

VILLANOVA COLLEGE LIBRARY
Villanova, Pennsylvania

This book was donated

3-4-49

by

Rev. M. Sullivan, O.S.A.

ACTA

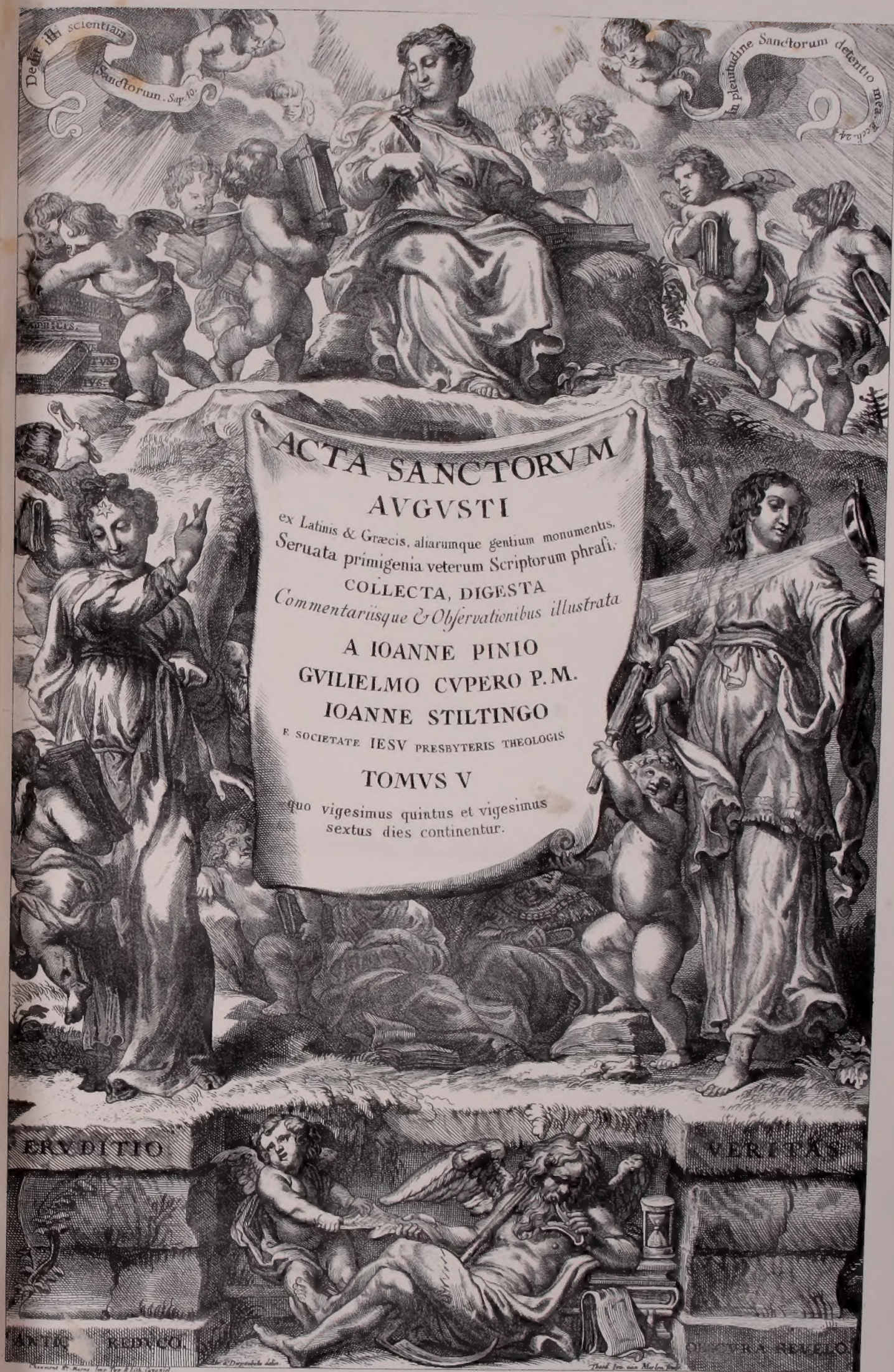
ANCIORUM

ACTA
SANCTORUM

ACTA

MUSEUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE PINIO, GUILIELMO CUPERO P. M.

JOANNE STILTINGO.

E SOCIETATE IESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

AUGUSTI TOMUS QUINTUS

QUO VICESIMUS QUINTUS ET VICESIMUS SEXTUS DIES CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1868

BX
1655
.A2
v.39

MARIÆ TERESIÆ

REGINÆ

HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ,
SCLAVONIÆ,

ARCHIDUCI

AUSTRIÆ, MAGNÆ DUCI HETRURIÆ,

DUCI

BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, LUXEMBURGI, LIMBURGI,
GELDRÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, ETC.,

COMITI

HABSBURGI, FLANDRIÆ, TYROLIS, GORITIÆ, &c., &c.

DOMINÆ NOSTRÆ CLEMENTISSIMÆ

3-4-49. *Dispositio in Tomo*
Tomus Operis nostri hic est tertius, SERENISSIMA REGINA, qui in lucem prodit nomini Tuo inscriptus. In primo, qui mensis Julii est sextus, affari nobis Te licuit tenellam quidem tunc temporis Archiducem, annum videlicet ætatis duodecimum nondum supergressam; sed tot tantisque naturæ ac gratiæ supra ætatem ac supra sexum condecoratam ornamentis, ut prodigii in-star quodammodo videri possit, in unam solam id ætatis Virgunculam omnia illa coaluisse simul maximæ expectationis argumenta, quæ in dicto tomo pluribus deducuntur. Enimvero non vana præ sagitione ibidem diximus, præ ludia hæc esse eorum decorum, quæ Te Austriacis non solum heroidibus, sed et ceteris omnibus quamtumvis laudatissimis præteritorum seculorum feminis Principibus non erant exæquatura dumtaxat, verum longe etiam antelatura. Et vero ea omnia, quæ jam pridem præ nuntiavimus, REGINA SERENISSIMA, perfectissime in Te jam impleta intuemur. Translato quippe in Te sceptro regnorum Hungariæ et Bohemiæ, aliarumque plurimarum ditionum dominio per mortem Augustissimi Tui Parentis Caroli VI, Romanorum Imperatoris, gloriosæ memoriæ, ac munificentissimi quondam Operis nostri

Augusti Tomus V

1 Mæcenatis

spem omnem collocaverat; videres summa cum gloria de hostibus suis omnibus triumphantem, ita ut cum Doctore gentium vere potuerit dicere : *Ex omnibus eripuit me Dominus*. Et Tu igitur, MAGNA REGINA, cui similia obtigerunt regni primordia. fiduciam omnem, uti fecisti hactenus, in divino auxilio collocare perge, et noli dubitare; quin Te ex omnibus erepturus sit Dominus exercituum, qui sicut modo prorsus mirabili ac manifesto favet hactenus armis Tuis, sic favere deinceps non desinet, relatisque jam victoriis novos adjiciet triumphos, donec desiderata pace regnorum Tuorum incolumitatem perfecte stabilitam videas. Deus Optimus Maximus Regiam Tuam Majestatem, Serenissimum Conjugem, Magnum Hetruriæ Ducem, qui regna Tua Tecum sapientissime moderatur, ac Serenissimum Archiducem, amborum delictum, diu conservet sospites et incolumes, victoriis compleat, ac cœlestibus semper favoribus prosequatur. Ita vovent, votis supplices apud Deum et Sanctos addituri preces

SERENISSIMA ET CLEMENTISSIMA REGINA

REGIÆ MAJESTATIS TUÆ

Devotissimi clientes

JOANNES PINIUS

JOANNES STILTINGUS

Societatis Jesu.

SYNOPSIS

TOMI QUINTI

DE ACTIS SANCTORUM

AUGUSTI

Designatus modo, atque publicam proditurus in lucem Tomus, mole quidem magnus, sed Sanctorum numero ac dierum parvus. Cælicolas enim dumtaxat continet LXXV, proprio nomine in Catalogis expressos, non numeratis anonymis, et nonnullis aliis, de quibus non satis constabat; dies autem tantummodo duos, videlicet XXV et XXVI Augusti, sine ullo hactenus exemplo ab Opere condito. Utamque paucitatem suppleant illustriores quidam Cælites, tam copiosam nobis scribendi materiem subministrantes, ut dum his conati sumus persolvere, quod debemus, alios necesse fuerit differre in^o sequentem Tomum, ne hic nimis excresceret. Consueta porro nobis est partitio virorum in tres ordines seu status, *ecclesiasticum* videlicet, *monasticum*, et *secularem*, ultima classe sancto *femineo* sexui reservata. Adhibitus item hic, uti alias facere consuevimus, locorum seu regionum ordo, quo illos collocamus.

EX STATU ECCLESIASTICO,

In Oriente primum merito sibi locum vendicat Bartholomæus Apostolus. A Nathanaele eum non distinguimus. In iis, quæ dicimus de ipsius patria, vita seculari, doctrina, vocatione ad Christum, virtutibus, ac prædicationibus apostolicis; nec non de loco, occasione, ac modo martyrii; inveniet, uti confidimus, eruditus lector non pauca, quibus intelligentiam suam paseat. Acta, quæ circumferuntur, in fabuloso pseudo-Abdiæ Babylonii cerebro sunt fabricata. Melioris utcumque notæ sunt tres orationes panegyricæ, quas damus. Intricatissima

Beneventanos inter ac Romanos controversia est de possessione corporis. Nos, utriusque partis litigantis argumentis non segniter discussis, uni æque ac alteri tribuimus Sancti reliquias, factamque aliquam censem translationem; quæ majoremne an minorem corporis partem contineat, non decidimus. Tres exhibemus patriarchas Constantinopolitanos, *Gennadium I*, *Epiphanium*, et *Memnam* vel *Menam*. Hujus Acta damus e Græco versa. Illustre vero miraculum, quod ipsius tempore eadem scribunt accidisse in sanctissima Eucharistia, aliunde confirmamus.

In Italia claruit *Zephyrinus* PP., qui non satis probatur fuisse stricti nominis martyr, et vindicatur ab hæresi Montani. De *Elia* episcopo Syracusano, *Rufino* præsule Capuano, et *Felice* presbytero apud Pistorienses, etiam scribimus. Ex Hispania unus occurrit Italicæ *Geruntius* vel *Gerontius* episcopus, cujus antiquus est cultus; sed exigua gestorum notitia. Ad Angliam spectat *Brechwinus* episcopus Cantuariensis. Vita ejus, auctore Eadmero vel Edmero monacho, datur et illustratur. Tres Gallia suggestit præsules, *Victorem* seu *Victurum* Cenomanensem, variis tricis implicitum; *Gelasium* Pictaviensem, ac *Euladium* seu *Euladium* Nivernensem, cum *Æoladio* non confundendum. Apud Helvetos emicuit *Theodorus I*, ep. Octodorensis vel Sedunensis; apud Belgas vero *Gregorius* presbyter, regio Francorum sanguine ortus, indefessus in laboribus apostolicis S. Bonifacii episc. et M. comes, atque ecclesiæ Ultrajectinæ rector, jurisdictione, non consecratione, episcopus. Vita ejus, auctore S. Ludgero episcopo, illustratur, variæque de hoc Viro controversiæ elucidantur.

EX

EX STATU MONASTICO.

Orientalibus accensem *Tithoem* monachum apud Græcos. In Italia floruerunt *Liberatus de Lauro*, *Humilis* et *Pacificus* ex Ordine FF. Minorum. Ibidem in regno Neapolitano *Joannes a Caramola* Conversus apud Sagittarienses, Ordini suo Cisterciensi eximia decora conciliavit præclarissimis gestis et miraculis. Vita ejus conscripta est ab anonymo synchrono, uti et miracula: hæc autem e recentiore suppleta. *Joannes Bassandus*, ex Ordine PP. Cælestincrum, vivere desiit in cœnobio Collismadiensi apud Aquilam, vitæ integritate ac miraculis clarissimus. Vitam proferimus ex scriptore anonymo synchrono ejusdem Ordinis, Beatique discipulo, a nobis illustratam. Italis adde *Joannem eremitam* Ruselli in Aprutio. Quid de Gallia? Ad hanc spectant sequentes abbates, nimirum *Severus*, solenni cultu honoratus apud Agathenses, cujus Vita datur; *Aredius* Atanensis apud Lemovices, duplici Vita laudatus; *Martianus* in territorio Aptensi; *Curloesius* Kemperlegiensis in Britannia minore, Ordinis S. Benedicti; de quibus plura videri possunt in ipso nostro Tomo.

EX STATU SECULARI.

Inter Orientales sunt *Julianus M.* in Syria, nec non *Adrianus M.* apud Nicomedienses, ut fertur. Ex Italia, *Eusebius*, *Pontianus*; *Vincentius* et *Peregrinus MM.* Romani; quorum Acta ab aliis probantur, ab aliis non item: sed a nobis non rejiciuntur. Romam quoque condecorat *Genesius* mimus, mirabili modo ad Christum conversus, Acta quidem brevia, sed bona. Eodem pertinent *Abundius* et *Irenæus* martyres. *Justus*, *Orontius* ac *Fortunatus MM.* tamquam patroni honorantur apud Lyciens s. Celebrrior ex iis *Orontius*, mirabilibus plurimis ad ipsius invocationem patratis. Illorum Acta memorant multa, quæ non probantur. Sequentes Christi Pugiles in variis Italiae locis annuntiamus. Marsi in Aprutio habent *Simplicium*, *Constantium* et *Victorianum*; Albintimelienses in Liguria *Secundum*, ex legione Thebæorum; *Alexandrum* alterum Brixenses; alterum autem synonymum Bergomenses: Hispani vero *Victorem M.* Ceresi in Castella veteri; *Maginum* vel *Maximum* etiam martyrem, Tarra-

conenses in Catalonia. In Gallia vitam pro fide dedit *Genesius* notarius apud Arelatenses, ab aliis synonymis distinctus. Acta ejus sincera; miracula a fide dignissimis conscripta.

Vastissimum autem scribendi campum nobis aperuit *Ludovicus* Francorum rex: cujus si solidas ac vere regias dotes consideres, sapientiam videlicet, justitiam, fortitudinem, Catholicæ fidei propagandæ studium, profusam in res pias munificentiam, Apostolicæ Sedis observantiam, aliaque plurima decora, quæ magnos faciunt atque exornant reges, cum summa vitæ integritate sanctitateque conjuncta, nec non tot tantisque adversis rebus tamquam aurum in fornace a Deo probata: dubius hæreas, majorne rex an Sanctus haberi debeat, in utroque nimirum genere maximus. Præter alia non pauca de hoc sanctissimo Principe collecta documenta, tres exhibemus Vitas, probatissimæ auctoritatis singulas. Prima est *Gaufridi*, qui ei fuit a sacris confessionibus. Hanc supplevit *Guilielmus Carnotensis*, Regis sacellanus. Secunda est anonymi, *Margaritæ* reginæ confessarii, de virtutibus et miraculis, ex ipsis canonizationis Actis, hætenus inedita: cujus egraphum, e veteri exemplari Gallico a nobis Latine redditum, prodit. Tertia est *Joannis Joinvillii*, qui fuit Regis domesticus et familiaris, ex editis Gallicis in Latinum conversa. Quæ omnia operosissime elaborare conati sumus.

EX FEMINEO SEXU.

Ebba virgo et abbatissa in Coludensi Scotiæ monasterio fulsit: cui alia etiam virgo synonyma præfuit, cum multis sociabus martyrio insignita, atque adeo a priore secernenda. *Patricia*, virgo Constantinopolitana, colitur Neapoli ut patrona. Recentiores multa ei affricant, quæ nec tempori, nec loco conveniunt. Datur duplex Vita, cum duplici auctario miraculorum. *Villanæ Bottiæ* Florentinæ ratio a nobis habita est, uti et Vitæ, *Margaritæ* virginis Faventinæ, et abbatissæ, Ordinis Vallumbrosani, Vitam ad seriem chronologicam reducimus, et de revelationibus ejus ac miraculis agimus. *Maxima V.* et *M.* honoratur in territorio Carnutensi Galliæ. *Pelagiæ* viduæ, ibidem apud Lemovicenses, cultus asseritur. *Hunegundis* virgo in Veromanduis floruit. Bernerus abbas multa incerta refert in ejus Vita, melius de translatione ac

miraculis

miraculis meritis. Tomum hunc claudit *Rosa a S. Maria*, virgo Limana, mirificentissimus tertii Ordinis S. Dominici in America meridionali flosculus, cujus fragrantissimus odor longe lateque per Europam diffusus est. De ejus Vita, miraculis, aliisque cælestibus prærogativis prolixè tractamus. Habes, lector, Cælites præcipuos, de quibus agitur in hoc Tomo, solitis etiam indicibus instructo, nempe nominum Sanctorum, chronologico, historico, topographico, onomastico ac morali.

Anno MDCCXL, die XXVII Junii, naturæ debitum persolvit P. Joannes Baptista Sollierius reipublicæ litterariæ notissimus. Hoc autem anno, die 2 Februarii ereptus nobis est P.

Guilielmus Cuperus, summo apud eruditos relicto vitæ longioris desiderio. Elogium prioris dabitur in hoc Tomo; in proxime sequenti posterioris. Hic vero non multis ante extremum morbum suum diebus in lucem dedit libellum hoc titulo : *Dissertatio de Guzmanico S. Dominici stemmate, in qua recentiora Bononiensium monumenta examinantur, et eruditæ æquisque arbitris expendenda proponuntur, auctore Guilielmo Cupero, hagiographo Antverpiensi Societatis Jesu*. Decisa prorsus erit famosa de dicto stemmate controversia, si, ut impense petimus, genuina et sincera istorum monumentorum fides legitime comprobetur.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursusque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelticam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pænis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelticam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche facultatem sic imprimendi, et per se aliosque veniendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum videlicet, Tomum quintum de Actis Sanctorum Augusti, collectis et illustratis per Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum piæ memoriæ, Joannem Stiltingum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hæc, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, decem Antverpiæ XIII Novembris MDCCXLI.

PETRUS AMELOT.

SUMMA

SUMMA

PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Pinii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorundem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis muletabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCXXXV.

Signat

P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Pinius Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum quintum de Actis Sanctorum Augusti, meo permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpiæ XXV Novembris MDCCXLI.

APPROBATIO

ORDINARII

De Actis Sanctorum Tomum V mensis Augusti, quem non sine innumeris lucubrationibus ac pervigili studio, nec minori eruditionis laude RR. PP. Joannes Pinius, Guilielmus Cuperus P. M. et Joannes Stiltingus, Societatis Jesu presbyteri hægriographi Antverpienses, tantillo temporis spatio elaborarunt, lectum prius ab A. R. D. Guilielmo Laurentio Engelgrave usque ad folium 427, ego dein de verbo ad verbum perlegi attentius, et, ne circa encomia meritorum videar adulari, eundem cum adjuncto Elogio R. P. Joannis Baptistæ Sollerii, de Republica litteraria optime meriti, anterioribus Tomis meritissimo jure adnumerandum, ac erudito orbi typis evulgandum censeo. Datum Antverpiæ XVI mensis Novembris anno MDCCXLI.

G. A. J. DE BEZERRA

ecclesiæ cathed. Antverp. Presbyt. Can. Grad.,
Scholast., ejusdem diœcesis Officialis, Judex Synodalis, Decanus Christianitatis, Librorum Censor.

PROTESTATIO

AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ: idem ante hunc quintum Tomum Augusti denuo protestamur.

ELO-

P. JOANNES BAPTISTA SOLLERIUS S.I.
OBIIT XXVII JUNII, ANNO MDCCXL, ÆTATIS LXXII
*Procurat sumptus Operi, calamoque laborat
Sollerius, magnus Scriptor et œconomus.*

ELOGIUM

REVERENDI PATRIS

JOANNIS BAPTISTÆ SOLLERII

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU TOY MAKAPITOY

Auctore P. Joanne Stiltingo ejusdem Societatis presbytero.

CAPUT PRIMUM.

Sollerii natales; studia; Societatis ingresus; reliquaque laboribus hagiographicis prævia.

*Sollerius ex
scriptis jam
notus:*

Quandoquidem acta virum probant, non verba, Sollerium nosse poterunt, vel tacente me, qui scripta ejus pervolvent: imo jam nunc non

B ignotus est orbi erudito, qui lucubrationes ejus dudum legit et probavit. Verumtamen nec inutile, nec ingratum lectori futurum existimo, si virum de Actis Sanctorum optime meritum, summoque multorum dolore nobis nuper ereptum, brevi saltem prosequar elogio, summaque legens rerum vestigia, vitæ compendium conscribam, ut uno quasi intuitu clarius distinctiusque lectori innotescat, quem ex lucubrationibus non nisi obscurius posset cognoscere. More igitur majorum scribere aggredior, sed pauca, certeque comperta et probata.

*dies et locus
ei natalis,
studia adoles-
centis:*

2 Natus est P. Joannes Baptista du Soller xxviii Februarii, anno mdclxix in Herseau, ditionis Cortracenæ vico, inter Cortracum sito et Tornacum, ad cujus diœcesim spectat. Parentes nactus est honestos, a quibus pie educatus, ac Cortracum missus est, ut ibidem sub disciplina Societatis Jesu litteris politioribus imbueretur. Ibidem adolescens præstanti ingenio, diligentiaque non mediocri, ac pari morum virtutumque commendatione ornatus, non modo sociis palmam in studiis præripuit; sed ingentem de se spem concitavit, quam postea, Societatem Jesu ingressus, vel implevit vel superavit. Sollerium nostrum in Societatem Jesu secutus est frater ejus junior, ingenio ac pietate insignis. Verum de eo non agimus. Ad nostrum itaque regrediamur.

*ingressus in
Societatem
Jesu, studia
philosophiæ,*

3 Anno mdclxxxvii, xxviii Septembris tirocinium Mechliniæ ingressus, solida ibidem virtutum fundamenta jecit per biennium. Votis deinde emissis, Antverpiam superiorum jussu profectus est, ubi biennio altero philosophorum placita audivit, capacissimique in-

genii documenta dedit tam in privatis disputationibus, quam in publicis, cum electes ex tota philosophia theses propugnaret. Philosophica egressus palæstra, atque ex discipulo **E** magister factus, latiore nactus est campum, in quo non ingenii solum, sed prudentiæ quoque et industriæ majora daret specimina.

4 Quippe studiosam juventutem docere jussus, Grammaticamque primum, deinde Poeticam ac Rhetoricam explanare, eo in munere ita se probavit sexennio toto, ut vel hodie dum laudem ejus mire prædicent ipsius olim discipuli, et in docendo collegæ. Testantur illi, tanta fuisse in docendo diligentia, ut fatigari non posse videretur; tantaque valuisse auctoritate apud discipulos, ut hac sola eos facile in officio contineret, hac sola sine multa severitate consequeretur, quæ vix summa severitate, aut ne vix quidem obtineant alii. Neque id mirabuntur, qui eximiam viri prudentiam habuere perspectam. Attamen præcipua Sollerii in docendo laus fuit, quod una cum litteris pietatem, mundique contem- **F** ptum tenellis adolescentum animis instillaverit, tantumque hac industria profecerit, ut plurimi, rerum mundanarum vanitate perspecta, spretisque, quæ fucum faciunt, illecebris, ad Religiosa castra, tamquam ad tutissimum salutis suæ asylum, se receperint.

*munus do-
cendi litteras
humaniores,*

5 Dum hactenus memorata, quæ plerisque Societatis nostræ juvenibus, in provincia certe Flandro-Belgica, sunt communia, modo industriaque paucis imitabili obit, altera ejus cura fuit pueros puellasque rudes doctrina Christiana erudire, quo in muncre semper versatus est pari diligentia, industriaque, non ignarus, quantum ex recta puerorum institutione toti Ecclesiæ nascatur bonum. Has tamen inter curas se ipse non neglexit Sollerius, neque ita alios docuit, ut ipse interim nihil disceret: verum, ut prætermittam Latini Græ-

*et doctrinam
Christianam;*

A eique sermonis peritiam, quæ usu ipso atque exercitatione a magistro diligenti contrahitur, ea tunc jacere cœpit eruditionis historicæ semina, quæ uberrimam in messem excrescerent postea.

6 Arduo docendi munere tanta cum laude perfunctum superiores provinciæ Romam miserunt anno MDXCVII, sacris theologiæ dogmatis imbuendum in Urbe orbis Christiani principe. Gesta autem illo quadriennio minus comperta habeo, quod nullus hic supersit e nostris, qui cum Sollerio Romæ habitavit. Sacerdotio interim initiatus est anno seculari MDCC, XXVIII Octobris, festo SS. Apostolorum Simonis et Judæ, thesesque ex tota theologia selectas anno sequenti tueri jussus est, quod ibi præstitit summi ingenii doctrinæque non vulgaris commendatione. Degebat tunc temporis Romæ, in collegio Germanico sub disciplina Societatis nostræ studiis intentus, perillustris juvenis Thomas Philippus de Alsatia, Mechliniensium nunc archiepiscopus Romanaque purpura insignis, quocum magnam consuetudinem ibidem contraxit Sollerius, quæ crevit semper, crescente ætate utriusque, atque integra perseveravit usque ad mortem Sollerii.

7 Theologicum feliciter emensus stadium, anno MDCCI in Belgium rediit, Liramque missus est; ut more Societati nostræ usitato evelleret et destrueret, siquid forte eatenus adhæserat pravæ consuetudinis, disperderetque penitus et dissiparet, siquid rursum mundani pulveris studiorum contentione contractum fuerat, ac demum ut super jacta in tirocinio virtutum fundamenta maturiori jam judicio firmiter ædificaret. Divinum id S. Ig-

natii inventum, qui suos semper quidem viri tuti præcipue intentos esse voluit, at unice illo tempore, quo aliæ occupationes intermittuntur. Tenet ea exercitatio plerosque annum fere integrum: at spectata satis viri virtus, et necessitas musei Antverpiensis moverunt superiores, ut citius inde dimitteretur.

8 Obierat anno MDCCI P. Franciscus Verhoeven, annis tantum duobus et mensibus aliquot Antverpiæ exactis, ubi magis ad Acta Sanctorum scribenda se paraverat quam scripserat, eo nimirum tempore sublatus, quo, perruptis primis difficultatibus, Opus egregie promovere potuisset vir eruditus, cujus breve elogium legitur ante tom. III Junii pag. CII. Gravior erat hæc jactura, quod nihil fere opis ad Acta illustranda deinceps allaturus videtur Papebrochius, tum ob gravem viri ætatem, E tum ob morbum, quo tantum non ad extrema deductus est eodem illo anno, tum ob cæcitatem, qua quinto jam anno laborabat, ut refertur in ejus elogio ante tom. VI Junii pag. XII, et XIII, ubi additur, quo demum modo præter spem ex utroque malo sit restitutus. Tota igitur Operis promovendi cura ad Janningum devoluta videbatur et Baertium, quorum aliæ multiplices curæ, et ætas paulatim ad senectam declinans socium expetebant atque adiutorem strenuum. Electus ex omnibus est Sollerius, atque Antverpiam missus VII Martii anni MDCCII. Prudentem electionem felix confirmavit eventus, ut mox videbimus. Agebat tunc ille annum ætatis XXXIV, ac deinde anno MDCCV, 2 Februarii solemnem quatuor votorum professionem emisit.

ex qua emeg-
tur ad Acta
Sanctorum
elucidanda

C

F

CAPUT SECUNDUM.

Scripta Sollerii præcipua.

§ I. Chronologia Patriarcharum Alexandrinorum: Acta B. Raymundi Lulli.

Accitus Antverpiam Sollerius iis erat instructus subsidiis, ut brevi tempore ad difficillima tractanda, intricatissimæ enodanda se idoneum reddiderit. Nam cum ingenio summo robustam adeo corporis constitutionem nactus erat, ut senex quispiam maturi admodum judicii, qui aliquot annis litteras humaniores cum eo docuerat, frequenter coram me aliisque dixerit, sibi nullum um-

Primum te-
xere orditur
difficilem

quam fuisse cognitum, qui vel corporis vel ingenii viribus Sollerio prævaleret: similia de eo judicia ex aliis non paucis audiui, priusquam Sollerius ipse mihi satis erat cognitus. Hisce cum par accederet diligentia, eo eruditionis brevi pervenit, ut æquali cum exercitatis veteranisque in scribendo procederet passu, si quos eorum non superaret. Primus viri eruditi labor versatus

est

A est in Historia Patriarcharum Alexandrinorum ordine chronologico deducenda. Opus sane arduum, tantisque obnoxium difficultatibus, ut eruditissimus in re quavis historica Papebrochius post inutilem aliquot annorum laborem nondum inveniret, ubi pedem tuto figeret, ac demum suos de patriarchis Alexandrinis conatus Sollerio recensendos corrigendosque commiserit, ut ipse Annales Antverpienses perficeret.

10 Refert id ipse Sollerius in præfatione sua pag. vi, ubi de primo conatu suo addit sequentia: *Lubens obsecutus sum, omnem per aliquot menses conatum adhibens, si quo modo, quæ alienis oculis usus, aliena manu scripserat (cæcus tunc) Papebrochius, ad rectam chronologiæ normam exigi possent. Tenuit me aliquamdiu molestus in paucis et*

B tædiosus labor, cumque nihil proficerem, imo de componendis Arabicis characteribus (ex quibus chronologiam ordinare tentarat) penitus desperarem, eo animum adjeci, ut spre-
tis illis calculis, alios veræ chronologiæ fontes consulerem. Itaque argumenti difficultate nequaquam absteritus, patriarchalem chronologiam ex integro condere aggressus, eos mihi auctores præhabendos putavi, quorum fides Arabicis fabulis, suo loco non semel referendis et refutandis, anteferenda videbatur. Patet hinc, quantus in chronologia illa ordinanda esset labor, præsertim ob incredibilem in computanda temporum ratione auctorum discrepantiam, ut loquitur pag. iv; ubi aliam difficultatem huic chronologiæ propriam sic exponit: *Ad hæc coaptandæ inter se diversissimæ epochæ, Christiana, Alexandrina, Diocletianæ, Mahumetana; æquanda annorum mensiumque opposita principia, ad*
C *eas sæpe angustias chronologum redigunt, ut quid potissimum decernat, nec per se satis dispicere, nec aliorum adjumento satis certo statuere possit.*

11 Perrupit tamen has omnes difficultates Sollerius, atque ordinem Patriarcharum Alexandrinorum a S. Marco ad sua usque tempora deduxit: insuper historica parerga nec pauca nec contemnenda immiscuit, quibus tricarum chronologicarum levaret tædium. Huic Historiæ chronologiæ appendicem subjunxit bene longam, eademque diligentia atque eruditione conscriptam, de Coptis Jacobitis, ac eorum initiis, erroribus, moribus, institutisque. Utramque hanc lucubrationem primum edidit seorsum ab Actis Sanctorum anno MDCCVIII, ac dedicavit illustrissimo Brabantiae Cancellario,

baroni de Grysperre. Utramque anno D sequenti tomo v Junii præfixit. Meruerunt eruditorum approbationem primi hi labores Sollerii: nam, ut prætermittam ceteros, Eusebius Renaudotius, qui post Sollerium Historiam patriarcharum Alexandrinorum in lucem emisit, cum alibi sæpe honorificam de illo mentionem facit, tum in Præfatione sua paullo ultra medium hujusmodi de Opere illius fert judicium: *Miratus sum maximam Auctorum diligentiam, qui omnibus propemodum præsidiis litterariis Orientalibus destituti, tam multa obscura perplexaque in Elmacino Chronicoque Orientali illustrassent, et emendassent, illudque specimen Alexandrinæ Jacobitarum historiæ edidissent, quod alia omnia, quæ hoc in genere edita fuerant, longe superaret.*

12 Addit quidem deinde Renaudotius, ^{eruditorum.} non omnia Sollerio fuisse monumenta, ex ^E quibus plenior et accuratior rerum Alexandrinarum notitia compararetur: at nec Sollerio propositum erat, plenam ecclesiæ Alexandrinæ historiam contexere, ad quam conscribendam monumenta illa fuissent necessaria: nec monumenta illa Arabica, quibus fuit destitutus, Chronologiæ, quam unice ordinandam susceperat, majorem aspergere poterant claritatem, ut ipse agnoscit Renaudotius in dicta Præfatione circa medium his verbis: *Majorem porro lucem afferri, obscuris chronologiæ quæstionibus, ex Orientalium libris posse si quis existimet, magno pere fallitur.* Ceterum quæstiones chronologicas tam fuse et accurate tractatas a Sollerio ibidem affirmat, ut ipse, iis prætermis-
sis, lectores suos ad illum remittat: licet alioquin judicet, eum, quantumvis magna dilig-
gentia usum, hinc inde deceptum fuisse in-
concinna librorum Arabicorum chronologia, in qua fatetur perpetuum esse errandi periculum in numeris, si quis præsertim mendosissime scriptis, unde nihil certi sæpe elici potest. Habes, benevole lector, de prima hac, difficilique lucubratione judicium eruditissimi Renaudotii: quod asferre placuit, ut hinc conjectura fiat de ceteris Sollerii scriptis, de quibus omnibus agere longum foret et inutile. Etenim si ipso studiorum suorum initio implexas chronologiæ quæstiones tam feliciter tractare potuerit, historicasque præterea, licet aliud ageret, ac sufficienti monumentorum copia careret, illis tam scite admiscere, ut antecessores suos in difficili hac palæstra longe superaret; haud difficile in-
telligimus, quid deinde, usu ipso doctior et

exercitator,

Chronologiam de patriarchis Alexandrinis,

opusque exsequitur cum approbatione

A exercitior, triginta annorum spatio præstare potuerit in Actis Sanctorum edendis atque illustrandis.

Acta B. Raymundi Lulli illustrata.

43 Eodem anno MDCCVIII seorsum edidit Acta B. Raymundi Lulli, dedicata magistratibus civitatis et regni Majoricensis, quæ tomo v Junii inserta sunt anno sequenti. Actis præmisit Commentarium satis prolixum, iisque subjunxit dissertationem accuratam, ad orthodoxiam Raymundi comprobendam, quæ dudum in controversiam vocata fuerat, acriterque impugnata ab eruditis non paucis, pluribus tamen eandem defendentibus. Primus hic Sollerii in Actis Sanctorum illustrandis conatus placuit non Majoricensibus modo, sed eruditis passim omnibus: tantopere autem probatus est serenissimo principi Johanni Wilhelmo Electori Palatino, licet Opus ejus nomini inscriptum non esset, ut Sollerium antea ignotum mira humanitate ad se invitarit, summoque favore ac benevolentia suscepit, atque abeuntem demum digna tanto principe munificentia prosecutus fuerit. Insinuat hæc ipse Sollerius in epistola Usuardi Martyrologio præfixa, quod eidem serenissimo principi deinde dicavit.

§ II. Martyrologium Usuardi editum atque illustratum.

Martyrologium Usuardi monachi

Cum mihi propositum non sit, ut jam monui, omnia Sollerii scripta enumerare, progredior ad Martyrologium Usuardi illustratum, opus non labore minus quam mole magnum, in quo viri laboriosi plurimum desudavit industria. Erant in museo nostro editiones prædicti Martyrologii variae, plures ad manum erant codices Mss. integri, plurimi aliqua sui parte mutilati. Verum, sicut in Martyrologiis passim usu venire solet, ut non pauca ad primum auctoris textum adjungantur a posteris, inter tot exemplaria nullum erat, quod nudum Usuardi textum exhiberet, nullum ab interpolationibus et additamentis purum. Quanta autem hinc oriretur Operis nostri difficultas, facile intelligi potest, si consideremus codices illos omnes, quorum vel sola cognitio ob diversitatem difficilis est, ad dies singulos excutiendos fuisse et consulendos. Difficultatem hanc ostendit Sollerius in præfatione sua pag. 2, hæc de se candide adjungens: *Fateri non erubesco, per annos mihi laborandum fuisse, priusquam vel solorum codicum proprios characteres satis di-*

gnoscerem: videlicet utrum codices essent D Hieronymiani, an Bedæ, Adonis, Usuardi, aliorumve: deinde utrum ex purioribus essent, aut ex magis interpolatis. Prima igitur ratio editionis Usuardi erat, ut suo posterorumque suorum commodo consulere, quo nomine tantum nos Sollerio debere agnoscimus, ut optime de museo Sanctorum meritum censeremus, etiamsi vel id solum toto, quo hic fuit, tempore præstitisset. Altera erat ratio, ne lectores de auctoritate Martyrologiorum, quæ sæpe in Actis citantur, hærerent ambigui, ut latius exponit pag. III.

45 At vero editio ipsa, prout illam meditabatur, tam ingentis erat laboris, ut plane animo tanto opus fuerit, quanto erat Sollerius, ad Opus illud audendum, tantaque constantia, quanta illius erat, ad perficiendum. Etenim ut *Martyrologium Usuardi monachi*, quemadmodum habet titulus, ederetur *ad excusa exemplaria quatuordecim, ad codices Mss. integros decem et septem, atque ad alios ferme quinquaginta collatum, ab additamentis expurgatum, castigatum, et quotidianis observationibus illustratum*, magno primum labore codices Usuardini separandi erant ab omnibus aliis, quorum ingens erat copia, nec suas in classes hactenus digesta. Deinde ex codicibus Usuardinis inter se collatis, quorum ad singulos dies magna, propter additamenta, erat discrepantia, querendus erat purus auctoris textus, isque observationibus illustrandus. Ac demum de singulis editionibus ac codicibus notandum quid in iis Usuardi textui esset additum detractumve, quid mutatum aliove ordine collocatum: atque hic labor ad singulos anni dies recurrebat. Præstitit hæc omnia accurate vir laboriosus non minus quam eruditus. Neque hæc modo; verum insuper in observationibus suis assignavit, unde sua hausisset Usardus, an ex Hieronymianis, Beda, Adone, an aliunde: rursum, an Sancti ab Usuardo annuntiati a sequentibus quoque martyrologis, nimirum Rabano, Notkero, ac Wandelberto, eodem, aliove modo, fuerint memorati.

46 Præterea prolixam æque ac utilem præfationem toti Operi præmisit Sollerius, in qua fuse disputat de singulis antiquis martyrologis, eorumque inter se ordinem et connexionem assignat. Multæ ibidem refellendæ fuerunt opiniones virorum eruditorum, quas solide et feliciter refutavit, ut agnoverunt passim eruditi. Itaque Sollerio gratulati sunt non pauci felicem hujus laboris sui successum, animosque illi addidere, ut continuato labore Hieronymiana quoque Martyrologia ex Mss. codici-

edit ac illustrat magno labore.

E

F

præmissa dissertatione erudita de Martyrologiis.

A bus recenseret ederetque. Insinuavit hæc ipse Sollerius in præfatione ad *Martyrologia Hieronymiana contracta*, quæ in Supplemento Junii impressa sunt.

Cum autem
dubitasset, an
codex Usuardi
Pratensis

47 Verumtamen non defuit unus aliquis, qui hanc editionem iniquo ferret animo, quique eam susceperet impugnandam. Ratio hæc erat. Servatur Parisiis apud RR. PP. Benedictinos in abbazia S. Germani de Pratis codex antiquus-Usuardi, quem autographum credunt, cujusque lituras permultas ab ipso Usuardo factas, ejusque correctiones esse, contendunt. Dubitavit Sollerius, an hæc ita se haberent, ob rationes, quas allegat cum in præfatione a pag. LI, tum subinde in observationibus; quamvis alioquin fateatur, codicem illum omnium, quos habebat, esse antiquissimum. Præterea existimavit, codicem suum præcipuum, seu Heriniensem, memorato Pratensi puriorem esse, seu propius accedere ad ipsum Usuardi textum. Judicium hoc suum¹, multis rationibus fultum, ad veritatem certius indagandam proposuit, non recusans corrigi, si eruditus aliquis abbatiæ sancti Germani ostendere posset, codicem illum Pratensem non modo autographum esse, sed correctiones quoque illas, de quibus præcipua erat dubitatio, uni Usuardo adscribendas.

autographus
sit, et corre-
ctus ab ipso
Usuardo,

48 Sic enim disputationem suam de illo codice concludit pag. LIV : Si fallor, errorem mihi et ceteris eximat ex ea celeberrima congregatione doctus aliquis, harumque rerum peritus; dubia mea, imo errata, in quæ, codice ipso privatus, incidi, explanet et diluat, primus ego promptissime retractabo, quidquid forte de autographo illo iniquius sensisse dici possum. Satis equidem de republica litteraria meritis videbor, si id ab ipsis importunius extorsero, quod nemo hactenus precibus et exhortationibus impetrare valuit : puta, si id dubitationibus meis efficiam, ut Usuardum ipsi suum, nativa simplicitate, iisque, quibus voluerint, annotationibus vindicatum, publici juris aliquando faciant, imo si eodem impetu Usuardum nostrum succutere conentur : sic cecidisse, triumphus erit. Eundem omnes scopum præfixum habemus, ut dissipatis tenebris, errores depellantur, eruatur veritas, antiquitas ecclesiastica vel æmulis studiis illustretur, ad majorem Dei Sanctorumque gloriam.

49 Impleta fuerunt Sollerii vota : editum est anno MDCCXVIII ex codice Pratensi Martyrologium Usuardi per Jacobum Bouillart, ut docet Philippus le Cerf in Bibliotheca scri-

ptorum Congregationis S. Mauri pag. 44 : D nam editor ipse nomen suum prodere noluit. Audiamus, quid Bouillartus in Sollerii editione probet, quid improbet. Epistolam ad Sollerium, Martyrologio præfixam, sic orditur : Tandem persolvisti munus, quod septuaginta abhinc annis Bollandus dux vester pollicitus fuerat. Opus sane magnum et magni laboris. Erudita præfatio, tam utilis quam proliza. Neque enim dubium est, quin doctis vehementer placeant, quæ disseruisti de Bedæ Martyrologio Flori diligentia aucto, tecumque tuis rationibus victi judicent, Henschenium et Papebrochium deceptos Bedæ adjudicasse, quod Bedæ et Flori erat; Floro tribuisse, quod incerto interpolatori adscribendum fuit. De Martyrologio Romano Rosweidi curis edito multum etiam tibi debet litteraria respublica : in quo vindicando tuus eo gloriosior est triumphus, quo plures tibi erant et formidolosiores adversarii, Henricus Valesius, Saussayus, Fronto, Florentinius. Nec laudare non possum tuam de secundo Flori libro conjecturam, eum esse purum putum Adonis Martyrologium, si conjecturam vocare licet sententiam tot tamque solidis argumentis fultam. Quod contra omnium eruditorum opinionem affirmas, Adonem ante Usuardum scripsisse, fuisseque modo non ab Usuardo exscriptum, id ita mihi videtur evidens, ut mirari satis non possim, quo modo a criticis negari potuerit. Neque etiam inutiles futuræ sunt observationes... Denique auctaria aut Sanctorum ignotorum nomina suppeditant, aut notorum docent quo memoria pertinuerit; qui sane fructus haudquaquam est levis. Hæc omnia pulchre, bene, recte. Si tam præclaris principiis ætera responderent, o librum eximium! o Martyrologium nullis non laudibus extollendum!

anonymus
quidam, lau-
datis vehe-
menter reli-
quis.

E

F

20 Sic ille de omnibus, quæ pacato animo legere potuit in Usuardo Sollerii, non suam magis quam communem eruditorum de illis opinionem elocutus. Neque aliter, opinor, scripsisset Bouillartus de judicio, quod Sollerius tulit de codice Pratensi, nisi istud præconceptæ ipsius opinioni fuisset contrarium. Ego certe deprehendere non potui, Sollerium minori rationum pondere confirmasse dubitationem, sententiamque de illo codice prolatam, quam reliqua a Bouillarto tantopere mox laudata : deprehendere id, inquam, non potui, etiam post epistolam Bouillarti observationesque, quibus impugnat Sollerium, diligenter perlectas, seduloque cum rationibus Sollerii collatas. Itaque iratum fuisse putem : iram enim ubique pro-

illud judi-
cium Sollerii
impugnari
iracunde ma-
gis quam so-
lide,

dit,

A dit, iratumque se ipse fatetur pag. 490, usus hac phrasi philosophica : *Ulciscerer, nisi iratus essem*; iratum, inquam, fuisse putem, iratoque animo verum non satis cernere potuisse, cum scripsit sequentia : *Verum in judicio, quod de codicibus tulisti, pace tua dixerim, .. nihil video quod tuam* κρίτικὴν δύναμιν *referat; nihil, quod tibi honori esse possit. Hinc pendebat tamen editionis et pretium et utilitas... Tu codicem omnium antiquissimum, integerrimum, reddendis Usuardi sententiis verbisque accommodatissimum, atque, ut verbo dicam, quod codicem commendat maxime, ipsummet Usuardi autographum, neglexisti nulla causa; prætulisti codices, quorum nullus omnino purus, alii sunt aliis inquinatiores, quique nec ad judicium de Pratensi ferendum, nec ad edendum Usuardum utiles tibi esse poterant. Atque hæc culpa est, omnium, quas editor possit committere, gravissima, in quam te incidisse, demonstrare aggredior. Deinde disputationem subjungit magna quidem verborum vehementia, sed iis fere rationibus instructam, quas jam ante Sollerius in præfatione sua cap. 3, artic. 4, § 4 consideraverat attente ac refutaverat.*

cui ille ne
respondere
quidem digna-
tus est.

21 Misit scriptor ille anonymus Opusculum suum ad Sollerium cum epistola alia anonyma, quam præ manibus habeo una cum responsoriis Sollerii, datis xx Decembris anni MDCCXVIII. Excusaverat ille se, ob styli acrimoniam, opinor, adjungens se paratum esse ad satisfaciendum, si qua in re ipsum offendisset. Respondit ad hoc Sollerius, sibi satis futurum, modo editor ipse, illique, qui librum ejus legerent, conferre voluerint lccos, quos ille per avulsas lacinias refutare conatus est, *textu collato cum textu; Quod, inquit, labore te sequendi me liberavit, ac pro responsione erit, quam expectare non debes.* Deinde, paucis interjectis, unicuique persuasum esse ait, se rectius judicium ferre non potuisse de codice Pratensi, idque fecisse majori moderatione, quam anonymus impugnasset editionem suam, *quæ tamen, inquit, tuta est ab omnibus censuris tuis, quæque stare poterit sine ulla apologia.* Ita vir prudens, ac melioribus occupatus negotiis, petulantes jocos anonymi illius contemnere maluit quam castigare, cum satis sciret, viris eruditis non tam facile persuasum iri, correctiones Pratensis codicis tam certo Usuardi esse, ut præferri debuerint iis, quæ certo illius erant.

et merito.

22 Nam, fatente adversario, Sollerius, ubi recedit a codice Pratensi, Usuardi expressit Martyrologium, sicut id ille Carolo Calvo obtu-

lit. Audi anonymum seu Bouillartum pag. 56 : *D* *Neque tamen diffiteor Carolini autographi (sic mihi loqui liceat brevitatis causa, ut Martyrologium Carolo regi oblatum significem) Solleriana fuisse lectionem.* Idque passim agnoscas in ipso adversario. Addit ille : *Correcta illa lectio ab Usuardo in Pratensi fuit.* Id incertum erat Sollerio; et mihi non modo incertum est etiam hodie; sed vix credibile videtur, auctorem quinquaginta circiter locis, (fatente adversario pag. xx) correcturum fuisse exiguum libellum, postquam illum summa cura perpoliverat, ac principi limatum obtulerat. Quapropter nequeo assentiri laudato le Cerf, pag. 43 sic Gallice scribenti : *Martyrologium istud dicatum fuit et oblatum Carolo Calvo.* Plausibile est, Usuardum ei non obtulisse originale, quod limavit postea, et in quo mutavit illa, quæ mutata in eo observantur. Interim omnia exemplaria de- *E* *sumpta fuerunt ex manuscripto Caroli Calvi; hinc mirari non debemus, diversa esse a manuscripto, quod servatur in abbazia sancti Germani.* Assentiri his, inquam, non possum; neque enim solent scriptores Opuscula sua primum in lucem dare, ac deinde limare. Corrigit illi quidem subinde aliqua, in quibus se errasse deprehendunt; sed correctiones illæ minus sunt frequentes, quam mutationes, quæ occurrunt in Pratensi codice factæ post Martyrologium Carolo oblatum. Si quis dicat, Usuardum voluisse totum Opus suum ad limam revocare, quod monitus esset de erroribus quibusdam; id mihi certum non erit, ac ne satis quidem verisimile: non enim voluisset Usuardus correctiones illas esse in uno suo codice; sed, cum toti scriberet Ecclesiæ, curasset, ut correctiones tanta cura factæ aliis etiam innotescerent; curasset, *F* *inquam, ut exemplaria deinde describenda ex codice suo correcto desumerentur, non ex primo illo Carolino, cum id facile efficere posset in Ordine saltem suo.* Quocumque igitur cogitationem inflecto, semper verisimilius mihi apparet, Martyrologium post mortem Usuardi ab altero ad limam revocatum, aut paulatim correctum, jubentibus vel certe permittentibus domus superioribus. Neque hanc conjecturam destruit, quod idem ubique appareat character: nam si revera omnia ab eodem sint exarata: potuit ille, qui, dictante Usuardo, Martyrologium scripserat, altero deinde dictante, illud corrigere. Prudenter itaque Sollerius contenta in Martyrologio, quod editum constat ab Usuardo, dum illud Carolo dedicavit, prætulit incertis illis correctionibus in codice Pratensi privatim factis,

de

A de quibus merito dubitatur Usuardine sint, an alterius: præsertim cum nec illas correctiones omiserit, sed inter additamenta primo loco collocaverit. Verum hæc sufficiant de illo Martyrologio, cum mihi non lubeat vindicias scribere, quas Sollerius ipse sibi nequaquam putavit necessarias. Pluscula tamen de his videri possunt in Memoriis Trivoltianis in Maio anni MDCCXIX: et loca Sollerii oppugnata conferri cum objectionibus adversarii.

§ III. Reliqua in illustrandis Sanctorum Actis præstita.

Quid præterea
B Plurima postmodum Sanctorum Acta illustravit Sollerius, quæ decem sequentibus tomis impressa leguntur, nimirum septem tomis Julii, ac tribus primis Augusti, ubi egregii scriptoris fuit laborum meta. Primum in illis omnibus tomis ejus studio in ordinem digesti sunt Sancti, statutumque, quinam illorum, ac quibus diebus, Operi inserendi, quinam vero aut penitus omittendi ob cultum non satis probatum, aut ad aliòs dies remittendi. Hi quidem Sanctorum, ac Prætermisorum catalogi, pauciores in tomis singulis replent pagellas: attamen non conficiuntur sine labore industriaque insigni, ob dubia de cultu aliisve de rebus frequenter occurrentia, hominemque requirunt in Martyrologiis aliorumque Sanctorum Fastis versatissimum, qualis certe post illustratum Usuardum erat Sollerius. Hic primus ipsius in decem memoratis tomis labor.

in Actis Sanctorum
C 24 Accedit in tomis singulis ingens Sanctorum numerus, quorum digessit Acta atque illustravit. Quinquaginta numeravi in primo Julii tomo, ipsius labore majori ex parte confecto. Inter illos S. Rumoldum episcopum et martyrem, ac Mechliniensium patronum, prolixiori commentario illustravit. Opus autem illud multis ad Mechlinienses spectantibus auctum, ita ut brevem Mechliniæ historiam contineat, seorsum imprimi jussit, dedicavitque illustrissimo archiepiscopo, nunc Eminentissimo S. R. E. Cardinali, Thomæ Philippo de Alsatia de Boussu, ac deinde capitulo metropolitano, magistratuique Mechliniensi. Magnam quoque prædicti tomi partem occupant Acta S. Ottonis episcopi ac Pomeranorum apostoli, erudito Sollerii commentario elucidata. Accedunt ibidem alia satis diffusa, quæ lector curiosus poterit investigare.

25 Secundus Julii tomos Sanctos con-

tinet, de quibus scripsit Sollerius, ultra octoginta. Ex his imprimis commemoranda est S. Godeleva Virgo et martyr, cujus Acta ceteris prolixiora, separatoque Opusculo contenta, illustrissimo Brugensium antistiti, Henrico Josepho van Susteren, dedicavit: deinde Martyres Gorecomienses, quorum Acta accuratissime scripta: et S. Wilibaldus Eystadiensis episcopus, cujus egregia gesta erudite et prolixè elucidata. Nec desunt alii, operosis Commentariis illustrati, quorum catalogum texere longum esset. Eadem Sollerii diligentia apparet in tomo tertio ejusdem mensis, in quo de sexaginta fere Sanctis more sibi consueto disputavit. Multorum ex his gesta operose et prolixè discussa, inter quos tamen eminent S. Amelberga virgo, in Flandria præcipue culta, quæ a synonymis Belgii Sanctis distinguenda fuit; S. Henrius imperator, cujus cum S. Cunegunde servata in matrimonio castimonia egregie contra Leibnitium defensa, ac demum eximius Ecclesiæ doctor S. Bonaventura, cujus gesta, quo fuerant recentius litteris consignata, eo majori judicio fuere examinanda, elucidandaque.

26 Ingens ille numerus Sanctorum, ipsius studio illustratorum, quem ex tribus tomis pro exemplo dedimus, per omnes sequentes tomos deducitur. Ratio hæc est. Dum Sollerius ex Fastis quibuscumque discutiabat, quinam Sancti ad singulos dies Operi essent inserendi, eodem fere labore de Sanctis illis scribebat, quorum gesta minus nota, atque ex solis fere Martyrologiis deducenda. Hanc autem consuetudinem ad finem usque continuavit ita ut prolixiora Acta fere non suscipere discutienda, nisi expeditis brevioribus hisce elogiis. Hinc factum est, ut rarius deinde diffusiores Sanctorum Vitas illustrare poterit, cum breviores hæc collectiones, aliaque post memoranda, multum absumerent temporis, et tres tunc haberet socios, ætate vigentes usuque exercitatos, qui interim Acta longiora discuterent atque illustrarent. Quin imo dum hæc attente considero, aliasque Sollerii occupationes perpendo, non intelligerem, quo modo tempus invenire potuerit, ut prædictis aliquid adjiceret; nisi omnino constaret, quam expedite singula perficere, quantaque patientia studiorum labores soleret continuare.

27 Verumtamen vir maxime laboriosus in tomis quoque sequentibus difficilia non pauca feliciter expedit, licet illa videantur mole minora. Sic in tomo quarto Julii S. Gumber-

tum

D
illustrandis
præstitit,

E

brevi enumeratione

F

præcipuorum

A tum confessorem ex multis confusionibus in lucem vindicare conatus est, S. Marinam virginem ab aliis distinxit, de S. Leone IV et de S. Symmacho, Romanis Pontificibus, erudite disseruit. In quinto dicti mensis tomo geminam de S. Maria Magdalena controversiam, multis difficultatibus obnoxiam, fuse pertractavit, reliquaque ad Sanctam spectantia illustravit: varias in eodem difficultates de S. Lewinna virgine expedit. In sexto autem de S. Laurentio archiepiscopo Mediolanensi accuratum contexuit Commentarium historicum, quod Acta desiderarentur. Hujusmodi quoque Commentarium de S. Victore Papa composuit. Acta vero martyrum Cordubensium, S. Samsonis episcopi, aliorumque varia, Commentario prævio notisque explicavit. In septimo denique Julii tomo, præter breviores collectiones, de quibus jam diximus, gesta S. Marthæ virginis; ac Christi Servatoris hospitæ, studioso innexuit Commentario: de S. Felice II Romano Pontifice ibidem disseruit, spinosasque difficultates dissolvit. Accedunt Acta multorum breviter elucidata. Hic finis Julii mensis, at necdum laborum Sollerii.

ostenditur 28 Necdum, inquam, laborum finis: nam tomo primo Augusti omnes Sancti, ad primum diem spectantes, id est, viginti et quinque, ejus opera illustrati, quorum non pauci Acta habent satis longa, ad disquisitionesque operosas. Inter hos S. Eleazarus cum septem fratri-

bus Machabæis et horum matre; SS. Fides, D Spes, Charitas, et Sapientia; S. Justinus puer et martyr; S. Justa virgo et martyr; S. Bandaridus episcopus; S. Jonatus abbas, ac S. Ethelwoldus abbas. Sequuntur in eodem tomo ad singulos dies alii, in quorum gestis colligendis elucidandisque viri laboriosi versata est industria. Continuavit hanc industriam, licet laboribus jam utcumque fractus, in tomo memorati mensis secundo, in quo de quinquaginta Sanctis disseruit, inter quos operosius elucidati sunt. S. Memmius primus Catalaunensis episcopus, S. Cassianus Augustodunensis antistes, ac S. Hormisda Romanus Pontifex: reliquorum gesta monumentorum defectu brevius examinata sunt. Demum in tertio Augusti tomo, cum ætate tum perpetuis studiorum laboribus exhaustus, post triginta circiter Sanctorum Acta brevi collectione illustrata, scribendi finem fecit, sibi deinceps et Deo victurus. Habes, benevole lector, scripta Sollerii brevi compendio enumerata, ita tamen, ut in prioribus tomis tantum enumeraverim ea, quæ ceteris longe erant prolixiora, multaque ad tædium vitandum prætermiserim, in quibus summam diligentiam pari cum eruditione conjunxit. Tandem si omnia computare voluerimus ipsius scripta, plurima sane erunt; nec ullus hactenus in vasto Opere nostro tam multa collegit, digessit, elucidavit, si Henschenium excipiamus et Papebrochium.

CAPUT TERTIUM.

Reliqua gesta Sollerii ad Acta Sanctorum promovendum.

Non scribendo dumtaxat Acta Sanctorum egregie promovit Sollerius, sed multa quoque alia præstitit quibus id effecit, ut multo jam tempore celerius solito provecta sint, eademque celeritate, divino aspirante favore, promovenda imposterum sperare liceat. Postquam anno MDCCXVI Baertius, hemiplexia correptus, senio et morbo ad labores factus erat inutilis sicut in ejus elogio relatum est ante to-mum II Julii pag. VI, Operis sumptuosi procurationem, cujus dudum partem gesserat, totam suscepit Sollerius, tantaque diligentia, industriaque ac annos facile viginti illam administravit provinciam, ut hac quoque ex parte videatur Actis Sanctorum non minus profuisse, quam perpetuo scribendi labore illa promovendo. Rem paullo enucleatius declaro.

Cum illustrissimus Mechliniensium archiepiscopus, Eminentissimus hodie S. R. E. Cardinalis de Alsatia, Viennam Austriæ cogitaret mense Augusto anni MDCCXV, Sollerium itineris comitem desideravit. Hic autem excellentissimi antistitis voluntati obsecutus, eodem anno Viennam attigit, ususque ea opportunitate, Acta Sanctorum Augustissimo imperatori gloriosæ memoriæ Carolo VI commendare decrevit, ut, quemadmodum subsidio augustissimæ domus Austriacæ dudum promotæ fuerant, ejusdem deinceps munificentia citius proveherentur. Rogata igitur impetrataque audientia, benigne a Cæsare exceptus est, expositaque supplicationis suæ causa, familiari etiam colloquio honoratus, ac demum cum spe optima ab Augustissimo imperatore remis-

sus.

^A sus. Neque vero spem Sollerii fefellerunt munificentissimi principis usque ad obitum, toti Europæ luctuosissimum, subsecuta deinde subsidia, quibus suffragantibus ea efficere potuit, quæ plurimum ad celeriolem Operis promotionem conduxerunt.

30 Imprimis curavit, ut tomorum impressio facilior imposterum fuerit et expeditior. Etenim tan'æ non raro impressioni difficultates fuerant injectæ a typographis, ut Opus ipsum morarentur, studiaque intermittere deberent ob curam quærendi typographum, difficultatemque inveniendi unum aliquem, qui sumptuosi Operis impressionem auderet suscipere. Ita Papebrochio, non sine magno studiorum detrimento, Amstelodamum proficiscendum fuit, multisque mensibus ibi hærendum, idque inutili deinum labore, quod nemo unus inveniretur

^B Antverpiæ, qui mensem Aprilem prælo vellet subicere, ut refertur in ejus elogio ante tomum vi Junii pag. vii. Quapropter Sollerius, consideratis difficultatibus damnisque aliis, quæ progressum Operis impediabant, libellum supplicem nomine Janningi, suoque et sociorum, Cæsareæ Regiæque majestati obtulit in senatu Brabantiae, ut liceret sibi sociisque Acta imprimenda curare per quoscumque typographiæ peritos, seu servos typographorum, ne typographi deinceps Opus nostrum proveherent solum, quantum e re sua esset, aliisque frequenter interromperent. Obtinuit petitum privilegium Sollerius anno MDCCXVII, tomumque primum Julii mox prælo curavit subijciendum. Absolutus fuit primus ille tomus post biennium, quem alii semper post biennium aliud secuti, serie hæcenus non interrupta.

^C 31 Porro, ut Opus laboriosissimum tam cito procederet, non satis erat typorum curatores ad manum semper habere: verum vel maxime curandum erat, ne umquam ad prælum versandum deesset materia. Egit igitur Sollerius cum superioribus Societatis, ut sibi sociisque ad scribendum destinatis vacare magis liceret ab aliis negotiis, iis præsertim, quæ plus temporis requirunt, vehementerque Actorum progressui obsistunt, qualis est dicendi ad concionem, sacrasque confessiones audiendi cura. Annuerunt benigne superiores, prudentis viri rationibus intellectis, atque ipsum et socios omni fere hac cura liberarunt, relictis solum pauculis, quæ ipsorum studia non magnopere videbantur impeditura. Locum insuper ad studendum aptiorem reddidit Sollerius: quippe, cum antea in uno omnes loco studerent, indeque

frequentes orirentur distractiones, ob adventantes ad museum visendum hospites, aliosve, qui cum uno ex illis quidpiam habebant negotii, curavit ille, ut singuli separatim haberent cubiculum, museo communi vicinum, ne, dum unus necessario distrahendus erat, alii quoque a studiis avocarentur.

32 Jam vero quanta diligentia, solertiaque studuerit colligere documenta omnia, tum impressa tum manuscripta, quæ ad Acta Sanctorum copiosius rectiusque illustranda conducere existimabat, mihi imprimis constat ex testimonio ejus collegarum, et abunde quoque colligitur ex notitia litterarum, quam præ manibus habeo. Etenim litterarum omnium, quas scripsit Antverpiæ, brevem servavit notitiam, describendo diem, qua datæ, personam ad quam missæ, verbuloque materiam, de qua scriptæ. Implevit brevibus ^E his titulis tomum unum in quarto cum dimidia parte alterius. Inveni ibidem frequentissime quinque aut sex epistolas eodem die missas, non raro etiam octo vel novem, imo subinde duodecim ejusdem diei numeravi, ita ut numerus omnium, quantum ex pagellarum enumeratione conjicio, ad duodecim circiter millia reducatur. Neque tamen in his numerantur breviores schedulæ, aut epistolæ, quas exaravit, dum domo aberat.

33 Porro, si hæc litteras vel ex solis illarum titulis attentius perpendere luberet, tantum in iis difficultatis inveniremus et laboris, ut hæc solæ occupare potuissent virum non instrenuum aut indoctum. Patet imprimis ex titulis, quam frequenter consueretur de rebus maxime variis, nec minus intricatis ac obscuris. Hinc sæpe notavit, epistolam fuisse scriptam *cum dissertatione adjuncta, cum annotatis*, responsoriam fuisse *ad multa simul interrogata*, et hujusmodi alia. Ex hisce item aliisque abunde colligere possumus, quam varia multaque multis præstiterit obsequia, quamvis alioquin satis caverit, ne hinc intelligi possent, quæ volebat occulta. Atque hæc sufficiant de laboribus Sollerii litterariis, aliisque ad curam de Actis Sanctorum spectantibus. Licet multa sciens prudensque prætermiserim, quæ viri virtus soli Deo nota volebat, iisque, quorum causa fiebat, vel quibus non poterant non innotescere. Hinc tacitus etiam præterire statui, quantum operæ ac studii posuerit in vindicanda Ecclesiæ Catholicæ doctrina adversus recentiores heterodoxos. Requisitus aliquando fuit atque hinc alio evocatus a magno quodam Belgii antistite, ut operam suam

A conferret ad detegendas hæreticorum quorundam fraudes. Quem laborem, sepositis tantisper Actis Sanctorum, tam indefesse suscepit ac strenue, tantaque obivit solertia, ut non minus se probavit idoneum ad versutias hæreticorum refellendas, quam utilem ad Acta Sanctorum illustranda. Norunt hæc viri summis dignitatibus conspicui, partim de-

functi, partim adhuc viventes. Non defuerunt etiam aliqui, qui putaverunt, Historiam Congregationum de auxiliis divinæ gratiæ, editam a P. Livino de Meyer sub nomine Theodori Eleutherii, Opus esse Sollerii nostri. At hi multum aberrarunt a vero, cum nullam in ea Historia partem habuerit Sollerius.

CAPUT QUARTUM.

Aliæ Sollerii occupationes : corporis animique dotes,

et virtutes.

Puerus doctrina Christiana imbutus, concionatur ; multos

B P præter studia Actis Sanctorum impensa, non deerant Sollerio occupationes aliæ, quæ hominem minus laboriosum totum detinuissent. Pueros multis annis doctrina Christiana erudit Dominicis quibuslibet diebus, partim sermone Belgico, partim Gallico : ad concionem quoque subinde dixit, sed rarius. Hæc tamen, licet fierent diligentissime summaque industria, minus afferebant laboris, quod obeunda non essent, nisi statutis temporibus. Verum cura eonfidentes de peccatis audiendi, quam ab initio susceperat, et numquam omnino deposuit, nisi laboribus fractus, plus facessebat negotii. Etenim perspecta viri prudentia, et mira in tractandis animis dexteritas, ingentem attraxerat hominum multitudinem, qui conscientiæ suæ arcana ei pandere cupiebant. Inter illos plurimi erant viri primarii, ac dignitatibus ecclesiasticis aut civilibus magistratibus insignes, mulieres quoque non paucae virginitatem sectantes, Deoque devotæ.

de peccatis confitentes audit diligentissime.

35 Hisce aures præbendæ erant non modo diebus festis et Dominicis, sed profestis quoque non raro ; uti non ignorant, qui eximiam Antverpiensium pietatem, frequentissimumque ea in urbe Sacramentorum usum perspectum habint. Hisce insuper in morbis, mortisque periculis die noctuque assistendum, cum pauci in his regionibus alium admittant in supremo illo agone adiutorem, nisi consuetum conscientiæ suæ moderatorem, si ille ad manum esse possit. Obiit Sollerius munus illud charitatis multis annis tam sedulo, acsi aliud non habuisset administrandum ; tantaque cum industria, ut instructiones ipsius, animarum morbis accommodatas etiamnum servari, et in pretio haberi sciam. Deinde ta-

men, quod tempus ad scribendum illo officio videret nimis coartari, vela contraxit, retentisque solum antiquis pœnitentibus, quos alio dimittere grave videbatur, novos non admisit.

36 Quæ hactenus narravimus de Sollerio, abunde probant, virum fuisse corporis animique dotibus prorsus insignem. Satis igitur erit, si has perstringamus breviter. Corpus nactus erat robustissimum, et laborum quorumlibet patientissimum, ita ut valetudo ejus rarissime sit tenta. Cum hisce corporis viribus dederat ei divina liberalitas memoriam excellentem et tenacem, intellectum perspicacem, velocem, et ad quaslibet scientias expeditum, judicium acre et subtile. Hæc autem Dei dona tanto tamque perpetuo studio excoluerat, ut et memoria esset multarum rerum cognitione locupletata, et intellectus obscura quælibet prompte perspiceret, intricataque facili negotio enodaret, et judicium dubia a certis, ac vera a falsis recte discerneret. Quin imo, si liceat breviter dicere, quod mecum censent, quotquot Sollerium intime cognoverunt, tantum erat illius viri ingenium, cum pari eruditione conjunctum, tanta ad scribendum, ad negotia quælibet expedienda, atque ad consilia suggerenda dexteritas, ut inter summos hujus seculi viros merito numerandus videatur.

37 Hasce corporis animique dotes nobilitarunt virtutes homine Christiano et Religioso dignæ. Internas soli Deo notas voluit, et conscientiæ suæ moderatoribus : de externis pauca accipe. Disciplinæ domesticæ semper fuit observantissimus, ad normam Regularum nostrarum mores suos componere, vitamque ordinare sedulo conatus. Hæc dum assevero, plura dico, quam multi sint percepturi :

E

Corporis animique dotes,

dilectio in qua

cura servandi Regularis Societatis, meditandi

Sepulchrum parvuli defuncti

A cepturi : neque enim Regulæ nostræ servan-
tur sine virtutum omnium exercitio. Attamen
non lubet discurrere per singulas, quod illa
enumeratio nimis esset prolixa. At duas il-
larum, ex quarum recta observatione reli-
quarum observantia solet oriri, solum ex-
pono. Homines Societatis nostræ de somno
excitantur quarta post mediam noctem hora
ubi signum ære domestico fuit datum, ut
post mediam horam animum pascere inci-
pant pia meditatione, per horam integram
continuanda. Sollerius autem, ne vel mini-
mam particulam perderet pretiosi temporis,
sed illud augeret potius, egerat cum Fratre,
cui demandata erat alios excitandi cura, ut
ad se veniret, lumenque portaret, priusquam
signum ære esset datum. Ad vocem excitan-
tis e lecto se proripiebat velociter, et quam
B poterat citissime animum incipiebat pascere.

annua
exercitia
obseundi ;

38 Altera Societatis lex est, ut singuli quo-
tannis per dies octo vel decem ab externis
occupationibus vacent, et spiritualibus S. Ig-
natii exercitiis se tradant. Hanc item legem
observabat religiosissime, curasque quasvis
alias, licet illæ alioquin laudabiles essent et
bonæ, eo tempore seponere. Non solum
testantur istud, qui ei ante me convixerunt :
verum et aliunde idem deprehendi non sine ad-
miratione quadam. In libris ante memoratis,
in quibus notatæ sunt ejus epistolæ, pauci
reperiuntur dies, quibus nulla legitur data,
numquam fere duo vel tres consequentes
titulis epistolarum vacant. Attamen tempo-
ribus iis, quibus spiritualia obibat exercitia,
totum octiduum passim invenias, quo nullæ
notantur litteræ, et pro iis ad marginem scri-
ptum legitur *exercitia*. Tanta vir occupatissi-
mus solertia res suas disponebat, ut pietati
C instaurandæ libere vacare posset. Ex hisce
de aliarum legum observatione, perpetuaque
orandi consuetudine fieri potest conjectura.

diligentia
in studiis
quotidia-
na,

39 Miro flagrabat studio Dei Sanctorum-
que gloriam promovendi, illustrandis præ-
sertim Sanctorum Actis; nec laboribus par-
cebat nec sumptibus, ut Opus proveheret.
Verum cum hæc colligi possint ex ante dictis,
hic dumtaxat referam; quo diem sibi divideret
modo. Ubi horas aliquot menti pascendæ de-

derat, meditationi nimirum, horis canonicis, D
et sacrosancto Missæ sacrificio, mane studia in-
choabat, eaque summo fervore continuabat toto
matutino tempore, ex quo nullam sibi elabi
sinebat particulam, nisi impedimentum aliunde
interveniret. Multis quoque annis Missam dis-
tulit usque ad postremam ante meridiem horam,
ut aliorum serviret commodo. Pomeridiani
temporis partem primam negotiis externis
seu domi seu foris impendebat, posteriorem
studiis. Hæc Vir diligentissimus servavit,
quamdiu per valetudinem licuit.

40 Cum summa animi magnitudine solidam
conjunxerat humilitatem, ex eaque pullulan-
tem obedientiam; cum mira erga superiores
observantia animi libertatem, timoris aut adu-
lationis ignaram. Hinc libere monebat viros
etiam primarios, quosque reverebatur ma-
xime, et ipse moneri poterat sine ullo offen-
sionis periculo. Ingenio quidem erat præfer-
vido, sed offensiones quaslibet tam cito tamque
facile remittebat ex charitate Christiana, ut
jure merito de eo dici potuisset, nullius obli-
visci solitum, nisi injuriarum. Eximiam viri
constantiam prædicant multi, testantes eodem
semper vultu fuisse, et animo immutato, quem
nec prospera elevarent, nec adversa deprime-
rent. Quod quam solidæ virtutis argumentum
sit, in homine præsertim ingenii vividi, et
gravibus negotiis occupato, facile intelligent,
qui inter veram virtutem et umbratiles quas-
dam virtutis species norunt dijudicare.

virtutes
aliæ :

E

41 Hæ, aliæque virtutes, quas brevitas
causa singulas non recenseo, cum summa eru-
ditione conjunctæ, effecerunt, ut in pretio es-
set et amore apud summos quosque et infimos.
Possem sane catalogum texere bene longum
virosum illustrium, qui Sollerium eximia pro-
secuti sunt benevolentia; interque illos recen-
sere plerosque Belgii nostri antistites, quorum
defuncti sunt aliqui, aliqui superstites : possem
non pauciores enumerare, qui vel in epistolis
vel in libris typo editis eum suis honorarunt
elogiis, inter quos primo loco nominandus es-
set, qui universalem hodiedum feliciter regit
Ecclesiam, Benedictus XIV; sed vereor, ne
limites excederem brevitatibus mihi propositæ.
Ad alia igitur progredior.

ob quas
summo in
pretio fuit
apud viros
illustres.

F

CAPUT QUINTUM.

*Post celebratum jubilæum paulatim deficit : postremus
morbus ac obitus.*

Septuage-
narius fere
paulatim
deficit :

Sub finem anni MDCCXXXVI cum annum in-
choasset quinquagesimum vitæ Religiosæ,

Jubilæum de more celebravit Sollerius, vicens
etiam tum, et corpore satis robusto pro ætate,

sed

A sed asthmate subinde vexatus. Increvit paulatim istud pectoris malum, atque eo deduxit Senem optimum, ut anno sequenti MDCCXXXVII moriturus videretur, atque extremis Ecclesiae subsidiis ad luctum fuerit munitus. Convaluit tamen utcumque ex morbo, sed iisdem corporis animique viribus numquam futurus, nec studia consueta resumpturus. Quippe ab eo tempore, sive id ortum fuerit ex corpore male affecto, sive ex perpetua studiorum contentione, memoria ante firmissima vacillare paulatim coepit, summumque istud ingenii acumen hebescere, ita ut imposterum a munere scribendi fuerit amovendus, ipseque agnosceret, non eundem se esse, qui fuerat.

obit tamen
semper
consueta
pietatis
exercitia,

B 45 Ab anno igitur MDCCXXXVII ad finem vergente usque ad obitum sibi uni vixit et Deo Senex emeritus. At, qui semper fuerat occupatus, ne illo quidem tempore umquam erat otiosus; sed vel ordinaria pietatis obibat exercitia, vel legebat aliquid, vel rosarium, ut vocant, recitabat, quod semper fere habebat in manibus. Abstinit etiam deinceps ab offerendo incruento Sacrificio, ne aberraret vacillans memoria, at diebus quibushbet Dominicis et festis sacrosanctum Domini Corpus in sacello valetudinarii suscipiebat magna reverentia et tenerrimo pietatis sensu. Miratus sum frequenter incensum optimi viri desiderium erga caelestes hasce epulas, quod, cum ejus ea in re plerumque essem minister, passim me interpellaret pridie festorum de Sacro dicendo in valetudinarii sacello, ut angelico ibidem Pane reficeretur; eamque servavit consuetudinem, donec supremo decumberet morbo. Summa quoque erat piissimi viri cura, ut Missae sacrificio interesset quotidie. Hinc non raro contingebat, ut duabus interesset vel tribus, quod oblitus esset, se uni mane adstitisse. Imo ne tunc quidem umquam neglexit annua spiritus exercitia, sed ea inchoaturus undecim simul adferri jubebat libros asceticos, ut illorum ope exercitia

obiret, si non pari mentis vigore, quo id ante fecerat, pari certe diligentia.

44 Senex erat minime morosus aut querulus, mire patiens et fraternae charitatis amantissimus. Numquam de ullo incommodo conquerentem audivi, ne in supremo quidem morbo; numquam male loquentem de aliquo. Cum in illam subinde incidebat cogitationem, quod nihil jam opis adferre posset, ad Acta Sanctorum illustranda, *hominem inutilem* se nominabat, indeque non nihil doloris pati videbatur, sed brevissime: namque vix pauca verba audierat de divina providentia, suas singulis metas statuente, quin continuo manus conjunctas ad caelum elevaret, seque totum divinae permitteret dispositioni. Sic placide et sine cura vixit Senex emeritus toto fere triennio, donec placuerit divinae bonitati perpetuos ipsius labores, quibus corporis animique vires exhausserat, caelesti, ut merito confidimus, gloria coronare.

43 Anno MDCCXL, mense Aprili, lectum tenere coepit valida correptus febris. Prima die Maii, praemissa confessione de peccatis, supremum Viaticum pie suscepit, nostris praesentibus; quibus itidem assistentibus, postridie Sacro Oleo fuit inunctus, uti ipse petierat, a Superiore domus ea de re interrogatus. Remisit deinde vis morbi, ita tamen, ut maligna febricula rediret semper, et, quidquid restabat virium, paulatim consumeret. Exhaustis tandem corporis viribus, postquam decubuerat ultra tres menses, animam placide, uti vixerat, Creatori reddidit xxvii Junii natus annos 74, et menses fere 4: ex quibus annos 53 et ultra impenderat Actis Sanctorum illustrandis. Haec habui, quae de Sollerio posterorum memoriae commendarem, partim visa, partim ex iis, qui viderant, audita. Tribuat Dominus Viro, de Actis Sanctorum optime merito, pro exantlatis hic laboribus aeternam cum Sanctis requiem.

NOTITIA FIGURARUM

ornantium hunc tomum.

Praemittitur solitum operis frontispicium.
Effigies R. P. Joannis Baptistae Sollerii P. M.

Numismata xvii res varias a S. Ludovico pie fortiterque gestas exhibentia 295, 301
303, 309, 320, 339, 357, 380, 402, 405, 418, 425, 433, 439, 491, 511, 518
Effigies S. Ludovici 321
Theca reliquiarum ejusdem Sancti 357
Alia S. Regis lipsanoteca 358
Corona S. Ludovici 359

INDEX

INDEX

SANCTORUM

IN TOMUM V AUGUSTI

A

- ²⁶ **A**bundius et Irenæus MM. Romæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus ex antiquis Martyrologiis, Acta, tempus martyrii 790. PASSIO ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris. 791
- ²⁶ Adrianus M. Nicomediæ, ut volunt. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus, Acta, martyrii tempus et locus 808. MARTYRIUM, auctore anonymo, e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P. 810
- ²⁶ Alexander M. Bergomi in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Cultus; Acta antiqua; scriptores recentiores; quædam circa militiam Sancti, tempus, et locum mortis observata 798. § II. Gloria sancti posthuma 800. PASSIO, auctore anonymo Bergomensi, ex Ms. Legendario eminentissimi Cardinalis Barberini fol. 243, collata cum duobus Mss. PREFATIO 803. PASSIO ALTERA, auctore anonymo Bergomensi, ex Lectionario antiquo Bergomensis ecclesiæ cathedralis, collata cum Mss. monasterii S. Gratiæ. PREFATIO 806
- ²⁶ Alexander M. Brixia in Italia. SYLLOGE de cultu, translatione corporis, et Actis 777
- ²⁵ Aredius abbas Atanensis, apud Lemovices in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Immemorabilis et publicus hujus Sancti cultus ex Martyrologiis et antiquis corporis ejus translationibus 471. § II. Duplicia Sancti Acta, compendium eorum ex Gregorio Turonensi, et dubium de testamento, quod nomine illius Sancti, matrisque ejus editum est 475. VITA PRIMA, auctore cœvo, ex editione Mabiloniana inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini, seculo primo pag. 349 et sequentibus. CAP. I. Sancti patria, parentes, pueritia vel adolescentia, virtutes et miracula 478. CAP. II. Ultimus Sancti morbus, notitia mortis imminens, pia monita, obitus, et locus sepulturæ mirabiliter assignatus 480. VITA ALTERA, auctore anonymo synchrono vel subæquali, ex veteribus analectis, quæ Mabilonius anno 1685 Parisiis edidit, tomo 4, paginis 494 et sequentibus. PROLOGUS CAP. I. Sancti patria, parentes, educatio, ministerium aulicum, conversio ad perfectio-

rem vitam, variæ virtutes, et publicum sanctitatis indicium 482. CAP. II. Sancti reditus ad patriam, vita solitaria, constructio monasterii, et quædam miracula 484. CAP. III. Alia diversi generis miracula, quæ Sanctus adhuc vivens patravit 485. CAP. IV. Commiseratio Sancti erga afflictos, iter Parisiense, et variæ rerum futurarum prædictiones per spiritum prophetiæ 487. CAP. V. Prædictio mortis imminens, ultimus Sancti morbus, pia monita, felix obitus, et sepultura 494. CAP. VI. Quædam miracula, quæ post obitum sancti Abbatis contigerunt 492

²⁶ SS. Atticus et Sisinnius MM. ac S. Ibistion conf. Cultus ex Fastis Græcis 814

B

- ²⁵ **B**artholomæus apostolus, Albanopoli in Armenia vel Albania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Proposita controversia, an S. Bartholomæus sit idem, qui Nathanael; probatur rationibus ex SS. Litteris desumptis, Nathanaelem fuisse apostolum 7. § II. Respondetur rationibus SS. Augustini et Gregorii, quorum auctoritati aliorum Patrum auctoritas opponitur 40. § III. Probatur idem apostolatus consensu orbis Christiani fere universi 42. § IV. S. Probatur, S. Nathanaelem non alium esse a S. Bartholomæo apostolo 44. § V. Sancti patria et vitæ conditio ante vocationem 47. § VI. Doctrina, vocatio, virtutes, et alia quædam 49. § VII. Prædicatio Apostoli Indica 24. § VIII. Apostoli in aliis provinciis prædicatio 25. § IX. Ubi, qua occasione, et quomodo, martyrii palmam adeptus sit S. Bartholomæus. Ordo prædicationis usque ad mortem probabiliter assignatus 27. ACTA FABULOSA, auctore Pseudo-Abdia Babylonio, ex Ms. S. Martini Treviris, collato cum aliis Mss., et editis exemplaribus. CAP. I. Bartholomæi in Indiam adventu Astaroth mutus redditus, Berith consultus, dæmones ejecti, mysteria fidei Polymio regi exposita 34. CAP. II. Idola fracta, templum consecratum, Polymius cum suis conversus, mors Apostoli etc. 37. ORATIO ENCOMIA-

STICA,

INDEX SANCTORUM

STICA, auctore S. Theodoro Studita, ex tribus Mss. pervetustis, collatis cum editione Acherii. PRÆFATIO interpretis, ut videtur, 39. Translatio corporis Beneventum, auctore, ut videtur, S. Berthario abbate Casinensi, ex duobus Mss. 42. ORATIO ALTERA, auctore Josepho forsan Hymnographo, ex editione Surii 43. ORATIO TERTIA, auctore Niceta Paphlagone, ex editione Græca Combesii Latine reddita, interprete J. S. 46. GLORIA SANCTI POSTHUMA ex cultu, variis sacri corporis translationibus, miraculis, reliquiis etc. CAP. I. De cultu et gemina corporis translatione. § I. Cultus: sacrum corpus Anastasiopolim delatum; deinde in Liparam insulam: utraque translatio conciliata 49. § II. Quomodo corpus fuerit Liparam transportatum 52. § III. Reliqua ad Liparam spectantia 56. CAP. II. De translatione sacri corporis beneventum, ceterisque ea occasione factis. § I. Translationis occasio, tempus, auctor 58. § II. Translatio: miracula eam secuta 60. § III. Facta Beneventi ad honorem Sancti, aut ad eum spectantia 62. PARS I, continens ea, quæ facta sunt, usque ad annum MDCLXXXVIII. 65. PARS II. Terræ motu templum S. Bartholomæi collapsum; corpus ad metropolim translatum; nova basilica ædificata; restitutio corporis in concilio decreta 67. PARS III. Apertio arcarum: quæ cum ossibus inventa: ossa per juratos anatomicos recognita et numerata, et vitreis ampullis imposita 70. PARS IV. Facta in secunda sessione synodi: corpus relatum et repositum in templo novo 73. CAP. III. An corpus S. Bartholomæi Romam translatum? § I. Cultus Romæ: controversia Romanos inter ac Beneventanos de sacro corpore 77. § II. Præcipuum Beneventanorum fundamentum; sive Leonis Ostiensis relatio examinata, oppugnata, et defensa 78. § III. Reliqua Beneventanorum argumenta, et Dini ad hæc responsa exponuntur 87. § IV. Argumenta pro Romana traditione, maxime, quæ Ottoni II translationem attribuunt, 93. § V. Argumenta ejusdem traditionis, quæ translationem fere tribuunt Ottoni III; quædam adjecta, quæ Ottoni II 95. CAP. IV. De reliquiis undequaque sparsis, miraculisque variis locis factis. § I. Reliquiæ varias provincias portatæ; ubi et miracula quædam Apostoli patrocinio facta 101. § II. Brachium in Angliam portatum: reliquiæ variis locis cultæ 103. § III. Reliquiæ in Germania et Hispania 107

26 Bregwinus ep. et conf. Cantuariæ in Anglia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Nomen, patria, episcopatus, annus mortis, res gestæ 827. § II. Sancti sepultura, et miracula 829. § III. Acta Sancti, ac publica ejusdem veneratio: Vitæ, quam hic damus, exemplar. 830. VITA, auctore Eadmero vel Edmero monacho, ex editione Henrici Whartoni, parte 2 Angliæ sacræ pag. 184, et seqq. 834

E

25 Ebba M. et abbatissa cum multis ejusdem Martyrii sociabus in Coludensi Scotiæ monasterio. SYLLOGE HISTORICA. § I. Distinctio hujus sanctæ Martyris ab alia synonyma ejusdem cœnobii abbatissa, tempus et modus martyrii 265. § II. Vindicata harum Martyrum sanctitas, incertus

earum numerus, et controversa natio 266

25 Ebba virgo et abbatissa in Coludensi Scotiæ monasterio. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Antiquus hujus Sanctæ cultus, Acta, eorum supplementum, et tempus mortis 194. VITA, collectore Joanne Capgravio, ex nova Legenda Sanctorum Angliæ, quæ Londini anno 1516 impressa est, fol. xcix et seqq. 196

26 S. Elias ep. et conf. Syracusis in Sicilia, ex Ferrario et Octavio Caietano 826

25 Epiphanius patriarcha Constantinopolitanus. Cultus e Fastis Græcis: observatio 164

26 Eulalius seu Euladius ep. Nivernensis in Gallia. SYLLOGE HISTORICA. Cultus Sancti; alius cum eo perperam confusus; nonnulla de hoc argumento corollaria 821

F

26 Felix presb. et conf. Pistorii in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus; notitiæ; inventio ac depositio corporis; tempus vitæ; miracula 838. COMPENDIUM VITÆ, ET CORPORIS INVENTIO ex lectionibus propriis Mss. ecclesiæ Pistoriensis, cum alio earumdem apographo collatis 839

G

26 Gelasius ep. Pictaviensis. Cultus, elogium, tempus vitæ 817

25 Genesis mimus et Mart. Romæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Mira Sancti conversio, memoria in antiquis Martyrologiis, tempus martyrii, Acta, et diversa eorum exemplaria 119. PASSIO, auctore anonymo, ex editione Ruinartiana, quam cum Ms. apographo Cartusianorum Ultrajectensium contulimus 122

25 Genesis notarius et Ms. Arelate in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Distinctio hujus Sancti ab aliis martyribus homonymis, antiquis ejusdem cultus apud Gallos et Hispanos; qua occasione duo Genesis, qui perperam Martyrologio Hispanico inscripti sunt, obiter examinantur 123. § II. Indagatur, quis aut qualis fuerit sanctus Genesis, qui in Carthaginensi Hispaniæ provincia apud PP. Minoritas Sciareses hodie colitur 126. § III. Sincera sancti martyris Arelatensis Acta, dubium eorum scriptor, incertus martyrii annus et duplex Arelatensium traditio refutata 129. § IV. Diversa miracula patrocinio Sancti post martyrium ejus patrata, et ab auctoribus fide dignissimis conscripta 133. ACTA, auctore Paulino episcopo, ex Actis Martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius anno 1689 Parisiis edidit et quæ cum aliis Mss. contulimus, pag. 603 et sequentibus 135

25 Gennadius primus, patriarcha Constantinopolitanus. SYLLOGE HISTORICA. § I. Cultus; naturæ ac gratiæ dotes, scripta contra S. Cyrillum Alexandrinum non recte intellectum: episcopatus, et favor erga Constantinopolitanum clerum 148. § II. Acta adversus impium Timotheum Ælurum; res gestæ cum S. Daniele Stylita, et nostræ super illis observationes 150. § III. Collecta a Viro sancto synodus contra simoniam; epistola encyclica; vigilantia pastoralis; miraculum; clericus facinorosus miro modo punitus; ecclesiæ

ecclesiae tempore hujus Patriarchae Constanti-
nopolis exstructae; reliquiae ab ipso translatae,
visiones 452

25 Geruntius vel Gerontius ep. Italicæ in His-
pania. SYLLOGE HISTORICA. Antiquus hujus San-
cti cultus, ætas, qua floruit aut obiit, locus
mortis et exigua gestorum notitia 408

25 S. Gregorius conf. Ultrajectinæ ecclesiae rector,
Ultrajecti in Belgio. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I.
Sancti cultus; Acta, stirps, patria; an monachus?
240. § II. Utrum S. Bonifacius 13 annis in Fri-
sia prædicaverit, antequam nactus est discipulum
Gregorium? Ubi etiam examinatur, quo anno
Bonifacium secutus Gregorius; et hujus ætas
242. § III. Chronologia vitæ S. Gregorii usque
ad episcopatus administrationem 247. § IV. Gesta
in munere episcopali, tempus obitus 251. § V.
Corpus Sancti utrum translatum Ultrajecto
in Susterense cœnobium: reliquiae locis aliis:
apparitio post mortem 253. VITA auctore
S. Ludgero episcopo, ex Ms. Fuldensi, et
editione Broweri, collata cum Ms. Bodecen-
si. PROLOGUS. CAP. I. Gregorii conversio;
bores apostolici cum S. Bonifacio in Thuringia
et Hassia 254. CAP. II. Bonifacii archi-
episcopatus: labores illius et Gregorii
aliorumque ejus discipulorum: ordinatio Boni-
facii Romæ, quo eum comitatus Gregorius
257. CAP. III. Insignis Gregorii in condo-
nandis injuriis lenitas: episcopatus Ultraje-
ctensis ei datus: varii ejus discipuli: eorum
egregia institutio: virtutes aliae 261. CAP. IV.
Aliae virtutes; triennalis paralysis; futura præ-
dicta: obitus. 263

25 Gurloesius abbas, Ordinis sancti Benedicti,
in Kemperlegiensi monasterio Britanniae mino-
ris. SYLLOGE. Noticia loci, Sancti præfectura,
tempus, ac cultus 273

H

25 Hunegundis virgo in cœnobio Humola-
riensi in Veromanduis. COMMENTARIUS PRÆ-
VIUS. § I. Cultus Sanctæ: Acta et trans-
lationes 223. § II. Sanctæ patria, natales,
ac gesta præcipua examinata. 225. VITA, au-
ctore Bernero abbate, ex Ms. Claro-Mariscano,
collato cum nostro, et editione Mabillonii.
PROLOGUS. CAP. I. Sanctæ patria, natales,
educatio; desponsata ab incunabulis, sed morte
adolescentis liberata, desponsatur alteri ado-
lescenti invita, quocum, ut tempus protrahat,
Romam proficiscitur 227. CAP. II. Romam
profecta quid egerit: velum virginum de
manu Pontificis susceptum 228. CAP. III. Virgo
a sponso relicta redit in Galliam, ubi se
suaque monasterio tradit: reconciliatur San-
ctæ sponsus, ac monasterii fit procurator: mor-
bus supremus, et pia Virginis mors 230.
TRANSLATIO CORPORIS una cum miraculis,
auctore Bernero abbate, ex Ms. Claro-Mari-
scano, collato cum codice Ms. et editione Mabil-
lonii. PROLOGUS 232. CAP. I. Corporis quæ-
rendi occasio: ejus inventio: translatio, ac
mirabilia tum facta 233. CAP. II. Miracula quæ-
dam post translationem facta 235. TRANSLATIO
ALTERA cum miraculis, auctore anonymo, ex edi-
tione Mabillonii 237

I

26 Januarius ep. et M., ac fortasse SS. Felix et
Honoratus diaconi MM. Marsici in Lucania 813

26 Joannes a Caramola conf. Ord. Cisterciensis
conversus in monasterio S. Mariæ de Sagittario
in regno Neapolitano COMMENTARIUS PRÆVIUS.
§ I. Notitia loci, cultus, Vitæ auctor 854. § II.
Recentior Vitæ scriptor; mirabilia Beati ex eodem
relata 856. § III. Beati post mortem apparitiones;
illustratus ejusdem cultus, et vaticinia 858. VITA,
auctore anonymo synchrono, ex Ms. cum edi-
tione Ughelli collato. PROLOGUS auctoris 860

26 Joannes Bassandus conf. ex Ordine Patrum
Cælestinorum, in monasterio Collismadiensi prope
Aquilam in Vestinis. COMMENTARIUS PRÆVIUS § I.
Conspectus loci; publica beati veneratio 870. § II.
Chronotaxis Vitæ; doctrina; cœnobium Bisunti-
num; narratio quædam biographi castigata. 872.
§ III. Vitæ scriptor, Acta, eorumque exemplaria
874. VITA, Auctore anonymo synchrono, Ord.
S. Cælestini, ac Beati discipulo, ex codice Ms.
Patrum ejusdem Ord. Parisiis, cum aliis exem-
plaribus collato. PROLOGUS AUCTORIS 875. CAP. I.
Beati patria, indoles; canonicatus regularis;
ingressus in Ordinem PP. Cælestinorum; offi-
cium Supprioris 877. CAP. II. Prioratus Ambia-
nensis ac Parisiensis monasterii; creatur quintum
Franciæ provincialis 879. CAP. III. Visitationes
monasteriorum; animi modestia in officiis; gratia
apud regem Francorum; legatio ad Felicem pseudo-
papam; qui dicitur Beati verbis papatui renun-
tiasse 880. CAP. IV. Patientia in adversis; vene-
rabilis ejus senectus 882. CAP. V. Iter in Italiam
pro reformatione cœnobii Collismadiensis; ulti-
mus morbus; sermo ad fratres. 883. CAP. VI. In-
signium virorum ad Beatum accessus; obitus corpo-
ris expositio; panegyris; exsequiæ; sepultura 885.
CAP. VII. Varia miracula ad Beati sepulcrum
facta; apparitio ejus 888. CAP. VIII. Alia Beati
miracula memorantur 890. CAP. IX. Corpus B.
Joannis viva calce coopertum, post annos octo-
decim incorruptum; prodigia, veneratio publica,
epitaphium 891

25 Joannes eremita Ruselli in Aprutio Italiæ. 440

25 Julianus M. in Syria. Cultus ex antiquis mar-
tyrologiis 439

26 Justus, Orontius, et Fortunatus MM. Lycii
in provincia Hydruntina Italiæ. COMMENTARIUS
HISTORICUS. § I. Acta horum sanctorum Marty-
rum discutiuntur 764. § II. Cultus eorum publi-
cus, una cum titulo patronorum Lyciensium
Romæ probatus 767. § III. Cultus martyrum,
præsertim S. Orontii, ad majorem splendorem
evectus; occultata corpora, ac deinde non inventa
768. § IV. Mirabilia diversi generis a S. Orontio
patrata 770. § V. Mulier cum filiis sub ruina
domus mirifice conservata; oleum e lampade
Sancti haustum multis beneficium 772. § VI.
Oleum Sancti miro modo auctum, salutiferum
in contagiis; memorabilia, apud Molisinos per
illud patrata; alia quædam mira 774

L

26 Liberatus de Lauro, Humilis ac Pacificus ex
Ordine Fratrum Minorum, in Marchia Anconi-
tana Italiæ. SYLLOGE. § I. Beatorum cultus, Libe-
ratus hic cum alio confusus 840. § II. Acta
Romana

INDEX SANCTORUM

Romana circa cultum B. Liberati de Lauro 842. § III. Responsa ad objectiones contra cultum B. Liberati de Lauro formatas : an sit multiplicandus ob diversa nomina 844

25 Ludovicus conf. Francorum rex prope Tunetum in Africa. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Notitia primorum trium Vitæ auctorum 275. § II. Notitia Vitæ Ms., secundo loco edendæ : item Historiæ a Joinvillio conscriptæ, quæ huic subjungitur pro Vita tertia 277. § III. Aliæ quædam Vitæ posterius scriptæ : auctores alii, qui gesta ejusdem Sancti memoriæ prodiderunt 281. § IV. S. Ludovici parentes, fratres, et sorores : an precibus S. Dominici, recitatioque rosario obtentus? 283. § V. Annus Sancti natalis veterum auctoritate stabilitus 284. § VI. Locus natalis Pisciacum, contra paucos hodiernos, ex veterum testimonio firmatus 287. § VII. Pia Sancti pueritia, et adolescentia : præclara educatio, et institutio 289. § VIII. Mors Ludovici VIII : ejus ante mortem cura de successionem Filii : testamentum : S. Ludovici coronatio 290. § IX. Potentes S. Ludovici adversarii initio regni : origo turbarum, et conspiratio principum adversus Regem 293. § X. Protectio summi Pontificis a rege postulata et obtenta : comes Flandriæ vinculis exemplis : principum conspiratio dissipata : Anglorum conatus elusi, induciæ cum iisdem 295. § XI. Gesta contra Albigenses ; decimæ Regi concessæ : fœdus cum Frederico imperatore : abbatia Regalis montis fundata : nova procerum in Regem conspiratio, occultaque ad eum capiendum machinatio 298. § XII. Induciæ annuæ cum Anglis : gesta contra Albigenses : pax cum comite Tolosano composita 301. § XIII. Pacta inter Regem et comitem Tolosanum 304. § XIV. Comes Tolosanus Ecclesiæ cum suis reconciliatus : comitis Fuxiensis submitio : leges ad extirpationem hæresis, et pro libertate Ecclesiæ per S. Ludovicum lata 307. § XV. Constructa domus et ecclesia S. Catharinæ Vallis scholarium : alia quædam : dissensio universitatis Parisiensis, quæ deinde extincta 312. § XVI. Utrum anno MCCXXXVIII Rex bellum habuerit cum Britanniae comite ? bellum Campanicum inchoatum, factisque induciis interruptum 316. § XVII. Bellum excitatum contra comitem Britanniae, Anglis fœderatum, ac deinde geri cœptum 318. § XVIII. Prosecutio belli Britannici : judicium contra comitem Britanniae 321. § XIX. Prosecutio belli in Campania ; gesta Regis ibidem : concordia demum secuta in comitiis principum, ubi et quædam contra Judæos statuta 323. § XX. Prosecutio belli Britannici : induciæ triennales : templum S. Dionysii restauratum : urbes munitionibus auctæ : canonici S. Laudi ad aliam ecclesiam translati : nuptiæ comitis Campaniæ impeditæ etc. 326. § XXI. Controversia Regis cum Theobaldo archiepiscopo Rotomagensi, ejusque successore Mauritio 328. § XXII. Controversia cum Episcopo Bellovacensi de jurisdictione illius urbis civili 331. § XXIII. Alia quædam memorantur. Mortuis quibusdam principibus, concordia inter Campaniæ comitem et Cypri reginam, mediante Rege, facta : alia nonnulla 335. § XXIV. Pia Sancti exercitia : matrimonium : discordiæ sopitæ 338. § XXV. Bellum, finito induciarum triennio, cum Petro Britanniae comite Anglisque renovatum : comitis subjectio post novas inducias, et pax illius cum Rege : quandonam Britanniae comitatum cesserit filio ? 340. § XXVI. Exactiones quædam abrogatæ : nuptiæ Frederici cum sorore regis Angliæ, molitionesque ad arma contra Ludovicum

jungenda : nuptiæ per Regem impeditæ : turbæ Remenses compositiæ 342. § XXVII. Procerum Gallorum conspiratio contra ecclesiasticos, eorumque judicia : quid hac in re egerit S. Ludovicus 345. § XXVIII. Regni administratio suscepta : varia alia : motus Regis Navarræ, aliorumque principum : periculum Ludovici ab Assassinis, de quibus varia elucidantur 347. § XXIX. Nuptiæ Roberti Artesiaci comitis : insidiæ Frederici imperatoris elusæ : aliaque facta 352. § XXX. Spinea Domini corona S. Ludovico donata, atque in Galliam portata 354. § XXXI. Subsidium Balduino Constantinopolitano datum : expeditio procerum in Terram sanctam : fundatio abbatie Mali-Dumi 357. § XXXII. Libri Judæorum Thalmudici, opem prestante Ludovico, in Gallia congregati, damnati, et combusti : fabella de his refutata 359. § XXXIII. Nata S. Ludovico filia : Richardus Anglus honorifice exceptus : querelæ inter imperatorem et Ludovicum occasione comitis Provinciæ, quem imperatori et comiti Tolosano Rex conciliat : rebelles Albigensium fautores victi, paxque restituta 362. § XXXIV. Excommunicatio imperatoris Frederici : imperium Roberto S. Ludovici fratri oblatum ; sed non admissum : conficta Gallorum responsio refutata 365. § XXXV. Concilium a Gregorio indictum, quod impedire conatur Fredericus, promovere Ludovicus : episcopi Galli in itinere a Frederico capti, quos Ludovicus minis libertati restituit 369. § XXXVI. Dictum S. Ludovici de Tartaris : pars crucis, aliaque Dominicæ passionis instrumenta Ludovici cura Parisios portata, insignique Regis pietate suscepta 371. § XXXVII. Capella sancta constructa : canonici ibidem statuti ac redditibus instructi, aliaque in capella ordinata 373. § XXXVIII. Alphonsus frater Regis militia donatus, et comes institutus : periculosa principum conspiratio : contra Marchiæ comitem expeditio S. Ludovici, qui plurima oppida et castra occupat 377. § XXXIX. Bellum S. Ludovico a rege Angliæ indictum : gemina Ludovi de fœderatis victoria : oppida capta : comes Marchiæ, multique alii nobiles Regi se subjiciunt 379. § XL. Pax cum comite Tolosano facta : Angli navalibus præliis victi : induciæ cum Angliæ rege : nata filia : Ludovico cura ad electionem summi Pontificis adhibita 383. § XLI. Varia gesta : natus Regi filius : accessus ejusdem ad capitulum generale Cisterciensium : promissum Pontifici contra vim Frederici auxilium : morbus : crux sumpta 386. § XLII. Facta ad promovendam expeditionem transmarinam : excommunicatus in concilio Fredericus : colloquium Ludovici cum Pontifice : peregrinatio ad Rupem Amatoris : natus filius : acta a rege pro matrimonio Caroli fratris 390. § XLIII. Matrimonium Caroli : is militia donatus, et comitatu Andegavensi : acta ad Fredericum Pontifici reconciliandum : item ad expeditionem sacram promovendam : lis de comitatu Flandriæ Regis arbitrio terminata 394. § XLIV. Principum conspiratio contra ecclesiasticos : gesta pro expeditione sacra : restitutiones factæ : rex Norwegiæ ad belli societatem invitatus : oblatum Pontifici contra Fredericum subsidium : translatio corporis S. Edmundi præsentem Ludovico : fundata domus Prædicatoribus 396. § XLV. Mors filii Regis : donationes : gesta cum Frederico ; constantia Sancti probata : administratio regni matri commissa : vestes pretiosæ ablegatæ : pius discessus, et iter : acta Lugduni cum Pontifice, castrum in via expugnatum etc. 400. § XLVI.

Gesta in Terra sancta a prima expeditione cruce signatorum usque ad adventum S. Ludovici compendio data 404. § XLVII. Tartarorum regni origo, et progressus : Armeniæ minoris regnum restitutum : varia circa soldanos Iconii, Alapiæ, et Babylonie notata 407. § XLVIII. Gesta varia S. Ludovici in Cypro : legatio Tartarorum ad Regem, ejusdemque ad Tartaros 409. § XLIX. Reliqua in Cypro facta : discessus in Ægyptum : litus, pulsus hostibus, occupatum : Damiatæ capta 414. § L. Damiatæ situs : de ea capta amplior narratio 416. § LI. Facta utrimque post Damiatam captam, progressus Christiani exercitus Babyloniam versus : prælia varia Christianis prospera : inutilis ad transeundum ostium Tanicum conatus 419. § LII. Transitus fluminis : prælium, et Christianorum victoria multorum sanguine parva : pugna altera, victoria Christianorum, item cruenta; infortunia Christiani exercitus ex penuria, morbis, et mortalitate 421. § LIII. Rex cum exercitu captus in reditu Damiatam : varia in carcere facta : pactum Regis cum soldano de sua aliorumque redemptione : soldanus a suis peremptus 424. § LIV. Terrores varii captivis objecti, mira que in iis Regis constantia : pactum induciarum renovatum, ac liberati cum Rege captivi : fabella de sacrosancto Christi Corpore Saracenis in pignus dato 426. § LV. Adventus Sancti Acconem : consilium ibi institutum, redeatne, an maneat in Palæstina : fratrum ejus, aliorumque reditus : perfidia Saracenorum in retinendis captivis, et cura Regis ad eos liberandos : gesta reliqua 429. § LVI. Cesarea munita : bellum inter soldanum Alapiæ et Ægyptios : litteræ Ludovici subsidium postulantis : factio Pastorellorum in Gallia 431. § LVII. Fœdus cum Ægyptiis initum : Jafa condita, liberalitas Regis, et cura de conversione Tartarorum : pius obitus reginæ Blanchæ 433. § LVIII. Mors matris audita : legati rursus ad Tartaros missi : cura regni : terrores, damnaque a soldano Alapiæ illata, eique reddita : insignis Regis charitas in sepeliendis Sidone occisis : Sidon restaurata 435. § LIX. Reditus Sancti in Franciam : cusi in memoriam carceris nummi 437. § LX. Sancti in virtute progressus : munera S. Dionysio oblata : visitatio regni, et conatus ad pacem in Flandria stabiliendam : concordia inter regem Navarræ et comitem Britannie facta : honorifice excipit regem Angliæ; fundat domum Carmelitis, ac studia promovet 440. § LXI. Leges præclaræ a Rege latæ, et deinde in concilio Biterrensi relectæ 443. § LXII. Sanctus Ordinem religiosum ingredi desiderat, qua occasione calumniam passi Prædicatores : inquiritur, an tertio Minorum Ordini fuerit adscriptus; an scapulare Stokianum gesserit, an cum B. Ægidio congressus 446. § LXIII. Tyrannis cujusdam nobilis compressa : donationes : monasterium Ordini Vallis-caulium fundatum : nemus monachi Grandimontensibus restitutum : varia impetrata a Pontifice : hæretici exstirpati : filia nuptui data : filio sponsa designata : induciæ cum Anglis : iter in Flandriam 449. § LXIV. Filius Regi natus : largæ ejus eleemosynæ : iter in Normanniam : fundatum monasterium Minoribus Falesiæ; valetudinarium Vernonii : componit controversias varias : adest translationi S. Fursei : pacem in Flandria conciliat, et inter principes alios 452. § LXV.

Sanctus se munit contra Anglum : filia Margarita desponsata : restitutiones : fundationes : reliquiæ S. Nicasii acceptæ : adest translationi S. Quintini, donationes etc. Pugnæ nobilium prohibita : concordia Remis facta inter archiepiscopum et cives : restitutiones : contractus cum rege Aragoniæ : filii desponsati : lites composita : fundatio 455. § LXVI. Pax cum Henrico Angliæ rege ejusque fratre Richardo Romanorum rege facta : varia regni negotia : fundatio Cartusianorum prope Parisios : insigne justæ severitatis exemplum 459. § LXVII. Auctoritas Sancti apud subditos, aliosque : fundatio domus et templi Ordinis SS. Trinitatis una cum valetudinario Fontis-Blaudi, aliaque beneficia eidem Ordini præstita : donationes alia : pietas in translatione S. Aniani : fundationes piæ quam plurimæ 462. § LXVIII. Gesta cum Henrico Angliæ rege : mors immatura filii Ludovici : concordia in universitatem Parisiensem reducta 465. § LXIX. Hospitium Parisiis trecentis cæcis structum et dotatum : valetudinarium ibidem auctum : restitutiones continuatæ, cura de convertendis hæreticis : varia a Pontifice impetrata contra clericos flagitiosos et negotiatores : duella lege prohibita : spina donata, corpus S. Bargæ acceptum 468. § LXX. Concilium episcoporum et principum ob Tartarorum progressus, in quo varia pie decreta Regis voluntate : eleemosynæ mulieribus leprosis confirmatæ et auctæ : fundatio Trinitariorum; virginum Ordinis Prædicatorum; et Saccitarum : pietas in Sanctos : obtenta a Pontifice beneficia cum elogio 470. § LXXI. Regnum Siciliæ pro filio oblatum recusat Sanctus : nuptiæ Philippi filii, in quibus Ecclesiæ incolumitati consulit : largissimæ in penuria eleemosynæ : insignis regni et justitiæ cura : translatio corporum XIV Martyrum legionis Thebææ, fundatioque prioratus S. Mauriti 474. § LXXII. Centesima reddituum ecclesiasticorum in subsidium Palæstinæ decreta : Ludovicus arbiter electus in discordia Anglorum cum suo rege : varia gesta 477. § LXXIII. Pactum de regno Siciliæ Carolo Ludovici fratri tradendo, cooperante Ludovico, cum Urbano Pontifice initum 478. § LXXIV. Facta in gratiam Caroli fratris ad regnum Siciliæ acquirendum : varia a Clemente IV Sancto commendata 384. § LXXV. Nuptiæ filii Joannis, lisque inde exorta Regis cura composita : sponsalia filia Blanchæ : varia Sancti gesta cum Pontifice, cujus consilium exquirat et sequitur : eximia Regis justitia : oppidum Aquarum-mortuarum conditum : pax inter comites Luxemburgi et Barri, induciæque inter Reges Angliæ et Navarræ Ludovici diligentia factæ 483. § LXXVI. Crux denuo sumpta; decimæ hac de causa in triennium per Pontificem obtentæ : tentata concordia inter Venetos et Genuenses : tributum Gallis imperatum 486. § LXXVII. Controversia quadam cum Pontifice : adest Sanctus Vezeliaci translationi reliquiarum, quas splendide exornat : Philippum filium cum aliis militem creat : consuetudinem perniciosam tollit, etc. 489. § LXXVIII. Varia cum Pontifice tractata : controversia Ludovici cum Clemente, quem offensum novis beneficiis demeretur : mutui eorum conatus ad promovendum bellum sacrum : leges contra blasphemias latæ 491. § LXXIX. An Pragmatica sanctio, quæ sancti Ludovici nomine circumfertur, ab eo sit condita? 494. § LXXX. Filiis possessiones

INDEX SANCTORUM.

datæ; filia nuptui tradita : Eduardus Anglus
 ab bellum sacrum pecunia adjutus : Judæus
 de sacro fonte levatus : zelus fidei propagan-
 dæ etc. Arbiter electus cum legato Pontificio,
 Lugdunenses pacare conatur : mors B. Elisabethæ
 sororis : nuptiæ filia etc. 498. § LXXXI. Te-
 stamentum Sancti : fundationes quædam hac
 occasione expositæ 500. § LXXXII. Statuta, quæ
 nomine S. Ludovici exstant : lex in favorem
 ecclesiarum lata : varia privilegia abbatiæ S.
 Dionysii concessa : spina donata : regni gu-
 bernatores constituti : beneficiorum collationis
 cura commissa : pia ad iter præparatio, et
 iter usque ad Aquas-mortuas 504. § LXXXIII.
 Legati ad Regem missi ab imperatore Græco,
 a quo arbiter electus ad concordiam cum
 Ecclesia Romana ineundam, arbitrium re-
 cusat, sed officia impendit : perturbatio in
 castris : epistola ad præfectos regni : monita
 filiis data 506 § LXXXIV. Iter Regis, et alio-
 rum in Sardiniam, ubi mutato concilio Tune-
 tum prius oppugnare statuunt 508. § LXXXV.
 Navigatio in Africam : egressio in terram :
 captum castrum Carthaginis : velitationes cum
 Saracenis variæ, et horum artes 510. § LXXXVI.
 Morbi in exercitu Christianorum : mors filii
 Regis, aliorumque : morbus Ludovici : acta
 in morbo cum legatis Græcis : documenta
 filio, et filia data : piissimus obitus 513.
 § LXXXVII. Adventus Caroli : corporis divisio :
 intestina et carnes in ecclesia Montis-regalis
 prope Panormum deposita, statim miraculis in-
 clarescunt : ossa in castris servata : pax cum
 rege Tunetano : reditus in Siciliam : tempe-
 stas, et multorum obitus 516. § LXXXVIII. Ossa
 per Siciliam, Italiam, Galliam magna cum ve-
 neratione delata, factis interim non paucis mi-
 raculis : sepultura in ecclesia sancti Dyonsii :
 miracula 519. § LXXXIX. Forma corporis : cha-
 racter animæ : virtutes : elogia 524. § XC.
 Elogia Romanorum Pontificum, qui Sancto fuere
 synchroni 523. § XCI. Facta ad canonizationem
 sub variis Pontificibus : canonizatio 526. § XCII.
 Bulla canonizationis 528. § XCIII. Gaudium de
 canonizatione : aucta miracula : cultus propa-
 gatus, et auctus : Officium antiquum : nomen
 in fastis : Officia varia 532. § XCV. Sacri cor-
 poris elevatio : translatio capitis et costæ unius
 Parisios 534. § XCV. Sacra ossa in arcam au-
 ream translata a Carolo VI, deinde in novam :
 reliquiæ variis datæ : varia item vestimenta,
 aliaque pro reliquiis servata 536. § XCVI. Sa-
 cella, ecclesiæ, monasteriaque S. Ludovici no-
 mine dicata : miracula variis locis facta 540.
 VITA, auctore Gaufrido de Bello loco Regis
 confessario, *ex editione Claudii Menardi, et*
Chesnii. PRÆFATIO. Prior capitum partitio 544.
 CAP. I. Comparatio Sancti cum Josia rege : pa-
 rentes, conscientia nitor, regni cura, verbo-
 rum morumque honestas, et insignis humilitas
 542. CAP. II. Continentia in usu matrimonii :
 religiosæ vitæ desiderium : liberorum educatio,
 ac documenta Philippo filio data 545. CAP. III.
 Crebra peccatorum confessio : poenitentia opera :
 misericordia in pauperes, eleemosynæ, funda-
 tiones 547. CAP. IV. Sancti in beneficiis con-
 ferendis cautela; auctoritas apud omnes; fre-
 quens oratio, aliaque pietatis exercitia; cura
 alienam salutem, et studia promovendi 549.
 CAP. V. Pietas erga Dominicæ passionis instru-
 menta : expeditio prima contra Saracenos, ge-
 staque in Oriente breviter perstricta : mors

matris Blanchæ audita 554. CAP. VI. Reditus
 Sancti in Franciam : periculum naufragii : pro-
 fectus in virtutibus : leges contra blasphemos :
 modus tangendi strumosos : multiplex fidei
 zelus 553. CAP. VII. Crux iterum assumpta :
 rationes expeditionis Tunetanæ : gesta in Africa :
 postremus Sancti morbus, et mors piissima 555.
 CAP. VIII. Carnes Sancti cum intestinis in Si-
 ciliam; ossa vero in Galliam translata : sepul-
 tura, miracula, fama sanctitatis toto orbe dif-
 fusa 557. APPENDIX VITÆ PRIMÆ, auctore
 Guilielmo Carnotensi, *ex editione Menardi, et*
Chesnii. PRÆFATIO. CAP. I. Morum honestas, et
 modestia; pietas erga instrumenta Passionis
 Dominicæ, et in die Veneris sancto 559. CAP.
 II. Pie, prudenter, et fortiter in carcere gesta :
 eximium charitatis exemplum 560. CAP. III.
 Misericordia erga afflictos; prophetiæ donum;
 cura alienæ salutis; ecclesiasticos et religiosos
 in pace servandi studium; reverentia erga sum-
 mum Pontificem 562. CAP. IV. Consuetudines
 pravæ, usuræ Judæorum, et duella sublata :
 Sancti in regendo auctoritas et justitia; sobrie-
 tas rigidaque jejunia; eleemosynæ, variaque
 charitatis ac humilitatis exercitia 563. CAP. V.
 Morbus Sancti supremus, et mors piissima :
 revelatio de morte ipsius 565. CAP. VI. Mira-
 cula quædam facta anno MCCLXXI 566. APPEN-
 DIX ALTERA, auctore incerto, *ex editione Me-
 nardi a pag. 431.* Miracula post canonizationem
 facta apud Prædicatores Ebroidenses 569. VITA
 SECUNDA, auctore anonymo, reginæ Margaritæ
 confessario, Latine reddita *ex Ms. Gallico, in-
 terprete J. S.* PRÆFATIO 574. CAP. I. Parentes
 sancti Ludovici, eorum pietas, præsertim ma-
 tris; fratres, ac soror; præclara omnium per
 matrem educatio : laudabilis Ludovici adole-
 scentia 574. CAP. II. Sancti Regis fides viva
 ac firma multis exemplis demonstrata : studium
 item fidei promovendæ; ac spes in Deum 576.
 CAP. III. Amor Sancti in Deum : pietas in
 cultu divino, concionibus audiendis, et acci-
 piendo sacratissimo Jesu Christi Corpore 579.
 CAP. IV. Pietas Regis erga sanctam crucem,
 sacra Sanctorum pignora; quanto honore et
 amore religiosos, ecclesiasticos, ac probos quos-
 libet prosequeretur : ubi etiam de fundationi-
 bus piis quam plurimis 582. CAP. V. Piorum
 librorum lectio, oratio frequentissima, sollicita
 alienas preces postulandi cura 586. CAP. VI.
 Amor in proximos, ubi multa præclara filiis,
 aliisque documenta data 588. CAP. VII. Commi-
 seratio sancti Regis erga afflictos quoslibet et
 miseros : largæ ipsius eleemosynæ 592. CAP.
 VIII. Prosecutio ejusdem in miseros quosvis
 pietati : ubi eleemosynæ recensentur innumeræ;
 ac fundationes plurimæ 595. CAP. IX. Prose-
 cutio amoris Sancti in proximos : ubi recensentur
 præcipue obsequia, quæ pauperibus, ægro-
 tis, et defunctis per se ipse exhibuit 598. CAP.
 X. Mira sancti Regis humilitas 604. CAP. XI. Exi-
 mia sancti Regis patientia, animique lenitas
 603. CAP. XII. Sancti Regis poenitentia rigida :
 vitæ puritas et sanctitas 605. CAP. XIII. Con-
 tinentia sancti Regis : desiderium amplectendi
 Ordinem religiosum : morum honestas : varia
 de ejus sanctitate jurata testimonia 608. CAP.
 XIV. Justitia Regis exacta, nullius personæ
 ratione habita 610. CAP. XV. Prosecutio ejus-
 dem materiæ de justitia Regis, ac severitate in
 facinorosos 612. CAP. XVI. Sancti Regis clemen-
 tia; perseverantia; extremus morbus, et beatus

oditus

obitus 645. PARS II. De miraculis sancti Ludovici. PROLOGUS. CAP. I. Puella submersa, in qua dudum nullum erat vitæ signum, invocato sancto Ludovico, restituta seu vitæ seu valetudini. Item mulier ex stupore femoris, cruris, ac pedis restituta 646. CAP. II. Mulier omnibus inferioribus membris capta apud tumulum valetudini integræ restituta : alia mulier diuturno corporis tremore liberata : alia item mulier incurva sanitatem consecuta 649. CAP. III. Puellula ad tumulum Sancti ex tumore super oculum restituta : item cujusdam viri pes putridus sanatus 624. CAP. IV. Apud Sancti tumulum cæco visus redditus : vir propectæ ætatis tremore capitis ac manuum liberatus : puellæ crurum ac pedum usus restitutus 624. CAP. V. Puellulæ contractis crurum ac pedum nervis triennio laboranti gressus redditus : Prior quidam Ordinis Cisterciensis per pallium Sancti ex gravi morbo restitutus 626. CAP. VI. Nobilis eques gravi ac diuturna mœstitia apud Sancti tumulum liberatus : item fœdum pauperis apostema sanatum 628. CAP. VII. Surdus et mutus ab utero matris apud Sancti tumulum auditu donatus, qui, soluto item linguæ vinculo, loqui deinde discit : item puella morbo comitiali liberata 630. CAP. VIII. Juvenis apud tumulum sancti Ludovici membrorum firmitatem, ac gressum consecutus : alius, qui membris fere omnibus erat captus, sanitati restitutus : puer, qui credebatur mortuus, vitæ aut valetudini redditus 633. CAP. IX. Cujusdam pedes, crura, femora apud tumulum sanata : soror abbatiæ Lili malo immedicabile, quo dudum laborabat circa oculum, liberata : cilicia, ac flagrum ferreum sancti Ludovici in dicta abbatiâ servatum 636. CAP. X. Tuber in gutture pueri apud tumulum sponte ruptum : tremor alterius infantis sublatus : claudus gressus restitutus 638. CAP. XI. Quidam, irridere solitus orantes apud tumulum, neque ipsi Sancti parcens, subito malo percutitur, deinde apud tumulum sanatur : ejusdem duo filii diuturna febris liberati : claudus restitutus : præsbyter sola Sancti invocatione tumore vultus liberatus 640. CAP. XII. Monialis phrenetica, nomine S. Ludovici invocato, ad mentem reducta : item puella insana menti reddita : hujus pater nimia divitiarum cupiditate liberatus : mulieri gressus redditus 642. CAP. XIII. Claudio ex affectu crure gressus apud sepulcrum redditus : monialis brachio et crure contracta, valetudini membrorum restituta : alia mulier eodem fere malo liberata 644. CAP. XIV. Loquela, ac vis eundi impotenti puellulæ data : mulieri unius lateris usus restitutus : canonicus quidam medicus, mirabili visione prævia, ex febris continua restitutus 647. CAP. XV. Mulier omni membrorum omnium sensu, exceptis dumtaxat duobus digitis, destituta, corporeque miserrime contorto, primum frustra visit novem diebus sepulcrum, deinde redire monita, subito sanatur 650. CAP. XVI. Febris facto voto pulsa : gressus puellulæ apud sepulcrum concessus, uti et mulieri claudæ 652. CAP. XVII. Anus impotens et incurva apud tumulum valetudini restituta, ut et mulier capta parte corporis sinistra : visus oculi dexteri mulieri redditus : claudus gressus expeditus : aqua pileo Sancti repressa et siccata 654. CAP. XVIII. Puer, facto voto ab ejus patre, ex tumoribus teterrimis sanatus : incurvus erectus, liberoque gressu donatus : usus

brachii dexteri puero restitutus : puella phrenesi liberata 657. CAP. XIX. Parochus quidam ex Ordine fratrum Minorum, visione prævia, restitutus ex lateris dolore et febris continua : mulieri cæcæ visus paulatim integre redditus 659. CAP. XX. Mulier ex fœdo apostemate, impotentiaque totius partis sinistræ apud sepulcrum sanata : alia item mulier membrorum usu capta, pristina valetudini restituta 664. CAP. XXI. Puella incurva apud tumulum erecta : alia, facto voto, gravi dolore in genu ac tumore liberata 664. CAP. XXII. Puer, dum ossa in Galliam portabantur, in via ex tumore sanatus : mulier invisens tumulum ex fœdo ulcere restituta, alia usum brachii ibidem adeptæ : visus cæcæ redditus, gressus claudis 665. CAP. XXIII. Mulieri cæcæ apud tumulum visus restitutus : eques quidam ex gravi morbo, atque artuum impotentia, facto voto, sanatus : strumosi sanati 667. CAP. XXIV. Vir sancto Ludovico quondam notus, facto voto, ex febris quartana molestissima restitutus : idem a periculo submersionis ereptus : claudus gressu donatus : puella sanata ex gangræna : vir ex dolore articulari 669. VITA III, auctore Joanne Joinvillio Regis familiari, ex editione *Menardi et Cangii Latine reddita, interprete J. S. EPISTOLA DEDICATORIA* 672. PARS I. Pie dicta factaque. CAP. I. Variæ S. Ludovici virtutes, ac monitiones piæ et prudentes aliis datæ 673. CAP. II. Periculum naufragii precibus discussum : varia Regis documenta ad fidei firmitatem spectantia 677. CAP. III. Pietas, justitia, aliaque Regis virtutes factis expressæ 679. PARS II. Gesta domi militiæque prudenter, fortiter, ac sancte. CAP. I. Bella, aliaque in Gallia gesta ante iter transmarinum 682. CAP. II. Morbus Regis : crux sumpta : iter Joinvillii in Cyprum 688. CAP. III. Commeatus in Cypro paratus : legati a principe Tartarorum missi alique ad eos a Rege cum donis remissi : Joinvillius pecunia adjutus : bella quædam inter principes Orientales : iter Regis in Ægyptum 690. CAP. IV. Egressus e navibus in terram : fuga Saracenorum : Damiatæ relicta, et occupata : prædæ divisio : peccata varia, quæ Damiatæ a Christianis mittebantur 693. CAP. V. Facta in castris prope Damiatam : adventus comitis Pictaviensis : iter exercitus versus Babyloniam : fictitii Saracenorum transfugæ cæsi 696. CAP. VI. Nili descriptio, aliorumque ad Ægyptum spectantium : agger per ostium Tanicum frustra jaci cœptus : quædam cum Turcis ac Saracenis Christianorum certamina 698. CAP. VII. Machinæ Saracenorum variæ : ignis Græcus, quo Christianorum machinas conantur comburere : pietas Regis et aliorum in hoc periculo : Saraceni Christianorum turres ligneas igne Græco absumunt 700. CAP. VIII. Vado invento Christiani flumen transmittunt : pugna apud Massoram : comes Artesiæ alique numero Saracenorum oppressi, et cæsi : varia Joinvillii fortuna : Regis cum agmine suo adventus, et consilium 702. CAP. IX. Prosecutio prælii : Regis periculum et fortitudo : varia variorum gesta, ac fortuna multiplex : hostes tandem pulsî : quomodo se Rex habuerit in morte fratris, et cruenta hac victoria 704. CAP. X. Beduini populantur castra Saracenorum : quales hi Beduini : Saraceni, noctu machinas suas recipere conati, repelluntur : audax sacerdotis cujusdam facinus : pugnae dies a Saracenis

status

INDEX SANCTORUM.

statutus 707. CAP. XI. Alia ad castra Christianorum pugna : repulsi Saraceni magno utrimque accepto damno 709. CAP. XII. Modus Saracenorum formandi milites, aliaque ad soldanum spectantia. Morbis, et penuria vexatus Christianorum exercitus : idem trans Tanim reductus. Puniti quidam in re divina immodesti 711. CAP. XIII. Pax cum Saracenis fere conclusa : morbi denuo aucti : Rex cum majori exercitus parte per terram, alii per flumen Damiatam repunt : in terra a Saracenis caduntur, vel capiuntur omnes, plerique etiam in flumine 714. CAP. XIV. Varia, quae captivis evenere : Rex suam, aliorumque redemptionem paciscitur 717. CAP. XV. Rex cum suis ad palatium quoddam soldani ductus : soldani caedes : varii terrores captivis objecti : pactum redemptionis cum Saracenorum principibus renovatum ; Regis constantia 720. CAP. XVI. Damiatam Saracenis reddita : eorum perfidia, inde periculum Christianorum captivorum : dimissus tandem Rex cum suis, manente comite Pictaviensi usque ad solutionem peractam 722. CAP. XVII. Singularia quaedam, quae Regi ejusque subditis in Aegypto, atque itinere Aeconem versus contigerunt 725. CAP. XVIII. Rex, auditis rationibus pro discessu in Galliam, et contra, subsistere statuit : fratribus in Galliam dimissis, curam habet recolligendi milites 727. CAP. XIX. Legati Frederici imperatoris, soldani Damasceni, ac principis Assasinorum ad Regem missi : varia de moribus principis Assasinorum 729. CAP. XX. Rex minis intentatis captivos in Aegypto liberat : Caesarem munit : legati Regis ex Tartaria rediunt, multa de Tartarorum origine, progressibus, ac conversione aliquorum ei remittunt 327. CAP. XXI. Venatio leonum : caeremoniae barbarae in federe, ac sepultura : quaedam severitatis exempla : Jafae structum oppidum : foedus cum Aegyptiis, quo capita Christianorum, puerique remissi ad Regem ; quorundam ad eum accessus 735. CAP. XXII. Gesta quaedam in Palestina ante adventum S. Ludovici : scilicet ingressus Chorasminorum (quos Persas vocat) in Terram sanctam : Christianorum ab his clades ; caedes captivi comitis Jafensis 738. CAP. XXIII. Praelium inter soldanum Damasci et Aegyptios, ac pax inter eos secuta : velitationes quaedam Christianorum cum Saracenis : Sidonis muri a Rege excitari coepti, a Saracenis destructi ; pauperum ibidem caedes : peregrinatio Hierosolymam Regi dissuasa 740. CAP. XXIV. Immensa pecunia Jafae restaurandae impensa : iter Sidonem versus cum exercitu : Belinas a copiis Regis vastata : Ludovici charitas in mortuis propria manu sepeliendis 742. CAP. XXV. Peregrinatio Joinvillii ad Virginem Tortosanam ; ubi ante factum narratur miraculum. Regi nuntiata mors matris Blanchae ; inde consilio suorum se parat ad redeundum in Galliam 745. CAP. XXVI. Reditus ex Terra sancta in Galliam : geminum naufragii periculum ; Regis in illo pietas ac praecleara monita : votum in periculo sancto Nicolao factum : quidam a submersione servatus ope divae Virginis : quaedam in itinere occurrentia 746. CAP. XXVII. Consilium bonum Regi a Joinvillio dextere subministratum : monitum aliud ejusdem Franciscani : Rex, invisio S. Magdalenae sepulcro, in regnum suum venit : nuptiae Regis filiae cum rege Navarrae : pax cum rege Angliae inita : concordiam inter varios principes sibi subditos Rex

conciliat 750. CAP. XXVIII. Variarum sancti Regis virtutes : leges praeclearae conditae : beneficia in pauperes, ac religiosos 753. CAP. XXIX. Crux iterum a Rege sumpta : praecleara monita Philippo filio ante mortem data : pia mors : corpus in Galliam delatum : canonizatio, et corporis elevatio ; visio Joinvillio oblata, et altare ab eodem Regi structum 755

M

- 23 Maginus vel Maximus M. Apud Terraconenses in Catalonia. SYLLOGE. De cultu, miraculis, et actis 118
- 26 Margarita Faventina virgo et abbatissa Ord. Vallumbrosani Florentiae. COMMENTARIUS PRAEVIUS. De beati cultu, corporis translationibus, Actis : Vitae Ordine chronologico 845. VITA, auctore Petro Florentino Ordinis Minorum, ex Ms. monasterii S. Salvii prope Florentiam. PRAEFATIUNCULA. CAP. I. Munditia corporis et mentis, labores in condendo monasterio exantlati : virtutes variae, praesertim obedientia, quam ex revelatione discit Deo gratissimam : magni eam facit S. Humilitas, cui defunctae succedit in praefecturam monasterii : jubetur a S. Joanne subinde ab opere cessare 847. CAP. II. Mirabilibus visionibus et revelationibus fruitur Beata, dum Christo et Deiparae Virginis mysteria meditatur 848. CAP. III. In visione per anulum sponsa a Christo assumitur ; aliisque gaudet visionibus : mira ejus in loquendo gratia, et concursus consilia petentium ab ea : labores ejus, quos Christus benigne solatur 850. REVELATIONES ET MIRACULA, auctore Joanne presbytero Faventino, ex Ms. monasterii ejusdem. PROLOGUS. CAP. I. Visiones et revelationes variae : in quibus documenta aliqua Beatae data 851. CAP. II. Pecunia, vinum, panis, multiplicata Beatae meritis : apparitio S. Joannis Evangelistae, eam inter labores consolantis 853
- 25 Martinus abbas, Aptae-Juliae in Provincia Galliae. COMMENTARIUS PRAEVIUS. Cultus, aetas, tempus mortis, Vita unde eruta 270. VITA, ex Breviario Aptensi apud Benedictum Gononum edita lib. 4 de Vitis Patrum Occidentis, et apud Mabillonium recusa in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, seculo VI, parte 1, a pag. 94. 271
- 25 Martyres Romani Eusebius, Pontianus, Vincentius, Peregrinus. COMMENTARIUS PRAEVIUS. § I. Cultus, Actorum notitia III. § II. Corpora SS. Martyrum translata ; reliquiae 113. ACTA, auctore anonymo, ex Ms. codice Basilicae S. Petri, collato cum aliis Mss. 115
- 25 Martyres Rufina, Eutica, Julianus, et forte Julius, Hermes, Justus, ac milites XVIII, ex apographis Hieronymianis 138
- 25 Maxima virg. et mart. in Territorio Carnutensi Galliae. SYLLOGE. De Actis, translatione et cultu 136
- 25 Mennas vel Menas Patriarcha Constantinopolitanus. COMMENTARIUS PRAEVIUS. § I. Laudatur, et patriarcha consecratur a S. Agapeto PP. ; a Vigilio mulctatur poena ecclesiastica ; an hanc, ut quidam volunt, in illum retorserit 164. § II. S. Mennas poenitens in gratiam recipitur a Vigilio PP. ; tempus mortis, annuntiationes in Fastis sacris, elogium, scriptor Vitae, illustre miraculum sanctissimae Eucharistiae 167. VITA.

auctore

auctore anonymo, ex Ms. codice bibliothecæ
Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P. 469

P

- 25 **P**atricia virgo Constantinopolitana Neapoli.
COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Recentiores bio-
graphi, alique scriptores, qui de S. Patricia
agunt: Acta antiqua duplicia 199. § II. Tem-
pus, quo Sancta floruit: familia: patria: in-
stitutio 200. § III. Corpus Sanctæ miraculose ad
templum SS. Nicandri et Marciani vectum:
monachorum recessus ad monasterium S. Se-
bastiani: monasterium S. Patriciae 203. § IV.
Templum novum Sanctæ ædificatum: corporis
translatio duplex, ejus reliquiæ ibidem servatæ
203. § V. Nomen in Fastis: cultus Neapoli,
ubi patrona electa 208. VITA PRIMA, au-
ctore Græco anonymo, ab anonymo iidem
Latine reddita, ex *vetusto Ms.* CAP. I. San-
ctæ fuga, ne cogatur ad nuptias: adventus
Neapolim, ac Romam: reditus Constantinopo-
lim, indeque Neapolim 210. CAP. II. Postremus
Sanctæ morbus et pia mors 212. CAP. III. Mira
corporis translatio ad templum SS. Nicandri et
Marciani: miracula: monasterium, ubi sepulta,
virginibus concessum 214. VITA ALTERA, auctore
Leone presbytero, ex *tribus antiquis Mss.* PRÆ-
FATIO 215. CAP. I. Gesta in vita: beata mors;
mira corporis translatio ad sepulturæ locum 216.
CAP. II. Monasterium virginum Sanctæ sacrum:
varia post mortem miracula 217. PRÆFATIO de
miraculis sequentibus. AUCTANUM MIRACULORUM
PRIMUM, auctore incerto, ex *vetusto Ms. in fo-
lio ecclesiæ S. Patriciae* 219. AUCTANUM II.
Miracula S. Patriciae serius facta, auctore ano-
nymo, ut videtur, eodem, ex *Ms. memorato*
220
- 26 Pelagia vidua, apud Lemovices in Gallia. SYL-
LOGE HISTORICA. Antiquus hujus beatæ cultus,
Acta et miracula 824
- 26 Porclanus, vel Heclanus, Mercurius. Item
Basilla, Maximilianus, Quintus vel Quintinus.
Item Sevus, Victor, Primus, Victor, ac Milites
forte xxv martyres, ex *apographis Hierony-
mianis* 812

R

- 26 **R**osa virgo, ex tertio Ordine S. Dominici,
Limæ in Peruvia, Americæ provincia. COM-
MENTARIUS PRÆVIUS. § I. Publica fama de felici
hujus Virginis obitu mox in Europam delata,
et authenticis insignium virorum testimoniis
confirmata 892. § II. Processus ad impetrandum
legitimum hujus venerabilis virginis cultum,
ac ipsum diploma beatificationis, quam Clemens
IX Pontifex incolis urbis Limæ gratulatur
895. § III. Veneratio hujus Beatæ paulatim au-
cta et longe lateque extensa 897. § IV. Notitia
plurium auctorum, qui gesta hujus sanctæ
Virginis diverso idiomate conscripserunt 899.
VITA, auctore R. P. F. Leonardo Hansen
Ord. Prædicatorum, ex *editione tertia, quæ
anno 1668 Lovanii post Romanam secundam
impressa est.* CAP. I. Sanctæ patria, parentes,
nomen, et pia pueritia 902. CAP. II. Magna
sanctæ puellæ erga parentes reverentia, mirum
obtemperandi studium, et laboriosa pro iis
solicitudine 905. CAP. III. Imitatio beatæ Catha-
rinæ Senensis, et ingressus in tertium Ordinem

sancti Dominici 908. CAP. IV. Vera animi sub-
missio, benignitas, affabilitas, aliæque virtutes
910. CAP. V. Prodigiosa Sanctæ abstinencia, et
diuturna jejunia 913. CAP. VI. Cilicia, flagella
et catenæ, quibus sancta Virguncula tenerum
corpus afflixit 915. CAP. VII. Aculeata corona,
qua caput suum cinxit 918. CAP. VIII. Durus
S. Rosæ lectulus, et nocturnæ vigiliæ 920.
CAP. IX. Amor solitudinis, fuga conversatio-
num, et perangustum cubiculum 923. CAP. X.
Mirabilis cum Christo desponsatio exemplo S.
Catharinæ Senensis 926. CAP. XI. Assiduum
orationis studium, et intima cum Deo conjun-
ctio 929. CAP. XII. Ariditas spiritualis et variæ
mentis afflictiones, quibus sancta Rosa exerce-
tur 932. CAP. XIII. Severum doctorum virorum
examen circa spiritum et visiones hujus Virgi-
nis 934. CAP. XIV. Mira familiaritas hujus Vir-
ginis cum Christo, Deipara, et S. Catharina
Senensi 938. CAP. XV. Familiaritas cum Ange-
lis custodibus, et varia certamina adversus
dæmones 940. CAP. XVI. Persecutiones, agritu-
dines, aliæque adversitates patienter toleratæ,
et in mira quadam revelatione prævisæ 943.
CAP. XVII. Ardens ejus amor erga Jesum spon-
sum suum 946. CAP. XVIII. Manifestum sudan-
tis imaginis miraculum precibus ipsius im-
petratum, ut homines ad amorem Christi
excitarentur 948. CAP. XIX. Tener ejus affectus
erga duas Deiparæ imagines 951. CAP. XX. De-
votio ipsius erga salutiferum crucis signum, et
imaginem S. Catharinæ Senensis 953. CAP. XXI.
Fervida pietas erga sanctissimam Eucharistiam,
pro cujus fide se ad martyrium accingit 957.
CAP. XXII. Eximius zelus pro salute pericli-
tantium animarum 960. CAP. XXIII. Corpora-
lia misericordiæ opera proximis impensa 963.
CAP. XXIV. Magna hujus Virginis in Deo fiducia,
cujus fructum sapius in suis suorumque neces-
sitatibus experta est 967. CAP. XXV. Prophetia
de futuro S. Catharinæ Senensis cœnobio, quod
Limæ postea fundatum fuit 970. CAP. XXVI.
Prædictiones de variis rebus futuris et arca-
nis, quarum veritatem eventus probavit 973.
CAP. XXVII. Prævia notitia sanctæ Rosæ de morbis
et cruciatibus, quos circa finem vitæ sibi to-
lerandos didicit 977. CAP. XXVIII. Ultimus San-
ctæ morbus, felix obitus, et speciosa cadaveris
forma, magnusque populi ad illud concursus
981. GLORIA POSTHUMA ex diversis monumentis,
quæ communem opinionem de sanctitate hujus
Virginis legitime confirmarunt CAP. I. Gloria post-
huma ex honorificis ejus exsequiis, posteriore
sacri corporis translatione, et sollicita ejusdem
conservatione. § I. Tantus tamque confusus
populi concursus ad funus hujus sanctæ Virgi-
nis, ut sepultura ejus in diem sequentem dif-
ferri debuerit 984. § II. Die postero astute
procuratus plebis discessus, post eum clande-
stina sacri cadaveris sepultura, et exsequiæ
postea solennis iteratæ 985. § III. Jussu archi-
episcopi Limani post annum et aliquot menses
solenniter translata ejus reliquiæ ad locum
honoratiorem et magis conspicuum 987. § IV.
Propter nimiam populi turbam mutatus iterum
sepulturæ locus, et publicus plebis cultus ob
decretum Urbani VIII prudenter impeditus 988.
CAP. II. Gloria posthuma ex illustribus Sanctæ
apparitionibus et diversis miraculis. § I. Fre-
quentes Sanctæ apparitiones ex testimonio plu-
rium, quibus ipsa se conspiciendam præbuit
990. § II. Spiritualia beneficia, quibus sancta

INDEX SANCTORUM.

- Virgo magnos peccatores ad pœnitentiam, et alios tepidos ad perfectiorem vitam adduxit 993. § III. Patrocinio S. Rosæ puella mortua ad vitam revocata, et plures teneræ ætatis ab infirmitate liberati 995. § IV. Plurimi adulti utriusque sexus, implorato hujus Sanctæ auxilio, periculis ac morbis erepti 998. § V. Paralytici alique infirmi mirabiliter sanati, et mulieres in periculoso partu adjutæ, tactis ejusdem Sanctæ reliquiis 1002. § VI. Pulvis erutus e loco, in quo Sancta sepulturam habuit, capitis dolores, febres, aliosque morbos depellens 1005. § VII. Per pictas aut sculptas hujus Virginis imagines multa miracula patrata, et in ægros beneficia collata 1009. CAP. III. Gloria posthuma ex Pontificio canonizationis diplomate, quod vitam Sanctæ et pleraque ejusdem miracula breviter continet. § I. Procemium constitutionis Pontificiæ, gesta Sanctæ usque ad annum ætatis suæ vigesimum, et ingressus in tertium Ordinem S. Dominici de Pœnitentia 1013. § II. Mira hujus Virginis desponsatio cum Christo, severiores corporis afflictationes, et tenera charitas erga Deum 1016. § III. Familiaritas ejus cum Christo, Deipara, angelis, S. Catharina Senensi, certamina adversus dæmones, constantia in adversis, et ardens Dei amor 1019. § IV. Cura pro salute proximi, misericordia erga pauperes, spes in divino auxilio miraculis probata, et spiritus prophetiæ 1021. § V. Ultimus Sanctæ morbus, pia mors, et honorificæ exsequiæ 1023. § VI. Multa spiritualia et corporalia beneficia post obitum hujus sanctæ Virginis per intercessionem ejus præstita 1025. § VII. Modus et ratio canonizationis, ac subscriptiones eminentissimorum S. R. E. Cardinalium 1027
- 26 Rufinus ep. et conf. Capuæ in regno Neapolitano Italiæ. SYLLOGE HISTORICA. § I. Cultus, lectiones propriæ, ætas, dies mortis, inventio ac translatio corporis 817. § II. Miraculum e veteri Ms. relatum . 819
- S
- 26 Secundus M., ex legione Thebæorum, apud Albintimelum in Liguria Italiæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Palæstra, Actorum exemplaria, tempus martyrii 792. § II. Dies et occasio passionis; officium militare Martyris; Acta quæ hic a nobis dantur 794. PASSIO, auctore anonymo, ex editis apud Mombricitum tom. 2, fol. 261 verso 795
- 25 Severus abbas Agathæ in Occitania Galliæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Memoria in Martyrologiis, solennis cultus apud Agathenses 155. § II. Sancti discipulus, tempus mortis, Acta et eorum scriptor; monasterii, cui S. Severus præfuit, ignotum institutum; locus in Vita castigatus 157. VITA, auctore anonymo, ex Mss. adversariis D. Perez a Mabillonio edita in Appendice ad seculi primi Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 563 et sequentibus.
- PROLOGUS. CAP. I. Sancti patria, parentes, peregrinatio in Galliam, vita solitaria 159. CAP. II. Virtutes, monasterium, ascetarum in eo numerus, miracula, vaticinia, obitus 161
- 26 Simplicius, Constantius, et Victorianus MM. apud Marsos in Aprutio Italiæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus, translatio, miracula, Acta 778. ACTA, auctore anonymo, ex Ms. D. J. B. Mari Romani, ad aliud apographum collato 780
- T
- 26 Theodorus primus, ep. Octodorensis vel Sedunensis in Vallesia apud Helvetos. SYLLOGE HISTORICA. De Cultu et gestis 814
- 26 Tithoes monachus in Thebaide, ex Fastis Græcis 815
- V
- 26 Victor M. Ceresi in Castella veteri Hispaniæ COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus tempus, Acta, translatio 835. ACTA, auctore anonymo, ex tabulis ecclesiæ Burgensis 837
- 25 Victor seu Victurus ep. Cenomanis in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Duo Victores, seu Victor et Victorius, Cenomanensium episcopi, ibidem culti: horum successio probata 140. § II. An alius a S. Victore et Victorio Victor seculo VI Cenomanensis episcopus? Tempus episcopatus Victoris et Victorii: Acta 143. ACTA, auctore anonymo, ex tribus Mss. 145
- 26 Villana Bottia Florentiæ in Etruria. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Beata cultus, corporis translationes, et Acta 862. VITA, scripta a Joanne Caroli, Ord. Prædicatorum, notitias suggerente, ut videtur, Hieronymo Joannis, cujus est præfatio, ex codice Ms. conventus S. Mariæ Novellæ Ordinis Prædicatorum Florentiæ. PROLOGUS 864. CAP. I. Beata natales, pia pueritia, nuptiæ, secutaque hinc vanitas, mira ad novum fervorem conversio, vitæ austeritas, eximia pietas, misericordia in pauperes, incredibilis patientia, revelationes et prædictiones 865. CAP. II. Supremus morbus, mors beata, secuta post mortem mirabilia, ac sepultura in templo Prædicatorum, ejusdemque Ordinis habitu 867
- Z
- 26 Zephyrinus PP. Romæ. SYLLOGE HISTORICA. § I. Initium pontificatus: an Sanctus ad hunc electus per miraculum; Theodotiani ab eo impugnati; Natalis in Ecclesiam admissus; an Tertullianus, a Sancto excommunicatus; disputatio Gaii cum Proculo 783. § II. An S. Zephyrinus propugnaverit Montani hæresim, aut ipsi ullo modo faverit; decreta et epistolæ, quæ ei tribuuntur; ordinationes 785. § III. Quo die Sanctus sit consecratus Pontifex; annus mortis; tempus sessionis; annuntiationes e Fastis sacris; an Martyr; sepultura 787

INDEX CHRONOLOGICUS

SEculo I.

Sanctus Bartholomæus Apostolus 7 a
 S. Geruntius vel Gerontius ep. Italicæ
 in Hispania floruisse videtur 409 d
Sub Nerone SS. Justus, Orontius et
 Fortunatus, ut fertur 764 b
Sub eodem S. Alexander martyr Brixiensis, ut
 dicitur 777 a

SEculo II.

Forte sub Marco Aurelio Antonino SS. Simpli-
 cius, Constantius, et Victorianus MM. 778 a
Sub Commodio SS. Eusebius, Pontianus, Vin-
 centius, Peregrinus MM. 444

SEculo III.

circ. 218 S. Zephyrinus PP. obiit 783 b
Sub Maximiano S. Maginus vel Maximus M. apud
 Tarraconenses in Catalonia 448 b
Sub eodem SS. Abundius et Irenæus MM. 790 a
Sub Valeriano SS. Abundius et Irenæus MM.
 790 a
Sub Maximiano S. Alexander M. Bergomensis
 798 a
 286 S. Secundus M. e legione Thebæorum pro-
 habilis videtur passus 794 a
Seculo 3 exeunte, aut ineunte 4 mira S. Gene-
 sii mimi et martyris conversio 449 c

SEculo IV.

circ. 303 aut 308 S. Genesius notarius et M.
 423 b, 432 d
Sub Licinio S. Adrianus M., ut fertur 808 b
 383 Gratianus imperator Lugduni necatur 3 c
circ. fin. sec. 4 Floruit S. Theodorus I, ep.
 Octodorensis vel Sedunensis 844 b

SEculo V.

Tithoes monachus in Thebaide 845 c
 S. Gelasius ep. Pictaviensis 847 a
circ. an. 449 S. Victor seu Victurus, ep. Ceno-
 manis in Gallia, e vita excessit 440 c
Ante an. 429 insigne S. Genesii Arelatensis con-
 tigit miraculum 433, 434
 465 Constantinopolitanæ urbis incendium 454 d
 470 vel 471 Petrus Fullo hæreticus invadit cathe-
 dram Antiochenam 454 e
 471 S. Gennadii I, patriarchæ Constantinopoli-
 tani mors innectitur 448 b
Sec. 5 vel 6 S. Rufinus ep. Capuanus 847 b

SEculo VI.

S. Eulalius vel Euladius ep. Nivernensis mutus et
 surdus sanatur a S. Severino 821 et seqq. Ejus-
 dem obitus 823 e
 507 Corpus S. Bartholomæi Apostoli verosimiliter
 depositum Anastasiopoli 50 f
 Insigne miraculum SS. Eucharistiæ 470 a
circ. 500 S. Severus abbas in Gallia 455 c, 457 e
Inter 530 et 549 S. Melanius obiit 443 d
 534 Theodebertus rex Austrasiæ 480 d
 535 S. Epiphanius patriarcha CP. 464 a
 536 S. Mennas vel Menas ponitur electus patri-
 archa CP. 465 b. Egregie laudatur a S. Aga-
 peto PP., et ab eodem ordinatur antistes b c
Ante 537 mortuus S. Vigor episcopus Bajocensis
 444 a
 547 Vigilius PP. venit Constantinopolim 465 f
 551 Idem Pontifex excommunicat Mennam pa-
 triarcham CP. 166 f, 467 a : qui deinde facti
 pœnitens, in gratiam ab ipso recipitur 467 e,
 468 a
 552 moritur S. Mennas vel Menas patriarcha CP.
 468 b
circ. 570 B. Pelagia vidua vivere desiit 824 a
Inter 574 et 592 S. Bartholomæi Apostoli corpus
 translatum Liparam 54 d
 575 vel 579 S. Ferreolus in Lemovicensi cathe-
 dra sedisse scribitur 487 e
 591 moritur S. Aredius abbas Atanensis in Gal-
 lia 474 c
 595 S. Ferreolus ep. Lemovicensis obiisse memo-
 ratur 487 e

SEculo VII.

S. Patricia virgo Constantinopolitana 499 c
 S. Hunegundis virgo e vita discessit 223 b
 664 S. Elias episcopus Siracusanus 826 b
 683 Obiit S. Ebba virgo et abbatissa 496 c

SEculo VIII.

704 Natus videtur S. Gregorius confessor 247.
 Alia ejus gesta chronologice deducta ibid. et
 252
 759 vel 760 consecratus S. Bregwinus archiep.
 Cantuariensis 827 f
 762 Sanctus idem probabilis vivere desiit 828 b

SEculo IX.

839 S. Bartholomæi corpus Lipara Beneventum
 transfertur 58 et 59
 865 Corpora SS. Eusebii et Pontiani MM. in Gal-
 liam translata dicuntur 443 c d

INDEX CHRONOLOGICUS.

869 *vel* 870 S. Ebbæ abbatissæ, et sociarum martyrium 265 a
circ. 883 Carolus Crassus sanatur per S. Alexandrum M. Bergomensem 801 a

SEculo X.

Abbas Bernerus, qui scripsit Vitam S. Hunegundis 224 e
 S. Hunegundis virginis cultus celebris post inventum ejus corpus 224 a b
circ. 950 S. Victor martyr 836 c
 968 Capuana ecclesia ad metropolitanam dignitatem evecta 819 c
 969 Episcopus Beneventanus ad archiepiscopatus dignitatem promotus in honorem S. Bartholomæi Apostoli 63 c
Non post sec. 10 videtur vixisse S. Felix presbyter 838 e

SEculo XI.

circ. 1010 S. Martianus abbas 270 a
 1057 S. Gurloesius abbas vita functus 273 a
 1073 Iterius præsul Lemovicensis mortuus 174 b
 1083 elevatum corpus S. Gurloesii abbatis 274 b

SEculo XII.

1121 claruit Eadmerus vel Edmerus, qui scripsit vitam S. Bregwini ep. 830 c
 1131 S. Richarii ecclesia combusta 760 b
 1197 Saibrandus ep. Lemovicensis obiit 174 c

SEculo XIII.

1214 natus S. Ludovicus Francorum rex 287 b
 1226 obiit Ludovicus VIII Francorum rex 290 f
 1228 S. Ludovici varia gesta 304
 Alia ad S. Ludovicum spectantia cum ad calculos chronologicos exacta sint in Commentario Vitis ejus prævio, eo lectorem mittimus.
 1229 S. Catharinæ Vallis-scholarium domus et ecclesia constructa 312
circ. 1230 nata memoratur B. Margarita Faventina 847 a
circ. 1234 floruerunt BB. Humilis ac Pacificus ex Ordine FF. Minorum 844 b. An etiam tunc B. Liberatus, non certo constat 845 a f
 1239 Fredericus imp. excommunicatur 363 e
 1256 S. Fursei translatio 453 f
circ. 1287 fundata a S. Petro Cælestino abbatia Collismadiensis 870 b
 1294 S. Cælestinus PP. V in ecclesia Collismadiensi coronatus 870 b

SEculo XIV.

1310 S. Humilitatis abbatissæ mors signatur 847 b
circ. 1330 mortua B. Margarita Faventina cente-

naria 847 a
 1338 nova S. Bartholomæi Apost. ecclesia a Beneventanis constructa 63 d
 1339 moritur B. Joannes a Caramola 854 b
 1360 vivere desiit B. Villana Bottia 862 f
 1380 S. Catharina Senensis vitam clausit 869 f

SEculo XV.

1414 corpus S. Felicis presbyteri inventum 838 c, 839 a, 840 a b
 1436 SS. Solutoris, Adventoris, et Octavii MM., nec non SS. Julianæ matronæ, ac Goslini abbatis corpora Taurinum translata 795 a b
cod. an. Taurinum a Duce Sabaudia interceptum 795 b
 1445 mortuus B. Joannes Bassandus. Vitæ chronotaxis 870 a, 873
 1452 scripta Vita B. Villanæ Bottiæ 861 c
 1466 corpus S. Victoris M. translatum scribitur 837 b

SEculo XVI.

1509 S. Alexandri M. ope liberantur Ripenses ab obsidione 804 c
 1514 Bergomenses a direptione urbis suæ servati per S. Alexandrum M. 801 d
 1549 S. Patriciæ Virginis corpus translatum 205
cod. an. templum S. Patriciæ Virg. renovatum 205 b
 1569 *et* 1570 B. Villanæ Bottiæ translationes 863
 1576 Bergomenses ope S. Alexandri M. fere servantur immunes a peste 801 f
 1586 B. Rosa Limana nascitur 1044 a

SEculo XVII.

Celeberrima Romanos inter ac Beneventanos de corpore S. Bartholomæi Apost. controversia 77 *et* seqq.
 1617 S. Rosa Limana ad superos migrat 892 c
 1625 S. Patricia virgo regni Neapolitani patrona electa 208 f, 209 a
 1633 plures Ordines religiosi flagitant beatificationem B. Rosæ Limanæ 493 f
 1656 *et* 1657 S. Orontii cultus apud Lupienses ad majorem splendorem evectus 768 f *et* seqq.
 1668 Rosæ Limanæ conceditur legitimus cultus 896 c
 1669 Declaratur Rosa Limana totius regni Peruani patrona principalis 897, 898

SEculo XVIII.

Mirabilia multa a S. Orontio patrata, ac promotus admodum ipsius cultus 769 a *et* seqq.
 1716 Idem Sanctus præcipuus provincie Hydruntinæ patronus 770 a

VIGESIMA QUINTA DIES

Sanctus Bartholomæus apostolus, Albanopoli in Armenia vel Albania.
 S. Gerontius ep. Italicæ in Hispania.

S. Eusebius	}	MM. Romæ.
S. Pontianus		
S. Vincentius		
S. Peregrinus		

S. Maginus vel Maximus M. apud Tarracoenenses in Catalonia.

S. Genesisius notarius ac M. Arelate in Gallia.

S. Genesisius mimus ac M. Romæ.

S. Maxima V. et M. in territorio Carnutensi Gallia.

S. Rufina	}	Martyres.
S. Eutica		
S. Julianus et forte Julius		
S. Hermes		
S. Justus		

SS. Milites XVIII

S. Julianus M. in Syria.

S. Joannes eremita Ruselli in Aprutio Italiæ.

S. Victor seu Victurus ep. Cenomanis in Gallia.

S. Gennadius I, patriarcha Constantinopolitanus.

S. Severus abbas Agathæ in Occitania Galliæ.

S. Epiphanius patriarcha Constantinopolitanus.

S. Mennas vel Menas patriarcha Constantinopolitanus.

S. Aredius abbas Altanensis, apud Lemovices in Gallia.

S. Ebba V. et abbatissa in Coludensi Scotiæ monasterio.

S. Patricia V. Constantinopolitana, Neapoli.

S. Hunegundis virgo, in cœnobio Humola-riensi in Veromanduis.

S. Gregorius Ultrajectinæ ecclesiæ rector, Ultrajecti in Belgio.

S. Ebba abbatissa	}	MM. in Coludensi Scotiæ monasterio.
SS. multæ ejusdem sociæ		

S. Martianus abbas Aptæ Juliæ in Provincia Galliæ.

S. Gurloesius abbas, Ordinis S. Benedicti, in Kimperlegiensi monasterio Britannia minoris.

S. Ludovicus Francorum rex, prope Tunetum in Africa.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI

A

Sancti Titi episcopi Gortynæ in Creta solennitas celebratur hac die apud Græcos; apud Latinos vero annua ejus memoria recolitur, et apud nos de eo actum est
iv Januarii.

In Bremensibus sancti Libentii episcopi et confessoris. Textus est Galesinii: quem auctorem citat Ferrarius hac die in notis, nec non Canisium (apud quem tamen nihil tunc invenio de hoc Sancto in editionibus anni 1573, et 1599.) Idem Ferrarius eundem præsulem retulerat die, quo nos de illo egimus, iv Janua.

Posterior translatio Blanduno Tornacum ad templum S. Mariæ, corporis S. Eleutherii episcopi Tornacensis anno *MLXIV* ponitur in *Ephemeride* seu *Kalendario SS. Virginis Mariæ*, quod edidit Antonius de Balinghem. De translationibus hujus Sancti adisis diem, quo ejus Acta illustravimus
xx Februarii.

S. Lucii Papæ et martyris festum ac translationem reoli in aliquot *Kalendaris* hac die, monuimus jam pridem ad diem iv Martii, quo Acta ipsius elucidavimus. Adi ergo eundem diem
iv Martii.

B

Elevatio sancti Martyris Gaii, quando in Damiæ delatus fuit; de quo latius die iv Martii. Canisii est annuntiatio. Die iv Martii egerat de Caio Palatino, de quo etiam nos ad istum diem: sed nihil ibi invenio de ista elevatione ac translatione ad dictum diem
iv Martii.

Translatio sancti Adelberti episcopi et martyris est apud Grevenum; de qua etiam *Florarium nostrum Ms.* sanctum hunc præsulem Pragenssem ac martyrem dedimus, ac de translatione ejus meminimus, quæ apud varios hodie signatur, ad diem
xxiii Aprilis.

In Tuscia, civitate Florentia translatio S. Zenobii, ejusdem urbis (episcopi) et confessoris. Lege quæ diximus die
xxv Maii.

S. Hildeverti episcopi Meldensis translatio Gornacum. Consule *Commentarium historicum hujus Sancti* apud nos
xxvii Maii.

In Luca civitate beati Vincentii episcopi meminerunt *Additiones Bruxellenses Mss.* ad *Usuardum Greveni*. Adeat lector, quæ de SS. Vincentio episcopo, Benigno diacono et sociis, martyribus Meraniæ in Umbria, habentur ad diem
vi Junii.

C

In Cimbris Echarii confessoris et apostoli, qui ad Euangelii opus cum SS. Guthagone et Macra se accinxit. Hæc habet *Dempsterus in Menologio Scotorum*. Quisnam hic Confessor annuntietur, non est mihi compertum. Nec novi socios, quos ei adjungit. Notus tamen est S. Guthagonus confessor, de quo egimus die
iii Julii.

Turribii, et Gundanisoli episcoporum Cenomanensium et confessorum mentio fit apud *Grevenum*. Secundum alios vero, ut ibidem additur, ix Kalen. Augusti. Die xvi Aprilis, tomo ii ejusdem mensis, pag. 445 de S. Thuribio ep. Cenomanensi scripsimus. Ad diem vero xxiii Julii. tom. v, pag. 398, de S. Gundanisolo nonnulla notata sunt. Consule itaque dictos dies
xvi Aprilis et xxiii Julii.

In Hispaniis civitate Compluto, sanctorum Justi et Pastoris martyrum memoria inter *Auctaria ad Usuardum nostrum* signatur e codice *Centulensi*. Adde *Martyrologium a Florenti-*

nio editum, *Florarium nostrum Ms.*, *Martyrologium*, et alia exemplaria. *Martyrologium Reginæ Sueciæ* in lapsum topographicum impingit, dum hac die, postquam mentionem fecisset de provincia Syria, item Campaniæ, ac de Arelato, subdit: Et in eadem provincia, natalis sanctorum Justi et Pastoris, ut licet videre inter *Martyrologia Hieronymiana contracta*, et a nobis edita. Habentur in *Martyrologio Romano*, et apud nos die vi Aug. Bartholomæus cognomento Parvus (vulgo Piccioli) Dominicanus Bononiensis, archiepiscopus Armeniæ, hac die cum titulo beati notatur apud Masinum in Bononia perlustrata; diciturque a Deo accepisse miraculose donum loquendi, ac intelligendi omne genus linguarum, et martyrio affectus fuisse in Armenia 1335. Gaspar Bombaci in libro de Bononiensibus sanctitate illustribus pag. 69 illud affigit circa annum 1318, die xv Augusti: et agens de loco sepulturæ ejus, addit, ibidem per continuatorum miraculorum seriem pro sancto illum agnitum, ac Officio particulari honoratum a Fidelibus Armeniæ, ejusque tumbam, longo ordine tabellarum, ac votorum ornatam, resplendere continuis cereis, et lampadibus accensis; ipsosque Turcas, eo concurrentes in suis infirmitatibus, salutem consequi. Clemens Galanus in *Opere Conciliationis ecclesiæ Armenæ cum Romana*, anno 1650 Romæ edito, parte prima, cap. 30 agit de rebus a beato, uti eum vocat, Bartholomæo in Armenia præclare gestis; sed ibidem pag. 542, qui tandem, ait, virtutibus ac meritis opimus migravit ad Dominum anno salutis *MCCCXXXIII*; ubi vides, nullam fieri mentionem de ejus martyrio. Adduntur autem ista: Ejus sepulcrum, innumeris hactenus clarum miraculis, in Armenia ab ipsis etiam infidelibus magna colitur veneratione. Verum hæc, quæ publicam Viri venerationem utcumque videntur indicare, non satis possum combinare cum iis, quæ habentur post *Martyrologium*, juxta ritum sacri Ordinis Prædicatorum S. Dominici, auctoritate Apostolica reformatum et approbatum, ac jussu reverendissimi P. F. Seraphini Sicci, totius præfati Ordinis Generalis Magistri editum Romæ anno 1616, ut præfert editio, quæ apud nos est: nam post illud *Martyrologium* præter alia ponuntur Viri sanctitate insignes ejusdem Ordinis, et pag. 92 beati confessores, sed in his observo, quibusdam, sed paucis admodum addi titulum beati, in plerisque autem ab eodem abstinere: inter quos est pag. 95 Fr. Bartholomæus Armeniæ episcopus, qui vita sanctissima, et miraculorum dono resplenduit. Jam vero si sufficienter constitisset de legitimo cultu Bartholomæi; an verosimile est, publicum illud Ordinis instrumentum nomini ejus non appositurum fuisse dignitatem beati, si hæc ipsi fuisset debita? Nec video, quo pacto hic possit præsumi ignorantia. Alia plura, quæ nos retinuerunt, ne Bartholomæum in *Opere nostro* collocaremus, indicata sunt inter Prætermisos ad diem xv Augusti, tomo iii ejusdem mensis pag. 200. Interea dum Sedis Apostolicæ oraculum in hac re aliquid pronuntiasset noverimus, vel eruditi PP. Dominicani certiora nobis documenta de vero ac publico cul-

A tu hujus venerabilis Viri ab immemorabili tempore ante famosum decretum Urbani PP. VIII subministraverint, locus ei dari poterit in Operis nostri Supplemento. Consulat itaque lector diem modo assignatum xv Augusti

SS. episcoporum et conf. Theobaldi et Theodoli commemoratio est in nostro Florario Ms. Ad diem xvi Augusti apud nos habetur S. Theodolus ep. et conf. Seduni in Gallia. Theobaldi forte hic scribitur pro Ubaldi; cujus Vitam in Mss. Belgicis sub nomine Theobaldi scriptam esse indicavimus ad diem xvi Maii: de quo vide etiam inter Prætermisos die i Julii sub littera c. De S. Theobaldo autem archiepiscopo Viennensi in Gallia, egimus die xxi Maii. Suspiciemur, ab auctore Florarii supra indicari hunc ultimum, quia cum Theodolo conjunctus est. Quocumque modo se res habeat, inspicere possunt dies xvi et xxi Maii etc., ac xvi Augusti.

Ludo conversus in Hemmenrode refertur in Kalendario Ordinis Cisterciensis, Divione edito anno 1617. Vide Prætermisos ad diem xvii Aug.

B Bernardus abb. ex variis Kalendaris signatur hac die in nostro indice Ms. Sanctorum, quem Bollandus exaravit. Puto hic indicari S. Bernardum abbatem Claravallensem: cujus Acta illustrata sunt xx Augusti.

Aureæ Virginis et martyris meminit Florarium nostrum Ms. Indicari hic suspicor hesternam synonymam, alias Chrysen. Alia autem V. et M., Cordubæ apud Hispanos, data est ad diem xix Julii. Consuli itaque possunt dies xix Julii, et xxiv Augusti.

Aptati presbyteri dum mentio fit inter Apographa Hieronymiana apud Florentinum in notis ad hanc diem, ponitur individuum, ut ita loquar, vagum, præmisso ipsius annuntiationi adverbio loci indeterminati alibi: ut non facile sit assequi, quis, et cujus sit ille Aptatus: nisi forte sit Eptadius, de quo actum est xxiv Augusti

Sancti Sandradi abbatis meminit Beda Plantinianus. Nos de illo egimus inter Prætermisos ad diem xxiv Augusti.

Interiit Lugduni impie necatus Gratianus pius imperator, cujus præclaras dotes, et egregia in Ecclesiam merita sancti Patres, sacrique historici altis encomiis prædicarunt, inquit Saussayus, ponens eum hac die post textum suæ hodiernæ annuntiationis una cum aliis, quos minoribus litteris refert. De morte jam dicta scribunt Baronius et Pagius ad annum Christi 383.

C Vita sancti Micheæ apocrypha, et e fabulis absurdis consuta exstat apud nos inter Vitas alias Mss. Sanctorum Hibernorum, quas habemus in involucrio signato ✠ Ms. 167 A, per P. Fitzsimon huc missas, fol. 20 et seqq. Qualis vero hæc Vita sit, e speciminibus intellige, quæ ex illa extraho. Pater ejus dicitur rex Chananeorum, nomine Obeth, filius Eliud: mater regis Arabiæ filia, nomine Alipia: quæ dum annos viginti sterilis esset, prædicatur ab angelo proles parentibus nascitura, dum ter in fonte balneati essent Eliopoli: puer Micheas portatur baptizandus ad episcopum Alexandriæ Magonium, uti vult. Decimo septimo ætatis anno offertur ei post mortem patris, regnum Chananeum: sed illud recusat. Proficiscitur ad civitatem Alexandrinam, habitum monachalem ab episcopo suscipit; sacerdotio initiatur anno ætatis trigesimo: de-

D inde ad natale solum digressus creatur episcopus: expletis autem in episcopali regimine annis 22, hinc discedit, angelo duce: inde perveniens ad ripam Nili fluminis, sociis LX sibi assecutis, fluminis impetum benedictionis appositione constringens, cum omni comitatu suo securus pertransiit. Deinde ad littus maris Rubri cum sociis veniens, secundum illud Israelitici populi, ab expugnatione Pharaonis per Dominum salvati, sic * vestigio transitum fecit. Transacto autem bimestri, Hierosolymam: ubi patriarchale ministerium per annos septem rexit. Ad hæc, ab Angelo ei apparente mittitur in montem Sion, et eodem profecto ostensa ipsi refertur ab angelo arbor illa, de qua pretiosum lignum præscissum erat: e quo ad vocem angeli tres excidit baculos, et angelus quartum. En nova scena: mittitur ab angelo Constantinopolim: cujus cathedræ præficitur. Quid plura? Septem in ea transactis annis Alpes transcendit etc. Denique septem sociorum millibus se comitantibus, totam Galliam, angelo duce, transit, et ad mare Anglicum transfretandum non repertis navibus, cum suis, siccis pedibus permeat illud. Sed jam satis et abunde nugarum ac ineptiarum est. Omitto alia. In fine est: Iste sanctus sepelitur Dubliniæ in ecclesia sua parochiali... et obiit octavo Kalendas Septembris. ORATIO: Deus, qui beatum Micheam pontificem tuum inter innumera mirabilia spatiosum mare sicco vestigio transire fecisti: concede, quæsumus, nos ejus interventu ab omnibus nequitiiis peccaminum liberatos esse, secum in æterna lætitia congaudere. Per Dominum nostrum etc. Præter hæc, nihil novimus de isto qualicumque Michea, quo vel historiam ejus a fabulis expurgemus, vel cultum ipsius comprobemus.

S. Joannis archiepiscopi Constantinop. mentio fit in Menologio Sirleti, ac Menæis magnis Græcorum. Quisnam sit Joannes hic, compertum non habemus. Legi interim possunt quæ de Joanne II, cognomento Cappadoce apud nos observata sunt in Historia chronologica patriarcharum Constantinopol. a pag. 56*.

F Depositio venerabilis Lamberti, piissimæ memoriæ episcopi Lingonensis... cui mole carnis gravato Robertus rex Christianissimus ob reverentiam sanctitatis, in consessu episcoporum suppedaneum memorabili omne in ævum regiæ pietatis exemplo ministravit. Hæc Saussayus in supplemento. Agitur de illo præsule tomo 4 Galliæ Christianæ, editionis novissimæ col. 552 et seqq.; ubi de isto facto nihil invenio.

.. Kal. Sept. sancti Quadrati mentio habetur in Kalendario antiquissimo ecclesiæ Carthaginensis, quod Mabillonius vulgavit tomo 3 Veterum analectorum, anno 1682 Parisiis impresso, pag. 399 post Massam candidam, de qua heri actum est apud nos. Verum cum nec huic, nec S. Quadrato apponatur ibi dies mensis; non constat nobis, an ad hodiernum diem, an ad alium referendus sit. Nec vero Mabillonius in Observationibus ad laudatum Kalendarium a pag. 411 cognitum ac perspectum habuit Sanctum istum: quem nos etiam non novimus.

Depositio S. Romadi confessoris, in Dolensi cœnobio Bituricensis diocesis honorati, no-

tatur

A *tatur a Saussayo in Supplemento. Castellanus in Martyrologio universali S. Romadium vocat, vulgo S. Romaize, ac Burgidoli in Bituricensi provincia eum annuntiat. Catherinotus in Sanctuario Bituricensis pag. 34 de S. Romado meminit; cetera nobis ignota, sive cultum, sive res gestas spectes.*

Ronnanus titulo sancti donatur a Camerario in Menologio Scotorum, citante Dempsterum in Mendicabilis repressis, et alios. Dempsterum cursim lustravi; sed Ronnanum non reperi: nec operæ pretium videtur, singillatim perlegere totum illum libellum; cum Dempsterus æque ac Camerarius sint valde exigui, ne dicam nullius, auctoritatis in suis Fastis Sanctorum. Si ad alios addidisset eorum nomina; consuli potuissent.

Piligrimi archiepiscopi Coloniensis elevatio et translatio nota nobis est e duplici instrumento Ms., quod habemus. Ac primum quidem refert gesta anno 1643, die xvii Augusti circa translationem primam: secundum vero agit de expurgatione ossium, ac translatione e

B *sacristia in mausoleum lapideum ad cornu Evangelii principis aræ SS. Apostolorum, et expurgationem factam signat die x Decembris; translationem autem die xii ejusdem mensis anno supra notato. Verum ex hac clausula protestatus est admodum R. D. Decanus, idque mihi notario, ut signanter exprimerem, imperavit, quod ego hoc ipso scripto notum omnibus esse manifestumque volo, nihil hic aliud gestum esse, quam corpus archiepiscopi Piligrimi de loco in locum digniorem, qui fundatori ecclesiæ debetur, translatum consuetis ab Ecclesia præscriptis ritibus, nullo cultu religioso reliquiis ejus exhibitio: donec aliud quidpiam a Sede Apostolica circa ejus beatificationem statuatur: ex hac, inquam, clausula patet, nullum tunc temporis publicum cultum ei exhibitum fuisse, atque adeo illum inter reliquos hujus diei Cælitæ non collocondum: cum nesciamus, an postea apud Sedem Apostolicam aliquid tentatum sit. Mentionem vero facimus de eo hac die, qua dicitur obiisse in inscriptione, quæ profertur in primo instrumento. Plura de hoc Viro suggerunt Gelenius lib. 3 Coloniae suæ, syntagmate 6, a pag. 298, et editio nova Gallix Christianæ tomo 3, col. 655 et sequentibus. Gelenius autem lib. 4 in Fastis, die xxv Augusti, pag. 717 titulum venerabilis ipsi dumtaxat tribuit.*

Sanctorum Aredii abbatis, et Justini presbyteri ac confessoris mentio habetur inter Auctaria ad Usuardum ex editione Lubeco-Coloniensi, ac Greveno: quos etiam annuntiat Martyrologium vulgo Canisianum. S. Aredium abbatem dabimus hac die: quisnam vero sit Justinus ille, incompertum nobis est, atque adeo illum prætermittimus, donec plura de eo resciamus.

Michanus aliquis notatur ex variis Kalendariis in nostro Ms. indice Sanctorum, de quo supra. Hac die, prima dedicatio ecclesiæ Laubiensis scribitur apud Ferrarium in Novo Catalogo Sanctorum.

Item Pactis, dedicatio ecclesiæ cathedralis.

Denique, Apud Vicentiam in M. Berico, dedicatio ecclesiæ B. M. V. De hac postrema annuntiatione, Abest, ait, ab urbe M. P. Ibi cœnobium Fratrum Ord. Servorum, et imago

B. M. V., innumeris miraculis, uti vota tot appensa testantur, fulgens, ob duas ejusdem Virginis apparitiones: quarum altera in diem vii Martii; altera in 2 Augusti incidit. Sed præsentis die solemnitas et apparitionis et dedicationis agitur.

In Petrogorica provincia S. Riberus (vulgo S. Rabier) confessor scribitur apud Castellannum: aliunde nobis ignotus.

Lindisarnæ S. Egredi episcopi. Ita Ferrarius: de quo etiam Dempsterus. Nos majores de illo notitias desideramus.

Toleti, beati Martini Ruizii confessoris, miraculis clari. Annuntiatio est Arturi a Monasterio in Martyrologio Franciscano. Sed cautius ab illo titulo beati abstinent Waddingus et Hueberus. Hic enim in Menologio ejusdem Ordinis Martinum a virtutibus et miraculis laudat: ille vero in Annalibus Minorum tomo 8, anno 1733 Romæ edito, ad annum 1364, num. 20, in egregio elogio, quo illum condecorat, inter alia sic scribit: Obiit sanctissime in veteri Conventu S. Francisci Patrum Conventualium, qui postea datus est sororibus instituti sanctissimæ Conceptionis, ibique conspicitur ejus sepulcrum in muro arcuato supra cratem sanctimonialium ad latus Evangelii, et ex alia parte altare, in ejus honorem erectum, imposita tabula, quæ aliquot ejus miracula repræsentat; sed nihil ibidem invenio, quo publicus Viri cultus sufficienter probetur. Liceat interim mihi quærere, cujus auctoritate, et quo tempore illud altare erectum fuerit; ad hæc, an, et quidnam in eodem altari ad honorem ejus fiat. Enimvero de hoc altari nihil lego apud citatos Arturum ac Hueberum. His itaque consideratis, non audemus hactenus Martino isti alium dare locum, quam inter venerabiles. Vitam ejus habet Benignus Fremaut, Ordinis FF. Minorum Recollectorum, in Generali Legenda Ordinis S. Francisci, Flandrice edita, ad diem xxv Augusti. Alios, qui de ipso agunt, recitat Arturus in notis.

Huic nonnullos alios subjungimus e Fastis Franciscanis.

Ludovicus Sotellus, apud Facum in Japonia pro fide combustus
Gerardus, Mulina in Italia
Quidam Sanctus in Monte Compatre in Latio
Mariartus, Teugmolagii in Hibernia
Archangelus de Messana, in Sicilia
Francisca ab Andrea, Fulginii in Umbria

ex Fastis
Franciscanis
apud
Arturum et
Hueberum.

Additur ab Arturo: Florentiæ, Catharina de Pazzis, virginis, cum titulo beatæ; quo etiam annuntiat Joannem Numantinum conf., in India Orientali, ac Petrum a Fonte, Abulæ. Mariartum et Archangelum inter hodiernos non habet. Alios supra recitados vocat etiam beatos. Hueberus dicit, Sanctus colitur; sed dictum non probat. Castellanus in suo Martyrologio universali, Sotello jam laudato, quem prope Omuram in Japonia annuntiat, duos Fratres laicos ejusdem Ordinis; anonymum ex Ordine FF. Prædicatorum, et alium e nostra Societate, adjungit, appositum anno 1624; qui etiam signatur in Menologio Societatis Jesu Ms., quod habemus, ad diem xxv Augusti, et in quo Pater ille, in civi-

A late Omurana, sicut ibi indicatur, diuturno igne combustus, vocatur Michael Carvaglio, ac dicitur natione Lusitanus, patria Bracarensis; laudaturque a vita angelica, et afflictationibus corporis etc.

Vita venerabilis fratris Petri Vasquez, gloriosi fidei Christi confessoris datur hac die apud Marchesium in Sacro diario Dominicano. Vide quæ dixi statim de anonymo ex Ord. Prædicatorum et aliis.

Vita sororis Dominicæ Vorrae, quæ cum opinione sanctitatis obiisse refertur in monasterio S. Catharinæ Senensis Neapoli, habetur hac die in eodem Sacro diario.

In Hemmenrode depositio beati Arnoldi de Sancto-Severino notatur ab Henriquezio. Beati titulum ipsi dat consueta liberalitate sua: nam subdit: Qui... pie obdormivit in Domino.

In Gallia Paulus titulo beati donatur in Menologio Cisterciensi apud Henriquezium, qui eum laudat, et sub Hugonis abbatis Bonavallensis magisterio novitium obiisse memorat.

Item In Gallia Narbonensi beatæ memoriæ Joannes Marionus in eodem Menologio laudatur. Utrumque etiam refert Saussayus, at minoribus litteris, hac die post textum annuntiationis suæ.

Incendium oppidi Tuitiensis, in quo Corpus Dominicum a flamma circumfusa intactum remansit, memorat Molanus in editione anni 1573, hac die accidisse. De hac re etiam scribunt Wionus, Dorganus, Menardus. Tuitium autem, vulgo Duitz, pagus est Germaniæ cum conobio, ad ulteriorem Rheni ripam, contra Coloniam Agrippinam, ex Bau-drando.

Historiam admirabilem vitæ ac mortis miraculosarum beati Fratris Rayneri a Burgo sancti sepulchri, Religiosi Capucini, in Italia anno MDLXXXIX mortui, die xxv Augusti, habemus in folio expanso Gallice editam Leodii (sed annus impressionis non additur) cum approbatione R. Vicarii generalis Leodiensis, ac consensu superiorum. Virum hunc veneramur tum propter singulares ejus virtutes, tum propter res mirabiles, quæ de illo in dicta Historia commemorantur; sed sub beati titulo alius hujus diei Cælitibus in hoc Opere illum non annumeramus, donec Sedis Apostolicæ oraculum loquatur. De eo etiam agit Hueberus in Menologio Franciscano ad diem xxvi Martii, apposito ibidem anno 1584: ubi et recte a titulo beati abstinet, et narrationem suam ita concludit: Superiorum autoritate formantur pro eo... processus ad finem canonizationis.

Pistorii in Tuscia S. Felicis presbyteri memoria exstat hac die in utroque Catalogo Ferrarii, et in Martyrologio universali apud Castellatum. Habetur in Romano * xxvi Augusti Joannes Bassandus cum titulo beatæ memoriæ, hoc die tamquam ejus emortuali laudatur a Saussayo in Supplemento. Eum quoque annuntiat Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum, et beatum vocat. Quidnam ei debeatur, dispiciemus xxvi Augusti.

Aletii in Salentinis S. Orontii primi ejusdem urbis episcopi et martyris. Ita Ferrarius in Novo catalogo SS. Ast in Catalogo Sanctorum Italiæ, de eo agit die xxiv. Adisis dicta inter Prætermisos die xvi, xx et xxiv hujus mensis, ac dicenda ad diem ejusdem mensis xxvi Aug. Justus episcopus Aletinus et martyr habetur apud

Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ. At nos de eo acturi sumus die xxvi Augusti.

Simplex quædam femina, Ermina nomine, Remis claruit, paupercula quidem censu, at patientia et humilitate locuples, variisque ac portentosis apparitionibus sibi factis probata a Deo, quas auctor quidam synchronus, cuius Ms. exstat apud Sanvictorianos Parisienses, fideliter retulit, ediditque nuper R. P. de Foigny, sacræ theologiæ doctor, Gallico idiomate. Hæc, et plura alia de Erminæ visionibus refert Guilielmus Marlot in Metropolis Remensis historia tom. 2, lib. 4, cap. 26, a pag. 679. Vivere desiit xxv mensis Augusti... anno mcccxcvi, qui ibidem signatur in ejus epitaphio Gallico. Tumulata dicitur apud Marlotum in navi ecclesiæ S. Pauli, ubi nunc chorus est monialium, sub albo lapide, cui incisa cernitur ejus effigies cum brevi hoc epitaphio, de quo jam memini. Deinde subdit, historicam visorum et ostensorum Erminæ narrationem a Joanne Morellio, Sandionysiano apud Remenses canonico Regulari, Parisios missam esse at Gersonium academiæ cancellarium, quatenus, eadem prius discussa, et diligenter examinata cum Petro d'Ailly, Navarrai collegii archimagistro, demum episcopo Cameracensi... edicere velit, an seculi mores permittant, ut prælo committeretur. Quale vero Gersonius super hac re judicium tulerit, patet e tribus conclusionibus ejus, quæ ibidem pag. 681 et sequentibus legi possunt. Porro conclusiones Gersonii, ac Vitam Erminæ valde diffusam in Ms. habemus. Sed quod huc potissimum spectat; deberet probari publicus ejus cultus. Gersonius in conclusione tertia meminit quidem de mirabili hujus devotæ ac piæ mulieris vita; et in prologo ad Vitam Ms., de qua dixi, Christi fidelis ancillæ Erminæ nomine vocatur. Deinde sequitur: Incipit Vita Christi fidelis ancillæ Erminæ venerabilis viduæ. Post Vitam denique hæc ponitur clausula: Explicit historia Erminæ, Christi fidelis ancillæ, quam fecit primo in Gallico frater Radulphus supprior Vallis scolarium Remis, confessor prædictæ famulæ Dei, et hanc dominus Joannes de Balayo supprior canonicorum Regularium S. Augustini Remis apud S. Dionysium transtulit de Gallico in Latinum. Marlotus post Erminæ gesta, quæ addit pag. 681, quæ omnia a directore Johanne le Graveur scripto mandata sunt, stylo quidem simplici, sed vero, ut ab infimæ conditionis femina narrabantur. Itaque non satis concipio, primo, quo nixus fundamento hanc Erminam Castellanus cum titulo beatæ referat die xxvi Augusti: secundo, qua ratione ibidem faciat Gersonium Vitæ ipsius auctorem. Vide inter Prætermisos ad eundem diem xxvi Augusti.

Festum omnium reliquiarum sanctorum Martyrum collegii Vratislaviensis Societatis Jesu in Silesia, celebratur ibidem Dominica post festum S. Bartholomæi. Testimonium recognitionis et approbationis istorum sacrarum pignorum, die xii mensis Julii, anno 1663 signatum, apud nos est; videlicet reliquiæ S. Luciani martyris cum integro capite, ossa grandiora complura; S. Maximæ virginis et M. capitis pars anterior cum majoribus corporis ossibus; S. Benedictæ virginis et M. ossa magna in magna quantitate. Denique SS. Nili,

Victo-

- A Victoriani, Euticii, Erii et Dempetrii MM. notabiles reliquiae. *Observa 1°. Corpora SS. Luciani, Maximæ et Benedictæ, a P. Nicolao Lancicio allata, testimonium habent, cum istis nominibus ea esse inventa. Imo audiui P. Lancicium asserentem, suas reliquias, quas cumque distribuit, esse ejus nominis proprii, non arbitrarie dati, cujus esse assererat, sicut testatur P. Theodorus Moretus noster, cujus verba transcripsi. Laudantur Nicolaus Lancicius, ac Theodorus Moretus in Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu. 2° Testimonium reliquiarum SS. Nili etc. Martyrum a P. Goswino Nickel datum, qui deinde ejusdem Societatis fuit decimus Generalis, seorsim est missum, uti notat laudatus P. Moretus, et assignat istos tribus e dictis Martyribus dies; S. Maximæ V. M. Romæ 2 Septembris: S. Luciano Rom. M. xxviii Maii: S. Benedictæ V. M. Rom. v Maii. De hac facta mentio inter Prætermisos die v Maii: de illo xxviii Maii. S. Maxima martyr, sive hæc sit illa, sive alia, signatur Romæ in Martyrologio Romano ad dictum diem 2 Septem.*
- B S. Grata a die 1 Maii ad hunc remissa, quo tunc colebatur. Nunc vero colitur die iv Septembris. In utroque Ferrarii Catalogo ad præsentem diem dicitur vidua. Dabitur ix Sept. Corpus S. Osannæ virginis est in quodam sacello prope ecclesiam S. Dionysii: ac in ejusdem breviario Vita ipsius succincte descripta est die xxv Augusti. Ex Breulio in Theatro antiquitatum Parisiensium lib. 4, pag. 1107. Sed Castellanus in suo Martyrologio universali, ac novissimum Martyrologium Parisiense hanc sanctam Virginem annuntiant alio die, quo et apud nos de ea tractabitur, ix Sept.
- S. Thomæ confessoris, et episcopi Herfordiensis depositio Monte-Flasconis in Tuscia, refertur in Martyrologio Anglico Joannis Wilsoni, anno 1608 edito. Habetur in Romano hic Præsul 2 Octobris.
- Transitus sanctæ Alveræ virginis refertur apud Saussayum tomo 2, pag. 1249. De ea apud nos tomo 3 Aprilis, die xxv, pag. 366 mentio facta est ex Martyrologio Ms. monasterii S. Sabini in agro Tarbiensi. Ibidem etiam a nobis obiter dictum de reliquiis S. Alvertæ virginis et martyris Aginnensis, quæ germana fuit S. Fidis, et cum hac potest referri ad vi Octobris, et indicatus etiam ibi fuit istarum reliquiarum locus apud Petrocorios. Castellanus in Martyrologio universali ad diem ix Martii sequentem ponit annuntiationem: In Petrocoricensi provincia S. Alvera (ad marginem vocatur Alvenera) virgo: cujus caput honoratur in ecclesia sui nominis prope locum vulgo Limeil. Habemus hic Alveram virginem diverso die notatam; habemus virginem Alvertam ac martyrem, ad vi Octobris relatam. An vero, et quot sint distinguendæ, non scimus. Videri interim poterit, an major notitia his accessura sit vi Octobris.
- Translatio sanctæ Hedwigis Ducissæ Slesiae, de qua postea, ex Additionibus Bruxellensibus D Mss. ad Usuardum Greveni. In Florario autem nostro Ms. notatur alio modo: Translatio sanctæ Hedwigis viduæ, anno salutis mclxviii. Hæc sancta habetur in Martyrologio Romano die xv Octobris, a quo festum ejus transfertur ibidem ac diem xvii Octobris. Romæ, passio sanctorum Nemesii diaconi, et Lucillæ filiae ejus, quos Usuardus habet pridie Kalend. Novembris, die scilicet, quo corpora eorum a sancto Sixto sunt elevata, ex Greveno. S. Lucillæ, filiae Nemesii martyris meminit hodie Florarium nostrum Ms., et Castellanus. Sed inter Prætermisos ad diem xxv Julii distulimus eos ad diem xxxi Octob. Quinque fratrum martyrum, videlicet Benedicti, Joannis, Matthæi, Isaac, et Christini annuntiatio signatur apud Grevenum, et in Martyrologio Germanico, quod vulgo sub nomine Canisii citari solet. Heri inter Prætermisos dilati sunt ad diem xii Novembris.
- Hilda abbatissa in Anglia habetur apud nos inter Prætermisos ad diem v Martii, et dicitur coli xxv Augusti: quo die de illa agunt Florarium nostrum Ms., nec non Auctaria ad Usuardum a nobis editum: ubi recte observatum est, ab aliis eam poni die xvii Novembris, quo natalis ejus colitur, uti habet in notis Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum ad xxv Augusti. Hac vero die, inquit, aliqua illius translatio celebratur. Nos inter Prætermisos ad diem v Augusti abbatissam illam remisimus ad xvii Novembris, quo refertur obiisse apud Capgraviu in Legenda Angliæ, Londini edita anno 1546, fol. 180 verso, et apud Mabilloniu in Actis Sanctorum Benedictinorum seculo 2, pag. 776. Expectet itaque lector quæ de ista Sancta dicentur xvii Novembris.
- Mercurii martyris et militis commemoratio notatur in nostro Florario Ms. Exstat synonymus martyr, ac miles in Martyrologio Romano xxv Novembris.
- Colonia Agrippina, translatio brachii sancti Annonis episcopi et confessoris, a monte Siberensi ad ecclesiam sancti Georgii, exstat apud Grevenum. De Translatione hac etiam agitur ex editione Usuardina Lubeco-Colonensi apud nos hac die inter auctaria ad Usuardum nostrum. Colitur S. Anno in Martyrologio Romano iv Decembris.
- Romæ, S. Euticiani (voluit dicere Eutychiani) Papæ et martyris sepultura, anno salutis cclxxix. habetur in nostro Florario Ms. Annuntiatur hic Sanctus in Martyrologio Romano, et a nobis differtur ad diem viii Decemb.
- Historia translationis SS. Saviniani, Potentiani, sociorumque Martyrum, in Senonense sancti Petri cænobium, narratur in Actis Benedictinis, a Mabillonio vulgatis, sec. 6, parte 1, a pag. 254. Usui hæc translatio esse poterit alias, quando duo nominati Martyres dabuntur cum Romano Martyrologio ad diem xxxi Decembris.

DE S. BARTHOLOMÆO APOSTOLO

ALBANOPOLI IN ARMENIA VEL ALBANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Proposita controversia an S. Bartholomæus sit idem qui Nathanael; probatur rationibus ex SS. Litteris desumptis Nathanaelem fuisse apostolum.

SECULO I.
Cum dispute-
tur, an S. Bar-
tholomæus sit
Nathanael.

Acta sancti Bartholomæi obscura sane et dubia illustraturi, discutiendam omnino censuimus controversiam, inter eruditos dudum agitari ceptam, utrum S. Bartholomæus idem sit qui Nathanael, Joan. 1 a Philippo ad Christum adductus. Variæ hac de re, planeque invicem oppositæ sunt eruditorum sententiæ. Eminentissimus Baronius ad annum Christi 31 num. 28 ita scribit: Putarunt aliqui, Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo, levibus quibusdam conjecturis permoti: quibus minime assentimur; sed Augustino tutius inhaeremus, dum ait, idcirco Nathanaelem non fuisse a Domino electum inter Apostolos, quod esset legis doctor. Non miror Baronium, re nondum penitus discussa, Augustino inhaerendum censuisse. Contraria tamen opinio eodem fere tempore placuit Cornelio Jansenio Gandensium episcopo in Concord. euang. cap. 7, et Cornelio a Lapide in Joan. cap. 1, aliisque eruditionis laude præstantissimis.

et alii negent,
alii affirmant.
editis disser-
tationibus.

B 2 Rem magis illustrare conati sunt Bartholomæus Gavantus Dissertatione post sacros ritus edita, et Joannes Roberti Dissertatione Duaci impressa anno Christi 1610; in quibus multis rationibus contendunt Nathanaelem non esse alium a S. Bartholomæo apostolo. Eruditissimus Calmetus in Mat. cap. 10 præcipuis horum rationibus commemoratis, ita pronuntiat: Omnes hæ rationes, quæ separatim sumptæ vim magnam non haberent, inter se unitæ argumentum formant, cui resistere foret difficile. Verum Bailletus ad diem xxiv Augusti in Bartholomæo, Hanc illorum sententiam non nisi tenui conjectura nixam affirmat, secutus in hoc Tillemontium, Monum. eccles. tom. 1, pag. 642, qui nota 1 in Bartholomæum, nullum huic sententiæ dicit esse fundamentum. Quin Ambrosius Gardebosc Historiæ ecclesiasticæ tom. 1, pag. 120 errorem Ruperti vocat, censura temeraria forte magis, quam solida. Miror viros adeo eruditos ne verbo quidem probare conatos esse prætensam harum conjecturarum levitatem, quippe non ignorarunt alia aliorum de his fuisse judicia. Nituntur illi quidem auctoritate S. Augustini, eumque secuti S. Gregorii, qui Nathanaelem fuisse apostolum negant; sed contendunt alii, eas esse rationes, quibus eundem demonstrant fuisse apostolum, ut auctoritati horum patrum in re historica sint præferendæ. Hic igitur nodus, hoc examinandum.

res proponi-
tur exami-
nanda.

C 3 S. Augustinus, qua fuit animi modestia, nobis, ut spero, hanc dabit veniam, qua ipse se semper usum profitetur. Audi ipsum in epist. ad S. Hieronymum tom. 4 operum S. Hieron.

editionis Pariensis ultimæ part. 2 col. 630: Alios (auctores præter canonicos, de quibus fuerat locutus) ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt: nec te, mi frater, sentire aliquid aliter existimo; prorsus, inquam, non te arbitror sic regi tuos libros velle, tamquam Prophetarum vel Apostolorum, de quorum scriptis, quod omni lerrore careant, dubitare nefarium est. Hæc, pro omni etiam materia ab Augustino enuntiata in qua in errorem labi facilius est et frequentius. Non invito itaque S. Augustino, probare primo conabimur, Nathanaelem fuisse Apostolum ex duodecim unum; quod si evicerimus, haud difficulter probabimus, non alium fuisse, quam S. Bartholomæum. Argumenta adferemus præcipua ex auctoribus supra laudatis, neglecta quidem ab aliquibus, sed minime refutata, nec pauca ad ulteriorem probationem adjungemus.

E 4 Joan. cap. 1, describitur quomodo Nathanael ad Christum fuerit vocatus: hinc primum nobis, illudque multiplex, suggeritur argumentum, quod ita deducit laudatus Joannes Robertus: E duodecim Apostolis si quatuor Evangelistas consulas, non omnium vocationem descriptam invenies, sed eximiorum tantum. Primi merito censentur nobile illud par fratrum Petrus, et Andreas; et alterum Jacobus, et Joannes. Restant Philippus, et Matthæus, de quibus inter omnes constet, fuisse Apostolos. Jam vide, si Petri, et Andreæ vocationem seponamus, sitne ullius alterius vocatio majore studio, et accurate descriptione, quam a dilecto Discipulo est Nathanaelis; lege, inquam, primum caput Evangelii secundum Joannem, initio facto a versiculo 45, et exceptis iis, quos dixi, attende, ecquid in aliorum vocatione conferendum invenias. Ita ille. Liceat hic mihi uti forma magis dialectica. Nullius nisi Apostolorum apud Evangelistas vocatio descripta legitur, nomine illius, qui vocabatur, addito: legitur autem Nathanaelis descripta ibidem vocatio nomine, multisque circumstantiis additis; igitur fateamur necesse est, vel Nathanaelem fuisse Apostolum, vel singularem] prorsus ab Evangelistis Nathanaeli honorem habitum, quod ultimum ex postea dicendis minime est verisimile.

Probatur ex
vocatione.

F 5 Adverte præterea, si placet, ordinem ab Evangelistis in enumerandis Apostolis servatum; invenies ubique Petrum, Andreæ, Jacobum, et Joannem, qui simul a Christo vocati legun-

tur

AUCTORE
J. S.

tur Mat. 4, primo commemoratos : sequuntur ubique Philippus et Bartholomæus. Quæ ratio, obsecro, dari potest, nisi ut ne narratio disjungeret, quos vocatio conjunxerat. Sicut igitur simul vocati sunt Petrus et Andreas, Jacobus, et Joannes; ita tamen ut Petrus per Andream fuerit adductus; ita et simul vocati videntur Philippus et Bartholomæus, ita tamen ut Bartholomæus (apud Joannem Nathanael) per Philippum fuerit adductus. Matthæus deinde, cujus vocatio post sex jam numeratos descripta legitur apud Marcum cap. 2, et Lucam cap. 5, ubique commemoratur post Bartholomæum, nisi quod seipse modestiæ, ut videtur, causa, Thomæ etiam postposuerit. Dic sodes, cur Bartholomæus Matthæo præponitur, nisi quod prior Matthæo post Philippum sit a Christo vocatus? Nam in commemorandis apostolis hunc fere ordinem servasse videntur Evangelistæ, ut qui priores Christum erant secuti, primos numerarent, ubi nulla ratio hunc ordinem invertere suadebat. Hæ duæ rationes non modo apostolum, sed et Bartholomæum fuisse probare videntur, de quo postea latius.

similitudine
cum Petro.

6 Nunc ad aliud argumentum progrediamur, quod ex similitudine, quæ reperitur in vocatione Petri, et Nathanaelis ita format Robertus : Alteram rationem mihi suggerit Parallelum, quod studiose, et velut data opera descriptor Joannes fecit, et sedulo lectori proposuit in duobus illis paribus; hinc Andrea, et Petro; inde Philippo et Nathanaele. Inspice, sodes, mecum, et vide, an ovum ovo, lac lacti sit similis Joan. cap. 1.

*. 41. INVENIT ANDREAS FRATREM SUUM SIMONEM.

*. 45. INVENIT PHILIPPUS NATHANAEL.

*. 41. DICIT ANDREAS SIMONI : INVENIMUS MESSIAM.

*. 45. DICIT PHILIPPUS NATHANAEL : INVENIMUS JESUM.

*. 42. ANDREAS ADDUXIT SIMONEM AD JESUM.

*. 46. PHILIPPUS NATHANAELI : VENI, ET VIDE.

*. 42. INTUITUS PETRUM JESUS.

*. 47. VIDIT JESUS NATHANAEL.

*. 42. TU ES SIMON FILIUS JONA, TU VOCABERIS CEPHAS.

*. 47. ECCE VERE ISRAELITA, IN QUO DOLUS NON EST.

Tum, paucis interjectis, Petri et Nathanaelis confessionem sic exhibet similem. Mat. 16 * 16 Petrus Christo : TU ES CHRISTUS FILIUS DEI VI. Joan. 1. *. 49. Nathanael Christo : RABBI, TU ES FILIUS DEI, TU ES REX ISRAEL. Agnovit similem utriusque confessionem S. Augustinus in Evang. Joan. trac. 7 : Talem vocem protulit (Nathanael) TU ES FILIUS DEI, TU ES REX ISRAEL, qualem tanto post Petrus, quando ei Dominus ait; BEATUS ES SIMON BAR-JONA etc. Sed prosequamur parallelum. Sic pergit Robertus : Habes utriusque confessionem et professionem, iisdem fere verbis conceptam. Audi jam vicissim Christi responsum, et promissionem, non quidem eandem, sed tamen utrimque magnam. Mat. 16 *. 17. Christus Petro BEATUS ES SIMON BARIONA, QUIA CARO, ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS QUI IN CÆLIS EST. Joan. 1 *. 50, 51. MAIUS HIS VIDEBIS : VIDEBITIS CÆLUM APERTUM, ET ANGELOS DEI ASCENDENTES, ET DESCENDEN-

TES SUPRA FILIUM HOMINIS, ait idem Nathanaeli.

7 Habes perfectissimam similitudinem in Petri et Nathanaelis vocatione, confessione, promissis utrique a Domino factis, laude utriusque veridico Christi ore prolata. Constanter etiam Christo adhæsisse Nathanaelem patebit, quando eum cum Petro aliisque Apostolis post Christi Resurrectionem postremæ Domini mensæ admotum videbimus. Ex his facile colliges ad familiarem Domini convictum, adeoque ad apostolatam Nathanaelem fuisse admissum. Quod si nondum his acquiescas; pressius tecum sic ratiocinabor. Majora Christus promisit Nathanaeli, quam ulli ex discipulis, qui non fuerit Apostolus, igitur et Apostolum fuisse credamus necesse est: maxime cum multa alia concurrant, quæ id persuadeant. Deinde promisit Christus Nathanaeli simul et Philippo apostolo : Videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra filium hominis. Vel, ut Origenes contra Celsum lib. 1, et alii volunt, dum Nathanaeli loquitur et Philippo, hæc omnibus promisit apostolis. Cur ergo apostolorum numero excludamus eum, cui eadem quæ apostolis promissa legimus? Denique hæc promissio impleta a multis statuitur in horto Gethsemani : Ubi, ait Gavantus, certe non convenire nisi apostoli, octo remotius, tres propius Christo Domino.

8 Aliud argumentum non minus fertile idem Joannes suppeditat cap. 21, ubi describit, quomodo Christus apparuerit discipulis suis ad mare Tiberiadis. Verba Evangelistæ accipe : Postea manifestavit se iterum Jesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic : Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael; qui erat a Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus : Vado piscari. Dicunt ei : Venimus et nos tecum. Tum piscationem describit, ac prandium discipulis a Domino in maris litore præparatum : demum subjicit Evangelista *. 14 : Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. Hi septem, inter quos tertius nominatur Nathanael, omnes videntur fuisse apostoli. Primo enim hanc apparitionem post duas præcedentes, solis Apostolis factas subjicit Joannes; ac eodem in hac apparitione discipulorum nomine utitur, quo usus fuerat in præcedentibus. Deinde nomine discipulorum non alios quam Apostolos designat Joannes; ut advertit sæpe laudatus Robertus, vel, ubi designat alios, adjungit continuo ex quo pateat apostolos non fuisse, quos ita nominat. Sic cum cap. 6. *. 64, 62, 67 quosdam discipulos murmurasse, et retro dixisset abiisse : mox *. 68 eos a DUODECIM alios ostendit. Item cap. 19 *. 38 JOSEPHUM AB ANIMATHEA DISCIPULUM dicit, sed addit occultum propter metum Judæorum. Cum igitur in hac nobili piscatione discipulos Joannes simpliciter nomet; Apostolos utique intelligere debemus : eo etiam argumento, quod qui nominatim, præter Nathanaelem, recensentur, notissimi sunt, atque etiam magni nominis Apostoli. Gavantus argumentum desumit ex eo, quod apparitio hæc vocetur tertia discipulis facta : nam si discipuli quicumque hic intelligantur, quinta dicenda esset aut certe quarta, cum et euntibus in Emmaus apparuerit Dominus, tertia autem est, si soli intelligantur apostoli.

9 Lubet hic etiam pauca interrogare adversarios ;

A sarios; priusquam præcipuum ex hoc loco argumentum proponamus. Cur, obsecro, Nathanael hic Jacobo præponitur et Joanni, si non fuerit apostolus? Deinde, unde tanta Nathanaeli cum Petro aliisque apostolis familiaritas, quanta hic insinuat: Vado piscari. Venimus et nos tecum? Quippe, si ob legis peritiam ab apostolatu fuerit prohibitus, nec inter 72 discipulos erit numerandus, ut postea pluribus probabitur. Scribit Chrysostomus in hunc locum: Cum nihil ergo haberent, quod facerent, piscatum se contulerunt, et hoc nocte faciebant quod formidarent. Dic, sodes, cur nihil habet, quod agat Nathanael, cur formidat, si Christi discipulorum numero fuerit exclusus, quia legis peritus. Hæc brevis: quibus fortasse utcumque responderi poterit, non ita tamen ut non maneat longe verisimilius piscatorem potius fuisse Nathanaelem, aut similis artis professorem, quam legis doctorem. De quo plura, cum ad auctoritatem S. Augustini erit respondendum. Nunc ad aliud argumentum properamus.

B 10 Numquam Christus Dominus familiariter egit post Resurrectionem suam, nisi cum solis Apostolis; sed vel aliena specie, vel, ubi innoverat, brevissime. Apparitiones excutiamus singulas. Apparet Magdalene Joan. 20. Aliquandiu ludit amantem sui mulierem, sed incognitus. Tandem se manifestat; sed ecce a sui contactu prohibita, e vestigio mittit ad discipulos. Hæc cum Magdalena, quacum ante mortem suam tam familiariter egerat, quæ mortuum tanto studio quæsierat, reditum tanto gaudio invenerat. Mat. 28 * 9 Occurrit piis mulieribus Jesus. Nec mora: Ite, inquit, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galileam, ibi me videbunt. Luc. 24 adjungit se Dominus euntibus Emmauntem discipulis, sed, Oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent: interrogat illos, arguit, increpat, instruit, mensæ etiam accumbit semper ignotus. Tandem Aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum. Quid deinde? Et ipse evanuit ex oculis eorum. Viden' quam parce, quam severe cum omnibus his egerit gloriosus jam Dominus? At non ita cum solis Apostolis, quos Principes super omnem terram constituit, quosque adeo et blandis verbis consolari, et multis ad Ecclesiam spectantibus instruere oportebat. Luc. 24 Stetit Jesus in medio eorum, et dixit eis: Ego sum, nolite timere. . . . Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte; quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes. Quin et cibum cum eis sumpsit, ut ibidem est legere. En, ut benivole, ut amice, ut familiariter agat; sed cum soli aderant Apostoli. Joan. 20 præsentibus rursus solis Apostolis, amicissime Thomam ad fidem invitat. Infer, inquit Thomæ, digitum tuum huc, et vide manus meas, et alfer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. Quid his dici potest amicum magis et familiare? Cæcus igitur sit, qui non videat immensum discrimen inter agendi modum, quem tenuit cum apostolis Dominus jam gloriosus, illumque quo usus est cum discipulis inferioribus. Sed quorsum, inquires, hæc tam late deducta? Ut luce clarius pateat, hanc, de qua agimus, apparitionem, non aliis, quam apostolis, fuisse factam. Ipsam modo apparitionem inspiciamus propius. Joan. 21. * 4 Stetit Jesus in littore. * 3 dixit eis

Jesus: Pueri numquid pulmentarium habetis? * 6. Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Mox * 7 ex captura piscium immensa Joannes Petro: Dominus est. * 9 viderunt prunas a Domino positas, et piscem superpositum, et panem. * 12 dicit eis Jesus: Venite, prandete. * 13 Et venit Jesus, et accipit panem, et dat eis, et piscem similiter. Quando nam vel ante mortem suam familiarius cum suis egit Dominus, quam hic agit? Ostendit se illis, interrogat de captura piscium, docet ubi sint capturi, prandium iis parat, discumbentibus ministrat. Quis credat cum aliis, quam cum apostolis hæc acta esse, qui quam parcum erga alios, et severum se exhibuerit gloriosus Dominus, recte perpenderit? Ostende vel unum præter apostolos, quocum familiariter post resurrectionem egerit Dominus; et inbelle fatebor argumentum. Quem si exhibere non potes; fatere mecum, minime credendum esse Nathanaeli, aliisque duobus, hic datum esse, ut cum Christo mensæ accumberent tam familiariter, nisi fuissent apostoli; cum memineris Magdalene, tantæ Christi dilectrici, tantaque antea cum eodem necessitudine conjunctæ, severe dictum esse: Noli me tangere? Neque hic dici potest, propter Petrum, aliosque tres apostolos, iis hunc honorem habitum: hoc enim neutiquam est verisimile ex eo, quod in aliis duabus apparitionibus non alii fuerint quam apostoli. Præterea: vel Apostoli post Christi resurrectionem sæpe cum aliis erant discipulis, vel erant plerumque soli: si primum; Christus igitur studiose occasionem captavit, ut, cum soli essent, familiariter cum ipsis ageret. Si postremum: neque hic cum aliis eos fuisse credendum est; neque videtur accessurus fuisse Dominus eo præcise tempore, cum adessent alii. Solis scilicet Apostolis dixerat Dominus Joan. 6 * 71: Nonne ego vos duodecim elegi? Soli hi dicturi erant Act. 10: Qui manducavimus, et bibimus cum illo, postquam surrexit a mortuis. Soli hi audierant; Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum. Hic locus aliud mihi suggerit argumentum, præcedenti non minus efficax.

11 In hac apparitione, absoluto prandio, Christus Petro contulit principatum Ecclesiæ, Mat. 16 promissum, ut passim docent doctores et interpretes. Audi Chrysostomum Hom. 88 in illud, Pasce oves meas. Si amas, inquit, me, fratrum præfecturam suscipe. Toletus in Commentario hujus loci sic habet: Prandio peracto, Dominus gubernationem omnium suorum fidelium, et totius Ecclesiæ curam, et regimen committit Petro: impletque quod ante passionem promiserat Matth. 16: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni cælorum; ecce nunc tradit, et eum in caput totius Ecclesiæ inter omnes apostolos elegit. Nunc quisquis alios hic adfuisse, quam apostolos contendis; ostende ubi Christus egerit de rebus ad Ecclesiæ regimen spectantibus, nisi cum solis apostolis. Mat. 16 præfecturam promittit Petro. Ubi alii quam apostoli? In ultima ante mortem suam cæna, præter alia multa, sacerdotes instituit: Hoc facite in meam commemorationem. Nullus interfuit præter Apostolos. In apparitione Joan. 20: Sicut misit me pater et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit: et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata remittantur eis: et quorum retinueritis retenta sunt. Soli hic iterum præsentibus Apostoli.

AUCTORE
J. S.

E

ex eo quod
Petrus hic
constitutus
sit caput Ec-
clesiæ,
F

AUCTORE
J. S.

*Petrus hic creat summum Pontificem. Cur alios
præsentibus fuisse putem, quam Apostolos?*

quia cum Mat-
thia, et Bar-
saba non fuit
propositus, ad
locum Judæ
implendum.

12 Aliud argumentum hic habet Gavantus,
neque sane ineptum. Si Nathanael non erat de
duodecim apostolis, Cur in locum Judæ neque
nominatur cum Matthia et Barsaba? Primo sane
loco videretur nominandus, qui Christo et Apo-
stolis constanter adhæserat, ac omni ex parte
vir erat laudatissimus. Ratio itaque hæc una vi-
detur fuisse, quia, inquit, jam erat ille de duo-
decim.

§ II. Respondetur rationibus SS. Augustini
et Gregorii, quorum auctoritati aliorum
Patrum auctoritas opponitur.

Ratio S. Au-
gustini

Nunc ad auctoritatem S. Augustini respon-
dendum: hæc enim sola varios in contrariam
trahit opinionem; hanc unam quasi murum
inexpugnabilem omnibus telis nostris oppo-
nunt. Tract. 7 in Joan. Evang. post laudatum
mirifice Nathanaelem, ita scribit: Quid ergo
facimus, fratres? Deberet iste primus esse in
apostolis? Non solum primus non invenitur in
apostolis, sed nec medius, nec ultimus inter
duodecim Nathanael est, cui tantum testimo-
nium perhibuit Filius Dei, dicens: Ecce vere
Israelita in quo dolus non est. Quæritur causa?
Quantum Dominus intimat, probabiliter inve-
nimus. Intelligere enim debemus, ipsum Na-
thanaelem eruditum, et peritum legis fuisse:
propterea noluit illum Dominus inter discipulos
ponere; quia idiotas elegit, unde confunderet
mundum. Quod deinde probat ex Apostolo. 1 Cor.
1. Audiamus etiam quomodo probet magnus Pa-
ter, Nathanaelem doctum fuisse, et peritum
legis. Facit hoc in psal. 65 his verbis: Unde
intelligimus, quod ille (Nathanael) peritus
erat legis? Quando audivit ab uno ex eis, qui
locuti erant Dominum, dicente: Invenimus
Messiam, quod interpretatur Christus: quæsit
unde et dictum est; A Nazareth: et ille: A
Nazareth potest aliquid boni esse. Procul dubio
qui intellexit, quia a Nazareth potest aliquid
boni esse, peritus erat legis, et bene Prophe-
tas inspexerat. Novi esse in illis verbis aliam pro-
nuntiationem, sed a prudentioribus non est ap-
probata, ut quasi desperasse videretur ille, cum
audiens dixisset, A Nazareth potest aliquid boni
esse? id est, Numquid potest? Sic pronuntiando
quasi desperaret. Sequitur autem ibi: Veni et
vide. Hæc verba, id est, Veni et vide, utram-
que possunt pronuntiationem sequi. Si dicas,
quasi non credens, A Nazareth potest aliquid
boni esse? Respondetur; Veni et vide quod non
credis. Rursus si dicas confirmans, A Nazareth
potest aliquid boni esse; respondetur; Veni et
vide, quam verum sit bonum quod nuntio a
Nazareth; et quam recte credas, veni et expe-
rire. Hinc tamen existimatur doctus ille in lege
fuisse, quia non est electus inter discipulos ab
illo, qui stulta mundi prius elegit, cum tantum
ei perhibuerit testimonium Dominus dicens: Ecce
vere Israelita, in quo dolus non est. Habes
sensum S. Patris, fideliter relatum. Quædam
tamen notanda. Nam nec ipsos, qui S. Augu-

stino gloriantur, adversarios hic cum in omnibus D
sequi existimo.

14 Primo manifestum est, meram hic a S. Augustino dari conjecturam, dum asserit legis
peritum fuisse Nathanaelem, ideoque non ele-
ctum. Id ipse significat, dum dicit: Probabili-
ter invenimus. Rursus id innuit, dum in Psal.
cit. ait: Hinc tamen existimatur doctus ille in
lege fuisse, quia non est electus etc. Ac si dice-
ret: sive legendum sit: A Nazareth potest aliquid
boni esse, interrogando. Sive: A Nazareth po-
test aliquid boni esse, afirmando: ex eo tamen,
quod non fuerit electus apostolus, conjicio in
lege fuisse doctum. Hoc igitur modo in senten-
tiam illam, quam obiter asseruit in concione ad
populum, abductus videtur fuisse S. Augustinus.
Nullum inveniebat in duodecim apostolorum ca-
talogo Nathanaelem nomine; hinc illorum nu-
mero non fuisse putavit; rationem quæsit; nec
aptiorem invenit, quam quod legis peritus fuis-
set, ideoque non electus.

15 Nunc audiamus sæpe laudatum Joannem et ostenditur.
Robertum: Primum, inquit, tota res, et scri- S. Augusti-
bendi modus ostendit, Augustinum (quod de num
aliis quoque, puta Gregorio, signi antiquorum
cum eo sentiunt, dictum volumus) hanc rem
non ex professo egisse, ut examinaret, fuisset-
ne Nathanael apostolus, non dubitasse, non exi-
stimasse, esse, qui fuisse apostolum sentirent:
sed, supposito, ut in scholis loquimur, aposto-
lum non fuisse, rationem affert, quam audisti.
Non igitur æquum est, ea in re auctoritatem
ejus adeo urgere, quam non nisi obiter asseruit.
Deinde, non quamvis Augustini sententiam ejus-
modi esse, ut eam pro oraculo habere debea-
mus, optimus testis est ipse, et ejus retractatio-
num libri. Neque recte dixeris, illud necessario
ab omnibus tenendum, (maxime in re historica)
quod Augustinus asseruit, nec retractavit. Nam
ut ab argumento, quod in manibus est, non re-
cedam, in illum Psalmum scribens, quem ante
dixi, verba Nathanaelis (habes totum contex-
tum in psal. 65 superius) A NAZARETH POTEST
ALICQUID BONI ESSE; asseveranter posita vult;
non cum interrogatione: cum vulgo omnes his
verbis Nathanaelem interrogasse velint, et emen-
dationes codices omnes interrogationis notu-
lam his addant. Neque tamen quisquam veretur
Augustini additam ibidem censuram: Novi esse
in illius verbis, inquit, aliam pronuntiationem
(nempe cum interrogatione) sed a prudentiori-
bus non est approbata.

16 Jurat hic audire Toletum, qui propter in multis hic
S. Augustini auctoritatem nobis est contrarius. etiam deseri
Ita notat annot. 78 in Joan. cap. 1 circa eum-
dem hunc locum: Aug. tract. 17 superiorem
sententiam duobus modis dictam esse posse affir-
mat. Unus est interrogandi. Alter est afirmandi.
Ipse Aug. afirmanter dictam esse magis probat,
quasi Nathanael Philippo consentiens, asserat a
Nazareth posse exire Christum. At Cyril. lib.
2, cap. 15, et Chrys. Rom. 49 per modum
dubitationis, et interrogationis sententiam le-
gunt, et ea videtur legitima expositio. Cur igitur
Toletus, quam ipse in eodem loco deserit? Quin
et fundamentum, quo contra apostolatam Na-
thanaelis nititur Augustinus, destruit, et refu-
tat his verbis: Si ratio Augustini in universum
probarer, nec Paulus eligendus videretur; qui
doctior multo Nathanaele erat.

17 Sed pergat Robertus: Quid, quod ratio,
quam

A quam Augustinus assert, ex ipsa divina Scriptura infirmari potest? « Nullus doctus, inquit, primo electus est. » Atqui, O sancte, O admirande vir, SAULUS sane electus est. • At quis homo? NUTRITUS SECUS PEDES GAMALIELIS, ERUDITUS JUXTA VERITATEM PATERNE LEGIS. (Act. 22 v. 3) Quis homo? Qui profecerat IN JUDAISMO SUPRA MULTOS COETANEOS SUOS (Gal. 1 v. 14) . . . Atqui, ait sanctus Doctor: « Infirma mundi elegit Deus. » Sic est, fatemur. Sed non abiecit potentes. Recte Apostolus, et provide: Non MULTI sapientes, (1. Cor. 1 v. 26) Non dixit, NULLOS sapientes, qui ipse erat sapiens. Neque dixeris exemplum Sauli minus recte adferri, quia non fuit de numero duodecim Apostolorum: nam ratio, quam assert Apostolus, cur potentes, et docti non fuerint electi, hæc est 1 Cor. 1 v. 29: Ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. Non minus autem locum habet in Paulo hæc ratio, quam in aliis apostolis. Imo fortasse magis: Paulus enim vas electionis de se ipse ait: Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis Apostolis, 2 Cor. 11 v. 5. Paulus imperitus quidem sermone, sed non scientia, ibidem v. 6, Abundantius illis omnibus laboravit 1 Cor. 15 v. 10. Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverit Euangelium Christi, Rom. 15 v. 19. Non itaque universim abstinnisse videtur Dominus ab eligendo legis Judaicæ utcumque peritos, aut sacræ Scripturæ studiosos, sed ab eligendo magni nominis philosophos, aut oratores, qui videri potuissent sua potius doctrina, vel eloquentia, quam virtute crucis Christi, mundum ad fidem attraxisse. Hæc, quantum mihi videtur, mens Apostoli: quod clarius ex dicendis patebit.

ab exemplo
Philippi.

18 Pergit porro Robertus: Illud etiam, si licet, disquiramus, unde tandem Augustinus, et alii quidam, Nathanaelem adeo eruditum, et peritum fuisse colligunt? An ex eo, quod interrogat, possitne a Nazareth aliquid boni esse? Sive id affirmat, ex Augustini mente? Sed velim mihi dici, cur id majus peritiæ signum in Nathanaele sit, quam in Philippo illud, quod ait: « Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetae, invenimus Jesum, filium Joseph a Nazareth? » Quod si dicas, ex iis recte argui, etiam Philippum peritum fuisse Scripturarum; jam nihil virum erit, doctum Nathanaelem fuisse ad apostolatam vocatum, quando vocatus est nihilo indoctor Philippus. Suffragatur dictis S. Chrysostomus Hom. 20 in Joan. editionis novæ Parisiensis, quam semper citabimus, in verba Philippi: Quem scripsit Moyses in lege et Prophetae invenimus, ita scribens: Viden' quam vigilaret, et quam frequenter Moysis scripta meditaretur? Si frequenter meditabatur Moysis scripta Philippus, non erat legis, et Scripturæ imperitus. Arcta etiam amicitia, quæ inter Philippum, et Nathanaelem fuisse videtur, innuit, utrumque iisdem ferre studiis fuisse addictum. Hæc sufficere putamus, ut pateat, non esse hic inhærendum auctoritati S. Augustini; neque ipsum Augustinum a nobis hac in parte dissensurum fuisse putamus, si et rem per otium examinare, et argumenta postmodum inventa ei videre licuisset.

Respondetur
S. Gregorio.

19 At dissentit etiam a nobis S. Gregorius in Job lib. 33, cap. 46, ubi hæc scribit: Unde in Euangelio Dominus Nathanaelem laudat, nec tamen in sorte prædicantium numerat: quia ad

prædicandum eum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant. Veneror auctoritatem Patris sanctissimi juxta ac doctissimi; verum rationem hic allatam probare non possum, maxime cum obstat auctoritas gravissima aliorum Patrum mox proferenda. Quid? cunctosne, qui ad apostolatam vocati sunt laudatæ vitæ fuisse negem? At Andreas certe Joannis Baptistæ erat discipulus; idem de Petro, Philippo, Jacobo, Joanne sentiunt varii. Non est igitur, cur hos improbos fuisse putem. Sed neque de aliis id mihi suspicari integrum, unum si excipias Mattheum publicanum, nam quisque præsumendus est probus, donec probetur improbus.

AUCTORE
J. S.

20 Nunc vero, ne sine auctoritate antiquorum, a doctissimorum Patrum opinione recedere videamur, proferemus Patres numero plures, et literali S. Scripturæ intelligentia neque Augustino inferiores, neque Gregorio. S. Chrysostomus variis locis insinuat Nathanaelem inter apostolos numerandum. Pauca accipe. Hom. 20 in Joan. sic habet: Assumptis ergo discipulis, primo scilicet vocatis, ad reliquorum venatum proficiscitur, ac Philippum, et Nathanaelem atrahit. Agit de vocatione Apostolorum, ut clarissime patet ex antecedentibus et consequentibus. Nam subdit: De hoc (Nathanaele) autem non tam mirabile fuit, . . . sed mirum erat quod Petrus, et Jacobus, et Philippus secuti sint. Præterea in tota hac, et præcedenti Homilia, non aliter de vocatione, et instructione Nathanaelis loquitur, quam de vocatione Petri, aliorumque apostolorum. Hom. 87 septem illos, quibus ad mare Tiberiadis Christus apparuit, apostolos fuisse insinuat, dum in illud Joan. 21, Postea manifestavit se discipulis ad mare Tiberiadis, sic commentatur: Viden' quomodo non frequenter cum illis versetur, neque sicut antea? Apparuit enim vespere (Apostolis, absente Thoma) et evolavit. Deinde post dies octo semel (iisdem præsentem Thoma) et rursum avolavit. Postea ad mare, et rursum cum multo timore. Nonne clarissime significat hos septem eos esse, quibus bis jam apparuerat Dominus? Atqui non alii hi erant quam Apostoli: mens igitur Chrysostomi est, hos septem, inter quos Nathanael, fuisse apostolos. Rursus id insinuat Hom. 88, ubi rationem investigans cur solum Petrum de dilectione interrogaverit Christus, hæc scribit: Et cur aliis prætermisissis, de his hunc (Petrum) alloquitur? Eximius erat inter Apostolos, os discipulorum, et cætus illius caput. Si non omnes putasset apostolos, dixisset utique, Cur Jacobo, Joanne et Thoma prætermisissis. Sed omnes putabat apostolos sanctus doctor, neque de hoc dubitare poterit, qui citatas a nobis Homilias diligenter pervolverit. Sentit igitur nobiscum, Nathanaelem fuisse apostolum, Græcorum Patrum literali Scripturæ interpretatione facile princeps Chrysostomus.

Ex Chrysostomo.

E

21 Neque aliter sentit Cyrillus Alexandrinus, celeberrimus itidem sacræ Scripturæ interpret. Primo enim in prædictam apparitionem ad mare Tiberiadis lib. 12 in Joannem sic loquitur: Dominus noster Jesus Christus discipulis suis denuo dat optatissimo sui conspectu frui largiter, ac jam tertio iis supervenit, ut firmum constantemque erga se fidei sensum inderet. Nam qui non semel, sed tertio jam eum spectaverant, quomodo non omni ex animo credulitate excussa piorum dogmatum veri aliis prædicatores existerent? Supinæ Cyrillum, ut et superius Chrysostomum,

Cyrillo Alexandrino.

AUCTORE
J. S.

sostomum, negligentiae arguas oportet, si non omnes putaverint esse apostolos, qui tertio apparuisse his Dominum dicunt, cum non nisi tribus ex septem tertio jam apparuisset. Prosequitur Cyrillus: Exit ergo Petrus piscatum una cum aliis: ei quippe se comites adiungunt: per hæc quoque Salvatore nostro Christo utile quiddam disponente, atque ordinante. Dixit enim ad eos alicubi, cum ad apostolatus dignitatem eos vocaret: (Mat. 4 v. 19) Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Quibus, obsecro, hoc dictum nisi apostolis? Neque vero hic objicias, id non nisi Petro et Andrea dictum legi. Quippe dum Petro loquitur Christus et Andrea, de omnibus id dicit Apostolis: quemadmodum Joann. 1 v. 3 dum Nathanaeli dicit et Philippo: Videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis, id omnibus promittit Apostolis, ex mente ejusdem Cyrilli, aliorumque. Pluribus mentem suam Cyrillus aperit eodem loco, sed his prætermittis, aliud quid adjungam ex lib. 9, ubi scribit in illud Joan. 14 v. 7. A modo cognoscetis eum et vidistis eum, quod solum sufficere possit, ut certissime constet Nathanaelem a Cyrillo inter duodecim Apostolos numeratum. Probat ibidem ex confessione Nathanaelis Joan. 1, ex adoratione discipulorum Mat. 14, et ex testimonio Petri Mat. 16, Christi divinitatem apostolis non fuisse incognitam: atque ita deserit. Illos (apostolos) etiam credidisse Dominum vere esse Dei Filium, nequaquam dubium est recte sentientibus. Alioquin quomodo Nathanael ille Israelita, simul ac audisset: « Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te » fidei confessionem statim intulit, dicens: « Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel? » Aera profecto verberat Cyrillus, nisi apostolum putaverit Nathanaelem e duodecim unum; probat enim de Nathanaele, quod de solis erat probandum Apostolis. Nam explicat sermonem Christi in ultima cena ad solos apostolos habitum, ex quo dubium oriebatur, utrum illi cognovissent Christum esse Filium Dei, Certum itaque esse debet et indubitatum, Nathanaelem Cyrillo esse apostolum.

Origene.

22 His accedit Origenes lib. 1 contra Celsum num. 48 edit. Paris., ubi ita scribit: Salvator suis apostolis prædicans fore, ut cælos apertos et ipsi cernerent, ait: Amen, amen dico vobis, videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes super Filium hominis. Promissio hæc facta est Nathanaeli Joan. 1 v. 51, et Philippo: Origenes vero dicit hoc prædictum apostolis; quia videlicet id omnibus promissum censet, licet his duobus dictum non ignoraret: at vero promissionem hanc Apostolis communem non recte putaret, nisi Nathanaelem ad quem Dominus sermonem præcipue dirigebat, censeret fuisse apostolum.

Epiphanius.
Juvenco.

23 S. Epiphanius, jam a Roberto citatus Hæresi 54, quæ est Alogorum, in editione Petavii tom. 1, pag. 439, et sequentibus, eodem modo narrat vocationem Petri, Andrea, Joannis, Jacobi, Philippi, ac Nathanaelis. Num. 47. Quo tempore Petrus Andrea vocatus est opera: tum Philippus, et per Philippum Nathanael. Atqui illi vocati sunt ad munus apostolicum. Ad idem itaque ex sententia Epiphanius vocatus videtur Nathanael. Imo num. 45 agens de invitatis cum Christo ad nuptias, adeo apostolis inferiorem non facit, ut eum Philippo priorem

nominet. Additur a Roberto antiquissimus testis, D isque Latinus, cum ceteri fere sint Græci, Juvenco, ait, Presbyter, NOBILISSIMI GENERIS Hispanus, inquit S. Hieronymus, Christum cum Nathanaele sic loquentem facit (lib. 2 Histor. Evang.) Ante etiam quam te vocitarent verba Philippi, vidit, et elegit COMITEM te spiritus author. Quid per COMITEM, nisi apostolum intellexit, apostolos enim eosque solos, Christi comites, et domesticos fuisse, tota Evangelia clamant. Videtur Juvenco exprimere voluisse illud Marci cap. 3 v. 14: Fecit ut essent duodecim cum illo. Unum itaque ex duodecim Christi comitibus facit Nathanaelem.

24 Ne fas sit Rupertum Tuitiensem abbatem Rupertum prætermittere, qui omnium maxime hanc questionem examinasse videtur, et non apostolum modo, sed et Bartholomæum apostolum Nathanaelem putavit, tacito nomine Augustino etiam respondens: Et quis, inquit, non optaret, ut lucerna tantæ charitatis nequaquam sub modio lateret, sed supra candelabrum poneretur, et omnibus, qui in domo Ecclesiæ sunt, luceret? Quis rogo non cuperet, ut tantus confessor Filii Dei, computaretur inter magnos apostolos Christi? Quid enim amplius Petrus confessus est, qui non solum apostolatus, sed et præ ceteris claves meruit regni cælorum? Quærenti hoc forte dicat aliquis: Petrus piscator erat: Nathanael legis peritus erat. Propositum autem Deo fuerat, ut per infirma et contemptibilia mundi fortia confringeret, et per ea, quæ stulta fuerant, confunderet sapientes. Igitur in proposito persistens, piscatoris Petri fidem, et confessionem non solum apostolatu, sed et cælorum clavibus remuneravit. Nathanaelis autem confessionem, nec apostolico remuneravit ordine; quia legis peritus erat, inferius dereliquit.

25 Cum hoc dixerit quis, non sic omnino satisfaciet studioso lectori, quia videlicet spiritus scientiæ, qui unus est de septem spiritibus Dei, cum sit honorabile donum Dei, nullo modo fidei veritatem, vel meritum diminuit. Imo docta sanctitas, sanctam rusticitatem præcellit (testante angelo) qui ad Danielelem dicit: Quia docti fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Tum allato Pauli exemplo confirmat doctos a Christo non fuisse rejectos; ac demum fuisse putat Bartholomæum Apostolum. Nunc prætermittis recentioribus Cornelio a lapide, Jansenio Gaudensium episcopo, Benedicto Aria Montano, aliisque plurimis doctoribus, qui partim citantur a Roberto, partim postea scripsere, pro apostolatu Nathanaelis, consensum proferemus quasi orbis universi.

Nathanaelis
apostolatus
probat.

§ III. Probat idem apostolatus consensu orbis Christiani fere universi.

Armeni, et Chaldæi, apud quos Evangelium prædicasse S. Bartholomæum ac mortem gloriosam obisse postea probabimus, Nathanaelem non alium putant quam Bartholomæum Apostolum: uti multis locis videre est apud Josephum Simonium Assemanum Syrum Maronitam tom. 3, part. 1, art. 2 Bibliothecæ orientalis Romæ non ita pridem impressæ. Tom. 3,

Apostolum dicunt Armeni, Chaldæi, Syri

A part. 2, pag. 4, citatur Marsi Salomonis filius (hunc tom. 3, part. 1, pag. 554 claruisse dicit anno Christi 1135) ita scribens : Nathanael Bartholomæus, et Lebæus etc. . . Orientem si-
de imbuerunt. Ibidem Ebidjesus Sobensis in Ar-
menia metropolita (quem ab eruditione mul-
tum laudat, ac obiisse dicit anno 1318, tom.
3, part. 1, pag. 325,) hoc habet : Bartholo-
mæus qui et Nathanael. Pag. 5 Elias episcopus
Damascenus, (seu Metropolita creatus anno 893
apud eundem tom. 3, part. 1, pag. 543) hæc
scribit : Quos secutus est ex duodecim apostolis
Nathanael, qui et Ebn-Tholmai : id est, filius
Tholmai, sive Bartholomæus. Ibidem Amrus
(claruit hic anno 1340, eodem teste tom. 3, part.
1, pag. 380) Nathanael qui et Bartholomæus.
Eadem pag. scribit Assemanus ipse : Nathanae-
lem cum Bartholomæo confundunt Chaldaei.

in hac quæ-
stione non
contemnendi :

B 27 Idem Assemanus tom. 3, part. 1, pag.
321, de Salomone Bassoræ, qui Bassorensem
ecclesiam metropolita regebat anno Christi mcccxi,
inquit pag. 300, hæc notat : Nathanaelem
eundem cum Bartholomæo Apostolo facit : quod
et plures alii Syri affirmant. Verum Salomon si-
bi ipsi contradicit, qui duobus præcedentibus
capitulis Nathanaelem inter discipulos 70 retu-
lerat. At responderi potest Salomonem putasse,
duos fuisse Nathanaeles, Apostolum alterum,
eumque Bartholomæum, alterum ex septuaginta
discipulis unum : quod et Gavanto placuit
in dissertatione sæpius laudata. Hæc quidem opi-
nio exiguum habere videtur fundamentum, sed
verisimile non est, Salomonem in eodem fere
loco sibi contradicere voluisse. Hæc auctores
Chaldaei, Armeni, Syri etiam multi, Nestoriani
quidem illi, adeoque, ubi de fide agitur, qui-
bus credamus indigni : at in hac controversia
non omni auctoritate destituti, cum et antiqui
sint et docti, et illarum fuerint provinciarum
incolæ, quas S. Bartholomæus sudore suo riga-
vit et sanguine : ex traditione enim majorum suo-
rum hæc habere potuerunt. Jam vero universæ
gentis hanc esse communem sententiam probatur
ex eo, quod in Synaxariis duobus ad finem par-
tis 1 tom. 3 a pag. 645 Bibliothecæ suæ ab
Assemano adjectis, nulla Nathanaelis fiat men-
tio, cum sanctos in Scriptura commemoratos
diligenter ibidem expressos reperias.

ut etiam
Abassyni.
Ægyptii,

28 Æthiopes, teste Roberto sæpius citato, in
Missa sua, sive canone universali, cum pro an-
tiquo Catholice Ecclesiæ ritu, Sanctorum me-
minerunt, eorumque intercessionem petunt, inter
Apostolos S. Nathanaelem ponunt, Apostolum
nominant, tribus aliis e duodecim præmittunt.
Habet hanc Missam Wicelius. Videntur autem
Æthiopes Nathanaelem confundere cum Simo-
ne Chananæo, ut colligitur ex eo, quod et
in hac liturgia, et in fastis sacris Ecclesiæ
Alexandrinæ, nempe Coptitarum Ægypti, et Æ-
thiopum regni Habessinorum, quos ex eorum
Menologiis, et Calendariis diligenter excerpsit
Jobus Ludolfus, ac typis edidit Francofurti an-
no Christi 1691, nulla Simonis Chananæi Apo-
stoli fiat mentio ; at in fastis x Julii ponatur
Nathanael Chananæus.

Græci. Mosci, 29 Æthiopibus et Ægyptiis consonant Græci,
qui in Menologio suo ad diem xxii Aprilis
ita habent : Eodem die S. Apostoli Nathanae-
lis, qui fuit Simon Zelotes ; hic fuit ex Cana
Galilææ. Et die Maii x S. Apostoli Simonis Ze-
lotæ. Hic Simon est Nathanael appellatus. Mos-
ci, Græcos, a quibus Christi fide imbuti fuere,

sequi ubique soliti, Simonem Apostolum ponunt
in Calendario suo eodem die x Maii apud Pos-
sevinum in Apparatu tom. 2, pag. 367, uti et
in Ephemeridibus figuratis, a Papebrochio ante
tomum i Maii impressis, sed nihil de Natha-
naele addunt, brevitatis, ut apparet, causa,
uno nomine contenti. Habemus itaque pro Apo-
stolatu Nathanaelis nobiscum sentientes Chaldaeos,
Armenos, Syros, Æthiopes, Ægyptios, Græ-
cos, Moscos, id est orbem Christianum fere
universum, quamvis eorum multi in persona de-
signanda fallantur, ut probabimus § sequenti.
Restat ut Latinum Ecclesiam ab his non dissen-
tire ostendamus ; quod nunc aggredior.

AUCTORE
J. S.

30 Sanctum esse Nathanaelem, atque dignis-
simum, qui in Sanctorum Fastis locum habeat,
idque satis constare ex Evangelio fatebuntur,
puto, etiam adversarii. Neque enim fallit Chri-
sti testimonium : Ecce vere Israelita, in quo
dolus non est Joan. 1 v. 47. In quem locum
hæc scribit S. Augustinus trac. 7 : Magnum
testimonium : hoc nec Andrea dictum, nec Pe-
tro dictum, nec Philippo, quod dictum est de
Nathanaele : « Ecce vere Israelita in quo dolus
» non est. » Et Paulo ante : Audite qualis
fuerit, Dominus ipse perhibet testimonium. Ma-
gnus Dominus cognitus testimonio Joannis : bea-
tus Nathanael cognitus testimonio veritatis. Chry-
sostomus itidem multis Nathanaelem laudat, et
Cyrillus, alique patres, quorum hic ponere cer-
ba longum esset. Perpendi etiam potest qualia ipsi
a Christo Domino, et quanta sint promissa,
Joan. 1 v. 51. Majus his videbis . . . Videbitis
cælum apertum, et angelos Dei ascendentes,
et descendentes supra Filium hominis. Adde,
quod constanter Dominum secutus, ultimoque
Christi jam gloriosi prandio cum Apostolorum
præcipuis sit adhibitus. Tillemontius ipse fatetur,
quod constanter Christum secutus sit : Quia, in-
quit, virtus ipsius erat vere sincera, et humilis.
Unde igitur esse dicam ut nomen Nathanaelis
omnibus Latinorum fastis sit incognitum ? Per-
scrutare martyrologia præcipua : puta Hiero-
nymiana, Bedæ a Floro auctum, Romanum
vetus a Rosweydo editum, Adonis, Usuardi, Ra-
bani, Notkeri. Romanum modernum, aliaque
ex his conflata ; altum ubique de Nathanaele
silentium. Quid hujusce silentii causæ esse dicam ?
Nam neque Ecclesia, neque martyrologi vir-
tutem viri ignorare potuere, aut merita ; et
aliunde, quotquot in scriptura paullo sunt cele-
briores, diligenter martyrologis reperiuntur in-
serti. Non aliam profecto causam invenio, quam
quod existimarent Martyrologi, existimarent Ec-
clesiæ moderatores, Nathanaelem alio nomine sa-
cris fastis esse insertum.

ac tacitus
Ecclesiæ
Latinæ sen-
sus,

31 Hoc si negaveris, Ecclesiam totam sum-
mæ accusabis socordiæ, atque negligentiae, quæ
virum sanctissimum omnibus sacris fastis sciens
prudensque exulare permiserit. Neque dixeris,
insertum quidem esse martyrologiis, sed nomine
nobis ignoto : adeoque inde non sequi fuisse Apo-
stolum. Hoc enim non est verisimile. Quod sic
ostendo. Martyrologi solent Sanctos sacris fastis
adscribere nomine magis celebri, et noto. Jam
vero nullum ostendere poteris nomen, quod sit ma-
gis celebre, et notum in Scripturis, et Patribus,
quam sit nomen Nathanael, sola si Apostolorum
nomina excipias. Ratio itaque nulla est, cur
suspiciamus Nathanaelem alio, quam alicujus
Apostoli nomine sacris fastis esse insertum. Re-
stat igitur ut existimemus Apostoli cujusdam,
nempe

qui pro
Nathanaelis
apostolatu
exponitur.

AUCTORE
J. S.

nempe Bartholomæi, (ut § seq. probabitur) nomine in sacris fastis locum habere, quod hoc nomine orbi toti sit notissimus, et in quatuor Apostolorum catalogis celebretur Mat. 10. Mar. 3. Luc. 6. Act. 1. Accipe ratiocinationem illam forma fere dialectica. Non potuit Ecclesia fastis sanctorum Nathanaelem virum laudatissimum non inserere. At nomen non inscripsit: ergo censet eum jam alio nomine inscriptum. Atqui non potest censere nomine minus noto, et celebri inscriptum esse; ergo cum censet inscriptum nomine alicujus Apostoli, adeoque et esse Apostolum ex duodecim unum. Hæc mea de Ecclesiæ silentio est conjectura. Si quis certiora docere potest, aut magis verisimilia, lubens amplectar.

Vel apostolus
Nathanael,
vel etiam a 72
numero segre-
gandus.

32 Habes consensum universi fere orbis pro Apostolatu Nathanaelis, partim expressis verbis declaratum, partim tacite insinuatum. Quod si his non acquiescas; edissere, obsecro, utrum eum in numero 72 discipulorum habendum censeas; an vero penitus a Christi discipulis segregandum. Si omnino segreges, ut exigit ratio S. Augustini, nam difficulter reperies, cur doctos eligere voluerit ad prædicandum Dominus inter discipulos septuaginta duos, noluerit autem inter apostolos. Si, inquam, ne quidem inter septuaginta duos tibi est Nathanael, toti Ecclesiæ, eruditiss omnibus eris contrarius, qui, prælucente Scriptura sacra, semper inter Christi discipulos numerarunt Nathanaelem. Sin vero inter minores discipulos eum habendum opineris, rationem destruis, cur eum ab apostolorum numero exclusum existimes. Patet itaque adversariorum præcipuum fundamentum se ipso destrui, ac prorsus con-
cidere.

Refutantur
Petrus de
Natalibus,

33 Non lubet dissimulare quid stabilitæ modo sententiæ obstare videatur. Nam Petrus de Natalibus episcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 1, cap. 9, de Nathanaele agens, affirmat ejus corpus apud Treugren. civitatem servari. Verum non explicat qua in provincia sit civitas illa omnibus ignota. Monachus San-Sulpitianus anonymus in Patriarchio Bituricensi apud Labbeum in Bibliotheca Mss. tom. 2, pag. 5 legit Tungrensem civitatem, quæ satis antiqua, et nota est in Belgio nostro. At ignotum Tungrensibus Nathanaelis corpus, nec ulla in antiquo eorum Calendario de Nathanaele memoria. Et vero non magis constituisse Equilino, ubi quiesceret corpus Nathanaelis, quam id norint Tungrenses, omnino mihi persuadeo. Etenim si notum fuisset Equilini tempore, ubi corpus viri sanctissimi servaretur, quis credat tam negligentes futuros fuisse tanti thesauri possessores, ut nec festum illius curassent celebrandum, nec orbi manifestassent corpus viri sanctissimi apud se esse depositum. At, inquires, qua ergo ratione ad id scribendum induci potuit Equilinus? Id ego quidem non magis me assequi profiteor, quam cur multa alia plane fabulosa Operi suo inseruerit, nisi quod subdat: Hæc frater Vincentius, Bellovacensis, opinor: apud quem tamen hæc diu frustra quæsi. Suspiciari tamen quis posset, Nathanaelem cum sancto quopiam alio confusum fuisse ab Equilino: prout factum videbimus in hisce, quæ subnecto, quæque ipse rejicit Equilinus.

Andreas
Saussayus,

34 Inventum fuit seculo vi corpus S. Ursini, seu Ursicini, primi Bituricensium episcopi per revelationem ipsius sancti, ut scribit S. Gregorius Turonensis lib. de Gloria confessorum cap. 80. Hunc eundem esse cum Nathanaele sine-

runt scriptores quidam, ex quibus id defluxit D in martyrologia quædam Usuardi a posterioribus aucta, quemadmodum invenies in Usuardi nostri auctariis ad diem ix Novembris, in quibus ea opinio bis repetitur. Eadem placuit Carolo Saussaio in Martyrologio Gallicano pag. 846. Refutavit olim hanc opinionem memoratus supra monachus anonymus loco citato. Tillemontius, qui tom. 4 Monumentorum pag. 477, et rursum pag. 726 agit de S. Ursino, ne referre quidem eam voluit, nedum refutare. Novissimi item Galliæ Christianæ editores tom. 2, col. 4, ubi de S. Ursino, disputant, commentum hoc contemnere maluerunt quam confutare. Etenim vel solo S. Gregorii Turonensis silentio satis refellitur fabella: unde enim didicerunt posteriores illi scriptores Ursinum esse Nathanaelem a Christo laudatum, qui ne Ursinum quidem ipsum novissent, nisi corpus suum hic revelasset? Quippe laudatus Turonensis asserit omnem ejus memoriam fuisse sublatam usque ad tempus corporis per revelationem inveni. Cum itaque non revelaverit se Nathanaelem fuisse: sed Ursinum primum Bituricensium episcopum, commentitiis fabellis adnumeranda venit memorata opinio.

35 In Hispaniam etiam pertrahere Nathanaelem voluerunt fabulatores quidam, dum suppositio Flavii Lucii Dextri Chronico ad annum 405 hæc inseruerunt: Nathanael, unus de 70 Domini discipulis, requiescit in urbe Treuga, prope Legionem Septimam-Geminam. Aliis dicitur ad Trigundum oppidum prope Brigantium in Gallæcia jacere, nunc vero turrestrium ignobile. Addit Bivaricus in Commentario: Haud dubium quin in Hispaniarum provinciis prædicationi instanter incubuerit. Nec minus confidenter Joannes Tamayus Salazarius in Martyrologio Hispano ad diem xxx Novembris cum Treguæ in Hispania annuntiat: verum cum addit in Actis, quæ ex Dextro, atque Equilino conflata recitat, memoriam ejus prorsus oblitteratam esse aut Suevorum, seu Alonorum irruptione, seu Saracenorum excidio, omnem, siquam alias mereretur, fidem sibi abrogat. Etenim, si corpus ejus, ut præmittit, in Hispania olim honorifice sepultum, et per plura secula veneratum quievit, quomodo viri tanti memoria adeo excidit, ut diem festum Apostoli sui numquam deinde celebrarint Hispani? Plura non addo: nam injurius sim Hispanorum in Sanctos pietati, si illos ipsos Tamayo, aliisque fidem habuisse existimem, quod cultum Apostoli scilicet sui numquam curarint restituendum.

et Hispani
quidam fabu-
latores.

* Alonorum

§ IV. Probatur S. Nathanaelem non alium esse a S. Bartholomæo Apostolo.

Quoniam sufficienter, at confidimus, probatum a nobis est, S. Nathanaelem apostolum fuisse ex duodecim unum, minoris erit laboris quis potissimum ex duodecim fuerit demonstrare. Ac primo quidem de Petro, Andrea, Jacobo Zebedæi, Joanne, Philippo, Thoma, quos Joannes eodem loco cum Nathanaele commemorat, nullum potest cuiquam suboriri dubium. Matthæum vocatio satis ostendit a Nathanaele diversum. De Juda autem Jacobi, sive Thaddæo, Simone Chananæo seu Zelote, ac Jacobo

Ostenditur
Nathanaelem
non fuisse
alium.

A *cobo Alphæi, aliquod quidem possit oriri dubium, sed facile eximendum. Primo enim prænomena his sunt apud Judæos vulgaria Jacobus, Judas, Simon. Duplex igitur fuisset Nathanaeli prænomen, quod certe minus est usitatum. Deinde, inter postremos ubique ponuntur illi tres in omnibus apostolorum catalogis; cum Nathanael cum Philippo inter primos ad apostolicam dignitatem a Domino fuerit vocatus. Judas præterea a Joanne Evangelista nominatur cap. 14 v. 22; nec ratio est, cur suspicemur quod Evangelista eundem modo Nathanaelem, modo Judam, nominare voluerit. Jacobum Alphæi publicanum fuisse, ac Matthæi Apostoli fratrem, multis probavit Henschenius tom. 1 Maii, pag. 49, quod minime convenit Nathanaeli nostro. Neque ullum suspicatum fuisse putem de Jacobo Alphæi, aut Juda, Nathanaelem fuisse.*

ex numero
apostolorum.

B *37 De Simone vero id Græci senserunt, suoque inseruerunt Menologio, cum aliis, quos præcedenti dedimus: hac, ut putamus conjectura permoti, quod ex eadem cum Nathanaele Cana Galilææ fuisse videatur. Verumenimvero conjectura hæc est levissima, neque ipsorum, quod non admodum antiqui sint, auctoritas tanta in designando Simone, quanta est cum dicunt Nathanaelem fuisse Apostolum; nam in hoc Patres suos Chrysostomum, Cyrillum, Epiphanium, aliosque a nobis § 2 citatos, duces habent; in illo mere divinare videntur. Fateor tamen non tam convincentia esse argumenta, quæ Simonem erincant a Nathanaele distinctum, quam ea sint, quæ id demonstrent de aliis apostolis. Verum sufficere debent jam data; nempe prænomen Simonis, quod sine probabili ratione dici non debet Nathanaeli fuisse; et ordo in recensendis apostolis ab Evangelistis servatus; cum nequitiam fiat verisimile, Nathanaelem virum Christi Domini testimonio laudatissimum, et inter primos ad Christum sequendum vocatum, ab iis semper inter postremos fuisse recensendum. Majorem hæc lucem accipient ex sequentibus.*

quam S. Bartholomæum,
Syrorum,
Chaldæorum,
Armenorum,
Latinorum.

C *38 Unus ergo superest Bartholomæus, quem et Scriptura, et ratio, et major auctoritas, Nathanaelem fuisse clamant. Ab auctoritate ducam exordium. Chaldæi, Armeni, et Syri multi a seculo Christi nono Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo scripserunt. Et vero quis non videat, multa illos scire potuisse de Bartholomæo apostolo suo, quæ Latinos latuerunt, et Græcos? Horum itaque auctoritas in hac controversia Græcorum auctoritati longe præponderat. Rupertus, Latinique ipsum seculi, qui Nathanaelem dixerunt Apostolum, omnes in Bartholomæum consentiunt. At mihi hic non lubet longum doctorum catalogum texere. Siquis scire desideret quibusnam hæc placuerit sententia, consulat laudatas ante dissertationes Joannis Roberti, et Bartholomæi Garanti: ad hæc Joannem Stephanum Menochium nostrum in Historia Italice scripta part. 3, cap. 55, pag. 91 et 92.*

ac Nicetæ
Paphlagonis
Græci auctoritate.

39 Unum e Græcis addo Nicetam Paphlagonem, qui in Oratione de S. Bartholomæo infra Latine danda mentem suam non obscure insinuat. Quippe num. 3 ea de juventute, virtutibus, et doctrina Bartholomæi memorat, quæ de Nathanaele Scriptura sacra Joan. 1 insinuat, quæque SS. patres Augustinus præsertim et Chrysostomus de Nathanaele tradunt: tum intento quasi digito in vocationem Nathanaelis Joan. 1, ubi Christus de eo dicit: Ecce vere Israelita; Bartholomæi vocationem his verbis describit: Tunc etiam

tunc, inquam, et verum hunc Israelitam vocavit Bartholomæum. Deinde num. 9, Bartholomæi mortem referens, clarissime alludit ad promissionem Nathanaeli a Christo factam Joan. 1: Videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Hisce enim utitur verbis: Hinc quidem angeli e cælo super eum descendentes et ascendentes, augustissimum ei parabant ascensum; superne vero apertum ei erat cælum. Quibus sententiam suam de Bartholomæo satis declarare videtur, præsertim cum in Simonis, aliorumque apostolorum vocatione ac morte enarranda hæc ad gesta Nathanaelis allusiones non habeat Nicetas, ut dubitare vix possimus quin studiose id fecerit, ut significaret eundem sibi esse Bartholomæum et Nathanaelem. Hactenus auctoritas: nunc eadem sententia rationibus e Scriptura petitis est confirmanda.

AUCTORE
J. S.

40 Ratio prima, quam e Scriptura hausit Rupertus, sic traditur a sæpe citato Roberto num. 26: Matthæus cap. 10, Marcus cap. 3 Lucas cap. 6, dum diligenter duodecim Apostolorum catalogum texunt, et eos fere studiose conjungunt, qui simul vocati, ut PETRUM CUM ANDREA, JACOBUM CUM JOANNE: semper ibidem cum PHILIPPO jungunt BARTHOLOMÆUM. Cur hoc, nisi quia hoc etiam par simul vocati? Nec tamen simul, nisi Bartholomæus est Nathanael. Huic rationi occurrit Eminentissimus Toletus, annotatione LXXXI in Joan. Quod dicunt, inquit, post Philippum in numero Apostolorum describi Bartholomæum, ex quo ipsum esse Nathanaelem colligunt, nihil probat; nam. Act. 1 dissociantur. At patet insipienti, et notavit Tostatus in Matth. cap. 10 v. 3, ordinem vocationis a Luca in Actibus Apostolorum esse neglectum: namet Petrum ab Andrea disjungit, et Joannem a Jacobo, et Thomam conjungit cum Philippo; ita ut videatur eos hic primo recensere voluisse Lucas, qui majori cum Domino familiaritate fuerant conjuncti. Primus etenim hoc etiam ordine, et Princeps Petrus. Secundus Joannes Discipulus quem diligebat Jesus. Tertius Jacobus in monte Thabor, in horto Gethzemani, aliisque occasionibus familiariter cum Petro, et Joanne ad arcana Domini admissus. Ex his de reliquis non inepta fieri potest conjectura. Nam qui sequuntur Andreas, Philippus, Thomas præ ceteris a Joanne cum Jesu commemorantur. At vero in Evangelii ordo vocationis ubique videtur servatus, ut observat Tostatus loco citato, in eo saltem quod simul commemorantur, qui simul a Domino fuerant vocati. Hac itaque objectione non infringitur vis argumenti.

E

F

41 Altera ratio itidem Rupertii, a Roberto commemoratur ibidem his verbis: Nisi hæc duo nomina ejusdem hominis sunt, nusquam reperias Bartholomæi vocationem. Fatetur hoc argumentum non omnino concludere. Vim majorem accipit ex eo, quod omnium, qui Bartholomæum præcedunt in catalogis Apostolorum ab Evangelistis datis, uti et Matthæi, qui sequitur, vocatio legatur descripta, quamvis quinque postremorum vocatio, addito saltem nomine, scripta non habeatur, ut diximus. Alia adfertur ratio, quod Joannes Bartholomæum numquam nominet; reliqui autem Evangelistæ taceant Nathanaelem. Hæc fateor, rem non probat; sed, concurrentibus aliis argumentis, magis facit verisimilem, et destruit rationem, quæ pro contraria opinione ex diverso nomine posset objici.

ex sacra
Scriptura

42 Argumentum præterea efficacissimum, si supponas

AUCTORE
J. S.
desumptis.

supponas Apostolum fuisse Nathanaelem, quod jam probavimus, desumitur ex nominibus Nathanael, et Bartholomæus. Quippe Nathanael proprium nomen, sive prænomen est; Bartholomæus cognomen. Primum probatur a Gavanto ex Num. cap. 1, 2, 7, 10; et 4 Paral. 2, 15, 24, 26; 2 Paral. 17, 35, 1 Esd. cap. 10, quibus locis nomen Nathanael reperitur ut proprium. Quod interpretatum, inquit, significat donum Dei. Secundum probatur ab eodem; Quia BARTHOLOMAI est idem ac FILIUS THOLMAI, vel THOLOMAI. Certum est autem THOLMAI esse viri nomen Num. 13, Jos. 15, Judic. 1, 4 Paral. 3: item THOLMAI 2 Reg. 13, et forlasse, inquit, pater Nathanaelis vocabatur Tholmai, vel Tholomai. Ostende, quisquis nobis adversaris, vel unum in sacris literis, cujus prænomen Bartholomæus. At Respondet huic argumento laudatus Toletus loco citato: Dicunt, inquit, rursus BARTHOLOMÆUM nomen esse commune, quod si aliquid probaret, nec BARNABAS, nec BARSABAS essent nomina propria. Per nomen commune videtur Toletus intelligere cognomen; nam alioqui ad argumentum non responderet.

B Assentior itaque viro doctissimo, qui argumentum nostrum adeo hic non destruit, ut confirmet magis. Admittere enim videtur argumentum concludere, si Barnabas, Barsabas, et similia sint nomina communia, sive cognomina. Atqui id ita esse, manifestum est ex Scripturis. Audi Gavantum citatum: Similia, inquit, cognomina habes inter Apostolicos viros. BARIOANNA seu BARIOANNA, filius Joannis. Simon Joannis diligis me? Joan. 21. BARNABAS, qui vocabatur JOSEPH Act. 4, cognominabatur BARNABAS, ait LUCAS. BARSABAS, qui et Joseph Act. 4. BARTIMEUS, filius Timæi, Mar. 10. Quid aperiunt? ELYMAS etiam magus cognominabatur BARIESU, Act. 13. Ergo pari modo BARTHOLOMÆUS cognomen erat. Audi textum totum de Barnaba Act. 4 v. 36. Joseph autem, qui cognominatus EST BARNABAS ab Apostolis, quod est interpretatum Filius consolationis. De Barsaba Act. 1. JOSEPH, qui vocabatur BARSABAS. Patet itaque clarissime utriusque nomen fuisse Josephi, nomina autem Barnabas, et Barsabas addititia esse ad nomen primum, quod et de reliquis a Gavanto citatis est manifestum. Nullum itaque potest esse dubium, quin et nomen Bartholomæus primo nomini fuerit adjectum. Atqui tamen nomina illa addititia Barnabas, et Barsabas ita invaluerant, ut primum fere fuerit oblitteratum: non est igitur, cur miremur Apostolum hunc a tribus Evangelistis Bartholomæum esse nominatum. Neque illidem mirum videri debet, a Joanne Nathanaelem vocari, qui apostolorum neminem solo cognomine appellavit.

43 Ne quid omnino, quod adversarii pro se afferunt, neglexisse videar; reliqua apponam, quæ habet laudatus Toletus: nam hic unus omnia fere contra nostram sententiam militantia argumenta collegit, nostraque conatus est dissolvere. Probavimus § 4 Nathanaelem fuisse Apostolum ex apparitione Christi ad mare Tiberiadis Joan. 21. Quasi, inquit Toletus, non apparuerit, etiam aliis discipulis, qui Apostoli non erant. Sic est, apparuit et aliis discipulis. Sed aliis discipulis non apparuit tam familiariter, aliis discipulis prandium non apparavit, coram aliis discipulis res ad Ecclesiæ regimen spectantes non ordinavit; ut probavimus, et factum esse in hac apparitione ostendimus. Prosequitur Toletus:

Non habent robur rationes hæc, ad rem tam gravem, et contra communem sententiam confirmandam. At nostram sententiam apud eruditos longe esse communiorem, abunde patet ex dictis omnibus; et confirmat Florentinius in Indiculo Apostolorum ante Martyrologium exercit. 4 de Simone Chananæo pag. 166, ubi recensitis variis de Nathanaele opinionibus hæc subdit: Plurimi tamen in Bartholomæum concordant: eum scilicet fuisse Nathanaelem.

44 Audiamus modo Eminentissimi contra nos argumenta. Plus, ait, roboris contra illorum sententiam habet, quod in novo Testamento quater ponitur apostolorum catalogus. Matth. 10. Marc. 3. Luc. 6. Act. 1, et nullibi mentio Nathanaelis facta est, quod si fuisset binomius, explicassent Evangelistæ, sicut et fecerunt in Thoma, et Matthæo: maxime Joannes, qui ultimus, et ejus historiam narravit. Nonne sagittæ parvulorum sunt, quibus hic contra nos pugnat vir eruditissimus? In nullis apostolorum catalogis Nathanael ponitur: igitur non est apostolus. Quid ergo? Ut Barjonam, Didymum, Lebbaeum prætermittam, ignota in catalogis apostolorum nomina, ita telum hoc retorqueo. Nullis in apostolorum catalogis Levi commemoratur: ergo Levi non est apostolus, ut putarunt pauci, ab omnibus aliis refutati. Respondebis, aliunde probari, Levi eundem esse cum Matthæo. Idem et nos respondemus, qui sufficienter probavimus, Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo. Quod si, inquit, fuisset binomius, explicassent Evangelistæ, sicut et fecerunt in Thoma, et Matthæo: maxime Joannes etc. De Matthæo id nullibi explicatum invenio: nam in apostolorum catalogis, et in vocatione Matth. 9, constanter Matthæus vocatur: in vocatione vero et convivio Luc. 5 Levi; in vocatione Mar. 2 Levi Alphai nominatur: nusquam Matthæi simul et Levi nomine commemoratur, aut binomius fuisse dicitur. Quod de Thoma dicitur verum est; at a Joanne in omnibus neutiquam observatum. Nam in Juda, qui Matth. 10 et Marc. 3 Thaddæus, Luc. 6 Judas Jacobi dicitur, id prætermittit Joannes cap. 14 v. 20, ubi eum sic memorat. Dicit ei Judas, inquit, non ille Iscariotes. Cur igitur in Juda prætermittere licuit Joanni, non licuit in Nathanaele? Licuit utique in utroque. Neque enim omnia ubique dicenda, aut explicanda sunt. Addi potest, nullibi a Joanne explicatum, sibi, fratrique suo Jacobo Boanerges a Christo nomen fuisse impostum.

45 Redeamus ad Toletum, qui disputatio- Toleti nem suam ita concludit: Quod autem ad Apostolatam vocatus non fuerit, Dei iudicio relinquamus. Recte, nisi probaretur vocatum fuisse. Nulla enim ratio plena hujus rei dari potest. Videntur, ut non nitatur ratione S. Augustini, a doctrina Nathanaelis desumpta? Illam jam Superius ab eo refutatam ostendimus. Deinde sic pergit: Satis magnum beneficium accepit, quod de numero eorum fuerit, qui Christum confessi sunt, et æternum meruit suæ confessionis accipere præmium, nomenque ejus in Ecclesia factum est gloriosum, et illustre. Unde nomen ejus gloriosum in Ecclesia, et illustre; si Apostolus non fuerit: cum omnibus sacris fastis exulet, omni cultu sit destitutus? Habes argumenta doctissimi Toleti, quæ quam infirma sint nemo non videat. Ex quo non parum firmatur sententia nostra, quæ a viro etiam eruditissimo non aliis

potuit

Solvuntur
objectiones

A potuit rationibus oppugnari.

Bailletus
refutatur.

46 Non possum non mirari in hac controversia crism Bailleti. Quippe ad diem xxiv Augusti in S. Bartholomæo num. 1 sic scribit. Illa opinio, quæ statuit Nathanaelem eundem cum Bartholomæo, non aliud habet fundamentum quam debilem quamdam conjecturam. Antea ad diem xxii Aprilis in S. Nathanaele ita defuniverat : Ipsorum (qui Nathanaelem dicunt Bartholomæum) rationes speciosæ procul dubio sunt : sed vellemus convincentes contra auctoritatem S. Augustini, et S. Gregorii magni; aut potius contra silentium Scripturæ. Non quæro quam apte hæc inter se cohæreant : Quelque foible conjecture, ut ait, Raisons specieuses. Illud peto, cur silentium Scripturæ nobis objiciat, qui rationes pro hac sententia allatas, quas procul dubio speciosas fatetur, ex S. Scriptura depromptas esse non ignorat; quamvis argumenta quædam ab auctoritate Patrum et Martyrologorum sint adjecta. De Nathanaele xxii Aprilis ita concludit. Nomen ipsius in Latinorum martyrologiis non invenitur. Nonne hic

B haud inepte quis ex Bailleto quærat, cur eum sanctum vocet, interque sanctos commemoret? Nam rationes, quibus sanctitas ejus probatur, speciosæ quidem sunt; at convincentes volumus contra Martyrologorum omnium, totiusque Ecclesiæ silentium. Neque enim Græci prosunt Bailleto, qui cum Simone Chananæo, contra ipsius sententiam, eundem faciunt Nathanaelem. Neque rationes, quibus sanctitatem Nathanaelis probaret Bailletus, adeo convincentes sunt, ut, si cui malignari lubeat, non facile eas destruere possit. Dicit enim poterit, initia quidem ejus in Scriptura commemorari laudabilia, at finem sileri. Atqui, ut recte S. Hieronymus in Epist. ad Furiam, quæ habetur tom. 4 edition. ultimæ Parisien. col. 556 : Non quærentur in Christianis initia, sed finis. Paulus male cæpit : sed bene finivit. Judæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur. En, si Bailleti crism sequamur, non modo apostolatium, sed et sanctitatem Nathanaelis in dubium vocatam. Quæ igitur auctoritate Bailletus sanctum vocat Nathanaelem, contra silentium, ut putat, Ecclesiæ? Ipse viderit. Nos duce Scriptura sacra, viam monstrantibus Patribus, comitante doctorum agmine bene longo, non modo sanctum dicimus; sed et apostolum et Bartholomæum esse existimamus.

§ V. Sancti Patria et vitæ conditio ante vocationem.

Patria Apostoli Cana Galilææ.

Quæ duobus sequentibus paragraphis disputabimus, pleraque sub nomine Nathanaelis de sancto Apostolo nostro relata leguntur; si quis igitur non assentiatur sententiæ nostræ in præcedentibus probatæ, hæc de Nathanaele dicta accipiat. Patriam Apostoli manifeste nobis declarat Joannes cap. 21 *. 2 his verbis : Nathanael, qui erat a Cana Galilææ. Adrichomius in Theatro Terræ sanctæ in tribu Zabulon pag. 138 hanc ita describit : Cana, alias Chana, Galilææ civitas est, quæ ob id in Evangelica historia Cana Galilææ, ac teste Hieronymo, Cana minor vocitatur, ad distinctionem Canæ majoris, quæ est in tribu Aser. Sita est a Ptolomaide versus Eurum quarto milliario, ab urbe Sephori

versus Corum, tertio; et a villa Rama versus Septentrionem, secundo. Ab Aquilone autem montem habet altum, et rotundum, in cujus declivo a latere ædificata est. Porro contra Austrum, amplum, fertilem, et amœnum campum habet, qui vallis Carmelon appellatur. Ex hac civitate fuerunt D. Simon Apostolus, et Nathanael verus Israelita Salvatoris testimonio comprobatus. Hic Dominus noster in nuptiis... initium fecit miraculorum, aquam convertens in vinum... Adhuc Hieronymi ætate Cana hæc oppidum erat. Hactenus Adrichomius.

AUCTOR
J. S.

48 Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ tom. 2, lib. 7, cap. 6, non consentit in omnibus Adrichomio : nam Apud Nazarethas, inquit, et alios proximos habitatores, duplicis Canæ Galilææ fit mentio; (excepta illa majori) alterius, quæ CANA GALILÆÆ simpliciter, alterius, quæ SEPHER CANA dicitur. CANA GALILÆÆ describitur in occidentali plaga Nazareth parum ad Aquilonem vergendo, in colle supra pulchram, et spatiosam planitiem Zabulon; dissita a Sephori ad sex, a Nazareth decem circiter milliariis : villula est exigua pauculas continens domos, nullam ecclesiam, nec signa ecclesiæ, ut cum aliis observavi : ibi non sunt vineæ, nec multæ arbores, sed paucae oleæ. SEPHER CANA distat a Nazareth quatuor milliariis : in ejus Aquilonari plaga inclinando ad Orientem est in monte sita; circa spatiosam habet planitiem, ubi multæ arbores : continet multas domos; ibique ecclesias esse accepi... Forte tempore Christi civilatula erat, postea in vicum redacta. Deinde inquit ultra sit Cana Galilææ, in qua Dominus nuptiis interfuerit, vinumque ex aqua fecerit. Neque rem definit : quamvis in Sepher Canam sit propensior, quia minus hæc a Nazareth est remota. Illud tamen Canæ, quæ simpliciter Galilææ dicitur, favere videtur, quod eodem plane nomine in Evangelio memoretur. Quidquid sit, hoc certum videtur, Canam Nathanaelis patriam, illam esse, in qua Dominus aquam in vinum mutavit. Hæc de Apostoli patria dicta sufficiant.

quæ duplex,
utra ex his
non constat;

49 S. Bartholomæi parentes ignoti sunt in sacris Literis, neque apud auctores fide dignos commemorantur. Sunt tamen aliqui, qui Bartholomæum nobili, aut regia etiam stirpe oriundum scribunt. Apud Cotelierum Operum SS. Patrum tom. 4, pag. 272 editionis anni 1698 in notis ad lib. 2, cap. 63 Constitutionum Apostolicarum hæc verba proferuntur ex supposititia epistola de morte S. Hieronymi. Duodecim fatemur Christum Apostolos elegisse : quorum omnium solus Bartholomæus carnis origine fuit nobilis. Petrus de Natalibus Equilinus episcopus in Catalogo sanctorum lib. 7 cap. 103 hæc habet : Bartholomæus Apostolus natione Syrus, et nepos fuit regis Syrorum ex patre, solusque ex omnibus apostolis secundum carnem nobilitate decoratus, unde et propter ipsum solum in cœna Domini facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major. Cum enim Christus apostolis dixisset : quod unus ex eis ipsum traditurus esset : apostoli suspicati sunt : quod proditor ille hoc facere vellet, quatenus regnum Israel, quem (lege quod) sperabant carnaliter Christum obtenturum, sibi usurpare cuperet. Et cum nullus inter eos esset, qui ad talem dignitatem aspirare putaretur, nisi Bartholomæus propter nobilitatem regiam; ideo habuerunt cum de tali proditione suspectum, et quæstionem de ma-

parentes ignoti : aliqui regia stirpe natum tradunt,
F

AUCTOR:
J. S.

poritate fecerunt. Hæc Damascenus, inquit, sed locum non indicat; neque operæ pretium esse putari omnia Damasceni opera perlegere, ut scirem, an hæc revera scripserit. Quæsi tamen in S. Damasceni scriptis, neque quid simile inveni. Suspicio itaque ex suppositis Damasceno desumpta esse. Subdit Equilinus: Unde in quibusdam ecclesiis Euangelium in hoc festo de dicta contentione inter discipulos facta legitur. Hæc quam inepta sint, et ab omni veri specie aliena, nemo non perspicit. Ineptiora etiam, quæ ibidem sequuntur. Legitur autem in quadam historia, licet apocrypha; quod dum pervenisset ad Bartholomæum, regis Syriæ filio carentis nepotem, adhuc juvenem, de doctrina et miraculis Christi, apud Judæam prædicantis, misit ad eum nuntium, quod libenter ejus discipulum se faceret; si Jesus gratiam unam illi concederet. Audierat enim quod discipuli ejus pauperes in abjecto habitu incedebant. Si ergo propter honorem regis dignitatis sibi concederet, ut purpura indutus uteretur, ipsum perpetuo sequeretur. Cui Christus optata libere concessit: dixit tamen nuncio ut ex parte sua diceret Bartholomæo; quod qui materialem chlamydem deponere recusaret, adhuc pro ejus amore naturalem vestem; hoc est corporis cutem dimitteret. Et sic Christus Bartholomæum in Apostolum suum recepit: et ille semper purpure usum retinuit. Ineptias has ad longum describere volui, ut hinc manifestum fiat lectori, quam male sibi cohæreat tota illa de Bartholomæi regia stirpe fabella. Ineptus sim, si operose hæc refutare velim. Labet tamen pauca delibare.

quod cum aliis
fabulis.

50 In primis inepte Christi tempore Rex Syrorum fingitur Bartholomæi avus, cum Syria dudum in Romanorum provinciam fuerat redacta. Deinde, quomodo Apostoli suspicari poterunt, quod Bartholomæus Dominum tradere vellet, ut sibi regnum Israelis occuparet contra Romanorum potentiam, qui viribus ad id omnibus erat destitutus? Vel insanos fingas apostolos oportet, qui id suspicerent vel mente captum ipsi putaverint Bartholomæum, qui id moliretur. Adde alias omnino fuisse rationes hujus contentionis, quæ plus vice simplici fuit inter Apostolos, a Patribus esse assignatas, quas, quia huc non pertinent, vide apud interpretes.

C. Tertium, quod observo, fatetur desumptum ex historia apocrypha, nec tamen censura notat necessaria: Bartholomæum, inquam, ea conditione ad apostolatum admissum, ut purpuratus semper incederet; et purpuræ usum perpetuo ab Apostolo retentum. Quis Euangelia legit, qui non facile perspicit, quam hæc Christi, et apostolorum paupertati, et humilitati sint contraria, quam a moribus eorum absona; ne dicam in S. Bartholomæum injuriosa? Hujus itaque fabellæ inventores conficta illa nobilitate adeo non honorant S. Bartholomæum, ut eum potius dedecorent, dum ut superbum nobis depingunt, et ambitiosum. Sed quænam hujus fabellæ fuerit occasio, videamus.

Ex falsa no-
minis inter-
pretatione or-
tum, refuta-
tur:

51 Eruditi non aliam assignare solent causam, quam falsam nominis Bartholomæi interpretationem, et recte. Audiamus Eminentissimum Baronium in notis ad Martyrologium Romanum, ubi ad diem xxv Augusti docte hanc fabulam proponit, et refellit. De Bartholomæo, inquit, apud nonnullos ea invaluit opinio, ut fuerit Syrus genere, atque a rege Ptolomæo originem duxerit, dictusque Bartholomæus, quasi

filius Ptolomæi. Sed perperam quidem: nam Ptolomæi in Ægypto, non in Syria regnarunt: præterea apostolos omnes Galilæos fuisse, docet divina Scriptura, quæ ait Act. Apost. cap. 1. Viri Galilæi, etc. et cap. 2: Ecce omnes, qui loquuntur Galilæi sunt, etc. Ceterum si Bartholomæum hic genere Syrum dixerimus, quod Galilæa est in Palestina, et Palestina in Syria; eadem quoque ratione ceteros etiam apostolos Syros esse, dicere debemus. Ad hæc addimus etiam, Bartholomæum non a Ptolomæo esse dictum; sed sicut Judæus erat genere, ab Hebraicis vocibus sic appellatus, Bar Tholmai, Filius Tholmai. Est Tholmai nomen proprium Hebraicum, et in divinis Scripturis repetitum, (Vide locos assignatos § 4; nam apud Baronium numeri perturbati sunt.) Quod autem pro Bartholomæi dicamus Bartholomæum, mirum videri non debet, cum et in ceteris Hebraicis vocibus id ipsum contingat, ut eadem Latine, vel Græce reddita, non eodem modo pronuncientur.

52 Libenter assentior viro doctissimo. Unum tamen observo ex S. Hieronymo, quia facit ad nomen Sancti, de quo agimus, exponendum. Lib. de Nominibus Hebraicis, de Matthæo sub littera B, ita scribit laudatus Pater: Bartholomæus, Filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est nomen, non Hebræum. Et paulo inferius in Bariona: Bar quippe lingua Syra filius. Et si placuerit advertere locis citatis; invenies Tholmai nomen esse incolarum terræ priorum, non Hebræorum. Verum ex hac observatione, non minuitur vis argumenti; nam eo tempore lingua Syriaca erat Judæis usitata, et multi Syriaca habebant nomina, ut in S. Hieronymo libro citato videri potest. Satis itaque refutata est fictitia S. Apostoli nobilitas, quæ Patribus Augustino, Chrysostomo, aliisque antiquis ignota, tantisque fabulis adornata penitus eliminanda est.

53 Unum Baronii argumentum, quia ad aliam ducit disputationem superius prætermissam, hic adnecto. Theodoretus, inquit, in præfat. de Euangelio, cum agit de lib. de legibus, Bartholomæum, sicut ceteros, nullum excipiens fuisse piscatorem affirmat, idque etiam Metaphrastes testatur: (in oratione Josephi cujusdam inferius danda) quod quidem verius mihi probatur: nam secundum Paul. 1 ad Corinth. cap. 1. Ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus. Hæc Apostoli sententia, nobilem non fuisse Bartholomæum probat, non probat piscatorem fuisse. Favet quidem huic opinioni, quod Nathanael, nobis Bartholomæus, Joan. 21 cum Petro aliisque piscatus fuerit; sed facile responderi potest, id ex amicitia, et mutua familiaritate factum, consentiente S. Chrysostomo Hom. 87 in Joannem: Alii, inquit, discipuli sequebantur, quod una de reliquo conjuncti essent, et simul vellent piscantes videre, atque hoc otio placide frui. Hæc igitur infirmiora sunt argumenta, quam ut piscatorem fuisse Bartholomæum evincant.

54 Piscatorem autem non fuisse colligi videtur ex patria Cana Galilææ, quæ remotior a mari erat, et fluviis saltem insignioribus; ita ut vel nulli videantur ibidem fuisse piscatores, vel certe pauci admodum, qui in lacubus forte quibusdam piscarentur. Ne tamen Theodoreti auctoritas quemquam moveat, ipsa Theodoreti verba adducamus. Loco a Baronio citato sic habet: Magnum... me operæ pretium facturum existimavi,

nomen Bar-
tholomæi sy-
riacum.

E

Piscatorem
fuisse Bar-
tholomæum

F

non probat
satis, qui
asserunt

A mavi, si celeberrimis apud Græcos legumlatoribus, Christianæ religionis duces conferrem, nostros inquam piscatores, nostrum sutorem, nostrum publicanum. Per sutorem, haud dubie Paulum intelligit; per publicanum, Matthæum. An, quia reliquos Christianorum duces piscatores vocat, omnes omnino apostolos, exceptis jam dictis, piscatores fuisse contendit? Non facile crediderim. Nam in ipsa disputatione, cujus hæc est præfatio, sive lib. 9, qui est de legibus, tom. 2, pag. 623 editionis Coloniensis, plures publicanos facit. At legum, inquit, quas nostri piscatores, nostri publicani, quasque sutorientiorum tulerunt. Et post pauca: Piscatorum tamen, nostrique sutoris abolere leges non potuit. Quin in Psalmum 67 v. 7 ita habet: Talis fuit Matthæus, talis Jacobus Alphæi, talis Zacchæus, qui a peccati vinculis liberati. Cur, obsecro, Jacobum Alphæi cum publicanis illis a peccati vinculis liberatum dicit, nisi quia et ipsum publicanum putavit, secutus S. Chrysostomum in cap. 10 Matth. v. 5? Perspicuum hinc esse puto, Theodoretum non voluisse hic docere, apostolos omnes fuisse piscatores; nam modo plures publicanos facit, modo publicanos omittit. Verum, quia notum erat, varios ex apostolis piscatores fuisse, idcirco eo præcipue nomine fuisse usum; reliquorum artificia, utpote ignota, tacere debuisse. Hæc de Theodoro. Quod apud Metaphrastem habetur ex laudatione Josephi, erigui etiam est momenti. Verba, lector, accipe: Videamus... quemadmodum ex piscium piscatore hominum piscator factus sit. Alludit auctor ad verba Christi ad Apostolos dicta Matth. 4 v. 19: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Hinc forte, quia hominum piscator constitutus a Christo fuerat Bartholomæus, verisimile putaverit Josephus ille, piscium piscatorem antea fuisse, illudque ut probabile enuntiaverit; non etiam existimo, notum fuisse Josepho illi, quod antiquioribus patribus fuit incognitum, ut postea probabimus. Non itaque opinor piscatorem fuisse S. Bartholomæum.

55 Cotelarius num. 49 laudatus pag. 272 profert Indiculum Apostolorum, sumptum, ut testatur, ex antiquis Mss. Christianissimi regis num. 1789, 1026; in quo de S. Bartholomæo hæc habentur, ex Græco translata: Bartholomæus, de patre Sosthene, matre vero Urinia, cultor pascui, seu olerum sator. In Constitutionibus etiam apostolicis apud eundem ibidem dicitur de apostolis: Alii agricolæ. Addi potest ad qualemcumque horum confirmationem Epistola scripta a Damiano episcopo Ticinensi, ut probat Labbeus Tom. 6 Conciliorum col. 577, sub nomine Mansueti archiepiscopi Mediolanensis, seu synodi Mediolanensis anni 679 ad Constantinum Pogonatum imperatorem, quæ, teste ibidem Paulo diacono, non mediocriter suffragium tulit in synodo vi œcumenica, in qua hæc leguntur apud Labbeum citatum col. 603: Nam si relegas (regulas fidei) insignissime imperator, non cum dialecticis, non cum rhetoricis, non cum grammaticis, sed cum rusticis, et piscatoribus Dominus posuit rationem, et his tradidit sui secreta consilii, quos et principes ordinavit, quibus ligandi solvendiue tribuit potestatem. Hic satis aperte insinuat, apostolorum aliquos fuisse agricolas, nec video, cui ex apostolis id melius conveniret, quam Bartholomæo; Cana enim oppidulum, quod, ut ex ejus descriptione supe-

rius vidimus, amplum, fertilem, et amœnum campum habet, haud dubie multos ex incolis habuit agricolas; multos, qui vel hortos colerent, vel greges pascere.

56 Potuit igitur Bartholomæus aut horti, aut agri paterni cultor, quietam sibi, Deoque vitam ducere. Hæc, fateor, non displicerent, si melioribus, niterentur testimoniis. Verum Indiculum ille Græculi cujusdam esse videtur, et quædam habet aperte falsa. Constitutiones Apostolicæ quam fidem mereantur, norunt eruditi. Quod autem in epistola illa synodali dicitur, videtur ex his Constitutionibus desumptum, nec tam antiquus est istius epistolæ auctor, ut assensum nostrum hac in re extorquere debeat. Siquidem obstat silentium antiquorum Patrum, et auctoritas Origenis, qui lib. 1 contra Celsum num. 62 editionis Parisiensis, post Petri, Andreæ, Joannis, Jacobi, et Matthæi commemoratam conditionem, hæc subjungit: Qua vero arte ceteri, priusquam discipuli Jesu fierent, victum sibi comparaverint, nobis incertum est. Malim itaque cum Origine fateri, incognitum mihi esse, qua fuerit ante Apostolatam vitæ conditione, quamve artem exercuerit, ut sibi victum compararet, quam incertis hisce traditionibus præbere assensum. Hactenus de vitæ conditione; nunc qua fuerit doctrina Nathanael Bartholomæus investigandum.

§ VI. Doctrina, vocatio, virtutes, et alia quædam.

Videntur aliqui S. Augustinum locis § 2 citatis ita intellexisse, ac si asservisset, Nathanaelem fuisse legis Doctorem. Nam Baronius ad annum Christi 31 num. 28 hanc rationem allatam dicit ab Augustino, cur non fuerit electus inter apostolos Nathanael: Quod esset legis doctor. Cornelius a Lapide in cap. 1. Joan. eandem Augustini rationem assignat; Quod Nathanael videatur fuisse legis doctor. At ego in S. Augustino omnino hoc non invenio. Verba ejus, quia ad præsens institutum simul conducunt, referam fideliter. Tractatu 7 in Joan. col. 254. Nathanaelem eruditum, et peritum legis vocat. Paulo inferius: Doctissimus legis dicitur. In psalmum 65, col. 480. Doctus... in lege: post pauca: Peritus erat legis. Rursus infra Doctus ille in lege. Nusquam, locis citatis, Doctorem legis fuisse affirmat, vel se existimasse doctorem fuisse insinuat. Chrisostomus Hom. 20 in Joannem, doctum iidem Nathanaelem, et sacra Scripturæ studiosum agnovit. Col. 116: Quia, inquit, Nathanael peritus erat, et veritatis studiosus sectator. Eadem col. inferius. Quia hic magis quam Philippus in prophetis versatus erat. Adstipulatur Cyrillus in Joan. cap. 1 v. 45 his verbis: Norat quippe Philippus studiosissimum illum esse (Nathanaelem) ac valde eruditum. Nec non S. Gregorius Nyssenus in Cantica hom. 15 dicens: Quod peraccurate ex libris vaticiniorum de Domini mysterio edoctus esset.

58 Colligunt eam Apostoli doctrinam ex eo, quod Philippus dixerit Nathanaeli Joan. 1: Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Et responderit Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Verum id colligunt diversimode.

Augustinus

AUCTOR
J. S.

id incertum.

E

S. Augustinus
non legis doctorem, sed
peritum legis
seu doctum

F

cum aliis Patribus dicit:
qui id ex
Scriptura colligerunt diversimode.

An agri cultor?

AUCTORE
J. S.

Augustinus quidem putat, assensum fuisse Nathanaelem Philippo, ex eoque doctrinam ejus, et in lege peritiam consequi existimat. Rectius meo judicio Chrysostomus eandem ex ejus dubitatione deducit. Audi ipsum loco citato : Audierat enim ex Scripturis Christum ex Bethleem oriturum esse, et ex vico in quo fuerat David. Ea itaque fama apud Judæos obtinebat, et Propheta olim prædicaverat his verbis : « Et tu Bethleem nequaquam minima es in principibus Juda ; » ex te enim exiet dux, qui regat populum » meum Israel. » Cum audisset ergo a Nazareth esse, turbatus est, et dubitavit, quod Philippi verba cum prophetica prædicatione non consonare videret. Sunt, qui doctrinam S. Bartholomæi colligunt ex Theologia mystica sub nomine S. Dionysii Areopagitæ citari solita, ubi cap. 1 hæc habentur : Ita divinus Bartholomæus dicit : « Et multam theologiam esse et minimam, » et Evangelium latum, et magnum, et rursus » concisum. » Verum cum ex eo non satis probetur doctrina, quæ fuit ante vocationem, sufficit mihi attulisse tot Patrum testimonia, Scripturamque ipsam, quæ diligentem legis, et prophetarum scrutatorem fuisse Nathanaelem insinuat.

An fuit Joannis Baptistæ discipulus ?

59 Mirabitur quis fortasse hanc doctrinam in homine tenui, et simplice, qualis erat Nathanael Bartholomæus. Sed considerare debet, frequentem fuisse sacræ Scripturæ lectionem apud Judæos Act. 15 v. 21 : Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne Sabbatum legitur. Et Joan. 5 v. 39 Christus dixit Judæis : Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Idque tanto diligentius fecit Nathanael, quanto salutis suæ studiosior, Deique erat amantior. Cornelius a Lapide in cap. 1 Joan. ipsum etiam sub disciplina S. Joannis Baptistæ profecisse putat, ejusque vel discipulum, vel certe auditorem fuisse. Responderi potest, inquit, Nathanaelem fuisse legis studiosum, non doctorem ; æque ac erat Philippus, cum eo de adventu Messiae ex lege differens, ac Petrus, et Andreas. Videntur enim hi omnes fuisse Joannis Baptistæ discipuli, vel auditores, atque ab eo transmissi ad Christum.

id non est
improbabile.

C 60 Favet huic conjecturæ S. Epiphanius Hæresi 51 citata num. 14, ubi socium Andreæ, qui cum ipso primus ad Christum accessit, et Joannis Baptistæ erat discipulus Joan. 1 v. 37, Philippum putat fuisse, vel Joannem, aut Jacobum. Censet itaque Epiphanius, plures Joannis Baptistæ discipulos Christo adhæsisse. Et certum videtur, Joannem Baptistam ad Christum transmittere voluisse, quoscunque ex discipulis suis ad id noverat magis idoneos. Hæc igitur Cornelii conjectura non videtur mihi improbanda, sed conjectura est, adeoque rem non facit omnino certam. Ceterum, sive discipulus fuerit Joannis, sive auditor tantum, sive ne auditor quidem ; studium sacrarum Scripturarum, mediocremque saltem earum peritiam, Nathanaeli omnino adjudicandam existimo : profanarum vero scientiarum, philosophiæ puta, et eloquentiæ studium, et vel mediocrem earum peritiam penitus adjudicandam ; non enim oratores elegit Dominus, aut Philosophos ; sacræ Scripturæ lectores, et auditores non ahjecit. Nunc quomodo sub Christi disciplinam se tradiderit exponendum.

61 Vocationem Nathanaelis luculenter descri-

bit Joannes cap. 1 a v. 45 : Invenit Philippus D Nathanael, et dicit ei : Quem scripsit Moyses in lege, et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse ? Dicit ei Philippus : Veni et vide. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael : Unde me nosti ? Respondit Jesus, et dixit ei : Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, et ait : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Jesus, et dixit ei : Quia dixi tibi : Vidi te sub ficu, credis : majus his videbis. Et dicit ei : Amen, amen, dico vobis, videbitis caelum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis. De his multa disseruimus in præcedentibus, quæ hic omittuntur ; quædam tamen ad virtutes Nathanaelis declarandas subjungemus ex Chrysostomo. Hom. 20 in illud : A Nazareth potest aliquid boni esse ? S. Pater modestiam ejus ita prædicat, et prudentiam : Animadvertite autem ejus in ipsa dubitatione prudentiam, modestiamque. E Non enim statim dixit, Me fallis, o Philippe, et mentiris. Non credo, non adibo : a Prophetis didici Christum a Bethleem venturum esse ; et tu dicis, a Nazareth. Ergo non is ipse est. Verum nihil simile dixit. Sed quid ? Adit illum et ipse, ac dum non admittit eum a Nazareth esse, accuratum Scripturarum studium ostendit, et mores suos fallaciæ non obnoxios ; quod autem hæc nunciantem non respuat, magnum Christi adventus desiderium exhibet. Cogitabat enim potuisse Philippum circa locum errare. Animadvertite item, quam moderate fidem ipsi neget, et interroget. Neque enim dixit ; Nihil boni fert Galilæa. Sed quomodo ? « A Nazareth potest aliquid boni esse ? » Audi et alias ejus virtutes. Candorem ita subnectit : Ideoque ait Christus : « Ecce vere Israelita in quo dolus non » est. » Itaque potest Israelita mendax esse : sed non hic vir talis, ejus quippe judicium nullam habet personarum acceptionem, nihil ad gratiam, nihil ad odium loquitur. Constantiam post pauca : Vide mihi, inquit, hominem constantem, et firmum. Cum dixisset enim Christus, « Ecce vere Israelita, » non laudibus emollitus est, non encomiis raptus, sed perstat inquirens, et accuratius explorans, vultque clarum quidpiam ediscere. Fervorem ejus confessionis inferius idem Pater quasi penicillo delineat, in hæc scribens verba : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Viden', inquit, animam gaudio exultantem, et verbis Jesum amplexantem ? Tu es, inquit, ille expectatus, et desiratus. Viden' stupentem, mirantem, exultantem, salientem præ voluptate ? Hactenus Chrysostomus de egregiis Nathanaelis virtutibus. Utrum autem hic verum Deum confessus fuerit per hæc verba Tu es Filius Dei, quod hom. 21 negat Chrysostomus ; Cyrillus, alique quidam affirmant, S. Scripturæ interpretibus examinandum relinquo. Videri potest Toletus in cap. 1 v. 49 Joannis annotatione 79.

62 Ambiguum hic est, quotus inter apostolos vocatus a Domino fuerit Nathanael. Si Joannis Evangelium solum consulamus, quarto loco vocatus videtur ; post Andream nempe, Petrum, et Philippum. Verum ordo in recensendis apostolis, ab Evangelistis servatus, insinuat, ante Philippum et Nathanaelem vocatos esse Jacobum,

Quotus et
Apostolis
vocatus ?

et

A et Joannem; et id opinatur S. Epiphanius *Hæresi* 54 num. 14. Postquam enim suspicatus erat, socium illum Andreæ, cujus nomen tacetur *Joan. 1* v. 37, fuisse Philippum, ita se corrigit: Nisi forte Joannem mavis, aut Jacobum Zebedæi filium. Primos enim vocari illos oportuit: tum deinceps Philippum, quo in Evangelii ordine numerantur. Atque ita sexto loco vocatus fuerit Nathanael, quo in Apostolorum catalogo ab Evangelistis ponitur Bartholomæus. Dicam conjecturam ex verbis S. Epiphani mihî suggestam, quam quisque ut lubet accipiat, quia parum faciet ad laudem S. Bartholomæi. Suspitor, socium illum Andreæ anonymum, ipsum esse Joannem Apostolum, per eumque Jacobo fratri Christum innotuisse, sicut innotuit Petro per Andream, Nathanaeli per Philippum: verum hæc omnia Evangelistam silentio involuisse modestiæ causa, sicut nomen Boanerges sibi fratrique suo impositum siluit, multaque alia ad laudem suam spectantia. Ut ut est, aut quarto, aut sexto loco numeranda venit vocatio Nathanaelis Bartholomæi.

An in nuptiis Canæ Galilææ ei Bartholomæi nomen inditum?

B 63 Post vocationem Nathanaelis subjiciuntur a Joanne cap. 2 nuptiæ, factæ in Cana Galilææ. Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: et erat Mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus, ad nuptias. S. Epiphanius *Hæresi* citata num. 15 his verbis ista subjungit: Ubi ex enucleatis utrimque minutisque verbis ac sententiis colligitur, Christum alios secum adduxisse discipulos, qui cum eo remanserant. Cujusmodi forte Nathanael fuit, et Philippus, alique nonnulli. Recte mea quidem sententia: Nathanaelem enim nuptiis his cum Jesu interfuisse vix dubitare permittit et recens vocatio, et patria Cana, in qua nuptiæ celebratæ sunt. Invitatum ad has nuptias Christum occasione Nathanaelis suspicatur Rupertus, indeque ei nomen Bartholomæi inditum. Sic enim habet in *Joan. cap. 4, pag. 36* editionis Coloniensis: Constat, quia Bartholomæus non Hebraicum, sed Syrum nomen est, quod Latine est Filius suspendentis aquas. Nathanael autem Hebraicum, et interpretatur Donum Dei. Fortasse ergo hic ipse Nathanael, qui erat a Chana Galilææ, Bartholomæus est, quod interpretatur Filius suspendentis aquas: quia tertia die cum nuptiæ fierent in illo vico suo Chana Galilææ, forte per occasionem ejus Dominus invitatus ad nuptias, aquas in vinum convertens in admirationem omnium illas suspenderat. Ruperti conjecturam exemplo illustrat Garantus in dissertatione sæpe citata: Sicuti, inquit, Jacobus et Joannes dicti sunt Boanerges, filii tonitruï: quamquam hi a Christo cognominati fuere, ille a civibus; eo quod Christo addictus fuit ex multis ejusdem loci incolis. Conjecturam hanc viri sancti ut subtilem, et ingeniosam non improbo, sed incertam existimo, cum nomen Bartholomæi a patre facile habere potuerit Nathanael. Nathanaelem autem nuptiis interfuisse omnino puto, ejusque occasione Jesum fuisse invitatum, satis apparet verisimile.

An fuerit unus ex duobus euntibus in Emmaus?

64 Post hæc nihil in Evangelii de S. Bartholomæo occurrit usque ad mortem Christi, nisi quod cum aliis undecim apostolis in eorum catalogo sexto ubique loco post Philippum numeretur. S. Epiphanius *Hæresi* 23 num. 6, pag. 67 scribit: Salvatore a mortuis excitatum Nathanael, ac Cleopha in via apparuisse; euntibus scilicet in Emmaus *Luc. 24*. Verum alii Patres Epiphanio non consentiunt. Neque ullum in

Scripturis est fundamentum, ex quo Nathanaelem fuisse colligamus. Videsis Calmetum in cap. 24 *Luc. v. 13*. In reliquis apparitionibus, ubi rel maxima ex parte, vel omnes aderant apostoli, adfuit etiam Bartholomæus, neque unquam se videtur ab aliis segregasse. Sed hæc satis disputata sunt, neque hic pluribus explicanda.

AUCTORE J. S.

§ VII. Prædicatio Apostoli Indica.

P prædicationi S. Bartholomæi tam variae assignantur provinciæ, tam obscure, nulla ordinis, aut temporis nota distinctæ indicantur, ut difficile sit invenire, unde exordium ducam, ubi finiam. Quippe alii Indiam; alii Armeniam, Chaldæam, Persidem; alii varias minoris Asiæ provincias, ejus doctrina illuminatas scribunt. Et vere hi quidem, ut existimo, neque enim dubitari potest, quin provincias orbis carias prædicando peragraverit, et fidei luce illustraverit, sicut et alios constat fecisse apostolos; E sed obscure admodum, ut dixi. Quapropter, ut probabili saltem disputatione lux aliqua affulgeat, aliquis ordo appareat: primum auctorum testimonia afferam, ut constet quibus in provinciis prædicaverit. Deinde examinabo ubi probabiliter prius, ubi posterius fidei semina jecerit.

Variae prædicationi Bartholomæi assignatæ provinciæ,

66 Indiam, de qua primo agendum, nobis describit Christophorus Cellarius tom. 2 *Geographiæ antiquæ* lib. 3, cap. 23, pag. 523 his verbis: India, ἡ Ἰνδία, amplissima Orientis regio, secundum flumina, quorum duo maxima sunt, Indus et Ganges, in duas magnas partes dividitur, quarum altera dicitur, India intra Gangem. . . Altera, India extra Gangem. . . India intra Gangem terminos ab Occasu constituit (Ptolomæus) Paropanisadarum regionem, Arachosiam, et Gadosiam: a Septemtrionibus Imaum montem: ab Oriente Gangem fluvium: a Meridie Oceanum. Quæ extra flumen Gangem est, terminatur ab Occasu illo flumine: a Septemtrionibus Scythia et Serica: ab Ortusinarum regione: a Meridie Oceano. Utrum in India, modo descripta, prædicaverit Apostolus, F disceptatur ab eruditiss. Non Indiam martyrologi multi, multi itidem historici designant. Sunt tamen, qui Indiam latissime, et improprie sumptam volunt. Menæa Græca xi Junii asserunt prædicasse Indis, qui felices vocantur, Evangelio secundum Matthæum ibi tradito. Freculphus lib. 2, cap. 4 in *Bibliot. Patrum* sec. 9, par. 1, pag. 505 edition. Coloniens. hæc scribit: Bartholomæus apostolus. . . Lycaoniam in sortem prædicationis arcepit, atque Evangelium juxta Matthæum apud Indos in eorum linguam convertit. Martyrologia item varia Indicam prædicationem adstruunt. Consonat Fortunatus lib. 8, cap. 4: Inde triumphantem fert India Bartholomæum. Et S. Anselmus hom. 4, pag. 158 editionis anni 1721, Bartholomæum in Indiam Christo destinatum scribit. Atque, ut alios prætermittam, Eusebius lib. 5 *Historiæ ecclesiasticæ* cap. 10, et S. Hieronymus de *Scriptoribus ecclesiasticis* in Pantæno, scribunt, Evangelium S. Matthæi apud Indos a S. Bartholomæo relictum, ibique a Pantæno inventum esse. Quapropter satis certum existimo, S. Bartholomæum in India prædicasse, ibique S. Matthæi Evangelium reliquis-

inter quas India.

AUCTORE
J. S.

reliquisse. Neque id negant hodieum eruditi; verum per Indiam varii intelligi volunt Arabiam felicem, quæ ab antiquis etiam nominata fuit India. Id præ ceteris contendit, et multis erudite probare conatur laudatus sæpe a nobis Assemanus.

quam impro-
prie intelli-
gunt aliqui.

67 Tom. 3, par. 2, pag. 568, et seqq. ostendit felicis Arabiæ incolæ, qui uno postea Homeritarum vocabulo innotuere, et Æthiopes, et Indos etiam fuisse dictos ab antiquioribus; ipsamque Arabiam felicem et Indiam, et Æthiopiam ab aliquibus fuisse cognominatam. Uti et de Æthiopia Africana probat Pagius, Indiam ab aliquibus fuisse dictam, ad annum Christi 327 a num. 9: neque hac de re ulla inter nos erit controversia. Laudatus Assemanus pag. 592 hinc ulterius deducit sequentia: Ex eodem Menologio, et ex iis, quæ supra de Æthiopibus, et Indis diximus, palam fit, Homeritas, Arabiæ felicis populos fuisse Æthiopes, Indosque illos, quibus Bartholomæus, Matthæus, et Matthias, fidem Christi annuntiarunt. Bartholomæum ibidem Christi fidem annuntiasse (nam de Matthæo, et Matthia hic non disputo) satis mihi fit verisimile ex eo, quod prædicasse dicatur Indis, qui felices nominantur, quod et infra confirmabitur ex Niceta Paphlagone. Non æque mihi probatur, quod post pauca subiicit his verbis: De Æthiopibus, Indisque Arabiæ felicis intelligendum, quod Hieronymus... scribit, Pantænum philosophum ad Indos peregrinatum memoriam de Bartholomæi prædicatione virentem adhuc reperisse. Nam ostendam hæc intelligenda esse de Indis, Indiam proprie et communiter dictam incolentibus. Confirmat Assemanus sententiam suam ex Philostorgio lib. 2, cap. 6. Quem ut hominem Ariannum, et impostorem libenter ei concedo. Sed audi, quid ipsius editor Jacobus Gothofredus in hunc locum notet. Dissertatione ad cap. 6, lib. 2, pag. 59, postquam probavit, narrationem Philostorgi ab aliorum historicorum narrationibus multum differre, concludit: Igitur et hæc Philostorgianæ *κρήνης* et *ψευδολογίας* structura est; qua causa Photius in ingressu hujus narrationis eum *δωδεκῆ* vocat. Affert etiam pro sua sententia Rufinum, et Socratem, in quo ex parte saltem consentientem habet Pagium, de quibus postea. Nam prius ostendam S. Bartholomæum in India, etiam proprie dicta, prædicasse, ibique relictum Matthæi Evangelium a Pantæno inventum esse; ut scribit Baronius ad annum Christi 185.

sed probatur.
fuisse proprie
dictam variis

68 Eusebius lib. 5. Hist. Eccl. cap. 10 ita scribit: Pantænus... disciplina philosophorum, qui Stoici appellati sunt, institutus eodem temporis momento, cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentissimo erga sacram Scripturam flagrantem, tantum studii in illa propaganda potuisse ferunt, ut præco Evangelii gentibus, quæ Orientem incolebant ordinatus ad Indorum usque regiones sese conferret. Erant autem erant, inquam, ad id temporis complures verbi prædicatores et fideles nuncii, qui divino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adjuncta cum ad verbum Dei in animis hominum exedificandum, tum ad idem augendum afferebant. Quorum e numero unus erat Pantænus ille, quem ad Judæos (lege Indos ut est in Græco) perrexisse diximus: ubi (ut fertur) Evangelium Matthæi (quod ante ejus adventum ibi fuerat receptum) in manibus quorundam,

qui in illis locis Christum profitebantur, reperit: D quibus Bartholomæum, unum ex apostolis prædicasse, illisque Matthæi Evangelium litteris Hebraicis scriptum reliquisse, et illud ipsum ad monstratum tempus reservatum constat. Hæc sane verba non Arabiam felicem, ut vult Assemanus: non Nubiam Æthiopiæ partem, ubi Pantænum prædicasse vult Pagius ad annum 327 num. 22; sed Indiam orientalem nobis designant; ut recte Baronius loco supra citato. Non enim perspicio quomodo Arabiæ, aut Nubiæ incolæ recte vocari possint gentes, quæ Orientem incolebant, cum Nubia Australis sit Alexandria, et Ægypto; Arabia Orientalis quidem, sed contermina: gentes autem nobis finitimas Orientem incolere, ubi supersunt aliæ longe magis ad Orientem a nobis remotæ, non congrue dicimus. Atqui tamen Præco Evangelii gentibus, quæ Orientem incolebant, ordinatus fuisse dicitur Pantænus: Indis igitur ad Orientem maxime remotis, non Arabibus, non Nubiis. Deinde, cur tantopere commendatur divinum ipsius Apostolos imitandi studium, ut ad Indorum usque regionem se conferret, nisi E multum dissita aliqua regio designetur, qualis India Orientalis; non Arabia, non Nubia, utraque Ægypto propinqua, quin et contermina, ut fatentur adversarii?

69 Hæc quamvis Eusebii mentem abunde declarare videantur: quia tamen adversarios habeo maxime eruditos, lubet et ex aliis ejus scriptis eam ulterius demonstrare. Lib. 4 de Vita Constantini, cap. 50 hæc ad propositum nostrum scribit: Eodem fere tempore aderant ab Indis Orientalibus legati, qui dona imperatori afferebant: in quibus erant omnia prope clarissimarum et pretiosissimarum gemmarum genera, animantia etiam tota natura ab hisce nostris discrepantia: quæ omnia ad imperatorem deferrebant, ut significarent ejus imperium usque ad ultimam Oceani oram pertinere, principesque Indorum, picturarum, et statuarum muneribus declarare, se illum cum summa potestate omnium imperatorem et regem agnoscere, et profiteri. Ita accidit, ut ei primum ad imperium venienti, initio Britannii ad ultimas fere Occidentis solis oras Oceano cincti parerent, nunc vero postremum Indi in extremis Orientis partibus siti. Hic Indos significari proprie dictos fatebuntur, puto, adversarii; F et clarissime patet ex muneribus allatis, et addita voce Orientalibus. Quod et superius declaratur hoc modo: Gentibus, quæ Orientem incolebant, cui statim additur: Ad Indorum usque regionem sese conferret. Nam iidem procul dubio sunt Indi Orientales, et Indi, qui Orientem incolunt. Sed satis sit de Eusebio, cujus mens minime mihi videtur dubia.

70 Non minus clare Indiam proprie dictam designat S. Hieronymus, lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 36 in Pantæno ita scribens: Pantænus Stoicæ sectæ philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, ubi a Marco evangelista semper ecclesiastici fuere doctores, tantæ prudentiæ et eruditionis, tam in Scripturis divinis, quam in seculari litteratura fuit, ut in Indiam quoque rogatus ab illius gentis legatis, a Demetrio Alexandriæ episcopo mitteretur; ubi reperit Bartholomæum de duodecim apostolis, adventum Domini Jesu, juxta Matthæi Evangelium prædicasse, quod Hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam secum detulit. Nunc peto ab eruditis adversariis, qui

argumentis
ex Eusebio.

F

Hieronymo.

A qui operose desudant, ut ostendant ab aliquibus. geographiæ relinquant, vel negligentibus, Arabiam cum India nomine confusam esse, confusam quoque Æthiopiam; peto, inquam, an putent peritissimum in omni literatura Hieronymum nihil inter istas regiones discrevisse, an putent nihil discrevisse Eusebium? Nam quamdiu non ostendunt apud Eusebium et Hieronymum Indiæ nomine intelligi Felicem Arabiam, vel Æthiopiam, nihil omnino agunt. Cum enim commune apud geographos harum provinciarum nomen non sit India, ostendere debent ab Eusebio et Hieronymo Indiam vocatas esse, ut evincant per Indicam Pantæni peregrinationem ab Eusebio, et Hieronymo descriptam, intelligendam esse Arabicam, vel Æthiopicam. At ego ostendam luculenter, ab Hieronymo dictas regiones ab India fuisse distinctas. In Epistola enim 50 ad Paulinum 2. quæ habetur tom. 4, par. 2, a col. 568 editionis Parisiensis, Apollonii magi peregrinationem ita describit: Apollonius... intravit Persas, pertransivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit: et ad extremum latissimo Physon amne transmissio, pervenit ad Brachmanas... inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos, reversus Alexandriam, perrexit Æthiopiam, ut Gymnosophistas, et famosissimam solis mensam videret in sabulo. Numquid non disertissime Arabes, et Æthiopiam ab opulentissimis Indiæ regnis secernit Hieronymus, de cuius mente hæc instituitur controversia? Hæc sane mihi sufficere videntur, ut de mente S. Hieronymi nobis constare possit. Quam tamen et alio argumento manifestam facio.

qui Pantænum in Indiam ad Brachmanas missum scribit.

71 Brachmanas in India proprie dicta agnoscit Hieronymus, dum ait: Latissimo Physon amne transmissio, pervenit ad Brachmanas. Et lib. 4 in Ezechielem cap. 43 itidem, ut superius, Indiæ Brachmanas, Æthiopiæ Gymnosophistas adscribit: Indorum Brachmanas, et Æthiopum Gymnosophistæ. Neque vero alibi Brachmanas, ut opinor, quærent adversarii. Pantænus autem ex mente Hieronymi Brachmanas docuit. Audi ipsum in Epistola ad Magnum, quæ in dicta editione est 83, col. 656 tom. citati. Pantænus, C inquit, Stoicæ sectæ philosophus, ob præcipuæ eruditionis gloriam, a Demetrio Alexandriæ episcopo, missus est in Indiam; ut Christum apud Brachmanas, et illius gentis philosophos prædicaret. Nonne eo missum hic significat Pantænum, quo supra profectum dixerat Apollonium? Ad Brachmanas puta Indiæ Orientalis philosophos. Dubium itaque superesse videtur nullum, quin in India Orientali Pantænum docuisse voluerit S. Hieronymus, ibique relictum a S. Bartholomæo Matthæi Evangelium reperisse. Si modo Rufinum, et Socratem, quos objiciunt, adversariis concederem, nihil profecto haberent, quod cum auctoritate Hieronymi, et Eusebii esset comparandum. Verum ne hos quidem adversariis favere, nunc ostendere aggredior.

quibus Rufinus et Socrates

72 Rufinus lib. 10, cap 9 hæc scribit: In ea divisione orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei sorte per apostolos celebrata est: cum aliæ aliis provinciæ obvenissent; Thomæ Parthia, et Matthæo Æthiopia, eique adhaerens citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam Parthiamque media; sed longo interior tractu India ulterior jacet, multis variisque linguis et gentibus habitata. Quam velut

longe remotam, nullus apostolicæ prædicationis vomer impresserat. Quæ tamen tempore Constantini tali quadam ex causa semina fidei prima suscepit. Metrodorus quidam philosophus inspicendorum locorum, et orbis perscrutandi gratia, ulteriorem dicitur Indiam penetrasse. Cujus exemplo invitatus etiam Meropius quidam Tyrius philosophus simili ex causa adire Indiam voluit. Socrates lib. 1, cap 15 eadem fere habet: Cum apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam... obtinuit: Matthæus Æthiopiam: Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione accepit. India autem interior, quam permultæ gentes barbaræ accolunt linguis inter ipsas discrepantes, non ante tempora Constantini verbo Christi, et ejus religione illustrata est. Quæ vero causa eos ad Christi fidem amplectendam impulerit, jam dicturus venio. Meropius quidam philosophus, genere Tyrius, studio Indorum regionem pervidendi incensus fuit: exemplo credo Metrodori philosophi ad eam rem provocatus, qui eandem regionem ante lustraverat. Assemanus loco citato, per Indiam citeriorem, et ulteriorem sive interiorem intelligi vult Arabiam Felicem, et Æthiopiam. Pagius num. 8 Æthiopiam Ægypto viciniorem, et remotiorem. At ego contendo Indiam Gangeiticam, seu proprie dictam, in citeriorem et ulteriorem distinctam etiam hic intelligendam esse; quod jam ostendo.

73 In primis nomen Indiæ non aliam designare videtur, quam celeberrimam illam citra et ultra Gangem in provincias et regna multa divisam. Hæc enim sola proprio Indiæ nomine nota est apud geographos. Neque alius horum auctorum sensus, qui accurate Indiam distinguunt ab Æthiopia, dum hanc Matthæo, illam Bartholomæo forte obtigisse scribunt. Quod autem Æthiopiæ finitimam, et adjacentem dicant, minus se geographiæ peritos ostendunt, non aliam tamen designant, quam illam Indiæ partem, quæ citra Gangem sita, prima se ex Æthiopia in Indiam navigantibus offert. Secundo Indiam ulteriorem Rufinus, et Socrates illam agnoscunt, quam adivit Metrodorus, ejusque exemplo Meropius. At Metrodorus non aliam adivisse Indiam, quam proprie dictam constat, et fatetur Pagius, ex Cedreno num. 16 hæc addens: F Metrodorus quidam Persa, sub prætextu philosophandi in Indiam se ad Brachmanas contulit. Videntur ad Brachmanas se contulisse? atqui Brachmanas ultra Gangem inventi sunt ab Apollonio, ut ex Hieronymo supra citato patet: Latissimo Physon (Gange) amne transmissio pervenit ad Brachmanas Apollonius. Ergo non aliam nobis Indiam per ulteriorem, vel etiam interiorem describunt, quam Indiam ultra Gangem vasto terrarum spatio extensam. Neque aliter sensit Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 260, ubi sola Socratis lectione opus esse asserit, ut hæc veritas intelligatur.

74 Attamen se opponit Holstenius in notis ad hunc Caroli locum, quem secutus est Pagius: maluerunt hi varios sibi in Socrate errores fingere, quam simplicem ejus verborum sensum commoda interpretatione, qualem jam dedimus, retinere. Verba Holstenii accipe, sic ratiocinantis: Socrates totam hanc narrationem a Rufino accepit, sed neuter Gangem nominat, ut de Indis intra vel extra Gangem sitis hic locus accipi possit. Hoc sane frivolum est, nec longiori refutatione dignum. Nam neque Nilum Rufinus no-

Respondetur argumento Pagii ex geographia desumpto.

minat,

AUCTORE
J. S.

minat, aut Socrates, cur igitur Æthiopiam Nilo intersectam potius designatam vult Holstenius? Aliud ex geographia subicit argumentum hoc modo. Nam cum interiorē Indiam ratione citerioris appellent, interior hic necessario pro exteriorē, sive pro India extra Gangem accipienda foret: quia India extra (lege intra Gangem, ut sensus intelligibilis sit et verus) Gangem nobis citerior est: atque hoc absurdum, et contra omnem veræ geographiæ rationem. Itaque cum citeriorē Indiam hic appellent eam, quæ Æthiopix adhæret, in qua Bartholomæus Evangelium prædicavit, quam Æthiopiam sub Ægypto esse nemo dubitavit (quia rubrum mare attingit ad Adulin, et ostium sinus Arabici) India interior nulla alia intelligi potest præter Æthiopiam interiorē, cujus metropolis erat Auxumis, quo antea nemo præconum Christi penetraverat. Hæc Holstenius obscure admodum, sed veritas explicata offusas tenebras facile dissipabit.

ex quo multa
sequuntur in-
commoda.

¶ 75 Dico itaque: India citerior Rufino et Socrati India est citra Gangem, sive illæ Indiæ provinciæ, Ægypto et Æthiopix viciniore, quas Indiam intra Gangem vocant geographi. India ulterior, sive interior, India est ultra Gangem sita: quam passim vocamus Indiam extra Gangem. Totus ergo Holstenii scrupulus in eo consistit, quod vox India interior pro India extra Gangem non recte videatur intelligi. At, cum auctores illi satis indicent, se per Indiam Interiorē intelligere idem, quod per ulterio-rem, quid contra rectam geographiam peccent non video. Nam sicut Æthiopiam interiorē Holstenius ipse vocat eam Æthiopix partem, quæ intra Æthiopiam magis a nobis est remota, ita Rufinus remotiorem a nobis Indiæ partem modo Indiam interiorē, modo ulterio-rem vocat. At fallitur cum Holstenio Pagius, ex eo quod Bartholomæum non in vera India prædicasse vult, sed in Æthiopia, idque contra proprium Rufini verborum sensum, contra apertissimam Hieronymi, et Eusebii sententiam. Quam multa autem hinc sequantur plane absona, attende. Primo Æthiopiam obtigisse Matthæo, Bartholomæo Indiam clamant auctores. Illi Matthæum in Æthiopia remotiore ab Ægypto, Bartholomæum statuunt in parte Æthiopix Ægypto magis vicina. Secundo verbis vim inferre coguntur; dum Æthiopiam Ægypto finitimam etiam Indiam vocatam volunt, cum omnes Pagii probationes tantum evincant, remotissimam Æthiopix partem, aut potius regiones supra Catadupa positas Indiam a quibusdam vocari. Audi verba ipsius num. 11: Quare manifestum est, Lucianum eam regionem, quæ supra Catadupa sunt, "Ἰνδία" appellare. Vides hic non viciniorem Æthiopiam, sed regionem supra Catadupa, seu remotiorem ab Ægypto Æthiopiam, Indiam vocari. Idem tantum sequitur ex Virgilii versu, quem allegat, de Nilo ita scribentis: Usque coloratis amnis devexus ab Indis. Ubi vides, inquit, populos, quos Nilus alluit, Indos appellari. Imo vero video Indos appellari, populos illos, apud quos Nilus oritur; non omnes, quos Nilus alluit, Indos appellari video, ne et ipsos tandem Ægyptios, Indos appellari velit Pagius, nam et hos Nilus alluit.

qui Rufinum
perperam re-
prehendit,

76 Tertio errat Pagius, dum errasse vult Rufinum Metrodori itinere scribendo num. 16. Præterea inquit fallitur in eo (Rufinus) quod Metrodorum Indiam, quam ulterio-rem appel-

lat, seu Æthiopiam hodiernam penetrasse scribit. Metrodorus enim non Æthiopiam, seu Indiam respectu nostro citerio-rem, sed veram Indiam, seu Idiam ulterio-rem (ut a viro qui in imperio Romano scribebat vocari debuit) perlustravit. Accipe sensum verborum: Fallitur, Rufinus, inquit, quod Metrodorum Indiam, quam ulterio-rem appellat... penetrasse scribit. Metrodorus enim... veram Indiam, seu Indiam ulterio-rem... perlustravit. Indiam ulterio-rem perlustratam scribit Rufinus: Indiam ulterio-rem perlustratam dicit Pagius: quomodo ergo Rufinus fallitur? Indiam vocare debuit vir in Romano scribens imperio: vocavit Indiam. Sed et Indiam intelligere debuit Pagius, non Æthiopiam: præsertim cum et Socrates supra citatus, et Theodoretus Histor. eccles. lib. 4, cap. 23, et Sozomenus lib. 2, cap. 23 eandem historiam scribant, et Indiam ubique nominent, non Æthiopiam. An Historicos hos omnes, in Romano scribentes imperio, tam oscitantes fuisse putat, ut cum Æthiopiam nobis designare volunt, nominent Indiam? Plura ex tota hac Pagii disputatione addere possem, ex quibus pateret, quam multos in Rufino errores agnoscere maluerit, quam proprium ipsius verborum sensum sequi. Legat eam, qui voluerit a num. 7: et intelliget, Pagium non minus cum Rufino, ex quo oppugnat Baronium, quam cum ipso Baronio hoc loco pugnare. Sed audiamus tamen prudens viri eruditi monitum, quod si ipse secutus fuisset, a Baronio hac in re non dissentiret.

77 Non hinc, inquit, discedam quin monero, non opera veræ geographiæ Rufinum ejus parum peritum, sed propriis ejus verbis, cum antiquis collatis intelligendum esse. Placeat Rufinum intelligendi modus, sed non putaveram hunc proponendum ab eo, qui ex geographia Rufini sua deduxit argumenta: quidquid enim operose ex Holstenio contra sententiam nostram struxit, hic uno calami tractu destruit. Nam hac posita regula, Pagium ita convinco. Rufinus Indiam Bartholomæi prædicationi assignat: atqui India, si proprie sumatur, secundum antiquos tum historicos, tum geographos, significat provincias citra, et ultra Gangem positas: imo et juxta Pagium ipsum num. 16, ubi has provincias vocat, veram Indiam. Ergo Rufinus de India vera seu Gangetica intelligi debet. Quid Pagium in hæc abrupta deduxerit, ut relicta propria verborum significatione Indiam, S. Bartholomæi prædicatione illustratam, in Æthiopix exigua parte sibi fingeret, non perspicio: nam neque sibi satis hic constat, cum ad annum Christi 42 num. 2 ita Apostolorum prædicationem per totum terrarum orbem extendat, ut ne Americam quidem excipiat: hic vero ne Auxumitanos quidem Æthiopios non adeo ab Ægypto remotos, verbum Dei ab apostolis audivisse velit. Hæc paullo fusius disputata, ne auctoritas tantorum virorum veritati officeret. Ceterum de Frumentio, cujus occasione hic illi delapsi sunt, hic ego non disputo: dabitur de eo disputandi locus, cum Acta ipsius venient examinanda. Nunc pauca Assemano, qui Indicam Bartholomæi prædicationem Homeritidi, seu Arabiæ felici includit, respondenda. Fateor ipsius sententiam mihi minus improbabilem videri, quam refutatam modo Pagii: non pauca tamen et ex illa sequuntur incommoda.

suumque
tandem ipse
deservit argu-
mentum.

78 Primo enim cum Matthæo decreta fuerit Æthiopia, Bartholomæo India, utrumque uni

includit

Assemanus
refutatur.

A *includit Arabiæ. Audi ejus verba : Æthiopia vero, cujus Apostolatam Matthæus sortitus est, cuique confinis India Bartholomæi, hoc est, Sabæa, dicitur, non Abissinia est, ut nonnulli autumant : sed Arabia ipsa Petra, qua parte Felici seu Sabææ potius adhaeret Hæc, fateor, concoquere non possum. Quid ? Apostoli, quibus dictum erat a Domino : Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ Marc. 16, tam arctas sibi ad prædicandum designaverant provincias, ut duobus una assignata fuerit Arabia ? Neutiquam id mihi fit verisimile. Deinde verbis Rufini etiam hic vis infertur ; qui Indiam nominat, et Æthiopiam ; non Arabiam Felicem et Petraam ; quæ his nominibus apud paucissimos, qui nec geographi sunt, designatæ leguntur ; cum contra India Orientalis, et Æthiopia Africana apud historicos, et geographos quoscunque, suis nominibus notissimæ sint, et celeberrimæ. Itaque S. Bartholomæum in Arabia prædicasse non inficior, sed et in India Orientali verbum Dei annuntiasse satis puto superius ex Eusebio, et Hieronymo demonstratum est, et adeo ex Rufino et Socrate non infirmatum, ut potius multis modis confirmatum fuerit, et stabilitum. Sequor ergo sententiam Nicetæ Paphlagonis in Oratione encomiastica hic postea danda, ubi de S. Apostolo nostro hæc scribit : Ad Arabes, quos Felices vocant, profectus Vir beatissimus ; neque ad illos solum, sed et Indis posthæc et Æthiopibus orientalibus, ut sermo Dei, ut lumen scientiæ, ut vite æternæ doctrina et informatio transmissus. Primum itaque Arabes docuit, ex Arabia aut, terrestri itinere per Persidem, aut, quod magis credo, tractu brevi Oceani Arabici, in Indiam profectus est.*

§ VIII. Apostoli in aliis provinciis prædicatio.

Bartholomæus cum Philippo Hierapoli

C *Ab India in minorem Asiam regredior : nam et ibidem prædicasse S. apostolum Bartholomæum, ex variis auctoribus constat. Henschenius tom. 4 Maii a pag. 7 dedit Acta S. Philippi apostoli, ex quibus multa habemus spectantia ad Asiaticam S. Bartholomæi prædicationem. Ea huc igitur transferam, et aliunde, ut potero confirmabo. Num. 7 ex Menologio seculo x Basilii imperatoris Porphyrogeniti auctoritate conscripto, profert elogium Philippi, quod etiam invenies in Anecdotis Ughellianis post tom. 10 Italiæ sacræ col. 293, ex quo hæc delibo : Philippus..... Trajano imperatore profectus est Hierapolim, cum septem filiabus et Mariamne sorore sua, et Bartholomæo Apostolo ; ubi Jesu Christi verbum nusquam non disseminando, deducebat ab idolorum vanitate multitudinem gentilium, qui eodem in loco, simul cum Nicanora uxore proconsulis, hominis inter suos primarii, serpentem dignabantur cultu et honore divino. Quare cum proconsulis jussu Bartholomæus et Philippus sublimibus e muro pedibus penderent : orante Philippo gentiles omnes cum proconsule, cum vipera, cum sacerdotibus ejus, repentino terrarum hiatus hausti sunt. Verum omnes singulari Dei beneficio, præter proconsulem cædis Sanctorum auctorem, et viperam, emergere in apertum aerem : solutoque Bartholomæo, Philippus eo cruciatu consumptus est.*

Augusti Tomus V.

80 *Ibidem num. 8 ex pervetusto Græco Synaxario ecclesiæ Constantinopolitanæ ad iv Novembris datur epitome Vitæ S. Philippi, ex qua decerpo in rem nostram sequentia : Philippus Hierapolim (quæ tunc Ophioryme, quasi serpentinus impetus dicebatur) accessit cum Mariamne sorore sua, et Bartholomæo apostolo. Docebat autem evangelium Christi, persuadens infidelibus ut ab errore idolorum discederent : viperam namque instar Dei habebant. Multi autem fidem Christi suscipiebant, inter quos erat Nicanora uxor proconsulis, qui eos magna ignominia prosequabatur, volens plurimum ulcisci. Quare captum, calcaneis pedum perforatis, mandavit inverso capite de ligno suspendi, una cum apostolo Bartholomæo, cui idem supplicium inflictum. Cum Philippus ita suspensus preces funderet, subito terra aperta absorpsit omnes infideles Hierapoli existentes, una cum proconsule et vipera, hujusque sacerdotibus. Verum miserante Christo omnes, excepto proconsule et vipera, liberati sunt, et mox Bartholomæum dissolverunt. Philippus autem eorum repressit conatum, atque ita in ligno vitam finivit. Hujus corpus cum Bartholomæus et Mariamne sepulturæ tradidissent, in Lycaoniam discesserunt. In Menæis Græcis ad eundem diem xiv Novembris aliqua diverso modo referuntur, quæ hic fideliter translata adjungam. Dicitur ibi cum Philippo ejusque sorore Mariamne Mysiæ et Lydiæ civitates prædicando evangelium obiisse, multasque afflictiones ab infidelibus pertulisse, flagellis et virgis cæsus, carceribus inclusus, lapidibus appetitus, iisdem comitibus. Additur deinde tertius Joannes apostolus in Asia prædicans. Nihil de cultu serpentis, nihil de morte proconsulis ibi refertur. Mors vero Philippi, et Bartholomæi liberatio, hoc modo commemoratur : Philippus vero per plateam tractus, deinde talis trajectis, in lignum sublatus est : atque ita orans Deo tradidit spiritum. Continuo terra concussa motu, sonitumque emittens, scissa est : ac multos infidelium absorpsit. Reliqui vero terrore correpti, Bartholomæo et Mariamne adhuc pendentibus fiunt supplices : ipsisque solutis veram fidem amplectuntur. Sequitur sepultura S. Philippi : dicitur Stachys, cujus domus memoratur combusta a proconsule et populo, creatus Byzantinus episcopus ; quod an verum sit discutietur xxxi Octobris, quo die colitur. Postremum dicitur Bartholomæus cum Mariamne in Lycaoniam profectus. Eadem quoad substantiam narrantur in Actis Philippi, quæ ex Metaphraste dedit Henschenius a pag. 12, ubi in fine hæc adduntur : Bartholomæus autem et Mariamne, modico ibidem (Hierapoli) commorati tempore, cum iterum venerando illi corpori (Philippi) hymnorum atque exequiarum justa spendidius persolvissent, et præsentibus amplius confirmassent in fide, ad propria reversi sunt, prædicando ubique evangelium Christi.*

81 *Nicetas Paphlago in Oratione encomiastica de Philippo apud Combesisium in Auctario PP. norissimo a pag. 383 eadem fere narrat de vipera apud Laodiceos cultu, de morte Philippi, de Bartholomæi suspensione, et depositione, cui similiter sororem Philippi adjungit, sed mariam nominat ; in quibusdam tamen a præcedentium narratione differt nam et viperam Philippi precibus necatam refert ante supplicium, et apostolos suspensio damnatos non a proconsule, sed a primoribus civitatis narrat, et terræ motum*

AUCTORE
J. S.

prædicasse,
crucique cum
eo affixus.

E

F

et facto terra
motu.

AUCTOR
J. S.

verisimiliori hoc modo memorat : Terræ motu subito locus quatitur, totusque ille succussus chorus alta voragine subsidebat, quo tota fere civitas, Jesu homines theatro traductura, concesserat : omnemque populum unus cum solo hiatus absorbebat (id est absorpturus videbatur.) Jam itaque gravi salutis, vitæque pulsante periculo, Philippum cum sociis inclamabant : atque ea se ratione ab errore abscessuros, veroque Deo credituros, etiam atque etiam pollicebantur. At Philippus sociique ferventibus Deum supplicationibus placare; orantibus Dominus confestim apparere, moxque terram, ne mergeretur, hiatuque subsideret, confulcire; vir denique divina instar scalæ pereuntibus submissa, iter ad salutem munire. Hæc incredulis fidei occasio. Subjicit tum Nicetas mortem Philippi, ac Bartholomæi liberationem, reliquaque, prout supra narrata sunt. Eadem habemus fere relata in Oratione de Bartholomæo infra edenda Josephi, et apud Nicephorum Callistum lib. 2, cap. 39, quæ hic brevitatibus causa prætermitto.

mortuo Philippi, liberatus dicitur.

82 Expectas, opinor, lector, ut edicam quid in his narrationibus verum videatur, quid fictitium. Ego quid sentiam candide eloquar : qui meum judicium sequi non voluerit; per me licet, sequatur suum. Omnes hæc narrationes (Nicetam excipio) multum Græcæ amplificationis et fictitii ornatus videntur habere admixtum. Deum enim proconsulem in scenam inducunt, ejusque uxorem ad fidem conversam, dum solum cum vipera proconsulem hiatu terræ absumptum scribunt, antiquum obtinere Græci, id est veram historiam fictiliis fabulis ornare mihi videntur. Ratio est, tum quia hæc a Niceta prudenter sunt prætermissa, tum quia proconsules Asiæ non residebant Hierapoli, neque reorum suppliciis præsentibus, ut plurimum, erant. Nicetæ vero narratio a verisimilitudine non recedit. Sicuti cultus ille viperae displicet, legat in Epitome Livii decadis 2 lib. 1, quæ scribit Florus de angue, cui Æsculapii divinitatem inesse putabant, ex Epidaurio Romam traducto, temploque ibidem ei erecto : neque soli Epidaurii, et Romani serpentes coluerunt, sed et multæ aliæ gentes. De Hierapolitanis autem id probabiliter colligi potest ex iis, quæ scribit in Notitiis orbis antiqui Christophorus Cellarius tom. 2, pag. 93 de Hierapoli Phrygiæ : Sed cui Deo præcipue devota hæc civitas fuerit, incertum est : nummi varias figuras referunt, Apollinis, Dianæ Ephesiæ, Æsculapii etc. Videntur ergo in serpente Æsculapium colere voluisse, ut Romani, et Epidaurii. Liberatum itaque S. Bartholomæum suspendio, ut Nicetas scribit, verisimile puto, ut absolute verum asserere non audeo. Prædicasse vero in minori Asia Philippo comite Bartholomæum, tot testibus id asserentibus, quamvis non ejusdem sint fidei, credendum omnino puto; multaque et gravia ab infidelibus perpessum esse, non dubito.

Prædicat in Lycaonia,

83 Post mortem Philippi Bartholomæus, rebus Hierapoli compositis, in Lycaoniam profectus memoratur. Id confirmatur ex Oratione de 12 Apostolis, edita inter Opera Chrysostomi spuria tom. 8, pag. 11, ubi hæc habentur : Bartholomæus Lycaonas ad temperantiam instituit. Agnoscunt hanc in Lycaonia Bartholomæi prædicationem Baronius ad annum Christi 44, num. 34, et Natalis Alexander ad seculum Christi primum cap. 8, num. 7, sed uterque addidit errorem geographicum, dum Lycaonas majoris Ar-

menia populos dicit : Lycaonia enim minoris D Asiæ provincia, inter Pamphyliam, (inquit sæpe laudatus Cellarius tom. 2, lib. 3, cap. 4, pag. 120) Cappadociam, Pisidiam, Phrygiamque contenta est, in quam ex Phrygia, in qua Hierapolis sita est, profectum vidimus. Ceterum, non pertransiisse cursim Lycaoniam, sed longo satis tempore fidei, morumque documenta Lycaonibus tradidisse, ipso loquendi modo auctor ille significat, qui eos ad temperantiam institutos dicit. Verum relicta minori Asia, in Armeniam nunc Apostolum comitemur.

84 Clemens Galanus Surrentinus, S. Sedis Armeniæ Apostolicæ ad Armenos missionarius, scripsit superiori seculo Conciliationem ecclesiæ Armeniæ cum Romana, in qua tom. 1, pag. 4, sic loquitur : Inter illustres totius Asiæ regiones clarissima multis nominibus existimata jure fuit Armenia. Quod et late ibidem probat. Laudatus supra Cellarius ejus terminos nobis describit tom. 2, lib. 3, cap. 11, pag. 228 in hunc modum : Armeniæ majoris terminos secundum Strabonem lib. 11, pag. 363 hos ponimus : a Meridie Taurus est, quo a Mesopotamia dirimitur : ab Ortu Media tam magna quam Atropatia : a Septentrione illa Caucasi abscissa pars, quæ Albaniam et Iberiam meridianam utramque ambit; E aut ipsa Iberia, et Albania : ab Occasu solis minor Armenia, seu Paryadres montes, et gentes quædam Ponticæ, et Euphrates. Ita etiam Ptolomæus lib. v, cap. xiii, nisi quod ab Occasu etiam Moschicos montes nominat : ab Ortu partem maris Caspii a Cyri ostiis, maxime illam, quæ circa Araxis sit ostia. Pars enim illa, quam Ptolomæus inter utriusque fluminis alveos, antequam in mare exonerentur, interceptam posuit; et inde in Austrum nonnihil in ora procurrit, quo referenda sit dubitatur, quum Strabo, ut vidimus, videatur Albanie sub Caspianæ nomine adjunxisse, Ptolomæus Armeniæ; quam etiam Atropateni, quos stringit, sibi vindicare possint.

85 Talem igitur regionem (inquit pag. 5 majore, Galanus) majorem nimirum Armeniam, post gloriosam Christi Domini Ascensionem in cælum, Bartholomæo ad euangelium Christi prædicandum obgisce, assermat etiam Baronius; ad annum Christi 44 num. 34. S. Theodorus Studita, cujus de Bartholomæo sermonem infra damus, F Armeniam etiam Apostolo attribuit : Ei autem inquit, qui nunc celebri fama laudatur, sors et portio Armeniæ locus, qui est ab Evilath usque Gabaoth, et in multis gentibus, et civitatibus est distributus. Quid hac phrasi, Ab Evilath usque Gabaoth, designatum terrarum voluerit S. Pater, est obscurissimum. Videtur in Indiam usque, ut terminum Orientalem, Armeniam, et prædicationem S. Bartholomæi extendere. Nam per terram Evilath, seu Hevilath, quam Gen. 2, *. 11 Phison unus ex paradisi fluviiis circuire dicitur, antiqui penè omnes Indiam intelligunt intra Gangem sitam, sicut per Phison, Gangem intellexerunt : an recte, hic non disputo. Videsis aut Calmetum, aut a Lapide in cap. 2 Gen. Per Gabaoth haud dubie terminum Occidentalem significat. Quem autem? Hoc nec ullibi explicatum invenio, nec sine fundamento divinare volo. Porro luce euangelii Armeniam a Bartholomæo illustratam confirmat Martyrologium, et Breviarium Romanum, aliique auctores quam plurimi.

86 Scriptores Armeni, citati apud Assemanum tom. 3, par. 2, non modo Armeniacam

S. Bar-

aliis Asiae majoris provinciis.

A S. Bartholomæi prædicationem pro comperta habent, sed et multas addunt Asiæ provincias. Unum ex multis referam. Pag. 5 Amrus ante laudatus sic loquitur : Nathanael qui et Bartholomæus, una cum Thoma, et Lebæo ex xii, et cum Adeo, Mari, et Aghæo ex septuaginta, docuit Nisibin, (urbem Mesopotamiæ) Mesopotamiam, Mosul (Assyriam teste Assemano supra) Babyloniam, Chaldaeam, Arabiam, Orientem, Nabathæam, Huzitidem (hæ duæ provinciæ sunt Arabiæ) et Persidem : tum in Armeniam majorem profectus, ejus incolas Christiana religione imbuat, ibique ecclesiam ædificavit, demum ad Indos et ultiores Sinas migravit, eique pellis detracta est. Subjicit Assemanus ipse : Quod de Indis Sinisque dicitur, suspicor ad Thomam referendum esse, et Bartholomæo apostolo ex amanuensis incuria, aut Amri oscitantia tributum. Assentior viro erudito in eo, quod non putem post diuturnos in Armenia labores, in Indiam amplius pervenisse, ibique martyrio coronatum. Potuit tamen ea intentione, ut Indiam repeteret, ad partes Asiæ magis Orientales accedere, fructuque prædicationis retentus in via, puta in Albania, ubi probabilius gloriosa morte sublatum dicemus, subsistere. Ceterum in omnibus his provinciis quasi in transitu aliquamdiu fidei semina jecisse Apostolum mihi non improbat, diu in illis substitisse non existimo : nam præcipuæ provinciæ a S. Bartholomæo fidei luce illustratæ, India esse videtur, minor Asia, et major Armenia, addi fortasse potest finitima Armeniæ Albania, ut patebit, cum de morte Apostoli erit agendum. Nicetas in Oratione sæpe citata etiam Æthiops orientales a Bartholomæo fide imbutos scribit, quamvis id in Latina versione Combefisii sit prætermisum. Verum non Africanos Æthiops intelligendos putem, sed Indos ipsos orientales. Nam et auctor sermonis de duodecim Apostolis supra citatus, idem de Thoma affirmat : Thomas baptismate Æthiops dealbat. Potuerunt illi Indiæ populi Æthiopes vocari, vel a colore nigro cum Æthiopibus communi, vel quia ex Æthiopia profecti, ibidem sedes locarunt. Audi doctissimum

C Petavium in notis ad S. Epiphanium tom. 2, pag. 371 : Multiplex, inquit, apud antiquos erat Æthiopia. Altera in Asia ad Indum, sive ut alii volunt, Gangem fluvium. Altera in Africa etc. De hac itaque Æthiopia, de his Æthiopibus Nicetas intelligendus, qui forte per Æthiops, non nisi nigro homines colore significare voluit. Sed tempus est ut inquiremus, ubi, quoque mortis genere laborum suorum mercedem consecutus sit gloriosus Apostolus.

§ IX. Ubi, qua occasione, et quomodo martyrii palmam adeptus sit S. Bartholomæus. Ordo prædicationis usque ad mortem probabiliter assignatus.

Unde, et quo mortis genere ad cælos transmigraverit Bartholomæus apostolus, non nisi probabili conjectura dici potest. Quod ad locum spectat, multi martyrologi Indiam assignant, ut Usuardus, Ado, Florus Bedam amplificans

Indiam interiorem ; Florentinius ad xxiv Augusti etiam Indiam habet, quamvis ad xiii Junii Persidem assignet. Plurimi tamen auctores Majorem Armeniam Apostoli morte nobilitatam scribunt, quibus Martyrologium et Breviarium Romanum accedunt : verba alia occasione infra dabimus. Ne longior sim auctores singulos recensendo, ponam verba Tillemontii, cujus mihi placet conjectura : Omnes recentiores Græci, et Latini unanimi voce dicunt, martyrium subiisse in urbe Albana, vel Albanopoli dicta, quandoque per corruptionem Urbanopoli, quam statuunt in magna Arnenia seu Indica, ut vocant. Putem esse fortasse urbem Albanam in Albania ad litus maris Caspii, quæ finitima est Armeniæ. Placet, inquam, hæc mihi conjectura : cum quia nullam in Armenia civitatem invenio hujusmodi nominis, tum quia auctores ita discrepant in provincia assignanda, in qua civitas hæc fuit sita. Sic enim aliqua hujus discrepantiæ ratio dari potest : quippe Armeniam dicere potuerunt, quia huic est finitima ; Persiam, quia latissimum Persarum imperium totam fere Asiam complexum, et notissimum erat, et non longe dissitum ab hac urbe ; Indiam, quia remotiores sibi ignotas provincias hoc fere nomine indigetabant, et in India constabat prædicasse Apostolum. Denique ipsi etiam Armeni doctores huic favere videntur sententiæ. Amrus certe supra citatus scribit, ædificata in Armenia Ecclesia, in Indiam profectum esse, neque alii, ibidem apud Assemanum citati, ejus in Armenia ipsa mortem collocant. Diligens autem Armeniæ historiæ investigator supra laudatus Galanus, Præterea, inquit, liquido constat, utrumque apostolum (Bartholomæum et Thaddæum) circa regiones illas (Armeniæ) martyrium subiisse, quod cum hac opinione optime convenire, per se patet. Hæ rationes sunt, cur cum Tillemontio suspicer Albanopoli in Albania S. Bartholomæum martyrio coronatum. Siquis tamen meliora assignet, discere hic malim, quam docere. Quod autem Nicephorus Callistus lib. 2. cap. 10, Urbanopoli in Cilicia passum scribat, singularis est ; nec tanta ipsius auctoritas, ut nos morari debeat.

88 Occasionem necis Apostolo illatæ, ejusque auctorem Breviarium Romanum hoc modo memorat in lectionibus xxiv Augusti : Venit (Apostolus) in majorem Armeniam : ibi Polymium regem, et conjugem ejus, ac præterea duodecim civitates, ad Christianam fidem perduxit. Quæ res in eum magnam invidiam concitavit illius gentis sacerdotum. Nam usque adeo Astyagem Polymii regis fratrem in Apostolum incenderunt, ut is vivo Bartholomæo pellem crudeliter detrahi jusserit, ac caput abscindi, quo in martyrio animam Deo reddidit. Consonat fere martyrologium Galesinii ad nonum Kalendas Septembris : Deinde in Armeniam minorem profectus, Polemonem regem, ejusque conjugem, tum civitates præterea duodecim religioni Christianæ adjunxit. Cujus rei invidia commoti idolorum sacerdotes, regis Polemonis fratrem in Apostolum usque adeo concitarunt, ut is vivo Bartholomæo pellem crudeliter detrahi, tum caput abscindi jusserit. Videtur hic minor Armenia pro majori per errorem irrepsisse, et reguli conversi nomen mutatur aliquantulum, ut patet : cetera plane conveniunt. Romanum Martyrologium, quod hodiedum in usu est, tantum ait : Cum ibi plurimos ad fidem convertisset : Polymium,

AUCTORE J. B.

E

Martyrii occasio dicitur F

Apostolus mortuus Albanopoli, forte in Albana.

AUCTORE
J. S.

mium, ejusque conjugem, et duodecim civitates ad fidem conversas tacet. Et vero, quo hæc confirmem, non habeo, præter fabulosa Pseudo-Abdiæ Acta, aliaque ejusdem furfuris ex iis desumpta, ubi hæc fusius referuntur, multaque adjunguntur fictitia, de quibus suo loco.

conversio
Polymii regis.

89 Galanus supra citatus pag. 6 inquit sub quo Armeniæ rege hæc contigerint. Ubi enim dixerat, martyrium subiisse Bartholomæum, postquam... Polymium quemdam Armeniæ regulum ad fidem convertit; ut communiter omnes, recentiores puta, Abdiam secutos; ita post pauca subjicit: Quomodo autem sub Sanatrugho, qui Armeniorum rex nominetur (tempore Bartholomæi occisi) ista potuerint contingere, in dubium vocari posse videtur; cum nos, Bartholomæum jussu potius Astyagis, fratris Polymii regis, capite mulctatum legamus. Audiamus an hoc dubium satis removeat Galanus. Enumeratis duobus a Christo regibus Armeniæ, ita proseguitur pag. 9: Tertius fuit Sanatrughus filius sororis Abagari, (quem Christi tempore regnasse dixerat) cujus imperio sanctos apostolos Bartholomæum, et Thaddæum in regionibus illis interfectos fuisse, narrant Armenii: a quibus tamen minime discrepant historici nostri, quamvis Bartholomæum, jubente Astyage, regis Polymii fratre, ab idololatriæ sacerdotibus neci traditum asserant: nam Polymius, et Astyages quarundam Armeniarum provinciarum esse reguli potuerunt sub imperio Sanatrughi, totius Armeniæ regis. Et quidem, quod Astyages, frater Polymii regis, rex quoque fuerit, allimat Martyrologium Romanum: ac ultro, singularium tantum provinciarum regulos eos fuisse, colligimus ex Abdia Babylonio, aliisque gravibus auctoribus. Hæc Galanus.

ejusque auctor Astyages rex Polymii frater.

90 Verum objectum dubium adeo non eximit hæc responsio, quamvis satis apta, si constaret ab Astyage neci datum Bartholomæum, ut nomen tyranni, cujus imperio occisus est Apostolus, incertius sit quam ante: Galanus enim pro gravi auctore obtrudit nobis Abdiam, qui fabulator est ineptissimus, aliosque, qui forsitan ex impuro Abdiæ fonte id imprudenter hauserunt: neque enim alios assignandos putem quam Abdiam, sive auctorem, qui Passiones scripsit Apostolorum, hujusque sectatores, qui Astyagis nomen memoriæ prodiderint. Qui vero nihil cum Abdia habent commune, et auctores sunt melioris certe notæ, quam Abdias, nomen illius tyranni non exprimunt. Tacet Astyagem S. Theodorus Studita; tacet Nicetas Paphlago; tacet Josephus a Metaphraste editus; tacet Freculphus, editus in Bibliotheca Patrum sec. 9, par. 4, pag. 505: denique tacent alii plurimi, quos uti et Græcorum Menologia et Menæa prætermittito. Armeni etiam Astyagem nesciunt, Sanatrughumque tunc Armeniæ regem asserunt. Præterea observo hos omnes fere auctores quoad locum consentire, exceptis iis, qui locum non nominant. Cur igitur locum mirifico consensu exprimunt, auctorem cædis tacent? Nimirum quia locus innotuerat, auctor latebat. Quid, quod illorum aliqui alios omnino a rege nominant. Nicetas coram primoribus civitatis accusatum, illorumque jussu occisum scribit. Josephus loci præsidem auctorem cædis nominat. Alii generali nomine barbaros, aut impios vocant.

91 In tanto veterum de Astyage silentio solos ex antiquioribus martyrologis invenio Florum et Rabanum, qui Astyagem nominant, ita ut

hæc videantur vel ex ipso Abdia, vel ex Abdiæ D sectatoribus transcripsisse. Abdiam certe liberallyter descripsit Bellovacensis in Speculo lib. 9, cap. 83, et seqq., ita ut mirari non possimus cædis auctorem, etiamsi fictitius esset, inde ad alios auctores derivatum. Ex his autem, vel aliis Abdiam secutis, in Romanum Martyrologium et Breviarium videtur hoc irrepsisse, cum antiquiores et melioris notæ auctores, ut supra ostensum, illud non habeant. Hinc toti huic cædis occasione modo narratæ, toti, inquam, historiæ de Polymio, ejusque uxore, et duodecim civitatibus, ac de nece per Astyagem illata, tantum quisque fidei tribuerit, quantum Romano Breviario, dictisque martyrologiis tribuendum esse putaverit; quorum auctoritas licet non sit contemnenda; non tantam tamen esse existimo in hisce circumstantiis, ut dictæ historiæ firmum teneamur præbere consensum. Sed tempus est, ut inquiramus, qua tandem morte gloriosus Pugil fidei suæ confessionem, et prædicationem firmaverit, pro qua satis certum est occubuisse.

92 Mors itidem, ut cetera Apostoli, varie a variis auctoribus refertur. Græci plerique in crucem actum scribunt, Latini fere excoriatum habent, addunt aliqui et capite minutum. Nicetas Paphlago: Hæc, inquam, cum audissent impii, orationis novitate attoniti, atque adversus crucifixum indignati, continuo illius præconem virgis cæsum in crucem agunt. Quoad crucem consentit Josephus his verbis: Crucis supplicio et ipse condemnatus est. Verumtamen addit inferius modum diversum, a Niceta prætermissum: Rogavit carnifices illos, ut verso in terram capite in cruce suffligeretur: nec reclus, quemadmodum ejus magister, in crucem ageretur: ita et in ipsis cruciatibus suam in magistrum reverentiam conservabat. Quin etiam in cruce suffixus cum fratribus loqui non destitit, quoad sanctissimam illam animam Deo tradidit. Dissentit ab his in speciem certe (nam sunt, qui omnia conciliare volunt) S. Theodorus Studita, et ipse tamen Græcus, hæc scribens num. 4: Postquam vivus decoratus est, capite plectitur. Freculphus loco supra citato: Ad ultimum in Albano majoris urbe Armeniæ vivens a barbaris decoriatur, sicque terre conditur. Latini plerique, uti et Amrus Armenus supra citatus, his F assentiuntur; Græci vero passim, cum Niceta et Josepho, cruci affixum scribunt. Utri rectius? Difficile sane et ambiguum id determinare.

93 Ex his tamen sententiis verisimilior mihi apparet Latinorum, et Studitæ, qui excoriatum dicunt, quam Græcorum, qui crucifixum, cum quia majori nititur auctoritate, tum quia ratio id magis suadere videtur. Theodorus enim Studita cum Latinis et Armenis, qui melius de his quam Græci potuerunt esse instructi, auctoritate Græcis præponderant: adde communem in Ecclesia Latina de pelle Bartholomæo detracta traditionem esse, quam ex Abdia certe non habuit, cum ille de hac altum sileat. Rationem etiam Latinis favere dixi; nam crucis supplicium ab ignorantibus mortis speciem facilius fingi potuit, utpote satis eo tempore vulgare, vel cum prima in crucem sublatione, quam iidem Hierapoli factam scribunt, confundi. Non tam facile fingi potuit excoriatio, minus commune inusitatum.

94 Verum utrumque supplicium in S. Bartholomæo

quod videtur ex Pseudo-Abdia sumptum alioque incertum.

Alii crucifixum scribunt, E

alii vero excoriatum.

A tholomæo adhibitum fuisse, quidam neoterici ostendere conati sunt, ut auctores modo memoratos inter se conciliarent. Neque inficior modum eos conciliandi non omnino defuturum, si scriptores illi, qui inter se discordant, tantæ essent auctoritatis, ut ab eorum dictis nefas esset recedere: nam vel in cruce pellis detrahi potuit, vel post pellem detractam cadaver ad ignominiam in crucem tolli, quod Orientalibus usitatum fuisse scribit Lipsius lib. 3 de Cruce, cap. 12. Verum cum nullus ex auctoribus discordantibus innuat, utrumque supplicium fuisse adhibitum, id factum revera esse suspicari non possum, nedum affirmare. Neque enim tanta est dictorum scriptorum auctoritas, ut ad eos conciliandos necesse sit tam inusitata confingere, præsertim quod nullum istius opinionis ipsi suggerant fundamentum. Itaque probabilius existimo, pelle nudatum fuisse Sanctum: in crucem fuisse sublatum, ut certo falsum non abjicio, sed ut minus verisimile habeo; utrumque conjungendum non auctumo.

B 95 Quod vero aliqui auctores addunt, post cutem detractam, caput Sancto fuisse amputatum, nullo modo pugnat cum excoriatione, ideoque facilius admitti potest, cum auctorem habeat S. Theodorum Studitam. At merito contemnitur, quod ad hoc exornandum lib. 7, cap. 103 addit Equilinus: Cumque pelle nudatus adhuc vivus permansisset: et excoriatum Dominum prædicaret: et multos tantum cernentes miraculum convertisset: jussu regis decollatus est die sequenti videlicet viii Calend. prædicti mensis (Septembris.) Propter hoc quidam ejus festum celebrant die præcedenti, agentes memoriam martyrii excoriationis; quidam die sequenti agentes memoriam decollationis. Subtilem scilicet rationem reddit hujus diversitatis, sed illis ipsis opinor, qui diversos hosce dies S. Bartholomæo sacros esse voluere, incognitam. Nunc totum prædicationis cursum ad mortem usque probabiliter conjectura describam, ne cui tot regiones ab Apostolo obitas, ut supra diximus, incredibile videatur.

C 96 Primum in Judæa cum cæteris Apostolis prædicavit sanctus Bartholomæus; donec Apostoli invicem divisi in suas quique profecti sunt provincias. Qua divisione facta anno, ut putamus, ab Ascensione Christi duodecimo, in Indiam S. Bartholomæum profectum existimo, ita tamen ut in transitu varias regiones Christi fide imbuerit; neque enim ita in longe dissitas regiones abierunt Apostoli, ut eas, per quas iter instituebant, omnino negligerent. Itaque in itinere, ad Indiam suscepto, fide illustratas ptem supra nominatas Arabiæ provincias, Huzitidem, Nabathæam, Arabiam felicem, seu Homeritidem, Huzitis enim, sive terra Hus, licet situs ejus incertus sit, prima tendentibus ex Judæa in Orientem se offerre videtur, secundum Calmetum in Dictionario biblico, ubi ita suam sententiam profert, ad vocem Hus: Censemus, certum ejusdem regionis situm in Idumæa constituendum ad Orientem Jordanis, et Galaaditidis, non longe a Bozra, et a regione, veteri nomine Ausitide appellata. Hinc progressus fuerit in Nabathæam, de cujus incolis Cellarius Geographiæ plenioris tom. 2, lib. 3, cap. 14: Nobile quoque nomen in Arabia est Nabathæorum: quod Hieronymus Quæst. in Genes. xxv a Nabajoth, Ismaelis primogenito deducit. « A Nabajoth, inquit, » omnis regio, ab Euphrate usque ad mare ru-

brum, Nabatena usque hodie dicitur. » Desertam sic Arabiam cum magna parte Petrææ comprehendit. Ex hac in Homeritidem, sive Arabiam felicem, etiam Sabæam dictam pervenitur; in qua Apostolum prædicasse dictum est. Scio iter a me descriptum non esse in Indiam brevissimum, nec ab Occidente recta in Orientem ducere, sed ad Austrum parumper vergere. Verum cum hæ provincie Apostoli prædicatione scribantur illustratæ, non video ubi hoc commodius collocem, quam in itinere ad Indos suscepto; nam ex Arabia felice facili per mare tractu in Indiam citeriorem penetrare potuit. Per has itaque Arabiæ provincias in transitu saltem, forte etiam longiori mora, illustratas, in Indiam intra Gangem, ubi nunc vastissimum magni Mogoris imperium, ubi Bisnagar, aliaque regna sunt, pervenire potuit.

E 97 Quanto autem tempore amplissimum illum Indiæ agrum excoluerit S. Apostolus incertum est. At plures Indicis laboribus annos tribuendos, Ecclesiamque ibidem recte constitutam, ex eo colligi videtur, quod tanto post tempore Pantænus memoriam Apostolicæ prædicationis rigentem deprehenderit, Evangeliumque Matthæi, apud fideles ibi relictum, non in Indorum linguam conversum, ut perperam supra scribit Freculphus, sed Hebraicis litteris exaratum, ut Eusebius testatur, et Hieronymus. Non enim discedens, relicturus ibidem videtur fuisse Evangelium, nisi Ecclesia recte constituta fuisset, et spes affluisset ulterioris Indorum conversionis. Quod autem jactum in agrum Indorum fidei semen in uberiores messes, post Apostoli discessum, non excreverit, præter judicia Dei, quæ scrutari non oportet, gentis pertinacia, vel principum tyrannide contingere potuit. Nunc Apostolum in minorem Asiam deducemus, ubi aliqui primum prædicationem ponunt. Verum his obstat Rufinus, alique, qui Indiam Bartholomæo decretam scribunt: et tempus ipsum horum sententiæ repugnat, nam in Asia minore cum Philippo ex Scythia reduce, usque ad mortem ipsius prædicasse dicitur Bartholomæus; et post mortem Philippi ex Phrygia in Lycaoniam profectus: commodius ergo Indica prædicationi prior videtur collocata, ne dicere cogamur Bartholomæum ab Apostolorum divisione usque ad Philippi mortem semper in minore Asia mansisse, quod minus est verisimile.

F 98 India itaque relicta, per obscuriores aliquot intermedias provincias in Persidem regressus videtur Bartholomæus; inde Babyloniam lustravit et Assyriam, vicinas provincias; atque in Mesopotamiam fuerit progressus, quas itidem regiones Bartholomæo attribuunt Armeni: unde in Terram sanctam, vel in Asiam minorem, hodie Natoliam, potuit pervenire. Hoc per conjecturam descriptum iter: nam potuit deinde etiam hasce lustrare provincias. In minori Asia Philippo conjunctum esse, cum eoque Mysiam, et Lydiam percurrisse, in Phrygia multa passum; ac, Philippo Hierapoli in cruce mortuo, in Lycaoniam profectum, ex Græcis auctoribus narratum est. Lycaonas dein multo tempore doctus videtur, egregiumque laborum suorum fructum in ea provincia collegisse. Hæc in Asia minori, provincia a pluribus auctoribus memorata. Ultimam modo Bartholomæi palestram, Armeniam, inquam, majorem invisemus. Hæc ideo a me statuitur ultima, quia in illa, saltem paullo latius sumpta, non modo, ut cum

Aposto-

AUCTOR
J. S.

India,

F

Asia minor.

AUCTORE
J. S.

Armenia-
majore.

Apostolo loquar, bonum certamen certavit. sed et cursum consummavit; repositam sibi justitiæ coronam a justo Judice consecutus.

99 Ex Asia minore in majorem Armeniam profectus Apostolus, amplissimum rursus nactus est laboribus suis campum. Multis ibidem annis prædicasse est verisimile; nam, ut scribit Amrus Armenus doctor, num. 86 citatus, ejus incolas Christiana religione imbuat, ibique Ecclesiam ædificavit, quod brevi tempore non videtur peractum. A partibus Occidentem versus sitis ad Orientem paulatim progressum putem, donec ad finitimam Armeniæ Albaniam pervenerit, ubi probabiliter gloriosa morte defunctum, supra diximus. Quod quo anno factum, incertum est. Labbeus tamen in Compendio chronologico ad annum Christi 71 ita scribit: Aliqui hoc anno ponunt martyrium S. Bartholomæi Apostoli. Si ad illum annum pervenerit Apostolus, imo si etiam decennio citius defunctus fuerit, satis profecto temporis habuit, ut descriptas a nobis provincias perlustraret, et singulas Christiana fide illuminaret. Nunc te, lector, monitum velim, hunc prædicationis ordinem a me non esse assignatum, ut necessario ita factum credas, sed ut perspicias, non esse incredibile, omnes hasce provincias visitatas ab Apostolo, et fide imbutas. Quippe si tres illas provincias, Indiam dico, minorem Asiam, et majorem Armeniam, quæ pluribus testibus a Bartholomæo dicuntur excultæ, quam ut id negare prudenter possimus, fateamur illi tribuendas: ratio fere itineris exigit, ut et eas, quas Armeni auctores adjuvant, ei non abjudicemus. Quod ad itineris ordinem attinet, magis quid fieri commode potuerit, quam quid factum fuerit ostendere volui; nisi quod Indiam ante minorem Asiam; Armeniamque post reliquas, ab Apostolo fide imbutas existimem.

§ X. An aliquid scripserit Apostolus?

Hæretici antiquiores sinxerunt Evangelium aliquod secundum Bartholomæum, de quo meminuit S. Hieronymus prologo Commentariorum super Matthæum, quod et ibidem refutat ex quatuor animalibus Ezech. 1, quatuor Evangelistas significantibus. Gelasius Papa illud olim inter apocrypha rejecit, apud Labbe tom. 4 Concil. col. 1264. Fuerunt etiam Catholici, qui quædam a S. Bartholomæo scripta esse putaverunt, quia in mystica vulgo S. Dionysii Theologia, quædam ejusdem Apostoli sententia citatur hoc modo: Οὕτω γοῦν ὁ θεὸς Βαρθολομαῖος φησι, καὶ πολλὰν τὴν θεολογίαν εἶναι καὶ ἐλαχίστην καὶ τὸ εὐαγγέλιον πλατὺ καὶ μέγα, καὶ αἰθρῆς συνετεταγμένον. Quam ita Latinam reddit Corderius noster Operum S. Dionysii tom. 2, pag. 3. Hac utique ratione divus Bartholomæus ait, et copiosam esse theologiam, et minimam, atque Evangelium amplum et magnum, et rursus concisum. Ex quo ita colligit § 3, pag. 10 laudatus Corderius: Unde colligitur, S. Bartholomæum aliqua etiam Theologica scripsisse, uti et alios Apostolos verosimile est, de rebus ac questionibus divinis per epistolam pro occasione interrogatos, de iisdem brevi saltem scripto respondisse, et sublimissima, quæ ex ipso Deo hauserant oracula, tradidisse, quæ aliquamdiu,

ut solent epistolæ, asservabantur; et Catholicis communicabantur, sed postmodum temporum injuriis interciderint. Idem ante in scholiis ad S. Dionysium collegerat S. Maximus, apud citatum Corderium pag. 15, ita in dictum locum scribens: Σεμειώσαι καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀπλάστον τοῦ εἶναι ταῦτα τὰ θεῖα συντάγματα τοῦ μεγάλου Διονυσίου. Πρὸς οἷς γὰρ ἐν τοῖς προτέροις λόγοις τινῶν τῶν συνόντων τοῖς Ἀποστόλοις μὴ μὴν χρήσεων ἐποιήσατο, νῦν παραπλησίως τοῦ θεοῦ Βαρθολομαίου χρήσιν ἄγει, ὡς δηλοῖ τὸ φησὶν. Εἰ γὰρ ἀγράφως ἦν διδάσκει, εἰρήκει ἂν Ἐφεση. Hæc S. Maximi verba genuine interpretatur Corderius hoc modo: Hinc etiam nota, hæc divina Opera sine fictione esse magni Dionysii. Præterquam enim quod in prioribus libris quorundam dicta citaverit, qui Apostolis convixerant, modo similiter divi Bartholomæi sententiam adducit; uti verbum Arr declarat. Nam si absque scripto id tradidisset, utique dixisset

101 Combefisius in Auctario novissimo part. 1, pag. 496, in hunc maximi locum errorem irrepsisse putat; emendandum, ut ait, ex ipsa serie, et ex Pachymere. Non gravabor viri eruditi rationes expendere. Ita sententiam suam probare aggreditur: Probat Maximus esse genuinum opus Arcopagitæ, ex simplicitate, qua in superioribus citavit auctoritates χρήσεις, quorundam, qui cum Apostolis vixerunt; et νῦν παραπλησίως etc. ut supra. Hic sane Combefisius a mente Maximi aberrat longissime, Græcorum verborum vim non assecutus. Non enim τὸ ἀπλάστον, quod simplicitatem interpretatur, refertur ad modum citandi auctoritates, ut refert Combefisius, sed ad esse Opera S. Dionysii. Audi verba: Σεμειώσαι, inquit, καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀπλάστον τοῦ εἶναι ταῦτα τὰ θεῖα συντάγματα etc. Quod sic barbære vertas: Nota et hinc non fictum (sive sine fictionem) essendi hæc divina Opera etc. Quodque eleganter expressit Corderius: Hinc etiam nota, hæc divina Opera sine fictione esse magni Dionysii. Audiamus an meliora sint cetera Combefisii. Prolatis verbis Græcis, hæc subjungit: Ubi Cord. « Modo similiter D. Bartholomæi sententiam adducit, uti verbum Arr declarat. Nam » si absque scripto id tradidisset, utique dixisset, » Dixit » (Aiebat habet Corderius) Quasi nimirum velit Maximus, Bartholomæum aliquid scripsisse, atque id sibi videatur ex Dionysio ipso colligere. Nec aliter Lancel.; quod ita sensisse, vel inde voluisse colligere Maximum virum sapientissimum, perridiculum est. At ridiculum mihi profecto non videtur virum etiam sapientissimum, prout verba ejus sonant, intelligere. Substituendam tamen putat aliam sententiam Combefisius, quia Pachymeres, quem adducit, hæc de traditione quadam Bartholomæi non scripta intelligit, quemque non Dionysii magis, quam ipsius Maximi fidissimum vocat paraphrastem. Non video cur Pachymerem Maximi velit interpretem, nam Maximo, quem ne nominat quidem hoc loco, Pachymeres est prorsus contrarius: unde hic nihil prodest ad mentem Maximi intelligendam. Accipe nunc, quam substituit sententiam. Sic ergo, ait, et Max. « Χρήσιν ἄγραφον ἄγει, ὡς δηλοῖ τὸ, φησὶν· εἰ » γὰρ ἐγράφως ἦν διδάσκει, εἰρήκει ἂν Ἐφεση. Sententiam non scriptam adducit, uti verbum, » Arr, declarat: nam si scripto id tradidisset, » utique dixisset, Dixit. » Est id quidem subtilius, inquit, quam verius. At ne subtiliter quidem substitutum. Rationem substitutionis sue

dat

A dat magis ridiculam, sic prosequens. Aliquid tamen momenti habens ad conjecturam; ut quod viva voce; quasi de præsenti, et rumor volans significetur; quod vero scriptum est, de præterito, quasi ratum, eo quod libris et chartæ, seu tabulis insertum est. Fallor si hæc placitura sint eruditibus; at ne ipsi quidem Combefisius plauerunt. Idcirco post pauca: Ne sic leviter existimemus lusisse Maximum, (quis leviter ludentem inducit Maximum nisi Combefisius?) pro ἐφη. . scripserit γράζει, in quo subtiliter mentem venatur Dionysii. Nempe si sententiam scriptam Bartholomæi citasset, dicturus erat γράζει, scribit, ut in ejusmodi solet. En lector, quot corruptiones sint necessariae, ut tandem ridicule disputantem inducat Maximum. Nam neque Dionysium, neque Maximum ipsum in citationibus suis id servasse, ut cum scriptam sententiam citarent, semper dicerint γράζει scribit, manifestum est ipsorum scripta legentibus. Passim enim dicunt ἐφη, ait, etiam de scripta sententia, rarius, γράζει, scribit. Nonne igitur ridicule ex voce ἐφη, ait, quæ frequentius etiam est usitata, cum scripta adducitur sententia, colligeret Maximus, sententiam Bartholomæi adduci ore prolatam, non scriptam?

sed integer probatur:

402 Nunc, ne quis putet collectionem Maximæ æque esse ridiculam, si verba ipsius servantur integra, sique, prout verba sonant, colligere voluerit, sententiam Bartholomæi scriptam citatam fuisse a Dionysio, quia citata fuit per τὸ dicit, non dicebat aut dixit; collectionem illam paullo prolixius exponam, quæ nihil certe habet inconcinni, nihil ridiculi, prout putabat Combefisius. Audi verba Maximæ: Modo, inquit, similiter D. Bartholomæi sententiam adducit: uti verbum, Ait, declarat. Nam si absque scripto id tradidisset, utique dixisset, AIEBAT. Quod sic expono. Qui scriptam alicujus sententiam citat, quamvis uti possit et præterito, recte utitur præsentis dicit, quoniam litera scripta manet; et auctor præsentis tempore in scriptis suis adhuc loquitur. Qui vero ore prolatam sententiam adfert, uti passim debet præterito perfecto vel imperfecto; nam auctor præsentis tempore sententiam illam non dicit; sed dicebat, vel dixit, dum viveret. Id quidem non serratur, quando personam quasi præsentem inducimus per prosopopœiam, nec quando ejusdem personæ dicta vel facta describimus. Serratur tamen plerumque, quando ad dicta nostra confirmanda celebrem alicujus sententiam ore prolatam adducimus. Audi quomodo Act. 20, v. 35 dictum Christi, antea non scriptum, citetur: Quoniam ipse dixit. « Beatius est dare magis » quam accipere. » Audi et Hieronymum in cap. 6 ad Galatas, ubi dictum Joannis celebre, non scriptum, adducit: Beatus Joannes Evangelista... nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc: « Filioli diligite alterutrum ». Minus recte, minusque proprie in priori sententia dictum fuisset Dicit; in secunda, Proferi, vel solet proferre, ut patet ex sensu. Qui plura exempla desiderat, legat veterum philosophorum vel Patrum apophthegmata, a variis collecta. Sic itaque et Maximus contendit, Dionysium non dicturum fuisse Ait, si sententiam oretenus prolatam citasset, quia id eo tempore, quo scribebat Dionysius non dicebat Bartholomæus: sed dicturum fuisse Aiebat, quod magis fuisset proprium et genuinum. Habes, lector, collectionem Maximæ, quæ certe ridicula

videri non debet, quoniam a consuetudine citandi passim recepta argumentatur: an autem rem plane conficiat, non examinandum.

ACTORUM
J. S.

403 Si omnino constaret Opus illud de Theologia mystica esse magni Dionysii Areopagitæ, argumentum S. Maximæ probabiliter satis evinceret verba Bartholomæi adducta, ex aliquo ipsius scripto esse desumpta: verum cum de auctore istius Operis maxima inter eruditos sit controversia, multique contendunt Opus esse auctoris longe posterioris, idque ex hac ipsa S. Bartholomæi auctoritate allata probare conentur, tota hæc Maximæ ratiocinatio incerto nititur fundamento: ita ut ne quidem certo inferre possumus, sententiam hanc S. Bartholomæo tribuendam, tamquam apophthegma aliquod, scripto ab eo non exaratum, sed sæpius dictitari solitum. Dicam itaque breviter quid de re tota sentiam. Qui Theologiæ mysticæ S. Dionysium Areopagitam statuunt auctorem, admittere necessario debent hanc Bartholomæi esse sententiam, vel ex scriptis ejus desumptam, vel ut apophthegma Sancto familiare. Qualia apophthegmata tum veterum philosophorum, tum antiquorum Patrum reperiuntur multa, variorum scriptis posteriorum memoriæ commendata. In dicta autem suppositione probabilius mihi videtur, sententiam illam ex scripto quodam Apostoli productam, quam oretenus ab eo traditam. Nam modus citandi Dionysii id magis indicat, ut recte colligit Maximus: neque incredibile videtur, Bartholomæum, uti et alios Apostolos, de rebus divinis consultum fuisse, et vel brevi scripto, vel epistola mentem suam aperuisse; quæ scripta temporis injuriis, tyrannorumque persecutionibus intercidere potuerunt: sicut intercidisse videtur quædam Pauli ad Corinthios epistola, cujus ipse meminit in priori ad Corinthios cap. 5 v. 9. Quamvis non omnino improbabile putem, Dionysium intelligendum esse de sententia Bartholomæi oretenus tradita, ut intelligit Pachymeres in paraphrasi Dionysii, in citata Corderii editione tom. 2, pag. 22, cum ille modus citandi celebria dicta non ita universalis sit, ut a Dionysio non potuerit negligi. Hæc in supposito, quod mystica Theologia sit S. Dionysii, cum vero quæstioni celebri de Scriptis S. Dionysii me hic immiscere nolim, de re tota nihil certi statuendum judico. Sunt, qui illam, de qua disputatur, sententiam ex Pseudo-euangelio secundum Bartholomæum depromptam putent, quod verisimile est, si alius a magno Areopagita Theologiæ mysticæ sit auctor. Ceterum apud Labbeum tom. 4 Conciliorum col. 489 ex lib. 8 Constitutionum apostolicarum cap. 19, et 20, habetur quædam Constitutio de diaconissa nomine Bartholomæi. Verum cum hæ Constitutiones sub Clementis nomine sint confictæ, pluribus de his agere supersedeo. Nunc quæ, et qualia sint quæ de S. Bartholomæo circumferuntur Acta, necessario discutiendum.

an scripserit
S. Bartholomæus incertum.

E

F

§ XI. Scriptores Actorum varii.

Baronius in Martyrologio Romano ad diem xxv Augusti de Actis S. Bartholomæi hæc memorat: Gestorum autem ejus quædam feruntur Abdiæ nomine; quædam incerto auctore in libro qui inscribitur, Passiones apostolorum, habentur: alia his similia extant in antiquis codicibus

cibus

AUCTORE
 J. S.

cibus manuscrip. : alia , quæ scripta a Josepho recitat Metaphrastes : edidit et alia Perionius , in quibus omnibus (secundum apostoli sententiam) sic omnia probet lector , ut quod bonum est , teneat. Recte Baronius non omnia quæ de S. Bartholomæo scripta leguntur , pro veris habenda , sed singula examinanda monet : verum non æqu promptum erit omnibus , qui scripta illa legent , rerum a falso secernere : idcirco pro instituto nostro quantum singuli auctores , qui S. Bartholomæi gesta scripsere , fidei mereantur , paullo prolixius examinabimus , ut fabulæ , quæ hic occurrunt multæ , eliminentur. Abdias vulgo Babylonius ceteris prior tempore , ut videtur , quamvis ætas ejus definiri non possit. Cæteris autem priorem fuisse inde colligo , quod alioquin non prætermisisset translationem Liparitanam aliorum æro notissimam. Unde perperam seculo x eum vixisse vult Oudinus tom. 2. de Script. Eccl. col. 420 , cujus argumento non probatur , quidquam ex Usuardo sumpsisse Abdiam. De hoc Sixtus Senensis lib. 2 Bibliothecæ sanctæ pag. 43 ita scribit : Apostolorum duodecim Vitæ , has , ut referunt Jacobus Archiepiscopus Genuensis in libro Annuarum solemnitatum , et Petrus episcopus Equilinus libro 9 Catalogi Sanctorum , Hebraice scripsit Abdias primus Babylonis episcopus , ab ipsis Apostolis ordinatus , quas Eutropius Abdiæ discipulus , transtulit ex Hebræo in Græcum , et Julius Africanus in Latinum : verum ut opinor , Julius non Latine , sed Græce scripsit. Nuper ex Germania sub titulo hujus Abdiæ prodire libri decem de Historia certaminis apostolici , Oporini typis excusi , quos ut fide indignos , Paulus Papa quartus inter scripta a se damnata rejecit. Hæc Sixtus , cum imposturæ Pseudo-Abdiæ nondum erant penitus detectæ.

103 *Bellarminus de Scripturis ecclesiasticis in Abdia pag. 69 editionis anni 1613, de Vitis apostolorum ejusdem Pseudo-Abdiæ dicit: Vita apostolorum, quæ sub nomine ejus circumferuntur, fabulis similiores sunt, quam veræ narrationi. Nec melius critici moderni de Pseudo-Abdia pronuntiant. Audi unum ex omnibus Remigium Ceilier tom. 1 Historiæ generalis auctorum sacrorum lib. 3; cap. 2, art. 3, pag. 489: Acta Apostolorum, Abdiæ tributa, rejecta sunt communi consensu, ut supposita et fabulis plena. Impostor, qui hæc Acta composuit, se venditat pro episcopo, ab ipsis Apostolis, cum in Persidem irent, consecrato. Opus suum in linguam Latinam translatum dicit per Julinum Africanum et Hegesippum secundi seculi scriptorem citat, quem, si fuisset primi seculi, aut temporis Apostolorum, videre non potuisset. Acta illa in duos libros distributa sunt. Multi ibidem repertiuntur modi loquendi, qui manifeste probant Opus ab initio Latine scriptum fuisse, non Hebraice, ut auctor nobis persuasum cupit. Recte itaque Tillemontius dicit tom. 4 Monument. pag. 596, nota 3 in Jacobum Majorem; quod non nisi in hoc auctore reperitur, non majoris esse ponderis, quam si nullibi reperiretur. Addo ego, hoc ipso quod aliqua in Pseudo-Abdia habeantur, eadem mihi suspecta fieri, si in recentioribus auctoribus inveniam, cum videantur ex impuro hoc fonte profluxisse.*

multi recentiores secuti, idem edenda: 406 Hac de causa statueram a fagmentis Abdiæ prorsus abstinere; sed re maturius perpensa mutari consilium. Vidi enim ex recentioribus biographis nullum fere esse, qui multa ex Abdiæ fabulis scriptis suis non admiscuerit, adeo-

que fabulas has magis jam invaluisse, quam ut solo silentio sepeliri possint: quapropter tota hæc Acta fabulosa lectorum oculis objicienda putari, ut videat quisque, nihil simile in sinceris utcumque Bartholomæi Actis, post illa subjiciendis, reperiri. Hinc eadem opera manifestum fiet, quid fidei mereatur Petrus Equilinus episcopus, Jacobus Januensis, Perionius, alique auctores, in illis, quæ ex Abdia liberaliter descripserunt. Hactenus de omnibus Pseudo-Abdiæ scriptis dictum est. Audiamus nunc etiam quid maxime circa Acta S. Bartholomæi notaverint eruditi quidam. Molanus in Martyrologio Usuardi ad nonum Kalendas Septembris inter alia hæc notat. De passione autem ejus quæ incipit, *INDIÆ TRES*: (est hoc initium Actorum Bartholomæi per Abdiam) præclare scripsit Radulphus de Rivo ab hinc annis fere ducentis: *Passiones sanctorum Bartholomæi, Matthæi, Simonis et Judæ, periculose in officio divino leguntur: de Canonum observantia proposit. 41.*

107 Post Molani Martyrologium citatum, de his scribitur: *imprensa legitur historiarum Censura Joannis Hesselii, ubi cap. 8 hæc de Bartholomæi Actis habentur.* Passionem sancti Bartholomæi, quæ incipit: *Indiæ tres esse apud historiographos dicuntur, non recipio, quamvis sciam magni fieri (illo scilicet tempore.)* Non solum quia domon de eo dicit, quod Angeli non permittunt eum fatigari, aut esurire: et quod dicit eum purpura, et gemmis vestiri; quæ incredibilia sunt, eo quod Christus non per eum, qui tamquam nobilem se gessit in vestibus, convertit mundum, sed per contemnentes ornatum externum. Nec discipulus major est Domino, qui fessus fuit, et esurivit. Neque solum ob verba diaboli, quæ possent mendacia dici, rejicio historiam; sed quia ipse Apostolus ex sua persona dicit, quod nulla ab initio seculi votum virginitalis obtulit ante Mariam. (*An hæc ratio satis sit solida hic non disputo: eam multis probare conatur Hesselius, verum non pauciora possent reponi.* Qui hæc cupit, videre potest in Responsionibus Papebrochii part. 2. articulum 15.) Item dicit S. Bartholomæus quod sicut accipiter accipit avem, ita diabolus rapuit Christum, et posuit inter feras in deserto, cum expresse dicant Lucas, Matthæus, et Marcus, Christum a proprio spiritu ductum in desertum. Et dicit hæc Historia Dominum dixisse ad diabolum in prima tentatione: *Ego ejiciam te de dominatione, quam per dejectionem primi hominis usurpasti.* Certe si hæc dixisset, diabolus scivisset eum esse Filium Dei: nec secundo tentasset dicens: *Si Filius Dei es.* Deinde dicit, diabolum alterum angelum apostolicum sibi sociasse, qui dicitur Mammona: quasi videlicet diabolus non sit ipse Mammona, aut quasi ipse solus non possit satis tentare. Deinde ponit unicam tentationem diaboli, qua dicit eum Christum tulisse in montem excelsum, et supra pinnam templi, cum Matthæus et Lucas expresse distinguant tentationem factam in pinna templi ab ea, quæ facta est in monte excelso. *Hæc Hesselius. Plura observabo in notis, ubi etiam assignabo, unde multa Abdius videatur mutuatus.*

108 Præter fabulas Abdiæ habemus de S. Bartholomæo tres Orationes encomiasticas Græcorum auctorum; nempe S. Theodori Studitæ, Josephi cujusdam incogniti, et Nicetæ Paphlagonis, de quibus agit Tillemontius tom. 4 Monument. pag. 643 nota in Bartholomæum tertia. Pag. 644 ita eorum fidem elevat: Præterquam quod tempus

de his Res.
In consue.

14

A quo Josephus, S. Theodorus, et Nicetas vixerunt, non magnam ipsis tribuit auctoritatem, videmus quod se invicem destruant, in facto principali, id est, morte Sancti. Ita Tillemontius, in dictos auctores iniquior, quos eodem fere cum Abdia loco habere videtur. At vero, etiamsi conciliari vix possit, quod de morte S. Bartholomæi scripserunt, non omnes errasse sequitur, sed unum ex illis. Quæ præterea objicit, ad translationem corporis spectant, in gloria Sancti posthuma examinandam. Idem auctor pag. 643 putat, Josephum S. Theodoro antiquiorem esse; ut contrarium mox ostendam esse probabilius. Antiquior ergo inter illos, uti auctoritate major, videtur esse S. Theodorus Studita, de quo ita Bellarminus de Scriptor ecclesiast. ad annum 820.

S. Theodori
Studite,

109 Sanctus Theodorus Studites, vir admirandus, et potens opere et sermone... Miraculis clarus migravit in cælum anno Domino DCCCXXVI. Porro sanctissimum fuisse Theodorum et doctissimum, apud omnes in confesso est; ita ut nulla possit esse suspicio, fabulas eum scribere voluisse: prudenter autem processisse, ex eo probatur, quod maluerit pauca narrare, eaque sibi probata, quam multa et incerta scribere. Mihi itaque, quidquid critici aliqui senserint, religio est, tali viro fidem non adhibere in iis, quæ de gestis S. Bartholomæi memoriæ tradidit; ut et de corporis translationibus postea ostendam.

interprete
S. Berthario,

110 Sermonem S. Theodori edidit jam pridem Acherius tom. 2 Spicilegii recusipag. 124, et seqq., sicut eum interpretatus est Anastasius Bibliothecarius. Habemus nos eundem ex variis codicibus Mss.: primo ex codice 696 reginæ Sueciæ, dein ex vetusto Passionario Ms. Neapolitani monasterii S. Mariæ montis Oliveti; tertium Ms. apographum Capua Bollando transmissum est a P. Silvestro Acosta Capuano, rectore ecclesiæ SS. Cosmæ et Damiani de Quadropanis. Horum porro posteriora duo quam aptissime inter se consentiunt etiam quoad voces; ab Anastasiana vero interpretatione quoad phrasim sæpe dissentiunt, ita ut dubitari non possit quin alterius sint interpretis. Interpres autem ille in tertio dicitur fuisse S. Bertharius abbas Casinensis, de quo Leo Ostiensis in Chronico Casiniensi lib. 1, cap. 33: Hic apprime litteratus, nonnullos tractatus, atque sermones, nec non et versus in Sanctorum laude composuit. Cujus et Anticimenon de plurimis tam veteris quam novi Testamenti questionibus hic habetur: aliquot etiam de arte grammatica libri, etc. Creatus est abbas, ut ibidem in notis dicitur, anno 856 vel 857, quo etiam tempore Anastasius Bibliothecarius floruit.

qui addidit
Translatio-
nem corporis
alteram;

111 Ex hujus igitur interpretatione Bertharii Studitæ Orationem edam collatis inter se manuscriptis. Præfigitur Orationi præfatio, quæ etiam habetur apud Acherium, sed mutila, quæ ejusdem videtur esse auctoris. Subditur etiam Orationi Studitæ narratio translationis Beneventum, quæ subjecta legitur apud Acherium, unde dubium puto, an Anastasio narratio istius translationis tribuenda sit, an Berthario; quin imo potius Berthario, quam Anastasio adjudicandam existimo, tum quia Anastasius in epistola sua ad Aionem Beneventanum antistitem nullam adjunctæ a se narrationis mentionem facit, tum quia in festo ipsius translationis dicta videtur ex his verbis, partim apud Acherium omissis: Quæ deinceps occasione, quove sit ordine de eadem insula Beneventum translata, unde hodierna

FESTIVITAS CELEBRATUR, EVESTIGIO PROMENDUM EST. AUCTORE J. S.

Jam vero Anastasius Orationem Studitæ interpretatus est, ut ad episcopum Beneventanum eam mitteret, non ut pro concione recitaret. Bertharius autem eam ad suos declamare potuit, aut certe prælegendam in festo translationis tradere. Tum denique quia hæc narratio in duobus manuscriptis cum Oratione versa a Berthario conjuncta legitur: an autem cum interpretatione Anastasii eam conjunctam invenerit Acherius, mihi est incertum. Hæc, si uni tantum adscribenda sit dicta translationis Historia: verum, cum inter se discrepent variis locis editio Acheriana et nostra Mss., maxime in diebus, quo Sanctus colitur, assignandis, fieri potest, ut uterque auctor hanc Historiam interpretationi suæ subjunxerit.

Josephi, for-
san Hymno-
graphi,

112 Sequitur anonymi Josephi sermo, quem ex Metaphraste Latine edidit Surius tom. 3 ad diem xxiv Augusti; quemque ab Allatio de Simeonum scriptis pag. 103 notatum invenio hoc titulo: Josephi ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Βαρθολομαῖον τὸν Ἀπόστολον. Quis ille sit Josephus non constat; per conjecturam tamen probabilem putem fuisse S. Josephum Hymnographum, qui eodem cum S. Theodoro seculo nono floruit, eo tamen posterior; atque itidem, ut ille, egregie contra Iconoclastas hæreticos decertavit. Acta ejus edidit Papebrochius tom. 1 Aprilis a pag. 265, ex quibus cum prædicto Papebrochio hanc conjecturam desumo. Narratur ibidem in Vita, a Joanne diacono conscripta, Josephum ab aliquo donatum fuisse reliquiis S. Bartholomæi, ei sacellum extruxisse, ab eo multa edoctum, atque inter cetera sacros hymnos pangendi facultatem accepisse. Quæ omnia probant patronum Josephum singularem fuisse Bartholomæum. Unde non inepte laudatus Papebrochius in notis ibidem litera B, ita scribit: De sancto Bartholomæo extat... Oratio Joseph τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἐλαχίστου humilis et minimi: quem Hymnographum esse merito judices. Et xxv Augusti ad diem translationis invenitur canon ad hanc acrostichidem compositus:

Ὕμνοις γεραίρω τὸν καλὸν μου προστάτην.

Ubi quod Προστάτην præsidem, patronum, protectorem suum appellet Bartholomæum poeta, idque in acrostichide, Josephum auctorem positis agnoscere, quamvis nomen nusquam exprimatur. Cum igitur Oratio illa circa idem tempus scripta videatur, et auctor ubique singularem erga S. Bartholomæum amorem prodat, probabile puto, huic Josepho, qui ab hymnis pangendis Hymnographus dictus est, eam tribuendam; quamvis et alius eodem seculo floruerit Josephus frater S. Theodori Studitæ, et archiepiscopus Thessalonicensis, cujus Acta dedit Pinus tom. III Julii a pag. 710, cujus et epistola quædam extat apud Baronium ad annum 808 num. 48, et Oratio de cruce apud Gretserum tom. 2, pag. 1200. Ceterum quicumque hujus Orationis fuerit auctor, pauca de S. Bartholomæo scivisse videtur, ideoque et pauca scripsisse: quæque de morte Sancti tradit, minus videntur probabilia. Quæ in eo reprehendit Baronius ad annum 54, num. 3, de cultu serpentis apud Hierapolitanos, examinata sunt § 8, et ulterius in notis discutientur.

et Nicetæ Pa-
phlagonis.

113 Subjiciam denique quarto loco Orationem encomiasticam Nicetæ Paphlagonis, quam Græco-Latinam edidit Combesius in Auctario novissimo Patrum part. 1 a pag. 392, notisque illustravit. Satis hæc convenit cum præcedenti,

AUCTORE
J. S.

nisi quod plura et distincta magis narrat Sancti gesta. Si quid minus probabile appareat, in notis observabo. Sed lectorem monitum velim, nihil in tribus his Orationibus fere occurrere, quod in commentario nostro non pertractavimus: volui tamen eas hic exhibere, ut omnia, quæ ad sanctum Bartholomæum spectantia, fide utcumque digna, invenire potui, haberentur conjuncta. Orationem porro exhibere statueram, uti eam Latine reddidit memoratus Combefisius, verum dum Græca cum Latinis accuratius consero, quandoque aberrantem invenio interpretem, ubique vero obscurum adeo, ut judicarem Orationem Latinis auribus minime placituram, nisi nova adornaretur interpretatio. Manum itaque operi admovi, atque totam ex Græca Latinam feci, prout eam curiosus lector infra inveniet.

ACTA

B

FABULOSA

Auctore Pseudo-Abdia Babylonio.

Ex Ms. S. Martini Treviris, collato cum aliis
Mss., et editis exemplaribus.

CAPUT I.

Bartholomæi in Indiam adventu Astaroth mutus redditus, Berith consultus, dæmones ejecti, mysteria fidei Polymio regi exposita.

C
Bartholomæi
in India præ-
sentia

a

b

c

d

Indiæ a tres esse ab historiographis asseruntur. Prima est India, quæ ad Æthiopiam mittit: secunda, quæ ad Medos: tertia, quæ finem facit: nam ex uno latere tenebrarum regionem b gerit, ex alio latere mare Oceanum. In hanc c ergo Indiam veniens Bartholomæus apostolus, ingressus est templum, in quo erat idolum nomine Astaroth d, et quasi peregrinus ibi manere cepit. In hoc idolo dæmon talis erat, qui diceret se curare languentes, et cæcos, sed sine dubio quos ipse ladebat, illuminare. Erant enim sine Deo vero, unde necesse erat, ut a deo falso ludificarentur: deus enim falsus hac arte illudit eos, qui Deum verum non habent: facit eis dolores, infirmitates, damna, pericula, et dat responsa, ut sacrificent ei, et cum non læduntur ab eo, hoc videtur stultis, quasi sanantur ab eo: ille autem non sanando, sicut credunt, subvenit: sed a læsione cessando, et cum desinit lædere, curasse creditur.

obmutescit
idolum
Astaroth.

2 Unde factum est, ut Sancto Bartholomæo apostolo ibi manente nulla responsa daret Astaroth, et nulli poterat ex his, quos læserat, subvenire. Cumque jam plenum esset languentibus templum et quotidie sacrificantibus nullum daret secundum

consuetudinem responsum; infirmi ex longinquis regionibus adducti jacebant, et sacerdotes, qui ibi erant, eidem idolo sacrificabant. Sed cum in ipso templo, ut dictum est, nullum posset dare dæmon responsum, et neque sacrificando, neque seipsum more suo laniando proficerent, perrexerunt in aliam civitatem, ubi aliud dæmonium colebatur, cui nomen erat Berith e; et illic sacrificantes cœperunt inquirere, quare deus eorum Astaroth non eis daret responsa.

3 Respondens autem Berith, dicit: Deus vester sic captivus et religatus catenis igneis strictus tenetur, ut neque suspirare, neque loqui audeat, ex illa hora, qua illic apostolus Bartholomæus ingressus est. Dicunt illi, et quis est iste Bartholomæus? Respondit dæmon: Amicus Dei est omnipotentis, ideo huc venit in istam provinciam, ut omnia numina, quæ colunt Indi, evacuet.

4 Dixerunt autem cultores ad Berith idolum: Dic nobis signa Bartholomæi, ut possimus invenire eum, quia inter multa millia hominum non possumus eum agnoscere. Respondit dæmon: Capillo nigro capitis est, et crispo: caro candida; oculi grandes; nares æquales, et directæ; aures coopertæ crine capitis; barba proluxa, habens paucos canos; statura æqualis, quæ nec longa possit nec brevis adverti. Vestitur colobio f albo clavato g purpura; indutus est pallio albo, habente per singulos angulos gemmas h purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quo ipsa, quæ nunc gestat, vestimenta indutus est: numquam sordidantur, numquam veterascunt; similiter et ejus sandalia per xxvi annos numquam veterascunt i. Centies flexis genibus per diem, centies per noctem orat Deum k. Vox ejus quasi tuba vehemens est.

5 Ambulant cum eo angeli Dei, qui non eum permittunt fatigari, non esurire, non sitire, sed semper eodem vultu et animo perseverant. Omni hora hilaris et lætus permanet, omnia providet, omnia novit, omnem linguam omnium gentium loquitur, et intelligit. Et ecce hoc quod interrogastis, et quod ego do responsum, ille jam novit. Angeli enim Dei famulantur, et nuntiant ei; et cum cœperitis eum querere, si vult, ostendet se vobis; si non vult, non poteritis eum invenire l.

6 Rogo autem vos, ut dum eum inveneritis, rogetis cum pro me, ne huc veniat, et hoc mihi faciant angeli, qui cum eo sunt, quod fecerunt collega meo Astaroth: et hæc dicens dæmon conticuit. Revertentes autem cœperunt circuire, et inquirere omnium peregrinorum vultus et habitum, et per duos dies non invenerunt eum. Factum est autem, ut quidam plenus dæmonio clamaret, et diceret: Apostole Dei Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. Tunc Apostolus dixit ei m: Obmutescet et exi ab eo; et statim liberatus est homo, qui per multos annos fuerat fatigatus ab eo.

7 Polymius n autem rex civitatis (al. provinciae) ejusdem cum haberet filiam lunaticam, nuntiatum est illi de hoc dæmonioso: et misit, et rogavit eum dicens: Filia mea male vexatur, peto ut sicut liberasti Spenstium, qui per multos annos passus est, ita et filiam meam liberares. Exurgens autem perrexit ad eum: at ubi vidit eam Apostolus catenis strictam, quia omnes morsu attrahabat, et, quos poterat tenere, scindebat, et cadebat, adeo ut nullus ausus esset accedere ad eam; tunc Apostolus jussit eam solvi. Dicunt ei

cujus causam
rogatus do
non in ali
idolo Berith
Bartholomæi
adventum
dicit.

quem ipse
signis nobis
facit,

E

f g
h

i
k

l
legis nuntius

F

Quæritur
Bartholomæus
dæmonem
ejecto repa-
tus.

m

accersitur
Polymio
ge, ejus
filiam ejus
dæmonio
berat.

n

ei

A ei ministri : Et quis est ausus manum mittere ad eam ? Dicit ei Apostolus : Jam ego vinctum teneo inimicum, qui in ipsa erat : et vos adhuc timetis eam ? Ite et solvite eam, et levate eam, et relucite eam : et crastina die adducite eam ad me. Exeuntes autem fecerunt sicut jussit Apostolus, et ultra non potuit eam vexare dæmon.

*Polymio.
muneribus
recusatis.
Christum
natum*

*o
p*

8 Tunc rex oneravit o camelos auro, argento, gemmis, vestibus, et cepit querere Apostolum, et penitus non invenit eum : et reportata sunt omnia ad palatium ejus. Factum est autem, cum transisset nox, et aurora futuri diei inciperet, apparuit Apostolus solus cum solo rege, ostio clauso p in cubiculo ejus : et dixit ei : Ut quid me quesivisti tota die cum auro, et argento, gemmis, et vestibus ? Ista munera his sunt necessaria, qui terrena querunt : ego autem nihil terrenum, nihil carnale desidero. Unde scire te volo quia Filius Dei dignatus est per uterum Virginis nasci cum homine, ita ut homo Virginis vulva conceptus, secum in ipsa secreta Virginis haberet Deum, qui fecit cælum, et terram, mare, et omnia, quæ in eis sunt. Hic simul cum homine natus ex utero Virginis, cepit habere initium ut homo esset, qui numquam habuit initium ; sed ipse semper initium fuit, et omnibus initium dedit, sive visibilibus, sive invisibilibus creaturis.

ex Virgine.

9 Hæc autem Virgo cum execraretur omnem virum, ipsa servandæ virginitatis votum prima Deo omnipotenti vovit : primam autem ideo dixi, quia ex quo homo factus est ab initio seculi, nulla ante eam hoc votum Deo obtulit. Hæc ergo prima inter fœminas hoc constituit in corde suo ut diceret Deo : Domine, offero tibi virginitatem meam : cum hoc a nullo homine nec verbo didicisset, nec per exemplum ad imitationem invitata constituit, ut virgo pro amore Dei specialiter permaneret. Huic subito, in suo cubiculo clausæ, splendens sicut sol Gabriel angelus Dei apparuit : quæ cum terrore perculsa expavesceret ; ait ad illam angelus : Noli timere, Maria ; invenisti gratiam ante Deum : ecce concipies et paries Filium et vocabis nomen ejus Jesum. At illa timore deposito, constanter ait : Quomodo fiet hoc ? Quoniam virum non cognosco : id est hoc constitui, ut non cognoscam. Cui angelus respondit : Propter hoc Spiritus sanctus veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur, Filius Dei sanctus vocabitur.

*tentatum a
diabolo.*

10 Hic ergo cum natus esset, passus est se tentari a diabolo illo, qui primum hominem vicerat, suadendo ut de arbore vetita a Domino manducaret. Ipsum ergo permisit ad se accedere, et sicut dixerat Adæ, id est primo homini, per mulierem : Manduca, et manducavit ; et ideo de paradiso projectus primus homo in isto mundo exiliatus genuit omne hominum genus ; ita et isti diceret : Dic lapidibus istis ut panes fiant, et manduca, ut non esurias. Cui respondit : Non in pane tantum vivit homo ; sed in omni verbo Dei. Hic ergo diabolus qui per manducantem hominem vicerat, victoriam suam per jejunantem et se continentem amisit. Par enim erat, ut qui filium virginis vicerat, a Filio Virginis vinceretur.

victorem.

11 Dicit ei rex : Et quomodo dixisti, primam hanc esse Virginem, ex qua natus est homo cum Deo ? Apostolus respondit : Ago Deo gratias, quia sollicite audis. Primus ergo homo Adam dictus est, hic de terra factus est : terra au-

tem mater ejus, ex qua factus est, virgo erat ; quia nec sanguine humano polluta erat, nec ad sepulturam alicujus hominis mortui fuerat aperta. Par ergo erat, ut dixi, ut qui filium virginis vicerat, a Filio Virginis vinceretur : et sicut ideo vicit ; quia egit arte callida ut manducaret contra vetitum, et de paradiso pelleretur, et pulsus homo clausum haberet paradisum : ita egit iste Virginis Filius, ut artem diaboli ad se venire permitteret. Ars autem ejus talis fuit, ut sicut accipiter rapit avem, quam potuerit, ita raperet Filium hominis Virginis, et poneret eum inter feras in deserto ; et per quadraginta dies non dixit ei : Manduca : quia non vidit eum esurientem : hoc enim ipse diabolus statuerat in corde suo, ut si xl. diebus transactis non esurisset, pro certo nosset quia verus esset Deus. Deus autem verus erat, immo et est, sed sic creditur verus Deus, ut etiam homo verus permanens, non se intelligere permitteret nisi ab his, qui puro corde, et piis operibus q perseverant. Hic autem sathanas, ubi vidit post quadraginta dies eum esurire, quasi securus effectus, quod Deus non esset, dixit ei : Quare esuris ? Dic, ut lapides isti panes fiant, et manduca. Et Dominus ad eum : Audi, diabole, si ideo hominibus dominaris, quia omnium pater hominum Adam, suasioni tuæ obtemperans, Dei legem sibi positam contempsit : ecce ego legem Dei custodiens, non manducabo, ut te superem. Ego homo ad hoc veni, ut ejiciam te de dominatione, quam tibi per dejectionem primi hominis usurpasti. Tunc vidit se diabolus exclusum, et alterum sibi angelum apostaticum, qui Mammona dicitur, sociavit : et protulit immensa pondera auri, et argenti, et gemmarum, et omnem gloriam, quæ est in hoc seculo : et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si adoraveris me. Dicit ei : Vade retro satanas ; scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. Fuit et alia tentatio superbiæ, quam in excelso super pinnam templi exercuit, ut qui semel vicerat hominem, terræ virginis filium, a sanctæ Virginis Filio homine tripliciter vinceretur.

12 Et sicut qui victor extiterit tyranni, mit- missionem
tut comites suos, ut in omnibus locis, ubi ty- Apostolorum.
rannus possidet, titulos regis sui victoris ac triumphatoris imponant : ita hic homo Christus Jesus, F
qui vicit, misit nos in omnes provincias, ut expellamus ministros diaboli, qui per templa in statuis habitant, et homines, qui eos colunt, de potestate ejus, qui victus est, auferamus. Ideo aurum et argentum non accipimus, sed contemnimus, sicut ipse contempsit : quia ibi esse cupimus divites, ubi solum ejus regnat imperium ; ubi nec languor, nec morbus, nec tristitia, nec mors locum aliquem habere noscuntur ; ubi felicitas perpetua, ac beatitudo perennis est ; et gaudium sine fine, et sunt delitiæ sempiternæ : et ideo templum vestrum ingressus, dæmonem, qui in idolo dabat responsa, ab angelis ejus, qui me misit, religatum obtineo. Qui si baptizatus fueris, et permiseris te illuminari, faciam te videre, et cognoscere quanto malo carueris.

13 Nam omnes illi, qui jacent in templo et dæmonis
agrotantes, audi qua arte videbatur curare eos fraudes
diabolus, qui primum hominem vicit, et, sape prævocat.
jam dixi, per ipsam victoriam pessimam potestatem habere videtur, in aliis vero majorem, in aliis minorem ; in his, qui minus peccant ; majorem in his, qui plus peccant. Ipse ergo diabolus facit

homi-

A. PSEUDO-
ABDIA.

homines arte sua ægrotare, et suadet eis credere idolis, ut animas eorum potestate obtineat. Cessat nunc lædere eos, cum dixerint lapidi, aut metallo cuicumque : Tu es Deus meus. Sed quia ipse dæmon, qui in ipsa statua erat, a me victus tenetur, sacrificantibus, et se adorantibus nullum potest dare responsum. Sed si vis probare ita esse, jubebo illi ut ingrediatur statuam suam, et faciam eum confiteri hoc ipsum, quod sit religatus, et responsa dare non possit. Dicit ei rex : Crastina prima hora diei parati erunt pontifices sacrificare ei, et ego illuc superveniam, ut videam hoc factum mirabile.

ANNOTATA.

a Mira hæc Indiarum divisio. Videtur Abdias noster non melior esse geographus, quam historiographus. Etenim hanc trium Indiarum ita divisarum assertionem non magis, ut opinor, invenias apud historiographos, quam reliquas ipsius fabulas ante ipsum scriptas reperias. Hoc ilaque cum ceteris inepte videtur confictum.

b Quid per tenebrarum regionem velit, obscurum est. An forte imperitus geographus putavit Indiam illam, quæ, ut dicit, sinem facit, orbis simul ac lucis esse terminum?

c Postremam, seu tertiam, ut vocat, Indiam videtur designare : Terciam enim in omnibus Mss. invenio.

d Astaroth. Adverte hic, lector, Palæstinorum seu Sidoniorum deum Astarten, plurali Astaroth, ut sæpius in sacris Literis vocatur, ad Indos translata. Idem inferius observare poteris in idolo Berith, de quo mentio habetur Judic. 9, ubi et Baal-berith vocatur, quod significat deum fœderis. Hinc viri ingenium ad fingendum cognosce; idola ab Apostolo destructa in scenam inducere volebat, sed non attendebat ineptus fabulator, alia Indorum idolis esse nomina, alia Phœnicum, et Palæstinorum. Ceterum Astarten communiter interpretes Venerem fuisse putant. Qui plura de his cupit, adeat dissertationem Calmeti de Diis Phœnicum, præfixam Commentario ipsius in minores Prophetas a pag. 47.

e Berith : Sunt, qui legunt Beerith : Basileensis editio habet Beireth. Vide de Berith notam præcedentem.

f Colobio. Colobium, teste Cangio in Glossario, est tunica absque manicis, vel certe cum manicis, sed brevioribus, et quæ ad cubitum vix pertinerent.

g Clavato purpura. Videtur vestimentum describere purpura, minutis clavis artificiose intecta, distinctum, quod sane est splendidius, quam ut conveniat pauperi Christi discipulo.

h Hic regiam plane vestem affingit Apostolo : regum enim est vestes purpura, gemmisque distinctas gestare, non Apostolorum; sed difficile est mendaci, unicuique personæ convenientia fingere.

i Deuter. 29. 5 dicit Moyses Israelitis : Adduxit vos (Dominus) quadraginta annis per desertum : non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Magis insigne erat hoc Israelitis datum beneficium, quam ut idem Bartholomæo non affingeret impostor Abdias. Sed, inquiet aliquis, cur eadem gratia Bartholomæo dari non potuit? Dari potuisse non inficio : datum fuisse non cre-

dendum puto fabulatori, cujus ubique figmenta tam manifesta sunt.

k Et hoc meliori eget auctore, ut fidem inveniat.

l De his omnibus vide Censuram Hesseli § xi, et attende quam diversa de se scripserit Paulus 2 ad Corinth. cap. 11 : In labore et ærumna, in fame et siti. Et cap. 4. 8 : Quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut læderet nos etiam vivere. Tales voluit Dominus Apostolos, quibus calicem suum bibendum obtulit quosque sui in laboribus, et vitæ incommodis perferendis imitatores esse voluit; non angelorum eis talem famulatum promisit, quo omnia ab eis mortalis vitæ incommoda arcerentur; hoc enim beatorum est, in cælo regnantium, non in terris militantium Apostolorum. Hæc itaque omnia ut nugas, ut ineptias, ut mera Abdie figmenta prudens lector abjiciat, in quocumque demum post Abdiam auctore fuerint reperta.

m Hic ex Scriptura Marc. 4 Christi miraculum transfert ad Bartholomæum. Blandiens ibidem dæmon, a Christo ejicitur his verbis : Obmutesce et exi de homine. Hic itidem Bartholomæo adulatus dæmon, ejicitur similibus verbis : Obmutesce, et exi ab eo.

n Polymius, Polomius, Polimius, Polemon, ita diverse nomen hoc exprimitur. At incognitus ille omnibus antiquis historicis Polymius, exceptis Abdia, ejusque sectatoribus, videtur in Abdia nostri cerebro natus; quin et Scripturam edoctus, nam mox cum his Scripturæ verbis loquentem inducit : Filia mea male vexatur Mat. 15. 22. Totum autem hoc miraculum ex variis Evangelii locis huc translatum est, ut facile advertet studiosus lector.

o Viden' lector, ut Indiæ monarcham nobis exhibeat? Camelos auro, argento, gemmis, vestibus onerat. At tantus, tantisque pollens opibus morte liberare non potuit Apostolum, a quo fidem edoctus fingitur; sed contentus fuit cum reliquis ipsum sepulturæ dare : quæ sane non satis inter se cohærent. Neque modus offerendi hæc munera minus inepte confictus. Quid enim necesse erat, ut camelos oneraret? An non poterat ad se vocare Apostolum, præsentique ex thesauris suis offerre quantum placebat? At legerit 4 Reg. 10, reginam Sabæ ad Salomonem venisse : Camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis, et gemmas pretiosas. Ita et Polymium ad Bartholomæum mittere voluit.

p Modo Bartholomæum ingressum ostio clauso exhibet, ut Christus ingressus est ad Apostolos, sicut mox quæsitum frustra Bartholomæum induxerat, uti Judæi quærebant Jesum in die festo.

q Multa ex his tentationibus omissa sunt in editione Basileensi, quia, ut opinor, parum Evangelio videbantur consona. Vide Censuram Hesseli de hac tentatione § xi. Quod autem hic dicere fingitur Apostolus, quod Christus, non se intelligere permetteret nisi ab his, qui puro corde, et piis operibus perseverant, absurdissimum est, et hæreticum : omnia etiam, quæ sequuntur tam inepta sunt, ut dicere debeamus, fabulatorem hunc Scripturam quidem legisse, quod ubique apparet, sed minime intellexisse.

A

CAPUT II.

*Idola fracta, templum consecratum, Poly-
mius cum suis conversus, mors Apostoli etc.*

*Dæmon se
vinctum fa-
tetur.*

Factum est autem altero die, prima hora diei, sacrificantibus eis cœpit clamare dæmon: Cessate, miseri, sacrificare mihi, ne peiora patiamini, quam ego, qui catenis igneis religatus sum ab angelis Jesu Christi, quem Judæi crucifixerunt, putantes eum posse detineri a morte: ille autem ipsam mortem, quæ regina nostra est, captivavit; et ipsum principem nostrum, maritum mortis, vinculis ignitis vinxit: et tertia die victor mortis, et diaboli resurrexit: et dedit signum crucis suæ Apostolis suis, et misit eos per universas partes sæculi, ex quibus unus hic est, qui me vinctum tenet. Peto vos ut rogetis eum pro me, ut dimittat me ire ad alteram provinciam.

*fraudesque
suas aperit.*

B 15 Tunc sanctus Bartholomæus ait: Confitere, immundissime dæmon, istos omnes, qui hic ægritudines patientur, quis est qui eos læsit. Respondit dæmon: Princeps noster diabolus, sic quomodo religatus est, ipse nos mittit ad homines, ut lædamus. Primo quidem carnem eorum, quoniam in animabus hominum non possumus habere potestatem, nisi sacrificaverint: at ubi sacrificaverint, pro salute corporis sui nobis, cessamus nocere eis, quia jam in animabus eorum potestatem habere incipimus. Jam ergo per hoc, quod ab eorum læsione cessamus, videmur curare eos, et colimur quasi dii, cum pro certo simus dæmones, ministri ejus, quem in cruce positus Jesus Filius Virginis religavit. A die ergo, qua discipulus ejus huc venit apostolus Bartholomæus, ardentibus catenis strictus consumor; et ideo loquor, quia jussit mihi: nam ausus non essem loqui eo præsentem, nec ipse princeps noster. Dicit ei Apostolus: Quare non salvas hos omnes, qui ad te convenerunt? Dicit ei dæmon: Nos quando corpora lædimus, nisi animas læserimus *a*, corpora in sua læsione perdurant. Dicit ei Apostolus: Et quomodo animas læditis? Respondit dæmon: Cum crediderint nos esse deos, et sacrificaverint nobis, tollit se Deus ab his, qui sacrificant, et nos vulnera corporum non tollimus, sed migramus ad animam.

*Apostolus
populo Deum
prædicat.*

C 16 Tunc dicit Apostolus ad plebem: Ecce quem deum putabatis curare vos. Audite nunc verum Deum creatorem nostrum, qui in cælis habitat, non in lapidibus vanis: et, si vultis ut orem pro vobis, et omnes hi sanitatem recipiant, deponite idolum hoc et confringite, et cum hoc feceritis, templum hoc Christi nomini consecrabo, tum vos omnes in isto templo Christi baptismo consecrabo.

*everuntur
idola;*

17 Tunc jussu regis omnes populi miserunt funes, et trochleas, et simulacrum non poterant evertere. Tunc Apostolus dixit eis: Solvite vincula ejus, et cum exsolvissent omnia; dicit ad dæmonem, qui in eo erat: Si vis, ut non te faciam in abyssum mitti; exi de isto simulachro, et confringe illud, et vade in terram desertam, ubi nec avis volat, nec arator arat, nec vox hominis resonat. At ille statim egressus, comminuit omnia genera idolorum, nec solum ipsum majus idolum, sed et minora, ubicumque pro

ornamento templi singillatim erant posita, minuit, ita ut picturam omnem deleret. Tunc omnes una voce clamare cœperunt: Unus Deus omnipotens, quem prædicat Bartholomæus.

*A. PSEUDO-
ABDIA.*

18 Tunc expandens Bartholomæus manus suas ad cælum, dixit: Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, qui ad redemptionem nostram unigenitum tuum Filium, Dominum nostrum, direxisti, ut nos omnes, qui eramus servi peccati, suo sanguine redimeret, et tibi filios faceret. Qui verus Deus ex hoc cognosceris, quia semper idem es, et immutabilis perseveras, unus Deus cum Filio Pater, unus etiam cum Spiritu sancto, vere trinus, et vere unus, unus Pater ingenuus, unus Filius unigenitus Dominus noster Jesus Christus, unus Spiritus sanctus illuminator, et ductor animarum nostrarum, qui ex Patre procedit, et est in Patre et Filio tuo Domino nostro Jesu Christo, qui in suo nomine nobis dedit hanc potestatem, ut infirmos salvarem, cæcos illuminarem, leprosos mundarem, paralyticos absolverem, dæmones fugarem et suscitarem mortuos, et dixit nobis: Amen dico vobis, quæcumque in nomine meo petieritis a Patre meo, dabit vobis. Peto ergo in ejus nomine, ut omnis hæc multitudo salvetur, ut cognoscant omnes, quia tu es Deus unus in cælo, et in terra, et in mari, qui salutem recuperas per eundem Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum et cum Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Cumque omnes respondissent, Amen *b*: apparuit angelus Domini splendidus sicut sol, habens alas, et per quatuor angulos templi circumvolans, digito suo in quadratis saxis sculpsit signum crucis, et dixit: Hæc dicit Dominus qui misit me: Sicut vos omnes ab infirmitate vestra mundamini, ita mundavi templum hoc ab omni sorde, et habitatore ejus, quem jussit Apostolus Dei ire in locum desertum ab hominibus: et jussit ut eum prius ostendam vobis, quem videntes nolite expavescere; sed quale signum ego sculpsi in his saxis, tale vos digito vestro facite in frontibus vestris, et omnia mala fugient a vobis.

*et orante
Apostolo,
apparet
Angelus
mundans
templum.*

E

b

19 Tunc ostendit eis ingentem Ægyptium, nigriorem fuligine, facie acuta cum barba prolixa; crines usque ad pedes, oculos igneos sicut ferrum ignitum, scintillas emittens; ex ore ejus, et naribus egrediebatur flamma sulphurea: habens alas spineas, sicut *c* strix, erat vinctus a tergo manus, ignitis catenis strictus. Et dixit ei angelus Domini: Quoniam audisti vocem Apostoli, et omnium pollutionum genera de isto templo mundasti, secundum promissum Apostoli solvam te, ut vadas ubi nulla conversatio hominum est, vel esse potest, et ibi sis usque ad diem judicii. Et cum exsolvisset eum, ille ululatum teterrimum diræ vocis emittens, evolavit, et nusquam comparuit. Angelus autem Domini videntibus cunctis evolavit ad cælum.

*qui et dæmo-
nem populo
ostensum
dimittit:*

F

c

20 Tunc rex una cum uxore sua et duobus filiis et cum omni exercitu suo, et cum omni populo, qui salvatus est, civitatis suæ, et vicinarum urbium, quæ ad ejus regnum pertinebant, credens baptizatus est, et deposito diademate capitis, et purpura cœpit Apostolum non *d* deserere.

*convertitur
Polymius
Rex cum suis;*

d

21 Interea colligentes se universorum pontifices templorum, abierunt ad Astyagem *e* regem, fratrem ejus majorem, et dixerunt: Frater tuus discipulus factus est magi hominis, qui templa nostra sibi vindicat, et deos nostros confringit.

*quibus audi-
tis Astyages
rex*

e

Cum

A. PSEUDO-
ABDIA.

jubet compre-
hendi Bar-
tholomæum :

Cum hoc flentes referrent, ecce et aliarum civitatum pontifices eadem carperunt flentes referre.

22 Tunc rex Asyages indignatus, misit mille viros armatos cum pontificibus, ut ubicumque invenirent Apostolum, vinctum illum perducerent ad eum : quod cum fecissent; dixit ad eum Asyages rex : Tu es qui evertisti fratrem meum? Cui Apostolus dixit : Ego non everti eum, sed converti. Dicit ei rex : Tu es qui Deos nostros fecisti comminui? Dicit ei Apostolus : Ego dedi potestatem demonibus, qui in eis erant, ut ipsi conquassarent idola vana, in quibus degebant, ut omnes homines relicto errore crederent omnipotenti Deo, qui in cælis habitat. Dicit ei rex : Sicut tu fecisti fratrem meum, ut relinqueret Deum suum, et Deo tuo crederet; ita et ego faciam te relinquere Deum tuum, et deo meo credere, et ipsi sacrificare. Dicit ei Apostolus : Ego Deum, quem colebat frater tuus, religatum, et vinctum ostendi; et ipsum feci, ut frangeret simulachrum suum : si potueris tu hoc facere Deo meo, poteris me ad sacrificium provocare : si autem tu nihil potueris Deo meo facere, ego omnes deos tuos comminuam, et tu crede Deo meo. Hæc cum diceret nuntiatus est regi, quod deus ejus Baldat fecidisset, et minutatim abiisset.

g
et occidi.

23 Tunc rex scidit g purpuream vestem, qua indutus erat : et fecit fustibus cædi sanctum apostolum Bartholomæum, cæsum autem jussi de-collari.

h
Polymius
sepulto Bar-
tholomæo sit
episcopus.

24 Venientes h autem innumerabiles populi duodecim civitatum, qui per eum crediderunt una cum rege, abstulerunt cum hymnis, et cum omni gloria corpus ejus, et construxerunt ei basilicam miræ magnitudinis et in ea posuerunt corpus ejus. Factum est autem tricesimo die depositionis ejus, acceptus est a demonio rex Asyages, venit ad tumultum ejus, et omnes pontifices pleni demoniis, confitentes apostolatam ejus, sic sunt mortui. Factus est autem timor et tremor super omnes incredulos, et crediderunt universi, atque baptizati sunt a presbyteris, quos ordinaverat apostolus Bartholomæus. Factum est autem per revelationem acclamante universo populo, et omni clero, ordinatur rex Polymius episcopus, et cepit in nomine Apostoli signa facere : fuit autem in episcopatu annis xx ; et perfectis omnibus, atque bene compositis, et bene constabilitis, migravit ad Dominum; cui honor est et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hic iterum multæ ineptiæ in editione Basileensi prætermittuntur : quasi non satis læsissent animas suas, qui accedunt ad dæmonem, ut ab eo curentur. Nec sui memor est, ut solent mendaces : nam ante causam, cur non curaret eos dæmon, fuisse dixit adventum Bartholomæi, nunc quod non sacrificarent, cum mor sacrificantes dæmoni induxerit sacerdotes. Sed similia in posterum non observabo, cum omnia æque fere sint inepta.

b Amen. Scilicet omnes subito modum orandi, et respondendi in Ecclesia noverant, qui numquam vel verbum de Christo, et Ecclesia, vel ejus orandi modo audierant : quam belle hæc conficta!

c Strix, alii habent stirps; Basileensis histrix : rerum histrix alas non habet. Strix forte non habet alas spineas, sed horrendam volucrum vo-

luit in similitudinem adducere; est autem strix D aris nocturna ab horrendo stridore dicta, et mali ominis; sed non satis cognita Tota hæc dæmonis descriptio, ut cetera Abdia, ridicula, et inepta non minus est, quam horrenda.

d Importuna hæc regis pietas inepte hic fingitur : neque enim permisisset Apostolus, ut Polymius in regno converso adeo necessarius, quo fides Christiana firmas ageret radices, continuo se regno abdicaret, Apostolumque, omnesque recenter conversos ethnicorum libidini exponeret, vel trucidandos, vel rursus pervertendos. Neque minus ridicule totum simul regnum, duodecim civitates, ut postea ait, et populus innumerabilis conversus fingitur; cum postea scribat, mille tantum viros missos, qui ubicumque invenirent Apostolum, utique in regno Polymii, vinctum illum perducerent ad Asyagem. Scio dici hic posse, Polymium forte fuisse fratris sui Asyagis proregem; sed nec modus loquendi hoc satis permittit; et divitias majores ante affinit Polymio, dum eum camelos auro, argento, gemmis, vestibus pretiosis onerasse dixit, quam proregi videantur convenire.

e Asyagem. Scribitur a quibusdam Astriges, Astiarges, Asraiges. De quo vide, quæ dicta sunt in Commentario § 9.

f Baldat, alii Vualdathi; nihil refert quomodo scribatur, quia nomen haud dubie fictum est, nisi voluerit nomen unius ex Jobi amicis huc transferre.

g Mos ille scindendi vestimenta in magno luctu, maxime usitatus fuit Hebræis, et vicinis populis Orientalibus, ut ex multis Scripturæ locis est compertum. Legitur etiam apud Virgilium : Il scissa veste Latinus. Idem de Lacedæmoniis scribit Herodotus lib. 4. De Indis id mihi non est compertum. Putem id ex more Hebræorum in Scripturis notissimo, ad Indos a fabulatore nostro translatum.

h Hoc nimirum passus fuisset Asyages, ut et tanta pompa sepelirent corpus, et basilicam tantam ei extruerent? Sed pulchram fabulæ totius catastrophæ subnectit. Arrepti a dæmone Asyages, et pontifices omnes, veniunt ad tumultum Apostoli, (alia Mss. habent templum) confitentur apostolatam ejus, moriuntur omnes. fere ut Antiochus Epiphanes 2 Machab. cap. 9. Deinde infideles omnes convertuntur, baptismate abluntur omnes : Polymius consecratur episcopus. At a quo? Neque enim ullius in India episcopi facta est mentio. Viginti annis episcopatum administrat. Cujus urbis, obsecro, aut provincia? Quod ignorare non debuit aut silere, qui annos episcopatus non siluit. Rebus bene stabilitis, moritur. Unde igitur factum, ut India tam cito ad idola sua reverteretur? Ut nulla Polymii apud alios antiquos Scriptores sit memoria? Id scilicet non curat Abdias noster, ad fingendum quidem audacissimus, ad figmenta vero sua verisimili modo exponenda non satis idoneus. Habes hic, lector, totam S. Bartholomæi fabulosam Passionem, prout apud nos erat in variis Mss., ex qua colliges, quid fidei mereantur, quæ Perionius, Petrus Equilinus, Jacobus Januensis, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, alique cum his fabulosis Actis habent communia : nam dubitare non possum, quin ex impurissimo hoc fonte profluerint. Nihil certe ex his omnibus legitur in tribus Orationibus mox subjiciendis, nihil in ullo auctore antiquo, et probato : unde ad ea refutanda, quæ ipsi hinc desumpserunt,

præter-

A prætermisiss quibusdam, quæ nimis videbantur absurda, sufficere existimari, si hunc, ex quo hauserunt, fontem assignarem.

ORATIO

ENCOMIASTICA,

Auctore S. Theodoro Studita,

Ex tribus Mss. pervetustis, collatis cum
editione Acherii.

PRÆFATIO INTERPRETIS, UT VIDETUR.

Præfatio de S. Theodoro Studita
a
B Beati Bartholomæi apostoli venerabile, omniumque laudum solemniter attollendum corpus præconio, qualiter de Armenia, Indorum a provincia, post decessum Polimii regis, atque pontificis, aliquot elabentibus annis, per iniquorum, atque infidelium perfidiam, imo divinæ dispositionis nutum, Lipareos mirabiliter sit evectum in insulam, cujusdam Theodori reverendissimi sacerdotis veridica est relatione reseratum. Qui videlicet Theodorus apud Constantinopolitanam urbem, temporibus fuit b Adriani, et Leonis c Romanorum Pontificum, vir valde mirabilis, qui dum non solum scientia, sed et signorum polleret virtutibus, imperialium, insigniumque cœnobiorum, Studii d videlicet, et Saccudiorum e, constitutus est abbas. Qui semper in apostolicæ Sedis communione persistens, hæreticorum minas, et imperatorum vesaniam, etiam tormentis affectus, mentis virtute repressit, necnon et sancti Spiritus gratia plenus opuscula nonnulla composuit, inter quæ et sermonem de beato Bartholomæo satis utilem Græco edidit famine, qui Græco vocabulo Encomion dicitur, quod latine Præconium, sive laus, exprimitur, qui ad Latinitatis notitiam fideliter translatus, ut scrupulum omnem de nutantium pectoribus auferat, et improbas invidiarum, ac detrahentium linguas comprimat, atque ignorantiam instruat insciorum, consequenter legendus est: habet enim se hujusmodi narratio illius.

ANNOTATA.

a Armeniam non esse proprie Indorum provinciam norunt geographiæ periti: ita tamen vocavit interpretes, quia omnes provinciæ longe dissitæ et parum cognitæ, a quibusdam antiquis India vocantur. Porro sermo Theodori non tantum translationem enarrat, sed et gesta S. Bartholomæi quædam complectitur. De Polymio vide dicta nostra § 9.

b Adriani, primi illius nominis ad pontificatum evecti anno 772, ut ad illum annum num. 1 habet Pagius.

c Leonis. Tertius hic fuit, susceptus Adriano anno 795, ut idem Pagius ad dictum annum num. 3 scribit. Hinc colligitur, Theodorum jam floruisse seculo octavo ad finem vergente; quamquam obierit tantum anno 826, ut ibidem probat Pagius num. 17.

d Studii. Monasterium præclarum Constanti-

nopoli structum per quemdam, Roma Constantinopolim profectum, Studium nomine; a quo monasterium Studium, et ejus ascetæ Studitæ dicti sunt, multis laudibus insignes. Videsis Vitam S. Theodori Studitæ tom. 5 Operum Sirmondi a pag. 17, vel apud nos tom. 1 Feb. pag. 538.

e Saccudiorum. Aliud monasterium non longe a Constantinopoli Sacudion nomine, structum est a S. Platone, cujus Vita data est tom. 1 Aprilis a pag. 364. Sub S. Platone avunculo suo Theodorus religiosæ vitæ tirocinium posuit, ab eodem Sacudioni præfectus est, demum ad Studii præfecturam translatus. Vide Vitam Theodori citatam a pag. 8 apud Sirmondum; et vitam S. Platonis apud nos assignatam. Nunc Orationem ipsam Studitæ, lector, accipe.

Maximum quidem certamen, ut ita dicam, gloriæ, qua meritum laus contextitur, sed majori devotione martyr quisque debet attolli, in cujus beatificatione omnis sermo non sufficit. At vero et Apostolum irreprehensibiliter collaudare, quantæ putas esse poterit etiam insignium magistrorum industriæ; scilicet quem Spiritus sanctus ad omnium contemplationem plausibus et modulatis vocibus extulit? Cujus enim sonus in omnem terram exivit, ut verborum virtute fines ordinaret orbis, oportebit utique, et laus ejus ex æquo audialur, et intellectu percipiat. Et ad hæc quis idoneus? quis sufficiens? quis robustus? Numquidnam quia nec princeps Apostolorum a est, ut Petrus; nec, ut Joannes, Christo dilectus, Bartholomæus, idcirco paucioribus sermonibus prædicandus, et, quasi non sit multi præconii, minus aliquid efferendus? Discipulum Christi audis ex toto, et non pertimescis eum, qui misit illum? Testem veritatis sensu capis, et non miraris eum, qui est digne canendus? Quia etsi multorum unus erat, nullo tamen famulorum Dei minori est laude promendus.

3 An quia est duodenarii numeri medius, non amplius aliquid obtinebit in laudibus? Est enim duodenarius numerus in se cytharæ harmoniæ similis, æquum ab utraque parte sonum divinæ sermocinationi similem dans. At vero si volueris, sicut in annuali circulo, ut uniuscujusque mensis ex æquo utilis omnibus modis conferatur numerus, et propria alter ab altero quantitate, et qualitate suam habeat differentiam; non plane nobis is, qui laudatur, exiguus; sed nimis sublimis virtute spiritus apparebit, habens quid in ipsa supputatione mysticum Dei verborum secundum arithmeticam artem: solus enim senarius numerus a monade perfectus est partibus suis, complens ex his ipsis medietatem quidem suam, quæ est tria, tertiam vero partem suam perficit ex duobus, sextam autem monadem consummans. Porro si et secundum Actus Apostolorum dinumerabimus, septimum ponemus Bartholomæum; eritque ipse iterum principium et vertex secundæ hexados, ita ut hinc possimus argumentari eum ad Petrum habere relationem, dum ex prima quidem hexade principium reputatur in termino, ex secunda vero summus est eorum, qui post ipsum dinumerantur.

4 Nota diligentissime: Petrus docet nationes, sed Bartholomæus consequenter paria investigat. Petri speciosi pedes bona evangelizantis, sed et Bartholomæi æque jocundi, sublimia de Deo loquentis. Petrus operatur prodigia magna, sed et Bartholomæus facit miracula valida. Petrus deor-

A. THEODORO
STUDITA.

Laudandus
S. Bartholomæus:

quotus in numero Apostolorum:

F

conferatur
cum Petro,
ubi et mortis
genus.

sum

A. THEODORO
STUDITA.

sum capite crucifigitur, sed et Bartholomæus e diverso poenas sustinens, postquam vivus decoratus est, capite plectitur. Quot Petrus agit, totidem operatur Bartholomæus, ad quot valet Petrus mysteria capessenda, ad tot Bartholomæus sufficit penetranda. Aequaliter exequitur divini verbi rationem, aequaliter Ecclesiam fundat, æqua lance habuit et cætera divina charismata. Veni ergo placatus, esto ferax verbi, o Beate, resera linguam meam mutam, da mihi materiam præconium tuæ magnitudinis enarrandi, non ut ipse proficias aliquid, habens intrinsecus beatitudinis plenitudinem, sed ut quomodo declaratur amor circa te divinitus prædestinatus, et ut ego pauperrimus puer tuus tuis paternis orationibus fruor in laude celebritatis tuæ. Non enim poterit sine illuminationis participatione manere, qui ad splendorem radii solis *b* pupillam erexerit.

Quo ad prædicandum missus :

B

5 Alius igitur Apostolorum hic, alius verò alibi percepit partem orbis, in prædicatione Dei cognitionis, et omnes universitatem sibi disperdientes, prædicatores regis regum Christi constituti sunt. Constitues enim eos principes super omnem terram, pronuntiavit littera. Ei autem, qui nunc celebri fama laudatur, sors et portio fuit Armeniæ locus, qui est ab Evilath *c* usque Gabaon *d*, in multis gentibus, et civitatibus distributus. Iste ergo cum mitteretur, hoc mystice pronuntiantem, ut opinor, audivit a Domino: Vade discipule ad prædicationem, exi ad pugnam, capax esto periculorum, consule figmento meo, cujus misertus Homo factus sum, et pro quo dedecus mortis elegi. Ego paternum opus consummavi, primus testis veritatis factus: vos, quod necessarium est, implete, et quæ verbis meis desunt, ad similitudinem meam supplete. Imitare Magistrum tuum, æmulare Dominum tuum, æqua passiones passionibus, pro sanguine sanguinem pone, pro carnibus carnes trade; patere, quæ sustinui pro te passus, ostende in te ipso manifestam cognitionem characteris mei, arma tibi sint benignitas in sudoribus, mansuetudo inter maledicos, patientia in his, qui te presserint, ut ovis in medio luporum efficere, ut *e* leo fortitudine armare. Non recusavit Apostolus, non dixit: Quomodo lupos / fugare poterit agnus, unus decem millia, peregrinus primos cives, exul duces, regum multiplicem purpuram is qui unam possidet tunicam? Sed ut famulus fidelis, Dominico acquiescens præcepto, pergit gaudens, nihil adferens secum, nisi tantum Christi pretiosum nomen pro omni armatura.

que in prædicando præstiterit :

C

6 Itaque apprehendens solum sorte præceptum, quanta illic gesserit, quanta subiens pertulerit, serino depingit: quorum quædam secundum traditionem antiquæ relationis acta, quædam vero secundum rationem doctrinarum evangelicarum gesta consistunt. Si enim lux mundi est, profecto ea, quæ lucis sunt, operatus est in his, qui illuminati non erant: et si sal terræ consistit, manifestum est, quia gentes irrationabiles saliens emundavit: et si operator nominatur, consequenter et agriculturam spiritualem perfecit. Quod autem communiter dicitur, et per singulas personas rationabiliter accipiendum est. Igitur vide eum secundum allegoriam, aliquando quidem terram arare non bobus quidem trahentibus ferrum, sed linguæ aratro rationabilia rura sulcantem, iugo videlicet contemplationis, et actionis, nec seminantem aliquid diffluentium, et corruptibilem, sed fidei verbum in profundo

cordis recondentem, aliquando vero plantantem D paradisos, et vineas Domini; illos videlicet, qui jam receptione verbi ad meliora incrementum fecerunt, et ab ineunte ætate per singula tempora fructus multiplices dederunt; et aliquando medicinaliter exhibita singulis passionum remedia conferentem. Et, ut universalius dicatur, cæcos oculis illuminantem, leprosos mundantem, febres expellentem, claudis gressum, surdisque auditum præbentem, atque reliquorum languorum multimodas species sanitatibus incorruptilibus naturæ propriæ refrænantem; et certe pastorem morem suscipientem, et semitas Dei perficientem, deducentem, revocantem, pugnantem, propellentem bestias hæreseos, demonumque phalangas; imperfectos jugiter rigare manu doctrinæ, crescentes in ætate Christi verbi lacte nutrire, spinas cruentantes evellere, silvas impietatis secare, sepes dogmaticas circumponere, et quidquid deesse constiterit eorum, quæ opportuna sunt ad sequendum, facile providere. Ipse autem edificator est, et architectus ædificii et fabricationis non manufactæ, templorum videlicet Domini, quæ per spiritum, E et veritatem construuntur, ac perficiuntur in populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

7 Intuere mecum, o homo, civitates, et habitacula, quæ olim populus seductus infidelitate possedit, nequitie turrem ponens in Dei cognitione, et adversariorum insidias facile dimissas, campos florentes, vineas condensitate pullantes, hortos odorem dantes, ægrotantes, omni languore, et omni infirmitate depulsa, sanitati pristinae reformatos. Talia sunt, ut ita quis dicat, prima spolia, et hæc exuvie tanti agonis: et hi labores in fame, et siti, in frigore, et nuditate, in contumeliis, et opprobriis, in carceribus, et vinculis, in persecutionibus, et abductionibus de loco in locum, de civitate in civitatem, et de theatro ad theatrum, in tormentis, et verberibus, ad extremum in occisione et gladio. Propter *g* quæ oportebat eos remunerari Magistrum, salvatorem et medicum; pro his operantur atrociter, convitiantur, detrahunt, percellunt, torquent, tradunt; quid non dicentes, quid non agentes, quid non excogitantes, quid non adinvenientes eorum, quæ ad acriorem afflictionem, et tribulationis ejus augmentum proficere crediderunt? O pravam crudelitatem! O feralem persecutorum insaniam! Quales mercedes curatori obtulerunt, qui visum, qui auditum receperunt, qui ædificati ab eo, qui instructi fuerant, pro honore inhonorantiam, pro benedictione maledictionem, pro muneribus poenas, pro requiescibili vita amarissimam reddiderunt mortem. Ferunt *h* enim de eo, quod postquam multa et intolerabilia tormenta subiit, decoratus ab impiis, in *i* morem follis, fuerit, et postea decollatus: sicque demum a fidelibus defunctum corpus intra arcam conditum extiterit; quibus et in vita patronus, et post obitum apparuit magnus Dei prædicator.

8 Non enim vel postquam migravit ex hoc mundo neglexit occisores, sed ut pastor bonus, quantum temporis erat, in vita hac miraculis perditos et prodigiis immutabat adversos. Sed et bestialem mentem et inhumanum cor, nil erat, quod compesceret, nihil quod retraheret, usquequo in profunda malorum decideret. Quid ergo de cætero faciunt? Insaniunt contra sacrum illud corpus, furunt contra diversos præstantem sanitates jugiter arcam: respuunt remedium agroti, orbi

miracula post mortem corpus per se injectum

A orbi manum ducentem, cæci lucis datorem, naufragi gubernatorem, morte affecti vivificantem, et per prædicationem suam æternam vitam dantem : et hoc quomodo ? Hanc ipsam projiciunt in pelagus, tamquam eis tantus Apostolus nulla præstiterit beneficia. Invidorum etenim vitium hujusmodi est, ut voluntaria perditione sua nec aliorum salutem fieri patiantur.

9 Sed is, qui per David longe ante clamavit : « In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis » multis, et vestigia tua non cognoscentur » et hic tumidum mare pervium arcæ constituit, et Petrus magnus, clamante ad eum Christo, in mari ambulasse dignoscitur, et divinus Bartholomæus similiter arcæ, corpus suum gestanti, vim gradiendi contra fluctus exhibuit. O insigne miraculum ; o opus magnificum ! Mota est enim in impetu arca de regionibus Armeniæ, cum quatuor aliorum martyrum arcis, quæ similiter, dum signa operarentur, cum ea fuerant in mare projectæ. Et per tantum spatium maris quatuor his ambulantes, et præcedentes, et obsequium quodammodo Apostolo facientes, venerunt in ultiores partes Siciliæ, in insulam, quæ vocatur Liparis, per revelationem sanctissimo Agathon, qui illic erat episcopus *k*, ostensa. Quis audivit tanta prodigia ? Quis didicit tam magnificum opus, miraculum in miraculo ? Liparis enim, id est pinguescens, quodammodo insula ferens ipsa sibi pinguedinis nomen, et hoc forsitan ineffabilibus vocibus clamans : Veni ad *l* me pauperulam, Thesauri ditissime sanctissimi Spiritus : veni ad me, quæ sum inhonorabilis, pretiosissima margarita : veni ad me supplicem, qui ab altis es ejectus iniquissime : inhabita me, et multipliciter inhabitabor ; salva me, et populoosa ero ; nomine tuo fungar *m*, et ubique personabo *n*. Si lumina tua alii a se repulerunt, sed ego splendorem tuum desidero tristis et mæsta, si alii mensa vivorum eloquiorum tuorum potiti sunt, sed ego reliquiarum tuarum, ut catellus, micæ colligere gestio.

10 Ad hæc, quemadmodum quosdam ministros, alium martyrum huc, alium illuc retrorsum relinquens Apostolus ; Papinum quidem in civitatem Siciliæ *o* Mylas, et Messinam *p* Lucianum nomine destinavit : reliquos vero duos in Calabritidem terram direxit, Gregorium quidem in civitatem *q* Columnam, Acatium autem in civitatem, quæ vocatur *r* Squillace, quatenus quisque in unaquaque civitate protector esset habitatorum, qui etiam usque hodie splendent suffragiis eorum. Ipse præterea, veluti Rex, et Dominus, propria requie potitus, profectus est ad civitatem, ad quam provocabatur, et susceptus est præclare cum multis candelis, odoribus, atque hymnis, cunctis ei obviam, qui illic aderant, occurrentibus in exultatione.

11 De cætero vero, non progrediebatur arca. Quidam enim trahebant, quidam lamentabantur, quidam vero orabant, illa autem erat immobilis. Resumpsit tamen gaudium tristitia, et cum esset in multa dementatione populus, obtinuit tandem, quod invenerat : prope enim est Dominus omnibus invocantibus eum. Honore igitur arca illa inde sublata condebito cum thesauro, quem gerebat, reposita est, ubi sacrum templum ejus protinus est locatum : facto etiam cum consumptione miraculo illo præcipuo. Denique cum mons, qui Vulcanus s vocatur, pene contiguus esset insulæ, nocivus erat his, qui circumquaque morabantur : tunc recessu invisibili motus est,

quasi stadiis septem circa mare suspensus, ita ut usque hodie appareat videntibus, quasi figuratio tractus fugientis ignis.

12 Porro quot, et quanta deinceps operatus sit, aut mira faciens operetur circa eos, qui diversis languoribus et infirmitatibus obstricti, ad ipsum fide confugiunt, nec nostrum est dicere ob prolixitatem tractatus, nec incredibile videri debet audienti, cum pignus credulitatis ex uno habeant aliorum exhibitiones miræ gestorum. Sed ave, o Beate beatorum, ter beate Bartholomæe ; ave, qui es Dei imitator, boni scilicet magistri : ave, qui es divinæ lucis splendor sanctæ Ecclesiæ : ave, qui es bene sonans organum spiritus melodiæ : ave, qui es multi saporis, et dulcis fructus palmes Christi, vividæ et Paternæ culturæ vitis : ave, digne meritis famule Domini universorum : ave, merito desiderabilis amice supercælestis Sponsi : ave, qui es sapientia effluens et multiplicis potationis, lumen spiritualis paradisi : ave, qui es peritæ capturæ piscator rationabilium piscium : ave, qui es divina virtute vulnerator diaboli, mundum suo latrocinio vulnerantis : ave, artificiose rhetor veræ sapientiæ : ave, multipliciter apparens mundo lucifer Dei cognitionis. Gaudeas, divinitus illustrata, et ignea columna orthodoxiæ ; gaudeas, qui ab Oriente ad Occidentem per mare gloriose ambulasti ; gaudeas, sol orbis terræ, qui cuncta illuminasti ; gaudeas, os Dei sapientiæ linguam habens ignitam ; gaudeas, jugiter emanans fons sanitatum ; gaudeas, daemonum terribilis insecutor ; gaudeas, qui es multipliciter optabilis formositas Armeniæ ; gaudeas, qui es Lipareos salutaris et multipliciter adorabilis gloriatio ; gaudeas, qui mare sanctificasti meabilibus gressibus ; gaudeas, qui terram purpuream fecisti rubore castissimi sanguinis tui ; gaudeas, qui aerem suavitatis odoribus replesti, sacris spiraminibus divinatorum eloquiorum tuorum ; gaudeas, qui ad cælos commeasti, et medius in choro divinæ aciei tuæ refulges in gloriæ inaccessible splendore, exultationis insatiabili jucunditate.

13 Illinc nos benignissime intuearis, illinc benedicas te beatificantibus, illinc glorifices te canentes, illinc concordem orbem terræ placatum ; sacerdotes justitia in sanctitate induantur, reges bonis operibus in orthodoxia contra barbaros armentur ; monasticam vitam tenentes conversationem æqualem angelorum, et sine dolore custodiant, viri mulieribus, et rursum mulieres viris, competentem legem conservent ; patres cum filiis, dominos cum servis, prælatos cum subditis, mutuam dantes cum debitoribus, venundantes cum ementibus, omni benevolentia tuæ affectu ad utilitatem reipublicæ protege ; et cuncta, quæ secundum beneplacitum Dei dirigi debent, patrocinio tuo defende ; et præcipue alumnos decoratæ Lipareos, pastorem quoque, ac gregem, qui construxit sacrum templum tuum, et cum, qui te, licet breviter, ecce laudare præsumit.

ANNOTATA.

a *Ms. reginæ Succiæ* : Quia nec Petrus nec Joannes est. Aliud : Quia nec Petro nec Joanne divini.

b *Legitur in Ms. reginæ Succiæ*, accesserit, vel pupillas crexerit, ut est apud Acherium, quocum illud *Ms. recte consentit*, ex quo colligitur illud esse Anastasii Bibliothecarii, ut monui § XI.

A. THEODORO
STUDITA.

Miracula et
laus Apostoli.

E

cui se alios-
que commen-
dat auctor.

F

A. THEODORI
STUDITA.

c Per Hevilath diximus probabiliter Indiam designari, in Commentario prævio § 8.

d Gabao, aliud Ms. Gabaoth. Consule § 8 Commentarii prævii.

e Alia Mss. Ut armatus fortitudine acuire.

f Fugare, Mss. alia habent, nancisci minus recte. Minutias has tamen non notabo deinceps.

g Hoc loco secutus sum Ms. cum Dacherio fere consentiens, quia sensus aliorum passivus plane erat imperfectus.

h Apud Dacherium hic quædam adjuncta sunt, quæ in Mss. non reperio, ne in illo quidem, quod in omnibus fere cum ipso consentit. Sunt autem sequentia: Legitur etiam in gestis ejus antiquioribus et emendationibus, quod Lycaoniæ verbum vitæ prædicavit. Dehinc Indiæ euangelizans, ad ultimum in Armenia majori, quæ ejusdem est provinciæ, in Albano ipsius Armeniæ urbe, usque ad illud: Postquam multa. Unde oritur mihi dubium, an hæc Theodoro, an interpreti Anastasio, an potius interpolatori cuiquam sint tribuenda. Potuere enim ad marginem ab aliquo hæc notari; itaque deinde in textum irreperere, quod mihi verisimilius videtur; cum sine his sensus sit perfectior: nam postquam ingratis persecutorum crudelitatem retulit, eam his probat: Ferunt enim de eo (al. Fertur enim) quod postquam multa et intolerabilia tormenta subiit, decoratus ab impiis in modum follis fuerit, et postea decollatus. Ad probandam autem hanc crudelitatem nihil fecit prædicatio in Lycaonia et India. Hinc notet lector, Armeniam non dici Indiæ provinciam a Theodoro, ut eruditi quidam, hanc interpolationem secuti, crediderunt.

i In morem follis. Phrasis est obscurissima. Combefisius in Auctario novissimo pag. 496 hanc phrasim, inquit, vellem essent imitati, qui a barbaris vivum excoriatum, et jussu Astyagis capite truncatum dixerunt; insinuans aliquid minus hic intelligendum, quam vivi excoriationem, quam ipse minus putat probabilem. At vivum excoriatum fuisse Bartholomæum jam supra dixerat Theodorus, ita ut vivi excoriatio necessario et hoc loco veniat intelligenda. Quis autem phrasi hac excoriationis modus significetur, plane incertum, et obscurum. Conjecturas accipe. Follis varia significat, instrumentum ventum excitandi, pilam ludo aptam, marsupium ex corio factum; quandoque sumitur pro sacco, unde et follitus dicitur corio obvolutus. An igitur voluit, ita pellem detractam Bartholomæo, uti saccus detrahitur illi, qui eo obvolutus est? An sicut pilæ corium detrahitur, ita eulem abstractam esse? An forte Græce fuit Φελίς quod squamam significat; et dicere voluit, ita pelle exutum esse Sanctum, quemadmodum squama exuuntur serpentes? An potius inflatum instar follis fuisse corpus Apostoli carnem inter et pellem, uti oves jugulatæ inflari solent, quo pellis facilius detrahatur?

k Ostensæ. Acherius habet, episcopus Hostensis, quod mendum est manifestum, nec id in ullo invenio Ms. Quis porro fuerit hic Agatho, dicetur in Gloria posthuma, ubi et de Lipari agitur.

l Nota tum hic, tum per totum sermonem, quædam oratorie describi, quæ minus ad litteram accipienda sunt.

m Fungar, id est, utar in bonum meum.

n Alia Mss. personabor.

o Mylas. Octavius Caietanum tom. 4 Vitarum Sanctorum Siculorum pag. 135 de his Bartholo-

mæi comitibus agens, dicit Mylas, Siciliae oppidum, Liparim insulam contra sitas. Et post pauca: In litore, qua parte Chersonesus in Occasum flectitur (nam Mylæ Chersoneso impositæ) extat vetus ædícula D. Pappiano (ita ab aliis vocatur, qui hic Papinus) sacra: illuc loculum ejus ejectum, conditumque fama est. Refert et miracula, et tandem concludit: Porro D. Pappianus Mylensis urbis patronus habetur. Agit de eo Papebrochius tom. v Junii ad diem 28 ejusdem mensis pag. 360, in eo tamen forte non sequendus, quod corpus S. Pappiani aliunde Mylas adnatasse putet, lapsu memorie existimans nomen ipsius a S. Theodoro non fuisse expressum.

p Messinam Lucianum: de quo Laudatus Caietanus: Divi Luciani memoria penes Messanenenses maxime Saracenorum cladibus extincta, nuper restaurata est. Eum simul cum S. Pappiano ad 28 Junii commemorat Franciscus Carrera noster in Pantheo Siculo pag. 166.

q Columnam. Columna Rhegia, vel Rhegina, civitas fuit maritima, ut habetur ex Cellario tom. 4 Geographiæ antiquæ pag. 585, in extrema Brutiurum parte, ad fretum Mamertinum, ait Caietanus, e regione urbis Messanae, turriculæ instar erecta, Scyllæum inter et Rhegium Julium; quam hic designari, non videtur dubitandum. Memoriam autem et cultum S. Gregorii, uti et Acacii cum urbe ipsa abolitum opinor Saracenorum in istis partibus dominio.

r Squillace, ita Ms., quod maxime secutus sum: alia duo Mss. habent Chale, aliud cum Acherio Cale: Græca Menæa cum Paphlagone Ἀσκάλου. Quænam inter tot lectiones præferenda sit non omnino constat: nullam tamen ex omnibus puto genuinam, nisi forte hanc, quam secutus sum. Namque apud Cluverium tom. 2 Italiæ antiquæ pag. 1305, et Cellarium tom. 4, pag. 588 est oppidum maritimum in Brutiis, quod olim Scyllacium vel Scyllaceum, ante etiam Scylletium dictum fuit, nunc Squillaci vulgo appellatur, situmque est in sinu ejusdem nominis. Hoc ergo oppidum hic designatum existimo, nam Asculum sive in Piceno, sive in Apulia, cum utrumque mediterraneum sit, designari non potuit.

s De hoc monte, prodigioque consule in Gloria posthuma cap. 1 § 2.

TRANSLATIO

CORPORIS BENEVENTUM,

Auctore, ut videtur, S. Berthario abbate
Casinensi.

Ex duobus Mss.

Hæc de beati Bartholomæi laudibus, ejusque mirabili adventu corporis in Liparim Theodorus fama sanctitatis, ac sacerdotii dignitate conspicuus, fido relatu explicuit. Qua deinceps occasione, quove sit ordine, de eadem insula Beneventum translatum, unde hodierna festivitas celebratur, e vestigio promendum est. Cum igitur in eadem insula Liparitana usque ad annum a octogentesimum trigesimum octavum ab

Ossa S. Bartholomæi
parte dispa-

incar-

A incarnatione Domini nostri Jesu Christi requiesceret corpus ejusdem beati Bartholomæi apostoli; supervenientes Saraceni depredati sunt, atque depopulati sunt prædictam insulam, et rumpentes sepulcrum Bartholomæi beati, dispertierunt ossa ejus per loca diversa.

eo jubente
collecta,

b

45 Mox illis recedentibus, per visionem apparens Apostolus Dei cuidam Græco monacho, qui fuerat custos ecclesiæ illius, ait illi: Surge, et collige ossa mea, quæ dispersa sunt. Cui ille respondit: Quare ossa tua *b* debemus colligere, aut aliquem tibi honorem facere, cum tu dimiseris nos, et populum istum a paganis deleri, et non nos adjuvisti? At ille dixit: Per longa annorum curricula pro hoc populo Deum deprecatus sum, et meis eum precibus concessit Deus, unde usque nunc constiterunt securi. Sed quia multiplicata sunt mala illius, et crevit iniquitas ejus nimis, non jam impetrare potui a Domino, quod pro eo rogavi, et ideo periit. Tu surge tantum, et collige ossa mea, et reconde, ut tibi præcipio. Cui ille monachus ait: Et quomodo ea invenire potero, qui nescio ubi dispersa sint? Dicit ei Apostolus: Nocte vade ad colligendum ea, et ubi aliqua videris splendere, ut ignem, hæc leva, quia ipsa sunt ossa mea. Qui statim surgens perrexit ad locum, et invenit ea, sicut ei Apostolus dixerat, et collegit ea indubitanter, et recondita in vase abscondit; et abiit, relicto ibi socio suo.

ac Beneven-
tum trans-
lata.

46 Cumque pro exquirendis Saracenis illuc Longabardorum irent navigia, inventum ibi prædictum monachum, et sancti Apostoli corpus tulerunt, et abierunt. Supervenientes autem Saraceni circumdederunt navem illam, ubi sanctum ducebatur corpus Apostoli, ita ut ei spes evadendi non esset. Tunc subito factæ sunt densissimæ tenebræ circa navem Saracenorum, ita ut nescirent quo pergerent, et liberata est navis illa. Quibus adhuc in mari degentibus, unum ex nautis ejusdem navis, a gravi infirmitate pressum, per orationem Apostoli salvavit Dominus. Exeuntes autem in terram, cum omni honore Beneventum duxerunt sanctum corpus Apostoli Dei, et in altario recondiderunt, anno ab incarnatione Domini octingentesimo trigesimo nono, vigesimo quinto die mensis Octobris. Cujus prior quidem ex Indorum parte transvectio in Liparitanam insulam celebratur *c* nono Kalendas Septembris, dormitionis vero ejus festiva celebritas colitur quinto decimo Kalendas Julii. Sicque ter in anno ejus sacratissima celebratur festivitas. Regnante Domino nostro Jesu Christo, quem decet omnis honor et gloria, omnisque adoratio, cum omnipotente Patre, ac sanctissimo, et vivifico Spiritu, nunc et semper in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ita tempus signant omnia Mss. nostra. De tempore porro hujus translationis, ceterisque ejus circumstantiis fuse disputabimus cap. 1, § 4 et 5 Gloriæ posthumæ, ubi et miracula dabimus eam secuta.

b De hac phrasi parum reverenti consule § 5 assignatum.

c Tria, hoc loco memorata, festa celebrata fuisse Casini existimo, quod et Beneventi observari testatur Marius de Vipera in Catalogo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ: sed ad 25 Augusti diem mortis, die vero 17 Junii translationem

Liparitanam celebrari testatur ad dictos dies: quod cum hoc nostro auctore non consentit. Cum neutro etiam consonat Relatio hujus translationis apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 126, ubi sic legitur: Cujus prior quidem ex Indorum parte transvectio in Liparitanam insulam celebratur decima tertia die mensis Junii: dormitionis vero ejus festiva celebritas colitur... nono Kalendas Septembris. De hac diversitate vide in Gloria posthuma num. 2.

A. BARTHANIO
ABBATE

ORATIO ALTERA

Auctore Josepho forsan Hymnographo.

Ex editione Surii.

Hujus concionis author, et diei festi jucunditatem spiritualem nobis afferentis hilaritas, est beatus apostolus Bartholomæus: qui cum divinus sit Apostolus, et luminis splendore, purisque sancti Spiritus fulgoribus tantum illustretur, quantum verbis explicari non potest, nobis etiam lumen suggerit, qui sacram et gloriosam ejus memoriam celebramus. Age igitur, divinis vocibus illum collaudantes quam maxime possumus, divina ipsius narratione delectemur, et laudationibus honoremus Virum, quovis honore superiorem. Laudemus Apostolum, a Deo ipso laudatum. Beatum prædicemus eum, qui semper beatus est. Ejus gloriam celebremus, quem extulit divina gloria. Videamus quisnam ante fuerit, et qualis postea evaserit: quemadmodum qui prius idiota *a* erat, et pauperem vitam agebat, omni ex parte sapiens effectus, et omnium bonorum divitiis ornatus fuerit: quemadmodum e terrestri caelestis evaserit, e minimo maximus, et ex piscium *b* piscatore, hominum piscator factus sit.

Laudandus
S. Bartholo-
mæus.
E

2 Itaque cum Deus ipse homo factus, propter misericordiæ suæ viscera nostrum corpus gestaret, et discipulorum delectum haberet, is, inquam, qui prænovit omnia, priusquam generentur, celeberrimum apostolum Bartholomæum delegit, amicumque sibi verum et fidelem cooptavit. O divinæ vocationis præstantiam! o magnam et singularem felicitatem! o qualem hic invenit Magistrum, qui maximis mysteriis eum initiavit, et sapientem effecit! o beatam illam animam, dignam habitam, quæ cum Deo versaretur, cum Deo et omnipotente Domino cibum sumeret, et sacra doctrina, orationem et facultatem omnem superante, instrueretur!

Electio ejus
ad apostola-
tum;

F

3 Postea vero, quam Magistrum suum in cruce suffluxum, eundemque sepultum, et post resurrectionem ad caelos ascendentem vidit, et sanctissimi Spiritus dono aque, ac reliqui Apostoli, donatus est, tamquam generosus aliquis miles, validissimis armis undique munitus, adversus hostile bellum prosiluit: et ipsos quidem hostes validissime percussit, his vero, qui ad vitam ipsam venire studebant, salutem conciliavit. Tetendit orationis suæ retia, et gentes ipsas e profundo creptas, illas quidem captivas, sed ad vitam tamen ductas, conservavit: evertit idolorum templa, et Dei ecclesias erexit, humana corda in sterilitatem conversa, caelestis doctrinæ

res ab eo
præclare ge-
stæ;

aratro

A. JOSEPHO.

aratro renovavit : eaque ita excoluit, ut tamquam feraces campi, fructum ferre possent : accendit miraculorum facem, et affectuum humanorum caliginem profugavit : in quascumque partes permeabat, velut stella quædam justitiæ solem prædicans, illustremque fulgorem emittens, fallaciæ tenebras destruebat : et oratione quidem dæmones ipsos fugabat, precibus autem morbos insanabiles curabat, leprosos mundos faciens, cæcis visum restituens, claudos ad currendum expeditos reddens, corda denique et animos imbecilliores confirmans.

prædicatio
Hierapoli.
et alibi :

c

d

B

4 Erat una cum Bartholomæo et beatus ille apostolus Philippus, quocum multo tempore divinum Euangelium prædicavit. Hi cum in urbem Hierapolim venissent, cui prius nomen erat c Ophioryme, multas ærumnas, et cruciatus non mediocres sustinuerunt, cum ejus civitatis homines violenti essent, et valde inhumani : quippe qui d viperam colere consueverant, venenum pestiferum et lethale, tamquam fructum aliquem percipientes. Illi cum divinos apostolos vidissent, dicebant novum quemdam Deum ab illis nuntiari, et a vetere cultu ipsos averti, atque a paternis traditionibus abalienari. Quamobrem cum manus in eos injecissent, admirandæ sanctitatis virum apostolum Philippum cruce condemnaverunt. Divinus autem Bartholomæus, instar alicujus bovis aratoris, a suo compare separatus ingemiscebat, ac lamentabatur quidem, sed non desinebat tamen suavem illum sulcum ducere, qui animarum agricolæ Deo uberes fructus allaturus esset : quinimmo ita ut consueverat, huc atque illuc obibat, fidei sermonem disseminans, pravam zizaniam evellens, et quidquid salutare iis esset, qui eum suscipiebant, diligenter declarans. O beatos illos pedes, evangelicis gressibus speciosos factos, et ad infinitarum animarum adeptionem recta via progredientes ! o linguam illam divinam, ex qua salutaris potus effluxit, qui ab impietatis aestu multos liberavit ! o manus, quæ violentos hostes expugnaverunt, et animas ipsas e diaboli manibus eripuerunt ! o divinos et illustres oculos, per quos multorum oculi patefacti sunt, qui erant perfidiae tenebris obscurati !

mors in
cruce.

e

C

5 Cum igitur regiones illas ita peragraret, venit ad urbem quamdam, cujus cives cum idolorum superstitione liberasset, ab ejus loci præside crucis e supplicio et ipse condemnatus est. Ad quam dum Beatus ille accederet, totus gaudio perfusus : Salve, inquit, crux, per quam humanum genus gaudio affectum est : salve, ejus crucis imitatio, per quam mors mortem dissolvit, et mortales ipsos immortalitate donavit : salve crux, in quam cum Christus ascendit, terrenos homines cælestes effecit : salve crux, quæ mihi hinc migranti vehiculum effecta es, quo ad cælos perducere possim ; quæ denique mei Præceptoris imitatore me fecisti. Ad te ascendo, neque moram duco : jam enim tempus meum completum est. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : opus, quod mihi Christus magister meus tradidit, perfeci. Hæc cum dixisset, et Deum precatus esset, rogavit carnifices illos, ut verso in terram capite, in cruce suffigeretur : nec rectus, quemadmodum ejus Magister, in crucem ageretur : ita et in ipsis cruciatibus suam in Magistrum reverentiam conservabat. Quinetiam in cruce suffixus, cum fratribus loqui non destitit, quoad sanctissimam illam animam Deo tradidit. Cujus ascen-

sum angeli applausu exceperunt, aer purgatus est, et divinorum Apostolorum chorus exultavit.

6 Cum vero multum temporis præterisset, ejus regionis tyranni f, vitæ pravitate exercebantes, et multorum deorum ebrietate debacchantes, cum viderent loculos illos, in quibus beati apostoli Bartholomæi reliquiæ conditæ erant, splendida quædam et illustria miracula edere, et eos a morbis liberare, qui eo accedebant, pravum consilium et suo proposito dignum inierunt. Venite, inquit, in profundum mare corpus hoc demergamus. Sed, o miseri, ejusne corpus in mare demergetis, qui profundum illum draconem in altum demersit, qui salutaris aquæ fontem aperuit, et abunde cælestia dogmata hominibus impertivit ? Venite, inquit, mari obruamus. Eumne vos obruetis, qui veritatem antea obrutam detexit, et infidelitatis salsedinem exterminavit ? Venite, inquit, et temerarium furorem effundentes, in maritimas undas hoc corpus projiciamus, ne ex eo, tamquam e rationali aliquo flumine, salus ad eos defluat, qui morborum angustiis comprimuntur.

7 Hæc cum dixissent, quod cogitarant, aggressi sunt, et una cum quatuor aliorum martyrum loculis, beati Bartholomæi reliquias in mare dejecerunt. Martyres autem illi gloriosi, apostolum Bartholomæum valde inclytum, duo a dextera, et duo a sinistra parte, medium habentes g Pontum, ipsum sine fluctuatione aliqua transmittabant : cumque ad Bosphorum Thracium in Propontidem venissent, Hellesponti angustias transierunt : deinde transmissi Aegeo et Ionio mari, ad Siciliam applicuerunt : et Syracusas ad sinistram derelinquentes, atque Occidentem versus tendentes, ad insulam Liparim pervenerunt. Itaque celeberrimus ille Apostolus ad eam insulam deductus est. Divini autem illi martyres cum di complevisset, quod Deus voluerat, quam celerrime redierunt in eam viam, in quam unumquemque divina providentia direxit. Statim autem is, qui ecclesiam Liparis insulæ gubernabat, per divinam revelationem didicit, Christi Apostolum ad maris litus appulisse.

8 Erat ejus ecclesiæ gubernator Agatho ille, cujus gloria longe lateque apud omnes celebrabatur. Cum ille igitur properasset, et loculos ad continentem appulsos vidisset, stupore et gaudio repletus, summa voce : Bene, inquit, quod huc venisti, ut portus salutaris, ad eos, qui pelagi fluctibus periculosis agitamur. Bene, quod venisti, divinum Spiritus paracleti flumen, ex quo veritatis aquæ scaturiunt, et pietas multa redundat. In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur. Veni, et animas nostras irriga, affectuum nostrorum fervorem reprime, cordium januas patefactas gratiarum tuarum muneribus repleas. Hoc a te Liparis insula supplex petit, quam habitare feliciter voluisti. Hæc, inquam, insula his verbis te alloquitur : Tu, qui multo lumine illustris es, et illius divini Orientis vere amicus, quomodo factum est, ut talis tantusque apud meæ paupertatis Occidentem diversatus sis, ab Orientis partibus commotus, et per maritimos sinus nobis ostensus ? Dives facta sum, quæ antea paupertate laborabam, thesaurum magnum hodie sum consecuta : neque ulla in re Roma illa ipsa urbe decantata, beatos apostolos Petrum et Paulum habitatores tenente, inferior ego sum : Bartholomæum enim habitatorem possideo. Omnes insulæ mihi gratulemini, omnes urbes, quæ ubique

A que estis, mecum una exultate. In vobis multorum sanctorum corpora posita sunt : mihi satis est unus pro omnibus.

Laudes Apostoli.

9 Sed, o beatissime, et divinis angelis par factus Apostole, quis tua præclara facta pro dignitate laudaret? Quis pericula, pro Christo a te suscepta, enumerare posset? Quæ cum quotidie subires, a tristibus periculis mortales liberasti. Tu vere sal illud es, quod corda illa, quæ evanuerant, atque insipida evaserant, condivisti : et inscitiae salsedine purgata, putredinem ex multorum deorum superstitione contractam, expurgasti. Tu es rationale illud flumen, ex divina sede profectum, juncorum plenum torrentem abluens, Ecclesiæ vero sulcos replens, pravitatis rivos exsiccans, ipsius denique terræ faciem irrigans. Tu es sagena illa solidissima, quæ rationales pisces, in erroris profundo nantes, comprehendisti, eosque supernæ illi mensæ obsonium obtulisti. Tu es aureum illud candelabrum, in quo paracleti Spiritus ignis, tamquam fax quædam, adveniens, multiplicis vitii zizania combussit, et divinæ cognitionis splendorem emisit. Tu es divini Solis lucidus radius, qui a summo caelo usque ad extremum percurrens, et erroris tenebras imminuens, et iis, qui sedebant in umbra mortis, hoc est, in malis lethalibus, effulgens, per lavacrum regenerationis Dei filios mortales homines effecisti. Tu es pretiosus ille lapis, ab angulari lapide illo missus, in quo Ecclesiam Christus ipse ædificavit, quæ nullo umquam tempore quassari aut concuti poterit. Tu es purissimum illud aurum, et cælestis Dei pretiosissimum munus, lucis columna, Ecclesiæ fundamentum, Spiritus sancti diversorium, magniloquentiæ præco, aquila in altum volans, suave canens lusciniæ, cælestis cicada h, angelus denique in humano corpore versans, aurea columna, stella lucidissima, florens paradus, Spiritus sancti myrothecium, ægotantium medicus, divinæ gratiæ tuba, vitis fecundissima, olea fructifera, fluctuantium portus, peccantium patronus, defessorum recreatio, oppressorum refugium, miraculorum fons, dæmonum profugatio, Apostolorum gloria, angelorum civis, qui prophetis sublimior, et martyrum consors fuisti, ejus denique gloriæ, quæ revelanda est particeps sempiternorum bonorum hæres, mundi lumen, omnium (ut summam dicam) bonorum thesaurus.

quem in fine invocatur.

10 Itaque salve, Bartholomæe, illius magni tonitruum fulgur, quod in rota mundi hujus apparuisti, et idolorum insaniam ac noctem extinxisti. Salve, Bartholomæe, ille Spiritus sancti calamus celeriter scribens, qui legem in tabulis cordis pulcherrime descripsisti : legem, inquam, illam non veterem, sed valde novam. Salve, Bartholomæe, potentis verbi sagitta acutissima, quæ hostium corda vulnerasti, dæmonum per aërem vagantium turmas percussisti, et mortalium animas vitio vulneratas, sanas effecisti. Salve, Bartholomæe, qui idolorum templa solo adæquasti, et homines ipsos viventis Dei templa reddidisti. Salve Spiritus sancti gladius, qui alienigenarum turmas sermonis acie, et omnes mentes ad Christi obedientiam captivas duxisti. Salve concinna sancti Spiritus paracleti cithara, rationalis tibia, Christi instrumentum, quod cælestia dogmata nobis cecinisti, et praviæ impietatis modulationes confudisti. Salve cælum perpulchrum, divinis splendoribus illustre, in quo ille Sol justitiæ requiescit, et orationis dux, quo tu innixus, fal-

laciæ omnem evertisti. Te quidem laudationibus extollere vellem, sed rerum multitudine confundor, et dictionis infirmitate opprimor : nam vel hi, qui oratoria facultate maxime præstant, inferiores sunt, quam ut te laudare possint : neque quisquam est, qui pro dignitate laudes tuas narrare valeat. Tuis igitur precibus Deum ipsum nobis propitium facias, et peccatorum perturbationem, qua vexamur, sedare velis, quique tuum diem festum recolimus, nobis omnibus delictorum veniam, et cælestis gaudii participationem tuis orationibus impetres, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

A. JOSEPHO.

ANNOTATA.

a Idiota vocatur, quia idiotæ electi sunt ad munus apostolicum : fuisse tamen utrumque in Scripturis versatum probavi § 6 Commentarii prævii.

b Piscatorem probabilius non fuisse S. Bartholomæum, probatum est in Commentario prævio § 5.

E

c Ophiorhyme. Illud Hierapolis nomen apud auctores alios, præterquam in Synaxario Constantinopolitano citato § 8 Commentarii, non invenio : crediderim nomen vulgare non fuisse, sed per ludibrium a Christianis impositum propter insanum viperæ cultum. Recte ejus etymologia exponitur in dicto Synaxario Serpentinus impetus : deducitur enim ab ὄφις serpens, et ὀφρῦμα, impetu feror.

d Displevit hic viepræ cultus Baronio tom. 4 Annalium ad annum 54 num. 3, quia scilicet alios Phrygum deos scribit Eusebius de Præparatione Evangelica lib. 2, cap. 4. At non videtur argumentum illud, ab Eusebii silentio deductum, sufficiens, ut omnibus auctoribus, qui hoc asserunt, fidem abjudicemus : præsertim cum Eusebius ibidem non omnes ex professo Phrygum deos enumeret, sed aliquos solum ad eorum deliria refutanda commemoret. Vide itaque hunc viperæ cultum a variis assertum § 8 Commentarii prævii, et rationibus etiam utrumque probatum.

e De martyrio Sancti agitur § 9 in Commentario prævio, ex quo discas ea, quæ hic scribuntur, ut oratoria sunt, ita minus esse probabilia.

F

f Nota, lector, neque ab hoc auctore, neque a Studita asserti, corpus permansisse semper eo, quo primum sepultum fuit, loco, usque ad translationem Liparitanam : nam tantum voluit, corpus pelago injectum, eaque ratione Liparim delatum, idque post multum temporis, et ab ejus regionis tyrannis : de quo consule, quæ probabiliter disputabimus in Gloria posthuma cap. 1, § 1 et 2.

g Corporis sacri iter hic scribitur, ut commodius fieri potuit : an ita re ipsa factum sit, nec scirit, opinor, auctor, nec certo tradere potuit.

h Cicada insecti genus est canorum. Hinc Virgilius lib. 3. Georg.

Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ. Utitur hac metaphora, quo exprimat eloquentiam Apostoli, et perpetuum divinæ dogmata prædicandi studium. Reliqua, quæ hic occurrere possunt dubia, notata sunt ad Orationem præcedentem.

ORATIO

ORATIO TERTIA

Auctore Niceta Paphlagone

Ex editione Græca Combefisii Latine reddita,
interprete J. S.

Incensum desiderium, at ingenium infirmum : fervens amor, at tenuis oratio : etenim spiritus quidem promptus est, ac properat, ardetque Apostolorum quemlibet debito prosequi laudationis præconio; at mens fatiscit, non habens unde digna proposito argumento sensa inveniat; quin et sermo labascit, an rerum laudandarum præstantiam dicendo assequi possit incertus. Et quidem cum dicendorum excellentiam intuetur animus, digitum ori imponit, ac, veluti quid disertissimum, silentium sibi indicit : cum vero spiritus fervore, tamquam interno igni, succenditur, quasi imbecillitatis suæ oblitus, continere se nequaquam potest, quin concitetur ad impositam sibi laudationem. Quonam igitur modo perplexa hæc difficultas amovenda, nisi opem orationi flagitando ab illis ipsis, qui laudandi sunt? Quippe in aliis quidem argumentis nihil subsidii ab ipsis accedit, nisi a se ipse abunde instructus accesserit orator, in sacris vero sanctisque Dei filiis secus apparet. Etenim mentem sapientissimam inopem consilii fieri, orationemque disertissimam perplexam hæere necesse est, nisi gratia ab ipso, qui laudatur, largiter fuerit subministrata.

Arduum laudare S. Bartholomæum.

2 Cum igitur magnus nos hodie Bartholomæus, in annua sua memoria, ad gratiæ suæ claritatem laudibus celebrandam convocavit, proponensque et sanctitatis suæ excellentiam, et varia prodigia, tum et perpeffiones suas, et crucem amore Crucifixi toleratam, nostrum in se amorem accenderit; quin et inflammet etiam ad mirabilia ipsius prædicanda; flagitemus ipsum gratiæ illustrationem, viresque ab ipsius spiritu sincera fide et fervida prece attrahamus: hoc autem modo sacrum illud, Christique gratis reverendum caput, laudibus rite, velut floribus, coronantes, utcumque, opinor, solari poterimus desiderium nostrum; nulla enim adeo re divinus divinatorum amor, ac eorum, qui amantur, laudibus, lenimen nanciscitur, ac solamen. Adsis igitur o Colendissime, et Clarissime; adsis mihi, assiste spiritu, utpote qui spiritus es purissimus est sanctissimus, sanctique et divini Spiritus progenies et similitudo : inspira intellectum, inspira orationem; intellectum, qui divinæ sanctitatis tuæ perspicat magnificentiam; orationem, quæ mirificam tuam proferre valent præstantiam; quo utrumque, intellectus scilicet et oratio nobis, mirabilia tua cogitantibus, et enarrantibus, sanctius evadat atque illustrius: cum vel sola tui memoria sanctitatem præstet atque illuminationem, non minus nobis, qui spiritu dumtaxat, velut in speculo relucens formam, intuemur, quam illis, qui olim sacro viderunt corpore verisantem in terris.

3 Etenim ab infantia totus Deo consecratus, pietatisque forma, religionis cultu, legis meditatione, mandatorum observantia, ad perfectio-

rem præparatus fuit Dei cognitionem. (Novit enim Dominus suos ab utero sanctificare, a prima statim formatione iis illabi, illis invisibili modo se comitem præbere, eosque ad se dirigere et deducere.) Ubi vero princeps consummatorque fidei apparuit Christus, atque omnem Judæam, Galilæam omnem peragrabat, regnum cælorum annuntians; et verbis mirabilibus, operibus mirabilioribus Evangelio fidem concilians, oves Israelis, quæ perierant, ad se congregabat; tunc etiam, tunc inquam, et verum a hunc Israelitam vocavit Bartholomæum. Quid igitur ille? Num vocantem respuit? Aut credit quidem, at non sequitur? Aut sequitur quidem, sed ad tempus? Aut in finem usque sequitur, verum uti unus e vulgo turbaque fidelium? Num relatus quidam in album discipulorum, at illorum, qui secundi ordinis erant apud Magistrum? Nequaquam. Quin potius simul atque bonum Pastorem vidit, et hic illum usque ad intima mentis agnovit *b*, ab eo itidem agnitus est, ita ut et suprema primaque electione dignus haberetur, et principibus Apostolorum aggregaretur, et sacrum venerandumque duodecim cum aliis compleret chorum. Exinde rerum omnium terrenarum possessione abdicata, patriæ nempe, parentum, cognatorum, amicorum, omniumque, quæ hominibus bona videntur, ac summo studio prosequenda : adhuc abnegata etiam anima sua, Vir admirandus omnem corporis libidinem, omnem proprii cordis voluntatem abiecit, ut Jesu amicitiae, ac scientiæ perfectioris fieret particeps. Inde destinatum persequens scopum, ac comprehendens, velut qui sincere spiritu viveret, spiritu incederet et ambularet, Dei quidem amicus et adoptione filius, gratiæ vero dono Unigeniti frater est constitutus. Et vero quomodo ille Christi socius non esset ac contubernalis, ejusdem cum ipso tecti, mensæ, conversationis, viæ, et vitæ rationis particeps : quocum funda omnia atque infanda mysteria; quocum opera et verba Dei, quæ Pater lumina mortalibus manifestavit, fuere communicata?

4 Beatos igitur prædico oculos tuos, o Verbi Spectator ac mysteriorum conscie, et Theologe *c* Discipule, quod inaccessi decoris, plusquam cælestis pulchritudinis Speciosi forma præ filiis hominum jucundissimo aspectu perfruitus es. Beatas prædico aures tuas, quod verbis ore Dei prolatis, sacra auditione, Christi colloquio non mediocriter impletus es. Complector in spiritu beatissima labra atque os tuum : deosculor et malas et linguam, ut quæ supremum Numen sæpe sunt deosculatæ, illius deliciis impletæ, et sanctitate imbutæ. Beatum dico gustum, olfactum, tactumque tuum : gustum quidem, quod ejusdem cum Verbo mensæ, ejusdem salis fueris particeps; iisdemque cum Salvatore tum sensus tum mentis epulis, sæpius quam dici possit, fueris saturatus : olfactum autem, quod purissimis unguentis ac spirituali summi omnium Regis scientiæ fragrantia fueris delibutus : tactum vero, quod frequenter purissimum ab omni macula corpus caste contrectaveris, tremendumque Cherubim, ac Seraphim maxime reverendum, propriis, ut par erat, manibus, ministrans, appropinquans attigeris, itaque omnibus omnino sensibus sanctitatem contraxeris, dum appropinquas ei, qui superat omnem sensum, ejusque familiari in corpore uteris conversatione. Magis etiam te laudo et beatum prædico, quod non de-

A feceris mente, in tentationibus non hæsitaveris animo, non vacillaveris cogitatione : at immotus cum Magistro manseris, varia opprobria sustineris, condemnato damnationis, patienti perpersionis, dolenti doloris participem et consortem te exhibueris. Etenim mente quodammodo cum Crucifixo crucifixus es, cum moriente mortuus, cum sepulto animi proposito sepultus : unde et cum resurgente resurrexisti, et revixisti; ejusdemque Domini fœdere tibi firmatum est, ut in regno cælorum ad eundem cum principibus convictum, quin et ad idem cum iis solium, in regeneratione sis evehendus.

accepto Spiritu sancto
quantus exarsit; et
quanta passus.

5 Sane quemadmodum Jesu patientis, resurgentis, et in cælum ascendentis spectator cum primis Apostolis fuisti et particeps, ita cum iisdem pariter vivifico Spiritus sancti impletus es dono. Etenim prius Domini verbis, ut cælum quoddam mente præditum, mundoque superius firmatus; victu sanctis congruo corpore mundatus, sanctis representationibus anima insigniter illuminatus, divinis illustrationibus ad quamdam quasi divinitatem mente supra naturam evectus, ac ut solium quoddam gloriæ præcellens, et sanctitatis requies interiori homine præparatus, Spiritum sanctum de cælo descendentem linguarum ignearum specie suscepisti. Hic vero totum te penitus adimplens, divina tibi sua charismata supra modum impartiens, in te consistens, in te firmatus, et instrumentum suæ potestatis concinnum, et os Deum loquens, et linguam divinam sonantem sibi formavit : ad hæc veluti vas quoddam sacrum et pretiosum de gente ad gentem deducens, transferensque, dispensationis doctrinam, salutiferam, inquam, Jesu incarnationem, resurrectionem, et regnum, disertissime cunctis mortalibus per te elocutus est. Quis igitur fontis instar manantem in te S. Spiritus virtutem pro meritis laudet? Quis exundantem theologiæ scientiam dicendo assequatur? Quis virtutem ex illis secutam ac honestatem? Quis occulto mentis tuæ simul absconditam perfectionem digno prosequatur elogio? Quis sermonum sublimitatem? Quis operum excellentiam? Quis morum lenitatem, suavitatem, Christi similitudinem? Quis tandem inaccessam, reverendam, Deique similitudine lucentem spiritus præstantiam? Jam vero quonam quis modo cognoscat, ut egressus Hierosolyma atque Judæa ad gentes divinæ pacis Euangelista? Quas passus Euangelii causa in cunctis locis et urbibus seditiones, jactationesque? Quis circuitus, itinera, pericula, labores, fugas, plagas, carceres, flagellationes, lapidationes, opprobria, valeat enumerare? Quis abductiones ad præsides, coram magistratibus accusationes, contra fidelium institutum d calumnias, convicia, vexationes, ustiones, verbera, flagra, lacerationes, ac laniatus recensere?

in crucem accitus Hierapoli:
dona cælestia;

6 Quis referat quanta et qualia Philippo socius Hierapoli perpressus sit, puta primam in crucem e sublationem, omnemque ibidem infidelium insultum et impetum, omnes cruciatus, labores, ærumnas? Quæ vero mens intelligat, quæ oratio explicet auxiliorum Christi copiam, cælestium illustrationum, illuminationum, fulcimentorum abyssum? Contemplationis porro eminentiam, theologiæ sublimitatem, immensam divinæ sapientiæ Bartholomæi latitudinem quis aptus investigare? Etenim qui ipsam substantialiter Dei sapientiam, infinitam illam, perfectam, divinissimam firmiter habet cordi suo insidentem,

omnia quidem Spiritu scrutatur etiam profunda Dei; ipse vero a nullo eorum, qui versantur in terra, comprehenditur : atque ipse quidem dijudicat omnia, spiritualis enim est; dijudicatur vero a nemine, spiritu enim Christi agitur : quis autem cognovit sensum Domini, qui instruat eum /?

A. NICETA PA-
PHLAGONE.

7 Nunc autem quis litteris exequatur facta per ipsum portenta magnifica, quibus digito Dei perpetratis, ad conversionem Deique cognitionem alienos a fide inducebat? Namque ad Arabes, quos Felices vocant, profectus Vir beatissimus; neque ad illos solum, sed et Indis posthæc, et Æthiopibus g orientalibus, ut sermo Dei, ut lumen scientiæ, ut vitæ æternæ doctrina et informatio, transmissus, ipsis illorum linguis diserte Christum annuntiavit. Adhæc quemcumque fugans dæmonum contra homines impetum; quemcumque morbum, quemcumque in Jesu nomine sanans languorem, quin et mortuis non paucis ejusdem nominis virtute vitam restituens, innumeros quotidie credentes, fidei rudimenta edoctos, Christo adjungebat; hos regenerationis lavacro emundans, sanctoque Spiritu h illorum corda inflammans, digniores ex ipsis, E majorique gratia donatos, episcopos consecrabat et presbyteros admirandus maxime sacrorum Antistes : quos et sacris quibusvis ritibus exornans, et sacrarum Litterarum doctrina, et mysteriorum traditione pro captu illorum instituens, immaculatas Christo ecclesias in provinciis et urbibus, quas peragrabat, excitavit. Hujusmodi Bartholomæi præclare gesta; hujusmodi magni Ecclesiæ Præconis facinora; hunc in modum longo tempore apud immanissimas versatus gentes, non modo nihil ab illis feritatis mutuatus est, sed et suam illis adpersit humanitatem : non modo vel minimam omnino erroris illorum vel malitiæ conversatione cum ipsis contraxit labem; sed potius præcellenti benignitate, Deique imitatione, maximam impietatis illorum ac sævitiae partem correxit, soli non absimilis, qui in cœnum dimittit radios, neque sordescit tamen, sed magis fœtorem emacerat, exterminat, atque imminuit.

f provincia
peragrata
institutæ ec-
clesiæ.

8 Postquam cursu præclare consummato, fide- que servata, innumeros ad Dominum converterat, multisque salutis causa extiterat, cupiebat tandem finem nancisci laboribus dignum, gravi jam senectute corpore fatiscens, atque ad Christum emigrare, Deique requie frui insatiabili desiderio cupiens. Neque vero neglexit Justitiam desiderium Dominus, neque illud exaudiens minora, quam flagitabat, concessit. Verum uti in omnibus Christo similis erat Vir beatissimus, uti in omnibus vitam instituerat adeo Christo dignam, ut recte intuentibus alter ipse Christus et esset, et se vivendi norma exhiberet, ita et finem toti vitæ congruum subsequi oportebat. Quæ itaque consummationis occasio? Videamus quam et illa Christo digna. Versabatur in civitate quadam majoris Armeniæ (Urbanopolim i vocant) sacer Theologus, magnifice ibidem pro more suo, divineque Deum prædicans, atque omnes deos, dæmones omnes nihili faciendos, solum vero Jesum colendum proponens, solum hunc ut cognoscerent obtestabatur Deum verum, Deum perfectum, solum sanctum, temporis principii expertum, æternum, incomprehensibilem, lumen æternum ex æterno natum lumine, seu manantem ex Deo patre splendorem, lumen principio carens, ac pariter cum eo carens princi-

postrema in
Armenia præ-
dicatio,
F

pio,

A. NICETA
PAPHLAGONE.

pio, qui ineffabili ratione, quæ verbis exprimi nec possit, nec mente percipi, hujus ipsius luminis est principium. Hic quidquid est nostræ naturæ assumens, similiterque nobiscum, ex sancta ac veneranda Virgine, ut veritas fidei nostræ docet, factus Homo, ac trium annorum spatio et sermonibus Deo dignissimis, et operibus maxime præcellentibus nobiscum conversatus cum esset, cruci deinde, divina dispensante providentia, ac morti traditus, tertia vero die a morte excitatus, atque ad cælum, nobis in eum intuentibus, erectus, ad dexteram Dei consedit. Hic etiam veniet orbem juste judicaturus, atque unicuique mercedem daturus secundum opera ejus. Ab illo et nos, inquit, missi, hortamur atque obsecramus vos, fratres, credite, ac salutarem in ejus nomine baptismum suscipite: quin et Spiritus sancti dono percepto vitæ æternæ atque immortalis regni heredes evadetis in Christo Jesu. Amen.

martyrium in
cruce consum-
matum.

B

9 Talia, atque his longe plura, ac magis divina, cum placido blandoque alloquio sacratissimus Bartholomæus adstantibus ipso illorum idioma te declamaret, atque alii quidem crederent, verboque veritatis adstipularentur; alii vero exacerbarentur, ac daemoniaca adversus eum æmulatione concitarentur; scelestissimi quidam derepente Senem divinissimum corripunt, sublatoque contra ipsum clamore, ad urbis primores deferunt. Hi autem temere hunc Ducem discutientes, assertamque doctrinam audientes, videlicet Deum, cum sit ante secula, hominem factum in tempore, crucifixum, tertia die a morte suscitatum, in cælum assumptum, venturum ad Judicandum vivos et mortuos: hæc, inquam, cum audissent impii, orationis novitate attoniti, atque adversus Crucifixum indignati, continuo illius Praconem, virgis caesum, in crucem agunt, æquum esse exclamantes, ut Crucifixi Sacerdos crucis subiret supplicium. Ille autem alacri animo adibat lignum, letitiaque, qua poterat maxima, illi affligebatur. Hinc quidem angeli e cælo super eum descendentes et ascendentes *k*, augustissimum illi parabant ascensum; superne vero apertum ei erat cælum, omnesque cælestium virtutum hierarchiæ se præparabant, quo susciperent ac salutarent dilectissimum Domini Discipulum. Hic vero, ubi gratiarum actionem supplicationi conjunctam, ut thymiana fragrantissimum, cum confessione ad Deum Patrem, præmisisset; deinde placide ac libenter carnis vinculis solutus, Deique Spiritui, e terra in cælum evehenti, conjunctus atque coagmentatus, omnino corpore evolat, atque cum gloria migrat ad Dominum: et, ut vere Filius, ineffabili cum exultatione ad Patrem cælis celsiorem adductus, immaculatam longævamque hereditatem, divinas delicias, supremum primumque cum Petro et Paulo apud summum omnium Regem honorem consequitur.

Laudes Apo-
stoli,

10 Ad te igitur me converto pretiosissimum apud Deum et sanctissimum caput. Salve lapis pretiose, qui ex duodecim unus, angulari Lapide dignus, dignus pretiosissima illa Margarita, illique proxime connexus, coagmentatus, contextus, ac coëdificatus in habitaculum Dei in spiritu.

Salve stella lucidissima ac spectabilis, pulcherrimaque ac late conspicua, quæ cum undecim illis apte concinnata, cum iisdem ordinata es atque inserta plexæ e stellis gloriæ coronæ, quam cælestis Sponsus, ut sacrum habet Elo-

quium, sponsæ capiti aptatam imposuit.

D

Salve angelorum voluptas, archangelorum delinimentum, principatum odoris fragrantia, potestatum splendor, dominationum decus, cum thronis solio æqualis, sodalis cherubim, seraphim contubernalis. Salve Apostolorum ornamentum, martyrum lumen, Divorum omnium sanctimonia et splendor, res Deo digna, nomen desiderabile: qui digne divineque Bartholomæus nuncupatus; qui vere Filius suspendens aquas *l*, id enim nomen significat.

Salve, quia Deum etiam imitatus, quemadmodum Filius Dei verbo aquas suspendit aerias, atque a terra elevat, quibus etiam, juxta sacram Scripturam, « tegit cænacula ejus »: ita et tu aquas multas, nimirum humi repentes animas eorum, qui per te Christo crediderunt. Euangelio in sublime extulisti; ex quibus spirituales magis, ab omni prorsus terreno avulsos sensu, suspendens, perfectisque ad Deum elevans, iisdem illorum fidelium, qui, in secundo constituti ordine, velut cænacula sunt, animas tegis.

11 Salve, Vir beate, magnifice, admirande: qui docuisti magnum et parvum, amplum et angustum esse salutare Euangelium *m*: magnum quidem, quia cujusvis mentis, naturæque ratione præditæ, superat intellectum: parvum vero, quia de dignitate sua multum remittens, qui cælis celsior est, ad humilitatem, et similitudinem terrigenarum se accommodavit. Vel, magnum ob divinitatis majestatem, parvum ob extremam humanæ naturæ tenuitatem; quarum nova mixtio *n* et temperatio summam Euangelii constituit. Jam vero amplum est, quia amplam in se atque immensam intelligentiæ ac sapientiæ in arcanis mysteriis continet altitudinem: angustum rursus, quia brevem atque concisum compendio tradit de Deo sermonem. Gaude, ac letare clarissime, regiaque dignitate ornatissime Dei Fili; quia solum tibi in cælis apud Regem gloriæ præparatum est Christum, in quo et sedebis cum senioribus Verbi, cum primariis sectatoribus Christi, judicaturus Israel, ut divina Veritatis æternæ habet promissio.

Salve denique; sed et nos, diviniorebus inviens accessibus, ab omni miseria, procella, cordis dolore, ac tentationibus eripe: esto nobis turris fortitudinis a facie inimici: esto nobis sequester, esto apud Christum bonus reconciliator, qui nos illi adducas spe nostra nequaquam cum pudore frustratos, summoque omnium Regi concilies: ad gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Vocationem Nathanaelis hic apte descriptam videas, ut Joan. 1. 47: Ecce vere Israelita. Adi § 4 Commentarii prævii num. 39.

b Id est, se cognoscere ostendit. Ostendit Jesus se intima Nathanaelis cognoscere, dum dicit: In quo dolus non est. Nathanael vero Jesum agnovit dicens: Tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Porro Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo, probavimus ab initio Commentarii prævii, quem consule. Hallucinationem esse in hoc loco Combeficium facile videbit lector linguae Græcæ peritus, qui ejus interpretationem consuluerit: nam ejus errores assignare mihi non est propositum.

c Græce Θεολόγος: Θεολόγος vero Theologus exponitur

A ponitur a Suida et aliis passim.

d Institutum Græce ἱδδς, ita sumitur Act. 9 x. 4, et sæpe alibi in novo Testamento.

e De hac in crucem sublatione agit itidem Nicetas in Oratione encomiastica de Philippo, et nos in Commentario prævio § 8, quem lector potest consulere.

f Producit auctor Pauli apostoli auctoritatem 1 Cor. 2, ut ostendat S. apostoli Bartholomæi virtutes comprehendere non posse ab homine.

g De prædicatione in Arabia et India actum est § 7 Commentarii; quinam per Æthiopes orientales videantur hoc loco intelligendi, dictum § 8 in fine.

h Sacramento Confirmationis.

i De hac egimus in Commentario § 9, uti et de mortis genere.

k Alludit ad promissionem Christi, factam Nathanaeli Joan. 1 x. 54: Amen amen dico vobis videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis. Quo rursus insinuare videtur Bartholomæum eundem esse cum Nathanaele, ut hoc loco observat Combesius, et nos observavimus § 4 Commentarii prævii.

l Ex bar filius, thola suspendit, et maim aquæ. Alii interpretantur Filius suspendentis aquas. Utraque quidem interpretatio est legitima; videtur tamen ei nomen datum potius a patre Tholmai vel Tholomai, adjuncto Bar, filius.

m Hanc Bartholomæi sententiam Paullo aliter in Mystica Theologia S. Dionysio vulgo adscripta assignatam, an scripto tradiderit Apostolus, an aliter docuerit, disputatur § 10 Commentarii, quem potes, lector, consulere.

n Cavendum ne hic Euthychiana naturarum mixtio intelligatur, hoc enim a mente auctoris est alienum; summam vero in una Christi persona dignitatem, cum summa humilitate conjunctam intelligit.

viii Decembris; uti videre est in duobus ipsorum Kalendaris, quæ Assemanus tom. 3, part. 2 Bibliothecæ Orientalis edidit a pag. 645. Coplitæ Egypti et Æthiopie seu regni Habessinorum in Kalendario, quod Jobus Ludolphus edidit. ejus memoriam annuntiant ad xviii Junii, et xx Novembris. In Typico Græco Sabæ Bartholomæus cum Barnaba conjungitur xi Junii, et xxv Augusti reliquiarum relatio ponitur, ad insulam Liparim, opinor. Hoc plane sequuntur Græci in Ephemeridibus metricis, et Mosci in figuratis, quas Papebrochius lectorum oculis objecit ante tomum 1 Maii, addunt tamen, xi Junii diem esse obitus, quod Typicum tacite insinuare videtur: verum id certius vellem probatum. Porro Mosci præter morem aliorum apostolorum Bartholomæum pingunt pallio episcopali indutum; at, cur id faciant, se non divinare, ait ibidem Papebrochius. Cetera Græcorum Menologia et Menæa hisce fere consentiunt, nisi quod longiora texant elogias, quæ aptius alibi discutientur. Ne Latinorum quidem fasti sacri eodem die commemorant S. Bartholomæum. Hieronymiana enim martyrologia apud Florentinum ad xiii Junii eum his verbis annuntiant: In Perside natalis S. Bartholomæi apostoli. At vero die xxiv Augusti, mutato mortis loco, ejus memoriam ita celebrant: In India sancti Bartholomæi apostoli. Hunc autem xxiv Augusti diem ceteri plerique ejus memorie adscribunt, ut Florus Bedam augens, brevi elogio adjecto, quod sive locum mortis spectes, sive genus, sive auctorem, totum redolet pseudo-Abdiam. Verba accipe: In India natale Bartholomæi apostoli, qui decollatus est in India interiore pro Christo jussu regis Astyagis. Brevius Ado: In India beati Bartholomæi apostoli.

2 Usuardus eodem die hisce Apostolorum verbis laudat: Natalis beati Bartholomæi apostoli, qui apud Indiam Christi Evangelium prædicans, decollatione martyrium complevit. Hujus Apostoli sacratissimum corpus, primum ad insulam Liparis, deinde Beneventum translatum pia fidelium veneratione honoratur. Hisce fere consonant Rabanus, Wandelbertus, ceterique martyrologi Latini, si genus mortis excipias, aliaque, quæ jam discussa sunt, aut suo loco disputabuntur. Porro, licet in plerisque ecclesiis Latinis dies xxiv Augusti memorie S. Bartholomæi sit sacer, Romana tamen ecclesia die sequenti ejus festivitatem celebrat, quo et memoria ejus Martyrologio Romano adscripta legitur his verbis: Sancti Bartholomæi apostoli, qui in India Christi Evangelium prædicavit: inde in majorem Armeniam profectus, cum ibi plurimos ad fidem convertisset, vivus a barbaris decollatus est, atque Astyagis regis jussu capitis decollatione martyrium complevit. Ejus sacrum corpus primo ad Liparam insulam, deinde Beneventum, postremo Romam ad insulam Tiberinam translatum, ibi pia fidelium veneratione honoratur. Quædam in hoc elogio minus certa partim jam excussa sunt, partim examinabuntur inferius. Videt, opinor, lector, quam variis diebus hujus Sancti memoria celebretur: quis autem ex omnibus illis sit obitus dies, determinari non potest. Tribus vicibus summa celebritate agi festum Apostoli Beneventi, atque Italiæ locis, jam notavimus ad Translationem Beneventanam lit. c, et dicitur num. 61: verum hinc quidem patet, cum die martyrii geminam translationem coli; constat item, translationem

AUCTORE
J. S.
Festum S.
Bartholomæi
apud varios
gentes variis
diebus

E

et mensibus
celebratur sed
dies martyrii
incertus.

F

GLORIA

C

SANCTI POSTHUMA

Ex cultu, variis sacri corporis translationibus, miraculis, reliquiis, etc.

CAPUT I.

De cultu, et gemina corporis translatione,

§ 1. Cultus: sacrum corpus Anastasiopolim delatum; deinde in Liparim insulam: utraque translatio conciliata.

Cultus S. Bartholomæi toto orbe celeberrimus omnium gentium sacris fastis innotescit, diebus tamen et mensibus maxime diversis. Armeni Apostolum suum celebrant xxv Februarii, et

Augusti Tomus V.

11 Bene-

AUCTOR
J. S.

Beneventum celebrari xxv Octobris; translationem vero Liparim alibi xxiv, alibi xxv Augusti agi, probabilius apparet, quia eo die relatio reliquiarum ponitur; quamvis Vipera loco citato dissentiat cum adducto ibidem translationis Beneventanæ auctore. At ne sic quidem certam assignare possumus martyrii diem, cum variis mensis junii diebus mors ejus celebretur apud varios, neque illorum auctoritas tanta sit, ut tuto acquiescere valeamus. Ceterum ex dicendis manifestum fiet, maxima solemnitate Apostolum coli Romæ, Beneventi et Liparæ. Hisce breviter de cultu disputatis, ad quæstiones admodum intricatas de variis sacri corporis translationibus gradum facio.

Translatio
corporis Li-
param ab ali-
quibus in du-
bium vocata,

3. Tillemontius tom 1. Monum. pag. 387 in Bartholomæo de sacri corporis translationibus hæc scribit: Theodorus lector, qui scribebat seculo vi, asserit imperatorem Anastasium, exstructo circa annum dvm oppido Dara in Mesopotamia, illuc transferri jussisse corpus S. Bartholomæi apostoli. Procopius loquitur de ecclesia S. Bartholomæi Daræ sub Justiniano. Aliis relin-
B quimus hæc concilianda cum iis, quæ scripta videmus a Gregorio Turonensi, quod eodem seculo asserant se habere in insula Lipara prope Siciliam corpus ejusdem Apostoli, quod eo, inquebant, translatum erat ex loco, ubi fuerat passus: ibique ædificatum erat templum magnificum, ipsius nomini dicatum, ubi varia dicebantur fieri miracula. Si nulla fuerit fraus nec ab una, nec ab alia parte, necesse est error intervenerit, reliquæque alterius cujusdam S. Bartholomæi sumptæ fuerint pro iis, quæ sunt Apostoli. Traditio ecclesiæ Liparitana videtur communi consensu recepta fuisse a seculo ix tum a Græcis, tum a Latinis. Verum illud molestum accidit, quod modus, quo asserunt se accepisse corpus S. Bartholomæi, sit hujusmodi, ut eum referre non ausim, ne offendam omnes, qui fabulas oderunt, majorique eas odio prosequuntur in rebus religionis, quam in aliis. Hæc Tillemontius timide quidem, et, ut videri possit, modeste; ita tamen, ut et viros omni exceptione majores, sive sanctitatem spectes, sive eruditionem, pro fabulatoribus habeat, et communem Ecclesiæ Latinæ et Græcæ traditionem de corpore S. Bartholomæi, Beneventi tamdiu culto, in dubium non modo vocet, sed et satis aperte impugnet; ita ut, iudice Tillemontio, de corpore plane incerto, et forsitan supposititio, tamdiu disceptaverint Romani, et Beneventani. Bailletus tom. 2. Vitarum sanctorum adhæret Tillemontio suo fidelis Achates. At vero, non erat cur viri hi eruditi tantopere commoverentur, ac si ea, quæ scripsit Theodorus lector lib. 2. Collectan. conciliari non possent, cum corpore S. Bartholomæi Liparæ asserto a S. Gregorio Turonensi, etiamsi idem tempus illi designassent: poterat enim Theodorus intelligi de reliquiis quibusdam, vel de parte aliqua corporis, cum vocet τὸ λεῖψανον quod non minus recte de reliquiis quibusdam, quam de toto corpore potest exponi. Verum necesse non est ad hanc distinctionem confugere: nam et corpus Daræ fuisse depositum ab Anastasio verum existendam, deinde et Liparam fuisse translatum ostendam, et quomodo duo hæc amico inter se nexu concilientur, ex dicendis patebit.

4 Euagrius lib. 3 Histor. ecclesiast. cap. 37, de Dara, sive Anastasiopoli condita hæc scripsit: Hoc bello confecto, Anastasius locum quem-

dam Mesopotamiæ, qui Daras dicitur, in ex-
D tremis imperii Romani finibus situm, et velut
terminum, quo altera respublica ab altera distin-
guitur, ex agro in civitatem mutavit: ac primo
muro fortissimo circumdedit, deinde varia ædifi-
cia, eaque eximia in illo extruxit, ut ecclesias
et alias sacras ædes: ut regales porticus, balnea
publica, et alia id genus, quibus illustres urbes
magnifice, et egregie adornari solent. Ferunt
autem nonnulli locum illum ideo Daras appel-
latum, quod Darius ibidem ab Alexandro rege
Macedonum, Philippi filio, penitus devictus fuit.
Idem narrat Procopius lib. 1. de Bello persico
cap. 10, ubi addit: Distat Nisibi stadiis C
minus duobus, a limite autem utriusque imperii
circiter xxviii; aliique apud Baronium et Pa-
gium citati ad annum Christi 507 in fine, qui
et addunt, anastasiopolim fuisse dictam a con-
ditore Anastasio. Adjungit ad hæc Nicephorus
lib. 16, cap. 37 sequentia: Urbe ea condita, post-
quam inde discessit, in somnis ei Bartholomæus
apostolus assistens, per oraculum commissam sibi
a Deo mœnium eorum tutelam esse significavit.
Anastasius vero visionem eam ad rem contulit:
nam reliquias ejus repertas ibi reposuit. Emi-
nentissimus Baronius loco max citato id reputare
voluit ex Theodoro Lectore lib. 2, quem his ver-
bis citat: Anastasius condidit Daram; et cum
condidisset, vidit in somnis Bartholomæum apo-
stolum dicentem, subvertisse ipsum civitatis cu-
stodiam, quod reliquias suas illo missas repro-
basset. Atque ita habet versio Theodori per
Wolfangum Musculum facta; verum Musculus
hæretica fide locum Theodori hic expressit. trans-
lationem reliquiarum S. Bartholomæi supprime-
re conatus. Audi Greca Theodori verba: 'Ανα-
στάσιος ὁ βασιλεὺς ἔκτισε τὸ Δάρας, καὶ κτίσας, ὅ-
ναι τεθέαται Βαρθολομαῖον λέγοντα τὸν ἀπόστολον, ὡς
αὐτὸς τὴν φυλακὴν ἐπετρέπη τῆς πόλεως διὰ τὸ λεί-
ψανον αὐτοῦ ἔχει πέμψας ἀπέθετο. Quod fideliter
interpretatur Henricus Valesius hoc modo: Anastasius imperatore urbem Daras ædificavit. Ea
vero jam ædificata, Bartholomæum apostolum
in somnis vidit, dicentem suscepisse se urbis
custodiam. Quare Anastasius Bartholomæi reliquias
illuc misit, et in ea urbe deponi præcepit. Eru-
ditissimus itaque Baronius, infideli Musculi ver-
sione deceptus, perperam reprehendit Nicephorum,
qui Theodoro Lectori hic plane consonat. In eum-
dem impegit scopulum Florentinus, re etiam
paullo amplificata, dum in Indiculo Apostolo-
rum ante Martyrologium pag. 158 hæc refert: Theodorus Lector.... auctor est, ab Anastasio
Daræ munitiones restauratas concidisse, quia illo
missas D. Bartholomæi reliquias reprobasset.
Etenim ne in Musculi quidem versione hoc le-
gitur.

5 Depositum hoc modo est Anastasiopoli sa-
crum Bartholomæi corpus, acceptum vel a loco,
ubi primo fuerat sepultum, vel quo fuerat de-
inde translatum; quod non constat. Factum id
verosimiliter anno Christi 507, Anastasii impera-
toris 17, quo Daras memoratur condita a Ba-
ronio, et Pagio, vel certe non diu post. Justi-
nianus dein imperator templum ibidem Apostolo
extruxit, ut refert Procopius lib. 2 de Ædifi-
ciis Justiniani cap. 2, qui etiam ibidem narrat,
urbem bis frustra a Persis obsessam, Apostolo,
ut videtur, suos protegente. Verum neque per-
petua fuit ea protectio, neque sacer ille thesaurus
ibidem usque ad finem ejusdem seculi permansit.
Quippe S. Gregorius Turonensis episcopus lib. 1

quia illud
Anastasio
perator

B

P

Anastasio
depositum
Narratur
ex Turonensi

A de Gloria martyrum, cap. 33, ante finem hujus seculi scribens, Liparam translatum testatur, cujus narrationem, quam cum modo narratis collidere voluit Tillemontius, ex iis potius verisimiliorem fieri, nunc ostendam. Sed audiamus prius ipsum Gregorium loco citato editionis Ruinartianæ col. 757 : Bartholomæum apostolum, inquit, apud Indiam (alii legunt Asiam) passum, agonis ipsius narrat Historia. Post multorum vero annorum spatia de passione ejus, cum iterum Christianis persecutio advenisset, et viderent gentiles omnem populum ad ejus sepulcrum concurrere, eique deprecationes assidue, et incensa deferre, invidia inlecti, abstulerunt corpus ejus, et ponentes in sarcophagum plumbeum, projecerunt illud in mare, dicentes : Quia non seduces amplius populum nostrum. Sed providentia Dei cooperante per secretum operis ejus, sarcophagum plumbeum a loco illo aquis subvehentibus sublevatum, delatum est ad insulam, vocabulo Liparis; revelatumque est Christianis, ut eum colligerent : collectumque ac sepultum, edificaverunt super eum templum magnum. In quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat. Hactenus Gregorius, res suo tempore gestas narrans, ut colligitur primo ex eo, quod dicat, in quo nunc invocatus; insinuat enim templum illud recenter fuisse extructum, templum autem protinus, delato Liparam corpore, conditum fuisse, narrat Studita. Secundo, quia in præmio librorum de miraculis, quorum hic unus, præmonet, quod aliqua de miraculis, quæ hactenus latuerunt, pandere desideret; si latuerat hactenus illud miraculum, id est, si a nemine scriptum erat, unde illud didicit Gregorius, nisi ipsius tempore factum fuerit : nam neminem citat, et sine ullo dubio, ut rem manifestam, illud refert. Tercio, toto Justiniani imperatoris tempore corpus sacrum Anastasiopoli permansisse videtur, neque enim ulla ratio dari potest, cur illud inde dicamus ablatum. Quarto translatio facta narratur, cum Liparitanam ecclesiam regebat Agatho, qui S. Gregorio fuit cœvus, et eodem, quo ille, tempore episcopus. Quintam rationem subministrabit occasio, qua sacrum illud pignus verosimiliter Anastasiopoli amotum, et in Liparam devectum

B fuit, quæ incidit in ipsam Gregorii Turonensis, qua floruit, et scripsit, ætatem : sed hanc pluribus oportet investigare.

6 Baronius, et Pagius ad annum Christi 574, Justinii junioris 10, narant ex variis auctoribus, quomodo Anastasiopolis, seu Daras a Persis fuerit capta, bello inter Romanos, et Persas orto, quia hi Christianos persequebantur, indeque Armeni ad Romanos defecerant. Rem, in quantum ad institutum pertinet, subijciam ex Euagrio, interprete, et editore Henrico Valesio. Ille autem lib. 5, cap. 7, ita scribit : Incolæ majoris Armeniæ, quæ nunc Persarmenia dicitur, ... fidem Christianam professi, cum a Persis graviter vexarentur, præcipue iis in rebus, quæ ad religionem ipsorum pertinebant. (Habes hic illud Gregorii supra : Cum iterum Christianis persecutio advenisset) clam legatos ad Justinum miserunt, rogantes ut Romanorum ditioni subjicerentur, quo libere absque ullo impedimento, divini cultus caeremonias peragerent. Quam legationem cum admisisset Justinus... Armenii præfectos suos necarunt, et universi Romano imperio sese adjunxerunt. Hinc bellum inter Romanos, et Persas. Torpentibus Romanis dis-

currunt per Orientem Persæ Antiochiam usque, quæ pluribus apud Euagrium descripta reperias. Cap. 9 Chosdroes Persarum rex Romanos milites intra oppidum Daras concludit. Cap. 10 auctus ducis sui copiis urbem vi expugnat, quod ibidem sic narratur : His rebus gestis, Adaarmanes ad Chosdroem venit, qui urbem Daras nondum expugnaverat. Ejus igitur copiis conjunctus, maximum rebus momentum attulit... Hoc modo Chosdroes hiberno tempore urbem illam vi cepit. Obsederat autem urbem illam Chosdroes quinque et amplius menses, nemine eam defendente. Cum igitur universos ex urbe eduxisset, immensam hominum multitudinem : et quosdam ex iis crudeliter illic inactasset, reliquos vero vivos servasset, urbem quidem, utpote opportune sitam, præsidio imposito munivit : ipse vero in regionem suam reversus est. Hic dubitari non potest, quin in sacrum S. Bartholomæi corpus, quod facile audire potuit pro urbis munitione ibi positum, pieque a Christianis cultum fuisse, debacchatus sit homo ferox, et Christi sacrorum hostis acerrimus : cum et aliunde satis notum sit, Persas sacra Christianorum pignora diripere, secumque auferre solitos fuisse.

7 Verum unus hic occurrit scrupulus, quo pacto scilicet in mare Sancti corpus projicere potuerint Persæ : sed et hunc ex Euagrio amovere conabor, ut Gregorii narratio ne in adjunctis quidem a verisimilitudine recedere videatur, nam aliorum hac de re narrationes hic nondum expendo. Vidimus superius ex Euagrio, Persas liberrime Antiochiam usque vagatos fuisse, quam et adorti sunt; ex quo intelligimus, Syriam ad mare usque Mediterraneum ipsorum incur-sibus patuisse, nemine resistente : hæc autem libertas, capta Anastasiopoli, adeo certe non fuit diminuta, ut majoribus jam copiis toto illo hyberno tempore potuerint excurrere. Cur igitur in simili quadam excursionem invisum sibi Bartholomæi corpus secum ducere non potuere, illudque in mare Mediterraneum demergere, ne umquam deinceps Christianorum pateret oculis? Quid factum fuerit non dico : quid fieri potuerit inquirō. Deinde laudatus Euagrius cap. 14 de Chosdroe : Qui post captam, inquit, urbem Daras, confestim æstivo tempore in Armeniam irruerat, atque inde Casaream, Cappadociæ et reliquarum illic urbium metropolim, invadere meditabatur : Romanorum autem imperium tantopere despiciebat, ut cum cæsar legatos ad eum misisset, eos ad conspectum suum minime admiserit, sed usque ad urbem Casaream sequi ipsum jussisset. Illic enim eorum legationem auditurum esse aiebat.

8 Quantum tum undique terrorem per minorem Armeniam, Pontum, et Cappadociam ejus adventus attulerit, discimus ex vita S. Eutychie Patriarchæ Constantinopolitani ab Eustatio presbytero ejus domestico scripta, et illustrata ab Henschenio tom. 1 Aprilis a pag. 548, in qua cap. 7 hæc leguntur : Impiorum Persarum incursum in rempublicam nostram, quo novus Nabuchodonosor Chosroes Sebastem venit, et Melitenem, norunt omnes. Cum igitur in magnas angustias, atque discrimen res essent adductæ, vicini fere omnes Nicopoli, Neocæsarea, Comanis, Zela, aliisque ex civitatibus finitimis Amaseam (ubi exul degebat Eutychie) se conferebant, tamquam in munitissimum locum, confisi non tam præsidio urbis, quam viri sancti

AUCTORE
J. S.

et probatur
nihil invol-
vere repug-
nantia,

F

soluta objec-
tione præci-
pua.

preci-

auctore ve-
rosimilius
cœvo.

AUCTORE
J. S.

precibus : omnes enim tam indigenæ, quam advenæ inquilini, qui magna ex parte erant Iberes, et hospites reliqui spes suas secundum Deum in illo collocarant. Ex his colligimus, omnem illum tractum minoris Armeniæ, et Ponti, ad Pontum Euxinum usque, infestis Persarum armis tunc pervium fuisse. Cur in hac expeditione traductum Anastasiopoli sacrum corpus Ponto Euxino non potuit demergi? Nam Ponto Euxino injectum fuisse, plerique tradunt auctores, quamvis id Gregorii narratio non exigat. Potuit ad hoc incitari tyrannus tum quia religionis causa Armenii defecerant, bellumque fuerat inchoatum, tum quia Armenos patrono suo omni modo spoliare satagebat, reliquosque Orientales, cui illos multum confidere procul dubio intellexerat. Sed, inquires, jam thesauro illo spoliati erant : quid igitur necesse erat mari injicere? Ut scilicet in perpetuum illo carerent, amputata sibi, suisque posteris facultate corpus sacrum, facta demum pace, restituendi. Adde, quod nihil sibi a Romanis metueret, milite in Europa legendo occupatus, ideoque et libere vagari, et odio in Christianorum sacra indulgere posset. Neque hic recte dicant adversarii, nihil de his ab historicis memoriæ proditum esse : nam hoc neququam mirari possumus; quod ab infidelibus hæc gesta Christianos latuerint. Satis nobis esse debet, quod a præclaris auctoribus scriptum sit, aquis injectum fuisse sacrum corpus, atque eo quidem tempore, cum iterum persecutio adversus Christianos fuisset exorta, quod huic tempori recte congruit. Quod, si minus verisimile putes, in Pontum Euxinum venerandum hunc thesaurum fuisse projectum, non desunt in Cappadocia fluvii, qui sese in idem mare exonerant : si in unum ex his sacrum corpus projectum putes, itaque in Euxinum delatum, minus proprie locuti fuere auctores, vel, si omnino ita velis, in levi errarunt circumstantia. Certe venerandum corpus injuria ab impiis affectum, Christianorumque oculis subductum fuisse, dubitare non possumus : cur igitur ita aqua demersum tot testibus non credamus?

et ex ipsius
Tillemontii
principis,

9 Juvat nunc Tillemontium ipsum, qui receptam communi, ut fatetur, consensu a Latinis pariter, et Græcis traditionem, in dubium vocavit, auxilio advocare. Quippe si a principiis alibi positus non recessisset, non videtur de hac traditione fuisse dubitaturus. Nam in præfatione sua tom. 1. Monum. pag. 45 ita loquitur : Fatemur in toto hoc opere magis consultam esse auctoritatem, quam ratiocinationem. Convicti sumus multis exemplis, res, quæ apparent maxime improbabiles, quandoque tamen inveniri veras. Quod exemplo S. Scripturæ confirmat, ex qua exempla hujusmodi plurima dari possent. Videmus similiter, inquit, res, quæ primo videntur maxime contrariæ, facillime tamen conciliari, quando adjuncta illarum singula cognoscuntur... Hoc principio inducti, cum vidimus res assertas per auctores antiquos et præstantes, quorum testimonium Ecclesiæ Catholice filii revereri debent, non putavimus illos deseri posse, saltem nisi viderimus ad hoc rationes gravissimas. Et eodem tom. pag. 634 nota 13 in Jacobum Minorem : Non infrequens est in historiis maxime veris reperiri id genus improbabilia. Rationem, cur id fieri solet, assignat pag. 632. Modus, quo aliqui res narrant, verissima etiam saepe suspecta facit et incredibilia, quia non referunt nisi quædam facta invicem separata,

omissis iis, quæ illa conjungunt, et illorum ostenderent possibilitatem vel probabilitatem. Hæc egregie Tillemontius, quæ locum in primis habere in translatione corporis S. Bartholomæi potuit ipse advertere; nam rei adjuncta, quæ illam omnino redderent probabilem, ommissa sunt, non auctorum culpa, qui illam retulerunt, sed quia minus poterant esse cognita.

10 Cur itaque Tillemontius traditionem Liparitanam a Latinis pariter ac Græcis, ut fatetur, receptam gravissimorumque virorum testimonio nixam, in dubium vocavit? Cur illam cum translatione Anastasiopolim facta collidere voluit? Cur ab una vel alia parte dolum, aut errorem fuisse contendit? Illane, quam asserti, tam gravis est ratio? Corpus nimirum eodem seculo Anastasiopolim translatum fuisse dicitur, eodem seculo in insula fuisse Liparitana; ut hic fraudem, vel errorem suspicari necesse sit? Ac si initio seculi transferri non potuisset Anastasiopolim, adulto fere seculo Liparam deportari? Non uni modo translationi, sed et pluribus tempus sufficiens reperire hic potuit Tillemontius. Verum, inquit, translatum dicitur a loco, ubi Apostolus fuerat passus. Non hoc dicitur a S. Theodoro Studita, non a Josepho, quamvis hi loquantur obscurius, non certe a Gregorio Turonensi, cujus narrationem translationi Anastasiopolitanæ contrariam insinuat Tillemontius. At, inquires, ab aliis, qui idem narrant, asseritur. Hos igitur aggredi oportuit, hos erroris convincere, non rem ipsam, illiusque Scriptores primos cum translatione prima Anastasiopolim facta collidere. Nam posteriores quidam imprudenter id addiderunt, quorum auctoritate translatio Liparitana non nititur. Translatio ergo corporis Liparitana, quamvis propter circumstantias omissas, minus probabili modo fuerit narrata, certa manere debet et indubitata, stante pro ea consensu Græcorum et Latinorum, interque eos Gregorio Turonensi viro sancto et docto, et, quod præcipuum est, scriptore cœvo; S. Theodoro Studita, viro sanctitatis notissimæ, atque eruditionis tantæ, ut insensissimus in eum, propter sacras imagines defensas, Guilielmus Cave heterodoxus, fateri fuerit coactus, in Historia Script. ecclesiast. pag. 359 : Vir erat supra communem litteratorum sortem eruditus, in quovis fere scientiarum genere non mediocriter versatus; Anastasio Bibliothecario, viro Græce et Latine docto, et erudito; Josepho, ut videtur, Hymnographo, aliisque, quorum texere catalogum longum foret. Hæc de translatione quoad substantiam. Nunc examinandum, an modus ejus tam fabulosus sit, quam visus fuit Tillemontio.

§ II. Quomodo corpus fuerit Liparam transportatum?

Septem Italiam inter et Sciliaminter jacent insulæ, Æoliæ dictæ, quia Æolus in illis regnasse dicitur, et Vulcaniæ ab ignibus, quos eructant. Media fere harum, et princeps Lipara, quæ urbem eodem nomine tenuit, inquit Cellarius Geographiæ antiquæ tom. 1, lib. 2, cap. 12, pag. 652, tantæque fuit potentia, ut classem haberet, ceterisque Æoliis imperaret. Hanc S. Bartholomæi corpore ditatam jam vidimus. An autem hoc modo, ut passim traditur, miraculoso factum sit, hic inquirimus Mo-

dum

A dum hunc jam dedimus ex Gregorio Turonensi § præcedenti; ex Josepho, et Theodoro Studita in ipsorum Orationibus. Breviter autem ad hæc contrahitur, in quibus auctores jam dati, et infra dandi, consentiunt. Corpus sarcophago inclusum, pelagoque ab infidelibus injectum, divina regente providentia Liparam delatum fuit, ibique per revelationem cognitum, ac honorifice extracto templo depositum, multis miraculis inclaudit. Hæc rei totius substantia primo examinanda, deinde et circumstantiæ, quæ ab aliquibus adjunguntur, discutiendæ. Mirabilis hæc historia, grande miraculum, non diffiteor. Verum, si quis hoc ipso, quod mirabilia legat, ea falsa existimat, sæpe impingat necesse est, neque satis agnoscere videtur, mirabilem esse in Sanctis suis Deum. Non negamus tamen eo firmiora afferenda esse testimonia, quo magis mirabilia, et a veri specie abhorentia sunt, quæ narrantur. Hic itaque expendendum, an hujusmodi sint testimonia, quæ afferuntur, ut iis rem tantam credere possimus, ac debeamus.

B 12 Honoratus a S. Maria in Animadversionibus ad regulas et usum critices tom. 1, part. 2, diss. 6, art. 6, pag. 230 æquissimam statuit regulam, qua et veritatem alicujus historiæ relatæ cognoscamus, et eum, qui retulit, non esse, illius inventorem; cujus eam partem, quæ veritatem historiæ agnoscendam continet, hujus examinis ponam fundamentum. Vix, inquit, est regula critices magis falli nescia, ut nos certos reddamus de veritate alicujus historiæ, a scriptore quodam relatæ . . . , quam si alii auctores, quibuscum primus nullam habuit connexionem, confirmant, quod ille asserit. Minus etiam fallit hæc regula, se auctores illi vel vixerint eo tempore, quo res debuit esse peracta, vel acri fuerint ingenio, et magna eruditione, qua facilius verum a falso poterant discernere. At hæc, de qua agimus, translatio tales habuit assertores. Nam S. Gregorius Turonensis hanc suo tempore, ut probavimus, factam Latine scripsit in Gallia; S. Theodorus Studita, alique, qui Gregorii historiam numquam, ut opinor, viderant, illam seculo nono descripserunt Græce in Græcia; alii Liparæ, infra referendi; S. Bertharius abbas Casinensis et Anastasius Bibliothecarius dignam putarunt, quam ex Græco sermone Latine redderent; ut recentiores plurimos prætermittam, qui dignam eandem judicaverunt, quam scriptis suis insererent; ut taceam Ecclesiæ Latine et Græcæ seculo IX consensum in Liparitana traditione admittenda. Adde quod antiquiorum nullus reperiatur, qui translationem modo superius explicato peractam esse, fuerit inficiatus. Habemus itaque testes omni exceptione majores Gregorium Turonensem cœvum, doctum, sincerum: Theodorum Studitam eruditum egregie et sanctum, qui nec fabularum amans umquam audit, vel e credulitate nimia suspectus fuit, quorum unus alterum non descripsit: habemus multos ejusdem fere temporis viros eruditos, consensumque Ecclesiæ iis adhærentem, neminem, qui circa illa tempora vixit, dissentientem. Fidem itaque tot tantisque testibus abnegare non possumus, nisi ea scriberent, quæ aperte falsa esse convinceremus.

C 13 At talis non est hæc translatio, ut breviter hic ostendo. Quippe initio seculi VI sub imperio Anastasii corpus sacrum in urbe Darensi depositum, capta sub Justino juniore elapsis plusquam sexaginta annis urbe, multis pelago injici

potuit modis, ut docuimus § præcedenti. Cur itaque divina providentia illud Liparam deferre, ibidemque fidelibus revelare non potuit? Quid hic, obsecro, absurdi, quid absoni? Unum asseritur miraculum, quo arca lapidea, vel plumbea aquis supernataverit, revelatio una, qua illa Liparensibus fuerit manifestata. Tam multa in Actis Sanctorum, etiam maxime authenticis, leguntur similia, ut exemplis supersedendum putem, ne nimium excrescat hæc disputatio. Satisfaciendum est tamen Tillemontio, ne hujus auctoritas veritati officiat.

14 Non ausus est hunc translationis modum referre Tillemontius, ne offenderet osiores fabularum. At dignum putavit, quem encomiis celebraret, cumque Petri super aquas ambulatione conferret, vir supra communem litteratorum sortem eruditus, in quovis fere scientiarum genere non mediocriter versatus, S. Theodorus Studita. An, quæ in illo translationis modo videri possunt fabulosa, Tillemontius videre potuit, non potuit Theodorus? Id sane mihi non fit verisimile. Ut enim par fuerit eruditio Tillemontii, ætas certe favet Theodoro, qui initio seculi noni melius scire potuit, quid sub finem seculi sexti peractum fuerit in insula Liparitana, cum corpus inde nondum esset amotum, quam id scire potuit Tillemontius seculo præterito. Unius itaque S. Theodori auctoritati comparatus Tillemontius, longe erit inferior. Quid si nunc addam Gregorium Turonensem, quem ipse Tillemontius tom. 4. Monum. nota 2 in Dionysium pag. 708 sequitur pro tempore missionis S. Dionysii et aliorum, ut auctorem ceteris meliorem, quamvis ibidem scribat de re tribus, ut minimum, seculis præterita: quid, inquam, si hunc addam, ut auctorem res sui temporis scribentem? Quid si auctores alios relatos, et Græcorum omnium et Latinorum consensum; nam nullus umquam corpus Sancti Liparam alio modo venisse memoriæ prodidit; communi tamen consensu a seculo nono Græci et Latini Liparitanam traditionem admittunt, fatente Tillemontio.

15 Horum, inquam, omnium si auctoritatem adjungam, non modo longe erit inferior Tillemontius, sed nec sui satis apparebit similis, quod alibi magna erga sanctos Patres et antiquos auctores reverentia eorum testimonia recipiat, etiamsi varia adducantur, quæ ob stare possint; hic vero tantopere eorum auctoritatem aspernetur, ut non modo ab eis recedat, sed et tantarum fabularum scriptores asserat, ut eas ipse referre non ausit, ne omnes, qui fabulas oderunt, offendant. Timuit hic certe vir eruditus, ubi non erat timor; ubi timendum fuerat, non timuit. Ceterum, quod magis miror, post verba citata tom. 1, pag. 388, continuo minus timidus, narrat reliquiarum Apostoli recollectionem. Liparæ a monacho Græco factam, uno nixus Anastasii Bibliothecarii testimonio; atqui in illa recollectione et divina revelatio, et cæleste lumen, quo ossa demonstrata sunt, et miracula narrantur facta, ita ut non minus apparere possit mirabilis, quam hæc, de qua disputamus, translatio: si ergo unum hic Anastasii sufficiat testimonium, cur nobis in translatione Liparitana ejusdem Anastasii testimonium, tot aliis conjunctum, non sufficiat? Sufficere sane debuisset et Tillemontio, nisi ipsam etiam corporis Liparæ præsentiam suspectam habuisset, suo nixus paralogismo, quod corpus eodem seculo Anastasiopolim translatum, eodem seculo Li-

AUCTORE
J. S.

admitti debet
ut verus, ne-
quidquam
obstante Tille-
montio,

E

qui non satis
hic sui simili-
lis.

F

paræ

AUCTORE
J. S.

paræ esse non posset, illuc ut dicebatur, Albanopoli transportatum, cui satisfacimus § præcedente. Nunc ex aliis eandem translationem referamus, ut circumstantias quasdam, ab iis adjunctas, examinemus.

In alia hujus
translationis
narratione,

16 Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. 2, pag. 660, et Ferdinandus Ughellus Italiae sacræ tom. 1, col. 773 editionis anni 1717, uterque in Agathone primo, juxta ipsos, Liparen- sium episcopo sub Decio et Valeriano imperato- ribus, proferunt vetustum manuscriptum, in quo se legisse testantur sequentia, quæ ex Pirro describam, nulla alicujus momenti re mutata apud Ughellum: Quod cives, ac incolæ Alba- nopolis tot, tantisque beneficiis a Bartholomæo quotidie acceptis ingrati, ejus corpus in arca la- pidea inclusum ejecerunt in profundum maris; mox in eos divina ultio sævivit, et ab hostibus civitas vastatur: accolæ vero servituti subji- ciuntur; pietas tamen divina easdem Bartholomæi exuvias in Liparim insulam vexit, ad eum sane locum haud longe ab ea urbe; ubi adhuc sub aquis lapidea arca visitur, uti mihi ibidem agenti narraverunt Liparen- ses ex traditione manu- ducta ad nostra hæc tempora accepisse. De corporis sacri impulsu ab angelo monitus noster Agatho in locum adiit, et cælestem thesaurum invenit, procumbit in genua, veneratur sacras exuvias, atque quo potuit honore tractavit: intellexit scilicet divinitus id suæ insulæ munimentum dari, e mari in Cathedrale templum presbytero- rum humeris invehit jussit, sed tanto civium plausu ac gestantis lætitiæ significationibus ea ge- sta sunt, ut Agatho suggestum ascendens, concio- nem ad populum habuit in ipso die translationis: his fere verbis. Tum oratio subditur apud Pir- rum, non qualem Agatho habuit ad populum, sed qualem in simili occasione habere congrue po- tuit, ut auctor ipse innuit, cum dicit: His fere verbis; quam idcirco hic describendam non putari.

quam non
recte sub
Decio,

17 Uterque auctor factam statuit translatio- nem tempore hujus Agathonis, idque sub impe- rio Decii vel Valeriani, sive seculo tertio, sed mox apertissimus additur anachronismus. Audi iterum Pirrum, cui quoad rem consentit Ughel- lus: Tunc, inquit, accidit S. Bartholomæi apo- stoli sacri corporis translatio; quo fuerat in pri- mis illustrata Daras civitas in finibus Persidis, ut scribit Theod. lector. Quo pacto sacro corpore illustrata in primis fuerat Daras, quæ non nisi seculo sexto sub Anastasio imperatore sacro hoc thesauro ditata est, auctore citato Theodoro; si jam seculo tertio Liparam fuerat translatum? Hic error apertior est, quam ut longiori refuta- tione indigeat. Nicolaus Coletus ad locum Ughel- li, quem edidit, ita notat: Dubito, an revera illo ævo Liparitana insula episcopum habuerit Agathonem. Nominatur quidam Agatho Lipari- tanus episcopus in Oratione de corpore S. Bar- tholomæi, in istam insulam advecto, eumque Rocchus Pyrrhus vult esse, cujus in Actis SS. Alphii etc. habeatur Vita (et de quo hic Ughel- lus:) sed eam translationem libentius credide- rim ævo S. Gregorii, quo Liparitanus episcopus erat Agatho, quam Decii factam: ideoque adhuc requiro certius de alterius Agathonis existentia testimonium. Talem enim Liparitani verosimi- liter inter patronos suos colerent, si habuis- sent. Tum citat Operis nostri tom. II Maii pag. 548; ubi illa notat Papebrochius, qui ante ostenderat, Acta illa SS. Alphii, Philadelphi,

et Cyrini martyrum, in quibus frequens illius D Agathonis fit mentio, esse fabulosa, ideoque tom. V Junii pag. 248 Agathonem illum inter præ- termissos collocavit. Sed parum interest ad rem nostram fueritne tunc Agatho aliquis Lipari- tanus episcopus, necne: sufficit, fuisse aliquem sub finem seculi sexti, ad cujus tempora trans- latio est referenda, quam Gregorius Turonensis satis denotat suo tempore esse factam, quamque capta a Persis Daras illo tempore peractum esse persuadet.

18 Porro quo anno translatio facta fuerit, non liquet. Nam neque quo anno Agatho factus sit Liparitanus episcopus constat, sed solum ha- bemus, eum per S. Gregorium ab episcopatu amo- tum circa annum 592, ut ex epistolis Gregorii probat Ughellus citatus col. 774, neque dici po- test, an Persæ sacrum corpus post captam Daram statim abjecerint, an aliquanto post; neque item quanto tempore in mari fuerit. Statui tamen de- bet translatio inter annum 574, quo capta Da- ras secundum Baronium et Pagium, et annum 592, quo Agatho ab episcopatu est depositus. Mo- rari nos hic non debet manuscriptum Florarium E Sanctorum, in quo translatio facta dicitur anno Christi 331. Etenim auctor ille, qui seculo 15 demum scripsit, junior est, quam ut de tempore istius translationis nos certos reddere possit: ma- xime cum nullus tunc Agatho Liparitanus vi- deatur fuisse episcopus, neque cum depositione corporis Daræ, per Anastasium facta, hæc epo- cha possit conciliari. Hæc porro recentiorum in assignando translationis tempore hallucinationes causam videntur præbuisse Tillemontio eam im- pugnandi, sed advertere oportuit, hæc ab anti- quis scripta non esse, ideoque recentiores potius corrigendos, quam translationem ipsam negan- dam.

19 Jamvero quæ narrantur de corpore ab Albanopolitanis pelago injecto, ex populari tra- ditione sumpta sunt, uti et de civitate eorum ab hostibus diruta, ideoque non admittenda. Ne- que enim hæc a Gregorio, neque a Studita, aut Josepho scripta sunt, quamvis hi duo ultimi ita loquantur, ut, si res esset omnino dubia, hoc videri possent insinuare. Hic autem error inde profu- luisse videtur, quod hoc unum divina re- velatione esset cognitum, corpus ab infidelibus E mari immersum; cumque ignorarunt primam translationem, putarunt ab iis abjectum, apud quos ab initio fuerat sepultum: minus potuerunt errare circa corpus eo delatum, quod ipsi poterant præsentem intueri, ideoque error ille, etiamsi ab initio fuisset, quod non videtur, mi- nuere non debet fidem, quoad ipsam translatio- nem ipsis adhibendam. Accipe nunc et Menæa Græcorum, prout Latine reddita sunt a Radero nostro, in quibus et aliæ hujus translationis ad- junguntur circumstantiæ.

20 Ad diem xxv Augusti ita habent: Oppor- tune nunc et mihi licet exclamare. Quam admi- rabilis Deus in Sanctis suis! ut qui statuerim ex- plicare rarum, et plane formidandum prodigium. Sanctus apostolus Bartholomæus, diversis in lo- cis nomen Domini mortalibus aperuit, et præ- dicavit. Actus est in crucem in magna Armenia Orientis regione. Hunc fideles in fine vitæ ipsius repertum deposuerunt in arcam lapideam. Ut au- tem illa urna perennes sanitatum fontes profun- debat, concurrerunt populi, et ab omnibus mor- borum suorum molestiis sunt liberati. Quod cum viderent satellites, diaboli, cœperunt furere et insandre

rel Conus
tino fortis
dixerunt
qui.

quædam
rigenda.

Amphor u
Menæis
Græcis.

A insanire contra illam tumbam. Itaque explorata re et tempore, hunc sarcophagum, qui S. Apostoli continebat corpus, una cum quatuor aliorum martyrum arcis in mare abjecerunt. Hoc autem totum eo factum est, ut totus ille maris tractus, per quem corpora transierunt, et loca omnia, per quæ gratia divina Sanctos diviserat, consecrarentur et benedicerentur. Cum enim sanctus Apostolus magnos Ponti sinus, et Hellesponti angustias, ac fretum trajecisset, in mare Ægæum et Adriaticum pervenit, relicta nobili et inclyta magna Siciliæ insula a sinistris. Habebat autem comites dictorum martyrum urnas, quæ S. Bartholomæum sequebantur, Pappiani inquam, Luciani, Gregorii et Acacii, et in Liparam insulam appulerunt. Quam mirabilia opera tua, Domine, et quæ oratio sufficiat ad explicandas laudes mirabilium tuorum? Et inclyti quidem martyres magnum Apostolum veluti imperatorem, quo loco illi placuit, requiescere reliquerunt, et statim illuc navigarunt, ubi quemque divina sors tabernaculum figere volebat. Pappianus ergo Ancillam Siciliæ urbem, Lucianus Messanam, Gregorius Colimnam Calabriæ oppidum, Acacius Ascalis civitatem ita appellatam delatus est.

21 Sanctus autem Apostolus seipsum Agathonem Liparæ episcopo aperuit, qui statim ad locum, ubi arca quieverat, accurrit, et spectato ingenti et tremendo prodigio, præ stupore attonitus: Et unde, inquit, o Lipara, tantus et tam magnus thesaurus? Profecto nimium magnificata es, et singulari gloria illustrata, salta, exulta, excipe tuis manibus hoc sacrum pignus et exclama; Bene et feliciter ades, o Domini Apostole. Hæc atque alia episcopus præfatus, cum et Apostolum et insulam beatos prædicasset, conticuit. Ubi vero sancta arca ad illustrem locum deferenda erat, in quo et divinum ad gloriam laudatissimi Apostoli templum excitandum erat, multi quidem admovent manus, ut sacrum loculum traherent; sed ille non paruit, nec loco moveri poterat, quoad divinitus edoctus Agatho geminas sub jugo admovent buculas, quæ tenuibus alligatam funibus ingentem arcam, quo Apostolus, qui in illa servabatur, volebat, nullo negotio pertraxerunt.

C quæ ex Nicetæ Paphlagone videtur sumpta.

22 Hic miris miriora succedere, quæ multis fortasse caelestium prodigiorum insuetis incredibilia videbuntur. Parva insula est, cui Vurcanos nomen; fontem habet, qui dies noctesque perenniter scaturit. Hæc insula quasi sola adventum Apostoli sensit: nam cum sua vicinitate Liparæ noceret, statim caelesti quadam vi ad septem stadia a Lipara recessit, tractu illo veluti flumine aliquo distincto, miraculum hodieque ostendente et prædicante. O miraculum miraculorum! o prodigium prodigosissimum! Ubi simile quid umquam sub sole cognitum est? Postquam autem episcopus elegans et illustre templum Apostolo excitavit, in eoque pretiosissimum thesaurum, corpus, inquam, sacrum cum ipsa arca deposuit: quis assequatur oratione, quot ibi quotidie miracula sint perpetrata? Tota hæc narratio Menæis inserta auctorem habere videtur Nicetæ Paphlagonem, nam hujus nomine citatur a variis, cumque Oratione ipsius encomiastica sive stylium spectes, sive mortem Sancti in ea relata, recte consentit. Nunc quædam, quæ prodigiosa maxime sunt, vel in speciem contraria expendenda.

23 In omnibus fere relationibus arca, cui

sacrum corpus fuit inclusum, dicitur fuisse lapidea. Turonensis tamen plumbeum vocat sarcophagum, quod et Combefisius in suo Menæorum codice haberi, testatur in Auctario nota 2 ad hanc translationem pag. 496, quæ ipse ibidem hoc modo conciliare conatur: Num, quod fere usus habet, in arca lapidea urna plumbea erat, ac utrumque in mare projecerunt infelices homines; nequa Apostoli memoria, etiam vacuo tumulto, apud eos extaret, et qua confoveri posset populi in eum devotio? Hanc conjecturam non improbo. Potuit etiam arca lapidea plumbo fuisse munita, vel oblecta, ut nonnemo putavit. Non nego tamen, facile quoad hanc circumstantiam errorem obrepere potuisse Turonensi, sed nihil hoc ad rei substantiam.

AUCTORE J. S. An corpus impositum arca lapidea, an plumbea?

24 Majorem difficultatem habet, quod hic, et apud Studitam narratur, stupendum plane prodigium de insula, quæ Græce hic Βουφάνας dicitur, ab Anastasio dicta est Vulcanus in versione Latina Studitæ, designarique putatur communiter insula, quæ Siciliam inter et Liparam sita, alio nomine Hiera, quia sacra Vulcano est, nominatur, de quo Virgilius lib. 8. Æneid.

An insula

Insula Sicanium juxta latus, Æoliamque Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis: Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.

E

Eadem et Thermissa vocatur a Strabone, et templum Vulcani, ut videre est apud Cellarium in Notitia orbis antiqui tom. 1, pag. 653. Insula porro ad septem stadia recessisse dicitur a Lipara, cui propter continuas ignium eructationes noxia erat ejus propinquitas. Prodigium hoc ita verisimile reddere conatur Octavius Caietanus noster in Animadversionibus ad Vitas Sanctorum tom. 1, pag. 136: Insulam vero Vulcanum, Lipari pene contiguam, ad D. Bartholomæi corporis appulsum stadiis septem procul cessisse, sanctissimi Apostoli benevolentia erga Liparæos, factum intellige: enimvero ut ignium periculis, qui e proximo Vulcani cratere damno accolarum erumpebant, insula longius pulsa illos eximeret. Nec mirum, divinitus semotam, quæ naturæ miraculo haud cum orbe enata, sed e pleago repente emergerat, Coss. Posthumio Albino, et Fabio Labeone, ut memorant Plinius (lib. 2, cap. 87) Eutropius, Paulus Orosius, Isidorus. Habet id etiam Ado in Chronico ad quintam ætatem post annum mundi 4588 his verbis: Vulcani insula, quæ ante non fuerat, repente in mari orta est. At hæc certo admitti non possunt ut vera, cum auctores longe antiquiores hujus insulæ mentionem faciant, sed de alia forte hæc erunt intelligenda, uti et ipsum, de quo disputamus miraculum, si vere contigerit.

F

25 Philippus Cluverius Siciliæ antiquæ lib. 2, cap. 14, pag. 409 Fazellum, qui eosdem pro enata e mari Hiera, seu Vulcano insula, adduxerat auctores, ita refutat: Ingens error, vel memoriæ lapsus. Quippe jam annis fere cc ante urbis Romæ annum 191. (quo anno consulis Sp. Posthumio Albino, et Q. Fabio Labeone insulam enatam scribit Fazellus) meminit ejus Thucydides; ut supra perspectum: et post hunc c. circiter annis Aristoteles. Tum citat inter alia hæc ex Orosio lib. 4, cap. 20: In Sicilia tunc Vulcani insula, quæ ante non fuerat, repente in mari edita cum miraculo omnium, usque ad nunc manet. Et illa ex Isidoro lib. 14, cap. 6: Æoliæ insulæ Siciliæ: . . . Ex iis quædam ab initio non fuerunt: quædam, postea mari

ri

AUCTORE
J. S.

ri editæ, usque nunc permanent. Adductis et *Plinii verbis*, sic colligit: Ex illis Orosii verbis, proxime perscriptis, colligo hanc insulam prope Hieram sive Vulcaniam emersisse: et est hodieque hoc situ exigua quædam insula, vulgari vocabulo *VOLCANELLO*, ac variante incolarum dialecto *BOLCANELLO* ac *BORCANELLO*. Recte *Cluverius*, neque enim plus indicant auctores citati, neque de *Hiera ipsa* intelligi possunt, dudum ante memorabili. De hac autem ipse *Fazellus*, apud *Cluverium* ibidem citatus, sic loquitur *Decade 1 lib. 1, cap. 1, pag. 3*: Tertia insula *Vulcanellus* tenuissimo euripo a *Vulcania* recedit: quæ et ignem ipsa aliquando evomit. Euripus ad ætatem usque meam pervius, ac fida navigiis statio. Nunc interjecta ex *Vulcaniæ* caminis cinerum, ac lapidum mole præclusus est. Hanc itaque pelago emersisse credibile est, ut emergerunt multæ aliæ, quod de *Hiera* aperte falsum est, saltem pro tempore ab auctoribus assignato.

loco mota?

26 Nunc similiter ostendo, hanc designatam esse a *S. Theodoro Studita*, et *Menæis*, cum dicunt ad adventum corporis *S. Bartholomæi* recessisse, neque intelligi posse *Hieram*. Nam a *Menæis* vocatur *νησίδιον*, ac si Latine diceretur *Insulula*. At *Hiera*, si cum *Lipara* comparetur, ita inepte vocabitur, cum ex præcipuis sit inter *Æolias*. A *Studita* vero vocatur *Mons*, quod nomen *Hieræ* neutiquam quadrare potest. Adde quod manifeste falsum sit, *Hieram Liparæ* umquam fere contiguam fuisse, ut fuisse dicunt montem illum, quem aiunt recessisse. Ita ut de *Hiera* miraculum illud nullo modo intelligi possit, quæ semper inter *Siciliam* et *Liparam*, quo nunc est loco, sita fuisse videtur. Verum de *Vulcanello* illud incertum; potuit propinquior fuisse *Liparæ*, potuit et recessisse, cum antiqui de illa non meminerint. Neque tantum hoc in monte, seu exigua insula, ex pelago orta, est prodigium, ut credi non possit, viris fide dignis id sine ulla dubitatione, et tamquam rem exploratam asserentibus: neque tamen illorum testimonio id tam certum redditur, ut dubium videri non possit, cum in similibus falli facile possint etiam eruditi, maxime cum scribunt ea, quæ ipsi oculis subicere non potuerunt. Hoc itaque, cum ab omnibus scriptum non sit, inter minus certa *Sancti miracula* habendum existimo, non inter fabulas adjiciendum. Nam auctoritas qua hoc miraculum nittitur, certa est, et minime contemnenda; difficultates vero, quæ contra moventur, non erincunt aut fieri non potuisse, aut factum non esse.

An arca facta
sit immobilis?

27 De reliquis hujus translationis circumstantiis, de comitibus *Sancto* adjunctis, de templo extracto *Liparæ*, de itinere, ac modis quibusdam loquendi oratoriis minus stricte intelligentis, egimus in notis ad *Orationes Theodori* ac *Josephi*. Unum adhuc hoc loco observo in narratione ex *Pirro* superius data, ubi dicitur corpus a mari ad cathedrale templum presbyterorum humeris invehì jussu ab *Agathone* episcopo; cum *Studita*, prout editus est tom. 2 *Spicilegii*, pag. 125 hæc scribat: De cætero cum perventum esset ad urbem, non progrediebatur arca; quidam enim summopere trahebant; illa autem erat immobilis. Et cum esset populus in multa dementatione, resumpsit tandem gaudium tristitia, quia obtinuit quod petierat a Domino: prope est enim Dominus invocantibus eum. Super duas itaque vitulas castas assumpta, reposita

(est) ubi sacrum ejus templum protinus est locatum. Additur in *Menæis*; immotam fuisse arcam, Quoad divinitus edoctus *Agatho* geminas sub jugo admoveret buculas, quæ tenuibus alligatam funibus ingentem arcam, quo *Apostolus*, qui in illa servabatur, volebat, nullo negotio pertraxerunt. Hæc minus inter se conciliari possunt, nihilque de hoc miraculo *Turonensis*, nihil *Josephus*; ita ut dubium videri possit hoc prodigium, præsertim cum, dissidentibus hic *Studitæ* Mss., in eo, quod in editione secuti sumus, nihil legatur de admotis vitulis.

28 Erunt fortasse, qui putent, propter qualescunque has in circumstantiis quibusdam diversitates, totam translationis historiam minus esse certam; quibus ego nequaquam consentio. Cum enim optime inter omnes conveniat de corpore per pelagus *Liparam* advecto, eo majorem in hac advectione auctoritatem habere debent, quo minus circa minoris momenti circumstantias consentiant. Quippe ex eo discimus, unum sua non descripsisse ex alio, ut sæpe in similibus solet contingere. Fateor magnas huic translationi opponi difficultates, non eas tamen, ut cum auctoritate, qua translatio nittitur, conferri valeant, quemadmodum tota hac disputatione me ostendisse confido. Sequenda itaque hic est regula ad recte judicandum aptissima, quam profert *Honoratus a S. Maria* in *Opere* jam laudato part. 2, pag. 298, his verbis: Quando accidit, ut factum sufficienter sit testatum testimonio aliqujus auctoris auctoritate præditi, quique se clare explicat, et non ambigue; cui ab aliis scriptoribus non contradicatur, quique erroris convinci non potest: auctoritas conjecturis prævalere debet. Fallor, nisi omnes, qui hanc critices regulam sequi volunt, translationem, de qua egimus, ut veram sint admissuri.

§ III. Reliqua ad liparam spectantia.

Reliqua, quæ *Liparæ* in honorem *Apostoli* gesta sunt, ex auctoribus juvabit hic describere, antequam referamus, quomodo sacrum corpus *Beneventum* fuerit translatum. Vidimus supra ex *Theodoro Studita*, templum in honorem *Apostoli* protinus esse extractum, simul ac sacræ reliquiæ *Liparam* fuisse perlatæ. Templum autem illud jam ædificatum erat ante finem sæculi sexti, cum scribebat *S. Gregorius Turonensis*, ex quo lib. 1 de *Gloria martyrum* cap. 34 hæc habemus: *Ædificaverunt super eum templum magnum; in quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat. Quoad miracula non abludit a Turonensi loco citato Studita: Porro, inquit, quot et quanta deinceps mirabiliter operatus sit; aut mira faciens operetur hactenus circa eos, qui a diversis languoribus, et infirmitatibus obstricti, ad ipsum fide confugiunt, nec necessarium est dicere ob prolixitatem tractatus, nec incredibile audienti. Vides, perennem illum prodigiorum, et beneficiorum fontem post ducentos et amplius annos, cum hæc scriberet Studita, nondum exaruisse. Consentiant utrique auctori *Menæa Græca*; et *manuscripta varia*.*

30 Verum miraculorum *Liparæ* factorum relatio an scripta aliquando fuerit, an *Saraceno-* rum incursione, vel injuria temporis interierit,

an

Quid de re
sentiantur

B

Templum
paræ
stru-
tum,
F

ubi pluri-
patrato
cula:

A *an lateat alicubi, mihi incertum est: ad manus certe nostras nondum pervenit. Ceterum plurima fuisse atque eximia, undique est manifestum. Nam et in Antiphona, quam ex Officio veteris Breviarii ecclesiae Beneventanae deprompsit Marius de Vipera, in Catalogo Sanctorum ejusdem ecclesiae pag. 33 ita legitur: Armenia prædicat gloriam tuam, Liparis miracula, Beneventum laudes tuas Bartholomæe beatissime, et universa creatura gratiam tuam. Cum miracula Apostoli Lipari præ Benevento attribuant ipsi Beneventani, quamvis et apud illos in ipso jam corporis adventu patrata sint plurima, ingenti plane numero Liparæ facta fuisse, dicamus necesse est. Accipe itaque quæ in hanc sententiam habet manuscriptum quoddam Lugdunense, quod scriptum dicitur ex relatione episcopi cujusdam, qui translationi Beneventanae adfuerat, de quo plura deinde: In hac, inquit, insula, quæ inter Siciliam et Beneventum brevi freto interjacet, cum in basilica miri operis, quæ in ejus honorem a fidelibus condita præfulgebat, debita veneratione præfatus Dei Apostolus coleretur, multisque virtutum ac beneficiorum operibus ad Dei gloriam, et salutem Christiani populi per plurima annorum curricula declararetur. Hæc de eximiis Apostoli Liparæ patratis miraculis dicta sufficiunt, quando singulorum enarrationem dare non possumus.*

Novum templum

31 *Ut sanctus Bartholomæus in Liparitanos largus erat atque beneficus, ita et illi haud dubie pio cultu Apostolum sibi benevolum reddere studuerunt. Verum Saracenis deinde in Liparæ rerum potitis, reliquisque Apostoli Beneventum translatis, ut referemus, intermissus quidem est ibidem Sancti cultus, ita tamen, ut pulsus postmodum per Nortmannos Saracenis, continuo revixerit. Quo hoc anno factum, operæ pretium non existimo operosius investigare; rem gestam narrant Rocchus Pirrus tom. 2 Siciliae sacrae a pag. 664, et Ferdinandus Ughellus tom. 1 editionis citatæ in episcopis Liparitanis a col. 775, qui non templum tantum in honorem S. Bartholomæi ædificatum, sed et cœnobium exstructum, eidemque Apostolo dicatum scribunt.*

per Nortmannos Apostolo exstructum.

C 32 *Audi Ughellum col. 775: Quamquam autem ab anno MLXXX Saracenis superatis, Robertus, et Rogerius Northmanni eam insulam Christianis restituissent, ubi statim a Rogerio templum D. Bartholomæo erectum est, teste Fazello (decad. 1, lib. 1, pag. 3) et ab aliquibus monasticam profitentibus cœnobium est ædificatum, cui Ambrosius præfectus est. Fuit idem cœnobium S. Bartholomæo sacrum, ut infra patebit, egregieque dotatum liberalitate eorundem principum, ut sequitur apud Ughellum: Eo tempore comes ex diplomate, quod confirmatum fuit a Rogerio II, ejus filio, anno MCXXXIV concessit Liparam, Vulcanum, Salinam, Panariam, Strangulon, Arcuri, et Feliculi insulas: Æolias has omnes esse non dubitem, quamvis aliquarum nomina non parum corrupta sint. Ita eo tempore vocatas fuisse lingua tum Siculis vulgari, verisimile est. Quem autem in finem hæc insulae monasterio sint concessæ colligimus ex Ughello, qui de his ait col. 771: Inter omnes Æolias hæc sola (Lipara) hodie habitat, soli natura ferax, magno aluminis proventu, fructuumque domesticorum copia clara. Ad agros itaque colendos, fructusque colligendos cœnobio S. Bartholomæi videntur attributæ. Neque hic tamen stetit comitum liberalitas. Nam ita prosequitur.*

Ughellus: Deinde ab eodem comite Rogerio multa fuerunt data prædia in Calabria eidem abbati Ambrosio, et monasterio Liparensi ex diplomate hoc anno MLXXXVIII. Accipite ipsum diploma, prout illud recitat laudatus Ughellus.

AUCTOR J. S.

33 Rogerius comes Calabriae, et Siciliae adjutorium Christianorum xxvi mensis Julii, xi Indictione anno ab initio mundi 6596 (ex ipsorum scilicet computatione.) Postquam cum filiis meis ex Francia veni in Militum. (Videtur designari Miletus, qui in i Latinum deflexo, quæ urbs quidem parva hodie in Calabria ulteriori, episcopalis tamen; vulgo nunc Melito vocatur, ibi et bullam Urbani II. hæc confirmantis datam videbimus inferius) dedi abbati Ambrosio pro monasterio S. Bartholomæi Liparensis terragia * infrascripta pro salute animæ meæ, et remissione omnium peccatorum meorum, quæ terragia sunt prope faciem castri Militi, limitata cum finibus infrascriptis, quæ terragia do tibi D. Ambrosio abbati, ut habeas, et in tua dominatione possideas, et quod nullus contradicere possit ullo modo. Si quis vero vellet contradicere prædicto privilegio nostro, et dicte benevolæ donationi nostræ aliquo modo, maledictionem trecentorum et decem octo sanctorum Patrum (concilii Nicæni) anathema... ab eis, et maledictionem Judæ Ischariotis habeat in æternum, et in seculum seculi. Hactenus Rogerius. Easdem, inquit Ughellus ibidem, largitiones, et insulam ipsam Liparensis monasterio Liparensi, omniaque bona ei data suo privilegio confirmavit Urbanus Papa II. Bullam Urbani, quia non modo has donationes confirmat, sed et translationem Liparitanam docet, et monasterium sub speciali Sedis apostolicæ protectione constituit, partim hic ex Pirro, transcribendam duxi, his verbis conceptam:

et monasterium eodem dicatum, cui insula Æoliæ

i. e. terras

34 *URBANUS episcopus servus servorum Dei dilecto fratri Ambrosio abbati Liparitano, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Cum universæ insulae secundum instituta regalia juris publici sint: constat profecto, quia religiosi imperatoris Constantini privilegio in jus proprium B. Petro, ejusque successoribus Occidentales omnes insulae condonatae sint, maxime quæ circa Italiae oram habentur, quarum multæ, peccatis exigentibus accolarum, a Saracenis captæ, Christiani nominis gloriam amiserunt: inter quas Liparis, B. Bartholomæi apostoli corpore quodam insignita, eremi instar redacta cognoscitur: quam multis annorum curriculis evolutis, cum Saracenorum vires divinæ misericordiae potentia repressisset, religiosi fratres divinæ servitutis studio eandem ingressi insulam, monastica illic domicilia construere curaverunt; et plurimos in eandem insulam colonos sua industria constituerunt. Nos itaque, quibus ex divinæ arbitrio voluntatis per apostolicæ Sedis culmen cunctarum sollicitudo imminet ecclesiarum, licet in eadem insula episcopatum quondam fuisse in sanctæ Gregorianæ paginæ registris agnoscamus; quia tamen episcopi dignitatem nunc ipsius loci exiguitas, et accolarum raritas non meretur; monasterium tamen illic haberi, et totius insulae ambitum possidere præsentis paginæ auctoritate sancimus. Ipsum etiam monasterium, cui fraternitas tua, auctore Domino, præsidet, in B. Bartholomæi honore, et nomine consecratum, in sanctæ Romanæ, et apostolicæ Sedis gremio fovendum speciali protectione suscipimus. Reliqua bullæ ad hæc confirmandum de more ad-*

confirmante Pontifice, donatæ.

F

AUCTORE
J. S.

jecta videri possunt apud Pirrum pag. 665, vel Ughellum col. 776, quæ sic demum concluditur: Datum Militi per manus Joannis S. R. E. Diac. Cardinalis III Nonas Junii Ind. XIV Incar. Dom. MXXI Pont. vero domini Urbani Papæ II an. IV.

et alia. 35 Multa alia eidem S. Bartholomæi monasterio donata invenies, lector, apud auctores citatos, uti et Pactense monasterium eidem conjunctum, ac demum episcopalem dignitatem illi concessam: quæ, ut minus ad institutum nostrum spectantia prætermitto. Hæc vero asserere rohi, ut constaret apostoli Bartholomæi in illa insula cultum protinus post superatos Saracenos resumptum esse, quem et deinde semper ibidem viguisse non dubito, uti et hodiedum viget egregie.

CAPUT II.

B De translatione sacri corporis Beneventum, ceterisque ea occasione factis.

§ I. Translationis occasio, tempus, auctor.

Occasio translationis fuit vastatio Liparæ.
Sacræ S. Bartholomæi corpus seculo nono Lipara Beneventum transportatum esse, in confesso est: verum circa translationis hujus circumstantias non paucæ occurrunt difficultates, diligenter pro instituto nostro examinandæ. Ut itaque res tota clarius innotescat, inquiremus primo qua occasione, secundo quo anno, tertio quibus cooperantibus, translatio facta sit: quarto denique translationem ipsam cum miraculis in ea factis, deindeque secutis subjiciemus. Occasio hujus translationis summo omnium consensu memoratur, irruptio Saracenorum, per quos sacra Apostoli ossa sunt dispersa. Bertharius abbas in Relatione istius translationis Sermoni Studitæ adita hæc scribit: Supervenientes itaque Saraceni depredati sunt et depopulaverunt prædictam insulam, et rumpentes sepulcrum Apostoli disperserunt ossa ejus per diversa. Manuscriptum Lugdunense num. 30 citatum ita habet: Nuperrime a Saracenis vastata ac perversa Sicilia, etiam eadem insula (Lipara) hostili clade oppressa, penitusque depopulata est. Cumque et episcopum loci, et clerum cum plebe seu monachis sorte miserabili vel captivitati, vel gladio destinarent, irruentes etiam monasterio, ubi venerabile corpus Apostoli quiescebat, invadunt monachos, diripiunt omnia, ipsa quoque veneranda ossa Apostoli, aliis immixta ossibus, instigante zelo diaboli in mare dispergunt, ne videlicet usquam ejus reliquiæ reperiri vel agnosci possent. Nescio an fidem mereatur anonymus hic in eo, quod addit, ossa sacra aliis immixta, et in mare dispersa fuisse: nam et alias deinde circumstantias adjungit translationi, quas apud nullos adjunctas invenio.

et sacrorum
ossium dis-
persio:

37 Manuscriptum aliud ex membraneo Legendario Vallicellensi num. 1, fol. 247, recte Berthario consonat, occasionem translationis exponens his verbis: Dum in insula Liparitana... requiesceret corpus B. Bartholomæi apostoli, supervenientibus Saracenis, depredaverunt atque

depopulaverunt prædictam insulam, erumpentes D sepulcrum B. Bartholomæi, disperserunt ossa ejus per diversa. Habeo præterea quoddam manuscriptum ex Lectionario Ms. bibliothecæ Medicæ S. Laurentii pluteo 20, in quo eodem prorsus modo hæc narrantur: verba accipe: Saraceni Siciliam invadentes, Liparitanam insulam, ubi corpus S. Bartholomæi quiescebat, vastaverunt, ac ejus sepulcrum confringentes, ossa ejus disperserunt. Consentit Sigebertus in Chronico ad annum Christi 831 his verbis: Saraceni, Siciliam incursantes, etiam Lyparim insulam devastant, ubi corpus Bartholomæi apostoli quiescebat... Cujus ossa modo a Saracenis huc illucque dispersa, et a quodam monacho, ipso revelante, collecta, Beneventum transferuntur. Assentitur etiam Tillemontius tom. 1 Monum. pag. 388 in Bartholomæo, alique recentiores, ita ut res illa, tot testibus nixa, minime videri debeat dubia. Quare corrigendi sunt recentiores quidam, qui scripserunt translatum corpus, ne in Saracenorum manus veniret, cum antiquiores communi consensu illud non modo in Saracenorum manus venisse, sed et ab iis injuria affectum fuisse memoria prodiderint. Hæc itaque translationis occasio. F Addi hic posset, quomodo sacra ossa a monacho quodam collecta sint; sed illud inferius cum ipsa translatione enarrabimus.

38 Quo autem anno ossa sacra fuerint Beneventum translata, non æque convenit inter auctores. Tillemontius loco supra citato ex Anastasio Bibliothecario, prout ille editus est ab Acherio tom. 2. Spicilegii, editionis anni 1723 pag. 126; et Bailletus tom. 2, col. 369 in Bartholomæo, annum assignant vastationi Liparæ, et sacrorum ossium dispersioni 808; translationi 809: cujus, inquit, anni XXV Octobris sacra ossa Beneventi sub altari quodam locata fuere. Idem annus 808 assignatur in brevi Chronico Remensi, quod extat tom. 1 Bibliothecæ Labbeanæ, ut etiam notat Pagius citandus. Verum hi longe a vero aberrant, neque aliud habent fundamentum, quam errorem librarii alicujus, ut patebit inferius.

39 Sigebertus in Chronico translationem illam ponit anno 831; quo itidem anno statuitur in manuscripto bibliothecæ Medicæ S. Laurentii supra laudato; Pirrus tamen sæpe memoratus pag. 664, et Ughellus itidem aliquoties adductus col. 772 Sigebertum citant pro anno 832. Hæc chronologia non omnino improbabili videri potest: Nam et Saraceni Siciliam jam aliquot annis incursaverant, et Theophilus imperator Græcis præerat, sub cujus imperio translatio facta traditur a Menæis, sive Niceta Paphlagone, ut Pagius, alique hanc Menæorum relationem citant: non esse tamen sequendam patebit inferius. Baronius ad annum 840 in fine ex Leone Ostiensi eundem annum 840 statuit, minus quidem vero aberrans, aberrans tamen. Baronio quoad omnia consonat Ughellus tom. 8 Italiæ sacræ in Urso archiepiscopo, Beneventano col. 40, quamvis alibi, ut mox dictum, Sigeberti sententiam non improbet. Pagius denique ad annum Christi 840 num. 12 verum hujus translationis annum ostendit 839, quem Bollandus tom. 2 Februarii pag. 320, et Labbeus in Epitome chronologica jam assignarant, quemque et nos confirmabimus.

40 Ut rem clarius intelligas, lector, adverte, a Leone Ostiensi expressum non esse annum Christi 840, sed tertium ordinationis Bassacii abba-

A *lis Casinensis, ex quo alii hunc Christi annum putaverunt deducendum. Nunc Pagium loco citato audiamus : In Chronico, inquit, Casinensi Leo Ostiensis lib. 4, cap. 25, et seq. asserit Bassacium abbatem Casinensem ordinatum fuisse anno Christi dcccxxxvii, post Authpertum, x Kal. Martii demortuum. Quare annus præfecturæ Bassacii tertius, quo idem Leo asserit, corpus S. Bartholomæi apostoli ex Lipari insula Beneventum esse translatum, sub Sicardo duce Beneventano, in annum superiorem Christi (839) convenit, quo ideo ea translatio secundum istum chronographum peracta. Inenuctabile est hoc argumentum ad vindicandam nostræ sententiæ auctoritatem Leonis Ostiensis, præsertim cum Bassacius abbas fuerit ordinatus mense Martio, translatio vero facta sit mense Octobri. Nilitur dein hæc confirmare ex Niceta Paphlagone, cujus narratio Menæis inserta, ex quo hæc verba producit : Longa itaque decursa serie, extremis temporibus, in diebus Theophili imperatoris capto ab Agarenis ob plura nostra scelera, in quo sanctus Apostolus jacebat, præsidio, omnique Lipara*

B *insula manente desolata, Beneventanæ urbis regulus, Apostoli perceptis miraculis, ferventi erga Sanctum fide excitatus, Amalphitanæ urbis nautis aliquot convocatis, ac, quantas par erat, pecunias dare pollicitus, ire jussit, ac pretiosum illum thesaurum ad se deferre, quod et contigit. Ex his habemus, translationem factam imperante Theophilo, quod convenit anno 839; non tamen pugnat cum anno 840, neque cum 834, contra quos frustra adduceretur, cum omnibus his annis imperaverit Theophilus. Pugnat tamen validissime contra annum 809, cum eo anno Theophilus ab imperio abesset longissime.*

ut probatur
C *41 Objeit dein sibi Pagius auctoritatem Anastasii Bibliothecarii ab Acherio editi, in quo, ut supra diximus, exprimitur pro irruptione Saracenorum annus 808, pro translatione 809 : atque ita concludit : Ex his patet, Nicetam Paphlagonem, Leonem Ostiensem, et Anastasium, quoad tempus, quo hæc translatio facta, inter se convenire; sed librarium in utroque loco Anastasii citato numerum xxx omisisse, quod numeri viii et ix manifeste innuunt. Fatetur tamen in Chronico Remensi supra citato translationem illam poni ad annum dcccviii : Quare, inquit, ille librarium error antiquus; nam vix mihi persuadere possum Anastasium hac in re lapsum esse. Hactenus Pagius, veram quidem conjecturam de omissio numero xxx asserens non sufficientem tamen vel hujus conjecturæ, vel cur tres illi auctores Leo Ostiensis, Nicetas Paphlago, et Anastasius in annum 839 consentiant, rationem assignans, ita ut ratiocinatio ipsius videri possit nec clara, nec solida. Rem itaque totam paucis expedio.*

ex manuscriptis
42 *Habeo hanc Anastasii Bibliothecarii, seu potius S. Bertharii, ut probavimus in Commentario prævio §. xi, enarrationem in duobus manuscriptis. Primum accepimus Neapoli, missum a P. Antonio Beatillo Societatis nostræ xviii Septembris anni 1638, desumptum ex vetusto Passionario Mss. Neapolitani monasterii S. Mariæ montis Oliveti, ut in margine notatur. Aliud, vetustate pene consumptum, missum est Bollandano anno 1660 a Silvestro Acosta Capuano, rectore ecclesiæ SS. Cosmæ et Damiani de Quadropanis. In his manuscriptis annus, quo sacra ossa dispersa sunt, dicitur fuisse Christi 838, quo translata 839, et additur : Vigesimo quinto*

die mensis Octobris, quo narrant sacrum corpus in altario reconditum : nostra igitur manuscripta corrupta sunt, vel corrupta sunt, quæ secutus est Acherius. At nostra corrupta esse, quæ Leoni Ostiensi, et Nicetæ Paphlagoni recte consonant, neulquam est credendum : ergo numerum xxx ex Acheriano manuscripto excidisse, dicamus necesse est. Hinc itaque sententia, quæ statuit annum 809 sufficienter refutata est.

AUCTORE
J. S.

43 *Neque magnopere laborandum est, ut refutetur sententia Sigeberti, qui annum Christi 834 statuit. Nam repugnat auctoritas Leonis Ostiensis, et cœvi rei gestæ S. Bertharii, vel, si velis, Anastasii. Præterea sub Sicardo Beneventano principe translationem factam videbimus : atqui hic principatum adeptus est anno tantum 833, ut Pagius, alique scribunt : itaque non anno istius seculi 34, multo minus 9, verum, ut auctores supradicti asserunt, 39 corpus S. Bartholomæi Beneventum translatum est. Denique hanc sententiam confirmat Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi tom. 4 Bibliothecæ Labbeanæ pag. 120, ubi hæc habet : Anno Domini dcccxxxix corpus sancti Bartholomæi Beneventum delatum est. Hæc de tempore.*

aliisque auctoribus :

44 *Nunc videndum, cujus potissimum pietate sacrum hunc thesaurum acceperit Beneventum. Marius de Vipera in Chronologia episcoporum Beneventanorum pag. 52 in Urso episcopo ita scribit ad propositum nostrum : Ursus electus episcopus xl, eodem Pontifice Gregorio IV. Quo præsule principis Sicardi pietate, ac diligentia corpus gloriosissimi apostoli Bartholomæi fuit ex Lipari insula Beneventum translatum, et a Beneventanis magno cum gloriæ apparatu receptum, et inter eorum protectores adscriptus an. Do. mxxxix die xxv Octob., et in ecclesia beatissimæ Virginis, quæ hodie metropolitana est, honorifice collocatum. Quæ translationis dies quotannis cum octava, et synodo litaniarum colitur. Et post pauca hæc subdit : Ecclesiam in apostoli Bartholomæi honorem, a principe Sicardo inceptam, episcopus noster Ursus perfecit, et dicavit. Ita Beneventanus archidiaconus, laudem translati corporis Sicardo principi attribuens, quamvis in honorando Sancto episcopus suis partibus non defuerit. Ughellus tom. 8 editionis citatæ col. 42 maluit præcipuam hujus translationis laudem episcopo adscribere, Ursonis quoque, inquiens, pietate ac diligentia corpus gloriosissimi apostoli Bartholomæi fuit ex Lipari insula Beneventum translatum. Credibile est hortante episcopo id fecisse Sicardum. Quod spectat ad corpus receptum, templumque dicatum; consentit Vipera Ughellus. Leo Ostiensis supra citatus tantum ait, id factum superstite adhuc principe Sicardo.*

auctor translationis

45. *Herempertus vero id Sicardo principi tribuit tom. 5 Scriptorum rerum Italicarum pag. 32 hæc narrans : Interea factum est, ut Tyrreni æquoris insulas, Ausoniaque universa loca Sicardus princeps circumiret, et quotquot corpora Sanctorum invenire posset, Beneventum cum debito honore deferret. Atque per idem tempus ex Liparitana insula B. Bartholomæi apostoli corpus Beneventum magno cum tripudio deferri jussit. Neque alium designat Nicetas Paphlago in Auctario Græcorum patrum novissimo Combefissi p. 400, ubi rem narrat hoc modo : Longa itaque annorum decursa serie, extremis temporibus, in diebus Theophili imperatoris, capto*

Sicardus princeps Beneventanus.

AUCTOR
J. S.

ab Agarenis, ob plura nostra scelera, in quo sanctus Apostolus jacebat, præsidio, omnique Lipara insula manente desolata, Beneventanæ urbis regulus, Apostoli perceptis miraculis, ferventi erga Sanctum fide excitatus, Amalphantanæ urbis nautis aliquot convocatis, ac, quantas par erat, pecunias dare pollicitus, ire jussit, ac pretiosum illum thesaurum ad se deferre; quod et contigit. Quem dicebam itaque regulus longo procul a mari intervallo, accito loci episcopo, multisque aliis, tum ex clero, tum ex plurimo populo, (Græce καὶ τοῦ πλείστου λαοῦ, quod *perperam verum est*, ex vulgi plebe) in occursum Apostoli exivit: adductumque Beneventum sacrum pignus, in venerabili æde (Græce τόπῳ) deposuit: ubi etiam oppidanis omnibus sanitates præstans clarescebat magnus Apostolus, in Dei nostri gloriam, qui omnem boni rationem excedit. Hæc ejusdem seculi scriptor Nicetas.

hortante verosimiliter episcopo.

46 Ex dictis itaque colligo primo, gloriam translati Beneventum sacri corporis Sicardo principi tribuendam, nec tamen omnino adjudicandam Urso vel Ursoni, ut alii vocant, episcopo, qui ad id videtur consilio et monitis concurrisse. Secundo, non casu Liparim delatas Longobardorum naves, sacrum pignus abstulisse; sed ut id facerent a Sicardo missas fuisse. Tertio, id factum esse, postquam Saraceni vastatam atque expilatam undique Liparam deseruissent. Quarto, hinc colligi potest, quod cœvorum scriptorum auctoritate jam satis firmatum est, sacrum corpus avectum non esse metu Saracenorum adventantium, neque enim id Liparitanis permisissent, qui Sicardo non erant subjecti. Nunc tandem quomodo facta sit translatio, quæque eam secuta sint miracula, subjiciendum.

§ II. Translatio: miracula eam secuta.

S. Bartholomæus apparrens

Totam hujus translationis historiam jam dedimus post Orationem S. Theodori Studitæ: ne tamen quibusdam, qui miraculis et visionibus difficulter fidem adhibere solent, non satis unius testimonio firmata videatur, aliorum quorundam de ea ex manuscriptis variis adjungam testimonia. In Ms. Lectionario bibliotheca Medicæ, ante citato, sequentia reperio: Cum igitur Saraceni ejus ossa dispersissent; illis recedentibus apparuit Apostolus cuidam monacho, (monachus hic a recentioribus passim Theodorus vocatur) dicens: Surge collige ossa mea, quæ dispersa sunt. Cui ille: Qua ratione ossa tua colligere, aut aliquem honorem tibi exhibere debemus, cum nos deleri permiseris, nec auxilium nobis impenderis? Hæc verba minus crude velim lector accipiat: nam videri possunt, et sunt revera, parum erga sanctum Apostolum reverentia: sed accepi possunt posteriora, ut pia querela, ex nimio tamen dolore, et simplicitate projecta; fere ut illa Psalmi 43 a v. 10: Nunc autem repulisti, et confundisti nos: et non egredieris Deus in virtutibus nostris, et quæ sequuntur usque ad v. 48. Priora vero per modum admirantis, non vero nolentis sacra ossa colligere: sicut Joan. 4 v. 9 verba mulieris Samaritanæ ad Christum: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Ac si diceret: Quomodo, o Apostole, petis tibi a nobis honorem exhiberi, quos

aversari videris, nullo nobis contra infideles D præstito auxilio? Hæc de querela simplicis istius monachi, quæ durius forte, quam dicta fuit, ab auctoribus est descripta, quamvis eodem fere modo in quinque diversorum auctorum manuscriptis habeatur.

48 Nunc quid responderit Apostolus audiamus: Cui ille, *prosequitur auctor*: Per multum temporis meritis meis Dominus populo huic pepercit, sed eorum peccatis nimis invalescentibus, et usque ad cælum clamantibus, jam pro eis non potui veniam obtinere. Sed cum monachus diceret: Quomodo inter tot aliorum ossa sua invenire posset; ait: Nocte ad ea colligenda ibis, et ea, quæ ut ignem splendentia videris, protinus levabis. Qui omnia, ut dixerat, inveniens, Apostoli ossa levavit, et super quamdam navem conscendens, Beneventum, quæ est metropolis Apuliæ, ea transtulit. A recentioribus dicuntur Salernum primo, inde mox Beneventum translata; quod unde acceperint, me latet. Prædicta omnia in quatuor manuscriptis, partim a cœvis, partim ex cœvorum testimonio exaratis, firmata habentur, additis tamen in quibusdam circumstantiis aliis, hic prætermisiss.

49 Verum non lubet accumulare cum tædio lectoris relationes ejusdem rei plane similes. Quapropter, omissis aliis, duorum tantum subijciam auctorum cœvorum testimonia. Ms. auctorum Lugdunensium, qui se omnia didicisse testantur ex Narbonensi episcopo, Beneventi tunc agente, post relatum sacrorum ossium dispersionem, sic pergit: Verum omnipotentis Dei clementissima providentia, relictis sunt ibi tres, sive quatuor senes monachi, quos præ ætate vel miseratione vel contemptu dignos barbari judicaverant, quibus desolatis atque lugentibus per visum se beatus Apostolus ostendere dignatus est, eosque blanda consolatione refovens, ut sua ossa ad litus rejecta (nam in mare projecta narraverat, de quo § superiore) solliciti perquirere, atque colligere studerent, admonuit. Uni monacho revelationem factam scribunt alii: plures tamen in insula monachos superfuisse habet etiam Ms. quoddam Ultrajectinum S. Salvatoris.

50 Cumque illi ab eo quærent, quo pacto illa a ceteris discrenere ossibus valerent? Ite, inquit, secreto noctis silentio per ora litoris, et ubicumque ad stellæ instar lucis radium coruscare videritis, ea fidenter legite, et diligenter fidelibus profutura recondite. Jerunt itaque, et promissi splendoris indicio collecta, rursus sub altaris secreto cum omni gaudio, ac diligentia locaverunt. Interea dum hoc solo fruuntur solatio, nec quidquam aliud sibi agendum, nisi ad tanti Patroni gremium moriendum esse decernerent; adfuit divino nutu navis Beneventanorum, quæ ad exploranda hostium motimina fuerat definita: qui egressi, cum totam late insulam depopulatam vacuumque reperissent, pia stimulante cura locum Apostoli corporis properantes adeunt, quem sibi notissimum et votiva frequenter visitatio, et pervulgata Apostoli virtus effecerat, cupientes videlicet, si illud inibi reperirent, sicut ex longo jam tempore optaverant, multisque precibus sive etiam muneribus expetierant, tam gloriosi pignoris patrocinium ad propriam urbem transferre.

51 Inventis autem senibus illis lugentibus, et Christiana pietate consolatis, poscunt obnixè, ut sibi desideratum munus ostenderent. Cumque excusarent, nec locum illum tanto patrocinio privati

paterent-

monacho...
bet eum.

E

sua ossa h.
sperau coll.
gere.

quæ, signa
splendoris
collecta, B.
neventani
F

transferri
per mare B.
neventum.

A paterentur, Beneventani illi severius imminentes, districtis gladiis præsens eis exitium minabantur, visi summa celeritate, quod petebant, ostenderent. Victi ultimæ necessitatis articulo, divinum thesaurum pandunt, id summopere deprecantes, ut quicumque ille transferretur, sibi quoque pariter peregrinari, et commorari liceret : quod illi citissime, et libentissime annuentes, ac juramento firmantes, arrepto reverendi pignoris loculo, hostium metuentes insidias, velocissime discedunt. *De vi monachis illata alii auctores non meminerunt.*

B 52 Verum ubi ascensa navi, flatu venti congruo pelagus sulcare cœperunt; subsecuta continuo inimicorum puppis, periculosissime adpropinquare cœpit; sed illis Apostoli præsidium implorantibus, mira omnipotentis Dei virtute, mox unus ille status venti, qui et fidelibus ad fugiendum, et perfidis ad insequendum indiscrete suffragari videbatur, in semet divisus, cœpit illos optabili celeritate ad litus impellere, istos vero impetu violento retrorsum agere, ac stupentes longius propulsare. *Alii narrant tenebras ortas, quibus hostium visus fuit impeditus.*

et Apostoli
apparitione
iterata :

53 Cumque jam, beato Apostolo famulante, ad locum quemdam tuti litoris perlati essent, ibique ob reparationem virium paululum quiescentes, somnum caperent; ecce iterum clementissimus Patronus nauclero dignatus assistere; Ocius, inquit, abscedite, nam inimicorum navis propinquat. *(Hanc apparitionem omittunt alii.)* Expergefactus ille accelerat abscessum, et patrium feliciter cum sociis ingreditur portum. Itaque omnis Beneventi civitas tam pio et jucundo nuntio gavisæ, simul cum pontifice et populis cælestem alacriter excepit Patronum, ac fide promptissima, et devotissima templo eximii operis ædificato, ad perpetuam sibi tutelam, sacra pignora locaverunt.

ut retulit
episcopus.
tunc vis in
partibus
agens :

54 Erat iisdem diebus illis in partibus, quorundam iniqua insectatione peregrinus, vir valde fidelis, et venerabilis vitæ, Narbonensis episcopus, qui, rogante præfatæ urbis antistite, novam Apostoli basilicam Domino dedicavit, beatas reliquias condidit, et ex more Missarum solemnia celebravit; nec non et partes piorum pignorum, multis per Gallias locis ex benedictione Christi impertivit, præcipue Lugdunensium civitati, ubi jam venerabilis Apostoli memoria, in venerabili martyrum crypta, reverenter excolitur, a quo minimi omnium fidelium hæc omnia certa relatione didicimus, quæ ad ædificationem legentium, opitulante Domino, memoriæ mandare curavimus. *Hæc quidem Lugdunensium relatio non in omnibus consentit cum aliis aliorum auctorum : addit enim quædam ab aliis ommissa, quædam narrat modo paupulum diverso : neque ideo tamen absolute videtur falsitatis arguenda : quippe episcopus ille hæc discere potuit vel ex monachis ipsis, vel ex aliis, qui Lipari fuerant, sacrumque corpus Beneventum adveherant. Ceterum, cum mutationes illæ, quas suis locis notari, rei substantiam non mutant, iudicium de iis lectorum permitto arbitrio.*

quis ille fu-
erit exponi-
tur.

55 Episcopus autem Narbonensis, ex cujus relatione hæc scripta, quique ecclesiam S. Bartholomæi dedicasse hic dicitur, fuisse videtur Bartholomæus primus hujus nominis archiepiscopus Narbonensis, qui Lotharii partibus adhæsit contra Ludovicum pium imperatorem ipsius patrem, ut Sammarthani tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 369, alique historici Galli referunt,

eaque de causa in Italiam fugit, quodque nimis esset etiam Caroli Calvi Ludovici filii, sub illius imperio in episcopatum suum non est restitutus, ut narrat Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi 844, num. 36. Romæ ille circa annum 844 per Pontificem restitui petiit, sed frustra. Potuit igitur hic Beneventi eo tempore degere, ac templum mandante episcopo Beneventano dedicare, aliquasque demum Sancti reliquias, ut narratur, in Galliam portare. Habes, lector, cujus fide nitantur, quæ in Lugdunensium relatione aliis sunt adjecta, quæ ideo ab aliis differre videtur, quia scripta est, sicut rem totam memoria reliquerat ille episcopus.

56 Demum subjicio historiam totam cum miraculis subsecutis, fidelissime, ut videtur, scriptam a teste in multis oculato, sed minus Latine docto, cum solæcismos immisceat non paucos. Habemus illam ex Legendario Ms. Vallicellensi, num. 4, fol. 247; habuerunt et illam iidem Lugdunenses Benevento, ut testantur, acceptam, ac suæ relationi subjecerunt, correctis tantum utcumque solæcismis et barbarismis, ex quorum correctione illam hic subjicio : Capta ac vastata Sicilia, supervenientes Saraceni, depredaverunt atque depopulaverunt Lypparim, insulam vicinam; et rumpentes sepulchrum S. Bartholomæi, disperserunt ossa ejus per diversa. Tunc per visionem apparens idem Apostolus Dei cuidam Græco monacho, qui fuerat custos ecclesiæ illius, ait illi : Surge, collige ossa mea, quæ dispersa sunt. Cui ille respondit : Quare ossa tua debemus colligere, aut aliquem tibi honorem facere; cum tu dimiseris nos, et populum istum a paganis deleri, et non nos adjuvisti? At ille dixit : Per longa annorum curricula pro hoc populo Deum precatus sum, et meis precibus concessit Deus; unde usque nunc constiterunt securi; sed quia multiplicata sunt mala ipsius, et crevit iniquitas ejus nimis, non jam impetrare potui a Deo, quod pro eo rogavi, ideo periit. Tu surge tantum, et collige ossa mea et reconde, ut tibi præcipio. Cui ille monachus ait : Et quomodo ea invenire potero, qui nescio ubi dispersa sunt? Dicit ei Apostolus : Nocte vade ad colligenda ea, et ubi videris aliqua resplendere ut ignis, hæc leva, quia ipsa sunt ossa mea.

57 Qui statim surgens, perrexit ad locum, et invenit sicut ei Apostolus dixerat, et collegit ea indubitanter, et recondita in vase, abscondit, et abiit, relicto ibi socio suo. Cumque pro exquirendis Saracenis illuc Longobardorum irent navigia, inventum ibi prædictum monachum, et S. Apostoli corpus tulerunt, et abierunt. Supervenientes autem Saraceni, circumdederunt navem illam, ubi sanctum ducebatur corpus Apostoli; ita ut spes evadendi non esset. Tunc subito factæ sunt densissimæ tenebræ ante Saracenorum naves, ita ut nescirent, quo pergerent, et liberata est navis illa. Cum adhuc in mari navigarent, unum ex nautis ejusdem navis a gravi infirmitate salvavit Deus. Exuentes autem in terram, cum magno honore Beneventum duxerunt sanctum corpus Apostoli Dei, et in altario recondiderunt anno ab Incarnatione Domini octingentesimo trigesimo nono, vigesimo quinto die mensis Octobris.

58 Ante vero quam in altario conderetur, ut scrupulum dubitationis de corde omnium auferret Deus, facta sunt miracula curationum plurima ab eodem Apostolo; e quibus aliquanta ad

AUCTORE
J. S.

Alius item
narrat sacra
ossa dispersa.

E

F

jussuque Apo-
stoli collecta,
ac Beneven-
tum portata.

ubi suavis
odor, et
multi sanati.

confir-

ACTORE.
J. S.

confirmanda corda audientium enarramus. Cum enim corpus beati Bartholomæi apostoli in ecclesia S. Laurentii foris Beneventum adhuc inhumatum servaretur, die secundo postquam adductum est, subito factus est ibi odor nimiae suavitatis, et dum iste odor maneret, sanata est ibi mulier, quæ acrius a daemonio vexabatur.

Interposito autem die uno iterum unus puer, qui longo tempore graviter a spasmo lacerabatur, sanatus est ibi.

Deinde quidam clericus, qui gravem dolorem capitis diuturne patiebatur, illic effectus est sanus.

Inde etiam alius clericus, cujus unum oculum album totum infirmitas a longo tempore fecerat, per orationem beati Bartholomæi apostoli, statim illic sanitatem recepit, ita ut nulla ei macula in eodem oculo remaneret: sed similem alteri sano oculo effectum inde reportavit, agens gratias Deo.

repetitus
odor, et sanationes;

B

59 Post hæc iterum odor magnus effectus est, et manente eodem odore, quidam adolescens, qui illic jacebat præ infirmitate sua, quoniam longo tempore fuerat claudus, nec aliter incedere poterat, nisi alienis manibus portaretur; subito ita sanus effectus est, ut surgeret et ambularet, et nullum pristinae infirmitatis haberet indicium.

Iterum quidam homo, cui per longum tempus nimie doluerat una coxa, veniens ante corpus ejus, jacuit postulans sanitatem ab eo, qui media nocte, divina gratia sanus effectus, recessit.

Deinde unus puerulus ex nobili genere ortus, qui fortiter ab immundo spiritu vexabatur, sero veniens jacuit ibi, et mane sanus recessit.

Nec non et quædam mulier cum nimia febre illuc veniens, ante corpus Apostoli se projiciens, postulabat misericordiam Dei, quæ intercessionem sancti Bartholomæi sana recessit, gratiam dans Deo.

Iterum quidam clericus, qui acriter fatigabatur a dolore coxæ, illic salvatus est.

Alter quoque claudus adductus est ad corpus S. Bartholomæi apostoli, qui devote se ante corpus ejus clericavit*, et statim sanus effectus recessit.

* Auctor Beneventanus, devotavit se clericatui

C

Quidam presbyter per annum integrum gravem dolorem renum patiebatur, qui devote veniens, jactavit se in oratione illic, et sanus inde surrexit.

Similiter et alteri presbytero de diuturno capitis dolore evenit.

Venit etiam quidam adolescens cum nimia febre, et solutione, et vomitu, jam morti proximus, et clericavit se ibi, postulans sanitatem ab Apostolo Dei, qui statim sanus factus est, et recessit valens.

Quædam sanctimonialis femina illuc veniens, oculos lippos habens, jacuit ibi aliquibus diebus, et salva est.

Altera sanctimonialis femina, quæ laborabat nimia febre, et tinnitum gravem patiebatur capitis per longum tempus, et unum brachium læsum habebat, ita ut illam manum non valeret sibi ad os ducere; jacuit ante corpus Apostoli, et de omnibus recessit sanissima, agens gratias Deo.

Post hæc quidam Græcus, et unus puer cum febris venientes, jacuerunt ibi, et sani effecti recesserunt.

Iterum quædam mulier præ dolore oculorum diu non videns, adducta est illuc, quæ aliquamdiu illic

jacens, illuminata, et sine dolore recessit.

D

Quædam etiam puella, quæ longo tempore fuerat paralytica, et omnibus membris dissoluta, projecta est ante corpus. S. Apostoli, cui divina gratia per meritum beati Bartholomæi apostoli, ita integerrimam præstitit sanitatem, ut nec signum pristinae infirmitatis in ea reperiri posset: sed valens ac læta recessit, exiliens et laudans Deum.

oleum ricinatum miraculose;

60 Quædam die venit mulier quædam deficiens oleo plenum vas fictile, et erat cauma, et oleum in eo liquatum erat. Petiit, ut ex eo mitteretur in lampadem, quæ juxta corpus Apostoli ardebat. Sumentes ministri vas, inclinabant illud, ut ex eo in lampadem mitterent, et penitus nil exibat de vase. Mittebant digitos suos in vas, et palpabant plenum esse liquato oleo, similiter aspicientes, videbant illud plenum liquato oleo, et inclinantes super lampadem nil decurrebat ex eo. Quidam vero ex ministris ait: Puto non est acceptum beato Bartholomæo de hoc oleo fundi in lampadem suam; evacuetur in aliud vas. Inclinatorum autem in aliud vas, sub omni celeritate (ut olei liquati mos est) evacuatam est vas, de quo prius exire super lampadem nil valebat.

sanationi cogniti.

61 Possumus namque veracius et nomina eorum, in quibus prædictæ virtutes divinitus sunt operatæ, dicere; et ubi habitant, innotescere; ut, quia omnes vivunt, qui hoc legerint inquirentes, agnoscant quia vera sunt, non solum hæc; sed et multa alia, quæ hic scripta non sunt. Sed quia, qui præsto sunt, bene sciunt, quia vera sunt, etiam et illos noscunt, in quibus peracta sunt, futuris non ingeramus fastidium, computando vocabula hominum et locorum, sed credant scriptis, et credentes referant Deo et Domino Jesu Christo laudes et gratias, qui magna per Sanctos suos ad nostram salutem operari dignatur, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per omnia secula seculorum. Amen.

§ III. Facta Beneventi ad honorem Sancti: aut ad eum spectantia.

F

Marius de Vipera in Catalogo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ refert, tribus vicibus per annum festivitatem S. Bartholomæi ibidem celebrari; nimirum xvii Junii translationem ex India, ut vocant, in Liparam insulam; xxv Octobris translationem Beneventum, et xxv Augusti, quo eum die et Romana celebrat Ecclesia. Ad diem autem xxv Augusti hæc de ejus solemnitate exaravit: Cujus sancti Apostoli natalem colit ecclesia Beneventana solemnè pompa cum octava, et synodo diocesana, et per archiepiscopum cum suo capitulo fit cappella in condigno templo eidem Apostolo excitato, ubi non absque magno populi concursu celebrat, et per quindecim dies solennes nundinae Beneventi habentur. Et in die octava ibidem fit cappella per canonicos, et clerum cathedralis. Quod templum fuit a Sicardo principe quinto Beneventano magnifice inceptum anno Domini mccccxxxix, et ipso de medio sublato, fuit ab Urso electo Beneventano augustissime perfectum. Et in hac eadem die fuit solemnè ritu consecratum ab Arnaldo archiepiscopo Beneventano, et in eo corpus

Cultus Sancti Beneventi.

pus

A pus gloriosi Apostoli (quod in insigni basilica Genitricis Dei Mariæ, quæ hodie cathedralis est, asservabatur) translatum anno salutis mcccxxxviii de licentia Benedicti Papæ XII, ut per ejus bullam sub datum Avinioni quarto Idus Maii ejusdem prædicti anni, Pontificatus sui anno quarto. Cujus sacrum corpus multis quoque fulget miraculis, et præsertim in liberandis energumenis, maximaque populi frequentia veneratur. *Hactenus Marius, quoad cultum Sancti eadem fere referens in festo translationis ad xxv Octobris. Verum quod de templo Sancti narrat, neque clare est expositum, neque videtur verum.*

quæ prima
S. Bartholo-
mæi ecclesia?

63 Nam templum, ab Arnaldo archiepiscopo dedicatum, non est illud, quod struere cepit Sicardus, et Ursus episcopus perfecit, cum illud ab eodem Urso dedicatum, sanctique Bartholomæi corpore ditatum ipse scribat Marius num. 4 citatus, non satis hic sibi consentiens. Templum autem a Sicardo inchoatum, perfectumque ab Urso, non fuit separatum ædificium, sed sacellum magnificum in ipso cathedrali templo S. Apostolo erectum, ut recte eminentissimus Cardinalis Ursinus, postea Benedictus Papa XIII, in bulla de S. Bartholomæi reliquiis infra edenda, his verbis: Capellam cathedrali in ecclesia statuere cœpit (Sicardus,) quam morte præventus imperfectam reliquit, et Ursus Beneventanus tunc Pontifex absolvit, in eamque corpus transtulit die xxv Octobris anno dcccxxxix. Huic sacello donata quædam ab imperatrice Flora Lotharii uxore, scribit in historia Italica regni Neapolitani Franciscus Capece Latro, ac simul dicta nostra confirmat, cujus verba lib. 1, pag. 33, sic reddo Latine: Post hæc Flora imperatrix uxor Lotharii multa cum magnificentia intravit Beneventum, pretiosaque dona dedit sacello S. Bartholomæi, ædificato magnifice a Sicardo principe quinto istius civitatis..., in quo sacello non conspicitur aliud visu dignum, dignumque pro ornatu et reverentia corporis Apostoli, ibi quiescentis, præter magnificentiam antiqui ædificii. Falco in Chronico Beneventano ad annum 1137 hanc refert historiam, et Floridam vocat imperatricem, quæ, inquit, Missarum solemniam ibi audiens, pallium quoddam super altare B. Bartholomæi, et libram unam argenti obtulit. Hoc igitur in sacello in ipsa cathedrali ecclesia sacrum pignus servatum per annos fere quingentos, nempe usque ad annum 1338. Hinc mirum videri non debet, sacellum illud, licet magnificum initio, lapsu temporis minus dignum fuisse, ubi sacrum Apostoli corpus servaretur.

Archiepiscopus Beneventanus in honorem Apostoli constitutus.

64 Anno Christi 969 Joannes XIII, concilio Romæ habito, episcopum Beneventanum, tum temporis Landolphum, ad archiepiscopi dignitatem promovit, Quoniam, inquit in bulla sua, sancta sedes est, ubi beati Bartholomæi Apostoli corpus requiescit. Bullam habes apud Ughellum tom. 8 a col. 61, et Harduinum in Actis conciliorum tom. 6, part. 1, col. 679 cum omnibus Cardinalium et episcoporum subscriptionibus. Hactenus retulimus ea, quæ facta sunt, cum Sancti corpus certo erat Beneventi. Nunc quædam referemus, quæ contigerunt postquam illud inde ablatum fuisse Romani contendunt, de qua controversia agemus inferius. Non lubet tamen quascunque principum virorum aut feminarum ad istud peregrinationes, neque indulgentias sacello concessas latius prosequi, ne nimium excrescat hic commentarius; quædam de his ta-

men referenda erunt, cum modo dictam de corpore controversiam enarrabimus. At, quod proprius ad Sanctum spectat, miraculum quoddam, seu apparitio, quæ a quibusdam narratur, hic inferenda.

AUCTORE J. S.

65 Vipera mox memoratus in Chronologia episcop. Benevent. pag. 121, relata clade, qua Fridericus II imperator Beneventum affixit circa annum 1240, hæc subdit: Et non propterea ex prædictis iniquissimus imperator furorem extinxit, imo peior effectus, adeo ut aliquot post annos in talem rabiem devenerit contra Beneventanam urbem, quod per suum irrevocabile decretum mandavit dirui omnes ecclesias, quæ Beneventi erant, nec non civium reliquias, quæ ex prædicto excidio evaserant, ad alia loca transferri. Sed divina succurrente misericordia, dum prædictum executioni demandare se accingebat, miraculum memoriæ dignum Beneventi successit. Vir quidam ex Beneventanis, quosdam viros abbates, et fulgentes invenit in platea, qui ad invicem loqui, et intra se aliqua tractare videbantur. Qui cum vehementer admirans, quinam essent interrogasset? Unus eorum respondit: Iste est Bartholomæus apostolus cum ceteris Sanctis, quorum in hac urbe ecclesiæ habebantur, ut inter se inquirerent, et tractarent quali pœna esset ille plectendus, qui eos de habitaculis suis ejecit. Et inter eos inviolabili sententia est firmatum, ut ille sine mora ad iudicium Dei accedat, de his omnibus in ejus iudicio responsurus. Post modicum vero tempus imperator a Manfredi spurio filio fuit miserabiliter extinctus anno Domini mcll. Hæc Vipera, citans in margine Claudium de Rota, et Jacobum de Voragine, qui idem narrant in Actis S. Bartholomæi. Ughellus autem col. 138: De miraculo, inquit, quod Vipera refert ex Voragine in Actis S. Bartholomæi apostoli, puto non esse ambigendum.

Apparitio S. Bartholomæi cum aliis:

66 Anno Christi 1338, extructa Beneventanorum liberalitate nova, eaque propria S. Bartholomæo ecclesia, templo cathedrali contigua, in eam sacrum corpus translatum, honorificeque depositum fuit per Arnaldum de Brusacco ex ordine Minorum archiepiscopum Beneventanum, consentiente ad id Benedicto XII Romano Pontifice. Horum bullas recitat Ughellus col. 146, et dantur in Bulla Cardinalis Ursini, inferius subjicienda. De templo autem hoc, quod satis amplum fuit atque magnificum, ita scribitur in epistola quadam eminentissimi Cardinalis Ursini Benevento huc missa xix Junii anni 1699: Per civitatem, ac etiam cleri et fidelium collatis oblationibus, ampla basilica, cum tribus tholis, sive hemisphæriis, et ex his uno Romani Pantheonis instar circumacto, constructa, in capite ejusdem decentissima per Arnaldum archiepiscopum ornata fuit capella, non solum contigua, sed ita adjuncta ecclesiæ cathedrali, ut in eam per ostium pateret aditus; et e cathedrali ad S. Bartholomæi basilicam, e basilica in cathedralem, sacerdotes cælestem hostiam immolaturi, sacris vestibus induti, quotidie accederent, licet tres aliæ fores in templi fronte, ubi etiam excelsa surgebat porticus, haberentur. Ingentem porro fuisse ad hoc templum populi, S. Bartholomæum venerantis, confluum, patebit ex variis Pontificum bullis per decursum citandis. Porro antequam translatio facta est, sacra ossa coram provinciæ episcopis fuere recognita, et arca marmorea, cui eatenus sacrum corpus fuerat inclusum, imposita fuit alteri arcæ ex ære conflatæ, ut infra latius enarrabitur.

nova S. Bartholomæi structa basilica, cui corpus illatum

AUCTORE

J. S.

in collegiatam
erigitur : cor-
pus decentius
locatum,

67 Anno 1350 Stephanus Beneventanus archiepiscopus. Consentiente capitulo, inquit Ughellus col. 448, ecclesiam ipsam S. Bartholomæi in collegiatam erexit, et capellanos ejusdem in canonicos, et capitulum; ubi perpetuo stabilivit duodecim clericos divinis laudibus servientes. *Bullam, in qua hoc factum legitur, tradit ibidem Ughellus. Anno 1672 rursus sacra ossa decentius locata, ut eidem Ughello additum ab editore Nicolao Coleti, hoc modo: Joannes Baptista Foppa (archiepiscopus,) in insigni D. Bartholomæi apostoli, ac præcipui patroni templo, suo, aliorumque collato ære, nobilem confessionem, instar illius Vaticanæ basilicæ, pretioso marmore ditatam, extrui curavit, atque in eleganti ejusdem confessionis ara, sacra Apostoli præfati lipsana MDCLXXII recondidit, translata scilicet ex sacello, in quo per Arnaldum fuerant recondita. Hoc in loco sacra lipsana permansere usque ad annum 1688, quo terræ motu concussa civitas Beneventana, tota fere corruit una cum templo S. Bartholomæi, cujus tamen arca servata inter ruinas est integra, et post septem menses e rudibus eruta. Ruinam hanc, ex qua non sine miraculo evasit incolumis, refert Cardinalis ipse Ursinus, tum Beneventanæ ecclesiæ præsul, in epistola dedicatoria ante dissertationem pro corpore S. Bartholomæi Benevento asserendo editam, hoc modo:*

basilica terræ
motu collap-
sa, arca con-
tinens corpus

68 Notum certe factum est omnibus, quantus terræ, memoria mortalium, acciderit motus die v mensis Junii anni MDCLXXXVIII, quo non aliqua domus solum, aut familiæ perire; sed civitas hæc universa, 1367 e suis interemptis, subversa est in momento. Nihil immune, et innoxium fuit. Metropolitana partim quassata, partim eversa, archiepiscopium funditus dirutum extitere. Basilica vero S. Apostoli Bartholomæi in aliis hujusmodi motibus indemnis, et toties defuncta metu, vasta convulsa ruina dissiluit. In tanta rerum clade, a Domino factum est, et est mirabile in oculis nostris, ut arca, in qua gloriosissimi apostoli Bartholomæi pretiosissimum corpus reconditur, etsi basilicæ parietes, a suis sedibus revulsi, in illam deciderint, marmoreas circumstantes columnas confregerint, tantumque lapidum superinjectum acervum reliquerint, ut ante diem septimum Februarii subsequentis anni MDCLXXXIX extrahi non potuerit; eo tamen die integra prorsus reperta est. Accurrere quotquot residui fuerant, ut post ruinarum diluvium, arcam, non in montium jugis positam, sed e rudibus erutam, lacrymis, præ lætitia obortis, perfusi intuerentur. Qualis sit arca describit laudatus Cardinalis, ut sequitur:

integra re-
perta: qualis
hæc?

69 Ea est ex ære cyprio, alteram continens marmoream arculam, aliquantulum acuminatam, et in quatuor lateribus liliorum floribus ingisam, altitudinis palmi unius, et unciarum trium cum dimidia, latitudinis vero unciarum decem, canabiniis alligatam chordulis, aliqua ex parte nimia præ vetustate attritis, singulis desuper suo modo collectis, et super nodos extant in capite sigilla quinque in cera Hispanica impressa, nempe tria magna, et duo parva: nec non alia duo item parva supra eandem, quamdam quasi crucem efformantia, et circumcirca alia tria sigilla magna cum effigie B. Virginis, et ejus, qui arculam obsignaverat, archiepiscopi, in quorum uno aquilæ velut effigies apparet, in reliquis nulla impressionis vestigia ob vetustatem reliqua sunt. Quibus visis, et in publicas tabulas relatis, arca

exterior ex ære cyprio, ut prætulimus, rursus D clausa et obsignata nostro sigillo, recondita fuit sub altare marmoreum in capite quintæ navis nostræ metropolitanæ ecclesiæ, ubi nunc extat.

70 Eruta autem e rudibus et in metropolitana ecclesia deposita sacrarum Apostoli reliquiarum arca, laudatissimus Cardinalis diligentissimam navavit operam, ut S. Bartholomæi basilica quam primum restauraretur. Hoc ipse narrat in præfata epistola his verbis: Somnum tamen non dedimus oculis nostris, et palpebris nostris dormitationem, et requiem temporibus nostris, donec inveniremus nostro Patrono locum, tabernaculum Apostolo Domini. Jacto itaque per nos stato ritu primario lapide die xiii Martii MDCCXII, Deo auxiliante, ejusque beatissimo Apostolo solatium præbente, basilicam ipsam nostris, cleri, et populi impensis non solum inchoatam, sed et in altitudinem incrementum accipientem, in hanc metropolitanam ad præfatum provinciale concilium (celebratum anno 1693 mense Aprili) convenientes vidistis, et ea, qua polletis, humanitate, qua commendastis, qua ad expeditam consummationem nos impulistis, sacrarum reliquiarum translationi interesse quam primum concipientes. Hæc Ursinus anno 1694 die xix mensis Martii, quando, ut ait, Chorus prope ad fastigium perductus erat, sacristiæ perfectæ, opus in dies asurgebat.

71 Tenuit tamen hæc templi, utpote magnificentissimi, structura occupatum virum eminentissimum usque ad annum 1698; quando, perfecta basilica, omnibusque ad solemnem translationem paratis, concilium provinciale secundum habuit, in quo sacra ossa per juratos anatomicos diligenter recognita, et numerata, deindeque urnæ porphyreticæ imposita, magna cum veneratione in novum templum translata, et ibidem in principis æræ camera per Cardinalem archiepiscopum locata sunt. Quæ, aliæque in hoc concilio peracta, uti et pleraque hoc § disputata, abunde docet ejusdem eminentissimi Cardinalis Bulla, xv Maii anni 1698 in lucem emissa, quam integram hic subjicere visum est. Titulus autem bullæ hic præfigitur: Bulla elevationis, recognitionis, ostensionis, repositionis, translationis, et consignationis sacri corporis gloriosissimi apostoli S. Bartholomæi in nova ecclesia, Beneventi eidem erecta, decreto sacri concilii provincialis secundi, anno Domini MDCCXVIII mense Majo, præsidente emin. Cardinale Ursino archiepiscopo metropolita cum aliis quatuordecim episcopis comprovincialibus, aliisque inferioribus ordinariis, nec non quatuor absentium episcoporum suffraganeorum procuratoribus, novemque exteris episcopis, sacras prædictas functiones honestantibus. Quia vero bulla longior est, in quatuor eam partes divisi, quidque in singulis partibus tractetur, brevi apposito titulo, et in margine adjectis additionibus indicari: en itaque bullam ipsam.

Basilica
difficilis.

E

corpusque
reponi

F

PARS I

*Continens ea, quæ facta sunt usque ad
annum MDCLXXXVIII.*

Frater Vincentius Maria, ordinis Prædicato-
rum, miserat. D. tit. S. Sixti, S. R. E.
presb. Card. Ursinus, S. Beneventanæ ecclesiæ
archiep. metropolita, de assensu, et consensu
reverendissimorum DD. coepiscoporum nostrorum,
qui in nostram S. provincialem synodum con-
venerunt. Ad perenne rei monumentum. Bene-
dictus Pater misericordiarum, et Deus totius
consolationis, qui ita consolatus est nos in omni
tribulatione nostra, ut potuerimus et ipsi conso-
lari eos, qui in omni pressura fuerunt, ob ci-
vitatem hanc nostram, decem ab hinc annis,
non solum concussam, et terræ moventis tem-
pestatibus jactatam, sed et in ruinam, et pulve-
rem redactam; idem namque misericors, et mi-
serator Dominus, juxta divitias bonitatis suæ,
non secundum peccata nostra fecit nobis, neque
secundum iniquitates nostras retribuit nobis, quin-
imo nos erigens elisos, omnia quæ corruerant
allevavit, et multis ærumnis, et calamitatibus
afflictos, multiplici etiam gaudio, ex apostoli sui
Bartholomæi gloria, consolatus est.

73 Nemo quippe est, qui nesciat terræmotu
diei quintæ mensis Junii anni MDCLXXXVIII, tan-
tam accidisse huic nostræ civitati cladem, quan-
tam neque majores nostri meminerunt, cum ni-
lil integrum remanserit, excepta metropolitana
campanaria turri, in qua, juxta tunc exortum
proverbium, inscribi poterat: Beneventum hic
fuit. Quæ urbis facies, quis aspectus tunc re-
rum undequaque luctuosus, et miserabilis; quæ
civium MDCCLXVII interemptio; quæ ædificiorum
prope universorum perniciēs! Metropolitana
quinque naves quassata, transversam vero navim
cum choro, secretariis, et bibliotheca, de-
jecta, et prostrata, archiepiscopo funditus di-
ruto, basilica S. Bartholomæi apostoli, aliis
motibus inconcussa, a fundamentis eversa, nec
sine acerbissimo doloris sensu commemorari po-
test, nec certe commemorare necesse est, cum
non desint qui oculis suis perspexerint, et passi
sint, et nos etiam e ruderibus eruli, licet ocu-
lis calcario pulvere læsis, et vidimus, et om-
nium miseras paternæ miseratione complexi su-
mus.

74 Sed in tanta calamitate dives in misericor-
dia sua Deus magnam tribuit spiritualis lætitiæ
materiam, futuris omnibus generationibus præ-
dicandam. Ipse namque, qui Sanctorum suorum
ossa custodit, gloriosissimi apostoli Bartholomæi
sacratissimum corpus, sub basilicæ suæ dirutis
parietibus menses circiter novem alte sepultum,
ita custodivit, ut, quo modo Arnaldus de Bru-
sacco ordinis Minorum prædecessor noster collo-
caverat, eodem prorsus aptatum, et servatum in-
venerimus.

75 Quod ut clarius innotescat, rem altius re-
petendam ducimus. Anno siquidem post Christum
natum DCCCXXXVIII Liparitana insula ab Sarace-
nis occupata, inter cæteras clades, illa cumpri-
mis omnem excessit savitiam, qua S. Bartholo-
mæi corporis ossa, ex urna, qua condebantur,

extracta, nefarii viri dispersere: Theodorus au-
tem monachus, qui fuerat sacri depositi custos,
per quietem ab Apostolo ipso monitus, dispersa
collegit, et Samnitium classe, quæ seram opem
allatura advenerat, Salernum petit, et Sicardo
V. Samnitium principi cælestem tribuit thesau-
rum, quem ille Beneventum detulit, ac pro eo
decenter servando capellam cathedrali in eccle-
sia statuere cepit, quam morte præventus im-
perfectam reliquit, et Ursus Beneventanus tunc
pontifex absolvit, in eamque corpus transtulit
die xxv Octobris anno DCCCXXXIX, qui dies pu-
blica diocæsani cleri prece (quam litaniarum syn-
odum vocant) quotannis celebratur.

76 Cum autem pretiosissimum Apostoli corpus
multis miraculis Beneventi fulgere fama ubique
terrarum referret, Otho III imperator « anno
» ab Incarnatione Domini millesimo, Beneven-
» tum venit » (Leonis Ostiensis verbis, juxta
accuratorem Angeli de Nuce Archiepis. Ros-
sanensis lectionem, utimur) « et causa pœni-
» tentiæ, quam illi beatus Romualdus injunxe-
» rat, abiit ad montem Garganum. Reversusque
» consequenter Beneventum, petiit a civibus
» corpus S. Bartholomæi apostoli, qui nihil
» tunc illi negare audentes, habito cum archi-
» episcopo, qui tunc eidem urbi præerat, con-
» silio, callide illi pro corpore Apostoli, cor-
» pus B. Paulini Nolani episcopi, quod satis
» decenter apud episcopium ipsius civitatis erat
» reconditum, ostenderunt, et eo sublato, re-
» cessit, tui fraude deceptus. Quod postquam
» rescivit, nimium indignatus, corpus quidem
» confessoris, quod detulerat, honorifice satis
» apud insulam Romæ recondidit, sequenti ve-
» ro tempore perrexit iterum super Beneventum,
» et obsedit eam undique per dies multos: sed
» nihil adversus eam prævalens, Romam rever-
» sus est. Unde vix ad sua reverti incipiens,
» mortuus est apud oppidum, quod nuncupatur
» Paternum. »

77 Cum itaque S. pontifex Paulinus, qui se-
ipsum vivum pro viduæ filio Wandalis tradidit,
seipsum quoque mortalitate functum pro beatis-
simo Bartholomæo apostolo Othoni III, ne tan-
to thesauro Beneventum viduaretur, tradidisset,
civitas nostra omni defuncta metu, cælesti re-
condendo thesauro propriam ecclesiam erigen-
dam curavit, in quam recolens mem. Arnaldus
de Brusacco ord. Min., archiepiscopus prædeces-
sor noster, sacrum Apostoli corpus translaturus,
a felici record: Benedicto PP. XII hanc facultate-
tem petiit, et obtinuit, acceptis Apostolicis litteris
tenoris, qui sequitur:

78 « Benedictus Episcopus servus servorum
» Dei venerabili fratri Arnaldo archiepiscopo
» Beneventano salutem, et Apostolicam bene-
» dictionem. Qui suscepta de manu Domini su-
» perna benedictionis palma in perennitate con-
» sistunt laudis, et gloriæ devoto metuendi sunt
» animo, et omni veneratione colendi, ut ipsi
» apud divinam clementiam, cujus visione fru-
» untur, tanto promptius intercedant pro pec-
» catoribus, quanto eorum animos devotiores
» ad laudandum in Sanctis suis Dominum per-
» spexerint, et ad exercitium bonorum operum
» magis aptos. Sane fraternitatis tuæ petitio no-
» bis nuper exhibita continebat, quod tu atten-
» te considerans, quod corpus B. Bartholomæi
» apostoli, quod olim ad tuam Beneventanam
» ecclesiam extitisse dicitur miraculose transla-
» tum, in loco indecenti, et minus indoneo ipsi

Otho III pe-
tens, accipit
corpus S. Pau-
lini.

Basilica pro-
pria S. Bar-
tholomæo eri-
gitur.

annuente per
bullam Pon-
tificæ

A » ecclesiæ contiguo conservatur, et propterea
 » cupiens illud in loco honesto, et honorabili
 » collocari, zelo devotionis accensus in quadam
 » speciosa capella ecclesiæ prædictæ similiter con-
 » tigua, quam venerando ipsius Apostoli voca-
 » bulo insignitam cives Beneventani jam dudum
 » ab antiquis temporibus in honorem ejusdem
 » Apostoli construxerunt, locum aptum, devo-
 » tum, et idoneum tuis fecisti sumptibus con-
 » strui, ac etiam præparari, ubi corpus ipsius
 » Apostoli, et nonnullorum aliorum Sanctorum
 » venerandas reliquias, quæ similiter in despe-
 » ctis locis, et minus decentibus conservantur,
 » ad laudem divini nominis, ac ejusdem Apo-
 » stoli, et totius Curiae cælestis honorem, de-
 » votionemque fidelium, et animarum suarum
 » salutis augmentum cum reverentia debita, et
 » congrua solemnitate transferre desideras, ac
 » etiam collocare. Quare nobis humiliter sup-
 » plicasti, ut transferendi ad dictam capellam
 » corpus ejusdem Apostoli, et reliquias memo-
 » ratas cum debita reverentia, et honore, illa-
 » que in dicto loco per te in prædicta capella
 B » præparato, ut prædicatur, collocandi licentiam
 » concedere dignaremur.

ut in hanc
 transferitur
 corpus.

79 » Nos igitur devotionem, et propositum
 » tuum in hac parte multipliciter in Domino
 » commendantes, et illam de tua sinceritate ge-
 » rentes fiduciam, quod ad Dei laudem, et
 » gloriam dictorum Apostoli, et Sanctorum re-
 » verentiam, et honorem, ac devotionis, et
 » consolationis augmentum populi catholici stu-
 » debis exequi supradicta, licentiam tibi conce-
 » dimus postulata. Ut autem fideles Christi,
 » quos sicut nobis ex debito pastoralis incumbit
 » officii acceptabiles reddere desideramus Altis-
 » simo, et libentius ad eorundem Apostoli, et
 » Sanctorum reverentiam invitentur, eoque fre-
 » quentius, et devotius ad dictam capellam ad
 » implorandam ibidem divinam misericordiam
 » pro peccatis, velut ad portum confluant saluta-
 » rem, quo se potioris ubertate gratiæ senserint
 » fecundari, de omnipotentis Dei misericordia,
 » et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus
 » auctoritate confisi, omnibus vere poenitenti-
 » bus, et confessis, qui capellam ipsam in
 » festo præfati Apostoli visitaverint annuatim
 » unum annum, et quadraginta dies de injunctis
 C » eis poenitentiis misericorditer relaxamus. Da-
 » tum Avinioni iv Maii anno tertio » (scilicet
 pontificatus.)

arca ærea pa-
 ratur, cui in-
 cludatur mar-
 morea.

80 Qua facultate accepta, Arnaldus in arca
 ex ære cyprio affabre elaborata, de qua inquit:
 Pro eodem pretioso corpore collocando, et
 recondendo in quadam capsula procurata, et ex-
 cogitata diutius pro causa memoriali perenni:
 marmoream antiquam arculam inclusit, et ante
 inclusionem, sacrum corpus in ipsa jacens recog-
 novit coram Beneventanæ provinciæ episcopis,
 sive ut ipse inquit: Corpus etc. quod hodierna
 die sub testimonio dominorum episcoporum Be-
 neventanæ provinciæ, publicarum, et aliarum
 innumerabilium personarum inventum est, et
 ostensum, cum reverentia debita transtulimus,
 et recondimus: prout latius ex infrascripta ejus
 bulla tenoris subsequentis:

Arnoldi ar-
 chiepiscopi
 bulla

81 « Arnaldus miseratione Divina archiepi-
 » scopus Beneventanus. Universis Christi fideli-
 » bus præsentis litteras inspecturis, salutem in
 » eo, qui est omnium vera Salus. Rex excelsus,
 » et in maiestate mirabilis, cujus ineffabilis alti-
 » tudo prudentiæ, recti censura iudicii, cæle-

» stia pariter, et terrena disponit, etsi cunctos D
 » ejus ministros magnificet, et cælestis efficiat
 » beatitudinis possessores; illos tamen, ut dig-
 » nis digna rependat, potioribus attollit insig-
 » nibus dignitatum, et præmiorum ulteriori
 » retributione prosequitur, quos digniores agno-
 » scit, et commendat ingentior excellentia me-
 » ritorum, sic et alma mater Ecclesia, ejusque
 » fideles, sequendo ejus sancta vestigia, et exem-
 » plo laudabili ducti, licet universos in regnis
 » cælestibus constitutos studiis honorare sollici-
 » tis, et sonoris efferre præconiis non desistant,
 » gloriosissimos tamen Christianæ fidei principes,
 » athletas Dei electos, justos seculi iudices, lu-
 » mina vera mundi, videlicet, Christi Redem-
 » ptoris Apostolos numero duodeno contentos,
 » qui viventes in carne prædictam Ecclesiam suo
 » pretioso sanguine plantaverunt, ipsam erigendo
 » sublimiter, et disciplinis sanctissimis diri-
 » gendo, laudibus personare præcipuis, et spe-
 » cialibus honoribus disposuerunt, et consueve-
 » runt, prout tenentur, specialius venerari. In
 » quorum consortio, et numero gloriosus Bar-
 » tholomæus apostolus, cujus corpus sanctissi- B
 » mum in hac Beneventana civitate quiescit, suis
 » exigentibus meritis, divina dispositione extitit
 » aggregatus, et demum post ejus vitam san-
 » ctissimam, et angelicam, et recolendam pas-
 » sionem ipsius, longi curricula temporis, in
 » translatione ipsius pretiosi corporis miraculosa a
 » Lipari Beneventum. Tunc in ejus jucundo in-
 » troitu ad civitatem ejusdem, principes, anti-
 » stites, clerus, et populus, et condecens taber-
 » naculum sibi construere, in quo recondetur
 » corpus ipsius, et alias spirituales, et tempora-
 » les subjectiones devotas, et honorificentias
 » permiserunt.

82 » Et licet ad recipiendum, et collocan- *refert bene-*
 » dum condigne tam pretiosissimum corpus, nec *cam stru-*
 » nos, nec clerus, vel populus civitatis ipsius
 » sumus, vel fuerimus sufficientes, aut digni;
 » studuit tamen eadem civitas totis conatibus,
 » divina semper auxiliante clementia, sub vo-
 » cabulo ejusdem Apostoli erigere basilicam, seu
 » tabernaculum, utcumque, sicut apparet, spatio-
 » sum, et pulchrum. Et quia corpus ipsius glo-
 » riosum extra tabernaculum ipsum post ejus
 » miraculosam translationem prædictam in loco
 » minus decenti posuit; tamen nunc, prout me-
 » lius potuit, extitit collocatum. Nos sollicite,
 » digneque considerantes, et debita perlustran-
 » tes meditatione ad divini nominis, ejusdem-
 » que Apostoli gloriam, et honorem, et quantum
 » nobis possibile fuit, in loco magis congruo,
 » et electo, ejusdem tabernaculi capellam, quan-
 » tum scivimus, pro eodem pretioso corpore
 » collocando, et recondendo in quadam capsula
 » procurata, et excogitata diutius pro causa me-
 » moriali perenni, petita tamen, et obtenta prius
 » licentia de translatione, seu mutatione hujus-
 » modi facienda a Sanctissimo in Christo Patre,
 » et Domino, D. Benedicto divina providentia
 » PP. XII, qui in hujusmodi translatione, seu
 » festo Apostoli supradicti devote venientibus ad
 » ecclesiam ipsam unum annum, et quadraginta
 » dies de indulgentia annis singulis gratiose con-
 » cessit per suas litteras speciales.

83 » Verum quia condecens est, et æquum,
 » ut tam sanctissimi corpus Apostoli recondatur,
 » et permaneat in loco sacro, tam ipsam basi-
 » licam, seu tabernaculum, quam eandem ca-
 » pellam, seu locum, ubi corpus ejusdem A-

corpus
 nitum,
 translatione

» postoli

A » postoli recondi, et manere debet, quod hodie dierna die sub testimonio dominorum episcoporum Beneventanae provinciae, publicarum, et aliarum innumerabilium personarum inventum est, et ostensum, cum reverentia debita transtulimus, et recondimus de licentia domini summi Pontificis supradicti, prius pro dicti Apostoli reverentia, et honore mandavimus, et fecimus cum solemnitate debita consecrari. Et ut tantae solemnitatis, translationis videlicet corporis ejusdem Apostoli, et consecrationis ipsius basilicae, et praeter quotidianam memoriam festi ejus, quam de ipso generaliter faciunt ecclesiae, et fideles solemniter, et specialiter annuatim memoria celebretur, et devotae turbae fidelium, tam in die praesenti, quam aliis diebus subscriptis ad eandem ecclesiam, et corpus ejusdem Apostoli visitandum affectuose concurrant, et ad Christi servitium inflammentur;

indulgentias
concessas.

B

84 » Nos Christi fideles ad visitandum tam pretiosum corpus, capellam, et ecclesiam ejusdem, donis volentes specialibus frui, et in futurum etiam animare : de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, atque Bartholomaei meritis ea auctoritate confisi omnibus Christi fidelibus vere poenitentibus, et confessis, qui hujusmodi consecrationi ecclesiae, et capellae factae de nostro mandato, ac praesentibus nobis, et tantis venerabilibus patribus dominis episcopis Beneventanae provinciae, et ad hoc eorum consensum, et auctoritatem, ac indulgentiam, quam poterant concedentibus, et ipsa die eandem ecclesiam, et capellam devote curaverint visitare, unum annum, et quadraginta dies pro consecratione ejusdem ecclesiae; tantumdem, prout melius possumus, pro ejusdem capellae consecratione dictam indulgentiam unius anni, et quadraginta dierum concessam, ut supra dicitur, per apostolicam Sedem, ob reverentiam ejusdem translationis, et festi, ultra alias indulgentias per apostolicam Sedem, vel legatos ipsius, aut Beneventanos antistites, vel pontifices, alias olim concessas, de injunctis eis poenitentis misericorditer in Domino relaxamus; et omnibus Christi fidelibus vere poenitentibus, et confessis, qui anno quolibet in

C

eodem die, et festo B. Bartholomaei apostoli, et qui in festivitatibus solemnibus omnibus Domini Jesu Christi, B. Mariae Virginis matris ejus, beatorum Apostolorum omnium, et praecipue dicti Apostoli patroni nostri, singulisque diebus Dominicis, Lunae, et Veneris anni cujuslibet in futurum, dictam ecclesiam B. Bartholomaei apostoli, aut capellam, in qua venerabile corpus hodie est translatum, devote curaverint visitare, ultra alias indulgentias supradictas, tam per praedictum dominum summum Pontificem, ratione dictae translationis, et festi ejusdem Apostoli, quam per nos, et alios dominos episcopos Beneventanae provinciae, ut a jure, ratione dictae consecrationis seu consecrationum concessas, in die festo quolibet praedictorum quadraginta dies de injunctis eis poenitentis misericorditer in Domino relaxamus. In quorum testimonium, et certitudinem singulorum, praesentes nostras patentes exinde fieri mandavimus, et nostri sigilli appensione muniri. Dat. Beneventi die xxv mensis Augusti vi Indictionis, anno Dom. mccccxxxviii, pontificatus praedicti summi Ponti-

ficis, domini Benedicti divina providentia PP. D » XII anno quarto. »

85 Sacrum itaque corpus in arcula marmorea, quam in majori arca aerea Arnaldus composuit, in peculiari sacello, quod erat in capite chori basilicae praedictae reconditum, crateque ferrea tribus clavibus munita custoditum extitit usque ad annum MDCLXXII : quo anno die xi Junii rec. mem. archiepiscopus Foppa, praedecessor noster, arcam praedictam cum sacro corpore, prout extabat, transtulit, et sub stipite altaris martyrii, seu confessionis, quae erat sub ara maxima, ab ipsomet archiepiscopo elegantissime constructae, reposuit, ut ex publico Instrumento per acta notarii Josephi de Pompeio, die, mense, et anno, quibus supra, ibidemque perseveravit usque ad diem septimum Februarii MDCLXXXIX.

Translatio
alia anno
1672.

PARS II

E

Terrae motu templum S. Bartholomaei collapsum; corpus ad metropolim translatum; nova basilica aedificata; restitutio corporis in concilio decreta.

Anno siquidem MDCLXXXVIII, die v Junii terramotu, ut praetulimus, antiqua basilica dejecta, tota ruina in confessionem praefatam incubuit, et in tantam rudera crevit congeriem, ut usque ad diem septimum Februarii omnino eruderari non valuerit; quo die supra omnium spes arca integra apparuit, et extracta est, omnibus praeter laetitia collachrymantibus, et fore sperantibus, ut tanto foederis signo inter Deum, et nos permanente, civitas denuo consurgeret, et immensis aerumnis non impar subsidium accederet. Die igitur vii Februarii MDCLXXXIX sacrum depositum e ruinis levatum, et in metropolitanam ecclesiam, de nostro speciali mandato, translatum fuit, praesente vicario nostro generali, nostro metropolitano capitulo, dignitatibus, et canonicis nostri collegii S. Bartholomaei, nec non magistratu civitatis, aliisque quam plurimis ex ordine nobilium, et populo fere in numero.

Arca e rudibus
collapsi templi
eruta.

87 Coram quibus recognita fuit integra arca sacri depositi ex aere cyprio longitudinis palmorum trium cum dimidio, et uno digito, latitudinis palmorum duorum, dempto quarto : altitudinis palmorum duorum cum dimidio; formaque arcae oblonga, in summitate acuminata, et in parte anteriori figuris ex eodem metallo ornata, scilicet figura Salvatoris inter duos angelos, candelabra manibus gestantes, inferius vero figura divi Bartholomaei inter duos angelos genuflexos, thuribula in manibus habentes; et in hac parte duabus seris ferreis muniebatur, nec aperiri poterat, quia claves non reperiebantur. Ex parte vero posteriori ornata tribus episcoporum insulorum, et vestibis pontificalibus indutorum figuris, quorum nomina tunc legi non poterant : similiter et episcoporum duae figurae, singulae in singulis lateribus : supra arcam vero

et hic descripta.

inventae

A inventæ fuerunt duæ statuæ parvulæ, nempe B. Mariæ Virginis, et divi Joannis ex eodem metallo cyprio; nec non duo flores cum pómis, et statuís parvulis ejusdem materiæ.

defertur ad
templum me-
tropolitanum

88 Quæ quidem arca, assistentibus omnibus præmemoratis, processionali ritu cum interventu confraternitatum, cleri urbani, collegiorumque S. Spiritus, et S. Bartholomæi, ac nostro metropolitano capitulo cum intorticiis accensis, et populo prope innumero, deducta fuit in metropolitane ecclesiam, et intra altare marmoreum ad hoc destinatum in capite quintæ navis ad ipsius ecclesiæ dexteram, ad sinistram vero ingredientis positum, et proprie quod turrim respicit campanariam, inclusa fuit per modum provisionis, et non aliter etc., quod altare fuit undequaque fabrica munitum; ita ut arca prædicta minime amoveri posset, nisi amoto altari, ut clarius legitur ex publico instrumento, rogato notario canonico Martio Lizza dicta die vii Februarii MDCLXXXIX. Quoniam vero hoc, sacro corpori, ut ita dicamus, datum hospitium, longius quam vellemus protrahendum erat, ipsum altare marmoreum in nobiliorem formam construendum mandavimus; cujus rei gratia necesse fuit arcam ipsam removeri, ac decenti loco per aliquot dies conservari; quocirca die prima mensis Augusti MDCCXI dignitatibus, et canonicis sacræ basilicæ S. Bartholomæi instantibus, coram vicario nostro generali, quibusdam ecclesiæ metropolitane capitularibus, ipsisque dignitatibus, et canonicis præfate basilicæ, magistratu civitatis, aliisque nobilibus, remota fuit mensa lapidea, claudens stipitem prænominali altaris, et quatuor canonici sacræ basilicæ S. Bartholomæi canonicilibus insigniis induti, arcam extraxere, et super mensam nuceam, holoserico ornatam, statim apposuerunt, præsentibus supradictis; ipsa autem capsula illico observata, compertum fuit, quod duæ seræ ferreæ, quæ arcam muniebant, et aperiri non poterant sine clavibus, quæ desiderabantur, e suo loco, in quo fixæ extabant, erant sejunctæ: et peritorum consilio statim adhibito, sententia fuit, quod parvuli clavi, ipsas seras configentes, temporis antiquitate, et ærugine corrosi, ob varios motus terræ, et ruinæ, nec non aperitionis altaris martyrii, et hujus secundi altaris, ubi arca, loco depositi asservabatur, defecerint.

qua aperta
venitur in
ca minor
marmorea.

89 Cum vero ex tali eventu ipsa arca ex ære cyprio amplius munita non remaneret, per nostrum vicarium generalem mandatum fuit interius observari; qua aperta, visum, et compertum fuit in eadem extare aliam antiquissimam capsulam, seu arculam marmoream parum acuminatam, et circumcirca ab omnibus quatuor lateribus marmoreis incisam liliis. Arcula vero prædicta erat altitudinis palmi unius, et unius uncæ: longitudinis similiter palmi unius, et unciarum trium cum dimidio: latitudinis vero, unciarum decem, alligata chordulis parvi fili canabís agglomeratis, pluribus in partibus cursu temporis consumptis, et super eisdem chordulis, scilicet in capite sigilla quinque in cera Hispanica, nempe tria magna, et duo parva, nec non alia duo parva sigilla supra eandem per modum crucis, et circumcirca alia sigilla tria magna cum effigie B. Mariæ Virginis, et archiepiscopi pro tempore cum parva mitra, in quorum uno observatum fuit adesse quamdam aquilam impressam, cætera vero non poterant cognosci ob temporis vetustatem.

90 His peractis, arca ex ære cyprio fuit de-
nuo clausa, et tribus in partibus alligata, in medio scilicet, et a duabus extremitatibus tribus vittis sericis, albi, rubri, et nigri coloris, et super nodis sigillata tribus parvis sigillis in cera Hispanica, nempe in medio sigillo nostri vicarii, a latere dextero sigillo nostri capituli, a sinistro communitatis, quæ arca sic obsignata statim recondita fuit in quadam capsula nucea, tribus munita clavibus, nempe una, qua vicarius noster clausit, et penes dilectum filium priorem collegii S. Bartholomæi deposuit: altera, qua bibliothecarius nostræ metropolitane ecclesiæ clausit: tertia, qua et ipse clausit primus ex civitatis consulibus. Hæc itaque capsula sic munita, ad modum altaris cum candelabris, et lampadibus aptata fuit, et publicæ venerationi exposita in prima capella dictæ quintæ navis, dies, et noctes custodita per dignitates, et canonicos dictæ sacræ basilicæ divi Bartholomæi, prout latius ex publico instrumento, rogato eodem notario canonico Lizza, die prima Augusti MDCCXI.

91 Die vero nona ejusdem mensis Augusti, cum altare prædictum elegantius constructum fuisset nostris sumptibus, idem noster vicarius generalis, præsentibus nonnullis ex nostro metropolitano capitulo, et canonicis divi Bartholomæi, facto accessu ad cathedralem, mandavit diligenter observari dictam capsulam nuceam, et inventa fuit bene clausa; aperta deinde per supra memoratos, qui claves custodierunt; visa, et reperta fuit capsula ex ære cyprio, ut prætulimus, obsignata, et suis sigillis munita: quæ rursum pro majori custodia ferreis filis, iisque duplicatis munita fuit in medio, et in duabus extremitatibus, super quibus tres facti fuerunt nodi ex ipso ferro, et in unoquoque nodo impositum fuit plumbeum sigillum, v 3 * in medio sigillum nostrum, a latere dextero nostri capituli, et a sinistro communitatis, et ipsa tria sigilla conglutinata fuerunt stamno *, ne arca de cætero amplius aperiretur, et sic denuo recondita fuit in altari noviter constructo in capite quintæ navis, ubi prius; et mensa ita firmata, ut nullo modo abstrahi posset, prout latius ex publico Instrumento, rogato præfato notario canonico Lizza, dicta nona die mensis Augusti MDCCXI.

92 Cum autem hæc fierent, nos Romæ de-
gebamus, ubi de prædictis certiores facti, mandavimus attentatum de sigillis, aliis quam nostris, removeri; quocirca reverendiss. P. dominus Pompejus Sarnellius episcopus Vigiliensis, tunc noster generalis auditor, vocalis, et præsentibus capitularibus, et consulibus civitatis, amota mensa, amoveri, et deleri fecit alia sigilla, et loco illorum nostrum item impressit, et altare rursus clausum, et bene firmatum fuit, ut plenius ex instrumento præfati notarii Lizza sub die iv mensis Septembris MDCCXI.

93 Ubi autem nostra civitas caput e ruinis extollere cepit, inter cætera cordis nostri desiderabilia, id intensius a Deo affectibus postulavimus, ut ecclesia præfati Apostoli denuo erigetur, et, Deo dante, primum lapidem stato ritu imposuimus die xiii Martii MDCCXII. Metropolitanam interim ecclesiam restitutam, et ornatam solemniter dicavimus eodem anno die xxvi Maii, S. Philippi Neri natalitio, cujus precibus quam vitam vivimus, acceptam referimus; archiepiscopo quoque a fundamentis erecto, provinciale concilium commode celebravimus mense Aprili anni MDCCXIII. Cum autem omni studio,

et

A et contentione novæ basilicæ opera duceretur, ad eum tandem statum, etsi non quem tanti Apostoli majestas, sed quem nostra valuit tenuitas, perducta est, ut divinis inibi officiis sedulo incumbatur, ideoque sacratissimi Apostolici corporis, in metropolitana depositi loco asservati, restitutio amplius differenda visa non fuit.

Canonici S.
Bartholomæi
petunt

94 Congregato igitur secundò provinciali concilio, collegium nostrum S. Bartholomæi suppliciter pro restitutione institit, ejusque petitioni metropolitanum capitulum nostrum, et civitatis magistratus adhasere, porrecto supplici libello in prima synodali congregatione, habita die II Maii currentis anni. Placuitque patribus, ut causa cognita procederetur; quocirca electi fuerunt in ponentem reverendissimus pater dominus Dominicus Morelli episcopus Lucerinus, et in promotorem fiscalem reverendissimus pater dominus Michael Pitirrus episcopus Thermulanus, in causæ notarium dilectus filius rev. dom. canonicus Paduanus Sanctorius, qui servatis servandis procederent, et referrent. Ab ipsis itaque compulsatæ fuerunt scripturæ antiquæ, et bullæ summorum Pontificum, et aliorum notariorum copię extractæ; facta demum de omnibus relatione in publica congregatione synodali coram omnibus patribus infrascriptis, ex quibus tantum defuit, ægræ valetudinis causa, reverendissimus pater dominus Emilius de Cavalieriis episcopus Trojanus eligens, citata parte, die X Maii latum fuit decretum tenoris, qui sequitur :

restitutionem
corporis :

95 « In causa vertente in secundo sacro concilio provinciali inter MM. RR. DD. dignitates, et canonicos collegii S. Bartholomæi apostoli hujus civitatis, et reverendissimum capitulum metropolitanum, et illustrissimum magistratum, et communitatem civitatis ejusdem illis adherentes, actores ex una parte; et illustrissimum, ac reverendissimum dominum episcopum Thermulanum promotorem fiscalem, in præsentī causa deputatum, ex altera, de, et super restitutione petita sacri corporis divi Bartholomæi apostoli, causa depositi, a memorata sacra basilica ejusdem Sancti, ob terræmotum anni MDCLXXXVIII funditus collapsa, ad ecclesiam metropolitanam ejusdem civitatis asportati, et reconditi sub altari S. Mariæ Majoris intus ipsam metropolitanam, et aliis, prout ex actis, etc.

in concilio
congregati

96 » Die X mensis Maii MDCCXVIII in congregatione publica synodali, habita in aula magna archiepiscopii, intervenientibus in ea sanctissimis patribus, nempe eminentissimo, et reverendissimo in Christo patre, et domino, domino fratre Vincentio Maria, ordinis Prædicatorum, divina Tit. S. Sixti S. R. E. presbytero Cardinali Ursino, S. Beneventanæ ecclesiæ archiepiscopo metropolitano præside, et illustrissimis, et reverendissimis dominis episcopis comprovincialibus, hoc est : P. Cælestino de Labonia episcopo Montis-Marani : P. Josepho de Lazara episcopo Aliphano : P. Francisco Scanegata episcopo Abellinensi, Frequentino, Aquæputridæ, seu Mirabelli, et Quintodecimi : P. Angelo Ceraso episcopo Bibinensi : P. Francisco Antonio Punxi episcopo Asculano, et Hordonensi : P. Francisco Antonio Jannone episcopo Bujanensi, et Sæpinensi : P. Josepho Catalano episcopo Larinensi : P. Dominico Morelli episcopo Lucerino, Florentino, et Tibuleno : P. Michael Pitirro episcopo Thermulano : P. Pompejo Sarnellio episcopo Vigi-

liensi, ad votum decisivum admissæ, te vice metropolitani capituli abbatis oppidi sancti Lupi nullius : P. Francisco Protonobilissimo episcopo Trivicano : P. Blasio Gammaro episcopo Thelesino : P. Hiacynto de Calce episcopo Arianensi : P. D. Vito Antonio Pastorale, abbate generali Montis virginis : M. R. D. Augustino Fantetta vicario generali oppidi Alberoni nullius, votum decisivum habentibus; et procuratoribus episcoporum absentium, hoc est M. R. D. primicerio Jacobo Antonio de Antonellis procuratore P. Jacobi Circi episcopi S. Agathæ Gothorum, et Sessulæ : M. R. D. Antonio America archipresbytero oppidi Mottæ, procuratore P. Dominici Surrentini episcopi Vulturariensis, et Montis-Corbiini : ven. presbytero Nicolao Scorza, procuratore P. Caroli Felicis Matta, episcopi S. Severi, Civitatis, et Dragonariensis : R. D. Jacobo Antonio canonico Florentino, procuratore P. Philippi de Corduba episcopi Guardie Alferiæ : nec non adm. reverendis theologis synodalibus, hoc est D. Joanne Jordano protonotario apostolico canonico Abellinensi : D. Michael Ramomondi prot. apostolico theologo P. episcopi Trojani : patre Nicolao Squillante congregationis Oratorii : patre Joanne Baptista Mongio ord. S. Benedicti congregationis Cælestinorum prior : patre magistro Fr. Joanne Baptista Spada Ursino, exprovinciali ord. Prædicatorum : P. magistro Fr. Joanne Michael de Cavalieriis ord. Prædicatorum : patre magistro Fr. Petro Antonio Caballo, ord. Prædicatorum : patre Fr. Sebastiano Jacone ord. Minorum S. Francisci de Observantia exprovinciali, et lectore jubilato : patre magistro Fr. Anselmo Sabbatino exprovinciali ord. Minor. Conventualium : patre magistro Fr. Alberto Annubba exprovinciali ord. Carmelitarum : patre Fr. Hieronymo a S. Nicolao exdiffinitore ord. Carmelitarum Discalceatorum : patre Dominico Viva Societatis Jesu.

decernunt, ut
corpus recog-
noscat, et
restituatur.

97 » Viso libello porrecto per oratores, visis scripturis omnibus ad formam juris compulsatis, et extractis, visa monitione facta super expeditione causæ, referente P. Dominico Morelli episcopo Lucerino causæ ponente : audito P. Michael Pitirro episcopo Thermulano promotore fiscali, consideratis, et rimatis omnibus in jure, et in facto considerandis, auditisque votis consultivis, et concordibus supradictorum RR. theologorum, sancta synodus plenius votis, et nemine penitus discrepante, decrevit, quod sacrum corpus divi Bartholomæi apostoli in ecclesia metropolitana, depositi causa, asportatum anno Domini MDCLXXXIX die VII Februarii, prout ex publicis instrumentis in actis, etc., elevetur ab altari S. Mariæ Majoris, sub quo reconditur, canonicè recognoscatur, deinde reponatur in tutiori urna, et tandem stato ritu, sacre basilicæ, in honorem ejusdem sancti erectæ, restituatur, et pro effectu prædicto cætera alia fiant juxta sacros canones, sacrosque ritus, et ecclesiasticas caeremonias in his præscripta, et ita etc. omni etc. Ita ego Fr. Vincentius Maria Card. archiepiscopus metropolitano de consensu, et assensu reverendissimorum dominorum coepiscoporum meorum pronuntiavi, et diffinitive sententiavi. P. Can. Sanctorius curiæ archiepiscopi cancellarius, et causæ not. dep. »

A

P A R S III

*Apertio arcarum : quæ cum ossibus inventa :
ossa per juratos anatomicos recognita et
numerata, et vitreis ampullis imposita.*

Archiepisco-
pus cum aliis

Pro cujus decreti executione, xi Maii die Domini-
nico, una cum dominis episcopis enuntiatis,
quibus accessit reverendissimus dom. Carolus
Cutillo episcopus Minoren., qui ad concilii fun-
ctiones honestandas advenerat, nec non procu-
ratoribus quatuor dominorum episcoporum absen-
tium, capitulo nostræ metropolitanæ, collegio
S. Bartholomæi, theologisque enumeratis, item-
que domino gubernatore, et magistratu, una cum
B notariis concilii, de quibus infra, et testibus
specialiter vocatis, accessimus ad metropolitanam
ecclesiam, et proprie ad altare sub titulo S.
Mariæ Majoris, in quo corpus S. Bartholomæi
apostoli pro deposito reconditum exstabat, prout
ex publicis instrumentis jam relatis, rogato no-
tario canonico Lizza sub diebus vii Februarii
mDCCLXXXIX, prima, et nona Augusti mDCXCI,
et iv Septembris ejusdem anni, et ante ipsum
altare una cum eisdem dominis episcopis, digni-
tatibus, et canonicis, domino Joanne de Effe-
ctibus utriusque signaturæ referendario, guber-
natore, et magistratu, suis locis adstantibus,
septem psalmos pœnitentiales recitavimus; quibus
absolutis, cum supradictis omnibus ad secretarium
processionaliter accessimus, ubi nos, et domini
episcopi Bibinen., Thermularum, et Vigilien.
pontificaliter induti, ad memoratum altare S. Mariæ
Majoris eodem processionali ritu reversi fuimus,
et debitis persolutis orationibus, assistentibus
nobis dominis episcopis Lucerino ponente, et
Thermulano promotore fiscali, altare a peritis
fabris recognitum fuit, et integrum omnino in-
ventum.

C 99 Qua recognitione peracta, nos, assumpto
scalpello, apertionem inchoavimus, et deinde de
nostro mandato fabri prosecuti sunt. Aperto altari,
compartisque omnibus, prout in relatis Instru-
mentis descripta erant, apparuit capsula aerea sa-
crum continens depositum, quam quatuor ex
mansionariis nostris extraxere, ex quorum mani-
bus nos, et domini episcopi Bibinen., Thermu-
larum, et Vigilien. accepimus, illamque super
mensam extra cancellos paratam, et ornata
apposuimus. Domini interim ponens, et promotor
fiscalis capsam eandem recognoverunt, et om-
nia ad amussim invenerunt, prout in instru-
mentis usque ad diem iv Septembris mDCXCI. Facta
igitur omnium, et singulorum recognitione, arca
aerea aperta fuit, et in ea inventam velum tem-
poris vetustate denigratum, quod erat ex gos-
sipo, et in extremis filo aureo contextum,
quodque fortassis arculam marmoream contegebat.
Moneta insuper argentea ibidem erat formæ ro-
tundæ, magnitudine Romanum julium adæquans,
cum imagine ex una parte regis cum sceptro
liliato in dextera, et orbe in sinistra, leonibus
duobus insidentis, et cum inscriptione KAROLUS
DEI GRATIA HIERUSALEM ET SICILIÆ REX, et ex al-

aperit arcam
aerem.

tera cum imagine S. crucis liliis circumquaque D
ornata, et inscriptione : NON REGIS JUDI-
CIUM DILIGIT.

400 Inde devenit ad recognitionem ar-
culæ marmoreæ, et inventam clausam cum suis
chordulis, et sigillis juxta descriptionem in rela-
tis instrumentis factam, sic clausam, ut erat,
manibus nostris elevavimus, et super feretro,
holoserico ornato, imposuimus, alligantes eam
vittis, ad hoc in eodem feretro appositis, clero
interim canente psalmos, et processionali ritu
cum DD. episcopis, cæterisque prædictis ince-
dente, nos, dominique episcopi Bibinen., Ther-
mularum, et Vigilien., feretrum humeris nostris
ad secretarium detulimus, et hic supra mensam
mappis, et sericis ornata, capsulam ipsam de-
posuimus, et solvimus : deinde nobis ad nostram
sedem accedentibus, tres domini episcopi para-
menta pontificalia exuerunt. Nos deinde de no-
stra sede descendentes, et ad prædictam mensam
accedentes, deposita mitra, inchoavimus hym-
num VENI CREATOR SPIRITUS; quo persoluto,
videntibus omnibus patribus, aliisque enumeratis,
capsulæ operculum elevavimus, et statim visa E
sunt sacra ossa corporis divi Bartholomæi, su-
pra quæ aderat lamina plumbea, mox descri-
benda.

401 Tunc quasi in mentis excessu præ thesauri
inventi lætitia, vocem extollentes, exclamavi-
mus potius quam cantavimus hymnum TE DEUM :
et dum hymnus caneretur, thure imposito, et
benedicto, sacra lipsana nive candidiora, et
lacte ipso nitidiora adolevimus, prout succes-
sive fecerunt episcopi omnes, canonici, et reliqui
presbyteri, qui aderant. Absoluto hymno, ver-
siculo, et oratione pro actione gratiarum, re-
assumpta mitra, in faldistorio e regione adstan-
tium sedentes, videntibus omnibus plumbeam
laminam extraximus, in qua Longobardis litteris
incisum erat : SCS BARTHOLOMEUS APLS.
Qua remota, sacra ossa singillatim elevare cœ-
pimus, et statim apparuit altera lamina plum-
bea antiquissima, quam extraximus, et inve-
nimus vetustate corrosam, et sua spuma, sive
ærugine coopertam; ita ut tunc legi minime
posset; qua deinde expolita, in eadem litteræ
apparuerunt, quæ in recentiori lamina, sed
characterè Latino antiquissimo in hæc verba : F
SCS BARTHOLOMEUS A : nam in extrema
parte videbatur abrupta, prout revera existit :
alia etenim ossa elevantes, particulam ruptam
invenimus; continentem alias litteras PST.

402 Sacrorum itaque ossium elevationem pro-
sequentes, computatis magnis, et parvis, inve-
nimus usque ad numerum DCCCXXV, præter in-
numera ossium fragmenta, quæ ob tenuitatem
numerari non potuerunt, et alia in pulverem re-
ducta : quæ omnia pro decreta recognitione fa-
cienda supra papyros ad id aptatas exposuimus.
Interim inventas laminas a peritis metallariis re-
cognoscendas mandavimus, qui priorem, majo-
remque quadringentis ab hinc annis confectam,
minorem vero septingentis annis longe antiquio-
rem, ex ipsius plumbi deficientia dixerunt. Cap-
sam insuper æream observantes, quadringentis
quoque ab hinc annis excusam retulerunt. Fabri
deinde marmorarii, in sculptura marmorum pe-
riti, lapideam arculam inspicientes, dixerunt,
septingentos annos excedere, prout sculptura il-
lius, et linea quadam in fundo vetustate aperta,
quæ non penetrat, ostendebant. Deinde peritos
anatomistas, de quorum peritia facti fuimus cer-
tiores,

et marmo-
reæ, in qua
ossis.

et lamina
plumbea
minime
inscripta

ossium
rursus, et
naturam
quædam

A tiores, et qui ossium enumerationi interfuerunt, pro recognitione ad amussim faciēda juramento adstrinximus, et serio monuimus.

ossa in sequentem diem reclusa.

403 Quoniam vero nox imminēbat, tempusque sacris reliquiis minutatim discernendis minime idoneum existimatum fuit; interim vasa vitrea ad hunc effectum parata, stato ritu benediximus, et in eisdem ossa omnia recondi fecimus, quibus vasa novem referta sunt. Quæ vasa suis operculis clausa, recondi jussimus in arcula serico elaborata, cum sua sera, et clavi: qua munita clavi, hæc penes dominum promotorem fiscolem remansit, et pro majori custodia capsulam eandem vittis sericis alligatam sigillis nostro, et promotoris ejusdem, in conspectu omnium obsignavimus: eandemque sic obsignatam in tuto armario, quod est retro altare dicti secretarii, ubi aliæ reliquiæ in suis thecis asservantur, reposuimus: hac quoque armarii clave penes dominum promotorem relicta, animo recognitionem continuandi, cæteraque faciendi, quæ executionem decreti lati die x Maii concernunt. Quibus peractis, pontificales vestes deposuimus, et de-

B inde super faldistorio cum patribus aliquantulum oravimus; qua oratione expleta, patres ipsos comiter dimisimus, et nos in secretario mansimus, sacris vigiliis sedulam operam cum fratribus nostri ordinis dantes, quod et reliqui regulares, prout ipsis præscripsimus, successive persolverunt: ut latius ex publico instrumento, rogatis tribus concilii notariis apostolicis Paduano canonico Sanctorio, canonico Lizza, et clerico Dominico Fontanella die xi ejusdem mensis Maii.

Postridie ossa populo ostendunt.

404 Subsequenti die, qui xii fuit, inchoatam recognitionem prosecuturi, post vespertas una cum præfatis dominis patribus provincialibus, quorum numerum subsequentes, qui honoris gratia accesserunt, auxere, nempe Timotheus Agnellini archiepiscopus Mardinensis in Mesopotamia, Nicolaus Antonius Tura episcopus Sernen., Alphonsus Pacelli episcopus Muranus, et enuntiatus Carolus Cutillo episcopus Minoren., unaque cum duobus ordinariis inferioribus enuntiatis, absentium episcoporum quatuor procuratoribus, theologis synodalibus, gubernatore, et magistratu, nec non notariis, et

C testibus, ad secretarium accessimus, et ubi se quisque ad sua loca recepit, nobis, magistratus nomine, suppliciter instatum fuit, quatenus excitatione populi pietati annuentes, sacra lipsana, etsi nondum in suis vasis clausa, et obsignata, eidem populo ostenderentur. Hujusmodi instantiam patribus proposuimus, qui, devoti populi fervore moti, responderunt, esse annuendum, placuitque pro hac die petitam ostensionem fieri, decretam vero recognitionis prosecutionem, cum tempus non suppeteret, in crastinum differendam. Sancitum insuper fuit, ut præfata recognitio ad futuræ identitati consulendum ad amussim fieret, et juxta peritorum anatomistarum sensum, omnia ossium, quæ discerni possent, nomina describerentur: cujus decreti executionem S. synodus nobis, dominisque episcopis ponenti et promotori, cum facultate alios episcopos in casu legitimi impedimenti, sive in aliqua synodali actione occupationis, substituendi; nec non, his executioni demandatis, vasa, in quibus sacri corporis ossa, sic discreta, et descripta, et cineres segregandi, recondenda erant, claudendi, et obsignandi. Quapropter ad petitam ostensionem de-

bito ritu faciendam, devenientes, pontificalia paramenta nos, et tres alii reverendissimi domini episcopi, videlicet Muranus, Bibinen., et Vigilien., suscepimus, et capsulam novem reliquiarum sacri corporis ampullas continentem, alligatam et obsignatam, ex assignato armario, quod est post altare secretarii, extractam et recognitam, et a domino promotore rursus apertam, post thurificationem, et cantica, et post prædictorum vasorum patribus ostensionem, et in eadem repositionem, consueto feretro cum suo ornatu imposuimus, et nos una cum tribus præfatis episcopis eidem humeros supposuimus, et processionali ritu cum cantu ad aram maximam detulimus, ibique rursus apertam thurificavimus; et pontificalem ambonem cum duobus episcopis Murano, et Bibinen., relicto ad aram Vigilien., et Thermulano, ascendimus; et habita ad populum homilia, ampullas singulas, ad nos delatas, eidem ostendimus, schedulas, quibus ampullæ inter se distinguebantur episcopo Bibinen. legente: duas quoque plumbeas laminas, cum sacro corpore inventas, legimus, et monstravimus.

405 Quibus persolutis, ampullisque in sua capsula, stato ritu, repositis, cantato hymno, TE DEUM: capsulam clausam, eidemque feretro impositam, ordine, et modo, quo veneramus, in secretarium retulimus. Ubi super consueta mensa capsula collocata, nos ad altare novam urnam porphyreticam, pro sacrosancti Bartholomæi corpore recondendo, orationibus in pontificali præscriptis initiavimus; capsulam deinde in mensa repositam, alligatam, et sigillis coram omnibus munitam, in sæpe dicto armario reposuimus, hujus clavi domino promotori consignata. Sacris denique vestibus depositis, patribusque comiter dimissis, nocturnis excubiis super corpore Apostolico persolvendis, una cum religiosi viri designatis, incubuimus; prout latius in Instrumento confecto eodem die xii Maii, rogatis notariis eisdem.

106 Die vero xiii ejusdem mensis Maii hora decima circiter, nos una cum reverendiss. DD. Dominico Morelli episcopo Lucerino ponente, Michaeli Pitirro episcopo Thermulano promotore, Alphonso Pacelli episcopo Murano, et Fr. Vincentio de Magistris nostri ordinis Prædic. episcopo Cassanen., adhibitis etiam, et vocatis patre Nicolao Squillante congregationis Oratorii, et patre Dominico Viva Societ. Jesu, theologis synodalibus, nec non consuetis notariis, et testibus, accessimus ad secretarium nostræ metropolitane, ubi vocati aderant dilecti filii Antonius Volpe, et Angelus de Auria, artium et medicinæ doctores, testesque in anatomia periti, probati, et jurati, et continuando executionem decretorum nostri sacri provincialis concilii, deventum fuit ad actum canonice recognitionis, numerationis, et specificationis anatomice ossium corporis divi Bartholomæi. Quocirca a domino promotore aperto armario sæpe dicto post altare secretarii, extracta capsula ejusque clausura recognita, consuetis quoque orationibus recitatis, periti in anatomia rursus in manibus nostris juramentum de fideliter se gerendo, et de veritate dicenda præstitere: super itaque mensa consueta, de capsula, ruptis sigillis, aperta, extractæ fuerunt ampullæ, in quibus sacra pignora condebantur, et super eandem mensam expositæ, et coram nobis, DD. episcopis, et theologis, notariis, et testibus, prædicti

E et nova urna benedicta:

jurati anatomici

F

A prædicti in anatomia periti omnia ossa, de ampullis extracta, supra quasdam largas papyros in extremitatibus plicatas, et pro debita cautela, ne quid dilaberetur, elevatas, exposuere.

sacra ossa
recognoscunt:

107 Et deinde manu tecta velis separaverunt ossa, illaque, illorumque partes, separata ad amussim per nomina propria cujusque ossis, et cujuslibet partis ipsorum specificaverunt, et sic separata, et specificata reposuerunt in separatis ampullis, multaque alia ossium fragmenta, quæ ob exiguitatem neque numerari, neque specificari valuerunt, in præcipua ampulla posita sunt, quemadmodum et ipsorum ossium pulveres suam ampullam complevere. Inventa quoque sunt inter sacra corporis lipsana nonnullæ piscium spinæ, lapilli, et tabularum ex abiete fragmenta, quibus ossa adhuc exstare, prout in insula Lipara collecta fuere, ostendebatur: una itaque ampulla piscium spinas, altera lapillos, et tabularum fragmenta recepit. Dum hæc agerentur, nos, et domini episcopi Lucerinus, et Thermulanus ad secretam synodalem congregationem vocati fuimus, et juxta datam substituendi facultatem, nostras vi-

B

inveniunt omnes corporis partes, exceptis brachiis, claviculis, et sterno:

408 Congregatione synodali absoluta, nos, et dom. Lucerinus episcopus, cum dom. episc. Trojano ad secretarium revertimus, et adhuc recognitionem facientibus astantes, specificationem, et nominationem diligenter observavimus; qua peracta coram nobis, aliisque prænominatis episcopis, anatomistæ distinctæ super prædicta ossium specificatione per propria nomina, et separatione in novem ampullis, deposuerunt, asserendo insuper se juxta suum sensum, et peritiam cognovisse in eisdem ossibus adesse singulas partes totius corporis, exceptis humeris, sive brachiis, claviculis, et sterno. Præfata igitur sacrorum ossium per propria nomina specificatio, et in novem ampullis facta separatio, hujusmodi est:

novem ampullis imponuntur: quid in tribus primis:

C

409 In primo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quatuor et semiuncia, diametri unciarum duarum, et dimidiæ, Bona pars cranii. Decem ejusdem cranii particule grandiores. Septemdecim ejusdem cranii particule minores. Septem aliæ ejusdem cranii particule exiguæ. Tres partes grandiores ossium organi auditus, appellatæ incus, orbiculare, et stapes. Duæ partes minores ex malleo. Septem dentes cum dimidio, id est, duo molares, unus caninus, quatuor incisarii integri, et unus dimidius. In secundo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, diametri unciarum trium. Duæ partes grandiores vertebrarum lumborum. Novem aliæ earundem vertebrarum particule minores. Pars vertebrae colli. Novem particule spathulae. In tertio vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum octo, diametri quatuor. Septem partes capitum articularum. Decem aliæ particule eorundem. Septem et viginti particule ossis innominati. Grande os femoris ultra dimidium palmum. Tria alia femoris ossa paulo minora. Novem partes femoris item grandes. Viginti partes femoris minores. Centum sexaginta particule ossium femoris, et tibiae. Grande os anterius tibiae. Sex aliæ partes ejusdem tibiae item grandes. Particula sutæ, et proprie caput, quod facit malleolum exterius integrum. Pars cubiti. Duæ bonæ partes

radii. Alia pars ejusdem radii minor. Particula D articuli cubiti. Decem capita diversorum articularum grandium. Quindecim articularum particule. Quatuordecim suræ particule. Quinque et quinquaginta particule tibiae. Octo particule ossis ulnæ. Quatuor minores particule ejusdem ossis. Tres particule patellæ genu.

410 In quarto vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, et dimidiæ, diametri unciarum trium. Novem partes metacarpi, duæ majores, reliquæ minores. Octo integra carpi ossa. Tria et viginti digitorum manuum ossa, alia integra, alia fracta. Sex tarsi, seu pedis ossa integra. Decem metatarsi ossicula partim integra, partim fracta. Septem integri articuli ossium grandium digitorum pedum. Octo articuli minores digitorum pedum integri, et alii quatuor minores. Duodecim particule ossium tarsi innominatæ. Os scapulæ. Septem partes diversarum costarum, duæ majores, reliquæ minores. Quinque partes costarum cum vertebrarum portionibus. Duodecim aliæ costarum particule minores. Viginti aliæ costarum particule exiguæ. Quatuor et viginti aliæ particule ossis indiscernibilis. In quinto vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum octo et dimidiæ, diametri quatuor. Innumera- biles, diversaque ossium particule, quæ ob exiguitatem specificari non valuerunt. In sexto vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, et trium diametri. Cineres, sive pulveres ossium. In septimo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quatuor, diametri vero trium. Os grandius metacarpi integrum. In octavo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum trium, diametri duarum. Decem particule spinarum piscium, quæ inter ipsa sacra ossa commixtæ repertæ sunt. In nono vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, et trium diametri. Varia lapidum, et ligni fragmenta, quæ pariter inter sacra ossa inventa sunt permixta.

411 Absoluta igitur specificatione, nominatione, et in singulis vasis repositione prædicta, prosequentes decreti executionem, quoad vasorum præfatorum obsignationem, hoc pacto, in omnium conspectu, obsignavimus. Unumquodque vas vitreum suas continens reliquias, ut prætulimus, suo operculo item vitreo clausum fuit, interposito gossipio, ut operculum ipsum firmitus adhereret: deinde transmissæ fuerunt singulæ vittæ sericæ rubri coloris e singulis operculis ad singula ora ampullarum per duos annulos vitreos, tam operculis, quam ampullis hinc inde firmiter inhaerentes, quæ vittæ sic transmissæ supra cujusque ampullæ opercula conversæ fuerunt, et in binos nodos firmiter alligatæ, quibus nobis, cera Hispanica illitis, sigillum nostrum parvulum impressum fuit; singulis pariter ampullis singulæ additæ fuerunt schedulæ papyraceæ, ossium continentes specificationem, donec consimiles de pergamento sufficerentur. Qua obsignatione peracta, ampullæ sic obsignatæ in eadem capsula sæpe dicta repositæ fuerunt, et clausæ a domino promotore fiscali: ipsa vero capsula alligata, et duobus sigillis nostro, et promotoris prædicti munita, in consueto armario custodita fuit clavi, quam ipse promotor servabat. Prout latius in instrumento, rogatis prædictis concilii notariis eodem die xiii currentis Maii.

ampullæ
singulæ repositæ
sunt.

F

A

PARS IV.

*Facta in secunda sessione synodi : corpus re-
latum et repositum in templo novo.*

*Secunda sessio
synodalis.*

Die vero xiv ejusdem mensis Maii habita fuit in nostra metropolitana secunda sessio synodalis, intervenientibus nobiscum reverendissimis DD. comprovincialibus episcopis jam enumeratis, excepto P. Francisco Scanegata, qui ægræ valetudinis causa in archiepiscopio se continebat, nec non aliis novem reverendissimis DD. episcopis, qui honoris gratia ad cessionem accesserant, videlicet Timotheo Agnellini archiepiscopo Mardinensi in Mesopotamia, Francisco Vignola episcopo Minerbiniensi, Nicolao Antonio Thura episcopo Sarnensi, Alphonso Pacelli episcopo Murano, Jo. Francisco de Laurentiis episcopo Venusino, Fr. Marcello de Cavaleriis ord. Prædic. episcopo Gravinen., Fr. Vincentio de Magistris ord. Prædic. episcopo Cassanen., Carolo Cutillo monacho sancti Benedicti congregationis Montis Virginis episcopo Minoreni., Josepho Schinosi episcopo Casertano, nec non duobus ordinariis inferioribus, procuratoribus quatuor episcoporum absentium, theologis, aliisque in concilio congregatis.

*in qua decreta
translationis
lecta.*

113 Cumque in ipsa sessione, synodi secretarius ex ambone decreta synodalia usque ad tit. vi inclusive legisset, de mandato nostro addidit lectionem, solemniorumque publicationem decreti super translatione sacri corporis divi Bartholomæi, lati in publica congregatione synodali, habita die x currentis mensis : quod ubi patres, alique, superius descripti audire, iterum alta voce dixerunt : Deo gratias, qui dignatus est nobis concedere, ut videremus, et manibus contrectaremus corpus divi Bartholomæi, eo modo, quo nobis per sacras constitutiones, et publica documenta nuntiaturum fuerat. Legit insuper instrumentum elevationis dicti sacri corporis, confectum die xi currentis mensis, nec non alterum ostensionis sacri corporis elevati, factæ patribus, et populo, una cum decreto per ipsam synodum lato : ossa scilicet numerari, recognosci, specificari, et describi per anatomistas, et sigillari, sub rogatu diei xii mensis ejusdem. Legit demum, et publicavit instrumentum numerationis, recognitionis, et specificationis ossium per propria nomina, per anatomistas factæ, et inclusionis ejusdem sacri corporis in vasis vitreis, et obsignationis eorumdem sub rogatu diei xiii ejusdem mensis.

*mandante
synodo.*

114 Qua lectione, et publicatione peracta, dominus ponens sanctæ synodo retulit, æquum, et congruum esse, ut præfatæ sacre reliquie sic selectæ, et in suis vasis repositæ, et obsignatæ, tum dominis episcopis, qui ad sacrum nostrum consessum cohonestandum pro sua egregia pietate, nuper advenerant, tum innumeris ferme Christi fidelibus, qui e variis regionibus ad sacrum Apostoli corpus venerandum confluerant, ut omnium religioni satisfaceret, ostenderentur, cumque omnes responderent, **PLACET** : mandavimus sacrum corpus e secretario asportari, prout DD. episcopi ponens, et promotor, a pluribus

dignitatibus, et canonicis nostræ metropolitanæ comitati, recognito coram eisdem armario, exsecuti sunt, capsulam sacra Lipsana continentem suis ulnis ad aram maximam processionali ritu, et cum canticis deferentes.

115 Apertis interim ecclesiæ januis de nostro mandato, ecclesia innumero pene populo repleta est. Capsulam deinde obsignatam, coram patribus, cæterisque resignandam mandavimus; cumque nos ambonem nostrum ascenderimus, ipsi DD. episcopi ponens, et promotor capsulam sic apertam ad nos detulerunt in ambonem, quæ ostensio ut notior fieret, mandavimus, ut synodi a secretis de ambone altero, qui e regione extat, catalogum reliquiarum recognitarum, et specificatarum cum propriis nominibus, per peritos anatomistas factum, alta voce legeret : quo illum legente, nos singulas ampullas in catalogo designatas, et ab eo expressas e capsula extrahentes ostendimus, ut erant, obsignatas populo, qui in lacrymas præ cordis lætitia erumpentes, ora, manusque in cælum tendebant, Deo de tanto munere gratias agentes, beatissimique Apostoli patrocinio sese commendantes.

*sacra ossa
rursus populo
ostensa.*

116 Qua religione moti proposuimus patribus, si placeret, os integrum metacarpi in septimo vase inclusum, extra urnam, in qua reliqua recondenda erant, ut confluentibus devotis deinceps ostendi posset, asservari : et patres conjunctis animis, ita fieri dixerunt. Quibus peractis, de ambone descendimus, capsulam cum reliquiarum vasculis reportantes ad aram maximam, in qua, spectantibus omnibus, de more clausa, et obsignata, ab eisdem DD. episcopis eodem ritu, quo venerant, cum canticis ad secretarium delata, et in armario sæpe dicto sub promotoris clavi reposita fuit, animo actionem continuandi, schedulasque de pergamento vasis affigendi, easdemque reponendi in urna porphyretica, ut prætulimus, jam benedicta. Omnibus deinde e secretario ad sacrum consessum reversis, stato ritu sessio absoluta fuit, prout fusius in instrumento, rogatis eisdem concilii notariis die xiv Maii.

*E
et os meta-
carpi extra
urnam ser-
vari decre-
tum.*

117 Eodem die xiv ejusdem mensis Maii ante vespas, nos una cum enuntiatis tribus et viginti reverendissimis DD. episcopis, cum quibus nos numerum quatuor et viginti complebamus, nec non cum duobus ordinariis inferioribus, quatuor absentiam episcoporum procuratoribus, theologis, domino gubernatore, et magistratu, anatomistis, notariis concilii, et testibus, ad secretarium nostræ metropolitanæ pro absolvenda canonica sacrarum reliquiarum corporis S. Bartholomæi apostoli recognitione cum schedularum de pergamento vasis vitreis appositione accessimus, ibique oratione peracta, unusquisque ad sua loca se recepit, et nos in nostra sede pontificalia paramenta accepimus, capitulares suas sacras vestes induerunt.

*Archiepisco-
pus cum suis*

118 Nos igitur pontificaliter induti una cum DD. episcopis ponente, et promotore ad secretarii armarium sæpe memoratum adivimus, quo a D. promotore, qui de mane clauserat, aperto, capsulam clausam, et duobus sigillis munitam, extraximus, et ostensam patribus sic clausam, et munitam, super secretarii altare collocavimus; et fractis sigillis, spectantibus omnibus, aperuimus, et vitrea vasa, quibus S. Bartholomæi corpus condebatur, extraximus, canticis, et thurificatione de more adhibitis; tunc mandavimus in schedulis de pergamento summatim nomina reliquiarum

*sacras reli-
quias ampul-
lis inclusas
ostendit.*

A juxta anatomistarum sensum, et peritiam annotari, eisdemque vasis pro perenni memoria firmiter annecti. Ad hoc exsequendum patres DD. episcopos ponentem, et promotorem deputarunt. Proinde nos cum patribus, et canonicis processionali ritu ad chorum pro vesperis solemnibus de translatione canendis, accessimus. Interim præfati episcopi ponens, et promotor deputati una cum notariis concilii, et testibus, ac anatomistis remanserunt, coram quibus dilectus filius R. D. canonicus Martius Lizza, unus ex notariis, ad tenorem catalogi per anatomistas facti, et jam relati, schedulas de pergamento confecit, et reliquiarum nomina, summatim tamen, ut mandavimus, in eis exaravit, et singulas singulis vasis vitreis gummi, quam Arabicam vocant, tenaciter agglutinavit.

singulis ampullis apponitur inscriptio

419 Tenor autem schedularum est qui sequitur juxta vasorum vitreorum ordinem, quem ita exhibemus, ut remoto septimo, in urna juxta decretum synodale non reponendo, huic translato numero, reliqui sequentes subrogentur, ita ut octo deinceps in urna mox apponenda numerentur. In primo igitur vase annexa de pergamento schedula hæc habet : Numerus I. Ossa cranii, et organi auditus, dentes molares duo, incisarii quinque cum dimidio S. Bartholomæi apostoli, hic reposita die xiii mensis Maii mdcxcviii. In ii vase schedula sic inscribitur : Numerus II. Vertebrae, et spatulae S. Bartholomæi apostoli, hic repositae, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In iii vase hæc extat schedula sic inscripta : Numerus III. Ossa articularum, femoris, tibiae, surae, ulnae, radii, patellae, et os innominatum S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In iv vase hæc legitur schedula : Numerus IV. Ossa carpi, metacarpi, et digitorum manuum, tarsi, metatarsi, digitorum pedum, costarum, et alia indiscriminabilia S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In v schedula hæc continet : Numerus V. Fragmenta ossium S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In vi vase schedula sic inscripta : Numerus VI. Sacri pulveres ossium S. Bartholomæi apostoli, hic repositi, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In vii vase apposita schedula sic habet : Numerus VII. Spinæ piscium confusim repositæ cum sacris lipsanis S. Bartholomæi apostoli, hic repositæ, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In viii vase schedula sic legitur : Numerus VIII. Particulæ lapidum, et lignorum confusim repositæ cum sacris lipsanis S. Bartholomæi apostoli, hic repositæ, die xiii mensis Maii mdcxcviii. Quod autem in catalogo septimum erat vas, modo nonum, et extra urnam, juxta enunciatum patrum decretum asserendum, suam quoque habet schedulam annexam tenoris, qui sequitur : Os magnum integrum metacarpi S. Bartholomæi, hic repositum, die xiii mensis Maii mdcxcviii.

ampullae incluantur urnæ porphyreticæ :

420 Absolutis vesperis, nos cum patribus ad secretarium reversi, octo vasa, obsignata, et suis schedulis de pergamento, ut prætulimus, specificata, in urna porphyretica jam benedicta reposuimus, aptantes inter ea gossipium, ne, altero alterum urgente, frangerentur. Septimum vero vas, modo nonum, in quo repositum est os magnum metacarpi, extra urnam relictum, obsignatum, et inscriptum ut erat, in saepe dicto armario sacrarum reliquiarum secretarii reponendum, servata forma sæpius repetiti synodalis decreti, de-

mandavimus, prout illud reposuit, et armarium clausit dominus episcopus promotor, qui clavem tradidit thesaurario Mariella, sacrarum reliquiarum in hac nostra metropolitana existentium custodi. Urnam vero porphyreticam, octo prædicta continentem vasa, thurificavimus, et suo deinde clausimus operculo item porphyretico, quod vasi ita conjungitur : vasis labrum circulus ferreus circumdat, et de eo ad operculum tres radii item ferrei protenduntur, ejusdemque operculi fastigio clavis ferreis sinuosis, quos vites vocant, firmantur. Hoc tamen pacto urna nunc clausa non fuit, cum artifex nondum perfecisset tres laminas plumbeas, nunc pariter in ea ad perpetuam hujusce præsentis sacræ actionis memoriam reponendas, pollicitus tamen est ipsas in crastinum ante vesperas omnino absolutas exhibere. Tenor autem inscriptionis, tribus laminis incidendæ, hac die dictatæ, est, qui sequitur.

421 » Anno Domini mdcxcviii xi Maii, Dominica die, Ego Fr. Vincentius Maria ord. Prædic. miseratione divina tit. S. Sixti S. R. E. Presbyter Cardinalis Ursinus, hujus sanctæ metropolitanæ ecclesiæ archiepiscopus, in secunda mea provinciali synodo, de ejusdem synodi mandato coram Patribus elevavi, et recognovi corpus hoc S. Bartholomæi apostoli, quod erat in urna lapidea, in qua inveni duas laminas plumbeas, alteram antiquissimam, et in extrema parte ruptam, his verbis : † SCS. BARTHOLOMEUS APST., alteram item antiquam, priorem sic exprimentem : † SCS. BARTHOLOMEUS APLS. : et corpus ipsum reposui in vasis vitreis VIII; et eadem vasa die xiv Maii collocavi in hac urna porphyretica, præsentibus sanctissimis, et reverendissimis provinciæ episcopis, nempe Fr. Cælestino Labonia ord. Erem. S. Augustini, episcopo Montis-Marani; Josepho Lazara clericorum Minorum, episcopo Aliphano; Francisco Scanegata episcopo Abellinen., et Frequentino; Angelo Cerasio episcopo Bibinen.; Francisco Antonio Punii episcopo Asculano, et Hordonen.; Francisco Antonio Giannone episcopo Boianen.; Josepho Catalano episcopo Larinen; Dominico Morelli episcopo Lucerino; Michaelae Pitirro episcopo Thermulano; Pompeio Sarnellio episcopo Vigilien. ad votum decisivum admissis, et vice metropolitani capituli abbatibus oppidi S. Lupi nullius; Francisco Protobilissimo episcopo Trivicano; Blasio Gambaro episcopo Thelesino; Emilio Jacobo de Cavalieriis episcopo Troiano eligente; Hiacynto de Calce clerico regulari, episcopo Arianen., ordinariis : P. Vito Antonio Pastorale ord. S. Benedicti congregationis Montis-virginis abbatem generali nullius; Augustino Fantetta vicario Alberoni nullius. Sacras prædictas functiones honestantibus Timotheo Agnellini archiepiscopo Mardinensi in Mesopotamia; Francisco Vignola episcopo Minerbinen.; Nicolao Antonio Thura episcopo Sarnen.; Alphonso Pacelli episcopo Murano; Joanne Francisco de Laurentiis episcopo Venusino; Fr. Marcello de Cavaleriis ord. Prædic., episcopo Gravinen.; Fr. Vincentio de Magistris ord. Prædic., episcopo Cassanen.; D. Carolo Cuttillo monacho S. Benedicti congregationis Montis-virginis, episcopo Minoren.; Josepho Schinosi episcopo Casertano.

inscriptio tribus laminis æreis incidenda

E

F

422 Cum itaque, ut prætulimus, artifex incisionem præfate inscriptionis nondum absolvis-

set,

urna obsig-
nata defertur
ad aram ma-
ximam :

A set, urna interim porphyretica alligata fuit vit-
sa serica rubri coloris tam circa labrum, quam
supra operculum, et obsignata tribus sigillis no-
stris in cera Hispanica, supra eandem vittam li-
quata impressis : deinde cum psalmis, et canti-
cis urna sic obsignata imposita fuit feretro, ad
hoc egregie elaborato, flosculis sericis, quasi per
areolas distributis, unde quaque mirifice exor-
nato, quod processionali ritu, capitulo parato
procedente, et patribus, nos, et DD. episcopi
Montis-Marani, Muranen., et Bibinen., pontifi-
calibus similiter induti, ad aram maximam no-
strae metropolitanae bajulavimus, domino guber-
natore, et magistratu cum intorticiis accensis
subsequentibus. Ibi urnam populo ostendimus,
et publicae adorationi cum thurificatione, et
orationibus exposuimus. Demum ordine, quo
veneramus, ad secretarium revertentes, inibi
sacras vestes deposuimus, et brevi oratione ante
secretarii altare persoluta, patres comiter dimisi-
mus, nosque ad chorum reversi fuimus, sac-
ris excubiis super sacro Apostoli corpore ini-
tium daturi, invenimusque populum à praedicto

B nostro recessu B. Virginis Mariae Psalterium, sive
rosarium decantantem. Noctem interim verterant
in diem, civitate universa innumeris luminibus
illustrata, campanariis turribus frequentes festivos
sonitus edentibus, populoque turmatim ad sacras
confluente vigilias. Actio vero praefata latius ha-
betur in instrumento, rogatis tribus concilii no-
tariis superius relatis, die xiv currentis Maii post
vesperas.

cantatis ve-
speris,

423 Die tandem xv mensis ejusdem nos una
cum reverendissimis DD. episcopis comprovincia-
libus, aliisque novem, qui ad honestandas sacras
functiones advenerant, quorum nomina retulimus,
quique nobiscum quatuor, et viginti pontificum
numerus complebant, nec non cum duobus or-
dinariis inferioribus, quatuor absentium episco-
porum suffraganeorum procuratoribus, theologis,
et decretalisticis synodalibus, domino guber-
natore, et magistratu, tribusque notariis concilii,
et testibus rogatis, ac specialiter vocatis, ad
nostram metropolitanam accessimus, ibique so-
lemnes vespersas solemniter ritu decantavimus :
et primo psalmo inchoato, processioni sole-
mni, ob magnum confraternitatum quatuor et
quadraginta, nec non cleri, ex universa pe-
ne archidiecepsi, numerum, initium datum
fuit. Absolutis vespersis, patres omnes pon-
tificalia, caeteri sua paramenta sibi convenien-
tia induerunt, paratis jam canonicis pro as-
sistentia vespersis a nobis decantatis praestita.
Omnibus sic indutis, antiphonam : CUM GAUDIO
EXIITIS, praecintonavimus, et imposito in thu-
ribulis incenso, urnam apud altare thurificavi-
mus.

aperta urna
imponuntur
tres laminae.

424 Interim recognita, spectantibus patribus,
urna, corpus divi Apostoli continente, et re-
perta eisdem sigillis, quibus hesternae die mu-
nita fuerat, firmata, de nostro mandato, vi-
dentibus cunctis, fractis sigillis, rursus aperta
fuit, et in eadem pro perenni hujusce novae
translationis monumento prius tres novas lami-
nas plumbeas jam absolutas cum inscriptione,
quam supra retulimus, reposuimus. Sunt autem
hae tres laminae in extrema parte conjunctae vit-
tis sericis rubri coloris, per foramina immissis, quae
vittae e duobus pendent lateribus, et super eisdem
in cera Hispanica impressa sunt novemdecim ex
tribus et viginti episcopis praesentibus sigilla,
nempe Montis-Marani, Aliphani, Abellinen., Bibi-

nen., Asculani, Bojanen., Larinen., Luceri-
ni, Thermulani, Vigilien., Thelesini, Trojani,
Arianens., Minerbinens., Sarnens., Murani,
Venusini, Gravinen., et Minoren., reliquo-
rum vero quatuor episcoporum, et duorum in-
feriorum ordinariorum non fuerunt impressa,
quia secum e suis residentiis sigilla non de-
tulerant.

425 In media vero praedicta inferiore lami-
narum, sic junctarum, parte, est transmissa
chordula serica rubri, et albi coloris, ex qua
pendet nostra archiepiscopalis consueta plumbea
bulla, habens ex una parte impressas imagines
capitum B. Mariae Virginis a dextris, et S. Bar-
tholomaei apostoli a sinistris cum cruce interme-
dia, et supra caput S. Mariae adsunt litterae :
S. M., hoc est : S. Maria : et supra caput divi
Bartholomaei extant litterae : S. B. : hoc est :
S. Bartholomaeus : infra imagines incisus legitur
annus mdcxcviii. Ex altera parte ejusdem plum-
beae bullae adest inscriptio : FR. VINC. MARIA
ORD. PRÆD. CARD. URSINUS ARCHIEPUS BNS. In-
super in eadem urna reposuimus numisma argen-
teum, habens ex una parte imagines capitum B.
Mariae, et S. Bartholomaei, prout de plumbea
retulimus, altera nostram habet imaginem mitra,
et pallio decoratam, cum eadem inscriptione in
gyro : FR. VINC. MARIA ORD. PRÆD. CARD.
URSIUS ARCHIEP. BNS.

bulle archi-
episcopi. et
alia.

426 Subinde in eadem urna duas laminas
plumbeas, cum ipso sacro corpore in capsula mar-
morea repertas, et in primo instrumento eleva-
tionis dicti sacri corporis confecto sub die xi
currentis mensis descriptas, et exemplatas inclu-
simus : quarum laminarum minorem, in extre-
mitate ruptam, cum separata particula, invol-
vimus schedula de pergamento nostra manu
subscripta tenoris sequentis : « Lamina plumbea
» antiquissima fuit recognita a peritis juridice exa-
» minatis, excedere annos septingentos, xiv Maii
» A. D. mdcxcviii. Fr. Vinc. Maria Card. ar-
» chiep. » Quibus sic repositis, aptato novo
gossipio, ne, quae intra urnam erant, mutuo se
urgerent, coram omnibus patribus, ipsisque viden-
tibus, urnae impositum fuit operculum, et circa
ejusdem urnae labrum circulus ferreus appositus
est, ex quo circulo tres radii ferrei protenduntur
ad operculi fastigium, ut circa illud breviori fer-
reo circulo inhaerentes firmentur, licet nunc to-
taliter firmati non fuerint ; hujusmodi enim actus
post hujus translationis processionem peragendus
erat in basilica divi Bartholomaei in actuali con-
signatione praedictae sacrae urnae, et collocatio-
nis ipsius in camera sub ara maxima ejusdem
basilicae.

uti et duae la-
minae anti-
quae :

427 Interea urna saepe dicta firmiter alligata
fuit vitta serica, et postea super nobile feretrum
jam descriptum imposita, quod quippe feretrum
cum sacra urna, donec sollemnis processio ad
sacram basilicam pervenit, semper humeris no-
stris dulce pondus incubuit, quod et alii tres
pontifices, qui feretrum nobiscum comportabant,
fecissent, nisi et aliis suas vices, et honoris, et
pietatis gratia concessissent. Quod vero ad proces-
sionem attinet, methodus pro ejus directione im-
pressa, ne hic justo longiores simus, in actis
hujus sacri concilii exhibetur. Ubi vero processio
ad sacram basilicam, terminum ei designatum,
pervenit, ad illius ingressum, hymno : TE
DEUM : decantato, sacra tecta reboarunt : de-
posita igitur statis ritibus urna, exposita fuit
super aram maximam vario, et pretioso marmo-
re,

instituta suf-
plicatione,
urna

A re, etiam in camera pro urna ibidem recondenda, nempe intus, et foris elegantissime nostris sumptibus, si non pro tanti Apostoli dignitate, pro nostra tamen tenuitate elaboratam.

ad templum
S. Bartholo-
mæi delata;

428 Postquam igitur et thurificationem, et orationes debitas exhibuimus, populo solemniter benediximus, publicata per archidiaconum nostrum indulgentia plenaria a sanctissimo domino Innocentio Papa XII concessa visitantibus hodie hanc novam sancti Apostoli basilicam. Subinde nos in faldistorio super altare sedentes, oblationem intortiorum a magistratu, aliis nobilibus, et ab aliquibus de clero foraneo pro servitio hujus sacri altaris, in sanctissimi Apostoli reverentiam suscepimus. Quo facto, sacra urna, de nostro mandato, firmiter obserata fuit, apposito operculi fastigio ferreo circulo breviori, qui clausus fuit clavo ferreo sinuoso, quem vulgus vitem appellat, cui clavo caput incisum fuit: ad ipsum vero breviorum circulum reducti fuerunt tres radii ferrei e majore urnæ circulo, quo labrum circumdatur, protensi, et in eodem breviori circulo tribus consimilibus clavis allixi, quibus pariter clavis capita incisa fuerunt: et super quatuor prædicta incisionum vestigia, cera Hispanica infusa, quatuor nostra parva impressimus sigilla. Sic igitur dicta urna coram patribus obserata, munita, et obsignata, nos patres eosdem ob tarditatem horæ comiter dimisimus, qui processionali ritu cum cæteris de clero ad secretarium nostræ metropolitanæ pro sacrarum vestium dimissione recesserunt.

ibique obsig-
nata, et in
principis aræ
camera depo-
sita.

429 Nos vero cum DD. episcopis ponente, et promotore, canonicis hujus sacræ basilicæ, ministris, et capellanis, nec non et magistratu, remansimus pro eadem urna, sic obsignata, dignitatibus, et canonicis collegii nostri, S. Bartholomæi consignanda; prout fecimus collocando propriis manibus, dictis DD. episcopis assistentibus, sacram urnam in principis aræ camera. Hæc autem urna est, ut sæpe diximus, ex marmore porphyretico, studiosissime elaborata, altitudinis palmorum duorum, latitudinis per gyrum ductæ palmorum quatuor, et dimidii, valoris ducatorum ultra mille, elegantissimo opere pretiositatem marmoris exæquante. Urna itaque in dicti altaris camera collocata, eadem camera munita fuit crate ferrea in orbem ducta, et ex aurichalco exterius affabre composita, choro interim psalmodum cantibus personante. Cumque in nostra pontificali sede in medio chori sedissemus, DD. episcopis, et sacræ basilicæ canonicis in eodem choro consistentibus, ad eosdem canonicos verba exhortationis, ut tantis muneribus digno servitio responderent, habuimus; mandantes eisdem, ut in hujusce sacræ translationis memoriam, infra bimestre inscriptionem marmori incisam, verba, in tribus laminis in urna porphyretica inclusis exarata, continentem, apponendam curarent: interim vero pro debita Deo gratiarum actione per octo dies continuos integrum Davidicum Psalterium in tribus diversis horis distinctum, quotidie persolverent. Peracto demum sermone, ante altare oravimus et processionaliter cum DD. episcopis Lucerino, et Therulano, dictæque sacræ basilicæ canonicis, ad ejusdem secretarium accessimus, ubi, sacris depositis vestibus, huic terminum actioni imposuimus.

430 Quibus sic peractis, ad perpetuam rei memoriam, hanc nostram paginam, petitionis, decreti, elevationis, recognitionis, ostensionis,

repositionis, translationis, restitutionis, consignationis, sigillo nostro sub plumbo expediendam jussimus. Reliquum est, ut pro tam insigni beneficio, omnes cum omni humilitate benedicamus, et glorificemus eum, quem decet omnis benedictio, et gloria in secula seculorum. Confiteamur Domino in omnibus mirabilibus ejus, et cognoscat omnis caro, quoniam non defecerunt in diebus nostris miserationes ejus, qui quamvis, peccatis nostris exigentibus, visitavit nos in virga indignationis suæ, non tamen continuit in ira misericordias suas: lætati enim sumus pro diebus, quibus non humiliavit, annis, quibus vidimus mala, dum in afflictionibus nostris gloriosissimi apostoli sui Bartholomæi omni laude dignissimi præsidio munit, ipsiusque meritum, et intercessionum suffragiis protegit, ac defendit. Assiduus denique precibus ab eo postulamus, ut tanto Apostolo intercedente, a peccatis nostris faciem suam avertens, misereatur nostri, et respiciat nos, ac immittat timorem suum super gentes, quæ non cognoverunt eum, ut agnoscant, qui non est alius Deus, nisi Deus noster. Dat. Beneventi in secunda nostra provinciali synodo anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo octavo, die vero xv mensis Maii, Indict. vi, Pontificatus nostri Beneventani anno xiii, ordinationis vero nostræ xxiv.

431 Hactenus Bulla Eminentissimi. Qui plura de his cupit, adire potest Ephemerides P. Dominici Viva Societatis nostræ, qui rei gestæ interfuit, ac singula exacte narravit sermone Italico. Discet ex iis præsertim, quanta omnium, ac præ ceteris sanctissimi antistitis Ursini pietate, quanto populi cujuscunque conditionis concursu res tota fuerit peracta, quæ brevitatis causa prætermitto. Duo tamen, ad gloriam Sancti præcipue conducentia, nefas est præterire. Pag. 33 narrat, testatum sibi esse illustrissimum quemdam singularis æstimationis atque virtutis episcopum, vidisse se ex arcula marmorea, cum primum aperiretur... ingentem splendorem ex splendentibus ossibus egressum. Et tam certo, inquit, assererat, non fuisse oculorum hallucinationem, ut juridice cum juramento declarasset ad gloriam Sancti, si modestia ipsum non retinisset, prohibens mihi etiam ne nomen suum manifestarem. In memoriam hujus prodigii hos Viva adjecit versiculos:

Quæ nova fax oculis splendet, sacra lipsana monstrat.

Tunc polum spectris fallere posse putas?

Si quæ sunt reliquæ: pellit lux alma tenebras, Mens dubium posthac ponat, et urat amor.

432 Aliud pag. 41 narrat miraculum, cui pauca præmittit de tempore pluvio in serenum, cum supplicatio incederet, mutato; hoc modo: Non habuit infernus, quo turbaret tam bene ordinatam supplicationem: quin potius, ubi tempus et antea et postea perpetuo fuit pluviosum, die illo sol jam exul venit, ut spectator esset officiosus tanti triumphi. Studebat daemon alio modo funestare diem, quippe in magna populi pressura circa templum patrum Dominicanorum, ubi magnum erat theatrum cum altari pensili, filius Antonii Todisci, Joannes nomine, unius vix lustri infantulus, humi prolabitur, per cujus crus alterum agitur rota minor rhedæ, multis personis onustæ. Tolluntur in cælum clamores contra aurigam; ille, quo rem restitueret, vehementius loris restringit equos, ut velociter recedentes, rotam iterum per tenellum illud crus

agerent,

A agerent : cumque rursum excitati progredierentur, tertia etiam vice per illud transit. Creverunt parentum et clamores et planctus, putantium, se infantulum jam contritum inventuros.

crus pueri
illatum.

433 Verum Sanctus potens suum patrocinium, et in infernum dominium volens ostendere, ipsi pro munimine fuit : nam infans sublevatus, inventus est omnino incolumis, exiguo tantum livore in loco, quem rota tetigerat, apparente, ad gratiæ celestis testimonium, clamantibus tum omnibus : Miraculum ! miraculum sancti Apostoli ! qui a multis tum fuerat invocatus. De quo jam juridica informatio fuit instituta : et testati sunt omnes, tum seculares, tum reverendi admodum patres Dominicani, facti testes oculati, cum medici, et chirurgi, qui crus lividum observarunt, non potuisse id naturaliter contingere, nec sine evidenti miraculo : quod cælum voluit, ut authenticæ prodigio hoc, tamquam signo characteristico, ostenderet, hæc vere esse ossa illius Sancti, qui se amore Domini sui, pelle exui permisit. Hæc Viva, qui in miraculi memoriam hoc adjecit distichon :

B Ter pueri premit acta pedem rota ; nec terit ossa,
Sed pellem, Divi glubiti ut ossa probet.

CAPUT III.

An corpus S. Bartholomæi Romam translatum ?

§ I. Cultus Romæ : controversia Romanos inter ac Beneventanos de sacro corpore.

Cultus Romæ :
controversia
de corpore
diuturna.

Romæ magna veneratione coli S. Bartholomæum testatur Carolus Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro Romæ Christianæ ad diem xxv Augusti, ubi scribit, festum ejus grandi solemnitate, populique concursu, per octiduum celebrari in ecclesia Sancto dicata in Insula Lycaonia, seu S. Bartholomæi. De ecclesia hac Floravantes Martinellus in Roma sacra pag. 77 et seq. post duas alias S. Bartholomæi ecclesias memoratas, hæc scribit : Altare majus sustentatur quatuor columnis ophitinis. Ibidem labrum porphyriticum, cui imposita alba tabula marmorea pulcherrima. Intus S. Bartholomæi apostoli corpus spectabile. Paulus IV, cum dictum S. Apostoli corpus inter ruinas sui templi ob inundationem collapsi anno MDLVII repertum fuisset, illud magna et solemnī pompa ac supplicationibus in templum D. Petri comportandum curavit : quod postea Pius IV restitui mandavit, ut vidi in instrumento consignationis die xxvii Julii MDLX in archivo Vaticanæ basilicæ. Fruitur quoque (eadem ecclesia) sacro sancti Paulini episcopi Nolani corpore. . . Olim erat collegiata, ut ex lapide sepulchrali in ecclesia sancti Jacobi in Septimiano. Est titulus Cardinalis sub cura fratrum Minorum de Observantia. Hi auctores non minus Romæ indubitanter asserunt sacrum S. Bartholomæi corpus, quam illud Benevento tribuunt Beneventani. Hinc diuturna viguit controversia, numquam fortasse terminanda, Romanos inter ac Beneventanos, utri sa-

crum. S. Bartholomæi corpus possideant. Plurima hinc inde scripta, argumenta producta J. S. Egregiam pro Beneventanis hac de re dissertationem edidit anno 1636 Annibal Mascambrunus Stabiensis episcopus : alteram præcedenti prolixiorē anno 1694 in lucem dedit eminentissimus Cardinalis Ursinus, quam Italice reddidit aliquanto auctiorem Basilius Janellus anno 1695. Neque in Ephemeridibus, quas de translatione corporis jam relata scripsit Dominicus Vira Societatis nostræ, Beneventanorum causam neglexit.

435 Eruditis his dissertationibus, atque ipsa in primis reliquiarum recognitione, quæ argumentum est Beneventanis omnium maximum, sacri corporis possessio videri quibusdam possit abunde Benevento vindicata ; neque immerito victoriam cecinisse Pompeius Sarnellius episcopus Vigiliensis hoc epigrammate Janelli dissertationi præfixo :

Romanos pugna Beneventum distinet annis
Centum : sed tandem dat studiosa manus.
Bartholomæus adit Beneventum : pugna revixit.

Per tot sæcla ; manus det modo Roma suas.
Sed in nobis videri non debet, parte inaudita altera, neque ita visum est Emmanuelli Caietano Sousa, qui tom. 2 de Expeditione Hispanica S. Jacobi Majoris pag. 1229 ait, Sarnellium immerito cecinisse victoriam. Quia, inquit, pro Roma, insulaque Lycaonia prodiit Francisci Dini Dissertatio historico-critica de translatione, et collocatione corporis S. Bartholomæi apostoli Romæ in insula Lycaonia, seu vindiciæ Breviarii Romani adversus dissertationes episcopi Mascambruni, Marii Viperae vicarii capitularis Beneventani, aliorumque recentissimorum, ac decreta in concilio Beneventano coram eminentissimo, ac reverendissimo Vincentio Maria Cardinali Ursino archiepiscopo lata, quæ impressa fuit Venetiis typis Dominici Lovisæ anno MDCCI (imo 1700) in quarto. Et tantum abest, ut Roma dederit manus suas, ut Sarnellius sperabat, quin potius Clemens XI Pontifex Maximus silentium imposuerit eidem Cardinali Ursino, aliisque negantibus corpus S. Bartholomæi apostoli extare Romæ. Unde sarta tectaque remansit auctoritas Breviarii Romani id asserentis, et quod magis est, observationeque dignissimum, ipse Cardinalis Ursinus ad summum Pontificatum evectus, assumpto nomine Benedicti XIII, nullam mutationem fieri jussit in Romano Breviario, qui licet Pontificatum tenuerit usque ad sextum annum, fueritque Pontifex rerum ecclesiasticarum maxime sollicitus, nullique labori parcens in iis, quæ ad sacros ritus, ecclesiasticamque disciplinam spectant. Hactenus laudatus Sousa.

436 Verum, quod scribit silentium a Clemente XI impositum fuisse Cardinali Ursino, vix, aut ne vix quidem, fidem apud me obtinere potest. Primo enim neque verba Pontificis commemorat, neque tempus, quo silentium fuisset impositum. Secundo Cardinalis Ursinus ab anno 1698, quo absoluta sunt, quæ retulimus, omnia, jam siluisse videtur et nihil ultra movisse, cur igitur silenti silentium imponat Clemens Pontifex, creatus sub finem anni 1700 die xxiii mensis Novembris ? Tertio nihil de illo silentio majores nostri, similia diligentissime notare soliti, mihi reliquerunt, cum tamen alia minoris etiam momenti diligenter notata invenerim, maxime circa hanc controversiam, de qua Papebrochius aliquid

quibus tamen
silentium non
videtur impositum
fuisse Clementi XI.

necdum pro
Beneventanis
decisa.

E

F

AUCTORE
J. S.

aliquid in Vita S. Paulini dicere statuerat; prout dixit tom. IV Junii, anno 1707 impresso, pag. 233, sed nihil de hoc silentio. Quarto illustrissimus Franciscus Maria de Aste archiepiscopus Hydruntinus in Disceptationibus in Martyrologium Romanum Clementi XI dicatis, et Beneventi impressis anno 1746, pag. 389, controversiam hanc refert prolatis utriusque partis argumentis; qui, si silentium fuisset impositum, id scire debuisset et commemorare; at ne verbum quidem de silentio ibidem legitur; quin potius in partes Beneventanorum inclinatur, atque ita corrigi posse Romanum Martyrologium ait, si scribatur: Relatio sanctarum reliquiarum beati apostoli Bartholomæi, additis his: Quæ Beneventi et Romæ in insula Tiberina pia fidelium devotione honorantur.

ut Sousa asserit minus in scribendo accuratus.

137 Accedit quod prædictus Sousa alia quædam Operi suo inseruerit, quæ manifeste falsa sunt. Unum profero exemplum, ut et vera esse quæ dico, lector intelligat, et labem integerrimo viro adpersam, quantum possum, abstergam. Tom. 4 Expeditionis Hispanicæ citatæ pag. 878 ita scribit de Papebrochio nostro: Sed movere nos non debet Papebrochius, qui in Hispania nullius est auctoritatis, cum a supremis sanctæ Inquisitionis tribunalibus sint prohibita ea, quæ scripsit in Actis Sanctorum, non solum in nostra Lusitania, sed in tota Hispania. Hæc Sousa anno 1727: reliqua, quæ adjungit prætermitto, ut ad propositum nostrum non necessaria. Atqui Opera Papebrochii in Lusitania numquam damnata sunt: deinde ignorare non poterat, censuram contra Opera Papebrochii anno 1695 latam in Hispania, æquissimo judicio relaxatam fuisse anno 1745 ab eadem Inquisitione generali, decreto de hac re edito, quod videri potest tom. VII Junii pag. 34. Qua ergo seu æquitate seu veritate scribit anno 1727. Opera Papebrochii de Actis Sanctorum in Hispania et Lusitania esse prohibita? Hinc igitur, concurrentibus rationibus supra allatis, fidem habendam non existimo asserto per Sousam silentio.

Status controversiæ

138 Secutus itaque exemplum illustrissimi de Aste, expendam argumenta hinc a Beneventanis inde a Romanis allata, et si quid uni vel alteri parti favens invenero, fideliter sine ullo partium studio adjiciam. Verum, ut vis argumentorum melius innotescat, clare explicandum est, in quo sita sit controversia. In confesso est utrimque, corpus S. Bartholomæi fuisse Beneventi usque ad finem fere decimi sæculi. Illud ibidem permansisse contendunt Beneventani nec paucis, nec levibus nixi argumentis: abductum fuisse, Romamque translatum ad insulam Lycaoniam sive Tiberinam, affirmant Romani, et passim Germani scriptores, multis iidem rationibus, et auctoritatibus subnixi. De auctore tamen et tempore hujus translationis inter hos non convenit: quidam enim id tribuunt Ottoni II imperatori, quod et Baronio placuit in Martyrol. Roman. ad xxv Augusti, atque ita in Breviario legebatur olim: alii Ottonem III hujus translationis auctorem faciunt, uti hodieum habet Breviarium Romanum, quod et eminentissimus Baronius ad annum Christi 1000 num. 8 asseruit, prioris sententiæ auctores erroris insinulans. Franciscus Dinus, acerrimus Romanorum vindex, Ottoni II rem initio attribuit, verum ne de trecentis, quos jactat, auctoribus magnum cogatur detrachere numerum, in decursu omnes, qui pro Ottone III steterunt, ad suas partes trahit, quin et

aliquos, qui non minus Beneventanis favent, quam Romanis. Nunc videndum, quomodo pars quælibet suam sententiam explicet.

139 Beneventani aiunt, Ottonem III petiisse corpus S. Bartholomæi, cui cum nihil negare auderent, dolo usos fuisse majores suos, ne sacrum thesaurum amitterent, eique pro corpore S. Bartholomæi substituisse corpus S. Paulini Nolani episcopi: quo deinde comperto, Ottonem Beneventum cum exercitu rediisse, urbemque obsidisse; at re infecta abscedere fuisse coactum, Hoc Beneventanorum fundamentum ex Leone Ostiensi, infra citando. Romani vero quidam, qui Ottoni III translationem tribuunt, substitutionem corporis sancti Paulini non negant; verum adjiciunt, reversum Ottonem Benevento potitum esse, et corpus S. Bartholomæi etiam transtulisse. Prætersam fraudem omnino negant eorum aliqui. Qui autem Ottonem II translationis auctorem volunt, ita rem narrant: Otto, inquit, accepta clade, quod a Romanis et Beneventanis in pugna desertus esset, cum in Romanos animadvertere non auderet, iram in Beneventanos exercuit, nam imparatos, nihilque tale timentes adortus, urbem cepit, spoliavit, incendit, ac S. Bartholomæi reliquias Benevento ablatis, Romam transtulit, ubi et paullo post ex morbo obiit.

140 Jam vero, ut partium momenta melius expendantur; notandum est, non numero historicorum translationem vel affirmantium vel negantium, veritatem hujus historiæ investigandam esse, sed considerandum in primis quanta fide polleat, qui primus translationem vel asseruit vel negavit: neque hoc tantum, verum vel maxime unde hauserit, quæ literis mandavit, an non potuerit bona etiam fide scribere, quæ falsa erant, populari fama deceptus. Etenim cum neutra pars scriptores rei gestæ contemporaneos afferat, asserta utriusque partis ortum duxerunt ex fama et traditione populi: expendendum itaque quæ traditio appareat magis verisimilis, quænam melioribus rationibus sit suffulta. Non itaque ad examinanda hujus controversiæ momenta, omnes auctores, qui de ea scripserunt, adducam; sed utriusque partis præcipua fundamenta quanti valeant, quasque patiantur difficultates, expendam, unico veritatis, quantum possum, illustrandæ studio.

§ II. Præcipuum Beneventanorum fundamentum; sive Leonis Ostiensis relatio examinata, oppugnata, et defensa.

Beneventani tamquam Achillem pro se prima in acie collocant auctoritatem Leonis Mariscani Cardinalis et episcopi Ostiensis, qui in Chronico Casinensi lib. 2, cap. 24, prout nuper editus est inter Scriptores rerum Italicarum tom. 4, pag. 354, ita scribit: Hujus abbatis (nempe Joannis) anno tertio, qui est millesimus ab Incarnatione Domini, supradictus imperator Beneventum venit, et causa poenitentiae, quam illi beatus Romualdus injunxerat, abiit ad montem Garganum. Reversusque consequenter Beneventum, petiit ab eis corpus sancti

Leonis Ostiensis relatio

A cti Bartholomæi apostoli. Qui nihil tunc illi negare audentes, callide illi pro corpore Apostoli, corpus beati Paulini Nolani episcopi, quod satis decenter apud episcopium ipsius civitatis erat reconditum, ostenderunt, et eo sublato recessit tali fraude deceptus. Quod postquam rescivit, nimium indignatus; corpus quidem confessoris, quod detulerat, honorifice satis apud insulam Romæ recondidit: sequenti vero tempore, perrexit iterum super Beneventum, et obsedit eam undique per dies multos: sed nihil adversus eam prævalens, Romam reversus est. Unde vix ad sua reverti incipiens, mortuus est apud oppidum, quod nuncupatur Paternum. *Hactenus Ostiensis.*

et ejus auctoritas stabilis: 142 Leonis in hac historia auctoritatem magni faciendam his rationibus contendunt Beneventani: quia prius et omnium antiquissimus est, qui hanc litteris mandavit historiam: quia sinceræ fidei scriptor, suique temporis integerrimus, ut eum vocat Baronius: quia verisimile est, secretiora hujus facti documenta in Casinensibus scriniis exstis, dum scripsit Ostiensis: quia Matthæus Lauretus nihil in hac relatione mutandum duxit. Post quæ ita prosequitur Dissertatio Ursini: Confirmatur Leonis Ostiensis narratio ex immemorabili institutione festi S.

B BARTHOLOMÆI IN CAVA, quotannis celebrari consueti, Beneventi die iv Septembris, quod aliunde non effluxit, quam a Cava, in qua latuit B. Apostoli corpus, ne pia civium fraus, qua Otto III deceptus fuerat, detegeretur. Qui locus ad annum usque MDCLXXXVIII, quo terræ motus vi tota cum basilica subversus est, summa omnium veneratione habitus fuit. Hoc primum Beneventanorum argumentum præ ceteris diligenter expendendum est, ut pateat, quo illi fundamentum suam tueantur sententiam. Producam itaque primum, quæ Franciscus Dinus ad hoc respondit, quamvis majore verborum apparatu, quam rationum pondere tum hic, tum in tota sua Dissertatione, rem agere videatur.

Francisci Dini inepta. 143 Dinus itaque in Dissertatione historico-critica de translatione corporis S. Bartholomæi pag. 31 ad argumentum ita respondet: Leo e vivis excessit ad annum MCXVI: igitur historiam protulit cxxx annos post præmissam translationem, si hæc Othoni II juxta veriore, probatissimamque opinionem tribuatur, ut nec contemporaneus, nec certe primus censi possit, cum ad eam ætatem esset in humanis Otho anno MCXXXVIII episcopus renunciatus teste Vossio, qui plura aggerat de Othonis Frisingensis fide, et auctoritate. Verumenimvero in limine responsionis sue gravissime offendit Dinus, et forsitan non inepte hinc colligunt eruditi, eum nihil adversariis velle concedere, sive verum id sit, sive falsum. Quæ enim hæc ratiocinatio: Leo obiit anno 1116, id est annis 22 antequam episcopus creatus sit Otto; ergo Leo non scripsit ante Otonem? Hoc tamen est ipsum Dini ratiocinium; etiamsi verum esse concederemus Leonem ante annum 1116 non esse mortuum, de quo, licet incertum sit, vitiligare non lubet. Nam manifestius est, quam ut prudenter negari vel debeat vel possit, Leonem Ostiensem Ottone Frisingensi, mortuo anno 1159 judice Bellarmino de Script., pag. 342, vel 1158, secundum Labbei Chron. ad illum annum, scriptorem esse antiquiorem. Primus itaque hujus historiæ scriptor est Leo Ostiensis, sed non contemporaneus, qui tamen non scripsit 130 annos post rem gestam, ut perperam asserit Dinus, cum ante mortem Chronicum

suum exaraverit.

144 Deinde Dinus multa accumulât in Leonem Ostiensem parum æqua, multa quibus ostendere nititur Leoni Ostiensi hæc esse supposita, neque veretur adulationis dicam, an imposturæ, crimen imponere integerrimæ famæ antistiti; pag. 33 ita scribens: Igitur Leo a pueritia in Cassino oblatas a vulgo accolarum deceptus, ut principi populo adularetur, ne provinciam tanto munere orbatam fateretur, translationem negare adortus est. Modestius vellem scripsisset Dinus de Leone Ostiensi, de quo bibliographi passim non male sentiunt. Ne autem multorum accumulare oporteat testimonia: unum pro omnibus audi Muratorium, qui ejus Opera nuperrime recudit inter Scriptores Italiæ tom. 4, in Præfatione ad Chronicon Casinense pag. 153 de eo loquentem: Quod est, inquit, ad Chronicon monasterii Casinensis, cujus nunc novam editionem damus, omnium, eruditorum calculo Opus maximi faciendum est tum quod complectitur res celeberrimi istius cænobii ab ipsius sancti Benedicti fundatoris Vita, . . . tum etiam quod Leo magnæ gravitatis et auctoritatis vir ad ipsum conscribendum simul E archivo Casinensi, aliisque antiquitatis venerandæ monumentis est usus. Hisce auctoritatem Leonis satis vindicatam existimo contra dicteria Francisci Dini, quæ alioquin parum sunt probabilia. Cur enim Beneventanis potius adulari voluisset Leo, quam Romanis, qui priusquam Chronicon suum exararet in Romani Pontificis obsequio occupatus erat, ut ipse testatur in Prologo pag. 244, et plura sperare poterat a Romanis quam a Beneventanis? Nihilo validiora sunt, quæ de interpolatione et mutilatione Chronici Casinensis subtexuit Dinus, ut probaret hæc Ostiensis fuisse deinde adjecta. Nam, quamvis Chronicon toties recusum sit, atque ad fidem Mss. codicum exactum, numquam hæc historia fuit prætermissa, numquam dubitatum, opinor, ab aliquo editore, quin hæc vere esset Leonis. Quod demum ait Dinus, Ostiensem in his ab omnibus deseri, falsum patebit ex dicendis, cum multi quidem ei refragentur, sed nec pauci consentiant. Reliqua Dini dicta contra Ostiensem prætereo, quod nihil præterea afferat, quo se expediat: atque ad alia quædam contra Leonis auctoritatem argumenta transeo, quæ unico veritatis investigandæ studio fuere proposita.

145 Miserat Eminentissimus Cardinalis Ursinus Dissertationem suam ad majores nostros, hortatus etiam, ut, siquid circa illam controversiam haberent dubii, id libere expromerent. Fecit id Janningus primo circa quædam, quæ ad templum S. Bartholomæi spectabant, ad quæ ita respondit eminentissimus, ut omne circa punctum illud sibi dubium exemptum fateretur Janningus. Verum, alia missa epistola, difficultates proposuit magis urgentes, circa auctoritatem, aut potius relationem Leonis Ostiensis, de qua agimus. Omnes autem ipsius rationes eo fere tendunt, ut ostendat, verisimile magis esse, Beneventanos deceptos fuisse per suos, qui ne civium Beneventanorum indignationem et odium incurrerent, hujus fraudis famam spargere in vulgus poterant, quam deceptum fuisse imperatorem, quem sine gravi periculo decipere non potuissent. Hæc itaque argumenta per modum dubiorum eminentissimo Ursino proposita, et in scriniis nostris serrata, ipsis Janningi verbis erudito lectori hic exhibebo. Et responsum Benevento missum fideliter subteram, ut, quantum tribuendum

AUCTORE
J. S.
et iniqua in
Ostiensem
responsio:

F
argumenta
alia conera
hanc narra-
tionem.

AUCTORE
J. S.

*buendum sit relationi Ostiensis, lectoris permit-
tatur arbitrio. Epistola Janningi Roma, ubi
tunc ipse degebat, missa vii Novembris 1699, sic
habet :*

EMINENTISSIME PRINCEPS, REVE-
RENDISSIME DOMINE.

ex epistola
Janningi ad
Ursinum :

Ex quo non ita pridem, imperio potius Do-
minationis vestrae, quam sponte mea, expo-
nere ausus fui quiddam dubitationis super trans-
latione corporis S. Bartholomæi apostoli ; cui
mox a Dominatione vestra abunde satisfactum
fuit : recurrit identidem animo aliud quidpiam,
quod tunc etiam tetigi obiter ; et hactenus me
sollicitum habet ; quid respondere possim, aut
debeam, si quis Romanus civis, opinionis, ac
traditionis suæ urbis tenax, ut sit, negare per-
geret, corpus S. Bartholomæi superesse modo,
aut fuisse Beneventi post annum Christi millesi-
mum ; sustinens pro suo in patriam amore, cor-
pus illud anno millesimo vere translatum fuisse
ab Ottone III imperatore Romam, ibidemque
B hodieum in veneratione esse. Ut probet, alle-
gabit ipsam, quam convincentem putat, Romanæ
urbis traditionem.

traditio Be-
neventana,

447 Opponere quidem hic ego possum tradi-
tionem contrariam Beneventanorum ; atque etiam
addere ex Leone Ostiensi, traditionem Romano-
rum falso niti principio. Cives quippe Beneven-
tanos prædictum imperatorem, corpus S. Bar-
tholomæi apostoli petentem, callide decepsisse ;
atque ei pro corpore S. Bartholomæi apostoli,
tradidisse corpus S. Paulini episcopi.

ex qua scri-
psit Ostien-
sis,

448 Verum quid opponam, haud scio, si
Romanus idem contendat, traditionem Bene-
ventanorum potius niti falso principio, quam
traditionem Romanorum : et Leonem Ostiensem,
ex tali Beneventanorum traditione scribentem,
nihil traditioni addere auctoritatis, aut fidei ma-
joris.

fraude nixa :

449 Principium quippe, dicet Romanus ille,
quo nititur traditio Beneventana, corpus sancti
Bartholomæi mansisse Beneventi, est sola relatio,
et prætensa infidelitas illorum, qui reliquias im-
peratori tradentes, eum decepsisse perhibentur.
Aliunde enim sciri non potuit, deceptum fuisse
imperatorem, quam ex illis ipsis, qui decepe-
runt : cum nemo alius id scire potuerit. Prin-
cipium autem, quo nititur traditio Romana, est
auctoritas imperatoris, qui certo scitur, Bene-
venti existens, petiisse corpus S. Bartholomæi ;
et fidelitas proborum virorum (tales etenim cre-
dendi sunt, nisi probentur fuisse mali) qui con-
sentientes, certe visi consentire, petitioni impe-
ratoris, tradiderunt ei reliquias, utique quas
rogati ab ipso fuerant, quasque nemo bonus su-
spicari potest alias fuisse.

deceptio im-
peratoris pe-
riculosa,

450 Similiter quid opponam Romano, si per-
gat porro querere ex me ; quo pacto cives Be-
neventani, qui nihil tunc imperatori negare au-
debant, uti loquitur Ostiensis, ansi fuerint
ipsum decipere ? An deceptio illa non erat peri-
culosæ plenum opus aleæ ? An non erat inju-
riosa majestati casarea ? An erumpere non pote-
rat facile ? Quid si erumpebat ? Nonne secum
trahebat ruinam publicam civium, et civitatis ab
imperatore, juvene, bellicoso, armato, et irritato
inferendam ?

difficilis,

451 Quid opponam, si deinde quærat ; quo-
modo potuerit imperator decepti, cui præsentem,
et videnti reliquias fuerunt traditæ in ipso epi-

scopio, uti testatur ipse Ostiensis ? An tam ob-
scuro loco et negligenter habebant cives Be-
neventani venerabile sancti Apostoli corpus, et
carum sibi pignus, ut dignosci non posset ; aut
nesciretur passim, etiam ab imperatore, qui il-
lud petebat ; et ab aulicis ejus, sagaci hominum
genere, ubi conditum servaretur, et a fideli po-
pulo honoraretur ?

452 Si quærat 3, quinam cives Beneventani,
cujus Ordinis, aut gradus, quam multi, aut
pauci, deceperint imperatorem, aut conscii fue-
rint deceptionis faciendæ ?

453 Si quærat 4 ; quo pacto possint excusari
deceptores illi, a temeritate, infidelitate, im-
pietate, et sacrilegio ? A temeritate quidem,
qua, decipientes imperatorem, exposuerunt se
et civitatem suam periculo ruinæ ? Ab infideli-
tate vero, qua, quod signis promittebant, et
monstrabant se daturus imperatori, non dede-
runt ? Ab impietate autem et sacrilegio ; dum
S. Paulinum, corpus ejus sub nomine S. Bar-
tholomæi alienantes, privant omni illo cultu,
et veneratione, quibus deinceps a fidelibus in
corpore suo honoratus fuisset : atque tantundem
faciunt, acsi corpus ejusdem S. Paulini e mun-
do eliminarent, deleta inter homines memoria
ejus ?

454 Si quærat 5, qua ratione eximi culpa pos-
sit archiepiscopus Beneventanus, cujus scitu, et
consilio, si credimus Ostiensi, imperator decep-
tus fuit ?

455 Si quærat 6, quam prudenter credere
cives potuerint deceptoribus imperatoris ; qui
dicentes se imperatorem decepsisse, latebantur
ipsi, et annuntiabant civibus, se deceptores esse ?
deceptoribus autem notis, quam prudenter cre-
ditur ?

456 Si quærat 7 ; an qui deceperunt, ut
prætenditur, imperatorem Romanum, et qui-
dem in rebus sacris, et cum periculo præsentem
superventuræ ab illo vindictæ in caput suum, et
totam civitatem : an illi scrupulo sibi duxerint,
decipere cives suos, a quibus nihil propterea ti-
mere debebant ; imo sperare etiam præmium,
laudem, et applausum poterant ; si decipiebant,
persuadentes ipsis, non esse datum imperatori
corpus S. Bartholomæi, quod datum erat : si
vero non decipiebant, timere sibi debebant, p
propter ablatum corpus S. Bartholomæi, saltem
indignationem civium, si non et gravius aliquid
ab inconsiderato, et præcipite vulgo ?

457 Si quærat 8 ; an non multo facilius fue-
rit persuadere populo, tunc, cum reliquias tra-
debantur, absenti ; et quales traditæ essent,
ignoranti ; non fuisse traditum imperatori cor-
pus sancti Bartholomæi : quam imperatori cum
suis præsentem, et omnia inspectanti, non tra-
dere corpus illud, quod petierat, ac unico desi-
derabat ?

458 Si quærat 9, quomodo persuadere sibi
possint Beneventani, deceptum fuisse imperato-
rem, et non se, cum prætensi deceptores tunc
saltem, quando imperatori reliquias tradiderunt,
censebantur adhuc veri, et fideles : at vero,
quando civibus suis dixerunt se imperatorem de-
cepisse, jam constabat improbos, atque infideles
esse ?

459 Si quærat 10 : an non magis debeant
opinari, et credere cives Beneventani, se a de-
ceptoribus illis deceptos fuisse ; quam cupiant
credere, et credi, deceptum ab iis fuisse impe-
ratorem : præsertim cum deceptio civium in ca-
sa

A su praesenti minus crimen sit variis ex capitibus, quam sit deceptio imperatoris?

*Quid fuerit
utilius, et
gloriosius
Benevento.*

160 Si quaerat 41, an operae pretium fuerit Beneventanis, per tot discrimina, malasque artes perdere, cum conscientia proborum viro- rum, sanctissimi et celeberrimi episcopi cor- pus unum. ut aliud S. Apostoli retineatur? Si quaerat denique 42, quid gloriosius Beneventa- nae civitati sit, ipsam, ut beneficam, et bene meritam de imperatore Ottone tertio, ac Ro- mana urbe, carere corpore S. Bartholomaei; quam per fraudem illud sibi retentum contende- re?

*Responsum
Benevento
missum:*

161 *Responsum Benevento missum die xi Junii 1700, hoc prae notatum titulo:* Responsio ad solitas, doctasque objectiones Adm. Rev. Patris Conradi Janningi e Soc. Jesu adversus Bene- ventanorum traditionem super existentia corporis S. Bartholomaei apostoli Beneventi; *ita sonat.*

*traditio Bene-
ventanorum
probata*

162 Antequam responsum delur dubiis, tam ingeniose propositis, duo firmanda sunt puncta, e quibus illorum opportuna pendet solutio. Pri- mum id est, quod Beneventanorum traditio longe a Romanorum traditione distat. Pro pri- ma etenim plura concurrunt consuetudines, ac fere inenodabilia argumenta, quae eandem credibi- lem reddunt: secus vero pro secunda. Suffi- cit Dissertationem typis editam percurrere, ut hoc pro certo habeatur. Primo pro Beneventana traditione affertur bulla Leonis IX de anno MLIII, et altera Stephani item IX de anno MLVII, asserentes in S. ecclesia Beneventana pretiosissi- mum corpus beatissimi Bartholomaei requiescere. Hoc itidem habetur in bullis Clementis VI anni MCCCXLVII, Bonifacii IX MCD, et aliorum Ro- manorum Pontificum. Et haec abbatem Ughel- lum tom. VIII, col. cx Ital. sacrae, Romae tunc typis excudentem, et oppositam prius sectantem sententiam, ad se plene victum declarandum coe- gere. Secundo habetur auctoritas Leonis Card. Ostiensis, qui eodem saeculo scripsit, quo Otho III imperator sacrum corpus a Beneventanis habitum transtulit. Et cardinalis Baronius, licet his adversetur, tamen Ostiensem sinceram fi- dei scriptorem, sui temporis integerrimum praedi- cat. Lauretus, qui exacte cribravit nonnulla illius saeculi gesta, et a praefato auctore enarra- ta, licet nodum in scirpo quaesisset, nihilomi- nus nihil prorsus hac in re adnotavit. Imo archiepiscopus de Nuce, qui toto pectore Laureti opus impugnavit, in hoc eum oppugnare non est ausus. Tertio habetur Historia Eadmeri in illa Dissertatione legenda. Quarto Ladislai regis atte- statio anni MCDXIV. Quinto Martyrologia Usuardi, Wandelberti, Florentinorum, ac Beneventanum in medium efferuntur.

*fortis argu-
mentis, et re-
cognitionibus,*

163 Verum enim vero praeter ceteris pondus ob- tinet suum provinciale concilium, anno MCCCXXXVIII celebratum, in quo Fr. Arnaldus de Brusacco archiepiscopus, Benedicti XII Pontificis maximi fa- cultate, ad antiquam, et vere augustam basilicam, anno MCDLXXXVIII terrae motus causa dirutam, cor- pus gloriosissimi Apostoli transtulit, recognitum prius, ac in aerea urna recunditum, ac nuper anno MDXCVIII aperta. Et si duabus plumbeis la- minis in urna repertis lumen adjiciatur, ac pe- tiolis spinarum, et sassulis cum sacris ossibus inventis, tum etiam si perpendatur, quod non fuerint reperta inter haec lipsana ejusdem Sancti brachia, cum sit compertum, quod unum Carpineti colatur, dono datum a Bernardo Leoduni comitis Pennae filio anno CMLXII; alterum vero Cantua-

riae, Immae Anglorum reginae dono datum ab Al- phano III nostro archiepiscopo anno circiter MXVII. Tum etiam si habeatur ratio varietatis litterarum, seu characterum, qua nomen Apostoli erat scri- ptum, nempe Latinis literis in lamina antiqua apposita, cum e Liparitana insula huc advenit urna, et Longobardis in altera, cum dictus archiepiscopus de Brusacco in citato concilio anno MCCCXXXVIII, sacrum corpus recognovit, nulla major probatio ad finem, moralem rei, hucusque sedulo perquisita, evidentiam habendi, desideranda vi- detur.

164 Altera vero ex parte pro Romana tradi- tione affertur dumtaxat Othonis Frisingensis au- ctoritas, qui anno MCLVIII ex humanis profectus est, quique scripsit: « Tradunt Romani, se cor- pus D. Bartholomaei habere: nec Romae haberi asseruit.

*praeter Romano-
rum,*

165 Ex quo clare dignoscitur, quodnam di- scrimen intercedat inter auctoritatem Ostiensis, qui eodem saeculo traditionem Beneventanorum scripto consignavit, et illam Frisingensis, qui sequenti saeculo Romanorum dicta conscripsit il- lis verbis: « Tradunt Romani » cum evidenti errore in re, in persona, et in tempore. Sed quid de Roberto de Monte dicendum? Hic poe- ta magis, quam historici munus, ac formam exhi- buit. Refert enim quamdam Tyberis inundatio- nem anno MCLVII, cujus nemo unus memoriam posteritati commendavit. Scribit insuper S. Apo- stoli corpus fuisse integrum inventum, excepta pelle, quae remansit Beneventi. Et quomodo in- tegrum reperiri poterat corpus, si tot corporis reliquiae in variis orbis partibus distributae ha- bebantur? Quisnam umquam Apostoli pellem Be- neventi extitisse asseruit? Huc ossa tantum translata fuere, quae Theodorus monachus in Li- paritana insula non sine miraculo collegerat, ubi a Saracenis in psamathone, seu sabulo fuerant dispersa. Praeterea Frederici I imperatoris aucto- ritas habetur. Verum quam sit haec nullius aris, ac momenti, ex citata Dissertatione plura menda, quam verba eandem continere clare liquet. Quod vero majus pondus portendit, ex Romanis Bre- viario, ac Martyrologio effertur. Attamen in utro- que fuit hoc additum, praeterito saeculo occidente, juxta Romanam fidem, ex supradictis conjecturis desumptam. Legatur, quod dicitur super hoc, in eadem Dissertatione, et liquido constabit fun- damenti imbecillitas; et firmatum remanebit primum punctum, nempe, quod longe magis sint solida, ac valida argumenta credibilitatis, quae in favorem Beneventanae traditionis mili- tant.

*cujus preci-
pua funda-
menta refu-
tantur.*

E

F

166 Secundum punctum decernendum id est, nempe quod licite potuerint Beneventani, eo- rum archiepiscopi accedente consilio, fraudem illam obducere eodem prorsus modo, quo li- citissime in casu, quo per vim ingenti baccatus pyropo exhibendus est annulus, pyropus in ame- thystum, et in vitrum adamas vertitur, ut qui annulum rapere exoptat, decipiatur. Et certe ac- cidere potuit fraus absque mendacio, infideli- tate, sacrilegio, temeritate, ac injustitia, et absque eo, quod ulla prorsus laederetur virtus; imo laudabili sagacitate, ac solertia, perinde ac deceptus se tantum fraudem merentem, non qui- dem deceptorem, qui suas partes solerter exolvit, doleret.

*Fraus Bene-
ventanis fuit
licita:*

167 Equidem primo a fraude exulavit menda- cium, cum licite potuerint adhiberi aequivo- cae voces, et ambiguae. Nulla infidelitas impe-

*ac sine men-
dacio et sa-
crilegio;*

ratori.

A ratori exhibita, sed potius fidelitatem magistratus et archiepiscopus civibus exhibuere, dum imperatori minime erant obstricti, nec ulla præcessit promissio. Civibus se fideles exhibere debebant totis viribus, tantum thesaurum custodiendo : eumque hac fraude prorsus licita optime custodiere. Nullum adfuit sacrilegium, quia cultui verum corpus exposnere; nec debitum cultum corpori S. Pontificis Paulini debitum sustulere, illud pro corpore S. Apostoli tradentes; quia in votis habuere fraudem aperire post imperatoris discessum, prout effecerunt, urbem prius munientes, ut decepti imperatoris iram evaderent, ac vires. Et quod ita se res habuerit, optime ex citato Ostiensi lib. 2, cap. 24, post factum immediate scribente, elicitur in illis verbis : « Quod postquam (imperator) rescivit, » nimium indignatus, corpus quidem confessoris, » quod detulerat, honorifice satis apud insulam » Romæ recondidit. » Igitur Beneventani non retinuerunt Apostoli corpus, ut semper additum haberent, sed ut publice exponerent venerationi post imperatoris discessum, et amoto illud amittendi periculo; et sic quo tempore patefacere licebat Apostoli corpus retinuisse, tunc etiam S. Paulini corpus exhibuisse patefacere; ac proinde ejus loci, ubi ipsius S. confessoris corpus coli debuisset, universum orbem redderent certiorum.

temeritate et injustitia. 468 Procul fuit temeritas, dum tali modo tradiderunt, ut fraudis aperitio esset difficilis : et cum tandem aliquando esset aperta, muniti cæsaris iram eluderent, prout realiter immediate contigit, dum fraude aperta, imperator indignatus, illatam sibi ulturus injuriam : « Sequenti tempore (sunt verba prælaudati Ostiensi, » ubi supra) perrexit iterum super Beneventum, » et obsedit eam undique per dies multos : sed » nihil adversus eam prævalens, Romam reversus est. » Tandem injustitiæ notam evaserunt, aliamque labem, qua maculari possent cives, vel reddi posset fraus laude non digna. Et si omnes uno ore, ac exquisitis laudibus Judith extollimus, ac convestimus, eo quod sua fraude, licet periculosa, tantam populo attulerit utilitatem; quare Beneventanum magistratum laudibus debitis exspoliabimus, cum fraude tam perspicaci Benevento non fabulosum servaverit paladium? Firmatis itaque duobus præmissis punctis, facilis videtur duodecim propositorum dubiorum solutio.

Responsio 469 Itaque quoad primum, ubi dicitur. « Principium, quo nititur traditio Beneventana, » corpus S. Bartholomæi mansisse Beneventi, est » sola relatio, et prætesa infidelitas illorum, » qui reliquias imperatori tradentes, eum decepisse perhibentur. Aliunde enim sciri non potuit deceptum fuisse imperatorem; quam ex illis ipsis, qui deceperunt : cum nemo alius id scire potuerit. Principium autem, quo nititur traditio Romana, est auctoritas imperatoris, qui certo scitur Beneventi existens » petiisse corpus S. Bartholomæi; et fidelitas proborum virorum (tales etenim credendi sunt, » nisi probentur fuisse mali) qui consentientes, » certe visi consentire, petitioni imperatoris, tradiderunt ei reliquias, utique quas rogati ab ipso fuerant, quasque nemo bonus suspicari potest alias fuisse. »

ad primum 470 Respondetur, verum esse, quod tam Beneventanus, quam Romanus traditionibus suis se tuentur, sed non æqua lance decertant; dum

credibilitatis motiva, quæ in favorem Beneventanæ traditionis militant, excellunt ea, quæ pro Romana belligerant traditione. Eodem prorsus modo, quo Catholicus, schismaticus, Turca, et Hebræus eorum fidem astruunt in Verbo Dei scripto, et tradito. Attamen alia sunt motiva credibilitatis, quæ Catholicum muniunt, et quæ alios; ideoque solus Catholicus non decipitur. Verum est, quod Ostiensis Beneventanorum scribens traditionem, nullum pundus directe adjicit ei, quod est credendum; cum tantum credere debeamus magistratui, piam fraudem se commisisse asserenti. At sicuti credibilitatis nostræ fidei motiva nullum addunt directe pondus ei, quod credendum est, cum Deo loquenti tantum sit credendum, reddunt tamen ad evidentiam credibile, Deum locutum fuisse : ita Ostiensis relatio credibilem reddit illam, quam se commisisse fraudem testatam voluit magistratus.

471 Beneventana traditio roboratur bullis tot Pontificum illis temporibus propinquorum, et forsitan tunc temporis viventium : stipatur ab Ostiense auctore non tantum probatissimo, sed Italo, et coævo : per totum orbem Catholicum in tot Martyrologiis fuit decantata : item recognita a viris summæ æstimationis, sanctimonie causa vel dignitatis, qui vel Beneventi sacrum Bartholomæi corpus religiose visitarunt, vel reliquias habendas curarunt; et, quod caput est, oculato testimonio duorum provincialium conciliorum visa, et comprobata est illius veritas, adeo ut prudenter dubitari nequeat. Contra Romanam traditionem ininitur assertione scriptoris non coætanei, sed exteri, adeoque rerum Italarum inscii : solo edicto imperatoris excommunicati, et judicis incompetentis : Actis apocryphis Lateranensis concilii, et quæ Romano Breviario post sex sæcula, tantisque adhibitis mutationibus, vix, ægreque fuit inserta. Traditio Beneventana una semper, et eadem per viam regiam hactenus incessit, et impræsentiarum incedit. Romana vero contradictionum inexplicabili labyrintho sese involvit, dum asserentes Romani, D. Paulini corpus Romæ quiescere, suppositionem unius corporis pro alio tacite fatentur, cum nulla habeatur memoria translationis corporis S. Paulini Romam, quod procul dubio Beneventi quiescebat, a Sicardo V Principe translatum. Neque hoc affirmari potest, nisi mediante suppositione a Beneventanis relata. Non itaque dicatur : Principium, quo nititur traditio Beneventana, est sola relatio, et infidelitas deceptorum : etenim respondetur, niti hac relatione, circumvallata tot signis credibilitatis, quæ illam innegabilem reddunt, dum Romana nititur tantum relatione imperatoris, et solidis credibilitatis motivis destituitur. Addimus Beneventanæ traditioni fidem adhiberi non eo tantum ex capite, quod eam innocentis fraudis auctores deposuerint; verum etiam quia cum vix imperator abiisset, aperientes fraudis telam, claris signis ostenderint, Beneventi remansisse corpus Apostoli, idem prorsus, quod prius colebatur; alias iram non contraxisset imperator, nec sequenti anno Beneventum injuriam ulturus rediisset. Contra Romanam traditionem nullam meretur fidem, quia licet ab initio deposuisset imperator se D. Apostoli corpus recepisse : illo deinde se a Beneventanis illud declarante, eo quod sibi D. Paulini corpus pro corpore Apostoli tradiderint, et creditibus Romanis se habuisse in Othonis persona S. Paulini corpus, clare inferitur (pauca verba.

eaque

A *caque non necessaria hic omisi*); eorum traditionem adulterinam habendam esse, ac depravatam. Advertatur demum traditionis Romanæ auctorem esse imperatorem deceptum, et rei ab altero gestæ testem : auctores Beneventanæ traditionis esse ipsosmet principales, qui rem ab ipsis gestam deposuerunt; et archiepiscopum, cui ejus canonicum facultatem præbet testandi, ac authenticas reddendi sacras reliquias, et viros cordatos Beneventanos, qui in hoc facto se piissimos exhibere, ac prudentissimos : piissimos, dum innocenti astu corpus S. Patroni servarunt : prudentissimos, quia specie cæsaris voluntatem foventes, eumque verbis lactantes, ipsius iræ se minime dederunt; cæsarem factis veneno imbuerunt *, ac cives, tunc impotentes, utpote inermes ad eorum tutelam tuendam innoxios servarunt : et cum in periculo versarentur, vel in cæsaris iram incidendi, si corpus negarent; vel magnum thesaurum amittendi, si vere traderent; scylla, et charybdi superatis, media via optatum portum tenuere.

* i. e. fefellerunt.

ac secundum.

B 172 Ad Secundum quæsitum : « Quo pacto » cives Beneventani, qui nihil tunc imperatori » negare audebant, uti loquitur Ostiensis, ausi » fuerint ipsum decipere? An deceptio illa non » erat periculosa? plenum opus aleæ? An non » erat injuriosa majestati cæsareæ? An erum- » pere non poterat facile? Quid si erumpebat? » Nonne secum trahebat ruinam publicam ci- » vium, et civitatis, ab imperatore juvene, » bellicoso, armato, et irritato inferendam? » Respondemus, quod ideo deceperunt, quia non valebant ei tunc se opponere, prout in more positum est cum eo, qui vim infert. Verum est, quod fraus subiacebat periculo, quod posset aperiri : sed periculum erat valde remotum, cum ad secretum custodiendum quælibet prudens, ac solers cautio fuisset adhibita. Et cum erat aperienda fraus, civitas prius optime fuisset vallata, ita ut imperatorem iratum illudere potuisset, prout illuit. Itaque prudentiæ effectus fuit licita fraude injustam vim eludere, cum tunc nullum præsentissimum esset remedium. Imo magnæ fuit fortitudinis, ac magnanimitatis trophæum, non resilire ob metum alicujus valde remoti periculi. Addatur, quod Beneventani universe nihil imperatori palam, et aperta facie negare audebant; attamen a perpetranda fraude neque archiepiscopum, neque paucos prudentes removit ulla consideratio; ab omni enim periculo tutos illos reddebat paucorum rei consociorum integritas, et secretum inviolabile, quod rei complices promittebant. Itaque Beneventani collective accepti non ausi sunt negare : distributive dissensi sunt, et negavere. Hinc eruitur, possibile fuisse suppositionem unius sacri corporis vice alterius peragere absque datæ fidei defectu; neque materialiter, etiamsi Beneventani S. Apostoli corpus spopondissent; cum necesse minime fuisset, quod identice, qui promiserant, hi fraudem adhibuissent; cum hi duo actus a pluribus peragi potuissent. Sed etsi materialiter fidei defectus intercessisset, formaliter non intercessit, ut dictum fuit, dum promissio, utpote metu extorta, nullæ obligationis erat obnoxia. Nec referunt Historiæ, imperatorem petiisse a Beneventanis juramentum, quod non esset ab eis decipiendus; adeoque ob reverentiam Numinis invocati, fidei servandæ obligationem contraxissent. Imo eadem petentis magnitudo, qui sua innixus potentia, ac majestate nihil sibi posse, aut debere negari existi-

mabat, reddit verisimile, quod extraordinarias non adhibuerit cautiones, nec ullum curaverit juramentum.

173 Additur : « Quomodo potuerit imperator » decipi, cui præsentem, et videnti reliquias fuerunt traditæ in ipso episcopio, uti testatur » Ostiensis? An tam obscuro loco, et neglige- » genter habebant cives Beneventani venerabile » S. Apostoli corpus, et carum sibi pignus, ut » dignosci non posset, aut nesciretur passim » etiam ab imperatore, qui illud petebat, et ab » aulicis ejus, sagaci hominum genere, ubi » conditum servaretur, et a fideli populo hono- » raretur? » Primum respondetur, quod Ostiensis minime dicat, in episcopio datas fuisse imperatori reliquias, sed tantum : « Callide illi pro » corpore Apostoli corpus B. Paulini; quod satis » decenter apud episcopium ipsius civitatis erat » reconditum » ostendisse, et eo sublato recessisse tali fraude deceptum. Præterea quid tam facile, quam tradere in urna oclusa corpus alterius Sancti pro altero? Ad finem illudendi cæsarem, ejusque aulicos salis, superque erat conventio magistratus, qui in re tanti momenti secreto se fidelissimum subiciebat. Modus in hoc facto adhibitus infertur ex hoc, quod in narrata Dissertatione dicitur vigere Beneventi traditio vetustissima celebrandi pridie Nonas Septembris festum S. Bartholomæi in cavea, ubi Apostoli corpus fuit oclusum, ne pia fraus ab imperatore aperiretur. Et hic sacer locus a Beneventano populo intus S. Apostoli basilicam, anno MDCLXXXVIII dirutam, colebatur. Pro facili habetur, quod magistratus in hac cavea sacrum corpus recondiderit, et in loco, ubi prius colebatur, consilio et consensu archiepiscopi, noctu in eodem loco, et vase seu lipsanoteca, S. Paulini corpus reposuerit, eo adhibito modo, ut nemo fraudis odorem hauserit : et post imperatoris discessum non solum archiepiscopus, et magistratus ostenderint Beneventanis, quod sapienter peregerant, sed debitis, ac indubitatis signis deceptum ostenderint imperatorem. Nec est credibile, archiepiscopum, et magistratum potuisse decipere cives, dicendo imperatorem decepisse, absque eo quod deceperint imperatorem. Poterant equidem absque culpæ labe illudere imperatorem, qui thesaurum non suum vi suum volebat; at absque culpa cives decipere non valebant, eis negando sacri corporis traditionem imperatori factam. Ideo est tantum credibile, quod traditio affert, nempe imperatorem deceptum fuisse, non cives; eo vel maxime, quod imperator fraudem noscere non poterat; cives vero nullo negotio valebant cognoscere, an fuissent decepti, circumstantias, eaque omnia, quæ veritatis tutos ipsos reddere potuissent, perpendentes.

quomodo. potuerit decipi imperator?

E

F

174 Ad tertium quæsitum : « Quinam cives » Beneventani, cujus ordinis, aut gradus, quam » multi, aut pauci deceperint imperatorem, aut » conscii fuerint deceptionis faciendæ? » Respondetur prius supponendum esse, quod in hujusmodi rebus evenire solet, nempe quod pauci e magistratu, consulto tantum archiepiscopo, deceptionis conscii fuerint. Nec est verisimile, quod omnes cives fraudem callerent, quia fraus perdifficile abdi potuisset, ac tegi. Ergo dici debet, quod fuerint conscii ii tantum, qui civitatem regebant, et quibus imperatoris petitio fuit directa. Hi quippe, qui probatæ fidei, magnæ probitatis, ac prudentiæ erant, pro certo arcanum operuissent usque eo, quod operire fas

ad tertium.

esset:

A esset; et poterant exinde testes idonei, et opportuno in numero coram archiepiscopo haberi, cum post cæsaris discessum divulganda erat suppositio corporis S. Paulini pro corpore S. Bartholomæi. Nec valebant alii Beneventani invidere paucis illis e magistratu, utpote qui consensum præstitissent (uti tunc credebatur) imperatoris petitioni; dum pro comperto erat, non posse tunc per vim imperatori præsentì obsistere.

ad quarum » 175 Ad quartum quæsitum : « Quo pacto pos-
» sint excusari deceptores illi a temeritate, in-
» fidelitate, impietate, et sacrilegio? A teme-
» ritate quidem, qua decipientes imperatorem,
» exposuerunt se, et civitatem suam periculo
» ruinæ? Ab infidelitate vero, qua, quod sig-
» nis promittebant, et monstrabant se daturos
» imperatori, non dederunt? Ab impietate au-
» tem, et sacrilegio; dum S. Paulinum, cor-
» pus ejus sub nomine S. Bartholomæi alienan-
» tes, privant omni illo cultu, et veneratione,
» quibus deinceps a fidelibus in corpore suo ho-
» noratus fuisset : atque tantumdem faciunt, acsi
» corpus ejusdem S. Paulini e mundo elimina-

B » rent, deleta inter homines memoria ejus »
Sufficiens satis fuit responsio in 2 puncto præ-
misso, cum prætulimus, potuisse hoc peragi, non
solum absque culpa, verum etiam magna cum
laude. Ostendere signis, exhibere corpus S. Bar-
tholomæi, et non tradere, fidelitati minime ob-
sistit; dum nulla præsupponitur promissio; et
ubi nulla promissio, nulla est infidelitas. Et li-
cet hæc adfuerit, attamen, quia non plene li-
bera, sed ob gravem timorem extorta, non
erat obligatoria. Si vero per infidelitatem velit
significari quamdam insinceritatem, neque hæc in
hoc casu adstipulatur; dum simulationes non sunt
sinceritati inimicæ, cum ad bonum finem ordi-
nantur. Scimus ipsum Redemptorem, discipulos
alloquentem Emmaus, finxisse se longius ire;
non quia volebat ire (ut doctus quidam subdit
interpres) sed quia volebat audire : « Mane no-
» biscum Domine. »

dubium » 176 Quod vero temeritatis notam evaserint,
clarum est ex supra præmissis, dum prudenter
putavere rem fore occultam, quousque impera-
tor ad propria rediisset. Nam deinde, urbe mu-
nita, cæsaris potentiam nihili habebant. Neque
hoc magna indiget probatione. Ex antiquis enim
C habetur historiis, Beneventanos cives parvi fecisse
cæsares, cum eis ita libuit. Anno mclvi cum
Beneventum advenisset Henricus II imperator,
Beneventani (sunt verba Lupi Protospatæ) ad
ejus injuriam abscederunt sternutas equi ejus. An-
no mclvii, idem Henricus, Beneventum ad-
veniens (refert Leo Ostiensis in sua Chronogra-
phia) cum noluissent eum cives recipere, tam
ob suam, quam ob patris injuriam, totam ci-
vitatem a Clemente Papa II, qui cum illo tunc
erat, excommunicari fecit. Otho III in Bene-
ventanum archiepiscopum a Silvestro II Pontifice
maximo Alicem, seu Aiacem ejusdem ecclesiæ
diaconum creari fecit, et Beneventani recipere
noluerunt. Idem Otho Beneventi principem
Ademerium creavit, dejecto Laidolpho, et cives
recusare, et in ejus locum Landulphus II sub-
rogatus fuit.

responsio : » 177 Præterea est considerandum, quod civi-
tas Beneventana anno millesimo non enumerabat
octo mille animas, ut in præsens enumerat, sive
decem et octo mille, ut anno moclvi, in quo
accidit pestis; sed erat maximo populo referta,
et licet magnitudinem illam, ac potentiam non

ostentaret, quam portendit tempore, quo erat D
vel insignis, ut aliqui ferunt, Samnitium metro-
polis, aut saltem inter Samnii primas urbes, urbs
nulli secunda, quæque unius sæculi spacio Ro-
manis bellum indixit, eosque victos sub Caudi-
nis furcis transire coegit, vel cum serenissimo-
rum Longobardorum principum regia amplissimo
præerat principatui; nihilominus erat civitas ma-
gna situ, viribus potens, rebus gestis præclara,
muris vallata, populo onusta, nobilitate tanta
dives, ut anno mclii centum nobiles oratores
ad Urbanum II summum Pontificem pro publi-
cis negociis transmiserit; ex quo ipsius urbis
magnitudo facile conjici potest, (verba sunt no-
stræ ecclesiæ archidiaconi Marii de Vipera in
Chronologia antistitum Beneventanorum, qui e
Falcone nostro itidem chronista desumpsit.) Ita-
que non debet, aut temeritas, aut ausus æsti-
mari fraus illa, a Beneventanis parata cæsari. Præ-
terquam quod cum jactet Beneventum sanguinis
mixturem a quatuor inclytis nationibus, nempe
Græca, Samnite, Romana, et Longobarda,
tamquam nobile Græcorum jus patronatus, astum
jactabant. Celebris aper Diomedii Ætolia regi, E
nostroque primo fundatori, seu restauratori (te-
ste Procopio de bello Goth. lib. 4, pag 38)
dono datus a Meleagro Oenei Calydoniæ regis
filio, et quem Beneventum suum insigne, seu
stemma ostendat, Beneventanis infuderat animi
concordiam, conjunctamque unionem, fortitu-
dinem, ac constantiam, majestati cæsaris jure
merito opponendas. Quod additur, nempe quod
alienato S. Paulini corpore sub nomine D. Bar-
tholomæi privatus fuisset D. Paulinus omni illo
cultu, ac veneratione, quibus a fidelibus deinceps
in corpore suo honoratus fuisset, jam fuit
responsum, quod, cum post discessum imperato-
ris esset aperienda fraus, tunc fuisset, prout fuit
ex præcitata Ostiensis narratione, satis evulgatum
universo, quod Romæ thus erat adhibendum D.
Paulino, Beneventi D. Bartholomæo : ergo non
extra mundum eliminatum fuit a Beneventanis
corpus S. Paulini, nec inter homines deleta vene-
randa D. Bartholomæi memoria.

ad quintum » 178 Ad quintum quæsitum : « Qua ratione exi-
» mi culpa possit archiepiscopus Beneventanus, cu-
» jus scitu, et consilio imperator deceptus fuit. »
Jam factum fuit satis, cum diximus, laudabilem F
in modum se gessisse tantum, ac nunquam satis
laudatum antistitem.

ad sextum » 179 Ad sextum quæsitum : « Quam pruden-
» ter credere cives potuerint deceptoribus impe-
» ratoris, qui dicentes, se imperatorem deceptis-
» se, fatebantur ipsi, et annunciabant civibus se
» deceptores esse? Deceptoribus autem notis
» quam prudenter creditur? » In responso ad 2
quæsitum luculenter fuit dictum : Prudentissime;
tum quia declarantes, se illuisse imperatorem,
non ideo se fide indignos reddebant, dum absque
defectu malæ fraudis imperatorem decipere po-
tuerant; sed non poterant absque hoc defectu ci-
ves decipere. Tum etiam, quia ex circumstantiis,
et e signis valebant explorare, percipere, ac di-
scere, utrumne ipsi deciperentur a magistratu,
qui imperatorem decepisse asserebat. Addimus,
quod tunc militaret argumentum, cum archiepi-
scopus, et pauci cives, reliquis reluctantiis ci-
vibus, morem imperatori gessissent. Sed si peti-
tio fuit porrecta civibus, et hi palam negare
non audentes cæsari, inviti sacrum corpus con-
cessere, quam ob causam poterat archiepiscopus
fabulam narrare, ne cives irritaret? Et adver-
tatur

A tatur qualis, quantique meriti fuerit hic archiepiscopus. Sufficiat dicere, fuisse Alphanum II, tanti meriti virum, ut a Gregorio V anno cmxcviii, præter privilegiorum suæ ecclesiæ confirmationem, hoc pro suo nepote tunc clerico privilegium obtinere meruerit: « Concedimus autem Alphano clerico vestro nepoti integrum ipsum archiepiscopatum, post decessum tuum habendum. » *

ad septimum. 180 Ad septimum quæsitum: « An qui deciperunt, ut prætenditur, imperatorem Romanum, et quidem in rebus sacris, et cum periculo præsentis superventuræ ab illo vindictæ in caput suum, ac totam civitatem: an illi scrupulo sibi duxerint, decipere cives suos, a quibus nihil propterea timere debebant; imo sperare etiam præmium, laudem, et applausum poterant; si decipiebant, persuadentes ipsis, non esse datum imperatori corpus S. Bartholomæi, quod datum erat: si vero non decipiebant, timere sibi debebant, propter ablatum corpus S. Bartholomæi, saltem indignationem civium, si non et gravius aliquid ab inconsiderato, et præcipite vulgo? » Res-

B spondetur, quod equidem magistratus, et multo magis archiepiscopus maximo scrupulo tribuissent decipere cives, et asserere, se retinuisse cum fraude corpus Apostoli, si jam concessissent. Hoc certe fuisset mendacium impium, et sacrilegium, ut consideranti patet. Nec a tanto magistratu, et multo minus a tanto antistite tanta impietas præsumi valebat. Præterquam quod poterant se tueri a civium indignatione in medium afferendo impotentiam resistendi viribus imperatoris, et si causam habuissent, non erat tam facile negotium eos decipere ob multa signa, quæ poterant investigare.

ad octavum. 181 Ad octavum quæsitum: « An non multo facilius fuerit, persuadere populo, tunc, cum reliquiæ tradebantur, absenti; et quales traditæ essent ignorantibus, non fuisse traditum imperatori corpus S. Bartholomæi: quam imperatori cum suis præsentibus, et omnia inspectantibus, non tradere corpus illud, quod petierat, ac unice desiderabat? » Respondetur, quod negative demonstravimus. Poterat enim facili negotio decipi imperator, qui exterius non valebat discernere, an datum corpus esset unius, aut alterius Sancti, cum cæteroqui nullam somniaret fraudem: sed cives, qui audientes fraudem imperatori exhibitam, poterant et ipsi se deceptos suspicari, rite ac diligenter potuerunt omnia signa cognoscere, ac perpendere, ut veritas appareret; et facile erat universo populo opportuna signa percipere, dum sua res agebatur, et suarum rerum erat scientissimus.

num. 182 Ad nonum quæsitum: « Quomodo persuadere sibi possint Beneventani deceptum fuisse imperatorem, et non se, cum prætensi deceptores tunc saltem, quando imperatori reliquias tradiderunt, censebantur adhuc veri et fideles: aut vero quando civibus suis dixerunt, se imperatorem decepisse, jam constabat improbos ac infideles esse? » Respondetur quod in primo puncto fuit firmatum, quod sagacitas in decipiendo imperatorem fuit adhibita exquisita cum laude, et absque infidelitate; et culpa; qua de causa Beneventani non exinde poterant animi pendere ac hæsitare, se a talibus viris deceptos fuisse. Et si id suspicati fuissent, poterant signa exquirere, ut omnem hæsitacionem exuere ac deponere valuissent.

183 Ad decimum quæsitum: « An non magis D » debeant opinari, et credere cives Beneventani, se a deceptoribus illis deceptos fuisse, » quam cupiunt credere, et credi, deceptum » ab iis fuisse imperatorem, præsertim cum de » ceptio civium in casu præsentis, minus crimen » sit variis ex capitibus, quam sit deceptio im » peratoris? » Respondetur, satis superque fuisse probatum, quod potuerit facilius et absque ulla culpa decipi imperator, cujus injusta vis tunc oppugnari non poterat. At deceptos fuisse cives opinari ipsi non possunt, præter id quod communiter corpus D. Apostoli Beneventi coli peroptabant, credendum volunt archiepiscopo, et magistratui piam fraudem propalantibus, eamque tot evidentibus probabilitatis signis confirmantibus. Dum e contra tali mendacio cum sacrilegio illos maculari necesse haud erat, cum eos imperatoris potentia tunc obsistere non valuisse noverint: nec qualibet ex causa præsumendum est huiusmodi sacrilegium ab illo archiepiscopo, et ab illo magistratu. E converso necesse erat omnem rem non illicitam sequi, ne tantus amitteretur Tutelar. Nobis exploratum habetur a Camillo Tutino in Vita D. Januarii nostri civis, et episcopi, ac totius regni præsentissimi patroni, quod cum Card. Oliverius Carrafa, insignis monasterii Montis-Virginis commendatarius, enixis precibus Ferdinandi I de Aragonia Neapolitani regis dudum sibi porrectis, obtinuisset ab Alexandro VI summo Pontifice quoddam breve directum Alexandro Carrafa Neapolitano archiepiscopo, et præfati Card. Oliverii germano, cum facultate transferendi corpus ejusdem D. Januarii a præfato monasterio Neapolim, et cum dictus Alexander Neapolitanus antistes se ad monasterium præfatum anno mxcviii contulisset, et brevi exhibitio corpus petisset, monachi illud tradere rennerunt; adeoque quingentis militibus a Frederico tunc regnante habitis Montem, nedum cænobium, obsidere opus fuit. Hinc per vim et metum, parito * brevi Apostolico, fuit sacrum corpus a monachis traditum. Verum sagax, et prudens archiepiscopus, veritus, ne sibi accideret, quod Othoni cum Beneventanis acciderat, sequentes adhibuit diligentias. Prius jurejurando super sacra synaxi exhibitio singulos monachos obstrinxit ad afirmandum, illud vere et realiter esse D. Januarii nostri antistitis corpus. F Deinde ut omnis abigeretur hæsitatio, singula ossa mensuranda curavit, nempe dexterum brachium cum sinistro, dexteram manum cum leva, et sic successive reliqua membra, cum omnia in corpore sint proportionis ejusdem, ac mensuræ. Quid difficilius videtur et incredibilius, factumne Beneventanorum, an audire quod inter monachos reperiantur, qui renuant exhibere corpus Cardinali Commendatario, Apostolico brevi suffulto, et adversentur voluntati regis, in cujus regno vivebant? Hoc talpæ oculi, nedum aquilæ perspiciunt. Scribit Matthæus Villanus cap. 46, lib. 3, relatus a Ferdinando de Marra duce Guardia, disserente de nobili familia de Baucio, quod comes Fran. de Baucio Theani Dominus ob memoriam conjunctionis, quæ inter Florentinos, et comitem novellum ejus parentem intercesserat, concedendum curavit Florentinorum oratori anno mcccxi brachium S. Reparata, quod in asceterio sanctimonialium Theani servabatur, et quod solemni pompa Florentiam delatum, ac in principe templo die xxii Junii ejusdem anni repositum, et præcipuo cul-

* i. e. cum parerent

A tu habitum, quadriennio post cum auro et argento ornatum vellent Florentini, ab eis deprehensum est, abbatissæ Theanensis astu, vice veri brachii, brachium ex gypso compactum traditum fuisse. Et fraudibus hujuscemodi affatim redundant Historiæ.

ad undecimum,

184 Ad undecimum quæsitum : « An operæ pretium fuerit Beneventanis, per tot discrimina, malasque artes perdere, cum conscientia proborum virorum, sanctissimi et celeberrimi episcopi corpus unum, ut aliud S. Apostoli retineatur? » Respondetur, quod licet laudabilis fuisset (quod tamen damus, et non concedimus) retinere D. Paulini corpus, non ideo potest dici, quod grave sacrilegium deinde perpetrarint, cum populo S. Apostoli corpus se retinuisse dixerunt. Sed aperte negatur, quod melius fuisset corpus D. Paulini, quam illud tam magni Apostoli ac præstantissimi Patroni, etiam in conspectu illorum discriminum, et illa fraude et astu retinere, non quidem malis artibus, cum omnino procul hæc fuerint a facto. Cæterum excusare possemus nostros Beneventanos eo ex capite, quod innumeris Sanctorum corporibus in ecclesiis civitatis, ac præsertim in ipsa metropolitana existentibus ditati, attamen cum alios Sanctos subrogare potuissent, D. Paulinum supponere, fidentes, quod qui vivus in Africa se loco filii viduæ captivum tradidit, mortuus pro corpore D. Bartholomæi suum Beneventi corpus Othoni exhiberi non dedignaretur. Quod vero melius sit ac jucundius Benevento corpus S. Apostoli possidere, quam illud D. Paulini, cum ambos retinere non posset, non est qui adversetur. Quod deinde pericula, et hæsitaciones nil ponderis addant, exploratum habetur a sapientis consideratione, quod periculum aperitionis fraudis remotissimum erat, cum non possent ab archiepiscopo, et ab iis de magistratu tantum rei consciis, et quorum commune commodum agebatur, prodicionem ullam ac insidias metuere. Periculum cæsaris iram provocandi, cum piæ fraudis certior fieret, nullius aeris habetur : enimvero urbs deinde diligenter munita cæsareas copias indubitanter elusit, ut ex prælaudato Ostiensi habetur ibi : « Sequenti vero tempore etc. » Subsequentibus hæsitaciones, credendumne esset magistratui fraudem asserenti, et si vere Beneventi corpus Apostoli remansisset, tunc temporis non prævidit magistratus, cum prudenter crederet fore, ab oculis, ac omnium conspectu abituras, debitis exhibitis signis, ac indicibus. Et licet fuissent præcognitæ, satius erat, retinere pro se corpus S. Apostoli ejus fidos patronicio, quod nempe veritatem elucescere faceret, ne ejus reliquiis debitus defraudaretur honor ac cultus. Ne dicere malimus, Deum diu has hæsitaciones permisisse, ut magis, magisque Beneventanorum ac Romanorum amor ac pietas erga Apostolum incenderentur. Post tamen tot, tantasque hæsitaciones placuit omnia bonum in lumen vergere, cum in ultimo provinciali concilio, anno mxcxcviii habito, sacra lipsana ita claruerint, ut non possit amplius ambigi, an ipsa sint vera et propria D. Bartholomæi. Et indubitanter constat ex circumstantiis in Actis concilii, et in Ephemeride patris Viva Societ. Jesu enarratis, et ex miraculis, quibus Beneventanorum fidem Deus obfirmatam voluit; cum dici non valeat naturale lumen illud, quod ex sacris reliquiis visum est fulgescere,

dum urna aperiretur; et ultra naturæ vires contigit præservatio pueri, super cujus crure ter quadrigæ rota innocens pertransiit tempore translationis sacrarum reliquiarum ad novam basilicam. Et hic denuo ponderetur oportet, quod traditio Romanorum, se habuisse cum S. Paulini corpore, etiam illud D. Bartholomæi, forsitan oriri potuit ex silentio imperatoris, qui noluit se aperte deceptum declarare. Traditio Beneventanorum fundanda erat in positiva assertione archiepiscopi, et magistratus, qui imperatorem deceperant, quod claris signis comprobare debebant; quamobrem hæc nostra traditio, non illa adversariorum maximum obtinet pondus. Imo etiamsi imperator deposuisset, se non fuisse deceptum, non ideo Beneventanis fide dignior esset, qui fraudem asserebant. Imperator enim conscius esse non poterat rei a Beneventanis gestæ, dum sacrum corpus exhibuere, et hi proprium factum perquam belle callebant.

185 Ad duodecimum et ultimum quæsitum : « Quid gloriosius Beneventanæ civitati sit, ipsam, ut beneficam, et bene meritam de imperatore Othone III, ac Romana urbe, carere corpore S. Bartholomæi; quam per fraudem illud sibi retentum contendere? » Respondetur primo, quod hoc est dubium mere speculativum, et nihil prorsus officit, aut proficit rebus nostris. Secundo quid gloriæ lumen Benevento accederet, si diceretur per vim magni sui Tutelariorum corpus præbuisse, quod retinere cives poterant, licet maximis, proximisque periculis expositi? Tertio, si libenti animo dedissent, ob prodigalitatem, et paucam Sancti æstimationem omni ignominia digni habiti fuissent Beneventani, et haberentur. Quam itaque gloriam comparassent, si per vim dedissent? Asserere se retinuisse cum fraude non est aliud, quam fateri, se tunc temporis immunitos non potuisse obsistere. At deserere tam gloriosi Patroni cultum Beneventi, et velle traditioni Romanæ, tam imbecilliter fundatæ, cedere, et assentiri, indicibilis esset irreverentia, et ingens dedecus redoleret; cum falso, uti falso cognito, cederetur. Hæc, ut dubiis pro modulo nostro respondeamus, dedimus. Cæterum qui ea subtiliter, et ingeniose gemino veluti nodo adstrinxit, solvere poterit, et explicare.

186 Hactenus Beneventanorum ad dubia Janingi responsio, quæ erudita certe est et ingeniosa : an autem omnem omnino exhaustam difficultatem, judicium meum non interpono. Puto tamen difficultates illas facilius solvendas, si admerint Beneventani, aliquas S. Bartholomæi reliquias una cum S. Paulini corpore fuisse traditas, ut facile advertet eruditus lector. Porro, quod factum Beneventi de corpore S. Bartholomæi narratur ab Ostiensi, factum legitur Cameraci de sacris SS. Gaugerici et Autherti corporibus, ab Ottone I imperatore petitis, pro quibus alia substituta sunt ab episcopo Cameracensi Fulberto. Vide hæc pluribus narrata tom. 41 Augusti in Actis S. Gaugerici pag. 667 : addit tamen, qui hæc Acta illustravit, antecessor meus Boschius, quasdam verosimiliter petitorum corporum reliquias fuisse adjunctas, ut evitarentur scilicet memorata superius incommoda. Ceterum auctoritatem Ostiensis contra Dini objectiones uberius defensam inveniet lector in nupera Historia abbatie Cassinensis Erasmi Gattula tom. 1. pag. 906 et seqq. Nunc quæ-

nam

A nam præterea pro se allegent Beneventani examinandum, licet eorum aliqua jam in præfato responso perstricta sint.

§ III. Reliqua Beneventanorum argumenta, et Dini ad hæc responsa exponuntur.

Testimonium
Eadmeri An-
gli:

Argumentum secundum, quo Beneventani probant traditionem suam, sumitur ex Eadmero scriptore Anglo; qui in Historia sua, uti et in Vita S. Anselmi apud nos tom. III Aprilis pag. 917, narrat, ab archiepiscopo Beneventano brachium S. Bartholomæi in Angliam portatum, reginæque Emmæ donatum anno 1017; quam historiam contra Dini objectiones vindicabimus, et latius enarrabimus, ubi agendum erit de reliquiis per varias provincias dispersis. Dicitur autem, quod Brachium ipsum in ipsa ecclesia a reliquo corpore servabatur remotum. Ex quo inferunt, etiam reliquum corpus in eadem ecclesia tum fuisse servatum. Negat hanc consequentiam Dinus pag. 46, et hæc dicta fuisse contendit. Quod corpus alibi, nimirum in Urbe... adservaretur, aliquod vero os venerabile in ea ecclesia inesset. Responderi forte commodius posset, Eadmerum, dum hæc scriberet de corpore, secutum fuisse traditionem Beneventanorum, ideoque nullum huic traditioni pondus addere, quamvis putaret corpus etiam Beneventi fuisse serratum; quod et ad reliqua omnia Beneventanorum argumenta reponi potest; an autem satis solide, non disputo.

visitatum
corpus a Su-
gerio abbate,
et Florida
imperatrice;

188 Tertium desumunt argumentum ex eo quod Sugerius abbas San-Dionysiani monasterii anno 1122, inter cetera Sanctorum veneratione religiosa loca, adierit Beneventum, ut S. Bartholomæum veneretur, ut ipse testatur in Vita Ludovici Crassi, inquit Ursinus. Simile argumentum subditur de Florida imperatrice Lotharii uxore, quæ itidem templum S. Bartholomæi Beneventi visitavit, et donis honoravit anno 1137, ut narrat ad illum annum Chronicon Beneventanum Falconis tom. 5 Scriptorum rerum Italicarum pag. 423. De Sugerio respondet Dinus pag. 47 et seq.: Sugerius tamen, nec alius quisquam professus est adorasse corpus, sed visitasse ecclesias, et loca S. Bartholomæi. Deinde, Et nos insuper adducere possumus innumerales magnos viros, qui Romam adeuntes ad basilicam hujus Apostoli confluentes, et ecclesiam, et simul sacrum corpus venerantur. Verum non credent Beneventani, pro seculo XI aut XII, hos a Dino produci posse, nisi adduxerit nominatim, cum satis appareat ex tota ejus Dissertatione, vagas ipsius expressiones non magni faciendas esse. Primum ipsius responsum jam præoccupaverant Beneventani in Supplicæ libello pro restitutione corporis provinciali synodo oblato § 3 his verbis: Dicendum est per necesse, quod abbas ille habuit pro vero, sacrum hoc corpus non adesse Romæ, quia visitasset ibi, sed adesse hic Beneventi, quo venit ad visitandum. Nam qui corpus ipsum Romæ venerari posset, cur Beneventum adiret, ut solam ecclesiam visitaret? De Florida imperatrice idem fere respondet Dinus, et adjungit nullibi exprimi, Sugerium et Floridam corpus ipsum visitasse. Sed quamvis hoc non dicatur expressis verbis, satis ex

dictis videtur consequi. Et hos igitur Beneventanorum traditioni assensus fuisse, dicamus necesse est.

189 Quartum argumentum petunt ab auctoritate Jacobi de Voragine episcopi Januensis, et S. Antonini, qui parte I Historiæ tit. 6, cap. 12 hæc tantum habet ad propositum: Communiter tenetur corpus ejus haberi Beneventi; licet et Romani asserant se illud habere. Unde solum probatur, quæ opinio tunc magis fuerit communis, quod utique facile scire potuit Florentinus archiepiscopus, et sincere scribere. Frustra igitur hic auctoritatem S. Antonini deprimere conatur Dinus. Quod spectat ad Januensem, facit hic Beneventanis, maxime propter apparitionem S. Bartholomæi Beneventi ab eo relatum, et a nobis supra commemoratam numero 65.

190 Afferunt etiam Beneventani S. Brigittam, quæ ut lib. 2 Vitæ Italicæ cap. 21 narratur, reliquias S. Bartholomæi Beneventi visitavit. Respondet quidem Dinus, nullibi dici, veneratam fuisse corpus Sancti, sed hoc satis videtur ex dictis erui, maxime cum Romæ multas ecclesias invisisse scribatur ejusdem libri cap. 2, neque ulla mentio fiat S. Bartholomæi.

191 Testimonia recentiorum auctorum prætermitto præter unam Ughelli sententiam, quæ eo majus pondus habere debet, quo maturiori præmisso examine illam auctor exprompsit, tom. 8 Italiæ sacræ col. 73 editionis novæ ita scribens: Quæ autem sit circa hoc mea sententia diu hæsitavi illam aperire; ubi autem incidi in diploma quoddam originale Leonis IX suo loco transcribendum, haud me continere potui, quin illam propalarem, corpus sancti hujus gloriosissimi Apostoli adhuc Beneventi asservari; siquidem illa translatio, sive facta fuerit Benevento Romam anno CMLXXXIII, ut asserit Baronius (in notis ad Martyrologium) sive anno M, ut alii volunt (et ipse Baronius in Annalibus ad illum annum) tamen me magis movent verba illa Leonis IX, in quibus asserit, prædictum corpus asservari adhuc ipso vivente in ecclesia majori Beneventana, quam testimonium ullum Sigeberti, aut Ottonis Frisingensis, præcipue cum a translatione asserta ad pontificatum prædicti Leonis IX vix intercurrerint quinquaginta anni. De bulla Leonis agemus inferius. Quæ hic respondet Dinus, maxime contra bullam intorta sunt, suoque loco discutientur.

192 Pugnant deinde Beneventani argumentis, ex variis Martyrologiis adductis, quæ mihi parum ad rem facere videntur. Nam Usuardum et Wandelbertum, quos adducunt, fatentur ante prætensam vixisse translationem; hi igitur tamquam inutiles milites e pugna dimittendi. Quod autem aiunt, Molanum nihil ad ipsorum locum notasse, nihil probat, nisi Molanum se huic controversiæ immiscere noluisse. Adonem, quem tertio loco ponunt, Trevirensem voluit archiepiscopum, et post disputatæ translationis tempus vixisse: verum, cum plurimi contra sentiant, hoc ipsis fuerat probandum. Martyrologium Pulsanensis cænobii manuscriptum (si post dubiam hanc translationem exaratum fuit, licet hoc non constet ex eo, quod meminerit obitus B. Joannis Pulsanensis abbatis, defuncti anno 1139, cum similia manuscriptis Martyrologiis soleant adjici) tantum probat traditionem hanc Beneventi fuisse, quod aliunde satis confirmatum est. Nihil præterea probant Martyrologium Beneven-

tanum

AUCTORE
J. S.

testimonium
S. Antonini.

S. Brigittæ
peregrinatio
Beneventum.

E

sententia
Ughelli.

F

Martyrologium
nihil fere probantia;

AUCTORE
J. S.

bullæ Leonis
IX :

tanum, et Florentinum, quæ subjiciunt. Hæc igitur brevitatis causa missa facio.

193 Varias etiam Pontificum bullas producit eminentissimus Ursinus § 3 Dissertationis suæ, quibus possessionem sacri corporis Benevento asserere nititur. Primo loco adducitur Bulla Leonis IX, quam recitat Ughellus citatus col. 78, in qua post privilegia multa Beneventanæ ecclesiæ concessa, subjungitur: Ubi pretiosissimum corpus beatissimi Bartholomæi apostoli requiescit. Et inferius: Pretiosissimis Sanctorum corporibus dilata, videlicet Bartholomæi apostoli, atque Januarii martyris etc. Data legitur bulla anno D. Leonis noni Papæ V, Indict. VI, id est anno Christi 1053. Multis hanc bullam suspectam de suppositione reddere conatur Dinus. Primo quia data dicitur Beneventi: verum nulla ea est ratio, cum Pontifex eo anno Beneventum post infamam militum suorum cum Normannis pugnam profectus fuerit; cur igitur Beneventi non potuit bullam illam concedere? At inquit; Leo Ostiensis nullam de bullis Leonis aut Stephani facit mentionem: neque Desiderius abbas Casinensis, in Dialogis: Et Falcon, qui sæpe agit de S. Bartholomæo, hæc omnia penitus non omisisset, si vera fuissent. Addit silentium Arnaldi, Donati in Hymnis, et sequentium Pontificum, qui de S. Bartholomæo fuere locuti. His adjicit verba quædam Papebrochii de argumento negativo, sed adulterata, et mutila. Dabo igitur ipsa Papebrochii verba ex Responsionibus art. 3 § 45, a num 154, ubi sic habet: Habes hic scriptores omnes Carmeliticos ejus ætatis, qui tacerunt de bulla ista: non omisuri, si scivissent: scilicet autem si fuisset. Tum subdit: Non est quidem vis negativi argumenti eadem ubique; sed pro diversis circumstantiis, in aliis prægnans et valida, in aliis straminea et nulla. Tunc autem vis argumenti istius major est, quando auctores rei, quam tacerunt, meminisse potuerunt et debuerunt: quod hic locum habere non video. Cur enim Leo Ostiensis, cur Desiderius abbas, bullæ Beneventanis datæ debuerunt meminisse? Cur reliqui apud Dinum citati, qui longo post tempore in humanis fuere, bullam illam ignorare non potuerunt? Et si sciverunt, cur non potuerunt silentio præterire? Cum, præter citata de corpore S. Bartholomæi verba, in dicta bulla nihil contineatur, nisi privilegia Beneventanæ ecclesiæ concessa, quæ quamdiu in dubium non vocabantur, necesse non erat bullæ illius meminisse.

et Stephani IX
illam confir-
mans.

194 Sed et bullæ illius meminit Stephanus IX, anno 1058 totam confirmans, eademque de corpore S. Bartholomæi, Beneventi servato commemorans, ut voluit Beneventani, et Ughellus sæpe laudatus col. 80, qui hoc modo pro Beneventanis disserit: Hic idem Pontifex (Stephanus) asserit apud Beneventanos requiescere corpus beati Bartholomæi, Januarii, et Barbati, quod ad corroborationem dico, nam cum hic Pontifex fuerit abbas Casinensis, et valde vicinus, imo vixerit tempore Othonis imperatoris, probe poterat ei constare de translatione corporis sancti Bartholomæi Benevento Romam, si vere facta fuisset per eundem Othonem. Hoc sane argumentum tam validum est, ut opus fuerit Dinno et hanc Bullam suspectam reddere, et suppositam contendere: sed argumenta, quæ hactenus adduxit negativa, non satis ad hoc sunt solida. Audiamus quid proferat ulterius: Imo, inquit, hujus bullæ arguitur falsitas, quod Ro-

mæ lata dicatur Idibus Julii, ut ait Mascambrunus: die XII Julii in Urbe datam anno MLIV, Indict. V, asserit Vipera. Verum hæc non militat contra bullam, cum in ea nullibi legatur Romæ datam esse, aut Beneventi; sed solum ostendit falsam esse eorum opinionem, qui Romæ anno 1054 bullam datam putaverunt. Quem errorem correxit Ughellus, qui probabilius Beneventi datam existimat. Hæc autem sententiarum diversitas orta est ex eo, quod in bulla non exprimitur locus, ubi data sit, uti et in aliis contingit ejusdem Leonis. Neque ob stare debet, quominus bulla habeatur legitima, quod quædam initio habeantur, quæ ex Dini sententia rectius potuerant dici: nam cum initium, ut testatur Ughellus, plane fuerit corrosum, quæ minus recte ibi posita, primis bullæ editoribus imputanda sunt, non bullæ auctori. Neque rursum ad rem facit, quod in bulla habeantur voces quædam barbaræ; nam hoc potius arguit bullam eo tempore datam, cum barbaries linguæ Latine late dominabatur, quam postea confictam esse. Neque tertio, quod quædam diverso modo a diversis editoribus fuerint lecta, quod in ipsis sacris Literis contingit sæpissime.

195 Denique, quo bullam supposititiam ostendat Dinus, quædam adducit ex Mabillonio de Re diplomatica, sed nihilo fidelius citata, quam quæ sæpe producit ex Papebrochio; nam cum locos ab ipso citatos, et multa alia in Mabillonio summo labore percolvissem, non nisi quædam citatorum ab ipso verborum vestigia deprehendi, ut antea mihi contigerat in quærendis citatis Papebrochii locis. Lib. 2, cap. 14 de re Diplomatica ita loquentem inducit Mabillonius: « Ne dum bullæ, quod sint corrosæ, vel aliqua rasura notata, inefficaces esse ad fidem promendam, sed etiam, si deficient signa plumbea, de quibus uti ceperunt Stephanus III ac Adrianus I. » Subdit Dinus: Referens, qualiter cum in quibusdam bullis desiderarentur signa plumbea, suspectas evasisse. Horum, inquam, non nisi quædam vestigia in Mabillonio reperio: nam cap. citato num. 7 hæc habet: At quando plumbeorum (bullarum) usus inceperit, controversum inter eruditos. Polydorus Virgilius id refert ad tempora Stephani III, et Hadriani I. Deinde refert aliorum sententias, et rem relinquit incertam. Non ergo dicit Mabillonius, uti cepisse bullis plumbeis Stephanum III, ac Adrianum I. Dein num. 14 ex Innocentio III refert norem modos, quibus bullæ falsari possunt. Ubi falsificandi species hæc recensetur; Quinta, cum literis bullatis et redditis, in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur. Tertio num. 7 refert privilegia quædam Cantuariensis ecclesiæ in dubium vocata, quod in eis bullæ plumbeæ desiderarentur. Hæc illorum, quæ citat Dinus, vestigia in Mabillonio inveni, quæ non parum abluunt a citatis Dini verbis, nec quidquam ad rem faciunt.

196 Ne autem putem, alibi haberi in Mabillonio, facit, tum quia eadem fide solet citare Papebrochium, tum quia phrasim Mabilloniana multo est elegantior, quam sint citata verba, tum denique quia hæc vestigia citato loco inveniuntur. Videamus, an quæ deinceps citat, sint fideliora. Ita prosequitur: Et adverto ab verba, BENE VALETE in bulla supposititii Leonis transcripta, cum Leo IX, ut ait versatissimus idem P. Mabillonius, « Semper habeat in bullis » PENPETUAM IN DOMINO SALUTEM. Citatur autem in mar-

A *marginē lib. 6 corollarium primum. Excussi diligenter hoc corollarium. Pag. 622 sub littera e varias affert variorum Pontificum clausulas, et inter alia hæc dicit: In eo itaque Bullario (Cluniacensi) multa inveniuntur diplomata pontificia ante Leonem IX cum titulo IN PERPETUUM. Tum relatis variis clausulis, prosequitur: Silvester II, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM, quam formulam Leo IX, alique subinde præferunt, aut aliam, IN PERPETUUM; nisi quod Leo semel habet, PERPETUAM IN DOMINO SALUTEM. Nota lector, Semel dixit Mabillonius, Semper Dinus ex Mabillonio citat. Pergit hoc modo Mabillonius: Salutatio in fine expressa his verbis, BENE VALETE, integris (ut suo loco diximus, nempe lib. 2, cap. 14, num. 10) legitur in bullis ante Leonem IX, qui hæc verba in monogramma redegit. Non itaque omisit illud Bene valet Leo IX, sed alio modo expressit, quam Pontifices præcedentes, qui illud scribebant integris vocibus, Leo vere in monogramma contractum, prout exhibet Mabillonius pag. 445. Adde quod idem citata pag. 622 sub littera c*

B *habet Mabillonius: Deinde difficile est statuere, quas formulas prætulerint antiquiores Pontifices, quoniam in vulgatis eorum litteris inscriptiones passim aut penitus rescissæ sunt, aut diminutæ. Ad hæc in eis, quæ nobis integræ relictæ sunt, non constantes formulas adhiberi, sed varias esse pro diversis Pontificibus, immo pro diversis plerumque rescriptis, (notare juvat, ut habet initio sensus.)*

sed id non
vincit;

197 Non video itaque quid bullæ huic Leoninæ obstat, quod de Stephani itidem bulla dictum volo, quominus haberi possit legitima, præter solum antiquiorum silentium, quod infirmum est argumentum, cum tam multæ ab eruditis e tabulariis et scriniis productæ sint bullæ, de quibus tacuerunt veteres, quæque ea de causa non minus habentur legitimæ. Labbeus tom. 9 Conciliorum col. 1004 profert bullam ejusdem Pontificis Leonis IX ad Siconolphum abbatem S. Sophiæ Beneventi, datam anno 1052. Conferat utramque curiosus lector, et satis, ut opinor, inter se conformes reperiet, maxime in subscriptione, quæ apud Labbeum plane est eadem cum illa, quam edidit Ughellus, mutato tantum anno. Excutiat regulas Mabillonii, cuiusque id lubuerit, nec quidquam, puto, inveniet, quod suppositionem manifestet. Hæc prolixius, quam statueram, tractanda fuisse, ne quis putaret præcipuum Beneventanæ traditionis fundamentum a Dino eversum esse, ejus sphalmata, quæ sane frequentia sunt, ubi de summa rei non agitur, lubens brevitatis causa prætereo, at in præcipuis argumentis non putari prætermittenda. Obijcit deinde quod bullæ laudatæ ad alium finem sint latæ, ideoque in hac controrsia levis auctoritatis. Fortasse hic aliquid dicret, si prædicti Pontifices multis post seculis virissent; at cum non nisi medio circiter seculo, aut paullo amplius post disputatam translationem pontificatum obtinuerint, non videntur eam ignoraturi fuisse, si facta fuisset, neque Benevento sacrum corpus asserturi.

bullæ Bene-
dicti XII,

198 Allegant præterea Beneventani bullam Benedicti XII, qua anno 1337 facultatem concedit transferendi sacrum corpus in novam basilicam his verbis: Quare nobis humiliter supplicasti, ut transferendi ad dictam capellam corpus ejusdem Apostoli licentiam concedere dignaremur; nos igitur devotionem et propositum tuum

in hac parte multipliciter in Domino commendantes, et illam de tua sinceritate gerentes fiduciam, quod ad Dei laudem, et gloriam dictorum Apostoli et Sanctorum reverentiam et honorem, ac devotionis et consolationis augmentum populi catholici, studebis exequi supradicta, licentiam tibi concedimus postulatam. Adjungit et indulgentias Pontifex visitantibus ecclesiam prædictam, ut videre est apud Ughellum col. 145, ubi totam recitat Pontificis bullam. Hinc, inquit Beneventani in Dissertatione sæpe citata Arnaldus (archiepiscopus in tempore Beneventanus) ipsius basilicæ consecratione paracta, luculentissimum de sacrarum reliquiarum existentia dedidit testimonium; accitis namque Samnii episcopis, eas extraxisse dicit, et ante translationem ostendisse amplissimo in diplomate. Diploma ipsum, in quo hæc late enarrantur, videsis apud Ughellum a col. 145.

AUCTOR
J. S.

199 Non ausus est hanc bullam negare sæpe memoratus Franciscus Dinus. Nodum tamen querit in scirpo propter aliqua in bulla Pontificis asserta, quæ in alium, quam dicta sunt, sensum pertrahere nititur. Postquam enim citavit hæc Pontificis verba: Nos igitur devotionem, et propositum tuum multipliciter in Domino commendantes, (Alii habent considerantes) et illam de tua sinceritate gerentes fiduciam; subsistit, sequentia addere minus sibi tutum ratus: atque subjungit: Hæc postrema diplomatis verba clare evincunt, nihil certo asseri per summum Pontificem, sed hunc potius annuere supplici libello, ac in præsulis sinceritate acquiescere: acsi Pontifex propter sinceritatem Arnaldi credidisset corpus Apostoli quiescere Beneventi. At non hanc esse mentem Pontificis patet ex textu supra citato, ex quo rerum hunc sensum accipe: Et illam de tua sinceritate gerentes fiduciam, quod ad Dei laudem etc.... studebis exequi supradicta. Itaque Pontifex ex sinceritate Arnaldi confidit omnia ad Dei et Sanctorum gloriam peragenda; at circa corpus Beneventi serratum non dicit se in præsulis sinceritate acquiescere.

quam frustra
in alium sen-
sum trahit,

E

200 Respondet deinde ad argumentum Dinus, Benedictum, Pontificem Gallum, minus circa permanentiam corporis Romæ fuisse informatum. Tertio ex bulla Benedicti sibi contra Beneventanos argumentum depromit, quia corpus dicitur tunc serratum fuisse in loco indecenti, atque ita ratiocinatur pag. 76: Eadem bulla est mihi argumento ad comprobendam confictitiam sacri corporis translationem, siquidem ex ea elicitur corpus mansisse in locis despectis, et indecentibus, ut inde colligas nullam famam rei veritate, et integritate suffultam a dignitatibus, et gravibus viris, nec posteris traditionem demandatam... de actuali permanentia sacri corporis, dum hujus urna in loco despecto posthabita haberetur a Beneventanis, quamvis his reliquiæ Apostoli patroni pretiosissimæ extitissent, si fuissent, et decentiori semper loco collocandæ. Nescio, an Romanæ traditioni hic jugulum non petat imprudens Dinus, de quo postea: Beneventanos certe non ferit. Nam quia locus, sive sacellum S. Bartholomæi, injuria temporis, quo pretiosissima quæque paulatim consumuntur, viluerat; diligens adhibita est cura, ut nova eidem Apostolo, eaque magnifica extrueretur basilica, in qua sacer ille thesaurus decentius collocaretur: unde minime inferri potest, sacrum corpus in oblivione fuisse apud Beneventanos. Uti neque ex iis, quæ subjungit dictus auctor, multos scilicet

sibi que favere
vult Dinus:

F

AUCTOR
J. S.

cel Pontifices Beneventi fuisse, neque de sacro hoc corpore meminisse. Neque enim aliquorum silentium quidquam officere potest, ubi tam multi loquuntur. Quæ præterea adjungit, tamquam minus ad rem facientia prætermitto.

201 Addunt Beneventani bullam Clementis VI anni 1347, quam recitat Janellus pag. 102; et Bonifacii IX anni 1400, quam idem tradit pag. 104: in quibus asseritur, corpus S. Bartholomæi in basilica ejusdem Beneventi quiescere, et indulgentiæ conceduntur dictam basilicam modo in bullis præscripto visitantibus. Nihil ad has responsi invenio datum, nisi quod ibi corpus quiescere dicatur, ubi vel exigua est corporis particula. Sequitur apud laudatum Janellum pag. 106 bulla Urbani V anni 1363; et pag. 108 alia ejusdem Pontificis eodem anno data; pag. 110 bulla Pii II anni 1459, in quibus asseritur corpus B. Bartholomæi, Beneventi quiescere, ait laudata Ursini Dissertatio. Ad datur tamen in his bullis, ut asseritur, dicitur. Quapropter fatetur eminentissimus Ursinus non probari his bullis, tamquam immediata Romani Pontificis auctoritate traditionem Beneventanam; sicut superioribus bullis probari asserit. At solerter advertit, si Pontifices hi judicassent falsam esse traditionem ecclesiæ Beneventanæ, aures eidem non fuisse præbituros. Quod confirmat exemplo Clementis IV, Qui, inquit, consimili in re talia rescripsit anno 1268 serenissimæ Isabellæ, S. Ludovici noni Galliarum regis sorori: Quod si forsitan caput B. Pauli apostoli apud te esse putas, deponere conscientiam ne fallaris, ne ponas scandalum matri tuæ Romanæ Ecclesiæ, quæ deceptionem hujusmodi non æquanimitè toleraret.

202 Adjiciunt denique bullas Romanorum Pontificum, quibus conceditur Beneventanis archiepiscopis usus pallii in die translationis S. Bartholomæi. Puta Sergii IV anni 1011, editam apud Janellum pag. 112; Anastasii IV anni 1153, apud eundem pag. 116; et Adriani IV ibidem pag. 120: ex quibus hoc deducunt argumentum. Pallium concedi non solet nisi in festis solemnioribus, atqui festum translationis S. Bartholomæi non esset solemne, si corpus inde fuisset ablatum; ergo dicendum omnino, corpus Apostoli eo tempore in ecclesia Beneventana adhuc quiescere. Ad concessionem pallii respondet Dinus, usum pallii pro more antiquo concessum, quod solemnè supplicatione festum translationis... celebraretur. Quæ responsio mihi satis videtur probabilis, si æque aliis Beneventanorum argumentis posset responderi; præsertim si dicantur quædam reliquiæ Beneventi post corporis ablationem permansisse.

203 Addit deinde ad omnes simul bullas Pontificias: Ad fovendam supplicis populi devotionem, apud quem aliqua corporis particula remanserit, corpus (ut in precibus proponebatur) appellare indignati non sunt. Quæ responsio forte probabilis a Beneventanis regei poterit ad omnia fere Romanæ traditionis argumenta, § sequenti proponenda. Ait deinde, Papam non esse testem coævum, nec re discussa firmiter asserere. Quibus addit lacinias quasdam Papebrochii, ut ait, in Responsionibus supra citatis art. 3, num. 109. Verum in Papebrochio, eo saltem loco, non nisi primam partem invenio num. 108, ubi ait, Viros prudentes etiam errare subinde in factis est notorium. At cum Papebrochium libenter citet laudatus auctor, sed in sensu plerum-

que alieno, quanta sit, judice Papebrochio, fides bullis Pontificiis tribuenda, hic subjicio ex eodem art. 3 Responsionum, § 2, num. 16, ubi hæc habet: Bullis, brevibus, constitutionibus, decretis summorum Pontificum etc., etiam extra casum et materiam fidei, aut morum salutarium emanatis, maximam, saltem intra lineam auctoritatis humanæ, universi Catholici debent deferentiam, fidem, ac observantiam. Non itaque satisfacit auctoritati bullæ, qui dicit, Pontificem non esse testem coævum, maxime si pro contraria sententia testes coævos non adducat, prout non adduxit Franciscus Dinus. Non tamen vult Papebrochius, quævis Romani Pontificis diplomata ab omni etiam facti errore prorsus immunia esse censenda: verum, ut habet num. 110, Semper præsumantur nihil præter veritatem continere, nisi oppositum probetur, vel ob fundamentum non leve suspicio prudens ingeratur. Hactenus de bullis Pontificiis, quæ pondus Beneventanæ traditioni adjiciunt non leve.

204 Adducunt deinde Beneventani bullas quasdam suorum antistitum, quibus præsentiam corporis S. Bartholomæi urbi suæ confirmant. Videlicet Romani Capoferri archiepiscopi Beneventani, anno 1273 datam, et apud citatum Ughellum col. 136 editam, in qua hæc de S. Bartholomæo leguntur: Qui in præfata civitate (Beneventana) sacratissimum suum corpus voluit præservari. Dein instrumentum quoddam authenticum anni 1346, in quo de Guilielmo tunc archiepiscopo hæc dicuntur: Capiens... quod in capella, in qua ipsum sacratissimum corpus quiescit, divinus cultus jugiter observetur. Hoc instrumentum dicunt servari in bibliotheca Beneventana num. 500. Tertio epistolam Ladislai regis Neapolitani, anno 1414 die vi Februarii scriptam ad archiepiscopum Beneventanum, ejusdemque ecclesiæ capitulum, qua reliquias S. Bartholomæi petit Carolo de Malatesta, ex qua desumo hæc verba: Cum magnificus Carolus de Malatesta præcipuus noster amicus carissimus, ad D. Bartholomæum apostolum magnum gerens singularis devotionis affectum, aliquid ipsius reliquiarum habere desideret: cumque gloriosi illius Apostoli sanctum ipsum corpus in ipsa Beneventana servetur ecclesia etc. Epistolam totam tradit Janellus pag. 134.

205 His adjungunt epistolam Donati archiepiscopi eodem anno die xvi Februarii ad canonicos Beneventanæ ecclesiæ hac super re scriptam, qua narrat quomodo se regi excusaverit. Ex hac autem epistola quædam, quia ad S. Bartholomæum spectant propinquius, paullo latius judicari hic describenda: Nos, inquit, reverenter, sicut decuit, responsum dedimus rationale, inducendo excusationes debitas, qualiter nobis non erat possibile, vota ipsius majestatis adimplere absque scandalo gravi, enarrandoque qualiter corpus B. Bartholomæi reconditum fuerat, et translatum, ubi hodie jacet cum maxima solemnitate, et auctoritate Apostolica, sine cujus licentia non possumus in totum, nec in partem ipsius gloriosissimi corporis tangere, nec cives permitterent, nec consentirent; cum nullum thesaurum, nec protectorem habere reputent, præterquam subsidium ipsius gloriosissimi Apostoli, et quod reclusum est tribus vinculis indissolubilibus, clavibus, et vectibus ferreis, a tempore reconditionis, seu translationis affati corporis gloriosi, et qualiter alias fuit tentatum ante reconditionem ipsius corporis clam rapere certam

parti-

Bulla archiepiscoporum Beneventanorum, et epistolam Ladislai regis,

F

Epistola Donati archiepiscopi.

bullæ quibus usus pallii conceditur.

quid omnino bullis respondeat Dinus.

A particulam reliquiarum supradicti corporis, et iudicio Dei, et corporis prælibati Apostoli, tanta supervenit aeris tempestas, quod modo aliquo * valuit, qui rapuerat partem ipsam reliquiarum, quemdam pontem fluminis decurrentis prope mœnia civitatis Beneventanæ transferre, qui agnito, quod miraculo ipsius Apostoli tota procella aeris supervenerat, ductus conscientia suum reatum publice patefecit, et illam particulam, quam abstulerat, quam citius devotissime restituit. Totam epistolam exhibet Janellus pag. 126. Ad duo prima testimonia respondet Dinus, horum archiepiscoporum dictum facile explodi: cum cœvi non sint. Quæ methodus sane facilis est quævis argumenta solvendi. Addit et alia quædam nihilo firmiora, quæ brevitatis causa prætermitto.

contra quam
difficultates
quædam ob-
jectæ.

206 At contra litteras præsertim Donati archiepiscopi difficultates objicit non plane contemnendas. Nam primo contendit ex Vipera, Donatum archiepiscopum anno 1412 esse mortuum: quod Vipera in Chronologia archiepiscoporum Beneventanorum pag. 141 asserit, et probat, B ut sequitur: Anno MCDXII, die VIII Aprilis, Indict. v, archiepiscopus Donatus obdormivit in Domino, . . . ut ex bibliotheca Beneventana in codice emortuali, signato num. cxlviii, et exsequenti inscriptione suæ sepulturæ (intelligitur:)

Præsulis egregii requiescunt ossa Donati.

Hic tumultata mei. Querar heu te Samnis in ævum!

Alta domos genuit regni domus inter Aquinas Hunc, sed cum melius genuerunt stigmata * morum.

Quid queror o mortale genus? Quid plasma caducum?

Cum mens æterna melior pars gaudeat aura; Cursus et annorum placeat; dic versibus illum:

Mille quadringentosque decem jungenda duobus,

Inter quos annos Indictio Quinta notatur.

207 Versus ex Ughello dedi col. 161, qui ibidem Viperam refutare conatur, at non sine errore aliquo: Verum, inquit, error deprehenditur in his versibus, quibus addendi sunt anni xiv, qui conficiant annum MCDXXVI, in quem cadit Indictio quinta. Sed fallitur Ughellus, nam Indictio quinta cadit in annum 1412, et 1427: quarta vero in 1426, ut deprehendet quicumque novit Indictiones enumerare, vel chronographos voluerit consulere. Argumenta tamen Ughelli videntur evincere, diutius superfuisse Donatum, quam usque ad annum 1412, ut statuit Vipera. Forte usque ad 1427, quo fuit Indictio quinta, quoque ejus successor, ut vult Ughellus, xvi Kalendas Julii electus est. Argumenta autem Ughelli hæc sunt: quod Ex diplomate Martini V in electione Pauli clare appareat, Donatum de Aquino successorem immediate habuisse Paulum Capranicam, anno 1427, ut vult, electum. Vellem bullam dedisset Ughellus, ut lector de re melius posset judicare. Præterea ante protulerat col. 160 bullam quamdam Donati anno 1418 datam, post quam et alia ejus monumenta reperiri asserit; tum ex libro emortuali tabularii Beneventani, signato num. 148 pag. 6 hæc recitat: Anno Domini MCDXXVI quintæ Indictionis, ista die xii Aprilis fuit sepultus in ecclesia majori D. Donatus de Aquino archiepiscopus Beneventanus, et obiit in Gripta Mainarda

quibus re-
spondetur ex
Ughello;

(Beneventanæ diocesis oppido, ut ait col. 160) AUCTORE die viii dicti mensis, et stetit in sede sua annis J. S.

xli. Ex his omnibus concludo, circa mortem Donati Ughello potius adhærendum quam Vipera, licet annus 1427, qui cum Indictione quinta concurrat, videatur anno 1426 præferendus. Neque assentiri possum Dino pag. 85, propter epitaphium supra citatum, Ughello his verbis insultanti: Ego magis defero veteri marmoreo loci monumento, et bibliothecæ auctoritati, quam decem scripturis Ughellianis. Non possum, inquam, his assentiri; nam quod de bibliotheca jactat, utrique est commune, cum uterque codicem citaverit emortualem num. 148 notatum. Epitaphium autem illud unicum non tanti est, quanti sunt omnia alia simul Ughelli argumenta, quibus addi debet hæc ipsa Donati, de qua agitur epistola: præsertim cum non constet, quo tempore epitaphium fuerit marmoris incisum, licet antiquum esse non negaverim.

208 Quidquid autem de his sit verius, nihil faciat veritatem epistolæ Ladislai regis, S. Bartholomæi reliquias petentis; cum epistola dumtaxat inscripta fuerit archiepiscopo Beneventano, sive Donatus is fuerit, sive alius quicumque, ut videre est apud Viperam pag. 142, et Ughellum col. 159. Verum objicit contra Ladislai epistolam Dinus, non negaturos fuisse Beneventanos sacras reliquias regi humane petenti; Apud quos, inquit, memor vigeat metus, Ladislao detestabili anathemate interdicto, maxima incommoda passam fuisse civitatem, ut prodit Vipera, (pag. 141, id factum dicens anno* 1409.) Cum membra, ait paullo ante, hujus Apostoli passim reperiantur diffusa, et etiam privatis viris missa. Verum ad varios quidem reperio missas S. Bartholomæi reliquias ante translationem anno 1337 factam; non itidem post id tempus. Denique suspectam reddit Dino epistolam, quod magna in ea insinuetur amicitia inter Ladislaum, et Carolum Malatestam, quæ minus et videtur verisimilis, quod Ladislaus paullo ante marchionem Estensem, ut ait, ad Romandiolam oppugnandam delegerat, . . . in qua provincia dominabantur Carolus et Andreas Malatesta Ariminensium domini. At inter Malatestam et Ladislaum bellum fuisse non probat; et forte hoc beneficio hic illum ad partes suas pertrahere voluit. Non video itaque, cur epistola ut vera admitti non possit, quamvis hoc seculi 15 monumentum sit efficacius ad ostendendum, quanto viri principes S. Bartholomeum in honore habuerint, quam ad traditionem Beneventanam comprobendam: attamen et hæc antiquioribus nica monumentis, hinc etiam utcumque confirmatur.

abjectiones
contra Ladi-
slai epistolam
soluta.
E

209 Probat denique Beneventani, sacrum Bartholomæi corpus in urbe sua requiescere, ex iis, quæ præterito seculo ibidem facta narravimus. Primo ex eo, quod collapsio templo arca arca, sacrum corpus continens, reperta fuerit integra. Ex laminis in arca repertis, indicantibus esse corpus S. Bartholomæi; ex lumine e socris ossibus emicare viso, et miraculo in translatione facto, ut retulimus; ex piscium spinis et lapillis cum sacris ossibus inventis; unde colligunt eadem esse ossa, quæ Liparæ dispersa, et dein collecta fuere. Denique ex iudicio totius synodi provincialis, quæ corpus Beneventi servatum, esse corpus S. Bartholomæi, probationibus, et signis, quæ retulimus, risis, judicavit, ac pro eo coluit. Quæ ad hæc respondet Romanæ traditionis defensor, non magni momenti sunt. Primo:

Argumenta ex
nupera cor-
poris visita-
tione desum-
pta.

Hi,

AUCTORE
J. S.

Hi, quia, magni viri non præbent fidem factis antiquis. Attamen gravissimum horum iudicium magni faciendum est. Deinde suspicionem ingerit, laminas ab aliquo olim confectas esse, postquam corpus fuerat Romam translatus, reliquo fortasse Beneventi corio. At antiquarii iudicarunt, unam ex iis septingentis annis esse longe antiquiorem.

quibus frustra
fidem detra-
here nititur
Dinus.

240 Tertio contendit, ingentem illum ossium numerum non posse uni corpori Apostoli congruere: Et admirationem, inquit, peperit, te ingentes propemodum nobis longinquis obtulisse ossium acervos in arcula unius palmi, ut dicitur, contentos, et adeo magnificis verbis descriptos. Quod obijciatur de arcula unius palmi, explicandum est ex bulla eminentissimi Ursini, in qua arcule istius magnitudo sic describitur: Arcula vero prædicta erat altitudinis palmi unius, et unius uncie: longitudinis similiter palmi unius, et unciarum trium cum dimidio: latitudinis vero unciarum decem. In qua omnia ossa fuisse, quæ in bulla descripta sunt, credere potius debuisset Dinus viris fide dignissimis, quam exaggerata arcule parvitate, et ossium magnitudine, rem quasi incredibilem in suspicionem vocare. Nescio an satis perpenderit memoratus disertator, quam exiguum ille apud prudentes fidem mereatur, qui omnia carpit, omnibus fidem detrahit. Quæ itaque præterea assert, ut dubium ingerat de reliquiis in arca repertis non commemoro: nam quæ per sanctissimum antistitem Ursinum, et congregatos in provinciali synodo episcopos gesta sunt, nullis cavillationibus apud prudentes rerum aestimatores fient dubia.

Supra relatis
argumentis
subjungimus
testimonium

241 Huc usque argumenta, quibus maxime nititur traditio Beneventanorum de corpore S. Bartholomæi fideliter exponere, quæque iis non recte obijci videbantur, removere sum conatus: sed velim lector intelligat, non omnia Francisci Dini responsa a me producta esse, sed ea tantum, quæ aliquid difficultatis vel habebant, vel saltem difficultatem continere videri poterant; reliqua qui desiderat, ipsum poterit consulere. Nunc pauca quædam, mihi dum versor in perscrutandis Sancti Actis, ultro oblata, his adjungenda duxi. In Bibliotheca Mss. Labbeana tom. 4 quædam fragmenta recensentur Bernardi Guidonis, inter quæ pag. 638 hæc reperio ad propositum nostrum: Dominus Aubertus quiescit in ecclesia seu monasterio Beneventi, ubi sunt canonici regulares, ad cujus tumulum multi febricitantes sæpe curantur. Hic cum esset magister Parisius (i. e. Parisiis,) et canonicus Lemovicensis, tandem soli Deo vacare desiderans, cum licentia et assensu capituli Lemovicensis in manso quodam parochiæ de Saliniaco, nomine Segundelas, ecclesiam in honore S. Mariæ Magdalene ædificavit: sed postea per episcopum Lemovicensem Jordanum in manso, qui dicebatur Segundeleas, translatus est: ad quem locum translatis reliquiis B. Bartholomæi de Benevento civitate Italiae, quo tunc temporis corpus beati Apostoli allatum fuit de Lipari insula, dominus Apostolus (videtur mendum, et legendum episcopus, vel Aubertus) ecclesiam in ipsius honore fundavit, et locum Beneventum deinceps appellari mandavit... Attulerunt autem illas reliquias quidam magni viri de terra, qui sancti Apostoli limina visitaverunt, et divino cursu eodem die, et ipsa hora, qua episcopus prædicabat, eas episcopo obtulerunt. Ideo dixit Beneventum... appelletur hic locus.

242 Tom. 2 Gallie Christianæ col. 649 ita describitur de abbacia Beneventi: Beneventum sancto Bartholomæo sacrum, ordinis S. Augustini, inchoatur anno mxxviii in loco de Secondelas, duabus leucis ab urbe Lemovicensi, sumptibus Roberti canonici Lemovicensis. Præfuit eo tempore Jordanus ecclesiæ Lemovicensi, uti videre est apud auctorem citatum col. 515, per quem Aubertus ad locum secundum translatus supra dicitur: ita ut omnia satis consonent, nisi quod nomen loci antiquum a Bernardo Guidonis vocetur Segundeleas, ab auctore vero Gallie Christianæ Secondelas, quæ differentia rei ipsius ob stare non potest veritati. Ex his itaque habemus, reliquias has Benevento missas esse circa annum 1028, ibique tum temporis corpus S. Bartholomæi fuisse. Scrupulus quidem hic aliquis esse potest, quia dicitur: Quo tunc temporis corpus beati Apostoli allatum fuit de Lipari; sed et ætas Jordani episcopi, et constructio ecclesiæ satis manifestant, hoc improprie dictum esse, pro Ubi tunc erat corpus, antea de Lipari allatum. E Ceterum parumne an multum Beneventanorum causam juxare possit hæc Historia pro asserendo eisdem post annum millesimum Bartholomæi corpore, lectorum relinquo iudicio, rem ipsam retulisse contentus.

243 Edmundus Martene tom. 2 Thesauri anecdotorum col. 306 recitat epistolam Clementis IV, anno 1266, ut notat, scriptam ad Carolum Andegavensem Siciliæ regem, quæ eundem reprehendit de excessibus per ipsius exercitum commissis in urbe Beneventana, atque inter alia hæc scribit: Cum enim suffragante procul dubio beato Bartholomæo, qui ejusdem civitatis (Beneventi) patronus existit, de suis et tuis hostibus (Manfredo, quem prope Beneventum eodem anno vicerat) incredibiliter triumphasset: erat profecto ejus ecclesia regiis decoranda muneribus. Primo solus Bartholomæus vocatur patronus Beneventi, solius ipsius favori adscribitur victoria, ipsius decorandam Pontifex dicit fuisse ecclesiam; quæ cur dixerit Pontifex vix intelligi potest, nisi iudicaretur S. Bartholomæi corpus ibidem requiescere.

244 Idem auctor citati Operis tom. 4, a col. 1594 edidit testamentum Ludovici Andegavensis, Siciliæ itidem regis, anno 1383, ut notat, factum: in quo sermone Gallico hæc leguntur col. 1605: Similiter volumus fundatum anniversarium et Missas pro defunctis, ut supra, Beneventi in ecclesia, ubi requiescit benedictum corpus... sancti Bartholomæi. His plura non addo. In commodum tamen lectoris, ut, quibus testimoniis traditio Beneventana nitatur, melius intelligat, omnia hic breviter ordine temporis exhibeo.

245 Anno 1028 Beneventum monasterium conditum, ac S. Bartholomæo dicatum, reliquiis ejus Benevento acceptis. Anno 1053 bulla Leonis IX, asserens corpus Benevento. Anno 1057 bulla Stephani IX, id confirmans. Circa finem ejusdem seculi testimonium Leonis Ostiensis. Eodem fere tempore scripsit Eadmerus Anglus, supra etiam adductus. Quinque itaque monumenta seculo undecimo traditionem Beneventanam confirmant. Seculo duodecimo illo invenio monumenta, puta peregrinationem Sugerii abbatis Beneventum ad S. Bartholomæum anno 1122, ut habet Dissertatio Ursini; et dona ab imperatrice Florida eidem Sancto Beneventi oblata anno 1137. Seculo decimo tertio faret probabiliter

Clemens

A Clemens IV anno 1266 : adstipulatur omnino archiepiscopus Beneventanus Romanus Capoferrus anno 1273; facit itidem Jacobus Januensis episcopus 1298, praesertim cum referat apparitionem cap. 2, § 3, num. 64 a nobis narratam. Seculo XIV Benedictus XII anno 1337; eodem anno Arnaldus archiepiscopus cum episcopis Samnii; anno 1346 Guilielmus archiepiscopus; anno 1348 Clemens VI eandem traditionem firman : cui Urbanus V anno 1362 itidem facit; et S. Brigitta anno 1372 : eandem affirmat Ludoricus Siciliae rex anno 1383. Seculo XV anno 1400 Bonifacius IX; anno 1414 Ladislaus rex, et Donatus archiepiscopus traditioni adstipulantur. S. Antoninus communioem affert sententiam, anno 1459 mortuus : Pius II facit traditioni anno 1459 : quibus adjungunt, quos ego cum multis recentioribus praetermisi, anno 1474 Angelum Catonem; Robertum Caracciolum de Licio, episcopum Aquinalensem, anno 1495 mortuum; Zenobium Acciajolium bibliothecarium vaticanum anno 1515; Mascambrunum et Ughellum. Habes, lector, catenam perpetuam testium pro Beneventana traditione pugnantium, a primo post disputatam translationem seculo ad nostra usque tempora serie non interrupta deductam. Nunc etiam, quibus Romanorum traditio nitatur fundamentis, fideliter enarrandum.

§ IV. Argumenta pro Romana traditione, maxime quæ Ottoni II translationem attribuant.

Romanorum
argumenta :

Franciscus Dinius Romanis S. Bartholomæi corpus vindicaturus, ita pag. 6 argumenta sua proponere aggreditur : Othonem II e Benevento sacrum Apostoli corpus transtulisse, ultra antiquissima monumenta, tercentos habeo auctores, curiose quidem lectos, signatosque fideliter; ne tamen opus hoc purpuratorum quorundam principum jussu vulgandum excresceret, probabiliore hic adduxi, penitus omissis, vel brevi epitogo indicatis quibusdam eorum verbis, ne nauseam legentibus parerem; quorum tamen omnium nomina in alia (si res ita exigit) vehementiori replicatione non praetermittenda censi, ut hanc veritatem universi orbis scriptoribus patentissimam, conviciosis adversariorum diffugiis vindicatam, in medium proferam luculentius. Magnifica enimvero verba, si facta dictis respondeant. Verum ne lector minus eruditus, et ad verba magis quam ad rationes solidas attendere solitus, perpetua hujus auctoris jactantia in fraudem inducatur, Thrasonicam illam vanitatem modeste quandoque retundere, necessarium existimavi. Quod tamen Romanorum causæ obesse non debet : nam potest illa solidis subnixæ stare fundamentis, etiamsi ejus defensor illa nimium exaggerare fuerit conatus.

traditio utri-
que parti com-
munis,

217 Primum, inquit ibidem, hujus rei fundamentum est inconcussa Romanorum traditio, ab Ecclesia in Martyrologiis, ac Breviariis probata, auctoribus omnium seculorum fusissime referendis confirmata, rei que signis ad oculum verificata. Hoc fundamentum utrique parti commune; quibus illud confirmetur rationibus et auctoritatibus audiamus.

218 Et I., inquit, adducitur testimonium

Othonis episcopi Frisingensis, et ex Germanis, qui XI seculo non exacto fuit in humanis, scribens. Otto non scripsit seculo undecimo, ut verba intelligi possunt, in humanis tamen esse potuit sub finem istius seculi. Verba autem Othonis lib. 6 Chronici, cap. 25 hæc sunt : Tradunt de ipso (Ottone II) Romani, quod Benevento capta, beati apostoli Bartholomæi ossa inde asportavit, ac Romæ in Lycaonia insula, in tumba porphyretica ea collocaverit, in terramque suam per Tiberim, et mare in præfato sarcophago deportare cogitaverit : sed, eo in brevi vita exempto, pretiosum thesaurum ibidem remansisse. Othonis fidem commendat pag. 7 his verbis : Otho integritate laudatissimus, teste Trithemio, ab his, qui a coævis valuerunt accipere, Romanorum retulit traditionem. Multis ad hanc auctoritatem respondent Beneventani, ex quibus ea referam, quæ videntur solidiora. Ursinus in Dissertatione art. 2 ita loquitur : Respondeo primo, Othonem Frisingensem S. Bartholomæi translationem, ut certam non asserere; sed ut obscuram, ac dubia Romanorum traditione jactitatum. Id patet ex eo, quod dicat : Tradunt Romani; E quodque illam Othonis in Beneventanos expeditionem non scripserit, sed leviter hac occasione tantum perstrinxerit. Ad quod tamen reponi potest, multa alia Othonis II gesta ab hoc auctore prætermissa, de quo non nisi paucissima enarravit.

AUCTORE
J. S.
testimonium
Othonis Fri-
singensis,

219 Præterea erroris arguunt hanc relationem Othonis (si tamen Othonis dicenda est, cum tantum referat, quid Romani tum dicerent, in quo ipsum deceptum fuisse non existimo) atque ita ratiocinantur : Error in eventu est, cum dicat Othonem II, capta Benevento, B. Bartholomæi ossa inde asportasse, quod falsissimum est; Otho II enim numquam Benevento arma intulit. Probat id illi primo argumento quidem negativo, sed hoc loco satis efficaci : ex silentio scilicet Hermannii Contracti, qui anno MLIV scripsit;... Lamberti Schafnaburgensis, qui rerum Germanicarum perduxit Historiam ad annum MLXXVII, quo vivebat; Mariani Scoti, qui Chronicon ad annum MLXXXIII edidit, triennio ante suum obitum : qui omnes Othonis II res ab imperii exordio usque ad extremum diem accuratissime describentes, nullam de Beneventano bello; aut Apostolica translatione memoriam reliquerunt. Imo.... Lupus Protospata, qui Chronicon accuratissimum edidit, de rebus in regno Neapolitano gestis ab anno DCCCLX ad annum MCXI, quo florebat ipse, ubi quam diligentissime, atque ex instituto narrat exterarum gentium in Neapolitanum regnum irruptiones, prælia, illatas acceptasque clades : nihil tamen de illa Othonis II in Beneventanos expeditione, dirutaque atque incensa urbe, prorsus habet. Quod hic de diruta atque incensa urbe idcirco, Frisingensis non habet, sed Blondus, eandem referens historiam, postea citandus; ut etiam quod de fuga Beneventanorum jam jam refutabit auctor, sic proseguens : Nec Sigebertus, qui ad annum CMLXXX Othonem II navali prælio fuscum, ac partim natatu, partim subveniente scapha, liberatum refert : Romanos quidem hac occasione terga vertisse innuit : verum Beneventanos, vel in partem ignavia venisse, vel ab imperatore idcirco captos, atque deletos, ne quidem verbo significat. Quin etiam Baronius ipse nihil hujusmodi de Othone II in Annalibus memorat.

quod erroris
arguunt Be-
neventani.

F

220 Neque Pagius, quæ Baronius omittit supplere

AUCTORE
J. S.
rariisque ra-
tionibus in-
firmant.

supplere solitus, neque auctores ab eo ad annum 983 citati, licet infaustam Ottonis in Calabria pugnam referant, quidquam habent de his omnibus. Atqui auctores tempore tam propinqui rei gestæ, si gesta sit, non videntur ignoraturi fuisse expeditionem illam Beneventanam, neque, si scivissent, omissuri. Itaque existimandum videtur, Frisingensem de hac in Beneventanos expeditione, et reliquiarum translatione nihil omnino cognovisse, nisi quod Romani aliqui incerta fama de his jactabant; eaque de causa scripsisse; Tradunt Romani; non autem, Ossa transtulit, Beneventum cepit; quod ne ipse quidem credidisse videtur, licet id Romæ ab aliquibus creditum fuisse scripserit. Hanc autem ex proposito argumento consecutionem deducere malui, quam credere de Ottone Frisingensi, quod aiunt Beneventani, Eam in Beneventanos expeditionem venditasse, ut aliqua veritatis specie suam de translatis Bartholomæi reliquiis fabulam obduceret. Plures contra Ottonis relationem difficultates proferemus, ubi exposuerimus mentem eorum, quos Frisingensi succenturiatos proferunt Romani.

testimonium
Godefridi Vi-
terbiensis.

221 Sic itaque prosequitur pag. 7 Franciscus Dinus: De qua (Romanorum traditione) deinde testis est Goffredus a Viterbo; cujus hæc citat verba ex Chronici lib. 5, cap. 25: Tradunt Romani, quod ipse Otho II, capto Benevento, ossa S. Bartholomæi asportaverit: auctoritatem vero ejus his verbis commendat: Hic fuit a sacris scriniis Conrado III, et Frederico primo, in peregrinatione i. annorum bibliothecas omnes excussit. Pro quibus citat Vossium lib. 2, cap. 54, qui 40 annos ejus peregrinationi attribuit, non 50. Addam quæ ulterius habet ad propositum nostrum Viterbiensis. Chronici part. 17 in Ottone II, ubi et præcedentia quærenda; ita post citata verba prosequitur: Et ea Romæ in insula Tiberis, quæ dicitur Lycaonia, in ecclesia, quæ nunc vocatur S. Bartholomæi, in concha porphyretica collocaverit, et postmodum easdem reliquias cum eodem sarcophago, per Tyberim in mare, et per mare in suam Franciam deducere cogitasset: eo autem morte prævento reliquiæ Romæ sic remanserunt.

Martini Po-
loni, et alio-
rum,

222 Accedit, inquit Dinus, Martinus Polonus archiepiscopus, cujus hæc sunt verba ad annum 979 in Ottone II: Demum exercitum congregans, Beneventum obsedit: qua capta, ossa beati Bartholomæi (ut dicitur) inde apportavit. Reliqua, quæ sequuntur, consonant præcedentium relationi. Ne hunc quidem illaudatum præterit dissertator, nam Oudinum citat in Supplemento de script. eccles., eumque his verbis loquentem inducit: Codicem Martini, qui manibus litteratorum teritur, promereri indubiam fidem etc. Fallor, si vel umbram horum verborum in memorato Oudini Opere inventurus sit lector: imo agnoscit pag. 550, Chronicon Martini scatere fabulis, sed quas jam, constat, esse immissas ab hæreticis, inquit ipse tum Catholicus, at deinde factus apostata. Itaque et Bellarminum audi de Scriptoribus ad annum 1250: Fuit, inquit, Martinus vir simplex, et fabellas pro historiis obtrudit. Hæc de Martino Polono, quem tamen in hac errasse historia ex dictis non sequitur. Nam et multi recentiores huic relationi assentiuntur, ut fatentur Beneventani his verbis: Ex his hauserunt seculo XIV, et XV Flavius Blondus, Petrus de Natalibus, Jacobus Philippus Bergomensis, Joannes Baptista

Egnatius, Carolus Sigonius, Joannes Nauclerus, et alii recentiores bene multi. Audi citatum ab ipsis Blondum: Cum Romani Beneventanique ex acie profugi, non solum detractassent prælium, sed signa deseruissent, et quia copiarum præsidio destitutus, in desertores signorum Romanos animadvertere non auderet, iram in Beneventanos exercuit, et Beneventanos adortus imparatos, et nihil tale timentes, urbem cepit, spoliavit, incendit, per eamque occasionem asportatas B. Bartholomæi apostoli reliquias, Romæ in insula Jovis primo dicta, et postmodum Lycaonia, locatas ferunt: Othonem, Benevento deleta, in urbem Romam reversum, ibi defunctum, et in Petri apostoli basilica sepultum, Ptolomæus, et Guillelmus sunt auctores. Reliquorum, qui rem modo jam dicto gestam esse referunt, verba non recenseo; nam ingentem eorum esse numerum fatentur Beneventani.

223 Respondent itaque hi ex Baronio ad annum 1125 num. 12: Non numero historicorum veritatem historiæ consuevimus æstimare: sed quanta fide polleat primus dictor cujuslibet assertionis: nam reliquos primum sequi auctorem, et ejus vestigiis inhaerere, frequentiori usu in more positum reperimus. Tum contendunt, magis credendum Ostiensi, quam Frisingensi; quod ille antiquior, et rei gestæ propinquior: quod vero sublestam dicunt fidem Frisingensis, non omnibus probatum iri existimo.

224 Deinde Frisingensis narrationem evertere nituntur contraria Leonis Ostiensis relatione lib. 2, cap. 9, qui hæc scribit: Anno Domini nongentesimo octogesimo tertio (Otto II,) iterum magno exercitu congregato, cum Saracenis in Calabriam dimicaturus descendit: sed divina permissione superatus ab illis, vix ipse cum non multis evadere potuit. In quo etiam prælio Landulphus princeps (Beneventanus et Capuanus, ut habet Vipera pag. 74) filius principis Pandulphi, cum fratre suo Atenulpho, et aliis pluribus mortuus est. Imperator autem Capuam reversus, firmavit principatum relictæ Pandulphi principis Aloaræ, et filio ejus Landenulpho. Ipse vero pro recolligendo milite, ac certamine restaurando, Romam rediens eodem tempore defunctus est. Ex his ita ratiocinantur in laudata sæpius Dissertatione art. 2, pag. 13: Ostiensis inter scriptores, qui adducuntur, antiquissimus, veracior censendus est, atque præstantior; sed is nec verbum quidem pronunciat (ut nec multi alii supra citati) de Benevento capta, spoliata, incensa. Fabula itaque loco censendum est, quod Otho Frisingensis, ejusque gregales de suo tantum cerebro dixerunt. Malim dicere, Quod illi ex incerta Romanorum fama hauserunt.

225 Tum ita prosequitur: Imo ex iis verbis Cardinalis Ostiensis tria petuntur adversus istiusmodi fabulatores argumenta. Primo, quia Othonis exercitu ita profligato, ut vix ipse cum nonnullis evadere potuerit, natando aufugiens... eas vires deinde habere non poterat, quibus Beneventum, minitissimam tunc urbem expugnaret. Ad hoc utcumque responderi potest, imparatos aggressum esse, postquam reparasset exercitum. Secundo, inquiunt, quia incredibile est, Othonem ferro, flammisque in Beneventanos rependisse occisionem Landulphi eorum principis. Tertio, quia principatum Beneventanum confirmans viduæ Aloaræ, ejusque filio Landenulpho, gratum potius, quam iniquum animum erga Beneventanos Otho indicavit. Tandem Beneventanos

respondent
Beneventanos
ad numerum
auctorum

E

et opponunt
Leonem Ostiensem
antiquiorem
Frisingensi.

F

quoque
dam sumunt
argumenta.

A nos ex acie se non subdurisse, ut alii scribunt, sic probare conantur ex Landulphi eorum principis, ejusque fratris cæde: Nam Beneventanos suorum principum signa secutos esse indubium est: unde sit, ut absque eis prælium deserere nequiverint; sed principes strenue dimicantes occubuerunt: ergo verum non est Beneventanos defecisse. Ita illi probabiliter quidem concludunt, siquis tamen putaret relationem, quam oppugnant, satis aliunde firmatam; facili negotio hæc evertentur, si dixerit non raro principes a suis militibus desertos in acie occubuisse, idque hoc loco videri factum; unde et Otto se in principis uxorem et filium æquissimum exhibuit, in Beneventanos vero offensum. Hæc, inquam, dici possent, si Frisingensis, et sequacium ipsius narratio certa fide subsisteret: at non pauca in illorum relatione, præter jam dicta, incommoda mihi occurrunt, quæ veri studioso lectori candide proponenda censi.

aliæ contra
Frisingensis
narrationem

B

226 Primo enim hæc Beneventi obsidio facta scribitur post cladem a Græcis simul, et Saracenis in Calabria acceptam. At illo tempore debebat se potius contra hostes præmunire imperator, quam amicos male officio functos ulcisci, quod, repressis hostibus, commodius fieri potuisset postea; imprudentem igitur videntur nobis describere imperatorem, qui eum illo tempore Beneventum aggressum fuisse scribunt. Deinde, vastata urbe Beneventana, Romam detulisse corpus S. Bartholomæi dicitur: Romanos autem in eadem cum Beneventanis culpa fuisse volunt: non videntur igitur Romani imperatorem in urbem admissuri fuisse, qui sævientem in Beneventanos audierant, neque meliora ab eo poterant expectare, utpote ejusdem culpæ participes. Tertio, ea intentione sacrum corpus Romam translatum narrant, ut illud per Tiberim, et mare in Germaniam deferretur; neque considerant, quam incommodum nobis iter, quotque periculis expositum describant. An non erat Gallia et Hispania circumnaviganda? An non Rheni deinde ostia subeunda, et adverso flumine ab Hollandia in Germaniam usque sacrum onus deportandum? Quot autem in illo itinere pericula, dominantibus in Hispania et Africa Saracenis? Quam immensus in subeundo adverso flumine labor? Denique quam multa in toto hoc itinere non credenda? At si imperator cupiebat omnino sacrum hunc thesaurum in Germaniam deferre, id longe tutius et commodius terrestri itinere facere potuisset. Verum putem post tantam ignominiam clademque ab hostibus acceptam bellicis magis consiliis intentum fuisse tunc temporis imperatorem, quam cogitasse, qua ratione sacra Sanctorum pignora in Germaniam deportaret. Hæc itaque mihi nec verisimilia videntur, nec satis congrue excogitata.

difficultates
propositæ.

227 Superest et alia difficultas, quæ hujusmodi mihi apparet, ut translationem sacri corporis Romam Othoni II adjudicare prudenter non possimus. Corpus, ut asserunt, depositum est in ecclesia S. Adalberti, quæ deinde tractu temporis S. Bartholomæi vocari cepit. Atqui S. Adalbertus, dudum post hunc annum superstes, templum Romæ habere non poterat, in quo S. Bartholomæi corpus deponeretur. Non igitur per Othonem II illud translatum videtur, nec Romæ in Lycaonia insula in tumba porphyretica collocatum, ut narrat Frisingensis, eumque secuti auctores. Vidisse hanc difficultatem Baronum

existimo, eaque maxime de causa priorem sententiam mutasse tom. 10 Annalium ad annum Christi 1000 num. 8, ubi manifesti erroris ait redargui eos, qui translationem Othoni II attribuant, illamque Othoni III tribuendam variis argumentis contendit, quæ suo loco referemus. Franciscus Dinus aliquid quidem profert alia occasione, quod etiam pro hac difficultate solvenda assumi posset: nempe translationem factam per Othonem II, depositionem vero in dicta ecclesia per Othonem III: sed neminem ex trecentis, quos jactat, auctoribus asserere poterit, qui hoc asseruerit, nisi recentiores forte, qui hanc difficultatem tollere sunt conati. Quin contra auctores citati Frisingensis, Viterbiensis, Polonus, aliique, expressis verbis affirmant, corpus eo loco mansisse, ubi fuerat ab Ottone II collocatum. Ex dictis colligo, translationem, si facta fuit, Othoni III potius cum Baronio, quam Othoni II adjudicandam. Pro qua sententia quæ et qualia militent argumenta, nunc enarrandum.

E

§ V. Argumenta ejusdem traditionis, quæ translationem fere tribuunt Othoni III; quædam adjecta, quæ Othoni II.

Ad fertur pro translatione, ab Ottone III facta, primo inscriptio ecclesiæ Tiberinæ, ubi sacrum corpus dicitur quiescere, posita Tempore Paschalis II Papæ, anno Dominicæ incarnationis MCMIII, Indictione septima, mense Aprili, die quarta. Inscriptionem autem factam per ipsum Pontificem, dicit Baronius ad annum 1000 num. 8 his verbis: Qui restituit eandem ecclesiam, Paschalis II post centum et tredecim annos, hos versus in superliminari portæ majoris ejusdem ecclesiæ inscribendos curavit, qui hodie quoque ita leguntur:

Inscriptio
ecclesiæ Tiberinæ.

Tertius istorum rex transtulit Otto piorum

Corpora, queis domus hæc sic redimita viget.

F

Quæ domus ista gerit si pignora noscere quæris:

Corpora Paulini sint credas Bartholomæi.

Ad hæc Franciscus Dinus, non satis memor se antea trecentis auctoribus fultum Othoni II translationem tribuisse, pag. 9: Panditur, inquit, antiquitas, rei que veritas, tum certæ diei mensisque appositione, tum stylo carminum prorsus barbaro; et fides augetur, quod duo postrema carmina fuere in marmore satis antiquo literis Longobardis in superliminari ejusdem ecclesiæ relata, et adhuc manent, vetustiori inscriptione, instaurato atrio, ac ipsamet sæpe ecclesia, incuriose deperdita.

229 Multa contra antiquitatem hujus inscriptionis objiciunt Beneventani, quæ ipsorum verbis hic referam. Eminentissimus Ursinus ait art. 3: Respondeo, memoratam restitutionem fictitiam esse, sicut etiam, quæ legitur, inscriptionem... Probatur id omnium, quotquot scripserunt, tum antiquiorum, tum recentiorum historicorum silentio: si enim ita se res habuisset, nec Fredericus imperator suis id literis (si tamen, ut Baronius autumat, veræ sunt) siluisset

multis rationibus
oppugnata ab Ursino.

anno

AUCTORE
J. S.

anno MCLXVII. Nec Godefridus Viterbiensis, nec Martinus Poionus, prætensa restitutione posteriores, nec Egnatius, nec Platina, nec Sigonius, nec Naclerus, alique recentiores translationem ab Othone II factam asseruissent, nec Baronius ipse, in notis ad Martyrologium die xxv Augusti (si ea tunc vera judicasset) in tam splendide incidisset contradictionem, (id est, non tribuisset translationem Ottoni II, quod postea tacite retractat.) Præterea si Paschalis II iudicio, anno MCXIII de S. Bartholomæi corpore decretum fuerat: quare Suggestus abbas Sandionysianus anno MCXXII, novennio scilicet post, Roma relicta, Beneventum contendit ad Apostoli reliquias colendas? Quare tot insequentium Pontificum diplomata... corpus Apostoli Beneventi quiescere confirmarunt? Numquid enim eos Paschalis II decretum, ac publicam illam epigraphen ignorasse potius effutimus? absit. Nihilominus, qui Paschalis II res prosecuti sunt, omnem quoad ecclesiarum consecrationes, restitutiones, ac reliquiarum inventiones translationesque diligentiam adhibuisse constat; ut in Platina, et Ciaconio videre est; verum nec quidquam de hac restitutione scripserunt. Hanc Oldoinus in suis ad Ciaconium Additionibus nuper retulit: at unde illam, quove ex monumento eruerit, non admonuit. Arguit deinde Indictionem eo anno fuisse sextam, cum septima scripta sit.

actis que diffi-
cultatibus
obnoxia;

230 Nullus, ut opinor, negabit, quæ proposita sunt contra inscriptionem illam, in quantum ibi servari dicitur corpus S. Bartholomæi, argumenta esse non contemnenda; licet tantum negativa sint, quatenus restitutionem ecclesie a Paschali factam oppugnant, adeoque eatenus minus valida. Quid autem præter jam dicta, minus certam faciat istius inscriptionis fidem, erudito lectori aperiā. Videntur mihi hæc carmina non uno et eodem tempore ibidem posita: non enim percipio, cur primo hexametro subiecissent pentametrum; secundo autem hexametro aliud hexametrum addidissent, si hæc pariter fuissent superliminari insculpta. Adde, quod primi duo versiculi faciant sensum integrum, uti et duo ultimi. Quod confirmari videtur ex eo, quod Franciscus Dinus referat, postremos duos versiculos mansisse, sublatis ceteris. Si itaque conjectura locus est, potuere prima carmina, quæ nihil habent Beneventanæ traditioni contrarium, tempore Paschalis II posita esse, posteriora vero postmodum adjecta. Ut ut est, id mihi manifestum satis videtur, inscriptionem non esse positam per ipsum Pontificem, cum hoc non fuisset in ipsa inscriptione prætermisum, adjectusque fuisset Pontificatus annus. Aliud etiam infra subijciam argumentum, quod mihi contra omnia Romanorum fundamenta non levem videtur continere difficultatem. Sed alia prius Romanæ traditionis argumenta sunt referenda.

carmina quæ-
dam vetusta.

231 Subjicit Franciscus Dinus huic inscriptioni pervetusta quadam carmina, Quæ, inquit pag. 9, ante ecclesie, ac sacelli ejusdem Apostoli restorationem legebantur in capella S. Bartholomæi, quæ inveni in scriptura quadam characteris ferme duorum seculorum exscripta, in quibus hæc de S. Bartholomæo:

India decoriat, tenet insula Bartholomæum.

Hæc carmina scripta fuisse anno 1180, videtur ex primo satis probari, si fideliter omnia per Dinum citata sunt; sed carmina ipsa inter se fere coherent velut ægri somnia, ita ut videan-

tur ab homine prorsus indocto, nec minus inepto fuisse composita: quapropter nihil hæc magnopere carmina ad rem faciunt. Progredior igitur ad auctoritatem Frederici primi imperatoris.

232 Anno 1167 Fredericus I dicitur constitutionem edidisse pro dubio, de quo agimus, dirimendo. Totam hanc refert in Dissertatione sua Cardinalis Ursinus, verum tam multos in illa errores, et lapsus historicos ostendit, ut Franciscus Dinus eam maluerit nominare tantum, quam lectorum oculis exhibere; respondens pag. 114: Fridericum non fuisse historicum, nec annalistam, et nihil de his asseruisse præterquam ex magni Frisingensis fide. Ex quo responso, et ipsis constitutionis verbis, facile colligit lector, sive Frederico tribuenda sit constitutio, sive abjudicanda, per eam nihil addi ad auctoritatem Ottonis Frisingensis, quem sequitur: Nos, inquit, pro inquirenda hujus rei veritate, et removenda de cordibus hominum omni dubietate, annales prædecessorum nostrorum catholicorum imperatorum revolvimus, et ipsorum Annalium sexto libro (utique Ottonis Frisingensis, quem lib. 6, cap. 25 supra citavimus) invenimus, qualiter imperator Otho II venerandum corpus sanctissimi apostoli Bartholomæi a Benevento Romam detulerit, et insula Lycaonia, et in tumba porphyretica gloriosissime collocaverit. Et post pauca rem narrat, sicuti narravit Frisingensis; cujus relationem videtur sequi voluisse imperator, ut dolorem inureret Beneventanis; quod laudatus Ursinus advertit his verbis: Quod si causam hujusmodi perscribendi literas in Friderico quæras, recens in Beneventanos odium occurret; eodem namque anno MCLXVII Alexandrum III Pontificem maximum honorifice receperant, postquam nefarius imperator, pseudopapæ studens, omne scelerum genus adversus apostolicam Sedem, ejusque Pontificem moliri cepit, ut anonymus Casinensis, et Romualdus Florentinus apud Baronium num. v ad annum MCLXVII perhibent.

233 Baronius ad annum 1000 num. 6 insinuat de hac controversia actum fuisse ab Alexandro III in concilio quodam: nam post memoratas Frederici imperatoris litteras, Accedunt, inquit, his Acta synodalia sub Alexandro III, de quibus suo loco inferius dicendum. Verum non præstitit vir eruditissimus, quod promisit; ita ut videatur nihil in his Actis invenisse, quod ad hanc controversiam spectaret, vel siquid incernerit, non probasse. Eminentissimus Ursinus art. 6, postquam ostendit nihil ex his Actis productum esse, quod huc pertinet, neque Baronium, qui Acta utriusque concilii, ab Alexandro III celebrati, accurate descripsit, vel meminisse Bartholomæi, ita concludit: Cum itaque ille (Baronius) non protulerit (Acta synodalia) ea certe etiamnum desiderari aperte demonstrat; nec talia umquam iis in conciliis esse meditata.

234 Profert tamen Franciscus Dinus pag. 12, et 13, non Acta quidem synodalia, sed tabulam quandam antiquam ecclesie S. Bartholomæi, ex qua, quia vetustate erat oblitterata, novam dicit tabulam confectam, cujus quædam recitat monumenta: verum, ut mihi apparent, tam ruinosa, ut ea hic non describerem, nisi conficerem, ex iis forte Baronium putasse, de hac actum fuisse in concilio Lateranensi sub Alexandro III. Ita porro habet prima ejus tabule memoria apud Dinum citatum:

In Dei nomine Amen.

A

Anno Domini MCLXXIX Indictione XII mensis Martii Alexander Papa III celebravit Romæ synodum in majoris ecclesiæ basilica Lateranensi. Omnes archiepiscopi, episcopi, abbates, priores, et infinita clericorum multitudo; qui diversis partibus orbis in hac inclyta urbe in prædicta synodo congregati erant, venerunt ad ecclesiam S. Bartholomæi, ibique reverenter super corpore Apostoli Missæ officium celebrans, sacrificium solenniter obtulit Deo, et dictam ecclesiam beati Bartholomæi apostoli consecravit, et maximam indulgentiam ibi posuit. Post prædicationem vero in pulpito ab eo publice in populo factam, in confessione jussit apostoli Bartholomæi nomen a magno celebrante diacono Cardinale S. Mariæ in porticu enixe nominari, ipse quoque summus Pontifex in absolutione Apostoli memorati nomen honorifice nominavit, et post Missæ celebrationem stationem singulis annis in festo S. Paulini concessit.

S. Bartholomæi, aliaque continens minus verisimilia.

B

235 *Contra hoc monumentum ita Ursinus*: Quanti ea (scheda) sit facienda, illorum, qui e vestibulo tantum sacros ritus salutarunt, iudicio stet; cum a Pontifice prius Missam celebratam fuisse, deinde dicatam ecclesiam commentetur. Advertat studiosus lector, quam multa hic uno tempore facta fingantur: Pontifex solenniter celebrat, dedicat ecclesiam, indulgentiam concedit, ad concionem dicit, Missa deinde celebrata, stationem singulis annis in festo S. Paulini indicit; verisimilia hæc sint eis, qui putant tam cito hæc fieri posse, quam fingi; mihi non sunt verisimilia.

similes quædam lascivie fide indignæ.

C

236 *Sequitur pag. 13 hæc lacinia nihilo præcedenti melior*: Alexander episcopus servus servorum Dei confirmavit omnes indulgentias concessas per prædecessores suos, ac etiam ipse summus Pontifex concessit magnam indulgentiam venientibus ad ecclesiam S. Bartholomæi apostoli vere pœnitentibus et confessis, eo quod vidit et osculatus fuit corpus SS. Bartholomæi apostoli, et Paulini confessoris. Post quam alia additur nomine Cælestini III, et alia rursus Anacleti II antipapæ, huic non absimiles, quas si quis recte perpenderit, comperiet scriptas esse ab homine imperito. Hæc, aut similia monumenta, vidisse Baronium suspicor, sed fide indigna putasse; quamquam hinc sperare potuerit, se ipsa Acta synodalia, et Pontificum diplomata inventurum. At si illi tam negligenter privilegiorum suorum bullas servare studuerint, non merentur ut similibus laciniiis fidem lector adhibeat. Subjicit deinde pag. 14 præfatus Dissertator ex eodem, ut inquit, fasciculo hæc verba: Ex codice Ms. Vitæ Sanctorum, qui habetur in bibliotheca congregationis Oratorii, S. Paulini corpus videtur esse conjunctum S. Bartholomæo in insula, in ecclesia S. Adalberti, quæ nunc vocatur S. Bartholomæi, quorum trium Sanctorum meritis ibique præstantur beneficia plurima. Quæ quam fideliter sint citata mihi non liquet, at non multum ad rem facere, facile lector intelliget.

Aliæ difficultates contra Romanam traditionem:

237 *Dissimulare hoc loco non licet difficultatem, quam omnibus argumentis opponere possunt Beneventani*. Baronius ad annum 1000 num. 5 ita scribit: Ille eodem anno Otto imperator ex Polonia, quo pietatis ergo... fuerat peregrinatus, ad visitanda sacra pignora S. Adalberti martyris (Martyrio coronati anno 997, ut idem ad illum annum, et Pagius habent) Romam

rediens sacras reliquias secum detulit ejusdem martyris, quibus, ubi collocarentur, erigendam curavit ecclesiam in insula Tiberina. Hæc sacra pignora fuisse Manus martyris, ex appendice ad ejus Vitam refert ibidem. Num. 6 ait: Otto vero, quo inchoatam a se Romæ ecclesiam, quam plurimis posset, sacris Sanctorum reliquiis exornaret, consilium iniit, ut corpus S. Bartholomæi apostoli Beneventi consistens, illinc Romam deduceret. Et num. 8: Factum est autem, ut illatione corporis S. Bartholomæi in ecclesiam sub titulo S. Adalberti martyris inchoatam, transierit ipsa in nomen et cultum ejusdem Apostoli, memoriaque Adalberti hoc modo fuerit paulatim oblivione deleta, Hæc relatio viri eminentissimi, si res omnino facta est, omnium mihi videtur optima. Sed non caret difficultatibus; quarum unam tangit, et solvere conatur laudatus auctor num. 9 hoc modo:

AUCTORE J. S.

238 At si quæras, inquit, cur tanti Apostoli corpus non in aliqua amplissimarum basilicarum sit reconditum, sed in ecclesia nullo modo patriarchalibus basilicis comparanda: plures possunt afferri causæ, vel quod, ut plerique aiunt, delaturus illud Otto in Germaniam, illic ad tempus dumtaxat voluit collocasse: vel quod, quam extruere inchoavit ecclesiam, eam, ut audisti, quam plurimis quærens nobilitare reliquiis, et Apostolico pignore reddere celeberrimam; si vixisset, in longe angustior formam extruxisset. Primo hoc responso difficultatem sibi non solvit Baronius, nam ipse nec credidit, nec scripsit, ea intentione Ottonem III sacra ossa Benevento abstulisse, ut ea transferret in Germaniam, sed ut iis S. Adalberti ecclesiam locupletaret. Alii hoc scripserunt quidem de Ottone II, nullus vero, quem vidi, antiquorum de Ottone III. Secundum Baronii responsum minus mihi videtur probabile: cum enim multa Sanctorum corpora, ut ipse Baronius narrat, in eam intulerit ecclesiam Otto, ipso adhuc viro ad fastigium videtur perducta fuisse ecclesia: nec video cur eam minori forma prius ædificare voluisset, postea vero angustiori extruere; nisi forte ornamenta quædam ecclesiæ addenda intelligi voluit Baronius, quod eum facere voluisse est verisimile, sed difficultatem de minori ecclesiæ forma non dissolvit.

quod ecclesia S. Bartholomæi minori forma structa,

F

239 At alia hic superest difficultas. Anno enim millesimo dicitur ecclesia S. Adalberti inchoata, eodem anno translatum S. Bartholomæi venerandum corpus, atque in dicta ecclesia collocatum. Nunc ego non intelligo cur Otto voluerit eo deferri S. Bartholomæi corpus, et ecclesiam interim alteri extruere, alteri dedicari voluerit, cujus non corpus, sed partem corporis aliquam, puta manum, vel, ut vocant alii, brachium, eo detulerat. Adeone igitur Apostolum coluit imperator, ut ejus corpus Beneventanis vel maxime invitis auferret? Adeone rursus contempsit, ut eum sub umbra martyris, cui ecclesiam extruebat, latere voluerit? Si tanti faciebat Bartholomæum, cur ejus nomine ecclesiam dedicari non jussit? Si tam parvi, cur Beneventanis Patronum suum non reliquit? Hæc mihi in hoc facto occurrit difficultas, quam ego met mihi eximere non possum, nisi suspicari relin, non ipsum corpus, sed aliquas S. Bartholomæi reliquias ecclesiæ S. Adalberti illatas fuisse, quæ postmodum, crescente fama, ut fit, corpus vocari cœperunt. Scio quidem hujusmodi subtilitates non magni faciendas esse, ubi veritas historica satis aliunde habetur probata, at

et S. Adalberto, non Bartholomæo, initio sit dicata.

F

AUCTORE
J. S.

translationem hanc non satis probatam esse contendunt Beneventani. Nunc ad aliud argumentum, quod magni fecisse videtur Baronius, transeundum.

Testimonium
Roberti Montensis.

240 Eminentissimus hic auctor ad annum citatum num. 7 scripsit sequentia : Porro coegit necessitas, ut post multum temporis eadem Apostoli sacra reliquiæ delegerentur, quod Robertus, qui ad Sigebertum adjecit Appendicem, ... sic enarrat. Accipe Roberti Montensis verba ex Appendice ad annum 1157 : Circa hoc tempus, ait, inundatione Tyberis facta non modica, Romæ in quadam insula ejusdem fluminis in ecclesiola antiqua inventum est in quodam sarcophago corpus beati Bartholomæi apostoli totum integrum, excepto corio, quod remansit Beneventi, quando Otto imperator capta eadem civitate corpus prædicti Apostoli transtulit Romam, sicut tabulæ æreæ demonstrant, scriptæ literis Græcis et Latinis, quæ repertæ fuerunt in corpore Apostoli. Repertum est etiam in eadem ecclesia corpus Paulini Nolani episcopi. Hæc Robertus, non exprimens utrum Ottoni II, an tertio translatio sit adscribenda. Valide, ut solent, atque acriter, hanc Roberti relationem oppugnant Beneventani art. 4, quorum rationes in compendium redigam.

Beneventanorum
ad hoc
responsa.

241 Primo negant hanc Tiberis inundationem umquam fuisse, quia a nemine legitur scripta. Reponit autem Dinus pag. 107, potuisse inundationem minorem esse, quam fuerunt illæ, quæ scriptæ sunt. Secundo falsitatis arguunt, quod dicit totum integrum corpus repertum esse, cum a Saracenis in insula Lipara sacra ossa dispersa sint : Quod si, inquiunt, integrum dicere malueris, quia nullum ex ossibus deerat, neque etiam a falsitate extricaberis : deerat namque brachium, quod Landulphus Beneventanus archiepiscopus dederat Bernardo filio Leoduni Pennarum comiti anno cmlxii. Hanc brachii donationem, aliarumque in Galliam reliquiarum translationem, factam ante disputatam hanc Romam translationem, probabimus suo loco. Subtiliter tamen se hic extricare conatur Dinus pag. 107, explicans illud : Totum integrum, Hoc est exundatione intactum, nec dispersum, ... sine ullo pristini status detrimento. Verum an ita Roberti locum intellecturus sit lector, partium studio vacuus, vehementer dubito. Reliquas porro Dini replicationes, quoties inutiles mihi videbuntur, brevitatis causa præteribo : Tertia, inquiunt, falsi ratio, quod corium Beneventi remansisse ait. Ubinam, quæso, Roberte, de corio legisti in Liparitana translatione? Tuus ipse Sigebertus ossa tantum per agros dispersa annotavit. Ad laminas, quas cum corpore inventas narrat Robertus, dicunt : Beneventanos. ... illas apposuisse ad fidem ab Othone pia in fraude captandam non ambigimus. Denique coarguunt eum, quod scripserit etiam Paulini corpus inventum. Verum hoc etiam translatus ab Ottone III contendit Dinus, quamvis id antiquorum neminem, excepto Roberto, habere sciam. Hæc fere eminentissimus Ursinus.

aliar in illo
testimonio
difficultates.

242 Sed et alia quædam in hac Roberti relatione mihi videntur parum verisimilia, quæ erudito lectori paucis exponam. Hunc ego locum intelligendum puto, sicut intellexit supra Baronius, ut velit, reliquias ignotas fuisse, et tum demum detectas, quod satis liquet ex his verbis : In ecclesiola antiqua inventum est in quodam sarcophago corpus B. Bartholomæi. Vel igitur num-

quam Romani cognoverant, ubinam sacrum corpus fuisset depositum, vel si noverant, id deinde exciderat. At neutrum est verisimile, aut credibile. Primum hoc modo facio manifestum. Narratur translatio Benevento facta post captam urbem; magno itaque cum strepitu, ita ut Romani eam non potuerint ignorare; neque porro ignorarunt, si facta sit; nam ex Romanorum traditione eam jam scripserat Frisingensis, et locum, ubi corpus dicebatur depositum, assignarat : qua igitur veritatis specie corpus anno 1157 primum innotuisse Romanis scriberet Robertus? Restat itaque ut dicere voluerit, corpus oblivioni traditum, rursus hac occasione inventum esse. Quis autem credat thesaurum tantum, tantaque contentione acceptum, tam negligenter fuisse custoditum? Ego certe animum inducere non possum, ut hoc existimem. Deinde cur Viterbiensis, cur Fredericus imperator, circa hæc tempora scribentes ea, quæ jam recitata sunt, nihil horum produxerunt? Uno ut absolvam verbo, vel hæc Romanorum probatio deserenda, vel, quotquot jam allatæ sunt, expungendæ; neque enim video hanc Roberti relationem cum productis aliorum locis recte conciliari posse. Hæc ad Robertum.

243 Militat etiam pro Romana traditione auctoritas Breviarii et Martyrologii Romani, in quibus, prout hodie leguntur, dicitur sacrum Bartholomæi corpus Romam ad insulam Tiberinam translatus; atqui id non videtur Breviario et Martyrologio insertum sine maturo examine virorum eruditorum : ergo non videtur ab auctoritate tanta recedendum. Quid ad hoc argumentum eminentissimus Ursinus respondeat, exponam ipsius plerumque verbis, quibusdam tamen brevitatis causa prætermisissis.

244 Respondeo primo, inquit art. 7, maximæ quidem auctoritatis esse Breviarium Romanum in iis, quæ per sese ad cultum ecclesiasticum attinent : minoris tamen ponderis esse in privatis factis, aut gestis, quæ in Vita Sanctorum ex occasione referuntur ita, ut efficax inde argumentum peti non possit, ubi præsertim antiquiora monumenta adversantur. Nec enim ecclesia ipsa, quæ iis utitur, inconcussæ infallibilisque veritatis judicat quæcumque breviariis suis sunt inserta, cum multoties pro variis temporibus, varia ex occasione ea mutaverit, correxeritque; ut ibidem probat. Et deinde ad Martyrologium ita reponit : Respondeo idem de Martyrologio Romano, ac de Breviario ferendum judicium, cum si quæ in uno sint, quæ eruditius negotium facessant, in alterum transfundantur. Hujus generis permulta in illo etiamnum extare, consentiunt viri historicæ rei peritissimi. Nec obstat ecclesiasticus usus, quasi ab omnibus omnino maculis pura censenda sint Martyrologia, quibus Romana utitur Ecclesia, cum illorum auctores humani semper aliquid patiantur. Hæc omnia quibusdam exemplis firmare nititur, quorum tamen quædam inter eruditos etiamnum controversa sunt. Hoc primum eminentissimi viri responsum.

245 Præterea Respondeo, inquit, secundo, inconstantissimum esse in D. Bartholomæi translatione Breviarium Romanum, atque adeo minus urgere auctoritatem ejus, ut ex triplici illius immutatione liquido constat. I. quia Breviaria Romana anno mcdlviii Pij II auctoritate, mcdlxxxii, mcdxlv, mdlvii, mdlxii, mdlxiv nec per umbram quidem sacra Bartholomæi

Breviarium
et Martyrologium
Romanum.

ad quæ respo-
nit Ursinus
non esse ob
omni errore
immunis.

et sæpius in
hoc historis
mutata.

mæi

A mæi ossa Romam asportata, et in Tiberina insula reposita fuisse referunt. 2. Breviarium anni MDLXVIII auctoritate Pii V approbatum, a veteri lectione deflexit, additaque translatio est, in hæc verba : « Ejus corpus . . . postremo Romam ab Othone II imperatore, Gregorio V Pontifice Maximo, portatum, in Tiberis insula in Ecclesia ejus nomine Deo dicata, collocatum fuit. » . . . 3. in novissimo Breviario Clementis VIII anno MDCII edito, quod de Gregorio V dicebatur expunctum fuit, et repudiato Othonis II nomine, Otho III translationis auctor suffectus est . . . Hinc in tot illis Breviarii editionibus triplex animadvertitur immutatio, in re, in persona, in epocha : cui ergo ex tot, tam variis, tam recentibus, tam manifestis scamentibus mendis, epochæ scilicet et personæ, assertionibus animum potius inclinemus? Et in fine ad Martyrologii auctoritatem : Respondeo, inquit, secundo, in Martyrologio Romanam Benevento translationem anno MDLXXXIV primo adjectam esse sub Gregorio PP. XIII; atque ideo contra Beneventanos adduci non posse, cum in historia temporis diuturnitati stetur.

Dinus, ut moderni Breviarii vindex videatur, inepte sensum exponit, suam vocat vindicias Romani Breviarii, pag. 425 contendit in moderno Breviario nihil haberi contrarium antiquiori Pii II, in quo Ottoni II tribuitur translatio, atque hoc modo verba Breviarii moderni interpungit : Ejus corpus Albani . . . sepultum est : quod postea ad Liparim insulam : inde Beneventum translatum est : postremo Romam : (Hic interpunctionem vult poni, quam nullibi, putem, invenit, nec sensus admittit) ab Othone tertio imperatore portatum, in Tiberis insula, in ecclesia ejus nomine Deo dicata collocatum fuit. At, qui non omnino cæcutiunt, facile advertent meram hanc esse cavillationem, nec sententiam Francisci Dini, cum moderno Breviario conciliari posse : neque ipse hoc non vidit : nam continuo superaddit hæc verba : Vel procederet (Breviarium) juxta non satis digestam Baronii opinionem in Annalibus : quam pag. 126 vocat primam Baronii opinionem : constat tamen hanc esse Baronii opinionem postremo scriptis mandatam, retractata saltem tacite priore ; Baronius itaque consentit Breviario, non Dinus.

Sousæ argumenta pro Breviario Romano, 247 Emmanuel Cajetanus Sousa in nupero Opere de Expeditione Hispanica S. Jacobi apostoli tom. 2 gravissime reprehendit illos, qui ab auctoritate Breviarii vel latum unguem recedunt, eosque morosos appellat criticos. Porro Breviarii auctoritatem maximam ostendere nititur a pag. 1157. Ex quinque causis ipsius Breviarii, nempe ex causa materiali, ex causa formali, ex causa finali, ex causa efficiente, et denique ex causa exemplari. Audiamus quomodo argumentetur ex causa Breviarii formali. Pag. 1159 Lectio, inquit, Breviarii quatenus est historia, debet constare veritate, alias enim esset fabula, non historia, cujus prima lex est (teste Cicerone lib. 2 de Oratore) ut nihil falsi dicere videat. Ergo Ecclesia in lectionibus Breviarii nobis veras historias proponit, non vero confictas fabulas obtrudit. Ergo ecclesia judicat esse vera, quæ in lectionibus Breviarii collocari jussit. Quæ ergo prudentia, quove jure poterit quispiam iudicio ecclesiæ reluctari? Deinde lectio Breviarii, ut lectio est, continet materiam prædicandam et credendam, quamque ipsa ecclesia prædicari et credi jubet, ut mox ostendam. Quis autem Ca-

tholicus non perhorrescit dicere Ecclesiam præcipere, ut prædicetur mendacium, jubere, ut credatur mendacio? . . . Ex quibus denique infert : Ergo quidquid in Breviario relictum est, tamquam verum retentum est, ac proinde extare quampiam historiam in Breviario, signum certissimum est, illam ab Ecclesia judicatam fuisse veram.

248 Hæc si legitime deducta est conclusio, merito reprehendendus Eminentissimus Ursinus, qui Breviario in hac controversia non acquievit. At paucis saltem ab imprudentia vindicandus vir laudatissimus, et immerito inter morosos criticos numerandus : neque id erit difficile, cum ipse Sousa sufficientem ad hoc præbeat materiam, una scilicet manu ædificans, altera, quæ struit, destruens. Dicat, obsecro, vir eruditus, si hæc vere dicta putet de Breviario Urbani VIII jussu correcto, an eadem non sint dicenda de Romano Breviario anteriori? Lectio Breviarii continet materiam prædicandam et credendam : Quis autem catholicus non perhorrescit dicere, Ecclesiam præcipere, ut prædicetur mendacium, jubere, ut credatur mendacio. Si hæc, inquam, vera putet de Breviario moderno, cur eadem vera putare non debeat de Breviario ante ducentos annos usitato, non intelligo : neque enim magis hoc tempore, quæ Breviario inserta sunt, credenda proponit Ecclesia, quam ante ducentos annos proponebat. Quomodo igitur laudatus auctor non cohorrui totus, quando de Breviario Romano ante ducentos circiter annos usitato pag. 1174 ex Josepho Silos scripsit sequentia : Quod vero Romæ tunc temporis Breviarium terebatur nullis non erroribus ac mendis plenum. Damnatæ ab Ecclesia memoriæ auctorum homiliæ : incertæ, nulliusque fidei passim historiæ, in illo nempe legebantur. Prætermitto reliqua, quæ exaggerans Breviarii illius corruptiones, scripsit memoratus auctor, vehemens nimis in utramque partem. Illud tamen adverte, omnia illius argumenta, quæ a causa finali, formali, materiali, exemplari, quin et efficiente, deducta sunt, ab eo hic destrui : cum omnia aptari possint Breviario antiquiori non minus, quam moderno, si vera sunt. Pro exemplo habe, quæ scribit pag. 1162, argumento deducto a causa finali, hoc modo : Mendacis Deus non colitur, sed offenditur : ergo liber, quo Deus colitur, omni caret mendacio : sed Deus breviario Urbani (adde et antiquioribus) colitur, non offenditur ; ergo in Urbani breviario (quidni et antiquioribus?) omnia sunt vera, nullumque mendacium invenitur.

249 Hæc itaque argumenta, aliaque Emmanuelis Sousa, quæ omnia adferre longum esset, et supervacaneum, cum jam refutata sint, postquam hæc scripseram, ab eruditissimo auctore Hispano, Didaco del Corro, in Dissertatione Theologico-critica, quam Hispalis anno 1739 edidit de valore argumenti ex Breviario Romano petiti : hæc, inquam, argumenta non probant, Breviarium modernum ita ab omni errore immune esse, ut in eo leviusculum erratum, vel historia quædam minus probabilis reperiri non possit : nam quædam inseri potuere quando videbantur probabiliora, quæ, aliis postmodum crutis monumentis, minus probabilia reperta sunt : ut eruditi hodieum passim agnoscunt, et agnovit etiam Baronius. Quod satis esse existimo ad opinionem eminentissimi Ursini a temeritate vindicandam. Neque hinc fiet : ut omnibus Breviarii historiis

AUCTORE
J. S.

quæ ipse alibi
destruit.

E

F

non probant
illud ab omni
errore im-
mune,

AUCTORE
J. S.

historiis fides abrogari possit, ut pag. 1166 contendit Sousa. Quis enim omnibus S. Augustini scriptis fidem abroget, quia unum aliquod, aut plura etiam errata historica in doctore maximo agnoscit? Verum, omisso hoc auctore, quanti valeat in factis hujusmodi auctoritas Breviarii Romani, erudite exponit et probat eminentissimus Cardinalis Prosper de Lambertinis in Opere doctissimo de Beatificatione et Canonizatione servorum Dei tom. 4, part. 2, cap. 13, num. 5, ubi citato utrumque extremo, ita loquitur: Sed quatenus per mediam viam, quæ tutior est, incedendum sit, videtur quidem, tuto pede asseri posse, non modicum auctoritatis pondus factis historicis accrescere, quæ relata sunt, et approbata in Breviario Romano... Attamen ita, ut vetitum existimari non possit, debita cum modestia, et non sine gravi fundamento, quæ contingunt in factis historicis, difficultates exponere, easque judicio Sedis apostolicæ supponere, ut eorum subsistentiam perpendat in hypothesi, quod manus iterum admoveatur ad Breviarii Romani correctionem. Quod deinde multis exemplis ostendit.

bullæ Sixti V
Corpus Ro-
manis asse-
rens.

250 Præter memorata jam argumenta, recentiorum auctorum sententias offert Franciscus Dinus: sed hos mihi prætereundos censui, cum tanti facienda sit illorum auctoritas, quanti rationes, quas allegant; nihil autem allegent præter jam dicta, quod alicujus sit ponderis. Unam hic itaque adjungam auctoritatem Sixti V Pontificis Maximi, de quo pag. 20 hæc tradit memoratus auctor: Plurimum vero pro verificandis his, quæ diximus, confert bulla Sixti V a PP. insulæ mihi communicata. Bullam recitat, ut sequitur: Sixtus PP. V. Ad perpetuam rei memoriam. Cum dilectus filius noster Antonius tituli S. Bartholomæi in insula S. R. E. presbyter Cardinalis, sanctæ Severinæ nuncupatus, altare majus in ecclesia ejusdem tituli S. Bartholomæi, quod superioribus annis magna Tiberis inundatione simul cum ecclesiæ parte collapsum, atque contractum fuerat, post ejusdem ecclesiæ instaurationem de novo ædificaverit, et decentiori forma constructum ornaverit, illudque die Dominico proximo, qui erit xviii hujus mensis, solemni dictæ S. R. E. more, et ritu consecrare, ac in eo ipsius S. Bartholomæi apostoli, et aliorum Sanctorum corpora, ac reliquias reponere in animo habeat etc. Sequuntur dein indulgentiæ a Pontifice concessæ dictam ecclesiam visitantibus; et data ponitur bulla, Die xv Augusti MDLXXXV Pontificatus nostri anno primo. Addit Dinus: Hæc autem bulla motu proprio, et certa rei scientia, tot elogiis patentissima evulgata, est ingens hujus veritatis testimonium. At ego de motu Pontificis proprio et certa scientia nihil in bulla reperio. Ceterum quanta sit bullæ hujus authenticæ, quamque fideliter ipsa recitata, mihi non liquet.

memoriæ
quædam Car-
dinalis san-
ctæ Severinæ:

251 Subjicit huic bullæ sæpe jam memoratus auctor ex eodem, ut ait, libro archivii PP. S. Bartholomæi transumptum quoddam ex Diario Santorii Cardinalis S. Severinæ, ejusdemque Memoriam alteram, in quibus reliquiæ sub ara majori ab eodem Cardinali repositæ leguntur. Verum in Diarii transumpto hæc adduntur: Propter quod adeo laboravi insudavique, ut ob grave feretri pondus saucia remanserit caro lateris sinistri, cujus dolor toto vitæ decursu fuit a me toleratus appposito medicamento, ac plastra ferrea. Quæ verba scriptum illud mihi suspectum

faciunt; neque enim credibile est ob grave pondus carnem lateris sauciam fuisse, aut sanari non potuisse, si læsa fuisset. Deinde in eodem scripto leguntur hæc verba: Corpora S. Bartholomæi apostoli, SS. martyrum Adalberti etc. At certum est corpus S. Adalberti ibi non esse totum. Hæc itaque Cardinalis scripta omittenda duxi, quæ ipsam etiam Sixti bullam, ex eodem penitus depromptam, apud prudentes forte minus certam reddent.

252 Hæc sunt præcipua, quibus Romanorum civium traditio nititur, argumenta, quorum nullum invenire potui, quod non toto seculo et ultra sit dubia hac translatione posterius. Accipe omnia breviter. Seculo duodecimo primus pro Romanorum traditione testis citatur Otto Frisingensis, cui eodem seculo adstipulatur Godefridus Viterbiensis. Addunt Romani anno 1113 inscriptionem Tiberinam, Friderici imperatoris constitutionem anno 1167, Alexandri III Acta synodalia anno 1179; verum hæc instrumenta acerrime impetunt Beneventani. Seculo xiii pro Romanis testatur Robertus de Monte, et Martinus Polonus. Posterioribus seculis auctores accedunt plurimi inter quos Flavius Blondus, Jacobus Philippus Bergomensis, Joannes Baptista Egnatius, Carolus Sigonius, Joannes Nauclerus, et eminentissimus Baronius cum Breviario et Martyrologio Romano, bulla etiam Sixti V, si genuina sit. Denique minoris notæ auctores ingenti numero; quamvis illi inter se non consentiant in translationis auctore assignando, ut notavimus.

253 Nunc si monumenta utriusque partis inter se conferamus. Prævalebunt Beneventani antiquitate testium et auctoritate, Romani numero: multa in Beneventana traditione, præsertim si relatione Leonis Ostiensis standum sit, reperies, quæ difficultatem pariant; plura etiam in Romana, sive cum Baronio Roberto Montensi fidem habeas, sive cum Francisco Dino Ottoni Frisingensi adhæreas. Ex quibus mihi omnino persuadeo, utroque loco haberi reliquias Apostoli, translationemque factam esse aliquarum: quæ an majorem, an minorem corporis partem constituent, meum non est judicare. Illustrissimus Franciscus Maria de Aste in Disceptationibus ad Martyrologium Romanum ad viii Kal. Septembris pag. 392, relatis utriusque partis argumentis, ita concludit: Quum actus hujus cultus continuati appareant tam pro Benevento quam pro Roma, utrobique sacrum illud corpus, donec aliter per supremos censores decretum fuerit, in illa veneratione habendum erit, qua hactenus habitum, ut pluries eminentissimi Patres S. Romanæ Ecclesiæ decrevere. Et post pauca: Colatur Romæ, et Beneventi; et quibus causa definienda, cordatus lector videat, pro cujus scitu hæc indicata. Adde verba Papebrochii tom. 4 Junii ad Acta S. Paulini pag. 233: Si sacra congregatio rituum, causæ cognitione suscepta, sacras utriusque loci capsas aperiri jubeat, et quid utraque contineatur fideliter referri; fortassis invenietur utrobique pars magna ejusdem esse corporis. Certe si Beneventum ea causa repetiit Otto, urbemque obsedit, ut scribit Ostiensis; verosimile non est, obsidione dimissa, omnino vacuum rediisse; nec etiam Beneventanos eo terrore compulso totum dimisisse; sed potius tam carum pignus cum imperatore partiti, retento apud se veteri scrinio cum præcipuis aliquot ossibus, et epigraphis, quales erant, servatis; alteram partem Romæ depositam fuisse velut cor-

pus

A pus integrum, ut passim in talibus fieri assolet.

CAPUT IV.

*De reliquiis undequaque sparsis, miraculis-
que variis locis factis.*

§ I. Reliquiæ in varias Provincias portatæ ;
ubi et miracula quædam Apostoli patro-
cinio facta.

Uti multas orbis provincias rivus adiit, fi-
dei que lumine illustravit S. Bartholomæus, ita
varias sacro suo corpore urbes et provincias
post mortem honorasse vidimus : restat ut enar-
remus, quantum quidem diligenti investigatione
assequi potuimus, quæ præ ceteris urbes, quæ

B regna, sacris gloriosi Apostoli pignoribus fuerint
locupletata. Ac primo quidem quasdam hujus
Apostoli reliquias per Orientem fuisse sparsas,
antequam sacrum ejus corpus Liparim, aut cer-
te Beneventum, fuit delatum, omnino existimo.
Exemplum invenio in Vita S. Josephi Hymno-
graphi apud nos tom. 1 Aprilis pag. 274, ex
qua hæc delibo : Porro in Thessaliæ finibus jam
pridem versans (Josephus) a divino quodam
homine, scientiaque incomparabili, sacratissimis
magni apostoli Bartholomæi reliquiis forte dona-
tur. Igitur huic templum ædificare constituit,
multa miracula quotidie patranti; quem per quietem
sapenumero vidit cælestia sibi mysteria aper-
ientem, ac sacræ paginæ difficultates explanan-
tem. Cum vero ingenti aliquando desiderio æstua-
ret sanctum Apostolum versibus exornandi, tamen
continebat se, metuens ne forte minus acceptum,
gratumque a se illi eveniret, ac instar Moysis
quadragesima dies carnem macerans, ut divinarum
cantionum tabulas acciperet; ocllusis sensuum
januis, ac mente ab omni evagatione in se col-
lecta, sancti Apostoli corpus pie reverenterque
complectitur.

cui apparet
Apostolus con-
fert facultatem

255 Nec frustratus est hominem suus labor :
nam pridie ejus diei, quo divi Bartholomæi
memoria celebratur, videt virum linea veste
circumamictum, cujusmodi in Palæstina vulgo
utuntur, sacras templi valvas tenentem, ac Jo-
sephum ad se advocantem. Is sacræ mensæ vela-
men (Græce ἀράχιον, Velum accipio, inquit
in notis Papebrochius, quo. . altare et omnis al-
taris suppellex, extra divini officii tempora con-
tegi solet) pulsans, tollit sancti Evangelii codi-
cem, et ejus pectori imponens : Benedicat tibi,
inquit, præpotentis Dei manus, influant in lin-
guam tuam cælestis sapientiæ maria, fiat cor
tuum sancti Spiritus sedes, tuique cantus uni-
versum terrarum orbem demulceant : ut quis-
quis iis fruatur, et verborum et rerum suavitate
captus, spirituales sirenas appellare possit. His
dictis visum evanuit; sed verba in imos præcor-
diorum sulcos defossa, ac seminata, uberem
postmodum segetem tulere. Atque hæc fuit di-
vini charismatis incitatio, hæc divitiarum dona,
hoc incomparabile beneficium. Itaque simul ad
scribendos versus manum admovit, mirum quan-

tum et soni suavitate aures demulceret, ac blan-
da sententiarum vi animos percelleret ac commo-
veret.

AUCTOR
J. S.

256 Multis prosequitur idem auctor mirabi-
lem S. Josephi in hymnis componendis facilita-
tem et elegantiam, quæ loco citato in Actis legi
possunt : nam insignem prorsus ea in arte fuisse,
facile colligitur ex eo, quod Hymnographus per
excellentiā fuerit nominatus. Notat tamen ad
hunc locum Papebrochius, in Synaxario Claro-
montano haberi τῷ Ἀνδρέῳ, ac si ad S. Andreā
hæc omnia referenda essent, in margine tamen
ejusdem Synaxarii notari : In aliis Synaxariis
legitur S. Bartholomæi reliquiam, atque ita potius
legendum esse probat etiam ex eo, quod nihil
de S. Andrea scripsisse legatur Hymnographus,
quædam vero de S. Bartholomæo probabilis scrip-
serit, ut in Commentario prævio notavimus.
Porro idem miraculum brevius ex Synaxario
Claromontano narratur tom. citato pag. 267
his verbis : Invenerat, cum adhuc esset in fini-
bus Thessaloniciæ, sancti apostoli Bartholomæi re-
liquiam. Hanc igitur accipiens, sub illius nomine
ædificavit sacellum; cæpitque multa cum sollici-
tudine versare animo, quomodo festivitatem ejus
sacris canticis componendis ornaret, cum lacrymis
atque singultibus supplicans, ut hujus desiderii
sui compos effici mereretur. Et vero compos
ejus effectus est. Noctu enim virum quemdam
reverendum conspicatus est ad latus epistolæ,
qui videbatur sacra e mensa Euangelium tollere,
ipsumque Josephi imponens pectori, sua eum be-
nedictione impertiri. Ex tunc autem gratiam
componendorum hymnorum et facultatem ha-
buit tam expeditam, ut quidam existimarent,
eum melodias sacras non proferre ex se ipso, sed
aliunde acceptas, et memoriæ commendatas pro-
nuntiare, et præbere postulanti. Itaque Ec-
clesiam universam suis illustravit hymnis, cæp-
itque omnium ore celebrari, et cunctis haberi
amabilis, non tantum idiotis, sed etiam principibus
et imperatoribus ipsis. Hactenus de beneficio
plane eximio, cultori suo præstito a S. Bartholo-
mæo. Ceterum plura id genus miracula in Oriente
facta esse, sacrasque Apostoli reliquias aliis locis
fuisse sparsas, non dubito.

sacros hym-
nos compo-
nendi plane
eximiam.

257 Cap. 2 § 2 hujus Commentarii narravi
ex Ms. Lugdunensi, Apostoli reliquias in Gal-
liam delatas fuisse per episcopum quemdam,
quem dixi probabiliter fuisse Bartholomæum,
primum istius nominis Narbonensium archiepisco-
pum, quod elucidandum in hunc locum servavi.
Dicitur autem ibidem : Partes piorum pigno-
rum, multis per Gallias locis ex benedictione
Christi impertivit, præcipue Lugdunensium ci-
vitati, ubi jam venerabilis Apostoli memoria,
in venerabili martyrum crypta reverenter exco-
latur. Hanc martyrum cryptam multis illustrat
Franciscus Chiffletius in Opere nostro tom. 1
Junii ad Vitam S. Claudii, ubi pag. 678 hæc
habet ad S. Bartholomæum spectantia : Pius qui-
dam ac præpotens miles, Bartholomæus nomi-
ne, sacrarum reliquiarum cultui addictissimus,
cum jam plures provincias peragrasset, tum ut
religiosa loca viseret, tum etiam ut Sanctorum
reliquias, quas cumque posset consequi, sibi
compararet; nactus aliquando patroni sui Bar-
tholomæi apostoli partem capitis inferiorem,
quam maxillam vocant, Lugdunum venit : ubi
cognito, quod Septimii Severi tempore, sub epi-
scopo Irenæo multa Christianorum millia marty-
rium fecerant, et sanguine suo Ararim in Sugo-

Reliquiæ Lug-
duni, ubi quis
temere marty-
rum cryptam
ingressus.

F

nam

AUCTORE
J. S.

nam verterant, quorum corporibus in profundissimum antrum coniectis, S. Patiens duo templa sub uno tecto imposuerat: adito loco, visoque adhuc patente antro, quod ad putei speciem crepidine ambiebatur, pia motus temeritate, intro se dimisit. Tum vero repentina percussus cæcitate, factusque eo casu perspicacior, intellexit ingentem illum martyrum exercitum divino consilio æternis gloriæ triumphis reservari; eaque de causa sic occidendum, ut nec mortalium conspectibus pateret.

et cæcitate
percussus, vo-
to facto visum
recipit, et al-
tare Apostolo
erigit.

258 Voto igitur se obligavit, si Dei beneficio visum reciperet, daturum se operam, ut sacro puteo operculum induceretur, super quod erecto altari, suas apostoli Bartholomæi reliquias includendas traderet, fundatis a se officiis ac sacrificiis in posterum cohonestandas: quod et implevit. Qua ex causa collegium cathedralis ecclesiæ Lugdunensis, singulis annis in festo S. Bartholomæi, in cryptam S. Irenæi convenire ad Missam et ad vespas, ritu solenni decantandas consuevit. *Post hæc de altari S. Bartholomæi ita loquitur*: Exinde usque ad novorum hæretico-

B rum (*Calvinistas intelligit*) devastationem, in crypta S. Irenæi sex fuere altaria. Sextum S. Bartholomæi, quod in medio cryptæ choro sacræ speluncæ operculo incubabat. De tempore erecti hujus altaris sub S. Bartholomæi nomine, visus sum mihi aliquid deprehendisse in bulla Innocentii Papæ IV, data Lugduni xv Kalendas Decembris, pontificatus anno tertio, adeoque Christi anno mcccxlvi; qua omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui S. Bartholomæi et S. Irenæi festis diebus ipsam S. Irenæi ecclesiam religiose viserent, quadraginta dies indulgentiarum concessit. Haud enim multo ante opertus fuisse videtur martyrum puteus, eique instrato pavimento altare superpositum: cum sit verisimile, ad primam S. Bartholomæi reliquiarum expositionem, fuisse illis hoc Pontificis indulto conciliatam venerationem. *Hæc de Sancti reliquiis Lugdunum portatis, miraculoque ibidem facto.*

Leodium mis-
sæ reliquæ:

C 259 Ex Chronico Ms. abbatiæ S. Jacobi Leodii, deducto ad annum 1194, auctore Lamberto parvo, quædam nobis transmissa de reliquiis Sanctorum eo missis, in quo Stephanus IX, alius X, transmisisse dicitur Theodwino episcopo Leodiensi. . . duo brachia sanctorum apostolorum Jacobi Alphæi et Bartholomæi; quas reliquias Godefridus frater ejusdem Papæ in castro Bulloniensi recipiens, portavit easdem prædicto episcopo in castro Hoiensi: quas episcopus reverenter accipiens duxit eas navigio ad ecclesiam nostram (*prædictæ abbatiæ*) ibique coram clero et populo civitatis Missam celebrans. . . tradidit deinde ecclesiæ S. Bartholomæi brachium S. Apostoli. De ecclesia S. Bartholomæi Leodii scribit Bartholomæus Fisen noster in Historia Leodiensi lib. 7, pag. 260 ad annum 1015: Tertio post die (*a festo Simonis et Judæ*) S. Bartholomæi ædem pariter dedicarunt; quam vir nobilis Godescalcus Moriamæus S. Lamberti præpositus extra urbis pomerium extruxerat, addixeratque vectigalia duodenis canonicis alendis. *Laudatus Fisen ad annum 1056 pag. 304 memorat reliquias S. Bartholomæi transmissas ex Hispania cum reliquiis S. Jacobi Majoris. Foultonius itidem in Historia Leodiensi ad eundem annum tom. 1, pag. 238 harum meminit reliquiarum tum ex Hispania acceptarum, tum ex Italia per Stephanum summum Pontificem transmissarum, licet S. Bartholomæum non nominet*:

citatum vero supra manuscriptum, missas ex Hispania et ex Italia reliquias narrat, et ultriusque aliquid S. Bartholomæi adfuisse insinuat. Ut ut est, mihi satis probatur, reliquias S. Bartholomæi sive ex Italia, ut narravimus, sive ex Hispania, ut alii magis insinuant, puta particulam brachii, Leodium missas fuisse circa medium seculi undecimi.

260 His subjungo miraculum a memorato Fisenso relatum lib. 10 Historiæ pag. 376. ad annum Domini 1142 his verbis: Horrendo . . . incendio civitatis optima pars conflagravit. . . Prodigium inter hæc sane memoria dignum accidit. Matronæ cujusdam ædes, quamquam lignæ, manserunt ab hoc incendio prorsus illasæ. Ardebant in proximo omnia, nec ignem ferebant lapideæ domus, ipsumque S. Georgii contiguum templum: male materiata, et cariosam domum unicam innocui adlambabant ignes, quorum ardore saxa quoque dissolverentur. Nota erat femine probitas. Neque dubitatum est in virtutis præmium, renovata primorum seculorum prodigia; quibus Chaldaea formæ adstantes improbos absumpsit, immissos non attigit tres pueros insontes. Piæ huic matronæ S. Bartholomæum præsidio fuisse crediderunt nonnulli, quem proprio quodam studio colebat; eique nuper præclarum aliquem basilicæ ornatum consecravit. Et vero mira B. Apostoli virtus emicuit tanta illa calamitate. Ad ejus collegii tabernas horrendæ alicujus tempestatis instar devenerat incendium: repente substitit, non secus ac rapidus torrens, præcelsi montis objectu. Attollebantur interdum globi flammarum, quasi si teneri indignarentur; et ædificium invadere certabant: relabebanturque in semet, ac in fumos abibant. S. Apostoli vis illa fuit sua tegentis. *Hæc Leodii.*

261 Ughellus tomo 6 Italiæ sacræ inseruit Chronicon monasterii S. Bartholomæi de Carpineto, ex quo translationem reliquiarum ejusdem Apostoli hic referam. Col. 1237 editionis veteris narrat dictum Chronicon, episcopum Beneventanum a consanguineo suo Bernardo comite Pennensi consultum, utrum acceptius sit Deo Sepulcrum Dominicum visitare, an monasterium construere, monasterii constructionem prætulisse, atque hæc addidisse: Ego dabo tibi de oculis Domini, id est de reliquiis Apostolorum, qui fuerunt oculi Domini. Reversus igitur in honore gloriosi apostoli Bartholomæi monasterium construe, cujus te postmodum sacris ditabo reliquiis. Memoratus comes constructo atque egregie dotato monasterio Carpinetensi in provincia Piceno in territorio Pennensi ad radicem montis Apennini, ut ibidem refertur, reversus est ad episcopum, tunc temporis Landolphum, ut habet Ughellus tom. 8 in episcopis Beneventanis ad annum 962, quo hæc notat contigisse, atque promissas reliquias petiit: Qui (col. 1238) ut cognovit salutiferi sui consilii semen messum uberem protulisse, . . videns se illum lucratum fuisse in Domino, in eodem lætus et gaudens, donavit ei brachium dexterum a cubito ad humerum gloriosissimi apostoli Bartholomæi, quod eo tempore, quo, disponente Deo, almifici corpus Apostoli de Lippari fuit Beneventum translatum, principante Sicardo quinto filio Siconis principis, ad roborandam fidem videntium, ut illic Apostoli corpus quiesceret, super altare in argentea capsula locatum. Tunc ille . . pretioso ditatus thesauro, cum exultatione magna remeavit ad propria. Et convocatis postmodum episcopis, Pennensi.

ubi colitur
incendium
Apostoli
legio et d
mulierum
vota.

Structo Car-
pinetensi S.
Bartholomæi
monasterio
ejus brachium
inseritur:

A Pennensi, Aprutino, Theatino, Valvensi, et Marsicano, fecit ipsum sacratissimum brachium, in majori altario hujus ecclesiæ consecrari, ipsamque totam ecclesiam solenniter dedicari, anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo secundo, vi Kal. Septembris.

262 *Præsentiam reliquiarum suarum in monasterio Carpinetensi confirmare dignatus est ipse Apostolus, prout refertur lib. 4 dicti Chronici col. 1250 sequentibus verbis*: Quadam die, cum quidam monachus, nomine Berardus de Carapelle, diceret se nullo modo fidei assensum præbere, quod brachium beati apostoli Bartholomæi esset in hoc monasterio reconditum; subsequenti nocte, dum se sopori dedisset, et coram altari beati Bartholomæi per visionem astaret, vidit ipsum Apostolum coram eodem altario stantem, dextrumque humerum suum in manibus tenentem, ac dicentem: Numquid non credis brachium meum esse in hoc monasterio? Amodo scias, et ultra exinde nullatenus dubites, quia hic proprie humerus meus est, in hoc meo altario reconditus. Ex tanta itaque visione prædictus monachus pavore correptus evigilavit, et narravit abbati, et ceteris fratribus quæ viderat, et ego ipse hæc eadem cum postea narrantem audivi.

263 *Narravimus supra piam Leodiensis femine liberalitatem egregie remuneratam ab Apostolo: hic vero videbimus audax in supellectilem, eidem Apostolo sacratam, facinus non impune dimissum. Rem narrat memoratus chronographus lib. 3, col. 1247. Abbas dicti monasterii, ut nepoti suo castellum quoddam conservaret, quod alterius familie viro nobili erat vendendum, argenteam altaris S. Bartholomæi supellectilem constari jusserat. Adducta in medium argentea altaris tabula, cum eam nullus auderet infringere, monachus ceteris audentior nomine Joannes Bonihominis . . . argenteam crucem Salvatoris malleo duro confregit, quem præsumptionis excessum evidentissimum postea est subsecutum miraculum, quia crus illius audacissimi monachi totum scaturiens putruit, et sic horrido languore interiit . . . Procedente autem tempore idem abbas ægrotavit ad mortem, tunc fecit ad se gentilem suum nepotem venire, et cum singultu longa trahens suspiria cum lacrymis aiebat: Heu, heu dura sunt mihi parata infernorum supplicia, eo quod apostoli Bartholomæi sum novus ego decoriator, acrius eum, quam antiqui carnifices pro te, dulcissime nepos, decoriavi. At, debita damni restitutione petita, et obtenta, abbatem hunc felicius, quam præ sagiebat, obisse sperare fas est. Discere hinc possunt quibus ecclesiarum thesauri sunt concrediti, quanti sit periculi in res Deo, Sanctisque dicatas, sacrilegas manus injicere.*

264 *Juvat his adjicere aliud S. Bartholomæi beneficium, templumque in gratiarum actionem eidem erectum. Refert id Ughellus in episcopis Ferrariensibus tom. 2 Italiæ sacræ col. 557 et seq., ex quo rem in pauciora contractam hic exhibeo. Marinus Comacini comes, bello a Venetis impetitus, et Comacini obsessus, Postquam bellica incluta facinora explicuisset sustinendæ hostium glomeratæ multitudini impar, sese in aquas conjecit, ac natatu in quasdam piscatorias cymbas applicuit. A suis agnitus, amantissime exceptus Ferrariam productus est, ubi jam illum Lada comitissa mater veluti extinctum lugebat. Cumque ad civitatem accederet die S. Bartholomæo sacro, eodem anno MCCCLIV, in suavissimos obviæ matris amplexus eodem in loco se effudit, ubi*

nunc ecclesia cœnobii S. Bartholomæi spectatur, miliari uno a Ferrara dissita. Stabat ibi tunc temporis humilis, et angusta ecclesiola, quam Sabinus nobilis Ferrariensis e Givalorum stirpe sanctitate conspicuus incolebat, eoque se ex hominum commercio subdlexerat, ut liberius cælo animum transfunderet, rebusque divinis operam daret. Lada ergo post exceptos amantissimi filii amplexus, Numinique, ac D. Bartholomæo gratias actas, monasterium templumque ibi erigere, Viatoris episcopi (Ferrariensis) auctoritate decrevit, consiliumque citissime in opus perducere cœpit, cum die octava Septembris, magna populi frequentia circumfusa, ubi ad Sabinum accessisset, proxime alveo, cujus hactenus vestigia extitere, primum lapidem jecit.

265 *At non diu post defuncta, opus absolvere non potuit, jusserat tamen, ut putat Ughellus, ante mortem prope ecclesiæ fores in magna marmoreæ columnæ basi subjectum monumentum incidi; quod post mortem ipsiuspositum facile videbit lector.*

Eripiens Veneto periturum marte Marinum
Neptunus matri reddidit incolumem.
Hic ubi Verbigenæ magno assertoris alumno E
Stat templum, abjecta qui tenet astra cute.
Latta parens profugam sobolem complexa recepit,

Quam vexit tactis fida carina vadis.
Ipsi sacra dies Heroi illuxerat, ergo
Et templum hic, sacra et surgere jussa domus.

Virgineo a partu sæcla octo evoluit olympus,
Quarta decem lustris addita messis iit.
Principe digna viro conjux, ast dignior astris,
Interque Estenses gloria rara nurus.

Piscosi imperium dederat fortuna Comacini
Latta tibi, virtus clarior astra dedit.

Ibidem aliud, inquit Ughellus, spectabatur marmoreum monumentum, . . . quod sequitur:

D. O. M.

Latta Comacini comitissa, Othonis primi Estensis uxor, ob Marini filii charissimi sospitatem, quam eodem ab exercitu Veneto prope obsesso, enixe a Deo flagitaverat, impetratam, cum ipso die, qui sacer est S. apostolo Bartholomæo, filio per fossam, canale scapha clam evecto, in ripam hoc eodem in loco, ubi templum hoc est, occurrisset, seu grati animi causa, seu etiam voti rea, templum in hoc loco, ac monasterium in honorem S. Bartholomæi apostoli describi, atque excitari jussit anno salutis humanæ MCCCLIV.

Plura qui desiderat de templo ac monasterio memorato, adeat Ughellum loco citato.

§ II. Brachium in Angliam portatum: reliquæ variis locis cultæ.

Eadmerus monachus Cantuariensis ordinis S. Benedicti, occasione concilii Barensis, cui ipse cum S. Anselmo interfuit, narrat translationem brachii S. Bartholomæi in Angliam, prout eam puer a senioribus Cantuariæ primo, deinde vero in concilio a Beneventano archiepiscopo audiverat. Historiam hanc, utpote traditioni,

AUCTORE J. S.

cum matre templum S. Bartholomæi struit.

F

Brachium S. Bartholomæi

ut incredulo
revelat ipse
Apostolus:

cujus altaris
supellectilem
constare ausi
puniuntur.

Marinus Comacini comes
hostium manibus elapsus.

AUCTORE
J. S.

tioni, quam defendendam suscepit, minus commodam, multis suspectam reddere, atque evertere conatur Franciscus Dinus in Dissertatione sapius adducta: cujus viri auctoritatem, utpote certissima sæpe negantis, licet non magni faciendam putem, ostendam tamen breviter ejus objectiones majori molimine, quam robore, contra hanc translationem fuisse intortas. Factum prius, lector, accipe. Tradit illud predictus auctor lib. 2 Historiæ novorum, post Anselmi editionem anni 1724, etiam recusat, pag. ibidem 54 hoc modo: Tempore, aiunt (seniores Cantuarienses, qui rem Eadmero narrarunt.) quo ipsa Domina, sicut regina (Immam ante dixerat) in regno Anglorum magna et præpotens habebatur, pontifex ecclesiæ Beneventanæ venit in Angliam, quem sicut ipse ferebat, immanis fames certis præsignis totam Apuliam afflicta, illo deduxerat: cupiens aliquo modo si non posset toti provinciæ, saltem suis civibus tantum malum propulsare. Is iter ingressus brachium S. Bartholomæi apostoli secum tulerat, spem sibi certa promittens, se per illud multa lucraturum. Idem quippe brachium, ob hujusmodi necessitudinem contrahenda subsidia in ipsa ecclesia Beneventi a reliquo corpore servabatur remotum.

in Angliam
portatum.

267 Pontifex igitur Angliam veniens, ipsam reginam adiit, et illius allocutione potitus, quid detulerit, quam ob causam tam remotas orbis adierit partes, insinuavit. At illa hominis charitativo labore ad misericordiam flexa, de suis ei copiose largita est, et illum patriam remeare, nec non eis, quibus imminens famis periculum formidabat, subvenire hortata est. Sed ipse intelligens non sufficere sibi ad suum negotium quæ habebat, eos, quos magis familiares in curia ipsi dominæ esse acceperat, percunctatus est, utrum os, quod attulerat, dato pretio, reginæ in jus proprium transferre curæ esset. Quid multa? Investigatur de re animus dominæ, et invenitur promptissimus esse; certam se tantummodo episcopus faceret, ipsum os nominati Apostoli revera fuisse, et taliter, ut ipsamet testaretur sibi, sublata omni ambiguitate, satisfactum. Ad quod ille: Quo, inquit, modo? Super Corpus, ait, Dominicum, et super Sanctorum reliquias, quas ei proponam, jurejurando, reliquias, de quibus agitur, veraciter esse de corpore beati Bartholomæi, et id remota omni æquivocatione atque sophismate, faciat. Hoc, inquit episcopus, secure me facturum polliceor.

et ecclesiæ
Cantuariensi
donatum:

268 Veniens itaque Cantuariam cum brachio ipso, prout illi rex et regina dictaverant, decenter susceptus est. Astante igitur ipsa, monachorum quoque ac clericorum immenso agmine eam vallante, inter quos etiam supra memorati viri, a quibus hæc accepimus, se præsentibus fuisse testati sunt, numerosaque utriusque sexus et ætatis multitudo ob hoc convolante et audiente, jurando super altare et corpus Christi nec non Sanctorum reliquias... asseveravit ipsum os, de quo sermo habebatur, beati Bartholomæi apostoli proprium fuisse, nec ipsi assertioni suæ aliquid omnino sophismatis, aut æquivocationis inesse. Quo facto, memorabili domina quamplures argenti libras antistiti contulit, et osse potita, illud ecclesiæ Christi Cantuariensi solemnem donatione ex parte regis Cnudi, suæque concessit. Illis quippe diebus hic mos Anglis erat, patrocina Sanctorum omnibus sæculi rebus anteferre. Pontifex quippe sedis ipsius Ageluthus nomine, inter reliqua, quæ homini

dedit, cappam illi valde pretiosam aurifrigio ex omni parte ornatam dedit, quæ et illius ecclesiæ decori, et ecclesiæ Cantuariensis futuris temporibus tantæ rei existeret testimonio et probationi. Ego igitur, cum, ut dixi, concilio præsens antistitem Beneventanum cappa reliquis præstante ornatum viderem, et eam ex his, quæ olim audieram, optime nossem, non modice lætatus, et cappam, et verba mihi puero exinde dicta, patri Anselmo ostendi. Mox celebrato concilio, ubi Beneventanum ipsum adii, et inter alia mutuae dilectionis colloquia cæpi de eadem cappa loqui, et unde illam haberet quasi nescius interrogavi; summam rei exposuit, et eam ordine, quo descripsi, suam ecclesiam ab ecclesia Cantuariensi adeptam esse declaravit. Qua de re certior effectus, putavi aliquibus gratum, hoc ipsum huic opusculo indere, licet propositum narrationis tramitem me hoc agendo non nescirem excedere. *Hactenus auctor, in cujus verbis candida simplicitas elucet, atque sincera fides.*

269 Attamen Franciscus Dinus pag. 44 ita loquitur: Hujus enarratio suspectissima habetur, quam idem profitetur Eadmerus adjunctam extra ordinem temporum, et tramitem suarum lectionum, quod putaret aliquibus gratum futurum, his nimirum, qui a puriori catholice fidei cultu extorres, de simonia notare adoriuntur præsules Italos, quæ plane in hac hypothesis esset apertissima. *Duplex hæc est objectio, utraque imbellis. Nam idcirco alieno loco et tempore retulit hoc factum Eadmerus, quia historiam temporis, quo res facta est, numquam scripsit, ita ut suo eam inserere loco non potuerit. Quod de simonia hic dicit, latius probat, sed inutili labore: namque non negamus, si verba Eadmeri in rigore sumantur, renditionem fuisse simoniacam: sed non probat, neque facile probari potest, renditionem proprie dictam intelligendam esse, sive verba auctoris, quibus dicit, Percunctatus est utrum os, quod attulerat, dato pretio in jus proprium regina transferre vellet, prout ad litteram sonant, sumenda esse. Vitiligare tamen hic nolim, cum parum ad rem faciat, sive contractus materialiter, ut loquuntur, simoniacus revera intervenierit, sive auctor ita rem exposuerit, ut intervenisse videatur, cum neutrum pro temporis illius simplicitate et ignorantia sit mirandum. Audi Mabillonium de re Diplomatica lib. 6, coroll. 1, pag. 623: De simonico, inquit, contractu diversæ etiam fuerunt pro tempore sententiæ, ac diversa disciplina. Fuit tempus, cum Sanctorum reliquias nundinari liceret impune. Quidni ergo utamur hoc loco S. Augustini dicto lib. 22, cap. 47 contra Faustum, Quando mos erat, crimen non erat; non quia ex se turpis non est, ac lege naturæ vitia reliquiarum nundinatio, sed quia bona fide putabant tum temporis homines, eam sibi non esse illicitam; sicuti licitam semper fuisse sciebant earum ab infidelibus redemptionem.*

270 Quod autem dicit Franciscus Dinus eam historiam ab Anglis confictam esse ad simoniæ notam inurendam episcopis Italici, ne verisimile quidem est. Perpende hæc verba relationi inserta: Hic mos Anglis erat, patrocina Sanctorum omnibus sæculi rebus anteferre, considera, quanto in honore reliquias habitas fuisse auctor narraverit. Hæccine Angli, heu quantum ab illis mutati confinuerint? Sibine vulnus mortiferum inflixerint, ut vel leviter perstringerent adversarios? Aliis sane argumentis opus est, ut hoc fiat

A *fit probabile. His itaque rationibus non evincitur has narrationes uti aniles explodendas, ut ait auctor ad explodendum promptior, quam in ratiocinando subtilior. Quæ præterea objicit, vim nullam habent; nam frustra contradictionem quærit in tempore, quo res peracta dicitur, cum tempus non assignet Eadmerus: circa annum 1020 rem contigisse scribit Alfordus ad eundem annum tom. 3 Annalium ecclesiæ Anglicanæ, num. 20 et seq. Neque efficacies est, quod ait variis locis duo vel tria Apostoli brachia servari, quibus etiam plura mox superaddam, nec enim integra ubivis brachia intelligenda sunt, sed os aliquod brachii pro more brachium vocatur, ita ut mirum videri non debeat si vel decem alicujus Sancti brachia assignentur. Deinde brachia alibi assignata minus solido nituntur fundamento, si unum excipias Carpineti serratum, quam hoc, de quo agitur: Quibus omnibus sedulo expensis, non evanescit penitus anilis fabula Eadmeri, ut perperam concludit Dinus, sed fidelis auctoris præclari relatio neglectis Dini cavillationibus,*

B *omnino ut vera videtur admittenda.*

Sacra Apostoli
li lipeana

271 Hactenus de reliquiis egimus, quarum translationem memoriæ proditam in variis auctoribus reperimus. Nunc adjungemus plurimas plurimis locis sparsas, quarum translatio nos latet: quas tamen varii auctores variis urbibus et ecclesiis assignant. Non ausim sperare, fateor, multas me non prætermisurum, neque asserere omnes, quas recensebo, tam certo esse S. Bartholomæi, ut de quibusdam suboriri non possit dubium; illud unum assevero, nihil fidelium pietati aut merito descensurum, si forte alterius Sancti sacra pignora pro reliquiis S. Bartholomæi coluerit, ut sæpe in hoc Opere ostensum est. Breviter itaque rerum vestigia legam, ab Italia ducturus exordium.

in Italia.

272 Mabillonius in *Itinere Italico* pag. 86 hæc scribit: Sabbato die festo sancti Bartholomæi, ejus ecclesiam invisimus, in insula Lycæonia (quæ modo S. Bartholomæi dicitur) sitam, ubi corpus Apostoli sub majore altari, et cacabus in quo recepta ejus cutis, asservantur. Ipso die nomina eorum, qui paschali communioni non fecerunt satis, quotannis in tabella describi solent, atque in ejusdem ecclesiæ atrio exponi, ut pronominatim excommunicatis habeantur. *"Pellem Apostoli servari Romæ scribit etiam Piazza ad xxv Augusti, dicens id haberi ex traditione Idem assignat Sancti reliquias in templo S. Bartholomæi Bergomensium, et S. Bartholomæi Coriariorum: item in templis SS. Apostolorum, S. Eusebii, S. Laurentii extra muros, S. Mariæ angelorum, S. Crucis in Hierusalem, S. Sabinæ, S. Prædix, et S. Pudentiæ. Leo Ostiensis in Chronico Casinensi lib. 3, cap. 3 reliquias S. Bartholomæi Casini ait servari, et cap. 34 hæc scribit: "Hæc ubi, cooperante Domino, prout optaverat, consummavit (Desiderius abbas;) beati Bartholomæi apostoli basilicam, cum fratrum universo conventu tertio Nonas Januarias a Joanne, hujus ante cænobii monacho, post Sorano episcopo, fecit solemniter dedicari. In cujus altari Apostolici corporis partem non exiguam in argentea recondidit capsula. Hæc Casini. Mascambrius in Dissertatione de corpore S. Bartholomæi pag. 27 scribit: Auctor etiam est Paulus Reginus, ejusdem Apostoli caput Neapoli coli in monasterio monialium S. Mariæ D. Reginæ, partem capitis crediderim. Laurentius*

Augusti Tomus V.

Beyerlinck in Theatro vitæ humanæ, ad vocem Reliquiæ, pag. 303 reliquias S. Bartholomæi haberi dicit Neapoli in ecclesia S. Mariæ de sapientia: et pag. 304 in S. Catharina de Sena. Ughellus tom. 7, pag. 243 editionis primæ ecclesiam sanctimonialium sanctissimæ Trinitatis Amalphitanam exornari dicit Brachio sancti Bartholomæi apostoli. In Ms. Itinere Romano Henschenii et Papebrochii, ab eodem Papebrochio accurate descripto, pag. 271 dicitur servari magna pars de pelle D. Bartholomæi in cænobio Franciscanorum prope Assisium, dicto Rio torto. Idem Papebrochius in Reditu item Ms. pag. 224 Genuæ apud patres Barnabitas, præter alias Sanctorum reliquias, S. Bartholomæi pedem sibi ostensum ita enarrat: S. Bartholomæi apostoli pes integer in carne et pelle siccat, auro munitus vetusti operis, et crystallo inclusus, pyxidique eburneis signis admodum vetustis ornata, a cujus cultu loco nomen, cognomen vero DE ARMENIS, quod primi isthic monachi forte Armeni fuerint. Armenos fuisse, et Basilianos docet in Historia Gallica ordinum religiosorum Hippolytus Helyot tom. 1, pag. 243 et seqq. Potuerunt itaque primi illi monachi hunc Apostoli pedem, jam ante translationem corporis in Europam, in Armenia accipere. Masinus in Bononia perlustrata ad xxiv Augusti, pag. 428, editionis anni 1666, reliquias S. Bartholomæi assignat ecclesiæ parochiali prioratus ejusdem Apostoli patrum Theatinorum: notabiles item reliquias ait servari in ecclesia S. Joannis in monte, uti et dentem ejusdem Sancti in ecclesia S. Mariæ Liberatricis; reliquias item esse in confraternitate septem gaudiorum beatæ Virginis. Bucelinus in Sacratio Benedictino ad ix Kalendas Septembris pag. 22 de sacris Apostoli reliquiis hæc inter alia: Pars pellis non modica in S. Blasii de Cataldo Venetiis. Demum tom. III Julii Operis nostri, in Prætermisuris ad diem XII, reliquias S. Bartholomæi delatæ dicuntur ad templum Societatis Jesu Genuæ. Hactenus de reliquiis Apostoli in Italia.

273 Neque paucis locis hæc inveniuntur in Gallia; aliquas jam assignavimus, alias breviter accipe. Guilielmus Marlot in Historia metropolis Remensis tom. 2, lib. 1, pag. 27 inter sacra lipsana, quibus gazophylacium monasterii S. Theodorici prope Remos ornatur, numerat reliquias S. Bartholomæi apostoli, titularis ac primi ecclesiæ patroni; in cujus annua festivitate maximus fit e Rhemorum civitate, et pagis adjacentibus, ad montis-Hor populi concursus, plenarias indulgentias lucraturi. Idem auctor lib. 2, cap. 21, pag. 240 in collegiata S. Symphoriani ecclesia Remensi servari dicit, Partem corporis S. Bartholomæi apostoli. De reliquiis item S. Bartholomæi in Sylva majori, cænobio ordinis S. Benedicti in diocesi Burdigalensi ex eodem cænobio scripta lego ad Papebrochium anno 1669 sequentia: Secundum est, quod quamdiu aliquæ e reliquiis S. Bartholomæi apostoli fuerunt inclusæ in gallo plumbeo, campanilis summatim superposito, (ibi autem erant collocatæ ab antiquis temporibus) istud monasterium nullum umquam expertum est a fulgure nocumentum, ex quo autem inde a quodam tecta reficiente ablata sunt (quod a quadraginta circiter annis contigit) pertulit non modica, quorum præcipuum est, quod unus e monachis nostris, idemque subprior, dum die xxvi Februarii anni MDCLXVII serotinis horis in choro vacaret ora-

AUCTORE
J. S.

E

in Gallia, ubi
prodigium in
Sylva majori.

F

AUCTORUM
J. S.

tionem, ab eo media corporis sui parte exustus, vitam sequenti die finierit : (adde quod idem artifex brevi misero exitu extinctus est) unde et factum est, ut reverendus pater dominus Gabriel Bellordeau, tunc temporis, nec non etiamnum hujus monasterii prior, eidem gallo alias immiserit reliquias prædicto anno MDCLXVII, et ex illo tempore a fulgure huc usque permansimus incolumes. Tertium est, quod circa festum sancti Bartholomæi advolat infinita pene alatarum formicarum in idem campanile multitudo, ibique omnes moriuntur : et hoc singulis accidit annis : quando autem inceperit id prodigii, incognitum : asserunt enim capulares senes majorum suorum temporibus id esse actitatum. Hæc monachus dicti cœnobii. Andreas Saussaius in Martyrologio Gallicano ad XXIV Augusti pag. 544 de sancti Bartholomæi sacris lipsanis hæc scribit : Cujus pretiosum caput Tolosæ in sacrario basilicæ S. Saturnini... ea, qua decet, religione servatur : brachium vero alterum, cui manus hæret in Gersiensi monialium cœnobio, ordinis sancti Benedicti, episcopatus Parisiensis, præclare conditum, prorsusque adhuc integrum (pelle dumtaxat detracta) ostenditur piis cultoribus, qui illuc hodie magna frequentia confluunt. De brachio hoc Bucelinus in Sacratio Benedictino, quod Menologio subjunxit, pag. 22 Saussaius consonat. Quæ, uti et sequentia, curiosius discutere non est animus. Huc usque in Gallia.

in Belgio

274 Hinc in vicinum Belgium progredior, qua corpi brevitate, servatas multis ibidem locis Sancti reliquias indicaturus. Adductus modo Saussaius ita prosequitur : Porro alterum gloriosi hujus Apostoli brachium servatur carne et ossibus adhuc amictum Bethuniæ in collegiata ipsius ecclesia, conditum in ferculo argenteo, optime ad tam pretiosi pignoris cultum condecorato. Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 83 ejusdem ecclesiæ reliquias enumerans, his verbis Saussaium præcessit : Brachium S. Bartholomæi, carne et ossibus plane amictum, oculato teste me... Adservatur hoc brachium in theca argentea optime ad hoc condecorata reclusum. Henschenius etiam in prætermissis ad xv Junii, seu tom. II dicti mensis, pag. 4011 translationis hujus brachii meminit hoc modo : S. Bartholomæi translatio brachii in Bethunia indicatur in Mss. additionibus Carthusiæ Tornacensis hoc die. Putabit fortasse quisquam, hæc cum tot brachiis ante memoratis conciliari non posse ; maxime quod brachia hæc dicantur carne amicta. In quibus tamen nihil est repugnantiae : nam si duo hæc brachia integra supponamus esse a manu usque ad cubitum, reliqua, quæ memorata sunt, brachia ex ossibus reliquis a cubito usque ad humerum constare possunt. Laudatus Rayssius ejusdem Apostoli reliquias adscribit pag. 41 ecclesiæ collegiatæ S. Amati Duaci : pag. 246 Flinensi ordinis Cisterciensis virginum cœnobio, sesqui milliari a Duaco sito ; pag. 294 Marchianensi S. Benedicti monasterio ad Scarpam fluvium, tertio fere milliari a Duaco ; uti et Quercu-cincto, vulgo Querchin, uno ab eodem urbe milliari dissito. In Maricollensi vero, ejusdem ordinis in Hannonia cœnobio, ait pag. 297 servari de articulo pedis sancti Bartholomæi apostoli. De ecclesia S. Petri insulis pag. 425 hæc tradit : Visitur etiam in hac nobili collegiata ecclesia non leve frustum pellis D. Bartholomæi apostoli, quod

argento exornavit, donavitque Joannes Bawet D ejus loci canonicus, qui magnam olim Bethuniæ operam impendit, eruendo et componendo ejusdem Apostoli brachio, dum illic inter canonicos degeret. Pag. vero 279 brachium, juncturam pedis integram, et os integrum corporis assignat abbatiæ Latiensi ordinis S. Benedicti in Hannonia.

275 Idem pag. 219 partem calvariae S. Bartholomæi apostoli numerat inter reliquias, quibus nobilitatur Floressiense cœnobium S. Norberti ad Sabim, secundo a Namurco milliari situm. Pag. 387 reliquias ejusdem Apostoli haberi pronuntiat Ogniaci ad Sabim in sancti Nicolai cœnobio ordinis canonicorum regularium S. Augustini. Quo itidem teste pag. 429, Phano-pinense ejusdem ordinis cœnobium, brachii nobilem portionem ossis S. Bartholomæi apostoli, argenteo brachio egregie confecto, decentissime conservat : et, pag. 454, Rutilensis Cartusia ad ripam Mosæ juncturam unam digitorum. Testatur præterea sæpe memoratus auctor pag. 396 in Oratorio aulæ Bruxellensis brachio argenteo reclusas esse reliquias brachii S. Bartholomæi apostoli : pag. vero 222 in Vorstiensis ordinis S. Benedicti virginum prope Bruxellas cœnobio sacros ejusdem cineres haberi : pag. 463 ossa servari Brugis in ecclesia collegiata S. Salvatoris. Cujus denique pag. 402 reliquias assignat Parco, ordinis Præmonstratensis abbatiæ, juxta Lovanium ; pag. 329 collegiatæ ecclesiæ B. Mariæ Tungrensi ; et pag. 260 bis Ultrajecto. Multas Rayssius, at non omnes in Belgio S. Bartholomæi reliquias assignat. Quapropter quæ ad notitiam meam pervenerunt, aliunde subjungam.

276 Andreas Bouwens scripsit Thesaurum Servatianum, in quo exponit reliquias, quas per vetusta S. Servatii collegiata ecclesia Trajecti ad Mosam veneratur. Inter has pag. 18 S. Bartholomæi reliquias ita enumerat : De scapula, digito, ossibus. Extat et alia Trajecti collegiata ecclesia B. Mariæ Virgini sacra, quæ particulam cranii S. Bartholomæi apostoli ontabilem possidet, servatque breve Innocentii VIII Pontificis, anno MDLXXXVII, Pontificatus IV, die XIX Decembris ad Decanum et capitulum ejusdem ecclesiæ datum, quo eam cranii particulam argenteo capiti includi, et publicæ venerationi exponi permittit. Hujus brevis habeo apographum descriptum, mihiq; transmissum per R. P. Petrum Dolmans Societatis nostræ, qui adjungit sequentia : Vidi et ipse VIII Martii (anni 1738) particulam Cranii S. Bartholomæi, inclusam capiti ex argento conflato : et quamquam pars, quæ apparet, satis sit notabilis, aiunt tamen totam videri non posse. Partem scapulæ et ossium, in D. Servatii servatam, se itidem vidisse testatur. Reliquias in utraque hac Trajectensium collegiata ecclesia servatas, etiam memorat Beyerlinck in Theatro vitæ humanæ ad vocem Reliquiæ, sed minus accurate. Franciscus Diericx abbas cœnobii S. Salvatoris ordinis Cisterciensis Antverpiæ anno 1674 tractatum edidit de reliquiis in abbatiæ suæ ecclesia publicæ venerationi expositis, inter quas pag. 262 numerat Bina ossa S. Bartholomæi apostoli, de quorum approbatione, suæque ecclesiæ donatione, fusc disputat, quem lector potest consulere. In catalogo reliquiarum domus nostræ professæ Antverpiensis, in qua hæc scribo, numerantur menti partes duæ S. Bartholomæi apostoli. Masaci frustum pellis ejusdem Apostoli servari legitur in libello Flan-

drico

A drico Ms., auctore Pr. Arnoldo Hertsworm, priore S. Crucis Venlonæ.

§ III. Reliquiæ in Germania, et Hispania.

Ex Belgio gradum facimus ad proximas Germaniæ provincias, olim Belgio annumeratas, ad ultiores deinde progressuri. Colonia, multis Sanctorum reliquiis maxime nobilitata, prima hic occurrit præ ceteris urbibus memoranda. Egidius Gelenius de Magnitudine sacra et civili Coloniæ Agrippinensis plurimas sparsim assignat S. Bartholomæi reliquias; pag. 275 in collegio S. Severini de pelle S. Bartholomæi; pag. 298 in ecclesia collegiata Sanctorum Apostolorum, Geminus dens S. Bartholomæi apostoli; pag. 326 in thesauro basilicæ B. M. V. in capitolio numerat Brachium S. Bartholomæi; pag. 372 in SS. Medicorum Panthaleonis etc. partem Brachii cum reliquiis; pag. 456 ossicula duo in Cartusia ibidem; pag. 492 in ecclesia PP. Augustinianorum; Maxilla, aut, S. Bartholomæi apostoli, item particula unius digiti ejusdem; pag. 510 in thesauro collegii Societatis Jesu, Maxilla et quinque particulae, quarum una est digitalis magnitudinis, alia magnitudine conchæ marinæ communis, reliquæ minutæ; pag. 549 in monasterio SS. Bartholomæi, et Apri, quod virginum est ordinis Cisterciensis, brachium S. Bartholomæi apostoli, formæ argentei brachii inclusum, et ejusdem Apostoli digitus inclusus argento; pag. 584 ossiculum in monasterio S. Vincentii; pag. 646 in collegio Steinfeldensi ordinis Præmonstratensis mandibula S. Bartholomæi apostoli ab auctore eodem memoratur: qui et ejusdem Apostoli reliquias memorat. Pag. 238, 264, 266, 268, 274, 289, 292, 409, 412, 442, 445, 463, 560, quibus non addit, de qua corporis parte habeantur, quem lector curiosus poterit consulere: aliquas porro ex his notatas itidem invenio in Beyerlinck ante assignato, ad vocem Reliquiæ.

C 278 Reverendus dominus Joannes Wawepiler pastor in Altpfeidt diocesis Trevirensis hujusmodi anno 1673 transmisit testimonium: Testor in ecclesia mea parochiali asservari a tempore immemoriali notabilem reliquiam S. Bartholomæi, serico inclusam cum inscriptione vetusta, quæ hactenus sine alio speciali cultu in ciborio inclusa permansit, ego autem ad ejusdem Sancti venerationem majorem, capsulae intus et foris serico inductæ, et eleganti opere et acu elaboratæ, imponendam curavi. Beyerlinck in Opere memorato, sub voce Reliquiæ, pag. 283 scribit de S. Stephani templo Moguntia hæc inter alia: Ibidem de cultris, quibus decoratus S. Bartholomæus, monstratur unus; pag. autem 285 in Monte Andechs monasterio Benedictinorum in Bavaria, particulam corporis, servari ait. Bucelinus in Sacrario Benedictino pag. 22: Brachium, inquit, et aliquot ossa in Andechs. Fuit aliquando rumor de ipso S. Bartholomæi corpore in Bavariam translato, ut cognoscet lector ex epistola episcopi Frisingensis Erchanberti, quam edidit Bernardus Pez tom. 6 Anecdotorum col. 76; utrum occasione reliquiarum quarundam illuc delatarum mihi incertum est; jamam vero

illam fuisse mendacem, satis constat. Papebrochius in Itinere Romano jam memorato, pag. J. S.

45 inter memoranda Francofurti visa hæc habet: In templo majori videramus sinciput S. Bartholomæi. Thomas Joannes Pessina de Czechorod in Metropoli Pragensi pag. 516 scribit, in dicta metropoli, D. Vito sacra, sequentes servari reliquias: S. Bartholomæi apostoli, inquit, superior pars capitis, et pars mandibulae: item seorsim in pyxide argentea inaurata dens: et alia tria satis magna ossa: unum de crure vel brachio inter Carsteinenses, quæ omnia obtinuit Carolus IV in monasterio S. Gebhardi Constantiæ: ita refert martyrologium ecclesiæ Pragensis. Carsteinenses reliquæ sunt, quas dudum in arce regia Carsteina servatas, Ferdinandus III ad metropolitanam Pragensem transferri jussit: in quarum catalogo impresso tria hic memorata ossa itidem nominantur.

279 Bucelinus loco assignato, præter jam memoratas, alias hoc modo S. Bartholomæi reliquias commemorat: Sacrum ejus caput in Augia divite, cænobio ordinis S. Benedicti in insula Rheni, prope Constantiam Alemanniæ, vulgo Richenow. Os bene magnum, ait idem, in divi Trudperti asservatur: situm est cænobium in pago Brisgoia, et diocesi Constantiensi, ut colligo ex Mabillonio tom. 3. Annalium Benedict. pag. 317. Mandibula inferior S. Bartholomæi apostoli tota in Marbach, ejusdem ordinis in Alsatia cænobio: Articulus ossis et alia insignis portio in Weingarten, diocesis Constantiensis monasterio. Hæc Bucelinus ad Germaniam spectantia. Quibus annecto ex Cæsario Heisterbacensi lib. 8, cap. 60 miraculum in dente sancti Bartholomæi factum, quod refert hoc modo: In monte S. Salvatoris juxta Aquasgrani (Aquisgranum) nuper inclusa quædam defuncta est, quæ inter suas reliquias, etiam dentem habuit sancti Bartholomæi apostoli. Hoc cum scisset sacerdos, qui ei Missas celebrabat, cumque postulasset, et illa non annuisset, recessum minabatur, nisi saltem mediam ei partem donaret: illa vero dentem illum diligens, et sacerdote carere nolens, ut divideretur consensit, licet invitissime. Mira res; mox enim ut sacerdos cultellum denti supposuit, ac si denuo Sanctus pateretur, guttatim de illo sanguis erupit: quo viso sacerdos territus est, dentemque inclusæ dimisit integrum. Ego vero eundem dentem anno præterito vidi apud sanctionales in Porcelo; cænobio virginum ordinis Cisterciensis prope Aquisgranum. Aquisgranenses etiam inter reliquias numeratur quid de capillis S. Bartholomæi. Hæc de reliquiis in Germania.

280 Hispaniam denique inrisamus, quædam et ibidem de S. Bartholomæi venerandis reliquiis collecturi. Bucelinus aliquoties jam adductus loco assignato hæc tradit: Aliquot ossa cum frusto cutis in S. Dominici de Silos, Toletano virginum cænobio: Costa in D. Virginis de Naxara abbatia, cujus meminit Mabillonius tom. 3 Annalium Bened. pag. 379. Ornatur etiam pretiosis Apostoli nostri lipsanis Scorialense S. Laurentii monasterium Hieronymianorum, ex cujus Lipsanologio Ms. anno 1722 ibidem degens Pinus descripsit Hispanice, quæ Latine hic reddo: Os brachii S. Bartholomæi apostoli sine junctura, sexta ulnæ parte latum, cum inscriptione antiquo charactere in pergamento exarata. Adjunctum est instrumentum authenticum Laurentii episcopi Cyrenensis, suffraganei Coloniensis anno 1597, xxiv Novembris signatum, quo testatur reliquias

Sacra lipsana
Coloniæ

ubi et prodigium;

eadem in Hispania,

AUCTORE
J. S.

reliquias illas ex monasterio S. Dionysii in Mollembach ad Visurgim, prævalente ibidem hæresi, acceptas, instituto examine verissimas atque sanctas repertas, et pro talibus... veneranter semper habitas fuisse. Idcirco, inquit, zelum ejusmodi sanctas reliquias vindicantium multum laudantes, episcopali auctoritate tenore præsentium licentiam concedimus eidem R. P. Delgado (regis Catholici in istis partibus procuratori) dicta sacratissima munimenta, in amplificationem divini cultus, ad bene memoratam Catholicam majestatem transferendi, et ibidem exaltandi. Hoc modo dictæ reliquiæ in Hispaniam delatæ, debito ibidem in honore et revereptione habentur. Præterea hæc numerantur in dicto Lipsanologio: Frustum pellis, latum quatuor digitis cum dimidio: costa integra, larga quartam ulnæ partem et ultra. Notabiles quoque S. Bartholomæi reliquias in ecclesia cathedrali Lugensi Ægidius Gonzalez Davila Theatri ecclesiastici tom. 3, pag. 473 scribit asservari.

quomodo dicta de reliquiis intelligenda:

B

284 Sisto hic gradum lector, longius progressus quam statueram: quamquam non dubitem, quin alia etiamnum alibi ejusdem sancti Apostoli reperiantur sacra lipsana: verum omnia omnino recensere humanæ non est diligentiae, neque id exigit institutum nostrum. Siquis forte miratur, tam multas unius Sancti ubique fere locorum haberi reliquias, et præsertim brachia tam multa enumerata esse, secum ille perpendat, in his sæpe partem sumi pro toto, et os brachii, vel capitis, non adeo magnum, brachium nominari, vel caput, quod et in ceteris partibus usuvenit. Hæc qui recte consideraverit, facile deprehendet, quæ recensuimus, sacra lipsana et inter

se, et cum traditione etiam Beneventana, cum D reliquiis, inquam, in citata cap. 2 § 3 Ursini bulla enumeratis, conciliari posse; quæ minus ad hæc attento lectori inter se pugnare videntur. Ceterum nos commovere non debet, quod scribit apud Assemanum tom. 3, part. 1, pag. 306 Jesuabab, Nisibis seculo xiii episcopus, corpus Nathanaelis seu Bartholomæi apostoli haberi in Armenia: nam et multa alia apud suos haberi Orientales gloriatur Nestorianus ille, puta paradysum, in eoque Enochum et Eliam, et animas SS. Petri et Pauli, tantaque hæc asserit confidentia, acsi cum prædictis Sanctis in paradiso egisset familiariter: quæ ut falsa sunt et ridicula, ita ostendunt hæreticum illum contemptu magis, quam longiori refutatione esse dignum.

282 Monasteria et ecclesias, toto orbe S. Bartholomæo sacra, non enumero: cum plura sint, quam ut breviter commemorari possint. Illud tamen ad gloriam S. Apostoli, cui primitias hujus laboris mei consecravi, observo, in omnibus fuisse magnum et prorsus eximium: nam et antequam ad Dominum sequendum vocaretur laudatissimus erat, teste æterna et falli nescia Veritate; et in munere Apostolico summus, uti testantur innumeræ totius pene Asiæ provinciæ ejus prædicationibus illustratæ; et in morte perferenda fortissimus, cum in ea pertulisse videatur tormenta pene inaudita; et post mortem in sacro suo corpore admirandus non minus, quam omnium votis expetitus, ita ut, quamvis multa hujus Apostoli gesta sint obscura et incognita, gloriæ ejus magnitudo et excellentia certa sit et indubitata.

singularis S. Bartholomæi exotica.

E

DE S. GERUNTIO VEL GERONTIO EPISCOPO

ITALICÆ IN HISPANIA

G. C.
C

SYLLOGE HISTORICA

F

Antiquus hujus Sancti cultus, ætas qua floruit aut obiit, locus mortis et exigua gestorum notitia.

SEculo I.
Sanctus iste
Præsul

Inter veteres Martyrologos, quorum notitiam habemus, hodie solus Usuardus in editione nostra hunc Antistitem sic annuntiat: In Hispania civitate Italica, sancti Gerontii episcopi, in carcere quiescentis. Unde Sollierius noster hac die ad Martyrologium Usuardi illustratum monet sequentia: Gerontius vel Gerantius antiquioribus omnibus Martyrologis incognitus est, nec satis perspicio, unde eum Usuardus accipere potuerit, nisi in Hispanico itinere notitiam ejus aliquam nactus sit, quam subinde dignam censuerit, quæ in Fastis sacris locum obtineret. Tempore Apostolorum vixisse aut prædicasse, nusquam innuit; unde a Martyrologii Romani reformatoribus, ex aliis documentis id adjectum fuisse oportet, de qua re videri tantisper potest Baronii notatio.

2 Ceterum huic annuntiationi consentiunt va-

rii codices Usuardini, quos Sollierius ibidem recenset. At codex Pratensis, quem Benedictini Parisienses autographum esse contendunt, eraso Hispaniæ nomine, tantummodo urbem, in qua hic sanctus Præsul obiit, assignat his paucis verbis: Civitate Italica sancti Gerontii episcopi in carcere quiescentis. Quare anonymus hujus codicis Pratensis editor, qui autographum Usuardi San-Germanensis monachi Martyrologium Parisiis anno 1748 primum prælo subjecit, et ab observationibus Sollierii nostri vindicavit, ad illam annuntiationem hodiernam hæc notat: Delevit Usuardus in suo codice IN HISPANIA. Quæ de causa, quis dixerit? An quia de urbe satis nota loquens, inutile judicaverit regionem appellare, in qua sita erat? Porro editor ille circa annuntiationis hujus originem cum Sollierio concordat, aut eum secutus est, dum ibidem

relatus in antiquis codicibus Usuardinis

mor

A *mox hæc subjungit* : De sancto Geruntio nihil apud Martyrologos, qui Usnardum ætate superant. Illius cultum in Hispania dubio procul accepit.

ac hodiernum Martyrologio Romano.
3 *Haud dubie S. Gerontius ex Martyrologio Usuardino relatus est in modernum Romanum, quod illum hac die sic memorat* : Italicæ in Hispania sancti Gerontii episcopi, qui tempore Apostolorum Euangelium in ea provincia prædicans, post multos labores in carcere quievit. Cur autem in hoc Martyrologio Romano dicatur iste sanctus Præsul Euangelium prædicasse tempore Apostolorum, quod in Martyrologio Usuardino non legitur, facile colligimus ex notis eminentissimi Baronii, qui hodie ad illam Martyrologii Romani annuntiationem observat sequentia : Hujus Acta describuntur sacro hymno, quem legimus in antiquo Breviario Toletano : quæ miramur præterisse eos, qui res Hispanicæ novissime sunt persecuti, et jejune admodum de eo scripsere.

etiam colitur in veteri Breviario Mozarabico.
4 *Eminentissimus scriptor hac annotatione designat hymnum proprium veteris Breviarii Mozarabici, quem Toleti anno 1722 transcripsi, et qui, sublatis librarii mendis, ita sonat* :

B Sacratum Christi antistitem
Gerontium confessorem
Dignis canamus laudibus,
Et celebremus vocibus.
Hic fertur Apostolico
Vates fulsisse tempore
Et prædicasse supremum
Patrem * potentis filii *.
Quique dum per Occiduam
Percurreret clarus plagam,
Tandem ira gentiliū
Ad passionem trahitur.
Sed mox præcepto præsidis
Nodis gravatus ferreis,
Horrendis umbris carceris
Datur in jus carnificis.
Quem ferunt vinctum vinculis
Inter pallentes tenebras
Raptam e sacro corpore
Dedisce cælo animam.
Sic inter Apostolica
Locatus jam consortia
Gaudet cælesti gloria
Et clara Christi gratia.
C Namque infulatus gemino
Fulget et nitet præmio :
Sacerdotali titulo
Et confessionis præmio.
Gloria Patri personet
Christoque unigenito,
Paraclyto Spiritui
In seculorum secula. Amen.

et jam seculo 7 basilicam suo nomine insignitam habuit.
5 *Ex hoc veteri Mozarabum Breviario imprimis patet, annuam S. Gerontii festivitatem solenniter ab immemorabili tempore celebratam fuisse. Sed adhuc antiquiorem distinctioremque cultus ejus notitiam eruimus ex Vita S. Fructuosi præsulis Bracarenensis, qui seculo VII floruit. In ea biographus suppar apud Mabillonium seculo secundo Benedictino pag. 586 et sequente miraculum ad rem nostram narrat his verbis* : Quadam die ipse beatissimus Fructuosus devotionis implendæ gratia de civitate Spalensi * ad basilicam sancti Gerontii navigio profectus est. Dum ibidem desiderii sui vota, adnitante Domino, devotus persolvisset, et vespascente die iterum redire, unde venerat, disposuisset, nautæ ipsi,

qui per longa spatia pelagi navem gubernaverant, Auctore fessi labore navigii, non solum vires ad gubernandam navim non habere se dixerunt, verum etiam, quod diei pars extrema jam superesset, cœperunt querimoniari. Deinde antiquus ille scriptor exponit, quomodo navis ista ultro, nautis dormientibus, et S. Fructuoso Officium ecclesiasticum recitante, celeriter ad ulteriorem amnis ripam et statutum locum sine remis appulerit. Hic ad propositum nostrum pertinet, quod eo jam tempore S. Gerontius ibi basilicam vel ecclesiam nomini suo dedicatam habuerit, eamque sanctus Fructuosus devotionis gratia visitaverit. Hæc de immemorabili et antiquo sancti Præsulis hodierni cultu dicta sufficiant.

6 *Etiam ex hymno jam relato discimus, quod Mozarabes ex vulgari traditione tunc putarent, S. Gerontium temporibus Apostolicis floruisse. Tamen Joannes Vasæus in Chronico Hispaniæ apud nos pag. 279 eundem sanctum Antistitem recenset inter eos, qui in persecutione Diocletiani et Maximiani Herculei martyrium subierunt, ut manifestum fiet lectori curioso, qui citatum Vasæi Chronicon a pagina 271 usque ad paginam 183 percurrere voluerit. Verum opinioni recentioris hujus scriptoris præferenda est antiqua Mozarabum traditio, quæ maxime confirmaretur, si genuinum esset epigramma, quod Joannes Tamayus de Salazar S. Isidoro Hispalensi adscribit, et in Martyrologio suo Hispanico ex Mss., si lubet asserenti credere, ad diem xxv Augusti sic refert* :

Hoc templum tenet ossa diu sacrata Gerunti
Præsulis Italicæ, qui fuit urbis amor.
Hic et Apostolicum perauxit vomere germen,
Christiferaque Crucis, qua fides alma cluet.
Denique sub gladio pateris indigna Neronis
Supplicia, Antistes, carceris, atque famis.

7 *Jam superius dixi, chronologicam Mozarabum traditionem maxime confirmandam esse ex hoc epigrammate, si genuinum foret, et ab ipso sancto Isidoro Hispalensi scriptum : nam ex illo prudenter concluderemus, Sanctum nostrum sub imperio Neronis prædicasse ut in carcere mortuum esse, cum antiquiora monumenta huic chronologiæ non contradicant. Sed hunc Martyrologum Hispanum jam toties tamque eridenter imposturæ convicimus, ut ei similia testimonia proferenti fidem non adhibeamus. Quare potius assentimur Nicolao Antonio erudito Hispano, qui in Bibliotheca veteri Hispana tom. 4 pag. 267 de scriptis hujusmodi a Tamayo Salazario Hispano Joannis Tamaii nunc denuo producta videmus quendam sancti Patris (nimirum Isidori Hispalensis, cujus veras lucubrationes a supposititiis Antonius ibi secernit) carmina, quæ ex Mss. se dare ait; cujus liberalitati occinere libet Virgilianum illud : TIMEO DANAOS ET DONA FERENTES. Non enim tales sunt, quales videri volunt, Tamaji codices. Quod quidem a me haud calumniose dici, sæpius testatum facimus. Certe Nicolaus Antonius id sæpe per decursum Operum suorum demonstrat, ac præcipue tomo 2 ejusdem Bibliothecæ pag. 20 similes Tamaji fraudes detegit.*

8 *Igitur anonymus Usuardi San-Germanensis editor hunc auctorem non satis noverat, quando post alia superius relata, confidenter in observatione ad hodiernam Sancti nostri annuntiationem hæc addit* : Quod antiquius habetur de illo Geruntio, est epigramma Isidori Hispalensis, quod manu

Videtur floruisse seculo primo.

E

licet ætas ejus non confirmetur ficto Tamaji epigrammate.

F

cui anonymus Usuardi Præsentis editor

* Id est Hispani.

AUCTORE
G. C.

manu exaratum legit, et suo Martyrologio Hispanico intexit Joannes Tamayus Salazar. In illo epigrammate Geruntius dicitur carceris famisque supplicia passus sub Nerone. Unde colligit Salazar, passum esse circa annum LXXVIII, quo vehementius in Hispania saeviebat Neronis crudelitas. *Hac occasione possent in illum codicis Pratensis editorem retorqueri eadem verba, quibus ipse alloquitur: Ea tibi facile condono. Qui enim potuisses de illo codice recte judicare, qui alienis oculis, iisque non admodum perspicacibus, utebaris... Persuasum habeo, multo benignius acturum te fuisse cum Pratensi codice, si tuis oculis illum perlustrare licuisset.*

9 *Paucis vocibus mutatis, hæc anonymo Martyrologii Usuardini San-Germanensis editori haud difficulter aptari possent: nam vir ille eruditus et criticus non tam affirmate de authentica hujus epigrammatis fide pronuntiare poterat, qui alienis oculis, iisque admodum fallacibus, utebatur. Nimis leviter nimirum statim fidem adhibuit Tamayo, qui epigramma istud S. Isidoro Hispalensi adscribebat, ac in Ms. se vidisse jactabat. Certe mihi persuadeo, editorem illum non tam cito crediturum fuisse huic Martyrologo Hispano, si Nicolai Antonii vel eminentissimi Cardinalis Aguirrii judicium de Joanne Tamayo Salazario legisset. Quamvis ex epigrammate illo tempus mortis assignare non audeam, tamen propter auctoritatem Breviarii Mozarabici probabiliter existimo, S. Gerontium tempore Apostolorum floruisse, et propterea superius initio hujus sylloges in margine ætatem illius seculo primo alligari. Jam de loco mortis et cathedræ ejus pauca subjungam.*

Quamvis hic
Sanctus obie-
rit Italicæ in
Hispania,

10 *De palæstra ultimi agonis sive martyrii late dicti Papebrochius noster in vita S. Ferdinandi regis ad diem xxx Maii, seu tomo VII istius mensis pag. 340 sic disserit: Porro pergen- do, secundum fluminis ejusdem fluxum (scilicet Bætis, de quo ibi sermo est) eadem tabula ostendit amphitheatri amplissimi rudera, cum monasterio S. Isidori locisque nomen a sanctis Brigitta et Pontio sortitis; additurque epigraphæ SEVILLA VIEJA id est HISPALIS VETUS. Hinc aliquando mihi visum est verosimile, quod Mauri, qui vix ullam Hispaniæ civitatem, aut ne vix quidem ullam dimiserunt, quam non aut abolerent penitus, aut alio transtulerint; eam, quæ sub Romanis Gothisque fuerat, Hispalim a dextero Bætis fluminis latere ad sinistram transportarint. Verum eruditi omnes Hispani appellationem istam SEVILLÆ VETERIS rident, ut insulsum rudis vulgi commentum, certisque argumentis docent, veteris Italicæ, non Hispalis reliquias esse, amplissimorum, quæ istic adhuc reperiuntur, rudium vestigia. Nam et frequentes istic effodiuntur nummi ITALICÆ nomen inscriptum habentes in aversa facie; et quem vulgus vocat SANTIPONCE, videtur esse S. Gerontius Italicæ in Hispania episcopus et martyr, xxv Augusti inscriptus Romano Martyrologio. Itinerarium autem Antonini imperatoris, ab HISPALI ITALICAM P. M. VI constituit, idque trans flumen occidentem versus. Est autem ibidem adhuc locus TALCA dictus, in partitione territorii Hispalensis a sancto Rege decreta, qui propius nomen veteris ITALICÆ representat.*

11 *De situ veteris Italicæ ipsi scriptores Hispani inter se disceptant, ut Ludovicus Nonius ostendit in topographia sua Hispaniæ, ubi*

cap. 17 tradit sequentia: Quamvis Italica nihil præter deformes ruinas et divulsa rudera ostendat, optimorum tamen imperatorum manibus pauca hæc dentur; ut natale illorum solum cunctis innotescat: multis enim situs ejus priscus ignoratur. Auctor est Appianus Alexandrinus in Ibericis, a Scipione Africano conditam, peracto bello Hispanico, ubi emeritos et mutilatos membro aliquo milites reliquit; quo tamen loco illam condiderit, non exprimit. Ptolomæus illam in Bætica collocat; ex Plinio vero ILLIPAM prius vocatam colligunt aliqui..... Auctor est Vasæus, ignorari a plurimis antiquum situm; aliqui NIEBLAM esse putant; Ambrosius Morales SIVILLA LA VIEJA ostendit esse et Hieronymus Surita. Deinde etiam meminit de loco hodiernum Talca dicto, cujus nomen ab Italica corruptum derivari videtur, et post alias ejusdem destructionis civitatis notitias tandem caput istud concludit his verbis: Episcopalis urbs fuit elapsis seculis; primum episcopum D. Gerontium confessorem habuit. Quidquid sit de vero veteris Italicæ situ, nobis sufficit, eam urbem olim in Bætica Hispaniæ provincia non procul ab Hispali existisse, E ibique S. Gerontium habuisse basilicam suo nomine insignitam. quemadmodum supra ex Actis S. Fructuosi retulimus.

12 *Ambrosius Morales aliique sinceri rerum Hispanicarum scriptores de gestis sancti hujus Antistitis pauca tradunt, eo quod antiquitas vix ulla posteritati reliquerit. Unde Thomas de Trugillo Dominicanus tomo 2 Thesauri concionatorum col. 1586 illum exornat hoc brevi elogio: Beatus Gerontius fuit episcopus Italicæ civitatis prope Hispalim. Cumque in carcerem conjectus esset propterea, quod Christi fidem profiteretur, ibidem mortuus est. Imo dubitari potest, an S. Gerontius fuerit episcopus Italicensis, etiamsi Italicæ comprehensus in carcere obierit: nam illis temporibus designabantur varii præsules apostolici vel regionarii, ut ad prædicandam Christi fidem diversas provincias aut civitates percurrerent, etsi nullam certam cathedram tenerent. Nos saltem in conciliis Hispaniæ nullum episcopum Italicensem hactenus invenimus ante Eulaliū, qui subscripsit synodo Toletanæ tertie, quæ anno 589 celebrata est, ut apud eminentissimum Cardinalem de Aguirre tomo 2 conciliorum Hispaniæ pag. 350, et apud Harduinum nostrum F tomo 3 col. 485 videre est.*

13 *Quapropter eruditissimis Hispanis antiquiores hujus cathedræ præsules indagandos relinquimus, et non omnino temere suspicamur, S. Gerontium fuisse forsitan unum ex istis episcopis Apostolicis, qui primis Ecclesiæ seculis fixam sedem non habebant, et in quadam regione vel provincia ministeriis episcopalibus fungebantur. Quidam scriptores hunc sanctum Præsulem cognominant martyrem, nonnulli confessorem, cum inter tormenta non exspiraverit, et tamen pro fide Christi in carcerem detrusus ibi obierit. Unde uterque hic titulus facile conciliatur, ut Ambrosius Morales in Historia Hispaniæ lib. 10, cap. 28 demonstrat. Si quis ergo hunc Sanctum appellare voluerit martyrem late dictum, non refragabor. Hæc sunt omnia, quæ de S. Gerontio probabiliter asserere possumus: nam nihili facimus Acta, quæ Tamayus amplificavit. Si quis tamen plura, etque verosimiliora repererit, libenter ei novam notitiam gratulabimur.*

DE SS. MARTYRIBUS ROMANIS

EUSEBIO, PONTIANO, VINCENTIO,
PEREGRINO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Cultus : Actorum notitia.

SUB COMMODO.
Nomen in
martyrolo-
giis

Pleraque Martyrologia annuntiant hoc die quatuor SS. Martyres, Romæ sub Commodio imperatore passos, videlicet Eusebium, Pontianum, (quidam Potentianum vocant) Vincentium, et Peregrinum. Bre-
viter rem exsequitur Romanum parvum, seu
vetus his verbis : Romæ quatuor martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini, et Vincentii. Ado-
vero : Eodem die Romæ, natale sanctorum qua-
tuor martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini, atque Vincentii, imperante Commodio, Vitellio
iudice. Post quæ Actorum subdit compendium, quod, quia consonat Actis infra edendis, hic prætermitto. Tormenta, quibus cruciati sunt hi Martyres, brevius tradit Usuardus, qui eos ita memorat : Romæ, natalis Sanctorum martyrum Eusebii, Pontiani, Vincentii, et Peregrini, sub Commodio imperatore, qui primo in equuleum levati, nervis quoque distenti, ac deinde fustibus cæsi sunt, flammis circa eorum latera appositis; sed cum in laude Christi fidelissimi permanerent, plumbatis usque ad emissionem spiritus inactati sunt. Usuardo consonat Romanum modernum. Reliquos martyrologos non adduco, cum nullum de cultu horum Martyrum suboriri possit dubium.

Acta ab aliis
probata, im-
pugnata a
Tillemontio.

2 Acta horum Martyrum varie a variis accepta sunt. Baronius, qui ad annum Christi 192 num. 2 se ea manuscripta legisse testatur, minime suspecta habuisse videtur; neque illius temporis, aut præcedentium seculorum scriptor ullus, quod sciam, de illorum fide dubitavit. At recentiores quidam critici, rigidius singula examinare soliti, Actorum illorum fidem suspectam habuisse videntur, dum ab iis referendis abstinere. Tillemontius vero aperte impugnatur, iis tamen rationibus, quæ, quod intendit, non satis videntur evincere. Illa certe, quæ objicit, exigui ad hoc sunt momenti, ut deinde ostendam. Verum cum omnia illorum Actorum manuscripta non omnino inter se consentiant, et alia aliis majores contineant difficultates, potuit Tillemontius incidere in manuscriptum illud, quod translationem reliquiarum in Galliam anneram habet, et quædam continet cum historia temporis, quo passi leguntur hi Martyres, nequaquam consentientia. Quapropter, ut ostendam Acta horum martyrum, quamquam minus certa, aperta saltem falsitatis convinci non posse, rem paullo altius repetendam duxi.

mores Com-
modi impera-
toris, et sta-
tus religionis

3 Defuncto, anno Christi 180 secundum Pagium, Marco Aurelio imperatore; ejus filius Commodus Romani imperii clarum suscepit; homo, ut scriptores consentiunt, immani crudelitate, tantaque morum turpitudine, ut sub illius imperio

facta legamus plurima, quæ fieri potuisse nullus crederet. Hinc, si quæ in Actis horum Martyrum facta legimus, quæ moribus Romanorum minus videntur consona, mirari non debemus, cum apud Dionem, Herodianum, Lampridium, aliosque, multa alia inveniamus, quæ a Romanorum gravitate magis abhorreant, ut ad singula, quæ in Actis miranda occurrunt, annotabimus. Nunc quomodo se res Christianorum habuerint, hoc hominis monstro imperante, ex Eusebio videamus. Lib. 5 Historiæ eccles. cap. 20 ita scribit : Commodio imperium Romanum gubernante, nostra religio ad pacatum et tranquillum statum traducta fuit, et pax, divina gratia largiente, omnes ecclesias in toto terrarum orbe occupavit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominum mentes cujusque generis adeo attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionem cultumque, ut jam Romæ complures, et genere illustres, et rerum affluentia admodum locupletati, una cum omni familia, et cognatione sua, se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent. Verum istud virtutis hosti, et invidia natura sua exestuanti, diabolo minime ferendum videbatur : et propterea varias de integro machinas contra nos astute fabricare aggressus est.

4 Quænam fuerint hæc machinæ diaboli, declarat uno Apollonii senatoris Christiani exemplo. Hic cum a servo de Christiana religione accusatus esset; servo crura confringuntur, Apollonio caput amputatur, utrique juxta leges, a præcedentibus imperatoribus latas. Ex quo discimus, leges contra Christianos latas vim suam retinuisse sub Commodio, quamvis ipse a novis promulgandis contra illos legibus abstinuerit, neque eos investigare laboraverit. Itaque imperator, et præfecti illius, contra Christianos agere poterant, vel ut illorum bona invaderent, vel ut aliunde inrisos de medio tollerent, ut sub aliis imperatoribus, qui Christianos alioqui non curarunt persequi, non raro factum constat. Hæc prænotasse oportuit, ut intelligamus, quænam horum Martyrum Acta utcumque sint tolerabilia; quænam adjectis deinde fabulis certo sint interpolata.

5 Quinque habeo horum Actorum manuscripta exemplaria, quorum duo in novem lectiones distributa, apte inter se consentiunt. Alterum horum Mss. notatur desumptum ex codice basilicæ S. Petri, alterum est anonymum. Tertium Ms., transumptum ex Passionali pergameno Bodecensis canobii, ordinis Regularium S. Augustini, diocesis Paderbornensis, acceperunt majores nostri a P. Joanne Gamansio. Hoc autem cum præcedentibus non male consonat, nisi quod fa-

sub ejus im-
perio.

F

Ex Ms.
quinque tria
sibi consen-
tientia, non
omnino reji-
cienda :

cta

AUCTORE
J. S.

cta quædam, quæ in illis leguntur, in hoc sint prætermittenda; quodque hoc adjunctam habeat translationem corporum SS. Eusebii et Pontiani in Galliam, ex quo colligo duobus memoratis esse posterius. Quid autem in hoc omissum sit, lectorem in notis ad præcedentia docebo. Jam vero quid in his Actis, prout in Mss. memoratis leguntur, tantopere displicere debuerit Tillemontio, sanc non perspicio. Etenim meminisse oportet, Acta martyrum quandoque exarata esse ab hominibus minus eruditis; ideoque, etiamsi et bona fide et vere fuerint scripta, in iis quædam occurrere, quæ propter omissas circumstantias, ex quibus rei veritas enitesceret, vel dubia videantur vel falsa, aut etiam omnino incredibilia. Audiamus igitur an objectiones Tillemontii tam efficaces sint, ut omnem his Actis fidem detrahant; nam pro veritate standum est, ubi non ostenditur falsitas.

6 Multa, ait tom. 3 Monument. pag. 59, in iis occurrere, quæ quomodo sustineat non perspicit: etiamsi vel nihil esset præterea, quam quod aiunt, S. Julium senatorem adeo fustibus

B cæsum, ut mortem oppetierit. Non ita exceptum S. Apollonium senatorem docet Eusebius, supra scilicet citatus. Hanc Tillemontii objectionem jam diluit Sollerius in Actis S. Julii tom. III Augusti pag. 701, sequentibus verbis: Non video, inquit, quid tantopere sæviet Tillemontius in illa, quæ de S. Julii martyrio memorantur, quasi senatoribus Christianis varia supplicia inferri non potuerint, æque ac ceteris: præsertim sub insano imperatore Commodus. Verum equidem esse admitto, non usque adeo sævitum fuisse in virum senatorem Apollonium, de quo pridem a majoribus actum est ad XVIII Aprilis; ast hic præfectus describitur Commodi insania dignissimus, nempe animo ferus, opere crudelis, omnibusque vitiis obsessus, ut facile concedi possit, immanem illum Vitellium in exosum sibi senatorem S. Julium fustibus sævisse. Addo, S. Apollonium a senatu condemnatum fuisse, hac tantum de causa, quod Christianus esset: Quippe, inquit Eusebius, vetus lex apud illos extabat, Christianos, qui semel in judicio comparuerant, nisi professionis suæ sententiam mutarent, non omnino liberos dimit-

C tendos esse. At S. Julius libere respondendo et imperatoris, et Vitellii in se animum exacerbaverat.

7 Crudelius etiam in nobiles Christianos sævitum esse sub variis imperatoribus, allatis exemplis jam docuit Sollerius memoratus. At minus hoc mirandum sub Commodus, senatus hoste, et persecutore. Etenim quam ille senatum oderit pariter atque contempserit, Herodianus, et Dio abunde docent. Odium, odiique in senatum causam ex Herodiano lib. 4 intelliges. Narrat ibidem conspirationem quorundam senatorum in Commodum, dato ipsum occidendi negotio Quintiano senatorii ordinis juveni: Ille, inquit, in aditu amphitheatri subsistens, quippe obscuro loco facile se occultum sperabat fore, nudato confestim pugione, ac magna voce proclamans: Hunc tibi senatus mittit: dum loquitur nudumque ostentat pugionem, comprehensus a militibus, poenas amentiae dedit.... Hæc igitur prima maximaque odii causa adolescenti (Commodo) adversus senatum extitit. Ita namque animum verba illa sauciarant, ut omnes hostium loco haberet, semperque ejus memorie vox illa irruentis in se juvenis inhæreret.

8 Contemptum senatus audi ex Dionis, oculati testis, Epilome, in Commodus ita belluæ hujus crudelitatem enarrantis: Omnes, inquit, qui in urbe morbo, aut alia de causa pedibus carebant, unum in locum conduxerat, cumque eorum genua quibusdam rebus, serpentibus similibus, complicavisset, dedissetque eis spongas, quas jacerent pro lapidibus, omnes clava, ita ut si gigantes essent, percussit atque interfecit. Is timor nobis erat cum ceteris communis: nam et nobis senatoribus id fecit; cujus causa certissimum interitum expectavimus. Abscisso enim capite struocameli, quem occiderat, eo venit, ubi sedebamus: cumque id caput sinistra, dextera gladium cruentum porrigeret, nihil dixit; tantum caput suum ferox movit, ut ostenderet idem se nobis facturum. Itane igitur mirabimur, senatorem fustibus usque ad mortem cæsum sub homine, cui sanguis humanus ludus erat, cui nomen senatorium execratio, ut hoc vel solum sufficere existimemus, ad Acta Martyrum repudianda? Adeo sane id me non mirari fateor, ut mirarer potius, si mitius cum senatore, imperante Commodus, esset actum. Hæc ad inanem Tillemontii scrupulum penitus exellendum sufficere existimavi. Discursus iidem quosdam sibi displicere dicit: verum cum nullum designet, quidquid occurrerit, in notis observabimus. Hæc igitur Acta ex dictis Ms. edam, non quidem ut probatissima, ut fide tamen non indigna.

9 Quartum, quod habeo manuscriptum, transmisit olim Chiffletius noster, in variis Galliæ bibliothecis repertum. Verum illud ex prioribus quidem conflatum, sed auctum et interpolatum esse, facile intelligimus, quia præfationem habet præfixam, translationemque reliquiarum in Galliam subjunctam, et initio parum cum historia Eusebii congruit. Audi quomodo post præfationem rem narrare aggrediatur: Temporibus Commodi regis sæva persecutio Christianorum innoluit orbi; ita ut circumquaque Christiani perquirentur, morteque turpissima multarentur, si nollet sacrificare idolis. Quod falsum esse patet ex Eusebio, num. 3 citato. Quibus similia quædam sequuntur, et Pontianus semper in hoc Ms. vocatur Potentianus. Quare ab eo abstinendum duxi, etiamsi aliis quoad reliqua satis congruat: si quando tamen pro translatione reliquiarum adducendum veniet, citabo sub nomine Ms. Gallici. Hoc Ms. habuisse Vincentium Bellocensem, videtur manifestum. Primo, quia sævientem sub Commodus persecutionem in Christianos memorat. Secundo, quia nomen Pontiani in Potentianum mutat, quod utrumque in hoc solo Ms. invenio. Ex Bellocensi porro sua edidit Surius ad XXV Augusti: quæ ille lib. 10 Speculi Histor. a cap. 149 dederat.

10 Quintum Ms. ex cænobio S. Pontiani Lucensi acceptum, donavit museo nostro Ferdinandus Ughellus. Habet illud annexam historiam translationis corporis S. Pontiani Lucam, sæculo X, ut volunt, factam. Manuscripto hoc usus est Cæsar Franciottus in Historia Italice scripta de miraculosis imaginibus, vitisque et corporibus Sanctorum, Lucæ servatis, a pag. 276, ubi de S. Pontiani martyrio, et translatione tractat: patet id ex utriusque collatione, quamvis Franciottus non omnes hujus manuscripti fabulas historiæ suæ inseruerit. Porro dictum Ms. ceteris longe est corruptius: nam et martyrii, et translationis historia apertas quasdam continet fabulas;

A las; et tota translationis relatio tam inconcinna est et absona, ut verum a falso separari nequeat. Pauca e multis accipe. Narrata Martyrum morte, hæc subdit: Tunc Vitellius vicarius abiit, et nunciavit hæc omnia imperatori Commodo, qui eum ipsa hora strangulatum invenit in domo Vestaliani. Cæpit autem Vitellius ipsa hora clamare: O sancti Martyres, cur me catenis igneis colligastis; et hæc dicens expiravit. Pulchre enimvero, et concinne. Quin et paullo post ait, Commodum a demone strangulatum inventum esse. Neque meliora sunt quæ de translatione indubitante se dicit cognovisse, et videndo in veritate reperisse.

qui annexa translationis S. Pontiani relatio, fabulis plena.

41 Pauca speciminis gratia subjungo. Refert corpus S. Pontiani acceptum a Joanne summo Pontifice. Cujus, inquit, præsulatus dignitas non loco extitit a beato Gregorio, magno scilicet; quod quadrat in Joannem IV, cujus et res gestas præcipuas describit. Attamen in fine narrationis translationem anno 904 (alii 926 ex eodem dixere) contigisse asseverat; videlicet cum Joannes IV trecentis fere annis jam obierat. Hæcine scribere potuit, qui rem indubitanter cognoverat, qui in veritate videndo repererat? Fabulosum quoque videtur, certe Actis contrarium est, quod narrat, Caput S. Pontiani, quod ab impiis crudeliter fuit obruncatum, ita integrum atque incorruptum repertum esse, veluti si tunc ab ipso corpore fuisset truncatum: et libellum inventum esse, in quo inter alia habebatur, linguam S. Pontiano præcisam esse. Nam neque de sectione capitis, neque de linguæ S. Pontiani præcisione quidquam Acta meminerunt. Placuit hoc tamen Franciotto, uti et quod refert, Hugonem ex Arelatensi, seu Provinciæ comite, Italiæ regem (quem et imperatorem coronatum vult) ad sepulcrum S. Pontiani, cum esset toto contractus corpore, sanitati restitutum, quod mallem ego ab auctore fide digniore narratum legere, ut fidem adhiberem. Miracula præterea refert plurima, sed omnino ad fidem faciendam incongrue. Quapropter dignam non existimavi hanc translationis narrationem, quam Actis nostris insererem; de translatione vero ipsa agam § seq.

C § II. Corpora SS. Martyrum translata; reliquæ.

Corpora SS. Eusebii, et Pontiani in Galliam translata dicuntur.

Ado in Martyrologio ad viii Kalend. Septembris, post Martyrum elogium, subdit sequentia: Multo post tempore beatorum martyrum Eusebii et Pontiani (largitione Papæ Nicolai, primi utique) membra ad Gallias translata, in monasteriis, S. apostolo Petro voto religioso collatis, reverenter tumulata venerantur. Sigebertus in Chronico ad annum Domini 865 id factum collocat, hoc modo: Corpora sanctorum Eusebii et Pontiani martyrum, dono Nicolai Papæ ad Gallias translata, in monasteriis, voto religiosorum sancto Petro collatis, honorifice tumulantur. Consentit his Ms. Gallicum, in quo S. Pontianus itidem vocatur Potentianus. In Ms. Bodecensi, de quo num. 5, res ita narratur: Transacto deinde multo tempore, corpora beatorum martyrum Eusebii et Pontiani largitione Nicolai Papæ ad Gallias translata, et in monasterio quodam, in honore beati Petri apostoli dedicato, reverenter collocata, signis et

virtutibus fulgent. Hæc illi. Tillemontius loco ante assignato, loquens de quatuor his Martyribus, Illorum corpora ait per Nicolaum Papam Gallia monasteriis donata, testemque citat Adonem, et manuscriptum. At jam ridimus, id non omnibus quatuor, sed de duobus dumtaxat affirmari.

43 Quibus vero Gallia monasteriis donata sint sacra horum Martyrum corpora, non dicunt auctores hactenus adducti. Autissiodorensis Monachus in Chronologia ad annum 865 rem narrat distinctius: Anno, inquit, dccclxv corpora sanctorum martyrum Eusebii et Pontiani comes Girardus de Rossilione largitione Papæ Nicolai ab urbe Roma in Gallias transtulit, et B. Eusebium Pulteriaci, Pontianum vero Verzelliaci, in monasteriis scilicet, quæ ipse fundaverat in Lingonensi diocesi, ubi hodie requiescunt, honorifice composuit. Huic repugnant monachi Prumienses in diocesi Trevirensi, qui corpora SS. Eusebii et Pontiani Roma ad se perlata fuisse existimant. Etenim in Sacratio ecclesiæ suæ, quod habeo manuscriptum, et impressum, cap. 5 ita scribunt: Marcuardus comes, et abbas monasterii Prumiensis III, ecclesiam S. Salvatoris Sanctorum patrociniis condecorari, et muniri desiderans, accepta imperiali epistola a gloriosissimo imperatore Lothario, (obiit hic in Prumiensi cænobio anno 855) Romam profectus, a Sergio Papa (videlicet II) quadraginta sex Sanctorum corpora accepit. Inter hæc numerantur Corpora SS. martyrum Eusebii et Pontiani, qui passi sunt Romæ sub Commodo imperatore, et Vitellio iudice... una cum SS. Vincentio et Peregrino, quorum festum altera D. Bartholomæi.

44 Quæ si vera sunt, jam neque anno 865, ut Sigebertus scribit, neque dono Nicolai Pontificis, horum Martyrum corpora in Galliam sunt perlata. Consultus hac de re Mattheus Klefferus, Prumiensis monachus, x Aprilis 1623 ita rescripsit, inter cetera: Omnino certum est, corpora SS. Eusebii et Pontiani ante tempus ab ipso (Sigeberto) assignatum, cum ceteris, quæ fuerunt numero xlvii, Roma Prumiam esse translata per abbatem Prumiensis cænobii tertium, sub Lothario imperatore et Sergio Pontifice, a quo donata fuere reverendo Marquardo abbati, cum esset in comitatu domini Ludovici, filii Lotharii imperatoris... quando a patre missus in regem ibi unctus fuit. Contigit id anno 844, teste Pagio ibidem num. 2, ubi et invenies multos episcopos et abbates cum Ludovico Romam profectos esse. Nam, ut proseguitur, cum omnia Sanctorum corpora suis nominibus nota non sint, hæc tamen sunt. SS. Marii, Marthæ... Eusebii, Pontiani etc. Unde, inquit, testimonium illud Sigeberti vel ex quadam scientia, vel notitia obscura procedere autumo, vel secundum partem intelligendum, quod quedam dictorum Sanctorum residuæ reliquæ pro corporibus traditæ fuerint. Rem ego lectoris arbitrio decidendam permitto, cum ad testimonium Sigeberti alia supra memorata accesserint, quæ Prumiensibus repugnant.

45 Narrat idem Klefferus, quomodo corpus S. Eusebii ex cænobio Prumiensi anno 1451 translatum sit Arnhemium, Geldriæ urbem, ad Rhenum sitam. Translatio autem, ait, S. Eusebii, quæ facta est sub abbate nostro xli domino Joanne ab Eps anno Domini mcdli, sic describitur, ac descripta invenitur apud nos: Corpus

AUCTORE J. S.

sed incertum quibus monasteriis donata;

E

Prumienses monachi sibi ea donata putant.

F

et corpus S. Eusebii aiunt Arnhemium translatum:

AUGUST
J. S.

pus S. Eusebii ad instantiam Arnulphi ducis Geldriae, summo Pontifice consentiente, hinc in Arnheim translatum, infinitis claruit miraculis, et argenteae tumbae impositum, in festo ipsi dicato a quatuor sacerdotibus ante sectam Calvinii processionaliter, et honorifice circumferebatur. Nunc vero Daventriae asservatur. Urbs est ad Isalam, primaria Transisalanica provinciae. Translationem sacri corporis Arnheimium, confirmat instrumentum Germanicum, datum anno 1453 die festo S. Remigii, quo consules ceterique magistratus urbis Arnheimiensis, eam omnibus notam facere voluerunt. Hactenus de reliquiis in Galliam translatis, aut Germaniam.

Corpus S. Pontiani Lucam translatum

46 Sed, quod spectat ad corpus S. Pontiani, vehementer his reclamant Lucenses, qui illud in urbe sua requiescere contendunt. Translationis quidem historiam, prout eam manuscriptam habemus, multis fabulis inquinatam videri, supra diximus : at inde inferre nolumus, corpus S. Pontiani Lucam non fuisse delatum. Quippe festum S. Pontiani xxv Augusti Lucæ celebrari, ecclesiamque ibidem haberi ejusdem Sancti nomine insignitam, satis constat; hoc autem non temere, nec sine ratione factum credimus. Ughellus certe tom. 1, in episcoporum Lucensium catalogo, col. 803 editionis Venetae, de hac translatione ita scribit : Nec praetermittendum videtur, sub ejusdem Petri episcopatu Lucam fuisse delatum corpus S. Pontiani martyris a Jacobo cathedralis archidiacono anno cmxxvi. Ille ipse est, qui post Petrum episcopum Lucensem sedem est assecutus : quam ille reverendam reliquiam a Joanne Pontifice X dono acceperat. S. Pontiani autem festum concelebratur Lucæ die xxv mensis Augusti. Hinc corrige Tillemontium, qui Ughellum in historia episcoporum Lucensium de hac translatione non loqui asserit. Consentit Ughello quoad translationem factam, quoad tempus vero dissentit, Florentinius in Martyrologio vetustiori ad xxv Augusti, ubi ita habet : Corpora S. Pontiani, et Eusebii tempore Nicolai Papae translata fuisse in Galliam affirmat Ado in Martyr. : quod de parte tantum reliquiarum accipiendum esse crederem, saltem quoad S. Pontianum. Sigebertus enim scribit in Chron. id accidisse anno dcccclxv, quando jam Lucam translatum fuerat ipsius S. Pontiani M. corpus a Jacobo diacono, qui deinde episcopus fuit anno dcccii, ut ex monumentis ecclesiae S. Pontiani, et tabulario secretiori episcopatus Lucensis constat.

credunt auctores probati : sed incertum quo anno.

47 Uterque translationem attribuit Jacobo diacono, qui postea fuit episcopus : verum cum duo ejusdem nominis diaconi episcopi facti legantur in Ughelli catalogo, res aequae manet incerta. De primo Ughellus haec scribit col. 797 : Jacobum archidiaconum Lucensem fratri Joanni defuncto suffecere anno dccc. Quae epocha, si justa sit, non potuit anno 802 S. Pontiani corpus transferre adhuc diaconus. At editor Ughelli notat in margine annum dcccii; quae correctio, si vera est, facit, ut, ex mente Florentinii, id anno 802 praestare potuerit. Alterum Jacobum, cui Ughellus corpus S. Pontiani acceptum refert, episcopum creatum dicit anno 934, ita ut id diaconus facere potuerit anno 926, quando Joannes X erat Pontifex. Manuscripta translationis relatio, siquid ea auctoritatis habere debeat, eamque secutus Franciottus, favent Ughello, cum a Joanne Pontifice corpus acceptum dicant; nullus enim Joannes erat Pontifex anno 802,

erat 926 : sed alia secutus est instrumenta Florentini. Quapropter rem relinquimus lectoris judicio decidendam. Ex dictis colliget lector, corpus S. Pontiani tribus locis a diversis auctoribus adscribi; quorum autem potiora sint jura, omnino esse ambiguum. Possunt singuli partem habere notabilem, nisi forte alia Martyrum corpora pro aliis sint accepta.

48 De sacris S. Vincentii reliquiis in Hispaniam translatis Joannes Tamayus Salazarius tom. 4 Martyrologii Hispani pag. 587 haec scribit : Postmodum sacra Vincentii martyris pignora Hispaniam adlata, et collegio Complutensi fratrum Excalceatorum SSS. Trinitatis applicata fuere, ubi honorifice conduntur, et venerantur. Quibus subjungit : Quatenus ad translationem sacrarum exuviarum S. Vincentii martyris Roma Hispaniam, et quod iisdem R. P. F. Joannes ab Annunciatione ex ordine Excalceatorum SSS. Trinitatis cum aliis Sanctorum corporibus abs Urbano VIII Pont. Max. fuerit donatus, multis superius diversis in locis diximus, et authenticis diplomatibus probavimus, illasque Complutensi collegio applicatas retulimus tom. II, fol. xlv. Hactenus ille. Legi a pag. 45 authentica illa diplomata, sed ne nomen quidem S. Vincentii in illis reperire potui : unde relatio Tamayi non parum fit suspecta, cum ejus nomen praetermitti non debuisset, si corpus ipsum fuisset translatum. Verumtamen cum praeter corpora Sanctorum in illis relata, reliquiae quaedam aliorum adfuisse dicantur, potuere et S. Vincentii, Romae passi, quaedam adesse exuviae, quae Complutensi sint donatae collegio, quamvis id ibidem non habeat.

49 Henschenius in praetermissis ad diem xvi Maii, seu tom. III ejusdem mensis pag. 560, offert sequentem de S. Peregrini corpore conjecturam : S. Peregrini corpus in ecclesia Vaticana, quia nuper credi coepit esse Autissiodorensis episcopi et martyris, a Carolo magno allatum Romam ad S. Leonem Papam III, ideo ibidem hodie colitur cum officio de martyre pontifice : sed quia oratorium S. Peregrini ante Leonis hujus tempora Romae fuit, omnino credo ex Romanis martyribus unum esse, ac verosimiliter eum, cujus ibidem gloriosa passio inscribitur Martyrologiis ad diem... xxv Augusti. Porro Octavius Pancirolus in Thesauris absconditis urbis Romae pag. 516, et Floravantes Martinellus in Roma sacra pag. 279, dicunt quidem oratorium illud aedificatum a Leone III, et S. Peregrino dedicatum : verum contrarium probatur ex Anastasio Bibliothecario, quem citant : hic enim in Leone III pag. 203 ita scribit : Verum etiam et in oratorio S. Peregrini, quod ponitur in hospitali Dominico ad Naumachiam, fecit canistra ex argento pendentia libras quinque et unciam unam. Unde cum dictum oratorium muneribus honorare dicatur, non autem dicatur aedificasse, illud jam ante exstructum fuisse colligitur. Hac de causa Henschenius in S. Peregrino episcopo Autissiodorensi pag. 563 dicti tomi, rursus suspicatur illud oratorium fuisse S. Peregrini martyris unius e quatuor, de quibus agimus : quod si verum est, videtur idem esse, qui colitur in ecclesia Vaticana S. Petri, sub cuius jure hoc oratorium esse affirmat laudatus Martinellus. At, fateor, conjectura mihi apparet non satis certa ad rem decidendam.

20 Ceterum, non obstantibus hisce, quae de corporum translatione jam disputavimus, laudatus

Quaedam S. Vincentii reliquiae in Hispaniam translatae

conjectura de corpore S. Peregrini

P

A *corpora item Romæ servari dicuntur, at non satis id probatur.* *datum Pancirolus pag. 438 scribit, corpora quatuor horum Martyrum Romæ servari in ecclesia S. Laurentii in Lucina, eo, ut vult, translata anno Christi 1112 sub Paschale II Pontifice, idque per Benedictum quemdam canonicum, et laicos quosdam ex ecclesia S. Stephani vetustate collapsa. Quæ omnia eruit ex inscriptione lapidis ejusdem ecclesiæ; at certum magis vellem rei testimonium, priusquam infirmarem prædicta. Si tamen vera sunt, quæ Pancirolus memorat, fieri potuit, ut de corporibus alio translatis servarentur Romæ ossa quædam, eaque in dictam ecclesiam pro ipsis corporibus, ut in his contingit frequenter, fuerint translata. Plura de horum Martyrum sacris reliquiis non addo, licet alibi inveniam sacra pignora ejusdem nominis Martyrum, cum discernere non possim, hisne an aliis synonymis Martyribus sint adscribenda.*

ACTA

auctore anonymo.

Ex Ms. codice Basilicæ S. Petri, collato cum aliis Mss.

*L*ECTIO I. Regnante iniquissimo *a* Commodus, hujus præceptione sic divulgatum est, ut die natalis hujus omne vulgus ad agonem *b* convenirent; et hoc declaravit in curione *c* dicens, ut universitas plebis Romani cætus Herculis *d* potentis, vel Jovis in laudem adclamarent; ita ut ipse Commodus induisset pellem leonis, et accipiens mitram *e* suam, ante sedem suam simulacrum aureum Jovis *f*, et in agone coram omni hoc cætu, sedens fluctuabat. Cui omnis populus acclamavit, dicens: Protector Hercules reipublicæ, et defensor libertatis Romanæ audaciæ, quod clamaturnum est septuagies quinquies.

2 Eodem tempore erant viri Christiani, in quodam loco, in vico qui appellatur *g* Lannarius; inter quos erant viri religiosi, Eusebius, Vincentius, Peregrinus, et Pontianus servi Dei, et Domini nostri Jesu Christi, qui facultatem suam pauperibus erogaverant, et Domino servire contulerant. Hi, cum audissent quod Commodus fecisset, deridebant, et per omnem civitatem prædicabant populo, Dicentes: Date honorem Domino Jesu Christo, et recedite a fallacia diabolica, et credite in Deum cæli, Patrem omnipotentem, et Jesum Christum, Filium ejus, unicum Dominum nostrum; et agito poenitentiam, et baptizemini in nomine ejus, ut deleantur vestra peccata, ne simul pereatis cum Commodus domino vestro.

3 LECTIO II. Audiens quidam senator, nomine Julius *h*, hoc publice prædicantes; vocavit eos in domum suam, et instanter audiens predicationem eorum, credidit; et cepit facultates suas pauperibus per manus eorum distribuere: et dum omnia erogasset, rogavit ad se quemdam presbyterum, nomine Rutinum, et petiit se baptizari, et percepto baptismo cum omni domo sua, cepit et ipse publice prædicare nomen Domini, et omnem redditum suum dare, et distribuere pauperibus. Hoc cum nunciatum fuisset

Commodo; iratus jussit eum teneri. Qui cum ei fuisset presentatus, dixit ad eum: Juli, quomodo amens factus es, ut deseras Deum Jovem et Herculem: et quæras *i* amentiam vanam? Cui respondit viriliter: Simul cum eis pereas *k*, qui simul ore mentiris.

4 LECTIO III. Eodem tempore tradidit eum cuidam Vitellio exmagistro peditum, cui præcepit, ut omnes facultates ejus requireret, et coactaret eum, ut sacrificet Deo Herculi: quod si non acquieverit, et sacrificaverit, non vacet *l*, diutius vivere. Suscipiens denique eum Vitellius vicarius, fecit eum in custodia coartari, et post triduum jussit sibi tribunal parari in *m* tellure, et ante conspectum suum presentari. Et cum presentatus fuisset, his verbis eum alloquitur, dicens: Julium reum introduci præcipimus nudum *n*, catenis munitum. Et conversus ad eum Vitellius dixit: Cognoscis præcepta principum, qui jusserunt, ut deponas pertinaciam tuam, et adores, et sacrifices Deo Herculi, et Jovi? Respondit Julius libere, et dixit: Et tu, et princeps tuus simul pereatis *o*. Vitellius vicarius dixit: In quem tamen præsumis, quia jam *E* damnatus es? Respondit Julius: In Domino nostro Jesu Christo, qui te damnat, et principes tuos, in interitum æternum. Hoc audiens Vitellius jussit fustibus cædi, qui dum caderetur *p* emisit spiritum. Cujus corpus præcepit ante amphitheatrum jactari. Noctu vero collegerunt corpus ejus Eusebius, Pontianus, Peregrinus, et Vincentius, et sepelierunt in cœmeterio Calepodii, sub die quarta decima Calendas Septembris per Jesum Christum Dominum nostrum.

5 LECTIO IV. Eodem quoque tempore hoc audiens Vitellius, quia Eusebius, Pontianus, Peregrinus, et Vincentius collegissent corpus beati Julii, præcepit ut tenerentur, et adducerentur ante conspectum suum. Et dum presentati fuissent, dixit ad eos: Vos diripuistis facultates Julii, cum et corpus ejus vos constet collegisse. Respondit Eusebius: Nos fecimus, et quia *q* meruimus. Vitellius dixit: vere meruistis thesauros alienos diripere, et facultates *r* vobis non traditas abstrahere. Date facultates Julii, ne pereatis, sicut ille periit. Respondit Eusebius, dicens: Nos ita optamus. Vitellius dixit: Date facultates Julii, et sacrificate diis. Respondit Vincentius, et dixit: Non sunt dii, sed dæmones, qui vobiscum torqueri habent in æternum.

6 LECTIO V. Eadem vero hora jussit, in equuleo facie ad faciem levarentur; et extendi nervis, et cædi fustibus, sub voce præconia dicens: deos, et principes nolite blasphemare. Et jussit cessare tormenta: et dicit Vitellius: Parcite vobis ipsis, et sacrificate diis. Respondit Eusebius: Miser, fac quod facis, noli cessare; quia si nos speras a fraternitate domini nostri Julii separari, perdis horas tuas. Vitellius dixit: Isti confidunt de magia, ut in tormentis gaudeant. Respondit Vincentius: Nos et gaudemus, et exultamus in Domino nostro Jesu Christo. At ille iracundia plenus, jussit ut flammæ ad latera eorum applicarentur; illi autem voce clara dixerunt: Gloria tibi Domine, qui nos visitas.

7 Unus autem de carnificibus *s* vidit oculis suis stantem juvenem cum spongia, et tergentem latera eorum, et cepit clamare voce clara: Vere Deus est Christus, quem *ii* prædicant. Ego vero video angelum stantem, et lavare eos. Respondit Vitellius cum clamore, dicens: O

seducto-

A. ANONYMO.

i
*k**libere respon-*
dentem tradit
Vitellio, cujus
jussu fustibus
necatur.
*l**m**n**o**p**Capti Sancti*
quatuor inter-
*rogantur.**q**r**s**ac variis tor-*
mentis cruci-
*antur.**quorum san-*
guinem deter-
sum ab Angelo
videns Anto-
nius carnifex
*convertitur.**Ex Commodi*
insania capti-
*ta occasione**a**b**c**d**e**f**Sancti fidei*
*prædicantes.**g**convertant*
Julium sena-
torem, quem
*Commodus**h*

A ANONYMO.
s

seductores! O magica ars! Qui seduxerunt hominem clarissimum, approbatum reipublicae. Eadem hora carnifex nomine Antonius credidit, qui tamen occulte fugit ad sanctum Rufinum presbyterum, quem suscipiens beatus Rufinus, baptizavit eum in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti.

Lingua S. Eusebii praefata loquitur:
Antonius martyris coronatur:

8 LECTIO VI. Tunc Vitellius deposuit eos de equuleo, et dixit ad eos: Quare crudeles estis vobis ipsis, et non deponitis insanias falsas, et adoratis deos cum sacrificiis, et vivetis? Respondit Vincentius; Miser, tu crudelis es, qui tibi non t parcis: et nobis dicis, Crudeles? Vitellius dixit: Quomodo? Quia derelinquis Deum caeli, et terrae et quaris mortem perpetuam; et vos, et illi, qui in hac condemnatione constituti estis. Vitellius dixit: Ego quaro mortem perpetuam, an vos, qui haec tormenta patimini? Eusebius dixit: Nos in gloria constituti sumus, tu vero in condemnatione cum principe tuo diabolo, cum quo periturus es in gehenna aeterna. Iratus Vitellius iussit Eusebio linguam praecidi: et ejecta lingua ex ore beati Eusebii: ecce currens

B Antonius clamabat: Miser Vitelli, quid facis hominibus sanctis? Tunc coepit Vitellius u sanguinem per os evomere. Clamabat vero Eusebius sine lingua, voce clara: Gloria tibi Domine Jesu Christe, qui dignatus es me cum servis tuis ad gloriam pervenire. Eadem hora quidam Christianus, nomine Faustus, collegit linguam beati Eusebii, et misit in tunicam suam in sinu suo, et fugit. Eadem hora iussit Vitellius Antonium capitis subire sententiam, qui ductus in via Aurelia juxta formam x Traiani decollatus est undecimo Calendas Septembris: per Jesum Christum Dominum nostrum.

sacerdos Capitolii cæcus
Martyres visitat, et baptismum petit.

9 LECTIO VII. Beatum vero Eusebium, Vincentium, Peregrinum, et Pontianum, maceratos plagis, iussit in carcerem recludi. Reclusi vero coeperunt omni die, ac nocte in hymnis Deo gratias agere: ad quos veniebant multi Christiani, et confortabantur ab eis. Post triduum vero veniens ad eos beatus Julius y quasi in corpore, visitavit eos, quibus videntibus dixit: Salvate custodem carceris. Et post aliud adducebantur ad beatos Martyres cæci etiam et infirmi, et eorum orationibus salvi fiebant. Veniens autem quidam sacerdos capitolii cæcus, rogabat ut baptizaretur. Cui dixerunt: Si credis ex toto corde, et illuminaberis et vita aeterna frueris. Respondit Lupulus sacerdos, Et dixit: Ego credo, et ideo ad vos confugi, etiam et vobiscum desidero in his vinculis mancipari.

qui baptismo suscepto visum recipit
quo miraculo custos carceris convertitur.

10 LECTIO VIII. Tunc rogaverunt ad se sanctum Rufinum, qui veniens ad carcerem interrogavit Lupulum cæcum: Si credis ex toto corde? Ille autem clamavit dicens: Credo in dominum Jesum Christum, Filium Dei Patris, quem cognovi in sacrificio daemones confiteri, et catechizavit eum, et benedicens aquam, deposuit eam in pelvem, et baptizavit. Cui ita dicebat: Credis in Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi, et in Christum, et in Spiritum sanctum? Cui respondit Lupulus: Credo, domine. Et dixit: Si credis, fiat tibi quod desideras. Tunc voce clara exclamavit: Credo, illumina me Domine Jesu Christe. Eodem vero clamante, cucurrit custos carceris, et vidit illuminatum Lupulum, qui fuerat ab annis quatuor cæcus, et misit se ad pedes Sanctorum, ut baptizaretur, quem beatus Rufinus in ipsa hora baptizavit nomine Simplicium: eadem hora Simplicius post baptismum

suum cum lacrymis declaravit corpus Antonii D martyris, ubi jaceret. Post sextum vero diem inventum corpus sanum et illasum rapuit beatus Rufinus presbyter, et sepelivit in cimiterio Calpodii in crypta die octavo z.

11 LECTIO IX. Vitellius intimavit omnia gesta imperatori Commodo de Sanctis, et quomodo loqueretur Eusebius sine lingua. Cui ita praecepit, dicens: Extingue eos. Ipsa autem die jussit sibi tribunal parari in Tellure, et adduci ad se Eusebium, Vincentium, Peregrinum, et Pontianum: sub voce praconia aa introducti sunt. Vitellius dixit: Introducantur rei. Qui venientes in conspectum ejus; dicit Vitellius: Afferte tripodam, ut sacrificent ii. Illi autem expuentes deriserunt eum. Respondit Eusebius: O miser, ejus cor implevit diabolus. Eadem hora dedit sententiam, dicens: Ante amphitheatrum plumbatis exhalent. Qui ducti ad petram sceleratam bb cum plumbatis cc sub voce praconia necati sunt. Quorum beatorum martyrum corpora; Eusebii videlicet, Vincentii, Peregrini, et Pontiani collegit beatus Rufinus, et sepelivit non longe ad urbe Roma miliario sexto, in arenario inter viam Aureliam, et triumphalem, dd octavo Calendas Septembris. Quos perduxit quaedam matrona impositos, in birotis ee vehiculo, ubi florent orationes eorum usque in hodiernum diem, ad laudem, et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, et regnat nunc et semper in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Solus post patrem imperavit ab anno 180 usque ad 192, ut vult Pagi. De impiis ejus moribus quædam diximus § 1 Commentarii prævii. Plura Herodianus, Dio, Lampridius, et alii.

b Ad agonem, ita Ms. Bodecense. In aliis additur martyrii, quod videtur redundare. Eusebius in Chronico ad annum 192 scribit: Commodus multos nobilium interfecit, et spectacula populo Romano præbet insignia. Horum sæpius meminere Herodianus, et Dio in Commodo, sed quo præcise anno non exprimunt.

c Curia Ms. Bodecense.

d Sibi scilicet acclamaret, et patri suo Jori: nam se Herculem, Jovis filium, dici volebat. Audi Herodianum lib. 1: Eoque recordiæ petulantiaque processit, ut paternum primo cognomen repudiaret, ac pro Commodo Marci filio, Herculem se Jovis filium jussit appellari: depositoque principum Romanorum cultu, leonis pellem substerneret, manuque clavam gestaret. Lampridius in Commodo: Accepit, ait, statuas in Herculis habitu, eique immolatum est, ut Deo. Dio in Commodo: Multa cognomina sibi sumpsit Commodus, sed præsertim Herculis. Et post pauca, quam insigniter ei adularentur, declarans: Pleraque, inquit, statuæ habitu Herculis ei collocatae sunt, decretumque fuit, ut id tempus, quo principatum teneret, nominaretur seculum aureum, idque in omnibus litteris scriberetur. Hic vero aureus, hic Hercules, et Deus (jam enim audiebat hæc nomina) etc.

e Mitra vario modo sumitur, ut videre est in Glossario Cangii. In primis muliebre erat capitis tegumentum: Erat autem, inquit Cangius tom. 4, pag. 842, mitra taniæ species, qua mulieres caput cingebant; quod ornamentum ita ipsis proprium existimabatur, ut viris probrosum esset.

A esset, iisque non nisi in desidia in simulationem concederetur. Non abhorrebat hoc tamen a moribus Commodi, qui muliebrem etiam ornatum adamavit. Audi Herodianum citatum supra, ubi sic prosequitur: Simul purpureas sibi atque auro intextas vestes circumdaret, non sine omnium irrisione: quippe eodem schemate et faminarum luxum, et heroum virtutem repræsentabat. Lampridius clarius significat, quam non abhorruerit, ab habitu muliebri. Clava, inquit, non solum leones in veste muliebri et pelle leonina, sed etiam multos homines afflixit. Hæc itaque significatio mitræ non male huic loco congruere videtur. Quamvis etiam accipi possit alia significatione, a Cingio his verbis indicata: Mitram denique vocabant nostri capitis tegumentum, quod imperatorum, et regum coronis substernitur.

f Sensus est minus perfectus: adde habens, aut quid simile. Ms. Bodecense ita habet: Ita ut ipse rex Commodus indueret pellem leonis, et accipiens mitram suam ante propriam sedem, simulacrum aureum Jovi statueret, et in agone coram

B omni cœtu sedens, illud adoraret.
g Lannarius, duo Mss. Canarius, Bodecense Chanarius, Bellovacensis et Surius, Carnarius. Rectius, ut videtur, Baronius ad annum 192 num. 2. Lanarius, quod probat hoc modo, explicans simul hunc locum: Accidit, ut Christiani quidam tantam impietatem, imo stultitiam Commodi, cum deus Hercules dici vellet, æquo animo ferre non valentes, palam per urbis publicas vias istæc Commodi ludicra riderent, subsannarent, atque damnantes detestarentur: unde et suppeditata est illis occasio subeundi martyrium. Fuerunt hi Eusebius, Pontianus, Vincentius, et Peregrinus: quos Romæ habitare consuevisse in vico Lanario, scripta Acta eorum, quæ legimus, docent: licet; quæ sunt typis excusa, habeant, sed depravate, vicum Canarium, cujus nominis nullum vicum Romæ fuisse legimus, sed bene Lanarium; imo ejus nominis duos, quorum alter in tertia regione erat, quæ Isidis, et Monetæ dicta est; alter vero in regione septima, Via lata, qui dictus est Lanarius vicus ulterior, ut ex Publico Victore, et Sexto Rufo constat.

h Actum est de S. Julio ad diem 19 Augusti.

C Baronius num. 6: Sed quod ad Julium, inquit, senatorem a Commodio occisum pertinet, æque suspicio mentem pulsatur, num hic ille ipse sit Julius Proculus senator, quem Lampridius inter senatores ab eodem imperatore occisos adnumerat, eumque a Commodio necatum esse cum suis tradit: eos enim omnes cum ille recenset, privatam cujusque necis causam prætermittit. Eundem esse mihi admodum est verisimile, nihil tamen certi cum Baronio statuere possum.

i Amentiam, ita pleraque Mss. Aliud, Amicitiam.

k Crediderim, honestioribus verbis imperatori insinuatum fuisse, periturum cum diis suis, si in eorum cultu perseveraret. Ms. Bodecense ita solum habet: Adhæc constanter respondens Julius. Ms. Gallicum, ut et Bellovacensis fere, et Surius: Tu simul pereas cum diis tuis, quos vario errore deos esse temerario ore mentiris. Scio responsa Martyrum similia displicere severioribus criticis, nec dubito quin huc etiam respexerit Tillemontius citatus § 1. cum dicit, discursus quosdam in his Actis reperiri, qui sustineri non possint. Duplici itaque modo ostendo

hinc Acta non repudianda, ut fabulosa. Primo, si responsa durius ab auctore expressa sint, quam a Sancto fuere prolata, non idcirco facta, quæ tradit, historica rejicienda sunt; uti facta, quæ narrat Livius, Curtius, et similes Historici, non negamus, etiamsi sciamus multos ab ipsis discursus fuisse aliter scriptos, quam fuere prolati. Secundo erudite ostendit Honoratus a S. Maria in Animadversionibus ad regulas critices diss. 4, art. 8 duriora hæc Martyrum responsa inveniri etiam in Actis maxime sinceris, atque adeo ex his infirmum duci argumentum, ad ostendendum Acta esse corrupta, aut fabulosa. Et vero cur non credamus sanctos Martyres durius quandoque tyrannis respondisse: qui novimus S. Paulum apostolum Act. 23 dixisse: Percutiat te Deus, paries dealbate? Quibus similia non desunt in sacris Litteris. Hæc ad objectionem Tillemontii ex discursibus desumptam.

l Vacet, sensus exigere videtur sinat, aut quid simile. Potest tamen exponi hoc modo: Non vacet ei diutius vivere. Ms. Bodecense habet: Quacumque vellet morte occideret.

m In tellure: ita Mss. duo. Alia cum impressis habent, In Tellude. Templum Telluris variis locis apud Panvinium in Urbe Roma reperio. Martinellus in Roma sacra pag. 38 de hoc templo ita scribit: In Telluris seu Telludis templo, quod ex Actis martyrum conjicitur fuisse inter amphitheatrum, et templum Palladis, quod erat proximum ecclesiæ S. Sebastiani in Palladio, ac prope Solis simulacrum. In hunc locum sæpe senatum cogi consuevisse, jam notarunt majores nostri locis variis. Plurimum Martyrum tormentis hunc locum nobilitatum invenies apud Martinellum laudatum. Videri potest Rosweydyus in annotationis ad Martyrologium Adonis ad vi Idus Maii.

n Non prorsus nudum fuisse existimo, sed vestibus senatoriis erutum. Quamvis ne quidem incredibile esset sub Commodio, omnino nudum introductum fuisse, ut facile possem ostendere, si vocis nudus significatio id exigeret.

o Pereatis. Alia Mss. peribitis. Consule dicta ad litteram i.

p Videsis dicta in Commentario a num. 7. ubi ostendi, id non esse incredibile sub Commodio. De cæmeterio Calepodii lit. x.

q Mira apparet responsio. At videntur ita respondere, quia negare non poterant opes S. Julii senatoris sua opera pauperibus esse erogatas. In Ms. Bodecensi responsio est mutata, hoc modo: Corpus quidem ejus sepelivimus, sed de facultatibus ejus nihil prorsus abstulimus, nisi quantum per manus nostras, ipso adhuc vivente, pauperibus erogavimus. Videtur auctor sensum facere voluisse probabilioris, ut quandoque alibi. Sed, mea quidem sententia, præferenda sunt Mss. Romana.

r Mss. Romana hic prorsus erant mendosa. Sensus itaque suppleri ex Lucensi, quod aliis præplacet hoc loco. Gallicum habet: Quia meruistis thesauros alienos diripere, difficultas vobis non sit reddi.

s Hujus infra narratur martyrium. Antonius in Mss. omnibus vocatur: Antoninum vocavit Bellovacensis, sub quo nomine Martyrologio Romano insertus est xxii Augusti, ubi de eo actum.

t Ms. Bodecense: Miser, tu potius crudelis es, qui nec tibi parcis, nec nobis.

u Potuit hoc fieri præ nimia iracundia: uti contigisse Valentiniano imperatori ex historiis constat.

x Arin-

A. ANONYMO.

A. ANONYMO.

X Aringhus in *Roma subterranea* lib. 2, cap. xi viam et portam Aureliam describit: in qua docet fuisse formam Trajani, de qua ita: Sane in beatorum Martyrum Actis frequens admodum mentio habetur Trajanæ cujusdam formæ, aquæductus videlicet, qui inibi extabant. Quin imo et in vetusto quodam lapide, et apud Publium Vict. de aqua Trajana mentio incurrit. Quocirca verisimile nobis sit, Trajanum imperatorem hujuscemodi aquæductus, viamque cum eis pariter instaurasse, iisdemque restitulis suum utrique nomen imposuisse: viæ scilicet, quam communis Aureliam dictam, Trajanam etiam vocari dixerat, et formæ seu aquæductibus. Cap. 12 in eadem via Aurelia situm cæmeterium S. Calepodii, ubi supra sepultus dicitur S. Julius, fuisse describit, atque a S. Calepodio presbytero et martyre nomen sortitum esse docet. De S. Antonio diximus lit. f.

y Hæc apparitio prætermittitur est in Ms. Bodecensi.

z Die octavo, nempe a martyrio ejus.

B aa Sub voce præconia, seu præconis, ut scilicet omnibus causa innotesceret.

bb Petra scelerata, inquit laudatus Martinellus pag. 39, erat locus in Urbe, unde supplicia de reis sumenda exprimebantur voce per præco-

nem, ut omnibus causa notesceret, licet etiam D aliquando id fiebat per inscriptionem. Fuisse prope amphitheatrum ex eodem pag. 27 clarescit, et ex his Actis confirmatur. Petram quamdam, quam hanc ipsam credunt, in qua multi Martyres occisi sunt, in cryptis Vaticanis religiose servari scribit memoratus modo Aringhus lib. 2, cap. 4, qui nomen Sceleratæ isti petre odio Christianorum a gentilibus impositum fuisse existimat. Neque multum ab his abluat Baronius ad annum 192 num. 5.

cc Ex Antonio Gallonio de Martyrii instrumentis pag. 47, Plumbatæ sunt lora ex pluribus funibus, superius in nodum colligatis, quibus inferius globi innexi sunt plumbei, glandium instar: his collum humerosque percutiebant. Notat auctor, his percussos tantum fuisse homines ignobiles, et, licet legibus vetitum esset, ne id fieret usque ad mortem, variis tamen de causis id non raro factum.

dd De porta et via triumphali consuli potest Aringhus lib. 2, cap. 3. Inter hanc et viam Aureliam in arenario seu crypta subterranea Sanctorum corpora sepulta sunt.

ee Birotum est vehiculum constans duabus rotis. Aliud Ms. habet birotis vehiculis, plura enim videntur adhibita.

DE S. MAGINO VEL MAXIMO M.

APUD TARRACONENSES IN CATALONIA

J. P.

Sylloge de cultu, miraculis, et Actis.

SUB MAXIMO.
NO. UT FER-
TUR.
Ejus memoria
in Martyrolo-
gio Romano.

C Tarraco, urbs est Hispaniæ in Catalonia, in cujus territorio certavit ac vixit S. Maginus, vel, ut alii eum nominant, Maximus, martyrii laurea, ac publico decoratus cultu. Refertur in Martyrologio Romano hac die: Tarracone sancti Magini martyris. Joannes Mariana de Rebus Hispaniæ lib. 4, cap. 9, ad annum 236. Maximus, inquit, et socii hoc tempore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, a Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Unde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur; et fortassis Maximus hic est, quem cives Tarraconenses vulgo sanctum Magi nuncupare soliti sunt. Ambrosius de Morales in Chronico Hispaniæ libro 9, cap. 43 scribit, nullam de S. Maximo haberi mentionem in Martyrologiis, nec in episcopo Equilino, neque in breviariis, quorum multa se affirmat vidisse in Hispania. Sanctum vero illum censet esse eundem, quem Tarracone communiter vocant S. Magi, multis etiam hominibus idem nomen habentibus, e pio patrum affectu ad se traductum.

ades sacra:

2 Domenecus in Historia Sanctorum Cataloniæ varia collegit de S. Magino a folio 78 verso, et inter alia vult, eum canonizatum fuisse, atque hanc de ea re testificationem, Magini martyris in montibus Bufraganiæ pro Christo passi, in Catalogo Sanctorum scriptam invenisse Sagarram, qui Alexandro VI erat a secretis, eandemque misisse ad locum S. Colomæ, patriam suam. Dicta testificatio seu scriptura apud Pa-

dillam parte I Historiæ ecclesiasticæ Hispaniæ, centuria 3, cap. 4, fol. 103 sic incipit: Canonizatio Magini martyris; quæ non habet ullam veri speciem. Domenecus memorat, corpus ejus in eodem loco, in quo capite truncatus fuit, sepultum esse, in sacello videlicet ecclesiæ infra altare: item Deo non placere, ut idem corpus conspiciatur, ac publicæ venerationi exponatur, manibus eorum, quibus commissa erat cura illud effodiendi, dum excavata esset terra usque ad lapidem sepulcralem, paralyti correptis, ac deinde adstantium precibus ad priorem statum reductis, sicut refert idem Domenecus. Superest, ut narremus, quæ de aliis Sancti prodigiis circumferuntur.

3 Moralesius ex Ludovici Icarti libro de Magnitudine ac rebus memorabilibus Tarraconensis civitatis affirmat, in caverna Sancti (dicitur enim solitariam in ea vitam duxisse, ut postea videbitur) et in ejusdem ecclesia accidisse multa miracula, sufficienter approbata. Verum cum auctor ille non sit nobis in promptu, aliunde contrahemus quædam miracula, sive sint eadem sive diversa. Domenecus postquam generatim dixisset, cæcos, surdos, febricitantes, morbo contagioso, aliisque infirmitatibus laborantes in ejus sacello sanari, Deumque indidisse virtutem fonti ipsius, varias curandi infirmitates, subdit ista singillatim.

4 Paulus Ferrerius e loco S. Colomæ de Queralt, ut vocat Domenecus, ex magna infirmitate prorsus visu privatus, ac duobus mensibus cæcus, ad cavernam ac sepulturam sancti Mar-

tyris,

A tyris remedium quærit, ac perfectum oculorum usum adeptus est.

Michael Mercerus, ex loco Benicarlo, captus fuerat a Mauris, et, quia male ab eisdem tractabatur, infirmus, ac auditu privatus. Sed a captivitate redux, invocato S. Magino, usum sensus istius recuperavit.

Bernardus Folgarus, natus ad S. Clarum in regno Gallie, morbo Gallico miserrime confectus est. Novenam instituit in sacello Martyris, lavit se aqua fontis ejus, ac perfectam sanitatem obtinuit.

Uxor domini Lordi, e loco, qui dicitur Borriana, in regno Valentie contraxerat lucem pestiferam, ac febrim admodum gravem: dumque jam cum morte luctaretur, maritus ipsius aquam e fonte Martyris potandam ei præbuit, ac certo voto se obstrinxit: et eadem hora, qua hiberat dictam aquam, reliquit eam febris, et intra dies quatuor convaleuit.

Mulier quædam contracta ac paralytica, facto voto tam a se quam a suo marito, sospes fuit die quinta.

B Uxor Joannis Morati e loco Olot in episcopatu Gerundensi, per annos septemdecim sterilis erat: applicat sibi Sancti mensuram (forte cingulum hic indicatur) magna cum devotione, et in fine mensium novem parit filium. Denique Sanctus iste tot patrat miracula, sicuti addit Domenecus, ut quasi sint infinita. Hæc nos in fide Domenecii, superiora de eo referentis.

Actu

3 Quæ de Martyris Actis memorant Marieta, Domenecus, ac Moralesius, nullius vel exiguae nobis sunt auctoritatis, quia non ostenditur monumentum aliquod antiquum, e quo transmissa fuerint ad posteros a seculo Christi tertio, quo vixit Maximinus, et quo imperante fertur hic sanctus Pugil martyrii coronam consecutus. Reddimus tamen Latine, quæ habentur apud Moralesium Hispanice ex Icarto in hanc sententiam: Sanctum, inquit, degentem in montibus, quibus nomen Bufragania, sex leucis a

civitate (de Tarraconensi est sermo) distante, ac in cavernam abditum, ut Deo serviret, quia Christianus erat, ad civitatem adduci jussit præses quidam imperatorum; dumque a fide Christiana amovere eum non posset, duræ custodiæ eum addixit. Ubi filiam præsidis a dæmonio possessam sanavit: ac postea per miraculum carere solutus rediit ad cavernam suam in monte: quem præses ibidem quæri mandavit; et post cruciatus tandem caput ei amputatum est, multis miraculis in ista caverna, et in ecclesia Sancti, quæ ibi est, patrat, prout comperiet, inquit, sufficiente cum approbatione, qui in dicto auctore videre id voluerit.

AUCTOR J. P.

6 Narrat Domenecus ex relatione populari, quod in locis, ubi guttæ sanguinis ceciderunt, nascantur rosæ, unam alteramve maculam coloris sanguinei in foliis suis habentes, in testimonium illius sanguinis, quem ibidem Martyr effudit; sed hodiedum, uti addit, paucas ex hisce rosas reperiri ob rationes, quas subdit. Verum relatio ista nobis displicet, tum quia popularis est, tum quia multum videtur habere de phantasia. Tamayus hoc die agens de sancto nostro Martyre, aperit more sibi consueto officinam falsitatum, quæ ex eadem prodierunt, plaustris infamem. Etenim præter personatum Flarium Dextrum, ac Luitprandum, quos allegat; profert Acta metrica, quæ a S. Orentio episcopo Illiberitano scripta fuisse affirmat. Apud Harduinum quidem tomo 2 Conciliorum columna 1044 Orontius episcopus Illeberitanæ civitatis, qui concilio Tarraconensi, anno Christi 516 habito, subscribit; sed additur ad marginem forte Illeberitanæ ex Tarraconensi provincia; alium vero alterutrius cathedræ præsulem non novimus; nedum sanctum ac biographum, qui a Tamayo obtruditur, larvatis auctoribus assueti, et de quo pluribus agit ad diem vii Julii: ubi fictitius Maximus cum suis commentatoribus in scenam prodit. Consuli possunt, quæ addictum diem habentur apud nos inter Prætermisos.

et nonnulla apocrypha eisdem assuta

E

DE S. GENESIO MIMO ET MART.

C

R O M Æ

F

COMMENTARIUS PRÆVIUS

G. C.

Mira Sancti conversio, memoria in antiquis Martyrologiis, tempus martyrii, Acta, et diversa eorum exemplaria

YUBUNTE SE-
CULO III AUT
INEUNTE IV.
Hic Sanctus
mirabiliter

P rodigiosam divinæ gratiæ virtutem eridenter agnoscimus in hoc Sancto, qui tunc ad fidem Christianam subito conversus est, quando sacra ejusdem fidei mysteria publice ludibrio gentilium exponebat, et hinc discimus, quam incomprehensibilia sint judicia Dei et absconditæ viæ ejus, quibus homines nonnullos ad æternam salutem perducit. Duo similia divinæ gratiæ miracula jam occurrerunt in Opere nostro ad diem xxvii Februarii et xiv Aprilis, quibus addi poterit ad diem xv Septembris subita conversio sancti Porphyrii mimi, qui coram Juliano apostata per jocum baptismum suscipiens, Dei virtute dere-

pente mutatus, Christianum se esse professus est; ac mox, jubente eo, securi percussus, martyrio coronatur, ut Martyrologium Romanum illo die annuntiabit.

2 Haud dubie Theodoretus Cyri episcopus hæc mirabilium conversionum exempla designat, dum Sermone viii de Martyribus in editione Jacobi Sirmondi nostri tomo 4 Operum suorum pag. 606 varias Martyrum conditiones exponit his verbis: Examinemus, quinam fuerint, et unde orti, qui hac gratia donati sunt. Num clari forsitan et illustres quidam, qui se generis nobilitate jactarent, aut divitiarum copia circumfluerent, aut potentatu aliquo celebres facti essent?

ex histrione Martyr factus

Minime

ALCTORE
G. C.

Minime gentium, o viri! Nihil horum illi habuerunt; sed privati homines gregariiue fuerunt. Nonnulli vero ipsorum famuli etiam et ancillæ, quæ infirmis in corporibus generose certarunt; alii matrimonii jugum casto trahentes; aliæ nuptias nondum expertæ. Audio ego vero, nonnullos etiam in scena educatos, repente in athletarum ordinem transiisse, victoresque factos, coronam esse consecutos, et postquam renuntiati fuerunt, magno dæmones terrore concussisse, quibus olim subditi fuerant. Multi quin etiam sacerdotes et neocori * contra impietatem trophæa sustulerunt. Ex talibus ergo viris ac feminis Martyrum chori constituti sunt. *Videtur hic Theodoretus alludere ad S. Genesium similesque histriones, qui repente in Martyrum ordinem transierunt, et e scena vel theatro ad cælum migrarunt.*

* id est reditui

die 24 Augusti vel sequente;

B

3 Quidquid sit de intentione Theodoreti, hodiernus ille Martyr noster in antiquissimis Ecclesiæ Fastis ad diem xxiv vel xxv Augusti celebratur Martyrologia Hieronymiana, apud Florentinium, et Wandelbertus in Usuardo illustrato apud Sollierium nostrum die xxiv hujus mensis Romæ sancti Genesii Martyris memoriam annuntiant. Sed Ado, Usuardus, et vetus Martyrologium Romanum Rosweydi, festum ejus ad diem sequentem differunt, quorum vestigiis insistimus cum Martyrologio Romano hodierno, quod eundem sanctum Martyrem exornat hoc elogio: Item Romæ, sancti Genesii martyris, qui primum sub gentilitate minus, cum in theatro, spectante Diocletiano imperatore, mysteriis Christianorum illuderet, a Deo inspiratus, repente conversus ad fidem et baptizatus est. Mox imperatoris jussu fustibus crudelissime cæsus, deinde in equuleo suspensus, et ungularum diutissima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum in fide Christi persisteret dicens: Non est rex præter Christum, pro quo si milies occidar, ipsum mihi de ore, ipsum mihi de corde auferre non poteritis; martyrii palmam capitis obtruncatione promeruit.

in antiquis
Martyrologiis celebratur,

C

4 Nescimus, an eodem die hic Martyr in vetustissimo Calendario Carthaginensi colatur, cum dies annuæ festivitatis ibi erasus sit, et locus ejus apud Mabillonium tomo 3 Analectorum pag. 412 punctis expleatur hoc modo: ... KAL. SEPT. SANCTI GENESII MIMI. Sed expressius die xxv Augusti NATAL. S. GENESII celebratur in veteri Calendario Romano, quod Joannes Fronto Canonicus Regularis anno 1652 Parisiis edidit, et cujus antiquitas ante annum Christi 731 collocanda est, ut ibidem laudatus editor in Prænotatis § 2 probat. Cum Frontone aliisque verosimilius opinamur, in hoc Calendario Romano potius annuntiari S. Genesium Romanum, quam Arelatensem ejusdem nominis martyrem, de quo inferius agemus. Hæc autem opinio nobis longe probabilior videtur, eo quod S. Genesius Romanus a multis seculis Romæ habuerit ecclesiam suo nomine appellatam, cujus lectum Gregorius III Pontifex ante annum Christi 741 noviter restauravit, ut in novissima Romana editione Anastasii Bibliothecarii tomo 4 pag. 202 vel sect. 199 legitur.

et adhuc
hodiernum
in Italia

5 Etiam probabilius ad S. Genesium Romanum ex histrione martyrem spectat ecclesia, de qua Florentinus in Notis ad Martyrologium Hieronymianum die xxv Augusti narrat sequentia: Solemnis dies est sancti Genesii, sive Romani sive Arelatensis hoc ipso die xxv Augusti

in pago Lucensi BARGECCIA nuncupato, ubi ecclesia est ejusdem nomini dicata, et anniversarium prodigium ætate nostra a me etiam visum perdurat; nec illud breviter hic adnotare ad sancti Martyris gloriam alienum duxi. In pervigilio festi sancti Genesii (mimum signare ibi videntur vetustæ imagines, et mimum recollit hoc die Rabanus) magnus fit ex convicinis populis ad ecclesiam illam concursus: qui enim epileptico morbo laborant, familiaribus vel propinquis stipati ad sanationem vel miranda soli circumpositi ad ecclesiam alacres pergunt.

6 Vix terram sacram illam attingunt, qui hujusmodi morbo laborant, cum statim epileptico insultu apprehenduntur, et in terram delapsi piorum manibus ad ecclesiæ porticum devehuntur, totaque pervigilii nocte aliorum auxilio a porticu ad crucem in extremo sacræ illius telluris appositam vehuntur et revehuntur, creberrimis morbi paroxismis vexati. Plurimi integram sanitatem adipiscuntur; reliquos constans fama est per annum a morbo ulterius non apprehendi. Omnia hæc quotannis omnium adstantium oculis obvia sunt, digna ut inter miranda ea referantur, quæ tamquam genuinæ Ecclesiæ signa voluit Deus esse perennia. Epilepsiam inde circumstantes populi vocant MORBUM SANCTI GENESII, et in illum, qui stare loco nescit, parvum jactant: TETIGIT TERRAM SANCTI GENESII. Nos hæc in re Florentinio testi oculato fidem adhibemus, et alibi per intercessionem Sanctorum similia annua miracula contingere non ignoramus. Hæc ad immemorabilem et hactenus perseverantem sancti Martyris nostri cultum dicta sufficiant. Jam tempus hujus martyrii præterpropter assignare conabimur.

7 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis martyrium hujus S. Genesii ad annum Christi 303 num. 118 refert his verbis: Tunc etiam egregium spectaculum Urbi præbuit Genesius mimus, qui in theatro, imperatore spectante, cum mysteriis Christianorum illuderet, repente Dei virtute mulatus, serio agere cepit, quod jocis antea actitabat; usque adeo, ut perfecte factus Christianus, Christumque alta voce confessus, tormentis exagitatus, consecutus fuerit tandem coronam martyrii. Erravit itaque Pagius, dum in Critica historico-chronologica in Annalibus Baronii ad annum Christi 303 num. 10 sic scripsit: De hoc sancto Genesio nullum verbum habet Baronius in Annalibus, licet de eo loquatur in Notis ad Martyrologium Romanum ad diem xxv Augusti, quo, sicuti alter sanctus Genesius Arelatensis, de quo statim, colitur. Hinc, ut opinor, factum, ut Mombricitus et quidam alii ex duobus Genesiis unicum fecerint, quod eo proclivius fuit, quo Arelatensis hoc etiam seculo passus sit. Præter evidentem errorem, quem Pagius hoc loco circa silentium Cardinalis Baronii committit, etiam non obscure innuit, S. Genesium Romanum incunte seculo IV vel anno Christi 303 passum esse.

8 Sed huic Baronii chronologiæ manuscripta quedam Actorum exemplaria contradicunt, et martyrium S. Genesii Romani collocant sub quarto Diocletiani consulatu, qui in annum Christi 290 incidit. Verum Tillemontius tomo 4 Monument. eccles. pag. 695 contendit, his Actis interpolatis et longioribus non multum fidei tribuendum esse, cum Diocletianus anno Christi 290 Romæ non fuerit. Quamvis autem Diocletianus anno Christi 303 Romæ vicennalia celebraverit,

A *braverit, tamen Ruinartius in admonitione prævia ad Passionem hujus S. Genesii, quam Parisiis anno 1689 inter Acta Martyrum sincera et selecta edidit, ibidem pagg. 282 et sequente hunc annum timide rejicit his verbis: Sancti Genesii mortem ad annum cccm refert Cardinalis Baronius; sed quamvis non omnino certum sit et exploratum, quo anno contigerit, eam tamen citius accidisse veri similis videtur.*

et quod præter propter assignamus, B *9 Tillemontius loco proxime citato chronologiam eminentissimi Baronii impugnat quibusdam ratiunculis non contemnendis, licet hæc rem non satis evidenter erincant, et ex aliquibus conjecturis gloriosum S. Genesii certamen anno Christi 285 vel 286 affigit. Cum Diocletianus anno Christi 284 imperator a militibus electus fuerit, huic chronotari Tillemontianæ videtur obstare benignitas aut lenitas, quam imperator ille primis imperii sui temporibus erga Christianos ostendit, ut Eusebius Cæsariensis lib. 8 Historia ecclesiastica cap. 4 testatur. Unde Ruinartius in Præfatione ad Acta sincera Martyrum pag. LVIII supradictæ editionis Parisiensis initium primæ persecutionis Diocletianæ anno Christi 293 consignat. Quandoquidem inter has tricas chronologicas incerti hæremus, initio hujus Commentarii superius in margine martyrium S. Genesii nostri circa finem seculi tertii vel exordium quarti lato modo collocavimus. Nunc superest, ut curiosum lectorum de variis impressis ac manuscriptis Actorum exemplaribus præmoneamus.*

omissi sive longioribus ejus Actis, C *10 Laurentius Surius in Vitis Sanctorum ad diem xxv Augusti typis vulgavit longiora S. Genesii Acta, quæ severis censoribus non placent, et ab eruditissimis interpolationis accusantur. Tillemontio displicet in illis exordium, quod apud Surium sic sonat: Diocletiano imperatore, cum per annos quatuor ecclesiæ omnes clausæ essent, Romæ mimus quidam fuit, Genesius nomine. Ad hæc Actorum verba Tillemontius tomo 4 Monument. eccles. pag. 694 observat, immanissimam Diocletiani persecutionem, quæ anno Christi 303 cepit, non nisi duobus annis durasse, et eo tempore ecclesias Christianorum non tantum clausas, sed destructas fuisse. Si vero quis hæc ad anteriorem Diocletiani persecutionem referre velit, ibidem criticus allegatus illum interrogat, unde noverit, ecclesias Christianorum tunc ubique per quatuor annos clausas fuisse, quemadmodum Acta ista innunt: si enim persecutio illa tam diu durasset, inquit, et omnes ecclesiæ clausæ fuissent, Eusebius Cæsariensis id in Historia sua ecclesiastica non taceisset.*

que videntur interpolata, *11 Præterea Tillemontius improbat aliam de S. Genesio narrationem, quæ in iisdem Actis ita legitur: Cum jam antem omnia divinarum mysteriorum secreta completa essent, indutus est vestibus albis, panemque et dulciaria, cereosque elargiebatur. Clausula hujus periodi supponit, tempore Diocletiani apud Christianos in more positum fuisse, ut recens baptizati panem, cereos, alique distribuerent. At Tillemontius opinatur, has caremonias tantum usurpari cepisse sequentibus seculis, quando Christiani plena mysteriorum religionis suæ celebrandorum libertate fruebantur. Hæc et similia, quæ Tillemontium offendunt, etiam in plerisque Mss. Musei nostri codicibus et apographis occurrunt, in quorum uno, sicut etiam in apographo Trevirensi sancti Maximini, Acta ejusdem S. Genesii sic incipiunt: Imperante Diocletiano, cum cessas-*

sent per annos quatuor Ecclesiæ episcopi, et sacerdotes etc. Florentinius in Annotationibus ad Martyrologium Hieronymianum pag. 775 ex codice quodam suo similem lectionem assignat, eamque alteri præfert. Sed istud Actorum initium Tillemontio magis displicet, quam alterum supra relatum, cum semper Ecclesia habuerit episcopos et sacerdotes, ac numquam Romæ tales Christianæ religionis administratores omnino per annos quatuor cessaverint.

12 Hæc difficultates Actis Surianis aliisque similibus oppositæ, quæ satis graves videntur, non occurrunt in brevi ejusdem Martyris Passione, quam Ruinartius anno 1689 Parisiis a pag. 283 inter Acta Martyrum sincera et selecta vulgavit ex tribus Mss. Codicibus, ut in admonitione prævia declarat his verbis: Hujus beati Martyris Acta in pluribus quidem codicibus Mss. invenimus, sed in tribus solummodo pura et sincera, quæ fere integra Ado in suo Martyrologio descripsit. Trium autem codicum, quibus usi sumus, primus est bibliothecæ Colbertinæ: secundus ex bibliotheca RR. PP. Carmelitarum exalceatorum Parisiensium; tertius denique nostræ bibliothecæ sancti Germani dono datus a viro clarissimo Antonio Herovallio. Omnes æqui vetustatis æstimatores hæc Acta Ruinartii laudant, et ex iis colligimus, hodiernam Adonis annuntiationem ex genuinis S. Genesii Actis desumptam esse.

13 Attamen in Passione Ruinartiana et Martyrologio Adonis occurrit aliquis loquendi modus, qui cum chronologia Tillemontii conciliari vix potest: nam in ambobus illis Actis Diocletianus appellatur sævissimus tyrannus, cui Christiani exosi erant. Verum in systemate chronologico Tillemontii aliorumque, qui martyrium S. Genesii anno Christi 285 vel 286 affigunt, ista appellatio tunc non conveniebat Diocletiano, qui primis imperii sui temporibus lenem sese et mansuetum erga Christianos exhibebat, ut superius ex testimonio Eusebii Cæsariensis obiter indicavimus. Hinc ipse Tillemontius tomo 4 Monument. eccles. pag. 695 sponte concedit, illud sævissimi tyranni et osoris Christianorum cognomen hic forsitan additum fuisse ab iis, qui primigenia S. Genesii Acta postmodum transcripserunt.

14 Inter diversa Actorum exemplaria, quæ passim Surianis Actis similia sunt, in Museo nostro conservavimus apographum breve, quod Rosweyodus olim ex Ms. codice Cartusianorum Ultrajectensium describi curavit. In isto apographo Ultrajectino, quod ad Acta Ruinartiana et Adoniana proxime accedit, nulla fit mentio de crudelitate vel odio Diocletiani adversus Christianos, ita ut illud ceteris exemplaribus in hac parte purius videri possit. Cum tamen in eodem referatur unum alterumve episodum, quod in Actis sinceris omittitur, istud apographum Ultrajectinum prælo non subjiciemus; sed Ruinartianam ejusdem Passionis editionem cum apographo nostro collatam recudemus, eamque consuetis observationibus illustrantes, etiam varias majoris momenti lectiones in Annotatis aut in margine assignabimus.

AUCTORE G. C.

breviora ex tribus Mss. codicibus

E

a Ruinartio edita recudemus,

F et cum Ms. Ultrajectino conferemus.

A

PASSIO

auctore anonymo,

Ex editione Ruinartiana, quam cum Ms. apographo Cartusianorum Ultrajectensium contulimus.

Genesius mysteria Christianorum publice ludibrio exponens,

a

b

B

Beatus Genesius cum esset in urbe Roma magister mimithemelae a artis, qui stans cantabat super pulpitem, quod themele vocabatur, et rerum humanarum erat imitator : et quadam die cum vellet Diocletiano Imperatori ludum exhibere de mysteriis Christianae observantiae, utpote saevissimo tyranno, cui Christiani exosi erant b, et huius rei gratia, spectante Imperatore et omni populo, in medio theatri quasi aegrotus decumbens se posceret baptizari, mimum in hac verba proposuit ; Eja, nostri, gravem me sentio, levem me fieri volo. Illi responderunt : Quomodo te levem facimus, si gravis es ? Numquid nos fabri sumus, et ad runcinam te missuri sumus ? Hac verba exhibuerunt populo risum.

subito ad horum fidem convertitur,

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

bm

bn

bo

bp

2 Genesius iterum : Vesani, Christianus desidero mori. Quare ? inquirunt. Quibus Genesius : Ut * in illa die veluti fugitivus in Deo * inveniar c. Evocato autem presbytero et exorcista d, repente, Deo inspirante, credidit. Nam illi juxta lectum ipsius cum resedissent, dicunt ei : Quid ad nos misisti, filiule ? Genesius, jam non simulate ac fide, sed ex puro corde respondit : Quia accipere cupio gratiam Christi, per quam renatus liberer a ruina iniquitatum mearum. Cumque Sacramentorum mysteria complerent, et indutus vestibus albis esset ; veluti per judum a militibus raptus, et ad similitudinem Sanctorum martyrum, de Christi discutiendus nomine, Imperatori fuisset exhibitus, stans in editiori loco e, ita concionatus est.

C 3 Audi Imperator, et omnis exercitus, sapientes et populi huius urbis. Ego quotiescumque Christianum vel nominatum audiui, exhorui, et in confessione permanentibus insultavi. Ego etiam parentes meos, et affines f, causa nominis Christiani exsecratus sum, et in tanta derisione habui Christianos, ut mysteria eorum diligenti examinatione perquirerem, ut ex eorum sanctificatione ludum vobis exhibere vellem. At ubi me aqua nudum tetigit, et interrogatus credere me respondi, vidi super me manum caelitus venientem, et angelos radiantes super me stetisse, qui omnia peccata, quae ab infantia feci, recitaverunt de libro ; quae g mox in ipsa aqua laverunt, in qua in conspectu vestro perfusus sum, et mihi candidiorem nive postmodum ostenderunt. Nunc igitur, inclyte Imperator, et vos omnes populi, qui de his mysteriis risistis, mecum credite, verum Dominum esse Christum, hunc esse lumen, hunc esse veritatem, hunc esse pietatem, et per ipsum vos ad indulgentiam posse pertingere.

h

4 Ad hac Imperator h Diocletianus vehementissime indignatus, statim eum fustibus crudelissime caesum Plautiano praefecto tradidit ad sacrificia

compellendum : a quo in equuleo suspensus, et ungularum diutissima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum in fide persisteret dicens : Non est rex praeter eum, quem vidi ; et adoro, et colo eum ; et pro eius cultura si millies occidar, ipsius ero, ut caepi. Christum mihi de ore, Christum mihi de corde auferre tormenta non poterunt. Valde enim paeniteo me errasse, quod ante nomen sanctum in hominibus sanctis exhorui, et satis tardius ad adorandum verum Regem superbus miles accessi. Martyrii coronam capitis obtruncatione promeruit i. Tunc Plutianus k praefectus haec audiens, iussit eum illico decollari. Et decollatus est beatus martyr Genesius viii l Kal. Septembris m, praestante Domino nostro Jesu Christo qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Derivatur a Graeco Θυμέλης, quod locum editiorem significabat, in quo gesticulatores saltare vel gestis ridiculis adstantes recreare solebant, ut Ruinartius in notis observat. Sanctus in Ms. nostro Ultrajectino clarius magister artis mimicae vocatur.

b Quae de saevitia et odio Diocletiani contra Christianos hic eo tempore memorantur, in Ms. apographo Ultrajectino non leguntur, et forsitan his Actis ab aliquo postmodum addita sunt, ut num. 13 Commentarii praevii monuimus.

c In aliis Mss. codicibus et apographis subinde haec periodus ita exprimitur : Ne illa die veluti fugitivus a Deo inveniar. Quamvis haec primo intuitu contraria videantur, tamen ita intelligi possunt, ut eundem fere sensum efficiant : nam Genesius forsitan significare vult, se petere baptismum, ne in die iudicii fugitivus aut alienus a Deo, sine baptismo inveniat, vel ut per baptismum conspultus cum Christo, sicut Apostolus in epistola ad Romanos cap. 6 v. 4 scribit, ab infidelitate vel gentilitate fugitivus in Deo inveniat.

d Id est, evocati sunt alii histriones, qui mimice partes presbyteri et exorcistae agerent, ut Tillemontius alique monent.

e In Ms. Ultrajectino et aliis apographis hoc ita legitur : Ascendens super basim, ubi statua fuerat Veneris, ita concionatus est.

f Cum Genesius habuisset parentes et affines Christianos, nihil mirum, quod caeremonias baptismi nosset, ut Ruinartius notavit.

g Videtur sensus exigere, ut quem pro qua legatur, ita ut istud relativum referatur ad librum, quem angeli postea nive candidiorem ei ostenderunt. Haec lectio confirmatur ex apographo Ultrajectino, quod eandem rem narrat his verbis : Cum ergo aqua baptizatus fuisset, similiter et liber ille perfusus, nive candidior effectus est, ita ut etiam signum scripturae praeteritae non demonstraret.

h Hic in Ms. Ultrajectino interseritur sequens episodum : Tunc imperator accensus furore iussit omnes, qui cum eo lusus meditati fuerant, ante se adduci et virgis fortiter caedi, astimans eos similiter credere. At illi coeperunt nomen sanctum blasphemare cum exprobratione dicentes : Nos aliter meditati sumus. Iste autem insanus factus, laetitiam suam dimisit et planctum sibi Christianitatis assumpsit, ac propter hoc solus experiatur, quod solus fecit. Tunc impera-

A tor sæviens in Genesium etc. Quamvis hoc episodium legatur etiam in Actis longioribus, tamen nobis non videtur satis verosimile, et propterea Ms. nostrum Ultrajectinum typis edere nolimus, ut in fine Commentarii prævii breviter indicavimus.

i Hic terminantur Acta in apographo Ultrajectino, et Ruinartius in notis monet, sequentem clausulam in solo Codice PP. Carmelitarum Parisiensium inveniri.

k Ille præfectus supra vocatur Plautianus; in apographo autem Ultrajectino Plusianus appellatur.

l Nonnulli codices et apographa habent, hunc Sanctum nono, alii octavo Kalendas Septembris laurea martyrii coronatum fuisse, et hinc quædam Martyrologia illum alterutro die memorant, ut num. 3 Commentarii prævii dicimus.

m Hic in aliquibus Mss. codicibus et ecgraphis additur quartus Diocletiani consulatus, et in aliis nullus exprimitur. Cum vero Diocletianus tempore quarti sui consulatus non fuerit Romæ, Tillemontius contendit, illam temporis notam vitiosam et nihili faciendam esse, sicut in Commentario prævio num. 8 retulimus.

EX EDITIS.

DE S. GENESIO NOTARIO & M.

ARELATE IN GALLIA

G. C.

B

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Distinctio hujus Sancti ab aliis martyribus homonymis, antiquus ejusdem cultus apud Gallos et Hispanos; qua occasione duo Genesii, qui perperam Martyrologio Hispanico inscripti sunt, obiter examinantur.

CIRCA AN. CCCII AUT CCC-VIII. Scriptores aliqui hunc Martyrem Arelatensem

Petrus de Natalibus episcopis Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 7, cap. 110 duos distinctos ejusdem nominis Martyres hodiernos in unum conflavit, et Acta unius alteri perperam tribuit, ut patet ex sequenti Passionis initio, quod apud ipsum loco proxime citato sic sonat: Genesius martyr apud Arelatensem urbem passus est sub Diocletiano imperatore: qui ex eadem civitate oriundus artem mimostellam * exercens Christianos pertinaciter irridebat. Deinde narrat Acta S. Genesii Romani, quæ superius ex Ruinartio dedimus, et iis æque ineptum finem imponit hoc modo: Decolatus est, et in civitate Arelatensi sepultus viii Calendas Septembris. Petrum Equilinum errantem secutus est Mombrilius, qui apud nos tomo 1 fol. 333 eandem Passionem exorditur his verbis: Imperante Diocletiano, cum cessasset per annos quatuor ecclesiæ apud omnes episcopus et sacerdotes, fuit quidam in civitate Arelato mimus temeleæ * artis, nomine Genesius. At saltem postea Mombrilius apud nos eodem tomo, folio 341 verso genuina S. Genesii Arelatensis Acta contraxit, de quibus Equilinus nullam mentionem facit.

* id est mimicam

* id est thymelice

cum Romano ejusdem nominis martyre perperam confundunt.

2 Non adeo mirum est, hos viros simpliciores tam turpiter errasse iis temporibus, quibus ars critica negligebatur. Sed magis miramur, eruditissimum Joannem Savaronem præterito seculo in eundem crassum errorem incidisse, dum notus scribit in duos libellos anonymos seculi decimi de Sanctis, ecclesiis et monasteriis Claromontanis, ubi pag. 37 inter alios sanctos Genesios ab ipso recensetur imprimis Arelatensis ille, qui ex thymelico Christianus et martyr apud omnes celebris est. Ex hoc loquendi modo liquet, ab incauto Savarone S. Genesium Arelatensem notarium et martyrem cum

S. Genesio thymelico vel mino et martyre Romano confusum fuisse. Hunc Savaronis errorem etiam indicavit Heribertus Rosweyde noster in notis ad Opera S. Paulini Nolani, quæ anno Christi 1622 Antverpiæ typis Plantiniani edidit, ubi pag. 834 varios hujus nominis Sanctos assignat, eosque ab hodierno S. Genesio martyre Arelatensi breviter ita distinguit: Alius est Genesius mimus, thymelicæ artis magister, cujus eodem quoque die Martyrologia meminere; quem non rite Savaro lib. 4 de ecclesiis Claromontanis cap. xvii cum priore confundit: nam thymelicus Romæ fuit; exceptor ille Arelate. Alius item Genesius martyr, qui notus Martyrologio Romano xi Octobris, cum Anastasio presbytero et Placido aliisque sociis.

3 Sunt et alii duo Genesii extra Romanas tabulas, in suis tamen ecclesiis in Arvernica celebris. Prior est Genesius martyr juxta castellum Tigernense, qui in albis positus per martyrium ad celum migravit, de quo Gregorius Turonensis lib. 4 de Gloria Martyrum cap. lxxvii, cujus festum, teste Savarone supra, v Calendas Novembris celebratur. Posterior fuit episcopus Claromontensis XXV, et celebris ejus memoria iii Junii, ad quem diem tomo 1 Junii pag. 322 et sequentibus Acta ejus ab Henschenio illustrata sunt. His ego superaddo sanctum Genesium Beorritanum seu Bigorritanum martyrem, qui variis Martyrologis ignotus est, et de quo S. Gregorius Turonensis in libro de Gloria Martyrum cap. 74 narrat sequentia: Est alius Martyr infra terminum urbis Beorritanæ (codex Floriacensis annorum sexcentorum exprimit in ipso contextu proprium hujus Sancti nomen, quod alii codices passim in titulo habent, ut Ruinartius inter addenda et emendanda ad suam Gregorii Turonensis editionem col. 1398 testatur) presbyterii

et ideo hic accurate distinguitur

honore

AUCTORE
G. C.

honore præditus, cujus passionis historia apud loci incolas legitur.

ab aliis Sanctis homonymis.

4 Hic dum esset in corpore, castaneum diu aridum suis orationibus obtinuit in viriditatem redire : in cujus basilica cum plerumque super infirmos mirabilia ostendantur, illud præ ceteris est admirabile, quod lilium dudum collectum et siccum in ejus solennitate denuo revirescit, ita ut intueantur illa die populi flores novos, quos pridem viderant arefactos. Ad hujus enim sepulcrum plerumque sacramentum mendax prolatum a perfidis, virtute Martyris confutatur, ut qui temeritate elatus advenerat, emendatus abscedat. *Utinam Gregorius Turonensis ætatem et annum hujus S. Genesii Bigorritani festivitatem indicasset ! Denique adhuc memoratur in Gallia late dicta S. Genesius monachus et martyr, quem Saussayus in Appendice ad Martyrologium suum Gallicanum tomo 2 pag. 1223 annuntiat his verbis : Sanctus Genesius monachus impie occisus a Danis, cum Bezuense monasterium, quatuor leucis a Divione distans, ab iis eversum fuit anno salutis DCCCLXXXVIII. Hæc de variis Genesii referre volui, ne quis forsitan istos homonymos Gallie Martyres inter se vel cum aliis etiam confundat. Igitur ex omnibus hactenus relatis certum maneat, hodiernum S. Genesium Arelatensem ab histrione Romano aliisque jam recensitis ejusdem nominis Martyribus distinguendum esse.*

et improprie Romanus cognominatur.

5 Vix intelligo, quid sibi velit Joannes Roberti noster, dum inter Elogia Sanctorum quinquaginta Juris peritorum pag. 35 elogio hodierni sancti Notarii vel Exceptoris, quod ex genuinis ejus Actis excerptis, hunc præfigit titulum : SANCTUS GENESIUS MARTYR ARELATENSIS, ROMANUS. Qua de causa Martyr ille hic Romanus cognominatur ? Hinc certe dubium subortum est Juris-peritis Romanis, quod Fridericus Ampring noster, anno 1680 Romæ commorans, decessoribus nostris ita proposuit : Ignoscat R. V. brevi incommodo, quod in re præsentis nemo melius expedire novit. Notarii Romani libenter vellent scire, quomodo probetur, S. Genesium martyrem Arelatensem fuisse Romanum, uti P. Joannes Roberti in Elogiis sanctorum quinquaginta juris peritorum illum nominat. De sancto Genesio mimo certum est, fuisse Romanum ; sed de altero nullum fundamentum in Actis apud Surium die xxv Augusti relatis haberi potest, quod fuerit Romanus. Papebrochius Ampringio nostro respondit, istam expressionem verosimiliter attribuendam esse erranti memoriæ, nisi forsitan auctor memorati Opusculi illum Martyrem improprie Romanum vocare voluerit, eo quod urbs Arelatensis olim fuerit colonia Romana, et ab Ausonio Gallica vel potius Gallula Roma appelletur, ut apud Hadrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 38 videre est. Nos etiam non novimus aliud effugium, quo hæc impropria locutio excusari possit. Quapropter ad antiquum et celebrem hujus sancti Martyris Arelatensis cultum demonstrandum pro gredimur.

Martyrologia aliaque vetera scriptorum testimonia indicam

6 In vetustissimis Hieronymiani Martyrologii apographis S. Genesius Arelatensis hac die annuntiat, ut apud Florentinum videre est. Accedit vetus Romanum Rosweydi nostri Martyrologium, quod eodem die memoriam sancti Genesii Arelatensis breviter indicat. Sed has breves annuntiationes Ado, qui procul dubio genuina ipsius Acta vidit, hodie ampliavit in hunc modum : Ipso eodemque die, natalis sancti

Genesii Arelatensis, qui ante tribunal judicis, exceptoris functus officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, projectis in publico tabulis, se Christianum esse testatus, abscessit ; et post modicum intervallum deprehensus ab apparitoribus, atque in ripa fluminis Rhodani decollatus, martyrii gloriam proprio cruore baptizatus accepit. Hoc elogium Usuardus ex Adone contraxit, ut indicant eadem fere verba, quæ in Martyrologio illius ita leguntur : Eodem die beati Genesii Arelatensis, qui exceptoris functus officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, comprehensus atque decollatus, martyrii gloriam proprio cruore baptizatus accepit. Ut alios Martyrologos recentiores omittam, Wandelbertus eundem Martyrem nostrum exornat hoc versiculo :

Octava hinc Arelas celebrat te, sancte Genesi. Nimirum quotannis viii Kalendas Septembris aut die xxv Augusti celebratur inclytum hujus Sancti martyrium, et aliis diebus recolitur annua memoria nonnullarum rerum, quæ ad honorem ejusdem Sancti spectant, ut jam videbimus.

7 Christiani Arelatenses ab immemorabili tempore ad gloriam sancti sui Popularis ædificaverunt altare et templum, quorum anniversaria dedicatio die xvi Decembris apud Florentinum pag. 1032 refertur ex veteribus Martyrologiis, ubi unum apographum sic habet : Arelato dedicatio basilicæ et altare sancti Genesii Alterum, vero Corbeïense eandem commemorationem ibidem emendatius exprimit his paucis verbis : Arelati dedicatio basilicæ et altaris sancti Genesii martyris. Unde Saussayus etiam die xvi Decembris hanc annuam dedicationis festivitatem Martyrologio suo Gallicano inseruit. Arbitramur, hanc Arelatensem S. Genesii ecclesiam jam celebrem fuisse seculo quarto exeunte, quando Prudentius poeta Hispanus in Opere de Coronis Martyrum, hymno 4 post alia sic cecinit :

Teque præpollens Arelas habebit,
sancte Genesi.

Certe seculo sequente Venantius Fortunatus Carmine quarto libri octavi videtur Prudentium imitatus esse, et publicum S. Genesii Arelatensis cultum indicasse hoc versu hexametro :

Porrigit ipsa decens Arelas pia dona Genesi. Verum illa S. Genesii martyris veneratio, quæ apud Arelatenses ab immemorabili tempore initium habuit, ex ipsis Actis aliisque monumentis infra edendis non parum confirmabitur.

8 Interea vetus hujus Arelatensis ecclesiæ celebritas etiam colligitur ex Actis sancti Quinidii præsulis Vasionensis, qui post medium seculi sexti obiit, et cujus gesta Bollandus noster ad diem xv Februarii illustravit. In his Actis num. 2 de matre istius episcopi Vasionensis ad rem nostram leguntur sequentia : More Christianæ religionis festivas beati Genesii martyris Christi, Arelas * pro ejus confessione passi, agebatur. Et ecce inter turbam, quæ undecumque ad limina beati Martyris colligebatur, Quinidii mater mox futura, gravata sinu, felici puerperio onerata, ardore pietatis ducta pervenit : nam et ipsa familiarius locum amplectebatur. Obseratis januis ecclesiæ, cum pro amore Martyris vigiliis factura foris substitisset, affectu pio lacrymis suffusa, ut in amorem Dei rapitur, orationem continuat, illico audit, propter memoriam sancti Martyris, angelorum dulcissimum stupendumque concentum. Post hæc ibidem narratur, quomodo fo- res ecclesiæ Arelatensis huic mulieri patue- rint,

E
immemorabili
tem ejusdem
Martyris
tum.

qui confirmatur ex aliis
quibus perennationibus

* id est Arelas

A rint, et ab angelo felix S. Quinidii natiuitas ei prædicta fuerit. Ex hoc magno populi concursu manifeste concludimus, antiquitus annuam S. Genesii festiuitatem in ecclesia Arelatensi solenniter celebratam fuisse.

ad ecclesiam
Arelatensem
instituit.

9 Eodem seculo floruit sanctus Apollinaris, Valentinus in Gallia episcopus, cuius Vitam Edmundus Martene Benedictinus in Collectione sua amplissima veterum monumentorum tomo 6 col. 779 et sequentibus ex Ms. codice reginæ Sueciæ non ita pridem vulgavit. In his Actis, quæ ab auctore coævo ac teste oculato conscripta sunt, ibidem col. 781 fit mentio de itinere, quod sanctus ille præsul Valentinus ad urbem Arelatensem instituit, ut sese sisteret tam liminibus sancti Genesii martyris, quam conspectibus pontificum, atque affectibus propinquorum. Deinde coævus ille biographus narrat, se ad urbem Arelatensem peruenisse cum sancto Apollinare, quando S. Cæsarius ibi erat episcopus. Ex hoc auctoris synchroni testimonio confirmatur, ante medium seculi sexti, quo S. Cæsarius Arelatensis obiit, iam pias peregrinationes ad Arelatensem S. Genesii ecclesiam frequenter institutas esse. Hæc chronologia distinctius indicari poterit ad diem v Octobris, qua S. Apollinaris Valentinus episcopus in Martyrologio Romano collocatur. Interim satis mirari non possumus, quod eruditissimus hujus Vitæ editor Marteneus ibi ad nomen S. Genesii martyris apposuerit annotationem sequentem: Hic Arelate cum sacra Christianorum in theatro irridendo repræsentaret, divino lumine illustratus, et ex mimo factus Christianus. Salvatoris fidem suo sanguine obsignavit. In hac annotatione videmus manifestam duorum Martyrum confusionem, quæ superius abunde refutata est, et inde discimus, interdum viros etiam circumspiciatissimos turpiter hallucinari, quod humanum est, et ideo a nobis alienum non putamus.

et inde propo-
gatus est ad
ecclesiam Lo-
dovensem.

10 Jam revertimur ad immemorabilem S. Genesii Arelatensis cultum, qui paulatim ad alias Galliæ ecclesias extensus est, ut colligimus ex Vita sancti Fulcranni præsulis Lodovensis, de quo Bernardus Guidonis apud nos die xiii Februarii num. 15 sic scribit: Consummato autem opere basilicæ sancti Genesii, quo ipsam erexit, ampliavit et roboravit, tandem eam honorifice dedicare studuit, convocatis ad dedicationem viris, reverendissimo domino Imerico archipræsule Narbonensi, Ryquino Magalonensi et Deusdedit Ruthenensi episcopis reverendissimis; quæ facta est anno Dominicæ Incarnationis cmlxxv. Illustrissimus Joannes Plantarivius de la Pause, elapso seculo Lodovensis episcopus, in Chronologia præsulum Lodovensium pag. 60 asserit, hanc ecclesiam dudum antea titulum S. Genesii habuisse, et a sancto Fulcranno dumtaxat instauratam esse, sicut ex proprio ecclesiæ Lodovensis Officio ibi refert his verbis: Ecclesiam cathedralem ex vili materia ab aliquot seculis in honorem sancti Genesii Arelatensis martyris exstructam a fundamentis ita instauravit et auxit, ut eam de novo construxisse dicatur. Unde Lodovenses S. Genesium Arelatensem agnoscunt primum ecclesiæ suæ patronum, et annuam dedicationis festiuitatem solenniter celebrant Dominica prima Octobris sub ritu duplici cum Octava, sicut in directorio præscribitur.

11 Hæc Lodovensium pietas erga suum Patronum verosimiliter adhuc crevit post acceptas ejusdem reliquias, de quibus Petrus Saxius Arela-

tensis ecclesiæ Canonicus in suo Pontificio Arelatensi apud Joannem Burchardum Menckenium inter scriptores Rerum Germanicarum tomo 4 col. 288 sic meminit: Denum composito cum civibus Arelatensibus decimarum jure, Joannes Baucianus antistes Arelatensis (de hoc enim ibi sermo est) ecclesiæ Lodovensi beati Genesii Arelatensis martyris reliquias concessit, brachium videlicet et sanguinem pixide inclusum, morturque anno mclxvii. Illustrissimus Joannes Plantarivius in Opere supra laudato hanc reliquiarum translationem inter annum Christi 1245 et 1246 refert, et narrationem Saxii de parachronismo accusat his verbis: Circa idem tempus reliquias sancti Genesii martyris Lodovensium protopatroni, brachium videlicet et sanguinem pixide inclusum concessit Guillelmo nostro (erat hic Guillelmus de Casellis, qui ab anno Christi 1244 usque ad annum 1259 in cathedra Lodovensi sedit) ex eodem concilio redeunti et Arelate transeunti (non autem anno mclxvii, ut notavit Saxius in Pontificio Arelatensi) Joannes Baucianus ocluagesimus quartus Arelatensis archiepiscopus in ejusdem Saxii nomenclatura, quas in ejus Sancti basilica solenni ritu reposuit. At salva illustrissimi Plantarivii pace, Saxius hoc loquendi modo fortasse tantum significare voluit, illam reliquiarum translationem factam esse tempore Joannis Bauciani præsulis Arelatensis, qui anno Christi 1257 e vivis excessit.

AUCTORE
G. G.
ubi solenni
Officio festum
ejus celebra-
tur.

12 Quidquid sit de hac Saxii chronologia, Lodovenses adhuc hodiedum celebrant annuam hujus translationis commemorationem sub ritu duplici, sicut in Officiis propriis ecclesiæ Lodovensis præscribitur, et Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem undecimam Aprilis testatur his verbis: Lodovæ decimo quinto die post Pascha fit in majori ecclesia festum translationis sancti Genesii martyris, ejusdem ecclesiæ patroni. Porro Lodovensis ecclesia ad diem xxv Augusti martyrium S. Genesii quotannis recolit Officio proprio primæ classis cum Octava, et tunc per octo dies ex antiquis auctoribus gesta et miracula sancti sui Patroni solenniter decantat. Non dubitamus, quin aliæ multæ Galliarum ecclesiæ venerentur hunc sanctum Martyrem propter sacras ejus reliquias aliasve causas, quamvis distincta earum notitia ad nos non pervenerit.

et verosimili-
ter ad alias
Galliæ eccle-
sias.

13 Neque illa solennis veneratio sese continuit intra limites Galliæ; sed montes Pyrenæos superavit, et ab aliquot seculis in Hispaniam transiit, quemadmodum liquet ex veteri Breviario Mozarabico, cuius partem Toleti comorans anno 1722 transcripsi. In illo veneranda antiquitatis Officio celebrari S. Genesium Arelatensem, luce clarius evincit hymnus proprius, cuius barbarum stylum nonnihil ex conjectura corrigam vel in margine explicabo. Antiquus autem iste hymnus inter alia ad propositum nostrum non pertinentia de sancto Martyre Arelatensi hæc habet:

F
Quinto vene-
ratio illius
extensa est ad
Hispanos.

Genesius igitur ille juvenulus,
Civis eximius Arelatis oppidi,
Ætatis peragens floscula primulæ
Injuncto paret ordini.
Exceptor igitur dum nitesceret*,
Ac jussa tabulis publica scriberet,
Afflatus subito munere calico,
Quo vota cumulat pia,
Extemplo officium abnuat impium,
Et ceris renuit imprimere manum
Cælestis cupiens effici accola*

* id est clares-
ceret

* id est incola

Vita,

AUCTORE Vita, votisque, moribus.
 G. C. Post, Euangelicus sermo ut intonat *;
 * id est, ut Diversas labebras per loca appetens,
 Euangelium Sese occulte recipit in abditis
 monet Horrore ministerii.
 Quem quærens valide turba satellitum,
 Nec hunc, ut cuperet, reperit uspiam,
 * id est iudex Vastis reboans rictibus arbiter *,
 Ferrum sumite, clamat :
 Festinis propere pergite gressibus,
 Inventum refugam plectite, percutite,
 Qui nostra monita temnere ausus est,
 * id est colit. Nec sacros deos incolit *.
 Quod fama referens Martyris auribus,
 Ablutum neque se nosceret æquore *,
 * pro aqua Ferventi Rhodanum spiritu appetit,
 baptismi Quo sordes queat ablui *.
 * pro ablueri Auro lucidior inde regrediens,
 * id est caput Repertus jugulus sternitur impetu *,
 amputatur Cæli agminibus illico jungitur,
 Comptus vertice laurea.

B Ex his evidenter patet, Hispanos antiquitus in patria sua S. Genesium Arelatensem solenniter coluisse. Quinimo libenter credimus, ambos hodiernos ejusdem nominis Martyres in Hispania immemorabilem cultum obtinuisse, quandoquidem in veteri Breviario Burgensi, quod anno 1502 impressum est, hac die communis utrique legitur sequens oratio : Deus, qui nos annua beatorum martyrum tuorum Genesii atque Genesii solennitate lætificas, præsta, quæsumus, ut quorum gaudemus meritis, provocemur exemplis. Per etc. Lectiones autem propriæ, quæ ibi recitantur ad S. Genesium Arelatensem tantummodo pertinent. Attamen communis lectio de pluribus martyribus ad Genesium Arelatensem, et Mimum Romanum videtur referenda.

ex quibus tamen aliqui fabulatores
 C 14 Sed postmodum quidam pseudo scriptores his addiderunt alios ejusdem nominis martyres, eosque in Hispania passos volunt, ut jam breviter ostendemus. Joannes Tamayus de Salazar exemplo Pseudo-Dextri et Pseudo-Juliani confinxit duos alios Genesios martyres Hispanos, ex quibus hac die xxv Augusti unum in Martyrologio suo Hispanico sic annuntiat : Cordubæ in Bætica Hispania, sancti Genesii militis et martyris, qui cum, et Domino militaret, abjecto militari baltheo, Catholicum indueret thoracem, in prima apud Hispaniam persecutione Neronis comprehensus, nec a fide desisteret, ad gloriam egregius agonista Christo loricatus adscendit. Alterum vero cum sociis martyribus incerto loco passum fraudulenter ex Martyrologio Romano subripuit, et Mantuæ Carpetanorum sive Matriti collocavit, sicut in Hispanico Martyrologio suo ad diem xi Octobris audacter indicat hac annuntiatione : Mantuæ in Carpetanis Hispaniæ sanctorum Anastasii presbyteri, Placidi et Genesii martyrum, qui, sæviante imperatoris Juliani immanissimi apostatæ in Christi ascetas persecutionis procella, propter Crucifixi nomen comprehensi, cum nec minis a Numine, nec blanditiis a nomine dimoveri valuissent, martyrio coronati, gloriam promeruerunt æternam.

alios duos ejusdem nominis martyres
 15 Inter posthuma eruditissimi Nicolai Antonii manuscripta, de quibus jam sæpius alibi mentio facta est, habemus prolixam dissertationem tum Latinam tum Hispanicam, qua sincerus ille scriptor Hispanus ambos istos Genesios popularibus suis adjudicat, ac solidis argumentis probat, ecclesias atque publicæ venerationis indicia, quæ adhuc in Hispania supersunt,

ad solum S. Genesium Arelatensem pertinere. D Sed nobis nec lubet nec vacat, longam istam disputationem transcribere, cum præsertim singulis fere diebus in Martyrologio Tamayi similes occurrant fabellæ, quas jam sæpe nimis operose refutavimus. Quapropter hac de re prudens Nicolai Antonii judicium breviter excerptemus ex Bibliotheca Hispana veteri, in qua lib. 6. cap. 20. num. 451, sive tomo 1 pag. 399 quemdam incautum fabularum defensorem refellit his verbis : Quicquid tamen is dicat de quatuor Genesiis, primo Arelatensi, secundo Romano, tertio Barcinone nato Mantuæque Carpetanorum caso, cujus Acta profert, quarto demum Cordubensi, de quo nunc agimus; certissimum haberi debet, non alteri quam primo Arelatensi exceptori sive notario publico obtatum ab Hispanis cultum in dedicatione ecclesiarum fuisse.

16 Deinde ibidem numero sequente Nicolaus Antonius opinionem suam confirmat ex Officio proprio Mozarabico, quod Toleti de S. Genesio Arelatensi celebratur, et post exhibitum hymni supra relati fragmentum, sic adversarium interrogat : Putasne ad alterum olim directum cultus solennis Officium, alteri autem Genesio dicata fuisse sacra templa, non Matriti tantum Toletique aut Cordubæ; sed et Hispali et Salmanticæ ac forsitan alibi? Credant Bivarius, Ramirezius, Tamajus (qui carmen quoddam Cypriani sui Cordubensis hypobolimæi adducit) Argaiusque superstitione his falsis historiæ numinibus assurgentes; non ceteri, quibus intantum jam sæpius fuit devitare hos scopulos, quibus jam fere universæ antiquitatumstrarum auctoritatis navem allisimus. Certe Pseudo-Dexter aliique impostores in Historiam Hispanicam tot fabulas inducerunt, ut vix vera a falsis secerni possint, sicut in paragrapho sequente experiemur.

§ II. Indagatur, quis aut qualis fuerit sanctus Genesius, qui in Carthaginensi Hispaniæ provincia apud PP. Minoritas Sciarenenses hodie colitur.

F Illustrissimus Franciscus Gonzaga in Opere de origine et progressu Seraphicæ Religionis, locum, in quo Sanctus hic hodieum colitur, et a quo vernacule ab Hispanis San Gines de la Xara, id est, sanctus Genesius Sciarenensis appellatur, Conventu xvi provincia Carthaginensis apud nos fol. 972 verso describit his verbis : Quod hic Conventus, in loco deserto ac vasta solitudinis ad decem millia passuum a nova Carthagine, atque ad tria millia ab Oceano mari situs, divo Genesio dicatus evaserit, in causa est circumvicinorum populorum ad ipsum Sanctum ob recepta ab eo beneficia devotio : nam ex summi Pontificis Innocentii VIII, qui inclito heroi Joanni Ciaconio olim ejus ædificandi facultatem anno a partu Virgineo mcdxci fecit, mandato sanctissimæ virginis Mariæ Annuntiationi sacrandus veniebat. His accessit præexistens eodem in loco ædícula, in ejusdem sancti Genesii honorem erecta, quæ præfatis populis commendatissima erat.

18 Exstitit igitur ædificatum hoc monasterium,

A a viginti Fratribus frequentius inhabitatum, statim ab anno Domini mcdxci a præfato heroe Joanne Ciaconio, idque ex Apostolica Innocentii VIII auctoritate; ea tamen posita lege, ut Franciscanis Amadeis deserviret, immediateque generali totius Minoritici Ordinis Ministro subesset. Eidem legi subscripsit Alexander VI Pontifex maximus anno Domini mcdxciii. Habentur amborum Pontificum summorum diplomata in hujusmet loci archivis. Hæc tamen lex ob plurima, quæ sequebantur, incommoda executione caruit; imo Conventus ipse a prima sui erectione hujus provinciæ Patribus paruit. Est locus hic Carthaginensibus celeberrimus, præcipue vero in mari periclitantibus, quod sanctus Genesius Rolandi magni Francorum regis ac Olivæ reginæ olim filius, cujus corpus occulto in loco in præsentis monasterii ecclesia sepultum creditur, illis opportune quacumque in necessitate adsit.

19 Quod hoc loco illustrissimus Gonzaga de parentibus istius S. Genesii pronuntiat, id haud dubie simpliciter hausit ex quadam populari Sciarensum accolorum traditione, quæ non magni facienda est: quis enim est Rolandus ille magnus Francorum rex ac Olivæ reginæ maritus, qui sanctum Genesium progeniuit? An forsitan indicatur famosus iste Rolandus heros, qui fabulosæ Pseudo-Turpini narrationi in Vita Caroli Magni copiosam materiam præbuit? At is nunquam regnum Francorum administravit. Adde quod hic Sanctus ex alia ejusdem loci traditione frater Rolandi vocetur in Hispanica Vita, quam Melchior Huelamus anno 1607 Murciæ edidit, et variis episodiis suspectisque historiis amplificavit. Igitur exiguam fidem meretur hæc incerta populi traditio, quæ sibi non constat, et nullis antiquis instrumentis stabilitur.

20 Securius ac certius explodi potest Joannes Tamayus de Salazar, qui in Martyrologio suo Hispanico nomen et Acta S. Adelhardi Corbeiensis in Gallia abbatis huic S. Genesio affinxit, et die secunda Januarii illum sanctum abbatem pro S. Genesio Sciarense annuntiavit his verbis: Corbeia in Gallia natalis sancti Adelhardi cognomento Genesii, episcopi, ut creditur, Urcitani in Hispania, qui a Ludovico pio Francorum principe exculatus, prope Carthaginem Spartariam degens eremitorium struens, Corbeia post rediens sanctissime diem clausit extremum. Deinde ibidem in notis ex Melchione Huelamo Hispanicam S. Genesii Vitam Latine contraxit, et alia ejusdem Sancti Acta pro arbitrio suo concinnavit, eaque commiscuit, ut S. Adelhardum Corbeensem prorsus in S. Genesium Sciarensem transformaret. Sed hæc omnia ad inducendam confusionem gratis ab ipso excogitata esse, facile deprehendet cautus lector, qui vel levi oculo percurrere voluerit antiqua S. Adelhardi Corbeiensis Acta, quæ Bollandus noster ad diem secundam Januarii vulgavit, et in quibus de nomine vel cognomine Genesii, quod hic sanctus abbas unquam gesserit, nulla fit mentio.

21 Si Tamayum interroges, ubi cognomen istud sancto Adelardo Corbeiensi datum invenerit, confidenter allegat suos pseudo-magistros Julianum et Luitprandum, et his duobus oraculis omne dubium sublatum arbitrat. At nos horum duorum testium, quos sæpe mendaces experti sumus, auctoritatem tanti facimus, arsi neminem citasset, et hos duos Sanctos inter se longe diversos existimamus. Si autem ad hanc

diversitatem probandam dicas, eos diversis diebus celebrari, Tamayus intrepide respondet hoc modo: Licet ibidem festivitas sancti Genesii ad diem xxv Augusti referatur, non ex hoc nostram conturbat ecphrasim; quia cum majores nostri penitus sancti Adelhardi Acta perdidere, nec, quid tenendum foret quoad diem transitus cognovere, attracti ex sinonome * nominis sancti Genesii Arelatensis, cujus illo die festum concelebrat Ecclesia, ejus itidem appinxerunt, cum revera hodie (nimirum die secunda Januarii, de qua agit) indicendum esset. At imperitus ille fabulator non advertit, ipsam mortis diem in antiquis S. Adelhardi Corbeiensis Actis exprimi, et hunc Sanctum propterea ab omnibus fere Martyrologis ad diem secundam Januarii referri, sicut ipse Tamayus antea imprudenter fassus fuerat.

22 Accolæ Sciarense ex qualicumque traditione putant, adhuc apud se sacras S. Genesii reliquias occulto vel ignoto loco quiescere, quemadmodum in Vita ejus Hispanica apud Melchiorum Huelamum cap. 4 legi potest. Cum vero supradictus Tamayus videret, hanc vulgarem Sciarensum traditionem non satis apte convenire sancto Adelhardo abbati Corbeiensi, qui in Gallia mortuus fuerat, et quem cum S. Genesio confuderat, cepit excogitare modum, quo factam illam confusionem defenderet, et sacras hujus abbatis Corbeiensis exuvias in Hispania collocaret. Itaque, cum pseudo-Juliano finxit, ossa hujus sancti Abbatis ex Corbeia Galliæ, ubi ante centum annos obierat, in Hispaniam translata fuisse, et in Martyrologio suo Hispanico hanc translationem die xxi Maii confidenter annuntiat hoc modo: Prope Carthaginem Spartariam ad montem Larinum translatio sacrorum pignorum beati Adelhardi cognomento Genesii abbatis ex urbe Corbeia Galliæ, ubi ejus sanctitas insigni mirabilium frequentia floret.

23 Majores nostri illam Martyrologi Hispani fraudem detexerunt, et ideo inter Prætermis-
sos ad diem xxi Maii rotunde suam hac de re sententiam indicaverunt his verbis: Sancti Adelardi abbatis translatio sacrorum pignorum ex urbe Galliæ Corbeia ad montem Larinum prope Carthaginem Spartariam inscripta est Martyrologio Hispanico Tamayi Salazar, citatis Juliano Petri Adversarii et Chronico, nuper adornatis. Imo de eo secunda die Januarii egerat, et ubique dat cognomentum Genesii ac titulum episcopi, ut creditur, inquit, Urcitani in Hispania; atque, quod a Ludovico Pio in exilium actus in dicto monte Larino delinquit, pro quibus citatus Usuardus, eo multo junior, ad hunc xxi Maii. Quæ omnia impudenter conficta sunt. Exsul vixit Adelardus abbas in Herio insula Aquitaniæ, et corpus ejus fuisse Corbeia adhuc seculo xii constat; proinde non fuit in Hispaniam translatus circa annum dccc. Consule Acta illius varia et miracula cum translationibus a nobis edita secunda Januarii.

24 Propter has Tamayi fabulas et incertam Sciarensum traditionem dubitamus, aut potius ignoramus, quid de Actis hujus sancti Genesii tuto credi possit. Eadem dubitatio vel ignorantia suspensum tenuit Waddingum, qui in Annalibus Minorum ad annum Christi 1437 num. 48 de origine Conventus Sciarenensis ita scribit: In registro Ordinis lego, Ministrum Generalem hoc anno die xviii Maii facultatem dedisse fratribus Alphonso Rubeo Conchensi et Francisco de

AUCTORE
G. C.

* forsā
synonymia

cum Adelhardo abbate Corbeiensi confundit,

E

ut Majores nostri jam diu observaverunt

F

Nos cum Waddingo Minori-
rita fatemur.

AUCTORE
G. C.

de Molina, provinciae Castellanae alumnijs, ut ad eremitorium sancti Genesii, diocesis Carthaginensis transirent, et sub obedientia Guardiani illius Conventus morarentur. Quare censendum est, ædem non tam factam, quam refectionem vel ampliata ab illustri heroe, a quo primitus constructam anno mcdxci sub Innocentio VIII videtur sentire Gonzaga. Ad hunc etiam refert originem hujus cœnobii Melchior Huelamus peculiari libro, quem de Vita et miraculis sancti Genesii scripsit, inconcinne congestis multis, quæ ad destinatum sibi historiae argumentum minime conducunt. Tres legi, qui de hoc sancto Viro scripserunt, duos prædictos Gonzagam et Huelamum, tertium Joannem Marquez; sed omnes circa parentes discordant: postremus Adelardum Genesium, nescio quo fundamento, appellat, et cum Adelardo abbate Corbeicensi ex aliorum conjecturis confundit. Ego nihil certum circa parentes, mortis tempus, aut constantem vitæ statum deprehendi.

res gestas hujus Sancti nobis ignotas esse.

B

25 Præter istos tres auctores, quos Waddingus hoc loco citat, etiam legimus Franciscum de Cascales, qui in Discursibus historicis de Regno Murciano, quos Hispanicè anno 1624 Murcia vulgarit, fol. 451 et sequentibus traditionem de S. Genesio Sciarenensi fusius exponit. Hic Hispanus ejusdem Carthaginensis provinciae scriptor etiam sanctum Genesium suum cum sancto Adelardo abbate perperam confundit, et omnes Tamayi aliorumque pseudo-scriptorum fabulas adoptat. Hinc colligimus, quam parum fidere oporteat huic traditioni, quæ tam ritiosa et diversa deprehenditur. Quapropter ingenue fateamur, incerta vel ignota nobis esse omnia, quæ de sancto Genesio illo passim circumferuntur, si proprium ejus nomen, immemorabilem cultum, et aliqua recentioris ævi miracula vel beneficia excipias.

et quamvis Sciara pro confessore coli dicatur

C

26 Imprimis nomen ejus et titulum sancti reperimus in diplomate Alexandri VI Pontificis, qui anno Dominicæ Incarnationis 1493 concessit facultatem construendi vel instaurandi Conventum Fratrum Minorum in eremitorio sancti Genesii de la Xara nuncupato, in quodam loco deserto, et a civitate Carthaginensi per decem miliaria vel circa distante, et circa litus maris consistente, quemadmodum in Regesto Pontificio post tomum septimum Annalium Waddingi pag. 96 et sequente legitur. Hunc immemorabilem sancti Genesii cultum confirmavit et auxit Clemens VIII Papa, cujus Bulla apud Melchiorem Huelamum post Hispanicam S. Genesii Vitam fol. 468 verso refertur in hunc modum: Cum, sicut accepimus, in ecclesia sancti Genesii de la Sciara Carthaginensis [diocesis] una pia utriusque sexus Christi fidelium confraternitas, non tamen unius artis specialis, cordigerorum sancti Francisci nuncupatorum canonice instituta existat, quæ se in bonis operibus exercere consuevit; Nos, ut confraternitas prædicta majora indices suscipiat incrementa, . . . tam ipsis nunc et pro tempore confratribus, quam aliis utriusque sexus Christi fidelibus vere prænitentibus et confessis ac sanctissima Communione refectionis, qui prædictam ecclesiam in festo ejusdem sancti Genesii confessoris, quod celebratur vigesima quinta mensis Augusti, a primis Vesperis usque ad occasum solis festivitatis hujusmodi devote visitaverint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus. Clemens VIII dedit hanc

Bullam anno Pontificatus suo octavo, qui anno Christi 1599 respondet, ut ibidem in fine indicatur.

27 Quamvis in hac Bulla S. Genesius cognomine confessoris appelletur, tamen hæc appellatio non habet majorem certitudinem, quam ipsa vacillans traditio Sciarenensium, qui procul dubio illum titulum Pontifici Romano suggererunt. Quis autem spondeat, illam Sciarenensium traditionem de gestis S. Genesii confessoris a sesqui-seculo non prodiisse ex fabulosis illis Chronicis aliisque similibus figmentis, quibus aliqui pseudo-scriptores Hispani totam antiquitatem Hispanicam contaminarunt et obscurarunt, ut supra demonstravimus? Nos saltem ante ducentos annos in instrumentis fide dignis nullam S. Genesii confessoris mentionem invenimus, quamvis tunc et antea cultus S. Genesii martyris Arelatensis in Hispania celeberrimus esset, ut ex veteri Breviario Mozarabico ostendimus. Huc accedit, quod Cordubense S. Genesii templum, de quo divus Eulogius in Memoriali Sanctorum lib. 2, cap. 10 circa finem meminit, S. Genesio martyri tribuendum sit, idque Nicolaus Antonius etiam de aliis ejusdem nominis ecclesiis in Hispania judicandum censeat.

28 Unde Papebrochius noster in scheda ante vitam Hispanicam S. Genesii Sciarenensis successores suos ita monuit: Examinandum, an non sit fabula: forte enim cultus S. Genesii martyris istic ab aliquo pio eremita inductus occasionem ejusmodi fictioni dedit, ita ut miracula ad Genesium martyrem vere spectent, qui etiam xxv Augusti colitur. Quapropter eruditos Carthaginensis provinciae viros hic rogatos volumus, ut hunc scrupulum nobis adimant, et traditionem suam de gestis et ætate S. Genesii confessoris ex antiquis documentis stabiliant. Hæc Papebrochii nostri suspicio non est prorsus temeraria, cum Waddingus etiam post editam Clementis VIII Bullam, quam partim supra retulimus, in Annalibus Minorum ad annum Christi 1397 num. 2 hunc eundem S. Genesium Sciarenensem cognomine martyris appellaverit, ubi Acta B. Joannis de Cetina sic exorditur: Joannes pater Joanne Laurentii Cetinae (oppidum est in continibus Aragoniæ Castellam versus) natus, adolescentiori ætate inservivit cuidam heroi Aragonio; inutiliter tamen, neque majori fructu, quam temporis et virtutum jactura. Divino quodam igniculo resipiscens, hero et mundo valedixit, eremumque petiit sancti Genesii martyris non prope a civitate Murciana diocesis Carthaginensis, ubi aliquot annis pie vixit. Deinde gesta et martyrium hujus Joannis enarrat.

29 At Waddingus (inquit Sciarenenses suæ traditionis defensores) in iisdem Annalibus Minorum ad annum Christi 1437 num. 48 priorem opinionem suam revocat his verbis: Confessorem omnes dicunt; unde corrigendus est locus, ubi alias ex Vita nostri beati Joannis Cetinae martyrem appellavi et ædem prope Murciam, leucis decem distantem, constitui. Unde ita legendum est; EREMUMQUE PETIT SANCTI GENESII, NON PROCL A CIVITATE CARTHAGINENSI. Equidem fateor, hæc a Waddingo sic correctæ esse. Sed utinam simul expressisset urgentes rationes, ob quas sententiam mutavit! Videtur autem ab ipso hæc unica causa allegari, quod illum S. Genesium omnes Sciarenenses accolæ confessorem dicant. Forte Waddingus ex Fratribus suis Sciarenensibus intellexit, hanc esse vulga-

rem

A rem loci traditionem de suo S. Genesio, et ideo priorem sententiam suam de martyrio istius S. Genesii revocavit. Quidquid sit de illa revocationis causa, nos tam facile non movemur communi plebis opinione, cujus originem et antiquitatem ignoramus. Si porro Sciarenenses ostenderint, hanc traditionem suam esse antiquam, et solido fundamento niti, Waddingum retractantem imitabimur.

non sit orta
ex fabulosis
Hispanorum
chronicis,

30 Quamvis autem Waddingus loco supra citato fateatur, se nihil certi deprehendisse circa parentes illius sancti Genesii, mortis tempus, aut constantem vitæ statum, tamen ex populari traditione mox ibidem subjungit sequentia: Multis referunt Divum florere miraculis, consanguineum fuisse Gallorum regum, et Caroli Magni nepotem, ibique jacere sepultum. Plurimi eo confluent veneraturi et beneficia impetraturi; eaque ille frequenter exhibet præsertim in mari periclitantibus. Verum hæc tanta generis nobilitas aut regia consanguinitas non parum nobis suspecta est. tum quod antiqui scriptores Galli et Hispani de illa nusquam meminerint, tum quod recentiores fabulatores Hispani similem generis claritatem tribuant Adelhardo abbati Corbeiensi, quem Genesium cognominant, et cum S. Genesio Sciarensi perperam confundunt, ut supra vidimus. Unde non immerito veremur, ne traditio Sciarenensium circa nobilem sui sancti Genesii stirpem ex illa fabulosa confusione prodierit, et ab his pseudo-scriptoribus originem suam acceperit.

admirabile u-
trum miracu-
la,

31 Quod attinet ad miracula, quibus hic S. Genesius in Carthaginensi provincia coruscare dicitur, iis faciliorem fidem adhibemus, quia recentiora sunt, et ab auctoribus coævis aut subæqualibus conscripta: nam Melchior Huelamus in Hispanica S. Genesii Vita cap. 14 et sequentibus diffuse narrat aliqua, quæ non diu ante ætatem suam contigerunt. Sive hæc miracula spectent ad S. Genesium confessorem, sicut Sciarenenses existimant, sive ad S. Genesium martyrem Arelatensem, quemadmodum Papebrochius noster superius allegatus suspicabatur, illa breviter memorabimus ad honorem alterutrius Sancti, cum hodie mentio fiat de utroque illo Genesio (si duo distincti sunt) et de neutro sese alias oblatura sit opportunior agendi occasio. Tamayus hæc miracula vel beneficia satis fideliter ex Hispanico Melchioris Huelami libro Latine contraxit, et in Martyrologio suo ad diem XXI Maii retulit, quamvis ea ibidem S. Adelhardo Corbeiensi perperam adscripserit.

q. Tamayus
et Hispanico
Huelami libro

32 Latina ipsius interpretatio, quam hic brevitate causa transcribimus, tomo 3 Martyrologii Hispanici pag. 266 sic sonat: Anno MDLIII navis e portu solvens Carthaginensi, a ventis impetita validis, ultimam ruinam expectabat, cum navarchi famulus particulam lapidis de sepulcro sancti Genesii extrahens, illamque, nomine ejus invocato, in mare projiciens, protinus tempestas sedata est. Anno Domini MDLXI Franciscus Xorquera et alii tres socii, qui piscatione victum quærebant, paratis a Mauris insidiis, in captivitatem redacti sunt. Illi, invocato sancti Genesii nomine et auxilio, sese in mare projicientes, liberi ad portum, postquam per quatuor fere leucas absque periculo et anxietate natassent, reversi sunt.

33 Fere simile obligit miraculum sexdecim civibus Carthaginensibus anno MDLXIII: nam cum ipsi e portu solverent et litus quærerent Numi-

dicum, ut, excursionibus factis, in patriam spoliis redirent onusti, evenit, quod a Maurorum celo intercepti, libertatem deplorarent deperditam; sed oratione ad Deum meritis sancti Genesii facta, extemplo validus exurgens ventus sic Maurorum arripuit celocem, ut nec amplius fuerit a quoquam visa, et illi in Hispaniam pervenire lactantes. Quidam equitis Murciensis filius angina morbo laborans, brevi intervallo decessit; cujus pater dolore mortis filii compunctus, Deo et sancto Genesio promisit (si filius hujus vitæ luce frueretur) se per annum, filium vero per sexennium in cænobii ministeriis continuo servituros. Hoc peracto voto, filii cadaver in lectica poni jubens ad ecclesiam, in qua sancti Abbatis (Adelhardum abbatem Corbeiensem perperam intelligit, ut supra monuimus) pignora quiescunt, pergens, et illud super aram imponens, repetita per triduum oratione, elemosynis et voto adolescentem filium vivum recepit. Nolumus hoc loco ritiosam Tamayi latinatam vel luxatas ejus periodos corrigere, cum saltem satis intelligatur substantia rei, quam narrat.

34 Ex his aliisque miraculis, quæ Melchior Huelamus Hispanicè verbosis episodiis exponit, nemo confidenter inferat, ibi corpus S. Genesii sepultum esse, sicut Sciarenenses ex traditione sua contendunt: nam tale argumentum proponens acciperet a nobis eandem responsionem, quam S. Gregorius olim dedit cuidam Petro quærenti, cur Sancti majora signa facerent, ubi minime per semetipsos jacent. Nimirum S. Gregorius Papa lib. 2 Dialogorum cap. 38, in novissima Operum suorum editione Parisiensi tomo 2 col. 276 ad hanc quæstionem sic respondet: Ubi in suis corporibus sancti Martyres jacent, dubium, Petre, non est, quod multa valeant signa demonstrare, sicut et faciunt, et pura mente quærentibus innumera miracula ostendunt. Sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, utrumne ad exaudiendum ibi præsentibus sint, ubi constat, quia in suis corporibus non sint, ibi necesse est eos majora signa ostendere, ubi de eorum præsentia potest mens infirma dubitare. Quorum vero mens in Deo fixa est, tanto magis habet fidei meritum, quanto illic eos novit et non jacere corpore, et tamen non deesse ab exauditione. F Ceterum hæc sunt conjecturæ nostræ de S. Genesio Sciarensi, quas eruditus in tanta veterum documentorum penuria proposuimus, libenter eas revocaturi vel opinionem mutaturi, si quis certiora nos docuerit. Nunc ab hac necessaria digressionem ad S. Genesium Arelatensem revertimur.

Auctore
G. C.
Latine in com-
pendium rede-
git.

E
sancto Marty-
ri Arelatensi
non sint ad-
scribenda.

§ III. Sincera sancti Martyris Arelatensis Acta, dubius eorum scriptor, incertus martyrii annus et duplex Arelatensium traditio refutata.

Quamvis apud eruditos nondum sit omnino certum, quis Acta S. Genesii Arelatensis posteritati reliquerit, tamen omnes etiam severissimi veterum monumentorum censors ea pro genuinis habent, et communi consensu affirmant, istud inclytum martyrium ab auctore sincero fide-

De vero Acto-
rum scriptore,

AUCTOR
G. C.

liter ad posteros transmissum fuisse. Certe pius hujus Passionis scriptor, qui forsitan ineunte seculo quinto floruit, in prologo suo lectores monet, ideo sese adhuc tempestive hæc Acta collegisse, ne ea, quæ adhuc viva recordatione rerum, ut sunt gesta, referuntur, evanescente per tempus vel tradentium vel accipientium fide, fabulosa credantur. Idcirco Ruinartius ante Passionem hujus sancti Martyris Arelatensis, quam Parisiis inter Acta Martyrum sincera et selecta vulgavit, pag. 601 istius editionis ita præfatur: Cum persecutionis tempore nemo beati Genesii Arelatensis martyrium descripsisset, pace tandem Ecclesiæ reddita, hæc jactura alicujus fidelis et pii scriptoris calamo resarcita fuit, qui Genesii Passionem, quam modo exhibemus, litteris mandavit. Hanc sub beati Paulini Nolani episcopi nomine vulgavit Laurentius Surius, cui plerique auctores consentiunt, nec adversantur codices manuscripti. Et sane quamquam nonnulli dubitant, an verus sit beati Paulini fœtus, nemo tamen inficiari potest, quin ab ipsius ævi auctore descripta fuerit.

B
qui seculo v
floruit.

36 Deinde Ruinartius ibidem testatur, in tribus aut quatuor Mss. codicibus ante hæc Acta nomen Paulini episcopi expressum legi, et propterea sese illud etiam editioni suæ præfixisse. Sed hinc non sequitur, illam lucubrationem Nolano hujus nominis antistiti tribuendam esse: nam Rosweyodus noster in notis ad Antverpiensem suam S. Paulini Nolani editionem pag. 834 innuit, eam probabilius adscribi posse Paulino episcopo Biterrensi, qui post initium seculi quinti cathedram tenuit, ut apud Sammarthanos in Gallia Christiana veteris editionis tomo 2 pag. 408 videre est. Forte Rosweyodus judicabat, hanc narrationem de Martyre Galliæ verosimilius episcopo Gallo, quam Italo convenire. Tamen istud opusculum S. Paulino Nolano tribuunt plerique recentiores critici cum nupero Paulinianarum lucubrationum editore Gallo, quem Tillemontius tomo 5 Monument. eccles. pag. 569 vernacule le Brun cognominat. Hic editor illud martyrium S. Genesii Arelatensis reliquit inter Opera S. Paulini Nolani, quæ Parisiis anno 1685 vulgavit, et in notis tomo 2 pag. 114 monet sequentia: Dubitat Rosweyodus, an sancti Genesii martyris historia sit genuinus Paulini nostri fœtus; eam Paulino cuidam Biterrensi episcopo, qui anno cxxx sedit, adjudicari posse existimat. Hæc tamen Paulino Nolano vulgo tribuitur; nec sane aliquid obstat, quo minus ei adscribatur, licet non videamus, quam occasionem illius texendæ narrationis habuerit.

inter eruditos
disceplatur,

37 Quidquid sit de vero illius historiæ scriptore, qui certe magnam fidem meretur, nos defectu notitiæ certioris hanc litem indecisam relinquimus exemplo Ruinartii, qui post assignatum ex Mss. suis codicibus Paulini episcopi nomen, in laudata admonitione prævia ad eandem Passionem pag. 602 Parisiensis editionis ita anceps hæret: Sed quis fuit ille Paulinus? Nolanus an Biterrensis episcopus, an alius, plane incertum est. Igitur ob auctoritatem veterum codicum, quos Ruinartius allegat, his Actis nomen Paulini episcopi præmittemus, et ex ipso post Commentarium prævium recudemus eandem S. Genesii Passionem, de qua editor ille lectorem sic præmonet: Hanc autem, quam ex Surio edidit novæ editionis Operum sancti Paulini collector (Ruinartius hic designat illum collectorem Gallum, cujus cognomen ex Tillemontio superius

indicavi) cum aliquot codicibus manuscriptis denuo collatam exhibemus. Verum cum in ea editione, et in unico codice Colbertino quandoque occurrant integræ sententiæ, quæ in aliis codicibus manuscriptis non habentur, nec tamen videantur omnino respuendæ, eas ansulis inclusas reliquimus.

38 Præter hanc brevem Passionis historiam adhuc superest Homilia, quæ ad laudem S. Genesii Arelatensis eodem seculo quinto recitata est, et cujus auctor adhuc magis, quam præcedens, apud eruditos in controversiam adducitur, ut colligi potest ex sequente Ruinartii ratiocinio, quod in jam sæpe citata admonitione prævia exprimitur his verbis: Paulo post Faustus Regiensis episcopus, aut Eucherius Lugdunensis, sive alius auctor, cujus Homiliæ aliquot cum aliis aliorum auctorum sub nomine Eusebii Emiseni seu Eusebii Gallicani editæ sunt tomo quinto Bibliothecæ Patrum, homiliam de beato Genesio edidit, in qua sæpius Passionis hujus non solum sententiis, sed et ipsis verbis utitur, ut ex aliquot locis, quæ in notulis proferemus, patet. . . . Porro Papirius Massonus in Descriptione Franciæ per flumina laudat Patientis Lugdunensis episcopi homiliam elegantem de sancto Genesio Arelatensi, quam cum videre non licuerit, an diversa sit ab ea Passione, quam sub sancti Paulini nomine editam diximus, aut ab homilia Eusebii Gallicani laudata, sub cujus nomine aliquot Eucherii Lugdunensis opuscula edita sunt, judicare non possumus; siquidem certum est, alios etiam auctores de sancti Genesii laudibus scripsisse. Inter alios sermones sanctorum Augustini, Cæsarii, Fausti, aliorumque ejusdem ævi scriptorum, qui Romæ in codice manuscripto num. 3836 bibliothecæ Vaticanæ habentur, duo exstant de sancto Genesio absque auctoris nomine. Sed Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 38 mavult hanc Homiliam tribuere sancto Hilario Arelatensi, sicut ibidem indicat his verbis: Auctor Homiliæ de sancto Genesio martyre, urbis Arelatensis indigena et patrono (sive is Paulinus Nolanus episcopus, sive Paulinus Biterrensis, sive Patiens Lugdunensis antistes, sive, ut potius reor, Hilarius Arelatensis fuit) docet urbem hanc geminam seu duplicem fuisse ætate sua. At Valesius Homiliam confundit cum Passione, ut patet ex verbis Actorum, quæ hoc loco allegat.

39 Theophilus Raynaudus noster in Hagiologio Lugdunensi pag. 76 hanc Homiliam sancto Patienti episcopo Lugdunensi tribuit, et a Passione S. Genesii Arelatensis clarius distinguit hoc modo: Facundiam sancti Patientis indicat florulenta homilia in sancti Genesii laudem, quæ legitur in miscella nomine Eusebii Gallicani aut Eucherii prænotata: eam enim homiliam Papirius Massonius in Galliæ descriptione per flumina agens de urbe Arelate tribuit sancto Patienti, constatque habitam extra Arelatem, ut legenti erit perspicuum. Non videtur autem Massonius agere de illa alia scriptione, quæ apud Surium legitur tomo iv, die xxv Augusti, et habetur immista Operibus sancti Paulini Nolani, titulo Martyrii sancti Genesii: nec enim ea scriptio dicenda est homilia, aut confundenda cum illa de sancto Genesio vere homilia, quæ exstat in miscella Eusebiana (ut perperam factum est ab Auberto Miræo in Auctario de Scripturibus ecclesiasticis cap. 148) cum ea quam dixi scriptio, sit narratio historica modi, quo sanctus Genesius

quam et M.
apographo
edimus.

A sius passus est. In pergameno Musei nostri codice, qui ✱ Ms. 201 signatur, habemus hanc homiliam sermonibus Eusebii Emisseni vel Eucherii Lugdunensis immixtam, quam Surius die xxv Augusti post Acta et miraculum S. Genesii Arelatensis etiam prælo subiecit.

et in qua nar-
ratur,
40 Quandoquidem igitur hæc homilia continet et illustrat aliqua sancti Martyris istius gesta, cum quibus Acta post hunc Commentarium prævium recudenda conferri poterunt. hic illam cum Suriana editione collatam vulgabimus ex memorato Ms. codice nostro, qui folio 68 et sequente sic habet : Hodie natale sancti Genesii celebramus; et merito beatorum Martyrum passiones, natales vocamus dies, quando eos martyrii vita et gloriæ fides, dum ingerit morti, genuit æternitati, et perpetua gaudia brevi dolore parturit. Merito plane dicendi natales dies, per quos illi, qui nati fuerant in hanc fragilitatis humanæ miseriam, subito renascuntur in gloriam, vitæ perennis initium de mortis fine sumentes. Etenim si istos dies natales vocamus, quibus in hanc lucem in delictis et doloribus nascimur

B ad dolores, quibus in hunc mundum cum fletu infantia vagitantes ingredimur, omnis homo quasi futuræ per totam vitam propheta ✱ miseriæ et infelicitatem naturæ prima illa lacrymabili voce testatur; siquidem primo statu vita nascentium, quæ ad omnem suscepta ✱ cursum, in tribulatione agitur. Justius ergo isti celebrantur natales, quibus Sancti ex corruptibili luce in novam illam futuri seculi veniunt claritatem, et filii hominum in adoptionem divinæ paternitatis ascendunt, et consortes paulo ante mortalium subito cives incipiunt esse angelorum.

quomodo S.
Genesius Are-
latensis,
41 Ex eorum numero erat Beatus ille, cujus hodie præclarum gloriosi agonis celebramus triumphum; qui adhuc catechumenus, adhuc a divinis legibus peregrinus, adhuc alienus, omnia in se subito mandata pietatis fidei plenitudine consummavit. Catechumenus ad confessionis certamina progreditur; non tingitur fonte, sed abluitur passione; non vivificatur baptisate, sed morte regeneratur; et quid tandem crederet, vel quid pro eo Redemptori suo deberet, profusione sanguinis confitetur. Non potest quidem dicere; Consepultus sum Christo per baptismum
C in mortem; sed potest dicere, Per mortem illi jungor in baptismo, id est, in morte. Ipse enim Dominus mortem suam baptismum pronuntiavit dicens : Baptismo habeo baptizari, quod vos non scitis. Beatus ergo et inclytus Christi testis hanc Domini sui mortem, etsi non edidit mysterio, plus est quod imitatur exemplo.

adhuc cate-
chumenus,
42 O quantum agit ille in pectoribus humanis divinus ignis! Catechumenus æternam comperit vitam. Nondum profectus ad Christi militiam, et jam dignus ad amicitiam. Nondum assumptus ad famulatum, et jam idoneus ad testimonium. Nondum intromissus Ecclesiæ januam, subito ipsam penetrat celi regiam. Nondum miles Dei, et jam coheres. Nondum domesticus in domo Dei, et jam filius in regno Dei. Et sane meruit hanc gloriam inconcussa illa in tanto Martyre animi virtus et fidei magnitudo occulto diu ✱ Christi amore nutrita, et subitis approbata documentis. Nam cum secretus adhuc Dei Famulus in exceptorum ordine militaret, et ante tribunal pagani Caesaris assisteret, audiens eum in caput Christianorum cruentas pronuntiare sententias, piam dexteram ab excipiendi tamquam sacrificando revocavit, et imprimere ✱ sacrilega

verba contremuit, quia Christum paginis cordis gerebat inscriptum.

43 Proiectis itaque codicibus ante oculos profani iudicis, nefarias ejus voces et edicta impia atque decreta tota jam martyris libertate condemnat. Tormenta in oculis erant, dolor eorum, quos pœna laceraverat, usque ad metum carnificum, usque ad tremorem torquentium perveniebat; et inter hæc ille Christianum se esse tota exultatione clamabat, tamquam Christiani non ad supplicia, sed ad præmia quærerentur. Quanta et quam nova spectacula Deo atque angelis suis præbuit fides piorum! Ecce in sacrilegi tyranni ministerio militem suum Christus invenit. Solebat Ecclesia ad tribunalia persecutorum martyres mittere; ecce nunc stupendo genere Ecclesiæ martyrem tribunal persecutoris emisit. Pronuntiat itaque : Christianus sum. Omnis insania persecutoris, verso in illum furore, consurgit; æstual dolore et confusione iudex cruentus; plus erubescit, cultorem fidei de parte emersisse perfidiæ.

44 Incumbente itaque persecutionis mole, insequentibus diaboli ministris, Rhodani se immittit fluentis. In ulteriorem ripam de civitate in civitatem, flumine obsequente, transgreditur; non ut gloriosam mortem fugeret, sed ut de martyrii ordine nil decisset, dicente ipso Domino : Si vos persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam. Illic apprehensus Christo immolatur, et triumphali cruore perfunditur. Unda pretiosi sanguinis baptismi sacramenta complentur. Cadit in pretium veritatis hostia ✱ pietatis. Sub ipsa itaque felicissimæ civitatis mœnia fidelium humeris funus inclyti Victoris infertur. Unde nunc inter utrasque urbis illius partes gemino honore gloriosus, illam ripam triumpho sanctificat, hanc sepulcro; illam sanguine illustrat, hanc corpore.

45 Fideles itaque populi peculiaris exultantes de perpetui propugnatoris auxilio, ferunt ad tumulum vota, de tumulo votorum referunt gaudia. Pulsant hi precibus, respondet ille virtutibus : vincuntur per quotidiana Martyris beneficia alumnæ urbis obsequia. Unde merito in prosperis colunt, quem præsentem in periculis cognoverunt. Frequentibus itaque tribulationibus approbarunt, quantum apud Deum possit proprius Suffragator. Quam pretiosa sunt martyrum vulnera! Quam gloriosa certamina, inter quæ tormentis viventes et mortibus triumphantes, vexati in paucis, bene disponuntur in multis. Coram hominibus afflicti, coram angelis glorificandi, brevem Deo vitam sub æternitatis commercio fœneraverunt : et ideo sicut aurum in fornace ignis, ita illi in camino tribulationis probati, fulgebunt sicut sol; de quibus per beatum Joannem vox divina testatur : Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine agni; propter hoc stabunt in conspectu throni.

46 Hos ergo, charissimi, ita miremur, ut homines fuisse meminerimus; hos, inquam, ita miremur, ut eos nostri similes noverimus, et sub eadem, qua nos sumus, carnis fragilitate vixisse; et per hoc sequamur, in quantum possumus, fidem illorum; sectemur animi virtutem, qua terrena ac præsentia respuentes, vim regnis caelestibus intulerunt. Superaverunt illi corporum dolores, nos superemus morum et cordium passiones; vicerunt illi tormenta, nos vitia; illi sacrificare demoniis horruerunt, nos

AUCTORE

G. C.

publicam fidei
Christianæ
professionemfuso sanguine
firmaverit,

E

Sur. hostis

cujus exemplo
auditores

F

ad spirituale
martyrium
excitantur.

mali-

AUCTORE
G. C.

malitiam, invidiam, obtreactiones, contentiones, tamquam profana sacrificia, detestemur; ut inter hujus mundi conflictationes, vitia, persecutores virtutis probent, esse nos martyres. Persequamur in nobis peccata et iniquitates nostras. Expugnemus superbiam, debellemus iracundiam. Ipsi in nobis et persecutoris partes exsequamur et martyrum per castigationem vigiliarum, per contritionem jejuniorum, per custodiam castitatis. Exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo. Acquiramus nobis novum, non carnis morte, sed carnalis vitae mortificatione martyrium, ut de nobis quoque etiam viventibus dici possit: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Ergo in quantum fieri potest, exstinguatur in nobis quidquid peccati est; mortificetur morti, quod seculi est, ut pretiosa perficiatur in conspectu Domini mors viventium, ut animositates, cupiditates, atque praesentium blandimenta rerum, sicut ea mors extorquebit invitis, ita ea nobis veritas fidei et Dei auferat timor; et non necessitas ea a nobis separet, sed voluntas, ut terminum vitiis, ut finem concupiscentiis ac delictis nostris non interitus faciat, sed profectus.

Ex hac Homi-
lia quidam
annum Pas-
sionis assi-
gnat,

47 In hac homilia dicitur S. Genesius Arelatensis publice generosam fidei Christianae professionem edidisse, cum ante tribunal pagani Caesaris assisteret. Hinc Adrianus Bailletus in Gallicis ejusdem S. Genesii Actis colligit, imperatorem tunc in urbe Arelatensi praesentem fuisse, quamvis nomen istius imperatoris aut Caesaris non exprimatur. Cum autem Maximianus Herculeus anno Christi 308 resumpserit Arelate diadema Romani imperii, quod antea invitus abdicaverat, inde Bailletus ulterius infert, martyrium S. Genesii Arelatensis huic anno probabiliter affigi posse. Licet haec conjectura non sit omnino improbabilis, tamen nobis videtur incerta, cum Diocletianus et ipse Maximianus Herculeus in Gallia, et forsitan Arelate, fuerint ante aliquot annos, quibus hoc S. Genesii Arelatensis martyrium ex simili conjectura collocari posset. Adde, quod anno Christi 308 talis esset Maximiani Herculei status, ut ei non multum luberet Christianos persequi, sicut facile intelliget, qui Romanam istius temporis historiam consulere voluerit.

quem tamen
incertum pu-
tamus.

48 Eminentissimus Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 303 num. 130 varios in Gallia martyres hoc anno sub praeside Rictio Varo collocat, et inter illos hodiernum S. Genesium memorat his verbis: Arelate tunc quoque passus est Genesius Actorum publicorum exceptor; hic quidem jussus coram tribunali excipere decretum in Christianos, pertaes sceleris, abjectis tabulis ante pedes iudicis, aufugit atque delituit, divinoque afflatus Spiritu baptismum ab episcopo sibi impartiri rogans, Dei voluntate accidit, ut antequam illius compos fieri posset, a praesidis ministris praeventus, proprio fuerit sanguine baptizatus, atque coronam martyrii consecutus, celebrique memoria, qua passus est die, adscriptus tabulis sanctorum martyrum. Verum Tillemontius tomo 5 Monument. eccles. pag. 3 et sequente putat, Rictium Varum praefectum praetorii ante finem seculi tertii mortuum esse. Ruinartius et alii judicant, incertum esse annum, quo S. Genesius Arelatensis martyrium subiit. Hisce postremis auctoribus adhaeremus, donec alicunde major certioris chronologiae lux affulserit. Interea ta-

men initio Commentarii hujus in margine annum 303 vel 308 notavimus, ut saltem tempus aliquod istius martyrii praeterpropter assignaremus. Nunc examinabimus unam alteramque civium Arelatensium traditionem, quae ad hoc martyrium spectat.

49 Supra laudatus Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi, quod apud Menckenium inter scriptores Rerum Germanicarum nuper recusum est, ibidem tomo 1 col. 123 primam popularem Arelatensium traditionem exponit his verbis: Porro cives, Genesium, cum cervicem a tyranni crudelitate subduceret, velletque in eam urbis partem transmeare, in qua hodie suburbium est TRENCATAILLE, undis Rhodani recedentibus, sicco vestigio trajecisse existimant. Oportet hanc traditionem non adeo recentem esse, cum velus Officium Mozarabicum mentionem ejusdem rei faciat in oratione seu collecta propria, quae sic recitatur: Omnipotens Domine, qui beatissimum Genesium martyrem tuum passionum stimulis et imminentium fluctuum cumulis probari non obrui permisisti, cum eum dimicantem nec poena superaret, nec immersum unda supprimeret; quia ei et illic adfuit, ne cruciatibus vinceretur, et hic praestitisti, ut contra naturam fluctibus portaretur, miraculis tantis fidem omnibus praesta, ut vota celebrantibus devotissime conferantur. Amen. Videntur hic Mozarabes illam Rhodani trajectionem pro miraculo habere.

50 Tamen antiquissimi Passionis ejus et miraculorum scriptores in ea fluminis traiectione nullum miraculum agnoscunt: nam sanctus Gregorius Turonensis lib. 1 de Gloria Martyrum cap. 69 simpliciter indicat, hunc sanctum Martyrem in Rhodano natasse, sicut alia occasione postmodum referemus. Quinimo primus Actorum scriptor in Passione, post hunc Commentarium ex Ruinartio recudenda, apud nos num. 5 diserte asserit, Sanctum nostrum periculo comprehensionis proximum, instinctu Domini sese in Rhodanum praecipitasse, et sic natandi adminiculo ad alteram fluvii ripam pervenisse. Si S. Genesius erat natandi peritus, ut hic supponi videtur, nullum in ea fluminis traiectione querendum est miraculum, cujus etiam vetustissimi scriptores nullum suo silentio indicium praebent.

51 Quidam Mss. codices haec paullo aliter expriment, et exemplum sancti Petri Apostoli super aquas ambulantis addunt in hunc modum: Atque haec causa profecto exstitit, ut natandi adminiculo perveniret, qui exemplo beatissimi Petri ad Christum tendens, per summa gurgilum ambulare potuisset. Quid si Mozarabes ex hac periodo male intellecta putaverint, S. Genesium exemplo beatissimi Petri contra naturam fluctibus portatum fuisse, quemadmodum in sua collecta innuunt? Forsan Arelatenses nonnulli propter alibi allatam populi Israelitici prodigioso modo mare rubrum transeuntis comparisonem existimarunt, etiam sanctum Martyrem, undis Rhodani recedentibus, hunc fluvium sicco pede trajecisse, ut Saxius supra testatur. Hinc popularis et inconstans illa traditio apud Arelatenses oriri, et ad Mozarabes transire, ac paulatim invalescere potuit. At undecumque haec originem vel incrementum habuerit, nos absque manifesto veterum scriptorum testimonio miracula multiplicare non audemus.

52 Loco superius citato Petrus Saxius alteram Arelatensium traditionem sic refert: Affirmant, Genesium e flumine egredientem a servo publico

et duas popu-
lares Arela-
tensium tradi-
tiones

antiquis tra-
ditionis deli-
tutas.

aut potius in
contrariis
F

propter Acto-
rum silentium
rejectimus.

A publico percussum, caput præ manibus gestasse, ut alterum Dionysium, ad illum usque locum, ubi morus sanguine Martyris irrigatus excreverat. Verum ipse Sarius Canonicus Arelatensis ecclesie de ista capitis gestatione ibidem breviter et caute sic pronuntiat: Caput vero gestasse cum nullibi legero (licet ita illum pictores et statuarii effingant) non assero; celebrem tamen miraculis agnoscit ecclesia. Jurat hac de re audire Henschenium nostrum, dum ad diem xxv Maii occasione SS. Maximi et Venerandi martyrum Ebroicensium, qui in Actis fabulosis etiam capita sua gestasse dicebantur, tomo vi istius mensis pag. 38 illam capitis gestationem explicat his verbis: Ad hæc aliud nihil habemus dicere, quam, recepta semel per Galliam consuetudine, omnes eos Sanctos, qui capite minuti fuisse credebantur, exprimendi in statuis picturisve cum eodem capite intra manus ante pectus sublati; invaluisse popularem errorem, quo crediti sunt illi decisa capita post mortem sustulisse, et ad locum suæ venerationi dicatum deportasse. Potuit id semel iterumque revera contigisse; sed agnito semel illo, quod tam multos in errorem induxit, fallaci principio; de nullo Sancto potest prudenter credi, cujus Acta non sint omnino sincerissima, et ab omni interpolationis suspicione, propter auctorum indubitabilem fidem, remotissima. Nos confirmationis gratia hisce addimus, Acta S. Genesisii nostri quidem sincera esse, sed in iis de hac capitis gestatione nullum verbum fieri, adeoque istam Arelatensium traditionem nobis prorsus improbabilem videri. Ceterum cum Saxio et ecclesia Arelatensi agnoscimus alia præclari hujus Martyris miracula, quæ jam paragrapho sequente ex testibus omni exceptione majoribus colligemus.

§ IV. Diversa miracula patrocinio Sancti post martyrium ejus patrata, et ab auctoribus fide dignissimis conscripta.

C Ante annum Christi 429, quo S. Honoratus antistes Arelatensis ad Superos migravit, intercessione S. Genesisii contigit insigne miraculum, quod S. Hilarius oculatus testis et immediatus sancti Honorati Arelatensis episcopi successor litteris mandavit, ut eruditi passim tradunt. Attamen famosus Quesnellus contra torrentem nititur, et in editione Operum sancti Leonis Papæ tomo 1 pag. 730 hoc opusculum sancto Hilario Arelatensi abjudicat his verbis: Narrationem de miraculis sancti Genesisii, quæ apud Surium Hilarii nomine decorata legitur, abhorret ab ejus facundia, stylumque prorsus redolet Honorati Massiliensis, quem et testatur Gennadius plura ad Vitas sanctorum Patrum pertinencia scripsisse. Verum hæc levis ratiuncula vel temeraria. Quesnelli conjectura corrui videtur ex sola chronologia: nam anno Christi 427 vel 428 patratum est istud S. Genesisii miraculum, cui scriptor ipse præsens adfuit, ut in sua narratione testatur. Honoratus autem Massiliensis adhuc vivebat anno Christi 494, quod ingens temporis intervallum memoratam Quesnelli conjecturam prorsus improbabilem reddit. Porro Til-

lemontius et alii severi lucubrationum censores Auctore in historia hujus miraculi nihil sancto Hilario Arelatensi indignum inveniunt, ut apud Benedictinos in Historia litteraria Gallie nuper edita tomo 2 pag. 269 videre est.

54 Joannes Safinas Canonicus Regularis Lateranensis anno 1734 Romæ hanc miraculi narrationem inter Opera S. Hilarii Arelatensis ex Surio recudit, eamque cum aliis codicibus aut editionibus videtur contulisse. Nos hic eandem cum impressis exemplaribus collatam transcribemus ex Ms. apographo Chiffletiano, quod ita sonat: Opera Domini enarrare honorificum est. Ergo operæ pretium est miracula divini operis, ad sancti martyris Genesisii gloriam referenda, narrare: natali enim ipsius die frequens ille in civitate Arelatensi casus, pontis abrupti periculo, urbem totam nimio tremore concussit, et animis subiti pavoris discrimine concussis, solennitatis lætitiæ recepta salutis gratia lætiores reddidit, jucunditate duplicata: nam cum suos in hac celebritate plus etiam quam suos Arelas populus coegisset, quorum in illa die gaudiis agendis ipsa civitas angusta erat, semitæ et spatia camporum, et ideo hærente in se agmine et laborantibus cunctis sua densitate, ibat in ulterioris fluminis ripam in honorem Martyris Christo devotus exercitus cum charis conjugibus, dulcibus pignoribus, plura simul beneficia habere festinans, nec contentus uno in loco vota profundere, in ecclesia pervigil, antelucanus ad locum cædis et sanguinis festinabat: item ad sepulcrum, gaudiorum immolans hostias, quasi occupaturus aures Martyris properabat; nec Clericorum officia solenniter ordinata, nec ipsum denique lucis tempus exspectabat: splendor siquidem festivitatis, collucente tota urbe, omnem omnimodis pepulerat noctis horrorem.

55 Interim via illa navalis, qua inter confederatas sibi urbes, illius terribilis Rhodani terga calcantur, subito aut sub injusto fasce aut nimio materialium pondere, aut per obliquos amnes, in lapsum * prona diffusa est. Incertum est, quo casu (certum tamen ejus insidiis) pretiosum onus, hoc est, fidelium turmam in mediis fluctibus male pendula strata deposuit, adstante me, quod veraciter loquor, et pedem ab ipso, ut ita dixerim, ponte referente. Ingens illico fragor populi tam ruentis, quam circumstantis exoritur; pavor tota urbe percurrit. Hic conjugum, ille filiorum, alii propinquis, alii amicis, omnes simul diversis affectibus metuunt. Inter hæc sanctæ recordationis antistiti Honorato, quo tunc ille populus pastore gaudebat, uni pro omnibus metuenti omne cladis pondus incubuit. Quos tunc illa pietas stimulos accepit? Quam subita animi ægritudine ægro se ægrior * fuit? Erectis confestim ad cælum oculis, et exæquata cordis intentione luminibus, ita a nobis circumstantibus mentis excessu totus abscessit, ut nemo dubitaret, quin tribunalibus Christi cum sancto Genesisio opem præsentis mali impetraturus adstaret.

56 Agebantur interim grandi tumultu miseranda naufragia, mixti hominibus phalerati equi, impedito indignantes natatu, altis pectoribus crura jactabant; quidquid obvium suerat, seu admoniti periculo, seu pavidi instinctu proculcantes: pavida virtute implicitæ charis oneribus matrum ulnæ, et pressi caveis * matronalibus famuli, et tota itineris sui immixta fragminibus pompa solennis. Nemo hoc loco malus interpres occur-

quomodo plurimiciques Arelatenses.

E

disrupto Rhodani ponte

* al. obliquum amnis illapsum

F

* al. ægris præsto

maximum submersionis discrimen adierint.

* id est, onerati sarcinis dominarum

Testis oculatus narrat,

ACTORRE
G. C.

occurrat, nemo tantam Martyris gloriam maligna obrectatione obscure, et ripam vicinam nullus alleget; nemo vadis exceptos asserat, quos palam dextera divina salvavit. Depressa peregrinorum littorum mercibus quotidie iisdem ripis inestimabilium onerum navigia junguntur: navem illic ferendis pontibus, tamquam jacere fundum desperaret aggeribus, ordinatio antiqua constituit. Tantum in hoc vasto gurgite stipati populi pondus exposuit, quantum longissimis, validissimis, eodemque contractis pondere trabibus acceperat.

et ope S.
Genesii

57 Occurrat nunc animis atque oculis ista replicantium simul totum, Rhodanus, ruina, naufragium, implicanda turba miserorum diversa, in unum diaboli insidiis conglomerata perniciēs. Nihil periculo defuit, ut ad gloriam Martyris nil deesset. Quando enim alumnos ipsius mergeret fluvius, quem eodem die piis natatibus * consecrasset? O magna Dei, gloria! Erupit e vasto gurgite gloriosus exercitus. Jordanem iterum crederes, rupto divinitus amne, patuisse; aut iterum maria populo Dei, sicut sub Moyse quondam duce, in virgæ imperio iter inter fluenta solidum præbuisse. Neminem ruina quassavit, neminem gravatum vestibus fluvius involvit, nemini haustum suum fluvius ingessit; illas omnes incolumesque vernacula ac familiaris ripa suscepit. Pompa omnis, sicut ingressa fuerat, egressa est. Matres familias e profundo famulorum suorum cervicibus mobiliū cubiculorum secreta vexerunt.*: compæ in honorem Dei virgines nulla fluitantium monilium detrimenta senserunt: acus ipsæ, ut ita dixerim, sicut affixæ fuerant maternis manibus, hæserunt. Nemo damnum aliquod rei, nemo dispendium salutis accepit.

præsens illud
mortis pericu-
lum

58 Occurrunt pignora chara pignoribus; unusquisque proximum suum, cui plurimum timuerat, lætus amplectitur. Cujus hæc, nisi Christi, per intercessionem Martyris sui, præsens virtus operata est? Convenit itaque episcopus Martyrem, et Dominum Martyr. Ostensum est salute dignum populi fidelis officium. Et denique plurimi (quod mecum forsitan et qui fecistis agnoscitis) illico, ne vel leviter turbare devotionem sanctam liceret inimico, vestibus ut erant madidis, navigia conscendunt, et matutinum rigorem fluvii, spe fervente, contemunt; festini, quo intenderant, ad locum scilicet cædis, animo victore perveniunt, alacritate majori post periculum recens vota susuri.

omnes incolu-
mes prodigio-
se evaserunt.

59 O dignæ audiri preces, quæ non fractæ injuriis imputare nesciunt, quod periclitati sunt, grates referre sciunt, quod evaserant. Omnes gaudio tripudiant; assistunt denique solemnibus læti; interfuisse periculis juvat, quia conspicabile interfuisse miraculis. Tanti cuique fuit de salute dubitasse, ut salutem suam mirabiliter acquireret. Integro suorum numero Honoratus pastor exultat; qui quidem hæc manu politiori majorique gratia mansuris perpetuo seculo scriptis mandare potuisset, nisi divini muneris conscius, in legatione sancti Martyris particeps designatus, quod se præsule Dominus hæc contulisset, insolentius exultare timuisset. Et quidem ad nos beneficia per plures diffusa parveniunt. Ceterum quanti in se privata cognoscunt? Quod soli Deo adscribimus, qui omnium conditor et conscius, colitur et vivit cum Filio et Spiritu sancto, per infinita secula seculorum. Amen.

60 Nunc ad illam miraculi narrationem quæ-

dam notanda occurrunt. Primo ex episcopatu D sancti Honorati Arelatensis patet, hanc prodigiousam populi Arelatensis conservationem differri non posse ultra annum Christi 429, quo sanctus ille præsul e rivis excessit. Secundo ex variis hujus historiæ locis liquet, narratorem illius fuisse simul oculatum ejusdem miraculi testem; ex qua sola temporis et præsentis ratione contra Quesnellum sequitur, hanc lucubrationem improbabiliter adscribi Honorato Massiliensi, qui adhuc anno 494 inter vivos degebat, ut supra monuimus. Tertio in ipsa lectione jam experti sumus, hanc narrationem subinde non satis claram esse. Sed hanc obscuritatem partim stylo istius seculi, partim imputamus imperitis librariis, qui periodos aliquas lurarunt, ut satis apparet ex variantibus lectionibus, quas ad marginem posuimus. Denique curioso lectori ad gloriam sancti Martyris exhibere volumus istud historiæ sacræ fragmentum, quod magis fide et antiquitate, quam facundia sua venerandum est.

61 Huic addimus alia ejusdem sancti Martyris miracula, quæ Gregorius Turonensis haud dubie ex antiquioribus monumentis vel fideli traditione collegit: postquam enim sanctus ille scriptor lib. 1 de gloria Martyrum cap. 67 meminerat de translatis quibusdam sancti Genesii Arelatensis reliquiis, ut in Actis S. Arviti præsulis Arrerui ad diem XXI Augusti superius pag. 447 hujus tomi notavimus, in editione Ruinartiana cap. 68 de eodem sancto Martyre Arelatensi narrat sequentia: Illic vero martyr Genesius decisione cervicis agonem pro Christi nomine apud eandem Arelatensem scilicet urbem, pollente fervore fidei, consummavit. Est autem ibi arbor, ubi dicitur decollatus fuisse, genere morus, ex qua infirmis multa plerumque beneficia, impatiēte Martyre, sunt concessa. Sed decursis temporibus, cum rami cortexque ejus pro salvatione a multis detraherentur, arefacta est. Veruntamen adhuc fideliter petentibus vivit, similia præbens medicamina, quod superest de columna.

62 Tum capite sequente contrahit miraculum, quod ex Hilario præsule Arelatensi jam supra retulimus, et huic alia nonnulla ibidem subjungit in hunc modum: Sed et pons quondam super Rhodanum fluvium, ubi beatus Martyr natasse fertur, in die solemnitate ejus, disruptis catenis, quia super naves locatus erat, nutare cepit, ac præ nimio pondere populorum ipsæ naves dehiscētes, in alveo fluminis populum submergebant. Tunc omnes simul in discrimine positi una voce clamaverunt dicentes: Genesi beatissime, eripe nos propriæ sanctitatis virtute, ne pereat plebs, quæ fideliter adventu tua devote solemnina celebrare. Mox flante vento, vulgus omne ad litus reductum miratur, se virtute Martyris esse salvatum. Nam et cancelli beati sepulcri sapius a Langobardis vel reliquis hostibus contracti sunt. Sed arrepti a demone homines, aut comprehensi rabie, debacchantes aut propriis se dentibus lacerantes nihil de iis, quæ violenter ceperant, abstulerunt.

63 Ferunt etiam in hac urbe fuisse mulierem, cui a viro crimen impactum, nec omnino probatum, a iudice ut aquis immergeretur, adjudicata est; cui cum ad collum lapis immensus funibus colligatus fuisset, in Rhodanum de navi præcipitata est. Illa vero beati Martyris auxilium precabatur, et nomen ejus invocans aiebat: Sancte Genesi, gloriose martyr, qui has aquas nandi

A tandi pulsu sanctificasti, erue me juxta innocentiam meam; et statim super aquas ferri cœpit. Quod videntes populi susceperunt eam in navi, et ad basilicam Sancti deduxerunt incolumem; nec ulterius a viro vel a judice est quæsitâ. Quandoquidem jam sæpe laudatus Petrus Saxius Canonicus Arelatensis loco superius citato testatur, plurima superesse miracula, quibus non vult immorari, non dubitamus, quin hic sanctus Martyr alia multa beneficia clientibus suis contulerit. Cum tamen illa ad notitiam nostram non pervenerint, hunc Commentarium finimus, et Passionem Sancti ex Ruinartio recusam consuetis annotationibus illustramus.

ACTA

auctore Paulino episcopo.

B Ex Actis Martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius anno 1689 Parisiis edidit, et quæ cum aliis Mss. contulimus, pag. 603 et sequentibus.

Præmisso
prologo.

Proprium atque indigenam Arelatensis urbis beatissimum Genesium martyrem, alumnum ejusdem jure nascendi, patronum virtute moriendi, celebrare jam a principio atque extollere, omnium fidelium studia, omnes religiosorum litteræ debuerunt; ut tanti meriti gloriosa documenta consignata scriptorum fide, et vivacibus commendata monumentis, illibata atque integra ad posteros pervenirent; quæ admiratio semper faceret nova, et veneratio probaret antiqua. Sed quoniam succedentes sibi per incertum vitæ tempus ætates tradere hæc invicem memoriæ mutuae, quam mandare litteris, maluerunt; vel nunc oportet eadem fidelibus scriptis in tempora secutura transmittere, ne ea, quæ adhuc viva recordatione rerum, ut sunt gesta, referuntur; evanescente per tempus vel tradentium vel accipientium fide, fabulosa credantur a.

2 Sanctus itaque Genesius in juventutis flore primævo, provincialis militiæ b tirocinia suscepit [eam officii partem studio et arte complexus, quæ patronorum verba vel nova signorum velocitate, vel dextrâ, sonum vocis æquaret c; spirituales futuræ gloriæ imaginem præfigurans, ut qui præcepta divina celeriter audiret, ea fidelibus notis piæ mentis exciperet.] Accidit autem, ut, eodem ante tribunal judicis exceptoris muns implente, impia atque sacrilega mandata persecutionis jussa legerentur; quæ cum d devotus Deo repudiaret auditus, et imprimere ceris manus sancta respuerit.

3 Abiectis ergo ante pedes judicis tabulis, triste ministerium sacrata jam Deo mens refugit. Et ut in nullo a præceptis Evangelicis actus martyrii deviare, quibus declinare persecutionis impetum vel permittimur vel jubemur, [alia atque alia non solum latebra, verum etiam civitate mutata, cum et alio loco scriptum sit, Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma] ab ira se furentis judicis paulisper occuluit. Qui

cum eum corripere protinus offerrique jussisset, neque facilis investigatio ad procuratam latebram perveniret; crudelissimis pœnæ ministris, ut ubi reperitum gladio interficerent, imperavit. Quod ubi beato Genesio, vel occultis nuntiis, vel rumore compertum est, diversa latendi loca, ut exitus docet, non infirmitate spiritus, sed carnis trepidatione mutavit.

4 Atque interim, licet superfluo, de præsumptæ fidei confirmatione sollicitus, quoniam nondum erat ex aqua et Spiritu sancto renatus, per fidos internuntios a Catholicæ religionis antistite donum baptismatis postulavit. Sed ille fortasse temporis angustis impeditus, [vel juvenili ætati diffidens, ardentia vota distulit] huic fideliter indicavit, quod plenam consummationem etiam hujus muneris daret prompta pro Christo cruoris effusio. [Et hæc quidem cunctatio sacerdotis, divino, ut æstimo, prompta nūtu atque judicio provocata dispositaque est; ut circa ejus solemnem consecrationem officia humana cessarent, cui unius baptismatis duplex gratia, ex utroque e scilicet Christi latere et aqua et sanguis, parabatur.]

5 Itaque cum jam Dominus, per Spiritum sanctum futuri martyris scrutans arcana, non pateretur differri coronam, ubi videbat paratam esse victoriam, percussoribus eum suis obtulit, et iis, quorum in eundem avida crudelitas inhiabat, ostendit. Atque is, ubi se perspicit deprehensum, instinctu Domini Rhodanum petiit, et sancta fluente membra committit, [ut eum illic a contagio mortali, velut alterius Jordanis undis, occultus baptista purgaret; et mutuo alternoque mysterio, et aquis corpus, et aquas corpore consecravit. Atque hæc causa profecto existit,] ac sic natandi adminiculo cum ad alteram ripam pervenisset, [qui exemplo beatissimi Petri ad Christum tendens, per summa gurgitum ambulare potuit * f.]

6 Transgressum continuo in ulteriora fluminis, et de subeundæ passionis præmiis Christo sponsore securum in eo beatum Martyrem loco, quem effusioni sanguinis gloriosi Dominus elegerat, quique nunc oratione assidua, et votis nunquam irritis frequentatur, percussor assequitur, exoptatoque gladii ictu festinantem ad Deum animam vinculis corporis, quibus tenebatur, absolvit; et utraque substantia propriæ originis elementa repetente, terrena interim terris membra commendat, et cælestem spiritum emittit ad cælum. Providerunt tamen fideles temporis illius Dei servi, ut utramque fluminis ripam geminatis urbilus ambiendam g unius Martyris tutela muniret. Nam in ipso beatae passionis loco, consecrati cruoris vestigia relinquentes, in alterum fluvii latus honoratas reliquias transtulerunt, ut utrobique præsens sanctus Genesius, illic sanguine haberetur, hic corpore.

7 Hæc omnia fideliter, atque ut gesta sunt, vel comperta, vel dicta, libentibus devotisque animis, qui noveratis, recognoscite; qui ignorabatis, agnoscite; et gloriam tanti Martyris, per singula annorum spatia crescentem, et in sæcula æterna victuram, mentis oculis contuentes, unusquisque pro viribus ad similia, si simile se tempus obtulerit, animos preparate; et ut beatus Genesius, throno Domini usque ad vindictæ suæ tempus assistens, sacerdotibus ac ministris, clero, vobisque omnibus, et ei, qui instructioni vestrae ista composuit, patrocinetur, orate. Amen.

ANNO-

A. PAULINO
EPISC.

notarius Arelatensis.

E

generose fidem
Christianam
professus.

* al. potuisset
f
pro ea marty-
rium subiecit

g

et lectores ad
venerationem
hujus Marty-
ris hortatur.

A. PAULINO
EPISC.

ANNOTATA.

a In Commentario prævio num. 35 ex his prologi verbis asseruimus, auctorem sincerum et antiquum hæc Acta collegisse ex recentiore adeoque puriore traditione, quamvis certus eorum scriptor assignari non possit.

b Nomine provincialis militiæ hic non intelligitur aliquod officium militare seu bellicum, sed ministerium curiale, sicut sæpe alibi significatur, ut in auctore Cangii Glossario ad vocem militia videre est.

c Itaque S. Genesius fungebatur illo officio, quod M. Manilius poeta ethnicus trecentis annis ante istud martyrium lib. 4 Astronomici descripsit his versibus:

Hic et scriptor erit velox, cui littera verbum est,

Quique notis linguam superet, cursumque loquentis

Excipiat longas nova per compendia voces.

Hinc paullo post sanctus Martyr ille exceptor vocatur, et alibi in ordine exceptorum militasse dicitur.

d Videtur hoc loco conjunctio cum abundare. Unde in alio apographo nostro hæc periodus ita legitur: Accidit autem, ut, cum ante tribunal exceptoris fungeretur officio, injusto atque sacrilego mandato persecutionis jussa ederentur, quæ devotus Deo repudiaret auditus, et imprimere ceris manus sancta respueret.

e Noster Cornelius a Lapide citat veteres, qui utrumque Christi latus perfossum fuisse putant, ut in Commentariis ejus ad cap. 19 Joannis x. 34 videre est.

f Forsan ex male intellecta hac comparatione sancti Petri apostoli super aquam ambulantis ortum habet illa Mozarabum vel Arelatensium traditio, quam § 3 Commentarii prævii num. 49

et sequentibus rejecimus.

g Recte scriptor Actorum hoc loco dicit, utramque Rhodani ripam geminata civitate ambiendam, cum tempore S. Genesii nondum utramque fluminis istius ripam ambiret duplex Arelas, ut eam urbem epistola xxiii vocat Ausonius poeta Burdigalensis, qui etiam in Carmine de Claris urbibus situm illius ætate sua sic describit:

Pande, duplex Arelate, tuos blanda hospita portus.

Gallula Roma Arelas; quam Narbo Martius, et quam

Accolit Alpinis opulenta Vienna colonis:

Præcipitis Rhodani sic intercisa fluentis,

Ut mediam facias navali ponte plateam.

Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 38 et sequente solerter hanc martyriographi nostri phrasin observavit, et inde ibidem de origine pontis et alterius urbis Arelatensis ita disserit: Arelatum quidem primo simplex fuit, ac totum in sinistra Rhodani ripa positum; sed postea Constantinus maximus Augustus in dextra fluminis ripa novam e regione veteris urbem statuit, atque ambas ponte navali conjunxit.... Cum igitur Arelatum nec duplex interfluente Rhodano, nec ponte navali decoratum fuerit sub Diocletiano et Maximiano Augustis, cum Genesius occubuit; fuerit duplex, pontemque navalem habuerit sub Valentiniano Majore, sive ætate Ausonii, hoc est annis post depositam a Diocletiano et Maximiano purpuram circiter sexaginta; cum utraque fluminis Rhodani ripa geminatis urbibus ambienda fuerit ætate Genesii, ambita fuerit ætate Ausonii, medium inter Maximianum et Valentinianum principes imperatorem neminem alium reperio, quam Constantinum maximum Augustum, cui pons iste navalis et nova ista urbs Arelatensis jure tribui possint.

DE S. MAXIMA VIRG. ET MART.

IN TERRITORIO CARNUTENSI GALLIÆ

C

J. P.

Sylloge de Actis, translatione, et cultu.

F

INCERTO
TEN PORE.
Castigantur
Acta

Tria potissimum consideranda propono de hac Sancta: ac primum quidem de ejus historia seu Actis: secundum de ipsius translatione: tertium de publico, quo honoratur, cultu. Ad primum quod spectat; die vii Maii apud nos inter Prætermisssos jam pridem insinuatum fuit, diem hunc natalem indicari in Actis Mss., sed plane fabulosis: ad hæc, dici, quod dies translationis apud Carnotenses celebretur, quo, si quid certius nobis compertum fuerit, posse de ea agi indicavimus hac die xxv Augusti. Apographum nostrum, quod Daniel Papebrochius propria manu transcripsit, hoc titulo prænotatur: Historia de vita et origine ac passione sacra beatissimæ martyris Maximæ: quæ, ut mox subditur, desumpta sunt ex lectionibus Officii ipsius, quod hymnis, Missa, prosa, cæterisque propriis repertum inter schedas P. Joannis a S. Martino, Bernardini Fuliensis, ab eodem fabulosa

judicata, et merito. Historia vero prædicta sic incipit: Operæ pretium est lectioni inserere mira præclaraque gesta, nec non et originem beatissimæ Maximæ virginis et martyris etc. Sive autem fabulosus ille, incertique nominis ac temporis auctor voluerit qualemqualem styli suum exercere in hoc argumento; sive, cum nihil haberet in promptu, quod de hac Sancta vere ac historice diceret, ut tamen aliquid diceret, lectorem voluerit ducere nugis a se confictis, vel alibi inventis, et aliquam de eadem Sancta sibi prorsus ignota notitiam suggerere; utcumque res se habeat; quam male coherentia effusiat, planum fiet ex nonnullis fragmentis, quæ speciminis gratia ex istius fabulatoris historia delibare visum est.

2 Fuit quondam hujus loci accola quidam rex, nomine Dordanus, nobilis genere, divitiis et opibus opulentus, tamen paganus: qui secundum seculi pompam geminos generavit, quo-

rum

A rum alter Maximinus nominatur; qui post multas Christianorum persecutiones, et diras cruce, natu divino instinctus, et pœnitentia ductus, nec non fonte sacro regeneratus; quamvis in dira Christicolarum obsidione unicam sororem, B. Maximam scilicet, decollaverit; tamen bonis operibus insistens, postea in Aurelianensi cathedra episcopali, auspice Deo simul et juvante, sublimatur, et tandem post labores cum Christo in pace requievit. Altera fuit B. Maxima virgo et martyr veneranda, quæ usque ad annum ætatis decimum quartum idola coluisse in domo paterna refertur, ac Dordanus quemdam Christianum macerasse pro Christi nominis confessione, quem B. Maxima clam patre ac familia ejus invisibat, et ab eodem instructa fidem Christi admisit.

subleste fidei, 3 Ad hæc, diabolus Virginis patrem in somniis adversus illam instigat. Deinde Dordanus, suis primatibus accersitis, quam plurimos consulit. . de hoc somnio. . Qui statim consilio inito Dordano responderunt: Huc diversarum regionum in omni sapientia peritissimi humana adducantur oratores et philosophi, qui hujusmodi inauditæ visionis sciant modum interpretari, et certis disponere verbis. Tunc Dordanus. . misso nuntio in diversarum partes regionum, hominum ludificatores duo sathanæ accersiti et reperti venerunt, qui sub specie humana latitantes etc. Ne pluribus lectorem morer; mitto blanditias, quibus pater animum filiæ mutare tentavit, dicens, quod illam daturus esset nuptui magno ac celebrato magnati Castillie regis filio: nec memoro supplicia, quæ eidem infligi jussit. Denique ut aliis supersedeam, tunc Maximinus frater puellæ, arrepto evaginatoque gladio, ulla sine mora in eam animadvertere festinavit. . Tunc ipsa propriis manibus comam colligens ense fratris cecidit. Pauca hæc e fabulosa ista historia extraxisse sufficiat specimenis gratia, quibus subjungo meas de illa cogitationes.

specimenibus. 4 Ac primo quidem, quando dicit auctor, Quidam hujus loci incola, non intelligo alium ab eo indicari locum, quam tractum vel urbem Carnotensem, conformiter ad titulum supra narrationi huic prænotatum. Secundo, Dordanus, Maximinus, ac Maxima pagani; et quæ de eisdem C narrantur, videntur referenda ad tria vel quattuor prima Christi secula. Tertio, quisnam Dordanus ille rex? Haud equidem invenire illum potui, atque adeo in animum induco, personam esse fictam, donec discere mihi liceat, ubi, quando, quibuscum vixerit. Quarto, personatus etiam mihi est Maximinus ille, Maximæ frater, ejusdemque in morte lictor, ac deinde episcopus Aurelianensis: nam inter istius sedis præsules nullum hujus nominis invenio apud Samarthanos in Gallia Christiana tom. 2. pag. 235 et sequentibus. Quinto, convocatio illa oratorum ac philosophorum, quid est, nisi scenicum episodum? Sexto, ejusdem fursuris sunt isti ludificatores duo satanæ, qui sub humana specie dicuntur latitasse. Septimo, adde his epimetri loco Castillie regis filium. Hactenus cogitationes meas exposui de apocrypha illa historia. Nunc superest dispiciendum, an melius aliquid sperare liceat de S. Maximæ translatione.

Ejusdem fursuris

5 Hanc sua manu etiam transcripsit Papebrochius noster hoc titulo: In translatione reliquiarum B. martyris Maximæ, omnia sicut in die passionis præter lectiones. Post finem vero historie ejusdem translationis, hanc eidem apponit

censuram: Prosæ et hymni (in quibus pro Maxima semper Mama nominatur) eodem omnino tenore ipsam illam narrationem continent, quæ lectiones pro festo, et iisdem figmentis referta eundem quoque videntur habere auctorem. Inter alias autem magnas, quas magno conatu profert nugas, ne quidem nosse sese indicat, unde et a quo reliquie S. Maximæ fuerint transportatæ; immo ne quidem transportatas affirmat, sed promissas dumtaxat: Cum ita jam, inquit, tam sedulo hæc tractaret mentis arbitrio præfata nobilis vidua; ecce eminus natu divino quemdam ex longinquo terrarum climate adventasse conspexit, qui se, quas diu desideraverat, reliquias daturum repromisit.

6 En tibi nunc, lector, alia, quæ ex qualicumque translationis instrumento delibo: Tempore illo, videlicet Incarnationis Dominicæ mxxxix, quo divinæ Majestati placuit, Patronæ nostræ, scilicet sanctissimæ Maximæ martyris, sacras huc asportare reliquias, dicendorum series et ordo præcurrat. Fuit siquidem præfato tempore illo quadam nobilis vidua Anno *, genere et opibus clara, sed moribus et famositate clarior, quæ. . . Ecclesiarum limina summopere frequentans, inter suas preces. . . hoc summe exoravit, quatenus, antequam moreretur, . . conspiceret, oreque tangere solo, et devota mente venerari S. Maximæ reliquias in hoc templum reportandas digne mereretur. Cum ita jam tam sedulo hæc tractaret etc. Quæ numero præcedente jam diximus; post hæc instinctu salubri admonita, quid his super rebus cunctis actura esset, voluit sapientium rationes, consilia et oraculum admittere, ne in aliquo. . tam magnæ rei gestæ eventus periclitaretur. Interim, missis Romam legationibus, summum Pontificem super his rebus eventis debite consuluit, et. . summi Pontificis. . concessum expectavit.

7 Quibus præfatis omnibus a Summo Præsule cognitis, ac. . approbatis, his quini Cardinales sanctæ Romanæ Ecclesiæ omnibus utriusque sexus, qui [in] honorem beatissimæ martyris Maximæ hoc suum templum devote visitaverint, et pro ipsius reparatione quid temporalium bonorum erogaverint in festis sequentibus, videlicet in sacra solennitate translationis hodiernæ, quod festum apud nos tamquam mobile et solenne celebratur et colitur Dominica secunda post Assumptionem beatissimæ Virginis Mariæ; in Nativitate et Annuntiatione ipsius Virginis Mariæ; in decollatione sacra S. Maximæ, quod festum annua revelatione Nonis Maii mater nostra colit ecclesia, et in festo beatissimæ Annæ matris Virginis Mariæ, singuli eorum Cardinalium auctoritate Apostolica plenarie centum dies indulgentiarum salubriter relaxarunt. Præterea Ludovicus. . Carnotensis episcopus præfatas indulgentias. . cum quadraginta diebus. . indulgentiæ. . vii Kal. Junias tempore et anno prædictis decenter approbavit.

8 Insuper venerabilis Bartholomæus abbas D. Carauni Carnotensis diœcesis, et ejusdem episcopatus tunc temporis suffraganeus, in absentia antistitis Carnotensis, hæc sancta reliquiarum solennia magna cum reverentia, præsentibus utriusque sexus diversarum partium populis, solenniter dedicavit, et loco, quo nunc adorantur vii Kal. Sept. anno et tempore prænotatis, ad laudem et gloriam Dei, et suæ sanctæ Maximæ martyris humiliter reclinavit. Unde nos ergo, dilectissimi Fratres, . . sanctissimæ martyris Ma-

AUCTORE J. P.

et narratio

f. Anna

E

translationis;

P

proul conficitur ex fragmentis ejusdem,

AUGUSTO
J. P.

ximæ translationem divinis Officiis celebremus etc. Atque hæc quidem sunt, quæ ex qualicumque translationis instrumento extrahenda putavi, in quo non pauca occurrunt, quæ materiem præbent ulteriorum observationum.

quæ hic examinantur. Videtur. tamen translatio aliqua

9 Nam præter ea, quæ antea sunt indicata contra illud documentum, displicet primo, quod translatio illa affigatur anno 1539 : quia inde colligitur, ejusdem auctorem nimis esse recentem, quam ut fidem mereatur; hanc sanctam Maximam virginem ac martyrem esse eandem, quæ colitur apud Dordincum in Gallia, et cujus ætas nescitur, uti inferius dicitur, quando agatur de ipsius cultu. Displicent secundo, et neutiquam videntur probabilia, quæ scribit de modo ejusdem translationis : nam nec ecclesiæ nomen, ad quam vult asportatas S. Maximæ reliquias, exprimit, nec indicat, quales hæ fuerint, nec unde venerint, nec ponit nomen summi Pontificis, nec Cardinalium, quos in scenam producit, imo vero ne vel ipsam quidem istius sacri pignoris traditionem factam fuisse declarat. De his itaque quid credas, quid non credas? Quid de legatis Romam missis? Quid de indulgentiis concessis a decem Cardinalibus? Interim, nisi translationis scriptor splendide imponat, videtur probabile, hanc aliquando factam fuisse, si non S. Maximæ virg. et mart. diei vii Maii; alicujus saltem synonymæ, cujus reliquæ vel ex cryptis Romanis fuerint extractæ sub hoc nomine, vel aliunde sub eodem in Gallias, ac deinde ad ecclesiam S. Maximæ, quæ annuntiatur die vii Maii, delatæ, quas scriptor translationis in unam confuderit. In hanc vero conjecturam inducunt me episcopi duo, quos nominat, quosque indulgentiis S. Maximæ translationem ditasse affirmat : quorum alter Ludovicus Carnotensis episcopus; alter Bartholomæus abbas D. Carauli. . , et ejusdem episcopatus tunc temporis suffraganeus.

10 Apud Sammarthanos tomo 2 Gallie Christianæ, in episcopis Carnotensibus fol. 493 verso indicatur, Ludovicum Guillard promotum fuisse ad episcopatum Carnotensem anno 1527 : de quo præsulæ etiam ibidem agitur in episcopis Cabilonensibus fol. 453 verso. In eodem autem

Opere tomo 4, pag. 246 inter abbates S. Carauli (abbatia est juxta urbem Carnotensis suburbia) occurrit Bartholomæus Simon episcopus Sebastiensis, suffraganeus Carnotensis; abbas autem anno MDXXV præfuit annis XVI. Hinc apparet verosimile, translationem aliquam S. Maximæ, quæcumque ea fuerit, factam fuisse tunc temporis, hoc videlicet die XXV Augusti, ad quem dilata est, ut aliqua certiora de ista S. Maxima, inter Prætermisissos ad diem vii Maii, ut dicebam supra num. 1, notata, nancisceremur. Ea jam in promptu habemus, pauca quidem; sed sufficientia tamen, quantum nobis videtur, ut, illæso Urbani PP. VIII decreto famoso, Sanctæ isti locum demus hac die in Opere nostro.

11 Castellanus, ecclesiæ Deiparæ Virginis apud Parisienses canonicus, ad dictum diem vii Maii, quæ scribit in suo Martyrologio universali : Prope Dordincum (vulgo Dourdan) in diœcesi Carnotensi S. Maxima (Ste Mème) tamquam virgo et martyr honorata in loco, qui gerit ejus nomen, unius diei itinere Parisiis distante. Hanc Castellani annuntiationem postea confirmavit novum Martyrologium Parisiense, anno 1727 sub Eminentiſſimo Noaillo ejusdem urbis archiepiscopo editum, quod ad dictum quidem diem de hac Sancta nihil habet; sed inter addenda et emendanda pag. viii ad Nonas Maii, satis indicat, illam tunc perperam fuisse omisſam, defectum illum his verbis ibi supplens : In territorio Carnutensi, sanctæ Maximæ virginis et martyris, cujus memoriam usque hodie vicus cum ecclesia prope Durdincum sub ejus nomine Deo dicata custodit. Collectores vero hujus Martyrologii satis innuunt, nihil se habuisse comperti de ætate ipsius, quando in notula marginali eidem apponunt inc. temp. Ex his itaque certo conficitur, S. Maximæ, quam hodie damus, exhiberi publicam in isto loco venerationem; in qua re attendi potest ad circumstantiam ejusdem loci, in quo ipsa colitur, et ad urbem Parisiensem, in qua testimonium perhibent de cultu auctores citati, hunc vel visu, vel certa relatione edocti, cum Durdinco non distarent amplius quam unius diei itinere.

C

DE SANCTIS MARTYRIBUS

F

RUFINA, EUTICA, JULIANO, & FORTE JULIO,
HERMETE, JUSTO, AC MILITIBUS XVIII

J. P.

Ex apographis Hieronymianis.

DIE XXV
AUGUSTI.
Dantur varicæ

Apographa Hieronymiana a Florentinio edita novas hic iterum, uti alias identidem assolent, tricas obtrudunt nobis, quas si non satis enodare potuerimus; cogitationes tamen nostras super iis proferre, et aliquid saltem lucis præferre conabimur obscure annuntiationi huic, quæ in textu hodierno apud laudatum Florentinium sic sonat : In Capua civitate Campaniæ natalis sanctorum Rufinæ, Euticæ cum sociis eorum. Consonat Martyrologium reginæ Sueciæ apud nos inter Martyrologia Hieronymiana contracta : Capua Campaniæ, na-

talis sanctorum Rufinæ, Euticæ : sed socios non addit. Rhinoviense vero ac Richenoviense : Romæ Euticetis. Richenoviense addit : In Capua civitate, sanctorum Rufini, Eutici. Augustanum : Juliani, Rufini. Romæ Gerasii martyris, Hermetis. Labbeanum : Juliani, Rufinæ. Romæ, Genesi, Hermetis. Quibus adde Corbeiense brevius : In provincia Syriæ, natalis S. Juliani, Rufini; et aliud sub nomine Venerabilis Bedæ, quod habemus exceptum e Ms. membranaceo S. Lamberti Leodii : Item Rufini, Eutici *, Ermetis, Justi. Denique inter additiones ad Martyrologium Bedæ

a

A a nobis vulgatum ante tomum II Martii, hæc sunt : In Capua civitate Campaniæ, natale SS. Rufini et Julii. Hermetis. Sed hi duo sic memorantur in ipso textu Martyrologii a Florentinio editi : Arelato natalis sanctorum Genesii martyris, Juli, Hermetis.

de intricatis

2 Vides hic, lector, merum chaos, in quo nec nomina, nec numerus, nec ordo, nec loca conveniunt. De S. Genesio Romano (supra mendose Gerasio) agimus hodie cum Martyrologio Romano. Si Rufinus ille, qui Capuæ modo annuntiabatur, sit idem cum synonymo martyre, qui ibidem, sed titulo episcopi donatus, exstat in eodem Romano, spectat ad xxvi Augusti; sin alius sit, uti videtur esse, quia nullibi superior vocatur episcopus; plura de illo comperta haud novimus. Hodie autem cum Martyrologio Romano tractatur de S. Juliano M. in Syria. Alia controversia est e textu Martyrologii apud Florentinium, antea citati, an videlicet Rufina, et Eutica sit legendum, ac de feminis agatur; an scribendum Rufini, et Euticetis, seu rectius Eutychetis. Lectionem femininam præfert Florentinius in notis; sed non satis persuadet.

B

Sanctas martyres, inquit, Rufinam, et Euticam; non Rufinum, ut legit Martyrologium Corbeien- se, recolunt hac die libri nostri, quibus consonat Ms. reginæ Sueciæ viii Cal. « Capuæ » Campaniæ, natalis sanctarum Rufinæ, Euticæ. » Sed lectioni masculinæ favent annuntiationes, quas aliunde retulimus supra : ita ut vix scias, cui lectioni adhæreas potius in tanta, tanque assidua, dicamus quotidiana, apographorum Hieronymianorum corruptione.

horum Marty- rum annun- tiationibus

3 Additur in libris nostris, sicut pergit Florentinius, cum eorum socis, sicut in M. Corbeien- si : de quibus ex aliis hagiologiis nihil mihi addere licuit. Si vera ibi lectio sit masculina eorum; videtur esse falsa lectio Rufinæ et Euticæ feminina; utra autem si genuina; et an

pro eorum legi debeat earum, quis tuto statuat? Auctore J. P. Novam difficultatem creant milites xviii, qui in textu apud Florentinium sequuntur : In cimiterio ejusdem Via Nomentana milites xviii. Præterquam enim, quod non sit nobis notum, quales isti sint, textus hic etiam est mutilus. Verba hæc, ut affirmat Florentinius in notis, neque in Martyrologio Antverpiensi, neque in Corbeiensi prostant : et aliquem Romæ certum martyrem veneratum hic deficere, monstrant illa, in COEMETERIO EJUSDEM. Viam enim Nomentanam ex urbe Roma Nomentum versus ortum duxisse, certum est. Et fortasse Eusebius, ac reliqui S. Pontiani socii, omnibus fere Latinorum memorati, hic desiderantur, qui Romæ agonem compleverunt.

notæ.

4 Exinde anonymi milites xviii Via Nomentana, in ejusdem Viæ Arenario, seu cœmeterio recoli potuerunt. Celebrius Viæ illius cœmeterium, sanctæ Agnetis erat : sed eadem Via decimo quarto ab Urbe lapide ad Arcus Nomentanos erat Arenarium, ubi sepulti sunt Primus et Felicianus martyres, cujus meminit liber Pontificalis in Theodoro. Erat et cœmeterium, siue alia additione vocatum, cœmeterium Martyrum, Via Nomentana : cujus meminit Beda Ms. Vaticanus apud Aringium lib. 4, cap. 26, num. 2; et in hoc SS. Milites venerari cum aliis martyribus potuisse, nihil vetat. Nos interim conjecturis hisce, ac aliis superioribus observationibus valere jussis, cum præsens materia sit talis, ut probabilis ex ea exitus sperari non possit; in titulo superiore, quem eidem præmisimus, nomina expressimus, prout habentur in dicto textu, ita tamen, ut addita a nobis sint nomina eorum, qui alibi, etiamsi non sint in isto textu, exprimuntur. Dixi tamen Juliano et forte Julio, quia cum illa nomina sint fere similia, facile accidere potuit, ut unus idemque bis positus fuerit.

E

DE S. JULIANO MARTYRE

IN SYRIA

C

Cultus ex antiquis Martyrologiis.

F

G. C.

114 Atc.
hic Sanctus in
Syria passus.

Martyrologium Romanum hodie assignat in Syria sancti Juliani martyris memoriam, et eminentissimus Baronius in notis ad hanc annuntiationem asserit, de eo agere vetera manuscripta, et recentiores adstipulari. Utinam eminentissimus ille Martyrologii explicator nos aperte docuisset, quæ et qualia sint hæc vetera manuscripta! Si enim per ea intelligat antiquos Martyrologiorum codices, ultro fateamur, hunc sanctum Martyrem in variis exemplaribus Hieronymianis et Auctariis Usuardinis hac die annuntiari. Si vero vetera manuscripta Vitæ vel Martyrii monumenta indicare velit, illa nec habemus, nec invenire possumus. Videtur etiam is caruisse Castellanus, qui hodie in Martyrologio suo universali ad marginem dubitat, an hic S. Julianus non sit idem cum eo, qui die XII Augusti cum S. Macario socio in Syria annuntiat. At nullam suæ dubitationis rationem reddit.

2 Forte Castellanus ad hanc suspicionem inductus est ob clausulam fere similem, quæ utriusque annuntiationi tunc additur : nam die XII Augusti apud Florentinium annuntiatur in Syria vico Magarato natalis sanctorum Macharii, Juliani; ubi multa regio convenit monachorum. Die autem xxv Augusti solus S. Julianus hodiernus ita memoratur : In provincia Syriæ natalis sancti Juliani, ubi magnus sit conventus monachorum, qui meruit fide coronari. Florentinius in notis ad utramque annuntiationem densas hasce tenebras dicinando frustra dissipare conatur. Interim de veteribus utriusque vel alterutrius Martyris Actis nihil subministrat.

antiquis Martyrologiis inscribitur.

3 Petrus de Natalibus hos duos Julianos in Syria martyres satis inter se distinguit, dum lib. xi Catalogi Sanctorum num. 214 priorem cum socio sic refert : Macarius et Julianus eodem die (nimirum XII Augusti) in Syria coronantur. Deinde ibidem num. 224 martyrium alterius cum sacerdotio ita conjungit : Julianus

martyr

licet tempus et adjuncta martyris non inveniantur.

AUCTORE
G. C.

martyr et presbyter in provincia Syriae viii Kalen. Septembris passus est. Igitur hodiernus S. Julianus propter diversum venerationis diem ac dignitatem sacerdotii videtur ab altero ejusdem nominis et regionis martyre distinctus. Dum eminentissimus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum dicit, recentiores adstipulari, verosimiliter indicare voluit Martyrologos recentio-

res, inter quos Bellinus de Padua in duplici D Martyrologii sui editione hunc sanctum Martyrem collocat in provincia stiriae pro Syriae, quod forsitan est mendum typographicum. Porro nobis non lubet in his tenebris diutius palpare, donec alicunde quaedam lux affulserit: nam jam inde nimis diu tempus et circumstantias martyrii frustra quaesivimus.

DE SANCTO JOANNE EREMITA

J. P.

RUSELLI IN APRUTIO ITALIÆ

XXV AUG.

Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ eum sic laudat ad hanc diem: Joannes eremita Ruselli pago Aprutii citerioris, Triventinæ diœcesis, apud quem vitam B solitariam duxisse, ac miraculis coruscasse fertur, venerationem habet hac die: *cujus corpus ibidem asservatur. In Catalogo autem Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ita denuo ipsum annuntiat: Ruscelli in Aprutio S. Joannis eremitæ. In notis autem rem confirmat ex ejus Vita Ms., quæ in ecclesia Ruselli,*

pago Aprutii, Triventinæ diœcesis, ubi is quiescit, et venerationem habet, asservatur. Castellarus in suo Martyrologio universali illum etiam refert hoc modo: In diœcesi Triventina in confiniis Aprutii ac Comitatus Molisini, S. Joannes de Rusello, solitarius. Vitæ a Ferrario supra memoratæ frustra apud nos quaesivi exemplar: in ejusdem tamen hagiologi fide asserentis Eremitam hunc coli, Operi nostro inter alios præsentis diei cælites dandum ei locum duxi, etiamsi aliunde mihi prorsus sit ignotus.

DE S. VICTORE SEU VICTURO EP.

CENOMANIS IN GALLIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Duo Victores, seu Victor et Victorius, Cenomanensium episcopi, ibidem culti: horum successio probata.

CIRCA ANNUM
CDXIX.
Nomen Sancti
ejusque filii:

Duos ecclesiæ suæ sanctos Episcopos, Patrem et filium, vel ejusdem, vel certe similis nominis, colunt Cenomanenses. Patrem communius Victorem nominatum invenio, filium modo Victorium, modo Victorium, alibi etiam Victorinum. Hic tamen sæpius Victorius dictus legitur, atque ita ipse nomen suum subscripsit concilio Tironico 1; unde probabilius videtur Victorium proprie vocatum fuisse, simili cum Patre nomine, non eodem. Unde in uno Actorum Mss. exemplari, etiam cum baptismus describitur, constanter Victorius nominatur. Utut est, nos patrem Victorem, filium Victorium appellabimus. In Gestis autem episcoporum Cenomanensium, editis a Mabillonio anno 1682, tom 3 veterum Analectorum pater Victurus filius Victorius vocatur, a voce Gallica Victeur Latina, ut apparet, mutuata, atque iisdem semper nominibus in illo episcoporum Catalogo, seu gestorum Historia nuncupantur, quod pro citandis ex Gestis memoratis semel monuisse sufficiat. Hæc de nominibus, quorum similitudine factum videtur, ut duo hi Sancti a quibusdam fuerint in unum confusi.

2 Moderni quidam critici dubitaverunt, an uterque revera distincti fuerint Victor, et Victorius, filiusque Patri in episcopatum successerit, quæ de re paullo post agetur pluribus. Distinctos autem, fuisse, vel ex iis solis patebit, quæ de cultu utriusque dicentur. Martyrologium Romanum ad Kalendas Septembris Victorium annuntiat hoc modo: Apud Cenomanos sancti Victorii episcopi. Sive nomen, sive diem hic considerem, filius, qui 1 Septembris colitur, venit intelligendus: nam Patris memoria celebratur xxv Augusti. At nota eruditissimi Baronii Patrem omnino designat; sic enim in prolata verba commentatur: Successit hic S. Liborio ejusdem sedis episcopo, quintus ordine, seditque annos xxiv, menses vii, dies xiii, ut constat ex tabulis ejus ecclesiæ. Omnia hæc Victori patri recte convenire patebit ex sequentibus. Quemadmodum et illud, quod subjungit Baronius: Claruit temporibus Theodosii imperatoris, notissimus S. Martino, ut apparet ex his, quæ de eo hic Beda scribit in Martyrologio. Filio vero verosimilius tribuendum, quod modo citatis interjicit, Agit de eo Greg. Turonensis, in Actis S. Victorii probabimus. Unde colligo neutrum Romano Martyrologio excludere

voluisse

A voluisse Baronium, sed illi non nisi unum innovisse, atque ex eo utriusque gesta confudisse.

utriusque no-
men
3 Præverat Baronio Galesinius, atque utriusque Usuardus eodem die : sub nomine tamen Victoris episcopi. Ad quæ in Usuardo suo notat Sollarius : De Victore agunt Florus et Rabanus, quorum elogia plane dissimilia. Neque hoc mirum; quippe alter Patrem, alter filium annuntiat, aut certe alter ex Patris, alter ex filii gestis elogium suum contexuit. Rabanum ad Kalendas Septembris loquentem audiamus : Cenomannis, inquit, civitate Galliarum natale Victoris episcopi. Nam dum sanctus Martinus Turonensis episcopus perrexit ad sepeliendum Leporium (Liborium) pontificem supradictæ urbis, et venisset ad oppidum, respiciens, vidit hominem operantem in vinea, eratque clericus, subdiaconi officium adeptus : revelatumque est Sancto Dei, eo quod ipse esset successurus in episcopalem locum : vocavitque illum sanctus Martinus ad se dicens illi : Benedic me domine Victor. Cui ille : Benedic tu mihi, domine mi, et benedictus sermo tuus. Sicque jussu sancti viri secutus est eum, quem, convocata plebe atque coadunata, ordinavit episcopum, ejusque filium Victorinum nomine baptizavit, et secum ad nutriendum ad Dei servitium tulit : quem etiam post obitum Patris defuncti eidem civitati ordinavit episcopum. Hæc de Victore patre dici, atque ex Actis, quæ edemus, deprompta esse, patet ad oculum. Quæ de Victorio, quem Victorinum vocat, non omnino recte hic dicuntur, suo loco corrigemus.

in fastis di-
versis
4 Florus elogium ex Turonensi desumpsit lib. de Gloria conf. cap. 56, atque ita eum celebrat : Cenomanis, depositio S. Victoris episcopi et confessoris : qui dum civitas ipsa clemaretur incendio, et validis globis flammæ huc illucque, impellente vento, propellerentur; quasi pastor bonus non perferens ecclesiasticas caulas ab insidiis sathanæ devastari, obviam se turbinibus obtulit, elevataque manu facto signo crucis e contra, illico omne cessavit incendium. Hæc Florus, prout ante tomum 2 Martii apud nos est editus. Ruinartius in notis ad locum Turonensis, unde hæc desumpta dixi, de Victorio filio intelligit, quod, non quidem certum, probabilius tamen puto, quia nomen Victorii patri tributum vix lego, Turonensis autem Victorio rem attribuit. Ex dictis habemus certe cultum Victoris patris, distinctumque ab eo filium apud Rabanum, licet ille filium fastis non inscripserit, ut sanctum. Nunc utriusque cultum antiquissimum ostendemus.

cultus utrius-
que antiquus
5 Gesta Pontificum Cenomanensium, quæ seculo ix ultra medietatem progressu compilata, existimat Papebrochius in S. Innocentio tom. 3 Junii pag. 855, quæque anno 1682 edita a Mabillonio tom. 3 Analectorum, variis locis Victurum et Victorium sanctos vocant et beatos. Pag. 46 in episcoporum catalogo, Beatus Victurus, et Beatus Victorius, quem titulum iis, qui cultum non habent, non apponit. Pag. 79 sanctum Innocentem sepultum dicit juxta corpora S. Victuri et sancti Victurii, atque eodem honoris titulo eosdem nominat aliis locis. Cultum jam seculo vi solemniter festivitatem sanctum Victorem, colligimus ex instrumento S. Donnoli, qui ejusdem urbis seculo vi erat episcopus, pag. 102 dictorum Analectorum, ubi sic loquitur : Cum evocassem domnum, et fratrem meum Audoveum

episcopum Andegavæ civitatis visitare sancta limina patroni peculiaris mei Victoris episcopi, immo et sollemnitatem ipsius celebrare etc. Quod et de sancto Victorio videtur dicendum. Quippe tom. 1 Annal. Bened. pag. 159 ita scribit Mabillonius : Idem etiam Domnolus (jam dictus) antiquam sancti Victurii monasterium prope fluvium Sartæ... et censuum et monachorum numero auxit. Videtur hoc monasterium Victorio filio sacrum fuisse, nam Pater Victorius non solet appellari. Itaque de cultu antiquissimo utriusque dubitare non possumus, quamvis id pro seculo vi de utroque non omnino certum putem, cum nomina potuerint confundi.

6 Recentiores martyrologi S. Victorem patrem a Victorio filio distinxerunt, at ne inter illos quidem omnino convenit. Claudius Castellanus in Martyrologio universalis ad 1 Septembris : Cenomanis, inquit, sanctus Victor episcopus. In margine autem notat sequentia : In Rabano Victor, in gestis episcoporum Cenomanensium Victurius. At Rabanus patrem Victorem vocat, filium Victorinum, ut vidimus : Gesta vero Cenomanensium episcoporum filium Victorium, patrem Victorum nominant; itaque idem non fuit a Rabano Victor, in Gestis Victorius appellatus. Designat tamen filium Castellanus : nam inter Sanctos, quorum obitus dies ignoratur, (Aemeros vocat) pag. 903 Patrem sic annuntiat : Sanctus Victurus, episcopus Cenomanensis, mortuus inter xxii Januarii, et xviii Februarii; qui successorem habuit sanctum Victorem filium suum, 1 Septembris cultum, cujus (filii) ecclesia est apud moniales Pratenses. Unde hoc S. Victoris, seu Victuri mortis tempus collegerit Castellanus, non invenio; omnes enim auctores, quos consului, vel diem mortis tacent, vel xxv Augusti assignant. Præferendum igitur hoc loco Martyrologium Parisiense, anno 1727 luci datum : quippe et nomen utriusque, et cultus diem recte distinguit; dum ad xxv Augusti Patrem ita memorat : Cenomannis sancti Victoris episcopi. Ad 1 Septembris filium paullo prolixius : Cenomannis, sancti Victurii, qui interfuit conciliis Andegavensi, et primo Turonensi. Hisce consonant Mothier in nota ad 1 Septembris Martyrologii Romani, Corraiser, et Bondonnet in Chronologia episcoporum Cenomanensium; atque hæc de cultu sufficiant.

7 Gesta episcoporum Cenomanensium jam laudata hunc episcoporum statuunt ordinem. Primum S. Julianum, II S. Turibium, III S. Pava-
cium, IV S. Liborium, V S. Victurum, seu Victorem, VI S. Victorium seu Victorium, VII S. Principium, VIII S. Innocentem. Tillemontius tom. 4 Monument. nota 77 in S. Dionysium fatetur, hunc ordinem nisi monumentis seculi ix, ideoque non facili ratione immutandum : multis tamen contra dictum ordinem disputat, contenditque vel duos fuisse Turibios; vel Turibium, qui secundo loco ponitur, septimo, nempe post Victorium, statuendum. Dubitat idem an Victorius filius patri Victori successerit nullo intermedio : demum ex Cointio inter Principium et Innocentem alium Victorem ecclesiæ Cenomanensi præfuisse existimat. Hæc omnia dubie quidem disputat, ita tamen, ut non obscure in sententiam modo expositam inclinare videatur. Bailletus in Vitis Sanctorum tom. 3, ad 1 Septembris, in S. Victore, dubitantem circa Victorem et Victorium sequitur Tillemontium, dum biumque esse asserit, an Victorius, quem patri
filium

AUCTOR
J. S.

et nomen in
recentioribus
Martyrologiis.

F

Ordo primorum episcoporum Cenomanensium in dabitum vocatus.

AUCTORE
J. S.

filium successisse habent Acta, non statuendus sit inter Principium et Innocentem medius. At memoratus Tillemontius tom. 16, nota 3 in S. Perpetuum, quæ est de Victore et Victorio, vela utcumque contrahit, neque distinctionem Victoris et Victorii se oppugnare velle asserit, quia potius ad catalogum primorum episcoporum Cenomanensium adjiciendos aliquot putat, quam ex eo delendos: Quamvis, inquit, duo nomina adeo similia, quæ nullo intermedio sibi invicem subjunguntur, satis causæ præbeant existimandi, non esse nisi unum episcopum. Quin et alius admitti debet Victor Cenomanensis episcopus circa annum DXXX, qui in catalogis illius ecclesiæ annotatus non fuit.

ad quos, præter alios, Victorem quemdam adjiciendum putant aliqui.

8 Cointius in Annalibus Francorum tom. 1, ad annum Domini 513, num. 1 Victorem hunc, ab alio Victore et Victorio distinctum, inter Principium et Innocentium omnino collocandum contendit, atque eodem anno 513 illius ingressum statuit, obitum vero anno 531, ut ibidem videre est num. 22. Nuperius quidam episcoporum Cenomanensium chronographus non modo hunc Victorem, sed et Severianum quemdam dictis Principio et Innocentio interponit, Turibiumque secundum Principio præmittit. Rationem, cur Victorem illum catalogo episcoporum Cenomanensium adjiciendum putent Tillemontius, Cointius, alique, assignant ex Vita S. Melanii Rhedonensis episcopi, pridem a Bollandi illustrata tom. 1 Januarii a pag. 327, ubi num. 24 et seq., et rursum num. 31, in exsequiis S. Melanii, memoratur quidam Victor episcopus, quem Cenomanensem fuisse ex adjunctis erui videtur. Ut res clarius elucidetur, tria discutiam. Primo an fuerit S. Victor successor S. Liborii a S. Martino ordinatus. Secundo an huic successerit filius, sanctus Victorius. Tertio quid sentiendum sit de Victore, quem laudati auctores episcoporum Cenomanensium catalogo adjiciendum putant.

S. Victorem a S. Martino ecclesiæ Cenomanensis

9 Primum itaque, S. Victorem a S. Martino episcopum fuisse ordinatum, tot testibus probatur, ut ea de re dubitare non possimus, nisi rationes obstarent gravissimæ. Quatuor S. Liborii Vitæ, tom. 5 Julii a pag. 407 editas, lector inveniet; in omnibus his dicitur a S. Martino sepultus Liborius, atque in quarta ita res narratur a num. 16: Eodem tempore S. Martinus episcopus Turonensem regebat ecclesiam, vir apostolicis clarus omnino virtutibus: cui inter illa, quibus assidue frui solebat, angelicæ colloquutionis mysteria, etiam hoc ex divina revelatione præceptum est, ut ad urbem Cenomanicam pergeret, atque ibidem, in infirmitate positum Dominum visitaret. Unde animadvertens, hanc Domini infirmitatem de aliquo membrorum suorum intelligendam, de quibus ipse dicturus est in judicio, Infirmitas fui, et visitastis me; cœpit illico festinus ad memoratam pergere civitatem.

episcopum ordinatum, ex variis

10 Cui cum jam appropinquans, juxta vineam quandam iter ageret, vidit eminus in ea stantem clericum gradu subdiaconum, Victurium nomine, operi quidem, quodcumque ibi agendum erat, studiosius insudantem, sed nihilominus frequentatione psalmodiæ laudes Domini decantantem. Hic erat discipulus S. Liborii, atque in ipsa suæ continentiæ, mentisque, et habitus humilitate, bonæ institutionis magistri optimi clarum præbebat indicium. Quem intuens S. Martinus, revelante sibi Spiritu sancto, hunc esse futu-

rum ibi episcopum, his eum verbis salutavit, Dicens: Ave noster pontifex. Dehinc illi baculum suum dedit, atque ita concito gradu in urbem properavit. Relatis deinde S. Liborii obitu, et sepultura, sic auctor prosequitur: Sequenti vero die vir Dei Martinus populum omnem, qui ad tanti viri exsequias copiosus nimis et innumerabilis convenerat, et internum amorem erga pastorem suum largissimis lacrymarum fontibus testabatur, in ecclesiam convocans, sanctæ admonitionibus doctrinæ consolabatur, eisque præfatum Victurium ordinavit episcopum. Hanc vitam, quæ tribus aliis prolixior est, graviter et bona fide sub finem seculi IX scriptam esse, colliges facile ex Bollandi ad eam Commentario § 2. Quod autem Victorem seu Victurum hic vocet Victurium, vel Patris nomen cum filii nomine confudit, vel describentium vitio fieri potuit.

11 Idem testantur Acta sancti Victorii in episcoporum Cenomanensium Gestis tom. 3 Analectorum a pag. 68, quæ tum ad rei probationem, tum ad gloriam Sancti, in quantum ad propositum nostrum spectant, huic loco jurabit inserere: Domnus Victurus, inquit auctor, Cenomannicæ urbis pontifex, successorque beati Liborii, ejusdem urbis episcopi, qui ut ægrotare cepit, et finis vitæ beati Liborii appropinquavit, sanctus Martinus, Turonicæ urbis archiepiscopus, divinitus ammonitus, ad visitandum eum atque sepeliendum venire non tardavit. Antequam autem in prædictam urbem adveniret ad visitandum, et ad animam jam dicti pontificis Domino commendandam... cœpit cogitare beatus Martinus quid de futuro fieret episcopo. Sedente vero illo, et equitante super asello suo, et hæc meditante, divinitus illi ostensus est quidam clericus, et subdiaconus nomine Victurus, procul ab urbe in vinea sua laborans, et cum fodesorio suo eam fodiens, exparsus capite et pedibus pulvere, et totis viribus vineam suam, preces et hymnos Domino psallendo, exercebat et colebat. Quem ut cognovit antedictus dominus Martinus, gratia Domini illuminatus, futurum fore pontificem; vocavit eum ad se, et salutans eum dixit: Ave domne pontifex. Cujus verba prædictus Victurus benigne suscipiens, et prono vultu se contra eum humilians, sperabat quod irrideret eum beatus Martinus: quia nullo modo se credebat pontificem umquam fore. Beatus enim Martinus dedit illi baculum suum, quo sustentari solebat, et deduxit eum secum usque ad urbem. Subdit obitum S. Liborii, et exsequias eidem a S. Martino factas; tum pergit:

12 Hoc autem facto, in civitatem properavit (S. Martinus,) et populo de futuro pontifice allocutus, beatum Victurum prædictum subdiaconum in eadem civitate episcopum ordinavit; et ejus conjugem, Mauram nomine, sacro velamine Domino consecravit, eorumque filium beatum Victurium nomine baptizavit, et a fonte propriis suis manibus deprecantibus Patre et matre suscepit, et in filium sibi eum adoptavit. Post pauca de filio, de Patre ita prosequitur: Prædictus Victurus, pater Victorii, pontifex in jam dicta Cenomannica urbe pontificatus ministerium condigne, et devote exercens, multos suis prædicationibus atque exhortationibus ad Dominum convertit, et magnum lucrum in sancta Dei Ecclesia fecit. Hi vero, sive ceteri actus sui, plenius in ejus Vita inscripta reperiuntur. Hic autem sedit in prædicta sede annos

contra quosdam de eo dubitantes.

A xxiv, et menses vii, diesque xiii, presbyteros cccv, diaconos cccxii, et reliquos ministros in sacro ordine sacravit, quantum necesse fuit. Qui et in pace obiit, et in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua dominus Liborius requiescit in corpore, honorifice a suis sepultus est, et vivit æternaliter cum Christo. Paulo uberius hæc citavi, quam ad rem, qua de agitur, probandam, erat necessarium: ut Sancti gesta una opera lector intelligat.

probat; ;

13 Tertio loco testis accedat Vita a nobis edenda, in qua ordinatio S. Victoris per S. Martinum eodem fere modo, at paullo fusius enarratur. Quartus ejusdem veritatis testis est Rabanus, cujus verba, num. 3 producta, brevius quidem sed eodem plane modo rem enarrant. Addo denuo testimonium Martyrologii, sub Bedæ nomine diu circumlati, ad 1 Septembris, sed nomina non parum luxata sunt, ut facile lector deprehendat: Scinomannis, inquit, (Cenomannis) civitate Gallia, natale Victoris episcopi. Nam dum sanctus Martinus Turonis episcopus pergeret ad sepeliendum Leporinum (Liborium) episcopum supradictæ urbis, et venisset ad oppidum, respiciens vidit hominem operantem in vinea, (eratque subdiaconus) revelatum est sancto Dei, eo quod ipse successurus esset in episcopalem locum. Vocavitque illum S. Martinus ad se, dicens illi: Benedic domine Victor. Reliqua, quæ prorsus Rabano consonant, prætermitto, uti et recentiores auctores, qui eadem scribunt. Habemus itaque tot testibus probatam S. Victoris ordinationem a S. Martino factam, ut iis merito acquiescere possimus, cum nulla cujusquam ponderis ratio in contrarium fuerit allata.

uti et filium
Victorium pa-
tri successisse

14 Filium patri successisse, secundo loco me probaturum dixi. Id testantur auctores omnes modo adducti, exceptis S. Liborii Actis, ad cujus Vitam nihil attinebat hæc commemorare. Confirmatur hæc successio ex conciliis, Andegavensi, et Turonico primo, quibus interfuit Victorius Cenomanensis episcopus, tum etiam ex Venetico, quod ad ipsum scripsit epistolam synodalem: nam cum hæc concilia post medium seculi celebrata sint, non videtur ætas patris Victoris eo usque extendenda, quo filius jam senex erat; præsertim contra aperta tot auctorum testimonia. Cum autem hoc negaturi non sint, qui primum admiserint, pluribus supersedeo, atque ad 1 Septembris, quæ spectant ad Victorium latius disputabo. Ad tertium itaque progredior, nimirum an et alius Victor seculo vi post. S. Principium ecclesiæ Cenomanensi præfuerit episcopus, quod præcedentibus magis est dubium.

§ II. An alius a S. Victore et Victorio Victor seculo VI Cenomanensis episcopus? Tempus episcopatus Victoris et Victorii: Acta.

In Vita S. Melanii Rhedonensis episcopi tom. 1 Januarii pag. 330 ita legitur: Eodem fere tempore conveniunt simul vir Dei Melanius, et electus Dei Albinus, sanctusque Victor, atque Launus, et S. Marsus in Andegava civitate. Porro Victor hic num. 22 vocatur episcopus;

In Vita S. Melanii Rhedonensis episcopi tom. 1 Januarii pag. 330 ita legitur: Eodem fere tempore conveniunt simul vir Dei Melanius, et electus Dei Albinus, sanctusque Victor, atque Launus, et S. Marsus in Andegava civitate. Porro Victor hic num. 22 vocatur episcopus;

cumque singuli redissent ad propriam sedem Auctore num. 22, Marsus Venit Cenomannis ad B. Victorium: unde recte videtur concludi sedem propriam Victoris fuisse sedem Cenomanensem. Idem deinde episcopi cap. 6 interfuisse dicuntur exsequiis S. Melanii: at obitum Melanii recte collocavit Bollandus num. 9 Commentarii prævii intra annum 530 et 549: ergo, cum vita S. Victorii eo usque extendi non possit, necessario dicendum videtur, alium quemdam Victorem ecclesiæ Cenomanensi seculo vi præfuisse, eumque inter Principium et Innocentem collocandum. Ita visum Bollandis in notis ad Vitam S. Melanii, quem secuti Cointius, Tillemontius, alique. Fateor tale esse hoc argumentum, ut prædicti auctores non temere existimaverint hunc Victorem circa annum 530 Cenomanensi præfuisse ecclesiæ: obstant tamen huic opinioni difficultates non contemnendæ, quæ me ab assensu absterrent, remque magis examinandam suadent.

16 Primo enim mirum videtur, hunc episcopum, quem et sanctum et beatum vocat Vita memorata, ita fuisse oblivioni traditum, ut in Catalogo episcoporum, qui seculo ix formatus est, nullus ipsi locus fuerit assignatus. Deinde, quamvis circa id tempus varia in Gallia habita fuerint concilia, nulli omnino hic Victor subscriptus legitur. Tertio S. Principius Cenomanensis episcopus anno 511 subscripsit concilio Aurelianensi. Anno 533 Innocentius subscripsit concilio Aurelianensi II, non addito sedis suæ nomine: at S. Innocentium Cenomanensem esse, locorum vicinitas facit verisimile, qui et Aurelianensi IV anno 541 subscriptus reperitur. Ex his necesse est concludamus, S. Innocentium inter annum 511 et 533 factum esse episcopum, dicitur autem sedisse apud Mabilonium pag. 74 tempore Anastasii imperatoris... Chlodovei... et Childeberti regum, idque pag. 79 annos xlv, menses x, dies xx. Hos annos episcopatus Innocentii, ad dimidiam partem et ultra contrahunt, qui Victorem admittunt: et revera magnopere minuendi sunt in illorum sententia, cum Dominolus successor ejus anno 566 vel 567 concilio Turonensi legatur subscriptus, interque illum et Innocentium sedes longo tempore racaverit. Hæc itaque incommoda obstant, quo minus hunc Victorem censeam episcopis Cenomanensibus annumerandum.

Argumenta quædam contra hanc opinionem.

E

17 Et vero Acta illa S. Melanii non immodice explicari poterunt, etiamsi non admittamus S. Victorem, de quo agitur, Cenomanensem fuisse episcopum; totumque, quo Victor hic nititur, argumentum corruet. Convenerunt Melanius Rhedonensis, Albinus Andegavensis, Launus, Bollandus S. Laudus, Lautus vel Lauto Constantiensis; Marsus Bollandus Marcus, Marcianus, vel Martinus Aurelianensis, alii Nannetensis, et Victor. Cur, nomine paullulum mutato, legi non poterit Vigor? Non enim video, cur nomen S. Vigoris æque luxari non poterit, quam præcedentium episcoporum. Quid ergo, si intelligamus S. Vigorem, qui eodem tempore Bajocensis erat episcopus, Constantiensi vicinus? Cur non potuit S. Vigor, ut Andegavo rediret Bajocam, Cenomanum pertransire, ibique aliquot dies subsistere, atque a Marso episcopo conveniri? Nihil sane in toto hoc responso non verisimile, nihil non probabile invenio. Quapropter nullum ego episcoporum Cenomanensium catalogo ausim adjicere, malimque suspicari Victorem hunc fuisse S. Vigorem Bajocensem, do-

cujus fundamentum

nec

AUCTORE
J. S.

nec quid asseratur, quod sit probabilius. Suspicio mea augetur primo, quod Victor ille sanctus vocetur in Vita S. Melanii, sanctum autem Victorem non alium colunt Cenomanenses ecclesiae suae episcopum, praeter S. Victorem, et filium ejus Victorium, de quibus egimus.

certitur.

48 Deinde in Actis S. Paterni per Henschenium illustratis tom. II Aprilis pag. 429 haec leguntur: Ad eum (Paternum) venientes in visione, qui ad Deum migraverant Melanius (Rhodonensis) Leontianus (Constantiensis) et Vigor (Bajocensis) episcopi, eum per revelationem ordinauerunt antistitem. Ad Vigorem haec notat laudatus Henschenius: S. Vigor fuit episcopus Bajocensis, colitur Kalendis Novembris. Saltem ante annum DXXXVII mortuus, quia tunc Leucadius episcopus Bajocensis interfuit Aurelianensi III concilio. Perperam a Surio Beor, in Mss. etiam Vehor et Victor legitur. Quidni ergo etiam in Vita S. Melanii Victor vocari potuerit? Quidni cum S. Melanio et aliis in urbe Andegavensi potuerit continere? Certe ejus cum Melanio necessitudo ex hac etiam visione insinuat.

B Praeter rationem hanc, satis, ut opinor, jam refutatam, memoratus supra num. 8 episcoporum Cenomanensium Chronographus anonymus ex Actis episcoporum per Mabillonium datis tom. 3 Analect. pag. 74, ubi de S. Innocentio agitur, probare nititur, hunc Victorem Principio et Innocentio interponendum. Verum cum illius rationes nihil omnino probent, lubet paucis ejus in ratiocinando vitium ostendere. Ut ostendat tertium Victorem Catalogo episcoporum addendum, Victorium, de quo saepe loquuntur Acta S. Innocentii, aliquando sumit pro S. Victurio S. Victoris filio, aliquando pro Victore, quem catalogo cupit adjectum, prout in rem suam vidit esse commodius; quod si licitum est, quidvis facili ratione poterit probare. Sumat igitur ille auctor verba sua pag. 37 prolata: Omnia haec falsa sunt, quia illorum nihil in Actis reperitur, ex iisque concludat, Victorem, aliosque a se falso catalogo episcoporum adjectos, quia de eorum episcopatu nihil in Actis legitur.

Ordinatio S.
Victoris quo
tempore facta:

C 49 Ordinatum a S. Martino S. Victorem vidimus: quo id praecise anno factum, determinari exacte non potest. Varii quidem auctores chronologiam episcoporum Cenomanensium ordinare conati sunt, sed et in varias abiire sententias. Acta dictorum episcoporum, a Mabillonio edita, notas quasdam chronologicas assignant, sed confusas admodum, et sibi non satis consentientes, neque Acta illa tam accurate conscripta sunt, ut iis tuto assensum in omnibus praebere possimus. Quapropter, praetermissis aliorum opinionibus, dicam, quid, consideratis omnibus, mihi videatur probabilius. Mors S. Martini statuitur communis anno 397, ab aliis etiam serius, aliquot autem annis ante mortem S. Martini factam esse S. Victoris consecrationem, dicendum videtur, si Actis mox edendis fidem habeamus. Quippe in iis quaedam narrantur de Victorio, S. Martini post ordinationem Patris discipulo, quae annum unum et alterum videntur exigere. Confirmant hanc opinionem Gesta pontificum Cenomanensium saepe citata apud Mabillonium pag. 68, ubi Gesta S. Victoris hunc praefereunt titulum: Gesta domni Victuri..., qui fuit temporibus Theodosii et Arcadii imperatorum. Si, ut naturalis ordo exigit, Theodosium seniores intelligamus, vivente adhuc Theodosio magno ordinatus est Victor secundum haec Acta. Obiit

autem Theodosius initio anni 395: si itaque ingressum Victoris statuamus circa annum 394, Actis a nobis edendis, et editis a Mabillonio, consentiemus.

20 Hic autem, inquiunt memorata apud Mabillonium Acta pag. 69, sedit in praedicta sede annos XXIV, et menses VII, diesque XIII. Quos si ad 394 annum adjiciamus, pervenimus ad annum 418, vel 419. Jam vero si filium Victoriam patri suffectum dicamus anno 419 circa XVIII Februarii, ejusque obitum statuamus cum Actis memoratis pag. 70, anno 490, Kalendis Septembris; (Quippe Obiit, ut habent Acta, praedictus vir beatus Victurius Kalendis Septembris, plenus dierum, Fausto juniore, et Longino bis Cons. : quorum consulatus incidit in annum 490) duo tantum erunt in tota hac epocha, quae difficultatem pariant, eamque non insuperabilem, neque multum ab Actis recedemus. Primum est, quod suspicari debeamus errorem esse in numeris, et pro annis 41 episcopatus, cum mensibus 6, et diebus 10, annos ei assignare debeamus 71 cum mensibus et diebus memorialis. Potuit enim hic error unius cyfra mutatione contingere.

21 Alterum est, quod aetas S. Victorii in hac epocha nimium videatur protrahi: cum enim, ex Actis edendis, duo fere essent lustra a natiuitate Victorii, quando post Patrem ordinatum baptizatus est a S. Martino; si, ab anno 394 usque ad 490, 96 annos adjungamus, jam annum 106 attigerit, cum obiit; quae aetas videtur fere inusitata. Vidit hoc Mabillonius, ac pro monstro habuit; quippe in annotationibus ad Analecta pag. 393 ita de hac re loquitur: Sed illud monstri simile, quod Victurius, quartus a Turibio episcopus, pag. 70 B. Martini discipulus, idemque mortuus fertur Fausto juniore et Longino bis consulibus, qui consulatus anno coxae respondet. Neque enim fieri potest, ut qui Martini discipulus fuit, ad hunc annum pervenerit. Fateor aetatem esse, ad quam pauci admodum pertingunt, monstrosam esse non video, aut sine fundamento assertam: cum et hodieum aliqui annum centesimum superent, et Acta ipsa ad aetatem prorsus longae praebant fundamentum, ut breviter ostendo. Dicitur obiisse Victorius plenus dierum. Hoc non asseritur in Actis de ejus antecessoribus vel successoribus, Liborio, Victore, Principio, Innocentio, Domnolo; quamvis illi etiam senes, aut decrepiti vitam cum morte commutarint, ut ex diuturno episcopatu per se manifestum est, et facile ostendi potest. Si enim Liborius sedit annos undequinginta, ut Acta habent pag. 67, octogesimum aetatis annum supergressum esse facile conjicere possumus. Si Innocentius, ut aiunt Acta pag. 74, a S. Victorio fuit enutritus, et aliquibus sacerdotii gradibus ordinatus, si post XXIX annos episcopatus Principii, interjecta alicujus temporis vacatione, successerit, ut pag. 74, atque in episcopatu sederit annos XLV, menses X, dies XXVI, ut pag. 79 dicitur, annum ille nonagesimum multum excesserit. Cur itaque de solo Victorio dicitur, plenus dierum, nisi, quia ad senectutem plane insolitam vitam produxit?

22 Haec probabiliter dici possunt, siquis Actis illis Cenomanensibus inherere velit: sed fateor illa minoris esse ponderis, quam ut ex iis res omnino fiat certa. Quapropter si cui aetas illa minus videatur probabilis, epocham illam mortis Victorii necessario debet deserere, mortemque

Victorii

D

quando
rit
anno
seri

si obiit
Victorius
anno
490, centes-
rio major
fuit: et la-
gaeum fuit
acta asse-
runt:

F

cum Acta mi-
nus sint ac-
curata: nihil
certi statui
potest.

- A Victorii ad aliquot annos citius collocare : potuit enim illa epocha consularis morti S. Victorii annecti, quia illo anno successit Principius, quamvis ille multis etiam annis citius obiisset, sedesque post illius obitum vacasset; potuit etiam auctor per errorem hos consules apponere. Certe non plane improbandam puto illorum sententiam, qui Victorium dudum ante hunc annum mortuum putare : at si obierit citius, non nisi divinando ejus obitus certo anno alligari poterit. Ut ut est, satis mihi est ostendisse, quid secundum Acta dici possit ac debeat; malimque unius episcopi aetatem longævam admittere, quam ecclesiæ Cenomanensis fastos episcopales omnino perturbare. Nam, ut fatetur Tillemontius tom. 4 Monument. pag. 734, Molestum est ordinem episcoporum alicujus ecclesiæ invertere . . . Quin imo ille ordo magis servandus est in ecclesia Cenomanensi, quam in aliis : quia saltem nittitur monumentis ix seculi, quod in paucis aliis invenitur. Hæc itaque a me disputata sunt, ut ordo episcoporum Cenomanensium, qualis a multo tempore fuit, servetur integer :
- B nam singulorum episcoporum anni ex actis incertis, et aberrantibus difficulter sine erroribus determinari possunt.

Acta, quæ habemus.

23 Acta S. Victoris, quæ ad manus nostras pervenere, filio ejus S. Victorio sunt communia, sed pauca admodum utriusque gesta complectuntur. Dubium est, an hæc eadem sint cum Vita S. Victoris, de qua in Actis apud Mabillonium pag. 69 mentio fit his verbis : Hi vero sive ceteri actus sui, plenius in ejus Vita inscripta reperiuntur. Et pag. 70 in Victorio : Cujus actus ideo non inseruimus, quia in libello, quem de ejus vita et moribus composuimus, plenius et uberius descripsimus. Nam citata verba insinuare videntur separatim Vitam Victoris, et Victorii fuisse conscriptam; deinde longiora et enucleatiora videntur Acta designare, quam illa sint, quæ habemus præ manibus. Contra, si ad modum loquendi illius temporis, quo scriptum etiam non longum, libellum non raro vocabant, advertamus animum, perpendamusque, apud Mabillonium compendio tradita esse, quæ in Actis nostris paullo fusius exponuntur; non alia citatis verbis Acta memorata esse, quam

C quæ edituri sumus, facile nobis persuademus; præsertim, quia hæc variis locis reperiuntur; alia vero ab his nullibi comparent. Nostra igitur cum illis eadem esse probabilis existimo.

seculo ix, ut videtur, scripta,

24 Mabillonius, in annotationibus ad Acta a se edita, pag. 392 primam illorum Actorum partem, quæ usque ad Aldricum, seculo ix episcopum, extenditur, ejusdem esse auctoris putat : Idem enim, inquit, in omnibus genius, ac stylus, idemque scopus. Cujus opinio mihi est omnino probabilis; quippe, quæ deinde in contrarium sibi objicit argumenta, facile solvi possunt ex eo, quod auctor ex variis sua hausserit. Hinc deducimus etiam, Acta nostra ad seculum ix referenda, quæ datis a Mabillonio non multo sunt priora, si eadem sint cum memoratis ab illorum auctore Actis, ut diximus esse verisimilius. Sunt et alia, quæ ad viii, vel ix seculum hæc Acta pertinere suadeant, quæ brevitas causa prætermitto; cum satis ex modo scribendi pateat, auctorem nec cœvum esse, nec supparem. Paucas enim res gestas commemorat, easque sine ulla temporis nota, quas forsitan in schedulis quibusdam invenit, vel ex populi traditione hausit.

Augusti Tomus V.

25 Tria dictorum Actorum præ manibus habeo Mss. exemplaria, sensu quidem sibi consentientia, at verbis non raro dissona. Primum desumptum est ex codice 469 S. Germani; alterum transmisit olim Chiffletius, tertium ex Ms. S. Maximini Trevirensis, quod cum duobus aliis, in Germania exstantibus, fuit collatum. Nullum ex his adeo correctum est, ut sensum quandoque non habeat imperfectum, neque facile dixero quodnam ex iis sit correctius. Quapropter, cum re convenient, verbis tantum dissentiant, quæ in uno sunt vitiosa ex aliis corrigam, modo sensum in iis reperiā correctiorem; sequar tamen præcipue primo loco nominatum : ubi operæ pretium videbitur, discrepantiam indicabo; at tanti hæc Acta non putem, ut quæcumque verborum mutationem necesse sit indicare. Restat itaque ut Acta ipsa, notationibus pro more nostro illustrata, lectorum oculis subjiciam.

AUCTORE J. S. ex tribus dantur Mss.

ACTA

E

auctore anonymo.

Ex tribus Mss.

Tempore illo cum Liborius a pontifex urbis Cenomannicæ b ab hac luce forte migrasset c; hoc audito vir apostolicus Martinus, * Turonicæ episcopus civitatis, continuo illas in partes ad sepeliendum fratrem ire non tardavit, ut fratrem sepultum relinqueret, et successorem inquireret talem, qui honorem deberet accipere pastorem. Cumque venisset ad oppidum civitatis, respexit, et vidit hominem operantem in vinea, eratque clericus subdiaconi d ordinem adeptus. Revelatum est in aurem ipsius Sancti divinitus, eo quod ipse esset successurus in episcopalem locum.

S. Martinus Cenomanum pergens ad sepeliendum S. Liborium.

a

b

c

d

2 Descendensque vir Dei de asino suo, stetit in loco, et misit ad eum, ut veniret : qui ipse cœpit venire fossorium * habens in manu, caput pulvere aspersum, et calceamenta in pedibus jam usitata, ut decet operarium; cumque appropinquasset, salutavit eum Martinus pontifex, et ait, Benedic me domine Victor. At ille inclinavit se pronus in terram, et adoravit eum, dicens : Benedictus tu, domine mi, et benedictus sermo tuus; quia pauperem tali dignatus es interpellare sermone. Cui ait vir Dei : Adhuc majora pronuntiabo; quia honor gratiæ expectat te episcopalis officii.

Victorem, in vinea laborantem, salutavit; * Ligonem

F

3 Ille vero nesciens erat, an in veritate diceret, aut fortasse joculariter loqueretur. Cui dixit : Perpetuis temporibus delectetur animus vester lætificari gaudio magno e; et ego revertar f. Gratia vestra sit mecum, et vadam post vos. Tunc vir Dei apprehendens eum, tulit fossorium de manu ejus, et dedit illi sustentacula g, super quæ solent sacerdotes fasis orationibus incumbere : qui et angariavit ipsum a via sua quinque et mille passus h, quo usque festinantes ad civitatem transiissent.

prædictoque episcopatu, secum ducit :

e f

g

h

4 Post hæc ierunt ad visitandum, et sepeliendum corpusculum domini Liborii quondam episcopi, et, ut consuetudo exposcebat, facta oratione, ipsum humatum reliquerunt. Altera au-

deinde populum convocavit ad electionem episcopi,

A. ANONIMO.

tem die abscondit se Victor *i* vir Dei in civitate. Martinus autem, sequente eum turba populi, ingressus ad locum orationis, oravit diutissime. Impleta autem oratione, dixit ad populum : Non oportet nos ire de hac civitate, et inordinatam relinquere, priusquam inquiramus successorem vestra electione, qui possit splendide pontificalem gubernare honorem. At illi respondentes dixerunt : Quodcumque voluerit manus tua facere, fac, quia Dominus est tecum.

qui rem Martinum committit. hic Victorium elegit,

5 Tunc vir Dei posuit manum super sacerdotem Domini Victorem *k* nomine dicens ; Iste est, quem elegit Dominus sancti Liborii successorem, et accipere pastorem honorem. Cui ipse respondens, ait : Quomodo potest hoc verbum fieri ; quia conjugatus sum, et sobolem habeo ? Tunc vero miserunt nuntios ad ipsius conjugem, nomine Mauram, ut veniret. Illa vero nullas ad veniendum moras induxit, sed festinans stetit coram sancto Domini, et adoravit eum.

et uxore consentiente.

6 Cui dixit vir Dei : Fœmina, vis ut fiat vir tuus pontifex urbis Cenomannicæ ? At illa pavida dixit : Non sum ego digna, Domine mi, ut videant oculi mei magnalia Domini. Dixitque vir Dei ad eam : Tamen si contigerit ut fiat, quid vis postea ? Respondens igitur, ait : Si meruero videre hanc virtutem Domini, sit mihi vir meus ut frater, et ego illi sicut soror : et serviamus Domino soli. Complacuit ergo sermo iste in oculis sacerdotis Domini, et iussit eum sedere in cathedra, et locutus est ad populum : Ecce pastorem magnum sedentem in loco dignitatis, magnumque sacerdotem, quem elegit Dominus. Diligite, et amate eum ; quia Dominus est cum ipso. Timuitque populus verbum sacerdotis, et adoraverunt eum dicentes : Magnum pastorem, et dignum in opere suo nobis divina potentia donare dignata est. Sit nobis pater et pastor, et nos illi subditi, et diligamus eum tamquam nos ipsos.

eum consecrat : Mauraque ejus conjugii, continentiam promittenti, benedixit.

7 Tunc benedixit eum ipse pontifex caelesti benedictione, et tradidit illi pontificalem honorem. Sed dum hæc omnia ancilla Dei Maura facta esse cognovisset, gaudio magno repleta est, et ait : Domine descendat de manu vestra mutabilis vestis super caput meum, ut placeam Christo, et sit innovatus spiritus rectus in visceribus meis, et lavet me manus tua sancta ab immunditiis meis. Cui ait vir Dei : Impleat Dominus desiderium tuum secundum petitionem cordis tui. Et factum est ita. Cumque accepisset benedictionem, quam postulaverat, projecit se denuo ad pedes ejus dicens :

filium vero eorum Victorium baptizat.

8 Domine, peto ut baptisetur filius meus de manu tua, et sit spiritualis filius tuus, et serviat tibi cunctis diebus vitæ suæ, quia prope duo lustra sunt a nativitate ejus. Tum vero pontifex repletus est gaudio magno, eo quod baptismi gratiam postulasset, et iussit puerum venire ad se, et stetit in medio, et baptisavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac testimonium perhibuit, vocavitque nomen ejus Victorium *l*, ut assimilaret eum nomini patris sui Victoris. Tradito autem in Christi nomine baptismo, deosculatus est eum, et oravit ad Dominum, dicens : Pater cæli et terræ, da puero isti signum tale, ut vivat : da illi Domine intellectum, scientiam, sapientiam, moderationem, charitatem, castitatem, sobrietatem, subtilitatem, humilitatem, quia tu Domine humilibus dabis gratiam, et superbis resistis. Infunde super eum

Domine caelestem benedictionem, ut post impletos dies genitoris sui honorem dignitatis accipiat, et patris sui sedem ei judicare permittas. Et dixerunt circumstantes. Amen.

9 Post hæc vero prædicti pontifices (*erant*) communicantes ad invicem, et valedicentes alterutrum, quia vir Dei Martinus pontifex ad suam jam desiderabat iterum pergere civitatem. Puerum vero spiritualem filium Victorium, quem relevationem a sacro susceperat fonte, præcepit ire secum. Cumque accessissent post diem tertiam ad littora Ligeris *m*, respexit vir Dei, viditque hominem cæcum stantem super ripam fluminis, quærentem transire ultra, ut alimonias quæret. Tunc Præsul dixit ad puerum : Fili, vade ad hominem, quem vides stantem, lava faciem, et oculos ejus ab aqua Ligeris, et dic ei : Accede huc usque ad me. Abiit ergo puer, et locutus est cum eo : Amice, vocat te dominus pater Martinus pontifex ire ad se. Qui respondit : Quia cæcus sum, nisi apprehenderis manum meam non possum te sequi. Cui ait puer : Prius lavabo faciem tuam, et oculos ab aqua Ligeris, et postea vade. Et intinxit manus suas in aquam, tetigitque faciem suam, et oculos, et confestim aperti sunt oculi ejus ; et vidit cælum, terram, et aquas, vel quodcumque voluit : et gaudio magno repletus exaltavit vocem suam, dicens : Gratias tibi ago, Deus cæli et terræ, quia per puerum ad me missum, te jubente, illuminati sunt oculi mei.

S. Martinus rediens secum ducit Victorium : eumque in civitatem milii ad cæcum illum nandum ;

10 Currensque quoad usque veniret ad sacerdotem, devolutus cecidit ad pedes ejus, dicens : Domine, tuis orationibus tenebrosi oculi mei meruerunt cernere lucem, quia puer ille coronatus in albis *n*, qui mihi denuntiavit ut venirem ad te, lavit oculos meos de manu sua sancta, et vidi. Et cœpit pauper magis clamare, quam oportebat exaltare vocem suam. Dixitque ad eum vir Dei : Homo, non oportet te amplificare sermones tuos ; sed sede, et veni huc, ascende in naviculam mecum, et ibimus pariter ultra. Transeuntes autem abierunt in civitatem, et stetit pauper ipse coram sancto Domini tribus diebus et tribus noctibus, et quocumque ad vescendum delectabatur, per manum pueri ei ministrabatur assidue. Tum sufficienter refectus dapibus, simulque indutus vestibus sufficienter pauperi, abiit in viam suam cum gaudio magno.

quem, repleto visu, dicit et elemosinis jurat.

11 Denique puer Victorius crescebat in opere Dei, quia incessanter Dominum meditabatur quotidie, quin etiam ex hoc, quod a senioribus illi fuisset injunctum, procul dubio facere non recusabat. Ergo diligebat eum vir Dei et paterno provocabat amore, in tantum, ut a sua non liceret illi ullo modo sequestratum esse presentia, sed sub regimine et potestate prædicti pontificis omni tempore consistebat. Sed ubi cognovit eum apostolicus pater litteris eruditum, et in omnibus esse perfectum, et totis viribus Deum sequi, continuo onus clericatus ei tradere non dubitavit. Etenim suis manibus comam capitis illius præcisam quidem deposuit ; sed cum primum sacerdotale o promeruit signum, erat gaudens tam de honore, quam de gratia et amore pontificis, et magis delectabatur illi amplificare servitium, dum se sentiebat provocatum esse ut filium.

Victorius cunctis, et studiis crescit tonsura clericali insignitur a S. Martino

12 Tunc vir Dei arguebat et catechisabat eum suis dogmatibus, corripiebat, castigabat et docebat eum suis doctrinis, hoc est, ut ipse per angustam portam transiret ad caeleste regnum. Id-

jubente Martino egres-
sanat :

circo

A circo quisquis pro sua, suorumque necessitate, expetisset a viro Dei veniam postulare ex permisso et ordinatione pontificis, illuc Victorius accedere non tardavit, et suis orationibus unumquemque, Domino præstante, ad suam pristinam revocabat protinus uberrimam sanitatem.

13 Sed cum beatissimus Martinus ad reprimendam hæresim, et sublevandum Christianorum nomen, vel pauperibus alimonias tribuere, sacerdotali affectione ascenso asino per diversas regiones haberet discursum, Victorius famulus Christi sequebatur eum pedibus ad quemcumque voluisset pergere locum, ut et ministeria necessaria procuraret, et vigiliis, orationibusque attentius coram sancto Domini singulis noctibus non piger psallentium minister adesset *p*. Unde etiam suæ provocationis *q* meruit vestigium obtinere, dum vigore firmatus præcepta Domini intentus valuit custodire.

14 Fuit igitur commoratus cum magno sacerdote Turonicæ ecclesiæ *r* plures quidem annos, hoc est quousque genitor suus Victor pontifex a sæculo transisset. Sed ipse semper die noctuque intentus Dominum meditabatur, et se in cinere et cilicio prosternens, esse confessorem Domini testabatur, contraque adversantem circumdatus scuto fortiter certavit in palam. Obtenta itaque victoria, fugatoque adversario, ipse sine plaga illæsus stetit in gratia.

15 Post hæc vero cum accessissent viri festinantes nuntiare ejus genitorem fuisse defunctum, valde contristatus est, ac doluit fortiter, et flevit amarissime. Cui dixit pontifex urbis: Noli, fili, contristari, nec conturbetur cor tuum, non enim te oportet angorem animi pati, quia felix dicendus est pater, qui Deo dictum reliquerit superstitem filium. Tu vero accipe benedictionem tibi repromissam; et servies Domino soli: paratus te locus expectat ut glorificeris in sæculum. Tunc congregati sunt sacerdotes plerique, et clerus, et plebs populi in unum, stetitque Victorius Christi famulus in medio eorum, et clamaverunt unanimi voce dicentes: Magnus sacerdos, et dignus in opere suo non immerito benedicatur pontificali honore, qui totis viribus per dies plures pro Christi nomine visus est sustinuisse laborem.

C 16 Tunc vir Dei impositis manibus appropinquavit cum eo ad sanctum altare, et tradidit illi benedictionem pontificalem. Accepto itaque honore dignitatis, stetit coram sancto Domini, et non dimisit eum priusquam per loca Sanctorum orantes accessissent, et cum magno psallentium, ut decuit, choro fluvium Ligeris navigantes pariter transierunt. Post hæc communicantes invicem et valedicentes a seniore usque ad parvum, et oscula pacifica inter se conferentes, pontifex Turonicæ urbis permisit eum ire ad locum desideratum. Cumque abiisset cum suis ministris, transeunte eo per loca, ubi invenisset infirmum, qui per Christum pro sua necessitate expetisset auxilium, confestim divina potentia per ipsum dignata est operari virtutem, ut effugato languore æger ad suam reverteretur pristinam sanitatem.

17 Sed cum accessissent in oppidum civitatis, exeunt plebes populique, et omnis clerus, convocati in unum, occurrentes susceperunt eum, laudantes Dominum cum magno psallentium choro, quoad usque ingressi sunt civitatem: leveruntque eum in cathedram honorifice, ut consuetudo exposcebat. Cumque transiret, tenebantur plures homines in ergastulo, quorum repu-

tabatur iniquitas. Cum quidem insonuit civitas, et cognovissent transire hominem Dei, clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, ut de eorum necessitatibus liberaret eos. Igitur contractæ sunt catenæ, et argumenta et tormenta, in quibus tenebantur, diminuta sunt, et custodes pavefacti; exeuntes foras, cucurrerunt ad sacerdotem Domini clamantes: Miserere nobis. Qui pacificavit cum illis, et jussit eos silere.

18 Ipsi vero ponentes manus ad cathedram sustinuerunt eum, et deferentes deposuerunt ante altare Domini. Jussit autem eos appropinquare ad se et dedit illis singulos aureos, et castigavit eos, ut non iterum peccarent. Quin etiam pacificati sunt cum adversariis eorum. Sed cum hæc plebs populi facta esse cognovisset, continuo hæretici *s*, qui non fuerant credentes, petierunt baptismum, et conversi sunt non minima pars populi, et baptisati sunt in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ille vero pontifex stetit juxta altare Domini, et post consecratum divinum mysterium communicavit populum, et benedixit eos cælesti benedictione. Illi vero humilitantes se adoraverunt eum, dicentes: Vivat pontifex urbis Victorius, et salvet nos manu sua sancta, protegat atque defendat, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, gloria, virtus, et potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a De sancto Liborio actum est ad 23 Julii.

b Cenomanum, ait in *Lexico Geographico Baudrandus* (Gallice *Le Mans*) urbs Galliæ, ampla et culta, alias Vindinum dicta, Cenomaniensis provinciæ (vulgo *le Maine*) caput, ad Sartam fluvium, ubi recipit Huisnam, episcopalis sub archiepiscopo Turonensi.

c In *Vita S. Liborii citata num. 9* hæc paulo aliter referuntur. Dicitur enim ibidem *S. Martinus, ante mortem Liborii ab angelo monitus, ipsum invisisse, moribundoque adstitisse, ac deum sepeliisse defunctum.*

d Ex hoc loco, cum sequentibus de uxore Victoris collato, patet legem continentiae subdiaconis ubique in ecclesia Latina nondum fuisse latam, aut observatam. Quod itidem discimus ex epistola S. Gregorii ad Petrum subdiaconum Siciliæ, quæ lib. 1 olim 42, nunc 44.

e Hæc Victor existimans joculari S. Martinum.

f Revertar ad laborem in vineam.

g Pedum episcopale videtur intelligere.

h Passus, in alio Ms. pedes, in alio dexterarum.

i Ms. S. Germani hoc loco habebat; Victorius, uti et alio loco semel eum vocat. Sed plerumque Victor etiam in illo Ms. vocatur, uti in aliis.

k Adductum nempe, nam ante se absconderat.

l Victorem habent Mss. duo. Tertium habet Victorium. Consule *Commentarium prævium num. 4*. Ubi intelliges, cur nos eum vocemus Victorium. Deinde malui unum Ms. hic sequi præ duobus, quia alterum ex iis mox eum incipit vocare Victorium, atque usque ad finem eodem semper nomine utitur.

m Liger seu Ligeris flumen Galliæ est satis notum, cui urbs Turonica adjacet ad partem Cenomaniæ provinciæ oppositam.

n Coronatus in albis. Nam baptizatus a paucis diebus Victorius videtur etiam tum gestasse vestes candidas cum corona, quas post baptismum

acce-

Martino dicentem percurrenti ministrat:

p
q

Victorii vita pia usque ad obitum patris:

B

nuntiata patris morte, eligitur Victorius,

et consecratur episcopus. In itinere agrum sanot,

gratulatione summa Cenomani excipitur: vinclis ruptis catenis liberantur.

ac multi ad fidem convertuntur.

E

F

A. ANONYMO.

acceperat pro more antiquo Ecclesiæ. Audi Ma-
xentium Aquileiensem patriarcham in epistola
ad Carolum magnum de ritibus baptismi, edita
a Bernardo Pez tom. 2 Anecd. part. 2, col.
16, qui post alios baptismi ritus expositos, ita
scribit : Tunc albis induuntur vestimentis pro-
pter gaudium regenerationis ad præfigurationem
vitæ angelicæ, ut ejusdem splendore decorentur.
Candor etenim vestium, gaudium commorantium
in illa cælesti Jerusalem mystice præfiguratur....
Tunc sacro chrismate capita perunguntur, et
mystico teguntur velamine, (in modum coronæ
facto, ut ex aliis auctoribus, et verbis sequen-
tibus clarum fit) ut intelligant, se diadematici
regni, et sacerdotii dignitatem portaturos : ta-
libus enim per beatum apostolum Petrum dicitur :
Vos estis genus electum, regale sacerdo-
tium. Hæc ille, quæ ex aliis facile confirmari
possunt.

o Agi hic tantum de tonsura clericali tum
ætas Victorii, tum modus loquendi satis innunt.

p Sensum hunc, in omnibus Mss. luratum, D
restitui quantum potui.

q Aliud Ms. meditationis.

r Nequeunt hæc intelligi de S. Martino, qui
obiit diu ante S. Victorem Victorii patrem. In
uno quidem exemplari Ms. S. Martinus nomi-
natur usque ad finem, at in duobus aliis, phra-
si mutata, semper deinceps nominatur Pontifex
urbis. Existimo itaque auctorem non scripsisse,
Victorium S. Martino usque ad obitum Patris
sui adfuisse, ab eoque in locum Patris episco-
pum ordinatum; sed nomen Martini ab homine
indocto in unum exemplar Ms. intrusum. Latius
hæc exponam ad diem 1 Septembris, ubi sepa-
ratim agam de Victorio.

s Ariani, ut videtur. Nisi existimare malimus
paganos designari, quod verisimile fit, quia pe-
tierunt baptismum : quamvis etiam non defuerint
heretici, quorum baptismus propter formam ille-
gitimam erat invalidus.

B

DE SANCTO GENNADIO PRIMO

E

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO

SYLLOGE HISTORICA

J. P.

§ I. Cultus; naturæ ac gratiæ dotes; scripta contra S. Cyrillum Alexandrinum non
recte intellectum; episcopatus, et favor erga Constantinopolitanum clerum.

ANNO CDLXXI.
Publica ejus
veneratio ex
Fastis:

Tot inter præsules Constantinopolita-
nos, quos ecclesia Græca tamquam san-
ctos veneratur, egregium locum meretur
S. Gennadius, vitæ ac morum inte-
gritate, nec non episcopalis dignitatis par-
tibus sedulo adimplendis laudem consecutus
singularem, prout planum fiet ex ejus gestis.
His tamen præmittimus e Fastis sacris con-
firmationem publici cultus ejus. Martyrolo-
gium Arabico-Ægyptiacum, a Gratia Simonio
pro nobis ex Arabico Latine redditum, sic eum
refert hac die : Memoria SS. Gennadii et Joan-
nis episcoporum civitatis reginæ urbium, id est,
urbis Constantinopolitanæ. In Menæis magnis ty-
po editis, ac in Menologio Sirleti etiam inscri-
bitur noster Patriarcha. Consule, quæ hoc die
a nobis dicuntur in S. Epiphania, ejusdem cathed-
ræ archiepiscopo. In exemplari Taurinensi Ms.
etiam habetur hac xxv Augusti Μνήμη τῶν ἁγίων
πατέρων ἡμῶν Γενναδίου καὶ Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπων ΚΠ.
Id est : Memoria sanctorum Patrum nostrorum
Gennadii, et Joannis, archiepiscoporum CP. De
Joanne, consule Prætermisos hodiernos. Lau-
data Menæa iterum colunt S. Gennadium die xvii
Novembris, eumque hoc modo annuntiant : Ead-
em die sanctus Gennadius, patriarcha Const-
antinopolitanus, in pace consummatur. Sequuntur
hi versus Græci, quos Latine sic interpretor :

Ὁ Γεννάδιος εὖρε τὴν Ἑδὴν στέφος,
Φαυεὶς νοητὴν πρὸς παλαιστραν γεννάδας.
Reperit coronam Gennadius aulæ poli.
Qui se palestra strenuum mentis probat.

Allusio est ad nomen proprium Gennadius, et
ad nomen adjectivum γεννάδας, id est, strenuus,
egregius. Jam vero cum non certo nobis constet,
utro die potius coli Sanctus debeat, an hoc die
xxv Augusti; an xvii Novembris; et an alter-
utro; liberum nobis esse censemus hodiernum eli-
gere. Baronius ad annum Christi 471 num. 2
scribit ista : Inter Sanctos relatum ipsum ha-
bent Græci in Menologio die xxv mensis Augu-
sti, honorifico cultu annuatim ejus memoriam
merito prosequentes.

2 Quo anno sedere coeperit, et quando sede-
re desierit ad Superos evocatus, inveniet lector
in Historia chronologica Patriarcharum Const-
antinopolitanorum, tomo primo hujus mensis præ-
via, pag. 44 *. De hac tamen re obiter dicitur
sub finem hujus sylloges. Pergamus itaque ad
alia, quæ tum ad naturæ ac gratiæ dotes, tum
ad ejus gesta ante patriarchatum, tum ad de-
cursum ejusdem spectant. In Vitis Patrum lib.
40, cap. 145, pag. 905 secundæ editionis a Ros-
weydo vulgatæ, ita laudatur apud Joannem
Moschum in Prato spiritali sanctus noster Pa-
triarcha : Accessimus in cœnobium, quod dicitur
Salama, nono ab Alexandria milliario distans, inve-
nimusque illic duos presbyteros senes, qui dixerunt
nobis, Constantinopolitanæ ecclesiæ se esse pres-
byteros, narrabantque nobis de beato Gennadio
Constantinopolitano patriarcha, quod fuerit mitissi-
mus, et mundus corpore, multumque continens.

laudatur ob
varias natu-
ræ ac gratiæ

dotes.

3 Gennadius Massiliensis presbyter in Biblio-
theca ecclesiastica apud Miræum cap. 90, Gen-
nadius,

A nadius, inquit, Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopus, vir lingua nitidus, et ingenio acer, tam dives ex lectione antiquorum fuit, ut Daniele prophetam ex integro ad verbum commentatus exponeret. Homilias etiam multas commentatus exponeret. Moritur Leone seniore imperium tenente. *Pauca hæc, quæ hactenus protulimus, laudationis specimina, non obscure indicant, qualis fuerit S. Gennadius, et quam egregie comparatus, ut cathedræ Constantinopolitanæ præesset. Sed priusquam de rebus in illa dignitate ab eo gestis loquamur, juvat nonnulla præmittere, quæ antea contigerunt.*

Gennadius præter modum
 ¶ Famosum, si credimus auctori mox dando, est scriptum contra S. Cyrillum Alexandrinum (cujus gesta apud nos illustrata sunt die xxviii Januarii) in quo acri ac mordaci calamo in eundem invectus est, ac injuriosis terminis illum pupugit, quod putaret, sanctum virum, dum contra Nestorium scriberet, in errorem Apollinaris incidisse. Addet aliquis ista ad elevandam culpam ab eo hic commissam: Flagrabat Gennadius ardentissimo desiderio defendendi fidem Catholicam: S. Cyrilli sensum non intelligebat: cum orthodoxa fide conciliari eundem non posse existimabat: hinc orta discordia: hinc scriptum acrimonia respersum, quod ex bona quidem intentione, sed ex errore tamen adversus S. Cyrillum exaravit. Verum nos hanc materiam æqua lance librare postea conabimur. Interea temporis res illa, de qua hic, videtur innecti posse anno Christi 431 vel 432, quando fervebat adhuc controversia inter S. Cyrillum ac Joannem episcopum Antiochenum. Consule Baronium ad annum 431. Verum nunc juverit rem gestam ex auctore antiquo, sed schismatico, proponere et expendere.

B
 innectus
 ¶ Facundus, episcopus Hermianensis provinciæ Africanæ, libros 12 direxit ad Justinianum imperatorem pro defensione trium Capitulorum concilii Chalcedonensis, quos, in lucem edidit Parisiis Sirmondus anno 1629: ubi lib. 2, cap. 4, a pag. 76 indicat, cujusmodi hoc scriptum exstiterit: Quale vero illud est, quod jactant, ideo se damnassee hanc epistolam, quod ejus conscriptor videatur in ea de beato Cyrillo quod male sensisset, cum scripserit adversus eundem sanctum Cyrillum, et 12 ejus capitula beatæ quoque memoriæ Gennadius hujus regiæ civitatis episcopus, nec ab istis reprehensus in hac condemnatione denominetur, qui multo vehementius et contumeliosius eum in sua responsione tractavit? Nam sic adversus eum dicit: « Væ » mihi a malis. Heu, heu! Unde enim quis » quam in præsentia aliunde sumat exordium? » Quales Cyrilli Ægyptii, et quantas blasphemias... audivi! Quis revera det capiti meo a » quam, et oculis meis fontem lacrymarum? » et plorabo istud die et nocte: quoniam extendit lingua ejus mendacium, et non fidem: » confortatus est super terram. Ex certo pax » peccatoribus deceptio: propter hoc enim obtinuit eos, inquit, superbia eorum in finem: congitaverunt et locuti sunt in malignitate. Iniquitatem in altum locuti sunt: posuerunt in » caelo os suum, et lingua eorum transivit super terram. Psalmistæ ista sunt. »

C
 in scripto contra S. Cyrillum Alexandrinum;
 ¶ Væ malo Alexandriæ, familiari ejus, et proprio jam isti secundo. Quæ corrupta ploramus, quæque corrumpit. Ex toto jam mysterium iniquitatis, et vereor, ne forte numquam, qui tenet, de medio fiat. Quid enim

» minimum, aut quid mediocre in illis? Omne auctore
 » nem supereminentiam blasphemias jaculatus est J. P.
 » adversus sanctos Patres, adversus eorum priores Apostolos, adversus ipsum Salvatorem, in resurrectionem meditatus est. Assumptam quidem humanitatem ex nobis et pro nobis injuriat: divinam ejus naturam, et impassibilem passionibus subiacere contendit. » Ecce, ait, Facundus, quanta et qualia sanctus Gennadius in beatum Cyrillum effudit, et nulla hinc fit nominis ejus invidia, quoniam ipse non interfuit Chalcedonensi concilio. Quin etiam respondens primo ejusdem S. Cyrilli capitulo, quo dixit: » Si quis non confitetur Deum esse secundum » veritatem Emmanuel, et propterea Dei Genitricem sanctam Virginem, genuit enim carnaliter carnem factum Dei Verbum, anathema sit » ita [in] eum invectus est: « Anathematizatus » rus est te Deus, paries dealbate... » et cætera, quæ in eodem Opere, si quis volet, inveniet.

7 His in causa Gennadii contra S. Cyrillum relatis ex ipsis ejusdem Gennadii verbis, an sit excusandus;
 citatus Facundus episcopus sic prosequitur, ac vult illa non ob stare, quo minus habendus sit orthodoxus: Cur igitur, ait, in hac ultione, sicut dicunt, injuriarum beati Cyrilli, non magis sancti Gennadii nomen, et pro sui loci auctoritate, quasi regiæ civitatis episcopi, et pro maledictionum atque contumeliarum magnitudine ventilatur? Quod si hoc consideraverunt, quoniam talia Gennadius de Cyrillo non scriberet, nisi dicentis intentionem minus intellexisset; hanc prudentem et piam considerationem ego quoque suscipio. Potuit enim et ipse de Christiana religione quæ recta sunt credens, non intellectum beatum Cyrillum bona intentione culpare: et bonam damnare intentionem, damnabile crediderunt. Quod si hoc etiam consideraverunt, quoniam si ea, quæ ante centum annos a beato Gennadio scripta sunt, modo condemnarentur, in reprehensione totius Ecclesiæ fieret, quæ hoc ante non fecit; hoc quoque sapienter atque modesto consideratum esse, si quis sapiens et modestus, agnoscat.

8 Tillemontius infra citandus in S. Gennadio, pag. 68 dicit, potuisse eum non habere, nisi sensa maxime Catholica, et potuisse tamen Cyrilliana vituperare bona intentione. At vero erronea ipsius sensa quomodo tam liberaliter excusari possint ex bona intentione, non concipimus: præsertim si consideremus virulentam ipsius execrationem, quam evomit contra capitulum primum, ut modo dictum est. S. Cyrilli; maxime si eam scripserit post concilium Ephesinum: ut alia fortasse plura hujusmodi omittamus; cum addat Facundus, et cætera, quæ in eodem Opere, si quis volet, inveniet. Credimus facile, Gennadium tunc contra S. Cyrillum fuisse abruptum juvenili quodam impetu; quem forsitan etiam accenderit amor erga Nestorium, e sede dejectum. Sed errorem suum retractasse, et eluisse Gennadium, persuadent ea, quæ postea egit orthodoxe. Quid, quod alioquin ad sedem Constantinop. numquam fuisset promotus.

9 Presbyterum Constantinopolitanum fuisse illud constat, dum ad ejusdem urbis cathedram eveheretur. Audi Theodorum Lectorem, sive Excerpta ex ejus historia ecclesiastica, quæ una cum Euagrio Scholastico etc. Parisiis edita sunt a Valesio, pag. 553: Mortuo Anatolio, Gennadius presbyter ecclesiæ CP. in ejus locum substitui-

quem errorem postea eluit, et orthodoxum se probavit.

F

Creatur patriarcha CP.

ACTORE
J. P.

substituatur. Adde Nicephorum Constantinopolitanum archiepiscopum in Chronographia brevi, Lutetiae Parisiorum typis regis excusa, pag. 414. Ceterum non omnium calculis eum fuisse electum ad patriarchalem dignitatem, indicat laudatus modo Theodorus, dum de simul ad hanc nominato quorundam suffragiis Acacio, orphanotrophii praeposito meminit. Sed Deus ista vice pepercit ecclesiae Constantinopolitanae. Nam qualis fuerit Acacius, qui S. Gennadio mortuo postea suffectus est, narratur in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, de qua superius, a pag. 44. Acta vero S. Anatolii, de quo jamjam injecta est mentio, apud nos illustrata sunt ad diem III Julii, pag. 651 et sequentibus, ubi indicavimus, eum vita functum anno 458, quo ei successit S. Gennadius, ut videre licet in mox citata Historia pag. 44* :

favores eccle-
siae Magnae
extendit ad
omnes eccle-
sias urbis CP.

B

40 Porro Gennadius aëconomum ecclesiae constituit Marcianum, qui ex Catharorum secta ad Ecclesiam Catholicam transierat, teste Theodoro Lectore supra designato, qui addit : Hic simul atque aëconomus factus est, decrevit, ut quae in unaquaque ecclesia offerebantur, clerici ejusdem ecclesiae acciperent : cum ad id tempus Magna ecclesia, universa accipere soleret. Id cum acciderit vel jubente, vel saltem sciente, et sine dubio approbante nostro Patriarcha, indicio est, eum in hac re potius extendere voluisse munificentiam ecclesiasticam ad cleri Constantinopolitani commune bonum, quam ad bonum particulare cleri ecclesiae Magnae ac patriarchalis, quia forte huic aliunde erat satisprospectum de congruis proventibus ad honestam sustentationem; illi vero non item. Quidquid sit non sine causa haec mutatio facta fuerit, quando contraria consuetudo ad id usque tempus reclamabat. Porro de ecclesia Magna, seu S. Sophiae plura dicentur hac die in S. Menna vel Mena patriarcha Constantinopolitano § 2.

§ II. Acta adversus impium Timotheum Ælurum; res gestae cum S. Daniele Sty- lita, et nostrae super illis observationes.

C

Sanctus nos-
ter

Sanctus Leo PP. Domitianum et Geminianum episcopos misit Constantinopolim, ut apud imperatorem, nomine etiam Leonem, impetrarent punitionem Timothei Æluri, qui dum esset schismaticus, a communione Ecclesiae abscissus, et Eutyriana haeresi infectus, cathedram tamen Alexandrinam invaserat, S. Proteorium, legitimum ejusdem episcopum, occiderat, idque agebat obnix, ut in universa Aegypto pessumdaret Catholicam fidem. Omnes Orientis praesules, quos consuluerat imperator, se Timothei hostes denuntiant. Hic tamen persistebat, Asparis Ariani, cui Leo debebat imperium, auctoritate fultus. Argumentum hoc, quod in compendio contractum est, pluribus deducitur apud Tillemontium tomo 15 Monumentorum ecclesiasticorum, in S. Leone PP., articulo 156 et sequentibus. rerum gestarum serie partim anno Christi 457, partim 458 intertexta, quo S. Anatolio patriarchae successit Sanctus noster, sicut antea indicatum est.

42 At quid tum postea? Gennadius S. Leoni PP. adversus impium Ælurum porrexit adjuatricem manum, qui Alexandria expulsus, et Gangras Leonis imperatoris jussu relegatus est, sicut testatur Theophanes in Chronographia pag. 96 editionis regiae Parisinae, his verbis, quae in versione Latina sic reddita ibi sunt e textu Graeco : Ad haec, ut quae nefarie perpetrata condignae subicerentur ultioni, studium omne penes imperatorem Gennadius adhibuit, adversae licet parti faveret oppositus Aspar Arianus. Porro pietissimus imperator Gangras, quo Dioscorus ejus magister fuerat deportatus, Ælurum relegavit. Is vero conventicula celebrare, et turbas illic movere denuo cepit : quorum certior factus imperator, hominem in Chersonem relegavit. Alius autem Timotheus, cognomento Leucus, qui et Salophaicalus, vir de rebus fidei recte sentiens, et ob morum probitatem omnibus charus, in prioris locum episcopus Alexandriae ordinatus est. Tillemontius supra citatus plura collegit de hac historia articulo 172. Gennadius itaque se probavit egregium orthodoxae fidei pugilem, impigram infamis Thimothei hostem, ac sedulum S. Leonis PP. in re tanti momenti adiutorem.

43 Quae ut magis appareant, et confirmantur, observari cupimus, Æluro permissum fuisse, ut Constantinopolim adiret; de qua re Patriarcha noster certiores fecit S. Leonem; qui in epistola 138, al. 100 ad S. Gennadium data de hoc permissu conqueritur, vigilantiam ejus requirit, ac illum laudat, uti ex ipso epistolae textu, quem damus, intelligitur : Dilectionis tuae litteris, et fratrum coepiscoporumque nostrorum Domitiani et Geminiani sermone agnovi, Timotheum, postquam ecclesiae Alexandrinae civilis expulsus est, Constantinopolim (nonnullis hoc fidei adversariis agentibus) venire permissum, ut, quantum datur intelligi, quia universorum Domini sacerdotum sententiis coartatus, invitatus saltem ad Catholicum se dogma converteret, ut, tamquam propter hanc tantummodo culpam videatur ejectus, haereticae perversitatis errore damnato, doctrinae Apostolicae, ut ad Alexandriam redeat, acquiescat : cum illi, etiamsi Catholicus probaretur, hoc vehementer obsistat, quod, vivente episcopo, tantae sedis invasor est, et autor apparuit inaudita crudelitatis admissae.

44 Et ideo dilectio tua solitudine, qua claret, eniti et elaborare debebit, ne cum tam nefario homine sermo aliquis privatim, vel publice misceatur, neve sub specie correctionis ejus quorundam conventui praebetur occasio : ne redeundi integram capiat libertatem, de quo jam edictis suis princeps Christianissimus judicavit. Omni igitur labore et circumspectione pervigili unitati ecclesiasticae profuturus enitere, frater charissime, ut spes suffragatoribus ipsius adimatur, et Alexandrinis ex clero suo Catholicus episcopus secundum morem veterem per orthodoxos episcopos consecratur : quia parricida ille non alias a suis defensoribus deseritur, nisi Alexandrina ecclesia, quae patrum honori et suae restituenda est libertati, rectorem sanandis omnibus, quae male gesta sunt, probatissimum fuerit consecuta. Datum xv Kalend. Julias, Magno et Apollonio Consulibus, id est, anno Christi 460. S. Leonis desiderio fecit satis Archiepiscopus noster : Ælurus quippe nihil obtinuit Constantinopoli, vel ne quidem eo venit, et priusquam

S. Leonis

A *S. Leonis litteræ ad Gennadii manus pervenissent, Timotheus Salophaciolus, quem supra laudavimus, electus erat jam tum episcopus Alexandrinus.*

contra impi-
um Elurum

15 Etenim S. Leo recitatam modo epistolam dedit die xvii Junii; ineunte autem mense Julio, vel paullo post acciderit ordinatio Timothei Salophacioli episcopalis; cum idem Christi in terris Vicarius hanc ipsi sit gratulatus die xviii Augusti ejusdem anni in epistola 139 al. 101, postquam eandem ordinationem factam esse tum ex Timothei præsulis, tum ex presbyterorum et diaconorum ecclesiæ Alexandrinæ scriptis intellexerat. In epistola enim 140 al. 102, eodem die ac anno notata hos ita alloquitur: Gaudio exultanter in Domino de piissimo, quem inter vos habetis affectu, dum, sicut scripta vestra manifestant, et pastor gregem, et grex ostenditur amare pastorem. In epistola autem gratulatoria, quam modo designabamus, Cum ergo, inquit, scribendi opportunitates, quibus fraternitas tua utatur, extiterint, sicut necessarie, et ex more fecisti, ut per filios nostros Danielelem presbyterum,

B et Timotheum diaconum ordinationis tuæ ad nos scripta dirigeres, ita omni tempore in hoc officio perseveres. Scripta itaque S. Leonis prior ad Gennadium epistola die xvii Junii; deinde Salophacioli, et aliorum, de quibus actum, scripta, quæ accepit S. Leo, et quibus rescripsit xviii Augusti; argumento nobis sunt, a Gennadio factum fuisse satis sanctissimi hujus Pontificis desiderio, quando per singularem vigilantiam ac impensum studium boni publici et Catholicæ religionis, antequam priorem hujus epistolam accepisset, illud executioni mandari curavit.

Refertur

16 En tibi, lector, quæ gesta sunt eodem circiter tempore inter Patriarcham nostrum et S. Danielelem Stylitam, de quo tractandum erit pluribus ad diem xi Decembris, quo eum refert Martyrologium Romanum. Apud Surium hæc de utroque Sancto historia exstat ad eundem diem in Vita S. Danielis Stylitæ cap. 16 occasione columnæ, quam idem Daniel ascenderat: Cum loci (erat is apud Constantinopolim) dominus ad horum venisset cognitionem (erat autem illi nomen Gelasius) inconsiderate ira animo perturbatus, aut potius dæmonis importunitate commotus, et adversus sanctum virum furore percitus (causa autem prætexebatur, quod non eam columnam posuisset voluntate illius) imperatori quidem renuntiat id, quod factum fuerat. Renuntiat autem etiam Gennadio (is enim constitutus fuerat episcopus Constantinopolitanus post decessum Anatolii): atque ab imperatore quidem dicens non fuit exauditus: episcopus vero invidia motus, seu ei, qui rogarat, concedens, non solum censebat Sanctum e columna deiciendum, sed etiam penæ subijciendum. Redit ergo Gelasius totus ira percitus, alios quoque multos secum assumens, et e columna Sanctum volens detrudere. Deinde narrat Vita, quo modo Deus Danielelem defenderit.

narratio his-
torica eorum.

17 Ibidem cap. 24 et 25 sequuntur ista: Magnam quidem certe urbem magnas adorturas esse minas, cum a Superis accepisset revelationem, eam episcopo significat Gennadio, jubens contentiore uti precatione. Quinetiam imperatori Leoni prædicit similia, et his in hebdomada jubet communes fieri supplicationes. Sic enim eis pollicetur iram Dei futuram mitiorem. Atque ii quidem Sancti præceptis contemptui habitis, erant

ipsa intellecturi experientia ea, quæ multitudo peccatorum effecit, ut ad effectum deducerentur... (Verosimiliter hic prænuntiat Daniel incendium urbis CP., quod accidit anno 465.) Quoniam autem divini quoque Agni sacrificatorem oportebat esse Danielelem, qui jam ei prius sacrificaverat et corpus et animam, e Superis quidem movet imperatorem spiritus; movet autem Gennadium quoque imperator, et ad eum scribit, ut acceptis multis ex ecclesia veniat ad magnum Danielelem, et eum consummet ordine sacerdotali.

AUCTOR
J. P.

18 Cum is vero hæc fecisset, qui prævidendi quidem futura magnam habebat potestatem, primum quidem spiritu præcognoscit futurum ad se adventum. Deinde cum ille jam venisset ad columnam, dixit se jam pridem desiderasse ad eum ascendere: sed curas prohibuisse ecclesiasticas, ne finem imponeret suo desiderio; nunc autem venire, ut et ipsam videret, ejusque precibus frueretur et sermonibus. Rogabat vero, ut scalæ quoque adhiberentur. Frustra, inquit ei prædicendi magna vi præditus Daniel, hunc laborem ut susciperes, procuravit, qui te ad nos movit. Hoc simul et stuporem et metum affert Sacerdoti: stuporem quidem quoniam modo sic ejus cognovit adventum: timorem autem, quod mens ejus magno erat Danieli manifesta: neque enim, nisi coactus fuisset ab imperatore, ad eum umquam venire annuisset.

quæ inter S.
Gennadium

19 Cum autem et episcopus, et qui sequebantur episcopum, multum rogavissent, ut admovebantur scalæ, ut ad eum ascenderet, prohibebat vero invictus Daniel: imminabat autem jam sol mediis eorum capitibus, calidis eos feriens radiis, et videbat Episcopus multitudinem siti et æstu torreri, jubet inferius quidem archidiacono preces dicere consuetas: ipse autem cum esset precatus, ordinat magnum Danielelem, etiam non præsentem, presbyterum, et simul multitudo de eo, qui erat vere dignus, clamabat: Dignus. Cum sic patriarcha Gennadius Danielelem nominasset sacerdotem, et Ecce, dixisset, et tibi populus justam de more propterea emisit vocem, et Deus desuper tibi per me manum imposuit, et omnia, ut semel dicam, suscepisti signa sacerdotii. Restat ergo, ut scalæ admoveantur columnæ, ut sis etiam sacri particeps Sacrificii, et Deo vocanti omnino cedas.

ac S. Danielelem Stylitam

20 Tunc cum beatus cognovisset Daniel, hæc non fieri sine Dei numine, sed ei quoque grata esse et accepta, quæ facta sunt, jubet poni scalas, et caelestem margaritam, divinam, inquam, communionem et dat et accipit. Deinde cum etiam fecisset alia omnia, quæ solent fieri a sacerdotibus, et precatus esset pro multitudine, eos dimisit letantes simul et admirantes, partim quidem propter præscientiam, et vere laudabilem timiditatem; partim autem quod vix quidem, persuaderetur tamen ipse quidem accipere sacerdotium, illis vero præbere preces et benedictionem. Hæc imperatori quoque significantur, et simili eum replent lætitia et admiratione.

F
acta fuisse
dicuntur.

21 Hæc narrantur in Vita S. Danielis Stylitæ, et apud Surium edita sub nomine Symeonis Metaphrastæ. Leo Allatius in Diatriba de Symeonum scriptis pag. 429, inter plures alias Sanctorum Vitas, tamquam Metaphrastæ proprias, ponit Vitam S. Danielis Stylitæ, hoc principio vel characterismo: Ὁμοῦ ἐπὶ τῶν ἀγίων, quæ consentiunt exordio Vitæ Latinæ apud Surium: Quemadmodum viris fortibus. Hæc vero

Varie obser-
vationes

in

AUCTOR
J. P.

in causa sunt, cur istius scriptoris Vitæ plenam auctoritatem tribuere non audeamus, in iis præsertim rerum adjunctis, quæ inter utrumque Sanctum contigisse commemorat. Nam displicet primo illud, quod supra in propositione disjunctiva de S. Gennadio ponit: Episcopus vero invidia motus. Cur enim invidiæ hic fit mentio? cum Vir sanctus potuerit ob aliam causam judicare, S. Daniele a columna amovendum, quia videlicet modus ille vivendi erat adeo singularis, quia vanitatis periculo subjectus, quia non tam ex divino impulsu, quam e propriæ voluntatis motu exortus: quæ incommoda etiamsi in S. Daniele non habuerint locum; habere tamen, suspicatus forte sit sanctus Patriarcha: ut nihil dicam de aliorum, quæ fortasse ad S. Gennadium delatæ sint, querelis, quarum saltem una, eaque gravissima exponitur in propositione disjunctiva, de qua jam mentionem fecimus. Utcumque sese hæc habeant, quæ retulimus per conjecturas, non videtur Vir sanctus esse accusandus de invidia, dum aliunde excusari potest. Aliud etiam est superius, de quo dictæ Vitæ scriptorem conveniendum arbitramur.

22 Dispicet enim secundo ille mirus sacerdotii modus, quod S. Danieli contulisse S. Gennadius fertur his verbis: Ordinatur magnum Daniele, etiam non præsentem, presbyterum, cui inter alia eum narrat dixisse: Deus desuper tibi per me manum imposuit. . . . Restat ergo, ut scalæ admoveantur columnæ etc. Dispicet, inquam, hæc ordinatio, quæ nobis esset probabilior ac verosimilior, si diceret biographus, S. Daniele absentem a S. Gennadio designatum quidem fuisse ad sacerdotium; sed deinde ab eodem sancto Patriarcha Danieli præsentem impositas fuisse manus, eaque peracta, quæ necessaria sunt ad consecrationem sacerdotis, quidquid sit de accidentibus. Cogitationem hanc meam confirmo sequente facto S. Gregorius Nyssenus in Vita S. Gregorii Thaumaturgi, quæ anno 1615 edita est Parisiis, quæque ibi habetur tomo 2 Operum ejusdem sancti Patris, narrat pag. 976 et sequente simile exemplum de laudato Gregorio: Cum Phædimus, inquit, cui divinitus a Spiritu sancto præscia (futurorum) vis quædam inerat, inerat, in illo tempore Amasænsium ecclesiæ antistes esset, et omni studio laboraret, ut magnum Gregorium in potestatem redactum, ecclesiæ administrationi præficeret, . . . ut hic sacerdotem id agitare atque conari sensit, cogitare cœpit, qua ratione latere posset, alias ad aliam solitudinem transiens. . .

23 Dum vero uterque inter se studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente. . . , impetu quodam divino Phædimus ad propositum studium provector, nihil curans interjectum spatium, quo ab Gregorio dirinebatur, (quippe ille aberat itinere tridui) sed ad Deum suspiciens, precatusque ut et ipse et ille pariter in illa hora ab Deo respicerentur, loco manus impositionis, Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset, et illam ei civitatem destinans et attribuens, quam contigerat ad illa usque ipsa tempora adeo simulachrorum errori deditam esse. . . Sic igitur jugum subire coactus, OMNIBUS POSTHÆC QUÆ FIERI SOLENT, SOLENNIBUS IN EO PERACTIS, cum exiguum tempus ad mysterium exactius cognoscendum ab eo, qui sacerdotium ipsi assignaverat, petiisset etc. Potuisset dicere Latinus hic

interpres: Omnibus post hæc LEGITIME in eo D peractis: nam in Græco textu est: Πάντων μετὰ ταῦτα τῶν νομίμων ἐπ' αὐτῷ τελεσθέντων. Ex his concludo, hoc vel simili modo verosimiliter ratioeinandum esse de sacerdotio S. Danielis Stylitæ, ne ob tantillam Metaphrastis, vel alterius, quisquis fuerit, biographi auctoritatem, ad modum tam inusitatum et extraordinarium accepti ab eodem Sancto sacerdotii recurramus.

24 Dispicet tertio, quod auctor Vitæ S. Danielis affricet S. Gennadio mendacium officiosum. Hunc quippe affirmat dixisse S. Danieli, se jam pridem desiderasse ad eum ascendere; sed curas prohibuisse ecclesiasticas, ne finem imponeret suo desiderio. . . Cui Daniel: Frustra, inquit, . . hunc laborem ut suspiceres, procuravit, qui te ad nos movit. Quibus subdit ista biographus: Neque enim, nisi coactus fuisset ab imperatore, ad eum unquam venire annuisset. Hæc si vera sunt, mentitus est S. Gennadius: et quamvis viri etiam sancti habeant suos nævos, eorumque sanctitati nihil isti officiant; hunc tamen S. Gennadio imputare non ausim, quia circumstantiæ aliæ, de quibus dixi, in superiore biographi istius historia videntur esse suspectæ fidei: an vero plures aliæ hujusmodi sint in Vita S. Danielis Stylitæ, examinari poterit ad diem xi Decembris.

§ III. Collecta a Viro sancto synodus contra simoniam; epistola encyclica; vigilantia pastoralis; miraculum; clericus facinorosus miro modo punitus; ecclesiæ tempore hujus Patriarchæ Constantinopoli exstructæ; reliquiæ ab ipso translatae; visiones.

Eminentissimus Cardinalis Baronius laudat S. Gennadium, tamquam de orthodoxa fide atque ecclesiastica disciplina cumulatissime meritum: nam ad Christi annum 459 num. 1 de illo scribit, tamquam de fidei Catholice et ecclesiasticæ disciplinæ acerrimo vindice atque custode: qui inter alias deformitates cum nactus esset ecclesiam illam (Constantinopolitanam) simoniaca labe deturpatam, ad eam penitus evellendam, aliosque pravos mores extirpandos, synodum colligi festinavit. Quæ breviter quidem, sed magnifice tamen de eo a Baronio pronuntiata, quam apte ac merito Viro sancto conveniant, planum fiet ex iis, quæ jam dicturi sumus. Superest etiamnum nobis illustre monumentum implacabilis istius odii, quo idem sanctus Præsul perniciosissimam hanc pestem persequabatur, in epistola encyclica seu circulari, quæ inter Commentaria vel scholia Theodori Balsamonis in canones etc., anno 1620 Parisiis Græco-Latine edita, habetur pag. 1084, hoc titulo, qui e Græco ibidem Latine redditus, sic sonat: Gennadii patriarchæ Constantinopolitani, et sanctæ cum eo congregatæ synodi ad sanctissimos omnes metropolitanos, et ad Papam urbis Romæ epistola circularis etc. Tillemontius proxime jam citandus movet pag. 71 difficultates adversus ea, quæ

Laudatur
Sanctus, ne
gregat typodum ac
epistolam
encycliam
scribit coll
simoniaca

quare

B

C

quædam in
hac historia

quæ

A quæ Baronius ad annum 459 num. 1 et 2 scribit, dicens, quod concilio isti interfuerint Domitianus et Geminianus episcopi, ac sedis Apostolicæ legati; item quod concilium illud convocatum fuerit e proximis provinciis. Quænam vero opponat Baronio collector ille, supersedemus hic referre. Nam concilium ipsum Constantinopolitanum anno 459 vel circiter, non refragante eodem collectore, celebratum fuit: e quo discimus veras ac solidas S. Gennadii laudes; idque sufficiat ad nostrum institutum.

26 Decorem ecclesiasticum sanctus Patriarcha impense etiam cordi habuit, quando, teste Theodoro lectore, quem supra citavi, pag. 554, neminem ordinabat, qui Psalterium non sciret memoriter. Quid pro clericis fecerit, narravimus superius num. 10 ex eodem auctore, qui pag. 554 modo designata refert miraculum a Præsule nostro patratum. Sub eodem, ait, Gennadio, pictoris cujusdam manus exaruit, qui Christum Jovis specie depingere ausus fuerat. Sed Gennadius pictorem precibus suis mox sanavit. Vigilantia quoque Viri adversus depravatōs mores ibidem indicatur his paucis verbis: Eleutherio martyri ob quemdam ejus clericum Gennadius scripsit in hunc modum: Miles tuus disciplinam non servat. Tu igitur aut emenda illum, aut dele: statimque mortuus est clericus, utpote qui malis moribus esset præditus.

27 Factum hoc, quod brevissime ibi perstringitur, pleniore oratione exponitur in Vitis Patrum loco antea a nobis indicato, cujus facti historia ut clarius ac distinctius intelligatur, illam huc transcribendam curavi. Sic itaque habet: Dicebant et hoc nobis de ipso (de nostro Gennadio sermo est) quod, cum molestaretur a pluribus de quodam clerico nimis delinquente, Charisio nomine, accersivit eum Patriarcha ipsumque emendare conatus est. Cum vero nihil increpando proficeret, permisit illum paterna et ecclesiastica censura flagellari.

28 Postquam vero didicit in nullo meliorem fieri, neque per verba, neque per flagella (vacabat enim homicidiis et magicis præstigiis) misso quodam apocrisiario suo jussit, ut diceret sancto martyri Eleutherio (erat enim lector in ipsius oratorio Charisius) Miles tuus, sancte Dei

C Eleutheri, multum peccator est: aut emenda illum, aut excide. Venit igitur apocrisiarius in oratorium, stansque ante altare, ac intendens ad sepulcrum martyris, extendensque manum suam, ait martyri: Patriarcha Gennadius significat vobis, sancte Christi martyr Eleutheri, per me peccatorem, quia miles tuus multum peccat. Aut emenda illum, aut præcide eum. In crastinum vero mortuus inventus est scelerum opifex Charisius, et omnes obstupefacti glorificaverunt Deum. Hinc conficitur, sanctum Patriarcham, etiamsi fuerit mitissimus, ut superius § 1 num. 2 dictum est, justam tamen severitatem etiam exercuisse, quando bonum commune et disciplina ecclesiastica hoc exigebant. Tillemontius tomo 16 in S. Gennadio pag. 70 refert Constantinopoli fuisse ecclesiam S. Eleutherii martyris, verosimiliter, uti vult, senatoris Byzantini: quem Græci, inquit, honorant iv Augusti, et ad cujus ecclesiam censet spectare historiam superius narratam. At non hujus, sed alterius synonymi Eleutherii episcopi ac martyris ædem sacram Constantinopoli tribuendam, ostendere conati sumus tomo 1 Augusti, die iv ejusdem mensis, ubi illustravimus Acta S. Eleutherii M.

Augusti Tomus V.

Tarsie in Bithynia, a pag. 318.

29 Tempore ejusdem sancti Patriarchæ novis ecclesiis urbs Constantinopolitana fuit condecorata. Hujus Gennadii temporibus, Studius ecclesiam S. Joannis extruxit, et monachos ex Acemitenis in ea collocavit, teste Theodoro Lectore pag. 454. Theophanes in Chronographia, anno 1655 Parisiis edita, pag. 97 illam fuisse indicat S. Joannis Baptistæ, nam Præcursoris templum eam vocat. Codinus De Originibus Constantinopolitanis, mox dicto anno ac loco excusis, pag. 51 addit ista de Studio istius monasterii fundatore: Plurimis illud ditavit possessionibus, atque monachos mille in eo instituit. De S. Alexandro Acemetorum fundatore, eorumque origine, primis monasteriis, ac nominis illorum ascetarum etymo, consuli potest tomo 1 Januarii, die xv, pag. 1018, et seq.: ubi etiam laudantur Studitæ. De Pluribus ecclesiis, tempore S. Gennadii conditis Constantinopoli, Tillemontius tractat inter ea, quæ collegit de eodem Sancto: sed cum illud argumentum nihil magnopere demat vel addat sanctitati ejus, vel rebus ab eo gestis, illud pluribus huc transcribere supersedemus, ad alia perrecturi, quæ propius ad eundem Patriarcham spectant.

30 Apud Surium in Vita S. Danielis Stylitæ cap. 34 dicuntur reliquie S. Simeonis Stylitæ solenni ritu translate ac delatæ ad eundem S. Danielelem, hanc rem curante imperatore Leone, quem Daniel ita allocutus ibidem narratur: Si velis facere mihi rem gratam, festina huc adducere illius reliquias, et rem mihi gratissimam, acceptam tibi feram. . . Cum autem qui missi fuerant Antiochiam, sic jubente imperatore, reliquias attulissent, significabat quidem magnus Daniel Episcopo urbis, ut prædicet et publice annuntiet exportationem tabernaculi, et ut ipse sedeat in vehiculo imperatoris, sinu tenens reliquias, et sic iter faciat cum psalmis et hymnis, et cum eas deduxerit ad templum militiæ principis Michaelis, illic divinam celebrent mystagogiam.

31 Quæ cum peragerentur, et magno et splendidissimo comitatu deducerentur, multa per ipsas in transitu facere miracula conspectus est Dominus. . . Postquam autem finem acceperunt ea, quæ pertinebant ad reliquias, et ipse Sacerdos, et omnes qui simul consequebantur, cum gaudio ad Sanctum ascenderunt, maximas suavissima anima in eos verbis effudit gratias. Hæc ibi. Acta istius Sancti jam pridem apud nos illustrata sunt tomo 1 Januarii, die v, a pag. 261. Si autem per reliquias, de quibus jam egimus, intelligas non totum corpus, sed partem aliquam notabilem, facile conciliabis ea, quæ modo de reliquiis Constantinopolim translatis exposita sunt, cum Vita tertia, sub nomine Simeonis Metaphrastis ibidem edita: cujus videri potest caput 15, pag. 285. Imperante eodem Leone, et S. Gennadio cathedram patriarchalem gubernante, alias reliquias Constantinopolim fuisse translatas, affirmat Theodorus Lector pag. 568 his verbis: Eo (videlicet Leone augusto) regnante, et Gennadio patriarchatum administrante, allatæ sunt Sirmio (Pannoniæ inferioris urbe) reliquie sanctæ Anastasiæ, et depositæ sunt in martyrio (id est, in æde sacra) ejusdem, quod est in porticu Domnini. Legi possunt, quæ de hac æde collegit Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ a pag. 141.

32 Fertur S. Gennadius sub finem vitæ habuisse

AUCTORE
J. P.
Novis ecclesiis ornatur
Constantinopolis ipsius
tempore:

Sanctorum
reliquie

ab eo translate:

F

AUCTORE
J. P.

buisse visionem quamdam, qua jussus fuerit destruere sanctæ martyris Irenes ecclesiam, quæ nihil spectatu dignum habebat, sub successore ejus reædificandam : re autem ipsa istam ecclesiam jussu ejus fuisse destructam; ipso vero mortuo, magnifice conditam sub dicto ejus successore, per S. Marcianum : in cujus Vita, quæ apud nos sub nomine Simeonis Metaphrastis edita est tomo 1 Januarii, die x, hæc res pluribus narratur pag. 644. Suidas autem in suo lexico quod anno 1649 Colonie Allobrogum excusum notatur, ad nomen Ἀνάγιος, Acacius (fuit is S. Gennadii successor) pag. 118 scribit, totum illud opus sub Gennadio fuisse perfectum. Quidquid sit, nos huic rei gestæ majorem haberemus fidem, si antiquiorum scriptorum testimonio fulciretur.

visiones.

33 Illud vero majore attentione ac fide dignum est, quod de Sancto nostro sub finem vitæ contigisse perhibet Theodorus Lector pag. 555 : Gennadius, inquit, cum noctu orandi gratia ad altare descendisset, dæmoniacum quoddam spectrum vidit. Quod cum objurgasset, audit illud exclamans in hæc verba; se, ipso quidem superstitè, quiescere : postea vero ecclesiam penitus vastaturum. Quod metuens Gennadius, cum Deum ardentissime precatus esset, paullo post e vita discessit. Hanc autem visionem fuisse veram, et non phantasticam, suadent tot et tanta mala, quæ sub Acacio, ipsius successore, ac perfido hæreticorum fautore, acciderunt, de quibus tractatur in Historia chronologica Patriarcharum CP. a pag. 44 *. Verum Sanctus Præsul noster alia egregia specimina edidit, antequam e vita excederet, studii, quo erga orthodoxam fidem flagrabat, plane singularis; ut patebit e proximo paragrapho.

§ IV. Acta pro orthodoxa fide; tempus episcopatus; dies mortis; S. Macedonius dicitur fuisse nepos S. Gennadii; hujus scripta.

Fuit sine dubio S. Gennadius, qui una cum S. Marcello Acæmetorum abbate ducem se ac primipilum exhibuit in tumultu illo populi Constantinopolitani, ea de causa exorto, ut Leonem imperatorem absterret, ne cæsaris titulum daret Patricio, Asparis filio, Arianæ hæresis labe infecto, nisi orthodoxam fidem prius amplecteretur. Res hæc gesta scribitur accidisse anno Christi 468, de qua tractat Baronius ad annum 469. Nos interim audiamus pauca e laudati abbatis Vita apud Surium, ad diem xxix Decembris, ubi cap. 34, pag. 354 sunt ista : Ea res vero non parum conturbabat ecclesiam, si rursus sit imperium Arrianus invasurus. Aspar enim, et ejus filii, et tota domus, Arrii insaniam mirandum in modum amplectebatur. Cum itaque essent pleni tumultu, communiter conveniunt, et ducibus Geladio et Marcella venerunt ad Hippodromum, ut ab inhonesto et indigno hoc cæpto arcerent imperatorem . . . Cum ergo sic paratus esset Christi exercitus, eis quoque Deus ostendit ducem, Marcellum videlicet, de quo ibi plura. Tillemontius per Geladium illum, sine dubio censet indicari Gennadium.

Varia dantur
quæ præclare
egit

33 Quamvis vero in duabus diversis editionibus, quas consului, Surianis scribitur Geladius; in Vita tamen Græca Ms., quam habemus in codice Ms. 195, quæque, sicut eidem Vitæ adscripsit Papebrochius noster, desumpta est ex Ms. Mediceo R. Fr., habetur Γεννάδιος, adeo ut, Gennadium patriarcham strenue in re tanti momenti egisse partes suas pro bono ecclesiæ suæ et fidei Catholicæ conservatione non inviti admittamus, etiamsi hoc vellemus videre confirmatum ex antiquiore ac melioris notæ scriptore, quam sit Simeon Metaphrastes, sub cujus nomine Vita S. Marcelli, archimandrite monasterii Acæmetorum, apud Surium excusa est. Hanc laudat quidem auctor Monumentorum ecclesiasticorum tomo 16 a pag. 51; indicat tamen, vadem se esse non posse, quod nihil sit in circumstantiis Metaphrasticæ inventionis. Porro historicum de isto abbate compendium concinnavit idem auctor Monumentorum tomo citato a pag. 52 : sed posteri nostri Acta ejusdem Sancti illustrabunt ad diem xxix Decembris, quo inscribitur Martyrologio Romano.

36 Alia duo sunt facta notatu dignissima, in quibus S. Gennadius rerum sese ac egregium fidei Catholicæ propugnatorem comprobavit. Primum accipe. Anno 470 vel 471 Petrus Fullo, Eutychianæ hæreseos peste corruptus, sed Zenonis, qui erat gener imperatoris Leonis, auctoritate fultus, intraserat cathedram Antiochenam, extruso ex ea Martyrio. Sed Gennadius auctoritate sua, qua valebat plurimum, apud imperatorem interposita effecit, ut ab eodem gratiose fuerit dimissus Martyrius. Ita vero impense causam ejus egit sanctus Patriarcha, ut sedi suæ restitutus sit. Sed verba Theodori Lectoris recitemus pagg. 554 et 555 : Martyrius cum ad imperatorem venisset, honorifice dimissus est studio atque hortatu Gennadii. Reversus autem Antiochiam, cum Antiochenes turbis ac seditionibus delectari, et Zenonem iis favere animadverteret, episcopatu renuntiavit coram universa ecclesia, his verbis usus : Clero conumaci, et populo immorigero, et ecclesiæ contaminata renuntiatio, servata mihi sacerdotii dignitate. Quamdiu vero sederit Martyrius, quando hæc renuntiatio facta sit, et quibus laudibus hic præsul condecoratus; inveniet lector in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum ante tomum IV mensis Julii pag. 79 et 80.

37 Factum aliud priori subjungimus, S. Gennadio pariter gloriosum. Postquam laudatus Martyrius sponte sua, sicut vidimus, episcopatu se abdicasset, in eumque Petrus Fullo se rursus intrusisset; S. Gennadius certior de hac re fecit imperatorem : ejectus fuit Petrus, ac Julianus legitime electus præsul. Post abcessum Martyrii, prout testatur Theodorus Lector pag. 555, Petrus in sedem episcopalem tyrannice invasit. Statimque Joannem quemdam, qui antea depositus fuerat, episcopum Apamiæ ordinavit. Quæ cum didicisset Gennadius, cuncta imperatori significavit. Imperator vero Petrum in exilium mitti jubet. Qui cum id præcisset, fuga elapsus exilium devitavit. Ejus autem loco Julianus communi omnium consensu ad episcopatum promotus est. Si quis desiderat pleniorum harum rerum notitiam, adeat dictam Historiam chronologicam Patriarcharum Antiochenorum pag. 80 et 81, ubi de Petro Cnapheo seu Fullone, et Juliano agitur.

38 Habes, lector, satis pauca de tam illustri

A stri Patriarcha, quæ ad posteros transmisit historia, quæque huic Commentario interere visum est. Suspiciamus, multo plura vel olim scripta, vel certe scribenda fuisse in laudem istius Viri, quæ obsoleta antiquitatis memoria nobis inviderit. Quidquid sit; rebus ab eo præclare gestis annumerari merito posse videntur leges omnes, quas Leo imperator pro Ecclesia Catholica condidit tempore episcopatus Gennadii, cum probabile videatur admodum, ab hoc Præsule easdem illi vel prius suggestas fuisse, vel hujus calculo approbatas antequam ederentur. Hunc rem Eminentissimus Baronius ad annum Christi 471 declarat et confirmat hisce verbis: Reperiuntur Leonis imperatoris constitutiones diversis temporibus sub Gennadio datæ de rebus ad cultum religionis spectantibus, quarum auctor idem illi creditur fuisse Gennadius. Ad arbitrium enim episcoporum ejusmodi sanctiones edere consuevisse ipsum Leonem imperatorem, quæ post hæc, suggerente Aacacio novo episcopo, promulgavit, facile demonstrabunt.

B 39 De publico Sancti cultu apud Græcos, dirimus supra num. 1. Quibus addi potest, quod a Facundo episcopo Hermianensi vocetur bonæ memoriæ et Sanctus, ut licet videre inter ea, quæ supra § 1, num. 5 et 7 ex isto scriptore recitavimus. Sedit Patriarcha noster ab anno Christi 458 ad 471 secundum Historiam chronologicam ibidem num. 2 assignatam: utra vero dies, nimirum an hodierna, an xvii Novembris concurrerit cum ejus obitu, vel an alterutra eidem conveniat, non satis nobis compertum esse indicavimus in eadem Historia pag. 44*. Pro die tamen xvii Novembris videtur aliquid lucis suggeri ex Menæis magnis, quia tunc memorant de Viro sancto: 'Εν εἰρήνῃ τελειοῦται, id est, in pace consummiatur, quo videtur indicari, eum tunc in Domino requieverisse. Macedonius, qui postea ad sedem Constantinopolitanam erectus est, fuitque hujus nominis secundus, dicitur S. Gennadii nepos fuisse apud Theodorum Lectorem pag. 559, et ibidem laudatur his verbis: Porro hic Macedonius erat summæ distractionis atque abstinentiæ et sanctitatis, utpote educatus sub Gennadio, cujus etiam nepos ex sorore fuisse dicitur. De isto sancto Patriarcha

Historiam chronologicam paullo ante citatam consule a pag. 54*, et diem xxv Aprilis tomo III istius mensis, pag. 369 et sequentibus, ubi de illo jam pridem tractavimus.

40 Reliquum jam est, ut aliquam de S. Gennadii lucubrationibus notitiam lectoris subministremus. Præter ea, quæ scripsit contra doctrinam S. Cyrilli, de qua re nobis fuit sermo superius § 1, a num. 5: item præter Commentationes in Daniele, ac homilias multas, quas composuisse eum retulimus ibidem num. 3 ex Gennadio Massiliensi; Marcellinus Comes in Chronico, quod accurate Sirmondo editum est Lutetiæ Parisiorum anno 1619; dum pag. 36 ad annum 470, per Indictionem ac consules ibidem indicatum, Pauli, inquit, epistolas omnes exposuit. Ast alia quædam etiam ab ipso conscripta fuisse, colligitur e notis Sirmondi ad Facundum episcopum Hermianensem, de quo supra num. 5; nam ad paginam 76 Facundiani textus hæc observat: Hujus locum alterum ex libro 2 ad Parthenium profert Leontius in locis communibus de origine animarum, Γενναδίου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ πρὸς παρθένον δευτέρου λόγου. Ita Sirmondus. Verum cum textus ille Græcus ita sonet, Gennadii Constantinopolitani e sermone secundo ad Parthenium, suspicari forte quis possit, an illud scriptum homiliis annumerari non debeat, quas composuit S. Gennadius. De epistola ejus adversus simoniacos locuti sumus § 3.

41 Usserius de Britannicarum ecclesiarum Antiquitatibus cap. 16, pag. 773 censet, hunc nostrum Patriarcham citari a Sedulio, qui collectanea scripsit in epistolas S. Pauli. Hæc opinio non apparet improbabilis, quia præter scriptoris Gennadii nomen, concurrat argumentum scriptiois, teste Marcellino Comite modo citato. Porro Sedulius ille notus est bibliographis. Fertur claruisse anno 818 apud Caveum heterodoxum: id tamen, inquit, haud adeo certum. Alibi vocatur junior, et scribitur floruisse circa annum 820. De Seduliis disserit Labbeus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis tomo 2, pag. 324 et seqq. Multus etiam est in hac materia Usserius, quem modo allegabamus. Hisce finem imponimus syllogæ nostræ historicæ.

DE SANCTO SEVERO ABBATE AGATHÆ IN OCCITANIA GALLIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria in Martyrologiis, solennis cultus apud Agathenses.

ANNO
CIRCA 1100.
Notitia loci.

Agatha, urbs Galliæ Narbonensis Straboni et Plinio, nunc Agde, urbs Galliæ in Occitania, episcopalis sub Archiepiscopo Narbonensi, estque elegans et culta in ora maris Mediterranei seu sinus Lugdunensis, paullo supra ostia Arauris fluvii, vix una leuca distans a Blascone in septentrionem, 7 a Narbone in ortum (alibi lego 8 leucis Gallicis) uti & a Bliteris Montem Pessulanum versus 40 in Occitania inferiori, teste Baudrando, cujus verba sunt, quæ recitavi, excepta parenthesis. Plura inveniet curiosus lector in nova editione

Galliæ Christianæ tomo 6 in ecclesia Agathensi pag. 664. Urbs porro hæc S. Severi virtutum, ac miraculorum theatrum exstitit, e Syria post varios maris tractus, comite ac duce divina providentia, eo advecti, ut vitæ solitariæ suavissimum diffunderet odorem in ejusdem urbis territorio, ac deinde in ipsa urbe conderet monasterium, cui laudatissime præfuit. Illud vero ad clericos seculares transiisse, apud infra citandum Mabillonium dicitur in annotatione pag. 568.

2 Nullam de celeberrimo hoc Viro memoriam reperio

AUCTORE
J. P.
memoria in
Fastis :

reperio in Martyrologiis Adonis et Usuardi. Inter Auctaria tamen Usuardina a nobis cum Martyrologio laudati Usuardi edita, annuntiatur die xxv Augusti e Greveno : Apud civitatem Agathensem, sancti Severi abbatis, qui regali Syrorum genere ortus, divitiis magnis contemptis, arctissimæ vitæ se dedit apud præfatam urbem. Factus deinde multorum monachorum pater, plenus sanctitatis, beato in Domino sine quievit. Nihil opus est annuntiationes plures aliorum recentiorum Fastorum congerere, videlicet Canisii, Maurolyci, Ferrarii, Saussayi in Supplemento pag. 1161, Castellani; quibus adde novissimum Martyrologium Parisiense : in quibus annua S. Severi memoria notatur hac die. Et vero de immemorabili ipsius cultu tam certo aliunde nobis constat, ut ad hunc probandum suppetiæ peti ne-tiquam debeant e Martyrologiorum consensu, ut jam dicemus.

publicus

B

3 Officia peculiaria ecclesiæ et diœcesis Agathensis... edita anno a partu Virginis mdcxvi, sub illustrissimo D. Ludovico de Valois, Agathensi episcopo, apud nos sunt; in quibus ad diem xxiv hujus mensis ponitur festum S. Severi confessoris. Duplex 2 class. Agathæ eadem die celebratur. In tota vero diœcesi prima die minus occupata. In primis Vesperis præscribuntur recitandæ antiphonæ propriæ e laudibus; psalmi vero, capitulum, hymnus, ac versiculus de communi. AD MAGNIFICAT ANTIPHONA : Agathensis gaude diœcesis ob Severi patris solemnia, tranquilletur bellorum phronesis, regnet fides, pax et concordia, conquiescat mater Ecclesia, relegetur dolus, fraus, hæresis, nostra Deum colaudet phronesis *, Confessoris narrans præconia. ORATIO. Deus, qui es mirabilis in sanctorum tuorum confessionibus : præsta, quæsumus, ut intercedente beato Severo confessore tuo, cujus annua solemnitate gaudemus, a malis omnibus eruamur, et æternis gaudiis perfrui mereamur. Per Dominum.

* i. e. intelligentia, sensus

ac solennis

4 AD MATUTINUM INVITATORIUM de communi. IN PRIMO NOCTURNO ANTIPH. Sancti Severi Syria, natalis fuit patria, cujus regali gloria fulserunt natalitia. Psalmus. Beatus vir. ANTIPH. In annis pueritiæ vitans cœnum lasciviæ, recta se dedit acie literalis scientiæ. Psalm. Quare fremuerunt. ANTIPH. Sacris vacans apicibus, mores ornat virtutibus, pernox in Dei laudibus, genus transcendit moribus. Psal. Domine quid. * et p. de communi. Tres primæ lectiones leguntur de libro Sapientiæ : Justus si morte, ut in communi conf. non pont. p. i. Dum teneret antistes Beticus Agathensis sedis regimina, animarum fidelis medicus pia suis præstans solamina : en ad patris ejusdem famina se direxit Hospes theoricus *. *. Redditur hic lætus senis almi fame fretus. En ad patris. p. ii. Perorante pio pontifice, sacris paret Severus monitis, et sub tanto salutis iudice pedem figit in Dei semitis : et per hujus verbum antistitis, charitatis firmatur apice. *. Hac virtute foris emittitur aura timoris. Et per hujus. p. iii. Confirmatus Severus propere viro Dei censum exhibuit, quem susceptum in turba paupere dispergendo bene distribuit. Sic quod mente jam dudum tenuit, venerando complevit opere. *. Præmia debentur his, qui miseris miserentur. Sic quod mente. Gloria. Sic quod mente.

* i. e. contemplativus

Sancti cultus

5 IN II NOCTURNO ANTIPH. Multo fractam jejuniis carnem subegit ratio, cujus datur officio spiritualis refectio. Psalm. Cum invocarem. AN-

TIPH. Cilicino velamine contentus * absque stramine, crudo pastus legumine, puro potatur flumine. Psalm. Verba mea. ANTIPH. Paternis rebus venditis, suis prorsus postpositis, intrat cum paucis subditis salum Ægei gurgitis. Psalm. Domine Dominus noster. *. Os justi etc. p. Et lingua ejus etc. Deinde sequuntur tres lectiones propriæ ex Breviario Agathensi, Petro de Natalibus, et veteri codice manuscripto. Has non transcribimus, cum Sancti Vitam habeamus; sed Responsoria ac versiculos tantum damus. p. sextum : Jam impensis thesauris omnibus, semet volens superimpendere, domum brevem cannis et sudibus ad manendum sategit struere : ibi curans præsentem serere quod futuris prodesset messibus. *. Orationibus se totum dabat, cilicina veste atque jejuniis membra domabat. Ibi curans. p. septimum : Brevi diu clausus tugurio multum Deo quæsivit populum, nulla veste nisi cilicio despiciat velans corpusculum. Raro carnis assumens pabulum maceratur longo jejuniis. *. Sumpta solet rare motus cutis esca domare. Rara carnis. p. octavum : Ne lateret in tenebris ultra vas plenum lumine, fit Sancto domus celebris, ut sub ejus regimine, plures in Dei nomine starent pulsus illecebris. *. Gratia fraterna viget in bonitate paterna. Plures. Gloria. Plures.

D
f. cœli

E

6 IN III NOCTURNO ANTIPH. Tyrrhena sulcans æquora, subit Arauri littora. Hic fixa stetit anchora, fessa respirant pectora. Psalm. Domine, quis habitavit. ANTIPH. Post navale periculum Christus dilectum Famulum misit salutis bajulum ad Agathensem populum. Psalm. Domine in virtute tua. ANTIPH. Hæc urbs in fauce Gothica, licet situ sit modica, fide tamen Catholica regna fatetur cælica. Psalm. Domini est terra. *. Lex Dei ejus in corde ipsius. p. Et non supplantabuntur gressus ejus. Tres ultimæ lectiones de Homilia super Evangelium : Sint lumbi vestri præcincti, ut in communi conf. non pont. p. vii. Cum senator urbis Salustius vivens sibi sepulchrum foderet, edocetur, quod ejus filius hic defunctus prior quiesceret : ut Severus per hoc claresceret futurorum fuisse præsciis. *. Dona prophetiæ dedit illi Pneuma sophiæ * : ut Severus. p. viii. Prædicatur in Dei Ecclesia, quod Severus claret ex actibus. Nam de trium panum compendio sexaginta trecentis fratribus cibum dedit esurientibus, et divini doni refectio mancipatis Christi servitio per tres dies suffecit omnibus. *. Qui turbas pavit, sua munera multiplicavit. Gloria. Cibum dedit.

apud Agathensem

* i. e. Spiritus sapientiæ

F

7 AD LAUDES ET PER HORAS ANTIPH. Prophetiæ doctus scientia, futurorum solvit mysteria, per susceptum Severus triticum ampliavit penu Dominicum. Psalm. Dominus regnavit. ANTIPH. Venerando confectum senio Confessorem purgat confessio, et futurum pavescens exitum, suum Deo commendat spiritum. Psalm. Jubilate Deo. ANTIPH. Cæli cives procedunt obviam deducetes Sanctum ad patriam, et ingressus regna clarissima, jam cum Christo regnat in anima. Psalm. Deus, Deus meus. ANTIPH. Benedictus rex summæ gloriæ, qui Severum cælestis curiæ gaudiorum fecit participem, contemplando supremum principem. Psalm. Benedicite. ANTIPH. Hymnus sanctus * debetur omnibus, qui Severum plenum virtutibus asceverunt ad cælos hodie decoratum corona gloriæ. CAP. Beatus vir. HYMNUS. Jesu corona celsior. *. Justum deduxit. AD BENEDICTUS ANTIPH.

ostenditur

* i. e. sanctus

TIPH.

A TIPH. Ad sepulchrum Patroni nobilis larga Christi virtus exuberat. Ibi claudio pes datur agilis, lingua muti se sponte reserat. Hic colorem leprosus alterat, ad videndum fit cæcus habilis, in æternum Deus laudabilis benedictus, qui cuncta prosperat. Psalm. Benedictus. ORATIO ut supra. Ad HORAS ANTIPHONÆ de laudibus : capit. et brev. de communi confess. non Pont.

ex Officio proprio.

8 IN SECUNDIS VESPERIS ANTIPHONÆ et psalmi, ut in primis. A capitulo sit de S. Bartholomæo cum comm. S. Severi. ANTIPH. O Severe, cælestis viola, paradisi conserte liliis, angelorum effecte accola, sempiternis indute gaudiis, tuis tuos fove consiliis, hanc ad urbem frequenter advola, et emundans a labe subdola permansuris muni præsidiiis. *. Justum. ORATIO, ut supra. Ex his probatur publicus ac solennis admodum cultus S. Severi in urbe ac diocesi Agathensi. Dies vero ejusdem cultus verosimiliter anticipatur in dicta urbe propter festum S. Bartholomæi, quod ibidem celebratur die xxv Augusti, qui Sancto nostro emortalis fuisse fertur.

B

§ II. Sancti discipulus, tempus mortis, Acta, et eorum scriptor; monasterii, cui S. Severus præfuit, ignotum institutum; locus in Vita castigatus.

S. Maxentius seu Adjutor discipulus Sancti nostri:

P præter illa, quæ de Abbatis nostri sanctimonia memorantur in Vita ejus, considerari etiam merentur Acta S. Maxentii presbyteri, abbatis in agro Pictavensi, discipuli ejus, qui Adjutoris etiam nomen habuit. Sanctus porro ille ac sapiens discipulus gloria magistri fuit. Vita ejus apud nos exstat ad diem xxvi Junii, in qua Vita, quam præclare S. Severus de eo meritis fuerit, argumento sunt sequentia, quæ dicuntur pag. 470 : Traditur imbuendus, ut in eo proficeret eruditio divina, et ipse utcumque ad legitime certantium pervenire mereretur coronam. Interea salubri ac sedulo a sancto Severo commonetur alloquio; id est, ut fugiens vitansque secularia, clericalem sub regulari institutione, Christo donante, valeret assequi disciplinam. Cumque ejus dictis aurem accommodaret, ejusque in eo prævaleret ubertim doctrina, ita se divino cœpit operi mancipare, ut cunctis se cernentibus, velut jam futurus in Ecclesia præsul, forma fieret et exemplum. Deinde in laudata Vita, postquam actum esset de ipsius adventu in Pictavense monasterium, ac præfectura ibidem abbatiali; dotes, quibus ad eandem sese dignum exhibuit, ad S. Severum tamquam ad fontem merito referuntur his verbis : Nec mirum, si in monasterio magister et doctor eligitur, qui sanctissimi ac in omnibus prudentissimi Severi, omnium bonorum operum sectatoris, per annos aliquot fuisse discipulus comprobatur. Hæc in Vita, ab auctore cœvo conscripta, ut eidem apud nos præmissum est.

S. Severus videtur vixisse usque ad ann. circiter 300.

40 Tempus obitus S. Severi, inquit Mabillonius in notatione ad ejus Vitam, de qua statim plura dicemus, quod ex Betici episcopi Agathensis ætate non satis nota colligi nequit, ex Vita S. Maxentii abbatis Pictavensis inferius re-

ferenda utcumque conjicitur . . . Anno Christi ^{AUCTORE} ^{J. P.} dvii a Chlodoveo post Vocladensem pugnam invisitur, tandemque aliquot post annis septuagenarius obiit. Hinc Severum ad seculi sexti initium pervenisse credimus. Hactenus Mabillonius. At legi possunt, quæ habentur apud nos in Commentario ad ipsius Vitam supra allegatam, in quo indicatur pag. 469 tomi v mensis Junii, e vita migrasse circa annum dxxv, in margine signatum. Ceterum de Betici tempore, quocum vixit Sanctus noster, sicut mox referetur in ejus Vita, hæc scribunt Sammarthani tomo 2 Gallie Christianæ a pag. 57 prioris editionis : Beticus floruit in Agathensi pontificatu an. cclm., uti affirmat velus Legenda Vitæ S. Severi abbatis et confessoris, cujus fragmentum inseritur Breviario ecclesiæ Agathensis, et in Catalogo Sanctorum Petri Veneti episcopi Equilini. Nec distinctiora hujus episcopi tempora proferunt auctores novæ editionis Gallie Christianæ : nam ex iis, quæ habent tomo supra citato col. 666, colligunt eum floruisse circa annum 450, nihil addentes de ipsius morte. Nos interim Sancti nostri obitum, dum certiora de eo documenta non habemus, circa annum Christi quingentesimum supra fiximus, fere cum Mabillonio.

41 Vitæ compendium habet Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 7, cap. 113, quod Gononius Vitis Patrum Occidentis interuit lib. 3, a pag. 151. Apud nos est etiam Vitæ apographum ex Petri Calo, ut eidem prænotatur, p. 2, f. 138. De Petro Calo seu Calotio Ordinis FF. Prædicatorum alumno consule nostrum tommum in hujus mensis pag. 14. Hic scriptor cum floruerit sub seculi tertii d. cimi finem, ac similia referat in substantia, quæ anonymus narrat apud Mabillonium longe illo antiquior, non dabimus ejus Vitam, quæ incipit : Severus ex regali Syrorum progenie ortus etc. In eadem Sanctus dicitur in S. Marci basilica debito cum honore quinto Kal. Septembris sepultus. Sed de loco sepulture adis Annotata ad Vitam anonymi. Deinde sequitur hoc miraculum : Millesimo ducentesimo nonagesimo primo Arnaldus Pepary de Blauin, Burdegalensis diocesis, cum longo jam tempore oculorum lumine fuisset privatus, ad ejus sepulchrum deductus est. Qui cum ibi devote orasset, et fideliter Sancti auxilium postulasset, videntibus cunctis, qui aderant, visum statim recepit, et gratias Deo et S. Severo agens, lætus inde recessit.

exstat unum apud Mabillonium : de cujus auctore.

42 Apud Mabillonium in Appendice ad seculum primum de Actis Sanctorum Ordinis sancti Benedicti, pag. 563 producitur Vita S. Severi abbatis Agathensis ex Mss. adversariis D. Perez. Ejusdem Vitæ auctor videtur fuisse monachus : nam sic incipit suum Prologum : Religiosam sancti ac beatissimi Severi Vitam . . . Fratribus fideli narratione dignum duximus indagare. Nomen vero ejus ignotum nobis est. Locus ille in Vita apud nos cap. 1, num. 6 ab eodem scriptus, sicut continetur in Regnorum libris diversarum gentium, quos pretiosissimo dictamine, et in luculento sermone insignis historiographus edidit nomine Roterius, meretur parvam etiam observationem. Guilielmus enim Catellus in Historia Occitanie lib. 2, cap. 4, pag. 280 perperam affirmat, Vitam S. Severi ab isto auctore, quem vocat Proterium, scriptam fuisse, qui error refellitur e mox citato loco. Roterius porro istum, qui supra a biographo tam impense laudabatur; hactenus non inveni apud bibliographos

ALCOTON
J. P.

graphos alios, quam in Historia litteraria Franciæ per Benedictinos vulgata Parisiis anno 1735; sed quæ ibidem de illo memorantur tomo 3 ejusdem Operis, a pag. 403, fundamentum habent ex elogio ejusdem biographi, quod indicat illum floruisse circa finem seculi sexti, temporibus videlicet Reccaredi, hujus (de Agatensi urbe est sermo) et Gothorum regis in Hispania: cui, uti observatur in dicta Historia litteraria, Agatha, et nonnullæ aliæ urbes littoris provinciæ ejusdem, etiamnum tunc parebant. (Consule Vitam S. Severi apud nos infra cap. 1, num. 6.)

ac de tempore
quo vixit

13 Non videtur autem biographus admovisse manum scribendæ Vitæ S. Severi, nisi post duo et amplius secula ab ejus morte, quia, dum meminit Roterii historici, loquitur de illo tamquam de auctore, qui tunc a se remotus admodum fuerit, uti vult eadem Historia litteraria tomo 4, pag. 50, quæ addit, sicut nihil dicit de Saracenis, serius illum collocari non posse, quam versus annum 720. Sed ego tantam temporis distantiam scriptoris Vitæ a Roterio, e terminis quibus de hoc ille meminit, extundere non possum, qui, sicut mihi quidem videtur, ita scribere de eodem Roterio poterat annis quinquaginta post mortem ejus. Nec placet Jacobus Longueval in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo 2, qui, postquam compendium exhibuisset Vitæ S. Severi, pag. 108 affirmat, eandem paucos post ipsius mortem tempore conscriptam fuisse; saltem asserere biographum, quod suo etiamnum tempore videretur navis, qua sanctus hic abbas in Gallias rectus fuerat. (Vide Vitam apud nos num. 8.)

inquirimus.

14 Nam non satis intelligo, inde elici recte posse, quo tempore vixerit biographus ille, multo minus, quod adeo vicinus vixerit morti abbatis Severi, cujus Vitam scripsit. Navis quippe illa quamdiu post Sancti obitum spectabilis permanserit, nescimus. Et quippe ni potuerit longo etiam tempore conservari, tamquam pretiosum monumentum antiquitatis, si aliquo modo suspecta non sint, quæ de navicula illa narrat Vita, ut mox dicetur? Enimvero si Sancto adeo propinquus fuisset tempore; dubito an ita scripturus fuisset in suo Prologo: Vitam... Fratribus fidei narratione dignum duximus INDAGARE. Nam quid opus erat indagatione, quando ipsemet, si tunc vixisset, plurima videre et audire potuerat, et quæ non viderat vel audierat, e Fratribus senioribus et Sancti synchronis intelligere? Sed Longuevalius maxime refellitur infra ex notatione ad cap. 1 Vitæ lit. i. Liceat interim nobis conijcere, quod biographus potuerit scripsisse post medium seculi septimi.

Regula monasterii Agathensis incerta.

15 Cujusmodi vero regula seu vivendi ratio in Agathensi Abbatis nostri monasterio observata fuerit, sicut non prodit biographus, sic nobis aliunde affirmare in promptu non est: nec porro fuit Mabillonio: nam in sua præfatione, quæ seculo primo Actorum Ordinis S. Benedicti præmittitur, § 1 postquam investigasset monachorum originem et progressum in partibus occidentis; de primariis eorum regulis subdit paucula et incerta. Aliis, inquit, pro regula erat abbatis voluntas; aliis modus vivendi Majorum usu et traditione confirmatus; aliis leges scriptæ imponebantur. In uno eodemque cœnobio plures insimul regulæ scriptæ non raro observatæ, detractis vel assumptis, quæ pro locorum ac temporum conditione opportuna videbantur. Hinc fit, ut incompertum maneat, an et quæ-

nam ex jam dictis regulis apud monachos Agathenses sub præfectura S. Severi usitata fuerit.

16 Apud Biographum nostrum num. 9 nostræ divisionis narrantur ista: Statinque naviculam, cum qua longius a patria exsul exteras nationes contigerat, sicut hodie conspicitur ab intuentibus, in ipsius fluminis alveo in profundum submersit, ut per cuncta cœquaretur Hermogeni, qui cum Jacobo... apostolo in Dominum credendo tabernas * codicibus maleficiorum plenas, cum ingenti pondere plumbi in altitudine maris demersit. Hermogenem hunc esse, qui est apud S. Paulum apostolum, indicat Calmetus in ejus epistolam scribens, de qua mox: sed hoc nobis non constat: ea vero quæ scribit, nos pluribus post ipsum hic deducimus. Apostolus gentium 2 Timoth. cap. 1, v. 15 Scis hoc, inquit, quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus, et Hermogenes. Tertullianus, a nostro Joanne Ludovico de la Cerda illustratus, tomo 2, libro 1, qui est De præscriptionibus adversus hæreticos, cap. 3, pag. 9 sic memorat: Minus est, si et Apostolum ejus aliqui Phigellus et Hermogenes... reliquerunt: ipse traditor Christi de Apostolis fuit. Ibidem libro 5, qui est De resurrectione carnis, cap. 24, pag. 608 indicat Phigellum et Hermogenem non credidisse eandem resurrectionem. Auctor Commentariorum in epistolas tredecim S. Pauli, quod Opus olim adscriptum S. Ambrosio fuit, nunc autem in editione Operum ejusdem sancti Patris Parisina anni 1690 rejectum est in Appendicem, tomo 2, columna 306 in locum epistolæ superius indicatæ observat ista: Hi, (Phigellus videlicet et Hermogenes) quos memorat Apostolus, fallacia pleni erant: simulabant enim amicitias Apostoli, ut adherentes ei addicerent, unde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent. Qui posteaquam viderunt manifestatos se, recesserunt ab eo. Sed ad biographum redeo.

17 Pseudo-Abdias episcopus Babylonie, infamis impostor, ac notissimus nugarum ac fabularum collector, inter alia plura, quæ de Hermogene obtrudit apocrypha, Historiæ apostolicæ lib. 4, qui est historia S. Jacobi Majoris, fol. 46 verso editionis Parisiensis anni 1571 hæc scribit: Dicit ei Hermogenes: Ecce novi iras dæmonum: nisi mihi dederis aliquid, quod mecum geram, tenebunt me, et diversis cruciatibus interficient me. Cui beatus Jacobus: Accipe (inquit) baculum itineris mei, et cum eo perge securus quocumque volueris. Qui accipiens baculum Apostoli, abiit ad domum suam. Et haud mora, collectis libris magicis, zabyras * plenas ad Apostolum attulit, cervicibus et suis et discipulorum impositas: et cœpit eos ignibus coram eo comburere. Sed Jacobus prohibuit: Ne forte odor incendii (inquit) vexet incautos, appende zabyris lapides et plumbum, et mitte in mare. Quod cum fecisset Hermogenes, reversus cœpit tenere plantas Apostoli etc. Sed affatim nugarum est. Porro personatus iste Abdias pluribus a nobis convenitur hac die xxv Augusti in S. Bartholomæo. Hinc digressio præsens nostri biographi purum putum nobis commentum est, quod vel ipsemet accepit et fatentibus fabulose antiquitatis lacunis; vel alius deinde hoc ipsius narrationi assuit. Enimvero comparatio illa S. Severi cum Hermogene, de qua nuperrime diri, tam ipsi Sancto honorifica non est, quam biographo nostro, siquidem scripta sit ab illo, valde digna. Nihil in hac invenisse piaculi Mabillonium,

Locus quædam biographi pendit

* zabyras i. e. cistæ capas

E

et castigat

P

* al. Zabyras

A nium, ex eo videtur colligi, quod in notationibus ad Vitam S. Severi intactum relinquat locum hunc, quem castigavimus. Quid, quod navicula illa, de qua ex Vita superius loquebamur, videatur aliquid habere suspecti; cum hujusmodi itinera marina non conficiantur naviculis. Reliquum est, ut exhibeamus Vitam, quam more nobis usitato divisimus, et notationibus illustrare conati sumus.

VITA

Auctore anonymo,

Ex Mss. adversariis D. Perez a Mabillonio edita in Appendice ad seculi primi Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 363 et sequentibus.

PROLOGUS.

R eligiosam sancti ac beatissimi Severi vitam, quam in Christo duxit plenam virtutibus, Fratribus fidei narratione dignum duximus indagare. Hic etenim confitendo Christum Jesum germinavit ut lilium, atque ardore fidei flagrando, non ut sub modio lucerna, sed super candelabrum posita universis Christicolis clarissimum sui boni operis præbuit lumen. Hic velut oliva speciosa virore pudicitiae circumseptus, carnis vitia, pugione arrepto fidei, multifaria litteratione transfodere nullatenus titubabat. Hic, ut palma florida in domo Dei permanens fructifera, cunctis recte viventibus singulis temporibus plenitudinem detulit spiritualium charismatum. Hic sicut cedrus in Libano exaltata, odoriferam famam; suavem virtutum ubique spargens, putredinem et foetorem peccandi cornulentis et spurcissimis abstulit hominibus.

2 Hic tamquam bonus palme vineæ veræ, id est Christo adhærens, fructum attulit in perpetuum non marcescentem, cujus liquor avidissime exhaustus, applicatus Deo mentes sobrias et purissimas offert animas delinquentium. Hic ceu cypressus, profectionem ob multorum, in speculationem Dei positus, et in sublime erectus, pompam sæcularem et vanam hujus mundi extemplo postposuit gloriam; ceteris insinuans, qualiter de immanissimo præcipitio se exuere possent. Hic non solum sibi et illis valuit, quos de cavea ereptos perditionis ad gaudia secum æternæ felicitatis, clementia Dei operante, pertraxit; verumetiam et cunctis, qui ejus suffragium expetierunt: necnon et illis prodesse poterit, qui ejus vestigiis inhærendo in quotidiana conversatione imitari eum tota mentis intentione concupierint. Veniam interim depono ab omnibus lectoribus, ne me velut temerarium in hoc labore judicent, quoniam erga hunc Virum beatissimum devictus nimio amore, ac caritatis inflammatus ardore, aggressus sum istud parvissimum cadere Opusculum.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, peregrinatio in Galliam, vita solitaria.

Salvatore itaque nostro apparente in mundo, ut filii Chore a vaticinarunt, de terra orta est veritas, et justitia de cælo prospexit supra terribigenas. Multi etiam ex tunc longe lateque lucis filii effulsere, qui suis doctrinis et exemplis universum mundum splendidissimum reddiderunt: ex quibus oriens sol justitiæ Christus singulos, aut certe binos, vel ternos, seu et quamplurimos per quadra dignatus est mittere orbis climata, sua videlicet pro capitali clementia, cunctarum provinciarum illis distribuendo principatum, seu hereditatum privilegium, ut sibi plebes hereditatis conservarent, perpetualiterque munirent. De quorum venerabili collegio, velut sidus novum mirabiliter prodiens, magni meriti confessor cum gratiarum actione nominandus a nobis Severus effulsit. Hunc regalis Syrorum provincia ex prosapia nobili gignere meruit; sed urbs felix Agathensis, tamquam a Deo sibi præstitum singulare beneficium, congaudet, se eum peculiarem acquisivisse Patronum; cujus, ut superius est patefactum, non infimi parentes variis divitiis affluentes, divinæ legis erant fautores, dignitatisque locum inter turbas populares continebant non exiguum. Sed quod Propheta canente novimus, quod in generatione justa est Dominus, semper in laude proficiat Severi, quod genus suum quot modis valuit ad sublimia erigendo potentissime decorare studuit. Terrigenarum quippe dignissimo germine dignissima proles in hujus mundi procedens lucem, nobilitatem sui generis spiritalis vitæ meritis ornavit, dum in annis constitutus modernioribus, exemplum factus est senioribus.

4 Parentes quoque ab hujus cosmi * lumine recedentes, terrenis rebus nimium locupletatum, eundem suum carissimum pignus superstitem reliquerunt: qui cum se in libero positum arbitrio conspiceret, pia intentione animi cœpit scrutari in tenera ætate, qualiter soli Deo posset militare, et obsequium piæ devotionis exhibere. Considerabat enim Pauli Apostoli vocem dicentis: Præterit figura mundi hujus, quoniam in maligno est positus. Idcirco et ipse transibit, et concupiscentia ejus. Enimvero Dominum audierat in Evangelio credentes in se præmonuisse: Qui non bajulat crucem suam et sequitur me, non potest meus esse discipulus. Ideoque sæcularem Severus beatissimus deserendo solitudinem, ut excessit infantiam, adeptus pueritiam, Deum cœpit magnanimus totis amare viribus. Animadvertibat, quoniam ipsorum tantummodo vocabula in libro vitæ tenentur adnotata, qui in terris positi, nil præponendo amoris Christi spiritalibus inhærent studiis, civibus se corquando angelicis, secundum quod Jacobus Apostolus astruit: Qui, inquit, in lege perfecta libertatis prospexerit, et permanserit, non obliviosus factus auditor, sed operis factor, hic erit beatus in suo facto. Timens namque, ne præ tereno patrimonio in antiquo hostis decideret laqueo, mundialis vitæ maluit esse contemptor:

sicque

A. ANONYMO.

sicque carnales affectus procul a se pellendo, philosophiæ operam dedit. Inter hæc illi ad memoriam redit, quid ad egregium cunctorum patriarcharum Abraham Dominus fuerit locutus: Egrederere tu, ait, de terra tua et de cognatione tua, et veni in terram quam monstravero tibi: faciamque te crescere in gentem magnam. Fidelem vero cernens Dominum in verbis sanctis permanere, et sanctum in suis operibus consistere: sciebat eum proculdubio non solum quod olim Abraham promiserat complevisse, verum etiam universis illius sequacibus usque ad consummationem sæculi similia contulisse.

II. patriam deserit.

b

B

c

d

In Galliam
appulsus
subsistit
Arauris,
I Eraut,
fluv.

e

C

f g

h

i

III.
in Agathensi
territorio;
cujus episcopus

5 Quadrifaria igitur meditatione vexatus est genitate relinquere solum, statimque repentino succensus ardore fidei, ut verus comprobaretur esse cultor evangelici præcepti dicentis: Qui reliquerit domum, aut agros, vel possessiones, necnon et omnia, quæ sua sunt propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit: tamquam divini muneris trapezita effectus magno assumpto pretio patriam postponit, et cum nonnullis ex familia sua vernaculis navali evectione mare Ægæum b conscendit. Denique ex tota mente voluntati se et arbitrio Domini committens exorabat, ut eum summus gubernator ad locum opportunum deduceret, ut cum voce Psalmiste canere posset: Deduc me Domine in via tua, et in veritate lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Exhinc immensam vastitatem illius sulcando pelagi per fretum Siculum c Tyrrhena d transcendit æquora; sicque pontum supergrediendo, horrendas nimium atque expavescendas (in quibus multorum involvi plerumque solet genus mortalium) diversas marinorum fluctuum expertus est naufragationes, ut sonora voce clamando ad Cunctipotentem diceret: Qui descendunt mare in navibus, facientes operationes in aquis multis; ipsi viderunt opera tua, Domine, et mirabilia ejus in profundo.

6 Famulante exhinc prospera navigatione, in Gothorum delatus est terram, in fauce quadam Araurica *, quæ ab Agathensi urbe duobus ferme millibus distat. Quæ urbs in Septimania e posita quondam exstitit opulentissima et nimium populosa: sed exigentibus piaculis incolarum, a rege Wandalico Geiserico, qui universam pane Africam invasit, incendio conflagrata est miserrima. Deinde ab Hunnerico principe Alanico crudelissimum pertulit excidium. Postmodum vero subsequenti tempore Attila / Avarorum g rex profanus, et nimium truculentus, qui quasi omnes Gallias debellavit, sicut et innumerabiles urbes reliquas, et hanc a fundamentis evertit, sicut continetur in regnorum libris diversarum gentium, quos pretiosissimo dictamine et in luculento sermone, insignis historiographus edidit nomine Roterius h. Hic etenim temporibus Recaredi i hujus et Gothorum regis honestissime floruit tam in divinis, quam in mundialibus disciplinis. Memorata vero urbs, quamvis his et aliis inæstimabilibus semper malis succubuerit, tamen ad instar parvissimi oppidi redacta, nunc etsi prisca ingenuitate perdita raris incolitur habitatoribus, gloria tamen ex hoc refratur Altissimo et propitiatori Deo consolatori Fidelium suorum, nunc et semper et per indeficientia æterna sæculorum. Amen.

7 Virtutis igitur lampade non obscurus, quid post hæc noster Sanctus, de quo agitur, fecerit, ad medium deducamus. Dum itaque veloci impetu in alveo Arauri fluminis qui quasi juxta

prædicti oppidi murum defluit, impegisset, felici remigratione usus, haud procul a mœnibus cum suo navigio perveniens, optabilem et semipiternum consecutus est portum. Regebat per idem tempus strenuissime sanctæ Agathensis matris ecclesiæ sedem vir per cuncta laudabilis, claro stemmate ortus, antistes eximius, in cujus providentia omnis ipsius providentiæ cura persistebat. Hic spe et dilectione Christi roboratus, plurimorum mentes hominum suæ virtutis instinctu ad cælestia desideria erigens, theoreticis studiis mancipavit, et honestis moribus decoravit. Qui etiam pro suorum meritorum magnitudine ab universis civibus, ut pater patriæ dignus est electus Dominici gregis pastor, et præsul gloriosus. Noverant enim non sua propria eum quærere, sed quæ Jesu Christi sunt fideliter velle, investigare, et ex adverso iniquissimis hostibus occurrere, et aeriarum potestatum catervas acriter debellare, atque inexpugnabilem murum pro veritatis defensione sagaciter opponere.

8 Hoc quoniam plurimum non solum fieri ejus declamabat sanctitas, verum et matura ipsius morum profitebatur probitas, quoniam quidem exsecrando carnis voluptatem fugiebat, ludibria ac mentis levitatem sapienter declinabat; talium virtutum gemmis clarus, pontificali apice sublimatus, in suo grege munere divino resplendebat ut sol, atque cunctis Dei voluntati parere volentibus, ipsis semper serviendo sanctis operibus se præbebat in exemplum. Jejunio vero præcipuis vigiliis propensus, oratione laudabilis, misericordia singularis, instabat tamquam bonus pastor cura pervigil, sollicitus ne de ovibus sibi creditis quolibet modo inferre posset damnum hostis veteris. Demulcebat pios, ut magis ac magis dietim in Deum proficerent: terrebant improbos, ut resipiscerent a suis iniquis moribus, et secundum Apostolum, duos, superbos, contumaces, et invidios arguebat, obsecrabat, increpabat, permiscens temporibus tempora, terroribus blandimenta. Eratque valde pius, et caritate fervidus, ita ut compatiendo diversis calamitatibus afflictorum, oculus esset cæcorum, auris surdorum, lingua mutorum, manus aridorum, et spes claudorum. Quantum vero qualemque se præbuerit in visitatione languentium, in susceptione peregrinorum, in consolatione mæstorum, in consolatione miserorum, in defensione suorum civium, et in redemptione captivorum, nullius explicare valebit lingua mortalium. Omnia sane omnibus factus est, ut omnes Christo lucrificeret. Talis namque ecclesiæ Catholice merebatur esse rector, qui caste sobrieque vivendo patientiam et misericordiam, mansuetudinem ac justitiam seu benignitatem suis subjectis præmonstrans gereret de omnibus curam.

9 Severus ergo sanctissimus memorati præsulis nectariam comperiens famam, cum fide ac devotione accessit ad eum, et cuncta quæ erga se habebat, causamque tanti itineris in propatulo ei retulit. A quo de contemptu mundi sermonem audiens, Dei timore compunctus, metalli fulvi, quod apud se maximum habebat pondus, ad ejus sancta detulit vestigia; magnis eum precibus obsecrans, ut egenorum necessitati ipsum partim erogaret, partim in captivorum redemptione distribueret pretium; reliqua rursum quæ habere potuit, ejusdem beati antistitis Beticici curæ commisit, et ut pro suo remedio animæ in elemosynis pauperum expenderet, cum lacrymis

in signis
hic laudatur
E

F

II.
Hic etiam
omnia ten
gnas
lignum
construit.

A lacrymis flagitavit. Dehinc pro Dei honore man-
cipia libertati restituit, ut proinde mercedis co-
piosæ fructum posset percipere in futura gaudia
æternæ vitæ. Sed cum nec talia sufficerent ei-
dem, versabat illud evangelicum in pectore,
quod mittens manum suam in aratrum, et aspi-
ciens retro, non aptus est regno Dei; statimque
naviculam, cum qua longius a patria exsul ex-
teris regiones confugerat, sicut hodie conspicitur
ab intuentibus, in ipsius fluminis alveo in
profundum submersit, ut per omnia cœquare-
tur Hermogeni, qui cum Jacobo Apostolo...
in Dominum credendo tabernas codicibus male-
ficiarum plenas, cum ingenti pondere plumbi in
altitudine maris demersit k. Capitis siquidem ab-
lata cæsario, leni jugo Christi colla submittens,
cælestis militiæ meruit tyrocinium adipisci. Post-
hæc artiozem, quam inter monachos duceret,
deligens vitam, Vir Dei litus naufragum petens
fragilem arundinem legit, ex qua in artissimo
loco latenter parvissimum tugurium erexit.

40 Assumpto sancto schemate * in angustissi-
mam ingreditur domunculam, aditum obstruens,
ac demum ardore fidei concalescens, solo pro-
sternitur, polum devotis pulsando precibus. In-
terim fidelis Servus intrinsecus viginti dierum
confecto spatio non absque nimia amaritudine
animi a suis requiritur: et requisitus vix tandem
in eodem, quo latebat tugurio, pavimento in-
hærens reperitur: cujus provoluti genibus ex-
plorabant cum lacrymis, quæ esset tam repenti-
na apud eum exorta immutatio dexteræ Excelsi.
Quibus arcanum suæ devotionis, et integritat-
em mentis aperiens, declaravit quomodo pro-
pter desiderium supernæ hereditatis, et præmia
justorum, iter assumpsisset tam arduum. Valefa-
ciens ergo illis, precabatur, ne ultra solitariam,
quam arripuerat, vitam inquietare præsumerent.
Considerate, quæso, hunc perbeatum Virum,
qualiter vestigia prosequutus est Apostolorum,
de quibus sermo refert evangelicus, quod mox
ut vocem Domini jubentis audierunt, relictis
retibus et navi secuti sunt Dominum pariter Sal-
vatorem. Ita namque perfectissimus in Dei ope-
re illico apparuit Severus, ut nec unius quidem
diei reservaret victum. Gaudebat namque et ex-
sultabat in Domino, quia per ejus gratiam in
eorum se esse adscribendum noverat numero, de
quibus ait humani generis Redemptor: Sic lu-
ceat lux vestra coram hominibus, ut videant
opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum,
qui in cælis est.

ANNOTATA.

a Psalmus 84 hoc titulo prænotatur: In finem,
filiis Core, Psalmus. Versu autem 12 hæc sunt:
Veritas de terra orta est: et justitia de cælo pro-
spexit.

b Mare Ægæum, immo Syriacum, vel Mediter-
raneum, cujus illud est pars.

c Jacet inter Siciliam et Calabriam, hanc
ab illa dirimens.

d Tyrrhena æquora sive Tusca abunde nota.

e Septimania, quæ et Gothia, Occitania, et
Languedocia vocatur, quomodo a Visigothis oc-
cupata, breviter indicat Jacobus Longueval to-
mo 2 Historiæ ecclesiæ Gallicanæ, ante librum 4
ejusdem Historiæ pag. 6, ubi agit de mutatio-
nibus, quæ creverunt in provinciis Galliæ sub
dominatu nationum barbararum, quæ sedem ibi
fixerunt. Consuli etiam potest Hadriani Valesii

Augusti Tomus V.

Notitia Galliarum in voce Septimania.

f Eorum tragœdiæ seculo Christi quinto exhi-
bitæ narrantur ab historicis.

g Id est, Hunnorum, quos postea Abares vocatos
fuisse, scribit Ortelius in suo Thesaurio geogra-
phico ad voces Huni, sive Hunni: qui etiam inspic-
i potest in voce Abares.

h Auctor hic non scripsit Vitam S. Severi,
ut quidam affirmavit. Adis Commentarium præ-
vium num. 12.

i Recarredus, Leovigildi filius, ac S. Her-
menegildi martyris frater, floruit seculo 6: qui
ab Ariana hæresi ad orthodoxam fidem conver-
sus, Visigothorum gentem perduxit ad eandem
fidem. Præclara ejusdem pii regis gesta refert
Joannes Mariana lib. 5 Rerum Hispanicarum
cap. 14 et 15: de obitu autem ipsius, quem af-
figit anno 601, scribit lib. 6, cap. 1.

k Historiam hanc tamquam apocrypham ca-
stigavimus supra in Commentario prævio § 2.

CAPUT II.

Virtutes, monasterium, ascetarum in eo nu-
merus, miracula, vaticinia, obitus.

Superna denique clementia eum præveniente
ac subsequente, die noctique melius atque
plenius conversationi suæ saluberrimum salage-
bat implere famulatum, et Deo semper jejunan-
do, et adorando semper adsistens. Ita namque
aggrediebatur impugnantem inimicum propugna-
re, ut hostem, qui sibi repugnabat, exstingue-
ret, et unde se solus tunc affligebat, inde cun-
ctis spes maxime subveniret. Sed quia, testante
sacro eloquio, civitas supra montem posita ab-
seondi non potest, et lux in tenebris latere mi-
nime valet, immensa illius sanctitas paulatim se
diffundens, felicibus pennis cuncta pervolans oc-
cupavit. Extunc de vicinis partibus non parvus
concursus virorum fidelium ad eundem Dei Ser-
vum erat, et ex illo tempore a multis frequen-
tabatur. Ipsius enim abstinentiæ rigor inauditus
ubique diffamabatur: quoniam tantum diebus
Dominicis post perceptam Eucharistiam sumebat
escam. Beatæ vero recordationis antistes pretio-
sissimus Beticus, cujus superius mentionem feci-
mus, agnoscens ejus frugalitatem, celebratis
rite Missarum solemnibus unum paximatum pa-
nem a famulo Christi dirigere consueverat, in
quo crux Dominica videbatur impressa b: quam
cum sua crustula integra auferens, duobus cum
digitis in eos velut eulogiam c cum summa reve-
rentia intermittens sumebat, ex illo pane sibi ab
episcopo directo cibum capiens, usque ad alter-
ius diei Dominicæ productionem jejunium ex-
tendebat. Illius sane gratia sustentabatur, qui
manna cælesti quadragenis annis in solitudine con-
stitutum Israeliticum suum pavit populum. Hu-
jus plane crucis artonæ d comestio * non puto va-
care mysterio. Qui enim, ait Paulus, Christi
Jesu sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis
et concupiscentiis: et ideo crucem panis primi-
tus antecedendo corruptibilem cibum sumebat
Severus, quia corpus cruce perpetim edomabat:
et ut cuncta mystica brevi sermone perstringam,
crux esca erat edentis, et ipsa abstinentia jeju-
nantis; crux contritio corporis, et ipsa solamen
laboris.

A. ANONYMO.

laboris. Talis quippe usque ad consummationem vitæ beati Viri rara et insatiabilis refectio, omnem, ut profiteor, videtur excessisse equuleum et crucis supplicium : quia tunc visa magis est famem inflammare, quando debuit sedare.

martyris et
confessoris
nomen mere-
tur.

. 12 Severus vero nominis sui servans auctoritatem, districtione austera carnis rescando illecebras, erexit se contra se : et quamvis persecutoris non senserit gladium, ipse tamen in se truculentus tortor et crudelis carnifex exstans, propter angelicæ vitæ munditiam Deo dignissimus inventus est, gloria martyrii non privatus. Duo autem martyrii genera esse demonstrantur, quorum unum in palam, alterum vero in occulto esse perhibetur : sed quod exterius agitur, veloci cursu finitur; quod interius, diu protrahitur, et prolongatur, et usque in ipso mortis confinio terminatur. Non ergo sanguinis tantum effusione martyrium, sed declinando a malis et adherendo præceptis Dei expletur. Quid vero ad hæc de Severo confessore piissimo dicendum erit? Martyrem illum dicemus an non? certe utrumque dici potest, et martyr et confessor. Martyr vero tunc exstitit, quando in terris positus ab admissione iniqui operis se sequestrando, tamquam hostia viva cor contritum Deo quotidie offerebat : nunc autem idcirco confessor colitur et veneratur, quia in pace Ecclesiæ laudabili senio confectus, feliciter migravit ad Dominum.

B

VI.
Monasterium
ejus in urbe
Agathensi, vi-
tæ asperitas,
monachorum
numerus.

. 13 Opinatissimus dum virtutum floreret meritis, apud memoratum Agathense oppidum, Domini præcipuum membrum Severus a multitudine populorum visitabatur. Sed quia undique angustissimum esse considerabant illud, in quo degebat, tugurium, conspirati divina gratia, necnon et zelo armati fidei, cum communi consensu et devotione cella congrua benigniter ab omnibus construitur juxta basilicam, quæ usque in præsens beatissimi Andreae Apostoli reliquiis decoratur e in qua non exiguo vitæ suæ commoratus tempore, non tam pro se quam etiam pro stabilitate universalis Ecclesiæ Catholicæ, quæ sub axe cæli consistit, die noctuque orationis munus devotissimo Domino obtulit cum gemitibus et suspiriis. Vestem nullam omnino præter cilicinam habuit : stramentum lectuli marmor frigore constrictum glaciali præbuit. Ceperunt namque de circuitu quoque ad eum nobiles confluere cupientes conversationis ejus in primis æmulatores fieri, et velut apes prudentissimæ volitando ad alvearium spiritale poscentes Viri Dei magisterio et eruditione informari et Jesu Christi legibus obtemperare. Quid plura? trecentorum ferme vel eo amplius in commune viventium fratrum auctoritate Severus pastor * expeditus rector, et pius pastor invitatus præficitur. Artiore denique normam recte vivendi in cœnobio cum cæteris adinveniens afflicebat carneisuum crudeli inedia, calescebatque simul universorum membrorum compages afflictione continuo : in oratorio vero sive lectioni vacans aut psalmodiæ insistens, pedibus nudis tabulatu marmorei generis gelido substrato, stare consueverat.

C

* f. pater.

Contritum
passeris pe-
dem sanat :

. 14 Et, ecce, Servi sui sanctitatem volens Deus non latere mortalibus, spectabili miraculo hanc voluit clarescere. Nam ut comprobaretur quoniam mansuetus mitisque et humilis corde erat, passer quidam ex improvise advolans in ejus illico sedit dextera, cui dulcissimam humanitatem exhibens, milium seu triticum porrigens manu, escam illi præbere satagebat, quam

noverat divini muneris largitate in mansuetudinem conversam ob solamen auspicii sibi a Domino fuisse transmissam. Sed cum per aliquantos dies de ejus novitate miraculi non mediocriter Vir Dei gratularetur, antiquus hostis ex hoc invidiam extulit non minimam. Nam quidam vicinorum militum haud procul a cœnobio agrum seruerat milii, quod in culmo succrescens ad maturitatem venerat. Sed dum a multitudine passerum devastaretur, custos agri de damno condolens milii, lapides ad dispergendos passerem cum impetu dirigit, ceterisque volucris pennigero volatu evadentibus, insidiante adversario, unius lapidis jactu passeris illius contrivit pedem, qui sancti Viri famulabatur obtutibus. Statim ergo fenestram cellulæ petiit, porrecta sibi ex more dextera insedit, deinde suspendium contritumque pedem conspectui ingerens, suam debilitatem deflet voce flebili, et, ut opem inferat, exposcit. At Severus pater fonte pietatis exundans, sanitati pristinae reformat. Signum ergo tantæ virtutis per beatum Virum in volucrem demonstratum, ne ridiculosi infamare audeant, admonemus, quia licet Deus sit magnus et omnipotens, tamen operatur mirabilia gloriosus in minimis : quoniam idem ipse in Sanctis suis semper permanet mirabilis.

vi
prodigium
tem Severi
senatoris

. 15 Nec illud quidem est omittendum, quomodo divinitus prophetiæ in eo spiritus effulserit. Salustius in terra urbis Agathensis senator cum in medio hujus vitæ limine se constitutum conspiceret, et valde jam senio fessum ad obitum declinare sentiret; memor humanæ fragilitatis, sepulcrum sibi collocare studuit in monasterio, beati Andreae Apostoli. Illic causa familiaritatis ad cellulam sancti Severi adveniens, eidem beato Viro occurrit, et benedictione postulata cum communis sermo misceretur, sanctissimo Patri cur venisset narravit. Quod audiens Vir Dei, ab imo pectore alta trahens suspiria lacrymas perhibetur. Salustius vero genibus beati Severi advolvitur, postulans cum ingenti supplicatione sibi referri hujusmodi planctum * tam repentinum. Dans pater Severus gemitum, tandem in locutionem prorumpens; Mysteriorum, ait ad eum, immensam tibi, virorum optime, fletuum ubertatem a me humili tibi narrare deposcis : sed, obsecro te, ne gravioribus la mentis afficiam, quoniam horror membra percellit, singultus verba intercipit, et quamvis hæc ita se habeant, sepulcrum, quod tuum esse arbitraris, non tibi, sed filio tuo preparasti, quem honorum tuorum omnium optabas effici heredem. Lacrymas tamen, ut dixi, rationabiliter compece, et quæ Arbitrator tunc tuarum rerum jubet fieri, tu libenter disce amplecti. Respice Job inastimabilem copiam divitiarum perdidisse, et numerositatem filiorum una clade percussam fuisse, grates Domino referentem : et David, amisso filio, usum lavacri recepisse, negatumque diu convivium reparavisse.

* id est, e-
sam hujus
di planctus

rem fami-
rem miran-
multiplici

. 16 Aliud vero beati hujus Confessoris insigne miraculum et inusitatum prodigium dignum ducimus fidelium intimare auribus. Quodam tempore dum mensis Maii æstas inciperet prima, et adolescentiores calogeri / tam quotidiani operis, quam labore jejunii victi lassescerent, et hoc beatus perpenderet senex Severus eorumdem ergumenus g, cum vespertinalis Officii persolveretur synaxis, vocans unum de fratribus, cui cura fuerat pæne commissa cellarum, præcepit ei, ut, quos lassos esse conspiceret, reliceret. Cui

respon-

A respondens œconomus ait : Ad refectionem. Pater, trecentorum sexaginta fratrum tres nobis tantummodo panes sunt, et nihil omnino præter eos habere paterna tua agnoscit veritas pietatis. Cultor itaque Trinitatis Severus vasa monasterii in suo conspectu deferri jubet, quibus aqua impletis benedictionem protulit, panesque in frusta minutatim comminuens, eorum fragmenta introrsus iniecit. Mira ibidem virtus Christi apparuit, cum in immensum cœpissent crescere cumulum; ista ut vasa singula plena abundantia eructarent. In hoc ergo stupore miraculi, universi cœnobitæ obstupefacti, Deum largitorem cunctorum bonorum benedicendo magis fidei expleta est aviditas, quam famis miserabilis necessitas. Per triduum vero beato cœtui eadem augmentatio fragmentorum copiosam substantiam præbuit, dum multiplicarentur fragmenta confracta, et levia detrimenta sentirentur expensibilia. Potens est per servos talia agere Jesus magnus Redemptor orbis terrarum, qui coram suis discipulis de quinque panibus, duobusque piscibus, exceptis parvulis et mulieribus, quinque satiavit millia hominum.

prævidet frumentum copiam diem illam.

17 Præstat adhuc et unum non parvum beati operis testimonium. Nam, ut supra patefactum est, cum perfecta spiritum haberet professio, quarta die post peracto superiori miraculo, vespertinali Officio expleto, vocat ad se œconomum, cui et dixit : Egredere velociter extra januam, trecentos etenim modios tritici deferri conspicias in vehiculis, de quibus jubeo annonæ quantitatem, quæ cœnæ fratrum sufficere possit, ad molendina statim deportari, panesque esui præparari : quod vero reliquum fuerit, horreo inferatur Dominico. Nulla ad hæc in medium mora egressus Frater prophetisata vera esse agnovit, et sui spiritualis ergumeni præcepta complevit.

Mortuus clarescit miraculis

h

i

C

18 Tantis igitur ac talibus virtutum floribus adornatus, longævo confectus senio, Vir Domini Severus viam universæ carnis arripiens, mense Augusto, die vicesima mensis v, quod est ix Kal. Septembris h, flentibus monachorum et clericorum catervis cum numerosa multitudine populi, plaudentibus angelis, animam Deo carissimam ad cælos emisit : sepultusque est in basilica sancti confessoris Martini i, cum honore et laude, quam talis defensor et patronus civium Agathensium merebatur habere : ubi, operante divina clementia, virtutes efficiuntur multæ; ita ut quicunque fidelis petitor ad eundem locum accesserit, devota mente, puroque corde quidquid petierit, meritis suffragantibus ipsius, se impetrasse gaudebit. Energumeni vero, obsessi a dæmonibus, statim ut ibi perducti fuerint, auxilio illius mendantur. His et consequentibus infinitis miraculis,

etsi membra in sepulcro recumbant tanti Confessoris, tamen per Dei gratiam in æterna sæcula vivunt merita ipsius suffragatoris, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et S. Spiritu vivificatore vivit et regnat per cuncta sæcula Deus.

A. ANONYMO.

ANNOTATA.

a Paximatus pars est vel panis subcinericius, vel recoctus. Plura de eo Cangius in Glossario : ubi etiam de nominis istius etymo agit.

b Panes crucis caractere signare, moris olim fuit. Gregorius M. in lib. 4 Dial. cap. 44 : « Dum quadam die Fratres illius (Martyrii monachi) panem subcinericium fecisset, eique obliti essent signum crucis imprimere, sicut in hac provincia crudi panes ligno signari solent, ut per quadros quatuor partiti videantur. » Notatio est Mabillonii hic.

c Per Eulogiam hic intelligi panem benedictum, colligo ex sensu.

E

d Id est panicæ, ut dicitur apud Mabillonium in notula marginali, ubi respexerit editor ad vocem ἄπτος, panis.

e Gregorius Turonensis lib. 4 Miraculorum cap. 79, columna 840 editionis Ruinartianæ, Ecclesia, inquit, Agathensis urbis, quæ sancti Andreæ apostoli reliquiis plaudat, plerumque gloriosis illustratur miraculis.

f Calogeri sunt monachi, præsertim senio et ætate venerandi, sicut vult Cangius. Hoc autem loco significantur adolescentiores monachi. At tu plura vide tomo 3 Julii, die 13 ejusdem mensis in Annotatis ad cap. 1 Vitæ S. Stephani Sabaitæ pag. 534 lit. b.

g Id est exercitator, uti habet notula marginalis apud Mabillonium. Sed forte legendum Egumenus, vel, ut rectius scribi debet, Hegumenus, quæ vox abbatem, seu monasterii præfectum significat, et formata est e voce Græca ἡγούμενος. Consuli potest Cangii Glossarium Græcum.

h Pro hisce dierum calculis, qui secum pugnant, ponitur in notula marginali apud Mabillonium vicesima quinta viii Kal.; sed non additur aliqua auctoritas pro ista mutatione. Nos vero hac etiam die 25 Augusti S. Severum dedimus conformiter ad Fastos sacros in Commentario nostro prævio allegatos num. 2.

i Scribitur alibi in S. Marci basilica. sepultus, uti retulimus in Commentario prævio num. 11. Sed cum auctor ille tot seculis sit posterior nostro biographo, potiores huic partes deferimus in loco sepulture notando, qui forte etiam fuit binominis.

A

D

DE SANCTO EPIPHANIO

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO

J. P.

Cultus e Fastis Græcis : observatio.

ANNO DXXXV.
Atibi actum
de hoc Patri-
archa Epi-
phanio;

Actum agerem, si collectionem historicam rerum ab hoc Patriarcha gestarum, si decessorem ejus, si exordium sedis, si laudes, annumque ac mensem mortis, nec non tempus in gubernatione transactum, hic retererem. De his enim instruitur lector in *Historia Chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum*, ante tomum primum Augusti data, pag. * 63, et sequente. Solus itaque nobis relictus est scribendi locus de publico Viri cultu, et inspiciendi an hodiernis Cælicolis accenseri merito possit. Fatemur candide, in arcto nos esse positos, ut cultum illum sufficienter probeamus : quia tamen cum in Menæis magnis excusis, tum in *Menologio* a Cardinale Sirleto Latine reddito, diserte cultus ipsi tribuitur, neque aliquid aliunde norimus ob stare, quo minus illa duo testimonia sequamur; probabilius nobis videtur, eum e sua possessione, quam habuit a tempore immemorabili ante Decretum Urbani PP. VIII, non esse amovendum, sed, quoad possumus, ipsi favendum.

sed hic probatur cultus
ejus.

2 Menæa prædicta Patriarcham nostrum simul cum aliis, de quibus ride inter hodiernos prætermisissos, hoc modo memorant hac die : Memoria sanctorum Patrum nostrorum Epiphani, Menæ, Gennadii, et Joannis archiepiscopi Constantinopolitani. Subditur elogium S. Menæ; ac dein sequuntur ista : Una etiam celebratur festum (in Græco est *συνεορτάζονται*) prædictorum sanctorum Patrum. Sanctis ipsorum intercessionibus etc. Menæis consonat *Menologium* Sirleti : Una cum S. Mena, et sanctorum Patrum, qui supra dicti sunt, dies festi celebrantur, quorum

intercessionibus adjuvemur. Mitto dicere, quod in *Supplemento* nostro Ms. ad Menæa typis edita Sirmondo-Chiffletiano, memoria hujus Patriarchæ habeatur ad diem vi Junii, non addito tamen titulo sancti. Καὶ μνήμη Ἐπιφανίου πατριάρχου. Et memoria Epiphaniæ patriarchæ. *Martirologium Arabico-Egyptiacum*, quod pro nobis ex Arabica lingua in Latinam transtulit Gratia Simonius, collegii Maronitarum Romæ alumnus : anno autem MDCLXXXII archiepiscopus Tripolitanus in Syria; dictum, inquam, *Martirologium* hac die xxv sic scribit. Memoria Epiphani. Versus, qui ei accinuntur in Menæis, nihil habent singulare.

E

3 Cum in laudata *Historia Chronologica* signetur unus dumtaxat Epiphanius, difficultas moveri non potest, an ea, quæ superius de illo dicta a nobis sunt, alteri patriarchæ synonymo convenient. Neque objicias, seculo decimo vixisse sedis Constantinopolitanæ episcopum, qui antequam promoveretur ad istam dignitatem, Epiphani aliquando nomen habuit. Respondemus quippe eum monasticæ vite instituto aggregatum, dimisso Epiphani nomine, aliud assumpsisse, ut videsis in *Commentario* prævio ad *Vitam S. Andreæ Sali*, qui habetur tomo vi Maii in *Corollario* ad diem xxviii ejusdem mensis pag. 1* et sequentibus : ubi tametsi fuerit indicatum pag. 2*, non certo quidem constare, quale nomen Epiphanius assumpserit; conati tamen sumus suadere, illud Polyeucti fuisse, de quo Sancto agitur in dicta *Historia chronologica* pag. 419; cujusque *Vitam* e Græcis historicis collegit Bollandus ad diem v Februarii pag. 706 et seqq.

Observat.
alio quod
mo qui
patriarchæ
rum CP.
nomen habet

C

P

DE SANCTO MENNA VEL MENA

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Laudatur, et patriarcha consecratur a S. Agapeto PP.; a Vigilio mulctatur poena ecclesiastica; an hanc, ut quidam volunt, in illum retorserit.

ANNO DLII.
S. Mennas e
præposito xenodochii CP.

Tertius hic est Patriarcha Constantinopolitanum, qui hodierna die a nobis illustratur : cujus biographus pauca commemorat de rebus ab eo gestis, sicut patebit ex narratione, quam huic *Commentario* subjiciemus, adeo ut plurima præterierit vel ignorarit, quæ supplere ac illustrare conabimur. Imprimis biographus ille num. 4

recte scribit, Sanctum nostrum ex presbyteratu urbis Constantinopolitanæ assumptum fuisse ad ejusdem urbis archiepiscopatum. Quibus adde ista ex *Liberato Diacono* inferius citando : Fuit iste Mennas præpositus xenodochii majoris, quod vocatur Samson, genere Alexandrinus, suscipiens Calchedonensem synodum. Titulus ille confirmatur e documento, quod allegavimus in *Historia*

istoria

A storia nostra chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, quæ identidem in hoc Commentario memorabitur : nam ibi pag. * 65 sunt ista : Exemplar libelli Mennæ presbyteri et xenodochi etc. De xenodochio Sampsonis varias notitias suppeditat Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ § 9, pag. 164. Biographus etiam supra indicatus recte memorat, in cathedra patriarchali Menam Anthimo substitutum esse, ut in dicta Historia chronologica apud nos edita ante tomum primum hujus mensis Augusti licet videre; utrumque vero proxime processit Epiphanius. Adisis eandem Historiam a pag. * 63; ubi ostenditur, a vero aberrasse Euagrium Scholasticum lib. 4 Historiæ ecclesiasticæ cap. 36, quando Anthimo successisse Epiphanium perperam asserit, qui illum antecesserat. Caterum, quæ noster biographus ibidem de hoc Anthimo, pluribus pertractantur in laudata Historia Patriarcharum CP.; ubi lector inveniet, hypocritam fuisse, cathedram Constantinopolitanam fraudulenter invasisse, ac ab Agapeto PP. propter hæresim ab ea amotum fuisse, postquam aliquot mensibus illam occupaverat.

sit patriarcha, et a S. Agapeto egregie laudatur.

B 2 Ei substituitur Menas, inquit brevissime biographus. Sed nimia ejus brevitatis ex citata mox Historia merito debet suppleri. Et vero ad tempus quod attinet; electionem ejus mense Martio anni 536 factam esse, e chronologicis Consulibus characteribus eruere conati sumus pag. * 65. Egregius autem laudum præconiis Virum hunc ab Agapeto PP. condecoratum fuisse, discimus ex ejusdem sancti Pontificis epistola ad Petrum Hierosolymitanum, quæ recitatur in prima actione quintæ synodi Constantinopolitanæ sub Menna habitæ anno 536, exstatque apud Labbeum tomo 5 Conciliorum a columna 47. Insignis vero illa laudatio quoniam apud nos habetur in citata Historia, illam denuo huc non transcribimus. Sequentia tamen, quæ sanctus ille Christi Vicarius in hac epistola de nostro Patriarcha scribit, digna videntur aliqua explanatione.

ac ordinatur ejus manibus,

3 Et hoc, inquit, dignati ejus additum esse credimus, quod a temporibus Petri Apostoli, nullum alium umquam orientalis ecclesia suscepit episcopum manibus nostræ sedis ordinatum. Et forsitan vel ad demonstrationem laudis ipsius, vel ad repellendos inimicorum insultus res tanta contigit, ut illis ipse similis esse videatur, quos in his quandoque partibus ipsius Apostolorum primi electio ordinavit. In quibus illud manibus nostræ Sedis videtur dubii aliquid relinquere, an videlicet ordinatio ista immediate peracta sit manibus ipsiusmet S. Agapeti PP., an mediate, alterius videlicet episcopi, qui illum e Romana Sede Constantinopolim proficiscentem comitari facile potuerit. Sed dubio isti occurrit Liberatus Diaconus auctor synchronus, quando in suo Breviario apud Labbeum tomo 5 Conciliorum col. 774, hanc ordinationem ab ipso Agapeto PP. immediate factam ita describit cap. 21 : Tunc Papa (Agapetus,) principis favore Mennam pro eo (Anthimo videlicet) ordinavit antistitem, consecrans eum manu sua in basilica sanctæ Mariæ. De ædibus Deiparæ sacris agit Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 4, § 2; quænam autem hæc fuerit, in qua contigit prædicta consecratio, non est nobis exploratum.

4 Idem qui supra biographus duas assignat rationes itineris Constantinopolitani ab Agapeto suscepti, nimirum ut ecclesiis prospiceret, et

Anthimum aboleret. Liberatus autem Diaconus loco citato postquam meminisset de ejusdem PP. Agapeti ordinatione, hæc memorat : Quo tempore Theodatus rex Gothorum scribens ipsi Papæ, et senatui Romano, interminatur, non solum senatores, sed et uxores et filios filiasque eorum gladio se interempturum, nisi egissent apud imperatorem, ut destinatum exercitum suum de Italia submoveret. Sed Papa pro eadem causa legatione suscepta, Constantinopolim profectus est. Deinde idem auctor scribit ibidem de Anthimo sede pulso : Patentibus, ait, principibus, ut Anthimum Papa in salutatione et communione susciperet; ille fieri inquit posse, si se libello probaret orthodoxum, et ad cathedram suam reverteretur. Impossibile esse aiebat, translationem hominem in illa sede permanere. Augusta vero clam premittente munera multa, et rursus Papæ minas intentante, in hoc Papa perstitit, ne ejus audiret petitionem. Anthimus vero videns se sede pulsum, pallium, quod habuit, imperatoribus reddidit et discessit, ubi cum Augusta suo patrocinio tueretur. Hæc non modice elucidant locum biographi, quem paullo ante ex ipso proferebam. Si quis autem plura desiderat de rebus gestis Constantinopoli a S. Agapeto, illa inveniet apud Anastasium Bibliothecarium de Vitis Pontificum Romanorum in eodem S. Agapeto.

AUCTORE J. P. ob rationes graves Constantinopolim profectus:

5 Jam vero, ut ad S. Mennam redeat oratio, peculiari explanatione indiget narratio biographi num. 2, ubi nimis breviter ac jejune hæc refert, quæ inter Vigilium PP. ac S. Mennam transacta sunt : Hic Vigilius post aliquod tempus Constantinopolim venit, magnoque honore affectus ab imperatore et ab Augusta, animo effertur alta sapiente. Unde dum casu quodam in Patriarcham invectus esset, pœna ecclesiastica in eum animadvertit. Franciscus Pagius in Breviario historico-chronologico-critico Pontificum Romanorum tomo 1 in Vigilio PP. num. 21 agens de profectione ejus e Sicilia ad urbem Constantinopolitanam; Sed tandem, inquit pag. 297, anno DCLVI, jam, ut videtur, multum profecto, acta in Peloponneso exsensione, terrestri itinere Constantinopolim perrexit : nam per Helladem et Illyricum eundem iter habuisse, tradit Facundus lib. 4, cap. 3 . . . Ingressus est autem Constantinopolim Vigilius die xxv Januarii anni DCLVII, ut habet Continuator Marcellini ad eum Christi annum. His declarantur, quæ de adrentu Constantinopolitano Vigilii PP. obiter scribit biographus.

E

quo deinde etiam tetendit Vigilius PP..

6 Quæ vero idem cursim perstringit de honore, quo Vigilius ibidem exceptus est, nec non de pœna ecclesiastica, qua hic in Patriarcham nostrum animadvertit, ita etiam breviter Theophanes in Chronographia, Lutetiæ Parisiorum typis regiis edita. Tantis, inquit a pag. 190, honorum et cultus indicibus ab imperatore decoratus Vigilius PP., adeo animatus est, ut a communione exclusionem menses quatuor sustinendam Menæ Constantinopol. episcopo in pœnam imponeret : et ex adverso Menas parem animadversionem in eum constitueret. Hoc ultimum videtur suspectum, vel Menæ afflictum ob rationes, quas indicabimus inferius, atque adeo rectius de eo non meminisset ipsius Vitæ scriptor : sed tam hic, quam Theophanes corrigi merentur, dum magnis Vigilii animis tribuunt illam Menæ ab ipso sententiam, et non addunt, quænam ratio impulerit Vigilium ad illam inferendam

ubi Patriarchæ nostro intulit sententiam pœna ecclesiasticæ.

F

ALCTORE
J. P.

ferendam. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum hac die xxv Augusti, hanc istius pœnæ causam indicat Patriarchæ nostro inflicte: Hic ad tempus adhesit Theodoro episcopo Cæsareæ Cappadociæ, ob quam causam a Vigilio Romano Pontifice sacris est interdictus, ut ejusdem Vigiliæ literæ indicant.

et quam ob
causam.

7 Tomo quinto Conciliorum apud Labbeum in Fragmento damnationis Theodori prædicti a Vigiliis PP. factæ, sunt ista in rem nostram a columna 336: Teque Mennam Constantinopolitanæ sedis episcopum, qui non dissimili culpa constringeris, cum omnibus metropolitanis et micropolitanis episcopis, ad tuam diœcesim pertinentibus; sed et tuos orientales, vel diversarum provinciarum majorum minorumque civitatum episcopos, qui his excessibus, pro quibus Theodorum Cæsareæ Cappadociæ quondam episcopum condemnavimus, præbuitis assensum, humaniore sententia, pro Dei consideratione, tamdiu a sacra communione suspendimus, donec unusquisque vestrum errorem suæ prævaricationis agnoscens, culpam apud nos propriam competenti satisfactione diluerit. *Suscriptio sic habet: Deo juvante, et ipsius gratia, Vigilius episcopus sanctæ Ecclesiæ Catholice urbis Romæ, huic damnationi atque excommunicationi Theodori Cæsareæ Cappadociæ, et huic communicantis Mennæ Constantinopolitanæ urbis episcopi, vel aliorum præfectorum subscripsi. Data xix Kalendas Septembris, imperante domino Justiniano perpetuo augusto anno 25, post consulatum Basilii viri clarissimi anno 44*, id est anno Christi 551. Quænam vero Theodorus intolerabili audacia et impudentia adversus Triam famosa capitula patraverit, et quænam alia scelera perversis hisce molitionibus adjecerit; narratur in citato Fragmento columna 334: ut non sit necesse pluribus ea huc transcribere. Videri etiam possum, quæ de hoc argumento scribunt Baronius ac Pagius, nec non Binius in notatione ad dictum Fragmentum col. 337.*

8 Hoc magis expendi a nobis meretur, an *quod Mennas Patriarcha noster sententiam ecclesiasticam, a Vigilio PP. in se latam, contra eundem Vigilium retorserit. Affirmat Theophanes, ut supra relatum est: negat Baronius ad annum Christi 552, num. 16, ubi contra Nicephorum Callistum in Historia ecclesiastica lib. 47, cap. 26 hæc scribentem, Eo Vigilium insolentiae progressus est, ut et Menam a communione quatuor mensibus excluderet. Idem sane et Menas adversus illum fecit, rotunde pronuntiat, eum mendacissime hoc asserere. Credi facile posset, id ab isto historico schismatico, atque adeo parum æquo in Vigilium PP., confictum esse, nisi tot ante istum auctorem seculis, idem tradidisset Theophanes, et sanctus quidem. Ad cujus auctoritatem quid responsurus fuisset Baronius, cum nullam de eo faciat mentionem, non habemus exploratum. Respondisset fortasse idem, quod profert ibidem adversus Nicephorum: Quod si ille (Mennas videlicet) ausus fuisset, necessario plane et præcipue de his habenda mentio erat in ejusdem Vigiliæ epistola circulari, seu encyclica, quæ habetur apud Labbeum citatum col. 328 et sequentibus.*

intortam sibi

9 Sed Antonius Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 552 num. 4 huic Baronii argumento opponit sequentia: Perperam scribit Baronius, Nicephorum lib. 47, cap. 26 male tradere, Mennam Constantinopoli episcopum a

Vigilio communione suspensum fuisse, et Mennam in Vigilium parem sententiam tulisse; quod hujus rei in laudata encyclica nulla mentio sit. Nicephoro enim suffragatur Theophanes, eo longe antiquior, cujus verba anno dclvii in medium adduximus: quia cum eo anno ea peracta fuerint, non debuit Vigilium horum in sua encyclica meminisse. At vero neque Theophanis aberrantis auctoritas; neque ratio Pagii errore Theophanis nixa Baronii argumentum evertunt. Theophanem itaque loquentem audiamus pag. 190: Tantis honorum et cultus indicis ab imperatore decoratus Vigilium PP., adeo animatus est, ut a communione exclusionem menses quatuor sustinendam Menæ Constantinopol. episcopo in pœnam imponeret: et ex adverso Menas parem animadversionem constitueret. Ob irrogatam itaque pœnam hujusmodi, tum quod ea, quæ de ecclesiarum unione et concordia consulta decretaque fuerant, a Vigilio non adimplerentur, imperator indignatus, misit qui ipsum detinerent. Ille imperatoris iram veritus, ad Sergii martyris altare quod in Hormisdarum monasterio erectum, confugit: a quo vi revulsus, apprehensas altaris suffulcantes columnas, ceu gravi proceroque corpore validus, secum taxit et omnino evertit. Demum imperator facti pœnitens, Papam Vigilium in gratiam recepit. Vigilium pariter a Theodora augusta rogatus, Junii die vigesimo nono, qui sanctis Apostolis sacer, patriarchæ Constantinopol. Menæ pacem restituit.

10 Pagius ad annum Christi 552 num. 4 observat, duos a Theophane et Nicephoro commissos hic esse errores, et alterum quidem temporis, alterum vero loci, ita scribens: In eo itaque tam Theophanes, quam Nicephorus falluntur, quod quæ gesta sunt anno superiori, scribant contigisse anno, quo Vigilium Constantinopolim adventavit: eumque anno elapso, dum milites persequerentur, sancti Sergii martyris columnas evertisse; cum id in ecclesia sancti Petri accidisse, ipsemet Vigilium prodatur, ut anno superiori vidimus.

Recte agnoscit Pagius errasse Theophanem, quod eam Vigiliæ fugam, et alia ipsi violenter illata anno 551, ad annum 547 retulerit. At non satis intelligo, cur idem Pagius, quæ Theophanes conjunxit, ad annos quatuor sejunxerit, et Mennæ excommunicationem voluerit accidisse anno 547, Theophane hanc et alia ad unum eundemque annum referente. Norisius idem ante Pagium affirmarat in Dissertatione historica de Synodo quinta pag. 18: quem deinde secutus est Franciscus Pagius in Breviario gestorum Pontificum Romanorum tomo 1 pag. 297. Verum cum omnes errantem hic Theophanem ducem sint secuti, nihil in eorum auctoritate erit momenti, si planum fecerimus, excommunicationem, de qua Theophanes, ad annum 551 debere removeri.

11 Repetamus itaque verba Theophanis paullo ante recitata: Ob irrogatam itaque pœnam hujusmodi (excommunicationis Mennæ) . . . imperator indignatus, misit qui ipsum detinerent. Ille imperatoris iram veritus etc. fugit. Cum autem ira illa imperatoris, et fuga Pontificis, ut ipsimet fatentur adversarii, inciderint in annum 551; quomodo accidere potuerunt in annum 547 latam, et sublatam post menses quatuor? Facta itaque hæc sunt occasione excommunicationis, quæ anno 551 Mennæ

in-

A inflicta est; atque adeo dicendum, tam in hac, quam in reliquis ejusdem adjunctis Theophanem aberrasse a recto chronologiæ tramite. Jam vero quo tempore sententiam illam ecclesiasticam contra Mennam aliosque tulerit Vigilus, ob quam hic, irato imperatore, ad ecclesiam confugit, discimus ex ipsomet Vigilio. Refert enim hoc ipsum cum in Fragmento damnationis, tum in Epistola encyclica, editis tomo 7 Conciliorum apud Labbeum a columna 328. Hæc Vigilii Encyclica data fuit Nonis Februarii anno 552, sicut Norisius et uterque Pagius recte colligunt ex anno xxv Justiniani imperatoris: Fragmentum autem damnationis scriptum est xix Kalendas Septembris anno 551: excommunicatio vero voce prolata scriptam sententiam præcessit diebus triginta, xv Julii anno 551, prout habet Fragmentum col. 336 his verbis: Et licet ante triginta dies pro memoratis excessibus vestris ab Apostolicæ vos communionis removissemus consortio etc. Incidit ergo excommunicatio in diem xv Julii anno 551.

in eundem
retorsit,

B Porro Mennam huic excommunicationi una cum ceteris implicitum fuisse a Vigilio, non negant adversarii, et facile probari potest. Nam Mennas cum omnibus Theodoro adherentibus a communione suspenditur in Fragmento, uti patet ex dictis num. 7: Vigilus autem in Epistola encyclica etiam testatur, eosdem antea verbo suspensos a sua communione, dum col. 329 ita loquitur: Ea enim, quæ verbo de memorata excommunicatione cunctis episcopis, presbyteris, et diaconibus, aliisque clericis Constantinopolitanæ ecclesiæ voce publica dixeramus, postea etiam die xix Kalendarum Septembrium nuper præteritarum, in beati Petri Basilica in Ormisda scripto firmavimus. Hæc igitur sententia verbo prolata ipsissima est, ob quam tantopere indignatus fuit Justinianus, quamque Theophanes memorat tempore non suo: nec aliam anno 547 præcessisse, colligitur ex Fragmento, in quo col. 335 Vigilus ita scribit: Nos vero longanimitatem nostram divina largitate concessam, tam circa te, quam circa seductos abs te, pene hoc quinquennio elapso monstravimus: id est a tempore, quo Constantinopolim venerat, ubi quinto jam anno degebat. Quæ cum ita se habeant, merito concludimus, argumentum Baronii, e silentio Epistolæ encyclicæ desumptum, non solum contra Nicephorum, sed etiam contra Theophanem valere: tantumque abesse ut illud a Pagio sit eversum, ut potius ejusdem vis roboretur ex eo, quod in Fragmento damnationis nihil etiam legatur de retorta per Mennam sententia: neque enim in Epistola, necque in damnationis instrumento hæc sileri debuissent, si facta fuissent, cum in utroque isto documento commemorentur tam gesta Constantinopoli, quam sententia Vigilii ore prolata.

valde nobis
suspectum, ac
non probabile.

C 13 Pro his, quæ hactenus contra adversarios deduximus, faciunt etiam sequentia, quæ epimetri loco opponi possunt facto, quod Menna impunit. Primo, quia elogium Synaxarii, quod ex Menologio Basilii imperatoris jussione collecto est desumptum, quodque infra dabitur, hoc non asserit, dicens: Pœnam intulit (Vigilius) sanctissimo Menæ non sacrificandi. Et hic quidem gaudens suscepit pœnam. Secundo, quia, si hæc, quæ de sententia illa ecclesiastica a Menna in Vigilium revibrata referuntur apud Theophanem, sint vere ipsius Theophanis, et non intrusa in ipsius textum ab hæreticis vel schismaticis in odium Vigilii PP.; si, inquam, hæc sint Theo-

phanis; tunc suspicio suboriri poterit, an Theophanes hac in re non sit usus scriptis spuris hæreticorum. Enimvero ante Theophanis ætatem multa apocrypha et indigna afflicta fuisse gestis S. Mennæ ac Vigilii, discimus e concilio Constantinopolitano tertio, quod fuit generale sextum, atque anno Christi 680 celebratum est. Vide Labbeum tomo 6 Conciliorum columna 980. Breve est illud ibidem col. 984 et sequente: Sanctum concilium exclamavit: Anathema libro, qui dicitur Mennæ ad Vigilium, et qui eum finxerunt sive scripserunt. Anathema libellis, qui dicuntur facti fuisse a Vigilio ad Justinianum et Theodorum divæ memoriæ, qui et sunt falsi demonstrati. Anathema simul omnibus, qui falsaverunt Acta sancti et universalis quinti concilii. Atque hæc quidem, quæ satis diffuse disseruimus hactenus de controversia præsentis inter Vigilium PP. et Patriarcham nostrum, omnino nobis persuadent, quod sententia a Vigilio in Mennam vibrata, ab hoc adversus illum revibrata non fuerit.

AUCTOR
J. P.

§ II. S. Mennas pœnitens in gratiam recipi- E
pitur a Vigilio PP.; tempus mortis, annuntiationes in Fastis sacris, elogium, scriptor Vitæ, illustre miraculum sanctissimæ Eucharistiæ.

Sicut Patriarcha noster, exorta gravi discordia inter orientales et occidentales occasione Trium Capitulorum famosorum, edicto Justiniani imperatoris, quo damnata hic volebat eadem Tria Capitula, non ex pertinacia, sed vel ex humana fragilitate, vel ex formidine potius, invito tamen Vigilio PP., imprudenter subscripsit; sic mirum non est, cum pœnitentiam egisse, a Vigilio PP. veniam petiisse de injuriis ipsi illatis, ac obtinuisse Catholicam cum eodem Pontifice communicationem, sublata sententia, qua idem Vigilus PP. eum a sacris suspenderat. Quod vero non ex pertinacia, sed vel ex timore, vel ex fragilitate humana, imprudenter isti decreto adversus Tria Capitula condito subscripserit, exposuimus ex verbis Facundi Hermianensis in Africa episcopi, qui tunc vixit, et ad Justinianum imperatorem pro defensione Trium Capitulorum scripsit. Textum ejus recitavimus in Historia chronologica, quæ pluries jam assignata fuit, pag. *65.

Mennas imprudenter subscribit edicto imperatoris

F 15 Observari per transennam hic potest, quod Vigilus latam in Theodorum depositionis sententiam, et communionis suspensionem contra Mennam, scripto publice tunc promulgare noluerit, ne, sine dubio, Justiniani animum magis exasperaret, ut colligimus ex ipsiusmet verbis in epistola encyclica apud Labbeum tomo 5 col. 333: Nunc quoque suggerimus, inquit, et rogamus pro pace, quam per pietatem tuam pridem Deus donavit Ecclesiæ, ut eam nullorum hominum turbari amplius insinuatione permittas: nec auctorem totius scandali Theodorum ultra vexare fidem Catholicam patiaris: quoniam ante sex menses a nobis inter alios communionem sacra privatus est, et ab episcopatu pro sua pravitate depositus est, per eam videlicet paginam, quam adhuc pro mansuetudinis vestræ intuitu, et spe conversionis ejus, sicut dictum est, publice proferre distulimus.

adversus Tria famosa capitula:

AUCTORE

J. P.

sed aboleri illud jubet idem imperator, ac Mennas facti pœnitens in gratiam rediit cum Vigilio PP.

16 Vigili ergo constantia victus Justinianus edictum, quod publicari jusserrat, sustulit, ac integram Trium Capitulum cognitionem futuræ synodo reliquit; sicut volebat Vigilius. Mennas itaque, Theodorus, et alii factionis ejusdem episcopi, fidei ac pœnitentiæ libellos ediderunt, ac veniam petierunt de injuriis Vigilio factis. In primæ professionis exemplari, quod inseritur Constituto Vigili Papæ de Tribus Capitulis apud Labbeum tomo 5, inter alia plura sunt hæc col. 338: Libellum autem in causa trium capitulum, de quibus quæstio nata est, contra constitutum piissimi principis et Beatitudinis vestræ, ego quidem nullum feci; sed volo atque consentio, ut omnes libelli, qui facti sunt sub hac forma, Beatitudini vestræ reddantur. De injuriis autem, quæcumque Beatitudini vel Sedi vestræ factæ sunt, eas quidem non feci: sed quia pro pace Ecclesiæ modis est omnibus festinandum, velut si eas fecissem, veniam postulo. Quia vero tempore discordiæ excommunicatos vel non receptos a Beatitudine vestra, in communionem suscepti, pariter veniam postulo. Et sequitur ibidem: In hac forma fecerunt Mennas Constantinopolitanus episcopus, Theodorus Cæsariæ Cappadociæ episcopus, et alii. Sed nunc ad alia progrediamur.

Annus ac dies obitus, annuntiationes in Fastis sacris,

17 Quod anno Christi 552 Sanctus noster ex hac vita migravit, satis convenire inter auctores indicavimus in Historia chronologica nostra pag. 66*, ubi etiam actum de tempore sedis ejus, ac de die emortuali, quem incidisse non in Decembrem circiter incuntem, uti placuit Norisio, ibidem pag. 67* citato, sed in mensem Augustum, probabilius existimavimus. An vero obierit hac die xxv Augusti, non certo constat. Etenim tametsi tunc annuntietur in Martyrologio Romano, et in variis Fastis Græcis; alibi tamen aliis diebus refertur. Romanum Martyrologium sic habet: Constantinopoli sancti Mennæ episcopi. Præcesserat Menologium Sirlertianum, in quo eadem die laudatur. Adde Mennam magna Græcorum, ut videre est hac die apud nos in S. Epiphania patriarcha CP., quæ S. Mennam his versibus celebrant:

C. Ὁ κόσμος ἐκλέλοιπε τῆς ἐκκλησίας,
Μὲνᾶς γὰρ ἐκλέλοιπε ἐκ τῶν ἐνθάδε.
Ecclesiæ defecit egregium decus,
Menas enim defecit e vita migrans.

18 Sed in nostro apographo Vitæ, quam infra daturi sumus, differtur ad xxvii Augusti. In Synaxario autem e Menologio Basilii imperatoris jussione collecto, apud nos ad calcem tomi primi mensis Augusti pag. 667 signatur die xxiv ejusdem mensis: Μὲνι τῷ αὐτῷ καὶ Μνήμη τοῦ ἁγίου Μηνᾶ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Id est: Eodem mense (Augusto, die) xxiv. Memoria sancti Mennæ archiepiscopi Constantinopolitani. Elogium ejus Græcum, quod ibidem excusum fuit, more nobis usitato ita interpretamur Latine: Sanctus pater noster Menas, ex quo imperavit Justinianus senior, exstitit presbyter ecclesiæ Constantinopolitanæ; sed ob virtutem suam electus est patriarcha Constantinopolitanus, et consecratus ab Agapeto Romano pontifice, qui tunc temporis profectus erat Roma, ut controversiis ecclesiasticis medelam afferret, Anthimumque hæreticum anathematizavit, et e solio exegit.

19 Verum postquam hic denno reversus esset Romam, ac paullo post mortuus, alius fuit con-

secratus, et post tempus aliquod profectus etiam ipse Constantinopolim, ab imperatore ac Patriarcha in honore habitus et benigne susceptus est; ac levitate elatus sanctissimo Mennæ pœnam intulit non sacrificandi: qui pœnam suscepit gaudens tamquam Dei pontifex. Imperator vero iratus Papam dimisit Romam injuriis affectum. Et post hæc sanctus Menas dum gregem suum bene rexisset, ad Deum migravit. Qua de causa Vigilius PP. hanc sententiam Mennæ intulerit, diximus § 1; ubi alia quoque nonnulla in hoc elogio narrata illustrantur. Ex supra dictis annuntiationibus conficitur, verum ac legitimum cultum nostro Patriarchæ deberi.

20 Acta porro nostri sancti Patriarchæ damus ex apographo Græco, quod e Ms. codice bibliothecæ Cæsariæ Vindobonensis, Sanctos mensis Augusti complectente, desumptum est: de hoc autem codice plura hic non addimus, cum sæpius alias per hujus mensis decursum inciderit de eodem sermo. Prænотatur vero hisce Actis KZ, id est, dies xxvii hujus mensis. Auctor anonymus est, ac valde jejunus in narratione rerum: quæ ad ipsum Sanctum spectant: cujus utpote dimidiam Actorum partem implet narratione celeberrimi miraculi. Quandoquidem vero meæ sunt partes, producere ea, quæ dictus biographus ad posterius scripta transmisit, et nihil in eisdem truncare; gaudeo enimvero oblatam mihi ab ipso esse opportunitatem illustrandi ac confirmandi insigne illud miraculum, quod inter tot alia mirabilis Sacramenti Eucharistiæ, egregium certe sibi locum vendicat, ac narratur a scriptore Vitæ infra num. 4 et sequentibus.

21 Miraculum hoc idem in substantia, etiam si diversum in circumstantiis, memorat S. Gregorius Turonensis, qui eodem seculo floruit, in libro De gloria Martyrum cap. 10 editionis Ruinartianæ col. 732 et proxime sequenti. Et vero alias discrepantias, quæ ibidem legi possunt, præteream hoc loco, una potissimum observari meretur, ut dicam infra in Annotatis. Euagrius Scholasticus, qui tunc etiam vixit, miraculum hoc inseruit suæ Ecclesiasticæ historiæ ab Henrico Valesio vulgatæ, lib. 4, cap. 36, pagg. 410 et 411; adde Nicephorum Callistum, qui lib. 17 suæ historiæ, cap. 25 illud etiam prodigium narrat. Plura vide in Annotatis de lectionibus variantibus. Ad tempus hujus insignis miraculi quod attinet; Baronius illud narrat ad annum 552 ex Euagrio: an vero tunc acciderit, non habeo in promptu, unde confirmem vel infirmem. Sed quandoquidem versamur in illustrandis rebus, quæ memorantur a biographo, occurrunt in eo alia nonnulla, quorum jurat hic meminisse.

22 Quæ narrat de Magna ecclesia, jussu imperatoris edificata, et a sancto Patriarcha nostro dedicata, nec non de Sanctorum reliquiis ab eodem solenni ritu circumlatis, paulo latius declaranda videntur. Cangius lib. 3 Constantinopolis Christianæ pag. 5 et sequentibus multa ac varia curiose collegit de ista ecclesia, e quibus nonnulla delibabo. Sanctæ, inquit, Sophiæ, seu divinæ Sapientiæ augustissimum templum, diuque vulgari Magnæ ecclesiæ appellatione donatum, cæteris, quæ in urbe Constantinopolitana excitata sunt, semper præcelluit, quod patriarchæ præsertim sedes, ac proinde primarium, et totius Orientis præcipuum haberetur. Deinde scribit idem auctor, Magnæ isti ecclesiæ indita etiam fuisse variorum imperatorum nomina, et,

quod

A quod facit ad nostrum propositum, Magnam ecclesiam Justinianeam appellatam; quia absumpta, uti narrat pag. 9, in seditione Victoriatorum, de qua meminerat pag. 8, Majore ecclesia Constantiniana, seu Constantiana, Justinianus imperator composita civitate, et punitis seditionis auctoribus, novam et longe ampliorem coepit eodem anno exaedificare...

a nobis declarantur
I. xxvii

23 Conflagravit Magna ecclesia primo seditionis die, quae in quintum usque protracta est, a quo ad dedicationem, quae facta est xxvi * Decembris anno Christi dcccxxvii (immo 537) etc. Prima ejus encenia, de quibus Cangius pag. 9, quaeque etiam intelligit biographus, ita notantur in Chronico Marcellini Comitis ad annum 537: Ecclesia major Constantinopoli ab imperatore Justiniano singulariter in mundo constructa dedicatur die vi Kalend. Januarias. Theophanes pag. 184, Hoc anno, ait, mensis Decembris die vigesimo septimo, Indictione prima, priora Magnae ecclesiae peracta sunt encenia. Haec de tempore: de solenni autem eorumdem ritu haec ibidem subdit: Processit vero supplicantis populi coetus e sanctae Anastasiae templo, patriarcha Mena in imperatoris curru sedente, et ipso imperatore inter plebem procedente. Dicit hic Theophanes e sanctae Anastasiae templo, de quo Cangius lib. 4, pag. 141; at noster biographus scribit e templo sancti Platonis: uter autem verius, non mihi certo constat. De hac porro ecclesia scribit Cangius lib. 4, pag. 133.

ac aliunde

24 Reliquum est, ut suppleam hoc loco, quae Vite auctor non habet. Baronius ad annum Christi 552; Respirante, inquit, jam populo, at-

que optata pace laetante, immensae ubique et ab Auctore omnibus gratiarum actiones Deo redduntur: J. P.

quando et publica festa parantur, quae triumphum quamdam speciem praeseferant. Etenim hoc ipso anno Mennas... vigesima nona Junii die encenia celebravit basilicae sanctorum Apostolorum, cum sacrae reliquiae curru aureo circumvectae ab eodem Menna recondite sunt. Rem ex Theophane pag. 192 proferamus: Julii mensis die vigesimo octavo, tertia feria, sanctorum Apostolorum aedis facta est consecratio, et sanctorum reliquiarum Andreae, Lucae et Timothei, qui sancti Apostoli, depositio. Episcopus vero Menas una cum sanctis reliquiis progressus est, vehiculo aureo imperatoris gemmis exornato vectus: tres autem sanctorum Apostolorum gestabat loculos supra genua, atque ita dedicationem celebravit. Qua autem occasione fuerint detecta ista corpora, memorat Procopius de Aedificiis Justiniani imperatoris lib. 4, cap. 4.

25 Pagius in Critica Baroniana ad annum 552, num. 17, observat primo, legendum in textu Theophanis proxime recitato xxviii die Junii. Secundo, hanc dedicationem retrahit ad annum 550 his verbis: Anno autem DL, quo ea dedicatio peracta, Justinianus quinta Quinquennalia deduxit, et dies xxviii Junii in feriam tertiam incidit, et vigilia festi sanctorum Petri et Pauli insignitur: de quorum celeberrima ecclesia diffuse tractat Cangius lib. 4, pag. 105 et sequentibus. Habes, lector, de quibus praemonendum te censui. Reliquum nunc est, ut Vitam exhibeam, praeter quam non invenio aliam apud nos. Hanc Annotatis etiam elucidare conabor.

VITA

auctore anonymo,

Ex Ms. codice bibliothecae Caesareae Vindobonensis, interprete J. P.

C Oυτος ο ασιδιδμος Μηνας υπηρχεν επι Ιουστινιανου του βασιλευς πρεσβυτερος της κατα Κωνσταντινουπολιν εκκλησιας, ενδρετον βιον και ευλαβειαν κεκτημενος. Οθεν δια την αυτου ενθεον πολιτειαν, και την ερθεοδωρον πιστιν προεχειρισθη αρχιερευσ, και ποιμην των λογικων προβατων του Χριστου ετη εννεα, χειροτονηθεις υπο Αγαπητου Παπα Ρωμης, ανελθοντος εν Κωνσταντινουπλει επι διορωσει των εκκλησιων και καθαιρειται Ανθιμου. Ουτος γαρ ο Ανθιμος προτερον μεν ην επίσκοπος Τραπεζουντος μεταθεθεις δε εν Κωνσταντινουπλει, ηλεγχθη αιρετικος, τα Ευτυχους και Διοσκουρου και Σευηρου ερωτων. Διο, ως διαταραξας την εκκλησιαν, υπο του μακρυου Αγαπητου καθαιρειται, και αντικαθίσταται Μηνας. Διατριβοντος δε εν Κωνσταντινουπλει Αγαπητου, και κοιμηθεντος εκεισε, χειροτονειται αντ' αυτου Βιγίλιος.

II Ουτος ο Βιγίλιος μετα τινα χρονον ανελθων εν Κωνσταντινουπλει, και πολλα τιμηθεις παρα τε του βασιλευς και της Αυγουστης, επηρθη εις υψηλοφροσυνην. Οθεν κατα τινα συντυχίαν διενεχθεις τω πατριάρχη Μηνά, δεδωκεν αυτω επιτιμω. Ο δε βασιλευς και πασα η σύγκλητος συν παντι τω πληρώματι της εκκλησιας ηγανάκτησε κατα Βιγίλιου επι τη υβρει του πατριάρχου Μηνά. Οθεν φοβηθεις ο Βιγίλιος την οργην του βασιλευς, εφυγεν υπο το θυσιαστήριον του αγίου

F amosus hic Menas ecclesiae Constantinopolitanae, Justiniano imperante, presbyter fuit, virtute ac pietate praeditus. Unde ob divinum vivendi modum atque orthodoxam fidem constitutus est archiepiscopus, ac ovium rationalium Christi pastor fuit annis novem a, consecratus ab Agapeto Papa Romano b, qui Constantinopolim se contulerat c, ut ecclesiis prospiceret, et Anthimum amoveret. Anthimus enim hic primo quidem erat episcopus Trapezuntinus; sed ad cathedram Constantinopolitanam translatus, de haeresi fuit convictus, ut qui Eutychetis, Dioscori, et Severi dogmata sectaretur. Idcirco tamquam ecclesiae perturbator a beato Agapeto expellitur e sua dignitate, ac ei substituitur Menas. Dum vero Agapetus Constantinopoli moratus esset, et ibidem mortuus, sufficitur ipsi Vigilius*.

2 Hic Vigilius post aliquod tempus d Constantinopolim venit, magnoque honore affectus ab imperatore, et ab Augusta, animo effertur alta sapiente. Unde casu quodam in Patriarcham Menam infensus, poena ecclesiastica in eum animadvertit. Imperator idcirco, ac senatus omnis, cum omni ecclesiae multitudine, indignati fuere Vigilio propter injuriam Menae patriarchae illatam: atque adeo Vigilius iram veritus imperatoris, ad altare

Sanctus ob
praeclaras do-
ctes ordinatur
arch. CP..
F

a
b c

* post Silve-
rium
difficultates
cum Vigilio
pp..
d

A. ANONYMO. sancti Sergii M. in tractu Hormisdæ confugit : sed imperator inde eum ejici jussit ab altari avulsum : qui viribus obnixus (erat enim procera statura, ac robusto corpore) columnas, quæ altare fulciebant, evertit. Dein e civitate eum exegerunt, Romamque ire compulerunt invitum * e.

* immo potius permiserunt volentem
e
transfert san-
ctorum MM.
reliquias :

3 Celebris hic Menas magnam etiam ecclesiam, quam imperator ædificavit, postquam populus in seditione priorem ecclesiam combussisset, dedicavit, supplicatione e templo S. Platonis illuc deducta, et sanctorum Martyrum reliquias, quæ in magna sancta ecclesia sanctæ Sophiæ erant depositæ, circumtulit, imperatorio curru insidens, imperatore ac gubernatoribus civitatis ipsum præcedentibus.

insigne mi-
raculum Eu-
charistiæ,
f
g h
i

4 Sub hoc beato Mena miraculum accidit valde memorabile. Antiquus in ecclesia Constantinopolitana mos obtinuit /, ut, dum e particulis pretiosi corporis et sanguinis remanserit aliquid, quod distributum non fuerit g, pueri incorrupti h ex iis, qui ludum litterarium frequentant, mittantur, qui i illud comedant. Id dum accidisset, una cum pueris venit vitriarii secta Hebraei puer, qui, parentibus causam moræ sciscitantibus, rem gestam exposuit, et quidnam cum aliis pueris comedisset. Pater autem ejus ira correptus, in accensam, in qua vitrum efformabat, fornacem immittit puerum. Mater vero dum puerum quæriraret, ac invenire non posset (ipsam quippe latebat quod factum fuerat) totam circuibat urbem quiritaus, ac vehementer k flens.

B

k

quod ipsius
tempore acci-
dit.

5 Post tertium vero diem, dum ad ostium ollicinæ mariti staret, puerum nominatim inelamabat, lamentis sese lanians. Hic autem, intellecta matris voce, responsum e fornace reddebat. Illa vero dum effregisset fores, et introgressa fuisset, videt puerum in mediis ignis carbonibus stantem, qui ipsum non attigerat. Interrogatus autem, quomodo permansisset illæsus; dixit, mulierem purpureo amictu indutam crebro ad se ventitasse, et aquam porrexisse, eaque carbonibus appropinquantibus exstinxisse; cibumque sibi præbuisse, dum esuriret.

exponitur.
l
m

n

C

o

6 Hac re ad Justinianum delata l, puerum quidem ac matrem, a Mena illuminatos lavacro regenerationis, adscripsit clero m : patrem vero, qui Christianis annumerari nolebat, tamquam parricidam apud Ficos n in crucem egit. Atque hæc quidem sic gesta sunt. Mortuo autem beato Menæ suffectus est in episcopatu Eutychius, ecclesiæ Amaseensium apocrisiarius, vir sanctus, ac gratia Dei plenus o. Quorum precibus, Domine, salvos fac nos omnes, animasque nostras libera ab omni infestatione adversarii, quia benedictus es in secula. Amen.

μάρτυρος Σεργίου, τοῦ ἐν τοῖς Ὁρμίσδου, τοῦ βασιλέως Δ προστάξαντος ἐκβληθῆναι αὐτὸν σπέντα ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. Ὅστις βιαζόμενος τοὺς κίονας κατέστρεψε, τοὺς βασταζοντας τὸ θυσιαστήριον· μέγας γὰρ ἦν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ βαρὺς τῷ σώματι· ὃν ἐξαγαγόντες τῆς πόλεως, καὶ μὴ βουλόμενον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπήγαγον.

III Οὗτος ὁ ἀοίδιμος Μηνᾶς καὶ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἣν ὁ βασιλεὺς ὠκοδόμησε, τοῦ δήμου ἐν τῇ στάσει καύσαντος τὴν προτέραν ἐκκλησίαν ἐνεκαίνισε, τὴν λιτὴν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πλάτωνος ἐξαγαγόντων, καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων, τῶν ἐναποκειμένων ἐν τῷ ἁγίῳ μεγάλῳ ναῷ τῆς ἁγίας Σεργίας, βαστάζων ἐπὶ ἄρματος βασιλικῷ καθεζόμενος, τοῦ βασιλέως καὶ πάσης τῆς πολιτείας προπορευομένων αὐτοῦ.

IV Ἐπὶ τούτου τοῦ μακαρίου Μηνᾶ καὶ θαῦμα γέγονε, λόγου πολλοῦ ἄξιον. Ἐθὺς παλαιὸν ἐν τῇ βασιλευσούσῃ πόλει συμβαίνει γίνεσθαι, ὅτ' ἀν τῶν ἁγίων μερίδιον τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος, ἐναπομένει μὴ μεταδοθῆν, παιδας ἀρθρόρους μεταπέμπτους γίνεσθαι παρὰ τῶν εἰς χημαιδιδασκαλίαν φοιτῶντων, καὶ ταῦτα κατεσθλῆιν. Ὅπερ ἐπειδὴ γέγονεν, ἤλθε μετὰ τῶν παιδιῶν, ὑαλουργοῦ παῖς Ἑβραίου τὴν δόξαν· ὅς τοις γονεῦσι τὴν αἰτίαν τῆς βραδύτητος πυθνομένων, ἐξεῖπεν τὸ γεγονός, καὶ ὅπερ ἀποφαγὼν σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶν εἶη. Ὁ δὲ πατήρ αὐτοῦ θυμωθεὶς, ἐν τῇ καμίνῳ ἔνθα τὴν ὑαλὸν διεμόρφου, τὸν παῖδα καθήσιν ἀνάψας. Ὡς δὲ τὸν παῖδα ἡ μήτηρ ζητοῦσα, εὐρεῖν οὐκ ἴσχυε (λεληθῆναι γὰρ αὐτῆς τοῦτο γέγονε) πανταχοῦ τῆς πόλεως περιήει ποτινωμένη καὶ λύγιον * κωλύουσα.

* / 171

V Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν παρὰ τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ἀνδρὸς ἐστῶσα, ὀνομαστὶ ἀνεκάλει τὸν παῖδα, τοῖς ὀρήνοις σπαρτασμένη. Ὁ δὲ τῆς φωτὸς τῆς μητρὸς συνείσ, ἐκ τῆς καμίνου ἀνταπεκρίνατο· ἡ δὲ τὰς θύρας διατερούσα, εἶσω τε γενομένη, ὅρᾳ τὸν παῖδα τῶν ἀνδράκων μέσον ἐστῶτα, τοῦ πυρὸς αὐτοῦ μὴ προσάψαντος· ὅς ἀνερωτώμενος ἔπως ἀπαθῆς ἔμμενῆκει, γυναῖκα ἔφη πορφύραν ἀμπεγομένην ἐσθῆτα, συχνὰ φοιτῶσαν παρ' αὐτὸν ὕδωρ ἐρέγειν, καὶ τούτῳ τοὺς πλησιάζοντας τῶν ἀνδράκων κατευνάζειν, σιτίζειν τε αὐτὸν, ὅσάκις πεινώῃ.

VI Ὅπερ ἐπειδὴ, εἰς Ἰουστινιανὸν ἡνέχθη, τὸν μὲν παῖδα, καὶ τὴν μητέρα τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας διὰ Μηνᾶ φωτισθέντας ἐκλήρωσε· τὸν δὲ φύσαντα, οὐκ ἀνασχόμενον Χριστιανῶς ἐναριθμηθῆναι, ἐν σικαῖς ὡς παιδοφόνον ἀνεσκόλεπισεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως γέγονεν. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ μακαρίου Μηνᾶ, προσ- F χειρίσθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Εὐτύχιος, ἀποκρισιάρχος τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀμασέων, ἀνὴρ ἅγιος, καὶ πλήρης χάριτος Θεοῦ· ὢν ταῖς εὐχαῖς, Κύριε, σώσον πάντας ἡμᾶς, καὶ ῥῦσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, ὅτι εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

ANNOTATA.

a Sedit ab anno Christi 536 usque ad annum 552, atque adeo annos sedecim (Vide Comm. præv. num. 2 et 17 :) quibus in Historia Patriarcharum CP. apud nos adduntur menses sex incompleti.

b Adisis, quæ ibidem dicta sunt num. 2 et 3.

c Cur S. Agapetus Constantinopolim se contulerit, ibidem invenies num. 4. Habetur in Martyrologio Romano ad diem 20 Septembris.

d De Vigilio plura sunt præmissa in Comm. præv. § 4.

e Ibidem etiam pluribus tractatur de difficultatibus inter Vigiliū PP. ac nostrum Patriarcham exortis : quomodo autem hic facti pœnitens ab eodem Vigilio in gratiam sit receptus, dictum est ibidem § 2.

f Morem hunc Constantinopoli multis deinde seculis invaluisse, conficitur ex Ecclesiastica historia Nicephori Callisti, qui vixit seculo 14 : nam ibidem lib. 17, cap. 25, Quod quidem mihi quoque, inquit, sæpenumero, quum puer admodum essem, et maxime a prima ætate in sacris ædibus versari studio haberem, contigit. Editione utimur Parisina anno 1630 excusa. interprete Joanne Lango.

g Euagrius

A g Euagrius Scholasticus ab Henrico Valesio editus ita habet Ecclesiasticæ historiæ lib. 4, cap. 36 : ἔτ' ἂν πολὺ τι χρῆμα τῶν ἁγίων μερίδων τοῦ ἀχράντου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐναπομείνῃ, ut quoties ex sacris partibus immaculati corporis Christi Dei nostri, magnus numerus superfuerit. Apud Nicephorum Callistum citatum dicitur ὡς ἐπειδὴν πολὺ τι etc., ut cum plusculum de partibus immaculati divinique corporis Domini etc. Agunt ergo de sola specie panis Eucharistiæ.

h Valesius pueri impuberes.

i Addit Nicephorus νήστες, jejuni.

k Ἀγίων etiam legitur in editione Valesii, cujus tamen vocis nullum vestigium in lexicis offendere potui. Nec porro proprium ejusdem significatum reddidit Latine Valesius per τὸ plorans atque ejulans. Forte scribendum λυγρῶς.

l Hoc miraculum etiam narrat S. Gregorius Turonensis, idem quidem in substantia, sed in circumstantiis diversum, sicut indicavi in Comm. prævio num. 21. Ut alias discrepantias omitam, quæ legi apud ipsum possunt; observo, historicum hunc prorsus differre in catastrophæ supplicii, quod a Justiniano imperatore inflictum alii memorant Judæo patri, qui filium suum injecerat in fornacem ardentem. Hæc enim narrat Gregorius in libro de Gloria Martyrum cap. 40 editionis Ruinartianæ columna 733 : Conclamabant etiam, ut auctorem hujus sceleris in ipsas projicerent flammæ. Projectum autem ita totum ignis absorbuit, ut vix de ossibus ejus parvum quodammodo relinqueretur indicium. Sed non video cur, relicto Euagrio, qui hanc rem gestam melius rescire potuit, præferenda sit narratio Gregorii Turonensis.

m In editione Euagrii apud Valesium sic legitur de Justiniano imperatore : τὸν μὲν παῖδα καὶ τὴν μητέρα τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας φωτισθέντας ἐκλήρωσε. Puerum simul ac matrem regenerationis lavacro initiatos, clero adscripsit. In Annotationibus vero ad libri 4 Euagrii caput 36, hæc exponit pag. 408 : Joannes Langus, ait, hunc locum ita vertit : Puerum cum matre divino regenerationis lavacro adhibuit, Deoque dicavit. Musculus vero et Christophorsonus longe pejor ver-
B terunt. Nam Musculus quidem vertit SERVAVIT : Christophorsonus vero sic interpretatus est : « Puerum cum matre lavacro regenerationis tingendos discernit. » Ego vero locum ita vertendum esse non dubito : « Puerum simul ac matrem regenerationis lavacro initiatos clero adscripsit. » Quod ita intelligendum est, ut imperator puerum quidem illum inter lectores Ecclesiæ censeri jusserit : matrem vero diaconissam ordinari præceperit. Hæc Valesius : cui respondeo, duo illa clericatus ecclesiastici officia potuisse matri ac puero baptismi lavacro ablutis conferri; sed quod vere illis collata sint, non videri sufficienter confici ex verbo ἐκλήρωσε, quo forte Euagrius nihil aliud voluerit indicare, quam puerum ac matrem in cælestis hereditatis sortem adlectos fuisse per baptismum.

n Joannes Langus, Nicephori supra citati interpres, illa Nicephori ἐν συκῇ etc. ita reddit : Veluti parricidam in ficum arborem, perinde atque in crucem egit. Sed male se torquet interpres, quia nescivit per τὸ ἐν συκῇ, seu ἐν συκαῖς, prout a biographo nostro et ab Euagrio, nec non ab aliis communius scribitur, significari locum prope Constantinopolim, in quo supplicia reis inferbantur. Sycense suburbium vocatur a prædicto Valesio : qui in Annotationibus de hoc loco suppliciorum etiam meminit. Plura habet Gangius lib. 1 Constantinopolis Christianæ sectione 22 a pag. 66. Sic porro, inquit, nuncupatas Sycas volunt ab arborum ficcs ferentium copia. Nam συκὴ ficum arborem significat.

o Acta hujus sancti Patriarchæ illustravit Henschenius ad diem 6 Aprilis a pag. 548. De eo etiam Historia Chronologica Patriarcharum CP., identidem a nobis superius allegata, tractat pag. * 67.

c DE S. AREDIO ABBATE ATANENSI f APUD LEMOVICES IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Immemorabilis et publicus hujus Sancti cultus ex Martyrologiis et antiquis corporis ejus translationibus.

AN. DCCI.
Hic Sanctus,
quem Fortu-
natus adhuc
vivente lau-
dat,

Magnopere miramur, hunc Abbatem fama sanctitatis inclytum hodierna die classicis seculi noni vel decimi Martyrologiis inscriptum non fuisse, cum probabilius die xxv Augusti obierit, et sanctus Fortunatus episcopus Pictaviensis illum adhuc viventem tanti fecerit, ut apud Browerum nostrum lib. 5 carmine 22 suam de pietate ejus existimationem in epistola metrica ad Aredium abbatem data sic expresserit :

Opto, benigne Pater, verbo tibi ferre salutem,

Si minus hinc oculo cernere te valeo.
Est etenim vestri tantus mihi cultus honoris,
Ut pro me occurrat hinc tibi missus apex.
Quæso, beate, tamen per dulcia pabula Christi,
Me quoque commemores, cum dabis ore preces.
Munera credo Dei tribui mihi, pastor Aredi,
Si Fortunati sis memor, alme, tui.
Pro me etiam sanctam genitricem, chare, salutans,
Cum redit iste puer, redde loquentis opem.
Vos itidem genitæ propriæ, Pater ample, salutant

AUCTORE
G. C.

lulant

Agnes amore pio cum Radegunde simul.

Præterea sanctus Gregorius Turonensis aliique veteres scriptores eximia ejusdem sancti Abbatis gesta et miracula litteris mandarunt, ut infra videbimus.

die 25 Augusti
inscribitur
variis Mar-
tyrologiis,

2 Inde magis etiam miramur, hunc celebrem Virum in hodierno Martyrologio Romano non memorari, quamvis ideo non dubitemus, quin ab immemorabili tempore legitimum cultum habuerit: nam sanctus Odo Cluniacensis abbas jam seculo decimo in Vita S. Geraldii Comitis Auriaciensis, quam Martinus Marrier in Bibliotheca Cluniacensi edidit, ibidem col. 68 illum titulo beati donavit. Insuper apud novissimos Gallie Christianæ editores inter instrumenta ad tomum secundum istius Operis spectantia occurrit diploma anni 1062, quod ibi col. 180 ducentos solidos in festivitate sancti Aredii solvendo decernit. Hinc colligimus, annuam hujus Sancti festivitatem tunc temporis celeberrimam fuisse. Denique hic sanctus Abbas annuntiatur in antiquis additionibus Usuardinis et auctariis Flori aliorumque, quæ ad hanc diem in Usuardo nostro illustrato et Martyrologio venerabilis Bedæ ante tomum primum Martii apud nos consuli possunt. Hæc sufficiunt ad probandum immemorabilem S. Aredii cultum, cujus perseverantiam ex recentioribus instrumentis infra demonstrabimus.

et ab Usuardo
ad diem se-
quentem dif-
fertur.

3 Initio hujus Commentarii prævii vere diximus, hodierna die hunc sanctum Abbatem classicis Martyrologiis non inscribi: nam die xxv Augusti nomen ejus apud Adonem, Usuardum, Notkerum, aliosque istorum temporum Martyrologos frustra quærivimus. Sed die sequente Solterius noster in observationibus ad editionem suam Usuardi recte monet, illum in tribus aut quatuor antiquis codicibus Usuardinis eo die referri. Quinimo in codice San-Germanensi seu Pratensi, quem Benedictini Parisienses autographum esse contendunt, vii Kalendas Septembris, id est, die xxvi Augusti sanctus iste Abbas annuntiatur his verbis: In territorio Lemovicensi, sancti Aredii presbyteri et confessoris. Profecto miramur, hunc præclarum Virum deesse Carolino Usuardi autographo, quemadmodum fateatur ultro scriptor ille Benedictinus, qui Parisiis anno 1718 edidit autographum Usuardi Martyrologium, quod in abbacia San-Germanensi conservatur.

quamvis die
24 vel 25 is-
tius mensis
obierit.

4 Etiam satis mirum est, quod S. Aredius ab Usuardo annuntietur ad diem xxvi Augusti, cum ex antiquis ipsius Actis constet, eum die xxiv vel xxv ejusdem mensis ad Superos migrasse. Unde laudatus editor ad hanc Usuardi annuntiationem in observatione lectorem sic monet: Quod ad sanctum Aredium spectat, Usuardum deceptum fuisse oportet Actis quibusdam illius Sancti diversis ab iis, quæ juris publici fecit nostri sodalitati præcipuum decus Mabillio tomo 4 Actorum pag. 349: hæc enim narrant, Aredium ix Kalendas Septembris convocatis discipulis, eos de proxima sua morte monuisse; et hora secunda noctis animam reddidisse: quæ secunda noctis hora si secundam post mediam noctem significet, mortuus fuerit Aredius vii Kalendas Septembris; sin tantum secundam ab occasu solis indicet, ix Kalendas obierit. At cujuscumque sit hic error, Mabillonius et plerique Menologi recentiores ab Usuardo San-Germanensi recedunt, et annuam S. Aredii festivitatem die xxv

Augusti annuntiant. Quapropter hos secuti sumus, et Acta Sancti istius hodie illustramus.

5 Tamen non ignoramus, in quibusdam Gallie Brevariis eundem Sanctum die xxvi Augusti solenniter celebrari propter festivitatem S. Ludovici regis Gallie, quæ die xxv ejusdem mensis occurrit. Sic in ecclesia sancti Martini Turonensis, cujus Brevarium anno 1635 editum habemus, S. Aredius ad diem xxvi Augusti colitur Officio novem Lectionum propriarum, et ibidem recitatur sequens oratio seu collecta: Præstende nobis, Domine, misericordiam tuam, et tribue, ut beatus Aredius confessor tuus, cujus nos dedisti patrocinii adjuvari, majestatem tuam exoret pro nobis. Per Christum. Eodem die sanctus hic Abbas colitur in Officiis propriis ecclesie et diocesis Sarlatensis, quæ Parisiis anno 1677 impressa sunt, ibique etiam habet orationem propriam, quæ sic sonat: Beati Aredii abbatis, Domine, natalitia celebrantes, supplices te rogamus, ut quem caelesti gloria sublimasti, tuis adesse concedas fidelibus. Per Dominum nostrum. Sed Brevarium Lemovicense anni 1625 S. Aredium quotannis die xxv Augusti recolendam præscribit, et festivitatem S. Ludovici regis ad diem sequentem differt. Haud dubie plura Gallie Brevaria nobis ignota agunt annuum ejusdem Sancti festum, cum Simon Peyronnetus parochus Tolosanus in notis ad suum Catalogum Sanctorum pag. 307 testetur, in diocesi Vabrensi ecclesiam quamdam parochialem ei sacram existare, et ibidem quotannis illum Officio duplici celebrari. Laudatus parochus huic notitiam addit, in diocesi Vabrensi hunc sanctum Abbatem vernacule saint Isaire vel Isere, et apud Lemovices saint Yrier vel Yrieis ac Yrié vulgo nominari. Ceterum ex his omnibus abunde stabilitur antiquus et adhuc perseverans S. Aredii cultus, quem tamen ex honorifica sacri corporis sepultura et sollicita reliquiarum ejus conservatione jam confirmabimus.

6 In utrisque Actis antiquis, quæ post hunc Commentarium prævium recudemus, adeo ambigue sepultura Sancti nostri narratur, ut dubitari possit, utrum hic eximius Vir in ecclesia S. Hilarii, an in ecclesia S. Juliani martyr tumultus fuerit. Unde posteriores Actorum interpretes in diversas opiniones abierunt, ita ut unus in ecclesia S. Hilarii collocat eundem tumultum, quem alter in ecclesia S. Juliani martyr assignat. Codex Ms. Pragensis, in quo vetera S. Aredii Acta contrahuntur, et cujus apographum Joannes Scholtz noster anno 1642 ad Bollandum Praga misit, primum sepultura locum indicat hac aperta narratione: Lemovicensis urbis pontifex Ferreolus, nuntio de transitu ejus accepto, celeriter occurrit, et super Viri sancti corpus diutissime fleuit; et maxime, quia vivum eum in hoc seculo non invenisset. Cum autem corpus sancti Viri ad ecclesiam sancti Juliani martyr, quam ipse e fundamentis ædificaverat, deferendum et ibidem tumulandum decrevissent, feretrum in quo jacebat, movere seu levare nullatenus potuerunt: decreverat enim vir Dei Aredius in ecclesia sancti Hilarii, quam ipse summopere non longe a prædicta sancti Juliani ecclesia ædificaverat, corpus suum sepeliri.

7 Tunc Ferreolus pontifex stupens et tristis effectus triduanum indixit jejunium, atque a Domino petendum admonuit, quamnam esset vo-

luntas

A luntas ejus, et sancti sui Aredii super tumultuatione corporis sui. Peracto itaque jejunio, rursus ad levandum et portandum corpus accedunt. Et ait episcopus: Si Domini est voluntas aut Sancti hujus, ut illic quo ego et hæc plebs cupimus, eat, sine ulla dilatione letetur. Erat autem locus in secretiori parte ecclesiæ, in quo volebant eum sepelire. Cumque accessissent ad feretrum, tanta mox celeritate levatur, ut facile a duobus portaretur, qui antea nec a pluribus movebatur: sicque digno cum honore in ECCLESIA SANCTI HILARII, sicut ipse vivens decreverat, est sepultum, ubi multis et crebris miraculis mirificavit Dominus Sanctum suum. Hic igitur aperte dicitur Sanctus noster in ecclesia sancti Hilarii sepultus esse. Nunc audiamus duos recentiores et eruditos viros, qui narrationem veterum Actorum aliter intelligunt ac explicant.

8 Primus est Hadrianus Valesius, qui lib. 15 Rerum Francicarum sive tomo 2 istius Operis pag. 437 mortem et sepulturam S. Aredii exponit his paucis verbis: Tandem Turonos venit post diem festum beati Martini quartumve

B Nonas Julias, quo die translatio corporis beati Martini, ordinatio episcopatus, et dedicatio basilicæ ejus celebrari consuevit, ibique paululum commoratus, gratias egit, quod antequam ex hac vita migraret, sepulcrum antistitis osculari sibi permisisset, ac Gregorio Turonico episcopo valedicens, cellulam suam repetiit, ordinatisque omnibus, Martinum et Hilarium beatos episcopos testamento heredes bonorum instituit, sub tutela ac patrocinio Martini vivere Atanenses voluit ac jussit, ac paucis post diebus, nimirum viii Kalendas Septembris dysenteria oppressus decessit, atque in monasterii sui, ubi obierat, BASILICA JULIANO MARTYRI DICATA sepultus est, ita ut exsequiæ ejus virtutibus illustrarentur.

9 Valesium secutus est Mabillonius in Annalibus Benedictinis, ubi ad annum Christi 591 sive lib. 8. cap. 31 sic scribit: Turonos profectus ad celebritatem sancti Martini, quæ iv Nonas Julii celebratur, Gregorio episcopo dixit, se brevi moriturum. Inde in cellulam suam (sic Gregorius Atanense monasterium vocat) re-

C vertit, ordinatisque omnibus, sanctos Martinum et Hilarium testamento heredes bonorum instituit; Atanensesque monachos sub sancti Martini tutela et patrocinio vivere jussit. Paucis post diebus, nimirum viii Kalendas Septembris dysenteria oppressus decessit, octogenario major; ejusque corpus in monasterii sui oratorio, quod beato Juliano martyri sacrum erat, a Ferreolo episcopo Lemovicensi humatum est. Hic iterum audis, in oratorio sancti Juliani martyris collocari sacrum S. Aredii corpus, quod codex Ms. Pragensis in ecclesia sancti Hilarii diserte superius assignavit. Hinc ancipites hæremus ob penuriam certioris notitiæ, et ex diversis illis opinionibus tantum concludere possumus, sanctum Abbatem sepultum fuisse in alterutro istorum Sanctorum sacello vel oratorio, quod utrumque S. Aredius antea ædificaverat.

10 At certe sepulcrum istud erat in Atanensi cenobio, cum Gaufridus Prior Vosiensis et seculi duodecimi scriptor in Chronico suo apud Labbeum nostrum tomo 2 Bibliothecæ manscriptorum librorum pag. 286 de tumultu S. Aredii breviter ita meminerit: Atano monasterio magnus ille quiescit Aredius, cujus corpus ad tes-

timonium urbanæ nobilitatis per plateam cerdonum deferri nequivit. Miraculum illud de corpore S. Aredii, quod per plateam cerdonum deferri non potuit, nobis ignotum est, et adhuc obscurius indicatur a Bernardo Guidonis, qui apud laudatum Labbeum tomo 1 ejusdem Bibliothecæ pag. 631 de Sancto illo scripsit sequentia: Sanctus Aredius alter heros, Jocundi principis Lemovicæ civitatis et beatæ Pelagiæ filius unicus, in Attano monasterio (sic enim antiquitus vocabatur, quod nunc ex nomine Sancti, villa S. AREDII nominatur) tamquam in proprio alodio requiescit in capsâ argentea miræ pulchritudinis super altare suum decentissime collocata. Qui in testimonium munditiæ atque urbanæ nobilitatis per terram Sardonum transferri nequivit. Hujus insignia gesta in quatuor libris digesta stylo perpulcro et altos, atque magnis sensibus pleno habentur et leguntur ibidem. Hujus etiam Aredii magnam mentionem facit in libris suis beatus Gregorius Turonensis. Festum sancti Aredii agitur octavo Kalendas Septembris. Quædam in hac Bernardi Guidonis narratione occurrentia postmodum discutientur.

11 Interea originem et mutationem cenobii Atanensis, de quo mentio sæpius recurrit, ex Valesio in Notitia Galliarum pag. 49 sic transcribimus: Locus, in quo Aredius monasterium condidit, villa ejus erat in pago Lemovicino, et ATANUS vocabatur; nunc ab auctore SAINT IRIER DE LA PERCHE. Postea cum Atanense monasterium desolatum et ad paupertatem redactum esset, monachorum in locum triginta duo Canonici sunt substituti, abbasque et decanus eis præpositi. Nunc cenobium Atanense in Lemovicibus ab auctore MONASTERIUM SANCTI AREDII dicitur, decanumque habet, ac subjicitur basilicæ sancti Martini, et circumposito oppido nomen idem ac originem dedit. Novissimi editores Gallicæ Christianæ tomo 2 col. 547 situm ejusdem monasterii paulo distinctius assignant, et tempus monastici status in Canonicum mutati præterpropter indicant his verbis: Atanense sancti Aredii cenobium, ab auctore suo sic appellatum cum oppido circumposito, situm est in finibus pagi Lemovicensis versus Petrocoriosus. Processus temporis conversa est hæc abbatia in collegium triginta duorum Canonicorum secularium Turonice sancti Martini basilicæ subjectum; qua de re vide præceptum Caroli Magni inter instrumenta.

12 In diplomate hic assignato, quod inter instrumenta ad tomum secundum Gallicæ Christianæ spectantia col. 478 et sequente totum legi potest, Carolus Magnus imperator occasionem hujus mutationis post alia sic exponit: Serenissimus ac pius genitor meus Pippinus adiens hunc locum, consilio suorum primatum voluit eum restitui in pristinum gradum, quem invenerat, jam olim omnibus bonis pene desolatum ac destitutum. Volens igitur ibi restituere monachorum normam, sed nonnulli obmixe acclamantes, melius illis urgere * Canonicorum regulam; dicunt enim inibi deficere victus monachorum, abundantiam aquarum sive piscium, deesse flumina, deesse stagna, ac alia quamplura monachis necessaria. Quid moror? Vicit maxima pars, ac Ordo Canonicorum devotus, cui etenim triginta duas præbendas mancipavit, unde quotidie triginta duo alerentur Fratres, quibus denique apposuit quatuor adstare columnas, videlicet abbatem, decanum, cantorem, et monasterii

ACTORE
G. C.

E quod in Collegium Canonicorum mutationem est,

F

ut patet ex diplomate Caroli Magni.

* forsan vigere

ut certe quiescit in Atanensi monasterio,

AUCTORE
G. C.

sterii sacristam etc. Deinde Carolus recenset privilegia huic Canonicorum collegio concessa, eaque confirmat his verbis : Unde ego relegens pie genitoris mei Pippini testamenta, volo ac iudico, ut in perpetuum sint rata ac perpetualiter firma cum stipulatione subnixa, nullo contradicente. Tunc illis Canonicis una cum monasterio videtur relictum seu traditum fuisse corpus S. Aredii, quemadmodum colligimus ex quibusdam posterioribus ejus translationibus, quas confusas aut obscuras distinguere vel illustrare jam conabimur.

Sacræ ejus reliquiæ

43 Gaufredus Prior Vosiensis in Chronico apud Labbeum nostrum tomo 2 Bibliothecæ manuscriptorum librorum pag. 284 quamdam sacri corporis translationem indicat his verbis : Vivente adhuc Henrico rege, et Iterio præsule, Canonici S. Aredii Ransoliæ monasterium, favente Guillermo Arvernensi Comite, recuperare; quam possessionem Clerici solemniter invisere disponentes, inclyti Abbatis glebam illic deferre ac referre studuerunt. Verumtamen ibi divina non defuere miracula ad declaranda merita præceli Confessoris. Cum præsul Lemovicensis Iterius anno 1073 mortuus fuerit, oportet hanc translationem ante annum 1074 contigisse. Videntur autem novissimi Galliæ Christianæ editores tempus hujus translationis circiter assignasse, dum tomo 2 Operis sui col. 516 de Iterio præsule Lemovicensi inter alia sic scribunt : Hoc episcopo annuente, Rainaldus cessit sancto Aredio et sancto Martino Ranzoliæ monasterium a suis majoribus destructum, ex Baluzio in Historia Arvernica; quod factum anno circiter MLXX conjicimus..

alio translato

44 Laudatus Gaufredus Vosiensis apud Labbeum tomo 2 proxime citati Operis pag. 326 aliam posteriorem ejusdem corporis translationem memorat his verbis : Dominica post Rogationes, xvi Calendas Junii a Saibrando episcopo, Guillermo Vosiensi, Odone Brantomensi, Stephano de Castris abbatibus, Bartholomæo de Cassanis seu de Escalanis, et de Artigia Prioribus, beati Aredii corpus a proprio elevatur mausoleo, imminente constructione parietum novorum basilicæ. Vicecomes Ademarum cum aliis innumeris, simulque principes de Turribus pro consuetudine ejusdem corpus bajulant Patris. Supradicti Galliæ Christianæ editores eodem tomo secundo col. 525 conqueruntur, Gaufredum more suo hic non annotasse annum, quo translatio illa facta sit. Itaque tempus istud utcumque colligi debet ex episcopatu Saibrandi, qui anno Christi 1177 cathedram Lemovicensem ascendit, et eandem anno 1197 moriens reliquit, ut apud laudatos Galliæ Christianæ editores ibidem col. 525 et sequente licet videre. Sed hæc eadem sacri corporis translatio legitur in apographo nostro Pragensi, de quo superius mentionem fecimus.

et in novam ecclesiam reductæ sunt,

45 Juvat igitur hanc translationis historiam transcribere ex Ms. codice Pragensi, ubi distinctius et fusius refertur hoc modo : Post multorum annorum curricula cum ecclesia sancti Aredii esset tanta vetustate confusa, ut quasi ruinam intrantibus minaretur, Clerici ejusdem ecclesiæ, convocato super hoc consilio, decreverunt, ut dictam ecclesiam de novo ad honorem Dei et beati Aredii patroni sui reedificarent, et corpus ejusdem transferrent, et populis illud videre desiderantibus demonstrarent. Hæc, et numero præcedente allata spectant ad primam trans-

lationis partem, ut ita dicamus, aut clarius ad remotionem sacri corporis ab antiquo tumulo, dum ecclesia construeretur vel instauraretur. Verosimiliter hæc remotio seu prior sacrarum reliquiarum translatio non diu post inchoatum Saibrandi episcopatum differenda est, ut colligimus ex earumdem reductione, cujus annus in memorato codice Pragensi exprimitur, et de qua nunc agemus.

46 Jam sæpe allegatus Gaufredus in Chronico suo apud Labbeum tomo proxime citato pag. 337 sine certa temporis nota illam reliquiarum reductionem breviter attingit his verbis : Patris Aredii beatissimi corpus loco pristino solemniter refertur a Guillelmo Vosiensi abbate, Bartholomæo Priore de Chalax, Beraldo, Seguino, et Gulpherio de Turribus præsente et Vicecomite et populo universo. Codex autem Pragensis in apographo nostro fusius eandem, ni fallimur, sacri corporis reditionem cum patris in ea miraculis ita prosequitur : Reaedificata itaque ecclesia, et postmodum die ad hoc statuta, conveniunt ex diversis partibus [utriusque] sexus homines in multitudine copiosa, non solum de Lemovicensi diocesi, sed etiam de Petrogoricensi, Engolismensi, et Xantonensi diocesis cernere cupientes ea, quæ per sanctum Aredium Deus mirabilia operatur. Igitur anno Domini millesimo centesimo septuagesimo octavo, videlicet xv Kalendas Junii convenit cleri et populi multitudo, affuitque Sebrandus venerabilis antistes Lemovicensis, et decanus Aredii sancti cum religiosis viris et personis nobilibus et insignibus patriæ.

47 Indicto autem populis jejunio, de communi consilio electi sunt spectabiles viri, qui corpus almi confessoris Aredii quærerent et contractarent cum omni reverentia et timore, inventumque illud populis videre cupientibus ostenderent. Interim autem populus expectans cum timore et reverentia [in ecclesia] beati Hilarii, quam sanctus Aredius ædificaverat, et reliquiis multis illustraverat, orationes Deo persolverat, ut, invento sancti Aredii corpore, cum gaudio ad ipsius ecclesiam remearent. Viri igitur electi cum diligentia et reverentia quærentes in loco, ubi esse merito credebatur, invenerunt sacrum corpus sancti Aredii in quodam sarcophago nexibus ferreis admodum constricto. Erant autem in prædicto sarcophago duo vasa, quorum unum ossa sancti Aredii capiebat; alterum vero commendatum corporis ejus cinerem honorabiliter retinebat; inter quæ erat sigillum Pipini regis Francorum repositum, cujus inscriptio tituli talis erat : GRATIA DEI PIPINUS REX HIC REPOSUIT CORPUS BEATI AREDII.

48 Quibus peractis, populum convocaverunt, et sacros artus et membra almi confessoris Aredii cum devotione et reverentia, qua oportebat, populis ostenderunt. Totum ergo diem illum et noctem clerus et populus celebrem deduxerunt. Transacta autem noctis illius prima vigilia, [cum] Matutinæ in honore ipsius Confessoris a clericis celebrarentur, et ille versus hymni, videlicet AD SACRUM CUIUS TUMULUM PREQUENTER MEMBRA LANGUENTUM MODO SANCTI, QUOLIBET MORBO FUERINT GRAVATA, RESTITUUNTUR, a clericis cantaretur, ecce quidam nervis omnibus sui corporis debilitatus, qui ibidem coram sacro corpore fuerat asportatus, sanus ex integro subito factus proclamavit : Ecce ego, qui ex multo tempore infirmus fue-

ram,

A ram, jam nunc per Dei misericordiam et beati Aredii preces et merita sum sanatus.

19 Deinde decantatis in Matutinis novem lectionibus ex more, cum TE DEUM LAUDAMUS inciperetur, quidam alius ægrotus, membris omnibus destitutus, et longo tempore morbo incurabili fatigatus, concepta ad sanctum Aredium devotione, subito ejusdem Sancti meritis sanus et incolumis est effectus. In ipsa quoque translatione ad declarandum ejusdem Sancti merita, multa alia miracula dignatus est omnipotens Deus ostendere, quæ enarrare esset longum. Propter aliquas hujus narrationis circumstantias suspicamur, utramque hujus translationis partem, sive remotionem et reductionem reliquiarum inter se confusas esse. Porro nos distinctioribus documentis destituti locum et tempus harum translationum clarius explicare non possumus, et hanc curam Canonicis Atanensibus merito relinquinus. Hi quoque testimonium reddere poterunt de præsentis sacrarum reliquiarum statu, quem prorsus ignoramus, et tamen scopum nobis præfixum attingimus: nam ex Martyrologiis et his translationibus immemorabilem et diu perseverantem S. Aredii cultum dumtaxat ostendere volumus, et nunc ad Acta ejus examinanda progredimur.

§ II. Duplicia Sancti Acta, compendium eorum ex Gregorio Turonensi, et dubium de testamento, quod nomine illius Sancti matrisque ejus editum est.

Eruditissimus Mabillonius in lucem dedit duas antiquas S. Aredii Legendas, quarum unam brevior, quam Fiacrius Aubry Benedictinus ex Ms. codice Majoris-monasterii eruit, inter Acta sanctorum Ordinis Benedictini seculo primo vulgavit; alteram vero longiorem postea tomo 4 Analectorum pag. 194 et sequentibus edidit, ibidemque pag. 193 lectorem de utraque sic præmonet: Huic Vitæ (prius egerat de brevi Legenda S. Hieronymi presbyteri) aliam subijcere visum est, quæ est sancti Aredii abbatis Atanensis, Gregorio episcopo Turonensi [adscriptam] in vetustissimo codice sancti Galli, ex quo eam in nostri gratiam excepit amicus noster Hermannus bibliothecarius. Aliam ejusdem Abbatis Vitam edidimus in seculo primo Benedictino; sed hæc amplior et probabilior est. Dein pagina sequente veterem titulum, amplioribus his Actis in Ms. codice sancti Galli præfixum, ita exhibet: In nomine Domini nostri Jesu Christi incipit Prologus sancti Gregorii Turonici episcopi de vita beati Aredii Lemodicini abbatis.

21 Ex hoc titulo facile quispiam cum Mabillonio suspicari posset, prolixior, illam Vitam S. Gregorio Turonensi adscribendam esse. Sed Theodericus Ruinartius Benedictinus, qui eandem Vitam post authentica S. Gregorii Turonensis Opera recudi curavit, in præfatione ad Parisiensem suam istorum Operum editionem num. 81 de suspitione illa sic disserit: Vitam sancti Aredii abbatis Atanensis Gregorio Turonensi tributam, aliam ab ea, quæ seculo primo Actorum

sanctorum Ordinis Benedictini edita est, eruit notester dominus Johannes Mabillonius e vetusto codice sancti Galli in Helvetia, quæ quidem Gregorio haud indigna videtur, nec multum ab ejus genio aliena: nisi quod aliquæ phrases in ea passim occurrant ex Gregorio Magno, immo et ex beati Benedicti regula contra Gregorii morem mutuata. Deinde Gregorius Aredii miracula et res gestas passim celebrat; nusquam tamen illius Vitæ a se scriptæ, quod alias solet, ipse meminit.

22 Quamvis momentis istis reponi possit, Gregorium hanc Vitam post suum ex itinere Romano reditum scripsisse, proindeque nihil esse mirum, si in aliis Operibus, quæ antea exaraverat, nullam Vitæ sancti Aredii fecerit mentionem, loquendique modos Gregorii Magni non adhibuerit: qui Roma reversus, ubi, sicut de illo rerum ecclesiasticarum curiosissimo indagatore conicere licet, Gregorii libros viderat, sicut et beati Benedicti regulam, quæ jam tunc erat celebris, eorum loquendi morem imitari potuisset: sunt tamen alia indicia, quæ suadeant, hanc Vitam Gregorio tribuendam non esse, sed monacho potius alicui Atanensi, qui eam potissimum ex Gregorii Operibus collegerit; quod ansam præbuerit posteris eam Gregorio adscribendi: ipse enim Gregorius Aredium passim laudat, ejusque Vitæ brevium descripsit sub finem libri decimi Historiæ.

23 Et quidem miracula, quæ Vitæ sancti Aredii subjunguntur, stylum Gregorii non sapiunt. Ita loquitur auctor, acsi episcopus aliquis in Brivatensi vico sedisset: alio in loco de episcopo Turonensi, qui tunc Gregorius erat, eo modo scribit, quo non scripsisset ipse Gregorius. Denique hæc Vita, uti ex ejus prologo patet, scripta est, ut in festo sancti Aredii anniversario legeretur in conventu fidelium. Quæ omnia et alia, quæ legentibus occurrent, innuunt aliam a Gregorio fuisse hujus Vitæ auctorem. Hunc tamen paullo post Aredii exitum scripsisse, tum ex rebus narratis colligimus, tum ex capite ultimo, ubi testatur, ea, quæ a se scripta sunt, intra paucum tempus contigisse. Unde concludit, multo numerosiora fore, quæ in posterum scribentur per prolixa spatia temporum, quæ subsequuntur, cum frequentia ad Sancti Tumbam fierent miracula. Ex his autem omnibus colligere licet, sancti Benedicti regulam jam tunc, id est, seculo sexto labente aut initio sequentis, in monasterio Atanensi receptam fuisse, quam adeo familiarem habuit ille auctor.

24 Ruinartio consentiunt scriptores illi Benedictini, qui nuper Historiam litterariam Franciæ idiomate Gallico ediderunt, dum tomo 3 istius Operis pag. 499 argumentantur in hunc fere modum: Auctor hujus Vitæ diffusioribus innuit, se fuisse testem oculatum miraculorum, quæ ad tumultum S. Aredii recenter defuncti paucum tempore patrabantur. Ibidem quoque generatim meminit de miraculis, quæ deinceps per prolixa spatia temporum, sive plurimis annis post obitum S. Aredii coram sepulcro ejusdem Sancti contigerunt, eaque propter multitudinem singillatim a se narrari non posse significat. At utraque hæc assertio non convenit Gregorio Turonensi, qui forte tumultum S. Aredii numquam vidit, et tantum quatuor annis ac paucis mensibus eidem Sancto superstes fuit. Denique ex his et aliis adjunctis coniciunt, hanc lucubrationem

AUCTORE
G. C.

sicut variis
argumentis

E

evinct Ruinartius,

F

cujus opinionem amplectuntur recentiores Benedictini,

nem

sed præsentem
eorum statum
ignoramus.

Mabillonius
edidit duas
Sancti Vitæ.

quarum prima
perperam tri-
buitur S. Gre-
gorio Turo-
nensi,

AUCTORE
G. C.
qui utramque
Vitam aliis
auctoribus
antiquis

nem potius monacho Atanensi tribuendam esse.

25 Quidam eruditi viri opinantur, breviorē S. Aredii Legendam ex his Actis fusioribus contrariam fuisse. Sed e contrario proxime laudati Benedictini existimant, breviorē Vitam prius exaratam esse, et alteri proluxiori scribendæ materiam vel occasionem præbuisse. Duas hujus opinionis suæ rationes allegant, quarum una est, quod auctor brevioris Vitæ simplici et minime quæsito stylo utatur, ubi contra scriptor amplioris eruditionem ab amplificatoribus passim usitatam affectat, suamque lucubrationem textibus sacræ Scripturæ ac sanctorum Patrum exornat. Alteram suæ sententiæ rationem proponunt hoc fere modo: Si brevis Legenda esset compendium longioris, haud dubie brevior etiam contraxisset aliqua miracula, quæ in Vita proluxiore narrantur, et quæ tunc temporis magnopere placebant, ut probatur exemplo S. Fortunati Pictaviensis, qui Vitam S. Remigii Rhemensis in compendium redegit. At compendiosa S. Aredii Vita nullum memorat miraculum, quod post exsequias illius Sancti patrum fuerit.

B
ac fide dignis-
simis adscri-
bunt.

26 Denique ex his omnibus argumentis concludunt, non diu post mortem S. Aredii forsā ab aliquo monacho Atanensi primam hanc Vitam litteris mandatam fuisse; alteram vero probabiliter ab alio monacho Atanensi operosius compositam esse quindecim vel viginti annis post obitum ejusdem Sancti, quando jam scripta sanctorum Gregorii Magni et Gregorii Turonensis ubique ferme nota erant, et manibus eruditorum terebantur. Quidquid sit de certa biographorum conditione vel determinato scriptionis tempore, ex communi eruditorum consensu liquet, hæc esse duo venerabilia antiquitatis monumenta, quæ severiores etiam critici pro genuinis habent ac merito venerantur. Quamvis autem ea circa substantiam seu præcipua Sancti viventis Acta et miracula inter se concordent, tamen unum ex altero transcriptum non videtur, ut facile curiosus lector observare poterit post hunc Commentarium prævium, ubi utrumque recudetur et Annotatis illustrabitur.

Tamen S. Gre-
gorius Turo-
nensis

C

27 Hic interea dabimus aliud eorumdem A-
ctorum compendium, quod certe tribuendum est
S. Gregorio Turonensi, qui in Historia Fran-
corum lib. 10, cap. 29 pleraque S. Aredii gesta
et miracula summam ita narrat: Aredius
quoque hoc anno (nimirum Christi 591, ut chro-
nologi jam consentiunt) terras relinquens, vo-
cante Domino, migravit ad cælum. Lemovicina
urbis incola fuit, non mediocribus regionis
suæ ortus parentibus, sed valde ingenuus. Hic
Theodoberto regi traditus, aulicis palatinis ad-
jungitur. Erat enim tunc temporis apud urbem
Trevericam vir eximie sanctitatis Nicetius epi-
scopus, non solum in prædicatione admirabilis
facundia, verum etiam in operibus bonis ac mi-
rabilibus celeberrimus habebatur in plebe: qui
intuens puerum in regis palatio, nescio quid in
vultu ejus cernens divinum, præcepit ei se se-
qui. At ille, relicto regis palatio, secutus est
eum. Cumque ingressi in cellulam de iis, quæ
ad Deum pertinent, confabularentur, expetiit
Adolescens a beato sacerdote se corrigi, ab eo
edoceri, ab eo imbui, ac in Divinis voluminibus
ab eodem exerceri.

in Historia
Francorum
et ubi

28 Cumque in hujus studii flagrantia cum an-
tistite memorato degeret, tonsurato jam capite,
quadam die psallentibus clericis in ecclesia, de-
scendit columba e camera, quæ leviter volitans

circa eum, resedit super caput ejus; illud in-
dicans, ut opinor, eum Spiritus sancti gratia
jam repletum: quam cum ille non sine pudore
conaretur abigere, hæc paululum circumvo-
lans, iterum super caput ejus, aut super scapu-
lam residebat; quæ non modo ibi, sed etiam
cum in cellulam episcopi ingrederetur, jugiter
comitabatur cum eo. Quod per dies plurimos
factum, non sine admiratione episcopus intende-
bat. Exinde Vir Dei Spiritu, ut diximus, sancto
repletus ad patriam, genitore ac germano de-
functis, regreditur consolaturus Pelagiam geni-
tricem, quæ nullum parentem præter hanc sobo-
lem spectabat.

29 Deinde cum jejuniis atque orationibus va-
caret, deprecatur eam, ut omnis cura domus,
id est, sive correctio familiæ, sive exercitium
agrorum, sive cultus vinearum ad eam adspice-
ret; ne huic Viro aliquod accideret impedi-
mentum, quo ab oratione cessaret; unum sibi tantum
privilegium vindicans, ut ad ecclesias ædifican-
das ipse præset. Quid plura? Construxit tem-
pla Dei in honore Sanctorum, expetiitque eo-
rum pignora, ac ex familia propria tonsuratos
instituit monachos, cœnobiumque fundavit, in
quo non modo Cassiani, verum etiam Basilii et
reliquorum abbatum, qui monasterialem vitam
instituerunt, celebrantur regule, beata muliere
victum atque vestitum singulis ministrante. Nec
minus hæc tamen impedita hoc onere, in Dei
laudibus perstrepebat; sed assidue, etsi quid-
dam operis exerceret, semper orationem Do-
mino, tamquam odorem incensi acceptabilis offe-
rebat.

30 Interea ad sanctum Aredium cœperunt in-
firmi confluere, quos, manus singulis cum ve-
xillo crucis imponens, sanitati reddebat: quo-
rum si singillatim nomina scribere velim, nec
numerus percurrere valeam, nec vocabula me-
morare. Unum tamen novi, quod quicumque ad
eum æger advenit, sospes abscessit. De majoribus
quoque miraculis parva proponimus. Iter quo-
dam tempore cum genitrice dum ageret, et san-
cti Juliani martyris ad basilicam properaret, ve-
nerunt vespere in quodam loco. Erat autem locus
ille aridus, et absque fluentis currentibus infe-
cundus. Dixitque ad eum mater ejus: Fili, aquam
non habemus, et qualiter hic nocte præsentem
quiescere possumus? At ille prostratus in oratio-
nem, et diutissime preces fudit ad Dominum; et
erigens se defixit virgam in terra, quam manu
gerebat, eamque cum his aut tertio in gyrum
vertisset, ad se lætus extraxit; moxque unda
aquæ secuta est tam valida, ut non solum ipsis
de præsentem, sed etiam pecoribus affatim deinceps
pocula ministraret.

31 Nuperrimo autem tempore iter carpens,
nimbus ad eum pluvie advenire cœpit; quem ille
cernens, paululum super equum, in quo se-
debat, caput inclinans manus extendit ad Do-
minum. Consummata vero oratione, divisa est nu-
bes in duabus partibus, ac in circuitu eorum
immanis descendit pluvia; super eos tamen nul-
la, si dici fas est, gutta descendit. Wistrimundo
quoque, cognomento Tattonis, civi Turonico den-
tes gravem inferebant dolorem, ex quo etiam
maxilla intumuerat. Quod cum beato Viro que-
stus fuisset, manum super locum doloris impo-
suit, statimque dolor fugatus, nusquam deinceps
ad injuriam hominis excitatus est. Hæc ipse, qui
passus est, retulit.

32 De his vero signis, quæ per virtutem
sancti

A sancti Juliani martyris, Martinique confessoris beati in ejus manibus Dominus operatus est, pleraque in libris miraculorum, sicut ipse effatus est, scripsimus. Post has vero et multas alias virtutes, quas Christo cooperante complevit, advenit Turonis post festivitatem sancti Martini, ibique paullulum commoratus dixit nobis, se haud longævo tempore adhuc in hoc mundo retineri, aut certe velocius dissolvi; et vale dicens abscessit, gratias agens Deo, quod priusquam obiret, sepulcrum beati antistitis osculari promerisset. Cumque ad cellulam suam accessisset, testamento condito, ordinatis omnibus, ac sancto Martino Hilarioque antistitibus heredibus constitutis, ægrotare cepit, ac dysenteriae morbo gravari.

33 Sexta quoque ægrotationis ejus die mulier, quæ ab spiritu immundo sæpius vexata a Sancto emundari non poterat, ligatis per se a tergo manibus, clamare cepit ac dicere: Currite cives, exsilite populi, exite obviam martyribus confessoribusque, qui ad exsequium beati Aredii conveniunt. Ecce adest Julianus a Brivate, B Privatus ex Mimata, Martinus a Turonis, Martialisque ab urbe propria. Adest Saturninus a Tholosa; Dionysius ab urbe Parisiaca, nonnulli et alii, quos cælum retinet, quos vos ut confessores et Dei martyres adoratis. Hæc cum in exordio noctis clamare cepisset, a domino suo revincta est. Sed nequaquam potuit contineri; quæ rumpens vincula, ad monasterium cum his vocibus properare cepit; moxque beatus Vir spiritum tradidit non sine testimonio veritatis, quod sit susceptus ab angelis.

34 Mulierem quoque in exsequiis suis cum alia muliere nequiori spiritu vexata, ut est sepulcro tectus, a nequitia infesti dæmonii emundavit. Et credo, ob hoc Dei nutu easdem in corpore positus non potuit emundare, ut exsequiæ illius hac virtute glorificarentur. Post celebratum vero funus mulier quædam rictu patulo, sine vocis officio ad ejus accessit tumulum; quo oculis delibato, elocutionis meruit recipere beneficium. Nihil hic dicimus de altero Actorum compendio, quod in supradicto Ms. codice Pragensi legitur: id enim recentius et ex antiquis biographis contractum est, ut ipse collector anonymus in fine testatur his verbis: Hæc ex gestis antiquis sancti Aredii sub compendio sunt excerpta. Si quid tamen in ea synopsi notatu dignum occurrat, illud alia occasione observabimus. Cum vero S. Gregorius Turonensis hoc loco fecerit mentionem testamenti, quod S. Aredius condidit, istud jam breviter examinabimus.

35 Mabillonius tomo 2 Veterum analectorum pag. 48 et sequentibus testamentum S. Aredii edidit, notisque illustravit, et de illo in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 572 num. 48 sic disserit: Hoc eodem anno Aredius, nobiles inter Lemovices nobilissimus, cum Pelagia matre sua testamentum condidit in gratiam basilicæ sancti Martini apud Turonos, cui Atanense monasterium, paullo ante ab se conditum, in primis commendavit anno undecimo regis Sigiberti. . . . Jam erectum erat Atanense monasterium, cum Aredius testamentum suum condidit, anno, ut mox dicebam, undecimo Sigiberti, qui Arvernus et Lemovicibus dominabatur. Hoc testamento, vivente ac comprobante Pelagia matre, res suas omnes contulit cænobio Atanensi, quod Turonica sancti Martini basilicæ ejusque Præposito subjectum voluit.

Aliud testamentum morti jam proximus condidit Childeberti Austrasiorum regis anno sexto-decimo, Christi [quingentesimo] nonagesimo primo, ut priori testamento robur adderet. Posterioris tantum mentionem Gregorius facit. In priori, quod a nobis editum est, heredem constituit sancti Martini basilicam Turonensem, ita ut per ejus Præpositum omnia ordinarentur, præcipue Atanense monasterium, cujus abbatem absque ejus procuratore ordinari vetat. Ruinar-tius post Opera S. Gregorii Turonensis col. 4308 et sequentibus ex archivio sancti Martini Turonensis istud idem testamentum nunc primum integrum dedit, ut in titulo monet, illudque cum notis recudit.

36 Jam dudum antea Sammarthani tomo 4 Galliæ Christianæ pag. 99 compendium ejusdem testamenti vulgaverant, in quo tempus illius ita exprimitur: Aredius in Christi nomine peccator presbyter testamentum nostrum scripsi, re-legi, sub die pridie Calend. Novembris anno xvii regni domni nostri Sigiberti regis. At Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 591 num. 6 hanc testamenti E synopsis et alia hujusmodi instrumenta pro supposititiis habet, ut ibidem tomo 2 istius Operis pag. 393 innuit his paucis verbis: Supersedemus genealogiæ, testamento, ac donationibus Aredii, ejusque matris Pelagiæ, quæ describuntur a Labbeo inter Miscellanea curiosa, et a Sammarthani in Gallia Christiana: nullius enim sunt fidei, fastidiumque pariunt erudito lectori. Saltem Cointius debuisset aliquas hujus judicii sui rationes afferre. Præterea miramur, novissimos Galliæ Christianæ editores inter instrumenta ad tomum secundum sui Operis col. 477 et 478 eamdem testamenti synopsis recudisse, et hanc Cointii censuram non refutasse.

37 Fortasse Cointius hoc testamentum rejecit, quia conditum dicitur anno septimo-decimo regni domini Sigiberti, in quem numerum certius irrepsit error, cum Sigibertus tot annis non regnaverit. Sed hanc aliasque difficultates, quæ in illo testamento occurrunt, Mabillonius tomo 2 Analectorum pag. 61 in notis ad hoc instrumentum sic solvere nititur: Præferenda lectio codicis Vosidensis, in quo legitur ANNO XI REGNI SIGIBERTI. Nam Sigibertus Austrasiorum rex, Chlotarii magni filius, solidos annos dumtaxat quatuordecim regnavit. Hic suboritur duplex difficultas. Prima est, cur Aredius Lemovix tempus conditi testamenti designet per annos Sigiberti Austrasiorum regis. An tum indiscriminatim numerabantur tempora per annos cujusvis e tetrarchis, qui Gallicanum imperium inter se divisum regebant? An Lemovices Austrasiorum regibus parebant? Certe Brunehildis Sigiberti uxor Lemovicani civitatem aliasque a Gailestunda germana sua, superstitionibus Chilperico et Sigiberto regibus, acquisisse dicitur in exemplari pactionis relato apud Gregorium Turonensem episcopum in Historiæ Franciæ lib. 9, cap. 40. Et Aredius ipse in aula Theodeberti Austrasiorum regis educatus est, in qua palatina officia exercuit.

38 Altera difficultas petitur ex tempore conditi testamenti: quippe Aredius, referente eodem Gregorio in libro 40, cap. 29, paullo ante obitum suum, qui anno Childeberti sexto-decimo, Christi pxi contigit, edidit testamentum, mox ut e Turonica urbe reversus est. . . . Atqui jam tum ab obitu Sigiberti anni sexde-

AUCTORE
G. C.

quod Cointius
rotunde sup-
positum pro-
nuntiat.

ideoque nos
authenticam
ejusdem fidem

F

et difficultates
in eo occurren-
tes

AUCTORE
G. C.

cim effluxerant. Verum facile est solvere hunc nodum : Aredius enim ex aula Theodeberti reversus, ut se totum rebus divinis traderet, rerum suarum curam in Pelagiam matrem rejecit, ne sibi aliquod accideret impedimentum, quo ab oratione cessaret, unum sibi tantum privilegium vindicans, ut ad ecclesias ædificandas præesset, inquit Gregorius. Postea construendo Atanensi cornobio manum admovit; tumque simul cum Pelagia matre dotando monasterio testamentum conscripsit; quod postea sub vitæ exitum ratum esse jussit. Itaque duo testamenta scripsit Aredius, sive potius unum idemque testamentum bis edidit. Primum anno xi Sigiberti, Christi DLXXI, vivente ac comprobante Pelagia ipsius matre, ut scilicet monasterio Atanensi, quod tum construebat, res suas omnes conferret. Secundum Childeberti Austrasiorum regis anno xvi, Christi DXXI, paullo ante obitum suum, quo primo testamento robur accederet. De solo posteriori loquitur Gregorius.

39 Eruditus examinandum relinquimus hoc prolixum S. Aredii testamentum, quod apud Mabillonium tomo 2 Analectorum pag. 48, et in appendice ad novam editionem Operum S. Gregorii Turonensis invenient. Attamen curioso lectori hic exhibemus aliquod ejusdem testamenti compendium, quod ab editoribus novissimis Galliæ Christianæ post tomum secundum inter instrumenta ecclesiæ Lemovicensis col. 177 et 178 refertur hoc modo : Ego Aredius presbyter et Pelagia, sana mente, integræque consilio, donamus tibi, sancte Martine, per hujus testamenti paginam, medietatem Gricicuris cum omni jure suo; aliam vero medietatem cum omni jure suo, in Attano consistentes monachi nostri in perpetuo, te S. Martine defensante, possideant; ea videlicet ratione, ut monasterium, quod, Domino inspirante, nos fecimus, et monachos, quos ibi Deus per nos peccatores esse ordinavit, aut inantea Deus ordinare jussit, id est tam de ingenuis, quam de servis nostris tibi, domne Martine, fecimus ordinandos.

40 Commendamus cellam quoque nostram in honore S. Medardi dedicatam, quæ sub Gaudamno sita esse videtur, et vulgo Exidolium appellatur, cum omnibus suis pertinentiis monachi Attanenses, te domne Martine defensante, possideant. Aredius in Christi nomine peccator presbyter testamentum nostrum scripsi, relegi sub die pridie Calend. Novembris an. xvii regni domni nostri Sigiberti regis. Alidius, rogante domno meo Aredio et Pelagia, testamentum nostrum confirmavit. Pelagia testamentum nostrum relegi et subscripsi. Calpurnus, rogante domno meo Aredio et Pelagia, testamentum hoc confirmavi. Leo rogatus a domno Aredio et Pelagia, testamentum hoc confirmavi. Nectarius testamentum hoc confirmavi, rogante domno Aredio et Pelagia. Sig. Ad. lli subdiaconi. S. Nectarii testis. *Hæ subscriptiones nonnihil differunt ab aliis duabus editionibus prolixioris testamenti, sicut illas inter se conferre volenti manifestum fiet. Mabillonius hæret ad cellam in honore S. Medardi dedicatam, et pag. 64 circa hanc rem notat sequentia : Mirum est, jam tum oratoria et ecclesias fuisse conditas in honorem sancti Medardi, qui vix ante annos xxv ad Superos abierat. Forsan aliqui veterum hujusmodi instrumentorum peritiores reperient alias difficultates in hoc testamento, de quo ipsi cum Cointio (solidas tamen rationes allegari cupimus) li-*

berum judicium ferre poterunt. Nos interim utraque Sancti Acta jam prælo subjiciemus, eaque consuetis annotationibus illustrare non gravabimur.

VITA PRIMA

auctore coævo

Ex editione Mabilloniana inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini, seculo primo pag. 349 et sequentibus.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, pueritia vel adolescentia, virtutes et miracula.

Aredius igitur beatissimus in Aquitaniæ provincia, ultima pene Occidentalis plagæ Galliæ; ex urbe Lemovica a oriundus, tantæ nobilitatis inter proceres militiæ Christianæ futurus, secundum sæculum quoque nobilissima, videlicet regia b, quodque sublimius, bene Christiana prodiit parentela. Pater illius Jocundus c, mater est appellata Pelagia d : quorum tanta perhibetur fuisse religiositas vitæ, tanta Christianæ observatio disciplinæ, ut de eis quoque merito dici posset, quod de Zacharia et Elisabeth ait Evangelista : Incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.

2 Itaque natum Aredium qualiter in Dei timore ac sinceritate fidei erudiri studuerit talium cura parentum, satis evidens est ipsa eorum religiositas argumentum : quorum studio accessit et curæ tanta pueri docilitas, bonitasque natura, ut jam tunc spem de se præberet in futurum magnificam, qui puer tam ingeniosus esset, et animam cereretur habere tam bonam. Proinde bonitas eadem in ipsis puerilibus annis multimodis scintillabat indicis, tum capacitate tum quoque mansuetudine ingenii, morum pariter dulcedine et amore discendi omnino postremo, quantum intelligere poterat dilectione virtutis, atque odio totius vitiositatis.

3 Itaque puerili levitate calcata adolescentiæque deinceps propulsa lascivia, eruditionum studiis insistebat litterarumque doctrinis. Illis atque istiusmodi pluribus, tam in virtutibus animi quam probis actibus; ipsa tamen generosissimæ nobilitas parentelæ, et illius prædicabilis strenuitas de domo illum parentum regiam transire coegit in aulam, et sub rege Theodeberto e palatinis se mancipavit officiis. Denique cancellarii sortitus officium, fideliter ac sapienter ministerium adimplebat/injunctum.

4 Interea dum cum ætatis incremento divinus in eo jugiter incresceret timor, amorque sanctitatis magis magisque penetrare intima cordis, puram ac nitidam habere cupiens coram Deo conscientiam, memorans illud Psalmistæ Domino supplicantis : Delicta juventutis meæ,

et

A et ignorantias meas ne memineris; omnes actus adolescentiæ suæ, qui conscientiam illius remordere poterant ac fuscare, optimum necessariumque duxit cuidam Christi sacerdoti, sancto scilicet Nicetio /, Trevirensi episcopo confiteri, ut illius iudicio acta de transactis poenitentia, tanto liberius tantoque licentius sanctiorem deinceps tentaret agere vitam, quanto de præteritis mundam habere posset conscientiam ac securam. Cujus piæ intentioni, ac optimæ voluntati, adhortatio quoque prædicti sanctissimi sacerdotis accessit. Instanter namque illum admonere curavit, ut vanissimam sæculi deserat penitus pompam; inutiliaque reputans (ut vere erant) palatina declinaret officia, et jocos ac fabulas omniaque ludicra gesta, quæ in aula regia jugiter agebantur, quantum noxia essent ac perniciose perpendens, fugeret penitus, et modis omnibus evitaret.

B Interea Viro beatissimo in tali cursu vitæ forti constantia perseverante, accidit quadam die, ut per plateam illo transeunte, columba de camera aulæ regalis egressa super caput illius insideret, nec eam ille a se abigere ulla ratione valeret, quousque pontificis domum, ad quam tunc forte tendebat, intraret. Sed nec tunc quidem eo, unde venerat, rediit, quousque nox imminens concludere diem cepit. Tum vero regressa, nocte transacta, die iterum reddito, ipso ad ecclesiam properante cum clero, advocans rursus pari modo capiti insedit illius. Ita per continuatos triginta dies agens, hoc est quotiescumque ille de domo ipsa egrederetur, quousque regrederetur, nulla territatione recedens sancto quidem Viro verecundiam non modicam ingerebat.

C 6 Sed ut creditur, ejusmodi res per tot dies non frustra fiebat. Fortasse enim per hoc, illud effectum ostendebatur, quod idem sanctus Dominum, ut intimatum est superius, instantissime precabatur; integre scilicet sibi esse reformatam illam sancti Spiritus gratiam, quam in baptismatis regeneratione perceperat, in quantum videlicet illam postea aliquibus fortasse delictis amiserat. Quod enim per columbæ speciem gratia spiritualis intimari soleat, nullus, qui Evangelium fideliter audit, ignorat: ubi legitur super Dominum baptisatum in specie columbæ ipsum descendisse Spiritum sanctum. Sed et numerus triginta dierum numero congruere videtur annorum, quem Dominus tunc agebat, quando venit ad baptismum; et quando super eum Spiritus sanctus in ea specie est ostensus: in quo etiam numero quia perfectio quædam denarii numeri videtur tripliciter contineri, potest quoque per eum intimari perfectio vitæ ac sanctitatis in fide recta sanctæ Trinitatis.

D 7 Homo quidam caligantibus oculis ad cæcitatis deductus ærumnam, desistente terrena, cælestem quæsit ab Aredio beato medelam: quam idem hominis miseria animique proprii misericordia compellente, mox precibus ad Christum fusis obtinuit, cæcoque petenti protinus impertivit. Itaque gavisus rediit videns, qui mœstus advenerat cæcus.

E 8 Alius nomine Guiestremondus g pessimo dolore dentis attritus, et aliquamdiu dirissime tortus, fortuito occurrit eidem sancto a Turonis revertenti, a sepulcro scilicet beati Martini, quod orationis gratia sapius expetere solitus erat: qui cum unam hominis maxillam, altera in sui tenuitate manente, tumefactam cerneret, qua

sibi causa id obligisset, eundem interrogavit: **EX IMPRESSIS.** ille quanto dolore dentis unius ex illa faciei parte attereretur, multum inde conquerens indicavit. Tum Sanctus doloris locum tumoremque illum sacra manu compalpans; Modo, inquit, sanaberis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et virtute beati Martini, cujus sacratissimi corporis præsentiam licet indignus, devotus tamen adivi. Quo dicto, vexilloque Crucis super locum doloris ejus (ut sibi mos erat) effigiato, dolor protinus conquievit, immo verò totus abscessit, tumorque subsidens pristinam ambarum æqualitatem decoremque maxillarum mira celeritate reduxit.

F 9 Et quia mentionem fecimus itineris, quo sæpe Turonum adibat ad revisendum beati Martini sepulchrum; parum quiddam, quod ibidem aliquando egit, non putamus omittendum. Uxor cujusdam Turonici monetarii, nomine Rigovera, ampullam cum oleo fere dimidiam sancto obtulit Viro, sua idem oleum deposcens benedictione sanctificandum. At ille jactantiæ quantum plures alii studiosi assequendæ, tantum ipse semper cupidus fugiendæ, ne aliquid sanctificationis, virtuti adscriberetur propriæ benedictionis, aliam potius de chrismario suo protulit ampullam, oleum quod de sancti Martini ecclesia tulerat continentem; ex quo cum guttulam aliquam alteri illi infudisset, ampulla Dominica prius cruce signata, quæ ut jam diximus non plus videbatur esse quam dimidia, subito ad summum est usque repleta, atque insuper redundans adhuc oleum in vase alio necessario est exceptum, nec aliquid favente Deo sacri liquoris perditum, atque effusum **h.** Ita Vir sanctus facile videntibus persuasit, virtutem ibi operatam esse, solamque admirari debere sancti Martini, cum certe fides humilitasque ipsius, quia et de virtute non præsumebat, et gloriam præferbat illius, tantæ expers esse non posset operationis effectus.

F 10 Alio rursum tempore ad festivitatem ejusdem beati Martini more sibi solito Turones properavit: quo cum pervenisset, et nocturno tempore episcopo cum clericis in ecclesia psallentibus, ipse illum gratia orationis expeteret, accidit, quemdam ex diaconibus aspiciente episcopo ipso somno gravari: a quo excitatus, et cur dormitaret blande correptus ita respondit: Videbam te, pater, modo per somnum ecclesiæ fores egredientem, et beato Aredio Lemovicensi abbati honorifice occurrentem. Vix clericus verba compleverat, et ecce per quemdam ex energumenis daemon exclamat, Aredii se præsentiam ferre non posse. Quo audito, episcopus tam ex somno clerici quam ex voce arreptitii non habuit ambiguum, proximum esse Aredii beati ad ecclesiam properantis adventum; statimque cum abbatibus, qui secum erant, et universo clero, pluribus luminaribus accensis, cum ingenti honore præ foribus ecclesiæ vere honorando occurrit Aredio. Ita cum lætitia magna gaudioque multo ecclesiam ingressi, in Dei laudibus sacrisque noctem magnifice pariter deduxere vigiliis. Denique gaudium divinitus revelate occursionis plurimum adauxit virtus divinæ per virum beatissimum operationis, dum infirmi ac debiles orationibus illius sanitati restituti complures et sibi et aliis cum admiratione ingentem protulerunt exultationem.

G 11 Item ad aliam nihilominus beati Martini festivitatem, Turonicam Aredius beatus expetiverat civitatem: cui cum quidam paralyticus cruribus contractis per terram manibus reptans et pedibus

oleum mirabiliter augel,

visione et voce energumeni absens innoscit,

carios agros sanitati restituit,

et sanctitas ejus indicatur a columba.

quod indicium biographus mystice explicat.

Sanctus cæcum illuminat.

alium dolore dentium statim liberat,

Ex IMPRESSIS.

pedibus occurrisset, ille supernam invocans majestatem Martinique satis expertam omnibus sibi-
metque sæpe virtutem, blanda manu arida attr-
ectare cepit paralytici crura; mox salubrem
tactum restrictio restitutioque dissolutorum sub-
secuta membrorum, firmis fecit vestigiis homi-
nem consistere sanum. Fatebatur autem ille Bea-
tissimus, sancti Martini manum, velut cum sua,
debilia contrectantem hominis crura: ac si to-
tum asseberat illius reputandum esse meritis et
virtuti, quidquid ipse in reformatione debilis
valuerat operari i. Neque vero hunc solum, sed
per ingentem illam sibi collatam gratiam sanita-
tum nullum pene occurrentem sibi infirmum,
non statim reparato vigore remisit ad propria sa-
num. Ex energumenis quoque tot ereptos dæ-
moniacæ potestati sensibus propriis, et antiquæ
reddidit libertati, ut personarum numerus aut
nomina per singula nequeant annotari.

atque mira-
culis coruscant.

B

12 Dum vice quadam idem Sanctus, noctur-
nis vigiliis in ecclesia celebratis, inde fuisset
egressus, visus est illi velut quidam igneus globus
super suam cælitus descendere cellam. Sed cum
manifestus, quidnam esset, nondum agnovisset,
ait uni ex discipulis secum comitanti: Quisnam
ille est, qui tali hora ardentem quam cerno fa-
culam gestat? Interea illo rem admirante, glo-
bus ille, qui apparuerat, velut a tecto cellæ
conscendens remeavit ad sidera. Tum manibus
expansis ad cælum magnificentia divinae gratias
cepit immensas laudesque Deo referre, quæ se
suumque locum dignata esset visitatione superni
luminis illustrare. Discipulus vero, qui lumen
idem viderat cum ipso, quidnam esset hoc cu-
riosius perquirebat ab eo, quodque tantum cæ-
litus revelatum beatissimo Viro mysterium. Cui
Sanctus leniter increpans; Sile, inquit, sile,
mysterii cælestis ignare, beatumque Martinum
dignantissima sua miseratione, nostrum hunc vi-
sitasse locellum addisce, sidereaque luce mican-
tem ad sedem remeasse cælestem.

ANNOTATA.

a Lemovicum vel Lemovica vulgo Limoges
est passim nota Gallia civitas, quæ alibi Latine
C Lemodia appellatur. Deinceps ad tam celebres
civitates nihil annotabo, nisi nomen earum ita
exprimatur, ut vix agnoscantur.

b Habeo præ manibus quamdam Ms. genealo-
giam S. Aredii, in qua majores et consanguinei
ejus recensentur. Sed nescio, quam fidem istud
instrumentum mereatur, cum Cointius genealo-
giam et testamentum ipsius rotunde rejiciat, ut
§ 2 Commentarii num. 36 retuli. Certe ex anti-
quis biographis constat, illum ex illustri stem-
mate ortum esse, quod nobis sufficit, quamvis
singulos ejus avos et abavos confidenter enu-
merare non audeamus.

c In aliquibus editionibus apud S. Gregorium
Turonensem lib. 2 de miraculis S. Martiani cap.
39 Rinosindus pater ejus vocatur. Sed mendo-
se, sicut ad hunc textum monet Ruinartius in
sua editione, qui in aliis Mss. codicibus legit
Renosindus frater ejus, et ideo ad ampliorem
S. Aredii vitam, quam in Appendice ad Opera
S. Gregorii Turonensis recudit, iterum notat, se
ex Mss. codicibus et utrisque Sancti Actis hoc
mendum correxisse.

d Gregorius Turonensis in libro de gloria con-
fessorum cap. 104 matrem S. Aredii eodem no-

mine appellat, eamque meritis laudibus ibidem D
ornat, ut die sequenti videbimus.

e Anno Christi 534 Theodebertus regnum Au-
strasiæ adeptus est, illudque quatuordecim annis
administravit, ut chronologi passim tradunt.

f In Martyrologio Romano hic sanctus antistes
Trevirensis annuntiatur die 5 Decembris, quo
plura de gestis ejus dicenda occurrent.

g Hic vir in Gregoriano Actorum compendio,
quod § 2 Commentarii prævi exhibuimus, vo-
catur Wistrimundus, ex cujus testimonio Grego-
rius Turonensis ibi num. 31 idem miraculum
refert.

h Sanctus Gregorius Turonensis lib. 3 de mi-
raculis S. Martini cap. 24 etiam istud prodigi-
um narrat his verbis: Sed revertamur ad Are-
dium nostrum, immo etiam peculiarem, ut ita
dicam, beati confessoris alumnum, cui sæpius
de suis pignoribus cernere miracula præstat. Hic
ad festivitatem Sancti cum illa, qua solitus est,
benignitate, humiliter et caritate pervenit. Re-
grediens vero ampullam parvulam de oleo sancti
sepulcri completam secum detulit dicens: For-
sitan infirmus aliquis in via adest, qui a beati E
Martini æde benedictionem corde compunctus
accipere desideret. Denique in quodam loco de-
vota mulier accessit ad eum exhibens ampullam
aliam cum oleo, dicens: Rogo te, serve Chri-
sti, ut tua hoc oleum benedictione sanctifices.
At ille, ne vanitati subjectus videretur, ait:
Parva est virtus mea; sed, si placet, oleum de
sepulcro beati Martini habeo, ex quo hoc oleum
perfundatur. Tu vero, si credis ejus virtutem
magnam, ex hoc salutem hauries. At illa gau-
dens petiit expleri, quæ presbyter loquebatur:
vas etenim illud medium erat. Cumque de hoc
liquore, qui a basilica sancti assumptus fuerat
perfundere, protinus ebulliens oleum ampul-
lam usque ad summitatem implevit. Quod ma-
trona cernens, admirans virtutem confessoris bea-
ti, domum regressa est gaudens.

i Laudatus Gregorius lib. 4 de miraculis
S. Martini similia narrat de muliere paralytica,
quæ per octo annos carrucæ superposita, in atrio
beati confessoris decubuerat. Sed id aliquo modo
conciliari potest, cum ibidem mentio fiat de
pluribus viris paralyticis eo tempore sanatis. F

CAPUT II.

Ultimus Sancti morbus, notitia mortis immi-
nentis, pia monita, obitus, et locus sepul-
turæ mirabiliter assignatus.

Cum jam ad senilem Aredius beatissimus per-
venisset ætatem post labores innumeros vi-
riliter ac fortiter toleratos, cum jam amplius
octoginta esset annorum, prænoscent jam sui
corporis imminere dissolutionem, quadam die
suis monachis tristem satis ita inde intulit men-
tionem: Velim sciatis, fratres carissimi, quod
me Dominus de laqueis deque laboribus hujus
vitæ, in proximo dignabitur liberare. Quo illi
audito, mæstis a cordis profundo suspiriis atque
gemitibus tractis, orare cœperunt, ne se adhuc
desereret,

Sanctus
obitu suo per-
nuntiat.

A desereret, sed ad salvationem tam suarum animarum quam et aliarum multarum a Domino sibi vitæ peteret commeatum. Quorum ille compatiens mœrori, ipse quoque in lacrymas resolutus, ita dehinc dolentium mentes relevare cœpit atque consolari : Si me, dilectissimi, veraciter amatis, gaudere debetis potius ac lætari, quia colligendorum mihi fructum tot laborum tandem desideratum, miserante Deo, tempus advenit *a*.

a 14 Igitur non longa intercesserat mora, cum infusa corpori febre gravissima, angustari graviter cœpit. Tum puero quodam accito talia per eum nobili cuidam ac religioso viro mandavit, nomine Astedio *b*; Dic illi, inquit, ut ad me festinanter venire deproperet : quia me de hac vita migrante, ipse pastorem hujus cœnobii curam, Domino volente ac jubente, suscipiet. Qui si ullam veniendi fecerit moram, in hac luce viventis ulterius non videbit faciem meam. Quæ quidem ut mandata, ita sunt et completa. Namque ipso aliquantum remorante Astedio, ubi tandem venit, Sanctum jam defunctum invenit.

b 15 Cum vero jam desiderata dies, nono scilicet Kalendas Septembris *c*, adesset, convocatis novissime discipulis, hujusmodi illos allocutus est verbis : Ego, fratres, ut prædixeram, communem patribus universis ingredior viam. Vos moneo, vos rogo, vos visceribus totius affectionis adhortor, ut mandata quamprimum Domini amore intimo affectuque integro illibata servetis, ac deinde caritatis mutuae inter vos ipsos pacta fidelia sincerissime custodire curetis. Requiem post mortem jam nunc et ego opto præsentem, et de Dei ac Domini nostri bonitate, misericordiaeque confidens, dissolvi cupio, et esse cum Christo : et eandem requiem Christique consortium idem vos quoque jugiter optare, ac bonis operibus incessabili moneo labore conquirere : harum monitionum mearum meique ipsius memoriam habete, quæso, perpetuam.

c 16 Talibus Patris beatissimi dictis amarissime rursum circumstantium filiorum luctibus concitatis et lacrymis, in hanc omnes erumpunt vocem luctuosi clamoris : Cur, pater piissime, filios mœrentes deseris ac desolatos? Diuturna quidem nobiscum tua conversatio fuit, sed tam desiderabilis, tam dulcis, ut amissa nec recupera-
d *e* *f* *g* *h* *i* *k* *l* *m* *n* *o* *p* *q* *r* *s* *t* *u* *v* *w* *x* *y* *z* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *jv* *jw* *jx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox* *oy* *oz* *pa* *pb* *pc* *pd* *pe* *pf* *pg* *ph* *pi* *pj* *pk* *pl* *pm* *pn* *po* *pp* *pq* *pr* *ps* *pt* *pu* *pv* *pw* *px* *py* *pz* *qa* *qb* *qc* *qd* *qe* *qf* *qg* *qh* *qi* *qj* *qk* *ql* *qm* *qn* *qo* *qp* *qq* *qr* *qs* *qt* *qu* *qv* *qw* *qx* *qy* *qz* *ra* *rb* *rc* *rd* *re* *rf* *rg* *rh* *ri* *rj* *rk* *rl* *rm* *rn* *ro* *rp* *rq* *rr* *rs* *rt* *ru* *rv* *rw* *rx* *ry* *rz* *sa* *sb* *sc* *sd* *se* *sf* *sg* *sh* *si* *sj* *sk* *sl* *sm* *sn* *so* *sp* *sq* *sr* *ss* *st* *su* *sv* *sw* *sx* *sy* *sz* *ta* *tb* *tc* *td* *te* *tf* *tg* *th* *ti* *tj* *tk* *tl* *tm* *tn* *to* *tp* *tq* *tr* *ts* *tt* *tu* *tv* *tw* *tx* *ty* *tz* *ua* *ub* *uc* *ud* *ue* *uf* *ug* *uh* *ui* *uj* *uk* *ul* *um* *un* *uo* *up* *uq* *ur* *us* *ut* *uu* *uv* *uw* *ux* *uy* *uz* *va* *vb* *vc* *vd* *ve* *vf* *vg* *vh* *vi* *vj* *vk* *vl* *vm* *vn* *vo* *vp* *vq* *vr* *vs* *vt* *vu* *vv* *vw* *vx* *vy* *vz* *wa* *wb* *wc* *wd* *we* *wf* *wg* *wh* *wi* *wj* *wk* *wl* *wm* *wn* *wo* *wp* *wq* *wr* *ws* *wt* *wu* *wv* *ww* *wx* *wy* *wz* *xa* *xb* *xc* *xd* *xe* *xf* *xg* *xh* *xi* *xj* *xk* *xl* *xm* *xn* *xo* *xp* *xq* *xr* *xs* *xt* *xu* *xv* *xw* *xx* *xy* *xz* *ya* *yb* *yc* *yd* *ye* *yf* *yg* *yh* *yi* *yj* *yk* *yl* *ym* *yn* *yo* *yp* *yq* *yr* *ys* *yt* *yu* *yv* *yw* *yx* *yy* *yz* *za* *zb* *zc* *zd* *ze* *zf* *zg* *zh* *zi* *zj* *zk* *zl* *zm* *zn* *zo* *zp* *zq* *zr* *zs* *zt* *zu* *zv* *zw* *zx* *zy* *zz* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *jv* *jw* *jx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox* *oy* *oz* *pa* *pb* *pc* *pd* *pe* *pf* *pg* *ph* *pi* *pj* *pk* *pl* *pm* *pn* *po* *pp* *pq* *pr* *ps* *pt* *pu* *pv* *pw* *px* *py* *pz* *qa* *qb* *qc* *qd* *qe* *qf* *qg* *qh* *qi* *qj* *qk* *ql* *qm* *qn* *qo* *qp* *qq* *qr* *qs* *qt* *qu* *qv* *qw* *qx* *qy* *qz* *ra* *rb* *rc* *rd* *re* *rf* *rg* *rh* *ri* *rj* *rk* *rl* *rm* *rn* *ro* *rp* *rq* *rr* *rs* *rt* *ru* *rv* *rw* *rx* *ry* *rz* *sa* *sb* *sc* *sd* *se* *sf* *sg* *sh* *si* *sj* *sk* *sl* *sm* *sn* *so* *sp* *sq* *sr* *ss* *st* *su* *sv* *sw* *sx* *sy* *sz* *ta* *tb* *tc* *td* *te* *tf* *tg* *th* *ti* *tj* *tk* *tl* *tm* *tn* *to* *tp* *tq* *tr* *ts* *tt* *tu* *tv* *tw* *tx* *ty* *tz* *ua* *ub* *uc* *ud* *ue* *uf* *ug* *uh* *ui* *uj* *uk* *ul* *um* *un* *uo* *up* *uq* *ur* *us* *ut* *uu* *uv* *uw* *ux* *uy* *uz* *va* *vb* *vc* *vd* *ve* *vf* *vg* *vh* *vi* *vj* *vk* *vl* *vm* *vn* *vo* *vp* *vq* *vr* *vs* *vt* *vu* *vv* *vw* *vx* *vy* *vz* *wa* *wb* *wc* *wd* *we* *wf* *wg* *wh* *wi* *wj* *wk* *wl* *wm* *wn* *wo* *wp* *wq* *wr* *ws* *wt* *wu* *wv* *ww* *wx* *wy* *wz* *xa* *xb* *xc* *xd* *xe* *xf* *xg* *xh* *xi* *xj* *xk* *xl* *xm* *xn* *xo* *xp* *xq* *xr* *xs* *xt* *xu* *xv* *xw* *xx* *xy* *xz* *ya* *yb* *yc* *yd* *ye* *yf* *yg* *yh* *yi* *yj* *yk* *yl* *ym* *yn* *yo* *yp* *yq* *yr* *ys* *yt* *yu* *yv* *yw* *yx* *yy* *yz* *za* *zb* *zc* *zd* *ze* *zf* *zg* *zh* *zi* *zj* *zk* *zl* *zm* *zn* *zo* *zp* *zq* *zr* *zs* *zt* *zu* *zv* *zw* *zx* *zy* *zz*

17 His præmissis, in ultimo dixit : Nunc

dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. Ita beatissima illa anima audiens intus vocem dicentis Domini : Surge amica mea et veni, corruptibilis carnis vinculis absoluta, et de mundanis tenebris in auras cœlestis libertatis educta, evocanti se atque educenti vocibus respondens æternæ gratulationis : Dirupisti, ait, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Denique cum jam hora videretur noctis esse secunda, globus lucis immensæ super cellulam, in qua Sanctus decumbebat, de cœlo visus est descendisse, ac statim ad cælum nihilominus ascendisse.

18 Tum deinde corpore ex more composito atque in feretro collocato, totam in Psalmis et Hymnis pervigilem beati Magistri deduxere discipuli noctem. Mane autem facto, ingens convenit populi multitudo, sed et Lemovicensis Pontifex urbis, in superioribus memoratus, nomine Ferreolus *d*, nuntio de transitu ejus accepto, cum omni festinatione iter eo properavit accelerare. Quo tandem perveniens, et super carissimi sibi Sancti corpus cum multis lacrymis ac lamentationibus procumbens, eo quam maximum sibi fatebatur incumbere dolorem, quod eum in postremis positum nequisset invenire superstitem. Dein cum sacratissimum corpus ad ecclesiam beati martyris Juliani *e*, quam a fundamentis extruxerat idem Vir beatus, deferendum decrevisset et ibidem tumulandum, feretrum, quo jacebat, movere non potuerunt.

19 Cum igitur ob impossibilitatem movendi corporis Ferreolus Pontifex stupidus pariter factus esset et tristis, tam sibi ipsi clericisque suis, quam universæ, quæ convenerat, multitudini jejunium triduanum indixit, atque a Domino petendum admonuit, ut quænam esset sua, Sanctique ipsius super sui tumulatione voluntas, omni remoto designaret ambiguo. Tertio itaque peracto jejunio, rursus ad levandum ac deportandum sacrum corpus accedunt. Tum vero a duobus tantum summa cum levitate sublatum est atque delatum ad sepulturam, vocibus immensis gaudiisque magnificis Dei mirabilia et Sancti virtutem magnificentibus universis. Et vere magnificanda totisque fidelium votis, dignis præconiis attollenda, et in morte virtus illius claruit, et in vita. Glorificatus est itaque coram hominibus in terris, glorificatus est etiam coram Deo, immo cum Christo gloriatur in cœlis; qui cum Deo Patre vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Gregorius Turonensis in compendio Actorum testatur, sese ab ipso S. Aredio prædicationem imminenti mortis etiam audivisse, sicut num. 32 Commentarii prævii relatum est.

b Hic Astedius post mortem S. Aredii præfuit monasterio Atanensi, quemadmodum apud novissimos Gallie Christianæ editores tomo 2, col. 547 videre est.

c De alterutro die, quo Sanctus obiit, num. 4 Commentarii prævii sententiam anonymi editoris Usuardini Martyrologii retulimus.

d Castellanus in Martyrologio suo universali inter ahemeros pag. 930 hunc Ferreolum episcopum Lemovicensem ornat titulo venerabilis, et corrigit Adrianum Bailletum, qui in Legenda sua Gallica eundem numero Sanctorum adscripsit. Sed ipse Castellanus videtur hoc loco corrigendus,

EX IMPRESSIS.
feliciter ex
hac vita mi-
grat,

ac locus se-
pulturæ ejus

mirabili modo
assignatur.

Ex IMPRESSIS. *gendus, cum sanctus ille præsul ad diem 18 Septembris in Breviario Lemovicensi habeat Officium et publice colatur.*

e De ambiguo sepulture loco sat multa diximus in Commentario prævio, num. 6 et sequentibus.

VITA ALTERA

auctore anonymo synchrono vel subæquali

Ex veteribus analectis, quæ Mabillonius anno 1685 Parisiis edidit, tomo IV, pag. 494 et sequentibus.

PROLOGUS.

B

Quotiens Sanctorum gesta narramus, et in eorum actibus et exemplis mentem figimus, vel imitatores esse desideramus, ne in hujus exsilii ærumna laqueo capti teneamur. Tantum igitur a superna gratia illustramur, quantum humiliato corde ad alta Dei contemplatione conscendere valemus. Ideoque libere non audemus cum possimus sermone vel tenui ædificationis pandere historiam plebi: præsertim cum apostolica admonemur auctoritate de Sanctorum vita seu virtutibus nonnulla commemorare, ut scriptum est; « Laudemus viros gloriosos, qui vicerunt » regna mundi, ut sit memoria eorum in benedictione, et nomen illorum permaneat in æternum. » Et illud: « Memoria Sanctorum » cum laudibus. » Cum ergo anniversario a curriculo Sanctorum solemnia celebramus, aliqua ex eorum gestis ad ædificationem convenientibus Christianis in laudibus Christi recitare debemus. Quomodo igitur omnium pæne miracula Confessorum, et multiplices Martyrum victoriæ jam monumentis litterarum habentur inditæ; nos modo juxta qualitatem ingenii, vel exiguum aptare tentavimus hunc libellum; in quo de ortu, vel vita, seu et de glorioso sancti ac beatissimi Aredii Confessoris obitu, adjuvante gratia Christi, explicare curamus: ut cujus est vita cum Christo, memoria ejus cum gloria celebretur in mundo.

ad imitationem populo proponi.

2 Sancti scilicet Patres nostri studuerunt in sæculo nihil amare, ut legaliter ac perfecte proximos diligerent, ut in una caritate conglobati coheredes Christi efficerentur et participes. Plerique vero a primæva ætate, nonnulli in adolescentia vel in juventute, multi in senectute milites, Domino adherere conati sunt: ut qui dudum testamenta mundi toleraverunt, quandoque ad Christum sine macula remearent. Plus namque ædificat exemplum boni operis cum simplicitate vigoris, quam multa prædicatio cum tumore vanæ gloriæ. Prædicator vero egregius, Doctor gentium perhibet dicens: « Stulta mundi » di elegit Deus, ut confundat fortia. » Et illud: « Sapientia hujus mundi stultitia est apud » Deum. » Electi vero in prosperis mundi non eleantur, ut adprehendere valeant post trium-

phum coronam. Quia si consideremus, quæ et D quanta nobis promittuntur in cælis, vilescent animo, quæ cernuntur in terris b.

ANNOTATA.

a Ex illo loquendi modo suspicor, hanc Vitam S. Aredii in anniversaria ejus festivitate populo recitatam vel prælectam fuisse. Hinc etiam antiqua ipsius veneratio confirmatur.

b Hæc est phrasis S. Gregorii Magni Pontificis, ut eruditus lector facile observat. Biographus etiam alibi phrasibus ejusdem S. Gregorii et S. Benedicti utitur, ut Mabillonius in margine notavit.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, educatio, ministerium aulicum, conversio ad perfectiorem vitam, variae virtutes, et publicum sanctitatis indicium.

Igitur beatissimus Aridius Aquitaniæ provincie, in ulteriore Gallia, quæ ad plagam respicit occidentalem, parentela nobili generatus Lemodiæ a civitatis oriundus fuit, ut esset lucerna cunctis fidelibus, Domino condonante, militibus suis. Pater vero ejus, cognomento Jocundus b, genitrix vero beata Pelagia c vocitata est: quibus vita testatur esse religiosa, ut imitantes exemplum Zachariæ et Elisabeth, nisi quod Johannes in medio non erat d, incedentes in mandatis Dei, ut essent sine querela.

4 Natus ergo Aridius atque nutritus est in fide recta, denique a parentibus Christianis catholica religione imbutus, jam pueritiæ annos excedens, ævum adolescentiæ cum magna industria gerebat. Cum autem cernerent parentes ejus, in adolescentia filium salubrem viam adeptum, studio religionis ornatum, tradunt litteris erudendum: qui mox in tantum divina gratia illustratus est, ut multi mirarentur ejus eloquentiam in ejus verbis, cujus sermo dulcis ore mellifluis flagrabat cunctis. Cor senile gerens, nulli animum voluptati dedit, ne captus ærumna sæculi teneretur obnoxius.

5 Interea regi præcellentissimo Theothberto e commendatur, ut eum instrueret eruditione palatina. Invenit ergo Aridius gratiam coram Domino, et coram rege, et ferebatur ejus testimonium ab omnibus, in tantum, ut Cancellarius f prior ante conspectum regis adsisteret; crescebatque honor cum magno favore de die in diem. Omni ex parte probatus vernabat in aula. A quo tanta familiaritate habitus est, ut plurimis felicitas ejus ingens gigneret odium. Oderat quippe superbiam, diligebat veritatem: sed plane illum boni admirabantur. Sectabatur itaque indeficiente caritatem, mansuetudinem, et humilitatem. Diligebat enim Dominum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente sua. Erat quoque serenus conspectu, tranquillius moribus, semper opera bona factis amplius quam verbis ostendebat, spem suam semper Christo committens, orationi frequenter incumbens, nihilque amoris Christi præponens, semperque mens

A mens ejus præcepta cælestia meditabatur.

6 Ilis ita gestis non post multum temporis, cum jam virilem ageret ætatem, cupiens se vas Domino exhibere sanctificatum, ac metuens futura tremendaque judicia, ut ne aliqua suum pectus delicta fuscarent, omnia acta adolescentiæ suæ coram conspectu viri beatissimi Nicetii *g* episcopi confessus est. Denique commonitus interea divinitus per præfatum Nicetium Trevirorum civitatis Episcopum, sæculi pompam fugiens, mundi oblectamenta, ac regalis palatii vanas superstitiones, et indisciplinatas sociorum fabulas declinando, se sub Regulæ censura, ad contemplandam cælestis patriæ palmam contulit. Sicque sibi austeram imponens pœnitentiam, cœpit viriliter colluctationi carnis, spiritus fervore resistere. Proponebat namque sibi adversus præsentis carnis ardores, futuri supplicii ignes. In laboribus scilicet, secundum Apostolum, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in suavitate, in patientia multa, atque in caritate non ficta.

7 Precabatur igitur Dominum pro donis cælestibus, orabat Christum diebus ac noctibus, adimebat sibi saturitatem panis, ut posset cælestem sibi promereri panem. Ora quidem ejus jejuniis pallebant, corpusque ejus valde aridum marcescebat, sed mens ejus æternorum æstuabat desiderio. Semper autem præsentis vitæ terminum intuens, ac futuram Domini sententiam, seu metuenda judicia formidabat, sciens quod scriptum est: « Beatus homo, qui est semper pa- » vidus. » Nec non et illud, quod a Job dictum est: « Semper enim quasi tumentes super » me fluctus timui Dominum. » Et illud Apostoli: « Cum timore et tremore vestram salutem » operamini. » Ante Dei namque conspectum noctibus jacebat, manibus pectus tundens, genas lacrymis rigans, oculis ad cælum elevatis, illum semper respiciebat, quem fortasse vel in minimis delinquendo se offendisse timebat: ac cum lacrymis Davidica voce hæc verba enixius deprecabatur: « Tibi soli peccavi, miserere mei Domine » secundum magnam misericordiam tuam. » Et semper ad illud tendens quod Apostolus dixit: « Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor » hominis ascendit, quod præparavit Dominus di- » gentibus se. »

8 Hæc igitur meditando, quanto plus proficiebat tanto amplius humiliabatur, juxta quod Veritas in Evangelio dicit: « Qui se humiliat » exaltabitur, et qui se exaltat, humiliabitur », quanto plus humiliatus fuisset, tanto amplius proficeret; et ut etiam quanta fuit ei mœstitia, tanta fieret venia. O profunda benignitas Domini, o simplex pœnitentia! frequentique jejunio, misericordiam quam poscebat, a Domino impetrarat. De talibus quippe per Prophetam Dominus dicit: « Dedi ei timorem, et timuit me, » et a facie nominis mei pavebat. » Hinc iterum scriptum est: « Qui timet Dominum nihil » trepidabit, et non pavebit, quoniam ipse » est. » Et rursus: « Timor Domini expellit » delictum. » Inter hæc autem Dominum pleno vigore deprecatus est, ut ejus pœnitentia ante Christi conspectum esset accepta. Deinde his initiatus armis, in Christi militia se artius stringens, ad normam irradiabat Ecclesiæ.

9 Quadam die dum cursum tenens *h* purissimæ conscientiæ, veniens columba delapsa de camera, considens super ejus caput, pergebat cum eodem, comitata par plateam. Quam re-

move a se vir Dei Aridius non poterat, do- A. ANONYMO.
nec sui pontificis ingrederetur cellulam. Cum vero declinaret dies ad vesperam, redibat ipsa qua venerat. Mane autem facto, revertente jam clero ad ecclesiam, ipsa super caput ejus, sicut prius fecerat, descendebat. Qua per dies xxx, sicut ipse secrete locutus est, non cessante columba, hanc verecundiam Vir Dei pertulit, datam supernam gratiam præstegiebat, ut aperte daretur intelligi, jam tunc divina largitione semel super eum Spiritum descensurum. Unde et Veritas discipulis testatur dicens: « Si quis dili- » git me, sermonem meum servabit, et Pater » meus diliget eum, et ad eum veniemus, et » mansionem apud eum faciemus »; quia dignum erat ut innocentiam mentis custodisset, ei visitatio Spiritus sancti adesset.

ANNOTATA.

a Hoc urbis nomine significatur Lemovicum vel Lemovica clara Galliæ civitas, vulgo dicta Limoges, ut in Annotatis ad Vitam primam monuimus.

b Hinc confirmatur opinio Ruinartii recte corrigentis mendum, quod in aliquas Gregorii Turonensis editiones circa illud nomen irrepererat.

c Hic observari meretur, quod mater Sancti ab antiquo illo biographo vocetur beata. Sed hunc titulum examinabimus die sequente, quo ista Pelagia in recentioribus quibusdam Martyrologiis annuntiatur.

d Ista biographi observatio tam obscura et ambigua est, ut vix intelligam, quid hac phrasi significare velit. Itaque conjecturis agendum est. Quispiam forte dicet, hos Sancti parentes Zachariæ et Elisabethæ similes fuisse, si excipias, quod habuerint filium, non Joannis, sed Aridii vel Aredii nomine appellatum. At nimis frigida videtur allusio ad hanc dissimilitudinem. Alius suspicari posset, similitudinem in eo consistere, quod mater S. Aridii esset antea sterilis, et ambo processissent in diebus suis, adeoque filium non haberent, ut in Evangelio S. Lucæ de Zacharia et Elisabetha legimus. Verum in his Actis nulla fit mentio istius sterilitatis, et jam supra filius eorum parentela nobili generatus dicebatur. Forsan auctor indicare voluit, hos parentes in eo dissimiles fuisse Zachariæ et Elisabethæ, quod his unus Joannes in medio erat, et illi plures filios haberent: nam ex correctione Ruinartii et supra memorato testamento apud Mabillonium tomo 2 veterum analectorum pag. 55 et 65 colligimus, Rinoscindum et Eustadium germanos S. Aredii fratres fuisse. Hæc ultima conjectura magis placet, licet aliam quamlibet probabiliorē libenter amplexuri simus.

e Theothbertus vel Theodebertus Austrasiæ rex factus est post mortem patris anno Christi 534, quemadmodum supra ad Vitam primam rursus annotavimus.

f De hoc munere passim noto consuli potest auctius Cangii Glossarium tomo 2 col. 131 et sequentibus, ubi nominatim recensentur illi cancellarii, qui sub secunda regum Francorum stirpe floruerunt.

g Die 5 Decembris de hoc sancto præsule agendum erit cum Martyrologio Romano, quarvis Acta ejus apud Surium die prima Octobris referantur.

h Pro tenens legendum esset teneret, ne vitiosa sit periodus. Plures hujusmodi luxati sensus

A. ANONYMO.

sus in his Actis occurrunt, qui forsitan ab imperitis amanuensibus corrupti sunt. Cum non habeamus alia ejusdem Vitæ apographa, et flurnartius pleraque hæc et similia menda in secunda horum Actorum editione reliquerit, nos ex solis conjecturis ea corrigere nolumus, dummodo mens auctoris utcumque intelligatur. Hoc semel lectorem monuisse sufficiat.

CAPUT II.

Sancti reditus ad patriam, vita solitaria, constructio monasterii, et quædam miracula.

In patriam reversus, eremiticam vitam ducit,

B

Tum deinde audita Vir beatissimus morte patris, pro matris suæ consolatione Lemovicum regressus est. Igitur beata Pelagia, mutato sæculari habitu, induitur sanctimoniali vestimento, efficitur in Dei amore religiosa, filium bene conversum Dei hortatur ad præmium. Qui mox Vir beatus eremum petit, et in concavum saxum se retrudens, ibique diebus ac noctibus sine cessatione Domino supplicabat, et hostem invisibilem orationibus et precibus repellere jugiter contendebat, pugnans ore, non gladio; precibus, non ferro; orationibus, non telo. Cunctis horis, cunctisque momentis Dei flagitabat præsidium, ut dignus post mundi laborem posset pervenire ad bravium. Cum per aliquot dies inibi esset cum magna abstinence, auditis his ejus genitrix, ad pedes filii provolvitur, rogavitque eum, exinde egredi, ut monasterii cellulam, ubi prospere aspiceret, in villis amœnis edificaret.

et monasterio edificando

a

C

b

11 Tunc et locum amœnum vir Dei Aridius reperit, de eodem saxo, in quo erat, reversus, fere trium millium, ibique monasterii cellulam edificare cum magna industria cepit, quod cœnobium nuncupatum Atano a, ibique orationi intentus, et incumbens lectioni, quo vacabat venerabilis mater ejus, laborans per agros, alimoniam corpori quærebat: quæ vero post conversionem vita acta sit. . . b. Deinde pollebat Vir beatus magis magisque in vigiliis, et jejuniis, vel in orationibus, atque in caritate. Cœpitque ejus fama divulgari, confluebantque ad eum undique viri religiosi, advenæ, vel monachi.

opes suas impendit,

12 Multitudo etiam pauperum, sicut apes ad alvearium, ita conveniebant ad eum, in tantum, ut quancumque pauperes confluebant ad eum, nullus vacuus ab eo recederet. Quid plura? Quidquid ex possessione parentum nobilium habuit, totum in pauperibus, vel in cœnobiis, præcipue ad beati Martini Turonensis, vel ad sancti Hilarii Pictavensis ecclesiam, seu per diversas ecclesias, vel etiam monasterio suo omnem possessionem distribuit; auri vero argenteque metalla in pauperibus dispersit, sciens Apostoli præceptum: « Habentes autem victum et » vestitum, his contenti simus. » Et. « Qui volunt divites fieri in hoc mundo, incidunt in » tentationem et laqueum diaboli. » Et. « Desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt » hominem in interitum et perditionem. » Considerans quippe quod scriptum est: « Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis. » Et

Veritas ait: « Centuplum accipiet, et vitam » æternam possidebit. » Et alibi scriptum est: « Eleemosyna a morte liberat, et qui eam fecerit, » non ibit in tenebras. » Hæc autem quotidie adimplebat; semper ad eleemosynam largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in humilitate profusus, in caritate perfectus.

13 Numquam otio indulsit, quo non aut lectioni vacaret, aut opus Christi perficeret, aut certe manibus opus aliquod ageret, aut denique sacros codices scriberet. Maxime autem decreverat, ut in vicinas diœceses sacros codices quos ipse manibus suis scripserat, distribueret; memorans illud, quod Apostolus dixit, quia « Otiositas inimica est animæ. » Ad ista igitur omni tempore non cessabat. Cum autem jam monasterii cellulam ædificasset, quo opus cœptum peregisset, necesse est, ut de ipsius miraculis aliquid, Christo auxiliante, explicare valeamus. Qualiter eleemosynis, vigiliis et orationibus se Dei Servus indulserit, prædicanda miracula publicaverimus alacriter: de quibus multis brevissime credidimus pauca narrare.

14 Accidit homini Dei, Arvernensis iter ut ageret, eo irruente nocte, aquam non inveniret, ut ad manendum se conderet. Cumque quærerent ministri ejus huc atque illuc, et non invenissent, tum Aridius delixit in arena baculum. Quo retracto, de terræ foramine fons abundans exsilivit, ut fluentia aquæ undantis sulcicerent, et in tantum postea irrigarent, ut illic pecora biberent. Sic Vir iste magnus fuit in miraculis, et Moysi typum gerens, qui percussit petram, aquam populis in solitudine præbuit.

15 Dedit deinde operam, comitesque sui itineris, quos religio claros reddebat, elegit. Collecto sane cœtu omnium orationum suffragia postulat, ut venturo itineri solamen largitor pietatis tribuat; et sic cum eisdem, Christo duce, ad locum ubi sancti Dei martyris Juliani membra sancta fuerant sepulta, accedit, agnitis, qui secum clementis judicis voluntate adessent. Cumque ad eum locum pervenissent, postulat, ut reliquias sancti Martyris vota mente suscipere mereretur; sed custos basilicæ beatissimi Martyris petenti denegavit. Moratus ibi paululum, et quarens, nec prorsus inveniens, progressus exiit accedit ad locum, ubi venerabilis Martyr a persecutoribus, transactis jam longavis temporibus decollatus fuerat, et cum plenissima devotione de eodem loco parvissima saxorum, quod vulgo sabulum dicitur, in chrismarium, quod collo suo gestabat, læto animo pro sacratis sancti Martyris reliquiis condidit. Cumque de eadem provincia remeare cepisset, tanta horum multitudo, qui a malignis spiritibus vexabantur, ejus vestigia cum magnis clamoribus prosequerentur, ut tantorum vix scribantur tot nomina.

16 Pervenit ergo fama beati Viri ad aures pontificis civitatis illius. Qui ilico cum suis sancti Viri vestigia prosecutus, et mox ejus pedibus provolutus, cepit ab eo petere, ut tandem ad tumulum sancti Martyris remearet, et sacras ejus reliquias deportaret. Tunc ille ait: Hoc quod mihi omnipotens Deus largitus est munus, cum eodem iturus, ipso comitante pergam. Nam Creator omnium Dominus duo virtutum miracula in eodem loco ostendere dignatus est. Cumque vir Dei suum chrismarium aperuisset, reperit diversos pretiosos lapides de saxo, quæ de fonte abstulerat, ut mira virtus sancti

A sancti Martyris per diversa terrarum loca declararetur, et viri Dei fides probaretur, et multis ostenderetur. Cumque ad locum hunc, ubi Vir Dei oratorium condiderat, sacrum munus cum magno gaudio condidit, ibi quoque omnipotens Deus nulla signa et mirabilia declarare dignatus est.

17 Nec non * prætermittendum est, quod Christi famulo collatum est. Quadam die viator dum iter arreptum incederet, flante ventorum turbine, cum pluvia talis circa Aridum sic fremeret, ut rivis imber efflueret, et ipsum agmen ac suos ministros gutta nec una perfunderet : quo divisa tempestate, alicubi turbo se verteret, et ipsa nubila aerem fugarent, dum pavescent viatorem. Si igitur Conditori omnium mare et venti obedierunt in fluctibus, et facta est tranquillitas magna, inmo et fidei suo jussit hanc virtutem cunctis videntibus ostendam.

18 Quodam tempore cum ad maturitatem segetes aristas armassent, et jam se aggravatae meti poscerent a cultore; innormitas erupit pluviae, ne quisquam fruges colligeret, ut in suis spicis grana latentia germinarent. Interea suggeritur ipsi a populo, facit vigilias intercessor. Sequenti igitur die reliquiis sanctorum apprehensis, opportune et venerabiliter coopertis de palliolo serico, Diacones in albis exeunt ad processum : plebs clamat pro nimborum incursu. Quibus Vir sanctus respondit : Qui jussit aquam creari, potens est hunc imbrem sedare. Tunc mox de templo progressi sunt, subito nubes excisae sunt, sol in claritate reducit, serenitas caeli mundo redditur, ad opera cultor trahitur, et ad manipulos colligendos messor frugibus invitatur.

19 Nec illud prætereundum est in simili causa, quod gestum est. Dum Nonjaco colonica g sua in honore beati Juliani martyris oratorium conderet, et imber gravis irrueret; ipso vero orationem Dominicam memorante, nimbus impetum detorsit, tempestas reppulit turbinem, pluvia abscessit, locum vel sanctum virum Aridum cadens gutta non tetigit.

20 Addatur hoc in pagina, quo rerum crescunt miracula. Quadam die eodem sancto Viro in oratorio orante, Actardus quidam Nivardi filius adolescens exanimatus deportatur, et ante sacrum altare in oratorio beati Juliani martyris deponitur a parentibus. Rogatur, ut vivus reformaretur a Domino. Tunc Vir reverentissimus pietate scilicet motus, lacrymis vim ingerens, aspiciens ad caelum, Dominum deprecatur. Dehinc appellat infantulum, sed corpus jacet exanime. Hora fere transacta, exsuscitatur puerulus, clausos aperit oculos, et loqui posse incepit redivivus. Sic fidelis Miles tantis virtutibus pollens, et gratia divina accinctus, ut sicut Creator omnium rerum filium viduae adolescentem resuscitavit de grabato, et reddidit matri suae inlaesum, ita vir Dei Aridius valuit obtinere orationibus suis apud Dominum adolescentem esse vivificatum.

21 Quadam mulier grande vulnus habens in facie, occurrit sancto Aridio sanari exorans. Tum illa vexillo crucis signata, illico circumstante populo, tumor vulneris aperitur, et in similitudine nucis minoris velut petra de ipso progreditur; quæ sine dilatione sana domi revertitur.

Adjiciatur operi res adjecta mysteriis. Filius Dulcissimi quidam, Ingratius nomine, in grabato jacens, funeri exhibitus a patre, tantum distentus

tumore, ut intra se sua lumina ablata fuissent. Tum vir Domini Aridius, oratione pro eo data, de oleo benedicto perungit oculos ejus : quos cum inliniret ex fide, mox quidquid morbi fuerat, tacto fugit ab unguine.

ANNOTATA.

a Hoc monasterium postea transit ad Canonicos seculares sub jurisdictione Capituli S. Martini Turonensis, ut in Commentario prævio diximus.

b Hic aliqua desunt, ut punctis illis indicatur, quæ aliunde supplere non possumus.

c Arvernus, id est, in Arverniam Galliae provinciam, sicut ex sequentibus liquet.

d Julianus ille martyr in Martyrologio Romano annuntiatur die 28 Augusti, quo Acta et miracula ejus illustrantur.

e In Martyrologio Romano dicitur hic S. Julianus sub persecutione Diocletiani martyrium subisse, quod die 28 hujus mensis examinandum erit.

f Hoc loco indicatur episcopus Arvernensis, in cujus diocesi tunc reliquiae S. Juliani quiescebant, ut ex antecedentibus et consequentibus patet.

g Colonica idem est quod colonia, quæ vox significat prædium, quod sufficit ad alendum colonum seu familiam rusticam, sicut in auctiore Cangii Glossario fusius licet videre.

CAPUT III.

Alia diversi generis miracula, quæ Sanctus adhuc vivens patravit

Dum ad profectum sancti Viri atque ad altam Dei contemplationem se sublevant quantum possunt, divinitus eos [agi] credendum est. Quodam tempore affectu pietatis Lemovicum civitatem veniens, audit complures nuper mortis sententia damnatos teneri in carcere vinctos. Aridius ergo memor Verbi Domini dicentis : « In carcere eram et venistis ad me. » Et : Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis », cogitavit si quomodo possit liberare eos. Cumque ad requirendos reos appropinquasset carceri, confestim divino nutu, velut magno ferientis impulsu contractæ seræ, dissipati cardines, ostia carceris patefacta, et omnia vincula compeditorum resoluta sunt. Eadem nocte quasi solis claritas intus apparuit, et lux in tenebris emicabat, custodes pressi a somno, et ad tumultum sacratissimum S. Martialis a Antistitis cuncti fugerunt de ergastulo. Sicque orationibus beati Viri de carcere vel de morte liberati sunt.

23 Prosit auribus populi Dei quæ profuit lumini. Nivardi præfati filia; nomine Actesledis, lumen oculorum perdiderat, ut nullatenus videre potuisset. Quadam die deducta ad virum Dei Aridium a parentibus suis, ut inluminaretur, exoratur. Cumque prosternerent se ad Sacerdotis vestigia, tunc Vir sanctus signatis ejus oculis atque intra se Dominum rogans, mox incolumis reddita, quæ fuerat duce pertracta, ductrix redit ad patriam.

A. ANONYMO.
alteram mor-
ti vicinam sa-
nat,
b

24 Exempla quoque justorum avidius instruunt sequaces, quam sermo prædicationis multorum. Cum quadam vice properaret vir Dei Burgundiam ad regem pietatis pro causa, invitatur sedulo a Duce Antestio *b*, ut diverteret ad ejus domum, cui semiviva filia decubabat in lectulo. Quæ cum ad extremum exhalaret spiritum, ingressus vir Dei Aridius domum, data oratione pro ea, lætificata domum adipiscendo remedium puella redit de transitu. Ille etenim qui jussit filiam archi-synagogi intra cubiculum resuscitari, mortuam petenti se tribuit, ut hæc de morte reverteretur ad vitam.

et plures
ultriusque
sexus per-
sonas
c

25 Quædam mulier nomine Bessa pro infirmitate debilitatis membris, digitis attractis, incurvatis articulis, suis gressibus imbecilla, prona precatur se sanari, devota supplex attenuata: mox Aridius cruce a sancta manu tacta crurum tendit in pagina *c*, nervi laxantur in organa, et diutius præstolata, tandem sese membra recognoscere meruerunt; sicque orationibus sancti Viri sana facta est.

B Adscribantur præconia quæ juste referuntur ad palmam. Quædam mulier prope jam morti credita, vulnus in collo gestabat: occurrit sancto Viro obsecrans, ut super hoc sanctæ Crucis armaret vexillum, mori timens. Cumque super vulnus Christi signum deprimeret, repente mortui sunt vermes, femina rediit incolumis.

contractionem
membrorum
d

26 Dum majora miracula Sanctorum conspiciamus, et amplius in amore Dei enixius convertimur. Puella namque de urbe Petrocoria *d* ad Dei hominem veniens taliter contracta, ut de suis calcaneis adhæsa sibi tangeret crura, longo jam tempore gressibus condemnata: quam vir sacratissimus non prius dimisit quam languor eam dimitteret, et pedibus incederet, quæ prius manibus ambulabat. Igitur sciscitans studiose, an haberet in Christo spem, si se crederet sanandam quandoque. Illa autem in omnibus fidem dante, fixit genua Aridius in terra, et prolixè oravit: deinde oculos pariter et manus ad cælum tendens, Dominum Jesum Christum fide plenissima promissionis stæ admonuit, quæ dicit: « Quid » quid credentes petieritis, fiet vobis. » Et: « Si » habueritis fidem, non solum hæc signa facietis, sed majora horum facietis. » Cumque hæc pleno vigore ac devotione deposceret, conversus ad puellam dixit: Si fideliter credis in nomine Domini Jesu Christi, surge et sta super pedes tuos: et mox surrexit, et solidati sunt pedes et membra ejus, et sana facta est ex illa hora.

aliisque mor-
bis afflictas.

27 Item de eadem urbe, altera ad eum venit femina simili infirmitate condemnata: cumque sancti Viri manu attractata fuisset, directa rediit ad propria, et senior cucurrit viam, quam non transcendit juvenula.

Quotiens ad alta Dei omnipotentis animum elevamus, vilescent animo, quæ in terris conspiciamus, ut accepta gratia divinitus supernam patriam penetremus, ut puta Vir iste, qui tantis virtutibus adornatur, terreno contagio non obfuscatur. Quidam vir cognomento Addo, filius cujusdam Proculi, ad beatissimi Viri venit præsentiam sic debilis, ut de vestigiis calcaneum faceret, nec potuisset separari res infelicitè glutinata, tunc quærens a sancto Aridio remedia. At ille signo crucis superimposito, qui claudus genibus venerat, directus pedibus ambulans, basium suarum reductus est vestigiis.

28 Adjiciantur virtutes operum, quibus vera esse

creduntur. Vir aliquis de territorio Betorico e contractis nervis vestigio debilitatus occurrit, ad monasterium concitus venit, et ut sibi Vir sanctus succurreret, deprecabatur suffragia: suscepit vir Dei Aridius causam mercedis, oratione pro eo fusa cum benedictione rediit incolumis sancta manus quod tetigit.

Adquiratur pagina quod præstet gratia. Leonacter quidam insania corporis ita demens effectus, ut aliud non esse crederetur quam rabies, cujus furor horribilis nimis non ferebatur, etsi nimis vinculis manibus ac pedibus alligaretur in vinculis, et violentia oppressus adhuc catenas * constringeretur, hoc superadditus dolor pœnæ collideret, et sic crudeliter fremens tandem ad sanctum Dei Aridium perductus est: nec mora aliqua, facto signo crucis fronte armatus, in momento ab hoste antiquo liberatur simul et vinculo. Qui postea Clericus effectus est, et ad meliora opera cum cantico Christo dependit servitium. Sed mira dispositione omnipotentis Dei agitur, ut quos præmia divina ad meliora non invitant, temporalia flagella erudiant.

29 Eodem vero tempore, quo Miles Christi degebat in terris, Ferreolus Pastor /, ad gubernandam plebem sibi commissam Lemovicum civitate Præsul venerandus aderat; sed quotiens ipse pontifex febribus urgebatur, aut aliqua ægritudine in gravi dolore atterebatur, ad virum Dei Aridium dirigebat nuntios, ut pro eo plenius ad Dominum intercederet. Qui celebratis pro eo vigiliis obtinebat pro Pastore, venerabilis Abba pro Antistite, et abiectus et humilis pro sublimè.

Et quia crescens pagina majora tegit miracula, proferatur in medium de quodam cæco claro mysterium. Vir aliquis lumine deceptus, longo jam tempore tenebris pressus, crassa caligine nubilus, ad beati Viri cellulam pede tendente deducitur; quem vir sanctus miseratus ut vidit, ei visum orando restituit, et reneat ad regionem, claro jam lumine illustratus.

30 Jocundum est proferre, quid * gloriosum fuit memoriae. Quidam vir nomine Witrimundus, cognomento Atto, tam crudeliter dolorem dentium incurrerat, ut nulla intercedente venia dolor eum imminens non relaxaret: tunc ad sanctum Virum, cum beato Martino occursum devote redderet, veniens, et interrogatus, cur ejus una maxilla videretur inflator, et ille se torqueri dolore dentium gravissimo responderet; tum vir Dei faciem turgidam palpavit tactu molissimo, dicens; Sanaberis a Domino, obtinente Martino, famulo Dei fidelissimo. Itaque mox ut a justo inchoatus sermo compleretur, salus denti refunditur, dolor cum tumore curatur.

Quædam mulier Ricovera nomine, conjunx Turonici monetarii, cum sancto Viro mediam ampullam cum oleo benedicendi causa fideliter obtulisset; tunc Aridius facto crucis signaculo, et alteram ampullam, in qua de oleo beati Martini continebatur, proferens de chrismario *g*, superjecta gutta ampullæ mediæ tanta inundatione olei virtus exsilivit, ut repletæ ampullæ alibi oleum tolleret, nec aliquid de redundanti benedictione periret. Quæ utrisque benedictio æquanimiter profecit, et ille qui petenti dedit, et petens quæ meruit.

31 Hoc quoque paucis conceditur, ut tantis miraculis miles Christi ametur. Decreverat quippe Vir reverentissimus, ut pro lucranda ca-

lestis

ANNOTATA.

A lestitis patriæ palma, Turonos ad beati Antistitis festivitatem occurreret. Denique quodam tempore accidit, ut ad præfatam urbem Vir sanctus properaret. Igitur cum Pontifex civitatis illius cum Clero in ecclesia psallendi Officium nocturno tempore enixius ageret, Diaconus ejus dum in ecclesia caneret, somno gravatus est. Cumque eum Episcopus cerneret dormientem, ait ad eum, Quare obdormis frater? Qui de somno evigilans ait: Videbam te, Domne mi, egredientem foras ecclesiam, et in obviam beati Viri Aridii properantem. Cumque Diaconus vix sermonem complisset, statim nequam spiritus in quodam homine exclamavit, se sancti Aridii præsentiam ferre non posse. Quo audito Episcopus cognovit, quod Vir Domini Aridius adveniret: moxque in obviam Abbatibus episcopus cum cereis accensis præ foribus ecclesiæ occurrit, ac cum magno gaudio et exultatione in ecclesiam ingressi sunt, et pæne tota nocte in divinis Officiis perdurarunt. Nam multi ægri vel diversis infirmitatibus adstricti sano vigore orationibus vel intercessionibus ejus ad propria regressi sunt.

B 32 Alio rursus tempore cum ad eandem festivitatem Turonos occurrisset, et alicujus paralytici crura blanda adhibitione contrectaret vir Dei Aridius, testabatur, quod sancti Martini manum vidisset, qualiter debilia membra dirigeret, et sic paralyticus sancti dextera tangente se suis vestigiis protinus direxisset. Tanta vero curationum virtus divina gratia illi collata præmicuit, ut quisquis infirmus advenisset, pleno vigore sanatus incolumis recederet. Energumenis vero tam celeris salus est reddita, ut ingentis multitudinis, non præscriberentur tot nomina.

33 Si per singula recenseantur miracula, valde incongruum non est, ut credantur tantæ virtutis alloquia. Quodam tempore vir Dei egressus de basilica, peractis nocturnis vigiliis, vidit globum luminis de caelo descendisse super ejusdem cellulam, credensque splendorem ipsum ab homine fieri, interrogat Vir Dei a suo discipulo, Quis est ille, qui cum facula per hortum hora tali ambularet. Interea cum ad* admiraretur, protinus globus ipse, qui apparuerat desuper cella, revolvitur ad sidera; ipse vero cum metu et tremore expansis manibus divinæ potestati luminis gratiam deferebat. Scilicet interrogatur a monacho, qui hoc cum eodem videbat, quid esset hoc miraculum tantæ claritatis visio, ut taliter revelarentur beatissimi sacerdotis mysteria. Cui respondit Vir sanctus: Sile, sile insipiens; cognosce quia beatissimus Martinus visitat hanc cellulam dignatione præcipua; et ad cælos reneat cum lucis fulgidæ gloria. Sed quem divina gratia protegebat, dignum erat, ut illustrante Spiritu sancto acciperet visitationem: sed amicus Dei cavens jactantiæ vitium, præcepit discipulo, ut nulli hanc visionem diceret, quousque migraret ad Dominum. Sic fidelis Miles regulam Magistri Mediatoris Dei tenuit, qui transfiguratus in monte discipulis præcepit, ut nemini visionem, quam viderant, dicerent, donec Filius hominis a mortuis resurgeret. Perpende igitur, quanto igne amoris Dei et proximi Vir iste accensus erat, qui tale revelante Spiritu divinitus meruit accipere donum. Quia Deus ignis consumens est, Jacobo attestante qui ait: « Omne datum optimum et donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. »

a De S. Martiale Lemovicensium apostolo Majores nostri egerunt ad diem 30 Junii, sive tomo 5 istius mensis, pag. 535 et sequentibus.

b Verosimiliter hic idem est Antestius, de quo S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 8, cap. 27 sic meminit: Desiderius vero Dux cum aliquibus episcopis, et Aredio abbate, vel Antestio ad regem Gunthramnum properavit.

c Pagina interdum significat agrum seu fundum mensura sua definitum, ut in auctiore Cangii Glossario ad hanc vocem exemplis probatur. Suspicio, hic simili modo significari locum certæ mensuræ, ad quem membra istius contracti extendebantur.

d Petrocoria recentioribus Petrocorium, vernacule. Périgueux, urbs Aquitanie ad Illam fluvium sita, Petrocoricensis provinciæ caput, de qua plura apud Valesium et Baudrandum legi possunt.

e Istud territorium Betoricum apud geographos frustra quæsi. Forsan est corruptum ejus nomen, vel ignotus minoris momenti vicus, cujusmodi plures in his Actis memoratos invenire non potui.

f Novissimi Gallie Christianæ editores tomo 2 col. 503 et 504 asserunt, S. Ferreolum jam anno Christi 575 vel 579 in cathedra Lemovicina sedisse, et anno 595 ex hac vita migrasse. Hæc chronologia accuratius examinari poterit ad diem 18 Septembris, quo præsul iste in Breviario Lemovicensi colitur.

g Chrismarium hoc loco significat thecam sacram reliquiarum, quam significationem Cangius exemplis probat, et quæ hic infra rursus ex ipso sensu confirmabitur.

CAPUT IV.

Commiseratio Sancti erga afflictos, iter Parisiense, et variae rerum futurarum prædictiones per Spiritum prophetiæ.

H is ita gestis Vir sanctus jugiter intentus manebat divinis officiis. Non enim poterat in eo invenire humani generis inimicus, nec quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret. Erat quippe in eleemosynis largus, in oratione devotus, in vigiliis sedulus, in humilitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone pacatus, in locutione cautus, in conversatione sanctissimus, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissimus, in hospitalitate latissimus, inter odia beneficus, in prosperis etiam et adversis semper in cælum intentus. In caritate, quod est vinculum perfectionis, Christi perfectus, sinceritatem quidem mentis vultus serenitate monstrabat, et pietatem cordis ostendebat in lenitate sermonis. Nihil ejus risu gravius, nihil prorsus tristitia suavius, nihil quippe ejus animo clementius, nihil erga humiles blandius fuit. Si pauperem vidisset, sustentabat, si divitem, ad bene agendum cohortabatur,

Beneficus omnibus.

A. ANONYMO.

batur, Deum invocans testem pro ipsius nomine cuncta hæc agere, illud jugiter memorans quod Veritas in Evangelio dicit : « Beati misericordes » quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Nec non et illud : « Verumtamen date eleemosynam, et » ecce omnia munda sunt vobis. » Et alibi : « Sicut » aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit » peccatum. »

ac præsertim
pauperibus.

35 Hæc præcepta jugiter memorans enixius adimplebat, eratque pes claudorum, et oculus cæcorum, orphanorum pater, viduarum consolator. Quem autem cæcum non suum vocavit heredem, aut quem debilem non ejus sustentavit manus? Hoc jugiter comitatus incedebat exercitu, in his etiam Christum conspiciens se amplectere gestiebat, atque his indumenta tribuens, Christi sub inopis veste se tegere membra credebat : et ob hoc cum Domino suo pecuniam dividens, substantiam suam gaudebat cum Christo sociare, ut Christus faceret eum cælestium sibi regnorum coheredem. Sciens namque scriptum, quod illa bona hereditas, quæ Domino custode servatur. Ejus namque monita apud suos nihil fuerunt aliud, quam divina magisteria, et fundamenta sacrarum Scripturarum. Dignum est enim, ut eum boni diligant et imitentur, moxii timeant, quem divina virtus inlustravit, ut donum a Deo perceptum cum doctrina melliflua et sancto Spiritu condita, de Christi desiderio salsa et de æterna beatitudine semper sollicita.

apud regem
Franciæ pro
populo inter-
cedit.

a

36 Si consideremus quæ et quanta omnipotens Deus per Sacerdotem suum operatus est, prolixior pagina stili promulgatur. Solent plerumque pessimi, male blandientes consiliis regibus terrenis corda subvertere, juxta Salomonis a vocem : « Colloquia mala corrumpunt bonos mores. » Quodam tempore accidit, ut populis tributa vel census a regibus fuissent descripti, quæ conditio universis urbibus per Gallias constitutis summopere est adhibita. Scilicet pro hac re Vir reverentissimus, pietate motus, ad regis præsentiam properavit, ut suggestionem daret pro civibus, qui gravi censu publico fuerant edicto adscripti. Sed cum scriptum sit : « Cor Regis in manu Domini » quidquid petit sanctus Vir a rege devotus obtinuit.

C et in reditu
energumenum
liberat.

b

37 Accidit igitur ut revertente eo de itinere, quodam vico Catuliaco b veniens, eodem scilicet die, quo resurrectionis Dominicæ celebrarentur sancta mysteria, invitatus a populo cœpit sanctis vacare officiis. Celebrante autem eo divina sollempnia, puella quædam, quæ a dæmonibus graviter urgebatur, exclamavit, se sancti Viri non posse ferre præsentiam, quæ tamen nomen ipsius incognita invocabat. Qui videlicet juxta morem solitum exercens opera pietatis, peractis divinis mysteriis ad orationis portum profugiens, ut ne diutius ab antiquo hoste puella vexaretur, intercessor adisti. Erant enim in ea septem nequissimi spiritus, qui dum orationi incumberet, statim quinque dæmonia expulit deprecando. Residentibus adhuc duobus, præcepit Vir beatissimus parentibus puellæ, ut ab ecclesia non discederet, donec, quod residuum fuerat maligni adversitatis, expelleretur e corpore. Igitur veniens Vir sanctus ad ecclesiam, ubi eam stare præceperat, adhibitis secum monachis suis prostratus orationi, a Domino valuit obtinere, ut duo dæmonia, quæ residerant, expulsa fuissent, qualiter mente sincera, sensuque firmato remearet ad propria.

38 Alio quoque tempore cum Vir Dei pro hujusmodi conditione quasi occulto adventu regis expeteret præsentiam, properavit itinere. Cumque Parisii civitatis claustra fuisset ingressus, populus urbis hujus gravi febre, dissenteria et morbo pessimo laborabat c, ita ut nec numerus corporum præ multitudine morientium diebus singulis, præcipue infantium turba, aestimari potuisset. Quadam vero die dum a Pontifice civitatis illius non immerito venerabatur affectu, petiit, ut eum secum paucis diebus caritatis officio retineret, ut intercessor pro populo existeret ad Dominum. Igitur dum petitionibus ejus vir Dei Aridius obtemperare voluisset, contigit aliquibus e suis in eodem tædio pessimo graviter incidisse, scilicet vir beatissimus confidentiæ tenore in Domino securus, solita prece pro plebe civitatis illius exorabat, quos blanda exhortatione suis scilicet sermonibus consolare non desit, ut nullus de pietatis Dominicæ misericordia desperaret. Qui videlicet jussit sibi oleum benedictum exhiberi, et singulorum cum crucis signaculo manu propria ora naresque perfudit, dicens ad eos : Consolamini in Domino, et vicissim vos adhortamini fratres, omnes vos incolumes restituit dextera Christi. Et ad suos ita locutus dicens : Nolite quæso vos, fratres mei, nolite contristari, sed potius vos viriliter confortamini, et de misericordia Domini enixius confidite, quia omnes vos divina potentia restituit incolumes regioni propriæ.

39 Interea revolvens in animo suo ubi regis sciret esse præsentiam, ut scrutatus deberet expetere. Relictis igitur fratribus in eadem civitate, cum paucis comitantibus properans tenus [locum] cognomento Brinnaco carpebat iter. Dum procul dubio viator adisteret, sequentibus se dixit : Regem cognoscite gravi febre d perurgeti, et pane vitæ ipsius hactenus finem imminere; sed clementia Domini pro respectu pauperum nobis eum salubriter visitantibus liberabit. Hoc quoque secretius retinete; Post hos vero paucos dies proles ipsius, quæ adhuc sospites esse videntur, migrant a sæculo. Per Spiritum scilicet prophetiæ cognovit vir Dei Aridius, quod postea probavit eventus. Cum vero ad locum memoratum sanctus Dei famulus pervenisset, cognito rex ejus adventu, cubiculum suum eum introduci præcepit, credens se ejus orationibus in Domino adjuvandum. Quapropter cum introgressus fuisset, reddito salutationis officio, cœpit eum manibus suis palpare, qui intra se Dominum precibus postulabat, ut petitionibus suis rex præberet assensum. Qui dum commodius de anxietate suæ infirmitatis inter sacras manus beatissimi Viri cœpisset habere, suæ causam conditionis exposuit : sed favente Deo, qui cuncta regit et omnia disponit suaviter, quidquid Dei Sacerdos apud regem poposcit, facili obtentu potuit promereri. Adjiciensque rex, ut libros ipsos, quibus inscriptus pro gravi censu populus regni ejus tenebatur afflictus, sancti etiam viri pro respectu, vel stabilitate sua, manibus ejus tradidit, ut ipsos sui auctoritate incendio concremaret. Tunc Aridius receptis libris, jussit prunas parari, quo facto, apprehensos manibus suis ipsos libros, multis etiam circumstantibus, in incendio concremavit. Obtena ergo petitionis suæ causa, post diem tertium Principi valedixit. Quodam vero die priusquam Parisiis perveniret, hoc quod suis comitibus non longe ante dixerat, illic comprobavit eventus.

Referente

A Referente procul dubio nuntio cognovit Vir Dei, regis obiisse filios, quos jam ante ipse prædixerat, et cum magna funeris turba Parisiis deportandos, qui dum aliquatenus ad præfatam urbem rediens pervenisset, repperit populum civitatis illius jam a dissenteriae morbo divino auxilio liberatum.

40 Invenit etiam quemdam de suis collegis, nomine Constantinum, gravi mortis periculo sub-jacentem. Nonnullos vero, quos mortuos fuisse comperit, orationibus suis incolumes reddidit. Tum deinde hortatur a suis, ut ille qui pessimo succubuerat tædio, in loco aliquo commendaretur tali personæ, ut cum de hac luce transiret cespitis humi tumulo clauderetur : ita dumtaxat jam fuerat vicinæ morti propinquus. Sed Vir beatissimus miseratione motus, solita pietate promptus, allevans eum supra vehiculum, quod sedere consueverat, regimine ducitur alieno. Qui cum videlicet jam in tertia die itineri insisteret, afflictus tædio, mortis ictu percussus, corruit exanimatus in terram : quod dum cerneret beatissimus Vir, compuncto corde cum gemitu et lacrymis enixius orationi vacare cepit. Qui cum ab oratione surgeret, conversus ad corpus, dum manibus suis eum palparet, cepit oculos suos aperire ; et non post longum horarum spatium, præda mortis evicta, redditur luci jam pristinae incolumis, qui fuerat desperatus de vita, restituitur sanitæ continuæ : qui igitur lento sermone aquam sibi poposcit expendi, cum vagantes cuncti huc atque illuc anxie quærent, minime invenirent, quia ille locus aquæ erat procul dubio sterilis : sed sanctus Dei Sacerdos paulisper se declinans, percutiensque ictu baculi terram, aqua prosiliit abunde. Qui mox petenti in vasculo detulit. Sic sitis ardor deprimatur, pallor a facie fugatur, vultus in rubore mutatur, erigitur pedibus ; et qui fuerat mortis occasu damnatus, sospes patriæ præsentatur ; qui postea multorum annorum duxit curriculum.

41 Adnectendum est virtutum miraculis, quod corda audientium illustrentur exemplo. Cum jam e vicino patriæ jungeretur vico quodam Argentomao e. ibidem Artemius quidam unus de monachis opportune suggessit, ut alimonia fratribus parari deberet. Cui ille ait : « Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. » Et illam Psalmistæ vocem : « Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono. » Sed hæc a me accipe, frater carissime, cum fluminis hujus alveum pertransieris, leva oculos in partem dexteram, opportunum invenies locum, ubi possumus nos vel vehiculi nostri famis inopiam temperare. Cumque ad locum eundem sibi præceptum venisset, repperit ibidem duos miræ magnitudinis pisces adhuc maxime vivos. Quibus assatis, vir Dei Aridius ex ipsius in refectionem partem accepit, et plerique ex ipsis usque ad satietatem visi sunt comedisse. Sed ille in cujus nomine retia laxaverunt Apostoli in fluctibus, et illa trahere non valebant præ multitudinem piscium, et his distribuit esurientibus cibum.

42 Dum iterantur virtutes Sanctorum, fidelium mentes velut sitientes profunda Dei mysteriorum satiari desiderant. Quodam tempore dum positus in itinere carperet viam, appropinquans cuidam vico Argentomao, concionatus est se sequentibus dicens : Tacite transeamus, ne nobis inducatur mora itineris. Scilicet erat hic locus profanus, superstitionis antiquæ demonum

cultibus consecratus. Quo in loco populus Christianus inhabitans non potuit ferre miseriam, quia infirmitatibus variis subjacent, vel etiam ab ipsis dæmoniis assidue agitantur. Cumque voluisset vir Dei Aridius latenter fugere a populo, et ille secrete oraret, commota est infirmantium multitudo populi, proprium nomen ipsius invocantes, quia procax demonum turba se a sancti Viri adventu celare non poterat. Igitur dum cum sequeretur populi multitudo languentium, respiciens post tergum stetit, et protinus ad orationis studium se in terram prostravit, rogans pro illis Dominum, ut juxta fidem illorum essent salvati. Cumque ab oratione fuisset erectus, crucis vexillum ilico super singulos impressisset, tum hi qui languoribus variis detinebantur, vel illi, qui a spiritibus immundis vexabantur, adjiciens oleum cum benedictione, Domino gratias referentes, sanitati pristinae ab infirmitatibus vel a dæmonibus liberati sunt.

43 Quos elegit Deus ante constitutionem mundi, hos despexit sublimitas reproborum. Hic Vir sanctus abjectus fuit inter homines, et minimus a sæculi conspectibus, sed maximus inter Sanctorum agmina prælatus. Quodam tempore in itinere positus, die quadam declinante ad vesperam, nec procul a vico, cui vocabulum est Mæno, jussit ut itineri terminus poneretur, et sarcinas, quæ iumenta vehebant, loco congruo relaxarent ; cumque locum amœnum, aspectuque delectabile manendi spatium vidissent, cognoscens Vir beatissimus per spiritum prophetiæ, quæ essent illi postmodum ventura, hortatur paterno alloquio collegas suos, quibus sciebat maximam injuriam imminere, et allocutus est dicens : Viri Fratres et filii, multam credite nos hac nocte injuriam perpeßuros ; sed confortamini et confidite, nos celesti auxilio liberari. Nec aliqua mora, cum cælum sidero splendore serenissimum cerneretur, subito in tonitruo commovetur terra, quasi a stabilitate sua præ sonitu gravi in tremorem convertitur ; denique conturbantur nubes in aère, apparent tetro colore per sidera ; et quæ fuerant candore perlucidæ, vertuntur in pluviam concitæ, crebrius micat cornuscus e cælo quod fuerat obfuscatum : videlicet non longe ab ipsis erant tria idola cultu gentili dicata, cum æra fulgoribus urgerentur, in impetu tonitruum ita eversa sunt cælitus, ut nulla exinde in crastinum fundamenta idolorum reperirent. Eodem ictu fulguris igne micante, silvam, quæ ab ipsis eminus cernebatur, ingens ignis ex parte exustam concremavit, et arbusta erula ventorum impulsio prostravit. Sed tali timore, qui cum Dei homine erant, perterriti sunt, ut nullus se posse evadere crediderit, metuentes, ut plaga Dei super eos descenderet. Inde frequenter hortabatur suos orationi insistere, et tota nocte in psallendi officio perdurare. Locum enim ille, ubi vir Dei Aridius ad manendum diverterat, humiliori loco aliis videbatur, quo ceteri sua tentoria fixerant. Ita enormitate aquæ cuncti sunt madefacti, ut nihil remansisset in vestibus, ubi aquæ impetus non percurrisset ; sed sanctus Dei Sacerdos capsulam, quam cum sacris reliquiis collo suo appensam portabat, circumspiciens comites, superpositio palliolo, et stratorio ubi requiescere debuerat tamquam si solis ardore attactus, ut nullum sensisset locus ille humorem.

44 Neque silendum est illud, quod virtuti congruit. Accidit quodam tempore, orto inter duos

A. ANONYMO.

res futuras prævidet.

E

F

ac prænuntiat diversa.

A. ANONYMO.

duos Principes bello, Lemovicum populus regionis civitatis ipsius formidantes mœnia rumpere, et in desolatione redigere et destruere: quibus directis nuntius a rege missus, quorum ditioni populus subderetur, et jam depopulata urbs esset in obsidione. Igitur quidam ex ipsis, Domaricus nomine, qui cum aliis ad occupandam civitatem venerat, sanctum Dei Virum aggreditur, sollerti cura sciscitans eum, ut quidquid per revelationis spiritum cognoverat, futura prædiceret. Quibus silentio ita locutus est: Quamquam sciam vos regem metuere Theodebertum, hoc scitote, quod regnum ipsius nuper aufertur, sed hactenus citius interimitur. Rex autem vester multarum scilicet gentium augmenta adversus illum commovebit, super quem victoria ei donabitur: obtenta videlicet pugna victoriæ fraudulenter decipitur, sed a filiis nepotibusque suis regnum ipsius traditur gubernandum. Ceteri vero reges, quibus stabilitate regnum stare videtur, interveniente articulo mortis pressi in ignobilitate rapiuntur a sæculo. Sed præfatus Domaricus ad bellatores regressus est. Nam quod vir Dei Aridius prædixit, ita postea rei probavit eventus. Sed inter hæc cetera bona, sermo quoque ei sapientiæ atque scientiæ affluenter collatus erat, caritatem et humilitatem super omnia possidebat, famulos quoque non ut servos affligebat, sed benigna caritate diligebat. Quid pluribus immorer? In omni conversatione sua quasi lucifer inter astra cæli refulgens instar magni lampadis micabat. Semper enim perfectos æmulabatur ad bonum, semperque aliorum virtutes sibi proponebat exemplum. Tardus erat ad loquendum, et velox ad audiendum, eratque elemosynis dives, caritate longanimis, humilitate sublimis, sermone subtilis, vigil ingenio, promptus eloquio, flagrans studio, utile nempe vas in Christi domo.

quorum veritatem eventus probavit,

C

43 Plerisque Sanctorum convenit esse credendum, ut futura prophetantes per spiritum prophetiæ aperta consideratione divinitus gesta narrentur. Ita et hic Vir Dei, illustrante superna gratia, per revelationem sancti Spiritus annuntiabat, quæ hominibus essent ventura. Quidam vir ex civibus Lemovicum civitatis, cognomento Nectarius, non inops rebus, sed locuples divitiis, unicum habens filium, intelligente beato Dei Famulo subito illi mortis imminere incursum. Quapropter Vir reverentissimus nuntium direxit parentibus suis, ut antea quam morti puer occumberet, suo præsentaretur aspectui. Tum audito genitrix nuntio, prorupit in lacrymis pro sobolis internecone. Interea cum paucis sibi famulantibus B. viri obtemperat iussioni: cumque proficisceretur viam, ut prædictoris veritas probaretur, vi februm ingenti tacta pueri membra solvuntur. Et demisso capite, clausisque oculis pæne mortuus esse videbatur. Et cum Vir sanctus huius rei exspectaret eventum, cernentes adolescentem esse exanimem, ilico erumpentes in fletum vociferantes famuli, qui cum summa festinatione venientes ad Dei hominem properant. Scilicet pietate motus suscipiens puerum exanimem, ad reliquias sacratas B. Hilarii antistitis credidit exponendum, qui pro eo magnis orationibus et precibus Domino commendavit, ut qui quadriduanum Lazarum reddidit vivum de sepulcro, huic quoque pueri subveniret propitius. Consummata igitur oratione, qui exanimis esse cernebatur, statim restituitur matri incolumis: et quem crediderat

mortuum tradere sepulturæ, cum eodem magno gaudio exultantes domum revertuntur alacres. Hæc igitur sed et alia quamplurima his similia, quæ per singula prosequi longum est, plerumque vir Domini Aridii prophetiæ gratia ornatus prænuntiavit.

46 Multa etenim sunt, quæ per beatissimum virum omnipotens Deus virtutum opera declaravit, quæ dum sæpius revolvuntur, semper accrescunt quæ miraculis intueantur. Sed hæc videlicet quæ superius pauca de pluribus comprehensa sunt. In terris degens ut incola, postquam cælestem adquisivit palmam, ad Christum remeans a sæculi laqueo eductus, non minimum referendum nobis reliquit exemplum, quam vivens potuisset operari in mundo. Sed nunc longum est per singula virtutum ejus miracula verbis enarrare, præsertim cum liber jam supra modum refertus postulans finem sermonem rejiciat, et ariditas sermonis nostri attenuata, vel longo tramite pæne defessa succumbat: non quod omnia, quæ de eo narranda erant, explicavimus, qui nec ad centesimum quidem ejus virtutum operum attingere potest, quanta in virum beatum operum bonorum ornamenta, quæ sunt maxima et pretiosa supernæ remunerationis contulerit prærogativa. Hoc igitur restat ut ad finem termini valeamus pervenire. O vero imitabilem Virum! O quam præferendum omnibus ejus exemplum! O semen secundum Abraham benedictum, nempe Abraham benedictio meruit filium, Aridius vero benedictus transfertur in cæleste regnum; Abraham tradit heredem, hic nihilominus hereditatem; postremo Abraham quod habuit pignus exhibuit, Aredius vero totum quod potuit habere in mundo, Domini scilicet arbitrio iurique commisit. Sufficiat ergo hæc dixisse. Jam verò, ut spero, etsi rustico sensu, sermonem prolixum duximus, quamquam ejus meritis digna præconia nullatenus narrare sufficeremus. Nunc vero tam ad audientium edificationem dignum esse puto, quam et legentium, si quomodo ex hac vita ad Dominum migravit paucis verbis explicare curavero, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hæc non est sententia Salomonis, sed Apostoli Pauli, qui illam ex Menandro poeta desumpsit, ut notat S. Hieronymus, eamque in Epistola prima ad Corinthios cap. 15 & 33 protulit. Alias auctoris citationes non tam scrupulose indagavi, dummodo scirem, illas in sacra Scriptura præterpropter contineri.

b Catuliacus vicus est locus Galliæ prope Sequanam fluvium, et sex leucis a Lutetia Parisiorum distat in Septemtrionem. Nunc Dionysiopolis vulgo saint Denis appellatur, ut Baudrandus et Valesius tradunt.

c Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 5, cap. 35 inter alias populi calamitates de hac dysenteria meminit.

d Laudatus Gregorius hunc regis Chilperici morbum, et subsecutam filiorum ejus mortem loco proxime citato commemorat. Sed ibidem nullam S. Aridii mentionem facit.

e Valesius in Notitia Galliarum pag. 41 de situ et nomine hujus vici fusc disputat. Sed Mabillonius in indice ad tomum 4 veterum Analektorum situm et famam ejus breviter assignat his verbis:

A *verbis* : Argentomans vicus non longe a Lemo-
vicensi patria, idolorum cultu famosus.

CAPUT V.

*Prædictio mortis imminantis, ultimus Sancti
morbis, pia monita, felix obitus, et se-
pultura.*

*Sanctus ins-
tantem obi-
tum suum
forte cumu-
lavit*

Igitur cum jam vir Domini Aridius senilem
ageret ætatem, cum jam mundi adversa,
cunctosque labores æquanimiter tolerasset, post-
quam fidelissimæ dispensationis creditæ sibi un-
dique merita commolavit*, post multiplicia
misericordiæ opera, post monachorum cœnobio-
rumque mancipatum, post dulcia vitæ exempla,
post honorum omnium et virtutum miracula de-
clarata; vergente jam ætate, cum autem esset
annorum amplius octoginta, sciens jam dissolutio-
nem sui corporis imminere, dixit ad suos mona-
chos: Scitote, carissimi Fratres, quia me Domi-
nus de laqueo hujus sæculi in proximo liberare
dignabitur. Cum hæc audissent, ex eo ser-
mone cuncti tabefacti atque in angorem conversi
cœperunt mœrentes dicere: Non contingat, do-
mine, hoc famulis tuis videre, sed magis annis
multis ad ornatum ecclesiæ beatitudinem tuam
Christus hic vernare permittat. At ille cum la-
crymis vel longis suspiriis dixit ad eos: Non no-
stra, sed potius Domini ex hoc fiat voluntas.
Porro ad hæc verba cunctis mœrentibus ait:
Nolite, quæso, fratres mei, nolite contristari;
sed magis gaudete et exultate; quia olim hoc
tempus desiderabam, hanc remissionem percipere
cupiebam. Illis itaque in angorem conversis at-
que suspirantibus, nihilominus et rei ambiguitate
detentis, a colloquio cessatum est.

*prædicti dis-
cipulis,*

48 Igitur nec mora aliqua, post hæc levissi-
ma febris infusa corpori tædiari cœpit. Deinde
vocato quodam puero præcepit dicens: Festi-
na, fili mi, perge cito ad virum illustrem Asti-
dium a, dicesque ad eum, ut celeri cursu ve-
niat, quia hujus cœnobii regiminis curam post
dies obitus mei ipse recipiet. Et rursus ait:
C. Quoniam si moram aliquam fecerit, faciem meam
in hac vita jam non videbit. Nuntius quippe
jussa complexit, sed præfatus Astidius veniendi
causa tarde occurrit. Cum autem adfuisset, Vi-
rum Dei jam superstitem in hoc sæculo non
invenit. Itaque ut Vir Dei prædixit, ita postea
rei probavit eventus. Interea, ut dicere cœpe-
ram, cum Vir beatus ultimam decumberet ægri-
tudinem, nec quidem a Dei opere cessabat. Bonam
hanc consummationem virtutum suarum existi-
mans, si ad finem usque perduceret. Pernox enim
in orationibus et vigiliis, membris fatiscentibus,
Deo spiritum et mentem servire cogebat, et ni-
mium lætus caput iter expectabat. Igitur cum
jam propinquum diem sentiret, congregatis ix Ka-
lendas Septembris discipulis suis, quos jam cor-
pore non spiritu incipiebat relinquere, dixit ad
eos: Utinam, dilectissimi fratres, parvitas meæ
audire sententiam [velitis.] Si vere mei amato-
res estis, Christi monita amate, Dei tremenda
judicia jugiter formidate, quales eritis in die ju-
dicii præsentandi sollicita consideratione cavete:
ego enim jam gradior viam meam, sed et ego
cupio dissolvi; et si Dominus permiserit, esse
in requie.

49 His ita dictis, cum omnes flerent et eju-
larent, ait ad eos: Ecce hodie in manus vestras
commendo salutem animarum vestrarum: me-
mentote ergo admonitionem meam, et cogitate
omnes de vobismetipsis: Hæc quæ dico assidue
agite, hæc sapite et relexite, et memoriam
meam semper vobiscum retinete. Jam ultra Ari-
dus non erit in hoc sæculo vobiscum. Cum hæc
audissent omnes, qui circumstabant, ingenti ge-
mitu et fletu levatis, consona voce omnes fle-
bant dicentes: Cur nos Pater deseris, vel cur
tam cito a nobis recedere cupis? Scimus qui-
dem te desiderare Christum, sed salva tibi sunt
tua præmia, nostri quoque miserere, quos dese-
ris: absentiam tuam ferre non possumus, quia
similem tui numquam postea habebimus. Doleat
tibi Pater, ne tam cito relinquant nos orphanos.
Talia quippe eis desistentibus, piissimus ille Pastor
faciem ubertim lacrymis rigabat: et cum esset
pius, nec hos deserere, nec a Christo volebat
diutius separari. Tandem ergo inter amaras la-
crymas resumens verbum dixit: Nolite ex hoc
contristari, et ne quæso nolite amplius fletu ve-
xari de abscessu meo; gaudere vos magis oportet,
quam mœrere, quia etsi corpore absens fue-
ro, spiritu præsens ero. Ego vero si quid agere
potui, profectibus vestris militavi: et quam-
quam ego infelix sim, Dominus autem semper
est, illi vos commendo ipsique curam vestram
committo. Scio quidem quia inutilis servus non
gessi, quod debui; Dominus autem scit, quo-
modo volui. Post hæc quoque verba, vergente
jam die, subito procidit in pavimento, et ele-
vatis ad cælum oculis orabat suppliciter gemens
atque suspirans: Commendo tibi, Domine Jesu,
oves, quas mihi credidisti. Commendans igitur
Domino cum fœnore quod ab ipso acceperat ta-
lenti munere.

50 Jam vero in extremis positus, vocatis ad
se discipulis, amplexusque per singulos flens, va-
ledicensque omnibus ait: Jam ultra non loquar
ad vos, et faciem meam amplius non videbitis,
ideoque valete in pace, etiam me sentite quie-
scere. Hi itaque qui circumstabant audientes,
nullo quiverant genere temperare a fletu. Vix
tamen inter amaras lacrymas, hæc verba solum-
modo resonabant. Dolemus quidem nostri causa,
quod nos solatio abscessus tui destituis, sed tui
causa, Pater optime, consolamur; quia post
mundi hujus laborem ad requiem vadis æternam.
Tunc ille oculis ad cælum elevatis tacitam pre-
cem fudit, deinde cum lacrymis ait: Memento
mei Domine, qui solus sine peccato es, Re-
demptor mundi, et educ me corpore mortis, et
salvum me fac in tuum regnum cælestes: tu es
protector meus Domine, in manibus tuis com-
mendo spiritum meum. Suscipe ergo me secun-
dum magnam misericordiam tuam, et non con-
fundas me ab expectatione mea; sed adjuva et
auxiliare exitum animæ meæ. Aperi mihi Domi-
ne properanti januam regni tui, et principes te-
nebrarum non occurrant mihi, sed clementia
tua protegat et defendat ac manus tua perducatur
me in locum refrigerii et consolationis, et vel
in ultimo tabernaculo, quod præparasti timentibus
nomen sanctum tuum. Inter hæc etiam ad-
didit dicens: Nunc dimitte servum tuum Do-
mine secundum verbum tuum in pace. Et his
dictis, inter verba orationis emisit spiritum.

51 Cum sancta illa anima carnis sarcina fuis-
set abjecta, statimque cum esset hora secunda
noctis b, visus est globus nimia claritate resplen-
dens

A. ANONYMO.
eosque mœs-
los consolatus

E

ac paternis
monitis in-
struens:
pie moritur.

F

et honorifice
traditur se-
pultura.
b

A. ANONYMO. dens super ejusdem cellulam de cælo descendisse, et subito ad sidera desuper penetrare. Hoc igitur ordine sancta ejus anima terrenis contagiis liberata, deducantibus Angelis sanctis, ad suum auctorem revolvit lata. Vir quidem spiritum emiserat, luctus et fletus ad cælum resonabat. Compositum quidem ex more corpus, feretroque impositum, ibidem in Psalmis et hymnis totam noctem pervigilem ducunt. Cum autem lux diei fuisset exorta, convenit populi multitudo; et jam cum et ad notitiam Pontificis urbis Lemovicinæ pervenisset, quo audito cum magno fletu celerique cursu occurrens, super corpus sancti Viri diutissime flevit, quod eum vivum minime in sæculo invenisset: et mox cum ad ecclesiam sancti Juliani martyris, quam vir sanctus ædificaverat, ubi corpus sacrum jacebat, deportare voluisset, nullo modo feretrum vel paucum levare potuerunt. Decreverat autem vir Domini Aridius in ecclesia sancti Hilarii antistitis, quam et ipse suo opere ædificaverat, corpus suum sepulturæ tradere.

B
cujus locus
mirabiliter
indicatur,

52 Tunc tristis valde Ferreolus Pontifex effectus, indixit jejunium triduanum celebrare cum psallentio. Quod cum ita fieret, ipse cum suis indesinenter per illud triduum celebravit jejunium. Interea cum peractum est jejunium, ait: Si Domini est voluntas, aut Sancti hujus, ut illic eat, quo ego vel plebs hæc cupimus, sine ulla dilatione elevetur. Erat autem locus in secretiori parte. Cumque accessissent ad feretrum, ut eum levare conarentur, tanta mox celeritate levatum est, ut facile a duobus portaretur, quod antea nec a plurimis movebatur. Quod omnes qui aderant cum eodem pontifice cernentes, cum magna exultatione Christi gloriam magnificabant dicentes: Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens. Cumque jam deportatum fuisset corpus ad sepulcrum, omnes qui aderant nullo genere temperabant a fletu; Patrem se perdere clamabant, et inter fletus et singultus vix hæc verba promebant: Cur nos Pater deseris? et cui alumnos tuos tradis regendos? Igitur corpore ex more tradito sepulturæ, præfatus episcopus reversus est ad propria.

et cuius gloriam biographus exsequiis reprobatorum opponit.

C
53 Comparetur itaque, si placet, exsequiis hujus sancti Viri, non dicam funeris, sed potius triumphi, inanis gloria sæculi: conferatur si potest etiam virorum divitum pompa huic Sacerdoti defuncto æquanda. Illos confusis plausibus turbarum honorat insania; Aridium mundi ærumna exutum Angeli cum caelestibus laudibus perferunt ad regna perpetua. Illi post sæculi pompas in tartara traduntur: hic post mundi adversa, sinu Abrahamæ letus excipitur. Illi divitiarum opibus oppressi, et defuncti præcipitantur in gehennam; Aridius vero eleemosynis sublimatus cum sanctis resurget in gloria. Illi postremum lugent in inferno damnati; Aridius laureatus exultat ecclesiæ cum cunctis a sæculo sanctis. Gratias tibi Deus noster, qui reddidisti ei magna pro parvis, et quiescere eum fecisti in gloria sempiterna, et illa Evangelica promissione, ubi ait: «Euge serve hope et fidelis, quia super» pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam.» Hic meruit audire: «Intra in gaudium Domini» tui: et sicut de talibus per Salomonem scriptum est: «Justus de angustia liberatus est.» Et per Hieremiam scriptum est: «Benedictus vir» qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.» Hinc et David dicit: «In lege» Domini voluntas ejus et erit quasi lignum quod

» plantatum est secus decursus aquarum.» Hinc D etiam per Isaiam Prophetam Dominus dicit: «Ego vocavi eum et benedixi ei, et directa est» via ejus.» Hinc quoque in libro Ecclesiastico dicitur: «Timenti Dominum bene erit in» extremis, in die defunctionis ejus benedicetur.» Hinc et alibi scriptum est: «Bonorum» laborum ejus gloriosus erit fructus, et in perpetuum corona ejus triumphat.» Hæc nos de obitu sancti Viri sufficiat narrasse, ut ne legentibus fastidium ingeram. Verum et ejus vita terminetur, noster quoque terminetur et sermo.

ANNOTATA.

a Patruus hujus Astidii erat S. Aredius, ut novissimi Gallia Christianæ editores tomo 2 Operis sui col. 547 affirmant.

b Cum S. Abbas ix Kalendas Septembris convocaverit discipulos suos, nescimus, utrum obierit hora secunda post occasum solis eadem die, an vero hora secunda sequentis diei, qui post horam duodecimam nocturnam incipiebat, ut num. 4 Commentarii prævii indicavimus.

CAPUT VI.

Quædam miracula, quæ post obitum sancti Abbatis contigerunt.

Nunc de multis miraculis quæ ad sacratissimum ipsius corpus Dominus assidue ejus meritis operatur, vel pauca de pluribus, quæ in calce ejus obitus ibi Jesus Christus declaravit, pro legentium oportunitate aggrediar: ideoque non valet mens humana in verbis erumpere, quantis mysteriis milites suos superna gratia illustrat. Quidam monachorum de Viri sacratissimi cellula, nomine Baudenus, cum instrumentis chartarum, quibus monasterii possessio firmabatur, regionem Burgundiæ adire non distulit. Qui igitur expetens venerabilem et egregium Antistitem Syagrium Eduæ civitatis Episcopum a, eumque suis precibus imploravit, eo quod honore dignissimus præ omnibus in regis palatio habebatur, ut ejus patrocinio a diversorum amulorum insidiis cellula tueretur. Qui scilicet petitionibus præfati monachi annuens, quæ petivit, vir reverentissimus non negavit: sed etiam auctoritate regali iumenta munivit, et ad regionem remeandi tribuit libertatem. Cumque transissent dies plurimi, et obtenta petitione festinaret, oppidum Lemovicæ regionis ingressus est.

55 Quodam die in vico quodam, nomine Ricomago b, virum magnificum Nectarium ibidem repperit; et quicquid petitionibus suis eventus præstiterat, omnia patefecit. Qui dum interea percunctaretur ab ipso, cepit sermonibus suis vacillare, menteque lapsa ac furibundo vultu, statimque prorumpens in vocem, causam sui operis silere non potuit, quod adulterii vitio fuerat ludibriose inquinatus. Qui dum frenderet dentibus, et se suis morsibus laniaret, chrismarium, quod vir beatissimus Aridius gestare consueverat, et reliquias habere Sanctorum, a se concitus excutens, projecit in terram. Et dum furor ingens illius sedari nullatenus poterat, vinctus custodiae mancipatur. Interea unus e famulis præfati

A præfati viri, apprehenso chrismario, quod a se projecerat, nesciens inter vestimenta reposuit. Qui, dum hoc ageretur, constipatis in unum rebus, onerare jumentum cœperunt. Nam cum super ipsum onus elevatum fuisset, sacro pondere constipatus, in terra corruens gressum ultra movere non potuit. Quid plura? Supponitur in alio, qui scilicet suscepto pondere, pari conditione idemque similiter in terra procubuit; qui dum multis stimulis cruentatus urgeretur, nullatenus reddidit animos erigendi, quo usque daretur causa intellecti culpa facinoris patefieri.

ab adultero
gestata eum in
rabiam agit,

56 Igitur dum artius furoris impetu suæ vesar-
nie ageretur, exclamavit quod chrismario, quod
se indigne deportasse dicebat, cum suis vesti-
mentis esset adstrictus : et ideo vehiculum non
movetur, nisi hactenus tollatur, ubi positus est,
negligentiæ culpa. Quod videlicet scrutato mar-
supio illico repperunt, et pro veneranda devo-
tione ac religione vir sublimis Nectarius puero
innocenti cum reverentia honoris superimponit;
statim horarum solvuntur spatia. Præfatus nam-
que Baudenus, cum antequam spiritu perturba-
retur (utpote nec alio potest æstimari, qui suo
sensu non regebatur) coram omnibus extensis
gressibus fugam iniiit. Qui dum in unius spatio
horæ pene duodecim millia suis pedibus velo-
citer curreret, fatigato corpore, semianimis cor-
ruit in terram : cumque a custodibus adsecutus
fuisset, apponitur mansioni. Exacta namque nocte
diluculo consurgens, ad sacratissimum tumulum
sancti Martialis, cogente immundo spiritu, se ob-
tulit præsentandum; ibique, ut professionem sui
operis patefecit, expulso maligno spiritu, mede-
am meruit recipere sanitatis.

et hæc eadem
mulierem mor-
ibundam sa-
nat.

57 Sunt multa et alia, quæ post transitum
sancti Viri omnipotens Deus operatus est. Hujus-
cemodi causa populis expectantibus, unus e fa-
miliaribus ad virum magnificum antedictum ve-
locissimo cursu perveniens, nuntiavit conjugem
suam gravi mortis periculo detineri : quem ve-
ro admonuit ut festinus adesset, si vellet eam
reperire vivam. Qui interea confidens de Domi-
ni miseratione, puerum qui chrismarium sancti
viri secum detulerat, jussit concitus in antea
properare. Cumque domum fuisset ingressus, om-
nis familia in luctu et lamentatione vacabant, eo
quod tam repentinae mortis articulo subjaceret.
C. Quæ scilicet oculis clausis indicium morituræ
ostentu gutturis apparebat, ubi gravissimus ex-
ortus fuerat nodus. Quæ etiam jam vocis officio
obserato, ac caligantibus oculis, nec virum suum
agnoscere poterat. At ubi chrismarium sancti Viri
collo morientis suspenditur, mors ilico fugatur,
statim oculi solvuntur in lumine, spiritus halitus
saluti pristinae reformatur. Quæ eructans fortiter,
ablato gutturis nodo, quod esu non acceperat,
revomuit, et restituitur vitæ, cui mors imminabat
in januis. Ipsum vero chrismarium, vocatis sacer-
dotalibus, venerabiliter ad monasterium sancti
Viri deportatum est.

Paralyticus
usum mem-
brorum re-
cuperat,

forte afflictus

58 Sed quis singillatim omnia mirabilia quæ
ad sanctum ejus sepulcrum Dominus Jesus Chri-
stus operatur, assidue verbis valeat enarrare?
Quadam die decreverat mulier se sancti Viri præ-
sentia esse videndam, ut referret gratias. No-
cturnas vigilias celebrantibus monachis, Babolenus
quidam habens filium nomine Babolenum, qui
gravi fuerat membrorum vulnere addictus*,
deportatus a parentibus, ad tumulum sancti Viri
exponitur : qui dum in pavimento jaceret, nocte
fere media puer prorumpens in vocem, sensit

membrorum compages locis, quibus fuerant dis-
solutæ, adjungi : qui videlicet se erigens e pa-
vimento, solidatis membris stetit super pedibus
suis : et qui fuerat manibus exhibitus ad sepul-
crum, gressu proprio cum ipso suo parente ga-
visi, gratias Christo referentes, revertuntur ad
propria.

A. ANONYMO.

curquemenus
liberatur,

59 Intuendum summopere est, quanta omni-
potens Deus sanctis suis in hac vita gratiæ suæ
contulit dona, ut ad majorem gloriæ cumulum
ad supernam patriam remunerentur post trium-
phum. Itaque quidam ex monachis, nomine Gau-
domeres, de monasterio Ambiacini c, quod non
longe ab urbe situm est. Ipse vero a maligno
spiritu detentus, ita ut visu quem cerneret, morsu
vellet decerpere; et in duabus vinctus catenis
deducitur ligaminibus, quasi reus ad judicem.
Quadam namque die ad tumulum sancti Viri de-
ductus est, ibique redditus sanitati pristinae, ab
adversario hoste, a quo vexabatur, ereptus est,
[et] in servitio omnipotentis Dei plerosque con-
vertit. Nam catenæ, quibus miser adstringebatur,
sponte solutæ sunt, ut miraculo duplici pateface-
ret, quod in uno momento catenæ constipatæ
confringerentur, atque a dæmonio obsessum divi-
na gratia absolveret, ut liber Deo serviret, cui
creatura omnis ingemiscit. Nam si quis exigente
causa, quancumque fuerit ob culpam vinctus vel
catenis adstrictus, si contigerit, ut per agrum
publicum, qui basilicæ ipsius proximus est, du-
catur ligatus; mox ut contra eandem ecclesiam
ventum fuerit, confestim disruptis omnibus vin-
culis solvitur reus, nec patitur ulterius teneri ad-
strictus.

c

E

60 Mirandis rebus plus adhuc miranda succe-
dunt. Quadam vero die duo muti venientes ad
tumulum sancti Viri, licet lingua rogare non va-
lebant, sed fide : peruncti igitur oleo, mox sol-
vitur imperante Domino lingua mutorum, et lo-
qui cœperunt adorantes : et qui effecti fuerant
elingues, protinus sermocinantur ad plebem. Ele-
cti quippe hoc in munere acceperunt, ut quanto
magis virtutibus polleant, tanto etiam indignos
se judicent, ne ad inanem gloriam rapiantur, ut
dono non priventur superno. Igitur quatuor viri
de diversis provinciis venientes, una cæcitate
damnati, tunc prostrati in oratorio expectabant
lumen, eventu quærentes sancti Viri remedium.
Interea dum preces ad sacratum tumulum offer-
runt, unanimiter postulantes, ilico cæcorum
oculos aperit, qui longo jam tempore fuerant
clausi, claro lumine adepti, poscentes limina
templi.

duo muti et
quatuor cæci
sanantur,

F

61 Multa quidem et alia ibidem jubente su-
perna gratia ejus meritis operantur signa atque
virtutes : inter quæ etiam et cicindelæ d exun-
dante ubertim oleo superfunditur. Ex quo etiam
sancto liquore multi illic peruncti a diversis sa-
nantur infirmitatibus, et benedicuntur ibi jugiter
nomen Domini Dei aterni. Sed et ad ejus nihi-
lominus lectum, qui situs est in monasterii sui
prædio, multæ virtutes similiter declarantur. Sed
et per diversa loca, ubicumque sacræ ejus reli-
quiæ deportantur, vel quo etiam delatæ fuerint,
plurima signa virtutum, ejus merita revelante
gloria Christi, enixius efficiuntur. Quæ omnia ex
ordine onerosum duximus verbis prosequi : et
idecirco ea his paucissimis syllabis complexi su-
mus, quia jam cessare a colloctione festinamus.
Quæ vero si per singula, ut gesta constant, nunc
enodare curaverimus, et modum paucissimi vo-
luminis excedimus, et pro ipsa forsitan prolixitate

et ad tumu-
lum sancti Vi-
ri

d

A. ANONIMO.

tate fastidium legentibus ingerimus. Quæ vero nos minus enarravimus, palam omnibus fidem præstant, conspicientibus illa multimoda vincula compeditorum, quæ ad ejus sepulcrum in argumento rerum cernuntur appensa. Ex quibus etiam nos aut certe pauca, aut pæne nulla commemoravimus, per id dumtaxat quod in conspectu omnium apposita, velut nos locum, ita et omnes non ambigimus nosse.

innumerabilia
alia miracula
patrantur.

62 Hæc quidem quamplura infra paucis tempore constant acta. Illa scilicet quæ deinceps per prolixa spatia temporum agenda sunt, qualia vel quanta fiant, quis modo æstimatione comprehendere valet, cum numquam a Præsulis tumba hodieque restent fieri miracula. Sed quotidie ægri ad tumultum sancti Viri veniunt, et ibi excubantes sani efficiuntur: cæci veniunt, et inluminantur: dæmoniaci veniunt et liberantur: perjuri veniunt, et aut moriuntur, aut etiam a diabolo vexantur: ferro vincti confugiunt, et solvuntur: claudi carrucis advecti, consolidatis gressibus ad propria incolumes revertuntur. Multæ quidem sanitates ex eo, qui illic crescit, olei liquore perficiuntur. Quanti rursus a frigoribus, vel diversis infirmitatibus detenti liberati sunt, post transitum beatissimi Viri, qui fuerant ab hoste captivi: nam libelli pagina singillatim non potest adnecti, ut ne infirmioribus fide fastidium præparet, et dubitantibus sermo prolixior promulgetur. Hæc igitur pauca de pluribus dixisse sufficiat, ut quasi de diversis floribus in sanctæ Ecclesiæ sinu redolentes repleta multorum corda

credentes, ut carpere perfectos fructus valeant, quos mundialis delectatio non inquinat. Non potest enim et hic gaudere cum sæculo, et illic regnare cum Christo; nec duobus dominis servire, Deo scilicet et mammonæ. Deponentes igitur opera tenebrarum induamus arma lucis, quia Creator omnium est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hic est Syagrius, qui ecclesiæ Æduensi vel Augustodunensi diu præfuit, et cujus Acta ad diem 27 hujus mensis illustranda erunt, ut novissimi Galliæ Christianæ editores tomo 4 col 346 asserunt.

b Ricomagus nunc est urbs Galliæ in Arvernia vulgo dicta Riom, cujus etymologiam et situm vide apud Valesium in notitia Galliarum pag. 476 et sequente.

c Novissimi Galliæ Christianæ editores tomo 2 col. 548 tradunt, hoc monasterium jam pridem subjectum esse Benedictinæ abbatiæ S. Augustini extra muros Lemovicenses.

d Cicindelus hoc loco significat lampadem, quemadmodum patet ex Gregorio Turonensi et aliis, qui in auctiore Cangii Glossario citantur.

DE S. EBBA VIRG. & ABBATISSA IN COLUDENSI SCOTIÆ MONASTERIO

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Antiquus hujus Sanctæ cultus, Acta, eorum supplementum, et tempus mortis.

ANNO DCL-
XXIII.
Diversis die-
bus apud Mar-
tyrologos,

Hodie nobis agendum est de duabus sanctis ejusdem nominis ac monasterii abbatissis et virginibus, quarum una lilium virginittatis cum laurea martyrii conjunxit. Majores nostri die secunda Aprilis inter prætermittos vel ad alium diem dilatos de ambabus istis abbatissis habent sequentia: Sancta Ebba, filia Ethelfridi regis Northumbrorum, et soror sancti Oswaldi regis, abbatissa Coldinghamensis inscripta est Martyrologio Anglicano Wilsoni primæ editionis et catalogo generali Ferrarii. At Camerarius ejus loco substituit sanctam Ebbam, ejusdem monasterii Coldinghamensis abbatissam et martyrem, a Danis cum suis sanctimonialibus occisam; quæ in dicto Martyrologio et Ferrario refertur xxv Augusti. In secunda editione Martyrologii Anglicani sancta Ebba abbatissa martyr collocatur secunda Aprilis; et altera Ebba xxv Augusti. Reperimus Romæ in bibliotheca Ducis Altempsii Ms. Martyrologium Usuardi, in Anglia olim auctum, in quo ad diem xxiii Augusti est sancta Ebba, abbatissa in Scotia, cujus ad dictum diem etiam meminit Grevenus in auctario Usuardi. Quare, quia arbitramur,

aliquam Ebbam solum ad hunc secundum Aprilis collocatam, quod alius Sanctus deesset, poterit de utraque agi xxiii vel xxv Augusti. Nos ad illustranda earum Acta hunc diem elegimus, ac primo quidem agemus de S. Ebba tantum virgine, quæ seculo septimo floruit; postmodum autem de altera, quæ seculo nono præterea palmam martyrii obtinuit.

2 Primam temporis ordine Sanctam memorant Martyrologi recentiores, quos hic transcribere supervacuum arbitror, et quibus Altempsianum Usuardi codicem, Grevenum, Wiltfordum nostrum Ms. Florarium, aliosque veteres scriptores Anglos superaddo. Ex his antiquis Martyrologis et historicis colligo immemorabilem S. Ebbæ virginis cultum, qui olim in Anglia vel Scotia tam celebris erat, ut ipse Camdenus heterodoxus in Britannia sua, quam Londini anno 1607 edidit, in topographia episcopatus Dunelmensis pag. 606 sic scripserit: Ad Derwentum, qui prope Trianguli apicem fontes habet, nihil insigne adjacet, nisi Euclysten quem nunc vocant, viculus, ab Ebba virgine, regio Northumbrorum sanguine nata, quæ

tanta

A tanta sanctitatis opinione circiter annum salutis DCXXX claruit, ut solempni apotheosi in Divas relata, plura in hac insula templa sibi dicata habeat, quæ S. Tabbs, pro sanctæ Ebbæ vulgus vocitat. Deinde auctor ille Merchiam Scotiæ provinciam describens, pag. 686 et sequente ejusdem editionis hanc sanctam Virginem rursus ita memorat: In vicinia est Fastcastle Humiorum castrum a firmitate ita nominatum, ad promontorium sanctæ Ebbæ illius, quæ filia Edilfredi regis Northumbriæ, patre capto, arrepta scapha in Humbro, huc per furem Oceanum sospes delata, vitæ sanctitate inclaruit, et loco nomen reliquit.

testantibus
historicis Angliis.

3 At potius consulamus antiquos et Catholicos hujus publicæ venerationis testes, qui ab immemorabili tempore Virginem illam titulo sanctæ exornarunt. Ex istis Radulfus de Diceto Decanus Londinensis, qui inter decem Angliæ scriptores anno Christi 1652 Londini primum typis vulgatus est, in Abbreviationibus chronicorum ad annum Christi 674 apud nos col. 440 sic scribit: Regina Northanhimbrorum Ætheldreda diu postulans maritum suum regem Ecgfridum, ut relictis seculi curis in monasterio regi Christo servire permetteretur, ubi vix aliquando impetravit, monasterium sanctæ Ebbæ, sancti Oswaldi germanæ intravit, et velamen sanctimonialis ab antistite Wilfrido suscepit. Florentius Wigorniensis monachus in Chronico suo ad annum Christi 672 similia narrans, eandem Virginem nostram nomine sanctæ appellat. Hæc testimonia cum annuntiationibus veterum Martyrologiorum conjuncta sufficiunt ad immemorabilem S. Ebbæ cultum confiderenter asserendum, qui tamen per decursum confirmabitur ex ipsis Actis, de quibus nunc aliqua præmonemus.

colitur hæc
nobilis Virgo.

4 Joannes Capgravius ex Ordine Augustiniano in Catalogo Sanctorum Angliæ gesta hujus S. Ebbæ collegit ex variis antiquis monumentis, quæ apud venerabilem Bedam et biographos sancti Cuthberti ac sanctæ Ætheldredæ reginæ reperiuntur. Tamen ille collector initio Actorum movet quæstionem genealogicam, quam operosius examinare nolumus, cum nobis sufficiat, venerabilem Bedam in Vita S. Cuthberti apud nos tomo 3 Martii pag. 102 scripsisse sequentia: Cum ergo sanctus vir in eodem monasterio virtutibus signisque succresceret, fama que operum ejus circumquaque crebresceret, erat sanctimonialis femina et mater ancillarum Christi, nomine Ebba, regens monasterium, quod situm est in loco, quem Coludi urbem nuncupant, religione pariter et nobilitate cunctis honorabilis; namque erat soror uterina regis Oswini (Mss. quædam perperam legunt Oswii, sicut majores nostri ibidem in Annotatis observarunt.) Clarius itaque Thomas Elyensis monachus in Vita S. Ætheldredæ apud nos tomo 4 Junii pag. 505 de consanguinitate S. Ebbæ hæc tradit: Potens regina intravit monasterium sanctæ Ebbæ abbatissæ (quæ erat amita regis Ecgfridi, et sancti Oswaldi martyris et Oswini regum germana) positum in loco, quem Coludi nominant urbem. Denique venerabilis Beda eandem Sanctam nostram in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 4, cap 19 etiam amitam regis Ecgfridi appellat.

5 Præterea Capgravius in Actis post hunc Commentarium edendis num. 3 dubitat, utrum Sancta nostra hoc loco normam monasticæ vitæ

prima instituere coeperit, an ab aliis antea institutum invenerit. Idem dubium tomo 2 Monastici Anglicani col. 1050 proponitur, ubi monasterium Coludense vel Coldinghamense inter cænobia Scotiæ primo loco recensetur. Non sunt nobis ad manum certa documenta, quibus hanc dubitationem dissolvere possimus. At saltem Hector Boethius indicat, hoc monasterium vetustius esse, dum in Historia Scotorum lib. 9 apud nos folio 172 hæc refert: Ebba unica Edelfredi filia capta raptorem divina evadens ope, scapha arrepta, per Humbrum in mare absque humana ope devecta est, ac tandem in Forthæ ostiis ad promontorium, quod ab ea Ebbæ nomen ad nos tulit, in terram exposita, sacro ab antistite loci accepto velo, inter sanctimoniales ibidem degentes est numerata. Mater tandem ac antistita sacrarum virginum effecta, sese virtutum exemplar cunctis imitandum præstans, probatis moribus ac sancto vivendi instituto ad vitæ exitum feliciter perseveravit.

AUCTOR
G. C.
cujus Acta
collegit Cap-
gravius.

6 Supradictus Actorum collector nullum verbum facit de memorabili quodam S. Ebbæ facto, quod legitur inter quindecim scriptores Anglos, quos Thomas Gale anno Christi 1691 Oxoniæ vulgavit, ubi Heddius Stephanus coævus in Vita S. Wilfridi I præsulis Eboracensis cap. 38 habet sequentia: Interim rex cum regina sua per civitates et castella vicosque quotidie gaudentes et epulantes, in pompa sæculari circum-euntes, quodam tempore ad cænobium, quod Colodesburg dicitur, pervenerunt, cui præsidebat sanctissima mater-familias, nomine Æbbe, soror Oswini regis sapientissima. Illic enim regina ea nocte abrepta a dæmone, sicut uxor Pilati, multis flagellis defatigata, vix diem vivens exspectavit. Crastina vero die elucente, mox sapientissima mater-familias veniens ad reginam, contractis membris simul in unum stricte alligatam et sine dubio morientem videns, regem adiit, regique memorat lacrymabili voce, unde hoc miserabile malum secundum suam intelligentiam ei evenisset, dicens audaciter: Ego scio, et vere scio, quod Deo amabilem Wilfridum episcopum sine alicujus sceleris piaculo de sede episcopatus abjecisti, et exilio expulsus Sedem Apostolicam adiit; et inde reversum cum scriptis Apostolicæ Sedis, quæ habet cum sancto Petro apostolo potestatem ligandi et solvendi, insipienter contemnens spoliasti, dum et mala malis addens, in carcerem Sanctum conclusisti.

qui tamen
omisit

E

7 Et nunc, fili mi, secundum consilium matris tuæ fac: disrumpe vincula ejus, et sanctas reliquias, quas regina de collo spoliati abstraxit, et in perniciem sui, sicut arcam Dei, per civitates ducens, per fidelem nuntium mitte ei; et si nolueris (quod optimum est) illum in episcopatu habere, dimitte ei liberum de regno tuo cum suis, quocumque voluerit, abscedat. Tunc secundum meam fidem vita vivet regina et non morietur; sin vero hoc renueris, Deo teste, non eritis impuniti. Jam enim rex obediens matri castissimæ factus est, et sanctissimum sacerdotem nostrum resolutum, cum sanctis reliquiis et suis sociis congregatis a se libere discedere concessit; et regina sanabatur.

illustre ipsius
factum;

8 Eadmerus monachus Cantuariensis in Vita S. Wilfridi, quam Majores nostri die xxiv Aprilis in Opere nostro solam ediderunt, cum tunc adhuc carerent lucubratione Heddi Stephani scriptoris coævi, tomo III Aprilis pag. 304 eandem rem aliis verbis exponit; sed ibidem

quod aliunde
cruimus;

istud

AUCTORE
G. C.

istud consilium videtur perperam tribuere carnali regis matri, dum ibi post alia sic scribit: Rex aderat oppido conturbatus, et ingenti furoris igne succensus, ventum maribus quasi fumum emittebat; quem etiam mater sua tali voce est allocuta: Jam tandem, fili, jam tandem memor esto tui. Ultio divina tuam, quam nimis diligis, conjugem, ut cernis, affligit. Et fateor, crede mihi, quia bene promeruit tali supplicio fatigari, eo quod diabolica indignatione succensa, servum Domini Wilfridum non timuit miris afflictionibus insectari. Eadmerus biographus recentior propter nomen matris et filii, quod utrumque in antiquis S. Wilfridi Actis etiam exprimitur, haud dubie per errorem putavit, hanc monitionem ab ipsa carnali regis matre datam fuisse, cum tamen eam dederit S. Ebba abbatissa et Ecfredi regis amita, quæ spiritualis ipsius mater dici potest, et quæ initio Vitæ infra edendæ mater regni vocatur.

et confirma-
mus.

B

9 Itaque propter auctoritatem Heddi Stephani testis synchroni confidenter sanctæ Virginis nostræ adscribimus hoc egregium facinus, quod in Actis ejus omisum est, et quod Willielmus Malmeshuriensis in Opere de Gestis pontificum Anglorum lib. 3, apud nos pag. 264 editionis Francofurtensis inter gesta S. Wilfridi confirmat his verbis: Quid interim regina Ermenburga, totius mali fomes et incentrix? Continuabat dies ac noctes conviviis, ducebatque triumphali pompa chrismarium * antistitis, opimis gavisæ spoliis. Sed cum nocte quadam hospitata fuisset apud abbatissam Ebbe amitam mariti, totis medullis diabolo infuso, corpit aliena sapere, insana dicere. Vocibus ejus excitata Abbatissa accurrit, quid morbi haberet, blande interrogans. Illa nihil contra (nam jam angustia valetudinis vocem præcluserat:) tum Dei Famula causam intelligens, auctor nepoti fuit, ut beatissimi viri redderet chrismarium; ipse suis omnibus secundum Apostolica præcepta revestiretur; quod præstaret, si collateralem suam salvam vellet. Si vero regia in malo perseverandum putaret animositas, quæ tulerat, redderet, ipsum liberum abire sineret. Actum est, et regina tunc quidem pulchre convaluit, et post obitum mariti, habitu mutato, religiose de facto pœnituit. Nunc breviter aliquid dicendum superest de tempore, quo Sancta nostra e vivis excessit.

Hæc Sancta
obiit anno
Christi 683.

C

10 Capgravius in Actis infra edendis num. 12 annum mortis ejus aperte assignat his verbis: Sancta tandem virgo Ebba, virtutibus et operibus bonis plena, ante memoratum patrem sanctum Cuthbertum quatuor annis migravit ad Dominum octavo Kalendas Septembris, anno Domini sexcentesimo octogesimo tertio. Hæc chronotaxis optime concordat cum morte S. Cuthberti, quam Majores nostri ad diem xx Martii, alios auctores secuti, anno Christi 687 affixerunt. Hinc etiam Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini in notis ad Vitam S. Etheldredæ, quam seculo secundo sui Ordinis edidit, mortem hodiernæ sanctæ Virginis anno 683 alligavit. Cum vero incendium Coludensis aut Coldinghamensis monasterii post obitum S. Ebbæ contigerit, ut venerabilis Beda in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 4, cap. 25 testatur, erravit Usserius in indice chronologico ad Antiquitates ecclesiarum Britannicarum, ubi illud incendium anno Christi 681 collocat. Nos quoque superius initio hujus Commentarii prærii ad marginem morti nostræ sanctæ Virginis

assignavimus annum Domini 683, de quo inter D plerosque chronologos convenit, etiamsi illam collector Martyrologii Anglicani in utraque editione usque ad annum sequentem distulerit.

11 Non est tanta auctorum concordia circa diem obitus, si Martyrologi annua sua annuntiatione emortualem S. Ebbæ diem indicare voluerint: nam in editione prima Martyrologii Anglicani ad diem secundam Aprilis, in altera autem ad diem vigesimam quintam Augusti refertur. Præterea Menardus et Bucelinus annum S. Ebbæ memoriam die xxix Augusti celebrant. Quidam aliis Augusti diebus eandem Sanctam memorant, ut inter prætermisos aut ulterius dilatos in præcedente hujus mensis tomo videre est. Porro nescimus, utrum Martyrologi diversis his diebus indicare voluerint emortualem Sanctæ diem, an vero annuam memoriam ejusdem translationis aut elevationis sacrarum reliquiarum, de qua in Actis infra agetur.

12 At quis cumque sit verus mortis dies, nos promissioni Majorum nostrorum satisfacere volumus, et hodie duplicem ejusdem nominis ac monasterii sanctam Abbatissam illustramus exemplo Arturi du Monstier, qui in Gynæceo suo utramque illam sanctam Virginem die xxv Augusti sic annuntiat: Apud Coldingense Ordinis Benedictini monasterium in Northumbria Angliæ provincia, sanctarum virginum et martyrum Ebbæ abbatissæ et reliquarum ejusdem loci monialium, quæ mira constantia et ingenti Spiritus fervore, pro castitate servanda et religione tuenda decertantes, victores ad cælos evolarunt... Coldinghamiæ natalis sanctæ Ebbæ virginis abbatissæ ejusdem Ordinis, sororis sancti Oswaldi regis Angliæ et martyris, quæ tanta sanctitatis gloria refulsit, ut hac commotæ undique pietatis amantes ad eam, ceu ad animatum totius religionis speculum, concurrerent, quas in portum salutis vexit salvas. Jam tantum restat, ut Vitam S. Ebbæ senioris, consuetis annotationibus illustratam, huic Commentario prævio subjungamus, gesta alterius Sanctæ homonymæ ac junioris hac die postmodum examinaturi.

VITA

collectore Joanne Capgravio

Ex nova Legenda Sanctorum Angliæ, quæ Londini anno 1546 impressa est, fol. xcix et frequentibus.

Sancta virgo Ebba ex regali progenie orta, soror regis Oswi a Northanhumbrorum, et Egfridi regis amita extitit. Quorum temporibus velut mater regni, et decus tantæ nobilitatis enituit. Tradunt enim historiæ Ethelfridum filium Ethelrici filii Yde regis Berniciorum ex Acca filia Elle regis Deirorum septem suscitasse filios, et unam filiam, scilicet sanctam Ebbam abbatissam. Alii vero et verius, sicut superius in vita sancti Oswaldi habetur, asserunt, Eansfridum et Oswaldum ex Acca regina progenitos, Oswi vero et ceteros ex concubinis fore procreatos b.

A 2 In diebus illis summa nobilium ingenuitas habebatur, in qua Christi servitus probaretur, nec aliquam celsitudinis gloriam se credebant attingisse, quos humilitatem Dominicæ Crucis non constitit induisse. Utraque tunc Domini familia, virorum scilicet sacræ multitudinis conventus, et innumerabilis virginum chorus sparsim per Angliam militabant, et in uno loco sub unius patris sive matris regimine diversis divisi monasteriis degentes, contra potestates tenebrarum gladio spiritus accincti, prælia castitatis exercebant. Horum beata virgo Ebba indefessis gressibus sequens vestigia, regnum mundi et omnem ornatum seculi cum flore juventutis contempsit, propter amorem filii Dei, quem mundo corde dilexit, et a sancto Finano c Lindisfarnensi episcopo sanctæ conversationis velamen accepit. Dominicam servitutem nobilitati prætulit, spirituales paupertatem divitiis, honoribus spontaneam abjectionem. Claris siquidem orta natalibus, mundum fide et formam moribus, et sexum virtutibus vicit.

B 3 Petebatur autem a quodam Scotorum tyranno rege Eadano d in uxorem. Quo demum ob sui contemptum raptum meditante, et amore simul, et violentia eam persequente, traditur ad montem Coludi e, id est, Coldingham confugisse, et ad preces ejus a meridie in altum mare se erigens, subjectæ vallis alveum transcurrentis hosti triduo continuus fluctibus obstitisse, et cooperante Domino munitionis præsidium virginis præstitisse. Habet enim mons ille fontes duos ad suæ solitudinis, et eremiticæ conversationis solatium. Unus enim ad radices ejus latice perpetuo madet; alter in cacumine ejus ad calores æstivos quandoque arescit. Horum haustu salubri meritis sanctæ Ebbæ, multi debiles, et infirmi pristinam sanitatem consecuti sunt: ex his enim beata virgo Ebba, et suæ congregationis cives, potare consueverunt. In hujus vastitate deserti utrum Spiritu sancto præventa religionis cultum prima instituerit, an ab antecessorum studiis institutum invenerit, incertum est f. Nihil autem verius, quam quod ibi sobrie juste et pie conversata sit, et beatum cælo spiritum, relicta terræ sancti corporis gleba, intulerit.

4 Aliud autem monasterium feminarum ex dono fratris sui Oswi juxta ripam Dorwentionis g fluminis construxit, eique ex nomine suo Ebbecestre, id est, castrum Ebbæ vocabulum dedit. Quod quale quantumque in se olim fuerit, dum staret, ex ruinis suis manifeste nunc docet. Mutato namque, ut assolet, statu temporum, interfectis habitatoribus suis a nefandis principibus Ynguar, et Hubba subversum est, et in plurimam nemorum vastitatem, et animalium pascua, sicut hodie videtur, commutatum.

5 In Coludi enim monasterio virorum et virginum congregationi præfuit, et contigua utrique habebant ibidem habitacula, qui divino conducti fœdere cum summa animæ et spiritus jucunditate sub ea gaudebant vivere, quæ se admirabili discretionis gratia, et puellis matrem exhortationis instantia, et viris patrem animi constantia exhibuit. Hujus enim sanctæ Ebbæ virgo illa nobilis Etheldreda olim fuit discipula, nunc Eliensium gloria h, tantæ magistræ rudimentis se subdidit. Beatus quoque pater Cuthbertus i, licet consortia mulierum velut pestem quamdam ab infantia vitaverit, ad hujus colloquia venire, et ad habitantium informationem aliquot dies manere consuevit.

6 Tandem vero instigante totius mali incensore, habitacula, quæ ad orationum, lectio- num, et alia spiritualis vitæ exercitia fuerant facta, in commensationum, confabulationum, et aliarum illecebrarum mutata sunt cubilia. Virginum species viros allexit, et inquieta virorum cupido virgines attraxit, et quasi stellæ de cælo cadentes in cœno voluptatum involuti sunt. Hæc autem offensionum Dei Ebbam sanctam quasi omnino latebat injuria. Anno autem ab incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo k monasterium virginum, quod Coludi urbem cognominant, id est, Coldingham per culpam incuriæ flammis absumptum est. Quod tamen a malitia inhabitantium in eo, et præcipue illorum, qui majores esse videbantur contigisse, omnes, qui novere, facillime potuerunt advertere.

7 Non defuit tamen puniendis admonitio divinæ pietatis, qua correcti per jejunia et fletus et preces iram a se instar Ninivitarum justi iudicis avertissent. Erat enim in eodem monasterio vir eximie sanctitatis, nomine Adamnanus l, genere Scotus, qui in adolescentia sceleris aliquid commiserat, quod, si sibi reconciliatio sacerdotis, et penitentiae non subveniret remedium, æternis cruciatibus gravius a Deo novit puniendum. Quemdam ergo magnæ religionis presbyterum consuluit, et scelus suum cum gemitu ostendens, dixit: Adolescentior, inquam, sum, vegetus corpore: quidquid mihi imposueris libenter feram, dummodo in die Domini salvus fiam; si totam noctem stando precibus continuare, si integram septimanam abstinendo jubeas pertransire. Cui ille: Multum est; se habiduanum aut triduanum satis est observare jejunium. Hoc facito, donec redeam, et quod deinceps agere debeas tunc plenius ostendam.

8 Abiit igitur sacerdos in Hiberniam, unde originem duxit, et eodem anno humanis rebus excessit. Quo comperto, Adamnanus, quoad vixit, die Dominica et quinta feria solum cibum sumpsit, hoc insuper ex propria voluntate adjiciens, quod noctes integras obsecrationibus Domino cum multa devotione saepe vigilando transegit. Et quod causa divini timoris semel ob reatum cœperat, jam divini amoris causa delectatus, imposterum semper agebat, et quod ex necessitate emendandæ pravitatis evenerat, in voluntariæ consuetudinis usum convertebat. Hic tandem monasterii ædificia sublimiter erecta considerans, in lachrymas resolutus, tristitiam cordis vultu indice demonstrabat. Quod intuens comes, quare fleret, inquisivit; et ille: Cuncta, inquit, hæc, quæ cernis, ædificia in proximo est, ut ignis absumens in cinerem convertat.

9 Quod cum frater ille sanctæ Ebbæ retulisset, advocato Adamnato; unde hæc nosset, inquirebat. Qui ait: Nuper nocturnis vigiliis, et psalmis occupatus, astitit mihi quidam vultus incogniti præcipient, ne timerem, et quasi familiari me voce alloquens dixit: Bene facis, inquit, qui tempore nocturnæ quietis non somno indulgere, sed vigiliis et orationibus maluisti insistere; et ego novi, inquit, multum mihi esse necessarium vigiliis salutaribus insistere et pro meis erratibus sedulo Dominum deprecari. Verum, inquit ille, dicis, quia tibi et multis opus est peccata sua bonis operibus redimere, et cum cessatum est a laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu æternorum liberius laborare: hoc tamen paucissimi facere errant. Siquidem modo totum hoc monasterium ex ordine per-

EX CAPGRAVIO.
Cum incolæ
monasterii
Coludensis

Deum peccatis
suis graviter
offenderent.

S. Adamnanus
ex divina re-
velatione cog-
novit.

istud cœno-
bium flammis
absumendum
esse.

lustrans,

EX CAPGRAVIO. lustrans, singulorum casas ac lectos inspexi, et neminem ex omnibus, præter te, erga sanitatem animæ suæ occupatum reperi. Sed omnes prorsus viri et feminae aut sommo torpent inertes, aut ad peccata vigilant: nam et domunculæ, quæ ad orandum vel legendum factæ erant, nunc in commessationum, potationum, fabulationum et ceterarum sunt illecebrarum cubilia conversæ.

10 Unde habitatoribus loci hujus et loco gravis de cælo vindicta flammis sævientibus præparata est. Cui abbatisa ait: Et quare non citius hoc mihi revelare voluisti? Et ille: Timui propter reverentiam tuam, ne forte nimium turbareris, et tamen hanc consolationem habes, quod in diebus tuis hæc plaga a Deo supervenire permissa non est. Qua divulgata visione, aliquantulum loci incolæ paucis diebus timere, et se ipsos intermissis facinoribus castigare cœperunt. Ecce enim propter unius meritum universitatis protelatur exitium. Magnum nimirum illius sanctæ Matris fuit coram Deo meritum, ad cuius consolationem de loci sui desolatione per servum suum Dominus dignatus est edocere. Translata deum ad cælos Virgine sancta, ad pristinas sordes reversos præfatæ ultionis clades involvit *m*.

11 Hæc ideo in hoc loco inserere decrevi, ut lectorem operum Domini admonerem, quia terribilis est in consiliis super filios hominum, ne forte nos tempore aliquo carnis illecebris servientes, minusque Dei iudicium formidantes, repentina ejus ira corripiat, et vel temporalibus damnis juste sæviens affligat, vel ad perpetuam perditionem districtius examinans tollat. Conversus est exinde in eremi solitudinem locus ille, et qui remanserant corde soluti, per loca diversa sunt metu compellente dispersi. Et quod eis contigit ad ruinam, multis ad castigationem profuit, et medelam. Liquet itaque, quam vitanda sit bonarum etiam cohabitatio mulierum. Perpendite quanta servis Dei prælia malignus spiritus earum familiaritate intulerit, quot urbes incenderit, quot monasteria subverterit, quot dæmum corda sublimia et ad cælum per contemplationem erecta, earum solo conspectu ad iniquitatis profundum inclinaverit.

12 Beatus itaque Cuthbertus in insula Fernensi tunc degens, intellecta confusione in domo Domini, per feminas facta, creditur, etsi non legitur *n*, celebre condidisse decretum lege perpetua servis suis observandum, quo non solum eis sui corporis præsentia, consortia familiarum inhibuit, verum etiam introitus earum, et accessus et aspectus abscidit. Sancta tandem virgo Ebba virtutibus et operibus bonis plena ante memoratum patrem sanctum Cuthbertum quatuor annis migravit ad Dominum, octavo Kal. Septembris, anno Domini sexcentesimo octuagesimo tertio *o*, et in monasterio suo cum magno honore corpus ejus terræ commendatur.

13 In urbe enim Coludi a pastoribus post multa temporum curricula, sepulchrum ejus repperit. Quod cum tangentes aperire tentarent, repentina cæcitate percussi et insanis motibus diutius agitati sunt. Loci igitur incolæ illud in ecclesia sanctæ Mariæ tulerunt, et ad meridianam altaris partem reverenter deposuerunt. Erat autem sepulchrum illud ligneum, quo a parte pedum per quemdam fratrem confracto, immissa manu linteum et ossa tangens, subito membrorum dolore correptus, infra paucos dies ad extrema deducitur. Quo fratres agnito, lapide illud undique concluserunt, ne in futurum

similia præsumens, indignationem sanctæ Virginis et iram subire contingeret. Apparuit autem beata Virgo cuidam fratri præcipient, ut sine timore ossa sua de tumultu levarent, et in loco noviter constructo, cum omni honore transferrent. Confracto itaque sepulchro, ossa maxima ex parte in cineres redacta colligentes, in loco, quo Virgo sancta præcepit, honorifice collocarunt.

14 Quædam juvenula fantastica, dæmonum vexatione unius oculi visum, auris unius auditum, linguæ penitus quindecim diebus perdidit officium. Hæc in oratorio sanctæ Virginis prætadio dormiens, culumbam niveam super altare descendere, et stare vidit. Evigilans autem, perfecte sanata se sensit. Cum quædam mulier cæcitate percussa ad oratorium Virginis adducta fuisset, apparuit ei in somnis virgo quædam albis vestibus induta dicens: Graves ex cæcitate molestias usque nunc perpessa es; sed ad fontem meum descendens, lavari ne differas, ut saneris. Quo facto, sanata cum gaudio recessit. Osse cujusdam aucæ in guttur juvenis infixum, et collo in tumorem verso, cum lotus de fonte Virginis in oratorio preces fudisset, subito sanus effectus, quo os illud devenisset, penitus ignorabat.

15 Cuidam contracto Virgo sancta apparens in somnis membra debilia manibus suis tam fortiter attraxit, acsi membrum aliquod avelleret. Unde præ nimio dolore clamans et evigilans sanatum se invenit. Quamdam mulierem mutam et colli inflatione vexatam, Virgo sancta apparens digitos suos immisit in os ejus, et tangens linguam ejus, sanavit. Alteri surdo et muto auditum, et loquelam reddidit. Mulierem a dæmone vexatam liberavit, et alteram cæcitate percussam lumen cæli videre fecit. Venerunt ad fontem Coludi mulieres quædam, sicut et diverso loco, sic erant et merito: aliis quidem aquam in fonte non reperientibus, ceteræ vasa sua implere meruerunt. Et cum reliquæ non credentes cum indignatione aquam ostendi peterent, inclinatis vasis vacua inventa sunt. Et cum domivissent, omnia vasa sua aqua repleta viderunt. Cuidam muto loquelam, et mulieri cæcæ lumen oculorum dedit: hydropicam in specie columbæ apparens, et crebro alarum verbere ventrem perlustrans sanavit: alteram hydropicam valetudini restituit, claudum erexit, et tres cæcos illuminavit.

16 Puella muta et contracta ad beatam Margaretam reginam delata, gressum recepit. Cui beata regina apparens præcepit, ut ad sanctam Ebbam pergens, loquelam reciperet. Quo cum venisset, beata Ebba sibi apparens, blanda manu oculos ejus et faciem palps, atque per labia trahens ait: Surge, quia loquelam recepisti. Et sanata surgens benedixit Deum. Juvenis quidam multis annis mutus et mirabiliter inflatus, ad tumbam sanctæ Margaretæ reginæ de ventris inflatione medelam recepit, et ad oratorium sanctæ Ebbæ venienti beata virgo nimis speciosa ei apparens, digitum suum in os ejus posuit, et discessit. Evigilans ille cum sanatum se vidisset, apparuit ei iterum sancta Ebba præcipient, ut beatum Thomam martyrem peregrinando festinus adiret. Est autem mons Coludi, sive monasterium Coludi antiquitus famosum, locus quidam in Scotia a Berewico versus boream sex miliaribus distans, supra mare situs, ab incolis temporibus nostris Coldingham vocatur, et a monachis Dunelmensis ecclesiæ inhabitatur.

A

ANNOTATA.

a Alibi melius legitur Oswaldi vel Oswini, sicut Majores nostri in Annotatis ad Vitam S. Cuthberti tomo 3 Martii pag. 404 observarunt.

b De hac genealogia consuli potest Vita S. Oswaldi regis, quæ ad diem v Augusti in Opere nostro illustrata est.

c Henschenius noster ad diem xvii Februarii gesta hujus sancti præsulis Lindisfarnensis Commentario historico illustravit.

d Alii hunc Scotorum regem appellant Aida-num vel Eðanum, de quo Hector Boethius alique rerum Scotticarum scriptores passim meminerunt.

e Ita venerabilis Beda appellat illum locum, cujus situs in fine Actorum clarius assignatur.

f In Commentario num. 5 opinionem Hectoris Boethii de hoc dubio monasterii exordio retulimus.

g Est hujus nominis flumen et oppidum in Britannia, de quibus Lexicon geographicum Ferrarii, anno 1657 Londini recusum, habet sequentia : Derwentio oppidum et fluvius Albionis in Anglia. Fluvius Derwent adhuc nominatur Anglice, Britannice Dorgwyn, et in Trentam funditur.... Camdeno Derwentio est oppidum in Orientali parte Eboracensis Comitatus; nunc Auldby, ad fluvium etiam Derwentem.

h Cum S. Etheldreda postmodum præfuerit celebri monasterio Eliensi, sicut in Vita hujus sanctæ abbatissæ ad diem 23 Junii fusius videri potest, inde hic Eliensium gloria vocatur.

i Gesta hujus Sancti in Opere nostro ad diem xx Martii relata sunt.

k Hic aliquid deest, cum incendium hujus monasterii anno Christi 680 contingere non potuerit ut num. 10 Commentarii prævii demonstravimus.

l Majores nostri Acta hujus S. Adamnani ad diem 31 Januarii ex venerabili Beda exhibuerunt, eumque ab altero ejusdem nominis abbate distinxerunt.

m Istud monasterii Coldinghamensis incendium post mortem Sanctæ nostræ contigit, et propterea anno Christi 680 vel 681 perperam adscribitur, ut in Commentario prævio et supra rursus monuimus.

n Hoc S. Cuthberti decretum tamen legitur apud Turgothum Priorem Dunelmensem in Historia episcoporum Dunelmensium, quemadmodum Alfordus noster in Historia ecclesiæ Anglo-Saxonice ad annum Christi 683 num. 10 testatur, et ubi Turgothi verba referuntur.

o Hanc mortis epocham, tamquam verosimiliorem, cum aliis plerisque scriptoribus secuti sumus.

p Haud dubie hæc est sancta Margarita Scotorum regina, cujus Acta ad diem x Junii tomo 2 istius mensis, pag. 320 et sequentibus Papebrochius illustravit.

q Verosimillime hic indicatur S. Thomas antistes Cantuariensis, cujus eximium martyrium die xxix Decembris a successoribus nostris examinandum erit. Porro ex ætate S. Margaritæ et S. Thomæ Cantuariensis colligimus; hæc miracula recentiore seculo contigisse.

r De fundatione cænobii Dunelmensis ejusque donationibus consule Monasticon Anglicanum tom. 1 pag. 38 et sequentibus.

ET CAPGRAVIO.

J. S.

DE SANCTA PATRICIA VIRGINE CONSTANTINOPOLITANA, NEAPOLI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

c § I. Recentiores biographi, alique scriptores, qui de S. Patricia agunt : Acta antiqua duplicia. p

SEculo VII.
Vitam S. Patricia scri-
pserunt nonte-
rici varii.

P præter scriptores antiquos, qui mirabilia S. Patricia gesta litteris mandaverunt; illius Vitam conscribere recentiores varii; quorum præcipui Paulus Regius episcopus Aquensis, Joannes Baptista Mansus, Cleantes Torbizius : accedunt, qui acta quadam commemorarunt, Bartholomæus Chioccarellus in episcoporum Neapolitanorum Catalogo pag. 36, Joannes Antonius Summontius tom. 1 Historiæ Neapolitanæ a pag. 341 editionis secundæ, Franciscus de Magistris in Statu ecclesiæ Neapolitanæ variis locis, Antonius Bulifon in Annalibus Neapolitanis pag. 46, Nicolaus Parthenius Giannettasius tom. 1 Historiæ Neapolitanæ pag. 24; quorum mentem ut breviter intelligas, compendium dabo ex Ferrario, qui in Catalogo Sanctorum Italiæ ad xxv Augusti, hoc modo S. Patricia Vitam enarrat :
2 Patricia Constante Constantini magni filio nata, post patris excessum Constantinopoli sub

Constantio patruo educata est. In liberalibus disciplinis erudita, Lactantium Firmianum præceptorem habuisse fertur; (cui et alios adjungunt alii.) Cum illam Constantius invitam (quod virginitatem Deo voverat) cuidam nobilissimo adolescenti despondisset, adveniente nuptiarum tempore, navi clam cum aliquot ancillis et eunuchis conscensa, Neapolim appulit : ubi ecclesias aliquot sacris reliquiis, pretiosisque muneribus exornavit. Romam profectæ fores basilicæ S. Petri sibi ab angelo reseratas, et oranti Constantii patris mortem nunciatam fuisse, et ipsam a Liberio Papa sacrum capitis velamen accepisse ferunt. Inde in Palæstinam ad sacrosanctum Domini sepulcrum venerandum discedens Constantinopolim venit, (ubi multa ex thesauro pauperibus distribuit) ac navigationem prosequens vi tempestatum, et ventorum jactata non Hierosolymam, ut optarat, sed Neapolim rursus delata est. Non multo post agrotans, cum

quæ compendio datur, prout ab illis est scripta.

AUCTORE
J. S.

se ad discessum e vita diligenter praeprasset, et quo loco condi vellet, significasset; migravit ad Sponsum, voce de Caelo illam invitante a circumstantibus audita, viii Kal. Septembris an. post Christum natum cccxv. Cujus corpus plastro impositum, a duobus indomitis juvenis (de eo enim orta fuerat controversia) in aedem SS. Nicandri et Marciani mirabiliter delatum est: ubi cœnobium virginum ab Aglaa ejus nutrice exstructum una cum ecclesia S. Patriciae nominari cœpit. Ad cujus tumulum plures dæmoniacy, variisque morbis oppressi curati sunt. Hactenus Ferrarius, cui auctores supra laudati, quoad præcipua saltem capita, consentiunt, alique, quos vidi, bene multi.

3 Antonius Caraccioli in Opere posthumo de Monumentis ecclesiae Neapolitanae cap. 30 memoratis scriptoribus rectius et verius de Actis S. Patriciae disputare aggressus est, multaque correxit ab aliis non recte, neque ex veterum fide asserta; plura etiam, ut existimo, correcturus, si antiquorum omnium Acta præ manibus habuisset. Audi quomodo disputationem suam exordiat: Sunt, qui asserunt, a nescio quo Græco auctore sanctae Patriciae Vitam fuisse conscriptam. Utinam autem ad nostras manus, venerandae antiquitatis ea scriptio pervenisset. Certe a purissimo fonte deduceremus ipsius gesta. Quando, vel Villanum non admodum fidum scriptorem, vel recentiores, uti sunt Reginus, Summontius, Mansus, et ille, qui appellari vult Cleantes Torbiri, sequi debemus. At ego certe nolo inter illos numerari, de quibus Seneca, lib. de Vita beata cap. 1: Qui antecedentium gregem sequuntur, pergentes, non qua eundum est, sed qua itur. Quod si Græco illo caremus, altero non sumus destituti. Hic est Leo ille monachus monasterii SS. Nicandri, et Martiani, in quod beata illa societas Patriciae commigravit. Habemus ab ipso conscriptam Vitam apud nos Ms. Hæc inde nobis investiganda.

4 Viri candorem laudo, ipsumque, quod promittit, præstitisse et perspicio, et gaudeo, ne omnibus recentioribus unus ego cogar contradicere. Quam porro desiderabat Vitam a Græco auctore scriptam, mihi obtigisse una cum Leonis presbyteri scriptione, quam habuit Caraccioli, percommodum accidit. Cum enim recentiores illi biographi non alios assignent auctores, ex quibus sua hauserint, quidquid in antiquioribus illis non legitur, additum esse, recte, ut opinor, concludemus; præsertim cum aliunde probetur, fieri non posse, ut additamenta illa sint vera. Neque mirabitur lector, multa de S. Patricia scripta esse, quæ in antiquis non reperiuntur, imo antiquis sunt contraria, si consideraverit scriptores aliquos conjecturas suas leviter fundatas pro veris obtrudere historiis, quas dum alii aride arripiunt, figmenta illa ita invalescunt, ut plures etiam fallant historicos, alioqui non malos. Nunc quæ, et qualia de S. Patricia habeamus Acta, paucis declarabo antiqua.

5 Primum nobis transmisit Neapoli P. Antonius Beatillus vir de Actis Sanctorum præclare meritis, sapiusque in Opere nostro laudatus, anno 1637, descriptum ex vetusto manuscripto in folio litteris Longobardicis exarato ecclesiae S. Patriciae. Auctor, ut notat Beatillus est anonymus, dicitque initio se ex Græco in Latinum hanc Vitam vertisse. Incipit, ut idem testatur: Etsi mundanae cogitationes. Dubium mihi non est, quin hæc Vita sit, quam a Græco auctore

scriptam recentiores quidam habuere biographi, cum multa ex hac in Officium de B. Patricia memorandum iisdem plane verbis sint translata. Ms. hæc Vita, prout ad nos fuit transmissa, videtur mutila; nam proœmio caret, et educatione Virginis puerili, si tamen hæc ab hoc auctore fuere conscripta. Auctor, ut characterem hominis Græci agnoscat, sæpe loquentem inducit Patricia, aliosque more Græcis usitato, non quibus illi usi sunt verbis, sed quibus utendum scriptor existimavit; quo fit, ut non raro de fictione et ornatu oratorio fiat suspectus. Hæc Acta, licet non admodum sint probata, quia necdum edita inveni, primo loco edenda censui, castigandaque, ubi auctor exorbitat.

6 Alter auctor antiquus, qui S. Patriciae gesta memoriae posteritatis commendavit, se vocat Leonem presbyterum, serrum SS. Nicandri et Marciani. Vir est, ut videtur, sincerus, qui se impulsu Virginum, cœnobium S. Patriciae incolentium, animum ad scribendum appulisse testatur, multaque scripsisse, quæ a dictis virginibus didicerat, præsertim miracula post obitum facta, quæ virgines illæ suis oculis, ut loquitur, viderant. Brevior hic est in gestis describendis auctore Græco, minus habet compositionis, ideoque plus meretur fidei; præsertim quod, quæ hic brevius narrat, ab alio itidem narrata inveniuntur. Leonis hujus lucubrationem habeo in tribus Mss.: unum est ex collectione laudati supra Antonii Caraccioli, quod cum Ms. Longobardico Cardinalis S. Severinae fuit collatum. Alia duo transmisit anno 1638 idem, qui supra, Beatillus ex vetustis monumentis monasterii S. Patriciae eruderat. Tertio adjunctum est Auctarium quoddam, in quo narrantur miracula recentius facta, auctore anonymo, quod post Vitam Leonis secundo loco edendam, nomine supplementi miraculorum, subjiciam. Adhæc Officium habeo de B. Patricia, anno 1556 Neapoli impressum, quod ex antiquis his Actis totum est compositum, nihil enim in eo inveni, quod in alterutra Vita non reperiatur. Unde colligere possumus his non caruisse recentiores biographos, at nec alia etiam habuisse videntur, ut jam dictum est.

§ II. Tempus, quo Sancta floruit: familia: patria: institutio.

Dolemus sane meritoque conquerimur, quod scriptores non pauci, qui ex antiquis monumentis sua se hausisse profitentur, multa litteris mandaverint, non modo in antiquis non reperta, sed iis prorsus contraria. Hinc in Actis S. Patriciae tam multa inveniuntur apud recentiores, nec suis temporibus, nec locis congrua, ut possent suspicionem ingenerare erudito lectori, totam illius Vitam esse fabulosam. Accipe præcipua, lector, quæ ut certa a recentioribus relata sunt de S. Patricia sine ullo in Actis antiquis fundamento, imo iis non obscure repugnantibus. Constantini magni neptem, Constantii imperatoris filiam, S. Helenæ percarum, Lactantii, Athanasii, Nazarii Rhetoris discipulam, a Liberio Papa veste religionis indutam, Constantii imperatoris, ejus, ut aiunt, patrui, mortem eidem revelatam, scribere non dubitant.

A runt. Mortem anno 365 illigant, quin et imperatricem aliqui nominarunt. Hæc partim ex auctore Græco § 1 memorato, partim ex Leone presbytero hausisse se profitentur; neque enim alios assignarunt auctores antiquos, unde ea discere potuerint. At hæc omnia iis auctoribus incognita esse, et contraria, nunc, qua possum, brevitate ostendam; a tempore, quo floruit virgo, ducturus exordium.

B 8 Tempus. quo vixit illustris Patricia, ejus biographus Leo presbyter non obscure designat his verbis: Tempore, quo Constantinus, qui et Constans est appellatus, Constantinopolitanum regebat imperium, fuit quædam illustris femina nomine Patricia ex imperiali genere orta, ex Bysantio urbe. Hæc sola sufficiunt, ut intelligamus sub quo floruerit imperatore Patricia. Solus enim Constantinus, seu Constans Monothelita, Heraclii nepos, invenitur, in cujus nomine sic passim variant auctores, ut modo Constantinum, modo Constantem, aliquando etiam Constantium appellatum inveniamus. Quod, ne multis adductis auctoribus sim longior, ex Baronio ad annum Christi 641 num. 4 breviter confirmo: Collato, inquit, imperio filio Constantini, quem alii Constantem, Constantium alii, alii nominant Constantinum: nos vero seculi Theophanem, Constantem appellabimus. Duo hujus imperatoris nomina expressit Leo presbyter, tertium illi tribuit auctor Græcus, qui num. 4 Vitæ vocat Constantium.

C 9 Deinde Constans ille, sub quo Patricia vixisse in Actis dicitur. Constantinopolitanum regebat imperium, quod aperte nos deducit ad ea tempora, quibus imperatores Græci, toto fere imperio Occidentali spoliati, Constantinopoli residere solebant; non ad tempora Constantini magni, aut ejus filiorum, qui inepte dicerentur Constantinopolitanum rexisse imperium. Quippe Constantinus magnus totum Romanum imperium post æmulos superatos administravit: ex tribus autem Constantini magni filiis Constantinus et Constans in Occidente imperaverunt: Constantius vero solus primum in Oriente dominatus est, at deinde, mortuis fratribus superatisque tyrannis, totum adeptus est imperium. Jam vero si Patricia Constantis, ut volunt, fuisset filia, nubilus illa esse non potuisset ante obitum patris, circatrigesimum ætatis annum occisi: Constantius igitur auctoris verbis designari non potuit, qui Romanum tunc regebat imperium, non Constantinopolitanum, ut omittam quod Constantius ille non reperiatur Constans appellatus; neque imperium, etiam Orientale, illo tempore vocaretur imperium Constantinopolitanum.

D 10 Opinionem illorum, qui sub Constantino magno, aut Constantio ejus filio floruisse voluere Patriciam, refutat ulterius laudatus Caracciolus sect. 1 variis argumentis, ex quibus pauca seligam. Patricia Neapolim appulsa, refertur ab antiquis æque ac recentioribus accessisse monachos SS. Nicandri et Marciani: quos Basiliani fuisse instituti consentiunt Neapolitani. Venit eo, vivente etiam tum imperatore, ut volunt, Constantio, anno aiant 361. At S. Basilus circa annum 358 vel 359 cum S. Gregorio Nazianzeno in eremo Pontica degens, paucis monachis regulam et vivendi normam præscribere cepit, quam postea uberius explicavit, ut discere poteris ex Actis ejusdem Sancti tom. II Junii pag. 831. Quomodo igitur anno 361 jam monasterium Basilianum Neapoli erat constitutum? Quid

quod ante annum 361 Neapolim venerit Patricia, si sub Constantio nixerit. Nam eodem illo anno mortuus est Constantius, quem illa, postquam Neapoli Romam, indeque Constantinopolim profecta est, vivum adhuc reperit Constantinopoli: Græcus enim num. 6, reversa Constantinopolim Patricia, imperatorem conscientie remorsu abstinuisse a cogenda ulterius ad nuptias Virgine insinuat. Itaque qui monachos Basilianos quæruunt Neapoli, dum eo sub Constantio Patricia pervenit, a vera chronologia multum aberrare necesse est.

E 11 In Actis, per Leonem presbyterum scriptis, dux fuisse dicitur Neapoli, quando ibidem mortua est Patricia; principem vocat Græcus. Hinc rursum ad tempus Longobardorum, quo duces habuere Neapolitani, non ad imperium Constantii imperatoris deducimur. Sunt, qui ex his Actis probare volunt, Neapolitanos semper habuisse duces suos; at ante probandum fuerat, hæc Acta ad Constantii tempora referenda, cujus cum ne umbra quidem in Actis appareat: rectius ex duce hic asserto concludimus, hæc ad tempora Longobardorum, ad imperium, inquam, Constantis, Constantini itidem nominati, esse referenda. Plura argumenta videri possunt apud Caracciolum assignatum.

F 12 Ad Constantis itaque imperium, qui anno Christi 641 illud adeptus est, Patricia reducenda. Sic enim belle omnia inter se congruunt: nomen scilicet Constantis apud quosdam, apud alios Constantini, vel etiam Constantii; imperium Constantinopolitanum, monachi Basiliani in Italia stabiliti, dux Neapolitanus: omnia denique, quæ in Actis antiquioribus asseruntur cum hoc tempore conveniunt, ut ex subjectis infra Actis eruditus lector facile perspiciet. Porro ex hac temporis epocha sponte corruunt ea, de quibus nihil in Actis antiquioribus reperiri supra diximus: ut quod de Helena confinere, cui S. Patricia admodum fuerit chura; de Lactantio, Athanasio, Nazario magistris Patriciæ, quæ jam a Caracciolo fuere refutata, et tam absona sunt aliunde, ut ne quidem fierent verisimilia, si Constantini magni aut Constantii ætate vixisset Patricia. Nunc quo orta genere Virgo celeberrima, discutiendum.

G 13 Constantini magni neptem, Constantis filiam voluere recentiores, primo, ut ait Caracciolus, hujus opinionis auctore Villano: at hæc sponte corruunt ex dictis. Constantis Monothelitæ neptem esse potuisse, assentitur Caracciolus, ratus, ut opinor, aliquid ea de re in Actis Græcis, quibus carebat, inventum fuisse ab iis, qui eam Constantini magni neptem fugebant. At nihil in Actis antiquis reperitur, unde Constantis aut Constantini alicujus neptis fuisse comprobetur, neque ea fuit ætate Constans imperator, ut longo adhuc ante obitum suum tempore, neptem habere potuerit nubilem. Audiendi igitur soli de familia S. Patriciæ veteres ejus biographi. Leo presbyter dicit, ex imperiali genere ortam ex Byzantio urbe; nec quidquam præterea de ejus genere. Potuit igitur ortum ducisse ex genere Heraclii imperatoris, avi Constantis: namque ille multam post se prolem reliquit; atque adeo fuerit consanguinea Constantis, quo autem in gradu, an tertio, vel quarto, non est promptum divinare. Unum itaque illud ex veterum auctoritate dicimus, familiam natam fuisse imperatoria, filiam fuisse alicujus imperatoris negamus; nam si Græco biographo fides, vi-

ut variis argumentis probatur:

ex qua temporis epocha multa simul corruunt.

Nata est stirpe imperatoria.

AUCTORE
J. S.

plo, in quo S. Patricia sepulta, ut ibi dies suos pie ad sepulcrum Virginis transigeret; ubi etiam quædam mulieres Neapolitanæ se illi adjunxisse videntur, donec monachi et mulierum pietate, et prædicatione Patriciæ moti, forte et illarum precibus sollicitati, ad alium locum recesserunt, monasterio suo piarum mulierum congregationi relicto, ut subditur :

motus abbas
monasterium
virginibus ce-
dit:

24 Tunc abbas monasterii cernens gloriosum certamen ejus, et mulieres multas venientes, velamine sanctæ religionis indutas in eadem ecclesia; recordatus sermonis, quem B. Patricia dixit in vita sua, quia videlicet viri inde migraturi ad locum alium forent, intellexit vir Deo plenus, quia placuit Domino, ut jam amplius non esset ipsorum congregatio in loco sanctorum Nicandri et Marciani, convocatis fratribus ait: Eamus ad ducem, ut ostendat nobis locum, in quo congregatio nostra fiat. Et abierunt, et narrauerunt ei omnia, quæ beata Patricia dixit, dum viveret: et petierunt ab eo locum, sicut pixerunt. Dux vero jussit, ut ubi illis placeret, acciperent locum ad ædificandam ecclesiam Dei.

B Tunc ministri donaverunt eis locum, juxta murum civitatis, ubi modo monasterium beati Sebastiani martyris situm est. Græcus vero adjungit: In quo ab eisdem factum est monasterium S. Sebastiani. Hic locus diligenter exponendus est: nam ex eo peti potest argumentum contra etatem S. Patriciæ supra stabilitam, quod dissimulare non licet veritatis studioso.

et ad S. Seba-
stiani monas-
terium

25 Neapolitani scriptores Franciscus de Magistris in Statu ecclesiæ Neapolitanæ lib. 1, num. 140, pag. 337, et Carolus de Lellis in Supplemento Neapolis sacræ pag. 223, scribunt ecclesiam S. Sebastiani jam inde a Constantino magno fuisse ædificatam. Verum hi nostræ de tempore, quo floruit Patricia, non magis, quam propriæ suæ sententiæ sunt incommodi; namque, illis latentibus, post tempora Constantini magni monasterium S. Sebastiani a monachis, qui prius in monasterio SS. Nicandri et Marciani degebant, inhabitari coeptum. Aliud nostræ sententiæ incommodat, et certius monumentum. Nam S. Gregorius lib. 10, epist. 61 (prout ordo epistolarum in nova editione restitutus est) mentionem facit monasterii S. Sebastiani Neapoli, ad ejus abbatem Adeodatum ita scribens: Quorundam monachorum ejusdem monasterii ad nos relatione pervenit, monachos monasterii Gratterensis (al. Gazarensis), quod situm in Plaia est, monasterio S. Sebastiani, quod Neapoli in domo quondam Romani constructum est, ubi Deo miserante, sicut dictum est, abbatis geris officium, se monasteriumque suum uniri magnopere poposcisse. Quam unionem fieri ad tempus saltem jubet, ordinaturus, ubi Neapoli constitutus esset episcopus, an foret perpetua. Ex quo concludi necesse est, monasterium S. Sebastiani jam fuisse ante imperium Constantis, sub cujus imperio floruisse Patriciam supra diximus. Cum itaque monachi SS. Nicandri et Marciani ecclesiam S. Sebastiani construxisse dicantur et monasterium, idque post mortem Patriciæ, videtur illa dudum ante Gregorii tempora, adeoque sub Constantio imperatore floruisse.

cum suis rece-
dit.

26 Hæsi, fateor, ad memorata Gregorii verba, ac, nisi tam multæ rationes, ex Vita Patriciæ desumptæ, eam serius vixisse persuaderent, propter allatam rationem, in illorum opinionem concederem, qui eam sub Constantio. Constantini magni filio, vixisse putarunt, quam-

vis non ideo Constantis filiam, aut Athanasii, D Lactantiique discipulam dicerem. Verum cum ab epocha tot rationibus stabilita recedere non liceat, ob dicta minus clara biographorum, qui multis locis non satis exacte sunt locuti: quid hi sibi velint exponendum est, prout jam exposuerunt Neapolitani varii. Laudatus supra Carolus de Lellis cum aliis passim ecclesiam S. Sebastiani non primo ædificatam, sed restauratam putat a dictis monachis, idem de monasterio dicendum. Neque id magnam patitur difficultatem, nam paullo post verba assignata eodem loquendi modo ecclesiam S. Patriciæ ædificatam scribit Leo presbyter, cum tamen manifestum sit, illam non a fundamentis structam, sed veterem SS. martyrum Nicandri et Marciani ecclesiam restauratam, Patriciæque sacram fuisse. Etenim si monachi illi novam a fundamentis ecclesiam, novum ædificassent monasterium, videntur illam potius dedicaturi fuisse antiquis suis præsidibus SS. Nicandro et Marciano, quam S. Sebastiano. Hæc de hoc monasterio, in quo hodie degunt Sanctimoniales Ordinis S. Dominici, dicta sufficiant; siquis plura desiderat, adire potest assignatos auctores Neapolitanos.

27 Post verba superius memorata sic prosequitur Leo presbyter: Beata vero Aglais congregavit virgines innumerabiles in monasterio, ubi sancta Patricia requiescebat, et ornaverunt ecclesiam omni ornatu, sicut decet ecclesiam Dei, et fecerunt in eodem loco puteum, et invenerunt aquam dulcissimam. Aquam hanc inventam beneficio S. Patriciæ adscribit Græcus biographus his verbis: Aqua tamen carebat monasterium, quod non parum sanctimonialibus erat laboriosum, atque inconueniens de longe aquam haurire. Sed et hic voluit ostendere suam gratiam, qui dixit: Ubi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum ego. Nam B. Aglais fide corroborata, habensque spem in orationibus beatissimæ Patriciæ virginis, vocans ad se omnes sanctimoniales, facta oratione locum eis, accepto fossorio * demonstravit: Hic fodite, dicens illis, et aquam Deo donante inveniemus. Quo facto... aqua fuit inventa statim potabilis et nimium pretiosa, quæ usque ad præsens cernitur. Aquam divino beneficio inventam, fit etiam verisimile ex eo, quod ex illa duci F Neapolitano miserint, ut subjungit Leo: Tunc impleverunt de illa aqua vas vitreum, et direxerunt illam duci propter benedictionem. Dux vero accepit aquam, et bibit ex ea, et benedixit Dominum cæli, et offerebat eis centum solidos: aurcos, opinor, quorum variis variis locis fuit valor.

28 Beatissima autem Aglais cum accepisset munera illa, cœpit ædificare ecclesiam honore B. Patriciæ: cumque constructa fuissent loca Sanctorum, atque complevisset omnia, quæ inchoavit, B. Aglais in oratione prostrata obdormivit in Domino, et sepelierunt eam in ecclesia prope murum illius. Plura Græcus biographus his verbis: His igitur sic peractis, B. Aglais ad Dominum migravit, cujus venerabile corpus, et alterius virginis, et eunuchorum (duorum) reposita fuerunt juxta tumulum B. Patriciæ. Brevis hic notandum; quamvis Aglais nutrix sæpe a biographis his beata vocetur, nullum tamen illius cultum extare, nullo in martyrologio illius nomen reperiri. Franciscus de Magistris in Opere supra memorato pag. 323 inter corpora

Aqua dulci
beneficio Sa-
ctæ impetra-
ta:

* i. e. liquor

mors et sepul-
tura ejus co-
mitum.

corpora

A corpora in ecclesia S. Patriciæ servata, socios Patriciæ numerat hoc modo : Duo ex eunuchis beatis, qui fuerunt aliti cum S. Patricia, apostolica veste induti, et nutricis Aglayæ, scilicet corpus : quibus prope aram majorem in tabula marmorea positam dicit hanc inscriptionem :
Hic duo eunuchi, et nutrix Aglaya quiescit :
Patriciæ felix terque quaterque chorus.

§ IV. Templum novum Sanctæ ædificatum : corporis translatio duplex, ejus reliquiæ ibidem servatæ.

Virgines, quas in monasterio S. Patriciæ congregatas vidimus, S. Benedicti regulam amplectæ sunt postmodum, quo autem id anno factum non invenio. Præter ecclesiam SS. Martyribus Nicandro et Marciano prius sacram, constructa est et alia ecclesia S. Patriciæ, priori magnificentior, quam interiorem vocant : In quam, teste Francisco de Magistris pag. 322, prohibitum est ingredi, nisi bis in anno, scilicet in die vigiliæ, et sequenti die S. Bartholomæi apostoli, in qua celebratur festus dies S. Patriciæ, et in die Cænæ Domini, et feriæ sextæ Parasceves : ceteris vero diebus sit sacrum in alia parva ecclesia exteriori, erecta in honorem ipsius Sanctæ, et SS. Nicandri et Marciani. Fuit hæc ecclesia interior magnis sumptibus renovata anno 1549, ut idem auctor scribit pag. 44, cujus ornatum pag. 322 breviter describit hoc modo : Habet hæc ecclesia pulcherrimum tabernaculum, sive custodiam æneam, auro ornatam, variis temperatam lapillis maximi valoris, ad pretium ducatorum quinque mille. Idem breviter de monialibus S. Patriciæ hæc tradit : Sanctimonialis hujus loci sunt sexaginta circiter, quæ nihil habent in proprium, sed vivunt in communi juxta reformationem Clementis VIII, et pro divino cultu octo habent sacerdotes, et clericos duos.

30 Quando anno 1549 renovatum fuit templum S. Patriciæ, corpus Sanctæ a loco sepulture translatum fuit ad sacellum de Capeiis, eidem ecclesiæ inclusum. Laudatus de Magistris pag. 44 refert, Sacrum corpus inventum fuisse intactum, ab eoque exivisse suavissimum et miraculosum odorem, . . . et cum jam fuisset renovata ecclesia ejusdem Sanctæ, quæ hodie dicitur ecclesia interior, . . . placuit RR. Dom. abbatissæ, et monialibus ejusdem dicta sacra pignora sub die ix Septembris MDL tempore præsulatus Card. Jo. Petri Carafæ, postea Pauli IV summi Pontificis, ad altare majus ejusdem novæ ecclesiæ transferre : reposita ea ibi intus capsulam plumbeam dempto capite, quod fuit asservatum intus capsulam cristallinam, pro illo collocando intus statuam argenteam, sicut fuit postea exequutum. Hæc ille. Utriusque translationis publicum instrumentum dedit post Vitam S. Patriciæ Joannes Baptista Mansus, ex quo status sacri corporis certius cognosci potest, quod ad rei confirmationem visum est hic totum inserere, prout sequitur :

31 Pateat universis quod nos Scipio Rebiha Auctor J. S. Bullæ translationis secundæ Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopus Motularum, reverendissimi, et illustrissimi in Christo patris et domini domini Joannis Petri Carrafæ, miseratione divina episcopi Tusculanensis, S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Neapolitani, et archiepiscopus Neapolitani perpetui administratoris in spiritualibus et temporalibus vicarius, et officialis generalis, etc. Personaliter nos contulimus ad venerabilem ecclesiam venerandi monasterii monialium sanctæ Patriciæ, conventualium S. Benedicti, ad requisitionem, et preces nobis oretenus factas pro parte reverendarum ipsius monasterii abbatissæ, et monialium de nobilibus sedilibus Capuanæ, et sedilibus Nidi civitatis Neapolis, videlicet, reverendæ Hieronymæ de Summa abbatissæ, et infrascriptarum reverendarum monialium, scilicet Vannellæ de Loffredo, Juliæ Carrafæ, Gasparæ Minutulæ, Violantis Marramaldæ, Lucretiæ Caraziolæ, Camillæ Piscicellæ, Paulæ Caraziolæ, Aureliæ Brancaciæ, Caraziolæ Piscicellæ, Beatricis de Sangro, Thomasiæ Garganæ, Victoriæ Caraziolæ, Loisiæ Ayossæ, Carmosinæ Caraziolæ, Loysiæ Carrafæ, Hippolytæ Piscicellæ, Margaritæ de Tocco, Margaritæ Capycis, Lauræ de Sangro, Elienoræ de Loffredo, Joannæ de Loffredo, Juliæ Caraziolæ, Margaritæ Caraziolæ, Juliæ Caraziolæ, Sarre Galeotæ, Portiæ Dentice, Elienoræ de Tolfa, Lombardellæ de Sangro, Lauræ Guinnaciæ, Portiæ Caraziolæ, Liviæ Caraziolæ, Elienoræ de Sangro, Martiæ Caraziolæ, Laudomiæ della Tolfa, Lauræ Brancaciæ, Andrianæ Piscicellæ, Elienoræ Caraziolæ, Catherinæ Caraziolæ, alterius Catherinæ Caraziolæ, et Catherinæ Caraziolæ, Silvii Capicis, Verdellæ Piscicellæ, Constantiæ Garloniæ, Victoriæ Capicis, Victoriæ de Summa, Corneliæ Muscetulæ, Lauræ Caraziolæ, Lucretiæ Galeotæ, Victoriæ Piscicellæ, Lucretiæ Minutulæ, Mariæ de Summa, Antonii Brancaciæ, Isabellæ Denticis, Lucretiæ Capicis, Lucretiæ de Bologna, Dianæ Caraziolæ, Sabbæ Bozulæ, Victoriæ Galeotæ, Hieronymæ Caraziolæ, Lucretiæ de Loffredo, Violantis Carrafæ, Elienoræ Caraziolæ, et Juliæ Caraziolæ. Et dum essemus ibidem una cum reverendis in Christo patribus Leonardo de Magistris, et Joanne Thoma Casello eadem gratia Alexanen. et Caven. respective episcopis, ac etiam infrascriptis reverendis canonicis Cathedralis ecclesiæ Neapolitanæ, videlicet, rever. dominis Joanne Francisco Gramatico, primo diacono, Simone Gattula primicerio, Leonardo Antonio de Angrisani, Fabricio Grasso, Nicolao Milano, Paulo Ricio, Pyrrho Loasio de Avitabulo, Galterio Calamacia, Sabatino de Angrisani, dicto domino Leonardo de Magistris episcopo Alexano, et canonico, Jacobo Hieronymo Cannavaziolo, Leonardo Campanili, Felice de Dominico, Thoma Suprano, Mattheo de Arpadio, Benedicto de Ariano, Lucio Bozavotra, Francisco Antonio Romano, Joanne Baptista Coppula, Joanne Mattheo Pansulio, Ferdinando Caraziolo, Joanne Leonardo Rendina, Jo. Baptista Pulverino, Joanne Antonio Rotundo, Carolo de Amato, Scipione Salernitano, et Astorgio Bellante, comparuerunt coram nobis excellens dominus Jacobus Maria Cayetanus comes Morconi pro se, et magn. Thoma Caraziolo, protectores ejusdem monasterii deputati per nobiles eorundem Capuanæ, et Nidi respective sedilium, ac etiam egregiorum Jo. Francisci de Guido, et Leonardi Caputi procuratorum ejusdem monasterii, et cum instantia petierunt nomine earundem reverendarum

Auctor J. S. Bullæ translationis secundæ

E

F

rum

AUCTORE
J. S.

rum abbatissæ, et monialium, corpus gloriosæ virginis S. Patriciæ a cappella de Capicibus nuncupata, in qua alias annis non longe decursis fuit depositatum, donec aptatum fuisset altare majus dictæ ecclesiæ, ad dictum altare majus jam aptatum, commodum, et honorificum transferri, et cum debita reverentia asportari, et ibi perpetuo permanendum collocari ad honorem, et gloriam omnipotentis Dei, et ejusdem gloriosæ virginis Patriciæ. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati, et devote annuentes, de præmissis tamen certam notitiam non habentes, sed volentes plenarie de circumstantiis universis informari, reperimus nonnulla acta, ac testium depositiones, et sententiam originalem, alias per rever. abbatem Antonium Soriceum, tunc vicarium Neapolitanum latam, existente penes infra scriptum nostrum, et curiæ archiepiscopalis Neapolitanæ actorum magistrum, per quem hujusmodi sententiam legi, et iterum publicari coram omnibus supradictis mandavimus, tenoris sequentis, videlicet.

*Bulla prima
translationis
alteri inserta.*

B

32 In Dei nomine. Amen. Pateat universis, et nos Antonius Soriceus V. I. D. canonicus, et primicerius major ecclesiæ Beneventanæ reverendiss. et illustrissimi Domini Raynutii Farnesii, miseratione divina tituli S. Angeli S. Romanæ ecclesiæ presbyteri Cardinalis, et archiepiscopatu Neapolitani perpetui administratoris in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis etc. Visa petitione alias nobis porrecta pro parte reverendarum dominarum abbatissæ, et monialium monasterii S. Patriciæ de Neapoli, cujus tenor est, videlicet: Reverenter exponitur coram vobis reverendo domino vicario, et vestra curia ex parte reverendarum abbatissæ, et monialium monasterii sanctæ Patriciæ hujus civitatis Neapolis, et dicitur, qualiter ex devotione maxima, quam habent ad Deum, et gloriosos Sanctos ejus, et pro debito officii sui, et commoditatis dicti monasterii, diebus elapsis cœpit fabricare fabricam necessariam in dicto monasterio, et mutare chorum de uno loco ad alium, ut in eo possint facilius divino cultui inservire. Et quia a latere dicti chori extat quædam cappella, in qua quidem reconditum permanet corpus beatissimæ S. Patriciæ: quæ quidem cappella cum supradicto corpore, propter mutationem prædictam remaneret quasi destituta, et in maxima incommoditate, et deformitate dictæ ecclesiæ, propterea ipsa exponens ad gloriam, et honorem Dei omnipotentis, et præfatæ S. Patriciæ, desideraret dictam cappellam, et corpus a dicto loco remove, et ad alium meliorem, et honoratorem deponere, et collocare, petit omni qua decet instantia, sibi licentiam concedi, ac consilium, auxilium, et favorem præstari, ut possit illud libere facere, et ita, et omni alio modo meliori petit etc. Unde nos qui supra, Antonius primicerius, et vicarius prænominatus visa etiam informatione desuper capta super tenore præinsertæ petitionis, visisque nonnullis scripturis antiquis, et libris ad id productis, et fidem facientibus, in litera, et characteribus Longobardis descriptis: ex quibus manifeste apparet corpus gloriosissimæ S. Patriciæ, delatum fuisse, ac reconditum in venerabili monasterio sanctorum Nicandri, et Martiani, tunc appposito, nunc vero sub vocabulo ejusdem S. Patriciæ.

C

33 Visoque etiam cathologo Sanctorum, in quo præfata S. Patricia veneratur, ac diligenter consideratis testium examinatorum depositionibus,

affirmantium corpus præfatæ S. Patriciæ fuisse reconditum in quadam cappella supra chorum ecclesiæ dicti monasterii a parte sinistra in introitu dicti chori, illudque ex relatione antiquorum dicentium ab aliis antiquioribus id illud intellexisse, ac pariformiter eosdem veneratos fuisse, testificantium, omnibusque aliis consideratis considerandis per ea quæ vidimus, et oculata fide inspeximus, et ex supradictis informationibus consideravimus, invenimus corpus prædictum fuisse, et esse gloriosissimæ virginis S. Patriciæ ibidem sepultum, et ut supra reconditum ad laudem, et gloriam omnipotentis Dei, et decorem dicti venerabilis monasterii, propterea Christi nomine repetito, de cujus vultu omne rectum procedit iudicium, oculique judicantium respiciunt veritatem; per hanc eandem nostram diffinitivam sententiam, quam pro tribunali sedentes ferimus in his scriptis, et etiam promulgamus, dicimus, decernimus, et diffinitive pronunciamus, et sententiamus, dictum corpus fore, et esse ab omnibus Christi fidelibus pie in Christum venerandum, ac venerari debere, prout præsentis nostre diffinitivæ sententiæ venerari mandamus: necnon licere dictis reverendis Abbatissæ, et monialibus pro majori veneratione dicti corporis gloriosi in aliquam cassam plumbeam, et aptam recondi, atque reponi cum ea qua decet reverentia, et devotione similiter et illud sic reconditum ad alium locum meliorem, ac magis honoratum, et commodum dictæ ecclesiæ transferri, et honorifice collocari præviis prius orationibus, ac letaniis per dictas reverendas abbatissam, et moniales ad Dei gloriam, et honorem exhibitis: hanc eandem nostram diffinitivam sententiam in his scriptis, taliter proferentes, omnibus melioribus modo, via etc. Antonius Soriceus qui supra vicarius. Die quarto mensis Septembris, octavæ Indictionis, millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

34 Neapoli lecta, lata, et promulgata fuit præsens supradicta diffinitiva sententia per eundem reverendum dominum vicarium Neapolitanum ad hunc actum sedentem pro tribunali, instante venerabili donno Boffillo Manco cappellano, et procuratore dicti monasterii, et dictam sententiam laudante, et de ea fieri petente publicum instrumentum pro futura cautela dicti monasterii. Præsentibus reverendo domino Leonardo de Magistris episcopo Capritano, venerabili domino Federico Regale hebdomadario, et comite ecclesiæ Neapolitanæ, ac magn. domino don Raymundo de Luna, et aliis. Eodem die quarto mensis Septembris, millesimo quingentesimo quadragesimo nono, Neapoli, pro ipsius sententiæ exequutione reverendus pater dominus Leonardus de Magistris episcopus Capritanus, ad preces dicti rever. dom. vicarii personaliter se contulit ad dictum venerabile monasterium S. Patriciæ, stante legitimo impedimento ipsius R. D. vicarii. Et dum esset ibidem, convocatis in unum reverendis dominis abbatissa, et monialibus dicti monasterii in eodem choro fuit iterum lecta, et publicata dicta diffinitiva sententia alta voce per me infrascriptum notarium: qua audita per easdem reverendas abbatissam, et moniales principales, eandem sententiam laudarunt, et de ea fieri petierunt publicum instrumentum.

*facto ex dicto
instrumenti
publico:*

35 Et subsequenter præfata reverenda abbatissa, et reverendus episcopus mandaverunt tutum

elevatio, status corporis, et translatio prima:

A mulum, ubi reconditum est corpus ejusdem gloriosissimæ S. Patriciæ, aperiri per magistros fabricatores : et sic per dictos fabricatores tumulum hujusmodi, seu sepulcrum apertum fuit, in quo idem rever. episcopus, et dictæ reverendæ abbatissa, et moniales invenerunt dictum corpus gloriosum S. Patriciæ consistens in ossibus, et reliquiis carniæ minutim *, et siccis : quæ quidem ossa, et carnes, ac reliquiæ, collocatæ, et repositæ fuerunt intus cassam plumbeam, a parte interiori ornatam sericea rubea, taffetta nuncupata : quod quidem corpus, ut supra, reconditum, et repositum, fuit processionaliter translatum, et asportatum, medianibus orationibus, et letaniis, de dicto loco antiquo ad cappellam delli Capici, vulgariter nuncupatam, constructam intus ecclesiam dicti monasterii, ibidem permanendum, et loco depositi standum donec, et quousque aptetur altare maius dictæ ecclesiæ, ubi postmodum perpetuo stare, et permanere collocatum, et repositum debeat, ad honorem omnipotentis Dei, et gloriam, juxta formam supradictæ sententiæ. De quibus omnibus, et singulis publicum petierunt fieri instrumentum ad futuram rei memoriam, certitudinem, et cautelam, a me notario publico infrascripto, præsentibus venerabilibus donno Francischello Zopparello hebdomadario ecclesiæ Neapolitanæ, domino Federico Regali hebdomadario, et comito ejusdem ecclesiæ, D. Jacobo de Egipto, D. Angelo Policastro, D. Buflillo Manco, D. Joanne Magno, D. Leonardo de Valdo, D. Jacobo Surrentino, donno Simone de Marinis, D. Joanne Paulo de Paris, egregio Leonardo Anello de Messinis, et magistro Mattheo Jovene fabricatore de Neapoli, testibus ad prædicta omnia vocatis, et rogatis.

B bus, et singulis publicum petierunt fieri instrumentum ad futuram rei memoriam, certitudinem, et cautelam, a me notario publico infrascripto, præsentibus venerabilibus donno Francischello Zopparello hebdomadario ecclesiæ Neapolitanæ, domino Federico Regali hebdomadario, et comito ejusdem ecclesiæ, D. Jacobo de Egipto, D. Angelo Policastro, D. Buflillo Manco, D. Joanne Magno, D. Leonardo de Valdo, D. Jacobo Surrentino, donno Simone de Marinis, D. Joanne Paulo de Paris, egregio Leonardo Anello de Messinis, et magistro Mattheo Jovene fabricatore de Neapoli, testibus ad prædicta omnia vocatis, et rogatis.

translatio secunda ad altare majus.

36 Nos autem audito tenore dictæ præinsertæ sententiæ, et visis quoque omnibus hujusmodi actis, ut supra compilatis; ac etiam per relationem nonnullorum antiquorum nobilium, et fide dignorum, plenarie informati, et certiorati de dicto corpore glorioso, in pontificali processionaliter una cum eisdem reverendis dominis episcopis, canonicis, et capitulo, ac nonnullis venerandis fratribus, religionum videlicet sanctæ Mariæ de Carmelo, S. Francisci, S. Augustini, et S. Dominici, Orfanorum S. Mariæ de Loreto, una cum populo, et clero, et utriusque sexus, personaliter nos contulimus a sacristia dictæ ecclesiæ, ad dictam cappellam de Capicibus, ubi reperimus dictum corpus gloriosæ virginis S. Patriciæ reconditum, et loco depositi conservatum intus eandemmet cassam plumbeam, consistens in ossibus, et aliis reliquiis, prout in præinserta sententia, et inventione prima continetur : caput vero ejusdem gloriosæ S. Patriciæ reperimus separatim ab eadem cassa, et conservatum in quodam vase vitreo, ex eo quia dictæ reverendæ abbatissa, et moniales intendunt illud ornari facere argento, et aliis solennitatibus pro majori decore : quod quidem corpus, et caput accensis multis facibus, et candelis ab eadem cappella elevandum, et sustolendum duximus, illudque sub humeris multorum religiosorum sic processionaliter, maxima cum devotione asportandum, et transferendum mandavimus circumcirca dictum monasterium a parte S. Mariæ de Populo, alias Incurabiliū deambulantes; et demum per portam magnam dicti monasterii a parte plateæ, summæ plateæ iterum ingredientes præviis orationibus, et le-

taniis, aliisque solennitatibus, hujusmodi gloriosum corpus, et caput intus dictam cassam, et vas vitreum respective in tumulo honorifico in eodem altari majori ad hoc opus confecto, reponi, et collocari fecimus, ibidem perpetuo permanendum, et venerandum ad omnipotentis Dei, et Sanctorum ejus honorem, et gloriam. In quorum omnium, et singulorum fidem, ac testimonium præmissorum, ad perpetuam rei memoriam has præsentis nostras testimoniales, et patentes literas nostra propria manu subscriptas, per infrascriptum nostrum, et curiæ prædictæ notarium fieri, et subscribi mandavimus, sigillique curiæ prædictæ jussimus, et fecimus impressione communiri. Datum, et actum Neapoli in dicto monasterio, sub anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, die vero Dominico, vigesimo nono mensis Novembris, decimæ Indictionis, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris, et Domini nostri, Domini Julii, divina providentia Papæ tertii, anno secundo, præsentibus ibidem omnibus supradictis, et aliis multis in numero copioso, testibus ad id vocatis, et rogatis.

Scipio episcopus, et Vicarius, qui supra.

Locus sigilli.

Et ego Jo. Mattheus Venetia de Neap. publicus Apostolica auctoritate notarius, curiæque archiepiscopalis Neapolitanæ prædictæ actorum magister, quia prædictæ sententiæ prolationi, ac translationi, et omnibus, et singulis aliis prædictis, dum sic, ut præmittitur, dicerentur, agerentur, et fierent, una cum prænominalis testibus præsens pro notario publico rogatus interfui, eaque omnia sic fieri vidi, audiui, et publicavi; ideo has præsentis patentes literas, sive hoc præsens publicum instrumentum manu alterius fideliter scriptum, ac propria manu prædicti R. D. vicarii, et sigilli ejusdem curiæ subscriptum, et impressione munitum confeci, subscripsi propria manu, signoque nomine, et cognomine meo solitis, et consuetis signavi in fidem prædictorum, rogatus, et requisitus.

37 De venerando Sanctæ corpore, aliisque reliquiis, prout servantur in templo hoc novo, idem auctor pag. 323 tradit sequentia, quæ ibidem apud alios scriptores inveniuntur : Adest integrum corpus (exceptis nempe partibus, quas seorsim servari dixerat) in ara majori S. Patriciæ, in capsula crystallina, ut ante dictum, ubi legitur :

Hoc Constantini neptis translata sepulcro

Patriciæ divæ virginis ossa cubant.

Hoc sanctum corpus legitur velo aureo perfectissime confecto involutum, dato inter cetera munera per Joannam Calabriæ ducissam, postmodum Neapolitanam reginam, quæ fuit filia regis Catholici, super sacrum corpus imposito per Leonardum de Magistris felic. record. tunc temporis vicarium generalem Neapolitanum . . . In loco, ubi per prius quieverat corpus dictæ Sanctæ, sic legitur :

Hic olim corpus nequievit virginis almæ

Patriciæ, major nunc habet ara tamen.

38 Alias Sanctæ reliquias sic enumerat : Ex capillis S. Patriciæ in capsula eburnea : cingulus de Ottone dictus, quo dicta utebatur pro penitentia agenda. (Ottone vox Italica est, Latine aurichalchum.) Et ejusdem sanctæ manna. Manna illud et alii memorant, at non exponunt, quid per illud intelligant. Erponit illud Joannes Baptista Mansus in miraculis post Vi-

AUCTORRE
J. S.

Corpus in altari majori depositum :

F

aliæ S. Patriciæ reliquie :

tam

AUCTORE
J. S.

tam Sanctæ, Italico sermone scriptam. subjectis, ubi sic habet : Unum ex majoribus miraculis erat, quod perpetuo conspiceretur ex ejus sepulcro stillare purissimus liquor instar aquæ crystallinæ, aut potius crystalli in aqua liquefacti; qui liquor nominatus fuit manna : quemadmodum et illi, qui scaturiunt ex beatis corporibus S. Andreæ Apostoli Amalphi, S. Matthæi evangelistæ Salerni, S. Nicolai episcopi Barii, S. Felicis episcopi in cœmeterio Nolano, et quorundam aliorum Sanctorum. Moniales S. Patriciæ sacrum hunc liquorem magna conservabant reverentia, magnaue pietate dabant infirmis, et diemoniacis, quibus, eo sumpto, integra confestim restituebatur valetudo. *Hæc ille Italice. Plura de eo liquore dabit infra Leo presbyter. Pergamus nunc cum memorato de Magistris, in sacris pignoribus enumerandis.*

sanguis miraculosus, qui evulso post mortem dente

B

39 Dens, inquit, molaris S. Patriciæ, et dñæ ampullæ sanguinis ejusdem, quæ emanarunt post annos centum ejus in Domino obdormitionis, ex quo quidam eques Romanus Sanctæ devotus, ex ejus ore devotionis causa dentem extraxerat : qui sanguis, quoties conjungitur cum dente, liquefit, rubescit, crescit, et vivificatur, quasi de recenti esset gladio extractus, et singula quaque sexta feria; imo omnibus diebus cernitur distillare, quoties Sacrificium offertur in honorem ipsius Sanctæ in ejus ara, et postmodum durescit. *Miraculosum hunc sanguinis fluxum fuisse in Vita relatum invenies a Leone presbytero, qui tamen non addit, quo post obitum S. Patriciæ anno miraculum illud patratum, nec equitem fuisse dicit, cui id contigit, sed hominem divitem. Unde itaque illas facti circumstantias cognoverint Neapolitani, mihi est incompertum, Rem narrant auctores varii Neapolitani, sed omnium, ut mihi quidem videtur, optime Antonius Caracciolus aliquoties jam laudatus in Monument. eccl. Neapol. cap. 30 sect. 4, ejus relationem hic subjicio :*

effluxit, et liquefieri solet:

C

40 Excitus fama miraculorum ipsius (S. Patriciæ) Romanus quidam, generis nobilitate, ac divitiis præpollens, quem malus genius obsederat, veneraturus ejus sepulchrum, opemque ipsius imploraturus, Neapolim petiit, et ad Patricianum templum accessit. Accessit, et valido Beatæ imperio exagitatus demon, injusta possessione decessit. Plusculos ille dies ibi in gratiarum actione moratus, cum postridie reditum ad Urbem meditaretur, aditum ad Beatæ sepulcrum suspicione vacuum, tamquam pernox ibi oraturus, facile obtinuit : aliud tamen callida cogitatione machinatus, ut aliquid scilicet e sacro illo corpusculo posset auferre, amuletum suum, ne denuo fieret mali hospitis inquilinus. Vel forte, ut in Urbe orbis principe, liberatrici suæ basilicam excitaret : verius, permissu Dei, gloriam Virginis suæ manifestiore testimonio exaltaturi. Intempestæ itaque noctis silentio, lapide illo, sub quo beata pignora tegebantur, audacter elevato, Virginis dentem abscidit, sacro furto latissimus. Et ecce proflus e gingivis sanguis ac vividus, furacem manum, ac loculum purpurat. Obrigit ille, motus, et ambulationis impos : quoad illucescente die, accurrentibus virginibus, sacerdotibus, innumeroque populo, sulfurati thesauri restitutione, fuit motui quoque restitutus. Profluum postea sanguinem virginibus, binis vitreis vasculis religiose conculserunt. Hic est mirificus ille cruor, qui e regione evulsi dentis appositus, ad hunc usque diem

liquescere videtur, spumescere, et ebullire. D Cumque per aliquot annos negata fuisset sacrorum pignorum præsentia ea liquescentia, redita postea fuit uberior, et sænore multiplicato. Quandoquidem ad capitis quoque aspectum, et cum incruento Sacrificio Deo in Beatæ honorem litatur, et singulis sextis feriis sub horam nonam, manifeste cernitur, experimentoque indubio, nihil hic naturam posse, sed Dei nutu potentiaque totum effici. *Hoc miraculum illustrandum hic fuit occasione servati sanguinis : reliqua, ubi quid dubii occurrerit, in notis ad illa elucidabimus.*

41 *Franciscus de Magistris loco assignato refert, in eadem S. Patriciæ ecclesia multas alias servari reliquias, quarum aliquas ab ipsa Sancta Neapolim allatas putat, quin et a sancta Helena Constantini magni matre Patriciæ donatas. Potuere quidem illæ a Patricia Neapolim deferri : at nullum, quo hoc affirmem, in Vita reperio fundamentum. Quod vero aiunt ab Helena Patriciæ donatas, refutari non meretur, namque jam diem obierat S. Helena, antequam nata potuit esse Patricia, etiamsi illa Constantis, ut volunt, fuisset filia. At hinc illarum reliquiarum veritatem non impugno, id enim hoc loco non agitur : potuerunt illæ aliunde atque ab aliis eo deferri, etiamsi a S. Patricia non fuerint allatæ.*

§ V. Nomen in Fastis : cultus Neapoli, ubi patrona electa.

Memoriæ S. Patriciæ Martyrologium Romanum annuntiat ad xxv Augusti his verbis : Neapoli S. Patriciæ virginis. Eodem prorsus modo Arturus in Gynæceo sacro. In Catalogo Sanctorum ecclesiæ Neapolitanæ, edito jussu Cardinalis Carafa archiepiscopi Neapolitani, et impresso anno 1619, ad diem xxvi Augusti ita S. Patriciæ cultus memoratur : S. Patricia virgo. Duplex. Omnia de communi Virginum. Missa de communi sine credo. Atque notantur hæc inter alia : Obiit xxv Augusti, qua die ejus monasterii sacræ virginibus, quæ sanctum illius corpus possident, festum solenniter celebrant. Nos postera celebrabimus, ne S. Bartholomæi apostoli festivitatem quotannis transferre cogamur.

43 *Celebratur itaque xxv Augusti a monialibus, idque solenni pompa per octiduum, ut habet vetus Officium ei proprium, impressum Neapoli anno 1556 : per totam vero diocesim Neapolitanam die sequenti. Celebrari iidem festum translationis apud dictas sanctimoniales ix Julii testatur Franciscus de Magistris pag. 44, illiusque Officium proprium cum mox memorato simul fuit impressum : cujus orationem hic subjicio : Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem translationis gloriosissimæ virginis Patriciæ ad tui laudem et honorem dedicare dignatus es : concede nobis famulis tuis in hac celebritate lætitiā, ut quemadmodum ejus corpus veneramur in terris, ita sua intercessione sublevemur in cælis. Plura ex Officio non appono, cum omnia, quæ in eo leguntur, ex Actis sint desumpta : hæcque ad cultum Sanctæ probandum abunde sufficiant.*

44 *Verum non modo debita pietate colunt Neapolitani S. Patriciam, sed et ejus patrocinio urbem suam, totumque regnum Neapolitanum, communire*

An alia
dem
reliquas
Patriciæ
portata?

E

Annotat
fuit

et cultus
est

patrona
et regni

A *communire voluerunt, idque factum communi primatum consilio anno 1625, die xxviii mensis Octobris, re publico instrumento omnibus manifestata: quod instrumentum, ut testem insignis Neapolitanæ urbis erga sanctam hanc Virginem pietatis, lectorum oculis subjicio, prout illud post Vitam Sanctæ a Torbizio jam editum fuit. Siquid in eo circa Patriciæ parentes occurrerit, quod cum ante dictis minus consentiat, poterit rationes allegatas æquus lector consulere.*

cujus electionis datur instrumentum:

45 In Dei nomine. Amen. Anno Jubilei, a Circumcisione Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, die vero vigesima octava mensis Octobris, Indictione nona, Pontificatus sanctissimi in Christo patris, et domini nostri domini Urbani Papæ octavi anno tertio, regnante catholico, et invictissimo domino nostro domino Philippo quarto de Austria, Dēi gratia rege Castellæ, Aragonum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, ac Portugalliæ, etc. anno ejus quinto feliciter. Amen. Nos Joannes Leonardus de Aulio de Neapoli, regius ad contractus iudex, Franciscus Antonius Stinca de eadem civitate Neapolis publicus ubilibet per totum prædictum regnum Siciliæ citra Farum regia, et ubique per totum orbem Apostolica autoritatibus notarius habens amplam potestatem, mea acta publica quæcumque per aliorum quorumcumque ad id per me eligendorum manus poni, scribi, et in publicam formam redigi, et assumi faciendi, ut infra, et testes subscripti ad hoc specialiter vocati, atque rogati, præsentis scripto publico declaramus, notum facimus, et testamur, quod prædicto die, cum licentia ad majorem cautelam obtenta a reverendissimo vicario generali illustrissimi, et reverendissimi domini Decii Cardinalis Carrafæ archiepiscopi Neapolitani constituti in nostri præsentia Neapoli in templo divæ Patriciæ, quod incolunt adm. reverendæ dominiæ moniales Ordinis, et regulæ sancti Benedicti, et proprie ante altare majus, ubi asservatur pretiosissimum Christi Domini Corpus, infrascripti deputati a singulis quibuscumque nobilium hujus fidelissimæ civitatis ordinibus, seu sedilibus, nec non a fidelissima platea populi ad præsentem actum, ut infra videlicet, pro platea sedilis Portænovæ Marcus Antonius Mormilis, Carolus de Ligorio, et Annibal Capuanus; pro platea sedilis Montanæ, don Alonsus Sanchez, don Joannes Serius Sanfelicius, Cæsar Coppola, Joannes Baptista Surgente, Joannes Baptista Pudericus, et Joseph Muscettula; pro platea sedilis Capuanæ, Carolus Filomarinus, Lutius Caracciolus, Andreas Piscicellus, Fabritius Bozzutus, Don Leonardus Toccus, Despotus Romanie, et Attæ, et Horatius Caracciolus quondam Hectoris; pro platea sedilis Portus, don Ferdinandus Pagannus, don Hieronymus Severinus, Joannes Franciscus de Alexandro, et Franciscus Antonius Mele; pro platea sedilis Nidi, Carolus Brancatius, Ascanius de Bononia, Joannes de Guevara dux Bovini, et Magnus Senescal, et Ascanius Carrafa; pro platea Fidelissimi Populi, V. I. D. Joannes Baptista Apicella electus, et deputatus, V. I. D. Petrus Antonius Castrovillari, Ferdinandus de Ferdinando Procurator dictæ Fidelissimæ Plateæ, Ar. M. D. Julius Cæsar Porcelli, Jacobus Pintus Actorum magister magnæ curiæ vicariæ, et thesaurarius, notarius Franciscus de Rinaldo, Joannes Hieronymus Magliulo, Joannes

Andreas Bassus, Joseph Palmiscianus, et Joannes Dominicus Perronus.

AUCTOR
J. S.

46 Omnes deputati prædicti ut supra publice declaraverunt, qualiter diva Patricia, de qua præmittitur, originem trahit a sanguine, et imperiali progenie, quippe quia unica exstitit filia Constantis nati ex Constantino magno imperatore, quæ quidem post obitum sui genitoris, relictæ hæres paternorum bonorum sub tutela Constantii sui patrui, dum volebat idem conjugio ipsam copulare, fugam clanculum inde maturavit, quoniam virginitatis votum susceperat, et sic a civitate Constantinopolitana cum universa familia discedens, navim conscendit, pervenitque Neapolim, et ad ædes SS. Nicandri, ac Marciani se recepit, amplas relinquens eleemosynas monachis divi Basilii, in affatis ædibus existentibus, in quorum sane templo suum digito monumentum designavit, voce promens: Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Cæterum quoniam civitas hæc, et regnum hæreditario succedere * ad illam spectabant, divini cultus fervore accensa, initio sui adventus virginum prima monasterium funditus erexit, ubi religiosissime ac sanctissime degens, verbis et exemplari vita omnes ad cælestia contemplanda animavit, ac inde postea Romam petiit, et limina SS. apostolorum Petri et Pauli, ut cum maxime devote adiit, sacrataque monialis a summo Pontifice Liberio, volens postea ad sanctissimum Domini nostri sepulcrum se (devotione mota) conferre; ac propterea navim iterum conscendens Hierusalem versus, ventorum vi, divino nutu rejecta, * Parthenopem rediit, ubi religiosissime degens, ignita referta charitate, virtutum cumulis insignis, sanctissimorumque repleta operum, diem suum feliciter clausit extremum, et a duobus juvenis miraculose ad præscriptum relata fuit monumentum, in quo miraculis illustrata innumeris, inter quæ potissimum extat illud, quod post centum fere annos, dum devoto affectu, dens e suo capite extrahitur (o mirum!) præter omnem naturæ vim, vivus inde sanguis scatens opipare manavit ad plenam usque ampullulam, qui quidem in festo die sui felicitis obitus, donec juxta corpus asservatur, liquide ebulliens inspicitur, quibus, et aliis innumeris ipsa fidelissima civitas mota miraculis, et quia etiam vivificæ Crucis Redemptoris nostri clavum, multasque alias ad eandem civitatem sanctas attulisse fertur reliquias:

in quo vitæ compendium:

forte successore
E

* id est Neapolim

F

47 Tandem sanctam virginem Patriciam in tutelarem civitatis ipsius, ac regni patronam, et protectricem eligit, ac suscipit, ut hactenus habuerunt sanctos præsules Januarium, Aspren, Athanasium, Euphebiū, Agrippinum, et Severum, necnon et Agnellum abbatem, et Ecclesiæ lumen Thomam Aquinatem, beatum Andreā Avellinum, et beatum Jacobum de Marchia; eandemque obnixè humiliterque rogant, ut potentissima sua apud Deum intercessione, tum ut civitatem eandem in avita religione, et vero Dei cultu, quo ab Apostolo Petro, dum Antiochia Romam peteret, imbuta fuit, conservare, et manutenere dignetur, tum ut Catholicum regem Philippum quartum fidei propugnaculum diu servet incolumem, civitatem postea ipsam in antiqua erga regem suum fidelitate corroboraret, bella, famem, pestilentiam, morbos omnes quam longissime avertat ab ea, civium inter se dissidia conciliet servetque, erumpen-

electio qualis.

AUCTORE
J. S.

tem forte seditionem quamcumque funditus extirpet, magistratum juri reddendo praepositorum mentes illuminet, et omnia denique praestet juxta debitum ei erga nos maternum patrocinium. Quam electionem, et susceptam protectionem praedicti deputati juramento confirmarunt, tactis sanctis Dei Evangeliiis, et me praedictum Franciscum Antonium Stinca publicum apostolica, et regia auctoritatibus dictae fidelissimae civitatis notarium rogaverunt, ut haec omnia ad futuram memoriam meis tabulis consignarem. Unde ad requisitionem adm. reverendarum matrum abbatissae, et monialium dicti monasterii sanctae Patriciae factum est exinde de praemissis hoc praesens publicum instrumentum per manus alterius scribae ad id per me electi fideliter scriptum, signoque, et subscriptione mei, qui supra, judicis, et nostrum subscriptorum testium subscriptionibus roboratum, vigore, et auctoritate cujusdam regii decreti, et licentiae mihi concessae describi faciendo omnia instrumenta, et contractus per me stipulatos, et stipulandos, ac stipulata, et stipulanda per manus aliorum scribarum per me eligendorum, prout ex dicto decreto, et licentia mihi concessa sub die ultimo mensis Januarii mdcxviii penes Joannem Antonium Giselmum regium scribam mandati, apparet.

Præsentibus iudice, et testibus in numero copioso.

Laelius Tastius Vicar. Gen.

S. Patriciae
locus honoratior
præ B.
Andreae Avell.
lino datus.

48 Ubi patrona regni Neapolitani electa fuit Patricia, Debebat, inquit Franciscus de Magistris pag. 131, tractari de asportandis sacris reliquiis ipsius Sanctae solenni pompa, et processione ad thesaurum cathedralis pro possessione ad patrocinium: orta fuit questio, an ipsius reliquiae debebant collocari cum ejus statua in loco decentiori respectu ad reliquias et statuam B. Andreae Avellini, jam prius in possessione patrocinii recepti respective ad nostram electionem civitatis. Locus honoratior per sacram rituum congregationem die xxviii Februarii anni 1629 adjudicatus fuit reliquiis B. Andreae Avellini; sed reclamantibus monialibus, Urbanus VIII summus Pontifex S. Patriciae reliquias et statuam loco praecedere voluit, suumque judicium confirmavit decreto Apostolico, dato 2 Octobris anni 1641, Pontificatus sui anno 19: quod totum exhibet praedictus auctor pag. 132; qui et pag. sequenti fuse describit solennem supplicationem, quae die vi Aprilis anni 1642, ad honorem S. Patriciae urbis jam patronae, fuit Neapoli instituta. Nos eo curiosum similium rerum lectorem remittimus, atque Acta subjungimus.

VITA PRIMA

auctore Graeco anonymo, ab anonymo itidem Latine reddita.

Ex vetusto Ms.

CAPUT I.

Sanctae fuga, ne cogatur ad nuptias: adventus Neapolim, ac Romam: reditus Constantinopolim, indeque Neapolim.

Postquam a sic fuit nutrita crevit B. Patricia, et petita fuit in uxorem a quodam nobili viro, qui cum multum diligeretur ab imperatore Constantio b, potens erat in curia, et in aula ipsius. Fulgebat autem vir ille c Patriciae dignitate, et virgini non fidens, nec ejus parentibus d nullam eis fecit de proposito suo mentionem, sciebat enim virginis amorem in Deum. Verumtamen ad imperatorem accedens, flexis genibus coram eo, sic eum deprecatur: Si gratiam inveniri, domine, apud vestram fulgentissimam curiam, et excelsissimam magnitudinem ego vester in omnibus, et per omnia famulus: jussu vestro, sive praeepto detur mihi Patricia virgo pulcherrima in uxorem, ita enim eam diligo, ut, si hoc non impetrem, sim ex vita discessurus. Haec audiens imperator, illius petitionem adimpleri voluit, et S. Virginis propositum serviendi soli Deo ignorans, praecipit hoc fieri matrimonium. Verum deceptus est ille vanus juvenis, nam Deus Famulae suae auxilium praestitit.

2 Audiens enim omnia virgo Patricia, statim quinque, quos habebat, eunuchos ad se vocavit, et alias quinque virgines, quae ejus erant pedissequae, eisque sui cordis secreta manifestare consueverat. Omnibus igitur convocatis praeeptum imperatoris contra se factum annuntiavit, dicens: Cum vos aperte sciatis omnia mea facta, scitis etiam firmiter, qualiter a mea pueritia desponsata fui sponso e incorruptibili, Domino nostro Jesu Christo, absit ergo ut ab eo nunc separer, et conjungar sponso corruptibili. Communiter igitur excogitemus ab omnibus, fratres, atque sorores, consilium imperatoris manus evadendi, ne ejus praeeptum in nobis habeat complementum. Haec cum dixisset B. Patricia, tam virgines, quam eunuchi promiserunt ei usque ad mortem eam non dimittere. Unde cum vellet currenti furori tam imperatoris quam juvenis eam in uxorem petentis cedere, navem Romam / veterem ituram inveniri praecipit, dicens consanguineis suis, olim se vovisse Deo, pro peccatis suorum parentum et suis remittendis visitare, ac osculari limina beatorum apostolorum Petri et Pauli. Deum vero precabatur, ut qui cognoscebat sui cordis abscondita, ipse se duceret quocumque vellet.

A 3 Hæc cum fecisset B. Patricia, de paternis *g* rebus non parvam sortem accipiens, se suaque commendans tutelæ, et procurationi divini auxilii, cum eunuchis, et quinque pedisequis exivit latenter de civitate, navimque conscendens, signavit se signo crucis, et statim requievit in mari *h* perversus motus aquarum, et procellosus. Habitoque vento habili versus Romam leniter cum amœnitate deportabatur. Patricius vero, hoc est, juvenis ille, qui eam volebat in uxorem, hæc audiens cucurrit ad imperatorem, eique ci-tissime suum infortunium exposuit, petiitque cum querela, ne se a virgine deludi pateretur. Quare ab imperatore tres galeæ * missæ fuerunt ad navigandum aptæ, ut ubicumque eam comprehenderent, et ad imperatorem reducerent. Sed incassum nititur aliquis omnipotentis Dei resistere voluntati. Ubi enim ipse est operator, et actor, nullus est, qui possit resistere. Nam B. Patricia ingrediens *i* quamdam insulam, sub protectione Dei servabatur. Nuntii vero missi ab imperatore æquor illud transcurrentes, nil viderunt, et per tres menses in mari detenti modo huc, modo illuc, flatu ventorum impulsæ, tandem post multam maris verberationem reversi sunt, nihil se omnino de ea nec vidisse, nec audisse referentes.

4 Santa vero de insula exiens, mari, immo ipsi Deo se credens, nutu Dei disponentis Neapolim appulit. Ubi de navi egressa civitatem ingressa est, nec sibi domum ad quiescendum requisivit, non balneo cogitavit corpus suum reficere, sicut mos est nobilium, et in gloria cum deliciis nutritorum, sed ad templum ivit ad orationem, et sic sacra loca Neapoli sæpe visitavit, et cum introisset portam, manus ejus aperta fuit omnibus indigentibus, et abundanter in caritate dedit omnibus de rebus, quas adduxerat secum de paterno lare. Venit igitur ad ecclesiam SS. martyrum Nicandri, et Marciani, ubi erat virorum sanctorum monasterium, et cum templum introisset, et de more suo orasset, abbatem ceterosque monachos ad se vocari fecit, eisque convocatis, aspiciens locum, ubi nunc requiescit corpus ejus, scripsit in silice hoc elementum Græcum πk , quod fidem significat, vel ejus nomen quod incipit ab illa littera; monachisque ait: Unum vobis notifico, sancti patres et venerabiles, locus ille quidem mihi datus est in sortem ad habitandum in secula, vos vero locum habitandi diligenti cura vobis alibi requiratis. Et hoc dixit vaticinans, fulgore divinitus illustrata. Monachi autem hoc audientes statim colloquium dissolverunt. Patricia vero partem pecuniæ, quam detulerat, monachis obtulit, et exivit de Neapolitana civitate, quam plurimis a se in ea peractis miraculis *l*, statimque ascendens naviculam, iter Romam ducens, auxilio divino gubernante, peregit.

5 Romanam ergo ingrediens civitatem, non est oblita facere consueta pauperibus, indigentibus, viduis, et orphanis, dispergens suas divitias abundanter. Insuper valde mane una dierum, quæ fuit Dominica, in qua Christus resurrexit a mortuis, orto jam sole *m*, surrexit B. Patricia cum suis eunuchis omnibus, et pedisequis, ad audiendum matutinale Officium in ecclesia beatorum Apostolorum. Sed cum adhuc essent clausæ *n* januæ, angelus *o* eis eas divinitus adveniens rescra-vit. Et cum esset intus et orationibus insudaret, vox de celo audita est, dicens ei: Patricia Dei dilecta famula, assume vitam

angelicam, et habitum monialem: hodie namque parentes *p* tui solventes carnis commune debitum mortui sunt ad Dominum transmigrantes. Statim ergo B. Patricia una cum famulabus suis hæc audiens, Deo summo patri gratias referens cum pedisequis suis, disposito super hoc officio celebrato a summo Pontifice *q*, et capillis in circuitu tonsis, sacram monasticam induit sibi vestem ab antistite benedictam, licet prius vitam monasticam, immo potius angelicam sequeretur. Sic igitur B. Patricia operans, Romanos radiis meritorum illuminavit, et eleemosynis adjuvit.

6 Postea Constantinopolim iterum est reversa, affectans maternas, atque paternas facultates dispergere spiritualiter pro remissione peccatorum ipsorum. Veniens igitur et intrans in suam civitatem, non splendens, ut prius, et fulgens apparuit, sed omnibus nigra et obfusa, et sine specie, licet esset formosa. Quare vanæ cogitationes imperatoris, et Patricii contra eam ad nihilum sunt redactæ: cum illis conscientia remorderet, videndo in ea tantam sanctitatis gratiam abundare. Illa vero non in dilationem opus faciendum proposuit, sed statim in unum bona sua patrimonialia congregans, magnam partem quidem in Constantinopolitana civitate egenis distribuit, reliquam vero secum asportavit, volens ad visitandum sepulcrum *r* Domini nostri ire, et ad alia loca sancta. Accidit autem præter spem, ut navim ingressa, iterum ad Neapolitanas oras allaberetur.

ANNOTATA.

a Loco principii abrase, substituit, nescio quis, notas quatuor sequentes. 1. Nata est Constantinopoli. Hoc recte. 2. Unica fuit parentibus, qui imperiali erant sanguine creti, eamque ab anno septimo ætatis, litteris, et liberalibus actibus erudiri fecerunt; et illa omnia apprehendit egregie, et brevi ob acumen ingenii, et etiam theologiam. Hæc scientia theologiæ non satis fundata est in Actis. 3. Eligens ipsa a tenellis unguibus Christum, et sub lenissimo jugo suo collum ponere, diu noctuque in lege Domini sollicitè cogitabat, et per templa sacraque loca quotidie ambulans, semper in bonis operibus confortabatur. Vestis pretiosa non erat ei curæ, non terrena gloria, non inanis delectatio, seu deliciosa cogitatio balnearum: sed hæc mundanis relinquens, ipsa jejuniis, et vigiliis, et sanctorum Scripturarum cogitationibus insistebat. Hæc a S. Virginis Vita non abhorrent. 4. Floruit temporibus Constantii tertii filii Constantini magni imperatoris, qui imperator fuit, et patri successit. Hic manum cujusdam recentioris facile agnoscas. Videsis Commentarium prævium § 2.

b Constantii, qui et Constantinus et Constans: nepos videlicet Heraclii imperatoris, ut probavimus. § 2 assignato.

c Patricii dignitate. Patricii dignitatem a Constantino magno institutam tradunt auctores varii. Summa erat post imperatoriam, et perpetua, ita ut cum consulatu, aliisque præfecturis conjungi posset. Pauci initio fuisse hac dignitate ornati leguntur; deinde paulatim ad plures devenit, atque exteris etiam regibus non paucis fuit concessa, uti videre est in Glossario Cangii ad vocem Patricius. Porro hic adolescens deinde etiam vocatur Patricius, non nomine proprio, ut opi-

nor,

A. GRÆCO
ANONYMO.
P

Roma Cons-
tantinopolim
revertitur, in-
deque Neapo-
lim.

F

r

F

et fugit con-
ducta navi
Romam:

g

h

i. e. triremes

i

B

Neapolim ap-
pulsam. prædi-
cit se ibi sepe-
liendam:

k

C

l

Neapoli Ro-
mam profecta,
cestem assu-
mit religio-
sum.

m

n o

A. GRÆCO
ANONYMO.

nor, sed dignitate. Pater item S. Patriciæ dignitate patricius fuisse dicitur num. 15.

d Vivebant igitur parentes Patriciæ, itaque nec imperator erat ejus pater, seu Constans Constantini filius; sed patricius dignitate, ut modo dictum.

e Ex hoc loco diximus videri, jam voto castitatis fuisse obstrictam.

f Ita vocatur, quia Constantinopolis dicebatur Roma nova.

g Videtur fugisse Sancta, non ignorantibus quid ageretur parentibus; sed id metu imperatoris dissimulantibus. Suspicio id propter comites, et bona paterna ad fugam commodius instituendam accepta.

h Multis ubique miraculis, et visionibus ornatur hæc Vita, quæ mihi exiguum fidem mereri videntur, tum quod ab alio biographo non memorentur, tum quod sæpe inepte conficta esse, appareat.

i Minus certus videtur hic in quamdam insulam ingressus; sic enim fortasse periculum auxisset potius, quam minuisset. Nec quid post discessum suum Constantinopoli ageretur, scire B potuit sine revelatione divina.

k Prædictionem hanc itidem narrat Leo presbyter, sed cum differentia aliqua. Nam signum a Beata scriptum, fuisse signum crucis, refert ille: noster vero litteram Græcam π, qua vel πλῆτος significetur, id est fides, vel Patricia, scriptam narrat. Vacillat utcumque hac varietate prædictionis fides, non tamen idcirco prorsus sit incredibilis: nam potuit utrumque scribere; potuit et alteruter in circumstantia signi exarati decipi; etiamsi in ipsa prædictione neuter fuerit deceptus.

l Nihil de his miraculis Leo presbyter.

m Inepte alludit hoc loco ad cap. 16 * 2 Marci. Nam quamvis recte ibidem intelligi possit, quomodo mulieres valde mane egressæ, pervenerint ad sepulchrum Domini orto jam sole: non ita intelligitur quomodo S. Patricia valde mane surrexerit, si surrexerit orto jam sole: idque in Dominica Resurrectionis non multum ab æquinoctio remota. Verum hoc imputetur modo loquendi minus proprio; non fiet idcirco verisimile, quod paullo post sequitur.

n Cum adhuc essent clausæ januæ, basilicæ scilicet Apostolorum, quam adibat ad audiendum matutinale officium. Quis enim credat post ortum solis in Dominica Resurrectionis Domini Officium nondum fuisse inchoatum, templum nondum apertum? Unde quod subjungit:

o Angelus eis eas divinitus adveniens reseravit, Græcum potius ornamentum, quam vera videtur historia.

p Neque revelationi de morte parentum assertæ multum admodum fidei habendum existimo; tum ob rationes dictas, tum quia nihil de his Leo presbyter. Mortem Constantii imperatoris S. Patriciæ Romæ revelatam narrarunt recentiores, quod fictitium esse ex hoc loco manifeste evincitur.

q Vestem religiosam a S. Patricia Romæ assumptam narrat etiam Leo presbyter; at non addit id factum per summum Pontificem, quod dubium saltem videri debet, si non fictitium. Recentiores id a S. Liberio Pontifice factum scribunt, quod abunde § 2 ex tempore, quo Virgo floruit, est refutatum.

r Hanc Sanctæ voluntatem dubiam esse, quia contrarium habet Leo presbyter, notavimus in

Commentario prævio § 2 num. 18.

CAPUT II.

Postremus Sanctæ morbus et pia mors.

Sic ergo B. Patricia Neapolim a per mare iterum ducta, tum propter nimiam abstinentiam, tum propter jejunia, tum etiam propter subversionem humorum in mari, vel, ut dicatur res verius, quia frumentum erat in spica, et tempus propinquum erat, ut reconderetur in horreo cum plurimo fructu, et necessarium ei erat mori, incidit in febrim acutam, statimque desiderio desiderare incepit, ut a nexibus corporis absoluta ante tribunal veri Judicis sisteretur. Fertur itaque in parvam quamdam insulam b, in qua venerabile Corpus Domini nostri Jesu Christi E Salvatoris colebatur, et colitur, sumens ipse locus denominationem ab ecclesia, SALVATOR nomine proprio appellatur. Ad hanc insulam deportata B. Patricia, ibidem, ut de sua erat consuetudine, celebrato Sacrificio, cum devotione maxima, et maximo desiderio petiit assumere corpus Christi. Quo facto, et in ecclesia aliquantulum trahens moram, vocans ad se virgines, et totam familiam suam se sequentem, sic orsa est:

8 O meæ sorores c et dominæ, et vos alii, quos non voco famulos sed filios, nimium humili prece flagito vestram benevolentiam, ut aliquantulum mecum sitis solliciti in hac parte ad vigilandum: spero etenim in hac nocte, intercessionibus beatissimæ Dei Genitricis Mariæ me commendans, et B. Michaelis archangeli, et Sanctorum omnium, ad Dominum transmigrare. Moneo vos ergo, carissimi, meas intuitu caritatis celebrantes exequias, vos vanitas non decipiat hujus mundi. Præ manibus habeatis semper accensas lampades, ut cum sponsus advenerit ad nuptias, cum eo possitis alacriter introire. Cavete ne juventutis flos de crastino in crastinum seducendo vos inopinate ad senectutem transire faciat steriles, et immemores paradisi. Considerate post mundi creationem, et casum primi parentis, qualiter Deus multifariam multisque modis, ut homines a peccato cessarent, eos admonendo per prophetas, et eos pestilentibus affligendo est allocutus. Habeatis itaque in vobis innatam obedientiam, recordantes per inobedientiam Adam et Evam expulsos esse de paradiso. Scitote quoniam per inobedientiam mandatorum, et illicitas voluptates, mundus universus aquis deluvii devastatus est semel, et nisi, quia Noe cum sua familia innocens inventus fuit, in antiquum chaos hæc omnia forsitan nunc laterent.

9 Insuper ne credatis, carissimi, tumore aliquo aliquave superbia vos posse manus effugere summi Dei, cum audieritis multoties turrin fabricantes in Babylone post diluvium, Deo cogitantes posse resistere, qualiter fuerunt linguarum confusione dispersi. Libido fæda vos non supprimit, Sodomæ considerantes destructionem, atque Gomorræ. Ebrietas in vobis non dominetur, cum Noe prius, secundo Loth, tertio Esau vitio istarum redarguantur. Audivistis quot,

Enrolam
pater Domini
sumit.

multique
verbis

ad virtutem
amorem, peccatorumque
fugam

et

A et quantas afflictiones, et pestilentias mittens Deus Ægyptiis, obedientem sibi populum Israel potenti manu extraxit de servitute. Deum ergo toto corde diligite, toto animo cum timore, corporea cogitatione cibi et indumenti terrentes minime corda vestra. Nam qui novas quotidie creat animas, et infundit eas corporibus novis, quemadmodum antiquitus in deserto manna suum populum nutriebat, non patietur vos affligi fame neque siti, calore neque frigore, et sicut non dimisit suum Jonam prophetam, sic nec vos dimittet mori famulos suos. Insuper auditis quotidie quot et quanta sustinuit pro nobis peccatoribus ipse Filius Dei. Videns enim quod nos corrumpēbamur instinctu diaboli morbo pessimo, nec poteramus sine perfectissimi medici adiutorio ab illa perhorribili agritudine liberari, ut nostras tolleret agritudines manu propria, et humeris suis portaret infirmitates, exinanivit semetipsum accipiens formam servi.

10 Missus est enim ab arce Patris, qui mundi machinam sustinet et gubernat, in uterum Virginis, qui cum natus esset ineffabiliter, in sua Genitrice virginitatis gloria permanente, prædicationibus et miraculis illuminavit orbem terrarum. Postmodum usque ad mortem pro nobis factus obediens, in crucem levatus est Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Moriens igitur et morte sua mortem supprimens, a mortuis post triduum resurrexit. Apparensque iterum et iterum ante suam ascensionem suis discipulis, præcepit eis, ut post infusionem Spiritus sancti Euangelium prædicarent per universum orbem omni creaturæ. Pacem suam igitur donans illis, et patientiam, ut in ea scilicet patientia suas animas possiderent, ascendit in cælum. Vos ergo in vobis istam patientiam habeatis, et pacem. Caritas, quæ sustinet omnia, et humilitas in cordibus vestris habeant principatum. Abhorreatis loqui superflua, silentium diligentes. Quod vestra manus dextera fecerit, nesciat læva, et cum jejunaveritis vitantes hypocrisim, capita vestra oleo ungite. Illud igitur studeatis facere in abscondito, ut cum in aspectu cuncta spectantis Judicis eritis, in manifesto vocem illam, quæ super Sanctos, et electos ab ore Omnipotentis procedet, audiat: Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, quod a constitutione mundi vobis est paratum. Quod vobis concedat per suam clementiam, qui vivit et regnat in secula seculorum.

11 Hæc et alia plura cum dixisset B. Patricia, eunuchos et virgines admonendo, aliosque secum in illa nocte vigilantes, erigens in cælum manus suas et oculos, taliter Deum oravit: Domine Jesu Christe rex gloriæ, qui dignatus es sola clementia humanam carnem assumere, ut chirographum rumperes primi parentis, quique ut humanum genus eriperes faucibus primi draconis, sustinisti mortem in cruce, exemplum tuis derelinquens discipulis salutare, te suppliciter deprecor, ut meas exaudire preces, non meis meritis, quæ nulla sunt, sed tua sola digneris misericordia. Fac Domine, ut sicut tua pietate segregasti me a terrenis, et carnalibus consanguineis, sic a pœnis inferni meam animam liberes, et in consortio electorum tuorum colloques eam. Corpore vero meo, ubi tibi placitum fuerit, collocato, infundere super ipsum dignare divinam gratiam, ut ab omnibus ad ipsum accedentibus, et meum obitum celebrantibus ad laudem tuam cum fide, spe, et carita-

tate, in infirmitatibus medicina sit probatissima d, A. GRÆCO
vividus fons sanitatis, sit fuga dæmonum, civi- ANONYMO.
tatis suffragium, animarum passionum sit libera- d
tio, remissio peccatorum, salutaris portus sit naufragium patientibus, calor regni aditus, adversitatum expulsio, captivis sit liberatio, in tribulationibus positus mitis sit consolatrix, omnibus petentibus paratum fiat auxilium, et juvenem, ut nomen tuum, Domine, benedictum et gloriosum exaltetur et collaudetur in secula seculorum. Amen.

12 Hæc cum dixisset B. Patricia, vox ab omnibus illic existentibus est audita: Veni, dicens, Benedicta in regnum meum e. Videntes autem illam in extremis laborare, ad laudes et orationes conversi sunt ad exequias pertinentes, et ore simul, et spiritu concordantes proferebant melodias, et spoliati quasi a corpore in intellectu, simul ac ea exire / de ista vita. Sed quia eam omnes plorandi desiderium, ac debitum solvebant lacrymandi, coronam facientes tamquam de variis floribus et diversis, de spiritualibus cantilenis et laudibus, ab ea receperunt benedictionem, tamquam thesaurum donatum eis a Deo. Tunc ad invicem cœperunt referre, qualiter egreditur e corpore anima, et mundus ille plenus corruptione quomodo finiatur: narrabant etiam aliquid de secretis bonorum futurorum vitæ secundæ.

13 Tunc B. Patricia supra suum pectus brachia plicans in modum crucis, humili voce ait: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Suscipe ad te meam dilectam animam, quam semper in tua conservasti confessione, tibi trado etiam corpus meum, quod illæsum et incorruptum conservare dignatus es per virginitatem a corporali contagione. Tu meis astantibus carissimis fratribus ac sororibus sis consolator meæ mortis, a te habeant benedictionem per impositionem manuum mearum; ac super illos manus imponens, ac benedicens eos, dixit illis: Dominus amodo sit vobiscum. Hæc dicens audit a Deo, quæ suis operibus erant audiri digna: Surge proxima mea, columba mea, et veni; jam hyems transiit, imber abiit; et recessit, tempus messionis advenit, formosa mea, proxima mea, macula non est in te: odor unguentorum tuorum est super omnia aromata. Et hoc cum audisset B. Patricia emisit spiritum. Tunc, ut dignum erat, chori angelorum duxerunt ipsius animam in conspectum Altissimi.

ANNOTATA.

a Neapolim hac vice non fuit ingressa, sed in castro Lucullano, antequam eo perveniret, obiit. Vide num. 18.

b De hoc mortis loco actum in Commentario num. 18.

c Tota hæc, quam S. Virgini adscribit, oratio auctoris est, non Patriciae. Inserta hæc est lectionibus Officii Neapoli impressi, uti et, quæ post pauca sequitur, ad Deum precatio. Utraque inepte conficta, neque mulieri ad mortem se præparanti congrua.

d Hic sane orandi modus humilitati Sanctorum parum est conformis.

e Nihil de his omnibus Latinus biographus: neque difficile est agnoscere Græcum sui ubique similem; qui omnes has, ut breviter dicam, mortis circumstantias confinxisse videtur.

f Aliquod hic verbum videtur omissum.

CA-

A. GRÆCO
ANONYMO.

CAPUT III.

Mira corporis translatio ad templum SS. Nicandri et Marciani; miracula; monasterium, ubi sepulta, virginibus concessum.

Post mortem Sanctæ nutrix divinitus mota,

a

B

C

Astantes vero illi sacro ac venerabili corpori cum affectu, timore, et exultationis lacrymis pretiosum illud feretrum circumstantes, manus et pedes et etiam indumenta beatissimæ Patriciæ adorantes osculabantur, assumentes sanctificationem et gratiam sensu tactus. Tunc infirmitates fuerunt plurimæ curatæ, et catervæ dæmonum *a* etiam ab humanis corporibus recesserunt ad tartarum fugientes. Aer ille sanctificatus est a sensu spiritus; terra vero corporis illius potitione, aqua etiam, cum qua sanctum illud corpus ablutum fuit, magis purificata est ab eodem, quam illud purificaret. Postmodum corpore involuto pretiosis linteaminibus ac splendidis, præparaverunt virgines lampades, et circa corpus illud sanctissimum erant sollicitæ vigilare. Verum, quia nolente *B*. Patriciæ, ei non dixerant præ nimio dolore, atque angustia, post mortem suam ubi voluisset suum corpus sepeliri, ascendit coram Deo plangens et ululatus. Nam post multam illorum lamentationem, quod solet in afflictionibus positus sapius evenire, unam illarum virginum somnus rapuit, nomine Aglais, vel fuit hoc, ut de dicta extraherentur angustia, voluntas et providentia summi Patris. Nam illico divinitus ei dormienti est revelatum, ut summo mane surgens, iret ad principem civitatis Neapolitanæ, et ei facto narrato, peteret ab eo duos tauros indomitos, et carrucam. Et ubi post impositionem corporis in carruca, tauri illam trahentes sisterent, sepulto ibi corpore, ipsa cum una alia quatuor virginum, et cum tribus eunuchis servientibus Deo, ibidem vitæ residuum complerent, tribus aliis virginibus, et duobus eunuchis reversis Constantinopolim, ut consanguineis beatissimæ Patriciæ factum narrent.

ducem Neapolitanum accedit.

b

45 Somnum itaque abiciens Aglais, narravit revelationem astantibus, ex oculis lacrymis manantibus dolorosis. Et quia noctis tenebræ impediabant ambulare volentes, cœperunt interim Deum cantilenis, et laudibus excelsa voce magnificare. Postmodum Aglais socias assumens duas illarum virginum, velocissimis pedibus, antequam princeps surgeret, ad ostium domus ejus cœperunt misericorditer exclamare: Surge princeps *b*, expelle somnum, surge cito, et indue te vestibus: et audi divinum opus. Surge et sume cum reverentia thesaurum de longe tibi missum, surge suscipe lampadem, quæ supra candelabrum posita tuam civitatem tecum, et omnem regionem illuminabit lumine meritorum. Suscipe lapidem pretiosum, et fulgentissimum, quem amisit Patricius, et etiam imperator. His verbis princeps excitus, surgens voluit omnia per omnia sibi dici, coram quo virgo Aglais flectens genua, talia loquebatur: Domine, nos tres, et aliæ duæ virgines, et eunuchi quinque in domo crescentes cujusdam principis Constantinopolitani, qui

fungebatur dignitate patricii, et a sanguine creatus erat imperiali, a nostra pueritia ei præstitimus famulatum. Hic cum haberet unicam filiam nomine Patriciam, cui assistebamus cum diligentibus, ac studiosa cura, tamquam in singulari ejus oculi speculo in ea delectabatur. Credebat enim, licet non spiritualiter, ea mediante, quod nunc fit divino spiramine, post mortem suam ejus memoriam permanere.

46 Igitur postquam studuit Puella prænominata, et in habitu habuit continentiam, et intellectum artium liberalium, a nobili viro quodam Patricio petebatur in uxorem de consensu imperatoris. Illa vero, quia divina gratia tota dedita erat orationibus, elemosynis et jejuniis, Romam veniens quasi causa orationis hoc seculare conjugium evitavit, quæ in habitu moniali, assumpta ratione a summo Pontifice, una nobiscum Constantinopolim est reversa. Credensque ire iterum Hierosolymam post mortem parentum, quæ fuerat ei revelata, huc inopinata, maris fluctibus, vel nutu Dei, secunda vice una nobiscum est ducta. Jacet ejus igitur corpus in insula, quam vocatis SALVATORIS, ibi enim ejus anima de corpore recessit. Unde cum de sepultura ejus, et etiam de nostra peregrinatione cogitarem, quasi dormienti mihi fuit illico revelatum, quod deberem ad vos venire, ut daretis mihi duos tauros indomitos cum carruca, et ubi corpore imposito, vestri tauri cornibus dissolutis consisterent, illic corpus ejus reponeretur, et nos ibidem postmodum commorari deberemus toto tempore nostræ vitæ.

47 Hæc et alia cum audiret princeps ab ea, recordatus est de primo etiam Virginis adventu Neapolim, et de miraculis ibi ab ea factis, et affectans hoc etiam videre miraculum de tauris indomitis, carrucam, et tauros, sicut petierat Aglais, ad locum ubi jacebat corpus, statim jussit adduci. Ipse vero princeps et episcopus cum toto clero, et populus totius civitatis, cum Aglai, sociabusque suis ad illum locum postea venientes, et corpus illud sanctum imponentes supra carrucam, psalmis et laudibus boves illos indomitos sequebantur ferentes carrucam. O quam mirabilis est Deus in Sanctis suis! tauri nequaquam ducti ab aliquo, recto tramite, et vigoroso pede in ecclesiam SS. martyrum Nicandri, et Marciani *c* applicuerunt, figentes in ea pedes suos. Monachi vero una cum eorum abbate videntes hæc, valde fuerunt exterriti: causam vero subiti adventus tam taurorum, quam populi multitudinis requirentes, et facta per ordinem audientes, recordati sunt verba, quæ *B*. Patriciæ dixerat eis, et ea cum magna voce prædicaverunt populo. Tunc eucharistiæ mysteria Deo celebrata, et laudes, cantilenæ, hymni sacri recitati, et lacrymæ cum multis sudoribus profusæ ex desiderio nimio, et affectu videndi. Videbantur tunc ibi ex maxima defatigatione membrorum, in multitudine populi, et ex contritione cordis conculcatio, sive confusio sudorum et lacrymarum.

48 Tunc ibi facta est non modica multitudo miraculorum: nam surdis auditus *d*, cæcis visus, mutis loquela expedita, ad tactum virginei corporis donabantur. Chiragram patientes atque podagram, claudi ac laborantes paralyti, spasmo, lepra, vel aliquo alio morbo pessimo, et horribili cum fide, ac devotione partem aliquam sancti corporis amplectentes, et osculantes, subito curabantur. Daemoniaci in illam ecclesiam

aliqui et
duos tauros
indomitos
carrucam
petiit.

qui corpus
carrucæ
positum
hunc ad
templum
SS. Nicandri
et Marciani.

F

ubi illud
factis
miraculis
sequebatur.

depor-

A deportati, fugatique a corporibus dæmones, cum maxima exclamatione nominis B. Patriciæ, ejusque corpus laudabant liberati, et Deum colebant, et adorabant debita, et congrua veneratione. Peccatores insuper ad illud cum fide accedentes, revertebantur cum contritione peccatorum, chirographis ruptis, et deletis, abrenunciantes diabolo, suisque suasionibus, et in orthodoxa fide postea vivebant. Taliter ergo in silice, ubi π , Græcum elementum ipsamet Beata scripserat digito suo, sepelientes ejus gloriosum et sanctum corpus virgines, et eunuchi, episcopo urbis, totoque clero assistentibus, cum principe, dederunt gloriam Deo.

49 Monachi vero accedentes ad principem genu flexo misericorditer locum alium ab eo petebant, in quo deinceps possent religiose morari. Princeps igitur tum ob reverentiam beatissimæ Patriciæ, tum ob rogamina monachorum, locum eis concessit, in quo ab eisdem factum est monasterium S. Sebastiani *c*. Beata autem Aglais tres virgines, et duos eunuchos, secundum quod ei fuerat revelatum, cum navicula remisit Constantinopolim, ibique omnes finierunt vitam in monasterio *f* beatissimæ Patriciæ a suis consanguineis ibi constructo splendido, atque ditissimo. Ipsa vero beata Aglais cum sociis, et sociabus suis perseverans ad sepulcrum B. Patriciæ, prudentium mulierum multitudinem congregavit, largeque expendens de rebus beatissimæ Patriciæ, monasterium illud refecit ad nomen ejus, et ad honorem. Quod licet in aliis esset ædificatum cum aptitudine, aqua tamen carebat, quod non parum sanctimonialibus erat laboriosum, atque inconveniens de longe aquam haurire. Sed et hic voluit ostendere suam gratiam qui dixit: Ubi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum ego. Nam B. Aglais fide corroborata, habensque spem in orationibus beatissimæ Patriciæ virginis, vocans ad se omnes sanctimoniales, facta oratione, locum eis, accepto fossorio demonstravit: Hic fodite, dicens illis, et aquam, Deo donante inveniemus. Quo facto, O quam admiranda tua opera Jesu Christe! aqua fuit inventa statim, potabilis, et nimium pretiosa, quæ usque ad præsens cernitur. His igitur sic peractis B. Aglais ad Dominum migravit, cujus venerabile corpus, et alterius virginis, et eunuchorum reposita fuerunt juxta tumulum B. Patriciæ ad laudem Domini nostri Jesu Christi.

ANNOTATA.

a Poetam, id est fictorem, et hic agnosce. Quis enim credat integras mox demoniacorum turmas ad corpus defunctæ Virginis fuisse adductas?

b Hic vero, si ullibi, est ineptissimus, nam bacchantem videtur delineare mulierem, non sanctæ Virginis nutricem.

c De tota hac historia egimus in Commentario prævio § 3.

d Oratorem hic agit, non historicum; facta tamen quædam miracula, non est incredibile.

e Quæ sequuntur usque ad finem disputata invenies in Commentario § 3.

f Monasterium illud, ut quæ notarimus multa, in cerebro suo struxisse videtur Græcus ille: alioquin mirandum esset, quod nulla de S. Patricia in Græcis Martyrologiis habeatur memoria.

VITA ALTERA

auctore Leone presbytero.

Ex tribus antiquis Mss.

PRÆFATIO.

Pius *a*, et misericors Deus, tu qui es sine numero omni misericordia plenus, qui dixisti: Petite, et dabitur vobis, pulsate, et aperietur vobis, tibi ego Leo indignus presbyter flecto genua mea, et prosterno me cum lacrymis toto corde meo ad ineffabilem clementiam, et peto a te, Deus omnipotens, gratiam simul et adiutorium, ut tu Deus omnipotens dones mihi sapientiam, et sermonem loquendi, ut ego enarrare, et dicere possim aliquam divinam rationem de beatissima Patricia, quæ multis bonis operibus per inspirationem tui nominis operata est. Vide humilitatem meam, Domine, et laborem meum, et illumina oculos cordis mei, et intellectum divinæ misericordiæ et gratiæ tuæ claritate. Quid ego a te, Domine, petivi jussionis, qui amplas habes misericordiæ regulas, per intercessionem beatæ Mariæ Matris tuæ, et beatissimorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum tuorum? Quia omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio: cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

2 Quod ego Leo indignus presbyter servus Sanctorum Nicandri *b*, et Marciani multum devotans, vobis me sæpius rogantibus, fratres [et sorores] Christi *c* amabiles. Dico vobis hoc, quod assensum præbui, et propter devotionem, quam vos erga sanctissimam Dei famulam Patriciam habetis, vitam, vel obitum, atque miracula, quæ per eam Dominus gessit, Latinis explicavi sermonibus, quod dicere audiavi per os de multis virginibus Christi, sancto velamine indutis, quæ oculis suis viderunt miracula, quæ per eam Dominus gessit ad templum sanctum, et gloriosum beatissimæ Patriciæ; sed tamen deprecor vos, fratres, ut omnes pariter oremus ad Dominum, ut dignemini mihi aperire sensum, ut propter vestram orationem una cum Dei adiutorio, qui aures surdorum dignatus est aperire, et os mutorum loqui, et linguas infantium disertas facere, qui dixit: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat. Sane natiuitatem Sanctæ hujus, et vitam, et laudem, quæ Deo est prosecuta, summatim, breviterque studuimus carpere. Cetera miracula ejus ab aliis doctoribus sumentes, sensum magis quam verba protulimus.

ANNOTATA.

a Hæc præfatio in aliis Mss. omissa est. Monitum velim lectorem, Mss. quoad voces multis locis non consentire; quamvis quoad sensum satis inter se congruant. Longum esset has vocum differentias ubique notare; quapropter ubi sensus non mutatur, voces eorum Mss. dabo, quæ sensum melius explicant; cum vel sic difficile sit in auctore minus Latine docto, ubique sensum et

phrasim

Auctor in præfatione opem Dei implorat.
a

E

et quibus rogantibus doctis et scripserit.
b
c

F

A. LEONE
PRESBYT.

phrasim exhibere non vitiosam.

b De SS. Martyribus Nicandro et Marciano, quorum se servum profitetur auctor, actum est in Opere nostro ad diem 17 Junii.

c A fratribus et sororibus se rogatum etiam in alterius Ms. præfatiuncula testatur : at phrasis prorsus vitiosa fuit hoc loco juvanda, additis his verbis, et sorores, quæ e Ms. excidisse videntur.

CAPUT I.

*Gesta in vitæ; beata mors; mira corporis
translatio ad sepulturæ locum.*

Tempore quo Constantinus, qui et Constans a est appellatus, Constantinopolitanum regebat imperium, fuit quædam illustris virgo nomine Patricia, ex imperiali genere orta, ex Byzantio urbe : ab ipso vero juventutis suæ tempore Deum secuta est, orationibus, eleemosynis, et jejuniis diu noctuque assiduo insistendo non cessabat : sed Deus omnipotens, qui vult omnes salvos fieri, et neminem vult perire, dignatus est ad se vocare beatissimam Patriciam; illa namque toto corde conversa ad Dominum, intimas preces cœpit effundere Deo, ut corpus suum immaculatum virginitate servaret, una cum nutrice sua Aglay.

4 Tunc juvenis Patricii b cujusdam filius amore virginis captus, petiit, ut Patricia sibi uxor daretur. Tunc Pater c ejus una cum parentibus suis abiit ad imperatorem, et petiit ut Patriciam daret filio suo uxorem; imperator vero jussit fieri petitionem eorum. Beata vero Patricia una cum præfata Aglay custodiens præcepta Dei, qui dixit : Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me, inspirante Christo concilium habuerunt, ut pergerent Romam ad limina apostolorum Petri et Pauli : et hæc illa cogitante nunciatum est ei, quod imperator annuisset illam dare sponsam patricii filio. Tunc misit silentio, et fecit venire ad se virgines quinque, et eunuchos quinque, et narravit eis omnia, quæ gesta sunt ab imperatore, et post hæc omnia concilium inierunt, ut pariter pergerent Romam.

5 Inito concilio abierunt juxta mare et emerunt navem, in qua ingrederentur, et introeuntibus in navem cœperunt naucleri navigare, navigantes vero pervenerunt in portum Neapolitanum. Descendentes autem de navi, ingressi sunt in civitatem, et adoraverunt loca Sanctorum, qui in eadem urbe requiescunt, offerentes munera, et eleemosynas dantes pauperibus; tunc divina inspiratione ingressæ sunt etiam in monasterium sanctorum Nicandri, et Marciani, et ibidem oraverunt, et post orationem beata Patricia Spiritu sancto repleta, dixit ad abbatem monasterii, simulque ad fratres ejus : O caterva sanctorum, electi Dei, auribus percipite, domini mei, et intelligite sermones meos : scire vos volo, quia in hoc loco, ubi manibus meis signum crucis Domini mei fecero; post meum obitum ibi sepeliendum est corpus meum, et vos enim de loco isto exhibitis, et in alium locum ibitis, non longe hinc, in quo et vos iterum congregabimini. Et cum hæc dixisset beata

Patricia, commendaverunt se in orationem eorum, D et inclinato capite petierunt benedictionem et abierunt.

6 Egressi vero de civitate, pervenerunt in portum, et ingressi navem pervenerunt Romam : et introeuntes limina Apostolorum, ibidem oraverunt, et post orationem completam toto de die capita sua sanctæ virgines in ecclesia beati Petri apostoli, ibique sanctæ religionis velamen indutæ sunt, et fecerunt eleemosynas multas, et commendantes se in prece Apostolis, ingressæ sunt navem, ut reverterentur Constantinopolim. Cumque reversæ fuissent vendiderunt omnia sua, quæ habere potuerunt, cunctisque servis suis libertate donatis, dona multa censuum impenderunt. Tunc beata Patricia, vendito patrimonio, congregavit divitias multas in calicibus, et pateris aureis, et sindonibus multis, et sericis vestibus.

7 Et vale dicens parentibus d, et amicis reverti disposuit cum Aglay nutrice sua, et cum aliquantis de servis suis, qui secuti sunt eam ad præfata loca sanctorum, ut supra diximus, ubi manibus suis signum sanctæ crucis fecerat. Ingressi sunt navem, placuit Deo ut sanctam animam ejus tunc reciperet : in via, in qua ibat, in ægritudinem validam incidit. Ipter hæc pervenerunt enim in insulam e, ubi situm est monasterium in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et commendavit se fratribus, et fecit ibi confessionem, et accepto viatico salutis, vocata est a Domino, sancta anima ejus cælo recepta est.

8 Tunc Beata Aglay nutrix sua cœpit plorare amarissime, et cogitans ubi sanctissimum corpus poneret, præ nimia angustia obdormivit. Cumque obdormisset vidit in somnis angelum Domini f, dicentem sibi : Surge, et vade, ingredere civitatem, et dic duci civitatis : et accipies ab eo duos tauros indomitos, et carrucam : in qua posito sanctæ Virginis venerando corpore, mitte tauros ire, ubi ipsi voluerint, et ubi steterit carruca, in ipso loco sepelire sanctum corpus. Cumque evigilasset a somno, surrexit volociter, et abiit in civitatem ad ducem et prosternens se ad pedes ejus cum lacrymis, dixit ei omnia, quæ ab angelo ei per visionem narrata sunt. Dux vero, cum hæc audisset, gaudio repletus, et benedicens Dominum, jussit fieri, quod petiit.

9 Cumque oblatis ei fuissent tauri; omnis populus congregati sunt, cum cereis et oblationibus, et aromatibus : et tollentes sanctum corpus ponentes illud in carruca, cum hymnis et confessionibus benedicentes Dominum sequebantur, ut viderent, si verum esset, quod angelus loquutus fuerit ad Aglay. Tunc tauri illi abierunt per mediam civitatem, et pervenerunt in monasterium sanctorum Nicandri et Marciani, et steterunt in locum, ubi beatissima Patricia, ut diximus, signum sanctæ crucis fecerat, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo, et glorificaverunt sanctum corpus, et cum maguo honore sepelierunt illud gaudentes, et glorificantes Dominum Jesum Christum, cui est honor, et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Constantinus, qui et Constans, Heractii nepos. Consule § 2 Commentarii, ubi exposuimus, quo tempore Virgo floruerit.

b De

Tempus, quo
floruit, locus
natalis. puer-
ritia pia :

nubere ab im-
peratore jussa
fugam medi-
tatur.

Neapolim de-
lata, prædici,
se ibi sepelien-
dam :

contracta in
via maris,
pie decedi
prope Neap-
olim.

Nutrix dicitur
tauros indom-
itos, et car-
rucam impo-
nat.

a quibus reli-
tur corpus
Sanctæ ad
templum SS.
Nicandri et
Marciani.

A b De dignitate patriciorum quædam dirimus ad Vitam præcedentem ad cap. 4, lit. c. Ubi etiam invenimus patrem S. Patriciæ similiter dignitate fuisse patricium.

c Pater scilicet adolescentis cum parentibus, id est consanguineis suis. In sequentibus siquid dubii occurrerit; vide annotata ad Vitam præcedentem, in qua hæc omnia eodem fere modo narrantur.

d Parentibus, id est consanguineis; ut ea voce supra usus est. Jam enim mortui erant parentes, alioqui non vendidisset patrimonium suum.

e De loco, ubi obiit Sancta. consule § 2 numero 18.

f Vide quæ de hac historia diximus § 3.

CAPUT II.

Monasterium virginum Sanctæ sacrum : varia post mortem miracula.

Monachis SS. Vicandri et Marciani cecidentibus.

Igitur postquam beatissima Patricia ex hoc mundo migravit ad Dominum, tumulum, in quo venerabile corpus ejus positum est, beata Aglay custodiebat die noctuque in vigiliis, et orationibus serviens Deo, et beatæ Patriciæ. Tunc abbas monasterii cernens gloriosum certamen ejus, et mulieres multas venientes, velamine sanctæ religionis indutas, in eadem ecclesia, recordatus sermonis, quem beata Patricia dixit in vita sua, quia videlicet viri inde migraturi ad locum alium forent, intellexit vir Deo plenus, quia placuit Domino, ut jam amplius non esset ipsorum congregatio in loco sanctorum Nicandri et Marciani, convocatis fratribus, ait : Eamus ad ducem, ut ostendat nobis locum, in quo congregatio nostra fiat, et abierunt, et narraverunt ei omnia, quæ beata Patricia dixit, dum viveret; et petierunt ab eo locum, sicut dixerunt. Dux vero jussit, ut ubi illis placeret acciperent locum ad ædificandam ecclesiam Dei. Tunc ministri donaverunt eis locum juxta murum civitatis, ubi modo monasterium beati Sebastiani a martyris situm est.

monasterium illud virginibus obtinent : a qua divinitus ibi impetrata

41 Beata vero Aglay congregavit virgines innumerabiles in monasterio, ubi sancta Patricia requiescebat, et ornaverunt ecclesiam omni ornatu, sicut decet ecclesiam Dei, et fecerunt in eodem loco puteum, et invenerunt aquam dulcissimam. Tunc impleverunt de illa aqua vas vitreum, et direxerunt illam duci propter benedictionem : dux vero accepit aquam et bibit ex ea, et benedixit Dominum cæli, et offerebat eis centum solidos. Beatissima autem Aglay cum accepisset munera illa, cœpit ædificare ecclesiam in honore beatæ Patriciæ. Cumque constructa fuissent loca sanctorum, atque complexisset omnia, quæ inchoavit, beata Aglay in oratione prostrata obdormivit in Domino, et sepelierunt eam in ecclesia præpe murum illius.

oleo lampadis multi curati;

42 Carissimi fratres, redeamus ad miracula beatæ Patriciæ quæ Dominus post obitum ejus dignatus est operari, ut lucernam, quæ sub modio latebat, super candelabra poneret, ut luceret omnibus : et Dominus omnipotens, qui lumen erat corpori beatæ Patriciæ virginis, omnibus innotesceret. Exhibat per universam terram illam

fama bonitatis ejus; et ubicumque ægroti erant, veniebant ad ecclesiam beatæ Patriciæ, et adorantes ad tumulum ejus, statim sanabantur. Sed quia Deus non dimisit sanctitatem, et opera, quæ beata Patricia operata est in vita sua; (ipse namque Deus, qui quotidie glorificat glorificantes se, et voluntatem ejus facientes, ille sanctificavit famam beatæ Patriciæ virginis) multitudo languentium veniebant ad tumulum beatæ Patriciæ virginis, cæcorum, surdorum, aridorum, et qui vexabantur ab spiritibus immundis, et ipsi sancto liquore peruncti statim sanabantur. Oleum illud, quod diximus, unde languentes sanabantur de cicindelo b, quod supra tumulum beatæ Patriciæ pendebat, auferebatur, et qui uncti de eo fuerant, statim sanabantur per intercessionem beatæ Patriciæ virginis. Crescebat quotidie fama bonitatis ejus per universum orbem, et omnes veniebant, cum oblationibus, et cereis, et muneribus, adorantes sanctum, et gloriosum templum ejus.

43 Quodam tempore fuit quidam vir Romanus, et ipse vexabatur ab spiritibus immundis, audiens miracula, quæ per eam Dominus faciebat. Tunc velociter currens, venit ad ecclesiam beatæ Patriciæ, et prostravit se cum lacrymis ad ejus gloriosum tumulum, ibique diutius orans, et flens, confitens peccata sua : et descendens Spiritus sanctus liberavit eum ab immundo spiritu per intercessionem beatæ Patriciæ virginis. Tunc omnis populus, qui illic aderat, videns mirabilia, quæ per eam Dominus fecit, glorificavit Deum in hymnis, et confessionibus : vir autem ille, cum vidisset se absolutum, clara voce coram omnibus cœpit glorificare, et benedicere Deum cæli, qui eum liberavit per intercessionem beatæ Patriciæ virginis. Tunc homo ille cœpit quotidie ibi psallere, et confiteri Domino, et benedicens beatam Patriciam, timens ne eum iterum dæmon vexaret. Cumque vidissent sorores monasterii, quod vir ille moram faceret in monasterio, dixerunt ei : Ecce sanus factus es, frater, per virtutem Christi, et beatæ Patriciæ virginis, revertere in pace in domum tuam, quia non licet tibi nobiscum esse. Vir ille cum vidisset, quod illum foras expellerent, inclinato capite cum humilitate dixit : Rogo vos, dominæ meæ, ut dimittatis me in hac nocte requiescere juxta tumulum beatæ Patriciæ virginis, quæ me sanum fecit, ut cum toto corde meo benedicam Deo, et beatæ Patriciæ famulæ suæ.

Romanus quidam dæmone liberatus.

44 Et cum hæc dixisset, data est ei licentia a sororibus manendi : nam Dominus omnipotens ostendit miraculum in eodem loco, et misit in corde homini illi, ut aliquid de corpore Sanctæ auferret, ut cum honore in terram nativitatis suæ reverteretur, et in ejus nomine ecclesiam construeret, et cum honore in sempiternum eam veneraretur. Cumque intempesta noctis hora in cænobio degeret; et vidit quia omnes siluerunt : surrexit homo ille, et abiit ad sepulcrum beatæ Virginis, et tulit lapidem, qui superpositus erat ibi, et abstulit cum virtute unum de dentibus ejus. Quomodo ille ausus fuit tangere caput sanctum, quod quotidie miracula faciebat? Spiritus sanctus c instruxit eum : et statim factum est miraculum magnum in eadem hora. Cumque tulisset unum de dentibus sancti capitis, subito effusus est sanguis de ipso loco, ita ut locus sanctum caput tenens, plenus erat sanguine vivo. Mira et inaudita res, ut os sic-

clanculum dentem ex ore Sanctæ evellit cum fluxu sanguinis.

A. LEONE
PRESBYT.

d

cum, et sine carnis tegmine in sepulcro jacens, sanguinem funderet. Sed tamen, carissimi, hoc quod dictum est, nulli inde incertum sit: quia non cessat miracula facere quotidie Deus, sicut ab initio fecit, et usque hodie, et in sempiternum. Nam legimus, quod virga Aaron *d* fronderat, et floruit, et fructificavit nuce, figura Trinitatis. Ille, qui fecit cælum, et fundavit maria, ipse creavit omnia. Ipse in vetere Testamento, et in novo quotidie non desinit in Sanctis suis miracula facere, et quotidie ordinat, et dispensat omnia, quando vult, et quomodo vult.

quod territus
narrat virgi-
nibus:

e

B

45 Redeamus ad præfatum virum, qui illum dentem gloriosissimæ Virginis tulit. Videns se deprehensum et confusum, timore mortis percussus, ita ut de illo loco movere se non posset, statim obstiterat sicut statua, et obstupescit. Tunc surrexerunt omnes in vigilia matutina, orationem, et matutinum canendo, invenerunt virum illum stantem, ita ut petram *e*, ut nec movere se posset, nec loqui. Tunc surrexerunt virgines illæ, et cœperunt eum inquirere, quid esset? At ille non poterat eis loqui præ nimio timore. Sanctæ illæ cogitaverunt, ut dæmon vexaret illum, sicut antea solitus erat, et cœperunt orare pro eo. Tunc homo ille reversus est incolumis, et cœpit confiteri, et dixit eis quæ fecit, et ostendit ipsum dentem, quem de capite sanctæ Virginis tulerat; et narravit eis, quia de illo loco, unde sanctum dentem excusserat, sanguis vivus manavit. Audientes virgines illæ, timore Domini repletæ, abierunt orantes, et psallentes, cum lacrymis clamantes: Kyrie eleison.

quæ sangui-
nem duobus
vasculis in-
clusum custo-
diunt.

f

C

46 Et properantes ad sepulcrum, invenerunt de loco, unde dentem excusserat, sanguinem vivum manantem, et impleverunt de sanguine ipso vasa vitrea *f* duo, et tulerunt dentem illum, et fecerunt ei locellum argenteum, et reposuerunt illum ibi, et cum gloria hymnorum cooperuerunt sanctum sepulcrum, et nunciaverunt episcopo loci illius omnia, quæ acciderant. Tunc episcopus audiens hoc factum mirabile, gratias egit Deo, qui dignatus est visitare plebem suam. Vir ille, qui sanus factus est, erat magno decore, et dives nimis, gratias agens Deo, et sanctæ Patriciæ virgini, abiit in regionem suam laudans, et benedicens Dominum, et beatam Patriciam virginem, narrans omnia miracula, quæ fecit ei Deus per ipsam. Cumque reversus fuisset in terram suam, direxit sericam vestem ad ornamentum sanctæ ecclesiæ ejus, et multa alia munera, et stolam candidam ad sacrificium Deo vivo et vero offerendum.

Monialis ex
venæ sectione
de vita pericli-
tans,

g

h

47 Fuit quædam puella de nobili prosapia, ab infantia sancto velamine induta, manens in eodem monasterio infirma nimium, et pro medicina corporis de brachio suo sanguinem *g* excusserat: ipse flebotomus *h* ferro, cum quo sanguis excusus fuerat, nervum ejus percussit, et brachium ejus tumens factum est, et totum corpus ejus variis languoribus tenebatur. Tunc medici abierunt, et fecerunt ei medicinam, et non potuerunt sanare eam. Et patefacta sunt vulnera ejus, et cœpit fundere putredinem, sicuti aquam vivam. Tunc illa fecit venire medicum ad se, et cœpit medicus medicinam imponere diebus multis, et nihil profecit. Reliquit eam, et abiit. Post hæc vulnus clausum est, et cœpit tumere, et dolere magis, quam antea, et iterum apertum est, et fundebat putredinem. Et ita per menses septem, et dies viginti claudendo se, et aperiendo quoti-

die vulnus periclitantem de doloribus affligebat: *h* dimissa namque a medicis erat, dicentibus inde morituram esse.

48 Illa prosternens se cum lacrymis in oratione deprecabatur Dominum, ut ille, qui liberavit illam mulierem de sanguinis fluxu, ille daret medicinam corporis, et animæ suæ: post unum horarium spatium erexit se cum lacrymis, et orando perrexit ad tumultum beatæ Patriciæ virginis, et cœpit cum lacrymis dicere: Sancta, et sponsa Christi, virgo Patricia, quæ honorem seculi pro nihilo habuisti, et dereliquisti omnia propter Christum, et ipsum Lumen secuta fuisti, non me derelinquas, neque despicias me in tribulatione ista, et in hac validissima infirmitate: sed tu Domina, per cujus virtutem multi infirmi sanati sunt, dona mihi ancillæ tuæ sanitatem, ut ego una cum omnibus, qui per te sanati sunt, glorificem Jesum Christum filium Dei tui, et te virgo Domina. Et cum complisset orationem, obdormivit.

49 Et apparuit ei virgo pulchra nimis, gemmis ornata; et dixit ei: Ut quid tristitia in te talis, et tam fortis fletus est? et illa ostendit ei brachium vulneratum, et narravit, quomodo non poterat sanitatem recipere a medicis: et dixit ei virgo illa, quæ ei apparuit: Medicinam carnalem corpori tuo numquam adhibeas; sed surge citius, et de oleo, quod in cicindelo est, qui pendet super tumultum meum, linies brachium tuum, et sanaberis. Cumque evigilasset a somno, gaudio repleta abiit, et fecit omnia, quæ ei dicta sunt per visionem a virgine illa, et sana facta est in octavo die, et benedixit Dominum, et beatam Patriciam, per quam sanata est.

20 Quadam namque die dum puella venisset in monasterium virginum propter causam discendi plummam *i*; cujusdam nobilis femine ancilla ab immundo spiritu vexata volutabat se per terram, et stridebat dentibus, et per os ejus clamabat diabolus: O Patricia cur venis quotidie, et laceras me? Cumque vidissent puellæ monasterii, quod diabolus vexabat eam, apprehenderunt eam, et ligaverunt eam ante tumultum Virginis, et dereliquerunt eam ibi; et statim discessit ab ea dæmon.

24 Fratres carissimi, glorificemus Deum excelsum, qui quotidie non cessat miracula facere in servis suis. In ipso templo beatæ Patriciæ juxta altare, ubi quintanæ *k* factæ sunt marmoreæ in ædificio, una de præfatis quintanis posita est in angulo ejus marmoris, ubi foramen est. Ingressa est congregatio puellarum ad laudem referendam *l* in templum Virginis; et respicientes viderunt marmor illud fundere oleum sanctum, et videntes glorificaverunt Deum omnipotentem, et beatam Patriciam famulam suam in hymnis, et confessionibus. Nulli Christiano incredibile sit de effusione olei; quia ego Leo presbyter, qui vitam, et obitum beatæ Patriciæ scripsi, oculis meis illud vidi, et cernens glorificavi Deum, et beatam Patriciam. Quia non credentes similes sunt impiissimis judæis, quos Deus omnipotens liberavit de jugo servitutis, et de domo Pharaonis per Moysen famulum suum, et per mare rubrum siccis pedibus transire fecit, et columna nubis in cælo per diem apparuit eis, et ignis per noctem; et sic non credentes mortui sunt. Ipse namque Deus, qui est, et qui erat, ipse est in secula seculorum, et cuncta creavit ipse. Namque multa mirabilia dignatus est operari per beatissimam Patriciam famulam suam.

Omnes

A Omnes attendite, et videte, et credite in Dominum nostrum Jesum Christum, et faciamus dicta, et jussionem ejus, et non faciamus, sicut fecerunt illi *m*, sculptile adorantes, quando sequebantur filios Israel, et Dominus immittebat eis vindictam: et ad jussionem Dei descenderunt de loco suo, et increverunt duritia cordis eorum, et mortui sunt in mare Rubrum. Sic de illo marmore, ut diximus, potuit fundere oleum, ut credamus, quia et petre Christum prædicant, et credunt *n* in eum. Sic, carissimi, et nos, qui scimus, et intelligimus, prædicemus, et glorificemus Deum cæli, qui dedit nobis in hoc tempore beatam Patriciam virginem, ut ipsa pro nobis intercedat ad Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit, et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a De recessu monachorum, monasterio S. Sebastiani, ceterisque hic memoratis, tractavimus

R § 3.

b Cicindelo, aliud Ms. Cicindello, aliud Lampade, Cicindelun legit Caracciolus. Porro per cicindelun lampadem significat. Uti S. Gregorius Turonensis lib. 4 Histor. cap. 31, et cap. 36 editionis Ruinartianæ, ubi hæc habet, in elogio S. Nicetii Lugdunensis episcopi: Nam de oleo cicindeli, qui ad ipsum sepulcrum quotidie accenditur, cæcerum oculis lumen reddidit etc. Perperam in indice præfati editoris cicindelus exponitur cereus; nam hic oleum non fundit. In Vita S. Eligii Noviomensis episcopi cap. 47 (habetur tom. 5 Spicilegii Acheriani) Cecindillus scribitur, ac lampadem esse manifeste itidem insinuat: Cecindillus, inquit, qui ad caput beati viri dependebat, cum die quadam pæne constaret semivacuus, repente subita inundatione repletus, atque ex semetipso divinitus lumine gignente accensus, plerumque deinceps et ardet et superfunditur. Si vacuus, si repletus cecindillus, non videtur cum candelabro confundendus, ut ibidem paullo post videtur confundi.

c Spiritus sancti instinctum non satis recte hic agnoscere videtur auctor in facto temerario. Potuit tamen temeritatem illam Deus permittere, ut inde major Virginis sanctæ resultaret gloria.

C

d Num. cap. 17 & 8: Invenit germinasse virgam Aaron in domo Levi: et turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis, in amygdalas deformati sunt. An in eo figura sit SS. Trinitatis, consuli possunt interpretes. Neque enim tam clara est, ut ultro in oculos insiliat.

e Hæc non videntur ipsi obventura fuisse, si impulsu Spiritus sancti, ut auctor putavit, rem fuisset aggressus.

f Sanguinem illum etiamnum servari, et conjunctum cum dente liquefieri narravimus § 4, ubi et factum ipsum expositum.

g Id est venam sibi per chirurgum aperiri jusserrat. Aliud Ms. habet: Sanguinem de brachio suo sibi excuti fecit.

h Flebotomus est venæ sector, ut flebotomia venæ sectio. Ferrum, ut vocat, est scalpellum, quo vena secta.

i Plummare, id est acu pingere.

k Quintana pro variis circumstantiis varias habet significationes. Hic videtur sumi pro annulis seu circulis e marmore sructis: nam id

etiam significationis habet apud Italos. Ita Joannes diaconus aureas quintanas vocavit aureos vel inauratos circulos, quibus ditatum memorat altare S. Stephaniæ, inquit Cangius in Glossario ad vocem quintana.

l Ad laudes, opinor, decantandas.

m Egyptii cum Pharaone.

n Fide scilicet petris congrua; ita loquitur auctor, quia inanima ita Deo obediunt, ac si intellectu cum cognoscerent. Phrasis tamen est durior.

PRÆFATIO DE MIRACULIS SEQUENTIBUS.

Habeo, lector benevole, ut ante monui, tria Mss. hujus Vitæ. Illud secutus sum hactenus præ ceteris, quod stylo erat maxime simplici, ratus illud aliis magis esse genuinum. Alterum e tribus stylo est, non quidem puro admodum, et eleganti; minus tamen simplici et barbaro. In hoc autem miracula quædam invenio, quæ in duobus aliis non leguntur, quædam etiam sub finem adjecta, quæ Leone presbytero certo sunt posteriora. Unde existimo anonymum quemdam tempore posteriorem, et stylum Leonis utcumque correxisse, et miracula illa adjecisse. Quapropter hæc ab aliis distinguenda, et tanquam auctaria quædam subjicienda judicavi. Priori auctario dabo ea, quæ modo relatis miraculis legebantur immixta, de quibus dubitari potest, an Leone sint posteriora: posteriori alia, quæ subiecta erant, et serius sunt facta, ut ex apposita temporis epocha est manifestum.

A. LEONE
PRESBYT.

E

AUCTARIUM

MIRACULORUM PRIMUM

auctore incerto.

Ex vetusto Ms. in folio ecclesiæ S. Patriciæ.

Erant septem fratres de Britannia insula suorum civium non ignobiles, qui inobedientes matri, obitu patris eorum destitutæ, et injuriam sibi ab eis factam iniquissime ferenti, ab ea maledicuntur, et ob tale maledictum divinitus sunt coerciti, ut horribiliter paterentur omnes tremorem capitis. In qua fœdissima specie suorum civium oculos non ferentes, huc atque illuc decurrentes erant, semper vagi a, et numquam stabiles toto pæne vagabantur orbe Romano. Ex his duo Neapolim venerunt, Ugo nempe et Guido, qui cum per multa Sanctorum oratoria ejusdem civitatis perambularent, tandem ad prædictum monasterium virginum, in quo corpus B. Patriciæ requiescit, devotissime pervenerunt. Qui cum ad ejus sepulcrum prostrati jacerent, et cum lacrymis diutius orarent, adstantibus omnibus virginibus ejusdem cœnobii, subito lux divina super eos effulsit, et intervenientibus meritis B. Patriciæ, de pessima illa passione liberati, ad pristinam sanitatem reversi sunt. Ad quod miraculum intuendum tota pæne convenit civitas, et nonnulli etiam, qui eos alibi viderant,

F

Britones duo
corporis tremore
ad sepulcrum Sanctæ
liberati:

A. INCERTO.

viderant, causamque tremoris eorum noverant, aliis, utcumque poterant, indicabant. Plena erat ecclesia et personabat vocibus gaudantium, et Deo gratias, Deo laudes, nemine tacente, hinc atque inde clamantium. Quis enim ibi clamantium, atque gratulantium se tenuit a laudibus Dei? Interrogabant autem eos omnes, qui aderant; quomodo sanati fuissent, et cum omnia ab eis per ordinem audissent, glorificabant Dominum, et dicebant: Benedictum sit nomen tuum, Deus Israel, qui facis mirabilia magna solus, et benedictum sit nomen majestatis tuæ in æternum, et in seculum seculi. Et hæc dicentes unusquisque reversus est in domum suam. Nam et Britones, qui sanati fuerant, reversi sunt in terram nativitatis suæ laudantes, et glorificantes Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre etc.

damoniaca
ibidem curata:

B

2 Quædam femina nomine Zutia, quæ a patris cognomento Mortifera dicebatur, a damonio vexabatur, et cum per multa loca Sanctorum portata fuisset, nullam meruit sanitatem recipere, scilicet Deo non permittente, ut in ea merita famulæ suæ Patriciæ ostenderet. Tandem audientes parentes ejus, quod Virgo Domini multos infirmos curaret, cum magna fiducia ad tumultum ejus eam adduxerunt, qui venientes coeperunt cum gemitu clamare, et dicere: Sancta et gloriosa Christi virgo Patricia, magno amore nominis tui moti venimus ad te; subveni et succurre nostræ tribulationi. Jam cognovimus tuam virtutem per multorum hominum salutem, propterea festinavimus venire ad tuum corpus: sentiamus ergo et nos, quæsumus, dulcem consolationem tuam, ut læti effecti de salute hujus feminae, semper benedicamus nomen Domini nostri Jesu Christi, qui te ad gloriosa miracula facienda perducere dignatus est. Talia cum lacrymis dum repeterent, ecce S. Patricia apparuit nocte sequenti jam dictæ infirmæ, cujus corpus nequam torquebat, et dixit: Audivit Dominus gemitum parentum tuorum, viditque lacrymas eorum, idcirco misertus est tui: nam crastina die sana, et hilaris ad propria reverteris. Evigilans autem a somno humilis, et læta surrexit, nihilque mali, aut inepti, sicut prius, loquebatur, aut motu corporis torquebatur. Talem cum illam parentes ejus conspicerent, coeperunt illam interrogare, quomodo ex infirmitate se haberet: quæ cum omnia per ordinem, sicut a Sancta audierat, retulisset, omnes virgines ejusdem cœnobii una cum parentibus ejus de tristitia in gaudium conversæ sunt: et glorificabant Dominum dicentes: Benedictum sit nomen tuum Jesu Christe Domine, qui audis voces sperantium in te, et confitentium nomini tuo. O gloriosa Virgo Christi, ecce tuis intervenientibus meritis, quod optavimus, vidimus; quod petivimus, accepimus: et nunc memor nostri sis, et digneris nos, ut tuis precibus adjuti æterna gaudia habere mereamur: et hæc dicentes cum magno gaudio ad propria sunt reversi, laudantes et benedicentes nomen Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre etc.

item alia.
cum apparitione Sanctæ.

*3 Puella quædam nomine Gemma de castello, quod Argenti dicitur, orta, cum esset septennis, valde a damonio cepit vexari, quæ cum a parentibus suis ad civitatem Neapolitanam perducta, et per multa Sanctorum oratoria deportata fuisset, tandem ad ecclesiam B. Patriciæ, ubi ejus venerabile corpus humatum est, cum magna devotione pervenit. Et cum ante

ejus sacrum tumultum deposita esset, orantibus virginibus ejusdem cœnobii, et lugentibus una cum aliis, qui aderant, subito obdormivit: et ecce apparuit illi B. Patricia, veste splendidissima induta, et gemmis ornata, præbens sibi poculum aquæ, et dicens: Hanc aquam bibe, et salva eris. Quæ mox, ut bibit, sana et alacris a somno surrexit, et cepit statim cum magna voce clamare, et dicere: Gratias ago tibi, omnipotens Deus, qui me per famulam tuam Patriciam a laqueo diaboli liberare dignatus es: et tibi, o Domina mea, sanctissima Virgo, quas laudes referre possum, et gratias, per quam de morte revocata sum ad vitam. Laudes sint tibi semper, Jesu Christe Deus, et homo, qui me de fauce diaboli liberare dignatus es, sit nomen tuum benedictum in secula seculorum. Cumque omnes, qui convenerant, puellam sanam vidissent, egerunt gratias Deo, et reversi sunt cum laude magna nimis quisque in propria sua. Parentes vero præfatæ puellæ una cum ipsa ad prænominatum castellum reversi sunt cum magna laude et exultatione laudantes, et benedicentes nomen Domini nostri Jesu Christi, qui vivit, et regnat Deus per omnia secula seculorum.

ANNOTATIO.

a Discere hinc possunt filii debitam parentibus suis exhibere venerationem; atque vicissim parentes, quantopere in se pariter ac liberos suos peccent, dum maledictis eos prosequuntur, et imprecationibus, quas sæpe in malum utrorumque audit Dominus.

AUCTARIUM II.

Miracula S. Patriciæ serius facta,

auctore anonymo, ut videtur, eodem.

Ex Ms. memorato.

Tempore Henrici a Romani imperatoris, qui regnum sibi Siciliae nitebatur subijcere, residente in urbe Roma Papa Caestino III b, et Anselmo c antistite cathedram Parthenopensem tenente, nec non et Malegayca sanctæ Patriciæ cœnobium gubernante, puer quidam d partibus Adversæ oriundus, nimia paupertate urgente, Neapolim pro vitæ sustentatione advenerat, sed tam variis tantisque premebatur languoribus, ut a cunabulis non solum aurium officio, et linguæ dignitate caruerit; sed ex processu temporis ita per totum corpus maculis erat scabiosis infectus, ut præ sui fæditate ab omnibus despectui haberetur. Hic etiam tanta laborabat inedia, tantaque miseria ducebatur, ut etsi quotidie ostiatim sui corporis necessaria peteret, quid ederet non haberet: dum vero sic mendicando eleemosynam quæreretur, et corporis necessaria ab hominibus posceretur; accidit, imo Spiritu sancto inspirante evenit, ut ad B. Patriciæ monasterium subsidia petiturus veniret.

Sed

A Sed cum abbatissa monasterii cum suis sororibus, eum tam miserum, ac despicabilem cerneret, illi non modicum condolentes, cœperunt erga eum misericordiæ visceribus commoveri. Et juxta Apostoli dictum: Quis infirmatur, et ego non infirmor? ei compatiens intra monasterii habitaculum eum commorari fecerunt: in quo Christum Dominum venerantes, gaudebant ita ei, in quibus poterant, providere, ut singulæ pro magno haberent, si una aliam tali beneficio præveniret.

2 O sancta invidia! O contentio gloriosa! Quedam enim ejus curam vulneribus exhibebant, quædam corpori necessaria ministrabant: hæc curam unguentorum, et balneorum habebant, illæ ciborum et potus. Dum hæc ab illis, et his similia fierent, dum taliter indigenti proximo providerent, Dei opitulante misericordia, caro contracta resiliuit, scabies ipsa conjacuit, et totum corpus redditur sanitati; et ita factum est, ut quæ ex infirmitate temporali acciderant, in brevi tempore salutari antidoto curarentur. Restabat autem in eo nativa debilitas, quia et auditum

B amiserat, et loquela carebat: non enim erat hominis morbum naturalem subducere, non erat hominis, quod natura intulerat, abdicasse. Videns autem puer se pustulis scabiosis liberatum, attendens se quotidie rebus monasterii sustentatum, Creatori omnium gratias referens, monasterii servitio desudabat. Et licet verba imperantium sibi audire, vel explicare nequiret, signis tamen et nutibus, quod poterat, faciebat. Inter ea, dum talia agerentur, quadam die, dum ante tumulum S. Patriciæ virginis sanctimoniales orationi insisterent, dum Deum devotissime exorarent, prædictus puer, velut domesticus, ipsum locum orationis adivit, cumque huc, atque illuc puerorum more ocnlorum aciem dirigeret, et hinc inde picturas diversas inspiceret, subito ad B. virginis Patriciæ imaginem, et picturam oculis circumducendo devenit.

3 Sed dum ipsius imaginis caput vitta serica coopertum, et auro gemmisque cerneret decoratum, dum ejus pectus respiceret monili aureo adornatum, nutu divino tactus, quasi futuræ suæ medicatrici præsaus, quæ hæc esset, modo, quo poterat, cœpit a satrice monasterii indagare. Illa vero admirans pueri factum, et videns eum anxium sciendi, quæ esset, quam sic ornatam conspexerat, ei, quibus valuit, signis, quæ hæc fuerat, indicavit. Quam dum modo, quo valuit, agnovisset, mox genua flectens, caput inclinans, et caput et frontem sibi signo crucis consiguans, Sanctam pro suo modulo precabatur. Mira jam cerneret: nam qui loqui non poterat, qui auditu et loquela carebat, a Deo, et S. Virgine veniam postulabat, et ita eum ipsa oratio delectabat, ut eum, ne sape in die hoc ageret, nemo tenere posset. Verumtamen quia prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate, et voluntatem timentium se faciet, orationesque eorum exaudiet: noluit devotione sua Dominus puerum defraudari, noluit eum diutius cruciari, qui per B. Patriciam credebat, se ab ipso Domino sanitati donandum.

4 Sed ei oranti, ac de salute sui corporis cogitanti quadam die Virgo apparuit, et se in mulieris specie, quam pictura gerebat, visibiliter demonstravit. Quam puer ex insperato respiciens, timore perterritus, magnum educitur in stuporem. Cui admiranti, ac stupenti Virgo sic ait: O puer, vis sanus fieri? Et ille, qui erat ani-

mo pavidus, capite annuit hoc se velle, et toto corde desiderare. Quo dicto evanuit Virgo ab oculis ejus. Aliquot autem transactis diebus, nocte quadam puero dormienti, et in suo lectulo quiescenti visa est Patricia virgo in ea specie, et figura, qua eam viderat, cum se illi visibilem ostenderat. Sed cum in eam puer admirans intenderet, cum eam mente tota desideraret, vidit angelum Domini circa eam manentem, et ante eam coronam auream gestantem. Quem Sancta excitans, dixit ei: Surge puer et sede in lectulo tuo. Qui statim surrexit, et sedit. Cui Sancta: Aperi os tuum. Quod cum aperiret, complicatam vittam, quam capite suo gestaverat, posuit sub lingua illius, et tenens eam, corpit ipsam extendere: auribus ejus digitis suis impositis, auditum illi reddidit, et linguae ollicium restauravit. Verumtamen, dum sancta Virgo pueri linguam extenderet, dum suis digitis ejus aurículas aperiret, tantam ei molestiam intulit, tantumque dolorem incussit, ut voces ingentes puer emitteret, et suis clamoribus circumjacentes a somno excitaret. Et licet pueri clamantis voces attenderent, quid tamen fieret, et quid puer ageret, dignoscere non valebant, donec clamores emittens cum testimonio sanguinis, qui de ore suo, et aure manaverat, cuncta, quæ sibi acciderant, cum surgeret, enarravit e.

5 Videntes autem sanctimoniales tantum miraculum in puero a B. Patricia patratum, cœperunt præ gaudio pariter in Domino exsultare, et in júbilo mentis laudes Domino, et ejus Virgini decantare. Quod factum mox ut auribus vicinorum insonuit, Deo gratias referentes, passim ad cœnobium properabant, ut viderent loquentem, quem mutum agnoverant, et cernerent audientem, quem surdum fuisse sciebant. Et omnes unanimiter laudes Domino dantes, et B. Patriciæ virginis mente devotissima supplicantes ad propria remeabant. Puer autem gratias Deo, et S. Virgini referens, noluit tanti beneficii esse ingratus, sed multo tempore monasterio serviens, tandem sanus, et hilaris ad propria repedavit.

6 Monialis quædam, Maria nomine, istius cœnobii abbatissa, sic erat affecta pustularum / vulneribus, ut vulnere vulnere addito, medici penitus de ejus vita desperarent. Hæc videns horrorem se generare intuitibus, rogavit moniales, ut eam ponerent ante tumulum B. Patriciæ: ad quem post completorium deportata, suppliciter exorabat, ut ipsa B. Patricia, quam sequebatur in semitis mandatorum Dei, a suæ infirmitatis molestiis se liberaret, voto firmans et jurans, quod liberata scribi faceret sui beneficii seriem inter alia miracula, ab ea Sancta prius facta. Et quoniam prædicta abbatissa debilitate, et vigiliis affecta erat, correpta somno est, et vidit in somnis se stare in majori ecclesia Neapolitana, in gradibus altaris S. Athanasii, olim Neapolitani episcopi, et quemdam quasi ecclesiæ ipsius episcopum se dulciter alloquentem, et dicentem sibi: Surge, vade, quia sana facta es intercessionibus B. Patriciæ. Illa vero expergefata, sanitatis integritati donata surrexit, et miraculi, testiumque seriem scribi fecit, ad laudem illius, qui est gloriosus in secula in Sanctis suis.

7 Cum Theotonisi g civitatem Acerrarum h possiderent i, quidam eorum postposito Dei timore, rapinam exercebant per circumstantes vil-

A. ANONYMO.

omnino sanatus:

abbatissa monasterii leprosa sanitati reddita:

f

f

aliqui misero carcere detentus:

g h i

las:

A. ANONYMO.

las : et aliquando accidit, ut in villa, quæ dicitur Centuria, juxta Acerras, maximam rapinam facerent hominum, et pecudum. Divisis autem inter se pecudibus, homines Acerras vinculis ferreis vinctos inhumane pertraxerunt, et tenebroso, ac horribili carceri manciparunt. Qui tum horribilitate carceris, tum famis inedia, cum etiam frigoris austeritate multiplicata, mortis amaritudinem quodammodo expectabant, se Domino singulariter pro sua devotione commendantes. Inter hos quidam devotus S. Patriciæ, exhortans alios vinctos ad devotionem ipsius Virginis, clara voce clamare cœpit, et dicere : Virgo Christi Patricia, miserorum miseratrix, et domina, succurre nobis miseris, omni spe humani auxilii destitutis, refove debiles, juva pusillanimes, et nos te vocantes attende, ut tuis meritis liberati, ad sacrum tuum cœnobium cum muneribus veniamus.

ope Sanctæ
liberati :

8 Verum, quia prope est Dominus omnibus invocantibus eum, fusas cum singultibus lacrymas, et preces B. Patriciæ coram eo, qui Petrum liberavit de carcere, obtulit; et ipsis ad gratiam exauditionis admissis, B. Patricia captivis apparuit, et solutis, quibus tenebantur, vinculis ferreis, eos carceris liberavit immanitate, præbensque ipsis ducatum, eos usque ad nativitatæ propria duxit, admonens, ne quod voverant, negligerent. Petierunt ergo quænam esset, quæ tanti remedii cum tantis periculis opem sic miraculose tulerat, et ferebat. Respondit ergo eis : Ego sum Patricia, quæ, dum vos carceris angustiae vexarent, preces vestras exaudivi. Et hoc dicto statim evanuit ab eorum oculis. Præfati vero libertate donati cum tot siclis argenteis processerunt ad tumultum Virginis gloriosæ, quot ipsius cœnobii cinxerunt altare. Ibi cum sanctimonialibus, quibus super ordinem regis narraverunt miraculum, cantaverunt : BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL, usque ad finem. Sicque devotioni satisfacto, ad propria cum gaudio redire, extollentes laudes, et virtutes Dei in Sanctis suis, qui vivit et regnat in secula seculorum.

fluxus olei ex
sepulcri marmore
diu intermissus,

k

9 Tempore, quo regni Siciliæ rex Fredericus k gubernaret habenas, residente in Sede apostolica Innocentio Papa, Anselmo quæque Neapolitanum pontificatum obtinente, miraculum, quod olim in ecclesia S. Patriciæ Deus solitus fuerat annuatim ostendere, et quod jam multis pæbentibus annis erat sopitum, dignatus est iterum suis Deus fidelibus revelare. Quadam namque die, scilicet Idum Septembris, quæ est ante Dominicæ crucis Exaltationem, quintana marmorea, quæ [conjuncta l] est cum capite tumuli, in quo sacrum corpus præfati Virginis requiescit, cantatis vespers, per suum foramen guttatim ad instar olei cœpit liquorem emittere, quem nulla sanctimonialium prædicti cœnobii percepisset, nisi quædam sanctimonialis velamen sui capitis, quod in præfata quintana posuerat, hujus liquoris infusione intinctum invenisset. Quæ mox, cum velamen, quod nitidum reliquerat, invenisset intinctum, vocatis aliis monialibus, ipsum eis ostendens, dixit : Quid putatis, o dominæ, hoc esse, quod meum velamen, quod in ista quintana reliqui, intinctum oleo invenirim, cum nulla super eam lampas pependerit, ex qua potuerit ita fœdari? At illæ hinc inde prospicientes, et diutissime inter se, qualiter accidere potuisset, pertractantes, quid dicerent, penitus ignorabant.

10 Tandem reminiscentes consueti miraculi, quod Deus in eadem basilica hactenus operabatur, insimul adeuntes, atque eandem quintanam subtiliter discutientes, illius foramen crebris distillationibus circumquaque perfusum repererunt. Quo viso, Creatori omnium laudes innumeras reddiderunt, dicentes : Gloria, magne Deus, tibi sit per secula cuncta. Deinde pulsatis tintinabulis per totam urbem hujusmodi fama miraculi divulgabatur. Cumque aurora alterius diei tenebras effugasset, præfati urbis concives, audito tanti miraculi mysterio, quod Deus fecerat per B. Patriciam, ad ejus ecclesiam communiter incedebant, qui singillatim sacro liquore suscepto, magno cum gaudio ad propria remeabant. Qui mox ut per varias infirmitates perungerent, annuente clementia Salvatoris, salutis medelam omnes percipere meruerunt. Inter hæc, dum talia ad notitiam jam dicti archiepiscopi pervenissent, cum magna clericorum pompa ad præfatam ecclesiam accedens, ibique sacra mysteria devotissime celebrans, ad honorem Dei, et S. virginis Patriciæ, omnibus qui annuatim in eadem die ad ejus tumultum visitandi gratia cum oblationibus accesserint, de peccatis quadraginta dierum veniam perenniter instituit.

ANNOTATA.

a Factum itaque hoc miraculum sub finem seculi xii : quo tempore memorati hic principes floruerunt. Henricus imperator, quem Baronius hujus nominis quintum, Pagius sextum nominat, coronatus est a Cælestino Pontifice anno 1191, imperium cum vita deposuit 1197, ut habent dicti auctores, qui etiam de bellis ab eo pro regno Siciliæ subijciendo gestis, consuli possunt.

b Cælestinus III Pontificatus anno 1194 adeptus, obiit anno 1198 die octava mensis Januarii.

c Anselmus gestorum gloria, et propria virtute clarus successit Sergio (in sede Neapolitana) circa annum Domini mxcii, inquit Ughellus tom. 6 in archiepiscopis Neapolitanis; mortuum dicit anno 1215.

d Adversa, communis Aversa, Urbs regni Neapolitani, in provincia Terræ Laboris, episcopalis sub archiepiscopo Neapolitano, sed ab ejus jurisdictione exempta, ut habet Baudrandus in Geographia.

e Queret hic aliquis unde idioma, quo loquebatur, didicerit. Ad quod respondeo ex Actis S. Bernardi tom. 4 Augusti pag. 332, ubi inter miracula S. Bernardi, a testibus oculatis relata, puer surdus et mutus ab utero recte loquebatur : cumque objiceret aliquis : Unde ei verba, quæ numquam audierat? Respondit episcopus : Ab eo, qui linguas infantium facit disertas. Hoc itidem in hoc facto responsum oportet, ita ut geminum hic sit miraculum.

f Pustularum hæc vulnera lepram significare videntur; quemadmodum scabiei prædicti pueri.

g Theotonisi, id est Germani, ut discimus ex epistola quadam Urbani IV Pontificis, edita ab Edmundo Martene tom. 2 Anecdotorum, a col. 9, in qua regnum Germaniæ frequenter vocatur regnum Theotonie. Idem quandoque Theotisci, et Tuitisci et Theotonici nominati reperiuntur in Glossario Cangii.

h Acerrarum civitas est in regno Neapolitano episco-

A *episcopalis ad Clanium fluvium.*

i Factum id videtur seculo xiii : cum principes Sueri regnum utriusque Siciliae occupabant, ac bella gerebant cum Pontificibus. Nam Acerrarum dominum, seu comitem amicum fuisse principibus Sueris in historia Neapolitana illius temporis reperio; inimicum vero Pontificibus fuisse ex variis illorum epistolis colligo. Apud laudatum Martene col. 302 Clemens IV scribit legato suo, Acerrarum comitem pacem fecisse cum Carolo Andegavensi, utriusque Siciliae rege a Pontifice constituto. Epist. 298 apud eundem col. 340 idem Pontifex scribit : Virum sanguinum comitem Acerrarum ad nos venire nolimus, non ut parceremus eidem, sed nobis potius, quia gravis nobis existeret ad videndum, et haberet vel sibi faceret aliquos amicos in curia, qui diabolo cras assisterent cum muneribus venienti. Epist. 315 col. 356 idem Pontifex eidem episcopo Albanensi, legato suo, scribit : Casertanum et Acerrarum comites vidimus et re-

cépimus, non ut comites, sed ut vere vel fecte conversos. Ex his puto comitem Acerrarum Gibilinae factionis hominem fuisse, atque verasse Guelphos, seu Pontificios, usumque ad hoc Germanorum militum auxilio : eos vero, quos hic captos, miserrimeque habitos describit auctor, Pontifici fuisse addictos; rem suspicor accidisse sub Manfredi tyrannide; licet etiam sub illius antecessoribus contingere potuerit. Hæc de loco hoc admodum obscuro.

k Id est circa initium seculi xiii : Fredericus enim, dein imperator hujus nominis II, in regno Siciliae defuncto patri successit anno 1197 : Innocentius III anno 1198 summo Pontificatui admotus, eundem tenuit usque ad annum 1216 : Anselmum archiepiscopum obiisse jam diximus anno Domini 1215.

l Vox hæc legi non potuit in Ms. De quintana, et liquore hoc, vide quæ dicta sunt ad Vitam secundam num. 21.

B

DE S. HUNEGUNDE VIRGINE IN CÆNOBIO HUMOLARIENSI IN VEROMANDUIS

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

J S

§ I. Cultus Sanctæ : Acta et Translationes.

SEC. VII.
Vener. Sancti
in Fastis :

Nobilibus orta natalibus, at vitæ sanctitate nobilior, Hunegundis virgo annuntiatur hodie in Martyrologiis variis, licet in Martyrologio Romano nulla ejus habeatur memoria. Usuardi Martyrologii codex antiquus Herinien-sis Virginis memoriam ita celebrat : In pago Viromandensi, natale S. Hunegundis virginis. Ejusdem Martyrologii codices tres, videlicet Antverpiensis, Ultrajectensis, et Leydensis eodem fere modo : In pago Viromandensi, natale S. Hunegundis pretiosæ virginis Christi. Ejusdem Sanctæ memoriam in quinque aliis Usuardi codicibus additam reperies in Usuardo nostro per Sollerium illustrato : nam in Martyrologio Usuardi, prout ab auctore conscriptum est, non invenitur. Lucas Acherius tom. 10 Spicilegii a pag. 130 vetus edidit Kalendarium, quod in præfatione pag. 15 scriptum fuisse putat ab anno 826; in hoc autem viii Kal. Septembris notatur, Natalis sanctæ Hunegundis. Neque prætermittunt S. Hunegundem recentiores Martyrologi Wion, Menardus, Balingem, Ferrarius, Kalendarium Benedictinum, Ms. Florarium, Arturus in Gynæceo, Castellanus in Martyrologio universali, Martyrologium denique Parisiense anno 1727 editum, quorum verba commemorare longum esset. Accipe tamen, lector, longiusculum quamvis, Andreæ Saussayi de S. Hunegunde elogium, quod pro Actorum compendio subnectam :

2 Quintinopoli, inquit, in Viromanduis, sanctæ Hunegundis virginis : quæ claris orta natalibus, atque a sancto Eligio Noviomensi præsule e sacro fonte suscepta, in ipsis incunabulis cui-

dam desponsata fuit, qui pari erat generis claritudine. Quo Dei nutu ex humanis subducto, postquam Virgo adolevit, jamque vultu elegantiteret : invita (nam Christo jam mente nupserrat) Eudaldo cuidam præpotenti viro, parentum jussu conjugio illigata est : cui pia fraude snasit antequam mariti jure potiretur, simul Romam devotionis, qua obstricta erat, causa pergere ad apostolorum Principis patrocinia promerenda. Quod ubi consecuta fuisset, Romæ die quadam ad pedes summi Pontificis provoluta, voti secreta pandens, sacrum velamen devote flagitatum accepit. Qua de re Eudaldus exacerbatus, ea sine ullo subsidio relicta, a qua se censuit contemptum, in Gallias rediit. At illa humano destituta solatio, viriliter egit, et seipsam in Domino confortans, Sanctorumque suffragiis, sola in patriam tenera Virgo repedavit. Ibat per viam perinde ac si jam in monasterio degeret, pane cineribus permixto, et herbarum arborumque pastu defessum refovebat corpusculum, diebus solum festis modico pane, ac aqua parcissime utebatur. Interim Eudaldus odio incensus, puellæ patrimonium distrahere, hancque ad necem quærere incipit. Verum divinitus Christi Sponsa ab illius insidiis evasit libera, veniensque in patriam, omnia sua (priusquam ea Eudaldus diriperet) pio voto sanctæ Mariæ de Humbleris cœnobio, seque simul, ut concupierat, religioso munere dedicavit.

3 Tantæ pietatis virtute concussus Eudaldus, non diu post ex Virginis adversario, in amicum ac admiratorem mutatus est : a qua veniam supplex poposcit, orans ut quem nolisset habere sponsum, servum saltem habere dignaretur. Factus

apud Saussayum :

ctus

AUCTORE
J.S.

ctus igitur, ut petierat, cœnobii procurator, Virgini quæque posceret necessitas affluenter suppeditabat: institutoque xenodochio, quod censu congruo instruxit, in operibus sanctis vitam transigens, demum feliciter carnis nexibus exemptus est. Pro cuius anima beata virgo Hunegundis per sacerdotum manus Sacrificium salutare Deo obtulit, corpus defuncti suo in cœnobio tumulavit honesto funere. Deinceps vero se astrinxit severiori vitæ, fœdas cogitationes haud secus atque mala opera declinans, carnemque macerans crebris jejuniis et vigiliis. Atque adeo in sancta animi meditatione, et devota fidei operatione, sanctæ conversationis exacto decursu, sanctæ unctionis oleum et divinam Eucharistiam sibi petiit ministrari: quibus magno cum pietatis sensu susceptis, erigens caput paululum ex cilicio et cinere, suavissimo odore immensoque lumine perfusa, ad Sponsi cœlestis læta properavit conspectum. *Hactenus Saussayus.*

cultus celebris
seculo x post
inventum cor-
pus

B

4 Cultum habuit S. Hunegundis seculo x maxime celebrem: postquam scilicet sacrum ejus corpus inventum fuerat et honorifice translatum. Corporis inventionem et translationem anno 946 factam, Baronius notat ad dictum annum num. 8 his verbis: Eodem anno apud Noviomum in Gallia reperitur, et elevatur venerandum corpus S. Hunegundis virginis, quæ egregia clauerat sanctitate sub S. Eligio ejusdem civitatis episcopo: rei gestæ admirandæ satis historiam ejus temporis auctor scriptis mandavit. Consentit Pagius num. 6, remque paullo distinctius explicans, ait: Corpus S. Hunegundis virginis Humolariensis hoc anno e terra elevatum, uti narrat Bernerus Humolariensis abbas, auctor coævus... Berta Humolariensis abbatissa hujus translationis auctor fuit. Ipsam translationis Historiam leges post Vitam. Mabillonius seculo 5 Benedict. pag. 213 in observationibus præviis illam confirmat instrumento authentico, dato anno 947 quarto Idus Aprilis, ex quo sequentia verba desumo: Et quia corpus S. Hunegundis tam venerabilis virginis hoc anno, Deo volente, coruscantibus miraculis, de terra levatum est. Hoc anno, inquit decreti auctor, id est nondum anno integro a corporis translatione evolutum, ut recte observat Mabillonius, nam facta est septimo Idus Novembris anni 946. Anno 954, ut vult Baronius, ad hunc annum num. 7, celebrata est a Rudolpho Noviomensi episcopo synodus, et inter alia in ea stabilitum de feriando die sanctæ Hunegundis virginis, cujus corpus haud pridem inventum fuerat. In non servantes autem sanctæ synodi decretum divina sunt ostensa prodigia. Collegit hanc synodum Baronius ex memorata translationis Historia, ubi dicta prodigia fuse narrata inveniet lector. Festum S. Hunegundis a Rudolpho Noviomensi episcopo celebrari jussum, ibidem notant Sammarthani tom. 3, pagina 844 in episcopis Noviomensibus. Officium novem lectionum insertum est Breviario Quintinopolitano.

corporis trans-
lationes alia:

5 Reliquos venerandi corporis translationes breviter memorat Mabillonius seculo 5 Benedict. pag. 214 in observationibus præviis num. 4 hoc modo: Alia ejus Virginis translatio, seu corporis mutatio, quarto Idus Junias anni mli a Macario Humolariensi, Gerardo Insulano apud Augustam Veromanduorum, Rainero S. Præjecti, et Waleranno S. Quintini de Monte prope Peronam abbatibus celebrata est. Rem fusius narrat anonymus ejus temporis scriptor, qui Berneri

Historiam persecutus est. Post hæc, id est anno d mcccclxxviii (mcdclxxviii ut habent Sammarthani) duodecimo Kalendas Septembris, Petrus eo nomine secundus abbas Humolariensis, conflata exquisitissimi operis theca, S. Hunegundis reliquias in eam inferri curavit per illustrissimum Guillelmum Marafinium, episcopum Noviomensem, cui Joannes abbas S. Quintini Insulanus, Johannes Præjectensis, Johannes Aroasianus, Johannes Vermandensis, alique cum ex clero, tum ex militibus viri primarii adstabant.

6 Tum Petrus abbas Humolariensis unam e sanctæ Virginis costis Ludovico XI Francorum regi, aliam Guillelmo Noviomensi episcopo, tertiam denique decano et canonicis collegiæ S. Quintini ecclesiæ concessit. Confectum hac de re instrumentum anno mcdclxxix in ejusdem sanctæ Hunegundis theca repertum est, cum Humolariensibus suis redditas S. Virginis reliquias, quæ ob bellorum tempestates diu apud Augustam Veromanduorum detentæ fuerant, illustrissimus Franciscus Claromontius Noviomensis antistes ejusdem anni vi Kalendas Julias aperta theca detexit, et habita solemnī concione atque supplicatione populo venerandas exhibuit. Hæc de sacri corporis translationibus Mabillonius. Ex quibus, aliisque supra dictis, cultus S. Hunegundis a seculo saltem x abunde probatus est, et stabilitus. Nunc et de Vitæ scriptoribus paucis agendum.

7 Vitæ suæ scriptorem nacta est S. Hunegundis Bernerus primum Humolariensis cœnobii abbatem seculo x. Quippe cum moniales ob mores corruptos auctoritate regia, et confirmatione Pontificia ex cœnobio Humolariensi circa medium seculi x fuissent ejectæ, ut constat ex diplomate Ludovici Transmarini Francorum regis, et Joannis XII Romani Pontificis (utrumque recitat Mabillonius seculo 2 Benedictino pag. 1025 :) ducta Humolarias Monachorum S. Benedicti colonia, Bernerus ibidem abbas fuit constitutus. Hunc autem S. Hunegundis res gestas litteris consignasse, probat Mabillonius ex auctore anonymo, qui secundam Sanctæ translationem, miraculaque in ea facta conscripsit. Breviter rem ita ostendo. Idem auctor est Vitæ ac primæ translationis; etenim in Historia translationis num. 12 ita habet: His præmissis de Vita et actibus supradictæ gloriosæ Virginis, ratum duximus pauca subsequendo describi miraculorum insignia. Atqui translationis primæ miraculorumque Historiam a Bernero scriptam esse, testatur auctor secundæ Translationis seu mutationis corporis, his verbis num. 2: Cujus inventionis nec non et translationis descriptionem, simulque miraculorum insignia, inibi divinitus declarata, videntibus agnoscere, claro stilo, luculentoque sermone studuit elucubrare piæ memoriæ domnus abbas Bernerus, qui Deo disponente primus huic successit locello, etc. Hæc fere Mabillonius seculo 5 pag. 213, ubi subdit: Et sane idem utrobique stili ac genii, nisi quod in translatione ac miraculis, quæ testis auritus aut oculatus scripsit, certior est ejus auctoritas, quam in Vita, quæ trecentis ab Hunegunde annis ab eo scripta est.

8 Prudenter sane monet, majorem Berneri auctoritatem esse in translatione, et miraculis, quam esse debeat in Vita. Verum quantam in Vita fidem mereatur paullo accuratius investigandum. Unde maxime hauserit, quæ de gestis S. Hunegundis scripsit Bernerus, insinuat ipse in præfatione

A præfatione his verbis : Cujus aggredior Vitæ, gestorumque pauca describere, prout comperi a fidelibus enarrari. Traditionem hic designat fidelium, jamamque vulgarem, veris plerumque falsa miscentem; præsertim post longiorem temporis intercapedinem : neque meliorem, ex quo hauserit, assignat fontem. Quapropter vel ex sola hac ratione non ausim ut certa, et indubia tradere, quæ de vita S. Hunegundis hic auctor enarrat. Accedit quod quædam referat modo parum probabili, ut cum Virginem inducit longa pariter et docta oratione coram summo Pontifice disserentem; cum refert eam a sponso desertam, ab omnibus derelictam in Galliam remeasse, ibique sua omnia distraxisse ac monasterio tradidisse, quasi parentes non habuisset, qui tamen eodem auctore, eam paullo ante ad matrimonium coegerant. Similia observamus plura suis locis.

Acta transla-
tionum bina
melioris notæ:
B
9 Post Vitam idem Bernerus memoriæ mandavit corporis inventionem atque translationem, in cuius relatione, ut testis coævus, summam procul dubio fidem meretur. Hæc autem Berneri lucubratio de S. Hunegundis translatione desinit in descriptione, quæ ante annum cmlxv patrata sunt, ut jam observavit Mabillonius num. 3. Aliam corporis sacri translationem anno 1071 factam, seu mutationem, ut vocat, descripsit auctor quidem anonymus, sed, ut videtur, coævus : in cuius narratione cum nihil occurrat, quod legentium aures possit offendere, aut dubium ingerere; hujus etiam Historiam fide dignam existimamus.

omnia jam
edita.
10 Tres modo dictas lucubrationes luci jam publicæ dedit sæpe laudatus Mabillonius, priorem seculo 2 Benedictino a pag. 1018, duas alias seculo 5 a pag. 214. Duas priores illidem habemus in codice Ms. pergameno musei nostri, notato ✕ Ms. 48, recte cum editione Mabillonii consentiente, paucissimis exceptis, quæ sensum non mutant. Accepimus easdem ex Ms. Abbatie Claromariensæ in Artesia, in quo voces hinc inde aliter sunt ordinatæ, sensu ubique eodem et immutato. Ultimum hoc Ms., in capita et numeros more nostro divisum, prælo subjiciam : siquid autem notatu dignum occurrat, in quo hoc ab aliis dissentiat, id indicabo : ita curiosus lector intelliget, quæ inter Mss. sit discrepantia. Tertiam dabo ex editione Mabillonii.

C
11 Præter memorata S. Hunegundis Acta, Vitam illius habeo Rhythmicè scriptam : quam olim ex Ms. Cartusie Coloniensis submisit Gammansius noster. Hæc cum ante dicta fere in omnibus consentit, ita ut videatur eam auctor hic anonymus præ oculis habuisse, dum Rhythmos suos componeret. Adjungit tamen aliqua, alia tradit paullo distinctius; testaturque se quendam ex charta antiqua accepisse. Remotum fuisse longo intervallo a Virginis ætate, et Bernero etiam posteriorem, colligo ex ejus verbis sub finem, ubi dicit :

Hoc natale celebratur

Plurimis proficuum.

Virtutes et signa multa,

Quæ per ipsam Dominus

Operari est dignatus

In multis temporibus,

Vendicant sibi privatam

Operis industriam.

Natalis enim celebratio, miraculorumque variis temporibus patratio videntur tempus insinuare translationibus posterius. Cum itaque non magnam auctoritatem huic scripto inesse videam,

Augusti Tomus V.

non judicari hoc præcedentibus Actis, ex quibus fere consarcinatum est, adjiciendum. Quæ tamen in eo reperiam ad propositum nostrum conducentia, suis locis aut Commentario inseram, aut notis ad Vitam.

AUCTORI
J. S.

§ II. Sanctæ patria, natales, ac gesta præcipua examinata.

Patriam S. Hunegundis Bernerus abbas num. 3 ita declarat : Ergo tellus Franciæ, pagus scilicet Vermandensis, præpollentissimi martyris Quintini decrata suffragiis, anhelabat totis viribus ut offerret Domino munus gratum in odorem suavitatis. Quo in pago atque villa, quam Lembaidis nominant, sancta virgo Hunegundis generosa nata est prosapia. Vita Rhythmica paullo brevius :

Hunegundis nominata

Alta de prosapia

Vermandensi nata pago,

Sui ruris prædio,

Quod Lembaidis vocat turba

populorum rustica.

Nata itaque est Sancta in villa Lembaide, vel Lambaide, sita in agro Veromanduorum, in Picardia Galliæ provincia. Hemeræus in Augusta Viromanduorum lib. 2 ad annum 650 binis milliaribus ab Augusta Veromanduorum, seu Fano S. Quintini, distare hanc villam asserit, Lambaidem vocans : Lambais, subdit post pauca, ab illo ævo pertinuit ad Humolarienses, a parentibus Hunegundis, ut credimus, donata... Fuit et ecclesia in Lambaide consecrata anno mclix. Hæc de loco natali sufficiant.

13 Nobili Francorum stemmate prognatam facile ex dictis intelligimus : nata enim dicitur generosa, nata dicitur alta prosapia. Paullo post Bernerus : Dum nobilibus et Christum colentibus prodiit parentibus. Præterea auctor Vitæ Rhythmicæ ita loquentem inducit, cum de stirpe et gente sua interrogata esset a summo Pontifice :

Horum (Francorum) sum de stirpe nata

Serie non infima.

Nobilem igitur stirpem clare edicunt biographi, at parentes tacent. Hemeræus vero mox laudatus ortam affirmat Lambaidis domicellis; quod unde hauserit non significat. Refert auctor Vitæ metricæ fontem enatum, dum nasceretur S. Hunegundis, quod cum Bernerus non habeat, ipsius fide hic adjungo, prout sequitur :

In exortu ejus sacro

Magnum sit miraculum :

Nascitur fons juxta portam,

Aquam vomens optimam :

Et adhuc ubertim scatet,

Miro' fluens ordine;

Ubi ante nullus umquam

Sperare posset aquam.

Qui fons nimis frequentatur

Rusticorum populo;

Et candetis illustratur

Virginis pro merito :

Quo devote abluuntur

Infirmorum corpora,

Atque ibi perfruantur

Sanitatis gratia.

Hæc ille auctor, penes quem rei fidem relinquo, cum ad manum non sit, quo eam confirmem.

14 Tempus, quo nata est S. Hunegundis,

E

F

familia nobi-
lis: miraculo-
sus fons

AUCTOR
J. S.
nata seculo
septimo.

non designant biographi. Natam seculo septimo ex iis facile colligitur, non item, quo præcise seculi illius anno. Ut hoc pateat, notæ quædam Chronologicæ, quas Vitæ auctores expriment, discutiendæ sunt. Uterque biographus asserit famam esse, Hunegundem a S. Eligio Noriensi episcopo de sacro fonte levatam. Bernerus num. 3 : Hanc e sacro fonte ferunt elevatam al Eligio pontifice. Alter vero : Sanctus præsul Eligius. . . hanc, ut fertur, baptizatam sancto suscepit fonte. Ex timida hac relatione auctorum, alioqui in factis asserendis nequaquam timidorum, colligo obscuram admodum hujus rei famam fuisse : neque illi multum fidei tribuendum. Si tamen id factum a S. Eligio, contigisse illo nondum episcopo, mihi est probabilius, propter ea, quæ dicentur continuo.

sed annus
natalis.

15 Altera temporis nota in Vita occurrit, sed ut prior, nec certa satis, nec ad annos præcise determinandos sufficiens. Hanc tradit Vita metrica, ubi narrat quid Romæ egerit Sancta, hoc modo :

Exstitit vir gloriosus
B His prope temporibus
Romanæ Sedis Martinus
Pontifex eximius :
Qui Martinus Papa sanctus,
Et martyr egregius,
Sicut scriptum invenitur
In gestis Pontificum,
Centum quinque episcoporum
Congregavit synodum.

Plura subdit de damnatis a Martino Monothe-
litis, ita ut dubium esse non possit, quin S. Mar-
tinum primum designet. Hic autem anno 649
ad Pontificatum erectus, ac 653, ut probat Pa-
gius ad annum 650 num. 6, Constantinopolim jus-
su Constantis imperatoris ductus, dein in exsi-
lium missus est. Eundem Pontificem designat
ecclesia San-Quintinensis lect. 4 Breviarii, atque
ex eo Breviario recentiores alii. Martinus itaque
ex horum sententia velum imposuit S. Hune-
gundi : quod si verum est, non potuit S. Eli-
gius jam episcopus eam de sacro fonte levare ;
cum episcopatus Eligii non tanto tempore præ-
cesserit exsilium S. Martini, ut nubilus tum fuis-
set Hunegundis. Verum quod auctor scribat :

C His prope temporibus, quibus verbis se divinare
innuit ; et Breviarii memorati auctores id for-
tasse ex eo hauserint : res mihi videtur non
satis certa.

aliarumque
rerum tempus
in certum.

16 Tertiam temporis notam idem Vitæ metri-
cæ auctor tradit his verbis :
Tunc Francorum gubernabat
Optime imperium,
Sicut scriptum est in charta
Quadam vetustissima,
Clotarius, pater magni
Dagoberti principis.

Si regnante Clotario II, patre Dagoberti magni
seu primi, Romam profecta est Hunegundis, ut
se in charta vetustissima scriptum reperisse, au-
ctor testatur, velum a S. Martino accipere non
potuit ; nam mortuus dicitur Clotarius anno
628, diu scilicet ante Pontificatum Martini. Vi-
des, opinor, lector, quam male hæc omnia in-
ter se cohæreant. Quapropter ab annis Sanctæ
definiendis abstinendum putavi, dixisse conten-
tus, eam sub initium seculi VII natam videri,
eodem seculo floruisse, et demum defunctam esse.

17 Visum est hoc loco tradere, quod de S. Hune-
gundis pueritia refert laudatus supra Claudius

Hemeræus, quamvis auctorem, ex quo id ha-
beat, non nominet. In Augusta Viromandunorum
pag. 65 ad annum 650 ita scribitur : Illustre
fuit in Hunegunde, quod ætate adhuc tenella,
per noctes singulas quantumvis infestas et gra-
ves, Humolarias domo ad primas preces progre-
diente, quem toga gestabat, ad usum nocturni
luminis, titio ardescens nihil perderet institam vir-
ginalem ; et qua toties iret, rediretque, semita
immortali viriditate floreret, etiamnumque anni
quacumque tempestate florescat. Nempe ut ille
castitatem in Hunegunde, nullo carnalis affectus
æstu corrumpendam : hæc immarcescibilem laureo-
lani eidem in cælis donandam esse illibate vir-
ginitatis ostenderet. Illustre sane hoc est ; sed
quo illustrius hoc factum, eo magis hoc vellem
apud auctorem antiquiorem legere. Rei itaque
fides maneat penes auctorem.

18 Refertur in utraque Vita Sanctam ætate
jam nubili desponsatam fuisse Eudaldo, adole-
scenti nobili, et diviti. Verum ex verbis aucto-
rum dubium oritur, an sponsalia solum con-
tracta fuerint de futuro, ut loquuntur theologi, an
etiam de præsentî, seu ipsum matrimonium. Multa
sunt, quæ suadeant matrimonium reipsa fuisse
contractum. Primo enim dicitur tentasse sponsum
ab amplexibus omnino divellere, cui paullo post
dicit : O amantissime conjunx. Accedit iter Ro-
mam cum Eudaldo susceptum, quod non dece-
bat sponso, matrimonio nondum contracto. Po-
stremo ita alloquitur Pontificem num. 8, ut
matrimonium fuisse initum omnino insinuet.
Contra velle meum, inquit, sponso tradita sum
juvenculo, quem postpono, et devoto Christi de-
vineta charitate : quo ducente atque favente toto
sum integra corpore. Sane sponsa sponso pro-
mittitur tantum per sponsalia, traditur per
matrimonium ; atqui se traditam dicit, adeoque
et matrimonio devinctam. Si itaque verbis au-
ctoris standum est, matrimonio cum sponso fuit
conjuncta, quod solvi per professionem religio-
nis, quamdiu consummatum non est, norunt
theologi. Solvi itidem per dispensationem Pon-
tificis plurimi docent, quamvis repugnent ali-
qui. Fateor tamen non omnino certum mihi vi-
deri, matrimonium fuisse contractum, tum quia
Bernerus minus in loquendo est accuratus, tum
quia quædam habet, quæ magis favent sponsali-
bus. Hinc factum ut recentiores alii desponsatam,
alii matrimonio junctam scripserint.

19 Cap. 3 narrat Bernerus, et consentit au-
ctor metricus, S. Hunegundem a sponso Romæ
derelictam, omnibusque ad reditum necessariis
spoliatam ; ita ut sola et incomitata per devia
et avia coacta fuerit in patriam remeare. Addit
eo animo Eudaldum reditum suum maturasse,
Ut omnia patrimonialia et jura hereditaria Virginis
venderet, et quæ vendere non posset, in nihilum
redigeret, et sic funditus eam cum omni supel-
lectili, et mancipiis extirparet. At illa, ut erat
pedes cunctis equitibus velocior. . . prior in ter-
ram suæ nativitatæ pervenit, ac bona sua mo-
nasterio Humolariensi, si fides auctori, sponso
nondum reduce, tradidit. Incredibilia hæc sunt,
ut breviter dicam. Primo enim quis credat no-
bilem Virginem ita prorsus ab omnibus deserenda-
dam ? Quis in animum inducat summum Pontifi-
cem ejus curam habiturum non fuisse, quam tam
gratiosè, ut vult auctor, suscepit ? An non
poterat iracundiam Eudaldi prævidere Virgo,
sibi ad reditum procurare necessaria ? præser-
tim cum indecens fuisset Virgini Deo sacratæ,
si

A si vel amicus fuisset Eudaldus, cum ipso in Galliam remeare? Præterea, quid in patrimonium Sanctæ poterat Eudaldus, quid ipsa poterat Hunegundis, viventibus ejus parentibus, bonaque sua distrahi non passuris? Plura dici possunt, verum id minime necessarium judico. Ex hoc uno exemplo colligat æquus lector, quam exiguam fidem mercantur plurima ab hoc auctore de S. Hunegunde tradita. Quod ipsius tamen sanctitati obesse non debet, quæ ex miraculis abunde probata habetur, et minime dubia.

20 Reliquis de Sancta relatis certius est, quod monasticam vitam amplexa sit in Humolariensi virginum monasterio. De hoc monasterio ita Mabillonius seculo 2 Benedictino pag. 1018 in observatione prævia: Est autem Humolariense monasterium, vulgo Humblieres, prope muros Augustæ Veromanduorum ad Suminam, cujus monasterii primordia et auctores ignorantur. Ignoratur itaque etiam, cujus fuerit instituti tempore S. Hunegundis, quamque ipsa regulam fuerit professæ. Monasterium sanctæ Dei Genitricis fuisse sacrum habetur ex Bernero num. 15. Abbatissam ejusdem monasterii S. Hunegundem vocant recentiores varii. Abbatissam fuisse mihi quidem fit verisimile ex vitæ sanctitate; at apud antiquos non invenio. Mortuam S. Hunegundem circa annum 690 putat Mabillonius: id æque est incertum. Quapropter ab iis abstinco, et si quid præterea observandum fuerit, in notis breviter observabo.

VITA

auctore Bernero abbate.

Ex Ms. Claro-Mariscano, collato cum nostro et editione Mabillonii.

PROLOGUS.

C Beatorum ac venerandorum patrum memoranda descriptio, qui membra et versutias callidi hostis euangelico perculerunt gladio, interiorem nostrum hominem divino perfat alloquio; nec minus exteriorem, et corruptibilem nostrum gravi affectum elogio, materna, ac virginis inclita vegetat colatio. Nempe ex his genus victoriæ extitit egregium, quo diabolus cum suis armis omni perdidit dominium; et per quod primi parentes vitæ sensere dispendium, per id rursus in augmentum sui supernum dilatatum est imperium. Eadem ergo natura, quæ viro gustum necis obtulit, etiam per sanctas virgines omnibus vitiis parsimoniam propinavit, et quæ primum facile consensit, ut caderet, et mater calamitatis existeret, per Christi gratiam fortiter restitit, ut zabulum prosterneret, sororque et mater Domini Salvatoris gratis electa feliciter fieret. Hujus igitur divinæ gratiæ sortem adepta gloriosa virgo Hunegundis, ab immaculato divini fontis utero renata prodiit, educata catholice sinu matris Ecclesiæ, cujus aggredior vitæ gestorumque pauca describere, prout comperi a fidelibus enarrari. Obsecro itaque me principem peccatorum, et sacerdotum ultimum vestris precibus

bus suffragari, quatenus mihi sanctus dignetur adesse Spiritus, qui et facinorum meorum maculas diluat, et linguam ad enarranda quædam Virginis gesta disertam efficiat.

A BERNERO
ABB.

CAPUT I.

Sanctæ patria, natales, educatio; desponsata ab incunabulis, sed morte adolescentis liberata, desponsatur alteri adolescenti in vita, quocum, ut tempus protrahat, Romanam proficiscitur.

S Summa et incomprehensibilis providentia Divinitatis, cum ex sua omnipotentia mundi principem debellaret, ejusque versutias penitus extirpare diserneret, cum non solum potenter superavit, atque arma ejus abstulit, verum etiam ipsis armis misericorditer tam præclaram contulit virtutem a, ut figarent ac delerent sordidissimi principis dominia, fierentque Christi luminaria, quæ fuerant pridem arma tenebrosa. Tali igitur ordine mundi scepra crudelissima immutantur, omnisque portio tenebrarum cum suis satellitibus tanto jubare restringitur, oriturque per pagella nova lux et gaudium submittentibus b colla regi regum, et paulatim a solis ortu usque ad occasum Christi divulgatum est imperium. Inter quos gens Francigena multis actuum insignibus splendida, ac triumphis multis famosissima, licet Christo sancta fide tardius occurreret: tamen ut persensit Domini elementiam, cepit passim pullulando novam atque sanctam Deo Patri prolem gignere. Ex cujus jam sacratissimo consortio sancta mater atque virgo Christi dilatata est Ecclesia, quæ oblita domum patris, atque populum, unitati Trinæ sinum cordis obtulit, unde sibi immaculatam Dominus impollutam consecraret familiam.

3 Ergo tellus Franciæ, pagus scilicet Vemandensis, præpollentissimi martyris Quintini c decorata suffragiis, anhelabat viribus totis, ut offerret Deo munus gratum in odorem suavitatis. Quo in pago atque villa, quam Lembaidis d nominant, sancta virgo Hunegundis generosa est nata pro sapia, quæ processit velut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi generis pigmentarii: dum nobilibus, et Christum cœlestibus prodiit parentibus. Hanc e sacro fonte fertur e elevatam ab Eligio / pontifice Noviomensis ac Vemandensis ecclesiæ, ubi sumpsit veri Sponsi arrham, simulque vestem preciosam, immortalitatis signo candidatam, et triumpho passionis perlustratam, atque castæ charitatis ordine regiam, et sacerdotalem coronam mysticam. Ubi etiam in septem gradibus baptismatis septem comprehendit dona Spiritus sancti, episcopali benedictione confirmata et sancto chrismate g delibuta. Quibus undique fulta, vivere studuit juvenula per septena dierrum curricula, ut septem septies augmentatis et monade superposito jubilei fructum in præsentem acquireret vitam, hocque duplicato corpore, et anima post peractum vitæ cursum, fructum carperet centesimum sacratissimis virginibus consecratum. Unde quia erat gloriosæ indolis progenie,

Fides Christi, licet serius apud Francos recepta, multos ibidem Sanctos produxit.

E

b

Hunegundis nobili stirpe nata, fertur a S. Eligio de fonte levata:

F

at. fertur e

g

A. BERNERI
ABB.

invita adoles-
centi nobili
desponsata.

illi persuadet
ut Romam
profiscan-
tur, sacra lo-
ca invisuri.

genie, ipsis incunabulis fertur esse desponsata h
coæqualibus natalibus, sed dilecta magis Sponso
cælesti, terrestris confunditur, occultoque iudicio
mortis confinio clauditur.

4 Postquam vero cepit sancta Virgo esse ado-
lescens corpore, candidoque vultu, atque flava
facie, desponsatur rursus a quodam, nomine
Eudaldo, generosæ stirpis homine, a quo variis
est dotata sponsalibus, cum mancipiis, et villulis.
Quæ omnia, licet a parentibus coacta, vultu
tamen placido, et mente casta perferens, medi-
tabatur jam in animo, qualiter se, et sua Christo
sponso traderet dotalia, fieretque sanctimonialis
femina, sub tutela sanctæ Matris virginis, insi-
gnita velamine capitis, ut cum adolescentulis
veri Regis valeret edicere: Nigra sum, sed for-
mosa, filia Jerusalem, ideo dilexit me Rex, et
introduxit me in cubiculum suum. Et iterum:
Nolite me considerare, quod fusca sim, quia de-
coloravit me sol. Talis intentio, et tam præcla-
rum exercitium versabatur sedulæ in præcordiis
Puellæ, flosque genitricis virginalis in hac redo-
lebat Virgine, radiabantque plurimæ virtutum
gratiæ et virgineis successibus.

5 Deinde cum sanctum mentis suæ propositum
ad effectum piæ operationis vellet perducere, sap-
ienti usa consilio, sponsum, qua potuit arte,
lentavit suaviter emollire, ac demulcendo subtili-
tate ingenii ab amplexibus omnino divellere. Cui
talita blandis alloquens vocibus dixit: O dulcis-
sime, atque amantissime conjunx, quoniam Chri-
stianissimis, et orthodoxis parentibus geniti sumus,
non decet nos coquinari ac libidinosi commix-
tionibus pollui, velut gentes, quæ ignorant Deum,
et sicut equus, et mulus, in quibus non est in-
tellectus: placeat tibi precor, et contestor per
Dominum, meum salutare consilium, meisque te
accommoda dictis; et quæramus mutuo qualiter
nostra conjugia Deo efficiamus placita, ut de nobis
non terrena, sed cælestis progenies emergat. Decet
enim, nimiumque valet nos Apostolorum princi-
pem Petrum expetere, atque loca sancta circuire,
ut saltem fusa super nos benedictione Apostolica,
fiat nobis vita longa, salus continua, in rebus
opulentia, fecunditas in propagine, in pace diur-
turna tranquillitas. O Virgo beata, o superni
Regis Sponsa, quam devota diceris! Ecce dicis
quasi optes tibi mundum efflorescere, quem in
corde jam despectum funditus spreveras, et velut
stercus marcidum penitus calcaveras. Quid plura?
Ita quidem est delusa sollicitudo nuptialis, atque
protelata dies matrimonii. Et cum debuerant præ-
parari nuptialia, præparantur sumptus, et vehicula
tanto itineri necessaria. Nam quia virgo tenerima,
et tam voluntate quam ætate innuba, idemque
sponsus timoratus et Christicola, acquievit placido
animo. Et ut cognovit non esse fas resistere,
etiam ipse cepit auctor itineris esse, optans et
exorans ita sibi cuncta provenire, ut didicerat
affatibus Virginis beatissimæ.

ANNOTATA.

a Aliud Ms. cum Mabillonio, flagrantiam.

b Submittentibus, Mabillonius, submittentes mi-
nus recte. Verum leviuscula hæc imposterum
non notabo.

c Adscriptus est Martyrologio Romano 31
Octobris, ubi de eo agetur. De patria Sanctæ

consule § 2 Commentarii.

d De loco, quo nata est Sancta, consule Com-
mentarium § 2 ab initio, ubi et nobilitas stirpis
probata.

e Hoc non admodum certum esse diximus
cod. §.

f Episcopatum eius anno 640 orditur Papius
ad eundem annum num. 43: alii putarunt
non nisi anno 646 episcopum creatum. De eo
amplissimus agendi locus dabitur ad 1 Decem-
bris, quo colitur.

g Idem habet Vita metrica; uti et quod sequi-
tur de desponsatione ejus prima, et sponsi obitu.

h Dubium videri an matrimonium fuerit con-
tractum diximus § 2: id tamen esse verisimi-
lius, ibidem probavimus.

CAPUT II.

Romam profecta quid egerit: velum vir-
ginum de manu Pontificis susceptum.

His rite peractis, et paratis omnibus, quæ ad
usum, vel ad victum, forent congrua cunctis li-
nerantibus, gratias agentes Deo, viam pergunt
publicam. Sponsus pompa seculari hilaris, et
alacer extrinsecus, Virgo autem Christi multo
gaudentior letabatur intrinsecus. Cuncta quippe
eî Christus tribuebat prospera, cui jam cum fide
vera, spe, et claritate integra, famulari semper
suam devovebat animam; poscens Dominum Jesum
Christum tacitis precibus custodire cor ejus, et
corpus immaculatum, ne confunderetur illecebrosi
voluptatibus. Ore tacito mens orabat, et Do-
minum se protegentem cordis oculis conspiciebat.
Suavissimis alloquiis sanctas angelorum legiones
in suum evocabat auxilium, et cum lachrymis
sibi adesse poscebat omnem chorum caelestium
agminum. Exauditur Dei Famula, et comitante
illi divina misericordia, superni respectus prome-
ruit majora solatia, sacrosancta utique præsidia
sibi mox adesse persensit: quæ defensam omni-
bus incommodis Romæ præsentarunt Apostolicis
conspectibus cum omni integritate fidei et corporis.
Cumque percunctarentur loca urbis Romæ, et
superbo fastu sponsus cum scdilibus undique cir-
cumseptus multa Sanctorum circumiret pignora:
illa vilans arrogantia speciem sola ibat ad Apo-
stolorum limina. Sponsus eam astimabat rejausare
præ nimia viæ lassitudine, illa velut mente reno-
vata, ac robustior effecta, omnia foris et intus
urbis Romæ circuibat oratoria. Ille ergo ruitura
oculo corporeo mirabatur aedificia urbis Hierico-
linæ: hæc in perpetuum mansura mentis intuitu
invisibat clara mœnia cælestis Hierosolimæ. Sem-
per ob amorem patriæ cælestis in orationibus, et
vigiliis, ac jejuniis ante Apostolorum limina solo
recubans, et vix ad hospitium rediens.

7 Inde, spretis rebus transitoriis, relictoque
sponso cum suis omnibus, pernox erat in oratio-
nibus, corpus vigiliis, et inedia macerans: et
omnia, quæ habere poterat, pauperibus erogans;
sicque monacha efficitur, quæ sponsa putabatur,
et terrestris copula cum omni pompa dejicitur;
cum a superis castitas virtutum regina diffundi-
tur. Erat certe gaudens, quasi quod diu optave-
rat possidens, unde nec ad momentum poterat
relinquere, quæ cum tanta celeritate meruit in-
venire.

Priori Sæc-
to ritate
Romæ

ubi velum
ginitatu po-
a summo
Pontifice

A venire. Adveniente denuo die stationis Apostolicæ, provoluta est pedibus Antistitis a, sanctæ Catholicæ matris Ecclesiæ, offerens protectam virginitatem Christo Domino ad exemplum Genitricis virginis, et expostulans se sacrari sigillo castimonie, et capitis velamine, sub tutela, et servitio incomparabilis Virginis Mariæ. Cujus benignissimam intentionem, et devotionem pius pater audiens, et a Domino ejus mentem illustratam intelligens, voce lachrymabili admirans tantam in puella sapientiam, dixisse fertur: Benedictus es Domine Deus omnium, qui in toro virginali mentis castæ et corporis tui locas domicilium, et in sexu fragilis materiæ numerosa operaris mirabilia. Laudem ergo tibi loquatur lingua omnium, quia dignum est in talibus gestis attollere te Dominum universorum. Equidem te, Domine, super his in æternum laudabo, et glorificabo nomen tuum in secula.

a quo interrogata, nomen, patriam, etc. indicat

B Et conversus ad castam Dei Virginem inquit, ita inquit: Cujas es puella, vel a quibus oris advenisti, replica, nomenque tuum et fidem tuæ gentis pariter designa. Æstimo enim te nobilissima stirpe progenitam, et ab ipsis infantie cunis ecclesiasticæ disciplinæ litteris eruditam. Ad hæc illa mente, et facie serenissima, submisso vultu, tali alloquio est orsa: Si de gente quæris, Pater et Domine, ego gentis sum Francicæ, atque Hunegundis dicor nomine, et in pago nata Vermandensi, a quo delata huc veni. Educata equidem sum parentibus Christicolis, et contra velle meum, et, ut credo, Dei placitum, sponso tradita sum juvenculo, quem postpono, et devoto Christi devincta charitate: quo ducente, et favente, toto sum integra corpore, atque impolluta mente. Illi me devoveo, qui creavit universa, atque fidem, quam requiris, ipsi servo integram. Quam si plane vis audire, pandam tibi, Pater optime, quia licet barbara sim natione, tamen hanc fateamur fidem veram atque sanctam, quæ nobis in fine temporis est delata, ab hac sancta Sede Apostolica, et catholica matre Ecclesia.

linguæ præmissa disputatione.

C 9 Ecce etenim tua sanctitas, dum a nobis fidem exigit, videtur nobis, quasi Christus a Samaritana aquam fontis postulet. Qui dum tali dignatus est perfrui alloquio, innuit latenter, quod neminem a fide ulla potest regio repellere. Unde nos, quia fidem non erubescimus, de provincia nequaquam confundimur, cum David præcipiat omnes gentes plaudere manibus, et jubilare Deo in voce exultationis b. Et alibi nostram conversionem idem rex et Propheta ita præcinit: Reminiscuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus omnes familiæ gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur omnium. Hoc et ipse Dominus ad Moysen, cum pro adorato vitulo deprecaretur, ut parceret populo peccatori, respondit: Propitius ero illis. Veruntamen vivo ego, et vivet nomen meum, quia implebitur gloria mea universa terra. Et iterum: A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. Et expressius nos, licet veneficos, et bestiales, tamen ad se conversuros per prophetam Isaiam denunciat, dicens: Ne memineritis, inquit, priorum, et antiqua ne intueamini, quia ecce ego facio nova. Ponam in deserto viam, et in invio flumina. Glorificabunt me bestię agri, dracones, et struthiones. Proinde nos Dei misericordia vocati, et ejus gratuita pietate redempti, atque renati,

etsi patriam secundum carnem novimus, sed jam nunc non novimus. Quin potius semen Abraham desiderantes fieri in fide, terram nostram omnemque cognationem antiquam repellimus. Incolas et peregrinos nos fateamur, velut extiterunt patres nostri, qui nobis terram viventium suo sanguine, vel sancta conversatione pepererunt. Idcirco quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino, quia regionem nostram paradisum scimus esse, quam acquisivimus nascendo in baptismo cum sanctæ et individue Trinitatis professione.

A. BERNERO
ABB.

10 Veruntamen quoniam Apostolicis institutionibus monemur: ut omnibus poscentibus rationem de spe, et charitate, quæ in nobis est, proferamus, non moremur diutius gloriam fidei nostræ tuæ beatitudini paucis verbis demonstrare. Credimus quippe, et confitemur absque principio temporis, et fine, summum, et incircumscriptum spiritum unum omnipotentem esse Deum, juxta quod ait Moyses: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Unus est, inquam, Deus Pater ingenuus, unus Filius unigenitus, unus Spiritus sanctus ab utroque procedens, Patri et Filio coæternus, sed semper idem Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; a quo omnia, per quem omnia, et in quo sunt omnia, et sine quo factum est nihil. Hæc tripartita conjunctio, et conjuncta divisio, et in personis excludit unionem, et in personarum distinctione obtinet unitatem. Non autem sicut tres Personas, ita et tres Deos credimus, sed in tribus Personis unam Deitatem confitemur. Trinitatem sanctam credimus in subsistentibus Personis, unitatem vero in natura, et majestate, ac substantia Deitatis. Omne igitur, quod est, in duo dividimus. At absque sola nempe Trinitate omne, quod in cælis, terrisque, et mari potentatur, vel agitur, vel movetur, creaturam esse ducimus, et fateamur: Deum vero solum Creatorem. Filium Dei quoque credimus in novissimis temporibus conceptum esse de Spiritu sancto, et natum ex Maria virgine, carnemque naturæ humanæ, et animam suscepisse. In qua carne crucifixum, et sepultum, ac resurrexisse a mortuis credimus, et fateamur: et in eadem ipsa carne, licet alterius gloriæ, post resurrectionem ascendisse in cælum; unde judicem venturum expectamus vivorum et mortuorum. Carnisque nostræ resurrectionem fateamur integram, atque perfectam, in qua nunc vivimus, et movemur in præsentī vita, et in ipsa aut pro bonis actibus consequi honorum præmia, aut pro malis sustinere pœnarum supplicia. Pœnitentiam peccatorum plenissima fide profiteremur, ac velut secundam gratiam suscipimus, juxta quod Apostolus dicit ad Corinthios: Volui per vos venire ut secundam c gratiam haberetis. Hic est nostræ fidei thesaurus, quem signatum ecclesiastico symbolo custodimus, quod in baptismo suscepimus. Sic coram Deo corde credimus, sic coram omnibus hominibus ore confitemur, ut cunctis fidem sua cognitio faciat, et imago sua Deo testimonium reddat.

fidei professionem facit:

E

F

11 Hæc et alia hujusmodi innumera fidei sacramenta palam omnibus replicans Hunegundis virgo devotissima, auribus testantium salubre commercium præstitit, et faucibus virgineis optabile silentium. Tunc venerabilis Pontifex summæ Sedis Apostolicæ reputans non sonare hominem, sed potius intelligens sanctum resonare Spiritum castis in visceribus virginis Hunegundis; coram cunctis

quam Pontifex exhortatus.

A. BERNERO
ARB.

cunctis ita fatur : Benedicta filia tu a Domino Deo exercituum, quæ in tua mente pura jucundum Deo preparasti habitaculum. Non oportet ergo sanctum contristari Spiritum, cujus mens pudica creditur esse sacrarium. Apostolus etenim dicit, quia caste viventes templa sunt Spiritus sancti : et ideo quisque templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Multum enim est venerandus in te ille Artifex summus, qui operatur omnia in omnibus, dividens singulis prout vult. Eia Virgo casta, eia mens pudica, suscipe quod amor æterno proficiat : oblata etenim tibi a viro corruptibili sub specie pietatis munuscula projecisti : unde suscipe nunc per nostram benedictionem tibi a Domino concessa dotalia, per quæ sponsam Christi te in æternum recognoscas, et transitoria contemnens, sempiterna gaudia comprehendas. Ille enim in tua mente quid facias prospicit, et quam decenter ejus virgines comiteris attendit. Propterea ut ab adolescentulis ipsius diligaris, vehementer decerta, et post odorem unguentorum illius currere festinanter anhela, semper pro concessis Domino gratias referens, et pro concedendis humiliter exorans. Hortorque te habere in memoria, quæ possidere concupiscis in vita æterna, ut cujus te sponsam fateris in terra, ejus amplexibus perfrui merearis in perenni gloria.

Virginem Deo
consecratam.

12 His dictis, velum capitis, ac reliqua indumenta in humilitate, castitatem cordis ac corporis, et contemptum mundi significantia super sanctum altare composita sanctus Papa benedixit, atque more sancto consecrans, effusa benedictione, eam Christo servitutam, ut poposcerat, jure dedicavit; et conversus ad Dominum exorans dixit : Respice Domine super hanc famulam, ut sanctæ virginitatis propositum, quod te inspirante suscepit, te gubernante custodiat. Sit in ea, Domine, per donum Spiritus tui prudens modestia, gravis lenitas, casta libertas : in charitate ferveat, et nihil extra te diligat : laudabiliter vivere studeat, et laudari non appetat. Te timendo super omnia amet, et amando in omnibus timeat. Tu ei, Domine, sis gaudium, tu in mœnore solatium, tu in ambiguitate consilium. Defensio ei sis in injuria, in paupertate abundantia, in jejuno cibus, in infirmitate medicina. Quod est professa custodiat, et hostem antiquum devincat, et vitiorum sordes expurget, quatenus centesimo fructu cum decore virginali, ac virtutum lampadibus exornetur, et ad electarum virginum consortium pervenire mereatur. Cumque omnes respondissent, Amen; sanctus antistes deosculans d caput sanctæ virginis Hunegundis, dimisit eam in pace.

ANNOTATA.

a S. Martinum primum fuisse hunc Pontificem, scribi a quibusdam diximus § 2. Bailletus Vitalianum dicit, nullo, ut opinor, auctore. Res non est satis certa.

b *Sequentia usque ad fidei professionem prætermisit Mabillonius, ut inepta, credo, nec Puellæ convenientia. Videbit facile eruditus lector totam hanc disputationem Berneri esse, non Hunegundis; majorique diligentia compositam, quam judicio Puellæ coram summo Pontifice disserenti attributam. Quid, quod omnia, quæ a Pontifice facta narrantur, mihi non tam certa videntur, ut fidem indubitatum adhibere debeamus.*

c 2 Cor. 1 & 15 : Volui prius venire ad vos,

ut secundam gratiam haberetis. An hoc recte ad B penitentiam detortum, alii inquirent. Alii certe locum communiter explicant interpretes. d Meliori sane opus est testimonio, ut hoc factum a summo Pontifice prudenter credi possit.

CAPUT III.

Virgo a sponso relicta redit in Galliam, ubi se suaque monasterio tradit : reconciliatur Sanctæ sponsus, ac monasterii fit procurator : morbus supremus, et pia Virgini mors.

Hæc audiens Eudaldus, qui pridem vocatus fuerat sponsus, cum cognovisset contemptum se a Virgine, indignatus est animo, et cunctis sensibus anxari cepit, volvens in animo cum nimia æstuatione, ut eam gladio transverberaret. Sed timens incurrere periculum homicidii, territusque audita sententia, quam retulimus, sermonis Apostolici, quia non oportet sanctum contristari Spiritum, cujus sancta Virgo erat domicilium, juxta Pauli vocem, ubi dicit, quod caste viventes templa sunt Spiritus sancti : ideoque quisque templum Dei violaverit, disperdet illum Deus : penitentia ductus, non est ausus eam contingere diutius. Missis itaque nuntiis, sanctam Virginem sprexit a consortio, et comitatu suæ reversionis, derelinquens illam solam, in via publica, et subtrahens illi omnia tanti itineris necessaria.

14 Privata Virgo humano solatio, cepit viriliter agere, et confortare se in Domino, dicens ista Psalmigraphi cantica : Dominus pascit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ illi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me; animam meam convertit. Deducet me super semitas justitiæ propter nomen suum. Et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala : quoniam tu mecum es. Virga tua, et baculus tuus ipsa me consolata sunt : parasti in conspectu meo mensam. Rursumque Dominum exorans dixit : Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua : letetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Impingnasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam præclarus est. Deduxisti enim me in portum voluntatis tuæ. Misericordia tua, Christe, obsecro præcedat, et subsequatur me, ut merear pervenire ad optatum sanctæ Mariæ Virginis servitium, et ut inhabitare valeam in habitaculo tuo in secula. Protegar, rogo, in velamento alarum tuarum. Izitur hac expleta oratione, cepit sola a proficisci, et ad voluntatem Dei Gallias remeare, intrans devia, et pervia; atque poscens sibi semper affore Sanctorum præsidia; solatio quidem humano derelicta; sed suffulta, et protecta Christi comitante gratia. Erat namque pergens in itinere, quasi jam sub monastico degens regimine, vel, ut altius dicam, quasi sanctus heremicola Christo famulans in remota heremi solitudine. Diebus quippe festis utens pane solo, et aqua parcissima; reliquis pane cineribus commixto,

Indignatus
sponsus
etiam de
quit
Equæ p
Galliam
etiam
sa.

et

A et herbarum, arborumque pastionibus defessum refovebat corpusculum. Unde quod per sanctam Virginem Dominus dignatus est operari miraculum, non est nostro silentio transeundum.

15 Cum prædictus Eudaldus nimia indignatione stomachatus, se contemptum omnimodis comperisset, et in sanctam vellet Virginem, sed non auderet gladio insurgere, accepto consilio a quodam, quem secum duxerat, itineris socio, concite ad paternam remeare disposuit hereditatem, vendens, et distribuens onerosa, ut citius transmigraret ad propria. Hoc itaque pertractans, volvebat in animo, ut omnia patrimonialia, et jura hereditaria Virginis venderet, et quæ vendere non posset, in nihilum redigeret; et sic eam funditus cum omni suppellectili, et mancipiis extirparet. Itaque cum velocissimis equitibus expeditam cepit carpere viam; efferens se totum perficere in opere, quod olim conceperat dolo corde. Quod sanctam Virginem latere nequaquam potuit, quæ Deum scientem omnia in cordis hospitio locare curavit. Itaque Dei Ancilla divino instinctu permota, atque afflatu sancti Spiritus vigorata, ut erat pedes cunctis equitibus et curribus velocior efficitur; immo per aliam viam gradiens, omnes et antevolans, veloces præcesserat currus. Denique prior ad terram suæ nativitatis pervenit, et omnia sua pro voto, et libitu, in loco, quem vulgo dicunt Humolarias, sanctæ Dei Genitricis Mariæ, seque simul, ut optaverat, servitutam inibi Christo, dum adviveret, contradidit.

16 Non post multum vero temporis prosecutus idem Eudaldus ad votum explendum devenit, seque omnium rerum Virginis possessorem, et dominum prætulit, nesciens quod jam transissent omnia in cultum Dei, et sanctæ ejus Genitricis tutamina. Qui cum cognovisset eventum rei, et tam auditu, quam visu didicisset acta Virginis veridica, reversus in semetipsum, secum tacitus mirari cepit, et venerari, recolens quæ et quanta per sanctam Virginem Dominus sit operatus miracula. Unde quales potuit mox Deo laudes, et gratias retulit, qui ab actu, et tactu malo eum custodivit, ne peccaret in sanctam Virginem, et furentem in reversione non permisit merito occumbere. Dignos igitur fructus penitentiae peragens super his, quæ gesserat in Virginem, non poterat invenire, quibus eam laudibus extolleret, vel quibus muneribus ejus faciem complacaret; ut vel ab ea videri mereretur, et ut ipsa pro eo preces Christo fundere dignaretur. Tandem ergo salubri reperto consilio, semetipsum in humilitate cordis, corporisque ei obtulit; ac prostrato corpore, coram sacro altari Dei Genitricis Mariæ, veniam de commissis exposcit: conversoque vultu, quo residebat Virgo celebs, poscit sibi misereri; multumque precatur, ut quem pridem voluerat habere sponsum, saltem tunc dignaretur suscipere servum.

17 Quoniam, inquit, me ad injuriam corruptibilis amatoris non postposuisti, nec mihi qualemcumque personam potentem, aut infimam præposuisti, sed Regem seculorum, et Creatorem omnium mihi prætulisti, tibi que Sponsum celestem in toro Virginali adscivisti: ecce me, atque mea gratanter offero illi, et quæ tibi olim dotalia contuli, trade Sponso vero Jesu Christo in sororum, egenorumque alimoniam. Ego, inquam, dum advixero, dumque hoc corpus gestavero, tuus procurator in exteriori-

bus esse curabo: et post mortem omnem meam suppellectilem, cum rebus, et mancipiis per hoc autoritatis testamentum perpetuo trado, in honorem Dei omnipotentis, atque sanctæ virginis Dei Genitricis. Et confirmans testamentum, hujusmodi voce palam dixit: Hæc a me nunc suscipe, Virgo castissima, meumque cadaver in hoc loco tumultandum tuis precibus impetra, ut cum te Rex supernus ac cælestis sponsus in thalamum transtulerit virginum; ego veste nuptiali circumdatus, atque agni vellere niveo succinctus, inter convivas mensæ Regis, particeps vitæ cælestis apparere merear vel ultimus.

18 Obtinuit ergo quod expetiit, et cum sancta animi devotione, incolumis ad propria remeavit. Cui Dominus bene vivendi contulit efficaciam, ejusque votum ad optabilem perduxit effectum. Nam devotus Deo ultra quam fuissent necessaria sacratissimæ studuit subministrare Virgini, pariterque in statuto xenodochio victus et vestitus præbuit alimoniam. Faltus deinde multimola Christi virtute, ac deducens tempus vitæ in hujusmodi operatione, exutus est præsentis sæculi contagio, ac perfunctus luce transitoria, audivit de supernis vocem sibi alloqui: Euge *b* serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, eris princeps decem civitatum. Tunc beata virgo Hune Gundis mentem sanctam cum oblatione Sacrificii per sacerdotum manus Regi regum Christo obtulit, deprecans, et exorans subvenire illi sanctos angelos, ac locari ejus spiritum inter choros agminum cælestium. Corpus vero poni jussit in feretro, ac deferri ad se fecit infra monasterium, et in condigno et optato tradidit sepulturæ loco.

19 Post cujus abscessum arctiori se submisit vitæ, et Christi servitio puniens atque deflens cogitata, seu nociva jam peracta opera, crebrisque jejuniis, ac vigiliis macerabat corpus fatigatum; memorans quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit, salvus erit. In hac denique sancta animi meditatione, ac devota fidei operatione moriens mundo, et vivens Christo, totum tempus vitæ suæ duxisse fertur; adeo ut plerumque videretur causari, et dicere illud propheticum: Hen mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitans cum habitantibus Cedar multum peregrinatur anima mea a regni cælestis patria. Cupio dissolvi pro certo, et esse cum Christo, multo melius aiebat. Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus: sitivit anima mea ad Dominum fontem vivum, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei mei? Introduxisti enim me, Christe rex æternæ gloriæ, in cellam vinariam, hoc est, in misterium gloriosæ passionis tuæ, et ordinasti in me charitatem: dum per proximi amorem, me ad tuam venire fecisti dilectionem. Et quia lavam, id est, præsentem vitam, te opitulante mihi subjectam habere consexi, amplexetur me obsecro dextera tua, quæ est æterna beatitudo, ut videri merear, et videre te in Sion. In toto namque corde meo exquisivi te, ne repellas me diutius a mandatis tuis. Non me permittas, Domine, a te separari, sed præcipe venire ad te, quia largiente tua gratia, et ineffabili misericordia flores apparuerunt in terra, et tempus putationis advenit. Dormire corpus meum, et a labore quiescere temporaliter oro, sed vigilare de luce animam meam ad te, Deus meus, æternaliter exposco. Adhæsit quippe anima mea post te, me

suscipiat

A. BERNKRO
ABB.

ubi post pium
obitum sepeli-
tur.

Pietas Sanctæ
in cœnobio, ad
mortem ante-
lantis.

F

sua omnia,
seque monas-
terio tradisse
narratur.

Eudaldus his
circumspicitur.

multisque mo-
nasterio tra-
didit, se in of-
ficio procura-
torem.

A. BERNERO
ABB.

suscipiat dextera tua, quia in te speravi, Domine. Cujus longanimitatem sanctamque peregrinationem superna considerans clementia, ejus petitioni desiderantissimæ satisfacere disposuit, ut quod hactenus viderat per speculum, et in ænigmate, jam tunc inciperet facie ad faciem cernere.

morbis, et pia
ad mortem
præparatio :

20 Quadam namque die, dum solo recubans, manus extensas teneret in oratione, percussa est nimia corporis gravedine, ac magno aestu infirmitatis corporeæ; sed consolari meruit angelorum præsidio, et Sanctorum omnium suffragio, quos invocare non cessabat, etiam in ægroto corporis ergastulo. Verum astantibus circumquaque utriusque sexus Christo famulantibus, qui ad decessum tantæ Matris atque virginis convenire ex vicinis, et longinquis regionibus: dolor ingens, mæror, et singultus erat omnibus: quoniam videbant se frustrari nimio solatio; licet essent fidentes, quod ejus semper in cælis devotissimo tuerentur patrocinio. Inter hæc conversa ad eos, qui assidebant sibi, presbyteros, unctionis oleum, et communionem sanctam expectit sibi dari, Dominumque suimet misereri totis viribus exoravit. Sic tandem Dominici Corporis et Sanguinis viaticum sumens, roseo vultu, et decora facie, velut præsentanda Regi regum in cælesti thalamo, imperat cunctis personare dulcemelos, et hymnidicos psalmodias: dicebatque inter cætera quasi prominens ex cilicio et cinere: Adsum ergo, Christe, tua famula, veni rogo, Rex piissime, atque benigne me suscipe.

mors Sanctæ.

21 Cumque in hujusmodi voce ab ora notis media, usque ad horam diei tertiam persisteret; ilico cum immenso lumine odor suavissimus astantium ora percussit, ita ut vix possent subsistere præ lumine, licet essent vigorati balsami, et aromatam spiramine. Namque vox cum magno lumine etiam c fertur descendisse, quæ dum omnibus terrorem intulit, minus ulli se cognoscibilem præbuit. Sed quid aliud videtur edicere, quam quod fertur proloqui cuique sanctæ animæ? Infit enim: Surge propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni: amica videlicet per amorem, columba per simplicitatem, formosa per morum pulchritudinem. Jam eum hyems transiit, il est præsentis vite tribulatio abcessit, imber abiit, et recessit. Et iterum: Surge amica mea, sponsa mea, et veni, columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae, quod est in Christo, et in protectione ipsius subtilissima. Et item: Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Oculi tui columbarum. Ideoque tota pulchra es, dilecta mea, et macula non est in te. Itemque post pauca: Veni de Libano, sponsa, veni de Libano, veni: hoc est de candilatione sacri baptismatis sanctam Trinitatem confitendo, quia coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, et Hermon: hoc est de lumine lucerae, et corona consecrationis, quod est Christus. Vulnerasti quippe cor meum soror mea, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Ac si aperte dicat: Inclinasti majestatem ad te in illo uno oculo, quo plus cælestia, quam terrena prospiciens elegisti; et in illo uno crine, quo magis te oruari invisibilibus quam temporalibus studuisti. Ergo quia optimam partem elegisti, dignum est, ut non auferatur a te; intra in gaudium Domini tui, percipiens in præmio, quod optasti diu absque tædio. His et aliis hujusmodi, sancta atque felix anima dulcorata solami-

nibus, octavo Kalendas Septembris migrasse creditur ad Dominum, qui est solus sine principio regnans in unitate, et Trinitate perfecta, unus, idemque Deus nunc, et semper, et in omnia seculorum secula. Ipsi gloria, laus, et jubilatio, honor et imperium per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Non esse verisimile, Virginem solam in Galiliam reversam diximus § 2: unde quæ de toto hoc itinere referuntur fidem non merentur.

b Hujusmodi res non creduntur, nisi melior nitantur testimonio.

c Fidem suam liberat auctor, dum dicit fertur.

TRANSLATIO

Corporis una cum miraculis,

Auctore Bernero abbate.

Ex Ms. Clare-Mariscano, collato cum codice
Ms. et editione Mabillonii.

PROLOGUS.

Magnalia divinæ pietatis, quibus omnipotens Deus merita justorum propalare dignatur, dum fideli devotione mens humana scrutatur, a sui torporis ignavia erigitur animus; et quia ejusdem conditionis, qua et ipse subsistit, fuisse conspicit quos miratur, quibus nulla meritorum prærogativa, sed sola divini muneris gratia, tanta virtutum insignia superna concessi clementia, ad hæc promerenda fidem excitat, spem roborat, atque circa divini cultus exercitia ad bene agendum forti annisu exerit brachia; tantoque fidentius prorumpit ad fortia, quanto gloriosius perspicit sexum fragiliorem clara signorum luce splendentem. Aggrediamur ergo modis, qualibus valemus, quædam perspicua narrare miracula, quæ Dominus in beatissimæ virginis suæ Hunegundis translatione dignatus est demonstrare. Utile quidem duximus, quatinus lucidiorem reddamus hujus descriptionis textum, ut hujus officii nomina personarum, causas rerum, annorum numerum, simul etiam seriem temporum intuemur. Sicque fit, ut personarum gravitas levitatis notam abjiciat, certissimæ rationis causa temeritatis maculam diluat, finitus annorum numerus aliquid nobis in eodem numero mysticum innuat, temporum quoque series miraculorum gloriam augeat.

CAPUT I.

*Corporis quærendi occasio : ejus : inventio :
translatio : ac mirabilia tum facta.*

Erat a igitur quædam sanctimonialis femina Berta nomine, quæ in juventa sua parentibus, ut ferunt, cogentibus cum viro juncta fuerat. Quo ab hac luce subtracto statuit in corde suo non amplius mortali servire marito. Nam multis nobilibus et ditissimis viris ad ejus conjugium anhelantibus, vix amicorum manibus elapsa, in urbem Remorum *b* ad beatissimæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ tutelam confugiens, capitis velamen devota suscepit. Cui postmodum Deo disponente contigit huic præesse locello, ubi nostris temporibus cunctis imitabilem diutius peregit vitam. Fuit namque miræ abstinentiæ, victicis patientiæ, amatrix paupertatis, devotæ humilitatis, misericordiæ operibus dedita, jejuniis, vigiliis, et orationibus convenienter intenta : verumetiam quasdam sanctimoniales, quæ inibi per misera carnalis desiderii lenocinia turpissime volutabantur, crebris exhortationibus ad sui imitationem juxta monita Apostoli, arguendo, obsecrando, necnon etiam increpando, continuo *c* invitabat.

3 Sed sicut semper contraria esse solet vita justorum moribus reproborum, gravis eis facta est etiam ad videndum. Unde per multa opprobria et maledicta atque insidiarum jacula, quæ et intorserant, quia amore sanctissimæ virginis Hune Gundis hoc in loco detineri videbatur, de ejus sacri corporis absentia quædam ausæ sunt commentari figmenta *d*. Hujus namque rei gratia ad requirendum tanti corporis sanctissimum thesaurum fidelis intentio provocatur, dicens sibi non eam ibi oportunum esse amplius manere, si locus isdem fraudatus esset tam sancta et gloriosissima Matre.

4 Igitur anno Incarnationis Dominicæ non-gentesimo quadragesimo sexto, Ludovico *e* regnante, quinto die Nonarum Octobris, post plurima jejunia, post crebras vigilias, post multas lacrymas, eandem noctem cum his omnibus, quos vel quas ad hoc provocare potuit, insomnem ducens, per uberes et immensos imbres lacrymarum omnipotentis Domini clementiam humiliter imploravit, ut ei sanctæ Virginis suæ sacratissimum corpus revelare dignaretur : factoque mane post peracta Missarum sollemnia, fidelis ac Deo devota femina, pretiosam sacri corporis gemmam studiose quæsitura, sarcolum arripuit : factumque est annuente omnipotentiae Divinitatis, quæ se in veritate petentibus nihil negare consuevit, ut quod fideliter quærebat, feliciter inveniret. Læta siquidem et gaudens, omnipotenti Domino gratias retulit, qui concessit ei, quod cum tanta animi anxietate jam diu postulaverat. Ibat itaque multum hilares et nimis exsultans, et quasi quadam immensitate letitiæ absorpta, totius consilii gravitate postposita /, superni Regis æternalibus ornamentis perenniter inserendam subito levare moliebatur cælestem margaritam.

5 Sed affuit divini dispositio consilii, quæ circa beati corporis pignora aliquid inconsidera-

te vel leviter non esse agendum declaravit. Nam mox advenit, non casu, sed Dei providentia, venerandus presbyter Giso, sanctorum martyrum Quintini et Victorici pignorum custos idoneus, qui jam dictæ præcipationi vix finem imposuit, et eorum moliminia vehementissima increpatione coercuit : Non, inquit, rationabile videtur, ut sine auctoritate et consensu hujus dioceseos pontificis levare debeat corpus tam beatissimæ Virginis : videlicet ne, quæ multo jam tempore fama virtutum longe lateque plurimis clara extiterat, hujus subitanæ ac velut furtivæ translationis elogio vilescat. Tali vero ordine eorum nisibus terminum posuit, atque per triginta et duos dies ita apertum scrinium, in quo beatissimum corpus jacebat, inlacum observantes, sacrisque vigiliis die noctuque incubantes, episcopi adventum præstolati sunt. Non utique sine causa hanc dilationem omnipotens Deus fieri voluit, sed ut, quam coram angelis cunctisque justorum spiritibus jam cum Christo in cælis regnantibus clarificaverat, eam etiam in terris hominibus adhuc carne corruptibili et peccatorum mole gravatis venerabilem designaret.

6 Erat profecto per idem tempus tanta pluviarum inundatio, ut præ nimia aquarum effusione nequaquam valerent agri cultores terram excolere, neque sementem nisi cum desperatione jactare. Eadem vero hora eodemque momento, uto perculum levatum est de sarcophago, sese per fenestram, quæ sita erat secus locum sancti sepulcri, splendidissimus infudit radius solis, qui mirabiliter effulsit super corpus beatissimæ Virginis : sicque fugata omni nubium densitate, cum tanta celeritate rediit serenitas aeris, ac si pro corpore almificæ Virginis alius quasi sol oriri videretur in terris : ac velut sol iste visibilis suis vocibus proclamaret, se non posse ei non ministrare instabilem lucem in terris, cui stabiliter in cælis splendet lumen æternitatis. Tanta denique claritate perfusus est locus sanctissimi corporis, ut incertum foret intuentibus, utrum radio solis istius materialiter fulgeret, an lumine divinæ claritatis. Factumque est cunctis diebus, quibus ita reserato jacuit mausoleo, pie quærentibus conspicabilis, ut nunquam omnino recederet vis tanti fulgoris. Nam a pectore et sursum, pro minutiis et sordibus pulveris, nitentia resplendebant fragmina margaritarum ; et quibusdam clarissimis scintillis erumpentibus aspicientium reverberabantur obtutus.

7 Cum eodem etiam lumine tanta adpersa est miri odoris fragrantia, ut omnium adstantium nares ineffabili suavitate repleverentur. Quæ omni tempore, quo ita jacuit, quotiescumque variis infirmitatibus oppressis ad videndum revelabatur. (nam quicumque hanc videre poterant, quicumque infirmitate detinerentur, ilico sanabantur) isdem prædictus suavissimus odor sese suavior, et semper in melius reparatus præsentium replebat olfactus. In hac ergo tantæ Matris inventionem factum est magnum gaudium in omni vicina regione. Lætabatur tellus se tam clarum diu sidus texissè : exsultat aer tantæ Virginis gratia cæli serena se adeptum fore nubila ; gaudet solis radius obsequium præbens sacri corporis artubus ; gratulatur supercælestis beatorum turma spirituum, quod videlicet, de cujus jam animæ gaudent societate, ejus profecto sancta membra, ineffabili letitia in die resurrectionis omnium pro meritis glorificanda, fideliter venerari conspiciant adhuc in angusta tumuli spelunca.

A. BERNERO
ABB.
sed rem usque
ad episcopi
consensum
differt.

E
Corpus aper-
tum. fugatis
imbribus, in-
genti luce co-
ruscat,

F
miraque odo-
ris fragrantia
perfusum, sa-
nat morbos :

Berta lauda-
bilis abbatissa
monialium
mores tentat
corrige,

unde sacri
corporis quæ-
rendi nascitur
occasio.

Berta corpus
inventum le-
care cogitat ;

A. BERNERO
ABB.
curatus ad
apertum se-
pulcrum dæ-
moniacus :

8 Ad laudes itaque referendas valere credimus omnium Conditori, si tradantur posterorum notitiæ, quæ Dominus miracula operari voluit in inventione sanctissimæ Hunegundis virginis suæ. Nam quidam dæmoniacus per manus amicorum, qui spem curandi eundem, quem ducebant, in sancta Virgine firma fide locaverant, adductus, reluctans et proprium iter totis viribus impediens, tandem cum magno labore multis prementibus in ipsius beatæ Virginis ecclesiam impulsus est. Qui dum per manus et brachia versus altare traheretur, quanto magis eisdem adpropinquabat, tanto majori vesania arreptus, impellentium nisibus resistebat. Qui diu luctantes, ad ultimum vesanus superant, et coram altari statuunt. Quem inde promoventes ad aspiendum sanctissimi corporis tumulum oculos inflectere cogunt. Quorum desiderio subvenire cupiens sæpe dicta sanctimonialis Berta scilicet, relecto sepulcro, videndum velum, quod supra sancta membra jacebat, eis copiam tribuit. Quo viso, qui torquebatur, continuo sensui et omni pristinae saluti est redditus; moxque jam nullo cogente, in terram prostratus omnipotentis Domini clementiam per beatæ Virginis meritum exoravit, de recepta salute gratias referens, de futura custodia deprecans : qui ad perfectæ sanitatis indicium, non post multum tempus cum luminaribus reversus, sanctæ Virgini honorem detulit, atque in testimonium receptæ salutis, plures ex vicinis suis secum adduxit, seque omni anno, quamdiu adviveret, eundem locum cum luminaribus, et amicorum turba visitaturum promisit.

item surdus,
ceca. mortis
vicinus.

g
h

9 Hoc quoque intervallo quidam rusticus, nomine Lupus, qui adhuc superest, et moratur in castro, quod dicitur Perona g, accessit cum naturali filia, quæ vocabatur Affindis h, ambo pro ægrotudinis suæ molestia istius sanctissimæ Virginis postulaturi suffragia. Nam pater obtusis auribus auditum perdiderat; filia vero per non modicum tempus oculorum corporalium lumen amiserat. Supplices igitur et cum nimia amaritudine flentes omnipotentis Domini misericordiam implorabant, quatinus per meritum beatissimæ Virginis eis proveniret remedium salutis : quod et factum est. Ab illo namque die et pater auditum, et filia melius habere meruit visum. Eadem quoque hora suprascriptæ inventionis, quidam pauper spiritu, nomine Adhelboldus i, jacebat omni membrorum officio destitutus, et pro exitu sui vicino, die transacta, Corporis et Sanguinis Dominici sacramentis munitus, cunctis quoque videbatur morti contiguus : mox ut audivit signis concrepantibus tanti somatis orama k perspicuum, surgit a lectulo, nullum in motu membrorum ostendens infirmitatis indicium, curritque ad templum sanctæ Virginis, gestiens videre sepulcrum, et arreptam suis unam ex ovibus hanc sanctæ Virgini obtulit in munus, et ab infirmitate protinus convalescens, nullam deinceps transactæ molestiæ sensit injuriam.

mulier ad ex-
trema dedu-
cto, alique
multi.

10 Eodem vero adhuc reboante tripudio, quædam vidua, nomine Wiburgis, jacebat nimis ægrota, quæ paullo ante pro exitu sui expectatione, divinis perceptis Sacramentis, per pœnitentiam et lacrymabilem confessionem a sacerdotibus divinæ pietati fuerat reconciliata. Hæc populi exsultantis plenas lætitiæ voces persentiens, interrogat quid ille sibi strepitus vellet, vel cujus causa festivitatis tanta in populo lætitia personaret : quæ statim circumstantium relatu di-

dicat, quod sacri corporis inventionem talis in plebe D lætitia sit. Illa vero, nomine sanctæ Virginis audito, dictu citius caput a lecto erigit, membra componit, vestem induit, ecclesiam celeriter petit. Cumque ad se reversa superna virtute fugatam infirmitatem comperiens, et sibi subito redditam sanitatem, secum tacita volvens miraretur, omnipotentia divinæ gratias et laudes retulit, atque ilico unam suæ proprietatis ancillam, nomine Isigildam, beatissimæ virgini Hunegundi pro percepto beneficio sanitatis, multis astantibus tradidit l : sicque ab illa infirmitate convaleuit, et postmodum diutius vixit. His demum peractis, aliisque non paucis miraculorum signis, quibus Dominus declarari voluit gloriam suæ Virginis, quæ pro multiplicitate sui incongruum existimo huic pictaciolo m ad ungum inseri. Nam omnipotens Deus ut ostenderet cunctis, quantam suæ famulæ concessit gratiam curationis, tantus eodem tempore in hac eadem villa nimia infirmitatis grassabatur morbus, ut nulla pane remaneret domus, in qua non jaceret infirmus : qui omnes in prædicta sollemnitate tanta sunt celeritate sanati, ut beatissima Virgine p levata de tumulo, nullus eorum infirmus remoraretur in lectulo.

11 Accessito denique Rodulfo, Noviomensis ecclesiæ episcopo n devoto; et ex congregatione beatissimi martyris Christi Quintini, convocatis patribus Gisone o, Rotberto, aliisque plurimis magna devotione repletis, diu dilatum festinatur ut fiat officium. Peractis itaque Missarum sollemniis, mente humili ac devotis animis acceditur ad tumulum, in ipso adhuc jam dicto divinitus infuso lumine circa caput et pectus beatæ Virginis tam clare radiante, ut pro nimietate sui nequaquam pleniter posset inlueri. Levatur autem sanctissimum corpus de sepulcro septimo Idus Novembris. Nobis autem, fratres carissimi, quibus hæc beatæ Virginis Hunegundis gesta, aliorumque Sanctorum perplurima exempla ostenduntur ad legendum, proponuntur p ad imitandum, sollerter intuendum, fortiter satagendum est, ne ipsorum expertes operum in illa perenni vita alieni efficiamur a communi lætitia Sanctorum omnium. Pulseamus ergo intimi cordis suspiriis aures piissimi Conditoris, quatinus ipso nobis donante, quod jubet, efficaciter complere q valeamus, quod salubriter monet : ut venturus in illo districti examine judicii, non in nobis inveniat quod damnet, sed quod cum suis redemptis misericorditer coronet Jesus Christus Dominus noster, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat et gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Duas aut tres circiter lineas, quæ ex Mss. nostris exciderant, et omnino ad sensum erant necessariae, supplevi ex editione Mabillonii.

b Consecratam Deo Remis In S. Petri parthenone ex recentiori monacho Humolariensi, tradit in observationibus præviis num. 2 Mabillonius.

c Mabillonius, continere invitabat.

d Ut abscederet Bertha, solutiusque possent vivere, fingeant corpus S. Hunegundis in monasterio suo non quiescere.

e Ludivico, scilicet Transmarino, cujus regnum ab anno 936 usque ad 954 statuit Labbeus tom. 3 Compendii chronologiæ pag. 629.

f Post-

A f Postposita. Ita utrumque Ms.; Mabillonius. proposita, minus recte, ut ex re ipsa facile colligitur.

g Perona, Mabillonius Parrona. Perona est urbs munita in Picardia ad Somonam fluvium: castrum vocatur, ut saepe urbes munitae illo tempore reperiuntur nominatae.

h Affindis. In codice nostro Ms. Affindis, Mabillonius Affindis.

i Adhelboldus, ita Ms. Aliud, Adelboldus; Mabillonius Adelboldus.

k Σώματος ὄραμα, Latine corporis aspectus.

l Eam videlicet libertate donans.

m Pictaciolo, id est schedula, scriptiuncula. Vide Cangium ad vocem Pittaciolum, quod idem est.

n Episcopo, ita Mss. Mabillonius: Arcesito denique Rodulfo Noviomensis ecclesiae archidiacono, postea ejusdem ecclesiae episcopo. Recte quidem ad expositionem loci, an etiam ita in Mss. inventum, me latet. Rodolphus certe anno 946, quo facta translatio, nondum ecclesiam Noriensem regebat episcopus, ut probatur ex diplomate Transmari ecclesiae Vermanensis ac Noriomensis episcopi, quod datum est anno 947. et recitatur a Mabillonio in Observationibus ad hanc translationem praeviis pag. 213. Recte itaque scribit idem Mabillonius tom. 3 Annal. Benedict. pag. 484, curam sacri corporis elevandi et transferendi ab episcopo Transmaro commissam Rodulfo Noviomensis ecclesiae tum archidiacono, postea ejusdem ecclesiae episcopo, qui, adjunctis sibi e congregatione S. Quintini Gisione, et Rotherto presbyteris, id hoc anno (946) executus est vii Idus Novembris. Suspicio tamen scriptum esse a Bernero, prout in Mss. inveni, episcopumque vocari Rodolphum, quia postea, anno scilicet 950, ut ex Flodoardo tradunt Sammarthani in episcopis Noriomensibus, episcopus ejusdem ecclesiae factus est.

o Giso S. Quintini ecclesiae thesaurarius, Robertus decanus fuisse dicitur ab Hemeræo in Augusta Viromandorum ad annum 947, pag. 92.

p Hic pauca verba ex Mabillonio fuisse sumenda, quae deerant in Mss.

CAPUT II.

Miracula quaedam post translationem facta.

Quidam sunt
pures sylvae
monasterii
castantes
a

His praemissis de Vita et actibus saepedictae gloriosae virginis Hunegundis, ratum duximus pauca subsequendo describi miraculorum insignia, quae Dominus a per merita dilectae suae Famulae operari dignatus est. Nam ea, quae aggressi sumus describere, quibusdam nostrae aetatis referentibus vix valuimus agnoscere: fuerunt etiam innumera virtutis facta, quae si per incuriam oblivioni tradita non essent, satis digne litteris mandari potuissent. Unum namque signum, quod constat mirabiliter esse factum, consequenter brevi locutione est narrandum. Denique cum quodam tempore homines perversi sua fortiori potestate fidentes, audaci temeritate silvam ipsius sanctae Virginis, quae sita est secus fluvium Sambram b, in villa, quae dicitur Dediniacus, ingressi, eam suis porcis edendam

pervaserunt, et censum sive aliquod servitium pro eadem silva eidem sanctae Virgini esse deferendum, nulla ratione consenserunt.

13 Quos per seipsam beata Virgo increpare, atque a tanta audacia coercere curavit. Nam dum libere tanta silvarum copia laeti potirentur, subiit eadem Dei Virgo, pastoribus terribili specie apparuit, eosque cur sibi fructum subriperent silvae interrogans, virga, quam manu gestabat, percussit: sicque omnis illa porcorum multitudo huc illucque diffusa, versus Humolariense monasterium praecipiti cursu iter arripuit. Unde factum est, ut ex quibus domina redditus silvae habere prius non poterat, hos postmodum familia ipsius jure quieto possideret. Nam cum magno impetu villam ingressi, circa monasterium per plateas et curtes a se invicem divisi, a nullo unquam postea sunt requisiti. Hujus rei plurimi testes existunt, ex quibus quaedam mulier nomine Dodisma nuper ab hac luce subtracta est, quae se tantae rei interfuisse, ac ex eis suam portionem percepisse veraci assertionem fatebatur.

14 Eodem fere tempore erat quidam miles nobiliori genere exortus, nomine Magenerus, qui cujusdam sanctimonialis ipsius monasterii pulcritudine illectus, nequaquam se abstinere potuit ab ejus amplexibus. Dum igitur quadam die more solito monasterium peteret, ut suae et ipsius carnis voluptati satisfaceret, ei sancta virgo Hunegundis in atrio ejusdem monasterii visibilis apparuit, eumque vehementer increpans, quo pergeret requisivit. Qui ad vocem increpantis valde confusus erubuit; et se ab opere nefario compescens, ab accessu simul et ab actu nefando ad tempus subtraxit. Praedicta autem sanctimonialis, velut labilis et lasciva, se a viro contemptam putans, dum acerrimo dolore fatigata, quasi se abominatam dum ingemisceret, antiqui hostis insidiis armata, eundem virum caliditate, qua potuit, ad se revocare tentavit: Affabilis, inquiens, amice, cur me spernendam putasti? Non te visio, quam vidisti, absterreat, quia non fuit praesentia Hunegundis, sed aliqua de amulis meis, cupiens te avertere a me. Ita dato indicio, aliorum clauculum preparato ostiolo, is spurcissimus vir intermissum nefas iterare templavit.

15 Cui mox pervigil custos sancta virgo Hunegundis obviam venit, et baculo, quem manu tenebat, in inguine percussit: qui mox exsanguis effectus corruit, et in manibus elatus, coxa ejusdem intumescens, eodem dolore vitam finivit: ejus coxa anno integro ante obitum suum in terra computruit. Pro ejus tamen curatione amicorum studio maxima donaria ad offerendum sanctae Virgini praeparantur, quae velut immunissima stercora rejiciuntur. Nam, iisdem plurimum nummorum offerentibus, turbo caelitus irruit, qui tanta exagitatione praedictam oblationem exsufflans dispersit, ut nulli deinceps mortalium quidquam de ea appareret. Verum nulli incredibile videri debet, quod sanctam Dei Virginem suis hostibus visibiliter apparuisse retulimus, cum simile quid de beato Petro Apostolorum principe, in libro Dialogorum tertio sub capitulo vigesimo quarto sanctus Papa referat Gregorius. Ait enim quod isdem venerabilis Petrus, enidam Theodoro suae ecclesiae mansionario, solito citius surgenti, atque in ligneis gradibus ad refovenda luminaria stanti, deorsum in pavimento stans in stola candida apparuit, eumque

A. BENNETT
CHB.

is mirabili
modo multan-
tur;

libidinem mi-
litis Sancta
ceprini
E

F
crimenque re-
pentem pu-
nit, spretis
pro eo oblati-
onibus:

A. BERNERO
ABB.

d
Cæcus ad tem-
plum Sanctus
curatus.

que cur tam cito surrexisset, increpavit d.

46 His breviter tractatis, postremo ad ea, quæ ad horam intermisimus, quod superest, narraturi redeamus. Quidam vir, Guntardus nomine, oculorum lumine privatus, causa audiendi Missam, ad sanctæ Virginis divertit ecclesiam: sed cum Missarum sollempniis ibidem officiose peractis, mediante jam die januas inveniret obseratas ecclesiæ, in porticu foris se prostravit in terram, diutius orans adesse sibi Dei misericordiam. Surgens autem post multas lacrymas ab oratione, cœpit oculos manu tergere, restituto visus sibi officio, vidit e clare omnia, obtentu sanctæ et piissimæ Hunegundis virginis. Qui mox lætus, mulieri gressus suos regenti ait: Mulier, dimitte me; nunc enim te trahente non indigeo, quoniam, Deo gratias, recepto lumine perfecte video, quod mihi pie obtinuit intercessio meæ dilectissimæ dominæ Hunegundis. Itaque ingenti lætitia perfusus, laudando Deum reversus est ad propria.

claudus gres-
sum recipit:
multa mira-
cula omisa.

47 Est et aliud magnæ virtutis miraculum, quod abscondi silentio non esse congruum aestimo. Quidam quoque vir, Rotbertus nomine, pedum officio destitutus, scabellis, ut moris est talium, ejusdem Dei Virginis sollempnitati gloriosæ, prout potuit, festinavit interesse. Qui in eadem ecclesia diu remoratus, gratiam sospitatis infundi sibi petiit suis miserabilibus membris. Tandem, Deo miserante, meritis beatæ virginis Hunegundis et intercessione, perfectæ incolumitati palam cunctis meruit restitui: sicque factum est, ut qui contractis nervis curvus advenerat, eorumdem compagibus satis apte solidatus, postmodum cum gaudio est reversus. Sufficiat nos pauca narrasse: calamus autem nostræ descriptionis plura dicere posset, si licentia temporis permitteret, quamvis multa miraculorum opera per incuriæ culpam sunt negligenter omisa. Agamus ergo gratias Deo nostro, qui dilectam virginem et famulam suam Hunegundem ita glorificavit in mundo, cujus meritis et obsecratione pervenire mereamur ad gaudia cælestis patriæ, in qua ipsa feliciter exultat, et cum choris virginum canticum novum Domino cantat. Ipsi gloria, honor, virtus, et potestas. Amen.

C
Sequens mi-
raculum vidit
auctor:

48 In narrandis divinæ operationis mirabilibus /, ille tota mentis virtute est utique laudandus, cui cantat Propheta gratulabundus: Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus. Unde nos totis viribus laudemus et benedicamus eum, qui sibi fideliter servientium gloriam perire non patitur meritorum: sed sicut æternaliter eos gaudiis facit interesse cælestibus; ita etiam temporaliter per quædam mira eorum merita ad memoriam reducit hominibus. Narraturi siquidem, quod oculis nostris vidimus, magnum miraculum divinæ virtutis, non dubitamus in quorundam mentibus generari scrupulum dubitationis, quod est, proh nefas! pessimum genus infidelitatis. Caveant ergo derogatores divinorum operum, ne damnentur cum his, de quibus loquitur Scriptura: Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Qui cum viderent Dominum Jesum innumera facientem mirabilia, et ea a notitia populi occultare non possent, hæc pessima mente calumniari temptabant dicentes: In Beelzebub principe dæmoniorum ejecit dæmonia. Nos vero falsiloquos et mendaciis suis infelicitur vacantes, quorum secundum

Apostolum cor insipiens obscuratum est, et eva-
nuerunt in cogitationibus, recepturos, nisi forte corrigantur, erroris sui mercedem, postponentes, ad propositum redeamus, et piis ac fidelibus animis, quod oculis nostris vidimus, fideliter referamus.

49 Anno igitur ab Incarnatione Domini non-
gentesimo sexagesimo quarto, die octavo Calen-
darum Septembris, festivitate scilicet beatæ vir-
ginis Hunegundis, hoc, de quo loquimur, divina
virtute factum est miraculum. In territorio nam-
que cujusdam villæ, quæ dicitur Sasnulficurtis g,
messores in ipsa festivitate frumentum secabant;
quos presbyter eorum, nomine Lantfridus, fre-
quenter pro hac temeritate redarguerat, dicens
se synodo interfuisse, in qua ab episcopo No-
viomensis ecclesiæ Rodulfo h hæc festivitas de-
votissime celebrari jussa fuerit. Sed ipsi suorum
vicinorum errorem secuti, dicebant se solos non
posse hanc festivitatem celebrare, dum cunctos
suos vicinos viderent necessitates suas operando
implere. Unde contigit, ut quædam puella, Rot-
gildis nomine, prædicti presbyteri, sicut ipse
nobis retulit, ex sorore neptis, jam dictos mes-
sores prosecuta est, et spicas, quæ de manibus
eorum ceciderunt, colligebat. Cumque se in-
clinasset, ut spicas studiose colligeret, unam,
dum a terra levaret, recenti sanguine madidam
invenit. Tunc mirans, unde sanguis ille veni-
ret, projecit; aliam nihilominus colligens, eo-
dem cruore madentem, sic tertiam, quartam et
quintam, et deinceps usque ad fastidium omnes,
quas collegerat, sanguine plenas videbat. Unde
tremens et nimis pallida ad patrem suum, qui
tunc forte in campo erat, cucurrit, et quid ei
contigerat, indicavit. Quam pater velut puella-
ris levitatis verba narrantem durius increpavit,
et ad opus suum redire admonuit. Sed illam tre-
mentem, atque ita, ut dixerat, se rem habere
affirmantem, ejus pater per campum secutus est,
et ejusdem cruoris plurimas spicas inundatione
madentes collegerunt: et quasierunt si forte in
eodem campo aliquis ex messoribus manum sibi
aut digitum incidisset, unde sanguis ille pro-
flueret.

20 Quod omnibus stupentibus, atque cum
magna adtestatione negantibus, quasdam ex eis-
dem spicis ad ecclesiam detulerunt; et presbyte-
rum ante altare stantem inventientes, ei spicas
sanguine plenas dederunt; et quid eis in campo
contigerit per ordinem indicaverunt. Sed Pre-
sbyter refugiens tantæ famæ auctor existere, di-
xit: Si super hoc, quod dicitis, amplius aliquid
non videro, populo incredibile hoc prædicare
non audeo. Cum i hæc diceret, grossiores quasi
lacrymæ ex summitatibus granorum fluxerunt san-
guinis guttæ, et ante pedes ejus in terram sul-
larunt. Quo viso, presbyter tanto tremore perculsus
est, ut deficiente spiritu vix genibus tremen-
tibus stare poterat: et quod prius timebat indi-
care, postmodum plus timuit, ne sua negligen-
tia tardius ad notitiam populi perveniret. Signis
his factis, populum ad ecclesiam convocavit,
et pro sua inobedientia eos increpans, hoc divi-
num eis miraculum patefecit. Quos pro insolito
miraculo nimius timor invasit, et ad pœniten-
tiam pro sua temeritate agendam promissimos
reddidit. Egressi denique ab ecclesia per campos,
per rura, per agros, per viarum exitus circum-
quaque discurrentes, cunctis vicinis suis nun-
tiabant, ne amplius cœpto operi insisterent; sed
ad ecclesiam venirent, et divinum miraculum
cernerent.

A cernerent. Quibus omnibus nimium exterritis, fama celeriter pervolante, acsi paganos fugientes *k*, ex opere proprio exturbabantur, et ne super se cœlitus ira Domini veniret suppliciter precabantur.

21 Quidam itaque rusticus, Rotbertus nomine, in eadem villa frumentum in area virga cædebat : qui hæc audiens, proprium opus se relictum promisit, flagellum projecit : sed stultus, quasi hoc levius esset, scopam arripuit, et circa aream verrens, frumentum adunare cœpit : quam vesaniam statim ultio divina subsecuta est. Nam mox ejus brachium dirigit, et divino verberare tactus in terram cecidit, clamans se reum, se miserum, sese sub omni celeritate esse moriturum : quod factum prædictum timorem auxit. Presbyter vero circumquaque discurrens, sanguinolentas spicas in manibus ferens, vicinarum ecclesiarum presbyteris, quod fuerat factum, nuntiavit. Qui omnes tantæ novitatis signo turbati, convocatis suarum parochiarum populis, cum crucibus et cereis, uno facto agmine, nudis pedibus cum supplicibus votis, cum illo, *B* cujus brachium diriguerat, et cum puella spicas sanguinolentas in manibus ferente, ad monasterium sanctæ Mariæ et sanctæ Hunegundis celeriter pervenerunt; et suam culpam confitentes, in terram prostrati, ut fratres pro se orarent, humiliter petierunt : quod et factum est. Eant ergo, qui non credunt huic signo, et calumniam faciant illi, quod similiter in sanguine factum est in Ægypto sub Pharaone. Nos vero benedicamus eum, qui mirabilis est in Sanctis suis, Deus Israel dans virtutem et fortitudinem plebi suæ. Benedictus Deus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Mabillonius cum codice nostro *Ms.* Quæ Dominus ob tantam sui famulam pie dignatus est operari per gratiam. *Sed* in idem recidit.

b Sambram. *Sabis est, Gallice Sambre. Fluvius hic oritur in Picardia, prope Capellam arcem, inde per Hannoniæ fluens, prope Namurcum Mosæ miscetur, ut habet Baudrandus.*

c Cortis, Curtis, cors, est atrium rusticum, inquit in Glossario Cangii, stabulis et aliis ædificiis circumdatum. In hac significatione, licet alias habeat plures, hic sumi videtur.

d Lib. 3 citato cap. 24 hæc habet S. Gregorius, a cujus mente auctor videtur aberrare; ille enim verba Petri ad Theodorum : Conliterate, quare tam citius surrexisti? non pro increpatione habuit, sed pro approbatione operis, ut patet ex his sequentibus Gregorii verbis : Qua in re quid idem beatus Apostolus servientibus sibi voluit, nisi præsentiam sui respectus ostendere : quia quidquid pro ejus veneratione agerent, ipse hoc pro mercede retributionis sine intermissione semper videret?

e Hic rursum in verbis differt editio Mabillonii, sed idem est sensus.

f Videtur sequens miraculum postea præcedentibus additum, quod ex hac in illud præfatione facile lector colliget.

g Sasnulphecurtis, ac si diceret : in villa Sasnulphe; curtis enim pro villa etiam sæpe sumitur ab illius ævi scriptoribus.

h Rudolfo; hic idem, qui archidiaconus corpus Sanctæ elevarit. Statutam hanc festivitatem anno 954 diximus § 1 Commentarii num. 4.

i Ita *Ms.* etiam in sequentibus. Mabillonii A. Bernero editio in verbis dissidet, et sensum habet imperfectum.

k Fugientes, mendose Mabillonius rugientes.

TRANSLATIO

Altera cum miraculis,

auctore anonymo,

Ex editione Mabillonii.

Sanctorum miracula describere, eorumque facta insignia ob posteriorum notitiam chartulis imprimere, fidelibus non pigrum judicari ab omnibus adpræme debet, honorificum simulque necessarium. Nam fabularum nariæ dum recitando fatuorum auribus in malum pronis ingeruntur, illectus animus torpet, mens hebet, et propria luce relictæ deorsum fluit, corruptionis perniciose lenocinia concupiscens, probitatis tramitem derelinquens; sicque fit ut cor insipientium auditis fatuitatibus per proclivia gradiens, nectat calenam, qua valeat trahi, tartarumque demum immergi. Verum Sanctorum merita dum divulgata in auditum populi proferuntur, virtutesque eorum profectus gratia nuntiantur, fidelis mens de mortis somno exurgens ad vitam, de tenebris infidelitatis exerit brachia ad studia sanctitatis : consurgensque ad prospera, inardescit ad fortia, malignitatis præcipitia præcavet, piæ intentionis iter arripiens. Taliterque perditionis noxis absoluta, libero pede festinat ad gaudia cælestis vitæ, quatinus Deum deorum valeat videre in Sion, id est in specula pacificæ visionis. Quocirca vestra, fratres, dilectionis caritatem quoddam non pigeat audire miraculum, quod Dominus noster Jesus Christus in mutatione corporis suæ sanctissimæ virginis Hunegundis sua dignatione voluit demonstrare : de qua videlicet mutatione, quia occasionis articulus e vicino sese nobis obtulit, non fiat tædiosum aliquantisper obtentu reverentiæ immorari, ut qualiter facta, vel consummata sit ipsa mutatio, ad fidelium notitiam litteris licet imperitis queat pervenire. Habet enim mercedem suam piæ devotionis affectuosa intentio.

2 Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo primo, regni Francorum monarchiam gubernante optimo principe Henrico a, Philippi regis genitore, abbate quoque Marcario b Humolariensis cœnobii curam administrante, visum est fratribus beati Benedicti sub regula Domino militantibus, quatenus corpus dominæ suæ Hunegundis, si facultas suppeteret, mutari debuisset, ut cujus scilicet non ambigebant animam inter virginum choros honorari in cælesti thalamo, ejus gloriosum soma non negligenter in terris condere honorabili mausoleo. Erat enim id ætatis sacra margarita ligneo tantum involuta scriniolo, forinsecus aspicientibus vile præbente domicilium; sed intrinsecus servante admodum carissimum thesaurum. Ipsum vero ædificiolum laminis ferreis adeo fuerat circumseptum atque præclusum, cui introrsus inhærebant ossa devotissima, ut vix aliquibus pareret apertionibus præter admodum paucis artis mechanicæ

Præfatio brevis auctoris.

E

F

Consilium ineunt monachi de corpore honoratiori thecæ includendo:

a

b

A. ARONTMO.

mechanicæ machinationibus. Eidem quoque aliud majusculum superpositum exstabat scrinium haudquaquam minori sollertia constructum, ligaminibus identidem ferreis et clavis quamplurimis munitum attentius, sagaci cura ac industria altrinsecus vallatum, ne videlicet facile pateret captiosis, fraudulentisve ingeniolis. Prædari quippe minime cupit, qui sic thesaurum suum occultis atque firmissimis tectis recondit. Tali siquidem modo corpus Deo amabilis virginis Hunegundis fuisse conditum ab his, qui viderunt nobisque retulerunt, accepimus a tempore scilicet inventionis atque translationis ejusdem virginis, quæ celebrata est anno Incarnationis Dominicæ nongentesimo quadagesimo sexto, Ludovico regnante, Berta femina Deo sacrata tunc temporis Humolariensem regente abbatiam. Cujus inventionis necnon et translationis descriptionem simulque miraculorum insignia, inibi divinitus declarata, volentibus agnoscere, claro stilo luculentoque sermone studuit elucubrare piæ memoriæ domus abbas Bernerus, qui Deo disponente primus huic successit locello, pulsus ob obscena carnalis voluptatis lenocinia, quæ ibi erant, monialibus. At nos ista interim omittentes, ceptum opusculum, prout valemus, intendamus. Cum igitur cœnobitæ, ut præmisimus, simul cum patri spirituali ad invicem pertractarent, si quo modo ad effectum perducere possent, quod quidem summo affectabant desiderio, nec tamen inchoare præsumebant; fortuna loci summissius arridente, Dei providentia omnia prævidente contigit quemdam virum de burgo sancti Quintini gloriosi martyris, mercimoniis atque mercationibus vitam suam deducentem, nomine Balduinum, causa devotionis animæque profectu nostrum adisse cœnobium, qualinus mutæ dilectionis obtentu fratres dignarentur sibi suam largiri societatem.

quod promovei Balduinus monachus;

3 Quam petitionem fratres cum patre libenti animo amplectentes propter illud Domini præceptum, quo dicitur : Date et dabitur vobis; et, Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis; et : Omne quod ad me venit non ejiciam foras, societatem et beneficia loci, ut moris est monachis, ei gratanter impenderunt. Nam vir ille, licet sæcularis, religioni erat intentus, misericordie operibus operam dans, fidei devotionem cordis intentione servabat, sicut rei postmodum patefecit exitus. Sumpto enim habitu eodem in loco, postea devotus exstitit monachus. Hac denique familiaritate inlectus homo, monasterii frequentare curabat claustra, utpote quasi alter Adam factus ex fratribus. Unde accidit ut sæpe veniens fratres susurrare super memorato negotio frequentius animadverteret. Sed quia incipere pavebant, ceu dictum est, ne videlicet juxta Evangelium inluderent eis dicentes : Quia hi ceperunt ædificare et non potuerunt consummare; divino, ut est humana opinio, instinctu commotus præfatus homo (cupiebat enim et ipse honorare sanctæ Virginis artus) convocavit seniorum cœtum, hujus allocutionis primordia libans : Quoniam, inquit, patres venerandi, perpendo ex vobis quosdam vicissim serere colloquia, velle corpus sanctissimæ virginis Hunegundis nostræ dominæ, si facultas subpeteret, lautiori ponere loculo, corde exhalaresco, opemque meam pro posse promitto, opusculum dumtaxat concupitum initiare ne moremini. Sin autem nequaquam tale inceptare audetis opificium, ipse ego super me totum negotium acci-

pio, Deique omnipotentis auxilio fretus ad finem D usque perducam, concessa mihi tantum populi oblatione. Quod cum audissent monachi, ultra modum exhilarati, grates Creatori universorum reddiderunt, et in promissione sua virum benedixerunt, divinitatis prærogativam venerantes cum hoc tanto tam repentino tamque insperato gaudio.

4 Quid opus est verbis? Sumpto siquidem vir ille negotio, componi fecit loculum opere analogifario c, in longum mensura duorum semicubitorum, altitudine continua ab utraque fronte cubitali, utrimque ab lateribus semicubitali, reliqua structura in altum decentissime vergente, instar tabularum expressa, celato atque sculpto elaborata opificio. In cujus superficie opusculi sanctorum Apostolorum atque Prophetarum imagines cernuntur expressæ, perpuleris atque poliis tabulatis fulgentis auri et splendentis argenti, ter ternis utrobique in ordinem digestis iconibus. Sed et in una frontium imago sanctæ Hunegundis, sanctique Eligii Noviomensis antistitis, ejusdem Virginis in baptismo patroni, conspicitur dignius elevata; in altera vero Christi Domini E nostri majestas cernitur satis eleganter expressa, cujus regnum et imperium sine fine permanet in sæcula. Quid plura? Accelerato denique, simulque, ut dictum est, laute consummato opere, domnus abbas Macarius, qui ea tempestate, veluti prælibatum est, loci Humolariensis res administrabat, domnum episcopum Noviensem d invitare curat, vicinosque adsciscit abbates, domnum videlicet Girardum e Insulanum, domnum Rainerum sancti Prajecti vicarium, atque domnum Bonifacium Walerannum de Monte sancti Quintini, necnon et alios quamplures Viromandensis territorii satrapas et milites. Monachos quoque ac clericos huic actui interesse commonet, ne scilicet tam carum pignus absque notita testimonioque honestarum religiosarumque personarum tamquam furtivum vel ignotum tractari mutarive clanculum videretur. Et ventum est ergo ad constituti termini diem, in quo agi habebant hæc, fama volante, qua alter non est velocior nuntius, fit conventus seniorum, occursus nobilium virorum, rusticorum ac seminarum turba cum parvulis confluit gratulabunda. Nec immerito : existimabant etenim pro reverentia et honore debito tantæ Matri impendendo, si- F mulque intercessione se patrocinandos, et pro forfactis / suffragia postulantes, veniam se fore consecuturos. Interea loci reseratur gloriosi gazophylacii aditus, sublevantur adhibitis malleis cum cunctis ferreis ligamina sagaci cura innexa, evelluntur opercula, panduntur pretiosi somatis cunabula.

5 Ceterum omnipotens Dominus volens suæ Sponsæ honorare membra, occulta dispositionis suæ prærogativa differri fecit mutationem ossium felicium diem usque in tertium, hujus apologie, id est occasionis, eventu. Episcopus quippe, in cujus diocesos prociactu situs est locus, nomine Humolarias, regio impeditus obsequio atque negotio ad præfatum diem constitutum minime venit : quam ob rem compulsi sunt eum præstolari per triduum. Collocatur ergo venerandum scrinium, sicut erat reseratum, super geminas bases ligneas intra sancta sanctorum, inter altare videlicet Dei genitricis semperque virginis Mariæ, et altare sanctæ Hunegundis in honore dedicatum. Inter tot denique devotæ multitudinis millia ad tam clarum celebritatem con-

currentia,

A currentia, plurimi corporea mole debiles nituntur huic sanctae actioni interesse, utpote rogaturi Domini misericordiam suo quisque pro incommodo.

6 Unde accidit divina, quemadmodum fatismus, voluntate, quamdam puellam, nomine Emelinam, epileptico morbo invasam, cum amicorum auxilio, spe recuperandae sanitatis ad monasterium deductam esse, in vico natam, qui Herleius dicitur, super Somenae ripam situs, medius stans inter sancti Quintini castrum et Humolariense monasterium (epileptiam autem Graeci vocant appensionem mentis et corporis, quae passio, spasmos, id est contractiones membrorum generat, fit autem morbus iste ex melancholico humore, id est ex abundantia fellis fusi per membra, contingit autem per phantasiam.) Ceterum dum puellula pro sibi reddendo remedio templo fuisset injecta, sistitur coram altario sanctae Mariae virginis incomparabilis, quatinus ejus interventu, sanctaeque Hune Gundis intercessu, pristinum consequi mereretur sospitatis gradum. Erat enim ipsa, de qua loquimur, puella adeo epilepsi oppressa,

B ut cujusvis quietis non admitteret moras, vim vexationis corporeo monstrans gestu. Profitebatur enim se prae nimia gravedine morti adpropinquare, spiritumque propemodum exhalare. Qua de re confluentia populi in admirationem conversa, pietate simulque compassione compuncta, lacrymarum imbres fundebat, pugnisque pectus tundens, Omnipotentem cum devota mente implorabat pro miserandae mulieris liberatione. At puellula, inestimabili poena multata, nec ad momentum cessabat, diris vocibus oratorium spargens, seseque manibus feriens, capite vacillante mirandum cunctis per biduum, nulla occurrente requie, spectaculum praestans. Plebs ergo fidelium supero afflata spiritu, abbates cum fratribus exorat, quatinus caritatis obtentu miserandae mulierculae darent copiam visendi almae virginis Hune Gundis ossa, si forte, favente Christi clementia, aliquo modo mitigaretur incommoditas tanta. Concesserunt igitur eadem et ipsi permoti humanitate. Quid ergo? Dicam an sileam? quin immo pandam praedicandae virtutis evidentiam. Nam statim ut oculus ossa conspexit, intronnisso vertice, lotius corporis compago recepit optatam salutem,

C interit dolor, sopitus est languor, avulsus est luctus, rediit pristinus corporis status. Quod cum vidissent, qui adstant populi, benedicentes gratias persolverunt Domino Deo universorum, qui suos mirificat Sanctos sicut vult, et quando vult. Hujus autem divinae operationis, quam Jesus Christus Dominus et Deus noster dignatus est ostendere per merita gloriosae virginis Hune Gundis ad laudem et gloriam suam, tot revera exstiterunt testes, quot contigit tunc adesse fideles.

Translatio in novam thesaurum facta per abbatem.

multu sexus utriusque imminente ac premente, vel ne fragmina margaritarum coram idiotis atque imperitis hominibus, pensare nescientibus, homines propter homines contrectarent, eo quod dicitur: Nolite sanctum dare canibus, et ne spargatis margaritas vestras ante porcos. Unde ait Isaïas: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Obseratis ergo firmiter ostiis, quae a dextris et a sinistris cancelli eandem cryptam petentibus aditum pandunt, circumdant beata munera pavitantibus animis ob exhibendam reverentiam. Haesitabant enim, quisnam eorum dignius contingere haberet a Christo concessa tam pretiosa donaria: sed demum consueti hanc tradere curam * ad-

* curant. opinor.

8 Igitur duo militares viri, qui aderant, sollemniter peragunt munuscula. Nam hi summopere efflagitaverant, ut eis concederetur mutationi adesse, sanctaque ossa propriis conspicerent oculis. Alter igitur eorum, nomine Godefridus, senior, pallium decentissimum sanctae Virgini contulit in munus; alter vero, nomine Rothbertus, cognomento Anguillula, seipsum ob devotionem per cervinam corrigiam g servum obtulit, atque in exhibitione servitutis hortum jure praedii tradidit in villa, quae Marceia fertur. Fratres autem non terrena, sed divina persolvunt officia, et venerationi, ut decebat, satis idonea. Clauso igitur tandem cum diligentia solertiaque honorabili ergasterio h, cum cereis et thuribulis et crucibus de crypta erumpunt laetis adprime mentibus, byssinis poderibus, id est albis, palliatis monachis, more patrum fere trum bajulantibus.

munera Sanctae oblata:

g

f

h

9 Verum quia basilicae capacitas non ad hoc erat sufficiens, ut confluentis vulgi multitudinem recipere posset, in tantum quippe copiosa utriusque sexus exstabat ecclesia referta confluentia, utpote praestolante, pro quo venerat, sanctitatis dona, quod nec gestantes devotionis pignora valebant egredi, per quae fuerant ingressi, ostiola. Qua de re consilio inter se habito, per ostium ejusdem cryptae in latere dispositum, quod est pervium euntibus ad capellam sancti Nicolai episcopi, mirae sanctitatis confessoris, per claustrulum efferunt venerationis loculum; sicque per quamdam posterulam ejusdem claustrulli, in maceria factam, ejectum per pomerium atque cimiterium fratrum, ad alium identidem aditum ignorante populo perducunt. Sed rursus atrio, quod est pro foribus ecclesiae, gente rusticana redundante, vix cum ingenti luctamine per portam secus capellam sancti archangeli Michaelis

sacrum corpus, ingruente populo, extra ecclesiam deportatur.

sitam

A. ANONYMO.

sitam extrahunt. Tandemque impenso multo et grandi labore, jamque defessi in campum cultum, prope xenodochium monachorum jacentem, deferunt: quo in loco quadam providentia mensa lignea extensa, sanctum thesaurum in eum deponere atque locare festinant, cum reverentia tamen, ut dignum erat, quatinus ab omni expectantium, sed et desiderantium multitudine adiri et venerari absque gravedine potuisset. Siquidem tanta pullularat frequens populatio, quod nec totius villæ capacitas ad capiendum sufficiens erat, sed circumquaque populi per agros vagabantur incerti, quo pacto vel ingenio, quave ex parte templum adire quirent.

relatumque
vesperi, pyra-
midæ retro al-
tare imponi-
tur.

B

40 Cum ergo dies jam inclinata esset ad vespere, sole a meridiano fervore tepente, rursus patres cum fratribus resumptis ceroferariis et crucibus, induti vestimentis albis, sicut prius, gloriosum revisere satagunt loculum. Nam in principio reversi fuerant necessitate cogente, per paucis inibi relictis, qui feretrum observarent, et eulogias atque oblationes suscipere, utpote populo plurimum gravedinis simulque molestiæ inferente. Sumto igitur cum diligentia pretioso gestatorio, etiamt umvulgo in vota grassante, cum honore digno et hymnidica pompa, non modica turba eos comitante, sanctas reliquias referentes in sanctam Dei ecclesiam inthronizant, ac in sacro peribolo retro altare sanctæ virginis Hunegundis intra pyramidem, quod nos oraculum dicimus, digno cum obsequio componunt, ad honorem Domini nostri Jesu Christi, qui cum coæterno Patre et sancto Flammine vivit et regnat

Deus per omnia sæcula sæculorum.

ANNOTATA.

a Henrico, filio Roberti regis, a quo in regni societatem adlectum anno 1027, probat Pagius ad annum 1028 num. 4 et seq. Regnavit deinde post patrem usque ad annum 1060, quo eum obiisse vult laudatus Pagius ad annum 1059 num. 17: cum antea Philippum filium regni fecisset consortem.

b Macario. Multa præstitit Humolariensi monasterio suo commoda abbas Macarius, quæ ex ejusdem loci chartario alias Deo dante publicabimus, inquit ad hunc locum Mabillonius. Qui tom. 4 *Annalium Bened.* pag. 528 eum Bernardo successisse scribit, sed annum non indicat. Omnino autem prætermisus est apud Sammarthanos in *Catalogo abbatum Humolariensium*.

c Anaglifario, id est, sculptorio.

d Episcopus impeditus translationi non adfuit.

e De reliquis hæc notat Mabillonius: Abbas Insulanus est S. Quintini de Insula ad muros quondam, nunc intra muros Augustæ Veromanduorum. Abbatia S. Præjecti prope urbem; abbatia de monte S. Quintini prope Peronam.

f Forfactis, id est criminibus. Forefactum enim, forfactum, Gallis forfait, crimen significat.

g Cervinam corrigiam collo suo imponendo in signum servitutis: uti factum alias invenies apud Cangium, ad vocem Corrigia.

h Ergasterio, id est, theca.

DE S. GREGORIO CONFESSORE

ULTRAJECTINÆ ECCLESIAE RECTORE

ULTRAJECTI IN BELGIO

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti cultus; Acta, stirps, patria; an monachus?

ANNO DCCLX-
XVI.
S. Gregorii
cultus.

C S^a sanctum Gregorium Trajectensis ad Rhenum ecclesiæ moderatorem, natalium splendore illustrem, virtutibus ac meritis illustriorem rarii Sanctorum Fasti memorant ad diem xxv Augusti. Nec modo natalis, seu mortis dies, sed etiam corporis translatio, Martyrologiis inscripta legitur ad diem iii Junii, sicut observarunt majores nostri in prætermisus ad dictum diem. Verum, cum de legitimo Sancti cultu nullum suboriri possit dubium, annuntiationes varias ex Martyrologiis hic non accumulabo. Prætermitto itaque additamenta ad Usuardum varia, alia occasione partim deinde adducenda, in quibus sex locis diversis ejus recurrit memoria, ut videre est in Usuardo nostro per Sollierium edito ad diem memoratum: atque unum præfero Martyrologium Romanum, in quo breviter Sancti natalis sic annuntiatur: Trajecti S. Gregorii episcopi.

scriptor
Actorum,

2 Vitæ scriptorem nactus est S. Gregorius doctum, sanctum, contemporaneum, atque in multis testem oculatum, sanctum videlicet Ludgerum

seu Liudgerum, Mimigardesfordensem (Monasteriensem nunc vocant) in Westphalia episcopum, discipulum olim suum. Docet id Alfri-
F dus Monasteriensis itidem episcopus in Vita S. Ludgeri per majores nostros edita tom. 3 Martii pag. 649 his verbis: Erat S. Liudgerus in Scripturis sacris non mediocriter eruditus: sicut in libro ab eo composito de Vita venerabilium ejus doctorum, Gregorii scilicet et Albrici, aperte probatur: sed et primordia S. Bonifacii adventus atque ordinationis, quæ fuerant in alio Opusculo prætermisita, pulchro sermone ipse conscripsit. Molanus item ad diem xxv Augusti in Usuardo aucto de Gregorio ita habet: Qui fuit instructor sancti Ludgeri episcopi Monasteriensis (subdens) primi, qui ejusdem Gregorii Vitam conscripsit. Manifestum id facit ipse Ludgerus in Vita, quam daturi sumus, in qua sæpe Gregorium præceptorem suum vocat, et tandem num. 28 se Vitæ scriptorem his verbis indicat: Et mihi modico Ludgero (Gregorius) librum S. Augustini tradidit, quem Enchiridion, id est Manuale, ipse nuncupavit.

3 Vitam hanc ex manuscripto ecclesiæ Ful-
densis

A densis primus edidit Christophorus Browerus Societatis nostræ, notisque illustravit : ex quo illam denuo typis subjecere Surius ad xxv Augusti, et Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo 3 Benedictino, part. 2, a pag. 319, edidit et partem primam ad S. Bonifacium maxime pertinentem Henschenius in Actis S. Bonifacii ad diem v Junii; ita ut fere superfluum videri possit eam hic recudere, nisi id Operis nostri institutum omnino exigeret, et quædam aliunde adjungenda occurrerent, ad Sancti memoriam illustrandam conducentia. Dubius itaque illam pro more nostro in capita divisam, additionibusque marginalibus, et observationibus illustratam, ex eodem Ms. nobis communicato, atque collato cum alio Ms. exemplari pergameni cœnobii Bodecensis Ordinis Regularium S. Augustini diocesis Paderbornensis, quod exemplar initio quidem mutilum est, et in contextu sæpe contractum, interdum tamen auctius et non raro concinnius, quam Fuldense.

Acta alia non edenda. Et Aliam S. Gregorii Vitam habemus in duobus codicibus Mss., belle inter se consentientibus, quæ ex priori, per S. Ludgerum scripta, videtur contracta; nam pleraque continet, quæ prior, sed brevius, nec quidquam fere superaddit. Quapropter inutile existimavi illam edere, siquid tamen priore Vita clarius enuntiet, in notis poterit id indicari. De S. Gregorio agunt præterea auctores varii, quorum non pauci in Commentario hoc erunt citandi. Quibus prænotatis, ad illustranda quædam ad Sanctum pertinentia, quæ Vita auctor vel prætermisit, vel obscurius indicavit, accedimus.

B Stirpe natus est S. Gregorius regia Francorum, ut variis locis a majoribus nostris probatum est. Henschenius tom. 1 Februarii pag. 231 in Actis S. Sigeberti Francorum Austrasiorum regis, qui Dagoberti primi filius, pater vero erat Dagoberti secundi, eam ab eodem S. Sigeberto usque ad Gregorium deducit hoc modo. S. Sigebertus filium habuit Dagobertum secundum. Hic, præter reliquam prolem, filias habuit S. Irminam virginem, monasterii Horrei apud Treviros primam abbatissam, et Adelam seu Addulam S. Gregorii aviam, quæ post obitum mariti Palatiolo monasterio, de quo in Vita, Abbatissa præfuit. Addula autem hæc antea Albericum peperit filium; qui S. Vastradæ matrimonio junctus, Sanctum, de quo agimus, genuit Gregorium, aliosque plures, ut ex Vita patebit inferius. Porro horum unus aliquis procreasse videtur Albericum Gregorii in sede Ultrajectina successorem; hic enim in Vita S. Ludgeri nepo Gregorii vocatur ab Alfrido. De sancta Vastrada Gregorii matre actum tom. v Julii pag. 180. Reliqua ab Henschenio probata videri possunt loco supra assignato, vel in Diatriba de tribus Dagoberti lib. 2, § 14, item in Eregesi præliminari ante tom. iii Martii cap. 4, pag. 20. Eandem genealogiam tradunt Coincius tom. 5 Annalium Francorum pag. 517, et Mabillonius in notis ad Vitam Gregorii pag. 321. Hæc itaque pluribus firmare supersedeo, ne actum agam. Ceterum Joannes Georgius ab Eckhart tom. 1 de Rebus Franciæ Orientalis lib. 15, num. 11 scribit, Gregorium primum Albericum nominatum fuisse, idque colligi ex ejus Vita per S. Ludgerum scripta; at ego in Vita Gregorii nihil hujusmodi me invenire fateor.

C Genus Sancti regium. 6 Patria Germanum fuisse S. Gregorium scribunt alii, Francum alii : neutrum a vero ab-

errare videtur, modo recte intelligatur. In Vita Auctoris Ms. paullo ante indicata hæc leguntur ad propositum nostrum : Quæsitus est lector (dum Bonifacius in monasterio Palatiolo mensæ accubebat) et juxta Dei providentiam inventus est electus puer Gregorius, alto ejusdem patriæ sanguine procreatus. Quæ præ oculis habuisse videtur Joannes Gerbrandus a Leidis, dum lib. 4 Chronici Belgici cap. 1 hæc scripsit : Quæsito lectore, inventus est puer egregius quindecim annorum, alto ejusdem patriæ sanguine procreatus, nomine Gregorius. Hinc cap. 2 dicit : Beatus ergo Gregorius, Almanus genere, diocesis Trevirensis. Wilhelmus Heda in Historia episcoporum Ultrajectensium in Gregorio pag. 38 hæc habet : Gregorius successit natione Francus, gente Trevir, alto procreatus sanguine. Hæc me dubitare vis sinunt, quin vel Treviris, vel certe in illis partibus natus fuerit Gregorius, maxime cum et Adela avia, hujusque soror S. Irmina in eodem tractu fuerint abbatissæ. Porro Trevirim olim ad Galliam Belgicam pertinuisse norunt eruditi; tempore autem, quo natus Gregorius, regni Francorum Austrasiorum pars erat, nunc vero Germaniæ adjuncta est. Si itaque pro illorum temporum usu loquamur, Francum in Gallia Belgica natum dicere necesse est; sin prout modo distributæ sunt provincie, Alamanus seu Germanus dici potest. Ex dictis facile perspicias errorem illorum, qui eum ex Anglia vocatum putavere a Bonifacio, quod et Baronius existimavit ad annum Christi 725 num. 11. Hæc autem opinio etiam confutatur ex Vita tertia S. Bonifacii per Henschenium edita tom. i Junii, in qua pag. 482, num. 4 inter socios Bonifacii ex variis provinciis collectos numeratur beatus Gregorius ex nobili prosapia Francorum. Hæc de Sancti patria dicta sufficiant.

D 7 Nunc et de Vitæ instituto dubium quoddam venit examinandum, priusquam rerum gestarum contexamus chronologiam. Mabillonius supra laudatus in observationibus ad Acta S. Gregorii prævis num. 2 probare conatur, S. Gregorium monachum fuisse, Ordini quoque suo adscribendum. Præclaro Ordini virum sanctissimum non invidéo, neque nego rationes esse, quæ id suadeant; cum tamen alii dissentiant, pro instituto nostro examinandum est, an id omnino persuadueant. Quod dum ago, ipsius Mabillonii sequar vestigia : Gregorium, inquit, monachum ac monachorum patrem seu abbatem fuisse argumenta non pauca persuadent, tametsi in subjectis ipsius Actis nulla monasticæ professionis mentio fiat. Id sane argumentum non leve est contra Mabillonium, cum monasticam professionem silere non solcant biographi. Verum ille opinionem suam sic probat : Quippe is adolescens rudis et litterarum expers S. Bonifacio adhæsit, institutusque videtur in monasticis rebus, sive in comitatu Bonifacii, et sociorum monachorum, sive in cœnobio Ordorfensi, quod primum S. Bonifacius ædificasse dicitur; sive in Fritislariensi. Nam in monasteriis ab ipso conditis pueros fuisse educatos, patet ex epistola 17, in qua jubet, ut post mortem Wigberti abbatis Fritislariensis Wigbertus presbyter et Megingordus diaconus magistri sint infantium. Hoc primum Mabillonii argumentum, ad quod tantisper subsistam.

E 8 Adolescentem adhæsisse Bonifacio Gregorium patet ex Vita cap. 1. At eo non videtur animo Bonifacium secutus, ut ab eo sejunctus

Monachum fuisse probare conatur Mabillonius :

cujus primo argumento respondetur :

AUCTORE
J. S.

cœnobio includeretur; nam Addula abbatissa, Gregorii avia, dedit illi pueros et equos, et dimisit eum ire cum sancto magistro in opus, quod compleverunt simul, usque ad sanctum martyrium ejus. Quid opus erat pueris et equis, si tirocinio includendus erat Gregorius? In comitatu Bonifacii institutum fuisse Gregorium, certum est, ad virtutes scilicet Evangelii præconi necessarias. Non æque certum est, ad vitam institutum fuisse monasticam: nullum enim illius institutionis in Vita apparet vestigium; ut non dicam inusitatum esse per labores apostolicos ad vitam monasticam quemquam erudire. Quod forte in cœnobio institutus dicitur, non tantum fundamento caret in Vita, sed plane videtur Vitæ contrarium; nam ubique exhibetur in opere apostolico Bonifacii adjutor, ubique comes, in ipso etiam itinere Romano. Hæc igitur monachatum Gregorii mihi non videntur evincere. Verum audiamus sequentia.

argumentum
aliud Mabillonii.

9 Certe, inquit, Gregorius in ecclesia Trajectensi abbas, et pater fuit monachorum, quos ipse instituebat, informabatque. Sic enim auctor libri de Vita S. Ludgeri apud Browerum cap. 6: Gregorius Ludgerum paterna in monachorum monasterio sollicitudine erudiisse fertur. *Falitur Mabillonius, nam ibidem ita Ludgerum erudiisse dicitur Alcuinus, non Gregorius. Ad Gregorium vero pertinet quod subdit ex Altfredo in Vita S. Ludgeri in Actis nostris tom. III Martii, pag. 664, cap. 2: Illi (parentes scilicet Ludgeri) commendaverunt eum viro venerabili Gregorio, discipulo et successori S. Bonifacii martyris, Domino nutriendum: qui libenter eum suscepit; et comperla sagacitate pueri, studiose illum erudiebat. Crevit itaque Ludgerus proficiens in timore Domini, et depositio seculari habitu (notanda, inquit, hæc verba) in Trajecto monasterio totum se contulit ad studium artis spiritualis. Ut intelligamus quale monasterium illud, subjungo sequentia: Erant, ait auctor, in illa schola Gregorii et alii condiscipuli nobiles et prudentes. Monachine Benedictini condiscipuli vocabantur eo tempore? Illorumne monasterium schola? Plura occurrunt hujusmodi, sed nolim hic esse prolixior. Subdit Mabillonius: Unde patri Gregorio et ceteris tanto dignior et acceptior, quanto fuit et monasticis eruditionibus illustrior. Advertendum est, hæc post adducta mox Altfredi verba non legi subjuncta in Vita Ludgeri: sed dici de Ludgero ab Alcuini institutione ex Anglia reverso. Audi Vitam memoratam num. 10: Tunc Alcuinus necessitate compulsus direxit Ludgerum... Directus itaque Ludgerus prospero cursu pervenit ad patriam suam, bene instructus, habens secum copiam librorum: eratque patri Gregorio et ceteris tanto tunc dignior et acceptior, quanto fuit et in monasticis eruditionibus illustrior. Vellem suo quæque loco dedisset Mabillonius, et quæ ad Alcuinum referenda erant, ad Gregorium non detorsisset. Sic enim non intulisset in cœnobio Trajectensi hæc Ludgerum didicisse: verum sub Alcuini disciplina. Una igitur hic manet ratio, quod abbas vocetur Gregorius, quod schola ipsius monasterium: altera, quod Ludgerus sub ejus disciplina deposuerit habitum secularem, de quibus mox agam.*

et tertium;

10 Postremum Mabillonii argumentum est, quod in diplomatis Pippini et Caroli magni, quibus ecclesiæ Trajectensis privilegia confirmantur, Monachorum æque ac Canonicorum fiat mentio;

quod verum omnino est, sed Gregorii monachatum non probat: neque evincit monasterium Trajectense cœnobium fuisse Benedictinum. Erant in ecclesia Trajectensi monachi Benedictini ad conversionem Frisonum destinati, erant et clerici et canonici non pauci ad idem opus accincti: præerat omnibus Gregorius ecclesiæ administrator, erudiebat omnes, singulos ad opera apostolica, ut magis ad Dei gloriam judicabat expedire, huc illuc destinabat: totum hoc facile admisero: rerum ex eo satis certo inferre non possum, Gregorium Ordini S. Benedicti fuisse adscriptum.

11 Abbas quidem vocatur Gregorius, et monasterio præfuit Ultrajectino: neque ex eo tamen certum fit, monachum fuisse, seu Benedictinum. Quippe canonicorum præpositi eo tempore etiam abbates vocabantur, et monasteria vocabantur, ubi in communi vivebant canonici. Quod, ne sim longior, una tantum exemplo ostendo, quamvis plura non desint. Concilii Turonensis III (tom. 2 editionis Sirmondi pag. 300) canon XXIV hoc notatur titulo: De CANONICIS, qui sub ABBATE vivunt in MONASTERIIS. Ita autem habet: Simili modo et ABBATES MONASTERIORUM, in quibus canonica vita antiquitus fuit, vel nunc videtur esse, sollicitè suis provideant CANONICIS etc. Celebratum est hoc concilium sub imperio Caroli magni anno Christi DCCCXIII, ut notat Sirmondus: Quod igitur monasterio abbas præfuit Gregorius, monachum fuisse non evincit.

12 Simile mihi fuisse videtur monasterium Ultrajectinum Mimigardefordensi, de quo Monachus anonymus Werthinensis apud Bollandum tom. III Martii pag. 625 ita cecinit: Et (S. Ludgerus) episcopium, dictum monasterium, clericis fundavit Vado Mimigardis. Monasterium hoc clericorum erat non monachorum: fundavit id S. Gregorii discipulus Ludgerus: cur igitur monasterium, cui præfuit Gregorius abbas, monachorum fuisse concludere necesse est? Quod autem Ludgerus deposuerit secularem habitum sub Gregorio, nullum est argumentum: nam et clerici quilibet habitum deponunt secularem. Cum itaque, fatente Mabillonio, in Actis Gregorii nulla monasticæ professionis fiat mentio; cum uno, eodemque æquali cum ceteris vestimento, et victu semper contentus esset, ut in Vita legitur num. 24, monachum fuisse Gregorium ex allatis rationibus deducere non possum; nec aliæ, quibus id probem, ad manum sunt. Colant interim religiosi viri Gregorium, ut Bonifacii sui discipulum; ut suum etiam, si velint, non refragabor. Quin et certam esse professionem Sancti monasticam lubens admisero, ubi certis documentis probatam videro.

§ II. Utrum S. Bonifacius 43 annis in Frisia prædicaverit, antequam nactus est discipulum Gregorium? Ubi etiam examinatur quo anno Bonifacium secutus Gregorius; et hujus ætas.

In Vita S. Gregorii num. 3 ita scribitur: Cum ipse electus Dei Bonifacius martyr post tredecim

A tredecim annos peractæ in Fresonia prædicationis, quibus in Australi parte laci Almari, pauper evangelicus, et propemodum solitarius sanctam sessionem suam tribus in locis peregrisset, quorum vocabula locorum sunt hæc. Primus vocatur Wyrda, in ripa fluvii Rheni, ubi septem annis habitavit. Secundus vocatur Attingohem juxta amnem Fehta, ubi habitavit annis tribus: quo in loco primum cepit habere discipulum nomine Gembertum. Tertius locus appellatur Felisa, qui propior erat gentilibus et paganis, ubi tribus similiter annis mansit. Post hos inquam tredecim annos, dum admonitus a Deo ad Hassos et Thuringeos Orientales regiones Francorum iter agere cepisset etc. Subdit his verbis conversionem Gregorii in Palatiolo monasterio prope Trevirim.

B 44 Torsit hic locus eruditos non paucos, quod cum scripta a Willibaldo et Othlono Bonifacii Vita conciliari non posse existiment. Difficultatem persperit Nicolaus Serarius noster in Moguntiacis lib. 3, notatione 54, quam tamen erudite conatus est submovere, ac tredecim hos Frisicæ prædicationis annos S. Bonifacio asserere. Fecit id brevius Aubertus Miræus in Fastis Belgicis ad diem v Junii, et Alfordus in Annalibus Anglo-saxonice ad annum 697 num. 44. At Carolus le Cointe tom. 4 Annalium Francorum ad annum 715, a num. 64 operosa disputatione Serarium refutare, atque hos tredecim prædicationis Bonifacianæ in Frisia annos evertere conatur, eo denique rem deducens, ut totum hunc locum ab interpolatore quodam corruptum, atque amputandum judicet, pro tredecim vero tres annos restituendos. Pagius ad annum 716 num. 16 Serarium solide a Cointio refutatum pronuntiat. Mabillonius in Actis S. Bonifacii sec. 3 Benedictino part. 2, pag. 44 idem notat. Licet hic aliis locis dubius hæserit. Henschenius etiam tom. 4 Junii in Chronologia vitæ Bonifacii pag. 454 hos tredecim annos non admittit. Magni quidem facio tantorum virorum judicium; non tamen induci potui, ut sine examine diligenti illorum sententiæ subscriberem, atque pro tredecim, tres annos substituendos continuo pronuntiarem, quamquam Pagius confidenter dicat: Quæ emendatio videtur certa, quia

C Ludgerus auctor coævus vix hac in re errare potuit. Veniam itaque dabit lector, si paullo fuerim prolicior; namque de re agitur, quam præterire non licet, utrum scilicet Acta, quæ editurus sum, interpolata sint, an sincera.

45 Priusquam Cointii rationibus respondeam, ea colligam, quæ persuadere videntur, tredecim hos annos sine scrupulo admittendos: pauca tamen velim prænotata, quo res clarius elucidetur. Primo Willibaldum Vitæ S. Bonifacii scriptorem, sive episcopus is fuerit Eistatensis, ut vult Cointius, sive presbyter Moguntie sub Lullo archiepiscopo, ut Henschenius, Vitam S. Bonifacii scripsisse, sicut discipulis ejus, secum diu commorantibus, vel illis ipsis, ad quos scribebat, referentibus, compererat, ut testatur in prologo; quibus similia sæpe per decursum commemorat, ut patet ex Commentario Henschenii ad Acta S. Bonifacii die v Junii. Secundo non videri unquam in Frisia fuisse Willibaldum, ut de Willibaldo episcopo perspicies ex ejus Actis tom. 11 Julii a pag. 485, adeoque circa primam præsertim Bonifacii in Frisia prædicationem minus instructum, eam perstrinxisse potius, quam enarrasse. Tertio S. Ludgerum Trajecti

diu commoratum, nihil ignorare potuisse eorum, quæ illis partibus a Bonifacio fuere gesta, ut facile admittent adversarii. Hinc colligo, si vel a Willibaldo recedendum sit, vel a Ludgero, in rebus ad Frisiam spectantibus adhærendum potius Ludgero, quam Willibaldo; præsertim cum memoriæ lapsus duos in Willibaldo notet Henschenius. Quarto Frisiam, in qua eo tempore Trajectum, ubi ab Radbodum accessit Bonifacius, omnino distinguendam a Francia. His præmissis, hanc tredecim annorum prædicationem probare aggredior, Serarium secutus.

46 Hosce tredecim annos tam distincte asserit Ludgerus supra adductus, ut non invenerit Cointius, quid reponeret, nisi totum hoc ab audaci interpolatore fuisse Ludgero adjectum: neque vero aliud reponi potest: nam testis est omni exceptione major, nec mendum irrepsisse potuit, ut patet textum insipienti. At vero hæc omnia opusculo Ludgeri, atque in diversis quidem exemplaribus, adjecta esse, non fit verisimile: quis enim in Germania, unde Ms. Vita producta est, simile quid in Vitam Gregorii gratis intrudat, ut moram Bonifacii in Frisia fingat longiorem? Hoc, inquam, credibile non est, etiamsi omnia alia deessent argumenta. Multo minus corruptio illa verisimilis apparet, cum hi tredecim anni asserantur quoque in Vita Bonifacii, tertio loco ab Henschenio ex tribus codicibus Mss. edita tom. 1 Junii a pag. 481. An tres quoque hosce codices corruptos dicemus, quia num. 2. narrato Bonifacii ad Willibrordum ex Anglia adventu, hæc in iis leguntur verba: Cujus (Willibrordi) salubri consilio ac paternæ jam admonitionis præcepto sanctus vir confestim devotus obtemperat, secumque TREDECIM ANNOS IMPRETERMISSIS Tricht (Trajecti) ecclesiæ sibi commissæ moderamina gubernans, idolorum spurcitiis ubicumque potuit extirpat. Pseudo-Marcellinum in Vita S. Scriberti, Joannem de Beka, et Wilhelmum Heda, tredecim itidem annos asserentes, non allego; hos, quia recentiores sunt; illum, quia supposititius.

47 Ab his auctoribus non dissentit Vita Bonifacii secundo loco per Henschenium data a pag. 477. Conscripta ea est per presbyterum Ultrajectinum non diu post Bonifacii tempora, ut in prologo num. 4 ait: At vero non multo ante nostra tempora missus est a Deo quidam sapientissimus architectus, et reipsa et nomine Bonifacius. Cap. autem 1, num. 7 primos Bonifacii in Frisia labores his verbis enarrat: Cum ergo tantis bonorum divitiis abundasset: cepit agere secum, ut exiret de terra natalitatis suæ, et properaret ad locum, in quo immolari Domino potuisset. Et tandem occasionem nactus, mare transfretavit, Frisonum insulis advectus est, Trajecto oppido applicuit; ubi evangelizavit gentibus regnum Dei, multosque idololatriæ deditos convertit ad Christum. Sed cum plerique procaciter repugnassent, sentiens athleta Dei nondum tibi tempus passionis adesse, reversus est in patriam suam, ut curam interea suorum gereret, donec eidem Spiritus sanctus revelaret, ubi et quando martyrii coronam percepturus esset a Domino. Tredecim quidem anni non exprimuntur hoc loco: at tempus insinuat multo longius quam vult Cointius, qui sequenti mox anno redisse in patriam; ac Pagius, qui eodem, quo venerat anno, reversum esse contendit. Neque enim verisimile est tantillo tempore multos convertisse; neque stationem suam tanto ambitu per-

AUCTORE
J. S.

Hi tredecim
anni clare ab
auctoribus
asserti.

consentiunt
cum secundo
Bonifacii Vi-
ta;

p

litam,

S. Bonifacius
tredecim an-
nis in Frisia
prædicasse
scribitur.

quod multi
putant cum
ejus Actis
pugnare:

ad rem exami-
nandam quæ-
dam præno-
tanda.

AUCTORE
J. S.

nec negati a
Willibaldo sed
prætermissi

titam, in qua fructuose laboraverat, mox deserturum fuisse.

18 Audiamus nunc ipsum Willibaldum, cuius auctoritate maxime nituntur adversarii. Ille apud Henschenium pag. 463, cap. 2, num. 17, ita scribit: Prospero ventorum flatu pervenit ad Dorstat (tunc temporis Frisiæ annumeratum) ibique aliquamdiu commoratus, debitum Domino Deo exsolvit diu noctuque præconium. Sed quoniam gravi ingruente paganorum impetu, hostilis exorta dissensio, inter Karolum principem gloriosumque ducem Francorum, et Radbodum regem Fresorum, populos ex utraque parte perturbabat; maximaque pars ecclesiarum Christi, quæ Francorum prius in Fresia subjectæ erant imperio, Radbodi incumbente persecutione, ac servorum Dei facta expulsionem, vastata erat ac destructa; idolorum quoque cultura, extructis delubrorum fanis, lugubriter renovata; tunc vir Dei perspecta perversitatis nequitia pervenit ad Trecht (Trajectum), ibique aliquantisper expectatis diebus, advenientem regem Radbodum allocutus est, ut multis illarum circumvallatis ac conspectis terrarum partibus, utrum sibi in futurum prædicationis uspiam pateretur locus, perquireret. Post pauca sic reditum in Angliam enarrat: Sanctus vir, dum sterilem aliquamdiu Fresorum terram inhabitaret, et ætatis autumnique aliquantulum tempus præteriret; jam arida cælestis rore fecunditatis reliquerat arva; et ad natale... solum migravit: ac monasterii sui secreta petens, etiam ibidem, secundi anni hyemem, tripudiantium fratrum amore susceptus, hie-mando transegit.

quod gesta in
Frisia minus
haberet com-
perta,

19 Hæc, fateor, Willibaldi relatio tredecim annorum moræ parum videtur consona: sed meminisse oportet, quod ante monui, Willibaldum hæc leviter potius præstringere voluisse, quam enarrare. Quod itaque prætermisit Willibaldus, ex relatis modo auctoribus suppleendum est; namque non hoc tantum, sed et multa alia Bonifacii gesta a Willibaldo silentio involuta esse, facile perspiciet, qui Acta Bonifacii omnia ab Henschenio data evolverit. Porro adversarii in rem suam in primis assumunt hæc verba: Sed quoniam gravi ingruente paganorum impetu etc. Nam Pagius loco assignato contendit, continuo post Bonifacii in Frisiam adventum hoc bellum persecutionemque fuisse exortam; ex quo deducit, non nisi anno Christi 716 in Frisiam venisse Bonifacium, quod ipsi etiam Willibaldo est contrarium, cum sic non expleverit Bonifacius 40 peregrinationis annos, quos habet Willibaldus, anno scilicet 754 vel 755 defunctus. Cointius, ut 40 hos annos inveniat, in Frisiam appulisse contendit anno 715, et consequenter inter adventum et persecutionem exortam annum saltem incompletum interponere debet. Verum non perspicio, cur æque plures anni interponi non possint, cum aliorum auctorum id exigat relatio. Totum itaque locum sic exponendum existimo. Adventum Bonifacii memorat Willibaldus, cumque deducit Dorestadium, locum eo tempore satis celebrem, de quo in notis. Quid egerit in Frisia, quantoque ibidem tempore substitit, cum non satis haberet compertum, omnino transiit. Denique occasionem redditus, ipsumque reditum, quæ ex ipso Bonifacio, vel ejus discipulis discere potuit, exacte describit. Mox rem hunc Historiographorum transiliendi quædam minus comperta norunt eruditi omnes. Si autem ita intelligimus Willibaldum; ab aliis

non dissentit: quod si dissentiret, aliis potius quam Willibaldo hac in re standum esse, ante probavimus. Nunc ex ætate Bonifacii sententiam nostram probare conabimur, aut certe ætatem ejus nobis non adversari ostendemus.

20 Anno 722, post resumptos cum S. Willibrordo in convertenda Frisia labores, cum ab eodem Willibrordo ad episcopatum postularetur Bonifacius, non longe aberat ab anno ætatis quinquagesimo, si hunc non inchoaverat, ut colligo ex Willibaldo, cap. 2, num. 26 sic scribente: Qui (Bonifacius) etiam humiliter respuens, minime se dignum esse episcopatus gradu referebat; et ne sibi tantæ dignitatis fastigium, adolescentiæ adhuc in annis constituto, imponeret, deprecatus est: et quoniam quinquagesimi anni, juxta canonicæ rectitudinis normam, necdum plene reciperet ætatem, testatus est, ut omni se penitus excusationis tergiversatione ab hujus gradus celsitudine declinaret. Adolescentiam vocat omnem ætatem ante annos quinquaginta, ut sensus erigit: nam adolescentem non fuisse fatetur in notis Mabillonius, qui annos ei hoc tempore tribuit 42, quod ego cum his verbis componere non possum. Cur enim dicit necdum plene quinquagesimi anni ætatem se recipere, et non potius se multum ab ætate memorata distare? Cur, inquam, illud plene, nisi post breve tempus quinquagesimum annum esset ingressurus, aut jam tunc esset ingressus? Confirmat id Serrarius ex eo, quod anno mox sequenti a Gregorio II Romano Pontifice ordinatus episcopus, nullam ætatis excusationem protulisse legatur, quinquagesimo scilicet tunc anno impleto, aut certe inchoato. Si itaque anno 704 in Frisiam venerit, peregrinationem suam inchoaverit circa annum ætatis 31 vel 32, anno uno altero postquam presbyter fuerat ordinatus. His quidem obstare videtur legatio quædam ad Berchtwaldum Cantuariensem archiepiscopum, quam a Bonifacio obitam narrat Willibaldus cap. 2. Verum respondeo, legationem hanc, quam ex aliorum relatione, ut fatetur, narrat Willibaldus, cum rebus in Anglia gestis, rectius collocandam post reditum e Frisia in Angliam: minus namque verisimile est vix dum presbytero rem tantam fuisse impositam, quam impositam fuisse, ubi industriam suam in Evangelio prædicando jam probaverat. Ex quo responso corrui argumentum, quod Mabillonius in notis pag. 10 contra nostram sententiam intorquet, ex eo quod Berchtwaldus, hujus legationis Bonifacio demandandæ cum aliis auctor, abbas Glostoniensis tantum factus sit anno 705. Recte itaque cum ætate Bonifacii sententia nostra congruit; non ita adversariorum, cum inepte dirisset, se necdum plene quinquagesimum annum attigisse, si tantum, quantum illi volunt, ab ea ætate abfuisset.

21 Ultimum argumentum, quod me coegit hanc rem penitus examinare, desumitur ab anno, quo Gregorius secutus est Bonifacium, eo accuratius proponendum, quanto ad chronologiam vitæ S. Gregorii stabilendam magis est necessarium. Vixit Gregorius annos 73, sed incompletos. Repugnant quidem varii recentiores, at res mihi videtur minime dubia. Accipe verba S. Ludgeri ex Vita num. 28: Talibus, inquit, successibus, et vitæ meritis beatus abbas meus, et præceptor Gregorius, dum semper in melius crescendo proficeret, et prope jam septuaginta annorum ætatem... perveniret, adfuit dies in qua militem suum Dominus adhuc

congruit
item remanet
le Bonifacius

B

P

Vixit Gregorius

melio-

A meliorando subvehere vellet ad sublimiora; pre morbum videlicet triennalem, quem continuo subjungit. Mabillonius ad hunc locum in notis intellexit primo, septuagesimo ætatis anno morbo correptum fuisse, uti et Bollandus in Actis S. Ludgeri tom. III Martii pag. 631. Resiluit tamen Mabillonius in additionibus ad sec. 4 part. 2, pag. 599 et septuagenarium obiisse putavit.

22 At septuagesimo ætatis anno fuisse morbo correptum, ac tribus aliis supervixisse dubitare non sinit Vita alia, quam in duobus codicibus Mss. habeo; dum rem ita enarrat: Talibus successibus et vitæ meritis beatus Gregorius dum semper in melius crescendo proficeret, et jam ad LXX annorum venisset ætatem, tamque carus Deo quam cunctis justis hominibus haberetur in omnibus; venit dies in qua militem suum Dominus subvehere vellet ad sublimia remunerationis præmia, quæ meritis ejus debebantur. Tactus ergo molestia corporis, quam paralytim medici vocant etc. Tam clare hæc significant, septuagesimo ætatis anno paralyti tactum fuisse, ut nulla indigeant explicatione, sublata particula

B prope, quæ apud Ludgerum addita, rem utcumque dubiam relinquebat. Post pauca vero additur: Tribus ergo annis ante obitum suum tentus est illa infirmitate. Obiit itaque anno ætatis septuagesimo tertio. Neque aliter intelligendus Wilhelmus Heda in Historia episcoporum Ultrajectensium in Gregorio hæc scribens: Tandem LXX ætatis suæ anno gravatus paralyti, et continuo triennio per summam patientiam illa exhaustus, instante jam resolutione sua, per triduum mortem suam ante prædixit, et ad altare ductus sumpta Eucharistia statim expiravit VIII Kalend. Septembris. Hæc Gregorii ætas aliunde etiam firmabitur in sequentibus.

23 Jam vero mortuum esse Gregorium anno 776 probabimus § 4, et admittunt adversarii. Ex quo deducimus, natum fuisse anno 704; nam obiisse septuagesimo tertio inchoato tantum, non autem completo, exincit illud prope, apud Ludgerum additum, ex quo patet alium biographum de 70 annis inchoatis intelligendum esse, dum dicit paralyti triennali correptum, cum jam ad LXX annorum venisset ætatem. Gregorius autem adhærere capit Bonifacio anno ætatis decimo quinto, ut iterum clarius exponit Vita memorata in codice Ms. Ultrajectino, his verbis: Qui per idem tempus nuper a schola et palatio reversus, laicali adhuc habitu quasi quintum decimum ætatis suæ annum agens, Dei instinctu venit etc. Atque in hunc ætatis tempore conversionis annum consentiunt eruditi. Hinc itaque deduco, Gregorium Bonifacio adhæsisse anno Christi 719, eodem plane ratiocinio, quo illi anno 722 adjunctum volunt, qui Gregorium anno ætatis septuagesimo defunctum putaverunt. Quapropter quidquid aliunde adferri potest, quo probetur hoc anno adhæsisse Bonifacio, id etiam ætatem 73 annorum confirmat.

24 Nunc ex Vita Gregorii ostendo, cum S. Bonifacii discipulum factum anno Christi 719. Nun. 3 ita habet S. Ludgerus: Post hos inquam tredecim annos (prædicationis in Frisia ante relatos) dum admonitus a Deo ad Hassos et Thuringeos Orientales regiones Francorum iter agere cœpisset lucrandorum Deo populorum causa, pervenit ad Palatiolum monasterium virginum prope Treviris civitatem, ubi discipulum acquisivit Gregorium, ut ibidem refertur. Non memorat auctor, unde venerit Bonifacius, ut-

pote cujus Vitam non scribit: id ergo aliunde colligere debemus. Tempus autem designat, dum ad Hassos et Thuringeos... iter agere cœpisset: quibus verbis non obscure primum ad illas provincias iter insinuat. Quod confirmatur ex num. 6: Tunc, inquit, electi Dei iter desideratum peragentes venerunt Thuringiam. Porro ad augmentum boni sui, et ad comprobendam mentis eorum constantiam et longanimitatem, in tanta paupertate invenerunt populum illum, ut vix ibi ullus haberet unde viveret. Ex voce invenerunt satis colligas, Bonifacium adhuc ibidem fuisse peregrinum: nam si ante ibidem prædicasset, jam aliqua haud dubie habuisset subsidia, notos aliquos, uti revera habuisse constat in itinere secundo anni 722, cum paullo post Amanaburgi monasterium extruxerit, ut narrat Willibaldus in ejus Vita cap. 3: omnino ergo admittendum videtur in primo ad Thuringos itinere Gregorium sub disciplinam Bonifacii se tradidisse.

25 Atqui primum Bonifacii in Thuringiam iter contigisse anno 719 ex Bonifacii Vita constat, atque admittunt passim omnes: illo etenim anno a Gregorio II mense Maio Roma missus in Germaniam, per Longobardiam, Alpium juga, incognitosque (ut loquitur Willibaldus cap. 2) Bajoariorum, et confines Germaniæ terminos... in Thuringiam progressus est. Telum ex his verbis, sed obtusum, intorquet Cointius num. 79, ubi ex viarum ratione probare nititur de secundo ad Hassos itinere locum intelligendum: A civitate, inquit, Treverica monasterioque Palatiolensi longissime absunt Roma, Longobardia, Alpes, Bajoaria. Sic est; at non longe adeo ab Hassia et Thuringia Hassiæ proxima, eoque tempore multo latius quam hodiernum extensa, abest Treviris, dictumque monasterium, ut eo venire non potuerit priusquam in Hassiam Thuringiamque perveniret. Nam transitis Barariæ finibus ad Rhenum deflectere potuit, per eumque descendere Spiram usque aut Moguntiam; indeque ad dictum sui Ordinis monasterium excurrere, aut per Alsatiæ et Lotharingiam hodiernam eo devenire; imo id eum fecisse suadet itineris commoditas. Deinde in secundo ad Thuringos itinere ex Frisia suscepto, non minus a via deflectere debuisset: nam cap. 3 id iter ita describit Willibaldus: Qui statim proficiscens, pervenit ad locum, cui nomen inscribitur Amanaburch. Si itaque, ut vult Cointius, tunc excurrisset ad Palatiolense monasterium, non minus a recto itinere deflectendum erat, quam in præcedenti. Nihil itaque hoc argumento pro utravis sententia concluditur. Præterea num. 31 probabimus, Gregorium anno 723 cum Bonifacio Romam profectum, ibique gessisse quædam, quæ cum ætate non conveniunt 46 annorum, quot annos natus tum erat, si 722 Bonifacio se addidit comitem. Ex quibus omnibus concludo anno 719 Gregorium Bonifacii factum discipulum. Hæc igitur epocha stabilita, manifestum sit pro tredecim prædicationis in Frisia annis, non esse tres illos, quibus secunda vice in Frisia prædicavit, substituendos, sed addendos omnino, cum hi ab illis sint distincti.

26 Nunc ad argumenta Cointii reliqua respondendum: nam quædam in præcedentibus jam sunt dissoluta. Non lubet tamen omnia ipsius verba huc transferre, ne in immensum crescat disputatio; vim eorum non declinabo, uti decet veritatis

AUCTORE J. S.

COEPIS-

SET: quibus verbis non obscure primum ad illas provincias iter insinuat. Quod confirmatur ex num. 6: Tunc, inquit, electi Dei iter desideratum peragentes venerunt Thuringiam. Porro ad augmentum boni sui, et ad comprobendam mentis eorum constantiam et longanimitatem, in tanta paupertate invenerunt populum illum, ut vix ibi ullus haberet unde viveret. Ex voce invenerunt satis colligas, Bonifacium adhuc ibidem fuisse peregrinum: nam si ante ibidem prædicasset, jam aliqua haud dubie habuisset subsidia, notos aliquos, uti revera habuisse constat in itinere secundo anni 722, cum paullo post Amanaburgi monasterium extruxerit, ut narrat Willibaldus in ejus Vita cap. 3: omnino ergo admittendum videtur in primo ad Thuringos itinere Gregorium sub disciplinam Bonifacii se tradidisse.

neque idcirco multum a via deflectere debuit.

E

F

Primum in Franciam venit Bonifacius sub Carolo Martello.

AUCTORUM
J. S.

ritatis studiosum. Num. 82 argumentum desumit ex ipsa Gregorii Vita, quod adeo placuit Pagio ad annum Christi 716 num. 16, ut hoc uno prolato certum videri asserat, pro annis tredecim, tres esse substituendos. Est autem ejusmodi. Num. 2 in Vita Gregorii ait Ludgerus de Bonifacio: Qui in diebus nobilissimi principis Francorum regis Karli (Martelli) de Britannia et gente Anglorum clarissimum quoddam sidus Franciam veniens etc. Ergo, inquit, non venit in Frisiam anno 704, quo Carolus Martellus puer erat. Hic Ludgeri locus, iudice Cointio, litem omnem dirimit. At, me iudice, nihil facit ad rem, qua de agitur. Non enim in Frisia citius venisse negat, verum id aperte num. 3 asserit Ludgerus, cum jam tredecim annis in Frisia laborasse affirmat.

citius tamen
venit in Fri-
siam, quæ a
Francia dis-
tinguenda.

27 Frisia igitur distinguenda a Gallia, utpote extra fines Gallorum posita, ac dominanti tunc ibidem Rodbodo Francorum inimico subiecta. Siquem moreat, quod de Britannia venisse dicatur, verum id est: nam post reditum in Angliam, ea rursus egressus est, dum Carolus principatum obtinebat in Gallia; at ne hoc quidem significare voluit Ludgerus. Quid ille igitur his verbis, inquit, voluit? Unum illud profecto, Bonifacium gente Britannum, tempore Caroli principis venisse Trevirim in Galliam, ibi Gregorium ei adhæsisse discipulum, atque ab eo tempore Bonifacium Francis innotuisse. Plura ad hunc paralogismum non repono, quamvis non desint; nam, quod mirere, mox num. 84 Cointius ipse se refutat his verbis: Beatus Ludgerus, ubi Winfridum (mutato deinde nomine, Bonifacium) in Franciam venisse scribit in diebus Caroli, manifestissime testatur loqui se de posteriori adventu. Hic igitur locus litem omnem de primo adventu in Frisiam non dirimit, ut supra volebat Cointius; neque ex hoc loco de correctione facienda trium annorum pro tredecim certam notitiam haurire potuit Pagius, ut existimavit ad annum 716 num. 16; sed nihil facit ad propositum nostrum. Quod objicit præterea citatus Cointius num. 78: Altum apud auctores silentium esse de rebus, tredecim his annis a Bonifacio gestis, falsum esse, patet ex prolatis supra ex 2, et 3 apud Henschenium Bonifacii Vita. Ex Vita 3, Idolorum spurcitiis ubicumque potuit extirpat. Ex Vita 2, multos idololatriæ deditos convertit ad Christum.

Argumentum,
quod sumunt
adversarii ex
40 annis pere-
grinationis.

28 Validius pro sua sententia argumentum, unumque sententiæ nostræ non satis commodum, proponit num. 66 ex Willibaldo et Othlono, Vitæ Bonifacianæ scriptoribus. Ad unum respondebo Willibaldum, quem Othlonus longo post tempore fideliter secutus est, ita ut ad auctoritatem ipsius nihil adjiciat ponderis. Narrat Willibaldus Bonifacium martyrio coronatum esse anno 755 quadragesimo ejus peregrinationis anno revoluto, inde deducit peregrinari cepisse anno 715. Consequentia est legitima, non inficior, modo antecedens non sit erroneum, eoque modo, quo vult Cointius, necessario sit intelligendum. Respondeo itaque calculos Willibaldi esse erroneos tam peregrinationis Bonifacianæ, quam episcopatus. De episcopatu id ita ostendo. Scribit Willibaldus apud nos tom. 1 Junii pag. 472, cap. 4, num. 59: Sedit... in episcopatu annos xxxvi, menses sex, et dies sex; obiit autem die v Junii, anno 754, vel 755, ut Willibaldus multique alii volunt, de quo non lubet disputare, cum maxime sit ambiguum, variantibus

auctorum etiam antiquorum sententiis. Episcopus creatur, ex Willibaldo apud nos cap. 3, num. 32, die xxx Novebris, anno autem 723, ut omnibus in comperto est; ergo in episcopatu assignatos, annos 31, vel, si obiit anno 754, annos tantum 30.

29 Viderunt eruditi adversarii episcopatum Bonifacii breviorē fuisse quam Willibaldi calculus describit. At vero ut eum ab errore excusarent, alio confugerunt. Unum pro omnibus audire lubet Pagium ad annum 719, num. 3, ita scribentem de hoc Willibaldi et Othloni calculo: Uterque episcopatum pro concionandi munere improprie usurpant, eumque episcopum dicunt, quem Gregorius II præconem fidei, legatumque Sedis apostolicæ per Germaniam creavit, quia Evangelii prædicatio est inter præcipua episcopi munia, et quandoque apostolatus vocatur. Subtilis sane interpretatio, modo Willibaldo conformis sit, et vera. At ego in primis non intelligo, cur dicat sedit in episcopatu, si legationem apostolicam significare velit; hic certe loquendi modus non est proprius, aut a quoquam, quod scio, usitatus. Deinde cur peregrinationis annos distinguit ab annis episcopatus, si a prima in Germaniam missione episcopatus enumeret annos? Dicunt quidem adversarii ad annos peregrinationis pertinere primum iter in Frisiam; at non videtur eo resperxisse Willibaldus, maxime in Pagii sententia, qui illud iter paucis mensibus circumscribit, cum inde reversus sit ad monasterium suum Bonifacius, ibique anno circiter cum dimidio permanserit. Quid, quod ne sic quidem 40 peregrinationis annos evolutos inventurus sit Pagius ab anno 716, quo eum vult discessisse, usque ad 755, quo obiisse, ut patet. Tertio Willibaldus cap. 3, num. 32 episcopum consecratum refert pridie Kalendarum Decembrium: ergo dubium non videtur, quin ab eo tempore episcopatus annos numerare velit, præsertim cum menses et dies ab ultima Novebris usque ad v Junii recte enumeret; hæc sola ratio ad mentem auctoris perspicendam sufficere potest. Quid enim clarius? In decursu Vitæ describit initium peregrinationis, initium describit episcopatus, sub finem enumerat annos peregrinationis, enumerat et annos episcopatus; quo igitur respiciemus nisi ad episcopatum ante descriptum, cum ait, sedit in episcopatu; sicuti ad peregrinationem ante indicatam respiciamus, cum dicit, Quadragesimo peregrinationis ejus anno revoluto? Adde quod apostolatus desumi non possit ab anno 719, xxx Novebris: nam literæ, quibus Bonifacio potestatem prædicandi per Germaniam tribuit Gregorius II, notantur anno 719 mense Maio: quod autem dicit Pagius rina voce datam Bonifacio potestatem xxx Novebris 718, plane est fictitium. Aberrat igitur episcopatus calculus annis 5 aut 6, uti etiam in notis observat Henschenius.

30 Peregrinationis anni etiam non recte subducti sunt, ut jam diximus. Dubium tamen esse potest, quam peregrinationem intelligat Willibaldus. Mihi, ut breviter dici, videtur postremam illam, quæ Romæ inchoata est, in Germaniam peregrinationem intelligere, tum quod alia fuerit interrupta, tum quod error chronologicus in peregrinationis annis subducendis commissus, idem sic fere sit qui in annos episcopatus irrepsit. Nam peregrinatio hæc quatuor annis præcessit episcopatum, quatuor item annis statuitur longior.

A longior, si tamen menses eracte subducas, uno anno minus in peregrinatione, quam in episcopatu fuerit erratum. Ut ut est, erratum fuisse non dubito, ex erroneo autem computu tanta auctoritas, quantam pro tredecim prædicationis Bonifacianæ annis protulimus, convelli non potest. Ex quo deducimus, nihil ob stare, quo minus concludamus, tredecim hos annos Bonifacio Frisiæ æque ac Germaniæ apostolo omnino adjudicandos. Porro Willibaldum in annis Bonifacii numerandis in errores quosdam incidisse chronologicos, mirum videri non debet, quamvis hi errores postea etiam potuerint irreperere per audacem quemdam interpolatorem, cum nunquam per decursum Vitæ, quid quolibet anno gestum sit, Willibaldus meminerit, res ipsas sine temporis nota retulisse contentus. Similem lapsum chronologicum notat Henschenius ad cap. 2 num. 27, ubi Bonifacium de Gregorio II tamquam defuncto loquentem inducit, qui multis postea annis supervivit. Hæc paullo longius deduximus, tam ut ostenderemus non esse corrigenda Acta Gregorii, quam ut chronologiæ S. Gregorii fundamentum poneremus, atque etiam ut S. Bonifacio vindicarem gloriosum 13 annorum laborem, perperam a multis expunctum. Nobis autem in omnibus prævit Operis nostri parens Bollandus, in Commentario ad Acta S. Ludgeri tom. III Martii pag. 631, sed ille rem breviter tantum indicavit. Ceterum juvat monere, hunc Commentarium non recte a Pagio aliisque citari nomine Henschenii.

§ III. Chronologia vitæ S. Gregorii usque ad episcopatus administrationem.

Hujus chronologiæ fundamenta quædam memoravimus § præcedenti. Probavimus vixisse annos 73 sed incompletos, mortuum anno 776 hic ulterius probavimus. Natus itaque est anno, ut videtur, 704; S. Bonifacium secutus 719, natus annos fere 15, quos in domo paterna partim, ut verisimile est, partim in palatio, ut habet Vita, transegit. Eodem anno 719 cum Bonifacio in Thuringiam profectus, gravem ibidem paupertatem, ac labores pertulit plurimos, rite sic apostolicæ jaciens fundamenta. Anno 720 Bonifacius Willibrordo suppetias laturus in Frisiam, audita Radbodi morte, tendit comite Gregorio, ut suadet Vita, quæ ubique magistro adhærentem exhibet, initio scilicet conversionis. Præterea in Vita num. 13 dicitur: Beatus Gregorius Trajectum, antiquam civitatem, et vicum famosum Dorstad, cum illa irradiavit parte Fresoniæ, quæ tunc temporis christianitatis nomine censebatur; quod quidem postea factum, attamen verisimile facit, nunc eo cum Bonifacio profectum. Anno 722 sub finem, vel initio 723 cum magistro reversus est in Thuringiam, tribus in Frisia peractis annis, quos incompletos puto propter multa et magna, quæ in Thuringia perfecisse dicitur Bonifacius, antequam Romam sit profectus.

32 Anno 723 magistrum Bonifacium, episcopum ordinandum, Romam comitatus est Gregorius annum ætatis agens 19. Clare id habet Ludgerus in Vita num. 17: Et in illo quoque itinere, dum S. Martyr Bonifacius Romæ, sic-

ut superius dictum est (consecrationem Bonifacii narraverat num. 16) sacro gradu sublimatus est, B. Gregorius præceptor meus, electo magistro infatigabilis comes permansit; intrans et egrediens et pergens ad imperium ejus, sicut semper solebat in omni opere bono. Quid Romæ egerit Gregorius, supra ætatem maturus, ita commemorat idem auctor: Et non solum in hoc eodem itinere, meritum humilitatis et obedientiæ suæ peregit, ut dignum est juniores subdi senioribus, et majoribus suis in omnibus; sed etiam plura volumina sanctarum Scripturarum, largiente Domino, illic acquisivit; et secum inde ad profectum proprium discipulorumque suorum, non modico labore, advexit domum. Sed et pueros duos cum consensu magistri, in discipulatum suum, Marchelmum videlicet et Marcvinum de gente Anglorum secum inde adduxit. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 2 pag. 173 hæc ad tertiam Bonifacii in Urbem profectionem referenda existimat, non ad hanc secundam: Quo tempore, inquit, Gregorius nondum annorum quindecim, discipulos habere non poterat. At, pæce tanti viri dixerim, sibi in eodem numero repugnat: nam paullo ante dixerat, Gregorium anno 722 conversum, quindecim fere annorum adolescentem. Quomodo igitur sub finem anni 723, cum ordinatus est, teste etiam Mabillonio, Bonifacius, nondum quindecim erat annorum? Dein falso nititur principio, quod nempe non citius adhæserit Bonifacio Gregorius; et aperte cum Ludgero supra citato pugnat; ut patet ex verbis ipsis: nam in tertio Romam accessu non est sacro sublimatus gradu Bonifacius, sed in secundo. Ex hoc itaque tam claro Ludgeri testimonio, quo Gregorium juniorem adhuc Romam cum Bonifacio profectum significat, firmatur epocha nostra de conversione Gregorii anno 719 stabilita: etenim qui anno ætatis 15 comitari potuit Bonifacium in arduo apostolici laboris itinere, potuit post quadriennium, jam juniores quosdam habere discipulos, secumque condiscipulos Bonifacii.

33 Sub finem ejusdem anni 723, vel initium sequentis, reversus cum Bonifacio, litteris Pontificis commendatitiis ad Carolum Martellum Francorum principem, variosque Germaniæ populos instructo, eundem cum magistro principem accessit; cujus impetrata protectione labores apostolicos in Hassia et Thuringia repetiit Bonifacius, comite et adjutore Gregorio. Namque ad hoc circiter tempus referendum putem, quod dicit Ludgerus in Vita num. 7: Cæpit quoque et electus adolescens Gregorius in discipulatu ejus proficere, ætate et sapientia; et in tantum amabilis fieri magistro, ut quasi unicum filium cum diligeret: jam adjutorem fidelem illum habens in omni opere bono. Tenuerunt hi labores Gregorium annos plures, usque ad obitum saltem Caroli Martelli, quem ex communi auctorum calculo anno 741 contigisse dicit Pagius ad eundem annum. Interea temporis presbyterum a Bonifacio consecratum esse Gregorium omnino existimo. Quo autem id factum anno, non memorat Ludgerus; non est tamen inverisimile, consecratum circa annum ætatis 30, Christi 734. Quo referendum puto, quod ait Ludgerus num. 7 in fine: Similiter et fidelis discipulus ejus Gregorius adjutor infatigabilis in opere Dei cum magistro permansit in custodia et educatione gregis Christi, factus secundus pastor: cui maxime gregis sui curam commisisse videtur Bonifacius, quando

AUCTOR
J. S.

E

F

Romæ reversus
multis annis
operatur in
Germania:

Natus 704.
conversus 719,
a quo tempore
in laboribus
apostolicis

fit comes Bonifacii, etiam
in itinere Romano
anno 723

AGGIORE
J. S.

Deinde Ultra-
jectum mis-
sus ceterio-
rem Frisiam
excolit:

quando tertio Romam profectus est anno 738.

34 Post continuatos plurimis annis in Germa-
nia labores, excolenda Gregorio data est Frisia
citerior, occasione, ut videtur, obitus S. Wil-
librordi, egregii istius gentis apostoli, ac pri-
mi episcopi Trajectensis. De cujus anno emor-
tuali, inter eruditos controverso, hic non lubet
disputare, ne abducar longius: examinabitur ille
suo loco. Prædicationem Gregorii in illis parti-
bus ita enarrat Lugderus num. 43: Ad hæc
autem universa, non modice adjutus est (Bonifacius)
ab electis discipulis suis, post magistrum
clarissimis prædicatoribus, et columnis Ecclesie
Dei: quorum unusquisque civitatem, et regio-
nem suam, sicut lucifer mane oriens, illu-
minavit exemplis et doctrina sua. B. Gregorius
Trajectum, antiquam civitatem, et vicum fa-
mosum Dorstad, cum illa irradiavit parte Fre-
soniæ, quæ tunc temporis Christianitatis
nomine censebatur. Id est (alii idem) usque in
ripam Occidentalem fluminis, quod dicitur
Lagheke, ubi confinium erat Christianorum Fre-
sonum ac Paganorum, cunctis diebus Pippini
B regis. Tempus, quo missus in Frisiam, seu Bata-
viam Gregorius, utcumque insinuat ultimis
verbis, cunctis diebus Pipini. Verum necesse non
est, rem usque ad coronationem anno 752 fa-
ctam differre, cum jam ante Pippinus a multis
rex vocaretur, uti pater ejus Carolus Martel-
lus. Videtur enim missus in Frisiam non diu
postquam Carolomannus ecclesiam illam Bonifacii
curæ, ad constituendum episcopum commendave-
rat, circa tempus, quo idem Carolomannus,
monasticam vitam ducturus, principatum reli-
quit; cum nominet Pippinum hic solum, et
num. 41 principatum Carolomanni et Pippini
agnoscat, sub quo sæpius cum Bonifacio aulam a
Gregorio frequentatam memorat. Secessum Caro-
lomanni anno 747 illigat Pagius: quapropter
circa eundem annum 747 missionem hanc Gre-
gorii ad ecclesiam Ultrajectinam contigisse existi-
mo, aut uno fortasse aut altero anno citius, quod
definiri exacte non potest. Verum alia hic oritur
difficultas examinanda.

An episcopus
a Bonifacio
designatus:

35 Bonifacius in epistola 97 ad Stephanum
Pontificem sic scribit: Princeps autem Franco-
rum Carolomannus commendavit mihi sedem il-
lam (Ultrajectinam) ad constituendum et ordi-
nandum episcopum, quod et feci. Quis fuerit
ille, quem Bonifacius a se constitutum dicit
episcopum Ultrajectensem, non explicat. Adul-
phum, quem xvii Julii dedit Papebrochius cum
Botulpho, ordinatum a Bonifacio suspicatus est
Henschenius, quia in Vita tom. iii Julii pag.
402 Trajectensis ecclesie episcopus intronizatus
dicitur: at mihi hoc minus est verisimile, tum
quia nulla hujus Adulphi inter episcopos Tra-
jectenses est mentio, tum quia quisquis ille
fuerit, nisi fuerit ipse Gregorius, non videtur un-
quam pacificam possessionem adeptus; contradi-
cente nimirum episcopo Coloniensi, sibi que eccle-
siam Ultrajectensem subjectam esse contendente,
ut narrat in memorata epistola Bonifacius. Exi-
stimo igitur ipsum Gregorium a S. Bonifacio de-
signatum episcopum Ultrajectensem, additumque
ei S. Eobanum ad munia episcopalia exercenda,
quia a consecratione Gregorii abstinendum sibi
putabat, ob litem cum episcopo Coloniensi, qui
consentire in consecrationem episcopi Ultrajecten-
sis renuebat, quod Ultrajectum et Frisiam ad
sedem suam pertinere contenderet. Omnia hæc
intelliges ex epistola Bonifacii ad Stephanum Pa-

pam mox assignata, ex qua etiam deducemus suc-
cessionem primorum episcoporum Ultrajecten-
sium. Bonifacius itaque post verba modo relata
sic pergit:

36 Nunc autem Coloniensis episcopus illam
sedem præfati episcopi Clementis (Willibrordi
ante, uti et nunc sæpius, nominati, quem Tra-
jecti ad Rhenum sedem episcopalem constituisse
initio epistolæ dixerat) a Sergio Papa ordinati
sibi usurpat, et ad se pertinere dicit, propter
fundamenta cujusdam destructæ a paganis eccle-
siolæ: quam Willibrordus dirutam usque ad so-
lum in castello Trajecto reperit, et eam proprio
labore a fundamento construxit, et in honore
S. Martini consecravit. Et refert, quia ab anti-
quo rege Francorum Dagoberto castellum Tra-
jectum cum destructa ecclesia ad Coloniensem
parochiam donatum in ea conditione fuisset, ut
episcopus Coloniensis gentem Fresorum ad fidem
Christi converteret, et eorum prædicator esset:
quod et ipse non fecit. Non prædicavit, non
convertit Freseos ad fidem Christi, sed pagana
mansit gens Fresorum, usque quo venerandus
Pontifex Romanæ sedis Sergius supradictum
servum Dei Willibrordum episcopum ad prædican-
dum supradictæ genti transmisit. Qui illam gen-
tem, ut præfatus sum, ad fidem Christi conver-
tit. Et modo vult Coloniensis episcopus sedem
supradicti Willibrordi prædicatoris sibi contrahe-
re, ut non sit episcopalis sedes subjecta Romæ
Pontifici, prædicans gentem Fresorum. Cui
respondebam, ut credidi, quod majus et potius
fieri debeat præceptum apostolicæ Sedis, et ordi-
natio Sergii Papæ, et legatio venerandi præ-
dicatoris Willibrordi, ut et fiat sedes episcopalis
subjecta Romano Pontifici, prædicans gentem
Fresorum, quia magna pars illorum adhuc pa-
gana est, quam destructæ ecclesiolæ fundamenta
diruta, et a paganis conculcata, et per negligen-
tiam episcoporum derelicta. Sed ipse non consentit.
Sed modo paternitatis vestræ judicio mihi intimare
dignemini: et si hoc justum sit responsum, et
vobis placeat, quod illi Coloniensi episcopo red-
didi, vestra auctoritate roborare, ut præceptum
Sergii Papæ, et sedes illa stabilis permaneat. Sic
enim potestis nos, si vobis placet, adjuvare, si de
scrinio ecclesiæ vestræ exemplare jubetis, et mihi
transmittere quicquid præfato episcopo Willibrordo
ordinato sanctus Sergius præciperet et conscriberet,
ut ex auctoritate sanctitatis vestræ contra-
dicentes convincere, et superare valeam. Si autem
aliter justius sanctitati vestræ videatur, consilium
paternitatis vestræ mihi insinuare dignamini, ut
sequar. Hæc Bonifacius circa annum 753 aut 754,
cum scribat ad Stephanum anno 752 creatum
Pontificem.

37 Ex recitata epistola, collatis aliunde subsi-
diis, implexa episcoporum Trajectensium succes-
sio evolvenda est. Hinc enim primo manifestum
est, post Willibrordi obitum curam illius ecclesiæ
commissam Bonifacio, utpote legato Apostolico,
non ut ipse eam perpetuo ut episcopus regeret,
sed ut episcopum ibi constitueret et ordinaret.
Rem ille aggressus est, (quo præcise anno non li-
quet) episcopum designavit, sed injecto mox obi-
ce per episcopum Coloniensem, ab eodem ordi-
nando abstinens, donec lis terminaretur: ipse
interim ut legatus Apostolicus administrare per-
rexit ecclesiam, tum per se, tum per Gregorium,
quem episcopum fuisse designatum probabimus
aliunde, Vicarium suum, eidemque adjunctum
S. Eobanum ad functiones episcopales exercendas

A consecratum. Secundo clarum videtur ex epistola, S. Bonifacium nunquam proprie fuisse episcopum Ultrajectinum, quamvis ita nominatus fuerit a multis, sed auctoritate legati Apostolici eam ecclesiam administrasse. Quippe clare dicit in epistola, episcopum a se constitutum; eum jure statutum putabat, de illius confirmatione interpellabat Sedem apostolicam: quomodo ergo illam ecclesiam tamquam propriam sibi usurpasset, non expectato Pontificis responso? Responsum autem Pontificis venit post mortem Bonifacii, vel quod litteræ Bonifacii serius perlatae sint ad Pontificem, qui anno 753 in Galliam profectus legitur, vel quod Pontifex antequam responderet, audire voluerit episcopum Coloniensem, vel quacumque alia de causa.

Pontificem
consultuit?

38 Venisse post mortem Bonifacii responsum Stephani, colligitur ex Vita Gregorii num. 20, ubi ita scribit Ludgerus: Sed et hoc silentio minime legendum est, quod Marchelmo venerabili viro narrante, didici... quod post martyrium sancti magistri... ipse quoque B. Gregorius a Stephano apostolicæ Sedis præsule, et ab illustri et religioso rege Pippino suscepit auctoritatem seminandi verbum Dei in Fresonia; videlicet dum ad epistolam Bonifacii respondens Stephanus, eatenus saltem Bonifacio assensus est, quod Gregorium confirmaverit in episcopatu Ultrajectino, relicto forte adhuc dubio, an a Coloniensi ordinari deberet, eique subesse, quod demum exivit Coloniensis; nam Albericus Gregorii successor ab episcopo Coloniensi consecratus est. Pagus ad annum 755 num. 10 successionem episcoporum Ultrajectensium ita ordinat. Post Willibrordum sedem vacasse vult usque ad annum 753, quia S. Bonifacius, ut ait num. 11, post Willebrordi mortem alium ei episcopum ob gentis ferocitatem subrogare non potuit, quæ ratio aperte falsa est, quia Gregorius Trajecti et in vicinis regionibus toto fere illo tempore fidem promulgavit. Quod idem auctor scribit, Bonifacium factum episcopum Ultrajectinum anno 753, refutatum est. Jam vero probandum est, ut me probaturum dixi, Gregorium fuisse, quem Bonifacius statuere volebat episcopum Ultrajectinum.

Gregorium
fuisse desi-
gnatum pro-
bat ex va-
riis auctori-
bus.

C 39 In Actis S. Bonifacii tom. 1 Junii per Henschenium editis id clare dicitur in Vita 3 pag. 482, num. 6: Sanctus vero Bonifacius, ut prudens dispensator, quem constituit Dominus super familiam suam, procurans gregis commissi providentiam; ne nullo pastore protegente, post ejus discessum, lupi rapaces invaderent ovile Dominicum, beatum Gregorium... ejusdem Trajectensis ecclesiæ sedi præfexit pastorem. Othlonus apud Mabillonium seculo 3 Benedictino part. 2 pag. 52 clarius, et ad tempus accommodatius, rem explicat: Tunc Gregorium ad Trieich episcopali ordine consecratum direxit. Quod dicit consecratum ordine episcopali, corrigetur postea. In supplemento ad Vitam S. Bonifacii a presbytero Moguntino exarato, apud Henschenium pag. 476, cap. 3 ita scribitur: Statimque in ipso tempore, ut sanctus vir (Bonifacius) pro Domino carne occubuit, Trajectensis ecclesiæ clerici cum suo episcopo (Gregorio, ut recte notat Henschenius) rapuerunt sanctum corpus, et voluerunt illud omnino apud se retinere. Non video, quomodo id recte intelligam, nisi jam episcopus designatus esset ante mortem Bonifacii. In Vita S. Gregorii Ms. hæc lego: Cum sanctus Bonifacius diem sibi præcivisset imminere extre-

um, beatum Gregorium Trajectensi ecclesiæ præfexit episcopum. Tot testibus fides videtur adhibenda. His adjungo, quod supra ex Ludgero retulimus, ubi civitas commissa Gregorio Trajectum dicitur, sicuti Lullo Moguntia. Sicut igitur Lullum Moguntinum creavit episcopum virum adhuc, et ætate quidem Gregorio minorem, sic et Gregorium statuere voluit episcopum; sed injecto obice, post mortem ejus tantum est confirmatus.

40 Rem abunde jam probatam, quia multorum persuasioni contraria est, lubet ulterius verisimilem facere ex epistola S. Lulli Moguntini dein archiepiscopi ad Gregorium, quam patet vivente adhuc Bonifacio esse scriptam. Eam, quod lectu dignissima sit, et laude Gregorii plena, totam juvabit inserere. Edita illa habetur inter Bonifacianas 45, hac inscriptione præfixa: Claræ Christi Ecclesiæ lampadi lucifera, meoque in doctrina divinæ legis devotissimo adjutori, Gregorio duplici presbyteratus abbatisque honore cum præcedente propriorum meritorum suffragio decorato Lullus extremus orthodoxæ matris videlicet Ecclesiæ alumnus immarcessibilis charitatis, in angulari Lapide utriusque Testamenti, salutiferam salutem. Ex hac inscriptione colligo 1º, Lullum fuisse presbyterum, dum hæc scriberet, alioquin enim solet scribere Lullus antistes, ut in 47 et 62 videre est. Hinc certum est ante mortem Bonifacii exaratum esse; 2º, titulum abbatis et presbyteri Gregorio tribui, qualis ei post mortem Bonifacii tributus est, dum ecclesiam Ultrajectinam regebat; unde probari videtur, eam jam vivente Bonifacio rexisse, auctoritate tamen Bonifacii legati Apostolici, et curatoris illius ecclesiæ. Ipsam nunc audiamus epistolam, ex qua id ipsum fiet manifestius:

41 Fido gestante gerulo munera largitatis tuæ ad me usque dekata pervenerunt: sed et suavissimæ benevolæ caritalis tuæ salutationes omne manus vincentes more solito pariter comitabantur, quibus auditis et perceptis, uberes Deo piissimo primitus egi gratias, ut decuit; et deinde fraternitati tuæ debitas reddidi grates, quia te in minore potestate fidelem sciebam, in majore citius fideliorum comprobavi. Comperito igitur prosperitatis tuæ successu, æger animus ultrimum egil: gaudebat de ascensione cari sodalis, sed contristabatur de divisione, quia hoc intolerabile apud homines videtur, dum is, qui præ cæteris plus diligitur, repente subtrahitur, quamvis pro certo sciam, quod nulla terrarum spatia illos dividere possunt, quos verus Christi amor indisrupto germanitatis vinculo nequit. Teste Deo, ne videar adulando fallere, quia te, pater, quantum mentis possibilitas attribuit, interni affectus amore diligo. Hoc autem subnixæ prece humiliter obsecro, ut nunquam semel in Christo cæptam caritatem desidia torporis in nostro pectore frigescere sinamus, velut parvam scintillam tenuis ignis furva cinerum favilla suffocatam, ne in derisum veniamus a prætereuntibus, cæptum ædificium considerantibus turris. Dicit scriptura: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, nec quilibet artifex de cæpto opere laudatur, sed de perfecto. Hoc autem meam mediocritatem quamlibet ætate juniorem, (hinc mirari non possumus Gregorium a vivente Bonifacio designatum ecclesiæ Ultrajectinæ episcopum, cum Lullus ab eodem subrogatus sit Moguntinæ) merito graduque mino-

ut etiam ex
epistola S.
Lulli ad
Gregorium:

E

in qua gratias
actis de mu-
neribus a Gre-
gorio missis.

F

AUCTORE
J. S.

rem, (itaque adhuc presbyter hæc scribens Lullus) scientia interiorum, absque ullo dubitationis scrupulo et servasse, et servaturam esse scito. De tua vero vitæ gravitate, mentisque stabilitate nihil dubito.

eum hortatur

42 Muniamus non spiritali armatura juxta Apostoli præceptum, orantes pro invicem ut salvemur, quia multum deprecatio justis assidua, Jacobo attestante, apud Deum valet; et eo diligentius huic insistamus, quo vehementius nos variis tentationum telis impugnari non ignoramus. Dextera scilicet fortior lavam infirmiorum adjuvare non cessat; et læva dextera, sicut ancilla dominae, deservire non desinet: id est, meam instabilitatem bonæ vitæ tuæ exemplis castigando, corrigendo, admonendo, quamvis absentem corpore, spiritu tamen præsentem, sicut tibi moris est, ad melioris vitæ perfectionem deducere non desinas, et ego tibi humili devotione, quantum vires suppetant, fidelem famulatum in omnibus præbebo. Exhortatoria mediocritatis meæ verba, quamvis fatua et superflua videantur, obsecro, ut non moleste a tuæ caritatis collegio (a te collega) recipiantur, quæ sola caritas exigebat scribens sine dictandi materia, quæ omnia vincit, sicut scriptum est: Amor omnia vincit, et nos cedamus amori, ablata omni tumoris superbia. Quæ sequuntur aperte indicant, scribi hæc ad episcopum designatum, et ecclesiæ rectorem: namque per terrenam potestatem, non aliam intelligi quam episcopalem, patebit inferius.

ad contemplatum temporarium bonorum, et virtutes varias,

43 Hæc sunt suasoria verba, quæ sine meo periculo dicere non possum, ut in hac temporali potestate (administrandi episcopatus bona) et terrestri ditione, qua auctore Deo, jam nunc uteris, Dominicæ sententiæ semper memor sis sonantis: Regnum meum non est de hoc mundo. Et illud Apostoli: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Quibus verbis quid aliud innuitur, nisi aperte dixisse illum intelligimus: In illum nolite oculum mentis vestræ figere, quem quotidie ipsa ruina sua cernitis cadere; sed in illum tota mentis intentione aspice, illumque totis viribus diligite, qui ante omnia secula est, et per omnia secula immutabilis manet, qui futuro et præterito tempore caret, sed esse sibi semper essentialiter est. Quid est enim hujus mundi fugitiva felicitas, et caduca prosperitas, nisi vapor et fumus? Inter temporalem prosperitatem, et æternam felicitatem multum distare quis peritorum ignorat? Discamus igitur hac temporali potestate frui præter æternam felicitatem, et in cujus comparatione nobis omnia vilescant. Vestimenta pretiosa, caballos farre pastos, accipitres, falconesque cum curvis unguibus, latrantes canes, scurrarum bacchationes, cibi potusque exquisitæ dulcedinis sapor, argenti auriqque rutilantis pondera spernamus, ne sit mollis culcitrae pausatio, molliaque cervicalia a viris potius exhibeantur, quam a flammeis puellis. Ante omnia, incauta familiaritas extraneorum faminarum abscindatur, quia sæpe seducimur incauta securitate peius quam aperta tentatione. Tumultuosam ministrorum multitudinem clandestina divinarum Scripturarum eloquia expellant, quia illa fovea omni custodia cavenda est, per quam plurimos miserabili ruina conspiciamus corruisse. Nam sæpe robustus miles infestissima telorum jaculatione eo fortius impugnatur, quo invictus videtur. Utinam episcopi omnes tam liberos haberent monitores, tamque

fideliter monita sequerentur! quæ Gregorio minus necessaria, sed ad cautelam data, ipse exactissime secutus est, ut ex tota Vita est manifestum. Pergat interim Lullus:

44 Quamvis hoc iniisse te negotium (administrandi episcopatum) liquido noverim occasione lucrandarum animarum, et pro studio multiplicius serviendi Deo: tamen memento, quia mollem manum durus capulus exasperat. Quapropter, care collega jam dudum, et nunc pie præceptor, (clarum hinc iterum, ante Lullum, Gregorium curam suæ ecclesiæ suscepisse) in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Festinatio autem ad te veniendi, propter multiplicem tribulationem, quam jugiter, Deo gratias, sustinemus, mihi undique denegata est. Hujus muneris magnitudinem noli intendere, sed devotam mentem dirigentis intueri. Antiquæ familiaritatis fiducia fretus libet mihi hac epistuncula quamdam sententiam frequenter apud nos habitam, quando limpida dicta Dei communiter rimabamur breviter tangere; nequaquam tamen ad tuam puræ religionis personam pertinentem, cujus bene recordaris dum legitur, sed ad quemdam schismaticum nefandissimum pertinebat, qui semper jurare solebat, nihil se terreni accepturum: cum subito ex improviso, velut novum phantasma, episcopus apparuit, hoc jam maxima ex parte futurum esse formidabo. (Videtur tacite dehortari a consecratione episcopali suscipienda, nec omnino approbare regimen ecclesiæ a Gregorio assumptum, forte quia sæpe invicem declaraverant, quantum ab episcopali fastigio abhorrerent. Verum ut Gregorius, ita et ipse Lullus onus hoc in se suscipere tandem debuit. Porro quod hic episcopum fieri, insinuet esse aliquid terreni accipere; declarat se per terrestrem ditionem supra significasse ditionem episcopalem.) Longioris sermonis prolixitas legenti fastidium ne gignat, (nam sapiens paucis utitur verbis, stultus autem multis fatigatur, sicut et ego) obsecro istius epistolæ rubiginem emendando absterge, meique erroris indulgentia detur. Deus tibi quod ad salutem tuam pertineat, clementer inspirare dignetur: et cum grege tibi commisso (aperte hic gregis pastorem, seu episcopatus rectorem constitutum dicit) incolumem Pastor pastorum te custodiat. Propria manu scripsi hæc. Observa quæ præcipiuntur, et salvus eris. Hactenus S. Lullus pie juxta ac libere.

45 Ex longiori hoc monumento nunc demonstrat, episcopum illum, quem a se in sede Ultrajectina statutum scribit Bonifacius, non alium esse a S. Gregorio. S. Lullus designatus est archiepiscopus Moguntinus ante obitum Bonifacii, ut omnes consentiunt, anno, ut videtur, 753. Cum autem scripsit hanc epistolam, nondum erat designatus episcopus: ergo illam scripsit saltem non serius, quam anno 753: potuit autem scripsisse aliquot annis citius. Atqui ex tota epistola patet, gregem Ultrajectinum, illiusque ecclesiæ regimen ab aliquo jam tempore commissum fuisse Gregorio, dum hæc scriberet Lullus. Ergo Bonifacius, qui anno 753 vel 754 scripsit ad Stephanum, Ultrajecti episcopum a se statutum, de alio id scribere non potuit, quam de Gregorio, cui et temporalium bonorum administrationem, et gregis curam commiserat: quamvis pacificam episcopatus possessionem tantum adeptus sit Gregorius post mortem Bonifacii, auctoritate Stephani Pontificis in sede confirmatus; atque

A atque ideo nomine Bonifacii, qui ut legatus Pontificius ecclesiae curam gerebat, eam hoc tempore videatur administrasse, ut jam diximus. Haec paullo prolixius deducere oportuit, quia a nemine hactenus, quod sciam, fuere explicata. Ceterum quo anno designatus fuerit a Bonifacio Gregorius, est incertum. Videtur id factum ante annum 753, quo Lullus constitutus est archiepiscopus Moguntinus ex memorata Lulli epistola: neque tamen multo citius contigisse videtur, quod auctores alii insinuant id factum non esse multis annis ante mortem Bonifacii.

§ IV. Gesta in munere episcopali, tempus obitus.

Mortuo Bonifacio, confirmatus in episcopatu.

S Sanctus Bonifacius, glorioso coronatus martyrio, transiit ad Dominum anno 755, si ejus Vitae scriptore standum est; licet alii graves iidem scriptores id anno 754 contigisse affirmant, de quo, cum ambiguum admodum sit,

B nec res certo definiri possit, disputare pluribus supersedeo. Mortuo autem Bonifacio confirmatus demum in episcopali jurisdictione est Gregorius; uti habemus ex Vita num. 20: Sed et hoc silentio minime tegendum est... quod post martyrium sancti magistri, a quo per gratiam Christi, et meritum sanctitatis ejus, omnes confines nationes illuminatae sunt, ipse quoque B. Gregorius a Stephano apostolicae Sedis Praesule, et ab illustri et religioso rege Pippino suscepti auctoritatem seminandi verbum Dei in Fresonia: in qua, primus S. Willibrordus cognomento archiepiscopus in conversione gentis illius initiavit rudimenta christianae fidei cum discipulis suis: deinde senescente illo in opere Dei, et stabilito episcopatu in loco, qui nuncupatur Trajectum, et alio nomine Wiltaburg, et migrante ad Dominum de hac luce, successit S. Bonifacius, idem archiepiscopus et martyr... (ecclesiae nempe Trajectensis ut legatus apostolicus curam gerens:) cui et successit (Gregorius) pius haeres ejusdem gentis Fresonum pastor et praedicator ordinatus a Domino, et a principibus supradictis ecclesiae Dei. Eademque charitate, sicut et fidei firmitate, qua praedecessores sui sanctus videlicet Willibrordus archiepiscopus et confessor, et Bonifacius martyr atque archiepiscopus, larga et melliflua eruditione, populum irradiavit simul cum chorepiscopo et adjutore suo Aluberto. De Aluberto agemus in notis.

jurisdictione et munere fuit episcopus, non consecratus.

C ¶ Ex his patet Gregorium vere fuisse Ultrajectinum episcopum munere scilicet et jurisdictione episcopali; alioquin chorepiscopum ad munera episcopalia exercenda assumere sibi non potuisset. Numquam tamen episcopus vocatur a Ludgero, quia a consecratione episcopali abstinuit. Abstinnisse a consecratione suscipienda Gregorium docet Altfridus in Vita S. Ludgeri cap. 2 his verbis: Non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed presbyterii perseveravit in gradu. Et in vita S. Lebuini Ms. dicitur: Beatus Lebuinus Gregorium sacerdotem adiit; qui tunc temporis Trajectum castrum... episcopi vice presbyter rexit. Idem fere in alia Ms. Lebuini Vita asseritur. Plura non congero, cum res clara sit ex ipso Ludgero, qui idcirco numquam vocat episcopum. Ratio, cur numquam consecrari voluerit, videtur fuisse lis memorata cum episcopo Coloniensi, cui

tempore Willibrordi ecclesia Ultrajectina non fuerat subjecta, quique eam sibi subjectam esse debere contendebat, ut ante enarravimus.

48 Quam praecclare S. Gregorius, in jurisdictione episcopali post mortem Bonifacii confirmatus, munus suum exercuerit tum per se, tum per discipulos et adjuutores suos, ad ulteriorem Frisonum conversionem laborans strenue, traditur in Vita. Provincia in primis Frisonum trans Isalam, quae nunc Transisalaniam, vulgo Overysel, dicitur, ac Daventriam habet metropolim, sub Gregorii pontificatu luce Evangelii illustrata est per S. Lebuinum seu Liasuinum, et Marchelmum, alio nomine Marcellinum, istuc a Gregorio missos. Res tota narratur in Vita S. Lebuini Ms., quam accepimus ex bibliotheca monasterii Canonorum Regularium S. Augustini prope oppidum Segeberge, quam etiam Hucbaldus narrat in Vita ejusdem Sancti. Quae ad S. Lebuinum attinent, perstringam breviter, in Actis ejus latius exponenda. Dicitur hic, triplici visione a Deo monitus, Trajectum ad S. Gregorium venisse, ab eoque cum gaudio exceptus, revelatione iidem praevia; atque ad illas gentes dimissus. At spectantia ad Gregorium latius ab auctore Vitae audiamus: Venit igitur (Lebuinus) prospero cursu ad Trajectensem civitatem, adventum ejus praecedenti nocte hoc modo S. Gregorio, qui pro tunc sede vacante Trajectensi ecclesiae vicarius praesidebat (ita loquitur, quia non erat consecratus Gregorius, quamvis sedes proprie non vacaret, ut ante diximus) Domino revelante: visum est enim B. Gregorio, quod quidam vir aetatis grandaevae habitu decorus, et placidus vultu beato Marcellino discipulo quondam S. Willibrordi, viro utique non contemnendae auctoritatis, onus quoddam grave bajulandum imponeret, ac juberet cum tanta mole procedere: quod cum Marcellinus facere tentavisset, cespitantibus sub onere hinc inde vestigiis, ad lapsum parabatur. Vidit ergo Gregorius juvenem quemdam forma pulcherrimum festinato cursu accedere, oneri terga praebere, ac ne tantus vir sub mole laberetur, satagere; quo factum est, ut impositam molem unitis viribus quocumque liberet deveharent, sub qua paulo ante beati Marcellini virtus succumbere properabat.

49 Suam visionem cum altera die S. Gregorius B. Marcellino narraret, ambigerentque uterque, quidnam hujusmodi visio novi insinueret, beatus Lebuinus vir utique adhuc juvenis, forma procerus, venustus aspectu, eloquentia illustris, et admodum gratus introiit. Et cum sanctis illis et apostolicis viris causam ordinemque suae legationis intimasset; B. Gregorius praementis haec totus resolutus in lacrymas, proruit in amplexus ejus, et madidos oculos in Marcellinum intorquens; Hic, inquit, est formosus juvenis ille, qui te sub onere convertendae gentis Saxonicae lapsurum erexit! Hic est, qui id, quod tu tuis viribus fretus nequiveris, sua sanctitate, eloquentia, probitate valebit! Hic est, qui suis exemplis pervium praebuit iter exulibus, qui paradisi patria spoliatum populum aeternis castris felix revehet. Et osculans S. Lebuinum; Benedictus sit, inquit, per aeva Deus, qui per tot terrarum mariumque vastissima spatia te ad plebis suae salutem destinavit. Et sic, S. Marcellino sibi in sodalem adiutoremque praestito, ad locum destinatum transmisit, adhortatus eum ut fortiter ageret, nec paganicae gentis audaciam

F mittit ad praedicationem in Transisalaniam,

AUCTORE J. S.

S. Lebuinum et Marchelmum

E

F

AUCTORE
J. S.

daciam formidaret, quin potius, anchora spei suæ in Deum translata, ab ipso se adjuvandum fore confideret, præmiumque laboris expectaret in æternum.

qui id egregie præstiterunt.

50 Hanc Gregorii visionem apud alios auctores non legi, et oratorem ulcunque redolere videtur, ex quo quidem minus certa videri potest, falsam tamen esse non recte concludes. Gens porro, ad quam missus Marcellino comite Lebuinus, vocatur Saxonica; nam Westphali, pars Saxonum, etiam nunc Transisalanis contermini, eam tunc provinciam videntur inhabitasse. Quam egregie in sua se missione gesserit Lebuinus, quoque modo ecclesiam Daventriæ ædificaverit, combustamque reædificavit, dicitur latius in ejus Actis ad diem XII Novembris, ac refertur breviter in Vita S. Ludgeri, Lebuini in illa missione successoris, tom. III Martii pag. 645. Bollandus ad Acta S. Ludgeri memorata pag. 634, num. 15 hanc Lebuini missionem contigisse putat circa annum 765, cui non repugno. Alios insuper habuit adjutores Gregorius sanctitate illustres, quales fuere S. Willibadus, postea primus episcopus Bremensis, qui, quo Gregorius Trajectensi ecclesiæ præerat tempore, in Frisia prædicasse legitur; S. Ludgerus ejus discipulus, S. Albericus discipulus et in episcopatu successor, aliique, de quibus suis locis actum, vel agendum.

Rexit ecclesiam Ultrajectinam annis 22:

51 Quot annis ecclesiam Ultrajectinam rexit Gregorius, non explicat in Vita S. Ludgerus. Wilhelmus Heda in Historia episcoporum Ultrajectensium in Gregorio, eidem tribuit annos 22; quos completos fuisse necesse est, si obitus Bonifacii contigerit anno 754, sin anno 755 mortuum statuamus Bonifacium, incompletos, ut ex obitus Gregorii tempore colligimus, de quo nunc agendum.

mortuus anno 776.

52 Mortem S. Gregorii anno 776 innexit Bollandus in Actis S. Ludgeri sæpe memoratis pag. 634, quam in tota hujus Vitæ chronologia ducem secuti sumus, ceteris, ut existimamus, tutiorem. Bollandum (quem Henschenium putarunt) secuti sunt in hac parte Cointius ad dictum annum num. 30, et Mabillonius in notis ad Acta S. Ludgeri sec. 4 Benedict. part. 1, pag. 23, quamvis hi primo aliam ingressi fuissent viam. Pagius ad eundem annum num. 43 hæret dubius inter annum 776 et 777. Verum, (ut taceam illationem prorsus inversam, nam si 22 anni completi sumantur, infert obiisse anno 776; si incompleti, 777, cum contrarium inferri debeat) fundamentum pro anno 777 leve est; nam contendit diem obitus esse incertam, cum prorsus verisimile sit, obiisse xxv Augusti, quia ejus memoria illo die celebratur. At diem obitus incertum esse ponamus: unde evincet Pagius ante mensis Junii diem v, Bonifacii emortualem, quo episcopatus Gregorii statuitur inchoatus, mortuum esse Gregorium, quod necessario erat probandum, ut pro anno 777 aliquod haberetur fundamentum. At ne hoc quidem rem faceret certam, cum dubium sit an anno 754, an 755 Bonifacius sit martyrio coronatus. Laudatus supra Cointius duas affert rationes, cur anno 776 mors Gregorii videatur affigenda, quibusque inductus priorem mutavit sententiam. Prima sumitur ex privilegio Caroli magni, dato ecclesiæ Ultrajectinæ vii Idus Junii, anno regni sui nono, id est Christi 777, in qua dicitur: Ubi venerabilis vir Albricus presbyter atque electus rector præesse videtur: ergo ab anno præcedenti obiisse videtur Gregorius, cum jam in locum il-

lius successisset Albericus, quod certum est, si xxv D Augusti obierit. Altera ratio est, quæ et Mabillonius movit, quod S. Ludgerus septem fere annis in Ostergoa Frisiæ parte laborasse scribitur. Terminantur hi anno 784, ut in ejus Actis tradit Bollandus pag. 632; neque eo profectus videtur nisi anno post mortem Gregorii uno, cum prius Daventriam profectus, ecclesiam ibi reædificaverit, aliaque confecerit, quæ brevi tempore non poterant confici. Hæc fere Cointius recte quidem, non ita tamen ut satisfaciat Pagio.

53 Quapropter ex ipsius Pagii principis rem deduco. Ad annum 784 num. 6 ita scribit: Hic est annus septimus, ex quo Ludgerus in Ostergoam ab Albrico directus est. Recte. Ad annum 777 num. 2 admittit consequenter per autumnum ejusdem anni Ludgerum consecratum presbyterum Coloniae, et in Ostergoam missum. Eodem num. 2 ex Vita Ludgeri scribit, eum adhuc diaconum missum esse Daventriam ab Alberico Gregorii successore. Nunc audiamus quanta fecerit Ludgerus ante ordinationem suam anno 777, juxta ipsum etiam Pagium factam. Alfridus in Vita S. Ludgeri tom. III Martii pag. 645, cap. 2, a num. 16 hæc tradit: Sed et abbas Gregorius migravit ad Dominum, et suscepit curam pastorem Albricus nepos ejus, qui venerabilem Liudgerum cum magno diligebat affectu atque eum ita allocutus est, dicens: Nunc, quia frater meus dilectissimus es, peto ut desiderium meum impleas: locus enim, in quo S. Liawinus presbyter, quem nosti, in opere Domini usque ad mortem persistendo laboravit, ubi sacrum ejus corpus sepultura tegitur, in solitudinem est redactus. Quam ob rem peto ut eum restaurare studeas, et super corpus Sancti ecclesiam reedifices.

54 Dei igitur famulus Liudgerus, magistri jussis obtemperans, quæsit in loco prænomato corpus sancti, et non invenit: sed tamen intra spatium loci, quo putavit illud esse, cepit construere ecclesiam. Cumque posuisset bases, et parietes conaretur erigere, apparuit ei sacerdos Domini Liawinus in somnis, dicens: Frater dilectissime Liudgere, bene fecisti restaurando Dei templum jam dudum deletum a gentilibus. Sed et corpus meum, quod quæsisisti, invenies sub Australi, quem exexisti, pariete humatum. Liudgerus igitur mane, Domini laudibus expletis, invenit corpus Sancti in loco sibi in visione prædicto: et collecta multitudine fecit transvehi bases ejusdem ædificii in partem Australem; et ita infra ecclesiam collegit sepulcrum viri Dei: perfecta est itaque ipsa ecclesia et consecrata. Post pauca, hæc sequuntur cap. 3: Post hæc misit Albricus Liudgerum, et cum eo alios servos Dei, ut destruerent fana deorum, et varias culturas idolorum in gente Fresonum. At illi jussa complentes, attulerunt ei thesaurum magnum, quem in delubris invenerant: ex quo imperator Carolus duas partes acceperat, tertiam vero partem præcepit Albricum ad usus recipere suos. Hæc peracta ante ordinationem Ludgeri, quæ statim ibidem subjungitur, admittit Pagius. Nec credibilia igitur, nec principis suis consona scribit ad annum 776 num. xiii, dum dicit: Cum Gregorium usque ad initium mensis Junii sequentis Christi anni (777) vixisse, eique eodem mense Albricum successisse sit verosimilius etc. Sic enim omnia, quæ memoravimus, a mense Junio usque ad autumnum ejusdem anni peracta oportuit, quod fieri non potuisse

A potuisse, patebit legenti. Si quis dicat, ut probabiliter dici potest, ordinationem Ludgeri peragi potuisse mense Decembri, vel etiam initio anni sequentis, cum septem anni, quibus in Ostergoa fuit Ludgerus, non fuerint completi; ne sic quidem verisimile fiet, hæc omnia tempore intermedio fuisse peracta. Quapropter non est cur a stabilitate ab eruditis chronologia recedamus, mortemque Gregorii removeamus ab anno 776, diemque emortualem alium quæramus, quam xxv Augusti. Virisse autem annos 73 saltem incompletos probavimus § 2.

§ V. Corpus Sancti utrum translatus Ultrajecto in Susterense cœnobium : reliquiae locis aliis : apparitio post mortem.

B Ludgerus num. 30 scribit, Gregorium ad ecclesiam S. Salvatoris sub finem vitæ portatum, ibique diem obiisse. Sepultum in eadem ecclesia scribit Joannes de Beka jam memoratus; consentit Wilhelmus Heda in Gregorio; at subdit: In Annalibus tamen Leodiensis ecclesiæ habetur, quod sepultus sit in ecclesia Susterensi, ejusdem dioceseos sacris virginibus dedicata: ubi et S. Wastradis mater ejusdem Gregorii requiescit. Bartholomæus Fisen in Floribus ecclesiæ Leodiensis ad xxv Augusti, hæc de Gregorii corpore memorat: Sacrum corpus in Susterensem parthenonem avectum est. Eum locum, quamquam in Leodiensi diocesi, cum viveret, amaverat, ibique frequens fuerat, ob proximam sanctimonie dignitatem in illo cœnobio jam tum emicantem. Idem auctor in Historia ecclesiæ Leodiensis lib. 6 ad annum 900: In eadem, inquit, æde Zusteriensi terræ conditi coluntur sancti præsules Ultrajectini Gregorius et Albricus... et multa miracula perpetrant. Id etiam affirmat Arnoldus Hertswormius § 4 in Ms. Opere aliquoties in Actis nostris laudato, quod de reliquiis ibidem servatis composuit. Neque aliter fere loquuntur in epistolis suis Susterenses ac Ruræmundenses quidam, a nostris majoribus ea de re consulti, qui pro certo habere videntur S. Gregorii corpus servari in dicto monasterio, loculumque etiam ostendunt, in quo putant depositum. Addunt, illius brachium ad templum nostrum Ruræmundense fuisse translatus: Sanctum autem colunt ut patronum Officio singulari xxv Augusti, atque iterum cum S. Alberico xxii Septembris. Accipe, quæ ea de re scripsit P. Cornelius de Moor Societatis nostræ, tunc habitans Ruræmundæ, a qua Suster oppidum modicum quatuor tantum leucis Belgicis distat: Quod ad reliquias SS. Gregorii et Alberici; et hujus et illius integrum habemus os sive tibiam, e crure aut femore distinguere non possum. Accepimus olim e cœnobio Susteriensi nobiliam virginum, ubi aliquando mihi in parvo tabulato retro summum altare in choro, ostensa fuere capsæ lignæ duæ, rudes et inornatæ, quales communes sandapilæ mortuales, in quibus Sanctorum illorum reliquiae servantur.

56 Sacra tamen Gregorii ossa sibi vendicant Ultrajectini, cum in Batavia sacra, tum in Fœderato Belgio, sive unus utriusque auctor sit,

sive diversus, idem certe de Gregorii reliquiis uterque tradit. Auctor Fœderati Belgii pag. 5 in Gregorio, asserit ejus ossa condita in templo S. Salvatoris, aliquando etiam S. Mariæ, et communius S. Bonifacii nuncupato, vulgo Oudmunster, ut ait pag. 58. His autem rationibus rem confirmat: Elevata Ultrajecti D. Gregorii ossa anno mcdxxi, et in capsula lignea reposita honorifice. Lustrata anno mxcvii, iv Junii a Folcardo Montzima ecclesiæ decano; sic enim habet ecclesiæ ejusdem memoriale. Quod ex ipso subjicio: Anno mcdxxi, mensis Aprilis die xvii, hora completorii inventæ et extractæ fuerunt per venerabiles dominos Houberg decanum, Laurentium, Wilhelmum, Andream Veer, Gerardum Zelinghen, canonicos ecclesiæ S. Salvatoris Traject. reliquiae sive ossa S. patris Gregorii episcopi Trajectensis a S. Willebrordo tertii, de et ex tumba lapidea subter gradus septentrionales chori ipsius ecclesiæ, et deinde mensis Junii die quarto, qui fuit pro festo S. Bonifacii, hora vesperarum, fuerunt per reverendum patrem D. Matthiam Biduanensem episcopum in capsula lignea decenter reposita, præsentibus DD. E Henrico decano, Laurentio, Andrea, et Gerardo prædictis, Henrico de Compostelle, et Waltero Grauwert, canonicis ecclesiæ supradictæ. Qui quidem reverendus pater D. Matthias episcopus pro majori dictarum reliquiarum reverentia, omnibus vere poenitentibus, confessis et contritis, eas cum tribus PATER NOSTER, et totidem AVE MARIA venerantibus, totiens quotiens, xl dies indulgentiarum, de injunctis poenitentis misericorditer in Domino relaxavit. Eadem habentur in Batavia sacra pag. 90.

37 Hæc quidem cum præcedentibus pugnare videntur. Attamen non video cur Ultrajectinos, vel Susterenses mendacii accusent, aut etiam deceptos putem. Non enim dicunt Ultrajectini totum Gregorii corpus ibidem servari, sed eodem modo de ossibus S. Gregorii loquitur auctor, quo ante locutus fuerat de reliquiis S. Bonifacii pag. 58. At constat corpus S. Bonifacii Fuldæ esse translatus, ibique honorifice depositum, ita ut Ultrajectini non nisi ossa quædam, minorem certe corporis partem, possidere possint. Sic itaque et S. Gregorii sacra quædam ossa habere possunt, præcipua venerandi corporis parte ad memoratum virginum cœnobium translata. Suedet id singularis Gregorii in illo cœnobio cultus, qui non aliunde ortus videtur, quam ex reliquiis eo translatis. Certiora tamen dare non possum documenta, quod illa, dominante in illis partibus hæresi, fuere deperdita. Quapropter rem in ambiguo relinquendam existimo. Piazza in Hemerologio Romæ Christianæ ad xxv Augusti scribit, maxillam S. Gregorii exponi publicæ venerationi in sacello Paulino ecclesiæ S. Mariæ majoris. Gelenius de Colonia Agrip. magnit. pag. 616 in thesauro sacro sacelli SS. Willibrordi et Bonifacii, recenset reliquias de brachio S. Gregorii episcopi Ultrajectini. Miraculis iidem coruscare Gregorium scribunt locis assignatis Heda, et Fisen; at nullius in particulari faciunt mentionem; neque ulla ad meam pervenire notitiam.

58 Subnecto denique apparitionem Gregorii in Vita S. Ludgeri relatam cap. 3, num. 15 his verbis: Liudgerus igitur in ordine vicis suæ (dum scilicet curam per vices habebat monasterii Ultrajectini) nocturnis temporibus post psalmodiam, et orationes speciales, quas semper ama-

AUCTORE
J. S.
Ultrajectinus
Ossa servari
scribunt alii:

videtur utroque loco servari pars corporis.

Apparet post obitum S. Ludgero Gregorius.

verat,

AUCTORE
J. S.

verat, in solario ecclesiae sancti Salvatoris, quam S. Willibrordus construxerat, membra quieti dare solebat: ubi ei nocte quadam venerabilis abbas Gregorius per visionem apparuit, dicens: Frater Liudgere, sequere me. Quem dum sequeretur, ascendit ipse in locum eminentiorem; jactavitque coram eo particulatim quasi membranae et vestimentorum partes, et dixit: Collige ex eis acervos. Cumque congregasset ex eis tres cumulos, dixit ei: Distribue ista bene in opere Domini, et ego tibi satis dabo. Et signavit eum signaculo crucis, et abscessit. Cumque mane facto somnium retulisset praeposito monasterii, Haddoni nomine, et ecclesiae custodi sanctitate praedicto Marchelmo... Confestim ad hanc Marchelmus, ea, quae postea rei probavit eventus, exorsus est, dicens: Tres cumuli, quos congregasti, trium sunt gubernacula plebium, quibus adhuc pastoralis te oportet praeesse regimine. At ille dixit: Utinam in loco mihi credito aliquem Domino fructum faciam. Quo haec apparitio anno contigerit determinate dici non potest, contigit tamen post presbyteratum a Ludgero susceptum, quem ea dignitate auctum diximus sub finem anni 777, vel initium sequentis.

lorum et exempla et mente retinemus et actu, in futura immortalitate, secundum Evangelii dictum, gaudium Domini nostri simul cum eis mereamur intrare. Ad illud pervenientes, dum largiente gratuita gratia Christi intraverimus felicitatem perennem, nemo tollet a nobis in semipiternum: quoniam ad illud in initio, pio Conditoris proposito conditi sumus, et post lapsum primi hominis in mortem, Redemptoris nostri misericordiae visitatione ad idem revocati, ad quod perventuri in die novissimae necessitatis, si certissima spe in diebus mortalitatis hujus, et hortamenta sequimur spiritualium patrum, et semper nobis maxima gaudendi causa sit ipse Deus. Igitur quoniam, ut dixi, clare testimoniis sanctae Scripturae, spiritalibus patribus honorem merito impendendum, et post praecipua Dominica eorum jussis nihil praefendum, paucis jam aperire curabo, ob ejus reverentiam et dignam memoriam, hanc praefatiunculam praemisim, pauca de innumeris benefactis ejus, donante gratia Christi, et meritis ipsius suffragantibus, scribere incipiens.

CAPUT I.

Gregorii conversio; labores Apostolici cum S. Bonifacio in Thuringia et Hassia.

VITA

auctore S. Ludgero episcopo.

Ex Ms. Fuldensi et editione Broweri collata cum Ms. Bodecensi.

PROLOGUS.

Spirituales
patres hono-
randi.

Sacrarum Scripturarum praecipitis monemur, ut diligamus Dominum ex toto corde, diligamus et proximum tamquam nos ipsos, et ut illos proximos nostros veraciter arbitremur, qui spiritalibus magis intenti sunt, quam carnalibus, atque ad eorum se promissa, usque in diem novissimum, piis operibus praeparare non cessant. Quos non carnalis generatio extollit inaniter sed spiritalis regeneratio fructificare facit et proficere. Caritas ista, quamvis omnibus domesticis Catholicae fidei, quae per dilectionem operatur, maxime tamen sanctis patribus et praepositis nostris exhibenda est, sicut sanctus Apostolus adhortatur dicens: Rogo vos fratres ut noveritis eos, qui laborant inter vos, et praesunt vobis in Domino et monent vos, ut habeatis illos abundantius in caritate propter opus illorum; pacem habete cum eis. Quae est ista notitia, qua praepositos nostros plus caeteris nosse praecipimur, nisi ut eis et viventibus debitum honorem, et obsequium sincera intentione impendamus; et eorum pia et profutura exempla post obitum illorum non solum a memoria nostra numquam recedant, sed ea etiam ad aliorum aedificationem indesinenter sermonibus repetere et dilatare non cessemus? Quatenus id veraciter fieri valeat, quod idem Apostolus alio loco de ipsis spiritalibus patribus nostris hortatur et dicit: Quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem; ut qui in praesenti mortalitate vestigia il-

Est enim mihi sermo iste de domno Gregorio abbate, et praeposito meo ab infantia: qui de nobili stirpe a Francorum progenitus, nobilitate morum et sapientiae documentis nobilitatem seculi ornavit in omnibus ac superavit. Quam utique spiritualem nobilitatem et prudentiam assecutus est a S. martyre Bonifacio archiepiscopo et magistro suo; qui in diebus nobilissimi principis Francorum regis Karli de Britannia et gente Anglorum clarissimum quoddam sidus Franciam veniens, sub regibus Karlmanno et Pippino ejusdem regis Karli gloriosissimis filiis, quasi sol rutilans in sanctitate, expandit radios virtutis suae et praedicationis, omniaque prope regna, vivens in corpore, largissimis dapibus doctrinae suae reficiens, et fide melioravit et vita. Atque post transitum suum de hoc mundo per sanctum martyrium, eadem Francorum regna per electa grana discipulorum suorum, in exemplum Dominici seminis fructificare fecit, et prolificare usque in hodiernum diem. Inter quos B. Gregorius columna Ecclesiae Dei inventus est: qui in diebus religiosissimi Francorum regis Pippini succedens magistro, genti Fresonum missus est praedicator; cui magistro, et Bonifacio martyri B. Gregorius hoc modo adherere coepit et discipulatum ejus subire.

3 Cum ipse electus Dei Bonifacius martyr post tredecim annos peractae in Fresonia praedicationis, quibus in Australi parte Laci Almaris, pauper Evangelicus, et propemodum solitarius sanctam sessionem suam tribus in locis peregisset, quorum vocabula locorum sunt haec. Primus vocatur Wyrda, in ripa fluvii Rheni, ubi septem annis habitavit. Secundus vocatur Attingohem juxta amnem Fehta, ubi habitavit annis tribus: quo in loco primum coepit habere discipulum nomine Gembertum. Tertius locus appellatur Felisa, qui propior erat gentilibus et paganis,

A ganis, ubi tribus similiter annis mansit. Post hos inquam tredecim annos, dum admonitus a Deo o ad Hassos p et Thuringeos Orientales regiones Francorum iter agere cœpisset lucratorum Deo populorum causa, pervenit ad Palatiolum q monasterium virginum prope Treveris civitatem, in ripa fluminis Mosellæ, cui tunc præerat abbatissa nomine Addula religiosa valde et timens Deum. Quæ, cum vidisset athletam Dei peregrinum et egentem, gratulabunda suscepit eum in hospitium suum, implens Dominicam adhortationem : Hospes eram et collegistis me. Cumque ille sacer sanctus viator Bonifacius secundum solitum morem suum Missarum mysteria peregrisset, ut propemodum omni die agere consuevit, sederunt ad mensam ipse scilicet et ancilla Dei Addula abbatissa cum familia sua. Cœperunt autem ad ipsum sanctum convivium plus quam epulas, solatium sanctæ Scripturæ expetere, quo fieret fides audientium accensa, spesque et charitas renovata in Deum, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

B 4 Tunc quæsitus est lector : et juxta Dei voluntatem r, inventus est electus puer Gregorius, qui per idem tempus nuper a schola et palatio reversus, sub laico adhuc habitu, quasi quartum decimum, aut decimum quintum agens ætatis annum, Dei instinctu venit ad aviam suam, id est, ad matrem patris sui Albrici f supradictam abbatissam Deum timentem Addulam; datusque est ei liber, qui accepta benedictione cepit legere, et juxta modum ætatis suæ bene perlegere. Intelligens vero magister sagacem mentem pueri bonamque indolem, cœpit eum consummata lectione, his verbis moderate laudare et dicere : Bene legis, fili, si intelligis quæ legis. Ipse autem adhuc temporis sapiens ut parvulus, et loquens ut parvulus, se scire professus est, quæ legebat. Dic mihi, inquit, quomodo intelligis quæ legis? Ipse vero repelebat ab exordio lectionem suam, volens legere sicut prius. Præceptor autem sanctus distulit eum paululum; et dixit : Non ita, fili : quæro ut dicas mihi lectionem tuam, sed secundum proprietatem linguæ tuæ, et secundum naturalem parentum tuorum loquelam, edissere mihi, quæ legis. Hac ille ratione convictus, confessus est, quia non posset facere. Sanctus vero ait Bonifacius : Vis, fili, ut ego tibi dicam? Volo, inquit. Tunc B. Bonifacius, Repete, ait, ab exordio lectionem tuam; et discrete lege. Quod dum faceret, exorsus est sanctus magister, et clara voce cœpit prædicare, et matri et omni familiæ. Quæ prædicatio ex quo fonte processerit, claret in conversione Gregorii ingeniosi pueri et sagacis, quia non ab humana facundia, quæ frequenter ad tempus deludit, sed ex Spiritus sancti gratia, secundum promissum Euangelii in modum fluminis aquæ vivæ de ventre fluxit doctoris : et cor prudens ac docile pueri Gregorii tanta virtute et velocitate penetravit, ut ad unam incogniti eatenus magistri exhortationem et prædicationem, obvisceretur et parentum et patriæ, ipsaque hora, dum complexset magister sanctus prædicationem suam, nolens ab eo ultra disjungi, ivit ad aviam suam prædictam abbatissam venerabilem Addulam, dicens; se velle cum homine pergere, et ad discendos divinos libros discipulatum ejus subire. At ipsa, carnali affectu constricta, illico repulit eum, et omnimodis hoc fieri posse renuit : quia utique non nosset hominem, neque

quo iret. Sed sicut scriptum est : Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem; puer Gregorius in proposito suo permansit et dixit ad Addulam aviam suam : Si non vis mihi dare equum, ut equitare possim cum eo, pedibus ambulando absque dubio vadam cum illo. Sic ergo altercando de ignoto itinere diutius disceptabant ad invicem : sed tandem prævaluit caritas electi pueri Gregorii, et, ut dignum erat, carnalem amorem vicit dilectio spiritualis. Videns ergo famula Dei Addula, quia prudens erat femina, animum inflexibilem pueri, dedit illi pueros et equos, et dimisit eum ire cum sancto magistro in opus, quod compleverunt simul t, usque ad sanctum martyrium ejus.

5 Intelligis, lector pius et prudens, quem secutus sit electus puer Gregorius in hoc facto, ut inconsultis parentibus, omnibusque propinquis, et ipsa, quæ præsens erat, resistente avia, tam subito mularetur. Idem enim spiritus videtur mihi in hoc tunc operari puero, qui Apostolos Christi, et dispensatores mysteriorum Dei ad illud inflammavit, ut ad unam vocem Domini, relictis retibus et patre sequerentur Redemptorem. Contemptis igitur parentibus et patria, omnibusque retro relictis, quæ carnaliter blandiri poterant menti adolescentis, secundum Psalmistæ dictum B. puer Gregorius propter verba labiorum Dei secutus est vias duras. Durum namque erat, et valde asperum, ut qui in patris domo multum divitis in jocis et deliciis erat nutritus, unum peregrinum et pauperem hominem sequeretur, nesciens quo iret; et in tantum ei obediret, ut omnes alios homines et potentes sæculi, et proprios parentes tamquam surdus non audiret, dummodo illius præceptis obsecundaretur in omnibus. Quanta enim auctoritas lucebat jam tunc in futuro martyre Bonifacio, aestimare quis poterit, quæ cor pueri tam subita immutatione incitavit? Aut quis ardor caritatis ad obediendum ignoto magistro mentem juvenis inflammavit, ut subito oblitus sui, secutus sit Christi pauperem, omnis mundanæ substantiæ inopem? Non hoc fecit amor auri et argenti, non cupido prædiorum et superba jactantia, quorum nihil erat in causa, sed hoc fecit artifex summus, unus atque idem Spiritus Dei, qui omnia operatur in omnibus dividens singulis prout vult.

6 Tunc electi Dei iter desideratum peragentes venerunt Thuringiam. Porro ad augmentum boni sui, et ad comprobendam mentis eorum constantiam et longanimitatem, in tanta paupertate invenerunt populum illum, ut vix ibi ullus haberet, unde viveret, nisi de longinquo parum quid colligeret, ut ad modicum tempus sustentaret penuriam suam. Nam tota illa regio, in confinio paganorum rebellium posita, illo tempore incensa erat, et hostili manu vastata; quæ tamen penuria nequaquam terrere poterat, ministros Christi, ut ob id subterfugerent, quo minus annuntiarent eis omne consilium Dei : sed juxta exemplum apostolicum, cœperunt laborare manibus suis, quæ opus erant sibi, et eis, qui cum illis erant; atque cum illo populo in tentationibus suis firmiter permanere; et circumquaque prædicando invitare ad caelestia regna. In his ergo studiis perseverantes secundum formam primitivæ Ecclesiæ, erat eis cor unum et anima una; et augebat Deus quotidie multiplici numero, qui salvi fierent in idipsum.

7 Tunc fama sancti magistri et futuri martyris

Auct. S. Lub-
GERO EPISC.

ejusdem sit
discipulus :

E

F
labores utri-
usque

Palatiolum
venienti super
mensam præ-
legens.

r

s

AUCT. S. LUD-
GERO EPISC.
Apostolici in
Thuringia,

ris Bonifacii cœpit dilatari, per omnia Orientalia regna Francorum. Cœpit quoque et electus adolescens Gregorius in discipulatu ejus proficere ætate et sapientia; et in tantum amabilis fieri magistro, ut quasi unicum filium eum diligeret, jam adiutorem fidelem illum habens in omni opere bono. Hic autem tantus profectus electorum Dei non est initiatus per opulentiam et mundanas delicias; neque per securitatem et prosperitatem vitæ mortalis; sed in fame et nuditate, et laboribus multis. In quibus omnibus et opere manuum vivere cogebantur; et nonnumquam vicinam paganorum persecutionem ob metum mortis cum populo simul in civitatem fugere; ibique *u* in atro pane et angustiis, per dies plures habitare, donec collecta multitudine sua, cives manu validiore eos iterum effugarent. Hoc ergo certamen, quoniam per innumeros vicos inter Paganos et Christianos gerebatur, idcirco hinc et inde magna pars regionem illarum redacta erat in solitudinem.

atque in iis
constantia:

x

B

8 In tam forti autem, et periculosa in diebus illis decertatione, in tanta pugna, et perturbatione dimicantium *x* populorum, electus pastor Bonifacius numquam cessare potuit a custodia, et instructione gregis sui: verum tanto fuit constantior et paratior pro ovibus suis animam suam ponere, quanto rabiem luporum frequentius vidit et atrocius imminere. Similiter et fidelis discipulus ejus Gregorius adjutor infatigabilis in opere Dei cum magistro permansit in custodia et educatione gregis Christi, factus secundus pastor. Eo usque autem hæc ita gerebantur, donec per gratiam Christi triumpharet Christiana manus; et pax plena Dei ecclesiis redderetur. Et erant magis ac magis crescentes ac proficientes in opere Domini, sicut in præsentiarum cernitur considerantibus regiones illas. Sed quid nos miseri, pigri et inertes in pace Ecclesiæ Dei dicturi sumus, qui non gregis lucra, sed commoda nostra semper quærentes, vix umquam in custodia ovium contra rabiem luporum vel unum latratum minimi sermonis emittimus? qui, sicut dixi, in pace Ecclesiæ pigri sumus, et somnolenti in custodia gregis, in lucris vero carnalibus nimium strenui et pervigiles? Isti autem, de quibus loquimur, in tanta perturbatione, et bellorum certamine, non solum in sui intima et casta custodia mundis cordibus permanserunt, sed etiam in lucro gregis et discipulorum documentis tanta benedictione Dei dilatati sunt, et propria vigilantia per Dei adiutorium multiplicati.

vocati ad Ca-
rolum Martel-
lum, ejusque
favore usi.

y

z

9 Tunc priores et prudentiores Francorum, qui electum Dei martyrem Bonifacium, ejusque discipulos venerabilem Gregorium et socios ejus, in tanta virtute operum, et fortitudine constantiæ, nosse et intelligere potuerunt, cœperunt eis et sua offerre diligentius de die in diem, et laudem tantæ beatitudinis et unitatis, apud regem Francorum seniores *y* videlicet Karlum, non celare. Cœpitque et ipse rex virum Dei Bonifacium velle videre; jussitque eum venire ad se. Qui cum venisset, non statim in initio honore sibi condigno receptus est a rege, sed sic competenter dilatus; quia fuerant quidam pseudo doctores et adulatores, qui famam sancti viri, et discipulorum ejus obfuscare, et impedire conati sunt apud regem. Verumtamen ex illo die crevit amor et honor hominis Dei *z*, et discipulorum ejus, apud omnes qui fidem illorum et vitam scire, et investigare interius desiderabant: et, juxta dictum

Euangelii, Justificata est sapientia a filiis suis *aa*. D

10 Redierunt electi Dei iterum ad sua, et in cœpto opere sine ulla hæsitazione permanentes in Thuringis et in Hassis, ubi tunc temporis maxime opus erat doctrina illorum, ob vicinitatem paganorum et indoctam plebem. Ibique cœperunt offerentibus, propter amorem Dei et salutem animarum suarum, modica loca territoriaque suscipere, et in eis ecclesias construere, et in hoc quoque opere, sicut et in prædicatione sua, cum benedictione Dei multum proficere. De quibus locis est unus in Thuringia, nomine Erpesford *bb*, et alius in Hassis Frideshlar cum cæteris nonnullis, quos initiaverunt electi Dei, et excoluere cultu divino. Tunc creverunt loca divitiis, crevitque numerus discipulorum, ac virtute operum proficiebat. Crevit etiam beatus adolescens Gregorius cum suo magistro in omni operum virtute, et decore sapientiæ divinæ; secundum formam magistri, a quo didicerat. Et sic in his omnibus secundum Psalmistæ dictum, qui electis Dei legem dedit in virtute operum, dedit et benedictionem in multiplicatione et profectu discipulorum; et sic *B* ibant de virtute in virtutem cotidie in melius proficientes, et crescentes in omni opere bono.

ANNOTATA.

a Stirpem dedimus § 1 Commentarii num. 4.

b In omnibus, quod omissum erat in impressis, additur in Ms. Fuldensi.

c Carolus hic intelligitur Martellus, qui licet rex non fuerit, sed major domus, rex tamen et hic et sæpe alibi vocatur, quia regnum auctoritate quasi regia gubernavit.

d Carolomannus et Pippinus Martelli filii post mortem patris regnum administrarunt, donec Carolomannus post multa præclara facinora nuntium seculo remisit: Pippinus vero deinde ad regnum elevatus est.

e Ms. Fuldense in virtute.

f Francorum habet Ms. dictum, quod rursus in editis omissum.

g Quibus Frisiæ gentibus prædicaverit Gregorius, et quomodo Bonifacio successerit, dictum in Commentario § 3, et 4.

h An ita Bonifacii discipulus factus sit, ut et Ordinem Benedictinum ingressus sit, discussimus § 1 Commentarii.

i De his tredecim annis fuse egimus in Commentario, toto § 2: qui inchoandi videntur ab anno 704 usque ad finem fere 716, ita ut sint incompleti. Sicut autem rationes nostræ non satisfaciunt, potest aliquot annis serius inchoare prædicationem in Frisia, et 13 hos annos quærrere ex temporibus variis, quibus in Frisia prædicavit Bonifacius: sed hoc menti auctoris minus videtur conforme.

k Lacus Alnari in Vita Bonifacii cap. 4 a Willibaldo vocatur Elmere, quasi mare nobile, ut notat Henschenius. Sinus est maris Germanici inter Hollandiam maxime borealem, quæ alio nomine Frisia occidentalis nuncupatur, et Frisiam hodiernam: ab austro vero habet provinciam Ultrajectinam, in qua aut ejus vicinia his tredecim annis laboravit Bonifacius.

l Wyrda, nunc Wurda aut Woerda vulgo Woerden, duabus circiter leucis infra Ultrajectum sita ad Rhenum veterem, angusto nunc alveo

A *veo ibi fluentem, quod aquæ Rheni per Vahalim, Isalam, et Leccam maxime in mare decurrant. Mabillonius Werdam putavit designari inter Coloniā et Wesaliā, sed hæc extra Frisiā sita est, ut recte notat Henschenius: quin et longiori intervallo a lacu memorato dissita.*

m Attingohem, ait Henschenius, fuit in parte Hollandiæ, quæ jam vulgo Goedelandia dicitur, ubi oppidum Wesopum Fibta seu Vecta (vulgo Vecht) fluvio in duas partes secatur, qui fluvius dein ad Madam insluit in mare Australe. Mabillonius vero: Fehta amnis non procul Vollenhovio oppido insluit in Flevum lacum, qui Frisios a Batavis dirimit. At Vollenhovium oppidum et Fehta amnis ille sunt in illa Transisalanicæ parte, quæ Frisicæ modernæ est proxima: quousque illo tempore necdum videtur penetrasse Bonifacius. Adde quod ad partem potius Orientalem dicti lucus hæc sita sint.

n Felisa nonnemini videtur Wilsen esse in hodierna Transisalania: malim ego intelligere Velsen prope Harlemum, ait Henschenius. Nomen fortasse eccidit.

B o Diximus § 2 hæc contigisse anno 719. Auctor Vite secundæ apud Henschenium cap. 2 num. 7 ita habet: Post aliquantum temporis, a reditu scilicet in Angliam, angelica, ut creditur, visione præmonitus, Romam perrexit. Indeque, ut subdit, in Germaniam, postea ad Willibrordum in Frisiā. Vide dicta § 2, ubi probavimus hæc contigisse, cum Roma in Thuringiam profectus est.

p Hassia provincia Germaniæ est satis nota. Thuringia vero multo latius olim extensa fuit, quam hodie; regesque habuit, qui primis Francorum regibus non parum negotii facessiverunt. Fuerat religio Christiana jam iis in provinciis promulgata; sed multi in hæresim lapsi, vel in idololatriam fuerant relapsi.

q Palatiolum, locus amœnus, ab urbe Trevirorum passuum circiter tria millia in Septentrionem, olim virginum Benedictinarum cœnobium, nunc oppidum et collegium canonicorum sæcularium, quos Poppo archiepiscopus eo induxit circiter annum mxxxvii, testante Browero. Ita Mabillonius sec. 3 Benedict. part. 4 pag. 531; ubi plura de pia hac abbatisa videri possunt.

r Ms. providentiam.

s De Altherico et stirpe regia Gregorii consule commentarium § 1.

t Non ita hoc intelligendum, ac si semper fuissent conjuncti; nam Ultrajectum missus est postea Gregorius, non manente ibidem Bonifacio; et hic in Frisiā hodiernā sine Gregorio profectus. ibidem Martyrio coronatus est, ut omittam cetera. Vult itaque conjuncto animo ad conversionem infidelium laborasse, etsi loco quandoque separati. Initio tamen conversionis semper Bonifacio adhæsisse videtur Gregorius.

u Ms. Bodense, ibique in arcto loco aliquo per dies plures habitare compellerentur.

x Ms. Fuldense, dimicatione pugnantium.

y Videlicet omisum erat in editis, sed legitur in Ms. Carolus porro hic est Martellus, a multis, ut dicimus, ree nominatus.

z Ms. Bodense hic interponit sequentia: In curia regis, quia plures ibi tunc erant, qui fidem illorum etc. Facta autem hæc sunt postquam anno 721 Bonifacius Romæ ordinatus est episcopus: sed non omnia ordine temporis retulit Ludgerus.

aa Rursum Ms. Bodense interponit: Post-

Augusti Tomus V.

quam igitur notificati sunt in conspectu regis, redierunt.

bb Cœnobium tunc Ordinis S. Benedicti condidit Ordorpense, quod structum scribit Willibardus cap. 3 in loco qui dicitur Ordorp. Ad quod ita Mabillonius in notis: Ordorpense, seu Ordorpense monasterium Ordinis S. Benedicti in Thuringia ad Oraham seu Oram fluvium, haud longe ab Erfurt (quod hic vocatur Erpesford) oppido, qua occasione in S. Michaelis honorem a S. Bonifacio dedicatum fuerit, discimus ex Othloni lib. 1 cap. 23. Nempe propter Michaelis archangeli apparitionem factam Bonifacio; ut ibidem refertur. Hoc cœnobium structum anno 724 in Annal. Benedictinis Mabillonii narratur. Frislaricæ item in Hassia ejusdem Ordinis cœnobium condidit, quod ad annum 732 refert Mabillonius in dictis Annalibus; alia alibi, sed jam Acta Bonifacii non illustramus: de his itaque satis.

CAPUT II.

Bonifacii archiepiscopatus: labores illius et Gregorii aliorumque ejus discipulorum: ordinatio Bonifacii Romæ, quo cum comitatus Gregorius.

I Interea, dum hæc ita gerantur ab electis Dei Bonifacio, et discipulis ejus, successerunt in regno patri Karlo religiosi filii Carlmannus et Pippinus a patre debitum universæ carnis persolvente, et transeunte de hoc mundo. Tunc pii filii patri succedentes in regnum, quia eis undique per gratiam Christi major quies erat largita bellorum, quam fuisset patri, cœperunt in regno suo, inspirante Deo, religionis officia intentius querere, et meliorare. Cœpit et hoc audire B. Bonifacius futurus martyr et discipuli ejus; cœperuntque frequentius approximare palatio quam fecissent, et loqui cum regibus, et prædicare secundum datam sibi a Deo gratiam b populum Dei in ipso palatio. Et in tantam gratiam venerunt apud reges supradictos, et omnem populum Francorum, ut omnes una voce dicerent, et concordarent B. Bonifacium dignissimum esse episcopatu c et omni honore, exceptis illis pseudo-doctoribus et adulatoribus, quos superius dixi; qui et eum interficere aliquando moliti sunt; sed non dimisit eum Dominus prolector ejus venire in malevolas manus eorum, donec annuntiaret, secundum dictum Psalmistæ, brachium et potentiam Dei generationi, quæ ventura erat.

12 Igitur ipsi soli cœperunt contradicere, et eum blasphemare, quantum potuerunt: atque affirmare, non esse eum dignum episcopatu, quod d peregrinus erat. In tantum erant tunc sanioris consilii laici, quam clerici, videntes sapientiam Dei et gratiam esse in homine illo, ut quo amplius perversissimi illi, non dico episcopi, quibus nomen illud datum est immerito, eum vituperare conati sunt, tanto amplius dilgeretur ab omnibus, et laudibus efferretur, quoadusque in certamen venirent coram regibus, et coram universo senatu populi Francorum. Sed quid opus est dicere de illa disceptatione, quam habue-

AUCT. S. LUDGERO EPISCOPO

E

Gratiosus apud Francorum principes Bonifacius.

F

nequidquam obsistentibus æmulis, designatur archiepiscopus:

ACT. S. LUD-
GREGO EPISCOPO

runt tunc ad invicem, illi scilicet perversissimi, quos nominare nolo, ex una parte, et sanctus Bonifacius ex altera, cum discipulis suis Gregorio, et sociis ejus; dum confusi, et refutati ab omni senatu, et ab ipsis regibus, inde discederent adversarii; et S. Bonifacius futurus martyr ad hoc perveniret, ut absque ullius contradictione, una omnium voce eligeretur in episcopatus sublimissimum gradum, et Maguntiae sedes *c* metropolitana ecclesia ei daretur a regibus providenda et regenda. Ex eo die, quantum claruerit sapientia ipsius omni regno Francorum, quantasque synodos cum religiosis regibus ad correctionem populi postea instituisset, non in isto Opusculo modo dicendum est, dum in modum solis effulserit in templo Dei; ac praedicatione sua, et exemplis, omnes nebulas effugarit infidelitatis et haereticæ pravitatis, quoniam et ista omnia in libello de passione ipsius scripto, plene et lucide manifestantur.

labores Grego-
ri in Frisia,
et aliorum

13 Ad hac autem universa, non modice adjutus est ab electis discipulis suis, post magistrum clarissimis praedicatoribus, et columnis Ecclesiae Dei: quorum unusquisque civitatem et regionem suam, sicut lucifer mane oriens, illuminavit exemplis, et doctrina sua. B. Gregorius Trajectum, antiquam civitatem, et vicum famosum Dorstad *f*, cum illa inradiavit parte Fresoniae, quae tunc temporis Christianitatis nomine censebatur; *g* id est usque in ripam Occidentalem fluminis, quod dicitur Lagbeki *h*, ubi confinium erat Christianorum Fresonum ac Paganorum, cunctis diebus Pippini regis. Lullus *i* Maguntiam metropolitanam civitatem cum maxima parte Orientalium Francorum, qui in parochia urbis illius constiterunt, incoluit. Megingodus *k* venerabilis pater et pastor gregis sibi commissi civitatem Wirzeburg cum suis adjacentiis in sua sorte sale sapientiae doctrinae suae condidit et custodivit. Willibaldus *l* electus Dei antistes episcopatum, quod nuncupatur in Hehstedi in parte proxima nobis Baguariorum; id est *m* in Nordgoe similimodo, ut pius pater a fundamentis illud erigens melioravit et custodivit. Nec non et germanus praedicti Willibaldi nomine Winnibaldus *n* presbyter, magistro meo B. Gregorio valde carus, et ipse locum et regionem suam sancte et feliciter illustravit, qui post obitum suum, quid vivens fecerit, magis miraculis ostendit.

Bonifacii disci-
pulorum va-
riis locis:

p
q

14 Sturm *o* vero venerabilis abbas, unus ex numero illo electorum Dei, quantum profecerit in eremo sua post martyrium S. Magistri, Bonna *p* silva in testimonio est: quae prius omnimodis inculta erat ac desertum *q*, nunc autem ab Oriente usque ad Occidentem, a Septentrione usque ad Meridiem, ecclesiis Dei et electis palmitibus monachorum repleta est. Qui etiam Sturm abbas hoc meruit privilegium a Deo et S. magistro praedicatoribus suis, ut ipsum locum, quem magister sanctus elegit ad sepulturam corpori suo, possidere mereretur, et initiare; et sanctum corpus ejus martyrizatum in eodem suscipere: et in tantum provehere et glorificare eundem locum, ut ante obitum suum de hoc mundo quadringentorum circiter monachorum, exceptis pulsantibus et aliis minoribus personis, quorum numerus multiplex erat valde in ipso monasterio, posito juxta fluvium Fulda, pater extiterit et praceptor. Duo autem ex illis electi *r* Dei, Wighbertus *s*, et Burghardus, ante magistrum migrarunt a seculo. Sed non sunt illi absque palma electionis suae, dum ad regna

caelestia magistrum praecedere meruerunt, et in D regionibus suis, pro sanctis Dei habentur, et coluntur ab omnibus, qui vitam illorum et virtutem cum Deo nosse potuerunt. Cernis, o lector intelligens et diligens, quanta charismata in uno homine fuerint; et quid pauper ille, qui solitarius dudum in Fresonia partibus fuerat, per tempus ostensionis suae fecerit ad fructum Ecclesiae Dei. Non autem ipse hac per se potuit sed secundum Apostolum, gratia Dei cum eo fecit haec universa, et stabilivit. Igitur, quia paululum, propter communem laudem discipulorum S. magistri Bonifacii, a proposito itinere narrationis elapsus sum, nunc iterum ad id redeam, unde digressus sum.

15 Tunc B. Bonifacius martyr futurus *t*, ludentibus religiosis regibus, cum consensu omnis senatus et *u* populi Francorum, missus est Romam ordinandus in episcopatus gradum ad Gregorium Papam tertium *x* a primo; ibique ei nomen suum modo omnibus notum et divulgatum, simul cum benedictione et gradu episcopatus, ob facundiam linguae, et gratiam laborum, a Deo sibi donatam, inditum est ab apostolico Pontifice Bonifacius, qui antea Winfridi *y* vocabulo censebatur. Sicque sanctus vir, et gradu decoratus, et nomine, coram omni clero et familia beati Petri principis apostolorum, et coram ipso Gregorio Papa prostravit se, et oravit, ut propter Deum, et amorem S. Petri ibidem ilico in ipsa ecclesia, cum supplici devotione pro se flecteret genua omnis clerus, qui praesens aderat, et unanimiter omnes orarent Dominum, beatumque Petrum intercessorem invitarent et auxiliatorem orationis suae, ut bono fine et Deo placabili terminare mereretur et concludere dies suos. Qui etiam omnes, inspirante Deo, unanimiter cum summa devotione, inclinantibus se coram reliquiis B. Petri principis apostolorum, compleverunt petitionem ejus, sacra oratione et pastoris et gregis fusa ad Deum. Quae oratio cum sanctis meritis ipsius conveniens, quantum valuerit apud Deum omnipotentem testatur sanctum martyrium ejus, peractum in diebus senectutis, etiam tunc nimiae imbecillitatis corporis sui, dum in decrepita aetate positus, vivere in hoc mundo non valeret diutius.

16 Ecce quomodo sapiens architectus et electus Dei pontifex Bonifacius, non super fluidam arenam humani consilii, et superbae contumaciae, sed super tutissimam petram divini consilii et apostolicae humilitatis, aedificavit domum suam. Et idcirco, dum venirent flumina humanae adversitatis, ac perturbationis, flarentque venti diabolicae tentationis, et calliditatis; et impingerent in domum ejus, non potuerunt eam movere; quia, secundum Domini dictum, fundata erat super firmam petram, quae petra erat Christus. Noster modo intercessor, et certissimus patronus apud Deum, consideravit perpendens, in quanto periculo et miseria, humana constituta sit infirmitas, non in semetipso posuit fiduciam suam, juxta morem superbiorum partis adversae, sed ad humilitatem apostolicam, et filiorum Dei recurrit in largitate *z* divinae misericordiae, et devota supplicatione ecclesiae Dei, solidavit spem suam. Sic enim et Apostoli Christi eorumque successores et cohæredes in regno Dei, in omni labore, et tribulatione sua, oratione ecclesiae Dei sine intermissione adjuti, omnia potuerunt implere, quae eis praecepta erant a Domino. Eia, praesules et praedicatores popu-

A populi Dei, eodem honore, et pari gradu in hoc seculo decorati, aspiciite, et intelligite, et adsumite exemplum justī hujus *aa* hominis; ut, cum vocati a Deo, et electi ab Ecclesia Dei, non maneribus obsecrati, ad gradum episcopatus, et ad regimen sanctum accesseritis, juxta formam ejus vos instituere, fructumque adferre valeatis permansurum in vitam æternam.

*comes ejus
Gregorius ali-
quos sibi ag-
gregat Romæ
discipulos.*
bb

47 Et in illo quoque itinere; dum S. martyr Bonifacius Romæ, sicut superius dictum est, sacro gradu sublimatus est, B. Gregorius præceptor meus, electo magistro infatigabilis *bb* comes permansit; intrans, et egrediens, et pergens ad imperium ejus, sicut semper solebat in omni opere bono. Et non solum in hoc eodem itinere meritum humilitatis, et obedientiæ suæ peregit, ut dignum est juniores sublimioribus, et majoribus suis in omnibus; sed etiam plura volumina sanctarum Scripturarum, largiente Domino, illic acquisivit; et secum inde ad profectum proprium, discipulorumque suorum, non modico labore advexit domum. Sed et pueros

*cc
dd ee*

B duos, cum consensu magistri, in discipulatum suum Marchelmum *cc* videlicet et Marcuinum germanos *dd* de gente Anglorum, secum *ee* inde adduxit. De quorum seniore Marchelmo religiosissimo et sancto viro, ut dignum est, donante Deo, suo loco aliquid plenius dicam. Tunc felix comitatus, magister videlicet sanctus, et discipuli ejus electi, et propriis meritis intercessionē omnis cleri ac familiæ S. Petri commendati Deo, et sanctis ejus, reversi sunt domum, crescentes, et proficientes ex illo die, in omni opere bono; docentes et instruētes in via Dei, qua ipsi ibant, non solum populum et proceres Francorum, sed etiam ipsos reges religiosos sale sapientiæ divinæ non mediocriter condierunt. Et sic in consensu, et unanimitate regum, et cuncti populi, per omne regnum Francorum *ff* ceperunt quoti die magis magisque detrimenta fieri diabolo, et incrementa Ecclesiæ Dei; hæreticæ pravitates non apparere, et Catholica fides in omnibus rutilare, ac religio munda et immaculata longe lateque clarescere.

ANNOTATA.

C a Mortuo Carolo, anno 741 successerunt in majoratum domus Carolomannus et Pippinus, hic postea rex, ille monachus.

b Ms. sapientiam.

c Jam ab anno 723 episcopus erat, sed agitur de certa sede ei assignanda.

d Ms. qui.

e In Ms. nostro, et Moguntiae metropolitana sedes etc. Factum id anno 745. Accipe breviter, quibus gradibus ad metropolim Moguntinam promotus sit Bonifacius. Anno 719 presbyter missus in Germaniam a Gregorio II, ab eodem anno 721 consecratur episcopus nulli sedi affixus, archiepiscopus dein incertæ sedis per Gregorium III, demum anno 745 ad Moguntinam sedem, metropolim constitutam, electus a Franciæ principibus, atque a Zacharia Pontifice confirmatus. Disputat de his fusc Serarius in Moguntiacis notatione 25, 26, et 33.

f Qua auctoritate tum in Bataviam missus Gregorius, dicimus in Commentario prævio § 3. Dorstul, olim, ut quidam volunt, Batavodurum, nunc vulgo Wyck te Duerstede, celebre erat Gregorii tempore, postea vero a Nortmannis sæpe vastatum fuit et eversum. Modicum nunc oppi-

dum est ad Leccam, situm in provincia Ultrajectina, quatuor circiter leucarum spatio Ultrajecto distans. De eo agit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 76: at in eo corrigendus, quod oppidum hoc cum castello Batenburg confundat; cum Batenburg castellum sit in Geldria ad Mosam sex fere leucis inde dissitum.

g Id est, in editis legebatur idem, sed minus recte.

h Lagbeki. Putant interpretes omnes, hic Leccam designari. At mihi, qui illas partes sæpius perlustravi, hoc probari non potest. Non enim ripam Occidentalem habet Lecca, ab Oriente fluens in Occidentem; nec Lecca Christianos Frisones separabat a paganis. Adde, quod nomen rivī, Belgice Beeck, Leccæ minime conveniat, flumini utique satis spatioso et magnarum navium patienti. Quarendum itaque ad Orientalem partem ditionis Ultrajectinæ hoc flumen: occurrit autem fluvius modicus, etiamnum de longe beeck, id est, rivus longus, vulgo nominatus, quem corrupto, ut in aliis solet, paululum nomine ab auctore designari non dubito. Oritur ille ex variis fontibus, conjunctisque aquis non longe a pago Scharpezeel, atque a Meridie in Boream decurrit versus Amersfordiam Ultrajectinæ ditionis oppidum, quam eo tempore sub ditione paganorum fuisse existimo, quod nulla illius fiat mentio.

i Hic locus hactenus corrupte videtur fuisse editus, omnes enim habebant: Cum maxima parte Christianorum Fresonum. Quis autem credat Christianos Frisones pro maxima parte migrasse Moguntiam? Restitui igitur, prout inveni in Ms. nostro Fuldensi, Orientalium Francorum. Ms. vero Bodecense alium habet sensum: Lullus maximam partem Orientalium Francorum prædicando convertit. Quæ lectio forte ceteris est præferenda. Porro Lullus hic, ejus § 3 litteras recitavimus, S. Bonifacii fuit in archiepiscopatu Moguntino successor. De eo agit Mabillonius sec. 3 Bened. part. 2, a pag. 392, et nos agemus suo loco.

k Megingodus, in Ms. Bodecensi Megingotlus. Illum S. Burchardo in episcopatu Wirceburgensi successisse, scribit Eckhartus ante laudatus in Commentariis de rebus Franciæ Orientalis tom. I a pag. 220, ac Megingaudum vocat; ubi plura de eo inveniet curiosus lector. Huic una et Lullo Vitam S. Bonifacii inscripsit Willibaldus, sed Megingozum vocat.

l Hujus Acta dedit Sollierius ad diem 7 Julii, quo colitur. Civitas, ejus episcopus fuit, hic vocatur Hehstedi. Alias Eystadium, Eystetum, Eystettum, Eichstadium, vel Aichstadium. Sita est hæc urbs in Franconiæ circulo ad Alemaniæ fluvium, episcopalis sub archiepiscopo Moguntino: teste Baudrando. Itaque Bajoarii, seu Bavari (qui hic Baguarii) latius sumuntur; Bavariæ tamen est proxima.

m Id est, ita Ms. nostrum, alii legerunt idem, non recte; explicat enim anteriora dicta. In parte Bavariæ nobis proxima, id est, in provincia Nortgoria (Nortgoe). Audi Baudrandum: Nortgovia, Northgoew, Germaniæ provincia, inter Bohemiam, Franconiam, et Danubium fluvium extensa, in qua nunc Palatinatus superior seu Bavariæ, comitatus Cambensis, et pars Franco-niæ ad ortum, trans Rednitium fluvium, ubi pars burgraviatus Nuremburgensis, quamquam nunc ejus veri limites perierint.

n Winnebaldus, aliis Wunnebaldus, abbas fuit Hey-

ACT. S.
GREGORII
EPISCOPI.

E

F

7

AUCT. S.
LUDGERO
EPISC.

Heydenheimensis in diocesi Eystadiensi : cujus Acta dedit Mabillonius sec. 3 Bened. part. 2 a pag. 176; nos dabimus ad 18 Decembris, quo ejus celebratur memoria.

o *Sturmi alias Sturmius, abbas Fuldensis, de quo laudatus Mabillonius tomo assignato a pag. 267; nos de eodem agemus ad 17 Decembris, cultui ejus sacrum.*

p *Ms. Bodecense, Buchonia rectius : ita enim vocatur silva illa, in qua ad ripam fluminis Fuldæ conditum Fuldense cornobium.*

q *Ms. Bodecense deserta.*

r *Electi, ita Ms. In editis habetur electis.*

s *S. Wigbertus, abbas aliquando Fritislariensis, dein Ordorfensis, privatus obiit. Vide Acta illustrata per Sollerium tom. 3 Augusti a pag. 132. Hujus uti et S. Burchardi episcopi Herbiopolensis seu Wirceburgensis, cui Megingodum successisse diximus, Acta dat etiam Mabillonius sec. 3, part. 1. Colitur S. Burchardus die 14 Octobris, ad quem ejus Acta apud nos dilata sunt.*

t *Ms. Bodecense jubentibus.*

u *Senatus et populi habet Ms. nostrum Fuldense, et tamen omittitur in editionibus, quas habemus.*

x *Lapsus memoria est auctor; nam a Gregorio II ordinatus est Bonifacius.*

y *Mendosum hoc putat in notis Mabillonius; quia jam ante Bonifacius, vocatus legitur; nempe in litteris Pontificiis anno 719 eis datis, et inscriptis Bonifacio religioso presbytero. Ita laudatus auctor in Annalibus Benedict. ad annum 719, ubi ab illo anno nomen Winfridi mutatum putat. Confirmatur hoc ex inscriptione epistolæ inter Bonifacianas 35, ubi legitur : Venerando Dei famulo . . . Bonifacio sive Wimfredo . . . presbytero. Jam itaque a prima in Germaniam missione nomen ei datum Bonifacii. Dici tamen potest, jussisse hoc tempore Pontificem, ut solo Bonifacii nomine passim uteretur, idque ab auctore significatum. Res non magni est momenti.*

z *In largitate . . . et supplicatione. Ita Ms., editiones habent in largitatem etc.*

aa *Hujus ab aliis omissum, habet Ms. nostrum.*

bb *Bailletus ad 25 Augusti in Gregorio num. 3 scribit, Gregorium bis cum Bonifacio Romam profectum esse, et quæ hic facta subjunguntur, ad iter secundum refert. Quo auctore non indicat, neque divinare possum, cum biographi veteres nihil ea de re habeant. Conjecturam, opinor, secutus est, quod junior in primo itinere videretur Gregorius, quam ut discipulos sibi aggregare posset. At manifeste significat Ludgerus, in eodem hoc itinere omnia facta esse, dum . . . Bonifacius Romæ . . . sacro gradu sublimatus est, id est, episcopus consecratus anno 723 die 30 Novembris. Ostendimus etiam in Commentario jam ultra quatuor annos sub disciplina Bonifacii fuisse Gregorium, dum hæc facta sunt. Vellem itaque duplex hoc iter Romanum, ut conjecturam in sua de ætate Gregorii sententia non improbabilem proposuisset; non ut rem certam sine antiquorum auctoritate enarrasset.*

cc *Marchelmum. Alio nomine Marcellinus dicitur,* eique apocrypha S. Swiberti Vita supposita est. Egit de eo Sollerius tom. 3 Julii a pag. 702. Idem ille est, quem cum S. Lebuino in hodiernam Transisaluniam missum narravimus § 4, idque circa annum 765, aut paullo forte serius, perperam ab eodem distinctus in præmissis seculi 3 Benedictini part. 2 apud Mabil-*

lonium. Laudatus Sollerius, Bollandum in Actis S. Swiberti tom. 1 Martii secutus, putavit Marchelmum anno 738, cum tertia vice Romam profectus est S. Bonifacius, S. Gregorii discipulum factum, et Ludgerum duo S. Bonifacii itinera confudisse; faret illi sententiæ quod Gregorius III hic nominetur Pontifex; neque tamen sequendam puto. Rem explicabo paucis. In Vita S. Ludgeri sæpe memorata cap. 2, num. 11, dicitur : Misit (Gregorius) etiam cum eo (Lebuino) et Marchelmum servum Dei, de genere ortum Anglorum, et a S. episcopo Willibrordo a pueritia sanctis instructum moribus, ut eum præponeret populo. Hinc Willibrordi discipulum fuisse, utrinque dicimus. At Bollandus in Actis S. Swiberti memoratis pag. 70, num. 12 opinatur, instructum a S. Willibrordo Ultrajecti usque ad annum circiter 15 ætatis, dein Romam missum, ibidem Gregorio anno 738 adhæsisse. Ego vero existimo ex Anglia Romam venisse, ibique Gregorio adjunctum anno 723, ab eodem ad Ultrajectinam scholam missum, ubi a S. Willibrordo ab anno circiter 724 bonis moribus sit institutus a pueritia, id est, anno ætatis 15, aut 16 : mortuo autem S. Willibrordo ibidem sub Gregorii disciplina mansisse, laboribusque apostolicis ab eodem adhibuit, non est dubium. Rationes cur ita sentiam, sunt variae, quas breviter explicabo. Primo, sic recte intelligitur, cur potius a Willibrordo institutus dicatur, quam a Gregorio, quod ab hoc statim ad Willibrordum sit missus. Deinde non videtur S. Willibrordus adolescentem, seu puerum, ut vocatur, Romam missurus fuisse, quem, ut supra dicitur, instituebat, ut eum proponeret populo. Tertio, sic omnia inter se, et cum dictis Ludgeri belle consentiunt, nec necesse est dicere Ludgerum duo Bonifacii itinera confudisse. Quarto, ætas Marchelmi hoc ipsum erigere videtur. Etenim, ut diximus § 4, circa annum 765 Marchelmus a Gregorio missus est trans Isalam; at qui ibi num. 47 insinuatur, Marcellinum tunc fuisse grandævæ ætatis : non fuisset autem grandævæ ætatis anno 765, aut paucis annis etiam posterius, si anno 738 puer circiter 15 annorum Gregorio adhæsisset; namque adhuc multum abfuisset ab anno quinquagesimo ætatis, ut patet numeros subducenti. Si vero dicamus Gregorii discipulum factum anno 723, decimo quinto ætatis anno : jam anno 765, si non serius trans Isalam fuit missus, annum agebat quinquagesimum septimum, de qua ætate dici potest, esse grandævam. Habes rationes, cur putem Marchelmum anno 723 Gregorio adhæsisse, posteaque Willibrordi discipulum factum. Quibus addi potest, quod episcopus tot curis et laboribus distentus, qualis fuit Willibrordus, per se non videatur cum instituturus fuisse ante annum ætatis 14, aut 15, cum ante illam ætatem vix solida virtutis poni possint fundamenta.

dd *Germanos, ita Ms. : omissum hoc erat ab editoribus.*

ee *Ms. Bodecense, Et eos secum ibidem assumpsit.*

ff *In Ms. Bodecensi adjungitur Prædicantibus illis.*

CAPUT III.

Insignis Gregorii in condonandis injuriis lenitas : episcopatus Ultrajectensis ei datus : varii ejus discipuli : eorum egregia institutio : virtutes alia.

Sed quia adhuc usque communiter et mixtim nunc de S. magistro et martyre Bonifacio, nunc de B. Gregorio electo discipulo ejus, modica, quæ potui, ex magnis, de sancta eorum conversatione, ob utilitatem audientium, et exemplum futurorum literis commendare curavi, deinceps specialiter B. Gregorii facta, et virtutes, et salutiferæ prædicationis documenta, quibus erudiri, licet indignus, et interesse merui ab infantia, paucis aperire non negligam. Et primo dignum et memorabile opus, ab eo evangelicæ peractum, intimandum existimo, quod de remissione et indulgentia inimicorum *a*, mirabili caritate, et posteris profuturo exemplo, implevit. Fuerunt ei fratres nobiles, et eximii de patre generati, et de matre ejus nati alii fratres, et tempore et viribus secundum sæculi dignitatem minores; quibus necesse erat in obsequio esse majorum. Factum est autem, ut aliqui ex majoribus fratribus honorati a rege, mitterentur in longinquiora regna Galliarum; illuc et subsequi, et inherere necesse erat junioribus. Dum vero post spatium temporis peracti, et parentes visitare placeret et patriam, accepta licentia a senioribus suis, duo uterini fratres præceptoris mei Gregorii cæperunt ire, et propositam carpere viam, ut ad Franciam, id est, naturale solum pervenire potuissent. Qui dum irent in via, juvenili audacia amplius securi, quam oporteret, in quadam silva latronum crudeli manu circumdati, et occisi sunt. Quod statim tam lugubre nuntium dominos eorum celari non potuit, qui in illis diebus principatum non modicum ipsis in locis habuerunt.

19 Quod ut audierunt, miserunt circumquaque satellites suos, qui eosdem latrones et carnifices exquirent et comprehenderent. Qui et inventi, et comprehensi, et ligati statim adducti sunt : et licet digni haberentur omni pena, et crudelissima mox *b* morte interfici; tamen ob reverentiam et amorem fratris eorum domni Gregorii, cogitabant, ut eum aliquid in hoc consolarentur, post mortem carorum, si ipsos homicidas et interfectores eorum ad ejus dominum et præsentiam pervenire facerent, ut ad satisfactionem et mitigationem doloris sui, quali vellet morte ipse eos interfici juberet. Quod et fecerunt; duos ex illis *c* ei præsentari jubentes, carnaliter dumtaxat cogitantes secundum stultam sapientiam sæculi hujus, quæ inimicis pie parcere non novit. Ipse vero, ut erat vir spiritalis, doctus a Domino Jesu Christo, et sancto Evangelio ejus; in quo didicerat scriptum : Diligite inimicos vestros; bene facite his, qui oderunt vos; ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est, spiritaliter eos et gratanter suscepit; cogitans utrimque, et de sua salute sempiterna, et

de fratrum interfectorum absoluteione *d*, exemploque posteris profuturo : et jussit eos absolvi, et balneari, vestibus indui mundis, atque cibis refici. Tunc ad se ductis præcepit dicens : Ite in pace; et cavete, ut non ulterius tale malum perpetretis, ne deterius vobis aliquid contingat. Et jussit in pace deduci, admonens paterna caritate, ut a cæteris propinquis suis caute se custodirent. Quid nos modici et infirmi ad hæc dicturi sumus, qui nec minimi verbi læsionem absque ultione, ubi facultas suppetit, ferre valeamus? Dum de perfectis talia cognoscimus, pensemus, ubi nostra infirmitas prostrata jaceat, quæ numquam tale aliquid vel mente concepit : ut flere magis libeat, quam aliquid dicere. Forsitan obtinebunt nobis veniam lacrymæ apud pium judicem Deum, qui in meritis fiduciam habere non possumus.

20 Sed et hoc silentio minime tegendum est, quod Marchelmo venerabili viro narrante, didici, cujus superius memoriam feci. Quia post martyrium sancti magistri, a quo per gratiam Christi, et meritum sanctitatis ejus, omnes confines nationes illuminate sunt, ipse quoque B. Gregorius a Stephano apostolicæ Sedis Præsule, et ab illustri et religioso rege Pippino suscepit auctoritatem seminandi verbum Dei in Fresonia : in qua primus S. Willibrordus, cognomento archiepiscopus *e*, in conversione gentis illius initiavit rudimenta Christianæ fidei cum discipulis suis; deinde, senescente eo in opere Dei, et stabilito episcopatu in loco, qui nuncupatur Trajectum, et alio nomine Willaburg *f*, et migrante ad Dominum de hac luce, successit S. Bonifacius *g* idem archiepiscopus et martyr, quem oculis meis ipse vidi candidum canitie et decrepitem senectute, plenum virtutibus et vitæ meritis. Quo tempore in ejus discipulatu, sicut superius memoravi, B. Gregorius præceptor meus ab inenunte ætate fuerat enutritus, cui et successit pius hæres ejusdem gentis Fresonum pastor et prædicator ordinatus a Domino, et a principibus supradictis Ecclesiæ Dei. Eademque charitate, sicut et fidei firmitate, qua prædecessores sui sanctus videlicet Willibrordus archiepiscopus *h* et confessor, et Bonifacius martyr atque archiepiscopus, larga et melliflua eruditione populum irradiavit simul cum chorepiscopo et adjutore *F* suo Aluberto *i*, qui de Britannia et gente Anglorum veniebat magnis vitæ meritis pollens, et eadem benevolentia juxta vires Domino studuit animarum lucra acquirere.

21 Quod etiam et in discipulorum multiplici benedictione ditatus est B. Gregorius, nemo dubitat a Deo ei datum fuisse, qui ejusdem electi Viri et vitæ meritum pensare voluerit, et pretiosissimum sapientiæ ejus thesaurum investigare. Propterea et hoc dignum esse memoria videtur, qualiter discipulos suos simul cum eis communi vitæ conversando, ut pater filios educarit, et dilexerit; singulisque tanto charitatis glutino jungeretur; ut apostolicum illud sanctum et præclarum testimonium, non tantum ex ore proferret ad aedificationem audientium, sed opere et veritate ad imitandum cunctis ostenderet; quod de vocatione, et electione omnium gentium a B. Petro apostolo dictum constat, Quomodo in omni gente, qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi. Non enim ex una qualibet gente ejus erant discipuli congregati; sed ex omnium vicinarum nationum floribus adunati; et tanta familiaritate et mansuetudine lætitia-
que

AUCT. S.
LUDGERO
EPISC.

designatur
episcopus
Ultrajecti-
nus;

E

F

varii Grego-
rii discipuli,

Frates Gre-
gorii ex qui-
bus uterini
duo occisi
latronibus.

B

a

e

f

g

h

i

quos captos
vique vo-
luntati tradi-
tos, dimittit
incolumes;

b

c

ARCT. S.
LUDGERO
EPISC.
k

que spiritali illuminati sunt, ut luce clarius daretur agnosci, quia de uno patre spiritali, et de matre omnium charitate k generati sunt et coadunati. Quidam enim eorum erant de nobili stirpe Francorum; quidam et de religiosa gente Anglorum; quidam vero et de novella Dei plantatione diebus nostris inchoata, Fresonum et Saxonum; quidam autem et de Bagnariis, et Suevis l, vel de quacumque natione et gente misisset eos Deus; quorum minimus ego sum modicus et infirmus alumnus.

ejusque de
his cura;

22 Quibus omnibus undecumque, quasi ad unum ovile collectis, pius pater et pastor Gregorius et spiritalia nutrimenta doctrinarum et eloquiorum Dei, et corporalia alimenta eadem devotione procuravit et donavit: et ita, inspiratus a Deo, exarsit in amore et institutione discipulorum, et nullus pene præteriret dies, quo non primo mane paterna sollicitudine consedens singulis quibusque venientibus, prout quisque quaesivit, poculum vitae propinaret et irrigaret eloquio Dei. Ipsorum quoque discipulorum ejus plurimi tam nobiles erant, tantoque præditi ingenio et doctrina Dei, ut ad arcem episcopatus et merito vocarentur, et venirent; plurimi vero eorum, aequaliter edocti et disciplinati, et si non tanto gradu sublimati sunt, meritis tamen non erant exigui; sed scientia et charitate Dei eximii. Operæ pretium et dignum esse videtur, ut quoquo modo valeam, singulorum testimonia, suis in locis, et signa charitatis m non abscondam. Interim tamen de B. Gregorio, quæ carperam pauca de multis, ad profectum audientium, proferre conabor; quoniam peccati reus esse pertimesco, si de cognitis tanti viri n, et tam profuturis bonis, vel extrema quædam narrare non incipiam.

divitiarum
contemptus,
cura pauperum,

23 Erat enim vir ille venerabilis secundum Sapientiæ dictum, Qui post aurum non abiit, nec speravit in thesauris pecuniæ. Ideo stabilita sunt bona illius in Deo, et eleemosynas ejus divulgat ecclesia sanctorum. Noverat utique scriptum; et opere noverat, et veritate, non sermone casso; Quia radix est omnium malorum cupiditas: et ideo eam quasi inmane præcipitum, et inferni foveam exhorruit; et præcavebat in omnibus. Sicut enim cupidi pecuniarum, et avari, qui animam suam venalem habent, timent ne prodant, et perdant lucra terrena; sic metuit Vir ille sanctus, ne forte abscondendo ea, et custodiendo perderet caelestia. Et ideo, quotiescumque auri vel o argenti in potestatem ejus aliquid devenerat, statim expendere curavit, et pauperibus distribuere; ut Vir evangelicus, secundum Evangelii mandatum faceret; et thesaurizaret sibi thesauros in caelo, ubi nec erugo nec tinea demolitur, et fures non effodiunt nec furantur. Et quoniam totam spem suam tam firmiter et expedite collocavit in caelestibus, nihil eum nocere potuit nec inire, quod de terrenis et caducis delectabile esse videbatur in mundo. O virum venerabilem et electum, mansuetum et pium, caelestibus semper intentum, et de caducis et terrenis minus curantem! quod et habitu monstrabat et actu.

vestis, sermo-
nis, et potus
temperantia:
p

24 Nullum in eo locum invenit superfluitas vestium p et ciborum; non jactantia, et detractio, non otiositas sermonum; sed uno, eodemque aequali cum cæteris vestimento, et victu, semper contentus erat: et ex hac linguæ, et vitæ munditia foris innotuit, quantæ puritatis dilectione cor ejus interius plenum erat. Ex sim-

plici vero vestimentorum usu, atque ciborum, h monstravit exemplo auditoribus suis, quod sermone docuit ex præceptis Dei, et Sanctorum ejus. Nam legerat scriptum, B. Petro apostolo admonente, Non in veste pretiosa: et coapostolo ejus Paulo adhortante didicerat, quoniam Esca et potus non est regnum Dei, sed justitia, pax, gaudiumque in Spiritu sancto. De potu vero ejus quid dicam? in quo ei tantum erat temperamentum, ut vix umquam, secundum Apostoli dictum, modico vino uteretur, quod non esset aqua mixtum. Et non tantum in semetipso hoc adimplevit apostolicum dictum; sed et omnes sibi subjectos vehementer semper admonuit, ut numquam ebrietatis malum incurrerent; sed velut inferni foveam præcaverent atque vitarent.

25 Et de vitiorum omnium destructione, virtutumque aedificatione, in sua prædicatione propheticum illud frequenter proferre solebat: Posui te, ut evellas et destruas et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes; volens auditores suos omnes dictum hoc intelligere, quia numquam virtutum decor et honorum operum aedificium surgit, nisi vitiorum labes et immunditia destruat. Sed et apostolicum illud gloriosum, et omni laude dignum testimonium, propter incitamentum charitatis Dei et proximi, atque desiderium regni caelestis, frequentissime in conclusione prædicationis suæ solebat aptare: Quod oculus non vidit nec auris audivit neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Sciens igitur prædicator pius, his duobus testimoniis, prophetico scilicet et apostolico, intentis auditoribus multum conferri, per charisma absconditum Spiritus sancti, quod et Prophetam implevit et Apostolum, et ideo tam sedulo in caelesti prædicatione sua hoc usus est oraculo, et hortamento virtutum.

ANNOTATA.

a Ms. Bodecense adjungit suorum.

b Mox in Ms.; omissum ab aliis.

c Ei in Ms., non in editis.

d Absolutione ex penis scilicet purgatoriis per heroicam charitatis actum, ad ipsorum refrigerium Domino offerendum.

e In Ms. Bodecensi: Cognomento Clemens F archiepiscopus; quod videtur præferendum.

f Willaburg, quasi civitas Willorum. Ita nominatum prius fuisse Ultrajectum testantur auctores varii.

g De successionē primorum episcoporum Ultrajectensium egimus § 3 Commentarii: qui hic non exprimuntur, ut Dadanus, Eobanus, et forte Adolphus, tantum fuisse coepiscopi, seu episcoporum adjutores.

h Archiepiscopus. Eodem sensu, inquit in notis Henschenius, quo Bonifacius, necdum ulli sedi allixus, ab ipsomet Pontifice, ut vidimus, vocatur archiepiscopus, quia ad gentium conversionem ordinatus, nullique alteri subiectus. Bonifacius ita etiam vocatur, quia archiepiscopus Moguntinus. Nam sedes Ultrajectina ab initio archiepiscopalis non fuit, ad illum honorem tandem elevata a Paulo IV per bullam datam anno Domini 1559, 4 Idus Maii. Sed breve fuit gaudium. Utinam qui illam ecclesiam nunc infestant, præclara Willibrordi, Bonifacii, Gregoriique exempla respiciant, illorumque erga Romanam Ecclesiam imitentur reveren-

tiam

A *tiam et obedientiam.*

i Aluberto. Ms. Bodecense Adalberto : sed Alubertus etiam vocatur in Vita S. Ludgeri, in qua cap. 2. num. 9 hæc de eo traduntur : Venit interea vir quidam venerabilis de terra Anglorum, Alubrecht nomine, ad abbatem Gregorium, cupiens Domino cooperante plebi partis illius in doctrina prodesse; erant enim rudes in fide. Quem abbas Gregorius libenter suscepit; et comperito quod esset vir bonus et doctus, suasit sibi coepiscopus fieri: non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed presbyterii perseveravit in gradu. Vir igitur prudens Alubertus ad hæc : Ut scias, inquit, me cum licentia et consilio episcopi mei huc transmeare, mitte mecum fratres fideles... ad episcopum meum, ut ab eo ordiner ego et illi : tali enim modo consensum præbeo. Quod abbas Gregorius libenter audiens direxit eum, et cum eo Lindgerum, aliumque fratrem fortiolem ætate, Sigebodum nomine, ad episcopum, de quo Alubertus dixerat. Qui eundem Alubertum ordinavit episcopum, Sigebodum presbyterum, Lindgerum diaconum; et manserunt illic anno uno... Post anni vero circulum revertentes, qui missi erant, Domino gubernante, pervenerunt ad abbatem Gregorium; qui benigne suscepit eos, gavisus valde in adventu eorum; et mansit cum eo Alubertus collaborans in opere Domini.

k Ms. Bodecense omnium virtutum charitate.

l Ex Suevia scilicet provincia Bavariæ prima et satis nota.

m Ms. nostrum Claritatis.

n Tanti viri legitur in Ms. Bodecensi, non item in aliis.

o Vel in Ms. : alii habent etc.

p Dedi hunc locum ex Ms. Bodecensi, cujus sensus concinnior est et amplior. Alii cum Ms. Fuldensi habent superstitionis vestium, et omitunt, non otiositas sermonum.

CAPUT IV.

Aliæ virtutes : triennalis paralysis ; futura prædicta : obitus.

Et quoniam superius, uno operis testimonio, quod tam religiose vir Dei Gregorius, secundum Dominicam orationem de remissione implevit, multa bonorum operum insignia demonstrantur, libet et illud referre, qualiter fecit in quotidiana conversatione sua de omnibus obrectatoribus suis, qui ei aliquando derogabant propriis vitiis instigati; qualiter eos non quasi pro detractoribus exhorruit, et odivit, sed quasi amicos et adutores semper amavit, et adiit; et secundum Psalmistæ dictum, Tamquam surdus eos non audiens, et quasi mutus non aperiens os suum, benigne cum eisdem conversatus est; nihilque eis negavit, quæ amicis impendere debuit. Unde hoc ei, nisi gratia superna largiente, præ munditia mentis egregiæ venire potuit, quod tamquam parvulus tam oblivisus injuriarum, tam tenax virtutum fieri valuit? Sagitta enim sermonis Domini non tantum ejus corporis aures tetigit, sed etiam cordis aures veraciter penetravit, et illuminavit: ubi in

Evangelio, parvulo ad se vocato, adhuc rudes Apostolos suos, et cum ipsis simul omne hominum genus, viam regni cælorum qualiter intrare debeant admonuit, dicens : Amen dico vobis nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. Hoc ergo, et cum familiaribus, et cum extraneis non semel exercuit; sed assidue, nisi ubi districtio disciplinæ, et correctionis inter subjectos aliud exigebat. Sed dum Vir iste tam humilis et patiens, pro amore divino tam contemptibilia, et suæ personæ indigna, et ferre voluit æquanimitè et potuit, evenit hoc, quod in diebus ejus pene omnibus, qui eum noverant, incognitum non erat, quia pene omnes hi, qui tanto viro honorem debitum impendere noluerunt, ultione divina percussi sunt, et ad cognitionem sui, licet coacti et inviti, reducti : ut palam daretur intelligi scire volentibus, quia sub divina custodia fortiter intus protegatur, quamvis interdum ante oculos hominum superborum ferre videretur indigna opprobria. Sed, qui hoc attendere voluerit, et imitari, non mediocriter ei proficiet ad introitum regni cælestis; dum omnes, qui eandem viam præcesserunt, talia paterentur, secundum dictum et formam Apostolorum, qui ibant flagellati a conspectu concilii gaudentes et dicentes, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei b.

27 Verum, quia inter virtutes maximas, opus eleemosynarum ab ipso Domino et redemptore nostro est ordinatum, et omnes Scripturæ sanctæ novi Testamenti et veteris, hoc opus salutarum laudant, et glorificant, de largiuntur eleemosynarum datione B. Gregorii ad memoriam posteritatis et imitationis exemplum, pauca sunt proferenda c. Floruit enim Vir ille virtutibus aliis multis, sed maxime in eleemosynarum sacra purificatione fuit semper intentus, in tantum, ut nihil sibi auri, nihil argenti præter ecclesiæ necessaria ministeria umquam reservari voluisset. Sed et de alia substantia sua, eadem benignitate largus habebatur et dilatatus; pauperibusque Christi semper proficius, et pius : nihilque sibi ex ea, excepto victu quotidiano, et vestitu simplici, voluit reservare, ponens spem suam totam magis in tremendi examinatione iudicii, quam in presenti locupletatione thesaurorum et divitiarum mundi. Ideoque tam facile pro amore Christi omnia largiri potuit, quæ habebat, ex cujus ore et exemplo eadem didicerat, quæ faciebat. Ait namque d : Quod superest vobis date eleemosynam; et, ecce, omnia munda sunt vobis. Consideravit eadem fide et charitate sanctos Patres in veteri Testamento a Deo donatos, eadem spe remunerationis sempiternæ, de eleemosynarum operibus fructuosos semper fuisse sollicitos : unde et in Psalmo S. Propheta pro beatitudinis testimonio hujus operis devotionem posuit, dicens : Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit eum Dominus. Sed et alius Propheta de eodem opere sancto laudabiliter canit et dicit : Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Dominus quoque ipse pro hoc opere in die tremendo, Sanctos suos gratia sua et benedictione sempiterna offert et extollit, dicens : Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi : quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; nudus fui, et operuistis me etc. Talia B. Gregorius de utroque Testamento, in

Auct. S.
LUDGERO
EPISC.

elemosyna :

Exonia Sancti
et erga obre-
ctatores leni-
tas

AUCT. S.
LUDGERO
EPISC.

in quibus doctissimus erat, intelligendo et penetrando praecepta, divinam Scripturam legens et vertit in opera: et non auditor obliviosus factus, sed factor operis, in lege Dei semper erat. Eia milites Christi, audite et intelligite, et assumite exempla Patris hujus rectissima et praeclara, ut nobis / etiam adhuc in corpore viventibus, et intuentibus ac diligentibus ea, inde crescat gratia Dei, largiens vulnerum nostrorum remedia, unde illi creverunt tantarum virtutum ornamenta.

prope septuagenarius
paralysi corripitur;

g

A

B

i

k

membra aegrotant: reditus Alberici praedictus.

C

l m

n

28 Talibus successibus et vitae meritis beatus abbas meus et praeceptor Gregorius, dum semper in melius crescendo proficeret, et prope jam ad septuaginta annorum *g* aetatem tam carus Deo, quam cunctis hominibus perveniret, adfuit dies, in qua militem suum Dominus adhuc meliorando subvehere vellet ad sublimiora, et remunerationis ei premia largiri, quae meritis ejus debebantur, et operibus fructuosus. Tactus itaque est ea molestia corporali in sinistro latere, quam paralysin medici *h* vocant; et crescente eadem molestia et ingravescente per dies singulos, secundum Scripturae testimonium, flagellavit Deus filium suum in hac peregrinatione, quem e vicino erat recepturus ad patriam caelestium mansionum: tribus enim annis ante obitum suum, arreptus est illa infirmitate. Sed erat languor talis, ut in primis *i* ambulare posset, vel manu deduci ad profectum proprium et subditorum suorum; et loqui, quae ad aedificationem pertinebant. Quod utique agere non est oblitus; sed sicut semper solebat, tradere non destitit auditoribus suis libros divinae legis, et monita salutis aeternae. Nam et condiscipulis, melioribusque meis in eadem molestia plures tradidit libros; et mihi modico Ludgero *k* librum S. Augustini tradidit, quem Euchiridion, id est Manuale, ipse nuncupavit.

29 Haec ita agendo B. homo Gregorius, et a profectu spiritualium successionum in ipsa aegritudine sua numquam desinendo, auxit per singulos dies sanae mentis sapientia, licet imbecilli corpore, quod sibi suisque ad ingressum regni caelestis et gaudium proficeret sempiternum. Tercio tandem anno inchoatae aegritudinis, quasi auri more, quod per ignem transit, corporis fatigatione purgatus, ad id pervenit, ut ubicumque opus erat, inter discipulorum manus portare necesse esset. Et nec tunc quidem Vir venerabilis ab opere Dei unquam cessavit, sed aut divinos libros legere coram se, aut pro eadem mentis suae exercitatione, ad caelestia psalmos cantare assidue fecit: sicque ad extrema perducto imbecilla membra corporis, quae jam tunc lecto semper sustentare necesse erat, candida facta sunt, ac nitida, ad instar lactis vel lanae albae, ut innotesceret videntibus in quanta munditia spiritus intus haberetur coram oculis Dei. Tunc coeperunt conqueri et contristari, qui ibidem adfuerunt utriusque sexus necessarii amici, tam de ejus transitu citius imminente, quam de tardatione electi filii ejus Alberici *l*, in quo totius *m* domus spes magna incubuit; qui tunc temporis in Italia erat regali servitio occupatus, et nemini notum quando esset venturus. Haec audiens pater, Deo dilectus Gregorius, coepit condolare morrentibus de seipso securus, et de filio sollicitus, et consolatus eos, coepit sicut frequenter sanus corpore ante solebat, inter communia colloquia, propheticum *n* aliquid proferre ac dicere: Nolite timere, non transibo, inquit,

antequam ipse veniat. Quod quam veraciter spiritu praenosceret, rei probavit eventus. Nam triduo vel quadriduo ante transitum ejus, venit diu optatus et electus filius ejus Albericus inopinatus, cunctis nescientibus, excepto Patre spiritali, qui ejus adventum longe ante praedixi.

30 Tunc continuos illos tres dies aut quatuor, in communi utilitate, et totius familiae *o* salubri negotio, dum ducerent, sano sensu quaecumque desiderabant invicem conferentes; venit ei dies extremus mortualitatis hujus, ad ingressum regni et perpetuae salutis praedestinatus. Circumsteterunt eum discipuli ejus, desiderantes adhuc quamvis infirmum Patrem diutius secum habere, et de eo optando dicere ad invicem: Non moritur hodie; non moritur hodie. Ipse vero, viribus adsumptis, quibus valuit: Hodie, inquit, volo licentiam habere. Et his dictis, jussit se ante oratorium sancti Salvatoris a discipulis portari, et ostium aperiri, ibique oratione facta, et communione sacri Corporis et Sanguinis Domini accepta, aspiciens ad altare, mente caelestibus intentus, ad Dominum perrexit; cui tanto tempore sincera mente servivit: praestante eodem Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ms. Bodecense venerationem ipsius.

b Dei ita Ms. Caëlorum legitur in editis.

c Adjungit Ms. Bodecense, et memoriae fideliter commendanda.

d Ms. dictum sententiae Christi praeposit: Alii namque, quod deest in aliis.

e Ms. Fuldense legens, ut posui. Alii ediderunt, legem vertit in opera. Et etiam omittitur in utroque Ms.

f Nobis in Ms. Vobis alii habent, non recte; ut patet ex nostrorum, quod paullo post sequitur.

g Inchoato scilicet, sed nondum impleto anno septuagesimo, ut probavimus in Commentario praevio § 2.

h In Ms. Bodecensi Physici.

i Ambulare Ms. Fuldense, Bodecense deambulare, utrumque sine etc., quod ab aliis adjectum.

k Ms. Bodecense: Mihi omnium minimo Ludgero. Aliud Ms. Liudgero. Hoc loco auctor se manifestum facit.

l Albericus hic nepos Gregorii, non recte a quibusdam Scotiae aut Angliae adscriptus, successor Gregorii fuit in episcopatu Ultrajectino administrando, Coloniae consecratus episcopus. Cultum habere dicitur die 14 Novembris, ubi de eo pluribus agendum.

m Domus. Nempe stirpis ac generis sui, inquit in notis Mabillonius. At ego domum seu monasterium Ultrajectinum intelligo, omnesque Gregorii discipulos sperasse, Albericum in regimine recto ecclesiae Ultrajectinae Gregorio successorum, uti revera successit.

n Aliquid, ut habet Ms. Fuldense, editores hactenus posuerunt illud, minus congrue. Adjungitur in Ms. Bodecensi: Spiritu sancto revelante: ex quo colligas, sapius futura praedicasse Gregorium.

o Familiam intellige Ultrajecti in Domino congregatam: nam de carnali familia minor cura tunc fuit Sancto.

DE S. EBBA MART. & ABBATISSA
CUM MULTIS EJUSDEM MARTYRII SOCIABUS
IN COLUDENSI SCOTIÆ MONASTERIO

G. C.

SYLLOGE HISTORICA

§ I. Distinctio hujus sanctæ Martyris ab alia synonyma ejusdem cœnobii abbatissa,
tempus et modus martyrii.

ANNO DCCCLXIX
AUT DCCCLXX.
Hæc sancta
Martyr, quam
Wionus

Arnoldus Wionus hanc sanctam Martyrem cum altera ejusdem nominis abbatissa et virgine perperam confundit, dum lib. 4 Ligni vitæ cap. 28, apud nos parte

B secunda istius Operis pag. 516. sic scribit : Sancta Ebba Ethelfridi Northumbriæ regis filia, patre occiso, monasticæ regulæ in cœnobio Coldingensi, quod est in finibus Scotiæ, colla submittens, in eo ita se gessit, ut tandem in abbatissam eligi, et ob sanctitatis suæ opinionem; anno circiter DCCXXX a Romana Sede inter Sanctos referri, pluraque illa in insula templa sibi dicari meruerit. Hæc ne in Danorum infidelium libidinem incurreret, nasum et superius labrum sibi cultro præscindit; quod ejus exemplum reliquæ moniales pro casta religione tuenda fortiter sequuntur. Tandem omnes monasterio inclusas ignis ab hoste injectus, tamquam immaculatas hostias absumit.

C 2 Wionus in hoc perturbato elogio committit multos errores, qui inter se conciliari vel excusari non possunt : nam primo præter alios hujus elogii testes ibidem citat Bedam in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 4, cap. 49, ubi sanctus ille scriptor meminit de S. Ebba seniore, cujus Acta superius illustravimus. Quomodo autem venerabilis Beda mentionem facere potuisset de hac S. Ebba juniore et martyre, quæ plus quam centum annis post obitum Bedæ palmam martyrii consecuta est? Præterea allegat Matthæum Westmonasteriensem, qui martyrium hujus S. Ebbæ junioris anno Christi 870 affigit, ut infra videbimus. Quomodo igitur hic annus 870 sanctæ Ebbæ seniori convenire potest? Quomodo denique Wionus asserit, S. Ebbam seniore anno 630 propter publicam sanctitatis famam ab Apostolica Sede inter Cælites relatum fuisse, cum tunc temporis adhuc juvenis esset, et usque ad annum Christi 683 vitam protraxerit, ut in Commentario prævio ad ejus Acta superius ostendimus.

E 3 David Camerarius in Opere de Fortitudine aliisque virtutibus Scotorum melius utramque hanc Sanctam distinguit, dum ibi lib. 3 ad diem secundam Aprilis, apud nos pag. 122, prius de hodierna Martyre ejusque sociabus ita scribit : Sancta Ebba virgo et martyr, abbatissa, dono castitatis et martyrii in Scotia celeberrima; quippe quæ incredibili animi magnitudine, et erga castitatem affectu non impari, Danorum infidelium ut effugeret intemperantiam, sibi ipsi arrepta novacula nasum labrumque præscidit; idque suo exemplo ceteræ virgines omnes con-

stanti fecere animo : quo facinore duplici laureola virginitatis et martyrii a cælesti Sponso donatæ sunt. Rem totam narrat Matthæus Westmonasteriensis in historia Angliæ, cujus verba nos postmodum referemus.

F 4 Deinde Camerarius ibidem pag. 124 et 125 de S. Ebba seniore hæc subjungit : Fuit, scio, alia Ebba virgo et abbatissa Northumbria orla, Oswaldi et Oswi regum soror, quæ apud Scotos, relicta idololatria, fidem Catholicam edocta fuit sub annum DCCXXIV, de qua Boethius : « Ebba unica Elfredi filia capta raptorem divina evadens ope, scapha arrepta, in mare » absque humana ope evecta est, ac tandem in » Forthææ ostiis ad promontorium, quod ab ea » Ebbæ nomen ad nos tulit, in terram exposita, » sacro ab antistite loci accepto velo, inter sanctimoniales ibidem degentes est numerata. Mater tandem ac antistita sanctarum virginum effecta, sese virtutum exemplar omnibus imitandum præstans, probatis moribus ac sancto vivendi instituto ad vitæ exitum feliciter perseveravit. » Ebbæ autem virginis illius et martyris fit etiam commemoratio ad xxv Augusti diem. Etiam Ferrarius, Menardus, Bucelinus alique Menologi duas hasce Sanctas homonymas passim distinguunt, ac diversis diebus annuntiant, ita ut hic manifestus Wioni error ulteriori refutatione non indigeat.

F 5 At Bucelinus in crassum parachronismum prolapsus est, dum die xxix Augusti elogium S. Ebbæ senioris concludit, eamque ab hodierna sancta Martyre sic distinguit : Migravit ad Sponsum quarto ante obitum sancti Cuthberti anno, Christi nimirum DCLXXXIV sive LXXXV; cujus historiam nonnulli confundunt cum gestis sanctæ Ebbæ II, ejusdem cœnobii abbatissæ et martyris. quæ claruit anno Christi MLXX; de qua superius egimus ix Calendas Septembris. Sed dum nono Calendas Septembris aut die xxiv Augusti legimus elogium S. Ebbæ junioris et martyris, ad quod Bucelinus nos remittit, ibidem bis eundem annum Christi 1070 diserte expressum invenimus. Utrum hic repetitus parachronismus typographo an auctori imputandus sit, hactenus ignoramus. At cujuscumque sit error ille chronologicus, errantem typographum vel Bucelinum incaute secutus est Antonius de Heredia Benedictinus Hispanus, qui non solum numeris Arabicis hunc eundem annum 1070 in margine expressit, sed etiam vocibus Hispanicis ad longum positus hoc martyrium S. Ebbæ et sociarum

E ab altera melius distinguit.

F ab aliquibus perperam collocatur seculo undecimo :

AUCTORE
G. C.
Hispanice
mil y setenta

nam anno
Christi 869.

anno Christi millesimo septuagesimo * affixit. Verum iste chronologicus aut typographicus ducentorum annorum error ultro mox in oculos incurrit ex iis, quæ jam de probabiliore martyrii illius anno referemus.

6 Michael Alfordus noster in Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum Christi 869 num. 4 tempus hujus martyrii sensim investigat hoc modo: Auctores plerique confuse narrant, et in unum annum multa miscent, quæ rerum circumstantiis accurate perpensis, melius distinguuntur. Dicturus sum modo de illustrissimo plurimorum martyrio, monachorum præsertim et sanctimonialium; qui pro orthodoxa fide, et instituti sui professione a paganis occisi, omni merito in classes suas et ordinem dividuntur. Ut hoc distinctius fiat, exploranda sunt Danorum vestigia; ubi anno octingentesimo sexagesimo nono, ubi sequenti pedem vel sedem fixerint. Hoc illi non videntur observasse, qui in sequentem annum multa retulerunt, quæ cum rebus hoc anno gestis stare non possunt. Ita peccare videntur Wigorniensis et Westmonasteriensis, qui annum DCCCLXIX paucis transeunt, in annum DCCCLXX omnium fere martyria retulerunt.

vel 870 cum
sociabus su-
biit martyri-
um.

7 Deinde numero sequente rem suam prosequitur his verbis: Sed quoniam illi fatentur, quod est verissimum, Danos, relicto Nottinghamiensi agro in Northumbriam hoc anno perrexisse, ibique hiemasse, et anno integro mansisse; bene inde possumus eorum crudelitatis argumenta accipere: nam otiosos ibi non mansisse, nec absque provincialium injuria, quæ mox dicentur, satis ostendunt. Danus itaque superiore anno ex arce Nottinghamiensi pulsus, Eboracensem provinciam ingreditur, et anno sequenti, qui est octingentesimus sexagesimus nonus, ibidem mansit, donec navigandi tempus illum ad prædam alio invitavit. Tum præter alios antiquos Angliæ scriptores opinioni suæ faventes, ad hanc chronologiam probandam allegat verba Rogeri Hovedeni, qui in editione Francofurtensi apud nos pag. 416 de Danis hæc narrat: Anno DCCCLXIX exercitus prædictus rursus ad gentem Northimbrorum profectus est, ibique anno integro permansit debacchans et insaniens, occidens et perdens plurimos viros ac mulieres. Ex his denique postea concludit, istud monialium Coldinghamensium martyrium probabiliter anno Christi 869 alligandum esse. Tamen alii eandem sanctimonialium cædem usque ad annum sequentem differunt. At nos propter exiguum unius anni discrimen de hac chronotaxi diutius disputare nolumus, et ideo superius ad marginem in principio hujus sylloges utrumque hunc annum notavimus.

cujus occasio-
nem et modum

8 Porro Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historiarum, anno 1601 Francofurti impressis, pag. 161 occasionem et modum hujus cædis ita exponit: Anno gratiæ DCCCLXX applicuerunt in Scotia Danorum innumera multitudo, quorum duces fuerunt Hinguar et Hubba diræ perversitatis homines et fortitudinis inauditi; qui totius fines Angliæ in exterminium adducere conantes, pueros et senes quosque sibi obvios jugulabant, matronasque sanctimoniales seu virgines ludibrio tradendas mandabant. Cumque per omnes regnorum fines tanta tyrannorum immanitas disseminata fuisset, Ebba sancta Collinghamensis cœnobii abbatissa metuens, ne et ipsa, cui sollicitudo regiminis et cura pastoralis commissa fuerat, cum sibi subjectis virginibus lu-

dibrio traderetur paganorum, ut pudicitiam amitteret virginalem, convocatis sororibus in capitulum universis, in hanc vocem prorupit dicens: Advenerunt nuper (inquit) ad partes nostras pagani nequissimi, et totius humanitatis ignari, qui loca regionis hujus singula perlustrantes, nec sexui muliebri nec parvulorum quidem parcentes ætati, ecclesias et personas ecclesiasticas destruunt, feminas sanctimoniales, et obvia sibi quæque consumunt. Itaque si consiliiis meis acquiescere decreveritis, spem certam de clementia divina concipio, quod et barbarorum rabiem effugere valebimus, et perpetuæ virginittis pudicitiam custodire.

9 Cui cum universa virginum congregatio certis promissionibus spondidisset, sese maternis velle in omnibus obtemperare præceptis, illa admirandæ animositatis Abbatissa palam cunctis sororibus exemplum castitatis præbens, non solum sanctimonialibus illis proficuum, verum etiam omnibus succedentibus et successuris virginibus æternaliter amplectendum, arrepta novacula nasum proprium cum labro superiori ad dentes usque præciciens, horrendum de se spectaculum adstantibus præbuit universis. Quod factum memorabile cum congregatio tota videns admiraretur, simili de se opere a singulis perpetrato, materna sunt vestigia insecuta. Et his ita gestis, cum mane crastinum illuxisset, supervenerunt tyranni nequissimi, ut feminas sanctas et Deo devotas ludibrio traderent, simul et ipsum monasterium spoliatum ignibus concremarent. Sed conspicientes Abbatissam illam et sorores singulas tam enormiter mutilatas, et in suo sanguine a planta pedis usque ad verticem tabefactas, cum festinatione recesserunt de loco illo, dum nimis longum sibi videretur vel ibidem etiam per breve temporis spatium demorari. Sed inde recedentes duces prædicti, præceperunt satellitibus suis nefandis, ut injecto igne monasterium cum omnibus officinis et ipsis sanctimonialibus concremarent. Sicque executione completa a ministris iniquitatis, sancta Abbatissa et omnes cum illa Virgines sanctissimæ ad martyrii gloriam pervenerunt. Huc usque Matthæus Westmonasteriensis, ex cujus testimonio colligimus immemorabilem harum Martyrum venerationem vel publicam sanctitatis fumam, quam tamen paragrapho sequente confirmabimus.

§ II. Vindicata harum Martyrum sanctitatis, incertus earum numerus, et controversa natio.

Witfordus in Martyrologio Sarisburiensis ecclesiæ, quod anno 1526 Londini editum est, martyrium harum monialium die xxv Augusti Anglice annuntiat, easque titulo sanctarum exornat. Hunc Ferrarius, Wilsonus, alique recentiores Martyrologi passim sequuntur. His adde Nicolaum Harpsfeldium archidiaconum Cantuariensem et invictum fidei Catholicæ defensorem, qui sæculo ix Historiæ ecclesiasticæ Anglicanæ cap. 14 duas synonymas ejusdem monasterii abbatissas recte distinguit, et hujus posterioris stratagema ad conservandam virginittatem sic obiter indicat: De commemorati Collinghamensis cœnobii præside Ebba jam ante diximus; cui jam et altera valde memorabilis Ebba præfuit, quæ cum aliis sanctis virginibus toto-

Sancta: et
scribitur in
Virgines

que

A que cœnobio, igne a Dacis * submisso, confla-
 id est Danis grarunt : de quibus quidam stratagema quoddam
 magna admiratione dignum tradunt, quod ab illis
 petendum relinquo. Tunc in margine assignat
 Flores historiarum Matthæi Westmonasteriensis,
 ex quo nos hanc historiam supra retulimus. Præ-
 cipue in hac brevi narratione observamus, illas
 moniales (haud dubie ex veteri historicorum te-
 stimonio vel traditione majorum) appellari sanctas
 ab hoc intrepido Catholicæ fidei defensore,
 qui sub duro Catholicis Elisabethæ regno post vi-
 gesimum captivitatis annum Londini in carcere
 mortuus est, ut apud Joannem Pitseum in Opere
 de illustribus Angliæ scriptoribus pag. 781 licet
 videre.

11 Quinimo sanctitas illarum Virginum apud
 Scotos et Anglos adeo pervulgata est, ut postea
 ipsi heterodori istarum regionum scriptores hoc
 egregium facinus suspexerint, et ex pia majorum
 suorum consuetudine Abbatissam hujus facti
 duce nomine sanctæ appellaverint, quemad-
 modum Richardus Smithus episcopus Calche-
 donensis in Floribus historiæ ecclesiasticæ gentis
 Anglorum lib. 3. cap. 5. sect. 2. sub Ethelredo
 rege pag. 480 testatur his verbis : Hujus etiam
 regis tempore accidit illud memorabile facinus
 sanctæ Ebbæ abbatissæ Coldingamiæ, quæ so-
 roribus suis et verbo et facto persuasit, ut ad
 servandam pudicitiam suam a Danis, et nasum
 et labia sibi præciderent, ob quod a Danis una
 cum monasterio flammis absumptæ sunt, quas
 Baronius anno dccclxx asserit fuisse Christianæ
 fortitudinis exemplum incomparabile, et esse inter
 martyres receptas et cultu martyrum ab Eccle-
 sia celebratas. . . . Hoc sanctæ Ebbæ facinus re-
 fert ex Protestantibus Bakerus in Ethelredo, et
 Stous anno dccclxx, qui eam vocat SANCTAM.

12 Insuper ex heterodoxis Guilielmus Cam-
 denus hoc heroicum sanctimonialium facinus
 videtur laudare, dum in descriptione Britannicæ
 pag. 686 de illo sic obiter mentionem facit :
 Inde Coldingham cernitur, Bedæ urbs Coldana et
 Coludi urbs, Ptolomæo fortasse Colahia, multa
 ante secula virginibus velatis sacra, quarum
 pudicitia litterarum monumentis consignatur, quod
 cum Ebba, quæ præfuit, sibi nasos et labra
 præciderint, dum pudicitia potius quam formæ
 consulerent contra Danos, qui tamen ipsas cum
 monasterio iisdem flammis involverunt. At alius
 auctor hæreticus in Historia Britannicæ ec-
 clesiæ, quæ anno 4605 Hanoviæ recusa est,
 apud nos pag. 71 de cura servandæ virginitatis
 alium silet, et ibi tamen eandem Danorum cru-
 delitatem exponit his verbis : Eodem anno Da-
 norum injuria monasterium de Coldingham in
 australibus finibus Scotiæ situm, sex mille pas-
 sibus a Berwico versus boream distans, spoliatum.
 Hoc femina incolebant, quæ omnes cum Ebba
 ejus loci abbatissa Danorum præcepto incendio
 traditæ sunt. Forsan hic scriptor hæreticus illam
 memorabilem Virginum fortitudinem prætermi-
 sit, eo quod pudicitia virginalis inimicus esset,
 aut istud monialium facinus improbaret. At quæ-
 cumque fuerit causa silendi huic hæretico, cujus
 auctoritatem nihili facimus, potius audiamus,
 quid doctores Catholici de factis hujusmodi sen-
 tiant.

13 Cum Gothi victores Romam invasissent,
 et varia libidinis flagitia perpetrassent in di-
 reptione hujus urbis, ea occasione sanctus Augu-
 stinus Hipponensis libros de civitate Dei con-
 scripsit, et libro primo istius Operis per aliquot

capita disputat, an feminis aut virginibus Roma-
 nis licuerit se ipsas occidere, ut hostium libi-
 dinem evitarent ac impedirent. Primo sanctus
 doctor videtur hæere dubius, et cap. 16 libri
 primi tamquam angustiis quibusdam coarctatus,
 ut ibidem loquitur, ita disserit : Sed quia non
 solum quod ad dolorem, verum etiam quod ad
 libidinem pertinet, in corpore alieno perpetrari
 potest, quidquid tale perpetratum fuerit, etsi
 retentam constantissimo animo pudicitiam non
 excutit, pudorem tamen incutit; ne credatur
 factum cum mentis etiam voluntate, quod fieri
 fortasse sine carnis aliqua voluptate non potuit.
 Ac per hoc et quæ se occiderunt, ne quidquam
 hujusmodi paterentur, quis humanus affectus eis
 nolit ignosci? Et quæ se occidere noluerunt, ne
 suo facinore alienum flagitium devitarent, quis-
 quis eis hoc crimini dederit, ipse crimine insipientiæ
 non carebit.

14 Deinde sanctus præsul variis argumentis
 probat, etiam violato per stuprum corpore, cas-
 titatem mentis illesam servari posse, et ideo
 mulieres Christianas in direptione Romana vim
 passas, quæ exemplum Lucretiæ gentilis imitari
 noluerunt, cap. 19 ejusdem libri primi laudat
 his verbis : Non hoc femina Christianæ fece-
 runt, quæ passæ similia vivunt. Tamen nec in
 se ullæ sunt crimen alienum, ne aliorum scele-
 ribus adderent sua, si quoniam hostes in eis
 concupiscendo stupra commiserant, illæ in se
 ipsis homicidia erubescendo committerent. Habent
 quippe intus gloriam castitatis, testimonium con-
 scientiæ; habent autem coram oculis Dei sui,
 nec requirunt amplius, ubi quid recte faciant,
 non amplius habent, ne deviant ab auctoritate
 legis divinæ, cum male devitant offensionem su-
 spicionis humanæ.

15 Denique ex sequentibus capitibus conclu-
 dit, occisionem sui ipsius ad evitandum quod-
 vis corporis damnum prorsus illicitam esse, et
 euidam speciosæ objectioni eorum, qui in pe-
 riculo consentiendi peccatis alienis illam licitam
 putant, tandem cap. 25 sic subtiliter respondet :
 Quis ergo tam malus error obrepit, ut homo
 se occidat, vel quia in eum peccavit, vel ne in
 eum peccet inimicus, cum vel peccatorem vel
 peccatum ipsum occidere non audeat inimi-
 cum? At enim timendum est et cavendum, ne
 libidini hostili subditum corpus illecebrosissima
 voluptate animum alliciat consentire peccato.
 Proinde, inquirunt, non jam propter alienum,
 sed propter suum peccatum, antequam hoc quis-
 que committat, se debet occidere. Nullo modo
 quidem hoc faciet animus, ut consentiat libidini
 carnis suæ, aliena libidine concitata *, qui Deo
 potius ejusque sapientiæ, quam corporis concu-
 piscentiæ subjectus est.

16 Verumtamen si detestabile facinus et dam-
 nabile scelus est, etiam se ipsum hominem oc-
 cidere, sicut veritas manifesta proclamat, quis
 ita desipiat, ut dicat : Jam nunc peccemus, ne
 forte postea peccemus; jam nunc perpetremus
 homicidium, ne forte postea incidamus in adul-
 terium? Nonne si tantum dominatur iniquitas,
 ut non innocentia, sed potius peccata eligantur,
 satius est incertum de futuro adulterium, quam
 certum de præsentis homicidium? Nonne satius
 est, flagitium committere, quod penitendo sa-
 netur, quam tale facinus, ubi locus salubris
 penitentiæ non relinquatur? Hæc dixi propter
 eos vel eas, quæ non alieni, sed proprii pec-
 cati devitandi causa, ne sub alterius libidine etiam
 excitatæ

AUCTORE
G. C.

variis argu-
mentis osten-
dat,

■

occisionem
vel mutilatio-
nem sui ipsius

P

* ut concitante

prorsus illicitam esse.

etiam sanc-
tus Augusti-
nus

AUCTORE
G. C.

excitatae suae forte consentiant, vim sibi, qua moriantur, inferendam putant. Ceterum absit a mente Christiana, quae in Deo suo fidei, in eoque spe posita, ejus adjutorio nititur; absit, inquam, ut mens talis quibuscumque carnis voluptatibus ad consensum turpitudinis cedat. Quod si illa concupiscentialis inobedientia, quae adhuc in membris moribundis habitat; praeter nostrae voluntatis legem quasi lege sua movetur, quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis? *Vides, hic ab Hipponensi praesule directos sui ipsius infectores aut interfectorices de gravi peccato condemnari, et iis omne excusationis effugium praeccludi.*

nisi fiat ins-
tinctu sancti
Spiritus.

47 Attamen S. Augustinus ibidem cap. 26 sibi unicum casum objicit, eoque posito, exceptionem a generali praeecepto admittit in hunc modum: Sed quaedam, inquit, sanctae feminae tempore persecutionis, ut infectores suae pudicitiae devitarent, in rapturum atque necaturum se flumen projecerunt, eoque modo defunctae sunt, earumque martyria in Catholica Ecclesia veneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temere audeo judicare: utrum enim Ecclesiae aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoriam sic honoret, divina persuaserit auctoritas, nescio; et fieri potest, ut ita sit. Quid si enim hoc fecerunt non humanitus deceptae, sed divinitus jussae; nec errantes, sed obediennes, sicut de Sampson aliud nobis fas non est credere? Cum autem Deus jubet, seque jubere sine ullis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset? Sed non ideo sine scelere facit, quisquiss Deo immolare filium decreverit, quia hoc Abraham etiam laudabiliter fecit. Nam et miles cum obediens potestati, sub qua legitime constitutus est, hominem occidit, nulla civitatis suae lege reus est homicidii; imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contempti. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur, si fecerit injussus, inde punietur, nisi fecerit jussus. Quod si ita est, jubente imperatore, quanto magis, jubente Creatore? *In illo casu excepto versantur hodiernae Martyres nostrae, sicut ex infra dicendis apparebit.*

quem Raderus
noster.

48 Cum nemo magis membrorum suorum quam vitae suae sit dominus, eodem praeecepto prohibetur mutilatio sui ipsius, nisi haec ad conservationem totius corporis necessaria fuerit. Unde Raderus noster in Viridario Sanctorum part. 2, cap. 5 sive pag. 466 licitam sui ipsius mutilationem ab illicita distinguens, illud ipsum sanctarum Virginum nostrarum exemplum profert, et hac de re sic disserit: Damnatum ergo Origenis factum, quamvis se ob castitatis amorem viro privavit, et aliorum, qui vel Origenem praecesserunt vel secuti sunt; et consentiunt sacram Litterarum interpretes cum juris divini et humani consultis, illos gravissime peccare, qui se quacumque corporis parte seu oculis, seu manibus, seu aliis membris truncant, nisi id Spiritus sancti impulsu factum constet, penes quem potestas est vitae et necis, non unius tantum membri, sed corporis totius. Sed illud singulare est et extra communis legis sortem, ut is, qui ligatus praemorsam sibi linguam in faciem expuit effrontis meretricis; uti et illud, quod narrat Joannes Eviratus de virgine Alexandrina, quae sibi oculos exsculpsit, et Jacobus de Vitriaco de

virgine idem facinus ausa: uti et Eufemia quaedam fuit, et aliae complures, quae os sibi denasaverunt, aut ut beata Ebba, quae cum virginibus praeter nasum etiam labra sibi praescidit. Quae omnia in communem legem non cadunt, nec passim imitanda proponuntur, quamquam magnum est inter has et illos discrimen, quos nulla vis externa premebat; has praesens periculum urgebat; illos error aut etiam haeresis impellebat; has Spiritus sanctus trahebat firmabatque, ut quid supra sexum tentarent.

49 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 870 martyrium S. Ebbae sodaliumque refert ex Matthaeo Westmonasteriensi, et postmodum num. 41 sanctas illas Virgines defendit hac apologia: Erit fortasse andaculus quispiam, qui sanctas Virgines Christianae fortitudinis exemplum incomparabile inter martyres receptas, et cultu martyrum ab Ecclesia celebratas audeat sugillare, quod cum nemo sit dominus membrorum suorum, ipsae de illis adeo prodigae fuerint. Cui modo sat illud, dijudicari ab Ecclesia, quando quid divini sit impetu Spiritus, vel humana tantum audacia; quae non has tantum recensuit inter martyres, quae E membris suis, virginitatis salvandae causa non pepercere, sed alias, quae sive praecipitio, sive aquarum vorticibus, sive etiam ignibus dederat corpus pudicitiae servandae gratia, quas uno consensu tam occidentalis quam orientalis ecclesia colit martyres, et sanctissimi utriusque orbis Patres defendunt et praedicant. Vox illa apud sanctum Ambrosium adhuc clamans auditur sanctae Pelagiae virginis Antiochenae eadem necessitate constrictae, ut virginitatis dispendium pateretur: Moriatur scilicet, vel si noluit licere, moriamur. Deus remedio non offenditur, et facinus fides abluat. Fecit illa quod dixit; et sorores id ipsum facere persuasit. Praeternitimus relegere singulas in diversis totius orbis ecclesiis, quae simili animi fortitudine similique facto conciliaverunt sibi coronam martyrii. Sed cum vix paucas spicas ex diversis colligere liceat, ex fertili tamen agro martyrum, ipsa nobili fecunda martyribus ecclesia Anglicana amplam messem in tanto examine es nactus sanctarum Virginum, quae tunc instar apum monasterii alveari contentae, jam caelo cum sponso duplici insignitae corona P laetantur. Ex hoc eminentissimi doctissimi Cardinalis ratiocinio concludimus, has Moniales Coldinghamenses ab Ecclesia ante tempus immemorabile pro veris Martyribus haberi ac celebrari.

20 Ex narratione Matthaei Westmonasteriensis aliorumque quidem eruimus, omnes Moniales illas Coldinghamenses exemplum S. Ebbae abbatis suae fortiter imitatas fuisse; sed inde necdum scimus, utrum tunc temporis numerus earum magnus an exiguus fuerit. Attamen David Camerarius lib. 3 de Pietate Scottorum in elogio S. Ebbae pag. 123 contendit, istam sanctimonialium congregationem tunc numerosam fuisse, et hanc opinionem suam probare nititur hac ratione: Porro quae fuerit harum Virginum et Martyrum multitudo, inquit, ex eo videre est, quod haec Coldinghamiae abbatia (quae ab urbe Scotiae antiquissima Coldingam, Ptolomaeo COLONIA nomen accepit) ut erat a multis retro seculis virginibus velatis sacra, omnium totius Scotiae fuit una ex amplissimis ambituque maximis, quam Edgarus Scottorum rex ordine LXXXIX anno regni sui septimo, licet jam satis amplam, regie

A regie auxit extenditque. Non video, quid hic ad probandam Monialium istarum diu præcedentium multitudinem faciat Edgarus octogesimus nonus Scotorum rex, qui seculo undecimo monasterium istud amplificavit : hinc enim non sequitur, illam monialium congregationem seculo nono, quo Virgines nostræ martyrium subierunt, valde numerosam fuisse. Præterea seculo septimo idem monasterium divina vindicta deflagavit, discedentibus inde ob desolationem plurimis incolarum, sicut venerabilis Beda lib. 4 Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum cap. 25 testatur, et nos in Vita alterius S. Ebbæ senioris supra retulimus. Igitur ingenue fateamur, numerum harum Martyrum hodiernarum nobis ignotum esse.

et disputatur.
utrum sanctis
Anglis.

21 Nunc alia minoris momenti quæstio movetur, utrum scilicet hæ Martyres Scotis an Anglis accenseri debeant. Alfordus noster Anglus in Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum Christi 869 num. 4 situm cænobii Coldinghamensis assignat, et has sanctas Virgines nostras popularibus suis ita vindicat : Dixi supra, cænobium illud ad Coludi urbem positum (ita Beda locum vocat) illustri sacrarum virginum collegio floruisse. Est autem in Northumbriæ regni extremis, et Merchiæ provinciæ, spectabatque hoc omni tempore ad Northumbriæ principes; jam Scotiæ annumeratur. Unde qui recentius scripserunt, volunt, Danos in Scotiam etiam profectos esse; sed intelligi debent, eo profectos, quod tunc Northumbriæ regno accensebatur (nemo enim antiquorum dixit, Danos hoc anno ultra progressos) nunc autem ad Scotos pertinet. Quod ideo adverti cupio, ut selectissima lilia, quæ mox Danorum manu cadent, non aliunde, quam ex Anglicanæ ecclesiæ horto in cælum hoc anno missa cognoscantur : sicut enim supra ad annum sexcentiesimum octogesimum tertium Ebbam Ethelfridi Northumbrorum regis filiam, Coldinghamensis monasterii abbatissam, et plurimas ibi

Deo sacras Virgines Saxonum flores fuisse, sine controversia diximus; sic eodem jure Anglorum juris erit Ebba altera, quæ hoc anno, ut virginem castam exhiberet Christo, obliteravit crudeli pietate pulcritudinem suam.

22 Verum laudatus Camerarius easdem Martyres Scotis suis adscribit, et post contractam Baronii apologiam, quam nos supra recitavimus, lib. 3 de Pietate Scotorum pag. 124 eminentissimum illum scriptorem refellit his verbis : Unum addo, Baronium deceptum dubia de his Virginibus Westmonasteriensis narratione, qui ut lectori persuadeat, has Virgines Anglas fuisse, Danos illos applicuisse quidem in Scotiam scribit, sed Scotia veluti prætermissa, Angliam aggressos, Angliæque monasteria solo æquasse. Sed fallitur, cum constet, Constantinum II Scotorum regem etiam secundo cum hisce Danis Hengar et Stubba * manus conseruisse, et ab iisdem martyrio coronatum, Coldingamiæ etiam abbatiam (in qua Virgines fuere) in Mercia Scotiæ provincia fuisse semper, et adhuc ejusdem ibidem superesse vestigia. Nobis videtur hæc esse quæstio de tempore ac nomine, quam operosius indagare non lubet : si enim cænobium Coldinghamense semper Scotiæ annumeratum fuerit, ut vult Camerarius, hæ Martyres Scotis adscribendæ erunt; sin vero provincia Merchiæ tunc ad Angliam pertinuerit, ut contendit Alfordus, eadem Virgines Sanctis Anglis accenseri poterunt. Sive igitur eas Anglas sive Scotas appellaveris, non refragabimur. Utinam tota Scotorum Anglorumque natio has sanctas Virgines et Martyres (sive Anglæ sive Scotæ fuerint) antiquo et pio majorum suorum more veneraretur, earumque patrocinium imploraret! Cum de sacris harum Martyrum reliquiis, aliisque ad posthumam illarum gloriam spectantibus nihil amplius sciamus, huic syllogæ jam finem imponimus.

AUCTORUM
G. C.

an Scotis ad-
scribenda sint

* al. Hubba

E

C

F

A

D

DE S. MARTIANO ABBATE

APTÆ JULIÆ IN PROVINCIA GALLIÆ

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, ætas, tempus mortis, Vita unde cruta.

ANNO
CIRCITER
Præmissa loci
notitia,

Apta Julia, vulgo Apt, antiqua urbs Galliæ Narbonensis, et episcopalis sub hodierna Aquensi metropoli in Provincia, ad Calvonem fluvium, vulgo le Coulon, sita est, et leucarum aliquot intervallo vicinas habet Aquas-Sextias, Avenionem, ac Cavellionem. Hæc pauca sufficienter indicant situm loci, in cujus territorio S. Martianus abbatialem suam præfecturam virtutibus ac meritis exornavit. Siquis autem plura nosse desiderat de ista civitate; adeat Notitiam Galliarum Hadriani Valesii, et tomum primum novæ editionis Galliæ Christianæ pag. 349. Lectore itaque breviter instructo de loci hujus situ, proxime agendum nobis videtur de publico S. Martiani cultu, quo in ipsa Aptensi civitate, ac in territorio ejusdem solenni ritu honoratur.

probatur so-
lennis cultus,
quo in eccle-
sia ac diœcesi
Aptensi

B 2 Ut nihil dicam de annuntiationibus quorundam recentiorum Martyrologorum, Saussayi videlicet in Supplemento pag. 1161, Ferrarii in Novo catalogo Sanctorum, ac Castellani in Supplemento pag. 703; publica hujus Sancti veneratio probatur apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo sexto, parte prima, pag. 94, ubi hæc leguntur: Beati Martiani reliquiae etiamnum in ecclesia cathedrali Aptensis urbis religiose asservantur; ubi, sicut et in tota diœcesi, festivitas ejus sollemniter celebratur die xxv Augusti. Unde mirum est, sicut ibidem additur ac merito, nomen ejus non solum in Martyrologio Romano, sed neque in ullo Benedictino recenseri. Typis editum Breviarium Aptense anni, ut manu adscribitur, 1532, sancti Abbatis nostri festum recitandum præscribit ritu duplicis minoris, cum Octava: ac subjungit ejusdem Officium. Inter Officia autem propria cathedralis ecclesiæ, nec non diœcesis Aptensis, anno 1664 impressa Aquis-Sextiis, festum S. Martiani abbatis evectum legitur ad ritum duplicem primæ classis cum Octava: unde sequentia deliberare visum est in rem nostram.

Sanctus hic

3 Hymnus ad primas Vesperas sic habet:

Ex sterili conjugio,
Multisque fuis precibus
Mirandus infans oritur
In oppido Provinciæ.
Hic Martianus solidæ
Perfectionis cupidus,
Dat luculenta prædia,
Et vana spernit gaudia.
Intentus exercitio
Humilitatis providæ
E morte natum viduæ
Signo crucis exsuscitat.

Patri perennis gloria etc.

Ad Magnificat Antiph. Sanctitatem servi sui Martiani multis Deus testari voluit prodigiis. ORATIO.

Majestatem tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut sicut beatus Martianus abbas, tua adjuvante potentia, mortuum ad vitam excitavit; ita in nobis, tua vivificante gratia, spiritalem resurrectionem efficiat. Per Dominum nostrum.

4 Ad MATUTINUM HYMNUS.

Defecit Abbas viribus,
Dum peteret cœnobium,
Et quod erat incognitum,
Hoc indicat prodigium.

Ubi jacet demortuus
Sub rupe stratus concava,
Ejus ibi formosior
Videtur oris dignitas.

Clerus eo progreditur,
Multo sequente populo,
Pignus sacrati corporis
Ut portet in basilicam.

Virtus, honor, laus etc.

Lectiones quarti nocturni in ipso festo, pro die infra Octavam non impedita Officio novem lectionum, ac in die Octava, indicantur desumptæ ex monumentis Aptensis ecclesiæ, continentque historiam vitæ ejus ac miracula.

C 5 Etiam si de ætate S. Martiani non satis determinate nobis constet ex Vita ejus: aliunde tamen notas quasdam chronologicas eruere conabimur, quarum subsidio statui præterpropter possit de tempore, quo vixit. In nova editione Galliæ Christianæ tomo primo, columna 376 et sequentibus tractatur de abbatia S. Eusebii, ac de serie abbatum, qui eidem præfuerunt. Primus vero isti monasterio abbas assignatur ibidem S. Marcianus noster: cujus tempus eruere utcumque licet e tempore foundationis abbatie ejusdem; de qua sic disseritur in laudata editione: De hujusmodi monasterii exordiis nihil certi nobis suppetit. Vir nobilis et eruditus D. de Remerville a S. Quintino, ejus primordia putat referenda saltem ad finem seculi viii. Quippe nomen sancti Marciani, primi ejusdem loci abbatis, inscribitur pervetusto Martyrologio, in quo nullus Sanctorum seculi noni, aut posterioris continetur. Vero propius tamen est, hoc monasterium non diu postea stetisse, sed in Saracenorum procella, quæ tot aliis sacris locis excidium attulit, destructum fuisse, et in manus laicorum devenisse. Admittitur ergo ibi tacite vel supponitur, hoc monasterium tunc temporis saltem stetisse. Sed Mabillonius Annalium Benedictinorum tomo 4, ad annum Christi 1004, num. 61 ad Remervillii argumentum, ac confirmationem ejusdem, quam ibi affert, ita respondet: Verum etsi hæc probabilia sint, non tamen tanti videntur, ut S. Eusebii monasterium ejus esse antiquitatis evincant. Quapropter vulgatam sequimur opinionem, dum certiora nobis argumenta suppetant.

A 6 In Actis vero Sanctorum Ordinis S. Benedicti, quæ supra indicavimus, a pag. 93 hæc sunt opinionis profert rationes : In Vita licet tempus diserte non exprimatur, quo beatus iste Vir ad Superos abiit, ipsum tamen seculi... undecimi initio e vita excessisse, præter Aptensis ecclesiæ traditionem, probant quoque vetera instrumenta monasterii sancti Eusebii, cujus conditor ac primus abbas fuisse memoratur. Certe ipsam loci DONATIONEM anno MIV factam fuisse, indicat vetus fragmentum, quod Sammarthani in Gallia Christiana ex chartario ejusdem monasterii vulgarunt. Illud mox subjungit Mabillonius; in nova autem editione Gallicæ Christianæ idem etiam habetur col. 377. Hanc donationem (ita pergit Mabillonius) Martino adhuc vivente factam fuisse conijcimus, quod donatores loci FUNDATORES dicantur, ii, si bene judico, præcipui inter illos, quos laudat Vitæ auctor, FIDELES, quorum ADJUTUS OPE Vir sanctus COEPIT CONSTRUERE MONASTERIUM etc. Hæc sunt conjecturæ, quibus obscuræ S. Martiani etatæ eruditus conatur aliquid lucis afferre : deinde vero superaddit sequentes de tempore mortis.

B 7 Haud tamen diu postea vixit Martinus, cum Durandus, qui primus post ipsum abbas fuit, anno MXV episcopus Venciensis electus sit. Quare Martiani obitum circa annum MX contigisse putamus. Durandi quippe regiminis tempus annis circiter quinque concludimus : brevem enim fuisse ejus administrationem inde conijcimus, quod ad annum usque saltem MLVI ecclesiæ Venciensi præfuerit. Si quidem ipse idem sit, qui eo nomine concilio apud sanctum Ægidium pro confirmanda treuga et pace, interfuerit cum aliis viginti et uno diversarum provinciarum antistitibus Gallicanis. Jacobus Longueval tomo septimo Historiæ ecclesiæ Gallicanæ, lib. 19, inter alia plura, quæ sine dubio quia ad annum determinatum accommodare non potuit, accidisse scribit anno circiter 1010, ponit pag. 149 monasterium S. Eusebii Aptensis restauratum fuisse per dominos quosdam populares ; quod, sicut subjungit, conditum fuerat a S. Martino, primo ejusdem abbate : sed sciri haud posse, quo determinate tempore hic sanctus Abbas vixerit. Debit vixisse, inquit, ante ultimas Saracenorum grassationes, sub finem seculi noni. Ex his perspicuum fit, tempus determinatum vitæ ac mortis S. Martiani tam obscuris obsoletæ oblivionis tenebris involutum esse, ut si modicum aliquid lucis adhibere eisdem tentaveris, solis conjecturis agenda res sit. Hinc accidit, ut, quandoquidem certiora documenta non habemus, sancti nostri Abbatis obitum supra affligerimus anno circiter millesimo decimo, cum Mabillonio.

C 8 Vitam Sancti edidit Mabillonius e Gonono, ac notationibus aliquot elucidavit. Eam vero se accepisse ex antiquo Breviario ecclesiæ Aptensis, indicat idem Gononus lib. 4 de Vitis Patrum occidentis, ubi illam profert. Porro auctorem istius vitæ synchronum non fuisse Sancto, non obscure ipsemet indicat infra apud nos num. 5, dum dicit, in loco qui etiam nunc Petra sancti Martiani dicitur. Cum vero præter ea, quæ modo diximus, et quæ dicuntur in Annotatis, nihil occurrat singulare, quo lectorem detineamus ; reliquum est ut illam producamus.

VITA

Ex Breviario Aptensi apud Benedictum Gononum edita lib. 4 de Vitis Patrum occidentis, et apud Mabillonium recusa in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, seculo VI, parte I, a pag. 94.

Martianus, religiosus Benedictinus, vir eximie fuit sanctitatis, qui ortus ex castro Sanione, diæcesis Aptensis, regni Arelatensis, ex parentibus plurimis opibus, sed amplioribus virtutibus abundantibus fuisse dicitur. Est enim Sanio a castrum olim fortissimum et inexpugnabile, et ab Apta circiter duobus distans stadiis. Parentes igitur sancti Martiani sine liberis degentes, virtutibus pollentes, et temporalibus bonis competenter locupletati, continuis precibus prolem potius virtutis, spiritualiumque bonorum quam temporalium heredem futurum a Domino crebris orationibus, elemosynis, gemitibus et lacrymis poposcerunt. Et non sunt fraudati a desiderio eorum. Nam tandem Martinum nomine, diu optatum, talem qualem decebat, sanctitas et opera eorum merebantur, genuerunt. Erat autem infans Martinus facie rutilans, aspectu hilaris et jucundus, sermone et moribus ornatus. Decebat enim, ut eum, quem divina perfuderat gratia, interius exteriusque relucere faceret. Tanta denique præventus erat gratia, tantisque ornatus gratiis, ut ab omnibus singulariter amaretur.

2 Transactis igitur ablactationis suæ, atque puerilibus annis innocenter decursis, totum spiritum suum transtulit in Deum suum. Nemo tempore suo in visitandis liminibus ecclesiarum et sacrorum locorum attentior, nemo in oratione ferventior et devotior. Scholis adhibitus non solum condiscipulis, sed etiam magistris propter egregium ingenium et sapientiam superantem ætatem, stuporem inferebat. Liberalibus igitur disciplinis sufficienter edoctus, cogitavit ex talento duplici sibi credito, videlicet naturæ et gratiæ, duplicatum illud Domino suo referre. Considerans autem se Domino, sicut desiderabat, non ita perfecte posse adharere in sæculo, captus amore vitæ solitariæ, clam relictis parentibus, deserta loca petivit et incoluit, pauperem et nudum Christum pauper ipse et nudus sequi cœpit. Non est hujus loci edicere quantos in illis desertis æstus frigoris, famis, et sitis, dæmonumque illusiones et molestias sustulerit ; eas meditandas relinquimus iis, qui non ignorant et experti sunt, quanto odio prosequitur diabolus solitarios, hominum consortia fugientes, et quodam modo in terris vitam angelicam exercentes.

3 Postquam Vir Dei per multorum annorum curricula solus in eremo habitasset incognitus, tandem divinitus inspiratus, considerans quod sibi ipsi solummodo prodesset, fidelium adjutus ope cœpit construere monasterium. Portabat ipse lapides, aquam et alia necessaria latomis ministrabat. Cum ergo sex monachos religione et sanctitate

Sancti pueritia, ac parentes :

a

b

pia ejus opera, et secessus in eremum.

F

Construit monasterium :

c

A sanctitate conspicuos secum assumisset, secundum sancti patris Benedicti instituta eos vivere docuit. Ipse vero duriores et austeriores vitae modum sectabatur. Asperissimo enim cilicio semper utebatur, super nudam jacebat humum, pernoctabat in orationibus, et denique solitudinem et silentium, aliasque austeritates et poenitentias, quas in eremo exercuerat, in monasterio non intermisit. Licet monasterii pater esset, nihilo minus pro victu fratrum cum magno labore sarcinulam gestans, eleemosynam petebat, aliaque vilia et abjecta officia exercere non dedignabatur.

4 Quadam die cum Aptam profisceretur, contigit eum in domo cujusdam optimae viduae hospitari d, quae elegantem puerum et hunc unicum habebat. Quem cum vir sanctus vidisset optime morigeratum, petiit matri quatenus permitteret ut eum monachi veste indueret. Illa, quae unicum hunc tantum habebat filium, tam elegantem et bonis moribus ornatum, quemque valde diligebat, baculumque senectutis fore expectabat, honeste recusavit. Paucis mensibus transactis, dum pro quibusdam negotiis ad dictam civitatem se contulisset, contigit puerum infirmari et mori. Mater lacrymabunda et gemens per vicus filii mortem lamentabatur. Verum cum rescivisset beatum Martianum esse in urbe, non ignorans viri Dei sanctitatem, fide plena, mortuum puerum in platea posuit, et cum diu Virum Dei quaesisset, tandem eum inveniens, multis lacrymis et precibus coactum, ad locum, ubi puer mortuus jacebat, adduxit. At ille dixit ei: Si quando petieram tibi, dedisses mihi filium tuum, modo non fuisset mortuus. Tunc miseratione motus, praemissa oratione cum lacrymis, mortuum vitae restituit, et matri tradidit. Tunc omnes admirari, tunc Deum benedicere et laudare coeperunt, qui tantum miraculum per servum suum operatus fuerat. Statimque mater, quae antea Viro Dei postulanti filium recusarat, nunc suppliciter rogat, ut eum accipiat, et monachorum ei habitum tradat. Quem benigne suscipiens Vir Dei, eum secum in monasterium duxit, et tonsurato capite monachum fecit.

C 5 Beatus interea Martianus cum multos collegisset monachos, et jam senex esset, ei vires corporis deficere coeperunt. Quadam die cum reverteretur a civitate Aptensi, simplici baculo, sua onustus sarcina ad victum fratrum ordinata, circiter circa mediam viam constitutus, delicere coepit, et brevi interpolatione facta, in loco, qui etiam nunc Petra sancti Martiani e dicitur, feliciter exspiravit. Qui licet humano solatio destitutus esset, angelorum tamen comitatus est choris. Nam et campanae circiter per tria millia sine humano adminiculo, sed potius divina actae potentia personuerunt. Concurrunt fratres, scire cupientes quidnam esset: venientesque ad locum, patrem mortuum deferre ad monasterium voluerunt. Tunc superveniunt et Aptenses cives, sed corpus a nullo potuit moveri, donec et Aptensis f antistes advenit, qui una cum clero in basi-

lica sanctorum Auspicii et Castoris g, ejusdem civitatis quondam episcoporum et martyrum, sacrum corpus deposuit. Nec defuere plurima miracula. Nam febricitantes, alique variis languoribus vexati, ad sancti Confessoris corpus concurrentes, curati sunt, et plene liberati. Ejus festivitatem h ecclesia Aptensis celebrat vigesima-quinta Augusti cum octavis et Officio proprio. Hic Vir sanctus semper virginitatis liliū illibatum custodivit.

ANNOTATA.

a Sanionis castrum ecclesiae Aptensi assertum est variis diplomatibus, quae in catalogo pontificum Aptensium a Sammarthanis laudantur, ut observat Mabillonius.

b Dictionarium Gallico-Latinum, quod anno 1704 Trevoltii editum signatur, tomo 3 in voce stade habet varia, quorum hic meminisse, non abs re fuerit. Observat itaque stadium esse mensuram Graecam, quae contineat passus 125 geometricos in longitudine, vel 625 pedes: opus esse octo ad conficiendum milliare Italicum. Deinde duos nominat auctores, quorum unus computat, stadia 20 conficere unam leucam Gallicam; alter vero computavit stadium continere 600 pedes Athenienses, qui paulo plus conficiant quam pedes 566 regios mensurae Gallicae, atque adeo stadium non contenturum nisi passus geometricos 113. Denique hisce superaddit, fuisse stadia diversarum mensurarum pro ratione loci ac temporis.

c Sub titulo vel patrocinio S. Eusebii, et in territorio Sanionis castri. Vide Commentarium praevium.

d Locus, in quo hoc miraculum accidit, nominatur in lectione quinta diei octavae Officii proprii S. Martiani, de quo mentio facta in Commentario praevio, videlicet in suburbio sanctae Marthae.

e In Officii proprii proxime indicati lectione sexta dicitur: Impraesentiarum extat sacellum in ea territorii regione, ubi ipse mortem obierat.

f An Stephanus, vir sanctus, qui anno mx hanc sedem iniit, aut certe decessor ejus Theodoricus, qui canonicos duodecim communem vitam agentes in ecclesia Aptensi instituit. Nota est Mabillonii. De utroque hoc praesule agitur in nova editione Galliae Christianae tomo 1, columna 355. Stephanum cum titulo beati signat Castellanus ad diem 6 Novembris.

g Auspiciū gentis suae apostolum et primum episcopum agnoscunt Aptenses, cui post Quintinum successisse dicitur Castor initio seculi iv. Eorum reliquiae hodieque in ecclesia cathedrali asservantur, prout hic notat Mabillonius. Consuli potest nova Galliae Christianae editio mox allegata, columna 349: uti etiam quae de S. Auspicio dicta sunt apud nos tomo 1 Augusti, die 2, a pag. 155. S. Castor habetur apud Castellanus die 21 Septembris.

h De ea egimus in Comm. praev.

A

D

DE S. GURLOESIO ABBATE

ORDINIS SANCTI BENEDICTI

IN KEMPERLEGIENSI MONASTERIO BRITANNIÆ
MINORIS

S Y L L O G E

J. P.

Notitia loci, Sancti præfectura, tempus, ac cultus.

ANNO MLVII.
Notitia hujus
monasterii,

B

Sammarthani tomo 4 Gallie Christianæ pag. 551 monasterii hujus locum ita describunt: Armoricæ inferioris civitas Kemperlegium (vulgo Kemperlé,) inter duos amnes, Elegium scilicet, et Idol, constructa.., in qua monasterium Ordinis S. Benedicti diœcesis Corisopitensis. Mabillonius in Actis Sanctorum ejusdem Ordinis seculo VI, parte 2, pag. 107 et sequentibus varia de hoc sancto Abbate collegit, eademque occasione tractat de memorati monasterii initiis, ac restauratione: Monasterium, inquit, sanctæ Crucis Kemperlegiensis, quod a multis retro seculis existisse volunt, hoc undecimo seculo ineunte reparatum ac de novo adificatum fuisse, nemo non agnoscit. De prima ejus fundatione, quæ ad seculum sextum revocari solet, nihil certi constat, nisi quod Gutthiernus, seu Gurthiernus, qui eidem loco primus præfuisse dicitur, inter Sanctos etiamnum loci patronos recensetur: sed ejus Acta prorsus ignota sunt, aut certe talia, quæ non merentur, ut lucem aspiciant. Ecclesiam sub ejus nomine anno MLXXXIX a Benedicto Corisopitensi episcopo dedicatam fuisse, discimus ex Chronico Kemperlegiensi, quod a V. C. Stephano Baluzio editum est tomo I Miscellaneorum pag. 520. Circa idem tempus inventæ dicuntur reliquie ejusdem Sancti « cum parte capitis sancti Guem- » nolœi, et reliquiis Paulennani, et Sympho- » riani, et Tenennani, et Guediani, et Guenhaeli, » et Idinaeli, et aliorum. » Qui Sancti fere omnes ignoti sunt. Hæc Mabillonius.

restauratio,
clonum; San-
ctum eo præ-
fectura;

2 Scribit deinde de monasterii Kemperlegien-
sis reparatione seculo XI facta, ejusque auctore
Alano. Cur vero inditum monasterio fuerit no-
men sanctæ Crucis, inde accidisse memorat,
quod Alanus ille a gravissimo morbo, quo af-
flictus fuerat, virtute sanctæ crucis, cujus spe-
ciem per somnium viderat, liberatus fuisset. Et
mox producit idem auctor instrumentum, ex
Gurherdeni monachi Kemperlegiensis brevi histo-
ria laudati monasterii, quæ sibi videtur conscri-
pta seculo XII; ubi etiam memorantur donaria,
quæ eidem cœnobio concessa sunt. Primus itaque
in eo præfecturam gessit Sanctus noster, sicut e
dicto instrumento narrat Mabillonius his verbis:
Ad præsidendum igitur huic monasterio, vir sum-
mæ honestatis et disciplinæ sanctus Gurloesius
electus est de cœnobio sancti Salvatoris, abbate
Cantuallono ipsius loci et fratribus assentienti-
bus, et in ejus ordinatione alacriter existenti-

bus. Quem oblatum cum ineffabili prædictus Con-
sul (Alanus) exultatione suscipiens, præsentem
Orscando episcopo fratre suo, et optimatibus Cornu-
galliæ, dedit ei, sicut mente conceperat, totam insu-
lam Guedel etc.

E

3 Quo anno acciderit ordinatio S. Gurloesii
perhibet Chronicon Kemperlegiense apud Balu-
zium supra citatum pag. 521. Hæc enim habet
ad annum 1029: Cœnobium sanctæ Crucis Kem-
perlegii ab Alano Cornugalliæ comite ædifica-
tur, atque inibi Guorloesius abbas ab Orscan-
do pontifice benedicatur. Huic Chronico, sicut
testatur Mabillonius pag. 109, consentit Gur-
herdenus in data, quam donationibus ab Alano
factis subjungit. Quamquam in hoc graviter la-
psus fuit, quod hunc annum, sicut et Indictio-
nem XII, atque Roberti regum cum Leonis
IX pontificatu conjunxerit. Orscandus seu Au-
riscandus consecratus episcopus Corisopitensis an-
no 1022, mortuus anno 1074, dicitur apud
Albertum de Morlaix in Opere de Sanctis Bri-
tanniæ Armoricæ, seu in Catalogo, qui eidem
Operi attextus est, præsulum Corisopitensium
pag. 172; sed in Gallia Christiana tomo 2,
fol. 551 scribitur consecrasse... ecclesiam sancti
Gutthierni circiter MLXIV, quo anno ab hu-
manis migravit. Uter annus sit verus, an neu-
ter; examinandum relinquimus auctoribus novæ
editionis Gallie Christianæ. De cœnobio sancti
Salvatoris, seu Rothanensi, vulgo Redon, vel
Rhodon, in diœcesi Venetensi, ac abbate ejus,
quorum superius injecta fuit mentio, consuli
possunt Sammarthani in Gallia Christiana tomo
4, a pag. 798, et Annales Benedictini tomo 4
pag. 510, et tomo 2, pag. 543.

ejusdem
initium.

F

4 Porro, ut ad S. Gurloesium revertamur, ac finis:
Mabillonius in Actis, quæ supra designavimus,
pag. 109 fatetur incertum sibi esse, quid
egerit, exceptis vitæ sanctitate ac miraculis,
quibus fulsit. Utrumque probatur primo ac bre-
viter e Chronico Kemperlegiensi, quod antea est
citatum: pag. 522. MLVII. Transitus sancti Guor-
loesii abbatis monasterii sanctæ Crucis Kemper-
legiensis. Secundo ex Gurherdeno, quem sic de
eo scribentem recitat ibidem Mabillonius: San-
ctus igitur Gurloesius, sanctæ Crucis ecclesiæ
primus abbas existens, eam annis viginti quin-
que in quiete et pace bona gubernavit, per quem
in vita Deus multa ostendit miracula, nunc quo-
que in morte usu quotidiano plura declarantur.
De hujus autem Viri gestis plura sibi non licuis-

AUCTORE
J. P.

se rescire, affirmat idem Actorum conditor, quam sequentia, quæ refert ex Gurherdeno, quem agentem de societate inita, ut præmittit idem Annalista, inter Rotonenses et Kemperlegienses, quam Herveus Rotonensis abbas seculo sequenti violare tentavit, sic recitat: Sciendum est autem, quod Catuvallonus abbas sancti Salvatoris coadjutor foundationis ecclesiæ sanctæ Crucis exstiterit. Ipse enim Priorem suum sanctum Gurloesium Comiti ad abbatem transmisit. Qui etiam fraternitatem, quam ab abbate et fratribus in vita et in morte recepit, atque eis quoque donavit: quod pactum usque hodie scriptum inter utrosque reservatur.

annus emor-
tualis:

4 Annum emortualem sancti Abbatis modo signavimus e laudato Chronico Kemperlegiensi. At difficultas aliqua se obtulit Mabillonio circa annos præfecturæ ejus, quam sic proponit ac solvit: Tamen viginti et quinque annos regiminis solummodo concedit Gurloesio Gurherdenus. At inter annum xxiii (immo xxix,) quo Gurloesius abbas institutus dicitur, et annum mlvii, viginti et octo anni intercedunt. Sed hæc difficultas nullum facesset negotium, si Gurloesius dicatur tribus ante obitum annis monasterii regimen abdicasse, ut liberior Deo vacaret: quod ab ipso fuisse præstitum ex eo conjicimus, quod Johannes, et nonnulli ejus proximi successores idem fecerint, uti ex laudato Chronico facile colligitur.

veneratio

6 Superest, ut publicum Viri cultum ab immemorabili tempore ante decretum Urbani PP. VIII probemus. Primo, sacrum ejus corpus elevatum fuit anno 1083, ut perhibet Chronicon, quod toties jam allegavimus, quodque ad istum annum sic habet pag. 523: Beati Gurloesii corpus de tumulo erigitur. Adde ex Mabillonio, rem accidisse eo tempore, quo Benedictus, Hoelis comitis frater ex monacho Landevenecensi abbas Kemperlegiensis simul, et Namnetensium episco-

pus erat. Huic sollemnitati interfuisse dicitur b ipse Hoel comes cum duobus ejus filiis, Alano et Mathia. Secundo, de Gurloesio in Cælitum numerum referendo actum quidem fuit; sed an, et quid in hac re peractum sit, latet, teste Mabillonio: Quin et sollemnem, ait, a Romano Pontifice sancti Gurloesii canonizationem efflagitasse Benedictum, discimus ex Urbani II ad eum datæ epistolæ fragmento, in quo Pontifex, se id præstare non posse respondet, nisi adsint testes idonei, qui de vita et miraculis Sancti, ejus canonizatio petitur, testimonium ferant. « Porro, inquit Pontifex, quod de beati Gurloesii celebratione ab auctoritate nostra judicium expetisti, non eadem potuit facilitate concedi. Non enim Sanctorum quisque debet canonibus admisceri, nisi testes adsint, qui ejus visa miracula suis oculis attestentur, et plenariæ synodi communi firmetur assensu. » Quid de hac re factum fuerit, nobis incomperum est. Hæc ille. Observare hic jurat, Sanctum nostrum, causa sollemnis canonizationis ejus necdum inchoata, a laudato Pontifice nominari cum titulo beati.

7 Tertio, beati Gurloesii cultus, ut affirmat Mabillonius, apud Britannos, et potissimum in monasterio Kemperlegiensi intermissus non est, hodieque celebris perseverat. Ejus tumulus a terra eminens in sacello peculiari cernitur, cum ejus effigie, quæ illum sacerdotalibus vestimentis ornatum repræsentat. Sacra vero beati Abbatis ossa simul cum aliis loci patronorum reliquiis, in thecis reposita, maximo fidelium concursu celebrantur, maxime die xxv Augusti, quo sollemnis ejus est festivitas. Merito itaque Castellanus in Supplemento ad suum Martyrologium universale, hac die, pag. 703 annuntiat S. Gurloesium, vulgo S. Urloux, uti Latine et Gallice ipsum vocat.

DE SANCTO LUDOVICO CONFESSORE

FRANCORUM REGE

PROPE TUNETUM IN AFRICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Notitia primorum trium Vitæ auctorum.

ANNO MCCLXX.
Primus Vitam
S. Ludovici
composuit
Gaufridus
ejus confes-
sarius.

Sancti Ludovici, Regis vere Christianissimi juxta ac maximi, res præclare gestas illustraturus; scriptaque de iis, partim jam edita, partim omnino inedita, vel Gallico tantum idiomate antiquo vulgata, Latino sermone editurus, lectorem præmonendum censui de Actorum scriptoribus; ut quantum singuli mereantur fidei, in ipso operis limine intelligat. Primus Vitam S. Ludovici scribere aggressus est frater Gaufridus de Bello-loco, quo nullus id præstare potuit, circa ea certe, quæ commemoravit, aut fidelius, aut rectius: nam ad annos circiter viginti conscientia ejus moderator, arcanorum omnium conscius, utriusque peregrinationis transmarinae comes, atque in supremo agone adjutor, nihil ignorare potuit, quod ad egregias sancti Regis virtutes, sanctaque ejus opera attineret. Vir item fuit vitæ sanctæ, sicuti testatur Guilielmus Carnotensis apud Chesnium tom. 5 Scriptorum Historiæ Gallicæ pag. 466, qui et præcedentia, ex ipso Gaufrido nota, partim confirmat his verbis: Licet autem ad honorem et gloriam Conditoris, ad ipsius commendationem gloriosi Regis, et ejusdem testimonium sanctitatis, satis sufficere videtur odor sanctissimæ famæ ejus ubique per orbem diffusus; ac ea, quæ sanctæ memoriæ pater noster, totius religionis speculum, frater Gaufridus de Bello-loco, Ordinis Prædicatorum, ejus confessor, et conscius secretorum circa finem vitæ suæ ad mandatum domini Papæ Gregorii, sicut patuit, propria manu subscripsit, et scripta reliquit ipsi domino Pontifici destinanda etc. Jacobus Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum tom. 1, pag. 70: Virum certe, inquit, magnarum partium probat sancti Regis Ludovici IX judicium, qui suæ eum voluit arbitrum, moderatoremque conscientia.

2 Verendum itaque non est, ne fabulas nobis obtrudere voluerit Gaufridus: sed nec exaggerare quidem voluisse præclara sancti Ludovici facinora eruitur ex litteris Gregorii X Pontificis summi, scribendi provinciam eidem demandantis. Litteras has recitat Odoricus Raynaldus ad annum Christi MCCLXXII, num. 59 in hunc modum: Gregorius electus Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio fratri Gaufrido de Bello-loco salutem etc. Claræ memoriæ Ludovici Regis Francorum præclarsa merita recolentes, de beatitudine vitæ suæ, quæ ceteris principibus ortho-

doxis beate vivendi præbebat exemplum, tanto majoris adhuc percipimus suavitatis odorem, quanto ipsum, quem vivum pura mente dileximus, revocatum ad patriam recentiori memoria retinemus. Verum licet de vitæ modo, quem sui Redemptoris beneplacita prosequendo servabat, habuerimus in parte notitiam; cupientes tamen, quod modus hujusmodi nobis plenius innotescat, in iis polissime, quæ secretius agebantur, devotionem tuam rogamus, et hortamur attente, per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus satisfaciens devota solitudine votis nostris, prædictum vivendi modum in omnibus et singulis actibus, et observantiis suis, nil ultra quam fuerit addito, sed veritatis puræ servata substantia, seriatim nobis, et secreto sub tuo sigillo, quam citius poteris, per certum nuncium scribere non postponas. Volumus autem, quod apud te verbum remaneat nemini referendum. Dat. Viterbii iv Non. Martii suscepti a nobis Apostolatus officii anno 1. Satisfecit mandato Pontificis vir pius Vitam conscribendo, neque dubitare possumus quin etiam ipsius voluntati obtemperaverit, singula enarrando, Nil ultra quam fuerit addito, sed veritatis puræ servata substantia. Hæc ad auctoritatem hujus Vitæ demonstrandam abunde sufficiunt: qui plura de Gaufrido scire desiderat, adeat Echardum loco supra assignato. Nos interim videamus, quando scripserit, quibusque maxime scribendis intenderit hic biographus.

3 Recitata Pontificis epistola, ut vidimus, scripta est mense Martio, anno primo ejus Pontificatus, id est anno Christi 1272; neque dubium videtur quin Gaufridus manum operi mox admoverit. Eodem igitur anno 1272 inchoata videtur Vita, sequenti fortasse absoluta, quod pluribus prosequi nihil attinet. De materia vero ab hoc auctore tractata Guilielmus Nangius, de quo mox agemus, apud Chesnium tom. 5 pag. 326 in proæmio ad gesta S. Ludovici ita habet: Frater Gaufridus de Bello-loco Ordinis Prædicatorum ea, quæ ad mores pertinebant, Vitam ipsius Regis sanctissimam, absque gestis præliorum et negotiorum secularium, prudenter ac religiose scribere procuravit. Patet id Vitam perlegenti: licet enim breviter quandoque attingat ex illis aliqua, iis tamen non inhæret, ac ne perstringit quidem nisi pauca admodum. Sed ne præclara quidem virtutum exercitia ita exacte

virtutes enarrans, atque opera pia, Omissa ex his quedam

recen-

AUCTORE
J. S.

recensuit, ut nihil aliis fecerit reliquum. Testatur id citatus num. 1 Guilielmus Carnotensis, qui relatis ibi verbis hæc subjungit: Quia tamen de quibusdam aliis dignis memoria, quæ gessit in vita, tam in prosperitate regiminis, quam in adversitate carceris, et in angustia suæ mortis, aliqua sunt vel dimissa penitus, vel omissa; ac de miraculis, quæ circa ejus sepulcrum, et alias ad divinæ laudis, et meritorum ipsius Regis declarationem accidisse noscuntur; de iis pauca recolligere studui, et præsumpsi adjicere stylo brevi.

supplevit Guilielmus Carnotensis, Regis sacellanus,

4 Hæc verba sponte me deducunt ad alterum S. Ludovici biographum, eumque proximum, ut videtur, a Gaufrido, ex iis certe, quorum scripta ad nos pervenerunt. Quippe eum scripsisse non multo post mortem Gaufridi existimo, mortuum autem esse Gaufridum ante Gregorium Pontificem patet ex citatis num. 1 Guilielmi verbis, ubi de Gaufrido uti defuncto, de Pontifice vero ut etiam tum vivo loquitur: ex quibus ulterius deduco, eum scribere aggressum esse ante mortem Gregorii, anno 1276 ineunte defuncti, secundum Raynaldum ibidem, aut certe antequam mortem ipsius cognovisset; sed hoc satis de tempore. De Guilielmo modo audiamus Echardum in Opere memorato pag. 381: Frater, inquit, Guilielmus Carnutensis Gallus, e Carnutibus civitate episcopali clarissima ortus, priores vitæ annos in aula regis Gallicæ sequela consumpsit, fuitque Ludovico IX sancto illi Regi a sacris, et, ut aiunt, capellanus. Unde in priori ejusdem Regis expeditione sacra, in ipso carcere ei fuit comes individuus, et cum uno ex nostris Arabice perito officia divina coram eo, seu etiam cum eo persolvebat. E Terra sancta cum Rege reversus ab eadem thesaurariam pinguorem in quadam ecclesia obtinuit, quam ei concedens Rex, ceu per jocum, dixit: Iste D. Guilielmus ludet modo de ista sua thesauraria per quinque vel sex annos, et post religionem intrabit. Sed jocus verum fuit vaticinium. Nam eo beneficio quinque annos et dimidium potitus, licet dictum Regis non animo tum obversaretur, seculo nuncium remittens Ordinem Prædicatorum amplexus est, nec nisi post plures a votis Deo nuncupatis annos verborum Regis est recordatus. Narrat hæc ipse Guilielmus num. 14. Cæterum nec sic sanctum Regem reliquit: nam nostri Gaufridi de Bello-loco socius adscitus, cum eodem Rege semper secutus est. In expeditione Tunetana morienti individuus astitit ac ministravit, et ad ejus ossa sacra a Tuneto toto per Italiam et Galliam itinere ad S. Dionysium usque, donec sepulturæ data fuere, cum fratre Gaufrido indefesse orans vigilavit. Ex his, quæ ex ipso Guilielmi deducta sunt Opusculo, facile intelligas, non pauca de sancto Rege scire potuisse Guilielmum, quæ vel Gaufridum latebant, vel ejus memoriæ exciderant: adeoque et summam fidem mereri quæ per hunc auctorem litteris sunt consignata. Fallitur tamen Echardus, dum dicit Guilielmum cum Gaufrido in itinere per Italiam et Galliam ad ossa sacra vigilasse: nam constat, utrumque in Galliam fuisse missum a Philippo rege, priusquam rex ipse cum ossibus paternis ex Africa discederet. Vide num. 1122.

5 Utriusque auctoris memorati Opusculum primus in lucem publicam emisit typis Parisiensibus anno 1615 vir clarissimus Claudius Menardus cum aliis scriptis ad sanctum Ludovicum spectantibus: utrumque deinde tomo 5 Historiæ Gal-

licæ Scriptorum inseruit Chesnius a pag. 444: D ex quorum editione denuo utrumque exhibebimus, atque in capita, numerosque divisum annotationibus illustrabimus. Cum autem Guilielmus Carnotensis Sancti Vitam scribendam non suscepit, sed ea tantum enarranda, quæ noverat a Gaufrido prætermissa, vel non satis exposita: ejus lucubratiunculam non ut Vitam alteram, verum ut appendicem ad Vitam primam, prælo dabimus. Porro laudati Menardus et Chesnius, post horum Opuscula, ediderunt relationem quorundam miraculorum sub hoc titulo: Miracula facta in domo fratrum Prædicatorum Ebrouicensium præsidio B. Ludovici confessoris: quæ fuit prima ecclesia in regno Franciæ dedicata in nomine sancti Regis, anno Domini mcccxcix. De hac autem ita loquitur Echardus tom. 1 dicti Operis pag. 381: An appendix... illa Guilielmi lucubratio sit, me latet, et vix credam ad eum annum usque pervenisse: unde Ebrouicensium nostrorum diligentia videtur potius acerbenda. Hæc Echardi conjectura verisimilis mihi apparet: præsertim quia Guilielmus Carnotensis non recensetur inter testes pro canonizatione S. Ludovici interrogatos, quos recenset Vita secundo loco edenda a num. 17: ex quo suspicio mihi est, mortem obiisse ante annum 1282, quo inquisitio ad canonizationem facta. Invenitur quidem Guilielmus aliquis Carnotensis inter sacelli ministros Philippi IV. qui per errorem III scribitur apud Martenium tom. 1 Anecdotorum col. 1205: at, cum nomen illud satis esset commune, alius hic esse potest a nostro. Quidquid sit, miracula illa edam, nomine auctoris incerti, pro appendice altera ad Vitam primam.

6 Non multo tempore post prædictos auctores Guilielmus uberior de præclaris S. Ludovici rebus gestis scripsit Guilielmus de Nangiac, seu de Nangis, uti se vocat in proœmio, nos Nangium vocabimus. Monachus hic erat Benedictinus celeberrimæ abbatiæ S. Dionysii in Francia, contemporaneus item S. Ludovico, ætate tamen ipso minor, nisi ad senectam omnino decrepitam pervenerit. Evincitur id ex mortis ipsius tempore: nam Michael Felibien in Historia Gallica abbatiæ S. Dionysii pag. 260 eum obiisse existimat circa initium anni 1304, deducta ex eo conjectura, quod Chronicum suum finierit anno 1300: quæ quidem conjectura est minus certa: at certum hinc ducitur argumentum, ante prædictum annum non esse defunctum, quod satis est ad dicta nostra confirmanda: ab anno enim natali Ludovici usque ad 1301 anni numerantur 86 vel 87, adeoque vel illos explevit Nangius, vel junior fuit Ludovico, etiamsi certum esset anno 1304 diem obiisse. Annum, quo S. Ludovici gesta conscribere cepit memoratus auctor, exacte determinare non possumus: opus certe absolvit, antequam anno 1297 Ludovicus Sanctorum catalogo fuit adscriptus, cum a titulo Sancti abstinere, quo utitur in Chronico post hanc Historiam absoluto. Quin illud jam absolvisse videtur ante annum 1282, quo examen de virtutibus et miraculis S. Ludovici institui coeptum, ut ipse eodem anno in Chronico memorat tom. xi Spicilegii Acheriani pag. 574 his reverbis: Solemnis inquisitio fit de vita et miraculis sancti regis Franciæ Ludovici: neque enim illam inquisitionem tacuisset in Historia, si jam fuisset facta. Existimare igitur licet, circa annum Christi 1280 gesta S. Ludovici per Nangium litteris fuisse consignata, aut forte etiam citius.

A 7 Nunc ex ipso auctore audiamus, qua de causa, quibusque adjumentis Historiam suam conscripserit. Apud Chesnium tom. 5 pag. 326 hunc in modum præfatur: Regum et principum gesta recordatione dignissima, qui antiquis temporibus segnauerunt, ne ab humana memoria viderentur excidere, et edaci vetustate ea contingeret aboleri, labor et diligentia historiographorum studuit litterarum traditionibus tradere ad exemplum. Cum enim modernorum regum ac principum talia recitantur auribus, quid aliud agitur, nisi brevis quædam et tacita exhortatio, ut ipsi per actus consimiles efficiantur magnanimi, et ipsis moribus et vita se conforment. Ideo ego frater Guillelmus de Nangis ecclesiæ sancti Dionysii in Francia indignus monachus, prædictorum historiographorum vestigia sequi desiderans, quia tamen scholasticus non eram, imo pauper et modicus in scientia litterarum, ad instar illius recolendæ mulieris Ruth ad agros curri scripturarum, spicas inde recolligens mentium doctorum, quas nobis post tergum suum de industria reliquerunt. Congregato igitur, **B** quod collegi, placuit mihi unius libelli manipulum de gestis sanctæ recordationis, et bonæ memoriæ Ludovici Regis Franciæ gloriosi, cuius inclita vita extat in Ecclesia honorum operum forma, in exemplum mihi et posteris præparata (componere).

8 Dominus enim Gilo de Remis commonachus noster principia gestorum ejus inchoans, quia morte præventus est, terminare non potuit. Frater vero Gaufridus de Bello-loco Ordinis Prædicatorum ea, quæ ad mores pertinebant, Vitam ipsius Regis sanctissimam, absque gestis præliorum et negotiorum secularium, prudenter ac religiose scribere procuravit. Et quia de prædicto Rege nonnulli alia aliqua scripserunt, quæ ad multorum notitiam non venere, ego omnium ac prædictorum, quorum potui, fragmenta in unum studui colligere, ne perirent. Auctores autem, quibus præcipue usus est hic auctor, fuisse Gaufridus jam laudatus, et Vincentius Bello-racensis, S. Ludovico item familiaris, ut dicemus: quidquid enim illi de sancto Rege scripsere, Nangius iisdem plerumque verbis Historiæ suæ intermixit. Præterea epistolas non paucas habuisse videtur, de gestis Sancti in expeditionibus transmarinis exaratas: nam illis litteris, **C** quas nobis Gallorum diligentia servavit, ejus Historia ubique reperitur satis consona, ut appareat, ex iis fuisse compositam. Ex his lector colliget, non defuisse Nangio instrumenta idonea, ad Historiam S. Ludovici recte conscribendam. Sincerum quoque fuisse, ac fidelem in factis referendis, ex consensu ejus Historiæ cum instrumentis, quæ supersunt, authenticis fit manifestum.

9 Voluit insuper hic historicus facta pleraque suis consignare temporibus: at in chronologia recte ordinanda non æque felix fuit, quam in gestis vere enarrandis: patebit enim ex decursu hujus commentarii, aberrasse frequenter anno uno alterove a recta chronologia. Hinc factum, ut historici non pauci ejus auctoritate in errores chronologicos abducti sint. Edita primum est Nangii Historia Francofurti anno 1595 ex bibliotheca Petri Pithæi: deinde a Chesnio inter Historiæ Francorum scriptores tom. 5 a pag. 326. Quapropter ab ea integre recudenda abstinerebo: attamen plurimum utar hac Historia, cum ad referendum ea, quæ in auctoribus edendis desi-

derantur, tum ad confirmandum elucidandumque, quæ confirmatione indigeant aut elucidatione. Idem auctor scripsit Chronicon de rebus per orbem gestis, quod subinde etiam adducemus. Ceterum habetur memorata Nangii Historia antiquo etiam Gallorum idiomate expressa, eaque Ms. servatur in Bibliotheca regia Parisiensi. Monuit nos ea de re vir orbi litterario notus R. P. Stephanus Souciet, qui illam cum Nangii Historia contulit, ac describendam curasset, si ab hac fuisset alia. Hæc de Nangii scriptis sufficiant: ad alia progrediamur.

§ II. Notitia Vitæ Ms., secundo loco edendæ: item Historiæ a Joinvillio conscriptæ, quæ huic subjungetur pro vita tertia.

Miratus sum vehementer, cum magna sit Gallorum in antiquis monumentis eruderandis diligentia, publici juris hactenus factam non esse Vitam S. Ludovici, quam constat a confessorio reginæ Margaritæ fuisse conscriptam. Ea dudum usi sunt historici varii, ut opinor, quod facta quædam referant, quæ ex illa videntur desumpta. Præ ceteris tamen hac Vita usus est dominus de la Chaize ad Historiam S. Ludovici componendam. Jacobus le Long in Bibliotheca historica Franciæ pag. 358, num. 7138 assignat Vitam Ms. in bibliotheca Colbertina, quæ hodie reginæ conjuncta est, quam hanc ipsam esse suspicatur; recte, opinor: eam enim in bibliotheca regia conservari, nos docuit ante laudatus P. Souciet, qui eandem nobis jam aliunde curaverat describendam. Auctor hujus Vitæ nomine quidem ignotus est: at liunde ita innotescit, ut dubia esse non possit ejus in scribendo fides. Fuisse ex Ordine Minorum, omnino persuadent varia: nam in fronte Opusculi Ms., ex quo apographum nostrum desumptum dicitur inferius, habitu depictus est Franciscano, et in præfatione narrat, se monumenta, quibus ad Vitam componendam usus est, apud Minores Parisienses deposuisse. Confessarius fuit reginæ Margaritæ octodecim annis: ac deinde Blanchæ, Ludovici et Margaritæ filiæ, quæ cum matre sua regina Margarita apud Clarissas in suburbio sancti Marcelli sibi elegerat domicilium.

11 Electus itaque videtur ad confessiones reginæ viduæ excipiendas circa annum 1277, septennio fere post mortem S. Ludovici, defunctaque anno 1295 Margarita, idem munus habuisse apud Blancham, a qua ad hanc Vitam exarandam impulsus fuit, ut refert in præfatione. Hinc tempus, quo scripsit, utcumque eruitur: nam Acta canonizationis ex quibus Opusculum suum composuit, accipere potuit anno 1297, vel sequenti: nec dubium videtur, quin Blancha, Actis Roma transmissis, continuo hortata sit confessarium suum, ut Vitam inde conscriberet. Conjicere igitur possumus eam inchoatam fuisse circa annum 1298. At parum interest annum exactius cognoscere, cum hujusce Vitæ auctoritas ex monumentis maxime, modoque, quo iis usus est scriptor, sit petenda.

12 Quibus autem ad Vitam enarrandam usus sit instrumentis, quamque illa fuerint certa, auctor

AUCTORE
J. S.

Vita alia,
scripta a confessorio reginæ Margaritæ

F

brevi post
canonizationem
S. Ludovici

ex ipsis canonizationis
Actis:

AUCTORE
J. S.

auctor ipse abunde declarat. Narrat enim num. 4 Acta omnia examinis instituti de virtutibus et miraculis Sancti, a multis in curia Romana, atque ipso etiam Bonifacio VIII, examinata sæpius ac probata, partim Parisiis se accepisse, partim Roma fuisse transmissa. Quin et nomina testium juratorum num. 7 producit, quos inter duo reges, episcopi multi et abbates, aliique fide dignissimi, Regisque olim domestici ac familiares, quos lector loco citato videre poterit. Ex quibus facile perspicias humana industria haberi non posse monumenta certiora, quam ea fuerunt, ex quibus hæc S. Ludovici Vita fuit composita: utpote quæ ex testimoniis juratis virorum præstantissimorum, testiumque oculatorum fuere constata. Restat ut videamus, an recte monumentis tam authenticis scriptor fuerit usus.

quæ fideliter
secutus est
auctor.

B

13 Quam in scribendo secutus sit regulam num. 5 ipse exponit his verbis: In descriptione autem rerum, quas omnipotens Dominus noster per venerabilem sanctum Ludovicum operari dignatus est, non visum est mihi opus esse ut coner elaborata uti ac compta scribendi methodo; quin etiam (prout intelligi cupio) ut quid adjiciam aut subtraham: verum ut ea, quæ reperi, fideliter scribam, quemadmodum inquisita sunt, descripta, probata, examinataque a curia Romana, et approbata, quo certiore apud probos omnes fidem obtineant. Hanc secutum esse scribendi methodum ex ipsis scriptis elucescit, maxime ubi describuntur miracula, in quorum relatione ubique agnoscas inquisitorum interrogationes, eorum, qui examinabantur, testimonia, adductas probationes, quæ obijci poterant soluta: quin illa etiam, quæ miraculi evidentiam videbantur minuere: ita ut existimem ea, quæ in examine miraculorum a libellionibus fuerant Latine exarata, ab auctore solum Gallico idiomate reddita fuisse, eodem quo examinata fuerant ordine; ordinem enim in scribendis miraculis se secutum docet in prologo ad miracula num. 166 his verbis: Quorum miraculorum ordo fideliter hic descriptus est, et subiectus; non alius utique ordo quam examinis, ut miracula perlegenti erit manifestum. Itaque ipsa canonizationis Acta, ipsa eorum, qui interrogati fuerunt, jurata testimonia fideliter ab auctore expressa in hac Vita existimo, nec quidquam extra præfationes de suo addidisse, nisi ordinem qualemcumque in virtutibus enarrandis. Ex his summa hujus Vitæ auctoritas abunde mihi videtur probata.

C

Acceptum
Vitæ hujus
ecgraphum,

14 Unde hujus Vitæ ecgraphum acceperimus, docet, qui id anno 1737 transmisit. R. P. Stephanus Souciet, adjectis sermone Gallico notationibus, quas partim hic Latine reddo: Hæc Vita S. Ludovici Franciæ Regis transcripta est ex manuscripto pulcherrimo, quod pertinet ad D. de Senicourt causidicum in supremo senatu Parisiensi. Illic illud perquam humaniter commodavit P. Stephano Souciet Societatis Jesu, eique illud reliquit quamdiu voluit ad ipsam examinandum, describique curandum. Manuscriptum hoc est in 4°. in membrana pergamena, nitidissime exaratum characteribus Gothicis, qui videntur esse temporis ipsius auctoris. Fronti operis scite appictum est topiarium emblemata; majusculæ per quam elegantes coloribus auroque distinctæ capitum initia exornant, ita ut vix dubitem quin illud ipsum sit exemplar, quod oblatum fuit principi, cujus mandato Vita hæc fuit composita. In emblemate fronti appicto delineat-

tus est auctor habitu Franciscano genibus nixus D offerens librum suum Pontifici, qui in solio considet thiara capiti imposita. Hactenus laudatus Soucietus, vir in hisce versatissimus, cujus humanitate et industria multum adjuti sumus.

15 Porro conscripsit hanc Vitam auctor idiomate Gallorum antiquo, suoque tempore usitato. Dictio ejus non multum recedit a phrasi, qua conscriptam a Joinvillio Historiam habemus, editoribus Menardo et Cangio: at orthographia est longe corruptior. Contuli quoque hujus Vitæ idioma cum Historia Villehardouini per Cangium edita, scriptaque sub initium seculi XIII, a cujus barbarie cum phrasi tum orthographia multum recedit. Ex quibus colligo Gallorum idioma jam eo seculo non minus mutatum fuisse, quam postremis hisce seculis mutatum cernimus: nec inutile erit id observasse ad discussionem styli Joinvilliani, quam mox aggrediemur. Stylus autem hujusce Vitæ simplicissimus est, ita ut vere dixerit auctor, se magis laborasse, ut omnia in Actis inventa exprimeret, ni hilque de suo adjiceret; quam ut singula eleganti sermone exprimeret: unde factum est, ut ipsius lucubratio minus leporis habeat; at plus fidei mereatur.

16 Vitam igitur hanc Latine redditurus, mox perspexi id fieri non posse, quin immiscerentur quædam, quæ Latinus aures quandoque offenderent, nisi recedere vellem a simplici auctoris relatione, ejusque phrasim mutarem frequenter. Hoc mihi putavi illicitum, præsertim quod Gallicam auctoris lucubrationem non edamus, ne lector frequenter dubitaret, an sensus auctoris fideliter sit Latine expressus. Itaque delicatas nimis aures offendere subinde malui; atque elegantie jacturam facere, quam simplicitatis et fidei; ratus id prudentes non offensurum, neque præclara S. Ludovici gesta minus splendoris habitura, si stylo efferantur simplici, quali usus est auctor Gallus, quam si comptiori aut elegantiori. Hoc ipsum de versione Latina Joinvilli, de quo mox agam, lectorem hic præmoneo. Ceterum hæc Vita, quam secundam S. Ludovici Vitam vocabo, quod edenda sit loco secundo, præcipue virtutes Sancti continet et miracula: verum res ejus præclare gestas ordine non enarrat, quamvis historica non pauca hinc inde recenscat.

17 Circa idem tempus, sub initium videlicet seculi XIV Historiam de gestis S. Ludovici composuit Joannes Jorisville dominus, Regi, dum viveret, admodum familiaris, ac primæ expeditionis transmarinæ comes. Non lubet hic enarrare egregii istius viri gesta, quia id ad Vitam S. Ludovici minus pertinet: siquis genealogiam ejus, ac gesta nosse desideret, adeat Cangium, qui ea præmittit observationibus in Historiam S. Ludovici a Joinvillio conscriptam. Ea tamen, quæ ostendunt, quanta ejus Historie sit fides adhibenda, non judicavi prætermittenda. Vita secunda, de qua jamjam egimus, inter testes examinatos de Vita S. Ludovici profert Joinvillium; atque ipse Joinvillius num. 265 narrat, se ab inquisitoribus Dionysiopolim vocatum, ibique de Vita sancti Regis biduo interrogatum: ex quo intelligimus non latuisse inquisitores, de S. Ludovico multa Joinvillio fuisse cognita. Memorata Vita secunda num. 140 Joinvillii testimonium recitatura, de ejus cum Rege familiaritate ita loquitur: Qui cum beato Rege fuit per annos triginta quatuor et ultra satis familiariter, ejusque familie adscriptus: quod ex tota Joinvillii historia fiet manifestum. Jam vero

de causis
vide notata
ibidem in
Vita.

vero

A vero quanta cum cautione scripserit, ipse saepe insinuat. Num. 258, De via, inquit, quam tenuit Tanctum profecturus, nihil scribam; quia illi non adfui: neque ponere volo aut scribere in hoc libro quidquam, de quo certus non sum. Non quod nihil scribere voluerit, nisi quod praesens ridisset: patet enim frequenter contrarium: sed quod scribere non voluerit nisi ea, quae vel ipse viderat, vel ex aliorum relatione, quam putabat veram, acceperat. Hinc lectores monet sub finem Operis his verbis: Et notum facio omnibus exigui huius libelli lectoribus ea, quae dico me vidisse, atque ex eo (Ludovico) cognovisse, vera esse, eisque firmiter credenda. Et alia, quae non nisi ex auditu testor, bono ea sensu excipite, si placeat. Ita vir candidus, de cuius in scribendo fide dubitare non possumus: quamvis in primis Sancti gestis minus sit accuratus, quae ipse non viderat, et senex enarrabat.

18 At non desunt, qui dubitant, an hodieum habeamus Historiam Joinvillii, qualis ab ipso fuerat composita. Existimant enim exstare nunc stylo elegantiori, quam illius congruat aetati. Quia hac opinione auctoritas Historiae Joinvilliana non parum lahesfactatur: operae pretium videtur, ut res accurato examine discutiatur. Edidit primus hanc Historiam Petrus Antonius de Ricur, qui in epistola ad Franciscum I Galliae regem, citata apud supra memoratum Jacobum le Long pag. 358, fatetur, se ordinem Historiae mutasse, et stylum. Menardus anno 1617 eandem Historiam ex manuscripto edidit, atque eo quidem stylo, uti existimavit, quo a Joinvillio fuerat composita. Cangius anno 1668 Menardi editionem prae lo Parisiensi subiecit denuo, atque observationibus uberioribus, quam Menardus fecerat, ac dissertationibus etiam illustravit: verum in praefatione ad lectorem monet, se animum inducere non posse, ut credat hanc Historiam a Joinvillio fuisse conscriptam idiomate, pro tempore, quo vivebat auctor, tam polito, idque propter rationes, quas in elogio Joinvillii part. 2 Operis pag. 19 et 20 assignarat. Seu auctoritas, seu rationes Cangii induxerunt auctorem Diarii eruditorum, ut ad XXIII Januarii anni 1668, agens de hac Cangii editione pronuntiaret, certum esse Historiam memoratam a Joinvillio non fuisse compositam eo statu, quo eam hodieum habemus. His assentitur Bailletus tom. 2 in tabula critica Auctorum ad xxv Augusti, Jacobus le Long loco assignato, alique multi. At vero, expensis Cangii rationibus, quibus nihil inveni additum, eorum opinioni nequeo acquiescere.

19 Primum ait Cangius, id inferri posse ex eo, quod dominus de la Croix du Maine in Bibliotheca scriptorum Francorum asserat, sibi esse hanc Historiam antiquo idiomate scriptam. Verum, id argumentum nihil prorsus evincit contra editionem Menardi. Etenim, Bibliotheca illa domini de la Croix du Maine Parisiis impressa est anno 1584, id est, annis 33 ante editionem Menardi, factam anno 1617. Cur igitur dicere non potuit, visa editione Pictaviensi, in qua stylus erat mutatus, sibi esse Historiam Joinvillii veteri idiomate conscriptam, etiamsi vel ipsum Menardi manuscriptum habuisset? Certe Menardus dicit in ipso libri titulo se Historiam illam tradere secundum antiquum auctoris originale, suivant l'original ancien de l'Auteur. Cur igitur idem Francisci Grude de suo manuscripto simili non potuit esse iudicium?

20 Aliud argumentum mox subdit Cangius, AUCTORE quo rem plane confici existimat, assentiente J. S. jam memorato Diarii eruditorum auctore. Vis altera ratio. argumenti haec est. Scripsit anno 1315 Joinvillius ad Ludovicum Hutinum Franciae regem epistolam, quam profert: atqui illa epistola alio scripta est stylo, atque idiomate magis antiquo quam Historia S. Ludovici: haec igitur a Joinvillio stylo atque idiomate tam polito, quam nunc extat, non fuit composita. Fateor eam ratiocinationem non esse contemnendam. Experiamur tamen, an nodus sit omnino insolubilis. Rem paullo altius repeto. Claudius Fleury in discursu antetomum xvii Historiae ecclesiasticae pag. iv, agens de studio grammaticali seculi xii et xiii, docet studium grammaticale eo tempore adeo fuisse neglectum pro sermone vernaculo, ut voces nunc hoc, nunc alio modo scriberentur etiam ab eodem auctore; uti videre est in Historia Villehardouini de Constantinopoli capta. Idem observari in Vita S. Ludovici per reginae confessarium scripta: id etiam lector mecum perspicere poterit ex variis instrumentis in notis Menardi ad Vitam S. Ludovici citatis. Unum lubet adducere exemplum. Pag. 356 profert documenta per S. Ludovicum filiae data. Consideremus quam diversis modis vox maxime obvia, Deus, Gallice sit exarata. Primum Dieu, tum Dieu, iterum Dieu, demum Diex. Eadem vox in epistola Joinvillii a Cangio obiecta scribitur Dex, ut et frequenter alibi. Hanc scribendi differentiam in multis aliis vocibus facile est observare. Neque id usitatum erat eo dumtaxat tempore: sed etiamnum, in litteris praesertim, tum idiomate Belgico, tum Gallico scriptis, frequenter deprehendas magnam in vocibus quibusdam scribendis varietatem, seu ex orthographiae ignorantia vel neglectu, seu quia voces quaedam diversa litterarum conjunctione solent exprimi. Hoc primo praenotatum oportuit.

21 Alterum, quod observari velim, affirmat idem dominus Fleury loco assignato: videlicet tantam iis temporibus fuisse litterarum ignorantiam in viris secularibus etiam nobilibus, ut pro maiori parte nec legere nossent, nec scribere: eaque de causa, cum epistola quaedam scribenda esset, id fecisse per virum quemdam ecclesiasticum, qui eorum nomine scribebat. Probat id ex epistolis Petri Blesensis, in quibus non paucae occurrunt principum virorum ac mulierum nomine conscriptae. Ex quo dubium mihi non videtur, quin illi, qui plusculum litterarum cognoverant, neque tamen orthographiae satis erant periti, cum quid scribere vellent, quod eruditorum subire debebat oculos, ecclesiastico quodam, vel alio, siquis esset, praeter orthographiae perito, usi fuerint ad defectus orthographicos, quam possent rectissime, corrigendos: quod et hodieum fieri a viris etiam eruditis nemo, ut opinor, negaverit.

22 Tertio adverto, Historiam Villehardouini, cui aliqui videntur Historiam Joinvillii similem velle, toto circiter seculo ante hanc esse scriptam, eoque tempore magnam accidisse mutationem in idiomate Gallico scribendo. Siquis conferre voluerit phrasim Villehardouini cum phrasi auctoris, qui Guilielmum Tyrium Gallice reddidit, et prosecutus est usque ad annum mcccxxv, videbit quanta inter utrumque auctorem sit differentia. Edidit huius anonymi Opus Edmundus Martene tom. 5 Collectionis veterum scriptorum a col. 583. Porro anonymus hic, quem inter annum 1275 et 1295. Opus suum absol-

cuius stylum mutatum putant aliqui cum Cangio.

F

penitus diluendum

F

observantur varia

AUCTORE
J. S.

absolvissse probat Martenius, uti multum distat a barbarie Villehardouini, sic antiquiori utitur orthographia quam Joinvillius. Medius tum tempore, quo scripsit, tum orthographia, qua utitur, est confessarius reginæ in Vita S. Ludovici ante memorata. Qui has idiomatis Gallici mutationes breviter utcumque cupit cognoscere, inspicat codicem diplomaticum Leibnitii, anno 1693 Hannoveræ editum : discet ex instrumentis ibi collectis præter mutationem idiomatis, in litteris ac diplomatis eodem fere tempore scriptis magnam styli varietatem; quin et deprehendet non pauca ibidem reperiri circa idem tempus scripta, quo Opus suum absolvit Joinvillius, quæ magis fortasse, quam Joinvillii Historia ad hodiernum scribendi et loquendi modum videantur accedere.

de stylo

23 Accipe speciminis causa partem instrumenti xxxvii, quod primum profert anni 1315, quo Historiam suam regi obtulit Joinvillius. Pag. 69 ita inchoatur *sedus trium populorum* : Au nom de Dieu, Amen. Comme il soit, que la memoire de l'homme soit debile et transitoire de sorte que facilement l'on oublie les choses, qui doivent long temps durer, estant utile et necessaire, que ce qui est pour la paix et tranquillité, et pour l'honneur et prodict des peuples soit redigé par escript; à cette cause Nous les Paysans d'Ury, de Schuitz, et d'Underwalden faisons à sçavoir à tout ceux, qui liront et oirront ces presentes, que considerans et prevoians les occurrences du temps, et pour mieux demeurer en paix et union, aussi pour tant mieux assurer, et deffendre nos personnes, et nos biens : nous nous avons perpetuellement et inviolablement par notre bonne foy et serment ensemble conjoincts et assurez, promis et jurez de nous assister, favoriser et ayder les uns les autres avec corps et biens à nos despens dedans et dehors nos pais contre tous ceux, qui usent de force ou voudroient user à l'endroit des personnes et biens de nous ou des nostres; et si aucun dommage advenoit à aucun de nous à son corps, et à son bien, nous lui assisterons tant, que faire pourrons, à ce que cela luy soit recompensé amiablement ou par justice. Quæ sequuntur ejusdem sunt styli, ejusdemque orthographiæ. Fallor tamen vehementer, nisi hæc æque, aut magis etiam accedant ad modum scribendi Gallorum hodie dum usitatum, quam scripta Joinvillii, qualia nunc extant.

ejus ætate usitato,

24 Lubet ex editis ab ipso Cangio specimen apponere. Dedit hic post Historiam, aliaque ad S. Ludovicum spectantia, a pag. 169 Vitam Elisabethæ S. Ludovici sororis, scriptam ab Agnete de Harcourt, idque, ut opinor, antequam Historiam suam exaraverit Joinvillius, ut ex verbis adducendis probabili saltem conjectura inferri potest. Audiamus itaque an abbatissæ illius idioma magis sit barbarum quam Joinvillii. Hoc modo orditur : Nous avons proposé d'ecrire la vie de nostre sainte et benoiste dame et mere madame Isabeau de France, à la requeste de monsieur le roy de Sicile son frere germain, selon ce que Dieu nous donnera sa grâce à l'honneur de nostre seigneur Jesus-Christ, et de cette benoiste sainte, et à l'edification de la sainte eglise. Premierement nous dirons qui elle fut, et de quelles iens extraicte. Nostre sainte mere et dame madame Isabeau fust extraicte de royale lignée, et fust fille de tres-noble Roy Louis de France, qui fust fils du roy Philippes, et fust

fille de la tres noble reine de France, madame la reine Blanche, qui fust fille du roy d'Espagne. Le pere et la mere n'avoient plus de filles, et merveilleusement l'aimoient, et avoient chere, et la tenoit l'on à la plus noble dame, qui fust en terre. Conferamus nunc cum phrasi horum auctorum initium Historiæ, de cujus stylo disputamus. nec difficulter deinde solvemus argumentum Cangii.

25 His verbis ille Historiæ suæ præfatur apud Menardum : On nom de la tressainte et tressouveraine Trinité, le Pere, le Filz, et le saint Esperit, Amen. Je Jehan de Jonville grant seneschal de Champagne, foys escripre, et rediger en memoire la vie et tressaints faitz, et ditz de tresdigne et tressainte memoire monseigneur saint Loys roy de France, ce que l'en vys et ouy le temps et espace de six ans entiers, moy estant en sa compaignie ou saint veage et pelerinage d'outremer, et depuis apres que fusmes revenus. Lequel livret est divisé en deux parties. La premiere partie parle, et enseigne comment ledit seigneur Roy saint Loys soy regit et gouverna selon Dieu, et nostre mere sainte Eglise, et au prouffit et utilité de son royaume. La seconde partie parle de ses grans chevalleries et faiz d'armes, afin de trouver l'un apres l'autre, et pour esclercir et eslever l'entendement de ceulx, qui le liront et oyrront. Par lesquelles choses on pourra veoir et congnoistre clerelement, que jamés nul homme de son temps vivant dès le commencement de son regne et jusques à la fin n'a vesqu si saintement, et justement qu'il fist. Oculos nunc lector consulat et aures, utrum præcedentium auctorum phrasis durior, orthographia deterior, idioma denique magis antiquitatem redolens, quam quæ ex Joinvillio adduximus : id certe mihi non apparet. Unde consequi videtur, non defuisse quosdam ætate Joinvillii, qui noverant phrasi non magis dura, orthographia non magis corrupta, idioma te non magis jam barbaro, historiam conscribere. Quibus præmissis ad rationem Cangii facilis est responsio. •

26 Stylus epistolæ objectæ non differt a stylo historiæ nisi sola orthographia; eadem enim utrobique reperias voces, eosdem se exprimendi modos, ita ut major similitudo styli epistolæ cum historiali desiderare non debeamus. At differt orthographia, eaque deterior est in epistola quam in Historia. Quid itaque hinc concludemus? Id unum, mea quidem sententia, Joinvillium, minus orthographiæ peritum, non habuisse curam, ut vitia orthographica corrigenterentur in epistola, qua regi, ejus litteris acceptis, mox eadem die se respondisse dicit : diligentem vero curam adhibuisse ut orthographia Historiæ suæ, quæ multorum oculos subire debebat, esset quam fieri posset exactissima, operaque correctoris cujusdam ad id usum fuisse : neque enim defuisse eo tempore, qui id facere possent, jam ostendimus. Hæc responsio sufficit, siquis existimet dictam Historiam a Joinvillio manu propria fuisse exaratam. Verum longe mihi verisimilius videtur, eam ab alio quopiam, eo dictante, conscriptam, quod breviter nunc ostendam.

27 Joinvillius in epistola ad regem Ludovicum X. apud Menardum Historiæ præmissa, pag. 2 dicit, se rogatum a regina, ut curaret componendum, scribendumque libellum de factis, dictisque dignissimis ac sanctissimis sancti Ludovici : Quod humillime, inquit, facturum me,

A me, ac pro viribus meis impleturum promisi. Deinde in præfatione Historiæ id se facere asserit his verbis : Ego Joannes Jovisvillæ dominus, magnus Campaniæ senescallus scribi curo, atque memoriæ commendari Vitam, factaque, dictaque sanctissima domini sancti Ludovici. Viden', lector, Joinvillium aliena manu scripsisse? Mirari igitur non debemus, aliena itidem usum esse orthographia in Historia conscribenda. Scripserit itaque epistolam illam ad regem honoris causa manu propria, aut certe libellione usus fuerit alio, eoque minus perito, quam quo usus fuit ad Historiam conscribendam, jam argumentum Cangii plane corrui. Præterea ne verisimile quidem esse, stylum Joinvillii esse mutatum brevi ratiocinio ostendam.

28 Tota Joinvillii lucubratio, qualis nunc habetur, eodem conscripta est stylo, eadem orthographia : siquis igitur stylum mutaverit, vel etiam orthographiam tantum emendaverit ; necesse est, id factum sit studio magno, magnaque industria ab homine non imperito. Jam vero id factum fuisset vel eodem, quo Joinvillius scripsit, seculo xiv, vel seculo xv, vel serius. At nihil horum mihi sit verisimile, aut credibile. Neque enim seculo xiv aures habebant tam delicatas, ut vir quispiam eruditus laborem tantum sumpsisset corrigendi librum non diu ante scriptum. Si quis suspicetur idem seculo xv, aut serius factum : neque hoc erit credibile. Si enim id eo tempore factum esset a viro quopiam erudito, non tol relicta essent orthographiæ vitia, quæ seculo xv, non facile in eruditorum Operibus invenias. Ceterum objici quidem potest, in Joinvillii Historia non inveniri particulas quasdam, eo tempore usitatas ; et voces quasdam antiquas, quæ in instrumentis istius temporis occurrunt, ab illa exulare. Verum respondeo, et in aliis quibusdam ejusdem temporis monumentis eas non inveniri : adeoque id orthographiæ aut dialectorum varietati adscribendum. Cum igitur non probetur, in editione Menardi stylum Joinvillii mutatum ; idque ne verisimile quidem appareat : habenda est Historia ejus labore edita, ut vera et genuina Joinvillii lucubratio, qualem Menardus eam existimavit, qui illam ex Ms. edidit, ut editioni Pictaviensi interpolatæ ac depravatæ opponeret. Menda tamen hinc inde aliqua in hanc etiam editionem irrepsisse, probabimus suis locis. Nunc tempus conscriptæ hujus Historiæ examinemus.

29 Cangius in memorato Joinvillii elogio pag. 24 ostendit, Historiam S. Ludovici ab eo conscriptam sub regno Philippi pulchri, ex verbis ipsius num. 42 : Post hæc bonus Rex (S. Ludovicus) vocabat. . . Philippum (III) regnantis nunc regis (utique Philippi IV cognomento pulchri) patrem. Utterius probat laudatus Cangius, perfectam certe fuisse Historiam post annum 1305, quod meminerit mortis Guidonis de Dampierre eodem illo anno 1305 defuncti. Hæc satis certa. Annum autem, quo absolvit Historiam, non eadem quidem certitudine determinare possumus, probabiliter tamen assignabimus. Apud Menardum Historiæ præmittitur epistola dedicatoria, Ludovico regi Franciæ et Navarræ inscripta, quem filium vocat S. Ludovici. Non potest hic alius esse quam Ludovicus Hutinus, seu decimus, modo vera sit inscriptio : veram autem videri probabimus in notis ad epistolam, infra cum Historia Joinvillii dandam, ubi et objecta diluemus. Cum itaque Ludovicus Hutinus regnum

adeptus sit sub finem anni 1314, potuit Joinvillius Historiam suam novo regi offerre circa initium anni 1315, ut ex ea disceret abavi potius sui, quam patris gesta imitari. Hæc breviter : nam ad fidem Historiæ conciliandam parum faciet, sive aliquot annis citius scripta sit, sive serius. Ceterum Historiam Joinvillii, uti tertiam sancti Ludovici Vitam, duabus præcedentibus subjiciemus, ita Latine redditam ut facile animadversurus sit lector, nos curam majorem habuisse omnia Joinvillii dicta exprimendi, quam stylum expoliendi.

§ III. Aliæ quædam Vitæ posterius scriptæ : auctores alii, qui gesta ejusdem Sancti memoriæ prodiderunt.

P præter Vitas modo assignatas, alia insuper edita est apud Chesnium tom. 5, a pag. 395. Auctor illius est anonymus sancti Dionysii monachus : tempus, quo Vita hæc scripta est, ignotum ; at non diu post canonizationem conscriptam esse conjicio : auctor certe videtur parum a S. Ludovico abesse, si modum scribendi consulas. Ceterum gesta Sancti pauca complectitur, quorum partem Commentario inseremus : nam auctor est fide dignus, at vix aliquid habet, quod in Vita secunda non legatur expositum. Habemus et aliam Vitam Ms. auctoris anonymi, cura R. P. Stephani Souciet nobis transmissam, de qua Jacobus le Long in memorata jam aliquoties Bibliotheca pag. 359, num. 7147 sic habet : Sancta Vita et præclara gesta domini sancti Ludovici, Galliæ regis. Hic Vitæ titulus, quam impressam docet Parisiis in octavo anno 1666. Notat deinde in hac Vita multas reperiri circumstantias, quæ alibi non reperiuntur : idioma, inquit, illius antiquum fuit servatum. Non notat hic auctor, quo circiter tempore hæc Vita fuerit conscripta ; neque id ego determinare possum. Attamen ex idiomate satis colligitur, hunc auctorem S. Ludovico non fuisse coævum, nam et stylus et orthographia multo magis accedit ad hodiernum scribendi modum, quam stylus et orthographia Joinvillii, ita ut integro seculo videri possit posterior. Porro, ut singularia quædam continet, quæ in aliis non reperiuntur, ita et quædam non satis certa, quin et contraria auctoribus magis probatis. Quapropter hac Vita dumtaxat utar in commentario, vel annotatis, ubi id expedire videbitur ; cum autem impressam habere non possim, citabo eam ex Ms. sub nomine Vitæ Ms. auctoris anonymi. Laudatus le Long pag. 359 recenset etiam biographos S. Ludovici varios, qui seculo xvi et xvii illius Vitam exararunt, inter quos unum subinde adducam Ludovicum Lassere, qui Vitam S. Ludovici Gallice conscriptam cum Vita S. Hieronymi conjunxit, quæ simul Parisiis impressæ sunt anno 1541, ac rursus anno 1588, quam editionem citabo. Reliquos curiosus lector ibidem inveniet, nam ad eos mihi recurrendum non puto, ubi non desunt coevi.

32 Seculo demum præcedente Historiam seu postremi duo Vitam S. Ludovici composuerunt præ reliquis omnibus diligentius, ac nitore Gallico perpolierunt D. Filleau de la Chaise, et D. Francis

AUCTORE
J. S.

ciscus Timoleon de Choisy, quorum lucubrationes in Gallia satis notæ sunt. Primus usus est monumentis a Tillemontio diligentissime conquisitis, ex quibus Historiam regis Ludovici IX diligenter conscripsit, immixtis non paucis, quæ in variis mundi partibus circa eadem tempora contigerunt: verum virtutes Sancti, quæ spectant ad vitam privatam, aliis enarrandas reliquit. Edidit hanc Historiam Parisiis anno 1688 duobus voluminibus in quarto, at nomen suum non præfixit. Alter anno 1690 vitam S. Ludovici typis item Parisiensibus emisit in publicum. Brevior hæc est præcedenti, et minus exacta in referendis Sancti gestis: nam virtutes, etiam vitæ privatæ, præcipue describere voluit hic auctor, eamque ob causam se animum ad scribendam hanc vitam appulisse, monet in præfatione, quod hanc historiæ partem Chaiziûs ipse fateretur prætermissem. Horum opera utar in hoc commentario, maxime prioris: at eorum sententiam cæce non sequar. Hactenus de biographis. Nunc et breviter examinabimus, quam auctoritatem habere debeant historici quidam coævi, quorum scripta frequentius adducemus per decursum.

Alii scriptores
coævi: auctor
Chronici sub
nomine Alberici.

33 Godefridus Guilielmus Leibnitius Hannoveræ (non Lipsiæ ut perperam notat le Long) anno 1698 edidit Chronicon, sub nomine Alberici monachi trium Fontium ab Adamo usque ad annum Christi 1244 perductum. Hujus Chronici auctorem non fuisse monachum Ordinis Cisterciensis in monasterio trium Fontium contendit a pag. 355 memoratus le Long, eumque canonicum regularem fuisse Hoi ad Mosam in diocesi Leodiensi variis rationibus probare nititur, quibus sane difficulter potest resisti. Idem fere jam fuerat judicium editoris Leibnitii, qui in præfatione Chronico præmissa ita disserit: Ejus Opus in codice bibliothecæ Augustæ inscribitur: ALBERICI MONACHI TRIUM FONTIUM DIOECESIS LEODIENSIS CHRONICON; ex conjectura opinor viri docti. At codex Claræmontanus apud Parisios habet: DIOECESIS CATALAUNENSIS, forte ex Bibliotheca Cisterciensi Caroli de Visch. In Leodiensi tamen diocesi vixisse judico, et mecum judicabit credo quisquis librum legel: usque adeo multa habet et minuta circa res Leodienses, Hoienses, et vicinas. Quidquid sit de loco, quo hic auctor scripsit, coævus certe fuisse videtur S. Ludovico. Id colligitur utcumque ex eo, quod anno 1244 scribendi finem faciat. Sed quia Operi potuisset esse immortalis, certius id probatur ex eo, quod ab anno 1223 nulum amplius auctorem citet, cum antea citasset varios, atque alia fere Chronica compilasset, ut asserit memoratus le Long. Si enim vixisset serius, non defuissent auctores, quos citasset post dictum annum 1223. Unde concludo, in rebus ad S. Ludovicum spectantibus, eam ipsi fidem deberi, quæ debetur auctori coævo; licet in rebus anterioribus non eandem ei auctoritatem omnes tribuant. Ceterum citabo illud Chronicon sub vulgari jam nomine Alberici.

Vincentius
Bellovacensis
S. Ludovico
familiaris:

34 Prætereundus hoc loco non est Vincentius Bellovacensis, historicus ex sacra Prædicatorum familia, S. Ludovico item contemporaneus, familiaris insuper et charus, uti sufficienter eruitur ex epistola, quam ad Regem dedit, consolatoria de morte filii Ludovici, quodque Rex ejus studia promovere ipse sategerit, ut dicitur suis locis. Defunctum hunc esse anno 1264 conjicit Echardus tom. 1 de Scriptoris Ordinis Prædi-

catorum pag. 214, quod exactius investigare nostra non interest. Quamvis igitur Bellovacensis auctoritatem in rebus, ætatem suam diu præcedentibus, non magnam habeat apud eruditos; in rebus ad S. Ludovicum spectantibus eam obtinere debet fidem, quam adhibere solemus auctori synchrono, pio, et sincero: quod notasse oportuit, quia Nangium multa ex eo hausisse jam diximus. Qui plura de eo desiderat, adeat Echardum citatum.

35 Floruit item S. Ludovici tempore Matthæus Paris Anglus, monachus Benedictinus, et non pauca de gestis Regis sancti Historiæ suæ inseruit. Verum notare hic juvat mirabilem hujus viri in scribendo varietatem, et inconstantiam paucis observare, ne ipsius maledicentia lectorem incautum decipiat. Laudat frequenter S. Ludovicum, tum a justitia, tum a pietate, tum ab eximia sanctitate: idem tamen, si incorrupta ad nos pervenerit ejus Historia, verbis subinde in eundem invehitur acerbissimis. Audiamus eum pag. 383: Eodemque, inquit, tempore, Rex Francorum usus odientium regnum Angliæ consilio, dedit comitatum Pictaviæ Amphulso fratri suo... qui ad regem Angliæ, vel ad fratrem ejus ex dono ipsius, de jure spectare dignoscitur... parvi pendens, imo potius vilipendens comitis Richardi, qui Deo fideliter in Terra sancta militavit, et Francos captivos liberavit, jus vel vendicationem. Unde multi non satis potuerunt admirari de Francorum nobilitate hoc permittentium et consulentium, qui mala pro bonis tam ingratanter et impudenter reddiderunt. Hæc, similiaque, Parisius de Rege, quem meritis sæpe laudibus exornat, cujusque præclara facta dictaque crebro commemorat. Reputabuntur illa suis locis, nec desunt auctores Galli, qui illa jam confutarunt, non magni ponderis in hisce auctoritatem Parisii existimantes; et merito quidem, utpote qui tam diversa de eodem Rege enarrat, ut si ejus tantum scripta legas, modo injustum putes, modo justissimum.

36 Quemadmodum in Regem sanctissimum non satis æquus subinde Parisius, ita et in summos Pontifices, eorumque administratos frequenter bilem exonerat; nec raro hac de causa rapulat apud Baronium, aliosque scriptores Catholicos. Verum non satis constat, utrum hæc omnia ipsi Parisio imputanda sint: an ejus Historiæ a malevolo quopiam deinde fuerint inserta. Certe Joannes Pitseus de Illustrib. Angl. scriptoribus ad annum 1259, quo ejus ponit obitum, pag. 338 dubium suum hac de re ita declarat: Hæc tamen et similia utrum ab ipso sic scripto, an ab aliis illi falsa adscripta fuerint, nihil ausim certo affirmare, maxime cum quorundam sit opinio, multa ejus scripta recentius edita, incorrupta, imo corrupta, et nonnihil depravata in lucem prodierunt. Jam vero ne quis existimet, Parisium solummodo maledicæ calumniandi licentiæ accusari ab amantibus Romanorum Pontificum scriptoribus, lubet de ejus hoc vitio loquentem audire heterodoxum, quem nullus de nimia in Romanam Ecclesiam indulgentia suspectum habere potest. Casimirus Oudinus tom. 3 de Scriptoris ecclesiasticis col. 209 de eo sic habet: Omnes enim secant, universos pun- git, ac si nulli omnino mortalium aut parcere aut condonare, rigidissime sibi proposuisset: non episcopis scilicet, non magnatibus, non regibus, non imperatoribus, imo nec ipsi Papæ, nec

A nec abbati proprio. At tanquam furiosus quispiam in quadrevio, ex quacumque plaga viator supervenerit, Tros, Rutulusve ferat*, hospes an hostis: si illi non placuerit, flagris misellum adoritur, lorisque male mulctatum, procul arcet et abigit. Porro, inquit post pauca, excusare hominem, ac dealbare quem putant aethiopem, nititur Willielmus Vuats Anglus presbyter. Cujus productis verbis ita respondet inter alia: Unum dicam, unde vix a quoquam excusari umquam possit, Matthaeum Parisiensem fuisse ingrattissimum, ac superbum monachum. Quod probat deinde ex infami plagio, quo Chronicon Rogeri de Wendover pro suo descripsit. Hæc ille et plura hujusmodi. Hinc colliget lector, non omnia pro certis habenda, quæ in Historia Parisii de S. Ludovico reperiuntur scripta, præsertim ubi de controversiis agitur Gallos inter et Anglos; aut de modo agendi cum summo Pontifice.

37 Ceterum quæ de sancto Rege Historiæ suæ inseruit bile vacuus, ac partium studio; quamvis non ea simplicitate verborum scripta sint, qua reliqui fere auctores, quos enumeravimus hactenus, res gestas S. Ludovici referunt, non tamen videntur omnino rejicienda; cum auctor sit cœtus, nec suspicari possimus, illa fuisse quopiam deinde adjecta. Verumtamen ne hæc quidem omnia proferemus sine delectu aliquo, cum longas quandoque referat personarum sermocinationes tanta fiducia, ac si rei gestæ ipse affuisset, verbaque omnia præsens litteris consignasset; quamvis in iis non a vero tantum, sed a verisimilitudine quoque subinde aberret. Magna igitur cautela opus est, ut recte utamur Historia Parisii, ne insulas ejus meditationes pro veris historiis incauto lectori obtrudamus. Qua prævia, utemur editione Operis Parisiensi anni 1644; cui subjecta sunt ejusdem auctoris additamenta, seu instrumenta, quibus etiam subinde utemur.

B qua reliqui fere auctores, quos enumeravimus hactenus, res gestas S. Ludovici referunt, non tamen videntur omnino rejicienda; cum auctor sit cœtus, nec suspicari possimus, illa fuisse quopiam deinde adjecta. Verumtamen ne hæc quidem omnia proferemus sine delectu aliquo, cum longas quandoque referat personarum sermocinationes tanta fiducia, ac si rei gestæ ipse affuisset, verbaque omnia præsens litteris consignasset; quamvis in iis non a vero tantum, sed a verisimilitudine quoque subinde aberret. Magna igitur cautela opus est, ut recte utamur Historia Parisii, ne insulas ejus meditationes pro veris historiis incauto lectori obtrudamus. Qua prævia, utemur editione Operis Parisiensi anni 1644; cui subjecta sunt ejusdem auctoris additamenta, seu instrumenta, quibus etiam subinde utemur.

38 Inter auctores S. Ludovico synchronos, qui ejus præclaras virtutes, gestaque heroica posteritatis memoriæ commendarunt, numerandi etiam sunt poætæ duo Galli. Philippus Mouskes, et Guilielmus Guiart, qui Historiæ suæ metro alligatæ non pauca de sancto Ludovico inseruerunt. Exat historia Philippi Mouskes in bibliotheca regia, uti ex Labbeo habet le Long pag. 356; inchoatur a raptu Helenæ, deduciturque usque ad annum 1242: partem illius edidit Cangius post Historiam Villehardouini de capta Constantinopoli, apud quem plura de hoc auctore in præfatione pag. 211 lector inveniet. Laudatus modo Cangius item edidit post Historiam S. Ludovici per Joinvillium scriptam, totam illam partem Historiæ Guilielmi Guiart, quæ spectat ad S. Ludovicum. Usui itaque nobis esse poterit etiam hæc Historia; quamvis enim metro alligata sit, sancti Regis virtutes, resque præclare gestas historice prosequitur ab initio regni ad mortem usque. Docet in præfatione ad lectorem initio tomi memoratus Cangius, auctorem finem Operi suo imposuisse ad annum 1307, quo, inquit, vivebat: annis videlicet 37 post mortem S. Ludovici, ita ut cum eodem Sancto viris ad aliquot certe annos censendus sit. Quod si Guilielmus forte non ea erat ætate, ut Sancti gesta spectare ipse potuerit, supererant certe non pauci eo tempore, qui viderant, ex quibus ea poterat discere: licet etiam præ oculis habuisse videatur Vitam ex Actis canonizationis conscriptam, cui in virtutibus Regis sancti referen-

dis præ ceteris consentit. Hanc itaque metricam seu Vitam, seu Historiam fide omnino dignam existimamus.

39 Præter auctores huc usque memoratos, non desunt adhuc alii S. Ludovico cœvi, aut sup-pares: adsunt præterea instrumenta quam plurima eaque maxime authentica; veluti bulla canonizationis Vitæ compendium complexa, litteraque multæ iis temporibus scriptæ, tum per ipsum Ludovicum, tum per alios: verum hæc omnia hic enumerare prætermitto, quod singula suis locis sim indicaturus. Ex his itaque ordine chronologico supplebimus in hoc commentario ea Sancti gesta, quæ in Vitis edendis minus accurate sunt exposita, vel omnino prætermissa: ex his controversias hinc inde occurrentes tractabimus; ac denique Acta S. Ludovici, quantum poterimus elucidabimus, quod jam aggredimur.

alique multi, quibus accedunt instrumenta.

§ IV. S. Ludovici parentes, fratres, et sorores: an precibus S. Dominici, recitatoque rosario obtentus?

Gloriosissimus sanctus Ludovicus, quondam Galliarum Rex, inquit Vita secunda num. 10, patrem habuit christiana religione præstantissimum, ac Galliarum regem nomine Ludovicum, ejusdem videlicet nominis vulgo octavum, quamvis septimus perperam dicatur in Vita Ms. anonymi; et revera undecimum fuisse probet Spondanus ad annum Christi 1223 num. 6 hoc modo: Fuit autem (Ludovicus, de quo agitur,) sui nominis rex octavus vulgo dictus; initio numeri sumpto a Ludovico pio rege et imperatore, filio Caroli magni: cum tamen revera dicendus sit undecimus, quod qui prima regum stirpe Merovingia tres Clodovei regnarunt, iidem sint et Ludovici, sive HLudovici, aut HLudovei, vel etiam Luduini priscis auctoribus nuncupati. Gaufridus num. 4 eum vocat, Christianissimum atque sanctissimum. Auctor incertus apud Chesnium tom. 5 pag. 288 ejus continentiam conjugalem laudat his verbis: Vir utique catholicus, et miræ sanctitatis, omnibus diebus vitæ se non maculavit, præterquam cum unica uxore sua, sibi legitimo matrimonio copulata. Eadem tradit Bellocensis lib. 30 cap. 129. Hæc sufficiant ad pietatem Ludovici VIII commendandam, quæ maxime posterioribus vitæ annis in expeditionibus contra Albigenses susceptis apparuit. Qui plura de patre S. Ludovici desiderat, ea inveniet apud auctores Gallos, nos obitam ejus paucis referemus suo loco.

Pater S. Ludovici Ludovicus VIII, res pius;

41 Matrem, ut num. 10 habet Vita secunda, nactus est beatus Rex reginam Blancham, filiam honoratam regis Hispaniarum, nimirum Alphonsi X Castellæ regis. Hæc Ludovico jam nupta fuerat ab anno 1200, ut tradit Chronicon Alberici ad eundem annum pag. 418 his verbis: Anno mccc... Ludovicus filius regis Franciæ duxit Blancham filiam Alphonsi regis Castellæ, neptem ex sorore regum Angliæ Richardi et Joannis. Miris laudibus hanc reginam exornant auctores passim, Quæ, inquit Gaufridus num. 5, vere extitit dilecta Domini, et amabilis Deo, et hominibus utilis et accepta. Nangius apud Chesnium tom. 5, pag. 329 prudentiam ipsius his verbis

mater Blancha, mulier præstantissima;

com-

• suat

Philippus Mouskes. Guilielmus Guiart poætæ Galli:

C

F

AUCTORE
J. S.

commendat : Hæc fuit omnium mulierum sui temporis prudentissima, veneruntque omnia bona regno Franciæ pariter cum illa. Plura de præstantissima hac S. Ludovici matre hic non addo, frequenter enim de illa sermo recurret, atque ad annum piissimæ ipsius mortis non dimittemus omnino illaudatam. Hisce parentibus natus est sanctus Ludovicus.

fratres

42 Fratres ipsius et sorores breviter item investigemus. Fragmentum Vitæ Ludovici VIII, ex veteri codice Ms. editum a Chesnio tom. 5 pag. 289, enumerat sequentes hoc modo : Hujus Ludovici fuit uxor nomine Blancha, filia regis Castellæ, ex qua genuit plures filios, Philippum scilicet primogenitum, qui in pueritia est defunctus, sanctum postea Ludovicum, Robertum Atrebatensem comitem, Alphonsum comitem Pictavensium, et Johannem qui puer obiit, et Carolum Provinciæ comitem, postea Siciliæ regem, et filiam Elizabeth. Scripsit hujus fragmenti auctor saltem post canonizationem S. Ludovici, nam sanctum vocat : adeoque mirari non debemus, si prætermiserit aliquos in pueritia defunctos. Memorati auctoris vestigia sequitur Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2 pag. 309, sic scribens : Plures liberos ex Blancha regina suscepit; Philippum, qui in pueritia decessit; Ludovicum, qui postea regnavit...; Robertum, qui Atrebatensis comes fuit; Alphonsum, qui Pictavensis comes extitit; Joannem, qui puer morte defunctus; Carolum, qui primum comes Provinciæ (immo Andegavensis, deinde et Provinciæ) deinde Siciliæ regnum adeptus est; et Elizabetham filiam. Unus certe in hac enumeratione est prætermisus, quem Albericus Dagobertum vocat, alibi Philippus Dagobertus est nominatus.

habuisse dicatur

43 Audi itaque Albericum in chronico ad annum 1226 pag. 522 fratres S. Ludovici, qui vivebant, dum ille corona regia insignitus est, suo ordine enumerantem : Fratrum ejus, inquit, hæc erant nomina, Robertus, Joannes, Alphonsus, Dagobertus, Carolus, et soror Isabella. Philippus omnium natu maximus, de quo idem meminit ad annum 1214 pag. 485, jam obierat ante patrem, ac sepultus erat in ecclesia beatæ Mariæ Parisiensi, ut patet ex litteris Ludovici VIII a memorato domino du Bois recitatis loco citato, in quibus ita loquitur idem Ludovicus : Noverint universi præsentis et futuri, quod nos pro salute animæ nostræ, et Blanchæ reginæ uxoris, et Philippi primogeniti nostri, instituiamus unam capellaniam in ecclesia beatæ Mariæ Parisiensis, in qua sepultum est corpus ejusdem filii nostri Philippi. Duos alios mors immatura abstulit anno 1232, ut ibidem pag. 542 memorat laudatum Alberici Chronicon hunc in modum : Duo de fratribus regis Ludovici Franciæ, Joannes scilicet et Dagobertus moriuntur.

octo, sorores
duas. Non fuit

44 Hos item S. Ludovici fratres numerat Chaizius in Historia S. Ludovici pag. 51. At plures enumerant alii : nam filiam anno 1205 natam, et filium Stephanum nomine adjungunt præcedentibus fratres Scævola et Ludovicus Samarthani in Historia domus Franciæ tom. 1 a pag. 505. Labbeus autem noster, quem et alii sequuntur, in Tabulis genealogicis domus regiæ Franciæ a pag. 54, undecim omnino enumerat Ludovici VIII ex Blancha liberos, filios novem hoc ordine. Philippum, Ludovicum, Robertum, Philippum et Joannem gemellos, Alphonsum, Carolum, Stephanum, Philippum cognominem Dagobertum : et filias duas, natu maxi-

mine Dagobertum : et filias duas, natu maximam ignoti nominis, et Isabellam. Ceterum de tribus, qui ad ætatem virilem pervenerunt, Roberto nempe, Alphonso, et Carolo suis locis dicentur plura : uti et de B. Elizabetha, seu Isabella sanctissima femina, quæ et in Opere nostro locum habebit ad xxxi Augusti. Scriptores quidam ex Ordine Prædicatorum, alique multi, quos citat Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 390, quibus et alii deinde accessere, volunt S. Ludovicum precibus S. Dominici, recitaloque a Blancha matre rosario impetratum fuisse, quod, ut Vitæ scriptoribus prorsus ignotum est, ita facile ex dictis corruiet. Collega meus Cuperus in commentario prævio ad Acta S. Dominici tom. 1 Augusti pag. 404 post Echardum Dominicanum ostendit, id cum gestis S. Dominici connecti non posse, atque ex Alano de Rupe, auctore fabuloso, incaute a recentioribus desumptum, quod satis erat ad fabulam confutandam.

45 Neque vero hæc minus pugnat cum Actis S. Ludovici. Audiamus breviter aliqua ex Thoma Malvenda, qui in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1245 cap. 24, pag. 136 plura de his narrat : Erat, inquit, Blancha in matrimonio Ludovici annis jam ultra duodecim sine prole, quod anno 1212 vel 1213 affigit. At vero prole non caruisse Blancham eo tempore, clarum est auctoritate scriptorum synchronorum : Albericus enim in Chronico pag. 485 refert Philippum Ludovici VIII primogenitum, et fratrem S. Ludovici natu maximum, anno 1214 filia comitis Nivernensis desponsatum fuisse, quod fieri certe non potuit, si prole tunc destituta fuisset Blancha, et intra breve tempus natus fuisset Ludovicus, ut inferius habet Malvenda. Plura non addo; nam imperitus hujus fabellæ auctor, qui Malvendam, aliosque fefellit incautos, occasionem illius confingendi hausit ex ignorantia : quod putaret S. Ludovicum filium fuisse natu maximum, ejusque parentes diu prole caruisse : quæ cum falsa sint, structura hoc fundamentum nixa per se concidit. Hinc tamen piissimam rosarium recitandi consuetudinem non improbamus; nec negamus S. Ludovicum dono Dei singulari Franciæ concessum.

§ V. Annus Sancti natalis veterum auctoritate stabilitus.

Dies S. Ludovici natalis certus est, communique historicorum consensu receptus : natum enim Sanctum die S. Marci Evangelistæ, seu xxv Aprilis, tradunt auctores cum antiquum neoterici. De anno tamen, quo illustre hoc Sidus Franciæ exortum, non eundem reperio consensum. Quamvis enim scriptores, qui postremis hisce temporibus floruerunt, in unam fere abierint sententiam; credantque hodieum eruditi plerique, natum esse S. Ludovicum anno 1215 : id tamen non inveni satis firmatum, idoneisque rationibus stabilitum. Quapropter ignorem mihi velim eruditi Galli, quod sententiam illam nuper receptam ad novum examen revocem, statuamque ex antiquorum auctoritate, quis videatur sanctissimo Regi annus fuisse natalis : ab hoc enim totius Vitæ dependet chronologia. 47 Duo tantum anni videlicet 1215, et 1214 in disceptationem veniunt, aliis auctoribus hunc, aliis illum S. Ludovico natalem statuentibus : nam

D

ex impet-
matre pro-
duz clous.

E

F

Discrepan-
terum de ex-
no natali.

nam aliter
alii 1214 se-
tuunt.

A nam licet quidam, etiam antiqui, annum 1213 designare videantur, illorum sententia satis ex dicendis refutabitur. Jam vero pauci sunt ex antiquis, qui de ipso natalium anno loquuntur; plures vero illum insinuant, dicendo qua esset etate, dum regnum est adeptus, regiaque corona redimitus. Diligenter igitur notandum, coronatum esse anno 1226, ut apud omnes nunc in confesso est, Dominica prima Adventus: itaque illi omnes, qui plusquam duodecim ætatis annos tribuunt Ludovico, dum coronabatur; adversantur anno 1215; qui eo tempore duodecim necdum annos implevisse affirmant, eidem anno patrocinantur: qui vero duodecim annos tribuunt simpliciter, neutri admodum favent sententiæ, cum incertum sit, an illos completos relint, an incompletos. His prænotatis proferam, quæ pro utraque opinione inveni, veterum testimonia, non solo tamen testium numero rem acturus, sed vel maxime consideraturus, qui quibus, etiam inter antiquos, hac in re sint præferendi.

B 48 Nangius in Vita S. Ludovici apud Chesnium tom. 5, pag. 327 patrocinitur anno 1215 his verbis: Ludovicus ejus filius, qui nondum ætatis suæ annum duodecimum attigerat, regni Francorum fastigium est adeptus, idque anno 1226, ut mox addit: huic consona in eadem Vita inveniet lector variis locis, ubi de etate Regis loquitur. Ponderis aliquid haberet Nangii sententia, nisi ipse deinde scripsisset contraria. Audi quid scribat in Chronico posterius exarato: nam in eo Ludovicum Sancti titulo condecorat, quod non facit in Vita. In Spicilegio Acheriano editionis novæ, quam in decursu semper allegabo, pag. 31, relato ad annum 1226 Ludovici VIII obitu, hoc modo prosequitur: Cui successit in regnum Ludovicus filius ejus, et per industriam et prudentiam venerabilis matris suæ Blanchæ .. coronatur, anno ætatis suæ quarto decimo non impleto. Nangius igitur, qui in proœmio ad Vitam asserit, se spicas metentium doctorum collegisse, sive ex aliorum scriptis suam composuisse Historiam, in alios incidit doctores, quando gesta S. Ludovici colligebat, in alios dum scriberet Chronicon suum; atque hos posterius visos in etate novi Regis designanda demum prætulit illis, quos in Vita Sancti componenda fuerat secutus. Quamvis itaque secunda scriptoris sententia priori, quam deseruit, sit præferenda; adeoque Nangius adversari magis videatur recentiorum opinioni, quam prodesse: non nitar tamen auctoritate hujus scriptoris, cujus chronologiam sæpe aberrantem invenimus. Hæc de Nangio, cujus prior opinio multos forsitan movit ad annum 1215 S. Ludovico natalem statuendum, quod non legissent ipsius Chronicon diu post Historiam editum, lapsusque ejus chronologicos non satis haberent perspectos.

C 49 Sententiam recentiorum historicorum clarissime tradit Chronicon breve S. Dionysii, scriptum ab anonymo monacho Benedictino ejusdem abbatiæ, atque editum ab Acherio tom. 2 Spicilegii a pag. 495, in qua pag. 496 ad annum mcccxx hæc leguntur: Hoc anno natus est Ludovicus Rex filii (filius voluit dicere) Ludovici regis, in festo sancti Marci Evangelistæ. Nihil hoc testimonio clarius, modo auctor talis sit, ut ejus testimonio tuto stare possimus: hoc itaque investigandum. Produxit anonymus ille Chronicon suum breve admodum usque ad annum 1292, ex quo conjectura fieri potest, circa illud tempus scripsisse, sub finem videlicet seculi xiii,

postquam Nangius Gesta S. Ludovici conscripserat, aut eodem fere tempore. Hic ergo auctor Nangium sequi potuit; vel si eum secutus non est, tam propinquus non erat anno natali, ut aberrare in eo non potuerit.

50 Potuit certe hic anonymus inter fratres S. Ludovici prætermittere Philippum natu maximum, aliosque, quos omnino ignorasse videtur, cum aliorum nativitate memoret, horum vero omittat. Cum igitur hic auctor non satis idoneus sit, cujus testimonio hanc rem definiamus, illius testimonio opponimus testimonium alterius ejusdem abbatiæ monachi, item anonymi, cujus Opusculum de gestis S. Ludovici edidit Chesnium tom. 5 a pag. 395, ubi sic exorditur in proœmio: Sanctus iste Ludovicus nonus, filius Ludovici supra dicti ex Blancha regina, filia regis Hispaniæ, xiii ætatis suæ anno patri successit in regno. Et mox finito proœmio: Sanctus igitur iste Ludovicus, xiii annorum juvenis patre suo Christianissimo orbatus. Vides, opinor, lector, quam parum de natali anno S. Ludovici concordent monachi abbatiæ S. Dionysii: ex quo colligo illorum auctoritatem ab hac controversia amandandam, aliosque quærendos auctores, qui magis de hac re fuere instructi.

51 Guilielmus Gujart apud Cangium pag. 133 asserit, S. Ludovicum necdum habuisse annos duodecim, quando coronatus est: favet itaque hic auctor anno 1215, seu recentiorum sententiæ. Verum, cum scripserit tantum initio seculi xiv, per se cognoscere non potuit annum natalem S. Ludovici, sed illum accipere debuit ex aliis; neque improbabile est priorem Nangii sententiam hac de re fuisse secutum. Deinde erravit Guilielmus Gujart in enumerandis filiis Ludovico VIII substitutibus; nam mox initio Poematis scribit, quatuor filios a defuncto Ludovico VIII relictos, S. Ludovicum, Robertum, Alfonsum, Carolum: at vivebant etiam tum Joannes, et Philippus cognomine Dagobertus: securi ergo esse non possumus, non item erravisse in anno natali S. Ludovici designando. Præsertim quod non paucos errores chronologicos in hoc auctore ostendere possemus, si operæ pretium videretur. Huic igitur testimonio opponam auctores alios, qui facile tantum adversabuntur recentiorum sententiæ, quantum prodest poeta memoratus.

52 Nicolaus Trivetius Ordinis Prædicatorum Chronicon suum produxit usque ad annum 1307, quo usque Gujartum Poema suum produxisse ex Cangio diximus num. 37: obiisse Trivetium circa annum 1328, natum annos circiter septuaginta, putat Echardus tom. 4 de Script. Prædicat. pag. 561; ita ut etas utriusque fere fuerit æqualis, ac æqualis saltem Chronographi cum Poeta debeat esse auctoritas. Is autem tom. 3 Spicilegii pag. 189 ad annum 1226 ita scribit: Moritur Ludovicus Francorum rex, et successit eidem filius ejus S. Ludovicus, coronatus in Regem cum esset annorum quatuordecim. Accipe et contemporaneos S. Ludovico. Guilielmus de Podio Laurentii, qui Chronicon suum produxit usque ad annum 1274, quod edidit Catellus post Historiam de comitibus Tolosanensibus, pag. 85 relata Ludovici VIII morte, sic pergit: Cui Ludovicus primogenitus suus successit in regnum. Erant autem etatis quatuordecim annorum, quando cepit regere. Consentit huic fere incerti auctoris Chronicon, præcedenti subjectum, his verbis: Cui Ludovicus filius primogenitus, ætatis fere annorum quatuordecim, successit in regno.

Fi-

AUCTOR
J. S.alter ejusdem
abbatiæ ano-
nymus annum
1214:

E

anno 1215
consentit
Guilielmus
Gujart:

F

sed eidem
adversantur
Nicolaus Tri-
vettus, Gui-
lielmus de
Podio.Nangius in
Vita favet
anno 1215:
in Chronico
adversatur:anonymus in
Chronico S.
Dionysii desi-
gnat annum
1215.

AUCTORE
J. S.

Vincentius
Bellocensis,
et anonymus
Viter scriptor.

Finem hic auctor imponit Chronico ad annum 1312.

53 Antiquior utroque Vincentius Bellocensis, et S. Ludovico familiaris, de quo egimus num. 34, lib. 30 Speculi historialis cap. 129 de morte Ludovici VIII, et ætate succedentis in regnum S. Ludovici, ex qua annus ejus natalis eruitur, ita scribit: Anno Domini MCCXXVII migrat ibidem ad Christum (Ludovicus VIII.) Hoc erroris convincemus suo loco. Post pauca de filio adjungit: Ludovicus itaque primogenitus ejus... coronatur in Regem, qui XIV annum ætatis suæ completurus erat in festo sancti Marci euangelistæ proximo sequenti. Vincentio plane consentit biographus anonymus Gallus, de quo egi num. 32. Errat uterque hic auctor in tempore coronati Regis, attamen natum censent anno 1214, ut ex calculorum subductione patet, neque certo sequitur ex hoc errore, quod item in anno natali erraverint. Præcedentes, Trivetius scilicet, et Guilielmus natales Regis sancti deducunt ad annum 1213, quod contrarium est auctoribus multis, qui duodecim annos simpliciter dicunt, adeoque et illi errasse censendi, ut postea magis patebit, sed uno potius anno, quam duobus. Hi itaque auctores præponderant facile unius Gujarti testimonio: sed neque horum tanta videtur hac in re auctoritas, ut tuto rem determinare possimus; nec plures hujusmodi chronographos lubet adducere, cum solo auctorum numero non sit dirimenda controversia: hos autem adducere placuit, ut pateret, quam facile errare potuerint; qui pro anno 1215 sunt producti, cum erraverint etiam illi, qui rei gestæ, seu natalibus S. Ludovici magis fuere propinqui.

Tres auctores
maxime pro-
bati statuunt
annum 1214:

54 Hactenus æqualibus fere utrinque momentis librata controversia. Nunc cum plures mihi ad manum non sint auctores alicujus ponderis, qui pro natalibus S. Ludovici anno 1215 affigendis testimonium dicere possunt; producam testes, quibus fidem negare vix possumus, quique voce consona testantur, sanctum Regem anno 1214 mundo fuisse natum. Edmondus Martene tom. 5 Collectionis amplissimæ veterum scriptorum a col. 917 ex Ms. codice bibliothecæ regię edidit Chronicon Turonense auctoris quidem anonymi, sed ut editor observat ibidem, Canonici cujusdam Turonensis ecclesiæ S. Martini, qui ab ipsa mundi creatione inceptum ad annum MCCXXVI, quo vivebat, protraxit, inquit Martenius: sed pro anno MCCXXVI legendum MCCXXVII, quo usque protractum legitur. Auctor vero in præfatione col. 919, postquam exposuit, quos in rebus antiquioribus secutus sit auctores, ita subjungit: Ceterum ea, quæ subjunximus, partim alibi digesta reperimus, alia quædam a nobis visa sunt, et alia certa relatione comperta. Cum itaque paullo ante asserat idem auctor, se ad sua usque tempora temporum seriem texere studuisse, eaque, quæ de S. Ludovici coronatione, secutaque mox anno 1227 regniurbatione memoriæ mandarit, postrema sint, quæ exaravit; facile intelligimus ea, quæ de ætate et coronatione S. Ludovici retulit, inter visa, aut relatione certa comperta computari. Hunc igitur auctorem præferendum reliquis omnibus, quos citavimus hactenus, in anno natali S. Ludovici designando, clarius ex dictis est, quam ut pluribus probari debeat.

55 Audiamus itaque quid hic statuatur, et tuto sequamur. Col. 1069, relato ad annum

1226 Ludovici VIII obitu, sic pergit: Quo sepulto, Ludovicum puerum, filium ejus primogenitum (ex viventibus,) anno ætatis XIII in vigilia S. Andreae Apostoli, per manus Jacobi Suessionensis episcopi, vacante sede Remensi, ad regnum Franciæ solemniter coronarunt. Plures coronationis circumstantias, quas hic auctor exactius prosequitur, quam ullus alius, dabitur suo loco. Cum itaque natus sit S. Ludovicus XXV Aprilis, natus item est anno 1214, ut patet numeros subducenti a XXV Aprilis anni 1214, usque ad XXIX Novembris anni 1226. Hic ergo testis sit primus: cujus verba ex Chronico Turonensi in Chronicon Britannicum translata lector inveniet tom. 2, col. 359 Historiæ Britannicæ domini Lobineau.

56 Alterum testimonium, idque irrefragabile, dicet Margaritæ reginæ confessarius, adeoque S. Ludovico synchronus: quamvis hujus testimonium irrefragabile non putem ab ætate sola auctoris, sed vel maxime quia ea secutus est monumenta, quibus hac in re fidem negare non possumus: diximus enim § 2 hunc auctorem vitam scripsisse ex Actis canonizationis secundum E jurata virorum præstantissimorum testimonia, nihilque de suo addidisse præter ordinem, ut ipse testatur ibidem. Quis autem credat, de ætate Sancti aliquid Actis canonizationis insertum fuisse, nisi certum omnino, et minime dubium? Quis dubitet, quin consulta fuerint ipsa instrumenta authentica, in quibus dies et annus natalis erat annotatus, priusquam in Actis canonizationis aliquid de ætate Sancti scriberetur, juratoque testimonio confirmaretur? Nescit profecto quanta cum cautione hac in re procedatur, qui vel leviter de eo dubitandum existimat. Hic igitur auctor quid dicat de ætate S. Ludovici, dum pater ejus anno 1226 mortem oppetit, audiamus: Rege, inquit, Gallicæ patre venerabilis sancti Ludovico modo, quo diximus, defuncto, solus hic mansit beatus Rex, annos natus paullo plusquam duodecim, sub tutela... matris suæ. Consentire hunc auctori præcedenti, seu mortem Ludovici VIII contigisse, dum S. Ludovicus annum agebat ætatis decimum tertium, clarum est et manifestum. Itaque ad tertium progredior testem.

57 Edmundus Martene tom. 6 Collectionis amplissimæ varia edidit Opuscula illustrissimi Bernardi Guidonis, episcopi Loderensis, ex Ordine Prædicatorum, viri pro tempore suo doctissimi, quem Jacobus Echardus tom. 1 de Scriptis. Prædicat. a pag. 576 jam floruisse ostendit sub finem seculi XIII, quamvis anno tantum 1331 supremum diem septuagenarius circiter obierit. Post memorata Opuscula Bernardi a col. 539 Martenius edidit ex Ms. bibliothecæ regię Numerum monasteriorum monialium Ordinis fratrum Prædicatorum, ab ipso etiam Bernardo scriptum, sed auctum deinde ab anonymo, ut docet R. P. Matthæus Texte in Dissertatione erudita de loco natali S. Ludovici pag. 9: eadem jam ediderat Echardus ante Opus memoratum pag. VI ex Ms. Bernardi, sine augmento dein addito: Sed cum ibi occurrant menda quædam typographica, Martenii potius editionem Picitabo. Itaque col. 541 agens de monasterio Picitabo, in honorem S. Ludovici fundato, brevement dat chronologiam præcipuorum Sancti gestorum, quam totam huic loco inseram, ut videat lector, quam exacte omnia sint chronologicè deducta, ac simul habeat chronologicum compendium.

A dium, quod secuturi sumus suisque locis confirmaturi. Monasterium, inquit, de Pyssiaco prope Parisios, quod incepit fundari in honore gloriosissimi confessoris B. Ludovici Regis, piissimi quondam Regis Francorum, a domino rege Philippo, tam insigniter quam regaliter et potenter, anno Domini mcccxcvii audita canonizatione S. Ludovici piissimi Regis Francorum quondam avi sui, qui apud Pyssiacum natus est in hoc mundo, et sacrum baptismum suscepit. Natus est vero in festo B. Marci Evangelistae anno Domini mccciv. Coronatus autem fuit in Regem Dominica prima Adventus, anno Domini mcccxvi, ætatis vero suæ anno xiii, quem completurus erat in sequenti festo S. Marci Evangelistæ. Crucem autem assumpsit pro primo passagio * transmarino anno Domini mcccxiv, ætatis vero suæ anno trigesimo jam completo. Transfretavit autem prima vice anno Domini mcccxviii, cum jam xxxiv annum attigisset ætatis. Rediit autem inde exacto jam septennio inter moras anno Domini mccciv. Transfretavit autem secunda vice anno Domini mcccxxx, ubi et pertransiit mare

B præsentis seculi in exercitu Domini, in castris apud Tunicium viii Calendas Septembris, anno Domini prætaxato, ætatis vero suæ anno lvii. Fuit autem canonizatus, et sanctorum Confessorum catalogo annotatus per Bonifacium Papam viii iii Idus Augusti, dicto die, in Urbeveteri, Pontificatus sui anno secundo, anno Domini mcccxcvii.

id est, expeditionem

quos omnino pulamus sequentes.

58 Vides, opinor, lector, hoc compendium chronologicum studiose esse compositum, omniaque optissime sibi invicem esse connexa: ita ut vel has notas chronologicas alibi descriptas invenire debuerit, vel impigro studio in singulas inquirere. Si autem singula suo tempore invenerit notata, nullum fuit errandi periculum: sin ipse investigaverit singula, quod videret Vitæ S. Ludovici rectam deesse chronologiam, ne sic quidem suspicari possumus, virum doctum, ætati S. Ludovici tam propinquum, atque in id unice intentum, ut exactam daret chronologiam, in gestis unius hominis ordinandis fuisse deceptum. Habemus igitur tres testes, omni exceptione majores, quibus tuto credimus S. Ludovicum mundo natum fuisse anno 1214: uti jam dudum scripsit

C Ludovicus Lassere in Vita ejusdem Sancti, Vitæ S. Hieronymi adjuncta, pag. 168. Quod autem eruditi Galli, aliique contrarium scripserint, factum existimo, quia hos auctores, nuper e tenebris erutos, non viderant, aut certe maluerant trita jam vita incedere, quam operosa disputatione in verum inquirere. At vero mihi ita agere non licuit, ac ne paucis quidem rem absolvere, ne sine sufficienti ratione a doctissimorum virorum sententia viderer recessisse.

§ VI. Locus Natalis Pisciacum, contra paucos hodiernos, ex veterum testimonio firmatus.

Alteram hic ingredimur disceptationem, præcedenti non absimilem, de loco videlicet natali. Nullus de eo dubitare videbatur ante hæc nostra tempora, asserentibus passim eruditis, S. Ludovicum mundo datum esse Pisciaci, quod olim non nisi castrum fuisse regium,

ubi reginæ pariebant, ac regii educabantur infantes, scribit Chesnius in Antiquitatibus urbium Galliæ pagina 218. Verum excrevit deinde in oppidum modicum, quod Baudrandus in Geographia ad vocem Pisciacum, ita breviter describit: Pisciacum, Poissy, oppidum Galliæ, in provincia insulæ Franciæ, cum ponte lapideo ad Sequanam fluvium, sex leucis distans a Parisiis in ortum æstivum Rothomagum versus, . . . estque una leuca infra confluentes Oesiae fluvii in Sequanam. Ac ne tempore quidem S. Ludovici Pisciacum fuisse, quale describitur a Chesnio, satis colligitur ex Helgardo in Vita Roberti regis apud Chesnium tom. 4, pag. 65, ubi memoratus auctor sic loquitur: Sedes regalis Pisciacus dicta, supra Sequanam posita, Francorum regibus satis est opportuna. In ea monasteria tria ab antiquis viris didicimus facta: unum in honorem sanctæ Mariæ, aliud sancti Joannis, tertium sancti Martini confessoris. E quibus unum in honore sanctæ Mariæ Matris Domini rex bonus (Robertus) assumens, et a novo ædificans, illud in ornamentis et clericis, auro et argento satis honorabile reddidit. Hæc circa initium seculi xi, quo regnavit Robertus, itaque, etiamsi a Gaufrido et Nangio castrum, alibi villa vocetur, pro usu temporis, quo oppida modica his nominibus appellabantur, videtur jam tum Pisciacum fuisse oppidum ea fere amplitudine, qua nunc cernitur, dictaque Chesnii de tempore longe anteriori sunt intelligenda. Porro oppidum Pisciacum spectabat ad diocesis Carnotensem, atque etiamnum spectat, quod in dubium vocari non posse ait pag. 7 epistolæ suæ mox laudandus Textius, atque infra jurabit meminisse. Qui plura cupit de hoc oppido, adire potest Mabillonium lib. 5 de Re diplomatica cap. 115, et Adrianum Valesium in Notitia Galliarum ad vocem Pinciæ, sic enim potius nominari contendit; at nos recepto magis hodiernum vocabulo Pisciacum nominabimus.

AUCTORE J. S.

60 Nullus, ut dixi, dubitare videbatur, quin memoratum oppidum natalibus S. Ludovici esset nobilitatum: at nostro hoc demum seculo res in dubium vocari coepit: quidam enim eruditi existimarunt, se locum Sancti natalem invenisse in diocesi, atque agro Bellovacensi, ubi natum volunt in pago quodam comitatus Claromontii, quem Neuville, seu Neuville-en-Hez Gallice dictum, Novam-villam vocitabo. Ratio recedendi a recepta dudum sententia explicatur a Montfauconio tom. 2 Monumentorum monarchiæ Franciæ pag. 121, ubi fatetur posteriores scriptores Pisciaci statuere natales S. Ludovici: verum Dominum Maillart causidicum Parisiensem in dissertatione Ms. ostendere asserit, Nullum auctorem synchronum dicere, eum Pisciaci esse natum. Hæc prima ratio. Altera eorum ratio petitur ex tribus veteribus chartis, ingenti tamen temporum intervallo ab ætate S. Ludovici remotis, per quas incolis loci memorati immunitas conceditur a rectigalibus in gratiam nati apud ipsos S. Ludovici, qua item immunitate gavis dicuntur majores eorum, quibus id privilegium conceditur, Quod nullum, inquit Montfauconius, relinquere videtur dubium. Tale fuit viri illius judicium, cum fundamenta sententiæ communis nondum novarat. Porro judicium viri tam eruditi, quod natum erat et alios in eam opinionem pertrahere, movit R. P. Matthæum Texte virum eruditum ex Ordine Prædicatorum, ut Epistolam,

qui nuper in dubium vocari cepit.

F

Notitia brevis Pisciaci, loci natalis S. Ludovici.

seu

AUCTORE
J. S.

seu Dissertationem Gallicam scriberet, qua natales S. Ludovici assereret Pisciaci. Data est hæc epistola xv Octobris anni 1735, qua fundamenta adversæ partis prorsus enervantur. Verum cum quidam ex adversariis, minus forsitan decorum rati, tam facile manus dare, aliqua reponerent; alteram dedit Epistolam ad litteras Domini Maillart responsoriam, viii Septembris anni 1736; ac tertiam i Junii anni 1737, qua respondet ad objectiones quasdam domini le Beuf: hisce et aliæ postea accesserunt, quas in Mercurio historico curiosus lector inveniet. Qui itaque rem fuse pertractatam videre desiderat, memoratas consulere potest Epistolas, ex quibus ea nos mutuabimus, quæ sufficere videbuntur ad natales sancti Regis Pisciaci asserendum, quanta poterimus claritate et brevitate.

Ostenditur S.
Ludovicum
Pisciacy na-
tum

61 Baptizatum esse S. Ludovicum Pisciaci in ecclesia S. Mariæ biographi asserunt varii, iique coervi: at negant adversarii inde consequens esse, ut et ibidem sit natus, quod fate-mur hinc omnino certum non esse. Experiamur tamen an ex modo, quo illud referunt Gaufridus de Bello-loco, Regis conscientia arbitet, atque ex eo Nangius, probabili certe conjectura illud non possit deduci. Gaufridus num. 53 laudat pietatem Regis, quod diceret præcipuum honorem sibi contigisse Pisciaci ex sacro baptismate ibi suscepto, et mox subdit verba sequentia: Unde etiam cum secretas litteras alicui familiari mittebat, et ex causa aliqua volebat suppressere nomen Regis, Ludovicum de Poissiaci, sive dominum Poissiaci se vocabat: potius eligens a loco baptismatis denominari, quam ab aliqua sua civitate famosa. Plus hisce verbis insinuat auctor, quam clare edicit. Clare dicit, nomen Ludovicus de Poissiaci Regi fuisse usitatum quandoque, et gratum propter baptismata Pisciaci susceptum, Eligens a loco baptismatis denominari. Insinuat vero eundem Ludovico fuisse baptismatis et nativitatis locum: namque a baptismatis loco Pisciacensem se usitato vocabulo dicere non poterat, nisi idem esset locus nativitatis. Quis enim, obsecro, Parisiensem se dicat, quia Parisiis salutaribus undis ablatus, si Romæ fuerit natus? Itaque nec S. Ludovicus se Pisciacensem propter solum baptismata dixisset, si natus fuisset in agro Bellovacensi. Cur igitur, inquit, Gaufridus hanc solam istius nominis rationem allegat? Quia scilicet hæc sola conducebat ad pietatem Regis ostendendam, quam hoc exemplo commendabat; deinde quia sola fortasse hæc ratio impellebat Sanctum ad utendum eo nomine. Nam etiamsi id nomen ei conveniret ob nativitatem, non ob baptismata; fieri poterat ut gratia baptismatis sola Regem impelleret ad eo utendum, a quo alias abstinere potuisset. Sicut hæc subtiliora appareant, videat clariora, quæ mox sequentur, argumenta. Nunc ex eodem baptismate argumentum desumo contra adversarios.

et non in pago
Novavilla

62 Fatentur illi baptismata Pisciaci susceptum, natum interim volunt in Nova-rilla agri Bellovacensis, quindecim leucis Pisciaci distante, ut ait Textius laudatus in Epistola prima pag. 17: at quam parum hæc probabiliter dicantur, etsi deesse finxerimus probationes alias, paucis accipe. Vel natum esse S. Ludovicum circa id tempus, quo passim infantes nasci solent; vel citius eo, aut serius, dicamus necesse est. Si consueto fere tempore, aut eo serius, in lucem editus est: quis credat Blancham, matrem piissimam, tanto intervallo abfuisse a loco, ubi, filium suum

baptizari volebat: parere voluisse, loco potius D ignobili, quam destinato sibi ad parendam oppido, et palatio: domi alienæ potius, quam suæ? Nam locus, ubi natum volunt Ludovicum, in comitatu erat Claromontii, nondum coronæ m-nexo, ut ostendit Textius pag. 16. Hæc itaque sunt incredibilia. Si fingas natum esse S. Ludovicum multo citius, quam reliqui passim nascantur infantes, atque hanc esse causam, cur Blancha domo absuerit: ne vel sic quidem res fieri credibilis. Quis enim credat adeo salutis filii sui negligentem fuisse Blancham, ut natum ante consuetum tempus filium, adeoque majori moriendi periculo obnoxium, ad quindecim leucas transferendum curaret, ibi demum salutaribus undis abluendum, cujus baptismum accelerandum suavisset partus præmaturus? Adeone sui dissimilem fuisse prudentissimam principem credi potest, ut quæ deinde mortuum maluit filium, quam mortifero peccato in salutis discrimen adductum, modo salutis discrimen negligat, ipsaque discrimini objiciat eundem filium? Hæc sane incredibilia sunt; adeoque et incredibile, natum fuisse in comitatu Claromontii S. Ludovicum, baptizatum vero Pisciaci. Plures hujusmodi rationes in laudatis Tertii epistolis lector inveniet, nos ad alia argumenta progredimur.

63 Guilielmus Carnotensis, num. 25 refert, sanctum Regem jejunare solitum omnibus Apostolorum vigiliis, etiamsi in diocesi Parisiensi, aliave, ubi degebat, non esset jejunium: cumque quidam interrogarent, cur id faceret, quod præceptum jejunandi in quibusdam vigiliis ibidem non esset, Regem ait reposuisse: Quod de Carnotensi diocesi oriundus existeret, in qua hujusmodi vigiliæ jejunantur. Hoc auctor ille ex ipso procul dubio audivit Rege: itaque clarum est, S. Ludovicum non esse natum in Nova-rilla diocesis Bellovacensis, sed in diocesi Carnotensi, in qua erat Pisciacum: nam vocem oriundus, hic idem significare cum roce natus, seu ortus, facile advertet lector, et jam ostendit Tertius Epist. 2, pag. 4, et Epist. 3, pag. 8, quem potest consulere: ne, dum ad obiectiunculas quaslibet respondemus, tedium pariat disputatio, et in molem nimiam excrescat.

64 Memoratus Textius Epist. 1, pag. 10 aliud producit testimonium ex litteris Philippi IV cognomento pulchri, datis Nealphæ mense Julio, anno Domini mccciv, quibus in honorem S. Ludovici avi sui fundat monasterium regium Pisciacense, quarum autographum se vidisse testatur, atque ex quibus hæc citat verba: Hinc est, quod nos ad memoriam revocantes eximæ dilectionis affectum, et intimæ affectionis zelum, quem egregius confessor beatus Ludovicus, olim Rex Francorum avus noster, ad ecclesiam beatæ Mariæ villæ Pissiaci, in qua renatus fonte baptismatis, Christianæ fidei et salutis nostræ primordia suscepisse dignoscitur, et villam ipsam originis suæ locum, dum præsentis vitæ commodis fungeretur, habebat etc. Amabat S. Ludovicus, teste nepote ipsius, Pisciacensem ecclesiam, . . . in qua renatus fonte baptismatis: amabat et oppidum, seu Villam ipsam originis suæ locum. Hæc clariora sunt, quam ut locum S. Ludovici natalem relinquant dubium. Scio quidem huic laudati Tertii argumento quædam ab adversariis esse opposita circa vocem originis, quædam etiam circa versionem Gallicam non omnino exactam; sed versio Gallica ad nos non spectat, cum verba Latina satis clara

A clara sint : nec objecta circa vocem Originis tanti sunt ponderis, ut hic commemorari debeant. Similia fere verba ex alia Philippi Pulchri epistola refert Textius Epist. 3, pag. 40, qui et litteras hasce humanissime ad nos transmisit.

ac Bernardi Guidonis.
65 Præterea ad controversiam dirimendam vel sola sufficere debent verba Bernardi Guidonis num. 57 data : Qui apud Pyssiacum natus est in hoc mundo, et sacrum baptismum suscepit. Hoc de S. Ludovico auctor pius, doctor, et cœvus, de quo satis diximus § præced. Tali viro fidem abrogare non possumus de re, in qua non facile errant auctores synchroni. Accedit ad hanc veritatem confirmandam monasterium ipsum in honorem S. Ludovici fundatum, non in agro Bellovacensi, sed Pisciaci in diœcesi Carnotensi. Quæ mihi sufficere videntur ad natales S. Ludovici sine ullo dubio Pisciaci asserendos, nec plura necesse est addere ; plura tamen lector inveniet in laudatis Textii epistolis. Restat ut breviter respondeamus ad argumenta adversariorum.

Respondetur argumento adversarium.
66 Tria proferuntur diplomata, quorum primum est anni 1468, alterum 1475, tertium 1601, quibus pro tempore aliquo a rectoribus eximuntur incolæ Novæ-villæ in gratiam S. Ludovici ibidem nati ; additur et majores illorum eadem immunitate fuisse gavisos. Duo prima diplomata sunt Ludovici XI, tertium Henrici IV. Quam, obsecro, vim habere possunt hæc instrumenta adversus probationes jam adductas, receptamque communi consensu sententiam ? Etenim primum duobus seculis cum dimidio natalibus S. Ludovici est posterius ; deinde memorata diplomata solum narrant, quam rationem allegaverint incolæ ad exemptionem hanc impetrandam : quæ autem solùm narrantur hoc modo in principum diplomatis, factum aliunde improbable probabile non reddunt. Unde ex diplomatis tantum consequitur, id jactitatum fuisse eo tempore ab incolis Novæ-villæ, qui, quod nimis cupiebant, facile videntur credidisse. Quis enim nescit quæ sibi somnia ex levissima sæpe occasione non fingat amor patriæ immoderatus ? Si itaque Ludovicus XI exemptionem concessit incolis memoratis, si eam gratiam præstitit Henricus IV, magis eorum inopiæ consuluisse videntur, quam fidem eorum relationi, certe omnimodam, habuisse : quod ipsi citatis apud Textium verbis satis innuunt, dum solum dicunt, rem sibi ita fuisse relatam ; non autem probatam. Accipe factum simile ex Joinvillio num. 455 : Fuit, inquit, pauper quidam piscator, qui comitis Pictaviensis uxori dictum venit, se comitem Pictaviensem liberasse Saracenorum manibus, atque illa tradi ei jussit viginti libras Parisienses. An credent adversarii persuasum fuisse piæ principi, maritum suum Saracenorum manibus ab hoc paupere fuisse ereptum ? Non opinor id credituros. Sic itaque nec ego existimo, persuasum omnino fuisse regibus memoratis, S. Ludovicum in Novæ-villa comitatus Claromontii natum fuisse ; sed potius allegatum, bona fortasse fide, titulum non repudiasse, ut incolarum paupertati pie succurrerent. Quod si omnino contendunt adversarii, id persuasum fuisse Ludovico XI, et Henrico IV ; probare ulterius debebunt, ipsos hæc in re errori non magis fuisse obnoxios, quam fuerint auctores a nobis allegati ; quod numquam efficere poterunt.

§ VII. Pia Sancti pueritia, et adolescentia : præclara educatio, et institutio.

De pueritia S. Ludovici pauca occurrunt in Sancta Ludovici pueritia : Vitæ scriptoribus, aliisque illius temporis auctoribus, ex quibus tamen abunde intelligemus, sanctam eam fuisse, reliquæque vitæ conformem. Bonifacius VIII in Bulla canonizationis de ea sic breviter loquitur : Ab ineuntis ætatis primordiis Dei Filium tenera mentis affectione dilexit. Vitæ scriptores, infra edendi, omnes commendant sanctam Ludovici pueritiam, sed illorum verba huc non transferam : nam ex uno Joinvillio satis colligere possumus, quantum jam profecisset in scientia Sanctorum anno ætatis suæ decimo tertio, quando corona regia fuit insignitus. Narrat num. 27 maximam Regi fuisse de Dei ope fiduciam, quando in sacrosancto Missæ Sacrificio hæc audiebat verba : Ad te levavi E animam meam, Deus meus, in te confido. Cum, inquit, de semet ipse hæc diceret propter ingens onus, quod suscipiebat. Si verba Latina, breviter prælecta, adeo ad Deum rapiebant Puerum, quod ex ipsius ore audivisse videtur Joinvillius, necesse est jam doctus esset a Domino ascensiones in corde suo disponere, solite cum Deo suo ambulare, conversationemque suam in cælo habere. Quod etiam ex sequentibus Joinvillii verbis fit manifestum : Maxima, inquit, ipsi fuit in Deo spes ab infantia. Spem enim maximam non invenies sine fide viva, sine amore flagranti, sine humilitate, aliisque virtutibus.

68 Eximias hæc virtutes Ludovici ætate pueri, sed moribus jam senis, primum quidem diligens præ matris eum præclare instituendicura. divinæ benignitati, atque eximie in eum liberalitati acceptas referre oportet, deinde et institutioni præclare ac sanctæ prudentissimæ matris, uti agnoscunt biographi : quibus et alii auctores consentiunt. Innocentius IV summus Pontifex in epistola ad Blancham reginam apud Chesnium pag. 412 sic loquitur de cura ipsius filios præclare instituendi : Propter quod omnium fidelium linguæ ipsorum (filiorum tuorum) laudem cum exultatione loquuntur, tuæ pariter bonitatis F resonantes præconium, cum sic eos ab infantia in timore Domini erudieris, et amore, quod semper recta et salutaria diligentes in ipsius fuerint beneplacitis continue delectati. Hæc communis et vera fidelium vox de institutione omnium Blanchæ filiorum. Attamen pia mater Ludovicum præ ceteris diligenter instituit, erudiendumque curavit, quod ei ob administrationem regni aliquando futuram, magis necessaria esset tum humana, tum divina sapientia. Habet id Vita secunda numero 43 : cui anonymus S. Dionysii monachus consentit pag. 396 his verbis : Hæc igitur attendens prudens domina Blancha regina, mater istius gloriosi regis Ludovici, ipsum, qui tanti regni regimini præesse debebat, quemque etiam præ ceteris suis filiis ardentius diligebat, fecit ante et post obitum patris attentius nutriri, diligentius custodiri, in omni bono magis sollicitè informari. Ipsamet namque eum per exempla ac bona documenta informabat in iis, quæ Deo placere credebatur, et per quæ bonus princeps in suo regimine placere debeat, et ejus voluntati contraria evitare. Ipsum etiam informan-

AUCTORE
J. S.

quæ uberes
laboris sui

dum in prædictis committebat illis, quos ad præmissa esse sufficientes et idoneos aestimabat.

69 *Insignes hujusce institutionis fructus subnectit auctor, mores sancti Adolescentis describens usque ad vigesimum circiter vitæ annum, quos et mihi hic prosequendos esse censui, ne regni negotia harum rerum narratione deinde essent interrumpenda. Sic itaque pergit : Bonæ autem indolis adolescens Ludovicus, Spiritus sancti jam edoctus magisterio, sciens bonum esse homini cum ab adolescentia sua portaverit jugum Dei, se virtutum studio totum dedit, in tantum proficiens, ut licet esset juvenis in regni administratione, nihil tamen juvenile gessit in opere, quin potius cum adolescens esset, et ætatis jubentis adhuc sentiret ardores, spolians juvenem, senem induit, relinquens quod erat, assumens quod non erat. Cæpit namque in primis adolescentiæ annis et litterarum notitia sub cura magistri humiliter proficere, et in morum honestate gratissimus omnium oculis apparere. Libenter etiam frequentans ecclesiam, devote Dei servitio sedulus assistens, omni die Missam, et Horas canonicas cum cantu audiens, quas et ipse etiam dicebat cum capellano, ad hoc sibi tam clerico deputato, cantilenas mundanas nec dicens, nec audire volens, vitabat ludos illicitos, et ab omnibus inhonestatibus et turpitudinibus abstinebat, nulli verbis vel factis injuriatus, nullum vituperans, eos, qui eum offendere videbantur, dulciter reprehendens, loquens cuilibet in plurali, quod apud Gallos observantia est indicium, nihil per juramentum asserens, humano sermone communiter utebatur. Demum ita concludit auctor : Longum munus esset exponere hujus sancti Regis sancta primordia, qui sic in operibus sanctitatis incepit, sicque consummare meruit, ut nullatenus dimittens legem matris suæ, sibi pluries ingerentis, se plus velle eum mortem incurrere temporalem, quam ipsum suum per mortale peccatum offendere Creatorem, perhibeatur in omni vita sua criminis letalis contagio caruisse. Hactenus auctor ille anonymus quidem, sed sincerus.*

70 *Nangius apud Chesnium pag. 327 sancta Ludovici primordia hoc modo enarrat : Qui summæ ingenuitatis puer, velut surculus ex dulcissua abscissus arbore, in primævo flore radicem figens, cæpit odoriferos gratissimæ pueritiæ flores emittere, et sub disciplina egregiæ, et venerabilis matris suæ Blanchæ, quæ eum sub protectione curatoria prudenter et diligenter educabat, liberalem animum ad sapientiam informare. Ab illicitis vero pectoris sui motus nobili reprimens continentia, spretis imbecillis ætatu læ discursibus, sapientum tractatibus corde ultroneo inhærebat. Si quid vero prohibitæ vel prudentiæ aure captabat, prout tempus dictabat, sagaci memoriæ protinus committebat. Unde ab initio regni sui sapientia a Deo sibi divinitus inspirata, consiliarios et assessores tam clericos, quam laicos electissimos, tam fidelitate quam vita et sapientia habere voluit, et undecumque poterat, eligi faciebat. Audierat quidem de quodam imperatore, qui fertur dixisse, minus fore malum, imperatorem seu regem habere malum, quam consiliarios malos : quia de facili plures unum attrahunt, non plures unus. His addit Vita secunda singularem erga matrem observantiam; honestamque subinde animi relaxationem, in qua tantopere ab omni levitate abhorrebat, ut armigero cuidam retaret profana canere, eum-*

que jusserit hymnos quosdam de beata Virgine perdiscere, quos et ille coram Rege caneret, quosque et Rex ipse quandoque cum eo concineret : quæ ibidem cap. 4 a num. 43 latius exposita lector inveniet.

71 *Quibus magistris Blancha demandaverit curam educandi, litterisque instituendi S. Ludovicum, auctores coævi non explicant. Circa annum ætatis decimum quartum præceptorem habuit sibi uni deputatum, qui adolescentis Regis lateri ubique adhærebat, quemque ipse reverebatur ut discipulus magistrum. Habemus id ex Bulla Canonizationis citata pag. 487, in qua sic loquitur Pontifex : Cumque per incrementa temporum, idem Rex ætatis annum quartum decimum attigisset : prædicta regina (Blancha) sibi magistrum proprium deputavit, qui eum scientia litterarum imbueret, ac bonis moribus informaret. Ipseque Rex sub ejusdem magistri ferula positus, sic ei obediens et reverens existeret, sicque illius humiliter recipiebat disciplinam, quod superna præventus gratia profecit laudabiliter in utrisque.*

72 *Quamvis ante annum circiter ætatis decimum quartum præceptorem habuisse non videatur sibi uni deputatum : hinc tamen inferre non debemus, eo tantum tempore scientia litterarum imbui coeptum. Quippe jam anno ætatis decimo tertio, dum coronatus est Rex, non ignarus fuisse videtur linguæ Latinæ, quod verba Missæ Latinæ, citata num. 67, mentem ejus ad Deum elevent, quodque jam hoc tempore Horas canonicas recitaret. Habuisse igitur videtur ante hoc tempus magistros cum fratribus suis communes, qui pueros regios tum liberalibus artibus, tum scientia litterarum imbuerent; at ætatis suæ anno decimo quarto proprium accepisse, qui ad institutionem adolescentis Regis unice incumberet. Ceterum Waddingus in Annalibus Minorum nuper recensis tom. 2 pag. 162, cum multis aliis recentioribus, magistros S. Ludovico attribuit Prædicatores et Minores, quod antiquorum auctoritate confirmare non possum, quamvis non ignorem Blanchæ reginæ charos fuisse Prædicatores et Minores, nec minori deinde in pretio fuisse apud S. Ludovicum.*

§ VIII. Mors Ludovici VIII : ejus ante mortem cura de successione filii : testamentum : S. Ludovici coronatio.

Baudrandus in Geographia ad vocem Monpenserium ita scribit : Monpenserium (Monpensier) castrum fuit Galliæ in Alvernia inferiori, prope Aquas Sparsas, in quo obiit Ludovicus VIII rex Franciæ anno mcccxxvi die vii Novembris; nunc omnino dirutum jacet in colle, ubi tantum ejus visuntur vestigia, ducali tamen titulo etiamnum insignitur, Matthæus Parisius ad annum 1226, pag. 230 locum, Muntpan-obit Ludovicus VIII Abbatiam dicit, Muntpan-sier appellatam; quæ non multum ab obsidione (Avenionis) distabat. Sed fallitur manifeste in eo, quod Monpenserium prope Arenionem collocet, cum omnes etiam coævi scriptores dicant fuisse in Alvernia. Hæc de loco, quo obiit Ludovicus

A *dovicus S. Ludovici pater. Nunc breviter postremam ejus in Albigenses expeditionem, et mortem audiamus ex scriptoribus coævis. Chronicon Alberici ad annum Christi 1226, pag. 520 rem ita refert: Cardinalis Franciæ Romanus, sedis scilicet Apostolicæ legatus, cruce signavit regem Ludovicum cum exercitu valido pro via Albigensium. Rex Ludovicus cruce signatus super Albigenses cum exercitibus suis abiit, civitatem Avenionem obsedit, ac post multam de suis amissionem, et multa pericula, civitatem ipsam potenter obtinuit, de ea et habitatoribus ejus, sicut voluit, triumphavit. Tota provincia circa Tolozam subjugata fuit et subiecta, duos etiam episcopos dominus Rex, unum in Avenione, et unum in Carcassona renovavit.*

contra Albigenses suscepta, ex morbo occumbit.

B *74 Deinde, cum reverteretur in Franciam, obsidione Tolosæ dilata, Relicto, ut narrat Guilielmus de Podio Laurentii cap. 36, custode terræ domino Imberto de Bello-ioco viro bellicoso, et labori disposito cum manu maxima bellatorum: venerunt rex et legatus per Alverniam viam suam. Præventus autem rex ægritudine, quam, ut postea dictum fuit, gestabat occultam, apud Montem Pancerium præsentis vitæ cursum complevit, Domino sic volente, tempore autumnali, videlicet septimo Idus Novembris die Sabbati, ut habet pag. 522 Albericus. Veneno regem potatum ope comitis Campaniæ, scribit loco citato Parisius, ut fama refert, licet alii asserant, ipsum non veneno, sed morbo dysenterico expirasse. Contendit et ante captam urbem jam mortem oppetiisse: verum in tota hac narratione tot seu errores seu mendacia miscuit Parisius, ut omnem sibi fidem detrahat: eum refutatum videbit lector apud Catellum in Historia comitum Tolosanorum a pag. 327. Hæc paucis commemoranda duxi, tum quia illorum in Actis fit mentio, tum ut perspiciat lector, quo in statu filio suo S. Ludovico reliquerit bellum contra Albigenses diu gestum, sed necdum ad finem perductum, Ludovicus VIII, Cujus, inquit laudatus Guilielmus de Podio, erat propositum reverti ad terras istas vere, si viveret, subsequenti. Addit idem auctor factum pio rege dignum, quo Ludovici continentia conjugalis egregie commendatur, hunc in modum:*

relicto sub finem vitæ egregio continentie exemplo:

C *75 Erat autem quod revelari posset, ut dicebatur, usu fæminæ ægritudo; quod, sicut audivi a viro fide digno, referri sentiens vir nobilis Arcambaldus de Borbonio, qui in ejus erat societate, posse juvari regem amplexu fæminæ, quasitam virginem speciosam ac generosam, atque edoctam, qualiter regi se offerret, ac loqueretur, quod non libidinis desiderio, sed auditæ infirmitatis auxilio advenisset, dormiente rege a cubiculariis ejus de die fecit in thalamum introduci, quam rex evigilans cum vidisset aspirantem, quæsivit quæ esset, et qualiter introisset; quæ, sicut edocta erat, ad quid advenerat reseravit; cui gratiatus rex ait: Non ita erit, puella, non enim peccarem mortaliter ullo modo; et convocato dicto viro domino Arcambaldo mandavit eam honorifice mariari. Rex autem iste, et re, et nomine dignus alios regere, qui tanta virtute se regebat, qui si possibile esset mortem corporalem per peccatum noluit evitare. Irrisit prudenter rex sapiens insanam stulti lenonis prudentiam, qui certa animæ perniciem vitam offerebat incertam: cum vel milles sit corporis vita offerenda, ut mors ani-*

mæ arceatur. Nunc videamus, quo pacto Ludovicus filio suo et successori ante mortem consulerit.

AUCTOR J. S.

76 Non ignorabat quosdam ex præcipuis regni proceribus sordere nuper junctos esse in regni perniciem: hac de causa paucis ante obitum diebus juramentum exegit ab omnibus, qui ægrotanti aderant, proceribus: quod quale fuerit, et a quibus præstitum, docent ejusdem regis litteræ apud Cangium in observationibus ad Historiam S. Ludovici pag. 53, quas huc transfero: Ludovicus D. G. rex Francorum, universis amicis et fidelibus suis, ad quos litteræ præsentis pervenerint, salutem et dilectionem. Noverit universitas vestra, quod dum nos apud Monpencier gravi valetudine corporis laborare contigisset, timentes de periculo regni post decessum nostrum, provida deliberatione, et præhabito salubri consilio, mandavimus dilectos et fideles nostros prælatos et barones, Bituricensem et Senonensem archiepiscopos, Belvacensem, Noviomensem, et Carnotensem episcopos, comitem Bononiæ, comitem Montisfortis, comitem de Sacro-cæsare, et Joannem de Nigella, eosque rogavimus adjurantes, ut jurarent coram nobis, se quam citius posset, si de nobis humanitus contingeret, Ludovico majori filio nostro fidelitatem et homagium tamquam domino et regi bona fide facturos, et quod procurarent, quod ipse, quam citius fieri posset, coronaretur in regem, etc. Actum apud Monpencier anno mcccxxvi, mense Novemb. Hæc prudenter ad securitatem filii sui moribundus Ludovicus.

Ludovicus ante mortem juramento obstringit proceres,

77 Testamentum jam condiderat anno præcedenti 1225, quod memoratus sæpe Chesnius inseruit tom. 5 Scriptorum Franciæ a pag. 324, ex quo illa describam solum, quæ ad S. Ludovicum, ejusque fratres spectant: Primum, inquit, volumus et præcipimus quod filius noster, qui nobis succedet in regnum, habeat totam terram, quam charissimus genitor noster Philippus piæ recordationis tenuit, et sicut eam tenuit et nos tenemus in feodis, et domaniis, exceptis illis terris, et feodis, et domaniis, quæ per præsentem paginam excipimus. Hæc S. Ludovici hereditas: post quam subdit portionem trium filiorum, Ludovico ætate proximorum, in hunc modum: Volumus siquidem et ordinamus quod filius noster secundus natu habeat totam terram Attrebatesii in feodis et domaniis, et totam aliam terram, quam ex parte matris nostræ Elisabeth possidemus, salvo dotalitio matris suæ, si superviveret. Quod si idem, qui Attrebatesium tenebit, sine hærede decederet, volumus quod tota terra Attrebatesii, et alia terra, quam tenebat, ad filium nostrum regni nostri successorem libere et integre redeat. Obtinuit hanc portionem suam Robertus, at filio suo reliquit moriens, atque hinc ortus Artesiæ comitatus, ut probabilius putat David Lindanus lib. 1. cap. 6 de Teneramunda, licet jam a Philippo Augusto hunc comitatum erectum, aut etiam citius, velint alii.

qui testamentum jam ante condiderat.

78 Tertio filio legavit sequentia: Item volumus et ordinamus quod tertius filius noster habeat totum comitatum Andegaviæ, et Cennomanniæ in feodis et domaniis cum pertinentiis suis. Erat hic Joannes, quem hac dote desponsatum videbimus suo loco. Aberrat itaque Dominus de Choisy in Vita S. Ludovici pag. 3, minus de Choisy in Vita S. Ludovici non omnes novisset,

ex quo recitantur aliqua

AUCTORE
J. S.

set, hæc Carolo legata scribit. Obtinuit quidem hunc comitatum Carolus post mortem Joannis, sed liberalitate S. Ludovici, non testamento patris. Alphonso, quarto tum filio, hæc legavit Ludovicus : Item volumus et ordinamus quod quartus filius noster habeat comitatum Pictaviæ, et totam Alverniam in feodis, et domaniis cum pertinentiis suis. Obtinuit hunc comitatum Alphonso, sed mortuo illo sine prole, ad coronam mox rediit. Audiamus quid de aliis filiis statuerit Ludovicus : Item volumus, inquit, et præcipimus quod quintus filius noster sit clericus (erat hic Philippus cognomine Dagobertus, defunctus in pueritia) et omnes alii, qui post ipsum nascentur. Natus est autem post quintum, factumque testamentum, solus Carolus anno 1226 in exitu Martii, ut habet Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 496. Verum non placuit fortasse Carolo clericalis vita; quapropter pia S. Ludovici liberalitas devolutam ad se defuncti Joannis portionem Carolo concessit, ut videbimus suo loco. Qui reliqua hujus testamenti legata videre desiderat, illud adire potest loco assignato.

Blancha, regnum administrare jussa, convocat magnates ad coronationem filii.

B 79 Non caverat in testamento suo Ludovicus VIII, cui post obitum suum regni administratio deberet incumbere, donec ea ætate esset filius suus, ut illud per se administrare posset : verum ante obitum suum coram archiepiscopo Senonensi, episcopis Bellovacensi, et Carnotensi declaravit, velle se ut regina Blancha regnum pro filio suo minorenni administraret, quod illi litteris suis testati sunt, ut ex antiquis monumentis scribit P. Gabriel Daniel in Historia Franciæ tom. 2, col. 2. Blancha, virili animo mulier, luctu ex mariti morte contracto non præpedita, mox regni proceres convocari jubet Remos, ut coronationi Ludovici filii sui Dominica prima Adventus assisterent. Verum non iisdem animis reginæ mandatum exceperunt proceres, Sed, ut scribit cæterus auctor Chronici Turo-nensis apud Edmundum Martene tom. 5 Collectionis amplissimæ veterum scriptorum col. 1070, Campaniæ et Britanniæ comites, comes Marchiæ, et alii Pictavienses ad coronamentum regium evocati, nec venerunt, nec nisi verborum contumeliis excusaverunt. Immo cum nuntiis regis Angliæ de die in diem conventicula faciebant, et ad destruendum Regem et regnum Franciæ, et submittendum auxilium, suumque consilium, regi Angliæ promittebant.

at multi eorum adesse renunti.

C 80 Matthæus Parisius ad hunc annum 1226 pag. 231 rationes recenset, ob quas optimates plerique adesse coronationi recusarent, et plures abfuisse refert. Verba ejus subdo : Defuncto itaque Francorum rege Lodovico, regina ejus Blancha fecit convocare generaliter archiepiscopos, episcopos, et alios ecclesiarum prælatos cum magnatibus ad coronam spectantibus; ut venirent ad coronationem Ludovici filii sui et regis defuncti Parisios pridie Calendas (imo Remos tertio Kalendas) Decembris. Sed pars maxima optimatum, ante diem præfixum, petierunt de consuetudine Gallicana omnes incarceratos, et præcipue comites, Flandrensem Ferrandum, et Bononiensem Reginaldum, a carceribus liberari; qui in subversionem libertatum regni jam per annos xii sub arctiori custodia in vinculis tenebantur. Petierunt insuper quidam eorum terras suas sibi restitui; quas pater ejus Ludovicus, et avus illius Philippus, multo jam tempore injuste detinuerant occupatas. Adjiciunt

etiam, quod nullus de regno Francorum debuit ab aliquo jure suo spoliari, nisi per judicium duodecim parium; nec aliquis bello premi, nisi prius denunciaretur per annum, et præmuniretur. Et cum hæc omnia sibi fuerint emendata, tunc primum ad coronationem venire non tardabunt. Regina vero, de consilio legati, metuens ne mora periculum pareret, convocato regni clero, et paucis ex proceribus, quos habere poterat, fecit Filium suum, puerum scilicet vix decennem, in Regem die S. Andreæ Apostoli coronari. Subtraxerunt se quidem ab hac coronatione, dux Burgundiæ, comes Campaniæ, comes de Bar, comes de S. Paulo, comes Britanniæ, et fere omnes, ut breviter dicatur, mobiles ad coronam spectantes : qui sese potius præparaverunt ad pugnam, quam ad pacis et concordie unitatem. Hactenus ille.

81 Vincentius Bellovacensis lib. 30 Speculi Hist. cap. 129 brevius declarat procerum majorem partem abfuisse his verbis : Plures majorum baronum Franciæ ad coronationem vocat (regina,) sed venire recusant. Præ dolore enim patris, et desolatione regni non vacant ibi gaudio, sed magis ibi intendunt lacrymis et mœro-ri. Hic scilicet erat speciosus prætextus eorum, qui modestius agebant : nam alios tantum non classicum cecinisse, patet ex præcedentibus dictis. Vides hic, lector, initia turbaram, quæ latius explicabimus § seq. Verumtamen non obstante hac quorundam principum absentia, aulicorum numerosam satis turbam inaugurationi S. Ludovici interfuisse contendit Chaizius lib. 2, num. 1 : et num. 2 inter proceres, qui adfuerunt, recenset Joannem de Brienne regem Hierosolymitanum, patriarcham Hierosolymitanum, cardinalem legatum Pontificis, comitem Bononiensem patruum novi Regis, comitem Drocensem, comitem Blesensem, tres fratres dominos de Courci, comitissam Flandriæ et Campaniæ Regis consanguineas : quin et ducem Burgundiæ, ac comitem Barrensem, quos adesse noluisse scribit Parisius. Addit ex Philippo Mouskes, comitem Campaniæ jam in via fuisse, ut adesset; sed mandato Regis, et reginæ, presentiumque principum consilio recedere coactum, quod odio omnibus esset ob recessum ab obsidione Arenionis, sublatique ab eo Ludovici VIII suspicionem. Hæc quidem non consonant omnino citatis auctoribus, at res est minoris momenti, neque facile determinari potest, veriorane sint dicta Philippi Mouskes, an Matthæi Parisii. Unum pro certo haberi debet, multos ex præcipuis abfuisse.

82 Hæc procerum absentia, turbaram in regno oriturarum prænuntia, non morabatur reginam, quo minus inaugurationem statuto tempore peragenda curaret. Præmittenda tamen erat alia cæremonia, eo tempore a viris principibus non negligi solita : quippe Ludovicus ob ætatem immaturam militiæ cingulo nondum erat donatus. Factum id in urbe Suessionensi ante coronationem. habemus ex Chronico Andrensi apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 866 : Ludovicus, inquit, adhuc duodennis dicti Ludovici filius Suessionis promotus in militem, Remis a domino Jacobo Suessionum episcopo, quia sedes Remensis vacabat, in regem solemniter consecratur. De cæremoniis, quibus viri nobiles creabantur milites, seu equites, multa habet Cangius in Glossario vocum Latino-barbararum ad vocem Miles, quædam etiam in dissertatione 22 ad Joinvillium : ex quibus intelligimus non easdem

A easdem semper fuisse observatas. In memorato Glossario tom. 4, col. 743 hæc habet circa personas, quæ creabant militem : In hisce sacris cæremoniis cingulum militare conferebatur novo militi ab aliquo principe aut magnate, data, ut solemne erat, alapa militari, sacra faciente episcopo, aut sacerdote, ensemque benedicente... Interdum militiæ cingulum ab episcopis et abbatibus ipsis conferebatur in ipsa ecclesia sacris vestibus indutis... Neque tamen semper in hisce occasionibus gladius ab ipsis pontificibus militi accingebatur; sed ipsemet interdum miles de altari acceptum lateri suo aptabat, siquidem majoris dignitatis esset princeps. Cum itaque non exprimatur, a quo S. Ludovicus militiæ gladium acceperit, verisimile est, vel ab episcopo Suessionensi traditum esse, vel ab ipso Rege de altari fuisse acceptum.

83 Militiæ cingulo donatus Ludovicus, Remos inungendus se contulit. Sacram ampullam, cuius chrismate inunguntur reges Franciæ, ab abbate S. Remigii usque ad ecclasiâ beatæ Virginis recenti stiparunt equites armati, cum ad securitatem, tum ad magnificentiam ait Chai-
 zius pag. 59 : sed cum eam ibidem ab abbate traditam ait in manus archiepiscopi Senonensis, id errori Philippi Mouskes attribuendum videtur, qui putavit S. Ludovicum auctum fuisse et coronatum ab archiepiscopo Senonensi, cum constet, id præstitisse Jacobum de Basoches Suessionensem episcopum, suffraganeum archiepiscopi Remensis, ut hodieum omnes admittunt. Cæremonias sacræ unctionis et coronationis late describit Ludovicus Lassere a fol. 469, ubi eas curiosus lector inveniet. Unum hic obse-
 ro cum Joinvillio num. 27, pium Regem, non ignarum, quantum opus humeris suis imponeretur, quantaque ad regnum recte administrandum indigeret sapientia, omnem in Domino collocasse fiduciam, atque animo in Deum fixo repetisse verba Missæ ex Psalmis desumpta : Ad te levavi animam meam, Deus meus in te confido. Et sane, sicut nullus speravit in Domino, et confusus est. Eccli. 2, ita nec sua Ludovicum spes fefellit, uti ex dicendis fiet manifestum.

84 Annus, quo coronatus S. Ludovicus, certus est, quamvis in ea designando erraverint auctores aliqui, etiam Synchroni. Recte Nangius pag. 327 : Infra mensem post patris obitum Remis prima Dominica Adventus per manum venerabilis patris domini Jacobi Suessionensis episcopi, vacante sede Remensi, coronatus et inunctus fuit, anno videlicet ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo vigesimo sexto. Cui consonant quoad omnia Albericus pag. 522, et Chronicum Turonense loco jam assignato, aliique plurimi antiqui. Præterea, qui annum 1227 assignant morti Ludovici VIII, et coronationi S. Ludovici, ut Belleracensis lib. 30, cap. 129, et Chronicon Andreus loco num. 82 citato, cum quibusdam paullo posterioribus, refutantur ex epistolis ad S. Ludovicum, et Blancham anno 1227 scriptis, multisque instrumentis et gestis, ad illum annum referendis, ita ut ea de re nullum debeat esse dubium. Dies æque certa est : nam cum fuerit Dominica prima Adventus, ut Joinvillius, alique asserunt, illaque eo anno incidit in xxix Novembris, seu pervigilium S. Andreae Apostoli; necesse est coronatum esse in pervigilio S. Andreae Apostoli xxix Novembris, ut cum Chronico Turonensi assertum invenio in Chronicis variis. Corrigendi

itaque recentiores quidam, qui primam Decembris designarunt. Neque obstare debet nummus, quem Jacobus de Bie exhibet in Francia metallica fol. 24 hunc in modum :

Etenim tot auctoribus coævis cedere debet auctoritas nummi, de cuius ætate non constat : nisi quis credere malit, sacram unctionem biduo post coronationem, seu 1 Decembris, sicut in nummo notatur, peractam esse, quod eruditis Gal-
 lis discutiendum relinquo. Ceterum ætas Regis hoc tempore deducitur ex disputatis § 5 de anno natali, quam uti et cetera, citatus num. 57 Bernardus Guidonis recte exprimit his verbis : Coronatus autem fuit in Regem Dominica prima Adventus, anno Domini mcccxxvi, ætatis vero suæ anno xiii, quem completurus erat in sequenti festo S. Marci Evangelistæ.

§ IX. Potentes S. Ludovici adversarii initio regni : origo turbarum, et conspiratio principum adversus Regem.

Gesta S. Ludovici in regno descripturi, ingentes mox turbas, dissensiones, bella, majoraque his omnibus Regis pericula referemus. Quapropter paucis lectorem ad singula minus attentum præmonere oportet, hæc Ludovici culpa non fuisse exorta, adeoque nec ejus laudi obesse; quin potius ad summam Regis gloriam magnopere conducere, quod regnum adeptus externorum hostium bellis agitatum, subditorum et clientium principum conspirationibus scissum, illud ita demum pacaverit, ut nec hostes externi nec interni quidquam ultra movere ausi sint, eamque reducerit concordiam non suo, sed hostium suorum impendio. Veruntamen, quod spectat ad primos regni annos, tumultibus hisce magis agitados, fatemur gloriam conservati Ludovico imperii Blanchæ reginæ majori ex parte attribuendam esse, cuius mandato gerebantur omnia : ita tamen ut nec adolescentem Regem omni laude oporteat spoliare; hunc enim ridebimus ubique cum matre agentem, ubique præsentem, ubique strenue et prudenter suas partes exsequentem. Hisce præmonitis, breviter item referendum est, quos simul cum regno hostes nactus sit S. Ludovicus.

86 Præcipuus Franciæ hostis erat multo jam tempore Anglus, intentus in omnem occasionem recipiendi amissas in Gallia provincias. Quippe cum Normanniam, multasque trans Ligerim provincias

AUGUSTO
J. S.

Multos S. Ludovicus cum regno nactus est hostes :

F

præcipui
erant rex
Angliæ,

provincias

AUCTORE
J. S.

provincias possedisset rex Angliæ, iis fere omnibus per Philippum Augustum S. Ludovici arum privatus erat Joannes, Henrici III hoc tempore in Anglia regnantis pater. Angli eas injuste ereptas contendebant; Galli vero asserebant jure occupatas, quod Joannes Angliæ rex Gallie regis pro dictis provinciis vassallus, duodecim Franciæ magnatum, quos pares vocant, judicio damnatus, iisque mulctatus esset. Bellum quidem ex hac contentione ortum, induciis quandoque fuerat interruptum; sed pax necdum coaluerat; nec desinebant Angli quaslibet arripere occasiones recuperandi provincias olim suas. Hæc breviter ad lucem sequentium hoc loco deducta, plenius enarrata inveniri possunt in historicis variis, qui illa pertractant tempora; uti et ea, quæ dicuntur de aliis principibus.

87 Secundus S. Ludovici hoc tempore hostis erat Petrus Britannicæ Armoricæ comes, cognomento Mauclerc seu malus clericus, frater comitis Drocensis, ac regia Ludovici VI stirpe natus, qui comitatum Britannicæ conjugio comitisæ Adeleidis obtinuerat tempore Philippi Augusti.

B Vir erat, ut eum depingit pluribus Lobineau in Historia Britannicæ tom. 1, pag. 207, ad arma natus, ingenio summo, sed ad malum sæpius quam ad bonum proclivi; parum sincerus in verbis, in fœderibus inconstans, juris sui atque auctoritatis studiosus, ac submissus tantum, ubi id exigebat necessitas. Possidebat præter Britanniam civitates quasdam vicinas, ita ut et fortitudine, et ingenio vafro, et opibus, et commerciis cum rege Angliæ esset metuendus. Ceterum Rex ipse agnovit apud Joinvillium num. 31, nullum sibi fuisse magis inimicum Petro Britannicæ comite: rationes autem, cur in regnum cum aliis conspiraverit, mox explicabuntur.

88 Tertius erat Theobaldus Campaniæ comes, ac deinde Navarræ rex, Regis item consanguineus, opibus ac provincia lata potens. Hunc principem atris passim coloribus depingunt historici: quin et jactitatum fuit eo tempore, Ludovicum VIII ejus opera veneno sublatum, ut vidimus. Verum præcipui auctores cœvi id non habent, neque ullam hujus suspicionis mentionem inveni apud scriptores antiquos, præterquam apud Matthæum Parisium, rumores quoslibet malignos Historiæ suæ inserere consuetum, et Philippum Mouskes poetam. Crediderim itaque hanc famam ab inimicis ipsius sparsam fuisse, quando ab eorum recessit fœdere, atque apud paucos fidem invenisse. Rex certe reginaque ea videntur suspitione caruisse, quod susceperint eum postea contra confœderatos principes defendendum. Ceterum, quamvis Theobaldus comitatum Campaniæ obtinisset favore Philippi Augusti, ac protectione Ludovici VIII, ut ait Chazius pag. 46, retinisset contra patruelem suam, quæ eum ad se pertinere contendebat, de quo plura dicenda sunt inferius; tamen iteratis jam vicibus se minus obsequentem præbuerat Ludovico VIII, ita ut occasionem quærere videretur eximendi se prorsus ab ejus imperio.

89 Ad hos accedebat Hugo de Lusignan Marchiæ comes, qui viduam Angliæ regis Joannis, eandemque matrem Henrici III in Anglia tunc regnantis, duxerat uxorem, amplamque trans Ligerim, tum ex parte sua, tum ex parte uxoris, habebat ditionem: videlicet præter comitatum Marchiæ, provinciam Santonensem, et Engolismensem, cum parte provinciæ Pictaviensis. His accessit, ut infra patebit, Barri comes,

uti et magnates Pictones. Præterea bellum etiam tum vigeat contra comitem Tolosanum, et Albigenses, qui sæpe quidem victi, magnaue ditionum suarum parte spoliati erant; at penitus superari a tot tamque numerosis exercitibus necdum potuerant. Principes hi omnes classicum canebant contra Ludovicum, nec prætermittebant sollicitare alios; qui si necdum plane in partes eorum transierant, certe jam vacillabant, cumque iis se demum conjuncturi erant, quorum fœdus sibi existimabant utilius. Cum horum principum potentia si conferantur vires Regis, quales eo tempore erant in Francia, manifeste apparebit vera dixisse Joinvillium num. 28 cum aliis biographis, cum affirmarunt omnino necessariam adolescenti Regi fuisse singularem Dei protectionem et opem, ut tot, tamque potentibus hostibus non succumberet. Nunc examinemus quando hæc conspiratio fuerit primum exorta, quaque de causa principes contra dominum suum, et Regem videantur insurrexisse.

90 Prima ac præcipua ratio conspirationis non alia fuisse videtur, quam ut auctoritatem, potentiamque Regis, quæ mirifice aucta erat sub Philippo Augusto, S. Ludovici avo, imminuerent, illiusque depressione suam auferrent potentiam. Hinc terras sibi quasdam, injuste, ut jactabant, ablatas volebant restitui, regni que jura læsa esse a præcedentibus regibus conquerantur; uti habet Parisius num. 80 citatus. Præter hanc tamen et alia ratio invenitur ex ambitione comitis Britannicæ, quam tradit scriptum eodem tempore Chronicon Turonense; sed res paulo altius repetenda. Chronicon Alberici pag. 468 ita habet: Anno mccciii comitatum Flandriæ sortitur Ferdinandus de Hispania regis Portugallicæ filius, cui data est prima filiarum comitis et imperatoris Balduini, Joanna nomine, in uxorem, ad petitionem et instantiam veteris comitissæ Flandrensis (Mathildis) amittæ istius Fernandi. Prædictus autem Ferdinandus, Ferdinandus, seu Ferrandus, ut vocant alii, obtenta per uxorem Flandriam, cum Ottone IV imperatore, aliisque principibus confœderatus, bellum gessit adversus Philippum Augustum Francorum regem, a quo anno 1214 celebri prælio cum principibus confœderatis victus; captusque cum Bononiæ comite et carceri mancipatus fuit, ut ad eundem annum 1214 narrat Albericus, alique plurimi. Nolit hos comites carcere liberare Philippus Augustus, noluit aliquamdiu Ludovicus VIII ejus filius, donec carcer comitis Flandriæ occasionem dedit comiti Britannicæ Petro comitatum Flandriæ ambiendi. Solebant eo tempore matrimonia, quæ bona fide fuerant dudum contracta et consummata, non raro solvi propter impedimentum aliquod, quod latuerat, deinde detectum. Porro simile quoddam impedimentum, quo invalidum esset conjugium Flandriæ comitis Ferrandi cum comitissa Joanna, aut invenisse se putabat, aut certe fingeat Petrus Britannicæ comes: obtinuerat enim litteras a Pontifice Honorio III, non quidem, ut infra probabo, quibus matrimonium jam solveretur, sed ut examen institueretur de illius valore: accusabat matrimonium, ut invalidum, et comitissam Joannam sibi consentientem ducere uxorem meditabatur, comitatum Flandriæ hoc conjugio adepturus.

91 Innotuit totum hoc negotium Ludovico VIII, qui, ut molimina hæc disturbaret, agere cepit de comite Flandriæ e carcere dimittere.

do:

A do : at intercedente regis morte, post obitum Ludovici VIII dimissum videbimus. Hanc conspirationis horum principum causam assignat auctor citati Chronici Turonensis. Audi itaque quo ipse pacto rem enarret apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ, col. 1069, ubi ait expectandam fuisse Avenionensibus urbis suæ ruinam, Ludovico VIII muros eorum assiduè assultibus oppugnante; nisi a baronibus Franciæ, qui contra regem occulte conspiraverant, turbaretur negotium. . . Nam cum Petrus comes Britanniae ab Honorio Papa litteras impetrasset super divortio inter Ferrandum comitem et Johannam comitissam Flandriæ celebrando, et etiam matrimonium accusaret, eamque consentientem sibi desponsandam præordinasset; rex iratus hoc audiens, nec operi nefando consentiens, Ferrandum comitem xl millibus librarum Parisiensium redemit, eoque in sequenti nativitate Domini, receptis ab eo et baronibus Flandriæ munitionibus et obsidibus, a carcere liberavit (Blancha pactum illius exsequente, ut dicemus :) ob hoc Petrus comes Britanniae cum Campaniæ et Marchiæ comitibus, multisque aliis baronibus, contra omnes, rege non excepto, conspiraverant, sicuti dicebatur, Avenionenses et comitem Tholosanum in tantum fovens et adjuvans, quod ad eos suos nuntios cum muneribus trans mittebat, eorumque munera, nuntiosque recipiens, sese suspectum regi et omnibus exhibebat.

92 Chazius pag. 65 hanc conspirationis causam non amplectitur, quam in recentioribus solum auctoribus legerat, admissurus, ut opinor, si hoc Chronicon considerasset. Cur enim non credamus auctori synchro et sincero, in re præsertim, quæ nec ab usu illius temporis, nec a casu comitis Britanniae abhorret ingenio? Etenim, ut alia prætermittam exempla, Alphonsus rex Legionensis a duabus uxoribus Tharasia primum, deinde et Berengaria Castellana S. Ludovici amita, non ita pridem pontificio mandato fuerat separatus. Porro assentiri non possum opinioni Lobineau, qui in Historia Britannie pag. 219 verba citata, Cum. . . litteras impetrasset super divortio. . . celebrando, ita accepit, acsi Pontifex matrimonium jam declarasset irritum. Cum enim addat auctor hæc verba : Et etiam matrimonium accusaret, matrimonium necdum erat examinatum, necdum a Pontifice mandatum divortium : alioqui accusatione matrimonii opus non fuisset Britanniae comiti. Idem rei exitus declarat, cum juncti permanserint. Itaque mea quidem sententia nihil impetraverat comes Britanniae, nisi ut matrimonium examinaretur, ac procederetur ad divortium, si post legitimum examen repertum fuisset invalidum. Ceterum qua de causa matrimonium dictum Britanniae comes invalidum esse contenderit, auctor non exprimit.

93 Litteras hujusce federis, signatas anno 1226 Gallice dat memoratus Lobineau loco assignato, quas asserit eodem tempore fuisse exaratas. Priores sunt comitis Britanniae, quibus se comiti Campaniæ jurejurando obligatum docet, ad opem ei ferendam contra quemlibet, qui vivere potest et mori. Altere comitis Marchiæ, quibus se similiter obligat contra quemlibet, comite Britanniae excepto. Hi itaque tres comites, totius factionis duces, jam conspiraverant vivente Ludovico VIII, vel in ipsa obsidione Avenionensi, vel antea : accesserunt, mortuo Ludovico,

magnates Pictorum, et comes Barrensis. Audi AUCTORE memoratum Chronicum Turonense col. 1070 : J. S.

Regno, inquit, Franciæ sic in manu mulieris et pueri derelicto, Savaricus de Malo-Lione et alii, consilio, sicuti dicebatur, magnatum Pictaviæ, nulli ordini, sexui, vel ætati parcentes, quemcumque terra et mari capere poterant, rapiebant; in tantum se regi Angliæ submittentes, quod Richardum fratrem ejus ad Rupellam, aliamque terram regis Franciæ destruendam, in auxilium vocaverunt, eumque factis homagiis in suis oppidis receperunt. Et inferius : Theobaldus comes Campaniæ, et Henricus Barrensis comes, qui contra regem conspiraverant, et in conductu Regis ad parlamentum venerunt, ibique cum Richardo fratre regis Angliæ, et aliis ejusdem regni nuntiis, baronibusque Pictaviæ multa nefanda, et acerba consilia contra regem Franciæ tractaverunt.

94 Hæc cum Richardo, qui jam anteq fuerat in ducatu Aquitaniæ ad Anglos spectante, tractabantur quidem, et pars utraque fœdus cupiebat contra Regem; at non tam cito de conditionibus fœderis Richardum inter et principes convenire potuit, quod illi jam intercedebat cum Pictonibus. Interea Rex Angliæ Henricus, hac procerum rebellione audita, occasionem arripuit tentandi magnates provinciarum, quas suas esse contendebat. Rem narrat Parisius ad annum 1226 pag. 231 hoc modo : Rex autem Anglorum, audiens dissidium procerum prædictorum, misit ad partes transmarinas archiepiscopum Eboracensem Walterum, et Philippum de Albineto militem, cum aliis solemnibus legatis, ad optimates Normanniæ, Andegaviæ, Britanniae, et Pictaviæ, qui sibi subijci de jure tenebantur : postulans cum magnis pollicitationibus, quatenus ad eos ipsum venire cupientem, fideliter admittere dignarentur. Hæc Anglus hoc tempore moliebatur, ut amissa recuperaret. Et sane ingens regno malum imminere videbatur : sed Dominus, qui dissipat consilia gentium, dilectum sibi Ludovicum a ruina serravit, totaque hæc tempestas brevi evanuit, ut jam narrare aggredimur.

agunt item cum Anglis de fœdere : moliminia regis Angliæ.

E

§ X. Protectio summi Pontificis a Rege postulata et obtenta : comes Flandriæ vinculis exemptus : principum conspiratio dissipata : Anglorum conatus elusi : induciæ cum iisdem.

Rex ac regina pari pietate, prudentia, ac fortitudine præditi, visa procella capiti suo imminente, nihil prætermiserunt, quod prudentia, ac fortitudo suggerere poterant ad periculum amovendum. In primis protectionem petierunt Sedis apostolicæ, cujus favor quantum eo tempore prodesset apud Christianos, non erant ignari. Annuit postulatis non sine laude regum Francorum Gregorius IX summus Pontifex, data ad Regem, reginamque epistola, quæ apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ, col. 1210 ita sonat : Gregorius episcopus servus servorum Dei carissimis in Christo filiis Ludovico

Protectionem summi Pontificis Rex petit, et obtinet :

illustri

AUCTORE
J. S.

illustri Regi Francorum ac B. matri et fratribus suis salutem et Apostolicam benedictionem. A memoria nostra non poterit, sicut nec debet, excidere fidei et devotionis sinceritas, quam reges et regnum Franciæ ad Deum et sacro-sanctam Ecclesiam noscuntur hactenus habuisse: quorum sinceritatem Sedes apostolica favorabiliter prosecuta, reges ipsos et regnum studuit semper multipliciter honorare. Vos quoque, propter commune debitum, quod debet prospicere viduis et pupillis, affectu tenemur prosequi speciali, ex eo quod tu, fili Rex, devotione sicut sanguine tuorum successor et hæres, negotium fidei prosequi diceris. . . contra Albigenes hæreticos. . . Hujusmodi ergo consideratione inducti, supplicationibus vestris clementer annuimus, et personas vestras cum ipso regno, familiis, et omnibus bonis vestris sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti patrocinio communimus etc. Datum Lateranis vi Idus Maii Pontificatus nostri anno primo, Christi 1227. Aliam eodem die epistolam dedit Pontifex ad Romanum sancti Angeli Cardinalem, legatum in Gallia Pontificium, qua idem negotium ejus curæ committit: quamque ibidem col. 1211 lector inveniet. Porro legatum Pontificium egregie partes suas implevisse, etiam ante acceptam hanc epistolam, Regisque lateri ubique adhæsisse, in decursu patebit. Credibile est non parum valuisse ejus auctoritatem, tum ad reducendos rebelles, tum ad animos nutantium in fide confirmandos.

comitem
Flandriæ e
carcere di-
mittit

96 Aliud contra seditiosos præsidium sibi prudens regina paravit, dimittendo e carcere comitem Flandriæ: de cujus liberatione Meyerus in Annalibus Flandriæ ad annum 1226 ita scribit: Hic (S. Ludovicus) interventu præcipue Blanchæ matris Ferdinandum comitem sobrium suum vinculis solvit, post annos duodecim ac quinque menses quam fuerat captus. Dimissus autem est ad Epiphaniam Domini, ideoque qui morem servant Romanum, conferunt ejus redemptionem in annum vigesimum septimum. Sunt qui Alphonsi fratris, qui regnum ea tempestate in Lusitania obtinebat, simul Joannæ principis auro liberatum putant. Alii (quod propius vero sit) Blanchæ reginæ tantummodo precibus, quæ ejus erat matertera regisque mater, condonatum memorant, postquam ipse, uxorque in leges pacis, cujus supra meminimus, religiose jurassent. Auro redemptum habet Chronicon Turonense citatum num. 90. Neque hoc dubium videtur, cum fateatur Joanna comitissa in charta sua, edita apud Martenium Collectionis amplissimæ tom. 1 col. 1205, se adjutam fuisse in redimendo marito suo auro abbatis et conventus S. Vedasti.

conditionibus
hic memora-
tis.

97 Conditiones autem, quibus eum Ludovicus VIII dimittere statuerat, has memorat ad annum præcedentem Meyerus: Ut si rursus Ferdinandus a rege defecisset, ipse motus per Pontificem Romanum piorum communione regno expelleretur, Flandriæ, per episcopos Laudunensem Sylvanectensem sacrificiis interdiceretur, Duacum oppidum aliquot adhuc annos remaneret in manu Regis, omnis nobilitas præfecturæque Flandriæ (jurarent,) si in posterum comites hanc pacem violassent, se comites deserturos, regisque tutaturos partes, donec per XII megistanes Galliæ pax foret composita. Quod si quispiam forte nobilis hunc in modum se obligare detrectasset, comes illum Flandria pelleret, bona

ejus omnia in fiscum cogeret, neque eum unquam reduceret nisi per gratiam ac voluntatem Regis. Adhæc comitibus Flandriæ oppida suis Scaldim restituere aut novas alicubi munitiones educere, nisi assensu ac voluntate regum numquam liceret. Addit has conditiones factas mense Aprili, sed comitem in carcere mansisse usque ad tempus supradictum, quia Flandri in has conditiones jurare recusarunt, quod ne postea quidem facere voluerunt. Verum suffiebat Ludovico comitem ejusque uxorem jurasse, ut eum hisce pactis firmiter sibi adversus hostes conjungeret: neque comes in secutis deinde turbis spem ejus fecellit. Ceterum instrumentum comitis, factum Insulis mense Januario, in quo hæc omnia fusius leguntur, invenies apud Leibnitium in Codice juris gentium pag. xi.

98 Nunc exponamus quanta celeritate, prudentiaque Rex ac regina totam conspirationem procerum ante dictorum dissiparint, motusque excitatos sedarint. Nangius apud Chesnium pag. 327 ita rem narrare aggreditur: Eodem anno (1226 more Gallorum veterum) quo coronatus fuit Ludovicus Rex, Hugo comes Marchiæ, et Theobaldus comes Campaniæ, nec non et Petrus comes Britanniæ, contra ipsum Regem et dominum suum conspirantes, sedus ad invicem iniierunt. Unde comes Britannia ex consensu comitis Campaniæ, qui absque licentia imo contra voluntatem et præceptum regis jam defuncti Ludovici de terra Albigenensium redierat, castellum (in Normannia) quod sanctum Jacobum de Beveron nominant, quod una cum alio (in Pertico,) quod Belesmum dicitur, sibi rex defunctus Ludovicus diu ante in custodia tradiderat, prout melius poterat firmabat, et victualibus muniebat. Sed confederationem et in regnum suum eorum machinationem pessimam novus Rex adhuc juvenis peragnoscens, asseruit jurans in brachio fortitudinis suæ, quod defenderet se de omnibus: habitoque cum suis consilio, contra illos incredibilis multitudinis ducens exercitum, usque ad Quarerriam de Curceto * quantocius properavit. Rex siquidem Romanum Cardinalem sedis Apostolicæ tunc legatum in Francia, comitemque Bononiæ avunculum * suum, nec non Robertum comitem Droccensem fratrem comitis Britannia in suo habebat comitatu. Cum autem vidisset comes Campaniæ exercitum Regis mirabilem, dominumque suum naturaliter pertimescens, adhærensque Regi Franciæ a comitum Marchiæ et Britannia consortio celeriter resiliit. Quem Rex benignissimus ad amicitias pristinas hilari vultu recepit.

99 Primus ad obedientiam regressus comes Campaniæ cum Barrensi tamen comite, ut mox videbimus, quamvis de eo non meminerit Nangius, auctores varios in errorem deduxit. Chai-gius, auctores varios in errorem deduxit. Regem zius pag. 67 alique recentiores putarunt, Regem cum exercitu primo in Campaniam profectum; hinc terrorem comiti injectum, armaque ab eo deposita. Verum nec in Campaniam movisse legitur apud auctores illius temporis, nec Regi adhuc reconciliatus erat Campaniæ comes, cum jam ille circa Martium procul a Campaniæ cum exercitu degeret trans Ligerim in Pipariensi provincia, ut dicendum sit, hoc iter in Campaniam ex fallaci conjectura fuisse confectum. Choisy pag. 12 amoribus comitis hanc reconciliationem attribuit, ac si, visa regina Blancha, ejus pulchritudine attonitus, arma mox de manibus projecisset. At vero neque hoc

A antiquis auctoribus notum, neque credibile : etenim fingamus comitem, insano hoc amore flagrasse, similem erga se, hominem conjugatum, in Blancha regina integerrima sperare non poterat affectionem. Veram igitur hujus reconciliationis rationem ex auctore, cujus fere sub oculis res gesta est, mox assignabimus, ubi cum eodem Regis progressum exposuero exactius, quam supra describitur a Nangio.

100 Auctor Chronici Turonensis, qui eidem hoc anno finem imponit, motum Regis reginæque cum exercitu sic exponit : Anno mcccxxvii, x Cal. Martii, scilicet die Sabbati, venit Turonis Rex Franciæ Ludovicus cum Blancha matre sua et infinito armatorum exercitu. Nihil hic moratus, ad partes Pictaviæ, ubi quidam ex rebellibus degebant, movit exercitum : In crastino autem, inquit auctor, apud Cainonem * profectus, et deinde apud Lodunium * (in Pictaviensi provincia) cum Britanniae et Marchiae comitibus, eorumque fautoribus; apud Charreiam Curcail (quod Nangius supra Quarerriam de Curceto nominat, neque longe Loduno abest)

B fere per xx dies intervenientibus nuntiis tenuit parlamentum. Hoc loco haud dubie ad se invitavit omnes confederatos principes, sed Britanniae et Marchiae comites adesse recusarunt, ac per nuntios cum Rege egerunt. Venerunt autem ad Regem Campaniae et Barri comites, quos ibidem ad concordiam revocavit. Narrat hæc idem auctor, qui ita prosequitur : Theobaldus enim comes Campaniae, et Henricus Barrensis comes, qui contra regem conspiraverant, et in conductu Regis (seu oblata securi accessus promissione) ad parlamentum venerunt, ibique cum Richardo fratre regis Angliæ, et aliis ejusdem regni nunciis, baronibusque Pictaviæ multa nefanda et acerba consilia contra Regem Franciæ tractaverunt. Sed Dominus cujuslibet eorum mentem ita mutavit, et divisit ab alio, quod singuli pro se, aliis inconsultis, infecto negotio (faderis) desolati apud Thoartium (in Pictavia) remanserunt. Interea Richardus frater regis Angliæ, et Savaricus de Malo-leone (e præcipuis Pictorum magnatibus,) qui diu expectaverant, comitem Campaniæ et comitem Barrensem, qui extra muros Thoartii morabantur, capere tentarunt; sed compertis eorum insidiis, clam a Thoartio fugientes, se in omnibus homagiis Regi Franciæ submiserunt. Hæc illorum perfidia nutantes impulit, imo coegit se Regi conciliare : non immerito enim sibi metuebant, quod hinc perfidiam, inde florentissimum Regis exercitum ante se positum vernerent.

C 101 Hoc vulnere Regis celeritate, qui tantum hiemali tempore tam cito et collegit et duxit exercitum, rebellium faderi inflicto, expeditior erat ad alios subigendos via. Sed maluit id sine sanguinis effusione Rex facere, quam vi et armis. Audiamus itaque quo pacto id consecutus fuerit. Nangius, post relatam reconciliationem jam expositam, hoc modo prosequitur : Deinde duos prædictos comites, videlicet Marchiæ et Britanniae, fecit regali edicto ad suum parlamentum convocari, adhuc agens in partibus Pictaviæ, ut patebit ex sequentibus. Quid illi? Moras neunt, regiumque exercitum longius amovere cupiunt : Sed, inquit auctor, qui jam adversus eum et reginam matrem ejus confederati fuerunt, Regis mandatum vilipendentes, et ad ejus parlamentum venire penitus contemnentes, (nempe quamdiu ibi cum exercitu

subsisteret) mandaverunt ei quod apud Chino-
nium in Turonensi Provincia, si suæ placeret voluntati, adventarent; ut eo scilicet reduceret exercitum. Fecit id Rex, relictis tamen prædiis, ad limites circa provinciam Pictaviensem tutandos, ut habet Chronicon Turonense : Sed hoc incassum, inquit Nangius, nam ad diem præfixam nec personaliter accesserunt, nec per se ipsos sufficienter mittere voluerunt. Unde secundo citati, et a suis affinis persuasi, quod ad Regis domini sui parlamentum accederent, mandaverunt ei quod Turonis coram ipso libenti animo comparerent, sed mandatum de die in diem adimplere differentes, quod nimirum sincere non agerent, sed exercitum magis cuperent amovere.

102 Non poterant id non perspicere Rex, ejusque consiliarii, voluit tamen omnem juris formam servare. Sic enim pergit Nangius : Rex nobilis iratus vehementer, communicato cum suis baronibus consilio, ne aliquid contra jura agere videretur, tertio jussit eos suo parlamento interesse. Et tunc primo stultam suam superbiam, et domini sui Regis clementiam perpendentes, mandaverunt ei humiliter et devote, quod apud Vindocinum *, si vellet, in suam præsentiam comparerent, et de omnibus, quæ ipsi forefecerant *, emendarent. Quod ut ore promiserunt, opere compleverunt. Rex vero prout erat innata mansuetudinis, nolens malum pro malo reddere : ipsis poenam conspirationis et inobedientiæ misericorditer relaxavit. Chronicon vero Turonense post relatam comitum Campaniæ et Barri submissionem, sic pergit : Quo facto Rex Vindocinum rediit, itinere jam dicto, citationibusque præmissis, munitionesque munens, ad defensionem terræ ducentos milites, (qui singuli habebant aliquot servientes, ut vocabant, id est gregorias milites,) reliquit. Dumque sic Rex rediret, Britanniae et Marchiæ comites videntes, quod universi et singuli eos unanimiter dereliquerant, loquebantur labiis et movebant caput, in conductu Regis (seu salvo conductu Regis muniti) xvii Calendas Aprilis Vindocinum pervenerunt, ibique coram legato, factis homagiis, in hunc modum pacis devenerunt.

103 Rex Franciæ Ludovicus Johannem fratrem suum puerum octennem Yolendi filiae Petri comitis Britanniae desponsandum promisit, eique Andegaviæ comitatum concessit, dictoque comiti Britanniae urbem Andegavensem, Bougeium * et Bellum-fortem *, et Cenomanicum * post mortem reginæ Berengariæ cum pertinentiis, exceptis homagiis, usque ad xii annos prædicto puero dereliquit, et insuper sanctum Jacobum de Bevronio *, et Lapidariam *, et Belisma * castrum cum eorum appendiciis eidem comiti et hæredibus suis donavit in perpetuum et quittavit *. Quæ Comiti hoc pacto concessit Rex, servanda fratri suo Joanni, donec is ea esset ætate, qua per se regere posset, pars erant hereditatis Joanni relicte testamento patris Ludovici, recitato num. 78 : alias urbes ad ejus hereditatem spectantes Rex ipse servare voluit. Comes vero ex parte sua quædam itidem oppida filiae suæ se daturum promisit, ut ex monumentis antiquis docet dominus Lobineau in Historia Britanniae tom. 1, pag. 221. Porro matrimonium illud impeditum fuit morte Joannis haud multo post secuta. Reliquis hujus pacti conditiones vide apud laudatum Lobineau loco assignato. Comiti vero Marchiæ, ait citatum Chronicon

Attonem
J. S.

tertio citati,
cum accedunt
Vindocini, ac
reconcilian-
tur

E

Vindocinum

id est, deli-
querant

conditionibus
hic memora-
tis.

F

Bauge
Beaufort
le Mans

S. James
de Beuvron
la Petriere
Belesme
i. e. alibi
cavit

AUCTORE
J. S.

Turonense, dotalitium uxoris suae reginae quondam Angliae, nec non et pactiones regis Franciae Ludovici patris sui, remittenti penitus et quittanti, infinitam pecuniam erogavit, et sic eos schismaticos, poena remissa, recepit in gratiam et absolvit. Martenius tom. 1 Collectionis amplissimae, a col. 1214 edidit conditiones, quibus pax cum comite Marchiae sancita, quae initio sic habent: Ludovicus... nos de assensu et voluntate carissimae matris nostrae B. reginae Francorum dilecto et fideli nostro Hugoni de Lesignano comiti Marchiae concessimus, quod carissimus frater noster Alphonsus comes Pictavensis Elizabeth filiam dicti comitis Marchiae, si Romana Ecclesia concesserit, habeat in uxorem, et Hugo primogenitus ipsius comitis ducat in uxorem Elisabeth carissimam sororem nostram. Verum conjugia numquam coaluerunt; quod ante aetatem nubilem horum puerorum aliae exortae sint discordiae. Reliquas pacis conditiones lector ibidem potest consulere. Pacta item cum comitissa Marchiae de ejus dotalitio habes ibidem col. 1207, quae facta signantur mense Martio anni 1227. Col. autem 1209 litterae extant quorundam nobilium, qui eodem tempore Vindocini jussu Marchiae comitis Regi clientelam juraverunt. Ex quibus intelligimus quanta celeritate tota haec conspiratio sit sopita; namque x Kalendas Martii Rex primum cum exercitu Turones venit; ante finem vero Martii quatuor potentes comites Campaniae nempe, Barri, Britanniae, et Marchiae, non modo ab Anglorum foedere, de quo tractabant, avulsi, sed et Regi Ludovico jurata clientela obstricti, et cum Anglis tractare erant prohibiti. Ita tempestas haec, quae regno ruinam minabatur, brevissimo tempore sopita, Deo dilectum sibi Regem protegente.

B

Henricus Angliae rex nihil ex his regni turbis lucrat;

C

104 Restat ut enarremus, quem Anglorum molimina hoc anno habuerint exitum. Speraverant illi ex hac regni Gallici perturbatione ingens sibi lucrum. Vidimus enim num. 94 missos ab Henrico Angliae rege legatos ad sollicitandas provincias, quas sui juris esse contendebat. Quid hi effectum dederint, narrat Parisius ad annum 1227 pag. 232 his verbis: Per idem tempus instante solemnitate paschali, archiepiscopus Eboracensis, et episcopus Karleolensis, cum Philippo de Albeneio milite, nuncii regis, reversi sunt in Angliam de partibus transmarinis. Missi quidem erant ad magnates illarum regionum, qui de jure antiquo ad regem Angliae spectare tenebantur. Quibus propositum fuerat ex parte regis, ut blandis exhortationibus cum promissionibus magnis eos inducerent, quatenus dictum regem ad illos venire cupientem reciperent, et recognoscerent ut dominum naturalem. Sed ne diu et inaniter verba protrahamus, antequam nuncii regis ad partes illas pervenissent, Francorum Rex, matre ejus partes suas interponente, cum baronibus illis pacem fecerat, et eorum homagia susceperat; distribuens ipsis affluenter terras, et castella, ad jus Regis pertinentia, faciens sibi de mammona iniquitatis amicos. Comes vero Britanniae, cujus filiam nuncii petebant regi per matrimonium copulandam, nunciis regis dedit in responsis, quod ipse cum Rege Francorum pacis foedus composuerat, quod nullo modo potuit violare. Ex quibus facile intelligas, necesse fuisse Ludovico, ut ne severe nimis cum Britanniae et Marchiae comitibus ageret, ad melius eludendos regis Angliae conatus.

105 Quid tandem Richardus, regis Angliae

frater cum Pictonibus consecutus est? Albericus D in Chronico ad annum 1227 pag. 523 haec commemorat: Frater regis Angliae comes Richardus, qui ante biennium Reolam (Riolam*) et pariter circa Burdegalam contra regem Franciae saesiverat*, per cognatos Regis Humbertum Belli-joci dominum, et Britanniae comitem Petrum victus est in bello, et sic in Angliam revertitur. Videtur Britanniae comes post pacem cum Rege initam mox fidem suam hoc modo probare voluisse, ita ut haec mense Aprili contigisse videantur. Crediderim tamen non nisi relictiones quasdam fuisse, cum de hac victoria taceat Chronicon Turonense, solum referens inducias cum Richardo et Pictonum magnatibus pactas, earumque mox subjiciens paci cum comitibus a Rege sancitae, his verbis: Quo facto Rex per nuncios cum Richardo fratre regis Angliae, et Savarico de Malo-Leone usque ad festum sancti Johannis, et cum Hugone Thoartii vicecomite, usque ad quindenam ejusdem festi, treugam, datis hinc inde sacramentis, firmavit. Verum Hugo Thoartii vicecomes non modo inducias cum Rege pepigit, sed et ei se omnino subjecit, ut patet ex clientela, seu homagio ligio, ut vocant, quam Regi juravit mense Aprili anni 1227, apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimae col. 1210. Fieri tamen potest, ut primo inducias, deinde et pacem iniverit, auctorque, qui hic scribendi finem fecit, nihil adhuc de pace intellexisset. Et post, inquit, in Franciam remeans, milites, quos ad tuendam terram reliquerat, revocavit. Itaque postquam Richardus relictionibus quibusdam, ut videtur, inferiorem se advertebat, inducias cum Rege pactus est, ac deinde in Angliam reversus, de cujus reditu Parisius loco mox citato haec habet: Eodem tempore, mense Maio Richardus frater regis venit in Angliam. Ita non Henrici modo regis, sed et Richardi spes hoc anno elusa. Ludovicus vero, pacatis omnibus, cum matre sua Parisios est reversus, et aperta hostium suorum repulsa, at occultis eorum insidiis necdum liberatus.

§ XI. Gesta contra Albigeneses; decimae Regi concessae: foedus cum Frederico imperatore: abbatia Regalis-montis fundata: nova procerum in Regem conspiratio, occultaque ad eum capiendum machinatio.

Anno, in quo versamur, 1227 gestum etiam fuit bellum contra Albigeneses hereticos, sed remissius propter alia regni negotia. Memoratus ante Guilielmus de Podio Laurentii pag. 85 de gestis hujus anni in eo bello scribit sequentia: Anno eodem, quo supra (id est 1226 more Gallorum, qui annum tunc inchebant a Paschate, more autem Romano et hodiebant a Paschate, anno 1227) sequenti hyeme, no sub initium anni 1227) invadimur a comite Tolosano, et antequam venisset succursus reddidit se eidem comiti, salva vita, et ibi mortuus est ictu quadrelli* Stephanus Ferreoli.

A reoli, homo nobilis diœcesis Agennensis de parte comitis supradicti. *Imbertus de Bello-joco*, qui a Ludovico VIII ibi relictus fuerat, videtur eo tempore abfuisse, cum parte forsitan copiarum militarium; siquidem vidimus hunc circa mensem Aprilem occupatum fuisse contra Richardum Anglum, quem ab eo victum retulimus num. 105. At vir bellicosus, post inducias cum Richardo pactas eo reversus, mox damnum reparavit.

Imbertus vero
dux Regis
Bessodam.
* i. e. muniebat
* la Bessede

107 Sic enim pergit dictus auctor : Ipso quoque tempore tuebatur * castrum, quod dicitur Besseda *, quod dominus Imbertus in æstate sequenti obsedit, cum jam computaretur annus Domini mcccxxvii, in quo comes Tolosanus posuerat munitionem viros strenuos, Pontium de Villanoca, et Oliverium de Terminis, et alios bellatores multos. Erantque in exercitu dominus archiepiscopus Narbonæ, et episcopus Tolosanus, quem quadam die transeuntem cum pluribus circa villam illi de intus clamantes, Diabolorum episcopum infideliter vocitabant. Et qui cum eo erant; Auditis, inquit, quod vos appellant, Diabolorum episcopum? Utique, respondit ipse, et verum dicunt : ipsi enim sunt diaboli, et ego sum episcopus ipsorum. Quod (castrum) cum machinis expugnatum fortiter caput, et militibus et peditibus nocte fugientibus non paucis, ceteri, qui inventi sunt, partim gladio, partim sudibus ceciderunt. Parvulis autem et mulieribus pius episcopus dabat operam eruendis. Hæretici vero Geraldus de Mota diaconus eorum, et alii ejus socii, flammis ignium sunt combusti. Hæc posteriora et quæ deinde de bello Albigensium referemus ex Guilielmo, habet etiam Bernardus Guidonis in Vita Gregorii IX tom. 3 Scriptorum Italiæ pag. 571. Et liber Præclara Francorum facinora inscriptus, apud Chesnium tom. 5, pag. 775. Reliqua anno sequenti.

Ecclesiastici
Galli, decimas
ne solvant,
appellant
Pontificem:

108 Porro occasione hujus belli orta est in regno Galliæ non exigua obmurmuratio contra reginam, legatumque Pontificium. Rem narrat ex litteris Pontificiis Odericus Raynaldus ad annum 1227 a num. 56, quam summam accipe. Decretæ erant in concilio Bituricensi decimæ, Ludovico VIII persolvendæ ab ecclesiasticis ad bellum contra Albigenses promovendum : hæc ad eundem usum S. Ludovico exigebat Cardinalis legatus, atque auctoritate sua compellebat ecclesiasticos ad earundem solutionem. Quidam id ægre ferentes, appellarunt ad Pontificem, ad quem et litteras dederunt, querelis acerbissimis refertas. Emollitis hisce lamentis cleri Galliani Gregorius IX, legatum, gravibus verbis objurgatum, desistere jussit a coëptis. Verum re deinde maturius considerata, auditisque legationibus, mutavit sententiam, decimasque S. Ludovico in usum belli, contra Albigenses gerendi, concessit, datis ad eum litteris, quas ad confirmationem dictorum ex Raynaldo num. 64 huc transfero :

verum hic eas
jubet Regi
persolvi.
* Bourges

109 Illustri Regi Franciæ. Cum dilectus filius noster Romanus S. Angeli diaconus Cardinalis, tunc A. S. L. in concilio Biturici * pro negotio pacis et fidei convocato, consilium accepisset, quod si claræ memoriæ rex Franciæ pater tuus negotium ipsum sibi assumeret, decimam omnium ecclesiasticorum proventuum suæ legationis usque ad quinquennium, si tantum duraret negotium, offerret eidem; et rex ipse divinitus inspiratus assumpsisset negotium supradictum,

idem legatus ei obtulit et promisit usque ad prædictum tempus, si negotium tantum duraret, decimam memoratam expendendam pro voluntate sua, quamdiu per se, vel per suos, sicut negotium exigeret, illud curaret prosequi bona fide. Cum autem hujusmodi facto legati quædam capitula trium provinciarum Rhemense videlicet, Turonense, et Rhotomagense se opposuerint, et ne compellerentur dictam decimam solvere, ad Sedem Apostolicam pro se, et sibi adhærentibus duxerint appellandum : nos auditis super hoc quibusdam capitulorum procuratoribus, et Cardinale prædicto; considerato etenim quod pro tam evidenti necessitate, et tam utili negotio Ecclesiæ Dei, dictus legatus tum jure legationis statuere vel ordinare potuit, quod expedire videbat; tum etiam ex eo, quod specialem potestatem ab Ecclesia Romana receperat ordinandi et statuendi, quæcumque secundum datam sibi a Deo prudentiam videret negotio expedire, ordinationem ipsius ex ordine legitimam, et sanctam ex causa, nec non et promissionem factam regi de consilio pene totius Bituricensis concilii, de fratrum nostrorum consilio duximus approbandam, et non solum firmam, sed ratam, et gratam habemus eandem; volentes et statuentes auctoritate præsentium, ut tibi secundum dictam promissionem a memorato legato eidem patri tuo factam, decima integre persolvatur. Dat. Later. Id. Novemb. an. 1, id est Christi 1227. Pontificem recte utilitatem Ecclesiæ prætulisse exaggeratis quorundam lamentis, exitus belli suo loco referendus abunde docuit.

AUCTOR
J. S.

110 Hoc item anno S. Ludovicus, curante matre prudentissima, sædus cum Frederico imperatore a patre initum, renovavit mense Junii, cumque ejus filio Henrico Romanorum rege mense Augusto; hoc autem statuebantur quædam utrique parti utilia, cavebaturque ne imperator se cum Anglis contra Ludovicum conjungeret; uti tradit tom. 2, pag. 179 du Tillet in Collectione tractatum. Utile id erat ad tranquillitatem regni, aliunde satis perturbati hoc tempore; velim tamen advertat lector, rem peractam fuisse, priusquam Fredericus anathemate percuteretur a Gregorio Pontifice, quod eodem quidem anno factum tradit Raynaldus ibidem num. 29, sed festo S. Michaelis. Notare id volui, ne quis putet S. Ludovicum cum homine, fidelium communione privato, sædera iniisse : idem observari poterit ad annum 1232, quando hæc sædera renovata.

Ludovicus sædus
init cum
Frederico im-
peratore;

111 Ad hunc annum 1227 revocanda quæ videtur fundatio abbatiæ Regalis-montis, Regis adolescentis illustre pietatis monumentum; quamvis de tempore auctores non omnino consentiant. Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus eam hoc anno refert tom. 3, pag. 346, ubi sic loquitur : In Chronologia quatuor abbatiæ, hunc annum concernentes, memorantur sequenti ordine. Tum hæc citat verba : Anno mcccxxvii sexto Kalendas Martii fundata est abbatia Regalis-Montis. Annum non inchoari hic more Gallico a Paschate, indicant sequentes fundationes, quæ dicuntur eodem anno factæ mense Maio et Junio. Unde non satis perspicio, cur Chazius pag. 78 fundationem narraverit anno 1228; nisi id in aliis monumentis invenerit. Nangius mox citandus exstructionem abbatiæ refert ad annum Christi 1230. Quæ ita inter se conciliare conatur laudatus Manrique : Forte ædificia hoc anno construi cœpta, per triennium

fundat abba-
tiam Regalis-
montis.

adultæ,

A sam non raro ministrantem, ægris serrientem etiam flexis humi genibus, cum fratribus lapides calcemque gestantem, lectionibus sacris, concionibus, officiis divinis die noctuque assistentem; omnia denique Religionis exercitia parietate ac modestia obeuntem: hisce enim exercitiis pro venatione ac ludo ad animum relaxandum Rex sanctus utebatur. Hac de fundatione hujus abbatiæ, qua pietas ac liberalitas S. Ludovici in ipsis regni turbis enituit, dixisse sufficiat: nam ad novam procerum conspirationem etiam hoc anno revocatur.

Philippus Bononiæ comes cum aliis proceribus conspirat in Regem.

417 Regi sanguine proximus erat Philippus Bononiæ maritimæ comes, utpote filius Philippi Augusti et S. Ludovici patruus: obtinuerat ille comitatum Bononiæ nuptiis Mathildis filiae Reginaldi seu Raynaldi comitis, qui cum Flandriæ comite captus fuerat, eoque dimisso in carcere retentus, quamvis, ut Albericus affirmat in Chronico anno 1227, multi pro eo liberando laborarent. Factum id videtur in gratiam Philippi comitis, ne Reginaldus e carcere dimissus comitatum repeteret. Noverat ipse haud dubie

B Philippus, quam facili negotio ditione sua spoliari posset rico Reginaldo, nec quidquam movisse videtur contra Regem aut reginam, quamdiu ille viveret. At Reginaldus, teste Alberico citato, Circa sequens Pascha (post dimissum Flandriæ comitem, id est anni 1227) voluntaria, ut dicitur, vitam morte finivit. Quo fratre jam liberatus Philippus, mox in partes rebellium concessit, fœderis dux factus, ut ait Joinvillius num. 28. Ratio hujusce conspirationis non alia videtur fuisse, quam ut Blancham reginam ab administratione regni deturbarent: quippe satis perspexerant conatus suos ejus prudentia atque constantia semper eludendos, quamdiu illa cum filio regnum administraret. Scribunt quidem auctores aliqui, regnum ipsum comiti Bononiæ promississe proceres, alii etiam illud oblatum fuisse volunt Engelramo Coriaci * domino, Regis consanguineo, comitumque Britanniae et Drocensis avunculo: verum credibile non est, id sincere ab iis actum fuisse, cum cœvi auctores ea de re sileant. Si itaque talia quandoque ab uno alterove forsitan jactata fuerint, id principum consilium fuisse existimare non possumus.

* de Couci.

quem tentant capere: sed delectis insidiis, Parisios reduciunt.

* Monthery

418 Proceres congregati sunt Corbolii, ut scribit memoratus Joinvillius. Verum cum adverterent ex præcedenti conspiratione, nimis apertam minus sibi profuturam; occultis insidiis utendum rati, Regem tentaverunt capere, facile videlicet extorsuri quidquid vellent, si eum haberent in potestate. Excurrebat, ut habet Vita Ms. anonymi, Ludovicus comitatu non magno Aureliam versus, cum insidias sibi strui monetur ab aliquo cura, ut videtur, comitis Campaniæ, nam in eum omnes deinde maxime fuere exacerbati. Quod, inquit Nangius, eorum nefandissima consilia Regi denudasset. Monitus hac de re Ludovicus, festinus regreditur; progressus vero usque ad Montem-Letherici*, misit Parisios, ut sibi matrique suæ suppetias venirent Parisienses. Illi, audito Regis periculo, mox armati ingenti multitudine Regem, reginamque non sine faustis acclamationibus reducerunt Parisios, uti fere narrat Joinvillius num. 28. Audi et Nangium pag. 328: Invidebant, inquit, (principes) quod regina Blancha mater Regis tutelam regni et Filii videbatur habere. Unde quadam die cum Rex esset apud Ca-

stra * sub Monte-Letherici, sciens fere omnes barones Franciæ in malum suum machinari, cum paucis militibus, quos secum duxerat, noluit remeare. Sed congregans undecumque exercitum, vallatus multitudine armatorum, cum armis et bellico apparatu Parisiis honorabiliter repedavit. Tanta fuit Parisiensium letitia, Rege recepto, ut illam cuso nummo testari voluerint, illiusque memoriam conservare. Nummum hunc ex Jacobo de Bie fol. 26 huc transfero:

AUGUSTOR J. S. Chatres

E

Porro nummum, licet in eo nullum tempus signetur, ad hunc Regis reditum, non autem ad reditum ab expeditione transmarina, referendum esse, colligitur ex duobus. Primum quia, teste Jacobo de Bie, pag. 95 nummum interpretante, ab altera parte habetur effigies Blanchæ reginæ, regniq; administratricis, quæ defuncta erat redeunte ab Oriente Ludovico. Deinde Lutetia, quæ figura mulieris magno metu defunctæ Regis pedibus adrolvitur, insinuat factum modo relatam, in quo Parisienses, Regis periculum edocti, illum reduxerunt incolumes. Quid principes deinde moliti sint, suo loco exponemus: nam hic finem huic anno imponimus, quo duplici periculo Rex sanctus divino favore feliciter est ereptus, quod perperam confudit du Pleix ad annum 1227, ratus has insidias Regi structas ante pacem cum Marchiæ et Britanniae comitibus initam.

F

§ XII. Gesta anni mcccxxviii; nimirum induciæ annuæ cum Anglis: gesta contra Albigenses: pax cum comite Tolosano composita.

Anno 1228 quibusdam donationibus liberalitatem suam S. Ludovicus ostendit. In primis abbatiæ Ordinis Præmonstratensis, quam Latini Gaudiumvallis, Galli Joyenval nominaverunt, fundatæ ab aliquot annis a Bartholomæo de Roya Franciæ camerario (ut notat Martenius, et fere probant Sammarthani tom. 4 Galliæ Christianæ a pag. 457) haud procul ab oppido S. Germani in Laya, concessit locum ad molendinum construendum: uti invenies ex Charta hac de re data apud Martenium tom. 4 Collectionis amplissimæ col. 4219. Deinde suis et monachorum hospitibus in oppido S. Germani in Laya debitum subministrandi culcitra et cuisinos

Donationes puer: statuta contra Judæos

AUCTORE
J. S.

sinos, ut vocat, remisit. Vide chartam ejus ibidem col. 1221. Præterea statuta Ludovici VIII patris sui contra usuras Judæorum confirmavit et auxil, adjungens quibus terminis Christiani debita Judæis deberent persolvere. Litteras ejus hac de re habes apud citatum Martenium a col. 1224. Quæ de his notasse sufficiat, cum ad alia sit progrediendum.

induciæ cum
Anglis in an-
num renova-
te :

120 Exspiraverant induciæ anno præcedenti cum Anglis pactæ. Verum hæc ut renovarentur, petit a S. Ludovico Henricus Angliæ rex, litteris apud Martenium editis tom. 1 Collectionis amplissimæ, col. 1221, in quibus ait id sibi a Gregorio IX Pontifice mandatum. Eas a Ludovico, rogante item Pontifice, concessas in annum, docent litteræ ibidem col. 1223, et 1224 editæ, quæ datæ signantur mense Junio anni 1228. Hujusmodi inducias item factas reperio cum Guilielmo archiepiscopo Parteniaci domino, cliente comitis Marchiæ, ex litteris col. 1224 editis : unde intelligimus magnates Pictorum Anglis adhuc adhæsisse. Porro negotia non defuerunt S. Ludovico etiam hoc, et sequentibus annis : nam tribus deinde regni partibus bellum gerendum fuit, quo Adolescenti sancti constantiam exercuit divina providentia. Auctores vero qui hæc turbas referunt, adeo inter se discrepant, ut quamvis a pluribus hæc enarrata sint, vix aut ne vix quidem duos invenias, qui sibi in omnibus consentiant. Neque id magnopere mirandum, cum eadem ab auctoribus antiquis minus exacto temporis ac rerum gestarum ordine sint enarrata. Præ ceteris Joinvillium huic confusioni occasionem dedisse ostendimus ad annum sequentem, ad quem spectare bellum in Campania, bellumque contra Britannia comitem et Anglos gestum, ibidem ostendimus. Nunc prosequemur bellum pro fide Catholica contra Albigenses promotum, felicemque pariter ac gloriosum ipsius exitum subjungemus.

bellum contra
Albigenses,
hortante Pon-
tifice, promo-
tum :

121 Pax domestica, post elusas procerum insidias parta, occasionem dedit Ludovico hoc bellum ad exitum perducendi. Nam pacem hoc anno fuisse cum proceribus, licet infida illa esset, ac brevi in bellum gravissimum eruptura, suo loco probabimus. Gregorius Pontifex etiam hortabatur sanctum Regem ut in id bellum incumberet, et Cardinalem S. Angeli legatum suum ad Regis postulationem in Galliam remittebat. Intelliges id ex litteris Pontificis apud Raynaldum ad annum 1228 num. 20, quibus sic Regem alloquitur : Negotium, quod agitur adversus Albigenses hæreticos, negotium est pacis, et fidei orthodoxæ, pro qua semper stetit regnum Francorum tamquam in ipsius soliditate fundatum ; et progenitores tui personas posuerunt et bona, causam ad honorem Dei, ac regni prædicti gloriam prosequentes, ita quod ejus devotio universo mundo specialiter existere nunciatur. Hujusmodi autem devotionis fervore succensus, recordationis inclytæ pater tuus, tamquam verus Israelita, prosecutus est negotium memoratum, et illud feliciter prosequendo, de terrenis ad superna migravit. Tu quoque imitator devotionis ejusdem, primitias tuas eidem negotio dicare cœpisti, charitatis zelo submittens viriliter humeros, ut posses perficere, quod a patre tuo laudabiliter extitit inchoatum. Super quo omnipotentem Dominum collaudamus, qui tibi tam pium inspiravit affectum, et suppliciter deprecamur, ut felicem exitum per suam misericordiam largiatur. Et quidem cum

principes terrarum purgare debeant malis omnibus terras suas, magnificentiam decuit, ut cor, et manum apponeres ad profligandam de partibus Albigensium hæreticam pravitatem, quæ cum sint intra terminos regni tui, famæ tuæ ac honori expedit, ut tam potenter, quam celeriter pestem extirpes eandem, ne si diutius differas, fides ibi omnino depereat, et terra, quam tenent Catholici, amittatur, ac pestis hujusmodi ad loca magis proxima se transfundat. Denique Nabuchodonosor rex legitur decrevisse, ut periret quicumque blasphemaret Deum Sidrac, Misac, et Abdenago, et domus ejus interiret. Si ergo rex alienigena, ne Deus Israel blasphemaretur, desævit, tu princeps Christiane, et Christianissimorum progenitorum successor, et hæres, cui forte Dominus alto et secreto suo judicio consummationem negotii reservavit, contra blasphemos ipsius devoti principis officium non implebis ? Addit se remittere petitum a Rege S. Angeli Cardinalem, latiori quam ante potestate. Hisce currentem sua sponte Ludovicum stimulus excitabat Pontifex.

122 At vero comes Tolosanus nihil interim prætermittebat, quo rem suam, suorumque Albigensium restitueret. Damna utrinque illata narrat memoratus ante Guilielmus de Podio Laurentii cap. 37 hoc modo : In sequenti vero hyeme (id est circa initium anni 1228) castrum sancti Pauli redditur comiti Tolosano itemque circa tempus paschale succedens, comes recuperavit castrum Saracenum * obsessa et conclusa munitione in capite castri, et licet festinatus fuisset succursus per terrarios, et alios, qui cominus haberi poterant (nam dominus Guido de Monte-forti saucius sagitta apud Varelles * interierat paulo ante) ad obsessos perlingere nequiverunt. Exterius vero eos comes Tolosanus paulo grandi concluserat, cum propugnaculis faciem defensionis habentibus ad utrosque venientes extrinsecus et inclusos ; quo etiam Narbonæ archiepiscopus, et Tolosanus, et Carcassonnæ episcopi convenerunt : reversusque est dominus Imbertus de Bello-joco, qui post captionem Bessedæ cesserat in terram suam : ad tempus accurrat etiam archiepiscopus Bituricensis collecta manu armatorum, qui venerat suam provinciam visitatum. Veruntamen obsidionem solvere non potuerunt. F. Quin et Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 240 missos ad solvendam obsidionem a S. Ludovico Gallos a comite cecos scribit, idque ter eadem hac æstate : sed fidem non meretur Parisius in iis, quæ refert de bello contra Albigenses gesto ; nam ubique se Gallis iniquum, hæreticis vero faventem exhibet, multaque narrat aliis prorsus ignota, ita ut hæc videri possint ejus Historiæ ab hæreticis postea intrusa.

123 Quo porro se Galli verterint, ubi videntur obsidionem dicti oppidi se solvere non posse, paullo inferius sic memorat Guilielmus : Inciditque consilium prælatis et baronibus, ut, ex quo inclusis suis non poterant subvenire, ibidem castrum vicinum Montegium * obsiderent, quod obsessum, cum diebus aliquot expugnassent *, in deditionem ceperunt : fuitque nobilis vir Otho de Cauda, cum Othone de Linaris, et aliis militibus ibi captus. Ceteri autem, qui erant in capite castri Saraceni inclusi, cum nihil prorsus, quod comederent, superesset, tradentes se salva vita, castrum hostibus resignarunt. Eratque consilium quod deberent castrum sancti Pauli protinus obsidere, et propter illud vene-

A runt apud Vaurum. *Hactenus auctor : ad quorum intelligentiam notandum per castra hic oppida munita significari, per capita castrorum, loca oppidi munitiora, quæ proprie castra dicimus.* Vaurum autem Gallice Lavaur, quo cruce-signatos ait venisse, oppidum est quinque leucis Tolosa dissitum, postea episcopali dignitate ornatum.

ratio temporis.

124 Postquam eo venerunt cruce-signati, mutato consilio, Tolosam ipsam aggredi statuerunt, non quidem quod urbem ipsam protinus voluerint oppugnare, quam ab ipsis expugnatam fuisse perperam scripserunt aliqui. Verum illius incolæ continua agrorum vastatione defatigare aggressi sunt, ut vexatio daret intellectum, quod et feliciter sunt consecuti. Vastationem hanc factam esse anno 1228 tempore æstivo, clarum est ex iis, quæ præmisit auctor : nam cap. 37 Besedam dicit expugnatam a Gallis tempore æstatis anni 1227 ; sequenti vero hieme Castrum S. Pauli, deinde post Pascha Castrum Saracenum comiti Tolosano redditum. Quo facto circa Tolosam agros vastare coeperunt cruce-signati. Hoc notandum fuit, quia auctor ambigue locutus, in errore induxit aliquos, cum circa tempus huius vastationis, tum circa pacem secutam, quam factam initio anni 1229 probabimus inferius. Nunc rem ipsam ex auctore memorato audiamus.

quo omnia circa Tolosam.

125 Verum, inquit cap. 38, quod magis urgebat, anno Domini MCCXXVII qui disposuerant talare (id est scindendo vastare) vineas Tolosæ civitatis a primo proposito recesserunt. Anus assignatus, nisi mendum irrepserit, non debet intelligi de vastatione, quam refert, ne sibi auctor contradicat, sed de consilio seu dispositione vineas vastandi, ut omnia sibi cohæreant : Et convocatis, inquit, viribus, undecumque advenientibus prælatis de Vasconia, archiepiscopo * Auxitano, et Burdegalensi, nec non et quibusdam episcopis, atque baronibus, cum plebibus suis cruce-signatis circa festum Nativitatis sancti Joannis versus Tolosam dirigunt iter suum, et castrametati sunt in loco versus Orientem, qui dicitur Podius Aymerici, et inchoarunt a parte superiori vineas demoliri. Quibus a primo latere demolitis, ad locum, qui dicitur Mons Audrani, transferunt castra sua, et triplici labore et damno adversarios infestabant ; habebant enim viros plurimos, qui segetes defalcabant, item alios, qui turribus et muris fortiarum (seu munitionum extra urbem sitarum) destruendis picas ferreas applicabant. Item et plures alios, qui terendis vineis insistebant.

castrant cruce-signati.

inchoantes

126 Quibus hæc erat quotidie disciplina. In aurora, audita celebratione Missarum, sobrie prandebant, et præmissis balistariis, ac subsequentibus præparatis in prælium et militiam aciebus, ad propinquiores civitatis vineas accedebant, vix adhuc e somno excitatis civibus, et inchoantibus * inde, versa ad castra facie conterendo vineas remeabant, quos paulatim sequebantur acies militares, et hoc ordine quotidie procedebant, donec fere trium mensium completo tempore ex omni pene latere fuit consummatum. Memini quod dicebat pius episcopus, dum talando quasi fugientes redirent, miro modo fugiendo nostros adversarios superamus : ad conversionem enim invitabantur, et humilitatem, quibus subtraheretur propter quod consueverant superbire ; sicut salubriter subtrahitur ægrotanti, quod nimietate poterat nocuisse. Hoc affectu pius pater in filios agebat, qui tamquam imitator Dei non mortem, sed conversionem af-

fectabat, ut viverent peccatores. Et hoc quidem, quod factum erat, multum ad propositum episcopi, virorumque similium pertinebat, ut ista vexatio adversæ partis daret auditui intellectum, quod et de facto sequutum est.

127 His contra Tolosanos peractis, Galli arma sua verterunt contra comitem Fuziensem, fœdere junctum comiti Tolosano, abscedentibus tamen cruce-signatis, qui ex Vasconia se copiis S. Ludovici adjunxerant. Quod ita refert idem auctor cap. 39 : Peracto igitur talare (seu vastationis) huius negotio, prælati, barones, milites, et plebes Vasconie ad propria redierunt, residui autem manu sorti versus Apamiam * ascenderunt, terram usque ad passum Barræ Fuzensis comitis invadentes, et juxta locum, qui dicitur sancti Joannis de Virginibus in illa planitie figentes tentoria sua multis noctibus jacuerunt, et positis munitionibus, ubi erat expectans, revertentur. Porro Passus Barræ locus est angustus intra montes, quem defendere facili negotio poterat comes, uti ait Chaizius pag. 99. Hinc factum ut non processerint ulterius. Quo autem pacto comitem Fuziensem post pacem cum comite Tolosano factam, ad concordiam adegerint, infra breviter dicitur. Nunc vero narrabimus, quo modo pax sit composita, qua jugulata hæresis Albigenis, summa adolescentis Ludovici gloria, quamvis hæc peracta non sint ante annum 1229.

Dein invadunt ditionem comitis Fuziensis.

* Pamiers

128 Reversus Roma hoc anno 1228, ut ibidem affirmat Albericus, Romanus S. Angeli Cardinalis ; misit abbatem Grandis-silvæ, consentiente procul dubio Rege, ad pacem Tolosanis offerendam, quam illi aride sunt amplexi. Rem narrat laudatus Guilielmus de Podio cap. 39 his verbis : Interea venerabilis abbas Grandis-silvæ, dominus Helias Guarini venit de Francia, auctoritate legati pacem offerens Tolosanis, qui quassati multis vexationibus prælibatis paci consentiunt faciendæ, et sumptis treugis * miscuntur colloquia circa Vasegiam *, et quod sit in Franciam ordinatur eundem, et locus ad conveniendum primo fuit Meldis in Bria, civitate comitis Campanie assignatus, affueruntque tam jussi quam spontanei archiepiscopus, ejusque suffraganei provincie Narbonensis, veneruntque illic comes Tolosanus, et alii viri, et cives Tolosæ, qui in forma pacis, seu aliis instrumentis inde formati nominantur ; eratque ibi legatus, pluresque alii prælati, qui fuerunt evocati, ubi tractando pacis modum diebus pluribus est moratum. Adfuit etiam comes Campanie tamquam arbiter pacis conciliandæ, sicut patet ex Charta abbatis Grandis-silvæ de pactis inter Regem et comitem, quam edidit Martenius tom. 1 Anecdotorum a col. 943, ubi res peracta dicitur cum consilio comitis Campanie. Instrumentum autem notatur factum mense Januario anni 1228 more videlicet Gallico, id est anni 1229, si annum a prima Januarii inchoemus.

Pax Tolosanis oblata : illius conditiones Meldis inchoata.

* i. e. induciis * Basiege

129 Verum pacta Meldis non videntur Regi satisfecisse, multaque iis adjecta esse Parisiis, quæ ad hæresim extirpandam visa sunt efficaciora. Quippe instrumentum a Martenio editum pauciora continet, quam quod factum est Parisiis mense Aprili sequenti, quodque infra ex Castello subjiciemus. Præterea instrumentum Martenii non memorat omnia, quæ Guilielmus de Podio, et Albericus ad annum 1229 conditionibus pacis inserta fuisse affirmant, quæ tamen

perfectaque Parisius per Petrum de Collemedio.

exacte

AUGUSTINE
J. S.

exacte leguntur in instrumento Parisiis facto. Existimo etiam pacta Parisiensia non per abbatem Grandis-silvæ, sed per Petrum de Collemedio fuisse composita; id enim scribit Albericus in Chronico ad annum 1229, pag. 528 his verbis: Hæc est forma pacis, quæ fuit pertractata per magistrum Petrum de Collemedio, et disposita inter Regem, et comitem Tholozæ. Post quæ præcipuas pacis condiciones subnectit, quas integras dabimus. Pacta autem Parisiis absoluta tradit citatus Guilielmus de Podio hunc in modum: Deinde profecti sunt Parisiis, ut in præsentia Regis deberunt omnia consummari, omnibusque ad calcem dictis et sigillatis, reconciliatus fuit comes in die Parasceves. Porro Petrum de Collemedio, cujus maxime opera perfectas fuisse pacis condiciones diximus, Virum venerabilem, et magnæ litteraturæ vocat Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 710, ubi et archiepiscopatum Turonensem, aliasque cathedras ab eo recusatas fuisse asserit, et Apostolica auctoritate ad Albigenses occupatum fuisse in partibus Tolosanæ scribit, ita ut ei cum ob doctrinam, tum ob rerum notitiam hoc negotium commissum fuisse videatur. Natione Italus erat ex oppido de Collemedio, factusque deinde est archiepiscopus Rotomagensis, ac Cardinalis creatus ab Innocentio IV, uti scribunt Sammarthani fratres tom. 1 Gallie Christianæ pag. 586.

§ XIII. Pacta inter Regem et comitem Tolosanum.

Hæretici investigandi,
iisque ditio
comitis expurganda;

Pacta hæc edidit Guilielmus Catellus in Historia comitum Tolosanorum a pag. 332, quæ deinde tom. XI Conciliorum inseruit Labbeus a pag. 415: ea et nos hoc loco recudemus, ut intelligat lector, quanta severitate cum hæreticis, eorumque fautoribus agendum judicaverit S. Ludovicus. Sunt autem hujusmodi: In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi, præsentibus pariter et futuri, quod cum Raimundus filius Raimundi quondam comitis Tolosani, diu in excommunicatione persistens Ecclesiæ et Dei, volens esse longo tempore contumax et rebellis, ad cor tamen rediens, Domino faciente, ad mandatum Ecclesiæ, et charissimi amici nostri Romani sancti Angeli diaconi Cardinalis, apostolicæ Sedis legati, et nimium venit humiliter et devote absolutionem suam petens, gratiam et misericordiam Ecclesiæ et nostram, et non iudicium postulando. Promisit autem dicto legato nomine Ecclesiæ Romanæ, et nobis, quod Ecclesiæ, et nobis, et hæredibus nostris de cætero erit devotus, et usque ad mortem fideliter adhærebit, et quod hæreticos, et eorum credentes, fautores, et receptatores in terra, quam ipse, et sui tenent et tenebunt, semper totis viribus expugnabit, non parcens in hoc proximis, vassallis, consanguineis, nec amicis, et terram tandem purgabit ab hæreticis, et hæretica fœditate, et juvabit etiam purgare et defendere terram, quam nos tenebimus; et promisit quod justitiam debitam faciet sine mora de hæreticis manifestis, et fieri faciet per Bailivos suos viriliter et potenter. Inquiret etiam diligenter, et inquire faciet de inveniendis hæreticis, credentibus, fautoribus, et

receptatoribus eorumdem secundum ordinationem, quam super hoc faciet dictus legatus: et ut facilius et melius hæretici valeant inveniri, promisit quod solvet usque ad biennium duas marchas argenti, et ex exinde in perpetuum unam, et * qui hæreticum ceperit, et per episcopum loci vel alium, qui potestatem habeat, ille qui captus erit, fuerit de hæresi condemnatus, ita quod si plures ceperit pro singulis dabit, vel dari faciet tantundem. De aliis non manifestis, et credentibus, et receptatoribus, et fautoribus hæreticorum servabit, et servari faciet secundum quod dictus legatus, vel Romana Ecclesia ordinabunt.

431 Item servabit, et servari faciet pacem in terra, quam ipse, et sui tenebunt, et iurabit servari in terra, quam nos in manu nostra tenebimus, et Ruptarios * expellet, et puniet animadversione condigna et debita, et receptarios eorum: ecclesias et viros ecclesiasticos defendet et defendi faciet a suis, et jura, libertates, et immunitates, quas habent, conservabit eisdem, et faciet firmiter conservari: et ne de cætero in terra ista claves Ecclesiæ contemnantur, sententias excommunicationis servabit, et a suis servari faciet, et per suos. Excommunicatos vitabit, vel vitari faciet, sicut in sacris constitutionibus continetur:

432 Et si aliqui in excommunicationem per annum contumaciter permanserint, ex tum idem Raimundus ad mandatum Ecclesiæ ipsos ad sinum matris Ecclesiæ redire compellet, occupando omnia bona sua mobilia et immobilia, et tenebit ea, donec ad plenum satisfaciatis de causa, pro qua fuerunt excommunicationis vinculo innodati, et de damnis datis occasione excommunicationis prædictæ faciet omnes Bailivos suos institutos, et instituendos in ipsa institutione jurare, quod omnia supradicta fideliter observabunt, ita quod, si negligentes in his reperi fuerint, pro modo delicti punientur, et si culpabiles extiterint omnium, puniantur amissione bonorum. Instituet etiam Bailivos non Judæos, sed Catholicos in terra, et nullius hæresis suspitione notatos, et tales prohibiti non possunt admitti ad emendum redditus civitatum, et villarum, vel castrorum, vel pedagiorum *, et si forte talis ignoranter institutus fuerit, expellet eum, et puniet, dum super hoc fuerit certificatus.

433 Item promisit idem Raimundus, quod omnia bona immobilia et jura ecclesiarum et ecclesiasticarum personarum ad præsens restituet, et restitui faciet ad plenum a suis in tota terra, quam ipse, et sui tenebunt: illa videlicet, quæ ecclesiæ vel personæ ecclesiasticæ tenebant ante primum adventum cruce-signatorum, vel de quibus constabit eos spoliatos. De aliis autem statim juri coram ordinariis, vel coram dicto legato, vel a Sede apostolica delegatis. Promisit etiam quod ipse solvet imposterum integre decimas, et solvi faciet integre a suis bona fide, et quod milites et alii laici non habeant decimas in terra, quam ipse et sui tenent et tenebunt, nec permittet eos habere, sed ad ecclesias juxta dispositionem ipsius legati, vel Ecclesiæ Romanæ integre revertentur.

434 Pro damnis vero illatis a se, vel a suis, ecclesiis, vel viris ecclesiasticis super rebus mobilibus vel destructione castrorum, vel villarum, vel aliarum rerum, exceptis immobilibus, de quibus fieri debet restitutio, sicut superius dictum

A ctum est, solvet decem millia marcharum argenti assignanda bonis personis, idoneis, et fidelibus, quos ipse legatus eliget, vel Ecclesia Romana, quæ quantitatem prædictam de bonorum virorum consilio proportionaliter, et fideliter dividant, juxta quantitatem damnorum, nec poterunt ipse, vel ipsi pro damnis mobilium, vel destructione domorum, vel villarum, sicut expressum est superius, ultra summam illam amplius conveniri.

restitutio
facienda :

435 Item solvet abbatie Cisterciensi duo millia marcharum argenti, ut emanent inde redditus pro refectione abbatum et fratrum in capitulo generali. Abbatie Clarevallis quingentas marchas ad emendos redditus pro refectione abbatum et fratrum, qui conveniunt in festo Nativitatis B. Virginis : abbatie Grandis-silvæ mille marchas : abbatie Bellæ-perticæ trecentas marchas, abbatie Candelæ ducentas marchas, ad dicta monasteria construenda, tam pro damnis eisdem illatis in rebus mobilibus, quam pro salute animæ suæ.

B item pecuniæ
dando ad cus-
todienda op-
pida, docto-
resque alen-
dos :
* i. e. munien-
dum

436 Item sex millia marcharum solvet, quæ retinebuntur ad munendum, infortiandum *, et custodiendum castrum Narbonense, et alia castra, quæ nos pro Ecclesiæ, et nostra securitate tenebimus usque ad decennium, prout inferius continetur, et sicut visum fuerit expedire : supradicta vero viginti millia marcharum solvet hinc ad quatuor annos. Item quatuor millia marcharum deputabuntur ab ipso Raimundo duobus magistris Theologiæ, duobus Decretistis, sex magistris liberalium artium, et duobus magistris grammaticis, regentibus Tolosæ, quæ dividantur hoc modo. Singuli magistrorum Theologiæ habebunt singulis annis quinquaginta marchas usque ad decennium scilicet, annuatim uterque magistrorum decretorum habebunt triginta marchas usque ad decennium, singuli magistri artium habebunt viginti marchas usque ad decennium. *Observare lubet hoc loco, universitatem Tolosanam ex his legibus ortam esse, confirmatamque anno 1245 ab Innocentio IV summo Pontifice, ut habent Buleus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 194. Hinc nummum euderunt Galli, cujus alterum latus Blancham reginam regni moderatricem, alterum Tolosam docentem exhibet. Hoc Jacobus de Bie in Francia metallica fol. 26 representat hoc modo :*

mutandum
quinquennio
in Terra san-
cta :

437 Redeamus ad pacta : Item, statim post absolutionem suam assumet pro penitentia crucem de manu Domini legati contra Sarracenos, et ibit ultra mare infra biennium, ibidem per quinquennium integre continuum moraturus. Illos autem, qui adhæserunt Ecclesiæ, nobis,

Augusti Tomus V.

patri nostro, comitibus Montisfortis, et adhærentibus eis, occasione hujusmodi, quod adhæserunt Ecclesiæ, nobis, patri nostro, comitibus Montisfortis, et adhærentibus eis, non gravabit, sed benigne tractabit idem Raimundus eos tamquam amicos, ac si ei contrarii non fuissent, exceptis hæreticis, et credentibus ipsorum : et Ecclesia et nos humiliter faciemus illud idem de illis, qui ipsi Raimundo, contra nos, et Ecclesiam adhæserunt, exceptis illis, qui ad pacem Ecclesiæ, et nostram non veniunt cum eodem Raimundo.

Auctore
J. S.

438 Nos autem attendentes humilitatem ejusdem Raimundi, et sperantes quod in devotione Ecclesiæ, et fidelitate nostra perseveret fideliter, volentes sibi facere gratiam, filiam suam, quam nobis tradet, trademus in uxorem uni de fratribus nostris per dispensationem Ecclesiæ, et dimitemus eidem Raimundo totum episcopatum Tolosanum, excepta terra Marescalli *, quam Marescallus tenebit a nobis : post mortem autem ejusdem Raimundi, Tolosa et episcopatus Tolosanus erit fratris nostri, qui habebit filiam suam in uxorem, et filiorum susceptorum ex ipsis duobus : si autem frater noster, quod absit, moreretur sine filiis ex ipsa, Tolosa et episcopatus Tolosanus revertentur ad nos, et hæredes nostros, et filia, vel alii filii, vel filiæ, vel hæredes ipsius Raimundi nihil juris in ipsis poterunt reclamare : etsi ipsa filia sine filiis ex fratre nostro moreretur, Tolosa similiter, et episcopatus Tolosanus ad nos, et hæredes nostros revertentur : ita quod omni casu contingente, ad nos et hæredes nostros Tolosa, et episcopatus Tolosanus revertentur, et nulli poterunt ibi jus aliquod reclamare, nisi filii, aut filiæ descendentes ex fratre nostro et filia ejus, sicut est supradictum.

filia comitis
cum fratre
Regis matri-
monio jun-
genda :

* Guidonis de
Levis

E

439 Item dimittimus eidem Raimundo Agenensem, et Caturcensem episcopatus : de episcopatu Albiensi, dimittimus eidem Raimundo quicquid est de episcopatu Albiensi citra fluvium de Tarn *, videlicet ex parte de Gaillac * : et civitas Albiensis remanebit ex parte nostra, et quicquid est ultra fluvium illum versus Carcassonam in eodem episcopatu Albiensi, et nos habebimus ripam et aquam ex parte usque ad medium flumen, et idem Raimundus similiter habeat ripam et aquam ad medium flumen ex parte sua, salvis juribus et hæreditatibus aliorum, dummodo de iis, qui ex parte Raimundi, faciant quod debent, et similiter ex nostra. Episcopatum Caturcensem dimittimus eidem Raimundo excepta civitate Caturcensi *, et feudis, et aliis, quæ habuit in eodem episcopatu rex Philippus avus noster tempore mortis suæ : et si dictus Raimundus sine filiis de legitimo matrimonio procreatis decesserit, tota terra remanebit filiæ suæ, quam habebit frater noster in uxorem, et hæredibus susceptis ab ea, ita quod dictus Raimundus ut verus Dominus habeat plenum jus, et liberum Dominium in supradicta terra, quæ dimittitur ei, salvis conditionibus supradictis tam de civitate Tolosæ, et episcopatu Tolosano, quam de terra alia superius nominata, ut in morte pias eleemosynas facere possit, secundum usum, et consuetudines aliorum baronum regni Franciæ : supradicta omnia dimittimus ei, salvo jure Ecclesiæ et ecclesiasticorum virorum, sicut superius est expressum.

ditionis pars
comiti relin-
quenda ad
vitam :

* Tarnum
* Galliæ,
oppidi ad Tar-
num

F

* Cahors

440 Unde Viridifolium * cum pertinentiis suis et villam de Lasbordes cum pertinentiis suis

alia Regi, alia
Ecclesiæ ce-
denda :
* Verfeil

Augron
J. S.

dimittimus, secundum ordinationem bonæ memoriæ patris nostri Ludovici regis, et comitis Montisfortis, episcopo Tolosano, et filio O. de Luers, ita tamen quod episcopus Tolosanus pro Viridifolio faciat Raimundo, quod debebat facere comiti Montisfortis, et filius ejusdem faciat, quod debebat facere bonæ memoriæ regi Ludovico patri nostro. Donationes aliæ a nobis, vel a patre nostro, vel a comitibus Montisfortis factæ non teneantur, nec idem Raimundus vel sui ad eas teneantur in terra, quæ ipsi Raimundo dimittitur. De omnibus supradictis dictus Raimundus faciet nobis homagium ligium, et fidelitatem secundum consuetudinem baronum regni Franciæ. Totam aliam terram, quæ est citra Rhodanum in regno Francorum, et omne jus, si quid ipsi Raimundo competit, vel competere posset in ea, precise et absolute quitavit nobis, et hæredibus nostris in perpetuum. Terram autem, quæ est in imperio ultra Rhodanum, et omne jus, si quod ipsi Raimundo competit, vel competere posset in ea, precise et absolute quitavit dicto legato nomine Ecclesiæ in perpetuum.

B
Ersules causa
Ecclesiæ vel
Regis resti-
tuendi: rebel-
les bello per-
sequendi:
id est, pro-
scripti

441 Item, omnes indigenæ, qui fayditi * fuerunt de terra illa pro Ecclesia, pro patre nostro, et comitibus Montisfortis, et adhærentibus eis, vel propria voluntate recesserunt ab eadem terra, nisi inveniantur hæretici ab Ecclesia condemnati, integre restituantur in statum pristinum, quoad hæreditates, et possessiones, propter illa, si qua ex causa donationis a patre nostro, vel a nobis, vel a comitibus Montisfortis habuerunt. Si vero aliqui hominum, qui remanebunt in terra, quæ dimittitur Raimundo, noluerint redire ad mandatum Ecclesiæ, et nostrum, specialiter comes Fuxensis, et alii, idem Raimundus faciet eis vivam guerram, nec pacem cum ipsis faciet, vel treugas, sine assensu Ecclesiæ et nostro, et si terræ eorum occupabuntur, remanebunt eidem Raimundo, destructis tamen prius omnibus munitionibus, et fortalitiis, muris, et fossatis *, nisi vel pro securitate Ecclesiæ, et nostra voluerimus ea retinere usque ad decennium post acquisitionem, et tunc cum redditibus et proventibus ipsorum castrorum retinebimus ipsa.

i. e. fossis

C
muri Tolosæ,
et triginta
castrorum
diruendi:
* Fan-jaux
* Castelnau
* Avignonet
* Puy Laurent
* Rabasteins
* Montagut
* Pechcelsis
* Verdun
* Moissac
* Montauban
* Agen
* Condom
* Sabardun
* Chasseneuil
* i. e. muni-
menta

442 Item idem Raimundus faciet dirui muros civitatis Tolosæ omnino, et fossata impleri juxta mandatum, voluntatem, et ordinationem legati. Item diruantur funditus, et replebuntur fossata triginta villarum, et castrorum per ipsum Raimundum: videlicet de Fano Jovis *, de Castronovo *, de la Besseda, de Avinioneto *, de Podio Laurentii *, de Sancto Paulo, de Vauro, de Rabastentiis *, de Gaillaco, de Monte-acuto *, de Podio-celsis *, de Verdueno *, de Castro-Sarraceno, de Moyssaco *, de Monte-Albano *, de Monte-acuto, de Agenno *, de Condomio *, de Saverduno *, de Alta-Ripa, de Cassanolio *, de Pugeolis, de Alta-villar, de Villa Petrutii, de Layrac, et de quinque aliis ad voluntatem ipsius legati, nec poterunt reedificari sine voluntate Ecclesiæ, et nostra, nec alibi fient novæ fortisæ *. Villas tamen non infortialas bene poterit facere idem Raimundus, si voluerit, in terra, quæ dimittitur ei: si vero aliqua villarum, vel castrorum, quæ debent dirui, ut dictum est, essent hominum * suorum, et nollent quod diruerentur, idem Raimundus faciet eis vivam guerram, nec pacem vel treugas sine assensu Ecclesiæ, et nostro cum eis faciet, donec

i. e. Vassal-
lorum

diruantur muri, et impleantur fossata omnia h supradicta.

443 Promisit et juravit nobis, et dicto legato prefatus Raimundus, se firmiter et perpetuo servaturum bona fide, et sine fraude, et malo ingenio; et quod faciet bona fide ab hominibus, et vasallis, et fidelibus suis firmiter observari: faciet etiam illud idem jurare omnes cives Tolosanos, et alios homines terræ, quæ dimittitur ei, et addet juramento illorum, quod ipsi dabunt operam efficacem, quod ipse Raimundus servet ea: et si idem Raimundus venit contra prædicta, vel aliquod prædictorum, ipso facto de voluntate ejus sunt absoluti, et ex nunc ipse eos absolvit a fidelitate, et homagio, et omni alia obligatione, quibus ipsi teneantur ei, et adhærebunt Ecclesiæ, et nobis contra ipsum, nisi infra quadraginta dies, postquam fuerit monitus, hoc emendaverit, vel juri steterit coram Ecclesia de iis, quæ ad Ecclesiam pertinent, et jure coram Rege de his, quæ ad Regem pertinent.

444 Et tota terra ipsa, quæ dimittitur ei, incidet in commissum Regis, et erit idem Raimundus in eo statu, in quo nunc est, quoad Regem, et quoad excommunicationem, et omnia alia, quæ fuerunt statuta contra ipsum, et patrem suum in concilio generali vel postea. Addeatur etiam in juramento ipsorum, quod jurabunt Ecclesiam contra hæreticos, credentes, fautores, et receptatores eorum, et contra omnes alios, qui occasione hæresis, vel contemptus excommunicationis Ecclesiæ, contrarii existent in terra, quæ dimittitur eis, et in terris aliis supradictis, et Regem jurabunt contra omnes, et eis facient vivam guerram donec ad mandatum Ecclesiæ revertantur, et Regis; renovabuntur autem prædicta juramenta de quinquennio ad quinquennium ad mandatum Regis.

445 Ut autem omnia supradicta adimpleantur, et Ecclesiæ, et nobis plenius et melius observentur, tradet pro securitate Ecclesiæ, et nostra, in manibus nostris castrum Narbonense, quod tenebimus usque ad decennium, munemus, et infortiabimus, si visum fuerit expedire. Item, tradet nobis pro securitate Ecclesiæ, et nostra, manibus nostris caput castri Vauri, castrum de Monte-acuto, Penam * de Agenesio, Rupeperusii, castrum de Cordis *, castrum de Verduno, castrum de Villo Muri *: et usque ad decennium tenebimus ea, ita quod primis quinque annis solvet idem Raimundus nobis pro expensis custodiæ, quolibet anno mille quingentas libras Turonenses, non computatis in iis sex millibus marcharum supradictis: in aliis quinque annis, si voluerimus tenere, faciemus expensis propriis custodiri.

446 Nos tamen poterimus, si placuerit Ecclesiæ, et nobis, diruere quatuor castra de prædictis, videlicet castrum Vauri, caput Castri novi, de Villo muro, et Verdunum, et propter hoc non diminuetur prædicta summa mille, et quingentarum librarum Turonensium redditus, et proventus castrorum; et omnia quæ jure domini percipiuntur, erunt Raimundo, et nos ad sumptus nostros tenebimus capita ipsorum castrorum, et Corduam, et dictus Raimundus habebit ibi Bailivos suos non suspectos Ecclesiæ, et nobis, qui faciant justitiam hominibus, et recipiant redditus, et proventus prædictos. Post decennium autem restituemus dicta capita castrorum, et Corduam dicto Raimundo libere, salvis

A vis conditionibus supradictis, et si prædicta omnia quantum ad Ecclesiam, et nos fuerint observata. Penam autem de Albigesio * tradet nobis infra Kalendas Augusti proximas cum aliis castris detinendam a nobis usque ad decennium.

* Penne en
Albigeois

castrum
Regi

447 Si vero illam non poterit habere usque ad terminum illum, tunc obsideri faciet, et vivam guerram fieri tamdiu, quousque eam habeat, nec pacem, nec treugam cum ipso faciet; qui tenet eam, vel tenebit, donec ipsam habeat, non tamen propter hoc retardetur a peregrinatione transmarina, de qua superius est ordinatum: et si usque ad annum integrum post ipsas Kalendas Augusti tradiderit nobis prædictam Penam de Albigesio, erit in conditione supradictorum castrorum, scilicet quod reddemus ei, quando reddemus alia castra: si vero post annum prædictum ipsam Penam de Albigesio non poterit assignare, ex tunc eam tradet Templariis vel Hospitalariis, sive aliis religiosis in elemosynam perpetuo, salvis hæreditatibus eorum, qui se tenent ex parte nostra, possidendam ad voluntatem legati, vel Ecclesie Romanæ: tali conditione, quod ipsi non alienent ipsam de manu sua,

B nec de ea faciant guerram dicto Raimundo, nisi de mandato Ecclesie.

aut Templariis
Hospitalariis
transire
tradendum, aut
diruendum.

* forte, de-
cennium

448 Et, si non poterunt aliqui religiosi inveniri, qui velint eam habere, diruatur omnino, nec possit reedificari sine voluntate Ecclesie Romanæ, et nostra, et ipsius Raimundi. Item donec dictam Penam de Albigesio tradat nobis, vel Templariis, vel Hospitalariis, vel aliis religiosis, sicut dictum est: tenebimus propter hoc obligatam Penam de Agenesio, et castrum Narbonense. Et si etiam infra duennium * det Penam de Albigesio Templariis, vel Hospitalariis, vel aliis religiosis, ut dictum est: tanto tempore post decennium sumptibus nostris tenebimus, si voluerimus, illa duo castra prænomina, quanto tempore distulerit tradere Penam. Et si post decennium Pena de Albigesio non esset acquisita, tamdiu post tempus memoratum tenebimus post decennium illa duo castra, quousque ipsa esset restituta, et esset assignata, sicut superius est expressum.

Rez subdit
comitis solvit
juramentis
ibi factis.

C 449 Et nos absolvimus, quantum ad nos pertinet, cives Tolosanos, et alios homines terræ, quam ipsi Raimundo dimittimus, a juramento, et aliis obligationibus factis nobis, et patri nostro, et comitibus Montisfortis, vel aliis pro eis, a pœna, et incursibus, quibus nobis, vel patri nostro, vel episcopo Tolosano, vel aliis prælatis, vel comitibus Montisfortis, se obligaverant, si umquam in dominium ipsius Raimundi vel patris ejus reverterentur: salvis in omnibus et per omnia conditionibus supradictis. Ut autem prædicta omnia rata maneant, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate et Regii nominis caractere inferius annotato fecimus communiri. Actum Parisiis anno Domini mcccxxviii, mense Aprilis, regni vero nostri anno iii, astantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt, et signa. Dapifero nullo. Signum Roberti buticularii, signum Bartholomæi camerarii, signum Matthæi constabularii. Datum vacante cancellaria, explicit. *Hactenus pacta, in quibus hæere diutius nolui explicandis urbibus et castris ibidem memoratis: nam omnia sita esse in Occitania lector facile intelliget, licet eorum aliqua difficulter inveniri possint, quod voces quedam luceat sint, et fortasse quedam vel nomen mutaverint, vel omnino interierint.*

450 Annum tamen, quo hæc peracta sunt, breviter accipe; quia varii in eo designando hal-
lucinati sunt. Actum Parisiis, inquit, anno Domini mcccxxviii mense Aprilis, regni vero nostri anno tertio. Ex tertio regni anno, qui tantum inchoatus est mense Novembri anni 1228, clarum fit, annum 1228 hic signari more Gallis tunc usitato, qui annum a Paschate exordiebantur, atque errasse cum aliis post Bernardum Gu-
donis, quem citat, Odericum Raynaldum, dum ad annum 1228 num. 25 hæc scripsit: Reconciliatus fuit Raymundus... in die parasceves sancta in fine præcedentis anni Domini prætaxati mcccxxviii, inchoante vero anno Domini mcccxxviii, ab incarnati enim Verbi divini die annos auspicatur auctor. Neque id solum evincitur ex annis regni, sed etiam aliunde manifestum est. Cum enim, ut num. 128 ex Alberico dicimus, Cardinalis S. Angeli anno tantum 1228 Roma in Galliam sit reversus, quomodo fieri potuerunt tres ad pacem congressus, Basegia nimirum, Meldis, et Parisiis ante mensem Aprilis ejusdem anni? Quomodo congressui Meldensi interesse potuit dictus legatus ante annum 1228, aut certe circa ejus initium, cum pacta Meldensia mense Januario sint signata? Hic igitur annus clarior est et certior, quam ut pluribus probari debeat. Error autem natus videtur ex loco Guilielmi de Podio male intellecto, quem num. 125 exposuimus, quamvis alioquin clare hunc annum designet cap. 40 his utens verbis: Post pacem autem Parisiis celebratam in fine anni, (utique Gallici paucis diebus ante Pascha) in sequenti anno Domini mcccxxix mense Julii, per magistrum Petrum de Collemedio, gerentem vices legati, fuit reconciliata civitas Tolosana, comite nondum reverso de Francia. Itaque dubium non est, quin hæc pacta, reconciliatio comitis, secutumque Tolosæ concilium, peracta sint anno Domini 1229, si annum a mense Januario exordiamur.

AUCTORE
J. S.
quo anno hæc
sint peracta.

E

§ XIV. Comes Tolosanus Ecclesie cum suis reconciliatus: comitis Fuxiensis submitio: leges ad exstirpationem hæresis, et pro libertate Ecclesie per S. Ludovicum latæ.

Conditionibus supradictis utrimque firmatis, comes Tolosanus cum suis ritu solemniter excommunicationis vinculo solutus, atque Ecclesie reconciliatus fuit ipso die Veneris hebdomadæ sanctæ. De quo ita sæpe laudatus Guilielmus de Podio Laurentii cap. 39: Deinde profecti sunt Parisiis, ut in præsentia Regis deberent omnia consummari, omnibusque ad calcem dictis *, et sigillatis, reconciliatus fuit comes in die Parasceves, et qui cum eo erant excommunicationis sententia innodati. Eratque pietas (seu res commiseratione digna) virum tantum videre, qui tanto tempore, et tot nationibus poterat restituisse, duci nudum in camisia * et braccis, et nudis pedibus ad altare. Erant præsentibus ad hæc duo Romanæ Ecclesie Cardinales, unus legatus noster in regno Francie, et alius in regno Angliæ episcopus Portuensis. Porro comes Raimundus, hoc modo Ecclesie restitutus, se ultro obtulit

Raimundus
comes Tolosa-
nus ritu so-
lemniter absol-
utus,

* i. ductis

i. e. indusio

AUCTOR
J. S.

obtulit servandum in turre Luparæ Parisiis, donec præcipua pactorum capita essent executioni mandata, ut memoratus auctor habet cap. 40. Docent id etiam litteræ Regis apud Catellum pag. 338; rerum cum hæ apud Catellum in nominibus obsidum mutilatæ sint, easdem ex Annalibus Cisterciensibus Maurici tom. 3, pag. 352 subjungo:

custodiendum
se cum aliis
obsidibus Regi
tradit,
* i. e. carcere

* Agnensi

* mensura est
vix pedum.

ejus homa-
gium Rex sub
conditione
suscipit,

152 Ludovicus etc. Noverit universitas vestra quod Raymundus, filius Raymundi quondam comitis Tolosani remansit in prisione * nostra Parisiis apud Luparam ad petitionem suam, et de propria ipsius voluntate pro pleniori Ecclesiæ securitate, et nostra, donec idem Raymundus filiam suam in potestate nostra apud Carcassonam nunciis nostris tradiderit, et decem castra, videlicet castrum Narbonense, Pennam in Agen *, Rupem etc. . . . nostris similiter nunciis assignaverit, ita quod cum filiam suam, et dicta castra, sicut præmisum est, tradiderit, et de hoc nobis, et Romano sancti Angeli diacono Cardinali, apostolicæ Sedis legato constiterit, idem Raymundus libere revertetur. Eo autem revertente, Guido de Cavellione, Raymundus de Castro novo, Bertrandus de Montibus, Hugo de Rois, Hugolinus de Ponte, Ernaldus de Calquino, Pontius Ortolanus, Ernandus Burranus, Raymundus Isanus, Bernardus de Miromonte, Raymundus de Ponte, Hispanus Garini, Bertrandus de Ganingues, Petrus de Cociano, Petrus de Montibus, Bernardus de Villa nova, Petrus de Tolosa Moranensi, Raymundus, filius senescalli Hugonis de Alfairo, et filius Hugonis Joannis, qui ad majorem securitatem Ecclesiæ, et nostram remanserant obsides cum eodem penes Nos, in hostagio remanebunt donec nobis, et eidem legato constiterit, quod de muris Tolosanis dirutum sit usque ad quingentas taysias *. . . . in parte illa videlicet, quæ circuit castrum Narbonense. Ita quod ad ipsum castrum liber pareat accessus, et repleta sint ibidem ad plenum fossata. Quod cum factum fuerit, et de hoc nobis, (et) dicto legato constiterit, iidem obsides libere revertentur. In cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus litteris duximus apponendum. Actum Parisius anno Domini mcccxxviii mense Aprilis. Eodem videlicet tempore, quo pacis conditiones firmatæ sunt, hæ sunt adjectæ, ut illæ impleantur certius. Ex his porro intelligimus comitem ipsum obsidem fuisse; neque ei liberum fuisse post assumptam hanc conditionem discedere Parisiis, priusquam filia ipsius, et castra Regis nuntiis essent tradita.

153 Addit ibidem laudatus Catellus, servari in tabulario Carcassonensi litteras Raimundi comitis, quibus declarat viginti cives Tolosanos a se datos fuisse Regi obsides, donec memorata pars murorum Tolosanorum dejecta esset, fossæque impletæ; eosque obsides jurasse, se, simul ac Tolosam reversi essent, curaturos ut reliqua pars murorum deiceretur, fossæque implerentur: Quod jam factum est, inquit pag. 529 Albericus. Subjungit deinde Catellus alias Regis litteras eodem tempore datas, quibus declarat se juratam comitis clientelam suscepisse sub conditione, ut servet conditiones pacis præscriptas: Si autem, inquit, prædictus Raimundus dicta omnia quantum ad Nos, et Ecclesiam non servaret, vel in aliquo contraveniret, Nos ipsum ex tunc de voluntate sua in eo statu reponimus, in quo fuit, antequam homagium reciperemus ipsius,

et ipso facto ex tunc in eo statu omnimodo erit D quoad nos et regnum nostrum, in quo tunc fuit, ita quod pro nullo habeatur homagium præstitum, et Nos et nostri facere possemus currere contra eum, et occupare terram, quam per pacem dimisimus ei. Addit se castra, quam comitem sibi tradenda, omnino servaturum ad Ecclesiæ ei regni sui securitatem. Hæc Parisiis statuta, factaque.

154 Porro Guilielmus de Podio cap. 40 refert, quid deinde Tolosæ peractum: Post pacem, inquit, Parisius celebratam in fine anni, in sequenti anno Domini mcccxxix mense Julii, per magistrum Petrum de Collomedio, gerentem vices legati, fuit reconciliata civitas Tolosana, comite nondum reverso de Francia, qui de voluntate propria remansit in prisione Regis Parisius, donec muri Tolosæ corrussent, et castra et villæ, prout in pace fuerat ordinatum, et esset tradita filia ejus Joanna, novem annos habens, Regiis nunciis Carcassonæ, quam postea duxit Alphonsus, frater Regis, comes Pictaviæ in uxorem. Factus ergo miles idem comes a domino Rege in festo Pentecostes, mox impletis, quæ pacta fuerant, ad propria est reversus, quem non post multos dies legatus sequitur, præmissis ad terras pro diruendis castris cruce signatis cum indulgentia infinitis, qui venturi erant cum armis nisi pax intervenisset. Idemque legatus ibidem Tolosæ post astaticum concilium celebravit, cui interfuerunt Narbonensis, Burdigalensis, Auxitanensis archiepiscopi, et episcopi multi, et alii prælati. Item adfuerunt comes Tolosanus, et alii comites præter Fuxiensem, barones et seneschalli Carcassonæ, et consules Tolosani duo, unus de civitate, et alius de burgo, qui statuta pacis in totius universitatis animam juraverunt, et tam comes, quam ceteri illud approbaverunt et fecerunt, et idem fecit postea tota terra. Statuta in hoc concilio pro extirpatione hæresis, et libertate Ecclesiæ, mense Novembri facta, vide apud Labbeum tom. xi Conciliorum a col. 426. Acta vero Tolosæ a legato contra suspectos de hæresi inveniunt breviter apud citatum Guilielmum de Podio enarrata.

155 Juratis a comite Tolosano, ejusque subditis pacis conditionibus, supererat, ut reciperentur loca ab hæreticis occupata, ac comes Fuxiensis domaretur, ne qua in parte tutum esset hæreticis receptaculum. Rex, ut hoc facilius posset perficere, comiti Tolosano donavit omnia, quæ comiti Fuxiensi jam erepta erant anno 1228, donec ille Regi esset reconciliatus. Narrat id Guilielmus de Podio cap. 40 hoc modo: Ad hoc adjicio, quod comes Fuxi, qui olim per se cum patre ipsius Regis pacem exquisierat sine domino suo comite Tolosano, nec invenerat, ut volebat, remansit in guerra, tradente Rege beneficio pacis terram, quæ olim usque ad Passum Barræ fuerat acquisita, comiti Tolosano, quam quidem comes tenuit, et posuit ibi bajnos suos, donec processu temporis, postquam comes Fuxi cum rege composuerat, datis sibi a Rege mille libris terræ in Carcassio, idem comes Tolosanus dictam terram a Passu Barræ inferius eidem comiti Fuxensi tenendam tradidit ex commendâ, reddendam ei quancumque requireret sine mora, et eam in vita sua tenuit usque modo.

156 Brevi tempore subsidio Tolosanorum subiectos fuisse Albigenses, comitemque Fuxiensem ad pacem coactum, intellegimus ex Chronico Alberici

illi subdiciuntur, hic se misericordiam Regis committit:

A *berici ad hunc annum pag. 530* : Dehinc, inquit, in ista astate profecti sunt exercitus cruce signatorum contra Albigenses, et omnes viri equites et bellatores de Tholoza, recepto episcopo Fulcone, nostris adjuncti sunt, et licet per aliquas difficultates, et assultus, et gravamina, quæ sustinuerunt ante castrum de Tabara, tota tamen terra Deo dante recuperata est. Comes quoque Fuexensis, qui erat fortissimus adversarius, videns se non posse evadere manus Tholozanorum, qui sciebant omnia latibula ejus, et ipse tandem paci consensit, et ad consilium principum catholicorum se habuit. *Quin imo se suæque misericordie Regis commisit, ut discimus ex charta S. Ludovici de pace cum comite Fu-riensi facta, quam edidit Martenius tom. 1 Collectionis amplissimæ, a col. 1232, cujus hoc est exordium* : Ludovicus Dei gratia etc. Notum facimus, quod cum Rogerius Bernardi comes Fuexensis, tractatu habito cum dilectis nostris magistro de Collemedio, et Matthæo de Malliaco, supposuisset se, et suos, et suorum, quæ tenet et habet nunc, et tenuit ipse et pater suus, bonæ miserationi nostræ, secundum tenorem litterarum suarum super hoc confectarum, et jurasset se mandatum nostrum super hoc per omnia servaturum : nos etc. *Hæc de comitis sub-jectione.*

*condiciones pacis Furien-
si comiti a
Rege datæ.*

157 Quas autem leges S. Ludovicus comiti Rogerio dedit, mox subjungitur : sufficiet eas compendio hic tradere : Nos, inquit, misericordiam talem de consilio nostro pro se, et suis ei fecimus ad præsens . . . videlicet quod ei et heredibus suis dedimus in perpetuum pro hereditagio mille libras Turonenses annuatim, . . . et ipse propter hoc homagium ligium nobis fecit, et tenetur facere heredibus nostris, et heredes ejus similiter. Deinde comes tradere debebat

*Mongrenier
* Loriot*

duo castra, scilicet Montem Garnerii * et Lordatum *, quæ Rex retinere poterat quamdiu expedire sibi videbatur, sed cum vellet reddere, reddere debebat in eo statu, in quo comes tradiderat : castrum etiam Furi ad quinquennium, sed eodem modo restituendum, eoque quinquennio annuatim comiti concedit Ludovicus quingentas libras Turonenses. Præterea non licebat comiti munitiones novas erigere, nec veteres restaurare, nec inimicos Ecclesiæ vel Regis recipere. Notantur autem hæc acta apud Melodunum anno Domini mcccxxix mense Septembris. Hæc sane conditiones multo mitiores sunt, quam quæ comiti Tolosano impositæ. Porro eodem tempore ad Regis misericordiam confugit Atto Ernaudus de castro Verdunensi, quod Ludovico traditum erat vi tractatus Parisiensis supra memorati; huic quinquaginta libras in annos singulos concessit per chartam apud Martenium citatum col. 1234; similiter Guidoni de Gornaio, ab Albigensibus excæcato, pensionem annuam assignavit col. 1230, quæ liberalitatis Regiæ munera breviter hic putavi insinuanda.

*Animadversio
ad pactum cum
Tolosano.*

158 Neque prætermittenda videntur, quæ Guilielmus de Podio Laurentii prudenter observat circa finem bello impositum, pacemque cum Tolosano comite factam, agnoscens singularem Dei, protegentis regnum S. Ludovici, in his providentiam : In primis enim, inquit, ipsius regni auspiciis de tam proluxa guerra ipsius comitis, sic Deus ejus pueritiam honoravit, quod de pluribus conditionibus in prædicta pace contentis et obtentis, unaquæque per se sola sufficeret quasi id redemptionis pretium, si Rex eundem comi-

tem invenisset adversum se in campestri prælio, *AUCTORE J. S.* et cœpisset : ut est quod Tolosam, et episcopatum Tolosanum sibi in vita concessum tantum, nulli posset hæredi suo relinquere, nullusque ejus hæres, vel filia suæ ullum posset ibi jus reclamare, nisi soli ex ipsa filia, et fratre ejusdem Regis tantummodo descendentes. Item sufficeret ad pœnam, cum esse quinquennio ultra mare. Item quod se ad solvendum viginti septem mille marcas argenti obligavit. Item quod totam aliam terram ultra episcopatum Tolosanum versus Orientem, infra Rhodanum et ultra Regi quitavit, et Ecclesiæ dimisit. Taceoque de cæteris, quorum se supposuit gravatibus, quibus, si captus esset, multatus plurimum videretur, ut, quod factum est, seu fuit, factum credatur non per hominem, sed per Deum. Ita ille, et recte. Tanti sane momenti hæc pax non immerito visa est Gallis, ut ejus memoriam conservare voluerint cuso numismate, cujus pars una exhibet Blanchæ effigiem, quod illa esset regni moderatrix : alterum latus pacem ipsam representat hoc modo apud Jacobum de Bie fol. 26 :

159 Chaizius pag. 104 aliquid dubitationis temere insinuat de jure per Regem hac occasione acquisito : verum cum fateatur Pontifices, episcopos, conciliaque rei justitiam agnovisse, non existimo plura de his Chaizio fuisse cognita. Adjudicaverat olim concilium Lateranense comitatum Tolosanum Simoni Montis-fortis comiti, exactorato Raimundo seniore : in patris jura successerat Amalricus Montis-fortis comes, qui cum jura sua per se defendere non posset defectu virium, ea transtulit in Ludovicum patrem S. Ludovici, uti scribit sæpe laudatus Guilielmus de Podio cap. 34 : quod et ipsum declaravit eodem mense Aprili litteris a Martenio editis tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1225, quæ sic habent : Amalricus comes Montis-fortis etc. Noverit universitas vestra, quod nos libere ad absolute quitavimus claræ memoriæ domino nostro Ludovico Francorum regi illustri, et heredibus ejus in perpetuum, quidquid nobis juris competebat, vel competere poterat in comitatu Tholosano, vicecomitatu Biterrensi, et in tota conquesta * de Albigesio : promittentes quod in rebus sæpeditis nihil juris nos, vel heredes nostri de cetero poterimus reclamare, nec etiam pro pace, quam dominus noster Ludovicus Rex Francorum illustris filius supradicti domini nostri regis fecit cum R. comite Tholosæ, vel facturus sit in posterum cum aliis de terra, nec ipse dominus Rex nobis propter hoc tenetur in aliquo, nisi ipse prædictam quitationem et fidele servitium nostrum respiciens de gratia et liberalitate sua nobis velit aliquid elargiri. Ita

et jura per
Regem acqui-
sita cedente
Montfortio :

* i. e. terra
bello acquisita

Amalri-

AUCTORE
J. S.

Amalricus. Hinc intelligimus, cur Raimundus in tractatu pacis numquam nominetur Comes Tolosanus, sed Filius Raimundi quondam comitis Tolosani, quodque Rex per pacta cum comite nihil juris acquisiverit novi, sed jus, quod habebat in comitatum Tolosanum, majori ex parte Raimundo cesserit ad vitam ipsius, ejusque filiae, indeque descendantibus heredibus in perpetuum, si prolem illa habuisset. Addit Chazius pag. 105, Regem ex ditione, cujus pacificam possessionem hisce pactis consequabatur, nihil sibi retinuisse præter urbem Albiensem, cetera dedisse Philippo Monfortio Amalrici probabilius patrueli, indeque enatum comitatum Castrensem.

nova discordia semina præcisa.

S. Antonin

Milhaud

160 Catellus sæpe jam memoratus ad hunc annum 1229, pag. 342 scribit ex tabulario Carcassonensi, controversiam quamdam ortam esse Regem inter et comitem Tolosanum circa executionem pactorum, sed compositam illam fuisse arbitrio legati Pontificii, et comitis Campaniæ mense Junio ejusdem anni, adjudicata Regi urbe Cadurcensi cum feudis inde dependentibus, ac Fano S. Antonini *, remissis vero comiti mille quingentis libris, quas ad quinquennium Regi pendere tenebatur. Præterea Amilhanum * Ruthenensis provinciae oppidum comiti a Rege restitutum refert, ex ejusdem comitis declaratione in dicto tabulario inventa. Addit et alias quasdam controversias inter Regem et episcopum Biterrensem ejusdem legati arbitrio finitas. Obortæ sunt etiam difficultates nonnullæ in extirpatione hæreticorum, ac postquam inde legatus discesserat ab hæreticorum fautoribus interfecti fuere aliqui, Pro quibus et consimilibus, inquit Guilielmus de Podio hæc narrans cap. 40, quæ in illis diebus commissa fuere per ministros diaboli credentes hæreticorum, comes Tolosanus de crassa negligentia, et apud Sedem apostolicam, et Regem Franciæ fuit multipliciter diffamatus, et etiam redargutus... hæc enim committebant qui velent redire ad guerræ vomitum, et malorum præteritorum reducere recidivum, quo pace turbata ipsi possent rapinas solitas exercere, et hæreticis favere. Verum nihil magnopere profecerunt malevoli illi : nam quamvis non semper æque diligentem se præberet comes in hæreticis persequendis, integrum tamen ei non erat, nec tutum ad bellum redire, quamdiu præcipua ejus castra occupabat præsidium Regium.

Bello hoc finito efficacius hæretici extirpari cepti;

qui quorum culpa, ac quantum invaluisse.

161 Hoc igitur modo S. Ludovicus pari nominis sui gloria ac operæ pretio, finem imposuit huic bello : quo ad finem perducto, felicius majorique cum emolumento promoveri potuit bellum aliud contra hæreticos principum favore jam destitutos. Captum id fuerat initio hujus seculi : In provincia Narbonensi, et Albiensi, Ruthenensi, Caturcensi, Agennensi diocesisibus, et quibusdam terris ultra Rhodanum domini comitis Tolosani, ut ait in prologo Guilielmus : verum ut adjungit, Vix intra 70 annorum spatium finem dignoscitur habuisse. Tanta vis erat mali, cujus causam cum peccatis populi, tum prælatorum ac principum negligentia attribuens dictus auctor, illud hoc modo describit ibidem :

162 Dormientibus enim olim, qui vigilare debuerant, latenter hostis antiquus in terras illas miseras, homines perditionis filios introduxit, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, quorum sermo, ut cancer serpens, infecit plurimos et seduxit, sicque ne-

mine opponente se in murum pro fide ascendentibus ex adverso, adeo profecerunt in peius ipsi hæretici, quod per villas, et oppida habere sibi hospitia, agros, et vineas inceperunt, domos latissimas, in quibus hæreses publice prædicarent suis credentibus venditantes. Erantque quidam Arriani, quidam Manichæi, quidam etiam Waldenses, sive Lugdunenses, qui licet inter se dissides *, omnes tamen in animarum perniciem contra fidem Catholicam conspirabant, et illi quidem Waldenses contra alios acutissime disputabant. Unde in eorum odium alii admittiebantur a sacerdotibus idiotis : propter quod terra, tamquam reproba et maledictioni proxima, pauca præter spinas et tribulos germinabat, raptiores et ruptarios, fures, homicidas, adulteros, et usurarios manifestos.

163 Capellani autem tanto contemptui habebantur a laicis, quod eorum nomen, ac si Judæi essent, in juramentum a pluribus sumebatur. Unde sicut dicitur; Mallem esse Judæus, sic dicebatur : Mallem esse capellanum, quam hoc vel illud facere. Clerici quoque, si prodirent in publicum, coronas modicas prope frontem pilis occipitis occultabant. Milites enim raro suos liberos clericatui offerebant : sed ad ecclesias, quarum tunc ipsi decimas percipiebant, hominum suorum filios præsentabant : Et episcopi, quales pro tempore poterant, clericabant *. Ipsi quoque milites, dominationem contemnentes, prout libebat, nemine prohibente, his aut illis hæreticis adharebant, et hæretici in tanta reverentia habebantur, quod habebant cimeteria, in quibus, quos hæreticaverant *, publice tumulabant, a quibus lectos integros, et vestes recipiebant, quibus et largius quam personis ecclesiasticis legabantur : ipsi nec ad excubias, nec ad talias * cogebantur. Siquis etiam homo de guerra gradiens cum eis inveniretur, ab hostibus tutus erat; sic pro magna parte diabolus per illos terram in pace sua, velut suum atrium possidebat : erant enim positæ tenebræ, et facta erat nox ignorantie, et in illa bestiae sylvæ diaboli pertransibant. Hactenus auctor; quæ vidit atque audit com-memorans.

164 Hæc mala ut efficaci remedio extinguerentur, excinderetur hæresis, libertas ecclesiastica, miserum in modum a laicis oppressa, in splendorem pristinum vindicaretur, atque communicationes non contemnerentur, ut solebat tunc fieri, præclaras leges condidit S. Ludovicus. Hic tamen notandum, has leges ecclesiasticis non esse datas, quod sui fori non esse putabat S. Ludovicus, ut suo loco videbimus : sed impositas esse laicis, et eorum magistratibus, ne ecclesiasticorum jura opprimerent vel opprimi paterentur. Id manifestum est tum ex iis, quæ præmittuntur apud Catellam et sequuntur, tum ex inscriptione, tum ex legibus ipsis, in quibus jurant barones, et vassalli, et bonæ villæ, se has leges servaturos : nullibi jurare debent ecclesiastici, quos ne quidem in his legibus Rex umquam alloquitur. Quomodo autem ecclesiastici se gerere deberent in extirpandis hæreticis, apostolicæ Sedis legatus ordinavit cum concilio Tolosano, uti invenies apud Labbeum tom. xi Conciliorum a col. 425. Porro hæc S. Ludovici statuta missa sunt ad eos, quibus propter hæresim Albigenisium erant necessaria. Cossartius cum Labbeo editor de iis notat sequentia : Hæ Ludovici Regis litteræ datæ sunt non ad Narbonenses tantum, sed etiam a paribus ad Cadurcen-

ses,

A ses, Rutenenses, Aginnenses, Arelatenses, ut ex variis exemplaribus agnovisse se docet Catellus : addo ego, et ad Nemausenses, ut intelligo ex Sirmondi nostri manuscripto. Imo, et ad alias civitates S. Ludovico subjectas, quas Albigensium hæresis infece- rat, missas esse existimo, sola in singulis exempla- ribus inscriptione mutata.

165 Catellus pag. 340 ipsis statutis præmittit declarationem juramenti a Narbonensibus præ- stitit, his verbis conceptam : Quoniam ea, quæ spectant ad solidationem fidei, et ad salutis æternæ premium promerendum, diligentissime promovenda sunt et procuranda, ut possint conse- qui salutarem effectum, quilibet fidelis debet ad hoc studiosius laborare. Hinc est quod cum dominus Ludovicus illustris Rex Francorum con- tra hæreticam pravitatem extirpandam in parti- bus Albigesii, et pro reformanda fide, et pace tenenda, pro libertate et immunitate sanctæ Ec- clesiæ Catholice firmiter et integre observanda; de solita clementia majestatis suæ litteras uni- versis civibus Narbonensibus, et aliis fidelibus per Narbonensem diocesim constitutis destinasset secundum formam infra scriptam; domino P. de Collomedio gerente vices domini Romani tunc apostolicæ Sedis legati præsentis et requirentis : Dominus Aimericus vice-comes Narbonæ, et consules, et alii cives, et milites Narbonensis patriæ infrascripti, in præsentia domini P. Dei gratia Narbonensis archiepiscopi, et capituli sui corporali juramento præstito, se omnia et sin- gula, quæ infrascriptis litteris continentur, pro- miserunt firmiter et fideliter, et inviolabiliter ad honorem Dei, et Ecclesiæ perpetuo obser- vare.

166 Tum recitatis Regis statutis, subditur juramentum in hunc modum : Nos itaque Ai- mericus Dei gratia vice-comes Narbonæ per nos et successores nostros, terram nostram de volun- tate, et expresso mandato et auctoritate D. Mat- thæi de Rachino tenentis vices domini Regis Francorum in partibus Albigesii, qui ex parte domini Regis mandavit omnia prædicta jurari, et firmiter observari, hæc omnia prædicta et sin- gula, sicut in prædictis litteris D. Ludovici illu- stris Regis Francorum continentur; visis et per- lectis, atque plenarie intellectis iisdem lit- teris, in manu domini Petri de Collo-medio gerentis vices domini Romani apostolicæ Sedis legati, præsentis etiam domino Petro Dei gratia archiepiscopo Narbonæ et capitulo suo, promit- timus bona fide nos observaturos in perpetuum et nullatenus umquam contraventuros, tactis sacrosanctis Evangeliiis, gratis et bona fide ju- ramus, et nos consules, et milites, et probi homines civitatis et burgi Narbonæ, pro nobis et universitate nostra, et milites Narbonenses de mandato et voluntate eorundem supradictorum, hæc omnia prædicta et singula, sicut in prædi- ctis litteris domini Regis Francorum continen- tur, visis etiam iisdem litteris et perlectis, atque plenarie intellectis, nos observaturos in perpetuum, et nullatenus umquam contraventu- ros, tactis corporaliter sacrosanctis Evangeliiis ju- ramus teneri, sicut nonnulli consules, milites, et probi homines prædicti qui juraverunt, Ber- nardus de Latis etc. Hoc modo et juratum esse in aliis civitatibus, ad quæ Regis statuta fuere missa, ambigere non possumus. Accipe nunc ipsam S. Ludovici constitutionem laudatissimam, prout eam ex variis inter se collatis exempla- ribus ediderunt Labbeus et Cossartius tom. XI

Conciliorum a col. 423 :

167 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, universis civibus Narbonensibus, et aliis fide- libus suis per Narbonensem diocesim constitutis, salutem et dilectionem. Cupientes in primis æta- tis et regni nostri primordiis illi servire, a quo regnum recognoscimus, et id quod sumus, de- sideramus ad honorem ipsius, qui nobis culmen dedit honoris, quod Ecclesia Dei, quæ in parti- bus vestris longo tempore fuit afflicta, et tri- bulationibus innumeris conquassata, in nostro dominio honoretur, et feliciter gubernetur. Unde de magnorum et prudentium consilio statui- mus, quod ecclesiæ, et viri ecclesiastici in ter- ris constituti prædictis, libertatibus, et immunita- tibus utantur, quibus utitur ecclesia Gallicana, et eis plene gaudeant secundum consuetudinem eccle- siæ memoratæ.

168 Et quia hæretici longo tempore virus suum in vestris partibus effuderunt, Ecclesiam matrem nostram multipliciter maculantes : ad ipsorum extirpationem statuimus, quod hæretici, qui a fide Catholica deviant, quocumque nomine censeantur, pestquam fuerint de hæresi per episcopum loci, vel per aliam ecclesiasticam personam, quæ potestatem habeat, condemnati, indilate animadversione debita puniantur.

169. Ordinantes etiam, et firmiter decernentes, ne quis hæreticos receptare, vel defensare quo- modolibet, aut ipsis favere, aut credere quoque modo præsumat. Et si aliquis contra prædicta facere præsumperit, nec ad testimonium, nec ad honorem aliquem de cætero admittatur; nec pos- sit facere testamentum, nec successionem alicujus hereditatis habere. Omnia bona ipsius mobilia et immobilia, quæ sint ipso facto publicata, decernimus ad ipsum, vel ad posteritatem ipsius, nullatenus re- versura.

170 Statuimus etiam et mandamus, ut barones terræ, et bailivi nostri, et alii subditi nostri, præsentis et futuri, solliciti sint, et intenti terram purgare hæreticis, et hæretica fœditate. Et præ- cipientes, quod prædicti diligenter ipsos investi- gare studeant, et fideliter invenire; et cum eos invenerint, præsentent sine moræ dispendio per- sonis ecclesiasticis superius memoratis; ut eis præsentibus de errore et hæresi condemnatis, omni odio, prece, precio, timore, gratia, et amore postpositis, de ipsis festinate faciant, quod debebunt.

171 Verum quia honorandi sunt, et muneri- bus provocandi, qui ad inveniendum et capien- dum hæreticos solcite diligentiam suam exer- cent : statuimus, et volumus, et mandamus, ut bailivi nostri, in quorum bailiviis capti fuerint hæ- retici, pro quolibet hæretico, postquam fuerit de hæresi condemnatus, usque ad biennium solvant duas marchas integre capienti, post biennium au- tem unam.

172 Sane quia ruptarii solent devastare, ac de- moliri terram prædictam, et quietem Ecclesiæ, et ecclesiasticorum virorum turbare : statuimus, ut omnino ruptariis illis expulsis, pax perpetuo servetur in terra : ad quam servandam dent omnes operam efficacem.

173 Ad hæc, quia claves Ecclesiæ consueve- runt in terra illa contemni, statuimus, ut excom- municati vitentur, secundum canonicas sanctio- nes : et si aliqui per annum contumaciter in excommunicatione perstiterint, ex tunc tempo- raliter compellantur redire ad ecclesiasticam uni- tatem : ut quos a malo non retrahit timor Dei,

saltem

AUGUSTIN

J. S.

Ut libertati-
bus et immu-
nitatibus
fruantur ec-
clesiastici :

hæretici, per
potestatem
ecclesiasticam
damnati, pu-
niantur :

E

cos nemo re-
cipiat vel de-
fendat, bonis
omnibus pri-
ventur :

magistratus
laici hæreti-
cos quærant,
et ecclesiasti-
cis assistant ;

F

capienti hæ-
reticum pecu-
nia solvatur ;

ruptarii ex-
pellantur.

excommunica-
ti vitentur, et
compellantur
absolutionem
petere

AUCTORE
J. S.
occupatione
bonorum :

saltem pœna temporalis compellat.

174 Unde præcipimus, quod bailivi nostri omnia bona talium excommunicatorum mobilia et immobilia post annum capiant : nec eis aliquo modo restituant, donec prædicti absoluti fuerint, et Ecclesiæ satisfecerint : nec tunc etiam, nisi de nostro speciali mandato.

laici decimas
non habeant :

175 Decimæ sane, quibus fuit Ecclesia longo tempore per malitiam inhabitantium defraudata, statuimus et ordinamus, quod restituantur ecclesiis : et amplius laici decimas non detineant, sed Ecclesiæ eas libere habere permittant.

hæc ab omni-
bus magistra-
tibus juren-
tur.

176 Hæc statuta inviolabiliter servari jubemus : mandantes quod barones, et vassalli, et bonæ villæ, jurent ista servare, bailivis nostris ad hoc executoribus deputatis : qui infra mensem, postquam fuerint in bailiviis constituti, publice, et in loco publico, et die solenni, jurent quod hæc servabunt ; et facient ab omnibus bona fide servari. Quod si non fecerint, pœnam bonorum omnium, et corporis, poterunt formidare. Noveritis etiam, quod ista statuta sic volumus observari, quod etiam quando frater noster terram ipsam tenebit, jurabit hoc servare, et quod faciet a suis fidelibus observari. Ut autem hæc statuta firma et inconcussa permaneant, ea sigilli nostri munimine fecimus communiri. Actum Parisius anno gratiæ MCCXXXVIII mense Aprili. *Id est, more nostro, anno MCCXXXIX.*

Laudatus ob
hæc statuta S.
Ludovicus.

177 Hanc S. Ludovici constitutionem citat concilium Valentinum, anno 1248 celebratum, can. xiii his verbis : De contemptoribus excommunicationum, quantum ad eos, qui sunt in regno Franciæ, observetur illa constitutio, CUPIENTES. Eundem articulum urget Innocentius IV in epistola ad Blancham reginam, edita a Baluzio in appendice ad Concilia Galliæ Narbonensis tit. XIX, a quo hac de causa S. Ludovicus vocatur, verus Ecclesiæ zelator honoris, et fidei conservator. Sane in omnibus his gestis, statutisque contra Albigenses mirifice elucet sancti Regis ardor ad fidem Catholicam conservandam, restituendamque libertatem Ecclesiæ, per laicos magistratus in illis partibus misere tunc veratam. Unde Gaufridus de Bello loco, qui Ludovicum in multis similem exhibet Josiæ regi, hinc comparisonem suam non incongrue confirmasset : nam sicut adolescens etiam tum Josias idola, atque idololatrias exterminavit ; ita et adolescens Ludovicus hæresim, atque hæreticos extirpare aggressus est, feliciterque extirpavit, ut et de eo dici possint verba Eccl. 49 de Josia prolata : Et tulit abominationes impietatis. Utinam florentissimum Galliæ regnum, uti multos hactenus habuit, atque etiamnum habet, ita semper habere pergat hac in re seu Josiæ seu S. Ludovici successores.

§ XV. Anno MCCXXXIX constructa domus et ecclesia S. Catharinæ Vallis-scholarium ; alia quædam : dissensio universitatis Parisiensis, quæ deinde exstincta.

Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis lib. 45, cap. 2. num. 5 ita scribit : Anno MCCXXXIX exstructa est ecclesia sanctæ Catharinæ Vallis scholarium. Tum, commemorato hujus Ordinis initio, num. 7 docet, ecclesiam memoratam liberalitate et sumptibus S. Ludovici maxime constructam esse, quamvis alii, voto ad id obstricti, suam etiam operam contulerint. Occasionem roti faciendi repetit a pugna Bovinensi, et Philippi Augusti in ea periculo : Forte, inquit, quidam viri ad custodiam regis ex officio addicti, quos usitato his temporibus vocabulo servientes regis vocitabant, dum Philippum Augustum regem in Bovinensi pugna comitabantur, ad custodiam pontis Bovinensis positi intellexerunt regis periculum, qui in acie vitæ discrimen adierat ; et voverunt, si salvus et victor evaderet, exstructuros se ecclesiam Deo sub nomine sanctæ Catharinæ. Paulo post, rege incolumi et victore, voti rei facti sunt. Neque tamen his fidem liberare adeo promptum fuit, seu voti persolvendi immemores fuerint, seu fidei exsolvendæ facultas non suppeteret ; certe res ad tempora Ludovici IX protracta est. Aiunt enim, quod milites adierunt Regem, qui eis potestatem exstruendæ ecclesiæ sub nomine sanctæ Catharinæ fecerit, et ipsis locum indicaverit et canonicos Vallis-scholarium, quibus ministerium illius ecclesiæ committerent.

178 Deinde productis litteris Guilielmi Parisiensis episcopi, quibus concedit facultatem ecclesiam construendi, eam Regis potissimum liberalitate constructam esse, ex verbis Necrologii sequentibus, ostendit : Imprimis orare debemus pro animabus illustrissimorum regum Philippi, et Ludovici ; pro gaudio et victoria, quam habuerunt de inimicis regni in conflictu ad pontem Bovinarum anno MCCXIV. Ludovicus, filius prædicti Ludovici, Rex sanctissimus, qui primus in Francia refulsit sanctitate, gratia simul et virtute, voluit et ordinavit anno MCCXXXIX, quod pro animabus regum prædictorum construeretur ecclesia nostra. Hisce auctor subjungit sequentia : In memoriam hujus foundationis ad portam ecclesiæ visuntur duo lapides, in quorum altera parte insculpta est imago sancti Ludovici hinc et inde duobus satellitibus, qui clavas gerunt, stipati ; et in altera cernitur canonicus regularis cappa indutus ; hinc et inde cataphracti milites, quibus hand dubium est designatos esse hos servientes, quos supra memoravimus. In hac porro domo canonicorum de Valle-scholarium constitutum est velut publicum totius Ordinis museum. Solebant enim mitti in eam juvenes canonici duodecim numero ex pluribus locis, qui communibus domorum sumptibus alerentur. Illicque ad litteras sacras addiscendas commorabantur, lique ad gradus et honores academiciæ admittebantur. Ita de pia hac fundatione dictus auctor.

A 179 Hippolytus Helyot in *Historia Ordinum Monasticorum, Religiosorum et Militarium* tom. 2, pag. 393 scribit prioratum ipsum S. Catharinæ Vallis-scholarium hoc anno fundatum fuisse a S. Ludovico in gratiarum actionem de victoria memorata, adjungens voto per Philippum regem emisso satisfactum jam fuisse a Ludovico VIII fundatione abbatiæ in honorem beatæ Mariæ Virginis prope Silvanectum erectæ, quam Victoriam nominavit. Verum, si voto satisfactum fuit memorata abbatia constructa, votum jam pridem expleverat ipse Philippus abbatiam dictam condendo, ut ex citata Gallia Christiana patet pag. 923, ubi instrumentum Ludovici VIII citatur, quo expressis verbis dicitur, abbatiam Victoriam per Philippum fundatam. Hinc corrigenda videntur dicta Historici Parisiensis de voto usque ad tempora S. Ludovici non impleto, nisi ea proferri possint instrumenta, quibus tuto credamus votum duplex fuisse factum, a rege Philippo alterum, alterum ab ejus militibus. Porro quod attinet ad fundationem prioratus, Helyoto adstipulatur Vita Gallica anonymi, qui inter fundationes S. Ludovici numerat Ecclesiam et prioratum sanctæ Catharinæ Vallis-scholarium.

B 180 Adstipulantur etiam utcumque litteræ episcopi Parisiensis supra memoratæ, apud laudatum du Bois his verbis: Universitati vestræ notum fieri volumus, quod nos dilectorum in Domino fratrum et filiorum de Ordine Vallis-scholarium piis et devotis petitionibus annuentes divinæ pietatis intuitu, domum construendi, et ecclesiam ædificandi in parochia S. Pauli, plenam et liberam concessimus potestatem, præcipue cum pium sit et salubre pro defunctis exorare, et pro eorum salute pias eleemosynas erogare; et hoc facimus ad petitionem servientium domini Regis Ludovici, arma ferentium, qui salutis animæ Philippi nobilis regis et præcipue filii ejus Ludovici defunctorum providentes, unam pro eorum redemptione fabricaverunt ecclesiam ad opus dictorum fratrum; ut in eadem Domino famulantes nobiliorum regum jam dictorum orationibus et divinis officiis animabus teneantur subvenire, per hoc unum exhibentes argumentum, quod sicut in vita sua eos fideliter dilexerunt, ita et post mortem ab eorum amore non sunt separati. Ex his colligo una cum ecclesia domum novam constructam fuisse dictis canonicis; adeoque ad utriusque constructionem Regis munificentiam concurrisse. Deinde ne ecclesiæ quidem fundationem uni Ludovico attribuentem esse. Existimo igitur fundationem cum prioratus, tum ecclesiæ ab aliis captam, S. Ludovici liberalitate promptius fuisse perfectam, indeque factum esse, ut auctores cœvi de hac fundatione non meminerint, quod nec ab eo inchoata sit, nec ab ipso solo ad exitum perducta. Dominus Choisy pag. 22 ex Ms. Vallis-scholarium refert, Regem fuisse rogatum, ut primum templi lapidem poneret, quæ occasio fuisse videtur liberalitate sua fundationem promovendi.

C 181 Hoc item anno S. Ludovicus Theobaldo de Blazon quasdam nundinas concessit apud Mirabellum, in provincia Pictaviensi oppidum, ad usus et consuetudines nundinarum Andegavensium, annis singulis per dies octo duraturas. Confirmavit compositionem ejusdam controversiæ inter Guillelmum de Calviniaco, et burgenses Castrî-Radulphi ejus subditos: est autem Castrum Radulphi, Casteau-Raoul, in Biturigibus, ac

vulgo nunc vocatur Castrum-Rufum seu Chasteau-Roux. Præterea novas præbendas, in ecclesia Senonensi auctoritate Pontificis erectas, ex redditibus parochiarum quarundam augeri permisit. Donationem etiam Simonis Montfortii dudum defuncti, factam monialibus Cisterciensibus S. Pontii in diocesi Massiliensi, confirmavit. Juramentum fidelitatis viduæ memorati mox Theobaldi de Blazon pro castris, quæ obitus tempore vir ejus tenuerat, suscepit. Quæ breviter enarrata, chartis confirmata invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ a col. 1226 usque ad col. 1235.

182 Nata est hoc anno gravissima dissensio in universitate Parisiensi, quam perperam ad annum sequentem retulit Nangius. Narrat illam fuisse Cesar Engassius Bulæus in *Historia universitatis Parisiensis* tom. 3, a pag. 132: nos eam paullo brevius referemus, et quamquam ad aliquot annos protracta sit, totam hic usque ad finem enarrabimus. Albericus in *Chronico* adhuc annum pag. 530: Bellum, inquit, pessimum nimis et crudele ortum est Parisiis intrante Quadragesima inter clericos et laicos satis pro nihilo, et qui tenebantur illud extinguere et reprimere, ferocius illud instigatione sua in odium clericorum incitaverunt, et inde culpantur ipsa regina et dominus Cardinalis (S. Angeli, legatus Apostolicus:) sed quot sunt capita, tot sunt sententiæ. Hæc postrema verba indicant, culpam non ab omnibus in reginam et legatum, quibus episcopum Parisiensem addit Parisius, conjectam fuisse. Sed pergamus cum Alberico: Post multos tractatus, cum non possent in integrum ad pacem reformari, paucis remanentibus in civitate, exierunt omnes alii, maxime eminentiores magistri, quibusdam ad patriam suam reversis, quibusdam in itinere Romano mortuis, tandem infra triennium reversi sunt quicumque voluerunt, omnibus dissentientibus pacificatis. Hæc breviter auctor synchronus: at notandum, clericorum nomine intelligendos esse academicos, uti et in sequentibus patebit.

183 Matthæus Parisius causam dissensionis narrat distinctius, omniaque fusius prosequitur; sed cavendum lectori, ne aculeata ejus dicta in reginam et legatum Pontificium pro oraculo habeat: nam perpetuum est Parisii vitium, ubi quid minus recte factum existimat a principibus viris, id verbis in immensum augere, jactataque a malevolis quibusdam conscribere, ac si communi fere omnium voce probata essent. Hæc igitur cautione præmissa, accipe quæ hac de re narrat ad hunc annum a pag. 243: Eodem anno, inquit, feria secunda et tertia ante Cineres, quibus solent diebus clerici scholares ludis vacare, exierunt quidam clerici ab urbe Parisiacensi versus sanctum Marcellum, propter aeris commoditatem, ut ludis ibi intenderent consuetis. Quo cum pervenissent, et in ludis componendis aliquandiu se recreassent, invenerunt ibi casu vinum optimum in taberna quadam, et ab bibendum suave. Ubi inter clericos potantes et caupones de pretio vini contentione suborta, ceperunt ad invicem alapas dare, et capillos laniare, quousque homines villæ accurrentes; caupones liberaverunt de manibus clericorum; sed et vulnera repugnantibus clericis infligentes, bene fustigatos et egregie, eos in fugam compulerunt. Hactenus ambiguum, utra pars majori injuria fuerit affecta: nam cum academici hospites suos invaderent, ægre ferre non debuerunt

AUCTORE
J. S.

Dissensio gravissima in universitate Parisiensi.

E

et levi occasione nata.

F

AUCTORE

J. S.

quod seditionem
ortam
per satellites
compescere ju-
beret regina;

subsidium illis a vicinis fuisse allatum :

184 Illi autem lacerati in civitatem revertentes, commoverunt sodales in ultionem suam. Qui in crastino cum gladiis et fustibus ad sanctum Marcellum venientes, et domum cujusdam cauponis violenter ingredienti; vasa omnia vinalia confringentes, vinum per domus pavementum diffundunt. Et procedentes per plateas, quoscumque invenerunt viros aut mulieres acriter invadunt; et plagis impositis semivivos relinquunt. Prior vero sancti Marcelli, cum tantam hominibus injuriam cognovisset illatam, quos defendere tenebatur; querimoniam coram Romano legato et episcopo Parisiensi deposuit, qui simul ad reginam, cui tunc regni dispositio commissa fuerat, properantes, rogabant eam, ut talem injuriam præciperet vindicari. *Non licebat quidem reginæ hic segriter agere : attamen egisse non crediderim, prout eam egisse describit Parisius, utpote quæ mulier erat non prudens minus quam fortis : At illa, inquit, muliebri procacitate simul et impetu mentis agitata, præpositis civitatis et quibusdam ruptariis suis dedit illico in mandatis; ut sub omni celeritate armati ab urbe exeuntes, hujus violentiæ auctores, nulli parcentes punirent. Imo mandatum crediderim, ut turbas sedarent, et seditiosos caperent, non vero punirent indicta causa.*

indeque innocentes
essent occisi.

185 Verum illi ultra progressi sunt, dum innocentes etiam invadunt, vulnerant, occidunt. Audi Parisium : Illi autem, qui prout erant ad omnem crudelitatem exequendam, portas civitatis cum armis egressi, invenerunt extra urbis mœnia clericos multos ludis intendentes, qui in violentia præfata nullam penitus culpam habuerunt. Qui enim seminarium tumultuosi certaminis moverunt, erant de partibus conterminis Flandriæ, quos vulgariter Picardos nominamus. Sed hoc non obstante, lictores in eos irruentes, quos inermes viderant et innocentes; alios occiderunt, alios vulneraverunt, atque alios plagis impositis spoliantes, immisericorditer tractaverunt. Quidam vero ex eis per fugam evadentes, in vineis et cavernis latitabant. Inventi sunt autem inter vulneratos, duo clerici divites, et magnæ auctoritatis interfecti; quorum unus erat genere Flandrensis, et alius natione Normannus. *Credibile est id factum esse, quod eos capere tentarent satellites, illique resisterent. Porro hanc cædem quorundam academicorum perpetratam fuisse præcipue ab incolis S. Marcelli, qui se satellitibus regis videntur conjunxisse, intelligimus ex litteris Gregorii IX ad canonicos S. Marcelli, apud Bulæum editis pag. 144, in quibus sic loquitur Pontifex : Cum intersit reipublicæ ne crimina maneant impunita, eo quod facilitas veniæ incentivum tribuit delinquendi, immane flagitium, quod decanus, et alii quidam de villa S. Marcelli Parisiis in occisione scholarium perpetrasse dicuntur, nolentes relinquere indiscussum, discretionem vestram per Apostolica scripta mandamus, ut inquiratis super hoc sollicite veritatem, quam si inveneritis, nobis per vestras litteras fideliter intimetis, ut ex vestra relatione sufficienter instructi, procedamus exinde, prout secundum Deum viderimus procedendum.*

Conquesti doctores,
Parisii abeunt,

186 Quid vero doctores, rectoresque universitatis egerint, his perpetratis, sic narrare pergit Parisius : Hujus autem transgressionis enormitatis, cum ad aures magistrorum universitatis pervenisset, convenerunt omnes in præsentia reginæ et legati, suspensis prius lectionibus et dis-

putationibus universaliter, instanter postulantes de tali injuria sibi justitiam exhiberi. Indignum enim sibi videbatur, quod tam levi nacta occasione, quorundam contemptibilium clericulorum transgressio, in præjudicium totius redundaret universitatis; sed poenam daret in ultione, qui culpam perpetravit in transgressione. Sed cum tandem omnimoda eis justitia denegata fuisset, facta est universalis discessio magistrorum, et scholarum dispersio: cessant doctorum doctrina, et discipulorum disciplina; ita quod nec unus famosus in civitate remanserit. *Non explicat hic auctor, quid petierint magistri, quidque eis denegatum fuerit a regina : verum id eruere utcumque possumus ex litteris Pontificis ad episcopos Cenomaneensem ac Silvanectensem et archidiaconum Catalaunensem, quos controversiæ hujus arbitros dabat Gregorius, in quibus apud Raynaldum ad annum 1229, num. 55 hæc eos curare jubet : Ut magistris, et scholaribus antedictis, de datis damnis, et irrogatis injuriis congrue satisfiat, restituta ipsis solita libertate, ac a claræ memoriæ Philippo rege Francorum concessa. Concesserat Philippus Augustus occasione similium turbarum privilegia universitati, quibus foro laicorum eximebantur academici, atque ipsorum securitati egregie consulebatur; (videsis Bulæum a pag. 2.) Hæc revocata fuisse videntur in poenam tumultus ab academicis excitati, cum ea restitui cupiat Pontifex, cumque conquererentur apud Parisium mox citatum doctores; Indignum esse... quod... quorundam... transgressio in præjudicium totius redundaret universitatis. Cum vero impetrare non possent, ut hæc renovarentur, communi consilio discesserunt, facto etiam juramento non redeundi Parisios, nisi satisfactione obtenta. De quo juramento Pontifex in citata mox epistola : Studium Parisiis revocetur, non obstante alienius vinculo juramenti, cujus ex tribus comitibus, quos debet habere, duo videntur deesse, justitia videlicet, et judicium, e quibus videtur minime processisse præstare hujusmodi juramentum. Ita Pontifex.*

187 Tunc recesserunt, inquit Parisius, famosi Anglici, magister Alanus de Becoles, magister Nicolaus de Frenham, magister Joannes Blundus, magister Radulphus de Maidenston, magister Willielmus de Dunelmo, et multi, quos longum esset numerare. *Ex his de aliis nationibus fieri potest conjectura. Quo autem recesserint breviter accipe : Quorum tamen maxima pars civitatem Andegavensium metropolitana ad doctrinam elegit universalem, ait Parisius. Alii alias urbes et regiones adiungunt. Audi Bernardum Guidonis, prout nuper editus est inter Scriptores Italiæ tom. 3, pag. 573 : Alii quidem Remis, alii Andegavis, alii vero in Angliam, alii vero Italiam, vel Hispaniam, sive in alias mundi provincias causa studii sunt profecti. Multi quoque magistri, et scholares Tholosam venerunt et rexerunt ibidem. Habes, lector, dispersionem florentissimæ universitatis : quæ cujus culpa contigerit, non adeo clarum est, nec meum est definire : acriter utrique contententium parti placuere consilia, cum moderata magis profuissent. Nullus certe S. Ludovicum hac in parte accusavit antiquorum; multi vero reginam, legatum, et episcopum Parisiensem, ipsi fortasse non minori reprehensione digni.*

188 Nunc breviter referamus, quomodo discessio hæc sublata sit, studiumque Lutetiam revocata,

A cata, quamquam anno tantum 1231 res fuerit peracta, ut auctores consentiunt, et patet ex litteris Pontificis hac de re scriptis. Matthæus Parisius hæc solum memorat : Tandem procurantibus discretis personis, elaboratum est, ut factis quibusdam pro tempore exigentibus utrobique culpis, pax est clero et civibus reformata; et scholarium universitas revocata. *Laudem restitute universitatis præcipuam* S. Ludovico tribuunt quidam scriptores ejus Viæ : at negari non potest, partem non minimam hujusce gloriæ Gregorio IX Pontifici tribuendam esse. Etenim Pontifex, audito academicorum discessu, varias mor scripsit epistolas ad studia restituenda : Regem et reginam ad id hortatus est, arbitros componendæ controversiæ dedit, episcopum Parisiensem graviter redarguit. Quod, inquit *Bulæus* pag. 436, discordias aleret et foveret, occasionemque alio transferendæ academiæ injecisset. Sed parum initio profecit. Causam hanc assignat *Bulæus* citatus : Episcopus, cancellarius, et capitulum Parisiense iniquo ferentes animo suam in multis capitibus ab academiâ jurisdictionem, et licentiam limitatam fuisse, malebant eam alio transferri, quam sibi ab ea imperari. Itaque revocationi et restitutioni in integrum moram diu soli attulerunt. Ita quidem *Bulæus*. At vero, si, ut æquum est, tantorum virorum mentem minus interpretari volumus et rectius : censebant illi severitate potius ad reditum cogendos, quam benignitate attrahendos : hinc moram Regis clementiæ iniecerunt, censuras, aliæque adhibuerunt, quæ invenies apud *Bulæum* loco assignato, sed incassum illa omnia. Quo autem modo res demum confecta sit, audiamus.

189 Bulæus pag. 440 hæc memorat : Anno mcccxxi cœperunt musæ Parisienses reflorescere post bienne exilium, et disciplina revocari. Non ante tamen redire voluerunt magistri, et pristino labori incumbere, quam sibi satisfaceret de injuriis illatis. Et quia episcopum et cancellarium Parisiensem præcipuos dissidii authores esse credebant, eorum potestatem certis finibus coerceri a summo Pontifice petierunt. Simul quoque reformatæ est universitas, et multæ constitutiones circa licentias omnium facultatum, lectiones, disputationes, hospitia, bona scholarium, turbatores academiæ, et aliæ ejusmodi ab eodem Pontifice Gregorio conditæ sunt, quæ deinceps legum vices obtinuerunt. Id saltem boni ex malo illo profluxit. *Leges istas subdit Bulæus, ex quibus facile est perspicere, aliquid utriusque partis querelis datum a Pontifice. Exemplum accipe : Præcipimus autem, inquit, ut Parisiensis episcopus sic castiget excessus, quod scholarium servet honestas, et maleficia non remaneant impunita : sed occasione delinquentium non capiantur ullatenus innocentes. Imo si contra quemquam suspicio fuerit orta probabilis, honeste detentus, idonea cautione præstita, cessantibus carcerariorum exactionibus dimittatur. Quod si forte tale crimen commisit, quod incarceratione sit opus, episcopus culpabilem in carcere detinebit : cancellario habere proprium carcerem penitus interdicto. Patet id datum esse querelis doctorum. Neque minus est manifestum ad querelas alterius partis mandata esse, quæ post pauca sequuntur : Inhibemus autem expressius, ut scholares per civitatem armati non incedant, et turbatores pacis et studii universitas non defendat. Et illi, qui simulant se scholares, nec tamen scholas frequentant, nec magistrum ali-*

quem profitentur, nequaquam scholarium gaudeant libertate. Ita Pontifex, qui arbitrum agere maluit quam judicem, ut ipse præmonnerat ibidem his verbis : Unde cum super dissensione ibi diabolo instigante suborta, studium enormiter disturbante, quæstiones ad nos delatas audiremus, diligenter eas potius provisionis moderamine, quam judiciali sententia de fratrum nostrorum sententia duximus sopiendas.

190 Varias præterea epistolas scripsit Pontifex, ut academicorum quieti consuleret, quas apud Bulæum citatum invenies. Accipe tamen, quid Regem præstare voluerit ad sopiendam discordiam : Serenitatem tuam rogamus, moneamus, et exhortamur in Domino, quatinus progenitorum tuorum secutus exemplar, exhibeas te scholaribus favorabilem et benignum, privilegium claræ memoriæ Philippi regis avi tui eis innoves et observes, et facias ab alijs observari. Hospitiorum quoque taxationem per duos magistros et duos burgenses ad hoc de consensu magistrorum electos juramento præstito fideliter faciendam : sive, si burgenses non curaverint interesse, per duos magistros, sicut fieri consuevit, eis sine difficultate concedas, cum alias nimis cara hospitia conducere cogerentur. Et quia honor regis est, ut justitiam diligens, injuriis adverseris, emendam, quæ pro injuriis illatis scholaribus dicitur ordinata, facias adimpleri ; preces et monita taliter impleturus, quod propitiationem divinam exinde uberius merearis, et nos mansuetudinem tuam possimus merito commendare. Acquievit recte monenti Pontifici Rex sanctus, mulatoque non sine magna modestiæ laude consilio, quod magnorum virorum auctoritate secutus initio fuerat, florentissimam universitatem, quam præceps aliorum iracundia dissipaverat, mansuetudine sua, et clementia restauravit. Hoc autem quo modo exsecutus sit audiamus.

*191 Nangius apud Chesnium pag. 330 hæc in rem nostram memorat : Videns autem Rex Franciæ Ludovicus, quod studium litterarum et philosophiæ, per quod thesaurus scientiæ, qui cunctis alijs præminet et prævalet, acquiritur, recessisset Parisius... graviter cœpit dolere : metuensque Rex piissimus ne tantus ac talis thesaurus a regno suo elongaretur... supra dicto, jam clericis mandans redire, redeuntes clementissime recepit, et ab ipsis Burgensibus quidquid ante clericis forefecerant, fecit ipsis celeriter emendari. Ita fere et alii. Privilegia etiam a Philippo Augusto universitati concessa renovavit, et confirmavit. Audi ejus verba apud *Bulæum* pag. 431 : Noverint universi presentes pariter et futuri, Nos chartam inclytæ recordationis Philippi avi nostri quondam Franciæ regis illustris inspexisse in hæc verba. Tum recitato Philippi diplomate, quod tradit *Bulæus* a pag. 2, subjungit *Ludovicus* : Nos autem prædicta omnia approbamus et volumus, et sigilli nostri auctoritate et regii nominis caractere inferius annotato præcipimus confirmari. Verum occurrit hic notandus error in anno, quo Ludovici diploma datum ponitur : Actum, inquit, apud Fontem-Bleaudum anno Dominicæ Incarnationis mcccxxviii mense Augusti, regni vero nostri an. 3. Hinc putavit *Bulæus* privilegia dicta a S. Ludovico confirmata fuisse anno 1228. At in primis annus tertius regni tantum inchoatus fuit mense Novembri anni 1228 : itaque non concurrat cum mense Augusto ejusdem anni. Deinde non intel- ligo, cur Pontifex, qui in variis epistolis men-*

AUCTORE
J. S.

Regemhortatur, ut faveat academicis, eorumque privilegia renoveat :

E

quibus a Ludovico benigne præstitis, pax restituta.

F

tionem

AUCTORE
J. S.

tionem facit horum privilegiorum, numquam significet ea confirmata fuisse a S. Ludovico, si id ipse jam fecerat anno 1228; præsertim cum id non parum conducisset ad Ludovicum inducendum, ut confirmata semel privilegia renovaret. Existimo igitur errorem irrepsisse in subscriptionem diplomatis, atque hoc demum anno 1231 privilegia dicta a S. Ludovico renovata fuisse et confirmata, quæ in partem excitatarum ab academicis barbarum videntur fuisse abrogata. Ceterum de ordinato pretio hospitiorum nihil quidem invenio apud veteres, existimo tamen hac etiam in parte morem gestum fuisse Pontifici.

§ XVI. Utrum anno MCCXXVIII Rex bellum habuerit cum Britanniae comite? bellum Campanicum anno MCCXXIX inchoatum, factisque induciis interruptum.

B

Bellum anno 1228 contra comitem Britanniae gestum memorant histori hodierni,

Bellum a magnatibus Galliae aperte quidem contra Theobaldum Campaniae comitem, occulte vero contra Regem, gestum enarraturus: deinde et bella prosecuturus, quibus Petrus Britanniae comes, Anglorum opibus adjutus, S. Ludovicum impetiit, diligenter examinandum existimavi cum tempus, quo hæc fuere gesta, tum etiam quoties hæc bella resumpta. Etenim, ut breviter, quod sentio, eloquar, videntur hac in re auctores recentiores non parum ab antiquis dissidere, bellaque plura, quam revera gesta sint, describere. Narravimus num. 118 occultas procerum insidias ad Regem in via capiendum, quas detectas diximus a comite Campaniae, atque a Rege elusas. Non quierere hic proceres, qui regnam Blancham omnino ab administratione regni volebant amotam, sed vim fraudi miscere statuerunt, ut Regem sibi subjicerent. Accipe verba Joinvillii, hæc describentis num. 29: Accidit, inquit, ut barones Franciae in unum coirent Corbolii, communique consensu inter se id efficere machinarentur, ut comes Britanniae in Regem insurgeret: atque ut bonum Regem insigniter proderet, promiserunt ipsi, se ad Regis mandatum ituros, sique illos contra hunc Britanniae comitem ad bellum vellet mittere, singulos se secum non deducturos, nisi duos equites, ut comes facilius Regem, ejusque matrem... superare posset. Quemadmodum promiserunt memorato Britanniae comiti barones illi, ita etiam præstiterunt. Et audiavi a multis, quod comes subvertisset, et subjugasset Regem, ejusque matrem, nisi adfuisset divinum auxilium, quod eum numquam destituit. Quippe divina quasi permissione, in magna boni Regis necessitate, grandique ejus angustia, comes Campaniae Theobaldus motus est ad invisendum Regem: et revera profectus est cum trecentis omnino equitibus corpore prævalidis, et venerunt in tempore, Deo sit gratia. Nam hujus Campaniae comitis suppetiis, comitem Britanniae oportuit se Regi dedere, ejusque inclamare misericordiam. Rex bonus, qui vindictam minime appetebat, considerabat victoriam quam fuerat consecutus, opus esse Dei potentiae favorisque, qui fortem Campaniae comitem permoverat ut ipsum inviseret,

comitemque Britanniae recepit in gratiam. Et tunc Rex tuto incedebat per regionem suam. Ita auctor pie magis quam dilucide.

193 Nihil præter hæc Joinvillius memorat de bellis cum comite Britanniae gestis, quæ auctores recentiores, mea quidem sententia, in errorem induxerunt. Notandum itaque diligenter, puerum fuisse Joinvillium aut infantem, dum hæc gesta sunt: deinde eum scripsisse, quæ audierat vel viderat, nullibi, ut videtur, quæ ab aliis scripta perlegerat, cum neminem citet, ipseque profiteatur in prologo se scribere, quæ de S. Ludovico viderat vel audierat. Hinc mirari non debemus, quod de bello, cum Britanniae comite ad annos aliquot gesto, nihil memoria retinisset senex, quam superatum fuisse a Rege ope maxime comitis Campaniae, rentaque tandem donatum, quod Campanus ipse sæpe in Campaniam procul dubio referri audierat. Itaque errasse omnes illos existimo, qui ex his Joinvillii verbis bellum confixerunt anno 1228 gestum, brevique finitum, quod comes se imparem viribus cerneret. Neque enim virisimilia narrat Joinvillius hoc sensu intellectus: si enim Regem certo superasset comes Britanniae, nisi suppetias venisset cum trecentis equitibus comes Campaniae, quomodo credibile est hoc comitis Campaniae subsidio ad tantas angustias reductum fuisse Britanniae comitem, ut se cum exercitu ne recipere quidem potuerit ad loca tutiora? Quomodo tot proditores, qui erant in castris regis, adventum Campanorum ei non significarunt in tempore?

194 Sed frustra hæc quærimus: nam Joinvillium loqui de bello, quod contra comitem Britanniae Rex gessit ab anno 1229, annoque 1230 maxime viguit, persuadet ipse Joinvillius: nam alioqui nihil de bello hoc narrasset, quod verisimile non est: deinde finito bello addit: Tunc Rex tuto incedebat per regionem suam, quod verum est post bellum in Britannia finitum, cui pax aliquot annorum successit: non item post bellum, quod anno 1228 gestum fingitur: tunc enim magis quam ullo alio tempore a proditoribus Regi metuendum erat, bellaque nata sunt sequenti mox anno gemina. Demum ex Chronico Alberici, in quo ne verbum quidem de fœditio hoc bello anni 1228, omnino erincitur, idem hic bellum referri a Joinvillio, quod ipse refert ad annum 1230 pag. 535 contra regem Angliæ et comitem Britanniae gestum, addens hæc verba: Nullus autem fideliter juvit Regem Franciæ, sicut comes Campaniæ, ut dicitur. Itaque annus 1228 a bellis domesticis vacavit S. Ludovico: nam bellum Campaniæ, cui successit rebellio comitis Britanniae, tantum inchoatum est anno 1229, ut mox probabimus.

195 Albericus, qui hoc tempore floruit, aliisque exactior fuit in temporibus designandis, primam in Campaniam principum expeditionem collocat anno 1229 post quindenam S. Joannis. Parisius ait anno 1230 viguisse illam principum discordiam, jam ante nimirum captam. Chronicon Andrense, ejus auctor his gestis item coævus fuit, anno etiam 1229 memorat comitem Flandriæ invasisse ditionem comitis Bononiensis, qui Campaniam devastabat. Itaque Nangius, qui id bellum alligat anno 1228, hic lapsus est in chronologia, ut sæpe alibi: nam quæ narravimus de pace cum Albigensibus, sub finem anni 1228 Trevis, præsentem comitem Campaniæ, fieri copta, etiam persuadent, Campaniæ comitem

Bellum Campanicum captum anno 1229

A mitem eo tempore necdum bello fuisse implici-
tum. Hæc de tempore, quæ mihi certa satis vi-
dentur, nec pluribus probanda, etiamsi aucto-
res aliqui paullo remotiores circa id tempus non
convenient : confirmabuntur etiam ex serie re-
rum gestarum deducenda. Attamen jam anno
1228 præparabant se ad bellum principes : nam
comes Bononiæ, qui factionis erat antesignanus,
Calasium * burgum maritimum castro munilissi-
mo munivit, et muro firmissimo circumcingere
cepit, uti memorat anno 1228 Chronicon An-
drense tom. 2 Spicilegii Acheriani pag. 867 :
sic et alios se munisse verisimile est. Accipe nunc
auctores hujusce belli.

* Calais

cujus causa
et auctores
ex comitis
* i. e. patrum

196 Joannes Iperius in Chronico S. Bertini
apud Martenium tom. 3 Ageddorum pag. 708
Robertenses, seu posteros Roberti Druidum co-
mitis hujus tumultus auctores vocat, qui Phi-
lippum, inquit, Regis avunculum * Bononiæ
comitem ad se traxerunt, promittentes sibi re-
gnum Francorum : qui verbis eorum frivolis
minus prudens assensit, et simul in comitem Cam-
paniæ Theobaldum insurgunt. Causam auctor il-
le subjungit, præteritumque, quo utebantur, his
verbis : Imaginabantur enim illo devicto, se re-
gnum facilius posse obtinere, quia ipse poten-
tior erat totius regni, qui non consenserat eis,
et imponentes ei mortem Ludovici regis nuper
defuncti, in eum et in terram ejus irruunt, ferro
et igne cuncta vestantes. Guilielmus de Podio
cap. 39 hoc bellum item vocat, motum Roberten-
sium, consentientium Philippo. Verum nul-
lus accuratius explicat, quinam e proceribus in
comitem Campaniæ steterint, quinam vero pro
eo, quam Albericus ad hunc annum pag. 532,
cujus verba subjungo : Siquidem hoc eodem tem-
pore quibusdam occasionibus adinventis comes
Bononiæ Philippus, et comes Robertus prædic-
tus (de Brana, ut eum vocat, seu Drocen-
sis) et frater (seu fratres ejus, inter quos comes
Britanniæ, ab Iperio etiam recensitus), et
cognatio eorum Ingelranus de Coccy, et Tho-
mas frater ejus, comes Hugo de sancto Paulo,
et omnis illa cognatio, comes etiam Nivernen-
sis, et omnes fere barones et magnates de Fran-
cia, comiti Campaniæ adversabantur, et quoniam
dux Burgundiæ filiam accepit prædicti comitis,
factus est de illorum sorte. His annumerat paullo
ante Barri comitem.

scriptoribus
recensentur.

* Drocensis, de
Dreux.
* Walisconensis
* Couci

197 Matthæus Parisius eos hoc modo enume-
rat ad annum 1230 pag. 251 : Habebant quo-
que hoc tempore guerram ad invicem omnes
fere magnates Galliæ, sicut dux Burgundiæ, co-
mes Bononiæ, comes de Drius *, comes de Bur-
geramus de Curcy *, Robertus de Cartenei,
et multi alii, qui jurati et confederati erant, ut
dicebatur, regi Angliæ, et comiti Britanniæ
Henrico (Petrum vocare oportuit) bellum in-
duxerunt comitibus Campaniensi et Flandrensi,
An Marchiæ comes fuerit inter foderatos, am-
biguum mihi videtur : eum quidem nominat ci-
tatus Joannes Iperius, sed prætermittunt Pari-
sius et Albericus. Jam vero quinam comitem
Campaniæ adjuverint tradit Albericus loco as-
signato : Comes tamen Campaniæ habebat in sua
parte Fernandum comitem Flandriæ, qui de-
trimenta inferebat comiti Bononiæ ; Regem et
reginam Franciæ. Ante dixerat pag. 531 : In-
super dux Lotharingiæ Matthæus, cum haberet
discordias contra comitem Barri avunculum
suum, alligatus est comiti Campaniæ per homa-

gium, et Conradus de Rista alligatus est duci in
comitis Barri præjudicium. Hisce satis consentit
Joinvillius, qui hæc narrat a num. 32. Verum
erravit in belli causa assignanda, cum allegat
nuptias comitis Campaniæ cum filia comitis Bri-
tanniæ a Rege impeditas, quod factum est postea,
ut suo loco probabimus.

AUCTORE
J. S.

198 Fodere utrimque sic constato, quid hoc
actum sit anno, breviter perstringit Albericus his
verbis : Post quindenam itaque sancti Johannis,
id est initio mensis Julii, hinc inde congregati
sunt principes cum sua parte, apud Tornodo-
rum * resederunt, et circa sanctum Florenti-
num * concurrerunt *, ex parte videlicet Bur-
gundiæ Campaniam ingressi. Comes vero suum
exercitum congregavit in civitate Trecensi, ubi
ad eum Rex et regina mater sua venerunt, et
licet utraque pars multa expenderit, mediantibus
tamen abbatibus et religiosis personis, et ipso
Rege et regina matre ejus, et insuper orationi-
bus, non omnia mala, quæ facere intendebant,
perfecerunt, et sic de die in diem inducias dan-
do et accipiendo motus suos cohibere videntur
ad tempus. Sed plura memorat ad annum se-
quentem, quo motus hic gravius erupit. Conti-
gissee tamen hoc anno videntur, quæ narrat de
hoc bello Nangius, quamvis vastationem et op-
pidorum conflagrationem, quæ majora fuisse
anno sequenti, amplificare videatur, quod ea
facta fuisse intelligeret, ignoraret vero bellum
deinde recruduisse. Rem narrat pag. 324 hoc
modo : Quidam barones Franciæ, dolentes quod
comes Campaniæ contra comitem Marchiæ et
Britanniæ voluntatem, ac fœdus, quod cum ipsis
inierat, Regi Ludovico adhæsisset, et eorum
nefandissima consilia Regi denudasset, infinitum
exercitum collegerunt, et intrantes terram comi-
tis Campaniæ in fortitudine gravi, castella, villas,
vicos, et municipia igne conflagrantes vasta-
verunt. Et ita terram illam debacchando destru-
entes usque Chaurisiam *, quæ sita est inter
Barrensem villam super Sequanam *, et urbem
Trecensem, imo Barrum inter et Tornodorum
magis) perrexerunt, cœperunt eam obsidentes
fortiter impugnare. Hic finis expeditionis hujus
anni in Campaniam, ex quo colligo ea, quæ
narrat de hoc bello Joinvillius, quamquam mul-
torum annorum res gestas in unam confuderit
narrationem, ad hunc annum non pertinere, sed
anno sequenti facta esse, ut ibidem ostendimus.

Foderati
principes con-
stant Campa-
niam.

* Tonnerre
* St-Florentin
* i. e. se con-
junxerunt

* Chaurse
* Bar-sur-Seine

sed Rege cum
exercitu ap-
propinquante,

199 Causa, cur recesserint ex Campaniæ fo-
derati principes, præter intercessionem quorum-
dam, duplex assignatur : Regis cum exercitu
properantis mandatum, cui aperte necdum au-
debant resistere, et vastatio ditionis comitis Bo-
noniæ per comitem Flandriæ. Utamque ex
antiquis auctoribus ad clariorem rerum notitiam
subjicio : Videns autem comes Campaniæ, in-
quit Nangius, baronum tyrannidem increvisse,
nuntios ad Regem Ludovicum dominum suum
tempestive mittere procuravit, significans ei
mala, quæ sibi barones Franciæ inferebant, et
rogans eum, ut dominum suum Regem, qua-
tenus se ipsum et terram suam, quam in ejus
dedecus vastantes intraverant, defendere digna-
retur. Unde Rex cogitans quod eadem fidelitate,
qua subditus ad dominum, et dominus ad subdi-
tum teneretur, auxilium ei de jure non valuit
denegare. Qua de causa ad barones transmisit
nuntios, mandans eis per suas litteras patentes,
ne ultra aliquo modo comitem Campaniæ præ-
sumerent infestare. Sed quasi semiapertis auribus

et

AUCTORE
J. S.

* id est obsi-
dione

et comite
Flandriae di-
torem Bono-
niensem popu-
lante,

* Grevelingen,
Gallis,
Guavelines

* Blancha

factis induciis
Campaniam
deserunt.

et semiclausis oculis Regias litteras videntes et audientes, ab obsidione praedictae villae recedere noluerunt. Quod ut audivit Rex, animo audaci, sicut decuit, collecta multitudine militum armigerorum ac satellitum armatorum, iter arripens, cepit adversus dictos barones in manu forti et brachio extento cum indignatione animi properare. Cujus adventum agnoscentes, sed ipsum minime expectantes, a sede * quantocius recesserunt. Quod Rex ut veraciter comperit, Parisiis remeavit. Consonat Nangio Joannes Iperius citatus, quaedam tamen addens non praetermittenda. Accipe ejus verba col. 709 : Tandem Theobaldus Campaniae comes contra tantam inimicorum potentiam resistere non valens, ad Regem, et ejus matrem confugit, sicut vasallus ad dominum, petens eorum auxilio defensari. Confestim in civitate Trecensi cum Rege regina mater advenit, mandans omnibus et singulis, qui contra comitem Campaniae guerrabant, ut a guerris desisterent, et si quis eorum contra Theobaldum Campaniae comitem vellet deponere querelas, ipsum Theobaldum paratum per omnia stare iudicio; Rex quoque se paratum offerebat facere de suo vassallo justitiae complementum.

200 Alteram, quam dixi, rationem ibidem tradit Iperius : sed juvat eam describere ex Chronico Andrensi, cujus auctor omnino coaevus, et relatio paullo uberior, quamvis aliquin quodam sibi consentiant. Spicilegii tom. 2, pag. 868 ita habet ad annum 1229 : Eodem tempore Fernandus comes Flandriae et Hainoniae, collecta multitudine equitum et peditum, curruum et quadrigarum, ante Augustum per Greveningam * transitum faciens, terram comitis Boloniensis nimis hostiliter intravit. Nam castrum de Merch cum tota villa subjacente incendit, curtem de Capella sitam in Oya conflagravit, in pastum equorum consumens segetes solo tenus, ubicumque exercitus fecit transitum, domos incendio, homines et eorum bona direptioni, fruges vastationi fideliter exposuit : totum castrum de Calais cum recenti munitione incendio consumisset, et in odium comitis et suorum solotenus prostrasset, nisi mediantibus quibusdam viris pacificis et discretis, pretio mille quingentarum librarum et viginti doliorum vini ejus ferocitas mitigata fuisset. Abbatia quoque de Capella pro bonis ibidem allatis enormiter laesa fuit, et illos tamen, quibus fuerat presidio, ingratos invenit. Denique transito ante de Newena, terram comitis Gisenensis... intrare et demoliri disposuit; sed deficientibus sibi nobilibus et potentibus, qui erant in exercitu, comitis Gisenensis propinquis, mutato consilio, exercitum reducens ad propria remeavit, acceptis prius a burgo de Withsand quadringentis libris ne combureretur a Flandrensibus... Haec autem omnia, sicut dicitur, Blantia * Franciae regina ejus compatriota, in odium Boloniensis et Gisenensis comitum machinata fuit, pro eo quod super terram comitis Campaniensis, ea invita, aciem comes Boloniensis direxit. Subdit mox similem expeditionem comitis Flandriae in ditionem comitis S. Pauli, verum minus felicem, quod dum nimis libere praedarentur Flandri, non pauci fuerint ab incolis intercepti et occisi. Haec ille : ad Iperium redeo.

201 Philippus Boloniae comes, inquit loco assignato col. 709, videns quod si contra Regis justitiam et mandatum plus guerram duceret, non esset ei bene tutum, nec esset ei bene honestum contra dominum suum Regem, cujus

etiam erat avunculus, calcitrare. Videns etiam b terram suam jam per Ferrandum Flandriae comitem valde laesam, percipiensque se a Robertensibus circumventum atque deceptum, poenituit, et a Rege veniam petens in gratiam est receptus; reliqui vero Robertenses dispersi quilibet in sua redierunt. Haec tamen Iperius, tempora non satis distinguens : nam post primam hanc expeditionem pax nondum secuta est cum comite Campaniae, sed bellum sequenti anno reerudit. Itaque induciae hoc anno solum factae sunt cum Theobaldo Campaniae comite, ut supra dicit Albericus, causaque illius ad Regium tribunal rejecta. Non item cum Rege induciae factae : nam arma in eum aperte non sumpserant. Mox itaque videbimus dictos principes conjunctis copiis Regi militantes, sed animo plane diverso, cum quidam serio Ludovici causam agerent, quidam comitarentur solum ad ejus mandatum, ne aperte viderentur rebelles. Ceterum litteras Pontificis de hisce turbis, datas 3 Kalendas Decembris, invenies apud Raynaldum ad annum 1229, num. 56, quibus confirmari potest ratio temporis a nobis data.

§ XVII. Bellum contra comitem Britanniae, Anglis foederatum, sub finem anni MCCXXX excitatum, anno MCCXXX geri ceptum.

Dum turbae modo relatae ad tempus intermittuntur in Campania, bellumque, quod aperte contra comitem, occulte tamen in Regis perniciem gerebatur, quiescit, apertum jam paratur Ludovico bellum praecedenti non minus grave, nec minus periculosum. Moliebatur id Petrus Britanniae comes, principibus, qui Campaniam vastaverant, foedere conjunctis, quamvis memoratae Campaniae vastationi probabilius non adfuerit, quod ita videatur inter foederatos principes convenisse, ut dum illi Campaniam vastarent aut subigerent, Petrus Anglorum subsidio suffultus, ditionem invaderet Regiam. Finitae erant induciae, quas mense Junio anni 1228 a S. Ludovico in annum pactas cum Henrico Angliae rege narravimus num. 119 : neque recte scripsit Chazius pag. 89, tempore dictarum induciarum opem ab Anglis comiti Britanniae fuisse praestitam : verum in errorem lapsus est cum ex chronologia Nangii, primis S. Ludovici annis ubique fere erronea, tum ex confuso rerum narratione apud Joinvillium, qui omnes fere auctores Gallos in varios deduxit errores circa prima S. Ludovici tempora, ut patebit locis variis, ubi ex irrefragabili aliorum scriptorum auctoritate disjunguntur, quae Joinvillius ex confusa rerum memoria male conjunxit. Porro comitem Britanniae nec adjutum ab Anglis fuisse, nec Regi bellum intulisse ante annum 1229, probatur ex ipso, qui errandi occasionem dedit, Nangio, cum dicat bellum a comite Britanniae illatum fuisse post motum Campanicum eodem tamen anno, quem ipse 1228 dicit, cum sequentem dicere debuisset, ut de bello Campanico demonstratum est supra, et fatetur Chazius. Ceterum id bellum induciis tantum interruptum fuisse, non autem pace facta abruptum, patebit

A ex rebus narrandarum decursu, indeque manifestum fiet, errare illos cum Chaizio, qui tres, quatuorve comitis Britanniae rebellionem fingunt, cum non nisi unicum bellum, sed diuturnum, induciisque intermissum, cum S. Ludovico gesserit, post primam videlicet conspiracyonem, quæ ad sanguinis effusionem non pervenit. ut vidimus § 10. Nunc rem ipsam narrare aggrediamur.

203 Henricus Angliæ rex, conspiracyonem Gallorum procerum edoctus, rursus in spem inductus est recuperandi provincias in Gallia amissas. Fœdere itaque junctus cum Petro Britanniae comite, uti et fortasse cum aliis fœderatis; (nam id varii scribunt, etiamsi minus certum sit, an fœdus solenne juramentoque firmatum, quod pactum cum Britanno, cum aliis item pepigerit) ad bellum Ludovico inferendum se paravit anno 1229. Apparatum ingentem describit Matthæus Parisius ad dictum annum pag. 249 hoc modo: Sub eisdem diebus, instante festo S. Michaelis, rex Anglorum Henricus congregavit apud Portesmuæ * totam nobilitatem regni Angliæ: comites videlicet, barones, et

* Portsmouth

B milites, cum tanta equitum ac peditum turba, quantam nullus antecessorum suorum aliquo creditur tempore congregasse. Ubi etiam venerunt ad eum de regionibus Hybernæ, Scotiæ, Walliæ, et Galæ Walliæ tanta militum et armorum multitudo, quod admirationi omnibus habebantur. Proposuit namque rex cum tanta armorum copia transfretata, ut terras, quas pater amiserat, in suum dominium revocaret. Demum cum principes et mareschalli militiæ regis ad naves venissent, ut victualia ingererent et arma, adeo paucas invenerunt naves, ut non sufficerent ad medietatem exercitus transferendum. Quod cum ad regis notitiam pervenisset, iratus est vehementer; et crimen totum in Hubertum de Burgo justitiarium refudit. Et audientibus cunctis, vocavit eum veterem proditorem; improperans ei quod hunc, sicut prius, procuravit defectum, pro quinque millibus marcis, quas a regina Francorum acceperat, ut suum propositum impediret: et gladium, quasi furia inectus, rex educens, voluit justitiarium interficere. Sed comes Cestrensis Ranulphus, et alii, qui

C aderant, sese interponentes, ipsum a mortis discrimine servarunt. At ille a regis se præsentia subtraxit, donec ira regis deposita animum mitigaret. Accusatur idem Hubertus de Burgo a variis, quod pecunia reginæ Blanchæ corruptus, conatus regis Angliæ impediret, quod dixisse sufficiat: nam id examinandum non suscepit. Redeamus ad Parisium, qui ita prosecquitur:

204 Applicuit interea in portu illo comes Britanniae Henricus, (ita Petrum perpetuo errore vocat hic auctor) vir quidam animo seditionem parturiens, vi Idus Octobris, qui regem conducere debuit in terram sub salvo conductu, sicut conductum fuerat inter eos, et sacramento firmatum. Sed idem comes cum aliis de exercitu dederunt regi consilium, ut negotium differret usque ad sequens Pascha, quia periculosum erat tempore hyemali iter tam arduum expedire. Quo audito, rex licentiam dedit omnibus ad propria revertendi. Et justitarius cum rege pacificatus est. Comes autem Britanniae regi fecit homagium contra omnes homines de Britannia: et rex reddidit ei totum jus suum in Anglia. Et datis ei quinque millibus marcarum, ad custodiam ter-

ræ suæ, remisit eum in regionem suam. Vides ex hoc apparatu, quantum Ludovico bellum pararetur: ex tempore autem, quo comitem Britanniae in Angliam venisse dixit Parisius, collegi supra, eum bello Campaniæ probabilius non interfuisse, quamvis id aliquo modo fieri potuerit, si, factis induciis, citato cursu in Britanniam, indeque in Angliam se contulerit. Porro, quidquid ea de re sit, redit ex Anglia, et pecunia accepta, et transfretaturo Angliæ rege ferocior redditus, ad bellum se paravit: imo si Nangio credimus, licet ex dicendis id minus sit verisimile, ditionem Regis prior instigare cepit, at non impune, uti ex sequentibus fit manifestum.

205 Non latebat Regem audax comitis facinus, neque id inultum sivit: sed illum citari jussit Melodunum, ubi ibidem rationem factorum redderet coram iudicibus a Rege assignatis Dominica post Natalem Domini. Misit ad iudices congregatos Petrus, qui significarent terminum, ad comparandum assignatum, nimis brevem esse; quique pro consuetudine regni Gallicani quadraginta dierum terminum postularent; videlicet ut tempus sic produceret. Addidit tamen scriptum, quo explicabat querelas suas, injuriasque, ut vocat, sibi a Rege reginaque illatas. Verum neque expectarunt iudices, neque regina scriptum comitis ostendere voluit proceribus Franciæ, si vera comes loquitur in litteris post describendis. Et vero necessarium id non erat ad ferendum iudicium adversus comitem, quale in hisce comitiis fuit latum. Etenim cum constaret, comitem cum rege Angliæ fœdus inivisse, quod ei non licebat per tractatum Vindocini cum Rege factum, ut diximus num. 103: satis erat manifestum, eum excidisse jure per dictum fœdus acquisito, Regique licitum esse occupare omnia, quæ memorato tractatu comiti erant concessa. Itaque cum nihil statutum sit in hoc iudicio contra comitem, nisi eum excidisse omnibus, quæ in Andegavia dicto fœdere a Rege acceperat, non erat cur postea conquereretur sibi terminum comparandi non fuisse prorogatum, querelasque suas principibus, quibuscum adversus Regem conspirabat, non fuisse exhibitas. Hæc firmabuntur ex litteris comitis suo loco inserendis.

206 Cum itaque iudicatum esset, comitem spoliari posse omnibus, quæ a Rege acceperat in provincia Andegavensi, imo omnibus, quæ fœdere Vindocinensi consecutus fuerat, interque hæc esset oppidum munitum et non ignobile in Pertico, quod Belesinum, Belesmum, alias etiam Bellissimum, vel Bellissimum vocant auctores, Gallice Bellesme, illius obsidio decreta est: quamvis aliqui recentiores id jam captum anno præcedenti per errorem scripserint. Audiamus nunc Nangium, cujus præposterum narrandi modum ex dictis facile corrigemus. Pag. 328 apud Chesnium ita rem enarrat: Evoluta siquidem postea (id est post motus procerum in Campania modo relatos) non longo dierum ejusdem anni curiculo, Petrus comes Britanniae fretus auxilio et consilio baronum Franciæ ad tantam devenit superbiam, quod contra dominum suum Regem Ludovicum iterum insurgens, Henricum regem Angliæ in auxilium suum cum maxima multitudine Anglicorum adversus Regem Franciæ pugnaturus, mare fecit transmeare. Et tunc juxta vires suas exercitum colligentes, terram Christianissimi Regis Francorum Ludovici hostiliter intraverunt. Hæc illi jam statuerant facere, sed

AUCTOR J. S.

hinc citatur Ludovico et mulctatur:

E

decerniturque obsidio Bellissimi:

exsequi

ALCIORRE
J. S.

quod brevi
expugnatur:

ersequi tantum potuerunt post ea, quæ subicit de capto Bellismo, ut ex rei serie patebit:

207 Sed ad tantæ presumptionis execranda vindictam Rex æstuans zelo justitiæ, et fervore animatus, primo comitem Britannia, qui illius malitiæ caput esse videbatur, disponens debellare, bellicosorum militum Franciæ phalanges robustissimas ad se regali edicto ocus convocavit. Quibus circumseptus et vallatus, adversus prædictum comitem, ut ejus repelleret tyrannidem, usque ad castrum, quod Belesinum dicitur, properavit. Illud autem castrum a Rege Ludovico defuncto, ut dictum est, idem comes acceperat in custodia, sed reddere non volebat, affirmans illud ad suam jurisdictionem pertinere. Imo ad comitem revera pertinebat per sœdus Vindocinense, si hoc ille non violasset. Rex ilico castrum celeri obsidione cingens, erectis petra-riis * grossos lapides jacentibus, ipsum cœpit fortiter expugnare. Unde paucis diebus revolutis, factum est, ut ii, qui intus ad defendendum castrum prius erant promptissimi, Regis exercitus fortitudinem admirantes, videntesque quod diu ejus non possent resistere potestati, et quod nulla evadendi facultas eis ex aliqua parte poterat subvenire, rogantes ea quæ pacis sunt, prædictum castrum in brevi tempore necessitate coacti Regiæ excellentiæ reddiderunt. Jam enim castrum ictibus tormentorum concussum in aliqua sui parte ruinam imminenti minabatur, et ideo obsessi pavitantes et formidolosi reddebantur. . . . Sic igitur castrum contra spem plurimorum, eo quod inexpugnabile videbatur, tum propter situm naturalem, tum propter murorum et turrium fortitudinem, tum propter defendentium probitatem, paucis diebus Rex Ludovicus sibi regia fortitudine subjugavit. Quidquid vero castri defensores in regiam majestatem deliquerant, Rex benignitate sua inclita eisdem misericorditer condonavit. Hoc etenim totum factum fuit tempore hyemali, quo adeo vehemens alor frigoris increverat, quod ex præcepto reginæ Blanchæ matris domini Regis, mulieris admodum calidæ et ingenii perspicacis, quæ ibi erat, ignis in circuitu equorum fuit accensus non modicus, ne præ multitudine frigoris interirent. Ita Nangius, sed erravit, dum de rege Angliæ hæc interposuit: Et tunc rex Angliæ cum pudore et ignominia versus Angliam cum suis Anglicis, Regem Franciæ pertimescens, velociter transfretavit. Hoc etenim tempore nondum mare transmiserat.

Andegavum
aliaque per
Regem occu-
pata.

208 Capto Bellismo, processisse videntur Galli, ut occuparent reliqua omnia, quibus per sententiam prædictam mulctatus erat Britannia comes, nisi illa eodem jam tempore per alias copias militares occupata essent. Certe Andegarum eodem fere tempore Regi restitutum cum tota, opinor, provincia Andegavensi. Urbem enim Andegavensem anno 1230 per Regem occupatam, testatur Chronicon Andrense num. 213 citandum. Deinde Matthæus Parisius num. 211 ita referet expeditionem Regis, æstate proxima secutam, ut videatur innuere Andegarum jam tunc Ludovico fuisse subjectum. Tilletius quoque in Collectione tractatum pag. 174 scribit Andegarum, Bellismum, aliaque oppida hiemali tempore per Ludovicum intercepta. Deum Chaizius pag. 126 Andegarum cum aliis oppidis hac hieme occupatum refert, quamvis Bellismi occupationem male retulisset ad annum præcedentem. Hæc autem, quæ de occupatione

Andegavi et Bellismi sunt dicta, confirmantur de ex numismate de his cuso, quod apud Jacobum de Bie fol. 24 captas has urbes sic exhibet:

Altera filiarum, quibus urbes significantur, notatur nudato humero, quia Bellismum per machinas Regis munitionibus magna ex parte erat denudatum: altera integre vestita, quia Andegarum sine pugna aut murorum ruina Regi traditum. Annus notatur 1229, quod res peracta sit ante Pascha anni 1230, quo usque 1229 currebat Gallis. Nunc prætermittis Chaizii aliorumque in his erroribus, videamus quid egerit interim Britannia comes.

209 Ille quasi injuria affectus, Anglorumque sordere ferocior, litteras ad Regem misit, quibus ab ejus clientela recedit, ac bellum indicit. Edidit has litteras Cangius in notis ad Joinvillium pag. 44, quas ad præcedentium etiam confirmationem huc transfero: Universis præsentibus litteras inspecturis P. dux Britannia, comes Richmond, sal. Notamus hic breviter Ducis titulum sumi a Petro, cum Rex comitem vocasset. Non ignoro hunc ducis titulum ejus temporis Britannia principibus a quibusdam tribui: verum cum plerumque ab illius temporis historicis comitem nominari inveniam, et ducis titulus multo post tempore a Philippo Pulchro Britannia principi sit concessus, hoc cum nomine vocari hæcenus, et deinceps vocabo. Nunc litteras ipsas audiamus: Noveritis quod nos mittimus Regi Franciæ per T. Templarium latorem præsentium has præsentibus litteras. Rex adjornaverat * comitem Britannia ad Dominicam post natale apud Melodunum, cui diei ipse dominus Rex noluit interesse. Comes illuc misit, et Regi mandavit, quod terminus, quem ei posuerat, non erat competens, quia non erat de quadraginta diebus, et propter hoc requisivit alium terminum competentem ab illis, qui erant loco Regis ibidem ad faciendum quod debent, et propter hoc comes fecit scribi omnes querimonias suas et injurias, quas Rex et mater sua et sui ei fecerant, et scriptum illud super querimoniis traditum fuit illis, qui erant loco Regis. Quod scriptum, sicut factum fuit intelligi comiti, noluit regina quod ostenderetur baronibus et probis hominibus Franciæ, imo aliter eis fecit intelligi voluntatem suam. Comes nunquam potuit habere emendationem de injuriis, et malis sibi factis per Regem et suos: nisi hoc quod ipse Rex fecit de saisiri * eundem comitem de eo, quod ab ipso tenebat in Andegavia, unde erat homo suus, et castrum suum de Belismo, quod similiter ab ipso tenebat, obsedit, et terram suam fecit destrui, et homines suos fecit interfici. Hæc mala cum aliis malis fecit ei Rex sine defectu juris, quem comes

A comes fecisset, et sine eo quod numquam fuisset adornatus per Regem, nec ante, nec post, nisi ad dictum diem. Propter has injurias, et propter alias, de quibus comes non potuit habere emendationem, mandat ipse comes Regi, quod se non tenet plus pro homine * suo, imo ab homagio suo recedit, et in hoc recessu intelligit comes diffidationem, (id est bellum indicit.) Actum anno gratiae mcccxxix die Dominica in octavis B. Hilarii. Vides, opinor, lector, arrogantiam hominis, qua primus e proceribus bellum aperte indicit: tanta erat fiducia Anglorum, procerumque occulte conspirantium in Regem. Et vero periculosissimum hoc fuisse S. Ludovico bellum, facile intelligimus, si consideremus nullum fere ipsi a principibus sperandum fuisse subsidium, cum fideles Regi Campanie et Flandriae comites satis haberent negotii ad se defendendum. Videamus itaque quid post hæc ab utrisque gestum.

B § XVIII. Prosecutio belli Britannici anno mcccxxx: iudicium contra comitem Britanniae.

Bello indicto, utrimque magnis animis opibusque se prepararunt ad id strenue gerendum. Qui quibus essent adversarii ex præcedentibus notum est. Breviter hic tantum moneo, inter adversarios S. Ludovici numerandos non esse, quos Raynaldus ad annum 1230 num. 30 nominat ex Bernardo Guidonis, comites nempe Tolosanum et Campanum, ac ne Marchiae quidem comitem, qui mense Maio fœdus cum Rege renovavit, ut videbimus; quamvis hic magis intentus fuisse videatur ut potentiam suam augeret, quam ut sinceram Regi opem præstaret, uti et alii erant plurimi. Matthæus Parisius ad annum 1230, pag. 251 regis Angliæ res gestas ita describit: Rex Anglorum Henricus in solemnitate Paschali, apud Radingum * congregavit exercitum copiosum valde, omnium videlicet nobilium regni, qui sibi debebant servitium militare, et aliorum innumerabilium ex regionibus diversis. Qui inde castra movens, ad portum de Portesmuë pridie Cal. Maii, cum universa multitudo sua naves ascendit. Labet hic interponere verba Walsinghami in Epodigmate Neustrie ad hunc annum: Anno, inquit, mcccxxx Henricus Anglorum rex transfretavit in Britanniam, suadente Petro duce Britanniae, ut a Rege Francorum terras per patrem ejus et avum sibi et progenitoribus suis injuste ablatis repeteret. Qui die, quo naves ascensus erat, pauperes et infirmos humiliter visitans, leprososque exosculans, largas eis elemosynas erogavit. Hæc omittere nolui, ut intelligat lector non minori pietate quam potentia ad hanc expeditionem se paravisse Henricum; indeque non dubitet similitudinem facta fuisse a S. Ludovico, cujus tota vita hisce pietatis officiis conspersa est, quique pietate non minus quam gloria bellica Henricum longe superavit. Verum ab hoc non injucundo diverticulo ad Parisii narrationem regredior:

211 Rex autem, inquit, procurantibus nautis suis, in Britannia applicuit apud sanctum Machu-

tum (ita Maclovium, vulgo saint Malo vocat auctor) quinto Nonas Maii. Multi quoque de exercitu, regem sequi non valentes, diversis applicuerunt in locis: sed Deo id procurante, absque læsione, ac rerum diminutione, omnes ad regem in Britannia pervenerunt. Comes autem Britanniae regem reverenter et cum honore suscipiens, tradidit ei municipia regionis illius, et castella: nobilesque Britanniae multi, ad eum venientes, homagia fecerunt, et fidelitatem ei juraverunt. Andreas tamen de Viteri, et alii viri nobiles pauci, ad fidelitatem regis venire contemnentes, munierunt castra sua alimentis, et ad pugnam viriliter sese præparabant. Rex autem Francorum, cum de adventu regis Anglorum certitudinem didicisset, congregavit exercitum valde copiosum: atque micantibus undique scutis et vexillis, ad Andegavensem pervenit civitatem. Ubi castra metatus, ibi moram protraxit non modicam, ut progressum regis Anglorum in Pictaviam præpediret. Rex vero Anglorum, dum apud urbem Nannetensem majorem expectabat adhuc numerum ex diversis partibus armatorum, Rex Francorum cum exercitu suo quoddam debile municipium Hodum appellatum obsedit, quod ab urbe Nannetis quatuor leucis vix distabat, atque levi conata illud cepit et subvertit, et ad Andegavensem rediit civitatem. Ita auctor Anglus, extenuans res ibidem a Ludovico gestas.

212 Accipe itaque quæ in hac expeditione brevi tempore Rex gessit. Convocatis ad arma regni proceribus, iis etiam, qui occulte favabant comiti, sed Regis imperio non audebant resistere, inter quos præcipuam Regi opem tulit comes Campanie, ut habet Albericus pag. 533, suam videlicet fortunam a Regis fortuna dependere existimans: convocatis, inquam, proceribus, exercitumque florentissimo congregato, ad partes Britanniae accedit, vel antequam eo pervenerat rex Angliæ, vel certe eodem fere tempore: nam mense Maio apud Clichionem * castrum in finibus Pictorum (quod Britanniae attribuitur, teste Valesio in Notitia Galliarum pag. 147) cum Hugone Marchie comite fœdus renovavit, prout illud descriptum invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ a col. 1236. Deinde castrum Oudon, quod Hodum supra vocat Parisius, expugnavit: uti et Castrum-celsum, vulgo Chasteaueaux, a situ ita dictum, quod in monte positum sit, in diocesi Nannetensi ad flumen Ligerim, ait Valesius citatus pag. 134, addens celebre olim fuisse. Hæc Ludovicus in conspectu fere Henrici, qui apud Nannetes otiosus desidebat cum exercitu. Præterea iudicium contra comitem Britanniae instituit curat, quo jure et tutela comitatus excutitur: ac regem Angliæ simul et comitem Britanniae observat, ne quid cum tanto exercitu, quantum iis fuisse audivimus, moliri audeant. Verum hæc compendio dicta ex cæteris auctoribus nunc re-niunt deducenda.

213 Chronicon Andrensis monasterii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 868 ad annum 1230 ita habet: Eodem anno, soluto satana, et in regno Franciæ debacchante, principes regni et optimates Regi Ludovico adhuc juveni, et matris consilio potius quam eorum mentis adherenti, fœdus debitum et fidelitatem subtrahunt, cum rege Anglorum Henrico fœdus in-eunt, et cum copioso exercitu in Britanniam adducunt. Et contra Rex Ludovicus aciem co-

AUCTORE
J. S.
in Britan-
niam, ubi a
comite excipi-
tur. Hæc se
Epodigmate

E

cum exercitu
Ludovicus ac-
cedit. Hæc
gestas.

Clichion

F

Capta a S.
Ludovico op-
pido.

ACCATORE
J. S.

Oudon

Castrum-
celsum

Ancenis

judicium con-
tra Britanniae
comitem pro-
latum.

Fernandus
Theobaldus

forte * Rau-
ciacensis

piosam de omnibus finibus sui regni colligens viriliter instruit, et thesaurum a patre et avo collectum militibus et aliis stipendiariis exponit. Urbem Andegavensem cum quibusdam castris invadit, et comiti Britannico ea auferens pro eo quod totius proditiōis dicebatur exequutor, licet Regis Francorum esset propinquus, Anglorum exercitui, ne fines Britanniae transiret, potenter resistit. Verum hic auctor ea, quae tempore hiemali gesta erant, miscet cum aliis in aestate factis. Quenam autem castra aestivo tempore sint capta, memorat Nangius pag. 329 his verbis: Rex . . . magno exercitu congregato . . . usque ad castrum, cui Adou * vocabulum est, ire citius cum apparatu regio festinavit. Quod obsidens circumquaque, in brevi tempore per fortitudinem suam expugnavit. Quo capto, ad aliud, quod Castianciaus * nominatur, duxit exercitum. Sed qui illud paulo ante defendere conabantur, videntes Regis Franciae exercitum fortem, nimis timuerunt: unde claves castri afferentes, seipsos cum castro Regis benevolentiae tradiderunt. Quos statim recipiens, quidquid in se deliquerant, eisdem, ut pius et misericors condonavit: sed castrum muniens sua gente, longo postea tempore custodivit. Lobineau in *Historia Britanniae* tom. 1, pag. 228 inter capta hoc tempore oppida etiam numerat Ancenisium * Britanniae oppidum ad Ligerim, novem leucis, si Baudrando credimus, Andegavo dissitum versus Nannetas, citatque ad marginem Nangium. Verum cum neque apud Nangium, neque apud ullum auctorem antiquum id inveniam, affirmare non ausim: quin potius existimo Ancenisii dominum cum aliis Britanniae proceribus Ludovico adhæsisse, ut ipse Lobineau refert, et nos suo loco referemus.

244 Judicium, quod supra diximus contra Britanniae comitem institutum, edidit Martenius saepe memoratus tom. 1 *Collectionis amplissimae* col. 1239, ex Ms. Colbertino, sub hoc titulo: Judicium factum in castris juxta Ancenisum contra comitem Britanniae anno Domini mcccxxx mense Junio. Atque ita sonat: Galterus Dei gratia Senonensis archiepiscopus, Galterus eadem gratia Carnotensis, et Guilielmus Parisiensis episcopi, F. * comes Flandriae, Th. * comes Campaniae, comes Nivernensis, comes Blesensis, comes Carnotensis, comes Montisfortis, comes Vindocinensis, comes * Rout. Matthaeus de Montemorenciaco Franciae constabularius, Johannes de Suessione, Stephanus de Sacro-Cesare, vicecomes Belli-montis, et alii barones et milites, quorum praesenti scripto supposita sunt sigilla, universis tam praesentibus quam futuris, ad quos pervenerit praesens scriptum, salutem in perpetuum. Notum facimus, quod nos coram carissimo domino nostro Ludovico rege Francorum illustri judicavimus unanimiter, quod Petrus quondam comes Britanniae, propter ea, quae eidem domino Regi forisfecerat, quae pro majori parte coram omnibus nobis ibi dicta fuerunt, ballum Britanniae per justitiam amisit, et quod barones Britanniae et alii, qui eidem fecerant homagium vel fidelitatem ratione illius balli, sunt penitus absoluti et quitti ab illa fidelitate et illo hominagio, nec tenentur ei obedire vel aliquid pro eo facere, quod pertineat ad rationem illius balli. In cujus rei testimonium praesens scriptum fecimus consignari nostris impressionibus sigillorum. Actum in castris juxta

Ancenisum anno mcccxxx mense Junio. Ballum D idem hic est quod tutela, qua eum excidisse pronuntiant iudices, quia jure uxoris comitatum possidebat, in quem filius ei debebat succedere.

245 Prolato hoc judicio, mox quidam e magnatibus Britanniae partes comitis deseruerunt, Regique clientelam ac fidelitatem juraverunt, salvo tamen jure Joannis, filii exauctorati nunc Petri, qui, simul ac aetatem debitam attigisset, Britanniam comes administraret. Argentraeus in *Historia Britanniae* lib. 4, cap. 12 hos enumerat toparchas, Andream Vitriaci *. Radulphum Filgeriarum *, Gaufridum Castri Brientii *, Henricum de Avaugour, Gilduinum Dolae, Gaufridum Ancenisii, Richardum Marescallum, Oliverium de Coetquent seu Coiquen, quibus adjungit Lobineau loco mox assignato Guidemarium Leonensem *, et cum Joanne Dolensi, ejusdem urbis episcopum. Verumtamen non omnes illi eodem tempore Ludovico clientelam et fidelitatem juraverunt, sed citius alii, alii serius; quidam hoc anno, alii sequenti. Homagium Andreae Vitriaci domini dat Martenius statim post memoratum contra comitem judicium, factumque est in castris apud Ancenisium eodem mense Junio; homagium vero Radulphi Filgeriarum domini, quod ibidem habetur col. 1246, anno sequenti mense Martio; Guidemari Leonensis, et Henrici de Avaugour mense Maio ejusdem anni 1231 factum est, uti ibidem invenies a col. 1248, quibus et juramentum fidelitatis mense Junio factum a nobili quodam, Tinger nomine, mox subjicitur. Litteras quoque Oliverii de Quoquen, terram suam Regi subjicientis die Veneris ante Purificationem beatae Mariae Virginis, invenies apud Lobineau tom. 2 *Historiae Britanniae* col. 402. Haec simul hoc loco commemorare visum est, licet quaedam posterius, ut dixi, peracta sint. Ceterum laudatus Argentraeus scribit, Regem usum esse opera Guilielmi episcopi Parisiensis ad dictos nobiles sibi conjungendos, quod non negaverim; sed missum ad eos episcopum non existimo, priusquam judicium contra comitem esset prolatum: quoniam autem cum singulis pacta fuerint, videri potest locis assignatis.

246 Haec summa celeritate, parique fortitudine, prudentia, ac felicitate intra spatium duorum mensium ab adolescente sexdecim annorum Ludovico gesta sunt. Quin et plura effecturus videbatur, nisi eum e medio rerum bene gerendarum cursu retraxisset perfidia plerorumque principum, qui ad pompam potius comitabantur, quam ut sincerum Regi praestarent auxilium. Verum haec postmodum enarrabimus latius, nunc dixisse sufficiat, Regem coactum fuisse inde cum exercitu recedere, quia post quadraginta dierum servitium a vassallis suis deserebatur, iique novum in Campaniam moliebantur bellum, quod Britannico magis hoc tempore erat metuendum. Itaque mense Junio inde videtur recessisse, relicto ad fines tuendos praesidio, eodemque mense in castris apud Pontem de Say * pensionem annuam assignavit Raymundo vicecomiti Thoarcensi, donec ille castrum Marolii recuperasset, quod vel a Pictonibus vel ab Anglis erat interceptum: chartam hujus donationis edidit Martenius col. 1242. Nunc Regem abeuntem ad tempus relinquimus, ut videamus quid Angli, quibus, recedente Ludovico, commodior jam oblata videbatur proficiendi occasio, tanto suo apparatu effectum dederint.

A 217 *Matthæus Parisius, relato Regis Ludovici habitu, pag. 252 occasionem invadendi Normanniam Henrico Angliæ regi oblatam, ab eoque neglectam narrat hoc modo*: Eodem tempore *Fulco Paganellus* * de Normannia vir nobilis, et *Willielmus* frater ejus, relictis castellis suis ac terris, venerunt ad regem Anglorum in Britanniam, fidelitates ei et homagia facientes. Venerunt etiam cum eis sexaginta milites viri strenui et potentes, qui omnes persuaserunt regi, ut hostiliter Normanniam intraret, sub spe certa terram subjugandi. Quorum rex consiliis libenter adquevisset, sed *Hubertus de Burgo* id fieri non permisit, dicens, periculosum fore hoc modis omnibus attentare. Quod audientes milites prædicti, postulaverunt regem propensius, ut assignaret eis ducentos milites de exercitu suo, cum quibus Normanniam intrarent: certissimis ei assertionibus promittentes, quod omne genus Francorum de Normannia exturbarent. Nec etiam id fieri permisit *Hubertus* justitarius, asserens regi non expedire, ut traderet milites suos ad mortem ultronea voluntate. Sicque nobiles illi miserabiliter illusi fuere, quia Rex Francorum in continenti exhaeredavit eos, castella, et omnia, quæ illorum erant, potenter in sua jura convertens. Sane non videbatur hæc occasio negligenda, cum *Ludovicus* eo tempore fuisse videatur in Campania. Porro cum castella *Fulconis Paganelli* occupata fuisse dicat *Parisius*, videtur hoc loco collocandum, quod paulo citius inter incidentia ponit *Nangius* pag. 329 his verbis: Eodem tempore, quo Rex Franciæ *Belesinum* castrum expugnavit, *Joannes* de *Vineis* homo fidelissimus, et in armis strenuissimus, colligens exercitum in Normannia, et ducens a la Haye *Paenel*, eam infra paucos dies domino suo Regi Franciæ *Ludovico* potenter subjugavit. Ceterum videtur *Fulco Paganellus*, cujus id castrum fuisse puto, brevi in gratiam *Ludovici* rediisse, cum anno 1231. mense Martio apud *Martenium* col. 1247 prædem se Regi præstiterit pro *Radulpho Filgeriarum* domino; idem de fratre ejus *Guilielmo*, seu *Willielmo* affirmat *Chazius* pag. 135.

218 His ita gestis, inquit *Parisius*, rex Anglorum, per consilium *Huberti* de Burgo, cum exercitu suo ex Britannia per Andegaviam in Pictaviam transiens, profectus est in Gasconiam, provinciam videlicet suam. Ubi acceptis homagiis, et regione sub securitate disposita, rediit in Pictaviam, ubi multorum homagia suscepit. In hac quoque equitatione obsedit rex *Mirebelli* castrum, et cepit laudabili virtute Anglorum, qui assultus audacissimos iterantes, violenter inclusos subegerunt, et recedentes, omnes in vinculis abduxerunt. *Mirabellum*, * quod unicum in tota hac expeditione oppidum cepit *Henricus*, in Pictaviensi provincia situm est. Post hæc *Parisius*, *Henrici* cum tanto exercitu, absente etiam *Ludovico*, nihil agentis desidia acriter perstricta, ejus redditum ita describit: Tandem rex Anglorum mense Octobri, dispositis rebus necessariis ad custodiam terræ illius, dimisit ibi milites quingentos, et mille servientes stipendiarios, super quos principes constituit compendarios, super quos principes constituit compendarios *Cestriæ* *Ranulphum Willielmum*, et *Willielmum Albemariæ* comitem, cum quibusdam aliis viris bellatoribus, et in opere martio prælectis. Sicque rex naves conscendens, post plurima maris pericula, apud *Portesmuë* applicuit vii Cal. Novembris; consumpta pecunia infi-

nita, et nobilibus innumerabilibus vel morti datis, vel infirmitate et fame attenuatis, vel ad extremam redactis paupertatem. Consonat *Chronicon Andrense* in miseriis Anglorum describendis apud *Acherium* tom. 2 *Spicilegii* pag. 869: Sicque Angli in angulo Britanniae coangustati, calore æstatis arctati, et tam cibis quam potibus dissuetis expositi, morbis multiplicibus variisque eventibus pœnas dederunt, et ad propria ulterius non redierunt; mortuis prius equis innumeris, et victualibus omnino consumptis, thesauris etiam, quos de Anglia attulerant, frustra erogatis; tandem rex Anglorum, qui cum multis advenerat, cum paucis ad propria revertitur. Ita Dominus pro *Ludovico* pugnavit, cum ipse adesse non posset, concordiamque inter suos stabilire studeret.

219 Restat ad res gestas hoc anno in bello memorato absolvendas, ut referamus quid a præfectis *Henrici* post ejus discessum fuerit factum. Narrat id citatum *Parisius* hunc in modum: Post recessum regis Anglorum ex partibus transmarinis, comes *Cestriæ* et alii principes militiæ regis, cum toto ejus exercitu fecerunt equitationem per Andegaviam, et per dies quindecim moram fecerunt in ea: et ceperunt castellum *Gunner*, et complanaverunt illud et villam combusserunt. Deinde ceperunt novum super *Sartam*, et illud subvertentes, villam incendio tradiderunt. Sicque cum impreciablebus spoliis, et prædis in Britanniam sunt reversi. Nec multo post Normanniam hostiliter ingressi, ceperunt ibi castellum *Pontursum*, et eo complanato, villam combusserunt, et absque rerum dispendio in Britanniam redierunt. Hactenus *Matthæus Parisius*, quocum hoc anno finem imponimus bello Britannico, quod anno sequenti resumptum narrabimus. Et redimus ad *S. Ludovicum*, ut quem bis hoc anno jam vidimus urbes hostiam expugnantem, modo in tertia expeditione, hostes auctoritate sua comprimentem intueamur.

§ XIX. Prosecutio belli in Campania; gesta Regis ibidem: concordia demum secuta in comitiis principum, ubi et quædam contra Judæos statuta.

Narravimus § xvi gesta contra comitem Campaniæ a principibus federatis, damnaque his illata a comite Flandriæ, post quæ secutas diximus, procurante *Ludovico*, inducias; sed breves illæ fuerunt, animis adhuc iræstantibus, et spirantibus vindictam. Recruduit itaque bellum hoc anno 1230, uti ex *Alberico*, aliisque auctoribus cœvis manifestum est. Accipe breviter ex memorato *Alberico* ad hunc annum, quæ utrimque damna fuerint illata: Comes *Barri*, inquit pag. 535, (adversus) nepotem suum, (ducem nimirum Lotharingiæ, Campaniæ comiti federe, ut diximus, junctum) statim post Natale Domini combussit villas septuaginta, ut dicitur, ultra

cujus

Alberico J. S.

relicti ab Henrico duces populabundi excurrunt.

Discordie principum et ditium stationes:

AUCTOR
J. S.

Dux vero cum comite Campaniæ, et Simone de Jovevilla (*pater is erat Joannis Joinvillii, cujus dabimus Historiam*) et multis aliis vel tantum mali vel amplius operati sunt super comitem Barri, et quoddam castrum in villa, quæ dicitur monasterium super Sauz, contra eum firmaverunt, quod comes Barri eodem anno penitus abrasit. Item Metenses duci Matthæo confederati pontem de Maidieres contra comitem Barri confregerunt; comes autem Campaniæ et comes Flandriæ comitem sancti Pauli damnificaverunt in multis. *Hæc facta ante bellum in Britannia a Ludovico gestum, seu eo fere tempore, quo Bellissimum a Rege expugnatum: ex quo dubium videtur, an Ludovicus vassallos suos vocaverit ad illam expeditionem tempore hiemis susceptam: certe illi non videntur adfuisse.*

221 At vero cum cognovisset Ludovicus regem Angliæ transfretaturum, tanta principes omnes auctoritate ad arma vocarat, ut resistere Regis imperio non sint ausi. Secuti itaque sunt in Andegaviam, sepositis tantisper inimiciis, ne ut rebelles puniri possent: rerum evoluto

quadragesima dierum intervallo, quo tantum Regi militare tenebantur vassalli, Ludovicum deseruerunt primo illi omnes, qui occulte cum Britannicæ comite conspiraverant. Porro illos jam decessisse mense Junio, colligi videtur ex eo, quod nullus ex iis, quos decessisse a Rege scribit Matthæus Parisius, iudicio contra Petrum Britannum lato subscripserit, nisi quis existimare maluerit, eos subscribere recusasse. Post horum recessum, latumque contra Petrum iudicium, comites Flandriæ et Campaniæ, ditioni suæ metuentes, veniam redeundi ad sua petierunt a Rege, et impetrarunt, quos Rex ipse, dispositis prius omnibus, cum exercitu secutus est circa finem, ut videtur, mensis Junii. *Hæc ita exposita cæterorum scriptorum auctoritate nunc sunt confirmanda. Matthæus Parisius pag. 251, rem hoc modo describit: Habebant quoque hoc tempore guerram ad invicem omnes fere magnates Galliarum, sicut dux Burgundiæ, comes Bononiæ, comes de Drius, comes de Mascu, comes sancti Pauli, comes de Bar, Engeramus de Curci, Robertus de Curtenei, et multi alii, qui iurati et confederati erant, ut dicebatur, regi Angliæ, et comiti Britannicæ, . . . bellum induxerunt comitibus Campaniensi et Flandrensi. Qui omnes impetrata licentia a Rege Francorum, completis in obsidione Andegaviæ quadragesima dierum excubiis, reversi sunt in patriam suam. Quos Rex cum illos retinere non potuit, secutus est, ut, si possibile esset, eos discordes ad concordiam revocaret.*

Campaniam
duabus ex
partibus in-
vadunt.

222 Auctor Chronici S. Medardi Suessionensis, qui item est synchronus, apud Acherium tom. 2 Spicilegii a pag. 490 hæc et præcedentia quædam confirmat his verbis: mcccxxx Henricus rex Angliæ cum magno exercitu Anglorum in Britanniam minorem contra Regem Francorum Ludovicum puerum, Petro dicto Mauclore hoc faciente, transfretavit, sed nihil profecit: multis siquidem ex suis amissis diversis generibus morborum, in Angliam reversus est, febre quartana laborans. Philippus comes Bononiæ, avunculus Regis Ludovici pueri, cum Roberto comite Drocarum, et aliis baronibus Francorum fere cunctis, Rege Ludovico puerum in terram Britannicæ minoris contra regem Angliæ, et comitem Britannicæ, et cæteros inimicos illius, cum exercitu quorundam Fran-

corum prædicto Regi adhaerentium, tanquam crudeles et impii, derelicto, contra comitem Campaniæ Theobaldum, qui Regi adhaerebat, arma moverunt, et quasdam munitiones suas captas destruxerunt. Dameriacum vero, Cergiacum, Faverias, et quasdam villas et domos ecclesiæ beati Medardi Suessionensis, ferro et igne vastaverunt, villis et domibus, et munitionibus militum intactis permanentibus et integris cum rebus universis. *Hæc ille auctor, intentus præcipue, ut describat damna ecclesiasticis illata: sed gesta in hoc bello ex aliis magis dilucide prosequemur.*

223 Joinvillius, cujus dicta de hoc bello, ad hunc annum commemoranda dixi, num. 32 ita inter principes convenisse ait, ut plerique per Franciam invaderent Briam et Campaniam, dux vero Burgundiæ partem Burgundiæ suæ oppositam ingrederetur, ut, vastatis oppidis plerisque, Treas convenirent, illamque Campaniæ metropolim conjunctis viribus oppugnarent. De iis, qui ex parte Franciæ, ut loquitur Joinvillius, seu Picardiæ potius, per tractum Retilianum Campaniam invaserunt, hæc leguntur in Chronico Fiscanensi ad hunc annum apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ pag. 327: Eodem anno facta est discordia inter comitem Campaniæ, et Philippum comitem Bononiæ, et comitem Robertum (Druidum,) et alios nobiles Franciæ, qui transierunt Matronam *, et combusserunt totas villas de Sparnaco *, de Virtutibus *, et de Sesanna *, et fugarunt comitem Campaniæ, et in reditu obsederunt castra de . . . et de Fimes, et ceperunt ea, et succensa est turris de Fimes. *His consonat Albericus pag. 535, dicens: Carteri autem principes cum comite Barri adunati, quorum caput erat comes Bononiensis Philippus, incenderunt Sparnacum, Sezanniam, et Virtutum, et quasdam villas in Campania, et turrin de Fimiis * obsederunt, et in multis locis terram Campaniæ vastaverunt prædando et spolia abducendo: sed et ipse comes Campaniæ villas suas timore eorum, antequam illi advenirent, incendebat. De urbibus ab ipso comite incensis consentit Joinvillius num. 32, qui et tria supra memorata oppida, videlicet Sparnacum in Campania ad Matronam, Vertusium in eadem provincia ad Briæ confinia, et Sesanam in Bria, ab eodem igni tradita affirmat, sed malim ea in re aliis auctoribus credere, qui ea referunt ab hostibus combusta.*

224 Hæc ab iis peracta sunt, priusquam Rex cum exercitu Campaniam ingredi posset, non tamen antequam ibidem esset comes ipse Theobaldus, cui animus ad sua defendenda non defuit, sed vires contra tot hostes defuerunt. Audi Matthæum Parisium pag. 251, post recitata ex eo superius, sic prosequentem: Sed cum idem Rex nobiles ad pacem reducere nullatenus potuisset, ingressi sunt cum equis et armis hostiliter comites terram comitis Campaniæ, atque illam igne et ferro depopulari cœperunt. Comes vero Campaniæ, in ingenti armorum copia hostibus occurrens, prælium campestre commisit. At comites tam sibi quam suis agminibus viriliter resistentes, ex militibus illius ducentos sub captione concluderunt, et tresdecim peremerunt. Quod cum comes Campaniæ cognovisset, campum per fugam deseruit, omni commitionum suffragio destitutus. Quem fugientem hostes acriter insequentes, et quoscum-

urbesque co-
rias populan-
tur, et incendunt:

la Marne
Espernay
Vertus
Sesane

* Fimes

comitem Theo-
baldum fugant:

A quoscumque attingebant in ore gladii proster-
nentes, non cessabant donec ipsum comitem
infra portas Parisiacae civitatis cursu rapido in-
traserunt. Tunc nolentes ulterius insequi illum,
reversi in Campaniam, spoliaverunt eam totam,
castra et municipia complanantes, viles et po-
meria succidentes, extra ecclesias intactum ni-
hil reliquerunt. Porro praelium hic a Parisio
narratum, etiamsi fuga comitis Theobaldi, ho-
stiumque in persequendo pertinacia nonnihil vi-
deatur exaggerata, confirmatur ex verbis Chro-
nici Fiscanensis supra adductis : Et fugarunt
comitem Campaniae. Deinde tanta hostium in
urbibus evertendis licentia verisimile facit,
Comitem campo fuisse pulsum. Ceterum, quae
de causa odii in comitem subnectit Parisius,
alibi refutata sunt.

225 Perrastata omni fere Campania, ad
urbem Trecentem accesserunt fœderati princi-
pes : verum Trecentenses, adventu eorum cogni-
to, opem petierunt a Simone Joriville do-
mino, ut narrat num. 32 ejus filius Joannes
Joinvillius. Adfuit ille in tempore cum suis,
urbemque defendit tam fortiter, ut principes
oppugnatam nequidquam civitatem coacti sint
præterire, castraque conjungere, in pratis cum
castris ducis Burgundiae, qui vastatis item,
qua transibat, omnibus, eo ex Burgundia ac-
cesserat. Hæc compendio ex relatione Joinvil-
lii. Ludovicus interim ex Andibus in Picta-
riam transierat, ubi circa mensem Julium,
ut pag. 133 habet Chaizius ex instrumento
antiquo, apud Fanum S. Marcelli * privi-
legia confirmavit incolis Niorti *, ejusdem pro-
vinciae oppidi, ab Anglis antea concessa, audi-
taque vastatione Campaniae properabat cum
exercitu opem laturus. In Campaniam autem
pervenit, dum fœderati principes circa Trecentem
habuerunt castra, et postquam . . . novit eos ibi-
dem esse, inquit Joinvillius num. 33, dum
suis recta ad eos tetendit, ut praelio cum ip-
sis decerneret. Proceres, hoc perspicientes,
ipsum prece et supplici libello rogarunt, ut
dignaretur se recipere post agmen suum, se
paratos pugnam iurare contra Campaniae comi-
tem et ducem Lotharingiae, omnesque eorum
milites, trecentis equitibus numero inferiores

C iis, quos ipse, comes, duxque haberent. Re-
spondit iis Rex, neutiquam eos cum suis di-
micaturos, se non presente. Quod ut per-
ceperunt proceres, derepente fere confusi, ei
significaverunt, se libenter inducturos reginam
Cyprum ad pacem cum Theobaldo Campaniae comite
ineundam.

226 Videtur hic rursum Joinvillius disjun-
cta tempore per errorem conjungere : nam serius
finitam esse litem Theobaldi cum Cyprum regina
suo loco ostendimus : itaque intelligendus est de
pace, quam ipsi principes cum Theobaldo ini-
erunt. Subdit auctor citatus : Ad quod bonus
Rex iis reposuit, se nulla de pace auditurum,
neque passurum, ut de ea audiret comes Cam-
paniae, donec comitatu Campaniae excessissent.
Paruerunt fœderati principes mandato Regis,
ut pergunt narrare Joinvillius. Qui hisce turbis
subjungit pacem Theobaldi cum regina Cyprum :
verum cum regina Cyprum hujus belli causa fuis-
se non videatur, pactumque Theobaldi cum
Cyprum regina sit posterius, pacem inter Theo-
baldum, principesque ejus adversarios subjun-
gimus : namque hanc constat hoc anno factam.

227 Circa eosdem dies, inquit pag. 252 Mat-

thæus Parisius, mense Septembri, convenerunt
ad colloquium Rex Francorum et regina mater
ejus, cum honorabilibus viris et magnatibus
illius regni, qui post mortem Ludovici regis
guerram habuerant ad invicem, ut est superius
dictum. Ubi de pace tractantes, talem concor-
diam firmaverunt. Provisum est autem commu-
niter a proceribus præfatis, ut comes Campa-
niensis, qui hujus discordiae causa principalis
extiterat, cruce signatus peregrinationem Ter-
rae sanctae subiret ad militandum ibidem cum
centum militibus contra inimicos Crucifixi. Et
praeterea Rex Francorum et mater ejus, tactis
sacrosanctis Evangelis, juraverunt, quod sin-
gulis redderent jura sua, et quod omnes homi-
nes terrae illius secundum rectas consuetudines,
et singulis debitas judicarent. Chaizius pag. 136
monumentis ex variis, quae citat, quædam par-
ticularia explicat circa hæc regni comitia at-
que asserit, pacem ibi conciliatam inter co-
mitem Flandriae Campaniaeque, et Bononiae
comitem : deinde comiti Bononiae omnia fere,
quae postulabat, concessa esse, ac nominatim
magnam pecuniae summam pro vastitate terri-
torio ejus per comitem Flandriae illata : du-
cem item Lotharingiae et comitem Barri contro-
versiam suam arbitrio comitum Campaniae et
Bononiae permisisse, quibus regina Blancha
erat adjuncta : Joannem comitem Cabillonien-
sem duci Burgundiae domino suo reconcilia-
tum. Hæc Chaizius : atque ita bello Campa-
nico finis fuit impositus, licet odia necdum
essent ablata.

228 Eodem hoc anno 1230, vel in iisdem
his comitiis, vel in aliis, ut præfaret Chaizius
pag. 140, mense Decembri Meloduni coactis,
quædam rursum contra Judæos a Rege princi-
pibusque fuere statuta. Edidit hæc statuta Al-
bericus in chronico, factaque asserit Meloduni
mense septembri, quo memorata mox comitia
fuere habita : edidit et Acherius tom. 3 Spi-
cilegii a pag. 606, apud quem facta notantur
mense Decembri : ultra verior sit epocha, non
satis apparet. Statuta interim ipsa ex Acherio,
ubi pleniora sunt, huc transferre lubuit : Lu-
dovicus Dei gratia Rex Francorum. Noverint
universi praesentes pariter et futuri, quod nos
pro salute animae nostrae, et inclytae recorda-
tionis regis Ludovici genitoris nostri, et ante-
cessorum nostrorum, pensata etiam ad hoc uti-
litate totius regni nostri, de certa voluntate
nostra, et de consilio communi baronum nostro-
rum statuimus, quod nos et barones nostri Ju-
dæis nulla debita de cætero contrahenda facie-
mus haberi : nec aliquis in toto regno nostro
poterit retinere Judæum alterius domini : et
ubicumque aliquis invenerit Judæum suum,
ipsum licite capere poterit tanquam proprium
servum, quantamcumque moram fecerit Judæus
sub alterius dominio vel alio regno. Debita
vero, quae usque nunc Judæis debentur, sol-
ventur tribus terminis, videlicet in instanti fe-
sto Omnium Sanctorum tertia pars, in sequen-
ti festo Omnium Sanctorum tertia pars, et in
alio sequenti festo Omnium Sanctorum residua
tertia pars.

229 De Christianis vero statuimus, quod nul-
las usuras de debitis contrahendis eos faciemus
habere nos, seu barones nostri : usuras autem
intelligimus quidquid est ultra sortem. Hæc au-
tem statuta servabimus, et faciemus servari in
terra nostra, et barones nostri in terris suis. Et

AUCTORE
J. S.
Pax inter
principes.
Rege admi-
tente, facta :

statuta contra
Judæos.

F

a Rege, con-
sentientibus
proceribus.

si

AVTORE
J. S.

si aliqui barones noluerint hoc servare, ipsos ad hoc compellemus, ad quod alii barones nostri cum posse suo bona fide nos juvare tenebuntur. Et si aliqui in terris baronum invenirentur rebelles, nos et alii barones nostri juvabimus ad compellendum rebelles prædicta statuta servare. Hæc autem in perpetuum illibata volumus servari a nobis et heredibus nostris; et barones nostri similiter concesserunt, se et heredes suos hoc perpetuo servaturos. *Subscriperunt omnes eadem forma, quæ sequitur prima subscriptio in hunc modum*: Ego Philippus comes Boliariæ ea, quæ præmissa sunt, volui, consului et iuravi. Altera: Ego Hugo comes Marchiæ eadem volui, consului, et iuravi. *Sequuntur* Hugo Dux Burgundiæ; Theobaldus comes Campaniæ; Amalricus comes Montis-fortis, Franciæ constabularius, defuncto Monmorencio nuper successus; Robertus de Cortenaio, Franciæ buticularius; Henricus comes Barri; Hugo comes S. Pauli; Radulphus comes Augi; Joannes comes Cabilonensis; Ingerramus de Cociaco; Guillelmus vice comes Lemovicensis; Archeimbaldus de Borbonio; Guillelmus de Domnopenro; Guido de Domnopenro; Joannes de Nigella; Guillelmus de Vergiaco. Hæc autem, inquit, volumus, consulimus, et iuravimus pro salute animarum nostrarum, et antecessorum nostrorum.

Meloduni cen-
dita.

230 Post quæ Rex ita prosequitur: Adjunctum est insuper, quod omnes Judæi literas, quascumque habent de debitis suis, ostendant dominis suis infra instans festum Omnium Sanctorum, alioquin non valebunt literæ illæ nec eis ex tunc uti poterunt Judæi ad petenda debita sua. Nos autem, ut prædicta omnia rata in perpetuum permaneant et inconcussa, in eorum perpetuam memoriam et testimonium, sigilla nostra presentibus literis fecimus apponi. Actum apud Melodunum, anno Domini millesimo ducentesimo trigésimo, mense Decembri. Hæc contra usuras, aliasque Judæorum injurias, statuta non mediocrem insinuant Ludovici sollicitudinem ad regnum suum recte administrandum, malaque omnia inde eliminanda: præsertim cum facta sint vigente adhuc bello Britannico, quod hujusmodi procul dubio erat, ut omnem Regis curam sibi uni deposcere videretur. Ceterum ad res hoc anno a Rege gestas addi potest mandatum, quo Heractio de Monte lauro præcipit, ut pro castro de Albenaco *, et de S. Laurentio *, et de Vicello * quæ, inquit, movent de feudo ecclesiæ Aniciensis *, homagium episcopo Aniciensi faciat, donec Alphonsus Regis frater, qui, desponsata eidem comitis Tolosani filia, in comitatum Tolosanum debebat succedere post mortem Raymundi, id per ætatem ipse præstare posset, sicuti cum facturum declarat Ludovicus. *Litteras hac de re geminas S. Ludovici habes post tom. 2 Galliæ Christianæ nuper recusæ inter instrumenta ecclesiæ Aniciensis col. 233.*

* Albenas
* S. Laurent
* Vissaux
* Le Puy

§ XX. Prosecutio belli Britannici anno 1234: induciæ triennales: templum S. Dionysii restauratum: urbes munitionibus auctæ: canonici S. Laudi ad aliam ecclesiam translati: nuptiæ comitis Campaniæ impeditæ: cetera anni 1232.

Ingredimur annum 1234, præcedentibus quidem minus turbulentum, non omnino tamen quietum S. Ludovico. Parabat se Henricus Angliæ rex ad bellum in Gallia promovendum exactione pecuniarum ingenti, idque jam mense Januario, quemadmodum ex Mattheo Parisio discas ad hunc annum pag. 252. Ludovicus, hisce auditis, principes rursum convocavit post Pascha, ut et pacem inter principes regni sui firmaret, et eos de bello Anglo-Britannico consuleret. Tradit hæc Albericus in Chronico pag. 540 his verbis: Rex Franciæ juvenis Ludovicus consilium suum habuit Parisiis Dominica JUBILATE (seu tertia post Pascha) de pace regni et principum, et de comite Britannici et rege Angliæ, et firmatæ sunt treugæ in triennium. *Dubium esse potest, quibuscum firmatas inducias velit Albericus, suspicor tamen eum intelligendum esse de induciis cum rege Angliæ et comite Britannici in triennium factis mense Julio sequente, nihilque aliud velle, quam in hisce comitiis sumptum consilium de induciis faciendis, suadentibus eas cum Drocensi comite Britanni fratre, tum aliis principibus, qui ægre videre poterant, partes comitis Britannici nimium labefactari, precibusque saltem, cum alias non auderent, ejus causam agebant, Huic conjecturæ consentit Chazius pag. 150.*

232 Attamen certum est, inducias cum Anglo et Britannio hoc tempore factas non esse, sed posterius: quippe S. Ludovicus tempore æstivo cum ingenti agmine Britanniam legitur ingressus, in campo inducias initurus. Audi Mattheum Parisium, expeditionem Ludovici secutasque inducias describentem pag. 253: Circa eosdem dies, inquit, mense Junio, Rex Francorum promovit exercitum copiosum, ut Armoricanam Britanniam expugnaret. Sed cum ejus adventum Henricus * Britannici et Ranulphus Cestriæ comites, qui in finibus illis militiæ regis Anglorum præerant, cognovissent, Regi paraverunt insidias venienti. Et a tergo rhedas ejus et vehicula, quæ arma ferebant cum alimentis et machinis, invadentes, ceperunt omnia, et machinas igne concremant, lucrati sunt ibidem equos sexaginta. Deinde Franci, cum Britanniam cognovissent quasi inexpugnabilem, simul et debile principium suum habentes suspectum, procurantibus ex parte Regis Francorum archiepiscopo Remensi et Philippo comite Bononiensi, atque ex parte regis Anglorum comitibus Britannici et Cestriæ in hoc consentientibus, statutæ sunt treugæ, et juramento firmatæ triennales, inter dictos reges in Nonas Julii. Hæc Parisius, cui consentiunt Argentreus in Historia Britannici pag. 230, et Lobineau pag. 230.

Ludovicus
habuit consi-
lium acindens
faciendis.

B

ingressus
Britanniam

Petrus

A 233 Inducias in castris factas prope Fanum S. Albini *Britanniæ oppidum, ex antiquis monumentis refert laudatus Lobineau : addit in triennium conclusas esse, a festo nimirum S. Joannis Baptistæ hujus anni 1231 usque ad idem festum anni 1234 : tum conditiones recitat, quibus induciæ factæ : inter quas præcipuæ sunt, quod comiti Britanniae induciarum tempore ingredi non liceret ditionem Regis vel comitis Marchiæ, quod septem nobiles Britanniae jurarent se obedientiam comiti negaturos, si violaret inducias, quod Fanum S. Albini traderet comes in manus comitis Bononiensis, qui illud Regi consignaret, induciis per comitem infractis. Verum mortuo deinde Bononiensi comite, comes Britanniae ante finem induciarum possessionem hujus oppidi recuperavit. Addita sunt quædam in favorem Marchiæ comitis, quæ aliæque latius videri possunt apud memoratum Lobineau loco assignato. Ceterum induciæ hæc juramento utriusque firmatæ sunt, easque rex Angliæ ratas habuit, ac juramento firmari jussit, sicut videre licet apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ a col. 1251, ubi litteras regis Angliæ ejusque ministrorum hac de re scriptas publici juris fecit. Sic quies aliquot annorum S. Ludovico parva.

234 Otium itaque a rebus bellicis consecutus, majorem ad pia opera nactus est opportunitatem, quamvis in ipso etiam tumultu bellico hæc nequaquam prætermitteret. Non referam itinera varia, quæ ad vicina Parisiis loca, ad urbes etiam ac provincias paullo remotiores instituere solebat, in quibus erimia semper dabat cum pietatis, tum liberalitatis documenta : quia hæc in Actis infra edendis abunde descripta sunt, neque ad certum chronologiæ ordinem reduci possunt. Verum enarranda hoc anno occurrit restauratio templi S. Dionysii ejus consilio, munificentique facta. Nangius in Chronico ad annum 1231, tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 32 hac de re memorat sequentia : Consilio Regis Franciæ Ludovici sancti, et religiosorum virorum monasterium sancti Dionysii in Francia renovatur sub abbate Odone Clementis ; hoc enim antea monachi facere non audebant propter dedicationis mysterium, quod idem monasterium noscitur a Domino suscepisse. His consentit auctor anonymus, de quo egi num. 31, additque consultum a S. Ludovico hac de re fuisse Gregorium IX Pontificem maximum, qui templum, non obstante memorato dedicationis scrupulo, jussit restaurari. Porro in modo loquendi Nangii observandum, per monasterium non intelligendam esse domum monachorum, sed eorum templum, ut ex dedicatione, quæ scrupulum movebat, satis enitescit : vocem autem monasterium non raro pro templo sumi, videre licet in Glossario Cangii ad eandem vocem.

235 Michael Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 227 frivolum hunc scrupulum de dedicatione templi per Christum abbatem excussum ait a viris prudentibus, eundemque a S. Ludovico, ejusque matre Blancha ad restorationem aggrediendam inductum : addit dubium non esse, quin partem sumptuum præstiterit Rex sanctus, quod abbatia quantumvis dives sumptus ferre non posset operis tanti tamque magnifici. Quo, inquit, comprehendebatur pars ecclesiæ choro postica, chorus, et pars laterum. Hinc ubique fere in choro, in transversa templi cruce, imo et in suppedaneis altarium partis

choro posticæ, conspici testatur Castellæ insignia Franciæ insignibus conjuncta. Demum novum hoc ædificium, per Eudonem abbatem hoc tempore inchoatum, sub Matthæo Vindocinensi ad finem perductum, duorum illius temporis auctorum testimonio confirmat.

236 Pietas S. Ludovici juxta ac liberalitas elucet in opere modo relato, exacta vero justitia cernitur in eo, quod jam enarrabimus. Abrincas, incolis Avranches, urbem Normanniæ juxta limites Britanniae minoris, munierat Rex sanctus ; fossæ autem castri ducendæ fuerant per hortum episcopi Abrincensis, qui ut ne damnum ex hoc pateretur, Rex justissimus illud, assignata pecuniæ summa in annos singulos recipienda, mox resarcire studuit. Accipe partem litterarum, quas dedit Parisiis mense Novembri, quasque Martenius tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1254 inseruit : Noverint, inquit, universi, quod nos in recompensationem damni illius, quod dilectus et fidelis noster Guilielmus episcopus Abrincensis incurrit in giardino * suo apud Abrincas sito, in quo fossata castri nostri ad eandem villam infortiandam fieri fecimus, eidem dedimus et assignavimus duodecim libras Turo-

AUCTORE
J. S.

Urbes quasdam munit, damnaque exacte compensat.

* horto

237 Porro debebant id temporis circa castrum memoratum canonici S. Laudi, ad quorum quietem cum locus ille non satis esset commodus, eos ad ecclesiam S. Germani, dependentem ab abbate S. Albini Andegavensis, transferendos curavit. Factum id consentiente abbate S. Albini, ejusque conventu, quorum hac de re litteras recitat laudatus Martenius col. 1263, ex quibus huc transfero sequentia : Noveritis quod, cum decanus et capitulum ecclesiæ S. Laudi Andegavensis in ecclesia sua, quæ est infra clausuram castri Andegavensis, sine ejusdem castri periculo et divini officii detrimento, non possent commode commorari, excellentissimus dominus noster Ludovicus Dei gratia Francorum Rex illustris, utilitati totius terræ et divinis officiis volens super hoc providere, dictos canonicos ad ecclesiam nostram S. Germani transtulit, nobis consentientibus, quibus super hoc porrexerat preces suas ; et nos eidem suisque successoribus de communi assensu capituli nostri concessimus eandem libertates, et eundem patronatum præbendarum et donum, et idem posse per omnia in dicta ecclesia S. Germani, et in canonicis et in aliis personis, quæ ipse et antecessores sui in ecclesia S. Laudi hactenus habuerunt. Ceterum litteræ datæ notantur anno 1234, mense Aprili : rerum migratio canonicorum jam præcesserat, quam hoc anno ponit Chaizius. Ad gesta hujus anni demum addenda duo ; nimirum abbati Alciacensi in Flandria pro annua pensione, quam

canonicos S. Laudi transfert ad locum commodiorem

F

ei

ubi inducias in triennium concedit : * S. Aubin du Cormier

abbatem S. Dionysii ad templum restaurandum inducit.

atque impensis juvat.

AUCTORE
J. S.

ei assignaverat olim Ludovicus VIII. terræ quædam in comitatu Hesdinæ datæ, apud citatum Martenium col. 1253 : et comes Pontirensis, factis quibusdam conventionibus, Ludovico reconciliatus, apud Chaizium pag. 147. Verum similibus non vocat immorari, ad annum itaque sequentem progredior, quo item non multa remanent enarranda.

Mortua anno
1231 uxore
comitis Campaniæ,

238 Contigisse anno 1232 oportuit, aut certe sub finem præcedentis, quæ Joinvillius narrat num. 31 de matrimonio comitis Campaniæ cum filia comitis Britannici tentato, Regisque auctoritate impedito : quævis auctores non pauci, aberrantem Joinvillium secuti, id aliquot annis citius contigisse existimaverint, eamque dixerint causam fuisse belli Campanici, qua de re jam egimus. Error eorum manifeste ostenditur ex morte Agnetis, Theobaldi Campaniæ comitis uxoris, de qua Albericus in Chronico ad annum 1231 pag. 540 ita scribit : Obiit Agnes comitissa Campaniæ quinto Idus Julii. Sequenti autem anno 1232 de novo comitis matrimonio hæc habet pag. 541 : Comes Campaniensis duxit in uxorem Margaretam filiam Erchembaldi de Borbon, et hac de causa quorundam baronum incurrit odia. At vero dubium esse non potest, quin matrimonium, quod comes inire meditabatur cum filia comitis Britannici, medium fuerit inter obitum uxoris ipsius, sequensque conjugium : itaque vel sub finem anni 1231, vel anno 1232 id tentatum fuerit necesse est, adeoque causa non fuerit belli Campanici jam finiti. Chaizius pag. 153 factum collocat anno 1231 : malui ego ad annum 1232 referre, quod res post mortem Agnetis ex eo deduci potuisse videatur paucis mensibus, quo eam deductam fuisse videbimus. At parum refert hoc anno contigerit an præcedenti, nec ulla temporis nota adiungatur qua id certum fieri potest. Rem ipsam itaque audiamus ex Joinvillio, cujus relationem summam hic proferam.

ducere medi-
atur filiam
Britannici
comitis, quæ
prohibet Lu-
dovicus :

239 Proceres Galli, qui non nisi metu coacti deseruerant causam comitis Britannici, agrisque oculis videbant Campaniæ comitem Regis partibus adherere, studuerunt hunc cum Britannici comite conjungere. Defuncta itaque Agnete Theobaldi uxore, de nuptiis agere coeperant Theobaldi comitis cum Yolanda Petri Britannici comitis filia : accepta fuit conditio, dies nuptiis celebrandis statuta. Ducenda erat nobilis mulier ad abbatiam Vallis-secreta (quamvis Valserre mendose legatur apud Joinvillium) ubi eam duceret uxorem Theobaldus : eo proficiscitur, deducente illustri consanguineorum comitatu. Res interim, quantocumque studio celata, Regi Ludovico innotuerat, qui probe intelligens, in quantam regni perniciem hæ nuptiæ pararentur, continuo misit ad Theobaldum comitem litteras majori auctoritate quam elegantia scriptas hanc in modum : Domine Theobalde Campaniæ, intellexi contraxisse te, et promisisse filiam Petri Britannici comitis uxorem te ducturum. Quapropter tibi mando, ut quam tibi charum est quodcumque in Galliæ regno amas, tam id ne facias. Rationem satis nosti : nunquam inveni, qui malum mihi inferre voluit, illo deteriore. Attulit has comiti litteras Godefridus de la Chapelle, cum ille jam discessisset Castro-Theodorico nuptiis illigandus. Verum his intellectis, teste Joinvillio, Castrum-Theodoricum, unde discesserat, repetiit. Hinc lector colligat, quantam jam sibi peperisset auctoritatem juvenis Ludovicus.

240 Disturbatis hoc modo hisce nuptiis, aliaque a comite Theobaldo uxore ducta, nimirum Margarita, ex Alberico supra memorata, mirum non est, eum incurrisse odia procerum, qui has nuptias machinati, eum partibus Regis abducere moliebantur. Hinc revocata in memoriam jura reginæ Cypri in Campaniam, quæ jam videbantur oblivioni tradita, ipsaque in Galliam vocata, ut litem moveret Theobaldo. Originem hujusce controversiæ Theobaldum inter et Cypri reginam Adeleidem, qui patruus erat, breviter accipe ex Joinvillio num. 30, et Chaizio a pag. 197. Henricus cognomento largus comes Campaniæ filios habuit Henricum natu majorem, et minorem natu Theobaldum patrem Theobaldi, de quo agitur. Henricus junior patri Henrico in comitatum successit, profectusque in Terram sanctam, ibidem obiit duabus relictis filiabus, quarum major natu hæc, de qua agitur, Cypri regina. Deberi huic videbatur paternam ditio, sed objectabatur natalium defectus : quippe pater ipsius Henricus uxorem duxerat Isabellam Almarici regis Hierosolymitani filiam, quæ, deserto marito primo Humfrido de Thoron, nupserat Conrado Marchioni Monferratensi, eoque defuncto, sed vivente marito primo, ad tertias hasce cum Henrico Campaniæ comite nuptias transierat. Qua de causa matrimonium id habebatur illegitimum, ac post mortem Henrici comitis, præterita Adeleide ipsius filia, Theobaldus Henrici frater in comitatum Campaniæ successerat, eoque defuncto Theobaldus hic, prioris filius. Faverant hisce Galliæ reges contra prætensiones Adeleidis ejusque sororis. Verum hoc tempore, molientibus id Galliæ principibus odio Theobaldi, lis renovata est, nec nisi anno demum 1234, agente Ludovico, finita, ut ibidem narrabimus.

241 Hoc item anno duos fratres defunctos, Joannem videlicet et Dagobertum laicit Ludovicus, de quibus num. 41 jam egimus : fedus cum Friderico imperatore renovavit, de quo num. 110 : Missam, horasque canonicas quotidie dicendas in sacello quodam Nogenti fundavit, apud Martenium tom. I Collectionis amplissimæ col. 1259 : eleemosynam annuam caletudinario Parisiensi assignavit in perpetuum, apud laudatum Martenium col. 1260. Verum pauca hæc sunt liberalitatis S. Ludovici specimina, quæ, quod legitimis habeantur consignata instrumentis, omnino prætermittere nolui, alioquin tam frequentia in Actis ejus reperiuntur hisce longe majora, ut ad commendationem munificentiae suæ his nequaquam indigeat.

§ XXI. Controversia Regis cum Theobaldo archiepiscopo Rotomagensi, ejusque successore Mauritio.

Præter bella, quibus principes Galli exercebant juvenem Ludovicum, alia ei cum episcopis fere controversiæ, quæ pii Adolescentis animum non minori affecere molestia. Prior fuit cum archiepiscopo Rotomagensi Theobaldo, copta ab anno 1227, quæ cum ejus successore Mauritio deinde recrudit, atque hoc anno probabilis finem accepit. Res narratur in

Chro-

A *Chronico Rotomagensi. edito a Labbeo tom. 1. Bibliothecæ manuscriptorum, atque hoc modo exponitur ad annum 1227, a pag. 374 : Hoc anno cum dominus Theobaldus Rothomagensis archiepiscopus voluisset adducere marennum (seu lignum ædificiis construendis idoneum) apud Rothomagum, quod fecerat fieri in foresta* sua de Loviers, ballivus de Valle Rodulii* marennum illud arrestavit*, cujus rei facta denunciatione episcopo loci, episcopus illum excommunicavit. Ex hac occasione seu excommunicatione dominus Rex Francorum traxit eundem archiepiscopum in curiam coram se, dicens quod injuriatus erat ei, eo quod fecerat ballivum suum excommunicari eo inrequi-
sito*. Item conquerebatur de eo, quod idem archiepiscopus ceperat foagium de Villeta, quæ est in parochia de Loviers, cum illud foagium ad se pertineret ratione feodi, quod de ipso tenebatur, et miles, qui illud tenebat, ipsum advocabat dominum. Hanc accusationem ut intelligat lector, quædam occurrunt notanda. Foagium, aliis focagium, census est in Normannia præcipue usitatus, qui exigitur a domino feudali pro singulis focis, seu domibus subditorum, ac tenentium suorum, inquit ad hanc vocem Cangius in Glossario, variisque exemplis probat. Villeta autem, seu villata, eidem auctori est, adunatio plurium mansionum, seu villa major. Conquerebatur itaque Rex, quod archiepiscopus exegisset censum memoratum a domino villæ cujusdam majoris in parochia de Loviers, qui census non archiepiscopo sed Regi deberetur, quod dictæ villæ dominus Regis esset vassalus. Nunc ad auctorem redeamus, qui sic prosequitur :*

243 Item dicebat dominus Rex, quod archiepiscopus non debebat facere marennum in foresta de Loviers, ad usus aliorum maneriorum, nisi tantummodo ad usus manerii de Loviers. Manerium, inquit Cangius laudatus, habitatio cum certa agri portione a manendo dicta, Gallis Manoir : quomodo in consuetudinibus nostris municipalibus vulgo accipitur pro præcipua feudi domo. Itaque ratio, cur Regis minister lignum archiepiscopi detinuerit, procul dubio fuit, quod illud Rotomagum veheretur : unde non deerunt, qui existiment, consultius facturum fuisse archiepiscopum, si probasset id sibi licitum esse, priusquam ad excommunicationem processisset. Sed pergat auctor Chronici : Item conquerebatur dominus Rex de dicto archiepiscopo, eo quod excommunicaverat decanum, et quosdam canonicos de Gornaco*, qui sunt sub protectione ejus, et de patronatu ipsius. Citari fecit Rex eundem archiepiscopum, quod responderet, quare non veniebat ad seacarium responsurus, et juri pariturus de his, quæ ei objiciebantur, sicut alii episcopi, et barones faciebant in Normannia. Seacarium autem in Normannia vocabatur suprema curia, Gallice Eschiquier, quæ bis in annum considebat ad controversias dirimendas. Verum redeamus ad Chronicon : Propter istas causas fuit archiepiscopus citatus coram Rege apud Vernonem, et comparuit, et dixit quod non tenebatur respondere in curia ipsius de istis, tum quia quædam eorum erant spirituales, tum quia feudale nihil tenebat de eo, pro quo teneretur respondere in curia sua : de qua responsione Rex et regina valde irati fuerunt, et recessit archiepiscopus iis non pacatis ; unde Rex convocavit

pluries barones suos, et consuluit eos, quid esset agendum super tali responsione Rothomagensis archiepiscopi. Item citatus fuit idem archiepiscopus, et præsentibus baronibus quæsitum fuit ab eo, si de aliqua re responderet in curia domini Regis, et responsum fuit, quod nihil audierat, de quo teneretur respondere, quia nihil tenebat nisi propriam ecclesiam, unde dominium suum tenebat. Unde iratus Rex per consilium suorum baronum confiscavit omnes archiepiscopi possessiones sæculares : unde archiepiscopus habito tractatu cum episcopis suis omnia dominia et castella, quæ Rex tunc habebat in archiepiscopatu suo interdicto conclusit, exceptis tantummodo civitatibus : et inde exulavit ad curiam Romanam profecturus, et infirmitate detentus Remis, misit ad curiam Romanam. Impetrato autem, quod legatus nomine Romanus, qui tunc veniebat ad partes Gallicanas, causam audiret, archiepiscopo prius restituto per rigorem justitiæ, per legatum archiepiscopus plenariam habuit restitutionem mobilium et immobilium, cum fructibus inde perceptis, et reportato in civitate Rothomagensi marenno per capellanum de Valle Rodulii, quod ipse arrestaverat, et archiepiscopo reddito, ita remansit archiepiscopus de omnibus istis querelis in pace ad laudem Domini nostri Jesu Christi : Hactenus dictum Chronicon.

244 Verumtamen controversia suspensa potius fuit, quam finita, etiamsi finitam fuisse scribat Claudius Fleury in Historia ecclesiastica ad annum 1232, § 46. Id probatur ex ipso Chronici auctore, qui ad annum 1234 refert, bona archiepiscopi, hujus successoris rursum a Rege occupata fuisse hisce iisdem de causis, quibus et novæ accesserant. Idem manifeste evincitur ex litteris Romani legati, quas edidit Martenius tom. 4 Collectionis amplissimæ col. 1226 : hasce itaque totas hoc loco describam, ut pateat, quo in statu controversia fuerit relicta, sublatis hinc censuris, inde bonis archiepiscopo restitutis : Romanus miseratione divina S. Angeli diaconus Cardinalis apostolicæ Sedis legatus, omnibus præsentibus inspecturis salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod cum Ludovicus Rex Francorum illustris bona temporalia venerabilis patris Th. Rothomagensis archiepiscopi saisiri* fecisset, occasione quarundam causarum, quæ vertebantur inter ipsos, ad preces nostras bona prædicta, procuratoribus archiepiscopi præsentibus nomine ipsius archiepiscopi, in præsentia nostra recreddidit : ita quod ex hac recredentia nullum jus, nec aliquod damnum vel præjudicium Regi prædicto, nec archiepiscopo vel ecclesiæ Rothomagensi generetur. Utetur autem dictus archiepiscopus rebus suis. Si vero contigerit, quod Rex vellet res memoratas rehabere, non tenebitur archiepiscopus restituere res, quibus usus fuerit, et tunc omnia tam ex parte Regis, quam ex parte ipsius archiepiscopi, quantum ad interdicti et excommunicationis sententias, erunt in eo statu, in quo erant, antequam ab archiepiscopo suspensum fuisset interdictum, et excommunicationis relaxata sententia sub spe pacis, salva in omnibus jurisdictione nostra, videlicet quod per hoc non videamur approbare vel reprobare sententias memoratas, sed si causa ventiletur coram nobis, quod justum fuerit, faciemus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum, de consensu partium, præsentibus litte-

AUCTORIS
J. S.

E

at omnia in
integrum re-
stituit legatus
Pontificis, lre
intercedit :

F
* i. e. occupa-
ri

ALGORE
J. S.

ris duximus apponendum. Datum apud Melodunum anno gratiæ millesimo ducentesimo vigesimo octavo, xii Kalendas Novembris.

exorta nova
dissidii causa,

245 Causa itaque non terminata, sed prudentia legati suspensa fuit, amotis hinc inde in commodis : quamvis ita facile mansura fuisse videatur, si novæ non intervenissent dissensiones. Interim anno 1229, ut ibidem habet memoratum Chronicon Rotomagensis, Theobaldus de Ambianis Rothomagensis archiepiscopus in Festo sancti Firmini... in confinio diei et noctis, diem clausit feliciter extremum. Huic, cum duo fuissent electi, cedente altero, successit anno 1231 Mauritius episcopus Cenomanensis, quocum discordia fuit renovata, hac, ut apparet, occasione, quam tradit laudatum Chronicon ad annum 1232 : Post decessum Aliciæ abbatissæ Monasterii-villaris, * celebrata fuit electio in eodem monasterio, et fuerunt duæ electæ, et repræsentata fuit electio Mauricio archiepiscopo, qui electionem examinavit, prout debuit, et comperto, quod non fuit servata forma concilii in eligendo,

Montivilliers

v. e. irritam
reddidit

B eidem capitulo abbatissam Leciam de Vonsemoncel : sed ipsa non obtinuit abbatiam propter contradictionem Regis, et ipse archiepiscopus excommunicavit omnes moniales adherentes Regi in hoc facto, et contradicentes prædictæ Abbatissæ. En novas discordias.

controversia
gravius re-
crudescebat

246 Deinde anno 1233, ut prosequitur auctor, In mense Julii saisivit dominus Rex Ludovicus junior regalia domini Rothomagensis archiepiscopi propter causas, quæ expressæ sunt superius in tempore Theobaldi archiepiscopi, et propter quasdam alias causas, propter quod dominus archiep. Roth. Mauricius supposuit totam diocesim Rothomagensensem interdicto, et incepit interdictum a vigilia S. Michaelis, et duravit usque ad festum sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani anno revoluti. Quia tunc ei reddita sunt bona sua cum omnibus, quæ recepta inde fuerant tempore intermedio. Sic breviter hic auctor, quæ aliunde magis sunt explicanda. In primis ex litteris Pontificis liquet, Mauritium coram Rege respondere recusasse, ut supra vidimus de Theobaldo, indeque ad occupationem honorum ejus processum. C Audi ipsum Pontificem hac de re conquerentem apud Raynaldum ad annum 1232 num. 26 : Gravem siquidem venerabilis fratris nostri Rothomagensis archiepiscopi recepimus questionem, quod cum in spiritualibus et temporalibus nullum post Deum præter nos iudicem habeat, de antiqua Rothomagensis ecclesiæ libertate, ac ipsius consuetudine hactenus observata, tu quorundam ductus, et utinam non seductus, consiliis, contra prædictorum progenitorum tuorum consuetudinem, qui ecclesias et viros ecclesiasticos pio semper et prompto venerabantur affectu, ipsum ad tuam præsentiam evocans, eum inducere voluisti, ut super eo, quod in quosdam excommunicationis sententiam promulgarat, ac quibusdam aliis articulis sub tuo examine responderet. Et quia ipse non solum juri suo periculum, verum etiam subversionem metuens ecclesiasticæ libertatis, id efficere denegavit, se ac bona ipsius ecclesiæ, protectioni Sedis Apostolicæ supponendo, motus ex hoc graviter contra eum, ipsum domibus, villis, redditibus et possessionibus ad ecclesiam suam spectanti-

bus pro tuæ voluntatis arbitrio spoliasti, ea per ministros tuos faciens detineri. Hæc Pontifex aliaque, ex quibus intelligimus bona archiepiscopi occupata fuisse, quia ipse se Regis examini submittere recusabat.

247 Nunc explicemus, quibus gradibus ad generale diocesis suæ interdictum processerit Mauritius archiepiscopus. Discimus id ex epistolis ejus hac de re scriptis, quas tom. 3 Spicilegii inseruit Acherius a pag. 614. Primum, quod Rotomagensis ecclesia beatæ Virgini esset sacra, hanc honorum ejus occupationem in Virginis injuriam cedere contendens, omnes ipsius imagines, loco suo amotas, humiliori loco in navis ecclesiæ deponi, spinisque circumdari jussit, idem de imaginibus Domini nostri Servatoris post quindecim dies faciendum monens, nisi aliud juberet. Deinde sacris interdixit omnia Regis sacella in diocesi Rotomagensi sita, nisi Rex ipse præsens esset vel regina : omnes insuper Regis ministros, eorumque familias. Tandem divina cessare jussit per totam diocesim : Itaque, ait, nullum ibi divinum officium celebretur, nullum ibi ministretur eucharisticum Sacramentum, præter baptismum parvulorum, et poenitentias morientium. In qualibet tamen parochiali ecclesia permittimus, ut sacerdotes semel in hebdomada, januis clausis, exclusis interdictis, diebus non festis, et voce submissa legant populo Introitum, Epistolam, Evangelium, et dent populo panem benedictum, et eis mandata ecclesiastica exponant. Hæc eo in statu fuere mensibus circiter tredecim, nempe a vigilia S. Michaelis, seu xxviii Septembris, usque ad xxv Octobris sequentis anni, ut narrat Chronicon Rotomagensis.

248 Allaboravit præ ceteris diligentius Gregorius IX Pontifex maximus, ut hanc discordiam tolleret ; citavimus jam primam ejus hac de re ad Regem epistolam, in qua, improbata bonorum episcopi occupatione, hortatur, ut ea restituat, hæc subnectens verba : Si quid autem juris in præmissis, et aliis adversus eundem archiepiscopum regalis excellentia se habere proponit, faciemus ei justitiæ plenitudinem exhiberi. Significat deinde, ait ibidem Raynaldus supra citatus, a se Parisiensi, et Sylvanectensi episcopis datam provinciam, ut regios administratos ad restituenda archiepiscopo, quæ occupata erant, censuris cogerent. Porro hæc Pontificis epistola notatur scripta iii Kal. Decemb. anno vi Pontificatus Gregorii, id est Christi 1232. Quæ si vera sit subscriptio, non verisimile fit ex eo, quod secunda Gregorii epistola data legatur Kalendis Septembris anni sequentis, adeo ut prima ad mensem Novembrem istius anni referri non possit, necessum est, Chronicon Rotomagensis uno anno rem serius narraverit, quam gesta sit, finisque controversiæ anno 1233 sit impositus : sed minoris momenti hæc est discrepantia, quam ut pluribus eam pertractare lubeat : ad Gregorium itaque redeo pacis auctor.

249 Hisce ad Regem litteris, acriori stylo exaratis, alias deinde addidit Pontifex miliores, datas, ut jam diximus, Kalendis Septembris anni 1233, quibus laudatu præcedentium regum in Ecclesiam pietate, ad eorum sectandæ vestigia hortatur Ludovicum, hisce demum verbis concludens epistolam : Ergo ut anima nostra tibi benedictionis filio benedicere delectetur,

tur,

A tur, animum tuum deputans operibus pietatis, ut quem magnum natura genuit, etiam edidisse magnificum videatur, vota nostra circa reverentiam matris Ecclesiae devotione proseguere filiali, preces et monita, quae pro venerabili fratre nostro archiepiscopo Rothomagensi tuae celsitudini secunda fiducia replicamus, sic efficaci promptitudine completurus, ut absque morae dispendio sibi et ecclesiae suae per te restitutio fiat omnium sublatorum. Hactenus Gregorius, inquit haec recitans Raynaldus ad annum 1233, num. 62, qui aliis literis reginam Blancam, regiosque consiliarios sollicitavit, ut pium Regem ad crepta restituenda adducerent. Optatum videntur habuisse successum hae litterae opera maxime episcoporum Parisiensis et Silvanectensis, quibus Pontifex concordiam conciliandam delegaverat. Illustrissimus Angelus Maurique tom. 3 Annalium Cisterciensium ad annum 1233, cap. 3 binas recitat litteras, alteras episcopo Tornacensi, et abbati Pontigniacensi; alteras abbati Sabigniacensi, et priori fratrum Praedicatorum Parisiensium in scriptis, quibus Gregorius praecipit ut illi Regem inducant ad bona archiepiscopo restituenda, Si forte illi, Parisiensis et Silvanectensis episcopi, mandatum Apostolicum infra praefixum sibi terminum exequi neglexerint. Dedit has litteras Pontifex x Kalendas Novembris anni 1233: indeque laudatus Manricus existimat rem suis Cisterciensibus adscribendam. At ego probabilior opinor, tri duo post scriptas hasce a Pontifice litteras, seu xxv Octobris, festo sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani, anni 1233 concordiam initam, qua Rex bona archiepiscopo restituenda curavit, archiepiscopus vero interdictum sustulit. Ceterum quidquid in hac controversia ex parte Regis actitatum, non ei, sed ejus consiliariis, reginaeque adscribendum, cum Ludovicus liberam regni administrationem necdum per aetatem esset adeptus.

§ XXII. Controversia cum Episcopo Bellovacensi de jurisdictione illius urbis civili.

C Necdum finita erat discordia cum Rothomagensi archiepiscopo, quando altera cum Bellovacensi episcopo Ludovicum excepit, praecedenti nec minor, nec segnius agitata. In hanc pissimum Regem, atque ecclesiasticorum virorum cultorem eximium, induxit acre studium scelestae vindicandi. Rem summatim ac breviter narrat auctor illius temporis ac loci Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. 30, cap. 137 his verbis: Anno Domini mcccxxxiii facta est dissensio inter burgenses Belvacenses, minoribus insurgentibus contra majores. Unde plures ex majoribus occisi sunt. Plurimi vero de minoribus capti, et per diversa regni loca carceri mancipati, ad ultimum multa pecunia summa redempti. Namque Milo ejusdem urbis episcopus tanquam faveret minoribus in hoc facto suspectus habebatur. Rex autem Ludovicus tanquam superior iudex manum ultriorem adhibuit, et ob hoc episcopatus pluribus annis sub interdicto fuit. Milo vero praefatus episcopus Romam proficiscens, in itinere obiit. Sed et ejus successor Gaufridus eidem causae

contra Regem insistens, dies paucos et malos, id est, afflictione plenos in episcopatu peregit, cui succedens Robertus pacem cum Rege composuit, et sic ab interdicto diocesim absolvit. Haec paullo latius deducenda: verum pauca prius circa tempus inchoatae controversiae.

231 Illustrissimus Spondanus in Continuazione Annalium Baronii ad annum 1231, num. 8, eodem illo anno primum concilium hac de re celebratum scribit apud S. Quintinum: quem una cum Hemeraeo, idem scribente in Augusta Viromanduorum illustrata pag. 220, refutat Gabriel Cossartius noster tom. xi Conciliorum col. 445 sequentibus verbis: Quod autem anno mcccxxxi hoc concilium assignent tum Spondanus, tum Hemeraeus, parum probabile videtur: cum in instrumento inquisitionis hac de re factae anno mcccxxv, editae a Louvetio in Histor. Bellovac. testes omnes dicant seditionem Bellovacensem, quae occasionem his conciliis praebuit, accidisse anno mcccxxii. Qui conciliari ista possunt? Neutiquam certe, nisi dicamus alios seculos esse Romanam anni rationem, alios Gallicanam: in Galliis enim (ubi annorum initium ducebatur a festo Incarnationis, aut Paschae) adhuc labeatur annus mcccxxxi tempore hujus concilii, quod celebratum esse oportuit post paulo quam Bellovacum Rex ingressus est, ut a seditiosis poenas repeteret: quod pridie Purificationis B. Virginis factum esse, discimus ex inquisitione, cujus ante mentionem feci. Ita Cossartius recte quidem annum 1231 improbat, at annum seditionis Bellovacensis, primique ea de re concilii non recte assignat. Nam praeter Nangium in Chronico anno 1233, et Vincentium Bellovacensem jam citatum, etiam Albericus in Chronico pag. 543 signat annum 1233, quorum auctorum sententia standum omnino videtur, tum quod duo posteriores hoc tempore floruerint, tum quod illorum dicta consentiant cum citato a Cossartio instrumento: etenim cum seditio contigerit ante Pascha anni 1233, adhuc latebatur in Gallia annus 1232, quem testes Galli in memorata inquisitione designant. Confirmabitur haec temporis ratio ex epistola archiepiscopi Remensis post pauca recitanda.

232 Aliud, inquit Cossartius, mirari subit, quod in illa inquisitione, nulla sit mentio Quintinopolitani hujus concilii, in qua tamen accurata et minutissima omnium narratio fit a testibus: sed statim a Noviomensi ducatur initium. Hinc suspectum mihi haberetur primum istud hac in causa concilium, nisi Sirmondinarum schedarum ex Remensi tabulario excerptarum fide muniretur. At, quidquid sit de schedis illis, prorsus fictitium esse concilium, quod hac in causa Quintinopoli primo dicitur congregatum, evincunt litterae mox recitandae: in illis enim non modo omittitur illud concilium, sed satis ostenditur in Noviomensi concilio primum querelas suas contra Regem exposuisse episcopum Bellovacensem. Fuit igitur in Fano S. Quintini concilium celebratum anno 1231, ut etiam Marlot significat in Metropoli Remensi tom. 2, pag. 515, non repugno: verum hac de controversia in eo actum esse, id solum nego. Nunc qua occasione haec contentio orta sit audiamus.

233 Marlotus mox laudatus eam ita exponit: Interim Rege Belvacum profecto, ut poenas sumeret de seditiosis quibusdam, qui emergente tumultu civem Crellensem ex invidia peremerant, quod a Rege major urbi consti-

initium habuit anno 1233.

E

non autem anno 1231.

F

quia Rex seditiosos Bellovacenses suo nomine punit. * Crell

tutus

AUCTORE
J. S.

tulus esset, cum viginti juratis, qui ei auxilio esse debebant, Milo de Nantolio Belvacensis episcopus supplex ab eo petit, ut poena ab officariis suis exigeretur, quo jus episcopale illæsum et illibatum permaneret. Rex suprema utens potestate precibus flecti nequit. Verum, quod episcopus partibus suis defuisset in detinendis seditionis auctoribus, id suo nomine fieri jussit, aliaque fecit, de quibus mox conquerentem audiemus episcopum. Quæ enim post hæc secuta sunt hoc anno 1233, narrantur in epistola Henrici archiepiscopi Remensis eodem anno scripta Dominica ante Natalem Domini, quam edidit Martennus tom. 1 Anecdotorum a col. 975. quamque huic loco majori ex parte innectam, observationibus tamen quibusdam elucidatam, quia scripta a parte Ludovico contraria, nata est sinistra generare de ejus facto suspensionem. Sic itaque habet post breve exordium :

episcopus Regem accusat in concilio;
* Noyon

Beauvais

VII

* t. e. exilio relegavit
* t. e. bona mobilia
* t. e. vassallorum

Rex vero in curia hanc controversiam tractandam asserit

254 In præterita . . . prima septimana Quadragesimæ nobis, totique provinciali concilio apud Noviomum * congregato, fuit ex parte episcopi et ecclesiæ Belvacensis, gravis exposita contra dominum Regem querimonia, videlicet quod cum episcopus Belvacensis, ejusque prædecessores in civitate Belvacensi *, et in singulis, et in omnibus hominibus civitatis omnem jurisdictionem habeat, prout apparet ex carta bonæ memoriæ Ludovici * quondam regis Francorum, et ea usus fuisset publice ac manifeste ipse ac prædecessores sui per se, ac per baillivos suos hactenus pacifice et quiete; dominus Rex circa festum Purificationis beatæ Virginis nuper ante præteritum, occasione ejusdam maleficii a quibusdam hominibus civitatis ibidem perpetrati, cum multis communiis ad civitatem Belvacensem accedens, licet idem episcopus paratus esset idem maleficium facere per baillivos suos juxta facinoris qualitatem puniri; post multas supplicationes et monitiones eidem domino Regi ab ipso episcopo factas, ne idem Rex episcopum et ecclesiam suam justitia et jurisdictione ad ipsum plenius pertinente, et quam hactenus pacifice possederat, spoliaret; homines civitatis mille quingentos et plures capi fecit, et alios exbannivit *, domos dirui fecit, catalla * hominum * episcopi publicavit, eundem episcopum jurisdictione et justitia spoliando, ibique per quinque dies existens sibi expensas quinque dierum usque ad octingentas libras Parisienses ab eodem episcopo persolvi petit. Et licet episcopus brevem diem peteret, tanquam de re gravi et penitus inaudita, ut super hoc cum suo capitulo pertractaret; idem tamen dominus Rex hoc facere denegans, eundem episcopum civitate, redditibus, et proventibus ad ipsam ecclesiam spectantibus, exceptis paucis mobilibus, spoliavit : quare petebat idem episcopus pro se et ecclesia sua a nobis et toto concilio, quatenus super his concilium apponere curaremus.

255 Hæ episcopi adversus Regem querelæ, acri, ut fit in similibus, stylo exaggeratæ, non ita occupare debent lectoris animum, ut non attendat pariter ad rationes, quæ Regem impulerent, ut tanta cum severitate procederet, ac nihil remitteret de jure suo. Neque enim jura episcopi se usurpasse existimavit bona procul dubio fide, et fortasse ratione non minus bona. Audi S. Ludovicum de causa sua loquentem in epistola ad decanum et capitulum Laudunensis ecclesiæ, apud Marlotum in Metropoli Remensi tom. 2, pag. 517 : Quod episcopus, inquit, Belvacen-

sis in baronia, et in feodum homagii legiti de nobis teneat, quod habet apud Belvacenses, et quod par sit ex eo Franciæ, vos credimus non latere, vel paucissimos ignorare : circa factum illud siquidem Belvacense, ubi diabolica rabies in stragem hominum ita horribiliter ebullivit, et horribilius et in damnum villæ, et personarum detestabilius ac inæstimabile ebullisset, nisi providente Domino regale apposuissemus remedium, qualiter sit processum, et quomodo de facto illo, de quo si ipse episcopus inculpatus est, Deus novit, erga ipsum nos habuerimus, et qualiter in principio, et postea frequentissime in curia nostra jus obtulerimus eidem, prout debuissimus, et per quos debuissimus, sine omni subterfugio faciendum, vellemus vos universos et singulos seriatim per singula totum scire. Tria hinc colligimus : primo Regem, ut supremum Dominum, Belloraci seditiosos compescuisse et punivisse, quod id facere, ut certe contendebat, prætermisisset episcopus. Secundo videtur tam severe episcopum tractasse in exigendis expensis, quod ipse in facto esset suspectus, adeoque gratiam non mereretur. Tertio, et maxime, Regem de facto suo respondere non detrectasse coram

judicibus curiæ suæ, detrectasse coram episcopis rationem facti sui reddere, quod ageretur de temporali jurisdictione urbis Belloracensis, de qua judicare non erat episcoporum. Hisce observatis, redeamus ad epistolam archiepiscopi Remensis, ex qua discemus, quid in concilio Noviomensi hac de re fuerit statutum :
256 Unde, inquit, nos tractatu habito diligenti, licet factum esset notorium, tamen tres episcopi nostri, videlicet Suessionensis, Laudunensis, et Catalaunensis episcopi, auctoritate concilii, ad dominum Regem, et civitatem Belvacensem, ut et ipsi Regi denuntiarent, quod Belvacensem urbem accedebant, ad inquirendum ex abundantia de justitia, et usu, et spoliatione episcopi Belvacensis, exposita certa die, et ibidem inquirent de omnibus diligenter, destinati fuerunt. Qui vocatis illis, qui erant ex parte Regis in civitate, et civibus in communia tunc administrantibus, mandatum sibi injunctum fideliter adimplentes, inquisitionem nobis et concilio apud Laudunum * circa Dominicam, qua cantatur LETARE JERUSALEM, congregato, sub sigillis propriis reportarunt. Habemus hic secundum hac de re concilium, tribus hebdomadis post primum, Lauduni coactum. Quid autem ibi sit actum, mox ita subdit epistola :

257 Unde rei evidentiam attendentes, nihilominus episcoporum relationem considerantes, vidimus quod dominus Rex, prædictis omnibus, contra justitiam spoliaverat episcopum et ecclesiam Belvacensem : propter quod tres episcopi missi fuerunt ad dominum Regem monendum ex parte concilii, quod episcopum et ecclesiam restituere dignaretur : quod ipse monitus facere recusavit. Videlicet quod episcoporum judicio se nunquam subjecisset, nec eos hac in controversia judices agnosceret competentes. Sed prosequatur epistolæ auctor : Verum cum postmodum eidem domino Regi fuisset per nos ipsos supplicatum pluries, quod miseretur ecclesiæ memoratæ, ipsum auctoritate concilii monuimus, et moneri fecimus iterum atque iterum, quod episcopum et ecclesiam restitueret supradictam : quod cum facere noluisset, tandem in concilio apud Silvanectensem * urbem postmodum congregato (en tertium concilium) inter

mittuntur episcopi, qui Regem monent :

* Laon

sterantur monitiones frustra : episcopi

* Sens

A ter me archiepiscopum et consuffraganeos Remensis ecclesiae, conditum extitit, et firmiter promissum a singulis episcopis, quod si dominus Rex infra vindemias nuper præteritas episcopum et ecclesiam non restituissent eandem, ex tunc provincia interdicereetur. Et exinde sicut eramus ibi, ad dominum Regem accessimus, et ipsum omnes monuimus, ut eundem episcopum et ecclesiam restituere dignaretur: et cum nec monitiones, nec supplicationes aliquas exaudiret:

intam provin-
ciam sacris
interdicunt:
* s. Quintin

258 Tandem in concilio (*quarto in hac causa*) apud sanctum Quintinum * congregato, presentes Suessionensis, Catalaunensis, Noviomensis, Tornacensis, Attrebatensis, Belvacensis, Morinensis, (et aliis tribus, videlicet Ambianensi, Sylvanectensi, et Cameracensi litteratorie excusatis, et Laudunensi absente, qui curiam Romanam adierat pro negotiis suis procurandis) firmiter promiserunt omnes et singuli, quod nisi dominus Rex se emendaret erga ecclesiam Belvacensem post octavam Omnium-sanctorum, in provincia Remensi poneretur interdictum: dantes mihi archiepiscopo potestatem auctoritate totius concilii, dicendi formam interdicti, et secundum formam a me dictatam, ipsi ad mandatum meum in suis diocesisibus ponerent interdictum, et facerent observari, sicut ego in mea diocesi ponerem interdictum. Et cum interim plures dies ad tractandum de pace fuissent a domino Rege et eodem episcopo recepti, tandem apud Bellum-montem * in crastino sancti Martini hyemalis interfuiimus ego, et Suessionensis, Catalaunensis, Sylvanectensis, et Cameracensis episcopi, ubi habito tractatu de pace utrimque, tandem non potuit provenire. Unde habito tractatu cum dictis fratribus, qui ibi aderant, quia Rex se non emendaverat erga episcopum et ecclesiam Belvacensem, ex potestate, quam auctoritate concilii habebam, interdictum in diocesi mea ponens, auctoritate prædicta mandavi singulis suffraganeis Remensis ecclesiae, ut interdictum ponerent. *Formam interdicti ibi curiosus lector inveniet, ego, illa ommissa, prosequor cum epistola:*

* Bellummont
sur Oise

at repugnant
interdictum uti-
qui,

259 Qui omnes interdictum ponentes, excepto Noviomensi, qui voluntate propria ductus, contra promissum suum veniens, mandato sibi facto noluit obedire, ipsum interdictum ad mandatum meum, mihi auctoritate concilii ab eis concessum, auctoritate sua posuerunt, servaverunt, et præceperunt in suis diocesisibus observari. Verum quia capitula cathedralium ecclesiarum Remensis provinciae contra interdictum, quibusdam expressis causis, Sedem Apostolicam appellarant, feci concilium convocari apud sanctum Quintinum die Dominica ante Natale Domini; (*quod quintum hac in causa, ex eoque scriptæ hæ litteræ*) ibique cum sperarem de capitulorum et episcopi Noviomensis animadversione tractare, quidam de coepiscopis nostris, licet interdictum posuissent et servassent, et a suis subditis præcepissent observari, ad retractationem interdicti coperunt instare, licet litteræ Sanctitatis vestrae ad ipsos directæ, ex quibus ad jus et justitiam ecclesiae conservandam debuerunt unanimiter effici fortiores, exhibitæ et perlectæ fuissent ibidem, quasdam occasiones prætendentes.

illudque tolli-
tur, repu-
gnante Bel-
vacensi,

260 Quod præsentiens episcopus Belvacensis, coram nobis et concilio, ne interdictum pro se et ecclesia sua latum, et ab ipsis observatum, nulla sibi et ecclesiae suae a domino Rege

satisfactione facta vel restitutione, revocaretur vel relaxaretur, Sedem Apostolicam appellavit, se et ecclesiam suam, et interdictum pro ecclesia sua latum, et statum, in quo erat negotium, sub domini Papæ protectione ponendo. Catalaunensis tamen episcopus post appellationem Belvacensis pro se, Ambianensi, Sylvanectensi, et Attrebatensi episcopis, pro suae voluntatis arbitrio coram nobis et coepiscopis proposuit, quod interdictum relaxarent prædictum: et ne propter hoc contra ipsos procederem in aliquo, in vocem appellationis prorupit, sprete appellatione a Belvacensi episcopo ante facta: et cum nobis, inter has angustias positus, quidam alii episcopi adhererent, eisdem nunc post multos tractatus eum * temperamento interdicti, vel alio modo possemus eos ad unitatem reducere, tandem eorum instantia devicti, dictum relaxavimus interdictum.

Aut. Romæ
I. S.

* forte cum
nec

261 Audivimus supra, capitula cathedralia interdictum admittere noluisse. Hinc S. Ludovicus gratias egit capitulo Laudunensi per epistolam superius recitari coeptam, in qua post verba jam citata mentem suam de hoc interdicto sic exprimit: Unde quam plurimum admiramur, quod suffraganei Remensis provinciae, nobis a nullo jure deficientibus, tantæ contra nos malitiæ acquieverint aliquorum, quod in nostrum, et regni præjudicium, interdicti sui præcipitantes sententiam, ita contra nos, et jus nostrum perperam processerunt. Et utinam quanto zelo, quanta affectione moveantur eorum aliqui in hoc facto, bene attenderitis singuli atque omnes. In quo tamen vos, qui saniore ducti estis consilio, jura nostra opprimere non duxistis, sed juri regio favorabiles, et eorum injuriis contrarios vos gessistis, ex quo vobis et ecclesiis vestris regalem gratiam merito obtinuisse debetis. Rogamus igitur universitatem vestram, et in amore, quo nobis et regno tenemini, exhortamur, ut viam istam conservandi jura regia, qua incedere cœpistis, constanter atque viriliter teneatis. . . scientes quod nos pro facto isto paramus nuntios providos et discretos incunctanter per hoc ad Romanam curiam destinandos, ne procedat in tantum regni nostri detrimentum ista malitia, prout aliqui contra nos conceperunt. Actum apud Compendium anno Domini millesimo ducentesimo trigésimo tertio, mense Decembri. *Hactenus Ludovicus. Ex quibus perspicias, Regem non minus conquestum fuisse jura sua lædi ab episcopis, quam illi quererentur id factum a Rege. Ratio Ludovici huc reduci potest. Jurisdictio civilis Bellovacensis res est regni feudalis: at vero lis de re feudali agitari debet apud feudi dominum: cum itaque rationem reddere non renuerim in curia regni, injurii mihi sunt episcopi, qui ea de re sibi arrogarunt judicium.*

E

F

262 Porro, uti Rex nuntios suos se quam primum Romam missurum dicit, ita et episcopi causam suam Gregorio Pontifici commendant his verbis: Unde Sanctitati vestrae humiliter supplicamus, quatenus desolationi Belvacensis ecclesiae, quæ in partibus nostris manifesta est, paterno compatientes affectu, celeri remedio salubriter dignemini providere, scientes pro certo, quod non potest oppressioni dictæ ecclesiae, nisi per supremum Sanctitatis vestrae remedium subveniri. Actum apud sanctum Quintinum Dominica ante Natale Domini, anno Domini mccccxiii. Ita archiepiscopus Remensis ad Pontificem.

que defertur
ad Pontificem:
observantur
aliqua

AUTHOR
J. S.

ficem. Porro has duas epistolas recitandas censui, quia totius controversiæ historia ex illis elucescit magis, quam ex aliis instrumentis hactenus prolatis. Verum ne qui ex epistolæ verbis quibusdam, quæ plus significare videntur, quam revera significant, in errorem ducantur, illa paullo accuratius sunt exponenda. Num. 254 dicitur episcopus omnem jurisdictionem habuisse in civitate Bellovacensi. Id verum est, et declaratum a Ludovico VII per chartam, quam edidit Antonius Loisel in Monumentis agri, urbis, etc. Bellovacensis pag. 275: verumtamen non sine restrictione aliqua. Verba regis accipe: Sancimus igitur ex regiæ majestatis excellentia, quod semper ad episcopum querimonie perferrentur, et nemo sit tam præsumptuosus, ut de jure episcopi et ecclesiæ, scilicet de facienda justitia, se intromittat apud Belvacum, quamdiu, ut fiat, in episcopo non remanserit. Sed si forte in eo, quod absit, remanserit, tunc ipsi cives habeant licentiam suis concivibus faciendi: quia melius est tunc ab eis fieri, quam omnino non fieri. Cum itaque Rex Bellovacum accessisse dicatur ibidem, cum multis communiis, quibus incumbere Bellovaci fontes punire, id non faciente episcopo; vix dubium relinquitur, quin illi Regis opem implorarent, quod sibi vires deesse perspicerent ad seditiosos comprimendos et puniendos.

circa epistolam archiepiscopi:

263 Deinde eodem num. 254 dicitur episcopus paratus fuisse ad seditiosos puniendos. Verum se tantum paratum exhibuit, cum Rex adveniret ad id ejus loco præstandum: neque Ludovicus manum admovit, priusquam, inquisitione facta, ipsius consilium declarasset episcopum partibus suis defuisse, quod fontes non jussisset apprehendi, ut refert Chazius pag. 170. Hic itaque erat nodus controversiæ; an vere officio suo defuisset episcopus, quod Rex contendeat, ille vero negabat. Hanc autem controversiam in curia seculari examinandam dicebat Ludovicus, non in episcoporum concilio. Tertio ubi dicitur Ludovicus episcopum jurisdictione spoliasset. Non ita id intelligendum, sicut perperam intellexit Raynaldus ad annum Christi 1234, num. 12, ac si S. Ludovicus episcopum jurisdictione, urbisque dominio in perpetuum exuisset: at dumtaxat quod jurisdictionem et facultatem liberam non reliquisset ad seditiosis præteritis auctores suo nomine puniendos. Similiter verba paullo inferiora, quibus dicitur Rex episcopum civitate spoliasset, nolim accipias, sicuti accepit Raynaldus ad annum 1236, num. 37, ac si episcopum civitate ejecisset; id enim aperte falsum est: nam episcopus libere ad urbem veniebat, quoties ipsi erat lubitum. Verum intellige, urbem regio præsidio servatam fuisse ad tempus; nimirum donec venditis quibusdam minoris momenti episcopi bonis, receptisque episcopatus redditibus, soluta esset pecuniæ summa, quam pro gisto, ut vocant, seu sumptibus quinque dierum Rex exegerat, ac solvere detrectabat episcopus. Unde episcopi in monitione Regi facta, apud Harduinum tom. 7 Conciliorum col. 200, nihil ab eo exigunt, nisi ut justitiam, seu jus puniendi seditiosos illos episcopo reddat, damna restauret, in exilium missos revocet, captivos restituat, regalia item, seu summam gisti nomine exactam, refundat: non vero ut episcopum urbi, urbisve dominium episcopo restituat.

264 Num. 258, et 259 refertur, quomodo

interdictum fuerit revocatum: quam narrationem supplendam censui ex inquisitione hac de re facta anno 1235, apud memoratum Harduinum col. 198, ubi testis octavus hæc narrat: In sequenti die Lunæ vel die Martis fuerunt congregati omnes episcopi, et capitula: et surrexit M. Simon de Arceia (decanus Ambianensis) et proposuit ex parte capitulorum, ut dicebat, in pleno concilio prædictas causas, et quasdam alias: inter quas fuit, quod negotium Belvacense tempore mandati facti ab archiepiscopo de ponendo interdicto, relatum fuit ad curiam: et dicebat, quod archiepiscopus in concilium ulterius se intromittere non debebat. Hinc habemus, litem in Regis curia examinari saltem coptam: quid autem ibidem actum fuerit, non invenio. Attamen suspicor id causæ regiæ non parum profuisse, atque episcopos plebrosque hinc melius de re tota fuisse instructos: certe idem testis post pauca ita prosequitur: Item dicit, quod appellavit Simon de Arceia pro capitulis cathedralium ecclesiarum provincie Remensis apud S. Quintinum, ubi erat concilium provinciale congregatum die Dominica proxima ante festum Natalis Domini: ubi suffraganei archiepiscopi Remensis, exceptis archiepiscopo, episcopo Suessionensi, et Cameracensi, dixerunt, quod male posuerant interdictum in suas dioceses: et melius volebant revocare per se, quam revocaretur per superiorem. Et episcopus Catalaunensis pro se ac pro aliis dixit, quod ipsi revocarent interdictum: et ne archiepiscopus nomine suo, vel auctoritate concilii, in aliqua re contra eos procederet, appellabat pro se ac pro aliis ad Dominum Papam. Hactenus de iis, quæ anno 1233 circa hanc controversiam acitata sunt, quæ prolixius exponere visum est, tum quod ea hactenus non inventi satis accurate exposita, tum vel maxime, quod aliqui quædam hac de re scripserunt S. Ludovico parum honorifica. Nunc brevius describemus, quo tandem modo controversia fuerit finita.

265 Pars utraque ad Pontificem suos destinaverat nuntios, ut supra vidimus. Jurat itaque audire, quid Pontifex, post acceptas tam acres contra Ludovicum episcoporum litteras, Regisque nuntios auditos, hac in re agendum, Regique rescribendum censuerit: ut hinc etiam utcumque elucescat, quid Pontifex de tota hac controversia, factoque Regis judicavit. Epistolam recitat magna ex parte Odoricus Raynaldus ad annum 1234, num. 12, in qua laudata regum Franciæ pietate, Ludovicum horum non minus in devotione quam regno successorem mirificis laudibus extollit, eumque demum ad pacem cum ecclesia Bellovacensi hortatur hisce verbis: Cum omni regno desiderabilis sit tranquillitas, qua et populi proficiunt, et honor regius custoditur, ad concordiam cum Belvacensi ecclesia faciendam, animi tui mansuetudinem inclinare procures, per quod misericordia, quæ tecum coaluit, clarius, et conspectius enitescat. Nos enim dilectum filium magistrum P. * de Collemedio capellanum nostrum præpositum ecclesiæ S. Audomari * virum notæ probitatis, et circumspectionis expertæ, quem honoris tui zelatorem tibi fidelem novimus, et devotum, et de sua prudentia, et industria plenam habet notitiam celsitudo regalis, mediatorem inter te et dictam ecclesiam duximus deputandum, cujus consiliis acquiescens, januam benevolentiae con-

D
cur rescri-
sit inter-
dictum, expo-
nitur.

E

Pontifex ar-
trum assignat
ad litem con-
ponendam

* Petrum
S. omer

suetæ

A suetae paci clementer aperias, eam, et libertatem ecclesiasticam, quibus regni solium plus firmitatis accipit, plus splendoris, tamquam Rex Christianissimus amplectendo, ita quod in te paratum videatur ecclesiis antidotum pietatis etc. Datum Later. viii Idus Aprilis Pontificatus nostri anno viii, id est Christi 1234. Ita misericordiam potius Regis inclamat pro episcopo, quam jura episcopi laesa queratur, acerrimus alioquin ecclesiasticæ libertatis vindex Gregorius.

que demum
composita

266 Jam autem quid statutus a Pontifice pacis sequester, Petrus de Collemedio profecerit, non liquet. At constat pacem necdum secutam fuisse, Milonemque Belloracensem episcopum Romam profectum, in itinere obiisse. Mortem ejus scribit cum aliis Albericus in Chronico ad annum 1234, pag. 554 his verbis: Milo Belluacensis episcopus apud Camerinam civitatem Italiæ moritur: post quem Gaufridus in episcopum eligitur. Cum Milone contentio finem non habuit, ab ejus successore renovata; sed nec hic effecti quidquam, nisi quod subditos suos sacrorum usu interdixit. Obitum autem Gaufridi, ejusque successorem memorat Albericus ad annum 1236 hunc in modum: Mortuus est episcopus Belluacensis, post quem Robertus decanus fit episcopus. De quo Gallia Christiana Sammarthanorum fratrum in episcopis Belloracensibus pag. 396 inter alia hæc habet: Robertus de Cressonsart... demum concordiam ac pacem inivit cum S. Ludovico, et anathema per decessores in diocesim promulgatum revocavit, ac cum ipso Rege composuit super gistis, aliisque juribus, quæ sibi ab omni ævo vindicabat. Subdit dein diploma regium, quo Ludovicus circa jus gistis cum episcopo composuit. Ceterum ex litteris Gregorii, apud Lucam Waddingum post tom. I Annalium Minorum in Regesto Pontificum a pag. 32 con-jicio, concordiam coaluisse anno 1237. Nam interdictum, quod, ut ait in epistola ad Regem, nimis præpropere, et ex abrupto fuerat repositum, suspendit Pontifex ad octo menses pro fine pacis et concordie ineundæ, inquit ex epistola ad episcopum Belloracensem ejusque capitulum Waddingus: suspicari ergo merito possumus intra octo illos menses concordiam stabilitam. Itaque cum memoratæ Pontificis litteræ scriptæ sint mense Septembri anni 1236, ad annum sequentem pax videtur referenda, nisi sub finem anni 1236 jam fuerit sancita, quod minus est verisimile. Discordia igitur, quæ Ludovico sub tutela constituto diu vixerat, eo ad regni habenas admoto, brevi extincta est: nec lites cum episcopis tam diuturnas dein videbimus.

§ XXIII. Reliqua anni 1233: anno 1234, mortuis quibusdam principibus, concordia inter Campaniæ comitem et Cypri reginam mediante Rege facta: alia quædam ad annum 1234 spectantia.

Quam jura ecclesiarum illasa vellet et illibata S. Ludovicus, testantur litteræ Archembaudi Borbonii domini, ac Regis in Arvernâ procuratoris, hoc ipso anno 1233 mense Junio datæ, atque editæ post tomum 2 Gallie Christianæ

Jura ecclesiarum
Brivatensium
restituit S.
Ludovicus:

nuperrime recusa inter instrumenta a col. 137: AUGUSTI
quippe ex hisce litteris discimus servientem quem- J. S.
dam, ut vocabant tunc temporis, a regio procuratore prædicto in oppido Brivatensi * statutum * Brioude
fuisse tempore Ludovici VIII, quod Brivatenses querebantur privilegiis ecclesiæ suæ contrarium. Re discussa, veras esse Brivatensium querelas repertum est, servientemque amovere jussit Ludovicus VIII. Verum morte ejus interveniente, id facere distulit procurator regius. Recurritur igitur ad S. Ludovicum. Ipse autem Rex, inquit procurator, benignitate regia motus, et justitiæ et æquitatis debito volens mandatum patris ratum et firmum haberi, et ecclesiam Brivatensem cum suis possessionibus in ea libertate observari, in qua manserat temporibus retroactis, mihi viva voce præcepit, et etiam super hoc suas litteras patentes direxit, ut secundum inquisitionem prædictam, a villa Brivatensi præfatum servientem amoverem, et ecclesiam Brivatensem cum suis possessionibus in prædicta libertate conservarem... Actum anno mcccxxxiii, mense Junio. Sic qui nec minis cedebat nec terroribus, ubi iniqua juriq. suo contraria peti existimabat, faciles justitiæ manus dabat, rei æquitate comperta.

268 Pietatem item, qua sacras prosequabatur reliquias, hoc anno, ut sæpe alias, egregie declaravit Rex sanctus in amissione et inventione sacri clavi, quem ut thesaurum pretiosissimum custodit ecclesia S. Dionysii in Francia. Res contigit anno 1233 ex Chronico Alberici ad eundem annum pag. 543. licet eam more Gallico ad annum 1232 retulerit Nangius, quod ante Pascha fuerit peracta. Porro laudatus Nangius apud Chesnium pag. 330 factum enarrat hoc modo: Sequenti anno sanctissimus clavus Domini, unus de illis, ex quibus corpus Dominicum cruci affixum dicitur extitisse, qui a tempore Caroli Calvi regis Franciæ et imperatoris Romani, in eadem sancti Dionysii ecclesia dono ipsius permanebat, cecidit de vase suo, dum daretur gentibus ad osculandum; et sic perditus fuit inter multitudinem osculantium tertio Kalendas Martii; sed primo die Aprilis sequentis, multis prodentibus miraculis inventus, ad prædictam ecclesiam cum gaudio et magna exultatione in die sancto Parasceves est allatus. Hujus clavi sanctissimi amissione dolor et compassio, quæ Regi Ludovico et matri ejus reginæ, ac multis accidit, non puto omittendum. Audientes vero Rex et regina mater ejus tam pretiosissimum thesaurum in regno suo fuisse perditum, vehementer doluerunt, dicentes quod sibi nihil penitus potuisset nuntiari, unde possent, aut deberent gravius molestari. Illustrissimus autem et pius juvenis Rex Ludovicus tandem præ doloris magnitudine exclamasse dicitur, se maluisse optimam regni sui civitatem hiatu terræ funditus periisse.

dolet amissum
sacrum clavi-
rum.

369 Qui statim viros eloquentes et eruditissimos a latere suo mittit, qui dolorem et fletum abbatis et conventus sancti Dionysii, quos inconsolabiliter contristatos audierat, verbis bonis et consolatoriis levigarent. Ipse quoque in propria persona venire voluit, sed discreta suorum consideratio non permisit. Qui confestim clamari voce præconis per plateas civitatis Parisius jubet, ut si quis clavum Dominicum invenerit, cito reddat, et securus de vila, de fisco regio percipiet centum libras. Hisce quædam subdit auctor de dolore universi populi, quæ ad Ludovicum non spectant. Totam hanc historiam ex Ms. antiquo

eumque inven-
tum gaudet
et veneratur

ube-

AUCTOR
J. S.

uberius narrat Michael Felibien in Historia abbatiae S. Dionysii a pag. 228, usque ad 232, ubi postquam exposuerat, quomodo relatus sit ad templum S. Dionysii sacer clavus, de sancto Ludovico subiungit, eum post aliquot dies venisse ad abbatiam S. Dionysii, ut gaudium suum testaretur de sacro clavo invento, eumque cum illustri comitatu suo veneraretur. Hæc sufficiunt ad eximiam Sancti erga sacras Reliquias observantiam declarandam: plures autem historiae circumstantias apud assignatum auctorem curiosus lector inveniet.

270 Albericus hoc anno in Chronico pag. 543 de S. Ludovico hæc scribit: Terram de Mallione eodem anno, mortuo Savarico, obtinuit. Studuerat hic Savaricus partibus Angliæ regis, ut vidimus num. 93. De Malleone autem, seu Malo Leone hæc scribit Adrianus Valesius in notitia Galliarum pag. 314: Est in Pictonibus diocesisque Malleacensi Malus Leo castrum, a nonnullis contracto nomine Malleo appellatum, vulgo Mauleon, clarum veteri monasterio monachorum regulam S. Augustini sequentium, quibus suus est abbas. Est alterum castrum et Malus Leo vel Malleo in valle Subola apud Novem populos, Mauleon similiter nuncupatum: ejus dominus fuit, qui et ab eo castro cognominatus est, Savaricus de Malleone, quem Petrus monachus in capite lvi libri de bello Albigensi commemorat, et in capite lxxvi inimicum Ecclesiæ, regis Angliæ seneschallum fuisse asserit. Ita ille, ex ejus sententia posterius hoc castrum S. Ludovicus hoc anno obtinuit. Verum id mihi probari non potest, cum Savaricus de Malo-Leone, ejus crebra mentio fit in variis antiquorum auctorum Opusculis apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ, ibidem col. 879, et rursum col. 882 Pictavinus vocetur, eumque et Pictariæ seneschallum, et ubique inter Pictones memoratum inveniam. Unde de priori castro Albericum intelligendum existimo, ea etiam ratione, quod secundum situm sit in posterioribus Vasconiae partibus, quam Angli hoc tempore obtinebant. Hoc item anno Ludovicus excepit homagium Galteri de Aresnin comitis Blesensis pro feudo gemino, ut habetur apud Martenium tom. 4 anecdotorum col. 974. Hinc ad annum sequentem transeamus.

C 271 Pendebat adhuc indecisa controversia de comitatu Campaniæ inter comitem Theobaldum illiusque patruem Cypri reginam, ejus initia num. 240 exposuimus. Cum natalium defectus objiceretur reginæ, res ad Pontificem fuerat delata. Pontifex autem, ut refert Raynaldus ad annum 1233, num. 62, indixit, ut primum quæstio de ipsius natalibus coram Ecclesiæ tribunali discuteretur, illamque saltem procuratorum opera Romæ se sistere jussit. Verum regina Cypri examen hujusmodi non magnopere desiderasse videtur, quod id sibi non speraret profuturum, adeo ut facile destitura fuisset, nisi obtulissent principum quorundam in Theobaldum odia, quibus de medio sublotis, res hoc anno 1234 fuit composita. Accipe quæ hac de re scribit Albericus in Chronico ad dictum annum pag. 550, sed vitio describentium mendis conspersa: Cum esset hucusque, inquit, simultas et invidia et maxima discordia baronum Franciæ contra comitem Campaniæ, contigit in hac hyeme tres mori, videlicet archiepiscopum Lugdunensem, comitem Philippum Bononiæ patruum Regis, (qui) apud sanctum Dionysium antecessoribus

suis conjunctus est, et comitem Robertum (Drogo censem) fratrem archiepiscopi Remensis. . . (et Petri Britannicæ comitis), qui Dominica ESTO mihi sepultus est. Qui de medio factus * obtinuit cum regina Cypri pacem facere, quæ istis instigantibus, et consilium cum auxilio serenitibus, calumniam movebat contra consobrinum suum comitem Campaniæ.

272 Quibus autem conditionibus concordia stabilita, ac jure quolibet in comitatu Campaniæ cesserit regina Cypri, vivente Theobaldo, ejusque posteris, mox refert his verbis laudatus Albericus: Unde quadraginta millia librarum habuit in instanti pro debitis et expensis, et duo millia quolibet anno. Hicce ad amussim consentit Joinvillius num. 33, addens duo illa millia quotannis solvenda, in terris ac censibus assignata fuisse; reliqua quadraginta millia a Rege soluta pro comite, emptis hæc pecunia feudis, quæ mox ex authentico instrumento recitabuntur. Cangius in observationibus ad Joinvillium pag. 46 recitat litteras S. Ludovici, quibus pacis conditiones continentur, quas ex eo huc transfero: Excellentissimo et karissimo domino suo Ludovico Dei gratia Francorum Regi, A. * eadem gratia R. * Cypri, salutem et dilectionem sibi sinceram. Excellentiæ vestræ supplicamus, et vos requirimus, quatenus subscriptis litteris vestrum apponi faciatis sigillum. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex: Noverint universi præsentem paginam inspecturi, quod nobilis mulier Elipdis * regina Cypri, in præsentia nostra constituta, quittavit carissimo consanguineo et fidei nostro Theobaldo Campaniæ et Briæ comiti palatino, omne jus, quod habebat, vel dicebat se habere in comitatibus Campaniæ et Briæ, et pertinentiis eorundem, et de eodem jure se devestivit * in manu nostra. Et nos ad petitionem dictæ reginæ investivimus de eodem jure dilectum et fidelem nostrum Archembaldum de Borbonio nomine dicti comitis, salvo hoc, quod si dictus comes decederet sine hærede ab ipso linea matrimoniali descendente, supradicta non obsessent dictæ reginæ, quia posset petere dictos comitatus, sicut poterat ante, nec propter suprascripta jus suum minueretur, vel augmentaretur. Promisimus etiam quod quando assisiæ * duarum millium librarum terrarum factæ dictæ reginæ, nos omnia sicut continentur in charta dictæ reginæ tradita, dicto comiti faciemus scribi, et sigillari, et tradi dicto comiti, et iis omnibus supradictis et sigillatis, et dicto comiti traditis, præsentibus litteræ nobis reddentur. Actum anno gratiæ mcccxxvi, mense Septembri Ita concordiam regno suo maxime utilem conciliavit Ludovicus.

273 Jam vero feuda, quæ comes Campaniæ Ludovico tradidit propter soluta quadraginta librarum millia, non pignori solum data fuisse, quemadmodum Albericus ad annum 1236 pag. 556 scripsit ex quorundam eo tempore opinione, sed revera vendita fuisse, ut habet Joinvillius num. 34, evincunt litteræ ipsius Theobaldi, quas præcedentibus subjecit Cangius, his verbis exarata: Ego Theobaldus Campaniæ et Briæ comes palatinus notum facio etc. quod ego carissimo domino meo Ludovico Regi Francorum illustri vendidi pro xl millib. librar. Turon., de quibus idem dominus Rex mihi plene satisfecit, feoda mea comitatus Carnotensis * cum pertinentiis suis, comitatus Blesensis * cum pertinentiis suis, comitatus Sacrocasaris * cum per-

* forte, etc.
de medio factus

quæ, etc.
mille annis

Alendis
regina

possessio illius
dis

i. e. xxi

i. e. assisiæ
ho censura
F

hinc Ludovicus
quædam
comitis feuda
emittit

* Chartres
* Blois
* Saucerre

tenen-

A tinentiis suis, et vicecomitatus Castridunensis * cum pertinentiis suis, et omnia jura, quæ in prædictis habebam, tam in feodis quam in domaniis ratione prædictorum feodorum, eidem domino Regi et hæredibus suis habenda in perpetuum et tenenda, retento mihi eo, quod habeo in comitatu Particensi in feodis et domaniis, quod movet de feodo Carnotensi, et quod comes Carnotensis debet de domino Rege tenere. In cujus rei testimonium præsentem litteras sigilli mei munimine roboravi. Actum anno Incarnat. Dom. MCCXXXIV, mense Sept. Hanc venditionem etiam ratam habuit regina Cypri litteris apud Cangium recitatis loco assignato.

274 Præter pacem jam dictam, reliquorum principum motus contra comitem Campaniæ post mortem Philippi Bononiæ comitis, quem vana regni spe lactare non destiterant, plane concidit. Testatur id Guilielmus de Podio Laurentii in Chronico cap. 39 his verbis: Motus quoque Robertorum, consentientium Philippo comiti aspiranti regno, ejusdem Philippi morte extinguitur naturali. Certe Hugo Burgundiæ dux, inter potentiores comitis Campaniæ adversarios, juramento se obstrinxit ad resarcienda damna comiti illata, a Rege ad id coactus, cui et fidem iterum jurat, et prædes pro summa pecuniæ, de qua convenerat, assignat. Quæ latius relata inveniet lector in Charta præfati comitis apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ a col. 1262. Post mortem item Philippi Bononiæ comitis, cum Mathildis defuncti uxor de hereditate controversiam haberet cum filia sua Joanna, ipsaque Rege, ea amice per Ludovicum composita est, ut habemus ex litteris conventionis comitis Mathildis apud memoratum Martenium a col. 1243; verum mendose illæ notantur anno 1230 scriptæ, cum ex ipsis clarum sit, ecartas esse post mortem Philippi comitis.

275 Contra injurias Judæorum, qui usuris fraudibusque graves erant Christianis in Gallia, jam aliquot statuta tum per S. Ludovicum, tum per reges præcedentes facta erant, quibus frænum eorum injustitiæ injiceretur. Alia rursum hoc anno contra eosdem a S. Ludovico decreta profert Martenius tom. 1 Anecdotorum col. 984: quibus tertia pars debitorum remittitur Christianis: cavetur ne Christiani capiantur ob debita Judæorum, neque ob eadem hereditates suas vendere cogantur: ne Judæis pignora accipere liceat a Christianis. Demum severe prohibetur ministris regis, ne munera accipiant ad horum executionem curandam: Præceptum est etiam baillivis, quod ipsi nihil capere præsumant pro supradictis fideliter adimplendis, sicut eorum habent dominum Regem, et sicut diligunt corpora sua, terras et omnia mobilia sua. Confirmavit item hoc anno S. Ludovicus fundationem monasterii B. Mariæ de Bello-visu*, quod monialibus Ordinis Cisterciensis fundavit Robertus de Curteniaco*, ejusque conjux Mathildis prope Magdunum*: sicuti habent novissimi editores Galliæ Christianæ tom. 2, col. 218. Scripserat anno præterito Gregorius Pontifex ad S. Ludovicum de injuriis abbati et monachis S. Walerici* illatis variisque sacrilegiis ibidem a civibus perpetratis, hortatus Regem, ut curaret sacrilegia illa debito supplicio expianda. Epistolam vide apud laudatum Martenium a col. 978: ubi et col. 982 invenies latam sententiam a

Gaufrido Belvacensi episcopo, et Theobaldo Ambianensi archidiacono in Majorem, scabinos, et juratos communiæ S. Walerici, ob injurias monachis illatas, et profanationes ab ipsis perpetratas, ita ut Pontificis voluntati fuerit satisfactum.

276 Odoricus Raynaldus ad hunc annum 1234, num. 15 profert S. Ludovici epistolam ad Gregorium IX Pontificem; (aliā exhibuerat num. 61 anni 1233) qua Rex sanctus Pontificem iterato rogat, ut Raymundo Tolosano comiti restituere dignaretur ditionem quondam comitis Tolosani ultra Rhodanum sitam, quam tractatu Parisiensi Raymundus in perpetuum abdicaverat. Duas autem in hac epistola præcipue allegat rationes ad movendum Pontificem. Prima erat, quod Raymundi filia unica paternæ ditionis heres cum Alphonso Regis fratre matrimonio esset copulanda. Alteram hisce exprimit verbis: Attendentes etiam quod, sicut ex prælatorum illarum partium didicimus testimonio, in hæreticis perquirendis, et perquisitis ad honorem Dei et S. Ecclesiæ puniendis vigilanter se habuit, fideliter et devote. Ex qua ratione discimus Raymundum, qui subinde tum a Pontifice, tum a Rege monitus fuerat, ut in extirpanda hæresi diligentior se præberet, talem hoc tempore ea in re se præstitisse, ut Regi satisfaceret. Porro Ludovicus jam rogaverat Gregorio ab annis aliquot eandem Raymundo gratiam, quam hac flagitat epistola. Verum responderat anno 1232 Pontifex, se ditionem illam Raymundo non restituere, ne hæresis rursum in illis partibus invalesceret, quod metuendum multis rationibus docet, ut ex ipsis litteris lector intelliget apud Acherium tom. 3 Spicilegii a pag. 604. Pauca accipe Pontificis verba: Sed cum illius terræ conversio adeo sit adhuc recens et tenera, quod ex mutatione subita facile posset incurere recidivum; et recidivi languores interdum esse soleant prioribus graves, accurata est sollicitudine præcavendum, ne morbus, qui tam graviter Christi maculavit Ecclesiam, in ipsius possit reflueret corruptelam. Ita ad priores S. Ludovici preces Pontifex. Posteriores vero effectu non caruisse videntur, cum anno sequenti Raymundus clientelam juraverit Frederico imperatori pro Marchia Provincie, quo nomine memorata ditio, in imperio sita, eo tempore intelligebatur. Scribit hoc Godofridus Monachus in Annalibus ad annum 1235.

277 Waddingus tom. 1 Annalium Minorum ad annum 1234, num. 16 sequentia hoc anno scribit in rem nostram: Ludovicus sanctus Gallorum Rex ob intimum in Franciscanos... affectum, hoc anno fundum et locum, quem inhabitabant ab illorum ingressu in urbem, multo ære comparavit ab abbate et monachis sancti Germani, ad quos spectabat proprietas. Venditionis et emptionis litteræ regio sigillo munitæ servantur apud eosdem monachos, datæ hoc anno, mense Aprili. Et ut totum hoc venditionis, emptionis et concessionis negotium firmiter consisteret, Gregorii Pontificis judicium intercessit. Hisce idem auctor subnectit varias dicti monasterii dilataciones, atque opus templi intermissum, de quo suo loco agemus. De hac item fundatione consulere potest lector Gerardum de Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2 pag. 330.

Auctore J. S.

eo petente, marchionatus Provinciae Tolosano redditus:

E

F

fundatio conventus Minorum Parisiis.

AUCTOR
J. S.

§ XXIV. Pia Sancti exercitia : matrimonium : discordiæ sopitæ.

Sanctus a ludis omnino abstinet.

Agebat hoc tempore S. Ludovicus secundum chronologiam nostram annos viginti : Viginti autem annorum factus, inquit monachus S. Dionysii anonymus apud Chesnium pag. 396, dimissis omnibus jocosis, nec canibus, nec avibus ludens, dimissis apparatus pretiosis, simplicibus utebatur. Quæret curiosus lector, quo se igitur occuparet Rex sanctus, dum a gravioribus regni negotiis quies concedebatur. Respondeo ex Vita secunda manifestum esse, magna diei noctisque parte orationibus variis, horisque canonicis recitandis occupatum fuisse : verum quia hæc abunde ibidem descripta sunt, non lubet ea hoc loco repetere. Accipe itaque ex memorato auctore anonymo, quid honestis animi relaxationibus substituisset videatur Rex sanctus : Quia vero, inquit, secundum cujusdam sapientis dictum, nihil sapientis mentem sic ab amore mundi separat, nihil sic animum contra tentationes roborat, nihil ita hominem excitat, adjuvat ad opus bonum, sicut sacrarum studium litterarum ; sanctus iste Ludovicus Rex attendens, quod superius præmisimus, Regem in libro Legis juxta Domini præceptum cunctis diebus legere, sacræ lectioni studiose insistebat, habebat enim Bibliam glosatam, et originalia beati Augustini et aliorum Sanctorum, et alios sacros libros, in quibus legebat et legi coram se multociens faciebat illo medio tempore intra prandium et somnum diurnum, et multoties per somnum usque ad vespertas, nisi gravioribus fuisset occupatus. (Brevis autem hunc somnum Ludovicus captare solebat post recitatas a prandio preces nonas, quod surgere ad Matutinas de nocte solitus, id sibi necessarium sentiret.)

atque exercitiis piis studiose vacat.

* i. e. cubiculum

C 279 Prædictis etiam temporibus faciebat ad se vocari aliquos religiosos, vel alios honestos viros, cum quibus loquebatur de Deo, de Sanctis, et eorum actibus, et interdum de historiis sacræ Scripturæ et de vitis Patrum : habebat etiam libenter secum in mensa prælatos, vel alios clericos, cum quibus de Deo loquebatur in mensa loco lectionis, quæ habetur in conventibus religiosorum : omni etiam die dicto Completorio a capellanis in capella, redibat ad cameram *, tuncque accendebatur una candela cerea magnæ quantitatis, et dum illa durabat, ipse legebat in Biblia, vel in alio sacro libro : siquidem erga Dei sanctum sermonem, utpote qui ex Deo erat, tantæ devotionis, tantæ reverentiæ fuit, quod multociens in capellis religiosorum sermonem, in scholis quorundam sacræ Scripturæ lectionem humiliter sedens inferius, aliis sedentibus in scamnis et locis superioribus, audiebat. Hæc ille de piis S. Ludovici exercitationibus, quæ in Actis infra edendis confirmantur locis variis. Quin et longe plura et illustria non minus hisce adjungi possunt, cum quæ mentem pie pascunt, qualia sunt supradicta; tum etiam quæ simul corpus exercent, uti sunt impensa frequenter Religiosis, pauperibus, ægrotis, aliisque ministeria varia, ex quibus pia S. Regis humilitas, atque immensa charitas elucescit : verum hæc abunde enarrata in Actis lector studiosus inveniet.

280 Juvat hic examinare quo pacto intelligenda sint, quæ scribit Gaufridus de Bello-loco in Vita num. 6 : Nec prætereundum, inquit, de quodam religioso, qui a falsis relatoribus audierat, quod dominus hic Rex ante matrimonium suum concubinas habebat, cum quibus quandoque peccabat, conscia vel dissimulante matre sua. Quod cum ille religiosus cum multa admiratione, quasi eam redarguendo dominæ reginæ dixisset : illa super hac falsitate se et Filium humiliter excusavit... Hoc ego ab ore ipsius domini Regis audiui. Hæc verba passim ita intellexerunt auctores, ac si fama de incontinentia Ludovici sparsa fuisset, aulamque regiam pervagata. Verum, si hoc modo prædicta verba sunt intelligenda, manifeste sibi contradicunt Vitæ scriptores illi, de quorum fide atque auctoritate dubitare non possumus. Etenim auctor Vitæ secundæ, ex Actis canonizationis fide summa conscriptæ, num. 135 de castitate, integraque S. Ludovici circa illam fama, scribit sequentia : Omnis fuit in sancto Rege puritas : neque unquam tempore adolescentiæ ipsius, neque tempore juventutis, neque ullo tempore illi, qui memoratis temporibus cum, eo fuerunt, diuque cum ipso fuerunt conversati, videre potuerunt aut percipere beato Regi fuisse ullam familiaritatem, aut conversationem suspectam cum ulla femina alia quam sua : nunquam dici audiverunt de incontinentia, vel verbo ejus hac in parte famam laedi. Hæc auctor, cui scripta Gaufridi, quem frequenter citat, non erant incognita. Existimo igitur nihil velle Gaufridum, nisi credulitati boni illius Religiosi quorundam petulantia illusum fuisse, eumque majore zelo quam prudentia serio reginæ narravisse, quæ joco audierat : adeoque famam de Regis incontinentia sparsam non fuisse. Sic utrumque scriptorem facile concilies.

281 Hisce de moribus sancti Juvenis diverticulo non injucundo enarratis, temporis ordo postulat, ut ejus nuptias referamus. Guilielmus Nangius apud Chesnium pag. 331 de iis hæc narrat : Anno Domini MCCXXXIV, regni Ludovici Regis Franciæ VIII, ætatis vero suæ XIX, cupiens idem Rex de fructu ventris sui processurum aliquem, qui post ipsum in regni ipsius solio resideret, non causa libidinis, sed prolis optandæ, uxorem ducere cogitavit. Et tunc misit Galterum Senonensem archiepiscopum, et dominum Johannem de Nigella militem suum, ad comitem Provincie, hominem in armis strenuum, simplicem, rectum, ac timentem Deum : mandans ei, quatenus filiam suam Margaritam juvenem, quam ipse Rex volebat ducere in uxorem, sibi mittere non differret. Quibus auditis, præfatus comes lætatus est valde, et fide nuntiorum filiam suam, quam a rudimentis infantie secundum Evangelium erudierat, et Dominum metuere docuerat, tradidit gratulanter. Et sic accepta a parentibus licentia, regii nuntii Margaritam puellam facie pulchram, sed fide pulchriorem, Dominum timentem, bonis moribus perornatam, omnium mulierum sui temporis dapsiliorem, Ludovico Regi excellentissimo adduxerunt. Quam Rex, paucis diebus revolutis, apud Senonensem urbem in uxorem ducens legitimam, ut Francorum dominam et reginam a Galtero civitatis Senonensis archiepiscopo inungi, et regali diademate fecit solemniter coronari. Sic Nangius, cui alii auctores synchroni passim consentiunt, tum quoad tempus matrimonii, tum quoad

An fama fuerit de incontinentia Ludovici?

Uxorem dunt Margaritam.

A quoad circumstantias ab eo relatas : attamen pauca, quæ ille prætermisit, aliunde supplenda.

dispensatio-
ne prius a
Pontifice peti-
to

282 Consanguineus Margaritæ erat S. Ludovicus in quarto gradu, ita ut dispensatione Pontificia opus esset ad matrimonium contrahendum. Petiit hanc dispensationem Rex sanctus, petitamque concessit Gregorius Pontifex per litteras, iv Nonas Januarii hujus anni datas, quas recitat Odoricus Reynaldus ad annum 1234, num. 16. Ex his porro intelligimus, quam pi ratione motus, ad hoc matrimonium processerit Ludovicus. Licet enim eximie Margaritæ cum corporis tum animæ dotes etiam Regem impellere potuerint, ac procul dubio quoque impulerint, altius tamen mentem erexit, ac fidei conservationem in partibus Tolosanæ præ oculis habuit. Verba Pontificis, quæ hoc doceant, accipe : Cum itaque de matrimonio contrahendo inter te, et dilectam filiam nobilem mulierem, . . . natam dilecti filii nobilis viri comitis Provinciae, sit tractatum : quia dicta nobilis quarta consanguinitatis linea te contingit, non prius duxisti ad consummationem ipsius matrimonii procedendum, quam super hoc ad Romanam recurreres Ecclesiam matrem tuam, nobis per nuntios humiliter supplicans, ut cum nihil magis ad conservationem illius terræ, pro qua tantus sanguis effusus est, operetur, salubre consilium apponere dignareretur.

et obtenta :

283 Licet igitur nihil aliud amplius, quam necessitas dispensantem ad dispensationem inducat ; attendentes tamen quod urgens necessitas, et evidens utilitas id exposcit, cum ex hoc negotium pacis et fidei, pro quo multo sudore laboratum est, et multo labore sudatum, proficeret, ac terra prædicta, quæ olim, velut deserta et invia luxit et languit, spinis cam replentibus et urticis, et nunc a suis respirasse videtur angustiis, de cujus recidivo timetur, melius valeat conservari, cum fratribus nostris deliberatione habita diligenti de ipsorum consilio serenitati Regis auctoritate presentium concedimus, disponendo, ut cum dicta nobili, si velis, contrahere valeas, impedimento hujusmodi non obstante. Terra, pro qua tantum sanguinis effusum est, non alia est, quam ditio comitis Tolosani, provinciæque illi vicinæ, in quibus grassata fuerat hæresis Albigenisium, qua necdum penitus erant expurgatæ ; ad quas in officio continendas multum conducere poterat, si arcto frdere cum Provinciæ comite Rex Franciæ jungeretur. Hæc de pia S. Ludovici in nuptiis intentione, qui ardentissimo fidei conservandæ ac propagandæ studio semper æstuavit.

tempus et locus
nuptiarum, ac corona-
tionis regi-
ne :

284 Quod attinet ad alias matrimonii circumstantias : tempus designat Bellocensis in Speculo lib. 30, cap. 137 his verbis : Anno Domini MCCXXXIV Rex Franciæ Ludovicus accepit uxorem, scilicet Margaritam comitis Provinciae filiam, circa Dominicam Ascensionis, quæ Senonis coronata fuit, et Parisiis venit circa Octavas Ascensionis. Vigesima octava Maii coronationem peractam scribit Felibien in Historia abbatæ S. Dionysii pag. 233, quæ erat eo anno Dominica ante Ascensionem Domini : nuptias vero die præcedenti, seu XXVII Maii celebratas habet Chaizius pag. 188. Utamque ceremoniam Senonis peractam ab archiepiscopo Senonensi Galtero, passim tradunt auctores. Inunctioni autem reginæ interfuit Odo Clementis abbas sancti Dionysii cum episcopalibus ornamentis, quemadmodum habet ejusdem abbatæ Chro-

nicon vetus apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 496. Verum prædictis non consonant, quæ scripta legimus a fratribus Sammarthanis tom. 3 Galliæ Christianæ pag. 586 in Joanne de Montlaur episcopo Magalonensi : Ex registris, inquit, episcopalibus constat, ipsum (Joannem episcopum) sacris operatum in templo B. Mariæ de Tabulis, dum nuptiarum S. Ludovici solemnitas cum Margarita Raymundi Berengarii comitis Provinciae filia Kalend. Novemb., Jacobo rege Aragonum presente, celebrata est. Posset quis existimare, hæc intelligenda esse de matrimonio per procuratorem contracto. At ne id quidem verisimile puto, cum, præter auctorum consensum, antiquus etiam nummus doceat, matrimonium in urbe Senonensi contractum. Nummi hujus latus alterum effigiem habet Regis ; alterum vero matrimonium sic representat, apud Jacobum de Bie fol. 24 :

E

285 Splendorem tempori congruentem, quo hæc peracta sunt, refert Chaizius pag. 189, quem lector curiosus potest consulere. Addit memoratus auctor ex MSS., quosdam eo tempore militia donatos a Ludovico, quosdam strumis laborantes de more regum Galliæ ab eo contactos. Porro ad morem aliorum quorundam regum tangendi hujusmodi infirmos aliquid addidit pietas Ludovici, quod hic ex Nangio describere abs re non fuerit : In tangendo infirmitates, quæ vulgo sodellæ * vocantur, super quibus curandis Franciæ regibus Dominus contulit gratiam singularem, pius Rex modum hunc præter reges ceteros voluit observare. Cum enim alii reges prædecessores sui tangendo solummodo locum morbi, verba ad hæc appropriata et consuepta proferrent ; quæ quidem verba sancta sunt atque catholica, nec facere consuevissent aliquod signum crucis : ipse super consuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba super locum morbi sanctæ crucis signaculum imprimebat, ut sequens curatio virtuti crucis attribueretur potius quam regiæ dignitati.

* i. e. strumæ,
Galliæ es-
crotielles

F

286 Ita ille apud Chesnium pag. 369 : atque eadem habet Gaufridus num. 54. Guilielmus de Peyrat in Antiquitatibus sacelli regis Franciæ pag. 815 erroris accusat utrumque auctorem citatum, et probat, Robertum, et Ludovicum VI, Franciæ reges in tangendis strumosis signum crucis adhibuisse, adeoque S. Ludovicum non fuisse primum, qui eum adhibuerit. At crediderim, id reges aliquot ante S. Ludovicum omisisse, ab eoque rursus adhibitum, quod satis est ad auctores nostros excusandos : neque

enim

AUCTORE
J. S.

enim dicunt, signum crucis a nullo unquam rege ante Ludovicum in hac cæremonia fuisse usitatum. Subdit autem præcedentibus Chaizius, tantam fuisse Regis beneficentiam, ut cuidam, qui equum in densa turba amiserat, damnum resarciendum curaverit. Neque vero prætermittendum, pium Regem Tobie æmulum, cum regina uxore sua tribus noctibus orationi institisse, priusquam ad usum matrimonii procederet, ut narrat Vita secunda num. 134. Ex hoc tam sancto conjugio prognati posteri hactenus regnum Galliæ obtinuerunt, atque obtinent hodiernum opum ac provinciarum amplitudine florentissimum.

Margaritæ so-
rores, dos etc.
lis

287 Ut breviter de Margaritæ reginæ cognatione perstringam aliqua; habebat eo tempore Raymundus Berengarius provincie comes filias quatuor, quæ totidem postea fuere reginæ. Natu maxima erat Margarita Ludovici conjux; secunda Eleonora Henrico Angliæ regi deinde nupta; tertia Sanctia, quam Richardus Henrici frater Romanorum deinde rex sibi conjugio copulavit; quarta Beatrice, quæ Carolo Ludovici fratri minimo, Siciliæ postea regnum adeptæ, uxor obtigit. Raymundum Berengarium pro dote filiæ promississe viginti librarum millia scribit Chaizius pag. 180: hanc autem summam ad quadringenta fere librarum millia hodiernæ monetæ reducit. Ludovicus vero nuptiarum causa uxori concessit civitatem Cenomaneensem, geminumque in Pertico castellum, sicut ejus litteræ docent tom. 4 Anecdotorum Martenii: at hæc deinde Margaritæ amore permutavit, et auxit. Porro auspicalissimis hisce nuptiis gemina discordia, si minus extincta, certe sopita fuit. Altera erat inter comitem Tolosanum comitemque Provincie, propter susceptam a Tolosano Massiliensium defensionem, quos comes Provincie subijcere moliebatur. Videsis hæc de re Chaizium lib. 3, num. 14. Uterque controversiam permisit judicio Ludovici, ejusque matris, ex instrumentis apud laudatum Chaizium pag. 487: verumtamen concordia hæc firma non fuit: nam deinde ad bella sunt reversi.

gemina occa-
sione nuptia-
rum sopita.

288 Altera erat controversia inter ipsum Ludovicum, et Jacobum Aragoniæ regem, quam ut componere studeret Raymundus Berengarius S. Ludovici socer, ipsum hortatur Gregorius Pontifex. Litteras Pontificis ad dictum Provincie comitem recitat Raynaldus ad annum Christi 1234, num. 47, e quibus rem accipe: Cum, sicut est nobis pro certo relatum, inter charissimos in Christo filios nostros Franciæ, et Arragonum reges illustres, super dominio terræ Carcassonensis, et aliarum terrarum vicinarum, discordiæ materia sit exorta, et ex hoc majora emergere guerrarum pericula formidentur, nobilitatem tuam rogandam duximus attente, et monendam, per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus ob reverentiam Apostolicæ Sedis et nostram, personaliter ad præfatos reges accedens, ipsorum animos ad pacem reducere, et oriam inter eos discordiam, juxta datam tibi a Domino prudentiam, amicabili studeas compositione sopire. Subdit epistolæ Raynaldus: Provincie comitem operam feliciter in ea controversia extinguenda collocasse, rei exitus docet, cum ii motus in apertum bellum non eruperint. At litem non omnino fuisse hoc tempore extinctam, per decursum hujus commentarii videbimus, bellum tamen fuit impe-

ditum, et controversia ipsa post multos annos amicis composita, uti suo loco narrabimus.

§ XXV. Bellum, finito induciarum triennio, cum Petro Britannie comite Anglisque renovatum: comitis subjectio post novas inducias, et pax illius cum Rege: quandam Britannie comitatum cesserit filio?

Inducie quas anno 1231 in triennium pepigerat S. Ludovicus cum rege Angliæ Henrico, ac Petro Britannie comite, finem habebant hoc anno ad festum S. Joannis Baptiste: hortatus quidem fuerat Gregorius Pontifex utrumque regem, ut renovarent inducias, pacemque demum stabilirent: verum cum Petrus Britannus, homo quiescere nescius, inducias subinde violasset, populando ditiones nobilium Britannorum, qui Ludovico fœdere erant conjuncti, ut apud Chaizium pag. 191 narratur; satis perspexit Rex prudens, pacem sibi sperandam non esse stabilem, nisi debellato comite. Clientes igitur principes, aliosque ad arma convocans, ingentem conscribit exercitum, finitisque induciis Britanniam ingreditur. Quid autem ibidem effecerit, summatim refert Chronicon S. Florentii apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 1146: Ludovicus Rex, ... inquit, dimicavit contra Petrum comitem Britannie, et cepit Castrum Brietnii*, et castrum Odonis*, et redditum ei fuit Castrum-celsum a dicto comite, dum idem Rex esset in ejus obsidione, et totam terram comitis circa id locorum devastavit, et villas succendit et combussit. Hæc ibidem; sed error unius anni est in tempore, quod hæc æque ac Regis nuptiæ affigantur anno 1235, cum anno 1234 sint peracta, ut Albericus in Chronico habet pag. 551, rem breviter item perstringens his verbis: Postea prædictus Rex guerram habuit contra Petrum comitem fratrem illius Roberti (Drocensis) qui nuper decesserat, quem cum sibi subjecisset non absque detrimento aliquo, receptis obsidibus et munitionibus et facta pacis compositione, ipsum adduxit Parisios. Hæc ille perpaucis: ex quibus tamen confirmantur utcumque, atque augentur ea, quæ scribit Matthæus Parisius, rem fusius enarrans, et distinctius, ejus contextum hisce subjungo.

Ludovicus
Britanniam
aggreditur.

B

* Chateau
Briant
* Oudon

P

290 Ad annum 1234, pag. 278 ita de gestis ab utraque parte loquitur dictus auctor: Eodem anno, instante Nativitate S. Johannis, quo tempore erant expiraturæ treugæ in Britannia, inter reges Francorum et Anglorum: rex Anglorum misit comiti Britannie milites LX, et Wallenses duo millia; qui terræ illius infirmiora communirent. Rex autem Francorum, treugis evolutis, congregavit exercitum copiosum ex omnibus viribus suis, et quoddam castellum comitis Britannie obsidione vallavit. Milites quidem regis Anglorum et Wallenses venientibus Francigenis occurrentes, equos quorundam hostium suorum peremerunt, ex equitibus pedites multos facientes, clivellarios, higas, et vehicula, quibus victualia deferebantur et arma, inva-

amittit quodam impedimento bellico.

dentis

A dentes ceperunt, equos et spolia rapuerunt : et damna eis non modica inferentes, absque sui læsione ad propria sunt reversi. Hoc procul dubio detrimentum, quod acceptum fatetur Albericus.

Britanniam
vastat, dein
inducias con-
cedit.

291 At Rex Francorum, ex damno sibi ilato perturbatus, divisim prudentius bellicis agminibus, totum exercitum suum admodum numerosum in tres divisit legiones, ut minori trium vix videretur comes Britanniae omnibus collatis viribus resistere. Undique Britanniam invadendo acriter insurgens more leonis, qui, cum læditur, acerbius hacchatur in rebellem, et Britannos gravi afflixit contritione. Comes autem in arcto positus, treugas usque ad festum Omnium Sanctorum sub tali forma postulans impetravit : ut sciret interim, si rex Anglorum, cui confederatus erat, corporaliter vellet in ejus succursum venire. Pro his siquidem treugis obtinendis, sub tali forma tradidit Regi Francorum tria castella optima : quod si rex Anglorum infra terminum memoratum ad liberationem terræ suæ non veniret corporaliter, ipse tunc Regi Francorum terram Britanniae totam, cum castellis et viribus, ex integro resignaret. *Hæ induciæ factæ videntur mense Augusto : nam instrumentum comitis, de quo Lobineau in Historia Britanniae tom. 1, pag. 233, seu lib. 7, num. cxi, eo mense notatur, quo et promittit se controversias suas cum nobilibus Britannis Regis regineque matris iudicio permissurum, et prædes assignat pro cautione servandi inducias. Pactis hisce induciis, Rex Parisios regressus est, atque eo tempore concordiam conciliavit inter Theobaldum Campaniae comitem ejusque patruelem Cypri reginam, ut supra narravimus. Sed ad Parisium regreditur :*

Comes, cum
rex Angliæ
transfretare
nollet,

292 Treugis autem in hunc modum confirmatis, comes Britanniae milites regis Angliæ et Wallenses remisit in Angliam : a quibus rex præmonitus est, ne ultra thesauros regni effunderet pro defensione comitis Britanniae, quia jam versus in arcum prævum, fœdus iniit cum Rege Francorum, ut diffugio a rege Anglorum facto, ad ejus pacem veniret, nihil expectans, nisi ut thesauros Angliæ exhausisset. Ipse siquidem comes parvo post emenso temporis spatio, in Angliam veniens, regi suggestit, quod pro treugis a Rege Francorum obtinendis, quidquid in auro habuit vel argento effunderat, petens sibi restitutionem fieri xv millium marcarum, quas consumpserat pro defensione terræ suæ, et Anglorum regis honore. Ad hæc respondit rex et dixit, quod per eum treugæ non erant obtentæ vel confirmatæ, adjiciens insuper, quod ad defensionem Britanniae non sufficiebant Angliæ thesauri, quod jam per triennium comprobavit, nec voluit tam laboriosis expensis amplius inutiliter fatigari. Sed si comes Britanniae hoc sufficere crederet, ipse mitteret quatuor comites Angliæ cum tot militibus et viris armatis, qui sufficerent ad defensionem terræ illius contra Regem Francorum.

subjicit se Lu-
dovico, et pa-
cem impe-
trat :

293 Hæc audiens comes Britanniae, iratus a rege recessit, et transiit in terram suam, continuo ad Regem Francorum confugit ; Parisios videlicet, ubi fœdus pacis sancitum. Porro quæ subjicit Parisius de habitu, quo Regem accesserit comes, dictisque Regis ad comitem, auctoris potius iracundiæ imputanda videntur, quam certa fide complectenda. Subdam tamen ejus verba, ut quilibet pro arbitrio suo de iis judicet : Et

ut prodicionem, inquit, contra regem factam, AUCTORIS J. S. sub qualicumque schemate palliaret, venit ad Regem Francorum laqueum in collo gerens, et proditorem se esse recognoscens, reddidit ei Britanniam totam, cum municipiis et castellis. Cui Rex Francorum dicitur respondisse : Licet, proditor nequissime, mortem promerueris turpissimam, parcam tamen tuæ nobilitati, ut vivas, et dabo Britanniam filio tuo ad vitam suam, ita ut post mortem ejus reges Francorum terræ illius hæredes existant. *Sicut verba Regi affingit ab ejus mansuetudine aliena, ita manifeste hallucinatur in historia hoc loco Parisius : neque enim Petro comiti Britannia hoc tempore erepta penitus, nedum filio ejus ad vitam tantum data, ita ut Galliæ reges in eam deberent succedere, ut pluribus mox dicetur ex litteris comitis. Nunc audiamus ex Parisio, quid ei cum rege Angliæ post hæc intercesserit negotii :*

294 Comes autem rebus omnibus ut proditor spoliatus, per internuncios regi Anglorum reddidit homagium suum, quod ei pridem fecerat. Et rex cepit in manu sua omnia jura comitis Britanniae in Angliā (puta comitatum Richemundiæ) et honores ad illum spectantes. Comes vero videns mala sibi multiplicata, in se ipso tabescens præ dolore et infrendens, per mare paravit insidias mercatoribus, et aliis facientibus operationes in aquis (juxta cognomen suum, scilicet Maclerc) rapinis injuriis intendebat, pyrata factus execrabilis. Quod hic memorat, iratior in comitem Britanniae Parisius, de excursionibus per mare contra Anglos susceptis, ad posteriora forsitan tempora referri debet : nam id hoc tempore factum alibi non lego ; factum vero deinde in alio contra Anglos bello postea referemus. Restat nunc ut breviter enarremus, quibus conditionibus pacem comiti concesserit S. Ludovicus.

verum ab An-
glo spoliatur
comitatu Ri-
chemundiæ :

295 Litteras Petri Britanniae ducis, hunc enim in his lego titulum, edidit Gallice Lobineau in Historia Britanniae tom. 1 pag. 233, ex quibus habemus sequentia. Jurat clientelam Regi Ludovico, ejusque matri Blanchæ contra quoscumque homines : promittit se fœdus non initurum, nec permissurum, ut ineat filius, filiarum suarum cum rege Angliæ, ejusque fratre Richardo, aut quocumque Regis inimico ; semper vero Regi ejusque matri se adhæsurum spondet. Præterea Regi in perpetuum cedit castra varia, ab eo antea obtenta ; tum etiam quidquid ab eo in Andegavensi provincia ac Cenomanensi obtinuerat, ita ut neque ipse, neque heredes ipsius ea unquam possent repetere. Hæc in litteris comitis. Pro securitate autem Regis tria ei consignavit castra, quæ eadem puto cum relatis antea a Parisio, eaque serrare poterat Ludovicus ad triennium post sequens Pascha, videlicet ultra tempus, quo filius Petro comitatum succedere debebat. Adit ad hæc Guilielmus de Podio Laurentii cap. 39 conditionem aliam sequentibus verbis : Comes, tradito comitatu materno filio ejus, ire debuit, moraturus ibi quinquennio, ultra mare. Verisimile est, vel crucem ab ipso comite assumptam, ut æquiores pacis conditiones obtineret, vel Regem ea etiam conditione pacem ei concessisse : crucem certe suscepit, iterque transmarinum post annos aliquot cum aliis Galliæ principibus aggressus est. Comitatum autem filio tradidit tamquam legitimo matris suæ heredi, neque enim Petrus alio quam uxoris suæ jure Britanniam administrabat.

conditiones,
quibus pax
comiti conces-
sa.

ACTIONE
J. S.

cur. et quan-
do Petrus co-
mitem ces-
serit filio.

296 Ex dictis autem probatur, errasse Parisium, quod comitem Britanniae omnibus a Rege spoliatum dixerit: etenim Britanniam administrare perrexit, donec filius ipsius Joannes ad legitimam pervenisset aetatem, qua eam per se administrare posset: ad eam autem aetatem pervenit anno 1237. ut patet ex ejus litteris apud Lobineau tom. 2 col. 335, quibus confirmans compositionem patris sui cum aliquot Britanniae nobilibus, ita loquitur: Johannes dux Britanniae, comes Richemondiae etc. Ut haec omnia, quae superius exprimuntur perpetuum robur obtineant, nos in aetate legitima constituti et probata coram excellentissimo domino nostro Ludovico D.G. Francorum Rege, et ab eodem in hominem recepti, hanc compositionem concessimus... Anno Dom. MCCXXXVII, mense Novembris. Illo itaque tempore Petrus administrationem Britanniae cum ipso etiam comitis, ducisve titulo deposuit. Verum priusquam Britanniae administrationem deponeret, defendere se debuit coram tribunali Regio, accusantibus eum nobilibus. De quibus accusationibus, rei que exitu lector consulat laudatum Lobineau in Historia Britanniae tom. 4 pag. 234 et 235: nam mihi ad annum sequentem progrediendum.

§ XXVI. Anno 1235 exactiones quae iam abrogatae: nuptiae Frederici cum sorore regis Angliae, molitionesque ad arma contra Ludovicum jungenda: nuptiae per Regem impeditae: turbae Remenses compositae.

Exactiones
quodam pro-
hibita;

Anno 1235 S. Ludovicus bona quaedam permutavit cum Simone de Pisciacio, eique in feudum concessit castrum quoddam in Normannia, quod Nomervillam vocat, cum agris et redditibus aliis, ut videri potest in ejus hac de re charta apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissime, col. 1266. Conquerebantur hoc tempore pauperes Melodunenses, abique, reculas suas ad vendendum Melodunum portantes, gravari se a ministris regis exactionibus quibusdam, quas illi specioso bonitatis nomine vocabant, ac si gratuito praestarentur. Re autem ad sanctum Regem delata, hoc anno eas exactiones penitus in posterum remittit, prohibetque ministris suis, ne eas erigant. Chartam Ludovici hac de re tradit laudatus Martenius col. 1267, e qua ad testimonium exactae Regis justitiae, justaeque misericordiae delibet sequentia: Nos autem, ait, circa hujusmodi exactiones, quae bonitates dicuntur, eisdem hominibus misericorditer providere volentes, pro eo, quod timebamus et dubitabamus, ne exigenter injuste, pro salute animae nostrae... exactiones sive servitia hujusmodi, quae appellantur vulgariter bonitates, praedictis hominibus omnino remittimus in perpetuum et quitamus... Actum apud Hospitale Corbolii anno Domini MCCXXXV, mense Aprili. Advertere potest pius lector, chartam in hospitali datam; domos enim pauperum atque aegrorum frequenter Rex sanctus accedebat, ac beneficiis cumulabat pro immensa sua in miseros quosvis pietate ac misericordia.

298 Hoc anno Fredericus imperator, fœde-

re dudum cum S. Ludovico junctus, sed nescius D fœdera sua tam sancte servare, quam ea servabat Ludovicus, uxorem duxit filiam Henrici Angliae regis Isabellam, seu Elisabetham, armaque cum Anglo conjungere voluit contra Franciae regnum, si credimus Matthæo Parisio hæc referenti. Etenim relatis magna verborum pompa imperatoris nuptiis, pag. 285 hæc subiungit: Misit ergo imperator regi Anglorum tres leopardos... cum aliis donariis pretiosis... Cui etiam contra Regem Francorum promptum consilium et promisit auxilium opportunum, qui jura sua detinet violenter et injuste, præcipue in perniciem regis Ludovici, et animae damnationem. Qui moriturus manifeste confessus est, se inexpressibiliter peccasse in regem Anglorum, retinendo jura sua, et postea cum esset in Anglia, terram suam redditurum: quæ omnia dissimulat Rex Francorum nescire, plus muliebri secutus consilium, quam normam justitiæ, timorem Domini ultionum postponendo. Hæc iratus more suo Parisius. Vehementer sane mirarer, virum non omnino indoctum adeo sui oblivisci, ut quem modo sanctissimum vocat, modo justissimum, mira metamorphosi eundem hic describat veluti injustum, ac timoris Domini oblitum, nisi scirem hujusmodi vomitus homini bilioso frequentes esse ac familiares. At missis his sordibus, quæ refutatione non indigent, ad propositum nostrum redeamus.

299 Plura de conjunctione armorum contra Ludovicum, ab imperatore regi Anglorum oblata, ad annum sequentem memorat Parisius his verbis: Nuncii... ab imperatore directi ad regem venientes, eidem mandata cum litteris detulerunt; ut scilicet dominus rex fratrem suum Richardum comitem Cornubiæ ad ipsum imperatorem mittere non differret; ut ipse, cujus circumspectam prudentiam fama late prædicaverat, super Regem Francorum militaret: quia dominus imperator in adjutorium illius omnes vires imperiales adhiberet; et hoc adeo abundanter, quod rex Anglorum non tantum jura sua transmarina recuperaret; sed restauratis omnibus, fines pristinos undique dilataret. Audiens autem rex simul et magnates ibi congregati, præhabita deliberatione, responderunt; quod non esset tutum neque consultum, tam temellum atale extra regnum mittere et dubiis casibus guerræ ac periculis exponere: cum unicus et manifestus hæres regis et regni comprobetur; et spes omnium in ejus sinu, post regem reponatur... Sed si placeret excellentiæ imperiali, alium, quem vellet eligere strenuum ac nobilem, de majoribus regni ad hoc vocare; mandatis ejus obtemperantes, rex et omnes amici et subjecti ejus, quidquid possent adjutorii effundere, non dissimularent. Nuncii autem hæc audientes, ad dominum suum redierunt, audita relaturi. Quod Angli de tenella ætate Richardi causantur, frivolum videtur: cum ipse ab annis decem in Gallia jam militasset: verum tot conatus jam inde adhibiti, atque eximia S. Ludovici prudentia et fortitudine rebus, segiores ipsos fecisse videntur, ad rem denno tentandam; licet spem omnem nondum abjecissent, ut patet postea. Ceterum consilia hæc effectu caruerunt, imperatore haud ita post aliis bellis implicito.

300 Eodem anno 1235, quo nuptiae imperatoris in periculum regni Gallici factæ, aliud rex Anglia moliebatur connubium Ludovico

item

A item periculosum : sed Henrici consilia solerti prudentia discussit Rex sanctus. Habemus id ex memorato Parisio pag. 285 : Eodem tempore, inquit, procurante Waltero Karleolensi * episcopo, rex Henricus III sibi filiam comitis Vigorniae (Pontirensis *), Pontificis fidei interpositione, cum juramento sibi subarravit. Sed postea, mutato animo et consilio, propter quasdam Regis Francorum comminationes, a proposito resiliit, ne pater exhaereditur. Rem confirmavit Odoricus Raynaldus ex litteris Pontificis ad annum 1236. num. 49, ex quo et mendum corrigitur Vigorniae pro Pontivensis apud Parisium substituta, quod alioqui manifestum est, cum nihil ad Ludovicum spectaret de comitatu Vigorniae. Audi itaque Raynaldum : Cumque Henricus Joannam comitis Pontinensis filiam ducturum se sacramento spondidisset, postea vero duplici cognationis vinculo sibi junctam comperisset, Alienoramque comitis Provinciae filiam accepisset, Pontifex regem, dato sacramento, cognita causa, absolvi jussit. Chazius pag. 205, citatis his auctoribus, narrat matrimonium, procurante episcopo supra nominato, initum fuisse : attamen ex iis nihil colligi potest, nisi pactum de ineundo matrimonio, seu sponsalia fuisse conclusa. Quod attinet ad filiam comitis Provinciae, quam, relicta Joana, duxit Henricus anno sequenti, Ludovicus eam honorifice per Galliam curavit deducendam, uti habet idem Parisius pag. 276. Hisce enarratis, ad lites revocamus, dissidiaque ex dissidiis nata, dum principes ecclesiastici in Gallia jurisdictionem suam acriter tuentur, seculares vero contra laborant, ne jura sua imminuantur.

301 Marlotus in Metropoli Remensi tom. 2 pag. 318, seu lib. 3, cap. 34 discordiam hanc fusc enarrat, cujus relationem in pauciora contraham, atque aliunde illustrare conabor : Crescente, inquit, inter Regem et episcopos provinciae Remensis discordia, de qua egi § 22, magistratus populares nacti occasionem penitus excutiendi jugum ecclesiasticae jurisdictionis, in tantam per aliquot urbes Belgii prorupere audaciam, ut nullum lapidem non moverint, quo rem diu concupitam ad exitum perducerent. Remenses haud segniter, vel paciores in hoc turbido provinciae statu se habuerunt, et ut novarum rerum cupidi, versute stabant a partibus Regis : sic Thomam de Bello-meso principis ecclesiae praepositum turbas cientem specie tuenda libertatis clericorum, ab urbe expellunt. Addunt veteres schedae, gravem per id quoque tempus simultatem exarsisse scabinos Remenses inter et capitulum, quod scabini census oppignerassent a civibus accipiendos, inconsulto archiepiscopo, qui decimam partem sibi vendicabat, (ut et alii domini temporales) cujusque assisae, quae fieri soleret in banno suo.

C 302 Ob id non tantum archiepiscopus conquirebatur, et intercedebat inhibitione per urbis parochias ex suggestu publicata; sed et capitulum archiepiscopo veluti suppetias ferens, divulgabat cives Remenses jus communis non habere, forsitan quod charta Willelmi hujus non meminerit. Jurgis invalescentibus, capitulum obtenta a sancta Sede apostolica commissione, quae scabinorum judicia rescinderet, diem illis denuntiavit. Hoc rumore per urbem sparso, cives in furorem versi, domos canonicorum diruere, eosdem injuriis lacessere, omnes extra urbem

pellere, quorum altera pars Pontem-fabricatum, altera et potior Culmisiacum concessit, conclusitque numquam in urbem redeundum, donec de injuriis cumulate sibi satis fiat. His non contenti cives, ira enim ultra quam dici potest efferbuerat, quod clerici judices naturales communia antiquiores abolere studerent, archiepiscopum pariter expellunt, redditus temporales invadunt, castrum portae Martis expugnant, quosdam e domesticis interimunt, pro quibus anathemate feriuntur ab archiepiscopo. His subiungit auctor epistolam Pontificis, qua memorata damna describuntur, atque excommunicatio contra cives lata promulgari jubetur per diocesim non modo Remensem, sed per vicinas etiam dioceses.

303 Verum ante has Pontificis litteras, episcopi provinciae Remensis in festo S. Mariae Magdalene ad concilium convenerunt Quintinopolim, atque arma sua in regem praecipue verterunt, licet praedicta omnia non minus Regi displicuisse existimem, quam ipsis displicerent episcopis. Concilium hoc editum habemus tum apud Labbeum tom. XI, a col. 501, tum apud Harduinum tom. 7, a col. 257, in quo decreta est supplicatio Regi facienda super articulis quibusdam, quibus lardi libertatem ecclesiasticam querebantur episcopi. Ut res elucescat, accipe supplicationis partem ex Harduini editione, col. 259 : Anno Domini MCCXXXV in Octavis beatae Mariae Magdalene, fuerunt apud Melodunum dominus Remensis, Suessionensis, Landunensis, Catalaunensis, Noviomensis, Silvanectensis, et Morinensis, episcopi, cum nuntiis capitulorum cathedralium Remensis provinciae, qui tunc adfuerunt ibidem, et supplicaverunt ex parte concilii domino Regi sub hac forma :

304 Supplicat totum concilium Remensis provinciae pro ecclesia Remensi et archiepiscopo, ut dominus Rex praestet auxilium suum in emendandis excessibus civium Remensium, qui notorii sunt, et evidentes eidem, apud Atrebatensem expressis : pro quibus et sunt excommunicati per provinciam Remensem denunciati. De excommunicatione scilicet dominus Rex debet credere archiepiscopo, cum in cives Remenses auctoritate ecclesiastica dictas sententias protulerit : nec super hoc debet dominus Rex aliquam facere inquisitionem. Circa hoc punctum habebat controversia : neque enim Rex seditiosos cives forebat, aut ad satisfactionem archiepiscopo praestandam cogere recusabat : sed de re cognoscere volebat, ut postmodum factum videbimus.

305 Item supplicat concilium, quod dominus Rex non compellat respondere archiepiscopum Remensem super homicidio, vel alio crimine, tangente personam ipsius, civibus Remensibus in curia sua, cum sint justitiales sui ac fideles : nec etiam super aliquo alio, cum non fuerit in defectu : nec reputet eum dominus Rex in defectu, si non colligat diem coram ipso contra illos, cum in nullo fuerit defectu erga eos, et cum ipsi sint excommunicati. Item supplicat concilium, ut bannitionem factam a domino Rege de Thoma de Bellomanso canonico Remensi et subdiacono, revocet eo modo, quo facta est. Haec duo tandem obtinuerunt episcopi : nam episcopus coactus non fuit causam dicere in curia Regis, et revocatus ab exilio videtur Thomas de Bellomanso, qui in concilio, anno 1239 Quintinopoli celebrato, apud Harduinum col. 225 vocatur Praepositus ecclesiae Remensis,

cum

Regi supplicat, ut sine cognitione causae

cives ad satisfactionem cogat :

* Karleol

* Pontien

Exposita Remensis discordia,

cives clerum cum archiepiscopo urbe pellunt :

AUCTORE
J. S.

cum hic tantum dicatur canonicus, adeo ut deinde ad eam dignitatem videatur promotus; atque hinc corrigendus veniat Marlotus supracitatus, qui et praepositum jam tum vocat, et a civibus expulsus dicit, cum hic regio imperio dicatur relegatus, quod factum non existimo, nisi iudicio praevio.

deliberantem
ea de re mo-
nent,

306 Nunc omissis reliquis supplicationis articulis, de quibus Rex deinde monitus non fuit, fortasse quod de iis se statim purgaverit, subjungam quid post hanc supplicationem fuerit secutum: Facta autem supplicatione modo praedicto, dixit dominus Rex, quod super hoc haberet consilium: et habito consilio, respondit, quod inde plenius consilium volebat habere, et super hoc adsignabat diem ad crastinum quindenae Assumptionis beatæ Mariæ apud Melodunum. Quo audito, dominus Rex et dicti episcopi cum praefatis nunciis capitulorum, secesserunt in partem, et habito consilio, in hoc convenerunt, quod diem illam colligerent; sed super duobus articulis primis, scilicet de negotio Remensis ecclesiæ et archiepiscopi, et bannitione Thomæ de Bellomanso canonici Remensis, monerent dominum Regem. Et egressi coram domino Rege, super illis duobus ipsum ex parte concilii monuerunt, et diem praefatam ad audiendam responsionem domini Regis collegerunt. Qualis autem fuerit Regis responsio, apud antiquos auctores non invenio: at secunda monitio, praesentibus episcopis variis, facta fuit mense Septembris. Apud sanctum Dionysium de negotio Remensis ecclesiæ et archiepiscopi, et de bannitione Thomæ de Bellomanso, idque de auctoritate concilii, quod Compendii habitum est mense Augusto, quodque praecedenti apud Harduinum subnectitur, una cum monitione secunda.

interdictoque
cogere

307 Tertia monitio ibidem non ponitur, at factam esse, non est dubium. Subjunguntur vero col. 261 acta concilii Silvanectensis, quod Remensis archiepiscopus convocaverat feria tertia ante festum S. Martini, ut poena bona et competens, sine dilatione, ordinaretur et statueretur contra dominum Regem, si non pareret monitionibus sibi factis super negotio archiepiscopi et ecclesiæ Remensis. Nulla hic amplius mentio fit ab episcopis de exilio Thomæ de Bellomanso, ita ut causa illa jam tum videatur fuisse finita, prout et alia brevi finienda erat, ita ut mirum sit, moderatius non egisse episcopos, atque exarsisse etiam in eos, qui moderatius agendum censebant, licet illi prioribus numero pares essent, aut superiores etiam, si numerentur capitula cathedralia. Decem omnino congregati erant episcopi, quinque ex iis, videlicet Laudunensis, Noviomensis, Ambianensis, Atrebatensis, et Silvanectensis cum omnibus capitulis cathedralibus, exceptis Remensi et Belvacensi, nihil statuendum censuerunt de interdicto, sed tantum ut in Cathedralibus ecclesiis, et capellis episcoporum submissa voce celebraretur.

moliuntur:

308 At vero archiepiscopus, cujus causa agebatur, cum reliquis quatuor episcopis severius non modo in Regem, sed in dissentientes etiam episcopos statuendum rati, ita decernunt: Nos archiepiscopus, una cum reliquis episcopis videlicet Suessionensi, Catalaunensi, Cameracensi et Morinensi, attendentes quod dicti episcopi non faciebant, quod promiserant et debebant; ordinavimus et statuimus poenam istam. Cum dominus Rex non paruerit monitionibus sibi factis, nos in-

terdicimus totum dominium ejus, situm in provincia Remensi: ita tamen, quod exhibeantur ibi viaticum et baptisma. Ex nunc excommunicamus omnes episcopos, qui poenam hanc non observaverint et in suis diocesis observari fecerint, publicaverint, et publicari fecerint in crastino beati Andreæ, quod praefigimus ad dictam poenam publicandam: alios autem omnes ex nunc excommunicamus, suspendimus, qui dictam poenam non observaverint a dicto termino publicationis praefixo. Ex dictis corrige Claudium Fleury Historiæ ecclesiasticæ tom. 17 pag. 124, seu lib. 80, § 53, ubi perperam dicit, archiepiscopum pronuntiasse interdictum de consilio suorum suffraganeorum, ac si omnes consensissent. Ceterum non constat mihi ex monumentis, quæ vidi hactenus, an interdictum reipsa promulgatum fuerit ac servatum; an vero, seu aliorum episcoporum intercessione, seu spe pacis affulgente, ejusdem promulgatio fuerit prætermissa.

309 At certum est, causam post hæc breviter fuisse terminatam, atque eo quidem modo, ut neque libertas ecclesiæ quidquam videatur passa, neque auctoritas Regis, qui Remenses cogere ad satisfactionem noluerat, nisi causa cognita, ulla in re imminuta: quin imo eodem, opinor, modo, quo litem ab initio terminare Rex sanctus non recusavit. Etenim Ludovicus, audita utraque parte, jura quædam temporalia ordinavit, quorum ad ipsum, ut supremum dominum, spectabat cognitio, ac damna quædam resarcire cives jussit. Deinde cognitionem reliquorum omnium commisit duobus viris ecclesiasticis, videlicet abbati S. Dionysii, et Petro de Collemedio praeposito Audomarensi, ut illi de damnis utrimque illatis inquirerent, ac restitutionem faciendam curarent: excommunicationes etiam coram ipsis examinarentur, debitaque pro juste latis fieret satisfactio, nulla pro latis injuste. Hæc omnia latius deducta inveniet lector in litteris regis, datis mense Januario anni sequentis, (notato tamen ibidem anno 1235 pro more Gallico illius temporis) quas habemus in Gallia Christiana tom. 1 a pag. 525.

310 Confirmantur prædicta ex litteris dictorum a Rege delegatorum, in eadem Gallia Christiana editis a pag. 526, quarum initium subjungo: Omnibus praesentes litteras inspecturis, Odo Dei gratia B. Dionysii abbas, Petrus F de Collemedio sancti Audomari praepositus salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod cum nos de mandato domini Regis Remis venerimus, pro emendis archiepiscopo faciendis, per consilium nostrum, super injuriis, excommunicationibus, et forisfactis omnibus, quæ inter cives Remenses, et archiepiscopum acciderant a tempore dissensionis inter ipsos motæ, et pro damnis apertis et occultis, cum probata essent, restituendis dicto archiepiscopo a civibus memoratis, ut vellemus cum dicto archiepiscopo juxta formam litterarum Regis procedere ordine judiciario super praemissis servato. Placuit domino archiepiscopo et civibus Remensibus supponere se altæ et bassæ ordinationi, et dispositioni nostræ, super praedictis: et singuli cives juraverunt servare, et tenere inviolabiliter, quod nos praefatis ordinaremus et disponeremus, et qui non juraverant, curabunt stare mandatis Ecclesiæ, et servare a nobis ordinata, tam in pecunia, quam in alia satisfactione; praedicto archiepiscopo similiter promittente nostram ordinationem, vel dispositionem servare.

sed causa
partim cognita
la per Regempartim per
ecclesiasticos
ab eo delegatis
lis terminatur.

A vare inviolabiliter et tenere. Nos autem propter rancores et odia, quæ suscitari poterant inter archiepiscopum et burgenses, qui est dominus eorumdem, ex propositione injuriarum, quæ dicebantur illatæ, et excommunicationum factorum, et quod prædictorum stricta cognitio poterat mentem gravare, ipsorum consensuimus voluntati, in nos recipiendo ordinationem omnium prædictorum inter partes. Deinde hi arbitri ita rem composuerunt, ut damna archiepiscopo illata curaverint restituenda, civesque ab excommunicatione absolvendos, quorundam satisfactione prævia, non item aliorum. Acta hæc sunt sub initium mensis Februarii anni 1236: atque ita lis illa fuit finita, in qua summa apparet Regis moderatio, qui, etiamsi jura regni fortiter tueretur, eodem tamen, post tot, tamque acres episcoporum processus, animo fuisse videtur ad jura Ecclesiæ defendenda, curandumque, ut damna illata resarcirentur.

B § XXVII. Procerum Gallorum conspiratio contra ecclesiasticos, eorumque judicia: quid hac in re egerit S. Ludovicus.

Procerum
molimina
contra eccl-
iasticos

Lites supra relatæ, quibus ecclesiastici juvenis Ludovici constantiam exerceverunt, efficere non potuerunt, ut moderatissimus Princeps eorum jura minuire conaretur, aut id molientibus consentiret: rerum non eadem fuit regni procerum moderatio, unde alia exorta est controversia, auctoritasque episcoporum in discrimen adducta. Rem exponit Chaizius pag. 210 hunc fere in modum. Congregati sunt Galliarum proceres Dionysiopoli, præsentem Rege, ut vult Chaizius, quod tamen ex dicendis videtur incertum. Prolicam ibidem conscripserunt epistolam ad summum Pontificem, in qua querelas suas exposuerunt contra antistites, præsertim quod nihili facerent tribunalia civilia, omniaque ad judicia ecclesiastica pertraherent. Rogarunt igitur Pontificem, ut sua, regnique jura servanda curaret, quemadmodum ipsi legitima Ecclesiæ jura servata vellent. Addebant demum, si maneret illa juris perturbatio, id nec se passuros, nec Regem. Hisce litteris sigilla nominæque sua addiderunt viginti sex e præcipuis regni proceribus, inter quos dux Burgundiæ, comites Britanniæ, Marchiæ, Campaniæque, qui Navarræ regnum jam erat adeptus. Regis tamen nec nomen nec sigillum litteris erat appositum, ex quo suspicor, id proceres fecisse sine Rege, eo fortasse dissimulante. Litteras has scriptas mense Septembri anni 1235 asserit Fleury in Historia ecclesiastica lib. 80 cap. 53. Unde effectum non caruisse videntur; nam secula brevi concordia finisque turbis Remensibus, et Belloracensibus fuit impositus. Finitas autem memoratas lites, hortante Gregorio Pontifice, suspicor ex verbis Odorici Raynaldi ad annum 1236 num. 37, ubi hæc scribit: Præterea episcopo et capitulo Bellovacensibus, ac Rhemensi, Suessionensi, aliisque præsulibus injunxit, salva Ecclesiæ dignitate, faciles se ad pacem cum Galliarum Rege contrahendam præberent.

quibus con-
sensisse Lu-
dovicum legi
lata.

312 Hæc proceres regni sine Rege; at plus a Rege factum existimant aliqui, quod diligenter hoc loco discutiendum. Primus, quantum appa-

ret, Odoricus Raynaldus, ex litteris Pontificis id eruisse sibi visus, legem a S. Ludovico latam scripsit, de qua ad annum 1236, num. 31 ita loquitur: Tulerat iniquiorem legem adversus præsulum auctoritatem procerum consilio, politicorumque artibus subornatus Ludovicus, qua vetuerat, ne subditi ad ecclesiasticorum tribunalia ad dicendam causam accersiti comparerent, et si ob contumaciam defigerentur censuris, eorum bona, qui eas inflixissent, vel infligi curassent, forensi satellitio, donec revocatæ ac dissolutæ essent, occuparentur. At ne dignitas ecclesiastica, atque auctoritas ea lege admodum depressa obsolesceret, tuendæ illius zelo incitatus Gregorius, gravissimis litteris Ludovico Regi Caroli magni, Theodosii, ac Valentiniani imperatorum, qui adeo episcoporum auctoritatem extulerant, nec suæ tamen majestatis obscurarant splendorem, sed auxerant, exempla proposuit: monuit editas a se ac proceribus leges cum libertate ecclesiastica pugnantes rescinderet: denique latam ab Honorio sententiam objecit, qua hujusmodi legum conditores anathematis laqueo se irretiebant. Hæc ille, subjiciens mox Gregorii litteras, quibus in eam opinionem inductus est: neque dicit, utrum lex aliquando fuerit revocata.

313 Chaizius pag. 211, citatis iisdem Pontificis litteris apud Raynaldum, eadem de lege Ludovici, conatuque Pontificis, ut ea revocaretur, narrat: ac demum pag. 212 Gallice hæc subdit verba: Non video tamen hæc omnia (Pontificis molimina) effectum habuisse; at solum post underim annos idem decretum fuisse renovatum. Choisy pag. 45 ait: Rex eam executioni mandari jussit, quin et post aliquot annos eam renovavit. Claudius Fleury Historiæ ecclesiasticæ lib. 80 § 53, iisdem ex eodem fonte relatis, hæc Gallice subjungit: Attamen Rex sanctus non revocavit decretum suum. Ita illi auctores, in hoc sibi consoni, quod legem prædictam a S. Ludovico latam putent; at dissentientes in eo, quod Raynaldus de revocatione tantum silcat, alii vero non revocatum fuisse temere definiunt. Ut breviter eloquar, quæ mea, consideratis omnibus, hac de re sit sententia; incertum puto, an lex memorata unquam lata fuerit a S. Ludovico; contra satis certum existimo, eam usu non fuisse receptam; ut vel lata non sit, vel, si lata fuit, cito fuerit revocata.

314 Incertum esse, utrum dicta lex unquam a S. Ludovico fuerit lata, satis evicero, si ostendam id ex Gregorii litteris certo non evinci, cum aliud non sit latæ legis fundamentum. Audiamus itaque verba Pontificis, ex quibus id colligunt auctores memorati: Sed ecce, inquit num. 34, audivimus et dolemus, quod tu, fili charissime, et regni barones malorum usu consilio Ecclesiam, quæ vos ex utero sanctificationis regeneravit in filios, ac pro salute vestra immaculatum Agnum offert jugiter Deo Patri, in servitutem cupientes redigere, quasi jam non liberæ velitis vocari filii, sed ancillæ; immo Sponsam Regis æterni, qui vos a servitute perpetua liberavit, conantes miserabiliter ancillare, communi statuto, vel destitutione potius contra libertatem Ecclesiæ, sicut dictum, firmavistis, ut homines vestri juris ecclesiasticis, vel ecclesiasticorum hominibus, aut aliis in foro non teneantur ecclesiastico respondere: quin imo si iudex ecclesiasticus in eos ob contumaciam excommunicationis sententiam tulerit, hujusmodi

E

nec unquam
revocata.

F

volunt aliqui
ex litteris
Pontificis.

ARCTON
J. S.

sententiam rerum occupatione suarum, vel eorum, ad quorum instantiam excommunicati fuerint, in contemptum clavium Ecclesiae, adversus quas non possunt potentia inferi praevalere, relaxare cogatur. Hæc sunt verba epistolæ Pontificiæ, e quibus colligunt legem fuisse latam: data autem fuit epistola Viterbii xv Kal. Martii anni 1236.

quæ id non
evincent:

345 Fateor me intellecturum epistolam, sicut scriptores citati eam intelligunt, si nihil aliunde obstaret. Verum, cum non modo obset silentium antiquorum omnium, sed producturi quoque simus auctoritatem non contemnendam, qua negatur disertis verbis, legem hujusmodi a S. Ludovico umquam fuisse latam; examinandum exactius existimo, an verba Pontificis id omnino evincant; ne dubia pro certis amplectamur, idemque nobis contigat, quod contigit scriptoribus quibusdam, qui affirmarunt corpus S. Ludovici Parisios translatum, similibus Bonifacii VIII litteris in errorem abducti, prout referemus § 94. Expendamus igitur verba Pontificis: Communi, inquit, statuto, . . . sicut dicitur, firmavistis, ut etc. Hæc verba, sicut dicitur, declarant Pontifici de lege lata non certo constituisse: adeoque ex ejus verbis certo inferri non potest, legem fuisse decretam, nedum promulgatam. Jam vero si lex lata fuisset, si promulgata; dubitare non possumus, quin antistites Galliæ relatione minime dubia id significassent Gregorio Pontifici, ita ut ille litteris suis insere-re non debuisset verba illa, sicut dicitur. Deinde, uti legem ipsam decretam fuisse non evincunt verba Gregorii, sic multo minus probant, legem illam a Ludovico decretam: potuerunt enim regni proceres, quemadmodum litteras supra relatas sine Rege scripserunt, ita hujusmodi decretum sine Rege fabricare: nam id eos fecisse anno 1247 videbimus § 44, quando eis non modo non consensit, sed etiam restitit S. Ludovicus. Verum, inquit, putavit Pontifex legem decretam, eamque decretam communi procerum ac Regis consilio. Respondeo neutrum pro certo affirmari a Pontifice: illum autem falli potuisse in primo ex fama fortasse per Galliam sparsa, minusque procerum, quas Galliæ antistites ad ipsum perscripserint: quoad secundum vero longe facilius errorem potuisse obrepere, quod jactitarent proceres, Regem sibi consentire, atque ille interim sibi putaret dissimulandum. Vides, opinor, erudite lector, legem, de qua agitur, niti fundamento prorsus incerto et ambiguo.

quamvis multa
legi ob-
stant,

346 Jam vero non pauca sunt, quæ suadent, legem numquam fuisse decretam. Imprimis auctorum silentium, præsertim Matthæi Parisii, qui interdicti Remensis et Bellocensis ad annum 1236 meminit, nec ullum de hac lege verbum protulit: attamen idem Parisius similem procerum molitionem, anno 1247 factam, non tacuit. Secundo fautores eodem hic anno a Gregorio præstiti Ludovico, quos cum aliis quibusdam refert laudatus Raynaldus num. 45 his verbis: Ad alendam etiam Regis pietatem, cum illum erga divina egregie affectum nosset Gregorius, Apostolico diplomate concessit, ut cum sacrorum justitiam esset, divinis mysteriis interesse posset; vetuitque nequis ipsius sacraria ecclesiastico interdicto percelleret. Litteras, quibus capellas regias interdicto episcoporum eximit, ac Ludovici Sedem Romanam observantiam laudat Gregorius, habemus apud Chesnium tom. 5,

pag. 861. notanturque eodem anno 1236 datæ mense Novembri. Hinc manifestum est, Gregorium de mente sancti Regis melius fuisse edoctum, vel quia Rex ipsum monuit hujusmodi legem a se non fuisse decretam, vel quia illam, si umquam lata fuerit, continuo ad preces Gregorii abrogavit. Neque enim tam iniquo in antistites animo erat Gregorius, ut, quos lege hujusmodi in servitutem redigi querebatur, illis arma quoque eripuisset, quibus unice libertatem suam tueri poterant. Imo legem hanc, si lata fuit, brevi fuisse abolitam, fateri debuissent adversarii, si voluissent facta hoc tempore componere cum iis, quæ anno 1247 facta referunt. Videri potest Fleury lib. 82 num. 55, et Chazius lib. 6 num. 48, ubi narrant conspirationem procerum quorundam contra ecclesiasticos, ut hanc ipsam judicandi de rebus civilibus potestatem illis eriperent. At vero tanto molimine tunc opus non erat, si jam hoc tempore lex illa fuerat lata, nec deinde abrogata: neque enim tam negligens in urgendis legibus suis erat Ludovicus, ut legem, quam tot minis Pontificis noluisse revocare, sponte sua sibi intercidere; nec, si Regis incuria fuisset tanta, rem neglexissent regni proceres, jura sua contra ecclesiasticos acriter defendere consuevi. Hæ rationes hujusmodi videntur, ut legis rogatio incerta sit, legis vero abrogatio certa, si hæc lata fuit: quod irrefragabili auctoritate nunc confirmabo.

347 Regnante in Gallia Philippo Valesio, anno 1329 celebris fuit disputatio de libertatibus ecclesiæ Gallicanæ ab ipso rege indicta, de qua consuli potest illustrissimus Spondanus ad dictum annum a num. xi. Egrot contra ecclesiasticos Petrus de Cugneris advocatus regius, ecclesiasticorum vero cum electo Senonensi causam egit Petrus Bertrandi Augustodunensis episcopus, ad purpuram cardinalitiam deinde exectus, qui et disputationem postea conscripsit, quam habemus in Bibliotheca Patrum ex editione Margarini Bignii anni 1575 tom. 5, a col. 881, e qua illam citabo, licet in aliis editionibus etiam habeatur. Præter abusum aliquos, qui ad rem nostram non faciunt; scopus, quem sibi proposuerat advocatus regius, erat, ut ecclesiastici excluderentur judiciis de rebus civilibus, ut patet ex ejus verbis col. 883: Secundo, inquit, quod debebat esse spiritualium et temporalium divisio, ut spiritualia ad prelatos, et temporalia ad regem, et barones pertinerent. Quod deinde probare conatus est. Contra vero Bertrandus multis probare aggressus est, ecclesiasticos excludendos non esse jurisdictione temporalis: atque inter alias rationes, quæ ad nos non spectant, affert legem Theodosii imperatoris, cui contrariam a S. Ludovico conditam volunt adversarii, eamque asserit a S. Ludovico confirmatam, molitionesque procerum ab eodem compressos. Sed verba riri doctissimi audiamus, in augustissimo principum consensu ad regem prolata, necdum integro seculo a tempore, in quo versamur, evoluta.

348 Col. 899 ita loquitur: Præterea Theodosius imperator talem legem condidit: Quicumque litem habens, sive petitor fuerit, sive actor; sive ab initio litis, vel decursis temporum curricula: sive cum pejoratur, sive cum inceperit perimi sententia: si judicium elegerit sacrosanctæ sedis antistitis, illico sine aliqua dubitatione cesset: si alia pars refragatur, ad episcoporum judicium cum sermone litigantium defer-

et ambiguit
ta eruditus

P

legem illam
si umquam
lata fuit.

fera-

A feratur. Quam legem postea Carolus magnus, qui erat rex Franciæ, ita confirmavit: « Volumus atque præcipimus, etc. Hanc ipsam Theodosii legem objiciebat Pontifex contra legem, quam putabat a Ludovico conditam. Deinde, refutatis adversarii objectionibus, adductisque rationibus aliis, sic prosequitur episcopus col. 900: Ultimo probatur istud ex privilegio concessio, et per Carolum magnum... ut dictum est prius: et per S. Ludovicum, et per Philippum avunculum vestrum: et per Ludovicum et Philippum consanguineos vestros, reges Franciæ: quæ privilegia habemus in promptu. Tandem, proluxa disputatione interjecta, col. 903 sic infert: Modo certum est, quod prædecessores vestri Carolus magnus, sanctus Ludovicus, Philippus pulcher, Ludovicus et Philippus, et filii ejus, et plures alii istam Ecclesiæ libertatem confirmaverunt. Post pauca, cum dixisset adversarius, similia concedere privilegia episcopis, contrarium esse juramento regio: ut rem absurdissimam col. 904 infert sequentia: Quod si esset verum, quod absit, sequeretur prædecessores vestros in peccato continue fuisse: imo, quod impium est dicere, beatum Ludovicum, per quem tota Francia illustratur, non juste canonisatum. Si enim, sicut proponens dicebat, juravit non alienare, et alienata revocare, et istud est inseparabile a corona, sequitur quod dejerasset: et per consequens mortaliter peccasset, et ita canonisari non potuisset; quod est nepharium dicere. Et si dicatur quod potuit pœnitere, cito potest responderi, quod peccatum legitur, sed pœnitentia non invenitur: id est, legitur hanc libertatem judicandi etiam inter laicos de causis civilibus Ecclesiæ concessisse, de hac enim ubique agitur: at non legitur, ipsum unquam dati privilegii pœnituisse.

deinde fuisse abrogatum.

349 Hæc sufficere videntur, ut pro certo habeatur, judicia temporalia episcopis erepta non esse per S. Ludovicum, adeoque legem, de qua disputavimus, vel nunquam a S. Ludovico decretam esse, vel statim revocatam. Plura adferri possent ex Opusculo doctissimi Cardinalis Bertrandi, sed, iis prætermisiss, unam duntaxat ipsius periodum adjungo, quod in illa agatur de conspiratione nobilium contra libertatem ecclesiasticorum, ex eaque verisimile magis fiat, præteritam illam legem nunquam fuisse a Ludovico conditam. Ita enim habet col. 995: Et ad hoc multum conatus est B. Ludovicus suo tempore: quia cum majores barones totius regni se confederassent ad tollendam istam Ecclesiæ libertatem, et ordinassent adhuc dare centesimam bonorum suorum: (factum id anno 1247) ipse nunquam eis adhæsit, sed potius eos ab istis compescuit, et finaliter hanc libertatem Ecclesiæ confirmavit. Quamvis auctor loquatur de conspiratione anni 1247, cum tamen dicat Nunquam eis adhæsit, videtur etiam negare legem, de qua agitur, a Ludovico conditam. Ex tota hac disputatione manifeste concluditur, auctores num. 313 citatos, non modo temere, atpote nullius antiqui auctoritate fultos, asseruisse prædictam legem a S. Ludovico conditam, et nunquam revocatam, sed et contraria scripsisse auctoritati prorsus irrefragabili: etenim si dubium fuisset S. Ludovici privilegium, quo lex Theodosiana, judiciaque episcoporum confirmabantur, neque id tanta fiducia in consensu regis ac procerum toties repetiissent episcopi, neque actor regius ad ea obmutuisset.

Præterea ex disputationis exitu liquet, ne quidem sub Philippo Valesio episcopis erepta esse judicia, quæ jam lege Ludovici eis erepta volunt adversarii, cum victoria cesserit episcopis, rege eorum privilegia conservante. Ceterum qui intelligere cupit, quomodo, et quando hæc episcoporum in rebus temporalibus jurisdictio sublata sit in Gallia, consulere potest Ludovicum Thomassinum in Veteri et Nova Ecclesiæ disciplina part. 2, lib. 3, cap. 110 erudite hæc pertractantem.

AUCTORE J. S.

§ XXVIII. Regni administratio suscepta: varia anni 1236: motus regis Navarræ, aliorumque principum: periculum Ludovici ab Assasinis, de quibus varia elucidantur.

Auctores varii hoc anno 1236 Ludovicum matris tutela egressum, liberas regni habenas suscepisse scribunt, quod opinentur vigesimum primum ætatis ejus annum nunc demum xxv Aprilis fuisse completum, eaque ætas tum temporis requireretur, ut regnum per se administrare Rec. posset. Alii administrationem regni ab eo susceptam volunt biennio citius, dum uxorem duxit Margaritam. Verum cum ea de re nihil invenerim apud auctores antiquos, malim credere id anno præterito factum pro regni consuetudine: tunc enim secundum chronologiam nostram vigesimum primum ætatis annum complevit. Ut ut est, hoc certe anno per se regnum administravit, quamvis idcirco parum in tota regni administratione sit mutatum: quippe, uti Blancha multum Ludovico detulerat, dum ipsa præcipuam auctoritatem habebat, ita et Ludovicus matris prudentissimæ consiliis usus est in præcipuis regni negotiis: quod S. Ludovico vitio non vertendum recte probat Chaizius pag. 247: non enim ille reprehendendus, qui alieno utitur consilio: at ille merito culpandus, qui aliorum libidine a recto tramite ad mala se sinit abduci, a quo procul abfuit Ludovicus, ut tota ejus vita manifestum faciet.

E Ludovicus regni administrationem suscepit:

321 Obierat anno 1233 Fernandus Flandriæ comes, ut habet Albericus pag. 547: hujus viduam Joannam Flandriæ comitissam ambiebat Simon Montfortius Leicestriæ deinde in Anglia comes, qui magna apud regem Angliæ valebat gratia, ejusque anno 1238 sororem duxit, teste Parisio ad eundem annum pag. 314. Verum perspicuus S. Ludovicus, quam periculose respiciens S. Ludovicus, quam periculose regno Franciæ essent nuptiæ Simonis Montfortii quo Franciæ essent nuptiæ Simonis Montfortii cum Joanna, eam ut clientem suam ab iis abstinere jussit; illa autem Regi declaravit, se matrimonium nec inivisse, nec promisisse, nec inivituram, nec promissuram. ac, si promississet, destitutam. Citat hanc declarationem Tilletius in Collectione sua de regibus Franciæ part. 1 pag. 74. Simili modo impedivit Ludovicus nuptias ejusdem Simonis cum Mathilde vidua Philippi Bononiæ comitis, de quo sæpe actum in præcedentibus: uti videri potest apud Chaizium pag. 215. De utroque matrimonio impedito loquitur Albericus pag. 561.

quorundam prohibet nuptias:

322 Matthæus Parisius ad eundem annum pag. 295 refert seditionem gravem auctoritate regia

dissidium grave componit.

AUCTORE
J. S.

* Archembaldo
de Bourbon

regia sedatam : verba ejus subjungo : Anno quoque eodem, circa dies Pentecostes, orta est dissensio lamentabilis in civitate Aurelianensi inter clerum, (seu scholasticos) et cives, mulierecula quadam incentivum seminariumque discordiæ suscitantē. Eatenus quoque cepit tumultus ventilatus incrementum, quod occisi sunt in civitate a civibus scholares juvenes illustrissimi, et genere præclari; nepos scilicet comitis de Marchia, nepos comitis Campaniæ, scilicet regis Navarræ, propinquusque consanguineus comitis Britanniæ, et quidam alius propinquus consanguinitate nobili baroni Erkenwado de Burbone*, et alii multi, quorum aliqui in flumine Ligeri sunt submersi, alii trucidati, alii vero, qui evaserunt, vix in speluncis et vineis et diversis latibulis dilitescentes, a mortis discrimine sunt erepti. Quo audito, episcopus civitatis accinctus zelo justitiæ, exiit a civitate, et ipsis malefactoribus excommunicatis, civitatem ipsam supposuit interdicto. Insuper magnates prænominati, audientes suorum stragem consanguineorum, ingressi hostiliter civitatem, multos civium, sine judicii expectatione, in ore gladii trucidarunt. Alios quoque, dum a quibusdam nudinis remearent, clivellis et sarcinis oneratos, ensibus adhuc cruentatis in itinere detruncarunt. Nec cessavit mota seditio, donec Regium mandatum per utrarumque partium voluntates, factis compositionibus, tumultum prudenter temperaret. Sane non exigua opus fuit auctoritate et prudentia ad hos motus inter potentissimos principes et nobilem civitatem comprimendos.

Rex Navarræ
in Ludovicum
arma parat,

323 Albericus in Chronico ad annum 1234, pag. 550 hæc scribit : Theobaldus comes Campaniæ post Pascha Dominica MISERICORDIA DOMINI in regem elevatur Navarrorum, avunculo suo Sanctio sine hærede mortuo, in cuius thesauro septies et decies centum millia librarum invenisse dicitur. Tanti thesauri inventio, regni que accessio, principis animum elevarasse videtur, atque effecisse, ut in ipsum Regem, cujus beneficio servatus fuerat a ruina, ingratus insurgeret. De tempore, quo comes movere cepit, auctores non omnino consentiunt : etenim Vincentius Bellovacensis, et Philippus Nangius annum assignant 1235 : alii vero, iique accuratiores in tempore designando annum 1236. Conciliari tamen hæc utcumque possunt, si dicamus Bellovacensem et Nangium loqui de tempore, quo rex Navarræ Theobaldus ad bellum se parare cepit, copiasque militares conscribere, quod factum ante Pascha anni 1236, quo illi hunc numerare incipiunt, est verisimile. Verum sive erraverint auctores illi hoc loco, ut sæpe alibi, in anno designando, sive prædicto modo intelligantur, dubitare non possumus propter auctores mox allegandos, quin hic Theobaldi, eique adherentium motus, ad annum 1236 sit referendus. Itaque causam hujusce tumultus audiamus.

rariis de
causis.

* Sacri-Causaris, Sancerri
* Vendôme

324 Albericus mox laudatus pag. 556 discordiæ causas allegat varias, ab hisce annum exorsus, his verbis : Anno MCCXXXVI rex Navarræ Theobaldus repetebat a Rege Franciæ quædam feuda sua, quæ supra quadraginta millia librarum Parisiensium, ut dicunt, obligaverat eidem ante istud triennium loco pignoris, videlicet de comitatu Blesensi, et comitatu Carnotensi, et Sanctodorensi* comitatu, atque (vice) comitatu Castri-duni versus Windocinum*, cum eorum appenditiis, et quia præ-

dicta pecunia termino præfixo non fuerat restituta, Rex Franciæ quasi de jure sibi retinuit prædicta feuda, et appropriavit. Feuda illa non solum Ludovico oppignorata, sed vendita fuisse, jam probavimus § 23 ex instrumentis authenticis, ipsiusque Regis testimonio apud Joivillium. Cum tamen fama eo tempore fuerit, oppignorata fuisse; suspicari quis posset, Theobaldum hanc famam sparsisse, atque etiam fortasse nodum in scirpo quævisisse, ratus se prædicta feuda incusso metu facile recepturum a Rege, quem pacis amantem noverat. Quidquid sit, hanc unam fuisse e causis hujusce tumultus facile assentior Alberico, qui ita prosequitur : Unde super hoc et super aliis quibusdam articulis mota est inter eos controversia. Cum interim rex Navarræ filiam suam, quam in fide, et sub quibusdam religionis pactionibus, regi Castellæ promiserat pro filio suo, dedit, inconsulto Rege Franciæ, Joanni filio comitis Britannæ, quæ causa fomes extitit tanti scandali, quo tota terra fuit commota, et ita paratæ atque instructæ fuerunt acies hinc inde, quod se multo cogitabant invadere.

E

325 Quamvis primas in hoc contra Ludovicum motu partes egerit Theobaldus, indeque factum videatur, ut a plerisque auctoribus solum commemoretur, habuit tamen et alios principes sordere sibi conjunctos. Eos una cum tempore, quo motus cepit erumpere, memorat Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 294 in hunc modum : Anno etiam eodem, verno tempore aridente, insurrexerunt multi magnates accincti ad prælium, ut bellum moverent adversus Regem Galliæ. Indignabantur enim quod regnum regnorum, scilicet Gallia, consilio muliebri regebatur. Erant autem insurgentes viri graves et famosi, et ad præliorum exercitia ab annis primis educati; rex scilicet Navarræ, id est, comes Campaniæ; comes etiam de Marchia, comes Britannæ, et alii potentes quam plurimi, sordere et sacramento colligati. Vides triumviros illos, qui, coronato Ludovico, mox arma sumpserant, ut Blancham regni administratione spoliarent, rursus ad arma convolare, regni administratione ad Ludovicum translata. Speraverunt illi fortasse se plus effecturos apud juvenem Regem, quam efficere potuerant apud reginam : at spes sua sefellit illos turbam duces, ut mox videbimus. Porro litteras, quibus Marchiæ comes, ejusque uxor, consilio comitis Britannæ, auxilium promittunt comiti Campaniæ contra quemcumque, qui ei bellum inferret, datas mense Aprili, assignat sæpe laudatus Lobineau in Historia Britannæ lib. 7, num. 128 : seu tom. 4, pag. 237. At fallitur, quod eas putet datas post pacem a Theobaldo cum Rege initam, cum hæc aliquot mensibus sit posterior.

et adus
cum Mare
et Brigue
constituit

verum Ludovicum
cum exercitu
proprie
legatos milites

326 Quid inter Theobaldum et Ludovicum gestum sit, quantaque celeritate illi arma excuserit Rex juvenis, explicat Nangius pag. 331 his verbis : Anno sequente, Theobaldus comes Campaniæ colligens exercitum, adversus dominum suum Ludovicum Regem insurgere attentavit. Quod Rex agnoscens, regni sui ducibus et comitibus convocatis Parisius, suum exercitum congregans, contra prædictum comitem, ad ipsius reprimendam superbiam, usque ad nemus Vicinarum* cum his, qui secum erant, cepit celeriter proficisci. Sed postquam hoc comes Campaniæ veridica comperit relatione, animo turbatus et anxius, eo quod contra domi-

* Vincennes

num

A num suum ligium Regem Francorum levare calcancum præsumpisset, attendens Francorum audaciam et virtutem, quid agere deberet, penitus ignorabat. Tandem bonum habens consilium et salubre, sciens non esse turpe cum re mutare consilium, ad dominum suum Regem tempestive nuntios delegavit, mandans ei et obnixius rogans, ut iram et indignationem, quam adversus eum conceperat, deponere dignaretur. Et ut in oculis ejus gratiam posset celerius invenire, eidem duas villas cum fortiteritiis suis, scilicet Brayum * super Sequanam, et Mosterolium en fors d'Jone * in signum subjectionis omnimodae tradidit in perpetuum absque inquietatione aliqua possidendas. Nam quemadmodum in rebelles et superbos justitiam, ita sibi in subditos humiles et pacificos Regis cognoverat pietatem. Sic igitur comes Campaniae, qui per suam superbiam dominum suum Regem offenderat, ipsum sua humilitate praevia sine aliquo congressu mernit pacificare. Et tunc Rex cum gente sua Parisius remeavit. *Hisce consentit Bellovacensis lib. 30, cap. 137.*

* Bray sur Seine
* Montreuil
Faul-Jonne,
ad Teuham.

seque misericordiae Regis permittit, a quo multatulus.

B 327 At plura habemus ex supra laudato Alberico, aliisque auctoribus : nam et gratiam Theobaldo concessam aliorum rogatu, et ipsum coactum se suaeque misericordiae Regis submittere, docent varii. Audi Albericum : Sed tot, inquit, et tantis (honestis) personis mediantibus rex Navarrae venit ad misericordiam Regis, et se, et terram suam, et quidquid petebatur, eidem submitit; ita quod non solum dicta feuda sunt omnino Regi quittata in perpetuum, sed et ipse Rex habuit custodias suas in Monasteriolo, et in Brai super Sequanam, quae tamen postea regi Navarrae reddidit. Auctor Vitae S. Ludovici anonymus, de quo num. 31, omnimodam hanc Theobaldi subjectionem confirmat, oppidaque omnino donata Ludovico : utrumque ex variis MSS. narrat Chaizius, qui addit pag. 223 tria oppida concedere Regi debuisse, ab ipso Ludovico eligenda; ad haec obligasse se Theobaldum, ad implendum votum expeditionis in Terram sanctam, quo se obstrinxerat anno praecedenti, atque ad manendum ibidem, vel in Navarrae regno, ad septennium. Itaque si oppida memorata Theobaldo Rex deinde restituerit, ut habet Albericus, id alia de causa factum videtur, quam quod ea non omnino abdicasset. Hinc merito dixit ad laudem Guilielmi de Podio Laurentii cap. 39 : Comes quoque Campaniae Theobaldus sensit, quod durum sibi fuerit contra stimulum calcitrare. Quippe noverat Rex sanctus non modo subjectis parcere, sed et superbos debellare : sensere id triumphum illi, tot turbarum auctores, qui omnes coacti fuere diverso tempore se, suaeque omnia misericordiae Regis permittere. Britannum supplicem vidimus ante biennium, nunc Campanum, regno etiam auctum, supplicem item cernimus : Hugonem denique Marchiae comitem post annos aliquot majori suo detrimento Regis misericordiam implorantem videbimus. Quibus breviter observatis, ad propositum regredior.

C 328 Jam vero cum Albericus supra dicat, intercessione honestarum personarum factum esse, ut ad sanguinis effusionem non perveniretur, neque eas personas nominet; non abs re erit inquirere, quibus haec potissimum debeatur gloria. Fama hujusce motus bellici ad Gregorium Pontificem erat perlata, seu per ipsum Theobaldum, seu aliunde. Itaque cum vereretur Ponti-

fec. ne expeditio transmarina contra infideles, quam Theobaldus cum multis Galliae principibus sumpta cruce rogerat, ut habet Albericus ad annum 1235, pag. 555, magnum inde detrimentum acciperet, efficacissimis precibus institit apud Ludovicum, ut rem componeret. Accipe finem ejus litterarum apud Raynaldum ad annum 1236, num. 47 : Serenitatem Regiam rogamus per aspersionem sanguinis Jesu Christi, in remissionem tibi peccaminum injungentes, quatenus ne Terrae sanctae jactura, quae propter hoc, quod absit, posset contingere, de tuis manibus requiratur, a praefati regis (Navarrae) et aliorum cruce signatorum impugnatione disistens, pacem in tuo regno procures taliter fieri, quod et crucis negotium valeat promoveri, et tu ex hoc illum merearis habere propitium, qui pro salute tua, et totius humani generis in ligni patibulo, proprii sustinuit corporis cruciatum. Dat. Interamnæ xiv Kal. Julii ann. x. Eodem die Gregorius litteras dedit ad Parisiensem et Lingonensem episcopos, et abbatem Claraevallis, quas recitat illustrissimus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad hunc annum cap. 3. In his autem, post recitatas litteras ad Regem scriptas, ita eos alloquitur : Ideoque vobis, de quorum prudentia, zelo, et auctoritate confidimus, per haec Apostolica scripta mandamus, quatenus ad Regem ipsum et reginam matrem ejus personaliter accedentes, et mala, quae ex hoc non solum Terrae sanctae, sed etiam toti regno Franciae possent contingere, prudentius exponentes eisdem, ipsos ad pacem, vel treguam cum eodem rege Navarrae ineundas, efficacius inducatis.

329 Rem ab his Pontificis delegatis confectam, scribit laudatus Manricus : quod verisimile faciunt temporis ac rei circumstantiae. Mandaret Ludovicus, inquit Choizy pag. 48 ex instrumento antiquo, ut nobiles regni ad Fanum S. Germani in Laya adessent tribus hebdomadis post Pentecosten, id est circa diem octavum Junii, cum Pascha eo anno esset xxx Martii. Si itaque post dies aliquot Rex cum exercitu Vicenam discesserit, eum legati hi Pontificii invenire potuere Vicenae agentem, quod factum fortasse post remissos priores Theobaldi legatos, quos vix auditos narrat Chaizius pag. 222. Epistolae enim Pontificis scriptae sunt xviii Junii, seu decem diebus post terminum collectioni exercitus assignatum : ita ut vix dubium videatur, quin legati Pontificii venerint inter discessum Ludovici a Fano S. Germani, et reconciliationem Theobaldi. Congruit itaque tempus. Rei etiam circumstantiae suadent, multum precibus horum legatorum tribuisse Ludovicum, cum quod eximia erga Christi Vicarium esset observantia, tum quod Pontifex precibus tam enixis concordiam flagitaret, tum quod inter pacis conditiones illa reperiat de adimplendo voto expeditionis transmarinae, quam tantopere desiderabat Pontifex. Unde probabiliter admodum conjectura existimari potest, pacis conditiones consilio horum legatorum Theobaldo esse impositas. Attamen id omnino certum dicere non ausim, quia auctores antiqui rem non satis explicant.

330 Neque tamen dubitaverim dicere, abductos a recto tramite auctores aliquot, inter quos Chaizius pag. 221, Daniel in Historia Franciae tom. 2 pag. 28, Chozy a pag. 47, qui intrepide asserunt, Ludovicum, neglectis monitis precibusque Pontificis, perrexisse contra

Theo-

Pontificis; in gratiam recipitur.

error scriptorum quorundam circa hoc factum.

AUCTORE
J. S.

Theobaldum. Audi verba auctoris postremo nominati, quæ pag. 48, post relata Pontificis monita, subdit: Ludovicus, inquit Gallice, qui noverat Pontificem consilia sibi dare posse, nunquam præcepta, non prætermisit mandata mittere in provincias, ut curaret exercitum suum congregandum. Jussit vassallos coronæ adesse in Pano S. Germani in Laya tribus hebdomadis post Pentecostem, id est, viii Junii, ut jam observavimus. Si ergo credere lubeat huic auctori, Rex sanctus ante viii Junii, cum mandata mitteret ad principes, jam viderat neglexeratque preces Pontificis, xviii ejusdem mensis in Italia scribendas. Porro, ut hic auctor a recta temporum divisione turpiter aberrat, ita a mente S. Ludovici aliena narrant, qui eum frequenter inducunt Pontificia monita contemnentes. Ceterum de tempore, quo bellicus hic motus finitus est, ita scribit Matthæus Parisius pag. 295: Anno quoque eodem, æstivo tempore jam declinante, nobiles illi, qui Francorum regnum perturbare disposuerant, facta quadam pacis compositione, in gratiam Regis sunt recepti. Ita celeritate Regis brevi sedatus est tumultus, et fortasse priusquam comites Marchiæ et Britannicæ intentionem suam aperte declarassent.

P. riculum
S. Ludovici
ab Assassinis;

331 Eodem hoc anno Nangius cum aliis ejus temporis scriptoribus narrat grave vitæ periculum, quod S. Ludovico creaverat princeps quidam orientalis, quem vulgo Veterem, seu Vetulum montis auctores nominant. Accipe ejus verba ex Chronico ad hunc annum, ubi rem succinctius enarrat, quam in Gestis S. Ludovici: Vetulus, ait, de Montanis, rex Harsacidarum misit in Franciam nuntios Harsacidas, præcipiens ut occiderent Regem Franciæ Ludovicum; sed dum abirent, Deus cor ejus immutavit, eique cogitationes pacis et non occisionis immisit: unde post primos quantocius alios mittens, mandavit sancto Regi Ludovico, ut se a primis nuntiis custodiret: propter quod Rex ex tunc fecit corpus suum diligentius custodire; (videlicet, per homines cupreas clavas assidue deportantes, ut addit in Gestis pag. 332) et per secundos nuntios primos invenit, quibus inventis, sanctus Rex gaudens utrosque muneribus honoravit, et regi ipsorum in signum pacis et amicitie exenia et dona pretiosa quam plurima delegavit. De eodem hoc principe orientali, quem Beduinorum principem vocat, agit Joinvillius cap. 19, ubi refert arrogantem ejus legationem ad Ludovicum in Palestina agentem, constantiamque Regis in retundenda Hospitalariorum ac Templariorum ope ejus arrogantia. Varia item de ejus religione a Mahometanorum religione diversa, erroribusque ridiculis infecta commemorat. Quapropter de illo sicariorum grege paullo diligentius hoc loco agendum putavi, ut memoratum Joinvillii caput eadem opera illustretur.

de quorum
nominibus,

332 Bartholomæus d'Herbelot in Bibliotheca orientali Gallice scripta, atque impressa Parisiis anno 1697, variis locis agit de sicariis illis, eorumque principibus. Pag. 437 et alibi nomen Vetulus montis deductum dicit a vocibus, Scheikh Gebal, quæ, inquit, Arabice significant dominum Irac Persicæ, seu partis maxime elevatæ et montosæ Persidis. Huic opinioni favet Vitriacus in Historia Hierosolymitana num. 14, ubi de iis ita scribit: Primus autem et summus infauste religionis eorum abbas, et locus, unde principium habuerunt, et a quo Syriam

venerunt, in partibus est Orientalibus valde remotis versus civitatem Baldacensem, et partes Persidis provinciæ. Porro Vetus seu vetulus montis passim hic princeps dicitur a Latinis scriptoribus, quod prior vox Arabica æque senem, ac principem; altera montem significet. Subditi autem hujus principis variis nominibus appellantur ab auctoribus Latinis et Græcis, ut notat Cangius ad Joinvillium pag. 87, ubi eos Heissessin sua lingua dictos invenias, a Beniamino judæo HHassissin, a Guilhelmo Tyrio Assissinos: ab aliis Hansesissios, Assidcos, Accinos, Assasos, Arsasidas, et Hakesimos nominatos dicit. Græci passim Chasios vel Chasisios vocant. Nunc vero vulgari magis nomine Assassinii vocantur, quod eorum nomen ad sicarios quoslibet translatum est.

333 Principes istius populi octo enumerat laudatus Herbelotius pag. 505 ad vocem Ismailioun, quos omnes simul principatum tenuisse dicit ad annos 171. Primus eorum vocabatur Hassa Sabah homo nefarius, qui principum credibus inhiare cepit. Hujus autem initium ponit anno Hegiræ 483. Christi 1090, quo item anno apud Elmacinum in Historia Saracenicæ ad annum Hegiræ 483 legitur, Batinæos, qui iidem cum Assassinis ex iisdem moribus apparent, se movere cepisse, ac castra invadere. Initium autem ab Herbelotio memoratum, tempusque, quo principatus stetit, satis congruit cum tempore eorum excidii: nam anno 1262 obsidione cinctum est præcipuum eorum castrum, eoque capto excisi sunt, ut videbimus postea; ad hunc vero annum ab anno 1090 facile nos deducunt anni 171 adjuncti, modo aliquot menses addantur, ut numeros subducenti patebit. Nunc regionem accipe, unde manipuli illi sicariorum erumpebant, et mores eorum ex auctoribus, qui loca illa præsentibus lustrant.

334 Joannes Phocas in Itinerario Terræ sanctæ, quod Latine edidit Papebrochius ante tom. II Maii, pag. 3, relatis locis maritimis ab Antiochia Tripolim usque, ita prosequitur: In Mediterraneis jugum magnum porrigitur, quod Chazisii * accolunt, gens Saracena, neque Christum amplectens, neque cum Mahumeto sentiens; sed propriæ sectæ tenax Deum confitetur, et inter eos primas occupantem, LEGATUM DEI nuncupant: cujus imperio ad magnarum urbium principes dimissi, eos ensibus obtruncant. Nam præter expectationem in illos irruunt, et facinore in ipso mortem oppetunt, a multis pauci illi post patratum scelus circumventi, idque martyrium esse, et immortalitatis perceptionem existimant. Decem castra cum suburbanis ditioni istius principis, et sexaginta circiter hominum millia, adscribit Guilhelmus Tyrius in Histor. Orient. lib. 20; Vitriacus autem loco assignato totidem castra seu oppida, hominum vero supra quadraginta millia, adnumerat: uterque gentem in Phœnicia circa urbem Antaradensem seu Tortosam collocat: quæ, aliæque apud eos de moribus Assassinorum relata, cum dictis Joannis Phocæ consonant, eademque apud plures illius temporis auctores invenias, e quibus Spondanus ad annum Christi 1231, Charzius a pag. 230, aliique recentiores diligentem de Assassinis narrationem instituerunt.

335 Labet tamen istis adjungere aliquid ex auctore nuper e tenebris eruto, quo cæca illi Assassinorum obedientia, qua in mortem minime dubiam se præcipitabant, fiat credibilior,

atque

A atque innotescat, quibus artibus fraudibusque uterentur principes illi perversi, ut improvidos juvenes ad tantum mortis contemptum inducerent. Ludovicus Antonius Muratorius tom. 9 *Scriptorum rerum Italicarum* edidit anno 1726 partem posteriorem *Chronici Francisci Pipini Ordinis Prædicatorum*, qui floruit initio seculi xiv, atque anno 1320 loca sacra lustravit. Hic auctor, de ditione Assasinorum, eorumque moribus consentiens auctoribus jam citatis, de arte principis, qua illos ad temerariam illam obedientiam inducebat, scribit col. 706 sequentia: Habebat itaque senex iste, vir quidem religiosus, quamquam infaustæ regulæ observator, magnum et amœnum viridarium, palatiis marmoreis, muris perornatis operibus diversis, polymittis coloribus, et cælaturis variis laqueatis, nec non muris, et antemuralibus circumclusum. Erant autem muri testudineati, et intra testudines per fistulas conducebatur vinum, lac, mel, oleum, et aqua, quæ in medio viridarii orientabantur. Erant etiam intra ipsorum murorum testudines de omni genere cibi, et omni genere

B vestium: lecti quoque regales. In eodem etiam viridario omnis herbarum et arborum maneries habebatur; in quo nutrirî et custodiri mandabat filios rusticorum suorum, ex quo primum loqui didicerant, quo usque ad ætatem annorum xx pervenissent. Eligebat autem illos, quos aspectus, actus, et incessus, quantumvisque juvenilis, audaciores præmonstrabat futuros. Nutriti autem eorum in omni erant lingua facundi, qui et ipsos pueros in omni idiomate instruebant, eosque dogmatizabant, quod ii soli salvarentur, qui adimplendo vetuli mandata mortui essent, asserentes illum Dei esse prophetam.

336 Deinde, relato speciosarum puellarum usu, adolescentibus in viridario concesso, docet impostorem illum, qui verba Alcorani de paradiso in construendo hoc viridario imitatus erat, finxisse, atque adolescentibus persuasisse, hunc ipsum esse paradisum, de quo Mahometus in Alcorano loquitur: neque ingressum istius viridarii aliis permisisse, quo scilicet melius tegetetur impostura. Ab hisce omnibus non multum abludit Marcus Paulus Venetus cap. 28 de Gentibus orientalibus. Plura tamen addit deinde Pipinus: Quum autem pueri, inquit, ut dictum est, in viridario nutriti ad annum xx pervenissent, data eis lethargica potione, extra viridarium portabantur, quos ad se vetulus jubebat adduci. Quibus quum dixisset, quod de paradiso exiverant, in quadam eos turri faciebat includi, ubi serpentum et vermium aspectu, magnoque eos jejunio macerabat. Dicebaturque eis, quod ille erat horrendus locus inferni, ex quo verius autumabant, sese de paradiso exivisse; sentientes scilicet squallorem et horrorem tam dissimilimi a viridario loci, et sustinentes tam aretam cibi penuriam post lautissimas epulas, in quibus fuerant enutriti. Hæc secreta erumpere potuerunt post excidium Assasinorum, ideoque incredibilia videri non debent, etiamsi non reperiantur apud auctores illos, qui scripserunt, dum florebant Assasini. Sane mirabili opus fuit astutia, ut adolescentes impelleret veterator ille ad ea, quæ ipsos designasse facinora, ex auctoribus constat.

337 Quumque, inquit Pipinus, ad aliquem occidendum per mundi partes eos mandare volebat, nuntiare eis faciebat, quod, si volebant ex inferno egredi, et in paradisum reverti, ejus

ad plenum voluntatem implerent. Quibus respondentibus, præsto eos adesse, dabat singulis tres cultellos, et ad interfectionem hominum, ad quæcumque loca decreverat, cum ipsis se cultellis intrepide exponebant, et morte neglecta satagebant per versutias et astutias domini sui mandata complere. Promittebat enim eis propter hujusmodi exequutionem mandati, etiamsi morerentur, longe eos majores delitias habituros sine fine post mortem in patria sempiterna, quam essent illæ, in quibus fuerant enutriti. Qui autem propter hoc tale mandatum vetuli moriebantur, martyres reputabantur a suis, et inter sanctos a populo illo fatuo in multa reverentia habebantur. Parentes quoque eorum, qui occisi erant, ipse senex multis et magnis ditabat muneribus. Si servi erant, liberi mittebantur abire. Hisce subdit exempla quædam principum ab eis occisorum, quæ brevitatis causa omitto. Labet tamen exemplum unum temerariæ adolescentum illorum obedientiæ huc transcribere, quod et Sanutus refert lib. 3, part. 10, cap. 8.

338 Erant autem in tantum, ait col. 705, domino suo obedientes, ut nil adeo eis grave esset, quod non hilari animo, et ardenti voluntate ad ejus nutum perficerent. Unde cum Henricus Campaniæ comes... rogatus ab ipso vetulo, quod per terram suam diverteret, vidit una dierum turrim excelsam deambulans cum eodem vetulo, in cujus summitate juvenes albis tunicis insidebant: quumque interrogaret vetulus, an comes sic obedientes haberet suos subditos, quemadmodum ipse suos, intercipiens comitis responsum, duos ex juvenibus, qui supra turrim erant, signo noto vocavit; qui statim sese de turri præcipitantes, collis ad terram corporibus, animas exhalarunt. Tandem auctor, ubi narraverat, quo pacto tributarii facti essent Templariis, atque a Mahometo ad Christum convertere se voluisset eorum princeps, quoque modo id perfidia cujusdam Christiani fuerit impeditum, subdit col. 708 eorum excidium per Tartaros; nam Tartarorum et Saracenorum æque ac Christianorum vitæ insidiabantur; refertque eorum castrum præcipuum anno 1262 obsessum, et post triennem obsidionem captum defectu victualium, atque ita concludit narrationem suam: Potiti igitur Tartari oppido violentia famis, infamem illum vetulum cum omnibus suis satellitibus, gladiis trucidarunt. Sicque divino judicio illius perfidiæ gentis defecit nomen et genus, Tartaris exterminantibus universa. De tempore excidii consonat Marcus Paulus Venetus cap. 29, alique, quamvis alii id aliquot annis citius collocent, quod exactius discutere non est opere pretium.

339 Ex dictis autem manifestum est, quanto in periculo a perfida illa gente fuerit S. Ludovicus, neque immerito sibi ab illis cavendum existimasse, ubi audierat missos esse ad mortem sibi machinandum. Nomen autem principis, a quo illi missi erant, in memorato catalogo Herbelotii pag. 505 *Bibliothecæ Orientalis* est Alaeddin Mohammed, qui ultra 35 annos principatum tenuisse dicitur, adeoque idem fuerit necesse est, qui superbam legationem deinde misit ad Ludovicum in Syria agentem. Non desuerunt, qui dicerent divina revelatione has a S. Ludovico insidias detectas: verum id ignoraverunt auctores coævi, adeoque fidem non meretur: præsertim cum constet, id factum per ipsos Assasinos. Rectius illi philosophantur, qui singula-

ACCURRE
J. S.

E
vesanaque il-
lorum obedi-
entia ac gen-
tis excidio no-
tantur varia

F

Sanctus sin-
gulari Dei
protectione
periculo ere-
ptus.

ad imperia
sua temere

occidendis
principibus
exsequenda,

ALCOTON
J. S.

gulem Dei protectionem agnoscunt, dilectum sibi Regem inter tot pericula ab interitu vindicantis. Nec dubitare possumus, quin ipse Ludovicus hunc Dei erga se favorem gratus agnovit, ex eoque novos ad virtutem ac pietatem conceperit stimulos.

§ XXIX. Gesta anni 1237, seu nuptiæ Roberti Artesiæ comitis : insidiæ Frederici imperatoris elusæ : aliaque eodem anno, et 1238 facta.

Rea item
quandam cu-
rat dirimen-
dam :

Sequentibus duobus annis facta non occurrunt multa : quapropter utroque anno gesta huic § innectemus. Petrus de Collemedio post cathedras varias recusatas, tandem suscipere mandato Pontificis coactus fuerat archiepiscopatum Rotomagensem, uti invenies apud Sammarthanos tom. 1 pag. 586. Verum mox ei controversia fuit cum canonicis S. Mellonis Pontisarensis, qui jurisdictioni ejus subesse et correctioni detrectabant. Non defuit viro præstantissimo, qui varias Ludovici controversias arbiter terminaverat, cura sancti Regis : sed electis ejus voluntate arbitris inter utramque litigantium partem, causa archiepiscopo adjudicata est, canonicique ei, ut superiori ordinario subesse compulsi. Litteras concordie, datas die Jovis ante Nativitatem B. Virginis anni 1237, recitat Acherius tom. 3 Spicilegii pag. 619.

fratri suo Ro-
berto, militiam
donato.

341 Nangius pag. 332 quædam memorat de Ludovico, quæ anno 1238 facta putavit, sed omnia illa ad annum 1237 sunt retrahenda, ut ex certioribus documentis fiet manifestum : nam Chronologiam Nangii non raro aberrantem jam ostendimus. Verba ejus interim audiamus : Annis duobus sequentibus concessa sibi pace ab hostibus suis, quos omnes suppeditaverat, requievit in regno suo pacifice Rex Ludovicus. Et anno duodecimo regni sui, scilicet anno Domini mcccxxviii, dominum Robertum, fratrem suum majorem natu post ipsum, apud Compendium * fecit novum militem, quem paulo ante filie ducis Brabantie, Matildi nomine, legitimo fecerat matrimonio copulari : obtemperavit dispensatione a Gregorio Pontifice, ut refert Raynaldus ex litteris Pontificiis ad annum 1236, num. 45, dicens Mathildem ducis Lotharingie filiam, quod de inferiori Lotharingia intelligendum, nam eo nomine tum passim vocabatur Brabantia. Et tunc, ait, eidem fratri suo Atrebatum, ac totam terram d'Artois * concessit jure hereditario in perpetuum possidendam. Ibi fuit fere tota regni Francie utriusque sexus, mandato regio perurgente, nobilitas congregata.

* Compiègne

C

* Artesie

et nuptias
illigato.

342 Porro hæc ingenti celebritate peracta esse, facile colligi potest ex eo, quod omnis utriusque sexus nobilitas Compendii fuerit congregata. Breviter quædam memorat Albericus ad annum 1237, pag. 562, nuptias hoc modo describens : Apud Compendium in octavis Pentecostes in præsentia, et omni frequentia nobilium Francie, frater ejusdem regis Robertus, cingulo militie de novo accinctus, nuptias suas celebravit cum Mathilde filia ducis Brabantie... ibi, sicut dicitur, usque ad centum quadraginta novi milites creati sunt. Et illi, qui dicuntur mi-

nistelli, in spectaculo vanitatis multa ibi fecerunt, sicut ille, qui in equo super cordam in aere equitavit; et sicut illi, qui duos boves de scarlata vestitos equitabant cornicantes ad singula fercula, quæ apponebantur Regi in mensa. Chazius pag. 237 dissidium aliquod hac occasione ortum dicit, quod capitula quedam cathedralia servitium Regi in similibus debitum præstare detrectassent; at res intercessione episcoporum brevi fuit composita.

343 Diploma Ludovici, quo fratri suo Roberto Artesiam concedit, publici juris fecit Albertus Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii a pag. 602, quo cum res illustretur, tempus stabilatur, atque eximia S. Ludovici in fratrem liberalitas appareat, illud huc transfero : Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus, quod cum clara memorie genitor noster Ludovicus rex Francorum in testamento suo ordinaverit, et pro parte hereditatis assignaverit fratri nostro Roberto terram Atrebatensium, quam idem genitor noster ex parte matris sue habebat, Atrebatum, S. Audomarum, et Ariam; et post decessum matris nostræ Blancæ reginæ Francorum, Hesdinum *, Bapalmum *, et Lens *, cum eorum pertinentiis, quæ eadem domina mater nostra tenebat nomine dotalitii, ex parte Isabellæ reginæ aviæ nostræ moventia : nos eidem fratri nostro per præsentem chartam concedimus totam terram prædictam (salvis feudis et eleemosynis, quæ tenebunt et reddunt, sicut tempore genitoris nostri) sibi et heredibus suis jure hereditario possidendam. Ita quod tam illam terram Atrebatum, S. Audomarum et Ariam *, quam antea tenebamus, quam illam, quam domina mater nostra nomine dotalitii possidebat, cum eo jure, quod eadem domina mater nostra in emptione habebat, quam apud Villanas fecerat, sita in feodo Lensii, tamquam hereditatem suam habeat.

Artesie com-
itis.

* Hesdin
Bapalmum
Lensii
Artesie

* Artois
Artois

344 Et ipse nobis homagium ligium inde fecit, et heredes ejus nobis et heredibus nostris similiter facere tenebuntur; et nos prædictum dotalitium, nomine matris nostræ, in loco sibi grato et placenti ad terræ æquivalentiam commutavimus eidem dominæ matri nostræ. Idem autem frater noster de prædictis, pro parte terræ, quam habere debebat, se habet pro pagato *. Nec ipse nec heredes ejus a nobis vel heredibus nostris amplius pro parte terræ possunt petere neque petent. Quod ut perpetuæ stabilitatis robur obtineat, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate, et regii nominis caractere inferius annotato fecimus confirmari. Actum apud Compendium anno mcccxxvii, mense Junio, regni nostri anno xi adstantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt et signa. Dapifero nullo. Signum Roberti buticularii. Camerario nullo. Signum Almarici constabularii. Data vacante cancellaria. Ludovicus. Ex his litteris vides, non modo concessa esse Roberto, quæ ei debebantur post impletum vigesimum primum ætatis annum, sed liberaliter adjuncta esse, quæ ei tantum post matris obitum debebant obvenire. Attamen neque hic stetit liberalitas Ludovici : nam et pensionem quotidianam viginti librarum Turonensium, et annuam 5000 librarum cum urbe Pisciacensi * ei assignatam narrat Chazius pag. 236 ex instrumentis antiquis, quæ partim assignat Tilletius part. 1 pag. 293.

aliquæ
cedit.

* e. sibi
set substat.

* Pisci

345 Non deest ratio alia Ludovico, cur nobiles omnes ad nuptias, de quibus egimus, con-

inductus
deriva eludit.

A congregatos vellet. Sed, uti anno præcedenti divina providentia ab insidiis Assasinorum ereptus erat, ita hoc anno sua etiam prudentia se munire voluit contra insidias imperatoris Frederici: invitaverat enim Fredericus hoc anno ad festum S. Joannis Baptistæ, uti pag. 300 tempus designat Parisius hac in re Nangio præferendus, Ludovicum cum aliis quibusdam principibus ad commune colloquium; quod ut recusare noluit Rex pacificus, ita studiose cavil, ne se Frederico inermem objiceret, cum ingenium hominis fraudulentum, contractumque nuper cum Anglo fœdus non ignoraret. Audiamus Nangium, loco citato rei exitum enarrantem: Unde Fridericus, inquit, Romanus imperator, qui Regi Franciæ Ludovico mandaverat, ut usque ad Vallem-coloris * (oppidum Campaniæ intra comitatum Barrensem ad Mosam situm) ire nullatenus omitteret, cum ipso colloquium habiturus, audiens quod Rex Franciæ duo millia militum bellatorum cum innumerabili peditum et servientium multitudine, quos omnes secum apud Compendium habebat, in suo vellet ducere comitatu, mandavit Regi, quod nec ad diem præfixum, nec ad locum, quem ipse nominaverat, valeret advenire. Unde milites Franciæ, qui tantæ nobilitati intererant congregati, accepta a Rege licentia, se singuli ad sua loca propria receperunt. Imperator quidem Regem paucos secum ducere milites sperabat, quod et toto animo affectabat, eo quod, ut a pluribus dicebatur, quemadmodum malitiosus et seductor in Regem Franciæ et in regnum moliri satagebat. Sed nefanda consilia, quæ contra regnum Franciæ cogitabat, Domino impediens propter servum suum Regem Ludovicum, quem ubique protegebat, non valuit stabilire. Audis, lector, quæ sensa essent Gallorum de Frederico tempore Ludovici: unde Rex sanctus, uti amicitiam cum eo temere abrumpere noluit, ita prudenter ab ejus insidiis semper sibi cavil.

* Vaucouleurs

Balduinum
Constantino-
politano ju-
vat:

346 Meyerus in Annalibus Flandriæ ad hunc annum 1237 ita loquitur: Venit Constantinopolitanus imperator Balduinus in Galliam, accepitque et in Flandris, et in Campania res suas, et vectigalia; jusque suum, quod in Namurcensem habuit comitatum, Ludovici Regis ope adversum (sororem suam Margaritam) comitem Vianensem defendit, et comitatum obtinuit. Albericus hisce consentit pag. 562, mortemque Joannis soceri ac tutoris Balduini, qui et nomen imperatoris adeptus erat, adjungit, comitatumque Namurcensem non sine sanguine aliquorum recuperatum docet, quod soror Balduini Margarita fratrem nec cognoscere vellet, nec habere pro fratre. Rem totam confirmat testis oculatus Galterus Senonensis archiepiscopus, dum causam, cur Balduinus necdum imperator, ut eum vocat Meyerus, sed heres imperii, in Galliam venerit, præstitamque ei a Ludovico opem exponit apud Chesnium pag. 408 hunc in modum: Duplex autem adventus ipsius causa dicitur extitisse, scilicet ut a Rege Ludovico, de cujus sanguine ex utraque parte patris et matris ortum habuerat, et a prudentissima matre ejus Blancha, cujus neptem duxerat in uxorem, a nobilibus etiam regni Franciæ baronibus consanguineis suis, in tantæ necessitatis articulo sibi et suis peteret subveniri: alia insuper causa suberat, ut hereditatem fratrum suorum, qui sine herede decesserant, adiret; marchionatum scilicet Namurcensem cum pertinentiis, et castella-

niam Curtineti *. Ingressus siquidem regnum Franciæ, ab ipso Rege et matre sua et baronibus regni susceptus est gratanter, honorifice et jocunde. Si quas etiam in adeunda hereditate difficultates reperit, per Regis mandatum et potentiam penitus sunt amotæ. Vides Balduinum favore et auxilio Regis consecutum bona sibi jure hereditario debita. Quid autem ipsi præstiterit S. Ludovicus ad imperium Constantinopolitanum defendendum, postmodum videbimus.

AUCTORE
J. S.
* Courtenay

347 Eodem anno, ait Meyerus, mense Octobri Joanna princeps (seu comes Flandriæ) sobolis procreandæ cupida, de consilio Ludovici Regis nupsit Thomæ fratri comitis Sabaudia, reginarum Galliæ, Angliæ, et Siciliæ avunculo: quem ad fidelitatis juramentum Rex ante admittere noluit, quam in pacem jurasset anni xxv (istius seculi, de qua egimus § x,) juravique in illam apud Compendium, factam pro redemptione comitis Ferdinandi. Hoc pacto comitissa Flandriæ, cujus cum Simone Montfortio nuptias anno præcedenti Ludovicus impediverat, brevi sponsum habuit Regi non suspectum. Nuptia item hoc anno, Rege assentiente, Joanna comitis Pontivensis filia S. Ferdinando Castellæ regi, S. Ludovici consobrina, cujus et ipsa erat consanguinea, utpote ex Ludovico VII ducens originem, ejusque proneptis, uti refertur in Actis S. Ferdinandi tom. VII Maii, pag. 330. Hanc autem Alphonso Ferdinandi filio nuptam scribit pag. 285 aberrans Parisius, ex quo narravimus num. 300 ejus matrimonium cum Angliæ rege Henrico, vetante Ludovico, fuisse prætermisum. Ex quibus forte non male quis inferet, Regem curam habuisse, ne diu sine conjuge manere cogerentur illæ, quarum periculosos regno nuptias retulerat; nam et Mathildis Bononiæ comitissa anno sequenti Alphonso Lusitaniæ regis fratri nupsit, sicuti narrat breve Chronicon Turonense apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 496.

quorundam
matrimonii
consentit:

E

348 Præter alias litteras, Gregorius Pontifex hortatorias hoc anno ad Ludovicum scripsit, ut comitem Tolosanum averteret a defensione Massiliensium contra Provinciæ comitem. Alia etiam Pontifex perstringit Tolosani comitis facinora, ob quæ rursum fuerat excommunicatus; rogatque piæ Regem, ut illum male tentata emendare cogat. Epistolam recitat Raynaldus ad hunc annum num. 35. Porro hæc curæ fuisse Ludovico existimo: nam et pacem inter comitem Provinciæ et Massilienses factam, tradunt Annales Massiliæ Joannis Baptistæ Guesnay ad eundem annum; et sequenti anno Pontifex ad preces Ludovici episcopo Prænestino mandavit, ut comitem Tolosanum, emendationem spondentem, sub conditionibus quibusdam excommunicationis vinculo solveret. Epistolam ipsius hac de re invenies apud Raynaldum ad annum 1239 num. 71, quæ data est v Idus Junii anno xii, id est Christi 1238. Addit ad gesta hujus anni Chaizius pag. 240 concessum Regi esse a Gregorio, ut ipsi ejusque consanguineis liceret agere cum excommunicatis, jussos quoque ab eodem Pontifice Galliæ episcopos, lentius procedere, quam fecerant hactenus, ad interdicti sententiam ferendam. Ita mutuis inter se certabant officiis Gregorius et Ludovicus.

comitem Tolo-
sanum ad pa-
cem inducit:

F

349 Anno 1238 Pontifex tum Ludovicum tum Henricum Angliæ regem hortatus est ad inducias, quarum instabat finis, in quinquennium prorogandas, ut refert ad eundem annum, num. 38 Odoricus Raynaldus. Ratio Pon-

inducias cum
Anglo proro-
gat: lites ter-
minat.

AUCTORE
J. S.

tificis erat. Ut ex utroque regno juvenus Christiana in Syriam ad debellandos Saracenos se conferre posset. Obtemperatum Pontifici a regibus, colligitur ex Matthæo Parisio ad annum 1242 pag. 398, ubi dicit regis Angliæ legatus, inducias inter utrumque regem factas durare adhuc debuisse per triennium. Varias item hoc anno minoris momenti controversias proborum virorum arbitrio terminavit Rex, pacis æque ac justitiæ amantissimus, quas partim recensitas apud Chaizium a pag. 243 curiosus lector inveniet. Pacem item ope Ludovici factam inter Volemanum Limburgi comitem et episcopum Leodiensem, cui comes Flandriæ ferebat subsidium, idem auctor refert.

Saraceni a
Ludovico auxilium petunt
contra Tartaros :

350 Tanta jam usque in Orientem pervaserat Ludovici fama, ut ejus opem etiam barbari, et Saraceni implorarent contra Tartaros, plurimas Asiæ et Europæ provincias torrentis in morem inundantes. Narrat hæc Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 318 his verbis : In diebus illis missi sunt Saracenorum legati solennes ad Regem Francorum : nuntiantes et veraciter explicantes, principaliter ex parte Veteris de monte, quoddam genus hominum monstruosum et inhumanum ex montibus Borealibus prorupisse, et spatiosas terras, et opulentas Orientis occupasse : Hungariam majorem depopulasse, litterasque comminatorias cum legationibus terribilibus destinasse. Addit deinde, explicatis utcumque Tartarorum moribus, quod alio loco nos præstabimus, subsidium a Ludovico contra eos, ut communes hostes postulasse ; atque etiam ad regem Angliæ eorum aliquem destinatum. Verum enimvero longe aberat is a Sancto animus, ut quidquam præstitisset subsidii Saracenis, contra quos præcipuos regni sui principes brevi profecturos lætabatur.

is consult
Pontificem de
pecunia a Judæis exacta.

351 Exactæ sancti Regis justitiæ specimen ad hunc annum num. 22 refert Raynaldus hunc in modum : Cumque S. Ludovicus Francorum Rex Sedem apostolicam consuleret, quid sibi ob magnam pecuniæ vim a Judæis exactam, quam ab ipsis a Christianis usuris malisque artibus extortam, par esset credere, ad excutiendam facti religionem agendum incumberet, eas pecunias, quarum domini non invenirentur, ad comparanda auxilia pro imperio Orientali derivandas rescripsit. Subdit idem auctor epistolam Pontificis, qua Balduinum imperatorem, atque imperium Orientale eidem commendat. Compendium epistolæ tradit verbis suis hujusmodi laudatus auctor : Egit etiam cum eodem Rege, ut Gallicani præsules trigesimam Balduino ad annos tres penderent ; proposuitque rem fore Numini gratissimam, si illud imperium e schismaticorum potentia eriperetur. De trigesima nihil impetratum invenio, et vero difficulter id obtinisset ipse Ludovicus : verumtamen Ludovicum opibus suis Balduino non defuisse patebit inferius.

nuptiæ Al-
phonsi fratris
Ludovici.

352 Ad res hoc anno gestas addimus nuptias Alphonsi fratris S. Ludovici cum filia comitis Tolosani, quamvis non omnino certum sit, quo anno fuerint celebratæ. Matrimonium hoc jam a decennio decretum vidimus in tractatu Parisiensi : verum quo minus celebraretur citius, obstitisse videtur ætas utriusque parum matura. Porro Raynaldus ad annum 1236 num. 45 testatur, extare diploma, quo Gregorius Alphonso, ut cum filia comitis Tolosani, quarto gradu consanguinitatis conjuncta, nuptias conficere posset, permisit. De tempore autem Albericus ad

annum 1237 post relatas Roberti nuptias ita loquitur : Eodem fere anno alter Regis frater Alphonsus nuptias suas fecit cum filia Raimundi comitis Tholosani. Necdum tamen Alphonsus hoc tempore militia donatus, aut in possessionem hereditatis suæ missus, quod anno 1241 factum videbimus. Demum litteras Regis, quibus mense Augusto hujus anni terram quamdam in perpetuum possidendam concedit ecclesiæ B. Mariæ Piperacensi Ordinis S. Augustini, invenies inter instrumenta tom. 2 Galliæ Christianæ col. 89, inclusas litteras Guidonis episcopi Claromontensis, qui eas se integras vidisse testatur. Huic porro Guidoni episcopatum petiisse dicitur S. Ludovicus, quod parum verisimile videtur, tum ex iis, quæ de minori illius ætate narrantur in memorato tom. 2 col. 277, tum ex negatis eidem a Blancha tunc regnum administrante regalibus, ita ut plura de eo dicturus non sim ad annum 1250, quo fuit electus.

§ XXX. Spinea Domini Corona S. Ludovico donata, atque in Galliam portata.

Balduinum II hujus nominis dein imperatorem Constantinopolitanum in Galliam venisse, et non modo honorifice receptum a Ludovico, sed et adjutum in comitatu suo Namurcensi recipiendo, num. 346 jam vidimus. Hujus autem occasione adventus ingenti thesauro, spinea videlicet Domini Corona, et pietatem Ludovici et regnum Galliæ honorare voluit Dominus. Nam imperatores Latini, post mortem Balduini I, ejusque fratris Henrici, qui initio ejusdem seculi imperium Orientale adepti, fortiter sustinuerant contra Græcos et Bulgaros sibi adversantes, paulatim eo inopiæ redacti erant, ut sacratissima quæque pignora obligaverint ad pecuniam sibi comparandam, qua adeptam imperii dignitatem utcumque tuerentur. Hac igitur necessitate oppignorata quoque fuit spinea corona, quæ Ludovico deinde donata, ab eoque redempta ac in Galliam fuit delata. Rem totam per mandato Regis descripsit Gallerus Cornutus archiepiscopus Senonensis, qui receptioni coronæ adfuit, et cæremoniis præfuit, ita ut ad alios historicos recurrendum non sit, qui eadem brevius enarrarunt. Subdam ergo relationem Galteri, ex qua cum crimiam Ludovici erga sacra Dominicæ passionis pignora pietatem, tum rei gestæ historiam lector studiosus intelliget, præcisa tamen dimidia fere parte, quam ex instrumento authentico brevius et distinctius enarrabo, adjectisque notationibus quibusdam prævis ad clariorem rei intelligentiam.

Auctor Aulicus
spinea
corona in Galliam portata

354 Cangius post Historiam Constantinopolitanam edidit instrumenta quædam, interque illa pag. 2 litteras Anselmi de Kæu, (bajuli, ut vocant, seu administratoris imperii post mortem Joannis imperatoris, dum aberat Balduinus ejusdem imperii heres) aliorumque imperii procerum, datas anno Domini mcccxxviii, mense Septemb. die iv, quibus referunt prædicti proceres, coronam spineam primo oppignoratam fuisse variis personis, partim Venetis, partim Genuensibus. Verum cum transacto jam termino restituenda pecunia, eadem esset inopia, tota pecunia

Balduino ob-
sente coronam
pignoratam

A *nia summa, nimirum tredecim millia centum triginta quatuor hyperpera (moneta erat in imperio Græco usitata) mutuo data est a nobili Veneto Nicolao Quirino ea conditione, ut sacrosancta corona in deposito maneret Constantino- poli usque ad Novembrem sequentem; si vero pecunia reddi non potuisset termino præfixo, portaretur Venetias, ibique servaretur ad menses quatuor, postquam duci Venetiarum fuisset ostensa, ita ut intra illud tempus, reddita pecunia, deberet restitui: Alioquin, inquiunt proceres Nicolao Quirino, prolapsis ipsis quatuor mensibus, habeas potestatem plenissimam eandem sacrosanctam coronam habendi, tenendi, vendendi, alienandi, et quidquid tibi placuerit faciendi. Et ita hæc omnia juravimus, tactis sacrosanctis Dei Evangelis, attendere, et observare bona fide, et non contravenire aliquo modo. Non erit, opinor, hoc tempore, qui contractum illum a simonia excuset: verum dixisse sufficiat, eo tempore minus adhuc omnibus cognitam fuisse simoniam illam, quæ in distractione reliquiarum committitur, adeoque fieri potuisse, ut bona fide hujusmodi contractum inirent proceres Constantinopolitani et Veneti. Attamen non ea fuit inscitia Ludovici, quemadmodum ex sequenti relatione apparebit, ita ut corrigendi sint auctores aliqui, interque eos Matthæus Parisius ad annum 1238, pag. 325, qui imprudenter scripserunt, Dominicæ passionis instrumenta S. Ludovico vendita fuisse. Persolvit ille quidem pecuniam, qua oppignorata erat corona sibi data: verum illa solutione coronam sacrosanctam non emittit; at potius dissolvit contractum simoniacum, ac effecit, ne donum sibi datum in manus alienas incideret, quod fieri necesse erat, nisi pecuniam illam pro Balduino restituisset: id itaque primo notatum volui, quod manifestum fiet ex relatione Galteri mox danda. Deinde ex recitato contractu apparet, quomodo intelligendus sit idem Galterus, dum inferius dicit, sacrosanctam coronam Venetis obligatam fuisse. Hisce prænotatis subjungo partem relationis Galteri archiepiscopi Senonensis, quam edidit Chesnius tom. 5 Scriptorum historiæ Francorum, in qua auctor pag. 409 sic prosequitur:*

C *355 Perpendens igitur idem Balduinus devotionem Regis et matris ipsius, de sacrosancta spinea corona facit eisdem mentionem. Dicit itaque se novisse relatione veridica, proceres inclusos in urbe Constantinopoli ad hanc calamitatis inediam devenisse, quod incomparabilem thesaurum illum Coronæ Domini (quæ totius imperii titulus erat et gloria specialis) oportebat alienis vendere, vel ad minus titulo pignoris obligare. Unde ardentem habebat in votis, quatinus ad Regem, consanguineum, Dominum, et beneficium suum, necnon ad regnum Franciæ, de quo parentes ipsius utrique processerant, hujus speciosæ gemmæ honor inæstimabilis, et gloria provenirent. Verum, quia idem Balduinus perceperat, quod, si tam preciosa res ei venderetur pecuniæ precio, regis conscientia læderetur, affectuosa prece cum lacrimis eidem supplicat, ut munus illud honorificum ab ipso recipere dono dignetur, et gratis. His auditis, Rex prudenter intelligens id a Domino fieri, gavisus est in hoc, quod ille, qui coronam eandem pro nobis gesserat in opprobrium, volebat eam a suis fidelibus pie et reverenter honorari in terris, donec ad judicium veniens, eam suo*

rursus imponeret capiti, judicandis omnibus ostendendam. Gaudebat igitur quod ad exhibendum honorem hujusmodi, suam Deus præelegerat Galliam, in qua per ipsius clementiam fides viget firmiter, et cultu devotissimo salutis nostræ mysteria celebrantur.

356 Rex igitur referens grates uberrimas Balduino, grataiter annuit, se munus illud inæstimabile recepturum ab ipso. Mittuntur ocus a Rege Constantinopolim pro complendo negotio Jacobus et Andreas fratres Ordinis Prædicatorum, quorum alter, scilicet Jacobus, prior fratrum ejusdem Ordinis fuerat in urbe prædicta, ubi coronam ipsam frequenter viderat, et ea, quæ circa illam erant, optime cognoscebat. Mittit etiam cum eis Balduinus nuncium specialem fide dignum cum patentibus litteris, quibus mandat baronibus, ut nunciis Regalibus sancta corona tradatur. Post multos itaque viarum anfractus ingredientiæ Constantinopolim, inveniunt ad pium Regis propositum viam a Domino præparatam. Tanta enim barones imperii arctaverat angustia, quod sacratissimam coronam pro ingenti summa pecuniæ compulsi sunt Venetis obligare. Cives autem Venetiæ, qui thesaurum illum nobilem plurimum affectaverant, hanc obtinuerunt conditionem apponi, quod nisi corona sancta per heredem imperii vel barones redimeretur infra terminum, videlicet solemnitate SS. martyrum Gervasii et Prothasii, ipsa caderet in commissum: ita quod illa pignoris obligatio converteretur in titulum venditionis pro pecunia jam soluta.

357 Apposuerunt insuper, quod illud pignus inæstimabile Venetiam interim transferretur. Barones, lectis domini sui litteris, sancto proposito Regis Francorum et heredis imperii plenius intellecto, devote adimplent mandatum domini, gerentes in votis, ut de Venetorum manibus educta, si fieri posset, in honorem cederet ecclesiæ Gallicanæ. Cangius inter instrumenta, Historiæ Constantinopolitanæ subjecta, pag. 3 dat tenorem litterarum, quibus proceres Constantinopolitani jubent Nicolaum Quirinum, pecunia recepta, coronam spineam reddere. Datæ fuerunt hæc litteræ mense Decembri anni 1238. Ex quo intelligimus, legatos Ludovici circa id tempus venisse Constantinopolim, corona sacrosancta necdum Venetias delata, quamvis secundum contractum procerum cum Quirino jam eo delata esse potuisset. Deinde ex hac epistola colligi potest, quo circiter ejusdem anni mense data fuerit Ludovico eadem corona sanctissima. Quibus pro rei claritate breviter notatis, ad Galterum redeamus, qui ita prosequitur:

358 Conveniunt ergo cum Venetis, ut nuntii regales, quorum vita et habitus religionem testabantur, illud sacrosanctum portarent Venetiam, adjunctis sibi solemnibus nunciis imperii, presentibus etiam magnis civibus Venetorum. Signatur locus sigillis procerum non sine lacrimarum fluviis, et ejulatu publico deferunt ad navem. Comites itaque tam sacri pignoris de ipsius confisi præsidio, media hyeme, quæ solet esse nautis invia, circa Nativitatem Domini maris fluctibus se committunt. Vastachius vero pessimus zelator imperii per exploratores rem noverat de transferenda corona. Anxius igitur et intendens, qualiter eam nunciis posset eripere, per diversos sinus maris, quibus trans- ituri videbantur, copiam galearum dispergit:

AUCTOR J. S.

qui max legatos mittit Constantinopolim

E

ubi eam inveniunt,

F

portantque Venetias.

* Græcus imperator

sed

AUCTORE
J. S.

sed nunciis venientibus in nomine Domini nihil contrarietatis obsistit. Ingrediuntur Venetiam ovanter recepti, beatissimam coronam cum vase signato in thesauraria capellæ beati Marci Evangelistæ cum diligentia et devotione deponunt. Relicto ibidem fratre Andrea custode thesauri nobilis, frater Jacobus cum nunciis imperii festinanter ad Regem accedit, rem gestam et statum negotii Regi fideliter exprimit et reginæ. Gaudet ambo, et omnes, quibus id secretum communicant, lætitia ineffabili, sperantes in Domino, quod ipse, qui cœperat, votum eorum feliciter consummaret.

Rex inde eam
curat in Gal-
liam ferri:

359 Præparant itaque nuncios solemnes et discretos cum fratre Jacobo et nunciis imperii, mittentes eos Venetiam instructos plenius et munitos de pecunia ad redemptionem sacri pignoris obtinendam. Imperatori Friderico scribitur, ut, si opus sit, nunciis Regalibus conductum, consilium conferat, et juvamen. Expedite veniunt Venetiam, fratrem Andream inveniunt cum thesauro. Procurante divina clementia, tunc temporis in partibus illis negociabantur nati de regno Franciæ mercatores. Exhibitis sibi litteris Regalibus, de mutuo exponunt pecuniam ad libitum nunciorum. Redimitur sanctum pignus, dolentibus Venetis, sed pro conditionibus initis non valentibus obviare. Agnitis sigillis procerum, vasculum sanctæ coronæ suscipiunt nuncii, se viæ laboribus committentes. Conductus securitatem, ubi decuit, per imperatoris ministros habuerunt. Protectos insuper divini muneris præsentia, nihil in via contrarium contristavit. Nulla eis intemperies aeris nocuit, nec stilla pluvie cecidit super eos, licet, ipsis susceptis in hospitio, pluisset pluries abundanter. Præmittunt nuncios, qui jam usque Treas * munus sacratissimum nunciant advenisse.

* Troies

eo delata
visitatur:

360 Exhilaratus Rex plurimum, cum matre sua et fratribus, assumptis secum Galthero Senonensi archiepiscopo, Bernardo Aniciensi episcopo, et aliis baronibus et militibus, quos habere subito potuit, festinus occurrit. In villa, quæ per quinque leucas distat a Senonis, et Villanova archiepiscopi dicitur, thesaurum, quem desideraverat, cum nunciis invenit: consignatum vas ligneum reseratur, apparent circa vas argenteum sigilla baronum. Attulerunt autem præfati nuncii sigilla procerum cum litteris patentibus ad Regem et Balduinum. Facta igitur collatione ipsorum cum sigillis, quibus erat sacræ coronæ vas signatum, inveniunt vera esse.

ac Regi, ob-
mam profecto,
ostenditur:

361 Fractis itaque signaculis hujusmodi, necnon sigillo ducis Venetiæ, quod ad majorem certitudinem appositum fuerat, argenteum vas recludunt. Inveniunt de auro purissimo loculum pulcherrimum, in quo sancta corona jacebat: sublato hujus operculo, visa est ab omnibus, qui aderant, inestimabilis margarita. Quanta itaque devotione, quantis fletibus et suspiriis inspecta fuerint a Rege, et regina, et aliis, vix posset perpendi. Commorantur in aspectu præ amoris desiderio, tam devotum sentientes fervorem mentium, quasi viderent coram se Dominum spinis præsentibus coronatum. Post paululum ipsam includunt in vasculis: consignatur sigillo regio; quod in die festo beati Laurentii martyris est completum.

362 Anno igitur millesimo ducentesimo tricesimo nono, in crastino Laurentii martyris, hu-

jus pretiosæ gemmæ thesaurus Senonis * depor-
tatur, occurrentibus in via populis universis: exultat omnis cætus hominum sine differentia sexuum et ætatum. In primo civitatis ingressu Rex nudis pedibus, sola indutus tunica, cum fratre suo Roberto comite, humiliato similiter, sacrum onus humeris suis suscipit deportandum. Prosequuntur et præcedunt milites, re-
jectis calceis. Exiit obviam jocunda civitas, clericorum conventus processionaliter veniunt: clerici matricis ecclesiæ sericis ornati, monachi cum ceteris religiosis sanctorum corpora defe-
runt, et reliquias, quas imaginatur hominum devotio, tamquam sancti desiderant occurrere Domino venienti. Certatim concrepant laudes Domini, tapetibus et palliis ornata civitas res suas preciosas exhibet, campanis et organis resonat, et populi jocundantis applausu: cerei cum candelis tortilibus per plateas et vicos singulos accenduntur. Defertur in ecclesiam prothomartyris Stephani, populis detegitur, et tantæ causa jocunditatis aperitur.

363 In die crastina Rex versus Parisius urbem regiam dirigit iter suum, insigne vasculum deferens. Omnium voce laudatur dicentium, Benedictus qui venit in honore Domini, cujus ministerio regnum Franciæ tanti præsentia muneris exaltatur. Octava die extra muros juxta ecclesiam B. Anthonii in campi planitie constructur eminens pulpitum, astantibus pluribus præ-
latis, ecclesiarum conventibus indutis sericis, exhibitis Sanctorum pignoribus, in tanta popu-
lorum frequentia, quanta Parisius exierit. Monstratur locus ex pulpito, diei felicitas et causa gaudii prædicatur.

364 Post hæc intra muros civitatis inferitur a Rege et fratre suo discalciatis, ut prius, et præter tunicas vestimentis depositis. Omnes etiam prælati cum clericis et viris religiosis, necnon et militibus, nudis pedibus antecedunt. Quanta per urbem jocunditas, quot signa et indicia gaudiorum in conspectu venientium visa sunt, nemo sufficeret enarrare. In pontificalem ecclesiam beatæ Virginis inducitur, ubi persolutis Deo et beatissimæ Matri ejus devotis laudibus, cum thesauro nobili solemniter ad Regis palatium revertuntur. Collocatur in capella regia beati Nicolai cum multo gaudio Domini co-
rona.

365 His itaque solemniter peractis Parisius, exiit fama celebris, divulgatur insigne spectaculum. Primum per loca vicina, deinde per remotas civitates et villas: concurrunt festinanter ad gaudium, videre desiderant causam felicitatis præsentium temporum, et totius regionis. Quia vero non conceditur eis videre, quod cupiunt, ex causis aliquibus abscondito thesauro Domini, fideliter consignato, certatim ad campos conflunt, ardentem deosculantur pulpitum, in quo exhibitum fuerat vas. Ibi, si credendum personis fide dignissimis, per virtutem sacri diadematis, et propter devotionem fidelium circa languentes operatus est multas virtutes et miracula Dominus Jesus Christus, cui est laus etc. Hactenus Galterus testis oculatus, cujus relatio mihi sufficere videtur tum ad historiam hanc cognoscendam, tum ad eximiam S. Ludovici in hisce pietatem, modestiamque singularem commendandam, ita ut nihil lubeat ex aliis superaddere, nisi nummum antiquum, uno latere Regis effigie insignitum, altero autem latere ejus-

D
Rex cum fra-
tre ferri
Senonas
* Sens

indeque Pa-
risius: ubi
populo ostre-
ditur:
E

curioso Regi
constante
supplicon-
tum agniti,
per urbem
feritur

concursum
pulpitum, mira-
tum.

A ejusdem Regis, ante coronam in genua provoluti, pietatem sic exhibentem, apud Jacobum de Bie fol. 24 :

§ XXXI. Subsidiū Balduino Constantino- politano datum : expeditio procerum in Terram sanctam : fundatio abbatiæ Ma- li-dumi.

Ludovicus im-
periū Constan-
tinopolitani
periculo

Vidimus num. 346 duplici de causa Baldui- num imperii Constantinopolitani heredem in Galliam renisse ad Ludovicum, nimirum ut subsidia imperio defendendo postulet, ei hereditatem suam adiret. Hoc cum ope S. Ludovici consecutum diximus; restat itaque, ut hoc loco enarremus, quid ei ad imperium tuendum contulerit Rex sanctus. Verum juverit ante au- dire, ad quantas miseras Latinorum in Orien- te imperium esset redactum. Narrat id lauda- tus modo Galterus archiepiscopus a pag. 408 hoc modo : Dum in partibus Gallicanis moram faceret (Balduinus), hereditatis propriæ deten- tus negotiis, et in petendo subsidio sollicitus plurimum et intentus, de partibus Romaniae sus- cepit nuncium, qui aures ejus, et animum su- bitis rumoribus perculit, et turbavit. Nuncia- vit enim, prout res erat, virum illustrem Johannem imperatorem socerum suum juxta na- turæ debitum subtractum vitæ mortali : statum etiam Constantinopolitanæ civitatis, et terræ al- terius, siquam extra muros ejusdem urbis ha- bebat, ita per incursus hostium arctatum pe- nitus et oppressum, quod vix eis ad campos pateret aditus. Intus autem uxor sua, proceres, et vulgus, quotidianis egebant alimentis. Dis- currebant etenim libere per regionem hostiles impetus, non permittentes in urbe deferri vi- ctualia : congregatis turmis hoc animo, ut ipsam Constantinopolim obsiderent.

motus, Bal-
duino fert
opem :

367 Ad hæc major rem urgebat desolationis cumulus, quia multi de populo, de nobili- bus aliqui, presentibus devicti angustiis, et fu- tura metuentes pericula, noctu vel alias fur- tive muros civitatis exibant, et per mare vel viarum discrimina fugientes, propter metum se certioribus periculis exponerent. Propter quod erat dubium, ne si urbem hostilis circumiret ob- sidio, non invenirent proceres, quos ad mu- nitionem murorum in propugnaculis collocarent. Hæc sane sufficere poterant ad Ludovici ani- mum ad misericordiam instigandum; utpote qui nihil magis in votis habebat, quam ut miseris succurreret, oppressos sublevaret. Sed et alias

præterea rationes proferebat Balduinus, ut nar- rat memoratus auctor, qui ita prosequitur : Verbis hujusmodi tristibus turbatur adolescens heres imperii. Unde frequentius Regem Franco- rum, matremque ejus, et amicos suos circuit sollicitus, humiliter interpellans, miserabiliter obsecrat, ut sibi subveniant, et imperium Ro- maniae, quod per Francos potenter et gloriose fuerat acquisitum, non permittant rursus in Græ- corum infidelium * redigi servitutem. Litteras exhibet Papæ Gregorii, quibus ejusdem impe- rii necessitati succurrentibus eandem concedit in- dultentiam, quam in subsidium Terræ sanctæ pro- ficiscentibus concesserat concilium generale.

AUCTOR
J. S.

* i. e. schis-
maticorum

368 Ad hæc moventur Rex et regina, de thesauris suis magnas ei pecuniæ conferunt quan- titates, stipendiarios ipsi quarunt, et sociant milites alios, quos noverant egregios bellatores. Nonnulli de consanguineis ejus, quos et pietas et carnalis affectus induxerat, eidem se jura- mento confederant, pollicentes se ipsum pro viribus secuturos. Hisce subsidiis, opibusque adjutus Balduinus, ingentem exercitum anno 1238 misit Constantinopolim, duce Joanne Be- tuniensi, quem ipse deinde sequeretur majori- bus cinctus copiis militaribus. Verum primum illud subsidium ad nihilum fere redactum est culpa Frederici imperatoris, qui transitum primo negavit per Lombardiam; deinde, transitu exer- citui concesso, ducem detinuit, quo præ dolore e vivis erepto, exercitus fere totus dissipatus est, ita ut non nisi pauci per ingentia discrimina Constantinopolim pervenerint : uti latius enarrat Cangius in Historia Constantinopolitana ad an- num 1238, quem consule.

primo Baldui-
ni agmine cul-
pa Frederici
dissipato.

369 Balduinus hoc infortunio nondum fractus, anno 1239, ut habet Albericus pag. 573, ca- strum de Namureo Ludovico Regi Franciæ su- pra quinquaginta millium librarum Parisiensium invadiavit *. Qua pecunia, aliisque subsidiis tum a Ludovico, tum ab Angliæ rege ac summo Pon- tifice datis, ingentem rursus conscripsit exercitum, quem comitantibus quibusdam Gallie proceribus, inter quos bellica laude præcellebat Humbertus de Bello-joco in Francia deinde supremus rei mi- litaris præfectus, saltem perduxit Constantino- polim, transitum tandem concedente Frederico, quem id, Ludovico petente, negare ausum non fuisse, scribit ex conjectura valde probabili lau- datus Cangius pag. 118, quem, uti et Alberi- cum de re tota latius consulere lector poterit : nam hæc ego tantum memoranda duxi quatenus spectant ad Ludovicum, cujus potissimum li- beralitate et munificentia adjutum Balduinum Græci etiam non ignoraverunt. Audi itaque unum Georgium Acropolitam cap. 37 de hoc sub- sidio scribentem : Balduinus... inquit, ad Fran- corum Regem sibi affinitate conjunctum, et ejusdem generis, et Romanis (ita Græci se vo- cabant) infensissimum, ideoque suppetias ferre paratum, proficiscitur, operamque illius, nec contemnendam poscit. Fit voti compos, et in- tra breve tempus Francorum sexaginta millia, ut in Romanos arma caperent, lecta sunt. Quo- rum deinde iter terrestre in Thraciam describit, bellicque successum initio satis felicem, licet dein- de, exhausto ærario, in easdem angustias relapsus sit Balduinus.

secundum ip-
se saltem per-
ducit Constan-
tinopolim.
* i. e. obliga-
vit

370 Dum hi in Græciam tendebant, impe- rio Orientali opem laturo; alii Gallie proceres, iique admodum potentes, Syriam petebant, loca sacra, si possent, Saracenorum manibus ereptu- ri.

Expediit pro-
cerum in Ter-
ram sanctam.

ALTORE
J. S.

ri. Qua etiam occasione liberalitatem suam de-
siderari passus non est Ludovicus. De hac ex-
peditione ita scribit ad hunc annum pag. 572
Albericus : Ad succurrendum Terræ sanctæ mo-
verunt in æstate hujus anni Henricus comes Bar-
ri, dux Burgundiæ, comes Nivernensis, rex
Navarrae, et comes Britannia (Petrus videli-
cet, qui comitatum Joanni filio jam resignave-
rat) cum fratre suo Matisconensi comite. Hunc
autem Matisconensem comitem, Joannem de
Dreux, pecunia ad iter instruxit S. Ludovicus,
empto ejus comitatu decem millibus librarum
numeratæ pecuniæ, et annuo censu librarum mil-
le, ut scribunt Sammarthani in Historia do-
mus Franciæ tom. 4, a pag. 526, adduntque vendi-
tionis litteras notatas esse mense Februario anni
1238, more scilicet Gallico, ita ut ad annum
1239 emptio sit referenda. Mentionem hujus
fecit Albericus, præcedentibus ista subjungens :
Ibi notandum est, quod nullus abhinc comes
erat in Matiscone *, nisi dominus Rex Fran-
ciæ, quia non solum iste cum uxore, sed
et alii hæredes totum vendiderunt, quidquid
habebant, domino Regi, vel habere ibi pote-
rant; specialiter autem uxor prædicta, mortuo
marito, qui in expeditione hac occubuit, totum
vendit.

* Mascon

in qua partem
quoque Rex
habuit.

374 Non patiebantur regni negotia, ut Ludo-
vicus hoc tempore hujusmodi expeditioni inter-
esset, partem tamen habere voluit in opere,
ad fidei exaltationem suscepto. Quapropter sum-
mum rei militaris præfectum, regis stipendiis
militaturum misit. Memorat id Albericus loco
assignato his verbis : Comiti Almarico Montis-
fortis contulit Rex Franciæ arma sua, et misi
eum vice sua in obsequium Crucifixi, dans illit
triginta duas libras provinciales (Parisienses,
et) ille regratiando ad pedes ejus venit. Cete-
rum infelix fuit hujus expeditionis exitus; nam,
cum temere alii ab aliis sejuncti Saracenos in-
vadunt, perierunt Barri comes, comes Matis-
conensis, alique nobiles : Montfortius vero cum
aliis nobilibus captus, ac deinde, opera Ri-
chardi Angli liberatus, in reditu occubuit,
honorifice Romæ sepultus : alii, pactis cum Sa-
racenis induciis, redierunt. Porro, si fides
epistolæ apud Parisium citatæ ad annum 1240
pag. 358, infelix hujus expeditionis exitus Templa-
riis etiam ac Hospitalariis imputatus fuit; hæc
enim ibidem leguntur verba : Præterea sciatis,
quod dominus Rex Franciæ amovit omnem the-
saurum suum a Templo; quoniam Templarii nec
Hospitalarii noluerunt Francos in hoc discrimine
adjuvare. Hæc qui latius deducta cupit, legat
auctores de expeditionibus transmarinis ex pro-
fesso agentes : nam mihi ad res gestas S. Ludovici
festinandum.

Blancha fun-
dat abbatiā,

* Pontoise
* Maubuisson

372 Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ
Parisiensis tom. 2 pag. 346 ita scribit : Anno
mccxxxix Blancha regina, mater Ludovici Regis,
religionis amore condidit, haud procul a Pon-
tisara *, in loco, quem vulgo Malum-dumum *
vocitant, monasterium, quod a loco nomen ha-
bet, in hocque Ordinis Cisterciensis virgines
induxit. Tum litteras subjicit, quibus præfatum
monasterium dotavit eodem anno Ludovicus.
Eisdem edidit deinde Martenius tom. 4 Colle-
ctionis amplissimæ a col. 1270, ubi circa locum
et nomen monasterii diversa utcumque a præce-
dentibus notat his verbis : In loco Alneti funda-
tum, quod, postquam terra de Malodumo a Ro-
berto et Odelina de Castro-Raynaldi ac eorum

liberis empta donatum est, Malodumus cepit
appellari, hactenusque sub strictiore observan-
tia floret. Blancha autem nominari primum co-
luit Sanctam Mariam regalem, ut est in funda-
tionis litteris apud Sammarthanos tom. 4 pag.
603. Notantur autem hæ litteræ anno mccxli,
mense Martio, quamvis fundatio hoc anno poste-
rior esse non possit.

373 Num litteræ dotationis S. Ludovici hoc
anno notantur, quas subjungo ex laudato Ge-
rardo du Bois, ut piam tum Regis tum etiam
reginæ liberalitatem ex his lector intelligat : In
nomine sanctæ et individue Trinitatis. Amen.
Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum
facimus, quod cum ad amplificandum in Eccle-
sia Dei servitium, et ob remedium animarum
carissima domina et mater mea Blancha illustris
regina Francorum ex devotione sibi divinitus
inspirata pro salute animæ suæ atque parentis
nostri Ludovici regis claræ memoriæ, et nostræ,
nec non et antecessorum ejusdem genitricis no-
stræ, et nostrorum, monasterium juxta Ponti-
saram constituerit, moniales Cisterciensis Ordi-
nis ibidem collocare intendens. Nos cum eadem
genitrice nostra personis, quæ ibidem Domino
servituri sunt, volentes in necessariis provide-
re, loco prædicto assignavimus, et in perpe-
tuam elemosynam dedimus centum libras Pa-
risienses annui redditus in præpositura nostra
Medunti * anni singulis his terminis percipien-
das, videlicet infra octavas Ascensionis Domi-
ni quinquaginta libras : infra octavas festi
Omnium Sanctorum quinquaginta libras. In præ-
positura etiam Mellenti de voluntate et assensu
ejusdem matris nostræ, quæ Mellentum * pos-
sidet ratione dotalitii, centum libras dedimus
prædicto monasterio percipiendas ad terminos
supradictos.

374 Unde volumus, et præcipimus, quod
quicumque erunt præpositi apud Meduntum, et
Mellentum, ipsi tempore præposituræ suæ dic-
tæ ecclesiæ, vel ejus mandato dictum redditum
sine qualibet contradictione vel difficultate
persolvant terminis prænotatis; pro singulis
vero diebus, in quibus solvere distulerint eum
redditum terminis memoratis, solvant qualibet
die quinque solidos Parisienses nomine penæ
eidem ecclesiæ, donec integram solutionem fe-
cerint redditus supradicti. Item totum bladum *,
et totum vinum de terra, quam sæpe dicta do-
mina et mater nostra habet apud Stampas * et
Dordanum *, et in castellis nostris, quæ ipsa
tenet nomine dotalitii; nec non et octo mo-
dios bladi, quos Draco de Bello-monte miles
solebat percipere apud Pontisaram, prædicto
monasterio dedimus, et concessimus cum omni-
bus supradictis in puram et perpetuam eleemo-
synam, eadem domina et matre nostra volente,
et concedente, et quitante ista omnia supradi-
cta, quæ ad suum pertinent dotalitium, libere
et absolute concedentes monasterio memorato.
Quod ut etc. Actum anno Incarnationis Domi-
nicæ mccxxxix. Regni vero nostri xviii, legen-
dum xiii. Alia deinde privilegia huic abbatiæ
dedit Ludovicus : nam et eam ab omni exactione
seculari exemptam anno 1244 apud laudatos
Sammarthanos pag. 604, et sub protectione sua
esse voluit per litteras anni 1248, ibidem pag.
603 recitatas. Vides ubique beneficium S. Ludo-
vicum, sive pia bella gerenda essent, sive cultus
divinus promovendus.

§ XXXII. Libri Judæorum Thalmudici, opem præstante Ludovico, in Gallia congregati, damnati, et combusti : fabella de his refutata.

Egregiam S. Ludovicus operam navavit ad infames Judæorum libros in Gallia abolendos : de qua tamen tacuerunt ejus biographi. At Thomas Cantipratanus, qui eodem vivebat tempore, de re meminit, sed ita, ut rectius tacuisset. Juvat tamen verba ejus audire, ab alio scriptore temere jam adoptata, majorique temeritate ad infamiam præcipui sancti Regis consiliarii explicata, ut vera historię relatione falsitatis convicta, explodatur fabella insulsa. Accipe itaque Cantipratani verba lib. 1 de Apibus, cap. 3 : Vidi et ipse alium archiepiscopum, virum literatum et nobilem, circa quem talis vindicta nutu Dei contigit. Ex his verbis perperam infert Jacobus Echardus tom. 4 Bibliotheca Prædicatorum pag. 250, quod Cantipratanus se horum omnium, quæ sequuntur, testem oculatum præstet. Neque enim quidquam asserit, nisi se aliquando archiepiscopum vidisse, cui illam vindictam obtigisse narrat : alia se vidisse non dicit, dicturus haud dubie, si vidisset, cum id magis ad fidem faciendam conducere, quam quod dicat archiepiscopum se vidisse, cui id refert contigisse. Unde mihi longe verisimilius apparet, id ex aliorum relatione Cantipratani scripsisse. Sed cum audiamus ulterius :

376 Devotissimus in principibus Rex Francie Ludovicus, anno circiter ab Incarnatione Domini mcccxxxix, instigante fratre Henrico, dicto de Colonia, Ordinis Prædicatorum prædicatoris peroptimo, sub pœna mortis congregari fecit Parisiis nefandissimum librum Judæorum, qui THALMUD dicitur : in quo inauditæ hæreses et blasphemie contra Christum, et Matrem ejus, locis plurimis erant scriptæ. Hujus itaque libri diversa exemplaria ad comburendum Parisios allata sunt. Plentes ergo Judæi adierunt archipræsulem, qui Regis consiliarius summus erat, et pecuniam ei pro conservatione librorum innumerabilem obtulerunt. Qua corruptus Regem adiit, et ad voluntatem suam juvenilem animum mox invertit. Redditis ergo libris, Judæi solemnem diem agi constituunt omni anno : sed in vanum, aliud Spiritu Dei ordinante. Revolutum enim anno, die certo et ipso loco, quo libri execrabiles redditi sunt Judæis, hoc est in Vicenniis * prope Parisios, dictus archiepiscopus ad consultationem Regis veniens, diro viscerum dolore correptus est, et eadem die cum ejulatu maximo, vitæ finem accepit. Fugit autem Rex de loco cum tota familia, nimium * verens, ne cum archiepiscopo divinitus feriretur. Nec multo post, ut prius, instigante dicto fratre Henrico, Judæorum libri congregati sunt sub mortis pœna, et in maxima multitudine sunt combusti.

377 Bulæus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 177, relatis verbis prædictis, subdit sequentia : Quis ille est archiepiscopus, quem indigitat Cantipratanus ? Certe

Gualterus Senonensis archipræsul, qui in regni administratione primas obtinebat. Quod, ut satis probabiliter, supposita veritate narrationis Cantipratani, dictum non inficior, cum rei adjuncta Senonensem designent, ita temere assertum de viro famæ integræ, dicenda facile evincunt. Enimvero nomen archiepiscopi non ignorabat Cantipratanus. Cur igitur non expressit ? Ne, ut conjicio, ex relatione non satis certa certam in tegerrimæ famæ antistiti aspergeret maculam. Verum secus evenisse videmus : notam enim Galtero, eamque insignem, nemo negaverit inustam, dum vagæ Cantipratani relationi interpres accessit Bulæus. Juvat itaque historiam totam hoc loco enarrare, ex qua labes consiliario S. Ludovici perperam afflicta, a qua nec ipse Sanctus omnino immunis esset, detergatur, et res ipsa clarius elucescat.

378 Jacobus Echardus in Summa S. Thomæ suo auctori vindicata pag. 572 hanc historiam elucidandam suscepit, aut potius illustrandam suggessit editis de ea monumentis, litterisque antiquis, quæ lucem nondum aspererant. Audi ejus ibidem verba : Gratum me lectori facturum existimavi, si omnia in causa Judæorum ratione librorum Thalmudicorum gesta, regnante divo Ludovico, hic reperiret : eo magis quod, etsi gravissima fuerint, vix quidquam tamen sive in Annalibus ecclesiasticis Odorici Rainaldi, sive in Conciliis Philippi Labbe præter epistolam Innocentii IV ad eundem SS. Regem habeatur. Ea autem depromo ex codice Ms. Sorbonico æquali, cujus titulus, EXTRACTIONES DE TALMUT. Tum refert extractionum partem, monumentaque ibidem inventa, quæ consulere poterit lector curiosus, si horrendas in Christum ac Deiparam Judæorum blasphemias, ac delira Rabinorum somnia cupiat cognoscere : nobis sufficiet ea depromere, quæ ad historiam damnatorum librorum enarrandam conducunt : quod jam facere aggredior.

379 Auctor Extractionum in prologo secundæ partis apud laudatum Echardum pag. 583 compendio refert rei initium, et progressum : Anno, inquit, ab Incarnatione Domini mcccxxvi circiter Pater misericordiarum Judæum quemdam, nomine Nicolaum, dictum de Rupella vocavit ad fidem, in Hebræo plurimum eruditum, etiam secundum testimonium Judæorum, ita ut in natura et grammatica sermonis Hebraici vix sibi similem inveniret. Hic accessit ad Sedem apostolicam, et bonæ memoriæ Gregorio Papæ, Pontificatus ejus anno xii, prædictorum librorum nefandam detexit malitiam, et quosdam specialiter expressit articulos, super quibus ad reges Franciæ, Angliæ, et Hispaniæ litteras Apostolicas impetravit, ut, si in præfatis libris contingeret talia reperiri, igni facerent eos tradi. Collectis igitur auctoritate Regia de toto regno Franciæ cunctis libris Talmut, et Parisiis deductis, una die combusti sunt ad quatuordecim quadrigatas *, et sex in alia vice.

380 Epistolæ Gregorii, quorum hic fit mentio, insertæ habentur litteris Odonis Cardinalis, ac legati Apostolici in Gallia, ad Innocentium IV. ex quibus plura deinde adducemus. Dedit autem Gregorius hac de re epistolas Pontificatus sui anno xiii, id est, Christi 1239, mense Junio, ad archiepiscopos Galliæ, Angliæ, Castellæ, et Legionum, ad reges Franciæ, Angliæ, Aragoniæ, Castellæ et Legionis, Navarræ, Portugalliæ, easque ejusdem fere tenoris : prout

Monumenta
hujus histo-
riæ jam edita

historia tota
compendio re-
lata :

* i. e. quadri-
garum onera
Gregorius IX
apprehendi
jubeat libros
Thalmudicos :

AUCTORE
J. S.

ex laudatis Cardinalis Tusculani litteris intelligitur. Ubi etiam hoc mandatum dedit Guilielmo Parisiensi episcopo pag. 595 : Fraternitati tuæ præsentium auctoritate mandamus, quatenus litteras nostras ad negotium super libris Judæorum tibi ac collegis tuis a nobis commissum spectantes, tibi ex parte nostra per dilectum filium Nicolaum quondam Judæum latorem præsentium præsentandas devote recipiens, ipsas venerabilibus fratribus archiepiscopis, et carissimis filiis nostris Franciæ, Angliæ, Aragoniæ, Navarræ, Castellæ ac Legionum, et Portugalliæ regibus illustribus destinatas a nobis, transmittas, cum videris expedire. Aliud mandatum episcopo, Priori Prædicatorum, et Ministro Minorum dedit, quod cum scriptis ad reges et archiepiscopos consonat. Verba Pontificis accipe : Discretionem vestram per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus universos Judæos in regno Franciæ, Angliæ, Aragoniæ, Navarræ, Castellæ et Legionum, ac Portugalliæ commorantes, ad exhibendos omnes libros suos facientes compelli brachio sæculari, illos, quos inveneritis errores hujusmodi continere, faciatis incendio concremari, contradictores per censuras ecclesiasticas Apostolica potestate compescendo, nobis quidquid feceritis fideliter rescripturi. Ita fere ad reges, et archiepiscopos Gregorius, qui pag. 593 libros eorum capi jubet primo sabbato quadragesimæ proximæ, id est anni 1240.

illi in Gallia
ope S. Ludovici
capiuntur,
examinantur,

381 Voluntati autem Gregorii non sequitur obtemperatum in Gallia, certis docemur monumentis, egregiamque ea in re operam dedisse Ludovicum, ex dictis, dicendisque fit manifestum. Imprimis laudatus Extractionum auctor de examine librorum, auctoritate Regis Parisiis, ut supra dictum est, congregatorum, ita loquitur in Epilogo apud Echardum pag. 586 : Denique nolo vos in futurorum cautelam et majorem certitudinem præcedentium hoc latere, quod, cum super combustionem librorum Talmud, præscripta mirabilia et iis similia continentium, coram Christianissimo Rege nostro Ludovico causa fuisset aliquamdiu ventilata, tandem dedit nobis alios auditores, videlicet archiepiscopum Senonensem, episcopum Silvanectensem, cancellarium Parisiensem, nunc autem Tusculanensem episcopum, et apostolicæ Sedis legatum in Terra sancta. Hic est Otho, seu Odo de Castro-Rufo, vel Castro-Radulphi, ut vocant alii, qui ultima tandem sententia libros Thalmudicos damnavit. Ughellus in Italia sacra editionis novissimæ tom. 1 col. 234 de eo inter alia sic habet : Ab Innocentio IV creatus est episcopus Cardinalis Tusculanus MCCXLIV, legatusque in Gallias ad promulgandam cruciatam, ut vocant, contra Saracenos. Porro de viro hoc egregio crebra nobis erit mentio, quod S. Ludovicum in Terram sanctam fuerit secutus; Ordini Cisterciensi aggregatum, priusquam Cardinalitia dignitate ornaretur, scribit laudatus Ughellus cum Cisterciensibus quibusdam, verum id refutat Echardus hic pag. 573. At videamus quid coram tribus his auditoribus fuerit actum.

damnantur,
et quotquot
haberi poterant,
combun-
runtur :

382 Statuta itaque die nobis, inquit pag. 587 Extractionum auctor, vocatisque peritioribus Judæorum magistris coram se citatis, corperunt inquirere super præmissis veritatem : et primum introductus est secundum eos peritissimus, et per totum famosissimus Judaismum, nomine Vino (vel Vivo, ut notat Echardus)

Meldensis. Cujus confessionem de articulis multis, partim blasphemis, partim plane ridiculis ibidem subjungit. De prædicto autem examine, indeque secuta librorum combustionem laudatus Odo Cardinalis ad Innocentium IV ita scripsit pag. 595 : Omnia vero, quæ inclusa missa fuerunt sub bulla (Gregorii) et singula, et multo plura inventa fuerunt in prædictis libris in præsentia bonæ memoriæ Galleri archiepiscopi Senonensis, et venerabilium patrum Parisiensis, (et) Silvanectensis episcoporum, et fratris Gaufridi de Blevello capellani vestri tunc Parisius regentis, et aliorum magistrorum theologiæ, et etiam magistrorum Judæorum, qui prædicta in libris suis contineri confessi sunt in præsentia prædictorum... Facta vero prædicta examinatione, omnium magistrorum theologiæ, et juris canonici, et aliorum multorum habito consilio juxta mandatum Apostolicum, omnes prædicti libri, qui tunc haberi potuerant, incendio fuerunt tunc cremati. Hæc ea de re gesta sub Gregorio.

383 Ex quibus totam Cantipratani relationem concidere necesse est : neque enim libri collecti suadente Henrico de Colonia, sed jubente Pontifice : nec redditi per archiepiscopum pecunia corruptum, sed, eo judicio præsentente, damnati, et quotquot haberi potuerunt, combusti. Si ergo Senonensis archiepiscopus obiit morte subitanea, id temere divinæ vindictæ adscribitur : mortuus autem dicitur ab auctoribus, quos mihi videre licuit, XI Kalendas Maias anni 1244, qui mortis genus non exprimit, at laudes ejus non tacent, uti etiam advertit Chaitzius pag. 302, satis moderate hac de re scribens, cum monumenta non haberet, quibus fabulam refutaret. Audi pro omnibus versiculos quosdam tumulo ejus in choro metropolis, ubi sepultus est, inscriptos, ex Gallia Christiana tom. 1 pag. 638 :

Præsul Galtherus jacet hic in pulvere, verus Cultor justitiæ, cleri pater, arca sophiæ.

Et deinde :

Dum vixit tua, dum valuit, Galthere, potestas,

Fraus latuit, pax magna fuit, regnavit honestas.

Ex his satis mihi vindicata videtur fama Galtheri, simulque Ludovici, qui juvenili levitate libros blasphemis refertos reddidisse Judæis dicebatur. Quod autem de ejus cum tota familia fuga narratur, moriente archiepiscopo, haberi potest pro ornamento adjectitio, qualia tragœdiæ episodica vocare solent; cum nec gravitati Ludovici conveniat, nec pietati, virum sibi perichorum in tanta necessitate deserere. Ceterum non ita vehementer mirari debemus, Cantipratano, exempla undique conquiriti terrorem inculcare nata, aliquid subinde vel ex mendaci fama, vel ab aliquo mysteria fingente, ubi non erant, obtrusum fuisse a vero alienum. Hæc autem confidentius narrasse videtur, quod exemplum profuturum speraret, nec cujusquam famæ nociturum, modo nomen supprimeret : licet postremum non satis vitaverit hoc loco. Sed redeamus ad historiam.

384 Causa de libris Thalmudicis Judæorum, aliisque eorum nefariis scriptis, resumpta fuit tempore Innocentii IV, rem maxime promovente Odone legato apostolico. Unde cum supra num. 379 dicantur una vice libri combusti ad quatuordecim plaustra; altera ad sex plaustra : verisimile

D.

ex quibus
Cantipratani
narratio
refutatur.
B

F

Reliqui
Judæi
etiam
tempore
Innocentii IV

A risimile est posteriores libros Innocentii tempore combustos fuisse. Certe, post primam combustionem, ad Innocentium scribit in laudata sapius epistola apud Echardum pag. 597 Odo Cardinalis, se a Judæorum magistris exegisse libros omnes, nimirum qui priorem investigationem effugerant. Verba ejus accipe : A magistris autem Judæorum petii, ut Talmud, et omnes alios libros suos mihi exhiberent, qui tantum quinque mihi volumina vilissima exhibuerunt, quæ juxta formam mandati vestri facio inspicere diligenter. Secunda autem hac librorum investigatione territi Judæi, ad ipsum videntur recurrere Pontificem, ut libris parceretur, ei persuadere conati, se sine subsidio librorum Thalmudicorum sacras Scripturas intelligere non posse : id mox probatum dabo ex litteris Cardinalis Tusculani.

hic Judæorum fraudes doctus a legato suo.

B 385 Ex cujus epistola prius audi, quid fieri voluerit Innocentius, hac Judæorum fraude ad mitiorem partem impulsus. Hoc modo epistolam suam exorditur Odo legatus Cardinalis Tusculanus ad Innocentium pag. 592 : Sanctitati vestræ placuit mihi dare nuper in mandatis, ut mihi facerem exhiberi Talmud, et alios libros Judæorum, et ipsos inspicere : et inspiciens diligenter eosdem tolerarem in his, in quibus secundum Deum sine fidei Christianæ injuria viderem tolerandos, et magistris restituerem Judæorum. Quam mentem omnibus viribus exempturus Pontifici, refert omnes processus Gregorii tempore factos, litterasque ejus hac de re scriptas, omnia denique, quæ secundum rei gestæ ordinem, ex eo jam narravimus : ex quibus pag. 596 sic inferi : Unde manifestum est, magistris Judæorum regni Franciæ nuper falsitatem Sanctitati vestræ, et venerabilibus patribus dominis Cardinalibus suggestisse, dicentes quod sine illis libris, qui Hebraice Talmud dicuntur, Bibliam et alia instituta suæ legis secundum fidem ipsorum intelligere nequeunt... Et esset scandalum non minimum, et Sedis apostolicæ sempiternum opprobrium, si libri, coram universitate scholarium, et clero, et populo Parisiensi tam solenniter et tam juste concremati, mandato Apostolico tollerarentur, vel etiam magistris Judæorum redderentur, hæc enim tolerantia quædam approbatio videretur. Dein probat libros illos damnandos, etiamsi aliqua bona contineant licet rara, et sic Innocentium alloquitur : Hæc Sanctitati vestræ præsentibus intimavi, ut ad plenum de libris prædictis Sanctitati vestræ veritas innotescat.

Ludovicum hortatur ut eos aboleret.

Gregorii

Raynaldus, perfectos in parte

386 His litteris excitatus Innocentius, ad S. Ludovicum se convertit, ut cujus ope libri Judæorum tanta copia ante combusti erant, ejusdem auctoritate reliqui in Francia investigarentur, et abolerentur. Partem litterarum Pontificis dedit Raynaldus ad annum 1244 a num. 41, totasque Bullario suo inseruit Cherubinus tom. 1, pag. 62, in quibus exposita Judæorum eorumque librorum perfidia ac nequitia, ita loquitur : et licet dilectus filius cancellarius Parisiensis, et doctores regentes Parisiis in sacra pagina, de mandato felicis recordationis G. * Papæ prædecessoris nostri, tam prædictum abusivis librum, quam alios quosdam cum omnibus glossis suis perfectos in potestate *, ac examinatos ad confusionem perfidiæ Judæorum, publice coram clero et populo incendio concremarint, prout in litteris eorum perspeximus contineri, quibus tu tamquam catholicus Rex, et

Princeps christianissimus impendisti super hoc Auctore J. S. auxilium congruum et favorem, pro quo regalem excellentiam dignis in Domino laudibus commendamus, ac prosequimur actionibus gratiarum : quia tamen nondum Judæorum ipsorum abusio profana quievit, nec adhuc dedit eis vexatio intellectum, celsitudinem regiam rogamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut qui excessus hujusmodi detestabiles et enormes, commissos in contumeliam Creatoris, et injuriam nominis Christiani, pie incepisti, laudabiliter prosequendo, facias debita severitate percelli : et tam prædictos abusivis libros, reprobatos per doctores eosdem, quam generaliter omnes cum glossis suis, qui per ipsos examinati et reprobati fuerint, mandes per totum regnum tuum, ubicumque reperiri poterunt, igne cremari. Hæc Innocentius mense Maio anni 1244.

387 Dubium non est, quin voluntati Pontificis fuerit satisfactum : sed fortasse post annum unum alterumve tantum conquisiti libri, ut, Judæis tunc eos præ timore abscondentibus, illi deinde majori copia deprehendi possent. Sententia certe damnationis in eos tantum lata anno 1248, Idibus Maii, per eundem legatum Apostolicum Odonem episcopum Tusculanum, quam hic subnecto ex sæpe memorato Echardo pag. 597 : Odo miseratione divina Tusculanensis episcopus apostolicæ Sedis legatus, universis præsentibus litteras inspectaris salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod nos Parisius anno Domini mcccxlvi, Idus Maii super quibusdam libris Judæorum, qui Talmut appellantur, præsentibus magistris Judæorum et ad hoc vocatis, diffinitivam sententiam protulimus in hunc modum. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.

388 Exhibitis nobis auctoritate Apostolica a et damnatione, perfectur. magistris Judæorum regni Franciæ quibusdam libris, qui Talmut appellantur, quos inspeximus, et per viros discretos et expertos in talibus, Deum timentes, et zelum habentes fidei Christianæ, fecimus inspicere diligenter. Quia eos invenimus errores innumerabiles, abusiones, blasphemias, et nefaria continere, quæ pudori referentibus et audientibus sunt horrore, in tantum quod prædicti libri secundum Deum sine fidei Christianæ injuria tolerari non possunt : de consilio bonorum, quos ad hoc specialiter duimus evocandos, pronuntiamus prædictos libros tolerandos non esse, nec magistris Judæorum restitui debere, et ipsos sententialiter condemnamus. De aliis vero libris nobis non exhibitis a magistris Judæorum, licet a nobis super hoc pluries fuerint requisiti, vel etiam non inspectis, plenius cognoscemus loco et tempore : et faciemus, quod fuerit faciendum. Subduntur sententiæ nomina quadraginta et unum eorum, quorum consilio lata fuit, inter quos primus est episcopus Parisiensis. Lata hac sententia, jussu regio combusta crediderim sex plastra librorum, de quibus ante dictum. Atque hæc sufficiant de libris Judaicis, quæ hactenus lucem vix aspexerant, ex quibus una cum zelo moderatio Ludovici elucescit, quod causam hanc totam judicii ecclesiastico decidendam permiserit, eique manum auxiliatricem strenue exhibuerit.

AUCTOR
J. S.

§ XXXIII. Nata S. Ludovico filia : Richardus Anglus honorifice exceptus : querelæ inter imperatorem et Ludovicum occasione comitis Provinciæ, quem imperatori et comiti Tolosano Rex conciliat : rebelles Albigensium fautores victi, paxque restituta.

Nata S. Ludovico filia : periculum divortii refutatum :

Desiderabat dudum Gallia fructum matrimonii S. Ludovici : imo, si auctori Vitæ S. Theobaldi abbatis Vallis-Cernaii fides hac in re deberetur, agebatur de divortio S. Ludovicum inter et Margaritam reginam procurando, quod sterilis crederetur Margarita. Servamus hanc Vitam Ms. in scriniis nostris, examinandam uberius ad viii Decembris, quo colitur S. Theobaldus : fragmentum, in quo illud divortii periculum asseritur, tomo 5 Scriptorum Historiæ Francorum inseruit Chesnii pag. 406, quod sufficit ad fabulam refutandam. Audi itaque ex Chesnii fragmento, quam concinne auctor referat precibus S. Theobaldi prolem reginæ impetratam : Oravit itaque homo Dei, et maxime pro regina Exaudivit Dominus vocem servi : imprægnata fuit regina Margareta a felicissimo Ludovico, et peperit filium nomine Ludovicum, cui successit Philippus, qui regnavit rex. Postea habuit filios et filias, Deo dante. At vero duæ filiæ præcesserunt Ludovicum filium ; fallitur igitur auctor, cum Ludovicum natum dicit ex matre eatenus infæcunda : quin ergo cum falli quoque existimemus in divortii periculo asserendo, in re, inquam, adeo incredibile, cujus apud alios scriptores nulla fit mentio ? Etenim dictus auctor temporibus his tam propinquus non fuit, ut errare non potuerit. Quod si eum non omnino errasse velimus, dicere oportebit, rem ab eo auctam, ut fieri solet : quodque fortasse mussitatum fuerat ab aliquibus minus religiosis, id ita narratum, ac si verum divortii fuisset periculum. Certe nullo modo credendum, hanc cogitationem Regi fuisse, aut reginæ, nedum voluntatem. Ceterum anno 1240, teste Chronico S. Dionysii tom. 2 Spicilegii pag. 497, aliisque, nata est Blanca primogenita Ludovici Regis in Translatione sancti Benedicti, timoremque sterilitatis reginæ discussit. Verum obiit hæc Blancha in infantia anno 1243, ut habet ejus epitaphium apud Chesnium pag. 442.

Richardus
Anglus hono-
rifice a Rege
exceptus :

390 Eodem anno S. Ludovicus Richardum Angliæ regis fratrem, per Galliam discedentem in Syriam, magna prosecutus est humanitate, et benevolentia. Rem accipe ex Matthæo Parisio pag. 363 sic scribente : Comes vero Richardus, cum prospere in ulteriori littore applicuisset, et ad partes Franciæ jam perveniens, Regi appropinquasset ; Rex cum matre sua Blancha, et multis magnatibus, comiti venienti occurrit lætundus et festivus, et hospitatus est eum in palatio suo, cum ipso gratanter, quasi cum dilecto consanguineo suo, convivendo, ipsum xeniis et muneribus regiis civiliter respiciendo. Misit quoque marescallum suum tutorem et ducem

per totam terram suam, qui viatica et hospitalia laute et honorifice sibi suisque procuravit, donec Rhodanum lætus et sospes pertransisset. Talis erat in amicos Ludovicus, licet hostes illi ante fuissent, ac deinde futuri viderentur, cum armis iram deponere solitus. Galliam item hoc anno voluntario exilio petivit S. Edmundus archiepiscopus Cantuariensis, teste memorato Parisio pag. 360, ubi et supremum diem obiit. Addit Chaizius pag. 283, ad Regem venisse Parisios, familiæque regiæ bene precatum esse : quod ultimum confirmabitur ex verbis reginæ Blanchæ, ubi agemus de sacrosancto ejus corpore translato. Nunc ad alia progrediendum.

391 Atrox sæviebat hoc tempore bellum Gregorium Pontificem inter et imperatorem Fredericum, anno præcedenti Vaticano rursum fulmine percussum, de quo plura deinde dicemus, ad explicandum quid ea in re egerit Ludovicus : nunc verbo illud insinuas oportuit, quia ex hoc fonte profluxisse videtur bellum, quod hoc anno Ludovico ortum, et non nisi sequenti, debellatis aut pacatis seditiosis, extinctum. Joannes Baptista Guesnay in Annalibus Massiliæ pag. 364 recitat instrumentum anni 1239, quo archiepiscopus Arelatensis jurisdictionem urbis, quæ ad imperium pertinebat, tradit comiti Provinciæ Raymundo Berengario, quam causam fuisse, cur imperator comitem Tolosanum excitavit ad bellum rursus Berengario inferendum, existimat Chaizius pag. 276, cui facile hac in re assentior, licet aliam etiam proferat causam Matthæus Parisius, qui Tolosanum ad hoc bellum ab imperatore impulsum narrat. Verum quidquid sit de causa odii imperatoris in comitem Provinciæ, bellum ei suscitatum a Frederico refert ad annum 1240, a pag. 357 memoratus Parisius his verbis : Scripsit imperator comiti Tolosano, commonens efficaciter, quatenus sub retributionis condignæ vicissitudine, in comitem Provinciæ, pro duabus reginis filiabus suis erectum, et recalcitrantem . . . hostiliter impugnaret. Cujus etiam in gravamen comitis Provinciæ, imperator juvenem comiti Tolosano efficacis ministravit. Cui comes Tolosanus protinus obedivit.

392 Post hæc, interjectis paucis, ita rursum ea de re scribit : Comes autem Tolosanus, excitatus ad mandatum imperatoris, quem antiqua damna, ipsi sæpe a Francis illata, promptiorem reddiderant, irruit hostiliter in comitem Provinciæ, damna illi inferens irrestaurabilia. Sed comes Provinciæ statim ad Francorum ecurrit præsidia, petens humiliter, quatenus pro honore et reverentia reginæ Franciæ, filia sue, eum efficaciter adjuvarent. Erant enim apud Avinionem *, et partes præcipue Rhodano adjacentes, qui cum Ludovico (VIII) rege Francorum illuc advenerant ; qui castra et municipia et civitates, tunc violenter ab ipso Ludovico captas, instinctu Papæ et adjutorio adhuc detinebant, Franci nobiles et potentes : qui cum audierunt, quod pater reginæ in hoc certamine deteriore calculum reportabat, et ut respiraret, auxilium pro amore reginæ sibi præstari suppliciter implorabat, congregati sunt, et unanimiter in auxilium comitis Provinciæ ad arma convolarunt. Cujus rei præscius comes Tolosanus, paratis insidiis, illis in manu robusta obviam, et multos ex ipsis in ore gladii trucidavit, et ita conatus eorum ad votum reprimendo. Et ita prosperatum est opus bellicum in manu ejus :

motus imperatoris et comitis Tolosani contra comitem Provinciæ

F quidam Coll. hunc auctorem, notantur a Tolosanum :

* Avignon

A ut in brevi tempore circiter viginti castra super Francos et comitem Provinciae, punitis graviter rebellibus, comes Tolosanus dominio suo pristino mancipavit. At diuturna esse non poterat hæc victoria, re brevi ad Ludovicum perlata, de cujus hac in re conatu post pauca, hæc subiungit auctor memoratus :

hinc Ludovici querela contra imperatorem, et Tolosanum.

393 Francorum autem Rex potentissimus, cum audisset talem suis injuriam irrogari, et credens hæc per imperatorem sibi damna præparari; tam adversus imperatorem, quam adversus comitem Tolosanum in iram excanduit vehementem; volens omnibus modis hæc sibi damna cum injuriis plenissime resarciri: et ad vindictam de tanta temeritate exercendam, exercitum suum, quantum et qualem Franciæ nobilitas dignoscitur posse convocare, sub edicto regali, et sub terribili festinatione viriliter adnavit. Verumtamen ne præcipitanter ruerent ad certamen, humiliter postulabant et requirebant ab ipso imperatore, si hoc discrimen ab ipso sumperit patronatum. Interim propter jacturam militiæ suæ in Terra sancta, ne fortuitis casibus reliquias amitterent; ad reprimendos impetus inimicorum Provincialium, Rex Franciæ septingentos milites, cum multo pluribus serviensibus, transmisit expeditos. Hæc sane prudenter Ludovicus: neque enim credibile est ab armis discessuros fuisse hostes, nisi terrore incusso: neque expediebat hoc tempore hostem occultum, eundemque præpotentem aperto Marte lacessere, si eum sola auctoritate sua posset ad officium revocare, quod præcipui regni procures abessent, in Syriam, vel Constantinopolim profecti.

quis ei excusant.

* forte unquam

394 Verum audiamus, quid Fredericus, qui verbis ingentem erga Ludovicum benevolentiam semper exhibuit, occulte vero ejus potentiam infringere conatus est non raro; qui timuit, non amavit Regem sanctum; cujus versutum ingenium æque promptum erat ad verba danda, quam dolo nectendos: quid Fredericus, inquam, ad Regis querelas responderit: Super his igitur, ait Parisius, cum dominus imperator redargutus esset, et quasi criminaliter accusatus, inclatus est spiritu vehementissimo, quod nunquam a conscientia sua emanavit, ut per illum in aliquo regnum Francorum laderetur: imo potius contra hostes ipsius regni paratus est stare, et viriliter ac voluntarie dimicare, non enim aliter cognoscitur promeruisse: et ait: Absit ut mala pro bonis recompensem. Sed si inconsulte aliqui Francorum, terris comitis Tolosani affines et contermini, credentes reginæ placuisse, in adversarium patris ejus insurgerent nimis propere, et inconsultius, sine præcepto domini Regis sui in nostros irruissent, et ipsi læsi injurias non expectatas propulsando vindicarunt, non est admirandum. Igitur, in quantum fieri potest, utrobique restituantur ablata, et de injuriis satisfiat; ne jam seminata semina discordiæ per inimicum humani generis, inter tam nobiles personas valeant amplius germinare, et inimici nostri de perturbatione nostra gratulari. Insuper comes Tolosanus, dominum imperatorem apud Regem Francorum, super hoc facto inscium affirmando, excusavit.

Quidam Albigensium fautores

395 Hæc quidem imperatoris excusatione temperatum ab armis Ludovicum inter et Fredericum; nec Tolosanus ausus est aperto bello Regem impetere: attamen hostes non defuere, quibus perdomandis exercitus a Ludovico missus aliquot mensibus occuparetur. Rem compen-

dio memorat Albericus ad hunc annum pag. 576, cujus verba subjungo: In terra Albigen-

AUCTORE J. S.

sium contra Regem rebellaverunt quidam hæretici, Rogerus de Badieres, et complices sui quatuor, castra invadentes, et custodias Regis interficientes, et comes Tholosanus dicebatur eis occulte consentire. Unde Bituricas convocavit Rex concilium, et dominus Cardinalis Prænestinus affuit, et missi sunt in Albigenes tales et tanti milites armigeri et balistarii, quod Rex Deo dante triumphum obtinuit, et duo * castra recuperavit, et dictos adversarios ad suam misericordiam coegit redire. Hisce nequaquam contradicit Nangius, pag. 334 idem bellum commemorans: sed aliqua hic dicta prætermittit, alia vero hic omissa adjungit, verba ipsius accipe:

ut dicta rectius

396 Per idem ferme tempus accidit, quod pessimi apostatæ de terra Albigenis insurrexerunt contra Christianos, et gentes Regis Franciæ Ludovici, qui ex præcepto ejus munitiones illius terræ propter ipsos apostatas conservabant. Unde eos sæpissime invadentes, castella, quæ ex parte Regis custodiebant, ipsis auferre quotidie conabantur. Sed ipsi apostatarum videntes multitudinem, eorumque infidelitatem pessimam attendentes, inito consilio, ad Regem excellentissimum Franciæ, dominum suum Ludovicum, nuntios transmiserunt, eidem significantes per ipsos, quot et quantas infestationes a prædictis apostatis sustinebant. Quibus auditis, Rex Franciæ Christianissimus Ludovicus ira nimia succensus, fidelem suum dominum Johannem de Bellomonte convocans, præcepit ei, ut adversus apostatas Albigenes iter arripere non differret.

rebellant, castraque Regis invadunt:

E

397 Qui confestim Regis imperium cupiens adimplere, collecta multitudine armatorum, regnum Franciæ celeriter pertransiens, in proximo usque ad terram Albigenis devenit. Qui protinus castrum fortissimum nomine Montemregalem obsidens, erectis petra-riis *, mango-nellis *, et aliis ad hoc aptis diversi generis instrumentis, illud infra paucos dies viriliter expugnans, peroptime tam gente, quam victualibus confestim munivit: et ad alia castra, quorum hic nomina brevitatis gratia subticentur, se convertens, ipsa in fortitudine sua, non tamen sine labore maximo, Regis Franciæ dominio subjugavit. Deinde terram illam adeo potentissime peragravit, ut de ipso veraciter posset dici; In fremitu hic conculcat terram, in furore obstupefaciens gentes. Itaque Albigenibus apostatis perdomitis, ad dominum suum Regem cum triumpho celeriter remeavit. Rex vero de tanta adversus fidei Christianæ inimicos lætus victoria, gratias retulit omnium Creatori.

quas subjugat missus a Rege exercitus.

* i. e. machinis ad majores lapides jacientes
* i. e. machinis pro lapidibus minoribus

F

398 Quid submissus a Ludovico exercitus egerit, explicant hi auctores: at quinam bellum hoc excitarent, quidque profecerint, priusquam eo perveniret hic Regis exercitus, distinctius docet Guilielmus de Podio Laurentii, gesta cum Albigenibus ex professo prosecutus; ex quo item intelligimus hanc rebellionem in Gallia Narbonensi natam esse eodem tempore, quo comes Tolosanus Frederici imperatoris hortatu Provincia comitem invadebat, ita ut credibile sit, hosce Albigenis, eorumve fautorum motus non modo comitis Tolosani favore, sed et Frederici fiducia fuisse inchoatos. Audi igitur Guilielmum cap. 43: Anno, inquit, sequenti MCCXL comes Tholosanus, collecto exercitu valido, æsti-

Quo tempore, et quorum fiducia hi rebellarent;

AUCTORE
J. S.

* la Camargue.
insula est in
Rhodano.
* Trinquetail

eorum pro-
gressus ante
adventum
exercitus re-
gii:

facta in obsi-
dione Carcas-
sonis.

vo tempore intravit Camargam*, et fuit contra civitatem comitis Arelatensis apud Trencataliam* Rhodano mediante, et certatum est quasi per totam aestatem inter partes, lapidum immissione molarium cum machinis hinc et inde, et aliis bellicis instrumentis, et navalibus aggressionibus super flumine, ferentibus auxilium Massiliensibus civibus ut domino suo comiti Tolosano. Quod factum instigante et opem ferente Frederico jam vidimus.

399 Eodem quoque tempore, ut auctor prosequitur, Trencavellus, filius quondam vicecomitis Biterrensis, adhaerentibus sibi magnatibus Olivario de Terminis, et Bernardo de Ortalibus, et Bernardo Hugonis de Serralonga, et Bernardo de Villanova, et Hugone de Romegos nepote ejus, et Jordano de Saxiaco, invasit terram domini Regis in Narbonae et Carcassonae diocesis; et multa castra conversa sunt ad eum, Mons Regalis, Mons Olivus, Saxiacum, Limosium, Asilianum, Lauracum, et quotquot voluit in illo impetu et tremore. Hæc impetu primo capta; at major belli moles Carcassone fuit, dum fideles Regis subditi illam urbem servare omnibus viribus moluntur. Verum ut clarius intelligantur, quæ ibidem facta narrat auctor, aliquid de Carcassone prænotandum. Carcasso, inquit Baudrandus in Geographia, urbs Galliae Narbonensis, ... episcopalis sub archiepiscopo Narbonensi, triplex est; nempe superior, inferior, ubi alias burgus, et castrum. Nunc audiamus quid ad hanc urbem servandam fecerint Regis subditi, quid ad eam perdendam moliti sint adversarii. Sic auctor rem narrare pergit:

400 Ex adverso intraverunt civitatem Carcassonae venerabiles patres archiepiscopus Narbonensis, et episcopus Tholosanus, et barones terrarii, et clerici plures de terra cum suis famulis, atque rebus, de securitate civitatis, et burgi pariter confidentes: nam episcopus Tholosanus frequenter descendebat in burgum, et burgensibus prædicabat confortans eos, et præmuniens, ne ab Ecclesia et Rege discederent, qui nosse poterant, quod fieri ea Rex diu nullatenus pateretur. Dumque ista colloquia agerentur, civitas messibus et præventis vindemiis replebatur, muri ligneis propugnaculis corroborantur, eriguntur machinae, et omnia ad pugnam spectantia parabantur. Interea quidam de burgo latenter cum hostibus miscere colloquia, quod in burgum eos inducerent procurantes. Et post paucos dies episcopus Tholosanus, cujus lingua eucharis ad inimicitias erat efficax mitigandas, una cum senescallo descendit in burgum, et convenientibus in ecclesia beatæ Mariæ burgensibus et populo, quod Ecclesiae et Regi, et illis, qui erant in civitate adhaerent, et eos defenderent, omnes juramento super Corpore Christi, et reliquiis Sanctorum propositis, tactis sacrosanctis Evangeliiis, super altare gloriosæ Virginis astrinxerunt, et sequenti die in Nativitate beatæ Mariæ per nuncium proprium, quem ipsi burgenses Regi miserant, ejus litteras receperunt, quas prælatis et magnatibus, qui erant in civitate cum apparatu magnæ lætitiæ ostenderunt.

401 Hisce hominibus tuto fides haberi posse videbatur: verum vel hinc documenta dederunt perfidi, quæ essent origine nati Albigenses, qui illud Manichæorum sequebantur: Jura, perjura, secretum prodere noli. Nam audi sequen-

tia: Factumque est, quod ipsa nocte in burgum D hostes Regis et Ecclesiae inducuntur, et recipiuntur, non obstantibus juramentis, et in contrarium conjuratur. Multi autem clerici, qui erant in burgo, ad ecclesiam confugerunt, quibus cum de eundo versus Narbonam data esset licentia, et promissa securitas per ipsum principem sub sigilli sui testimonio, viri mente corrupti, reprobi circa fidem exeuntibus occurrunt, et eos proditorialiter occiderunt triginta et plures numero prope portam. Deinde incipientes minare* instar talparum conantur invadere civitatem, sed occurrentibus eis nostris sub terra a simili, vulneribus et fumo et calce repulsi, ceptum laborem dimittere compelluntur. Nec omitam quod Bernardus Arnaldi, et Guillemus fortis, caterique domini castri Podii Nauterii*, cum die præcedenti jurassent senescallo, quod redirent ad eum civitatem defensuri, die sequenti diffidentes senescallum, hostibus adhaerent: excæcavit enim eos sua malitia, ut qui digni non erant gratia, quam si starent Regi, acquirerent, et si non starent, periculum non viderent. Fuit autem in prima aggressionem molendinum, quod munitum erat postato* tenui, et vetusto, caplum, et qui erant in eo juvenes interfecti.

402 Erat autem pugna valde vicina, et ideo periculosa, quia domus burgi erant juxta quasi adhaerentes civitati, e quibus cum balistis nocere poterant, et inchoare ignota foramina ex occulto, recipiebantque desuper cum machinis et molaribus talionem: certatoque sic fere per mensem, succursus militum de Francia, quem hostes non fuere expectare ausi; sed igne immisso in pluribus locis, burgum venientibus resignarunt, et apud Montem Regalem* sese continuo receperunt, quos et ibi obsedit exercitus subsequutus. Cumque diebus plurimis certatum esset, tandem convenientibus Tholosano et Fuxensi comitibus, et tractantibus de pace, obsessi egressi inde cum suis equis et armis, castrum et populum dimiserunt: hyems jam adeo valida inhorruerat, quod periculum esset ibi exercitum hyemare. Quæ ratio fuisse videtur, cur prædictæ conditiones rebellibus sint concessæ. Attamen et alia rebellium castra sub initium, ut videtur, sequentis anni 1241 in deditionem recepta, jam vidimus ex Nangio, rebellesque ad misericordiam Regis confugere coactos ex Alberico. Eadem etiam referuntur in Chronico S. Medardi Suessionensis tom. 2 Spicilegii pag. 491, ubi vicecomes Castrorodunensis Joanni de Bello-monte dux adjungitur, et belli finis, his verbis describitur: Postea vero, Deo dante, omnia in pace reducta sunt, et ad voluntatem prædicti Regis in tota terra Albigensium ordinata. Unum tamen supererat hæreticorum receptaculum; castrum nempe Montis-securi, de quo mox pluribus.

403 Ceterum quædam adjungit Chazius pag. 294, et sequenti ex monumentis antiquis, quæ perstringam breviter. Montargium* ad Regem venit circa mensem Martium anni 1241 vicecomes Narbonensis, juramentumque fidelitatis præstitit: idem Pontisara fecit paullo post Olivierius de Terminis, alique rebelles, Regis arbitrio et misericordiæ se permittentes: comes item Tolosanus merito suspectus, novo se juramento Regi obligavit Montargii; insuper urbes suas præsidio Regio ad annum recepit ad occupandas, opemque collaturum recepit ad ex-

scindendum

* id est, oculos agere

* Di Nauterii

* i. e. palam serie, vulgo palissade

at per subitum a Regis exercitum fugantur, et debellantur.

* Montargis

quo postea in pace a Ludovico Montargis

A scindendum Castrum Montis-securi : adhuc Romanam ad concilium, legato suadente, statuit proficisci. Neque vero prætereunda egregia Ludovici charitas, qui omnibus, in hoc bello citra culpam suam damnum passis, inter quos capitulum Carcassonense, detrimenta omnia curavit resarcienda, etiamsi illa nulla regii exercitus culpa essent illata. De incolis burgi, seu urbis inferioris Carcassonensis, qui perjurii penas dederant per eos ipsos, in quorum gratiam pejeraverant, lego in antiquo Chronico apud Castellum pag. 172 : Et post, homines de voluntate domini Regis Franciæ redierunt, et construxerunt de novo burgum illum in loco, ubi nunc est, ultra flumen Atacis *. Denique hoc tempore Ludovicus pacem comiti Provincie cum imperatore et comite Tolosano obtinuit, ut refert Matthæus Parisius pag. 376; imo actum de nuptiis inter comitem Tolosanum ac Sanciam comitis Provincie filiam, invenies apud Guilielmum de Podio cap. 44, sed res effectu caruit.

* Ande

quantoque opera pretio ob fides Tolosani cum Frederico.

B Porro quantum operæ pretium fecerit Ludovicus hosce debellando rebelles, comitemque Tolosanum in officio continendo, facile intelligi potest ex fœdere Tolosani cum Frederico : fœdus enim inter eos fuisse colligitur tum ex conjunctis eorum armis contra Provincie comitem, tum ex epistola Frederici ad Tolosanum, circa hæc tempora scripta, quam Martenius edidit tom. 2 Collectionis amplissimæ a col. 1140. Audi illius initium : Nuntios tuos tui cordis indices et affectus ad nostram præsentiam accedentes, solita benignitate recepimus, et ex his, quæ nobis exposuerunt legationis officio, intelleximus diligenter hilares admodum et jocundi, quod tua experta sinceritas, deficientibus aliis, quorum fides modica fuisse convertitur, tanto promptior exponitur et offertur, quanto dudum conceptæ desiderium veritatis in necessitate clarius probari expetit, et cognosci : nam contra omnes inimicos nostros ecclesiasticos et mundanos, et specialiter contra Papam et fautores ejus, et P. N. comitem proponimus et disponimus potenter et patenter insurgere, et communem causam et honorem contra eosdem communes inimicos modis omnibus defensare, quod fidem probatæ jam fidei cum Deo coram nobis in tua persona clarificat, ut de nullo viventium nobis certior fiducia præbeatur. . . Cum igitur tempus et causa requirant, quod de communibus inimicis vindictam sumere valeamus etc. Et infra : Tu igitur robore animi, et vires tuas in ea manu, quam nobis exhibes. Hiscæ reliqua sunt conformia, laudibus Tolosani, et odio in ecclesiasticos turgentia. Hoc itaque vinculum, Ecclesiæ perniciosum, regnoque periculosum rupisse videtur Ludovicus rebelles domando, comitemque pro tempore saltem ad officium reducendo.

Munitum Albigensium castrum

* Montsegur

405 Denique ut gesta S. Ludovici auspiciis contra Albigenses, eorumque fautores concludamus, lubet hoc loco adjungere expugnationem castrorum munitissimorum, quamvis illa paullo serius contigerit. Narrat eam Guilielmus de Podio Laurentii cap. 43, post iter comitis Tolosani ad Pontificem et imperatorem relatum, ita prosecutus : Et interim venerabilis pater dominus Petrus Amelii archiepiscopus Narbonensis, et dominus Durandus episcopus Albiensis, et senescallus Carcassonæ obsederunt castrum Montis-securi * in diocesi Tholosana, quod dudum furati tenebant duo magnates Petrus de Mirapi-

ce et Raimundus de Peyrala, ubi erat publicum refugium quorumlibet malefactorum, et hæreticorum, quasi sathanae synagoga propter fortitudinem castrum, quod situm in altissima rupe inexpugnabile videbatur; et cum diu fuissent ibi, et parum proficerent, accidit vernaculos expeditos mitti cum viris, qui loci habebant experientiam, disponentibus noctu ascensum per prærupta horribilia, qui ad quamdam munitionem, quæ ad quemdam angulum montis erat, duce Domino attigerunt, et interceptis subito excubiis, illam fortitudinem occuparunt, et quos invenerunt gladio occiderunt.

Auctore J. S.

406 Et facta luce quasi æquiparati cæteris, qui in majori parte erant, valide eos impugnare ceperunt, et mirantes horribilitatem viæ, per quam nocte ascenderant, nullatenus illi de luce se committere ausi essent; sed conclusis in parte superiori, ascensus expeditior aliis, qui erant in exercitu, est factus : et expugnati, qui intus erant, die noctuque, cum quietem non haberent, nec ferre possent aggressiones fidelium; infideles, accepta vitæ securitate, castrum, et hæreticos vestitos, qui inter viros et mulieres cœve circa, inventi sunt, oppugnantibus dividerunt. Erat autem inter illos Bertrandus Martini, quem ipsi suum episcopum faciebant, qui conversionem, ad quam invitabantur, recusantes, in clausura sibi facta de palis et sudibus igni immisso combusti, ad ignem tartareum transierunt, et fuit castrum marescallo Mirapicis, cujus ante fuerat, restitutum. Factum id anno 1243 : ita paulatim penitus excisi Albigenses.

a Regis deinde expugnatum.

E

§ XXXIV. Excommunicatio imperatoris Frederici : imperium Roberto S. Ludovici fratri oblatum; sed non admissum : conficta Gallorum responsio refutata.

Anno 1239, ut scribit Matthæus Parisius pag. 328, in Quadragesima, dominus Papa, cum vidisset facta imperatoris nimis temeraria, et dicta sua peccatum suum excusantia, . . . ira vehementissima commotus contra imperatorem, gravissimas contra eum proponens quæstiones, et reponens querimonias, scribens et scribendo constanter et diligenter persuadens, per plures et pluries nuntios solemnes, quorum auctoritas meruit exaudiri, ut ablata restitueret, et desineret Ecclesiam suis possessionibus viduare, quam constat diuturna temporis præscriptione prædotari; et more prudentis medici, qui nunc fomentis, nunc ferro abscissionis, nunc vero utitur adustione, verba intermiscens blandis comminatoria, terribilibus amabilia : sed cum imperator procaciter renuisset, et sua facta quibusdam causis apparentibus ratione fultis excusasset, dominus Papa cum multis tunc præsentibus Cardinalibus . . . Fredericum . . . Dominica Palmarum . . . solemniter excommunicavit. Excommunicationis sententiam mox subjecit dictus Parisius, quam ad claritatem dicendorum ex eo describam, omissis tamen brevitatis gratia quibusdam, quæ ad historię intelligentiam non conducunt. Verba Gregorii accipe :

Gregorius Pontifex Fredericum ferit anathemate :

F

AUCTORE

J. S.

ob varia cri-
mina

* forte: quia

hic relata.

408 Excommunicamus et anathematisamus ex parte Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus sancti, et auctoritate Apostolorum Petri et Pauli, Fredericum dictum imperatorem, pro eo quod contra Romanam Ecclesiam seditionem inivit in Urbe, per quod intendebat Romanum Pontificem, et fratres suos a sua sede repellere, et contra privilegia, dignitates, et homines, apostolicæ Sedis libertatem, nec non et ecclesiasticam conculcare, contra juramenta, quibus super hoc Ecclesiæ Romanæ tenetur, temere veniendo. Item excommunicamus etc... quod venerabilem fratrem nostrum episcopum Prenestrensem apostolicæ Sedis legatum, ne in legatione sua procederet, quam * in Albigensium partes pro corroboratione Catholicæ fidei sibi commissam curam, per quosdam fideles suos mandavit impediri. Item... quod non permittit quasdam cathedrales, et quasdam alias vacantes ecclesias in regno ordinari... Item... quod in regno clerici capiuntur et incarcerantur, proseribuntur et occiduntur. Item... quod in regno ecclesiæ consecratæ Domino destruuntur et prophanantur. Item... quod non permittit Soranam ecclesiam reparari.

409 Item... quod nepotem regis Tunicii, venientem ad Ecclesiam Romanam pro suscipiendo baptismatis sacramento, detinet, nec venire permisit. Item... quod Petrum Saracenum, nobilem civem Romanum, ex parte regis Angliæ ad Sedem apostolicam venientem, cepit, et detinet carceri mancipatum. Item... quod terras Ecclesiæ... occupavit, contra juramentum, quo super hoc Ecclesiæ tenetur, temere veniendo. Item... quod terras quorundam nobilium de regno, quas Ecclesia tenebat ad manus suas, occupavit et devastavit. Item... quod quasdam ecclesias cathedrales... et quasdam monasteria... bonis suis spoliavit. Item... quod multæ ecclesiæ cathedrales, et aliæ ecclesiæ, et monasteria de regno, per iniquam inquisitionem fuerunt fere bonis omnibus spoliata. Item... quod in regno Templarii et Hospitalarii, mobilibus et immobilibus spoliati, non sunt juxta tenorem pacis integre restituti. Item... quod in regno ecclesiarum prælati, et abbates Cisterciensis et aliorum Ordinum, compelluntur per singulos menses dare certam summam pecuniæ pro constructione castrorum novorum. Item... quod contra tenorem pacis, hi qui adhæserunt Ecclesiæ, bonis omnibus spoliati exulare coguntur tamquam proscripti, uxoribus et liberis captivatis. Item excommunicamus et anathematisamus eundem, pro eo quod per ipsum impeditur negotium Terræ sanctæ, et reparatio imperii Romanæ.

examine de
ejus fide dilato

410 Omnes autem, qui juramento fidelitatis ei tenentur astricti, ab ejusdem observatione juramenti decernimus absolutos, ne sibi fidelitatem observent districtius inhibentes, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis astrictus, super oppressionibus et aliis gravaminibus nobilium, pauperum, viduarum, orphanorum, et aliorum de regno, pro quibus idem Fredericus alias juravit stare mandatis Ecclesiæ, ipsum intendimus amovere, et in ipso negotio, dante Domino, procedemus, sicut justum fuerit procedendum. Porro, pro omnibus et singulis supradictis, pro quibus dictus Fredericus a nobis diligenter fuit admonitus, et frequenter, nec parere curavit, eundem Fredericum excommunicationis et anathematis vinculo innodamus. Cæterum, quia

idem Fredericus, de dictis factis suis, multis de clamantibus per universum quasi orbem, quod de Catholica fide non recto sentiat, est graviter diffamatus: nos, dante Domino, super hoc loco suo et tempore procedemus, secundum quod in talibus requirit ordo juris. Ita sententiam Gregorii in Fredericum expressit Parisius secundum editionem Parisiensem anni 1644. Rationes autem, cur excommunicatus sit Fredericus, latius expositas invenies apud Odoricum Raynaldum ad annum 1239 ab initio.

411 Promulgata fuit hæc sententia Romæ primum Dominica Palmarum, atque iterum die Canonæ Domini, ut probat laudatus Raynaldus num. 14. Missa deinde ad regna varia, adjectis Pontificis litteris, ibidem promulgata fuit, nominatim in Gallia, quæ una facit ad propositum nostrum. Verum Fredericus hisce adeo non est emendatus, ut nihil prætermiserit, quo se verbis, scriptis, armisque defenderet, atque injuriam, ut vocabat, acceptam ulcisceretur. Etenim, ut verbo promptus erat ac disertus, declamabat contra Pontificem, fulmenque anathematis non justitiæ, sed vindictæ studio vibratum calumniabatur: litteras ad principes variis exarabat, quibus et innocentiam suam ostendere, et Pontificis famam conabatur denigrare: armis vero editionem Pontificiam, ejusque fœderatorum impugnabat: quæ latius apud laudatum Raynaldum, aliosque auctores relata lector inveniet. Pontifex ergo, utpote armorum potentia inferior Frederico, ad externa auxilia circumspicere cepit, legatumque suum in Galliam misit episcopum Pranestinum: de quo Nangius apud Chesnium sic habet: His quoque temporibus, inter Romanam Ecclesiam et Fredericum imperatorem magna dissensio fuit orta. Nam idem imperator curiæ Romanæ, in quantum poterat, existerat in omnibus contrarius, et eidem a retroactis temporibus persecutiones multimodas et injuste, quas scribi longum esset, acius solito inferebat. Propter quod beate memoriæ Papa Gregorius nonus destinavit in Franciam quemdam album monachum nomine Jacobum episcopum Pranestinum apostolicæ Sedis legatum, ut in dictum Fredericum imperatorem, quem ipse Papa excommunicaverat, excommunicationis sententiam per totam Franciam promulgaret.

412 Attulit quoque præfatus legatus litteras Gregorii ad Ludovicum, quas summam refert Spondanus ad annum 1239 num. 9. Hisce Pontifex, relata Frederici excommunicatione, ipsum Regem excitare conatus est ad succurrendum Ecclesiæ, belloque Fredericum persequendum. Dubium esse non potest, quin legatum Pontificium benigne audierit Ludovicus. At non ignorabat Rex prudentissimus, bellum eo præsertim tempore temere sibi non aggrediendum, quo præcipuè regni vires partim Constantinopolim, partim in Palestinam erant dimissæ, cum et rationes essent gravissimæ, quæ ei, quantum vis addictus esset Gregorio, necessario dissuadere deberent id bellum, quod totum Gallicæ regnum in calamitates maximas, manifestumque periculum, natum erat inducere: præsertim si dissentientibus regni proceribus illud foret aggressus. Maluit itaque Ludovicus pacem, si posset, conciliare Gregorium inter et Fredericum. Testatur id Albericus ad annum 1239 pag. 568 his verbis: Rex Francorum misit Romam episcopum Lingonensem Robertum, et dominum Adam militem de consilio suo ad temperandum

A dum summi Pontificis animum, et animum imperatoris, si aliqua posset inter eos reperiri pacis et concordiae forma.

413 Verum, etiamsi Fredericus ad pacem propensum se fingeret apud principes, quorum arma timebat, aliter loquebatur ad eos, quos sibi sperabat non defuturos. Specimen accipe ex citata num. 404 epistola ad comitem Tolosanum: Cum igitur, inquit, tempus et causa requirant, quod de communibus inimicis vindictam sumere valeamus, orbe terrarum pugnante pro nobis, propter eorum manifestam injuriam, contra eos mittimus T. nuncium specialem nostrae conscientiae gerulum, et intimae conscium voluntatis, qui de intentione, affectu, et proposito nostro te plene certum reddet et cautum, maxime quia idem velle pariter et idem nolle certum habere volumus et tenere. Tu igitur robore animum, et vires tuas in ea manu, quam nobis exhibes, et nos ab experto concepimus tuae confidentiae puritatem, quia iustitia viarum nostrarum comitatrix existit... Sacerdotalis insolentia sui moris oblita, modestiae fines egressa, pro Evangelio scandalum praedicat, et ex orationis officio illicita bella parat, in se ipsa corruet, velut quae vias Domini praevicari non desinit, Domino exercituum nos juvante, qui vineam suam videt a malis pastoribus dissipari. Haec sane, uti et tota epistola, non nisi bellum spirant.

414 Cum itaque Gregorius nullam spem pacis, cum Frederico æquis conditionibus ineundæ, superesse satis cerneret, allaborare capit, ut alius pro illo eligeretur imperator, qui periclitanti Ecclesiae opem ferret. Nam id non statim, excommunicato Frederico, facere voluisse, ex eo fit verisimile, quod ejus subditos sacramenti religione tantum solvat, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis astrictus. Porro de conatu Gregorii ad imperatorem Frederico substituendum scribit Albericus in Chronico ad annum 1241 pag. 577 hoc modo: In cœna Domini rex Dacie * Waldemarus decessit. Tres filios reliquit, scilicet regem Ericum, Ducem Abel, et comitem Christophorum. Istum Abel voluit aliquando Papa regem Alemanniae contra imperatorem constituere: quo recusante, quod non haberet tot et tanta, quo se imperatori opponeret, duce etiam Ottone de Brunsvik similiter recusante et dicente, quod nollet mori simili morte, qua patruus suus imperator Otto * fuit mortuus. Tandem res ista de mandato Papae delata fuit ad dominum Robertum fratrem Regis Franciae, sed de consilio et prudentia matris, opus intactum remansit. Haec Albericus, qui ipso hoc anno finem Chronico suo imposuit.

415 Albertus vero abbas Stadensis in Chronico ad annum 1240 ita habet: Papa Gregorius insolentias imperatoris contra Ecclesiam metuens, principes super electione alterius sollicitavit; sed nihil profecit, quia quidam principum ei rescripserunt, Non esse sui juris, imperatorem substituere, sed tantum electum a principibus coronare. Inepta hæc videtur responsio, nisi forte voluerint principes illi significare, non esse Pontificis imperatorem dignitate sua privare ad alium substituendum: aut certe nisi Pontifex aliquem, quem ipsi eligerent, designavit. Ut ut est, hæc verba tantum adduci, ut pateat Gregorium ad principes imperii rem detulisse, sive illis aliquem assignaverit, eligendum sive

electionem ipsorum arbitrio prorsus permiserit: neque disputare lubet, quænam hac in re sint jura Pontificis. At vero, quid a Ludovico responsum factumque, eo diligentius examinandum, quod auctores non pauci responsa fingant, magis ingenio suo, quam Ludovici modestiae congruentia. Ducem illi habent Matthæum Parisium, cujus ineptias jam refutarunt aliqui, quasque nos pluribus refutabimus; ut, fundamento subverso, corruant pariter, quæ illi sunt inædificata.

416 Expendamus itaque relationem Parisii. Hæc ejus sunt verba ad annum 1239, pag. 350: Circa dierum illorum curricula, dominus Papa scripsit Regi Francorum, solemnes eidem nuntios destinando; significans eidem, ut juberet epistolam suam coram ipso et toto baronagio * Franciæ solemniter et memoriter legi et intelligi. Cujus summa et tenor talis fuisse perhibetur. Vides ex ultimis vocibus non vidisse Parisium ipsam Pontificis epistolam, ut necesse sit, vel ex fama per Angliam sparsa scripsisse, vel ex secundo nugarum cerebro commentum esse hasce litteras. At ipsam audi fictitiam Gregorii epistolam: Noverit dilectus filius Ecclesiae spiritualis, illustris Rex, et totum Francorum baronagium, nos deliberatione et tractatu diligenti omnium fratrum nostrorum condemnasse, et a culmine imperiali abjudicasse Fredericum dictum imperatorem; et Robertum comitem, fratrem Regis Francorum, loco ipsius elegisse substituendum: quem etiam omnibus nisibus Ecclesia non tantum Romana, sed universalis, duxit non segniter adjuvandum, et efficaciter promovendum. Nullo igitur modo tantam sponte oblatam dignitatem apertis brachiis suspicere * ne pigritemini, ad quam opes et operam et opem abundanter effundemas consequendum. Scelera enim praedicti Frederici multiplicia, sicut jam novit mundus, eundem irrestaurabiliter condemnarunt. Hanc, ut Gregorii epistolam, dederunt Chazius pag. 299; Daniel ad annum 1239; Fleury ad eundem annum, alique. Nullus tamen eorum totum Parisii textum Gallice reddidit.

417 At mihi, ut mitissime dicam, nimis credulus videtur, quisquis existimare potuit, non verba dico, sed vel sensum litterarum Pontificiarum fideliter hoc loco a Parisio expositum. Lubet quædam expendere. Epistolam Regi scriptam ait Parisius: at interim epistolam recitat non Regi magis, quam omnibus magnatibus, exaratam. Imperium offerebatur Roberto, at hortatur epistola omnes regni proceres, ne oblatam dignitatem accipere recusent, ac si totidem creandi essent imperatores. Consensus Roberti imprimis erat necessarius; at, nulla de ipsius consensu mentione facta, consensus procerum postulatur. Tantine ergo Robertum fecit Gregorius, ut imperatorem creare vellet, atque Ecclesiae defensorem? adeone simul contempsit, ut alios pro eo respondere voluerit, acsi pupillus fuisset sub tutoribus constitutus. Rursus imploranda erant Regis, procerumque pro Roberto auxilia, spesque de ejus magnanimitate concepta explicanda: at nihil horum litteræ fictitiæ; rerum opem non modo, sed et opes, tum Romanæ tum universalis Ecclesiae offerunt ad imperium Roberto asserendum. Ergone tam imprudentem censuimus fuisse Gregorium, ut scribere voluerit Gallis, quæ ipsis nullo modo videri poterant credibilia? Etenim quo illi pacto credere poterant.

AUCTOR J. S.

Roberto Ludovici fratri oblatum imperium: figmentum Parisii

* i. e. coram procerum

* forte suscipere

de hoc facto expenduntur.

AUCTORE
J. S.

Anglos, Hispanos, Germanos omnes, aliosque populos, fidem Pontifici obstrinxisse ad opes operamque conferendas, ut Roberto Artesiæ comiti Romanum assererent imperium? Quo modo in animum inducere, Gregorium ipsum non indigere potius Gallorum opibus ad se defendendum, quam suas effusurum abundanter ad imperium Roberto vindicandum?

418 Præterea supra vidimus, Pontificem scripsisse ad principes imperii, ut alium ipsi eligerent imperatorem; neque aliter deinde processit Innocentius IV. dum Henricus Turingiæ Lantgravius, ac post eum Guilielmus Hollandiæ comes, reges fuere electi a parte saltem principum electorum: adeo ut credibile non sit, Gregorium sua tantum, fratrumque suorum auctoritate, voluisse imperium Roberto tradere, prout fingit epistola commentitia; sed verisimile omnino sit, Gregorium quæsisse consensum Roberti et Ludovici, ut illum ab aliquot saltem principibus curaret eligendum, cum vel ex ipso Alberto Stodensi superius citato satis liqueat, non omnes electores Pontifici repugnasse. Plura offerri possunt contra commentitiam hanc epistolam, sed hæc interim sufficiant: quibus si quis apte responderit, fatebor lubens necdum certum esse, quod auctores supra memorati commenta Matthæi Parisii, male sibi coherentia, pro literis Pontificiis venditarint. Ceterum si quis dicat epistolam, prout ab illis recitatur auctoribus Gallice reddita, non iis impeti argumentis posse, quibus nos ipsa Parisii verba impugnauimus; ultro admittam, illam ab ipsis recitatam esse modo magis verisimili, quam habeatur apud Parisium, quod caute quidem factum non inficior; an etiam satis fideliter, aliorum iudicio relinquo.

Fictitium
Gallorum

419 Interim responsum audiamus, vel Gallorum, ut post Chaizium suspicatur Daniel; vel Ludovici, ut credi voluit Fleury, aut certe Matthæi Parisii, ægri somnia imitantis, ut ego quidem omnino existimo: Ad quod, ait citatus Parisius, circumspecta prudentia Gallorum respondit: Quo spiritu vel ausu temerario Papa tantum principem, quo non est major, imo nec par inter Christianos, non convictum vel confessum de objectis sibi criminibus, exhaeredavit, et ab apice imperiali præcipitavit? Qui si meritis suis exigentibus deponendus esset, non nisi per generale concilium cassandus * iudicaretur? De transgressionibus suis non est hostibus suis fides adhibenda, quorum Papa dignoscitur esse capitalis. Nobis adhuc insons, imo bonus fuit vicinus: nec quid sinistri vidimus de eo in fidelitate sæculari, vel fide Catholica. Scimus autem, quod Domino nostro Jesu Christo fideliter militavit, marinis et bellicis se periculis confidenter opponens. Tantum religionis in Papa non invenimus. Imo qui eum debuit promovisse, et Deo militantem protexisse, eum conatus est absentem confundere, et nequiter supplantare.

Regisve re-
sponsum.

420 Nolumus nosmetipsos in tanta pericula præcipitare, ut ipsum Fredericum tam potentem impugnemus, quem tot regna contra nos iuvabunt, et causa justa præstabit adminiculum. Quid ad Romanos de prodiga sanguinis nostri effusione, dummodo suæ iræ satisfaceremus? Si eum per nos et alios devicerit, omnes principes mundi conculcabit, sumens cornua jactantiæ et superbiam, quoniam ipsum Fredericum magnum imperatorem contriverit. Sed ne in va-

cuum mandatum Papale videamur suscepisse, licet magis constet hoc ob odium imperatoris, quam nostri dilectionem ab Ecclesia Romana derivasse, mitemus nuncios prudentes ex nobis ad imperatorem, qui quomodo de fide Catholica sentiat, diligenter inquirant, nos super hoc certificatos. Et si nil nisi sanum invenerint, cur infestandus est? Sin autem, et ipsum, imo etiam ipsum Papam, si male de Deo senserit, vel quemlibet mortalium, usque ad internecionem prosequemur. Ita responsum legatis Gregorii, ait Parisius, mox subdens: Quæ cum audierunt nuntii Papales, confusi recesserunt.

421 Miror sane, Gallis etiam Historicis huiusmodi responsum placere potuisse, quod adeo ab insita Gallorum animis humanitate alienum videtur, ut ne apud Tartaros quidem, immanissimam ea tempestate gentem, responsum simile expectare debuerint legati Pontificii. At, priusquam id ulterius discutiamus, lepidam audiamus Gallorum ad imperatorem legationem, quam hinc verbis subiungit Parisius: Adierunt igitur dominum imperatorem Francorum nuntii solemnes, ipsi mandata, quæ a domino Papa receperunt, seriatim nuntiaturi. Quod cum audisset dominus imperator, de immanitate odii stupefactus, respondit se esse virum Catholicum Christianum, sane de omnibus orthodoxæ fidei articulis sentientem. Et addidit: Non placeat Domino meo Jesu Christo, ut unquam recedam a fide magnificorum patrum, et antecessorum, sequens vestigia perditorum. Judicet autem Dominus inter me et ipsum, qui me ita per orbem tam nequiter diffamavit. Et tendens manus in cælum, lacrymis obortis, singultando exclamavit: Deus ultionum Dominus reddat ei retributionem. Et reversus ad nuntios, ait: Amici mei, et vicini charissimi, vere, quidquid dicat inimicus meus, sititor sanguinis mei, et honoris subversor, credo sicut alius Christianus: et si bellum mihi movere disponitis, non miremini, si me defendam ab insurgentibus in me. Spero enim quod Deus protector innocentium me potenter liberabit. Novit enim Deus, quod Papa in favorem mihi rebellium, præcipue Mediolanensium hæreticorum, contra me levat calcaneum, et insurgit iracundus. Sed vobis totus in gratiarum actiones assurgo, quod voluistis ante assensum per responsionem meam de præfenti causa certificari. Ad hæc nuntii: Noli Deus ut unquam ascendat in cor nostrum, ut aliquem Christianum sine manifesta causa impugnemus. Nec nos pulsant ambitio: credimus enim dominum nostrum Regem Galliæ, quem linea regii sanguinis provexit ad scepra Francorum regenda, excellentiorem esse aliquo imperatore, quem sola electio provehit voluntaria: sufficit domino comiti Roberto, fratrem esse tanti Regis. Et his dictis, cum dilectione et gratia imperiali recesserunt. Et sic in hoc proposito conatus Papalis irritus evasit.

422 Hæc omnia Parisii verba digna admendum visa sunt Struvio heterodoro, quæ Corpori historiæ Germaniæ insereret tom. 4 a pag. 463. Nec indigna putavit Claudius Fleury, quæ in Historia sua Ecclesiastica locum haberent, mitigata tamen non parum expressionum duritiæ, nempe ut apparerent magis verisimilia. Jam dinempe ut apparerent magis verisimilia. Jam dixi hæc meditati Parisio tribuenda; nisi fortasse ab impostore quodam ejus Historiæ cum multis aliis sint inserta, quod, ubicumque verba Parisii rejicio, semper sub dubio intellectum cupio.

A *At vero quam incongrue conficta sint, paucis accipe. Si Galli iudicabant de criminibus obiectis non convictum, si Gregorium noverant præcipuum ejus hostem, ideoque fide indignum, cur sententiam excommunicationis, qua et subditi ejus jurisjurandi religione solvantur, sine ulla excusatione promulgari permiserunt in Gallia, nec de ejus injustitia conquesti sunt apud pontificem? Si imperatori nullum principem Christianum parem existimabant: cur legati Galli, inofficiosi sane homines, ipsi deinde imperatori in os oggerunt, Regem suum se judicare imperatore excellentiorem, quod tacere honestas suadebat, licet in ea fuissent sententia? Si bonum adeo fidemque vicinum Galli credebant Fredericum: cur iidem anno 1237 suspicabantur Ludovicum ab eo ad colloquium invitatum: Eo quod, verba sunt Nangii pag. 333, ut a pluribus dicebatur, quemadmodum malitiosus ac seductor, in Regem Francie et in regnum machinari satagebat? Cur ipse Chaiziis, cui non displicet responsum Parisii, pag. 301 ex Philippo Moukes narrat, suspectam Ludovico fuisse fidem Frederici, brevique apparuisse fundamento non caruisse suspiciones Regis? Cur adjungit nihil fere fuisse, de quo non haberetur suspectus, ita ut etiam accusaretur Tartaros attraxisse ad subjugandum totum Occidentem, eumque cum iis dividendum?*

probantur

423 Præterea qua verisimilitudine Galli inducuntur laudantes expeditionem Frederici in Terram sanctam, ubi eum nihil laude dignum effecisse non ignorabant? Quis item credat, plus religionis Gallos agnovisse in Frederico, cujus scelera non latebant, quam in Gregorio Pontifice laudatissimo? Causam Frederici justam vocare finguntur, et consequenter injustitiæ accusare Pontificem: qua rursus probabilitate? Quis autem sine risu legat confictam ineptissime legationem ad imperatorem, qua in fidem ejus inquirerent, bellum ei indicturi, si hæreticus esset, non item si catholicus: totum autem examen eo reducit, ut affirmanti se recte de fide sentire confestim acquieverint. Quis vel hæresiaracha se ipse dixit hæreticum? At neque ob hæresim damnatus erat Fredericus; sed causa de fide ejus in aliud tempus erat dilata: nec duo, tresve legati Gallorum idonei erant de fide ejus iudices; nec asserenti se credere, sicut quemvis alium Christianum, mox acquievisset, si fidem ejus suscepissent examinandam. Hinc tuto licet concludere, hæc omnia, quæ ex Parisio dedimus, commenta esse vel illius, vel alterius, qui ne quidem norit rebus et personis convenientia fingere: nihilque ex omnibus fide dignum esse, nisi quod ex Alberico diximus, imperium Roberto oblatum a Pontifice, nec admissum.

Imperium consilio Blanchæ recusatum, cui rationes ad hoc erant multæ.

424 Rem vero effectum caruisse ait Albericus, de consilio et prudentia matris, nec adjungit, quid illam moverit ad illud dissuadendum. Movere illam in primis potuit ingens regni periculum, si bellum Frederico indiceretur: quippe sedus Frederici cum comite Tolosano; affinitas cum Angliæ rege, perpetuo Gallorum hoste; bellum eodem tempore in Gallia Narbonensi vigens cum fautoribus Albigenis; quidam regni proceres semper occasione imminentes ad potentiam suam augendam, persuadere poterant reginæ prudentissimæ, periculum esse, ne mox gravius bellum oriretur Ludovico, quam ipse pro fratre Frederico intulisset. Adde duo agmina Constantinopolim missa: alterum anno 1238, alterum

1239; tertium cum præcipuis regni proceribus in Terram sanctam anno 1239 profectum: quibus factum erat, ut regnum præcipuis ducibus, ingentique militum numero tunc temporis esset privatum. Hæc sane animum Blanchæ, et Ludovici a bello avocare poterant, honestamque præbere rationem, qua se apud Gregorium Pontificem excusaret de bello Frederico non inferendo. Hæc paullo fusius disputanda duximus, ut Regem modestissimum, summaque erga Romanos Pontifices observantia insignem, ab afflicta illi immodestiae ac petulantis responsi labe vindicarem. Ceterum Natalis Alexander tom. 7 Historiæ ecclesiasticæ pag. 376 ita loquitur de hoc Gallorum responso: Injurias et verba duriora velim et ego a Parisio afflicta. Recte. Verum non debuerat magna ex parte injurias illas, verbaque duriora paullo ante referre, atque adoptare, acsi a proceribus Gallis fuissent prolata, si vera, sibi que coherentia narrare voluisset.

AUCTORUM J. S.

§ XXXV. Concilium a Gregorio indictum, quod impedire conatur Fredericus, promovere Ludovicus: episcopi Galli in itinere a Frederico capti, quos Ludovici minis libertati restituit.

B

Gregorius Pontifex cum ob alias Ecclesiæ necessitates, tum ob bellum cum Frederico, anno 1240 generale indixit concilium, Romæ celebrandum anno sequenti circa festa Paschalia; eaque de causa non modo ad episcopos, sed et ad principes dedit litteras, ut illi concilio interessent, hi ad illud legatos suos mitterent. Epistolam ad S. Ludovicum ea de re scriptam recitat Odoricus Raynaldus ad annum 1240 num. 54, in qua post pauca Pontifex sic Regem alloquitur: Cum igitur mater Ecclesia, inter turbines seculi gravibus occupata negotiis, reges terræ, Ecclesiæ prælatos, et subditos, ac alios mundi principes decreverit advocare ut eorum varietate vestita, et munia consiliis, gravia, quæ successerunt, negotia valeat feliciter expedire; te, fili charissime, quem ipsa de regenerationis gratia reddit filium, et sinceritatis prærogativa dilectum, de fratrum nostrorum consilio ad hoc fiducialiter invitamus; serenitatem tuam rogantes et monentes attentius, quatenus usque ad proximum festum Resurrectionis Dominicæ ad nos fideles et providos nuntios tua celsitudo transmittat, qui super expediendis causis universalis Ecclesiæ utile nobis consilium vice Regia largiantur, ut habeat in te Christiana religio devotionis solitæ filium, et promptum profectus ecclesiastici zelatorem, tuis utilitatibus retributionem debitam impensura. Datæ hæc litteræ v Idus Augusti anni 1240. Ita Gregorius ad Ludovicum, alio sane stylo usus, nec tanto studio Gallos adrocaturus, si barbaro illo Parisii responso, quod jamjam refutavimus, ipsius legatos abegissent Galli.

Indictum a Gregorio concilium

F

426 Fredericus, qui ante simulaverat se synodum velle, ubi audit synodum a Pontifice indictam, modis omnibus eam impedire studuit. Audi Nangium pag. 335 apud Chesnium: Sed

impedire conatur

AUCTORE
J. S.

Prænestinus

imperator præagnoscens et perpendens, quod per prælatos Franciæ ipsum Papa Gregorius intenderet condemnare, Ludovico Regi Franciæ litteras delegavit, mandans ei, quod personis ecclesiasticis regni sui, sed et cunctis, quos prædictus Cardinalis * secum Romam ducere affectabat, ire liberum tam per mare, quam per terram denegabat. Deinde non solum terras, imo mare tam diligenter observari imperavit, quod absque suæ gentis licentia nulli dabatur facultas alicubi illis in partibus commendi. Henrico item Angliæ regi ea de re scripsit Fredericus, *cujus epistolam recitat Matthæus Parisius ad annum 1240, in qua expositis quibusdam prætextibus, cur impedire vellet concilium, pag. 368 sic loquitur*: Quamobrem serenitatem regiam præsentibus exhortamur, quatenus per prælatos omnes et singulos regni vestri, edicti regii vulgato programme, divulgetis, ut nullus sub securitatis nostræ fiducia ad synodum ipsam accedat. Nos enim quantumcumque regni vestri fidelibus, ob amorem præcipuum, quem erga vos gerimus, libentissime deferamus; præsumptuosam tamen audaciam eorum, qui ad inimici nostri vocationem accederent, nos non deceret ullatenus æquanimiter tolerare.

Fredericus,

427 Offendit non Pontificem modo, sed et S. Ludovicum hæc Frederici prohibitio. quæ certe non erat hominis pacem cupientis, sed criminum suorum conscientia generale non episcoporum tantum, at principum quoque secularium, quorum legatos ad concilium vocatos vidimus, iudicium metuentis. Sive autem timeat Fredericus, ne de fide sua examen institueretur, (ut postea factum in concilio Lugdunensi;) indeque ad novi imperatoris electionem procederetur; sive vereretur, ne arma principum illud concilium in se suscicaret: certum est, illud vehementer timuisse: nam et instructionem amicam vulgari curavit sine nomine, quæ pericula euntium ad concilium mire exaggerantur, in qua vocari non renuit crudelitate secundus Herodes, impietatis alter Nero, ut lector crederet ab aliquo Frederici inimico instructionem hanc profectam, atque ipse ita facilius persuaderet, episcopos non obligari ad implendum Gregorii Pontificis mandatum cum tanto vitæ suæ, aut libertatis periculo; quod unice persuadere intendebat. Edidit instructionem illam cum aliis Frederici epistolis Stephanus Baluzius tom. 1 Miscellaneorum a pag. 478, ubi eam consulere potest lector curiosus.

quod regre
fert S. Ludovicus.

428 Porro Ludovicum ægre tulisse, ut diximus, hunc Frederici procedendi modum, idque per litteras eidem significasse, colligimus ex responsorii Frederici apud Martenium tom. 2 Collectionis amplissimæ col. 1139: in iis enim, prætermisissimis blandimentis omnibus, quibus Ludovicum demulcere alius solet Fredericus, ubi Ecclesiæ perturbationem Pontifici imputaverat, sic Regem alloquitur: Serenitas igitur Regia non miretur, si nos vocatis ad vocationem huiusmodi transitum terra marique paratis obstaculis prohibemus: cum pro certo sciamus, quod non tam ad vocationis solatia, quam ad salutis nostræ dispendia convocantur; quod circumspectio vestra manifeste potest perpendere, dum nobis in sinu vestro secure ponentibus causam nostram sibi per nos oblatam, multotiens pacis sunt ab eo vilipensa consilia, ut repente nos perdere cogitaret, et eo impetu, ut nostrum et generis nostri nomen perpetuo crederet abolere.

Synodum etiam expectatam per nos ad ostendendas innocentiae nostræ causas convocari prohibuit: igitur non est mirum, si nos convenire vocatum ab ipso concilium pro nostra etiam læsione non patimur: per quod, omnis omnibus adhaerentibus nobis, rebelles imperii et nostros capitalissimos inimicos, sicut præmissæ nostræ vos docuerunt litteræ, convocavit. At si rationes Frederici, in præmissis ante litteris expressæ, Ludovico probatæ fuissent, per suas ille non institisset apud Fredericum. Deinde si hæc ei satisfacissent, rationes non defuissent, quibus episcoporum iter Romanum propter manifesta pericula apud Pontificem deprecaretur. Unde consequitur, concilii convocationem probatam fuisse a Ludovico, et improbatam Frederici molimina, illud impedire conantis.

429 Gregorius Pontifex, auditis hisce Frederici conatibus, Idibus Octobris anni 1240 alteras dedit litteras encyclicas ad episcopos, quarum exemplar Matthæus Parisius recitat pag. 374, uti et Raynaldus ad annum 1240 num. 57. Hisce autem in virtute obedientiæ præcipit, ut contemptis Frederici minis, Romam veniant tempore jam designato: atque harum litterarum auctoritate fecit legatus Pontificius in Gallia, quæ ab eo facta refert Nangius pag. 335 his verbis: Promulgata vero sententia, videns Cardinalis imperatorem in sua malitia induratum, et adeo obstinatum, quod excommunicatione vilipensa nullo modo a suo nefando proposito vellet resilire, quosdam archiepiscopos, episcopos, et abbates, super tam arduo negotio consilium habiturus, et aliqua per ipsos et cum ipsis tractaturus, apud civitatem Meldensium convocavit. Et tunc, cunctis præsentibus, præcepit quibusdam ex ipsis in virtute obedientiæ ex parte domini Papæ, quatenus, cunctis negotiis postpositis, personaliter cum ipso iter arripientes, nullatenus omitterent ire Romam. Ipse vero ibidem spondit et affirmavit, quod apud Viennam * urbem de navibus, nautis, et cæteris, quæ ad navigium pertinerent, eo quod Romanus imperator omnes passus per terram occupaverat, ... eisdem commode provideret.

430 Deinde paucis interjectis, inter episcoporum describit hoc modo: Interim prælati Franciæ cum legato supradicto iter arripientes, per dietas suas ad Viennam civitatem multis diebus elapsis, sed non sine magnis laboribus et expensis devenerunt. Et tunc inibi comperto defectu navium, hominumque subsidio non reperto, per quos possent de gentibus imperatoris defendi, transire ultra timuerunt. Unde archiepiscopus Turonensis, et Bituricensis, nec non et Carnotensis episcopus, et multi procuratores periculo se ponere metuentes, redierunt. Alii vero illud, quod Dominus dicit in Evangelio: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt, sed potius timeite eum, qui potest et corpus et animam mittere in gehennam, attendentes, et ideo animæ magis, quam corporis periculum, et Dominum plus quam hominem mortalem metuentes, intrantes mare, sese corporali discrimini tradiderunt: ac Genuam pervenerunt satis feliciter, quod hic auctor transiit: quo item convenere Angli, Hispani, Lombardi, alique ad concilium profecturi.

401 Fredericus, cum eo venisse antistites intellexisset, eos rogavit, ut transirent per ditionem suam, secumque agerent, securitatem promittens.

Pontifex jubet
episcopos Romam venire

Vienna

illi Genuam
pervenerunt
feliciter:
F

A mittens, uti latius narrat Parisius pag. 380. At illi infesto hostium navibus pelago magis fidendum rati, quam promissis Frederici, Genuensium triremibus se commiserunt: Cum vero Fridericus, ait Raynaldus ad annum 1241 num. 53, prævalidam classem ex Siculis et Pisanis ad interceptiendos mari præsules conficeret, cui Entium, dictum Sardinia regem, præfecerat, Pontifex legatum Jannæ * agentem conflatarum a Friderico virium monuit, ut præpotentem adeo classeni, cui sustinendæ par non esset hostis, appareret: sed ille, ut questus postea est Gregorius, salubri consilio usus non est. Hinc clades secuta, quam auctor synchronus Richardus de S. Germano apud Ughellum in Anecdotis col. 237 hoc modo enarrat: Mense Maii in festo foventionis S. Crucis galeæ imperiales cum galeis Januensium conflictum habentes, nonnullos prælatos occidentales, qui erant in eis, habita victoria de Januensibus ceperunt, et duxerunt apud Pisam captivos cum duobus legatis, Prænestino scilicet episcopo, et Oddone S. Nicolai in carcere Tulliano Diac. Card., de quorum mandato veniebant ad Papam. Inter quos fuerunt Cisterciensis et Clarevallensis abbates, nec non Rothomagensis archiepiscopus, et alii, quos ignoro. De galeis quoque Januensium captæ sunt ultra 20, et nonnulli Januenses in eis, et quamplures sunt ob metus causam in mari submersi: qui omnes postea, imperatore mandante, tam prælati quam alii, cum legatis ipsis in regnum apud Neapolim per mare in captionem ducti sunt, et in custodiam per regni castella transmissi. Varias hac de re epistolas dat laudatus mox Raynaldus, in quibus lector inveniet, quinam prælati capti fuerint, quinam vero evaserint. Nobis tantum referre incumbit, quid ad Gallos liberandos egerit S. Ludovicus.

* i. e. Genue: vulgo Genoua, Gallis Genes.

B

432 Id Nangius pag. 336 sic habet: Videns autem piissimus Rex et devotissimus, Ecclesiam Dei humano auxilio destitutam, compatiensque prælati regni sui, diversis Frederici imperatoris carceribus mancipatis, abbatem Corbeix, et dominum Gervasium de Escrinis misit ad imperatorem, mandans ei, quatenus prælatos regni sui, quos tenebat in carcere, suarum precum interventu liberaret. Sed tunc dictus imperator preces Regis non exaudiens, immo congregans omnes incarcerationatos de diversis locis apud Neapolim, Regi Franciæ sic mandavit: Non miretur Regia celsitudo, si prælatos Franciæ in angusto cæsar tenet angustus, qui ad cæsuris angustias trahebantur. Posteriora tantum Frederici epistolæ verba adduxit Nangius: plura autem ex eadem epistola invenies apud Raynaldum num. 78. At prosequamur cum Nangio: Quod Rex Ludovicus audiens, et vehementer admirans, quia suis precibus imperator minime acquievisset, mandavit eidem iterum per abbatem Cluniaci in hunc modum. Tum subjicit epistolam Ludovici, sed præter missis quibusdam. Eam itaque accipe ex Raynaldo num. 76, ubi supplentur ea, que Nangius prætermisit:

433 Tenuit indubitanter hactenus nostra fiducia, quod inter imperium et regnum nostrum, longo tractu temporis mutua dilectione firmata, nulla posset exoriri materia odium vel scandalum paritura: cum prædecessores nostri felicitis memoriam reges Franciæ universi usque ad tempora nostra honorem imperii et sublimitatem zelaverint. Nos qui potest ipsos, Deo volente, re-

gnatus, in eodem proposito tenebamur: nec non antiqui imperatores Romani, et nostri proximi, unum et idem regnum et imperium æstimantes, vel existimantes, unitatis pacem et concordiam servaverunt, et inter eos alterius dissensionis scintilla non illuxit. Verum admirari cogimur vehementer, et non sine ratione turbari, quod, nulla offensionis causa vel materia præcedente, prælati regni nostri ad Sedem apostolicam accedentes, cui tam ex fide quam obedientia tenebantur, nec ejus poterant recusare mandata, in mari capi fecistis, et eos sub custodia detinetis: quod magis moleste ferimus, quam majestatis vestræ credulitas forte credat. Nam sicut eorum litteris manifeste didicimus, nihil contra imperialem celsitudinem excogitaverant; etsi summus Pontifex fuisset ad aliquam minus debita processurus.

AUCTORE J. S.

434 Unde cum in eis nulla detentionis causa inveniatur, deceret celsitudinem vestram prælatos regni nostri debitæ restituere libertati: in quo nos vobis pacatos reddetis, qui detentionem ipsam injuriam reputamus; et Regi sublimi multa fieret detractio, si super talibus taceremus. Quod si prædicta ad vestræ mentis oculos nolitis reflectere, Penestrinum episcopum, et alios legatos Ecclesiæ, in præjudicium vestrum volentes subsidium implorare, manifestissime repulimus; nec in regno nostro contra majestatem vestram potuerunt aliquid obtinere. Provideat igitur imperialis providentia, et ponat in statera judicii ea, quæ dicimus, nec velit trahere locum a potentia vel voluntate: nam regnum Franciæ non est adeo debilitatum viribus, quod se vestris permittat calcaribus perurgeti. Nolit Ludovici arma experiri Fredericus, cuius minas, uti tardas, ita minime vanas noverat. Nam epistolæ subdit laudatus Nangius: Cujus verba et rationes imperator intelligens, omnes, licet invitatus, pariter liberavit, Regem Ludovicum offendere pertimescens. Ex his videas, Ludovicum abstinuisse quidem a bello Frederico inferendo, quocum diuturno conjunctus erat fodere, nulla tamen re Pontifici defuisse, eire pro Frederico obstitisse. Fatetur id Natalis Alexander tom. 7, pag. 377 his verbis: Officio tamen suo erga Sedem apostolicam, et Gregorium IX non defuit, misit siquidem Gallicanos præsules ad synodum œcumenicam, quam in tantæ rei difficultate Romæ indixerat; Ecclesiæ judicio de Frederico stare paratus, interimque ejus communionem respuens, ejus excommunicatio in Gallicanis ecclesiis fuerat promulgata.

æque minas, eorum liberationem extorquet.

E

F

§ XXXVI. Dictum S. Ludovici de Tartaris: pars Crucis, aliaque Dominicæ passionis instrumenta Ludovici cura Parisios portata, insignique Regis pietate suscepta.

Præcedentia jam nos deduxerunt ad annum 1241, quo plura supersunt discutienda, et enarranda. Tartari ingentem hoc tempore toti Europæ terrorem inferebant: namque in Hungariam penetraverant, cæsisque Hungaris totam pro libito Hungariam usque ad Austriæ ac Bohemiæ limites populabantur, ut narrant auctores

dictum generosum S. Ludovici de Tartaris:

res

AUCTOR
J. S.

res vari. Hac occasione generosum, divinaque fiducia nixum S. Ludovici dictum celebrat Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 377. Blancha enim ex eo quærebat: Quid agendum, fili charissime, super tam lugubri eventu, cujus rumor terrificus fines nostros pervolavit? Imminet nostrum omnium et sacrosanctæ Ecclesiæ nostris temporibus excidium generale, ex impetuoso super nos adventu Tartarorum. Quo audito, Rex voce flebili, sed non sine divino spiramine, respondit: Erigat nos, mater, cæleste solatium. Quia si superveniant ipsi, vel nos ipsos, quos vocamus Tartaros, ad suas tartareas sedes, unde exierunt, retrudemus, vel ipsi nos omnes ad cælum subvehent. Ac si diceret, vel ipsos repellemus, vel si contingat nos vinci, Christi confessores vel martyres ad Deum migrabimus. Et hoc verbum notabile atque laudabile, non tantum Francorum nobilitatem, sed adjacentium finium habitatores erexit et animavit. Ita ille, subjiciens Frederici litteras in quibus multa de Tartaris, eorumque vastationibus lector inveniet: nec tacet dictum Fredericum multis suspectum fuisse de Tartaris in Europam accersitis.

beneficia ejusdem in Balduinum Constantinopolitanum:

436 Balduinum imperatorem Constantinopolitanum magnis a S. Ludovico affectum beneficiis jam videmus. Novus ad hoc accessit cumulus, dum hoc anno, miseratione motus principis egeni, jure suo utitur Rex sanctus, ad paternam hereditatem ei vel invito conservandam. Donaverat ille, inopia pressus, principi Achaie Curtiniacum, Gallis Courtenay, unde ejus familiæ nomen, petebaturque Ludovici consensus. Verum hic consentire noluit, eaque de re ad Balduinum litteras dedit. Audi ex responsoriis Balduini, quas Chesnius tom. 5, pag. 423 publici juris fecit, quam gratum eidem acciderit id Regis beneficium: Intelleximus, inquit, quod sublimitas vestra mirata est, et etiam moleste gessit, quod nos terram nostram de Curtiniaco principi Achaie dedēramus, prout per litteras nostras vestræ significavimus Majestati. Nos vero super admiratione vestra potius admiramur. Sicut enim Celsitudini vestræ satis constare potuit per litteras nostras, quam per nuncios plures, tanta inopie et paupertatis angustia tenebamur oppressi, cum præfatus princeps in Constantinopolim ad nos venit, quod penitus ignorabamus, quo ire, aut quid facere deberemus. Cum ergo de dicto principe magnum adjutorium speraremus, et ita indigentes essemus, non est mirandum, si petitionibus ejus in tali articulo præbebamus assensum. Imo si multo majora petisset, suæ nos oportuisset acquiescere voluntati. Quare, licet invitos, nos oportuit facere donationem prædictam. Sed cum intelleximus, quod Dominatio vestra ipsum principem ad dictam donationem admittere recusaret, sciatis nos tanta lætitia repletos, quam si aliam terram æquivalentem cum illa essemus adepti. Deinde Curtiniacum uxori suæ concedit, aliæque, quæ possidebat in Gallia Ludovici curæ commendat, quem et procuratorem suum cum plena potestate constituit per litteras, apud Cangium post Historiam Constantinopolitanam pag. 4 recitatas.

Balduinus partem Crucis, aliasque reliquias donavit Ludovico:

437 Viderat probe Balduinus, spem sibi præcipuam in Ludovici subsidio sitam esse, ideoque Regem novis beneficiis demereri voluit. Servabantur in sacello Constantinopolitano pretiosissimæ reliquie, de quibus meminit Guilielmus Tyrius lib 20, cap. 25, aliæque apud Cangium cita-

ti pag. 124. Verum illas jam oppignoraverat inopia coactus: quapropter, sicut ante spineam Domini coronam, sic et has dono dedit Ludovico, uti ex ejus litteris postmodum probamus. Non defuisse Sanctum occasione sacra illa pignora Parisios transferendi, docet Nangius pag. 333, cujus verba subnecto: Non multum post audiens et intelligens devotissimus Rex Ludovicus, quod Constantinopolitanus imperator quamdam summam pecuniæ mutuo sumpserat, et posuerat in loco pignoris vexilla Dominicæ Passionis, scilicet maximam partem Dominicæ crucis, in qua Christus pro nobis pependit, et spongiam, cum qua aceto in siti sua suspensus potatus fuit, et ferrum lanceæ sanctissimum, quod latus ipsius sacratissimum pro nostrarum sanandis animarum vulneribus perforavit: tantarum reliquiarum metuens alienationem; vilipensis hujus mundi divitiis, ut Christum lucrificeret, per personas authenticas et honestas, redemptas suis opibus sacrosanctas reliquias, quæ nostræ sunt verissimæ redemptionis insignia, sibi fecit Parisius apportari. Et sicut sanctam coronam, ut superius dictum est, sic et istas pretiosas reliquias, archiepiscoporum, pontificum, et abbatum caterva vallatus mirabili, usque ad capellam domus suæ cum processione cleri et populi devotissime et humiliter deportavit.

438 Tempus, quo sacra hæc pignora Parisiis excepta sunt, accurate designat Albericus ad annum 1241 his verbis: In Exaltatione sanctæ crucis, honorifice et sollemniter recepit Rex Franciæ magnam portionem Dominicæ crucis, a Constantinopoli ibi transmissam. Lubet hac de re etiam audire Chronicon S. Medardi apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 492: Eodem anno (1241) in die Exaltationis sanctæ crucis maxima pars Dominicæ crucis, illa scilicet, ut multi boni testimonii viri testantur, quam Helena Constantini mater, post inventionem ejusdem sanctæ crucis, a Jerosolymis Constantinopolim secum honorifice fecit deferri, et in capella gloriosissimi Constantini imperatoris dilectissimi filii sui fecit honorifice reponi: prædictus vero Constantinus illam partem Dominicæ crucis in expeditionibus suis causa victoria faciebat secum gloriose et honorifice deferri. Illa vero pars Dominicæ crucis a Ludovico Rege Francorum die prædicto cum magno honore, et maxima humilitate prædicti Regis, et fratrum suorum, ita ut omnes, qui aderant, viderant, et audierant, multum nimis mirarentur, processionaliter nudis capitibus, et pedibus, cruribus, et brachiis, in civitate Parisius in capella prædicti Regis, quam miris operibus et sumptibus in honore ejusdem sanctæ crucis, et pretiosissimæ spineæ coronæ Jesu Christi Domini nostri, veri Dei et veri hominis, fabricabat, honorifice reponitur. Ita hic autor.

439 Narrat hæc etiam Matthæus Parisius pag. 373: sed in ipso narrationis limine triplici labitur errore: nam hanc sacrosanctæ crucis partem male confundit cum cruce a Saladino in Ægyptum abducta, pejus eam dicit a Ludovico emptam, atque oscitanter Parisios delatam scribit die Veneris sancto. Solemnitatem tamen, atque insignem, qua crucem portavit, S. Ludovici pietatem, quam præcedentibus auctoribus luculentius depingit, ex Parisio accipe: Apportabatur eadem crux Parisiis, scilicet ab ecclesia S. Antonii, juxta quam composita fuit cujusdam stationis machina, in quam Rex ipse

tempus, quo hæc reliquie Parisios delatæ,

quæ magna solemnitate ab S. Ludovico

ascen-

A ascendens cum utraque regina, scilicet matre sua B. *, et uxore sua M. *, cum fratribus ejusdem Regis, præsentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et aliis viris religiosis, nec non et nobilibus Francorum magnatibus, cum innumerabili populo circumstante, cum cordis jubilo tam gloriosum spectaculum expectante, crucem ipsam in altum elevavit lacrymis obortis, incipientibus, qui præsentes erant, praelatis voce altissima : Ecce crucem Domini. Et cum omnes veneranter ac devote ipsam adorassent, Rex nudus pedes, in laneis, discinctus, capite discooperto, triduo jejuniis anticipato, eductus exemplo nobilissimi triumphatoris Erastii augusti, versus Parisiam urbem, et usque ad ecclesiam beatæ Virginis cathedralem bajulavit.

440 Et cum consimili devotione, confessionibus, jejuniis, et orationibus expiati, fratres dicti Regis cum reginis supradictis pedetentim sequebantur. Portabant enim ipsi coronam spinæam, quam simili schemate in propatulo elevantes, populi conspectibus præsentarunt, quam

B divina regno Francorum... misericordia contulerat... Supportabant autem nobiles quidam brachia Regis, et fratrum ejus, tam pium onus bajulantium, ne forte fatigati, cum assidue in cælum brachia eleverent, cum ipso impretiabili thesauro deficerent, sublevarunt. Et hoc circumspicte, ipsis praelatis sic volentibus, factum est... Cum igitur perventum esset ad ecclesiam cathedralem, pulsatis omnibus in civitate signis, orationibus quoque specialibus solemniter perlectis, reversus est Rex ad majus palatium suum, quod est in media urbe, deferens crucem suam gloriose, fratribusque ejus coronam, consequente praelatorum ordinata processione, quam nunquam visa fuit in regno Francorum solemnior aut jucundior. Universi igitur et singuli Domini, qui regnum Francorum præ omnibus aliis speciali complectitur dilectione, consolatur, et tuetur, junctis manibus glorificarunt. Sic igitur Dominus noster Jesus Christus, Rex regum, et Dominus dominantium, cujus judicia abyssus multa, in cujus manu corda sunt regum, dans salutem quibus vult, ipsum regnum Franciæ his tribus dotavit et ditavit in brevi tempore beneficiis pretiosis, videlicet corona prædicta, et cruce Domini, de qua jam dictum est, et corpore beati Edmundi Cantuariensis archiepiscopi et confessoris, inauditis miraculis evidenter coruscanti. Hactenus Parisius memoratus.

enumerantur reliquie, quas donavit

441 Quas insuper, præter modo relatas reliquias, S. Ludovicus acceperit ab imperatore Balduino, docent litteræ ejusdem imperatoris, ex quibus item percipies, eas non venditas, sed dono datas esse Ludovico, quamvis redimere eas oportuerit. Litteras hasce, quarum autographum in sancta capella servari asserit, inseruit Historiæ Parisiensis ecclesiæ Gerardus du Bois tom. 2, pag. 355, atque hujus sunt tenoris : Balduinus Dei gratia fidelissimus in Christo imperator a Deo coronatus, Romanæ moderator, et semper augustus. Universis Christianifidelibus, tam præsentibus quam futuris, ad quos litteræ præsentes pervenerint, æternam in Domino salutem. Notum fieri volumus universis, quod nos charissimo amico et consanguineo nostro Ludovico Regi Franciæ illustrissimo sacrosanctam spinæam coronam Domini, et magnam portionem vivificæ crucis Christi, una cum aliis pretiosis et sacris reliquiis, quæ propriis vo-

cabulis inferius sunt expressæ : quas olim in Constantinopolitana urbe venerabiliter collocatas, et tandem pro urgenti necessitate imperii Constantinopolitani diversis creditoribus et diversis temporibus pignori obligatas, idem dominus Rex de nostra voluntate redemit magna pecuniæ quantitate, et eas fecit Parisios de beneplacito nostro transferri : eidem domino Regi spontaneo et gratuito dono plene dedimus, absolute concessimus, et ex toto quitavimus et quitamus.

442 Quas utique venerandas reliquias propriis nominibus diximus exprimendas : videlicet prædictas sacro-sanctam coronam Domini et crucem sanctam : item de Sanguine Domini nostri Jesu Christi : pannos infantie Salvatoris, quibus fuit in cunabulis involutus : aliam magnam partem de ligno sanctæ crucis : sanguinem, qui de quadam imagine Domini ab infideli percussa stupendo miraculo distillavit : catenam etiam, sive vinculum ferreum, quasi in modum annuli factum, quo creditur idem Dominus noster fuisse legatus : sanctam telam tabulæ insertam : magnam partem de lapide sepulcri Domini nostri Jesu Christi : de lacte beatæ Mariæ Virginis : item ferrum sacræ lanceæ, quo perforatum fuit in cruce latus Domini nostri Jesu Christi : crucem aliam mediocrem, quam crucem triumphalem veteres appellabant; quia ipsam in spem victoriæ consueverant imperatores ad bella deferre : chlamidem coccineam, quam circumdederunt milites Domino nostro Jesu Christo in illusionem ipsius : arundinem, quem pro sceptro posuerunt in manu ipsius : spongiam, quam porrexerunt ei sitiienti in cruce aceto plenam : partem sudarii, quo involutum fuit Corpus ejus in sepulcro : linteam etiam, quo præcinxit se, quando lavit pedes discipulorum suorum, et quo pedes eorum extersit : virgam Moysi : superiorem partem capitis beati Joannis Baptistæ : et capita sanctorum Blasii, Clementis et Simeonis.

443 In cujus rei testimonium, et perpetuam firmitatem nos signavimus præsentes litteras nostro signo imperiali, et bullavimus nostra bulla aurea. Actum apud sanctum Germanum in Laya anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo septimo, mense Junio, imperii vero nostri anno octavo. Porro hunc reliquiarum catalogum ex hisce litteris dat Vita anonymi auctoris aliquoties jam memorata : an autem omnes æque certæ sint, eruditæ Gallis discutiendum relinquo. Ceterum advertito eadem die, qua præfata reliquiæ Parisios sunt delatæ, inusitam siccitatem sublatam esse in Gallia : nam breve Chronicon S. Dionysii tom. 2 Spicilegii pag. 497 ad hunc annum ita habet : Eodem anno fuit siccitas magna a Dominica post Natale Domini usque ad Exaltationem sanctæ crucis mense Septembri. Eodem die coperunt pluvie.

§ XXXVII. Capella sancta constructa : Canonici ibidem statuti ac redditibus instructi, aliaque in capella ordinata,

Sanctus Ludovicus non modo summa industria studebat Dominicæ passionis instrumenta ac Sanctorum reliquias acquirere; sed de-

Balduinus imperator S. Ludovico :

siccitas aeris sublata, dum illæ Parisios sunt delatæ :

P

Capellam sanctam magnis sumptibus,

centi

AUCTORE
J. S.

ti quoque eas cultu atque honore prosequi conabatur. Hac de causa sacellum plane magnificentum, thecasque splendidas fieri curavit, quibus sacra hæc pignora honorifice servarentur reclusa: ad hæc ministros sacelli instituit, qui sacra ibidem munia reverenter obirent. Perstrinxit hæc breviter Gaufridus in Vita num. 42; uti et auctor Vitæ secundæ num. item 42. Verum meretur egregia sancti Regis pietas, ac munificentia, ut hæc paullo latius tum ex auctoribus coarctis, tum ex instrumentis authenticis deducantur. Memoratus supra Matthæus Parisius de sacello exstructo sic loquitur pag. 373: Rex igitur Francorum, non procul a palatio suo, capellam mirifici decoris dicto thesauro Regio convenientem jussit fabricari, in qua ipsum honore condigno postea collocavit. Præterea Rex Francorum habet in capella sua Parisiensi pulcherrima, chlamydem Christi, lanceam, id est, ferrum lanceæ, et spongiam, et præter hæc innumerabiles reliquias. Unde dominus Papa concessit omnibus eas aduentibus in capella Parisiensi orandi causa, quadraginta dies relaxationis. Brevis citatus Nangius: Quam (capellam) dominus Rex in sua domo Parisius mirabili et sumptuoso opere sibi construi fecerat. Quadraginta librarum Turonensium millia, et ultra, ad structuram sacelli expensa narrat auctor Vitæ secundæ.

atque opere
mirabili cons-
trui jubet S.
Ludovicus;

445 Audi Gerardum du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2 pag. 354 de mirabili ejus structura loquentem: Licet admirari structuram hujus adis sacræ, in qua geminam spectes capellam, aliam super aliam extructam, et tenuioribus suffultam columnis: quarum si ab imo usque ad summum altitudinem oculis metiaris, vix animo concipias, quomodo duplex ædificium duplicemque concamerationem huc usque sustinuerit: adeo ut hoc tempore, quo hæc scribo, a quadringentis scilicet et quinquaginta et amplius annis opus integrum sit, perinde ac si recens exstructum: neque quid reperias, quod aut vitio structuræ, aut temporis injuria hiulcum, aut dejectum sit. De dedicatione sacelli idem auctor sic scribit pag. 356: Anno MCCXLVIII, die xxvi mensis Aprilis, Rex Ludovicus sub nomine Coronæ spinæ, et sanctæ Crucis dedicationem sanctæ capellæ celebrari curavit. Celebritas magna fuit. Sacram rem egit Odo episcopus Tusculanensis apostolicæ Sedis legatus. Aderant complures episcopi, et abbates et ingens procerum numerus. Aderant in primis quinque archiepiscopi, Bituricensis scilicet, Senonensis, Rotomagensis, Turonensis, Toletanus. Episcopos vero hos adfuisse accepimus; episcopum Laudunensem, Suesionensem, Silvanectensem, Lingonensem, Carnutensem, Aurelianensem, Meldensem, Baiocensem, Ebroicensem, et alios cum pluribus abbatibus, quos enumerare longum est.

item thecas
pretiosissimas,
quibus
reliquiæ in-
cludantur:
* l. capsam,
id est, thecam

446 Ingentem pecuniarum vim, si ad æstimationem hostiæ monetæ expendatur, exstruendo sacello impensam vidimus. At plusquam duplo majorem impendit pia Ludovici munificentia, ad sacra hæc pignora honorifice exornanda. Nangii verba accipe pag. 333: Et cappam pretiosam et admirabilem ex auro et argento, lapidibus pretiosis intextam, ad prædictas sacras reliquias honorifice recondendas fecit subtili et admirabili operum varietate fabricari. Thecas plures fabricatas, habet Vita secunda num. 42, quod minime videtur dubium, ita ut de præcipua tantum locutus videatur Nangius post Gau-

fridum. Subdit vero memoratæ Vitæ auctor: Estimanturque dictarum reliquiarum ornamenta centum facile millibus, et ultra, librarum Turonensium. Non constat tamen, an tantum eodem tempore ad hæc ornamenta fuerit expensum; nam potuerunt illa tractu temporis margaritis, aliisque lapidibus pretiosis mirum in modum a sancto Rege augeri.

447 De ministris sacelli, præter ea, quæ in Vita prima et secunda citatis locis occurrunt, sic habet Nangius citatus: In eadem vero capella canonicos et capellanos, qui ibidem divinum servitium in perpetuum celebrarent, instituit, atque magnos redditus eisdem, ut inde sustentarentur, sicut decebat majestatem Regiam, assignavit. Hanc canonicorum et capellanorum institutionem exactius describit laudatus jam sæpius Gerardus du Bois pag. 356: Anno, inquit, MCCXLV Rex Ludovicus attribuit huic capellæ sanctæ primum quinque presbyteros principales, sive magistros capellanos; ex quorum numero erat ille, qui antea in capella sancti Nicolai sacra faciebat. De sacello autem S. Nicolai, cui hoc substitutum est, consule eundem auctorem pag. 354. Deinde, relata sacelli dedicatione, sic prosequitur: Et eodem anno (1248,) mense Augusto, Ludovicus Rex canonicorum et clericorum numerum auxit; remque in eum modum ordinavit; et voluit, ut in sancta capella essent, ut prius ordinatum fuerat, quinque principales presbyteri seu magistri capellani, et tres matricularii presbyteri pariter; et cuicque capellano subcapellanus subesset cum clerico aut diacono aut subdiacono; et matriculariis unus clericus aut diaconus aut subdiaconus subjiceretur: statuitque ut tres illi matricularii cum uno e majoribus capellanis, cui secundum vices liturgiæ celebrandæ munus incidisset, in sancta capella cubarent; ut ante sacras reliquias continuo excubias agerent.

448 Hæc confirmantur litteris S. Ludovici ex quibus cum lector perspicere possit, quam pie, quamque sapienter hæc omnia a sancto Rege ordinata sint, dignas duxi, quas lectorum oculis integras hic subjicerem: præsertim quod multa de sacello regio, ejusque ministri referantur in Vita secunda, quibus hæc litteræ lucem affundere possunt non mediocrem. Recitat eas citatus du Bois hunc in modum: In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Etsi ad omnes ecclesias, quæ non solum in regno, sed in toto terrarum orbe consistunt, sinceræ devotionis habeamus affectum, speciali tamen prerogativa sinceritatis amplectimur venerabilem illam et sacram capellam nostram, quam pro salute animæ nostræ, et pro remedio animarum inclytæ recordationis regis Ludovici genitoris nostri, et carissimæ domine et matris nostræ Blanche illustris reginæ, et omnium antecessorum nostrorum, in honorem Dei omnipotentis, et sacrosanctæ spinæ coronæ Domini nostri Jesu Christi fundavimus, et ædificavimus infra septa domus nostræ Parisiensis; in qua eadem sacro-sancta corona Domini, crux sancta, et aliæ quamplures pretiosæ reliquiæ repositæ continentur.

449 Quæ ut divinæ laudis obsequio jugiter honorentur, et idem locus in perpetuum debito et devoto divini cultus servitio frequentetur; volumus, statuimus, et ordiamus, ut in eadem capella sint quinque presbyteri principales, sive magistri capellani, computato illo, qui

amplis redditibus donat:

A veteris capellæ beneficium obtinebat; et tres matricularii sacerdotes. Quilibet autem illorum quinque principalium capellanorum tenebitur secum habere unum presbyterum subcapellanum, et unum clericum diaconum, vel subdiaconum; et quilibet illorum trium matriculariorum secum habere tenebitur in eadem capella unum clericum diaconum, vel subdiaconum existentem. In beneficium autem et sustentationem eorundem quinque principalium capellanorum damus iidem, et concedimus centum viginti quinque libras Parisienses annui redditus; unicuique videlicet viginti quinque libras pro corpore capellaniæ; quas centum viginti quinque libras volumus eos percipere Parisius in castello nostro de prapositione nostra Parisiensi singulis annis duobus terminis; videlicet medietatem ad festum Ascensionis Domini, et aliam medietatem ad festum Omnium Sanctorum; quousque easdem centum viginti quinque libras annui redditus eisdem assiderimus * alibi competenter. Prædictis etiam matriculariis damus pro beneficio septuaginta quinque libras Parisienses annui redditus, unicuique videlicet viginti quinque libras annui redditus, quas similiter ipsi percipient in castello de prapositione nostra Parisiensi; medietatem videlicet ad festum Ascensionis Domini; et aliam medietatem ad festum Omnium Sanctorum; quousque eisdem eundem redditum alibi competenter fecerimus assideri.

450 De consensu quoque Matthæi presbyteri, qui prædictæ veteris capellæ nostræ beneficium obtinebat, cui spontaneus cessit et renunciavit expresse, volumus et concedimus; quod totum illud beneficium cum omnibus ejus proventibus, oblationibus ad manus presbyterorum in Missis venientibus, et emolumentis, sicut in literis claræ memoriæ regis Ludovici avi nostri, et regis Ludovici proavi nostri plenius continetur, cedat in augmentum quinque capellaniarum, et trium matriculariarum prædictarum; et ut inter prædictos quinque capellanos principales, et tres matricularios aequaliter dividantur. Super liberatione vero, quam Matthæus quondam capellanus prædictæ capellæ nostræ veteris, nobis, sive regina, sive prole regia præsentibus in palatio nostro Parisiensi, percipere consuevit, ita duximus ordinandum. Quod idem C Matthæus, qui est unus de principalibus capellanis, percipiat liberationem prædictam, quamdiu vixerit in officio capellanæ prædictæ; qui cum decesserit, vel capellanus capellæ ipsius esse desierit; capellanus hebdomadarius liberationem percipiet antedictam.

451 Ad hæc volumus, quod præter redditus supradictos prædicti principales capellani, matricularii, et subcapellani, et clerici capellanorum et matriculariorum prædicti, divinis officiis insistentes, percipiant distributiones inferius annotatas. Profestis sive privatis diebus percipiet unusquisque principalium capellanorum, et matriculariorum duodecim denarios; videlicet ad matutinas sex denarios; ad horas primam, tertiam, et Missam majorem, et sextam tres denarios; ad nonam, et vesperas, et completorium tres denarios; etiamsi de prædictis horis in die omiserit duas horas: distributiones tamen matutinarum non percipiet, nisi qui matutinis præsens erit; vel qui præsens in villa infirmus fuerit, vel minutus *, prima et secunda die minutionis: quod idem de majori Missa, et vespers statuimus observandum. Eisdem quoque

diebus privatis quilibet subcapellanus habebit ALGORE quatuor denarios; videlicet ad matutinas duos; J. S. in horis de mane cum Missa unum, et in horis serotinis unum, sub conditione prædicta. Similiter et eisdem diebus quilibet de prædictis clericis capellanorum et matriculariorum habebit tres denarios; videlicet unum ad matutinas, et duos ad omnes horas diei cum majori Missa.

452 Diebus Dominicis, et in festis singulis novem lectionum percipiet quilibet principalium capellanorum prædictorum, et matriculariorum sexdecim denarios; videlicet ad matutinas octo denarios; ad supradictas horas de mane cum Missa majori quatuor denarios; et ad horas de sero quatuor denarios, omissione duarum horarum non obstante; sicut superius est expressum. Singuli subcapellanorum habebunt sex denarios; videlicet in matutinis quatuor denarios; et ad horas de mane cum Missa majori unum; et ad horas de sero unum. Singuli quoque de prædictis clericis capellanorum et matriculariorum habebunt quatuor denarios simili modo; videlicet ad matutinas duos denarios; ad horas de mane cum Missa unum; et ad horas de sero unum.

453 In festis, quæ cum semiduplo celebrantur, habebit quilibet principalis capellanus, et quilibet matricularius decem et octo denarios; videlicet ad matutinas octo denarios; et ad horas de mane cum Missa majori quinque; et ad horas de sero quinque. Subcapellanus habebit octo denarios; videlicet ad matutinas quatuor denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios. Clericus habebit sex denarios; videlicet ad matutinas quatuor denarios; ad horas de mane cum Missa majori unum denarium; et ad horas de sero unum. In festis duplicibus habebit quilibet principalis capellanus, et quilibet matricularius duos solidos; videlicet ad matutinas duodecim denarios; ad horas de mane cum Missa majori sex denarios; ad horas de sero sex denarios. Subcapellanus habebit decem denarios; videlicet ad matutinas sex denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios. Clericus habebit octo denarios; videlicet ad matutinas quatuor denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios.

454 In festis annualibus percipiet quilibet varias: principalis capellanus et matricularius tres solidos; videlicet ad matutinas duos solidos, et ad horas de mane cum Missa majori sex denarios; et ad horas de sero sex denarios. Subcapellanus habebit quatuordecim denarios; videlicet ad matutinas octo denarios; et ad horas de mane cum majori Missa tres denarios; et ad horas de sero tres denarios. Clericus habebit decem denarios; videlicet ad matutinas sex denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios. In iis tamen omnibus intelligimus esse saluum, ut ulli eorum, qui distributiones debent percipere supradictas, omissione unius, vel duarum horarum omni die non obsit quoad percipiendas distributiones prædictas; dum tamen Missæ et vesperrarum officia nullatenus intermittant. Distributiones autem matutinarum nullas habebit, nisi fuerit præsens in Matutinis; vel qui infirmus fuerit, vel minutus, sicut superius est dictum. Omnes autem distributiones prædictas volumus fieri de obventionibus, et oblationibus;

quæ

* i. e. assigna-
tariusquibus et ca-
ra sapienter
statuitarea distribu-
tiones* i. e. cum ve-
na secla

ACTORE
J. S.

quæ annuatim fient in capella prædicta; exceptis illis oblationibus, quæ fient in Missis ad manus sacerdotum; quæ oblationes erunt principalium capellanorum, et matriculariorum, sicut superius est expressum.

item circa lumen, oblationes.

455 Luminare quoque ipsius capellæ, sicut a nobis est ordinatum, fieri volumus per prædictos matricularios de obventionibus, et oblationibus prædictis cum additione sexaginta solidorum annui redditus; qui ad faciendum luminare capellæ veteris, prout in supra notatis prædecessorum nostrorum litteris continetur, fuerunt ab antiquo concessi. De quo luminare sic ordinavimus; ut tres cerei, quorum quilibet tres libras ponderabit ad minus, continue omni die, ac nocte ardeant in bacinis argenteis ante majus altare: privatis diebus ad vesperras, matutinas, et ad majorem Missam super majus altare ante sanctuaria ardeant quatuor cerei: in festis novem lectionum, et Dominicis diebus sex cerei: in festis, quæ cum semiduplo fiunt, octo: in festis duplicibus duodecim: in festis annualibus viginti quatuor, quorum cereus quilibet ponderabit duas libras. Præter hæc etiam volumus, ut in omnibus annualibus festis in Missa, in matutinis, et vespers primis et secundis, et omnibus diebus, quibus de sacrosanctis reliquiis fiet Missa solemnis, in Missa ardeant duodecim cerei, quorum quilibet ponderabit duas libras, circa capsam sanctarum reliquiarum; sex videlicet ab uno latere, et sex ab alio: et similiter quotiens infra octavas susceptionis sancte coronæ, sanctæ crucis, vel sanctarum reliquiarum, de ipsis sacrosancta corona, sancta cruce, vel prædictis reliquiis celebrabitur Missa solemnis.

restauratio-
nemque sacelli:

i. e. laminas
vitreas, Gal-
lice vitres

456 De prædictis etiam obventionibus, et oblationibus verrerias * ejusdem capellæ refici, et reparari volumus, quotiens opus fuerit, et in bono statu servari. Si quid vero de obventionibus, et oblationibus completis hujusmodi residuum fuerit; nos, illud voluntati, et ordinationi nostræ, et successorum nostrorum regum Franciæ volumus fideliter reservari in defectum luminaris ipsius, vel alios usus ejusdem capellæ convertendum. Si quid vero defecerit, volumus, et præcipimus, ut illud, quod deerit de prædictis obventionibus, et oblationibus ad prædicta complenda, percipiatur de denariis nostris, et successorum nostrorum regum Franciæ Parisiis apud templum, quousque super hoc aliter duxerimus ordinandum.

circa excubias
nocturnas
apud sacras
reliquias.

457 Volumus insuper et ordinamus, quod quilibet prædictorum principalium capellanorum, cum deserviet in ordine vicis suæ, qualibet nocte dormiat in capella prædicta cum matriculariis, quos omnes in eadem capella jacere volumus omni nocte; ut circa sanctarum reliquiarum custodiam juges excubiæ perseverent. Volumus etiam, ut ille capellanus, qui vice sua jacuerit in capella, pro singulis noctibus percipiat in matutinas tres denarios plusquam cæteri capellani. Liceat autem cuilibet capellano, quod, si legitimum habeat impedimentum, subcapellanus ipsius vices ejus suppleat, quantum ad ecclesiasticum officium faciendum in ordine vicis suæ, et jacendum in capella de nocte; et percipiat in distributionibus, quantum perciperet principalis capellanus dominus suus, si in officio illo personaliter deserviret.

458 De capella autem inferiori duximus providendum, ut omni die, salvo capellæ supe-

rioris servitio, per aliquem de capellanis principalibus, sive de subcapellanis eorum, uno sibi ad minus de clericis assistente, divina officia celebrentur ibidem. Jurabunt autem prædicti principales capellani, necnon et matricularii, tam præsentibus, quam futuri, quod in prædicta capella continuam facient residentiam bona fide. Jurabunt etiam ipsi principales capellani, et matricularii, et omnes eisdem pro tempore successuri, necnon et omnes subcapellani et clerici eorum; quod nobis, et hæredibus nostris regibus Franciæ sanctas reliquias universas, et singulas, et totum thesaurum capellæ prædictæ, tam in auro, quam in argento, et lapidibus pretiosis, ornamentis, libris etiam, et quibuscunque rebus aliis, bene ac fideliter conservabunt. Quotiens vero principales capellani, aut matricularii novos subcapellanos, et clericos evocabunt secum; illi novi subcapellani, et clerici tenebuntur præstare simile juramentum. Vacantibus autem capellanis principalibus, et matriculariis supradictis, nos, et hæredes nostri reges conferemus eisdem; et hoc jus nobis et hæredibus nostris regibus in perpetuum reservamus. Personæ autem, quibus eas contulerimus, juramentum ejusdem formæ facere tenebuntur.

juramenta
ministris
faciendo

459 Verumtamen, ne ea, quæ super prædictis a nobis ordinata præmissimus, inordinate procedant; cum inter prædictos capellanos, matricularios, et clericos, si pares essent, et personam certam sibi præpositam non haberent, paritas ipsa, et superioris defectus procedente tempore posset esse iurgiorum fomes, et materia scandalorum; volumus, quod de prædictis capellanis, aut matriculariis, qui pro tempore fuerint, per nos et hæredes nostros reges assumatur unus, qui præsit aliis capellanis, matriculariis, subcapellanis, et clericis universis capellæ prædictæ; et ipse tenebuntur ejusdem parere mandatis. Ipse autem contradictores, et rebelles per subtractionem beneficiorum, et alias convenienti poterit districtione punire. Ille autem, qui ceteris præerit, habebit quindecim libras præ ceteris in beneficio percipiendas in castello nostro Parisiensi eodem modo, qui superiorius est expressus; et in festis duplicibus, et annualibus, duplicem distributionem.

præpositus
ulteriorum
cellariorum

460 In iis etiam omnibus, quæ superius sunt expressa, retinemus et reservamus nobis, et hæredibus nostris regibus salvam, et liberam potestatem; ut in iis et aliis, quæ circa statum prædictæ capellæ viderimus ordinanda, possimus addere, minuire, vel mutare. Retinemus etiam nobis, et hæredibus nostris, regibus Franciæ plenum jus et perpetuam potestatem, ut de prædictis reliquiis universis, et singulis, et ornatu earum, et de toto thesauro, quod reposuimus, aut reponimus imposterum in capella prædicta, in auro, argento, lapidibus pretiosis, ornamentis etiam, et aliis quibuscunque rebus, ad nostrum beneplacitum ordinare, et nostram possimus facere voluntatem. Rogamus tamen hæredes nostros, ut prædictas sacras reliquias, sive ornatum earum, vel aliquid de thesauro, quod ibidem reposuimus in auro, argento, lapidibus pretiosis, seu aliis rebus, de capella prædicta non amoveant in futurum, vel amoveri permittant. Quod ut perpetuæ stabilitatis robur obtineat, præsentem paginam sigili nostri auctoritate, et regii nominis caractere inferius annotato fecimus communiri. Actum apud Aquas-

F
de sua de-
mum, ac re-
cessorum no-
rum in his
abus potest-
te.

mor-

A mortuas anno Incarnationis Dominicæ millesimo ducentesimo quadragesimo octavo, mense Augusto, regni vero nostri anno vicesimo secundo, astantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt, et signa, dapifero nullo. S. Stephani Buticularii. S. Johannis Camerarii. S. Huberti Constabelarii. Datum vacante Cancellaria.

§ XXXVIII. Alphonsus frater Regis militia donatus, et comes institutus : periculosa principum conspiratio : contra Marchiæ comitem expeditio S. Ludovici, qui plurima oppida et castra occupat.

B Anno 1241 S. Ludovicus fratrem suum Alphonsum, militari cingulo donatum, comitatum Pictaviæ * et Alverniam * habere jussit, heredemque declaravit comitatus Tolosani : quæ fuit novi belli occasio, ut videbimus. Albericus ad hunc annum pag. 578 ea de re ita scribit : Rex Ludovicus in festo sancti Joannis fratrem suum Alphonsum apud Salmur *, militem fecit, et instituit ipsum, ut sit dux Aquitanie, et per uxorem suam comes Tholozanus. At titulum ducis Aquitanie Alphonso tributum alibi non invenio. In testamento suo Ludovicus VIII filio quarto, qui tunc erat Alphonsus, reliquerat comitatum Pictaviæ, et totam Alverniam. Verum liberalitas S. Ludovici in fratrem adjecit Albigensium ditionis partem illam, quam ractatu Parisiensi obtinuerat. Habet id Nangius pag. 336, hisce rem verbis exponens : Anno sequenti apud Salmurum archiepiscopos, episcopos, et abbates quam plurimos : sed et totam fere regni sui militiam convocavit. Tunc inibi dominum Aldephonsum fratrem suum novum aciens militem, quem multis diebus jam transactis filie comitis Tholosæ, Johanne nomine, maritali lege fecerat selemniter sociari, concessit eidem terram Averniæ Pictaviæ, et terras Albigensium perpetuo possidendas. Ibi plures præpotentes et divites festo et lætitiæ intendendo, divitias quasi pro nihilo reputantes expendebant, et vestiebantur milites purpureis et sericis. Sed ipsi pontifices et abbates, prout melius poterant, se in omnibus exornabant. De hoc vestium splendore, convivique ibi habiti celebritate plura dabit Joinvillius num. 36, qui interfuit.

462 Contendebant Angli comitatum Pictaviæ ad se pertinere, cujus et partem aliquam possidebant : titulum autem comitis Pictaviæ fratri suo Richardo concesserat rex Henricus : unde Matthæus Parisius, ad hunc annum pag. 383 hæc referens, pro consuetudine sua bilem rursus evomit in Gallos : Eodemque tempore, inquit, Rex Francorum usus odientium regnum Angliæ consilio, dedit comitatum Pictaviæ Amphulso * fratri suo, die Nativitatis S. Joannis Baptistæ. Ubi idem Rex, accincto ipso eodem Amphulso fastigiose nimis militari cingulo, investivit eum honore comitatus Pictaviæ, qui ad regem Angliæ, vel ad fratrem ejus, ex dono ipsius, de jure spectare dignoscitur. Fecitque

idem Rex Francorum milites quam plures nobiles, ut sic fratris Amphulsi tyrocinium sere-
nare videretur : parvi pendens, imo potius vilipendens comitis Richardi, qui Deo fideliter in Terra sancta militavit, jus vel vendicationem. Unde multi non satis potuerunt admirari de Francorum nobilitate hoc permittentium et consulentium, qui mala pro bonis tam ingratanter et impudenter reddiderunt. Refutari operose non merentur insulsa biliosi hominis convicia : quid enim peccavit Ludovicus, quod comitatum fratri ex testamento debitum tradiderit? Quid Galli, qui hoc permiserunt? Neque vero hæc fuit belli secuti causa, sed alia, quam jam assignabo.

463 Joinvillius num. 37 refert Alphonsum a Rege ductum ad Pictonum metropolim : ratio erat, ut ibidem Alphonsus acceptaret juramenta fidelitatis, atque homagia a subditis suis, inter quos erat ceteris potentior Hugo Marchiæ comes, qui uxorem habebat Elisabetham Angliæ olim reginam, atque Henrici regis matrem, mulierem superbia insignem : hanc autem mulieris superbiam belli causam fuisse ex auctoribus mox perspicies. Nangius supra allatis verbis hæc subjungit : His peractis, petiit Rex Ludovicus ab Hugone comite Marchiæ, ut homagium pro terra sua, quam habebat in Pictavia, sicut debebat, faceret fratri suo domino Alphonso comiti Pictaviensi. Sed dictus comes Marchiæ vento superbiæ inflatus nullo modo assuerunt se facturum. Inuitendo enim se super baculum arundineum confractum, scilicet regem Angliæ Henricum, cujus matrem comes ipse habebat uxorem, meditabatur per ejus opem contra dominum suum Regem Franciæ rebellare. Recusatum homagium apud antiquos omnes invenio : Chaizius tamen pag. 306 illud præstitum scribit a comite, allegans inventarium Pictaviense, sed comitem postea facti penituisse.

464 Ut ut est, culpam uxori ejus tribuit historicus Anglus Matthæus Westmonasteriensis ad annum 1242 pag. 307, belli causam his verbis enarrans : Eodem anno in Pictavia orta est seditio magna, quæ postea ruinam maximam, et schisma lethale, nec non et guerram, et damnum generavit irrestaurabile. Comes enim de Marchia, instinctu Isabellæ, quam Franci Jezabel impiissimam nominant, uxoris ejus, matris scilicet regis Angliæ, calcaneum levavit contra dominum suum Regem Franciæ. Indignabatur enim vehementer, quod Aldefonsus, frater Regis Francorum, comes jam Pictaviæ, cui Rex Francorum comitatum eundem nuper contulerat, homagium debitum ab eo exegit. Unde procaciter respondens dictus comes de Marchia, cum superbia et abusione, quod de jure debuit, abnegavit. Ascendit igitur super hoc usque ad Regem Francorum querimonia non levis. Admonebatur comes talem insolentiam corrigere. Sed multoties admonitus, hoc facere contemnens, et muliebri utens consilio, significavit regi Angliæ, ut veniret in Pictaviam, non comitatu Anglorum suorum, sed quantitate pecuniæ communitus, et omnes terras suas ei redderet transmarinas. Rex autem consilii Pictaviensium, quibus prodere proprium est, fidem adhibuit et consensum, et in thesauris et navigio transitum preparans, nullius amicorum suorum neque hominum naturalium consiliis vel precibus potuit retardari. Ita rex Angliæ speciosis comitis promissis bello huic est implicitus.

465 Et Angliæ regem, ita et comitem To-

AUCTORE
J. S.

exactum fidelitatis et clientelæ juramentum

E

Alphonso facere renuit Hugo Marchiæ comes,

F

ALCOTRE
J. S.
ac sedus int
cum rege An-
glie et comi-
te Tolosano
contra Ludo-
vicum :

losanum noverat occasione imminere recuperandi
ditiones amissas : hunc igitur Marchiæ comes
facile in partes suas pertraxit cum aliis ei ad-
hærentibus. Rem accipe ex Guilielmo de Podio
Laurentii cap. 45 : Interea, inquit, oriuntur
contractus inter eosdem comites Tolosæ, et
Marchiæ, et regem Angliæ de facienda guerra
Regi Franciæ, pluribus aliis consentientibus in
id ipsum, ut lacessitus ex multis lateribus minus
sibi sufficeret defensurus : super quo idem co-
mes Tolosanus mysterium habuit consilii sui cum
magnatibus suis, inter quos comes Fuxi fuit præ-
cipuus, qui hoc ei consuluit, et consilii sui, ac
promissionis, quod eum juvaret in tota guerra
Regi movenda, præstito juramento sibi dedit
litteras etiam pendentes. Nobiles plures, qui co-
mitem Tolosano adhæserunt, enumerat auctor ci-
tatus. Rex item Aragonum videtur fœderi adhæ-
rere voluisse : nam apud Parisium pag. 392
Marchiæ comes auxilium regis Aragonum re-
gi Angliæ promittit; nec dubium est, quin tra-
claverit cum comite Tolosano apud laudatum
Guilielmum de Podio cap. 34 : an autem sedus
omnino amplerus sit, incertum mihi apparet.

deinde Al-
phonsus se
contumeliose
opponit.

466 Hugo interim Marchiæ, comes, collecta
manu militum, concessit Liciniaci non longe a
Pictorum metropoli, ubi Rex erat cum fratre.
Rex autem, reditum Parisios non satis tutum
videns, pacis conservandæ studio accessit comi-
tem Marchiæ, cum eo tractaturus, ut ex Join-
villio habemus num. 37. Quid tunc ibidem con-
clusum sit, non quidem aperit auctor; attamen
in spem venerat Alphonsus præstandæ sibi clien-
telæ a comite : etenim hac spe eum invitaverat
ad secum prandendum in diebus Natalitiis. Sed
comes Marchiæ, si fides omnimoda Parisio hæc
narranti pag. 392, quadam nocte infra quatuor
dies Natalitiorum, cum in crastino venturus foret,
secundum promissionem suam, hoc * face-
re, inito consilio cum uxore sua Isabella, quod
mutato proposito resisteret violenter, venit an-
te Andephulsum, et ait frontuose ei : Proposui
tibi facere homagium deceptus et circumventus :
mutato igitur spiritu tibi juro, et constanter as-
sero, quod numquam tibi injurioso, ligantiæ *
sedus faciam, vel observabo qui privigno meo
comiti Richardo fideliter Deo in Terra sancta

* i. e. cliente-
lam professu-
rus.

* i. e. homa-
gium ligum.
ut vocant

c) militanti, et captivos nostros prudenter ac mi-
sericorditer liberanti, comitatum suum inde-
center abstulisti, mala pro bonis retribuendo.
Et statim intumescens minis intonantibus, stipa-
tus armatorum caterva, cum uxore sua procaci-
ter per medium, Pictavis arcubalistis protensis,
accensa domo, qua hospitatus fuit, raptim et
cursu repentino, equum magnum insidens avo-
lavit. Tantam Hugoni comiti temeritatem sug-
gessit fiducia tum suarum, tum fœderatorum vi-
rium : at quam facile una ætate potentes hosce
adversarios domuerit Ludovicus, patebit ex se-
quentibus.

Parant se ad
bellum hunc
Ludovicus, in-
de fœderati

467 Rex sanctus, audita comitis insolentia,
ad bellum se paravit, et præter exercitum co-
piosum, quem studiose collegit, aliquot trive-
mes ante Rupellam Anglis opposuit, teste Pa-
risio pag. 394, ne illa parte Pictaviam invadere
possent. Rex item Angliæ se parabat diligen-
ter cum fratre suo Richardo : nec minus Mar-
chiæ comes, et Pictones. De quibus pag. 396
hæc scribit Parisius : Civitates et castra sua mu-
nierunt, prærupta montium molarum obicibus,
et arborum præcisarum repagulis, ubi aditus in
suam patuit regionem ad nocendum, obstruxe-

runt : semitas et stratas saxorum vel stipitum obi-
cibus immeabiles reddiderunt : vineas, quas ho-
stibus profuturas crediderunt, cum pomariis suc-
ciderunt : puteos obturaverunt, fontes et eo-
rum rivos perturbaverunt, nec non et aliquos
intoxicaverunt : herbarum pabula et fructuum
alimenta adversantibus patentia exterminarunt :
et omne genus victualium, vel quiescentium re-
ceptacula, radicitus et funditus subverterunt,
ut adventantes Francigenas penuria multiplex ta-
bescerent a finibus suis saltem sic propulsarent.
His præmissis, audiamus quomodo Hugonem
Marchiæ comitem aggressus sit Ludovicus; nam
induciæ cum Anglis necdum ruptæ erant, licet
utrimque se Reges ad bellum pararent.

468 Nangius pag. 337 expeditionem Regis
ita narrare aggreditur : Anno igitur Dominicæ
Incarnationis mcccxi Ludovicus Rex, non im-
memor superbiæ et exosæ præsumptionis Hugo-
nis comitis Marchiæ, totam regni sui militiam
adversus eum circa anni principium congregavit.
Et tunc cum infinita tam equitum quam pedi-
tum multitudine bellatorum, quibus facies ter-
ræ veluti locustis operiebatur, in terram comi-
tis Marchiæ introivit. Et primo castrum, quod
Mosteriolum in Gastina * dicitur, obsidens,
paucis quædiebus in obsidione commorans, il-
lud in brevi tempore sibi potenti virtute subju-
gavit. Deinde ad turrim Berugiæ *, quæ for-
tissima et munita peroptime erat, se convertens,
fixis tentoriis et regijs papilionibus, statim suos
mangonellos et alia ingenia * quam plurima jussit
in ipsius turris circuitu elevari. Turris vero de-
fensores fortiter se habentes, Francorum impe-
tus viriliter sustinebant. Verumtamen pauco tem-
pore elapso ipsam turrim cum universis armis,
copiæque victualium maxima, quæ in illa erat,
cepit. Postea Rex considerans, quod suis prædi-
cata turris multa mala intulisset, et adhuc infer-
re posset, ipsam dirui fecit, et ad nihilum re-
digi festinanter. Hæc ipsi Marchiæ comiti erepta :
nunc quædam ejus consanguineo, et fœderato
ablata, sic narrare pergit :

Ludovicus, de
Lionem comi-
tis ingressus
quadam ca-
stra

Montreuil en
Gâtine

la Tour de
Berugie

* i. e. machina

469 Post captionem Monsterioli, et turris
Berugiæ supra comitem Marchiæ factam, vi-
dens Rex, quod Dominus cum ipso esset, ad
quæcumque ambulabat, firmans regnum ejus po-
tentissime, aliud castrum, scilicet Fontenatum *,
quod Gaufridus de Lixengnio * tenebat, qui erat
in auxilium comitis Marchiæ, cepit fortiter
expugnare, et elapso brevis temporis interval-
lo, illud in suam redegit potestatem. Deinde aliud
castrum ejusdem Gaufridi fortissimum, quod Vo-
ventum * nominatur, sibi potenter subjecit.
Hæc contra Gaufridum de Lusignan, cujus no-
men non parum luxavit Nangius : quo autem
pacto hic Regi fuerit reconciliatus, ac partem
amissorum ipsius misericordia receperit, narrat
Chaizius pag. 327. Verum dum hæc succedunt
tam prospere, summum Rex adiit vitæ pericu-
lum, quod ei machinatam impiam mulierem,
post Vincentium Bellovacensem lib. 30, cap.
148, sic enarrat laudatus Nangius : Videns au-
tem comitissa, uxor comitis Marchiæ, quod ma-
ritus suus comes Regi resistere non valebat, ser-
vientes donis et promissis illectos ad curiam Re-
gis transmisit cum veneno, ut Regem et fratres
ejus, quos maritus suus comes armis vincere non
valebat, ipsa potu, occideret venenoso. Sed
quod latenter facere cogitaverat, non potuit ad-
implere. Nam deprehensos nuptios cum veneno
præcepit Rex atrocissimo carceri mancipari, Hinc
ad

breve tempus
expugnato
nem subitus
periculum
erexit :
Fontenay
Comite
de Lusignan

Vouvent

A ad præcipuum comitis Marchiæ propugnaculum auctor nos deducens, sic prosequitur :

470 Rex siquidem videns exercitum suum nimis magnum et fortem, promptissimumque ad bellum, quasi leo paratus ad prædam, Frontenaium * castrum fortissimum, duobus paribus murorum muratum, fortissimisque turribus et grossis * firmatum, fecit potentissime obsidere. Sed qui castrum defendebant, Regis exercitum nobiliter receperunt. Unde Rex castri fortitudinem, et defendentium probitatem audaciamque considerans, turres ligneas jussit illico elevari, ut per ipsas suis posset exercitus contra castri defensores fortius dimicare. Elevatis itaque ligneis turribus, erectisque circumquaque petra-riis, mangonellis, et aliis ingeniis, cœpit Rex castrum prædictum viriliter expugnare. Sed illi, qui intus erant ad defensionem castri, ut nobiles defensores conflictum inimicorum potenter sustinebant. Unde quidam balistarius quarrellum * ad turrin jaciens, fratrem Regis comitem Pictaviensem in pede graviter vulneravit. Quo viso, Rex iratus vehementer, dictum castrum jussit acrius impugnari. Ad cujus præceptum milites Franciæ fortissimi bellatores ipsum castrum fortius, et asperrime invadentes, castrum in brevi tempore cum suis defensoribus, videlicet uno de filiis comitis Marchiæ, qui non erat legitimo matrimonio natus, cum quadraginta et uno militibus, et quater viginti servientibus, aliisque minoribus quam plurimis, excellentissimo Regi Ludovico domino suo reddiderunt. Quos Rex partim Parisius, et partim alibi jussit in diversis locis diligenter custodiri. Castrum autem usque ad ultimum lapidem facit protinus destrui et everti.

471 Fortissimam castri hujus expugnationem non minus commendat Matthæus Parisius pag. 398, scribens illud expugnatum infra quindecim dies contra omnium Pictaviensium opinionem. At non minus Christianam Regis fortitudinem commendat, quod subjungit de captivo comitis filio ad Ludovicum adducto. Verba ejus accipe : Qui cum conspectui Regis triumphantis præsentaretur cum suis concaptivis, et instanter postularent multi Francorum, ut ad terrorem aliorum statim suspenderentur, ait Rex, quasi factus ejusdem filii fidelis comitis advocatus : Non est reus mortis, si paternis præceptis usque ad mortem obedivit : neque complices sui, qui domino suo fideliter serviendo obtemperarunt : sed Parisios mittentur incarcerationi. Quod et ita factum est. Adeo nec victoria insolentem reddidit Ludovicum, nec suum a veneno periculum, fratrisve vulnus sic eum exacerbavit, ut ei æque promptum non fuerit, christianam charitatem ac ratione duce, animum vincere, atque iracundiam cohibere, quam hostium castra expugnare.

472 Hujus porro castri occupatione terrorem injectum Pictonibus, multaque facili negotio castra et municipia occupata, subjungit Parisius. Verum hæc breviter enarrantem rursus audiamus Nangium : Postea, ait, Rex inde pertransiens, castrum de Villaribus *, cum his, qui intus aderant ad defensionem castri, sibi potenter subiecit. Erat quidem illud castrum Guidonis de Rupe forti, qui Marchiæ comiti adhærebat, et ideo fecit Rex illud dirui festinanter. Quo destructo, aliud castrum, cui Breic * vocabulum est, suo circumcingens exercitu, sibi celeriter subjugavit. Quo subjecto, usque ad

castrum, quod nominant Sanctum Gelasium *, Auctore pertransivit : quod obsidens sibi infra paucos dies adquisivit. Deinde ad aliud castrum, quod Tournainum * dicitur supra Voulonam * accessit, et illud capiens paucis elapso tempore, suam in illo posuit guarnitionem *. Et tunc Rex serenissimus sentiens et veraciter perpendens, quod Dominus iter suum dirigebat et se comitabatur, accessit ad Mantas * castrum comitis Marchiæ, quod expugnans, turrin, quæ ibi erat fortissima, evertit funditus et destruxit. Turre vero eversa et ad nihilum redacta, usque ad Torz * castrum Ebulonis de Rupe forti accessit. Sed fortitudinem Regis, qui castrum custodiebant, cognoscentes, perpendentesque quod ibi nullo modo possent resistere, iram ejus incurrere metuentes, nudi et inermes de castro exeuntes, suis omnibus relictis, castrum Ludovico Regi humiliter reddiderunt. Rex autem illud muniens sua gente, adversus Aucerrium properavit, quod sibi non multis diebus evolutis subjiciens, dirui penitus imperavit. Hactenus contra rebellem comitem priusquam Anglorum adesset subsidium, agentem vidimus Ludovicum, nunc contra regem Angliæ, comiti junctum, bellantem videbimus, ubi tamen exposuerimus, quonam rex Angliæ prætextu inducias ruperit, quas pepigerat cum Ludovico.

§ XXXIX. Bellum S. Ludovico a rege Angliæ indictum : gemina Ludovici de fœderatis victoria : oppida capta : comes Marchiæ, multique alii nobiles Regi se subjiunt.

Injuria comitis Marchiæ rebellionem conjuncta Ludovicum coegerat arma suscipere, ut vidimus : at vero quam pacis amans esset, luculenter declaravit hoc tempore, dum Henrico Angliæ regi honestissimas pacis condiciones obtulit, quas ille tamen, spe inani lactatus recuperandi amissas in Gallia provincias, accipere detrectavit. Testatur id Westmonasteriensis ante citatus pag. 308 hisce verbis : Ipso quoque tempore, Rex Francorum piissimus et elegantissimus, spiritu lactus misericordiæ et tranquillitatis, obtulit domino regi Angliæ optimam formam pacis, eo quod ejus erat consanguineus, et uxor ejus regina reginæ Angliæ soror extiterat. Sed rex Angliæ, comitis de Marchia seductus falsis pollicitationibus, ipsam penitus recusavit, asserens se nunquam a consiliis dicti comitis recessurum, quem patrem suum de more appellavit. Et statim hostiliter et inconsulte ipsum Regem Francorum dissidavit, id est, bellum indixit. Matthæus Parisius pag. 398 hisce consentit, atque aliqua distinctius exponit, quæ compendio tradam. Missi fuerunt ad Ludovicum legati regis Angliæ, dum ille Frontenaium obsidebat, quos Rex honestissime excepit, ac mensæ suæ adhibuit. Conquesti sunt inducias a Ludovico ruptas : negavit ille se quidquam contra inducias fecisse, cum comes Marchiæ iis non comprehenderetur, nec cliens esset regis Angliæ : adjiciebatque, Anglum potius violasse inducias, quod rebelles sibi subditos suscepisset defendendos. Quin et Pictavi-

Auctore

J. S.

S. Gelais

Tonnay

Boutonne

fluvius

i.e. præsi-

dium

Matthæus, Val-

de Matas.

Thore

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

F

AUCTORE
J.S.

viam obtulisse, et maximam Normanniæ partem scribit memoratus auctor; quod tamen fecisse non crediderim solum, ut induciæ manerent, verum ut pax firmaretur, Anglusque jure suo in alias provincias cederet. Neque existimo tam honestas pacis conditiones oblatas a Ludovico, quod religione quadam angeretur juramenti olim a patre in Anglia præstiti, ut fingit Parisius: sed propter affinitatis vinculum, atque amore pacis, ut refert Westmonasteriensis: nam his ipsis de causis eum non pauca deinde Anglo cessisse, sup loco narrabimus. At quidquid fuerit, Anglus bellum promptius indixit, quam deinde gessit.

Conveniunt
duorum regum
agmina,
flumine tantum
divisa:
* Taillebourg
* la Charente

474 Concurrit utriusque Regis exercitus in provincia Santonensi prope Tailleburgum * dictæ provinciæ oppidum, ita tamen ut flumine Charentonio *, quem Charantam nominat Nangius, Charentam Parisius, a se invicem dividerentur. Summa ibidem apparuit Ludovici fortitudo in transeundo flumine, par in hostes humanitas in concedendis facile induciis. At antiquos auctores audiamus. Nangius pag. 338 ita narrationem suam proseguitur: Postea vero, cum ibidem

B
* i. e. palude

* Saintes

prope in quodam maresio * pontes faceret elevari, ut ultra versus regem Angliæ, qui in civitate Xantonensi * latitabat, valeret transire absque magno incommodo, propter importunitatem transitus non habito consilio transeundi, rediit in vigilia Magdalene versus Tailleburgum castrum Gaufridi de Ranconio, situm super aquam Charantæ. Cumque fixisset ibi tentoria sua super ripam aquæ ipsius, balistarii Anglicorum, qui in altera ripa astabant, et rex Angliæ Henricus similiter cum fratre suo Richardo, et Hugone comite Marchiæ, Simoneque de Monte forti, cum aliis suis militibus et grandi multitudine Anglicorum, quos una cum rege eorum comes Marchiæ in præsidium adversus Regem Franciæ dominum suum fecerat transfretare, ab ipsa ripa aquæ recedentes, licet rex Angliæ paratus esset ad bellum, tamen dominum suum Regem Ludovicum pertimescens, per tractum duarum balistarum, et eo amplius, cum suis militibus se retraxit.

pratium in
fluminis
transitu.

475 Non sine conflictu aliquo Angli recessisse videntur a ripa fluminis: etenim Matthæus Parisius pag. 399 docet, flumen prope Tailleburgum ponte optimo junctum fuisse; deinde, rege Angliæ nihil aliud quam belli impetum expectante, quosdam Anglorum pontem servasse. Joinvillius vero scribit num. 38, Gallos transitum tentasse partim navibus partim per pontem ingenti cum periculo, Ceperuntque, inquit, in Anglos invehi; statimque validi fuere ictus dati. Addit Regem ipsum aliis se immiscuisse, atque insigni se injecisse discrimini, quod hostes immenso intervallo superiores essent numero, ubi per pontem transicerat. Cujartus etiam apud Cangium pag. 137 pugnam agnoscit: conflictum vero nullum describunt Westmonasteriensis, Parisius, et Nangius, adeo ut facile crediderim non diuturnum fuisse conflictum, sed totum fere in ponte superando fuisse certamen, quo amisso, se Angli ad aliquot spatium retraxerint, ac Richardus accesserit ad inducias a Rege petendas, cujus industria regem Anglorum cladis periculo ereptum fatetur Westmonasteriensis. Potuerunt etiam Angli a ripa fluminis recedere ob balistarios Gallos, qui per angustum flumen eis non levia inferre incommoda potuissent.

476 Quacumque autem de causa pedem retulerint, secuti sunt Galli, ut subdit Nangius his verbis: Quod percipientes Francigenæ, quingentos servientes cum balistariis, et magna multitudine peditum armatorum fecerunt per pontem prædictum celerrime pertransire. Quos videns frater regis Angliæ comes Richardus, illico armis depositis versus Francos accelerans, petiit vocari comitem Atrebatensem, ut cum ipso de trenga capienda loqueretur. Sed tunc non ad comitem Richardum, imo ad Regem Ludovicum fratrem suum pro consilio super hoc habendo, accessit comes Atrebatensis. Et statim Anglici pavore nimio consternati, non expectantes responsionem comitis Atrebatensis de trenga capienda, versus Xantonas cursu velocissimo fugerunt. Verum sub noctem tantum fugisse Anglos, idque post impetratas unius diei inducias, volunt scriptores Anglici Parisius scilicet, et Westmonasteriensis. At sive serius fugerint Angli, sive citius, fugisse constat. Nam victoriæ Gallorum, Anglorumque fugæ testis accedit nummus, quem Jacobus de Bie fol. 24 sic expressit

477 Nec tamen dubitandum videtur, quin unius diei inducias concesserit humanissimus in hostes Ludovicus: has enim sequenti modo refert Parisius pag. 400: Cum autem hæc audisset omnia comes Richardus, dearmavit se, et assumpto uno baculo in manu sua, transivit pontem, de pace vel treugis loquuturus. Imminebat enim Regis Angliæ captio manifeste. Erat autem dies Dominica. Et cum venisset ad exercitum. E receptus est cum summo honore a Francis, et vocabant eum multi redemptorem suum, quia per compositionem pacis eos in Terra sancta liberaverat. Et intrans ad Regem Franciæ, reverenter vocatus est. Et cum desiderium suum Regi exposuisset, scilicet de treugis obtinendis, concessæ sunt ei treugæ usque in crastinum vix. Et hoc impetravit, tum quia favorabilis persona Francis fuit, pro nobilium dicta liberatione in Terra sancta, tum quia fuit domini Regis Francorum consanguineus, tum quia fuit dies Dominica. Et cum recessisset comes, salutans Rex, ait recedenti: Domine comes, domine comes, concessi vobis hac die cum sequente nocte treugas, ut interim deliberetis vobiscum, quid agendum sit de cætero vobis salubrius. Ideo enim consilium habet. Cui comes: Ideo petii inducias, quas impetravi. Ex his perspicias, sanctum Regem, qui animo prorsus imperterrito prælium inibat, nec pericula formidabat, ne in ipso quidem conflictu solitam benignitatem ac pacis amorem deposuisse.

478 Fugam vero Henrici regis, totiusque exercitus subdit idem auctor post reditum comitis

cedentibus
Angli, R.
Richardus

inducias unius
diei Ludovicus
impetrat.

tis

A *tis Richardi. prandiumque celeriter sumptum, convasatis sub occasum solis sarcinulis, cum inciperent tenebrae fieri. Quod, inquit, cum cognovisset Rex Francorum, quod tamen vix credere potuit, eadem nocte cum toto exercitu suo pontem pacifice transiit, et eodem loco, quo rex fuerat, die postera fixerunt Franci sua tentoria summo mane. Dies ille Lunæ partim quieti militum, partim transrehendis totius exercitus impedimentis datus, ut colligitur ex verbis sequentibus auctoris : Adventabat enim et crescebat exercitus : plaustra enim et bigæ, machinas et victualia deferentes, viam trium miliarium detinebant, quæ ad mille et sexcenta aestimabantur. At vero die Martis sequenti atrox ortum est prælium, cum id nec Angli expectarent, nec Galli. Causa fuit Hugo Marchiæ comes, qui satis cernebat actum de se esse, nisi per felicem conflictum rem restitueret : gravis enim inter ipsum atque Henricum Angliæ regem exarserat contentio, quod conquereretur Henricus, non tantam se invenisse militum copiam, quamtales comes promiserat : comes vero se pluram promississe, quam præstiterat, negaret, ut Joinvillius num. 39, et fusius habet Parisius pag. 399, et sequenti.*

479 Hinc comes fortasse metuens, ne desereretur ab Anglis, fortunæ aleam subire maluit, præliumque occasionem captare. Audi Parisium pag. 400 : Die autem Martis proximo sequente, Rex Franciæ cum exercitu suo insecutus est regem Angliæ. Et cum appropinquasset Xantonas, quidam de Francis discurrebant, emolumentis victualium intendentes, quod vulgo forrari dicitur. Quibus comes de Marchia hostiliter occurrit, rege Angliæ inconsulto, vel exercitu ejus. Et facto congressu acclamatum est terribiliter : Ad arma, ad arma. Hinc Regales, regales : inde Montis gaudium, montis gaudium, scilicet utriusque regis insigne. Et ascendit clamor usque ad Xantonas ad regem Angliæ et ejus exercitum, et dictum est, quoniam comes de Marchia bellum inseruisset, volens vel vitam perdere vel famam redimere. Et commotus est uterque exercitus, et incepit conflictus acerrimus extra civitatem Xantonas, inter vineas in arvis viarum. Angli autem in ira sua alacriter Francos in ore gladii susceperunt, certamen gravissimum ineuntes : ita quod si numero eadem die eis æquarentur, sicut et ipsi Franci contestati sunt post certamen, voti compotes de Francis gloriose triumphassent. Hac saltem gloriola cladem suorum delinire voluit auctor Anglus. Non negaverim tamen ex ipso Nangio satis colligi, ancipitem diu fuisse conflictum. Nec dubium esse potest, quin comes Marchiæ omnes vires intenderit ad victoriam obtinendam, cum ipsius ex ea pugna penderet fortuna. At Nangium audiamus.*

480 Pabulatores Gallos circa Santonum metropolim currere, comiti Marchiæ, ait, qui erat in burgo cum gente sua per deversus Francorum exercitum, unus garcio nuntiavit. Quo audito, comes Marchiæ statim armatus cum tribus filiis, suis militibus, Scotis, Anglicis, et Gasconibus, qui in ejus auxilium cum rege Anglicano devenerant, Regis Franciæ forratoribus* occurrentes, eos in malum suum invaserunt protinus. Quod agnoscens comes Bononiæ*, qui ex alia parte erat, et cui primo fuerat intimatum, in illos, qui forratores Regis Franciæ invaserunt, fecit impetum ante omnes. Et in prin-*

cipio castellanus Xanctonensis, qui vexillum comitis Marchiæ deferbat, fuit protinus interfectus. Ibidem autem duo reges cum suis exercitibus adunati, bellum durum et asperum, sed non sine strage Anglorum maxima commiserunt. Nam Franci vehementer indignati, eo quod eos Anglici ad bellum lacessere præsumpissent, in ipsos cum vehementi impetu irruebant. Et tunc ictus asperrimos ingeminantes in eos, confestim agmina fecerunt rarecere Anglicorum, hinc inde bello difficili existente.

481 Tandem dum pondus prælii versum esset in Anglicos, Rex Franciæ Ludovicus extitit triumphator. Nam Anglici Francorum fortitudinem non valentes sustinere, terga vertentes fugerunt. Rex vero Angliæ ictibus Francigenarum perterritus, illic morari vel pugnare ulterius non præsumpsit. Quinimo pluribus de suis interfectis, et multis vulneratis, captis, et relictis, viginti duobus scilicet, militibus, et tribus clericis ejus divitibus, cum centum viginti servientibus, versus urbem Xanctonensem arripuit turpem fugam. Quod sui percipientes, pavore nimio agitati, fugæ præsidium assumpserunt. Franci vero ipsos uno agmine persequentes, quoniam non adunati fugiebant, plurimos occiderunt. Anglicis itaque versis in fugam, suos Rex Franciæ bellatores Francigenas recollegit, qui nimis avide persequerantur Anglicos fugientes. Postea vero prisiones suos præcepit diligenter custodiri, et postmodum diversis regni sui munitionibus mancipari. Quosdam e Gallis, dum Anglos persequuntur avidius, cum iis urbem ingressos, ibique captos, refert Joinvillius num. 39, quos cum captivis Anglis permutatos ait Parisius; at crediderim non nisi post pactas inducias Anglos libertati restitutos. Ceterum hæc victoria finem bello imposuit, ut ex sequentibus fiet manifestum.*

482 Festo S. Mariæ Magdelenæ hanc obtinuit Ludovicus victoriam, quam mira rerum conversio mox fuit secuta. Imprimis Hugo Marchiæ comes pacem quæsit opera Petri olim Britannici comitis, et condiciones a Rege præscriptas, quantumvis duras, acceptare decrevit, at solum conditiones fuisse finitæ post acceptam in deditionem Santonum metropolim. Deinde nobiles varii certatim se Regi dederunt : quæ omnia referuntur fuisse a Parisio, brevius a Nangio. Fugam regis Angliæ, quem Ludovicus omnia subigendo secutus est, accipe ex Matthæo Parisio pag. 401 : Porro imminente operoso mense Augusti, rex confidenter credens se certum ac tutum apud Xantonam habere refugium, ibidem proposuit per aliquot dies gratia respirationis commorari : cum in crastino sancti Pantaleonis, id est xxviii Julii, per geminum nuntium intelligit, appropinquare Ludovicum ad urbem obsidione cingendam, additurque Marchiæ comitem jam pacem inivisse : Et incontinenti, inquit, cum rex pransurus fuerat, festinanter... recessit, et recedens jussit succendi civitatem : quia, prout a nuntio acceperat prænominato, cives jam facta pace cum Rege Francorum, Regi Francorum secreta regis Anglorum proditiose revelaverant. Et... iter versus Blavium festinanter fugitivus continuavit, non multum curans, quis etiam suorum sequeretur, jejunos penitus et inanis. Quod cum suis nobilibus innotuisset, semicoctis cibariis relictis, subito inpransi, arreptis equis velicioribus, regem suum raptim consequuti sunt. Regem ducesque fugien-*

AUGUSTE
J. S.

qui Santonas
fugunt.

E

* i. e. captivos

Henricus Blavium petil. re-
lictæ Santonum metropoli.

F

Blaye

ACTORIB.
J. S.

que Ludovico
traditur: sub-
jiciunt se ma-
gnates

tes secutus est exercitus Anglorum summa cum miseria et jactura, uti ibidem videre est.

483 Rex autem Francorum Xantonas veniens, veneranter a civibus et clero susceptus, civitatem illam nobilissimam in suam sine difficultate suscepit ditionem. *Hic deinde subiungit subjectionem Reginaldi de Pontibus, Wilhelmi cognomento Archiepiscopi, et vicecomitis de Thoarzio; atque ita generatim aliorum: Videntes igitur cives, et municipiorum custodes, quod eorum fortiores incurvati sunt, et rex ipse Angliæ, quasi nauta navem desperatam, qui eos debuisset protexisse, fugiens dereliquisset, ad Regis Francorum nobile dominium certatim convolarunt, omnesque comprovinciales se suaque ipsi protinus manciparunt. Difficile est, nec necessarium, de omnibus assignare, quibus diebus se Ludovico subjecerint: constat tamen hæc omnia peracta fuisse sub finem Julii. atque initium Augusti, concurrentibus ad Regem undique magnatibus, dum ipse cum suis regem Angliæ sequebatur fugientem. Accipe relationem Nangii, qui pleraque refert servato temporis ordine: Die vero Martis (xxix Julii) post festum beati Jacobi Apostoli, dominus Regnaudus de Pontibus, Regis fortitudine et victoria perterritus, ad Regem in villa de Columberis*, distante a Pontibus* per unam leucam, veniens, publice coram baronibus Regis fecit homagium comiti Pictaviensi.*

* Columbers
* Pons

comes Mar-
chiæ pacem
supplex peti.

484 Viam ad reconciliationem comitis Marchiæ apertam diximus per Petrum Britannicæ comitem; quo autem pacto res peracta sit, subjicit Nangius: Eadem die venit filius comitis Marchiæ primogenitus, Hugo miles ad Regem Franciæ, cum ipso de pace sub hac forma tractaturus; videlicet quod tota terra, quam Rex acquisiverat super patrem suum comitem Marchiæ, fratri Regis et ejus hæredibus remaneret comiti Pictaviensi; et de residua terra sua ipse comes Marchiæ et uxor ejus cum filiis suis, Regis starent omnimodæ voluntati. Itā tamen quod dictus comes tria castra fortissima, scilicet Nelpium*, et Crosanum, atque castrum Achardi Regi traderet; in quibus suam guarnitionem ad custum* ipsius comitis Rex haberet. Et quia comes Marchiæ non erat præsens, ipse Hugo filius ejus remansit in hostagium apud Regem, donec prædictus pater ejus veniret in crastino completurus. Comes quidem illustrissimi Regis Francorum elementiam et cordis pietatem eximiam non ignorans, in crastino una cum uxore sua ad Regem deveniens, cum lacrymis, suspiriis, singultibus, genu flexo, presente Hugone filio suo primogenito, et duobus aliis filiis, quos de novo rex Angliæ fecerat milites, cepit coram Rege humiliter proclamare; Depone, domine mi Rex clementissime, iram tuam, et ne amplius contra me movearis. Desinat, Rex dulcissime, jam indignatio tua, et miserere mei. Cognosco, Domine, culpam meam, quoniam inique et superbe egi adversum te. Tu mihi secundum multitudinem miserationis tuæ dimitte iniquitatem.

quam sui,
suorumque
subjectione.

485 Adhæc Rex, sicut mansuetissimus, et ineffabili pietate, misericordia motus, quibus totus semper in visceribus erga miseros et humiles affluebat, jam non valens in ira suam misericordiam continere, non potuit prædicti comitis illico non misereri: imo quidquid erga ipsum idem comes deliquerat, humilitatem ejus considerans, ipsi misericorditer condonavit. Mu-

nitiones vero et castella, quæ super ipsum Rex D
acquisierat, quitavit comes Marchiæ in continenti comiti Pictaviensi. Et ne comes Marchiæ in aliquo Regem ulterius offendere præsumeret, unde ipse comes penitus exultaret: sibi Rex tria jam castra prædicta retinuit, et sua gente munivit. Hæc enim prædicta tam comes, quam comitissa uxor sua, et filii eorum de servitio Regi, et comiti Pictaviensi fratri suo amodo fideliter faciendo juraverunt se tenere. Nam et per prædictam pacem, quam fecit comes Marchiæ cum Rege Franciæ Ludovico, homagia, quæ fuerant ipsius comitis, scilicet homagium Regnaudus de Pontibus, Gaufridi de Ranconio, comitis Augi de terra, quam habet in Pictavia, feodi Gaufridi de Lixengneio, de Mervento, et de Vovento, ipsi Regi Franciæ remanserunt.

486 Acta hæc fuere prima die Augusti, ut subdit auctor, cum jam Rex Blaviam versus cum exercitu procederet. Diploma comitis, ejusque uxoris, quo prædictas pacis conditiones admittunt, edidit Cangius in Observationibus ad Joinvillii Historiam a pag. 48 deinde illud recedit Martenius tom. I Collectionis amplissimæ B
a col. 1271, ex quo adjungi potest ad præcedentia, quod comes Marchiæ remiserit Regi quinque millia librarum Turonensium, quæ ex tractatu Vindocinensi anni 1227 Rex ei debebat quotannis solvere, ceterisque gratiis cesserit, quas per tractatus quoslibet præcedentes a Ludovico obtinuerat: unum ei indultum, nimirum quod Rex illum Anglorum domino non subderet sine libera ejus voluntate. Huic instrumento aliud subjecit Martenius col. 1273, notatum in Augusti, quo comes, ejusque uxor declarant, se tria oppida munita, de quibus supra Nangius, castra vocans pro more istius temporis, Regi tradidisse; duo eorum ad quadrennium Regis presidio occupanda, tertium vero ad octennium. His igitur conditionibus, seu potius omnimoda sui suorumque subjectione, pedibus Regis Franciæ provolutus, gratiam ejus, quam non meruit, est adeptus, ut loquitur Matthæus Parisius pag. 401, hæc subdens: Et statim missus est cum ipso comite Britannicæ, ad expugnandum comitem Tolosanum, qui regi Angliæ tam consanguinitate, quam juramenti fœdere, contra Regem Francorum in continuatione F
initi belli conjunctus dignoscebatur. Sed de Tolosano postea: nunc ad Nangium revertamur.

487 His peractis, ait, in festo S. Petri ad vincula, Rex Franciæ apud Pontes in pratis ultra villam pernoctavit: et ibidem venerunt ad ipsum dominus Mirabelli, et dominus Mauritanie*, in quorum castris rex Angliæ cum uxore sua et gentibus morabatur in adventu suo. Et tunc fidelitatem domino Regi Franciæ juraverunt, et fecerunt homagium comiti Pictaviensi similiter et omnes alii facientes, Rex usque ad Girundam* sibi et fratri suo comiti Pictaviensi homagia acquisivit. Mirabelli* dominum Hertoldum mire commendat Parisius pag. 402, quia castrum suum munitissimum non subjecit, nisi fatente Henrico Angliæ rege, quod cum jurare non posset, et ut se subjeceret permit-
tente. Eum autem ita ad Ludovicum loquentem inducit: Domine mi Rex, iratus Deus tanta in me mala congescit, ut oporteat me, etsi invitum, ad asylum vestræ misericordiæ et protectionis confugere. Mihi derelictus sum. Ad vestram igitur regalem excellentiam confugio gemebundus: castra mea, simulque meum accipe,
et

de duna
ditombus
petrat

Hertoldus
Mirabelli domi-
nus, atque
se submittunt

* Mortagne

* la Gironde
* Mirambeau

A et accepta famulatum. Cui Rex Franciæ sereno vultu respondit : Amice, bene innotuit mihi, quomodo dominum tuum regem Angliæ adiisti, et quæ verba ei protulisti. Tu solus fideliter te gessisti. Te, tuaque benigne suscipio contemnda. Tales approbo. Talibus misericordiæ sinus est pandendus. Hertoldus igitur castrum nobilissimum de Mirabello in manibus Regis Francorum resignavit, cum omnibus ad id pertinentibus. Sed Rex Franciæ statim, accepto ab ipso juramento fidelitatis, ipsum ei custodiendum confidenter liberavit. *Vides hinc S. Ludovicum fidem non minus in hoste quam in suis probasse : hinc factum, ut cum vassallis comitis Marchiæ mitius egerit, quam cum ipso comite, quod illis incumbere dominum suum fideliter tueri.*

Inducitur
per Blaviam
civitas morbo
488 Properabat interim Rex sanctus cum exercitu suo Blaviam : nam homagium Renaldi de Ponte apud citatum Martenium notatur in castris prope Matillae, qui locus distat a Blavia quatuor leucis. Subjiciturque ibidem homagium Guberti de Tamines in castris prope Blaviam ad unam leucam. Quinimo jam Burdegalam cogitabat Henricus, sed morbus Ludovicum se recipere coegit, cum alias statuisset Henricum tota Gallia peltare, ut affirmat Parisius pag. 403, ubi multos Gallorum ex morbo obiisse scribit, ac de Rege adjungit : Rege autem Francorum simul graviter infirmato, cecidit timor gravis cum desperatione super Francos : timebant enim vehementer Regem suum, morte interveniente, quæ nulli parcat, amittere. Verum, quod paullo post subdit, inducias idcirco a Ludovico petitas et impetratas in quinquennium, nec cohæret cum iis, quæ de factis anno sequenti induciis ex ipso Parisio adducemus, nec ultimis de hoc bello Nangii verbis, quæ nunc subjungo :

impeditur
Henricum ulterius persequi.
Bordeaux
489 Eadem die, inquit, rex Angliæ et frater suus Richardus comes, qui erant apud Blaviam, audito quod Rex Franciæ deberet venire contra eos, Scotos suos et Gascones Girundam versus Bordellam * fecerunt celeriter pertransire. Postea rex Anglorum perterritus, cepit studiose laborare, quomodo Regi Franciæ Ludovico, quem per suam superbiam offenderat, posset reconciliari. Nam quorundam relatione intellexerat, quod rex Franciæ usque ad Gasconiam terram ejus proposuerat pertransire, volens eam ditioni suæ penitus subjugare. Quod metuens, ab ipso per quamplurimos treugas fecit flagitare, quas, quamquam Rex Ludovicus multorum precibus premeretur, non potuit impetrare. Tandem vero piissimus Rex Francorum attendens, quod nemo duri cordis adeptus est salutem, ipsi treugas quinquennes concessit, multorum devictus interventu. At quando, et quibus conditionibus hæ concessæ, dicitur, postquam reliqua ad hoc bellum pertinentia exposuerimus.

§ XL. Pax cum comite Tolosano facta : Angli navalibus præliis victi : induciæ cum Angliæ rege : nata filia Ludovico ; cura ad electionem summi Pontificis adhibita.

Ludovicus morbo, ut vidimus, correptus in Franciam rediit, cum valetudinis restau-

randæ causa, tum etiam ut comitem Tolosanum, qui inter præcipuos erat hujus belli auctores, puniendum curaret, quantum ex verbis Matthæi Parisii potest colligi. Hic enim reditum ejus pag. 403 sic enarrat : Rex igitur Francorum, ut respiraret, tum quia rex Angliæ ad ulteriora se transferre præparabat, quem insequi erat difficile in sua se transferentem, tum quia hyemalis instabat importunitas, mutato ex inopinato eventu proposito, in Franciam est reversus. Regrediens tamen per Xantonam *, quam in propriam receperat, præcepit eam ad opus regni Francorum novis et renovatis muris et antemuralibus communiri. Similiter et alias civitates, acceptis juramentis a custodibus, et obsidibus ; et castra castellanis Francis et fidelibus suis fecit tutissime roborari. Rege Angliæ se in Gasconiam, sed inutiliter, transferente... In Octavis autem sancti Matthæi apostoli Rex in Franciam veniens, ab infirmitate sua convaleuit.

491 Subdit celebrata a Rege comitia ecclesiasticorum, in quibus exegit ab eis, Rex Franciæ auxilium pecuniare, si fides Parisio ; et ne videretur rationabiliter pati repulsam, addidit E causam, videlicet ad expugnandum hæreticos Albigenes... Vicesimam autem partem reddituum suorum illius anni... universaliter compromiserunt. Hæc quidem promissa fuisse credibile est, an vero etiam soluta propter pacem brevi secutam cum comite Tolosano, ejusque complicibus, non ita constat. Ratio vero cur auxilium petierit Ludovicus contra hæreticos Albigenes, quamquam comes Tolosanus hoc bello præ ceteris videretur impetendus, hæc fuisse videtur, quod, occisis in ipsa comitis domo fidei inquisitoribus, nullam de sicariis illis penam sumpsisset, adeoque non immerito existimaretur iis favere.

492 Crimen illud commissum anno 1242 refert Guilielmus de Podio Laurentii cap. 45 his verbis : Quo tempore frater Guillelmus Arnaldi, et frater Stephanus ejus collega, et eorum fratres socii, et archidiaconus Lezatensis, et prior Avinionensis, ibidem contra hæreticos negotium fidei persequentes, in aula ipsius comitis in nocte Ascensionis Domini ab inimicis Dei et fidei fuere atrociter interfecti : ejus facti atrocitas nonnullos retraxit a guerra, in qua esse voluerunt contra Regem. Vides hinc, dictum crimen comiti imputatum fuisse etiam a faderatis suis, licet ille fortasse similia non permitteret hæresis amore, sed potius ut eorum ope contra Regem uteretur. Miserat Ludovicus, ut supra diximus, post pacem cum Marchiæ comite factam, eundem comitem una cum comite Britannicæ adversus Tolosanum. Unde, ait Parisius, hæc narrans pag. 401, ex illo tempore comes Tolosanus, suæ intendens defensionem, regem Angliæ, cui efficax auxilium præcepta pecunia promiserat, juvare non poterat... Venit tamen comes Tolosanus furtive semel ad regem Angliæ, excusans se ipsum, et ipsum regem inani umbratilis rationis consolatione confortans, ut nempe bellum prosequeretur adhortando. Fecisse id videtur homo versipellis, ut ipse proniorem ad pacem haberet Ludovicum : nam jam illo tempore pacem impetrare studebat, legaveratque episcopum Tolosanum ad Regem, ut pacem sibi conciliaret.

493 Tolosanum tamen prævenit Fuzi comes, qui non modo pacem cum Rege inivit, sed et mox bellum Tolosano indixit, ut patet ex ejus

AUCTORE
J. S.

Ludovicus in
Franciam re-
versus conva-
lescit.

* Saintes

et ad comitem
Tolosanum

subigendum
omnia parat

F

sed hic, deser-
tus a comite
Fuzi, pacem

litte-

AUCTORE
J. S.

litteris ad Tolosanum, quas in Historia Bearnie lib. 8, cap. 23, num. 3 Gallice recitat Petrus de Marca: scriptae hae sunt in Nonas Octobris 1242, ac pro ratione belli indicendi, praeter injurias a Tolosano acceptas, allegat, quod anno praecedenti Regi clientelam jurasset, adeoque ei adherere teneretur; quamvis videri possit sibi, suaeque utilitati potius consuluisse, quam fidei antea Regi datae: ea enim conditione cum Rege pacem inivit, ut comiti Tolosano, cujus vassallus erat, deinde non subesset. Audi laudatum modo Guilielmum de Podio cap. 45: Inventum est, inquit, quod comes Fuxi, non obstante promissione, quam comiti super consilio sibi impenso fecerat, cum domino Rege composuit sine eo, in qua compositione, ut Regi contra comitem adhereret, obtinuit, ut ipse et omnes successores ejus cum terra tota, quam tunc tenebat a dicto comite etiam ex commendata, essent exempti perpetuo a jugo comitis Tolosani, et sic apud Penam Agennensem, cujus castrum tenebat obsessum, ipsum comitem diffidavit: seu ei bellum indixit. Ita rebellis alter alterum prodebat. Raymundus, cujus animos jam fregerat comitis Marchiae atque Anglorum clades, his magis territus, litteras dedit ad Blancham reginam eodem mense Octobri, quas se vidisse in tabulario Carcassonensi testatur Catellus in Historia comitum Tolosanorum pag. 364: hisce autem orat reginam, ut se Regi conciliare studeat, promittens se haereticos expulsum, se suaeque Regis misericordiae subditurum, ac puniturum percussores inquisitorum. In aliis autem litteris ibidem promittit, se oppida et castra restitutum postremo hoc bello intercepta.

494 Non abnuebat quidem Ludovicus pacem componere cum Tolosano: neque tamen idcirco praetermisit, quae necessaria erant ad bellum contra eum prosequendum. Sic enim loquitur Guilielmus de Podio Laurentii cap. 45: Interea dictus episcopus (Tolosanus) cum domino Rege... invenit viam et gratiam pacis tractandae inter episcopum * et comitem Tolosanum: nec tardavit Rex propter hoc ad partes istas a parte Caturcensi sufficientem militiam destinare; postquam et ex altera parte misit venerabilem patrem dominum Hugonem episcopum Claramontensem, et nobilem virum dominum Humbertum de Bello-joco cum majori multitudine pugnatorum. Interim autem, procurante episcopo Tolosano per discretum virum dominum Raymundum praepositum Tolosanum, quem misit domino Regi, mittuntur a domino Rege milites strenui, et providi Joannes dictus le Jay, et Serritus Pastici pro recipiendis securitatibus super tractatis conditionibus inter eos: et convenientibus prope Alzonam * comite Tolosano ex parte sua, et episcopo Claramontensi et domino Imberto de Bello-joco ex altera, cum eis, qui recenter missi erant, sumptis treugis, dies sumitur, in qua esset coram Regis praesentia comparandum, et locus apud Lotriacum * in Gastinesio *, ubi pax fuit cum Dei auxilio reformata.

495 Inducias cum legatis Regis, aut etiam pacis condiciones, quas Alsonae factas scribit Guilielmus, initas circa finem Novembris anni 1242, refert Petrus de Marca in Historia Bearnie lib. 8, cap. 23, num. 4; pacem vero a Rege confirmatam mense Januario dicit idem auctor. Condiciones autem pacis fere colliguntur

ex Catello pag. 365: nimirum omnia reddita sunt a comite, quae hoc bello occupaverat: praeterea oppida quaedam Regis praesidio occupanda tradidit: amisit etiam Tolosanus clientelam comitis Fuxi, cujus homagium Rex acceptavit Montargii eodem mense Januario, excluso in perpetuum comite Tolosano, ut invenies apud laudatum Petrum de Marca loco citato. Accessit procul dubio promissio haereticos persequendi, et puniendi sicarios illos, qui inquisitores occiderant: nam id se facturum comes jam ante receperat. De punitione sicariorum illorum hac habet Guilielmus de Podio Laurentii citato loco: Pace ergo Lotriaci reformata, comes reversus est ad propria et, de quibusdam, qui dicebantur interfuisse occisioni inquisitorum apud Avinionem, captis et tentis fecit justitiam, et eos suspendio condemnavit. Ita et hac parte pacem adeptus est Ludovicus. Quod si comes Tolosanus non tantas persolverit penas, quantas pro iterata toties rebellionem merebatur: attamen omni pena non caruit. Nec expedire videbatur S. Ludovico, difficili bello majores de eo penas expetere, quem sic ad officium reducere poterat: praesertim quod induciae cum Anglo necdum essent initae, et vereri posset, ne rex Aragoniae, vel etiam Fredericus imperator Tolosano succurreret. Etenim litteras Frederici imperatoris, quibus ad bellum contra Regem prosequendum hortabatur, Tolosanus Ludovico tradidit post pacem factam, ut ex Philippo Mouskes memorat Daniel ad hunc annum: Regis vero Aragoniae suppetias speraverant semper federati principes. Rationem autem, cur illas non miserit, dat Parisius pag. 401 his verbis: Similiter nec Rex Aragoniae dicto regi (Angliae) praclusis auditibus, aliquatenus valuit, aut voluit suffragari.

496 Pacificatis ceteris, cum solo Angliae rege, eoque jam fracto, et inducias petente, bellum supererat Ludovico, quod brevi per inducias finitum. Verum priusquam has referamus, quaedam enarranda sunt utrimque in mari gesta. Habet haec variis locis Matthaeus Parisius ad annum 1242. Pag. 394 refert octoginta triremes ante Rupellam locatas a Ludovico ad partes illas tutandas. Pag. 397 ait, Anglos se parasse ad bellum navale, et facta est, inquit, ex ipsis classis copiosa, et navalis exercitus formidabilis. Cui cum similis Francorum classis occurrit, certamen initura, orta vehementi tempestate, dispersae sunt utrimque classes summo Anglorum detrimento, minore Francorum, quod hi littoribus suis essent propinquiores. Haec a tempestate passi sunt Angli. At vero navalia certamina nihilo eis feliciora fuisse quam terrestria, neque mare tutum magis, quam terram, ex ipso Anglorum Historico abunde discimus.

497 Audi itaque ejusdem auctoris verba pag. 399: Rex autem Angliae, cum haec audisset, praecipit quinque portuum magistratibus, tam mercatoribus, quam aliis per maria transmeantibus de regno Francorum, quaecumque possent, inferre nocumenta. At illi feralia dicta crudelius complentes, more piratico rapinis intendentes, metas praeccepti regii, lucris inhiantes, truculenter excesserunt: dum Anglos etiam bonis suis spoliaverunt, et aliquos Francorum trucidarunt. Quod cum datum fuisset intelligi Regi Francorum, scripsit comiti Britanniae, et littora Britannica inhabitantibus, custodibusque Rupellae * et partium ejusdem, Witsandiae *, Callesiae * nautis, et Normanniae littora custodien-

Navale bellum
Gallus inter
et Anglos.

F

in quo repulsi
sunt vires Angli
superati.

la Rochelle
Witsand
Calais

bus, ut et ipsi impetus Anglorum per mare debacchantium repellentes, corporibus eorum non parcerent aut catallis *. Unde multiplicatis adversantium viribus et numero, custodes, quinque portuum aliquoties turpiter victi et damnificati, subsidium ab archiepiscopo Eboracensi coacti sunt postulare. *Quam autem infestum mare habuerint Galli, clarius exponit pag. 406, ubi memorati quinque portuum custodes archiepiscopo conqueruntur.* Se jam ter non sine hominum et navium, et rerum multarum jactura irrestaurabili a transmarinis, præcipue a Calesiensibus, quos causa lucri impelierant, fuisse repulso.

498 Asserebant etiam veraciter, se non posse, nec etiam omnem classem Angliæ classi paratæ ex adversa parte resistere. Et addiderunt: Provideat igitur sibi regale consilium de sibi et nobis paratis et parandis insidiis occultis et manifestis irruptionibus, in proximo dirius et durius imminuentibus. Comes enim Britanniae cum omni navigio Britanniae et Pictaviae, armata manu bene communito, omnibus ex nostra parte existentibus, et de nobis ad regem, vel a rege ad nos commeantibus, hostiliter insidiatur... Præterea ad nostri cumulum pavoris Normanniae confinia inhabitantes, et litora maris ulteriora custodientes, cum Withsandiae et Calesiae nauculis vix nos permittunt vel etiam arti piscatoriae aliquatenus invigilare. Piratae quoque cum galeis * alta maris custodientes, non permittunt etiam peregrinantes ad propria remeare. Unde jam regi Anglorum Burdegalia pro carcere reputatur, nisi nobis caveat vestra citius providentia in navali expeditione copiosa, et thesauro abundanti. *Hæc sane luculenter declarant, non minus mari, quam terra, triumphasse S. Ludovicum; nec aliud Henrico superfuisse tot malorum remedium, nisi ut induciis, si non quibus vellet, certe quibus posset, se expedire conaretur.*

499 Inducias igitur tum precibus tum pretio flagitavit Henricus, quas Christiana tandem charitate permotus S. Ludovicus concessit. Illos sic memorat dictus Parisius ad annum 1243, pag. 407: Die vero S. Gregorii, treugæ, quæ capte fuerant et proloquutæ, inter Regem Francorum et regem Angliæ, intermeantibus viris gravibus et discretis, et utriusque partis amicis, sunt quinquennes utrobique confirmatæ. Remanente tamen Regi Francorum toto conquestu, quem in illa expeditione adquisierat. Imo etiam quedam municipia, quæ post recessum Regis Francorum a partibus Pictaviae rex Anglorum, ope fultus Gasconensium, sibi occupaverat, ditioni Regis Francorum sunt restituta. Pro quibus plene tam in mari quam in terra, liberaliter infra dictum terminum obtinendis, rex Anglorum Regi Francorum quinque millia librarum esterlingnorum, videlicet quolibet anno mille, fideliter numerabit. *Hic finis gravissimi belli, quod regno interitum minabatur, si perpendamus potentiam principum fœdere contra Ludovicum conjunctorum: quodque Rex juvenis tanto consilio, tanta fortitudine, tantaque felicitate gessit, ut summis ducibus merito videatur æquiparandus: tanta autem celeritate consecit, ut variis occasionibus dicere potuerit illud Julii Cæsaris: Veni, vidi, vici.*

500 Ceterum factis induciis, comes... Britanniae, ait citatus Parisius, vir astutus et dolosus, dissimulans se hæc omnia scire, more piratico prædis et rapinis super mare cum suis galeis et aliis navibus vigilanter intendebat, no-

lens ad litus venire, ne forte regium mandatum damnosus ac injuriosus discursus suos cohiberet. Et inter cætera damna, quæ idem comes Britanniae nequiter perpetravit, unam maximam navem mercimoniam Baoniae, ficus et amygdala et species varias deferentem, et versus Angliam tendentem et velificantem, instante Quadragesima cepit ac spoliavit. Rex igitur Francorum, ad petitionem regis Angliæ, injuriosos impetus dicti comitis, sub interminatione exhaecrationis, refrænavit ac compescuit. *Nec famam minus Henrici regis defendit S. Ludovicus. Cum enim quidam ei referrent, quam ille viluisset apud suos, ut refert Parisius pag. 404; respondit continuo Rex sanctus: Sinite, sinite: nolite ipsum deridere, vel deridendo me ipsi odiosum reddere. Eleemosynæ suæ et Missæ ipsum ab omnibus periculis et probris liberabunt.*

501 Par ejus eodem tempore apparuit clementia in Hugonem Marchiæ comitem, totius belli auctorem præcipuum. Etenim, cum ille sceleris accusatus a viro nobili, ad duellum cogeretur pro antiqua regni consuetudine, quam abrogare deinde conatus est Ludovicus; et jam certamen se initurum recepisset, tanto vitæ atque honoris discrimine liberatus est favore Regis, ut fusius relatum invenies apud Parisium pag. 409. Aliud hujusmodi duellum impeditum narratur apud Chaizium pag. 382. Finem prædicta accepere anno 1243: pauca itaque, quæ supersunt, ad annum 1242, et sequentem spectantia, lubet hic adjungere. Filiam S. Ludovici natam anno 1242 refert Nangius pag. 336: Eodem anno secunda die Martis Quadragesimæ suscepit Rex ex conjuge sua domina Margareta filiam nomine Isabellam. Annum 1241 notat Nangius, sed more illius temporis: unde auctores passim annum a nobis designatum natalibus Isabelle assignant.

502 Vacabat Sedes Pontificia anno jam secundo post mortem Gregorii IX: id, sive discordia Cardinalium, sive culpa Frederici imperatoris contigerit, male habebat S. Ludovicum, de bono universalis Ecclesiæ sollicitum. Aeres igitur ea de re scripsisse litteras ad Cardinales, narrat ad hunc annum pag. 311 Westmonasteriensis his verbis: Insuper Rex Francorum, cum tota regni sui universitate, epistolam efficacissimam, preces armatas et imperiosas continentem, per solennem nuncium transmisit Cardinalibus, persuadens ut Ecclesiæ providerent sine moræ dispendio. Effectum habuisse videntur litteræ; nam electus eodem anno Innocentius IV. De epistola Gallorum meminit etiam Matthæus Parisius pag. 408 non sine adjuncta tabella, quam, una cum epistola apud Petrum de Vineis crastante, refutatam vide apud Spodanum ad hunc annum num. 1. Innocentius autem eodem anno xviii Kal. Januar. S. Ludovico concessit ne quis absque mandato Sedis Apostolicæ speciali excommunicationis vel interdicti sententiam in ditionem Regiam proferre valeat. Epistolam vide apud Chesnium tom. 5, pag. 861. Alteram mox gratiam Regi concessit, dum filium nothum Philippi Augusti ad episcopatum Noriomensem admisit, quod facere recusaverat Gregorius IX. Consule Raynaldum ad annum 1240 num. 30, et seqq.

AUCROM.
J. S.

§ XLI. Varia anni 1244 gesta : natus Regi filius : accessus ejusdem ad capitulum generale Cisterciensium : promissum Pontifici contra vim Frederici auxilium : morbus : crux sumpta.

Anno 1244, quem exordior, Innocentius Papa scripsit ad S. Ludovicum ipsis Kalendis Januariis, se excommunicatione absolvisse atque in gratiam recepisse Raymundum comitem Tolosanum, idque ad preces ejusdem Regis: Quocirca, ait in litteris apud Raynaldum ad hunc annum num. 17, regiam serenitatem rogandam duximus et hortandam, quatenus eundem comitem, te interveniente reconciliatum Ecclesiae, favore tuae magnificentiae taliter prosequaris, quod idem in Apostolicae Sedis, ac tua devotione perpetuo permanens ad celsitudinis tuae servitia fortius animetur. Frederici item Ecclesiae reconciliandi spes affulgere videbatur: nam, apud laudatum Raynaldum num. 20 et seqq., Fredericus procuratores suos jurare jussit coram Pontifice, se Ecclesiae satisfacturum, quamvis id postea nequaquam servaverit homo inconstans. Spes autem illa pacis firmandae melius ope S. Ludovici impulsisse videtur Pontificem ad nuptias suadendas B. Elisabethae sorori Ludovici cum Conrado filio Frederici, ita ut verisimile sit circa hoc tempus de nuptiis illis actum fuisse.

nuptias respuit Elisabetha soror regis, eo faveat natus filius.

304 Porro de hisce in Vita Elisabethae apud Cangium pag. 170 scribit Agnes de Harecourt, Elisabetham amicis numquam consentire voluisse nuptias cum Conrado suadentibus, quod perpetuam servare virginitalatem statuisset: Innocentium IV ad eam litteras dedisse primum, quibus ad nuptias hortabatur Elisabetham: sed eundem deinde alias ad eam dedisse litteras, quibus propositum servandae virginitalis laudabat. Deponsatam fuisse Conrado scribit Cantipratanus lib. 2 de Apibus, cap. 29, ex quo cum colligatur etiam, quantum S. Ludovicus faverit sororis suae servandae virginitalatem proposito, verba ejus subnecto: Vidimus et illam, inquit, quam minus juste extremam ponimus, filiam Ludovici regis Francorum, sororem scilicet devotissimi Regis Ludovici, qui foelicissime regnat ad praesens. Haec desponsata Conrado filio Frederici Romanorum imperatoris, in virginitalate permanere innuba praelegit. Quae soli Deo vacans, adeo contemplationi deditur et virtuti, ut nulla ei cura in ullis transitoriis videatur. Sed et ipsius frater, quem diximus, Rex devotissimus Ludovicus, in tantum amplectitur virgineae dignitatis pudicitiam consecretantes, ut Parisiis collegerit Beghinarum maximam multitudinem, ut se in humilitatis obsequiis exerceat et salute. Plura de piis sororis suae conatibus a Ludovico promotis suo loco videbimus. Multis dudum desideratus Gallorum rotis hoc anno natus est S. Ludovico filius, ut colligitur ex ejusdem epitaphio apud Chesnium pag. 442. Mortuus enim est circa initium anni 1260 aetatis suae decimo sexto. Cum itaque natus sit vi Kalendas

Martii in die festivitatis beati Matthiae apostoli, teste Nangio pag. 340, necesse est, natus sit anno 1244: quamvis Nangius, more suo annum usque ad Pascha protrahens, 1243 exprimat, et per errorem vocet decimum septimum regni, cum sit decimus octavus: Postquam autem regni proles processit ad ortum, statim Rex Guillelmum Parisiensem episcopum, et Odonem Clementis abbatem sancti Dionysii ad se vocari praecipit, ut idem episcopus tantam prolem et regni Francorum haeredem baptizaret, et dictus abbas tamquam verus patrinus super fontem sacri lavacri propriis manibus teneret. Rex vero nomine patris sui Ludovici praefatum puerum filium suum jussit vocari Ludovicum. Tunc ortum regalis prolis per diversa regni loca cursores regii nunciantes, corda Francorum ineffabili gaudio et laetitia repleverunt.

305 Pacem Ecclesiae optabat Rex sanctus, ut vidimus ex supra dictis: verum non minus studebat pacem regno suo conservare, qua hoc tempore fruebatur. Haec cura eum impulit ad statuendum ea, quae narrat ad hunc annum *Matthaeus Parisius* pag. 416 hisce verbis: Circa dierum illorum curricula, Rex Francorum Parisiis convocatos omnes ultramarinos, qui terras habuerunt in Anglia, sic est affatus: Quicumque in regno meo conversatur habens terras in Anglia, cum nequeat quis competenter duobus dominis servire, vel penitus mihi, vel regi Angliae inseparabiliter adhaereat. Unde aliqui terras et redditus habentes in Anglia, eas relinquentes, possessionibus, quas habebant in Francia, adhaeserunt; aliqui e converso. Ita abscedebantur perpetuae quorundam nobilium machinationes ad Anglos in Normanniam, aliasve provincias evocandos. Imitatus est factum Ludovici Henricus, sed non ea cum moderatione, ut Gallis liberum reliquerit, vel in Anglia manere, vel suas ibi vendere possessiones, prout liberum reliquerat Anglis S. Ludovicus: sed Rex Angliae, teste Parisio, omnes de regno Franciae, praecipue Normannos, jussit terris suis, quas in Anglia habuerunt, disseisiri. Videbatur id quidem induciis contrarium, sed nolebat Ludovicus ob damna quorundam pacem turbare; credibile tamen est, eum curam habuisse, ut ejectis ex Anglia damna aliunde resarcirentur.

306 Studuit item Rex egregius pacem conservare in comitatu Petrocoricensi*, quae per Eliam Tailiarandum illius comitem aut perturbata jam erat, aut perturbanda videbatur. Attamen, ut non minus alieni juris quam pacis erat studiosus, inquirere voluit, quid juris in illo comitatu habuissent olim Angliae reges, quid Ludovicus VIII, qui comitatum Anglis ademerat: praesertim an illi jus habuissent exigendi tributum pro securitate et pace conservanda, quod commune passim vocabant. Responderunt Petrocoricenses tum ecclesiastici tum civiles magistratus, jure illo garisos fuisse postremos Angliae reges Henricum II, Richardum, Joannem: et patrem Sancti, Ludovicum VIII, eodem jure per biennium, quo comitatum possederat, fuisse usum. Utamque Petrocoricensem epistolam exhibet Martenius tom. 1 Collectionis amplissimae col. 1280 et 1281. Haec ex dictis litteris certa sunt. Certum quoque est ex litteris comitem Petrocoricensem litem habuisse cum incolis Podii sancti Frontonis Petrocoricensis,isque damna intulisse non modica, adeo ut regiis quoque

legem statu-
Ludovicus
pacem con-
Angliae fr-
mandam.

E

i. e. spoli-

F

pacem re-
tailiarandum
in Petro-
coricenses
perpetuam

A que ministris se rideatur comes opposuisse. At non æque constat, quo tempore contentiones illæ sint inchoatæ; crediderim tamen cæptas circa hunc annum, eamque fuisse occasionem, cur Ludovicus de jure suo jam dicto inquireret. Porro causa comitis, ejusque adversariorum delata fuit ad arbitros, qui coram Rege sententiam pronuntiaverunt. Sententiæ hujus partem inseruit litteris suis S. Ludovicus apud laudatum Martenium col. 1296, ubi hæc invenio: Inter cetera fuit ordinatum, quod omnes redditus et omnia jura, quæ habebat idem comes in villa Podii S. Frontonis, de quibus per recognitionem consulum dictæ villæ et alias legitimo modo constiterit, quod de ipsis erat in possessione pacifica dictus comes, antequam guerram moveret contra burgenses prædictos, nos, quamdiu vixerit idem comes, vel quamdiu placuerit nobis, habeamus et teneamus, eorum tamen proventibus per triennium proximum post ipsius arbitrii prolationem distribuendis inter uxores et liberos pauperum occisorum in terra illa de villa Podii S. Frontonis vel heredum ipsorum. Hanc sententiam hoc ipso anno 1244 prolata suspicor, nimirum ubi Rex comitem coegerat, non bello, ut coeperat, sed judicio arbitratorum causam suam decidere. Ceterum clementissimus Princeps, ubi per redditus triennii læsorum damna erant resarta, gratiam præstitit comiti per hanc ipsam chartam, quam citavimus, eumque in jura sua restituit sub conditionibus variis, inter quas erat quod semper de cetero fidelis erit, ex quo colligitur, se Regi primum in illa contentione opposuisse. Altera erat, quod comes cum Roberto Regis fratre transfretaturus esset in Terram sanctam contra Saracenos. Hisce promissis, juramentoque firmatis a comite, Crispiaci mense Aprili anni 1247 in jura sua restitutus est: at clare non dicitur, an triennium a prolata contra comitem sententia tunc esset elapsum: unde illius judicii tempus manet incertum. Geminam litem minori molimine Rex ipse amice composuit anno 1244. Altera erat cum Joffrido Catalaunensi episcopo, cujus electio dudum fuerat litigiosa de proventibus istius ecclesiæ: altera cum episcopo et capitulo Carnotensi de præbendarum quarundam collatione. Utriusque compositionem exhibet laudatus supra Martenius col. 1281, et 1282.

507 Graviter ab aliquo tempore Henricus Angliæ rex persequatur Wilhelmu episcopum Wintoniensem, licet varii pro eo intercederent episcopi. Hunc igitur virum laudatissimum S. Ludovicus, miserorum tutor, in regno suo exsulem excepit, et suscepit defendendum. Fugisse eum ex Angliâ x Kalendas Martii narrat Parisius pag. 448, relatoque adventu in Galliam, hæc subdit: Et inde se ad Abbevilam * transferens, obvium habuit Regis Francorum nuncium solennem, qui eundem episcopum ex parte domini sui Regis cum gaudio et vultu suscepit serenissimo, in omnibus ei spondens ejusdem Regis consilium et auxilium cum consolatione et protectione. Præcepitque ex parte Domini sui, ut major Abbeville promptam haberet totam communiam ipsius civitatis ad ejusdem episcopi defensionem, si forte insequerentur ad nocendum aliqui ex parte regis Anglorum, ita scilicet, ut si opus expostularet, ad arma convolantes, hostiliter pro episcopo contra omnes illi adversantes dimicarent. Quem demum ingenti totius Angliæ gaudio, quod vir pius ac prudens

esset, ab Henrico sedi suæ restitutum, refert Spondanus ad hunc annum num. 6.

508 Pietatem suam eodem anno egregie ostendit S. Ludovicus, dum monachos Cistercienses invisit cum familia regia. Audi hæc de re Matthæum Parisium pag. 439: Imminente vero sancti Michaelis festivitate, convenientibus, ut moris est, de diversis regionibus abbatibus Ordinis Cisterciensis ad suum capitulum generale, venit illuc devotissime dominus Rex Francorum, precum suffragia ab omnibus ipsis monachis congregatis petiturus. Comitabatur autem cum nobilis domina Blanchia mater ejus, quæ a domino Papa privilegium impetraverat, ut liceret ei domos religiosas Cisterciensis Ordinis cum duodecim mulieribus orandi gratia intrare. Erant etiam ibidem cum dicto Rege et matre ejus pro causa memorata fratres Regis, Atrebatensis et Pictavensis comites, dux Burgundie, et sex comites Franciæ cum ipsis. Qui cum appropinquantibus ecclesiæ Cisterciensi, descenderunt de equis suis ob reverentiam ecclesiæ, et ab eodem usque ad ecclesiam loco; videlicet quantum jacere solet arcubalista, ordinate ac reverenter orantes progressi sunt. Et ecce omnes abbates cum universo conventu, videlicet quingenti, eis appropinquantibus cum processione occurrerunt ob honorem domini Regis, qui tunc primo ad eorum venerat monasterium. Hæc in adrentu.

509 Edmundus Martene sæpe a nobis memoratus in Thesaurio anecdotorum tom. 4 edidit Statuta selecta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis, in quibus occurrunt quædam huc spectantia. Vetitum non modo erat in præfato Ordine carnes comedere monachis, sed nec aliis in eorum monasteriis id permittebatur. Noluit piam legem infringere Rex sanctus, sed facultatem manducandi carnes sibi, suisque postulavit a capitulo. Refertur id in Statutis anni 1253, col. 1401 his verbis: Cum illustrissimus Rex Francorum Ludovicus et inclite recordationis Blancha mater ejus, una cum nobili prole sua, nobilibus Atrebatensi et Pictaviæ comitibus; et Isabella sorore eorundem, orationes ab Ordine tempore capituli generalis personaliter petituri accesserint, licet fatigati ex itinere, in Cistercio non nisi de licentia capituli generalis carnes comedere voluerunt, et hoc extra terminos. Facultas autem comedendi carnes in Statutis anni 1244, col. 1382 sic exprimitur: Dominus Rex et regina Franciæ veniendo ad capitulum generale, conceditur eis ad præsens et suis, ut carnibus in domo ducis, et in domo ducissæ, extra terminos: ita tamen quod de cetero in domo Cistercii, vel aliis in consequentiam non trahatur. Hæc sane eximiam pii Regis in monachos, disciplinamque monasticam demonstrant observantiam. Verum hanc licentiam carnes comedendi perperam restringit Chaizius pag. 389 ad solum Regem et reginam, cum manifestum sit, omnibus datam esse ex verbis: Conceditur eis ad præsens et suis.

510 Circa preces autem a Rege, reginaque petitas, hæc ibidem leguntur statuta: Illustri Regi Franciæ, et domine Blanche reginæ matri ejus pro devotione nimia, quam præstenderunt veniendo ad capitulum generale, et affectione pia, quam habent ad nostrum Ordinem universum, conceditur a capitulo generali, ut tres Missæ de Spiritu sancto, et tres Missæ de B. Virgine celebrentur pro ipsis per totum Ordinem a singulis sacerdotibus. Item, ut audito eo-

AUCTOR
J. S.

eximia pietate
accedit capi-
tulum genera-
le Cisterciensis.

ubi carnes
manducare
renew sine
licentia ca-
pituli,

F

et preces mo-
nachorum po-
stulatas im-
petrat:

rum

episcopum
Wintonien-
sem exsulem
hæc excepit.

Abbeville
in Poitou

AUCTOR
J. S.

rum obitu, plenaria duo servitia primo anno, similiter et secundo alia duo persolvantur utrisque per Ordinem universum. Nihilominus anniversaria eorum in singulis domibus nostris perpetuo celebrabuntur solemniter in conventu, et die illa pro ipsis celebrent universi. *His subnectuntur Officia anniversaria pro patre ac matre reginae celebranda. At singularis plane gratia paullo ante expressa legitur hoc modo : Scribantur per abbatias Ordinis nostri in regno Franciae in margine juxta primum MEMENTO, propria nomina Regis et reginae Franciae, Ludovici et Blanchae, ut de ipsis habeatur memoria specialis. Alias rursus preces anno sequenti pro S. Ludovico indictas ibidem in statutis invenies. Nunc videamus, quid monachi Regem flagitaverint.*

orant vicissim
monachi, ut
Pontificem
luatur con-
tra Frederi-
cum

344 Innocentius Papa, redintegrata inter ipsum et Fredericum discordia, in pervigilio apostolorum Petri et Pauli clam Roma profugerat, atque ad partes Galliae arcebat, asylum ibidem contra vim imperatoris quaesiturus. Cum autem novisset Ludovicum ad capitulum Cisterciense accessurum, ejus protectionem per monachos postulandam duxit. Audi Matthaeum Parisium loco citato haec narrantem : Dominus autem Papa haec praenoscens, miserat ad capitulum quamdam elegantem epistolam, petens instanter et devote, ut ipsi omnes abbates et conventus, cum ad ipsos in capitulum eorum adveniret dominus Rex, fraternitatem et orationes eorum flagitaturus, flexis genibus et junctis manibus, ipsum efficaciter et devote deprecarentur, ut secundum antiquam et consuetam Franciae consuetudinem et libertatem, Patrem suum et Pastorem summum ac praecipuum Ecclesiae Rectorem, videlicet Romanum Pontificem, contra insultus imperatoris, quos declinavit, quem in eadem epistola filium sathanæ nominavit, potenter tueri et defendere dignaretur. Et si necessitatis articulus exposularet, sinum pandens ingenuae pietatis, eum in regno suo benigne receptaret. *Infra vero habet sequentia de conatu imperatoris : Habuit autem imperator ibidem nuncios suos solennes, ut quod ab ipsis postularetur, effectum non sortiretur.*

quod se factu-
rum promit-
tit : eum ta-
men Remis se-
dem figere
non sinit

C. 342 Cum autem dictus dominus Rex in capitulo, anteposita reverenter matre sua, resedisset in medio magnatum et abbatum, ipsi omnes abbates et conventus, flexis genibus, et junctis manibus, obortisque lacrymis, ipsum Regem humiliter postularunt, quod praedictum est. Quod cum vidisset dominus Rex, et audisset, et ipse contra eos genua curvans, ipsis favorem praestitit, affirmando, quod quantum honestas permetteret, ipsius imperatoris Frederici injurias ab Ecclesia propulsaret, et ipsum dominum Papam, si consilium optimatum suorum *, quod non potest aliquis regum Francorum subterfugere, exultantem liberaliter receptaret. Abbatem autem Regi super hoc gratias multiplicantes, speciale suorum bonorum operum ei participium * concesserunt. Non defuisse promissis suis Ludovicum, ostendent ea, quae suo tempore referuntur. Quod vero attinet ad articulum postremum de recipiendo in Gallia Pontifice, si necessitas eum cogeret eo se recipere, cui Rex dumtaxat consensit sub conditione, nimirum si regni proceres non repugnarent : plus deinde per legatos suos petiisse videtur Pontifex, quod Galliae magnates non concedendum judicaverant. Quippe Monasteriensis ad hunc annum pag. 348

* adde
consentiret

* i. e. communi-
cationis

sic habet : Rex autem Franciae comperiens, quod dominus Papa regno suo appropinquavit, sciens quod de adventu suo nihil boni Regi vel regno proveniret, convocavit magnates suos, consulens eos, quid super his foret agendum : et cum convenissent, ecce Papalis petitio directa est ad ipsum Regem et proceres, ut liceret ei ad Remensem civitatem, quae tunc suo antistite viduabatur, se transferre. Quod cum Franci attoniti audissent, statim constanter responderunt, haec se nullo modo velle tolerare. Rescripsit ergo Rex Franciae domino Papae moderate, proceres suos nullatenus velle consentire, ut in Franciam veniret.

343 Idem Pontifici negatum fuisse ab Angliae et Aragoniae regibus scribit Parisius pag. 443. At prorsus incredibile est, Pontificem hisce irritatum contra Ludovicum, aliosque reges erupisse in verba illa contumeliosa, quae idem scriptor confurrit, ex bile sua Pontificis animum mensus, aut certe mendacis vulgi calumnias temere secutus. Si propter auctoritatem Matthaei Parisii haec credere potuit Chazius, prout scribere potuit pag. 391, credulus sane fuit in iis, quae jam summorum Pontificum parum sunt propitia. Quippe ne sibi quidem cohæret fabella apud Parisium pag. 446 : Dixit, inquit, in iracundia magna, voce susurra, oculos obliquando, et nares corrugando : Expedit ut componamus cum principe vestro, ut hos regulos conteramus recalcitrantes : contrito enim, vel pacificato dracone, cito serpentuli concubantur. Ut verba sensum habeant, dicta fuisse oportet cuidam Frederici ministro : referuntur tamen occasione legati ex Anglia, ut vult, ejeti. Verum sive imperatoris, sive alterius principis ministro dicta fingamus, prudentior erat Innocentius IV, quam ut similia diceret coram ministro cujuscunque principis, quae nata erant omnes principes ad indignationem gravissimam provocare. Praesertim cum eo tempore principum Christianorum ope indigeret, eosque aut eorum procuratores ad concilium invitare vellet. Siquis velit haec secum mussitasse Pontificem, sensus non cohæret : nec verisimile est, haec secum dicturum fuisse praesentibus aliis, qui ea offerre in vulgus possent. Restat igitur, ut credamus a Fredericianis confictam hanc calumniam, nisi ipse finxerit Parisius, aut ejus Historiae alius deinde adjecerit. Haec pauca e multis, quae contra hanc fabellam proferri possunt. Ceterum, quod Chazius, et Daniel ad hunc annum, verba expriment Parisii sensu magis verisimili, eorum potius fidem in scribendo minuit, quam facti verisimilitudinem auget.

344 Porro ingressum in Galliam non omnino negatum fuisse Pontifici, sed stabilem Remensi in urbe habitationem improbatam, evincitur ex ipso Chazio, qui pag. 392 ex Ms. narrat, petiit fuisse a Pontifice congressum Cluniaci cum Rege habendum, ac Regem jam se disposuisse ad iter, cum illud morbo impeditus differre coactus est in annum sequentem. De morbo hoc Regis gravissimo agunt auctores coevi varii. Eum Parisiis contigisse ait Joinvillius num. 40 ; sed Vita secunda num. 48 una cum variis melioris notae auctoribus Pontisara Regem aegrotasse referunt, de quo non videtur dubitandum. Quam pie autem et Christiane in morbo se gesserit, loco citato invenies in Vita secunda : ubi et duplici tertiana laborasse dicitur, et adjungitur, miraculo sanatum fuisse, ut vulgo credebatur. Bre-

galliae
suo dno
in Paris
reposita

ingressu
galliam
congruam
Pontifici
negat
morbus Regi

A *ve Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 497* hec breviter memorat ad annum 1244 : Hoc anno cepit Rex Francorum Ludovicus die Sabbati ante festum S. Luciae (quod incidit in xiii Decembris) valida febre, et vehemente fluxu ventris apud Pontisaram graviter infirmari. Eadem habet Nangius, ex quo plura mox adducemus.

345 *Matthaeus Parisius morbum, recuperatamque valetudinem sic refert pag. 440* : Eodem anno, in Adventu Domini, Rex Francorum Ludovicus, ex reliquiis corruptelae, quam in Piclavia, cum negotiis belli indulsisset, contraxerat, graviter infirmatus, in exstasim lethalem raptus, jacuit aliquot diebus quasi mortuus, et assertionem plurium circumsedentium, penitus exanimatus. Assistebant autem mater et frater ejus, et quidam alii ejus familiares, credentes quod jam Rex mortuus obriguisset. Sed mater ipsius, profundiora aliis trahens suspiria, singultibus ait sermonem prorumpentibus : Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et salva hodie regnum Franciae, quod haecenus honorifice semper sustinisti. Et applicans crucem sanctam, et coronam, et lanceam Christi, suo tempore acquisitas, corpori Regis filii sui, et votum faciens pro eo, quod si ipsum dignaretur Christus visitare, et sanum reddere, et conservare, cruce signaretur sepulcrum ejus visitaturus in terra, quam proprio sanguine consecravit : et cum ipsa, et omnes alii praesentes, pro ipso corde sincero et perfecto orationem continuassent, ecce Rex, qui mortuus credebatur, suspirans, brachia et tibias sibi attraxit, et postea extendit, et voce praecordiali, quasi ex sepulcro resuscitatus, ait : Visitavit me per Dei gratiam Oriens ex alto, et a mortuis revocavit me. *Subjungit crucem a Ludovico assumptam pro expeditione transmarina, quod postea referemus. Sacra pignora S. Ludovico applicita, indeque vitam quasi restitutam, scribit etiam Westmonasteriensis sub finem hujus anni. At hallucinantem manifeste Parisium in voto a Blancha facto ille non sequitur : nec alii auctores de admotis Regi Dominicae passionis instrumentis meminere.*

346 *Luctum regni et curam multorum describit Nangius pag. 344* : Postquam autem, fama nuncia praevolante, Francorum auribus rumor insonuit, quod fidei Christianae et Ecclesiae sanctae Dei defensor in terra singularis, praegritudinis pondere periclitaretur, corda eorum non modica replevit amaritudine, et dolore. Archiepiscopi autem, episcopi, et abbates quam plurimi, nec non barones Franciae, prout decebat, compatientes Regi suo, Pontisaram quantocyus advenerunt, expectantes per duos dies, quid Deus de dicto Rege disponere dignaretur. Sed Regis infirmitatem videntes crescere, placuit ipsis ut divinam clementiam implorarent, quatenus Deus, qui omnia solus potest, virtutem suam cirra infirmum Regem ostendere dignaretur. Destinantur igitur nuncii per ecclesias cathedrales, ut in illis elemosynae et orationes ac solemnes pro Rege fierent processiones. Sed Regis aegritudine postea ingravescente, creditus fuit Rex per magnum unius diei spacium spiritum exhalasse, statimque totum palatium repletum fuit clamoribus dicentium, Regem migrasse ad Dominum. Cum autem de diversis partibus ibi multi praesentes adessent, tantus clamor celari non potuit. Quinimo usque ad aures san-

ctissimi Papae Innocentii tunc apud Lugdunum* commorantis pertransiens, ipsum dolore immo reddidit mirabiliter consternatum. Nec mirum, cum illum audisset expirasse, qui sanctam Ecclesiam illis diebus angustiarum flatibus et procellosis tempestatum fluctibus mirabiliter concussam, suae virtutis brachio singulariter tuebatur.

347 Sed tandem ille, qui ventis et mari imperat, qui quondam intrans domum Symonis imperavit febre, qua socrus ipsius Symonis tenebatur, et dimisit illam, pulsatus lacrymis, elemosynis, orationibus, suspiriis, et gemitibus plurimorum, Regis infirmitati imperans, ipsum aliquantulum alleviavit. Ut autem ab illa exstasi ad se ipsum rediit, crucem protinus transmarinam instanter petiit et accepit. *Richerius monachus Senoniensis, qui illo florebat tempore, in Chronico apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 632, divina revelatione Regem ad crucem sumendam monitum fuisse, narrat his verbis* : Rex igitur Francorum gravi detentus infirmitate usque ad mortem aegrotavit, cui talis apparuit visio. Videbat se in transmarinis partibus esse constitutum, ibi enim nostri Christiani et Saraceni ad pugnam parati erant, et congregientes acrius inter se pugnabant, et postquam diu pugnatum est, Saraceni nostros vicerunt, et omnes aut interficiebant, aut captivos ad terram suam deducebant, ita quod de tanta multitudine nostrorum vix xv milites de bello fugientes remansisse dicerentur. Quod cum Rex Franciae videret, valde indoluit : cui fertur dictum fuisse : Rex Franciae, hoc irrecuperabile damnum vindica. Rex autem ab hac visione reversus, vovit se ad Terram sanctam post duos annos properaturum : et statim sibi crucem dari precipiens, invita matre domina Blancha, cruce signatus est. Pugna quippe ab ipso Rege intuita accidit in festo S. Andreae, et sicut viderat, verum fuit. *Clades haec accepta fuit a Chorasminis, de qua postea.*

348 *Chaizius, non aequae facilis ad revelationes divinas, quam ad probrosas Matthaei Parisii calumnias asserendas; pag. 396 probationes exigit fortiores ad fidem huic revelationi habendam. Ausim tamen asserere non tam fortes contra hanc visionem rationes adducendas, quam prolatae sint contra varia ex solo Parisio asserta.* At rem ipsam expendamus. Faret quidem revelationi tam diuturna mentis alienatio, faret tam firma voluntas Regis ad crucem sumendam, mox ut menti fuit redditus, licet antea ad mortem pie obeundam se parasset, nulla de cruce sumenda mentione facta : verum obstat aliorum auctorum silentium, quod tamen et in aliis contingere experimur. Obstat deinde visioni huic, quod clades Christianorum contigerit ante illam mentis alienationem. Sed responderi potest, cladem praeteritam Regi ostensam esse, priusquam illius notitia in Europam pervenerat. Unde quantum fidei habendum sit isti visioni lectoris permitto iudicio. Quidquid autem sit de hac visione, Rex sibi redditus, mox obfirmato animo crucem petiit. Audi Martinum Sanutum lib. 3, part. 12, cap. 4 : Accidit autem, ut Rex Ludovicus circa festum beatae Luciae ita insensibilis factus sit, ut mortuus reputaretur a multis... Ut autem ex illa exstasi ad se rediit, circumspiciens jubet Parisiensem episcopum evocari : tunc mæror in lætitiā convertitur, et praesul protinus praesentatur. Ait autem illi Rex : Domine episcope, ego vos requiro, ut crucem ultra-

Acherium
J. S.
Lions

tandem menti
restitutus,
prævia for-
san revelatio-
ne

F

divina; cru-
cem ad expedi-
tionem trans-
marinam su-
mit :

F

marinam

AUCTORE
J. S.

matre. aliis-
que repugnan-
tibus: crux in
cælo visa:

* i. e. cubiculo

* i. e. sanitati
restitutum

marinam meis humeris imponere debeatis.

519 Hoc audientes mater et conjux, flexis genibus orabant, ut plenam expectaret corporis sanitatem: tunc demum faceret quod liberet. Commotus ille respondit: cibum aut potum nequaquam sumpturum, nisi crucem prius sumeret, transmarinam: et ab episcopo crucem iterato requirit. Episcopus postulatam crucem denegare non audens, illi crucem imponit, non sine lacrymarum imbres; cunctisque tam in camera * quam in aula cum singultuosus gemitibus, non minus quam si vita excederet, lacrymosis. Crucis vero suscepta, ressanatum * se fore protestatus est. *Consona his habent Joinvillius et Vita secunda locis ante citatis. Dubium videtur, an ad hoc tempus referendum sit, quod scribit Cantipratanus lib. 2 de Apibus, cap. 3, num. 9, de cruce a se in cælo visa: nam alius ab eo signatur annus, quod fortasse incuria describentium contigit. Sive autem ad hunc annum, sive ad alium res pertineat, verba ejus accipe: Nec non et ego, fidelium novissimus, antequam piissimus Ludovicus Francorum Rex anno ab Incarnatione Domini MCCXLVI crucem transmarinam susceperet, crucem in cælo ex clarissimo et sidereo lumine vidi, nec recolo me decentius et operosius formatam crucem unquam sub aliqua materia, vel figura vidisse. Octenos habere cubitos crucem ipsam in longitudine mihi planissime visum est. Serenum cælum erat valde, et sine aliqua nube in aliqua parte sui, sub nostro horizonte cælum erat coloris unius. Hæc de cruce in morbo suscepta: nunc quo demum modo valetudini restitutus sit Rex sanctus, ex Nangio audiamus, neque enim statim integram valetudinem recuperavit.*

decade, corporibus S. Dionysii et sociorum martyrum

* id est Beati

520 Tandem, inquit, quia Regis ægritudo adeo gravis erat, ut medici desperarent de ipso, Rex et serenissima mater ejus domina Blancha regina petierunt Odonem abbatem ecclesiæ macharii * Dionysii, ut sacratissima corpora Dionysii, Rustici, et Eleutherii, quorum patrocinio tota gaudet regio, regni stat potentia, de cripta, in qua quiescebant, ut suis precibus Regi sanitatem impetrarent a Domino, tollere et elevari facere non differret. Rex siquidem post Dominum, et sacratissimam Virginem Matrem ejus, in ipsis, utpote in suis et regni sui advocatis et protectoribus, confidentius sperabat, nec immerito. Tunc Odo Clementis abbas prædictæ ecclesiæ, Regis devotionem erga beatum Dionysium considerans, ipsius petitioni annuens, die Jovis proxima ante festum Dominicæ Nativitatis ad suam ecclesiam properavit. Quam illico cereis circumquaque positus, quemadmodum in præcipuis solemnitatibus fieri solet, ut in crastino ad tam sanctas removendas reliquias devotio adstantium et animi ad Deum excitarentur, et ut ipsis martyribus congruus honor dignanter exhiberetur, pretiosissimis jussit palliis adornari. Sed dum ista in prædicta ecclesia die Jovis ante Nativitatem Domini parabantur, auditum fuit Parisius, quod pro salute Regis beatorum corporum martyrum, quæ nunquam nisi solummodo pro salute regis Franciæ, vel regni sui periculo, de loco suo extrahuntur, essent in crastino extrahenda, et ad processionem deportanda. Unde accurrit in crastino utriusque sexus virorum ac mulierum ad tam sanctum spectaculum copiosa multitudo. Sed et tam clerici quam laici ruebant catervatim, gloriosos martyres cornere cupientes.

521 Sic igitur adstantibus reverendis patribus D. Carolo Noviomensi et Petro Meldensi episcopis, ac Odone ejusdem ecclesiæ sancti Dionysii abbate, aliisque personis gloriosis quam plurimis et honestis, die Veneris autem festum Dominicæ Nativitatis, facta oratione, levata fuerunt et extracta illa pretiosissima corpora de cripta, quæ subtus pyramides est aureas, ubi in capsulis electricis longo tempore quieverant diligentissime sigillata, et super altare ipsorum martyrum pretiosis palliis decoratum collocata. Deinde processione preparata, quæ facta fuit nudis pedibus, suspiriis, singultibus, et lacrymis, plus quam psalmis, ad Dominum resonantibus, fuerunt ad processionem ob Regis salutem, quam idem Rex sibi sperabat per dietos martyres impetrari, per claustrum et ecclesiam deportata. Nec fuit Rex fraudatus a desiderio suo: nam ex quo sancti martyres ad aures benigni Jesu pulsaverunt, visitavit ipsum Dominus, recordatus misericordiæ suæ. Et ex illa hora, qua corpora sacrosancta gloriosorum martyrum Dionysii, Rustici, et Eleutherii, ad processionem deportata sunt, paulatim ægritudine Regis decrecente, E cepit Rex melius se habere. Cujus sanitas in brevi totaliter subsecuta, corda Francorum et omnium fidelium exultatione lætitia * quam plurimum hilaravit. Quæ Regi tunc illa infirmitas ex profundo consiliorum Domini tam salubri quam necessaria provisione a multis creditur provenisse: nam ex incommodo præcedenti sequentis fructus habilitas multiplex collecta est, ut fuit Terræ sanctæ subsidium, et regni ejus melioratio, ut patebit. Sic philosophatur Nangius. Quid autem fecerit pro Terra sancta, post recuperatam sub initium anni sequentis valetudinem, dicetur suo loco.

D
epositis et
circumstis,
valetudini
restitutus

* forte laetitia

§ XLII. Anno 1245 facta ad promovendam expeditionem transmarinam: excommunicatus in concilio Fredericus; colloquium Ludovici cum Pontifice: peregrinatio ad Rupem Amatoris: natus filius: acta a Rege matrimonio Caroli fratris.

Anno 1245 varia rursum narranda occurrunt, et discutienda: at ne filum narrationis sæpe cogar interrumpere, primum referam, quid toto hoc anno ad sacram expeditionem promovendam Rex sanctus præstiterit, licet ordine temporis alia quædam præcesserint. Martinus Sanutus lib. 3. part. 12, cap. 1 postquam morbum Regis, crucemque ab eo susceptam retulerat, ita subjungit: Et postquam convaleuit, ultramarinos litteris confortavit, asserens se cruce signatum illius Regis intuitu, qui nimia karitate pro humano genere in cruce pependit: proinde civitates et fortelitia viriliter sustinerent, quia ipse eis veniret, quoad posset celerius, ad succurrendum. Similia habet auctor anonymus, sed coævus, Gallica lingua Historiam Guilielmi Tyrii de bello sacro prosecutus, quem sæpius per decursum citabimus, apud Martenium tom. 5

Rex substitutum cum litteris invitatum Terram Sanctam;

A *Collectionis amplissimæ col. 730. Addit ad hæc Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 444 sequentia* : Et ut abstergerentur lacrymæ a maxillis matris nostræ Ecclesiæ, deplorantis filios suos nuper trucidatos, Dominus Rex Francorum, Hospitalarii quoque et Templarii, milites neophylos et manum armatam cum thesauro non modico illuc ad consolationem et auxilium ibi commorantium, et impetus quotidianos Chorosminorum et aliorum infidelium sustinentium, festinanter transmiserunt. *Hæc sub initium anni.*

523 *Subdit Parisius* : Procuravit etiam Rex Francorum, ut quidam legatus facundus et discretus prædicator, in Franciam veniret, de negotio crucis instantissime prædicaturus. *Hujus autem adventum in Franciam memorat Nangius pag. 344 hoc modo* : Sequenti mense Augusti post concilium (*Lugdunense*) destinavit Parisius Innocentius Papa magistrum Odonem de Castro-Radulphi episcopum Tusculanum, Sedis apostolicæ legatum, qui prius Parisiensis cancellarius fuerat, ut per totam Franciam prædicaret, quatenus nobiles Francigenæ bellatores pro liberatione Domini sepulchri, et urbis sanctissimæ Hierusalem... signum crucis acciperent sacrosanctæ. Eodem anno infra octavas sancti Dionysii convocavit Rex Francorum Ludovicus grande Parisius parlamentum, in quo prædictus legatus et plures regni Franciæ archiepiscopi, pontifices, et abbates, barones quoque et comites affuere.

524 Et tunc ad præfati legati prædicationem, et Christianissimi Franciæ Regis Ludovici exhortationem, Juhellus Remorum archiepiscopus, Philippus Bituricensis archiepiscopus, Robertus Belvacensis, Garnerus Laudunensis, Guillelmus Aurelianensis episcopi : dominus Robertus frater Regis Franciæ comes Atrebatensis, vir clarissimus Hugo de Castellione comes sancti Pauli et Blesensis, Galcherus nepos ejus, Johannes de Barris vir nobilis, Petrus comes Britanniae, Johannes filius ejus, (*patri dudum comes substitutus*) Hugo comes Marchiæ, Johannes Montisfortis, Radulphus de Couciaco, et multi alii tam clerici quam laici, etsi non omnes simul, processu tamen temporis signum crucis Dominicæ assumpserunt. *Accedunt ad hos alii apud Parisium pag. 462 : videlicet, Dux Burgundiæ, dux Brabantiae, comitissa Flandriæ cum duobus filiis suis, ... comes Suessionensis ... comes de Dreus, comes de Retel, Philippus de Curtiniaco, Gauterus de Juveni, Ægydinus de Mailli, advocatus Betuniæ ... archiepiscopus Senonensis, et multi, quos Christus diatim advocavit, et ad suam accendit clientelam. Multi his deinde se adjunxerunt, inter quos fratres Regis Alphonsus et Carolus. Verum et quidam hic enumerati postea Regem comitati non sunt, quod præ ceteris de comitissa Flandriæ et duce Brabantiae videtur certum.*

525 Nihil prætermittebat Rex pius, quod conducere existimabat ad sacram hanc expeditionem promovendam. Sic mense Octobri per litteras ad ballivos suos datas cessare jussit per totum regnum privatorum dissidia, induciasque iniri ab omnibus in quinquennium. Cavitisdem litteris, ne cruce signati opprimerentur ob æs alienum a creditoribus suis. Illas videsis apud Martenium tom. 1 *Collectionis amplissimæ col. 4295. Præterea, ut habet Westmonasteriensis ad hunc annum pag. 326* : Ab ecclesia in regno suo ex permissione et indultu domini Papæ de

omni proventu universaliter decimam partem ad promotionem suæ peregrinationis procuravit. *Piam etiam fraudem adhibuit sub finem hujus anni, qua plures ad crucem sumendam induceret. Hanc ita commemorat Matthæus Parisius pag. 463* : Appropinquante vero et imminente præclaræ Dominicæ Nativitatis festivitate, qua mulatoria * recentia, quæ vulgariter novas robas appellamus, magnates suis domesticis distribuere consueverunt, dominus Rex Francorum eracis signifer, officium prædicatoris procuratorisque negotii Crucifixi novo modo sibi assumens, capas * cum suis pertinentiis de pretiosissimo panno multo plures quam moris habuit, cum pellibus variis imponendis, jussit comparari : et de subtili aurifrigio * factas in locis caparum humeralibus cruces insui opere furtivo ac nocturno prudenter curavit, et imperavit.

526 Et mane, cum adhuc sol nondum oriretur, milites capatos * capis Regis jussit cum ipso Rege Missam audituros in ecclesia comparere. Quod cum fecissent, et mane, ne somnolentiæ aut pigritiæ redarguerentur, in ecclesia Missis celebrandis interessent, rebusque jam color reddiit vultu nitentis syderis : et secundum illud Persei proverbium, melius spectatur mantica tergo : quilibet in alterius humeris crucis insutum signaculum intuetur, fit jocunda admiratio, ac tandem comperiunt, quod pie sophisticatus * sic decepit eos dominus Rex ; novum, et nunquam auditum iniens prædicatoris officium ; factus potius realis prædicator quam verbalis. Cumque eis inderens ac turpe, imo indignum videretur, ipsas cruces deponere, risum, nec tamen derisum, cum jocunda lacrymarum effusione facientes, dominum ipsum Regem Francorum propter hoc factum PEREGRINANDORUM VENATOREM, et HOMINUM NOVUM VOCAYERUNT PISCATOREM. *Hactenus de promota expeditione sacra : ad alia hujus anni gesta progrediamur.*

527 Eodem anno (1245. ait Nangius pag. 342) celebravit generale concilium beatissimus Papa Innocentius IV apud Lugdunensem urbem. In quo cum fratribus Cardinalibus, sacroque conventu prælatorum, deliberatione præhabita diligenti, super Frederici tunc temporis Romani imperatoris nefandis excessibus, ipsum die Lunæ ante festum beatæ Mariæ Magdalene omni dignitate indignum pronunciavit, et sententiam privavit, omnesque, qui eidem Frederico juramento fidelitatis aut confederationis erant astricti, a juramento hujusmodi absolvit : auctoritate Apostolica firmiter inhibendo, ne quisquam dicto Frederico a die illa tamquam regi * imperatori obediret. Et omnes, qui ipsi deinceps tamquam imperatori aut regi consilium vel auxilium aut favorem præstarent, ipso facto denunciavit excommunicationis vinculo subiacere. Sed et illis, ad quos in eodem imperio imperatoris spectabat electio, eligendi liberam annuit potestatem. *Rationes quasdam latæ in Fredericum sententiæ subdit auctor ; sententiam vero ipsam habemus apud Labbeum tom. xi Conciliorum col. 640 et seqq., ubi et alia ad Frederici causam spectantia studiosus lector reperiet : nam mihi tantum incumbit referre, quo modo in illis se gesserit Ludovicus.*

528 Auctor Chronici Senoniensis apud Acherium tom. 2 *Spicilegii pag. 632, relata paucis verbis sententiæ prædictæ, hæc subjungit de Ludovico* : Sed hoc Rex Franciæ approbare noluit, quia idem Fridericus quondam juratus suus

exti-

Auctor J. S.

* i. e. vestes

* i. e. tunicas laxiores instar palli

* i. e. in loco acupicto

et pia fraude multos ad crucem sumendam inducit. * i. e. indutos

E

* i. e. circumventos

Deposito Frederico in concilio Lugdunensi.

F

* aut

Ludovicus, ut agere servens.

A. H. H. H. H.
J. S.

extiterat. Verum ex his verbis nihil probari potest, nisi Ludovicum, utpote pacis amantissimum, doluisse eo demum rem deductam esse: neque enim suscepisset Pontificis contra Fredericum defensionem, si injuste contra eum procedi existimasset. Plurimum itaque laboravit, ut pacem Pontificem inter et Fredericum restitueret, universæ Ecclesiæ utilitate ad hoc excitatus. Hunc in finem rogavit hoc anno Pontificem, ut Lugduno Cluniacum excurreret, quo ibidem cum ipso colloqueretur. Agunt de hoc Regis cum Pontifice colloquio Nangius et Parisius: rerum Nangius errore describentium, ut vult Franciscus Pagius in Brerario Pontificum Romanorum tom. 3, pag. 309, seu in Innocentio IV num. 33, perperam colloquium Lugduni habitum esse dicit, cum ex ejus verbis satis pateat, id alio loco fuisse institutum.

anno 1248

329 Laudatus Pagius, ex Nicolao de Curbio cap. 24 Vitæ Innocentii, ulterius insert dictum colloquium habitum esse anno 1246, non 1245: hæc enim sunt verba Nicolai de Curbio: Interim dictus Pontifex post concilium anno secundo Cluniacum ivit, cum Rege Franciæ et ipsius fratribus locuturus. At vero, si considerasset Pagius hunc auctorem non nisi de uno Pontificis cum Rege colloquio mentionem facere, licet duo describantur a Parisio: intulisset potius, Curbium vel de secundo colloquio agere, vel utrumque confudisse, quam contra consensum Nangii, Parisii, et Chronici Cluniacensis, qui primum colloquium anno 1245 referunt, uni Curbio adhæsisset: præsertim quod plerique principes, et episcopi plurimi, qui concilio Lugdunensi interfuerant, cum Pontifice Cluniaci fuisse dicantur in Chronico Cluniacensi col. 1666 Bibliothecæ Cluniacensis: unde manifestum fit, id colloquium brevi post concilium fuisse institutum.

magno apparatu Cluniacum tendit;

Cluniacum

forte videres

Cluniacum

330 Jam vero de colloquio ipso sic loquitur Nangius pag. 345: In diebus illis revoluti modici temporis intervallo, vir Deo amantissimus Rex Franciæ Ludovicus, flagrans desiderio videndi summum Pontificem, convocata multitudine non modica militiæ regni sui, fratribusque suis, cum regina Blancha matre eorundem, iter aggressus est, et ut suum hujusmodi propositum adimpleret, Lugdunum * properavit. Sed quam nobiliter et gloriose fuerit circumvallatus gente sua in itinere prædicto, non puto sub silentio prætereundum. Videns * igitur viros industrios, in armis strenuos et expertos, magnifico et decenti armorum et virium apparatu per diversas phalanges antecedere Regem suum in manu fortitudinis, sicut consueverunt incedere castrorum acies ordinate: trifarie enim procedentes similitudinem exercitus prætendebant. Centum siquidem præibant cum balistis, in equis decentissime phaleratis, et centum cum testudinibus sive targis in armis lucidis, et in equis loricali tunica coopertis sequebantur. Veniebat postmodum tertius centenarius munitus armis omnibus, habens in manibus gladios fulgurantes. Ipse autem Rex nobilissimus cum incredibili et gloriosa multitudine militum regni sui quarto agmine procedens, Lugdunum * sic introivit. Ad quem locum universalis Ecclesiæ Pontifex summus accesserat, ut ibidem cum dicto Rege de negotiis sanctæ matris Ecclesiæ loqueretur; habitoque inter eos secreto et latente consilio, idem Rex serenissimus, benedictione a summo Pontifice percepta, eique humili-

ter vale dicto, in Franciam remeavit.

331 In Chronico Cluniacensi loco citato Pontifex Missam celebrasse Cluniaci dicitur festo S. Andreæ, præsentem ibidem cum suis Ludovico, aliisque principibus, Cardinalibus, episcopisque plurimis, ex quo tempus hujus colloquii colligitur. Porro de rebus in colloquio tractatis plura habet Matthæus Parisius pag. 461, ejus verba subjicio: Sub ejus anni spatio dominus Papa ex mandato Regis Francorum, volentis habere cum ipso colloquium, se contulit Cluniacum. Sed non est ulterius in Franciam progressi permissus. Et circa festum sancti Andreæ, venit ad eum ibi Rex Franciæ, qui eundem Regem jam quindecim diebus expectaverat, et simul secretissimum tenuerunt consilium, nullo præter eos conscio, dominus Papa, et dominus Rex Francorum, et mater ejusdem domina Blancha, septem diebus. Creditur tamen veracissime, quod tractatum habuerunt de pace inter Ecclesiam et imperium componenda, et qua via pacis honorificæ reconciliatio possit inveniri... Præterea credebatur certissime, quod tractabatur etiam de pace inter Francorum et Anglorum reges reformanda, vel saltem treugis prolongandis; ut sua tutior et securior fieret peregrinatio in Terram sanctam.

332 Utraque hæc Parisii conjectura admodum est verisimilis: nec dubium videtur, quin etiam de bello sacro promovendo inter se tractaverint, ejus studio pacem tantopere desiderabat Ludovicus, quamquam et alias semper pacis inter dissidentes conciliandæ studiosus. Verum nec credibile, nec his consentaneum est, quod idem Parisius habet sub anni sequentis initium pag. 466, nimirum Regem in eodem hoc colloquio instigatum fuisse ab Innocentio ad bellum Anglis inferendum. Nec minus sibi contradicit Chazius, dum pag. 413 scribit, Cluniacum a Ludovico ad hoc colloquium electum, quia nolebat ut Pontifex regnum Galliæ ingrederetur. An ergo Cluniacum non erat in regno Galliæ, quod Ludovicus VII apud Sammarthanos tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 274 Nobilissimum membrum regni sui nominavit. An Matisco, in ejus agro situm est Cluniacum, ad regnum non pertinebat? At ea civitas non modo in regno, sed ditionis erat regiæ; ut ipse Chazius agnoscit pag. 416, ubi Pontificem Matiscone rursus ad Regem venisse narrat. Regemque ibidem consecrationi ecclesiæ S. Petri per Innocentium factæ adstitisse. Matthæus Parisius adductis supra verbis hæc subjungit: Hoc siquidem finito parlamento, recessurus Rex Francorum, cepit diem parlamenti cum domino Papa in quindena Paschæ; ubi procurabatur Frederici dicti imperatoris presentia. Inde se contulit dominus Rex Francorum ad civitatem Masticonensem: quam eum pretio acquisivisse anno 1239 narravimus num. 370.

333 Nondum hinc recta Parisios reversum opinor sanctum Regem; sed circuitu non modico usum ad Rupem Amatoris pia peregrinatione invisendum. Locum memorat Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 412 ita scribens: In pago Cadurcino est et Rupes Amatoris, Roquemadour, ad rivum, qui in Duranium defluit, peregrinationibus votivis locus olim celeberrimus. De hoc loco, et sacello eidem beatæ Virginis, miraculis æque ac peregrinationibus illustri, consule Acta S. Amatoris tom. IV Augusti a pag. 16. Porro ad locum

B
ubi cum Pontifice colloquium habuit

non usque antea sequentibus tractabatur

F

peregrinationibus votivis locus

A cum memoratum hoc anno peregrinatum esse S. Ludovicum refert Stephanus Baluzius in *Historia Tutelensi lib. 2. cap. 25* his verbis : Anno MCCXLV sanctum Ludovicum Regem profectum esse ad ecclesiam beatæ Mariæ Rupis Amatoris, reperi in eodem Chronico sancti Martialis. Cum itaque multo facilius Matiscone, quam Parisiis eo proficisci potuerit, crediderim hanc peregrinationem eodem tempore institutam, quam suscepisse pium Regem ad felicem expeditionis transmarinæ successum potentissimo Virginis patrocinio commendandum facile existimaverim.

534 Natum hoc anno S. Ludovico filium alterum, qui defuncto Patri in regnum successit, refert Nangius pag. 342. Verba ejus accipe : Anno Domini MCCXLV... ultima die mensis Aprilis... peperit de nocte filium Ludovico Regi Francorum uxor sua Margareta. Quem idem Rex nomine avi sui Philippi regis fecit Philippum nominari. Pictones a Gallis prohibitos filias suas nuptui collocare sine eorum licentia, refert Matthæus Parisius eodem anno pag. 464; sed more suo non sine bile in Gallos æque ac Pictones. Controversia erat inter comitem Artesiæ Robertum fratrem S. Ludovici, et monachos S. Vedasti Atrebatii super jure quorundam vectigalium, quam illi ad summi Pontificis arbitrium detulerunt. Statuit Pontifex episcopum Albanensem, cujus arbitrio cum pars utraque se subiecisset, ejus sententiam bulla sua confirmavit Pontifex : judicio autem Pontificis acquiescere tum Robertus, tum Ludovicus, Roberti hac de re chartam confirmans. Bullam Pontificis videsis apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ a col. 1283, in cujus titulo per errorem pro episcopo Albanensi Atrebatensem posuit Martinus litis arbitrum. Bullæ subjiciuntur Ludovici et Roberti breviores chartæ, quibus illi sententiam ratam habent. Ex quibus æque ac præcedentibus patet, summam hoc tempore amicitiam viguisse Pontificem inter ac familiam regiam, quod et ex sequentibus fiet manifestum.

C. 535 Unum superest hoc anno explicandum, quod in hunc locum rejecimus, quia connectitur cum iis, quæ anno sequenti mox enarrabimus. In Chronico Massiliensi apud Labbeum tom. 4 Bibliothecæ manuscriptorum pag. 342 ita legitur : xiv Kal. Sept. obiit illustrissimus vir Raymundus Berengarius comes Provinciæ apud Aquis*. Raymundus e quatuor filiabus, quas habebat, tres nuptiis illigaverat ante mortem, quartam autem, eamque natu minimam, in ipso concilio Lugdunensi promiserat comiti Tolosano coram summo Pontifice. Audi ea de re Guilielmum de Podio Laurentii cap. 45 : Tholosanus et Provinciæ comites (interfuerunt concilio), qui ibi coram Papa tractaverunt de conjugio inter ipsum comitem Tholosanum et filiam ultimam ejusdem comitis Provinciæ contrahendo, Papa dispensaturo super eo propter affinitatis impedimentum. Reversis autem eis ad propria, infra paucos dies comes Provinciæ moritur, dicto conjugio imperacto, potuitque tunc addiscere comes Tholosanus, quoniam nocuit differe paratis.

536 Quippe plures hoc matrimonium impedire conabantur, quam speraverat Tolosanus : nam, præter sorores sponsæ, ipsi Provinciæ magnates ei adversabantur; dissimularunt tamen, ne vim comes adhiberet. Sic enim pergit lauda-

tus auctor : Quod cum innotuisset ei per celebrem nuncium, missum a domino Raymundo Gaucelino, tantum interposito uno die festinus recessit cum paucis, nullam secum, vel post se manum trahens armatam, sicut ei a dicto viro fuerat persuasum non oportere cum venire manu armata aut multitudine, prout et ei per Romanum et Alberam domesticos miles olim comitis Provinciæ fuerat persuasum, ut sub tali simulatione agerent, ne ipse comes interim vim inferret, donec ipsi, quod secus tractabant, potuissent ducere ad effectum : agebatur enim secreto, quod domino Carolo fratri Regis in uxorem daretur puella, sicut effectus postea demonstravit. Addit comitem per quinque fere menses inani spe lactatum fuisse a magnatibus Provinciæ : Nec, inquit, summus Pontifex ad dispensationem processit, regina Franciæ et Alemanniæ et Angliæ missis ad hoc contradictoribus impeditis. Et, ut breviter concludam, nuncius, quem mittebat dictus comes dominæ reginæ Franciæ, ut placeret ei fieri, quod cum patre puellæ fuerat pertractatum, ac etiam promoveret, invenit in via dominum Carolum ad contrahendum cum ea matrimonium festinantem. Rationes non deerant, cur prædictæ tres sorores tantopere impedire conarentur istas sororis suæ cum Tolosano nuptias : nam toties excommunicatus, toties hæreticorum commercio infamis fuerat Tolosanus, ut nuptias illas parum sibi decoras existimare possent. Adde Beatricem, ejusque liberos eo pacto facile privandos fuisse omni hereditate : quippe ad comitatum Tolosanum jus nullum habebant, jus autem ad comitatum Provinciæ, quod testamento paterno acquisiverat Beatrice, disputationi obnoxium videbatur, quia Margarita S. Ludovici uxor natu erat maxima; quæ ratio impellere etiam poterat magnates Provinciæ et tutores Beatricis, ad sponsum ei eligendum S. Ludovico gratum, ne jure uxoris suæ Provinciæ sibi vendicaret.

537 Rex Aragoniæ hisce etiam nuptiis se immiscere volebat, atque armata manu circumsederat Beatricem, sive id faceret in favorem Tolosani, sire ut eam filio suo sponsam traderet, ut aliquos tunc credidisse scribit Nangius mox citandus. Verum et Tolosano et Aragonio superior fuit Ludovicus, sponsamque una cum comitatu Provinciæ fratri suo Carolo asseruit, intellecta tamen prius Beatricis voluntate. Quippe Nangius pag. 345 ita habet : Sed cum vellet regredi (Cluniaco) misit partem militiæ suæ copiosam, quæ Beatricem sororem juniorem reginæ Franciæ Margaretae, quam orbatam patre, scilicet comite Provinciæ, rex Aragoniæ armato circumvenerat exercitu, et obsederat impudenter, ut eam suo sicut dicebatur, filio traderet in uxorem, de manu ipsius in gladii fortitudine liberaret. Matthæus Parisius pag. 461 hanc manum militarem missam a Rege scribit ad occupandam jure uxoris suæ Provinciæ : at hoc verisimile non est ex eis, quæ subjungit Nangius hoc modo : Redeunte interea illustri Rege Franciæ ad propria, negotio, pro quo milites prædicti missi fuerant, contra regem Aragoniæ potenter et celeriter consummato, idem excellentissimus Rex Francorum consilio hinc inde habito, inquisita prius prædictæ filiae comitis Provinciæ voluntate, misit Carolum fratrem suum cum innumerabilis militiæ venustate, ut eidem puellæ nobili coram ipsius famosissimis avunculis, comite scilicet Sa-

AUCTORE
J. S.

E

Ludovicus comitissam Provinciæ fratri suo Carolo sponsam asserit.

F

AUCTORE
J. S.

baudiae, et Thoma quondam Flandrensi comite, nec non archiepiscopo Lugdunensi, aliaque ejus inclita parentela, in ejusdem matris praesentia solemniter matrimonio jungeretur. Sed matrimonium pertinet ad annum sequentem, de quo mox.

§ XLIII. Matrimonium Caroli : is militia donatus, et comitatu Andegavensi : acta ad Fredericum Pontifici reconciliandum : item ad expeditionem sacram promovendam : lis de comitatu Flandriae Regis arbitrio terminata.

Rex, nuptiis celebratis, fratrem Carolum militiam comitatu, ac redditibus donat.

Tempus initi a Carolo matrimonii assignat Chronicon Massiliense, num. 535 citatum, his verbis : Carolus comes frater Ludovici Francorum Regis contraxit matrimonium cum Beatrice filia illustris comitis Provinciae bonae memoriae Raymundi Berengarii, videlicet pridie Kalendas Februarii. Quantus honor, ait Nangius loco citato, quantave laetitia, quantaque festivitas illic sit habita, non est meae possibilitatis evolvere vel referre. Aliquot autem mensibus post nuptias contractas militari cingulo Carolum donavit Ludovicus, hereditatemque Joannis fratris sui dudum defuncti, qui moriente patre Ludovico VIII, tertius natus e fratribus supererat, donavit liberaliter Carolo, omnium fratrum natus minimo, quem pater moriens clero destinaverat, ut ante jam dictum, et in testamento Ludovici VIII apud Chesnium tom. 5, pag. 325 lector inveniet. Audiamus interim hac de re Nangium : His taliter expletis, inquit, . . . anno Domini MCCXLVI in die sanctae Pentecostes, accersita baronum et nobilium non pauca multitudo, apud castrum Meledunum * Ludovicus Rex Francorum illustrissimus anno regni sui vicesimo Carolum fratrem suum junio-rem militem novum fecit, et eidem comitatus Cenomanensis * et Andegaviae * largitus est. Litteras hujus donationis habemus apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 622, et seq., notanturque Aureliae datae hujus anni mense Augusto, in quibus etiam invenies, quomodo dotalitium uxoris suae, quod erat in quibusdam Carolo concessis, pari in uxorem ac fratrem largitate mutaverit. Hac tamen in fratrem liberalitate necdum contentus Ludovicus, eidem Carolo comiti Andegaviae et Provinciae sequenti anno concessit quinque millia librarum Parisiensium annui redditus. Litteras hujusce donationis edidit Martenius tom. 1 Collectionis amplissimae col. 1299, quas consule.

* Melun

* le Maine
* l'Anjou

Cum Fredericus mediator-
nem Regis ex-
peteret,

539 Rursum hoc anno laboravit S. Ludovicus ad pacem Ecclesiae restituendam, Fredericum cum Pontifice et Ecclesia conciliare conatus. Agebatur de rege Romanorum eligendo, ac revera a quibusdam principibus hoc anno in Ascensione Domini electus est Henricus Thuringiae Lantgravius, ut latius invenies apud Raynaldum ad hunc annum, num. 4 et seqq. Percussit Fredericum haec æmuli electio, licet non omnium consensu peracta; cumque ad pacem diligentius sibi procurandam impulit. Nullum au-

tem ad id sibi efficiendum magis promptum, D magisque idoneum noverat, quam S. Ludovicum, quod is eximio teneretur pacis studio, ac pari apud Pontificem valeret gratia. Scripserat jam antea Fredericus post latam in concilio sententiam ad reges Galliae Angliaeque, cujus litteras tradit Matthaeus Parisius pag. 459, quibus, eo iudice, merito omnem, quem hactenus habebat in omni populo, igniculum famae, propriae prudentiae, et sapientiae, impudenter et imprudenter extinxit atque delevit. Alias ad Ludovicum litteras dedit apud Martenium tom. 2 Collect. amplissimae col. 1139, quibus se excusat, ac rationes quasdam allegat, cur ipse ad concilium non accesserit : alias rursum ibidem col. 1143, quibus Ludovicum hortatur ad jura communia defendenda. Demum hoc anno xxii Septembris epistolam ad Regem scripsit, qua subsidium promittit ad Terram sanctam recuperandam, rogat Ludovicum, ne sibi sit contrarius, aut Pontifici subsidium tribuat : atque inter alia post querelas quasdam de Pontificibus, sic loquitur :

540 Porro si forsitan Rex praedictus cum Paris, et nobilibus regni sui, prout tantum Regem et regnum concedet, partes suas interponendas viderit in praedictis, summumque Pontificem, sive per justitiae debitum, vel modo quolibet ad illud induxerit, ut velit praedicta gravamina nobis et aliis Christianis prinatibus irrogata, et id specialiter, quod contra nos nuper in Lugdunensi concilio statuit, quatenus de facto processit, cum prorsus de jure non valeat, revocare : nos ob honorem et reverentiam Dei et Redemptoris nostri, nec non ob amorem, quem ad Regem et regnum Franciae praeter ceteris singularem habemus, causam, quae inter nos et summum Pontificem vertitur supra dictum, quatenus contingit eundem, in manibus ponimus Regis ejusdem; parati omnia, quaecumque per nos idem Rex de consilio Parium nobiliumque suorum, visis et diligenter auditis nostris iuribus, Ecclesiae viderit emendanda, corrigere, et in statum debitum integre reformare. Epistolam hanc edidit Cangius in observationibus ad Joinvillii Historiam a pag. 56 : eandem recitat Natalis Alexander tom. 7 Historiae suae ecclesiasticae recusa a pag. 388 : verum ex eo non recte cum aliis concludit, Fredericum causam suam permisisse S. Ludovico, regnique Parium arbitrio : etenim causam suam eorum arbitrio non permisit, nisi sub conditione, quam numquam implendam satis noverat : videlicet ut Pontifex multa ad libitum imperatoris corrigeret, actaque in concilio Lugdunensi revocaret. Itaque causam suam non omnino Regis, et Gallorum procerum arbitrio commisit; Regis tamen intercessionem expetiit; quoque sibi magis demereretur Ludovicum, litteras eodem fere tempore misit ad Siculos, ut equos, arma, victualia, et necessaria quaelibet communi pretio venderent Gallis, in Terram sanctam transfretaturis. Has vide apud laudatum Cangium pag. 57.

541 Non segniter partes suas apud Pontificem pro imperatore interposuit S. Ludovicus : imo id jam fecerat anno praecedenti, ut vidimus : et rursum hoc anno ante acceptam epistolam in alio colloquio Chuniaci habito, si credimus Matthaeo Parisio, qui pag. 468 ita loquitur : Fredericus aliquantulum ad se reversus, forte perterritus, et insurgentium tumultus per-

quamvis causam suamque arbitrio non omnino permisisset.

F

diligenter pro eo apud Pontificem, tum in colloquio illustrato.

li-

A timescens tam Germanorum quam Italicorum, et tam suorum quam vicinorum hominum, iramque Dei, ut credere pium est, formidans, tangitur spiritu meliori, et . . . obtulit domino Papæ suorum excessuum facere satisfactionem competentem. Super quo negotio constituit procuratorem et mediatorem dominum Regem Francorum, qui partes suas diligenter interponens, Papam adiit Lugduni commorantem, sed tamen ipsi adventanti usque Cluniacum occurrentem, tractatum super hoc habiturus, siqua pacis forma possit inveniri. Obtulisse ait Fredericum, ut imperium Conrado filio suo traderet, atque ipse abiret in Terram sanctam tota vita sua ibidem contra Saracenos militaturus: quod cum epistola ad S. Ludovicum scripta non cohæret, nec verisimile est de Frederico. Porro verba, quæ in colloquio tum a Rege tum a Pontifice prolata scribit Parisius, non refero: nam ab eo meditata potius ea existimo, quam vere prolata; cum hæc secretius agerentur, quam ut verba utrimque dicta rescire potuerit hic auctor. Ceterum effectu caruit congressus.

B 542 Institit apud Pontificem rursum S. Ludovicus pro reconciliatione Frederici per legatos ad eum missos. Cujus ardentissimum pro honore Ecclesiæ studium laudans Innocentius, in litteris a Raynaldo datis ad hunc annum num. 35, sic Regem alloquitur: Super eo igitur, quod tu . . . præfatæ honorem Ecclesiæ ferventer appetere, illumque sollicite procurare operis exhibitione probaris, Celsitudinem tuam dignis in Domino laudibus efferentes, gratiarum tibi, quas possumus, actiones referimus. Sane venerabilis frater noster episcopus Silvanectensis, et dilectus filius G. custos Baiocensis tui nuntii, quos nuper ad nostram præsentiam destinasti, inter alia nobis ex parte tua proponere curaverunt, quod inter Ecclesiam et Fredericum quondam imperatorem pacem desideras reformari: ad quam tractandam paratus es ob zelum Dei et reverentiam Ecclesiæ, ex quo tibi tenemur non modicum, instantè interponere partes tuas. Verum scire te volumus, quod nos, et fratres nostri ab eo tempore, quo fuimus supra regimen universalis Ecclesiæ constituti, usque ad tempus concilii Lugdunensis, toto ingenio, totaque sollicitudine, instantes opportune ac importune laboravimus, in vanum tamen, ad pacem hujusmodi obtinendam. Unde amodo per ea, quæ præcesserunt, non speramus posse proficere in tractatu.

543 Sed quia Ecclesia non consuevit claudere gremium redeunti, nos ejus exemplo, cuius sumus, licet immeriti, Vicarii constituti; qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, præfati Frederici salutem appetimus, ipsumque desideramus recipere, si forsitan inspiratus divinitus redire velit ad ecclesiasticam unitatem: et ob specialis dignationis affectum, quem ad tuam personam habemus, et de quo speramus, quod non permitteres in aliquo decipi sacrosancam Ecclesiam matrem tuam, agemus, quanto mitius et benignius cum Deo et honore Ecclesiæ sine peccato poterimus, cum eodem. Datæ hæc litteræ Lugduni Nonis Novembris 1246, quæ haud paullo rectius mentem Innocentii explicant quam meditationes Parisianæ, licet quidam auctores moderni illas, ut totidem oracula, scriptis suis inseruerint. Hinc etiam satis evincitur, Pontificem non recusasse intercessionem Ludovici. Cur vero, ait laudatus

Raynaldus num. 27, intercessoris tanti beneficio pax iniri non potuerit, refert Fridericus ad Pontificis severitatem, qui voluerit, ut sine ullis conditionibus Ecclesiæ sese submitteret: cum ipse imperii et regnorum suorum salvis juribus tantum pœnarum dare ultro se offerret, quantum Ecclesiæ iudicio decerneretur. At fidem ei hac in re non habuit S. Ludovicus; oblatum enim sequenti anno Pontifici subsidium satis declarat, a qua parte existimaret moram concordie injici, quantumcumque verbis pacem se expetere simularet Fridericus.

544 Hoc item anno S. Ludovicus, ut iter transmarinum sine periculo regni sui aggrediretur, inducias cum rege Angliæ factas, ad aliquot annos prorogandas curavit. Narrat id Matthæus Parisius pag. 466 hoc modo: Imminente vero beati Hilarii festivitate, Rex Francorum de apparatu peregrinationis suæ sollicitus, ut omnia in regno suo pacifice solidata disponderentur, et ne suspecta aliqua, assumpto itinere, post terga relinqueret retiacula, treugas in Pictavia inter ipsum et regem Angliæ initas et initatas sibi postulavit ulterius prorogari. Obtulit etiam, sed clanculo, ut perhibetur, quamdam formam pacis, sed tamen regi Angliæ scrupulosam: ut scilicet omnes terræ ultramarinæ, quæ quondam in sua fuerunt possessione, præter Normanniam, eidem regi Angliæ ultro restituerentur: ita scilicet, ut ipsam Normanniam, in qua jus se confidebat habere, regno Francorum quietam concederet in perpetuum; uni igitur hujus legationis parti respondit, sed alteram Dominus rex Angliæ majori deliberationi reliquit trutinandam. Primæ igitur parti sic respondit, quod libenter concederet eidem domino Francorum Regi treugas ulteriores ad libitum, ne videretur crucis negotium impedire: ita videlicet, ut non injuriando eidem partem Provinciæ cum iv castris, de quibus sit mentio, ipsum Regem Angliæ ratione matrimonii inter ipsum et Alienoram filiam Raimundi comitis Provinciæ jam defuncti, contingentem pacifice resignaret. Tractatum hunc de induciis effectu caruisse vult Chaizius pag. 427: at eas, si minus hoc tempore, ac conditionibus hic relatis, aliis certe conditionibus factas ante discessum Regis omnino existimo. Conditiones etiam pacis, quas Ludovicum proposuisse scribit Parisius, verisimiles non putat idem auctor: nec ego tantum tribuendum autumo auctori tot figmentorum convicto, ut eas certo oblatas credam.

545 Non modo inducias producendas curavit Rex providus, sed et alia, ad expeditionem suam necessaria, sub finem hujus anni præparare cepit. Nam Joinvillius num. 47 refert, ingentem illam cibariorum copiam, quam anno 1248 in Cypro invenerunt collectam, duobus annis præcedentibus emptam fuisse. Unde ad hunc et sequentem annum referenda veniunt verba Sanuti, qui lib. 3, part. 12, cap. 2 sic scribit de Ludovico: Post crucem acceptam, dispositis pro se et regno negotiis, mittit ante faciem suam, qui in Cypro victualia et opportuna quæque præparent. Huc etiam pertinet, quod refert hoc anno Matthæus Parisius pag. 473: Dominus igitur Rex Francorum, ne sibi possit interdicere nocumenta Fredericus peregrinatus, et portuum opportunitatem denegare navigaturo; sibi in Provincia super mare Mediterraneum portum aptissimum multis effusis sumptibus præparavit,

AUCTORE
J. S.

Inducias cum
Anglis protrahendas curat
Ludovicus;

E

F

cibaria in
Cypro parat,
et portum ad
Aguas - mortuas,

AUCTORE
J. S.

ravit, et castris fortissimis prudenter communi-
vit. Sed errat in geographia Parisius : neque
enim dubium esse potest, quin loquatur de
Aquis-mortuis, ad mare quidem Mediterraneum,
at non in Provincia sitis : nam ex portu Aqua-
rum-mortuarum in Cyprum navigasse videmus,
et turrim ibi erexisse, navigantibus in Syriam
pharum, docet epistola Clementis IV Pontificis
apud Martenium tom. 2 Anecdotorum col. 405,
et unicum hunc portum S. Ludovico fuisse ad
mare Mediterraneum in eadem epistola docetur,
quam latius citabimus, quando narrabimus,
Aguas mortuas muris a sancto Rege fuisse cinctas.
Turrim, quam ibidem tunc temporis construi
jussit S. Ludovicus, etiamnum ibidem conspici
testatur Cangius in Observationibus ad Join-
villum pag. 401, atque appellari Turrim Con-
stantiæ.

546 Porro de loci situ, et nomine ita scri-
bit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum
pag. 29 : Aquæ mortuæ a re nomen accepe-
runt. Erat enim hic locus positus inter stagnum
Laternam, vel paludem Taurum, et os Hispanien-
se Rhodani ad mare, et ob id aquis stagnanti-
bus abundat ac residibus ac velut mortuis. Vul-
go Aigues mortes incolæ apellant. Eo portu
olim plurimum usi sunt Franci. . . Hunc por-
tum Johannes Olivarius Fossam Marianam a ve-
teribus geographis vocatum esse ait magno er-
rore, cum Fossam Marianam Mella, Plinius,
Æthicus, alique trans Rhodanum in Provincia
Viennensi fuisse doceant; Aquæ-mortuæ sint
citra ostia Rhodani in provincia Narbonensi pri-
ma vel Septimania. Nunc Aquæ mortuæ allun-
tur quidem stagno, usque ad muros accedente,
cui nomen suum debent; sed a mari millia pas-
suum circiter duo seu semileugam absunt. Por-
tu itaque carent, qui arenis a Rhodano inve-
ctis obstructus esse dicitur. Hæc ille de portu
Aquarum mortuarum, quam hoc tempore Lu-
dovicus suo et aliorum usui aptavit : de urbe
autem ibidem exstructa agemus suo loco. Cete-
rum, quantumcumque sacram expeditionem pro-
movere studeret Rex pius, a decima tamen
reditum parte persolvenda ut exciperentur pau-
periores ecclesiastici, impetravit a Pontifice, cu-
jus legatus eam pecuniam colligebat. Vide Ray-
naldum ad hunc annum num. 38. Præterea,

C. cum occasione libertatis cruce signatis concessæ
quidam illorum gravissima crimina perpetrarent,
S. Ludovicus non minus sollicitus ad crimina
regno suo eliminanda, quam ad expeditionem
sacram promovendam. litteras hoc anno impe-
travit ab Innocentio Pontifice, quibus prohibe-
tur episcopis, ne cruce signatos defendant in
furtis, homicidiis, mulierum raptibus, aliisque
hujusmodi criminibus. Litteras has Chesnius
tom. 5 pag. 822 publici juris fecit.

547 Denum hoc anno litem momenti maximi
arbitrio suo terminavit S. Ludovicus. Rem nar-
rat, post Parisium pag. 594, Joannes Iperius
in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3
Anecdotorum col. 733 et seq., ex quo eam sum-
matim accipe. Obierat Joanna Flandriæ et Han-
noniæ comes anno 1244, eique in comitatum
utrumque successerat soror ejus Margarita. Sus-
ceperat hæc Margarita ante legitimum matri-
monium filios duos ex Bochardo de Avesnis,
Quos, inquit auctor, pater postmodum a Papa
legitimari fecit. Nupta deinde Margarita Wil-
helmo de Domno Petro *, alios peperit filios
Willelmum et Guidonem : Nunc vero, ait, hæc

* Daupiere

domina Margareta adepta Flandriæ comitatum, D
postquam terram aliquamdiu per se rexerat, filio
suo Willelmo jus primogenituræ declaravit, et
eum de Flandriæ comitatu et armis investivit. . .
Fili priores a Bochardo suscepti causam coram
Rege ventilarunt, et multis hinc inde rationibus
allegatis, finaliter per Regem et proceres ter-
minatum fuit et concordatum, quod investitura
Willelmi de Flandriæ comitatu, et armis firma
permaneret et stabilis, filiique vere legitimi, et
de legitimo matrimonio nati, Flandriam perpetuo
possiderent, et comites heredes post eos; filii
autem de Bochardo suscepti haberent Han-
noniam, et successores eorum perpetuo. . . ma-
tre semper utramque terram in vita sua possiden-
te. Addit, Willelmum, qui jam Flandriæ comes
designatus, crucem accepisse, ac una cum
Rege contra Saracenos esse profectum, de quo
frequens mentio apud Joinvillum. Plura de his
Chazius a pag. 434, ubi arbiter Regi adjun-
gitur Odo legatus Pontificius. Donationem quam-
dam hoc etiam anno comiti Fuxensi a Rege fa-
ctam invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis
amplissimæ col. 1296.

§ XLIV. Anno 1247 principum conspiratio
contra ecclesiasticos : gesta pro expedi-
tione sacra : restitutiones factæ : rex
Norwegiæ ad belli societatem invitatus :
oblatum Pontifici contra Fredericum sub-
sidium : translatio corporis S. Edmundi
præsente Ludovico : fundata domus Præ-
dicatoribus.

Anno 1247 erupit rursum conspiratio prin-
cipum quorundam Gallorum contra ecclesia-
sticos, de qua fuse egimus § 27. Refert eam
Matthæus Parisius pag. 483, dicitque credi-
tum fuisse, a consensu Frederici emanasse con-
spirationem : quia scriptum, quod principes il-
li dedere, atque Historiæ suæ inseruit idem
auctor, a verbis epistolæ ejusdam Fredericiæ
non multum abludebat. In fœdere exprimentur
dux Burgundiæ, Petrus olim Britannicæ comes,
comes Engolismensis, et comes S. Pauli, illi-
que alios quoslibet ad idem fœdus invitabant.
Scopus vero, in quem collimabant, sic exprimi-
tur a Parisio : Nos omnes regni majores. . .
præsenti decreto omnium juramento statuimus
et sanximus, ut nullus clericus, vel laicus alium
de cætero trahat in causam coram ordinario ju-
dice vel delegato, nisi super hæresi, matrimo-
nio, vel usuris, amissione omnium honorum
suorum et unius membri mutilatione transgres-
soribus imminente, certis a nobis super hoc exe-
cutoribus deputatis, ut sic jurisdictio nostra re-
suscitata arespiret, et ipsi hactenus ex nostra
depauperatione ditati. . . reducantur ad statum
Ecclesiæ primitivæ, et in contemplatione viven-
tes, nobis, sicut decet, activam vitam ducen-
tibus, ostendant miracula, quæ dudum a sæcu-
lo recesserunt. Posteriora hæc verba consonant
verbis Frederici, ibidem recitatis : nam et ille

clericos

A clericis quoslibet ad primariam paupertatem et humilitatem reducere studebat, quemadmodum in epistola memorata proficitur.

549 Compressam a S. Ludovico conspirationem, satis manifestum est ex dictis § 27; ubi etiam ex iterata hac procerum conspiratione probavimus, legem contra judicia ecclesiasticorum a S. Ludovico vel latam non fuisse, vel abrogatam. Sufficiet hoc loco recitare verba Cardinalis Bertrandi num. 349 adducta, quæ ita sonant: Cum majores barones totius regni se confederassent ad tollendam istam Ecclesiæ libertatem (judicandi de rebus civilibus.) et ordinasset adhuc dare centesimam honorum suorum: ipse nunquam eis adhæsit, sed potius eos ab istis compescuit, et finaliter hanc libertatem Ecclesiæ confirmavit. Porro Innocentius Pontifex hisce procerum molitionibus fortiter etiam se opposuit, uti invenies apud Raynaldum ad hunc annum a num. 46. Attamen malum absentia Regis deinde recrudit, novæque hinc in regno exortæ sunt turbæ, de quibus S. Ludovici prudentia sedatis suo loco agemus. Nunc ad alia, pro expeditione in Saracenos hoc anno gesta, stylum convertamus.

550 Eodem anno, ait Parisius pag. 486. circa medium Quadragesimæ dominus Rex Francorum regni sui nobiles, tam cleri, quam populi, generaliter edicto regio fecit convocari, ut ad parlamentum communiter convenientes, ardua negotia regni sui statum contingentia, diligenter deliberando contrectarent: sollicitabat enim ipsum sui ipsius et suorum magnatum crucis signatio, et voti tanti irrefragabilis obligatio. Acceperat quoque, ut dicebatur, mandatum regis Tartarorum, ut ei foret subjectus, qui ore temerario atque prophano se in epistola sua asserit immortalē, et se, suosque affirmat esse, de quibus scriptum est, quod terram dedit Dominus filiis hominum. Quod tamen dominus Rex Francorum dispositioni divinæ relinquens, quæ Deo sunt debita et persolvenda, per quæ omnia adversa, quæ diabolica vel humana poterit astutia machinari, conterentur, primitus tam prudenter quam providenter contrectando, providit et immutabiliter statuit et ordinavit, quod a festo Nativitatis beati Johannis Baptistæ tunc proximo futuro usque in annum completum, vita comite, iter arriperet peregrinale, ut votum suum fideliter persolvendo, in Terra sancta vestigia Crucifixi, qui eum resuscitaverat, cum suis consignatis adoraret. Et se certissime facturum in publico juravit, et suos jurare fecit, nisi inopinatus eventus, quem mortalis infirmitas nequit evitare, quod absit, retardaverit. Et qui huic salubri statuto repugnans contradiceret, et excommunicaretur, et publicus hostis censeretur.

551 De hisce, ut videtur, comitiis agit Joinvillius num. 43, in quibus refert, Regem exegisse a regni proceribus juramentum fidelitatis filiis suis præstandæ, siquid sibi in itinere contingeret. Addit vero Parisius, Saracenos ad famam hujusce expeditionis castra, oppidaque sua munivisse: atque insuper in comitiis decretum refert ad commodum mercatorum, ut nummi Anglicani, quos Esterlingos vocant, mox funderentur, quotquot invenirentur non esse ponderis justii. Dubium etiam non videtur, quin multi in hisce comitiis crucem assumpserint. De Raymundo comite Tolosano scribit Guilielmus de Podio Laurentii cap. 47: Anno MCCXLVII comes

profectus est in Franciam et cruce signatus est: Auctor et, reverso eo, cruce signati sunt multi barones, J. S. milites, cives, et burgenses, et alii de aliis locis, et procuravit de navigio et aliis plurimis apparatus. Crucem quidem suscepit comes anno 1227: sed hactenus voto suo non satisfecerat: defectum pecuniæ causatus, ut videtur. Quippe pecunia adjutum fuisse a Rege, reginaque ad expeditionem, testatur ipse; cum eam in testamento suo restitui jubet his verbis: Item voluit et mandavit, quod pecunia illa, quam habuit a domino Rege Francorum, et a domina regina occasione passagii *, restitueretur eidem ab hærede suo. Testamentum hoc vide apud Catellum in Historia Tolosana pag. 375: ex quo ulterius discas, comitem a Pontifice item adjutum fuisse. Hæc autem vel in hisce comitiis vel circa idem tempus facta sunt: verum dum comes serio ad bellum sacrum se parat, morte præventus, votum suum implere non potuit.

552 Mos erat peregrinantium in Terram sanctam, ut omnibus damna quælibet injuste illata resarcirent, quod se fecisse testatur Joinvillius num. 42. Noluit optimam hanc consuetudinem prætermittere Rex sanctissimus, licet nullius injustitiæ sibi conscius, quod, se inscio, per ministros suos quædam injuste fieri potuisse non ignoraret. Audi itaque ex Parisio, quam diligenter in id inquisiverit: Ipso quoque, ait pag. 493, autumnali tempore piissimus Rex Francorum Ludovicus, missis fratribus Prædicatoribus et Minoribus per totum regnum suum, ut diligenter inquireretur: fecit et per ballivos perscrutari, quod si aliquis institor, vel injuriam passus aliquam quicumque alius, in aliqua accommodatione coacta vel extorsione pecuniæ vel victualium, ut solet per regios exactores, proferret scriptum, vel taliam *, vel testimonium, vel juraret, vel quomodolibet aliter legitime probaret, quia paratus erat omnia restituere. Quod et ita factum est. Chartam quamdam Regis, qua hoc anno mense Februario damna resarcit Cisterciensibus, quæ illi in silvis quibusdam (belli tempore opinor) sustinuerant, invenies apud Arturum du Monstier in Neustria pia pag. 897.

553 Voluerunt et Angli tentare, an pia hac Regis religione recuperare possent amissas olim in Gallia provincias. Neque vero obstitit rei magnitudo, quo minus et hæc restituerentur a Ludovico; sed jus Anglorum in illas provincias probari debuit, quod cum non probaretur, restitutio merito fuit præmissa. Audi rursus Parisium pag. 494 sic loquentem: Die vero apostolorum Simonis et Judæ, rediit comes Richardus de partibus transmarinis. . . Dicebatur namque, quod cum Rege Francorum familiare nimis colloquium, et prolixum tractatum habuerat. Rex enim firmiter proposuerat iter suum peregrinale arripere ad proximum Pascha paratus, et tam in spiritualibus quam temporalibus prudenter expeditus, cuilibet juribus suis reditis, et juste reposcentibus judicialiter resignatis. Parato igitur domino regi Angliæ, et prompto facere, quidquid facere debuerat, comes jura sua instanter restitui postulabat. Rex autem Francorum precibus ejus de facili inclinasset, nisi consiliariorum suorum, scilicet nobilium quorundam Francorum, quibus innata est superbia, repagula contradictionis interposuisset invidia cum cupiditate.

554 Responsum itaque fuit in faciem nunciis domini regis Angliæ, præcipue pro Normannia,

* i. e. translationis

detrimēta quæcumque aliis illata resarcit: F.

* i. e. tessellatam lineam sectam, in qua debitum notabatur.

Angli tamen, amissas provincias repetentibus. P.

AUCTORE
J. S.
eas non resti-
tuit; quod et
proceres, et
episcopi eas
negarent red-
dendas :

mannia, quod dominus Rex Francorum in diu-
tina et pacifica extiterat possessione, videlicet
per circiter quadraginta annos : nec fuit postea
efficaciter reclamatum pro jure domini regis An-
gliae, nec ad curiam Romanam, in qua solent
arduae causae et difficiles terminari, appellatum.
Quapropter videbatur Francis, dominum regem
Anglorum jure suo debere spoliari. Sed cum pu-
ritas conscientiae domini Regis Francorum non
esset his rationibus contenta, veritas et examen
determinandum super hac dubitatione ad episco-
pos Normanniae relatum est. Qui super hoc dis-
trictè interrogati, dixerunt, quod credebant
veraciter, quod majus jus habuit Rex Franco-
rum in Normannia, quam rex Angliae, praeser-
tim cum per Pares suos abjudicabatur. Sed hoc
videbatur absurdum, et omni justitiae et rationi
dissonum, si dominus rex Angliae per inimicos
suos deberet judicari et condemnari; maxime
cum dicat Dominus, filium, dummodo non pa-
trizat, non debere portare patris iniquitatem.
Sic auctor argumentatur contra episcopos non sine
bile sibi consueta : *cujus rationes Gallis exami-
nandas relinquo. Sufficit mihi dixisse, S. Ludovi-
cum episcoporum illorum judicio tuto potuisse
acquiescere, quod et fecit.*

555 Dum tam pie ac sollicite ad iter se ac-
cingit Ludovicus in Gallia, audit Haconem
Norwegiae regem crucem etiam suscepisse : quem
ut sibi adjungere voluerit, narrat Parisius pag.
496 hoc modo : Verumtamen idem rex cruce
signatus a domino Papa impetravit recipere ter-
tiam partem proventuum a viris ecclesiasticis regi-
ni sui ad suae viatica peregrinationis. Quod cum
dominus Rex Francorum, fama referente, co-
gnovisset, amicabilibus verbis scripsit eidem
regi Haconi, quatenus charitatis obtentu, et
Ecclesiae sanctae promotione, ac honore sanctae
crucis, qua signabatur, cum ipso in Terram
sanctam venire non differret; committeretur
namque eidem regi Haconi, quia in mari po-
tens est * peritus; totius navigii * sui dominium,
regimen, et potestas; exercitus quoque Fran-
corum ejusdem nutui pro magna parte ex tunc
inclinaretur. Hoc autem mandatum, cujus episto-
lam ipse, qui haec scripsit, detulit; postquam
ad notitiam ejusdem domini regis Norwegiae per-
venisset; inspecto tenore, respondit ei, qui epi-
stolam porrexit, nam confidebat in eo anima
ejus : Grates refero copiosas piissimo domino Regi
Francorum, qui meum desiderat in peregrinatione
sodalitium.

at ille seorsim
bellum gerere
cupit;

556 Sed novi in parte naturam Francorum,
et sicut dicit poeta : « Omnisque potestas impa-
» tiens consortis erit ». Et ego dico : « Omnis-
» que superbus impatiens consortis erit. » Gens
mea impetuosa est et indiscreta, impatiensque
omnium injuriarum, sed et modestiae; si ergo
inter tales et superbos contentio oriretur, uter-
que nostrum irrestaurabile damnum incurreret;
idecirco quilibet nostrum per se eat, et quod
Dominus disposuerit, faciat. Haec, ut audita ab
ipso Norwegiae rege Parisius narrat, quae non
parum mutata citavit Chaizius pag. 442. Ve-
rum audiamus quid a S. Ludovico petierit
Hacon. Pergit id referre memoratus auctor :
Verumtamen, ait Hacon, scripsi eidem domino
Regi, ut quoddam mihi privilegium benigne
concederet per litteras suas patentes; ut videlicet
mihi liceret per terminos regni sui peregrinan-
do naviganti, si forte ego, vel aliquis meorum,
infirmaretur; vel victualibus, vel aliis indige-

rem, in terra sua pacifice applicare, et mihi in D
necessariis providere.

557 Et qui cum eo loquebatur, videlicet
scriptor praesentis libelli, has litteras patentes ei-
dem porrexit. Ludovicus Dei gratia Francorum
Rex universis amicis et fidelibus suis, ballivis,
majoribus, et praepositis, ad quos praesentes lit-
terae pervenerint, salutem. Cum charissimus nos-
ter illustris Hacon rex Norwegiae, in subsidium
Terrae sanctae transfretare proponat, sicut no-
bis per suas litteras intimavit, vobis mandamus,
quatenus si eundem regem, vel ipsius navigium
per mare contiguum littoribus terrae nostrae trans-
ire contingat, vel in terram nostram, vel in
feuda nostra alicubi applicare, ipsum et suos be-
nigne et honorifice recipiatis, permittentes eos-
dem in terra nostra victualia emere, et sibi per
forum * legitimum de sibi necessariis providere. i. e. p. 10.
Actum apud sanctum Germanum in Laia, anno
Domini millesimo, ducentesimo, quadagesimo
octavo. Cum autem haec legisset dominus rex
Norwegiae, (est enim vir discretus, et modestus
atque bene literatus) gavisus est gaudio magno
nimis; et grates retulit talium bajulo litterarum, B
et donis respexit regalibus uberrimis. Ceterum
quid causa intervenerit, cur Hacon in Terram
sanctam profectus non sit, sicut decreverat, apud
auctores non invenio.

558 Porro S. Ludovicus, qui tanta cura se
accingebat ad longinquos Ecclesiae hostes bello
impetendos, eodem tempore nequaquam neglexit
vicina magis Ecclesiae pericula. Etenim, quam-
quam summo studio Fredericum Ecclesiae recon-
ciliare studuisset, Pontificem ejusdem viribus
opprimi noluit, paratumque se cum matre Blan-
cha, tribusque fratribus exhibuit ad opem In-
nocentio praestandam. Monachus Patavinus, re-
cusatus inter Scriptores Italiae tom. 8, occasionem
oblatis auxilii col. 683 enarrat his verbis : Eo-
dem anno (1247) in mense Madio *, venit
Fredericus de Apulia in Lombardiam cum ma-
gno apperatu, . . . et perrexit versus Taurinum *. Turin
Nimirum ut inde Lugdunum properaret, ubi
adhuc degebat Innocentius; sicut Matthaeus Pa-
risius pag. 493, alique auctores habent. Verum
corrigendus in tempore Parisius, quod haec facta
dicat, cum sol ad aequinoctium vergeret au-
tumnale; nam citius eo accessisse Fredericum
sequentia manifeste probant. Opportunitatem
Lugdunum eundi cum exercitu Frederico praes-
bebat comes Sabaudiae, qui nuper in ejus partes
transierat. Audi Nicolaum de Curbio in Vita
Innocentii, apud Baluzium tom. 7 Miscellaneo-
rum pag. 378 : Eodem vero tempore Taurinum
venerat Fredericus, ubi cum comite Sabaudiae et
aliis quibusdam baronibus sibi adherentibus ne-
quiter machinans contra summum Pontificem,
ipsum Lugduni circumvenire fraudulentissime
procurabat.

559 Quo percepto et intellecto, Rex Fran-
ciae Lodoicus, filius devotus Ecclesiae, una cum
fratribus suis et matre sua regina Blanca, ac
aliis sui regni baronibus, et dominus Archimbal-
dus de Borbona praecipue totis suis viribus et po-
tentiis ad resistendum fraudulentiae Frederici se
ad mandata summi Pontificis obtulerunt. Sed qui
reprobat Deus consilia principum iniquorum,
infatuavit tam cito nefarium propositum Frede-
rici, ut non possent manus ejus implere, quod
cœperant. Rationem subdit, videlicet quia Par-
ma a Frederico defecerat, ad quam obsidendam
regressus est, non sine ingenti clade inde reces-
surus,

cur famulus
obdura em-
di in Gal-
concedit.

Cum Lugdu-
Pontificem
primere vol-
taretur Fri-
dericus.

* i. e. Madi

* Turin

Ludovicus
cum matre, et
fratribus,
Pontifici ne-
currere cla-
tulit.

A surus, de qua auctores consule. Hic Frederici regressus non latuisse videtur Pontificem, quando ad S. Ludovicum, ad Blancham, Robertum, Alphonsum, Carolum, totidem dedit responsorias litteras. Quippe post laudes amplissimas, ac gratiarum actiones, hæc ad Regem subjungit verba: Volumus tamen, ut te non accingas ad iter, nec aliquem mittas exercitum, quousque super hoc per nostrum nuncium, vel speciales litteras votum apostolicæ Sedis agnoscas. Dat. Lugduni xv Kal. Jul. an. iv. Noluit igitur Innocentius sanctum Regem labore non necessario fatigari, qui expeditioni transmarinæ moram injicere potuisset non modicam. Nam quod Chai-
 zius ait, timori fuisse Innocentio Ludovicum, inane figmentum est, et viri alias eruditi judicio indignum.

560 Epistolam memoratam Innocentii edidit Raynaldus ad hunc annum a num. 13, cujus partem aliquam ad gloriam Sancti lubet hoc loco recitare: Lætentur cæli, inquit, et exultet terra, quod sic Deus super Ecclesiam in Filii sui unigeniti sanguine pretioso fundatam, suam

B de novo illustravit faciem, ut quæ sub insurgentiam turbine tempestatum credebatur extremum quasi passura periculum, videatur subito consequi cum honoris plenitudine securæ libertatis effectum; te filio clarissimo, præ terræ principibus in conspectu Dei et hominum glorioso, qui duxisti originem de stirpe regia, fructum honoris, et gratiæ semper Ecclesiæ producere consueta, sine interpositione spatii, fervore concepto sancti Spiritus, cum charissima in Christo filia nostra illustri regina Franciæ matre, ac dilectis filiis nobilibus viris fratribus tuis comitibus, unanimiter decernente, quod in nostri, quem pro divina reverentia tibi cognoscis in patrem, ac ipsius defensionem Ecclesiæ, cum victorioso venires exercitu, omni postposita tarditate. De hujus autem operis divina gloria nos una cum fratribus nostris incredibili jucunditate perfusi, glorificamus mente humili Regis æterni clementiam, qui tibi suo Regi tam pium, tam laudabilem infudit affectum, ut digne sit in nostra et aliorum mente mirabilis, et in cujusquam * perpetuam deduci debeat notitiam nationis. Nec mirum, cum ad ipsius Ecclesiæ gemitum, et frequentes angustias, quibus affligitur, dum filiorum Ecclesiæ vexationes continuas illatas per turbatorem seculi meditatur, quasi tacentibus aliis, tu solus in medio regum terræ præfulgidus elegisti, ad succursum matri Ecclesiæ non solum exponere substantiam, sed deputare personam. His reliqua conformia, uti et epistola ad Blancham: quæ curiosus lector loco assignato inveniet.

561 Insignem in cælites pietatem atque observantiam eodem anno exhibuit S. Ludovicus in translatione S. Edmundi Cantuariensis archiepiscopi, cui cum matre, fratribus, ac sorore interfuit, quemadmodum in Historia ejusdem translationis narratur apud Martenium tom. 3 Anekdotorum col. 1863. Ubi ad modestiam Regis commendandam, col. 1864 refertur, noluisse Ludovicum, ut sibi obriam procederent episcopi, alique clerici, sed eum honorem in matrem transulisse. De hac etiam translatione agit Matthæus Parisius pag. 491 his verbis: Ejusdem anni sub profluvio, gloriose translatus est beatus Edmundus Cantuariensis archiepiscopus et confessor apud Pontiniacum *, in ecclesia conventuali monachorum Cisterciensis Ordini-

nis in Christianissimi domini Regis Franciæ Ludovici, et innumerabilium nobilium tam prælatorum quam aliorum præsentia. Et cum inter omnes sexus sui eminentissima illuc affuisset Deo et illi Sancto devota domina Blanchia mater domini Regis Franciæ; fecit vigiliam cum jejuniis et oratione et lumine non minimo, et orando sæpius replicavit, dicens: Domine sanctissime confessor, qui mihi supplicanti hoc benedixisti, et filiis meis, quando vivus exulasti, et per me vestri gratia transitum fecisti in Francia, confirma quod initialiter operatus es in nobis, et confirma regnum Francorum in soliditate pacifica et triumphali.

562 Subdit de sacro corpore translato, eodemque incorrupto alia quædam, latius in Actis S. Edmundi pertractanda. Tum vero de Ludovico: Et ex tunc provisum est, hoc primitus Rege Francorum procurante, quod concessa fuit licentia Anglis liberius, quam aliis alterius nationis, corpus ipsum adire et videndo et orando venerari. Nec prætereundum, quod idem auctor pag. 521 de veneratione eximia, qua Rex sanctus sacrum illud depositum prosequatur, perstringit paucis his verbis: Sicut pius Rex Francorum peregrinaturus, cui oblata fuit pars corporis, respondit: Non placeat Deo, ut pro me detruncetur, quod Deus integrum conservavit. Tanta erat sancti Regis in Sanctos observantia, ut, quamvis eorum reliquias ardentissime expeteret, iis tamen carere mallet, quam eas minori reverentia adipisci.

563 Nec minor ejusdem in vivos beneficentia, eos præsertim, quos disciplina religiosa Deo perfectius servire existimabat. Nam fratribus Prædicatoribus domum Carcassone fundatam narrat Bernardus Guidonis, apud Martenium tom. 6 Collectionis amplissimæ, col. 475 hunc in modum: Anno Domini mccxlvi mense Septembri piissimus Rex Francorum S. Ludovicus mandavit per suas litteras seneschallo suo Carcassonensi, quatenus in burgo novo Carcassonensi assignaret fratribus Prædicatoribus plateam unam, in qua possent ædificare sibi congruam mansionem, quod et factum extitit in primo loco, in quo primitus habitabant annis circiter quinque, nondum tamen cum Priore, sed cum vicario, sicut moris est Ordinis in locis novis fieri, ad loci ipsius promotionem et dispositionem. Litteras ipsas Regis subjicit Martenius, datas mense Septembri hujus anni. Sancti alia in hunc locum beneficia prosequitur ibidem laudatus Bernardus Guidonis, ex quo ea huc transfero: Anno Domini mcclv, ii die Octobris memoratus Rex dominus Ludovicus inter cetera beneficia regiæ pietatis, quæ prius contulerat fratribus dicti loci, contulit et providit, ut pius patronus regia munificentia ampliori quindecim solidos Turonenses pro pittantia * singulis septimanis, et duodecim libras Turonenses, pro habendis tunicis annuatim, quam eleemosynam ex tunc et deinceps usque in præsentem diem fratres liberaliter percipiunt.

564 Col. 476 hæc subdit: Anno Domini mccxvii præfatus Rex et Dominus Ludovicus emit et redemit pro fratribus hunc locum secundum, in quo nunc habitant Carcassonæ, qui de Aquismortuis nuncupatur, a domino Carcassonensi episcopo, ad cujus jurisdictionem et dominium pertinebat, dato ab eodem domino Rege præfatis episcopo et capitulo excambio pinguiori, tam in censibus et redditibus, quam in aliis juri-

Auctore J. S.

cujus partem recusat, ne scinderetur:

E

domum Prædicatoribus fundat Carcassone,

F

* i. e. victu

quam et annuis eleemosynis sustentat.

bus

AUCTOR
J. S.

bus quibuscumque, cum pleno dominio apud Corbonacum, Sobroauciacum, et Mouzanum, et in terminis eorundem, prout in cartamentis et litteris inde confectis plenius continetur. Hunc locum sic emptum et redemptum Rex pius, dominus et patronus dedit fratribus et Ordini et amplius ducentas libras Turonenses pro ædificiis construendis. Deinde post pauca de elemosyna annua hæc subjungit: Dominus Rex Franciæ dat conventui fratrum Prædicatorum Carcassoniensi elemosynam annualem quinquaginta unius librarum, decem solidos Turonenses, quam recipiant fratres a thesaurario Carcassoniensi domini Regis annuatim liberaliter et de plano. Hæc de pia Regis in viros religiosos liberalitate hoc loco sufficiant.

§ XLV. Anno 1248 mors filii Regis: donationes: gesta cum Frederico; constantia Sancti probata: administratio regni matri commissa: vestes pretiosæ ablegatæ: pius discessus, et iter: acta Lugduni cum Pontifice: castrum in via expugnatum etc.

Filium Rex
amittit; piæ
donationes fa-
cit.

Annus auspicamur 1248, quo Rex sanctissimus iter transmarinum suscepit, si non tantum operæ pretium facturus pro liberatione Terræ sanctæ, Deo aliter disponente, quantum et bellis in Gallia gestis, apparatuque ingenti sperabat orbis Christianus; at insignia certe quarumlibet virtutum exempla daturus, ingentemque apud Deum meritorum cumulum acquisiturus. Verum, priusquam sanctum Regem comitatur in itinere, expedienda supersunt alia quædam hoc item anno ante discessum peracta. Filium imprimis, cui nomen erat Joannes, immatura mors Regi surripuit vi Idus Martii, ut notatur in ejus epitaphio, quod in ecclesia Regalis-montis legi testatur Chesnius pag. 442. Tertius hic filiorum fuisse videtur, natus forsitan anno præcedenti, at ejus natales fastis antiquis consignatos non inveni. Recte autem hinc infert Labbeus in Tabulis genealogicis pag. 56, non tantum quinque, at sex filios fuisse S. Ludovico. Præterea regni negotia primis hujus anni mensibus ordinavit Rex sanctus: deinde dona varia variis monasteriis, templisque largitus est, ut Numinis favorem sibi promeretur: quemadmodum expressis verbis proficitur in charta donationum abbatiæ Lili factarum apud Chazium pag. 458. Hoc item intuitu capellaniæ perpetuam fundavit in domo regia Vicenarum: cujus fundationis litteras invenies apud Gerardum du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis, tom. 2. pag. 400.

reliquias ac-
clesiæ Toletanæ,
aliisque
largitur;

566 Dedicationem sacelli regii mense Aprilis hujus anni peractam jam diximus num. 445, ubi Toletanus archiepiscopus dedicationi interfuisse legitur. Impetravit dictus archiepiscopus reliquias aliquas a Rege, ad ecclesiam suam perferendas, una cum litteris regis donationem testantibus, quas autographas simul cum reliquiis servari in ærario sacro templi Toletani testatur

Mariana in Historia Hispaniæ lib. 13, cap. 8, D easque ibidem sic recitat: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, dilectis viris in Christo canonicis et universo clero ecclesiæ Toletanæ salutem et dilectionem. Ecclesiam vestram volentes xenio præclari muneris insignire, per dilectum nostrum Joannem venerabilem archiepiscopum Toletanum, et ad preces ipsius, de venerandis et eximiis sanctuariis nostris, quæ de thesauro imperii Constantinopolitani suscepi, pretiosas vobis particulas destinamus. Videlicet de ligno crucis Domini: unam de spinis sacrosanctæ spinæ coronæ ejusdem Domini: de lacte gloriosæ Virginis Mariæ: de tunica Domini purpurea, qua indutus fuit: de linteo, quo præcinxit se Dominus, quando lavit et exterisit pedes discipulorum suorum: de sindone, qua corpus ipsius sepultum jacuit in sepulcro: de pannis infantiae Salvatoris. Vestram itaque dilectionem rogamus, et requirimus in Domino, ut prædictas sacras reliquias in ecclesia vestra cum debito recipiatis et custodiatis honore: nec non in Missis et orationibus vestris benignam nostri memoriam habeatis. Stampis datæ hæc litteræ mense Maio 1248. Didacus de Jesu in Annalibus Ordinis SS. Trinitatis de redemptione captivorum Hispaniæ scriptis pag. 315 narrat, unam item spinam cum aliis reliquiis datam conventui suo S. Marthurini Parisiis, quod hoc tempore contingere potuit, etiamsi auctor tempus non exprimat. Præmittit ille, varia privilegia, donationes, census, dicto conventui per S. Ludovicum attributos. Alter ejusdem Ordinis annalista, Bonaventura Baro pag. 243; Conventui eorum Parisiensi, ait, dono dedit segmentum veræ crucis Dominicæ, et unius spinæ ex ipsius corona. Ita viros quoslibet religiosos beneficiis suis honorabat Rex sanctus.

567 Nuntium cum litteris ad S. Ludovicum hoc anno miserat Fredericus, in quibus tria præsertim continebantur, ut ex Regis responsoriis elucescit: nam Ludovicus ad has respondens per litteras a Martenio editas tom. 1 Collectionis amplissimæ, col. 1299 et seqq., primum gratias agit Frederico de facultate concessa emendi victualia in regnis ipsius. Deinde sic prosequitur: Ceterum super eo, quod prædictus nuntius vester adjecit, ut siquæ terræ per crucisignatos... fuerint acquisitæ, ad jus et proprietatem regni Jerusalem debeant eadem acquisita devenire, celsitudini vestræ tenore præsentium intimamus, quod cum pro solo divinæ Majestatis honore et exaltatione fidei negotium antedictum suscipimus, nihil in ejusdem prosecutione negotii facere Domino favente proponimus, quod nedum vobis et dilecto amico nostro C. * illustri Romanorum in regem electo, regni Jerosolymitani heredi nato vestro, sed nec etiam alicui homini Christiano possit præjudicium generare, vel juris sui parere læsionem. Vaga hæc responsione rem postea, si opus fuisset, reliquit decidendam. Tertio, quod proposuerat Fredericus, ita respondet: Adhuc super eo quod nuntius vester de contracti jam dudum fœderis innovatione subjunxit, secretam ei responsionem fecimus, quam ipsi serenitati vestræ poterit viva voce fideliter intimare. Hæc cum Frederico hoc anno, cujus beneficio vicem reddidit intercedendo apud Pontificem.

568 Quando omnia ad expeditionem suam recte componebat Sanctus, constantia ejus reherementi tentatione pulsata est, sive hoc anno, sive præcedenti

epistola Frederici responsio:

Conrado

Blancha cum archiepiscopo Parisiensi expeditionem suam.

A præcedenti tempore, opera reginæ Blanchæ, quæ nihil omnino intentatum relinquebat, quo Filium suum a proposito expeditionis transmarinæ absterret. Juvat hac de re audire Matthæum Parisium, qui si ipsa verba utrimque dicta non protulit, hoc enim parum est credibile, quæ tamen dici poterant, Regisque animum a sacro bello avertere, summam recensuit. Sic enim ille scribit ad hunc annum pag. 497 : Et diebus sub eisdem, dominus Rex Francorum, qui, ut notorium fuit, cruce signabatur, a suis magnatibus correptus est, et graviter redargutus, et fere circumventus; eo quod votum suum per consilium et admonitionem suorum optimatum, quomodolibet noluit redimere vel commutare. Inter quos mater ejus Blanchia, et episcopus Parisiensis, scientes ejusdem Regis imbecillitatem, instabant protervius, et sermocinabantur diligentius, dicente episcopo : Domine mi Rex, recordare quoniam crucem accepisti, tam arduum votum faciendo inconsulte et subito : infirmus fuisti, et, ut verum fateamur, mentis alienæ, rapta quoque ad cerebrum materia, compos tui non fuisti : unde verba tunc prolata pondere caruerunt veritatis, et cujuslibet auctoritatis.

569 Benigne dispensabit nobiscum dominus Papa, sciens regni necessitatem, et corporis tui debilitatem. Ecce hinc Frederici jam schismatici robor formidandum, inde insidiæ nummosi regis Anglorum. Ecce hinc Pictavensium proditiosa, quamvis nuper edomitorum, dolositas; inde Albigensium suspecta cavillatio. Inquietatur Alemannia, Italia non quiescit : ad Terram sanctam vix patet accessus, vix in ea receptatio : post tergum Papæ et Frederici odium inexorabile, inimicitia implacabiles : quibus nos desolatos relinquis? Mater autem efficacius adhuc instinctus suos exaggerans, ait : Fili charissime, audi et exaudi amicorum tuorum consilia discretorum, prudentiæ propriæ non innitens. Memento quanta virtus sit, quantumque Deo placeat, matri obedire, matrique obsecundare. Remane, nullumque inde Terra sancta patietur detrimentum. Mittetur illuc militaris expeditionis multitudo copiosior, quam si in propria persona illuc pergeretis. Non enim Deus calumniosus, vel cavillosus. Excusat te, fili mi, sufficienter, quæ tibi evenit in infirmitate tua, rationis privatio, sensuum omnium hebetatio, imo et vel ipsa mors, vel mentis alienatio.

570 Quibus Rex non mediocriter commotus, respondit : Protenditis sensus mei immutationem, causam fuisse assumptionis crucis meæ; ecce prout desideratis et persuadetis, crucem depono, crucem vobis resigno, et mittens manum suam ad humerum, discerpendo eam avulsit, dicens : Domine episcope, ecce crux, qua signabar; vobis eam ultro resigno. Quo facto, incredibili gaudio cuncti circumsedentes congratulabantur. Et ecce dominus Rex mutato vultu, et sententia, ait : Amici mei, profecto nunc non sum expers rationis aut sensus, non mei impositus aut infirmus. Reposco nunc mihi reddi crucem meam. Novit autem qui nihil ignorat, non intrabit in os meum quicquam mandibile, donec ea reconsigner. Quod cum viderent circumstantes, affirmarunt digitum Dei hoc fuisse, et divinam virtutem hæc cælitus procurasse. Nec audebat quispiam super prædictis amplius movere quæstionem. Hæc idcirco plene ac expresse diximus, ut pateat cuilibet in Christianissimo

Francorum Rege de famulatu Christi continuando constantiam fuisse. Meruit hæc Regis constantia, ut non Galli modo, sed non pauci quoque nobiles Angli se expeditionis comites offerrent : at hos omnes enumerare instituti non est mei.

571 Non contemnebat matrem suam S. Ludovicus; at sciebat non audienda semper parentum consilia, ubi de Dei gloria agitur : cujus unius intuitu expeditionem hanc susceperat. Alioqui quanto matrem amore prosequeretur, quantique ejus prudentiam faceret et concilia, cum alias semper, tum etiam hoc tempore luculenter declaravit, dum omnem regni administrandi auctoritatem eidem contulit. Litteras, quibus id factum, dedit Buleus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 242, quas inde huc transfero : Ludovicus Dei G. * Francorum Rex universis præsentibus litteras inspecturis salutem. Notum facimus, quod nos charissimæ dominæ matri nostræ reginæ concessimus, et volumus, ut ipsa in hac nostræ peregrinationis absentia plenariam habeat potestatem recipiendi, et attrahendi ad regni nostri negotia, quos sibi placuerit, et visum fuerit attrahendos; amovendi, quos viderit, et quando viderit amovendos, secundum quod ipsi videbitur bonum esse : baillivos instituere et destituere valeat, castellanos, forestarios, et alios servitorum nostrorum, et regni nostri ministros ponere et amovere, prout viderit expedire. Dignitates etiam et beneficia ecclesiastica nostra vacantia conferre, fidelitates episcoporum et abbatum recipere, et eis regalia restituere, et eligendi licentiam dare capitulis, et conventibus vice nostra. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus litteris duximus apponendum. Actum apud Hospitale juxta Corbolum an. Dom. MCCXLVIII mense Junio.

572 Ludovicus autem, ut se verum Jesu Christi militem externa etiam specie exhiberet, omnem vestium luxum a se ablegavit in perpetuum, quemadmodum Vitæ scriptores agnoscunt. Verum hæc tradunt vocibus tam barbaris et obscuris, ut difficultatem pariant non exigam. Nangius pag. 346 ita loquitur : Anno Domini MCCXLVIII Rex Franciæ Ludovicus iter transmarinum arripuit : ab illo enim tempore nunquam indutus est squaleto, vel panno viridi, seu bruneto, nec pellibus variis; sed veste nigri coloris; vel camelini seu persei. Eadem plane verba de vestibus habet Gaufridus apud nos num. 40. Agit de his vestibus Vita secunda num. 424, et Joinvillius num. 243, ex quibus omnibus inter se collatis invenio, Sanctum non modo aurum et argentum in vestibus repudiasse; sed præterea colores magis viridos, et quoslibet fere adscititios. Noluit insuper vellera animalium peregrinorum, quibus chlamydes, tunicas, stragulaque sua distinguebant viri principes. At hæc singula probanda sunt et explicanda. De auro argentoque repudiato clare testantur Vita secunda, et Joinvillius locis assignatis, ita ut id pluribus probari non debeat. Colores viridos Sancto abjectos, citati auctores consentiunt : supra enim per squaletum designatur pannus coloris coccinei, quem a Sancto abdicatum consentit Joinvillius. Per brunetum intelligendus est pannus coloris cujuslibet adscititii seu non nativi. Audi Cangium in Glossario : Bruneta, inquit, Brunetum, pannus non ex nativi coloris lana confectus; sed quavis tinctura imbutus : quod variis probat et illustrat exemplis. Non

Auctore
J. S.

regni admi-
nistrationem
matri com-
mittit.

graba

B

Sanctus vestes
pretiosas a se
ablegat.

F

AUCTORE
J. S.

taque colorem dumtaxat coccineum, et viridem relegavit Ludovicus, sed quemlibet adscititium, excepto tamen nigro, ut mox videbitur. Porro Vitæ secunda auctor affirmat, non aliis usum fuisse coloribus, nisi caeruleo seu glauco, qui supra perseus dicitur, et camelino, ut consentit quoque Joinvillius, et nigro tinctura adscito: addit tunicas habuisse ex serico etiam nigro. Restant vellera peregrina, quæ item a Sancto abdicata diximus. Velleribus muniebant tunicas chlamydesque contra frigus; at principes ad magnificentiam peregrina malebant et pretiosa, quam communia. Illorum duo genera sæpe memorantur apud scriptores illius temporis: alterum Gallicè vocabant, le vair, aut menu vair, Latine varium, seu vellus varium; alterum Gallicè, le gris, Latine griseum. Non absimilia his sunt pelles muris Pontici, Gallis Hermiones, quibus hodie principum chlamydes distinguuntur. De pellibus hisce fusc disputat Cangius dissertatione 4, ad quem lectorem remitto, cum difficile sit, aliquid de his certi statuere. Ceterum pretiosas has pelles a Ludovico rejectas, affirmatur in Vita secunda num. 121. Verum, ut subdit laudatus Nangius, Quia vestes hujusmodi minoris valoris esse videbantur ad dandum pauperibus, quam aliæ pretiosiores, quibus uti solebat, prout reges Franciæ consueverunt, instituit, quod ad recompensationem hujusmodi vestium, eleemosynarius suus erogaret quamdam summam pecuniæ, æquipollentem pretio vestium pretiosarum, ultra id, quod erogare solebat. Notebat enim pius Rex, quod propter humiliationem suam exteriorem aliquid pauperibus deperiret. Prædicat hanc in Ludovico vestium simplicitatem Bonifacius VIII apud Chesnium pag. 482 his verbis: Vestes, quas postea gessit, non erant regiæ, sed religiosæ: non erant militis, sed viri simplicis.

cujus modestiam irridens quidam puniatur divinitus.

573 Non defuere tamen quidam hujus mundi sapientes, quorum sapientiam Apostolus stultitiam apud Deum esse affirmat, qui ausi sunt carpere insignem hanc sancti Regis modestiam, imo et deridere. At nec severa defuit Numinis vindicta. Exemplum memorabile adducit Thomas Cantipratanus lib. 2 de Apibus, cap. 57, num. 63: Hinc nuper, inquit, ad designandum meritum devotissimi Regis Franciæ Ludovici, quiddam accidit, quod subjungo, illis mihi recitantibus, qui viderunt. Quam gratum autem Deo ipsius Regis Franciæ exemplum altissimæ humilitatis existat, Rex omnium Christus tam evidenti miraculo demonstravit. Nobilissimus in comitibus Germaniæ comes Gelriæ Ottho, cursorem cum litteris Parisios miserat, cursu propero rediturum. Quem redeuntem comes interrogans, quæsit, si Regem Franciæ Ludovicum vidisset. At ille, ubi more subsannantis contorsit collum: Vidi, inquit, vidi illum miserum papellardum Regem, caputium habentem capitis super scapulam ex adverso suspensum. Hæc dicens, faciem contorsit ex adverso, et sic facies contorta remansit. *Infert ex memorato exemplo Cantipratanus, erubescendum fuisse theologo cuidam, Qui, inquit, prædicavit, ipsum, de quo scripsimus, Regem non debere communibus uti vestibus, sed semper purpuratum incedere: illumque refutat aliorum regum adductis exemplis. Ceterum nolim quis ex dictis perperam concludat, formam ipsam vestimentorum regionum mutatam fuisse a Ludovico; nam contrarium patet ex Joinvillio num. 22.*

574 Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 400 de pietate Regis, expeditioni prævia, hæc refert: Rex facturus expeditionem ibat per monasteria, et se piorum hominum precationibus commendabat: ita eum ad Victorinos venisse, Annales illius domus memorant. Idem apud monachos S. Dionysii fecisse, eruitur ex verbis mox citandis, cum dicitur monachis in capitulo valedixisse cum magna humilitate. Nec dubium, quin se Cisterciensium, Prædicatorum, Minorum, aliorumque religiosorum precibus commendavit. Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 497 ad hunc annum hæc memorat in rem nostram: Hoc anno, feria sexta Pentecostes, Ludovicus Rex accepit vexillum, et peram, et baculum in ecclesia B. Dionysii, et fratres ejus, ab Odone Cardinale; et post accepit licentiam (id est valedixit) in capitulo nostro, et Robertus, et Carolus, fratres ejus, cum magna humilitate. Dominica post Margarita uxor ejus similiter fecit.

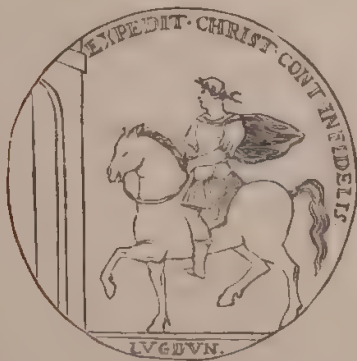
575 Incidebat feria sexta Pentecostes in diem xii Junii: eodem autem die iter arripuisse scribit Nangius, quod factum videtur, postquam Dionysiopoli Parisios est reversus; ubi, teste Vita secunda num. 44, Missam in templo beatæ Virginis audit, indeque nudis pedibus ad abbatiam S. Antonii processit, atque ibi equum conscendit. Parisiis Corbolum discessisse videtur, quia regni administrationem ibidem patri commisit eodem mense, ut jam vidimus. Blancham autem per quatuor dies Regi in itinere adhæsisse, demumque ab eo avulsam esse non sine summo animorum motu, narrat Anonymus Vitæ scriptor. Ingentem reginæ matris in hoc digressu dolorem, vestiumque Ludovici modestiam jam ante relatam, confirmat numisma apud Jacobum de Bie fol. 26, quo illorum digressus sic exprimitur:

Verum juvat Nangium de Regis discessu audire loquentem pag. 346: Recessit igitur de Parisius in sexta feria post Pentecosten, multis ejusdem urbis processionibus eum usque ad sanctum Anthonium comitantibus. Iveruntque cum eo venerabilis Odo Tusculanus episcopus apostolicæ Sedis legatus, et duo fratres ejusdem Regis, videlicet Robertus comes Atrebatensis, et Carolus comes Andegaviæ, cum uxoribus suis, multique regni Franciæ barones et episcopi. Alphonsus quoque dicti Regis frater comes Pictavensis crucem assumpserat transmarinam, sed illo anno cum domina Blancha regina matre sua remansit ad regni custodiam. Transiens ergo Christianissimus Rex Ludovicus per Burgundiam usque ad Lugdunum, dominum Papam Innocentium, ibidem commorantem secundo visitavit.

A 576 *Egisse Regem cum Innocentio de causa Frederici, atque intercessisse pro eo scribit Matthæus Parisius pag. 501, cujus verba subnecto* : Et per Lugdunum, ubi Papa morabatur, transitum faciens, ipsum humiliter ac devote salutans, obnixius deprecabatur, ut salvo in omnibus honore ecclesiastico, Frederico condescenderet humiliato, et veniam postulanti, et gratiam concederet reconciliationis, et paternæ pietatis sinum panderet pœnitenti, saltem ut tutior mihi pateat via peregrinanti. Ad quod cum inveniret Papam vultum contradictionis protendentem, recessit Rex tristis, dicens : Timeo ne, cum recessero, parentur regno Franciæ, propter inexorabilem tui duritiam, insidiæ hostiles in proximo. Tibi imputetur, si negotium Terræ sanctæ impediatur. Verumtamen custodiam Franciam, ut pupillam oculi, quia a statu ipsius et tui et totius Christianitatis dependet prosperitas. Cui Papa : Ego, quoad vixero, stabo cum Francia contra schismaticum Fredericum, quem damnavit Ecclesia, et a culmine imperii generale concilium præcipitavit : imo etiam contra regem Angliæ vassallum nostrum, B si præsumat contra regnum Francorum, vel ejus pertinentia, recalcitrare, et omnes dicti regni adversarios.

577 Et respondit Rex, his verbis aliquantulum mitigatus : Tibi igitur hæc promittenti commendo habenas regni mei Franciæ gubernandas. Ex tunc igitur provisum est, ut mitteretur specialis nuntius ad regem Angliæ, prohibens eum, ne aliquid de pertinentiis regno Francorum quomodolibet impeteret hostiliter vel infestaret. Desiderabat comes Tolosanus, ut pater suus Raymundus senior, qui dudum defunctus in excommunicatione, sepultura carebat ecclesiastica, more Ecclesiæ consuetudo sepeliretur, quod aliqui dicerent signa pœnitentiæ in eo moriente fuisse deprehensa. Commendaverat ergo Regi, ut rem hanc urgeret apud Pontificem, quemadmodum refert Guilielmus de Podio Laurentii cap. 47, qui et Regem ea de re locutum esse cum Innocentio affirmat, sed satis leniter, ita ut nihil fuerit impetratum. Noverat nimirum Ludovicus, Regis non esse, auctoritate sua disciplinam ecclesiasticam infringere, sed superioribus Ecclesiæ C in rebus hujusmodi liberum relinquendum esse judicium.

Priusquam autem Lugduno recederet S. Ludovicus, Innocentio Pontifici de peccatis confessum esse, sic narrat citatus Parisius : Rex igitur Francorum, valedicto Papa, et accepta ab eo remissione peccatorum, post factam cum morosa deliberatione confessionem, cum Papali benedictione recedens a Lugduno, versus Marsiliam

lora direxit et venilla. Ceterum Lugdunenses, honorati præsentia tanti Regis, licet illius non essent subditi, et expeditionis memoriam cuso numismate conservare voluerunt, ipsumque laurea insignem exhibere, sive ob victorias in Gallia a Ludovico jam tunc relatas, sive ut spem de ejus expeditione conceptam declararent. Nam una parte Regem corona insignem exhibuerunt, teste Jacobo de Bic pag. 90, altera parte eundem sic repræsentarunt, uti mox dedimus.

578 Porro hallucinatur Parisius, dum Regem Lugduno deducit Massiliam : etenim Aquas-mortuas profectum, indeque in Cyprum navigasse, ex certis monumentis, melioribusque auctoribus constat. Audi itaque Nangium pag. 346 : Indeque (Lugduno) recedens, benedictione ejus recepta, venit ad rocham, quæ dicitur Dou Glui, ubi erat castrum fortissimum super Rodanum. Quia igitur dominus castri illius (Rogerium de Cloregio vocat Guilielmus de Podio, hæc narrans) a transeuntibus per Rodanum exactiones illicitas extorquebat, et eos hominis suis indebite spoliabat, Rex illud obsedit, et in deditionem accepit. Illud autem in parte destruens, postea domino dicti loci, cautione sibi facta, quod de cetero ab injuriis et exactionibus illicitis abstineret, illud restituit. Ad castrum illud obsidendum maxime Regem moverunt injuriæ cruce signatis illatæ, ut intelligitur ex Guilielmo de Podio cap. 48, ubi hæc expugnati castri ratio redditur : Quod Rogerius de Cloregio dominus castri pedagia levare fecerat super peregrinos cunctos (cunctes) in subsidium Terræ sanctæ. Promovebat igitur expeditionem suam hujus castri expugnatione : nam alioquin solite abstinuisse ab omni conflictu, qui eam retardasset, intelligitur ex iis, quæ circa Avenionem facta scribit loco assignato Parisius : Et cum Avinioni * appropinquaret, cives non sustinentes superhorum Francorum opprobria, qui jam eos Albigenses appellabant, proditores, et potionatores, impetum facientes in eos, in angustis viis sibi notis, antiquis inimicitiiis odium et iram suscitantibus, quosdam de exercitu Francorum spoliabant, quosdam autem trucidabant resistentes.

579 Unde quidam magnates de regno Francorum suggererunt domino Regi Francorum, ut obsidione civitatem ipsam vallaret, ut saltem mortem patris sui, ibidem potionati, juste ac potenter vindicaret : aut progrediens, ipsos id facere cum favore suo permetteret. Quorum furorem vix compescens Rex, ait : Nec patris, nec matris, nec meam vindictam progredior a Francia injuriam, sed potius ipsius Domini mei Jesu Christi. Prosecutus itaque iter suum, ad Aquas-mortuas pervenit, indeque in Cyprum, sicut Nangius præcedentibus mox subdit hunc in modum : Tandem Rex ad portum Aquarum mortuarum perveniens, die Martis in crastino beati Bartholomæi apostoli navem cum suis intravit, et duobus diebus sequentibus inibi moram faciens, ventum prosperum expectavit. Porro sequenti die Veneris a portu recedens, et duce Deo navigans, die Jovis ante festum S. Matthæi apostoli de nocte in Cypro Nemotium applicuit. In ipso itinere mense Augusto compositionem quamdam fecit cum abbate Crassensi de juribus variis : de qua litteras in navi factas invenies apud Martenium tom. 1 Anecdotorum a col. 1039, quas consule. Comitata est Regem regina Margaritha, uti et Carolus Regis fratrem

AUCTORE J. S.

Aquas mortuas petit, et castrum in via expugnat, sed injurias

E

* Avignon

ab Avenionensibus illatas ultisci renuit.

* i. e. Limis-sonen

AUCTORE
J. S.

trem uxor sua reginæ soror. At, ut habet Nangius, comitissa Atrebatensis, cum esset prægnans, de portu Aquarum mortuarum in Franciam rediit, ibique usque ad comitis Pictavensis transitum expectavit. Comes Tolosanus egerat cum Rege apud Aquas-mortuas, voluitque Massilia in Cyprum navigare, ut alii fecere cum Joinvillio; sed nimium ibi moratus, ingruente hyeme, iter distulit, quod mors, anno sequenti secuta, omnino abrupit.

§ XLVI. Gesta in Terra sancta a prima expeditione cruce signatorum usque ad adventum S. Ludovici compendio data.

Regnum Hierosolymitanum, cruce signatorum expeditione partum.

Antequam gesta S. Ludovici contra Saracenos et Turcas prosequamur, ad majorem historię elucidationem conducet, si compendio exponamus gesta in Terra sancta ab eo tempore, quo illa primum a Christianis cruce signatis fuit occupata, ac deinde statum principum eo tempore in partibus illis dominantium breviter explicemus. Occupaverant principes Christiani in prima expeditione cruce signatorum sub finem seculi xi Nicæam in Bithynia, Edessam in Mesopotamia, Antiochiam in Syria, aliasque urbes in minori Asia et Syria, quas prætermitto; ac demum ipsam Hierosolymam in Palæstina. Hinc exorti mor sunt tres Christianorum principatus in tractu illo Orientis, regnum videlicet Hierosolymitanum, principatus Antiochiæ, et comitatus Edessæ. Rex Hierosolymitanus principum electione declaratus est Godefridus Bullionius, cujus virtus heroicaque facinora plurimum emulerant. Princeps Antiochiæ jam ante factus erat Roamundus Normannus Tarenti princeps, quod ejus industria urbs illa fuisset tandem intercepta. Comitatum vero Edessæ consecutus erat Balduinus, regis frater et successor: hisce principatibus Tripolitanus deinde, alique adjuncti sunt sub sequente rege. Godefridus autem rex, licet nomine regis uti noluerit, post cæsum immensa strage maximum soldani Egyptii exercitum, limites regni dilatavit, captis aliquot oppidis.

dilataverunt
primi reges
hic enumerati;

584 Defuncto Godefrido post annuam circiter regni administrationem successit in regnum frater ejus Balduinus, qui Edessanorum comitatum Balduino de Burgo cognato suo tradidit. Porro Balduinus primus varia cum Egyptiis, aliisque infidelibus vicinis bella gessit, ac victor plerumque, multas hostium urbes occupavit, dilatatisque per circuitum regni terminis, vita functus est anno 1118, regni sui decimo octavo. Balduino I successit Balduinus de Burgo Edessæ comes, qui varia usus est fortuna: nam victus aliquando, ac captus etiam fuit ab infidelibus: sed carcere liberatus non paucas eisdem cladibus intulit, ac fines regni extendit. Obiit anno 1131, regni 13. Ejus tempore exorti sunt Templarii frequenter deinde memorandi. Regnum defuncti Balduni II adeptus est gener ejus Fulco Andegavensium comes, vir item egregius, sed antecessoribus suis minus felix; occubuit in venatione anno regni sui undecimo, Christi 1142; ac regnum filio suo, tredecim annorum adole-

scenti reliquit. Balduinus is fuit hujus nominis D tertius, cujus tempore Conradus imperator, et Ludovicus VII Gallię rex expeditionem sacram susceperunt, sed nullo operæ pretio; quod Græcorum perfidia majorem exercitus sui partem amississent, priusquam in Syriam pervenirent, ac ne ibi quidem satis fideles experti sint illos, quibus ferebant suppetias. Amissus est, regnante Balduino III, comitatus Edessenus, aliquot tamen civitates et ipse hostibus ademittit, et non raro victor evasit, quamvis potentes haberet adversarios. Vitam finivit anno Christi 1162, regni 20.

582 Balduino III sine liberis defuncto, regnum obtinuit frater ejus Almaricus: hic illud fortiter contra hostes defendit, bellaque gessit non pauca: rerum immatura ipsius mors, qua anno regni sui 12, Christi 1173 sublatus est, ingentia regno pericula, nec minora dein detrimenta creavit, cum regnum relinqueret Balduino IV filio suo tredecim annorum puero. Porro magis erat periculosa tam immatura regis ætas, quod in dies cresceret potentia Saladini, qui et militiæ peritissimus et summus erat futurus Christianorum inimicus. Saladinus enim Egypti imperium, occiso illius calipha, ante annos aliquot occupaverat, cui regnum Damascenum deinde, totamque Jere Syriam adjecit. Stabat tamen regnum, donec subortæ inter principes Christianos inimiciæ occasionem dederunt Saladino illud occupandi. Occasio dissensionum fuit lepra regis, qua ineptus ad regnum per se administrandum, illius administrationem commisit Guidoni de Lusignan, cui sororem suam Sibillam dederat uxorem. Cum Guido non satisfacere expectationi regis, hic quinquennem sororis suæ filium ex priore marito, Balduinum V, curavit coronandum, regni que administrationem transtulit in Raymundum comitem Tripolitanum. Hinc exortiæ sunt inter Guidonem et Raymundum inimiciæ, ut omnimodam secum traxerint regni Hierosolymitani ruinam. Quippe post mortem Balduini IV, ejusque successoris Balduini V, qui patruo non nisi septem circiter mensibus supervixit, cum regnum ad Sibillam posterioris matrem pervenisset, illa cum offensione procerum coronam regiam marito suo Guidoni imposuit.

583 Furebat præ ceteris Raymundus Tripolitanus comes, ita ut sordus occultum cum Saladino inierit ad prodendum regem. Quo autem noceret certius, fecte regi se conciliavit, suasitque succurrendum Tiberiadi, quam obsidione cinxerat Saladinus. Acquievit Guido proditoris consilio, urbiumque præsidia evacuavit, ut majorem duceret exercitum. Verum proditione Raymundi, qui cum suis comitabatur regem, cæsus immensa strage Christianorum exercitus, reque ipse captus fuit a Saladino. Tunc ille arma victricia circumferens, brevi tempore occupavit, quidquid Christiani possidebant in Oriente, exceptis Antiochia, Tripoli, et Tyro, quas frustra tentaverat. Hinc Guido post annuam circiter captivitatem pretio Ascalonis a carcere dimissus, omnibus regni sui urbibus se spoliatum vidit: nam Antiochia, suum habebat principem, cujus filio Tripolis, mortuo proditore Raymondo, parebat. Tyrum, quæ sola e regni urbibus supererat, sibi attribuerat Conradus filius marchionis Montis-ferratensis, quod eam contra Saladinum defendisset. Rex ergo præ desperatione, collecta militum manu, rem aggressus est viribus suis

erum, dissensionibus demum regni proceribus.

R

F totum ferr occupavit Saladinus.

A suis majorem, quam tamen ad finem feliciter perductam vidit: Ptolomaidem, inquam, urbem munitissimam ad mare Mediterraneum. Acconem alii nominant, quam cum ceteris Saladinus expugnauerat, obsidere cepit. Riserunt urbis incolæ, ac ne portus quidem initio clauserunt. Deinde tamen, crescente paulatim regis exercitu, nuntium ad Saladinum miserunt, qui rem indicaret. Moratus præ contemptu Saladinus, tantopere Christianorum exercitum excrevisse deprehendit, ut eum omnibus suis viribus loco pellere non potuerit.

Acconem Turci expugnant Christiani Richardus Angliæ rex.

384 Etenim post auditam in Occidente cladem regni Hierosolymitani, undique crucem sumebant Christiani, quorum adventu regis exercitus augebatur. Fredericus imperator, hujus nominis primus, ingens ducebat Germanorum agmen: at eo in Cilicia defuncto, filius ejus Fredericus agmen perduxit in Syriam, et Acconem obsidentibus se conjunxit. Durante adhuc obsidione, Philippus Augustus rex Galliarum, avus S. Ludovici, et Richardus Angliæ rex, sumpta cruce, transmiserunt in Palæstinam, quorum potissimum viribus Accon tandem in deditionem accepta est anno 1191. Philippus Galliarum rex, capta urbe, reversus est in Galliam, nec plura gessit in Palæstina. Mansit ibidem Richardus rex Angliæ, et dux Burgundiæ cum Gallorum parte a Philippo relicta. Porro Richardus ejus sæpe mentionem facit Joinvillius, jam Cyprium quatuordecim dierum spatio totam subegerat, priusquam in Palæstinam perveniret, quemadmodum latius expositum invenies ab anonymo, qui Historiam Guilielmi Tyrii continuavit apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ, col. 632, et seqq: et in Chronico Trivetti tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 169, et seq.

post multa fortiter gesta in Palæstina, impeditur aliorum invadit ab oppugnatione Hierosolymæ.

385 Ex Cipro delatus in Palæstinam Richardus, post captam Acconem, victumque memorabili prælio Saladinum, Hierosolymam obsidere voluit; sed impeditum invidia ducis Burgundiæ scribit Joinvillius num. 212. Joinvillii narrationem confirmat mox laudatus anonymus Gallus apud Martenium col. 635, rem ita peractam affirmans. Perventum erat ad vicum Batennuble (Bethnoble vocat Sanutus) quinque miliaribus Hierosolyma distantem. Ibi agmina diviserunt duces. Primam aciem ducendam suscepit rex Angliæ, alteram dux Burgundiæ. Inde ad tabernacula quique sua discesserunt. Meditatus multa dux Burgundiæ, Gallos proceres convocat, atque hunc in modum affatur: Domini, scitis dominum nostrum regem Galliarum hinc discessisse, ac omnem regni ipsius florem hic substituisse, neque regi Angliæ nisi exiguum esse militum manum, si comparetur nobiscum. Si Hierosolymam petamus, urbemque capiamus, nos urbem cepisse non dicemur, at capta dicetur ab Angliæ rege; ita ut dedecus magnum inde Franciæ sit obventurum, probrumque insigne. Dicent regem Philippum aufugisse, regemque Richardum expugnasse Hierosolymam. Numquam fiet ut Franciæ hanc accipiat ignominiam. Addit auctor plurimos ducis consilio acquivisse, repugnantibus aliis; ac Gallos Acconem a duce reductos. Quod cum Richardo Angliæ regi nuntiatum esset, vel invitatus reverti debuit. Sanutus lib. 3, part. 10, cap. 6 eadem refert, sub dubio tamen: nam et aliam non oppugnatæ urbis rationem allegat. Hæc ad explanationem Joinvillii.

386 Richardus autem multa alia, eaque il-

lustria facinora in Terra sancta edidit, quibus nomen suum apud Christianos illustre, apud Saracenos vero terribile reddidit: sed hæc latius prosequi instituti non est mei. Priusquam inde discederet, regnum Cypri in Guidonem olim Hierosolymitanum regem transtulit, quod illius stirps adhuc possidebat, cum illuc appelleret S. Ludovicus: regnum vero Hierosolymitanum, in quo Christiani tunc possidebant urbes maritimas, Tyrum, Acconem, Jafam, egregie munitis; et Gazam, Ascalonem, Darum, munitioribus nudatas, obvenit Henrico Campaniæ comiti, qui post mortem Couradi Montisferrati marchionis, duxerat alteram regis Almarici filiam Isabellam, post mortem sororis suæ Sibillæ regni heredem: de cujus matrimonii valore disputatum fuisse jam diximus num. 271. His ita constitutis, pactisque induciis cum Saladino anno 1193 ad regni sui pericula avertenda discessit Richardus, de quo plura apud auctores obvios. Durarunt induciæ usque ad mortem Saladini. Moriens autem anno 1196 Saladinus, regnum amplissimum duodecim filiis divisit, præterito fratre Saphadino omnium bellorum ac victoriarum comite: verum Saphadinus brevi tempore omnes fratris filios hereditaria ditioe privavit, uno excepto Alapiæ soldano, ac pari fere fuit potentia cum Saladino.

387 Porro mors Saladini induciis finem attulit pro more Saracenorum: hic enim erat mos Saracenorum, quem et servabant ibidem Christiani, ut principes non obligarentur pactis antecessorum suorum, omniaque defuncti principis pacta cum ipso interciderent. Patet id ex Joinvillio locis variis: nam num. 144 S. Ludovicus pactum cum soldano Babylonie initum renovare debuit post mortem ipsius: num. 147 patriarcha Hierosolymitanus, qui securitatem acceperat a soldano, post mortem ejus detinetur captivus, pacto securitatis per mortem soldani sublato, quem morem ibi servatum fuisse addit Joinvillius. Laudatus vero Tyrii Continuator expressis verbis dicit: Ruptæ erant induciæ propter mortem Saladini. Eandem confirmat consuetudinem pag. 697 hisce verbis: mortuo soldano exspirarunt induciæ in terra transmarina. Hinc error quorundam corrigendus, qui scripserunt inducias a cruce signatis primum disruptas propter dissensiones Saracenorum. Eodem anno cruce signati Germani, ab Henrico imperatore missi, aliquot urbes ceperunt, post victoriam de Saphadino relata, et Jafam a Saracenis destructam restaurarunt. Mortuo interim Henrico Campaniæ comite, qui regni Hierosolymitani reliquias sine regis titulo possederat, et Guidone Cypri rege, Aimericus de Lusignan frater Guidonis, ducta Isabella Hierosolymitani regni herede, utrumque regnum conjunxit, Berithum Saracenis eripuit, ac deinde inducias cum Saphadino pepigit, quemadmodum narrat anonymus Gallus pag. 645 et seqq.

dissolutæ morte Saladini induciæ, deinde cum Saphadino renovantur.

F

388 Post expeditiones aliquot cruce signatorum, quæ nihil fere mutationis attulerunt, mortuo anno 1205 Aimerico, ejusque uxore Isabella, regna rursum divisa sunt. Hugo de Lusignan, Aimerici filius ex prioris uxore, Cyprium obtinuit; Hierosolymitanum consecuta est Maria, Isabellæ ex Conrado Marchione filia, quam Joannes Brennensis vir fortis duxit uxorem, regnum cum uxore adeptus. Joannes ope cruce signatorum, qui ex variis partibus confluerant, bellum in Egyptum transtulit, ac Damiatam,

Joannes rex Damiatam cepit, quæ adducto in periculum exercitu, Saracenis restituitur.

urbem

AUCTORE
J. S.

urbem maritimam, eamque munitissimam, obsedit anno 1218, quam post longam obsidionem cepit anno 1219. Defuncto interim Saphadino, ejus filius Camel, quem Meledinnum aliqui nominant, Ægyptum obtinuit, Syriam Coradinus, alii ditiones alias huc minus spectantes, Filii Saphadini post captam Damiatam honorificas Christianis obtulerunt pacis conditiones, totumque fere regnum Hierosolymitanum reddere voluerunt, modo ipsis restitueretur Damiatam. Verum tantus erat ardor legati Pontificii, et quorundam Christianorum, ut contra sententiam regis Joannis hisce non acquieverint, ipsamque Ægypti metropolim, Babylonem eo tempore passim nominatam, quam Cairum hodieum dicimus, statuerint oppugnare. At vero dum incautius inter duos Nili alveos procedunt, nec fluminis istius incrementa observant, cum in locum progressi sunt, unde regredi non potuerunt; captusque erat totus exercitus Christianorum, nisi Damiatam, salutis suæ pretium, Saracenis restituissem, pactis simul octo annorum inducis.

Fredericus II
Hierosolymam munitissimam nudatam obtinet,

589 Anno 1223 Fredericus II imperator desponsavit sibi filiam Joannis Hierosolymæ regis; qua ducta, socerum regno exiit, atque illud sibi jure uxoris vendicavit. Magnifica ille Pontifici dederat promissa transfretandi in Syriam, ac Terram sanctam Saracenis eripiendi: rerum post dilationes multas, anno demum 1228 profectus cum modica militum manu, pacto induciarum cum Saracenis inito, Hierosolymam quidem obtinuit, sed munitissimam nudatam, quod ipsi dedecori potius fuit, quam honori. Anno 1239 facta est expeditio principum Gallorum, quam num. 370 retulimus, eamque secuta est Richardi Angliæ regis fratris transfretatio: at jam vidimus iis nihil effectum, aut magnopere in statu Palæstinæ mutatum. Ascalon tamen per Richardum muris cincta est, quam imperatoris legato serrandam tradidit. Anno demum 1244 gravissima tempestas excepit Palæstinæ Christianos, quam Joinvillius sine temporis nota commemoravit, quæque ad tempus suum hoc loco revocanda, atque illustranda venit. Tartari, de quibus agam inferius, Asiam atque Europam eo tempore immensa copiarum multitudine inundabant. Hi Chorasminos, gentem efferam, sedibus suis expulerunt, ut habet Joinvillius num. 191, ubi illorum ducem Persidis imperatorem vocat, quem num. 203 nomine proprio Barbaquan appellat. Matthæus Parisius eos ad mare rubrum habitasse scribit. At id refutabimus inferius, ubi agemus de Tartaris. Verba interim Parisii accipe, pag. 478 sic scribentis: Tartari interim... dum partes Persidæ quasdam feraliter devastassent, quidam cruentissimi homines et inhumani confinia rubri maris inhabitantes, et qui de potestate sunt pro majori parte soldani Babyloniarum, locum habitationis constanter et acriter postulabant. Cum igitur intellexisset soldanus, quod si postulata fronte negasset, in ore gladii extorsissent, ait illis:

quam Chorasmini miseranda strage diripiunt.

590 Sunt non procul hinc quidam, quos Christianos dicimus, maritima inhabitantes, nostris legibus rebelles, et nobis infesti et graves, et graviora comminando promittentes, quorum charissimum receptaculum est Hierusalem. Ite igitur audacter, et ipsos projicientes, loca eorum occupate: quæ cum obtinueritis, preciosis spoliis ditabimini, et terras opulentas cum castris, et civitates feliciter, et ad vultum obtinebitis,

meique et meorum gaudebitis efficaci protinus ob patrocinio. Ipsi igitur his verbis animati, primo Hierusalem invadentes, stragem non minimam de Christianis exercuerunt. Triginta omnino millia in hac urbis strage occisa refert memoratus sæpe anonymus Gallus apud Martenium col. 728, quod irruissent tam subito, ut pauci fuga salutem consequi potuerint. At Parisius pag. 420 stratagemati eorum tantam cædem attribuit, quod, capta urbe, inventa quædam Christianorum vexilla in muris collocarint, ad quæ, dum undique accurrunt fugitivi, rati urbem servatam, hostesque victos, tanta strages facta est Christianorum: idem stratagma epistola apud eum citata confirmat. Ceterum post immensam Christianorum cædem, nihil impietatis in locis sacris a barbaris prætermisum. Miserandam hanc cladem alia excepit, quæ ad amissionem omnium majoris etiam videbatur momenti: nam, quidquid virium supererat Christianis, ibidem occisum. Rem exponemus clarius.

591 Christiani fœdere conjuncti erant cum soldano Damasci, ac soldano Petræ, (Arabie Petræ urbs est, quam Crac passim nominant auctores.) Misit igitur soldanus Damasci rassalum suum soldanum Camelæ cum equitibus quadringentis ad Christianos; hisce se adjunxerunt equites Hospitalarii, Templarii, Teutonici, et quidquid ex Palæstina supererat, atque ex Cypro advenerat subsidii, cum Galtero Brennensi, Jafensi comite, ita ut facile numerarent equites sexcentos cataphractus, præter equites alios, ac pedites, teste laudato anonymo col. 729. Sic instructi Chorasminos cum Ægyptiis conjunctos ausi sunt invadere: sed, quamvis multos barbarorum peremerint, referentibus primo pedem subsidiariis Saracenis, ita hostium numero obtriti sunt, ut vix quarta Christianorum pars evadere potuerit, omnibus aliis vel occisis, vel captis. Cladem hanc contigisse die festo S. Lucæ, seu xiii Octobris anni 1244, ait idem ille anonymus col. 730, ex quo hæc compendio dedimus: atque hæc illa est clades quam S. Ludovicus revelatam scribunt aliqui, ut num. 517 diximus. Actum videbatur de Christianis in Palæstina, si conjunctio Chorasminorum cum soldano Ægyptio fuisset perpetua; sed subdit memoratus auctor, soldanum eorum potentiam tenuisse, ideoque eos Ægypto exclusisse: hinc cum urbes munitas non haberent, undique ita cæsi ac diminuti sunt, ut intra triennium nullus in Palæstina superfuisset. Quantam eis deinde cladem intulerit Camelæ soldanus, docet Joinvillius num. 205; apud quem item invenies num. 206, quid comiti Jafensi, in pugna prædicta capto, acciderit. Ceterum soldanus Babylonis post dictam victoriam Christianis eripuit Ascalonem, et castrum Tiberiadis, de quo meminit Joinvillius num. 203, sed rerum ordine perturbato. Damascum etiam occupavit, ita ut jam undique hostem potentissimum haberent Christiani. Hoc erant statu res Christianorum in Terra sancta, quando transfretavit S. Ludovicus: restat ut quædam dicamus de principibus in Oriente tunc regnantibus, quo lucem afferamus variis apud Joinvillum relatis, atque una opera historiam expeditionis S. Ludovici magis explicemus.

§ XLVII. Tartarorum regni origo, et progressus : Armeniæ minoris regnum re-stitutum : varia circa soldanos Iconii, Alapiæ, et Babylonæ notata.

Tartarorum imperium, quod initio seculi XIII exortum, anno, ut plerique scribunt 1202, fundavit vir nobilis, quem nomine ad posteros propagando Gingham Chan appellarunt. Josephus Simonius Assemanus Syrus Maronita doctissimus tom. 3 Bibliotheca Orientalis part. 2, pag. 471 notat, eum ab aliis vocari Gingham Chan, Scingis-Chan, Cingis, Gingham, Chingis, Chinchis, Ghangis, Sitzis Chan, et Tzingis-Chan. Est autem, inquit, Cingis proprium regis illius nomen, CHAN vero dignitatis; significat enim imperatorem seu regem, quam appellationem sibi omnes Tartarorum imperatores retinuerunt. Laudatus auctor ibidem observat, aliud nomen ei fuisse ante adeptum imperium, quod Temugin Renaudotio, Herbelotio Tamugin, ipse ex Syriaco Abulpharagii textu vertit, Temur-Gin, seu Temur-Gin. Addit plures scribere, eum originem duxisse ex regia Moglorum stirpe, licet Haytonus cap. 16 eum fabrum ferrarium fuisse velit.

ubi apud
quos.

593 Nomen gentis, apud quam regnum consecutus est Gingham Chan, variis item nominibus apud antiquos innotescit, licet Tartarorum nomen deinde invaluerit : nam et Moglos, Mogulos, Mogules, Mogores, Mogulenses, et Mongal : et Tataros æque ac Tartaros dictos reperias. Scythicam gentem fuisse certum est, sed ortam ex Scythia ultra Imaum montem remota. Imaus autem hodie in tabulis geographicis variis nominibus appellatur pro locorum diversitate : at in vera Tartaria Belgian seu Bengiar et Althai vocari, notat Baudrandus ad vocem Imaus. Scythiam hanc ita describit laudatus Assemanus pag. 469 : Scythia extra Imaum terminatur ad Ortum Sina (juxta alios, Serica regione, quæ citra Sinam est) ad occasum Imao monte et Scythia citeriore; . . . ad Meridiem India extra Gangem; ad Boream Oceano Septentrionali Ejus antiqui populi, Scythæ Abii, Hippophagi, Auxacii, Casii, Charauni, Issedones, Tochari, et Seres; nunc Tartari Thibet seu Thobat, Kaimach, Naiman, Turchestan, Tanguth, Mongul, Unch, Tocharistan, Igur, Chatai, Jupi, et Tenduch seu Niuch. Hinc orti reges, qui non Scythiam modo utramque, sed etiam Sinam, Indiam, Persidem, Mediam, Mesopotamiam, Syriam, Armeniam, Pontum, Anatoliam, aliasque Asiæ et Europæ terras occuparunt. Ii Hunnorum, Tartarorum, Mogulorum, et Turcorum nomine innotuerunt.

qualesque
gentes.

594 In Campestribus Scythiæ modo descriptæ habitasse Tartaros, ac fere sine lege, sine rege, sine Deo, pauperem vitam duxisse, despectos vicinis omnibus, omnibus rectigales, auctores affirmant varii cum Joinvillio num. 184 et seqq. Audi Haytonum Armenum, lib. de Tartaris cap. 16 hæc enarrantem : In illa vero, inquit, regione habitabant Tartari, tamquam

homines bestiales, non habentes litteras, neque fidem : greges pascebant animalium, et de loco ad locum incedebant, quærentes pascua armentis : ad armorum exercitium non valebant, sed erant ab omnibus vilipensi, reddentes vectigal universis. Nominatim Cataiorum, seu Sinensium borealium regi vectigal pependisse scribit Abulpharagius apud Assemanum pag. 472 : ubi additur sine principe fuisse, quamvis ducem quemdam haberent, aut plures fortasse; nam hæc subdit verba : Signum vero ejus qui inter eos magnus Ameras (dux) dicebatur, erat stapedem ferreum habere; nam cæteri ligneo utebantur. Vectigales item fuisse regi illi, quem Presbyterum Joannem vocant auctores aliqui cum Joinvillio, testatur Paulus Marcus Venetus lib. 1, cap. 51 : si tamen hic alius est a Cataiorum rege : nam etiamsi regem hunc in regno Tenduch, seu Tangut ad partem Sinæ borealem, residere solitum infra videbimus, in Cataia etiam dominatum fuisse suspicio esse potest.

595 Jam vero qua occasione Tartari regem sibi elegerint, occisoque Presbytero Joanne, in libertatem se vindicarint, narrat loco citato Joinvillius, a quo Marcus Paulus Venetus loco item assignato non abit eo usque, ut conciliari nequeant. Verba hujus accipe : Habitarunt (Tartari) primum in campestribus regionis illius, carentes civitatibus et oppidis, solum pascua quærentes, et aquas pro pecoribus nutriendis, nec habebant de gente sua principem, sed tributa pendebant magno cuidam regi Uncham nomine, quem hodie vulgo Presbyterum Joannem vocant. Sed indies incrementa sumentes, et seipsis fortiores evadentes, cepit rex Uncham timere, ne aliquando ab ipsis offenderetur, atque in rebellionem prorumperent. Ut igitur potentia eorum minueretur, cogitabat operæ pretium se facturum, si illos ab invicem in partes secerneret, atque in diversas regiones collocaret. At illi nolentes a se invicem disgregari, transierunt omnes pariter in desertum versus plagam Aquilonarem, magnam occupantes regionem, in qua tuti esse possent, nec regem suum timerent, negato etiam illi tributo. Paucis transactis annis, Tartari omnium consensu eligunt ex seipsis virum probum ac sapientem regem, Cingis nomine, anno scilicet Domini MCLXXXVII, cui coronam imponentes, et omnes circumquaque, qui de gente illa erant, concurrentes, voluntario animo illi obedientiam, et subjectionem pollicentur. Ille igitur, ut erat vir prudens, subjectos optime gubernabat, atque brevi tempore octo provincias cepit, et regno suo adjecit. Omnes nempe provincias ultra Imaum, seu montem Belgian sitas in Scythia supra descripta, ut Haitonus habet cap. 16.

596 Hisce subactis, Gingham Chan arma convertit contra regem ac dominum suum, quem Presbyterum Joannem dictum, ac Christianum fuisse auctores tradunt. A tempore autem victi occisique Presbyteri Joannis Tartarorum imperium inchoat Abulpharagius, aliique, qui ejus initium anno 1202 innectunt; quibus non omnino repugnat Venetus supra relatus, qui regem citius a Tartaris electum scribit : nam potuit Gingham regis prioris auctoritatem in se, suosque agnoscere, etiamsi jam rex esset electus. Porro occasionem belli non omnino eandem tradunt auctores. Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 280 eam fuisse narrat, quod Gingham apud Presbyterum Joannem calumniis appetitus,

AUCTORE
J. S.

ac qua occa-
sione rex ele-
ctus sit. expo-
nitur :
E

P

imperium
Tartarorum
per Scythiam.
Sinamque di-
latatum :

ab.

AUCTORE
J. S.

ab eo fuisset in vincula conjiciendus, quod ubi rescivit, bellum movit. Venetus lib. 1. cap. 53 scribit, filiam Presbyteri Joannis a Ginchio ad nuptias postulata, quod cum ille cum indignatione abnueret, contemptum bello ulcisci voluit Ginchius. Joinvillius nihil causæ allegat, nisi quod Tartaros contemneret, gravique jugo premeret rex memoratus. Quæcumque autem fuerit belli causa, consentiunt auctores, Presbyterum Joannem a Ginchio superatum, ejusque regnum subactum: quin et regem in pugna post varios conflictus occisum, ait Abulpharagius pag. 281. Ceterum Presbyterum Joannem in regno Tenduch, seu Tangut, Sinis borealibus contermino, imperasse Cheritensibus Turcis seu Tartaris, intelliges ex Veneto cap. 64, et Assemano pag. 483, et seqq., ubi erudite de illis regibus disputat, eorumque imperii amplitudinem describit: quibus Abulpharagius citatus, Herbelotius pag. 256, aliique consentiunt. Nec improbabile videtur, ut jam monui, in parte Cataiæ, seu Sinæ borealis imperasse. Sinam certe eo etiam tempore invaserunt Tartari, et post bellum 73 annorum penitus subegerunt, ut ex Historia Sinica narrat Martinus Martinus lib. 1 Historiæ Tartaro-Sinicae, num. 2, quem consule.

597 Hæc contra Presbyterum Joannem victoria occasionem præbuisse videtur, qua Tartari non pauci fidem amplexi sint Christianam, sed Nestorianis erroribus depravatam; plurimi enim in regno illo erant Nestoriani, quorum religionem secuti sunt Tartarorum multi, quemadmodum eorum alii aliarum, quas subegerunt, gentium superstitiones sunt amplexi. Primam Tartarorum conversionem visione mirabili contigisse, ait Joinvillius num. 489; at, quidquid sit de visione illa, constat ad Christum conversos esse ex iis principes quosdam, ac summum etiam imperatorem Christo credidisse. Nam de Tartarorum religione Assemanus pag. 475 tradit sequentia: Tartarorum imperatores, ut ex illorum historia liquet, primum athei, vel idololatæ fuere; deinde Christiani, sed polygami et Nestoriani; demum Mahometani. Item populi Tartari aliquamdiu Christianam fidem professi sunt, vel honorarunt; sed postea Mahometicam superstitionem amplexi sunt, aut ad avitos idololatriæ errores redierunt. Abulpharagius in Chronico Syriaco . . . notat, in ipsa Tartarici imperii fundatione Christianos a Tartaris in summo honore habitos fuisse, postea vexatos, indignisque modis tractatos, quum ii ad Mahometanam sectam fere omnes transiissent. Hæc de religione Tartarorum hoc loco sufficiant, quæ apud laudatum auctorem erudite probata curiosus lector reperiet.

Persis ab iis
subacta,
pulsis Chorasminis,

598 Porro Tartari, subacta Scythia ultra Imaum sita, Sinæque parte non modica, extra Imaum, seu montem Belgian progressi sunt ad partes Asiæ magis Occidentales eo animo, ut totum terrarum orbem suo subjugarent imperio. Potestatem ad hoc sibi factam a Deo in visione quadam jactitabant. Refert id Joinvillius num. 490, et eodem fere modo Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 281, cujus verba subjungo: Interea dum hæc gererentur, apparuit inter Mogulenses princeps quidam insignis; qui per deserta et montes media hyeme nudus ac discalceatus oberrans, cum diebus aliquot abfasset, deinde reversus dixit: Allocutus est me Deus, dixitque: Terram universam Tamujino, ejusque posteris dedi, eumque Jingis-Chan

nominavi. Haud difficulter intelligi potest, hujusmodi visiones a principibus Tartarorum jactitatas fuisse, ut populum ad expeditiones arduas et longinquas magis haberent obsequentem. Illi interim progressi vicinas occuparunt provincias, ac Persidem Gelaeddino Chorasminorum soldano eripuerunt, Chorasminis eorum metu in Mesopotamiam, aliasque Saracenorum provincias fugientibus, a quibus, ubi aliquot annis huc illuc vagati fuerant omnibus invisi, ingentem anno 1244 cladem Christianis in Terra sancta illatam, jam vidimus num. 590, et seqq.

599 Gelaeddinum autem fuisse, cognomento Mankberni, quem Persidis imperatorem vocat Joinvillius, quemque Perside expulsum a Tartaris docet num. 491, manifestum sit ex Herbelotio pag. 370 et seqq. At æque inde elucescit, non tam celerem fuisse Tartarorum de Gelaeddino victoriam, quam insinuat Joinvillii relatio; nec eam per trecentos dumtaxat equites obtentam, quemadmodum ille refert, Tartarorum jactantia deceptus. Utrumque paucis ostendo. In Perside imperasse, et simul Chorasminorum ducem fuisse, quem expulerunt Tartari, ex Joinvillio patet: nam et Persidis imperatorem vocat, et Perside expulsum asserit, et ab eodem cladem Terræ sanctæ illatam docet, quam intulerunt Chorasmini. At vero Gelaeddinum Mankberni, qui postremus fuit soldanus provincie Chouarezem circa Oceanum fluvium, quem Gihonem vocant Orientales, ac mare Caspium sitæ, late in Perside imperasse probatur, tum ex aliis apud Herbelotium relatis, tum quod pag. 371 varii provinciarum in Persico imperio domini, et administratores clientelam ei jurasse legantur. Hisce satis alias manifestis unum ob stare videtur nomen Gelaeddini: nam Joinvillius Chorasminorum ducem Barbaquan nominat, eundemque Barbaquan et a Tartaris expulsum Perside, et Palestinæ cladem intulisse affirmat. Sed facilis est responsio: nimirum Barbaquanum post mortem Gelaeddini Chorasminis jam vagis ducem fuisse, atque in eo errasse Joinvillium, quod, cum ejusdem uterque populi dux fuerit, eundem etiam hominem fuisse putaverit; nisi credere malimus, plura nomina Gelaeddino fuisse, aut nomen ejus pro varietate idiomatum varie fuisse enuntiatum. Jam vero quod non tam facilis fuerit Tartarorum de Chorasminis victoria quam putavit Joinvillius, clarum est ex Herbelotio; nam in multis præliis superiorem fuisse Gelaeddinum narrat, tandemque a multis suorum desertum, victumque a Ginghis chano in Indiam fugisse: sed rediisse deinde, ac regnum recuperasse; donec anno Hegiræ 628, id est, æræ Christianæ 1230, regnum penitus amisit, Perside ejectus a Giarmago duce sub secundo Tartarorum imperatore. Hæc de Tartaris ad expositionem Joinvillii disputata oportuit: quæ et lucem affundent legationi eorum ad S. Ludovicum, aliisque, quæ Sanctus ad eorum conversionem gessit.

600 Armeni, quorum itidem historia cum gestis S. Ludovici in Oriente connexa est, eo tempore regem habebant Christianum, et Ecclesiæ Romanæ conjunctum. Regnum eorum, dudum antea collapsum, resurrexerat anno 1199 in minori Armenia, coronato per archiepiscopum Monguntinum, Romani Pontificis atque imperatoris Occidentis auctoritate, Leone Armeniæ principe in regem. Latius hæc refert Raynaldus ad annum 1199, a num. 65, ubi in litteris Gregorii Ar-

de quibus
notantur
quo.

E

F

Armenorum
regnum resti-
tutum, cujus
rex Catholicus

me-

A *menorum episcopi isthæc leguntur in rem nostram* : Noveritis Domine, quod ad nos venit nobilis, sapiens, et sublimis archiepiscopus Maguntinus, qui nobis attulit ex parte Dei, et ex parte sublimitatis Ecclesiæ Romanæ, et ex parte magni imperatoris Romanorum sublimem coronam, et coronavit regem nostrum Leonem, et nobis reddidit coronam, quam nos perdidimus a longo tempore. Occasionem restituti Armeniæ regi narrat sæpe laudatus anonymus, qui Tyrii Historiam fideliter continuavit, apud Martenium col. 648, et 649, atque eodem plane modo Sanutus lib. 3, part. 10, cap. 8, quam ex iis in pauca contraho. Cum Antiochiæ princeps, cujus vassallus erat Leo minoris Armeniæ dominus, dolo eum capere vellet, ab eodem captus est : atque, intercedente Henrico Campaniæ comite, sub ea conditione dimissus, ut viceversa Armeni fieret vassallus. Hinc cum aucta esset Armeni potentia, regia corona ut insigniretur, petiit ab Henrico, qui ejusdem postulatis annuit, eumque, ut illi scribunt, propriis manibus coronavit. At postremum illud ex dictis parum est verisimile : nam quorum auctoritate cujusque manibus, coronam consecutus sit Leo, jam diximus, dicta autem nostra confirmat Bellovacensis lib. 34, cap. 29.

601 Joinvillius num. 51 refert, regem Armeniæ gravi pressum fuisse servitute a soldano Iconiensi, ditissimo, potentissimoque Turcarum principe in Asia minore : Joinvillio adstipulatur Bellovacensis lib. 30, cap. 144, tributum, quod ei pendere solebat, distinctius exprimens. Verum Haitonus, qui Leoni in regnum minoris Armeniæ, ducta ejus filia, successerat, ut jugum soldani Iconiensis excuteret, Tartaris se vectigalem fecit, quorum ope ingentem de iis victoriam retulisse, refert loco assignato Joinvillius. Factum id videtur anno 1243 : illo enim anno insignem cladem soldano Iconii illatam a Tartaris ope Georgianorum et Armenorum, narrat Bellovacensis lib. 30, cap. 150. Hac clade ita accisa sunt Turcarum vires, ut vectigales facti Tartaris, multo tempore languerent. Attamen jam aliquot annis bellum cum Turcis gesserant Tartari, ut patet ex Historia dynastiarum Gregorii Abulpharagii pag. 314, ipsoque Bellovacensis cap. 144, atque ita quidem, ut belli initio Christiani, ipsique etiam Armeni Turcis contra Tartaros opem tulerint. Cur autem deinde Armeni Tartaris contra Turcas adhæserint, auctores illi non exprimunt : iis tamen adhesisse Armenorum regem contra Gaiasadinum, ut Bellovacensis, sive Gijathoddinum, ut Abulpharagius eum vocat, Iconii soldanum, clare colligitur ex Abulpharagio, qui pag. 319 narrat soldanum anno Hegiræ 642, Christi 1244, Tarsum præcipuam Armenorum urbem in Cilicia obsedis, at, mortuo soldano, obsidionem solutam, impedimenta Turcarum ab Armenis oblenta. Hactenus de re Armenorum, qui regnabat adhuc, dum in Oriente agebat S. Ludovicus, quique plures deinde ope Tartarorum obtinuit victorias.

602 Præter soldanum Iconii, quocum S. Ludovico nihil fuit negotii, duo nobis commemorandi sunt Saracenorum principes, præ ceteris eo tempore in Oriente potentes : alter ex posteris magni illius Saladini, qui præter Alapiam amplam Syriæ urbem, quam a proavis suis acceperat, possidebat tunc temporis urbes munitas Camelam, et Hamam in Syria itidem sitas,

quæ singulæ suos ante habuerant dominos : unde AUCTORE J. S. quandoque Alapiæ, alias Hamæ, vel Camelæ soldanus vocatur; proprio autem nomine Nazer passim ab auctoribus dicitur, quo et nos eum nomine appellabimus. Alter, Saphadini nepos, atque ejus potentiæ fere heres, a patre suo Camel Egyptum acceperat, cui deinde Damascenum dominium, aliaque in Syria, et Arabia adjunxerat, cui nomen proprium erat Saleh, quique passim Babyloniam soldanus a metropoli sua, videlicet Babylonia Egyptiaca, ab ejus temporis auctoribus nominatur, licet extra Egyptum ditionem obtineret amplissimam. Hunc autem soldanum, quod majorem Terræ sanctæ partem possideret, bello præ ceteris impetendum existimavit S. Ludovicus. Neque vero deesse videbatur occasio opportuna; bellum enim erat inter Alapiæ et Babyloniam soldanos : sed priusquam Rex Cypro egrederetur, pax inter eos conciliata est, adnitente potissimum Calipha, qui instar summi Pontificis erat Mahometanis, ac Bagdadi residebat. Verum de his sermo recurret, dum gesta S. Ludovici in Cypro enarrabimus, quod nunc aggredimur, ad Regem reversuri post digressionem longam, sed necessariam propter crebras evagationes Joinvillii, cujus Historiam elucidandam suscepimus, et confirmandam.

§ XLVIII. Gesta varia S. Ludovici in Cypro anno 1248 : legatio Tartarorum ad Regem, ejusdemque ad Tartaros.

Vidimus S. Ludovicum in Cyprum appulisse mense Septembri anni 1248, ubi honorifice exceptus fuit ab Henrico de Lusignan Cypro rege, moramque traxit usque ad mensem Maium anni sequentis. Non desunt, qui tantam in hac insula moram imprudentiæ accusent propter incommoda quædam inde secuta, quos refutat Daniel tom. 3 editionis anni 1722 pag. 260 ex eo, quod non minora obvenire potuissent incommoda, si recte Egyptum petisset. Verum hos ego non moror, quamvis difficulter in animum inducere possim, plus eos de re militari sapuisse, quam quos in consilium adhibuit S. Ludovicus. Nam Regem non suo, sed ducum suorum Cypriorumque consilio ibidem substitisse cum Joinvillio num. 47 fidem facit Nangius pag. 347 his verbis : Rex autem Ludovicus in Cypro terram capiens de consilio baronum suorum, ac baronum et terrarum* Cypro, in Cypro diutius expectavit, et propter instantiam hymis, et propter alias causas concurrentes. Imo ridendi hi potius videntur quam refutandi, qui tanto locorum, temporumque intervallo abs ipsa re sejuncti, plura se perspexisse putarint, quam tot belli duces præsentibus perspexerint. At, hisce breviter dictis, referamus oportet, quid toto illo tempore in Cypro egerit Sanctus.

604 Pleraque refert Odo apostolicæ Sedis legatus, cum Rege in Cypro agens, in litteris ante discessum e Cypro scriptis ad Innocentium summum Pontificem : quo cum testem habere non possimus meliorem, ejus epistolam fere totam subnectam ex Spicilegio Acherii tom. 3, a pag. 624, suppleturus ex aliis auctoribus, siquid

Rex in Cypro moratus iis-que ad mensem Maium anni 1249,

F

* I. terrariorum, id est, incolarum

abitum quorundam impedit, et discordes

AUCTORE
J. S.

subinde addi possit, aut clarius explicari. Sic ille exorditur, post debitam salutationem, res gestas narrare: Inter alia, quæ exercitui Christiano in Cypro commoranti acciderunt, postquam Sanctitati vestræ litteras destinavi, hæc vobis scribere dignum duxi. Sexta feria post festum beati Lucæ vicecomes Castro-dunensis et alii quam plures milites Cypro applicuerunt. Et post aliquot dies, diabolo instigante, orta est discordia inter dictum vicecomitem, et marinarios suos. A balistariis vicecomitis interfecti fuerant duo ex parte Januensium, quorum unus erat magnus homo et nobilis. Idem etiam vicecomes, nescio quo ductus spiritu, habito tractatu cum comite Montis-fortis, voluit, et multi milites cum eo, ad partes Aconensium transfretare. Quo cognito, Rex Franciæ inhibuit ei, et aliis militibus, ne hoc facerent: quia hac occasione posset totus dissolvi exercitus, et Christianitatis negotium impediri. Quia vero idem vicecomes volebat quoque modo quod proposuerat adimplere, fecit rex armari gualcas* suas, et inhibuit dominis navium, ne dictum vicecomitem, vel suos complices ferre aliquatenus attentarent.

* i. e. triremes

ad concordiam reducit:

605 Tunc idem vicecomes ad aliud se convertit, et saisivit navem et omnia, quæ in navi erant, asserens quod secundum conventiones habitas inter ipsos et dominos navis, tam navis, quam omnia, quæ erant in navi, sua esse debebant. Tandem mediante Rege Franciæ tractatum fuit, ut compromitterent dictæ partes in duos bonos viros, et Rex poneret tertium. Sed non consenserunt partes; et ideo dicta discordia non potuit tunc sedari. Pacem tamen reduxit post medium circiter annum Regis, legatique diligentia: Nangius enim pag. 352, postquam hæc ipsa narraverat, sic prosequitur: Tandem ad instantiam Regis et legati, vicecomes post Pascha navem, quam saisierat, Januensibus restituit. Qui et promiserunt sub pœna duarum millium librarum, quod juri starent in curia Regis Franciæ super querelis, quæ vertebantur inter ipsos et vicecomitem antedictum. Non mirabitur lector hanc, aliasque discordias inter cruce-signatos ortas esse; si consideraverit, quanta inter eos esset nationum, ingeniorumque diversitas: quamvis alioquin Rex sanctus summo studio niteretur concordiam stabilire, verbisque efficacibus hortaretur, ut ei inter se, et cum Cypriotis sine dissensionibus viverent, quod ultimum saltem consecutus est. Ceterum arte potius et ingenio utendum erat Ludovico, quam auctoritate nimia, aut severitate, ne exercitus ex nationibus diversis conflatus, principibusque potentibus, qui suis militabant sumptibus, magna ex parte dissolveretur.

mortui interim nobiles non pauci.

606 Præter dissensiones alia etiam non deerant, quæ pii Regis animum exercuarent: morbis enim invalescentibus in exercitu, non pauci occubuerunt in Cypro. Præcipuos illorum memorat laudata epistola Odonis, hisce verbis prosequentis: His diebus dominus Willelmus de Merleto senior, dominus Willelmus de Barro, comes Montis-fortis, dominus de Duech, castellanus de Burgues, et alii quamplures milites viam universæ carnis ingressi sunt. Alios item in Cypro defunctos infra sic memorat: Sexta vero feria post octavas Epiphaniæ (anni 1249) dominus Archembaudus de Borbonio viam universæ carnis ingressus est... Comes vero Vindocinensis Sabbato ante ramos palmarum perrexit ad domum, et, ut dicitur, postquam intravit exer-

citus Cyprum, ducenti et sexaginta milites diem D clausurunt ultimum. Ducentos et quadraginta numerat Nangius pag. 347, et præcedentibus addit nominatim Robertum episcopum Bellovacensem, et comitem Drocensem: Sed et comes Andegaviæ Carolus, frater Regis Franciæ, quartana in Cypro laboravit. Nec ea adhuc liberatus erat, dum Damiatam occuparunt Galli, ut Robertus frater ejus habet in litteris deinde citandis. Quin et Margaritæ reginæ valetudo tentata est, quam restitutam deinde, refert Odo legatus hunc in modum: Et regina ab agritudine, quam passa fuerat, restituta est sanitati. Hi morbi causam Regi præbuisse videntur, cur agmen suum in castris deinceps non contineret, sed milites per varia Cypri oppida spargi pateretur: nam per totam insulam sparsos fuisse cruce-signatos, narrat ibidem dictus legatus.

607 Soldanus Babylonæ, seu Egypti, quem cum soldano Alapiæ bellum gessisse hoc tempore jam diximus, imminentem capiti suo cernens tempestatem ab exercitu Ludovici, pacem primo inire studuit cum soldano Alapiæ, eumque una cum soldano Damasci sibi contra Gallos adjungere. Soldanus autem hic Damasci dominio suo, libertateque privatus erat, atque eo etiam tempore captivus fuisse videtur Alapiæ: nam eum a soldano Alapiæ victum, captum, atque ibidem detentum fuisse, refert anonymus apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 731: cui consentit Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 1 his verbis: Posthæc soldanus Damasci a soldano Alapiæ bello superatus, carceri mancipatur. Hisce expositis, verba Odonis accipe in laudata epistola: Per idem tempus magister Militum Templi et marescallus Hospitalis scripserunt regi, quod soldanus Babylonæ cum magno exercitu ad partes Gazæ venerat ad conciliandum sibi soldanos Alapiæ et Damasci; et timebant ne forte Joppen vel Casaream intenderet obsidere. At ille colloquium cum soldano Alapiæ expetebat, quod tamen abruptum sine pace, post pauca docet idem legatus Odo, sic scribens: Eodem etiam tempore (id est mense Decembri) marescallus Hospitalis intimavit Regi, quod soldanus Babylonæ et soldanus Halapiæ cum indignatione recesserant ab invicem sine treugis: et quod soldanus Halapiæ in proximo ad Regem nuntios mittere intendebat pro treuga faciendâ.

608 De nuntiis ad Regem missis hoc tempore nihil invenio, neque id factum existimo: timuisse tamen videtur soldanus Egyptius, ne soldanus Alapiæ se cum Rege conjungeret; atque ea de causa bello acriori persequi capiti inimicum suum, validoque exercitu urbem ejus munitam, quam Camelam tunc passim vocabant, alias Emesam, obsidione cinxit. Præter historicos nostros eam obsidionem narrat Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 322, nec ante soldanam obsidionem dicit, quam Saleh Egypti soldanus audivisset Damiatam a Ludovico captam. Sed fallitur manifeste Abulpharagius: Odo enim legatus in epistola sæpe jam dicta, quæ ante discessum Regis e Cypro exarata est, pacem inter utrumque soldanum circa initium Quadragesimæ initam, narrat hoc modo: Per eosdem dies pax reformata est inter soldanos Babylonæ et Halapiæ, mediantibus nuntiis caliphæ de Baldak*, et recesserunt Babylonii ab obsidione Camelæ: ita ut soldanus in Egypto facile esse potuerit antequam eo appelleret Ludovicus: licet per suos reduci debuerit propter morbum

Bellum istud soldani Babylonii et Alapiæ

E

E

similiter expressit ad huc in Cypro Ludovicus

* i. e. Bagdad

A morbum in obsidione contractum, quem dolo soldani Alapiæ ei immissum scribit Joinvillius num. 52.

qui mentionem de pace cum soldano Babylonie factam im-
probat :

609 Interea mentio pacis cum soldano Babylonie faciendæ facta fuerat, inconsulto Ludovico, quod male habuit Regem. Rem audi ex litteris Odonis legati : Postea etiam scripsit Regi idem magister (Templariorum,) quod quidam admiralus soldani Babylonie ad ipsum venerat, nec tamen ex parte soldani veniebat, ut dicebat, nec litteras ejus habebat; sed venerat ad inquirendum voluntatem Regis Franciæ, quia dominus suus libenter cum eo pacem haberet : et, ut dicitur a quibusdam, ad requisitionem dicti magistri soldani ad ipsum miserat dictum admiralum : quod factum valde Regi displicuit, et omnibus baronibus. Et in continenti Rex per litteras suas inhibuit dicto magistro, ne de cætero tales nuntios recipiat, vel cum eis colloquium habere præsumat sine mandato speciali ipsius. Dicebatur enim ab omnibus, qui factum Syriæ noverant, quod quantumcumque oppressi erant Christiani, numquam primi faciebant verbum de treugis faciendis; sed tunc primo, quando a Turcis super hoc erant cum magna instantia requisiti : et ideo quod dictus magister primo verbum moverat de treugis, conditio Christianorum facta erat deterior; et maxime, quia ex hoc Turci credere poterant, quod Rex æstimans se Turcis inferiorem viribus, festinavit, quacumque treuga inita, ad propria remeare. *Fecerat id antea Fredericus II, ut vidimus, at sincerior erat et ferventior ad capta prosequenda* S. Ludovici.

vero rursus
dividia com-
ponit.

610 Accipe nunc varia ad discordias sedandas ibidem facta : Circa vero festum beati Nicolai facta est rixa in Famagusta inter marinarios gualearum Regis, et serventes ipsius; et quidam de dictis servientibus interfecti fuerunt. Quo Rex properans, plures ex utraque parte fecit capi, ut sic posset sciri, qui erant auctores flagitii antedicti. *Hæc ex litteris, in quibus subditur Regis conatus ad pacem aut inducias inter Armeniæ regem et principem Antiochiæ componendas. Inducias autem, post scriptas hasce litteras, regis cura compositas, refert Nangius pag. 352 hisce verbis : Dum Rex Franciæ Ludovicus in Cipro cum regina Margareta uxore sua moram traheret, Armeniæ rex, intellecto ejus adventu, misit eidem nuntios solemnes, quemdam scilicet Armeniæ episcopum, et alios domesticos suos cum litteris suis, et xeniis, se offerens ejus voluntati : quos ille prout decuit honorabiliter recepit. Cum autem intellexisset esse discordiam inter ipsum regem Armeniæ, et principem Antiochiæ, gravem plurimum atque damnosam, quæ jam longo duraverat tempore : propter hoc et alia quædam misit nuntios proprios ad utrumque. Postea vero, procedente tempore, accedentibus ad eum utriusque nuntiis, inita est inter ipsos coram illo treuga, ab instanti Nativitate sancti Joannis per duos annos duratura.*

ac principi
Antiocheno
multis subri-
dium.

611 Subjungit Nangius missum a Rege principi Antiocheno subsidium contra Turcomannos, gentem vagam et silvestrem, ut eos describit sæpe dictus anonymus col. 732, qui ditionem Antiochenam impune populabantur : verum id missum fuisse ante has inducias sub finem anni 1248, patet ex litteris Odonis, in quibus ita res narratur : Per idem tempus venerunt nuntii ad regem Franciæ principis Antiocheni.. Regi exen-

nia* deferentes. Patriarcha etiam Antiochenus, et dictus princeps quosdam nuntios ad Regem et ad me miserunt, per suas litteras intimantes, quod Turchomani paulo ante cum nimia multitudine partes Antiochiæ aggressi fuerant, et Christianitati tam in rebus quam in personis intulerant magnum damnum. Unde supplicabant Regi, ut eis quam citius ministraret auxilium. Rex vero misit eis sexentos balistarios : militam* mittere noluit, timens dissolutionem exercitus, et quod tempore statuto non posset exercitus congregari.

AUCTORE
J. S.
* i. e. munera

* i. e. equites
militia dona-
tos

612 Ejusdem anni mense Decembri legatos Tartaros regem venisse in Cyprium, ingentia afferentes promissa, iidem auctores cum Joinvillio num. 48 referunt : at in eo lapsus est Joinvillius, quod eos a magno Tartarorum imperatore missos narraverit, cum missi fuerint a potente quodam illius duce, qui in Perside residebat, quique in litteris Odonis legati Erchalchai, apud Nangium vero Ercalthay nominatur. Legationem hanc de impostura suspectam habet Chaizius pag. 558 : neque vero inficior rationes esse varias, quibus reddi possit suspecta; lubet itaque rem paullo attentius examinare. Sic eorum adventum narrat Odo in litteris : Die vero Lunæ post festum beatæ Lucie, nuntii regis Tartarorum Castrocherniis*, quod distat a Nicossia sex leugis, applicuerunt. Die vero Sabbati ante Natale Domini Nicossiam intraverunt. Die vero crastina se Regi præsentaverunt, et ei hujusmodi litteras porrexerunt, scriptas lingua Persica, et litteris Arabicis, quas Rex interpretari fecit de verbo ad verbum. Nangius pag. 347 quædam distinctius memorans, nuntios missos dicit a quodam magno viro, Ercalthay nomine, de gente Tartarorum, neque alium, opinor, intelligit Odo, licet regem nominet : nam illius, et non summi Tartarorum imperatoris litteras fuisse, ex ipsis intelliges. Addit Nangius sequentia : Ibidem præsens aderat frater Andreas de Lonciumel de Ordine fratrum Prædicatorum, qui majorem ex illis nuntiis, nomine David, noverat, utpote qui viderat eum in exercitu Tartarorum, quando ipse et alii quidam fratres missi fuerunt ex parte domini Papæ ad Tartaros, Rex autem litteras sibi præsentatas in lingua Persica et litteris Arabicis, in Latinum per eundem fratrem transferri fecit, earumque transcriptum, sub contra sigillo suo clausum matri suæ reginæ Blanchæ in Franciam misit. Litteras ipsas accipe, prout epistolæ Odonis insertæ sunt apud Acherium; verba quædam mutata, seu variantes lectiones ex Nangio apud Chesnium, notabo ad marginem; hæc autem varietas ex diversa interpretatione oriri potuit :

Tartarorum
legati cum
litteris ad Re-
gem missi.

E
* i. e. Cerau-
niam, opinor,
nunc Cerines

in quibus
magna pro-
mittuntur
* Cham
* Ercalthay
* apostolica
* regi

613 Per potentiam Dei excelsi missi a rege terræ Gan* verba Erchalchai* Regi magno provinciarum multarum, strenuo Propugnatori orbis, Gladio Christianitatis, Victoriæ religionis baptismalis*, Defensori legis euangelicæ, Filio regis* Franciæ. Augeat Deus dominium suum et conservet ei regnum suum annis plurimis, et impleat voluntates suas in lege et in mundo, nunc et in futurum, per veritatem divinæ conductricis hominum, et omnium prophetarum et apostolorum, amen. Centum millia salutum et benedictionum. Ex hoc rogo, quod recipiat salutationes istas, ut sint gratiæ* apud ipsum. Faciat Deus ut videam hunc Regem magnificum, qui applicuit. Creator autem excelsus causet* occursum nostrum in caritate, et facile faciat ut

* grande
* sic fieri
faciat

congre-

ANCHORE
J. S.

* Kyocay

* Volumus
in bonum
Christiano-
rum.

* adhuc veni-
mus

* Sabeldin
Moufat
David
dicent

* Præcipit

* Fruemer-
charram
Domino

Christianus
tunc fuisse
dicitur impe-
rator Tartarorum.

congregemur in unum. Post hanc salutationem noverit quod in hac epistola non est intentio nostra, nisi utilitas Christianitatis, et corroboratio manus regum Christianorum, Domino concedente. El peto a Deo, ut det victoriam exercitibus regum Christianitatis, et triumphet eos de adversariis suis, contemnentibus crucem. Ex parte autem regis sublimis sublimet eum Deus, videlicet de præsentia Kiokai * augeat Deus magnificentiam suam.

644 Venimus * cum potestate et mandato, ut omnes Christiani sint liberi a servitute, et tributo, et angaria, et pedagogiis, et consimilibus, et sint in honore et reverentia, et nullus tangat possessiones eorum. Et ecclesiæ destructæ reædificentur, et pulsentur tabulæ, et non audeat aliquis prohibere, ut orent corde quieto et libenti pro regno nostro. Ista autem hora venimus * ad hoc pro utilitate Christianorum et custodia, Deo dante excelso. Misimus autem hoc per nuntium fidelem nostrum virum venerabilem Sabeldin Monfac David *, et per Marchum, ut annuntient illos bonos rumores, et quæ sunt circa nos, dicant * ore ad os. Filius autem recipiat verba eorum, et credat eis, et in litteris suis rex terræ augeatur magnificentia sua. Ita præcipue * quod in lege Dei non sit differentia inter Latinum, et Græcum, et Armenicum, Nestorinum, et Jacobinum, et omnes, qui adorant crucem. Omnes enim sunt unum apud nos. Et sic petimus, ut Rex magnificus non dividat inter ipsos, sed sit ejus pietas et clementia super omnes Christianos. Duret ejus pietas et clementia. Datum in finibus * Muharram. Et erit bonum, concedente Deo excelso *.

645 His recitatis litteris, subdit pag. 348 Nangius : Huic epistolæ consonabant et aliæ quædam litteræ, quæ paulo ante Regi Ludovico a rege Cypri et comite Joppensi fuerant præsentatæ. Scriptæ hæc fuerant ad regem Cypri, aliosque a supremo militiæ præfecto in Armenia, regis Armenorum Haitonis fratre, ut habet Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 320, ubi eum narrat interfuisse inaugurationi summi Tartarorum imperatoris Caiuc-chani, factæ anno Hegiræ 644, id est Christi 1246. Caiuc autem, qui ab aliis Guiuch, Gaiuch, Gino, vicinisque nominibus ab auctoribus Latinis vocatur pro varia interpretatione vocis Tartariæ, idem est, qui in recitata modo epistola kiokai dicitur, tertius videlicet Tartarorum imperator, anno 1246 ad imperium evectus; defunctus vero anno Hegiræ 647, seu Christi 1249, ut memoratus Abulpharagius habet pag. 322, adeo ut legati S. Ludovici eum vivum invenire non potuerint. Christianum fuisse, ut nuntii deinde narrabunt, scribit idem Abulpharagius apud Assemanum tom. 3, part. 2 Bibliothecæ Orientalis, pag. 105, ubi ejus verba Syriaca Latine sic exprimit : Quum vero Guiuchus ipse Christianam religionem ex animo profiteretur, sub ejus imperio exaltatum est cornu multorum Christianorum, ejusque castra episcopis, sacerdotibus, et monachis plena erant. Præmittit ibidem Assemanus, matrem ejus, Turachinam, præfectumque ædibus regis Cadachum, item Christianos fuisse. Attamen Catholicos fuisse non est verisimile, indeque factum, ut inter omnes, qui Christum modo quocumque colerent, sive Catholici illi forent, sive hæretici, discrimen non agnoscerent, ut advertit laudatus Assemanus; namque, inquit, ita Nestoriani, Armenii, et

Jacobitæ, qui plurimi in ditione castrisque Tartarorum versabantur, regi Kyocay ad Christianam fidem recens converso imposuerant, ut nulum esse inter Christianas omnes gentes discrimen agnosceret. Hinc evanescit prima objectio Chaizii, pag. 557 contra sinceritatem legatorum proposita.

646 Porro Ludovicus ipse dubitasse videtur de sinceritate legationis, atque ideo eas proposuisse interrogationes, quibus dolum sperabat erupturum, siquis subesset : at multum tamen minuebatur hæc suspicio, quod legatorum alter fratri Prædicatori notus esset. Interrogationes Regis singulas proponam, subjuncto singulis responso, ex litteris Odonis, qui præsens audivit omnia : Receptis autem, inquit, ex parte dicti Erchalchai, dicto die interrogavit Rex in præsentia mea, et consilii sui, et quorundam prælatorum, qua occasione dominus eorum adventum Regis audierat. Ad quod sic responderunt, quod a soldano Mussulæ missæ fuerunt quædam litteræ ad magnam regem Chan, quas receperat a soldano Babylonie; in quibus soldanus Babylonie mentionem de applicatione et adventu Regis Franciæ faciebat, mendaciter asserendo quod sexaginta naves Regis Franciæ per violentiam ceperat et deduxerat in Ægyptum, per hoc volens ostendere, quod soldanus Mussulæ in adventu Regis Franciæ confidere non debebat. Hac occasione dictus Erchalchai, audito Regis Franciæ adventu, misit ad eum nuntios cum litteris antedictis; qui denuntiaverunt ei esse Tartarorum propositum, in hac æstate proxima obsidere calipham de Baldak; et rogabant Regem, ut Ægyptum aggrediretur, ne prædictus caliphas ab Ægyptiis posset in aliquo juvari. Difficultate non caret hujus responsionis pars prior, nisi magna celeritate usus sit soldanus Babylonie in scribendo ad soldanum Mussulæ, atque hic rursus in litteris ad Chanum per nuntios qui Ercalchay de Regis adventu monerent, destinandis : ac demum Ercalchay legatos confestim miserit ad Regem. Sic enim intra tres menses qui ab adventu Regis usque ad accessum legatorum fere effluerant, omnia hæc fieri potuere. Altera pars admodum verisimilis est : nam ut Abulpharagius habet in Historia dynastiarum pag. 349, jam anno Christi 1244 Tartari invaserunt regionem Bagdadi, at ibi considerare non poterant : rursus, ut idem narrat pag. 321, anno 1247 Caiuc-Chanus minas intentavit legatis caliphæ : ac demum Bagdadum expugnavit Tartari post annos aliquot, ita ut mors summi imperatoris obstitisse videatur, quo minus id anno 1249 tentarent.

647 Petiit deinde Rex : Unde isti Tartari venerant, et quæ fuit causa motiva, ut venirent, et quare appellantur Tartari, et quam terram modo inhabitant. Ad hæc dixerunt etiam nuntii, quod isti, qui nunc Tartari appellantur, modo sunt xl anni quod exierunt de Terra sua, quæ non habet civitates, vel oppida, seu villas, abundat autem pascuis, et distat per xl diætas a terra, quam modo inhabitat ille magnus Rex Chan, et in qua posuit sedem suam. Et hæc terra Trahelar appellatur (apud Nangium dicit Tartar.) Unde et modo Tartari appellantur. Causam autem commotionis eorum dixerunt prædicti nuntii se nescire. Et dicebant, quod dicti Tartari primo debellaverunt filium presbyteri Joannis, et ipsum et exercitum ejus in ore gladii peremerunt. Isti autem Tartari sine

lego

A lege erant. Hæc omnia satis consonant iis, quæ de initiis Tartarorum disputavimus. Quod vero causam commotionis Tartarorum se nescire dicant, dissimulare videntur : neque enim ignorare poterant, jactitare eos consuevisse, mandato Dei Gingham-Chano præceptum fuisse, ut orbem universum subjugaret. Sedem autem summi Tartarorum imperatoris tunc in Cataia, seu Sina boreali fuisse, aut certe in provincia vicina, verisimile fit ex distantia a prima eorum habitatione hic assignata, si ea conferatur cum longissimo itinere, quo ad illum accedere debebant Christianorum legati. Præterea in Cataia Pekinum, seu Combalu, urbem regiam a Tartaris deinde conditam, probat Assemanus a pag. 512 Operis assignati.

legatis propo-
nitis.

B 618 Quæsitit præterea S. Ludovicus, Utrum ille rex magnus magnum exercitum habeat, et qua occasione et quomodo fidem susceperat, et quot sunt anni ex quo baptismum susceperat, et utrum plures fuerint baptizati cum eo. Ad hæc eos ita respondisse refert Odo : Dixerunt etiam, quod rex ille magnus Tartarorum secum habet omnes fere capitaneos, cum innumera multitudine equitum et hominum et animalium; et semper sunt in tentoriis, quia nulla civitas posset eos capere. Equi autem eorum semper in pascuis et animalia commorantur, quia non possunt invenire hordeum et paleam, quæ possent sufficere equis suis. Capitanei autem præmittunt homines suos in exercitibus, qui mittuntur ad subijciendum sibi regiones. Ipsi autem remanent cum magno rege. In potestate autem et in voluntate magni regis est, ut quando moritur quis, instituat aliquem de filiis suis vel nepotibus regem. Dixerunt etiam nuntii, quod iste, qui nunc agit in sceptris, Kiokai nomine, matrem habuit Christianam, filiam regis, qui vocatur Presbyter Joannes, et ad exhortationem ejus, et cujusdam sanctissimi episcopi, qui Malassias vocatur, baptismi sacramentum suscepit in die Epiphaniæ cum decem et octo filiis regum, et plures alii, maxime capitanei. Tamen multi adhuc sunt inter eos, qui nondum fidei sacramentum susceperunt.

eorumque
ad illas

C 619 Hæc rursum non abludunt ab iis, quæ jam ante disputavimus. Falsum tamen putant aliqui, quod dicitur de baptismo ab imperatore Tartarorum Caiuco suscepto. Quidquid sit, præter Abulpharagium supra citatum, id etiam asserit in epistola sua frater regis Armeniæ, ita ut dubium non sit, quin fama illa fuerit apud Tartaros Christianos, ipsique ea in re falli putaverint legati, si verum non sit. At videamus rationem, cur credant Christianum non fuisse Caiucum. Vincentius Bellovacensis lib. 31, cap. 33 ex verbis Prædicatorum, qui missi a Pontifice ad Tartaros, inaugurationi Caiuci adfuerunt, ita scribit de ipso : Dicebant etiam, nobis firmiter asserendo, Christiani, qui erant de familia ejus, quod deberet fieri Christianus. Cuius signum erat, quod ipse clericos Christianos tenebat, et expensas eis dabat; habebat etiam semper capellam Christianorum ante maius tentorium suum, ubi cantant clerici publice et aperte, ac pulsant ad horas, ut cæteri Christiani, secundum mores Græcorum, quantacumque sit ibi multitudo Tartarorum, vel etiam aliorum hominum. Atque hæc quidem favent Christianitati illius : verum contrarium evinci putant ex hisce, quæ sequuntur : Hoc autem noverint universi, quia nobis tunc existentibus in solenni

curia jam ex pluribus annis indicta, idem Caiuc AUCTOR
imperator de novo electus cum omnibus suis J. S.
principibus erexit vexillum contra Ecclesiam Dei, ac Romanum imperium, ac contra omnia regna Christianorum, et populos Occidentis, nisi fortasse, quod absit, facerent ea, quæ mandabat domino Papæ, atque potentibus, et omnibus Christianorum populis, videlicet ut ipsi subdantur eis, nam excepta Christianitate, nulla est terra in orbe, quam timeant, et idcirco contra nos ad pugnam se præparant. Verum ex eo non consequitur, Caiucum Christo nomen non dedisse, aut baptismo ablutum non fuisse post hæc tempora : nam, ut subdit, Intentio Tartarorum est sibi totum subijcere mundum, sicut a Chingiscam habent mandatum. Neque Nestoriani adulescentes, alique schismatici, qui in eorum castris versabantur, id iis dissuadere ausi fuissent, nedum dicere id ipsis fuisse illicitum.

620 Quæsitit etiam Rex de dicto Erchalchai, a quo tempore baptismi susceperat sacramentum, et ubi esset modo. Item, quare Bachon ita male recepit nuntios nostros. De hisce nuntiis a Pontifice missis, et a Bayothnoy Tartarorum principe, qui castra habebat in Perside, modo inhumano receptis anno 1247, consule Bellovacensem lib. 31, cap. 40 et seqq. Responsum autem ad Regis interrogationes tale fuit ex Odone : Erchalchai vero . . . Christianus est, jam sunt plures anni, et non est de semine regio. Tamen magnus est et potens; et modo agit in finibus Persidis a parte Orientis. Bachon vero homo paganus est, et habet Saracenos consiliarios, et ideo male recepit nuntios vestros. Sed jam non habet tantam potestatem : modo enim constitutus est sub potestate Erchalchai. Rex similiter quæsitit de soldano Mussula (urbs ampla est ad Tigrim sita.) quæ antiquitus Ninive dicebatur, (ex eorum scilicet opinione) an esset Christianus. Similiter de ipsis nuntiis, de qua regione oriundi essent, et quot anni erant, ex quo fuerunt Christiani. Ad quæ hujusmodi loco citato datum legitur responsum : De soldano vero Moyssac sive Mussula, dicunt quod fuit filius cujusdam Christianæ, et ex corde diligit Christianos, et festa eorum observat, nec in aliquo obedit legi Mahemet; et creditur quod, si haberet tempus et opportunitatem, libenter fieret Christianus. Dicti autem nuntii dixerunt, quod oriundi erant de quadam civitate, quæ distat a Mussula, quæ quondam Ninive vocabatur, per duas dietas, et quod Christiani erant a progenitoribus suis. Dicebant etiam quod nomen summi Pontificis modo celebre erat apud Tartaros, et quod intentio Erchalchai domini sui, et propositum erat impugnare in hac æstate proxima Caliphum de Baldak, et vindicare injuriam a Corosminis illatam Domino Jesu Christo. Hactenus legati illi seu vere missi seu impostores.

responsa :

E

F

621 Etenim, etiamsi certo constare non existimem impostores fuisse, et ad objectiones quasdam, contra sinceritatem illorum allatas, utcumque responderim, omnino mihi persuadeo multa ab illis per adulationem dicta; nimirum de potentia Ercalthay, de celebritate nominis Pontificii apud Tartaros, de benevolentia quorundam principum erga Christianos, quæ si falsa omnino non sint, multum supra verum aucta videri possint. Quin imo rationes non deesse jam dixi, quibus in dubium revocari possit, an hi legati ab aliquo Tartarorum principe fuerint missi :

ex quibus,
altisque fides
illorum est
dubia.

AUCTORE
J. S.

missi : nam, ut Chaizius objicit pag. 558, legati, quos S. Ludovicus cum prædictis misit ad Tartaros, numquam invenire potuerunt principem illum Tartarorum, Ercalthay dictum, quod mirum apparet. si legati Tartarorum ab eo fuerant missi. Potuit tamen contingere per mortem imperatoris Caiuci, ut ille ad nova Tartarorum comitia fuerit profectus, vel interim ab officio amotus, aut etiam defunctus. Deinde successor Caiuci Mongo-Chanus in litteris ad Ludovicum ait, Davidem hunc impostorem et mendacem fuisse, adeo ut fides Davidis, ejusque socii omnino labet, si dicto Tartarorum imperatori major fides debeatur, quam Davidi : quod non omnino videtur certum. Quippe, ut superbi erant Tartari et arrogantes, volebant ut omnes principes a se pacem expeterent per legatos, id cum non fecisset S. Ludovicus, puduit fortasse superbum Tartarum legationis missæ, atque omnia Davidis imposturæ attribuit : etenim si impostor erat David, quo ille pacto legatos S. Ludovici ad aulam Tartarorum ausus fuit perducere, ubi imposturæ ejus erant aperiendæ?

B Cur scriptores cœvi, qui hanc legationem memoriæ commendarunt posterorum, ne verbo quidem meminerunt de impostura Davidis, quæ latere non poterat post reditum legatorum? Itaque majorem fidem habendam non censeo Tartarorum imperatori, quam eorumdem legato, quem ille mendaciorum arguit : et, prolatis utrinque rationibus, sententiam de fide illorum relinquo lectorum judicio.

Legatos cum
donis ad
Tartarorum
principes
mittit Rex.

622 Quidquid igitur sit de fide horum legatorum, S. Ludovicus cum eis legatos suos misit ad principem Ercalthay, et ad imperatorem Tartarorum : de quo laudatus Odo sic scribit : Octavo vero Kal. Februarii dicti nuntii a Rege Franciæ licentiam receperunt, et vi Kalend. dicti mensis Nichossiam exierunt, et cum eis fratres Prædicatores Andreas, Joannes, et Wilhelmus, quos Rex mittit ad dictum regem Tartarorum. Post quæ subjicit munera a Rege missa, quæ aliæque distinctius exprimit Bellovacensis cum Nangio, lib. 34, cap. 94 sic scribens : Tandem habuit Rex Francorum consilium, ut (ad) ipsum regem Tartarorum, et ad Ercheltay nuntios suos cum litteris et jocalibus mitteret, ita quod aliqui eorum ab Ercheltay ad ipsum Regem Ludovicum directe redirent, et alii ad regem Chaam ulterius procederent. Significantiibus autem Tartarorum nuntiis, quod Rex Chaam valde gratum et carum haberet de scarleto * tentorium sive capellam; fecit eam Rex Ludovicus præparari, ac fieri speciosam et quosdam pannellos * habentes levem atque subtilem brodaturam *. In qua scilicet brodatura tentorio affixa ea, quæ Dominus noster Jesus Christus pro nobis in corpore suo gessit, honestissime satis sunt exarata. Hæc igitur et alia, ad ornamentum capellæ et cultum divinum pertinentia, misit Rex Ludovicus regi Chaam ad devotionem fidei Christianæ in eo excitandam. Insuper etiam de ligno sanctæ crucis misit tam eidem regi, quam Ercheltay per nuncios suos cum litteris ad utrumque directis, hortantibus, ut eum, qui per gratiam suam ad cognitionem sui nominis eos vocaverat, debita veneratione colerent, et in ejus amore jugiter permanerent. Numerum legatorum tribus defuit Bellovacensis, quorum præcipuus Andreas : septem missi numerantur a Nangio pag. 354, Prædictus frater Andreas cum duobus aliis fratribus ejusdem Or-

* i. e. panno
coccineo
* i. e. tabulas
acu pictas
* i. e. acu va-
riatam pictu-
ram

dinis, et duobus clericis, et duobus servienti- D bus Regis : sed hæc inter se non pugnant, cum non omnes essent legati.

623 Litteras etiam iisdem dedit Odo legatus, de quibus ipse sic memorat : Ego vero eidem regi Chan, et marterteræ suæ, et Erchalchai, et prælatis eorum litteras destinavi, eis denuntians quod sacrosancta Romana Ecclesia conversionem eorumdem ad fidem Catholicam gratulabunda audiet, et eos libenter recipiet ut filios carissimos, dum tamen fidem tenere voluerint orthodoxam, et confiteri eam esse matrem omnium ecclesiarum, et præsentem ei esse Vicarium Jesu Christi, et quod huic Vicario omnes, qui Christiana professione censentur, merito debeant obedire. Prælatis autem ad idem invitatur meis litteris, et ut ipsum sapiant omnes, et non sint in eis schismata; sed permaneant in veritate fidei, in primis generalibus conciliis editæ, et a Sede apostolica approbatæ. Hæc legatio S. Ludovici ad Tartaros, licet pie prudenterque fuerit instituta, non habuit exitum optatum. Nam neque principem Erchaltay uspiam invenerunt, neque imperatorem Caiu- E cum repererunt amplius in vivis agentem. Ab ejus tamen uxore benigne recepti, et cum donis ad Regem sunt remissi : quin et de pace cum Rege sancienda quædam egisse videtur cum legatis vidua Caiuci, quæ imperium Tartarorum interim administrabat : sed successor Caiuci illa omnia improbasse visus est in litteris ad Ludovicum, quas legatis ejus posterioribus perferendas dedit, de quibus suo loco agemus. Consule relationem eorum apud Fleury tom. 17 Historiæ ecclesiasticæ pag. 568.

addita legi-
Pontifici
litteris; et
effectus

§ II. Reliqua anno 1249 in Cypro facta :
Discessus in Ægyptum : littus pulsus ho-
stibus occupatum : Damietta capta.

P Præter gesta in Cypro hactenus relata, non pauca insuper commemoranda veniunt, quorum aliqua certa temporis nota destituuntur, quamvis pleraque anno 1249 contigisse videantur. In primis Joinvillius num. 49 inopia pecuniæ se laborasse scribit, atque a Rege adjutum; quod beneficium aliis etiam nobilibus præstitum narrat Chaizius pag. 554. Cibariis quoque curam habuisse Regem, refert ad hunc annum Mattheus Parisius pag. 512 : sed illorum jam inde in Cypro magnam fuisse inopiam, ut ille affirmat, credibile non est ex Joinvillio num. 67, qui præsens lustravit omnia. Attamen Veneti, ait, favorabiliter sex magnas naves frumento et vino et aliis victualium generibus onustas, nec non et militare præsidium et multos cruce signatos, liberaliter transmiserunt. Similiter et aliquæ aliæ urbes et insulæ, a quibus auxilium postularat, diversa suffragia præstiterunt : hoc Frederico non tantum permittente, sed propitius persuadente. Similiter et ipse Fredericus, ne aliis inferior videretur, maximum eidem victualium diversorum transmisit adminiculum. Unde Rex affluenter abundans, et grates ei referens scripsit domino Papæ, ut reciperet ipsum Fredericum in gratiam suam. Grates itidem a regi-
na

Cibaria Regi
a carissimis
missa :
F

A na Blanca Frederico relatas, scriptumque in ejus gratiam ad Pontificem, adjungit Parisius more suo, non sine exaggeratione rerum et bile in Pontificem.

625 Deinde sic prosequitur : Rex interim Francorum, sano ac sancto fretus consilio, multos magnates tam in Cypro, quam in aliis Christianorum climatibus discordes, et Templarios et Hospitalarios plenius pacificavit, ut securius, nullis post terga relictis offendiculis, iter arriperet inchoatum. Non ideo tamen importunas Frederici, ejusque filii Henrici preces audivit Rex sanctus. Petebant illi, ut subdit Parisius, ut provinciae, olim Anglis creptae, regi Angliae Henrico restituerentur : verum reposuit Ludovicus, tempus non esse id faciendi, invitis regni proceribus. At redeamus ad emolumenta Ecclesiae creata, quae legatus quidem pro officio suo perfecit, ita tamen, ut Regis pietas ea non parum promoverit. Nangius pag. 347 haec commemorat : Cum autem inter archiepiscopum Nicorsiensem * et milites regionis Cypriae esset controversia, propter quam fere omnes milites illi erant excommunicati, praedictus Odo apostolicae Sedis legatus, inter partes mediatorem se faciens, pacem reformavit, dictos milites absolvi faciendo. Archiepiscopus quoque Graecorum in Cypro, qui tanquam schismaticus, et inobediens archiepiscopo suo Latino, jam diu ab ecclesia sua exulaverat, tunc temporis est reversus, et tam ipse, quam alii Graeci, qui excommunicati fuerant, ad obedientiam redierunt; et absolvit eos legatus, qui et coram ipso quasdam haereses abjuraverunt.

626 Subdit multos Saracenos salutaribus undis ablutos, quod ipse Odo legatus enarrat his verbis : Die vero Epiphaniae catechizavi quinquaginta septem Saracenos captivos : qui licet deberent nullam libertatem assequi, prout illis expresse dictum est, tamen instantes petebant fidei sacramentum. Et postquam ex illis triginta manu propria baptizavi, perrexi ad processionem Graecorum super quemdam fluvium : qui in praesentia Regis Franciae et regis Cypri, et mea, recognoverunt, quod erat unus Deus, una fides, unum baptisma, et quod illud, quod faciebant, faciebant in rememoratione quod Dominus Jesus fuit tali die a Joanne aquis Jordanicis baptizatus. Et confessi sunt, quando tinxerunt crucem in aqua; nec aliquid dixerunt nisi hoc : Lumen Pater, lumen Filius, lumen Spiritus sanctus. Et fecerunt ibi supplicationes pro sanctitate vestra. Post haec Ludovicus, qui mense Aprili expeditionem in Aegyptum cogitabat, bellum per litteras indixit soldano Aegyptio, quibus Saleh, qui eo adhuc tempore aeger Damasci morabatur, consueta genti arrogantia respondit, ut ex Arabicis Historiis refert Chaizius pag. 564. Nec litteras tantum superbas litteris Ludovici reposuit Saracenus, sed nefariis etiam artibus Regem, Christianosque perdere voluit : at nefandum consilium divina providentia discussit. Rem accipe ex Nangio, pag. 352 sic scribente : His autem diebus capti sunt quidam in Cypro, qui confessi sunt, quod ipsi et quidam alii a soldano Babyloniae missi fuerant, ut Regem Franciae et majores sui exercitus veneni maleficio enecarent.

627 Non retinuerat S. Ludovicus tantam in Cypro navium copiam, quanta necessaria erat ad exercitum cum bellicis instrumentis, annona

aliisque impedimentis in Aegyptum transvehendum. Hinc mora expeditioni injecta est aliqua, propter avaritiam, contentionesque importunas Venetorum, Genuensium, ac Pisanorum, qui Accone suos singuli habebant magistratus, quod inde naves Regi essent conducendae majores : nam cymbas, quibus ad terram accederent propius, in Cypro fabricari jubebat, ut Nangius pag. 352 docet. Audi Odonem legatum, haec enarrantem. Dominica vero in Quinquagesima, cum nuntii Regis venissent in Acon pro conducendis vasis *, nulla ratione flectere potuerunt Januenses et Venetos ad hoc, ut rationale pretium ponere vellent in vasis suis; sed potius videbant ad hoc tendere, ut negotium destrueretur, vel quod eis nautum daretur secundum voluntatem suam.

628 His diebus exorta est grandis seditio in Acon, diabolo instigante, inter Januenses ex una parte, et indigenas et Pisanos ex altera, et unus consul Januensis telo percussus interiit. Sed et paulo ante, ut addit Nangius pag. 352, seditio fuerat exorta inibi inter Venetos et bailivum regni Cypri. Haec de causa, Sexta... feria ante Dominicam in passione, inquit laudatus Odo, misit Rex et ego iterum in Acon venerabiles patres patriarcham Jerosolymitanum, episcopum Suessionensem, comitem Joppensem, constabularium Franciae, et dominum Galfridum de Seignes * pro negotio vasorum et pro seditione exortas edanda. Quid autem fecerint nescio. Necdum enim res peracta fuisse videtur, quando scribebat feria quarta ante Resurrectionem Domini has litteras, adeo ut Rex, qui statuerat, ut ait, circa medium Aprilem intrare fines Aegypti, hoc bello plusquam mense integro serius discesserit propter sordidam mercatorum illorum avaritiam, atque exitiale hoc Christianorum bellum : id enim per dies 28 continuatum acriter, multis utrimque adhibitis machinis, quibus invicem impetebant, ac tandem triennalibus induciis terminatum, scribit anonymus apud Martenium pag. 733.

629 Tandem venerunt, inquit Nangius, ad Regem circa Ascensionem Domini naves, vasaque conducta. Venerunt etiam de insulis naves quam plurimae, et multi barones ac milites, alique peregrini, qui moram in insulis fecerant in hyeme jam transacta. Itaque die Sabbathi post Ascensionem Domini, cum jam in navi sua esset Rex, congregans ibidem majores exercitus, de ipsorum consilio publicatum fuit per exercitum, quod apud Damietam universi cum Dei adiutorio dirigerent iter suum. Hisce non consentit epistola § seq. recitanda, in qua dicitur propositum Regis fuisse Alexandriam petere, sed classem vehementi vento Damiatam versus delatam. Neutri assentitur Chaizius pag. 567; at refert nautis singulis obsignatas a Rege litteras datas, quas aperire non liceret, priusquam solvissent a littore, quibusque juberentur recta Damiatam navigare. Id sane non displiceret, si testem adferret antiquiorem Dionysio Sauvage, quem assignat. Quidquid sit, malim credere Regis consilio Damiatam navigatum fuisse, quam casu eo delatam classem, quamvis nihilo minus crediderim, famam fuisse sparsam in Cypro de Alexandria impetenda : namque Alexandriam revera impugnare volebat Ludovicus, sed non in ipso expeditionis exordio.

630 Accipe nunc tempus, quo Rex cum exercitu e Cypro solvit, et Damiatam occupavit.

Scriptis

Accone
J. S.
labor in navigiis congregandis propter quorumdam avaritiam.

* i. e. navibus

et bellum
Accone inter
Genuenses et
Pisanos :

* Sergines

acceptis tandem navibus, dies statuitur ad Aegyptum petendam.

P

Rex cum exercitu ex Cypro solvit,

AUCTOR
J. S.

* Limissonis

* i. e. cymba-
rum

* nunc
Baffo

Scriptis hac de re Robertus comes Atrebatensis ad matrem suam Blancham, cujus epistolam habemus in *Additamentis Matthæi Parisii a pag. 107. in qua hæc leguntur*: Sciat dilectio vestra, quod charissimus dominus noster, frater noster (Ludovicus,) et barones, et peregrini, qui in Cypro hyemaverunt, die Ascensionis (xiii Maii) in sero ad portum Linocii * in suis navibus se receperunt. At cum onerandis navibus, tum vento contrario, aliquot diebus sunt morati, videlicet usque ad diem Mercurii sequentem, xix Maii, teste Nangio, qui addit: Eadem itaque die, velo facto, recessit Rex a portu Nimocii cum navium et nassellorum * copiosa multitudine. At postea per aliquot dies cum difficultate ac ventorum contrarietate procedentes, venerunt prope Paphum * civitatem Cypri, tantaque fuerat temporis contrarietas, ut oporteret illos prope Nimocium bis reverti. Venitque ad eos tunc princeps Achaie cum gentibus et nassellis quam pluribus in subsidium illorum ac Terræ sanctæ; et cum eo similiter dux Burgundiæ, qui in partibus Romanis (puta in Morca) moram fecerat in hyeme. Expectaverunt igitur peregrini apud Nimocium, et congregaverunt ibidem exercitum suum, per incommoditatem temporis dispersum. Joinvillius num. 54 hanc classis dispersionem non parum supra verum augere videtur, quod attribuentum senili ejus memoriæ; nam neque tempus recte designat, neque alia rei adjuncta. Ingentem fuisse navium dissectionem oportet, cum post earum collectionem centum adhuc et quinquaginta ante Damiatam fuerint desideratæ, relictis mille et quingentis, ut epistola mox recitanda docebit.

ante Damia-
tam appellit.

631 Tandem, ait Nangius, in festo sanctæ Trinitatis (xxx Maii) vela ventis dare fecerunt, et habito satis congruo tempore navigaverunt. Ita quod in sequenti die Veneris (iv Junii) apparuit eis terra Ægypti, et post paululum civitas Damiatæ. Laudatus sæpe anonymus pag. 733, classem Limisnone discessisse ait die Maii xx, (suspicio legendum xxx, nisi loquatur de anteriori discessu, ex quo Limissionem redierunt:) iv autem Junii ante Damiatam apulisse, v terram occupasse, vi vero Damiatam cepisse: in quibus auctores passim consonant præter Joinvillium. Audi itaque nunc modum, quo terram occuparunt, pulsos hostibus, ipsamque urbem interceperunt, ex epistola laudata Roberti comitis Atrebatensis, qui non modo interfuit rei gestæ, sed et eodem mense Junio litteras suas exaravit: A quo portu recedentes, inquit, post multos maris labores, et ventorum contrarietates, ducente Domino, die Veneris post Trinitatem circa meridiem venerunt, et se anchoraverunt, congregantes se ipsa die in navi domini Regis ad consilium, quid esset deinceps ad faciendum. Cum ante se viderent Damiatam et portum, ex magna Turcorum et equitum et pedum multitudine communitum, et os fluminis, quod de prope imminabat, ex galearum multitudine armatarum. In quo sic consilio ordinatum fuit, ut in crastino mane quilibet pro posse suo, cum domino Rege ad terram veniret.

quam, fuis-
terro, mari-
que hostibus.

632 Et sciat dominatio vestra, quod, sicut fuit ordinatum, in ipso Sabbatho in mane exercitus Christianus, relictis magnis navibus, in galeis et minutis vexillis (ita vocat cymbas) viriliter accincti descenderunt. Et confidentes de Dei misericordia, ac auxilio crucis triumphalis,

quam dominus legatus in vexillo (id est, navicu- la) juxta dominum Regem gestabat, læti et confortati de Deo, versus terram contra hostes, insultus plurimos tam sagittarum missionibus quam aliis facientes, sese retraxerunt. Verumtamen cum ipsa vexilla propter nimiam maris planitiem, usque ad siccam terram non possent attingere, Christianus exercitus in nomine Dei, relictis vexillis, in mare saliendo se immisit usque ad siccam terram, cum armis suis pedes veniendo. Et licet ipsa Turcorum multitudo contra Christianos littus defenderet; tamen favente Domino nostro Jesu Christo, littus obtinuit populus Christianus cum sospitate et lætitia, et cum equorum Turcorumque strage magna, et quorundam, qui magni nominis esse dicebantur. Nam cæsi, ait Nangius pag. 353, unus, qui erat villæ * capitaneus, et duo admirati *. Soldanus autem illi præsens non erat, quia de novo e Damasci partibus veniens, stabat in quodam loco, qui per unam leucam a civitate Damiatæ distabat, ubi etiam quadam infirmitate languebat. In ipsa vero die occupaverunt os fluvii galeæ nostrorum, fugientibus galeis Saracenorum, ac fluvium ascenduntibus.

* i. e. urbis
gubernator
* vulgo cur

633 Fixis autem Rex Franciæ ac peregrini tentoriis suis super littus pernoctaverunt ibidem, et in crastino, videlicet die Dominico, ibidem commorantes ordinaverunt, ut gentes ipsorum et equi, qui adhuc in navibus erant, illa die descendere ac venire in exercitum possent. Plura hujusce pugne adjuncta habet Joinvillius cap. 4, quæ ibidem legi possunt. Unum addo, quod alii non memorant; nimirum Regem ipsum e scapha sua in aquas insiluisse, usque humerorum tenuis fuisse immersum. Aliud non prætermittendum, quo summa ejusdem Regis pietas indicatur, habet fragmentum cujusdam epistolæ in *Additamentis Parisii pag. 110* hisce verbis: Et alacriter prosiliens a navi (Ludovicus) cecidit protinus in faciem suam, et oravit cum lacrymis devotissime, ut Deus viam et actus suos dirigeret. Porro captam sequenti die Dominico vi Junii Damiatam, consentiunt passim omnes istius temporis scriptores, atque uno fere modo rem enarrant. Quapropter omissis aliis, unum fere tantum producā testem, qui rei gestæ interfuit, quique non pauca supplebit ab aliis prætermissa.

die 6 Junii
occupant.

§ L. Damiatæ situs: de ea capta amplior narratio.

Quo major dictis hactenus, dicendisque lux accedat, jurabit brevem Damiatæ, qualis tunc erat, descriptionem hoc loco adornare. Tyrinus lib. 20, cap. 16 de ea sic loquitur: Est autem Damiatæ inter Ægypti metropoles antiqua et nobilis plurimum, secus ripam Nili sita citiorem, ubi secundo ostio prædictus fluvius mare ingreditur inter fluminis alveum et mare, situ valde commodo; a mari tamen quasi milliario distans. ... Porro in ulteriore fluminis ripa erat turris singulariter erecta, armatis sufficienter ad sui præsidium munita. Ab hac usque ad civitatem cathena protendebatur ferrea; ... ita ut ad superiora nullus omnino pateret transitus per flumen. Sanutus lib. 3, part. 6, cap. 22 ostium Nili, quod Tyrio secundum est a Palestina, Nihum item vocat, illique Damiatam adjacere ad Orien-

Damiatæ ne-
ru, et color

A Orientem, seu ripam Palestinæ citeriorem, cum Tyrio affirmat, at duabus leucis a mari dissitam dicit. Italicis opinor : addit muris circumdatam fuisse duplicibus : Est quoque, inquit, ante Damiatam in flumine fortissima turris erecta : ad cujus pedem duæ fortissimæ calenæ fixæ sunt, quæ usque ad turrim aliam protenduntur, quæ in civitate est, ne introitus vel exitus pateat navigantibus, nisi de soldani licentia. Hæc civitas totius Ægypti clavis, et caput est, id est, omnium Ægypti urbium est munitissima. Talis erat Damiatam, priusquam anno 1219 post observationem anni et septem mensium eam expugnaverat Joannes Brennensis rex Hierosolymitanus. At munita etiam magis erat, dum ad eam oppugnandam accedebat S. Ludovicus. Unde de ea sic habet Nangius pag. 354 : Eratque civitas ipsa tam ob fluminis Nili interpositionem (terram enim ceperat Christianus exercitus in insula trans ostium Damiatæ sita) quam murorum et turrium fortium circuitum, fortissima, multumque, postquam alias capta fuerat, infortiata. Unde videbatur multis, quod per vim expugnari, vel capi nullatenus potuisset, nisi Deus miraculose per virtutem suam id fieri permisisset : nam quamdiu intus aliqui essent victualia sufficienter habentes, tenere civitatem et ibidem morari quantum vellent potuissent.

635 Hisce præmissis, subjungo litteras Guidonis cujusdam equitis ex familia vicecomitis Melodunensis, quas ille post captam Damiatam ad fratrem suum scripsit, quasque in Additamentis Matthæi Parisii habemus editas a pag. 108, præcis tamen initio et fine iis, quæ ad rem nostram non pertinent. Post breve exordium iter enarrare sic aggreditur : Cum inito speciali consilio, a Cypro movimus navigando versus Orientem, propositum habentes Alexandriam expugnare, et paucis diebus sequentibus rapti inopinata tempestate, vastum maris spatium pertransivimus, multæ navium nostrarum dispersæ sunt et disjunctæ ab invicem. Interim per exploratores innotuit soldano Babylonis, et aliis Sarracenorum magnatibus, quod Alexandriam expugnare proposuimus. Unde collecta infinita armorum multitudo, tam de Kairæ *, quam Babylonis et Damiatæ incolis, quam Alexandrie, nostrum adventum expectabant : ut nos in ore gladii susceperent fatigatos.

636 Una igitur nocturnum, cum quodam vento aspero per amplum pelagi tractum veheremur, in mane mitigato vento, apparuit serenitas desiderata, quæ naves dispersas prospere congregavit : misimus igitur funambulū peritum scilicet speculatorem, qui omnia cismarina * littora noverat, et cismarina, nec non et idiomata multa, (qui nobis pro duce constituebatur fidei) ad summitatem mali navis nostræ, ut nobis intimaret, si terram videret, et ubinam locorum essemus. Qui cum diligenter et morosa deliberatione omnia loca circumjacentia considerasset, exclamavit, voce dicens attonita : Deus adjuvet, Deus nunc adjuvet, qui solus potest : ecce sumus hic ante Damiatam. Poteramus siquidem jam terram omnes considerare. Similiter etiam aliarum navium speculatores id idem sentiebant, et cœperunt jam congregari ad invicem.

637 Dominus autem Rex, cum hoc cognovisset, imperterrito spiritu cœpit omnes egregie nimis suos animare, et consolari, dicens surgens in medio : Amici mei ac fideles, insupe-

rabiles crimus, si in charitate inseparabiles fuerimus : non sine divino nutu huc transvehimur tam repentine, applicemus in terram quamcumque potenter occupatam. Non sum rex Franciæ, non sum sancta Ecclesia, sed vos utique omnes rex estis ; vos sancta Ecclesia. Non sum nisi unus solus homo, cujus vita, cum Deus voluerit, sicut unius alterius hominis exsufflatur. Nobis omnis casus tutus est : si vincamur, martyres avolamus ; si vincamus, gloria Domini prædicabitur ; et totius Franciæ, immo Christianitatis, ampliabitur. Profecto insanum est credere, quod me Dominus incassum suscitavit, qui omnia providet, causam magnam super hoc considerabit, divincemus pro Christo, et ipse in nobis triumphabit, non nobis, sed nomini suo dans gloriam, et honorem, et benedictionem.

638 Interim naves nostræ jam congregatæ littori appropinquabant, ita scilicet, quod cives Damiatæ, et qui littoribus contermini erant, classem nostram poterant considerare, scilicet mille, et quingentas naves, exceptis dispersis : scilicet centum et quinquaginta. Et revera non fuit, ut credimus, temporibus nostris, tanta navium nobilium multitudo congregata. Stupentes igitur Damianitæ, et supra quam dici potest attoniti ac perterriti, miserunt ad nos quatuor galeas * optimas cum piratis expeditissimis, ad explorandum, et inquirendum quinam eramus, et quid quærehamus : et cum eos videremus tantum appropinquare, ut possent vexilla nostra discernere, hæsitant, et cessarunt tantum festinare, ut prius, quasi de nuntio suo certificati, ac indemnes reversuri. Galeæ vero nostræ interim eos cum scaphis cursoriis cingebant, interponentes se, nostrisque navibus jam cogeantur appropinquare vel inviti. Verum nostrates videntes Domini Regis constantiam, et incommutabile propositum, eo jubente, præparaverunt se ad bellum navale : ut et hos, et quoslibet alios, si supervenirent, comprehenderent, et littus violenter capientes, ad terram ut ascenderent, imperavit.

639 Misimus igitur super eos spicula ignita, et lapides de mangonellis * navalibus ; qui sic parabantur, ut quinque vel sex lapides simul de longo jacerent, et phialas plenas calce, arcibus per parva hastilia ad modum sagittarum super hostes jaculandas. Spicula igitur, piratas et eorum vasa * perforabant, lapides obruebant : calx, confractis vasculis, execabat * : unde subito tres galeæ eorum perierunt, aliquibus tamen de piratis, ne mergerentur, cum vita interceptis. Quarta autem non indemnitas evasit. Ipsos igitur excogitatis cruciatibus affecimus, quos vivos (ceperamus,) et totius veritatis extorsimus confessionem : videlicet, quod vacuata Damiatam suis civibus, apud Alexandriam expectabamur. Piratæ vero, qui evaserunt (quorum aliqui lethaliter vulnerabantur et galeia dissipabatur) Damianitis cum ejulatu lacrymabili retulerunt super littus cum maxima multitudine expectantibus, quoniam mare classe superveniente operiebatur. Rex enim Francorum, cum infinita nobilium multitudo hostiliter adventabat. Pro quo etiam asserebant decem mille manifeste dimicare contra ipsos Sarracenos, qui pluebat super ipsos signem, lapides, et nebulam. Veruntamen dum a maris fluctibus fatigantur infirmati, ipsos, sicut vitas, et mansiones vestras diligitis, unanimiter expetite et trucidate, vel saltem donec nostrates revocentur, potenter

navium quarundam hostilium

E

* i. e. triremes

depressio,
* i. e. machinis minoribus

* i. e. naves
* i. e. excacabat

AUCTORE
J. S.

victoria
Christiano-
rum.

i. e. manci-
pia

hostium ex
urbe fuga.

ejusdem per
Christianos
occupatio.

repellite. Nos autem soli vix evasimus, ut hæc vobis nunciaremus præmuniendis. Cognovimus magnatum signa. Ecce jam in nos irruunt furibundi ad navale vel campestre animati et parati.

640 Irruit igitur super eos timor cum diffidentia. Omnes nostrates de veritate certificati, in spem optimam erigebantur: unde glomeratim et certatim prosilientes in scaphas a navibus: erat enim mare juxta littus parum profundum. Unde nec scaphæ nec naviculæ ad aridam altingere potuerunt. Miserunt se igitur in mare multi usque ad lumbalia properantes, juxta Domini Regis distinctum et urgentissimum praeceptum. Et continuo commissum est bellum cruentissimum, et nostrates additi sunt prioribus indistincte, et fortitudo gentium dissipata est. Nec cecidit aliquis de nostris ferro, præter unum. Submersi vero duo vel tres perierunt, qui propter ardens desiderium pugnandi, sese nimis properanter in aquam miserant; et a semetipsis potius quam ab aliis sunt interempti. Sarraceni igitur retrocedentes sese in civitatem suam, multis interemptis, et quamplurimis lethaliter vulneratis et mutilatis, turpiter fugiendo receperunt. B Nostri autem ipsos e vestigio insecuti essent, sed a potentioribus, qui prodicionem timebant, reprimebantur. Verumtamen dum pugnâvimus, exierant quidam sclavi* et captivi, ruptis vinculis, et eorum receptaculis, quia etiam carcerarii exierant contra nos; nec in civitate aliqui remanserunt, præter mulieres, parvulos, et valetudinarios. Ipsi igitur sclavi et captivi nobis gaudentes ac properanter occurrentes, Regi et exercitui nostro applauserunt, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Dei. Hæc acta sunt in bonum auspiciu initiale, scilicet die Veneris, quæ est dies Dominicæ Passionis: et applicuit tum dominus Rex secure et gaudentes; et residuum exercitus Christiani: et sic quievi-
mus usque in crastinum.

641 Die vero Sabbati sequenti, terram et maris littora, quæ capienda remanserant, potenter ac prudenter cepimus, ducatu et documento sclavorum, qui etiam arcanos transitus cognoverunt. Ipsa vero nocte Sarraceni comperientes aliquos sclavorum et captivorum evasisse, ipsos, qui remanserant, excerebrantes, martyres Christi fecerunt gloriosos, in propriam C perniciem. In opaca vero nocte sequenti et mane die Dominica, Sarraceni, considerata adventantium multitudine, fortitudine, et constantia, et urbis inopinata desolatione, cum suis ducibus, et majoribus, et consolatoribus, viribus, et armis caruissent, arreptis mulieribus ac parvulis, et rebus portatilibus, armati leviter per portulas, quas caute longe ante præparaverant, fugerunt, ex parte alia civitatis: et pars per aquam, pars per terram subita elapsa est, relinquens civitatem omnibus redundantem.

642 Die vero Dominica hora tertia exierunt duo captivi, qui manus hostiles casu evaserant, nunciantes nobis, quæ contigerant. Rex igitur, omni timore prodicionis deposito, non in effusione sanguinis vel armorum strepitu, civitatem, nemine contradicente, intravit ante horam novam, nullo etiam vulnerato graviter de intrantibus præter comitem de Marchia Hugonem Brunum, qui eliquato sanguine de vulneribus, non potest, ut credimus, mortem evadere. Ipse namque prodigus sui propter probra, quæ sustinuit, in medios hostes temerarius se ingessit, et ponebatur in prima turba sponte bellan-

tium tamquam suspectus, quod et ipsum non D latuit. Nec prætereundum est, quod cum propositum habuissent Sarraceni fugiendi, jecerunt versus nos ignem Græcum copiosum et efficacem, quod erat nobis periculosum valde et mortiferum: quia ventus asper fuit flans a civitate versus nos. Et ecce ventus illico retroversus, ignem suum respersit in civitatem, et combussit multa eorum corpora, et castra, et plura combussisset, sed sclavi accedentes continuo, qui jam pauci remanserunt, suis notis extinctoriis, necnon et precibus, divino nutu (ne nobis Dominus civitatem combustam daret) extinxerunt.

643 Cum igitur ipsa die vere Dominica, dominus Rex cum maximo tripudio (ut prædictum est) intravisset, illico ad templum ipsorum Sarracenorum intravit oraturus, et Deo hæc omnia merito ascripturus. Verum quanta pietate urbem ingressus sit S. Ludovicus cum legato, episcopis, aliisque, aptius describit Nangius pag. 354 his verbis: Mundata igitur civitate a quorundam mortuorum ac bestiarum cadaveribus, et extincto igne, legatus una cum patriarcha Hierosolymitano, necnon archiepiscopis et episcopis, qui præsentibus aderant, et magna parte clericorum ac religiosorum, Ludovicus Rex Franciæ cum pluribus aliis processionaliter nudis pedibus, præsentibus etiam rege Cypri, pluribusque baronibus et aliis hominibus, civitatem Damietæ intraverunt. His consentit nummus antiquus apud Jacobum de Bie fol. 25, ingressum Damietæ sic representans:

His notatis, ad epistolam revertamur: Et solemmniter nimis antequam cibum sumpsisset, prurumpentibus præ gaudio jucundis et devotis la-
chrymis, cecinerunt fideles, incipiente legato, hymnum angelorum, videlicet TE DEUM LAUDAMUS. Et statim, ubi dudum Christiani Missam consueverant celebrare, et campanas pulsare, expiato loco et asperso per aquam benedictam, fecit celebrare Missam de beata Virgine, ubi quarta die præcedente (prout captivi nobis assertive asserebant) spurcissimus Machometus cum detestabilibus immolationibus, et vocibus altisonis, et tubarum clangore magnificabatur. Invenimus autem in civitate, cibariorum, armorum et machinarum, necnon vestimentorum preciosorum, vasorum, utensilium, auri, argenti, et aliorum bonorum, copiam infinitam. Et præter hæc, statim fecimus apportari victualia nostra de navibus; quorum copiam habuimus, et alia nobis chara ac necessaria.

644 Propitiant igitur nobis divina munificentia, exercitus Christianus ad instar stagni, quod ex torrentibus inundantibus suscipit incrementum, quotidie dilatatur: hinc militia de partibus

interlingua
in ea prope

E

F

describuntur.

A partibus domini de villa Herlewini, hinc de militia Templi et Hospitaliariorum nobis subsidium, absque peregrinorum adventu, diatim per Dei gratiam accumulatur subsidium. Verumtamen ipsi de Templo et Hospitali de gloria tanti triumphi credere diu noluerunt : quia revera nulli fuit credibile quod evenit. Quia igitur hæc miraculose evenerunt, præcipue quod ventus suum ignem infernalem in sua capita reverberavit regressus (et hoc fuit de antiquis Christi miraculis, quia sic Antiochiæ evenit) conversi sunt aliqui ad Dominum Jesum Christum, et fideliter nobis hactenus adhæserunt. Huc usque de Damiatæ capta memoratæ litteræ. At una in re ab aliis differre videntur. Nam totum prælium videntur diei Veneris innectere, dicereque terram die Sabbati sine certamine fere occupatam, cum alii auctores pugnam præcipuam ad diem Sabbati referant in ipsa terræ occupatione. Apparentem itaque contradictionem tolle hoc modo. Voluit epistole auctor conjungere certamina ante Damiatam inita : pugna autem navalis, qua captæ sunt tres Saracenorum triremes, die Veneris contigit. Hinc ait num. 640 hæc acta die Veneris, quia eo die inchoata : nam mox num. 641 ait, die Sabbati... terram prudenter et potenter cepimus, nec plura adjungit de pugna eo die commissa, quia jam relata erant.

§ LI. Facta utrimque post Damiatam captam, progressus Christiani exercitus Babyloniam versus : prælia varia Christianis prospera : inutilis ad transeundum ostium Tanicum conatus.

Joinvillius, postquam narraverat Damiatæ occupationem, num. 62 graviter conqueritur de moribus cruce-signatorum, exigentibusque peccatis, quibus divinam meruerunt vindictam. Nitebatur quidem huic malo remedium adhibere S. Ludovicus, multosque e domesticis etiam suis ea de causa dimittebat, alios severe puniebat. Sed fieri non potest, ut in armorum licentia paucorum pena cohibeat, quos timor Dei non coerces. Rex interim agmen suum in castris prope urbem continebat, relicto in urbe præsidio, una cum personis ad bellum inutilibus. Porro dum ibidem castra habebat Ludovicus, velitationes quasdam factas, et incommoda castris Regiis per Saracenos illata, refert Joinvillius num. 65 et seqq., quæ hic non repeto. At silendum non est, inter armorum strepitus, curasque bellicas, ne liberalitatis quidem suæ, et in viros religiosos beneficentiæ, impemorem fuisse Sanctum. Testatur id donatio, ibidem facta in castris abbatæ Regalis-montis, quam num. 116 narravimus : ibidem item confirmavit foundationem monialium Ordinis Cisterciensis, factam a Galchero de Castellione mense Septembri, quam inveniet lector apud Martenium tom. 1 Anecdotorum col. 1043. Præ ceteris tamen commemorandum, quod archiepiscopalem sedem, olim, dum anno 1219 capta est Damiatæ, a legato Pontificio constitutam, teste Vitriaco in Epistola de captione Damiatæ, atque hoc tempore, Rege curante, restitutam, una cum canonicis in ea institutis, amplissimis

reditibus, immunitatibus, et privilegiis donaverit, priusquam ad interiora Egypti progrediretur. Litteras Ludovici hac de re datas mense Novembri anni 1249 edidit Stephanus Baluzius tom. 4 Miscellaneorum a pag. 491, in quibus tum pietas tum liberalitas Regis mirifice elucescit. Nunc quid ei cum soldano negotii fuerit videamus.

646 Perculit Saleh Egypti soldanum amissio Damiatæ, nec minus exacerbavit. Agebat ille, ut vult Chaizius pag. 584, in Achmon oppido, Damiatæ vicino : sed Mansoræ tunc fuisse scribit Abulpharagius mox citandus : illud constat, gangrena et sæmoris putrefactione ad extrema fere fuisse redactum. Quid autem fecerit, audita Damiatæ amissione, tradit Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 323 hoc modo : Interea temporis, dum hujusmodi mala perpetere-tur, ad eum venerunt Damiatæ præfecti, qui eam in fugam dati deseruerant. Cum ergo ipsi nuntiatum esset, quid fecissent, ipsos scilicet inde fugisse nullo commisso prælio aut pugna, graviter illud ferens, in crucem agi jussit : fuerant autem quinquaginta quatuor principes, qui omnes, uti se habebant, vestibus suis, balteis, et soccis induti, suspensi sunt : ita ille. Facardino tamen omnium duci parcitum post objurgationem, ex illorum Historia scribit Chaizius pag. 584.

647 Idem soldanus, cum armis non posset, joco saltem Regem impetere voluit. Res narratur in Additamentis Parisii pag. 110 his verbis : Non est super aliquo sollicitus Dominus Rex Franciæ, capta Damiatæ, nisi super eo, quod non habet sufficienter populum ad custodiendum et inhabitandum occupata et occupanda. Verum idem Rex attulit secum aratra, ligones, trahas, et alia rusticana instrumenta. Quod cum audisset soldanus Babylonæ, significavit eidem Regi : Ad quid huc ad incolendam terram nostram instrumenta ruralia afferri fecisti ? Inveniam tibi sufficientiam bladi * quamdiu hic eris. Et hoc ironice dictum fuit, acsi diceret : Tener es et delicatus ac juvenis, nec poteris penes Orientales diu commorari, quin pereas liquefactus. Cui Rex respondit : Vovi et juravi huc venire, et terminum, prout in me erat, præfixi : sed non vovi nec juravi hinc recedere, nec terminum mei recessus assignavi. Ideo colonorum instrumenta mecum apportavi. Hinc item colligat lector, quanta Ludovici fuerit cura, nequid deesset ad expeditionem promovendam.

648 Quo item modo ejusdem soldani insidias eluserit Sanctus, quantaque in bello prosequendo prudentia usus fuerit, colligere possumus ex litteris § superiori recitatis, in quibus hæc subjunguntur : Nos autem ex præteritis premuniti, de cætero caute et circumspecte procedemus in agendis. Habemus enim fideles nobiscum Orientales, de quorum fidelitate minime dubitamus, qui omnia fere Orientalium climata, et eorum pericula experimento cognoverant, qui in veritate devotionis jam baptismi sacramentum suscep-runt. Optimates igitur nostri, quando hæc scribebantur, consilium habuerunt cum tractatu diligenti in proximo invadere Alexandriam vel Babyloniam cum Kaira ; sed quid erit inde, nescimus adhuc.... Soldanus autem Babylonæ, iis auditis, nobis prælium indixit generale, ut in crastino sancti Joannis Baptistæ in loco communiter proviso fortunam belli inter Orientales et Occidentales, hoc est inter fideles et ipsos, una die præcise generaliter experiremur, et

AUCTORE
J. S.

soldanus puniit desertores
Damiatæ :

E

Ludovicum
joco impetit,
at is sapienter
respondet :

* i. e. frumen-
ti

idem Regem
ad confictum
provocat

AUCTORE
J. S.

* i. e. provoco

non sine dolo,
ut videtur :
quem ille pru-
denti respon-
so eludit.

Auctus novus
Gallorum et
Anglorum
subsidio,

et cui sors victoriam contulerit, victor glorie-
tur, victus autem cedat humiliter. Cui dominus
Rex noster respondit : Non illa vel illa die ipsum
Christi inimicum dissiduo *, nec terminum
quietis constituo, sed cras, et omnibus diebus
vitæ meæ, ex hoc nunc et deinceps dissiduo :
donec animæ suæ propriæ misereatur, et ad Do-
minum convertatur, qui vult omnes salvari, et
omnibus ad eum convertentibus sinum pandit
misericordiæ.

649 Non sine dolo pugnam a soldano obla-
tam existimo : etenim Nilus crescere incipit circa
solstitium æstivum, ut Plinius lib. 18, cap. 18
observat, aliique passim consentiunt ; cum itaque
diem confictus statuerit post solstitium, speravit
haud dubie Ludovicum cum exercitu pertrahen-
dum ad loca periculosa, atque aquis Nili ex-
undantis tandem includendum, uti Christiano
exercitui acciderat sub Joanne Hierosolymæ rege.
Verum illud ipsum sedulo cavebant Christiani,
atque hæc una ratio erat, cur ad ultiores
Ægypti partes non progredierentur, donec aquæ
Nili, quæ decrescere incipiunt circa æquinotium
autumnale, multum essent diminutæ. Audi Nan-
gium apud Chesnium pag. 354 : Illic ergo, in-
quit, stetit Rex Franciæ Ludovicus per totam
æstatem cum exercitu Christiano. Non volebant
inde recedere usque ad decrescentiam Nili flu-
minis, quod tunc, sicut dicebatur, terram oc-
cupare debebat. Oblatas etiam a soldano pacis
conditiones, quibus Damiatam cum territorio suo
maneret Christianis, multaque in regno Hiero-
solymitano redderentur, scribit Sanutus lib. 2,
part. 2, cap. 9 ; sed id apud alios ejus tempo-
ris scriptores non invenio.

650 Auctus interim fuit Regis exercitus, tum
Gallorum subsidio per Alphonsum fratrem adduc-
to, tum etiam Anglorum, qui ei prope Da-
miatam castra metato se junxerunt. De Al-
phonso hæc memorat citatus Nangius : Eodem
anno (1249) circa festum Johannis Baptiste Al-
phonsus comes Pictavensis, frater Regis Franciæ
Ludovici, iter transmarinum arripuit, et regina
Blancha mater eorum ad regni custodiam sola
remansit. Ita quod dictus comes cum exercitu
magno in crastino sancti Bartholomæi apostoli
mare apud Aquas-mortuas intravit, et die Do-
minico ante festum apostolorum Simonis et Ju-
dæ apud Damiatam applicuit. Pro cujus felici ad-
ventu supplicationes Damiatæ institutas invenies
apud Joinvillium num. 68. Jam ante Alphonsus
ad Regem accesserat comes Sarisberiensis
Willielmus de Longa spata cum cruce signatis
Anglis : sed orta discordia inter Gallos Anglos-
que culpa Gallorum, si credimus Parisio ; Angli
cum duce suo se receperant Acconem, seorsim
ibidem res suas promoturi. Attamen priusquam
exercitus progredieretur ad interiora Ægypti, ad
preces S. Ludovici reversi sunt cum duce suo An-
gli, regioque agmini se rursus junxerunt.
Quæ breviter retulisse sufficiat : nam Matthæus Pa-
risius, qui hæc narrat pag. 513, 524, 525, et 527,
tam multa nugatur, bilemque in Gallos tam ma-
nifeste ostendit, ut de ceteris, quæ refert, nescias,
quid verum sit, quid falsum. Causam quidem se-
cessus Anglorum non improbabilem assignat : vi-
delicet quod a Gallis spoliati essent præda, quam
acquisiverant, quia injussu Regis castris erant
egressi ; at cetera, ut inepta, non commemoran-
da censui.

651 Postquam Alphonsus frater Regis, dudum
expectatus, cum Gallorum subsidio advenerat Da-

miatam, Ludovicus proceres ad consilium convo-
cavit : ubi, cum divise essent sententiæ, opinan-
tibus aliis Alexandriam ducendum exercitum,
aliis Babyloniam, caput Ægypti, armis impe-
tendandam ; prævaluit sententia Roberti Artesiæ co-
mitis, statutumque fuit, ut Babyloniam primum
aggredierentur ; sicut refert Joinvillium num. 69.
Babylonia autem et Cairus, quas passim nunc
Cairum magnam vocamus, (nam Cairus magna
ex variis oppidis conjunctis in eam, qua est,
exerit amplitudinem.) Babyloniam, inquam, ut
de ea loquitur Sanutus lib. 3 part. 54 cap. 12,
magna valde et bene munita, sita (est) supra
Nilum, in ejus littore Aquilonari : transit ta-
men rivus satis magnus ejusdem fluminis, per
medium ejus, et per civitatem Kayrum... quæ
Babyloniæ contigua est : et revertitur in Kayro
ad flumen. Porro quinque lencis supra divisio-
nem Nili in duo ostia præcipua, quæ famosum
Ægypti Delta constituunt, Cairum sitam esse
scribit P. Sicard Societatis nostræ in Ægypto
missionarius tom. 7 Missionum Orientalium pag.
114. Distat autem Damiatam Cairo seu Babylonia,
juxta Sanutum citatum, miliaribus cxv
per fluvium : at paullo minor erit distantia per
terram. In via autem Babyloniam versus occur-
rebat Massora, oppidum ad Nilum, seu Nili
ostium præcipuum, cui etiam Damiatam adiacet,
situm : nempe ubi illud ostium, quod Pathmeti-
cum vocat laudatus Sicardus pag. 125, rursus
scinditur, atque infra Massoram ostium Tani-
cum seu Taniticum a se dimittit Syriam ver-
sus, inter quæ duo ostia iter Christianorum
exercitus instituit. Juxta Massoram autem post
ostium Tanicum, quod Christiano exercitui in
via transmittendum erat, castra habebat solda-
nus cum præcipuis Ægypti viribus : unde non
modica difficultas orta est Christianis, uti in de-
cursu patebit.

652 Hisce expositis, Ludovicum Damiatam dis-
cedentem comitabimur. Expeditionem hanc San-
ctus ipse descripsit in litteris de Captione et libe-
ratione sua, in Franciam missis mense Augusto
anni sequentis, quas edidit cum aliis Chesnium
tom. 5, a pag. 428, quasque totas inseremus huic
commentario, per partes tamen, et quæsitis aliun-
de subsidiis explicatas. Sic ille oritur : Ludov-
icus Dei gratia Francorum Rex, dilectis et
fidelibus suis prælatis, baronibus, militibus,
civibus, burgensibus suis, et aliis universis in re-
gno Franciæ constitutis, ad quos præsentis lit-
teræ pervenerint, salutem. Ad decus et gloriam
Domini nominis, crucis prosequi cupientes nego-
tium, totis affectibus universitati vestræ duxi-
mus intimandum ; quod post captionem Damiatæ,
quam Dominus Jesus Christus, per ineffabilem
suam misericordiam, quasi miraculose præter vi-
res humanas Christianæ tradiderat potestati, sic-
ut vos credimus non latere, delibato communi
consilio, de Damiatam recessimus, vicesima die
mensis Novembris proximo præteriti ; congregato
tam navali exercitu, quam terrestri, procedentes
adversus Saracenorum exercitum ; congregatum et
castrametatum in loco, qui vulgariter Massoria
appellatur.

653 In ipso quidem itinere sustinimus ali-
quos Saracenorum insultus, in quibus assidue
detrimentum suorum non modicum receperunt,
quadam die nonnullis eorum, qui de exerci-
tu Ægyptiorum nostris occurrerant, interfectis.
Circa tempus discessus a Rege signatum consentiit
Bellocensis lib. 30, cap. 99, et Nangius pag.
354.

D
Babylonia
lencis
tut con-
mine
viciu.

E

progre-
Christi-
rum exerci-

occurrerit
in via Sar-
cenos an-
ti

A 354: dissentit vero anonymus apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 733. Etenim xxvii Novembris exercitum discessisse scribit: huic autem favet Joinvillius num. 70, qui initium adventus assignat. Attamen potior Regi fides, in cujus epistolam non irrepsisse errorem probat aliorum consensus: nisi credere malimus xx Novembris iter fuisse decretum, ac xxvii institui captum. De Saracenis autem iter impedire conantibus occisos fuisse primum centum circiter et quinquaginta quinque, ac rursus altero die mille omnino partim cæsos, partim submersos, tradit laudatus anonymus, qui Tyrii continuavit Historiam: quingentos item eorum equites, qui se transfugas simulabant, partim occisos, partim aquis suffocatos, docet Joinvillius loco citato, ubi et incensæ canalem Nili, qui iter morabatur, summa militum alacritate obturatum, Rege etiam manum operi admovente; ad cujus epistolam revertor.

or moritur
interim solda-
ni.

654 Intelleximus autem in ipso itinere, soldanum Babylonie de novo vitam miseram finisse: qui, sicut publice dicebatur, miserat ad filium suum morantem in partibus Orientis, ut in Ægyptum veniret; et eidem a cunctis sui exercitus majoribus fidelitatis fieri fecerat juramenta: relicta totius suæ terræ exercitus custodia cui-dam admirato suo, nomine Farchardino. Hæc quidem in accessu nostro ad locum prædictum invenimus vera esse. Ahulpharagius in Historia dynastiarum pag. 323 exercitus Saracenicæ præfectum vocat Phagroddin Othman, quem appellatum dicit Ebn Saif, id est, filium Saif, aut filium gladii: nam Saif Arabibus et nomen est proprium, et gladium significat. At Joinvillius num. 75 Sceedunum, nominat filium Schiach: quod vel lapsu memoriæ, vel transcribentium incuria factum opportuit: idem enim ab omnibus designatur, et Ludovico cum Ahulpharagio satis convenit. Attamen Farchardinus hic reipublicæ Ægyptiæ præfectus non fuit, si credimus Ahulpharagio memorato, qui ita de his scribit: Imperii autem rebus præfectus est emir Ezzod-din, qui Turcomannus audit, mamlucorum Turcarum maximus; qui in omnibus, quæ suscepit, negotiis rem detulit ad concubinam Al Malek Al Salehi defuncti, Shairoldorr appel-

C latam... Inter hos convenit, ut Al Malek Al Moaddham, filium Al Malek Al Salehi regno præficerent. Erat ei tunc temporis sedes, HesnolCaipha in Diarbepo, (seu Mesopotamia): illum ergo misso nuntio accersiverunt, ut ad se accederet invitantes: et in provincias Ægypti-
cas sine mora accedentem inaugurarunt, atque in ipsius verba jurantes, patris sui regnum ipsi tradiderunt. Sed adventus Moaddhani, ejusque inauguratio anno sequenti contigerunt. Litteras interim Ludovici rursus audiamus.

Prohibentur
Christiani
transitu ostii
Tani: cæ-
dunt interim
Saracenos il-
lud transgre-
ssos

655 Accedentes igitur ad locum prædictum die Martis ante festum Nativitatis Dominicæ, (id est xxi Decembris) in primis accessum habere nequivimus ad Saracenos eosdem, propter quem-dam fluvium inter utrumque exercitum desluentem, qui fluvius Thaneos dicitur, et in illo oco a magno flumine derivatur. Inter utrum-que fluvium posuimus castra nostra protenden-
tia a majori fluvio ad minorem: ubi aliquanto conflictu habito cum Saracenis, multi cecide-
runt ex ipsis nostrorum gladiis interfecti; ma-
xima insuper eorum multitudine submersa in
aquis validis et profundis. Sane quia memora-
tus fluvius Thaneos non erat vadabilis, pro-

pter profunditatem aquarum et riparum altitu-
dinem, cœpimus facere super eum calciatam *,
ut per eam pateret transitus exercitui Christiano,
ad hoc multis diebus cum immensis laboribus,
periculis, et sumptibus insistentes. Saraceni autem,
e contra totis resistentes conatibus, machinis
nostris, quas erexeramus ibidem, machinas op-
posuerunt quamplures, quibus castella nostra
ligna, quæ super passum collocari feceramus
eundem, conquassata lapidibus et contracta,
combuxerunt * totaliter igne Græco. Hæc omnia
fusus narrat Joinvillius cap. 6, et 7: idem
num. 75 refert, Christianos ipso Natalis Domini
die oppugnatos fuisse a Saracenorum manu, quæ
ostium Tanicum transmiserat: at Saracenos for-
titer repulsos. Major conflictus, de quo hic men-
tionem facit Ludovicus, accidit mense Januario
anni 1250; rerum ita in eo excepti fuere Sara-
ceni, sine ulla fere Christianorum jactura, ut flu-
vium deinde non transiisse legantur ad Christia-
nos invadendos. Vide Joinvillium num. 76 et
seq. De igne Græco, quo multa Christianis damna
intulerunt Saraceni, agam in notis ad Joinvil-
lium. Pergit epistola.

Al crone
J. S.
* i. e. aggerem
ducere

* i. e. com-
buserunt

656 Quo facto, fere omni spe et expectatio-
ne frustrata per calciatam illam taliter transeun-
di, tandem per quemdam Saracenum venien-
tem ab Ægyptiorum exercitu, datum fuit nobis
intelligi, locum esse vadabilem aliquantulum in-
ferius, quo poterat exercitus Christianus fluvium
transmeare. Inde, communicato consilio baro-
num et aliorum majorum de exercitu, die Lu-
næ ante Cineres, fuit concorditer ordinatum,
quod in crastino, die videlicet Carnprivii *,
summo mane conveniremus ad locum prædictum,
fluvium transituri, quadam parte exercitus ad ca-
strorum custodiam ordinata. Beduinum fuisse do-
cet Joinvillius num. 82, qui, pretio accepto,
vadum ostendit. Vagum id est Saracenorum ge-
nus et infidum, lucroque unice intentum, de
quorum moribus plura tradit Joinvillius locis ra-
riis, ubi et nos quædam de iis observabimus.
Castrorum custodiam duci Burgundiæ, ac trans-
marinis proceribus commissam fuisse, docet lau-
datus auctor num. 83, Rege cum fratribus suis,
majorique exercitus parte, fluvium transmissu-
ro. Quod jam enarrabimus.

E
vado invento,
transitus de-
cernitur!

* pridie Qua-
dragesimæ

§ LII. Transitus fluminis: prælium, et Chri-
stianorum victoria multorum sanguine
parta: pugna altera, et victoria Christiano-
rum, item cruenta: infortunia Christiani
exercitus ex penuria, morbis, et morta-
litate.

T Transitus fluminis, secutamque post trans-
itum pugnam ac victoriam plane cruentam,
late narrat Joinvillius cap. 8, et 9, adeoque
necesse non est, relata ab ipso hic repetere. Ve-
rum cum ille tantum referat quæ vidit, vel a
Rege, aliisque audivit, siquid ab ipso præter-
missum apud alios auctores reperero, illud non
prætermittendum duxi. Diem vii Februarii trans-
itus assignat Continuator Tyrii apud Martenium
tom. 5 Coll. amp. col. 734, qui dies iMo anno
erat

Transito, non
sine damno
a quo flu-
mine.

AUCTORE
J. S.

erat postremus ante Quadragesimam a Rege et Joinvillio assignatus. Idem asserit multos equites, aliosque submersos fuisse; negat tamen Joinvillius num. 83 in transitu submersos fuisse, at in accessu ad vadum aliquos ad ripam nimis accessisse, ac, fallente solo humido, delapsos atque aquis suffocatos commemorat. Nunc Regem in epistola loquentem audiamus: Dic itaque crastina, ordinatis aciebus, venientes ad locum, transivimus fluvium non tamen sine gravi periculo. Nam profundior et periculosior erat locus, quam nobis fuerat intimalum; ita quod ibi oportuit natare equos nostros: et propter altas et lutas ripas periculosus erat exitus fluminis antedicti. Hinc satis verisimile est quosdam in ipso etiam transitu submersos fuisse, quod ignorare potuit Joinvillius, vel oblivisci. Primus cum agmine suo transmisit Robertus Artesiae comes, jussus post transitum secundam aciem ducere, ac primam Templariis permittere, ut ait Joinvillius num. 84: primis autem hisce transeuntibus adfuisse comitem Sarisberiensem, colligitur ex Matthæo Parisio pag. 528, ejusque communi cum Roberto, prælio ac cæde. Quamvis alioquin multa ibidem Parisius in comitem Robertum effutiat, quæ fidem nullam merentur, adeo ut ne refutare quidem illa statuerim, dixisse contentus, tam multos in hoc auctore occurrere errores circa expeditionem hanc transmarinam, ut illius cognitio ex ipso nequaquam sit petenda. At quid Robertus cum suis hisce comitibus, transmisso flumine, egerit, ex Rege primum audiamus:

prima Christianorum
acies, cæsis
cum duce suo
Saracenis, castra eorum
capit.

658 Transacto itaque flumine, ventum est ad locum, ubi erant Saracenorum machinæ, juxta calciatam prædictam. Et habito cum Saracenis aggressu, nostri, qui præcedebant, multos ex ipsis trucidarunt gladiis, non parcentes sexui vel ætati. Inter quos capitaneum eorumdem, et quosdam alios admiratos interfecerunt ibidem. Quin imo castra hostium, omnesque eorum machinas occuparunt, ut habet laudatus Tyrii Continuator col. 734. Abulpharagius sæpe memoratus pag. 323 bis mille equitum hoc primum agmen fuisse dicit, ac de duce Saracenorum occiso sic scribit: Fuit autem dux exercitus Moslemitici * Pachroddin Othman, appellatus Ebn Saif, unus ex Ægyptiorum principibus, senex ætate proventus; hunc Franci, dum in balneo barbam tingeret, circumdatum ibi interfecerunt. Ex quo collige, quam non expectati Saracenis supervenerint. Præclara sane initia, maximæque victoriæ præludia hæc erant, si æque animo temperare novisset frater Regis Robertus, quam hostes pellere. Verum dum prospero successu elatus, nec suorum nec hostium numerum considerat, inconsulta temeritate multos secum trahit in ruinam: ejus enim ardori temerario auctores passim imputant, quæ post læta hæc initia succedere infortunia. Occupabatur etiam tum Rex, ut verisimile est, fluvio transmittendo: hunc flumen transgressus expectare debuerat; at ne in castris quidem hostium expectavit. Unde factum est, ut in hoc prælio nunquam Gallorum vires fuerint conjunctæ, nec omnimoda obtineri potuerit victoria.

deinde et Massoram temere
ingressi, a
multitudine
opprimuntur.

659 Deinde vero, ut prosequitur Ludovicus, dispersis aciebus nostris, quidam nostrorum per villam, quæ Massora dicitur, quotquot hostium occurrebant gladiis occidentes. Sed tandem Saraceni, cognito eorum inconsulto processu, re-

sumptis viibus errucetes in eos, et circumdantes undique, oppresserunt eosdem: ubi facta est nostrorum strages non modica baronum et militum, tam religiosorum quam aliorum, de qua non immerito doluimus quam plurimum et dolemus. ibi etiam illum præcordialem et præclarum fratrem nostrum, recolendæ memoriæ Atrebatensem comitem, temporaliter amisimus: quod cum cordis amaritudine recolimus et dolore, licet de ipso gaudendum sit potius quam dolendum; quoniam pro certo credimus et speramus eum corona martyrii ad caelestem evolasse patriam, et ibi cum SS. martyribus perenniter congaudere. Cecidit cum Roberto Willielmus, seu Guilielmus de Longa-spata comes Sarisberiensis, et dominus Radulpus de Couci, aliique equites multi, ut habet citatus ante Tyrii Continuator. Trecentos equites ibidem occisos habet Joinvillius num. 84, atque e Templariis ducentos octoginta. quorum tamen mugister summus, post oculum in pugna amissum se eripuit, via per hostes facia, cum aliis quibusdam. Causam hujusce cladis nimis Christianorum confidentiæ attribuunt Continuator Tyrii, et Sanutus lib. 8 part. 12 cap. 2, quod prædæ intenti, libere per oppidum vagarentur. Aliam cum Joinvillio assignat Abulpharagius pag. 323 his verbis: Ingressi sunt Franci Mansuram; at non multum inde commodi perceperunt; nam cum in platearum angustias pervenissent, populus contra eos lapidibus, lateribus et pulvere pugnarunt, nec poterant equi ipsorum grandiores per angiportus discursitare.

660 Utramque hanc causam ad ipsorum ruinam concurrisse existimo: at præcipua tamen mali causa fuit, quod vires interim suas recollerent Saraceni, duce, ut habet Chazius tom. 2 pag. 8, et antesignano Bondocdar, qui postea, ad imperium Ægypti erectus, multa intulit Christianis detrimenta. Ille enim, statuta inter fluvium, seu ostium Tanicum et Massoram, valida Saracenorum manu, simul impedit ne se ad Regem recipere posset cum suis Robertus, nec alii fluvium transgressi eidem succurrere. Hinc non tantum Saracenorum numero oppressus cum suis est Robertus, sed et summa in Christianorum exercitu orta confusio; dum singuli manipuli flumen transgressi, festinant victoribus primum, dein periclitantibus se conjungere: patent hæc ex tota Joinvillii relatione, ita ut ille non dubitet affirmare, tantum in discrimen Christianos fuisse adductos, ut de iis actum fuisset, nisi rem restituisset Ludovici fortitudo et prudentia. Etenim cæsis aut fugatis tum iis, qui Massoram occupaverant; tum iis, qui suppetias laturo per manipulos festinabant, totis viribus in Ludovici agmen inveci sunt Saraceni: quod si dissipare potuissent, plenam adepti erant victoriam. Hæc autem in laudata epistola breviter sic enarrat Sanctus:

661 Itaque die illa, Saracenis super nos irruentibus undique, ac imbrem emittentibus sagittarum, graves insultus sustinuimus eorumdem usque circiter horam nonam, deficientem nobis omnino balistarum subsidio, et tandem, multis ibidem vulneratis ex nostris, et equis nostris pro majori parte diversis sauciatis vulneribus aut occisis, Domino auxiliante, campum retinimus, nostrorum viribus recollectis: et ibi, juxta Saracenorum machinas, quas adquisivimus, eadem die castra nostra posuimus: ubi cum paucis moram fecimus die illo, facto ibi prius ponte de lignis, per quem possent illi ad nos, qui erant

cadunturque
dein collecti
rursum Saraceni

in Regis agmen intromittuntur: at ille impetum sustinet, et campum cum castris eorum retinet.

A erant ultra fluvium, transmeare. Talis hujusce pugnae fuit exitus, ut plures quidem e Saracenis occisi videantur, victoriaque cesserit Christianis, obtentis hostium castris; sed damnum Christianorum pro summa rei majus fuerit, quod Saraceni facile possent hominum equorumque copia detrimenta sua resarcire, non item Christiani, tanto terrarum et marium intervallo a patria amoti. Ceterum quam fortiter in hoc praelio se gesserit Ludovicus, quanto fuerit in periculo, quanta religione mortem fratris sui intellexerit, omniaque ad Deum retulerit, discas ex Joinvillio cap. 8, et 9, qui et cap. 10 refert, conatum Saracenorum ad machinas suas de nocte recuperandas, atque, quae brevitatis causa hoc loco non commemoro.

Saraceni stant
castra
Christianorum
impugnare,

B 662 Quid autem postridie, 1x Februarii, egerint Christiani, ita Ludovicus commemorat: In crastino vero plures e nostris de mandato nostro fluvium transeuntes, castrametati sunt juxta nos: et tunc, destructis Sarracenorum machinis, licias fecimus ad pontes navales, per quos nostri de uno exercitu ad alium transire libere poterant et secure. Necessaria omnino erat haec cautio; nam Saraceni, novo duce electo Bondocdaro, homine rei militaris peritissimo, jam se parabant ad Christianos invadendos, et opprimendos. Quippe Bondocdarus, inventum militare sagum Roberti Artesiae comitis, egregie ornatum et splendidum pro dignitate tanti principis, Saracenis ostendit. Regis Francorum occisi sagum esse dictitans; quo mendacio adeo incendit Saracenorum animos, ut ad certamen se obtulerint uno animo, diemque Veneris sequentem, xi Februarii, elegerint, quo Christianos omnino deleverent. Verum, re per speculatores ad Regem delata, ad strenuam defensionem se paraverunt Christiani, et jam summo mane ante castra sua stabant, ordine militari per turmas dispositi: quo factum est, ut Saraceni non potuerint exsequi quod speraverant. Narrat haec Joinvillius num 103.

quod et faciunt totis viribus, sed magna cum clade repelluntur.

C 663 Pugnam hanc item late describit dictus Joinvillius cap. xi. de ea pauci ex antiquis meminere, idque breviter, etiamsi atrocissima fuerit, tantoque utrimque ordine inita, quanta praecedens confusione. S. Ludovicus illam paucis hoc modo memorat: Sequenti autem die Veneris, filii perditionis, congregatis ex omni parte viribus suis, Christianum exercitum omnino perdere intendentes, in fortitudine maxima, et in multitudine infinita convenerunt ad licias nostras, ex omni parte exercitus tantos tamque terribiles facientes insultus, quantos, sicut a pluribus dicebatur, in eis marinis partibus nunquam viderant facere Sarracenos. Quibus tamen, divina praevalente potentia, ordinata ex omni

parte exercitus nostrorum copia restitimus, et impetus repulimus eorumdem, maxima eorum multitudine nostrorum gladiis incumbente. Nec incruenta fuit Christianis victoria, cæso Templariorum magistro cum maxima suorum parte, ex praecedenti pugna superstitum. Latus de hoc praelio consule Joinvillium, ubi invenies plurima lectu non indigna. Hic tamen antiquum adjunxi numisma, quo hanc victoriam designari existimo, licet praecedenti quoque conveniat, sicut illud exhibet saepe laudatus de Bie fol. 25.

664 Hisce tristiora Christianis successerunt, letiora Saracenis. In primis hos recreavit adventus soldani sui cum subsidio novo, de quo ita Ludovicus prosequitur: Postmodum autem elapsis aliquot diebus adventavit apud Massoram soldani filius, veniens de partibus Orientis: in cujus adventu tympanizantes et lætantes Aegyptii, receperunt eum ad dominum: et ex hoc augmentata est eorum non modicum fortitudo. Contrariam vero Christianorum fortunam sic enarrat: Unde apud nos postmodum, nescimus quo Dei judicio, omnia nostris desideriis in contrarium successerunt; inolente diversarum ægritudinum peste, et mortalitatis etiam generalis tam in hominibus quam in equis: ita quod vix erant in exercitu aliqui, qui mortuos suos non plangerent, aut ægrotantes ad mortem. Unde pro magna parte diminutus erat exercitus Christianus, et consumptus.

Morbis, mortalitate, et penuria Christianum

665 Tantus erat defectus victualium, quod plures inedia deficiebant et fame. Non enim vasella * navalia de Damiatina ad exercitum transire poterant, impredientibus Sarracenorum galeis et vasis * piraticis, quæ per terram in flumine collocaverant antedicto. Sicque compluribus vasis nostris prius captis ab eis in flumine, tandem duas successive caravanas *, victualia et multa alia bona ad exercitum deferentes, cæsa marinariorum et aliorum multitudine, ceperunt, in totius exercitus detrimentum. Unde deficiente omnino victualium, et annonæ equorum suffragio, coeperunt in exercitu deficere fere omnes, in desolationem et terrorem non modicum incidentes. Horum malorum causas, et genera exponit Joinvillius cap. 12, cujus dicta mire confirmantur hac Regis epistola, quamvis ille multa referat a Rege prætermissa.

exercitum devastantibus, * i. e. naviculae * i. e. navibus

* i. e. classes

F 666 Tot malis vexati Christiani de pace egerunt cum Saracenis, teste Joinvillio num. 122; nec multum abesse videbantur a federe, iis conditionibus ineundo, ut Rex Damiatinam redderet Saracenis; hi vero regnum Hierosolymitanum Christianis restituerent, nisi Saraceni Regem ipsum petiissent obsidem, quod adeo absonum apparuit proceribus Gallicis, ut omnis de pace tractatio mox fuerit abrupta. Ceterum ablata pacis spe, morbisque et penuria cibariorum invalescentibus, primum exercitus partem illam, quæ trans ostium Tanicum castrametabatur, reduci Rex jussit ad castra, eis flumen ex adverso posita, sive ad locum illum, ubi ante fluminis transitum, castrametatus fuerat totus exercitus: id autem factum non esse sine gravi certamine, invadentibus abeuntes Saracenis, narrat Joinvillius num. 119. Quem etiam consulere potest lector, ut intelligat quanta patientia, pietateque hæc mala pateretur S. Ludovicus, licet gravissimo cum majori suorum parte morbo esset vexatus. Nos ad reductionem agminis Damiatinæ, Regisque cum suis captivitate festinamus.

post inutilem de pace tractatum, is trans flumen reducit.

AUCTORE
J. S.

§ LIII. Rex cum exercitu captus in reditu
Damiatam : varia in carcere facta :
pactum Regis cum soldano de sua , alio-
rumque redemptione : soldanus a suis
peremptus.

Redit Dami-
atam cum
exercitu Lu-
dovicus ;

Damiatam cum exercitu repetere conatus
est S. Ludovicus die v Aprilis, ut habet Con-
tinuator Tyrii, anno 1250, seu die Martis
post hebdomadam paschalem, ita tamen ut
jam vesperi præcedente se ad iter paraverint, no-
ctuque discesserint. Cum pars per Nilum, pars
altera terrestri itinere reverti deberet, iterque
commodius per flumen, ac minori obnoxium pe-
riculo rideretur, suadebant proceres varii, ut
Rex majori quodam navigio Damiatam se vehi
juberet, sicuti fecit legatus Pontificius, et alii,
qui hostium manus sic evaserunt. Verum respon-
dit Rex sanctus, se velle periculorum omnium
esse participem, copiasque suas militares redu-
cere, sicut eas ipse duxerat, ut pluribus narrat
Vita secunda num. 79, charitatem et fortitu-
dinem Regis hinc celebrans. Porro ante disces-
sum jusserat Ludovicus pontes omnes resecari,
qui ostio Tanico erant impositi : at id magno
Christianorum malo prætermisum, teste Join-
villio num. 123, apud quem itidem invenies
non pauca incommoda, quæ tum per terram tum
per flumen redeuntibus acciderunt, ita ut ex
his non nisi pauci evaserint, illi omnes omnino,
vel cæsi fuerint fortiter pugnando, vel in hostium
manus inciderint. Audi rem breviter a Ludovi-
co relatum : His igitur, inquit, arctatos in-
commodis, tam propter ciborum carentiam et
equorum annonæ, quam propter casus superius
annotatos, inevitabilis necessitas nos induxit a
loco prædicto recedere, et ad partes Damiatæ
redire, si Dominus providisset.

C sed irrue-
ntibus Sarac-
enis, capitur
* lege Saraceni
sine etc.

C 668 Sed, cum viæ hominis non sint in eo,
sed potius in illo, qui quorumque gressus diri-
git, et disponit juxta suæ placita voluntatis :
dum essemus in itinere revertendi, quinto scilicet
die mensis Aprilis, et Sarracenis * totis suis
viribus congregatis in unum, cum multitudine
infinita aggressi sunt exercitum Christianum ; et
sicut accidit, permissione divina, peccatis no-
stris exigentibus, in manus inimicorum incidi-
mus : nobis, et karissimis fratribus nostris, A.
Pictavensi, et K. Andegavensi comitibus, et
cæteris, qui nobiscum revertebantur per terram,
nemine penitus evadente, captis et carceribus
mancipatis, non sine maxima strage nostrorum,
et effusione non modica sanguinis Christiani :
majori parte illorum, qui revertebantur per flu-
vium, similiter capta, aut gladio interfecta ;
vasellis navalibus, ut plurimum, incendio dis-
sipatis, in quibus incendii flamma combuxit
ægotantium multitudinem dolorosam. Perven-
erat jam Rex ad oppidum modicum, quod Ca-
sel Joinvillius, Selensaf Continuator Tyrii,
Sarmosac vero nominat Sanutus lib. 3, part.
12, cap. 3. Quo cum ventum esset, adeo præ-
morbii gravitate et itineris fatigatione debilita-
tus apparuit Ludovicus, ut illo ipso die mori-
turum crederent. Unde verisimile non est, quod
scribit Nanzius pag. 356, Regem tunc magis

sollicitum fuisse, ut Horas canonicas recitaret, D
quam ut fugæ præsidio se liberaret.

669 Interim, cum eo usque se egregie defen-
dissent Christiani, sed vehementer irruerent Sa-
raceni, Philippus Montfortius jussu Regis adiit
Saracenorum ducem, de pace ineunda iis con-
ditionibus, quibus ante voluerant Saraceni,
cum eo acturus. Et, si credimus Joinvillio num.
126, res fere fuerat peracta : cum accensus
quidam regius, quem proditorem vocat, seu
mente captus, seu Christianos prodendi animo,
clamare cepit Christianis militibus, arma pone-
rent, seque captivos traderent, id Regis esse
mandatum. Milites rati, id Regis revera man-
datum esse, arma deposuerunt : quod cum in-
telligeret Saracenorum ille ductor, Montfortio
dixit, sero nimis de pace tractari, quando jam
captos se dederant Galli, ipsunque cum ceteris
captivum detinuit pro more Orientalium, quo
legati detinebantur captivi, mortuo aut de statu
dejecto alterutro principe. Hec Joinvillius num.
126, quem pro reliquis hujusce cladis circum-
stantiis lector consulat, non pauca inventurus,
quæ tum barbaram Saracenorum in ægrotos præ-
sertim crudelitatem ostendant, tum quæ eximiam
S. Ludovici in tantis malis animi moderationem,
atque invictam patientiam commendent.

670 Porro omnia Regi, æque ac aliis capti-
vis, ablata cum essent, de unius maxime do-
luisse videtur Breviarii sui jactura, quod illius
defectu solita pietatis officia persolvere non pos-
set, de quibus nihil remittere statuerat, ne in
carcere quidem. Pietatem Servi sui approbavit
Dominus ; nam refert Guilielmus Carnotensis
num. 8, Breviarium ei a Saracenis redditum.
Quin imo Breviarium eidem per miraculum al-
latum, narrat Bonifacius VIII in Oratione en-
comiastica apud Chesnium pag. 482, cujus ver-
ba subjungo : Miracula etiam tempore captivis
suæ plurima acciderunt, inter quæ unum fuit
præcipuum, et relatione dignum. Quidam enim
religiosus, qui eum secutus fuerat, et cum eo
captus, dum staret secum in una camera secre-
ta, cepit Rex devotus multum conqueri, et
condolore propter hoc, quod Breviarium non
habebat, ubi posset dicere Horas suas canoni-
cas. Respondit frater ille, eum consolando :
Non est curandum in tali articulo ; sed dicamus
nihilominus PATER NOSTER, et alia, quæ po-
terimus. Sed cum multum affligeretur super isto,
invenit juxta se subito Breviarium suum pro-
prium. Divinitus, ut credimus, sibi, et per mi-
raculum est apportatum. Habet hoc etiam Gui-
lielmus Guiart apud Cangium pag. 144, qui
librum per angelum allatum dicit. Potuit au-
tem id factum Bonifacius discere vel ex ipso,
qui adfuerat religioso, vel ex aliis, quibus id
ille narraverat : quod biographi forsitan non scri-
pserunt, quia Sanctus propter insignem animi
demissionem celare jusserat ; neque enim tantus
Pontifex pro concione illud narraturus videtur,
nisi de re satis fuisset certus.

671 Sancti Regis captivitatem quibusdam a
Deo revelatam fuisse eodem, quo contigit, tem-
pore auctores referunt fide digni. In Vita B. Bo-
nifacii Lausanensis episcopi, apud nos tom. III
Februarii pag. 154 hæc invenio : Quando Rex
Franciae erat ultra mare contra Sarracenos et
Paganos ad defendendam sanctam Hierusalem et
sepulcrum Domini, erat episcopus (B. Boni-
facius) in oratione, et venit ei vox de cælo,
dicens : Scias pro certo Regem Francia hodie
tradi

Breviarium
amissum di-
vino favore
recepit San-
ctus ;

P

cujus captivi-
tas quibus-
dam revelata

A tradi in manus gentium, et multos e populo suo occidendos, et reliquos duci captivos, et ita factum est. *Waddingus in Annalibus Minorum ad annum Christi 1250 num. 1 hæc habet*: Eam S. Ludovici et Christiani populi captivitatem revelavit Deus beato viro Gerardo, socio ministri generalis fratris Joannis Parmensis: eadem porro hora, qua, peccatis exigentibus aliorum, S. Rex in manus pervenit hostium, Fr. Gerardus concionem habuit ad populum in foro Constantinopolitano, verbum autem Dei in fervore spiritus prosecutus, factus est in excessu mentis: postmodum in se reversus cum fletu, et ejulatu; Modo, inquit, hæc ipsa hora capta est aquila. Populo attonito et suspensio, nec percipiente quid hoc nomine aquilæ designaret, clarius declarans: Nunc, inquit, a Saracenis Vir Dei, Christianissimus Rex Francorum Ludovicus cum exercitu suo captus est. Notarunt præsentem diem et horam, præ reliquis dominus episcopus Bonadicke (sic manuscriptum) tum præsens, qui hæc ipsa fratri Angelo Clarenio, ut ipse testatur, sæpius retulit. Cæterum veritatem revelationis probatus diligenti observatione rei eventus confirmavit. Ita ille.

672 Porro hæc S. Ludovici captivitas mirum in modum perculit non reginas modo Blancham et Margaritam; quarum hæc, dudum gravis, præ doloris acerbitate filium immaturo partu effudit, quem Joannem Tristandum nominari voluit, teste Guilielmo Guiart apud Canigium pag. 144; sed et summum Pontificem Innocentium IV, qui litteris suum de hoc infortunio dolorem declaravit: ex his binas edidit Chesnius tom. 5 a pag. 413, alteras ad ipsum Ludovicum consolatorias, alteras ad archiepiscopum Rotomagensis, quibus preces pro Ludovico flagitat. Denique quoslibet amantes Ecclesiæ filios dolor occupavit, quod nosset præcipuum Ecclesiæ defensorem tanta clade affectum, vinculisque infidelium constrictum. Quin imo ipse Fredericus imperator vel doluit, vel certe, quod verisimilius est, dolere se finxit, legatosque suos ad soldanum Babylonie misit, qui de redemptione Regis cum eo agerent: verum Galli ipsi, teste Joinvillio num. 170, non fidebant hisce legatis, gaudebantque se carcere liberatos, priusquam illi in Egyptum appulissent. Sive autem Frederici dolor verus fuerit, sive fictitius, ejus factionis homines, quos Gibellinos vocabant, quique Florentiæ tunc principatum obtinebant, audita sancti Regis captivitate, publica ediderunt lætitiæ signa, ac diem festum celebrarunt, quemadmodum scribit Joannes Villani in Historia Florentina lib. 6, cap. 36, inter scriptores Italiæ tom. 13, col. 180. Ex quo sane suspicio Gallorum relata non caruisse videtur fundamento; ac manifestum sit, parsne imperatoria, an Pontificia suum existimaret Ludovicum.

673 Verum, ut ad Regem redeamus; ejus virtutes heroicæ in carcere maxime enituerunt. Eadem ibidem vitæ austeritas, eadem precandi assiduitas, eadem in adversis, quæ in prosperis apparuerat, constantia cum invicta fortitudine parique animi moderatione conjuncta. Celebrant hæc biographi singuli locis suis, quorum verba non repeto; maxime quod hæc ex factis quibusdam referendis satis sint apparitura. Itaque quid ei cum Saracenis acciderit, audiamus. Nangius pag. 356 de valetudine ipsius eorum cura restituta sic loquitur: Denique non est silendum,

quod, quando Rex captus fuit, graviter aegrotabat illa mortifera et generali infirmitate, qua J. S. maxima pars exercitus illis diebus est defuncta, ita quod de vita ipsius modicum sperabatur. Sed eo capto, providente ipso, qui diligentibus se omnia cooperari facit in bonum, soldanus per medicos suos, qui melius quam nostri noverant artem curationis hujusmodi, fecit eum diligenter custodiri et sanari, et omnia necessaria, quæcumque Rex petivisset, abundanter et curialiter ministrari. Sic se per Saracenum ex morbo gravissimo restitutum, refert Joinvillius num. 130. Verum Saraceni hanc erga Christianos ægros humanitatem non exhibebant nisi spe lucri, ex eorum redemptione percipiendi; pauperes enim infirmos ortum instar jugulabant: deinde, ut præmittit Nangius, Gens illa sceleratissima præter blasphemias, quas in contumeliam Creatoris proferebant, in conspectu populi Christiani crucem flagellis cædentes, in eam spuebant, et in opprobrium fidei Christianæ viliter pedibus conculcabant. Demum auri cupiditate fecisse, quidquid Christianis fecerunt boni, patet ex sequentibus, quæ jam narrare aggredimur.

674 Sane post captionem nostram, inquit S. Ludovicus in epistola, per dies aliquot jam dictus soldanus requiri nos fecit de trengis faciendis, petens instantem non sine minis et austeritate verborum, quod sublato moræ dispendio, faceremus sibi restitui Damiatam, cum omnibus rebus ibidem inventis, et resarciremus omnia damna, et expensas, quas fecerat usque ad tempus illud a die, qua receperant Damiatam Christiani. Non modo Damiatam, sed insuper oppida quædam Palæstinæ initio petiisse soldanum; variosque terrores Christianis objiciendos curasse, imo et cruciatum gravissimum Regi intente, ut plura extorqueret, discas ex Joinvillio num. 135 et seqq. Verum, cum videret soldanus invictam Regis constantiam nec minis concuti posse, nec terroribus frangi, ac Damiatam quam primum recipere desideraret; mitior factus, honestiores pacis conditiones obtulit, quibus Rex continuo consensit, suam, aliorumque redemptionem pactus iis conditionibus, quas mox ex ipso audiemus, dum pauca circa Damiatam notaverimus.

675 Matthæus Parisius pag. 531 refert Saracenos dolo usos ad Damiatam recuperandam, Rege non redempto: videlicet eo profectos ingenti agmine, armis, scutis, et vexillis Christianorum instructos, ut pro Christianis introngerentur in urbem: verum agnitos ex moribus, atque urbe prohibitos fuisse; indeque, spe recipiendi Damiatam frustratos, mitius agere cœpisse cum captivo Rege. Quod factum fidei auctoris relinquo, quam propter multiplices in hoc bello referendo errores non meretur magnam. Certius est, quod scribit Gaufridus de Bello loco num. 9, Regem priusquam consentiret in restitutionem Damiatæ, eo misisse nuntios, qui de statu urbis inquirerent; atque ex iis audisse, non eas esse in urbe vires, ut diuturnam obsidionem sustinere possent; alioquin, si urbs contra vim Saracenorum servari potuisset, in ejus restitutionem numquam fuisse consensurum. Hinc intelliges, cur Ludovicus apud Joinvillium num. 138, mirantibus Saracenis, reginam consulere voluerit, an illa redemptionis captivorum vellet persolvere pretium. Hisce expositis, audiamus quas redemptionis suæ, suorumque omnium, atque induciarum conditiones cum soldano

E deinde eadem, atque gratia minatur. quo plura extorqueat.

F Damiatam dolo tentasse dicuntur Saraceni: de urbis statu inquit Rex:

AUCTORE
J. S.

redemptione
captivorum.
et induciis
cum soldano
pactis.

* alias Camel.

* alias Moaddham

dano pactus fuerit Ludovicus.

676 Illas ipse refert hoc modo : Tandem post multos tractatus treugas inivimus usque ad decennium, sub hac forma videlicet, quod idem soldanus nos et omnes, qui capti fuerant a Saracenis, postquam venimus in Ægyptum, Christianos captivos, nec non et omnes alios, de quibuscumque partibus oriundos, qui capti fuerant a tempore, quo soldanus Kyemel *, avus ejusdem soldani Caym *, cum imperatore treugas inierat, et carcere liberaret, et liberos abire permitteret, ubi vellent : et quod terras, quas Christiani in regno Jerosolymitano tenebant id adventu nostro, cum omnibus pertinentiis in earum pace tenerent. Nos autem tenebamur ei reddere Damiatam, et octingenta millia bysantiorum Saracen. pro liberatione captivorum, et damnis, et expensis prædictis, de quibus jam solvimus quadringentos; et liberare omnes Saracenos captos in Ægypto a Christianis, postquam illuc venimus : nec non et eos, qui capti fuerant in regno Jerosolymitano, a tempore treugarum olim factarum inter imperatorem et soldanum prædictum.

B
conditionibus
hic relatis,

677 Adjecto, quod omnia bona nostra mobilia, et omnium aliorum apud Damiatam remanentia, post recessum nostrum salva forent, et sub custodia et defensione ejusdem soldani, portanda ad terram Christianorum, quandocumque opportunitas haberetur. Omnes etiam Christiani infirmi, et alii, qui pro vendendis rebus suis, quas ibi habebant, in Damiatam moram traherent, tuti similiter essent, recessuri per terram vel per mare, quando vellent, sine impedimento vel contradictione quacumque. Et omnibus illis, qui per terram vellent recedere, tenebatur idem soldanus usque ad terram Christianorum securum præstare conductum. Joinvillius num. 138 habet, petiisse soldanum dedies centena millia bysantiorum aurorum, quæ valebant eo tempore quingentis millibus librarum; ac Regem ejus postulationi continuo acquiescisse : at soldanum, laudata Ludovici liberalitate, ducenta bysantiorum millia mox ei remisisse.

ipse a suis occiditur,

C

678 Pactis, juratisque utrimque hisce conditionibus; cum jam Damiatam versus, dimittendi reherentur Christiani, incommodum accidit nec opinatum, quo et periculum adierunt præcedenti majus, et liberatio eorum aliquot diebus fuit procrastinata. Regem hæc breviter referentem audiamus : Unde, inquit, cum hujusmodi trengæ inter nos et soldanum prædictum, præstitis juramentis, hinc inde firmatæ fuissent : et jam idem soldanus esset cum suo exercitu in itinere veniendi adversus * prope Damiatam pro complendis omnibus supradictis : accidit divino judicio, quod quidam milites Saraceni, non sine conniventia vel majoris partis exercitus, irruentes in soldanum prædictum, surgentem in mane de mensa, post prandium, ipsum immaniter vulneraverunt; et de suo tentorio exeuntem, ut posset fugæ beneficio liberari, videntibus fere omnibus admiratis, et aliorum Saracenorum multitudine, frustatim gladiis trucidarunt. De tempore hujus cædis non consentiunt omnino auctores : etenim Continuator Tyrii col. 734, quem sequitur Sanutus lib. 3, part. 2, cap. 3, secunda die Maii occisum scribit. Guilielmus vero Tripolitanus, auctor item coævus, in Fragmento de statu Saracenorum apud Chesnium tom. 5, pag. 432 cum his non concordat : nam xxxii dies carceri Regis assi-

* forte advectus

gnat, et sequenti, cum liberari debebat, soldanum occisum scribit, quod secundum ejus calculum factum oportuit die viii Maii, cum v. Aprilis Rex fuerit captus. Attamen secunda die Maii hanc cædem contigisse existimo, cum Joinvillius num. 139 huic calculo utcumque possit accommodari, non alteri; et Carnotensis num. 10 die Lunæ eadem factam affirmet. Unde, cum dies Lunæ ante Ascensionem Domini fuerit secunda Maii, illa die occisus est soldanus Moaddham.

679 Joinvillius num. 139 eadem hanc accedisse docet in palatio quodam ejusdem ad Nilum sito, ubi diem cum Rege statuerat, qua, Damiatam reddita, captivi dimitterentur. Num. autem 140 et seqq. causam hujusce cædis et modum describit : nec multum ab eo abludit Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 324, adjungens rationes, cur adeo ad liberationem Regis festinaverit soldanus, cujus verba ad confirmationem Joinvillii subjungo : Cum autem jam in potestatem Al Malek Al Moaddhami pervenisset Francorum Rex, dixerunt ipsi manuluci minores ipsius coætanei : Videmus omnia penes Shairoldorram, et principes esse, neque tibi de regia potestate quicquid præter nomen esse. . . . Nec alia hujus rei causa est, quam quod tibi ipsis opus sit ad Francos oppugnandos, præter quos nullus est tibi hostis. Sententia ergo nostra est, ut cum Rege isto, et qui cum eo sunt principibus, pacem ad temporis, quod tibi visum fuerit, spatium facias; neque enim ille tibi in aliquo, quod volueris, adversabitur, si ipsum bene tractaveris, vitamque ei concesseris, acceptis nummis et gemmis, quæ ipsi Damiatæ sunt : ita tibi Damiatam dedita, statim abiturus es, et ipsius, sectaque ipsius noxa liberaberis, simulque securus a principibus eris, neque exercitui servire cogeris; sed in regno tuo, quem visum tibi fuerit, retinebis, quem minus gratum habueris, amovebis. Propendens igitur Al Moaddham in ipsorum sententiam, et consilium probans, negotio cum Re de Fransa transacto, ipsum, prout sibi visum est, ad jurandum adegit, emiris * primariis in aliqua rerum istarum haud consultis. Illi ergo, quid ageretur, perspecto, et animum Al Moaddhami ab ipsis alienatum esse compertum habentes, quidque ipsis facere statueret, ira conciti in ipsum insilierunt. Ipse vero fugiens in turrin quandam ligneam, quæ ibi fuit, ascendit, cui illi ignem intulerunt; qui cum ad ipsum pertingeret, eumque adureret, se in Nili rivum conjecit : illi vero accedentes sagittis eum in aqua petierunt, adeo ut et submersus et vulneratus periret.

cujus soldani locum, causam et modum referuntur.

E

* i. e. Rex Francorum

* i. e. principes

F

§ LIV. Terrores varii captivis objecti, mira-
raque in iis Regis constantia : pactum
induciarum renovatum, ac liberati cum
Rege captivi : fabella de sacrosancto Christi Corpore Saracenis in pignus dato.

Occiso soldano, varii terrores Christianis principibus fuerunt illati a sanguinolentis Sara-

Sara-

A Saracenis, de quibus oculatus testis Joinvillius num. 143. Quanta autem in hisce fuerit Ludovici constantia, ex paucis intellige. Venit ad eum percussor soldani, teste Joinvillio num. 142, manu adhuc sanguinolenta, qua cor soldano extraxerat, petiitque quid sibi daturus esset Ludovicus, quod inimicum ejus occidisset: at ille ne responso quidem hominem dignatus est. Vel idem ille, vel alius soldani percussor, cruentum, eraginatunquē gladium ita coram Rege vibravit, ac si eum vellet perimere, jactitans in sua esse potestate, vel libertatem ei concedere, vel vitam eripere; libertatem autem daturum, si ab eo eques crearetur. At respondit intrepide Ludovicus, se militia non donare hominem a fide Christiana alienum; donaturum vero, si fidem amplecti vellet Christianam. Denique vel maxime patuit invicta ejus animi fortitudo, in recusanda jurandi formula, quam ei post renovatum redemptionis pactum præscribere volebant Saracenorum principes, uti post pauca narrabimus. Porro post primos istos terrores, Saracenorum principes bono animo Regem esse jusserunt, ut habet Guilielmus Carnotensis num. 10, dixeruntque brevi liberandum, si pacta servare vellet. Imo, Joinvillio teste num. 148, egerunt etiam de conferendo ei Egypti imperio, nec id se recusaturum fuisse Joinvillio asseveravit Ludovicus, licet barbaros Saracenorum mores non ignoraret. Verum plus valebat apud Sanctum fidei ea occasione propagandæ studium, quam metus mortis deterrebat.

681 De renovato post hæc a Ludovico cum Saracenorum principibus suæ suorumque redemptionis pacto, agit num. 144 et seqq. Joinvillius. Narrat hæc ipse Ludovicus, simul perstringens quæ jam dicta sunt, hisce verbis: Quo perpetrato (soldani homicidio,) statim multi Saraceni armati, in illo furoris calore, venerunt ad nostrum tentorium, ac si vellet, ut timebatur a multis, in nos et alios Christianos deservire: sed divina clementia eorum furiam mitigante, super firmandis treugis præhabitis cum soldano, et civitate Damiatæ liberatione festina, nos requisiverunt instanter. Cum quibus, præmissis tamen ab eis verborum et comminationum tonitruis, tandem sicut Domino placuit, qui tamquam Pater misericordiarum, et pius in tribulationibus consolator, gemitus compeditorum exaudit, firmavimus cum juramentis treugas, quas feceramus antea cum soldano; et ab omnibus et singulis eorum recepimus juramenta, juxta legem eorumdem super treugis nostris observandis: determinatis certis temporibus, infra quæ captivi liberarentur hinc inde, et Damiatæ civitas redderetur. In cujus redditione, et tunc cum admiratis eisdem, et ante cum soldano ea de causa non sine difficultate convenimus: quia spes nulla erat de retinenda civitate jam dicta, sicut certissime per illos intelleximus, qui ad nos de Damiatâ venerant, veritatem nullatenus ignorantes: propter quos de consilio baronum Franciæ, et quamplurium aliorum, potius elegimus Christianitati fore consultius, nos et captivos alios pro treugis hujusmodi liberari, quam civitatem taliter amittere cum residuo populi Christiani existentis in illa, quem * nos et alios sub tantis periculis in carcere remanere.

682 Porro comminationum tonitrua, de quibus Rex loquitur, vel maxime fuerunt, quando agebatur de juramento, quo Rex pactum cum Saracenis initum confirmaret. Joinvillius num.

146 refert duplex per Saracenos exactum fuisse a Rege juramentum. Primum cum imprecatione, eaque sane gravissima, quod tamen præstare non recusavit Sanctus, non ignarus juramentum execratorium pro causâ gravitate licite fieri. Alterum plane impium Regi visum est, idque jurare constanter detrectavit. In eo autem describendo auctores non omnino consonant. Joinvillius id exprimit his verbis: Alterum erat quod dicto casu, si Rex non servaret dicta promissa, perjurus haberetur, sicuti Christianus, qui Deum negavit, ipsiusque baptisma et legem ipsius; quique in odium Dei crucem conspuat, eamque pedibus calcet. In Vita secunda num. 20 auctor ita narrat: Rogarunt beatum Regem, ut et ipse juramento suo insereret, quod Deum negaret atque extra fidem Jesu Christi existeret, si pacta cum ipsis inita non observaret. Ita et Bonifacius VIII in Bulla Canonizationis apud Chesnium pag. 488. Anonymus autem apud Chesnium pag. 404 eodem sensu factum hoc totum sic enarrat: Habito itaque tractatu cum Saracenis de sui sociorumque liberatione, quibusdam adjectis conditionibus pactum addentes, quod Mahometum negarent, nisi omnia pacta servarent, volebant quod et Rex diceret, quod Christum negasset, nisi omnia conservaret.

683 Qui licet omnes conventiones servare et tenere proponeret, multique ad dicendum consulerent, et de proximo timeretur mortis periculum imminere, cum indignatione tamen respondit: Hoc numquam de ore meo exhibit ob reverentiam Jesu Christi. Fortis ergo in bello Domini Ludovicus, fortis, inquam, et leo, qui furem hostium frementium non expavit. Maxime cum hæc agerentur cum illis, qui soldanum statim occiderant. . . Et cum quidam admirandus Regi diceret: Vos estis noster captivus, et in carcere nostro, et ita audacter loquimini et nobis? Aut facietis quod voluerimus, aut crucifigemus vos pariter atque vestros. Rex vero promptus ad martyrium, in nullo permotus respondit; quod, si eum occiderent, tamen ipsius animam non haberent. Suadebant quidem fratres alique nobiles Regi, ut juraret hoc modo; id licitum esse dictitantes: imo etiam, teste Joinvillio num. 147, patriarcha Hierosolymitanus, quem graviter ea de causa cruciabant Saraceni. At ille nec suum, nec aliorum timorem in consilium adhibebat, sed omni timore superior, blasphema verba proferre constanter detrectabat.

684 Et vero non immerito ad dicta verba Rex sanctus exhorruit: etenim, quidquid dicerent præsentibus Regi proceres, quantumvis etiam laudatus secundæ Vitæ auctor eorum opinioni adhæserit; difficulter mihi persuaderi sinam, formulam Regi propositam sine gravi peccato addi juramento potuisse, cum Deum negare non liceat sub conditione quacumque, etiam numquam futura, quamque vel maxime vitare decreveris. Nec hæc formula exponi potest, sicut exponitur formula juramenti execratorii. Exempli causa hæc: Deus me puniat, si pacta non servem, quæ exposita ad hunc sensum reducitur: Testem invoco Deum, me pacta servaturum, idque tam erere, ut ponam non recusem ab ipso mihi infligendam, si ipsum mendacii testem invocem. Exponi, inquam, sic non potest, quin blasphemiam manifeste appareat. Faciamus periculum: Deum nego, si pacta non servem: id est, testem invoco Deum, me pacta servaturum, idque tam vere,

AUCTORE
J. S.
at, dum juramento formulam addi volunt, quæ impia videbatur,

eam addere constanter renuit Ludovicus, nequidquam vis militibus:

qui, formula impia relicta, ejus juramento tandem acquiescent.

* legendum fideliter et

AUCTORE
J. S.

rere, ut si ipsum mendacii testem invocem, eum etiam sim negaturus; quod tantumdem est, ac si diceret, ut gravi peccato perjurii gravissimum infidelitatis crimen sim adjecturus. Impia itaque fuit formula jurandi Ludovico proposita, ita ut mirer scrupulum a quibusdam vocari hanc pii Regis constantiam. Ceterum triumphavit invicta illius fortitudo non modo de timore Christianorum captivorum, sed etiam de furore Saracenorum: hi enim paulatim mitiores redditi, atque in admirationem versi, primo ejus juramento acquievere.

ac. recepta
Damata, Re-
gem cum pro-
ceribus dimittunt.

685 Pactis autem utrimque juramento firmatis, statutus fuit dies vi Maii, quo, reddita Damata, captivi dimitterentur liberi. Refert hæc Joinvillius cap. 46. ex quo intelliges, quam multa crudeliter, impieque contra conditiones juratas Damata commiserint Saraceni; quantumque inter se disceptaverint, utrum captivos, accepta jam urbe, dimitterent; an omnes Mahometo immolarent. Contra vero, quam religiose se gesserit Ludovicus, ut integra mediæ partis, quæ ante discessum ex Aegypto persolvi debebat, fieri solutio. De hisce itaque breviter tantum loquentem Ludovicum audiamus: Die igitur statuta receperunt admirati prædicti civitatem eandem: qua recepta, liberaverunt nos, et fratres nostros, nec non comites Britannia, et Flaudriæ, et Suession., et multos alios barones, milites de regno Franciæ, Jerosolymorum, et Cypri. Et tunc spem firmam habuimus, ex quo nos liberaverunt et alios supradictos, quod de reddendis et liberandis omnibus aliis Christianis juramenta sua firmiter observarent, secundum continentiam treugarum. Porro Alphonsus frater Regis in carcere remansit obses, donec pecunia, Saracenis in Aegypto persolvenda, integre post biduum esset data. Regem autem ipsum pro aliis omnibus obsidem manere voluisse, refert Anonymus apud Chesnium pag. 404: at id procures non permiserunt. Ceterum jam discessisse nobiles aliquot in Franciam die postero, seu Sabbati, priusquam Alphonsus carcere esset emissus, invenies apud Joinvillium num. 453. sed non recte ibidem inter illos legi comitem Flandriæ, in notis observabimus. Nunc, antequam Sanctum in Syriam abeuntem comitemur, refutanda venit fabella ineptissima, quæ, quantumvis sit deformis, suos tamen habuit amatores.

Fabella ineptissima de tradito Saracenis

686 Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano ad xxv Augusti, seu pag. 396 hanc ita enarrat: Ob illius (Ludovici) liberationem petierunt infideles sibi tradi sacram Eucharistiam pro pignore: eo quod zelum ac pietatem illius sancti Regis agnovissent circa Christum Dominum, quem toto cordis affectu adorabat in eo augustissimo Sacramento; ut ad perpetuum dedecus, si Rex inclytus in exsolvenda pecunia impie fidem falleret, inextinguibilis a sulphureo igne maxime pio Regi conflaretur. Oppignoratione itaque sacra Eucharistia, Rex Ludovicus liber dimittitur: a quo paulo post soluta pecunia, idem pignus sacrum læto animo recepit: secumque in Syriam deportavit. In cujus rei memoriam Saraceni aurum hostia calici superincumbenti signasse eo tempore feruntur: eademque in tapetibus et figuris Aegyptiorum cernuntur: imo et apud Cayrum in introitu portarum visuntur nunc usque ipsamet insignia: nimirum calix cum hostia paulisper in altum elevata, et duo angeli hinc inde positi, ex una manu in

tortilia, et ex alia thuribula deferentes, in honorem sanctissimi Sacramenti. Denique ipsa Saladini, seu potius Saphandini sulphurei effigies (ob victoriam de nostris reportatam) gerit in manu sceptrum aureum, cujus summitas calice cum superposita hostia, seu ciborio Eucharistico adornatur, cum hac inscriptione sceptrum circumdante, VICTORIÆ TESTIS.

687 Scio nonnullos id omne fabulam reputasse... Horum autem omnium rationes ita leves ac futes censentur, ut proinde a nobis haud immerito rejiciantur, et opinatam fabulam stabelle linguæ minime opus sit abigere: maxime cum nostra sententia firmioribus innitatur fulcris authorum non paucorum: inter quos primum Jani Vitalis Panormitani: epigramma.

Accepit pignus victor Saladinus Jesu,

Redderet ut regnis, te, Ludovice, tuis.

Tu pignus redimis multo pretiosius auro.

Utra fides major, illa vel ista fuit?

Hisce addit auctores 16 partim Catholicos, partim heterodoxos, quorum nullus seculo xvi, quo floruit Panormitanus, est antiquior. Atque hæc sunt firmiora illa fulcra, quibus vir minime malus, at parum criticus, scriptorumque auctoritatem ponderare nescius, ridiculam hanc fabellam, ne dicam sacrilegam, confirmare studuit. Porro auctores ab eo citatos tanti hac in re faciendos non puto, ut discutere opus sit, rene scripserint hanc fabulam, an id eos scripsisse falso existimaverit Arturus: cum tamen inter eos nominet illustrissimum Spondanum ad annum 1250, habet virum de Historia ecclesiastica bene meritum ab hac labe vindicare, fabellæque refutationem ejus verbis exordiri.

688 Quippe laudatus Spondanus num. 6, post relatam Regis constantiam in recusanda jurandi formula, de qua egimus, ex ea fabellam hanc refutat his verbis: Ex quibus fabulam illam quorundam recentiorum, antiquis omnibus ignoratam refellas; qua tradunt Regem in fidei suæ pignus, ciborium cum sacratissima Eucharistia tradidisse. Præterquam enim quod Saraceni nihil tale pensi habuissent: qui Rex piissimus, quem Deum suum tanta conscientia coleret, impiissimorum barbarorum ludibriis committere sustinisset, qui nec dubiæ jurisjurandi formulæ sese submittere induci potui? Sunt autem, qui concijant inde fabulam ortam, quod Saraceni aurum eo tempore cudisse reperiantur cum figura azymi, calici superimpositi ea forma, qua in sacris uti solitum, eandemque postea suis stromatis sive tapetis indere consueverint. Enimvero quis credat, Ludovicum, qui inusitata ceteris hominibus reverentia Dominum suum sub speciebus Eucharisticis latentem prosequabatur, uti ex Vita secunda num. 40 intelliges, tam sui fuisse dissimilem, ut eum traderet canibus furiosis, a quibus crucem flagris casam, sputis sordatam, ac pedibus conculcatam ipse testatur in laudata sæpe epistola? Si ægre ferebant Galli procures Regem suum postulari obsidem, si omnem de pace mentionem idcirco abrumpebant, æquone tulisset animo Rex sanctus, Deum suum obsidem postulari? Imo non mille potius mortes sustinisset, quam tantum commisisset sacrilegium? Quo enim alio nomine hoc facinus appellem, non invenio.

680 Verum necessum non est ex facti enormitate fabellam refutare, cum ejus falsitas ex ipsis Vitæ scriptoribus, iisque oculatis testibus, manifeste pateat. Carcere egressus est Ludovicus die

Veneris

sacramenti
Domini Corpore
in pignus

rationibus
causis

F

ex Vita scriptoribus de promptis

A Veneris vi Maii post mensem captivitatis et diem unum, idque reddita Saracenis Damiatæ, seu persoluto majori ex parte redemptionis pretio. Pars autem pecuniæ una danda erat, priusquam a Nilo Rex discederet, altera Accone erat persolvenda. Pars prior duobus post liberationem diebus persoluta est, relictusque pro ea tandem obses frater Regis Alphonsus. Pro altera vero parte pignus itidem Saracenis datum est, teste Joinvillio num. 145. qui ea de re hoc modo loquitur : Per hoc pactum Rex jurare debebat, quod solveret ducenta librarum millia, antequam a fluvio discederet, aliaque ducenta millia Accone iis daret, quodque pro cautione solutionis detinerent ægrotos, qui erant Damiatæ, cum balistis, apparatu bellico, machinis, carnibusque falsis, donec Rex mitteret, qui ea asportaret, mitteretque postrema ducenta librarum millia. Vides hic obsidem pro parte altera, pro altera cautionem idoneam : quid itaque opus est sacrilegum fingere cautionem contra testium oculatorum fidem? Contra fidem, inquam, testium oculatorum; nam et Guilielmus Carnotensis, Regis in carcere comes, num. 8 testatur, Missæ officium in carcere quidem peractum fuisse quotidie, sed absque consecratione : videlicet quod sanctissimum Sacramentum a Saracenorum injuriis non satis fuisset tutum.

690 Lubet item considerare quam apte suis temporibus adornata sit fabella. Saladino datum inquit pignus sacratissimum. At jam diem supremum dudum obierat Saladinus, antequam natus esset S. Ludovicus. Saphadinum substituit Arturus, anachronismum scilicet correcturus. Verum et Saphadinus mortuus est, puero adhuc Ludovico, et pronepos ipsius imperium Ægypti occupabat, dum ibidem captus est Sanctus. Plures aliorum errores historicos, fabellæ adjectos, commemorare non lubet, nedum refutare. Consulere lector curiosus poterit in postrema Ughelli editione tom. 9, col. 8, ubi ea de re legat ridiculam Brundisinorum persuasionem : et Rerum Italicarum Scriptorum tom. 22, col. 555; ubi fabellam nihilo melius relutam inveniet. Etenim jam plura diximus, quam fabula mereatur, de qua dubites, impiane magis sit an ridicula, crasne magis historicæ quam theologicæ sit inimica. Ad Ludovicum itaque ex Ægypto redeuntem regrediamur.

§ LV. Adventus Sancti Acconem : consilium ibi institutum, redeatne an maneat in Palæstina : fratrum ejus, aliorumque reditus : perfidia Saracenorum in retinendis captivis, et cura Regis ad eos liberandos : gesta reliqua anni 1250.

Joinvillius num. 158 narrat, dona ad Regem missa a liberis principis ejusdam Ægypti : at tantam fuisse libertatem Sancti, carcere quidem, non tamen Ægypto adhuc egressi, ut eorum latorem, quod fidei desertor esset, a se abscedere jussit. Idem num. 161 describit iter

Acconense, incommodaque, quæ in illo Sanctus summa animi moderatione pertulit. Num. 162 summa lætitia, ac solemnitate ab egressis obviam Acconensibus exceptum fuisse docet. Ac demum num. 163 et seqq. fuse enarrat, consilium a Rege habitum, utrum in Palæstina maneret, an rediret in Galliam; auditisque principum sententiis, hac de re non parum divisus, cum Galli plerique proceres reditum suaderent, transmarini vero moram in Palæstina præferrent, statutum a Rege fuisse, ut, quotquot vellent, cum fratribus suis discederent, qui autem secum manere cuperent, id libere facerent : quod declaratum a Rege circa festum S. Joannis Baptistæ, ait num. 168 : neque multo post hæc fratres Regis cum aliis quibusdam proceribus in Galliam abiisse. Quæ, aliaque interim cum perfidis Saracenis gesta, ex epistola Ludovici confirmata, atque ordine enarrata accipe :

692 His itaque peractis, inquit, a partibus Ægypti recessimus, certos nuntios dimittentes ibidem ad recipiendum captivos a Saracenis, et ad custodiam rerum, quas ibidem dimisimus : et * quod non habebamus navigia, quæ sufficerent ad portandum. Postmodum autem, venientes in actu de rehabendis captivis, quod multum insidet cordi nostro, sollicite cogitantes, remisimus alios solemnes nuntios et navigia in Ægyptum, ad reducendum captivos, et res alias, quas dimiseramus ibidem : scilicet, machinas nostras, arma, tentoria, quamdam quantitatem equorum, et alia multa bona. Sed admirati prædicti nuntios nostros, cum instantia postulantes reddi sibi captivos juxta formam treugarum, et alia supradicta, detinuerunt diutius in Babylonia, sub spe reddendi omnia, quæ petebant. Tandem vero post expectationem diuturnam de captivis omnibus, quos reddere tenebantur, qui sunt, ut firmiter dicitur, numero plus quam duodecim millia, inter antiquos et novos, non liberaverunt nuntios nostris, nisi tantummodo quadringentos; de quibus pars quedam exivit de carcere pecunia mediante. De cæteris vero rebus nihil omnino reddere voluerunt.

693 Imo, quod est detestabilius, post treugas initas et juratas, sicut intelleximus per nuntios nostros, et per captivos quosdam fide dignos de illis partibus redeuntes, electos juvenes de Christianis captivis, ducendo ad victimam tamquam oves, quantum in eis erat, compellebant apostatare a fide Catholica, appositis gladiis super eorum cervicibus, et clamare legem sceleratissimi Machometi, quorum multi imbecilles et fragiles exorbitaverunt a fide, legem illam detestabilem profitendo. Cæteri vero, tamquam athletæ fortissimi, in fide radicati, et in firmo proposito constantissime persistentes, minis vel flagellis hostium superari nullatenus potuerunt : sed certantes legitime, coronas martyrii receperunt sanguine rubritas : quorum sanguis, ut pro certo tenemus, clamabit ad Dominum pro populo Christiano, et advocati nostri erunt coram summo judice in celesti curia, in causa, quam agimus contra fidei inimicos, utiliores nobis in illa patria, quam si nobiscum conversarentur in terris. Multos etiam Christianos, qui apud Damiatam remanserunt ægrotantes, gladiis trucidarunt. Nec de liberandis captivis Christianis, nec de rerum restitutione nostrarum, aliquam certitudinem habebamus, quamvis plene servaverimus conditiones, et pacta, quæ cum eis habuerimus, et parati fuimus observare.

694 Ad

ACCONEM
J. S.

captivorum
reliquorum
liberationem
exigit : at
paucos di-
mittunt Sa-
raceni :
* redundat
illud et
E

imo et aliquos
cogunt fidem
negare, alios
id detrectan-
tes necant :
P

Delatus Acco-
nem Ludovi-
cus.

AUCTORE

J. S.

*hinc consulit
procures Lu-
dovicus, re-
dentne an ma-
neat in Syria:*

** i. e. trans-
fretationem*

694 Ad hoc cum post treugas initas et liberationem nostram, firmam haberemus fiduciam, quod, liberatis captivis, terra transmarina, quam Christiani tenebant, in statu pacifico permaneret, usque ad tempus in treugis diffinitum; voluntatem et propositum habuimus ad partes regni Franciæ revertendi: et jam disponi feceram de navigio, et aliis, quæ ad nostrum passagium * necessaria videbantur. Sed aperte videntes per ea, quæ superius sunt expressa, quod admirati prædicti aperte contra treugas veniebant, et contra propria juramenta, nobis et Christianis illudere non verentes, requisivimus consilia baronum Franciæ, prælatorum domorum Templi, Hospitalium sancti Joannis, et sanctæ Mariæ Teutonicorum, et baronum regni Jerosolymitani: et communicatum quidem esset nobis ineuntibus hujusmodi faciendum: quorum major pars concorditer asserebat, quod si nos recedere contingeret his diebus, prædictam terram dimitteremus omnino in amissionis periculo constitutam; et noster recessus non esset aliud, nisi eam totaliter exponere Sarracenis: maxime cum

B in statu tam debili, et tam miserabili his diebus esset, prohi dolor! constituta.

*isique auditis,
manere sta-
tuit, at fratres
in Franciam
dimittere:*

695 Captivi etiam Christiani, qui ab infidelibus detinentur, post recessum nostrum poterant pro perditis reputari, omni spe de liberatione ipsorum sublata. Si autem contingeret nos morari, sperabatur quod ex mora nostra posset aliquod bonum evenire: ex quo etiam liberatio captivorum, et castrorum et villarum regni Jerosolymitani retentio, et quædam alia toti Christianitati utilia possent, auctore Domino, provenire: maxime cum inter soldanum Halapiæ, et Babylonie gravis discordia sit exorta. Qui soldanus, congregatis suis exercitibus, jam cepit Damascum, et quædam castra sub dominio Babylonie constituta: processurus, ut a multis asseritur, in Ægyptum ad vindicandum mortem interfecti soldani, et ad terram illam, quantum poterit, occupandam. His igitur consideratis attente, prædictæ Terræ sanctæ compatiētes miseriis et pressuris, qui ad ejus subsidium veneramus, ac captivorum nostrorum captivitatibus et doloribus condolentes, licet nobis dissuaderetur a multis morari in partibus transmarinis; malimus tamen adhuc differre passagium, et morari per tempus aliquod in regno Syriæ, quam negotium Christi totaliter relinquere desperatum, et captivos nostros in tantis periculis constitutos. Karissimos autem fratres nostros A. Pictaviensem et K. Andegavensem comites, ad karissimæ domine ac matris nostræ, nec non et totius regni consolationem in Franciam duximus remittendos.

*Gallos vero
per epistolam
tunc missam*

696 Eos cum Guilielmo Flandriæ comite discessisse die festo S. Laurentii, seu x Augusti, notat sæpe citatus Tyrii Continuator col. 734; nec dubium esse potest, quin Rex hanc ipsam, quam præ manibus habemus, epistolam iis tradiderit in Galliam perferendam, cum illa mense Augusto scripta sit; adeo ut omnia, quæ ex illa narravimus, ante id tempus sint peracta. Porro Ludovicus, qui hoc tempore Acconem munibat, ut habet mox memoratus Tyrii Continuator, cui castellum Cayphas adjungit Nangius pag. 359, quod oppidum est maritimum ad radices montis Carmeli; quique exercitum suum, teste Joinvillio num. 468, quantum posset, restaurare satagebat, cum non ignoraret debiles sibi vires futuras sine novo Gallorum subsidio,

eos in fine epistolæ ad expeditionem hortatur rer. b
bis pietate sua, studioque rem Christianam promovendi dignissimis, quæ subjungo: Cum igitur omnes, qui in nomine Christiano censentur, zelum habere debeant ad negotium memoratum, et vos præcipue, clerici, qui de illorum sanguine descendistis, quos Dominus ad Terram sanctam acquirendam, tamquam populum peculiarem elegit, quam acquisitionis titulo propriam reputare debetis, universitatem vestram ad illud servitium invitamus, qui nobis in cruce servivit, et pro redemptione vestra sanguinem proprium effundendo, extitit, ita quod corda vestra nova sint in Christo Jesu. Gens enim illa sceleratissima, in contumeliam Creatoris, præter blasphemias, quas dicebant in conspectu populi Christiani, crucem flagellis cædebant, *spuebant in eam, et deinde viliter pedibus conculcabant, in opprobrium fidei Christianæ.

697 Eia ergo, milites Christi, peculiaris Patris Dei vivi, accingimini et estote viri potentes ad vindicandas injurias, et opprobria supradicta; actus vestros ad antecessorum vestrorum exempla reducite, qui specialiter inter cæteras nationes fuerunt in fidei exaltatione devoti, et sinceritatis affectu dominis suis temporaliter obsequentes, totum orbem gestis insignibus impleverunt. Præcessimus vos in obsequium Dei, assequimini nos pro Deo, tandem nobiscum, licet tardius deveneritis, recepturi, Domino largiente, mercedem, quam evangelicus Pater-familias primis donavit vineæ suæ operariis, et extremis. Insuper, præter indulgentiam generalem cruce signatis indultam, venientes, vel competens subsidium transmittentes, in nostrorum subsidium, immo potius Terræ sanctæ, dum ibi præsentibus fuerimus, apud Deum, et homines multum sibi favoris, et honoris acquirant. Expedite autem negotium; ut illi, quibus virtus Altissimi inspirabit venire, vel mittere in subsidium memoratum, præparent se venturos vel missuros in passagio instantis mensis Maii vel Aprilis: ipsi autem, qui parati esse non poterunt ad transmittendum in illo passagio, saltem in secundo sequenti passagio sancti Johannis transfricare procurent in subsidium memoratum. Acceleratione enim opus est, et mora dispendiosa videtur, juxta negotii qualitatem.

698 Vos autem prælati, et alii Christi fideles, pro nobis et memorato negotio Terræ sanctæ specialiter orationum instantia interpellare velitis Altissimum, ac in locis vobis subjectis faciatis specialiter exorari, ut quod nostra peccata præpediunt, divinæ suæ propitiationis annuente clementia, vestrarum, aliorumque honorum orationum suffragiis valeat. Actum Acon, anno Domini mccc., mense Augusto. Hactenus Rex sanctus, cujus animum tot malis non modo non fractum vides, sed nihil immutatum; adeo ut ejus pietati et constantiæ optime congruant verba, quæ ei tribuit Matthæus Parisius pag. 605. postmodum ad Regem Angliæ dicta: Amice mi Rex, quantam et qualem pro amore Christi peregrinus corporis et animæ passus sum amaritudinem, non est facile demonstrare. Et omnia mihi evenerunt adversa, grates tibi refero, Altissime. Reversus autem ad me ipsum, et ad cor meum regressus et ingressus, plus gaudeo de patientia quam mihi Dominus per sui gratiam concessit, quam si totus mihi mundus subderetur. At hæc paullo latius expendimus,

cum

A cum excusa jussu ipsius moneta vicebimus, quam non erubuerit cum Paulo catenam suam : nunc autem reliqua anno 1250 in Syria gesta prosequemur.

Sanctus re-
staurando
exercitui
intentus.

699 Præcipua ratio, cur in Syria persistere decreverat Ludovicus, erat captivorum liberatio, et securitas Christianorum ibidem degentium. Ut autem hunc finem consequeretur, mox a fratrum suorum discessu exercitum suum curavit reparandum, quantum posset, uti memorat num. 168 et seq. Joinvillius, quem cum aliis stipendio suo adscivit. Interim carcere Saracenorum liberatum magistrum Hospitalariorum Guilielmum de Castro novo cum equitibus 120, aliisque circiter 800 refert Continuator Tyrii col. 734, atque ipse Guilielmus in Additamentis Matthæi Parisii pag. 119 ea de re sic loquitur : De nobis si audire delectat notificantes, quod per Dei gratiam cum triginta de fratribus nostris, et aliis religiosis et sæcularibus multis domini Regis Franciæ interventu de carcere Babyloniorum liberati, decimo septimo die mensis Octobris civitatem intravimus Accon, multitudinem maximam fidelium in captivitate Ægypti relinquendo, quam speramus cum Dei auxilio in proximo liberandam. Neque vana spes fuit; id enim, licet paullo serius, consecuta tandem est insignis Ludovici charitas et industria.

egyp-
tiam
recipit :
deinde sol-
danum Alapiæ
firmat : cum eo
conferre volen-
tis.

700 Circa idem fere tempus, ut narrat Joinvillius cap. 19, trium principum legati ad Regem venire. Primi erant Frederici imperatoris, quem legatos in Ægyptum misisse jam diximus num. 672 : verum gaudebant Galli non pauci, illos post liberationem suam e carcere fuisse adfectos. Hos secuti sunt legati Nazeri Alapiæ soldani, quem Damasci soldanum vocat auctor, quod urbem illam jam Ægyptiis eripuisset. Conabatur hac legatione Nazerus S. Ludovicum ad partes suas attrahere contra Ægyptios, non alia intentione, opinor, quam ut totam Ægyptum sibi ejus auxilio subjugaret. At, quamvis Ægypti inducias dudum rupissent, adeoque liberum esset Regi bello eos impetere, festinandum tamen non putavit : sed respondit solum Nazero per legatos suos, se missurum ad Ægyptios, qui eos interrogarent, an pacis induciarum conditiones implere vellent ; quod si renuerent, factus cum Nazero contra illos initurum.

cujus melu
captivos ab
Ægyptiis
relarguet.

701 Idonea sane hæc erat occasio, qua vel ab invitis Ægyptiis extorqueret Ludovicus, ut conditiones induciarum implerent captivos dimittendo : neque vero occasione defuit : nam misso in Ægyptum viro prudente et forti Joanne de Vallance, adeo ille Saracenos Ægyptios minis, exprobrataque perfidia terruit, ut Joinvillius num. 180 dicat, omnes eo tempore captivos equites carceribus exemptos, atque ossa defuncti dudum Jafensis comitis restituta, ita ut præter ingentem plebis multitudinem ducentos equites ad Regem reducerit : in quibus vestibus, aliisque necessariis instruendis Sancti charitas mirifice eluxit. Quod an hoc, an sequenti anno contigerit, non exprimit auctor ; contigisse autem hoc anno, aut certe sub initium sequentis necesse est ; cum eo, quo hæc facta sunt, tempore Accone moraretur Ludovicus, unde discessisse videbimus anni sequentis mense Martio. Ceterum liberatis captivis, necdum sibi satisfactum dixit Ludovicus : quid autem præterea ab Ægyptiis exegerit, atque etiam impetraverit, suo loco videbimus.

702 Tertia legatio ad Regem missa, dum Accone morabatur, erat principis Assassinorum, seu Senis montis, ut vocant. Miserat idem ille sicariorum princeps, de quo num. 331 disputavimus, anno 1236 sicarios de grege suo duos, qui Ludovicum in Gallia interficerent ; at paulo post, mutato consilio, alios destinaverat, qui eundem periculi admonerent : quos omnes pro sua benignitate cum donis eo tempore Rex remiserat. Hoc autem anno rursum suos misit ad Regem, qui minis intentatis illum ad munera offerenda inducerent. Verum intrepidus Ludovicus eos, opem ferentibus Hospitalariorum et Templariorum magistris, tanta excepit constantia ; ut iidem ad tempus statutum rursus cum principis sui donis adessent, et amicitiam ejus humilibus litteris exposcerent : quo factum, ut Ludovicus, qui minis non cesserat, muneribus etiam se superari non sinneret. Rem fusius expositam vide apud Joinvillium loco assignato. Porro tantas inter curas nec regni sui oblitus est Ludovicus, nec beneficentiæ sibi consuetæ : etenim hoc anno ad Blancham reginam litteras dedit, ut redditus monachorum Regalis-montis commutaret, cum melioribus procul dubio : et vineas quasdam monialibus Meloduncensibus donaret. Capellaniam præterea fundavit Pisciaci, assignatis redditibus. Et controversiam inter Roberti comitis Artesiæ heredes et Pontivi comitem jam ante carcerem suum mense Martio composuerat ; ut videre est apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1305 et seqq. in litteris ejus variis. Hoc item, vel sequenti anno monachos in monte Carmelo invisere potuit, quod ab eo factum videbimus.

Auctore
J. S.
minaces prin-
cipis Assasi-
norum lega-
tos intrepide
excepit : dein
supplices do-
nas honorat.

§ LVI. Anno 1251 Cæsarea munita : bellum inter soldanum Alapiæ et Ægyptios : litteræ Ludovici subsidium postulantis : factio Pastorellorum in Gallia.

A Anno 1251 præcipua S. Ludovici cura fuit, ut Cæsaream Palestinæ, ante Turrin Stratonis dictam, cujus muros Saraceni dudum dejecerant, novis munitionibus firmaret, sicut habet sæpe laudatus Tyrii Continuator col. 734 Attamen, priusquam eo tenderet, mense Martio piissimam instituit peregrinationem in Nazareth, quam narrat num. 38 Gaufridus biographus, ubi in festo Annuntiationis beatæ Virginis rem divinam coram ipso peregit legatus Pontificius. Inde Cæsaream petiit urbem maritimam, Acconem inter et Jafam sitam, ubi toto hoc anno castrametatus fuit, illamque novis muris cinxit, quietam, commodamque ad id occasionem præbentibus Saracenorum Ægyptiorum atque Alapiensium discordiis, qui, licet castra haberint non longo admodum intervallo ab ejus castris remota, opus impedire noluerint, quod utraque pars Ludovicum sibi adungere conaretur. Dum hisce occupabatur Sanctus, aliqui subinde nobiles Christiani cum subsidio modico ad ipsum accedebant, ut habet Joinvillius num. 192 et seqq. Legati etiam, quos ad Tartarorum imperatorem ante biennium missos diximus, tunc ad ipsum reversi sunt, sed re fere infecta,

F
Post piam
peregrinationem, Cæsaream instaurat,

quod

ARCTORE
J. S.

quod imperator Caius defunctus esset, nec alius adhuc ejus loco substitutus, vidua defuncti imperium interim administrante, a qua litteras cum minusculis ad Regem detulerunt. Multa item de imperio Tartarorum, eorumque moribus retulerunt: quæ narrata habes apud Joinvillium num. 184 et seqq.

atque ex mu-
tuo Saraceno-
rum bello in
spem erectus.

704 Porro, quamvis non eas haberet tunc copias militares Ludovicus, quibus res magnas contra Saracenos aggredi valeret; sperabat tamen ex eorum discordia aliquid Christianis boni oriturum. Etenim soldanus Alapiæ, occupata Damasco, Ægyptum invasit. Unde, cum et Ægyptii magnas collegissent copias, atrox inter eos fuit prælium: cujus illum fuisse exitum ait Joinvillius num. 208, ut utraque pars altero cornu vicerit, altero victa fuerit: majus tamen damnum fuisse videtur Alapensium, quibus laudatus Sanutus et Abulpharagius pag. 325 cladem attribuunt; ita ut Sanutus affirmet vix duo millia Alapensium evasisse. Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 4 hoc prælium contigisse ait anno 1250; consentit Continuator Tyrri col.

B 734. Verum ex epistola S. Ludovici mox recitanda constat, Alapenses non nisi mense Julio anni 1251 Gazam venisse, recedentibus Ægyptiis. Si itaque continuo Ægyptum ingressi sunt, mense Augusto ejusdem anni cum Ægyptiis confingere potuerunt; aut serius. Imo si prælium acciderit 2 Februarii, ut ex Ms. narrat Chaitzhus tom. 2, pag. 123, certum est non contigisse ante annum 1252. Cum tamen hac clade non ita fractus esset Alapiæ soldanus, quin vires suas restaurare posset, bellumque proseguere, quemadmodum revera fecit; atque Ægyptii etiam non modicum accepissent detrimentum; hi amicitiam S. Ludovici nihilo segnius quam ante desiderabant: ita ut fardus Christianis utilissimum; quin et regni Hierosolymitani recuperationem sperare merito posset Ludovicus, modo expectatum ex Gallia subsidium habuisset. Litteras itaque ad Alphonsum fratrem dedit, ut illud maturaret, quas subijcio ex Miscellaneis Labbei a pag. 656:

per litteras,
quibus eorum.

C 705 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex carissimo fratri, et fideli suo Alfonso Pictavensi, et Tolosano comiti salutem, et fraternæ dilectionis affectum. Post recessum nunciorum nostrorum, quos ad partes destinavimus transmarinas, Bartholomæi videlicet capellani nostri, et Johannis de Domibus militis, acta sunt apud nos hæc, et circa partes Terræ sanctæ, quæ inferius exprimuntur. Quidam admiratus unus de majoribus totius Ægypti dictus Feres-Katay, qui, sicut celsitudini vestræ jam scripsimus, venerat in partes regni Hierosolymitani cum duobus fere millibus Turcorum ad impugnandum soldanum Alapensem, et ad recuperandum regnum Damasci, quod idem soldanus post mortem interfecti soldani Babylonis occupaverat, moratus est assidue apud Neapolim civitatem, quæ distat a Casarea circa per novem leucas, ibidem per aliquod tempus succursum expectans, ubi paulatim veniunt ad ipsum aliqui de Ægypto. Soldanus autem Alapensis, collecta multitudine bellatorum, quos ex diversis partibus congregavit, magnum et multo majorem exercitum misit circa partes prædictas, ad exterminandos Babylonicos eosdem, qui adversus dictum exercitum Alapensem plures exeuntes insidiabantur eisdem. Aliquotiens vero cum appropriarent acies hinc et inde, dictum fuit pluries apud nos, et credebatur pro certo, quod ad invicem pugnare

deberent. Sed tamen sese longius retrahebant, h

706 Sane accepimus aliquoties nuncios hinc et inde, quos nobis apud Casaream destinaverunt. Sed eorum verba nimis clausa fuerunt, et nullius efficacitæ. Ex quibus etiam nullaungi potuit concordatio treugarum. Siquidem postquam venimus Casaream, in tranquillo, et quieto statu fuit exercitus Christianus, nec ex aliqua parte molestiam sustinuit vel gravamen per aliquos Saracenos, nec etiam per Beduinos, sicut multotiens solet accidere in exercitibus citra mare. Fuit etiam assidue per Dei gratiam satis copiosa ubertas victualium, et aliorum necessariorum in exercitu, et inter Acon et Casaream iter liberum et securum, absque Saracenorum, vel aliorum quorumcumque molestia. Præterquam quod aliquando piratæ, sicut consueverunt facere circa maritima, quibusdam per mare navigantibus damna aliqua intulerunt, licet galeas*, et vasa* armata ad sumptus nostros teneamus in mari. A quibus tamen nuper vas quoddam plenum hujusmodi escariis* captum fuit, et quia inde capta fuit justitia*, hujus rei eventus aliis multum terroris incussit, ita quodammodo liberior erit, et securior via maris.

707 Nuper siquidem, cum memoratus exercitus soldani Alapensis transacto flumine versus Neapolim, ubi prædicti Turci Babylonie morabantur, propius accessisset, soldano ipso apud Damascum remanente cum paucis, tandem die Sabbati post festum B. Mariæ Magdalene præfatus admiratus Babylonie una cum Turcis suis, cognito eorum accessu, non expectata eorum multitudine, cui resistere non poterat longe viribus inferior, castra amovit, et a loco predicto subito recedens, iter arripuit versus Gazam. Deinde subsequentes Alapini per partes illas transitum fecerunt, Babylonicis præcedentibus, qui cum apud Gazam venissent persequentibus Alapinis, et ad locum ipsum tandem accedentibus, recesserunt iidem Babylonicis fugientes, et per desertum direxerunt versus Babylonem iter suum. Hæc siquidem inimicitie, et guerræ, quæ huc usque durarunt, et adhuc durant per Dei providentiam inter hostes fidei Christianæ, et multum ipsi Christianitati pernites, et necessarie extiterunt, et esse poterunt Domino concedente.

708 Creditur enim verosimiliter et speratur, quod si nobis presentialiter adveniret ex aliqua parte succursus, treugas bonas et utiles Christianitati reportare possemus ab aliqua partium, vel forsitan ab utraque. Propter quod necessarium esset maxime ad præsens, ut festinanter succursus aliquantus veniret ducentorum militum ad accelerationem negotii, et nostrum ac ipsius terræ commodum perticeret, et levamen. De statu nostro nosse vos volumus, nos per Dei gratiam sanos et incolumes apud Casaream Palestinæ morari in castris una cum exercitu Christiano circa firmaturam fortericiæ civitatis ejusdem insistentes, et cum jam pro magna parte processum sit in operibus murorum, nunc etiam ad consumptionem operis assidue laborando de die in diem operari facimus ad muros pariter et fossata. Denique de statu carissimæ domine et matris nostræ, vestro, carissimi et fidelis nostri Karoli Andegaviæ et Provinciæ comitis, et carissimæ sororis nostræ, quem semper audire prosperum affectamus, et rumoribus partium vestrarum, quoties oportunitas nunciorum affuerit, curetis nos reddere certiores. Datum in castris juxta Casaream Palestinæ anno Domini millesimo ducentesimo

A centesimo quinquagesimo primo in crastino sancti Laurentii martyris. Hactenus S. Ludovicus.

quod ideo non
fuisse submis-
sum videtur
quia exortum in
Gallia

709 Mirum videri potest, ne post has quidem litteras majora Regi submissa esse subsidia: verum obstitisse præcipue crediderim sceleratam Pastorellorum colluviem, quæ Galliam hoc anno afflixit, nec modicum regno creavit periculum. Auctor illius erat impostor quidam Hungarus, Jacobus nomine, qui se prophetam mentiebatur verbis non tantum, sed et habitu externo: hic autem specioso prætextu succurrendi S. Ludovico, crucem prædicabat, multosque simplices maxime pastores, unde et Pastorelli nominati sunt, ad se aggregabat. Deinde, adjungentibus se etiam pueris, et sceleratis quibuscumque, in tantam excreverunt multitudinem, ut formidini essent ipsis etiam urbium magistratibus: ad tantam vero prolapsi sunt audaciam, ut nihil non sibi licitum crederent, nullum flagitii genus impune non perpetrarent. Audi Guilielmum Nangium pag. 358 hæc breviter describentem.

Pastorelli,
eam misere
affligebant.

B 710 Anno Domini mccli facta est cruce signatio Pastorellorum et puerorum multorum, quorum aliqui fingebant se visiones vidisse, et miracula facere, ac ad ulciscendum Regem Franciæ Ludovicum a Deo esse missos. Inter quos erant quidam, qui se magistros vocabant, et more episcoporum aquam benedictam etiam in ipsa civitate Parisius fecerunt, matrimonia conjunxerunt, et dissolvebant ad libitum, in religiosos et clericos ac laicos multa enormia et homicidia, cum non esset, qui eis resisteret, committentes: cruce signabant et decrue signabant multos ad suam voluntatem. Dux vero eorum et magister, quem vocabant magistrum de Hungaria, dum per Aurelianis * transiens cum magna pompa, clericos occidisset, et plura mala committens Byturis * pervenisset, Judæorumque libros destruens, eos bonis indebite spoliasset, dum de Bituris recederet, inter villam, quæ dicitur Mortemer, et Villam novam super Caram *, a Bituricensibus eum insequentibus extitit interfectus. Pluribus autem aliis in diversis locis propter sua maleficia interfectis atque suspensis, omnes dispersi sunt et evanuerunt sicut fumus. De his plura dabunt auctores obvi.

* Orleans

Bourges

* le Cher
fluvius

C

§ LVII. Anno 1252 fœdus cum Ægyptiis initum: Jafa condita: liberalitas Regis, et cura de conversione Tartarorum: pius obitus reginæ Blanchæ.

S. Ludovicus
fœdus cum
Ægyptiis init

A Anno 1252 fœdus Christianis utile eo usque deduxit Sancti industria, ut nihil desideraretur amplius, nisi ut illud executioni mandari posset, sicuti jam enarrabimus. Verum ante observare lubet, elephantem illum, quem Joinvillius num. 198 ab Ægyptiis Regi donatum refert, videri initio hujus anni a legatis Ægyptiis adductum, datumque in pignus fœderis observandi: ut innuit nummus apud Jacobum de Bie fol. 25, in quo exprimitur annus

Augusti Tomus V.

1251, quod ille Gallis curreret usque ad Pascha anni 1252. Nummum ipsum accipe: AUCTORE J. S.

Post receptos captivos, teste Joinvillio num. 182, exigebat ab Ægyptiis Ludovicus, ut sibi restituerent omnia Christianorum capita, quæ super muros Cayri erant collocata: redderent insuper pueros omnes olim Christianos, quos fidem negare per vim coegerant: ac demum ducenta librarum millia, quæ ob violatas ab ipsis inducias necdum solverat, sibi remitterent. Hæc autem omnia se impleturos receperunt Ægyptii, ut idem narrat num. 198; imo et conditiones novi fœderis decretæ sunt; quibus Rex Ægyptiis subsidio esse debebat contra soldanum Alapiæ, atque illi regnum Hierosolymitanum Ludovico restituere, statuta die, qua utrique Jafam convenirent, atque has conditiones debitis juramentis firmarent: quin eas jam juramenti firmatas fuisse, mox leges in epistola recitanda. At invedit soldanus Alapiæ modum, quo eorum congressum impediret, fœdusque demum rumpere, uti deinde idem auctor refert, et latius exponitur in litteris anno 1252 scriptis, quas ex Additamentis Parisii pag. 119 ad clariorem hujusce fœderis expositionem hic subnecto:

712 Venerabili ac dilecto sibi in Christo fratri Galtero de sancto Martino frater Joseph de Cancy, sanctæ domus Hospitalis Jerosolymitani, humilis Achon thesaurarius, salutem et prosperos ad vota successus. De rumoribus Terræ sanctæ vestra dilectio non ignoret, quod illustri Rex Franciæ, qui moram per annum apud

contra soldanum Alapiæ:

F Caesarem Palestinæ jam explevit, eam faciendo murorum et fossarum * ambitu circumcingi, quod opus in confectione præsentium fere fuerat adimpletum, nuntiis iterum tam ex parte soldani Halapiæ, quam eorum, qui videntur in præsentem habere dominium Babylonis, potestatem * ad dominum Regem prædictum causa tractandi super treugarum fœdere, ad invicem confirmando sæpius destinatis, tandem dictum soldanum Halapiæ ad treugam aliquam dictus Rex non admittens, cum Babyloniis in hebdomada Paschali ultimo præterita, usque ad quindecim annos firmavit treugas, juramento præstito corporali hinc inde, tali forma: Quod dicti Babylonii cum residuo captivorum Christianorum superstitum, quos in alia forma treugarum, quando dominum Regem tenebant, se sponderunt reddituros, totam terram circa flumen Jordanis, a quolibet Sarraceno detentam, domino Regi restituerent; exceptis videlicet Gazara, Gibilino, Grandigerino, et Darone, quæ circa treugam Babyloniis remanebant.

* i. e. fossarum

* cum potestate

713 Fuit insuper ordinatum, quod nisi Ba-

59

bylonii

AUCTORE
J. S.
verum is in-
terposito
exercitu eo-
rum conjun-
ctionem impe-
dit.

* i. e. Gazan

* i. e. vires
* milium
* i. e. debet-
bant

* i. e. levis
armaturæ

Oppidum Rex
condit apud
Jafam ca-
strum.

bylonii exercitum suum haberent apud Gaza-
ram * infra mensis Maii medium post præsentium
datam litterarum, ac Rex infra idem tempus
exercitum suum ad partes Joppenses de Casarea
conduxisset, dictæ treugæ confederatio nulla foret.
Cum vero soldanus Halapiae, dictorum Baby-
loniorum adversarius manifestus, in confectio-
ne præsentium in Damasco moraretur, totam
terram detinens occupatam ad quemdam locum,
qui Casey nuncupatur inter Gazaram et Daro-
nem, contra dictos Babylonios duodecim milli-
bus bellatorum, aliis tribus millibus expectatis
futuris, ac venturis in proximo, dictis duodecim
millibus adjungendis, licet dictorum Babylonio-
rum totum posse * sex vel septem millibus * arma-
torum, quorum partem obtinebant * dimittere in
partes Babyloniae pro defensione dictæ terræ con-
tra Beddewinos et alios indigenas, minime nu-
merum excedebant. Nec dicti Regis exercitus
tantæ fortitudinis est, qui posset ipsis Babylo-
niis, si opus ingrueret, ad opportunitatem sub-
venire, cum nondum haberet inter religiosos et
sæculares, computatis centum militibus, quos
B Rex sperabat secum noviter adducere, nisi tan-
tum occ milites, et quater c turcopolos * equites
bellatores. Unde nos et alii quamplures eramus
in dubio, quod dictis Babylonii non pateret
aditus veniendi, et sic treugæ dictæ nullum robur
haberent. Id revera contigisse, atque ita irritas
fuisse inducias ait Joinvillius, quamvis post pri-
mum conveniendi terminum, alium adhuc sta-
tuissent. Id tamen lucri ex ea negotiatione habuit
Sanctus, quod capita Christianorum cum pueris
ad eum fuerint remissa.

714 Rex interim, quo impleveret fœdus decre-
tum, Jafam duxit exercitum xv Aprilis, teste
Sanuto memorato loco: ubi dum expectat Ægy-
ptios, illis non adventantibus, novam urbem im-
mensis sumptibus condere aggressus est. Jafa enim
eo tempore non nisi castrum erat in peninsula
situm, quam peninsulam muris, ab utraque parte
usque ad mare ductis, inclusit, cæteraque
construi jussit ad oppidum egregie munitum ne-
cessaria, uti latius refert Joinvillius num. 198,
et 245. Porro non oppidum modo, sed et mo-
nasterium fratrum Minorum cum ecclesia, decem
altaribus ornata, ibidem construxit, atque omnem
domus ac templi suppellectilem munifice donavit,
ut habet Vita secunda num. 18. Dum autem
ibidem castra metabatur Ludovicus operi inten-
tus, quod propriis quandoque manibus promo-
vebat, aliquid terroris illatum est a pabulato-
ribus Saracenis; sed apparentibus Gallis, mox
illi in fugam se conjecerunt. Accesserunt ibidem
etiam ad Regem nobiles quidam, atque inter
illos Boamundus VI Antiochiæ princeps cum matre
sua, sub cujus tutela, utpote scædecim annorum
juvenis, adhuc erat constitutus. Hunc autem Rex
sanctus militia cum aliis donavit, eaque ei a
matre impetravit, quibus principatum suum, a
barbaris vexatum, tueri posset, ut pluribus num.
201 Joinvillius, quem consule. Eo item tempore
subiit Regem desiderium peregrinandi Hierosoly-
mam, offerente soldano Alapiae facultatem cum
idonea cautione: verum dissuadentibus rem prin-
cipibus, quod urbs hostibus esset relinquenda,
eorum consilio Sanctus acquievit, quemadmodum
fusius exponit Joinvillius num. 212.

715 Porro sumptus immensi, quibus Jafam
Rex ædificabat, non impediabant ipsum, quo mi-
nus manum munificam ad alios etiam exten-
deret: nam eodem anno Joanni de Gienville *

reditus donat
vatis.
* i. e. de
Joinville

senescallo Campaniæ ducentas libras Turonenses
annui redditus concessit ob servitium ab eo in
Terra sancta præstitum: archiepiscopum Damia-
tanum eodem censu donavit, donec alter eidem
obligisset episcopatus: et nepotibus, aliisque con-
sanguineis Petri de Lissiac, in Ægypto occisi, re-
ditus per Blancham matrem suam impertiendos cu-
ravit. Quorum omnium authentica instrumenta
edita invenies apud sæpe memoratum Martenium
tom. 1 Collectionis amplissima col. 1308, et 1314.
Præterea excelso Vir animo, et ad fidei propaga-
tionem inflammato, hoc rursum anno ad Tarta-
rorum conversionem curas suas extendit, litteris
hac de re scriptis ad Innocentium IV Pontifi-
cem, quarum tenorem utcumque intelliges ex
epistola Pontificis, x Calendas Martias anni se-
quentis ad episcopum Tusculanum legatum suum,
atque individuum Ludovici comitem data, quam
Odoricus Raynaldus ad annum Christi 1253 num.
49 sic recitat:

716 Athleta Christi præcipuus, et Christia-
nissimus princeps, charissimus in Christo filius,
illustris Rex Franciæ, ad ampliandum cultum
Christianæ fidei ardentem aspirans, suis nobis
litteris intimavit, ut cum, sicut ipse accepit a
suis nuntiis, quos misit ad Tartaros, nonnul-
li ex eis fidem Christi susceperunt per bap-
tismum, et quamplures ex ipsis, prout creditur,
si proponeretur eis verbum salutis, ad viam
veritatis, quæ Christus est, per lavacrum rege-
nerationis redirent; conveniens et salutiferum
sibi videtur, et multis, ut quia, procurante
calipho de Baldach, Christiani, qui sunt in
partibus illis, paucissimos habent episcopos,
aliqui de fratribus Prædicatoribus et Minori-
bus, qui ad prædicandum eis sunt destinandi,
promoverentur ad vacantes, illarum ecclesias ad
episcopalis apicem dignitatis, qui possent * con-
ferre, et alia ecclesiastica sacramenta, quæ
ad episcopos pertinent, exercere, ac haberent
etiam facultatem dispensandi cum illis, qui ad
fidem noviter converterentur, ut in gradibus non
prohibitis in lege divina, si necessitas, vel uti-
litas exigit, matrimonialiter valeant copulari,
et quoad observationem jejuniorum secundum
constitutiones ecclesiasticas passim non tenerentur
astrikti, donec per inhabitantem gratiam in fide
Catholica fortius radicati, ad hæc et aliis con-
venientia, Christianis ritibus observanda se red-
diderint aptiores. Quia vero fratrum industria
earundem partium habere potes notitiam ple-
norem, præmissa omnia tuæ providentiæ com-
mittimus, ut super his ordines, disponas, et
facias, prout animarum saluti, et utilitati, et
promotioni hujusmodi negotii videris expedire.
Videmus hinc quanto animo, quantaque indu-
stria, non modo Saracenos, de quibus sæpe in
Vitis, sed et longe remotos Tartaros, ad fidem
Christianam allicere studuerit Sanctus. Verum
de his iterum postea.

717 Dum hisce tam sedulo ad Dei gloriam
promovendam Rex sanctus incumbit, matrem lon-
ge charissimam, eandemque regni custodem so-
lertissimam amisit, sub finem hujus anni in Gal-
lia defunctam. Tempus ejus obitus plures signant
auctores contemporanei, quam ut incertum vide-
ri debuerit scriptoribus quibusdam neotericis:
nam et Continuator Tyrri apud Martenium tom.
5 Coll. amp. col. 734 hunc annum assignat, et
Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 4, et Chronicon Ro-
tomagense apud Labbeum tom. 1 Novæ Biblio-
thecæ Mss. pag. 378: quibus accedit citandus
mor

de Tartar-
um con-
sue-
tum
summa
Pontificis

ordines

R

(obitus ejus)
Blanchæ.

A mox Parisius; ita ut facile negligere possimus Guilielmum Nangium, non raro in chronologia cespitantem, qui pag. 358 annum 1253 notat, et siqui alii sunt eum secuti, praesertim cum post auditam matris mortem diutius in Syria permanserit Ludovicus, quam ut reditus tempus cum Nangii calculo possit combinari. Quibus hoc modo stabilitis, audire lubet Matthaeum Parisium de obitu Blanchæ loquentem, ut ille ipse, qui calamo maligno maculam famæ ejus subinde aspersit, calumnias vero abstergat elogio. Itaque ad annum 1252, pag. 575 sic mortem piissimæ reginæ enarrat: Circa idem tempus, videlicet prima Dominica Adventus Dominici, prima die mensis (Decembris) obiit dominarum secularium domina, Blanchia Francorum Regis mater, Franciæ quoque custos, tutrix et regina, ut adventanti Domino nostro Jesu Christo devota occurreret ancilla sua veneranter.

718 Cujus mortem Francis lugubrem ac damnosam dolor multiplex anticipavit, mariti sui scilicet Regis Ludovici mors suæ gratissimæ juventutis peremptiva, regni Francorum sibi incumbentis non minima sollicitudo, Filii sui ægrotativa teneritudo, ejusdem crucis signatio, et postea ipsius peregrinatio irreditura: deinde captio toti Christianitati deploranda. Item Roberti comitis Atrebatensis probrosa fuga, quam sequebatur flebilis submersio (fugæ huic et submersioni fictitiæ, ut videtur, eadem in acie substitue.) Comitibus insuper Pictavensis Andephusi * morbus incurabilis. Postremo, quod relatatum est ei, quod Filius primogenitus ejus, Rex scilicet Francorum, Deo militaturus in Terra sancta, proposuit ibidem omnibus diebus vitæ suæ morari et mori, pro regnoque terreno cæleste felici commercio commutare. Nobilissima igitur domina mater prædictorum Blanchia, suis orbata pignoribus, præmorta languit desolata. Vidensque mortem imminere, corpus suum legavit ad speliendum domui sanctimonialium apud Ponteyse *, quam ipsa a fundamentis magnifice construxerat. Facta est autem sanctimonialis professa, velata ante mortem, et supra velum apposita est corona, et vestita, est reginaliter, et sic sepulta est, ut decuit, redimita. Magnamina igitur Blanchia, sexu femina, consilio mascula, Semiramidi merito comparanda, valedicens sæculo, regnum Francorum omni reliquit solatio destitutum. Ita ille hic rectius, quam sæpe alibi. De piissimo autem reginæ obitu, ejusque virtutibus, plura dabit Vita secunda num. XI et seqq. Ceterum nata hoc eodem anno Regi filia Blancha, quam Jafæ natam testatur auctor Vitæ anonymus, aliique.

§ LVIII. Mors matris anno 1253 audita: legati rursum ad Tartaros missi: cura regni: terrores, damnaque a soldano Alapiæ illata, eique reddita: insignis Regis charitas in sepeliendis Sidone occisis: Sidon restaurata.

Anno 1253 circa mensem Februarium, ut conjicimus, nuntiata est S. Ludovico mors

matris suæ Blanchæ: quod Sidone contigisse ait Joinvillius num. 224: rerum sefellit virum alias veri amantem senilis memoria, cum rerum gestarum ordo exigat, ut id citius factum credamus, et Gaufridus, conscientiae Regis arbiter, num. 45 asserat, Jafæ rem contigisse, dum ea edificanda adhuc erat occupatus. Quanta autem animi fortitudine, ac patientia potius Christiana, quam indolentia Stoica, tristissimum hunc nuntium exceperit, abunde docet laudatus Gaufridus, qui præ ceteris ei tunc adfuit, atque omnia vidit, ex quo et sua mutuatus est Nangius. Porro idem testatur ingentem Sacrificiorum, precumque multitudinem pro ejus anima offerendam curasse Regem sanctum, et deinde adhuc ultra annum in Syria permansisse: ubi ejus præsentiam tunc admodum fuisse necessariam, ex dicendis postea fiet manifestum.

720 Rursus hoc anno S. Ludovicus legatos misit ad Tartaros, qui eorum conversionem tentarent. Legati hi fuerunt duo fratres minores Guilielmus de Rubruquis et Bartholomæus de Cremona, quibus Rex litteras dedit ad principem Sartach, cum Tartaris suis circa Wolgam flumen castrametatum, quod fama esset, eum Christo nomen dedisse: qua item fama deceptus Innocentius Papa gratulatorias ad eundem dedit litteras, quas apud Raynaldum invenies ad annum 1254 num. 2. At vero legati, ubi ad eum venerant, id certo cognoscere non potuerunt, quod nollet nominari Christianus, Christianos tamen seu schismaticos apud se haberet. Hi autem legati ab hoc ad alium Tartarorum principem, ipsumque eorum imperatorem fuere transmissi: rerum nihil utilitatis ex hac etiam legatione provenit, nisi quod barbarus Tartarorum fastus ita magis innotuerit Christianis, uti patet ex relatione Guilielmi de Rubruquis ad Regem anno 1255 missa, quam Historiæ suæ ecclesiasticæ inseruit Fleury tom. 47, pag. 551 et seqq.

721 Neque tranquillitatem regni sui neglexit, qui aliena tam solite curabat, Ludovicus. Etenim, cum inter regni ministros et ecclesiasticos dissensiones essent exortæ, quod illi jura Ecclesiæ non satis servarent illæsa; indeque, ad summum Pontificem perlatis querelis, ecclesiastici mandato illius censuris agere cupissent, doluit Sanctus hisce intellectis, atque ad Pontificem litteras dedit, quarum tenorem ex subsecuta anno 1254 Idibus Januarii Innocentii epistola lector colliget. Innocentius enim apud Raynaldum ad dictum annum num. 23 in litteris ad episcopos Galliæ, post expositas rationes, cur eos censuris uti jussisset, ita proseguitur: Cæterum, sicut nuper ad audientiam nostram pervenit, mandatum Apostolicum, super præmissis vobis directum, præfatum Regem, posteaquam eidem innotuit, plurimum contristavit, pro eo quod inter cuncta, quæ sibi accidere possunt ad cumulum salutis et famæ, suis præcipue affectibus est votivum, ut libertatis Ecclesiæ favor, et ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum tranquillitas, et integritas jurium et bonorum ad ipsas spectantium inconcussa serventur, semperque in regno vigeant memorato; et si talia circa præmissa committerentur interdum a suis officialibus, et ballivis, nequaquam postquam ad sui perferrentur notitiam, eadem Regalis sustinere possit æquitas incorrecta.

722 Propter quod ex parte Regia petitione extitit, ut Regali super hoc deferre honori; et ne prædicti ballivi, et alii hujus auctorita-

AUCTORE J. S. Sanctus matris obitum pie intelligit et animæ curam habet

legatos iterum ad Tartaros mittit

E

regni sui tranquillitati

F

AUCTORE
J. S.

te mandati, ipso in partibus Hierosolymitanis agente vexentur, adhibere Apostolicæ provisionis remedium curaremus. Volentes igitur Regiis concurrere precibus in hac parte, universis vobis mandamus, quatenus per præmissas literas contra officiales et ballivos Regis præfati nullatenus procedatis. Nos enim, si quid per vos ipsarum fuerit auctoritate præsumptum, irritum decernimus et inane. Hactenus Innocentius. Et vero sanctum Regem post reditum suum mox adhibuisse remedia, ad ministros regni sui coercendos efficacissima, suo loco videbimus. Nec dubito quin hæc etiam ratio ipsum impulerit ad reditum in Franciam maturandum.

Judæos usu-
rarios Gallia
expelli jubet.

723 Diebus sub eisdem, inquit Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 576, venit de Terra sancta mandatum domini Regis Francorum, ut omnes Judæi a Francorum regno expellerentur, exilio damnati sempiterno, addito hoc temperamento: sed qui remanere desiderat, negotiator sit, vel operator manuum incumbat mechanicis artificiiis. Improperatum enim fuit eidem Regi a Saracenis, quod parum diligimus aut veneramus Dominum nostrum Jesum Christum, qui peremptores ejus inter nos degere toleramus. Frivola hæc ratio Judæos expellendi et fictitiâ apparet: nam ob usuras, injustitiamque expulsos fuisse, evincit exceptio adjuncta, qua illi sinuntur in Gallia degere, qui arte quadam mechanica victum sibi comparare vellent. Probatur id etiam ex sequentibus his Parisii verbis: Causini autem Judæorum exultantium locum et officium licenter occuparunt. Nam, ut habet auctius Cangii Glossarium, Caorcini vel Causini sunt mercatores Italici propter fœnerationem usurariam famosi maxime in Gallia, quos item anno 1268 ab eodem Rege proscriptos docet. Hæc itaque in bonum regni sui procul positus Ludovicus contra nequitiam Judæorum, de quibus ingentes hoc tempore in Gallia querelas fuisse, intelliges ex Annalibus Raynaldi ad annum 1253 num. 34.

Soldanus Alapiæ, facta pace cum Egyptiis, Christianis insultat,

724 Interea temporis spes recuperandi regnum Hierosolymitanum, orta ex fœdere antedicto, prorsus evanuerat, resque Christianorum pejori erant loco per pacem inter Saracenos factam. Etenim Nazerus Alapiæ et Damasci soldanus, qui Regem dudum ad partes suas attrahere studuerat, ac deinde ejus cum Egyptiis conjunctionem impediverat, tandem hoc anno pacem cum Egyptiis inivit, ac mox Christianis insultare cepit. Castra etiam tum habebat Ludovicus prope Jafam, a qua non movit nisi xxix Junii hujus anni, teste Joinvillio num. 216, copiæque ejus erant numero exiguæ. Nazerus interim, pace cum Egyptiis stabilita, ex vicinia Egypti discessit, ac cum triginta hominum millibus, ut auctor est Joinvillius num. 208, non nisi duabus leucis a castris Christianorum iter instituit: unde post velitationem aliquam cum balistariis Christianorum, aliquotque eorum equitibus in subsidium missis, demum recesserunt, castra aggredi non ausi, quod ipsi mirabantur Christiani. Deinde Acconem contendit soldanus, vastitatem hortis suburbanis minitans, nisi pecunia damnum redimeretur: at egregie se gerente urbis præfecto, modico illato damno abcessit. De hoc, secutoque Saracenorum conatu ita scribit Sanutus lib. 3 part. 12 cap. 4: mclm venit ante Ptolomaydam soldanus Damasci, facta concordia cum soldano Egypti, contra præstitum juramentum (Egyptiorum videlicet,) et destruxerunt unum

casale juxta Ptolomaydam, vocatum Doc, et Re-
cordaner.

725 Postea ceperunt Sidonam, interfectis personis quasi octingentis; et quadringenti Damascus in captivitatem ducti sunt. Hanc cladem Sidoni illatam ita narrat Joinvillius num. 214, acsi Rex ipse Sidone fuisset, sed impar viribus castro se continuisset; quod nec cum ordine rerum gestarum, nec cum aliis auctoribus congruit, ita ut dubitare non possim quin confusa factorum memoria in errorem induxerit Joinvillium. Rem ceteris distinctius narrat Vita secunda num. 108, cujus auctor affirmat, Regem eo adhuc tempore Jafæ fuisse; at præmissos ab eo camentarios cum balistariorum præsidio, dum operi sunt intenti, adventu Saracenorum nec opinato fuisse oppressos, fugientibus ad castrum, quotquot manus hostium evadere potuerunt. Deinde, discedentibus Saracenis, Regem post tres circiter hebdomadas Sidonem venisse, ac corpora occisorum etiam tum inhumata, ac putrida, sepelienda curasse. Atque huic narrationi consonant relatus jam Sanutus. Guilielmus Carnotensis num. 12. Nangius postea citandus, atque ipse rerum gestarum ordo, cum Saraceni Regem ad partes illas præcesserint. Cujus iter Sidonem narrare aggredior.

726 Jafa Regem cum exercitu discessisse die festo SS. apostolorum Petri et Pauli, seu xxix Junii, dicit Joinvillius num. 216, atque iter totum describit. Porro in itinere cupido invasit Ludovicum occupandi Neapolim, olim Samariam dictam; neque expeditionem illam improbant proceres; at Regem periculo abesse volebant, quæ ratio fuit, cur negotium sit prætermissum. Rursum, cum ante Tyrum esset exercitus, vicinia urbis Cæsareæ Philippi, quæ Belinas tunc vulgo dicebatur, invitabat ad eam invadendam. Decreta est expeditio, Rege, licet ægre, permitte, ut præcipui duces cum majori exercitus parte urbem tentarent, dum ipse interim Sidonem cum reliquis se conferret. Refert satis fuscè difficilem hanc expeditionem Joinvillius num. 218 et seqq., cujus is fuit exitus, ut urbem non sine labore et periculo eadem, qua venerant, die ceperint, eaque vastata, ad Regem redierint Sidonem, sine ullo fere suorum detrimento, non exigua hostibus illata clade. Reversi autem invenerunt corpora occisorum Sidone Regis cura sepulturæ data, ex quo luce clarius episcopus eos ante Regis adventum occisos, cum paucorum dierum fuerit hæc expeditio, et copora jam essent putrida.

727 Porro eximiam Sancti charitatem in curanda horum corporum sepultura egregie illustrat Vita secundæ auctor num. 110 et seqq. Lubet tamen factum adeo illustre atque inusitatum viris præsertim principibus, ex Nangio etiam huic loco inserere, qui pag. 360 ita scribit: Postmodum peracta instauratione murorum Joppæ, ivit ad ædificandos muros fortes in circuitu civitatis Sydonis; et dum esset in itinere, in campis non longe a Sydona invenit maximam Christianorum multitudinem gladiis impiorum Saracenorum detruncatam, jacentem ibi insepultam. Tres enim vel quatuor dies transierant (imo totidem fere hebdomadæ), ex quo occisi et detruncati sic jacebant. Factor vero tam ingens et intolerabilis exhibet de corporibus eorum, quod vix aliquis in illo loco subsistere poterat. Quod videns et graviter ingemiscens Rex piissimus, convocato Cardinali, fecit in ipsis campis per ipsum

ac Sidonem
cum cæ-
multorum
variet

Christiani
contra Cæ-
sareæ Philip-
pi castrum
ferunt.

Rex mira
charitate oc-
cisos Sido-
ne sepelivit.

A ipsum quoddam cimiterium consecrari. Quo facto, ipsemet devotus Rex propriis manibus ponebat in saccis membra et corpora defunctorum sceleratissima, ut ad locum sepulturae deferrentur; quod facere famuli sui, ac vix pauperes pretio locati dedignabantur, et refugiebant. Per quatuor vel quinque dies huiusmodi intentus operi, mane post Missam suam veniens ad locum illum, dicebat militibus suis: Venite sepeliamus Christi martyres, qui maiora quam nos pro Domino sunt perpassi. Ita Rex vere sanctus, cujus similia charitatis officia plurima leguntur in Vita, maxime secunda.

728 Reliquum hujus anni tempus restauranda Sidoni est impensum. Interea Joinvillius, accepta a Rege licentia, peregrinatus est ad Virginem Tortosanam, sicut ipse refert num. 222 et seqq. Jussus autem a Rege emere pannos e villis caprinis contextos, fratribus Minoribus in Europa dono dandos, inde collegit, de reditu cogitare Ludovicum: et non pannos modo, sed et reliquias quasdam ibidem acceptas, ad Regem deportavit. Ibidem etiam, aut Jafæ ad Sanctum

B venisse crediderim monachos S. Dionysii, ab abbate suo ad eum cum donis missos hoc anno in vigilia Annuntiationis, ut habet breve S. Dionysii Chronicon apud Acherium tom. 2 Spicilegii, pag. 497. De iis autem Guilielmus Nangius in Chronico suo ad annum 1252 sic loquitur: Eodem tempore abbas sancti Dionysii in Francia Guillelmus misit per duos ejusdem loci monachos sancto Regi Franciæ Ludovico in transmarinis partibus commoranti navem pannis varii coloris ad vestiendum aptis, caseis, et volatilibus oneratam, quos Rex sanctus, tamquam patroni sui sancti Dionysii nuntios, speciali lætitia suscipiens, tanto itinere fatigatos diu secum retinuit, oblatis multis muneribus, si recipere voluissent; qui cum ejus licentia postmodum recedentes ab eo, sani et incolumes post gravia maris pericula ad propria remearunt.

§ LIX. Reditus Sancti in Franciam: cusi in memoriam carceris nummi.

C Circa initium anni 1254 factum existimo, quod Joinvillius refert num. 225 de institutis Sidone jussu Ludovici supplicationibus, ad exquirendam divinam voluntatem, maneretne Rex diutius in Syria, an rediret in regnum suum. Cur redeundum videretur, exprimit Nangius pag. 360, de his ita scribens: His itaque gestis, dum esset apud Sydonem, intellexit per plures literas et nuntios de Francia venientes, quod post mortem matris suæ regno suo periculum maximum immineret, tam ex parte Angliæ, quam ex parte Alemanniæ. Unde consilio habito cum discretis viris, assensit ad propria remeare; relictis tamen cum legato multis militibus et expensis in succursum et subsidium Terræ sanctæ. Substituit etiam in urbe Aconensi virum sapientem et fidelem, et in armis strenuum, videlicet dominum Gaufridum de Sarginis pro se gubernatorem, præcipiens ut omnes ei in reipublica negotiis obedirent; qui quantum rebus humanis interfuit, satis laudabiliter rem peregit. Verum Gaufridus de Sarginis urbis gubernator

non fuit statutus, ut videtur dicere; at Gallis ibi ad subsidium relictis præfectus: nam gubernator regni Hierosolymitani eodem anno factus est Joannes Ibelinus comes Jafensis, ut habet Tyrii Continuator apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 735.

730 Reditum S. Ludovici Sidone Aconem usque narrat Joinvillius num. 226. De tempore, reliquisque Aconem gestis hæc subjungo ex Sanuto lib. 3, part. 12, cap. 4: MCCLIV, expleto muro Sydonis, Rex Franciæ venit Ptolomaydam viii Martii; et in Paschate fecit militem Balianum de Ybelyn, filium domini de Arsuf, qui desponsavit Placentiam reginam Cypri. Et xxiv Aprilis Rex Franciæ cum gente sua parat se ad eundem in Franciam: et habuit in societate sua octo naves, et quatuor galeas: et in crastino hora vespertina in festo beati Marci recessit de portu Ptolomensi, relinquens pro custodia civitatis centum milites, secundum dispositionem senescalli regni Jerusalem, Gaufridi nimirum de Sarginis, cui senescalli titulum attribuit quoque laudatus Tyrii Continuator. Iter totum, geminumque naufragii periculum, atque alia, quæ in eo itinere acciderunt, mirabilia, refert Joinvillius testis oculatus cap. 26, nec pia Regis monita, insignemque pietatem prætermisit idem auctor, cui in multis testis accedit Gaufridus cap. 6, ita ut plura his addenda non existimaverim. Decem hebdomadas tenuit navigatio, si Joinvillio credimus num. 237: undecim fere hebdomadas notat Nangius pag. 361. Appulsi autem ante portum Olbiensem in Provincia, cum Rex navigare vellet usque ad Aquas-mortuas, reginæ, aliorumque cedens desiderio, ibidem navi egressus est, terrestri itinere in Franciam profecturus.

731 At priusquam ulterius procedamus, inquirendum videtur, quid fidei mereantur, quæ de illo Sancti itinere ante alios ipsum secutos narravit Guillelmus de Sanvico, aliis de Samuco, scriptor Carmelitani Ordinis, quem anno 1280 floruisse vult Trithemius lib. 2 de Ortu et progressu Ordinis memorati pag. 38: quamvis non nisi sub finem seculi ejusdem scripserit, aut initium sequentis, uti ex citando ejus Opusculo manifestum est: adeo ut verisimile non sit, jam hoc tempore in Carmelo fuisse, eo ex Europa profectum. Porro laudatus auctor in Chronico de multiplicatione Ordinis Carmelitarum, edito in Opere nostro ante tom. iii Maii, pag. 62 hæc memorat de S. Ludovico in Syria agente: Qui sepulcrum Domini visitans, et cetera religiosa Terræ sanctæ loca perquirens, ad montem Carmeli ascendit, et propter laudabilem conversationem fratrum beatæ Mariæ de monte Carmeli ibidem commorantium, eorum monasterium ex devotione visitavit. Fieri id potuisse anno 1250, aut sequenti, dictum est num. 702: quod vero præmittit de viso Domini sepulcro, erroneum esse patet ex Joinvillio num. 212.

732 Postmodum vero audita morte reginæ matris suæ, baronum suorum consilio redire in Franciam acquievit. Et dum esset in mari, tertia nocte prope diluculum, navis deferens Regem, retrocedendo ad Biralassum, juxta montem Carmeli, bina impulsione tam fortiter est collisa, quod a nautis et aliis fracta, et protinus submergenda credebatur. Tanta ergo percussione excitati et perterriti clerici et alii, sanctum Regem genibus flexis Deum devoto orantem invenerunt: cumque omnes submergi indubitan-

AUCTORE
J. S.

relictoque Aconem præsidio, navigat usque in Provinciam:

F

quem scriptores aliqui, in hoc itinere

F

ex naufragii periculo in montem Carmelum ascendisse volunt

Accone
J. S.

tanter crederent, campanam monasterii fratrum beate Mariæ de monte Carmeli, pro Matutinis dicendis sonantem, in auribus suis resonare senserunt. Qua audita, pius Rex, cujus loci campana esset, navarchum diligenter interrogans, eam esse monasterii fratrum beate Mariæ de monte Carmeli, ex navarchi responso percepit. In devotione ergo Genitricis Dei accensus Rex, ejus monasterium tunc visitare promisit, si ipsa ab illa gravi tempestate eum cum aliis liberaret. Tranquillitate ergo ejus meritis et precibus in mari subito facta, B. Maria eos a prædicto mortis periculo liberante, mox mitis Rex in montem Carmeli ascendens, Matutinas fratrum magna cum devotione audivit.

acceptosque
ibi monachos
in Galliam
perisse: nos
monachos

733 Quibus dictis, pius Rex locum illum humiliter contemplans, ac prædictorum fratrum, titulo beate Mariæ Virginis in toto orbe terrarum, quoad ordines approbatos, singulariter insignitorum, fama laudabili ac religioſitate permotus, quosdam eorum natione Gallicos a priore dicti monasterii postulavit. . . Quos numero sex a priore sibi concessos, Rex secum in Franciam duxit, et eis in civitate sua Parisius monasterium ædificavit. Qui alios ad suam religionem recipientes, in diversis Franciæ et Alemanniæ partibus monasteria sui Ordinis paulatim construxerunt. De ductis in Galliam Carmelitæ non est cur litem moveamus auctori suppari, licet Vitæ scriptores id tacuerint. At vero tempestas illa juxta montem Carmelum tam incongrue fingitur, tamque ridiculis vestitur circumstantiis, ut multis verbis opus non sit ad eam refutandam.

in Galliam
rectos non
negamus:
at periculum
prope Cyprum
contigisse ostendimus.

734 Quid enim tertio post discessum die apud montem Carmelum faceret Ludovicus, qui navigabat in Cyprum, adeoque Carmelum præternavigare non debebat, sed longius semper ab eo recedere? Quid quod tertia post inchoatam navigationem nocte Cypro jam propinquus erat, teste, qui aderat, Gaufrido in Vita num. 49, cui Vita secunda consentit: quibuscum Joinvillius num. 227 asserit, prope Cyprum hanc navis collisionem, et naufragii periculum contigisse. Duo itaque oculati testes, cui suffragatur tertius, omni item exceptione major, faciunt, ut exagitare necesse non sit aut sonum campanæ in tempestate auditum, aut celerem illum in terram egressum, ut Matutinis adhuc interfuerint: sed mirari potius contingat, Chaizium, virum non indoctum, tom 2, pag. 492, ad montem Carmelum deducere Ludovicum, indeque cum assumptis monachis in Cyprum: quem Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 442 secutus est. At poterant monachi illi in Galliam ducendi facilius Acconem ad Regem accedere, quam Rex cum classe sua Carmelum petere: quod et reipsa contigisse non videtur dubium, cum tertia jam nocte prope Cyprum fuerint, ut probavimus. Ceterum de fundato Carmelitæ monasterio agemus suo loco. Redeamus interim in Galliam.

Rex in Franciam proficiscitur:

735 Substitit Olbiæ S. Ludovicus, donec omnia ad terrestre iter forent parata. Ubi, cum ab abbate Cluniacensi duos equos admodum insignes dono accepisset, diutiusque cum eo sermonem miscuisset, mira Joinvillii libertate monitus est, quantum in muneribus accipiendis sit periculum, nec minori modestia monita sane egregia omnibus ipse manifestavit. Accersi item Rex jussit magni nominis prædicatorem ex sancti

Francisci familia, quem tanto majori voluptate audire dicentem, quanto liberiori ille oratione declamabat; ita ut virum secum in Franciam ducere voluerit, nisi is, aulæ fugitans, se Regi excusasset. Olbia deinde Aquas-sertias profectus S. Ludovicus, sepulcrum, ut voluit, S. Mariæ Magdalænæ, in ejus vicinia religiose inivit: inde Belloquadræ, ubi Rhodanum transit, Joinvillius autem huc usque Regem comitatus, ibi cum reliquit, ut consanguineos quosdam suos inviseret, apud quem Regis iter terrestre fusius relatum vide num. 238 et seqq. At cum ille de ulteriori itinere nihil referat, pauca accipe, quæ Nangius pag. 361, post Regem Belloquadræ deductum, subiungit: Indeque Rex Gothorum finibus peragratis, in Franciam se recepit. Et postea, quantevis potuit, patronum suum, videlicet beatum Dionysium, cum sociis suis humiliter visitans, et de omnibus gratias referens, sericis muneribus honoravit. Matthæus Parisius pag. 598 de ejus in regnum adventu sic scribit: Pius autem Francorum Rex post pericula transmarina, marina, et cismarina, labores et arumnas, in regnum suum veniens, honorifice, ut decuit, ac reverenter est susceptus. Et illico tractatum habuit, quomodo Galliæ conterminos hostes vel edomaret superando, vel mediante justitia pacificaret.

736 Hæc illi breviter. At lubet hoc Regis iter paullo exactius enarrare. Belloquadræ Regem discessisse oportuit circa initium mensis Augusti: nam ix ejusdem mensis, transita Occidentia, jam Anicium, seu Podium in Velanis pervenerat, ubi ad tres saltem dies substitit; xii vero pervenit ad urbem Brivatensem in Alvernia inferiori, xiii Issorium; inde Arvernium profectus est, ubi erat in festo Assumptionis beate Virginis, seu xv Augusti. Moratus ibi, ut videtur, die uno, ad Fanum S. Portiani fuit die mensis xviii; at xxiv Floriacum in Vastinio pervenerat, et v Septembris Vicens. Neque hinc Parisios, sed Dionysiopolim se contulit, dona patrono suo oblaturus, ubi sequenti die fuit. Hæc autem colliguntur ex gists, ut rocant, assignatis locis et diebus a Rege acceptis, uti videbis in Observationibus Cangii ad Joinvillium pag. 404. Jam vero tempus, quo Parisios ingressus est, docet Chronicon S. Medardi tom. 2 Spicilegii Acheriani, pag. 492 his verbis: Eodem anno (1254) rediit a peregrinatione ultramarina Ludovicus Rex Francorum cum Margarita uxore sua prægnante, et tribus pueris in ultramarinis partibus generatis: et in vigilia Nativitatis beate Mariæ (seu vii Septembris) receptus est apud Parisios processionaliter et solemniter cum eisdem. Hactenus de reditu Sancti: antequam tamen res ab eo præclare in Gallia gestas narrare incipiam, lubet factum aliquod cum expeditione transmarina conjunctum hoc loco examinare.

737 Joannes Villanius, qui floruit seculo xiv. in Historia Florentina lib. 6, cap. 36 referi S. Ludovicum post reditum in Galliam nummos cudi curasse Turonenses, in quibus a latere typi monetæ exprimi jussit vincula carceris, in memoriam istius calamitatis, ut vindicta aliquando exigeretur, sive per se, sive per principes suos. Menardus autem in Observationibus ad Historiam S. Ludovici pag. 338 asserit, se hujusmodi aliquot nummos habuisse, atque alios plures vidisse, non modo nomine Ludovici, sed etiam

Nonnulli
nos cudi
sed in
tunc curre

A etiam filii ejus Philippi notatos, quorum formam exhibet hoc modo :

Addit laudatus auctor, duplicis generis nummos istos fuisse, majores videlicet, quos Turonenses graves dicebant, et minores, quos vocabant Parisienses, in quibus alia non esset differentia, nisi quod in circuitu Parisiensium quindecim lilia exprimerentur, duodecim tantum in Turonensibus, ut videre est in forma hic data. Atamen Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 406, de his nummis agens, minorum formam exhibet sine ullis in circuitu liliis, sicut nos eam exhibemus infra, ex quo mihi suspicio oritur, plures id generis nummos fuisse cunos :

Disputat de his nummis Cangius dissert. 19 in Historiam S. Ludovici, quem lector curiosus potest consulere.

quod gesta-
tos, non su-
perstitiose,
sed pie, docet

738 Porro laudatus Menardus ait, dominum de Gorges monetæ præfectum in oratione quadam asservisse, nummos hosce olim servatos fuisse, ac superstitione gestatos contra febrem; id tamen se alibi non legisse. Verum Arturus item laudatus nullam ea in re superstitionem fuisse ostendere nititur, atque ita disserit : Itaque religiose, pie, et sancte, prisci illi homines venerantur hujusmodi denarios, quos sanctus Rex cudi jussit, in memoriam eorum, quæ pro Christi fide tuenda et propaganda libenter sustinuerat, in quibus et gloriabatur. Latius autem id probaturus, hujusmodi de se ipse profert exemplum : Accidit autem, ut dum semel Parisiis moram faciens, in horto conventus nostri Annuntiationis beatæ Mariæ Virginis Deiparæ ad suburbium Sammartinianum perambularem, mentemque revolverem hujusmodi nummorum icones; sic apud me ratiocinabar : Volo tales nummos caute servare, ut dum gesta sancti Ludovici Regis pangere tempus aderit, et prælo dare, hos etiam cudere haud pigebit. O me felicem, fortunatumque religiosum, si aliquem ex his denariis mihi contingeret hoc in horto reperire ! Cur non Lutetia, sicut et Meloduni, id evenire minime valebit ?

exemplo sum
Arturus in Mo-
nasterio se-
n liberatus :

739 Mira res ! Vix e loco, ubi stans gradum fixeram, pedem amoveram, quando oculis in terram delixis, offendi in unum ex his denariis, adhuc lutosum, et rubigine pene confectum; quem statim summa cum animi lætitia colligens, et accurate abstergens, elinguis factus sum præ stupore, in eo, quod caelitus, ut credo, mihi obtigerat. Meo itaque potius desiderio, hos nummos nunc usque solerter ac pie servandos dignum duxi, nec spes inanis aut

vacua. Ego namque vim illorum adversum febrim continuam, qua diro modo per xxii dies cruciabar, expertus sum anno mdcxxxi in nostro conventu Melodunensi; a qua tandem, ope divina, et meritis beatæ Virginis Deiparæ, ac sancti Ludovici Regis (cujus nummum pie gestabam) liberatus sum... Desinat igitur Menardus sic impune loqui. Tum assignatis aliquot auctoribus, interque eos Waddingo, qui in Annalibus Minorum ad annum 1270 § 13 ex Bosio hæc scribit : Nummi quoque sancti Ludovici Francorum Regis mirifice valent adversus nonnullos morbos : concludit hisce verbis : Et certo certius inveniet (Menardus,) nummos præfati sancti Regis, veluti quædam amuleta divina, mirifice valere adversus nonnullos morbos. Ita ille auctor. Et sane non video, cur superstitionis arguendus esset, qui in memoriam carceris a sancto Rege tolerati hujusmodi nummum gestaret, corporisque valetudinem per preces Sancti imploratas speraret a Domino, quamvis non inficer, res hujusmodi multis superstitionibus obnoxias esse, si non recte adhibeantur : neque enim superstitione careret, si quis existimaret se sola hujusmodi nummi gestatione a morbis immunem fore, cum nummus ille vim talem non habeat nec a natura, nec a Deo, nec ab institutione Ecclesiæ : verum hæc fusius disputare non vacat.

expenditur
similitudine
vinculorum
Pauli,

740 Ceterum ex cunis hisce nummis considerare lubet, quam vere atque ex animo sanctus Rex, qui carcerem suum, opprobriaque in eo tolerata commemorare erat solitus, teste Vita secunda num. 23, responderit iis, qui ea silentio involvi malebant : Christianum quemlibet honori sibi ducere debere quodcumque ignominie pati potest pro honore et amore Domini nostri Jesu Christi. Ac merito quidem ita sensit Ludovicus, atque ex mente aliorum Sanctorum. Audiamus Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios hom. 8 loquentem de Pauli vinculis : Nihil est, inquit, æque præclarum atque vincula propter Christum, atque catenæ sanctis illis manibus impositæ. Vincitum esse propter Christum est præclarum, quam esse apostolum, quam esse doctorem, quam esse evangelistam. Siquis amat Christum, novit quod dicitur. Deinde cum vincula pro Christo gestata quibuslibet rebus humanis ac celestibus etiam prætulisset, sic prosequitur : Atque aliis quidem videtur esse ridiculum; si probro et contumelia esse affectum, si esse dignitatem assequutum, si probro esse affectum sit letari. Iis autem qui sciunt Christi desiderium, hoc esse existimatur omnium beatissimum. Siquis mihi offerret totum cælum, ut illam catenam, ego illam præferrem. Siquis me apud Superos collocaret cum angelis, aut cum Paulo vincito, eligerem carcerem. Siquis me faceret unum ex potestatibus, quæ sunt circa cælos, aut circa thronos, aut talem esse vincitum, potius optarem talis esse vincitus. Et jure quidem. Nihil enim est illa catena beatius... Nihil est melius quam male pati propter Christum. Non tam beatum prædico Paulum quod raptus sit in paradysum, quam quod conjectus sit in carcerem. Non tam eum dico beatum, quod audierit arcana verba, quam eum censeo beatum propter vincula : non tam beatum dico, quod raptus sit in tertium cælum, quam propter illa vincula. Hactenus Chrysostomus.

741 Si ergo tanti facienda sint vincula Pauli : cur non item maximi facienda sint vincula

Ludo-

AUCTORE
J. S.
quanti facien-
da sint vincu-
la Ludovici.

Ludovici? Etenim magnam in vinculis utriusque reperio similitudinem. Incidit in vincula Paulus, dum fidem verbo propagare studet: vincula invenit Ludovicus, dum eandem gladio, quin et verbo, ubi erat opportunitas, nititur promovere. Summa in vinculis libertate usus est Paulus, ita ut Christum in iis prædicaret: nec Saracenorum minis in vinculis cedebat S. Ludovicus, nec eos dubitabat ad finem Christianam incitare. Vinculis immortalis non est Ludovicus; at ne Paulus quidem priora illa, quæ adeo extolluntur, vincula ad finem usque vitæ tulit. Gloriabatur de vinculis Paulus; gloriabatur et Ludovicus, eorumque perpetuam serrare memoriam voluit. Itaque non absque ratione fortasse quis affirmaverit, majora a Domino, et utiliora data esse Ludovico, dum hæc in Ægypto dedit vincula, quam si totum Ægypti imperium ejus subjecisset potestati. His enim non modo ingentem meritorum cumulum apud Deum consecutus est; sed insuper, rerum humanarum vanitatem experientia doctus, mirificos in omni virtute et sanctitate progressus fecit, ut deinde patebit. Adeo divina providentia facit, ut diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum. Hæc illis dicta sunt, qui propter hunc carcerem ipsam Sancti expeditionem solent carpere, licet illa pari pietate et prudentia fuerit suscepta: aut divinam accusare non verentur providentiam, quod Regem tam pium, puraque adeo intentione agentem, in tanta, ut putant, mala incidere permiserit.

§ LX. Sancti in virtute progressus: munera S. Dionysio oblata: visitatio regni, et conatus ad pacem in Flandria stabilendam: concordia inter regem Navarrae et comitem Britanniae facta: honorifice excipit regem Angliæ; fundat domum Carmelitæ, ac studia promovet.

Mirifice in virtutibus progressus Ludovicus,

Sensit mox Gallia reditum Regis sui sancti; qui nequaquam otiosus post labores peregrinationis tam arduæ, plurima in bonum regni sui paucis, qui supererant, hujus anni mensibus exsecutus est, totis viribus allaborans, ut mala omnia exterminaret, bona quælibet in regnum induceret. Fontem, ex quo hæc profluerunt, ostendit Nangius pag. 362 hisce verbis: Postquam in Franciam... reversus fuit Rex Franciæ Ludovicus, quam juste ad subditos, quam misericorditer ad afflictos, quam humiliter se gesserit ad seipsum; denique quantum pro viribus suis in omni virtutum genere proficere studuerit, prout a fide dignis intellexi, et præcipue ab ipsis, qui conscientiae ipsius sinceritatem novērunt, et conversationem viderunt, diligenter enarrabo: ita quod secundum judicium discretorum, quanto aurum pretiosius est argento, tanto conversatio ipsius sancta et nova, quam de Terræ sanctæ itinere reportavit, conversationi pristinae præminere judicabitur, quamvis ab in-

fantiæ crepundiis status juventutis suæ semper bonus et innocens, ac valde commendabilis fuerit. Hæc de progressu in virtutibus dicta sufficiant, cum de egregiis ejus virtutibus diligenter egerint Vitæ scriptores, infra edendi. Hinc autem factum est, ut beatum deinde se senserit regnum Galliæ, cum Sanctum vidit regnantem: hisce enim, secutisque temporibus maxime congruunt, quæ verissime dixit Joannes Raulin in Oratione encomiastica apud Chesnium pag. 498: O felicissima nostri Ludovici tempora, in quibus omnia pondere, numero, et ordine gerebantur, nulla tunc pensa excreverint, nulla immoderate largitiones, sed cuncta prudenti quadam frugalitate fundebantur.

743 Porro a mense Octobri Parisius discessit, aliasque regni provincias lustrare cepit: verum ante omnia piam consuetudinem, aliquot annis per absentiam suam necessario intermissam, restaurare voluit. Rem accipe ex anonymo S. Dionysii monacho apud Chesnium tom. 5, pag. 401, ubi postquam narraverat, quam pie ac solemniter singulis annis celebraret festum S. Dionysii in illius ecclesia, quod relatum vide in Vita secunda num. 45, hæc subjungit: Omni etiam anno in præfato festo aut intererat, vel si tunc occupatus interesse non poterat, quam citius postea accedens ad altare S. Dionysii cum maxima devotione, nudo capite, flexis genibus, oratione præmissa, vocato ad hoc præsentem filio suo domino Philippo, ponens quatuor auri bisancios primo super caput suum tenens cum manu, postmodum cum multa reverentia eosdem bisancios, osculans altare, super id devotissime offerebat. Et quia, quando prima vice ivit ultra mare sanctus Rex, septem annis nimis distans oblationem prædictam modo præfato (facere nequiebat,) fecit simul pro prædictis omnibus annis. Quæ confirmat Vita secunda num. 46. Hoc autem annuo tributo sericum et vectigalem S. Dionysio se haud dubie profiteri voluit Rex pius.

744 Chazius pag. 216 initio mensis Octobris in Picardiam, ac deinde Tornacum excurrisse scribit: sed Historia Tornacensis Joannis Cousin, quam citat, lib. 4, pag. 63 tantum habet, hoc anno Tornacum venisse. Ratio eo excurrendi non alia fuisse videtur quam bellum cruentum, quod pro Flandriæ comitatu gerebant aliquot annis liberi comitissæ Margaritæ ex diverso patre nati, succurrente uni parti Guiljelmo Hollandiæ comite, et Romanorum rege; alteri vero Carolo Andegavensi comite Regis fratres: nam Regis et quinque Flandriæ civitatum nomine legatos ad Guiljelmum regem missos esse pro pace concilianda, scribit in Annalibus Flandriæ ad hunc annum Meyerus, qui et sequenti anno eadem de causa Gandarum venisse memorat, at irritum item conatu. Pacem tamen post biennium Regis industria factam, suo loco videbimus. Ceterum si in Flandriam excurrit Ludovicus, quod non omnino certum est hoc anno contigisse, cum potius anno sequenti factum videatur, brevis fuit excursio: nam xxiv mensis Octobris, ut patet ex observationibus Cangii in Joinvillium pag. 102, in ditione sua fuit apud Bruerias, ubi confirmavit foundationem abbatiæ monialium de Ordine S. Victoris Parisiensis, uti videbis ex literis ea de re datis apud Martenium tom. 1 Coll. amp. a pag. 1323. Hinc postero die Cerniaci, et sequenti Velleiaci, ita ut Suesione fuerit xxvii ejusdem mensis, ubi se eum invenisse ait Joinvillius num. 242. Deinde Parisios

dono S. Dionysii, aliasque regni provincias lustrare cepit: verum ante omnia piam consuetudinem, aliquot annis per absentiam suam necessario intermissam, restaurare voluit.

ac variis stratis provinciis, bellum Flandriæ dare conatus

A risios regressus, ibidem mense Novembri ratam habuit donationem Rogerii de Argentiis pro sustentatione quinque monachorum, quam vide apud laudatum Martenium col. 1325.

743 Joinvillius num. 241 ait, controversiam fuisse inter Joannem Britanniae comitem ac Theobaldum Junioem Navarrae regem; qui patri Theobaldo defuncto in regnum Navarrae aequae ac comitatum Campaniae successerat heres. At majoris erat ponderis haec controversia quam insinuare videtur Joinvillius: nam de regno Navarrae agebatur, quod sibi debere contendebat Britanniae comes ea de causa, quod senior Theobaldus filiam suam dedisset uxorem Britanniae comiti, ea conditione, ut regnum Navarrae post mortem suam illa cum marito suo heres possideret, licet filius deinde nasceretur. Attamen natus postea filius Theobaldus, de quo agimus, regnum Navarrae adeptus erat, et possidebat. Rex, teste Joinvillio, controversiam ad supremum senatum deferri jussit, cumque interim Rex Navarrae Regis filiam Elisabetham sibi uxorem peteret, se eam daturum negavit Ludovicus, priusquam controversia esset sublata. Hinc ad pacem stabilendam excitatus rex Navarrae Theobaldus, cum sorore sua, ejusque marito Britanniae comite, in has condiciones consensit, ut acciperet illa annuos redditus trecentorum millium librarum, atque omni in regnum Navarrae, aliasque patris ditiones jure cederet. Facta haec coram Rege, ab eoque confirmata Dionysiopoli mense Decembri per instrumentum Gallicum, quod memoratus Martenius edidit col. 1326. Ita lis tanta, agente Ludovico, tam brevi tempore amice fuit composita. Matrimonium autem Elisabethae cum rege Navarrae ad annum sequentem fuit dilatum.

746 Dum haec agebantur, Henricus Angliae rex, qui in Vasconia fuerat cum exercitu, invisere desideravit regnum Galliae, illiusque Regem S. Ludovicum: a quo quam magnifice exceptus fuerit et amice, late exponit Matthaeus Parisius, ex quo ea jurabit decerpere, quae maxime spectant ad Ludovicum, ut pateat quam sincera amicitia eos etiam complecteretur, contra quos non raro in acie steterat, doctus pacis bellicae tempora distinguere: Diebus quoque sub eisdem, inquit pag. 603, (quia a multo tempore dominus rex Anglorum videre sitienter desideraverat regnum Francorum, et dominum Regem sororium suum, et dominam reginam Francorum, sororem dominae reginae Angliae, et civitates, ecclesias, et gestus, et habitus Francorum, et capellam Regis Francorum nobilissimam, quae est Parisiis, simul cum incomparabilibus, quae in eis habentur, reliquiis) cum missis ad Regem Francorum nuntiis solemnibus, licentiam benignam et securam impetrasset, convocata familia et comitatu nobilissimo, versus Aurelianam * civitatem lora direxit.

747 Piissimus Rex Francorum jussit districte magnatibus terrae suae et civibus civitatum, per quas dominus rex Anglorum foret transiturus; ut, deposito luto, stipitibus, et omni visus offendentulo, ornare studerent omnia pallis, frondibus, floribus, et aliis, quibus poterant, ornamentis; et ut facies ecclesiarum et domorum redingirent; et cum canticis, et classico, cereis, et festivis induviis reverenter et gaudenter reciperent, venienti obviantes, et moranti obsequentes. Dominus autem Rex Francorum, certificatus de adventu domini regis Anglorum,

occurrerebat ei apud Carnotum *. Et videns unus alterum ruit in oscula et amplexus. Et mutuis salutationibus et colloquiis affabilibus sese ad invicem confovebant. Jussitque dominus Rex Francorum procuraciones opimas et lantae domino regi Angliae de suis sumptibus liberaliter, dum esset in regno suo, exhiberi. Quod dominus rex Angliae in parte accepit et acceptavit. Habuit rex in comitatu suo proprie mille equos pulcherrimos cum suis honorabilibus assessoribus, exceptis bigis et summariis cum equis electis, quorum multitudo erat inestimabilis, adeo ut Franci de novitate non praevisa obstupuerunt. Eorum insuper comitatus in immensum tota die et quotidie, sicut solet fluvius de torrentibus, mirabile cepit incrementum. Advenerunt enim eis obviam regina Francorum cum sororibus * suis Andegaviae et Provinciae comitissis * ut sororibus suis reginae Angliae et comitissa Cornubiae simul cum domino rege Angliae occurrerent. . . . Fuerat autem mater earum praesens, comitissa Provinciae, nomine Beatrix, quae pignora sua, quasi altera Niobe, gloriando poterat intueri: quatuor nimirum filias, duas reginas, et totidem comitissas, postea item reginas; quibus tertiam comitissam imperite adjungit.

748 Scholares autem Parisienses, maxime Anglica nationis, certificati de adventu talium regum, et reginarum, ac magnatum incomparabilium, suspensis ad horam lectionibus et disputationibus, quia totum erat de festo, abbreviatis communibus hebdomadalibus, cereos, vestesque festivas, (quas vulgus cointisas appellat) et omnia, quae gaudium poterant attestari, emerunt et sibi preparabant, cantantes ramigeri et florigeri, cum sertis et coronis et musicis instrumentis processerunt venientibus obviam: et erat numerus adventantium et obviantium infinitus. Nec est visus in Francia retroactis temporibus tale festum, vel occurrentium tanta talisque sollemnis occursatio. Et transegerunt totum diem illum et noctem et diem crastinum scholares et cives, tota civitate mirabiliter adornata, in gaudio, et canticis, luminaribus, floribus, et omnimodis hujus mundi pompis, et exultationibus. Cum autem reges, et qui eis assistebant et comitabantur, qui jam numerosus exercitus poterat aestimari, venirent Parisiis, et occurreret venientibus talis ac tanta Parisiaca universitatis nobilitas; gavisus est Rex Francorum quam plurimum, et grates retulit clericis de multiplici honoris impensione.

749 Et ait dominus Rex Francorum domino regi Angliae: Amice, ecce civitas Parisiaca tibi exponitur; ubinam lubet hospitium capessere? Ecce palatium meum in medio civitatis, si placeat ibidem quiescere, fiat voluntas tua: si autem apud vetus Templum, quod extra civitatem, ubi locus spatiosior est, vel alibi, ubi magis vobis complacuerit, fiat. Et elegit dominus rex Angliae pro hospitio vetus Templum, quia numerosus ejus erat comitatus. Et in eodem veteri Templo, aedificia sunt cuidam numero exercitui sufficientia ac competentia. Quia cum Templarii omnis cismontani temporibus ac terminis suis ad generale eorum capitulum conveniunt, hospitia ibidem inveniunt competentia. At ne hic quidem locus omnes capere potuit, ut subjungit. Deinde vero commemoratis quibusdam de liberalitate Henrici regis, haec rursus in rem nostram scribit: Rex Angliae, Rege Francorum ducente, visitavit capellam il-

ALGORE
J. S.
Chartres.

* sorore sua
comitissa

adducit Parisienses maximo cum apparatu.

summaque amicitia hospitium offert eligendum:

AUCTOR
J. S.

convivium
regum, et
lapsus Pari-
sius :

lam pulcherrimam, quæ in curia est ejusdem Regis Francorum, et reliquias ibidem existentes, orans regalibus oblationibus honoravit.

750 Tum vero describens convivium, quo Ludovicum excepit Henricus, de regum consensu sic loquitur : Dominus Rex Francorum, qui terrestrium rex regum est, . . . in medio sedebat : et dominus rex Angliæ a dextris, et dominus rex Navarræ a sinistris. Et cum niteretur dominus Rex Francorum aliter ordinare, ut videlicet dominus rex Anglorum in medio, et eminentiori loco sederet, ait dominus rex Angliæ : Non, domine mi Rex, decentius sedetis modo, scilicet in medio, et dignius : dominus enim meus es, et eris, et superest causa. Cui pius Rex Francorum subjunxit, sed voce demissa : Utinam quidem obtineret jus suum inoffensus, sed hoc non pateretur Francorum superbia. Verum hæc verba, quibus similia dixisse fingit Ludovicum, meditatus est potius in cubili suo auctor Anglus, quam dixerit Rex prudentissimus. Refert post hæc Parisius quam ingens magnitudo et nobilium multitudo eidem interfuerit convivio, in qua tamen relatione crassam rursus prodidit ignorantiam, cum comitissam Caroli Andium et Provinciæ comitis uxorem in duas dividat, ut jam supra fecerat num. 747, quod sane in auctore contemporaneo supinam arguit in scribendo negligentiam.

colloquia re-
gum mutua,
in quibus pa-
cis et concor-
diæ

751 Haud dubium mihi videtur, quin Ludovicus magnifico item convivio Henricum exceperit, licet id prætermiserit auctor Anglus, cum octo diebus eos simul fuisse et collocutos dicat : qui et Henricum una nocte in palatio Ludovici permansisse, memorat his verbis : Post vero refectionem lautam et splendidam, licet esset dies ad piscem, hospitatus est in nocte illa in majori domini Regis Francorum palatio, quod est in medio civitatis Parisiacæ. Sic enim immutabiliter voluit dominus Rex Francorum, jocosè dicens : Sine modo. Sic enim decet omnem adimplere facietiam et justitiam. Et addidit ridendo : Dominus et rex sum in regno meo, volo prædominari. Et adquevit rex Angliæ. Quæ autem dictus auctor memorat de colloquiis inter Ludovicum et Henricum secreto habitis, declaratoque non semel a Ludovico desiderio restituendi provincias Anglis olim ereptas, eatenus verisimilia esse opinor, quod id se amore pacis et concordie libenter facturum insinuaverit, si regni procures non obstitissent; non autem quod se injuria eas provincias possidere agnosceret, uti sonant verba auctoris Angli. Primum enim reipsa deinde ex parte fecisse videbimus, dissuadentibus licet proceribus.

desiderium
declarat; at-
que abeun-
tem Henri-
cum comita-
tur.

752 Itaque menti Ludovici congrua sunt verba, quæ ei attribuit Parisius, sic scribens : Dixit enim pius Rex Francorum : Nonne duas sorores desponsavimus, et fratres nostri reliquas? Omnes quotquot ex illis ortum sunt producturæ vel producendæ, vel producturi vel producendi, tamquam fratres erunt et sorores. O si esset inter pauperes talis affinitas vel consanguinitas, quantum mutuo sese diligerent, quam præcordialiter confederarentur! Doleo, novit Dominus, quod per omnia nequit charitas nostra compaginari. Tandem de discessu Henrici hæc memorat : Cum autem progressi fuissent reges per circiter unam diætam, recesserunt ab invicem. Et secus viam divertentes paululum, dixerunt verba secreta et amabilia . . . Et datis osculis ad invicem cum amplexibus, recesserunt

ab invicem; Rex Francorum in terram suam, D et rex Angliæ in terram suam; quem, expectato vento prospero, in Angliam solvisse affirmat post Natalem Domini, ex quo colligimus mense Decembri hæc esse peracta. Nunc ad alia hujus anni gesta stylium convertamus.

753 Domum Carmelitarum Parisiensium majori ex parte Regis sumptibus exstructam esse, testatur Vita secunda num. 95 : idem jam supra dixerat Guilielmus de Sanrico; nec est cur alio tempore id factum existimemus, quam hoc ipso anno, quo eos ex Syria duxerat in Galliam. Audiamus itaque Gerardum du Bois, in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 420 de hac fundatione loquentem : Postquam, inquit, S. Ludovicus a Palæstina demum Parisios reversus est; curavit in primis, ut Carmelitis, quos ab initio ex vestibus nigro alboque panno virgularis vocabulo vernacule usitato barnatos appellabant, domum et ædes pararet. Cumque eos ex eremo montis Carmeli eduxisset; visum illi est, ex urbis strepitu viros amantes solitudinis paulo amovere, et extra urbem ponere. Paravit itaque illis ædes in suburbanis, ubi tunc nulla, aut pauca erant ædificia ad ripam Sequanæ. Locus modo, aucto urbis pomerio, intra urbem est, in eoque sedem nunc habent Cælestini. Primum illic quoddam oratorium, et quasdam cellulas exstruxerunt; hocque fuit primum Carmelitarum domicilium. Quod deinde alio variis de causis translatum docet, ut curiosus lector reperiet. Porro ingens hoc tempore dissidium erat in universitate Parisiensi, in qua quo se modo gesserit Ludovicus, discutiemus, cum illud fuit compositum.

754 Inter alia bona, quæ in regnum inducere studuit Rex sanctus, litterarum studia promovere conatus est, magnamque ea intentione bibliothecam hoc tempore colligere exorsus est, ut narrat Gaufridus num. 40 : unde ad hæc ferre tempora revocari potest, quod refertur in Brevis historia Ordinis Prædicatorum apud Martenium tom. 6 Coll. amp., col. 363 his verbis : Floruit etiam hoc tempore frater Vincentius Belvacensis, qui scripsit quatuor magna Specula; scilicet Naturale, Doctrinale, Morale, et Historiale, beato Ludovico Francorum Rege ei liberos ministrante. Subministratos sibi a Rege liberos, testatur ipse Bellovacensis apud Echardum jamjam citandum. Attamen idcirco credere non possum, laudatum Bellovacensem Regis regiarumque familiæ professorem fuisse in monasterio Regalis-montis, quemadmodum contendit, et probare conatur Echardus in Bibliotheca Prædicatorum tom. 1 pag. 213; neque enim id evincunt adducta ab eo argumenta; et aliunde verisimile non est, Regi post annos juventutis professorem, seu magistrum fuisse : cum auctores Vitæ id taceant, et in Vita secunda num. 53, ubi de studiis Ludovici agitur, sacraque ejus lectione, tantum dicatur advocasse quandoque viros doctos tempore pomeridiano, quibuscum de Deo, rebusque divinis, aut historiis cum sacra Scripturæ tum Sanctorum loqueretur. Jam vero argumenta Echardi duo hæc evincunt : nimirum Bellovacensem, ut de se ipse scripsit, ad exercendum lectoris officium juxta sublimitatis Regiæ beneplacitum in eo (Regalis-montis) monasterio commoratum fuisse, et Regem et familiam regiam . . . concionantem diligentius ac reverentius audivisse. Adde Regem ejus prælectionibus non raro interfuisse.

Fundat. de
mum Cor-
lita.

bibliotheca
colligit, si-
dia Vinet
Belvacensis
promot.

P

A 753 Hæc autem quo contigerint modo, exponitur in memorata Vita secunda num. 54 his verbis : Rursus, quandoquidem aliquis theologie magister prælegebat Psalterium in abbazia Regalis-montis, quando Rex ibidem erat, ibat quandoque, audiens sonum æris campani, quo signum dabatur, quando congregari debebant monachi ad scholam adeundam, veniebatque tunc ad scholam, illicque sedebat inter monachos ad pedes magistri, qui prælegebat, eumque diligenter audiebat. Idem etiam apud Prædicatores Compendii factum, subjungit auctor, utrobique summa animi demissione et modestia, qua eundem et sacris concionibus interesse solitum refert num. 39. Bellovacensem itaque hunc ipsum fuisse, qui monachis prælegebat Psalterium, rix dubium mihi videtur. Nam quod, teste Bernardo Guidonis apud laudatum Echardum, Regis fuit familiaris et domesticus quam plurimum, non probat, ut vult Echardus, Regiæ familiæ adscriptum fuisse, sed contrarium potius : cum enim dicat domesticus quam plurimum, significat non fuisse quidem domesticis Regis adscriptum; attamen sæpe in aula Regia fuisse versatum. Hinc igitur conclude Bellovacensem, cum Rex esset in monasterio Regalis-montis, ubi urat frequentissime, non raro mensæ Regis fuisse adhibitum, frequentesque cum eo de rebus divinis sermones miscuisse, quod et de S. Thoma Aquinate, aliisque, dicemus alibi.

§ LXI. Leges præclaræ anno 1254 a Rege latæ, et sequenti anno in concilio Biterrensi relectæ.

Leges ad regni emendationem condidit Sanctus, quem præfessorum tamen non habuit, sed monachos docentem frequenter audivit.

Leges item præclaras sub finem hujus anni condidit Rex sanctus, quibus, quantum fieri poterat, malas quaslibet consuetudines e regno relegaret. Et sane regnum iis magnopere emendatum, testatur Joinvillius num. 254, apud quem eadem reperiuntur, sed mutilæ, et non-nihil immutatae, ut appareat eum istas non ex autographo, et forsitan ne ex transcripto quidem aliquo tradidisse, verum, quantum memoria suggerebat, de iis retulisse. Reperiuntur illæ paullo exactius descriptæ apud Guilielmum Nangium pag. 362; at ne ibi quidem sunt integræ. Edidit eadem statuta Stephanus Baluzius in Conciliis Galliæ Narbonensis pag. 68, ex eoque Labbeus, et Harduinus ea Collectioni conciliorum inseruerunt ad annum 1255. Porro memoratus Baluzius in notis pag. 40 hanc editionis suæ assignat rationem : Hæc statuta hic edi volumus, quia præfatio indicat ea relecta fuisse in concilio Biterrensi, et præterea multo emendatiora et auctiora sunt, quam in editionibus, quæ hactenus prodierunt.

757 Sanctas autem illas Ludovici leges diu perviguisse constat, ac nominatim illam, quæ prohibet ne senescalli emant aliquas possessiones in sua senescallia, quamdiu eorum administratio durabit; adeo ut cum Gaucelius de Vairolis senescallus Cadurcensis nonnullas post hæc tempora possessiones emisset in sua senescallia, necessum illi fuerit anno mcccclxxi litteras a Carolo V Francorum rege impetrare, quibus de-

rogaretur huic statuto. Demum easdem leges ex auctore Ms. Petri Menardi edidit Martenius tom. 4 I. S. Anecdotorum a col. 436. Merentur illæ, ut in Actis S. Ludovici locum quoque habeant; cum itaque apud Joinvillium non habeantur integræ, eas ex editione Baluzii cum aliis collata subicio, cum præfatione deinde addita, quæ desideratur apud Nangium et Martenium, quæque sic habet : Hæc sunt stabilimenta facta per dominum Regem Franciæ, quæ dominus Guido Fulcodii attulit sigillata sigillo dicti domini Regis, et fuerunt recitata et lecta aggregato generali concilio prælatorum et baronum et militum terræ apud Biterrim * anno mccciv.

758 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, universis præsentem paginam inspecturis salutem. Ex debito regiæ potestatis pacem et quietem subditorum nostrorum, in quorum quiete quiescimus, præcordialiter affectantes, ac adversus injuriosos et improbos, qui tranquillitati eorum invident et quieti, zelum indignationis habentes, ad hujusmodi propulsandas injurias, et statum regni reformandum in melius, ad præsens aliqua duximus ordinanda, quæ inferius continentur.

Quæstus quidem illicitos, quantum possibile fuerit, in ballivis, et aliis curialibus nostris reprimere cupientes, senescallos, ballivos, præpositos, vicecomites, et villarum majores, et alios officiales nostros juramento subscripto duximus astringendos : cujus si ipsi senescalli, ballivi, et alii officiales nostri fuerint transgressores, pœnas debitas in bona ipsorum, vel, si res exigat, in personas, nostræ voluntatis vel deputatorum a nobis arbitrio reservamus. Si vero majores, ballivos, vel officiales, dejerare contigerit in hac parte : a senescallis sub bonarum testimonio personarum, et cum ipsarum consilio puniantur. Verba illa : Si vero majores etc. Rectius videntur expressa apud Martenium hoc modo : Si vero minor bajulus vel officarius dejerare contigerit. De majoribus enim ante actum.

759 Jurabunt igitur omnes, et singuli supradicti, quod, quamdiu commissam sibi tenebunt senescalliam, vel balliviam, præposituram, vel aliud quodcumque officium supradictum, tam minoribus quam mediocribus, tam majoribus quam advenis, tam indigenis quam subjectis, sine nationum et personarum acceptione, jus reddent, servantes tamen in locis suis sua jura, usus, et consuetudines approbatas.

Jurabunt insuper bona fide jura nostra requirere, et servare, et aliorum jura scienter non auferre, nec diminuere, nec etiam impedire.

760 Jurabunt etiam donum seu munus quodlibet a quacumque persona per se vel per alium non recipere in pecunia, auro, vel argento, aut rebus aliis quibuscumque mobilibus, vel immobilibus, vel se moventibus, seu beneficiis personalibus sive perpetuis, præter esculenta et poculenta, quorum valor in una hebdomada summam decem solidorum Parisiensium non excedat. Et quod dicta bona seu beneficia dari uxoribus suis, liberis, fratribus, sororibus, nepotibus, neptibus, vel consanguineis, aut consimilibus *, seu domesticis, minime procurabunt. Immo bona fide diligentiam adhibebunt, ne uxores suæ, vel aliæ personæ proximo nominate, dona vel munera recipiant. Quod si fecerint, ex quo hoc sciverint, eos ad restituendum bona fide compellant sub debito juramento.

Jurabunt etiam, quod ab illis de sua senescallia.

* Beziers

hisce autem legibus præscribit ministris,

ut jurent se quibuslibet jura sua servaturos.

F

munera non accepturos.

* apud Mart. et Nang. consiliariis

AUCTOR
J. S.
* Nang. aliis

scallia vel ballivia, nec ab illis *, qui causam habent coram ipsis, vel scient in proximo habituros, mutuum non recipient per se, vel per alium ultra summam viginti librarum, quas reddent a die contracti mutui infra duos menses, licet etiam creditores velint solutionis terminum prorogare.

aut daturos
aliis Regis
ministriis,

764 Addetur etiam juramento eorum, quod nihil dabunt vel mittent alicui de consilio nostro, vel uxoribus eorundem, liberis, aut domesticis, vel illis, qui compotum eorum recipient, vel illis, quos ad visitandam terram, vel facta eorum exquirenda, mitemus. Quod etiam in venditionibus balliviarum, vel reddituum, aut aliarum rerum nostrarum partem non habebunt, nec etiam in monetis. Quod bajulos * infideles, seu injuriosos, vel exactores, vel de usuris suspectos, vel turpem vitam aperte ducentes, in suo non sustinebunt errore, immo eorum excessus corrigent bona fide.

* Mart. balli-
vos

Jurabunt etiam praepositi nostri, viceromites, majores villarum, forestarii, et alii sub eis in officiis constituti iudices, et locorum vicarii singulorum, quod nec superioribus suis, nec uxoribus eorum, liberis, propinquis, sive domesticis quidquam dabunt. Et in fine juramenti concludent se universa et singula supradicta servare bona fide, nisi illud quod duxerimus relaxandum, nec quidquam per se vel per alium in fraudem facere praedictorum.

eaque jura-
menta fiant
publice abomi-
nibus.

762 Vicarios autem, quos senescalli vel ballivi per se quandoque substituent, nolumus ab ipsis institui, nisi prius sub forma praedicta praestiterint juramenta.

* i. e. consensu

Ut vero haec juramenta firmitus teneantur, et observentur, volumus, quod in publica assisia * fiant coram clericis et laicis ab omnibus et singulis supradictis, etiamsi antea facta fuerint coram nobis: ut non solum metu Divinae indignationis, et nostrae; sed etiam confusionis, et erubescitiae apud homines, perjurium manifestum incurrere vereantur.

isdem prohibe-
tur juramenta
turpia, alio-
que,
* i. e. stipen-
dia

763 Volumus autem et praecipimus, quod senescalli nostri, et alii quicumque sub ipsis tenentes officium, necnon et omnes, qui in dictis balliviis vel senescalliis vadia * nostra recipiant, abstinant ab omni verbo, quod vergat in contumeliam, et contemptum Dei, aut Matris suae, vel Sanctorum ipsius. Additur apud Martenium: A Ludo etiam cum taxillis, sive aleis, vel scacis, et a fornicatione et tabernis.

emptions et
matrimonium
in loco juris-
dictionis

764 Inhibemus vero districte senescallis, et ballivis nostris, possessiones aliquas per se vel per alium emere, administratione sua durante, in senescallia vel ballivia sua, vel fraudulenter in alia, sine nostra licentia praecedente. Quod si fecerint, emptionem irritam esse, et possessiones sic emptas fisco nostro, si nobis placuerit, volumus applicare.

Prohibentes insuper senescallis, et ballivis nostris ne, quamdiu senescalli vel ballivi fuerint, sibi vel suis liberis, fratribus aut sororibus, nepotibus, neptibus, consanguineis, vel quibuscumque de sua familia, matrimonia copulent cum personis suae senescalliae aut balliviae suae, sine nostro speciali consensu, nec praedictos in regione ponant, aut beneficia ecclesiastica, vel possessiones eis acquirant.

alia praecipit
circa inferio-
res ministros,

765 Gista etiam vel procuraciones in domibus religiosorum vel circa, ad expensas eorum non recipiant sine nostra licentia speciali. Gistum vel procuratio, est jus hospitii, quod principes

habebant apud vassallos suos.

Prohibitionem vero istam, quam facimus de matrimoniis non copulandis, et possessionibus non acquirendis, non extendimus ad praepositos, majores, et alios officiales minores, qui majorias, praeposuras, et alia officia tenebunt in locis mansionum suarum, dum tamen haec faciant sine nostra vel alterius laesione. Ait: In locis mansionum suarum, id est, ubi habitare solent non propter officium, sed quia ibi vel nati sunt, vel jam ante fecerant domicilium.

Senescalli autem nostri et inferiores ballivi caveant sibi a multitudine bedellorum *, et quanto paucioribus poterunt, sint contenti, ad curiarum exequenda praepcepta, et illos nominent in assisia publica, aliter vero pro bedellis minime habeantur. Ubi autem bedelli vel servientes ad remota loca mittentur; eis sine superiorum litteris non credatur. Et si aliter inventi fuerint facientes executiones vel mandata, nunciatur senescallo, qui eos puniat competenter.

* i. e. apud
curiam, quod
iudicia esse

766 Ne vero senescalli nostri vel inferiores ballivi contra justitiam subditos nostros gravent: inhibemus eisdem, ne pro quocumque debito, praeter nostrum, capiant, vel captum detineant aliquem subditorum nostrorum.

Emendas autem pro maleficiis seu debitis a ballivis nostris levare non volumus, nisi in foro aut judiciario publice de honorum consilio fuerint iudicatae vel aestimatae, quamvis antea fuerint gagiatiae *. Si tamen ille, cui crimen imponitur, curia sibi offerente, iudicium illud non velit expectare, et pecuniam certam offerat pro emenda, et tale sit crimen, de quo emenda pecuniaria recipi consuevit, liceat curiae eam recipere, si sibi competens videatur. Alioquin emendam iudicari faciat vel aestimari, secundum quod superius est expressum, licet reus se velit omnino subiacere curiae voluntati. Caveant tamen senescalli, iudices, et ballivi, ne minis vel terroribus seu machinationibus callidis clam vel palam aliquem ad emendam offerendam inducant, vel sine causa rationabili accusent.

* i. e. soliti

767 Eos sane, qui ballivias nostras teneant, aliis easdem revendere prohibemus. Sed si plures emptores fuerint, unus tantum jurisdictionem exerceat, et immunitate gaudeat in cavalcatis *, tallis *, seu collectis, et aliis oneribus publicis, qua alii consueverunt gaudere. Vendi autem eas filiis, fratribus, nepotibus, aut consanguineis, seu domesticis ballivorum, prohibemus eisdem. Emptores autem ipsarum praepositarum vel aliarum balliviarum, debita propria, scilicet quae debentur eisdem, ex praepositis vel balliviis aliis, aut eorum sociis, auctoritate propria non coercesant, sed per manum senescalli aut superioris iudicis eas repellant, sicut si praeposituram vel balliviam non teneant.

circa renditionem
emendationis

F
* i. e. equos
equos sub-
ministrandi
* i. e. praes-
tationibus per-
sonarum

768 Porro volentes viam malitiis pracludere, quantum possumus, firmiter inhibemus, ne senescalli, ballivi, vel alii officiales praedicti, in causis et negotiis quibuscumque subditos nostros locorum mutatione fatigent sine causa rationabili: sed singulos in locis illis audiant, ubi consueverunt audiri: ne gravati laboribus, et expensis, cogantur cedere juri suo.

envel, ne se-
juste grati-
tur

Quia vero nemo sine causa vel culpa privandus est jure suo; ballivis nostris, et aliis officialibus praedictis inhibemus, ne dessaisiant aliquem sine causae cognitione, vel nostro speciali mandato. Subditos etiam nostros novis exactionibus,

* i. e. bona
aliena occu-
pant

A ctionibus, consuetudinibus, vel oneribus non affligant, cavalcatas extorquendæ pecuniæ causa non mandent, sed ex causa tantummodo necessaria. Et tunc volentes personalem facere cavalcata, ad eam redimendam data pecunia non compellant.

769 Defensum autem bladi *, vel vini, aut mercium aliarum, non extrahendarum de terra, sine causa urgente non faciant; et tunc cum bono, et maturo consilio, nec suspecto, et factum cum consilio non dissolvant; et eo durante, nunquam faciant gratiam specialem.

Omnes autem ballivos nostros, majores et minores, finito officio suo remanere volumus, vel saltem procuratorem sufficientem dimittere in ipsa ballivia per quadraginta * dies, ut de se conquerentibus coram illis respondeant, quibus hoc committetur.

770 Cæterum ordinationem factam de Judæis observari districte præcipimus, quæ talis est: Judæi cessent ab usuris et blasphemis, sortilegiis. Et Talemit * quam alii libri, in quibus inveniuntur blasphemie, comburantur. Et Judæi, qui hoc servare noluerint, expellantur, et transgressores legitime puniantur. Et vivant omnes Judæi ex laboribus manuum suarum, vel de negotiationibus sine terminis * et usuris.

Præterea prohibemus districtius, quod nullus omnino ad taxillos ludat sive aleis, sive * scacis *. Scholas etiam deciorum * prohibemus, et prohiberi volumus omnino, et tenentes eas districtius puniantur. Fabrica autem deciorum prohibeatur ubique.

774 Nullus præterea recipiatur ad moram in tabernis faciendam, nisi sit transiens viator, vel in ipsa villa non habeat aliquam mansionem.

Expellantur autem publicæ meretrices tam de campis quam de villis; et factis monitionibus sive prohibitionibus, bona earum per locorum iudices capiantur, vel auctoritate a quolibet occupentur, etiam usque ad tunicam vel pecium *. Si quis vero publicæ meretrici scienter domum locaverit, quantum valet pensio domus nno anno, ballivo loci vel judici solvere teneatur.

772 Præterea statutum a nobis de consilio baronum nostrorum apud Melledunum editum observari præcipimus firmiter et teneri. Videlicet, quod nullum debitum haberi faciant barones, ballivi, vel aliæ quæcumque personæ Judæis, nec aliquis in toto regno nostro Judæum retineat alterius domini, nec impediat quo minus Judæum suum possit capere tamquam proprium servum, quantumcumque sub alterius dominio fecerit ipse moram.

De Christianis vero, sicut in eodem statuto continetur, prohibemus districte, quod nullas usuras haberi faciant barones, ballivi nostri, vel aliæ quæcumque personæ Judæis. Usuras autem intelligimus quidquid est ultra sortem.

Istud autem statutum factum apud Melledunum volumus quod ballivi nostri observent et faciant observari, tam in terra nostra, quam in terra baronum vel aliorum, si defuerint, postquam sufficienter fuerint requisiti. Quæ hic de Judæis renovantur, non leguntur apud Martenium.

773 Inhibemus autem ne aliquis in terra nostra capiat aliquem equum contra voluntatem illius, cujus equus erit, nisi sit pro proprio negotio nostro. Et tunc per ballivos, senescallos nostros, aut eos, qui loco eorum erunt, de equis conductitiis capiatur. Et si equi conducti-

tii sufficere nequeant pro nostro servitio faciend; senescalli, ballivi, vel alii, qui loco ipsorum erunt, non capiant equos mercatorum transeuntium, vel pauperum, sed divitum tantum, si sufficere possint ad nostrum servitium proprium faciendum.

774 Inhibemus etiam, ne pro servitio nostro vel alio capiantur equi personarum ecclesiasticarum, nisi de nostro speciali mandato. Nec capiant senescalli, aut ii, qui loco ipsorum erunt, equos plusquam nobis fuerit opus. Illos etiam, quos ceperint, pro pecunia non relaxent. Hæc autem, quæ de equis capiendis diximus, volumus observari, quamdiu nobis placuerit: salvis servitiis nobis debitis, et juribus nostris, ac etiam alienis.

Omnia ergo et singula supradicta, quæ ad præsens pro subditorum quiete duximus ordinanda, retenta nobis plenitudine potestatis regie declarandi, mutandi, vel etiam corrigendi, addendi, vel minuendi, a ballivis nostris et subditis districte volumus observari.

Datum Parisius anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto, mense Decembris.

775 Hisce legibus subjungit num. 254 Joinvillius aliud in bonum regni a Ludovico præstitum, quod ad hæc fere tempora revocandum: nimirum munus tribuni capitalis Parisiensis, quod ante venale fuerat, homini justo et severo gratis concessum. Hoc item circiter tempore introduxisse videtur consuetudinem mittendi per provincias fratres Prædicatores et Minores, de quorum probitate plurimum confidebat, ut illi in mores ministrorum et præsectorum regni inquirerent, et fontes ab officio amoverentur, aut etiam punirentur gravius. Denique ab hoc tempore copta crediderim, atque in posterum observata, quæ auctores Vitæ locis variis memorant, de incredibili Regis diligentia ad lites quaslibet pari celeritate atque æquitate terminandas, statutisque hunc in finem ab eo viris doctrina præstantibus, qui litigantium causas quotidie audirent ad portam palatii, easque quam citissime expedirent, aut, si id minus per se possent, Regem ipsum adrocarent, cujus sapientia æquitatemque ad concordiam reducerentur litigantes, de quo vide Joinvillium num. 21 et seq. Hac autem juris administrandi tanta diligentia, tantaque justitia adeo regnum emendatum scribit num. 254 Joinvillius, adeo illud paulatim floruisse testatur, ut, accurrentibus undique ad illud hominibus, Regii proventus in duplum fuerint aucti. Tanti est Regem esse sapientem, si tamen sapientiæ suæ diligentiam adjiciat, æquitatemque: porro sapientissimum omnium, quos in consilium adhibebat, habitum fuisse Ludovicum, testatur sæpe laudatus Joinvillius num. 243, diligentissimum pariter, æquissimumque fuisse, facta clarius demonstrant, quam ut pluribus probari debeat.

Auctore J. S.

præcipue ecclesiasticorum prospicit commodo;

etia in bonum regni introducta; quibus illud mirifice floruit.

F

AUCTORE
J. S.

§ LXII. Sanctus Ordinem religiosum ingredi desiderat, qua occasione calumniam passi Prædicatores : inquiritur, an tertio Minorum Ordini fuerit adscriptus ; an scapulare Stokianum gesserit, an cum B. Ægidio congressus.

Quamvis tanta esset S. Ludovici, tamque perpetua in regno recte administrando, emendandoque diligentia, ut ea videri possit totum hominem occupare debuisse ; imo ut unus aliquis minori præditus sapientia, atque in rebus agendis solertia, iis omnibus peragendis non sufficisset : tantam tamen huic curæ adjugebat diu noctuque precandi assiduitatem, acsi vitam duxisset anachoreticam, soli orationi sacræque lectioni intentus. Verum hæc, uti et perpetuam pauperum, atque ægrotorum curam, aliaque hujusmodi plurima, describere hoc loco non est animus, quia abunde in Actis sunt relata. Porro ex hac tanta orandi, divinaque contemplandi assiduitate factum existimo, ut ingens ipsum ceperit rerum humanarum fastidium : fieri enim non poterat, ut, qui cælestia mundo corde contemplari solitus, non raro gustabat quam suavis sit Dominus, terrena omnia et peritura hujus mundi bona magni faceret, ac non potius, ut pulverem et cinerem, ut umbram bonorum magis quam vera bona, despiceret alto animo, atque abjicere meditaretur. Certe in eam cogitationem circa hæc tempora adductus est Ludovicus, testibus Vitæ scriptoribus, Gaufrido num. 44. et auctore Vitæ secundæ num. 135, ut voluerit regnum filio suo, simulatque adultus esset, relinquere, vitamque amplecti monasticam inter Prædicatores vel Minores, quos pari amore diligebat. At cum rem secreto aperuisset reginæ Margaritæ, eaque, adductis rationibus, consensum negaret, ulterius non processit, nec procedere potuit.

non tamen videtur ad id inductus a Prædicatoribus :

777 Impactam hac occasione Prædicatoribus calumniam jam refutarunt aliqui, ac diligentius præ ceteris Natalis Alexander in Historia ecclesiastica recusa tom. 7, pag. 290. Auctor illius erat Richerius monachus Senoniensis in Vosago diocesis Tullensis, in Chronico apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 645, ubi narrat Regem a fratre quodam Prædicatore callide circumventum, atque in hanc mentem deductum ; sed ea adjungit de comite Andegavensi Regis fratre, de filio Regis, ipsoque etiam Rege Ludovico, quæ plane ostendunt, nullam auctori hac in re fidem adhibendam, cum non modo vera non sint, at ne verisimili quidem modo enarrata. Nec refert, quod Richerius eodem vixerit tempore ; id enim non satis probat, fidem ei habendam : cum nemini ignotum sit, quot, quantæque non raro fingantur calumniæ, mendaciæque fabricentur de Ordinibus religiosis, præsertim dum illi ob controversiam aliquam famosam hominum dictis magis sunt expositi. Unde suspicari non immerito possumus celebrem illam controversiam, quæ inter universitatem Parisiensem, et Prædicatorum Ordinem vixebat hoc

tempore, huic fabellæ occasionem præbuisse : certe illius scriptor Richerius animum ubique ostendit adeo a Prædicatoribus alienum, ut fabulæ etiam male consutæ fidem adhibere potuerit, maxime quod procul ab aula, urbeque Parisiensi amotus, mores S. Ludovici minus posset habere perspectos. Qui plura desiderat ad refutationem hujus fabellæ, adeat memoratum Alexandrum.

778 Scriptores variis ex religiosa S. Francisci familia, atque inter eos præcipue Lucas Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1254, asserunt S. Ludovicum nomen dedisse tertio Ordini S. Francisci, qua de re illustrissimus Spondanus ad eundem annum num. xi breviter sic scribit : Fuisse hunc tertii Ordinis Minorum, cui se post reditum ex Syria addiderit, nonnulli volunt : quod tamen vix credibile, cum nullus antiquorum singularis hujus rei meminerit. Ita post visas Waddingi probationes Spondanus pronuntiat ; nec desunt alii plurimi, qui ejus adstipulantur sententiæ. Quapropter lubet argumenta Waddingi expendere, atque examinare pro instituto Operis nostri, quid de hac re videatur statuendum. Primum ille argumentum desumit ex vestibus, ac ita ratiocinatur num. 29 : Atque ut ab exteriori tessera et vestis indicibus exordiamur ; non adeo eam vulgarem voluit cœvi authores, quin quidpiam habuerit singulare, et peculiarem aliquam notam, ultra commune vulgi vestimentum, quia innuebatur quidpiam religiosum, aut peculiare genus vivendi. Testis est Thomas Cantipratanus Ludovico synchronos, et notus : Quod ex altissima, inquit, humilitate peculiarem vestem assumpsit, et Deus insigni miraculo in tanta sui dejectione irridentem severe punivit. Deinde refert verba Cantipratani, quæ integra dedimus num. 574, ubi, gestu adjuncto histrionis, nuntius comitis Geldriæ dicebat : Vidi, vidi illum miserum papellardum Regem, caputium habentem capitis super scapulam ex adverso suspensum. Unde postea infert hoc modo : Aiunt illi authores caputium habuisse super scapulas suspensum, quod religiosæ vestis nota est.

779 At vero si omnes, qui caputium capitis gestarunt, Religiosi sunt Waddingo, plurimos e Gallis antiquis habebit monachos. Etenim Gallis olim usitatum erat tegmen capitis, quod vulgo chaperon vocabant, quodque S. Ludovico in usu fuisse, constat ex Vita secunda num. 40, ubi illud Latine caputium vocabo ; et in notis observabo, non absimile fuisse cucullis monachorum. Non esset igitur, cur inferremus ex dictis illis, monasticum cucullum S. Ludovico super scapulas suspensum fuisse, etiamsi histrionem illum proprie locutum fuisse concederemus ; quod verisimile non est. Certe Cantipratanus, quem in auxilium advocat Waddingus, ei directe repugnat. Defensurus enim, post relatum exemplum, modestiam vestimentorum S. Ludovici, exempla adducit regum, quos certe tertii Ordinis Minorum non facient Waddingi indices. Verba ejus accipe lib. 2, cap. 57, num. 64 : Erubescat theologica cathedræ vilis ille præsumptor, qui prædicavit ipsum, de quo scripsimus, Regem non debere communibus uti vestibus, sed semper purpuratum incedere : nec plures Missas audire quam unam. Mortaliter autem peccare dicebat omnes illos, (fratres Prædicatores intelligens) qui dictum Regem inducebant ad hujusmodi devotionis et humilitatis exempla. . .

Moderata

A Moderatores orbis et reges frequenter vidimus communis panni laneis vestibus uti. Non nisi camelini coloris vestibus avus ipsius Regis, gloriosissimus Philippus rex, indiscretis anni temporibus utebatur. Ludovicum autem filium ejus, æque regem gloriosum et bonum, istius Regis Ludovici patrem, numquam me vidisse memini purpuratum. Karolus ille magnus, postquam in Roma coronatus est imperator, numquam postea voluit, ut de eo scribitur, infula pomposi habitus insigniri. Ex his verbis manifestum fit, S. Ludovicum non alia vestis forma usum fuisse, quam usus fuerat pater ejus Ludovicus, et avus Philippus: neque enim recte Ludovicum defenderet Cantipratanus ab exemplo patris et avi, si tantopere ab eorum exemplo ille recessisset: neque imprudens ille concionator culpam Prædicatoribus tribuisset, si propter assumptum tertium Minorum Ordinem vestes modestiores gestasset Ludovicus.

neque id præ-
batur ex ve-
stibus mode-
stis

B 780 Neque plus probant verba Bonifacii VIII, ex quibus id evincere nititur Waddingus, quæque hujusmodi sunt: Vestes enim, quas postea habuit, non erant regiae, sed religiosæ; non erant militis, sed viri simplicis. Hunc enim sensum habent hæc verba. Vestes Ludovici non regio, non militari splendore erant ornatae: sed religiosi, sed viri privati modestiæ convenientes. Hinc rursum perperam colligit Waddingus, dum subdit: Bonifacius Pontifex... religiosas portasse vestes aperte testatur. Et nihilo rectius ex præcedentibus hanc elicit conclusionem: Habemus ergo... scriptores cœvos, et ultra vulgarem seu communem habitum indicia vitæ religiosioris. Post hæc memoratus auctor num. 30 comparat vestes a S. Francisco tertio Ordini præscriptas cum vestibus S. Ludovici, in quibus id simile invenio, quod vestes utrimque essent modestæ: dissimile vero, quod vestes nigri coloris suis prohiberet S. Franciscus: at veste nigri coloris usum S. Ludovicum testatur citatus ibidem Gaufridus. Majorem in forma vestimentorum reperiremus differentiam, sed brevitati consulendum. Quod autem num. 34 Waddingus affirmat, hanc vestium mutationem contigisse post reditum ex Oriente, erroneum esse, patet ex num. 573, ubi probavimus, id ante iter transmarinum contigisse.

argumenta
reliqua Wad-
dingi

C 781 Post has rationes, quæ viæ, aut ne viæ quidem ad rem pertinent, reliqua argumenta sua sic proponit Waddingus num. 32: Et vere tertii hujus instituti sectatorem fuisse expresse habetur in Officio proprio, quod in ejusdem festivitate recitant fratres Pœnitentes tertii Ordinis per universam Galliam, Parisiis haud pridem impressum apud Petrum Mettayer typographum et bibliopolam regium, extractum, ut habetur in pagina præliminari, ex Antiphonario regio Navarræ. In hoc porro Officio illa est Antiphona ad MAGNIFICAT. « Ludovicus ne mollescat, et securum iter agat, inter mundi discrimina, se Francisco associat, ut gressus suos dirigat sub Pœnitentum regula ». Atque ab immemorabili tempore tamquam Francisci sectatorem, universi tres Ordines ab eodem instituti sanctum Regem peculiari celebrant ritu et festivitate. Paulus item tertius in diplomate, CUM A NOBIS PETITUM, dato anno MDXLVII pridie Kalend. Martii, eundem inter Sanctos tertii Ordinis enumerat, atque ut pluribus gaudeant indultis in ejus festivitate fratres Pœnitentes concedit. Demum prolatis aliquot testibus recentio-

ribus et domesticis, ita concludit: Hæc satis superque probant Francisco sub pœnitentum tes-

AUCTOR. J. S.

782 Attamen hæ rationes hujusmodi non sunt, ut satis superque probent, quod intendit Waddingus, præsertim si expendantur argumenta, quæ ex Vitæ scriptoribus opponi possunt. Quid enim ponderis habere potest Officium nuper impressum? Quid diploma hoc Pontificium, tertio post mortem Ludovici seculo ad preces alienas datum, in quo verbis supplicantium inter Sanctos tertii Ordinis enumeratur Ludovicus? Habetur illud apud Antonium de Sillis inter Apostolica privilegia tertii Ordinis S. Francisci pag. 80, in eoque enumeratur pari modo S. Rochus. Unde, quam illud argumentum sit evanidum, ipsum testem appello Waddingum, qui ad annum 1327 num. 10 de S. Rocho sic scribit: Eum tertio S. Francisci instituto adscribunt aliqui, sed recentioris ætatis scriptores. Antiquiores desideraverim coassertores: neque tamen hi contradicunt, neque nostri respuunt, quem alii sponte offerunt: imo avidè amplexantur. Si diploma memoratum non probet pro S. Rocho, cur illud adducit pro S. Ludovico? Quod autem in Ordinibus S. Francisci colatur S. Ludovicus, ut tertii Ordinis sectator, tantum probat, opinionem illam olim invaluisse, sicuti opiniones multæ erroneæ paulatim inralescunt. Demum quod pictores Sanctum exhibeant habitu Franciscano indutum, iis condonabimus, utpote quibus multa licere non ignoramus. At magis in Actis S. Ludovici versatum agnoscimus eruditissimum Waddingum, quam ut credere potuerit, sanctum Regem Franciscano habitu usum fuisse, cum id ex Actis apertius falsum sit, quam ut videri possit dubium. Sentis, opinor, erudite lector, quam leves sint rationes, quibus tertio Minorum Ordini S. Ludovicus asseritur. Accipe nunc breviter rationes quasdam, quæ militent in oppositum.

F 783 Vitam Sancti scripserunt auctores cœvi varii, qui ignorare non poterant, nec silere debebant, cum tertio Minorum Ordini nomen dedisset, si id factum esset; præsertim cum non siluerint voluntatem ejus vitam amplectendi religiosam, aliæque plura multo minutiora. Cur, obsecro, prætermisisset rem tantam, tamque in Rege singularem, Gaufridus ejus conscientiæ moderator, jussus a Gregorio X summo Pontifice, ut narravimus num. 2, vivendi modum Sancti conscribere in omnibus et singulis actibus et observantiis suis? Quod quam accurate præstiterit Vita ab eo scripta abunde docet. Cur Guilielmus Carnotensis, Sancto item familiaris, qui addidit facta quædam particularia, id non adjecisset, si Gaufrido excidere potuisset? Cur in Actis canonizationis nemo unus ex tot testibus institutum vitæ tam sanctum commemoravit? Aut, si id ibidem commemoratum sit, cur auctor Vitæ secundæ, qui Acta canonizationis præ oculis habuit, gloriam tantam Ordini Franciscano invadit, Franciscanus ipse, et reginæ Margaritæ confessarius, ita ut rem ignorare non potuisset, etiamsi in Actis canonizationis a tot tamque sedulis testibus fuisset prætermissa? Denique cur hi omnes, cur Guilielmus Nangius, Bonifacius VIII,

rem etiam non
probant:

E

F
ad scriptum
tertio Ordini
non fuisse,
probat silen-
tium aucto-
rum.

AUCTORE
J. S.

VIII, Joannes Joinvillius, alique, vestium modestiam in sancto Rege tanto studio commendant; quod majori commendatione dignum erat, unde hæc vestium modestia ortum duxerit, ne verbo quidem attingunt? Cur Thomas Cantipratanus, in similia raræ pietatis exempla studiose intentus, factum tam singulare indignum duxit, quod cum reliquis commemoraret? Causam hujusce tot auctorum silentii, quorum nullus rem ignorare poterat, aut silere pro instituto Operis sui debebat, non aliam sane reperiendam opinor, quam quod S. Ludovicus tertium Ordinem Minorum amplexus sit nunquam.

confessarius
ex alio Or-
dine.

784 Possem hoc argumentum longius quidem protrahere ex silentio aliorum scriptorum, qui coævi fuerunt, suppres, aut longe etiam posteriores: verum id nequaquam necessarium esse existimo. Attamen, ne qui dicant, me argumento tantum negativo Ordinem S. Francisci tertium abjudicasse S. Ludovico, pauca e pluribus asseram, quæ opinioni contrariæ positive repugnant. Imprimis, si tertium Minorum Ordinem professus fuisset Sanctus, dubitare non possumus, quin primum conscientie suæ moderatorem ex Ordine Minorum elegisset, qui rectius eum juxta Ordinis regulas potuisset dirigere: attamen, licet ex Ordine Minorum confessarium quoque habuerit, a prima certe expeditione transmarina usque ad finem vite, primum conscientie arbitrum retinuit Gaufridum de Bello loco ex sacra Prædicatorum familia, qui eum et in operibus pietatis ac penitentiae dirigebat, et conscientie nævos confitentem audiebat; quique extrema eidem Sacramenta administravit, et morienti adstitit: uti ex Actis est manifestissimum.

et j. junia ter-
tii Ordinis.

785 Deinde, si Ordini tertio Minorum nomen dedisset Sanctus, ejusdem Ordinis regulas servasset quam accuratissime. At vero regulas tertii Ordinis non servasse, ex Actis probari potest. Primo enim in regulis tertii Ordinis, prout eas compendio tradit Hippolytus Helyot in Historia Ordinum religiosorum tom. 7, pag. 247 et seqq., inter alia præscribitur jejunium a festo S. Martini usque ad Natalem Domini: item a Dominica Quinquagesimæ usque ad Pascha. Neutrum servavit S. Ludovicus: nam auctor Vitæ secundæ Franciscanus num. 129 omnia Sancti jejunia exacte enumerans, Adventum Domini jejunio ejus adscribit, aliaque tempora plura, quam regula tertii Ordinis imponit: verumtamen nec tempus inter festum S. Martini et Adventum, nec dies Quadragesimæ jejunio prævios inter tempora jejunii S. Ludovici enumerat: uti nec Gaufridus confessarius, num. 26 de diebus Sancto esurialibus agens; nec, qui Gaufridum auxit, Carnotensis, num. 25 eandem tractans materiam.

alioque reg-
larum non obser-
vate.

786 In vestibus non servasse dicti Ordinis regulas jam vidimus, quod nigro etiam colore uteretur in regula vetito. At plura inutili labore non lubet colligere. Si itaque nec regulas tertii Minorum Ordinis observavit S. Ludovicus, quamvis majorem longe perfectionem secutus sit, quam illæ exigant regulæ. Si conscientie directorem maluerit toto illo tempore Dominici quam Francisci sectatorem. Si in Actis omnibus antiquis nulla istius Ordinis fiat mentio, ut ostendimus; gravioris sane momenti argumenta exigimus, quam hactenus prolata sunt, ut eum dicto Ordini annumeremus: quin etiam existimamus opinionem jam refutatam non nisi ex confu-

sione, aut errore aliquo, ortum habuisse: aut certe conjecturam ex vestium modestia, jejniis, aliisque piis Sancti operibus fortasse desumptam, memoratæ opinioni occasionem præbuisse: quæ quo tempore exorta sit, aliis discutiendum relinquo.

787 Joannes Baptista Lezana in Annalibus Carmelitarum tom. 4 a pag. 338 sacro etiam Carmelitarum Ordini utcumque asserere nititur S. Ludovicum, post auctores aliquot neotericos, inter quos majori conatu id præstare voluit Theophilus Raynaudus in Scapulari Partheno-Carmelitico illustrato a pag. 293, magna sane vehementia exclamans contra argumentum negativum, quo illud scapulare S. Ludovico abjudicaverat Joannes Launoyus. At vero si quolibet argumento negativo usos accuset Raynaudus, doctores plerosque præclarissimos, sanctosque Patres accusat, quos ea in re auctores habemus, uti ostenderunt scriptores varii, et nuperrime Didacus del Corro Hispanus, in Dissertatione de Romani Breviarii auctoritate cap. 45. Verum his missis, audiamus breviter, quibus rationibus probet Lezana, scapulari S. Simonis Stock indutum fuisse S. Ludovicum. At in Gaufrido, et Guilielmo Carnotensi scriptum esse, Cucullo seu CAPUTIO AD SCAPULAS PROTENSO usum esse. At in eo erravit vir bonus, a Raynaudo in errorem abductus; nam nusquam in iis auctoribus id scriptum legitur, nec quid simile. Verba etiam Bonifacii VIII, num. 780 recitata, adducit; sed mutata nonnihil, ut sensum prorsus alium exhibeant. Denum subjicit blasphemias voces histrionis illius, quem a Deo punitum refert Cantipratanus num. 574 citatus, contenditque capucio non Minorum, sed Carmelitanum habitum designari.

788 Verum enimvero nequidquam disputat Lezana de capucio, quem solus ille histrio Ludovico attribuit, significans ipsum ob habitum morumque modestiam monacho similiorem fuisse visum quam Regi: nam pallio regio, tunicaque usum fuisse, sæpe in Actis reperiet curiosus lector; pileo item plumis pavoninis ornato caput texisse, Vita secunda testatur num. 313. Denum nihil ex illo Cantipratani loco probari pro veste monastica jam ostendimus num. 779. Itaque, ne in refutanda opinione tam male sibi coherente sim longior, præter silentium omnium antiquorum, quod æque Carmelitæ repugnat quam Franciscanis, subjungo verba Papebrochii, in Responsionibus suis art. 20, § 2, num. 27 hanc opinionem sic breviter refellentis: Longius aberravit Grossus, si voluit, uti eum intellexit Zegerus Pauli, sacri scapularis gestatoribus adnumerare S. Ludovicum Francorum Regem: hic enim obiit anno mcccxx, ante mutationem habitus annis xvii. (Nam anno 1287 mutationem habitus ex carpita in scapulare contigisse, probaverat in Actis S. Alberti tom. 2 Aprilis pag. 800.) Sed neque de priori Ordinis habitu, scilicet carpita, verificari potest, quod huc trahit Grossus. Verba intelligit blasphemi illius derisoris a Cantipratano relata, ex quibus nihil sequi jam ostendimus. Neque de priori habitu loquitur Lezana, alique auctores, qui illam opinionem defendunt, ita ut ex eorum opinione sequeretur, S. Ludovicum scapulare gestasse multis annis, antequam id ipsi gestaverint Carmelitæ.

789 Ita tamen defendit laudatus Lezana Stockianum scapulare gestasse S. Ludovicum, ut eum aliorum

Nec scapulari
S. Simonis
Stock

B

probat
Laudatus

et quatuor
Ordinum
mendicantium

A aliorum Ordinum participem fuisse non neget. Imo non defuit, qui eum quatuor mendicantium Ordinum tertio instituto adscriptum rellet. Lubei hac de re apponere verba Thomæ de Herrera, religioso candore commendanda, qui in *Alphabeto Augustiniano* tom. 2 pag. 4 ita sincere mentem suam expromit : Is sane est Ludovicus, ut pro eo certare possint universæ religiones. Ego neque annuam, neque omnino abnuam, sed referam aliorum opinionem, quam firmo aliquo fundamento vellem innixam. Fr. Marcus de Guadaluza et Xavierre in *Thesouro spirituali* Ordinis Carmelitani S. Ludovicum Regem Franciæ omnium quatuor Ordinum mendicantium fuisse affirmavit. Scio Sampsonem Haïum de Veritate vitæ et Ordinis D. Guillelmi pagin. 40 sic habere : Authores non vulgares quatuor mendicantium carnobia D. Ludovici Francorum Regis augustissimi opus esse asserunt. Novi etiam in *Commentario rerum Ordinis Augustiniani*, jussu Cardinalis Seripandi edito, referri, in capitulo generali Neapolitano an. mccc statutum fuisse, ut festum S. Ludovici confessoris Regis Francorum celebraretur die xxv Augusti, et ad perpetuam memoriam in Calendario Ordinis scriberetur : et an. mcccxv in capitulo Patavino idem præceptum de ejus translatione.

restitutum est regulæ.

790 Verum et hæc, et alia hujusmodi infirma sunt, ut B. Ludovicus inter tertiarios quatuor Ordinum mendicantium, et præcipue Augustiniani possit computari. Difficile enim est creditu, patres synodi Neapolitanæ, qui tam illustrem Regem suis fastis adscribebant, tantam suæ religionis gloriam suppressuros, si novissent Ludovicum tertiariarum Augustinianorum cætui nomen dedisse. Optassem sane Marcum de Guadaluza, qui novam quadruplici instituti professionem, sive potius observantiam S. Ludovici in lucem induxit, expressisse fundamentum, quo motus sanctum Regem, quem Franciscani tertiarii sibi peculiarem censent, quatuor Ordinibus communem esse voluerit. At ne hi quidem, opinor, eum sibi peculiarem censerent, si eadem lance expendissent monumenta opinionis suæ, eidemque adversantia, qua sua expendit laudatus Herrera.

Congressus S. Ludovici cum B. Egidio, licet referatur a multis.

C 794 Jurabit hoc loco refutare historiunculam aliam, quæ licet in libris non paucis asceticis, et historicis quibusdam circumferatur, subsistere tamen non potest. Waddingus in *Annalibus Minorum* ad annum 1262 num. 13 eam refert hisce verbis : Statuerat aliquando S. Ludovicus Francorum Rex suscipere peregrinationem, et loca sacra visere. Audiens vero de eximia et admiranda Fr. Egidii sanctitate, decrevit illum adire. Itaque Perusiam se contulit, ubi illum esse cognorat. Cumque ad monasterii portam venisset, ceu ignotus quidam peregrinus cum paucis familiaribus, rogabat ubi Fr. Egidius esset, nihil de se indicans ostiario. Is autem dixit Egidio, peregrinum præ foribus cupere ipsi loqui. Actutum vero spiritu cognovit Egidius eum Regem Franciæ esse, celeriterque ad illum accurrit : dixisses hominem ebrium esse. Ubi in mutuos venere conspectus, sese inter se complexi sunt perquam hilariter, acsi longa inter ipsos intercessisset familiaritas. Atque ita stabant simul ad portam cum multa eximii amoris significatione, tametsi neuter quicquam alteri loqueretur : tandem a se taciti discesserunt. Egidium autem ad cellulam suam redeuntem, quidem frater rogavit, quisnam ille fuisset peregrinus, qui

tot erga ipsum benevolentiae signa ostendisset? Auctore Respondit ille Ludovicum Christianissimum Gal-lorum fuisse Regem.

cum gestis sancti Regis non coheret.

792 Causam autem rogatus B. Egidius, cur ne verbo quidem allocutus fuisset, respondit alteri alterius cor patuisse, ut ibi pluribus refertur. Arturus a Monasterio idem refert in *Martyrologio Franciscano* pag. 397, remque firmare nititur agmine auctorum neotericorum bene longo, atque inter alios adducit verba Dionysii Cartusiani, quibus peregrinatio Ludovici sic narratur : Ex devotione præcipua septem annis peregre ambulavit occulte per mundum; et visitavit loca sacra, sanctosque viros. In hac autem septennali peregrinatione dictum cum fratre Egidio congressum contigisse scribit, uti alii passim. At vidit Waddingus illud septennium nimis aperte fabulosum esse, ideoque tem-dus peregrinationis omittere maluit. Porro hunc congressum S. Ludovici cum Beato non quidem repudiavit Papebrochius, in *Actis B. Egidii* tom. 2 Aprilis pag. 239, eum recitans ex Waddingo; dubium tamen mihi nullum est, quin eum omnino rejecisset, si monumenta omnia vidisset, quæ nos vidimus; multoque magis, si ordine chronologico vitam S. Ludovici suscepisset describendam. Etenim, ut silentium omnium antiquorum præteream, Ludovicum in Italiam numquam profectum esse, numquam Perusiam vidisse, ex toto hoc Commentario manifestum fiet, in quo partim jam vidimus, partim deinde videbimus eum in Gallia ita semper occupatum fuisse, assignatis locis et temporibus, ut tempus inveniri non possit, quo in Italiam profectus esset, nedum septennio peregrinatus; præter expeditionem transmarinam, quæ septimum annum tenuit. Suspicio itaque, si factum hoc B. Egidii fictitium non sit, Ludovico per errorem tributum, quod B. Egidio cum alio quopiam contigerat.

E

§ LXIII. Anno 1255 tyrannis cujusdam nobilis compressa : donationes : monasterium Ordini Vallis-caulium fundatum : nemus monachis Grandimontensibus restitutum : varia impetrata a Pontifice : hæretici exstirpati : filia nuptui data : filio sponsa designata : induciæ cum Anglis : iter in Flandriam.

Chazius tom. 2 pag. 229 annum 1255 exorditur a convocatione procerum ad regni comitia die festo Virginis Purificatæ, quo idem in posterum a Ludovico quotannis factitatum scribit ingenti regni bono. In hisce autem comitiis agitata est causa Anserici Montis-regalis in Burgundia domini, qui gravi tyrannide premebat vicinos quoslibet. Verum cum ducis Burgundiæ esset subditus, adeoque Regis non esset per se ejus scelera punire, iteratis vicibus duci Burgundiæ scripserat, ut hominis tyrannidem comprimeret; cumque sic nihil profice-

Tyrannum bonis exui jubet Ludovicus ;

AUCTOR
J. S.

ret, quod consanguineo suo dux parceret, præcepit tandem Ludovicus sub pœna inobedientiæ, ut dux castrum Anserici occuparet, suoque muniret præsidio. Attamen intercessit pro reo Guido Autissiodorensis episcopus, atque obtinuit ut Ansericus Regem accedere posset, eique satisfacere, itaque dilata est ad tempus executio. At neque ipse Regi scelera sua excusare potuit, neque Rex justum tyranni supplicium differri magis voluit: sed missis ad ducem Burgundiæ duobus aulæ ministris, iussit castrum sine mora occupari, tyrannumque expelli, quod et factum est. Hæc omnia laudatus Chaizius ex instrumentis Mss. ea de re facit. Hinc autem intelligimus, quantam Rex justissimus curam gesserit, ut non modo in ditione sua, sed in ditionibus quoque clientum suorum, scelera non manerent impunita.

fundationes
varias confir-
mat;

794 Priusquam hæc agerentur in curia suprema, mense Januario confirmaverat Ludovicus fundationem hospitalis Lessinensis oppidi in limitibus Flandriæ et Hannoniæ, factam ab Achide domina Rosetensi. Deinde vero mense Februario donationem Mariæ, comitissæ Pontivi, ecclesiæ S. Judoci, abbatiæ Ordinis Præmonstratensis in diocesi Ambianensi: ac Guidonis de Malo-ricino (Malvoisin) ante biennium factam, qua monachum unum instituebat in Valle-Guidonis. De quibus litteras Regis invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1330 et seqq. Sunt autem hæc omnes Parisiis datæ, ubi apud Regem hoc tempore erat Margarita Flandriæ comitissa, cui eodem mense Februario Rex facultatem concessit muniendi Rupelmundam, ut ipsa suis litteris testatur ibidem col. 1333. Fiebat id contra Guilielmum Romanorum regem, contra quem procul dubio Regis auxilium imploravit. At malebat ille pacem conciliare inter fratres comitissæ filios, quam anno sequenti, agente Ludovico, compositam videbimus.

regnum per-
lustrat: de
jure gisti cum
variis compo-
nit;

795 Hisce peractis mense Februario, regni provincias rursum lustrare capit Sanctus: quanta autem pietate, quantaque liberalitate verus pauperum Pater in crebris illis per regnum itineribus uteretur, abunde docet Vita secunda num. 97: neque enim pauperes undique accurrentes unquam sine elemosyna dimittebat; neque diem mittebat ullum, quo iis per se ipse non ministraret: neque item de perpetua orandi consuetudine in itinere remittebat, ut notatur num. 32. Porro ne itinera sua personis præsertim ecclesiasticis gravis essent, jus antiquum, regibus iter agentibus debitum, quod gistum et procurationem vocabant, non quidem remisit ubique monasteriis atque episcopis, sed ad certam summam contraxit, ne per multitudinem aulicorum Regem comitantium nimis excresceret. Ita factum hoc anno circa medium Martii cum archiepiscopo Turonensi Petro de Lamballe, apud quem tunc versabatur, auctor est Chaizius num. 230, antiqua allegans instrumenta. Ita et sub finem anni mense Decembri transactum Remis cum aliquibus monasteriis invenio apud supra laudatum Martenium col. 1335.

monasterium
fundat
* Estampes

796 Regressus mense Aprili Stampas *, ibidem litteras fundationis dedit monachis Vallis-caulium, qui sub finem seculi xii in Burgundia exorti, jam in Normanniam se extenderant, sed loco debebant incommodo. Hujus autem fundationis cum mentionem non invenerim in Vita scriptoribus, litterarum partem maximam ex Martenio col. 1334 lectorum oculis subijcio: Cum religiosi viri, fratres S. Michaelis de Bastebort

Lexoviensis diocesis, Ordinis Vallis-caulium, in ejusdem montis supercilio temporalem sibi habitationem ad serviendum Deo perpetuo elegissent, et domos construxissent ibidem, ac propter crebro insurgentium tempestatum et ventorum excursus, nec non et alia quædam incommoda locus ipse, sicut accepimus, penitus ad hoc inutilis, et quasi inhabitabilis redderetur; tandem accedentes ad nos fratres loci ejusdem, nobis humiliter supplicarunt, ut de loco alio sibi misericorditer providere vellemus, in quo debitum divini cultus obsequium redderent bonorum omnium Conditori.

797 Nos siquidem benigne compatiētes eisdem, ac humilem postulationem eorum pio prosequentes affectu, divinæ pietatis intuitu, et pro nostræ, ac inclytæ recordationis genitoris nostri, et genetricis nostræ, nec non et aliorum progenitorum nostrorum animarum remedio, totam terram, quæ est inter aquam, quæ dicitur Ancre, et montem prædictum de Bastebort in longitudine, et inter domum Nicolai Herent et domum Anselmi dicti Prapostoli in latitudine, tam in terra arabili, quam in pratis, nemoribus, et jardinis *, continentem videlicet octo acras, (sumitur acra quandoque pro jugero, at non ejusdem semper est mensuræ: videri potest Glossarium Cangii) quæ dicuntur Spinetum, et Loncloel, et in terra arabili, jardinis, et pratis triginta duas acras et dimidiam, sicut de mandato nostro mensuratae sunt, donamus et concedimus in puram et perpetuam elemosynam fratribus ipsis, ibidem Domino perpetuo servituris, ad fundandum et ædificandum inibi domum et ecclesiam Ordinis memorati; qui nos loci ipsius petierunt esse fundatores præcipuos et patronos.

798 Præterea, ut fratres ipsi reportent ampliore gratiam, ea, quæ sibi a quibuscumque nostræ potestatis fidelibus in elemosynam habitentis sunt collata, liberaliter eis habenda et pacifice possidenda concedimus, et ea auctoritate regia confirmamus. Ceterum de Ordine Vallis-caulium, cujus initia magnopere laudat Vitriacus in Historia Occidentis cap. 47. ulterius consuli potest Hippolytus Helyot in Historia Ordinum religiosorum tom. 6 cap. 22. His antiquiores erant monachi Grandimontenses, quibus S. Stephanus seculo xi dederat initium in diocesi Lemoricensi, quique per Galliam jam erant dispersi. Attribuerat eis Ludovicus VI locum de Loia cum terra et nemore, ad eum pertinente; at Philippus Augustus nemus illud ad se retraxerat: de quo certior redditus S. Ludovicus, eodem mense Aprili Vicenas rediit, memoratum nemus monachis reddidit libere possidendum. De monachis autem illis latius consuli potest memoratus Helyotus tom. 7, cap. 54, de quibus etiam agit Vitriacus cap. 49. Instrumentum vero hujusce seu donationis seu restitutionis exhibet Martenius col. 1334. Neque vero hæc unica fuit S. Ludovici restitutio; eodem enim tempore variis locis statuerat viros probitatis eximie, qui inquirerent, num quid alibi per proavos aut ministros suos injuriæ cuipiam esset illatum, damnaque exacte resarcirent, ut probat instrumentis Chaizius pag. 236. Imo, cum jura essent dubia, sibi potius, quam adversariis suis, solebat esse contrarius; uti testantur non semel biographi.

799 Tanta Ludovici virtus, quanta ex factis omnibus elucet, digna erat beneficiis, quibus eum hoc anno cumulavit, elogiisque, quibus

Ordini Vallis-
Caulium.E
* i. e. locinemus mo-
nus mon-
Ordinis
dimonten-

P

varia im-
trat ab in-
xandro II
privilegiu.

orna-

A ornavit Alexander IV, in locum defuncti Innocentii IV summus Pontifex susceptus. Petierat Rex pius, ne cui liceret in se, reginamve Margaritam conjugem suam, aut legitimos in regnum successores, anathematis aut interdicti sententiam intorquere. Annuit postulatis Pontifex per litteras vii Kalendas Maii hujus anni Neapoli datas, quas encomiis plenas invenies apud Raynaldum ad annum 1255 num. 42, quibus laudatus Raynaldus num. 44 subjungit sequentia: Adjecta sunt etiam Pontificio regesto sex alia diplomata, quibus Regi, uxoriq[ue] reginae, atque iis, qui una cum ipsis sacris concionibus interfuissent, indulgentiarum munus impertiit, vettitque ne regia sacella ejusve terrae, sine singulari a Sede apostolica potestate facta, interdicto allci possint. Tum num. 46 litteras rursum Pontificias recitat ad preces Ludovici datas Anagninae 2 Kal. Octob., quarum tenorem his verbis breviter exponit auctor: Postulavit Rex, ut si casu in locis interdicto suppositis ageret, sacris Officiis interesse, ac divinis communicare liceret, cui Alexander morem gessit.

B 800 Hasce autem præcesserant aliae Pontificias litterae, datae eodem die vii Kalendas Maii, quo superiores, ad universos Christi fideles in Gallia, quibus non sine eximia S. Ludovici laude indulgentias concedit orantibus pro ipso. Illas sic recitat Raynaldus num. 45: Charissimus in Christo filius noster Franciae Rex illustris, cunctis mundanis opibus animae commodum praefrens, et aeternae vitae solatium gloriae temporali, de salute propria sollicite meditatur; et quamquam interdum ad alia, regni urgente cura, mentis convertat intuitum, ad salutem tamen toto voto, sedulaque cogitatione dirigitur, nec umquam potest, quantacumque secularium rerum interveniat occupatio, ab hac consideratione divelli. Propter quod vigil et anxius salutis auxilia petiit, et ut in hoc sua sacra desideria favorabiliter juvaremus, vehementi nos affectione pulsavit: non enim ei esse videtur de cultu corporis ingens cura, sed pro animae profectibus suspirare cernitur, et ardere: plus namque spirituales amat delitias, quam carnales; magisque animae quaerit quam corporis apparatus, ne umquam in ipso postponatur carni spiritus, sed ordine directo potius praefratur, neque iste illi, sed huic veluti digniori de tamquam subdita famuletur.

C 801 Suis itaque salubribus digne annuentes affectibus, quia praecipue de orationibus confidit fidelium, spectans firmiter eorum juvari precibus apud Deum, universitatem vestram affectuose rogandam duximus et hortandam, quatenus praeclaram ipsius Regis fidem, ac devotionem sinceram attente pensantes, cum sua egregia opera in domo Domini quasi radii solares effulgeant, exempli lumen proferentia salutaris, pro eo devotis animis supplicetis, orationes placidas in conspectu Altissimi offerentes, ut ipsum in bono corroboraret et confirmet, statum ejus adaugeat semper in melius, tribuatque sibi sic constanter per rectitudinis incedere semitas, quod post decursum salubriter vitae praesentis stadium letanter speratae quietis bravium comprehendat. Nos enim de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere poenitentibus et confessis, qui pro eodem Rege, dum vixerit, ac etiam postquam obierit usque ad decennium, Deum exorave-

runt, decem dies de injuncta sibi poenitentia misericorditer relaxamus. Noli lector hoc S. Ludovici virtutum elogio carere, ex quo pateat, quam late sparsa jam esset sanctitatis ejus fama.

802 Porro, qui tam sollicitam salutis suae curam gerebat, subditorum pari studio prospiciebat salutem: cum enim intellexisset quaedam haereseos monstra, per absentiam suam enata, repullulare in Gallia, ferrum ad ea excidenda confestim curavit adhibendum. Nam castrum quoddam in Gallia Narbonensi, Querbis nominatum, quod receptaculum erat haereticorum, per senescallum suum obsidendum curavit, opem ferentibus episcopis illarum partium, qui ad id rogabantur, cum alioquin mandato se non obligari dicerent, uti refertur in concilio Biterrensi hujus anni apud Baluzium pag. 65 Conciliorum Galliae Narbonensis. Credibile est castrum excisum fuisse, licet de eo nihil ibidem dicatur. Postmodum vero scripsit ad Alexandrum Romanum Pontificem, ut inquisitores in Gallia statueret; quemadmodum discimus ex litteris Alexandri apud Raynaldum hoc anno num. 34, quibus ille provinciam hanc demandat priori provinciali Praedicatorum, et guardiano Minorum Parisiensium, idque se facere dicit ad instantiam Regis, de cujus fervido ad rem promovendam studio sic scribit: Et modo circa id ipsum eo studemus attentius, quo charissimum in Christo filium nostrum illustrem Regem Franciae serventio-
E tiorem sentimus ad idem negotium efficaciter promovendum.

803 Studio autem Sancti respondisse videtur eventus: neque enim deinceps tempore Ludovici apparuisse in Gallia reperio astutas hasce vulpeculas, quibus non alia perniciosior animarum pestis. Ceterum has fuisse crediderim Fratriculorum reliquias, quod hi ante quadriennium exorti, tam cito non potuissent penitus extirpari. Eodem anno ad monachorum disciplinam restituendam concurrat sancti Regis studium, ut probatur ex ejus litteris in Historia Parisiensis ecclesiae recitatis apud Gerardum du Bois pag. 449, ex quibus rem ille breviter narrat his verbis: Cum Reginaldus episcopus (Parisensis) instituisset monachos Fossatenses, qui a disciplina regulari longe desciverant, ad meliorem formam revocare; Rex Ludovicus, ex consensu abbatis et conventus, Reginaldo episcopo duos socios adjunxit, priorem scilicet fratrum Praedicatorum, et gardianum fratrum Minorum.

804 Interim mense Maio, ut vult Chaizius pag. 230, celebratae sunt Meloduni nuptiae Elisabethae Regis filiae cum Theobaldo Navarrrae rege, quem optima indolis juvenem Ludovicus dilectum sibi generum deinceps habuit. Huic autem filiae suae Elisabethae sanctus Pater misit deinde documenta quaedam ad vitam sanctissime transigendam conducentia; instrumentaque ad corpus castigandum una cum litteris hortatoriis, ut iis uteretur, sicuti relatum invenies in Vita secunda num. 61 et seqq. Filio item Ludovico sponsam hoc anno quaesivit Sanctus, filiam nimirum Alphonsi Castellae regis, cujus sororem duxerat Eduardus Angliae regis filius. Hanc autem causam fuisse, cur Ludovicus affinitatem contrahere voluerit cum Alphonso, putat Matthaeus Parisius, haec referens pag. 644: Cum autem haec, inquit, ad notitiam Regis Francorum pervenis-
mis-

AUCTOR
J. S.

haereticos cu-
rat extirpan-
dos,

disciplinam
monasticam
restituendam;

F

filiae mari-
tum, filioque
sponsam tra-
dit;

AUCTORE
J. S.

missis solemnibus nuntiis, postulavit filiam ejusdem regis filio suo in uxorem exhiberi, cupiens tanto viro matrimonialiter confederari; et ut conditionem suam plus quam rex Angliæ melioraret, qui sororem suam tantum uterinam filio suo Eduardo primogenito impetraverat maritandam, ipse Rex Francorum filiam petiit non negari. Quod ad votum obtinuit, datore ob honorem gratulante. Verumtamen matrimonium numquam perfectum fuit, Ludovico juniore ante tempus, ut videbimus, ex hac vita sublato.

inducias cum
Anglo produ-
cit, in Flan-
driam profec-
tus, varia ibi
dona largi-
tur.

805 Jam ante hoc sœdus sponsalitiū mense Junio inducias cum Henrico Angliæ rege in triennium renovatas, testatur Chazius pag. 233; imo et elephantem, quem ab Ægyptiis acceptum olim in Galliam miserat Ludovicus, hoc anno pro munere Regi Angliæ transmisit, cui et dona addidit Margarita regina, ut auctor est Parisius pag. 606. Hæc autem omnia ad concordiam fovendam, alendamque amicitiam, pacis amans Ludovicus; donec firmam demum cum Henrico stabiliret concordiam. Eodem pacis inter dissidentes conciliandæ studio sub finem hujus

- B anni in Flandriam se transtulit, at id necdum consequi potuit: verumtamen consuetæ liberalitatis ibidem reliquit vestigia. Etenim hæc ejus in favorem monialium Ordinis Cisterciensis verba transcripsit in Gallo-Flandria pag. 403 Joannes Buzelinus: Abbatissæ et conventui de Marketa Cisterciensis Ordinis divinæ pietatis intuitu concessimus, ut ipsæ de vinis ad opus ipsarum emptis, et in proprios usus earum convertendis, quæ per terram nostram adducuntur, ab omnibus pedagiis, et costumis per omnia pedagia propria nostra, quittæ sint in perpetuum et immunes etc. Actum apud Insulam an. Domini mccciv mense Decembri. Et in Annalibus Gallo-Flandricis pag. 293 hæc commemorat de Ludovici in Flandros liberalitate: Extant hodieque hujus Viri sanctissimi monumenta duobus locis apud Gallo-Flandros. Tabellam auro argentoque rutilantem, ac frustum Dominicæ Crucis, e capillis Deiparæ Matris aliquid, varia Sanctorum lipsana ostentantem, habent ab eo munus Flinensis monasterii virgines. Etiamnum sacerdotalibus vestibus ac tunicis ab ipso donatis interdum ad peragendum Missæ sacrificium utuntur Duacensis asceterii patres Dominicani.
- C Hæc fortasse fluxerunt ab hoc Rege dona, cum is in Flandriam venit, ut antea fuit commemoratum.

§ LXIV. Anno 1256 filius Regi natus: largæ ejus eleemosynæ: iter in Normanniam: fundatum monasterium Minoribus Falesiæ, valetudinarium Vernonii: componit controversias varias: adest translationi S. Fursei: pacem in Flandria conciliat, et inter principes alios.

Annus 1256 S. Ludovico filium dedit, natu quidem postremum, at longa et gloriosa posteritate, etiamnum felicissime in Gallia regnante,

præ ceteris memorandum. De eo in Miscellaneis Labbei pag. 660 Extractum breve ex Chronico Ms. Lemovicensi S. Stephani hæc memorat: mcccvi Natus est Robertus filius Ludovici Regis, quem dominus Philippus archiepiscopus Bituricensis baptizavit, et frater Humbertus minister Ordinis Prædicatorum de sacro fonte suscepit, ad hoc vocatus ab ipso Rege. Huic fuit desponsata filia vicecomitis Lemovicensis, si sibi placeret, et Regi, cum nobiles essent. Inter res gestas hujus anni primum commemoranda veniunt comitia, quotannis celebrari solita, de quibus Matthæus Parisius pag. 620 ad propositum nostrum hæc scripsit: In crastino autem Purificationis beatae Mariæ Rex Francorum generalissimum tenuit parlamentum, ad quod dominus rex Angliæ speciales nuntios destinavit, exigens, ut credatur, sua jura ultramarina: credebatur enim esse Francis formidabilis. Nihil autem obtinuit nisi manifestam contradictionem.

807 Multis item Ludovici in quorvis homines beneficiis hic annus est memorabilis, ut cetera Sancti Vita: de quibus hoc loco audire juvat Guilielmum Nangium pag. 368, ubi post multa de ejus eleemosynis ex Gaufrido relata, quæ missa facio, hæc breviter subdit: Ceterum tam largas et frequentes eleemosynas quotidie dabat pauperibus religiosis tam virorum quam mulierum, hospitibus pauperum, et domibus leprosororum, ac aliorum collegiis pauperum, nec non et nobilibus paupertate detentis, quod vix posset ab aliquo enarrari. Unde Tito imperatore tam liberali quondam datore, quem narrant veteres historiæ doluisse, eo quod una die defecisset in tribuendo beneficia, fuit iste felicior, cui nulla dies in erogandis eleemosynis et beneficiis largiendis legitur præterisse. Sensit hoc abbatia S. Dionysii, cui varia beneficia collata, narrat Vita secunda num. 49 et seqq. Horum unum hujus est loci: nam mense Martio Argentolii * confirmavit immunitatem ipsis datam a Ludovico VII: qua de re litteras ejus vide apud Doubletium in Antiquitatibus abbatie S. Dionysii pag. 908.

808 Profectus deinde in Normanniam multa ibidem religiosis præsertim et pauperibus beneficia contulit. Hujus itineris vestigia invenio in Chronico abbatie Beccensis, post Opera Lanfranci edito, ad hunc annum pag. 12 his verbis: Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto prædictus Ludovicus Rex Franciæ fuit apud Beccum Hirluini, in die Annunciationis Dominicæ, qua die comedit in refectorio, cum militibus, et baronibus suis, domino Odone Richaud archiepiscopo Rothomagensi ad sinistram, et domino Roberto abbate Becci ad dexteram suam cum multis aliis prælatis sedentibus. Et exinde Pontem Audomari * pergens: libertates plurimas ecclesiæ Becci confirmavit. Est autem Beccum Hirluini celebris abbatia in agro Rotomagensi. Deinde tom. 2 Miscellaneorum Baluzii in Chronico abbatie Savigniacensis pag. 320 eum rursus reperio apud monachos, quorum cultor erat eximius, et verus pater. Sic enim ibi scriptum legitur: Anno Domini mcccvi die Veneris in feriatis Paschæ receptus fuit illustris Rex Franciæ Ludovicus apud Savigniacum cum honore magno; et ibidem die illo pernoctavit cum magno exercitu, et comedit in refectorio cum conventu. Et in diebus illis plurima monasteria in Normannia visitavit, et pannos plurimos olosericos eisdem obtulit: nec

A nec non et multas eleemosynas in eadem provincia fecit. Situm est hoc monasterium, ut initio *Chronici* dicitur, in confinibus Normanniæ et minoris Britanniae: ex quo conicias totam fere perlustrasse Normanniam.

809 At non corporum tantum, sed et animarum curam in hoc itinere habuit S. Ludovicus: etenim narrat *Choizius* pag. 257, curasse, ut in ecclesia parochiali Rotomagi, ubi tres canonici a Rege nominandi uberi gaudebant proventu sine ulla animarum cura, cum grex interim necessario caderet animarum alimento, per archiepiscopum adderentur alii, qui curam haberent animarum: nimirum decanus, parochus, ac vicarius, simul ac unus canonicorum esset defunctus, aliisque defunctis alii adhuc duo vicarii adderentur, ita tamen ut idcirco non minueretur canonicorum numerus. Præterea, *Sagium* * profectus, ibidem mense Maio foundationis litteras dedit fratribus Minoribus Falesiensibus, quas apud sæpe dictum Martenium tom. 1 Coll. amp. col. 1336 descriptas lector inveniet. Occasio huiusce foundationis erat Petrus de Ponte-Ollei,

B qui anno 1254 per litteras col. 1318 editas locum juxta portam Falesiæ * ad foundationem procurandam Regi dederat; verum cum locus ille non satis videretur capax, alium Rex adjecit, ut citatæ litteræ docebunt latius.

810 Ad hoc etiam tempus referendam putat *Choizius* pag. 258 foundationem valetudinarii Vernoniensis, quæ plane insignis est, sumptibusque ingentibus facta, quemadmodum intelliges ex *Vita* secunda num. 93. Crediderim in hoc itinere id decrevisse Ludovicum, atque anno fortasse sequenti inchoasse, opus autem absolutum fuisse circa initium anni 1259; nam eo anno mense Februario reditus domui edificatæ assignat Sanctus per litteras apud laudatum Martenium col. 1346, quos his explicat verbis: Ad sustentationem personarum et pauperum prædictorum, in puram et perpetuam eleemosynam dedimus, et concessimus eisdem totam terram nostram de Spineto prope Guallardon cum manerio et pertinentiis omnibus tam in terra arabili, censibus, redditibus bladi, denationum, et caponum, quam in aliis quibuscumque pertinentibus ad manerium et terram prædictam, retento nobis placito ensis, et eis, quæ ad placitum ensis pertinere noscuntur: insuper viginti modios vini albi, et sexaginta modios vini rubei in præpositura nostra de Vernone tempore vindemiarum percipiendos, et centum quadraginta libras Parisienses in eadem præpositura. Hæc de eximia Regis in hoc itinere munificentia dicta sufficiant.

811 Ex longiori hac Normanniæ lustratione Parisios rediit mense Augusto: in reditu autem Vernoni litteras dedit eodem mense scriptas, quibus jus patronatus ecclesiæ S. Petri de Sappo, de quo inter Regem et abbatem S. Ebrulfi fuerat controversia, post factam rei inquisitionem abbati permittit. Edidit illas Martenius tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1336. Redux vero Parisios, eodem mense Augusto litteras dedit in gratiam abbatis Crassensis, ex quibus cum mirifice elucescat, quantum cum exacta justitia conjungeret benignitatem, lubet eas hoc loco lectorum oculis subicere ex Martenio tom. 1 *Anecdotorum* col. 1073: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex dilecto et fideli clerico suo Guidoni Fulcodi et senescallo Belliquadri... et dilectionem. Olim dum in partibus ultramarinis eramus, ad nos accessit abbas monasterii Cras-

sæ, et exhibuit quasdam litteras sigillo inclytæ recordationis genitoris nostri sigillatas, per quas prima facie videbatur, quod genitor noster reddiderat monasterio Crassæ omnia feuda, quæ tenerat Amalricus quondam comes Montis-fortis et sui milites, quæ movebantur de monasterio prædicto, committenda ad usum et proprietatem monasterii ejusdem; hæreses et fadimenta *, quæ cadunt in commissum in terra monasterii antedicti. Item, alias litteras exhibuit sigillo nostro sigillatas, per quas apparebat nos composuisse super his cum abbate et conventu in Aquis-mortuis, in qua compositione fueramus, ut dicebant aliqui, decepti. Propter quod, dum eramus apud Sydonem composuimus de novo cum abbate eodem, et mandavimus senescallo nostro Carcassonensi, quod abbati et conventui assignaret trecentas libratas terræ, secundum quod in litteris nostris plenius continetur: ita quod abbas et conventus prius nobis resignaret litteras genitoris nostri, et nostras de compositione facta in Aquis-mortuis, et daret conventus litteras, quod in hoc consentiret nec contraveniret.

812 Postmodum accidit, quod quidam monachus monasterii ad nos venit, et asseruit, quod littera genitoris nostri erat falsa, propter quod assignatio trecentarum librarum terræ usque nunc exstitit retardata. Unde mandamus vobis, quatinus, si episcopus Massiliensis, quondam abbas Crassæ, vobis in verbo sacerdotis dixerit, quod litteræ piæ recordationis genitoris nostri veræ sunt et non falsæ, et quod eas a nostro genitore impetravit, vos, non obstante obstaculo falsitatis, trecentas libratas terræ abbati et conventui prædictis faciatis assignari, secundum quod in litteris nostris, quas habet senescallus noster Carcassonensis, plenius continetur, et de arreragiis * a tempore, quo non fuerunt in mora litteras nobis reddendi prædictas, satisfieri faciat, et litteras reddi abbati et conventui faciatis, quas habet senescallus noster de ultima compositione prædicta. Caveatis tamen, quod prius vobis tradant abbas et conventus prædicti litteras suas de compositione tenenda in forma, quam vobis mittimus, litteris nostris annexa, et resignent vobis litteras genitoris nostri, et nostras de compositione facta in Aquis-mortuis, aut jurent quod non habent potestatem ipsas restituendi; et cum hac cultatem habuerint eas restituendi, ipsas sine dilatione qualibet vobis reddant. Actum Parisius, anno Domini mclxvi mense Augusto. Hinc discimus qualem in controversiis se præberet Ludovicus.

813 Non diu Parisiis substitit Sanctus, sed mense Septembri in Picardiam profectus, Peronnæ adfuit translationi S. Fursei, cujus celebris ibidem est veneratio. Facta est autem sacri corporis translatio xv Kalendas Octobris, illudque fuit, adstante etiam et vidente Rege prædicto, in capsula nova repositum, et collocatum in ecclesia Peronensi, ut habet instrumentum translationis, cui Ludovicus una cum tribus episcopis sigillum suum apposuit, quodque invenies in Actis S. Fursei tom. 2 Januarii pag. 55. Eodem tempore pacem in Flandria tandem conciliavit Ludovicus, pro qua biennio toto laboraverat. Rem accipe compendio. Num. 547 narravimus, arbitrio Ludovici et legati Pontificii ita divisam fuisse ditionem Margaritæ Flandriæ et Hannoniæ comitissæ, ut post illius mortem Flandria cedere

AUCTORE
J. S.

* i. e. bona
hæreticorum,
ac scelerato-
rum fisco ad-
dicta

E
benigne
componit;

* i. e. de da-
mino ex mora
solutionis orto

F

adest transla-
tioni S. Fur-
sei Peronnæ:
inter filios
Flandriæ co-
mitissæ

debe-

AUCTORE
J. S.
* Dampiere
* Avesnes

deberet filiis posterioris matrimonii, seu Dampetræis *, Hannonia vero prioribus, seu Avesniis *. Promiserat quidem pars utraque, se servaturam, quidquid per Regem et legatum fuisset ordinatum, instrumento ea de re facto, quod exhibet Leibniti in Codice juris gentium part. 1, pag. 20. Verum, cum Guilielmus Dampetræus, Flandriæ comes vi hujus arbitrii designatus, post reditum e Palestina obiisset anno 1251, ac frater ejus Guido ei esset successus, orta est discordia inter matrem Margaritam, et filios Avesnios, bellumque cruentissimum.

814 Avesniorum partem suscepit defendendum Guilielmus Hollandiæ comes, rex Romanorum, cujus sororem duxerat Joannes, Avesniorum natus maximus, et Hannoniæ comes designatus. Miserat idcirco Margarita contra Guilielmum filios suos Dampetræos cum exercitu valido; at, caso per Guilielmum exercitu, uterque cum nobilibus non paucis captus fuit. Margarita hac clade territa, Carolum Andegavensem comitem Regis fratrem ad succurrendum induxit, promissa eidem Hannonia. Carolus autem, accepta conditione, Hannoniam occupavit. Hoc loco res erant, cum e Syria reversus est Ludovicus, ut pluribus narrat Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 730. At cum hoc anno obiisset Guilielmus rex Romanorum in expeditione contra Frisones suscepta, pacis sublata est mora: nam tam Avesnei quam Dampetræi rem totam permiserunt Ludovici arbitrio; qui Peronæ mense Septembri priorem suam divisionem ratam habuit; fratresque ita ad pacem reduxit. Hæc manifesta sunt ex instrumentis hac de re editis a Martenio tom. 1 Anecdotorum col. 1092 et seqq. In hoc item pacis negotio eluxit charitas S. Ludovici erga Balduinum imperatorem Constantinopolitanum, cui comitatum Namurcensem, qui jam datus erat comiti Luxemburgico, restituendum curavit; uti invenies in litteris Avesniorum inter instrumenta, Historiæ Constantinopolitane subjecta, apud Cangium pag. 7. Amisit tamen deinde comitatum imperatrix Balduini conjux, exorto bello, sicut refert laudatus Cangius in Historia dicta pag. 142 et seqq.

C
bello inter
Flandriæ comitissam et
Hollandiæ comitem finem
imponit.

815 Restabat bellum finiendum inter Margaritam et Hollandiæ comitem, quod haud multo post Regis item diligentia sublatum. Uti enim scribit citatus ante Iperius col. 731. Ad pacem componendam... et captivos... ex Hollandia redimendos Rex venit Gandavum, ubi de hoc habito tractatu, liberati sunt a captivitate dominus Guido comes, filius Margarete comitissæ prædictæ, comitesque Barenensis et Ghisnensis, et alii barones et nobiles plures. Hannonia quoque restituta fuit comitissæ Margarete, et assignate fuerunt magnæ pecuniarum summae tam pro redemptione captivorum prædictorum, quam etiam pro missis et expensis, quas fecerat dominus Carolus frater Regis in succurrendo et adjuvando comitissam Margaretam hac guerra contra Willelmum Hollandiæ comitem antedictum. Pactum autem pacis inter comitissam Flandriæ Margaretam, et Florentium Hollandiæ comitem, qui patri Guilielmo sub tutela Florentii patrui in comitatum successerat, recitat Martenius tom. 1 Anecdotorum col. 1074 et seqq., in quo par facta dicitur, mediantibus illustri domino nostro Ludovico Francorum Rege, duce Brabantie, comite Gelrie, ac aliis bonis viris, notaturque instrumentum, actum et datum Bruxellæ Sabbato post festum Lucæ evangelistæ anno

Domini MCCLVI; ex quibus satis fit verisimile, D Gandavum usque venisse Ludovicum, ut habet supra Iperius.

816 Subjungitur huic instrumento aliud Margaritæ comitissæ, quo filio suo Joanni Avesnio comitatum Hannoniæ asserit, datum item mense Octobri anni 1256: ex quo, aliisque, erroris convincitur laudatus Iperius, dum scribit pacem post mortem Joannis compositam. Ceterum Nangius pag. 362 paucis verbis explicat, quo pacto omnia fuerint ordinata, dum ita scribit: Anno Domini MCCLVI comes Flandriæ et frater suus, quos Florentius comes Hollandiæ tenebat in prisione *,... auxilio Caroli comitis Andegavensis liberati fuerunt. Dictus vero Florentius sororem dicti comitis Flandriæ debuit ducere uxorem, et ad preces Ludovici Regis Franciæ Carolus comes Andegaviæ quitavit * Valentinianus et comitatum Hannoniæ. Actumque fuit inter fratres prædictos, filios comitissæ Flandriæ, quod post mortem comitissæ comitatus Hannoniæ ad fratres de Avenis deveniret; comitatus vero Flandriæ cum aliis terris hæredibus domini Guilielmi de Domna petra remanerent. Hactenus de sublato bello hoc cruentissimo.

817 Ludovicus, qui tanto studio ad conciliandam pacem memoratam allaboraverat, eodem forsitan anno mense Novembri discordiam sustulit inter personas magis sibi propinquas. Vidua Berengarii Provinciæ comitis Beatricis vehementer dissidebat a Carolo Regis fratre, qui cum illius filia comitatum Provinciæ obtinuerat, quod multa sibi deberet affirmaret, quæ negabat Carolus: dissidium autem hoc soerus et generi Provinciam diviserat, adhærentibus aliis Beatrici, aliis Carolo. At tandem, cum neutri parti equitas S. Ludovici ignota esset, rem totam ad eum deferant, ut pro arbitrio suo cuilibet parti jura sua assignaret. Ille vero id fecit tanta æquitate et sapientia, ut discordiam hanc in perpetuum extirperet, assignata comitissæ pecuniæ summa, annisque redditibus, quibus contenta jure quovis cederet. Imo et Ludovicus se obligavit anno 1258 mense Februario pro Carolo ad solvendum quotannis comitissæ sex librarum millia, ut in charta Regis invenies apud Martenium tom. 1 Coll. amp. col. 1343; ex qua temporis epocha anno potius sequenti contigisse videtur hæc conciliatio: F sed quia parvi momenti est hæc temporis differentia, neque res satis certa, hic eam referre placuit cum Chaizio pag. 266, ubi illam huic anno illigat.

818 Idem pag. 259 refert ad hunc annum pacem inter comitem Cabillonensem, ejusque filium Burgundiæ comitem. At incertum videtur quo id præcise contigerit tempore; uti contra satis certum est ex testimonio Joinvillii num. 245, bellum inter eos acre fuisse, illudque non sine magna Regis cura et sumptibus finitum. Sic non multo post tempore discordia, Rege agente, finita est inter Navarræ regem ac prædictos comites, teste eodem Joinvillio: at hæc certa temporis nota destituuntur. Ex hisce autem intelligas Ludovicum, ut pacem firmaret undique, nec sumptibus pepercisce nec laboribus. Ceterum tanta Regis bellantes pacificandi cura minus placebat proceribus quibusdam, qui maluissent principes vicinos mutuis atteri cladibus. At vero parum hi considerabant, quid Christianum deceat principem, nedum quid Sanctum: nec deerat sapienti Regi prudens responsum, quod ejusmodi daret obsecratoribus, sicut invenies apud citatum Joinvillum.

§ LXV. Anno 1257 Sanctus se munit contra Anglum : filia Margarita desponsata : restitutiones : fundationes : reliquiae S. Nicasii acceptae : adest translationi S. Quintini ; donationes etc. Anno 1258 pugnae nobilium prohibita : concordia Remis facta inter archiepiscopum et cives : restitutiones : contractus cum rege Aragoniae : filii desponsati : lites compositae : fundatio.

Willelmus con-
tra Anglos.

Willelmus despon-
sat jura du-
bus redimit,
et varia re-
stituit.

* Château-
Boulter

Cum anno 1257 in locum defuncti Guilielmi Romanorum regis duo electi essent principes, Alphonsus videlicet Castellae rex, et Richardus Angliae regis frater; Richardus autem eodem anno Aquisgrani corona regia foret redimitus, licet non pauci principes Alphonso adhererent; Henricus Angliae rex spem concepisse videtur hac fratris sui exaltatione recuperandi amissas olim in Gallia provincias. Hinc legatos iterum hoc anno ad eas repetendas missos, refert Matthaeus Parisius pag. 645, addens de Richardo haec verba: Rex insuper Alemanniae Richardus a Rege Francorum sibi sua restitui humilibus precibus postulabat. Verum, cum timore non facile flecteretur Rex sanctus, qui amore justitiae privatis etiam libenter sua restituebat, nihil impetrarunt Angli: at id solum effecere, ut contra vim illorum se muniret, uti idem auctor pag. 634 scribit his verbis: Rex tamen Francorum, sibi praecavens de futuris, Normanniam et regni sui perlustrat confinia; ut nutantia corda confirmet, civitatesque cum oppidis roboret et instauret. Quod deinde bis repetit: sed verisimile non est, quod addit pag. 640, domos religiosorum, quae in confinio fuerant, hac de causa loco amotas, atque alio translatae; cum nulla illius rei in temporis istius instrumentis fiat mentio, ut etiam observat Chaizius pag. 274: cui tamen non assentimur in eo, quod huic anno illiget, quae Becci contigisse num. 808 narravimus, quia annus ibidem ab Annuntiatione inchoari videtur, ut non raro fiebat alias.

820 Eodem anno, forsitan ut se contra regem Henrici et Richardi molitiones praemuniret, sedus cum Henrico III Brabantiae duce initum a Ludovico, desponsata filia Margarita tunc infante illius filio, narrat pag. 274 Chaizius. Transegit deinde mense Junio cum Jacobo Castri-Comterii * domino, qui contendebat a tempore Ludovici VIII jus se habere in Bellisimum, magnamque Pertici partem. Post rem autem accuratius examinatum, trecentis libris annui redditus jura ejus dubia redemit Rex sanctus, teste memorato Chaizio pag. 276. Inter ea temporis per ministros suos inquirere non cessabat, num quid a tibi restituendum videretur. Hinc Mathildis Bononiae maritimae comitissa no-

tabilem pecunia summam obtinuit, quod ejus urbes Juliobonam * et Albamalam * aliquo tempore possedisset, teste rursum Chaizio pag. 278, qui haec ex apochis antiquis, similibusque instrumentis eruit. Quanta demum esset justissimi Regis cura in hisce investigandis perficiendisque, patebit ex litteris Alexandri IV, ad annum sequentem recitandis. Par erat Sancti cautela, ne alienam laderet jurisdictionem, sicut testatur Vita secunda num. 152 et seqq.: cujus memorabile exemplum ad hunc annum refert laudatus Chaizius pag. 278. Capti erant duo adulterae monetae fabricatores Villae-novae S. Georgii * in Bria, suspensique in jurisdictione abbatis S. Germani; deinde in territorio regio: ac demum, jure exactius examinato, ad jurisdictionem abbatis remissi sunt, tertioque suspensi.

821 Constructam Compendii a S. Ludovico domum et ecclesiam fratribus Praedicatoribus memorat Vita secunda num. 48, describens utcumque ingentes hujus operis sumptus, sed sine temporis nota; contigisse autem circa annum, in quo versamur, opinatur Chaizius pag. 278, cui non refragabor. Huic adjungimus fundationem aliam, cujus item tempus non satis certum est, licet ultra hunc, aut sequentem annum non videatur differenda ob rationem mox allegandam. Narrat hanc fundationem Gerardus du Bois in Historia ecclesiae Parisiensis tom. 2, pag. 417, ubi descripto breviter Cruciferorum, seu fratrum sanctae Crucis initio (de quo plura videri possunt apud Hippolytum Helyot in Historia Ordinum tom. 2, cap. 34) sic prosequitur: S. Ludovicus Rex, cui curae erat regiam urbem implere viris bonis, et virtute claris, et ex his propaginem Parisiis inseruit; locumque his paravit, et domum redditibus dotavit. Chartas quidem, quas scripsit, aiunt incendio periisse; sed extat adhuc insigne hujus dotationis monumentum in litteris, quas superius descripsi. Ex quibus perspicias Regem hunc sanctissimum his attribuisse quasdam domos in vico de Britonna-ria, quas ex commutatione facta cum Roberto de Sorbona acquisiverat: in eoque loco in posterum Parisiis permansit Cruciferorum domicilium. Unde vici nomen DE SANCTA CRUCE DE BRITONARIA. Litteras de quibus hic mentionem facit, recitaverat pag. 416. Scriptae autem notantur mense Februario anni 1258 veteri stylo; in iisque varias domos Roberto de Sorbona attribuit Ludovicus, quia ille jam ante ad petitionem Regis fratribus sanctae Crucis praedictas aedes in vico de Britonna-ria concesserat in perpetuum possidendas. Ex quo videtur fundatio Cruciferorum anno 1257, aut sequenti affigenda.

822 Accepit item hoc anno eximius Sancto-rum Cultor donum, quod maximi faciebat, ac studiose flagitaverat; reliquias, inquam, S. Nicasii martyris, Remensium olim antistitis, uti patet ex litteris archiepiscopi et canonicorum Remensium, quas recitat Marlotus in Metro-poli Remensi pag. 545 hunc in modum: Excel-lentissimo domino suo Ludovico Dei gratia illustri Francorum Regi, Thomas ejusdem mise-ratione Remensis archiepiscopus, H. praepos-itus, H. decanus, P. cantor, ceterique Remensis ecclesiae fratres salutem in Domino. Excellen-tiae vestrae volumus esse notum, quod nos an-no Domini millesimo ducesimo quinquagesi-mo septimo, in die sancti Laurentii martyris, post Matutinas chori nostri, feretrum reveren-

tissimi

AUCTOR
J. S.
* Villebonne
* Annale

* Villeneuve
S. George

fundat do-
mum cum
templo Prae-
dicatoribus
Compendii,
Cruciferis
domum Pari-
siis;

E

F

accipit reli-
quias S. Ni-
casii;

AUCTORE
J. S.

tissimi martyris S. Nicasii cum magna veneratio-
ne ibidem quiescentis, cum magna difficultate
ad preces vestras aperuimus, et exinde unam de
costis ipsius pretiosissimi martyris inde cepimus,
quam vobis sub nostrorum sigillorum testimonio
mittimus. Actum anno et die praedictis. Quanta
vero pietate et reverentia, inquit Marlotus,
pretiosissimum hoc pignus Rex et canonici exce-
perint, certius a nobis evulgari non potest,
quam ex laudabili consuetudine, quae inde ema-
navit, celebrandi festum S. Nicasii in praedicta
regia capella, (ubi reposita sunt reliquiae) xiv
Decemb., quod tunc Regis jussu in Calendario
sub nota duplici inscriptum fuisse arbitramur.

adest trans-
lationi S.
Quintini et
sociorum:

823 Post acceptas sacras hasce exurias, in
Picardiam profectus est Sanctus, ut adesset trans-
lationi S. Quintini martyris et sociorum ejus,
quae initio mensis Septembris magna solemnitate
peracta est Quintinopoli per dictum archiepiscopum
Remensem et octo alios ejusdem provinciae
episcopos. Ut autem pietatem erga Sanctos pius
Pater instillaret filiis suis, Ludovicum et Phi-
lippum natu maximos cum multis aliis nobili-
bus ad hanc solemnitatem ducere voluit. Intel-
ligimus id ex litteris ipsius Ludovici hac de re
scriptis, editisque a Claudio Hemeræo post Au-
gustam Viromanduorum pag. 54, ubi post præ-
dicta ita legitur: Anno Dominicæ Incarnationis
mccclvii die Dom. ante Nativitatem B. Ma-
riae Virginis translata sunt corpora gloriosissimi
Christi martyris beatissimi Quintini, et socio-
rum ejus, beatorum Victorici, et Cassiani, ac
honorifice collocata de veteri ecclesia in novam
fabricam, quae in honore ipsius gloriosissimi mar-
tyris præclaro opere inchoata refulget. Porro ad
construendam ac sustentandam hanc ecclesiam
annuos quosdam redditus anno præcedenti donave-
rat. Egidius le Brun Gallicæ militiæ præfectus,
Regique percarus, quam donationem hoc anno
ratam habuit Ludovicus, atque auxit anno 1261
mense Junio, uti invenies in tribus litteris,
quas pag. 53 et 54 edidit laudatus Hemeræus.
Præterea, ut idem auctor habet in ipsa Historia
pag. 242, fundavit Ludovicus per illos festivi-
tatis dies in ecclesia S. Quintini duas capella-
nias, quarum proventus annuus e domanio
Viromandiae repeteretur. Plures etiam controver-
sias inter canonicos atque urbis primores eodem
anno sopitas refert, quod forsitan opera sancti Re-
gis factum. Certe illorum concordiam ratam ha-
buit Ludovicus his verbis: Nos autem ad pe-
titionem partium praedictarum compositionem
istam... volumus, concedimus, et auctoritate
regia confirmamus, salvo jure in omnibus alie-
no. Actum apud Meledunum an. Dom. mclvii
mense Junio.

dictum præ-
clarum de
præsentia
Christi in Eu-
charistia.

824 Illustrissimus Spondanus ad hunc annum
num. 9 refert dictum præclarum, et eximia S.
Ludovici fide dignissimum: Nempe cum sacer-
dote quodam Missam Parisiis in sacello aulae re-
giae celebrante, visa esset in manibus ejus sa-
crosancta Hostia in specie pulcherrimi pueri,
eodem rogato a circumstantibus, ut tantisper
eam teneret, donec Rex ad conspiciendum mi-
raculum acciretur; Regem vocatum respondi-
se, irent visum, qui non crederent; se quidem
continue in corde suo videre et conspiceret. De-
prompsit hæc Spondanus ex Joanne Villanio lib.
6 Historiæ Florentinæ cap. 66: floruit autem
Villanius initio seculi xiv, ita ut primus hujus
historiæ auctor suppar sit Ludovico. Verumta-
men cum nihil de illa habeant biographi, in au-

la Regis versati eo tempore, et Joinvillius num. D
48 idem exemplum a Rege narratum dicat de
Simone Montfortio comite, ex quo fieri potuis-
set, ut scriberetur de Ludovico, quod ipse in
alio laudaverat, fidem hujusce facti lectorum
permitto iudicio.

825 Circa hæc tempora S. Ludovicus perni-
ciosam regni consuetudinem, quæ in Gallia cum
imperio Francorum nata, longoque usu confir-
mata radicataque fuerat, penitus abolere co-
natus est. Fusc de ea disputat Cangius diss. 29
in Historiam S. Ludovici, ex quo pauca com-
pendio accipe. Non solum præcipui regni prin-
cipes, sed et nobiles quilibet feudatarii jus sibi
arrogabant bellum indicendi, gerendique contra
illos, quorum crimine se, jurare sua læsa eri-
stimabant: neque hoc bellum gerebant tantum
adversus inimicum illum, cujus flagitium ul-
cisciebantur: verum et consanguineos illius et
clientes eadem involvebant calamitate, ita ut
regnum non raro sanguine repleatur et cædi-
bus, dum undique ab externis hostibus quiesce-
bat: hinc etiam domuum, villarum, urbium-
que incendia non sine incredibili detrimento
mercaturæque disturbance nascebantur. Hæc,
aliaque inde orientia mala, intueri sine dolore
nequibat studiosus subditorum suorum Amator,
at nec facile poterat abolere, quod principes,
aliique nobiles, jus illud sibi eripi nollent, mo-
lestaque laturi viderentur, siquid contra illud
auctoritate Regia decerneretur, se invitis. Hanc
fuisse rationem opinor, cur Ludovicus paula-
tim maluerit intestinum hoc malum infirmare,
quam totum unica vice abscondere.

826 Etenim legem tulit, (Quarantenam Re-
gis nominarunt Galli) qua incommoda, ex di-
cto nobilium jure oriri solita, magna ex parte
arcebantur, tametsi inveterata illa consuetudo
non omnino rescaretur. Substantiam illius legis
trahit laudatus Cangius pag. 334, ex litteris
Joannis regis anno 1353 scriptis, ubi hæc le-
guntur: Videlicet quod quotiescumque aliquæ
discordiæ, rixæ, mesleia*, aut delicta inter
aliquos regnicolas in motus calidi conflictu, vel
alias pensatis insidiis evenire contingebat, ex
quibus nonnullæ occisiones, mutilationes, et
aliæ injuriæ sæpissime accidebant, amici carna-
les hujusmodi mesleias facientium, aut delicta
perpetrantium, in statu securo remanebant, et
remanere debebant, a die conflictus, seu male-
ficii perpetrati, usque ad xl dies immediate con-
tinuos tunc sequentes, delinquentibus personis
dumtaxat exceptis, quæ propter eorum malefi-
cia capi, et arrestari* poterant, tam dictis xl
diebus durantibus, quam postea, et in justitia-
riorum carceribus mancipari, in quorum justitia
dicta maleficia fuerant perpetrata, justitiam
ibidem de suis maleficiis recepturi secundum de-
licti qualitatem, prout postulabat ordo juris. Et
si interim infra terminum xl dierum prædicto-
rum aliqui de parentela, progenie, consanguini-
tate, seu affinitate utriusque partium principa-
lium delinquentium aliter quoquo modo facere
presumebat, pro hujusmodi causa vindictam su-
mere satagendo, vel alias, exceptis* malefacto-
ribus prædictis, qui, prout fertur, capi et
puniri poterant, prout casus exigebat, ipsi tam-
quam proditores, criminisque convicti, et or-
dinationum ac statutorum regiorum transgresso-
res puniri et justitari* debebant per judicem
ordinarium, sub cujus jurisdictione delicta ex-
sistebant perpetrata, vel in loco, in quo essent
ab

contra per-
cussio, ex-
suetudine
bellorum p-
calorem

B

legem fr-
qua illor-
incomodi
multum r-
nuuntur

* i. e. m-
casu liti-
nata

* i. e. dete-

* i. e. jurs-
dictione

* i. e. juro
paua alio

A ab huiusmodi crimine convicti, seu etiam condemnati. Quæ quidem ordinationes adhuc in pluribus et diversis partibus regni nostri non immerito teneantur.

ac tandem nobilium bella in ditione sua omnino velat.

827 Manifestum est, hac Sancti lege incommoda istius consuetudinis majori ex parte fuisse sublata, quod consanguinei delinquentium intra statutos illos quadraginta dies concordiam stabilire possent cum inimicis illorum, aut certe alio modo sibi consulere. Attamen ulterius processit sancti Regis zelus. pugnasque illas nobilium omnino prohibuit, saltem in ditione sua: nam non videtur illa prohibitio locum habuisse in ditione omnium principum, qui Regis erant vassalli, ut observat Chaizius pag. 280, et Cangius pag. 344, ubi ea de re litteras profert Ludovici, datas mense Januario anni 1257 veteri stylo, ita ut datæ sint anno 1258, quem sensim ingredimur. Eæ autem sic habent: Ludovicus etc. Universis regni fidelibus in Aniciensi diocesi, et feodis Aniciensis ecclesiæ constitutis, sal. Noveritis nos deliberato consilio guerras omnes inhibuisse in regno, et incendia, et carrucarum perturbationem. Unde vobis districte præcipiendo mandamus, ne contra dictam inhibitionem nostram guerras aliquas, vel incendia faciatis, vel agricolas, qui serviunt carrucis, seu aratris, disturbetis: quod si secus facere præsumpseritis, damus senescalco nostro in mandatis, ut fidelem et dilectum nostrum G. Aniciensem electum juvet fideliter et attente ad pacem in terra sua tenendam, et fractores pacis, prout culpa cujuscumque exigit, puniendos. Actum apud S. Germanum in Laya, A. D. mclvii mense Januar. Ita Ludovicus pessimam hanc consuetudinem non quidem omnino per totum regnum exstinxit, jura hæc tumentibus principibus in ditione sua; causa tamen fuisse videtur, ut paulatim ubique in Gallia exstingeretur. Tentasse id antea Carolum magnum, aliosque paucos, invenies apud Cangium pag. 342.

Sidoniam abrogat consuetudinem, pacem Remenses inter eorumque antistitem conciliat.

828 Deinde, comitiis de more habitis in fetos Virginis Purificatæ, ridiculam abolevit consuetudinem, quæ multis locis invaluerat in agro Veromandensi, quaque carruca eversa attolli non poterat, nisi permittente loci domino, ut narrat Chaizius pag. 281. Mense vero Martio Remos profectus, antistitem inter et cives concordiam stabilivit, ut ipse testatur litteris suis apud Marlotum in Metropoli Remensi pag. 544 his verbis: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi præsentis pariter et futuri, quod cum dilectus et fidelis noster Thomas archiepiscopus quæstiones haberet diversas contra cives Remenses, et dicti cives contra eundem archiepiscopum, tandem Remis accessimus de pace, quæ (quam) per gentem nostram tractari fecimus, quæ fuit inter eos reformata, et recitata coram nobis sub hac forma Aliquot menses huic paci componendæ impensos vult laudatus Marlotus; attamen Rex ipse Remis tandiu non substitit: verum potuere ministri Regii tantum temporis impendere ad jura utriusque partis examinanda. Alia etiam Remis a Rege peracta tunc temporis refert Marlotus pag. 545 in hunc modum: Res quoque monasteriorum a prædecessoribus collatas, post anthographum sibi exhibitum, confirmasse, probant litteræ pro villa de Hundiliacacurte Remis subsignatæ mense Martio anno mclvii (nimirum veteri stylo) et alia quedam in archivis monasteriorum adservatæ. Hæc pacis, et reli-

giosorum Amator Remis.

829 Idem interim pergebat inquirere diligentissime, an quid possideret incuria majorum suorum injuste acceptum; cumque reperirentur aliqua, quorum ignoti erant domini, summum Pontificem consulere voluit, quid de his censeret faciendum, a quo huiusmodi responsorias accepit in Idus Aprilis hujus anni exaratas, apud Raynaldum num. 16: Ludovico Regi Franciæ illustri. Sic ille Lucifer matutinus, qui nescit occasum, et qui humano generi serenus illuxit, in tui claustra pectoris luminis sui gratiam, quod referimus gaudentes, infudit, quod omni exinde obscuritatis depulsa caligine tuum serenavit animum claritate virtutum, tuamque mentem luce justitiæ, ac fulgore rectitudinis illustravit. Hinc procedit, Fili charissime, quod juxta tui status magnitudinem studuisti semper, et studes opera exercere magnifica, teque lucidis et placidis actibus gratum reddere apud Deum, qui te apud homines et opibus et honoribus magnificentius sublimavit. Hinc procedit, quod existis in augmentatione, ac defensione cultus fidei orthodoxæ sollicitus, in conservatione libertatis Ecclesiasticæ strenuus, in ecclesiarum aliorumque piorum locorum constructione benivolus et benignus, in eorum dotatione ac ditione largifluus; in gratiis et beneficiis erga personas ecclesiasticas, regulares, et seculares, et in eleemosynarum erga pauperes largitione valde munificus, et in devotione ad eos, et ad Ecclesiam stabilis et accensus.

830 Hinc etiam provenit, quod conscientiæ puritatem et bonitatem, per quam Altissimo placeas, totis votis amplecteris, et in ea deliciosum existimans et suave, intendere ac vacare virtutibus, firmatis ad condignum et honestum affectibus, maxime delectaris, ut odore grato de tuis processibus ad Dominum ascendente merearis sua potenti dextera ab omni nocumento corporis et animæ præservari. Digne igitur super iis ei gratias referentes, supplici apud eum deprecatione insistimus, ut tuum in iis animum regat et firmet, ac proficiendi ad melius tibi gratiam largiatur. Ex parte sane tua fuit a nobis devote petitum, ut cum tu quædam bona, quæ ad te diversis modis pervenire noscuntur, personis, quarum sunt, restituere tenearis, et scias te teneri ad restitutionem bonorum huiusmodi faciendam; ac personæ, quibus restitutio eorum fieri debeat, sciri et inveniri non possint; quamquam super iis per viros discretos et idoneos feceris diligenter inquire, providere in hac parte tibi Apostolica sollicitudine curaremus. Nos igitur, qui salutem in te utriusque hominis totis desideriis affectamus, volentes super hoc conscientiæ tuæ ad removendum exinde omnem scrupulum remedio consulere opportuno, tuis precibus grato concurrentes assensu, Excellentiæ tuæ auctoritate præsentium indulgemus, ut liceat tibi huiusmodi bona pauperibus in eleemosynam erogare, ac de iis, quæ taliter erogaveris, liberationem et absolutionem plenariam consequaris. Verumtamen scire te volumus, quod si personas, quibus eorum restitutio fieri debeat, ad tuam notitiam pervenire contingat, te ipsis prædicta bona restituere nihilominus oportebit. Hæc Alexander.

831 Periculosa item bellorum semina hoc anno sustulit S. Ludovicus, dum inito solemni contractu cum Jacobo Aragonum rege, controversias diuturnas exstinxit. Rex (Galliæ)

Auctore J. S. consultus a Rege Pontifex, quibus restituenda essent bona, quorum ignoti erant domini.

E

F

ea, post instigum ejus eloquium, pauperibus scribit distribuenda,

AUCTORE
J. S.
Rex, pactu
concordie
cum rege A-
ragonie uni-
to, varias
exstinguit
controver-
sias,
* i. e. ditio-
nem Carcas-
sonensem
* Rases

dicebat comitatum Barchinonæ, Urgelli, Bisuldinensem, Rossilionis, Empurdanensem, Ceritaniam, et Confluentis, Gerundensem et Ausonensem, cum eorum pertinentiis, de regno Franciæ, et de feudis suis esse; ut habent Acta concordie mox assignanda. Et nos ex adverso (ait ibidem rex Aragoniæ) dicebamus nos jus habere in Carcassona et Carcasses*, in Redis* et Redes, Lauraco et Lauragues, Terminis et Termines, Biterris et vicecomitatu Biterrensi, Agde et Agades, Alby et Albeges, Ruthena et Ruthenes, comitatu Fuxensi, Caturcensi et Caturcino, Narbona et ducatu Narbonensi, Minerba et Minerbes, Fenoletto et Fenoledes, terra de Salu, Petrapertusa et Petrapertusio, Amiliano cum toto comitatu Amiliani, Credona cum toto vicecomitatu Credonensi, Gavaldano, Nemauso, Nemausensi, Tolosa cum toto comitatu Tolosæ et sancti Aegidii, cum honoribus, districtibus et iuribus universis, ac pertinentiis eorundem. Hæ controversiæ tantum non in apertum bellum eruperant, ut ante vidimus. Verum cum uterque concordiam ex animo cuperet, duos anno 1255 elegerunt arbitros, quibus iura sua ordinanda permiserunt, adjecta muleta triginta millium marcharum argenti, si quis resiliiret ab arbitratorum sententia, ut legitur in litteris compromissionis apud Petrum de Marca in Appendice ad Marcam Hispanicam col. 1440; tandemque hoc anno concordia firmata est Corbolii v Idus Maias, quemadmodum laudatus de Marca refert col. 536: iuraque utrimque extincta sunt, uti latius intelliges ex Actis concordie apud eundem auctorem col. 1444, et seqq., quæ notata leguntur Barchinonæ xvii Kalendaris Augusti anno Domini mcllviii.

832 Porro ut hæc pacta firmitus subsisterent, ei eodem tempore additum est pactum sponsalium inter Philippum filium Regis natu secundum et filiam regis Aragoniæ Elisabetham, de quo habemus litteras Ludovici, datas Corbolii in vigilia Pentecostes hujus anni, editasque ab Acherio tom. 3 Spicilegii pag. 634, in quibus id pactum utrimque juramento firmatum memorat his verbis: Quod idem Philippus filius noster Isabellam filiam dicti regis Aragonum infra annum, postquam ipsa duodecimum annum ætatis suæ compleverit, accipiet in uxorem, et ipsa eum accipiet in maritum, si sancta Ecclesia in hoc consenserit, et dictus rex Aragonum a domino Papa dispensationem obtinuerit infra duos annos ex nunc computandos, super gradu consanguinitatis, in quo ad invicem se contingunt; et etiam dicta Isabella certo mandato nostro infra instantem Nativitatem beatæ Mariæ, vel ipsa die corporaliter tradita fuerit apud Montem-pessulanum, et nisi impedimentum deformationis, vel turpis infirmitatis ante contractum matrimonium evenerit, vel evidenter apparuerit in aliqua personarum ipsarum. Ceterum hi duo contractus eodem quidem tempore facti, non ita tamen, ut alter dependeret ab altero.

833 Deinde mense Junio filium Joannem Tristanum, Damiatæ natum, desponsavit Yolande filie Eudonis comitis Nivernensis, sicuti scribit Chesnius in Historia genealogica ducum Burgundiæ pag. 88. Mense autem Septembri in curia suam judicari voluit litem, quæ ei erat cum fratribus circa comitatum Clari-montis. Etenim cum dictus comitatus ante datus fuisset Philippo Bononiæ comiti, fratri Ludovici VIII, eoque mortuo, eum accepisset Joanna ipsius fi-

lia, quæ sine liberis erat defuncta, sublata posteritate Philippi, ad Regem redire comitatus debebat, itaque Rex ipse iudicabat; at fratres ejus contendebant partem sibi deberi. Re autem examinata per proceres, comitatus totus Regi fuit adjudicatus, ut habet Judicium factum... in parlamento Nativitatis beatæ Mariæ Virginis anno Domini mcllviii, quod invenies apud Martenium tom. 1 Collect. amp. col. 1345. Mense vero Octobri, Dionysiopolim profectus, remisit abbatiæ S. Dionysii jus gisti in villam quamdam, quod sibi debitum existimaverat, per litteras apud Doubletium editas pag. 990.

834 Tandem sub finem hujus anni componendæ fuerunt lites aliquæ in suprema Regis curia, quæ consedit mense Novembri circa festum S. Martini. Conquerebantur, ait Chaizius pag. 310, episcopi Normanniæ de ministris Regis, cumque Rex deprehenderet aliquibus in rebus non immerito conquestos esse, iis, quod cupiebant, permisit; in aliis vero ministros suos defendit. Interpellatum a Rege hac de causa fuisse Pontificem, colligo ex Raynaldo ad hunc annum num. 21, ubi ait munus controversiæ sopiendæ archiepiscopo Rotomagensi a Pontifice fuisse demandatum, subdens hæc verba: Exploratum sane atque illustre est, Alexandrum Rege flagitante eam concordiam coire jussisse. Unus porro ex articulis controversis erat, quod episcopi contenderent cruce signatorum causas quaslibet ad forum spectare ecclesiasticum, idque negarent ministri Regii. Consultus hac de re Alexander ab archiepiscopo Rotomagensi, sic respondit: Nos itaque cōsultationi tuæ taliter respondemus, quod dictos cruce-signatos a jurisdictione dominorum ipsorum indulgentia prædicta non eximit, nisi forte consuetudo legitime præscripta defendat eosdem, ut alias privilegio seu indulgentia speciali, vel jure alio sint muniti. Ita Alexander iv Idus Augusti hujus anni, apud Chesnium pag. 862; ita ut tempora non recte dividat Chaizius pag. 311, dum vult archiepiscopum ad Pontificem recurrisse, postquam ita iudicatum fuerat mense Novembri in curia Regia. Circa foneratores etiam erat controversia, quam ita compositam refert Chaizius pag. 310, ut ministri Regis inquirerent, an usura foret commissæ; episcopis vero traderentur defunctorum foneratorum bona ad restitutionem coram præfectis Regiis faciendam.

835 Ad gesta hujus anni accedere quoque videtur fundatio Servorum beatæ Mariæ Matris Christi, qui a colore palliorum Albi-Mantelli vulgo dicebantur. Alii hi erant a Servitis in Etruria instituti, orbique notis: etenim Massiliæ coaluerant circa medium seculi xiii, et, mandante Alexandro IV anno 1257, regulam S. Augustini acceperant a Benedicto episcopo Massiliensi, ut ipse testatur in litteris suis, pridie Nonas Januarii, anno 1257 stylo veteri, id est, 1258, datis; quæ omnia deinde rata habuit Clemens IV per litteras suas, anno 1266 scriptas, quibus præcedentes inclusas reperies apud Miram in Originibus monasticis pag. 45 et seqq. Hisce prius relatis subiungit Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 443: Non multo post Servi beatæ Mariæ Lutetiam venerunt, et in regia urbe posuerunt domicilium. Scilicet, ut Haius tradit, quamdam intrinsecus inhærentem intra fines Templariorum; et anno mcllviii magister Templi in Francia Almaricus

lites quorundam
inter Regem
ministros et
episcopos
Normanniæ
compositæ

E

F

fundatio Ser-
vorum beatæ
Mariæ
• Albi-Mantelli
teaux

ac filium
suum Philip-
pum illius
filie despon-
sat.

C

dein Joannem
filium comitis
Nivernensis;
lis de comi-
tatu Clari-
montis Regi
adjudicata:

A maricus de Rupe, scriptis litteris, fecit illis potestatem, si tamen episcopus Parisiensis assentiretur, habendi cœmeterii, exstruendæ ædiculæ, et domus ordinandæ ad formam religiosæ familie. Consensum Reginaldi episcopi obtinuerunt tantummodo anno MCCLXIII. Hæc domus fuit Servorum beatæ Mariæ. In his quidem verbum nullum de S. Ludovico : attamen auctor Vitæ anonymus, ubi fundationes enumerat, inter eas recenset monasterium Servorum beatæ Mariæ, quos Gallorum more vocat Blancs-Manteaux. Et sane vix dubium mihi videtur, quin liberalitate sancti Regis Parisiis sedem fixerint, cum eo venisse dicantur eodem, quo confirmati fuerant, anno. Ceterum cum hi religiosi inter eos essent, qui anno 1274 in concilio Lugdunensi II can. XXIII jussi sunt nullos deinceps ad Ordinem suum recipere, paulatim aboliti sunt, et in locum eorum succedere anno 1297 Eremitæ S. Guilielmi; quibus demum anno 1618 substituti sunt Benedictini, qui locum hodieum possident.

B

§ LXVI. Anno 1249 Pax cum Henrico Angliæ rege, ejusque fratre Richardo Romanorum rege facta : varia regni negotia : fundatio Cartusianorum prope Parisios : insigne justæ severitatis exemplum.

Annus, quem auspicamur, 1259 celebrem reddidit S. Ludovicus sublato Gallos inter et Anglos dissidio per pacem diu desideratam. Causam belli tam diuturnam, quod non nisi induciis iteratis fuerat intermissum, attigimus num. 86, juvabit tamen eam hic paullo magis elucidare. Mortuo Richardo primo Angliæ rege, regnum ejus sibi vindicavit frater ejus Joannes, quamvis Arturus, Britannicæ minoris comes, illud sibi deberi contenderet, quod filius esset Gaufridi, alterius Richardi fratris, Joanne natu majoris : hinc ille fœdus inivit cum Philippo Augusto Gallicæ rege contra patrum suum Joannem, sed captus ab eo fuit in bello, atque, ut fama ferebat, occisus. Audi hac de re Matthæum Parisium ad annum 1202 pag. 145, ubi, postquam narraverat Arturum jam captivum libera voce regnum a Joanne repetiisse, sic subjungit : Audiens autem hæc rex Joannes, perturbatus est valde, præcepitque ut Arthurus apud Rothomagum mitteretur, et ibi in arce nova retrusus, sub acriori custodia servaretur. Sed non multo post idem Arthurus subito evanuit, modo fere omnibus ignorato, utinam non ut fama refert invida. Quam famam post pauca his verbis exponit : Increbuit opinio per totum regnum Francorum de morte Arthuri, et per omnes regiones transmarinas; adeo quidem ut rex Joannes suspectus haberetur ab omnibus, quod illum manu propria peremisset.

837 Cum autem rex Angliæ ratione Normanniæ, aliarumque provinciarum, quas possidebat in Gallia, vassallus esset regis Gallicæ, apud eum accusatus fuit. Citatur itaque a Philippo Augusto ad judicium procerum, quos Pares vocant; cumque Joannes venturum se dice-

ret, si salvus conductus concederetur; at, eo negato, comparere detrectaret; absens a Parisiis condemnatus est ad mortem, jureque ad omnia, quæ possidebat in Gallia, exutus, quemadmodum fusius exponitur apud Parisium pag. 196 et seqq., ubi non paucas rationes invenies, quibus hanc sententiam ut iniquam oppugnant alii; alii ut justam defendunt. Interea Philippus Augustus, armata manu ditionem Joannis ingressus, Normanniam, aliasque provincias non paucas Anglis eripuit; quas injuria ablatas querebantur Angli, jure acquisitas et memorati judicii contendebant Galli. Armis eas recipere iteratis vicibus conati erant Angli, dum junior erat Ludovicus; verum adeo non receperant, ut plures etiam amiserint. Rationibus apud sanctum Regem institerant frequenter; at Galli proceres tantopere sibi persuadebant juste illas possideri provincias, ut Regi certatim suaderent, ne quid ex iis restitueret. Urgentibus tamen Anglis, Sanctus non modo proceres regni, sed et Normanniæ episcopos ea de re consulendos censuit, ut vidimus num. 554 : at cum illi quoque responderent potiora Regis jura videri, res usque ad hæc tempora eodem manserat loco.

838 Tandem anno 1258, dissuadentibus frustra proceribus Gallis, qui, teste Joinvillio num. 244, toto pectore incumbabant, ne quæ provinciæ Anglis restituerentur, serio de concordia firmanda agere cepit Ludovicus, quemadmodum refert Matthæus Parisius ad eundem annum pag. 657 his verbis : Rex Franciæ piissimus procurat studiose ac diligenter, qualiter pax firma inter duo regna Francorum scilicet et Anglorum, firmari valeat sempiterna. Ait enim : Summo opere procurandum est, ut inter illos meos et filios regis Anglorum, qui consobrini sunt, et Deo dispensante regnaturi, pax firmetur durativa. Et ne amplius, procurante humani generis inimico, sese regna corrodant, homines sese ad invicem deprædentur et occidant, ac in infernum detrudantur. Fecit igitur colligi maximam pecuniam, ut hanc rem in mente feliciter præconceptam, ad effectum valeat perducere desideratum, promittens Francis suis magna ex illa collatione commoda pervenire, nec moleste ferrent breve gravamen, ex quo in posterum utilitatem habere potuerunt diuturnam. Cæpta igitur negotiatione, Henricus Angliæ rex VIII Maii anni 1258 legatis suis potestatem fecit pacem incundi, ut habemus apud Tilletium in Collectione tractatum pag. 182 : eandem potestatem ibidem legatis suis XXIV ejusdem mensis concessit Richardus Romanorum rex.

839 Deinde conceptis pacis articulis, eos approbarunt legati Richardi, pro eoque cesserunt jure, quod habere poterat in ditiones Ludovico relinquendas, per litteras VII Julii datas Parisiis, quas item notat Tilletius, et totas, una cum confirmatione Richardi postea secuta, recitat Martenius tom. I Anecdotorum col. 1105 et seqq. Rebus sic stantibus, dum omnia brevi finienda et confirmanda videbantur, mora aliunde concordie injecta est. Audi Matthæum Parisium ad annum 1259 pag. 664 : Pax autem, inquit, prælocuta inter reges Franciæ et Angliæ, mediantibus nuntiis solennibus magnis et multis, cum in promptu fuisse crederetur, impedimentum cepit inopinatum. Comitissa enim Legriæ suam partem de Normannia, quam rex Angliæ debuit juxta pactum eorum Regi

Franciæ

Auctori
J. S.

E

F

quam post
multos tracta-
tus paciscitur

i. e. Leicestriæ

AUCTOR
J. S.

Franciæ resignare, nequaquam quietam concessit... Et sic vacui, infecto negotio, cachinnantibus Francis, redierunt. Attamen post iteratas negotiationes, itusque et reditus legatorum, sublatum est deinde hoc impedimentum, dictaque Leicestriæ comitissa, quæ soror erat Henrici, juri suo renuntiavit, ac pacem simul cum conjuge suo Simone Montfortio ratam habuit, ubi illa ab Henrico Angliæ rege erat confirmata mense Octobri anni 1259: quorum instrumenta notata invenies apud laudatum Tilletium pag. 183. uti et Eduardi et Edmundi filiorum Henrici, qui jam mense Julio consensum præbuerant.

conditionibus
compendio
hic datus,

840 Contractum pacis, mense Octobri Londini scriptum, edidit Leibniti in Codice juris gentium a pag. 22, ex quo lector curiosus intellet, multo plura sibi retinuisse S. Ludovicum, quam Anglis reddidisse. Compendio rem accipe ex Guilielmo Nangio, qui pag. 370 ea de re sic scribit: Henricus rex Angliæ de expressa voluntate fratris sui Richardi regis Alemanniæ, et principum ac prælatorum Angliæ consilio, qui-tavit in perpetuum regibus Franciæ quidquid juris requirebat in ducatu Normanniæ, et comitatibus Andegaviæ, Cenomaniæ, Pictaviæ, Turoniæ, ac eorum feodis. Rex vero Franciæ dedit ei magnam summam pecuniæ, cum quadam terra, quæ Petragoricum * nominatur, versus partes Gasconia: situata, tali conditione, quod cum terra illa totam Gasconiam de cetero a regibus Franciæ teneret in feodum, et inde homagium faciens in numero baronum Franciæ adscriberetur, et tamquam dux Aquitaniæ esset de cetero unus de Paribus Franciæ appellatus. Quod homagium, præsentibus prælati, principibus totius regni quam plurimis, fecit Henricus rex cum juramento pro Burdegala, Baiona, et terra Gasconia, ac pro ceteris, quæ in Lemovicensi, Petragoricensi, Agenensi, ac Xantonensi episcopatibus ex dono Regis Franciæ possidebat. Homagium autem illud apud Tilletium pag. 182 factum notatur die Jovis post festum S. Andreæ.

* le Perigord

quæ regno
fuerunt uti-
les.

841 Ceterum quanta industria prudentiaque hanc pacem conciliaverit Rex sanctus, ex data relatione elucescit, quanta item regni sui utilitate aliquid Anglis concesserit, ut tot provinciarum pacificam sibi suisque posteris haberet possessionem, ostendit fusc, eruditeque Chaizius pag. 295, adeo ut contemnendi potius mihi videantur quam ulterius refutandi, qui hac liberalitate eum regno obfuisse dixerunt: meritoque affirmet laudatus Chaizius pag. 297 sapientiam illam, quam omnes historici Ludovico attribuant, æque ac conscientie puritatem, ei persuasisse contra consilium omnium procerum, quorum oculos utilitas aliqua apparens perstrinxerat, ut veram utilitatem umbratili præferret, sibi asserendo quod retinebat, pacemque familiæ, ac regno suo conciliando. Quo autem modo Henricum exceperit, quidque præterea cum eo egerit, dicemus, postquam cetera hujus anni gesta retulerimus, quo varia variis pro more suo contulit beneficia.

Monachis va-
ria concedit
privilegia;

842 Mense Januario monachos S. Dionysii liberos reddidit in perpetuum ab omnibus vectigalibus, tributisque quibuscumque, solvendis de rebus ad usum ipsorum necessariis: diploma de hac immunitate datum Meloduni recitat Doubletius pag. 908. Addit Michael Felibien in Historia ejusdem abbatiæ pag. 243 eodem anno

jus gisti remisisse pro abbatiâ ipsa, sicuti illud jam ante remiserat pro quibusdam illius villis, de quo plura habet Vita secunda num. 49 et 50, ubi invenies privilegia hæc olim concessa, sed oblitterata tempore, pietate Ludovici restaurata fuisse. Mense Febuario publicæ cum quieti consuluisse ait Chaizius pag. 311, mulctatis cum abbate S. Euverti ciribus aliquot Aurelianensibus ob conventicula, nescio quæ, concordiam perturbare nata. Deinde post modica quædam itinera, in quibus liberalitatem suam nunquam desiderari patiebatur, abbati Gemmeticensi varia prædia concessit; aut, si mavis, vendidit, sed parte pretii ipsis condonata, ut invenies in ejus litteris hac de re datis Fonte-Bliandi mense Aprilis, apud Martenium tom. 4 Collect. amp. col. 1348.

843 Hinc profectus est Bononiam ob mortem Mathildis comitissæ, ut habet Matthæus Westmonasteriensis ad hunc annum pag. 366, sed perperam addit, eo pervenisse, ut illos comitatus vacantes, sive litigiosos, videlicet Bononiæ, Flandriæ, et Henhoniæ, in suam reciperet potestatem. Nec enim hæ provincie ad Regem spectabant, nec Flandria aut Hannonia ad Mathildem pertinuerat. Attamen comitatum Domni-Martini aliquo tempore servavit, ut eum heredi legitimo redderet, postquam, re examinata, is esset inventus, ut recte observat Chaizius pag. 328. Qui probabili admodum conjectura adjungit, eo Regem esse profectum, ut hereditum, qui plurimi erant, jura curaret examinanda, suæque singulis servanda. Mense autem Maioratum habuit judicium prolatum de controversia, quæ erat inter Hugonem Marchiæ comitem et Petrum Baudrandi, uti intelliges ex litteris ejus hac de re datis apud S. Germanum in Laya tom. 3 Spicilegii pag. 635.

hereditatem
comitatus Bononiæ
reduci
curat directus
dom.

E

* Dammaria

844 Mense item Maio Melodunum reverens, datis ibidem fundationis litteris, sanctissimum Cartusianorum Ordinem, qui severiore ritendi disciplina dudum florebat, nec tamen etiam tum Parisiis sedem fixerat, regiæ urbi vicinum fecit. Litteras hasce recitat du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 435, ex quibus aliqua huc transfero: Noverint, inquit, universi præsentis et futuri, quod ad nostram accedentes præsentiam fratres Ordinis Cartusienis nobis humiliter supplicarunt, ut prope civitatem nostram Parisiensem, in qua fluunt aquæ largissimæ salutaris doctrinæ, adeo quod fluminis impetus civitatem ipsam lætificans et inundans, universalem irrigat ecclesiam, pio divini nominis amore vellemus eidem Ordini de loco aliquo competenti liberalitate regia providere, petentes humiliter et instanter, ut locum nostrum ac domum de Valle-vidi prope civitatem prædictam, muris excelsis et quovis modo circumcinctum, pietatis intuitu dignaremur sibi concedere; ut in ipso et per ipsum totus Ordo revivisceret, et floreret; sicque domus ipsa secus salutarium aquarum plantata decursus, totum in tempore suo datura gratissimum, totum Cartusiensium Ordinem fecundaret. Nos autem fratres ipsos, et eorum Ordinem Deo gratum specialis dilectionis et favoris gratia prosequentes, piis supplicationibus annuimus eorum; et locum prædictum ac domum de Valle-vidi, sic ut eam tenebamus, fratribus ipsis, ibidem summo Regi perpetuo servituris, in puram et perpetuam eleemosynam concedimus, et donamus; locum ipsum, personas, et bona quæcumque ad

fundat Cartusianos prope Parisiis.

F

ipsum

A ipsum pertinentia, in nostra regia protectione suscipientes, et volentes ab omni injusta molestatione manere quieti. Addit deinde alia ad fratrum sustentationem, quæ videri possunt apud auctorem laudatum, qui et circa locum quædam observat, et Cartusianos eo migrasse scribit ab anno 1257, quamvis litteræ foundationis hoc tantum anno sint datæ.

843 Mense Junio Comitia Parisiis Regem habuisse, auctor est Chaizius pag. 342, ubi et gemina lege coercita rursus Judæorum perfidia, et pactum sponsalium inter Robertum Artesia comitem ac Amiciam de Courtenay coram Rege initum, de quo litteras ejus vide in Miscellaneis Labbei pag. 667. Eodem item mense accidisse suspicor egregium regie severitatis exemplum in negotio Engelrami Cociacensis * domini, quem vix omnium procerum iterata preces mortis supplicio potuerunt eripere. Certe illud hoc anno evenisse, auctor est Westmonasteriensis pag. 368. neque alii antiqui auctores tempus notant. Rem præ ceteris exactius narrat Vita secunda num. 442 et seqq.; jurabit tamen quædam ad confirmationem et elucidationem adjungere. Engelramus hic, ut notat Chaizius pag. 343, filius erat illius Engelrami Cociacensis, cui Galli aliquot proceres regnum destinasse dicuntur initio imperii Ludovici: occisoque fratre ejus natu majore in prælio prope Massoram, heres in ditionem paternam successerat. Altera ejus soror nupta erat Alexandro Scotia regi, teste Alberico in Chronico ad annum 1239; altera glisnensi comiti; ex quibus viri nobilitatem, qui Regem ac plerosque regni principes habebat consanguineos, satis probatam existimo.

846 Factum vero ita describit Nangius pag. 364: Erant tunc temporis in abbacia Sancti Nicolai de Bosco (tribus leucis, ait Chaizius, Cociaco dissita) tres pueri nobiles de Flandria, qui ibidem missi fuerant propter idioma Gallicum addiscendum, quos jocantes et spatiantes per nemora dictæ ecclesiæ, arcubus et sagittis cuniculos sagittando, dum sequerentur prædam suam in nemoribus domini de Couciaco jam dicti, forestarii * ipsius domini, eos ita reperientes, ceperunt. Quibus captis, et in prisonem ductis, retulerunt domino suo forestarii, quod fecerant. Quo audito, ipse continuo, utpote crudelis et immisericors, ante causæ et ætatis ac generis ipsorum cognitionem, suspendere eos fecit. Quod intelligens abbas Sancti Nicolai, in cuius erant custodia deputati, et dominus Gilo

C. Brunus constabularius Franciæ, a cuius genere dicebant puerorum alterum derivari, instantissime Regi querimoniam detulerunt: et ideo dominus Rex dominum de Couciaco fecit ad curiam evocari super tali crimine responsurum. Qui in Regis præsentia constitutus, dixit se de responsione cogi non debere, volens et petens per Pares Franciæ, si posset, secundum consuetudinem baroniæ judicari. Sed contra eum probatum extitit per curiæ retroacta, quod terram in baronia non tenebat, quia terra de Bovis * et de Gorneyo *, quæ a terra de Couciaco per fraternitatis partitionem decisa fuerat, illud dominium baroniæ importabat.

847 Tali igitur altercatione negotio dependente, Rex dominum de Couciaco non per Pares nec milites, sed per clientes aulicos fecit capi, et in domo sua Parisius, quæ Lupera dicitur, custodia reservari, diem sibi constituens, ad quam omnes regni proceres convenirent. Pro-

ceribus vero postmodum Parisius congregatis, dominoque de Couciaco in medio constituto, AUCTORE J. S. Rex eum super casu prædicto respondere compulit. Tunc ille per Regis voluntatem omnes barones ibi consistentes sui generis vel parentelæ ad suum consilium convocavit, tantaque fuit ibi sui generis nobilitas, quod Rex quasi solus præter paucos consilii sui remaneret. Ipse Rex etiam non erat expers affinitatis illius parentelæ. Porro, consilio cum proceribus consanguineis habito, purgare se duello voluit, institeruntque vehementer proceres, ut Rex id permitteret: quin et crimen negavit. Verum Ludovicus, cui purgatio per duellum omnino non probabatur, respondit duellum locum saltem non habere in causis miserabilium personarum; urgentemque ulterius Britannia comitem acri oratione refutavit. Neque magis audiré regem Navarra generum suum cum dicto Britannia comite, Flandria comitissa, aliisque multis, petentem, ut Engelramus sibi redderetur, tanquam non convictus; sed eorum preces non sine indignatione rejecit; reductusque ejus imperio in carcerem fuit Engelramus.

848 Erat autem, inquit Nangius, Regis intentio justum judicium judicare inflexibiliter, ut ad pœnam talionis dictus dominus puniretur, et morte consimili damnaretur. Veruntamen, quia omnes intercedebant, et, ut habet Vita secunda, reus se inquisitioni non subjecerat, adeo ut non omnino constaret, an sic contra eum procedi deberet, vitam omnium precibus concessit Sanctus. Audi Nangium: Vix tamen ad ultimum precibus et interventu procerum sic fuit ordinatum, quod decem millibus librarum vel circiter vitam suam redimeret (duodecim millia habet Vita secunda) et duas (imo tres in dicta Vita) capellanas constitueret pro animabus puerorum ad perpetualiter celebrandum. Adjungit auctor Vitæ secundæ mulctatum fuisse silva, in qua capti erant memorati adolescentes, ereptumque ei jus morte aut carcere puniendi quoscunque in silvis aut virariis delinquentes: insuper in vita MS. auctoris anonymi invenio condemnatum fuisse ad militandum cum aliquot equitibus in Terra sancta per triennium, quam pœnam ab eo postea duodecim millibus librarum redemptam testatur Chaizius pag. 323.

849 Ex quo facile conciliantur Nangius cum Vita secunda, cum alioquin sibi riderentur contradicere circa usum pecuniæ, quam sine mora persolvi voluit Ludovicus: nam in Vita secunda pecunia dicitur in Syriam missa ad subsidium Christianorum, quod intelligendum de pecunia, qua Engelramus militiam suam transmariam redemit. Nangius vero intelligendus de pecunia mulctæ nomine exacta, quam piis operibus impensam scribit, hisce usus verbis: Nec ille verus Cultor justitiæ illam pecuniam suis thesauris addidit, sed in pietatis operibus totum distribuit; quia domum Dei de Pontisara redditibus augmentatis de illa pecunia fabricari fecit, scholas et dormitorium Jacobitarum * Parisius, et ecclesiam Fratrum Minorum a fundamentis in integrum consummavit. Magnumque fuit aliis regibus exemplum justitiæ; quod vir tantus tamque spectabilibus ortus natalibus, quasi a pauperibus facinore accusatus, inter suos tam nobiles vix vitæ remedium in facie Cultoris justitiæ potuit invenire. Ad quæ prudenter notat Chaizius pag. 322, auctoritatem regum tertiæ stirpis longe iis seculis minorem fuisse, quam fuerat

F. ac omnium precibus morti vitæ ereptum, gravi r mulctat;

F. pecunia ejus in pia opera expensa,

* id est Prædicatorum.

gravinum feri legem contra Judæos. Engelramum dominum Cociacensem

* Coucy

quod tres adulescentes sine forma judicii jussu et suspensi

* i. e. silvarum custodes

* i. e. Agidius

* Bovis
* Gornay

corcorandis, frustra intercedentibus regni proceribus;

AUCTORE
J. S.

luerat, dum reges secundæ stirpis imperabant; at virtutem solam Ludovico tribuisse, quod temporis consuetudo alioquin negabat, adeo ut reus præcipua ditionis suæ jura amiserit, et fere quingenta librarum millia hodiernæ monetæ persolvere debuerit ob crimen, de quo, ait, vix mentio facta fuisset sub alio quocumque rege ejusdem temporis.

§ LXVII. Auctoritas Sancti apud subditos, aliosque : fundatio domus et templi Ordinis SS. Trinitatis una cum valetudinario Fontis-Bliandi, aliaque beneficia eidem Ordini præstita : donationes aliæ : pietas in translatione S. Aniani : fundationes piæ quam plurimæ.

B

Auctoritas
Sancti virtutibus parta :

Quanta esset hoc tempore S. Ludovici apud omnes auctoritas virtutibus parta, Guilielmus Nangius, qui eodem vivebat tempore, post factum jamjam relatum, sic declarat : Igitur post hoc factum videntes et intelligentes barones ac milites tam majores quam minores, sapientiam Dei in illo esse ad faciendum judicium et justitiam in subditis, timuerunt Regem, et de die in diem amplius venerabantur, scientes eum virum sanctum et justum. Unde post sua primordia juventutis non fuit, qui auderet attentare aliquid contra ipsum; aut si fuit rebellis aliquis, cito eius humiliabatur imperio. Et sicut legitur de rege pacifico Salomone, quod habuerit pacem undiquaque per circuitum regni sui; sic et ipse Rex Christianissimus Ludovicus ex tunc habere meruit, Domino largiente, quam post mortem ipsius Philippo eius filio in regno succedenti, quandiu regnavit, per merita sancti Regis Dominum credimus concessisse. Sane si quos etiam hostes aut æmulos latentes habebat, eos sagaciter et charitative attrahebat ad pacem et benevolentiam suis curialitatibus et auxiliis opportunis. Et quia placebant Domino viæ ejus, inimicos ipsius, si quos habere contigit, convertebat ad pacem. Sic autem erga omnes tam subditos quam extraneos ac remotos fideliter, misericorditer, et clementer, ac sapienter se gerebat, quod ab omnibus merebatur honorari pariter et amari. Nam, sicut scriptum est, Misericordia et veritas custodiunt regem, et firmatur clementia thronus eius, ita thronus regni Franciæ temporibus suis sicut sol in conspectu omnium renitebat respectu ceterorum. Et sicut sol suos ubique diffundit radios; sic ab ipso diffundeantur ubique beneficia, seu luminosa charitatis et caloris exempla. Hactenus Nangius; ad gesta Sancti revertamur.

fundat valetudinarium cum domo Ordinis SS. Trinitatis,

851 Mense Julio Fontem-Bliandi profectus, valetudinarium ibi fundavit, cujus curam commisit Fratribus Ordinis SS. Trinitatis : de qua fundatione breviter meminit Vita secunda num. 48. Capellania ibi erat anno 1169 fundata a Ludovico VII, domoque capellani et redditibus instructa, quam consentientibus archiepiscopo Senonensi ac loci parochio, resignanteque libere

capellano, dictis Fratribus donavit cum omnibus redditibus ac capellani domo, Ad edificandum, inquit in litteris, et fundandum in eadem domo et propriis * et circa basilicam in honore sanctæ et individue Trinitatis, et hospitale pauperum infirmorum, qui de circumjacentibus locis desertis et aridis confluant, et trahantur ad illud, ut in ipsis Christus Dominus tamquam in membris propriis foveatur, ac officinas fratribus ibidem et juxta sui Ordinis instituta Deo debita servitutis obsequia soluturis accommodas, et familiæ eorumdem. In eadem autem domo morari tenebuntur in perpetuum septem fratres clerici Ordinis antedicti, quorum esse debent quinque sacerdotes ad minus, et ex quinque ipsis sacerdotibus, unus vel duo in capella (domus regis ibidem).... duas Missas, vel unam ad minus tenebuntur diebus singulis celebrare. Tenentur etiam dicti fratres celebrare pro nobis quandiu vixerimus,... diebus singulis unam Missam de Spiritu sancto, vel de beata Virgine, et post decessum nostrum in perpetuum diebus singulis Missam, quæ pro defunctis fidelibus celebratur, exceptis paucis diebus solemnibus, in quibus celebrare non consuevit Ecclesia pro defunctis. Insuper anniversaria ista, videlicet inelytæ recordationis regis Ludovici genitoris nostri, reginæ Blanchæ genitricis nostræ, R. * comitis Atrebatensis fratris nostri, et nostrum et ipsius obitum celebrare solemniter tenebuntur. Tum assignatis redditibus, quos fratres concedit, quosque in ipsis litteris apud Sammarthanos tom. 1 Galliæ Christianæ pag. 640 curiosus lector inveniet, consueto more concludit : Actum apud Fontem-Bliandi anno Dominicæ Incarnationis mclxix, mense Julio etc.

852 Quamvis non exiguos redditus assignasset monasterio et valetudinario prædicto S. Ludovicus; attamen anno sequenti adeo eos auxit, ut nova videri possit fundatio. Ejus hac de re diploma habemus apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1349, ex quo causam augendi redditus accipe; Cum ad honorem, inquit, bonorum omnium Largitoris nuper apud Fontem-Bliandi domum quamdam Ordinis SS. Trinitatis et captivorum cum basilica constructa ibidem in honore sanctæ et individue Trinitatis, ac hospitale pauperum infirmorum fundavissemus ad usus fratrum et pauperum eorumdem, ac utrisque servientium, certis sibi redditibus assignatis.... Accedentes postmodum ad nos dilecti in Christo minister et quidam de fratribus dicti loci, nobis humiliter supplicarunt, ut cum ad sustentationem septem fratrum, quos ibidem institimus summo Regi perpetuo servituros, et pauperum infirmorum, qui de vicinis locis aridis et desertis ad illud confluant hospitale, ac familiæ necessariæ tam fratribus quam pauperibus antedictis assignati redditus minime commode posse sufficere viderentur, cum aridi loci sterilitas plurimum sibi incommoditatis afferret, et multorum etiam jam caritas refrigescat, hujusmodi defectibus eorumdem opem remedii salutaris apponere liberalitate regia dignaremur. Nos autem volentes eorumdem fratrum ac pauperum necessitates grato relevare subsidio, et ut præsertim pauperum ac egenorum inopiæ de nostra fiat abundantia supplementum, pro illius Largitoris amore, de cujus manu cuncta recepimus.... damus etc. Actum apud Meledunum anno Dominicæ Incarnationis mclx mense Decembri. Reditus videri possunt in assignato diplomate.

A 853 Templum item cura S. Ludovici, eodem anno 1260 ad finem vergente, dedicatum est; indulgentiæque ab Alexandro Pontifice illud frequentantibus in die dedicationis totoque octiduo sequente ad preces illius concessæ, uti pluribus narratum invenies apud Bonaventuram Baro in Annalibus Ordinis SS. Trinitatis ad dictum annum num. 6, ubi diploma recitatur Pontificium. Ceterum ejusdem Ordinis religiosi Parisiensibus, teste eodem auctore ad annum 1209 num. 4, S. Ludovicus. . . dono dedit censum, qui ei proveniebat ex septem vel octo domibus in platea Fœni. Præterea, ut habet ad annum 1270 num. 8, conventui eorum Parisiensi dono dedit segmentum veræ crucis Dominicæ, et unius spinæ ex ipsius corona. Qui et ad annum 1259 num. 3 hæc de pietate sancti Regis adjungit: Quo loco libet admirari Regis vere Christianissimi non modo profusam liberalitatem, sed adhuc etiam pietatem, cum ipse ad eundem conventum (Fontis-Bliandi) solitus sit sapius divertere et spiritualia exercitia absolvere frequentando cum PP. chorum. Interim autem oblonga chlamyde utebatur ex bysso admodum insigni, adjecto pileo, quæ ambo adhuc hodie in eodem cænobio magna reverentia servantur. Similia fecit Sanctum aliis locis in Actis infra narratur. Quibus hoc loco, quia certa destinantur temporis nota, commemoratis, ad ordinem rerum anno 1259 gestarum regredior.

854 Mense Julio, quo superiorem fundationem factam diximus, ecclesiæ Aniciensis jura, quæ in dubium vocata erant, post examen de re institutum, per litteras suas Corboli datas asseruit et declaravit, retento sibi jure, quod regibus vacante sede competeat; relictoque ecclesiæ, quod alii perperam usurpare tentaverant. Litteras ejus habes in novissima editione Gallicæ Christianæ inter instrumenta tom. 2 col. 234, ubi et litteræ decani et capituli ecclesiæ Aniciensis, quibus gratias agunt Regi hunc in modum: Vestræ igitur regis Majestati referentes, quas scimus et possumus, gratiarum humillimas actiones, quia vestræ benevolentiam placuit jus nostrum et ecclesiæ nostræ, per usurpationes diversas a quibusdam in ambiguo positum, declarare. Mense Augusto de jure gisti transegit cum episcopo Carnotensi, pretiumque inde acceptum impendit piis operibus, præsertim precibus fundendis pro anima fratris sui Roberti, aliorumque in Oriente defunctorum, ut auctor est Chazius pag. 312.

855 Deinde, tractatis mense Septembri regni negotiis in curia suprema, in festo S. Remigii Fratres Minores Sagienses in Normannia pio munusculo recreavit, adjectis litteris, ex quibus illud, æque ac pietatem Sancti, religiosus lector percipiet. Illæ autem sic habent apud Martenium tom. 4 Collect. amp. col. 1348: Ecclesiam vestram in honore sacrosanctæ coronæ Domini nostri Jesu Christi fundatam, venerando volentes exennio * decorare, unam de spinis sanctissimæ coronæ vobis in signum dilectionis transmittimus, specialiter caritatem vestram rogantes et requirentes attente, quatenus hujusmodi tam pretiosum sanctuarium, tam insigne, debito recipientes honore, illud etiam qua decet reverentia conservare curetis, specialem et perpetuam nostri in vestris orationibus et divinis obsequiis memoriam habituri. Similia munuscula sacra ad alios missa suis locis videbimus.

856 Eodem mense Octobri archiepiscopo Are-

latensi addidit annuos redditus, quo satisfaceret pacto cum illo inito. Ratio erat hæc: Belli-quadrum et Argentiam acceperat Simon Montfortius ab ecclesia Arelatensi in feudum cum obligatione solvendi censum annum centum marcharum: cum vero hæc oppida deinde ad Ludovicum VIII pervenissent, ab eo comiti Tolosano bello erepta; nec census solutus erat, nec homagium præstitum. Et sane ambiguum erat, an vel tunc deberetur, multoque magis hoc tempore post pacificam tot annorum possessionem. At Sanctus, qui aliena jura illæsa non minus cupiebat, quam cupidissimi quique sua, cum archiepiscopo composuit, censumque annum centum librarum ei concessit, ut latius videre est in ejus, et archiepiscopi Arelatensis litteris, tom. 2 Gallicæ Christianæ recusæ inter instrumenta col. 235. Die autem ejusdem mensis xix adfuit cum duobus filiis consecrationi Radulphi Grosparmi episcopi Ebroicensis, quem admodum ex veteri MS. leges apud Bulaum in Historia universitatis Parisiensis tom. 3 pag. 369.

857 Ebroico Aureliam profectus cum filiis suis S. Ludovicus, insigne ibidem pro more suo præbuit pietatis juxta ac humilitatis exemplum in translatione S. Aniani, quam contigisse die xxvi Octobris hujus anni, probat Carolus Sausseyus in Annalibus ecclesiæ Aurelianensis lib. xi, num. 51, ubi et hæc ex Actis ecclesiæ S. Aniani Aurelianensis ad propositum nostrum adducit verba: Dominus Rex propriis humeris dictam thecam portavit, et cum fieret sermo in claustro, dominus Rex cum suis filiis auditor in terra sedit, et obtulit duo pallia, quæ vulgo vocantur baldeguina. Porro Baldekinus pannus, quem palliis his designari existimo, est omnium ditissimus, cujus utpote stamen ex filis auri, subtegmen ex serico tegitur, plumario opere intertextus, sic dictus quod Baldacco seu Babylone in Perside, in Occidentales provincias deferretur, ut legitur in Cangii Glossario ad vocem Baldakinus. Hæc Aureliæ eximius Sanctorum Cultor. Inde vero Parisios reversus, mense Novembri supremum convocavit senatum, in cujus consensu immunitatem Ecclesiæ contra præpotentis principis insolentiam egregie curavit vindicandam. Rem accipe.

858 Robertus de Monberon, episcopus Engolismensis, variis de causis ab Ecclesiæ communione separaverat Hugonem Marchiæ et Engolismi comitem, nepotem ex filio et heredem illius Hugonis Marchiæ comitis, quem bellum anno 1242 cum Rege gessisse vidimus, ac dein Damiatæ occubuisse. Ille vero eo furoris et amentię prorupit, inquit Dionysius Sammarthanus Gallicæ Christianæ tom. 2 col. 1008, ut episcopus bona invaserit et diripuerit, ac præsullem cum universo clero a provinciæ et comitatus finibus, per suum senescallum ejecerit, ita ut illis igni et aqua interdicereetur. Hæc fusius relata invenies in variis epistolis hæc de re scriptis a Roberto, aliisque episcopis tum ad S. Ludovicum, tum ad alios. Legi hæc possunt apud Martenium tom. 7 Collect. amp. a col. 148. Ultima tantum verba ex epistola Roberti Engolismensis, Kalendis Septembris scripta huc transiero: Placeat igitur pietati vestræ, clementissime princeps, hujus pestilentis nequitie audaciam refrenare, et in præsentī casu taliter providere, ut amoris divini zelus, qui semper in pectore vestro viguit et valuit, ad laudem ipsius et bonitatis vestræ titulum

AUCTOR
J. S.
annuos redi-
tus concedit
archiepiscopo
Arelatensi ob
jus aliquod
dubium.

E
adest Aure-
liæ magna
cum pietate
translationi
S. Aniani;

F
Hugonem co-
mitem Engo-
lismensem pro
injuriis in
episcopum et
clerum

structumque
ibi templum
dedicari cu-
rat alia be-
nefacta eidem
Ordini præsti-
to

hæc ecclesiæ
turbatis in
dubium voca-
ta declarant,

Similia e sa-
tis Domini
nos domini
nobis Mi-
nobis Sa-
reantibus,

et muneribus

AUCTORE
J. S.

titulum non tepescat, sed igne sancti Spiritus inflammatus crescat, et fortius accendatur. Ita col. 166 Regem alloquitur post causam expositam, eodemque fere modo episcopi provincie Burdigalensis, quorum epistola, eodem die scripta, ibidem subjungitur. His litteris permotus Ludovicus, episcopum invitasse videtur, ut Lutetiam profectus, in curia sua accusaret comitem, quem ad causam dicendam evocavit: id enim tempore et rerum ordini aptius congruit, quam quod habet Dionysius Sammarthanus loco assignato, evocatum a Rege comitem, postquam Robertus Lutetiam profectus apud Regem Ludovicum et senatum comitem accusavit: nam causam comitis in curia actam circa festum S. Martini, testatur Chaizius pag. 313. ubi et arbitros electos consentit Sammarthanus.

satisfacere
cogit:

839 Verum quidquid sit de hac levioris momenti differentia, quid satisfactionis injunctum sit Hugoni comiti, audiamus ex laudato Dionysio Sammarthano: Quo, inquit, ad dicendam causam evocato, Regis decreto compromissum initur per arbitros, causæ judices nominantur.

B Lemovicensis et Cadurcensis episcopi, reque longo examine perpensa, arbitrorum judicio comes jussus est celebri supplicationi, quæ reducendis in urbem episcopo, ac clero universo, die festo indiceretur, adstare in sago, nudus caput et pedes. Eadem sententia decretum fuit, ut portæ urbis, quibus ingressurus erat Robertus, in platea ante cathedralem ecclesiam concremarentur: denum crimen publice comes fateretur, et veniam a Roberto supplex peteret: quingentas etiam libras actoribus mulctæ loco pensitaret, et insuper Engolismensi basilicæ eos redditus assignaret, qui cereis tribus ante majus altare, dum sacra fierent, perpetuo accendendis sufficerent. Quod et executioni mandatum intelligitur ex registris eccles. cathedralis. Unde et Francorum reges, ad quos hereditario jure comitatus Engolismensis delatus est, tres istos cereos Engolismensibus canonicis hodieque persolvunt. Sententiam se vidisse testatur Corlaeus, in festo S. Clementis an. mclxix inscriptam.

fundat valetudinarium Pontisarense: ædificia varia construit Prædicatoribus.

C 860 Præter fundationes pias jam memoratas hoc anno, aliæ non paucæ supersunt hoc loco commemorandæ, quarum tempus non quidem tam manifeste instrumentis authenticis consignatum habemus; aliunde tamen utcumque eruimus. Valetudinarium Pontisarense hoc circiter tempore Regis liberalitate constructum inde colligimus, quod Nangius, num. 849 citatus, testetur partem pecuniæ, a Domino Cociacensi pro mulcta exactæ, huic ædificando fuisse impensam. Hoc autem valetudinarium magnis et sumptuosis ædificiis constructum ab eo, eidemque magnos redditus assignatos, auctor est Gaufridus in Vita num. 29: in Vita vero secunda num. 94 dicto valetudinario possessionem bonorum dedisse dicitur, quorum census annuus quadringentæ librar, monetæ istius temporis, qui census admodum erat insignis, et tantus fere, quantus haberi potuisset ex tota mulcta Cociacensi domino imposita. Unde nolim lector existimet, nihil impensum a Ludovico huic et sequentibus duabus foundationibus præter mulctam jam dictam; sed tribus illis ædificiis, quæ tunc inchoata fuisse existimo, pecuniam illam mox applicitam, sumptusque reliquos Regis munificentia suppletos. Alterum opus, cui memorata mulcta impensa dicitur, est dormitorium Prædicatorum Parisiensium, cui scholas adjungit Nangius; atque

alia ædificia, auctor Vitæ secundæ num. 94.

864 Tertium vero est templum fratrum Minorum Parisiis, quod amplum fuisse ac magnificum discimus ex Waddingo, in Annalibus Minorum ad annum 1234 num. 49 illud describente, ex quo pauca huc transfero: Habet porro longitudinis supra cccxx pedes, latitudinis supra nonaginta. Chorum a navi pulpitum, ligneum quidem illud, sed maximum et perpulchrum, aliquot ligneis affabre factis columnis innixum secernebat. . . . Chorum. . . . undique circumdabant viginti quinque sacella partim muris, partim lignis affabre factis inter se, et ab eodem choro distincta. In quolibet sacello erecta erat ara simulque abacus, tam elegantibus ac preciosis Christi, Deiparæ, Apostolorum, Martyrum, aliorumque Sanctorum, in quorum memoriam dicata erant, figuris decoratus, ut et religionem simul et admirationem piis sectatoribus incuterent. Plura templi ornamenta ibidem legi poterunt: ad ea autem ordinanda non modo liberalitatem; sed industriam etiam Sancti concurrisse existimo. Testatur enim auctor Vitæ secundæ num. 94, Ludovicum, dum pia curabat ædificia construi, opera per semetipsum inspicere, multaque ordinare, et disponere consuevisse. Ceterum templum hoc, pro mole operis, tam cito absolvi non potuit; absolutum autem circa annum 1262 opinatur laudatus Waddingus, Quod, inquit, Urbanus IV anno sui Pontificatus 2 diplomate dato in Veteri urbe ipsum Regem Francorum laudat vehementer, quod in domo fratrum Minorum Parisiensium de novo, nec sine magnis sumptibus, ecclesiam construxerit, in cuius dedicatione indulgentias dari postularet. Concedit autem ad ejusdem Regis instantiam eis, qui ab ipso die consecrationis usque ad 4 menses eandem ecclesiam visitarent, 3 annos et totidem quadragenas.

862 Valetudinarium item Compendiense magnis sumptibus structum, paribusque ditatum censibus Gaufridus num. 29 testatur. Auctor Vitæ secundæ num. 94 affirmat duodecim millia librarum Parisiensium operi impensa; ac præter amplios redditus necessariam pauperibus atque ægrotis suppellectilem a Rege donatam. Hujus autem valetudinarij constructio ultra hunc annum differri non potest, licet aliquanto citius potuerit contingere. Nam laudatus Vitæ secundæ auctor num. 107 refert, primum ægrotum, panno holoserico exceptum, manibus S. Ludovici, ejusque generi Theobaldi Navarre regis, eidem illatum esse: secundum vero manibus filiorum Regis, Ludovici et Philippi, sequentibus exemplum certatim proceribus aliis. Unde, cum Ludovicus regis filius initio anni sequentis, ut diceamus, mortem obierit, jam hoc anno valetudinarium fuit perfectum. Quod attinet ad erimum illud humilitatis, charitatisque exemplum, quod ad temporis ordinem investigandum erat hoc loco commemorandum, adire poterit lector pius Vitam secundam; quam non sine stupore quodam hujusmodi charitatis exemplis undique conspersum reperiet.

863 Guilielmus Nangius in Chronico ad hunc annum ad propositum nostrum sic scribit: In episcopatu Parisiensi fundatum est cenobium Sororum Minorum juxta Sanctum Clodoaldum supra Secanam * a religiosa et illustri domina Jsa-bella virgine, sorore sancti Regis Franciæ Ludovici, ipso Rege eidem monasterio possessiones et redditus in sustentationem Sororum congruos assignante

A assignante. Eamdem fundationem memorat in gestis S. Ludovici pag. 368, ac soli Regi attribuit: verum constat etiam ex Joinvillio num. 250, impendio quidem Regis præcipue, nomine tamen B. Elisabethæ factam; quam et ad sumptus aliquid subministrasse, et curam fundationis præcipuam habuisse credimus. Adjuvit autem Rex sanctus sororem sibi dilectissimam non tantum in domo et ecclesia ædificandis et ditandis, sed insuper ad confirmationem impetrandam regulæ, a S. Bonaventura aliisque fratribus Minoribus novellæ congregationi conscriptæ. At, cum hæc pluribus dicenda sint in Actis B. Elisabethæ ad diem xxx hujus mensis, plura de hac fundatione hic non disputo: tantum observo cum Chaizio pag. 376, primum lapidem per Ludovicum fuisse positum, secundum vero per reginam ejus conjugem; Regique moniales istas semper charas fuisse, adeo ut ab initio eas piis verbis ad vitam perfecte traducendam hortatus sit, et deinceps frequenter tum verbo tum exemplo ad perfectæ vite amorem animaverit.

B 864 Ad tot fundationes hujus temporis lubet aliquam adjungere, de cujus tempore non constat defectu monumentorum. Illustrissimus Huetius Abrincensis episcopus in Originibus Cadomensibus, sine auctoris nomine secundo impressis anno 1706, cap. 16 num. 22 ex opinione communi Cadomensium refert, monasterium fratrum Prædicatorum a S. Ludovico fuisse fundatum; additque tempus fundati monasterii ignorari, combustis Calvinistarum furore fundationis instrumentis. Attamen si opinio Cadomensium, quæ Guilielmum Acarin, defunctum anno 1246, ut asserit laudatus auctor, Regis in hac fundatione procuratorem facit, satis solido niteretur fundamento, necesse esset affirmare, monasterium a Rege fundatum dudum ante hæc tempora. At fatetur eruditissimus auctor, opinionem illam incerto niti fundamento: quapropter tempus incertum relinquo; fundationem vero ipsam confirmo ex Vita secunda num. 48, ubi hæc leguntur: Rursum fundari curavit ac construi... domum Fratrum Prædicatorum Cadomi *. Laudatus auctor cap. 16 num. 10 ait, quorundam etiam opinionem esse, valetudinarium Cadomense S. Ludovici liberalitati attribuendum, in quorum sententiam propendet allatis aliquot conjecturis, atque inter alia refert duas molas dicto valetudinario a Sancto donatas anno 1255: verum nec hujusmodi sunt allatæ ab eo rationes, ut consensum extorquere debeant; neque ad manum est, quo illam opinionem certo probatam reddam. Ad alia itaque progredior.

§ LXVIII. Gesta cum Henrico Angliæ rege: mors immatura filii Ludovici: concordia in universitatem Parisiensem reducta.

Narravimus § LXVI pacem Ludovicum inter et Henricum Angliæ regem conclusam; hujus autem occasione Henrico trahendum erat in Galliam ad homagium Ludovico præstandum. Ejus discessum memorat Westmonasteriensis ad annum 1259, prætermissa tamen clientelæ jurandæ causa. Verba ejus accipe: Cir-

ca festum S. Martini dominus rex una cum regina, et multitudine etiam nobilium numerosa, iter arripuit versus Doveriam, pro negotiis inter se et Regem Franciæ, eorumque regna expediendis in Franciam transfretaturus. Parisios venisse circa initium Decembris est verisimile. Quo autem modo exceptus fuerit a Ludovico, Nangium audiamus referentem. Quem, inquit pag. 370, Rex Franciæ Ludovicus honorifice suscipiens Parisius in proprio fecit palatio hospitari, ipsum suosque per plures dies electis vinis et ferculis ac largis muneribus honorando. Deinde Henricum ab abbatiam S. Dionysii discessisse ait, ubi ultra mensem permansit, quod facile crediderim.

866 At fallitur Nangius, eumque secuti errarunt non pauci, dum subdit sequentia: Ludovicus igitur Rex Franciæ ipsum ibidem pluries visitans, ... pacem cum ipso quotidie facere satagebat, quæ tandem facta est. Quippe ex instrumento pacis authentico, quod num. 840 assignavimus apud Leibnitium, constat pacem jam mense Octobri juramento Henrici, coram ipso per procuratores facto, firmatam fuisse. Præterea constat ex alio instrumento æque authentico, clientelam ab Henrico juratam die Jovis post festum S. Andreæ, seu iv Decembris, ut consentit Chaizius pag. 339. Pax igitur non solum jurata erat ante id tempus, verum et homagium præstitum videtur, priusquam Dionysiopolim abiret Henricus; neque enim est, cur iter regis reginæque Londino Parisios tam breve fuisse opinemur, ut multo ante mensem Decembrem illud absolberint, cum tantum Londini discesse- rint circa xi Novembris: si itaque per plures dies mansit Parisiis, non potuit ante iv Decembris Dionysiopolim discedere, nedum ibidem, pluries visitatus a Ludovico, tandem pacem facere, ac iv Decembris clientelam Ludovico proferri in horto palatii, quemadmodum pag. 340 narrat Chaizius, non recte subductis temporum calculis.

867 Necesse igitur est dicamus, pacem jam mense Octobri firmatam, Henricumque post præstitum clientelæ juramentum Dionysiopolim se contulisse. Cur vero tandiu ibidem moratus sit Henricus, facile colligemus ex Westmonasteriensi, qui loco supra assignato sic habet: Habito autem rex Angliæ Parisiis cum Rege Franciæ tractatu super negotio prædicto, illico destinavit in Angliam nuncios suos... præcipiens districtius, ut quicumque in Anglia jus aut clammium * in partibus ultramarinis se credebant habere, ad eum quam citius festinarent accedere. Quod et factum est. Voluit videlicet Ludovicus ditiones suas ab omni præensione immunes. Hinc manendum fuit Henrico tandiu post homagium præstitum, ut siqui ulterius aliquid juris habere se crederent, omnibus satisfaceret, omnesque juri suo renuntiarent: nam comes et comitissa Leicestræ id fecerant eodem die iv Decembris, quo clientelam professus est Henricus, uti notatur apud Tilletium ante laudatum pag. 283. Pleraque igitur negotia, quæ tractatu pacis comprehensa non fuerant, duorum regum crebris colloquiis absoluta sunt, licet aliqua adhuc indecisa permanserint, ad quæ decidenda legatos, seu procuratores anno 1262 ab Henrico delectos, et rursum anno 1269 ab utroque rege, invenimus apud dictum Tilletium pag. 184. Atque hæc ratio fuisse videtur, cur Nangius aliique putaverint pacem Dionysiopoli initam.

AUCTORE
J. S.

ut pax non eo
tempore inita,

E

sed alia ad
eam spectan-
tia ordinata:

F

* i. e. jus
aliquid petendi

AUCTORE

J. S.

defuncto inle-
rim Ludovico
Regis filio.
Henricus il-
lius corpus ad
sepulturam
defert.

868 Dum hæc tractabantur negotia, reges pariter celebrarunt festa Domini Natalitia Parisiis, ibique convivii mutuum inter se amorem testati sunt, ut narrat Westmonasteriensis ad annum 1260, quem a Natali Domini exorditur, quemque nunc sensim ingredimur. Verum, sicut idem auctor scribit post pauca: Iisdem contigit Natalitiis dolor in Francia lamentabilis. Ludovicus etenim Regis Francorum filius et hæres, vir strenuus et procerus, universis et singulis amantissimus; qui proxima esset in ætate (Patre disponente) uxorem, scilicet filiam regis Castellæ ducturus, et in regem Franciæ coronandus, viam est universæ carnis ingressus. Defunctum esse anno 1260 jam inchoato, colligitur ex sepultura tempore: nam epitaphium ejus in ecclesia Regalis-montis apud Chesnium pag. 442 sic habet: Illic jacet Ludovicus filius sancti Ludovici noni Regis Franciæ, et Margarietæ filiæ comitis Provinciæ, qui obiit anno ætatis suæ decimo sexto, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo nono (nam hic Gallis currebat usque ad xxv Martii, vel Pascha) et sepultus est in loco isto in octavis Epiphaniæ Domini, adolescens Deo et hominibus gratosus. De sepultura ejus, post mortem relata, hæc subjungit Nangius pag. 374: Cujus corpus in abbacia Regalis-montis Patris imperio sepulture dandum, prima nocte ad ecclesiam beati Dionysii delatum, monachis in decantatione psalmorum usque mane vigilantibus, custoditur. In crastino vero rex Angliæ Henricus, et nobiliores barones Franciæ, et Angliæ corpus defuncti assumentes aliquantulam partem itineris propriis humeris portaverunt.

quantæ spei
fuerit juvenis
hic Ludovicus.

869 Perculit haud dubie S. Ludovicum mors immatura filii tam chari; tantaque cura educati, quantam testantur Vitæ scriptores locis variis; unum pro omnibus huc afferre lubet pii Patris monitum filio, in spem regni adolescenti. datum: Care fili, inquit apud Joinvillium num. 2, obsecro te, fac ameris a populo regni tui. Nam profecto mallet, ut Scotus aliquis veniret ex Scotia, aut alius quispiam ex terra longinqua peregrinus, qui populum regni bene, et laudabili modo gubernaret, quam ut tu male gubernares, et cum dedecore. Alexander summus Pontifex in epistola proluxa atque eleganti, quam ad Regis dolorem leniendum ad eum dedit in Kal. Martii, (apud Raynaldum ad annum 1259 num. 47) post declaratum verbis gravissimis dolorem suum, spem de Ludovico conceptam his verbis significat; Nimirum de ipso publica tenebat opinio, jugibus gratiosæ indolis proficiens incrementis, quod si decreta fatalia speratæ substitutionis ordinem non turbassent, idem paternæ disciplinæ salutaribus eruditionibus institutus, suis temporibus te nomine, ac moribus reddidisset. Et quia velut germen odoris, fructus honoris et gratiæ, jam erumpentibus laudabilium studiorum floribus, producebat; unde sperabatur post te instar tui religionis et fidei Christianæ virtutis brachium, fulcimentum domus, stabilimentum et gloria gentis suæ. Deinde, post pauca, de ipsius Regis animi fortitudine in acerbissimo hoc casu perferendo spem suam declarat his verbis: Minuit autem hujus formidinis nostræ pavorem, quod exercitatus habebas animum ad patientiam in rebus asperis et adversis: omnem fortunam superare ferendo invicto pectore didicisti; et confidimus quod hunc doloris accessum imperturbatus, quamvis turbatus, exceperis,

quem alias irruentes intolerabilium sere casuum D impetus non fregerunt. Non sefellit spem Pontificis Rex sanctus: verum ad gesta cum Henrico redeamus.

870 Peractis, inquit Nangius, ac celebratis, ut regalem puerum decuit, defunctorum obsequiis, rex Angliæ et sui nobiles, Regis honorati numeribus, ad propria remearunt. Minus cito tamen, quam hic auctor significare videtur. Quippe Joannes Iperius in Chronico S. Bertini, apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 738, sic loquitur: Mansit igitur rex Angliæ penes Regem Franciæ usque post mediam Quadragesimam, et inde Rex Franciæ cum eo venit ad S. Andomarum, ubi simul celebrarunt Pascha. Post Pascha vero Rex Franciæ in Franciam, rex vero Angliæ in Angliam rediit. Sed Henricus, qui bellum externum finierat, mox domesticum illudque gravissimum invenit, ut postea erit explicandum.

871 Vidit sub initium hujus anni S. Ludovicus finem diu desideratum controversiæ, quæ inter doctores universitatis seculares, Ordinesque S. Dominici et S. Francisci magnis animis, paribusque studiis decertata fuit. Nata hæc erat anno 1253, Rege in Palæstina degente, quod doctores seculares ab universitate resecessissent doctores Dominicanos et Minores, quia ordinationes ab ipsis factas acceptare detrectaverant. Multa hinc orta sunt dissidia, incommoda multa, quæ commemorare non lubet, quod vix, aut ne vix quidem ad Ludovicum spectent. Auctoritate enim regia nunquam uti voluit ad rem decidendam, quam ad tribunal ecclesiasticum pertinere judicabat. Quapropter ea solum referam, quæ facta per Regem constat ad dissidium componendum. Habemus illa apud Bulaum in Historia universitatis Parisiensis tom. 3 pag. 295, ubi hæc scribit: Cum itaque vehementer hinc inde conciones, et contentiones non modo studium Parisiense, sed civitatis quoque ipsius quietem turbarent, Ludovicus Rex Christianissimus, qui viros doctos impense amabat, licet Romanæ Sedi plurimum in omnibus deferret, conatus est litem componere. Et commode factum est, quod tunc Lutetiæ synodus celebraretur ecclesiæ Gallicanæ, cui præsedebat Henricus Senonensis; interfuerunt vero Reginaldus Parisiensis, Guido Autissiodorensis, Nicolaus Trecensis, Alelmus Meldensis. Præcipua synodi causa erat cædes R. bonæ memoriæ cantoris Carnotensis: in eadem negotium academici Parisiensis propositum est et agitatum. Omnes autem prelati in idem consilium convenerunt, effeceruntque ut ambæ partes de arbitris convenirent.

872 Ergo communi suffragio delecti sunt Philippus Bituricensis archiepiscopus, vir magnæ pietatis et autoritatis, qui post mortem intercalites relatus est, Thomas Rhemensis, Henricus Senonensis, et Odo Rothomagensis cognomento Rigault; optimi viri, graves et spectabiles, quorum primus, nempe Bituricensis, erat quidem Dominicanis addictissimus, sed æquitalis amantissimus. Illi igitur die dicta jussuerunt utriusque partis procuratores suas causas agere. Dominicani conquesti sunt, se a consortio universitatis ejectos, duabus cathedris theologicis, quas diu ante possederant, iniquo magistrorum edicto privatos. Hæc præcipua fuerunt postulationis capita. Alia quoque adjecerunt, quod magistri et scholares juramento se adstrinxissent nunquam passuros, ut mendicantes in

S. Ludovicus
Henricum Au-
domaropolim
usque deducit.

Discordiam
universitate
Parisiensi or-
tam inter ac-
ademicos et
mendicantes
E

F

curat per or-
bitros compo-
nendam.

uni-

A universitatis gremium admitterentur, quod contra paupertatem et mendicitatem prædicassent, uno verbo quod multis injuriis et opprobriis ab iis vexati fuissent. Hæc autem omnia scripto quoque tradiderunt. Contra academici per M. Guilielmum de S. Amore, causas rejectionis ejusmodi hominum exponunt, et præterea conqueruntur quod Papalibus censuris per Dominicanos vexati fuissent; postulantque ut ipsi eas quam primum curent revocari. Et suas quoque illi rationes et defensionis capita scripto tradunt, quæ supra retulimus, quæ quia visa sunt Dominicanis injuriosa, ea inter accusationis præcipuos articulos apud D. Papam reposuerunt; ut in responsionibus ad objecta patebit.

cerum ea
deinde re-
rudescente.

873 Auditis ergo partibus et inspectis diligenter rationibus, prædicti arbitri pro bono pacis duas cathedras magistrales Dominicanis concesserunt: in perpetuum vero a societate academica eos excluderunt, nisi tamen aliter placeret academicis; idque consentientibus tandem utriusque partis animis constituerunt, ut constat ex instrumento publico ad perpetuam hujusce concordie memoriam confecto, die Martii anni MCLV more Gal., sed more Rom. an. MCLVI. Instrumentum pacis, quod subdit, ibidem videre poterit curiosus lector, ubi omnia fusius inveniet explicata, recteque ad pacem conservandam ordinata. Attamen non diu tenuit hæc concordia, discordia vero recrudit vehementius quam ante. Productus enim fuit libellus quidam revera perniciosus, quem B. Joannis Parmensis, ministri generalis Ordinis Minorum, sortum esse dictabant academici, quamvis majores nostri tom. III Martii pag. 65 id ex moribus et vita B. Joannis, ut alia deessent omnia, satis refutari existimaverint. Contra hunc libellum, ipsosque Ordines mendicantes, libellus de periculis novissimorum temporum in lucem emissus est, a Guilielmo de S. Amore conscriptus. Præterea Alexander Pontifex compositionem prædictam reseidit, ut vi aut metu extortam per litteras a Bulæo datas pag. 307.

Alexander
Pontifex.
damnatis
libellis fa-
voris,

C 874 Idem Pontifex litteris ad Ludovicum datis v Kalendas Julii, apud Bulæum pag. 306, post expositas contra adversantes mendicantibus doctores querelas suas, Regem rogat, ut doctores quatuor regno ejiciat, duosque ex iis, videlicet Guilielmum de S. Amore, et Christianum canonicum Belvacensem, si videretur, carceri tantisper mandandos curet, nisi statuta sua observare voluerint. At Ludovicus, quantumvis mendicantibus faveret, cum videret inde imminere periculum, ne studia alio transferrentur, mitius adhuc agendum censuit: et propter sedandam et pacificandam discordiam, misit... duos ad Romanam curiam clericos, ut per dominum Papam finem debitum sortiretur, ut scribit Nangius pag. 361. Nec hoc tantum, sed famosum quoque libellum illum contra mendicantes compositum damnandum curavit. Hinc illi gratia a Pontifice actæ, quod pauperes Christi suscepisset protegendos, non sine insigni virtutum ejus elogio. Litteras has Alexandri, xvi Kal. Novemb. datas, edidit Bulæus pag. 312, ex quibus pauca huc transfero in rem nostram: Sane, inquit, dilectos filios MM. Joannem et Petrum clericos et nuncios tuos, quos ad Sedem apostolicam destinasti, affectuose recepimus; in his, quæ proposuerunt et petierunt ex parte tua pro eisdem fratribus, benigne ipsos audire curavimus, et efficaciter exaudire. Et ecce libellum

illum perniciosum et detestabilem, quem quidam sacre Scripturæ intelligentiam sese habere fidentes, sed divertentes a tramite recti sensus, contra Christi pauperes, vitæ suæ subsidia salubriter mendicantes, componere præsumperunt, delatum ad nos per eosdem nuncios, tanquam iniquum, scelestum, et execrabilem, et instructiones ac documenta in eo tradita, utpote prava et falsa et nefaria, de fratrum nostrorum consilio autoritate Apostolica, præsentem magnam fidelium multitudine, reprobanda duximus et in perpetuum condemnanda. Plura subdit, quibus præfatum libellum abolendum curavit; hulla autem, qua ille damnatus fuit, exstat apud Cherubinum tom. I Bullarii pag. 80.

exsilioque ad
postulatio-
nem Regis
Guilielmo de
S. Amore in-
dicto.

875 Deinde, abolito etiam clanculum libello, quem B. Joanni Parmensi perperam tributum diximus; profectisque ad Pontificem quatuor præcipuis mendicantium adversariis; cum tres ex iis tandem se voluntati Pontificis accommodassent, librumque Guilielmi de S. Amore condemnassent, solus Guilielmus pertinaciter refragatus est. Quapropter Alexander ingressum regni Galliæ dicto Guilielmo inhibuit, quod etiam rogante Rege factum testatur: adhæc prædicandi, docendique facultatem illi ademit, ut in litteris ad Regem, III Idus Augusti anni 1257 datis, refert hoc modo: Districte dedimus litteris in præceptis, ut nullo unquam tempore regnum Franciæ intrare præsumat, et nihilominus omnem docendi ac prædicandi sibi autoritate Apostolica perpetuo interdiximus facultatem. Ita quod nec docere alicubi, nec unquam alicui clero vel populo de cætero audeat prædicare. Cum igitur nos celsitudo Regia rogaverit, sicut a tua credimus memoria non elapsam, ut eidem Guilielmo prædicti regni interdicere ingressum, et nos hoc... faciendum duxerimus, serenitatem tuam rogamus et hortamur attente, quatenus præfatum Guilielmum regnum ipsum intrare nullatenus patiaris. Non defuit voluntati Pontificis Rex sanctus; at ne sic quidem concordia continuo coarctat. Etenim, tametsi S. Thomas Aquinas, et S. Bonaventura, jubente Alexandro, jam cathedra magistrali donati essent; non destinebat tamen Guilielmus de S. Amore per litteras academicorum animos contra mendicantes exacerbare, ex quo fiebat, ut non paucæ iis inferrentur injuriæ.

severis man-
datis pacem
reducit, Lu-
dovico ma-
num

876 Tandem anno 1259 Alexander, ut incommoda hæc amputaret, sub pœna excommunicationis omne litterarum commercium cum Guilielmo interdixit, libellum ejus comburi jussit, voluitque ut nullus deinceps a mendicantibus se segregaret. Quæ, aliæque ad concordiam integre stabiliendam ordinata, in ipsius litteris reperies apud Bulæum pag. 351 et seqq. Quorum omnium executionem episcopo demandatam, S. Ludovico commendavit litteris apud Bulæum pag. 355, ex quibus elucescit, quo se modo in hisce turbis gesserit Sanctus, quantaque promptitudine summi Pontificis votis obsequetur. Quapropter eas hic exhibeo: Dum apostolicæ Sedis sermones, et scripta ea promptitudine, quoties tuæ Celsitudini mittuntur, assumis, ut videaris in illis eum, cujus in terris vices, ut videlicet immeriti, gerimus; intueri: expendis utique latius animadvertendum cæteris Christianis: similis devotionis exemplar, quod palam semper effulsit, et in excelso throno benedicti a Domino regni tui. Hinc nobis et Ecclesiæ Christi accessit assidue materia spiritualis exultationis et lau-

AUCTOR
J. S.

laudis. Hinc quoque in pressuris, quas eadem Ecclesia inter fluctuosos mundi hujus impetus extrinsecus inquieta perpetitur, refrigerium percepit internæ consolationis et pacis. Sane quamvis experimentorum testimonia de tuarum nos lætificantiâ incremento virtutum, quas sublimis venustat humilitas, jugiter increbrescant, hoc tamen nunc inter bona tua lætanter et gratanter accepimus, quod ad favorem Regium contra Parisiensis studii turbatores viris pacificis, sapientiæ otia studiosa censentibus, impendendum preces, et exhortationes Apostolicæ te primum et benevolum invenerunt.

porrigente
auxiliatri-
cem.

877 Super quo Serenitati tuæ gratiarum exsolvimus actiones. Cum autem venerabili fratri nostro episcopo Parisiensi contra turbatores eosdem diversa mandata dederimus, in quibus exequendis ipsum oportet Regalis potentia brachio adjuvari, Celsitudinem tuam rogamus et hortamur attente, in remissionem tibi peccaminum suadentes, quatinus eidem episcopo ad compe-
scendum et puniendum illos, prout expedire cognoverit, dexteram tradita tibi divinitus potestatis accommodes, quotiens fueris requisitus, ut tuo munimine inter inquietos innocens pacificorum tranquillitas muniatur, cupientium studiis vacare prudentia tuta convalescat utilitas, et exinde apud Deum tuorum crescat cumulus meritorum. Datum Anagninæ Idib. Jul. Pontif. nostri an. v, id est Christi 1259. Ita tandem, mandante Pontifice, episcopo exsequente, Rege manum ad omnia auxiliatricem præbente, post postliminio revocata, acceptique ad societatem academicam mendicantes, infimo tamen Dominicanis loco assignato. Res peracta sub initium anni 1260, ut videre licet in litteris universitatis apud Bulæum pag. 356. Ceterum in tota hac controversia animadvertere licet miram S. Ludovici erga Christi Vicarium observantiam cum insigni religione non lædendi jurisdictionem ecclesiasticam. Nec ullus mirabitur, quod plusculum causæ mendicantium favere visus sit, qui utriusque partis defensores, agendique modum attente consideraverit.

C

§ LXIX. Anno 1260 hospitium Parisiis trecentis cæcis structum et dotatum: valetudinarium ibidem auctum: restitutiones continuatæ, cura de convertendis hæreticis: varia a Pontifice impetrata contra clericos flagitiosos et negotiatores: duella lege prohibita: spina donata, corpus S. Bargæ acceptum.

Domum am-
plam fundat
Parisiis, do-
tatque tre-
centis cæcis.

Quod spectat ad reliqua hujus anni gesta, primo loco commemorandam duri insignem prorsus foundationem valetudinarii cæcorum Parisiis, quod illa jam aliquot annis cepta, hoc demum anno ad finem fuerit perducta. Gaufridus in Vita num. 30 magnam domum vocat, ubi plusquam trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur. Joinvillius num. 250, et Vita

secunda num. 93 trecentis cæcis hanc domum D exstructam scribunt, quam Galli passim vocant Quinze-vingts, a numero trecentorum; adeo ut pauciores trecentis in ea domo commorari noluerit, licet in illa aliquando plures fuisse videantur ex Gaufrido. Templum item seu sacellum in usum cæcorum exstructum, et cum domum, tum templum Regis liberalitate censibus instructum, testatur Vita secunda loco assignato. Primas hujus foundationis litteras nullibi inveni: at litteras Alexandri Pontificis, quibus in dedicatione ecclesiæ, S. Remigio sacræ, indulgentias hoc anno concedit, exhibet Breulius in Antiquitatibus Parisiensibus pag. 969. Binas item S. Ludovici recitat Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 446 et 447; alteras, quibus presbyterum dicto sacello præficit assignatis redditibus; alteras ad domum ipsam liberandam onere persolvendi episcopo Parisiensi censum quemdam annuum, quod valetudinarium in ejus dominio esset edificatum.

879 Locus, ubi constructa cæcorum domus est, ait laudatus du Bois pag. 446, tunc temporis erat extra portam sancti Honorati juxta locum, ubi lateres coquebantur, qui in chartis illorum temporum propterea Lateritiæ vocatur. Porro non satis speciosa quibusdam visa est hæc fundatio, nisi eam exornaret fabella, quæ non paucos olim habuit amatores, licet nunc passim rejiciatur, et nullum de ejus falsitate dubium esse possit Acta S. Ludovici antiqua sedulo pervolvendi. Eam itaque verbis memorati du Bois breviter relatam accipe, et reputatam: Ajunt hanc (domum) exstructam esse a Ludovico Rege, ut hospitium esset trecentis militibus, quibus Saraceni effoderant oculos: sed de ea re nihil apud illorum temporum scriptores, neque quicquam in regis, aut aliis quibuscumque litteris reperitur. Auxit hujusce domus redditus, priusquam ad expeditionem Africanam discederet Sanctus; prout videre est in litteris ejus apud Breulium pag. 971: datæ hæ leguntur mense Martio anni 1269; atque in iis post novos redditus assignatos hæc subdit: Insuper volumus et mandamus, quod in domo et congregatione dictorum cæcorum numerus trecentorum pauperum (prout alias ordinavimus) perpetuo observetur: et quod ab eleemosynario nostro, vel hæredis nostri prædicti (quem eleemosynarium ad visitandam loco nostri dietam domum constituimus) quandocumque de dicto numero aliquis defuerit, suppleatur.

880 Valetudinarium etiam Parisiense, cui aliquando mille libras pro eleemosyna una vice concessit, teste Carnolensi num. 27, hoc rursus anno liberalitatem piissimi Regis expertum est. Illius ædificia magnis sumptibus amplificata, ipsumque redditibus auctum scribit Nangius pag. 368. Consentit Vita secunda num. 94, ubi illud a Ludovico extensum dicitur usque ad parvum pontem. At tempus non assignant: factum illud anno 1258 vult Gaguinus apud Breulium pag. 74, quod an satis certum sit, mihi non liquet. Quidquid autem sit de tempore aucti valetudinarii; hoc certe anno censum illius iterum auxit Rex sanctus: nam cum eleemosynas largas, tempore Quadragesimæ jam olim dari solitas, firmasset litteris suis apud Chesnium pag. 422; prædictas litteras conservari voluit a præfecto et fratribus valetudinarii; atque exhiberi, ubi opus esset: Et ut diligentius, inquit, et studiosius præsentibus litteræ custodiantur ibidem, donamus

E
auget postea
eandem fun-
dationem, cu-
jus occasione
fabella quo-
dam confecta.

F
auget etiam
valetudina-
rium Parisiense, mul-
tasque confir-
mat eleemo-
synas:

et

A et concedimus eidem domui, et pauperibus in ea degentibus, decem. libras Paris, annui redditus, percipiendas in perpetuum ab eisdem apud templum Paris. de denariis regis in initio Quadragesimæ pro querendis amygdalis et aliis necessariis ad usus pauperum in Quadragesima antedicta. Unde discimus Sanctum non modo largum fuisse in donando et munificum, sed muneribus quoque curasse, ut ne munera sua quorundam negligentia aliquando interciderent. Quam autem insignis fuerit annua hæc Quadragesimæ elemosyna, quam ad tria circiter millia librarum ascendisse ait Gaufridus num. 30, latius videri potest in assignato apud Chesnium instrumento.

restitutiones continuat, atque animarum et corporum simul curam gerit:

881 Restitutiones interim Regis, quas dudum captas vidimus, necdum cessabant; præsertim in Occitania, ubi propter leges severas, primis Ludovici temporibus contra hæreticos latis, multi bonis suis fuerant spoliati. Necessariæ quidem fuerant leges illæ grassante hæresi; verum, sublato jam periculo, pius miserorum Pater voluit, ut in bona sua restituerentur, quotquot inceniebantur neque noto crimine indigni illa grotia, nec condemnati, nec fugitivi; exceptis tamen iis, qui arma adversus ipsum gestaverant. Quæ se facere dicebat, ut legum illarum severitatem utrumque mitigaret; addens tamen se nolle, ut quis pro lege acciperet, quod unice faciebat ad maiorem conscientie suæ securitatem. Hæc paullo fusiùs apud Chaizium pag. 380 relata leguntur; ubi pag. 382 additur, Regem eodem tempore curavisse, ut per religiosos ad id destinatos fidei mysteriis imbuerentur, infantesque orphanæ aut relictæ salutaribus baptismi undis abluerentur: ac demum ut ne infantibus illis aut adultis etiam conversis vel necessaria ad victum, vel ad sufficientem instructionem deessent, illa ut urbes quælibet Franciæ, inquit Chaizius, infantibus his baptizatis, atque his conversis essent plenæ.

carria obtinet a Pontifice ad coercendos clericos flagitiosos, uxoratos, negotiatores:

C Dum tanto studio subditorum suorum corporibus prospicit atque animabus, mala etiam quælibet regno suo exterminare conatus est. Dolebat crimina non pauca committi a clericis quibusdam, qui nihil minus agebant, quam quod sancta ab eis exigebat professio. Verum, ut erat religiosissimus in servanda jurisdictione ecclesiastica, promptum ei non erat his malis adhibere remedium. Quapropter summum Pontificem interpellare voluit, ne exemptio clericorum flagitia nutriret: quid autem postulaverit, colligere utrumque poterimus ex scriptis hac de re ab Alexandro epistolis, quas in Spicilegio Acherii editas habemus tom. 3 pag. 634. Prima autem epistola, ad Regem data Pridie Idus Januarii, concedit ut Rex non incurrat excommunicationis sententiam, si clericos flagitiosos capiendos curet, ad mandatum Ecclesiæ foro ecclesiastico reddendos. Alia deinde epistola, ad Franciæ antistites data 2 Kalendas Februarii, hæc mandat: Ex parte carissimi in Christo filii nostri Regis Franciæ illustris fuit propositum coram nobis, quod nonnulli clerici bigami, et viduarum mariti, et alii etiam clerici uxorati regni sui, diversa maleficia committere non verentur, quæ oculos divinæ Majestatis offendunt, et homines scandalizant. Quocirca fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus non impediatis quominus idem Rex, comites, et barones ipsius regni, sub quorum jurisdictione malefactores ipsi consistunt, ipsos in enormibus dumtaxat criminibus deprehensos, quæ

sanguinis pœnam mereantur, eis primitus clericali gradu prima ratione privatis, puniant, secundum quod justitia suadebit, et consuetudine contraria non obstante. Tertia demum epistola, eodem anno data iii Kalendas Augusti, vetat Pontifex, ne antistites defendant clericos negotiatores, si illi tertio moniti, a negotiatione non desisterent.

AUCTORE J. S.

883 Hæc ad abusum tollendos cum Pontifice S. Ludovicus, qui abusum longe gravissimum duellorum in tota ditione sua per se sustulit; quo facto æternam sane meritis est nominis sui commendationem, laudemque tanto maiorem, quanto malum magis erat inveteratum, longoque usu roboratum. Cangius in Glossario deinde aucto ad vocem duellum multa de hoc abusu docet, ex quo pauca jurabit ad rei elucidationem decerpere. Duellum ita describit: Monomachia, seu singulare certamen, quo ambigua disceptationes dirimebantur, quæ ordinario iudicio terminari non poterant. Addit descriptionem aliam Joannis de Lyniano, qua plures duelli species comprehenduntur, his verbis conceptam: Pugna corporalis deliberata hinc inde duorum, ad purgationem, gloriam, vel odii aggregationem. Duellum, quo dirimebantur controversiæ, a populis Septemtrionalibus fluxisse, cum vera fide nondum erant imbuti, colliges ibidem ex Cangio, ubi illos armis decernere lites suas solitos fuisse scribit Paternus: deinde Apud Strobaum, inquit, Umbrici cum controversias inter se habebant, pugnabant armati sicut in bello: et qui suos adversarios interemerant, justiore causam habuisse videbantur. Hunc usum apud Francos viguisse usque ad S. Ludovici tempora, certum est, idque legibus et exemplis probatum habemus apud auctorem laudatum, adeo ut nobiles, de crimine accusati, vix aliud subire vellet iudicium, ut ante vidimus in causa domini Cociacensis, qui paratum se offerebat ad crimen duello refutandum, assentientibus ei proceribus, contententibusque pro regni consuetudine non aliud ei subeundum fuisse iudicium.

usum duellorum, antiqua consuetudine roboratum,

884 Perniciosissimam hanc consuetudinem, in tota ditione sua abrogat.

885 Probat etiam prohibitionem duellorum

F

notentibus id imitari vassallis:

cap. 2,

AUCTORE
J.S.

cap. 2, ubi ea leguntur prohibita: verum examinabimus postea, an statuta illa omnia certo sint S. Ludovici. Interim subdit auctor in rem nostram: Sed hæc prohibitio locum habuit tantum in propriis terris, non vero in terris vassallorum. Unde cum prior S. Petri de Monasteriis, qui, in quantum prior, Regem associaverat in sua villa, questus esset, quod regius ballivus duella pariter amovisset ab eadem villa, quia sine assensu suo inde amoveri non debuerant: « Pla- » cuit D. Regi, quod si prior teneret ibi duellum, » teneat per ipsum, et totum per proprium » servientem suum, et non per servientem » communem inter ipsum et D. Regem, quia » Rex non vult habere aliquid in duello. Si » tamen ratione duelli committatur terra vel » aliud, voluit D. Rex portionem suam sibi red- » di ratione associationis prædictæ. » Inter Aresta cand. 1260 in 4 Reg. Parl. f. 109. Addit Chai- zius pag. 385, nobilem quemdam petiisse sibi damnum resarciri, quod ex duellis abrogatis patiebatur; nihil tamen ei in curia adjudicatum fuisse. Ex quibus facile colligi potest, Regem suo magis, doctorumque virorum, quam nobilium consilio abusum hunc abrogasse; et consequi non potuisse, ut omnes regni vassalli imitarentur exemplum. Imo ne posteriores quidem reges omnes hanc legem satis curarent observandam, uti discas ex laudato Cangii Glossario. Verum hinc nihil laudis detrahendum S. Ludovico, qui roboratum antiquis legibus abusum lege lata abrogavit, legemque suam curavit observandam. Tandem perniciosam consuetudinem, invitis etiam legibus apud multos perseverantem, gravissima pena coercuit Ludovicus XIV magna nominis sui gloria.

886 Hoc item anno egregius proborum virorum Amator B. Bartholomæum de Bragantiis sacro honoravit munere, uti ipse Bartholomæus, Vicentinus in Italia episcopus, narrat apud Ughellum in Italia sacra tom. 15, col. 1052 editionis postremæ, ex quo ea huc transfero, quæ occasionem muneris, ipsumque munus docent, una cum insigni piissimi Regis erga viros pios humanitate: Post hæc, inquit, Rex Christianissimus cum regina et fere tota domo regia christianæ religionis amore mare transiit tempore, quo nobis licet indignis Nemovicensis * civitatis, quæ in regno Cypri est, pontificatum apostolica Sedes contulit. Navigantes vero in Syriam, Regem, atque reginam visitavimus, et in Joppe, atque in Sydona, et ultimo in Acone benignissime ab eis recepti fuimus, et tanto amore dilecti, ut in Francia profecturi nos instantes rogarent, quod eos Parisiis visitare curaremus, spem nobis tribuentes, quod ibidem sacra Dei nobis communicarent. Cum igitur de regno Angliæ, quo pro fidei negotiis profecti eramus, cum ipso rege Angliæ pariter et regina Parisios venissemus, spes nostra desideratum suscepit effectum. Nam piissimus Rex Francorum de spinea Domini corona spinam unam excludi fecit, et nobis, Regio flexo poplite, nostris ex opposito flexis genibus, devotus obtulit, et de suis sacris Regiis manibus manus pontificales ditavit. Quid ultra? Dilectionis osculo dato pariter et accepto, mutua recommendatione facta hinc et inde, nos abire permisit. Hisce subdit quo modo sacram spinam Vicentiam detulerit, atque in structo ibidem Prædicatoribus templo deposuerit.

887 Qui sacra hujusmodi munera liberaliter

viris piis suisque similibus largiebatur, ea quoque cupide ambiebat, et postulabat ab aliis: ita hoc anno accepit corpus unius e virginibus, quæ cum S. Ursula martyrii coronam sunt adeptæ. Exstat hac de re testimonium Conradi archiepiscopi Coloniensis, datum hoc anno XIV Kalendas Julii, apud Martenium tom. 1 Anecdotorum col. 1108, ex quo lector munus cognoscet manifestius: Cum præsens corpus, inquit, in scriptis præsentis conclusum magnifico et illustri domino Ludovico Regi Francorum, juxta ejus desiderium, duxerimus de nostris partibus transmittendum, ne ipsum Dominum lateat, sed tam ei quam cunctis sanctæ fidei professoribus innotescat, cujus hoc corpus fuerit martyris, in quo certa martyrii signa, et passionis apparent indicia, notum esse cupimus universis, quod corpus istud ejusdem eximiae et sanctæ virginis extitit, quæ Berga proprio nomine vocabatur, natione Britannica, nata cujusdam comitis illustris; et de illarum sanctarum exercitu virginum, quæ undecim millia numero, prout habet illarum historia, extiterunt, et sui apud Coloniam passionem et palmam martyrii susceperunt: et cum per divinam revelationem effossum de tumba fuerit ejus corpus, et habitum veneratione maxima, ac in sacrario monasterii Trutensis monachorum Ordinis S. Benedicti reconditum multis annis, ipsum corpus in medio ignium, eo guerræ tempore, quo diebus nostris ipsum monasterium totum fuit incendio concrematum, mansit, ut Domino suo operanti miraculum placuit, incombustum. Ita Conradus archiepiscopus, de quo vide Galliam Christianam novissimæ editionis tom. 3, col. 691 et seqq.

§ LXX. Anno 1264 concilium episcoporum et principum ob Tartarorum progressus, in quo varia pie decreta Regis voluntate: eleemosynæ mulieribus leprosis confirmatæ et auctæ: fundatio Trinitariorum; virginum Ordinis Prædicatorum, et Saccitarum: pietas in Sanctos: obtenta a Pontifice beneficia cum elogio.

Initio anni 1261 Ludovicus pro consuetudine sua senatum supremum congregavit, in quos quædam regni negotia ordinata refert Choizius pag. 386. Hisce autem finitis, non modo proceres regni, sed episcopos quoque convocavit sacro quadragenarii jejunii tempore ad deliberandum cum iis de modo Tartarorum progressus sistendi: hi enim arma victricia per Orientem late circumferebant, et Christiano orbi metum incusserant non levem. Scripserat de his Alexander Pontifex ad archiepiscopum Burdigalensem, hortatus ut episcopos provinciarum suarum convocaret ad concilium, cumque iis deliberaret, quibus modis Tartaris resisteretur, non in Palestina solum, verum in Hungaria quoque atque Polonia, quibus iterum imminabant, ut per regna illa ad alias Christianorum provincias gradum facerent.

C
* i. e. Limis-
sonis

Concilium
metu Tarta-
rorum, hor-
tante Pon-
tifice, convoc.

A *facere*nt. *Exstat illa Alexandri epistola apud Martenium tom. 7 Collectionis amplissimæ col. 468 : cui similem ad Regem exaratum fuisse auctor est Nangius mox citandus; unde verisimile est, ad alios quoque archiepiscopos litteras hujusmodi fuisse datas. Hisce notatis, Nangium, qui more suo comitia innectit anno 1260, quia ante Pascha sunt habita, loquentem audiamus : Anno Domini mcccix Dominica in Passione congregavit Rex Franciæ Ludovicus Parisius concilium episcoporum et principum regni sui, eo quod dominus Papa scripsisset ei, Tartaros in transmarinis partibus irruisse, Sarracenos vicisse, Armeniam, Antiochiam, Tripolim, et Damascus, Alapiam, et terras alias subjugasse, et tam Acconi civitati, quam toti Christianitati periculum imminere. Quæ de subjugatione Armeniæ, Antiochiæ, et Tripolis dicuntur, ita intelligenda; quod rex Armeniæ, et princeps Antiochiæ, ejus etiam erat Tripolis, se sponte rectigales fecerint Tartaris, ut recte monet Raynaldus ad annum 1260 num. 35, perperam tamen eidem anno comitia hæc innectens, nam habita esse anno 1261 patet ex litteris Pontificis supra dictis apud Martenium, non nisi sub finem anni 1260 datis.*

B *889 At cum reliqui Christiani superbum Tartarorum jugum accipere nollent, amicitia dictorum principum cum Tartaris nihil eis videbatur profutura, quod Tartari Christianos omnes sibi vellent subjectos. Itaque audiamus, quid in dictis comitiis contra hos terrores statutum referat laudatus Nangius : Unde, inquit, ordinatum fuit de orationibus multiplicandis, processionibus faciendis, et blasphemis in Deum puniendis, peccatis et superfluitatibus cibariorum ac vestium reprimendis. Inhibita etiam fuerunt usque ad biennium torneamenta, et injunctum est, quod non luderetur aliis ludis, nisi quod homines se exercerent in arcibus et balistis. Sic ille breviter. Quæ paullo fusius, auctiusque relata leguntur in epistola responsoria concilii Burdigalensis ad Alexandrum Pontificem, apud laudatum supra Martenium col. 470 et seqq., ex qua brevitatis causa tantum subjungam, quæ a Nangio fuere prætermissa. In primis igitur respondent de subsidio, quod rogaverat Alexander, nihil in illo conventu communi consilio statui potuisse : Licet, inquiunt, dominus Rex Francorum institerit fidelissime, ut omnes uno spiritu onus hujusmodi subiremus... Propter quod domino Regi placuit, quod nos et ipsi infra quindenam Pentecostes ad ipsius præsentiam redeamus, et speratur quod tunc, domino concedente, tractatus laudabiliter et utiliter inchoatus, laudabilius et utilius consummetur. Attamen ne tunc quidem aliquid de subsidio ridetur statutum. Rationem fuisse opinor, quod periculum a Tartaris cessare rideretur, ut jam a multis dicebatur in hisce comitiis, ac revera Tartaros ingenti strage superatos a Bela Hungariæ rege ad annum 1261 num. 4 habet Raynaldus.*

C *890 Propeximis etiam, inquiunt episcopi, quod omnes Christiani, cujuscumque conditionis vel dignitatis existant, qui fidem Christianam irritam facientes, confederati sunt, vel confederabuntur Tartaris antedictis, penis illis subdantur in personis et rebus ac eorum hereditatibus, quas jura contra hæreticos statuerunt... Item extitit ordinatum..., quod omnes villæ, sive castra, vel etiam firmitates *, arma habeant et necessaria ad pugnandum... Voluit dominus*

Rex et petiit a prælatis, ne figura crucis poneretur in tumulis, neque in aliis locis, ubi posset aliquatenus inhonorari vel etiam deturpari. Petiit etiam a prælatis, quod in ecclesiis seu locis aliis facerent nuntiari, quod in passione Domini, ubi ejusdem transitus nuntiatur, presbyteri, plebes, et clerici genua flectant, ob reverentiam tanti beneficii, nobis a Deo collati, et gratiarum multimodas actiones. *Viderat Rex piissimus, teste Gaufrido num. 55, id in monasteriis quibusdam observari, voluitque ut in sacello suo similiter observaretur; quin et auctor fuit Prædicatoribus, ut in Ordine suo pium hunc ritum statuerent observandum. Unde piam consuetudinem flectendi genua, dum in passione mors Domini legitur, paulatim invaluisse suspicor, ita ut tandem post aliquot secula Romano Missali sit additas ad marginem, ubi antea non habebatur. Ceterum, an plura statuta sint in conventu indicto post Pentecostem, non memorant auctores : pecuniam tamen a Rege in Palestinam ad subsidium Christianorum missam, ex antiquis instrumentis refert Chaizius pag. 390. Porro ut statuta in hoc concilio de sumptibus nimis amputandis suo exemplo doceret observanda Rex sanctus, hospitii sui et familiæ regiæ sumptus nova ordinatione, mense Augusto hujus anni facta, moderatus est, uti curiosus lector inveniet in Observationibus Cangii ad Historiam S. Ludovici pag. 408 et seqq.*

891 Hæc ad pietatem in regno suo alendam, malaque exterminanda hoc anno S. Ludovicus, qui eundem variis quoque liberalitatis regiæ illustravit monumentis : nam eodem mense Aprili multas eleemosynas, mulieribus leprosis de Salceia prope Lutetiam antecessorum suorum liberalitate concessas, quæ partim authenticis instrumentis roboratæ erant, partim iis destitutæ, litteris suis confirmavit in perpetuum, adjectoque cumulo amplificavit, uti videre est in eisdem litteris apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 636, quæ datæ leguntur anno 1260 mense Aprili, quod ambiguum esset, huncne an præcedentem annum designaret, cum initium anni, seu Pascha, in xxiv Aprilis incideret, nisi adjunctus tricesimus quintus regni annus doceret, intelligendum esse annum 1261. Aliud regiæ pietatis monumentum refert Bonaventura Baro, in Annalibus Ordinis sanctissimæ Trinitatis ad hunc annum num. 3 ita scribens : Religioni sanctissimæ Trinitatis attulit hic annus insigne domicilium, dignum dante, qui fuit Ludovicus IX Rex Franciæ; hic enim illi erexit monasterium de Mauritania, (vulgo de Mortana) diocesis Sagrensis, divo Eligio dicatum, et ab ipso fundatore annuis redditibus ac privilegiis nobilitatum.

892 Monasterium S. Matthæi juxta Rotomagum a Ludovico edificatum, redditibusque sufficientibus instructum, atque in eo collocatas sorores circiter quadraginta Ordinis Prædicatorum, auctor est Gaufridus num. 29, cui consentiunt alii biographi, anno tamen foundationis prætermisso. Verum huic anno illigandam hanc foundationem, aut certe hoc anno captam, suadent ea, quæ Pommerayus in Historia archiepiscoporum Rotomagensium Rotomagensem domum S. Matthæi in suburbio Rotomagensi Regi rendidisse anno 1261, eamque ab eodem religiosi S. Dominici donatam, ac deinde sororibus ejusdem Ordinis concessam. Porro quod ait de

confirmat et
auget eleemo-
synas mulie-
ribus leprosis :
fundat mona-
sterium Trini-
tatis :

virginibus
Ordinis Præ-
dicatorum
Rotomagi :

domo

in quo multa
prestatuta ad
divinam irra-
tionem pla-
cendam.

et Tartaris
resistendum ;
inductaque
pelente Rege
consuetudo
pua

* i. e. loca
munita

AUCTORE
J. S.

domo primum viris donata, an satis solidum sit, ignoro; apud biographos certe invenio ex illa domo monasterium sacris virginibus structum, nulla religiosorum mentione facta. Quod autem fundatio huic anno sit innectenda, consequi videtur ex domo eum in finem empta; licet inde certum non fiat, omnia hoc anno fuisse absoluta; imo verisimilius putem ea etiam, quæ sequenti anno Rebem ab eodem archiepiscopo emissæ dicit pag. 480, eidem fundationi fuisse impensa.

et Saccitis,

893 Præterea fundavit sub finem hujus anni monasterium fratrum Ordinis de pœnitentia Jesu Christi, quos item fratres de Saccis, seu Saccitas, et Saccarios nominatos reperias. Litteras hujus fundationis edidit Breulius in Antiquitatibus Parisiensibus pag. 552, in quibus ita loquitur Sanctus: Concessimus fratribus de Ordine pœnitentiæ Jesu Christi domum quamdam ad inhabitandum, sitam Parisius in parrochia S. Andræ de Arsiciis, cum ejus pertinentiis: ut in eadem domo (si de voluntate, et ordinatione dilecti et fidelis nostri episcopi Parisiensis procederet, et presbyteri parrochialis sancti Andræ, nec non abbas et conventus sancti Germani de Pratis Parisius consensus adesset) ecclesiam et cimiterium ædificare vellent. Sed ne forte in posterum ex adventu, et remanentia dictorum fratrum, quantum ad oblationes, obventiones, et alia jura parrochialia parrochialis presbyter assereret se esse gravatum: nos in recompensationem prædictorum, de assensu presbyteri parrochialis, qui nunc est, eidem, et successoribus suis in perpetuum concedimus septuaginta solidos Parisienses singulis annis etc. Datum Parisius anno Domini mclxii mense Novembri. Hæ litteræ non modo palam faciunt, quam benignus erga religiosos quoslibet esset Sanctus, sed declarant etiam quantopere caveret, ne cuiquam ecclesiæ fraudi esset liberalitas sua. Auxit habitationem dictorum fratrum post biennium, empto vicino fundo centum libris Parisiensibus, ut docent litteræ abbatis S. Germani ibidem pag. 553. Iisdem etiam fratribus domum fundatam Cadomi, scribit illustrissimus Huetius in Originibus Cadomensibus pag. 243: nec est cur viro erudito hac in re fidem non habeamus, licet non omnia admittenda videantur, quæ de fratribus illis adjungit. Helyotus tom. 3 Ordinum religiosorum pag. 476 in urbe etiam Pictariensi domicilium iis procuratum a S. Ludovico narrat: at cum auctorem non alleget, et Alphonsus Ludovici frater ibidem rerum potiretur, monasterium Saccitarum Pictariense fundationibus sancti Regis annumerare non ausim hactenus.

de quorum
Ordine notan-
tur aliqua.

894 Porro Saccitæ, licet seculo xiii sparsi fuerint per Galliam, Italiam, Belgium; Hispaniam quoque, Angliam, et Palestinam penetrarint, ut constat ex auctoribus variis, obscuram tamen sui reliquerunt memoriam, quod eodem seculo nati, eodem fere fuerint extincti. Instituti certo fuerunt post concilium Lateranense IV, seu annum 1215: mendicato vixerunt, ideoque per Gregorium X in concilio Lugdunensi II can. 23 Ordinem ulterius propagare vetiti. Docet hæc omnia Bonifacius VIII, apud Joannem Marquez in Origine Ordinis Eremitarum S. Augustini pag. 305, his verbis: Licet autem dictus Ordo fratrum pœnitentiæ Jesu Christi post generale concilium institutus, per Sedem apostolicam confirmatus fuisse dicatur, est tamen de illis, quibus ad congruam sustentatio-

nem redditus aut possessiones habere, regulæ seu constitutiones propriæ interdunt, sed eisdem fratribus victum per quæstum publicum sollet incerta mendicitas ministrare. Verum etiam felicitis recordationis Gregorius Papa X prædecessor noster statuit in concilio Lugdunensi, ut professoribus talium Ordinum sic liceret remanere, si vellent, ut nullum ex tunc ad eorum professionem admitterent, nec de novo domum, aut aliquem locum acquirerent. Hæc ratio extincti Ordinis, non morum dissolutio, ut perperam divinando scripserunt recentiores aliqui. Illum autem exortum prope Massiliam per fratrem quemdam Daniele Ordinis Prædicatorum, habet Celsus Faleonius in Memoriis Bononiensibus lib. 3, pag. 258. Quod utcumque confirmari potest ex Guesnæo in Annalibus Massiliæ pag. 361, ubi asserit ex tabulario Massiliensi, Saccitas templum ibidem habuisse anno 1235. Accedit Honoratus Bouche in Historia Provinciæ pag. 320, qui ait, caput illius Ordinis Massiliæ sedem habuisse. Ceterum, eorum monasterium Parisiis, deficiente paulatim Ordine, acceperunt anno 1293 Eremitæ Augustiniani, E atque etiam hodieum possident.

895 Cum liberalitate et munificentia erga membra Christi in terris viventia pietatem erga Sanctos in cælo regnantes Ludovicum semper conjunxisse, multa jam docuerunt exempla, multa in sequentibus docebunt. Atque hoc quidem anno, ubi peracta erant Parisiis, quæ supra diximus, inde sub finem Aprilis discessit Bellovacum, ut ipsis Maii Kalendis, seu Dominica prima post Pascha, consueta pietate adesset translationi S. Luciani, aliorumque duorum Sanctorum. Peracta illa est dicta die ab episcopo Bellovacensi et Silvanectensi, ut habet Chazius pag. 391, assistente sancto Rege cum filio Philippo, ac genero Theobaldo Navarra rege, aliisque principibus, quos hisce suis exemplis ad pietatem in Sanctos satagebat erudire. Eodem mense Maio coronas duas majores, quibus rex et regina coronari solebant, tertiamque minorem, quam rex die coronationis suæ gestabat in prandio, deposuit in thesauro ecclesiæ S. Dionysii, ut in præcipuis solemnitatibus princeps aris exornaretur; sicut docent litteræ Regis apud Doubletium pag. 940, datæ apud Villam novam in Heiz. Servabantur antea coronæ illæ in thesauro regio: verum pietas Ludovici in patronum suum S. Dionysium modum invenit, quo et cultui divino servirent, nec regibus deessent.

adest transla-
tioni S. Lu-
ciani; coro-
nas tres depo-
nit in thesau-
ro S. Dionysii.

896 Comititia deinde regni habuit more sibi consueto circa festum Pentecostes, Nativitatis beatæ Virginis, et S. Martini, in quibus ordinata regni negotia. In primis autem insigne continentis animi, atque ab omni cupiditate alieni, præbuit exemplum, quod ex Actis comitiorum refert Chazius pag. 391 hunc fere in modum. Lochiæ * in provincia Turonensi in domo quadam reædificanda ingens inventa erat pecuniæ summa, de qua cum relatum esset in comitiis, voluit Sanctus, ut pecunia, quæ ad quadraginta librarum millia ascendere dicebatur, relinqueretur fundi domino; nisi per consuetudinem regionis sine ulla dubitationis umbra ad thesaurum regium pertineret: quo casu ante omnia moneri voluit, ut quid sibi agendum esset dispiceret. Adeo Vir sanctus beatus esse existimabat sua aliis donare, quam aliena appetere.

ingentem pec-
uniæ sum-
mam, eam
inventam, ju-
bet relinqui
fundi domino.

* Loches

897 Defuncto Alexandro IV summo Pontifici, quocum magnam Ludovico intercessisse necessitudinem

*gratulatur
humonissi-
mis litteris
Urbanus IV
Pontifici
electo :*

A cessitudinem variis patuit exemplis, successit hoc anno Urbanus IV, natione Gallus, ex patriarcha Hierosolymitano electus Pontifex. Hujus autem audita electione, Ludovicus confestim humanissimis litteris gratulatus est Pontifici, priusquam Urbani legatos, promotionem nuntiaturus accepisset. Intelligimus id ex ipsis Urbani responsoriis, quas e tenebris erutas luci publicæ exposuit sæpe laudatus Martenius tom. 2 Coll. amp. col. 1252, ex quibus pauca delibare jurabit, ut innotescat quales fuerint modestissimi Regis litteræ : O Rex inclyte, inquit, qui sermonibus, operis promptitudine, matrem revereris Ecclesiam, vita vivens, factus perennis hereditatis merito particeps, qui maternis beneplacitis filiali gratitudine te conformas. O Regis devotio voce præconis collaudanda, et excellentium meritorum coruscatione conspicua, quæ ut spiritali Patri deserviat, offert humilitatis hostiam semetipsum ! Tu quoque carus apostolicæ Sedis alumnus, tu religionis Christianæ cultor eximius, tu amator divini nominis, et regalium virtutum affluentia præditus, in ipsius matris Ecclesiæ dispositione clementer exullas, unanimem prorsus, et omnimodam gerens tecum ad omnia voluntatem . . . Perspeximus etiam quod tuarum subsequentia litterarum nos ad solum natalis proprii devotis placidisque supplicibus invitarunt, terram tuam, ut utamur ea velut propria, liberalitate obtulerunt.

*aus Urbanus
varia nox
indulget be-
neficia,*

898 Deinde, post alia quædam, vicissim Regi officia sua defert hunc in modum : Quæsumus igitur, fili carissime, quod intento suscipiens animo, quæ scribuntur super his, quæ tibi in terris tuis videris profutura, nos promissa securitate requiras. Nam Regiæ serenitati se favorem in omnibus exhibebit Apostolici favoris et gratiæ plenitudo ; te siquidem etiam non petente, proponimus, divina favente clementia, culmina tuæ magnitudinis incrementis felicibus exaltare. Siciliæ regnum hic tacite Ludovici familiæ videtur promittere. Nec signior fuit in præstando, quam promittendo Urbanus : mox enim varia in Regem, ejusque familiam, congerere studuit beneficia. Imprimis xii Kalendas Decembris concessit, ut indulgentias centum dierum cum eo mererentur, quotquot cum ipso sacris concionibus interessent : deinde eodem mense indulgentias unius anni et dierum quadraginta donat Ludovico, quoties dedicationi alicujus ecclesiæ assisteret, eandemque gratiam indulget omnibus, qui cum eo adessent : mense autem sequenti Philippo Regis filio idem concessit privilegium. Litteras hisce de rebus scriptas exhibet Chesnius pag. 418 et seqq. Ubi et alia legitur ejusdem Urbani epistola, qua ille orantibus pro Ludovico indulgentias largitur : hanc autem hoc loco juvabit describere, ut intelligat studiosus lector, quæ fuerit hujus Pontificis de Sancto nostro sententia.

*laudes Sancti
more prædi-
cans :*

899 Serenitatis, inquit, regię vota præclara sic claris evidentium operum clarent effectibus, quibus sub regio titulo Regi regum fidelis servus votive deservit ; sicque fulgentis famæ fulgore præfulgent, quod ad decantandum assidue novum Domino canticum, qui ad sui exaltationem nominis in te magnifica operatur, audientes undique invitentur. Tu siquidem, quem dominantium Dominus multis prætitulavit titulis, inter cæteros regię dignitatis particeps singulari, non indigne præconiis humanis extolleris, non immerito Rex non minus a laudabili

tui regimine, quam a regni solio prædicari singulariter promereri, et juvari devotis et piis Christicolarum intercessionibus, apud honorum omnium Largitorem : ut ipse qui hujusmodi vota tua benignius aspirat, pius et misericors prosequatur etiam adjuvando : quatenus sic bene cœptis inhæreas, sic insistas, quod idem te post decursa feliciter præsentis vitæ curricula, in dilecta sua tabernacula introducat. Ut igitur universalis Ecclesiæ adjutus suffragiis, id facilius multiplicatis intercessoribus assequaris : nos sperantes firmiter, quod sacrificium tuæ justitiæ Dominus acceptabit, et regię magnificentiæ merita, inter quæ velut singulare sidus inradiat singularis, quam ad nos et Romanam geris Ecclesiam, devotionis affectus, paterni favoris et prerogativa dilectionis præcipue prosequentes ; universos Christi fideles ad implorandum cotidie pro te Patris æterni gratiam, illectivis retributionibus decrevimus invitandos. Ideoque omnibus vere poenitentibus et confessis, qui devotis orationibus divinam pro te misericordiam implorabunt, singulis diebus, quibus apud Deum hujusmodi orationes effuderint, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, viginti dies de injuncta sibi penitentia misericorditer relaxamus. Datum Viterbii vi Kal. Januar. Pontificatus nostri anno primo. Ex his item colligas, quam studuerit Sanctus alienas preces impetrare, ac indulgentias promereri.

legati Tartarorum ad Ludovicum missi, ut eorum imperio se subficias.

900 Vidimus supra, quantus a Tartarorum violentis irruptionibus orbi Christiano impenderet metus, quæque eorum causa in concilio Parisiensi fuerint statuta. Hisce posteriora videntur, quæ legimus in Compilatione chronologica apud Pistorium tom. 1. pag. 744 his verbis commemorata : Anno Domini mcccxi rex Tartarorum misit solemnes nuncios, circiter xxiv nobiles Tartaros cum duobus fratribus Ordinis Prædicatorum, qui essent interpretes linguarum, ad Regem Franciæ Ludovicum, ut et se et totum regnum Franciæ ditioni subiceret Tartarorum, alioquin regnum Franciæ impugnaret tempore procedente. Quod Rex Ludewicus, habito consilio cum primoribus regni sui, constanter renuit, et usque ad Papam Alexandrum pacifice remisit. Rem eandem memorat Joannes Vito Duranus in Chronico, edito inter Accessiones historicas a Leibnitio, cum discrepantia tamen nonnulla in tempore et numero legatorum ; sic enim habet pag. 17 : Anno Domini mcccxi rex Tartarorum misit solennes nuntios, circiter xxx nobiles Tartaros, cum duobus fratribus de Ordine Prædicatorum, qui essent interpretes linguarum, ad Regem Franciæ Ludovicum, ut se et totum regnum Franciæ ditioni subiceret Tartarorum, alioquin Franciam impugnaret tempore procedente. Qui Ludovicus Rex, habito consilio cum primoribus suis in regno, constanter restitit. Uter horum auctorum tempus rectius designet ambiguum est : nam posterior, etiamsi scripserit ante medium seculi xiv, minime accuratus est in tempore designando : prior vero multo est recentior. Unde tempus hujusce legationis incertum relinquo, licet conciliari possent, si diceremus legationem contigisse initio anni 1262, cum Gallis adhuc currebat annus 1261 : verum sic ad Alexandrum mitti non poterant legati, cum ille anno præcedenti esset defunctus. Quapropter visum est hoc factum, tamquam in-

AUCTORE
J. S.certi temporis sub finem hujus anni commemo-
rare.

§ LXXI. Anno 1262 regnum Siciliae pro filio oblatum recusat Sanctus : nuptiae Philippi filii, in quibus Ecclesiae incolumitati consulit : largissimae in penuria eleemosynae : insignis regni et justitiae cura : translatio corporum 24 martyrum legionis Thebaeae, fundatioque prioratus S. Mauriti.

R Annum 1262 illustrem reddidit S. Ludovicus memorando cunctisque principibus imitando continentis animi exemplo : nam regnum Siciliae, pro filio oblatum, acceptare constanter renuit, docens quanto praestantius sit regem justo ac moderato regimine subditos suos beare, quam eorum sudore et sanguine novis regnis inhiare. Rem paucis explico. Occupaverat, post mortem Frederici II, ejusque filii Conradi, regnum Siciliae Manfredus, filius nothus Frederici, tenebatque illud invitis Pontificibus, quorum erat feudum. Regnum illud Carolo comiti Andegavensi obtulerat Innocentius IV, dum Ludovicus adhuc in Oriente degebat; verum de conditionibus inter eos non convenerat, ut videbis apud Raynaldum ad annum 1253 num. 3. Conditiones a Carolo repudiatus acceptaverat Henricus Angliae rex pro filio suo Edmundo; sed domesticis impeditis negotiis, exercitum in Italiam ducere non potuerat, prout facere tenebatur, ad regnum filio suo asserendum. Cum igitur, videret Urbanus nihil spei superesse ab Anglis, qui civili implicabantur bello, ad Ludovicum recurrit, eique Siciliae regnum pro filio ipsius aliquo, excepto tamen regni Gallici herede, liberaliter obtulit. At Sanctus Albertum Pontificis notarium benigne quidem audit; verum ut regnum pro filio acceptaret, induci non potuit. Causae illud recusandi exprimuntur in litteris Urbani ad Albertum notarium apud Raynaldum anno 1262 num. 21 : videlicet quod aliqui dicerent Conradinum Conradi filium, ac nepotem Frederici II, jus in illud regnum habere; aut, si ille jure suo exciderat per depositionem Frederici, jus Edmundo Anglo fuisse acquisitum.

C 902 Laudat mirifice in dicta epistola Pontifex hanc in Rege conscientiae puritatem, insignesque ejus virtutes merito extollit encomio : hortatur tamen Albertum, ut hanc ei religionem eximat. Porro exemptum quidem deinde Ludovico fuisse hunc scrupulum apparebit, cum postea fratri suo Carolo opem tulerit ad idem regnum acquirendum, ejusque promotioni non obstiterit. Attamen regnum pro filio constanter recusavit, licet id opportunum esse diceret ad opem imperio Constantinopolitano, ac Palaestinae ferendam. Testis recusati a Rege regni est ipse Urbanus in epistola ad reginam Margaritam data apud Chesnium tom. 5, pag. 869, ubi ita scri-

bit : Nosti siquidem, filia, quod regnum D Siciliae, quod est ejusdem Ecclesiae speciale, carissimo in Christo filio nostro Regi Francorum illustri, viro tuo, aliquibus ex communibus natis vestris duximus liberaliter offerendum. Verum ab eodem Rege, tamquam Christianissimo principe, super hoc responso devoto, sed non pro voto, recepto ut praefati Regis potentiam, quam velut tutatricem libertatis ecclesiasticae praecipuam in ipsius nato desiderantes quaesivimus, nec habere juxta desideria nostra potuimus, experiremur saltem propitiam in germano; ad eundem comitem nostrae deliberationis convertimus aciem, cum ipso super facienda sibi concessione praedicti tractatum de memorati Regis conscientia et beneplacito ineuntes. Nunc si quis quaerat, cur regnum fratri conferri voluerit Sanctus, noluerit filio : vix alia occurreret ratio, quam quod fratrem ad illud conquirendum, regendumque magis idoneum censeret, quam filium duodennum, ea enim erat aetate Joannes ejus filius post Philippum natu maximus : adeo non ambitione, sed communi utilitate regebatur Vir sanctissimus.

903 Quo autem tempore facta fuerit haec Caroli promotio, quoque modo in ea se gesserit S. Ludovicus, breviter suis locis explicabimus. Nunc vero dicendum, quantopere Manfredum Ecclesiae causa fuerit aversatus. Filium suum Philippum sponsalitis pacto promiserat filiae Jacobi Aragoniae regis, ut vidimus num. 833, nuptiaeque hoc anno erant celebrandae. Verum Aragonius interim affinitatem contraxerat cum Manfredi, dato filio suo illius filiae marito : hinc Ludovicus, veritus ne Aragonius Manfredi opem ferret contra Pontificem, filium suum se daturum negavit, affinitatemque contrahere detrectavit, nisi instrumento authentico declararet Aragonius, se nihil facturum contra Ecclesiam, aut foedus cum Gallia initum, etiamsi Manfredi filiam filio suo acciperet uxorem. Quo declarationis instrumento dato, multisque episcoporum ac principum testimoniis roborato, ut videre licet apud Chaizium pag. 403, nuptiae celebratae sunt. Illas breviter memorat cum aliis Nangius pag. 371 hunc in modum : Anno Domini mcccxi Ludovicus Rex Franciae, congregata circa Pentecosten omni fere nobilitate regni sui apud Claromontem in Avernia, Philippo filio suo primogenito Ysabellam filiam regis Aragoniae desponsavit. Porro haec verba perperam de sponsalibus intellexit Raynaldus ad hunc annum num. 16 : nam nuptias tunc celebratas, non sponsalia, manifestum est; quod haec dudum ante fuissent pacta, aliique auctores id clare edicant. Accipe unius Nicolai Trivetti verba in Chronico ad hunc annum tom. 3 Spicilegii pag. 197 : Philippus Regis Francorum filius Isabellam filiam regis Aragoniae uxorem accepit.

904 Causa erroris Raynaldo fuit epistola Urbani, ex qua putavit nuptias omnino abruptas, quae dilatae tantum fuere, dictaque cum cautione deinde celebratae. Sic enim ibidem num. 47 scribebat ad Regem Pontifex : Ipse siquidem nuncius bonus de terra longinqua, de tua, tuorumque incolumitate, ac statu prospero regni tui, nostrum replens animum gaudio, nos et fratres nostros de puritatis tuae constantia, immensa nimium jucunditate perfudit. Retulit namque, quod licet ad praefati regni quasi partes ultimas accessisses, pro matrimonio inter dilectum filium primogenitum tuum, et dilectam in Christo

E filium matrimonio jungi cum filia regis Aragonum;

accepta ante cautionem, Aragonium nihil contra Ecclesiam facturum;

A sto filiam, natam charissimi in Christo filii nostri illustris regis Aragonum contrahendo, comperito tamen, quod idem rex filiam Manfredi quondam principis Tarentini persecutoris Ecclesiae manifesti, . . . primogenito suo non sine magna derogatione sui nominis matrimonialiter copularat, omnino ab ipsius matrimonii prosecutione desistens, in spiritu devotionis et solitae syncretitatis abundantia, illud Deo et nobis acceptum non immerito eloquium protulisti; quod nullo modo tuus animus pateretur, te vel tuos alicui, qui se cuiquam inimico, vel persecutori Ecclesiae qualiscumque obligationis vinculo astrinxisset, alienius affinitatis sedere copulari. Hæc, aliæque Urbanus de prima Regis contra nuptias repugnantia: cui deinde celebrata nuptia cum cautione per Ludovicum adhibita non minus gratæ esse debebant, imo gratiores; cum Ecclesiae forent utiliores: per nuptias enim hoc pacto initas opem ferre Manfredo Aragonius prohibebatur, quod factum non fuisset, iis omnino prætermis-

B 905 Quapropter non minus deinde Sanctum nostrum ornare poterat eximio Defensoris Ecclesiae elogio, quo eum in eadem epistola laudat his verbis: Lætatur etiam nimium, et non sine causa gaudemus, quod mater Ecclesia in te, quem sui prosecutorem honoris, et libertatis Ecclesiasticæ protectorem assiduam experitur, securam quiescit; nec pateris ipsam aliquibus sollicitari molestiis, aut solitudinibus molestari, ne cuiusvis fraudibus ab ejus separeris gremio, vel uberibus abducaris. Digne itaque Petri successor et Vicarius Jesu Christi, teste veritate, fatetur, te singulare suæ fortitudinis brachium: merito, communis assertionis testimonio concurrente, te prædicat incommutabilem Ecclesiae ac præcipuum defensorem. Sicut enim Petrus, Jacobus, et Joannes a Domino in montem excelsum assumpti, et post transfigurationem ipsius, apparentibus illis Moyse et Helia, tandem voce Patris audita, timentes in faciem ceciderunt, sed tacti, et auditis per ipsum confortationis eloquiis, ne timerent, suos levantes oculos neminem nisi solum Jesum vidisse leguntur; sic nos et prædicti fratres, ingruentibus frequenter diversarum procellarum fluctibus, et multiplicibus turbinibus tempestatum, quæ in hujus mundi pelago multoties concutiant Petri navem, in altitudine cogitationis erecti, levamus in circuitu nostræ considerationis aciem; sed in urgentium necessitatum articulis efficaciter Ecclesiam assistentem te solum efficaciter in-
tuemur. Eximia enimvero laus, sed vera.

C 906 Chaizius pag. 408 famem hoc anno fuisse in Normannia scribit. Chronicon vero S. Stephani Cadomensis, inter scriptores Normanniæ apud Chesnium pag. 1021 ita habet: Anno MCLXII fuit mors valida in Normannia. In quibus miseriis, sicut semper largissimus erat Sanctus, totasque provincias recreabat, teste Vita secunda num. 98, ita hoc anno evenisse crediderim, quod tempore penuriæ, in Normannia regnantis, factum ait Carnotensis num. 26: mirum pecuniam adeo copiosam in subsidia pauperum eo missam, ut ferratis doliis et quadrigis archenda esset, quemadmodum census regii solebant portari ex Normannia. Multa item in hunc annum conjicit laudatus Chaizius, quæ eximiam vigilantissimi Regis in regendo, providendoque rebus quibuslibet, diligentiam commendant: verum cum pleraque in Actis legan-

tur inferius, ea tantum commemorabo, quæ in iis fuere prætermis-
AUCTORE J. S.
sas immenso numero abolitas, mercaturam diligenter promotam, feneratorum, monetæ adulteratorum fabricatores, aut probæ resectores, pondere mensurare utentes falsa, severissime punitos; adhuc quidquid monopolii simile erat, licet per præcedentes reges fuisset permissum, justissimi Regis mandato abrogatum, testatur Chaizius pag. 413, et 414, citatis curiæ Actis. Addit curam habuisse, ut viæ fluminaque iter agentibus commoda essent, ac tuta: tandem nihil prætermis-
tum diligentissimam, ne tenuiores potentiorum vi opprimerentur. Sic, ut legitur in Gestis abbatum S. Germani Autissiodorensis apud Labbeum tom. 4 Bibliothecæ pag. 585, cum comes Barri prædium quoddam abbatiæ, aut forsitan horreum (nam grangiam vocat auctor, quod utrumque significat) destruxisset, tamen ad dicti abbatis instantiam compulsus per Regis potentiam et justitiam eam postmodum reparavit. Sic Odo comes Nivernensis, cujus filia filium suum Rex desponsaverat, ut diximus num. 834, cum monetam novam Autissiodori cudi jussisset, eamque, prout facere tenebatur, probandam non exhibuisset personis ecclesiasticis, episcopus ministros comitis monuit, ut id faceret, quod illi recusarunt: Episcopus autem, habito cum eisdem personis ecclesiasticis concilio, præsentiam recolendæ memoriæ Ludovici, tunc Regis Francorum, viri christianissimi, cum litteris fide dignis factum attestantibus personaliter expetiit, cui rei damna, seriem, et querelam patefaciens popularem, obtinuit ab eodem monetæ fabricatores expelli, et eam autoritate Regia per civitatem Autissiodorensis publice declamari, ut habet Historia episcoporum Autissiodorensium apud laudatum Labbeum pag. 501.

907 Præ ceteris tamen curam habuisse videtur
arguitas in defendendis tenuioribus
908 Sic nec Carolo fratri parcebat, ubi eum
cernebat ab æquitate deviare, aut ea moderatione non uti, qua utendum principi subditos suos amanti. Probat id Vita secunda a num. 126 tribus exemplis. Unum ex iis refert itidem auctor Vitæ anonymus apud Chesnium pag. 403, ex quo illud accipe: Aliquando mota questione inter dominum Carolum, fratrem ejusdem Regis, tunc comitem Andegaviæ, et quemdam alium militem super quodam castro, lataque sententia in curia prædicti comitis contra militem præfatum, miles prædictus appellans ad Regis curiam, jubente comite in carcere detinetur. Quibus compertis, sanctus Rex æquitatis via regia incedens, ad sinistram vel ad dexteram non declinans, comitem præcepit ad se evocari, quem in sui præsentia constitutum, eo quod militem appellentem in carcere detineret, multum redarguit, dicens ei, quod unus rex debebat esse in Francia, et quod non crederet, quod quia frater ejus erat, parceret sibi in aliquo contra justitiam, præcipiensque ei, ut militem liberaret, ut appellationem suam posset libere prosequi coram eo. Miles vero Regis præcepto liberatus, ministratis consiliariis eidem militi a domino Rege, quos et fecit jurare, quod fidele consilium prædicto militi darent, tandem vero illata causa contra dicti militis cassatam sententiam pro se obtinuit in curia justitiae Regis: id est miles litem erexit, cui ipse Rex patronos assignaverat, quod contra comitis potentiam nulli vellent ei patrocinari.

AUCTORE

J. S.

ita ut ne in
suis quidem
causis quem-
piam auctori-
tate premeret.

909 Non mirabimur ita egisse cum fratre rigidum justitiæ Cultorem, si consideremus, quam sollicitus fuerit, ne sua ipsius auctoritas ulli gravi esset, aut quempiam a jure suo libere defendendo deterreret; adeo ut non magis periculosum esset contra Regem jura sua tueri in judicio, quam contra privatum quemlibet; nec minus libere judices contra Ludovicum pronuntiarent sententiam, eaque pronuntiata, executio sequeretur æque prompta, ac si homo tenuis fuisset condemnatus. Ita non paucas contra eum latas sequenti anno sententias, ex curiæ Actis docet Chaizius pag. 446.

Ita etiam episcopus Autissiodorensis jus suum liberrime defendit, et obtinuit, ut refertur in dicta illorum episcoporum Historia apud Labbeum pag. 501, ex qua factum istud subnecto: Regnante inclytæ recordationis Ludovico, Dei gratia Francorum Rege, cum nautis instantibus regium emanasset præceptum amovere cuncta, quæ per Icaunam * fluvium impedimento esse poterant navibus transvehendis, executores super hoc deputati alia et majora, quam commissum sibi requireret ministerium, sicut in plerisque malis moris est, agere gloriautes, trabeculas duas in bochello * subtus pontem Autissiodorensem, quod proprii juris et proprietatis est episcopatus, fundo fluminis infixerunt, hinc inde flores lili ferreos in signum regalis domini earum summitatibus imponentes; quas statim, audita re hujusmodi, animosus vir fecit potenter erui, et in domum episcopalem transferri; sed propter hoc ad Regis præsentiam, procurantibus æmulis, evocatus, proposuit coram eo, quod cum Regis ministeriales, ipso minus requisito, mittendo trabeculas in bochello, quod proprii domini et juris episcopatus existeret, cum nec esset in eo penitus aliquid, quod liberum navium transitum impediret, ultra fines mandati sibi extendissent, eas juste eruerat; sicque factum est, quod his et aliis perorationibus confusus et stupefactis adversariis, liber victor abscessit.

910 Hiscæ commemoratis eximie æquitatis justitiæque exemplis, quæ quanto rariora, tanto magis miranda sunt, laudandaque ac imitanda; ad pietatem Sancti in Sanctos stylum rursus convertimus. Auctor Vitæ secundæ num. 47 refert, corpora sanctorum martyrum legionis Thebææ circiter viginti quatuor Regis precibus Silvanectum * esse translata; quod contigisse hoc anno, ait Chaizius pag. 408, citato instrumento antiquo: cui non refragantur foundationis litteræ, licet eæ tantum datæ sint anno 1265, postquam omnia ad fundationem spectantia erant ordinata. Unum autem ex his corporibus abbatæ S. Dionysii datum, testatur anonymus ejusdem abbatæ monachus, apud Chesnium pag. 401, ita scribens: In signum etiam amoris sanctus Rex Ludovicus sancto Dionysio contulit corpus unius martyris de illa pretiosa Thebeorum societate. Siquidem tunc temporis plura præfatorum Sanctorum corpora impetravit sibi dari, quæ honorifice transtulit in ecclesiam, quam apud Sylvanectum construi fecit, instituens ibidem fratres, qui in eodem loco Domino deservirent. Quanta porro solemnitate translatio facta sit, Rege ipso ejusque genere Navarra rege humeros supponentibus, docet Vita secunda jam memorata. Id etiam, reliquæque, quæ ad sacelli constructi, et prioratus S. Maurilii, fundationem attinent, discas ex litteris foundationis apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 646, quarum partem subjungo:

911 Notum facimus universis tam præsentibus quam futuris, quod cum ad decus et gloriam divini nominis sacratissimam Agaunensium martyrum legionem, qui cum beato Maurilio mortem pro Christo suscipere decreverunt, apud nos specialiter honorari, et cum digna coli reverentia cupientes, de preciosis corporibus eorundem aliquid dudum desiderassemus habere, de illo videlicet sacro thesauro monasterii sancti Maurilii Agaunensis, in quo sanctorum martyrum ipsorum corpora requiescunt, ad nos in partes Franciæ deferenda; et ob hoc speciales nuntios nostros ad dilectos in Christo abbatem et conventum dicti monasterii misissemus: iidem precibus nostris favorabiliter annuentes, plura nobis de sacris corporibus antedictis concesserunt habenda, et in nostrorum præsentia nuntiorum idem abbas de thesauro prædicto quadam sacra corpora, quæ a longis retro temporibus cum magna diligentia servata fuerant in monasterio antedicto, reverenter assumpsit, ac deinde Missarum celebratis obsequiis, honorifice, sicut decet, assumptis secum quibusdam fratribus et concanonice suis, una cum nuntiis nostris, ad nos dirigens iter suum, ea nobis humiliter et honorabiliter attulit; et dum prope Civitatem nostram Silvanectensem venissent, audito jucundo eorum adventu, cum ea, qua tunc in tam brevi tempore potuimus, comitiva obviam eis processimus, et ea processionaliter in civitate prædicta recipi fecimus cum honore.

912 Cum autem clerus et populus civitatis ejusdem, qui processioni interfuerunt, de tantis susceptis muneribus Largitori honorum omnium devotas laudes et gratias in majori ecclesia beatissimæ Virginis reddidissent, processionaliter ea afferri fecimus, et in nostram Silvanectensem inferri capellam, ac deinde per aliquod temporis spatium in eadem religiose servari. Verum cum tam modica capella ad tantas conservandas reliquias nobis minime sufficiens videretur, in qua etiam in magnis solemnitatibus non valebant in nostra præsentia competenter, ut decet, obsequia celebrari divina, juxta domum regiam basilicam seu capellam aliam fundandam duximus ampliorem in honore beatissimæ Virginis Mariæ, et sanctorum martyrum prædictorum, et * beati Mauricii ac sociorum ejusdem; ac juxta eandem basilicam ædificia religiosis competentia construi fecimus, et prædicta sanctorum corpora reverenter, ut decuit, a modica capella priori ad illam de novo constructam fecimus apportari. Quæ quidem prima die Junii anno Domini mclxix dedicata fuit solemniter nobis præsentibus per dilectum et fidelem nostrum Robertum Silvanectensem episcopum, adstantibus pluribus aliis episcopis ac clericis, et populi multitudine copiosa.

913 Nos igitur ob devotionem præcipuam, quam ad ipsos Christi martyres pretiosos habemus, capellam ipsam nostram propriam, et heredum nostrorum regum Franciæ, specialiter reputantes, volumus et ordinamus quod tredecim canonici religionem et ordinem S. Augustini observantes, et canonicorum sancti Maurilii Agaunensis habitum deferentes, quorum unus nomen et officium prioris habeat, ibidem canonicè institutis, Deo et beatissimæ Virginis, ac sanctis martyribus antedictis religiose, jugiter ac devote ibidem debitum exsolvant obsequium. Deinde, imposita obligatione Sarcum pro se quotidie, dum viveret, ac post mortem, celebrandi;

transfere
curat Silvanectum magna cum solemnitate,

inferendaque deinde ecclesiæ a se constructæ,

et redondal

quam cum prioratu S. Maurilii redditibus instruit.

* l'Yonne

B
* i. e. ostio
fluminis

Multa corpora
martyrum legio-
nis Thebææ

C
* Senlis

A di; adjectisque anniversariis Sacris in die obitus sui, patris, matris, uxorisque Margaritæ, in quibus etiam eleemosynæ non paucae pauperibus erant distribuendæ; amplissimos redditus assignat, qui in ipso instrumento poterunt videri. De canonicis autem S. Mauricii Agaunensibus in Vallesia inferiori ad Rhodanum consule Helyotum in Historia Ordinum tom. 2, cap. 12.

§ LXXII. Anno 1263 centesima reddituum ecclesiasticorum in subsidium Palæstinæ decreta: Ludovicus arbiter electus in discordia Anglorum cum suo rege: varia anno 1264 gesta.

Pauca anno 1263 memoranda veniunt S. Ludovici gesta, quod aliqua ex iis, præcedentibus annis copta, jam relata sint, alia vero eodem anno capta commodius referenda sint postea. Huc tamen pertinent lugubres Pontificis litteræ, ad Regem datæ de clade partim Palæstinæ illata, partim imminente, quibus Sanctum exstimulat ad opem afflictis Christianorum rebus ferendam. Videri hæc possunt apud Raynaldum ad annum 1263 a num. 2. Non caruerunt effectu hæc litteræ: etenim subsidium non exiguum in comitiis, circa festum S. Martini habitis, decretum est; cum ecclesiastici centesimam reddituum suorum partem largiri promiserint in quinquennium, ut videre licet in observationibus Menardi ad Historiam S. Ludovici pag. 287. Repugnabant quidem aliqui clerici, atque iniqua a se extorqueri conquesti sunt apud Pontificem; sed eos Urbanus acri epistola castigavit, ut rursum pluribus refert Raynaldus num. 13. Hisce adiungendum, quid pro pace in Angliam reducenda hoc et sequenti anno egerit Rex vere pacificus. Rem breviter explico.

Cum Angli, conspiratione facta, duras regi suo leges imposuissent, 945 Anno 1258 procerum præcipuorum conspiratione Henricus Angliæ rex duras leges accipere coactus fuerat, juraveratque se servaturum statuta Oroniæ, quibus ejus in regno auctoritas non parum erat imminuta. Deinde anno 1260 post pacem cum Ludovico initam, e Gallia redux, multas rursum invenerat nobilium dissensiones, atque inter alios filium suum Eduardum suspectum habuit, id agentibus nobilibus, ut patrem a filio distraherent; eo tamen, aliisque, qui accusabantur, se purgantibus, interventu Richardi Romanorum regis res ad tempus fuit composita; quemadmodum latius narrat Westmonasteriensis pag. 373. At sequenti anno 1261 Henricus, se in libertatem vendicare desiderans, congregatos regni proceres sic allocutus fertur, apud Westmonasteriensem pag. 378: Vos omnes pro communi et regis utilitate (ut asseruistis) et commodo, nec non et pro thesauro meo ampliando, et debito persististis minuendo: provisorumque inter vos universaliter decrevistis, præstitis juramentis, observari, cui et me, una cum filio meo, juramento alligastis consimili. Nunc autem indubitanter expertus sum, vos non tantum regis et regni, quantum propriis inbiantes émolumentis, penitus a pacto resilire; et me non quasi dominum, sed quasi ministrum, vestræ subjugasse custodiæ. Thesauro insuper ex inso-

lito minorato, debitum ubique succrescit, liberalitasque regis et potestas fere prostrata succumbit. Unde non miremini, si vestro non amplius concessurus consilio, vos vobis relinquam de cætero, et super hoc remedio indulgeam perquirendo.

916 Quo dicto, destinatis ministris Romam pro absolutione, rex specialiter scripsit Regi Franciæ, et filio suo Eadwardo, pro subministrando sibi auxilio. Cui Rex infinitos promisit milites per vii annos, si necesse fuerit, propriis sumptibus sustinendos. Eduardus etiam, ut subdit, vires congregabat: ac circa Pascha, ut habet inferius, impetrata fuit litera Papalis super absolutione regis, et Eadwardi filii sui, de prædictis juramentis, sed rege hoc acceptante, Eadwardus se sponte iteratis innodavit sacramentis: imo et se cum Leicestriæ et Glocestriæ comitibus patri opposuit. Posthæc secuta est aliqua ad tempus concordia, at non diuturna: Henricus enim, accepto ex Francia subsidio, promissisque Ludovici animatus, agere capit contra statuta Oroniensia ut refert Westmonasteriensis pag. 379. Unde, post interjectas adhuc pacificationes, orto bello inter conjunctos sordere procures et regem, eique adhærentem filium Eduardum, eo deducta res est anno 1263, ut Henricus, in turri Londinensi obsesus, omnia castra sua proceribus tradere, atque acceptare condiciones, quas illi vellent, cogeretur: ac demum ad cumulum mali Eduardus filius ejus, incaute ad colloquium profectus, per comitem Leicestriæ captivus detineretur.

917 Attamen, cum federati proceres non omnino concordessent, scena paullo post utcumque mutari visa. Ad quod non parum conduxisse videtur colloquium cum S. Ludovico habitum, de quo sic scribit laudatus Westmonasteriensis pag. 384: Circa festum sancti Michaelis rex noster, et regina, et comes Simon de Monte fortissimi cum multis nobilibus, mare transierunt ad colloquium Regis Francorum Ludovici, quod tunc tenuit Bononiæ; occasione perturbationis regni Angliæ. Ex procuratore autem reginæ, siquæ generis processerat istud. Nescitur quidem, quid in hoc colloquio peractum sit, certumque est, pacem hinc non secutam: cum tamen post hæc dissensio orta sit inter proceres, multique Henrici partibus adhæserint, credibile est, id eos fecisse monitis S. Ludovici permotos. Deinde, post motus quosdam bellicos non magni momenti, eodem adhuc anno de pace hinc inde componenda delaboratum est, ait dictus auctor, tam a parte Regis Franciæ, quam pontificum regni Angliæ, instanter. Tandem vero summittentibus se per compromissionem rex Angliæ et barones sui, in dicto et ordinatione Regis Franciæ super contentione, provisiones Oxoniæ contingentibus, nec non et depradationibus et rapinis, factis hinc inde multipliciter: . . . itum est post Natale in Franciam, ad recipiendum, quod super his dictus Rex duxerit ordinandum.

918 Eximium sane hinc habemus testimonium justitiæ S. Ludovici, quod nobiles Angliæ in re tanta ejus unius iudicio se submiserint, licet contra regem coram Rege, eoque affine, essent disceptaturi. Extat compromissum istud, una cum sententia a Rege lata, editum tom. 3 Spicilegii Acheriani a pag. 642, in quo ex una parte Henricus rex, Eduardus regis filius, eisque adhærentes, juramento edito, asserunt se bona fide servaturos, quidquid Rex Franciæ . . . de alto et baso ordinaverit vel statuerit super articulis con-

Auctor J. S.

atque hic eos excutere vellet, bellum oritur:

E

laborat pro pace inter eos concilianda Ludovicus; cujus arbitrio

F

cum utraque pars se subjecisset, ille pro rege fert sententiam.

AUCTORE
J. S.

Amiens

troverſiæ ſupra expreſſis. Ex altera vero parte idem, præſtito juramento, promittunt Simon Montfortius Leiceſtriæ comes, eique adhærentes contra partem regiam. De ſententia autem, coram proceribus Galliæ atque Angliæ, horumque rege prolata, hæc breviter ſcribit Weſtmonaſterienſis ci-tatus : Igitur in cratino Vincentii martyris, con-gregato Ambiani * populo innumerabili regum, pontificum, et procerum, Rex Franciæ Ludo-vicus, propoſitis ac deſenſis, ac rationibus par-tium plenius intellectis, protulit dictum ſuum, et ſententiam ſolemniter pro rege Angliæ contra barones, ſtatutis ſcilicet Oxoniæ et provisioni-bus, ordinationibus, ac obligationibus penitus annullatis. Hæc in ipſa ſententia apud lauda-tum Acherium fuſius relata lector inveniet, in qua, præter mala ex ſtatutis illis Oxoniensibus orta, quæ commemorat, hanc, cur illa abroganda judicaverit, dat rationem : Maxime cum appa-reat, ſummum Pontificem eas per ſuas litteras cas-sas et irritas nuntiſſe. Ceterum uti auctoritas re-gia per hanc Ludovici ſententiam erat reſtituta, ſic et pax videbatur Angliæ reddita. Nihilomi-nus comes Leiceſtriæ nodum quæſivit in ſcirpo, ac bellum proſecutus eſt : donec, poſtquam duos reges Henricum et fratrem ejus Richardum in acri prælio ceperat, ipſe in alio conflictu cecidit, Angliæque morte ſua pacem reddidit, ac regnum Henrico. Verum hæc Angliæ bella latius proſequi inſtituti non eſt mei.

Rogat ut in-
terdictum tol-
latur in urbe
Pictaviensi ;
filio dat spon-
ſam :

919 Eodem mense Januario anni 1264, quo dictam modo ſententiam protulit S. Ludovicus, epistolam dedit ad episcopum Pictaviensem, qua eum iterato rogat, ut tollat interdictum, in ci-vitatem Pictaviensem latum. Qua autem de cau-sa id interdictum latum fuerit, non tradunt histori-ci : at patet ex dictis litteris, voluisse epi-scopum, ut damna, occasione interdicti eccleſiis il-lata, reſarcirentur, quod facere recuſabat comes Pictaviensis, tamquam inuſitatum. Unde Rex rogat episcopum, ut ſine hujusmodi reparatione interdictum relaxet : Non enim intelleximus, in-quit, quod pro amotione ſeu relaxatione inter-dicti, lati in civitate aliqua, ſive villa, facta fuerit emenda aliquibus eccleſiis de damnis et de perditis occasione ejusdem. Litteras ipſas una cum litteris Alphonsi comitis Pictaviensis habet lector in Gallia Christiana editionis noviffimæ tom. 2 col. 1186. Mense Februario, præter comitia de more habita, filium ſuum Petrum ſponſum dedit filiæ unicæ et heredi Joannis de Chaſtillon comitis Bleſensis et Carnotensis, ut latius enarrat Chaizius pag. 437.

rogatur ab
Urbano, ut
concordiam
conciliet in-
ter comitem
Carnotensem
et capitulum :

920 Hinc verisimile eſt, compositam fuiſſe opera S. Ludovici diſcordiam inter prædictum co-mitem et capitulum Carnotense, ad quod præ-ſtandum Regem hortatus fuerat Urbanus Pontifex epistola apud Chesnium edita pag. 866, in qua inter alia ſic illum aſſatur : Plenis deſideramus affectibus, votivo labores nostros impendimus, et libenter operam adhibemus, ut orta inter di-lectum filium Carnotense capitulum ex parte una, et nobilem virum comitem Bleſensem ex altera, ſuper advocacione ſervientium ipſius ca-pituli, et canonicorum ejusdem, ac aliis articu-lis, diſſentionis materia, pacis et concordiæ remedio ſopiat. Ad quod celsitudinis Regalis ſuffragium utile ac neceſſarium arbitantes, ſere-nitatem Regiam eo ad id confidentius invitamus, quo magis tu magnitudine non abutendo poten-tiæ, ſed clementia et bonitate gubernando ſub-jectos, niteris ut ipſi abſque ullo terrore vitam

ſilentio tranſigentes, optata cunctis mortalibus pace D
fruantur.

921 Eodem fere tempore ad Ludovicum ve-nere legati regis Aragonum, jura domini ſui exacturi. Poſſidebat rex Aragonum Montem-peſſulanum, in quo reges Galliæ ſupremum habebant dominium : at ille contendeſat, Montem-peſſula-num nullo modo a rege Galliæ dependere. Audi-vit legatos Sanctus pari humanitate et conſtantia, dixitque ſe rem examinaturum per Cardinalem Fulcodi, qui poſtea ad Pontificatum erectus eſt, dictusque Clemens IV. Attamen cum illi plus exi-gerent, minasque adjicerent, eadem repetiit : nec invenio, inquit Chaizius, qui hæc pluribus nar-rat pag. 438 et ſeqq., regem Aragonum plura deinde tentasse.

922 Commendaverat S. Ludovicus Templariis Americum nescio quem, ut eum Franciæ, uti vocabant, Præceptorem crearent, cui calculum ſuum adjiciens Urbanus Pontifex, in litteris ad Templarios datis ſancti Regis merita in perso-nas eccleſiaſticas, atque in Ordinem Templario-rum ſic commendat : Habet univerſalis Eccleſia in chariſſimo in Chriſto filio noſtro Rege Fran-corum illuſtri, unde in Rege ſuo Chriſto Jeſu canticis et hymnis exultet. Habent in Chriſto religionis cujuſque cultores, unde Domini nomen in choro laudent et tympano, et psal-terio psallant ei. Ipſius namque Regis Francorum pectus piſſimum, gratiæ cæleſtis dono perſuſum, ſic ad cunctas orbis eccleſias, et perſonas ec-cleſiaſticas, religioſas præcipue, ubertim ubera ſuæ pietatis effundit, ut ipſum experiatur quo-tidie omnis chriſtiana religio ſingulare præſidium, et præcipuum ſentiat libertas eccleſiaſtica muni-mentum.

923 Vos autem in eo ad ſingularis jubili can-ticum cauſa ſingularis invitat : ſi enim prudenter attenditis, ſi, qua decet, attentione notatis, quanta idem Francorum Rex Ordinem veſtrum, et jura ipſius cuſtodie diligentia protegit, et quam diligenti protectione cuſtodit ; quantaque vos, et cunctos ejusdem Ordinis profeſſores cha-ritatis ſingularitate proſequitur ; profecto coge-mini exauditionis promptitudine loquente fateri, dignum fore, nec minus debitum, ut, quæ a vobis nunc, præſertim cum veſtrorum incre-mento proſectuum, et multi apud eum favoriſ augmento, dignanter expoſcit, liberaliter con-ſequatur. Hoc item anno amica compositione fi-nivit Ludovicus controverſiam, quæ ei inter-cedeſat cum episcopo Albiensi ſuper jurisdiccione ejusdem urbis, uti latius tradunt litteræ de hac compositione ſcriptæ, quas cum aliis instrumentis tom. 4 Galliæ Chriſtiænæ ſubjecit Dionyſius Sam-marthanus pag. 9.

§ LXXIII. Pactum de regno Siciliæ Ca-
rolo Ludovici fratri tradendo, cooperante
Ludovico, cum Urbano Pontifice initum.

Quandoquidem hoc anno Pontificatum cum vita depoſuit Urbanus IV, ſub quo tractari ceptum eſt de regno Siciliæ Carolo Regis fra-tri tradendo, dicendum hic videtur, quo ſu-que hoc negotium ſub Urbano promotum fuerit, quidque in eo egerit Ludovicus. Jam anno 1262,

cum

legatis regu
Aragonum
reſpondet.

Commendante
Rege quem-
dam Templa-
riis, ejus
merita in
eccleſiaſti-
cos,

religioſos, ac
Templarios
præſertim
laudat Ur-
banus : ſiſ
amicæ com-
poſita :

F

Agit Urbanus
Pontifex cum
Carolo Regis
fratre

A cum regnum istud Ludovico pro aliquo ejus filio frustra obtulerat per Albertum notarium Urbanus, idem Albertus jussus fuerat Carolo rem proponere, nihil tamen concludere, inconsulto Pontifice, quemadmodum habet Raynaldus ad illum annum num. 20. Cum autem ex actis tunc temporis cum Ludovico nosset Pontifex, illum non consensurum, nisi manifeste intelligeret nullum Conradino, nullum Edmundo Anglo, in regnum Siciliae jus superesse, operam dedit, ut id ei clare innotesceret. Elegit igitur ad hoc Regi persuadendum Bartholomæum Pignatellum archiepiscopum Consentinum, de cujus legatione Raynaldus ad annum 1263 hæc scribit num. 73 : Legavit itaque Cusentinum archiepiscopum ad S. Ludovicum Francorum, et Henricum Anglorum reges : ad Gallum quidem, ut ipsum ad mittendum, exercitu valido succinctum, fratrem permoveret : alterum vero, ne æmulationis studio rem disturbaret, obsisteretque una cum Edmundo filio, quem Siculo regno ab Alexandro IV certis legibus donatum vidimus, ne regni illius jura, quæ tueri non poterat, in Carolum Andegaviae et Provinciae comitem transfunderentur.

de regno Siciliae consentiente Ludovico,

925 Graves enim ii querelas effuderant, eripi Anglicanae genti post tot profusos sumptus sceptrum Siculum, ut in Gallos traduceretur. Quos Urbanus blande admonuit, jactatas injuria eas querelas, totiusque Sicularum rerum successus seriem exposuit, acceptas condiciones non implevisse; Manfredi vero tyrannidem adeo augeri, atque opprimi Ecclesiam, ut illa diutius strenuo defensora carere non possit. Vix dubium esse potest, quin hæc facta sint ad Ludovico satisfaciendum, qui non modo cavisse videtur, ne jura cujuspian læderentur, verum etiam ne nova oriretur belli cum Anglis occasio. Imo et plura præstitit Urbanus; nam Henricum Angliæ regem, ejusque filium Edmundum Romam citavit, assignato quatuor mensium termino, ut jura, si qua haberent, defenderent, quemadmodum discimus ex litteris Clementis IV apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 64, ex quibus curiosus lector facile etiam perspiciet, quam caute in toto hoc negotio sit processum, Edmundumque Angliam immerito obstare voluisse Caroli promotioni. Hisce quidem hac ex parte satisfactum crediderim S. Ludovico : hic tamen negotium necdum eo anno multum videtur promovisse, quod dissidia quædam essent inter Carolum uxoremque suam Margaritam, quæ composita cupiebat, priusquam Carolus promoveretur, ut patebit ex dicendis inferius.

sub certis conditionibus et tradendo,

926 Conditiones interea Carolo proponendas curavit Pontifex per Albertum notarium suum, quas cum modificationibus suis lectorum oculis exposuit Martenius tom. 2 Anecdotorum col. 9 et seqq., ubi eas studiosus lector notatas inveniet xv Kalendas Julii anni 1263. Alia deinde epistola, v Kalendas Augusti data, promittit se curaturum, ut decimæ Carolo persolverentur in triennium, quemadmodum ille ad sumptus belli tolerandos postulaverat. Cum autem in conditionibus retinisset Urbanus, ne Carolo liceret acceptare regimen urbis Romanæ, quod tunc temporis Romani, invitatis Pontificibus, conferre solebant viro cuidam principi cum titulo Senatoris; cumque Romani dignitatem senatoriam interim Carolo obtulissent per litteras, iii Idus Augusti datas, consentit Pontifex, ut dignitatem illam acceptet, tamquam opportunam ad regnum Siculum acquirendum, modo illam deinde relit deponere :

qua super re variæ deinde conditiones ab eo AUCTOR fuere propositæ, quas vide in litteris Urbani apud J. S. laudatum Martenium editis.

927 Conditiones autem Carolo propositas Ludovicus audire voluit et discutere singulatim, ut dicitur in litteris Urbani col. 37; atque unum illarum articulum, quo juramentum exigebatur a subditis regni Siciliae, se curaturos ut pacta omnia observaret Carolus, nominatim improbat, tamquam auctoritati regis noxium : imo ægre tulit id juramentum fuisse postulatum, uti ex eadem disces epistola. Examinatis vero conditionibus, Carolus consilio haud dubie Regis, quasdam additiones adjunxit, ac temperamenta non pauca conscripsit, postulans ut mitigarentur primum propositæ conditiones. Additiones illas magna ex parte ratas habuit Pontifex per litteras vii Idus Januarii anni 1264 datas, (apud Martenium col. 33) : ad temperamenta etiam eodem die respondit binis litteris, ibidem subjectis : quarum primæ approbant ex iis quædam; alia improbant; in alteris varias profert rationes, cur omnia non admittat. Præterea in posterioribus quædam subjungit Urbanus, ex quibus docemur quam sc-

in hisce autem conditionibus moderandis

928 Sic enim col. 46 Albertum notarium suum alloquitur Pontifex : Nosse te volumus, quod dubitationis nobis ingressit materiam, quod scripsisti; dictum scilicet comitem omnes articulos, quos tecum tuleras, his exceptis, quos evolvimus, acceptasse, cum ex alia parte scripseris carissimum in Christo filium nostrum illustrem Regem Francorum dixisse, quod Cardinales mittere curaremus, qui tam illos, quam alios possent libere moderari. Ex quibus duabus clausulis innui videbatur, prædictum comitem sine Regis consilio suam firmasse sententiam, aut Regem eundem providentiæ comitis non inniti, plura pro ipso petentem, quam intendat, aut postulet idem comes. Rursum cum tibi quatuor specialiter injunxerimus tenenda memoriter, et investiganda prudenter; comitis scilicet promptitudinem ad negotium, Regis assensum, viam pacis inter reginam et comitem, motum etiam circa decimam prælatorum : quamvis de prompta comitis voluntate aliqua nobis scripseris, et de assensu Regio quasdam probabiles conjecturas, de duobus tamen articulis aliis non scripsisti, quamquam non leviter, imo medullitus ipsum negotium tangere videantur, et efficacius promoveri, cum facienda videbitur Cardinalium missio. Ex his igitur potes colligere manifeste, nondum ad illum statum venisse negotium, de quo agimus, ut destinandi fuerint Cardinales, quos pro sua gravitate non expedit currere in incertum.

utilem Carolo operam præstitit Ludovicus :

929 Hæc quidem Urbanus mense Januario, attamen Aprili sequente, instante, opinor, Rege mutavit consilium; atque utile, imo necessarium sibi videri scripsit, ut juxta Regis et comitis desiderium Cardinalis in Galliam mitteretur, pro ut leges in epistola ejus apud Martenium col. 49, qua leges præscribit Cardinali in legatione serrandas. Quapropter v Nonas Maii Simonem tituli S. Cæcilie presbyterum Cardinalem legatum in Gallia, Provincia, vicinisque locis constituit cum ampla facultate negotium conficiendi; litteras ejus vide col. 60. Eodem die prolata epistola, ibidem col. 54 edita, archiepiscopos, episcopos, et abbates Franciæ, aliarumque provinciarum,

eo item petente, Cardinalem S. Cæcilie mittit Urbanus, ad rem promovendam.

hor-

AUCTORE
J. S.

hortatur ut decimas reddituum ecclesiasticorum in triennium concedant Carolo. dicens se eum elegisse contra Manfredi tyrannidem, tamquam principem strenuum, industrium, et fidelem; atque in ipso, imo potius in... Ludovico... ejus germanus existit, ac famosissimo et Christianissimo regno suo... post Deum... anchoram spei suae defixisse. Eodem item die ad Regem litteras dedit, (apud Chesnium pag. 873) quibus, post commemoratam Manfredi tyrannidem, Regisque erga Ecclesiam benignitatem insigni elogio celebratam, sic cum alloquitur: Quæsumus ergo, christianissime Princeps, ut hujusmodi tuæ compassionis affectum in promotione præfati negotii, per quam speramus prædictam Ecclesiam ab inimicis ejus, qui in circuitu ejus sunt, favente Domino, liberari efficaciter, potenter et libenter ostendas, ita quod etiam post tui dissolutionem corporis nunquam tam pii tanique salubris operis memoria celebris moriatur; sed extendatur ab hoc tui gloria nominis in generationibus sæculorum.

hortaturque
Regem, ut
item inter
reginam et
Carolus com-
ponat:

B 930 Ne vero prætextu discordiæ, quæ inter carissimam in Christo filiam nostram Margaritam, Francorum reginam illustrem, uxorem tuam, et prædictum comitem orta dicitur, tantum Ecclesiæ bonum impediri valeat vel differri; tu, quem tanquam pacis Angelum in regno tuo providentia divina constituit, et qui ex indulto tibi pacifici Regis dono nosti discordiarum eradicare zizanias, et serere semen pacis; sic hujusmodi discordiam amicabili compositione sopias et decidas, impendendo ad hoc omnem opem et operam efficacem, ut cujuslibet inter eos scandali causa cessante, dictus comes memoratum negotium securus aggredi valeat, et liberius ac efficacius promovere, tibi que a Deo exinde præmium, et a nobis cumulata proveniat actio gratiarum. Ad reginam etiam eodem tempore datam opinor epistolam illam, qua eam ad concordiam cum Carolo ineundam eadem de causa hortatur, quamque exhibet idem Chesnius pag. 869. Quæ autem fuerit illa controversia, auctores non expriment, quamquam dubitare non possumus, quin resperxit comitatum Provinciae, aut certe jura quædam istius comitatus. Egredere regina tulisse videtur, quod comitatus testamento paterno ad sororem natu minimam, adeoque ad Carolum illius maritum pervenisset: et suspicari quis posset, voluisse illam, utpote natu maximam, non obstante testamento, jus sibi in comitatum vindicare. Quidquid vero discordiæ fuerit, illam Ludovici, ac legati opera utcumque sopitam fuisse videbimus.

Deinde conv-
entis a Rege
proceribus,
pactum cum
legato conclu-
sum.

931 Porro, ubi legatus in Galliam pervenerat, brevi omnia fuere ordinata, pactumque conclusum: nam Ludovicus principes regni cum ecclesiasticos, tum seculares ad comitia convocavit Parisios sub finem Augusti, ait Chaizius pag. 446. Nec dubitare possumus, quin in iis tractatus ad finem sit perductus, cum illum ante obitum Urbani absolutum fuisse, constet ex litteris Clementis IV apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 650, ubi ita scribit: Unde idem prædecessor dilectum filium nostrum S. tituli S. Cæcilie presbyterum Cardinalem pro prædicto ipsius regni negotio in Franciam, commisso sibi plenæ legationis officio, dirigens... commisit eidem, quod postquam tam super dicto Senatus (Romani) capitulo, quam super quibusdam conditionibus et modificationibus, ac cæteris aliis cum ipso comite concordasset, con-

* Simonem

scriptis, vel lectis omnibus in præsentia carissimi in Christo filii nostri Regis Franciæ illustris, posset idem Cardinalis dicto comiti promittere ipsius prædecessoris, et Ecclesiæ Romanæ nomine, quod postquam sine gravi scandalo ecclesiæ Gallicanæ de exhibenda ipsi comiti decima ecclesiasticorum proventuum, quam petierat, ordinatum existeret et concessum, et negotium, pro quo carissimus in Christo filius noster rex Anglorum illustris, et Eadmundus natus ejus, erant ipsius prædecessoris auctoritate citati, foret per apostolicam Sedem decum, (nimirum de jure Edmundi.)

932 Et pax inter carissimam in Christo filiam nostram Margaritam illustrem reginam Francorum et ipsum comitem existeret reformata, vel saltem per eundem Cardinalem, vel per alium, seu alios, quos idem Rex Francorum duceret deputandos, talis super pace hujusmodi tractatus procederet, quo esset idem Rex Francorum contentus, daretur ipsi comiti ab eadem Sede præfatum regnum Siciliae cum juribus, et pertinentiis suis, sub conditionibus tractatis, et hinc inde firmatis seu acceptatis, non mutandis, nec augendis, vel minuendis, in totum vel aliquam sui partem, et de sic dando ipso regno ab eodem Cardinale versa vice receptis. Finalem autem concessionem, et investituram ejusdem regni sibi dictus prædecessor specialiter reservavit. Præfatus vero Cardinalis tam super dicto Senatus articulo, quam super conditionibus, et omnibus aliis cum ipso comite conveniens et concordans, fecit eidem comiti de conferendo sibi prædicto regno Siciliae promissionem nomine ipsius prædecessoris, et ejusdem Ecclesiæ Romanæ juxta præmissam ab eodem prædecessore traditam sibi formam, eodem comite promissionem de illa sic recipiendo similiter faciente, datis et receptis super hoc litteris hinc et inde, prout in ipsis litteris dicitur plenius contineri. Huc usque res promotæ, vivente Urbano.

933 Ex his autem intelligimus, regnum Siciliae anno 1264 Carolo promissum, at necdum collatum; ita ut aberraverit a vero Ptolomæus Lucensis, qui illud ei collatum scribit ab Urbano, et quidem anno 1263: recte tandem idem auctor notat, hæc gesta favente Ludovico, illius etiam favoris causas subnectens. Verba ejus accipe, prout inter Scriptores Italiæ nuper editus est tom. xi col. 4154, seu cap. 26: In quo quidem facto adfuit favor Regis Francorum Ludovici triplici de causa, ut dictus Rex aliquando retulit. Una fuit reverentia dicti Principis ad Romanam Ecclesiam. Secunda fuit amor sui generis circa honoris augmentum, cujus appetitus etiam suæ conjugii inerat, videlicet Caroli, ut cum suis sororibus nomen sortiretur reginæ. Tertia causa fuit quies sui regni, quod perturbabat Carolus in torneamentis et aliis. Ita ille: nos autem reliqua ad annum sequentem prosequemur.

A

§ LXXIV. Anno 1265 facta in gratiam Caroli fratris ad regnum Siciliae acquirendum : varia a Clemente IV Sancto commendata.

Clemens IV.
ante Ludovicum
consiliarius,
Pontifex crea-
tus,

Creatus sub initium anni 1265 Pontifex Clemens IV, non verbis tantum, sed factis etiam declaravit, quam judicaret S. Ludovicum unicuique Ecclesiae refugium : ab hoc enim et Carolo Siciliae, et Henrico Angliae regibus, et laboranti in extremo fere discrimine Palaestinae, crebris litteris subsidia efflagitavit, ut mirari non debeat lector ; si, promptissimus aliquin ad preces Ecclesiae Princeps, non tantam singulis subministraverit opem, quantam uni ferre potuisset ; praesertim cum regnum ipsum non videretur necessario praesidio denudandum propter factatas anno praeterito minas a rege Aragoniae, cui expeditio contra generum suum Manfredum non poterat non esse ingrata, licet ei succurrere per pactum cum Ludovico initum prohiberetur. Porro Clemens IV, antea Guido Fulcodi dictus, consiliarius fuerat S. Ludovici, eique percarus : unde factum, ut plurimas ad ipsum dederit litteras, quarum partem magnam inveniet curiosus lector tom. 2 Anecdotorum saepe laudati Martenii, ex quo nos eas citabimus, quas huic commentario judicaverimus inserendas.

Carolo confert
regnum Sici-
liae.

C

935 Electus itaque hic Pontifex, confestim ad finem perducere studuit negotium regni Siciliae, atque hac de causa iv Kalendas Martii per litteras declaravit, regem Angliae, ejusque filium Edmundum veros nunquam regni Siciliae fuisse possessores : videri haec possunt apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 648 et seqq. Hisce alias eodem die adjecit, quibus praefatum regnum Carolo, Regis Ludovici fratri attribuit : in hisce autem, post adducta superius, pag. 651 sic loquitur in rem nostram : Porro dicto praedecessore (Urbano IV) interim viam universae carnis ingresso, et nobis licet immeritis in Apostolatus officio substitutis eidem, praefati Cardinalis (in Gallia legatus) et comes (Andegavensis Carolus,) transmissis propter hoc solemnibus nuntiis, nobis humiliter supplicarunt, ut cum de praedicta decima exhibenda in subsidium negotii jam juxta ipsius praedecessoris intentionem et votum ordinatum existeret, et circa praefate pacis tractatum (inter reginam et Carolum) idem Cardinalis juxta beneplacitum praefati Regis Franciae processerit, cujus in hoc dictus voluit praedecessor considerari et inspicere voluntatem : praemissum negotium, pro quo jam dictus rex Angliae et Eadmundus citati fuerant per definitivam sententiam decidere, ac ad perfectionem et consummationem praefati negotii regni Siciliae procedere curaremus. Sicuti reipsa facit in dictis epistolis, jus Anglorum nullum declarans, regnumque Siciliae sub conditionibus recensitis Carolo conferens; prout latius ibidem legi potest.

qui Romam
profectus no-
men regis
assumit,

936 His ita gestis, Carolus, quem praefixus terminus, quo Romae adesse debebat, vehementer urgebat, mense Maio ex Provincia Romam discedit cum manu equitum modica, eoque per mare appellit cum suis incolumis, sed non iis viribus instructus, quibus Manfredus magnopere

nocere poterat, quodque periculosius erat, sufficienti ad alendum exercitum pecunia destitutus. Legatus interim, favente Ludovico, decimas colligebat in Gallia, crucemque praedicabat, ut et pecunia, et exercitu Carolum juvaret; verum pecuniae collectio tardius procedebat, quam necessitas Caroli videbatur exigere, cum Manfredus pecunia abundaret et milite. Hisce tamen non obstantibus regni investituram xxviii Junii Romae accepit Carolus per quatuor Cardinales, a Clemente delegatos; regiumque nomen assumpsit.

937 Quo facto, Pontifex ei per litteras gratulatus est, animosque addidit spe subsidii ex Gallia cito venturi, inter alia de Ludovici pro eo conatibus sic scribens, apud Martenium col. 453 : Veniunt quidam rumores prosperi de partibus transalpinis, quorum licet auctoritatis mediocris videri possint aemulis relatores, multiplicatio fidem facit, et ex natura negotii redduntur credibilia testimonia eorumdem, una voce clamantium, quod Francia tota se praeparat, tota Provincia se accingit, quodque carissimus in Christo filius noster Rex Franciae illustris frater tuus, ad te gerens affectum, sed ostendens effectum, pro te factus est praedicator, barones et alios ad tuum subsidium excitans et invitans, nec dubium quin suum adhibeat, ut efficacius exigat alienum. Vera haec fuisse, patebit ex sequentibus.

938 Veruntamen non ignorabat idem Pontifex, quanta novus rex necessitate premeretur; scribebat enim col. 454 ad legatum suum, ipsum adeo succursu militum, et aliis subventionibus egere, quod etiam ipsa celeritas esset morosa. Hac de causa crebris litteris hortabatur cum legatum, ut in decimis colligendis strenuum se praerberet, tum Ludovicum, ut pecuniam fratri submitteret. Audi, quibus verbis xv Kalendas Augusti Sanctum interpellat col. 465 : Ecce, Fili, satis clamat ad te facti istius qualitas, satis etiam fratris caritas interpellat. Amanti enim sufficit nunciare, sufficit ut noveris, tu, qui, quos debes amare, non deseris. Sufficit, ut firmiter credimus, immo pro certo supponimus, matri tam pio Filio suas necessitates exponere. Sufficit fratri apud Fratrem, gerentem nihilominus erga se patris affectum, talibus interpellare precibus, et ipsum ad succursus accelerandi remedium taliter provocare. Accendatur itaque zelus filii, fratris et patris, nec in tanta necessitate affectio sic accumulata deficiat matri, filio, et germano : ad quod et nos ex intimo mentis affectu, quas possumus deprecatorias persuasiones, et preces adjicimus. Deinde petit, ut pecuniam Carolo mutuam concedat tantam, quantae ex colligendis paulatim decimis sperari poterat.

939 Mirum videri posset, sanctum Regem hac ex parte preces Clementis non exaudisse, pecuniamque mutuam Carolo subministrare noluisse, nisi justae fuissent rationes, quae id ei dissuaderent. Inter has fuisse opinor praecipuam, quod bellum sacrum jam tunc meditarctur, adeoque thesaurum suum non effundendum judicaret : nam ad terrae Sanctae subsidium saepe excitatus fuerat a praecedentibus Pontificibus, et hoc ipso tempore a Clemente excitabatur, uti videre est in epistola ejusdem Clementis, viii Kalendas Augusti data apud Martenium col. 469, et Raynaldum ad hunc annum num. 44. Accedebat fortasse cura nonnulla rerum Anglicarum : certe ad subsidium ferendum Henrico, quem Simon Montfortius habebat captivum, eum per litteras hortabatur idem Clemens apud Raynaldum ad hunc

curante inter-
rim Ludovico,
ut ei subsi-
dium mittere-
tur.

E

Rogat Regem
Clemens, ut
Carolo egenti
mutuam del
pecuniam.

F

qua cum ille
ipse brevi opus
esset habitu-
rus;

AUCTORE
J. S.

annum num. 66. legatumque suum in Anglia ad Ludovicum mittebat his verbis : Sed et ad carissimum in Christo filium nostrum L. Regem Franciæ illustrem recurras in omnibus confidenter, quem pro sua bonitate credimus solito promptiorem ad opem et consilium tibi super his omnibus impendenda. Ita scribit mense Septembri apud Martenium col. 201.

940 Præterea Carolus parum favori Regis sancti respondebat, ita ut illum monuerit hoc tempore Pontifex per litteras apud Martenium col. 175, ut omni modo studeret offensum non-nihil Ludovicum placare. Causas autem offensionis memorat alia epistola, anno sequenti ad Carolum jam victorem, et regni possessorem data, qua eum hortatur ut Fratri satisfaciat, ejusque beneficiis non ingratum se exhibeat. Illam accipe ex Martenio col. 374 : Quanto, ait, carissimo in Christo filio nostro Regi Franciæ illustri germano tuo te novimus cariorem, teque multis ex causis eidem ad vicissitudinem caritatis adstrictum; tanto tibi propensius credimus laborandum, ut inter te et ipsum omnem materiam scandali, omnem causam dissensionis abscindas, in his præcipue, quæ juri sunt consona, quamquam ad alia quæ gratiam saperent, facilem te reddere deberes.

941 Novit sane tua serenitas, quotiens te litteris, quotiens viva voce, quotiens ministerio bonorum et fidelium nunciorum excitandum duxerimus, ut quæstionem gabellæ Rhodani, multis suspensam tractatibus, ex qua processerunt nulla inepta, multumque turbatus est animus Fratris tui, per viam amicabilem ad finem perducere congruum procurares; quod quia factum non extitit, idem Rex frater tuus satis ægre ferre videtur, prout et litteræ nobis indicant aliquorum, et verba nihilominus fide digna. Nunc autem suos ad te destinat nuncios, qui super hæc te conveniant reverenter: et, quæ Fratri debes, insuper a te petant, scilicet viii millia marcharum argenti de dote, sibi cum carissima filia nostra uxore sua promissa, et alia septem millia, quæ tibi credidit ad bonæ memoriæ socii tui debita persolvenda. Quocirca tuam duximus excellentiam monendam pariter et rogandam, quatenus eorum nunciorum verba et patienter audiens, et benigne suscipiens, non turberis; sed fraternæ gratiæ non ingratus, et eorum, quæ tibi liberaliter ultra mare donavit, memoriam semper habeas, et debita repetenti satisfacias nunc, si potes; aut saltem sic respondeas, ut placari tuo responso debeat potius, quam turbari. Datum Viterbii xvii Kalendas Augusti anno 2.

942 De memorata Rhodani gabella clarius loquitur idem Clemens in priori ad Carolum epistola col. 267, ubi eum sic affatur : Verum inter cetera ad id tuam memoriam duximus reducendam, quod sæpe ac sæpius tuis auribus inculcavimus, de querela carissimi in Christo filii L. Regis illustris, quem gabella, quam percipis de sale terræ ipsius, graviter scandalizat. Cum itaque Carolus tam iniquum se præberet Ludovico, mirari non possumus, quod hic thesaurum suum, quo se brevi opus habiturum noverat, in ejus gratiam noluerit effundere; præsertim quia vereri merito poterat, ne pateretur difficultatem in recipienda a Carolo pecunia, qualem expertus fuerat in illa repetenda, quam antea ei dederat mutuatam, ac necdum receperat. Utrum tamen permotus demum fuerit precibus iteratis Clementis, pecuniæque fratrem, vehementer laborantem, juverit Sanctus, non omnino constat : certe

Pontifex enixissime illam opem flagitarit mense D
Novembri, adeo ut desperaret omnino, nisi pecuniam subministraret Ludovicus, his eum verbis affatus col. 242 : Procura modis omnibus, ut de tua, vel mutuanda pecunia Senensibus mercatoribus, qui sunt in Francia, tantum detur, quod in his partibus se possint effundere ad subsidium socii eorundem; alioquin cogita, quod cum magno dolore concludimus, ut pares redditum fratri tuo, sanumque recipias pariter et confusum. Forsan his litteris permotus Ludovicus subsidium aliquod pecuniæ dederit, non mutuo, sed dono : id tamen minus est exploratum.

943 Verum, ut incertum esse diximus, an sed exercitum fratrem pecunia juverit Sanctus; ita certum omnino est, omnem cum legato operam adhibuisse, ut exercitus ei submitteretur florentissimus, isque stipendiis debitis instructus, impensis eum in finem decimis jam collectis. Quamvis autem non probarit initio Clemens, pecuniam ad illius exercitus stipendia consilio Regis impensam, ut ex ejus litteris apud Martenium col. 478 apparet; eventus tamen docuit, quam utile fuerit id consilium. Quippe cum hic exercitus sub finem anni E
Italiam esset ingressus, sine damno Romam pervenit, non ausis transitum per Lombardiam impedire Manfredi copiis, quod maxime timebatur. Carolus autem, qui interea in festo Epiphaniæ anni 1266 rex erat coronatus, accepit hoc exercitu, mense Januario expeditionem suscepit adversus Manfredum, ac brevi, hostium spoliis dilatus emersit ex penuria : die vero xxvi Februarii, occiso post acrem confictum Manfredi, insigni potius est victoria, neque multo post tempore utriusque Siciliæ possessionem adeptus est : quæ apud auctores obrios fusius relata hic pluribus non expono : neque enim Caroli gesta scribo, sed Ludovici : neque hæc narravi, nisi ut lector intelligeret, quantum in acquirendo Siciliæ regno Ludovico debuerit Carolus.

944 Jurabit tamen notare, quis sensus fuerit Clementis Pontificis de Carolo post regnum Siciliæ acquisitum. Exprimit hunc ille in litteris ad Ludovicum apud Martenium col. 327 his verbis : Ceterum scire volumus tuam magnitudinem, quod quamvis regnum nobile, plenum deliciis et divitiis acquisiverit frater tuus; timemus plurimum, ne segnius quam oporteat terram f
custodiat acquisitam. Multos enim abire permisit, quos fuisset expediens tenuisse, qui sicut teneri non poterant sine donis, sic libenter astitissent eidem, feudis decentibus honoranti. Nec credas, quod nostra defuerit admonitio, quam utique et per litteras ei misimus, et in ore posuimus magnorum et fidelium nunciorum. Ex his, aliisque hujusmodi Clementis querelis, discimus Carolum Clementis consiliis nihilo obsequentiore se præbuisse, quam Ludovici, stabiliiori forsitan felicitate usus, si eorum, quibus regnum debebat, monitis morem gerere voluisset. Verum prætermittis iis, quæ deinde in Sicilia contigerunt, alia anni 1265 gesta narrare aggredior, annique principium resumo.

945 Ubi audierat S. Ludovicus Clementem electum Pontificem, nuntios ei misit Joannem de Trevis archidiaconum in ecclesia Bajocensi, et fratrem Rogerium priorem Vallis-viridis Carthusiensis Ordinis, quos se læto animo excepisse, scribit Pontifex apud Martenium col. 129, eoque lætiori, quod prospera omnia de ejus, regni ipsius statu nuntiarent, eximium enim in Ludovicum amoris affectum his litteris demonstrat.

et Carolus fratris beneficiis parum respondens,

pecuniam ante mutuo acceptam non reddidisset et vectigal supra Rhodanum

de sale exigeret, invito Rege; hic mutuatam dare pecuniam renuit :

sed exercitum florentissimum curat Carolo submitendum, quo hic regnum acquirit.

quo se modo Carolus habuerit erga Clementem et Ludovicum.

Ludovicus Pontificem gratulatur Clementi, qui respondens.

A strat. Cumque Rex favores aliquos flagitasset per hos nuntios, quo se modo in his gesserit Clemens declarat iis verbis: Petitiones, quas tuo duxerunt nomine offerendas, diligenter inspeximus, et deliberatione præhabita, licet modica, tamen admodum necessaria, quæ te petere et nos decessit indulgere, liberaliter et benigne concessimus, nec repulimus aliqua, quæ possemus sine scrupulo conscientie et aliorum scandalo conspectu fiduciam obtinentes, quod probrosum tibi non repules, nostræ ac tuæ honestatis intuitu, pati in aliquibus te repulsam, qui legisse te recolis, et audisse, vas electionis præclarum Principis apostolorum Coapostolum non auditum petitione tertio repetita.

946 *Ha cum Rege Clemens, cujus eximiam animi moderationem intime habebat perspectam: atque adeo ægre ferre non poterat, etiam Ludovicum justis de causis aliquid non concedere. Porro inter ea, quæ concedenda duxerat Clemens, fuit illud, quod in alia epistola, aliquot diebus citius ad Regem data, sic exprimit col. 122: Tibi tenore præsentium indulgemus, ne latis a nobis vel ferendis sententiis generalibus astringaris, nisi de tua persona, expressis nomine proprio et regia dignitate, fiat mentio in eisdem: quam gratiam eatenus duximus extendendam, ut nec illi, qui tuo mandato speciali circa ea paruerint, pro quibus dictæ sententiæ latae sunt vel ferentur, iisdem sententiis sint astricti. Insuper privilegia omnia ab antecessoribus suis Regi data confirmavit per litteras, Kalendis Maii datas, quas vide apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 659.*

petita quondam privilegia Regi concedit. negat ultra:

B 947 Deinde in præfatis litteris col. 128 Pontifex Regem amice monet, ut libertatem ecclesiasticam curet conservandam, et prælatorum scandala præscindenda, qui, inquit, de crebris ballivorum tuorum vexationibus, et etiam tuæ curiæ querebantur. Ita quidem in hisce litteris ad Ludovicum, quamvis non ignoraret eum insigni studio ad ecclesiasticorum defensionem incumbere solitum, idque in aliis litteris sæpe declaraverit. Verum fieri non poterat, ut in tanto regno non committerentur aliqua subinde, inscio Ludovico, quæ juri ecclesiastico erant contraria. Hinc eodem die Clemens singulari epistola commendat ecclesiam Narbonensem, cui se iniquiores præbebat senescallus Carcassonnensis, Regemque affatur his verbis col. 131: Quocirca serenitatem tuam, quæ ecclesiarum concussoribus suæ clypeum protectionis opponere consuevit, hortandam duximus et rogandam.

scribit querelas esse ecclesiasticorum de quibusdam ejus ministris.

C 948 Et ad Senescallum ipsum col. 132 sic scribit: Cum igitur ab ejusdem ecclesiæ injuriis tanto fortius te deceat abstinere, quanto magis eas nedum divinam, verum etiam præfati Regis noverimus offendere majestatem. Rursum hoc anno, cum perversi quidam homines graves intulissent injurias Ranulpho Stephano canonico Nemausensi Ordinis S. Augustini, ac ministri regii inquisivissent quidem de crimine, at debitam satisfactionem non curassent, Clemens ad Regem scribit col. 185, ut is, quem in protegendis personis et juribus ecclesiasticis attentum noverat, de solita justitia adhibendum curaret remedium. Hinc patet sine Regis culpa accidere potuisse, ut ministri ejus subinde vel ecclesiæ jura infringere, vel non satis curarent ea, cum læsa essent, restauranda.

949 Porro quod supra dicit Pontifex, de

curia etiam regia quandoque conquestos esse prælatos: forsitan huic refricandæ querelæ occasionem præbuit controversia, quæ Regi hoc anno nata est cum episcopo Parisiensi, ut refert Chaizius pag. 467 hunc in modum. Incumbebat Ludovicus ad monetam recte ordinandam: quidam interim cives Parisienses, sub jurisdictione episcopi constituti, monetam acceptant prohibitam: judicavit frequens senatus, in quo multi ecclesiastici erant præsentis, cives illos puniri posse per ministros regios: Rex itaque moneri jussit episcopum, ne huic se opponeret decreto: at contendeat episcopus aliter transactum esse inter Philippum Augustum et Parisiensem ecclesiam, neque iudicio curiæ acquiescere voluit: hinc manus injecta in bona quædam vassalorum episcopi; ab eo autem urbi, totique diœcesi Parisiensi sacris interdictum; at ecclesiæ quedam interdicto parere detrectarunt. Verum composita deinde controversia Regem inter et episcopum, utrique factum est satis.

950 Ceterum, quam jura ecclesiarum illæsa vellet Sanctus, gemino adhuc exemplo apud Chaizium pag. 470 declaratur: nam cum Senescallus Petrocoricensis juramentum exegisset a subditis quibusdam episcopi Lemovicensis, re examinata, Rex contra se ipse sententiam dixit, ac juramentum declaravit irritum. Deinde, cum Cononi Catalaunensi episcopo litteras concessisset libertate donandi centum mancipia territorii episcopalis, eas revocavit ad querelas capituli, cujus consensum neglexerat episcopus. Significat item Clemens in laudatis supra litteris col. 130, se consultum fuisse a Rege de blasphemis corrigendis, dum ita scribit: Super his tandem, quæ circa blasphemos, et alia, quæ divinum honorem respiciunt, intimasti, licet subito facere nequiverimus, quod petebas, cito tamen proponimus quod acceptum Deo viderimus ordinare. Hinc colligo leges S. Ludovici contra blasphemos necdum latas fuisse: imo eas non nisi post triennium latas, ad annum 1268 probabimus.

ACCTORE
J. S.
Sancti controversia cum
episcopo Parisiensi:

cura ejusdem
ad servanda
jura ecclesiarum:
tum: consultus de blasphemis Pontifex.
E

§ LXXV. Anno 1266 Nuptiæ filii Joannis, filisque inde exorta Regis cura composita: sponsalia filiæ Blanchæ: varia Sancti gesta cum Pontifice, cujus consilium exquirat et sequitur: eximia Regis justitia: oppidum Aquarum mortuarum conditum: pax inter comites Luxemburgi et Parri, induciæque inter reges Angliæ et Navarræ Ludovici diligentia factæ.

Sub initium anni 1266 contigisse videntur nuptiæ filii Regis Joannis cognomento Tristani cum Jolanda Endonis Nivernensis comitis filia et herede, de quorum contractu sponsalitiogimus num. 834. Chaizius certe pag. 504 eas hoc anno factas existimat, et Chesnius in Historia ducum Burgundiæ pag. 88 testatur, litteras donationis nuptiarum causa signari mense Januarii

Nuptiæ Joannis filii Regis cum comitissa Nivernensi: item hanc ortam

AUCTOR
J. S.

nuario anni 1265. quæ epocha, considerato veteri annuo inchoandi more, ad annum 1266 nos deducit. Porro contractis hisce nuptiis, orta est gravis controversia inter ducem Burgundiæ avum Jolandæ, et novos hos conjuges de tutela Jolandæ ejusque sororum, bonorumque administratione, quod contenderet dux Burgundiæ, hanc pertinere ad filium suum Eudonem absentem in Palæstina, ob ætatem minorem Joannis mariti; conjuges vero id negarent.

Rex composuit: filiam dat sponsum filio regis Aragoniæ,

952 Verum S. Ludovicus prudentia sua litem ita composuit, ut bonorum administratio omnium sororum Joanni fuerit concessa, tutela vero filiarum suarum Eudoni permissa, excepta tamen Jolanda jam nupta. Plura de his Chazius loco assignato; qui pag. 508 scribit, Joannem mense Septembri a Ludovico ad comitatum Nivernensem deductum, ut possessionem illius caperet. Post reditum vero ex hoc itinere filiam suam Blancham pacto sponsalicio promisit Ferdinando, Alphonsi regis Castellæ filio, ut latius videre est in ipso hujus pacti instrumento apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 662, ubi illud notatur factum xxviii Septembris anni 1266. Hæc pro liberis suis hoc anno Sanctus, ejus virtutum tantus erat splendor, ut eum regi Aragoniæ ad exemplum proponeret Clemens Pontifex, dum apud sæpe laudatum Martenium col. 278 ita scripsit: Ea propter, fili carissime, Dominum habens præ oculis, et illum benignissimum Regem Franciæ, cum quo tuam amicitiam copulasti, tibi statuens in exemplum, vide etc.

Clemens Pontifex, licet Ludovico libere scriberet, se omnia ejus postulata non concessurum,

953 Idem tamen Pontifex paucos post dies insinuat col. 288, se non omnia concessurum, quæ peteret Ludovicus, sic eum affatus: Hanc in nobis, Fili carissime, te volumus habere confidentiam, quod quæcumque a nobis petieris, ea semper maturitate librabimus, ut quæ pia, et utilia, et tuæ utilitati accommodata, et aliis non damnosa viderimus, tibi sine difficultate aliqua concedamus. Quod si perpenso judicio interdum aliqua non admittimus, certum habeas, quod ad id nostræ deliberationis calculus terminatur, ut plus nobis et tibi consulere id negando credamus, quam si daremus libere postulata, et si forsitan tibi contrarium videretur, non erubescas patris judicium sequi in hac parte, qui sincere tuam diligit animam, et honorem tuum et regni, suæque salutis non immemor, sic cupit gratiosus esse principibus, et tibi principaliter inter ipsos, ut principum Dominum non offendat, ejus solius judicio stat aut cadit. Hæc Clemens ad Ludovicum, cui pro insigni humilitate justam hanc libertatem non displicentiam novebat, licet aliocum non magnopere timendum videretur, ne qua minus æqua postularet Sanctus, et Clemens ipse sæpe opera illius indigeret.

sæpius tamen magna fiducia ad ejus opem recurrit;

954 Mense enim Julio Regi binis litteris commendavit abbatiam S. Egidii in Septimania, et sacrum Cartusianorum Ordinem, in quarum prioribus Ludovici in ecclesiasticos, et maxime religiosos benivolentiam his verbis manifestat col. 372: Licet igitur Regalis pietas ad divini cultum dedita nominis, circa bonorum jurium et libertatum conservationem ecclesiasticorum se promptam exhibeat et benignam, cunctique religiosi de tui favoris patrocínio gratulentur etc. Mense vero Augusto, quoniam Petrus comitis Britannicæ filius ad expeditionem transmarinam se accingebat, ac subsidium postulabat a Clemente; hic legatum suum ad Regem remisit, sic scribens col. 389: Quia igitur carissimus in Christo

filius noster Rex Francorum illustris ipsius Terræ D (sanctæ) negotium intimo affectu complectitur, ipsumque specialiter comedit zelus ejus: discretionem tuam per Apostolica scripta mandamus, quantum super hoc ejusdem Regis requiras consilium, et in præmissis facias prout idem Rex consuluerit, et ipsius terræ necessitas, cujus plenam ipsum Regem credimus habere notitiam, suadebit. Videas hinc, quam fidenter in omnibus ad Ludovicum recurreret Clemens.

955 Quanti vero Clementis judicium faceret Ludovicus, palam fecit hoc eodem tempore, dum illum de comitatu Melgorii prope Montem-pessulanum consuluit, ejusque judicio acquievit. Possidebat comitatum illum episcopus Magaloniensis; rerum non deerant, qui dictarent injuria possideri, eumque vel ad Regem, vel ad Petrum Peleti Alesi dominum pertinere. Consultus a Rege Pontifex, per litteras mense Septembri datas probare conatus est, comitatum legitimo jure possideri ab episcopo. Litteras autem hasce jam ediderunt Sammarthani tom. 3 Gallie Christianæ a pag. 581, quas recudit laudatus Martenius a col. 401, ex quibus pauca ad propositum nostrum decerpo: Sane, inquit, tua nuper a nobis Serenitas requisivit, quid de comitatu Melgoriensi, quem venerabilis frater noster Magaloniensis episcopus possidet, sentiremus; cum tuæ Celsitudini sit suggestum, quod vel tibi, vel dilecto filio P. Peleto, domino Alesi, vassallo tuo fiat injuria. Ad quod ubi responderat, comitatum esse feudum Romanæ ecclesiæ, atque ad episcopum pertinere; Regem his demum affatur: Tuis ergo contentus juribus, et regni latitudine, quod virtute mirifica nostris temporibus Dominus ampliavit, dictum episcopum, et in ipso Romanam Ecclesiam non perturbes, nec susurationum somniis irriteris: qui quandoque loquentes placentia credulis auribus fel mellitum instillant, quod in te fieri posse non credimus, tuæ dudum constantiam circumspectionis experti. Ceterum de moneta Milariensi, quam idem episcopus cudi facit, ut dicitur, in feudis Ecclesiæ, ei scribimus, quod etiam juri contrarium arbitramur, et Christianæ inconveniensi honestati. Epistola Clementis, qua graviter reprehendit episcopum, quod monetam illam cudi jussisset, præcedenti subjungitur: ex quo intelligimus de ea moneta conquestum esse Regem. Hic porro Clementis consilium secutus, quietam comitatus Melgoriensi possessionem reliquit episcopo; ut dote non minus sollicitus, ut ne aliena jura invaderet, quam ne amitteret suam.

956 Id luculenter sane alio ostendit exemplo, apud Joinvillium relato num. 25, quod circa hæc tempora accidisse suspicatur Chazius pag. 506. Raynaldus de Trie repetebat comitatum Domni-Martini *, quem post mortem Matildis comitissæ Bononiæ detinuerat Ludovicus. Litteras quidem ille afferebat, quibus illius restitutionem Rex promiserat, at sigillum earum usque adeo erat comminutum, ut eas invalidas censerent consilarii omnes: verumtamen cum in parte sigilli relicta aliquid verisimilitudinis cerneret, comitatum restituit Cultor justitiæ rigidissimus, ut pluribus narrat laudatus Joinvillius. Verum difficultatem hic movet Cangius in Observationibus ad hunc locum pag. 42, nitturque ostendere, nec litteris his opus fuisse Raynaldo de Trie ad comitatum repetendum, nec rationem apparere, cur illum tamdiu detinuerit S. Ludovicus, quod Raynaldus legitimus esset

ejusque judicio de comitatu Melgoriensi acquiescit.

E

* al. Peleto

P

comitatum Domni-Martini denigne reddidit;

* Dammarum

heres

A heres. Heredem autem fuisse legitimum sic ex genealogia ostendit. Albericus II comes Domni-Martini filium habuit Raynaldum comitem Domni-Martini, et Bononiæ Maritimæ per uxorem: hic vero Raynaldus unicam genuit filiam Mathildem comitissam Bononiæ: Mathildi item filia unica fuit Joanna, quæ sine prole ante matrem defuncta est, ita ut defuncta Mathilde, posteri omnes Raynaldi comitis essent extincti, et comitatus Domni-Martini transfundi deberet in alios Alberici II posteros. Posteri autem Alberici II magis propinqui erant Matthæus, Raynaldus, Engelramus, et Bernardus de Trie, utpote nati ex Aleide Alberici filia, quæ Joanni domino de Trie fuerat nupta. Hic ordo naturalis quidem erat et clarus; sed aliunde fuit impeditus: nam Raynaldus Bononiæ et Domni-Martini comes contra Philippum Augustum S. Ludovici avum cum aliis principibus conspiraverat, captusque in celebri prælio Borinensi, bonis omnibus fuerat exutus; quo factum, ut heredes ipsius suo quoque jure exciderint. At contendit Cangius pag. 43, jus heredum postea revixisse. Ratio illius est, quia Philippus Augustus comitatum Bononiensem restituit Mathildi, cui Philippum filium dedit maritum; dedit item Ludovicus VIII Philippi Augusti filius fratri suo Philippo comiti Bononiensi comitatum Domni-Martini una cum comitatu Clari-montis, ut ibidem probat Cangius. Verum hinc inferri necdum potest, heredes Raynaldi in jus suum restitutos: hæc enim ex gratia dari potuerant Philippo et Mathildi, ut deficientibus eorum posteris, ad coronam redirent, sicut re ipsa ad coronam rediit comitatus Clari-montis, ut diximus num. 833.

ubi heredem
legitimum
cognoverat
Peronam
emil

957 Instat tamen validius idem Cangius; nam citat litteras Mathildis anni 1233, quibus declarat, se Regi clientelam jurasse de comitatu Bononiæ, tamquam de hereditate materna, et de comitatu Domni-Martini, tamquam de hereditate ex parte patris. Ex quo aperte videtur consequi, heredes prædicti Raynaldi comitis juri suo fuisse restitutos. Manet igitur, ait Cangius, solvenda difficultas, cur Rex hunc Mathildis comitatum detinuerit, quemque in finem hæ litteræ essent petitiæ. De litteris respondeo, eas datas Mathildi, ut ditiones, quas ex gratia obtinuerat, ad heredes posset transmittere, adeoque per has litteras jus heredum Raynaldi comitis revixisse, indeque permissum esse Mathildi, ut litteris clientelæ* citata verba insereret. Cum autem hæc facta essent longissimo tempore ante mortem Mathildis, dum juvenis erat Ludovicus, contingere potuit, ut hæc omnia post obitum Mathildis ignorarentur a Ludovico, ejusque ministris, nec invenirentur hæ litteræ, quas negligenter custoditas fuisse, confractio sigilli satis demonstrat. Rex igitur, cum sciret comitatum initio concessum Mathildi, ut rediret ad coronam; ignoraret vero gratiam deinde adjectam; comitatum detinuit, donec jus suum probasset Raynaldus de Trie, qui, fratre Matthæo interim sine prole defuncto, heres erat legitimus. Hisce Cangii dubitationi satisfactum opinor. Porro qui tam facilis erat ad aliena restituendum, non negligeat limites regni sui proferre, dum id ferebat occasio; nam eodem fere tempore Peronam, de qua lis erat exorta, pecunia emptam coronæ adnexuit, conciliatis una opera litigantibus, ut Chazius habet pag. 507.

homage

958 Docuit etiam hoc anno Ludovicus, quam

tardus esset ad nova onera subditis suis imponenda, quantoque id faceret consilio, cum summi Pontificis ea de re sententiam audire voluit. Agebatur de oppido ædificando ad Aquas-mortuas in commodum mercatorum, aliorumque, præsertim in Palæstinam solventium. Unde æquissimum erat, ut, qui commoda illa perciperent, ad onera etiam manum admovent. Nihilominus Clementem consuluit Sanctus, ex cuius responso rem plenius lector percipiet. Sic igitur ille rescribit col. 405: Cum in portu, qui Aquarum-mortuarum vulgariter appellatur, in Nemausensi diœcesi, turrim dudum extruxeris opere sumptuoso, ut tam peregrini, quam etiam mercatores, in Terram sanctam exinde profecturi, cum rebus suis salvi persistere valeant in eodem: nec eorum possint ad plenum commoditas et securitas procurari, nisi locus fiat ex concursu inhabitantium populosus, interpellatus es pluries et a pluribus, ut audivimus, et rogatus, ut ibidem competens loci spatium murorum ambitu claudi facias, infra quem possint incolæ domos constituere, quæ non solum ab hostium eos reddant tutos incursibus, sed etiam a ventorum prosecutione defendant, qui dum undique flatu libero locum pulsant, arenarum cumulis excrescentibus, inhabitabilem eum reddunt.

AUCTORE
J. S.

consulit rursus Clementem de vectigalibus imponendis,

959 Et ne vel ex loci clausura, vel ejusdem custodia prægraveris; placet, ut dicitur, mercatoribus tam in Montepessulano quam in locis insignibus adjacentibus constitutis, quod de mercibus in eundem portum per mare causa mercimonii inducendis, vel educendis, ex eo vectigal competens imponatur, a te, et tuis posteris recipiendum ibidem. Sane quamvis aliquibus videatur, quod tu tamquam Rex in regno proprio hoc possis statuere cum evidenti venientium et transeuntium utilitate, vel potius necessitate pensata: ut tamen eo procedas tutius, quo nostrum consultius super hoc requisisti consilium, et assensum. Nos igitur, qui loci situm et statum oculata fide cognovimus, et ab olim optavimus ibi fieri villam bonam pro commoditate multorum, præsertim cum in mari Mediterraneo nullum alium portum habeas regni tui peregrinis accommodum, qui præ cæteris fidei zelo succensi ad Terræ sanctæ subsidium sæpius se accingunt, tuæ Celsitudini tenore præsentium indulgemus, ut prælatis Narbonensis provinciæ, et vicinis loco baronibus, Montispessulani consilibus, et locorum comitatibus adjacentium ad tuam vel illius, quem ad hoc illud mittendum duxeris, evocatis præsentiam, de consilio illorum possis statuere, quod tam pio negotio videbitur opportunum, provisurus attentius, ut et moderatum vectigal imponatur ibidem, et futuris temporibus nequeat augmentari. Datum Viterbii xi Kalendas Octobris anno ii; id est Christi 1266.

ad condendum
oppidum A-
quarum-mor-
tuarum; quo
consentiente.

960 Hanc Clementis epistolam jam ediderat Catellus in Monumentis historiæ Septimanæ pag. 339, ubi inquit, an Aquæ-mortuæ sint Fossæ-Marianæ, a Plinio aliisque commemoratæ, uti putaverunt aliqui. Errorem hunc refutat Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 29 his verbis: Hunc portum Joannes Olivarius Fossam Marianam a veteribus geographis vocatum esse ait magno errore, cum Fossam Marianam Mella, Plinius, Æthicus, aliique trans Rhodanum in provincia Viennensi fuisse doceant; Aquæ mortuæ sint citra ostia Rhodani in provincia

oppidum illud
Regis cura
structum.

AUCTORE
J. S.

vincia Narbonensi prima, vel Septimania. *Cura igitur Ludovici oppidum istud est constructum, licet auctores vix aliquid ea de re commemorent: nam dubitare non possumus, quin Rex propositum suum executioni mandaverit, cum oppidum videamus, nec alium illius noverimus auctorem. Verum portus ille deinde, postquam regni limites ad mare Mediterraneum protensi fuerunt, paulatim negligi captus, ubi non defuerunt alii magis commodi. Hinc portus ille ne notus quidem hoc tempore: nam, ut subdit Valesius, nunc Aquæ mortuæ alluuntur quidem stagno, usque ad muros accedente, cui nomen suum debent, sed a mari millia passuum circiter duo, seu semileugam, absunt. Portu itaque carent, qui arenis a Rhodano invectis obstructus esse dicitur.*

961 *Benerolentia Regis erga religiosos aliquot fecit, ut eos cuperet eximi a decimis, fratri suo Carolo persolvendis, idque significaret Clementi; cumque ille hoc Regi negare nollet, et Carolus ægre laturum sciret, eas ex sua pecunia solvi iussit, col. 413 ita scribens legato suo: Sed tamen volumus et mandamus, quod explores secretius, ad quam summam decima fratrum Prædicatorum ascendit, et eam de nostro solvi facias, prædicto Rege Franciæ penitus ignorante. Hæc in Idus Octobris. Postridie vero, nuntiis Ludovici acceptis, qui Clementi secreto indicasse videntur, illum crucem rursum suscipere decrevisse ad expeditionem transmarinam, immenso gaudio se perfusum scribit, divinoque consilio factum, ut de finibus tam remotis utriusque concurrerint voluntates. Deinde Regem ad exsequendum propositum hortatur col. 445 hunc in modum: Age ergo viriliter, Fili carissime, fili benedictionis et gratiæ, et post conceptum laudabilem laudabilius pariens, mittas manus ad fortia. Aderit enim tibi Dominus, et ejusdem Vicarius tuis invigilabit pro viribus commodo et honori. Eodem die ad legatum scribens, clarius aperit consilium Regis crucem suscipiendi: ex quo colligimus hanc præcipuam fuisse causam, cur Aquas-mortuas ædificare decrevisset. De subsidio interim in Palestinam mittendo egit iterum per litteras Clemens vi Idus Novembris.*

962 *Eisdem litteris, quas habemus col. 426, pacem inter comites Barrensem et Luxemburgensem conciliandam commendat Ludovico his verbis: Verum quoniam inter dilectum filium nobilem virum Barrensem et Lucelburgensem comites guerram intelligimus gravem esse ortam, ad pacem inter eos celeriter reformandam dare te convenit operam efficacem, ad quod dictus P. * cambellanus, sicut libenter, sic et utiliter laborabit. Aggressus est Ludovicus non segniter, quod rogabat Pontifex, ac feliciter perfecit: quamvis eo usque res esset progressa, ut Barrensis Luxemburgensem comitem sororum suum jam haberet captivum, teste Joinvillio num. 246: nam misso Petro cubiculario suo Luxemburgensem vinculis exemit sine pretio: deinde arbitrio suo omnem eorum controversiam composuit. Quin et regem Navarræ, qui ad bellum contra comitem Barrensem accesserat, arbiter ab utroque electus, cum eo conciliavit; atque arbitrio suo bellum cruentum brevi terminavit, uti latius relatum invenies apud Chaizium pag. 559 et seqq., qui hæc anno 1268 perfecta esse scribit, Regemque ea de causa Remos profectum.*

963 *Hoc modo pro sua, qua apud omnes valebat principes, auctoritate, rem tantam Rex*

pacificus ad felicem perduxit exitum. Præterea aliud bellum, inter affines sibi principes exortum, hoc anno per inducias sedavit. Erant hi Henricus Angliæ rex, cui adharebat filius Eduardus, et Theobaldus Rex Navarræ, gener Ludovici, qui propter Baionam præcipue, ait Chaizius pag. 509, bello invicem impetebant. Verum cum pars utraque legatos misisset Parisios ad Ludovicum, ut induciæ inirentur, atque ita quidem, uti apparet ex litteris assignandis, ut Sancto Regi conditiones componendi præcipua relinqueretur cura, induciæ, triennio post sequens Pascha duraturæ, ejus industria pactæ sunt, quas deinde sua auctoritate et litteris confirmavit, quemadmodum in ipsis Regis litteris descriptum invenies apud Martenium tom. I Anecdotorum col. 1122, et seqq., quæ datæ leguntur Anno Domini MCLXVI die Lunæ ante Natale Domini.

§ LXXVI. Anno 1267 crux denuo sumpta: decimæ hac de causa in triennium per Pontificem obtentæ: tentata concordia inter Venetos et Genuenses: tributum Gallis imperatum.

Quamquam S. Ludovicus propter urgentia regni negotia ex Palestina in Galliam est reversus, numquam tamen animum deposuisse videtur eo aliquando remeandi. Hinc frequentia illuc missa subsidia; hinc, teste Gaufrido, sumptus aulæ restricti, mirantibus cunctis, qui propositum ejus ignorabant. Hæc etiam de causa tanto studio laborasse videtur, ut pacem undique in regno suo, ubi erat, curaret servandam; ubi deerat, conciliandam. Nolvit tamen subito, inquit Gaufridus num. 57, aggredi tantum opus ex motu proprio cordis sui. Unde per secretum nuncium et discretum humiliter et devote consuluit super hoc felicitis recordationis dominum Clementem summum Pontificem, qui tamquam vir prudens in principio reformidans, diuque deliberans, tandem benigne consensit, ac pium propositum approbavit. Fecit id Clemens anno præterito per litteras jam citatas num. 961, in quibus præcedentem dubitationem suam ipse sic insinuat: Pœnitentes siquidem responsionis illius, quam tibi per alias litteras feceramus, intimis cruciabamur angustiis: epistolam revocatoriam, præsentibus interclusam, manu propria scripsimus, parato jam nuntio ad easdem tibi sine aliqua dilatione mittendas. Hæsitaverat tamen animus, et aliquandiu missionem suspenderat, sed dictorum nunciorum adventus scrupulum dubitationis amovit, et protinus eas dedimus tuis nunciis per expeditiorem cursorem tuum Celsitudini perferendas. Hinc colligimus Clementem initio consilium Regis improbasse, postea hæsisse dubium, ac demum probasse.

965 *Confirmatus ergo in proposito suo Ludovicus, post quedam regni negotia in curia de more absoluta mense Februario, omnes regni sui proceres convocavit hoc anno ad comitia, circa medium Quadragesimæ celebranda. De hisce comitiis Chronicon Rotomagensis in Bibliotheca Mss. librorum apud Labbeum tom. I, pag.*

C. *rogatus a Clemente, pacem componit inter comites Barrensem et Luxemburgensem.*

Petrus

b
inducias res
inter reges An
glor et Navar
re.

Ludovicus
consulto et
approbante
demum Pon
tificem.

F

in regni comi
tis crucem
terum assumit
eum tribus fe
tus.

A 376 sic habet : Ad parlamentum Parisius convocati sunt omnes milites regni Francorum, et fuit celebratum die Jovis ante Latere Jerusalem, (id est xxiv Martii, uti ex Paschate, quod in xvii Aprilis incidebat, colligitur) in quo parlamento cruce signatus est Ludovicus Rex, et filius ejus primogenitus, et multi alii. Comitum uno die serius habita, ait auctor *Chronicae Normanniae*, duobus Joinvillius num. 257; at modica haec temporis diversitas insinuat potius, illa ad plures dies protrahenda esse, quam auctores invicem esse contrarios.

966 Porro memoratus auctor *Chronicae Normanniae*, editus inter Scriptores Normanniae a Chesnio, pag. 4011 addit aliquid, ad permovendos ad expeditionem suscipiendam animos a Rege factum, quod praetermiserunt ceteri; verba itaque illius subiungo : Ludovicus Rex Francorum comitum, baronum, militum, et omnium regni sui nobilium militiae secularis, parlamentum parat Parisius in Quadragesima, ad festum Dominicæ Annunciationis, et coram omnibus cruce facta, et coronam de capella sua gardino suo apportans, ea die cum primogenito suo Philippo, et aliis duobus filiis suis, scilicet Joanne, et Petro crucem assumpsit, in quo loco plurimi nobilium crucem assumpserunt, scilicet comes Britanniae, comitissa Flandriae, comes Vindocinensis, et comes de Augo in Normannia, et plures alii nobiles et magnates. *Gaufridus in Vita* num. 58 coronam spinam a Ludovico allatam tacet, zelum tamen Sancti satis commendat, dum scribit, exhortationem efficacem et plurimum gloriosam... coram cunctis, qui adierant, habitam, multaque ad omnes animandos gratiosissime ab eo dicta.

967 Nec modo publica haec oratione, sed privatis etiam sermonibus familiares suos ad crucem sumendam hortabatur Rex sanctus, uti de se testatur Joinvillius num. 257, licet permoveri non potuerit, ut id faceret. Nangius pag. 383 plures deinde Regis exemplo cruce signatos narrat, Ex quibus, inquit, tantummodo majorem ponimus nomina ad tedium legentium evitandum : Alphonsus frater Regis comes Pictaviae et Tholosae, Theobaldus rex Navarre comesque Campaniae palatinus, Robertus comes Atrebatum, et Guido comes Flandriae, Joannesque filius comitis Britanniae, qui filiam regis Angliae duxerat in uxorem, multique alii nobiles, quorum nomina silentio reprimuntur. At non sine rerum gestarum ordine perturbato haec scripta a Nangio; nam Alphonsus Regis frater, Guido comes Flandriae, jam ante Ludovicum cruce se signaverant, quemadmodum docent litterae Clementis varie apud Martenium, nimirum col. 384, 385, 389, et alibi.

968 Porro Ludovicus post sumptam crucem, rem Pontifici significavit, ab eoque subsidium postularit ex redditibus ecclesiasticorum in Gallia. Pontifex vero, laudato Regis proposito, et decimas reddituum ecclesiasticorum in Gallia ad triennium concessit, et ditiones Regias, aliorumque cum ipso cruce signatorum sub protectione Sedis apostolicae esse voluit. Constant haec ex litteris Clementis, quarum binas, in Nonas Maii datas, exhibet Raynaldus ad hunc annum, alteras ad Regem, ad legatum alteras. In hisce num. 52 ita de Rege scribit : Sane in succurrendi praedictae terrae proposito, quod habemus, charissimus in Christo filius noster Rex

Francorum illustris (in quo indeficientem constantiam murum, et inconvulsum parietem in defensionem suam contra quoslibet impetus semper devotio, ac religio reperit Christiana) propriam nostro conformans desiderio voluntatem, auditis singultuosus suspiriis Terrae illius de imminentiis eidem intolerabilibus angustiis et pressuris; circa illam misericordia multa motus, tamquam strenuus Christi pugil, ac magnificus Christianae fidei propugnator, ad liberationem ipsius Terrae animum erigens; mente devota suscepit vivificae crucis signum, et ad vota properans persolvenda, disponit in proximo cum ingenti comitatu, baronum, nobilium, et aliorum multitudine, praevio salutis angelo, transfretare.

969 Ac exuberantis sui fervorem affectus demonstrans ex operibus evidenter, primogenitum, et duos ex aliis natis suis crucis voluit character insigniri; proli non parcens propriae, nec illam periculis et laboribus dubitans exponere, ut extremae praefatae Terrae necessitati possit copiosius subvenire... In quo ipsum Regem eo speramus acceptius Deo servitium exhibere, quo idem, velut carbo ignitus mortuos carbonem accendens, et velut cortina cortinas trahens, ad prosequendum hoc salubre negotium, plures animat et invitat. Ad quod, ejus sectando vestigia, procul dubio inducuntur; dum tantum Principem pro aeterni Patris contumelia vindicanda non solum in persona laborare propria, sed et sobolem suam tam inclutam, tamque adhuc aetate teneram, affectu (quo genitores in filiorum afflictionibus plus interdum cruciari assolent, quam etiam in seipsis) deposito, et dilectioni Dei, cui super omnia placere satagit, ejus totaliter debitis obsequiis postposito, tot diversis, hac occasione inevitabiliter incumbendis, mandare periculis intuentur...

970 Et quoniam ad hujusmodi laudandum negotium, quod memoratus Rex pro divini timore nominis, et amore suscepit magnanimitate promovendum, sumptus fere innumerabiles requiruntur; nos optantes illi ad hoc opportuna subventionis auxilium non deesse, decimam trium annorum omnium reddituum, et proventuum ecclesiasticorum in toto regno Franciae, (illis, qui ad loca quavis Hospitalis S. Joannis, et domorum militiae Templi Hierosolymitani, ac S. Mariae Theutonicorum; sive ad ecclesiasticas personas, signo crucis assumpto, in primo generali passagio in praedictae Terrae personaliter subsidium profecturas, quas ab hujusmodi praestatione decimae a tempore susceptae crucis ipsius haberi volumus excusatas, pertinent, dumtaxat exceptis) in subventionem praestituti negotii Regi praefato per nostras sub certa forma litteras jussimus exhiberi. Post quae memorato legato, S. Ecclesiae Cardinali, illas decimas colligendi committit provinciam.

971 Alias Clementis litteras, aliquot diebus serius ad ipsum Regem datas, recitavit Nangius in Observationibus ad Historiam Joinvillii pag. 416, in quibus sic Ludovicum affatur : In spiritu pietatis mentem tuam ad Christum, Fili charissime, consendisse percipimus; nam dum in terris corpore militas, caelestem militiam, ad quam suspiras, animo contemplaris. Hic profecto labores amplecteris, ut ibi quietis perpetuitate lateris. Hic etiam indefessum et pervigilem exhibes, ut ibi percepto gloriae praemio, veluti magnificus triumphator exultes. De-

inde

Auctor J. S.

illius pietatem multis laudat,

decimas reddituum ecclesiasticorum in triennium concedit:

F

ac ditiones Regis, aliorumque cruce signatorum sub protectione Sedis apostolicae

ARCHEON
J. S.

inde, laudato pluribus verbis ejus proposito, postulatis aliis annuit his verbis: Ut igitur votum tuum eo efficacius prosequi valeas, quo magis fueris Apostolico favore munitus, postulationibus tuis favorabiliter annuentes, regnum Franciæ, comitatus, et cætera loca tibi subjecta, nec non terram illorum, qui tecum in subsidium prædictum accesserint, quamdiu in prosecutione hujusmodi negotii fueritis, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Addit excommunicationem contra eos, qui ditiones illorum crucesignatorum rexare auderent, sicuti latius ibidem legi potest.

concessioni
decimarum
repugnat
trium provin-
ciarum cle-
rus.

972 Postremus hic Pontificis favor, ut nemini erat oneri, ita gratus omnibus accidit. Non æque grata erat Gallicano clero, suorum commodorum, quam rei Christianæ tuendæ cupidiori, ut loquitur Raynaldus num. 55, decimarum concessio: verum huic acerrime repugnavit. Nam, ut habet Chronica Normanniæ, apud Chesnium ante laudatum pag. 1012, audito, quod Ludovicus Rex Francorum a Papa peteret decimam in subsidium Terræ sanctæ, procuratores cathedralium ecclesiarum regni Franciæ Parisius in unum convenerunt, et pluribus tractatibus habitis, tres provinciæ, scilicet Remensis, Senonensis, et Rothomagensis, solemnes procuratores ad Papam mittunt cum litteris sequentibus, quas subjunxit. Verumtamen, cum apud Clementem per legatos suos ostenderet Ludovicus, æquum esse, ut ecclesiastici aliquid commodis suis detraherent, quando principes non modo rem suam familiarem impendebant, sed vitam quoque exponere periculo, nihil hæc litteræ, nihil verba procuratorum litteris duriora profuerunt. Quin imo Pontifex, ut subdit auctor, cum magna austeritate nuncios ecclesiarum suscepit, et dure locutus ad eos, nihil acto de negotio ecclesiarum, absque honore remisit, decimamque dari Regi per triennium confirmavit, magnisque minis et terroribus rebelles compescuit.

973 Testantur id Clementis litteræ apud Martenium col. 522, ubi ad legatum suum hac de re ita scribit: Sane nuper recepimus dilectorum filiorum decanorum et capitulorum Remensis,

C. Senonensis, et Rothomagensis ecclesiarum, et suffraganeorum suorum procuratores, et litteras, voce nobis et scripto plurima proponentes... Conclusionem petitionis suæ in suarum serie litterarum multis prius instruxerant argumentis, quorum quædam in dubiis, quædam in falsis, quædam in prorsus impertinentibus fundabantur. Verum dicti procuratores litterarum narratione simplici non contenti, subjunxerunt expressius aliqua, quæ conceptam malitiam detegerent, inter cetera verba blasphemie proponentes, quod si decimam concederemus petitam, malent dicta capitula excommunicationum sustinere sententias, quam in hoc casu nostris obedire mandatis, cum apud ipsos communiter diceretur, quod non cessaret exactio tributorum. Nos igitur insolentiam contemptorum merito contemnentes, litteras litteris, et verbis verba reddidimus, supplicationem ipsorum, quam jam gratia nostra Regi facta prævenerat, repellentes, et appellationem a te interpositam, prout supplicationes eorum non admiseras, quia asserunt, reprobantes, cum sit nostrum immobile, fixumque propositum dictam gratiam executioni mandare, non obstante appellationis cu-

juslibet, vel contradictionis objectu. Epistolam id Clementis ad ipsa capitula datam, qua eorum rationes solide refutat, appellantesque acriter ab exemplo Regis, aliorumque crucesignatorum perstringit, lector inveniet apud Raynaldum num. 55, et seqq.

974 Interim dum hæc agebantur, summus Pontifex Græcum imperatorem de pio Regis proposito certiores facit, uti et regem Armeniæ; hunc in spem erigens, illum ad expeditionem contra infideles excitans, non sine insigni Regis commendatione, sicut epistolæ docent apud Martenium col. 468 et seqq. Imo et ad potentem Tartarorum principem, qui se Christianum dicebat, idem perscribere voluit, apud Raynaldum num. 70. Ludovicus vero, cum sciret omnia ad discedendum parari non posse brevi tempore, tempusque expeditionis necdum esset fixum, ad periclitantes in Palæstina Christianos militum subsidium destinavit. Testatur id Clementis in litteris ad legatum Siciliæ, col. 465 ita scribens: Tempus autem passage (crucesignatorum) nondum scitur, sed subsidium militum ad Terræ sanctæ sustentationem interim E. destinatur.

975 Præterea ad expeditionem suam promovendam Ludovicus una cum Pontifice, et Carolo fratre Siciliæ rege, pacem conciliare studuit inter Venetos et Genuenses, quorum bellis ingentia detrimenta res Christianorum patiebatur in Syria. Legatos autem a tribus memoratis principibus missos hunc in finem ad Raynerium Zeno Venetorum ducem, testatur Andreas Dandulus in Chronico, tom. 12 Scriptorum rerum Italicarum col. 375, ubi culpam pacis non factæ in Genuenses rejicit, rem ita enarrans: Nunc etiam legati Papæ, et Ludovici Regis Franciæ, et Caroli regis Siciliæ, Venetias accedentes a duce requirunt, ut Terræ sanctæ compatiens, ad quam idem Ludovicus jam proficisci decreverat, ambasciatores * pro tractanda cum Januensibus pace seu tregua secum mittit, quorum requisitioni assentiens dux, Joannem Dandolo, Marcum Quirino, et Federicum Justiniano, de sua intentione informatos, cum illis mandavit Januam. Sed Januenses elati requisitionem Papæ et regum despiciunt, et ambasciatores Venetorum inconvenienter recepti ad propria redeunt. Ita ille, cujus si chronologiam sequimur, jam anno præterito hæc gesta fuerint, verum res ipsa magis suadet, post crucem a Ludovico sumptam facta esse. Ut ut est, repetitam anno 1268 hanc legationem narrat idem auctor col. 376, sed irritum item conatu.

976 Ad promotionem etiam expeditionis sacræ spectat tributum, quod impositum hoc anno a Ludovico ad necessariam tantæ rei pecuniam colligendam, narrat Chaius a pag. 540. Raro id tunc temporis fiebat in Gallia, nec nisi in necessitatibus urgentibus; ac ne tunc quidem omnes tributum pendebant, sed excipiebantur nobiles, alique nonnulli, quorum privilegia omnino servata voluit Sanctus in hac tributi impositione, quam alibi subsidium per Regem petiit, alibi donum concessum vocari, ait laudatus Chaius. Excepit insuper a collatione hujus tributi omnes illos, qui labore manuum victum sibi debebant acquirere; ac diligentissime carit, ne fraude exactorum alii premerentur graviori onere, alii immerito eximerentur. Formam ipsam, quam in descriptione tributi observatam voluit, accipe ex Acherio tom. 3 Spicilegii pag.

A 663, ubi his describitur verbis : Eligantur per consilium sacerdotum parochialium, et aliorum virorum religiosorum, neron et burgensium, et aliorum proborum virorum de communi ipsorum usque ad quadraginta vel triginta, boni viri et fideles, vel plures, aut pauciores, secundum quantitatem ipsarum villarum : et illi, qui sic electi fuerint, jurabunt super Sancta, quod ipsi de ipsis, vel de aliis probis viris earumdem villarum eligent usque ad duodecim de illis, qui meliores erunt, ad dictam talliam assidendam*.

* i. e. consumm-
tandum
Gallis impera-
tum :

977 Et illi duodecim nominati ab eis jurabunt super Sancta, quod bene et fideliter assidebunt dictam talliam, nec parcent alicui, nec aliquem gravabunt odio vel amore, pretio vel timore, seu quocumque alio modo : et assidebunt dictam talliam ad libram æqualiter, et valor immobilium appretiabitur ad medietatem mobilium in assisia prædictæ talliæ. Eligentur etiam simili modo cum prædictis duodecim alii quatuor boni viri, et scribentur nomina eorum, secreto tamen, ita quod eorum electio non publicetur aliquibus, sed sub secreto habeatur, quo usque illi duodecim assiderint, sicut prædictum est, talliam prædictam. Quo facto, antequam publicetur tallia, vel aperiatur scriptura facta super tallia prædicta : illi quatuor sic electi, juramento ab ipsis præstito de illis duodecim fideliter talliandis, sub forma prædicta assidebunt talliam competentem. Ita Rex prudentissimus, ut onera, quæ non nisi cogente necessitate imponebat, omnibus incumberent æqualia.

§ LXXVII. Controversia quædam cum Pontifice : adest sanctus Vezeliaci translationi reliquiarum, quas splendide exornat : Philippum filium cum aliis militem creat : consuetudinem perniciosam tollit, etc.

C^{haizius pag. 548, alique scribunt, dissensionem Ludovicum inter et Clementem fuisse ob collationem præbendæ cujusdam, quæ vacabat per promotionem Joannis de Courtenay electi archiepiscopi Remensis. Neque negaverim aliquid revera fuisse controversiæ ; verumtamen eo peractam modo, quo ab illis descripta legitur, non perspicio. Quin potius plus videtur obtulisse Clemens Ludovico, quam ille uti voluerit ad jus suum tuendum. Porro totum hoc negotium habetur ex binis Clementis litteris, quas varie interpretantur varii. Priores, mense Decembri anni 1266 ad Regem datas, recitat laudatus sæpe Martenius col. 432 hunc in modum : Latere tuam nolumus Celsitudinem, quod dilecto filio J. * Remensi electo de nostrorum fratrum consilio confirmato, nos dilectum filium nostrum G. tituli S. Marci presbyterum Cardinalem favore volentes prosequi speciali, ordinationem ejus (lege eidem) dedimus Laudunensis et Remensis, quas electus memoratus habuit, præbendarum : si tamen Remensis a confirmationis electi tempore, quod plurimi afferebant*, ad collationem regiam, sicut de jure, sic de consuetudine non spectabat.}

Cum præbenda
quidam Remensis
collata esset

* Joanne

* videtur legendum, asserant

979 Idem sane Cardinalis dictam præbendam contulit cuidam clerico tali digno, ut asserit, et majori, cum multa nos rogans instantia, ut te sollicitis precibus inducamus ad effectum hujusmodi sine tuo in posterum præjudicio tolerandum : quod si tibi placuerit, nostras litteras dabimus de hoc efficaces. Alioquin placeat saltem eidem, omnino cedenti, in favorem Cardinalis ejusdem præbendam de novo concedere memoratam. Nos igitur, qui jus tuum, si de consuetudine illud potes defendere, nec volumus nec volumus perturbare, Serenitatem tuam rogandam duximus, quatinus per alteram dictarum viarum desiderio satisfacias Cardinalis, et nostro. Quod si tibi non placet, uti te jure tuo sine nostra et Romanæ Ecclesiæ injuria æquanimiter toleramus.

980 Hinc patet precibus potius, quam imperio egisse Clementem, liberumque fuisse Ludovico, præbendam vel eidem, vel alteri conferre. Quapropter dubitare vix possum, quin Clemens, quando deinde eandem præbendam eidem contulit clerico, postquam hic illam resignaverat, id fecerit consentiente Ludovico, atque inter eos convenisse, ut res ita perageretur, quo jura Regis manerent illæsa, sicut illa se vel le illæsa declarat Pontifex in epistola mox recitanda. Etenim cum in eadem epistola jus Regis agnoscat, jus Regis illæsum velit, et præbendam se conferre dicat, sibi ipse contradiceret, nisi id ejus faceret consensu. Litteras itaque has, lector, accipe ; et diversas aliorum narrationes ad illas, cum superioribus collatas, expende.

981 Editor Martenius col. 521 eas exhibet hoc modo : Cum filius noster G. tituli S. Marci presbyter Cardinalis, auctoritate nostra sibi a nobis oraculo vivæ vocis commissa, præbendam, quæ in Remensi ecclesia per promotionem venerabilis fratris nostri J. archiepiscopi Remensis, tunc canonici ejusdem ecclesiæ, olim dignoscitur vacasse, dilecto filio, magistro Johanni de Villausico, Remensi canonico contulisset : nos collationem hujusmodi ratam habentes et firmam, eam auctoritate Apostolica duximus confirmandam, certo super hoc per nostras litteras executore concesso, qui eundem magistrum in possessionem ipsius præbendæ auctoritate litterarum dictarum dicitur induxisse. Verum quia tu ea ratione, videlicet quod vacantes conferre in ecclesia ipsa præbendas a tempore, quo eandem ecclesiam pastoris regimine contingit destitui, donec substitutus illi archiepiscopus, ex regulis juris hujusmodi collationem in præjudicium tuum asseris factam :

982 Nos, qui a cujuscumque de pusillis quantuncumque minimis scandalo abstinere intendimus, te, quem pro tuis clarissimis meritis internæ complectimur brachio caritatis, super hoc scandalizare nolentes, dilecto filio Dionysio canonico ejusdem ecclesiæ damus sub certa forma nostris litteris in mandatis, ut a dicto magistro Johanne consignationem ipsius præbendæ liberam auctoritate nostra recipere non omitat. Verum cum eidem Dionysio per alias nostras litteras injungamus, ut ab eodem magistro Johanne juxta priorum litterarum nostrarum tenorem, libera ipsius præbendæ consignatione recepta, eam vacantem postmodum præfato magistro Johanni auctoritate nostra per se vel per alium, conferat et assignet ; ac eum in possessionem illius inducat et defendat inductum, contradictores, persona tua excepta, per censuram eccle-

Auctoritas
J. S.
auctoritate
Clementis :
hic Regem ro-
gat, ut se non
opponat.

rem tamen
ejus permit-
tens arbitrio :

E

deinde, cum
collationem
juri suo con-
trariam dice-
ret Ludovicus,

F

collatio re-
scinditur
prius ; deinde
præbenda ei-
dem confer-
tur.

AVICIONE
J. S.

consentiente,
ut videtur,
Ludovico, cu-
jus juri per lit-
teras caveatur.

siasticam, appellatione postposita, compescendo :
983 Nos quod per prænissa usui, quo in
præfata ecclesia circa collationem præbendarum
ipsarum uteris, præjudicare nolumus, nec
etiam intendimus, has litteras nostras in testimo-
nium sublimitati Regiæ duximus concedendas.
Datum Viterbii Idus Septembris, Pontificatus
nostri anno iii. Cum hæc Clementis epistola no-
rem fere mensibus posterior sit præcedenti, qua
collationem Ludovici arbitrio permittit, eum-
que precibus solum inducere conatur, ut præ-
bendam alteri non conferat, id ipsum tamen
æquanimiter se laturum scribens; vehementer mu-
tatum fugal Clementem necesse est, qui hæc cum
fecisse existimat, invito Rege; atque eo quidem
tempore, quo summa inter eos erat animorum
conjunctio. Hinc non satis utramque epistolam
considerasse videntur, qui dissensiones hic sibi fin-
xerunt et pugnas, cum Sanctus id unum studuisse
videatur, ut juri suo caveretur modo, quo
feri posset, magis commodo, suæque in sum-
mum Pontificem observantiæ magis consentaneo.
Nunc ad alia hujus anni gesta progrediamur.

B
Assistit San-
ctus transla-
tioni reliqua-
rum Vezeliaci,

984 Inventum erat in cornobio Vezeliacensi in
Burgundia corpus alicujus Sanctæ, quod puta-
batur S. Mariæ Magdalene, sicuti late expo-
suit Sollierius noster in Actis ejusdem Sanctæ tom.
v Julii pag. 207 et seqq., probare deinde cona-
tus, traditionem hanc Vezeliacensem non satis
solido niti fundamento. At hæc disputatio ad
sanctum Ludovicum non spectat. Porro invento
corpore, ut ibidem in Actis inventionis narra-
tur pag. 210. domini episcopi, et abbas præ-
libatam sanctarum reliquiarum inventionem piis-
simo ac sanctissimo Regi beatissimo Ludovico
tunc temporis regnanti, personaliter nuntiave-
runt. Qui quidem beatissimus Rex glorificans
Deum ex eo, quod suis temporibus præfata
sanctissimæ reliquiæ fuerant inventæ, diem sta-
tuit et ordinavit, videlicet vigiliam B. Marci
Evangelistæ anno Domini millesimo ducentesimo
sexagesimo septimo, una [cum] reverendissi-
mo patre ac domino Symone Cardinale, tunc
in Francia apostolicæ Sedis legato, ad præfatas
sanctissimas reliquias sollemniter relevandas, ad
quod etiam ipse piissimus ac beatissimus Rex una
cum prædicto legato personaliter præsens fuit
cum multis proceribus : nimirum tribus filiis,
genero Nararræ rege, aliisque ibi relatis. Vo-
luit itaque Rex sanctus post crucem sumptam hæc
pietate Sanctorum promereri favorem.

etque splen-
dide exornat:
harum parte
accepta,

985 Quanta autem munificentia hæc reli-
quias curaverit exornandas, quasque vicissim
reliquias donaverit monachis, a quibus harum
partem acceperat, declarat Regis ipsius episto-
la, ibidem subjecta, his verbis : Ludovicus Dei
gratia Francorum Rex, dilectis sibi in Christo
abbati, et conventui Viziliacensi salutem, et
sinceram in Domino caritatem. Mittimus vobis
per dilectum et fidelem clericum nostrum magi-
strum G. archidiaconum in ecclesia Paris. lato-
rem præsentium, pretiosum brachium beatissimæ
Mariæ Magdalene, et genam ipsius una cum tri-
bus dentibus, quæ in octavis Paschæ ultimo
præteritis, cum nos solenni ejusdem B. Mariæ
translationi interfuimus, nobis apud Viziliacum
tradidistis, quæ quidem ob specialem devotio-
nem, quam nos et cuncti fideles habere debe-
mus ad ipsam, in vasculis aureis, variis lapidi-
bus pretiosis ornatis, brachium videlicet in
vasculo facto ad modum brachii una cum manu,
genam vero in alio vasculo, quod ab angelo ar-

genteo deaurato inter manus tenetur, fecimus D
honorifice collocari; vobis et vestræ ecclesiæ ex
parte nostra per dictum archidiaconum præsen-
tanda . . . Verum cum vos de sacratissimo cor-
pore prædictæ beatissimæ Mariæ Magdalene, cum
ipsius translationi, ut prædictum est, inter-
fuimus, portionem bonam nobis liberaliter de-
dissetis, ex quo vobis grates referimus co-
piosas :

986 Nos liberalitatem vestram hujusmodi at-
tendentes, vestramque ecclesiam venerando de-
corare volentes exennio *, de sacratissimis
reliquiis nostris, quas jam dudum recepimus de
imperii Constantinopolitani thesauro, vobis trans-
mittimus : de pretioso videlicet ligno Domini-
co, duas de spinis sacratissimæ coronæ Domini,
de pannis infantie Salvatoris, de ipsius sudario,
de veste purpurea, in qua fuit illus, et de lin-
teo, quo fuit præcinctus, quando pedes disci-
pulorum suorum extersit in cœna : quas quidem
reliquias fecimus in manu brachii supradicti re-
poni. Congruum enim visum est nobis, quod
hujusmodi reliquiæ Redemptoris ponerentur cum
reliquiis illius sanctissimæ mulieris, quæ tam ar-
denter dilexit eundem, et ab eo tam lagam
suorum recipere meruit veniam delictorum : a
qua etiam ipse tam familiariter se tangi permisit.
Rogamus igitur dilectionem vestram, quatenus
hujusmodi tam sanctas tamque venerandas re-
liquias cum debito suscipientes honore, ipsas
cum ea veneratione, qua decet, conservare cu-
retis : caventes ne prædicta vascula, ac lapides
pretiosi, ad ornatum eorum appositi, alienen-
tur imposterum, seu etiam distraherentur. Cete-
rum rogamus vos, ut in vestris orationibus ac
beneficiis * nostri nostrorumque specialem per-
petuo memoriam habere velitis. Datæ hæc litteræ
Senonibus mense Julio, quibus legati litteræ le-
guntur subjectæ.

alias reliquias
monachi ex-
cissim donat.
* xeno

E

* i. e. bonis
operibus

987 Redux autem ex Burgundia Sanctus, Phi-
lippum filium jam natu maximum, ac deinde
in regno successorem, militiæ cingulo dona-
vit. In hac autem solemnitate patuit, quanti Lu-
dovicus fieret a suis, quanti ab exteris. Inter
plurimos enim eosque nobilissimos, ab eo militiæ
donatos, adfuere, teste Chazio pag. 378, Ed-
mundus regis Angliæ filius, et filius regis Ara-
goniæ, qui Sanctum in hac cæremonia paren-
tibus regibus prætulere : Galli vero suum in
Regem amorem ingentibus gaudiis signis testatum
reddiderunt. Audi Chronicam S. Stephani Ca-
domensis inter Scriptores Normanniæ apud Ches-
nium pag. 1021 : Anno mclclxvii fuit Philippus
filius Ludovici Regis Franciæ . . . apud Parisius
armis militaribus noviter insignitus in die sancto
Pentecostes. Et tanta lætitia Parisius utriusque
populi facta est, quanta antea audita non fuerat
neque visa.

Philippum,
filium cum
multis no-
bilibus

F

988 Addo verba Nangii pag. 378 : Anno
sequenti, inquit, scilicet anno Domini mclclxvii
in Pentecoste, prælati et baronibus fere totius
regni Franciæ Parisius congregatis, Ludovicus
Rex Franciæ, videns filium suum primogenitum
Philippum juvenem fortem et probissimum, at-
que Robertum nepotem suum, filium Roberti
fratris sui Attrebatensis comitis, quondam apud
Massoram interfecti, eos cum pluribus aliis mi-
lites novos fecit; ubi tanta fuit lætitiæ solemnitas,
quod populus civitatis Parisiensis ab omni
opere vacans, solummodo lætitiæ et exultationi
intentus, per octo dies et amplius, civitate per
totum cortinis pannorum varii coloris, et orna-
mentis

multum erect.

A mentis pretiosis mirabiliter palliata *, solemnitate protenderent. Imo et numisma hac de re cunctum, quod hoc modo exhibuit Jacobus de Bie fol. 25 :

989 Adstipulatur his Chronica Normanniæ apud Chesnium laudatum pag. 1011, unde simul discimus, quid hac tanta solemnitate maxime intenderet Sanctus, dum adduntur sequentia : Qua de causa in insula beatæ Mariæ per Simonem legatum et Cardinalem prædicatum est de cruce, et plurimi nobilium crucem ibidem sumpserunt, scilicet rex Navarræ, et cognatus ejus comes Drocensis, cum multa nobilitate militum. Similiter Odo Rigaudus venerabilis Rothomagensis archiepiscopus cum pluribus clericis ibidem crucem assumpsit. Sequenti autem post solemnitatem die piissimus Rex novos hosce milites duxit ad sanctum Dionysium regni patronum, ut habet Chronicon Nangii ad hunc annum, sic et expeditionem suam, et eorum militiam sanctissimo Franciæ protectori commendaturus.

990 Eodem fortasse tempore factum, quod certe hoc anno contigisse, subdit Nangius his verbis : Apud sanctum Dionysium in Francia facta est regum Francorum, in monasterio illo per diversa loca quiescentium, per sanctum Regem Franciæ Ludovicum, et Matthæum abbatem illius monasterii, simul adjuncta translatio : et qui erant tam reges quam reginæ de genere magni Caroli descendentes, simul in dextera parte monasterii, per duos pedes et dimidium super terram cælestis imaginibus elevati, positi sunt ; et alii procedentes de genere regis Hugonis Capetii *, in sinistra. Ita ille. At breve Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 497 hæc peracta memorat partim anno 1263. partim 1264 : incertum autem utri auctori magis sit fidendum, cum uterque subinde fallatur in tempore designando.

991 Porro Ludovicus Philippo filio militia donato Aureliam aliasque urbes, quas pag. 543 enumerat Chaizius, ad sustentationem attribuit. Nec obstante expeditionis sacræ cura, comitia consueto tempore habuit, suasque in eis, ac aliorum controversias per se ipse terminavit. Ad hæc, comite Glocestriæ in Anglia needum quiescente, Henrico regi subsidium misit, de quo ita Westmonasteriensis ad hunc annum : Ad regem in Stratfordia commorantem, venerunt de partibus transmarinis comites Bononiæ, et sancti Pauli, secum ducentes et milites cum sequela. Hoc autem subsidium non parum profuit Henrico ad reliquias rebellionis penitus excidendas. Denum consuetudinem hominum vitæ perniciosam abrogavit Tornaci. Audi verba antiquæ char-

tæ apud Joannem Cousin in Historia Tornacensi tom. 1, pag. 72 citata : Ludovicus Francorum Rex abrogat an. Domini MCLXVII consuetudinem civitatis Tornacensis, qua qui propter homicidium exulabat, poterat quatuor libris Parisiensibus in civitatem regredi. Quæ confirmat Cousinus per urbis consuetudinem, qua annis singulis voce præconis prohibitio Ludovici de non restituendo in urbem homicida renovatur.

§ LXXVIII. Anno 1268 varia cum Pontifice tractata : controversia Ludovici cum Clemente, quem offensum novis beneficiis demeretur : mutui eorum conatus ad promovendum bellum sacrum : leges contra blasphemos latæ.

Miserat S. Ludovicus ad Clementem IV priorem Cartusianorum Vallis-viridis, ut de rebus variis suo nomine ageret cum Pontifice. Hic igitur mense Januario anni 1268 litteras ad Regem dedit, ex quibus intelligimus, quænam inter illos tractarentur negotia. Imprimis Regem significasse Clementi, quo tempore expeditionem sacram meditaretur aggredi, insinuat hoc epistolæ initium apud Martenium col. 563 : Quæ per filium dilectam R. priorem Vallis-viridis juxta Parisius Cartusiensis Ordinis tua nobis sublimitas intimavit, diligenter audita pleno collegimus intellectu : ad quæ taliter respondemus, quod de passagio est depositum, licet protractio sit in Terræ sanctæ discrimine, tolerandum est tamen, et carebit periculo, si Terra interim provide sustentetur. Significat deinde Clemens se consultum fuisse ab Eduardo Angliæ regis filio de cruce assumenda ; verum id ei suadere non potuisse ob vacillantem adhuc Angliæ statum. Attamen Eduardus sub avunculo suo Ludovico cupiebat bellum sacrum inchoare, crucemque ab eo sumptam videbimus postea. Scribit præterea regem Aragonum paratum fore ad transfretationem in Palestinam, si pecunia non deesset.

993 Denum præter alia, quæ ad rem nostram parum attinent, recusat Ludovico petitam gratiam, ne filii ejus et nepotes censuris episcoporum subjacerent, sicut Rex ipse ejusque filius Philippus eis erant exempti. Rationem allegat Pontifex, quod episcopi conquererentur de jurisdictione sibi ablata, cui addit querelas ecclesiasticorum de ministris quibusdam regis. Eandem rationes repetit in epistola alia col. 586, ad iteratum Regis petitionem responsoria. ubi id privilegium Ludovico datum dicit, quia Sedes apostolica de eo specialiter bene præsumebat, aliasque causas allegat his verbis : Sunt enim et reges alii, ac inferiores barones, qui a nobis petentes similia, non absque scandalo sunt repulsi, quos licet tibi credamus meritis impares, male tamen sonat hæc excusatio in auribus eorundem, ut scilicet in depressionem eorum tuæ laudis titulos attollamus. Non enim omnia omnibus vere placent : sed nec prælati libenter hæc audiunt, ut de tua potius innocentia, quam eorum

E Significat Clementi quo tempore statuisset in Palestinam discedere :

F rogat eundem, ut filios omnes eximat censuris episcoporum, at hoc non obtinet.

AUCTOR
J. S.

decimæ etiam
in quartum
annum conce-
duntur, ut
excipiantur
distributio-
nes.

eorum prudentia ac modestia præsumamus. Plura addit, quæ ibidem legi poterunt.

994 Quemadmodum Clementi significaverat Ludovicus, quo tempore statuisset discedere, ita convocatis proceribus ad curiam circa festum Virginis Purificatæ, cum cruce signatis juramento se obligavit ad discedendum anno 1270, uti habet Chronica Normanniæ apud Chesnium pag. 1013. Hinc aucta cura necessaria pecuniæ colligendæ, circa decimas reddituum ecclesiasticorum recte ordinandas laboratum fuit. Porro hæc decimæ ita initio fuerant concessæ, ut distributiones quotidianæ non exciperentur: at, conquerentibus ecclesiasticis, Regeque petente, concesserat Clemens, (apud Martenium col. 557) ut distributiones clerici haberent ab hoc onere liberæ ea conditione, ut ad solutionem decimarum quartum annum adjicerent, licet adderet in litteris tantam esse Terræ sanctæ necessitatem, ut subsidia augeri deceret potius, quam arte qualibet defalcari: neque hanc exceptionem distributionum mutare deinde voluit Clemens, tametsi id cupe-ret Ludovicus, ut discas ex illius epistola col. 604.

B
Lis inter Re-
gem et Ponti-
ficem

995 Etsi tanta esset animorum conjunctio inter Ludovicum et Clementem, quantam hactenus vidimus, negabat tamen alter alteri subinde, quod justis rationibus concedendum non putabat, nec inde amicitia lædebatur. Verum ut erat uterque ad jura sua conservanda attentissimus, nonnihil hac occasione ortum est controversiæ, aliquid etiam offensionis ex parte saltem Clementis. Petrus de Charny archidiaconus Senonensis electus erat ejusdem ecclesiæ archiepiscopus in locum abdicantis se Guilielmi de Brosse; profectusque ad Clementem, ibidem erat consecratus. Hinc nata controversia juris: dicebat enim Clemens beneficia, quæ in curia Romana vacare contingit suæ se dudum collationi reservasse, ut habet ejus epistola col. 580. At Ludovicus, cujus alioquin erat collatio, hanc reservationem non videtur admisisse: certe postularit Clementem, ut sibi jus suum conservaretur. Audi litteras Clementis mox assignatas: Ex parte, ait, carissimi in Christo filii nostri Regis Franciæ illustri nobis extitit supplicatum, ut super collatione archidiaconatus Senonensis, quem obtinebat electus, jus suum conservaremus eidem. Ad has preces collationem Pontifex se distulisse scribit, donec archiepiscopus Senonensis ad Regem reversus, de jure Pontificio ipsum plene edocuisset.

de collatione
archidiaconatus
Senonen-
sis:

996 Interea dum collationem differt Clemens, eum prævenit Ludovicus, conferens archidiaconatum Girardo de Ramplion, priusquam ad ipsum rediret archiepiscopus Senonensis. Non dubito enimvero, quin bona fide sic processerit Sanctus, quod jus suum putaret non esse ambiguum, quodque timeret, ne rursum præveniretur a Clemente, ac pacis amore jure suo cedere cogere-tur. Attamen, quidquid sit de jure utriusque, de quo disputare non lubet, factum improbat Pontifex, nec offensionem suam dissimulavit, dum Idibus Junii ad Regem ita scripsit col. 607: In archidiaconatus Senonensis negotio nobiscum curialius agere tua, Fili carissime, circumspice prudentia potuisset; nec peccabimus, si dixerimus, debuisset: cum pro jure salvando Regio, si quod erat vel esse poterat, viam nobis placuisset eligere generosam, quam acceptam te habere decuisset, cum de illorum numero credaris, qui suam fortitudinem legem justitiæ esse

volunt *... Tu ergo, Fili carissime, diligenti meditatione pensabis, an bene feceris, an Patri benevolo vicem dignam rependeris, quod defendi posse non credimus, nisi sacrorum canonum fundamenta totaliter a radicibus evellantur. Nos autem cum adversario, quem nobis constituere voluisti, jus nostrum, prout expedire viderimus, prosequemur. Nihilo segnius causam prosecutus est Clemens, quam scripserat: per litteras enim hisce subjectas sub pœna excommunicationis vetuit Girardo, ne possessionem caperet, priusquam jus suum probasset coram Pontifice. Paruit ille non adeundo possessionem, ac interveniente Clementis obitu, lis pendit usque ad electionem Gregorii X, qui, ut ait Chaizius pag. 552, permisit, ut Girardus possessionem adiret, et fructus archidiaconatus perciperet a tempore collationis Regiæ.

997 Porro hæc Pontificis offensio non diuturna fuit; eadem enim deinde apparet animorum conjunctio Ludovicum inter et Clementem. Crederim moderatissimi animi Regem, quamvis a jure suo defendendo non videatur destitisse, molli responsione iram fregisse Pontificis. Verum et alias eodem die ad Ludovicum litteras dedit Clemens in gratiam episcopi Vivariensis, qui conquerebatur, quod ministri regii in episcopatu suo jurisdictionem exercerent, cum Vicarienses dicerent, non Regi, sed soli imperio se subjectos. Non lubet hujus controversiæ magis quam præcedentis jura examinare, juvabit tamen exhibere initium epistolæ, ut ex illa discat lector, unde orirentur subinde quorundam episcoporum de Rege sanctissimo, atque in ecclesiasticos benevolentissimo, ad Pontificem delatæ querelæ. Sic itaque scribit Clemens col. 610: Credit mundus, et nos dudum probavimus, quod ex certa scientia nullum deprimis, nullum graves; sed non omnia scire potes, quæ aguntur in finibus regni tui: sed nec factis ipsis auditis, quo pondere, qua mensura sint facta, sine recta nosse vales indagare. Et idcirco multa plerumque transeunt incorrecta, vel quia ad Magnitudinis tuæ præsentiam, obsistentibus civibus, veritas non permittitur ingredi, vel ingressa non invenit, per quem tibi, qui eam diligis, valeat aperiri.

998 Hæc constantius scribimus, quæ interdum oculis nostris vidimus, et eundem defectum in nostra curia sæpius experimur, et ex nobis intelligimus, quæ sunt proximi; te et alios principes ad condignam sollicitudinem potius excitantes, quam in eis omissionem aut negligentiam arguentes, cum nos nullo possimus ingenio huic morbo plenum antidotum reperire: nec præcisè damnamus in aliis, quod in nobis usquequaque non cernimus emendatum. Plura de his Gaufridus in Vita num. 7 et 8, ubi postquam dixerat, aliquos timuisse, ne ex naturali benignitate remissior esset in corrigendis ministris suis, adjungit se vere credere, paucos esse ex iis ipsis, qui hæc de re conquerebantur, quibus non plura obreperent, si ejus loco fuissent constituti. Hæc ad excusationem Sancti dicta sufficiant. Si tamen hæc ipsa fuerunt necessaria, nam non statim fidem quibuscumque querelis adhibendam, norunt prudentes quilibet; et justitiam Ludovici, ejusque in regimine vigilantiam jam sæpe ostendimus, quam et biographi omnes laudant, et late prosequitur Vita secunda cap. 14, et 15.

999 Non modo non exulceratum fuisse his Clementis monitis Ludovici animum, sed novis etiam beneficiis studuisse ipsius amicitiam alere,

probat

D
* at rectius
nolunt.

Clementis
monet Ludov-
icum, conquer-
entibus quosdam

E

de ministris
regiis, at Re-
gem simul ex-
cusat:
F

hic notandum
fuit, demer-
etur Pontifi-
cem.

A *probat favor a Sancto in gratiam Pontificis præstitus abbatiæ S. Ægidii, quem non multo post contigisse, colligitur ex litteris Clementis, III Nonas Octobris datis, quibus Regi gratias agit col. 629 his verbis: Natalis soli memores, nuper tuæ Benevolentiae scripsimus, ut tam monasterium S. Ægidii, quam villam ejus bene tractantes*, et super appellatione, quam a lata per senescallum Bellicardi contra eos sententia interposuerant, earumdem justitiam clementer audires. Sane tua benignitas latius se extendens, non solum justitiam non negavit, non solum non distulit, quin potius debitum universum dicitur remisisse. Nos igitur tantæ gratiæ promptitudinem gratius amplectentes, licet hæc et multa sanctissimo confessori Ægidio pro Dei, et sui reverentia debeantur; quia preces, quas interjecimus, tuum credimus animum ad favoris hujus affluentiam excitasse: tibi proinde ad gratiarum uberrimas actiones assurgimus, monasterium idem et villam Serenitati regiae denuo commendantes, ut te eis exhibeas sine tua et aliorum injuria favorabilem et benignum, et id ipsum tuis pro tempore ballivis injungas.*

* tractantes

memoria ad
bellum sa-
crum cum eo
erant.

R 1000 *Conjunctis item animis expeditionem sacram promovere satagebant Ludovicus et Clemens. Hinc concordiam Venetos inter et Genuenses conciliare rursum studuerunt hoc anno; sed incassum, ut dictum est num. 975. Hinc Veneti ab eis ad belli societatem, aut certe ad copias transvehendas invitati, ac deinde Genuenses. Accipe litteras Clementis ad Genuenses, ex quibus hæc discimus: Scire vos volumus, inquit col. 628, quod Veneti nuntiis filii nostri carissimi, illustris Francorum Regis, dederunt responsum, quod cum eis nullam poterant conventionem facere, timentes ne soldanus Babylonie, quidquid habebant in Alexandria, occuparet. Unde consumimus et mandamus, quod curetis ad eundem Regem solennes nuntios destinari, ut vobiscum passagium suum faciat, et exponatis vos ei tam liberaliter, quod vestrum obsequium debeat acceptare. Datum Viterbii xv Kalendas Octobris anno iv. Porro Veneti legatos post hæc miserunt ad Regem, pactumque cum eo iniverunt ad instruendas quindecim naves, quibus cruce signati transfretarent: exhibet contractum illum Chesnii a pag. 435. Verumtamen necesse est, aliquid postea intervernerit: neque enim Venetorum, sed Genuensium opera usum esse in hac transfretatione Ludovicum, suo loco videbimus.*

Clemens super
de blasphemis
consultus,
mentem suam
Regi aperit;

1001 *Frequenter Clementem consuluerat Rex sanctus circa blasphemias, pœnasque blasphemis infligendas. Verum, quod mireris, is mentem suam exponere tardabat: mense enim Aprili sic responderat col. 587: Demum de blasphemiiis, et pœnis blasphemantium deliberare volumus, ut respondere certius valeamus. Tandem mense Julio mentem suam per litteras Regi declaravit, teste Cangio in observationibus ad Joinvillum pag. 103. Et 2 Idus Augusti ad generum Ludovici Navarræ regem scribens, postquam multis exposuerat gravitatem illius peccati, hæc demum adjungit col. 623: Ecce, fili carissime, si Scripturam sacram revolveris, alienigenam regem invenies idolis servientem, gravem tamen in illos promulgantem sententiam, qui Deum Sidrac, Miac, et Abdenago blasphemarent. Ecce legimus principem Romanorum, qui vetustas leges enucleans, legum studia suscitavit, in blasphemos hujusmodi graviter fulminasse. Sed fatemur quod in pœnis hujusmodi*

tam acerbis eorumdem vestigiis carissimum in AUCTOR J. S. Christo filium nostrum Regem Francorum illustrem non deceat inhaerere: sed aliæ poterunt reperiri citra membri mutilationem et mortem, quæ a dictis blasphemiiis temerarios homines poterunt cohibere. Quocirca serenitatem tuam monendam duximus et hortandam, quatenus tuam reputans tui Redemptoris injuriam, prædicto Regi Francorum consulas et suadeas, quod ad regnum suum ab hac labe purgandum salubriter statuatur, de suorum consilio procerum, quod ad Dei gloriam et honorem viderit statuendum.

1002 *Hinc vix ullum mihi videtur dubium, quin leges S. Ludovici contra blasphemos latæ huic anno sint affigendæ, illæque ipsæ fuerint, quas laudatus Cangius exhibet pag. 104, quasque suspicatur legi cuidam severiori substitutas. Rationes hujusce sententiæ meæ allegabo, ubi rem ipsam explicuero. Gaufridus in Vita num. 51 factum enarrat his verbis: Zelo igitur divino permotus (Ludovicus) et solerter cogitans, qualiter hæc execrabilis noxa posset ad honorem Dei de regno suo radicitus extirpari, habito prius consilio diligenti cum domino Simone sanctæ Cecilie presbytero Cardinali tunc apostolicæ Sedis legato in Francia; auctoritate ipsius legati et sua convocati sunt Parisius majores de regno, tam principes, quam prælati; ut super hoc damnabili vitio refrenando, vel potius destruendo, apponeretur consilium, et remedium salutare. Igitur a domino legato facto super hac materia sermone solenni, plurimum efficace, Rex catholicus zelo sancto succensus, ore proprio fecit super hoc exhortationem devotam, et rationibus validis et apertis subnixam. Igitur de communi consilio, et assensu edidit pius Rex generale statutum, quod per totum regnum servari, et promulgari voluit.*

hinc Sanctus
in regni comi-
tibus leges con-
dit.

1003 *Verba statuti non leguntur in Gaufridi scriptis, quæ modo supersunt: verum Cangius ex tabulario regis edidit statuta Ludovici contra blasphemos pag. 104, quæ compendio huc transfero. Præscribunt illæ, ut singulis mensibus, ut minimum, semel in publicis urbium locis voce præconis blasphemie prohibeantur sub pœnis statutis, illique, qui blasphemantes audierint aut noverint, teneantur eos deferre ad loci dominum. Pœnæ autem statuuntur pecuniariæ majores et minores pro gravitate delicti: iis vero, qui multam persolvere nequeunt, alia decernitur pœna: videlicet ignominia publica, ad quam exponendi erant in scalis; et carcer, ubi pane solo et aqua vitam aliquot diebus tolerarent: hæc iis, qui quatuordecim annos habebant, aut plures. Si qui vero deprehenderentur, qui decem annos supergressi, quatuordecim necdum attingerant, virgis publice cædi jubentur, nisi pœnam pecunia redemissent. His varia adduntur ad executionem urgendam ordinata, atque inter alia juramentum illorum, quibus incumberebat noxios puniendi cura; et pœna eadem contra illos, qui deprehenderentur noxiis pepercisse. Demum Rex sanctus executionem legis ursit, hisce adjectis litteris:*

quibus varias
blasphemias
decernit pœ-
nas,

1004 *Ludovicus etc. tali Baillivo. Cum nos in hoc parlamento Assumptionis B. M. Paris. de assensu baronum nostrorum quamdam ordinationem fecerimus de amovendis blasphemiiis, et enormibus juramentis, ac etiam puniendis: quam quidem ordinationem vobis mittimus per latorem præsentium sub contrasigillo nostro inclusam, mandamus vobis, quatenus ordinationem istam*

quasque
toto regno
servandas,
promulgat:

per

AUCTORE

J. S.

* i. e. fora

* i. e. conven-
tibus

per villas, nundinas, et mercata * præconizari, et in vestris assisiis * publicari faciatis, eamque in vestra Baillivia, quamdiu nobis placuerit, teneri firmiter, et servari. Et si forte contigerit aliquem de vestra Baillivia aliquid dicere, seu facere contra Deum, aut beatissimam Virginem Mariam Matrem ejus, adeo horribile, quod de pœnis in prædicta ordinatione positis, ad illud non sufficiet vindicandum: volumus quod, inflicta eidem propter hoc graviore pœna in eadem ordinatione contenta, res deferatur ad nos, et ipse in prisione * nostra nihilominus teneatur, quousque nostram super hoc recipserimus voluntatem. Partem autem nos contingentem de emendis, quæ provenient in vestra baillivia de blasphemiiis, et juramentis hujusmodi, ponetis ad partem * ad nostrum beneplacitum inde faciendum, summam partis ipsius in parlamento omnium Sanctorum nobis reddituri in scriptis, ac etiam relaturi quid de blasphemiiis interim erit.

* i. e. carcere

* i. e. seorsim

B 1003 Ex his litteris discimus pœnas ante relatas ita statutas esse, ut Regis arbitrio graviores infligi possent, si delicti gravitas id exigere videretur. Hinc, quando Ludovicus labia blasphemii cujusdam ferro candente aduri jussit, ut subdit Gaufridus: factum id existimo arbitrio ipsius, quod enormis illius blasphemia graviore pœna mulctanda videretur, quam erant, quas dictæ leges commemorant; adeo ut necesse non sit hac de causa præcedentem quamdam legem fingere, nullibi commemoratam, nullibi abrogatam. Legem quidem illam se invenisse putavit Cangius pag. 103 in verbis Clementis jam relatis: Sed fatemur quod in pœnis ejusmodi tam acerbis, eorumdem vestigiis carissimum in Christo filium nostrum Regem Francorum illustrem non deceat inhærere. At vir, alioqui eruditus, mentem Pontificis non est assecutus: neque enim velat regem Navarra insistere vestigiis Ludovici, ut intellexit Cangius: sed dissuadet, ne Ludovicus insistat vestigiis legislatorum, quos commemoraverat, ut clarum est ex verbis num. 1001 recitatis.

aut aliis substitutas scripserunt.

C

1006 Itaque legem illam frustra quæremus ante hunc annum, frustra abrogatam suspicabimur, cum numquam fuerit lata; alioquin non suasisset Pontifex, ut aliquid salubriter statueret Rex de suorum consilio procerum... ad regnum suum ab hac labe purgandum, sed ut legibus nimis severis, ac procerum consilio latis, miores substitueret. Nec Ludovicus, cum has leges promulgabat per litteras mox datas, præcedentis abrogationem siluisset. Nec consulisset Pontificem de pœnis contra blasphemos statuendis sub finem anni 1264, ut notavimus num. 950, si, ut vult Chaizius pag. 447, alique pluri, jam anno eodem legem tulisset in regni comitiis, ac promulgandam curasset: nedum rursus sub hujus anni initium idem Clementi proposuisset. Dicendum igitur omnino videtur, auctores illos errasse, qui leges Ludovici contra blasphemos latis voluerunt anno 1264, illosque errorem errori adjunxisse, qui leges supra datas præcedenti cuidam legi dixerunt substitutas. Ceterum jam dudum ante hæc tempora blasphemos graviter a Ludovico punitos, discimus ex Joinvillio num. 247: quanto autem studio eos curaverit deinde investigandos et puniendos, latius docet Vita secunda num. 25. Hisce annum concludimus, qui Clementi IV fuit postremus.

§ LXXIX. An Pragmatica sanctio, quæ sancti Ludovici nomine circumfertur, ab eo sit condita?

P riusquam res gestas hujus anni 1269 ordine recenseamus, examinanda est controversia quædam, inter Gallos ipsos ab aliquo tempore agitata. Erstant apud auctores varios statuta quædam, nomen S. Ludovici præferentia, quæ titulo Sanctionis pragmaticæ non minus hodie nota sunt in Gallia, quam fuerunt incognita longo tempore post obitum S. Ludovici. Illa autem hoc ipso anno condita asserunt, qui ea contendunt sancto Regi attribuenda. Porro hæc Pragmatica, dum inventa est, in aliis Mss. sex habebat articulos, in aliis quinque tantum. Hinc inter illos etiam, qui Pragmaticam S. Ludovico attribuunt, de articulo uno lis exorta est, quod aliqui contendunt articulum illum rescissum fuisse, alii adjectum; ita ut tres modo sint de illa opiniones: alii enim omnes sex articulos Sancto adjudicant, alii quinque, alii totam Pragmaticam sancto Regi per errorem adscriptam existimant. Itaque, ut major disputationi lux affulgeat, totam Pragmaticam lectorum oculis subjicio, qualis a Labbeo edita est tom. xi Conciliorum col. 907 et 908 sub hoc titulo: S. Ludovici Franc. Regis Pragmatica sanctio, omissis tantum capitulorum titulis.

Pragmatica Sanctio nomine S. Ludovici insignita.

1008 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, quam hic exhibemus ad perpetuam rei memoriam. Pro salubri et tranquillo statu ecclesiæ regni nostri, necnon pro divini cultus augmento, et Christi fidelium animarum salute; utque gratiam, et auxilium omnipotentis Dei (cujus solius ditioni ac protectioni regnum nostrum semper subjectum extitit, et nunc esse volumus) consequi valeamus; quæ sequuntur, hoc edicto consultissimo, in perpetuum valituro, statuimus et ordinamus.

i. Primo, ut ecclesiarum regni nostri prælati, patroni, et beneficiorum collatores ordinarii, jus suum plenarie * habeant, et unicuique sua jurisdictio servetur.

* al. plenarium

ii. Item ecclesiæ cathedrales, et aliæ regni nostri, liberas electiones *, et earum effectum integraliter habeant.

* al. additur promotiones, collationes,

iii. Item simoniæ crimen pestiferum ecclesiam labefactans, a regno nostro penitus eliminandum volumus et jubemus.

1009 iv. Item promotiones, collationes, provisiones, et dispositiones prælaturarum, dignitatum, et aliorum quorumcumque beneficiorum et officiorum * ecclesiasticorum regni nostri, secundum dispositionem, ordinationem, et determinationem juris communis, sacrorum conciliorum Ecclesiæ Dei, atque institutorum antiquorum sanctorum Patrum, fieri volumus et ordinamus.

ex editum

v. Item libertates, franchisias *, prærogativas, jura ac privilegia, per inclitæ recordationis Francorum reges prædecessores nostros, et successive per nos, ecclesiis, monasteriis, atque locis piis, religiosis, necnon personis ecclesiasticis regni nostri concessas, et concessas, innovamus, laudamus, approbamus.

* i. e. immunitates

1010 Earum tenore universis justitiariis, officiariis, et subditis nostris, ac loca tenentibus, præsen-

Labbei

A præsentibus et futuris, et eorum cuilibet, pro-
ut ad eum pertinerit, districte præcipiendo man-
damus : quatenus omnia et singula prædicta dili-
genter et attente servant, teneant, et custodiant,
atque servari, teneri, et custodiri inviolabiliter
faciant, nec aliquid in contrarium quovis modo
faciant, vel attentent, seu fieri, vel attentari per-
mittant : transgressores, aut contra facientes tali
pœna plectendo, quod cæteris deinceps cedat in
exemplum. In quorum omnium et singulorum
testimonium, præsentis litteras sigilli nostri appen-
sione muniri fecimus. Datum Parisius anno Do-
mini millesimo ducentesimo sexagesimo octavo,
mense Martio.

cum articulo
in variis edi-
tionibus omis-
so.
1011 Post hæc ita monet Cossartius cum La-
beo editor : Sic edita est in Bibliothecis Patrum
hæc Pragmatica. Editiones ejusdem aliæ sunt,
in quibus sunt capitula sex, addito uno, quod
ibi quintum locum obtinet, quinto nostro in sex-
tum locum rejecto. Sic autem se habet :

Item exactiones, et onera gravissima pecunia-
rum, per curiam Romanam ecclesiæ regni no-
stri imposita, vel impositas, quibus miserabili-
ter regnum nostrum depauperatum extitit, sive
etiam imponendas, vel imponenda, levare, aut
colligi, nullatenus volumus : nisi dumtaxat pro
rationabili, pia, et urgentissima causa, vel ine-
vitabili necessitate, et de spontaneo et expresso
consensu nostro, et ecclesiæ regni nostri.

et impugnat-
a Spondano.
1012 Illustrissimus Spondanus ad annum 1268
num. 9 in hunc articulum notat sequentia : Hoc
sane etsi non abnuamus vere nec injuste fuisse a
Rege statutum, haud tamen videmus quomodo
a plerisque contra Romanam Sedem contorquea-
tur; cum non consueverit illa (nec certe conve-
niens sit, ut agat) absque regum ac principum
consensu onera ecclesiis imponere; et alio-
qui non adeo videatur hæc Ludovici prohibitio
coherere cum iis, quæ leguntur in quodam
Chronico; provincias Remensem, Senonensem,
et Rotomagensis, audito, quod Rex peteret a
Pontifice decimam in subsidium Terræ sanctæ,
querelas in eum ad Clementem Pontificem mi-
sisse, quibus petierunt, nequid ejusmodi Regi
concederetur : Regem inde vehementer exasper-
ratum, ad Papam contra illos scripsisse; ac Pa-
pam, illis austere acceptis, decimam Regi ad
triennium concessisse. . . An dicemus sanctum
C Regem invidisse apostolicæ Sedi de bonis Eccle-
siæ, quod ipse sibi tanta asperitate petebat?
Procul dubio, si singula gesta ex bono et æquo
testimenter, non erit unde in mutuas amaritudi-
nes prorumpatur. Hisce laudatus auctor satis
clare innuit, hunc articulum sibi maxime esse
de suppositione suspectum. Argumentum autem
ipsius magis elucidabimus infra.

tota in du-
bium vocatur
a Thomassino.
1013 Ludovicus, Thomassinus non modo hunc
articulum, sed et Pragmaticam totam non le-
vibus argumentis de suppositione suspectam esse
ostendit. Audi illum in Veteri et nova Ecclesiæ
disciplina part 2, lib. 2, cap 33, num 4,
ubi sic habet : Pragmatica, quæ sancti Ludovici
Galliæ Regis nomine circumfertur, libertatem
electionum novo quodam munimento firmat. . .
Dixi eam Pragmaticam sancti Ludovici nomine
decorari, quod non nesciam viros esse doctissi-
mos, qui ejus fidem labare putent. Eorum
vero animos movit longum de ea Scriptorum om-
nium silentium, non ævo tantum sancti Ludo-
vici, sed duorum admodum post seculorum. Non
enim nisi anno MCMLXI cepit Parisiensis senatus
ejus meminisse articulo XII suæ ad Ludovicum

XI admonitionis, seu cohortationis : « Quia san-
» cti Ludovici tempore cœpere Romani obstre-
» pere electionibus, edictum a Rege sanctissimo
» promulgatum est, quo sanxit electiones toto
» regno celebrari » etc. Et post pauca : Denique
ne tum temporis quidem allegata est a quoquam,
quando diutina efferbuit dissensio inter Bonifa-
cium VIII Papam, et Philippum Pulchrum regem;
quamquam peropportuna tunc quidem fuisset ejus
authoritas. Tanto fortius urget hoc argumen-
tum, quanto propinquior hæc dissensio fuit
tempori, quo conditam volunt Pragmaticam :
nam cum multi adhuc viverent, qui poterant
meminisse Pragmaticæ per Sanctum decretæ, illi
Philippum ejus nepotem haud dubie monuissent,
ut contra Bonifacium legibus illius uteretur,
quem ipse ante paucos annos Sanctorum catalo-
go, adscripserat. Vixisse autem tempore illius
controversiæ non paucos, ex ipsis etiam S. Lu-
dovici ministris, temporis propinquitas verisimile
reddit, et exemplum Joinvillii, qui plus quam
decennio inchoatæ anno 1303 controversiæ su-
pervixit.

E
et argumentis
variis
1014 Telam hic captam pertexit laudatus
Thomassinus Operis memorati part. 3, lib. 1,
cap. 44, num. 17, aliæque præcedentibus ad-
jungit argumenta hunc in modum : Res ejus
gestas litteris consignarunt historici complures,
altissimum apud eos omnes silentium de hac Prag-
matica. Adde rursus, si quæ fuerunt eo regnante
Romanorum Pontificum in ecclesiam Gallicanam
exactiones, eam pecuniam in manus venisse san-
ctissimi Regis ad sacras ejus expeditiones, (aut
certe, eo consentiente, in manus Caroli fratris
ad regnum Siciliæ acquirendum,) ut procul sit
a veri etiam specie, iniquo illum animo eas tu-
lisse. Quin et propius a vero abest, sollicitatos
non semel a S. Ludovico fuisse Pontifices, ut
id genus exactionibus assentirentur. His addit
argumentum ex Spondano supra relatum, quod
elucidaturum me diri.

validissime
impugnatur.
1015 Obtulerat Rex anno 1267 decimam
ecclesiasticorum proventuum in triennium, ne
quotidianis quidem distributionibus exceptis,
quarum loco annus quartus postea est adjectus,
ut narravimus num. 970 et 994. Reclamaverant
tres provinciæ, atque ad Clementem legatos mi-
serant : verum Pontifex, Regis rationibus do-
ctus, æquum esse, ut ad expeditionem sacram ec-
clesiastici quoque conferrent symbolam, gratiam
datam confirmaverat. Deinde, Rege consentien-
te, distributiones quotidianas exceperat, ut ear-
um loco decimæ solverentur anno etiam quarto.
F
Hujus autem quadriennii tantum currebat an-
nus secundus, quando Pragmaticam a Ludo-
vico volunt conditam : Ubi res ita comparatæ
erant, inquit laudatus auctor, locus haud sane
erat Pragmaticæ istiusmodi : si enim tunc statu-
set sanctus Rex, ut onera per Pontificem impo-
sita levare aut colligi non deberent sine spontaneo
et expresso suo, et ecclesiæ regni sui consensu,
sua ipse lege capi potuisset, tresque illæ provin-
ciæ, quæ consentire noluerant in solutionem
decimæ, potuissent consensum, quem non nisi
metu gravissimo impulsæ dederant, revocare.
ac denique decimas, ultra biennium adhuc per-
solvendas, Regi recusare.

quod dissimu-
lare non debue-
rat Claudius
Fleury.
1016 Plura hinc postmodum colligam : at
prius reliqua Thomassini argumenta subnecto :
Adde quod ne iis quidem temporibus mentio
ejus facta est, quibus ea opportunissima fuisset.
Grassante schismate Avenionensi, sub Carolo VI
rege,

AUCTORI
J. S.

rege, quando sublatae sunt omnes Romanae curiae exactiones, nusquam ullum hujus Pragmaticae vestigium. Ne tum quidem commemorata est, ad exempli auctoritatem, ubi sub Carolo VII Pragmatica sanctio concinnata est. Ejus primum, ut apparet, meminere delegati senatus Parisiensis in Commonitorio suo ad Ludovicum XI, ut supra declaratum est. *Hactenus Thomassinus. Hæc argumenta, aliæque ab aliis scriptoribus addita vidit, aut certe videre potuit Claudius Fleury. Unde mirum apparet, cur in Historia sua ecclesiastica lib. 86, num. 1, Pragmaticam hanc sine ullo dubio attribuat S. Ludovico, ac ne verbo quidem ad argumenta in contrarium prolata respondeat: imo ne moneat quidem lectores suos, illam ab aliquibus in dubium revocari, quod ignorare non poterat, et scire lectoris intererat, ne dubia pro certis amplecteretur. Monet ille quidem, articulum de exactionibus non reperiri in omnibus exemplaribus; ad mox adjungit, merito existimari fuisse rescissum, ac si omnium esset hæc opinio. Denum pro omni ratione ait, controversius fuisse Clementem inter et Ludovicum, quæ occasionem præbuerint huic Pragmaticæ: quæ ratio quam sit infirma, vide binus inferius.*

Natalis Alexander nititur Pragmaticam vindicare

1017 Acrius ad Pragmaticam S. Ludovico vindicandam exurgit Natalis Alexander in Historia ecclesiastica recusa tom. 7, pag. 289: at nihilo felicius rem exsequitur. Verba ejus fideliter referam, et expendam: Totam tamen Pragmaticam, inquit, mox laudatam audacius Regi sancto abjudicant aliqui, cum illius pietati maxime conveniat, et studio ad Ecclesiæ tuendam libertatem propensissimo, et a senatu Parisiensi laudata sit in articulis Ludovico XI regi Christianissimo oblatis anno MCDLXI, et in regni comitiis Turonensibus anno MCDLXXXIII, et ab academia Parisiensi in Instrumento appellationis editæ anno MCDXCI. Hæc ille, nec plura pro tota Pragmatica. Quibus breviter respondere lubet ex ipsis ejus principiis. Tom. 3 ejusdem Operis, ubi agit de Epistolis decretalibus veterum Pontificum ante Siricium, pag. 214 admittit decretales illas, ut genuinas, admissas fuisse a conciliis, et canonum collectoribus; nec tamen eorum sententiæ acquiescit; quia, ut ait, Hæc concilia, hique collectores, et authores, posteriores sunt nono seculo, nec Epistolas illas ad severioris criticæ regulas expenderunt. Cur igitur auctoritatem adductam, quæ ducentis fere annis posterior est sancto Ludovico, valere vult pro Pragmatica contra silentium tot auctorum, et temporis tam diuturni: si conciliorum, aliorumque scriptorum auctoritas non valet pro Decretalibus? Quod autem ait, Pragmaticam pietati S. Ludovici, studioque libertatis ecclesiasticæ defendendæ maxime esse convenientem, refutabimus infra uberius.

S. Ludovico: sed magis probat argumenta ad id sibi deesse,

1018 Interim audiamus, quid pro uno nominatim articulo adducat in medium: Nec tamen, inquit, viris illis eruditissimis, quos mox laudabam concesserim, vel ultimum Pragmaticæ illius sanctionis, contra Romanæ curiæ exactiones, caput a sancto Rege editum non fuisse. Hujus enim condendi decreti rationem S. Ludovico non defuisse, docet Matthæus Parisius cœvus author in Historia Anglicana ad annum MCCXLVII pag. 485 col. 4: « Eisdem diebus, inquit, dominus Papa apices suos, authenticos nuntios Prædicatores et Minores, misit ad omnes Franciæ prælatos sigillatim, supplicans

» ut unusquisque juxta suam possibilitatem, sibi » unam quantitatem pecuniæ accommodaret. Et » ipse procul dubio, cum respiraret, quod cui » que competeret, redderet indubitanter. Quod » cum Regi Francorum innotuisset, suspectam » habens Romanæ curiæ avaritiam, prohibuit ne » quis prælatus regni sui, sub pœna amissionis » omnium bonorum suorum, taliter terram suam » depauperaret. Et sic cum sibilo, et derisione » omnium Papales legati sophistici, quorum humeris officium hoc incumberebat, inanes et vacui a regno recesserunt memorato. » Hæc nimirum præclara ratio condendi post annos viginti Pragmaticæ memoratum caput: neque enim aliam ullam allegat Alexander. At fallor vehementer, nisi potius inopiam hic suam probe, quam confirmet opinionem.

1019 Nam primo de Matthæo Parisio in eodem tomo pag. 438 hæc scripserat: De hoc Historico ita censet doctissimus Cardinalis Baronius ad annum nongentesimum nonagesimum sextum: « Quam fuerit animo infensissimo erga apostolicam Sedem, quivis facile poterit intelligere » nisi probra illa fuerint additamenta ejus, qui » edidit. » Cum hæc Baronii verba adducat Alexander, ut Parisii characterem describat, prudenter sane abstinuisset ab ejus verbis contra Romanum Pontificem intorquendis; infensissimo enim scriptori non creditur; præsertim si ea proferat, quæ aliunde nulla veri specie vestiuntur. Deinde fingamus tantisper, vera esse, quæ scribit Parisius, nihil hæc proderunt Alexandro: nulla enim exactio, nullum onus impositum dicitur; sed pecunia mutuo petitur, eaque indubitanter restituenda promittitur. Quam, obsecro, hæc occasionem præbeie potuerunt ad legem contra exactiones statuendam? Inanes et vacui a regno recesserunt nuntii: quo igitur modo regnum inde miserabiliter extitit depauperatum? Itaque hæc Matthæi Parisii verba, etiamsi vera essent, nihil omnino evencerint, neque magis ex illis probari potest occasio Pragmaticæ tanto post tempore condendæ, quam probari valeat, regnum aliquod ad paupertatem redactum per muntios vacuis manibus recedentes.

1020 Buleus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 390 hujus Pragmaticæ condendæ occasionem se reperisse existimat ex controversia, quæ Ludovico fuit cum Clemente IV ob collationes præbendæ Remensis et archidiaconatus Senonensis: hunc secuti sunt Chaizius pag. 601, Fleury jam memoratus, aliique plures. Facilem sane illis exhibent in condendis legibus S. Ludovicum, qui propter controversiam de duabus collationibus, tot leges ab eo volunt conditas, easque de rebus tam diversis. At vero neque tam levi de causa, neque tam cito notas a sancto Rege leges statutas, abunde docent statuta contra blasphemias lata, de quibus quadriennio fere sententiam exquisivit Pontifex. Deinde quænam, obsecro, hæc est consecutio: controversiam cum Clemente habuit Ludovicus; ergo tot leges tulit ad molitiones Pontificias cohibendas? Præsertim cum hæc controversia ne mutua quidem eorum officia, amicitiamque interruperit, altumque de Pragmatica apud antiquos sit silentium? Cum itaque argumenta, hactenus allata non probent Pragmaticam esse S. Ludovici; ac illius vindices non solvant argumenta eam Ludovico adjudicantium; hic disputationem hanc possem abrumpere. Jurabit tamen ad veri indagationem propius ipsam inspicere Pragmaticam.

1021 Primo

A 1021 *Primo Stylus, et characteres quilibet* hujus Pragmaticæ tantum distant ab alis S. Ludovici legibus, et rescriptis, ut vel sola hæc differentia sufficere possit ad probandum, eam non esse a sancto Rege conditam. Quippe, ut præteream stylum elegantiorum esse, quam sit in aliis S. Ludovici rescriptis, voces variæ in hac Pragmatica reperiuntur, quæ alium a Ludovico innunt auctorem. Dicant, obsecro, hujus Pragmaticæ vindices, cur ministri regii, qui usitatis id temporis nominibus senescalli vocabantur, baillivi, præpositi, vicecomites, villarum majores, aliis hic nominibus innotescant? Cur inquam justitiarum, officiarum, ac loca tenentes appellentur, nisi quod Pragmatica eo tempore sit conscripta, quo nomina posteriora magis invaluerant? Ostendant, ubi sanctus Rex mandata sua direxerit ad justitarios, officarios et loca tenentes, prætermittis senescallis, baillivis, aliisque, uti hic fecisset, si illius esset Pragmatica? Exstant, si lubet, epistolas Clementis IV apud Martenium tom. 2. Anecdotorum: invenient Pontificem Gallum, ac Regis ante senatorem, mentionem facere senescallorum, baillivorum, et præpositorum, non justitiarum, officiarum, loca tenentium. Denique, ne quis forsitan putet nomina ministrorum a Ludovico mutata, in documentis filio ante mortem datis apud Gaufridum num. 21 cum monet, ut curet habere fideles præpositos et baillivos. Hæc igitur justitiarum, officiarum et loca tenentium nomina, licet non omnino inusitata fuerint, S. Ludovici stylo non congruant; præsertim quia usitata ejus ministrorum nomina omnino prætermittuntur.

1022 Deinde, salva veritate, dicere non potuit S. Ludovicus quædam huic Pragmaticæ inserta. Quo enim modo vere dicere potuit hæc verba: Cujus solius (Dei) ditioni, ac protectioni regnum nostrum semper subiectum extitit, et nunc esse volumus: cum non ignoraret regnum suum tribus vicibus sub protectione summi Pontificis fuisse constitutum? Susceperat regnum protegendum Gregorius IX, potente regina Blancha post coronationem Ludovici; idem fecerat Innocentius IV, priusquam sacrum bellum aspiceretur Sanctus: ac demum Clemens IV ante biennium, in epistola num. 971 citata his verbis C Regem affatus: Postulationibus tuis favorabiliter annuentes, regnum Franciæ, comitatus, ac cætera loca tibi subjecta, ... quamdiu in prosecutione (belli sacri) fueritis, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Explicent Pragmaticæ vindices, quo modo vere scribere valuerit Ludovicus, regnum suum solius Dei protectioni subiectum semper fuisse, seque eo etiam tempore velle, ut solius Dei protectioni subesset, cum biennio ante postulaverit protectionem Sedis apostolicæ; ac obtinuerit, quamdiu duraret bellum sacrum, quod necdum erat inchoatum. Id ego certe explicare nequeo; imo ne suspicari quidem ausim, id scriptum esse a Rege sanctissimo, minus credere. Præterea exponere debent, quo modo conveniat Ludovici temporibus, quod de exactionibus curiæ Romanæ dicitur: Quibus miserabiliter regnum nostrum depauperatum extitit. Certe Natalis Alexander, supra citatus, non probavit exactiones illas, nedum regni paupertatem, dum legatos in medium adduxit, qui inanes et vacui a regno recesserunt.

1023 At non a vero duntaxat posteriora hæc Augusti Tomus V.

verba aliena reperiuntur; sed nec moribus sancti Regis essent consona, etiamsi vera fingeremus. Ille enim, dum quid noverat a summo Pontifice factum, aut faciendum suspicabatur, quod juri suo, regnare bono existimabat contrarium; per litteras, aut legatos suos amice monerat, et si quid contraversiæ incidebat, componere satagebat. Ubinam, quæso, de exactionibus, de paupertate in regnum inrecta, Pontifices monuit Ludovicus? Ubi illi se excusarunt, aut defenderunt eadem de causa? An ergo credemus Principem prudentissimum, moderatissimum, Romanique Pontificis observantissimum, publica lege carpere voluisse Romanæ Ecclesiæ exactiones, Pontifice nec monito, nec audito? An existimabimus, exemplo suo ita destruere voluisse, quod verbis filio suo inculcavit ante mortem apud Gaufridum num. 21: Sis devotus et obediens matri nostræ Romanæ Ecclesiæ, et summo Pontifici tanquam patri spirituali? Sane prudentiam Ludovici, aliasque sanctissimi Regis virtutes, non satis habere videntur perspectas, qui id possunt existimare. Nec hunc procedendi modum conciliabunt unquam cum laudata toties a Viæ scriptoribus ac celebrata Sancti in Ecclesiam Romanam observantia. Accipe pro omnibus unum Guillelmi Carnotensis locum: Quam reverenter, inquit num. 18, et humiliter erga sacrosanctam Romanam Ecclesiam semper se habuit, quam devote et reverenter rescripta et mandata Apostolica consuevit erat suscipere, quam obedienter et efficaciter, sicut verus filius obedientiæ adimplere; norunt illi, qui ei familiaris adherabant; inter quos erat ipse Carnotensis.

1024 Uti hæc cum uno illo de exactionibus articulo pugnare videntur, sic cum tota fere Pragmaticæ materia conciliare nequeo, quæ laudatus auctor narrat num. 19 de mente S. Ludovici circa usuras Christianorum. Nam dicentibus quibusdam per expulsionem Judæorum Christianos aliquos majoribus usuris opprimere populum, sic Sanctum respondisse testatur: De Christianis funerantibus, et usuris eorum, ad prælatos Ecclesiæ pertinere videtur. Ad me vero pertinet de Judæis, qui iugo servitutis mihi subjecti sunt; ne scilicet per usuras Christianos opprimant. ... Faciant ipsi prælati, quod ad ipsos spectat de suis subditis Christianis, et ego volo facere, quod ad me pertinet de Judæis. Exponant igitur Pragmaticæ vindices, quæ consequentia Rex sapientissimus judicare potuerit, usuras Christianorum ad prælatorum spectare judicia, simoniam vero, prælatorum electiones, aliæque in Pragmatica contenta, ad suum tribunal pertinere.

1025 Jam vero si fingamus hujus Pragmaticæ characteres S. Ludovici moribus esse convenientes; adhuc difficulter credi poterit, Regem vigilantissimum leges hæc condidisse, nec curam habuisse ut servarentur. Discessurus in Africam Ludovicus ad regni gubernatores litteras dedit, quas dabimus num. 1076: in his autem diligenter monet, ut serventur statuta contra blasphemos; ac multa, quæ in legibus anni 1254 decreta erant, sollicitè inculcat; de hisce vero legibus altum silentium. Attamen, si hæc hoc anno condidisset Pragmaticam, præcipua de illius observatione Regem tenuisset cura. Nulla etiam hujus Pragmaticæ mentio in litteris, quibus episcopo Parisiensi facultatem tribuit conferendi suo nomine beneficia ecclesiastica; at vero illius observationem vel maxime ibidem commendare oportuisset, si illam condidisset Sanctus, ne

AUCTORE J. S. nec moribus ejus erant congrua.

E

nec judicio conformia, evincunt

F

ab eo non esse conditam: quod et alia ratione confirmatur.

AUCTORE
J. S.

Romana curia, se absente, in vacantia beneficia manum mitteret, ut scripserunt varii. Demum nihil de contentis in Pragmatica monuit filium in documentis mox citatis. Itaque omnino existimo, non alia de causa ducentis fere annis post mortem S. Ludovici incognitam fuisse hanc Pragmaticam; non alia de causa a nemine tanto tempore productam, et ab auctore nullo commemoratam, quam quod diu post mortem Ludovici sit composita, et tandem per errorem ei attributa. Nec plura deessent ad hoc ostendendum argumenta, nisi hæc disputatio jam longius protracta esset, quam statueram; et hæc sufficere viderentur.

§ LXXX. Anno 1269 filiis possessiones datæ; filia nuptui tradita: Eduardus Anglus ad bellum sacrum pecunia adjutus: B Judæus de sacro fonte levatus: zelus fidei propagandæ etc. Anno 1270 arbiter electus cum legato Pontificio, Lugdunenses pacare conatur: mors B. Elisabethæ sororis: nuptiæ filiæ etc.

Cura proliis
matrimonio
jungendæ:

Anno 1269, cum omnia ad iter transmarinum expediret Sanctus, restitutiones, quas nunquam intermiserat, novis ordinationibus maturavit, teste Chaizio pag. 600: filiis suis Joanni comiti Nivernensi, ac Petro possessiones donavit, quas idem auctor recenset pag. 603: Roberto autem filio natu minimo sponsam dedit Mariam filiam unicam et heredem vicecomitis Lemovicensis, ut patet ex litteris hac de re confectis apud Chesnium post Historiam Burgundiæ pag. 111. Illam tamen nunquam duxit Robertus, quod ejus voluntati per hoc pactum relinquebatur liberum. Eodem etiam anno, ut habet Nangius in Chronico tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 42, Blancha, sancti Regis Ludovici filia, missa fuit a Patre in Hispaniam, Ferdinando regis Castellæ primogenito desponsanda tali pacto, eo quod Rex sanctus Franciæ Ludovicus debebat in regno Hispaniæ ratione matris suæ jus habere legitimum, quod puer eorum primogenitus, de ipsa Blancha postmodum procreandus, nullius fraternitatis successione præjudicium inferente, avo vel patre mortuis, Castellæ regnum pacifice obtineret. Completum est sub finem anni matrimonium. Porro quod de contractu hic dicit Nangius, uti successu caruit, ita bellorum causa fuit: neque rationem illius pacti, ex jure S. Ludovici petitam, satis esse solidam, probatum invenies tom. vii Maii in Commentario prævio ad Acta S. Ferdinandi pag. 286 et seqq.

Eduardus Anglus
ad bellum
sacrum

1027 Interea pietatis operibus pro more suo insistebat Sanctus, et bellum sacrum magno studio promovere conabatur. Accipe, quæ de Eduardo Angliæ regis filio, Ludovici hortatu et liberalitate ad idem bellum inducto, refert Anglus historicus, qui Matthæum Parisium continebat, ad hunc annum pag. 677: Hoc anno, inquit, sanctus Ludovicus, Rex Franciæ nuncios

speciales direxerat Eduardo filio regis Angliæ; rogans, ut ad ejus colloquium festinaret. Non segnius Eduardus maturat iter, et ad Regem Francorum transfretare curavit. Quem Rex vultu suscipit hilari, et amicabiliter amplexum artius osculabatur, manifestans causam, pro qua eum advocaverat. Dixit nempe, se in votis habere Terram sanctam repetere, eumque desiderare comitem, ad debellandam barbaricam rabiem paganorum. Quod cum audisset Eduardus, ita respondit: Nostis, domine mi Rex, quod substantia Anglicana fere deficit omnino propter bellum inter regem et proceres; et mea substantia est nimis tenuis ad tantum negotium in præsentia talis Domini peragendum.

1028 Cui mox Rex Franciæ sic respondit Triginta, inquit, millia marcharum bonæ legalisque monetæ tibi accommodabo, vel certe gratis dabo, tantum meis desideriis acquiesce. Erat Eduardus revera vir grandis stature, magnæ probitatis et audaciæ, fortis insuper supra modum: Rex quoque Franciæ reputavit se felicem, si talem comitem oblinere mereretur. Eduardus igitur non minus cupiens tantam perfectionem, quam ipse Rex Franciæ, annuit votis suis, et confestim impignorat Francorum Regi Gasconiam; accipiens ab eo pecuniam necessariam pro itinere Terræ sanctæ: reversusque est in Angliam, ut a patre suo rege licentiam impetraret. Moxque patrem senem pietas commovit in lacrymas, justo tamen desiderio adquevit, et benedictionem filio suo gratanter impendit; permittens, quotquot eum sequi vellent in peregrinationem, disponere se ad iter: hac occasione crucesignatus est, ut præmittitur, a legato. Hisce satis consentit Westmonasteriensis ad annum 1268, præterquam quod tempus uno anno tum in hisce, tum in ipsa expeditione præterierit. Addit tamen sequentia: Filium etiam suum juniorem, Henricum nomine, (Eduardus) eidem obsidem in Franciam destinavit, quem remisit Rex Franciæ cum honore. Congressum autem Eduardi cum Rege mense Augusto contigisse, scribit Chaizius pag. 605, ubi et illustrem Eduardi comitatum describit. Addit pag. 606, inducias inter Angliæ et Navarræ reges, quas Ludovici studio factas vidimus num. 963, ejusdem industria et auctoritate in quinquennium prorogatas.

Regis rogatu
et liberalitate
inductus:

E

1029 Deinde post itinera quædam, piasque in monasterio S. Mariæ regalis, seu Mali-duni exercitationes, insigne charitatis exemplum dedit in abbazia S. Dionysii, ipso memorati Sancti festo die, ad quem pie celebrandum eo de more se contulerat. Refert illud Gaufridus num. 60, eumque describens Nangius pag. 387: verum ubi dicunt rem contigisse in ipso anno, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, intelligendi non sunt de anno 1270, cum adjungant in festo beati Dionysii, id est, 1x Octobris: ut exprimere voluerunt spatium unius anni expeditioni prævium, intra quod contigisse baptismum Judæi significant, cujus occasione ardentissimum Sanctus studium ad fidem catholicam dilatatandam expressit. Nolim hic Gaufridi verba omnia repetere, suo loco legenda, lubet tamen atterere pauca, quibus factum ita exprimitur: Cum in ipso anno, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, rex Tunicii misisset ad eum solennes nuntios, et in festo beati Dionysii Rex faceret quendam Judæum famosum in ipsa ecclesia dicti beati Dionysii solemniter baptizari,

F
ingens fides
dilatare
studium in
baptismo Judæi
declaratum

ita

A ita quod Rex ipse cum multis magnatibus ipsum de sacro fonte levaret, voluit quod dicti nuncii regis Tunicii solemnitati illius baptismatis interessent. Quibus Rex vocatis, ex magno affectu cordis dixit: Dicite ex parte mea domino vestro regi, quod ego tam vehementer salutem animæ ipsius desidero, quod vellem esse in carcere Sarracenorum omnibus diebus vitæ meæ, ibidem claritatem solis non visurus de cætero, dum modo rex vester, et gens sua ex vero corde fierent Christiani. Tanta Regium pectus flagrabat divinis amoris flamma.

religiosa anni
1269 gesta.

1030 Circa idem tempus Balduino imperatori, qui, amissa Constantinopoli, hoc anno in Gallia fuit, pecuniæ subsidium præstitit ad liberandum filium ipsius Philippum, propter debita paterna apud Venetos captivum. Narrat id Canguis in Historia Constantinopolitana pag. 184, ex quo corrigas Chaizium, pag. 610 memoria lapsus, ubi Philippum in vinculis Bondocdar Egypti soldani fuisse scribit. Porro consensit Philippus mense Decembri per litteras, Historiæ laudatæ subjectas pag. 24, ut pecuniam, quam sibi ex vendito comitatu Namurcensi servabat S. Ludovicus, patri suo Balduino traderet. Postremo, præter comitia regni consueta, causasque in iis iudicatas, ad gesta hujus anni accedit protectio abbatiæ Appamiensis certis conditionibus, de quibus diu tractatum fuerat, in decennium suscepta: de qua agit Chaizius pag. 546. Accedit et privilegium, quod concessum a præcedentibus regibus, in gratiam ecclesiæ S. Juliani Brivatensis mense Decembri confirmavit S. Ludovicus. Recitat illud Acherius tom. 3 Spicilegii pag. 663. Itaque expeditis anni 1269 gestis, ad sequentem, eumque Ludovico postremum, progrediamur.

Ordo Lugduni
dundio inter
clerum et
cives,

1031 Initio anni 1270 laboravit Rex sanctus una cum Rudolpho episcopo Albanensi, qui legatus Apostolicus in locum Cardinalis S. Cæcilie erat constitutus, ut pacem reduceret Lugdunum. Tantam occasione Sedis vacantis ortam inter clerum et cives discordiam, ut cives vi aperta, belloque clerum aggrederentur, et fugere cogerent, docent novissimi editores Gallie Christiane tom. 4 col. 148. Tentata nequidquam concordia, ecclesiastici Girardum, inquit col. 149, Eduensem episcopum, Lugdunensis archiepiscopatus, sede vacante, administratorem advocant. Expositæ hinc et inde querelarum causæ, propositæ pacis conditiones, electi sapius arbitri, datque sunt compromissa: sed his omnibus incassum tentatis, tandem in concilio provinciali, Bellæ-villæ anno mcccclxix Kalendis Decembris coacto, sententia interdicti ecclesiastici in civitatem, et excommunicationis in cives lata est. Hincque cum cives Eduensem episcopum ejurassent, utpote qui aperte capitulo faveret, S. Ludovicus in jurisdictionis secularis possessionem sese immisit, et judicem declaravit Matisconis ballivum. Verum hæc posteriora, uti S. Ludovico parum honorifica, ita aperte falsa sunt; neque enim Sanctus se in jurisdictionem immisit, sed arbiter cum legato electus, ad examinanda utriusque partis jura legatos constituit.

Ludovicus
cum legato
Apostolico
arbitrari eligi-
tur,

1032 Dissidium autem hoc totum fusius narrat Claudius Franciscus Menestrier in Historia urbis Lugdunensis, quem lector potest consulere. Ego ex instrumentis authenticis Historiæ subjectis breviter hic deducam, quid sanctus Rex cum legato Pontificio præstiterit ad illud componendum. Missi Lugdunum a Rege et legato Yvo abbas Clu-

niacensis, Joannes de Traves, et Henricus de Grandoviler nobiles, ad pacem conciliandam, eorum deduxerunt, ut partes litigantes facerent compromissum de omnibus querelis et discordiis in dominos legatum et Regem Franciæ alte et basse ad voluntatem suam, vel per concordiam et assensum partium, vel de jure, excepto hoc, quod... decanus et capitulum sancti Joannis volunt, et requirunt, quod novitates, quas cives et populus Lugdunensis fecerunt, . . . amoveantur ante omne opus. Factum id compromissum xxii Januarii anni 1270, ut videre licet pag. 3, cui aliud pag. 4 subditur instrumentum, quo fidejussores ex parte capitulorum dantur comes Forensis, et dominus Belli-joci.

AUCTOR
J. S.

1033 Deinde arbitri jam constituti Rex et legatus per litteras mense Februario datas (ibidem pag. 4) præcipiunt, ut pax imposterum servetur, captivi utrimque liberentur, ecclesiasticis domus suæ restituantur, munitiones quælibet novæ destruantur, excommunicationis et interdicti sententia tollatur. Hæc autem ut executioni mandarentur, cura imposita est ab arbitris laudatis Joanni Coci canonico Nivernensi, et Guidoni Basso nobili, seu militi, ut tunc loquebantur; quos et Lugdunum miserunt, ut a litigantibus peterent confirmationem compromissi, eo adjecto ulterius (uti in litteris regis et legati habetur pag. 5) quod liceat nobis, vel illis, quos ad hoc deputavimus, diebus feriatis, et non feriatis procedere; servato juris ordine, vel etiam non servato; ac etiam pronunciare conjunctim, vel divisim, partibus præsentibus, vel absentibus, dummodo civibus evocatis; et per nos legatum pars, quæ non obtemperaverit arbitrio, per excommunicationis et interdicti sententias, et per nos Regem, per captionem bonorum mobilium et immobilium, ubicumque in regno nostro existentium, possit districtissime coerceri. Has etiam conditiones litigantes admiserunt per litteras, datas die Jovis ante Ramospalmarum, id est, iii Aprilis, cum Pascha eo anno esset xiii ejusdem mensis.

multaque cum
eo statuit ad
pacem conciliandam;

1034 Hisce conditionibus confirmatis, Rex et legatus, qui jam tunc in itinere erant, Ne-mausi litteras dederunt die Lunæ ante Ascensionem Domini, seu xix Maii, quibus rursus pacem servari jubent, omniaque in integrum restitui, sicut fuerant, quando decesserat ab urbis regimine archiepiscopus Philippus. Legatus insuper sententias excommunicationis et interdicti tollit: præterea, qui missi erant ad hæc curanda, jubentur invocare auxilium ballivi Matisconensis, si qui parere recusent; et abbati Cluniacensi potestas datur coercendi per excommunicationem rebelles. Demum Rex domino de Nigella, et legatus abbati sancti Dionysii, facultatem tribuunt, ut pro se, quoties fuerit opportunum, alios delegatos ad litem finiendam substituant. Litteras has videbis pag. 6, cui alias mox invenies subjunctas, ex quibus intelliges, delegatos quidem operam dedisse, ut prædicta omnia fierent; neque id tamen obtinuisse. Hinc pax fieri non potuit ante mortem S. Ludovici. Quapropter ad alia progredior.

cujus et cu-
ram commit-
tit regni gu-
bernatoribus:
hæc tamen
non tam cito
facta.

1035 Luxit Ludovicus ante discessum dilectissimæ sororis suæ beatæ Elisabethæ mortem, quæ mense Februario hoc anno, ut plerique auctores tradunt, post morbum diuturnum ad requiem transiit. Verum nec tempus mortis, nec alia ad beatam Elisabetham spectantia, hic examinanda suscipio, cum ejus Acta ad diem xxxi Augusti

Mors Elisabe-
thæ sororis
Ludovici,

Operi

AUCTORE
J. S.

Operi nostro sint inserenda. Pauca tamen, quæ ad Regem propius attinent, hoc etiam loco notanda. Sepulturæ adfuit sanctus Frater, teste Chaizio ex Ms. : cumque auctoritate Pontificis defuncti data fuisset consanguineis licentia, ingrediendi septa monasterii, ipse Rex ad portam consistens, excuravit, ne quis ingrederetur, cui facultas illa non esset concessa : post peractas vero sepulturæ cæremonias, brevi pique oratione moniales de morte Beatæ consolatus est. Porro quanti Ludovicum faceret, quantaque prosequeretur reverentia beata soror, discimus ex Vita ejus apud Cangium pag. 473, ubi legimus eam, dum ad Fratrem salutandum accederet, in genua semper proclivi solitam, quantumvis repugneret ille, ac, ne quid hujusmodi faceret, imperaret; prævalente nimirum eximia sororis in sanctum Regem reverentia.

nuptiæ Margaritæ ejus filie.
B Eodem mense Februario filiam suam Margaritam nuptui dedit Joanni Brabantie duci, ut colligitur ex litteris ejusdem Joannis inter probationes, quas Historiæ Burgundiæ annexit Chesnius pag. III. Fuerat illa dudum desponsata Henrico Joannis fratri natu majori, ut diximus num. 820 : verum cum ille, naturæ dotibus adsubditos regendum destitutus, ducatum in fratrem Joannem transfudisset, ut ibidem pag. 108 docent litteræ Richardi Romanorum regis, ac vitam religiosam professus esset, ut invenies pag. 140, Joannes ducatum adeptus, sponsam quoque fratris obtinere meruit. Ita omnibus liberis suis jam assignaverat Sanctus, unde pro statu suo se sustentarent, ac vitam honeste ducerent, excepto duntaxat Roberto filio natu minimo et filia Agnetæ; illi autem comitatum Clari-montis, aliæque quædam post obitum suum possidenda assignavit per litteras, a Martenio editas tom. I Anecdotorum col. 4125; Agnetis vero in testamento, de quo jam agemus, curam habuit.

§ LXXXI. Testamentum Sancti : fundationes quædam hac occasione expositæ, quarum incertum est tempus.

C Testamentum condidit S. Ludovicus, priusquam expeditionem secundam contra Saracenos aggrediretur, mense Februario anni 1270, licet signetur anno 1269, quod ille pro more istius temporis necdum esset finitus, et curreret usque ad Pascha anni sequentis. Edidit illud Menardus in Observationibus ad Historiam S. Ludovici a pag. 359, ac deinde Chesnius tom. 5 Scriptorum historiæ Francorum a pag. 438. Dignum plane est, ut in Actis nostris locum etiam habeat, cum ex illo mirifice elucescat liberalitas Sancti in religiosas quaslibet familias, in pauperes, ac loca pauperum usui destinata. Quin immo videbit pius lector et alias virtutes, quas tota vita coluit Sanctus, hinc evitantes. Quapropter illud hic subnecto, quibusdam observationibus illustratum.

in quo plurima.
1 1038 In nomine sanctæ et individue Trinitatis, amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus, quod nos per Dei gratiam sani et incolumes testamentum nostrum ordinavimus in hunc modum. Volumus quidem et præcipimus, quod omnia debita nostra solvantur, et quod omnia forisfacta nostra emendantur, et fiant restitutiones nostræ per executores

hujus testamenti inferius nominatos, per se, vel per alios, secundum quod viderint expedire : quibus si visa fuerint aliqua dubia vel obscura, damus eis potestatem ordinandi et faciendi super hijs *, prout inspecta salute animæ nostræ viderint faciendum. Legamus autem carissimæ uxori nostræ Margarete reginæ quatuor millia librarum. Abbatiæ nostræ Regalis Montis sexcentas libras. Libros vero nostros, quos tempore decessus nostri in Francia habebimus, præter illos, qui ad usum capellæ pertinent, legamus fratribus Prædicatoribus, et fratribus Minoribus Paris., abbatiæ Regalis Montis, et fratribus Prædicatoribus Compend. ; secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum, eisdem æquis portionibus dividendos : præter illos libros, quos dicti fratres Prædicatorum Compend. jam habent.

1039 Item legamus abbatiæ beatæ Mariæ Regalis * juxta Pontis. quadringentas libras. Abbatiæ Liliæ beatæ Mariæ juxta Melcedunum trecentas libras. Domui Dei Paris. centum libras ad usus pauperum ejusdem domus. Domui Dei Pontis. sexaginta libras ad usus pauperum. Domui Dei Compend. similiter ad usus pauperum sexaginta libras. Domui Dei Vernon. similiter ad usus pauperum sexaginta libras. Item legamus ducentis domibus Dei magis indigentibus, et plus oneratis duo millia libr. distribuendas, unicuique videlicet secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item octingentis leprosar. duo millia libr. eodem modo distribuendas eisdem, secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item legamus domui fratrum Minorum Paris. quadringentas libras. Aliis autem domibus fratrum Minorum in regno Franciæ constitutis, per consilium et ordinationem ministri provincialis Franciæ, necnon gardiani et lectoris Paris., qui pro tempore fuerint, vel duorum ex ipsis, sexcentas libras. Item legamus domui fratrum Prædicatorum Paris. quadringentas libras. Aliis autem domibus fratrum Predicatorum in regno Franciæ constitutis per ordinationem et consilium prioris provincialis Franciæ, necnon prioris, et lectoris antiquioris domus Paris. sexcentas libras. Item legamus abbatiæ S. Victoris [Paris. quinquaginta libras. Abbatiæ Victorie juxta Silvan. quinquaginta lib. Aliis autem abbatibus Ordinis sancti Augustini magis indigentibus, et plus oneratis in regno Franciæ constitutis trecentas libras, distribuendas eisdem secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum.

1040 Item legamus prioratui S. Mauricii Silvan. * quinquaginta libras. Abbatiæ Cisterciensi quinquaginta libras, et aliis viginti magis indigentibus, et plus oneratis ejusdem Ordinis trecentas libras, distribuendas eisdem secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Abbatiæ S. Antonii Paris. c. lib. Abbatiæ de Parco juxta Crispicum * lxx lib. Abbatiæ Thesauri B. Mariæ xl. lib. Abbatiæ de Villar. * juxta Feritatem * xl. lib. Abbatiæ de Byarz * versus Peronam xl. lib. Abbatiæ de Salvatorio juxta Laudunum xl. lib. Et aliis abbatibus monialium Cister. Ordinis dc libras, distribuendas magis indigentibus, et plus oneratis secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item legamus domui sororum S. Dominici juxta Montem Argi * xxx libr. Novæ domui sororum ejusdem Ord. ultra pontem Rothom. sitæ lxx lib. Abbatiæ Humilitatis B. Mariæ juxta S. Clodaldum l. lib. Monialibus S. Damiani

Re-

* iis

in favorem
valetudina-
riorum
* vulgo Man-
huison

E

F

religiosorum
* de Senlis

* Crespi

* Villarium
* la Ferté sur
Aube
* al. Blicum.
Bliche

* Montargis

A Remens. xv libr. Monialibus ejusdem Ordinis, quæ sunt apud Prævinum xv lib. Item legamus abbatiæ Fontis Ebraudi * c libr. Et triginta prioratibus Fontis Ebraudi in regno Franciæ constitutis, cc libr., distribuendas magis indigentib., et plus oneratis, secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item domui S. Matherini Paris., Ordinis S. Trinitatis et Captivorum, lx libr. Fratrib. novæ domus Fontis Blandi Ordinis ejusdem, ad usus pauperum xl libras : et aliis domibus ejusdem Ordinis in regno Franciæ constitutis magis indigentib. et plus oneratis c libr. Item legamus abbatiæ Præmonstr. xxx libr. Abbatiæ Albæ-Curiæ * xx libr. Abbatiæ Gaudi-vallis * xx libr. : et aliis domibus ejusdem Ordinis magis indigentib., et plus oneratis, secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum c libr.

Ordinum. 4041 Item legamus domui Vallis Scholarium Paris. xl libr. : et aliis domibus ejusdem Ordinis c libras, distribuendas eisdem secundum discretionem, et ordinationem executorum nostrorum. Cartusiensi. Item legamus domibus Ordinis Caturssien. * in regno Franciæ constitutis lx libr., distribuendas similiter secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Et fratrib. ejusdem Ordinis ad ædificationem novæ domus suæ juxta Paris. c libr. Item legamus domui de Vicens. Grandis-montis Ordinis xx libr. Fratribus de Saccis Paris. lx libr. Fratribus de Monte Carmeli Paris. xx libr. Fratribus heremitis de Ordine S. Guillelmi juxta Paris. xx libr. Fratribus heremitis de Ordine S. Augustini Paris. xv libras. Fratribus Ordinis S. Crucis xx libr. Fratrib. de Ordine B. Mariæ Matris Christi Paris. xx libr. Item legamus ad ædificandum et ampliandum locum Beguinarum Paris. c libr. : et ad sustentationem pauperiorum ex ipsis xx libr. Item legamus pauperibus mulieribus Beguinis in regno Franciæ constitutis c libras, per bonos viros, quos ad hoc executores nostri viderint ordinandos, distribuendas. Item pauperib. Beguinis de Cantiprato juxta Cameracum xl libras. Item legamus Filiabus Dei, et mulieribus pœnitentib. Paris. c libr.

pauperum, templorum, C. 4042 Volumus autem, quod executores nostri requirant ab omnibus religiosis, et conventibus religiosorum locorum, quibus legata fecimus, quatinus intuitu pietatis singulis annis faciant anniversarium nostrum certa die obitus nostri. Capellanos autem capellæ nostræ Paris. attente requirimus, ut pro nobis post decessum nostrum Missam, quæ pro defunctis fidelibus dicitur, per unum ex concapellanis suis singulis diebus celebrari faciant in futurum, et anniversarium nostrum die obitus nostri sollempne faciant annuatim. Item legamus pauperibus mulieribus maritandis vel assignandis mille libras. Item legamus dc libras ad burellos * emendos pro pauperibus vestiendis, et c libr. pro sotularib. * pauperib. distribuendis. Item legamus pauperibus scolarib. S. Thomæ du Lupara Paris. xv libr. : et pauperib. scolaribus S. Honorati Paris. x libr. : Bonis-pueris Paris. lx libr. : et minutis scolarib. Paris. c. libr., per priorem fratrum Predicatorum, et gardianum fratrum Minorum Paris. distribuendas. Item legamus orphanis, viduis, et minutis pauperib. duo millia libr. Item legamus c. libras pro calicibus, albis, et aliis ornamentis ecclesiasticis emendis, et distribuendis per manum executorum nostrorum, pauperibus locis, quæ indigebunt in domaniis nostris, ubi videbitur bo-

num esse. Item legamus servientib. nostris, qui nondum sunt a nobis remunerati, vel qui minus sufficienter remunerati sunt, duo millia libr., distribuend. per manum executorum nostrorum.

4043 Volumus autem et præcipimus, quod omnia supradicta de mobilib., quæ habebimus in regno Franciæ tempore decessus nostri, solvantur. Quæ si forte ad ea solvenda non sufficerent, volumus et præcipimus, ut de venditionibus boscorum * nostrorum omnium, qui sunt in domaniis nostris, perficeretur solutio omnium prædictorum, tam ex illis venditionibus, quæ tunc essent, quam ex aliis, quæ possent fieri in bosceis prædictis. Ita quod in illis venditionibus nihil perciperet hæres noster, donec omnia prædicta essent plenarie persoluta. Et ad hæc omnia tenenda, et firmiter observanda hæredem nostrum, et terram nostram obligamus. Præterea volumus et præcipimus, ut clerici nostri, et capellani tempore decessus nostri de nostro existentes hospitio, quibus in aliquo beneficio ecclesiastico provisum non fuerit, habeant, et percipiant in bursa hæredis nostri regis quilibet eorum xx libr. annuæ pensionis; quousque sibi de beneficiis ecclesiasticis, vel alias sit provisum.

4044 De baptizatis autem nostris tam majoribus quam minorib., quos venire fecimus citra mare, volumus et præcipimus, ut secundum quod ordinatum est a nobis de provisionibus ipsorum, filius noster, qui successurus est nobis in regno, post decessum nostrum providere teneatur eisdem; nisi causa rationalis obsisteret, quare subtrahi vel minui deberet provisio aliquorum ex ipsis. Volumus insuper et præcipimus, ut provisionem, quam fecimus quibusdam honestis mulierib., quæ Beguinæ dicuntur, in diversis civitatib. et villis religiose degentib., servet et teneat hæres noster, qui nobis succedet in regno, et eam servari faciat et teneri, quamdiu vixerit earum quælibet; quæ videlicet assignatæ non fuerint alias competenter.

4045 Donamus autem et assignamus filiis nostris Joanni, Petro, et Roberto, certas terrarum portiones, secundum quod in litteris nostris patentib., super hiis confectis, plenius continetur. Quib. portionib. volumus et præcipimus ipsos fore contentos. Et si forte contingeret ipsorum aliquem, vel hæredem ejus, sine hærede de corpore suo decedere, portio terræ sibi assignata ad hæredem seu successorem nostrum, quicumque pro tempore regnum tenuerit, revertatur. Item legamus carissimæ filicæ nostræ Agneti decem millia libr. Denique volumus, præcipimus, et ordinamus, ut præter portiones liberorum nostrorum, necnon restitutiones, emendationes, donationes, et legata, quæ vel quas modo vel alias fecimus aut faciemus, seu fieri ordinavimus, vel ordinabimus in futurum, tota alia terra nostra, et omnia immobilia ad nos pertinentia totaliter remaneant hæredi nostro, qui nobis succedet in regno. Mobilia vero omnia eidem similiter remanere volumus, dum tamen ea in bonos usus ad honorem Dei et utilitatem regni expendere teneatur. In his autem, et in omnibus supradictis, volumus et ordinamus jus alienum per omnia et in omnibus esse salvum.

4046 Hujus autem testamenti nostri executores constituimus dilectos et fideles nostros Stephanum episcopum Paris., Philippum Ebrole. electum, S. Dionysii, et Regalis-Montis abbates, qui pro tempore fuerint, et magistros Joannem de Trevis, et Henricum de Verzel., clericos

Auctore
J. S.

clericorum.

* i.e. nemorum.

E

et conversorum
ad filium
pie legat :

liberis suis
partem assignat.

F

ac executores
constituit.

AUCTORE
J. S.

ricos nostros, archid. in ecclesia Bajoc. Quib. ad præmissa omnia exequenda volumus et præcipimus, ut hæres noster, qui nobis succedet in regno, tam ipsis, quam aliis, quos deputaverint loco sui, provideat in expensis. Quod si non omnes his exequendis voluerint, vel non potuerint interesse, vel aliquem ex ipsis contingat decedere nominatis, major pars numero superstitem nihilominus potestatem habeat exequendi præmissa. In cujus rei testimonium præsentem paginam sigilli nostri fecimus impressione muniri. Actum Paris. anno Domini mcc sexagesimo nono, mense Februario.

Obscuriora in
testamento

1047 Pleraque monasteria locaque pia, quibus benefacit in testamento Sanctus, ab eo ante fuerant fundata, ac jam commemorata sunt in præmissis: alia quædam satis nota sunt, ita ut expositione non indigeant: pauca tamen in gratiam lectoris minus eruditi jurabit observare. Num. 1039 octingentis leprosariis distribui jubet 2000 librarum. Erant autem leprosaria, domus extra urbes passim sitæ, in quibus degebant homines lepra infecti, ut observat Cangius in Glossario ad illam vocem. Porro mulieribus leprosis de Salceia prope Lutetiam ingentes eleemosynas partim confirmasse, partim fundasse, vidimus num. 893: unde verisimile fit, alia etiam lepra infectorum valetudinaria benignissimi Regis liberalitatem sæpius experta esse, cum eorum curam in testamento habuerit.

exponuntur.

1048 Abbatia S. Antonii Parisiis, quæ memoratur num. 1040, monialium est Ordinis Cisterciensis: huic autem anno 1248 concesserat, ut omnia, in ditione sua titulo quocumque justo acquisita, pacifice possiderent, sicuti docent ejus litteræ, mense Junio datæ, tom. 4 Gallie Christianæ pag. 62. Monialium item ejusdem Ordinis sunt quinque sequentes abbatiæ, nominatim expressæ, ac satis in Gallia notæ. Moniales sancti Damiani, Ordinis sunt sanctæ Clare, ita nominatæ, quia Ordo ille in monasterio S. Damiani, in quo Assisii vivebat sancta Clara, sumpsit initium. De quo plura Hippolytus Helyot in Historia Ordinum tom. 7, pag. 184: quem item consulere poterit curiosus lector de Ordine Fontis Ebraudi, de quo fuse disputat tom. 6, pag. 83 et seqq.

C
ac fundatio-
nes aliquæ;
videlicet Au-
gustiniano-
rum;

1049 Eremitæ Ordinis S. Guilielmi, de quo multa dedit Henschenius tom. II Februarii a pag. 472, tempore S. Ludovici Regis Lutetiam Parisiorum venerunt, primumque habuerunt domicilium in vico suburbano ad Austrum urbis posito, quem vulgo Montem-Rubeum dicunt, ait Gerardus du Bois in Historia Parisiensis ecclesiæ pag. 442. Hinc mihi suspicio est, sancti Regis liberalitate domicilium eis procuratum, sicut constat factum de reliquis fere omnibus, qui ibidem memorantur, quorum fundationes suis locis explicatas lector inveniet: fateor tamen quod Guilielmarum fundationem non invenierim, ideoque, ut certam, non ausim affirmare. Paullo certius id dici potest de Eremitis Augustinianis, qui pariter S. Ludovici tempore Parisiis sedem fixere, videlicet extra muros, ultra portam S. Eustachii, in vico, per quem itur ad Montem-martyrum; ut est in veteri charta apud Breulium pag. 550; qui addit, primum illud fuisse eorum ibidem domicilium, ac eorum fundationem accidisse putat circa annum 1250, at fundamento non satis certo. Eos autem per S. Ludovicum fundatos, asserit auctor anonymus apud nos MS., dum eorum monaste-

rium inter alias fundationes recenset: affirmant id etiam recentiores varii: nec mirari ossumus, hæc a cœvis vitæ scriptoribus prætermissa, cum et alias fundationes, de quibus authentica exstant instrumenta, ab illis propter ingentem multitudinem silentio involutas constet.

1050 Beghinis item suam in testamento liberalitatem prodesse voluit Ludovicus, quibus multa jam præstiterat beneficia. Cantipratanus lib. 2 de Apibus, cap. 29, num. 40 hac de re ita scripsit: Rex devotissimus Ludovicus in tantum amplectitur virginæ dignitatis pudicitiam consecutantes, ut Parisiis collegerit Beghinarum maximam multitudinem, ut se in humilitatis obsequiis exerceat, et salute. Gaufridus in Vita num. 30 quadringentas ait unam in domum Parisiis collectas: addit, in pluribus urbibus domos piis hisce mulieribus extractas, pauperibusque Beghinis ejus liberalitate victum quotidianum subministratum. Domum Beghinarum edificatam fuisse opibus S. Ludovici habet Vita secunda num. 48, eamque collocat prope portam de Barbeel, quam portam Beghinarum deinde dictam affirmat Breulius pag. 900. Anonymus Vita auctor, jam sæpe laudatus, hisce consentit, dum ait plures per Sanctum fundatas Beghinarum domos, atque ipsam etiam Beghinarum domum Parisiis, ubi, inquit, jam sunt sorores de Ave Maria. Quapropter immerito repugnat Helyotus tom. 8 Ordinum Religiosorum pag. 4; contenditque, mulieres ibidem a S. Ludovico collocatas, tametsi Beghinæ vocarentur, sorores fuisse tertii Ordinis sancti Francisci: nam Beghinis hæ successerunt, vel Beghinæ tertium Ordinem deinde amplexæ sunt. Allegat quidem Helyotus bullam Innocentii VIII, anno 1485 datam ad sorores tertii Ordinis dicti monasterii, qua concedit Pontifex, ut illæ ad Ordinem sanctæ Clare transferrentur. (Edita est in Annalibus Waddingi recensis tom. 44. pag. 593.) Verum ex illa bulla magis discere debebat Helyotus, Beghinæ assumere potuisse tertium Ordinem, sicut sorores tertii Ordinis assumpserunt anno 1485 Ordinem sanctæ Clare; quam probare poterat contra cœvorum testimonia, in eodem loco ante duo secula Beghinæ habitare non potuisse. Itaque certum manere debet, in domo memorata prope antiquam portam de Barbeel, deinde Beghinarum dictam, primum Beghinæ a S. Ludovico collocatas; qua autem occasione illæ ibidem esse desierint, mox explicabitur.

1051 Originem Beghinarum Cantipratensium, seu Cameracensium (nam Cameracensem in urbem, cujus suburbium est Cantipratum, hæ postmodum fuere translatae) inquit Geldolphus a Ryckel in Mantissa ad historiam Beghinarum Vitæ S. Beggæ subjecta pag. 626, et pag. 632 recitat S. Ludovici litteras anni 1255, quibus Rex concedit, ut omnia in feudis suis acquisita per Isabellam de Flecequeres Beghinarum magistræ, illæ pacifice possiderent. Porro, quid causæ fuerit, cur Beghinæ ex Belgio, ubi initium sumpserant, a S. Ludovico in Galliam inductæ, tam cito ibidem fuerint extinctæ, explicat Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina tom. 1, lib. 3, cap. 63, num. xi: nimirum quod aliquæ earum in Germania in hæresim lapsæ, damnatæque fuerint in concilio Viennensi sub Clemente V Pontifice: ita tamen ut damnationi addita fuerit hæc explicatio seu restrictio: Sane per prædicta prohibere nequam intendimus, quin, si fuerint fideles ali-

Beghinarum
Parisiensium.

E

F

quæ deinde
Gallia exten-
dit;

quæ

A quæ mulieres, quæ, promissa continentia, vel etiam non promissa, honeste in suis conversantes hospitibus, pœnitentiam agere voluerint, et virtutum Domino in spiritu humilitatis deservire, hoc eisdem liceat, prout Dominus ipsis inspirabit. *Subdit Thomassinus* : Hujus extremæ utique clausulæ munimento vallatæ, tot etiamnum in Belgio efflorescunt Beguinarum piæ et numerosissimæ congregationes. Non inussit enim concilium, nisi eas, quæ suspectæ, vel imbutæ hæresi essent. *Prædicta tamen clausula non servavit Gallica hæc virginum seminaria, tametsi et illa servari potuissent, modo habuissent protectorem.* Verum Philippus Pulcher Galliarum rex totus fuit in urgenda decretorum Viennensis concilii executione. Hinc facile quis suspicaretur abolita ab eo in Galliis Beguinarum cœnobîa, ait laudatus auctor. Sane pœnitere non debuisset Gallos, si congregationes hæc honestissimas, per sanctum Regem in Gallia fundatas ipsi etiam servassent, prout eas servarunt Belgæ. Licet enim religiosæ votis adstrictæ non vivant, ideoque nec Religiosæ sint, vitam tamen ducunt honestissimam, et religiosas, nec minimum sunt Belgii nostri ornamentum, ut latius ostendit laudatus ante Geldolphus a Ryckel, quem lector potest consulere.

Filiarum Dei, 1052 Monasterium Filiarum-Dei, seu mulierum pœnitentium, quæ post Beghinas in testamento memorantur, a S. Ludovico fundatum constat : non æque constat de tempore foundationis : quamvis videatur accidisse circa initia regni. Certe anno 1232 jam domus illarum fundata dicitur in litteris prioris S. Lazari, quibus ille concedit, ut terræ, ab ipsis acquisitæ, in manu mortuæ possideantur, quia sitæ erant in illius dominio : unde eodem forte anno, aut præcedenti fundatio hæc fuit inchoata. Gerardus du Bois in Historia sæpe allegata pag. 374 foundationem partim attribuit Guilielmo Parisiensi episcopo, dicitque ab Alberico id esse scriptum. Verum nec in Alberico, nec in ullo antiquo auctore invenire potuit, foundationem hanc alteri, quam soli Ludovico adscriptam fuisse : nam terræ quidem Guilielmi Barbetæ, et conventus sancti Lazari fuere fundando loco impensæ, sed pretio acquisitæ, ut patet ex litteris Prioris S. Lazari, quas Breulius exhibet pag. 885. Congregatas autem in hac domo mulieres, quarum pudicitia cenalis fuerat, aut periclitabatur ob pauperatatem, testatur Gaufridus in Vita num. 30 : adeo ut credibile sit, Guilielmum antistitem consilio et subsidio Regi affuisse, ut illæ hac domo recluderentur, multasque piis monitis induxisset, ut honestam et religiosam ibidem vitam ducerent.

1053 Laudatus du Bois docet primum hujusce monasterii locum fuisse in suburbanis inter portam Dionysianam, et basilicam sancti Lazari. De fundatione vero ipsa uberiores notitiam suggerunt litteræ Joannis regis, anno 1350 in favorem Filiarum Dei datæ, (apud Breulium pag. 887) in quibus ita loquitur : Notum facimus universis, quod cum nuper ad nostram pervenerit audientiam, quod illustris et sanctæ memoriæ beatus Ludovicus, noster in Franciæ regno gloriosissimus prædecessor, ita nedom generis prosapia, sed morum virtutibus insignitus, ut in cunctos generaliter recta justitia uteretur, ac humilitate percussus in omnibus regnum suum misericordii clementia roboraret, et in pauperes ad congruum exerceret devotissime opera pieta-

tis . . . , voluerit, ordinaveritque, et cum effectu postmodum duxerit exequendum; quod quædam mulieres, generaliter Dei Filiæ nuncupatæ, simul ad invicem convenirent, et in eodem monasterio ultra portam S. Dionysii morarentur, vacantes divinis laudibus, et a mundo specialiter sequestrate, soli Christo nubentes, et ei veraciter adhaerentes, et peramplius Deo. Et pro dictis religiosis mulieribus sollicitam curam gerens, ipsas in domo, seu monasterio præfato, perpetuo permansuras fore in numero ducentenario instituit, ac etiam ordinavit; et ut aliquantulum provideret ipsis præfatis ducentis religiosis, quadringentas libras annui redditus dedit, seu contulit amore Dei, ac intuitu pietatis; dictasque quadringentas libras super suum thesaurum præfatis mulieribus assignavit. Adjungit numerum illarum mulierum diminutum deinde fuisse, ideoque et censum : sed et numerum reduci jubet ad centum, et censum integrum persolvi. Ceterum quas præterea mutationes subierit hoc monasterium, et qua de causa domus Filiarum-Dei virginibus Frontebraldensibus tandem sit concessa, videri potest apud Gerardum du Bois pag. 374, et 375.

1054 Quandoquidem Rex piissimus num. collegii Sorbonici, cujus prima 1042 liberalitatem suam prodesse voluit quatuor pauperum studiosorum collegiis, inter quæ celeberrimum Sorbonæ collegium recenseri existimo, visum fuit hoc loco in illius foundationem inquirere. Nam etiamsi Robertus de Sorbona memorati collegii fundator passim credatur, nec prorsus immerito, rem tamen exsecutus non est sine ope, et opibus Ludovici, imo foundationem Sorbonæ potiori jure attribuendam Ludovico, quam Roberto, patebit ex dicendis. Vita secundæ num. 92 ad propositum nostrum hæc habet : Rursum beatus Rex emi jussit domos, sitas Parisiis in duabus plateis ante palatium Thermarum, in quibus construi jussit domos aptas amplasque, ut illic in perpetuum habitarent studiosi, qui litteris dant operam Parisiis : eas autem inhabitant studiosi, qui ad id sunt recepti ab illis, qui eos recipiendi habent potestatem; ex iis etiam domibus quedam elocantur aliis studiorum alumnis, quarum locationis pretium convertitur ad lucrum studiosorum pauperum ante dictorum. Hæc domus constiterat beato Regi, ut creditur, quatuor millibus librarum Turonensium. Habes hic primam Sorbonæ initia : quibus addit, Ludovicum qualibet hebdomada certam pecuniæ summam distribuendam curasse pauperibus studiosis.

1055 De anno, quo hæc facta sunt, quoque fundamenta per S. Ludovicum facta, Sorbonæ fundatio capta, non omnino constat : nam exigui sane momenti est inscriptio, quam Bulaus tom. 3 pag. 224 Historiæ universitatis exhibet his verbis : Ludovicus Rex Francorum, sub quo fundata fuit domus Sorbona circa annum Dom. MCCLII : cum certum non sit, quo tempore illa fuerit posita. Majus subsidium afferrent litteræ Regis, quibus Roberto de Sorbona donat primam memoratarum ædium partem, si epocha his adjecta non falleret : verum cum legantur Parisiis datæ anno 1250, quo Ludovicus erat in expeditione Orientali, errorem in numeros irrepsisse suspicamur, ita ut annum ex eis certo discere non possimus. Quapropter, cum sciamus foundationem captam circa medium sæculi xiii, annum incertum relinquo, et progressum foundationis breviter explico. Accipe itaque partem litterarum Regis apud Bulaum pag. 224 : Ludovicus etc. Notum facimus, quod nos M. Roberto de

Sor-

AUCTORE
J. S.

Sorbona canonico Cameracensi dedimus, et concessimus ad opus scholarium, qui inibi morantur sunt, domum, quæ fuit Joannis de Aurelianis, cum stabulis, quæ fuerunt Petri Poulaine, contiguas eidem domui : quæ domus cum stabulis sita sunt Parisius in vico de Coupe-Gueule ante palatium Thermarum.

ejusque liberalitate per Robertum de Sorbona promota,

1036 Deinde mense Februario anni 1258 pro more antiquo, nunc 1259, cum Robertus de Sorbona Regi concessisset quasdam domos, quibus usus est ad fundationem Cruciferorum, Ludovicus eidem concedit omnes domos, quas, inquit, habemus in vico de Coupe-Gueule ante palatium Thermarum, secundum quod protenduntur a domo Guillelmi Panetarii, et Joannis de Harmanvilla usque ad finem ejusdem vici, et etiam quasdam domos, sitas juxta domum M. Petri de Cambleyo in fine alterius vici eidem oppositi. Concedimus etiam, quantum in nobis est, quod possit claudere duos vicos, domos includentes prædictas, sine præjudicio alieno, et quod teneat in manu mortua domos, quæ sunt in censiva * burgensium Parisiorum, existentes inter domos prædictas, salvo in omnibus jure alieno.

* i. e. debent censum

B Hæ litteræ ejus apud Bulæum leguntur præcedentibus subjectæ. Idem Rex, ut subdit Bulæus, an. MCLXIII, mense Decembri, confecto instrumento publico, cessit eidem Roberto domum, quæ sola sibi supererat in vico duarum portarum, et omnes alias sitas in vico Latomorum, lege caducaria exemptas, « Ad opus congregationis » pauperum magistrorum, Parisius in Theologia studentium », ut legitur in epigraphe, seu lemma instrumenti.

ita ut fundatio soli Roberto adscribenda non sit, sed etiam S. Ludovico :

1057 Ex his manifestum est, Regem domos omnes, ex Vita secunda ante memoratas, fundationi collegii Sorbonici impendisse, partim donatione, partim permutatione tali, quæ a donatione non multum videtur differre. Deinde ex verbis supra allatis : Ad opus scholarium, qui inibi morantur sunt, clare eruitur, Ludovicum prima jecisse collegii fundamenta; nam domum, tunc donatam cum vicinis stabulis, Regis sumptibus aptatam fuisse usibus studiosorum, dubium non videtur ex laudata Vita. Quapropter existimo, Robertum de Sorbona in hac fundatione Regis potius procuratorem fuisse, et primum collegii provisorem, quam fundatorem : ita tamen, ut industria sua, opibusque deinde acquisitis, ac præsertim testamento, fundationem egregie promoverit, ac illius quasi parens exstiterit. Hinc in gemino instrumento, apud Cangium in Observationibus pag. 36, Robertus fundator non dicitur domus Sorbonicæ, sed in primo, cui ejus testamentum inseritur : Quorum ille provisor exstitit, quod repetitur in secundo. Itaque, licet non immerito, ut diximus, fundator creditus fuerit Robertus, cum tamen in antiquis instrumentis hunc ei titulum nullibi datum legam, illum ego ipsi non quidem prorsus abjudicabo, sed nec tribuam, excluso S. Ludovico, cujus opibus Sorbonæ fundamenta sunt jacta.

Robertus autem charus fuit Sancto, qui Sorbonæ meminisse videtur in testamento.

1058 Non desunt neoterici aliqui, qui Robertum hunc totum S. Ludovico fuisse a sacris confessionibus; at antiquorum destituuntur auctoritate. Imo contrarium colligitur ex Joinvillio, ubi unum. 9 refert, eum ad Regis mensam adhibitum ob famam virtutis. Fuisse tamen Regi familiarem, tanetsi tenuibus natus esset parentibus, ex num. 10, et 11 satis liquet. Ceterum congregationem pauperum magistrorum in collegio Sorbonico confirmavit anno 1268 Clemens

IV summus Pontifex, cujus litteras Bulæus habet pag. 236. Jam vero inter quatuor collegia, quorum in testamento fit mentio, Sorbonicum fuisse existimo. Tum quod illud, ut posterius fundatum, cæteris videatur fuisse magis tenue, adeoque per minutos scholares, quibus cl. libras legal Ludovicus, recte intelligi possint pauperes, in collegio Sorbonico studentes, tum quod non videatur Rex benignissimus eos omisurus fuisse in testamento, quos ipse fundaverat, cum interim beneficeret pauperibus collegiorum S. Thomæ de Lupara, S. Honorati, et Bonorum puerorum, quæ jam ante ab aliis fundata invenies apud Bulæum tom. 2 a pag. 463; tom. 3 a pag. 45, et a pag. 217. Hisce occasione testamenti hic disputatis, ad ordinem temporis regrediamur.

§ LXXXII. Statuta, quæ nomine S. Ludovici exstant : lex in favorem ecclesiarum lata : varia privilegia abbatia S. Dionysii concessa : spina donata : regni gubernatores constituti : beneficiorum collationis cura commissa : pia ad iter præparatio, et iter usque ad Aquas-mortuas.

Chazius pag. 616 scribit, eodem tempore curasse S. Ludovicum, ut per viros eruditos compilatio fieret earum legum, quæ vocantur Statuta S. Ludovici, articulis 268 comprehensa : addit, neminem dubitare, quin hæc statuta sint S. Ludovici : at incertum esse, utrum publicata sint ante decessum Sancti, ut habet præfatio adjuncta, an vero, iis necdum eo tempore absolutis, non nisi posterius promulgatio sit facta. At vero, si, ut et mihi videtur, incertum sit, an promulgatio facta sit per S. Ludovicum; nihilo erit certius, compilationem ipsam ejus curæ attribuendam. Etenim in præfatione statuta hæc non modo facta dicuntur per Ludovicum, sed etiam promulgata. Si itaque incertum sit, an ipse Sanctus ea promulgaverit, labet fides præfationis necesse est : si autem præfationis labet fides, cum Vitæ scriptores de hisce statutis mentionem non faciant, fundamentum satis firmum non habemus, quo illa adjudicemus Sancto. Cangius etiam, qui statuta hæc edidit part. 3 rerum ad S. Ludovicum spectantium, in Præfatione sua dicit, certo dici non posse, an sint revera per Sanctum promulgata, ut habet illorum proœmium; et quævis prima illius objectio, petita a decessu S. Ludovici, falso nitatur principio, cum constet anno tantum 1270 discessisse, adeoque fieri potuisse, ut eodem anno ante decessum illa promulgaret :

Statuta, nomine S. Ludovici a Cangio edita.

1060 Attamen firmitior est secunda dubitatio, quod adducit : nimirum quod frequenter in his statutis citantur leges Codicis et Digesti, ac Decreti canones, quod testatur eo tempore inusitatum fuisse regibus Galliæ. Accedunt rationes aliæ; nimirum silentium auctorum omnium coærorum, qui tot leges conditas, ut rem maxime memorabilem, non videntur præterituri fuisse silentio. Deinde stylus ipse minus antiquitatem

non omnia videntur a Sancto condita :

redo-

A *redolens, quam conveniat tempore S. Ludovici, certe non conveniens stylo Petri de Fontaines, cuius Opusculum his Statutis subiungit Cangius. Demum in his Statutis lib. 1, cap. 2 velantur omnino iudicia per duellum, uti illa a Rege vetita fuisse suo loco ostendimus; in progressu tamen sæpe duellorum fit mentio, legesque præscribuntur in iis servandæ, ut videbis lib. 1, cap. 27, 79, 89, 109, 146, 165, 166 : et lib. 2, cap. 10 et 11 : ex quo videtur colligi, non omnia hæc Statuta S. Ludovico attribuenda. Verum quidem est, quod advertit Cangius in Observationibus ad Statuta pag. 164, præceptum Regis de abolendis duellis per totum regnum non fuisse a principibus receptum; at hinc verisimile non fit, Ludovicum, qui duella in dominio suo penitus abrogarat, tot leges conditurum fuisse, ut illa in vassallorum suorum terris stabiliret. Unde verisimilius mihi apparet, hæc Statuta post S. Ludovici tempora cum ex illius, tum ex aliorum principum legibus, collecta fuisse : aut, si ipse fortasse hanc collectionem inchoarit, a posteris fuisse perfectam.*

B *1064 Aliam tamen legem condidit Sanctus, priusquam discederet, in favorem ecclesiasticorum, quam exhibet Martenius tom. 1 Anecdotorum col. 1126, ex quo illam huc transfero : Ludovicus... Notum facimus universis tam præsentibus quam futuris, quod nos divini amoris intuitu, . . . quantum in nobis est, volumus et concedimus, quod omnes personæ laicales, decimas percipientes ab aliis in terra nostra, et in feodis nostris, moventibus mediate vel immediate de nobis, quas ecclesiæ perciperent, si eas laici non haberent, possint eas relinquere, dare, et alio quocumque justo et licito modo ecclesiis concedere tenendas in perpetuum, nostro vel successorum nostrorum assensu minime requisito : ita etiam quod contra hoc heredes, seu successores nostri nullatenus se opponere valeant, aut hanc concessionem nostram deinceps aliquatenus impedire. Quod ut ratum et stabile permaneat in futurum, præsentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Actum Parisius anno Domini MCCLXIX mense Martio, id est 1270. Necessaria erat hæc lex, seu, si malis ita rocare, privilegium, quod ecclesiastici novas possessiones rursus vendere cogerentur. Hinc abbatæ S. Dionysii eodem mense concedit, ut quæcumque justo titulo donationis, seu emptionis, aut alio quocumque justo modo acquisiverant, et pacifice possidebant, absque coactione aliqua vendendi, vel extra manum suam ponendi impo-
C *derentur possiderent. Hujus privilegii litteras habet Doubletius in Antiquitatibus dictæ abbatæ pag. 940.**

1062 Datæ autem hæc litteræ Vezeliaci, quod oppidum est intra ducatum Burgundiæ situm, ex quo colligimus, post Regis discessum id contigisse in ipso itinere per Burgundiam, ut videbimus, instituto. Porro pietas sancti Regis in S. Dionysium fecit, ut et alia privilegia dictæ abbatæ concederet : nam iisdem litteris pastum seu procuracionem canum suorum eidem remittit, et illam perpetuo sub custodia et protectione regia permanere jubet ; et tribus aliis litteris, ibidem post hæc recitatis, varia præcedentium regum privilegia ante abitum eodem mense confirmaverat : ac demum Vezeliaci cum abbate S. Dionysii convenit de homagio comitatus Clarimontis, quem ipse adhuc possidebat, sed filio Roberto destinaverat, conceditque per litteras ibi-

dem pag. 944, ut quicumque post Regem comitatum sit obtenturus, tametsi filius sit regis, abbatibus beati Dionysii in Francia, qui pro tempore fuerint, teneatur homagium facere de his, de quibus ipsis abbatibus consueverunt homagium facere comites Clarimontis. Hisce ob materiæ similitudinem hic expeditis, ad reliqua a Sancto ante iter gesta regrediamur.

*1063 Misit mense Martio ad abbatem et conventum Blesensem canonicorum regularium beatæ Mariæ de Burgo-medio sacrum munusculum cum litteris, a Martenio editis tom. 1 Anecdotorum col. 1126, in quibus ita scribit : Monasterium vestrum pretioso volentes munere decorare, vobis unam de spinis sacrosanctæ coronæ Domini nostri Jesu Christi transmittimus, cum præsentium testimonio litterarum ; dilectionem vestram rogantes in Domino, ut eandem ob ipsius Salvatoris reverentiam debito conservare studeatis honore, et in vestris orationibus assiduam nostri memoriam habeatis. Indulgentias in receptione sacre hujus spinæ concessas ab episcopo Carnotensi invenies col. 1131, et rursus ab archiepiscopo Senonensi in festo sacrosanctæ coronæ col. 1152, ex quibus intelliges, abunde satisfactum fuisse desiderio Regis, sacra hujusmodi munera distribu-
E *entis, ut pluribus locis debitis iis honor exhiberetur.**

*1064 Restabat, ut Rex prudentissimus, priusquam ex Francia abiret, regno suo hujusmodi daret gubernatores, qui ordinata prudenter servare nossent, tranquillumque regni statum tueri. Hoc autem ut assequeretur, non potentissimos, sibi-
F *que sanguine proximos, sed prudentia atque usu rerum gerendarum præ ceteris idoneos elegit, de quibus auctor Vitæ anonymus apud Chesnium pag. 405 sic loquitur : Relinquens ad regni sui Franciæ custodiam venerabilem patrem abbatem sancti Dionysii Matheum, et dominum Simonem de Nigella, viros siquidem sapientes, prudentes pariter, fideles. His, si forte morerentur, alios substitutos, docet Chaizius pag. 619 ; nimirum abbati episcopum Ebroicensem, Simoni vero Joannem Pontivi comitem. Porro litteras, quibus necessaria ad regnum administrandum auctoritas dabatur, illis reliquit : at beneficiorum ecclesiasticorum collationem, velut maximi momenti negotium, non iisdem, sed episcopo Parisiensi demandavit. Epistolam Regis, qua hanc auctoritatem episcopo attribuit, edidit Chesnium pag. 423. Ostendit illa quam prudenter in beneficiis conferendis procederet Ludovicus, quidque ea in re maxime spectaret : quapropter inutile non erit hic eam atterere :**

1065 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex etc. Notum facimus, quod nos, existentes in procinctu itineris nostri proficiscendi in subsidium Terræ sanctæ, personatus, præbendas, ecclesias, capellanas, et cætera ecclesiastica beneficia, quæcumque vacare contigerit citra mare in hac nostræ peregrinationis absentia, ad nostrum patronatum, collationem, seu præsentationem nostram, tam ratione regalium, quam alio quocumque jure pertinentia, conferendi personis idoneis, et nullum aliud beneficium ecclesiasticum habentibus, ac præsentandi ad vacantes ecclesias vice nostra, dilecto et fideli nostro Stephano Parisiensi episcopo, plenam et liberam committimus postestatem, dum tamen de consilio discretorum virorum cancellarii Parisiensis ecclesiæ, prioris fratrum Prædicatorum, et gardiani fratrum Minorum Parisiensium, vel duorum ex ipsis, in hujusmodi collatione vel præ-

AUCTORE
J. S.

Spina sacro-
sanctæ coronæ
dono data :

regni guber-
natores con-
stituti :

beneficiorum
collatio epi-
scopo Pari-
siensi deman-
data.

AUCTORE
J. S.

sentatione procedat, et in litteris donationis, vel præsensationis specialiter exprimat, quod ex auctoritate, et vice nostra sibi commissa, collatio vel præsensation ipsa fiat. Hanc vero potestatem ipsos habere volumus, quamdiu absentes in hac peregrinatione fuerimus, vel donec a nobis, vel successore nostro, si nos contingat decedere, fuerit aliud super hoc ordinatum, retenta nobis plenaria potestate aliqua beneficia, quæ nobis, aliisve conferre placuerit, conferendi. In litteris autem collationis, et præsensationis, quæ fuerit ab eis facta, prædicti episcopi sigillum apponi volumus cum sigillo alterius prædictorum. In cuius testimonium præsensationis litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Actum Parisiis anno Domini mclxix mense Martio. Episcopo autem Parisiensi, si moreretur, substituerat abbatem S. Dionysii, teste Chaizio pag. 620.

Sanctus in ecclesia S. Dionysii signa peregrinationis pie accipit.

1066 Rebus regni ita dispositis, ad iter se Rex accinxit, egregia tamen ante abitum relinquens pietatis exempla. Vita secunda num. 58 testatur, Sanctum Parisiis preces flagitasse non in domibus modo Religiosorum, sed etiam in congregatione eorum, qui lepra erant infecti. Labbeus in Miscellaneis curiosis pag. 662 hanc ex tabulario episcopi Parisiensis produxit lasciniam ad propositum nostrum: Anno mclxix, mense Martio, pridie Idus, die Veneris post Dominicam, qua cantatur REMINISCERE (id est xiv Martii, anni 1270) Ludovicus Rex Franciæ arripuit iter ad partes transmarinas de sancto Dionysio, et ibi accepit peram et baculum peregrinationis suæ, quos benedixit, et tradidit sibi in ecclesia beati Dionysii Radulphus episcopus Albanensis, tunc apostolicæ Sedis legatus in Francia, et partibus transmarinis. Quæ hic prætermissa sunt, supplebit Nangius pag. 384, ita scribens: Decurso itaque præfixo (discedendi) termino, Regisque navibus et procerum cum ingenti copia victualium, rebusque bellicis in portu Aquarum mortuarum præparatis; (aut certe, cum naves in adventu suo paratas fore putaret) Rex devotus cum filiis et multis regni proceribus ad sanctum Dionysium patronum suum, secundum antiquam regum Francorum consuetudinem, licentiam accepturus accessit. Itaque martyres beatum Dionysium, Rusticum, et Eleutherium, devotissime cum multis precibus interpellans, vexillum de altario sancti Dionysii, . . . morem antiquum antecessorum suorum servare volens, . . . suscepit cum pera et baculo peregrinationis.

ac monachorum preces flagitat; summa cum humilitate Parisiis valedicit, ac discedit.

1067 Deinde ad capitulum monachorum illius ecclesiæ perveniens, ipsorum pro se, et filiis suis orationum suffragia petiturus, tam humiliter cum ipsis in capitulo resedit, quod nec locum, ubi pueri soliti sunt sedere, ut de loco abbatis et cæterorum monachorum taceam, sed gradum inferiorem de sex gradibus, per quos ad abbatis sedem ascenditur, sibi elegit: totumque regnum Franciæ martyris Dionysii protectioni deputans, cum lacrymarum fluminibus tam nobilium, quam populi circumstantis, prius sancti clavi et coronæ benedictione percepta, ab ecclesia est egressus. Hæc die Veneris xiv Martii. Die vero Sabbati in crastino, Idibus Martii, accepit licentiam in ultimo suo recessu in ecclesia Parisiensi, et venit ad dictam ecclesiam de domibus suis Parisiensibus discalceatus, et dominus Petrus filius suus similiter cum eo nudus pedes: dominus Philippus primogenitus

suus, et dominus Robertus comes Atrebatensis, et complures alii non discalceati venerunt cum eo, ut est apud Labbeum mox laudatum pag. 663. Tunc, inquit Nangius, primo Hierosolymitanum iter incipiens, prima nocte ad nemus Vicenarum quievit; ubi in mane Margaretam nobilissimam conjugem suam cum multis singulibus et suspiriis, ac multis lacrymarum imbribus madidam dereliquit.

1068 Post hæc iter, quod per Melodunum, Senones, Autissiodorum, Vezeliacum, instituit, ut docent varia privilegia iis locis data, de quibus jam egimus, sic describit: Rex Christianissimus Ludovicus, toti regno Franciæ valedicto, anno Domini mclxix a recto tramite non divertens, usque Cligniæ * abbatiam fines Burgundiæ penetravit, (ubi eum festa Paschalia celebrasse, docet cum aliis Chaizius pag. 623, atque inde Matisconem profectum:) indeque Lugdunum super Rhodanum, Belliquadrum, et Viennam pertransiens, ad optatum portum Aquarum - mortuarum pervenit; ubi debuerat ex condito cruce signatorum exercitus congregari. Et quamvis pauci in adventu Regis in portu, vel circiter viderentur, post paululum tamen temporis tam barones et nobiles, quam mediocrius populi peregrinos, ex omni parte videres affluere, et quasi locustas totam terræ superficiem operire. Et sicut tellus erat millibus hominum occupata, ita mare ingenti navium numero tegebatur.

1069 At testatur Gaufridus num. 59, naves necdum fuisse paratas, ita ut defectu navium, quas Genuenses statuto tempore non adreuerant, multo serius, quam statuerat, solvere potuerit Ludovicus. Nec dubium, quin Gaufrido, qui adfuit, major debeatur fides, quam Nangio, qui ex aliorum relatu scripsit. Hæc ergo ratio est, cur exercitus in oppida vicina sit divisus, ut subiungit his verbis: Verumtamen quia unus locus ad tantum exercitum nullo modo sufficere poterat, majores exercitus ad civitates, et bonas villas, quæ sunt in portus confinio, provide se cum suis exercitibus dividerunt, donec naves in portu vacuæ eos ad introitum expectarent, armis et victualibus onerata. Cum igitur duobus fere mensibus ibidem moras trahere coactus sit Sanctus, sub finem enim Aprilis eo pervenisse conjicio; quid interim egerit, exponendum, priusquam inde discedentem comitemur.

per Campaniam, Burgundiam, et Aquas-mortuas.

* Cligniæ

ubi, nec dum paratis navibus, forma dividit.

f

§ LXXXIII. Legati ad Regem missi ab imperatore Græco, a quo arbiter electus ad concordiam cum Ecclesia Romana ineundam, arbitrium recusat, sed officia impendit: perturbatio in castris: epistola ad præfectos regni: monita filiis data.

Non diu apud Aquas-mortuas egerat S. Ludovicus, quando ad eum pervenere legati, a Michaelē Palæologo Græcorum imperatore missi. Rationem huiusce legationis describit Georgius Pachymeres, dum lib. 5 Historiæ, cap. 8 narrat,

Legati imperatoris Græci ad Ludovicum missi.

Caro-

A Carolum Siciliae regem formidini fuisse Palæologo, qui illi se imparem fore censebat : Hac tempestate, inquit, fortuna regis Apuliæ Caroli. . . In flore, atque apice felicitatis erat. In primis apparatu ingenti navali potens, et formidandus habebatur. Palam autem se ferebat infensum imperatori ob societatem affinitate firmatam, quæ ipsi cum Balduino intercedebat. Cui velut jus vindicaturus pristinum, expeditionem in urbem Constantinopolim adornabat, navesque ad id et prævalidas, et plurimas, et tum corporibus, tum armis, tum cæteris utilibus ad scopum rebus, copiosissime instructas compararat, et congregaverat. Deinde pluribus prosecutus apparatus Caroli, et tumorem Palæologi, missasque ab eo ad Pontificem legationes, ut hic Carolum ab eo bello averteret : refert cap. 9 legatos item ad Ludovicum missos, finem legationis his declarans verbis :

ut is imperatorem, ut arbitrer, cum Ecclesia conciliaret :

1071 Scopus legationis erat, Regem donis et verbis, quantum fieri posset, delinire; conarique adducere ipsum, quem fama ferebat pacis esse studiosum, ad suadendum fratri scriptis litteris, ne bello inquietaret Orientem. . . Quod si persuadere fratri non posset, certe ageret apud Papam pro Græcis, . . . sicque conaretur infringere fratris machinationes in Romanos; id nomen sibi sumebant Græci. Agit ille quidem de legatione secunda, sed hæc primæ, quam omittit, etiam conveniunt, cum una utriusque fuerit causa. Verum silet Pachymeres, quod præ ceteris hac legatione expetere se dicebat Palæologus; nimirum conciliationem cum Ecclesia Romana, a qua diuturno schismate separati erant Græci. Hujus autem conciliationis arbitrum eligebat Ludovicum, promittens se ordinanda ab eo observaturum, gravibusque verbis obtestans, ne arbitrium suum interponere renueret. Audi epistolam Cardinalium ad legatum Galliæ, apud Raynaldum editam ad annum 1270 num. 3, in qua hæc referuntur his verbis : Ipse namque imperator, ut suis verbis, prout nobis referuntur, utamur, se velle Regem eundem arbitrum in hoc constituere asserens, promittebat quicquid idem Rex super hoc diceret, se plene ac inviolabiliter observaturum. Et ut circa hoc suum magis ostenderet dictus imperator affectum, prædictum Regem adjurabat per aspersionem sanguinis Jesu Christi, quod nequaquam assumere onus hujusmodi recusaret : et si secus faceret, ad summum judicem, ut ipse Rex in extremo judicio coram eo de hoc rationem redderet, appellabat. •

ut Rex arbitrium recusaret.

1072 Verum, tametsi Ludovicus ardentissimo flagraret studio quoslibet Ecclesiæ conciliandi, noverat Rex prudentissimus quænam suæ in hujusmodi rebus partes essent, quænam moderatorum Ecclesiæ : hinc nec suo defuit officio, nec alienum usurpare voluit. Audi rursus laudatam epistolam : Propter quod memoratus Rex, solitum prosequens ad ejusdem fidei augmenta propositum, et ad præfatam Romanam Ecclesiam consueta non omittens devotionis affectum; sed prudenter attendens, ac humiliter cognoscens, quod suum non erat tale in eodem negotio, quod specialiter pertinere dignoscitur ad ejusdem Sedis examen, etiam ad ipsius imperatoris instantiam officium usurpare; consulte respondit, quod in eodem negotio hujusmodi partes nequaquam assumeret, sed pro ipsius salubri consummatione apud eandem Sedem, ad quam id pertinet, libenter instaret.

1073 Neque id segnitè fecit; nam, ut præ-

mittitur, missis ad collegium Cardinalium religiosi viri fratribus Eustachio de Atrebat, et Lamberto de Cultura, Ordinis fratrum Minorum, suis nuntiis, rem promovere conatus est, et humiliter per eosdem nuntios suos postulavit, ut negotii executionem episcopo Albanensi legato, secum ad expeditionem profecturo, peragendum committerent Cardinales, quod hi iisdem litteris faciunt, missa formula, quam præstilo juramento admittere debebant Græci, additisque ad Regem litteris, quibus promotionem hujusce concordie ejus curæ commendant. Utraque autem epistola data est Viterbii Idibus Maii, ex quo conjicimus, Græcorum legatos ad Regem venisse circa initium ejusdem mensis, si non citius. imo fortasse priusquam Aquas-mortuas pervenisset. Ceterum quid cum Carolo fratre pro Græcis egerit Ludovicus, non constat : verum legatos Græci imperatoris ad eum in Africam reversos, infra videbimus.

Auctore J. S. sed concordiam promovere apud Cardinales studet.

1074 Dun his, aliisque piis operibus occupabatur Sanctus, vel Nemansi, unde xix Maii mandata misit ad pacandos Lugdunenses, ut vidimus num. 1034, vel ad Fanum S. Egidii, ubi Pentecosten celebravit, aut certe in oppido quodam vicino; gravis in castris cruce-signatorum orta est dissensio, quam Nangius pag. 384 refert hoc modo : Fraus interim maligni spiritus super bonum semen cupiens in agro Dominico zizaniam seminare, inter peregrinos rancoris et invidiæ fomitem ad impediendum bonum ipsorum propositum suscitavit. Nam inter turmas pedestris populi tantam furoris rabiem insufflavit, ut manus sceleratissimæ, quæ potius in hostes fidei sævire debuerant, prius seipsas homicidii facinore deturparent. Repentinus enim tumultus excitatur inter Provinciales et Cathalanenses ex una parte, et quorundam Francorum pedites ex altera, modica ratione : et in tantum utrimque furor invaluit, ut multum diuque in gladiis, et balistis confligerent. Nec cessavit illorum pestifera rabies, donec plusquam centum homines mutuo corruissent.

Gravis in castris cruce-signatorum perturbatio, E

* i. e. cruce-signatos

1075 Ad ultimum vero Franci, aliorum tumultibus excitati, furibunde contra eos accurrentes, ita ipsos viriliter invaserunt, ut in naves cum magno impetu pepulerint; e quibus aliqui tanta rabie suorum hostium sanguinem sitientes, se in aquis collo tenus immergebant, ut eos vel in aquis, vel in navibus detruncarent. Nec erat aliquis, qui eorum furorem posset compescere, cum nec Rex, nec aliquis procerum ibi moram facerent, sed in villis vicinis et civitatibus, ut diximus, pariter navigium expectantes. Tandem tamen Rex, qui apud sanctum Egidium Pentecosten celebraverat, et ibi solemnem curiam tenuerat, auditis hujus rumoribus illuc venit, et rei veritate comperita, principales injuriæ, jussit morte patibuli puniendos. Hæc moræ navium addita, non parum exercuerunt sancti Regis patientiam. Illum interim regni curam non deposuisse, docent comitia celebrata : ostendit idem luculenter epistola, paucis ante transfretationem diebus ad regni gubernatores scripta, quam ex editione Acherii tom. 3 Spicilegii a pag. 663, hic subijcio :

cujus auctores punit Ludovicus :

F

1076 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex dilectis et fidelibus suis Matthæo abbati S. Dionysii, et Simoni domino Nigellæ, salutem et dilectionem. Quia ad ulciscendas summæ majestatis injurias, illas maxime, quæ vergunt in contemptum et contumeliam Redemptoris, tan-

idem per litteras hortatur regni gubernatores

AUCTOR
J. S.

to validius animari condecet et armari Christianos reges et principes, quanto ab ipso majora beneficia receperunt, et seipsos ad ipsius exaltationem nominis et honoris obligatiores esse cognoscunt: volumus et præcipimus, ac tam vos, qui nostrum locum tenetis, quam ballivos, præpositos, et alios justitias habentes a nobis, specialiter adjuramus, ut blasphemos, illos videlicet, qui facto, dicto, vel juramento ausi fuerint contumeliosi esse in Dominum majestatis, aut B. Virginem Dei Matrem, a nobis esse ordinata dignoscuntur: aut si forte circa ea, ad hoc scilicet ut melius hujusmodi divina vindicetur offensa, aliquid emendandum fuerit, vel addendum sit, studeatis efficere quod efficaciter aboleri valeat de regno nostro hujusmodi tam consueti criminis, aut criminosa consuetudinis corruptela.

ad blasphemias.

4077 Ut autem sæpius ad memoriam inducatur, et efficaciter hujusmodi præceptum nostrum servetur, sicut in corde gerimus et zelamus, in singulis computis nostris inter alia ratiocinia nostra quaeratur et exigatur districte ab omnibus et singulis ballivis, quid habuerunt vel receperunt de emendis et pœnis hujusmodi blasphemorum, et de his teneantur plenam ibidem reddere rationem. Quidquid autem inde habitum fuerit, de portione videlicet nos contingente, in pauperes volumus erogari. In singulis parlamentis districte præcipiatur eisdem, ut circa punitionem hujus nefandi sceleris studiosi et vigilantes existant. Qui vero desides et remissi fuerint inventi, durius arguantur, et secundum quod bonum visum fuerit, districtius corrigantur.

aliaque peccata extirpanda.

4078 Caterum notoria et manifesta prostibula, quæ fidelem populum sua fœditate maculant, et plures protrahunt in perditionis interitum, penitus exterminari præcipimus, tam in villis, quam extra, et ab aliis flagitiis, et flagitiosis hominibus, ac malefactoribus publicis, terram nostram plenius expurgari. Ecclesias etiam et personas ecclesiasticas a manifestis injuriis et violentiis defensari: jura nostra et aliena servari: querelas pauperum, et miserabilium personarum diligenter audiri, et tam ipsis, quam omnibus aliis, quibus justitiæ debitores sumus, ita reddi, quod justum est, juste, fideliter, et mature, quod apud illum Judicem, qui justitias judicabit, non possimus de neglecta, dilata, vel usurpata justitia condemnari.

juraque sua singulis servanda:

4079 Porro quia in causis et negotiis audientis et terminandis frequenter ab illis, qui libenter munera accipiunt, justitia læditur, prosternitur veritas, judicia subvertuntur, nolumus ut aliquem de tali munerum acceptione notabilem ad consilium nostrum in prædictis agendis aliquatenus admittatis, nec committatur ei aliquid de prædictis, sed caute elongetis eosdem: et hæc eadem volumus, si qui fuerint de criminibus aliis notoriis diffamati: juramenta etiam, quæ solent fieri ab illis, qui de consilio nostro erant, revocari * volumus atque præcipimus, ut ea vice nostra recipiatis ab illis, et eorum singulis, qui consiliis prædictis intersunt, prælatis scilicet episcopis dumtaxat exceptis. Datum in castris apud Aquas-mortuas in crastino B. Joannis Baptistæ, id est xxv Junii.

* i. e. renovari

ac navem ingressurus pia filiis dat monita.

4080 Advectis tandem Genuensium navibus, iisque oneratis, cum secum non nisi unum ex filiis, Petrum nimirum, in navi sua retenturus esset Ludovicus, Philippumque et Joannem ad propria navigia dimissurus, priusquam na-

rem ascenderet, pie illos monuisse dicitur apud Durium tom. 3, pag. 276, cujus verba subjungo: Cumque jam naves consensuri erant, filios suos blando vultu adspiciens, et primogenitum speciatim appellans, ait: Vide, filii, ut ego jam grandævus secundo hoc iter capessam, quando jam etiam regina mater tua provecta ætate est, et nos regnum nostrum favente Deo, absque ulla perturbatione obtinemus, divitiis, delitiis, et honoribus, quantum fas est, afluentes. Vide, inquam, ut Christi, et Ecclesiæ ejus causa non parcam senectuti meæ, nec me flectat desolatio matris tuæ, delitias et honores contemnā, opesque meas pro Christo impendam. Vide, ut te, et fratres tuos, et sororem primogenitam mecum ducam, simul etiam quartum filium ducturus, si aliquanto maturiori esset ætate. Hæc vero ideo te audire volui, ut, cum post obitum meum ad regnum pertigeris, pro Christo, et Ecclesia, atque fide Catholica tuenda, nulli rei parcas, non uxori, non liberis, non regno. Volui enim et tibi, et fratribus tuis de me ipso præbere exemplum, ut, si res postulet, vos similiter faciatis. Hæc, si non ipsa sunt Ludovici verba, ut esse non videntur, certe perpetuæ illius consuetudini filios instruendi pietatque sunt admodum consentanea.

§ LXXXIV. Iter Regis, et aliorum in Sardiniam, ubi mutato consilio, Tunetum prius oppugnare statuunt.

Iter Regis per mare recte describit Nangius, sed uno anno a vera chronologia aberrat: num certius est ex omnibus instrumentis, quam ut probari debeat, discessisse anno 1270: ille tamen præcedentem assignat. Hoc igitur errore correcto, eum audiamus, pag. 385 iter in Sardiniam, quo convenire debebant cruce signati, narrantem: Rebus itaque de more dispositis, anno Domini mccclxix, die Martis, post festum Apostolorum Petri et Pauli, (seu ipsis Julii Kalendis) audita Missa in aurora circa ortum solis, Rex intravit mare, et cum domino Petro filio suo navem propriam ascendit. Dominus Philippus ejus primogenitus cum uxore sua ascendit aliam. Comes Atrebatum cum uxore, et comes Nivernensis similiter naves proprias ascenderunt.

4082 Sicque tota die et nocte permanentibus, die Mercurii subsequenti paulo post ortum solis velum fecerunt istæ quatuor naves supradictæ, et tota die illa cum die Jovis subsequente cum vento satis prospero siglaverunt *. Die vero Veneris subsequenti, circa mediam noctem ventorum turbinibus procellosos fluctus exagitans mare discutitur in maris Leonis introitu, quod ideo sic nuncupatur, quod semper est asperum, fluctuosum, et crudele. Quatuor naves prædictæ fuerant sibi hactenus satis propinquæ, sed tunc maris crudelitate aliquantulum sunt dispersæ nec tamen in tantum, quin possent mutuo se videre. Mare Leonis, de quo locutus est auctor, est pars Mediterranei ad littora Galliæ, ut testatur Cangius in Glossario, licet alioquin id nomen apud scriptores parum sit usitatum.

4083 Mari igitur Leonis præterito cum magno periculo, die Sabbati mare mitius inventum: ex quo plures, qui perturbatione maris et fluctuum

navigat. non sine

* i. e. plenis velis navigaverunt

tempestatum

A fluctuum varias sustinuerant passiones, satis cito recreati sunt. Tota ergo illa die Sabbati cum Dominica subsequenti, satis pacifice siglantes, adveniente nocte aer et mare obnubilata sunt. Et circa mediam noctem præ cuiusdam venti nimia valetudine, sicut prius, mare turbatum est, ita quod alterum mare Leonis, sive crudelius credi posset. Nec relatu indiget, quantos dolores in isto secundo turbamine plures sustinerint : quia si primo graviter, secundo gravius sunt gravati. Quid plura? Mane facto cantantur quatuor Missæ sine celebratione, de beata Maria, de Angelis, de Spiritu sancto, et quarta pro animabus fidelium defunctorum, astantibus, qui astare poterant : quia pauci erant, qui astare possent supra pedes sine podio * præ dolore.

* i. e. sustentaculo
marisque incommodis
aliis

* i. e. expositione ad ventum

B 1084 Circa vero horam diei tertiam, cessantibus tam maris turbine, quam dolentium doloribus, itur ad prandium, et cum jam doloris præteriti esset memoria quasi nulla, inter prandia dolor alius eminebat, quia aquæ dulces jam erant putridæ et corruptæ, nec sine ventilatione * multa poterant epotari. Unde, sicut creditur, præ corruptione aquarum multi equi et homines morte in diversis navibus sunt præventi. Interea vero circa solis occasum plurimum mirabantur, eo quod tam longa via usque ad portum Callaricanum inveniebatur, ubi debebant barones se invicem expectare. Super quo navis principes coram Rege evocati, de loco, ubi tunc aderant, interrogati, sub dubio responderunt. Dixerunt enim, quod credebant esse prope terram, et multum mirabantur, quod tam tarde suis aspectibus appareret. Unde allata mappa mundi, Regi situm terræ portus Callarici, et vicinitatem propinqui litoris ostenderunt. *Urbs Calaris, Sardinia præcipua, quam petebant, sita est in ora insulæ Orientali, portumque habet idoneum, de quo auctor hic agit.*

in Sardiniam,
i. e. tremi

1085 Nec multum post dominus Philippus Regis primogenitus, qui sub tali dubio positus formidabat, misit ad Patrem in galea * quemdam militem, ut ipsum super facto isto animadverteret, quia sibi videbatur quod magistri nautarum procederent in incertum; et tunc iterum nautæ fuerunt ad consilium evocati. Murmur interea et magna suspicio contra ipsos oritur; quia dicebatur, quod ventus, qui habitus fuerat post recessum de Aquis-mortuis, ad ducendum quatuor diebus usque ad portum Callaricum sufficiens videbatur. Præterea dicebatur, quod quædam Regis galea, quam regebat filius Guillelmi Bonebel navis Regis capitanei, ingruente tempestate, de qua supra diximus, a navibus Regis discesserat, tendens versus fines Barbariæ, ut credebant. His igitur causis erat suspicio contra nautas, sed injuste, sicut patuit in sequenti.

et portum Callaricanum

1086 Ad ultimum inter Regem et nautas fuit taliter diffinitum, ut tota nocte illa permitterentur naves fluctuare per æquora, remotius tamen a parte illa, qua credebatur esse terra, ne incaute igitur cautes et discrimina rueretur. Mane siquidem facto apparuit terra, sed portus distulit adhuc plusquam sexaginta millibus, ut dicebant, durante adhuc venti et marisurbatione usque ad horam diei tertiam. Circa vero solis occasum venit ad decem millia prope portum : sed vento verso in contrarium, non potuit accessus ad portum fieri tota die. Jactantur ergo anchoræ, et de non portu portus efficitur : sed hoc bonum, quia prope erat terra, et quædam abbatia, ad quam in barga * curritur, et inde aquæ

* i. e. cymba

dulces et herbæ viridæ * afferuntur. Refrigerantur debiles dulcis aquæ gustu, et infirmi a languoribus recreantur.

AUCTORE
J. S.
virides
ingreditur
octavo itineris
die.

1087 Die Martis crastina, scilicet octava die a die illa, qua Rex navem ascenderat, iterum vela detenduntur post prandium, et circa vesperras venit ad duo millia prope portum, nec tamen nunc haberi potuit accessus propinquior propter ventum in contrarium jam mutatum. De his Petrus de Condeto, capellanus Regis, testis oculatus ita scribit tom. 3 Spicilegii pag. 664 : Vobis significo, quod postquam dominus Rex velum fecit, post multas maris amarissimas passiones, die Martis post ascensum suum introivit portum Calliriacum in Sardinia. *Quæ utcumque Nangio sunt contraria, nisi hic portum paullo latius extenderit. Sed redeamus ad Nangium.*

Pisani, ibidem
domini, timore
Genuensium.

1088 Eodem modo, quo prius, curritur in barga ad castellum Callaricanum, ubi invenerunt homines multum sibi contrarios et rebelles. Vix conceduntur eisdem aquæ dulces : vix paucos panes et paucas herbas pro denariis habere potuerunt. Illi vero de villa, sibi non minimum formidantes, educebant res suas de castello, ducentes eas ad loca remotiora vel fortiora. Mane facto die Mercurii sequentis, misit Rex quemdam militem ad castellanum et consulem illius castelli admonendum, quod infirmos, quos plures habebant in navibus, secum in villa sua permitterent recreari, et quod bona sua venalia exercitui exponerent eo pretio, quo vendebantur ante adventum sui exercitus in castello. *Confirmat hæc laudatus Petrus de Condeto, rationem prædicti timoris, parisque in cruce signatos duritiæ, assignans his verbis : Pisani vero, ad quos pertinet dictum castrum, Januensibus opido sunt infesti : eos autem, ut præmittit, solos timebant. Nec mirum, cum decem facile millia Genuensium in classe fuisset, eorum Annales memorent tom. 6 Scriptorum Italiae col. 549. Nunc audiamus, quid responderint Pisanorum præfecti.*

E

1089 Ad hæc respondentes, dixerunt, quod bene volebant, quod infirmi haberent recreationem in villa inferiori, sed infra castellum nulum intrare permitterent, quia hoc eis erat prohibitum a Pisanis, suis dominis et magistris, ad quos dictum castellum dicebatur pertinere. De rebus venalibus dixerunt, quod placebat eis, ut ad forum * justum et debitum exponerentur ad emendum. Quo Regi nuntiato, jussit quod ad castellum infirmi deferrentur : et delati sunt multi nobiles et ignobiles, divites et pauperes, quorum quidem aliqui in via mortui sunt : alii, quibus datum est a Deo pervenire, recepti sunt in quadam domo fratrum Minorum, quæ longe distabat a castello. Extra vero erant paucae domus terreae et pravae, et quasi Francis inhabitabiles : sed in castello, in quo non per mittebant aliquem introire, erant domus meliores et homines ditiores. *Mortuos ibidem aliquot recenset memoratus Petrus in epistola, ubi hæc addit : Multi vero post dominum Regem remanserunt, scilicet dominus Philippus frater comitis Vindocini, magister Joannes de Corbolio capellanus, et alii minores centum, ut creditur, et plures; quibus dominus Rex dimisit custodes Guilielmum Britonem ostiarium, et Joannem de Aubergen-villa portarium. Redeo ad Nangium.*

cruce signatos
inhumane

F

* i. e. pretium

1090 Res vero venales paucae poterant inveniri, quia omnia abscondebant et ducebant occulte de villa præ timore : si quæ tamen inveniebantur,

et duriter
tractant

ARCTONR
J. S.

bantur, carissime vendebantur, ut gallina, quæ prius non valebat plusquam quatuor denarios Januenses, duos solidos Turonenses vel amplius vendebatur; et sic de rebus aliis intelligendum est. Plus etiam faciebant, quia duodecim Turonenses prius decem et octo Januenses valebant, et tunc nolebant recipere pro Januensibus nisi denarios Turonenses. *De cibariis ibi inventorum penuria consentit rursum dicta Petri epistola, quod maxime factum videtur, quia ea præ timore abscondebant incolæ. Hinc Ludovicus prudenter conatus est mansuetudine eos ad humanitatem reducere, ut subdit Nangius.*

quos Rex ad
humanitatem
reducere stu-
dens, parum
proficil,
i. e. beni-
gnus

1094 Quo Regi relato, die Jovis sequenti misit dominum Petrum cambellanum, et duos marescallos, ad ostendendum eis, quod erga Regem et suos curialius * se haberent. Qui plus moti timore, quam amore, satis molliter responderunt, voluntatem Regis pro viribus se facturos. Et bene volebant, quod Rex, vel aliquis suorum, cum paucis tamen, castellum subintraret; dum tamen servaret eos de Januensibus nautis suis, qui fere omnes extiterant Januenses. **B** Homines enim Januenses Pisanis oppido sunt infesti. Illi vero, qui missi fuerant, responderunt, quod Rex de castello suo, vel de fortificiis suis non curabat, sed volebat tantummodo, ut infirmi sui exercitus ibidem curialiter tractarentur, et bona eisdem venalia cum ratione exponerentur ad emendum. Ad votum tamen Regis omnia promittentes, nihil aliud aut parum facere voluerunt. Hoc enim solummodo fecerunt, quod duodecim denarii Turonenses pro quatuordecim Januensibus ponerentur, et quod panis et vinum aliquantulum fertilius ad emendum poterat inveniri, sed alia nisi cum magna difficultate poterant reperiri.

attamen vim
illis inferre
recusat.

1092 Quæ Franci graviter ferentes, monebant Regem, ut castrum, et gentem illam juberet evertere: sed pius et pacificus Rex potius elegit omnia sub dissimulatione præterire, quam Christianos, ad quos destruendos non venerat, licet partim meruissent, taliter extirpare. Die vero Veneris sequenti, Rege in navi sua taliter expectante, venerunt quasi simul naves ceteræ tam de portu Marsiliæ, quam de portu Aquarum-mortuarum. Venerunt etiam barones, rex Navarræ, comes Fictaviæ, comes Flandriæ, dominus Johannes primogenitus comitis Britanniae, et alii, quorum nomina nimis longum esset hic enumerare, et tædiosum. Rege igitur salutato die Sabbati subsequenti, legatus et barones coram Rege congregati, ut haberent consilium, ad quem locum utilius esset divertendum; habitum est commune consilium, et firmatum, quod prius irent ad expugnandum regnum Tuneti, antequam in Terram sanctam, sive in Ægyptum transirent.

Consilio habito,
expeditio
decernitur
contra Tune-
tum.

1093 Porro regnum Tunetanum, quod hodie in formam reipublicæ redactum est, regem habebat Saracenum, qui legatos aliquando ad Ludovicum miserat, animumque a religione Christiana non aversum demonstraverat, aut certe simulaverat. Rationes autem, cur Tunetum aggressus sit Sanctus, recitat Nangius ex Gaufrido, eæque huc breviter reducuntur. Spes conversionis dicti regis præ ceteris movisse videtur Ludovicum: accedebat subsidium, quod ille Ægyptiis ferebat: præterea divitiæ Tuneti, quod facile sperabatur expugnandum, ingens commodum asferre poterant ad bellum in Terra sancta, vel Ægypto promovendum. Hæc latius Gaufridus,

addens alias etiam rationes fuisse eo bellum transferendi. Harum præcipuam, ut videtur, assignat Saltas seu Sabas Malespina decanus Militensis, qui hoc ipso tempore floruit, lib. 5 *Rerum Sicularum*, cujus Opus est editum tom. 6 *Miscellaneorum Baluzii*, ubi pag. 325 ita scribit: Rex quidem Tunisii propter rebellionem Siciliae, multis mortibus consopitam, quemdam annum redditum sive censum, quem regi Siciliae pro eo exhibet annuatim, ut victualia in Tunisium libere comportentur, et mare Siculum remigare licite valeant Arabes, quando volunt, quodque barbari per Siculos piraticis non vexentur insidiis, regi Carolo per tres annos subtrahens denegabat. Ideoque rex Carolus, affectans visitare ac visere partes illas, et hærentem profundæ caveæ colubrum virtute aliena convellere, tantum exercitum coire Tunisium sagaci studio procuravit. De hisce etiam mentionem facit Guilielmus Gujart apud Cangium pag. 156. Hæc igitur ratio impellebat Carolum, cujus voluntati obtemperasse videtur Ludovicus, tum ob rationes ante datas, tum ut illum sibi adjungeret expeditionis socium.

1094 Fortasse jam animo id bellum conceperat Sanctus, priusquam ex Gallia solveret, eaque de causa voluerat, ut classis tota congregaretur in Sardinia, cui Tunetanum regnum in Africa ex adverso jacet oppositum. Verumtamen ignorabant ea consilia crucesigati, ita ut non pauci obmurmurarent, dum eo se ducendos inaudierant. Decreta autem hac expeditione procerum consilio, Rex fratrem suum Carolum de re tota certius fecit, teste Condeto; atque ille promisit se brevi cum exercitu adfuturum. Cum itaque ad navigandum se accingeret Ludovicus, Pisanos paullo humaniores reddidit ejus discessus, de quo ita Nangius pag. 387: Quod cum castellanus Callaritanus, et alii de villa viderent, quod Rex pararet discedere, venerunt ad ipsum, et præsentaverunt Regi viginti dolia vini Græci peroptimi, ut dicebant: sed Rex eorum præsentia * et munera renuens, fecit eis recommendari infirmos, quos in villa dimittebat; dicens, quod hoc haberet pro magno munere, si eos tractarent curialiter, et benigne. Hæc Sanctus in Sardinia, ubi ad octo dies substitit, ac inde vela fecit in Africam xv Julii, ubi postremos ejus labores jam videbimus.

E

quod Rex Carolo fratrem significat, et discedens Pisanorum nava respici

* i. e. dona

F

§ LXXXV. Navigatio in Africam: egressio in terram: captum castrum Carthaginis: velitationes cum Saracenis variæ, et horum artes.

Gesta S. Ludovici in Africana hac expeditione multi scriptores attigerunt: verum multorum hic coacervare relationes necesse non est, quando omnia habemus fideliter conscripta partim ab iis, qui adfuerunt, partim ab aliis, qui eorum videntur habuisse epistolas. Primo itaque, lector, accipe litteras Petri de Condeto, jam nunc assignatas, et partim recitatas, ex quibus abunde intelliges, quæ initio hujus expeditionis inter Christianos et barbaros sunt commissa certamina. Sic ille post præmissa prosequitur tom. 3 *Spicilegii* pag. 665: Die vero Mar-

Tertio Novembris Rex cum classe in Africam, delatus

tis

A tis sequenti, scilicet ante sanctum Arnulphum, de portu illo fecerunt unanimiter velum, et die Jovis sequenti intraverunt portum Tunis circa nonam. Multi vero de montibus stupentes fugiebant; et creditur, quod adventum nostrum penitus ignorabant. Eadem die Jovis fecit Dominus admiraldum * descendere in galeis, ut iret ad portum, ad videndum cujus, vel quorum erant quaedam naves, quæ ibi erant. Qui invenit quasdam naves Sarracenorum, et eas arrestavit *. Sed erant vacuæ, et remiserunt ad portum. Naves vero mercatorum non arrestavit.

* i. e. ad ma-
ritime præfe-
ctum

* i. e. detinuit

multis archi-
thalassum ad
explorandum,
cumque in
terram egres-
sum revocat;
* i. e. cubiculo
regio præfe-
ctum

1096 Qui prægrediens descendit ad terram, nec habuit contradictum, et remittens ad domi- num Regem, significavit ei, quod terram ceperat, et quod ei mitteret adjuutores. Quo audito, dominus Rex aliquantulum turbatus est; dicens, quod non fuerat missus ad hoc, et vocavit domi- num cambellanum *, qui consuluit, quod super hoc consulerent barones. Quorum vocati, qui prope erant, alii laudaverunt, quod mitte- rent adjuutores, alii contraria dicebant, quod non erat bonus modus capiendi terram: sic do- minus Reginaldus de Priscennîaco, qui dixit: Domine, si vultis quod quilibet faciat de se me- lius quod poterit, non restat, nisi quilibet de- scendat, et capiat terram ubi voluerit. Post ista, et multa alia verba concordatum fuit, quod frater Philippus Ebroidensis, et magister balistarum descenderent ad admiraldum, et secundum quod viderent, vel eum reducerent, vel mitterent pro- servientibus, qui descenderent tota nocte. Qui euntes dictum admiraldum reducerunt: super quo multi dubitaverunt, quod male fecissent, quod die Veneris mane multi Sarraceni ex omni parte confluerunt ad portum.

nostris die
terram cepit
Arceciolum
extendit

1097 Sed dominus Rex vocato suo consilio, deliberatum fuit quod bonum esset descendere. Et in nomine Domini descendunt, galea do- mini Regis aliquantulum præcedente, et cepe- runt terram per Dei gratiam, sed ita ordinate, quod creditur, quia si essent centum probi viri contra eos, numquam, vel valde difficile ce- pissent terram eo modo, quo ceperunt, sed Do- mino operante non invenerunt contradictores, et fixerunt castra sua in insula, de qua tamen exitus esse putabant a duobus capitibus; et ex- tendebat se in longum quasi per leucam et plus; et in latus per tres tractus balistarum; et erat aqua salsata ex utraque parte, et non putaverunt in ea aquas dulces inveniri. Unde plus mali fuit no- bis in terra, quam in mari. Aliqui vero de nostris processerunt die Sabbati usque ad unam turrin, quæ erat prope, et erat ibi dulcis aqua in ci- sternis: sed inventi aliqui nostrorum a Sarracenis fuerunt interfecti.

C turrim quan-
dam erigunt
Christiani,
quam deinde
deserviunt

* i. e. obstupe-
facti per na-
vigatorem

1098 Postmodum euntes quidam servientes, ceperunt dictam turrin, sed convenientes Sar- raceni illos concluserunt, et conclusissent eos in turre, nisi dominus Rex misisset; et misit do- minum Lancelot, Radulphum de Trap, et plu- res alios, quos fuissent sequuti multi, sed equi adhuc erant in navibus, et qui erant extra na- ves, adeo erant fatigati, et stordati *, quod vix poterant se sustinere. Maximus conflictus fa- ctus die illa inter Sarracenos et nostros, non co- minus sed minus, quia Sarraceni non fuerunt ausi accedere ad nostros, sed habent lanceas, et fugiendo vel transeundo jactant, et interficiunt equos non equites; et quos pedites, et vagos inveniunt, occidunt. In conflictu illo pauci in- terfecti fuerunt ex utraque parte. Ad ultimum

liberati sunt, qui erant in turre, et jussi sunt ab illa recedere.

AUCTORE
J. S.

progrediuntur
ad castrum
Carthagini,
ac prædictam
turrin reci-
piunt:

* recepta

1099 Dominica die sequenti adhuc remansi- mus in illa, sed defectu aquarum dulcium com- pulsi sumus exire insulam illam; et die Lunæ sequenti, scilicet in vigilia Magdalene exivit exercitus versus castellum Carthagini, quod di- stabat ab illa insula circa unam leucam, et in eundo recepta * est illa turrin, et adhuc tenetur, et fugerunt multi Sarraceni, qui erant circum- circa. Et locavit se exercitus in quadam valle Carthaginensi, ubi erant putei infiniti, quia in terra cujuslibet est puteus ad rigandum illam; et inde poterat haberi accessus ad portum, vel ad naves, et ad terram prædictam. Die Martis castrari venerunt marinarii ad dominum Regem, et dixerunt, quod castrum Carthagini in brevi redderent ei captum, si vellet; dummodo tra- deret eis aliquos servientes. Tunc vocato con- silio deliberatum est, quod pararent se, et in- genia * sua; quibus paratis, die Jovis sequenti redierunt parati, et tradidit eis dominus Rex quatuor bella *, scilicet Carcasonense, Catalau- nense, Petragoricense, et Bellicadrense, et ser- vientes peditum.

* i. e. machi-
nas

* i. e. legiones
E

1100 Et idem dominus Rex, et alii barones, sicuti erant ordinati per bella usque ad xvii bella, exierunt circa exercitum contra Sarracenos, qui erant infiniti, ne possent vel intrare pavel- lam *, vel habere accessum ad castrum. Quid plura? Sarracenis videntibus, nec se moventi- bus, ducentis servientibus Carthaginensibus, qui erant in dicto castro, cum aliis castrum habitan- tibus vel in fugam versis, vel latitantibus, vel occisis, dicti marinarii bellis prædictis ipsos pro- tegentibus, dictum castrum per scalas irruerunt, nec de nostris fuit læsus, nisi quidam pauper ma- rinarius, qui fuit interfectus. Dignam putarunt hanc Galli victoriam, quam numismate cuso oculis repræsentarent. Illud hujusmodi est apud de Bie fol. 25:

castrum Car-
thagini, car-
sis Saracenis.
expugnant

* i. e. septa
castrorum

F

Nangius pag. 384 ait, ducentos Saracenos in expugnatione castri periisse. At redeamus ad Con- detum. Capto castro Carthagini, qui potuerunt exire per vias subterraneas exierunt, et eduxe- runt vaccas, et alia multa, nostris videntibus; nec voluerunt se movere, quia non erant adhuc ordinati. In dicto castro multi Sarraceni late- runt in latebris, et caveis subterraneis, quæ multæ erant ibi, de quibus occidebantur quotidie, qui poterant inveniri. Alii sunt in cavernis ignibus suffocati, alii adhuc in cavernis restant aliquo mortis genere morituri.

1101 Et nisi esset pro cadaveribus mortuo- rum, dominus Rex in prædicto castro cepisset hospitium suum, et in confectione præsentium miserat

crebra velita-
tiones cum
Saracenis:

AUCTOR
J. S.

miserat dictum castrum a cadaveribus evacuari. De dicto castro dicitur vulgariter, quod qui dominus est Carthaginis, dominus est totius regionis; quod tamen a plerisque non creditur, quia tot et tanti confluent Sarraceni, et adeo vexant nostros, quod aliquoties bis in die clamatur ad arma. Sed a nostro exercitu congregato retrahunt se Sarraceni; quos solos vel vagos, vel nimis infestantes inveniunt, occidentes. Et tamen creditur, quod plures de suis perdidit, quam nos de nostris. Dum nostri sequuntur eos, fugiunt, dum vero nostri redeunt, ipsos cum lanceis provocant et infestant. Ut autem nostri ad plenum eos prosequantur, expectant regem Siciliae, qui de die in diem est venturus. Miserat autem ad eum dominus Rex de Sardinia, et jam venerat frater Amalricus de Rupe, et dicebat ipsum esse venturum, ex quo audierat alios rumores a domino Rege. Et jam dominus Rex alios nuntios miserat ut veniret, et sperabatur quod infra sex dies post confectionem praesentium esset venturus. *Hæc ille de rebus gestis usque ad xxvii Julii, quo scripsit.*

B 1102 Eadem narrat Nangius, et brevius Ludovicus ipse in litteris, biduo ante scriptis, quas hisce præponit Acherius, quæque præterea docent prospera ipsum cum familia sua usum fuisse valetudine usque ad dictum tempus. Reliqua ibidem gesta describere pergit Nangius, qui illa videtur ex huiusmodi litteris hausisse, cum ubique ejus narratio litteris authenticis, quas habemus, satis congruat. Ejus itaque narrationem subjungo de factis post captam Carthaginem, quam olim Romæ æmulam fuisse advertit, sed eo tempore ad oppidi exigui conditionem redactam: Capto itaque castro, inquit, misit Rex ad ejus custodiam milites, et balistarios, peditesque quamplures, jubens illud cadaveribus mundari, ut ibi possent recipi uxores, et infirmi, et certantes in acie sauciati. Deinde varias Saracenorum artes, frequentesque impetus, quibus Christianos impetebant, recensere incipit a die xxv Julii, atque his verbis rem exsequitur:

Rex Tuneti capi jubet Christianos Tuneti degentes

C 1103 Die Veneris post dicti castris captionem, Sarraceni, qui prius occurrerant, sese in vesperum retrahentes, forte ut suum colerent Sabbathum, subsequenti die ad opus solitum acius redierunt, nostrosque adeo infestabant, quod AD ARMA, AD ARMA clamare etiam inter prandia compellebant. Eadem die venerunt ad Regem a parte Sarracenorum duo milites Cathalani, et se suæ voluntati subdentes nunciaverunt, quod Rex Tunicii capi fecerat omnes Christianos, quos in exercitu suo habebat stipendiarios, videns, quod si Christiani usque Tuniciam transirent, omnibus capita faceret amputari; et si eos contingeret a tali proposito resilire, ipsos penitus liberaret. *Hæc minæ piissimum Regem movere quidem potuerunt; at non avertire a bello fidei promovendæ causa inchoato. Non ignorabant etiam Saraceni hoc religionis Christianæ dilatandæ amore flagrare Ludovicum: hinc ad alias artes sunt conversi, quas Nangius narrare pergit hoc modo:*

ac Saraceni aliquid cladis inferunt Christianis, dum duo *bottellier

1104 Eadem die bello Regis et bello comitis Augi, atque bello domini Jhannis de Acon buticularii * excubias facientibus, venerunt ad buticularium tres milites Sarraceni, poscentes fieri Christianos; et in signum fidelitatis posuerunt super capita manus suas, nostrorum manus deosculantes in signum subjectionis, buticulario

se reddentes. Illisque ad pampilionem * deductis, Regem adiit buticularius ista denunciatus; quos Rex jussit diligentissime custodiri. Post vero, cum buticularius ad suas redisset excubias, venerunt ad ipsum Sarraceni numero quasi centum, lanceis depositis, factisque signis, quæ fecerant alii, instantes baptismum petentes. Sed illis adhuc loquentibus, et buticulario cum suis eorum ambagibus occupatis, alii Sarraceni uno quoque momento pungentes sonipedes subito super buticularium et suos erectis lanceis irruerunt. Tunc nostri attoniti coeperunt clamare et fugere, ac per exercitum clamor attollitur, et ad arma concurritur. Sed antequam illuc pervenissent Christiani, Sarraceni indennes fugerunt, sexaginta tamen prius de Christianis peditibus interfectis. O infidelium dira calliditas, imo fidelium mira simplicitas, dum falsorum fallacis acquiescunt.

1105 Quid plura? contra buticularium murmur exoritur, totaque facti culpa sibi imponitur. Sed fortassis immerito, quia cum tres magnos Sarracenos baptismum postulantes in suo pampilione teneret, sperabat per eos alios ad fidem trahere; saltem in hoc redarguendus, eo quod contra eorum insidias debuisset cautius praemuniri. Statim ad pampilionem suum rediens buticularius, vehementer Sarracenos, quos tenebat, doli et proditoris redarguit. Quorum qui primus inter ipsos videbatur, cepit se cum lachrymis excusare. Cujus verbis per quemdam fratrem Prædicatorem, qui suum idioma noverat, expositis, ait illi buticularius, ne timeret, quia quandoquidem sub fiducia Christianos venerat, fidem in eis inveniret. Etenim Rex erat tantæ fidei, ut etiam simplex promissum nullatenus permitteret præteriri.

1106 Tunc ille; Scio, domine, quod super huiusmodi facto habetis me suspectum, licet non sim mihi conscius hujus facti, sed hoc totum factum a meo amulo in meum odium et gravamen. Sumus enim duo magni pares stipendiarii, militantes sub rege Tunicii, et habemus quilibet duo millia equites et quingentos. Alius vero meus commilito mihi et actibus meis de veteri invidens, licet spontaneus venerim, scit quod vos me tenetis: unde ad malum meum hunc conflictum per se fecit, et per alios fieri procuravit: et scio quod nullus de parte mea, nec de commilitonibus meis in isto conflictu vobis nociturus affuit, nec vobis aliquid mali fecit. Et ut hoc, quod ore dico, opere comprobetur, aliquem istorum, qui mecum sunt ad eos regredi permittatis, et nisi ad vos duxerit plusquam duo millia, qui exercitui vestro adducent bona venalia, et etiam vobis erunt in auxilium, de me tamquam de proditore nequissimo faciatis.

1107 Hæc et his similia perfido prosequente, buticularium ad hoc credendum aliquantulum informavit, qui statim ad Regem ingrediens, quæ Sarracenus dixerat intimavit. Sed Rex verbis ejus fidem nolens adhibere, tamen ex deliberato consilio dixit, quod ad alios Sarracenos permitterentur abire. Tunc buticularius et connestabularius * salvos eos usque extra exercitum, multis de hoc murmurantibus, conduxerunt; et promisit ille Sarracenus magister eorum, quod rediret in crastinum, omnia, quæ promiserat, impleturus; quæ promissa non, ut falsus et subdolis, adimplevit. Sed cum quanto gaudio et sociis sibi occurrentibus est receptus, ut testati sunt, qui viderunt, non est necesse dicere:

quippe

D
* l. e. tendi-
cium

eorum fin-
gunt, se Chr-
istianos esse
celle

E

illos tamen
quod verba
excusarent

P

fraudisque
convinci non
possent inco-
lumes Rex
dimisit.

* i. e. supre-
mis militum
praefectus, cui
go committitur

A quippe quia jam tenebant incolumes, quos crede-
bant Christianorum gladiis interemptos.

*Dum Rex ex-
spectat Caro-
lum fratrem.
et castra
munit.
* i e fossis*

1408 Tunc habuit Rex consilium de fossa-
tis * faciendis circa exercitum, propter insultus
et insidias perfidorum, qui nostros improvidos
mirabiliter infestabant. Nostri autem regem Si-
ciliæ, qui per fratrem Almaricum de Rupe se
venturum mandaverat, de die in diem expecta-
bant, et ad ipsum accelerandum Rex nuncios
jam miserat, et mandaverat eidem, quod do-
nec venisset, nolebat ulterius prosequi Sarrace-
nos. Habito igitur consilio de fossatis faciendis,
mane convenerunt operarii cum palis et aliis
instrumentis, et cum eis frater Almaricus de Ru-
pe, ad providendum ubi commodius fossata fie-
rent, et custodiendum operarios cum aliis bellis,
quæ debebant excubias illa die. Dispositis igitur
operariis, et jam operari incipientibus, Sarrace-
ni, qui quasi infiniti et sine numero videban-
tur, hoc percipientes, cæperunt in nostros solito
vehementius insanire.

*Sarraceni ordi-
nati acie acer-
dunt, ac si
confligere
vellent.*

B 1409 Dicebatur enim quod ipse rex Tunicii
venisset cum bellis dispositis ad pugnandum. Et
ob hoc maxime tunc nostros in talem opinionem
induxerat, quia die præcedenti denunciaverat
per aliquos Sarracenos, se venturum in crasti-
num paratum ad prælium, quod nostri milites pro
frivolis reputabant. Sed tunc non debuit repu-
tari pro frivolis, sed visum est quasi verum :
quia Sarraceni versus nostros equitabant cuneis
ordinatis, et jam usque ad mare et fere usque
ad litus, ubi erant naves et victualia nostrorum,
alas suas, quasi vellent nostros includere, ex-
tendebant. Tunc quidam de excubiis accelerans
ad exercitum, AD ARMA, AD ARMA ingemi-
nans, Regi quæ viderat nunciavit. Statimque ex
Regis imperio AD ARMA per exercitum est com-
muniter acclamatum. Rex ipse cum suo bello ar-
matus egreditur; et mox cuncti barones aciebus
dispositis exeunt extra castra.

*sed, occisis
eorum al-
quid, de more
fugunt.*

1410 Comes vero Attrebatii a parte maris e-
quitabat, et jam adeo processerat, quod aliquos
illorum posset includere, si bella nostrorum vi-
deret currere contra ipsos. Tunc accidit quod
dominus Petrus Cambellanus, et frater Almaric-
us de Rupe versus litus cum triginta equitibus
vel circiter equitarent : et videntes quosdam Sar-
racenos nimis se versus litus extendere, tenta-
verunt, utrum possent illos includere inter ipsos
et bellum comitis Attrebatii, qui versus maris
littora se tenebat. Tunc punxerunt ubanimes
contra illos. Quod cum vidissent perfidi, fugam
arripiunt; quos nostri velociter insecuti, trede-
cim ex eis cum jumentis aliquibus ceciderunt.
Ipsi autem de nostris unum nobilem militem Jo-
hannem de Roselieres, et castellanum Belliquadri
servientem Regis ad arma strenuum, prohi dolor!
occiderunt. Sed miles saucius ad castra de-
latus eadem die ut bonus Catholicus expiravit.
Videns vero Rex Sarracenos paulatim se retra-
here, nec habens consilium currendi super ip-
sos, donec venisset frater suus rex Siciliæ, quem
venturum in proximo præstolabatur, ad tento-
ria similiter se retraxit. Die autem crastina pa-
rum aut nihil Sarraceni comparuerunt. Et hoc
forte quia habebant Sabbatum aut negotium aliud
ad agendum. Die Martis subsequenti veniens O-
livarius de Terminis ex partibus transmarinis,
nunciavit Regem Siciliæ in portu paratum naves
ascendisse. De quo multi gavis, Oliverium cum
magno gaudio susceperunt. Verum, morbis in
exercitu invalescentibus, Carolus deinde adve-

Autore J. S.
ctus, vivum non reperit fratrem suum Ludovi-
cum, ad ejus mortem sanctissimam jam
properamus, dum gesta ejus postrema elucidaveri-
mus.

§ LXXXVI. Morbi in exercitu Christianorum :
mors filii Regis, aliorumque : morbus
Ludovici : acta in morbo cum legatis
Græcis : documenta filio, et filiæ data :
piissimus obitus.

*Morbi in ca-
stris : mors
Joannis, filii
Regis :*

C Continui labores jam relati, adjunctis aeris
Africani molestiis, cibique sani et aquæ dul-
cis penuria, effecerunt, ut morbi innumeri
orientur in castris Christianorum circa initium
Augusti, multique non gregarii modo milites,
sed et nobiles et principes occumberent. Inter
eos fato functus est Joannes Tristanus Regis
filius, Damiatæ natus anno 1250, dum capti-
vus in Ægypto erat Ludovicus, de cujus morte
Nangius pag. 391 sic habet : Insultibus Sar-
racenorum contra nostros, dum rex Siciliæ
expectaretur, more solito quasi quotidie se habenti-
bus, Joannes comes Nivernensis, filius Ludo-
vici Regis, infirmitate cogente, a castris in na-
vem suam se retrahens, die inventionis sancti
Stephani expiravit. Cujus decoctis carnibus, os-
sa, ... ut mos est talium, balsamo et aromatibus
condita, in ecclesia beati Dionysii in Francia
postmodum tumultuanda in quodam scrinio con-
servarunt. Doluit de morte egregii filii pius Pa-
ter, teste Gaufrido num. 62; neque id mirum :
talis enim erat Joannes, ut et amore paterno
dignus esset vivens, et dolore defunctus. Audi-
re itaque lubet de eo testimonium Philippi ejus
fratris, et regis, dum illud scripsit in epistola
apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 669 :
Nec non dilectissimus, inquit, frater noster
Joannes comes Nivernensis (obiit,) quem non
solum carnalis affectio, et naturæ vinculum,
sed et bonæ indolis primordia, vitæ innocentia,
et in ætate tam tenera (viginti annorum) ma-
gnæ discretionis industria plurimum reddiderunt
carum nobis.

*ne legati Pon-
tificii aliorum-
que multo-
rum :*

1412 Joannem intra paucos dies secutus est
Cardinalis Albanus, legatus Pontificius : cujus,
aliorumque mortem sic ibidem prosequitur Nan-
gius : Dehinc die Jovis ante festum B. Lauren-
tii legatus Romanæ curiæ mortuus est... Morie-
bantur etiam plures fortes et juvenes in exercitu
Christianorum, tam propter aeris ac terræ in-
temperiem, quam propter ciborum sanorum de-
fectum, et aquæ dulcis penuriam : alii febre
acuta, alii fluxu ventris, et alii diversis morbo-
rum generibus interfecti. Hæc tragice magis de-
pingit Georgius Pachymeres lib. 5 Historiæ cap.
9, agens de legatis Græci imperatoris ad Regem
missis, de quibus postea : Per has moras,
inquit, feriebantur oculi quotidie nostrorum spe-
taculo luctuoso atrocium et cruentorum Lati-
nos inter Agarenosque certaminum. . . . Grassa-
batur interim perniciose pestis, densabanturque
mortes; adeo ut funeribus libitina deesset, su-
perstitibus ad cadaverum sepulturam non suffi-
cientibus. Unum scilicet illud at tragicam illa-

AUCTOR
J. S.

corum malorum faciem deerat, quod pyrae mortuorum non arderent; sed fossa eadem illa profunda et lata, quae vivos tuebatur, defunctos hauriret, tanto jam numero, ut brevi complenda videretur, et ad aequalitatem attollenda campi, tam in eam multi quotidie partim hostili cæsi ferro, partim lue pestifera extincti devolvebantur. Vigebant tamen animis reliqui, et sibi conscii pro crucis gloria periclitari sese, ardorem audaciamque a causa belli trahentes, fortissime adversus quantamvis fortunæ iniquitatem nitentur.

Ludovici mor-
bus supremus:
legati impera-
toris Græci

4113 Tot curis, laboribus, malisque Ludovici valetudo succubuit, ut et filii ejus Philippi. Audi Nangium citatum: Rex autem Ludovicus fluxus ventris, qui eum arripuerat, molestiam sentiebat: et Philippus ejus primogenitus quartanis febribus laborabat. Post modicum vero tempus Rex Deo devotus, febre continua infirmatus, lecto decubuit. Dum supremo hoc morbo Sanctus lecto affixus jacebat, in Africam delati sunt Græci imperatoris legati, Joannes Veccus, seu Beccus, ecclesiæ Constantinopolitanæ chartophylax, et regii archidiaconus cleri Meliteniotes, ut habet laudatus jamjam Pachymeres, qui eorum iter enarrat latius. Causas hujusce legationis exposuimus §. LXXXIII, nimirum reconciliationem cum Ecclesia Romana, et pacem cum Carolo Siciliæ rege, quam ope Ludovici quærebat imperator Græcus. Verum, præter morbum Regis, illud etiam incommodum obstat reconciliationi cum Ecclesia, quod legatus Pontificius obiisset, cui illa cura erat commissa, adeo ut negotium illud expediri non posset, priusquam alius legatus cum eadem facultate a Cardinalium collegio missus esset: hunc autem a Ludovico petiit per duos nuntios, ad Cardinales ablegatos, auctor est Chaizius pag. 646. Nam tametsi legatus defunctus ante mortem, teste Nangio, quemdam fratrem Prædicatorum subdelegatum fecerat, ... multi jurisperiti, utrum delegare valeret in exercitu, dubitabant.

ad eum rever-
si, quos uno
ante obitum
die benigne
auduit.

4114 Hæc itaque ratio, morbiq; molestia impediabant, quo minus rem tantam ad felicem exitum perducere potuerit, licet id summopere desideraret Sanctus. Accipe nunc quæ hoc de re narrat Pachymeres loco assignato: Ut autem vix tandem (legati) multa perpassi exscenderunt, Regi, ex gravi morbo decumbenti, litteras imperatoris reddiderunt. Rex incertus quid ageret, hinc quidem morbo urgente, inde belli districtus curis, supersedebat expeditione negotiorum, intentus valetudini curandæ. ... Rex interim, morbo invalescente, in eum redactus statum, ut de vita ejus desperaretur, allocutus tamen legatos est, magnam ostendens propensionem ad pacem inter imperatorem, fratremque procurandam: eamque conciliationem pro viribus se promoturum, si vita suppeteret, promisit: expectare interea ipsos, et quiescere jubens. Ab his dictis postera ei dies suprema illuxit: et cum eo spes legatorum concidit: at existimatio Græcorum, de sanctitate illius concepta, diu adhuc viguit. Ceterum de principe hujus legationis Joanne Becco, qui deinde patriarcha Constantinopolitanus factus, fidem Catholicam, relicto schismate, amplexus est, ideoque sede expulsus, plura apud nos inveniet lector studiosus in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tom. 4. Augusti pag. 166 et seqq.

4115 Decumbens Ludovicus, et sentiens si-

bi mortem imminere, ait Nangius, convocato Philippo filio suo primogenito, eidem quasi pro testamento documenta salutaria, et catholica instituta, quæ ante infirmitatem suam extremam, tamquam Domino revelante mortis propriæ conscius, manu sua in Gallico scripserat, edidit. Bonifacius VIII in Sermone 1 apud Chesnium pag. 483 filia etiam tunc temporis pia documenta dedisse testatur, de utrisque sic scribens: Quam vero salubria exempla et monita reliquit posteris, indicant maxime documenta sancta, quæ pius Rex ante mortem filio suo primogenito, et filia suæ reginæ Navarra scripsit, et quasi pro testamento eis reliquit. Quamquam hujusmodi sint hæc documenta, ut ari mercantur insculpi perpetuo duratura, supervacaneum tamen puto ea hic attestare, cum in Vita infra edendis legantur. Quippe documenta filio data invenies apud Gaufridum a num. 18; in Vita secunda a num. 67; apud Joinvillium vero a num. 259, sed minus exacte hoc loco scripta: eadem dat Nangius a pag. 391, aliique plurimi. Quæ autem filia reliquit monita, recenset Vita secunda a num. 61; et Menardus in Observationibus a pag. 356 ea edidit antiquo Gallicorum idiomate. Illis igitur hic prætermissis, pauca dumtaxat observanda sunt circa articulum magni momenti, in editionibus aliquorum prætermisum.

4116 Gaufridus, Regiæ conscientia moderator, qui primus omnium Vitam summa fide conscripsit, hæc documenta daturus, num. 17 sic præfatur: Horum documentorum, manu sua scriptorum, post mortem ipsius ego copiam habui, et sicut melius et brevius potui, transuli de Gallico in Latinum. Deinde inter ipsa documenta num. 21 hoc recenset: Sis devotus et obediens matri nostræ Romanæ Ecclesiæ, et summo Pontifici tamquam patri spirituali. Idem habet Nangius pag. 392 iisdem plane verbis. Idem anonymus S. Dionysii monachus apud Chesnium pag. 399, mutatis paululum vocibus, sic expressit: Care fili, doceo te, quod tu sis semper devotus Ecclesiæ Romanæ, et summo Pontifici patri nostro, et ei exhibeas reverentiam et honorem, sicut debes tuo patri spirituali. Hæc Gallicorum antiquo idiomate exprimit auctor Vitæ secundæ his verbis: Chier finz, je t'enseigne, que tu soies tousjours devot à l'eglise de Rome, et au souverain Evesque, nostre pere, c'est le Pape: et li porte reverence, et enneur*, si comme tu dois fere* à ton Pere esperituel*. Quæ Latine reddidimus num. 72. Eadem fere verba, ut perscripta fuere in tabulas in regiarum rationum curia, offert Balduinus de Housta in libello Gallico, cui titulus, Mala fides D. abbatis Fleury, pag. 90: Chier fils, je t'enseigne que tu soies touz iours devoz à l'eglise de Romme, et à nostre pere le Pape, et si porte reverence et honneur, si comme tu dois à ton pere spirituel. Hæc item reperiuntur in Vita apud nos Ms. anonymi sæpe citati: hæc Surius tom. 3. pag. 276 ex Mss., ut testatur, codicibus: hæc demum alii afferunt plurimi, quorum recitare nomina nequaquam necesse est; cum vel una sufficiat Gaufridi auctoritas, qui scribebat coram Philippo rege, nec quidquam addere poterat documentis ei a Patre traditis, nisi temeritate maxima impostor videri vellet. Certum itaque est et indubitatum, hoc inter cetera documenta Ludovicum filio tradidisse.

4117 Nihilominus desideratur hoc monitum

^A in Historia Joinvillii, prout hodieum exstat, sive id Joinvillius prætermiserit, sive ab ejus, Historia sit resectum. Deest etiam in documentis illis, quæ veteri idiomate edidit Menardus in Observationibus a pag. 351. Qua occasione, cujusve culpa præclarum adeo monitum ibidem omis- sum sit, non constat. At vero quacumque de causa prætermisum sit, vel rescissum in hisce duobus exemplaribus; idem prætermittere non debebat Chaizius, tradens hæc documenta a pag. 649; cum ignorare non potuerit, id apud Gaufridum, aliosque auctores legi, quorum scripta citavit frequentissime. Egregie scilicet fidem ille suam liberavit, dum in margine solum citavit Joinvillii Historiam, et Menardi Observationes, et ne verbulo quidem lectores monuit, hoc in Gaufrido, Nangio, anonymo S. Dionysii monacho, Ms. suo F, in qua Vita nostra 2, Surio denique, aliisque auctoribus, adjunctum legi. Fleury item in Historia ecclesiastica lib. 86, cap. 8 indignum putare non debebat hoc documentum, quod cum aliis lectorum oculis objiceret; in margine enim assignat Chesnium pag. 391, ubi hoc expressis verbis a Nangio habetur conscriptum.

^B Si documentum istud, ut mihi sane apparet, eorum etiam judicio contrarium sit iis, quæ dicti auctores de agendi modo S. Ludovici cum summo Pontifice variis locis scripserant; oportebat historicos veri studiosos male scripta potius corrigere, quam verba tanti momenti mala fide suppressere. Verum ad mortem Sancti piissimam properemus.

^{Tempus mor- tis, ac mor- tius.} 1118 Tempus mortis unanimi consensu assi- gnant auctores: aiunt enim occubuisse xxv Augusti anni 1270, hora tertia post meridiem, qua Creator humani generis in cruce mortuus est. Nam qui dicunt hora nona defunctum esse, ita etiam intelligendi sunt, designant enim horam nonam sacri Officii, quæ, si horæ singulæ separantur, cum tertia pomeridiana coincidunt; nec dubia est hæc expositio, cum addant, Dominum eadem hora in cruce fuisse mortuum. De susceptis piissime, et pleno intellectu supremis morientium subsidiis, unica in moriente rerum cælestium cura, assiduis precibus, humilitate cmeri et cilicio incumbens, ac demum de ingenti zelo morientis, ut fides catholica in Africa dilataretur, Gaufridus cap. 7, et Carnotensis cap. 5, ut testes oculati, fidem faciunt plenissimam; at eorum verba hic non putari repetenda. Bonifacius VIII supra laudatus, apud Chesnium pag. 483, mortem Sancti celebrat his verbis: Et in tanta perfectione, qua secutus fuerat (Dominum, omnia relinquendo, ut præmittit), vitam finivit sanctissime. Nam, secundum quod testificatum est ab assistantibus, iste

^{lege humana-} non fuit finis hominis humanitati*, sed quodammodo jam sanctificati servi. Quod apparuit in vrebis, et monitionibus sanctis, quas in lecto mortis dicebat: et insignis, quæ tunc temporis evidenter in ipso apparuerunt. . . Cum etiam signis evidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi de iis, quæ ad solum Deum proprie pertinebant, et ad exaltationem fidei Christianæ. Unde in fine dixit: Amodo nullus loquatur mecum. Et sic stans* per magnum spacium, quasi nullus permissus est loqui sibi, nisi sacerdos sive confessor proprius. Et sic ad extremam horam veniens, spiritum reddidit Creatori. Hæc Pontifex, procul dubio ex Actis canonizationis; ex quibus et Vita secunda a num. 162 mortuum trium fere hebdomadarum,

mortemque piissimam refert fusius.

1119 Plura itaque hic non addo, præter unum testimonium episcopi Thunensis, ut se vocat, hanc mortem ad Theobaldum Navarræ regem scribentis. Ignotum mihi quidem est, quis fuerit hic episcopus, et quare hæc ad Theobaldum, qui in Africa erat, perscribat: at verisimile est, episcopum Tunetanum consecratum fuisse, ut curam haberet Saracenorum, qui se converterent: atque hæc ad Theobaldum scribere, quod ille morbo impeditus, morienti Regi adesse non potuisset; atque in castrum Carthaginense, aut in naves se recepisset ad valetudinem curandam. Quidquid sit, scriptor ille oculos suos allegat testes eorum, quæ scribit, et cum aliis recte consentit. Edita est hæc epistola a Martenio tom. 6 Collectionis amplissimæ col. 1217. Galliceque conscripta, at verba Latine reddo: De fine, ait, (S. Ludovici) poterimus tibi ex visu oculorum testari, quod tota vita nostra nec viderimus nec sciverimus (finem) tam sanctum aut pium in homine seculari aut religioso, atque ita testantes audivimus illos omnes, qui eum viderunt. Scito, domine rex*, os ejus non cessasse die noctue laudare Deum, et orare pro populo, quem adduxerat, ab hora Nonarum Dominicæ usque ad horam Tertiarum diei Lunæ: ubi autem vocem jam partim amiserat, subinde tamen altum clamabat: « Fac nos, » Domine, prospera mundi despicere, et nulla » ejus adversa formidare. » Et frequenter alta voce clamabat: « Esto, Domine, plebi tue sanctifica- » tor et custos. » Post horam Tertiarum quasi omnino loquelam amisit, sed homines benignissime intuebatur, et sæpe formabat signum crucis. Intra horam Tertiarum et meridiem dormientis instar se habebat, eratque oculis clausis ad dimidiam facile horam, et ultra. Deinde oculos aperuit, ac cælum versus rexpexit, dixitque hunc versiculum: « Introibo in domum » tuam, adorabo ad templum sanctum tuum »: nec unquam deinde verbum protulit, aut locutus est. Circa horam Nonarum mortuus est. Hactenus ille. Quod autem spectat ad ultima ejus verba, dissentit Vita secunda num. 164, atque hæc substituit: « Pater, in manus tuas » commendo spiritum meum. » Utrumque dictum putem, plures tamen auctores verba, in litteris relata, postrema fuisse dicunt.

1120 Hisce demum subjungo litteras Philippus ejus filii, ac successoris in regnum, quibus mortem Patris annuntiavit, ac preces pro anima defuncti postulavit in Gallia. Edidit eas Chesnium pag. 440, atque hujus sunt tenoris: Philippus Dei gratia Francorum rex, dilectis et fidelibus suis universis, archiepiscopis, episcopis, necnon abbatibus, prioribus, decanis, presbyteris, et cæteris ecclesiarum rectoribus, ac universis tam regularium, quam sæcularium conventibus, collegiis, et capitulis in regno Franciæ constitutis, ad quos præsentibus litteræ pervenerint, salutem et dilectionem. Cunctis flenda Christi fidelibus et dolenda specialiter universis et singulis infra regni terminos constitutis: nobis autem præcipue continuis ac crebris lamentanda suspiriis universitati vestræ compellimus*, sæva quædam molesta nimis ac tristitia cum multa cordis amaritudine nuntiare. Nuper quidem, sicut Domino placuit, qui gressus, actus, et finem electorum suorum, juxta suæ beneplacitum voluntatis, semper dirigit in salutem, ille Deo dilectus, hominibus gratosus, piæ ac præ-

^{AUCTORE} J. S. ab iis, qui aderant, relata:

^{Gallice Sire}

^E

^F

^{litteræ Philip- pi regis, quibus mortem annuntiat,}

^{* legendum videtur, compellimur}

clare

AUCTORE
J. S.

claræ recordationis Ludovicus Francorum Rex illustrissimus, percharissimus Dominus ac genitor noster quondam, cujus vita toti ecclesiæ fructuosa fuisse dignoscitur, cujus memoria in benedictione est, cujus laus in Ecclesia prædicatur, post tam laudabilia charitatis ac pietatis opera, post tot laboriosos agones, quos pro fide Christi et Ecclesiæ dilatazione fideliter ac ferventer indefesso animo toleravit; postquam nuper in portu Tunicii viriliter, et sine detrimento suorum applicuit, portum ipsum famosum occupans, et terræ introitum Africanæ, quam, si daret Dominus, proposuerat expulsa barbarie, ac nefanda Saracenicæ gentis eliminata spurcitia, Christiano cultui dedicare, post captam victoriose Carthaginem, cum jam processurus ulterius tam per aquam quam per terram feliciter, ac potenter intenderet expugnare Tunicium, et infidelis regnantis in eo, ac suorum totaliter exterminare potentiam et virtutem, inter hæc, disponente Domino labores et agones ipsius consummare feliciter et complere, quadam corporis infirmitate gravatus, lecto decubuit, et post multas ægritudinis ejusdem molestias, tandem christianissime postulatis, ac cum omni devotione susceptis omnibus ecclesiasticis Sacramentis, in confessione nostræ fidei, in Dei dilectione, et devotione ferventi, feria secunda in crastino beati Bartholomæi apostoli, hora illa, qua Dominus Jesus Christus Dei filius in cruce pro mundi vita moriens expiravit, ad extremam horam veniens, et super saccum et cinerem recubans, felicem spiritum reddidit altissimo Creatori.

1124 Nos itaque sauciati tam diri gravitate vulneris, tam acutis orbitatis aculeis, nimirum ejulare compellimur, ac plangere deplorandum abcessum et obitum pii Patris, in quo non solum nostram irremediabilem plagam, et inrestaurabilem jacturam comperimus et sentimus; sed et totius Christianitatis inæstimabile damnum, et lamentabile detrimentum. Lugent pariter universi Regem pium, Regem pacificum, patrem pauperum, miserorum refugium, solatium oppressorum, totius religionis et innocentie auctorem præcipuum, zelatorem justitiæ, fidei et ecclesiæ defensorem. O quis nobis daret locum ejus tenentibus in terris, talis ac tam laudabilis Progenitoris sequi vestigia et imitari exempla, implere consilia, sacra ejus exsequi mandata, et salubria documenta, de cujus vitæ meritis et actibus virtuosis, nobis esset non immerito glorandum potius, quam de morte dolendum, si rationem admitteret vis doloris. Profecto magna gloria est talem habuisse parentem, sed et dolor irremediabilis, tantum et tam dulce Patris amisisse solatium, tam suave alloquium, tam efficax consilium, et juvamen. Dolor quidem hic inconsolabilis censeretur, nisi de ipso certa spes ab omnibus vitam ejus ac actus sanctissimos agnoscentibus haberetur, quod jam de regni temporalis sollicitudine sit translatus ad æternum regnum, et gloriam sine fine.

1122 Ut igitur cessemus aliquantulum a lamentis, dolores et gemitus convertamus in arma salutis, in orationum suffragia, et subsidia charitatis. Impendamus defuncto gratiam, quam ad commerentem habuimus, ut exinde benedictionis fructum, a Retributore honorum omnium reportemus. Sane juxta prædicti piissimi Patris nostri supremæ voluntatis arbitrium, humiliter postulantis, ut post ejus obitum mitteretur ad personas, et loca religiosa per regnum pro suffra-

giis orationum, et gratis Deo charitatis subsidiis obtinendis, ecce ad diversa regni loca, propter hoc dilectos nostros viros religiosos, fratrem Gaufridum de Bello loco, et Guillelmum Carnotensem, de Ordine Prædicatorum, ac fratrem Johannem de Montibus, Ordinis fratrum Minorum, familiares et charos quondam memorati domini Patris nostri, latores presentium cum aliis de domo nostra et familia destinamus. Quocirca vestram universitatem toto cordis affectu requirimus et rogamus, quatenus memores existentes illius sinceræ devotionis ac dilectionis, quam ad Ecclesiam et personas ecclesiasticas idem pius Pater et Dominus semper habuit et exhibuit per effectum, ac illius piæ sollicitudinis, quam ad felicem et prosperum statum regni, quasi pupillam oculi, quiete et pacifice conservandum impendit, pro ipsius anima pretiosa, licet, ut a multis creditur, aliena intercessionem non egeat, summo Regi precum et hostiarum munera, ac cætera charitatis subsidia offerre velitis: illud idem in locis omnibus vobis subjectis fieri facientes, oretis etiam jugiter, et in locis prædictis faciatis orari pro nobis, et pro toto exercitu Christiano. Actum in castris juxta Carthaginem die Veneris post Nativitatem beatæ Virginis, anno millesimo ducentesimo septuagesimo.

§ LXXXVII. Adventus Caroli : corporis divisio : intestina et carnes in ecclesia Montis-regalis prope Panormum deposita, statim miraculis inclarescunt : ossa in castris servata : pax cum rege Tunetano : reditus in Siciliam : tempestas, et multorum obitus.

Immensum dolorem toti exercitui attulerat tanti Regis obitus intempestivus; turbationis etiam aliquid et timoris, teste Nangio apud Chesnium pag. 516, produxerat in castris tanti Ducis amissio. Verum animos rursus in spem erexit adventus Caroli Siciliæ regis, cum potenti exercitu : de quo Petrus de Condeito apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 667 : Eadem hora, qua Rex obiit, eodemque momento applicuit dominus Siciliæ, nec licuit ei loqui cum Fratre suo, quia jam expiraverat, quando venit ad castrum * suum; et cum eum mortuum inveniret, flens amare procidens ad pedes defuncti, et dicta oratione, prout testantur qui aderant, cum effusione lacrymarum multa proclamans : Domine mi! Frater mi! deosculatus est pedes ejus. Addit Nangius pag. 517 reperisse illum corpus Regis exanime. . . aliquantulum adhuc calore complexionali tepidum, et præcepisse, ut speciosis aromatibus condiretur, quod factum sequenti die, ut mox dicemus.

1124 Carnotensis num. 32 scribit, corpus defuncti ad tempus usque separationis carnis ab ossibus virido mansisse colore, cui plane consentit laudata num. 1119 epistola testis item oculati.

damnumque
orbis Christi-
ani deplo-
rans cum
eximia San-
cti laude.

preces pro
ejus anima
postulat.

F
Adventus Co-
roli Siciliæ
regis post
mortem Ludovici.

* i. e. tentorium

A *lati, cujus verba Latine reddita subjungo* : Usque ad diem sequentem, quo sectus est, tam speciosus erat et vividus, ut nobis apparebat, quam dum integra utebatur valetudine : multisque ridere velle videbatur. Porro pro more illius temporis carnes ejus coxerunt, ut ab ossibus separarentur, ac deinde aromatibus condirentur : quod Nangius citatus refert his verbis : Clientes vero aulici, et ministri, quibus hoc incumbebat officium, corpus Regis membratim dividentes, aquæ vinique admixtione tandem decoxerunt, quousque ossa pura et candida a carne quasi sponte evelli potuissent. Carnem tamen corporis ejus excoctam, et ab ossibus separatam, nec non et intestina ipsius petiit et impetravit Carolus rex Siciliae a nepote suo rege Philippo. Qui susceptas sanctas reliquias honorifice fecit eas in Siciliam deportari, et prope Panormum in quadam nobili, et cathedrali ecclesia Ordinis sancti Benedicti, quæ Mons regalis dicitur, præcepit tumulanda : ubi cum valde solenni ac devota processione totius cleri ac populi terræ illius sepulta sunt. Ossa autem lotionem mundissimam, pannis sericis involuta cum speciebus odoriferis, in loculo reponentes, in ecclesia Areopagitæ Dionysii, quæ est juxta Parisius in Gallia, cum suis patribus, antiquis Francorum regibus, loco et tempore tumulanda reservarunt : quippe in illa, omissis cæteris, elegerat sepulturam.

1425 Voluerat Philippus rex ossa Patris sui mox in Galliam mittere, et jam designaverat Gaufridum de Bello-loco defuncti confessarium, aliosque, qui ea in Galliam portarent, ut ipse Gaufridus num. 65 cum aliis refert. Verum id dissuasit Carolus Siciliae rex, ut Historia S. Dionysii habet in Observationibus Menardi pag. 365 : imo omnes potius restiterunt, quod in defuncti præsentia non minus fiduciæ collocasse viderentur, quam habuerant in persona viventis. Audi epistolam Gallicam, aliquoties citatam : Cor vero ipsius et corpus manserunt in castris : populus enim nullo modo permittere volebat, ut inde asportarentur. Hinc Philippus, habito cum Carolo consilio, cessit voluntati totius exercitus, confidens, teste Gaufrido, quod ex meritis sancti Patris Dominus in bonum promoveret exercitum, et ab infortuniis conservaret. Hanc omnium de eximia Ludovici sanctitate opinionem confirmat etiam Græcus Pachymeres jam citatus cap. 9, dum ait defuncti cadaver pretiosis unguentis delibutum, pro merito animæ, quam Deo esse carissimam persuasissimum habebant.

1426 Porro difficultas hic oritur satis ambigua de corde Sancti : utrum in Siciliam missum fuerit cum carnibus et intestinis, an servatum in castris, ac deinde in Galliam translatum cum ossibus. Carolo donatum habet Gaufridus, qui id præ cæteris videtur scire potuisse : Gaufrido consonat auctor Gallus, citatus in Observationibus Menardi pag. 366, expressis verbis dicens, carnem, cor, et intestina Carolo donata. At cor in castris mansisse vult auctor epistolæ Gallicæ verbis jamjam adductis. Huic assentitur anonymus sancti Dionysii monachus apud Chesnium pag. 406, dum ita scribit : Cujus ossa gloriosa cum ejusdem corde sanctissimo... ad sancti Dionysii monasterium est delatum : Reliqui auctores antiqui de corde silent. Res itaque omnino certa non est : attamen, quidquid visum fuerit neotericis quibusdam, præpenderat apud me vel unius Gaufridi auctoritas duobus aliis :

præsertim cum fama spargi potuerit de corde retento ad vitandam Gallorum murmurationem, indeque auctores memorati in errorem abduci ; at non ita facile falli potuerit Gaufridus, cui ossa transferendi provincia erat demandata. Præterea Nangius, alique veteres, qui ossa in Galliam translata scribunt, intestina vero et carnes in Siciliam delata, Gaufrido magis favent ; cum sub intestinis cor comprehendere potuerint, non item sub ossibus. Igitur vero propius videtur, sola ossa in castris primum serrata, ac deinde in Galliam translata, utpote quæ sola corruptioni non erant obnoxia. Verum, ut hæc non assero tamquam omnino certa, ita certissimum est, errasse Ughellum tom. 4 Italiae sacræ col. 264 editionis novæ, dum de sepultura Sancti hæc scripsit : Rodolphus (legatus Pontificius) cum D. Ludovico in Africam profectus, extinctum peste Regem tanto omnium ordinum mœrore sepulchro extulit, ac si ipsæ orbis delitiæ interisissent. Etenim Rodolphus ante Regem defunctus est iv Idus Augusti, ut habet ipse Ughellus, ita ut alius ejus exsequias celebrare debuerit.

1427 Non desunt auctores Siculi, qui, non contenti carnibus et intestinis, scripserunt, corpus S. Ludovici in ecclesia Montis-regalis prope Panormum fuisse sepultum. Joannes Aloysius Lello in Historia ecclesiæ Montis-regalis, quam sermone conscripsit Italico, pag. 32 ait, in ala sinistra dictæ ecclesiæ fuisse arcam marmoream opere tessellato ac domus Francicæ gentilitio symbolo exornatam, in qua sunt, inquit, interiora sancti Regis Ludovici IX ; addere potuisset et carnes. Verum omittere debuisset, corpus ipsum in eadem arca positum fuisse ; neque enim id evincit magnitudo arcæ, ex qua id incassum probare nititur ; neque hoc sensu intelligenda sunt verba, ibidem scripta : Hic sunt tumulata viscera, et corpus Ludovici Regis Franciæ, qui obiit apud Tonisium anno Dominicæ Incarnationis MCLXX, mense Augusto xiii Indictionis. Nam qui hanc posuerunt inscriptionem per corpus intellexerunt carnes : ille vero et ossa intelligit, cum adjungat, corpus deinde in Galliam translatum, illudque factum suspicetur plusquam centum annis post hæc tempora, dum Paulus Romanus ecclesiæ Montis-regalis præerat archiepiscopus. Eundem in scopulum impegit Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. 1, pag. 416, ubi sic habet : Tuneti obiit pientissimus Galliarum Rex S. Ludovicus, dum Saracenos oppugnaret. Ejus cadaver jussu Caroli Siciliae et Neapolis regis in Siciliam vectum est, et conditum in cathedrali Monteregetensi, sed anno circiter MCCC-LXXXVIII sacra ossa in Galliam delata sunt, hic viscera remansere in sepulchro. Eadem repetit tom. 2, pag. 549, quæ sponte sua ex rei relatione coincident.

1428 Reliquiæ autem sancti Regis, in Siciliam delatæ, mox inclaustruerunt miraculis : ita ut Carolus Siciliae rex ea jam audivisset, priusquam ex Africa discederet Christiani mense Novembri. Audi litteras sæpe dictas episcopi Tunetani : Deinde, inquit, domine rex, intestina portata fuere ad Montem-regalem in ecclesiam quamdam prope Panormum, ubi Dominus noster jam cepit ejus causa patrare multa insignia miracula, uti audimus ex archidiacono Panormitano, qui per litteras id significavit regi Siciliae. Impressum legebatur apud Martenium Salerne, pro Palerme, quod ut manifeste mendosum cor-
rexi. Hisce autem miraculis adstipulatur Gaufridus

ALCONE
J. S.

R.
non item ossa,
ut quidam per
errorem asse-
ruerunt.

reliquiæ in
Sicilia mox
inclaustruerunt
miraculis :
illarum dein-
de facta trans-
latio.

AUCTORE
J. S.

fridus num. 66, ubi testatur, se audivisse ex fide dignis, jam multa patrata miracula, dum Panormum transiret, ut in Galliam reverteretur, quo missus erat ex Africa ante medium Septembris cum litteris Philippi regis supra recitatis, ad preces pro anima defuncti Regis postulandas. Horum relationem miraculorum apud scriptores frustra quæsi, quo factum, ut singula referre nequeam. Quod vero spectat ad reliquias, in ecclesia Montis-regalis depositas, refert memoratus supra Lellus pag. 34, arcam marmoream mandato archiepiscopi Ludovici de Torres restauratam, ac translata ad locum magis honorificum; videlicet post aram maximam, ubi illam ait depositam super duas ingentis magnitudinis bases marmoreas, plano duorum graduum impositas, adjunctis ad ornatum columellis e marmore affabre factis. Hactenus de reliquiis Sancti in Siciliam portatis, quæ placuit hoc loco conjungere. Nunc ad orbem tanto Ductore exercitum redeamus, licet gesta post hoc tempus breviter tantum sinus perstricturi.

B
Philippus rex,
bellum aliquandiu
prosecutus, pacem
dat petenti regi
Tunetano.

1129 Philippus post mortem Patris rex agnitus, acceptis clientelæ et fidelitatis juramentis, subsidio Caroli patrui Siciliæ regis bellum prosecutus est. Saracenos autem Carolus, simulata fuga longius protractos, cecidit ad tria circiter millia, ut narrant aliqui, quamvis alii asserant quinque millia occisa. Porro non modicam fuisse hanc victoriam, colligitur ex nummo antiquo apud laudatum frequenter de Bie fol. 27, in quo Gallorum tropæum sic representatur:

C
Deinde et tentorii eos expulerunt Christiani clade tamen modica, ut fusius refert Nangius. Servientibus interim morbis tam in castris Christianorum quam apud Saracenos, utrique finem belli querebant. Hinc pax petenti regi Tunetano data, agente id maxime Carolo Siciliæ rege, cui ea de causa obloquebantur non pauci, qui Tunetum cupiebant eversum, quod non admodum videbatur factu difficile. Pacis autem condiciones recitat laudatus saepe Petrus de Condeto in epistola sua tom. 3 Spicilegii, pag. 663 hoc modo: Sabbato sequenti, scilicet ante Omnes Sanctos, missi fuerunt archi. dominus Gaufridus de Bello monte, et alii nuntii speciales ad regem Tunis; coram quibus juravit idem rex, quod permitteret de cætero in bonis villis et principalibus regni sui habitent Christiani, et habeant ibidem libere et quiete proprietates, possessiones, et alia bona quaecumque, sine exactione, vel aliqua servitute, soluto tamen regi censu possessionum, ut consuetum est liberis Christianis. Et licebit etiam Christianis in locis prædictis ædificare ecclesias, et (in) ecclesiis solemniter etiam prædicare.

1130 Promisit etiam dictus rex Tunis, se reddendum domino regi Franciæ, et baronibus suis, pro expensis in viam factis, ducentas et decem mille uncias auri, quarum quaelibet uncia valet quinquaginta solidos Turonenses, et (de) prædicta summa jam solvit in confectione præsentium medietatem, et aliam medietatem soluturus (est) ad duo festa Omnium Sanctorum instantia, ut promisit. Juravit etiam, quod regi Siciliæ solveret tributum usque ad quindecim annos; scilicet pro duodecim uncis auri, in quibus tenebatur pro prædicto, singulis annis viginti quatuor uncias, et inciperet ista duplicatio ad instans festum Omnium Sanctorum, arregragia * vero in confectione præsentium jam solverat de quinque annis, scilicet sexaginta uncias. Et per pacem prædictam reddidit rex Tunis omnes Christianos, quos tenebat, et Christiani nostri omnes Saracenos, quos tenebant. Hæc pacis condiciones; ex quibus apparet expeditionem hanc non prorsus fuisse inutilem; quamvis aliunde infelix maxime fuerit, non modo propter mortem S. Ludovici, aliaque jam dicta; sed ob ea quoque damna, quæ in reditu passi sunt Christiani.

1131 Post conclusas autem pacis condiciones Angliæ princeps, memor fidei S. Ludovico datæ, cum potenti exercitu supervenit; ac redeuntibus aliis, iter in Palestinam prosecutus est, de quo plura Chaizius a pag. 669. Nos alios redeuntis comitabimur. Facta pace in hunc modum, ait laudatus Condetus, recolebant gentes suas in navibus reges nostri die Martis post sanctum Martinum hiemalem, rege Siciliæ remanente, et retardante aliquantulum pro pauperibus, et ultimis recolendis *. Ordinatum exlitterat, quod omnes applicarent in Sicilia ad portum Trapanum et Panormitanum. Discesserunt dicto die Martis xviii Novembris; ac vento primum aspirante, reges ac plerique principes, cum ossibus S. Ludovici post paucos dies in Siciliam feliciter pervenerunt, navibusque egressi sunt Drepani: non item classis tota Christianorum; orta enim vehementi tempestate, multe perierunt naves, homines multo plures. Condetus in epistola, præcedenti subjecta, in qua omnia hæc fusius relata invenies, quatuor circiter hominum millia submersa fuisse scripsit, præter millenos, qui periculo erepti, præ dolore et angore postmodum obierunt. Plures periisse voluit alii, imo Annales Mutinenses, Scriptorum Italiæ tom. xi editi, col. 70 habent, ad viginti hominum millia periisse, aucto fortasse non parum numero.

1132 Drepani consilium habuerunt reges, ceterique principes, de expeditione sacra; roto enim suo necdum videbantur satisfacisse. Juraverunt autem ibidem omnes, se post triennium adfuturos in portu nominando ad transfretandum in Syriam, nisi iudicio regis Galliæ legitimum haberent impedimentum. Drepani deinde moratus est rex Philippus propter morbum sororii sui Theobaldi Navarræ regis, quem, inquit Condetus, quadam febris arripuerat ad portum Carthaginensem; qua postmodum, invalescente confluxu, ille bonus rex, qui in exercitu præterito valde laudabiliter se gesserat, die Jovis ante festum sancti Nicolai apud Trapanum expiravit: ubi de nostris mortui sunt infiniti, et multi remanserunt infirmi. Luxit præterea Philippus mortem uxoris suæ, quæ in itinere equo lapsa, partu immaturo filium enixa est, ac bre-

cujus conditio
tunc Christianis
non admodum
les:

* delata
tempore
solita

E

adventu
ardus Angli
pace vix
discedunt
nes in
tum, multi
que tempe
te preant.

* colligend

ali in itinere
moriuntur

A ri post tempore obiit Consentia * in Calabria. Accesserunt ad praedicta funera comes Pictonum Alphonsus. frater. S. Ludovici, ejusque uxor, qui in Tuscia morbi causa subsistere coacti, Corneti * extremum diem obierunt. Haec simul commemorare volui, ut sine interruptione liceat prosequi iter Philippi regis, quem in tantis malis consolari potuerunt miracula, defuncti Patris * intercessione jam patrata et in itinere patranda, honorque sacris ossibus ubique exhibitus.

§ LXXXVIII. Ossa per Siciliam, Italiam, Galliam magna cum veneratione delata, factis interim non paucis miraculis: sepultura in ecclesia sancti Dionysii: mira-
miracula.

B Gaufridus num. 66 testatur, sacra ossa in transitu per Siciliam, Italiam, Galliamque suscepta ubique esse summo honore, devotione, ac reverentia, obviam prodeuntibus cleri ac populi supplicantium numerosis agminibus, multisque certatim concurrentibus ad videndum, tangendumque loculum, in quo sacrorum ossium thesaurus erat reconditus. His igitur simul hic notatis, iter ex laudata Condeti epistola, Nangioque pag. 524 compendio accipe. Mense Decembris anni 1270 Philippus cum ossibus Patris, fratribusque, comitante exercitu, Drepano Panormum discessit, ubi, teste Nangio, celebri laetitia a civibus in urbe receptus est, ac partem exercitus mari transmisit in Galliam, alia parte secum retenta. Post quindecim fere dies Messanam petiit; inde, tracta aliquot dierum mora, Pharium transiit, Calabriamque ingressus est circa initium anni 1274: Consentiam enim pervenit xi Januarii, ibique ob reginae infortunium subsistere coactus, xxx Januarii eam defunctam doluit, teste Condeto: Postmodum, ait Nangius, terram Apuliae, Laboris, et Campaniae pertransiens, per urbem Ferentini venit Romam. Ubi aliquorum dierum spatio protracto, et Apostolis reverenter honoratis, adiit urbem Viterbii, in qua tunc temporis papalis curia sine capite residebat. Cardinales enim in discordia positi, urbis potestate cogente, ad eligendum summum Pontificem in quodam palatio tenebantur inclusi. Quos rex cum reverentia et honore visitans, cuilibet dato pacis osculo, ut secundum Deum, ad regendum sanctam Ecclesiam, idoneum pastorem eligerent, monuit simpliciter, et oravit. Testatur id ipse Philippus in epistola, Viterbii ad regni administratores data, die Sabbati post festum beati Gregorii, id est xiv Martii, quam consule tom. 3 Spicilegii pag. 670. Verum Abrahamus Bzovius tom. 13 Annalium ecclesiasticorum, ad annum 1271, num. 1 electum Pontificem scribit, agente adhuc Viterbii Philippo cum corpore S. Ludovici. Ductorem hunc minus perspicacem secutus est nihilo oculatior Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 399, qui rem enarrat his verbis: Cum sacrum funus Viterbium adventasset, Cardinalesque moram prolixiorem ad eligendum summum Pontificem facerent, ... praesentia corporis sancti Regis, in medio consessu positi, animi omnium conciliantur: ac protinus vota

pari consensu refundunt in Gregorium X. Non opus est sane magno molimine, ut fabella, tam inepte suis temporibus divisa, refutetur: quippe electus est Gregorius X ipsis Kalendis Septembris per compromissum, quod exhibet Raynaldus ad annum 1271 num. 8 et seqq.: Philippus vero ante finem Martii Viterbio discessit, atque iter in Galliam prosecutus est cum venerandis Patris sui ossibus: quem et nos discedentem comitemur cum Nangio.

1131 Postquam igitur rex Franciae Philippus, inquit pag. 525, et sui principes a Viterbio recesserunt, per Montemfalconem directo itinere Tusciam intrantes, Urbe veteri, Montebargue, et Florentia urbibus peragratis, in planum Lombardiae subintrarunt, et per Bononiam, Modram *, et Parmam, usque Cremonam pervenerunt. Citius hic progreditur auctor, quam oportuit: nam inter Mulinam et Parmam omittit Regium Lepidi, insigni miraculo illustratum. Audi Sigonium lib. 20 de Regno Italiae tom. 2 editionis novissimae col. 1069: Corpus, inquit, Ludovici, dum Regium, Parmamque devectum est, duo insignia miracula edidit. Quenam autem fuerint haec miracula non explicat quidem Sigonius: at dubitandum non videtur, quin eadem sint, quae in Vita secunda a num. 389 referuntur: Regii nimirum gressus claudum redditus; Parmae gangraena puellae sanata, ut latius ibidem invenies explicatum. Ex hac autem sanatione civis Regiensis, qui, suadente uxore, arcam in ecclesia principe depositam visiterat, non incongrue colligemus, ossa Sancti in aliis etiam urbibus ad ecclesias delata fuisse; ac verisimiliter jam plura in hoc itinere patrata esse miracula, quorum fama aegroti ad tantam excitabantur fiduciam. Ceterum tempus, quo Regium intravit Philippus, exprimitur tom. 8 Scriptorum Italiae col. 1132 his verbis: Die ultimo mensis Martii transivit per civitatem Reginorum praedictus Philippus rex Franciae... et hospitatus fuit in palatio episcopi Regiensis: ita ut initio Aprilis utrumque miraculum acciderit.

1135 Cremonenses, quos, Parma profectus, invisit Philippus, non receperunt praemissos ab eo aulicos, quanto decuerat honore; postmodum tamen regem placare studuerunt: Mediolanenses vero, teste Nangio, regis adventum speciali laetitia praestolantes, versus fines Cremonae sibi obviam occurrerunt, et in urbem introductum honorabiliter usque ad regale palatium conduxerunt, duodecimque dextrarios, phaleris decenter adornatos, sibi facientes praesentari, rogaverunt etiam ipsum, ut eorum vellet fieri dominus, suamque civitatem reciperet in tutelam. Quibus rex propter benevolentiam ipsorum, et honorem sibi impensum grates multas reddidit: sed super dextrariorum receptione, et civitatis oblata dominatione se fecit totaliter excusare. Die viii Aprilis Mediolanum renisse, habent civitatis Annales tom. 16 Scriptorum Italiae, col. 673. Rege itaque de Mediolano in crastinum, ait Nangius, conducentibus ipsum civibus, recedente, marchisius de Monte-ferrato, vir nobilis et potens in illis partibus, regi obviam pergens, eum honorabiliter recepit, et ei se, suaeque suae voluntati promptissime reppromisit. Rex postmodum Vercellensem civitatem attingens, et per terram Sabaudiae transitum faciens, Susam civitatem antiquam in Alpibus introivit, ibique per triduum comitatu repausato *,

ALCIBUR
J. S.

Regi alterum,
alterum Parmae factum
miraculum:

* i. e. Mutinam, quae Italiae Modena.

E

iter reliquum
usque ad pa-
gum Parisien-
sem:

F

* i. e. queto
reperato

per-

Cosenzi

Corneto

Iter Philippi
cum ossibus
Patris, et
fratris, Ita-
liaeque Vi-
terbium.

C

AUCTORE
J. S.

* Clugny

miraculum
ibidem fa-
ctum :

* i. e. via

B
* i. e. crassum

* i. e. subsi-
stere jussis

corpus Pari-
sius delatum.
C.

pertransiuit. Denique per valles Moriennæ direc-
to itinere usque Lugdunum, super Rhodanum
iter continuans equitavit, ac postea fines Bur-
gundiæ penetrans, per Cabilonem, Masco-
nensemque civitates transitum faciens, usque
Cligniacum * abbatiam accessit. Postea vero Bur-
gundionum regionem egrediens, per Trecensem
urbem, totaque Campania trajecta, cum magno
cordis desiderio pagum Parisiacum subintravit.

1436 Priusquam tamen regiam in urbem sa-
crum corpus deferretur, insigni miraculo sancti-
tatem Servi sui Gallis manifestare voluit Domi-
nus, prout eam Siculis jam manifestaverat,
Italique. Refert id Nangius pag. 394 hoc modo :
In illo tempore, dum ossa sacrosancta Ludovici
Regis de Africanis partibus ad ecclesiam beati
Dionysii in Francia tumultu deferrentur, et
ventum esset in strata * publica juxta quamdam
ulmum, quæ est inter Boissiacum et Christolium,
non longe ab urbe Parisiis, quædam mulier de
remotis partibus ibidem cum quodam puero suo
sancti Regis expectabat adventum. Puer enim
subtus genam juxta aurem quamdam strumam,
sive quoddam apostema habens, quod fere to-
tum guttur ejus occupaverat, grossum * ad quan-
tatem ovi anseris vel pavonis, durante tali ei-
dem infirmitate, per duos annos fuerat a matre ad
sanctum Eligium deportatus, sed non sanitatis
remedia consecutus. Deo igitur sic ordinante, qui
aliud sibi medicum reservaverat, rogavit mul-
lier, ut portantes lecticam, in qua sancti Regis
ossa erant, paululum sisterent, et eam filio suo
paterentur osculari. Omnibus vero aretatis *,
quidam de equo descendens accepit et levavit
puerum, tangens ejus infirmitatem loculo, ubi
erant Regis ossa reposita sacrosancta. Mox igitur,
ut loculum tetigit, crepuit apostema, et
inde exiit tanta sanies, quod multi mirarentur.
Viso vero et audito, qui astabant, isto miracu-
lo, flevit genu flexo laudantes Dominum pro
tanto miraculo per sancti Regis merita declarato.
Refert idem miraculum Vita secunda a num.
357, ubi additur, episcopum quemdam dixisse,
non fuisse id primum miraculum, quod in
itinere contigerat.

1437 Tandem XXI Maii, quo etiam prædi-
ctum miraculum fuit patratum, Parisios per-
rentum est. Effusa erat urbs amplissima in oc-
cursum regis sui, ut colligitur ex Vita secunda
loco mox citato. Corpus autem sancti Ludovici
cum aliorum defunctorum corporibus delatum est
ad ecclesiam beatissimæ Virginis Mariæ, ubi,
teste Nangio pag. 525, cum magnis cereorum
luminibus alternatim chori psallentium totam no-
ctem in vigiliis transegerunt. Addit Joannes
Iperius apud Martenium tom. 3 Anecdotorum
col. 749, exsequias ibidem celebratas : quod
item habet auctor mox citatus apud Menardum
pag. 367, asserere id magnifico prorsus apparatu
factum, et præsentem semper Philippo. Attamen
id non incongruus intelligi potest de Officio pro
defunctis solemniter ritu cantato, prout intellexit
Chaizius pag. 679 : nam sequenti mane mox cor-
pora Dionysiopolim fuisse delata, ibique celebra-
tæ exsequiæ. Factum id testatur Gaufridus num.
67 die Veneris ante Pentecosten, id est XXI Maii,
quo Dionysiopolim solemnitate maxima, pari-
que pietate perlata fuisse, postquam Parisiis ma-
gnifice erant exornata jussu Philippi regis, ut te-
statur Chronicon S. Dionysii apud Menardum
pag. 367, ubi et reliqua narrantur, quæ ex
Nangio hic subjungo :

1438 Mane facto, ait ille pag. 525, rex cum
ingenti frequentia populorum, plurimis optima-
tum regni Franciæ comitantibus, et prælatis,
processionibusque religionum Parisius ordinate
præcedentibus, Patris reliquias cum cæteris de-
functorum loculis ad illam nobilissimam sancti
Dionysii abbatiam, pedes ipse cum cæteris am-
bulans, propriis humeris deportavit. Cujus ec-
clesiæ conventus, in capis sericis revestitus, ce-
reorum accensis luminaribus quilibet in manu
sua, quasi per milliare occurrens, obvius asti-
tit, sanctasque reliquias cum magno desiderio
suscepit : sicque beati Viri corpus usque ad lo-
cum sepulchri hymnis canora cælestibus mona-
chorum et aliorum religiosorum atque cleri-
corum turba prosequitur. Sed cum perventum
fuisset ad ecclesiam, valvas ecclesiæ clausas repe-
riunt, propter Senonensis archiepiscopi et Pari-
siensis præsulis præsentiam, qui ibi aderant in
pontificalibus revestiti. Nolebant enim monachi,
antiquæ exemptionis libertate fungentes, quod
isti duo, a quarum jurisdictione ecclesia totaliter
est exempta, in præjudicium suum, ecclesiæ
cum prælatis cæteris inducti, taliter introirent,
ne ipsi propter hoc, aut eorum successores, usum
et consuetudinem postmodum allegarent. Unde
accidit, quod antequam valvæ ecclesiæ aperirentur,
rege cum baronibus et prælatis deforis
astante, quod ipsi extra metas diocesis ecclesiæ
sancti Dionysii deponere ornamenta pontificalia
tunc abirent.

1439 Importuna quibusdam visa est hæc cu-
ra monachorum : verum, quandoquidem ju-
diciū illa de re ad me non spectat, cum Nan-
gio progredior : Tandem, ait, in ecclesiam
introeuntes, et patrato defunctorum Officio, Mis-
sisque solemniter celebratis, sacrosancta Regis
ossa retro altare Trinitatis juxta patrem suum
Ludovicum regem inclytum, et avum suum Phi-
lippum regem Augustum, in tumulo lapideo lo-
caverunt, insignientes postmodum tumba mira-
bili monumentum : cujus operis ælatura, auri
et argenti ditante materia, quæ fuerunt a mundi
principio, artificum operibus excellenter, ut cre-
ditur, supereminet universis. Hactenus Nangius
de sepulchro sancti Regis. At quantumvis extol-
lat illius pretium, et artem : miracula ibidem
Sancti intercessione patrata, illud omni argento,
auro, atque arte qualibet humana splendidius
reddiderunt atque illustrius. Carnotensis ipso se-
pulturæ die cæcam sanatam narrat num. 35 ;
addit tum eodem die, tum postea, multa alia
ibidem contigisse, quæ in publicam notitiam
non venerunt. Menardus in Observationibus pag.
368 testatur, in Chronico quodam S. Ludovici
referri septuaginta quinque miracula primo post
sepulturam quinquennio facta : at non omnino
mihi constat, quodnam designet Chronicon : ex
illis tamen, quæ inde decerpit, apparet, sty-
lum non esse auctoris coævi, ita ut illo facile ca-
rere possimus, cum miracula satis diligenter col-
lecta, probataque habeamus in Vita secunda,
quam adire poterit lector pro iis, quæ canoni-
zationis sunt prævia.

§ LXXXIX. Forma corporis : character animæ : virtutes : elogia.

Figura corporis S. Ludovici non omnino nota. nota tamen eximia cultus gratia:

Qua fuerit corporis figura S. Ludovicus, exacte descriptum non invenio : colligitur tamen ex Joinvillio num. 88, statura fuisse egregia et procera, quamvis corpore alioquin, teste Carnotensi num. 22, minus esset robusto ad graves labores diu perferendos, fortasse quia vigiliis, jejuniis, aliisque corporis afflictionibus vires suas non parum attenuaverat. Capillitio capitis, ait Chaizius tom. 1, pag. 569, fuit candido, omnique ornatus venustate huic colori congrua. Hec vultus gratia abunde confirmatur ex Gaufrido num. 9, ubi sic habet : Insuper gloriosissimus erat, et solummodo ad videndum, et solo

visu illahebatur ad diligendum affectibus singulorum. Nam gloriosissimus hic idem significare videtur, quod pulcherrimus, seu gratiosissimus. Idem affirmat Bonifacius VIII, testis item oculatus in variis elogiis infra dandis. Aspectus ejus gratissimus celebratur quoque in hymnis auctoris synchroni § xciii recitandis.

1441 Effigiem Ludovici dedit Cangius initio Operis : verum cum illa æri incisa sit secundum statuum auream, jussu Philippi Pulchri factam, minus idonea videtur ad formam Sancti recte exhibendam. Alteram Operi suo præfixit Menardus : at non exponit, unde accepta sit, nec quam sit similis Ludovico. Hisce igitur præferendam puto effigiem, quam exhibet Jacobus de Bie in Opere, cui titulus veræ effigies Galliæ regum, recuso, elogiisque aucto, anno 1636 : hanc enim pag. 225 testatur desumptam ex regia pinacotheca ; ita ut credibile sit ad formam sancti Regis proxime accedere. Itaque accipe illam, jussu nostro adumbratam :

effigiem ejus ex regia pinacotheca :

Addit huic aliam idem auctor pag. 229, aliunde acceptam, quæ vultum exhibet pleniorē, et corpus robustius : verum jam datam judicavi magis propriam, quia dubium non videtur, quin graciliori vultu et corpore fuerit Sanctus, quam ibidem exhibetur.

ingenium excellens

1442 Quidquid autem sit de lineamentis corporis, quæ, minoris momenti, ab auctoribus fere sunt neglecta ; animi characteres egregie illi demonstrarunt, ita ut necesse non sit illos pluribus hoc loco describere. Non abs re tamen erit pauca delibare. Ingenio erat excellenti, atque illud a teneris diligenti studio excoluerat. Unde Gaufridus num 10 : In arduis negotiis, et gravibus consiliis, et causis, pauci vel nulli perspi-

cacius ipso et verius judicabant. Et Joinvillius num 243 : Sapientissimus existimabatur eorum omnium, quos a consiliis habuit. Neque tantum profana scientia insignis fuit, sed divina vel maxime excelluit : hanc enim ostendunt documenta filio, filique data ; hanc exhibent monita præclara variis locis apud Joinvillium legenda : hanc demum demonstrat Vita ejus tota, in qua nervi admirabili conjungere novit virtutes sibi in speciem oppositas : nimirum ingentem animi magnitudinem cum humilitate vere Christiana ; lenitatem clementiamque cum severitate ; candorem eximium simplicitatemque columbinam cum serpentina prudentia ; denique, ut alia missa faciam, diligentissimam regni administrationem

AUCTORE
J. S.

cum tanta orandi, meditandi, legendique consuetudine, ut eam vel in anachoreta miraremur. Hæc sane aliæque hujusmodi luculentissime evincunt. Sanctum ingenio fuisse magno, expedito, et ad summa quævis idoneo. Parem in Ludovico loquendi gratiam agnoscit laudatus Gaufridus, cui assentitur Carnotensis num. 4, quos lector infra potest consulere.

Elogia curvorum de S. Ludovico: primum Gaufridi confessorii:

1443 Virtutes Sancti tum regias, tum Christianas abunde in Actis descriptas pius lector inveniet. Nihilominus, antequam ad canonizationem progrediar, jurabit hic inquirere, quis de Ludovico sensus fuerit, quodque judicium eorum, qui ipsum vel familiari consuetudine, vel litterarum commercio, vel certe communi fama cognoverant. Quapropter testimonia quædam, seu elogia lectorum oculis exhibebo; eorum primo, qui ipsum familiari consuetudine intime cognoverunt, deinde et aliorum, qui fuerunt contemporanei. Gaufridus in Vita num. 7 hoc sanctitatis perfectæ dat elogium: Ego, quamvis insufficientis, dicti domini Regis confessor extiti per viginti annos, vel circa: et confessionem ejus generalem audivi toties, quod vices numerare vix scirem. Ad honorem igitur Dei dico, quod ipse per totam vitam suam nunquam aliquod peccatum mortale commisit scienter, quod ego auderem judicare mortale. Vita secunda num. 131 habet, Gaufridum, aliosque viros venerandos juramento asseruisse, se credere Ludovicum a mortifero delicto semper fuisse immunem. Hinc post virtutes enarratas, ultimo capitulo hunc Gaufridus præfigit titulum: Quod dignus sit inter Sanctos adscribi.

Carnotensis, Joannellus, et aliorum;

1444 Carnotensis Regi item familiaris post varias laudes num. 32, Sol, inquit, et decus regum ac principum orbis terræ. Joannellus num. 1, Perspici, ait, poterit, et clare cognosci, nullum unquam hominem, qui ejus tempore ab initio illius regni usque ad finem vixit, tam sancte et juste vixisse, quam ille vixit. Hæc ille ex familiari necessitudine, quamvis multa adhuc ignorasse videatur, quæ nota erant Gaufrido. Similia juratus asseruit Joannes de Soisi, cui domestico triginta annorum convictu Rex erat notissimus: nimirum se non credere ab annis sexaginta præteritis hominem quemquam in regno Franciæ transisse ab hoc mundo melioris conscientiæ, majorisque puritatis, quibus multa alia adjungit in Vita Secunda num. 139. Huic non absimilia sunt testimonia item jurata trium aliorum domesticorum, quæ ibidem recitantur num. 140. Hisce propter similitudinem subjungo testimonium ex Vita S. Theobaldi abbatis Vallis Cernai, quod refertur apud Chesnium tom. 5, pag. 406 his verbis: Dicunt etiam nobis aliqui de nostris antiquis fratribus, qui superstant, quod, cum quadam die dominus rex Philippus, filius beatissimi Ludovici, veniret ad abbatiam Vallium, vocavit unum de nostris antiquis virum devotissimum, qui tunc vivebat, dominum Henricum d'Aties, et quæsit ab eo diligenter de conversatione, vita, et moribus Theobaldi. Ipse enim dominus Henricus erat propectæ ætatis, vir fidelis, et nobilis natione. Respondit domino Philippo: « Certissime, domine mi rex, non novi in tota vita mea hominem meliorem piissimo Theobaldo, nisi solum dominum patrem vestrum Ludovicum. » Nondum erat canonizatus beatissimus Ludovicus.

1445 Regni gubernatores egregium item de-

funto Ludovico texunt elogium in litteris ad Philippum ejus filium, quod ex Spicilegio Acheriano tom. 3, pag. 670 huc transfero; Notis etiam, qualiter tempore clementissimi domini Regis nostri, genitoris vestri, cujus memoria cunctis redolet delectabilis et suavis, post aliquas molestias, quas passus est circa primordium regni sui, regnum ipsum gloriosum in manu ejus floruerit, fructusque suavitatis et pacis non solum in partes vicinas, sed in remotas plurimum et longinquas ediderit regiones, adeoque de ejus plenitudine quasi omnes acceperint circumquaque; tranquillitatem scilicet et securitatem ecclesiæ et ecclesiarum ministri, religiosi quietem, pacem populi, sustentationem pauperis, consolationem afflicti, subsidium et levamen oppressi. Quæ enim proxima vel remota memorati Nostri, felicitis memoriæ, non senserit in sua turbatione consilium, in sua necessitate suffragium et juvamen? Nec tantum ad amicos et proximos extendebat ejus pietas subventionis auxilia, sed etiam ad hostes et amulos, quos per hujusmodi subsidia ad sui benevolentiam atrahebat, et ex ipsis aliquos fideles et promptos acquirebat amicos. Relucebat quiddam in eo quasi solare jubar, gratia admirabilis, ex intimo caritatis fervore proveniens, se taliter diffundens in omnes, quod non erat qui a calore ejus se absconderet vel splendore, aut qui ejus beneficia in aliquo non sentiret. Tales et longe ampliores profectus ostendit presentia hujus Solis, sicut decet, in medio regni sui ac suorum, sicut sol in medio planetarum residens personaliter. Rex enim in medio regni residens, est quasi cor in medio gregis sui, ac deinde quasi lignum vite in medio paradisi. Ita illi, qui Ludovicum, ejusque regimen diu cognoverant.

1446 Brevius elogium texuit Philippus ipse in epistola, ibidem pag. 669 edita, illustre tamen et verissimum, quo vocatur: Alumnus pauperum, nutritor religiosorum, oppressorum solatium, refugium miserorum, patronus Ecclesiæ, præcipuus amator justitiæ, ac defensor inclytus fidei Christianæ. Thomas Cantipratanus, qui licet in Flandria sit natus, Parisiis tamen Ludovicum cognoverat, lib. 2 de Apibus, cap. 57, num. 65 his ejus laudes verbis prædicat: Testor Deum, testor Sanctos, testor et fideles omnes, quod nunquam aliquis regum, nunquam aliquis principum, tam necessario, quantum ad salutem et pacem fidelium protexit Ecclesiam, dotavit muneribus, et veris honoribus exaltavit. Deinde ad gratias universorum Domino agendas hortatur, qui talem istis temporibus Regem dedit, qui in forti manu tenent regnum suum, et nihilominus pacis, caritatis, humilitatis exempla præbeat universis. Auctor incertus, qui scripsit de episcopis Cenomanensibus, apud Mabillonium tom. 3 Analectorum veterum pag. 385 Ludovicum adhuc viventem hoc ornat elogio: De Rege tam Christianissimo, tamque politicis, quam gratuitis virtutibus illustrato, audeo dicere; quia inter fortunæ vultus ambiguus uniformis, hæc æquanimiter et prospera (in regno) sustinuit, et adversa (in Egypto) calcavit; et in prosperis Regis immemor, et in adversis Rege major, fortunæ derisit ambiguitatem. Unde majus fuit patienter sustinere captionem, derisum, et carcerem, nec animo turbari; quam de Damieta, et simili victoria gloriari. Scripta hæc ante mortem Sancti patet, quia gesta initio regni, primamque in Orientem expeditionem

com-

A commemorat, gesta vero posteriara et mortem laet.

Matthaei Parisii, anonymi, Sabae male spuri.
1147 Vivens item Ludovicus a Matthæo Parisio pag. 601 vocatur, Rex regum terrestrium piissimus. Defunctus vero, sed ante canonizationem, ab auctore Vitæ Gregorii X, tom. 3 Scriptorum Italiæ pag. 600, Princeps christianissimus, virtutum vas, fidei speculum, et elegans totius bonæ operationis exemplar. Hisce in ornando sancto Rege non cessit Sallas, seu, ut alii volunt, Sabas Malaspina, ejusdem temporis auctor, qui apud Baluzium tom. 6 Miscellaneorum pag. 323 Sanctum hisce exornat titulis: Ludovicus Rex Francorum, vir inclytus, dotatus bonitatibus multis a Deo, regum candelæ fidelium, . . . pro conservatione obedientiæ Sedis apostolicæ . . . paratus semper ad a cerrima sustinenda pericula, . . . quem solum Dominus pro Ecclesiæ suæ custodia collocaverat; et pag. 325: Catholicæ legis amator, propagator fidei, custos fidelium, et defensor ecclesiasticæ libertatis. Eidem tamen auctori non assentior, dum suspicatur mortem Sancto obvenisse, ut culpa expiaretur, quam fuisse vult in mutanda expeditione, quæ in Palæstinam decreta erat, in Africam trajiciendo; tametsi ille præmittat, mortem obtisse peccatis non suis forsitan exigentibus, in quo, secundum quod potest circa hoc humana fragilitas contemplari, vix peccati labes fecerat stationem.

monachus Patarianus, Menconis abbas in Frisia.
1148 Monachus Patavinus, sive unus, sive geminus scriptor sub hoc nomine lateat, de quo vide Præfationem Muratorii, certe hujus temporis auctor, tom. 8 Scriptorum Italiæ col. 732, mortem Sancti referens, brevi hoc eum illustrat elogio: Rex devotissimus, . . . cum esset populo ibidem (prope Tunetum) congregato sanctificator et custos, viam est universæ carnis ingressus. Nec Frisones, qui expeditioni Africæ interfuerunt, landem Sancti ignoravere. Nam Menco abbas Ordinis Præmonstratensis in Frisia, S. Ludovico contemporaneus, in Chronica, quam inter Monumenta sacræ antiquitatis anno 1725 edidit Carolus Ludovicus Hugo, pag. 544 ita habet: Huic autem regi Ludovico ab omnibus perhibebatur testimonium, quod in hac malitia temporum solus inter principes sæculi inventus fuerit justus, et crucis Christi amulator, et inimicorum crucis persecutor. Tantus erat splendor sanctitatis Ludovici, ut communi omnium voce reliquos principes, alioqui non malos, obscuraret.

Roberti de Saincerians.
1149 Robertus de Saincerians idiomate Gallorum antiquo conscripsit carmen de laudibus S. Ludovici eodem, quo obierat, mense: illud cum aliis edidit Cangius a pag. 262. Plura in eo sunt de Sancto elogia, ex quibus strophæ sextam et sequentes aliquot sic Latine reddit Papebrochius in Responsionibus suis ad accusationes Sebastiani a S. Paulo parte 2, pag. 305: Absolutiss, mors, seculo optimum Equitem, præclarissimumque Regem, quo nullus unquam consecratus est tenacior justitiæ. Multum bene fuit dotatus, plenus omnis bonitatis, et fere peccati expertus: qui Deum puro amabat corde, mandata ejus omnia perquam libenter faciebat, pro quo et crucem sumpsit et fortiter ipsum honoravit, ac pauperibus prompto animo bene faciebat. Prudens erat, et largus, et plenus magno honore: multa in eo discretio, amor, et dulcedo. Nullus homo est, qui in Deum credat, et de eo non multum dolet. Addo breviter quædam,

sed illustria ejusdem dicta. Pag. 163 vocal Florem omnium principum. Deinde: Nunquam Rex fuit tam bonæ conscientiæ; cor suum Deo totum affixerat. Et: Numquam ulli barones talem perdiderant Dominum. Descriptoque ingenti dolore de ejus morte, addit: Si (Deo) placeret, ut posset reviviscere; non fuisset tantum gaudium in Francia a tempore sancti Dionysii. Hæc ille, pluraque hujusmodi, metricè quidem, vere tamen.

Auctores plerique hactenus allati S. Ludovicum cognoverunt, omnes certe cum eo vixerunt, adeo ut censendi sint testimonia ea non protulisse ex Vita Sancti lecta, quam ne viderant quidem plerique, sed alii ex scientia propria, alii ex fama publica. His adjungere possemus scriptores prope innumeros partim suppres, partim recentiores, qui laudes ejusdem Sancti nativis verisque depingunt coloribus: verum, cum illi sua haurire debuerint ex Actis scriptis, Actaque illa edituri simus copiosius, quam hactenus fuerint edita, ad fontes remittere malimus studiosos lectores, quam deductos inde riuolos obtrudere, ac Commentarium hunc, qui mole rerum gestarum prolixus esse debuit, prolixior reddere. His igitur prætermis, reseratos in ultimum locum Romanos Pontifices subijciam, at eos dumtaxat, qui cum Sancto nixerunt, adeoque auctoritatem habere debent maximam, non modo ut Pontifices, sed ut auctores quoque contemporanei.

§ XC. Elogia Romanorum Pontificum, qui Sancto fuere synchroni.

Gregorius IX, qui pontificatum adeptus est paucis mensibus post coronationem adolescentis Ludovici, anno 1228 studium ejus bellum contra Albigenses prosequendi commendat apud Raynaldum num. 20 his verbis: Tu quoque imitator devotionis ejusdem (paternæ), primitias tuas eidem negotio dicare cepisti, charitatis zelo submittens viriliter humeros, ut posses perficere, quod a patre tuo laudabiliter extitit inchoatum: super quo omnipotentem Dominum collaudamus, qui tibi tam pium inspiravit affectum, et suppliciter deprecamur, ut felicem exitum per suam misericordiam largiatur. Plura suis locis allata sunt. At Gregorius juvenem dumtaxat cognovit Ludovicum, ita ut mirari non debeamus, si tot eum elogiis non ornavit, quot alii sequentes Pontifices. Ostendit tamen abunde quantam de Rege nostro adhuc juvene haberet fiduciam, quando imperium in fratrem ejus Robertum transferre voluit, ut ante fuit expositum.

Innocentius IV.
1152 Gregorio, post paucorum dierum pontificatum Cælestini IV, successit Innocentius IV, multis Ludovici virtutes laudavit litteris, quæ pleræque temporis, rerumque gestarum occasione allatæ sunt. Unius itaque hic produco fragmentum epistolæ, in qua apud Raynaldum ad annum 1248 num. 28 sic de Ludovico scribit Innocentius: Ineffabilis sapientia Dei Patris, Unigenitus suus Deus et homo, Dominus Jesus Christus, rem suam agi conspiciens, charissimum in Christo filium nostrum Regem Franciæ illustrem, virum utique, qui cordis et corporis

mun-

Accron
J. S.

munditia nitidus, et virtutum opulenta plenus, nunc pollet operibus ac militia, et divitiis noscitur abundare, ad liberationem terræ ipsius inter alios mundi principes prælegisse videtur, qui se insigniens vivificæ signo crucis, et ad consummationem assumpti laboris desiderans feliciter et celeriter pervenire, sic per Dei gratiam in apparatu regio, prout decet tantum Principem, et tanto expedit negotio, se munivit, quod per ipsum, ut speratur, imponi poterit negotio ipsi finis. *Spes quidem occulto Dei iudicio fefellit Pontificem: hoc tamen virtutum, bellicæque laudis famam, quam factis acquisiverat Ludovicus, non diminuit.*

Alexandri IV
geminum.

1153 Alexander IV, defuncto Innocentio, electus Pontifex, totus subinde effunditur in laudes sancti Regis: at quoniam ea suis locis Commentario inserta sunt, pauca ejus verba specimenis causa subjungo: Sic, inquit, ille Lucifer matutinus, qui nescit occasum, et qui humano generi serenus illuxit, in tui claustra pectoris luminis sui gratiam . . . infudit, quod omni exinde obscuritatis depulsa caligine, tuum serenavit animum claritate virtutum, tuamque mentem luce justitiæ, ac fulgore rectitudinis illustravit. *Hæc latius ab enumeratione virtutum deducta, vide num. 829. Accipe tamen et alia ejusdem Alexandri verba, quibus Galliæ regnum celebrans, illius Regem, tantorum bonorum causam, non mediocriter exornat apud Raynaldum ad annum 1255: Sublime regnum Franciæ, inquit, solum præminentiae coruscans titulis, generositate, magnanimitate, ac strenuitate, clarius cæteris, et excelsius innotescit: sed dum fidei suæ solem, devotionis ignem, et speculum operum, quibus præfulget, attendimus, aspicimus ipsum his tribus luminaribus copiosius radiare, ac exempli fulgorem ad alios effundere potiolem. Claritate quippe sanguinis rutilat, sed animi puritate præluet. Magnum quidem est dignitatis honore, sed gestorum nobilitate magnificum: conspicuum, inquam, altitudine status, sed præcellentia bonitatis illustre, etc. Per Galliæ regnum familiam regiam intelligit Pontifex: nam mox vocat hoc genus regium, ita ut hæc omnia de Ludovico præcipue sint intelligenda.*

Urbani IV

1154 Alexandrum secutus est Urbanus IV: hic, ut merita sancti Regis crescebant semper, ita præcedentes Pontifices elogiis in Ludovicum congerendis superare voluit. Non repetam jam prolata; at quædam in hunc locum servata adjungam. Apud Raynaldum ad annum 1262 num. 21 de Ludovico hæc inter alia scribit: Sane dum ex his, et aliis ejusdem Regis Francorum gestis magnificis, et laudabilibus actibus suæ fidei magnitudinem diligenter attendimus; dum ipsum exultanti animo contemplamur, tanta conscientiae puritate vigere, quod tanquam Princeps Christianissimus, et suæ innocentiae sedulus conservator, in singulis suis processibus, prævio rationis iudicio, et comite sincero charitatis affectu, procedens ad ea, quæ Christianæ fidei exaltationem, et ipsius Ecclesiæ Romanæ respiciunt, totis conatur viribus, proximi læsionem abhorret, scandala refugit, metuit animæ suæ periculum, et divinæ Majestatis veretur offensam; illi, nec mirum, sacrificium laudis offerimus, in cujus manu regum corda consistunt: illi toto mentis affectu, quantum possemus, gratiarum exsolvimus actiones, qui ejusdem Regis Francorum animum direxit in talia, illius nihilominus clementiam implorantes, ut memo-

ratur Regem in hoc integræ religionis studio, in hac fidei puritate, per tempora longiora conservet. In ipsius namque prosperitate prosperari reputamus Ecclesiam.

1155 Audi ejusdem Pontificis epistolæ ad Ludovicum fragmentum, quod ibidem ad dictum annum recitatur num. 39: Si mater Ecclesia in opportunitatibus reipublicæ Christianitatis, ac in suis tribulationibus, calamitatibus, et pressuris ad te, Fili charissime, tumque famosissimum et Christianissimum regnum habet frequenter cum fiducia magna recursam; si suas afflictiones quadam materna tibi familiaritate communicat, et suorum incendia vulnerum tibi tanquam perito et experto eorum medico confidenter exponit, sperans illa salubribus tuarum consolationum leniri posse fomentis; indubitata, quam de probato tuæ circa illam compassionis affectu, et sinceritatis effectu, firmiter obtinet, hoc efficit certitudo. Licet enim omnipotens Dominus magnifica prole multorum fidelium regum, et principum orbis terræ, quos eadem mater Ecclesia baptismi regeneratione parturivit in filios, ipsius Ecclesiæ fundaverit uterum; iidemque reges et principes una tecum ejus sæpe angustias viderint, ipsiusque clamores frequenter audierint; tu tamen solus ejus semper doloribus condolens, et compatiens passionibus pio corde, mœores et clamores ipsius nunquam sub dissimulatione transisti; sed illos patulis suscipiens auribus, velut Christianæ fidei athleta fortissimus ac robustus pugil, et propugnator electus, ad ejusdem Ecclesiæ præsidium, vexillo devotionis explicito, prompto semper assurrexisti animo, eique in cunctis suis necessitatibus, indeficientibus tuæ potentiae viribus astitisti: ita quod secundum dolorum suorum multitudinem consolationes tuæ ketificaverunt ejus animam, illamque fecerunt multotiens a suis anxietatibus respirare. Digne igitur de te, Christianissime Princeps, inter cæteros Catholicos mundi principes Regis æterni sponsa contidit: merito in suo præsidio spes firmavit, et auxilium a te, cum temporis opportunitas suggerit, et necessitas exigit, confidenter expetit, et indubitanter expectat: præsertim cum præteritorum exhibitio certa sit significatio futurorum. Hisce nihilo inferiora videris num. 905.

1156 Clemens IV, post Urbanum ad summum pontificatum erectus, qui mores Ludovici diuturna consuetudine perspectos habebat, multis eum jam laudavit in recitatis pro rerum urgentia litteris. Labet tamen pauca ejus verba pro specimine hic atterere. In litteris num. 968 recitatis sic de Sancto pronuntiat: In quo indeficientem constantiæ murum, et inconvulsum parietem in defensionem suam contra quoslibet impetus semper devotio, ac religio reperit Christiana. Plurima sparsim huic Commentario inserta non repeto.

1157 Inter Pontificum elogia recensere lubet testimonium, quod virtutibus S. Ludovici, vacante post mortem Clementis Sede, dedit collegium Cardinalium, quorum aliqui deinde ad summum pontificatum sunt erecti. Epistolam eorum, ad legatum Galliæ datam, recitat Raynaldus ad annum 1270 num. 3, ex quo id desumo: Inter cætera, inquirunt, quæ in excellenti et Christianissimo domino principe, domino Ludovico Rege Francorum illustri, dignis in Domino laudibus attollenda recti iudicii censura dijudicat, singularem ipsius zelum ad incrementa fidei ortho-

AUCTORE
J. S.

A doxæ considerationis oculis intuentes, in vocem exultationis et confessionis erumpimus; et exultantes in Domino, ac ejus beneficia confitentes, ipsi super hoc vitulum labiorum exsolvimus, a quo dicto Regi credimus pia miseratione concessum, ut et alias affluenter charitatis ubera in opera pietatis effundant; et pro defensione ipsius fidei, quasi abnegans semetipsum, ad id se, suos, et sua, promptitudine spontanea exponendo, sic illius specialem exhibeat defensorem, et in ejus dilatazione ministrum, quod laudabilem evidentia operum satagit eidem fidei non solum filios ab initio alienos venire, sed et per erroris devium alienatos ab ipsa, suæ sollicitudinis studio ad ejus reducere unitatem.

Gregorius X.

4158 *Hactenus elogia Pontificum. vivente Ludovico prolata: nunc quædam subtexam post mortem Sancti conscripta. Gregorius X, Clementi tandem subrogatus Pontifex, apud Raynaldum anno 1272. num. 5 hæc scribit ad regem Philippum: Recolentes, quod claræ memoriæ Ludovicus Rex Franciæ pater tuus (quem inter cæteros orbis terræ principes nobis amantissimum intra præcordia portabamus) veluti princeps inclyta devotione præclarus, princeps Christianissimus præcellentium meritorum, athleta Christi strenuus, et sollicitus fidei Christianæ defensor, dudum præclaram Salvatoris hereditatem, pretiosissimi sanguinis effusione sacratam, oculo piæ considerationis advertens, nec illius tormenta dissimulans, assumpsit in spiritu pietatis ejus negotium proseguendum, se multis subijciendo laboribus, et periculis exponendo etc. Idem Gregorius multis hortatur Philippum, ut Patrem sanctum imitari studeat. Ex epistola ad eundem annum, num. 57 edita, pauca accipe: Te, inquit, ille Princeps inclytus sollicite satagens vas aptum præparare virtutibus, a teneris annis bonis moribus imbuat, et per laudabilia opera exemplis salutaribus informavit. Et inferius: Hoc tibi, fili, facile, Deo adjuvante, proveniet, si frequenter ejusdem Patris verba sancta commemores: si laudabilia facta recenseas: si ante tui cordis obtutus commemoranda ipsius exempla præsentēs. Quibus similia frequenter repetit. Aliud Gregorii elogium dedimus § 1.*

cario,

C 4159 *Hiscæ demum adjungo Bonifacium VIII, omissis ceteris. Bonifacius autem, præter huius canonizationis, suo loco edendam, duos de S. Ludovico sermones habuit, quos integros inveniet lector apud Chesnium a pag. 481. quosque jam subinde adduximus in hoc Commentario, et adducemus postea. Hinc igitur pauca depromam huic loco propria: Notandum, inquit pag. 481, quod multi vestrum viderunt, et nos etiam vidimus sanctum illum Regem Ludovicum, cujus vita inclyta cunctas illustrabat ecclesias. Et sicut nos in parte vidimus, et per probata audivimus et scimus, vita ejus non fuit solum vita hominis, sed super hominem: non fuit interrupta, sed ab infantia continuata, et de bono in melius semper procedens, semper augmentata; secundum id, quod dicitur in Psalmo: Ibunt Sancti de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Pag. 482: Vita vero ejus sancta omnibus fuit manifesta faciem ejus aspicientibus, quæ plena erat gratiarum... Quantum vero ad opera, fuit manifesta specialiter in eleemosynis pauperum, in fabricationibus hospitalium, in ædificiis ecclesiarum, et cæteris misericordiæ operibus, quæ omnia enumerare longum esset. Nec fuerunt ista momentanea, seu*

parvo tempore durantiâ, sed usque ad mortem continuata. Item quantæ fuerit justitiæ, apparuit evidentè non solum par exempla, imo etiam per tactum. Sedebat enim quasi continue in terra super lectum, ut audiret causas maxime pauperum et orphanorum, et eis faciebat exhiberi justitiæ complementum. Unicuique etiam reddebat quod suum est... Et ideo in pace et quiete magna tenuit regnum suum. Unde verificatum est de ipso, quod dicitur Proverb. xx: Misericordia et veritas custodiunt regem, et roborabitur clementia thronus ejus.

4160 *Deinde post laudatam expeditionem atque crimina transmarinam, et vestium modestiam, sic prosequitur: Vitam etiam ejus, qualiter in ædificationibus ecclesiarum, et visitationibus infirmorum, cæcorum, et leprosorum continuaverit, nullus enarrare sufficit. Inter cætera vero hoc exemplum notabile recitatum fuit nobis a fide dignis, dum essemus in Francia: quod apud abbatiam Regalis-montis erat quidam monachus lepra abominabiliter infectus, in tantum, quod propter foetorem et abominationem ulcerum vix inveniebatur, qui ad eum accedere vellet; sed quæ necessaria erant a longe eidem projiciebantur seu dabantur. Rex vero pius, audiens hoc de illo, pluries visitavit eum, et eidem humiliter ministravit, saniem ulcerum ejus studiose detergendo, et eidem cibum et potum propriis manibus ministrando. (Vide Vitam secundam num. 101.) Talia namque et similia consuevit facere in domibus Dei, et leprosariis, et specialiter in domo Dei Paris, quod multi, et multoties viderunt. Unde in talibus apparet, quantæ compassionis et pietatis fuerit iste Rex sanctus. Item quantarum eleemosynarum fuerit ipse sanctus Homo, apparet per illos, qui statuta dandi eleemosynas sua noverunt. Inter alia namque statuit, quod quotiescumque de novo intrabat Paris, novæ eleemosynæ darentur religiosi, et specialiter mendicantibus; et ideo frequentius exibat, ut sapius eleemosynæ hujusmodi redarentur.*

1161 *Post pauca pag. 483 ostendit, rerum Bonifacii VIII fuisse Principem, tres inimicos humanæ naturæ, mundum carnem, et diabolum prosternendo. Vicit enim mundum, inquit, quia stans in mundo mundum prostravit et calcavit contemnendo; et Deo subdidit terrena, quæ mundi sunt, eleemosynis distribuendo. Diabolus etiam calcavit, seipsum... summe et perfectissime humiliando; et signo crucis, quod assumpsit, et tandiu portavit, ipsum prosternendo. Carnem nihilo minus vicit et domavit, eam spiritui subijciendo: maxime quia, sicut constat ex testimonio plurimorum, iste nunquam carnem suam divisit in plures, nec cum aliqua peccatum commisit. Huc reduco quod in Sermone 2 habet pag. 485: Iste vero Rex fuit in veritate, quia seipsum et subditos vere, juste, et sancte regebat. Seipsum enim rexit, quia carnem subiecit spiritui, et omnes motus sensualitatis rationi. Item subditos bene regebat, quia in omni justitia et æquitate ipsos custodiebat. Rex etiam ecclesias, quia jura ecclesiastica et libertates ecclesiæ illas conservabat. Audi eundem pag. 286 de studio alienæ salutis breviter loquentem: Non enim est memoria apud homines, ut credimus, quod inventus fuit isti similis nostris temporibus, qui tantum zelaret pro salute aliorum. Paullo inferius: Et hoc, ait, possumus secure asserere, quod facies sua benigna et plena gratia-*

Atque
J. S.

gratiarum docebat eum esse supra hominem. *Ex his, aliisque plurimis talem deducit conclusionem pag. 483* : Videns ergo Deus istum talem et tantum Virum sic bene ingressum, sic melius progressum, sic sanctissime de mundo egressum; voluit, quod non staret amplius lucerna sub modio, sed per grandia et multa miracula voluit eum manifestare, et quasi super candelabrum ponere. Nam sicut invenimus, vidimus, et nosmetipsi die propria examinavimus per plures inquisitiones a nobis, et a nostris fratribus, ac etiam pluribus summis Pontificiis approbatas, sexaginta tria miracula, inter cetera, quæ Dominus evidenter ostendit, certitudinaliter facta cognovimus. *Verum hæc postrema jam latius referenda sunt, ipsaque canonizatio subjungenda.*

§ XCI. Facta ad canonizationem sub variis Pontificibus : canonizatio.

B Bonifacius VIII in Sermone sæpe laudato pag. 483 de inquisitione ad canonizationem sic loquitur : Quia, sicut alias dictum est, actus iste, scilicet ascribere in catalogo Sanctorum per canonizationem Romani Pontificis, singularis excellentiæ reputatur in Ecclesia militante, et ad solum Romanum Pontificem pertineat hoc agere : idcirco summam gravitatem in facto tam singulari Sedes apostolica voluit observare. Quamvis et vita sua fuisset ita manifesta, et multa miracula visa, sicut superius dictum est, preces etiam regiæ, baronum, et etiam prælatorum pluries accessissent : nihilominus cum inquisitionibus privatis pluribus jam factis, adhuc voluit inquisitiones solemnes per non parvum tempus facere. Duravit istud negotium jam per xxiv annos, vel amplius. *Hæc Pontifex generatim anno 1297, ex quo colligimus inquisitionem primam, quæ secreta tantum fuit, captam esse anno 1273, id est, tribus fere post mortem Sancti annis. Instituta autem fuit primum illud de miraculis examen jussu Gregorii X per Cardinalem sanctæ Cæciliæ, hac de causa in Galliam missum, ubi legatus Apostolicus fuerat apud S. Ludovicum.*

C 4463 Narrat hæc ipse Martinus IV, (nam id nomen assumpsit memoratus sanctæ Cæciliæ Cardinalis, postquam anno 1281 ad pontificatum fuit electus). Litteras ejus habet Raynaldus ad annum præfatum num. 49, quarum partem subjicio : Intellecto dudum, felicitis recordationis Gregorius Papa prædecessor noster, quod omnipotens Dominus, qui facit mirabilia magna solus, grandia et aperta miracula pro claræ memoriæ Ludovico Rege Franciæ faciebat, voluit, præsupponens Vitæ ipsius Ludovici notam sibi existere sanctitatem, ut de hujusmodi miraculis per cujusdam secretæ indagacionis modum nos, tum in minori officio constituti, et legationis fungentes officio in partibus Gallicanis, nostrum informaremus animum, sibi postmodum informationem hujusmodi transmissuri. Quare nos de prædictis miraculis indagantes, ac de ipsis plenius informati, præfato prædecessori nostram super hoc informationem duximus destinandam; quæ ad ipsum, cum fuisset morte præventus, non potuit pervenire.

1164 Succedente autem piæ memoriæ Inno-

centio Papa prædecessore nostro Gregorio prælibato, nos eidem Innocentio prædictam informationem curavimus intimare; quo, sicut Domino placuit, rebus humanis exempto, hujusmodi processus negotii extitit retardatus. Piæ quoque memoriæ Joanni Papæ, prædecessori nostro informationem direximus supradictam, qui priusquam super hoc aliquid ordinaret, diem clausit extremum. Cumque postmodum felicitis recordationis Nicolao Papæ prædecessori nostro informationem misissemus eandem, et charissimus in Christo filius noster Philippus rex Francorum illustris ab ipso Nicolao prædecessore, solemnibus propter hoc ad eum nuntiis destinatis, cum instantia postulasset, ut faceret ad miraculorum et meritorum ipsius Ludovici regis publicam inquisitionem procedi :

1165 Præfatus Nicolaus prædecessor, scire volens, super hoc plenius veritatem, nobis adhuc in partibus existentibus supradictis per suas sub certa forma dedit litteras in mandatis, ut quidquid de præmissis et circumstantiis eorumdem, ac aliis, quæ jam pro dicto Ludovico Rege virtutum Dominus miraculose fuerat operatus, nos in plena contingeret percipere veritate, clare et distincte per omnia ei serius scribere curaremus, ut relationibus nostris evidenter ac seriose perceptis, lucidius appareret, quid in iis providendum existeret, ac in posterum respondendum.

1166 Litteras ipsas Nicolai III, quibus secundam illam priori uberiores informationem exegit a Cardinale S. Cæciliæ, dein Martino IV, edidit Raynaldus ad annum 1278, quo datæ sunt, num. 38, quas huc transfero : Sicut nosti, inquit, felicitis recordationis Gregorius Papa prædecessor noster consulta deliberatione decrevit de meritis claræ memoriæ Ludovici regis Franciæ per te diligenti, secreta, et provida indagacione perquiri, antequam talis indagatio ad examen publicum deveniret. Cum itaque nuper ex parte charissimi in Christo filii nostri Philippi regis Francorum illustris per venerabilem fratrem nostrum G. Ambianensem episcopum et dilectum filium Guillelmum decanum Abrincensem, ac nobilem virum Rodolphum de Stratis marescalcum regium nuncios suos peteretur a nobis, ut procedi ad publicam inquisitionem meritorum hujusmodi faceremus, nos prædecessoris ejusdem in hac parte providis vestigiis inhærentes, et attendentes, quod licet tu generaliter et succincte nobis scripseris de prædictis; quia tamen per litteras tuas, vel aliam instructionem nunciorum tuorum, quos super iis diligenter et caute interrogari fecimus, ad nos hujusmodi indaginis, prout tanti processus qualitas exigit, plena et idonea non pervenerat certitudo; discretionis tuæ per Apostolica scripta mandavimus, quatenus quidquid de præmissis, et eorum circumstantiis, ac aliis, quæ pro ipso Rege Deus miraculose fuisse dicitur operatus, in plena veritate perceperis, clare ac distincte per omnia serius scribas nobis, ut tuis relationibus, ut præmittitur, clare, distincte, et seriose perceptis, lucidius appareat, quid in iis providendum extiterit, et in posterum respondendum.

1167 Rationem, cur examen illud instaurari voluerit Nicolaus III, subdit his verbis : Ea quidem intentione potissime, sicut eidem regi Philippo per alias nostras litteras intimamus, tuam hujusmodi sic discusse provisam continuare providimus (inquisitionem), in hoc ei, et dicto

Pa-

D
at, meriti-
bus brevi re-
vis Pontifi-
bus.

interque

E

quid amplius
instructio re-
petebat.

F

Nicolaus III
occumbente;

Examen pro
canonizatione
inchoatum
anno 1273

per secretum
Cardinalis
S. Cæciliæ
indagacionem :

A Patri, ac domui regie specialiter deferentes, ut in iis eis honestius et salubrius, dante Domino, consulatur. Nam ante dixerat Nicolaus, teste Bonifacio VIII apud Chesnium pag. 484, Quod ita nota sibi erat vita istius Sancti, quod si vidisset duo vel tria miracula (solide nimirum probata,) eum canonizasset : ita ut de sanctitate non dubitaret, sed formam vellet observatam, ne quis malitiosus dicere posset, rem tantam temere peractam. Nunc audiamus, quid Cardinalis, accepto hoc Pontificis mandato, præstiterit. Refert id in allegata epistola, quam interruptimus, Martinus IV : Unde nos, inquit, hujusmodi receptis litteris, diligenter processimus super iis, et quæ invenimus, eidem Nicolao prædecessori plenius et apertius duximus intimanda. Qui, hujusmodi processu nostro recepto, illum venerabili fratri Gerardo episcopo Sabiniensi, tunc xii Apostolorum Jordano S. Eustachii diacono Cardinalibus discutiendum commisit : sed eodem Nicolao prædecessore naturæ debitum persolvente, ulterius processum non extitit in negotio supradicto.

1468 *In locum defuncti Nicolai anno 1281 Pontificatus electus est hic ipse, cujus litteras recitamus, Martinus IV : ad illum autem eodem anno legati missi sunt episcopi Cartonensis et Ambianensis, ut canonizationem nomine archiepiscoporum et episcoporum multorum Gallie a Pontifice flagitarent, multitudinem miraculorum allegantes. Respondit Martinus perquam humaniter, celerem rei executionem sibi cordi esse : attamen rationes allegat, cur id continuo exsequi non expediret, atque hæc inter alia scribit : Sane vestram nolumus latere notitiam, quod etsi Sedis apostolicæ providentia circumspicienda in agendis quibuscumque, quæ mundi qualitas ingerit, diligenter, sollicite, ac mature procedat, cum ab ipsa, utpote universorum magistra fidelium, nihil reprehensibile, nihil ambiguum, nihil obscurum, sed cuncta potius recta, certa, et lucida debeant emanare, in hujusmodi tamen negotiis, in quibus de canonizationibus agitur aliorum, exactissimam deliberationem, summamque gravitatem, ac maturitatem omnimodam noscitur observare. Addit deinde, quos designet inquisitores virtutum et miraculorum, cum antea examen de solis miraculis institutum fuisset videatur. Epistola autem hæc tota habetur apud Bælam in Historia universitatis Parisiensis tom. 3 pag. 459, dataque legitur x Kalendas Januarii anni 1281.*

1469 Eodem die epistolam scripsit, quam partim supra recitavimus ex Raynaldo, quaque tres antistites, nimirum archiepiscopum Rotomagensem, episcopum Autissiodorensem, et Spoletinum, virtutum ac miraculorum Ludovici examinatores constituit. Accipe igitur reliquam epistolæ partem, in qua post supra allata sic prosequitur : Porro venerabiles fratres nostri S. Carnotensis, et G. Ambianensis episcopi nuper ad nostram præsentiam accedentes, ut venerabilium fratrum nostrorum Rheimensis, Senonensis, et Turonensis archiepiscoporum, ac quamplurimum suffraganeorum, et etiam aliorum quorundam regni Franciæ prælatorum parte nobis humiliter supplicarunt, ut præfatum Ludovicum Regem, quem prout eorumdem archiepiscoporum, suffraganeorum, ac prælatorum missæ nobis litteræ continebant, jam inter cælestis aulae principes collocatum pro ipso facta miracula

profitentur, Sanctorum adscribi catalogo manda- Auctorum
remus. J. S.

1470 Nos autem, etsi geramus specialiter cor-
di negotium, ac ejus votivum et celebrem exi-
tum propensius cupiamus; attendentes tamen,
quod quanto solemnius quantoque maturius et
soliciti in hac parte proceditur, tanto id pro-
cul dubio ad ipsius Ludovici Regis accedat laudis
cumulum potioris; ac de vestra multiplici proba-
tate in multis et arduis probata multoties, spe-
ciale in Domino fiduciam obtinentes; frater-
nitati vestre per Apostolica scripta mandamus,
quatenus ad monasterium S. Dionysii in Francia
Parisiensis diocesis, ubi ossa ejusdem Ludovici
Regis requiescere dignoscuntur, et ubi Domi-
nus pro ipso miracula specialius fuisse proponi-
tur operatus, aut alium seu alia loca, de quibus
expedire putabitis, vos personaliter conferentes,
de jam dictis, et aliis quibuscumque etiam novis
miraculis, ac vita et conversatione ipsius Ludovici
Regis secundum articulos, quos vobis sub bulla
nostra transmittimus interclusos, cum omni dili-
gentia et solitudine inquiratis, quæ super iis
invenire contigerit, in scriptis redacta fideliter
ad Sedem apostolicam sub sigillis vestris inclusa
quancocyus transmissuri.

1471 Si vero testes aliqui recipiendi super præmissis occurrerint, qui propter loci distantiam, et infirmitatis impedimentum vos commodè adire nequiverint; vel vos accedere absque incommodo non poteritis ad eosdem, committendi discretis aliquibus in casu hujusmodi vices nostras præsentialium vobis auctoritate concedimus potestatem. Per commissionem autem inquisitionis hujusmodi vobis factam nequaquam intendimus iis, quæ auctoritate predictarum litterarum ipsius Nicolai prædecessoris per nos super hujusmodi negotio acta sunt, in aliquo derogare: quinimo illa rata esse volumus atque firma. Quod si non omnes his exequendis poteritis, vel voveritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Dat. apud Urbem veterem x Kal. Januarii anno 1.

1172 Memorati quidam testes Dionysiopolim se
contulerunt, ac inquisitionem instituerunt, teste
Vita secunda num. 3 : de miraculis quidem a
mense Maio anni 1282 usque ad finem Martii
sequentis anni ; de virtutibus vero a Junio an-
ni 1282 usque ad Augustum ejusdem anni. Tes-
tes auditi ab illis recensentur in dicta Vita a
num. 7 fere quadraginta, licet num. 6 asserat,
multo plures fuisse auditos, quam ibi re-
censeantur : et certum sit aliunde, de miracu-
lis plures fuisse interrogatos. Bonifacius VIII
apud Chesnium pag. 484 ita de his loquitur :
Ex abundanti tamen fuit adhuc commissum nego-
tium inquisitionis viris venerabilibus et discretis,
archiepiscopo scilicet Rothomagensi, et episco-
po Autissiodorensi, et magistro Rolando de Pal-
ma episcopo Spoletano. Et isti de sexaginta tri-
bus miraculis testes receperunt, examinauerunt,
rubricaverunt : et jam sexdecim annis transactis
ad Curiam remiserunt. Iusuper per illos sexde-
cim annos continue aliqui ex parte regis Fran-
ciæ, nec non prælatorum, et principum, et
specialiter frater Joannes de Samessio, continue
institerunt. At in his verbis corrigendus est nu-
merus sexdecim annorum, et quatuordecim,
aut certe quindecim inchoati debent substitui.
neque enim ante annum 1283 sua ad Curiam mise-
runt inquisitores.

4173 Hoc igitur errore correcto, qui incu-

ACCORD
J. S.
ubi ille sub
rarius Pontif
icibus discu-
titur, ac
probat a
Bonifacio
VIII.

ria numeros transcribentium forsitan irrepsit, reliqua audiamus ex Bonifacio : Tandem, inquit, pro dicto negotio, tempore domini Martini commissum est negotium tribus Cardinalibus ad examinandum (ea, quæ in Gallia per prædictos inquisitores de rita et miraculis conscripta erant). Qui viderunt, examinaverunt, et pro magna parte rubricaverunt. Sed cum ante mortem domini Martini non fuisset facta relatio negotii, pervenit tandem ad tempora domini Honorii (IV). Et tunc lecta sunt plura miracula, et coram fratribus nostris Cardinalibus diligenter discussa. Sed dum ventilaretur negotium, superveniente morte domini Honorii, negotium siluit. Tempore vero domini Nicolai IV, (qui Honorio successit) commissum est negotium tribus aliis Cardinalibus, domino scilicet Hostiensi, domino Portuensi, et nobis in statu cardinalatus adhuc existentibus; quia mortui erant illi Cardinales, quibus negotium prius fuerat commissum. Postea etiam mortuo domino Hostiensi, subrogatus fuit sibi dominus Sabinensis. Et ita, per tot et totiens examinatum est, rubricatum, et discussum negotium; quod de hoc plus facta est descriptura, quam unus asinus posset portare. Nos et de manu propria scripsimus, et diligenter examinavimus multa miracula fuisse sufficienter probata. Temporibus autem nostris non sunt mutati examinatores, sed tamen iterum lecta sunt plura miracula, examinata, et rubricata, non solum per illos prædictos examinatores, sed etiam per plures alios Cardinales. Et volumus, ut quilibet sigillatim daret consilium suum in scriptis, ne odio, vel amore, seu etiam timore aliquo aliquis taceret. Ex istis ergo, et pluribus aliis potest evidenter concludi, quod servata fuit maturitas in prædictis. Et ideo de tam manifesto Viro, et sic in sanctitate vitæ et miraculorum probato, secure possumus asserere, quod non debet amplius fama sanctitatis ejus sub modio latere; sed debemus ei dicere : Amice, ascende superius, ut sit tibi gloria in Ecclesia militante coram simul discumbentibus. Hæc Pontifex Bonifacius VIII die vi Augusti anni 1297 : xi vero ejusdem mensis alteram recitavit panegyrim, et bullam canonizationis dedit, quam mox recitabimus.

C § XCII. Bulla canonizationis.

Bulla Ex
misericordiam
celebrat,

Edita jam fuit hæc bulla a variis, quam ex Menardo a pag. 462 subijciam : in illa nihil mutavi, nisi duo menda, quæ plana erant ac manifesta, ac typhothetæ verosimiliter errore unius litteræ mutatione irrepserant. Bonifacius Episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus, universis archiepiscopis et episcopis, exemptis et non exemptis per regnum Franciæ constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem. Gloria, laus, et honor Patri luminum (a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum) a cunctis fidei orthodoxæ cultoribus, quorum spes tendit ad superos, summis, et sedulis devotionis et reverentiæ studiis referantur. Ipse namque in misericordia copiosus, liberalis in gratiis, et in retributione munificus, de supremis caloribus ad ima mundi oculos suæ majestatis inflectens, et benigna consideratione discutiens beati Ludovici quondam Regis Franciæ inclyti, sui que gloriosissimi confessoris merita grandia, operaque mirifica, quibus ipse consti-

tutus in sæculo, ceu lucerna luminosa, resplenduit : eaque veluti justus Judex, et retributor laudabilis, dignanter intendens condignis recompensare muneribus, eum tanquam emeritum et retributione dignissimum, post vitæ præsentis ergastulum, et laboriosa mundi certamina (quæ servens in divinis obsequiis potenter et patenter exercuit) æthereis sedibus collocavit, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat, felicitatis æternæ dulcoribus potiturus.

1475 Exultet igitur mater Ecclesia, ac solennia festiva concelebre gaudiorum : quod tantum et talem filium genuit, produxit natum, educavit alumnum, jam inter Regum caelestium gloriosa agmina rutilantem. Lætetur, inquam, et jubilet, ac in laudes Altissimi voces promat; quod sobolis tam præcelsæ, tam celebris illustrata fulgoribus insignis decorata conspicitur. Quæ sonoris attollendo præconiis summæque venerationis exhibitione colenda, enucleatius aperit, evidentius explicat : illos ad perennis beatitudinis gaudia, et hereditatis æternæ participationem admittendos, qui prædictam Ecclesiam, matrem fidelium, sponsam Christi claris fidei et operis testimoniis profitentur, nullosque in supernæ patriæ gloriam, nisi per ejus, utpote caloribus clavigeræ, ministerium virtuosum, ostiis reseratis altissimis, introire. Gaudeant incolarum turbæ caelestium, de tam sublimis, tam lucidi habitatoris adventu; quod ipsis expertus probatusque fidei Christianæ colonus, cultorque præcipuus aggregatur. Personet lætitiæ jubilum, civium gloriosa nobilitas supernorum : quod tanti talisque concivis suscepisse dinoscitur adjectivum : ac venerabilis Sanctorum cætus gaudio et exultatione refloreat, de nova dignissimi adhibitione Consortis.

1476 Exurge itaque concio numerosa fidelium, exurgite fidei zelatores : et una cum eadem Ecclesia laudis uberis hymnum concinite. Perfundantur imbre copioso lætitiæ vestra præcordia, et fecundo rore dulcedinis arcana pectoris repleantur, de tanta tam potentis et egregii Principis exaltatione terreni; spei tutissimæ plenitudine præconcepta, quod nobis de indigena terrenorum, compatriota caelestium jam effecto, apud æterni Patris Filium efficax Patronus accrevit, qui pro salutis nostræ profectibus, jam in ejus præsentia positus, solertis exercet officium Oratoris. Porro quis posset amplo famine præpotens, quis disertus quantumlibet, aut eloqui nitore coruscans, sufficienter exprimere præcelsa sanctitatis insignia, et multiplicium excellentiam meritorum, quibus beatus Ludovicus prædictus in terris constitutus effulsit? Cum eo plura de ipsius laudabilibus actibus referenda se offerant, quo plura calamus exprimit, pandunt labia, lingua pangit. Sed ne ipsorum actuum claritas sub nubilo lateat, tenebris obducatur; dignum duximus, ut de illis aliqua sermo noster aperiat, et deducat in publicam notionem.

1477 Hic profecto clarissimus genere, sublimis potentia, facultatibus opulentus, præcelsus virtutibus, moribus elegans, conspicuus extitit honestate; inhonestis et turpibus a se penitus relegatis. Nam sic pudiciæ adhesit operibus, sic carnis studuit evitare contagia; quod, sicut habet certa credulitas plurimorum, nisi ei nexu accessisset uxorius, candore virgineo rutilasset. Longi quippe spacio temporis prædicti regni regimini præfuit, ejusque gubernacula plena curis pro-

omneque ad
lætissimam ex-
talt

E

propter ex-
altationem Lu-
dovici.

F

Decora San-
cti :

pro-

A provida circumspectione direxit; nulli noxius, non injuriosus alicui, nemini violentus. Justitiæ limites summopere servavit et coluit, æquitatis tramitem non relinquens, perversorum conatus nefarios pœnæ debitæ mucrone compescuit: malorum molimina conterens, pravorum illicitos ausus frenans. Pacis zelator eximius, fervidus amator concordiæ, promotor sollicitus extitit unitatis: dissidia fugiens, vitans scandala, dissensiones abhorrens. Propter quod sui felicitis regiminis tempore, sedatis undique fluctibus, subductis noxiis, turbiniibus profugatis, regni ejusdem incolis aurora dulciffuæ tranquillitatis illuxit, lætaque serenitas votivæ prosperitatis arripuit.

Vita et regni
primordia.

B 1178 Et ut de vita ipsius aliqua referamus, licet illa quo majori expositione discutitur, examine indagatur, eo referentis afferat gustui plus dulcoris, mentesque delectet obnixius auditorum. Ab ineuntis ætatis primordiis Dei Filium tenera mentis affectione dilexit; nec diligere desiit, studia continuando salubria, dum vitæ sibi commoditas affuit temporalis: sed quanto majori profecit ætate, ac in tempora prolixiora prosiliit, tanto in ejus exarsit amorem fervore spiritus ampliorem. Illic equidem cum esset annorum duodecim, paterno destitutus auxilio, sub claræ memoriæ Blanchæ reginæ Franciæ matris suæ custodia et gubernatione remansit: quæ circa divina obsequia ferventer intenta, eum prudenter dirigere, ac diligenter instruere satagebat; ut ad præfati regni regimen, quod suæ directionis expetere providentiam noscebatur, dignus, et sufficiens fieret, idoneus haberetur.

adolescens
studia.

1179 Cumque per incrementa temporum, idem Rex ætatis annum quartum decimum attigisset: prædicta regina sibi magistrum proprium deputavit, qui eum scientia litterarum imbueret, ac bonis moribus informaret. Ipseque Rex sub ejusdem magistri ferula positus, sic ei obediens et reverens existeret, sicque illius recipiebat humiliter disciplinam, quod superna præventus gratia, profecit laudabiliter in utrisque: circa divina sic intentus officia, ut nequaquam ipsorum auditione contentus existeret, nisi ea, quæ coram se die noctue a suis faciebat clericis solemniter celebrare, ab ipso cum eorum aliquo attentius dicerentur.

expeditio ad-
versus Sara-
cenos,
lege, trigessi-
mo, qui erat
completus

C 1180 Denum successu temporis in anno vicesimo * constitutus, et quadam sibi aegritudine superveniente gravatus, a Parisiensi, et Meldensi episcopis, assistentibus tunc eidem, vivificæ crucis signaculum in Terræ sanctæ subsidium sibi cum multa instantia petiit exhiberi. Et licet hoc ei rationabili causa moti, præfati dissuaderent episcopi: ipse tamen, utpote fervens spiritu erga Deum, eique votis ardentibus famulari desiderans, illorum salubriter dissuasionibus non admissis, signum hujusmodi de manu præfati Parisiensis episcopi cum multa lætitia et exultatione recepit, prælatis, nobilibus et militibus plurimis signum ipsum assumentibus cum eodem. Et tandem amplo præparato navigio, factisque apparatus aliis, qui in talibus requiruntur, cum tricesimum quartum annum attigisset ætatis, in prædictum subsidium transfretavit, consortes ei, Robertum Attrebatensem, Alphonsum Pictavensem, et claræ memoriæ Caroli regem Siciliæ, tunc Andegaviæ comites, fratres suos, dum adhuc viverent, secum ducens, multa, gravique pericula, quæ solent æquorei fluctus ingerere, sustinendo.

Augusti Tomus V.

1181 Cumque ad partes illas ingenti circumfultus potentia pervenisset, et habito de civitatibus Damiatæ captione triumpho, processisset ulterius: generali quasi totius ejusdem exercitus, sicut Domino placuit, aegritudine subsecuta, et aliis adversis urgentibus, præfatus Rex cum toto fere exercitu supradicto in soldani et Saracenorum manus ac potentiam incidit: multa opprobria multasque injurias, quæ inferentium læda conditio adaugebat, patienter et humiliter tolerando; præfato Roberto comite, pro fide Christi, ab illis immaniter interempto. Postmodum autem habito cum soldano tunc vivente tractatu de jam dicto Rege ac exercitu liberando, maxima interveniente pecuniæ quantitate, ipsoque soldano occasione hujusmodi a vassallis propriis interfecto; Saraceni, qui ejus dominium usurparunt, ad pecuniam anhelantes, eandem cum multa instantia postulabant, ut in conventionibus ordinatis concorditer inter partes jurejurando firmandis penitus adderetur, quod nisi ipsi pacta servarent, omnino Machometum, quem colunt (ut dicitur) denegarent; ac idem Rex in suo adjiceret juramento, quod et ipse Dei negaret Filium, ac extra fidem ejus existeret; si conventiones prædictæ ab eo minime servarentur.

ACTIO
J. S.
captivitas, in
juramento
sacrilego

1182 Quod præfatus Rex abominans, id efficere constantissime recusavit: quin potius quadam indignatione commotus patenter asseruit, quod talia tam nefanda suis labiis aliquatenus non proferret; neque in tam vesanam et reprobam prorumperet negativam: quamquam id ei jam dicti Pictaviæ et Andegaviæ comites, alique tunc plurimi circumstantes instantissime suaderent, cum exinde sibi cæterisque Christicolis mortis periculum verisimiliter imminere conspirarent; præsertim cum hoc ageretur cum illis, qui, sicut præmittitur, soldanum prædictum occiderant, ejus sibi dominium usurpantes, ipsique Regi apertius, diceretur, quod nisi in actum produceret quod petebant, ipsum et suos crucifigere non differrent: ipsius Regis ad hæc intrepida firmaque responsio est secuta: Quod si Saraceni prædicti ejus corpus occiderent, ipsius tamen animam non haberent.

detrectando
constantia.

1183 Sane cum jam dicti passagii tempore post conflictus diversos et varios, validæ famis inedia, graves penurias, diraque vulnera, quæ fideles Christi pertulerant, eodem Rege tunc temporis fluxum ventris et aegritudines alias patiente, Christianus reverteretur exercitus Damiatam: Rex ipse nolens illum omnino deserere, sed ejus potius clementer intendens communicare laboribus, et participare periculis, quæ tunc ex verisimilibus poterant conjecturis timeri, illuc rediit cum eodem: contra Saracenorum rabiem truculentam, insultusque nefarios, sibi efficax defensionis impendendo præsidium, ut ab hujusmodi hostium scelestis insidiis servaretur. Et tandem, cum Saracenorum ipsorum astuta nequitia et dolosa, tam grandi bellantium copia Christianum circumdedisset exercitum, valida tunc, sicut præmittitur, infirmitate detentum, ipsumque tam graviter invasisset, quod Regem et exercitum supradictos oportuit se præfatis reddere Saracenis; ac idem Rex, nisi facto voluntatis libitum obstitisset, per navis tunc promptæ potuisset evasisse suffragium: si bique hoc plurimi magnique, præsentis inibi, suaderent; ipse tamen propter nimiam charitatis ardorem, quo vehementius æstuabat, volens

in suis non
deserendis
F

AUCTOR
J. S.

potius periculis corpus exponere, ut Christianus populus servaretur illaesus; licet Saracenorum noticiam ipsius debilitas non lateret exercitus; nec Saracenorum existeret ignota potentia Christianis; evadere noluit, remanentibus ceteris vinculo captionis astrictis; apertius asserendo, quod militiam, quam secum duxerat, seruum, si posset, reducere intendebat; vel capi seu mori pariter cum eadem.

charitas.

4184 Cumque inter Regem et Christianos ac Saracenos praedictos, de ipsorum et Christianorum, sicut superius est expressum, liberatione tractatus habitus et conventionum subsequuta ordinatio extitisset: Saraceni, pro quadam parte precii redemptionis huiusmodi, quae solvenda restabat, securitatem habere plenariam intendentes, in electionem ipsius Regis totaliter posuerunt: ut, vel ipse liberaretur a carcere, remanentibus ceteris Christianis in vinculis, donec huiusmodi solutio perfecta succederet; vel quod idem in carcere remaneret, Christianis ipsis omnimode liberatis: praefatus Rex super hoc promptum nec dilatum responsum praebuit, quod ipse, quousque solutionis huiusmodi perveniret integritas, remanere in carcere intendebat, Christianis aliis libertati pristinae restitulis: quanquam praefati Alphonsus et Carolus, ac alii viri nobiles, tunc astantes, expresse dicerent et profiterentur aperiens, quod in hoc nullatenus consentirent: supplicii adicientes instantia, quod potius Rex ipse recederet, aliis minime absolutis, Rege ipso firmissime replicante contrarium, nec assentiente sermonibus eorumdem.

in his redimendis et juvenum sollicitudo.

4185 Et tandem Rege et ceteris captivis eisdem plenae redditis libertati, dictoque Alphonsus pro ejusdem solutionis perfectione facienda obside dimisso; praefatus Rex de galea, in qua erat, egredi noluit, donec ipsius solutionis defectus extitit adimpletus, dictusque Alphonsus ad ejus praesentiam rediit; ac omnes etiam Christiani, quos in propinquo carcere detinebant inclusos, quosque in Babyloniam manus inimica non traxerat, liberati a vinculis; ac illi etiam, qui tunc in Damiatina similiter tenebantur, fuerunt in navibus collocati. Demum praefatus Rex, cum eodem liberatus exercitu, ad civitatem rediens Accouensem; moramque inibi ferme per quinquennium contrahens, tanquam fervidus salutis humanae amator, multorum Agarenorum mentes, duras quantumlibet, non solum salubris eloquii suadellis, sed etiam exemplo vitae laudabilis convertit ad Dominum: ipsos faciens, ad laudem divini nominis, et exaltationem Catholicæ fidei, honorifice baptizari: eos donis proseguendo largitus, et gratiosis favoribus confuendo: multosque milites, et alios Christianos redimi faciens, eis de munificentia regia tam vestes quam caetera necessaria victui, prout singulorum suadebat conditio, ministrabat. Muros quoque seu moenia civitatum et castrorum quam plurimorum, quae in illis partibus a fidelibus tenebantur, fecit reparari solemniter; eaque firmiter muniri et integre, prout necessitas exagebat.

erga religiosos et pauperes munificentia.

4186 Verum praedictus Rex processu temporis, intellecto, quod matrem ejus mors amara subtraxerat, et eidem regno grave periculum immineret, de procerum suorum consilio, ad regnum Franciae remeavit: nunc sanctitatis insistens operibus, nunc monasteria et hospitia pauperum, nunc domos aliis divinis obsequiis dedicandas, quae longum esset enarrare per singula, construi faciendo, eis de bonis propriis amplis dotibus

deputatis: nunc etiam infirmos et debiles in diversis monasteriis et xenodochiis decumbentes personaliter visitans, ipsos verbis consolatoriis confovebat, eis manibus propriis flexo genu potus et cibaria ministrando.

4187 Cumque in monasterio Regalis Montis, Belvacensis diocesis, quod idem Rex opere plurimum sumptuoso construxit, ac dotibus decoravit eximiis, monachus quidam, Leodegarius nomine, moraretur, quem adeo leprae morbus invaserat, quod abominabilis et despectus quamplurimum manebat segregatus ab aliis, in quadam camera positus monasterii memorati: ejusque oculi ob gravis infirmitatis pondus seu malitiam jam consumpti, nihil omnino videbant, eorum foraminibus, sive locis, rubeis et horridis jam effectis; quique nasum perdiderat; ejus tumefactis non modicum labiis, et profunda fissura destructis: ac idem Rex, eum, praesente duntaxat abbate monasterii supradicti, personaliter visitaret, ipsumque sumentem cibum ut poterat invenisset: praefatus Rex praemisso benigne salutationis alloquio, flexit genua coram ipso, et scindens manibus propriis carnes eidem appositas, bolos in os ejus studiosissime immittebat: et huiusmodi non contentus obsequio, allatis ejus jussione dapibus regalibus, de ipsis eidem monacho ministrabat, loci aut aegri qualitatem horribilem non evitans; eodem abbate vehementi stupore concusso, quod tanti sublimitas Principis talibus quantumcumque salubribus involvi studiis, ac servitiis poterat occupari.

4188 Praeterea cum dictus Rex hospitale Compendiense ingressus, ad impendendum humanitatis obsequium infirmis in illo degentibus; et jam fessus non modicum ex labore, infirmum quendam juxta se positum conspexisset, morbum, qui sancti Eligii dicitur, patientem; et flexis genibus coram ipso, morsellum * piri, remoto cortice, poneret in os ejus, sanies, de illius naribus deluens, sedavit turpiter manus Regis: qui pie benigneque id tolerans, nec in aliquo exinde immutatus, lotis illico suis manibus, salubre, quod inchoaverat, obsequium diligenter est prosecutus. Hic circa servos Christi ac pauperes atque miserabiles et dejectas personas valde compatiens, se ipsis in eleemosynarum largitione munificum exhibebat.

4189 Virginitas insuper, quibus inopia effectum maritalis copulae denegabat, ne illas in carnis lubricum labi contingeret, de dotibus congruis providebat illis de bonis regalibus: laudabiliter et salubriter expensum reputans, quod in eleemosynas et alios pios usus converti pro tempore noscebatur. Illic praedicationibus, et aliis propositionibus Verbi Dei, attentum accommodabat auditum; non auditor obliviosus factus, sed factor operis studiosus. Abhorrebat hereticæ pravitatis macula infectos; ne fidei Christianae cultores labe huiusmodi contagionis inficerent, de regni praedicti finibus efficacibus studiis expellendo; ac alias, circa statum ejus providendo solite, ut ab ipso fermentis talibus prorsus exclusis, in eo fidei praedictae sinceritas rutilaret.

4190 Cum vero aliquibus partibus dicti Regni, ob sterilitatem seu malitiam temporis, victualium caristia * imminebat: statim de ipsa rumoribus intellectis, certam illuc summam pecuniae, prout ipsarum exigebat qualitas partium, per fidelem mittebat nuncium, inter pauperes dividendam. Hic profecto humilitate sublimis, su-

eximia in lepra infectum

E.

aliosque agros caritas.

i. e. frustum

F. liberalitas in egenos, odium in hereticos.

modestia in vestibus.

* i. e. pecunia.

blimi-

A blimitate humilis, in apparatu et vestibus, quas frequenter pauperibus erogabat, post primum potissime de ultramarinis partibus reditum, summæ humilitatis insignia demonstravit. Nec enim aureis vel argenteis ornamentis, non regalibus vestibus, non variis vel griseis, sed aliis humilibus pellibus usus fuit; secularibus pompis a se penitus abdicatis.

vita austero-
los

1491 Et ne fervorem spiritus sociæ carnis ardor extinguere, sed mortificatione ac repressione illum potius accendi contingeret, altiusque sustolli; carnem ipsam quasi assidui asperitate ciclicii, prout asseritur, edomans, effrenæ ipsius libitum arctæ abstinentiæ freno cohercuit, ejusque nexibus alligavit; ut non voti proprii ducta libidine, non sui desiderii directa remigio; sed salubri moderamine spiritus tute ad licita pergeret, provide ab illicitis abstinere. Districtis etenim corpus atterebat jejuniis, priscorum observantia a sanctis Patribus ordinatæ novorum austeritatem adiciens, sibi motu propriæ voluntatis inlicitam. Nam per totum quadragesimale tempus, et quadraginta dies festum Natalis Domini præcedentes, et omnium festivitatum vigiliis,

B nec non et quatuor tempora, quæ Catholica indicit Ecclesia, in jejuniis et orationibus existeret; deliciosis et curiosis cibariis usui proprio penitus interdictis. In festivitatum vero Virginis gloriose, et Natalis Domini memorati vigiliis, et sexta feria majoris Hebdomadæ, jejunium observabat, panis et aquæ duntaxat modica sustentatione contentus. Quolibet etiam die Veneris Quadragesimæ supradictæ, ac totius Adventus, ab esu piscinebat.

strati humi-
los, sermone
honestas,

* i. e. coacta

1492 Multis præterea vigiliis se occupans, ne aliqua sibi hora temporis inutiliter pertransiret, post ejus reditum supradictum non in pluma vel paleis jacuit; sed super ligneum lectum portatilem, malaratio * simplici superjecto, stramine nullo supposito decumbebat. Hic insuper vitæ puritate præcludus, sincerus veritatis amicus exiit, hostisque durissimus falsitatis. Cuncta quoque ipsius eloquia, salutis augmentum, operaque salubria hortabantur; demulcebant auditorum præcordia, et in eorum ædificationem multipliciter redundabant.

terata in
Saracenis
expeditio,
pua mors,

C 1493 Cumque ad incrementa Catholice fidei, et liberationem celerem Terræ sanctæ votis ardentibus anhelaret; in ipsius Terræ subsidium assumpsit denu signum Crucis. Et deinde potenti ac valido congregato navigio, copiosa et strenua comitiva suffultus, cum ipso Pictavio comite, suisque liberis, et claræ memoriæ regina Navarra ipsius regis filia, quæ in reditu debitum naturæ persolvit, ad partes rursum se transiit transmarinas, Carolo, qui tunc moram in partibus Italiæ contrahebat, Regis memorati vestigia subsequente. Ac tandem ad partes Tunicii felici gressu perveniens, inibi de magnatum suorum consilio castra fixit; et adversus Saracenorum incursus exercens potentia suæ vires, gravissimas ob labores innumeros, quibus premebatur assidue, infirmitates incurrit. Qui diebus lapsis aliquibus, infirmitatum ipsarum violentia superatus, Sacramenta ecclesiastica cum summa devotione recepit: ac instante sibi verisimiliter hora mortis, oratione pro exercitu Christiano præmissa, suam Domino devotis precibus animam commendans, ac literaliter exprimens verba sequentia: videlicet, PATER, IN MANUS TUAS COMMENDO SPIRITUM MEUM, feliciter migravit ad Christum, supernis deliciis fruiturus.

1494 Verum, cum vitæ hujus functus curricularis, verius viveret, quam vixisset, noluit Altissimi Filius, quem idem tota mentis affectione dilexerat, tam devoti Principis, tantique propugnatoris fidei orthodoxæ, mundo suppressi sanctitatem: ut quemadmodum meritorum pluralitate præfulserat, sic miraculorum diversitate claresceret, et qui eum plenissima devotione coluerat, tam secum in cœlesti palatio collocatus venerabiliter coleretur. Nam contractis artuum extensione subvenit: curvis, terram ferme tangentibus facie, plenam restituit, eorum sursum erectis vultibus, sanitatem; strumosis beneficium liberationis impendit. Mulierem quandam, cujus brachium aridum et omnino impotens existeret, ab infirmitate hujusmodi liberavit. Quidam quoque, cujus velut emortuum pendebat brachium, per ejusdem Sancti virtutem, gratiam curationis obtinuit: compluribus paralytico morbo percussis, et aliis, qui diversis languoribus tenebantur, plena reddita sospitate: cæcisque visu, surdis auditu, claudis gressu, illius invocato nomine, restituti. His et compluribus aliis Sanctus ipse coruscavit miraculis gloriosus: quorum seriem præsentibus non duximus inserendam.

Attente
J. S.
et miracula.

1495 Gaudeat itaque domus inelyta Franciæ, quæ talem ac tantum Principem genuit, per cuius merita sublimiter illustratur. Lætetur devotissimus Franciæ populus, quod tam electum, tam virtuosum Dominum meruit obtinere. Exultent prælatorum et cleri præcordia, quod præfatum regnum tam claris miraculorum ipsius Regis insigniis propensius decoratur. Jocundentur et procerum, magnatum, nobilium, et militum pectora, quod per sanctissima opera dicti Regis, ejusdem regni status honoris multiplicis prærogativa sustollitur, et quasi solis radiis elucescit.

Gallos ad lætiti-
am de tanto
Rege hortatur.

1496 Cæterum, quia quos superni Regis clementia corona gloriæ in cælo magnificat, devote a fidelibus in hac terrestri patria convenit venerari: nos de sanctitate vitæ ac miraculorum veritate ipsius beatissimi Ludovici, curiosæ ac solennis inquisitionis diligentia, et districti examinis discussione præmissa, plenariam certitudinem obtinentes: ipsum de communi fratrum nostrorum et prælatorum omnium, tunc apud Sedem apostolicam existentium, consilio et assensu, die Dominica, tertio Idus Augusti Sanctorum catalogo duximus ascribendum. Ideoque universitatem vestram monemus et hortamur attente, vobis per Apostolica scripta mandantes; quatenus in crastino beati Bartholomæi apostoli, cum felix ipsius anima tunc de carnis eruta vinculis, astra petens, cœlestem aulam adiverit, æternis gaudiis potitura; festum ipsius Sancti devote ac solenniter celebretis, et faciatis per vestras civitates et dioceses a Christi fidelibus veneratione congrua celebrari: ut ejus intervenientibus precibus, et hic ab imminentibus possitis liberari dericulis; et in futuro salutis perpetuæ præmium obtinere.

ejusque festi-
vitatem cele-
brare jubet,

1497 Ut autem ad venerabile sepulchrum ipsius ferventius et copiosius fidelium confluat multitudo, ac celebrius ejusdem solemnitas peragatur; omnibus vere poenitentibus et confessis, qui reverenter illuc in eodem festo annuatim accesserint, ejus suffragia petaturi, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus autoritate confisi, unum annum et quadraginta dies; accedentibus vero annis singulis ad prædictum sepulchrum infra ejusdem

ac indulgen-
tias frequen-
tibus se-
pulchrum con-
cedit.

AUCTORE
J. S.

dem festi octavas, quadraginta dies de injunctis
eis pœnitentiis misericorditer relaxamus. Datum
apud Urbem veterem, tertio Idus Augusti, pon-
tificatus nostri anno tertio.

§ XCIII. Gaudium de canonizatione : aucta
miracula : cultus propagatus, et auctus :
Officium antiquum : nomen iu fastis :
Officia varia.

Gaudium de
canonizatione : aucta
miraculorum
gloria :

Bulla canonizationis ingens in Gallia exci-
tauit gaudium, teste Joinvillio num. 267. Audi
hac de re Ms. quoddam antiquum, quod de-
sumptum notatur ex codice S. Victoris 872 :
Publicata vero in Francia canonizatione B. Lu-
dovici, quantus fuerit júbilus gaudii et exul-
tationis unanimiter apud omnes, nullus posset
sufficienter referre : tunc enim fides Catholica
cœpit in Francia constantissime roborari, spes
firmissime erigi ad superna, et caritas ferventius
dilatari, et ad B. Ludovicum devotio sollicitius
excitari. Non mediocriter, opinor, ad augen-
dam Gallorum in sanctum Regem pietatem
conduxit honorifica corporis elevatio anno 1298
facta, ut infra videbimus : et præ ceteris pie-
tatem illam promovit aucta miraculorum gloria.
Nangius enim in Chronico ad annum 1298 de
miraculis ita scribit : Qui quanti meriti ipse
confessor Domini gloriosus sanctus Rex extiterit
Ludovicus apud Deum, miracula prius facta de-
monstraverunt; specialius tamen post exaltationem
corporis ejus a terra in diversis mundi par-
tibus est ostensum : nam in tantam curationum
gratiam excrevit, ut nemo ab eo sanitatem, sive
subsidiu fidenter et fideliter exposceret, quin
sine mora effectum perciperet exoptatum. Verum
posteriora hæc miracula non tanto collecta fuisse
studio opinor, quanto collecta fuerant priora;
certe pauciora ad nos pervenere, de quibus age-
mus inferius, ubi de cultu Sancti, reliquiisque
disseruerimus.

C
cultus per to-
tum Cister-
censium Or-
dinem

1499 Festivitatem Sancti per totam Galliam
celebrari jusserat Pontifex ipso beatæ mortis die,
seu xxv Augusti. Non videtur id eo anno ob tem-
poris brevitatem fieri potuisse, ac factum eo splen-
didius et magnificentius anno sequenti; honorem
Avi sui egregie promovente Philippo Pulchro
Galliæ rege. Interim Ordines quidam religiosi,
magnis a Ludovico vivente beneficiis affecti, sta-
tuta ediderunt de festo ejus die celebrando. Cister-
cienses imprimis anno 1298 in comitiis Ordinis,
apud Martenium tom. 4 Anecdotorum col. 1493,
statuerunt sequentia : Quoniam Christianæ reli-
gionis devotio, dum electos Christi tam piis
quam debitis honoris et celebritatis obsequiis re-
verenter exsequitur, eos nimirum confidentius
expetit, et facilius assequitur eorum se patroci-
niis adjuvari; idcirco pia deliberatione capitulum
generale duxit provide statuendum, quod festum
beatissimi Ludovici confessoris, quondam Regis
Francorum, de cetero in crastino beati Bartho-
lomæi apostoli, cum duabus Missis et xii lectio-
nibus, sicut de beato Antonio, fiat per Ordinem
universum. Huic statuto addiderunt anno sequenti
aliud, ibidem col. 1495 his verbis expositum :
Quoniam caritatis Sanctorum splendor mirabilis,
quanto luculentius meritis, jure, et etiam cla-

ritate nobilius enituit, tanto debet a Christi fi-
delibus clarioribus laudum præconiis sublimius
exaltari; statuto de festo beati Ludovici con-
fessoris, quondam Regis Franciæ, Ordinem per
universum celebrando, facto anno præterito in
capitulo generali, hoc additur, quod propria ipsius
historia per totum Ordinem decantetur.

1200 Sicuti Cistercienses per totum Ordinem
promoverunt cultum S. Ludovici, ita eundem
propagarunt anno item 1298 Prædicatores. In
Actis enim capituli generalis, apud laudatum
Martenium col. 1870, hæc ab eis statuta inre-
nio : De sancto Ludovico confessore fiat festum
simplex octavo Kalendas Septembris, et magister
Ordinis curet de Officio providere, et annotetur
in Ordinario, et Kalendario. Quod autem
hic statuitur de Officio componendo, factum re-
fert Bernardus Guidonis per Fr. Arnaldum de
Prato, quem obiisse dicit anno mcccvi, ab in-
gressu Ordinis li, adeo ut jam annis circiter
quatuordecim in Ordine vixisset moriente Ludo-
vico. Habentur illa tom. 6 Collectionis amplissimæ
Martenii, col. 463, ubi item docet, Arnaldum
triginta fere annis sacram theologiam præle-
gisse, arteque poetica valuisse, ac de Officio
composito sic habet : Hic Officium sancti Ludo-
vici Regis nocturnum et diurnum dictavit, et
composuit eleganter, quod in curia regis Phi-
lippi præ omnibus aliis præelectum extitit pari-
ter et acceptum. Echardus in Bibliotheca Ordinis
Prædicatorum tom. 1, pag. 499 plura habet
de Arnaldo, Officii quoque ab eo compositi princi-
pium hoc assignat : Ludovicus decus regnantium.
Tum subdit : Quod Philippo Pulchro oblatum
eximie placuit, ejusque auctoritate per ecclesias
Galliæ receptum est, eoque usa est ecclesia Pa-
risiensis ad initia seculi xvii, extatque etiamnum
in antiquis Breviariis : eo etiam diu usus est Ordo
Prædicatorum.

1204 Porro Officium de S. Ludovico in Bre-
viario Parisiensi, quod impressum est anno 1584,
inchoatur verbis ab Echardo designatis, et anti-
quitatem ubique redolet. præterquam in lectio-
nibus, quæ notantur desumptæ ex Paulo Emilio,
et Clithovæo, ita ut dubium non appareat,
quin illud ipsum sit Officium, quod Arnaldus
composuit, ita tamen ut aliæ lectiones videan-
tur prioribus substitutæ. Totum autem illud Of-
ficium, psalmis exceptis, et lectionibus primi
et tertii nocturni, ex Vita Sancti est compositum,
eique proprium. Quapropter lubet aliqua ex an-
tiquissimo, ac non ineleganti Officio lectorum
oculis objicere. Accipe primum hymnos. In Ve-
speris hic ponitur :

Gaude, mater Ecclesia,
Novæ laudis præconio,
Quam Ludovici gloria
Solenni replet gaudio.
De regno terræ vehitur
Ad regni cæli solium,
Cujus vita dignoscitur
Forma virtutum omnium.
Fide purus, spe patiens,
Et charitate fervidus,
Omni petenti largiens,
Pius, pudicus, providus.
Fraus, furor, violentia
Relegantur a subditis,
Signa coruscant varia
Virtutum ejus meritis.
Pro corona justitiæ
Jam coronatus gloria,

Nostri

et Prædicatorum decretum :
Officium auctoris coen

B

F

ex quo sper-
minis loco
hymnos Ve-
sperarum.

A Nostri memor miseriæ
Cæli procuret præmia.
Trino Deo et simplici
Laus, honor, virtus, gloria,
Qui nos Regis mirifici
Coronet per suffragia. Amen.

1202 *Matulinum vero hunc habet hymnum :*

Nova Regis præconia,
Solenni digna cantico,
Devota promat Francia,
Cantu plaudens angelico.
Regis hujus religio,
Et aspectus gratissimus
Monstrabant, quid de præmio
Ejus gustaret animus.
Monstrant quoque miracula,
Quantus sit in coelestibus,
Morbos, pestes, pericula
Suis fugando precibus.
O quam dulce spectaculum
In Ludovico cereret,
Qui fidei signaculum
Vultum ejus inspiceret!
Nam vultus ejus claritas
Numquam in terra corruit,
Nec effectus * benignitas
Deo præsentem caruit.
Trino Deo etc., ut supra.

1203 *Hic autem in laudibus assignatur :*

Hymnum novæ lætitiæ
Regi canamus omnium,
Qui sancto Regi Franciæ
Novi dat regni solium.
Ludovicus ex nomine
Lucis dator exprimitur,
Et custos in certamine
Præsentis vitæ ponitur.
Crucis hostes concutiens
Concussus ægritudine
Vitam invenit moriens,
Tali lælix certamine.
Nam sic in vita vigit,
Ut patiendo vinceret;
Et hoc in morte meruit,
Ut moriendo viveret.
Vivit ergo feliciter
Rex Francorum in gloria,
Quem Christus singulariter
Sua replevit gratia.
Trino Deo etc.

1204 *Ex antiphonis, ceterisque officii partibus pauca tantum speciminis causa adducam, eaque in primis, quæ mores sancti Regis, aliæque ejus ornamenta exprimunt. Responsorium post lectionem secundam hujusmodi est : Fælix terra, cujus Rex sapiens, justus, clemens, modestus, patiens : cujus vultus est malos feriens, bonos alliciens. Post tertiam lectionem hoc habetur responsorium : Hunc natura genuit regno fructuosum, voluntas exercuit mundo gratio- sum, Deus ipsum præbuit cælo gloriosum. Cui hic subditur versus : Normam vitæ posuit hunc Deus, et tribuit signis virtuosum. Antiphona secundi nocturni secunda hæc est : Deductus in justitia, clemens subjectis præfuit, leges, poenas, et præmia sapienter instituit. Responsorium post lectionem quartam cum versu ita habet : Gloriosus apparuit non cultu præsentis, sed cum incultus præfuit more David ludentis; nec ex hoc sibi defuit autoritas regentis. Virgam virtutis habuit, in qua malos compescuit, sed sub norma clementis. In responsorio lectionis se-*

ptimæ miracula Sancti celebrantur his verbis : AUCTORE J. S.
Fulget signis Rex insignis, nam ægrotis ejus votis præstantur remedia : dati neci liberantur, claudi, cæci reparantur, fugantur dæmonia. Tandem in secundis Vesperis ad Magnificat Ludovicus cum præstantissimis regibus sic comparatur : Magnificat miraculis Ludovicum divinitas, in quo cunctorum oculis David fulsit humilitas, Salomonis serenitas, et Ezechiæ veritas, quem gratiarum titulis solennem fecit populis Josiæ par benignitas. Hæc de Officio illo dicta sufficiant, quæ auctor vel per se scire potuit, quia contemporaneus; vel ex iis, qui Ludovicum familiariter noverant, discere.

1205 *Antistites Galliæ etiam non neglexerunt cultum sancti Regis. Etenim concilium Biterrense, anno 1299 habitum, editumque a Martenio tom. 4 Anecdotorum, col. 227 ita statuit : Item juxta dicti domini nostri (Bonifacii VIII) ordinationis præceptum statuimus, quod de beato Ludovico in ejusdem festo, quod in crastino beati Bartholomæi apostoli per dictum Dominum nostrum præceptum est annis singulis celebrari, in omnibus ecclesiis Narbonensis provinciæ sicut de confessore cantetur : et quod in ecclesiis cathedralibus, et collegiatis, monasteriis, et prioratibus conventualibus celebretur de eo annis singulis duplex festum, nisi impediti ex causa dicta die dictum festum celebrare non possent, proximiori, qua possent, quo casu die dictum festum celebrare, ut præmittitur, teneantur. Videtur editio mendosa, et legendum illud Quo casu ante id proximiori, ut sensus sit; Quo casu die proximiori teneantur. Eremitæ S. Augustini etiam statuerunt in capitulo generali, anno 1300 Neapoli habito, ut festum S. Ludovici in Ordine celebraretur ritu semiduplici, ut testatur Torellus in Historia dicti Ordinis ad annum 1270, num. 3.*

1206 *Festum S. Ludovici adhuc majori deinde splendore celebratum est in Galliæ, ita ut ab operibus servilibus abstinendum esset. Quippe in Actis concilii Suessionensis apud Martenium tom. 8 Collectionis amplissimæ col. 1555 hoc statutum legitur : Festum beati Ludovici servatur a carrucis de mandato domini regis Franciæ. Concilium autem istud habitum notatur anno 1334. Porro festa, quibus abstinetur ab operibus, diversa erant; aliis enim retabantur opera quidam mechanica, non tamen carrucarum et agriculture opera. Exemplum accipe ex eadem synodo, quæ col. 1554 ita decernit : Octava Epiphaniæ, Vincentii martyris, Fabiani et Sebastiani, et Conversionis S. Pauli festa, ab omnibus operibus mechanicis, et non a carrucis servanda. Idem discimus ex titulo canonis viii concilii Oroniensis, qui apud Labbeum tom. xi col. 274 ita sonat : Hæc sunt festa, in quibus, prohibitis aliis operibus, conceduntur opera agriculturæ et carrucarum. Hinc igitur discimus jam secundo xiv festum S. Ludovici in Galliæ maxima religione celebratum fuisse, cum etiam ab operibus ad agriculturam spectantibus fuerit abstinendum. Protectorem regni etiam electum esse S. Ludovicum, asserit Chaiziis pag. 698 ex variis constare instrumentis : certe episcopus Parisiensis in litteris apud Doubletium pag. 626 jam anno 1298 eum vocat, totius regni Patronum apud Dominum : et Carolus VIII apud Cangium in Observationibus pag. 121 Protectorem coronæ Franciæ appellat.*

1207 *De promotio ulterius S. Ludovici cultu per*

*Festivitas
item decreta
in concilio
Biterrensi*

*hæc deinde
nuncta. pro-
hibitumque in
ca operari :
Sanctus regni
patronus :*

AUCTORE
J. S.
alia cultus
propagatio per
totam Eccle-
siam.

per orbem Catholicum sequentia scribit Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 407 : Quamvis autem statim post sancti Ludovici apotheosim, nomen ejus ita venerabile extiterit, ut a Sede apostolica mox relatum sit intra Martyrologium ac Breviarium Romanum, quod nulli alteri sancto regi, aut principi Christiano seculari concessum fuerat : attamen festum ejus non sic sollemniter agebatur, usquequo Ludovicus XIII, cognomento Justus, Galliarum rex Christianissimus, veraeque pietatis et avitae religionis haeres, sceptrum Francicae caelitus tenuit : qui illustrissimo Dionysio a Marquemondo, (quem anno 1617 Romam misit oratorem, teste Gallia Christiana nuper recusa tom. 4, col. 192) Lugdunensi archiepiscopo, postea Cardinali S. R. E. mandatum dedit, ut a summo Pontifice Paulo V, regiae suae majestatis patrino, obtineret licentiam hujusmodi festum ritu celebriori, ac Officio duplici peragendi : quod ei Christi Vicarius benigne indulsit die v Julii ann. MDCLXIII, quo tempore Romae praesens aderat. Indeque ad instantiam ejusdem piissimi regis, idem festum ex praecepto ecclesiastico jussum est celebrari omnibus Gallis per cunctos totius regni praesules, laudante et approbante Gregorio XV Papa : qui insuper sancivit festum sancti Ludovici Regis extra Galliam ubique terrarum coli ritu semiduplici. Andreas Saussayus, qui etiam illo vivebat tempore, in Martyrologio Gallicano pag. 552 sic habet : At Gregorius quintodecimus postea accuratius perpendens, quantum glorioso huic Regi universa Ecclesia, at Gallia potissimum deberet, non ecclesiastico solum Officio, sicut hactenus factum fuerat, sed et festo sollemni memoriam ejus benedictam praecepit deinceps tota in Gallia celebrari. Quod hodieum fit sollemnitate et splendore maximo.

Festum translati capitis in diocesi Parisiensi

1208 Praeterea aliud S. Ludovici festum Parisiis institutum est ab anno 1306, quo sacrum ejus caput ad sacellum regium translatum, ut infra referemus. Monachus sancti Dionysii anonymus, qui Guiljelmi Nangii Chronicon producit usque ad annum 1340, hac de re ita scribit ad annum 1306, post relatum capitis translationem : Caterum ipsum diem Parisius per totam suam diocesim annuatim in perpetuum institui C. (episcopus Parisiensis.) et de cetero firmavit habere sollemnem. Cujus festi antiquitatem confirmat Cangius in Observationibus pag. 120, adducens instrumentum anni 1316, in quo festi Translationis capitis B. Ludovici fit mentio. Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem vi Maii refert hoc festum; quem gemino lapsu aberrantem corrigunt majores nostri tom. vii Maii, in addendis ad diem xvii, pag. 792 his verbis : S. Ludovici Regis Translatio capitis ad sanctam capellam, male relata a Saussayo ad vi Maii, potius huc spectat; cum hac die revera facta sit, anno MCCCVI, feria iii infra octavam Ascensionis; unde etiam tali feria, non autem (ut idem Saussayus iterum hallucinatur) feria iv, festum istud recolitur per totam diocesim Parisiensem. Mirum profecto est Saussayum, qui annis aliquot parochus S. Lupi Parisius fuit, et in illius diei Officio proprio, (quod extat in Breviario Parisiensi.) semper id legisse debuit, sic exarare potuisse. Editores Martyrologii Parisiensis, anno 1727 impressi, recte festum istud ad xvii Maii annuntiant hoc modo : Parisiis, translatio capitis sancti Ludovici Francorum Regis, cu-

jus sit memoria feria tertia infra octavam Ascensionis Domini.

1209 Nomen Sancti post canonizationem sacris Fastis adscriptum est ab omnibus, opinor, qui post illud tempus Martyrologia conscripserunt. Additum etiam fuit variis Usuardi Mss. exemplaribus, uti videre est in Usuardo nostro ad xxv Augusti. Horum autem elogia adferre supervacaneum est : quapropter unius Romani Martyrologii verba refero, quae ad xxv Augusti hujusmodi sunt : Lutetiae Parisiorum sancti Ludovici confessoris, Regis Francorum, vitae sanctitate, ac miraculorum gloria illustris. Officia etiam pro diversarum usu ecclesiarum varia sunt composita praeter illud, de quo supra egimus. At nec de his agere necesse est, cum unum habeamus, plerisque commune, in Breviario Romano ad xxv Augusti, ubi tamen additur haec nota : Ubi vero festum S. Bartholomaei celebratur die xxv, de S. Ludovico fit die xxvi. Ceterum, ut reliqua in lectionibus hujus Officii apparent certa, ita leviuscule in chronologia erratum videtur, ubi dicitur : Cum jam vigesimum annum in regno ageret, in morbum incidit. Etenim morbus iste ex antiquorum sententia contigit anno 1244, qui annus regni erat decimus octavus. Hisce de cultu disputatis, ad corporis elevationem, reliquiarumque translationem progrediamur.

§ XCIV. Sacri corporis elevatio : translatio capitis et costae unius Parisios.

Philippus Pulcher Franciae rex, qui dum bulla canonizationis allata fuerat in Galliam, in Belgio versabatur belli curis occupatus, festumque sancti Aevi sui in annum 1298 distulerat celebrandum, voluit ut ipso die festivitatis sacrum corpus elevaretur, ideoque, ut summo id fieret cum splendore, has ad regni proceres dedit litteras : Philippus Dei gratia Francorum rex, dilecto et fidei nostro abbati monasterii Moissiacensis salutem et dilectionem. Vocatos de tenebris hujus vitae, et in partem Dominae hereditatis assumptos, summis debent honoribus venerari incolae terrenorum : ut quod merita fragilitatis humanae non obtinent, eorum Christi fidelibus intercessionem donetur. Ad vestram siquidem et communem credimus pervenisse notitiam, quod sacrosancta mater Ecclesia, virtutes attendens et merita, quibus sanctus Ludovicus rex Franciae, carissimus avus noster, in hac terrestri patria constitutus, caelestis gratiae dono praefulsit, ac miracula considerans gloriosa, quae ad invocationem ipsius virtus Altissimi operatur, ipsum pridem Sanctorum catalogo ascribendo, canonizationis munere decoravit.

1211 Cum itaque nos ipsius Sancti reliquias relevare, et de loco beati Dionysii in Francia, ubi hactenus quieverunt, ad locum aliquem ejusdem ecclesiae, die duodecimo + Calendas instantis mensis Septembris, quo ipse carnis eductus ergastulo feliciter migravit ad Dominum, transferri facere, divina favente gratia, intendamus : cupientes, ut translationis hujusmodi festiva sollemnitas condignis honoribus et veneratione debita celebretur; dilectos et fideles nostros, universos archiepiscopos et episcopos, necnon

Philippus
Francorum
antistites

proceresque
regni (nisi)
ad elevatio-
nem corporis
• uno velato

A ac non abbates, conventuales priores, aliosque prelatos, et barones etiam regni nostri, ad ipsius festivitatis solemnia duximus specialiter invitandos: inter quos praesentiam vestram honorabilem reputantes, dilectionem vestram requirimus et hortamur attente, quatenus translationi praedictae loco et die praedictis personaliter intersitis. Datum Parisius die vii mensis Maii, anno MCCXCVIII. Eandem epistolam, sed abbati sancti Maglorii inscriptam, recitat Gerardus du Bois in *Historia ecclesiae Parisiensis* tom. 2, pag. 521: unde colligimus hanc fuisse encyclicam ad abbates et episcopos, forsitan et ad seculares principes datam.

Bonifacius VIII praecipit monachis S. Dionysii ut corpus sancti transferri Parisios

B 1212 Eodem fere tempore vel per litteras, vel per legatos cum summo Pontifice, Bonifacio VIII, egit Philippus de corporis elevatione: nam Bonifacius hinc hac de re scripsit litteras; alteras ad universos Christi fideles, quibus varias concedit indulgentias illis, qui corporis translationi adessent, quique sanctam capellam, quo illud transferendum putabat, visitarent: alteras ad abbatem et conventum sancti Dionysii, in quibus eos affatur hoc modo: Cum itaque nostrae omnino voluntatis existat, ut venerabile corpus beatissimi Ludovici confessoris... de monasterio vestro, in quo illud requiescere noscitur, ad capellam regiam Parisi constitutam, ad laudem Dei, et honorem ipsius Sancti solemniter transferatur, certamque indulgentiam propter hoc Christi fidelibus duxerimus concedendam; volumus, et per Apostolica scripta vobis districte praecipiendo mandamus, quatinus, cum super translatione corporis supradicti ex parte charissimi in Christo filii nostri Philippi regis Franciae illustris fueritis requisiti, eidem regi totum corpus praedictum, ejus brachio, seu tibia, vobis dumtaxat retento, in eodem monasterio venerabiliter conservando, contradictione qualibet, aut dilatione, seu difficultate prorsus amota, humiliter assignetis. Haec Bonifacius apud Menardum in *Observationibus* pag. 370, ubi notatur epistola Nonis Julii data. Praecedens vero epistola eodem anno 1298 data legitur, at diebus aliquot citius, nempe iv Kal. Julii. Edidit et hanc Menardus cum aliis ad Ludovicum pertinentibus a pag. 183: atque in ea Bonifacius de translatione ad sanctam capellam loquitur, tanquam de re certo futura.

recte delatum non est, ut insinuant aliqui

C 1213 Haec litterae Bonifacii auctores aliquot in errorem pertraxerunt: Menardus enim in *Observationibus* pag. 369 corpus revera Parisios translatum scribit, litterasque mox citatas allegat testes; quin et ibidem permansisse putavit, quod aperte est erroneum. Cangius in suis *Observationibus* pag. 119 ad sanctam capellam translatum asserit, sed mox insinuat, illud Dionysiopolim relatum. Hujus vestigiis institit Chaizius, pag. 695 affirmans, sanctum corpus Parisios ad sanctam capellam delatum, relatumque Dionysiopolim, cui omnino assentitur Michael Felibien in *Historia abbatis S. Dionysii* pag. 260. Attamen, quamvis hi auctores id asserant, ut indubitatum; cum veterum destituantur auctoritate, pluraque referantur facta, quam uno die commode fieri potuere, dubitare vix possum, quin a vero aberrant. Etenim memorant hanc corporis elevationem auctores varii, qui eodem vivebant tempore, videlicet Joinvillius, auctor *Vitae secundae*, Guilielmus Nangius S. Dionysii monachus, et Guilielmus Gujart: at illi non videntur omnino omissuri fuisse, corpus

Parisios esse delatum, si id factum esset. Nec litterae Bonifacii assumi debent ad illud probandum: nam, ut incertum est, qua de causa Pontifex eas dederit, motum proprio, an petente rege: ita certum est, effectum non habuisse; si-ve quod Rex sacrum corpus numquam Parisios transferre voluerit, sive quod voluntatem postea mutaverit, si id antea voluit. Quippe ex litteris Pontificis ossa transferri debebant, ut Parisiis manerent, non ut statim referrentur: at corpus Parisiis non mansisse constat: littera igitur effectum caruerunt.

Auctor J. S.

1214 Cautius ergo, quam dicti scriptores, pressiusque antiquorum vestigiis insistit, veriusque solemnitate hujus elevationis ac translationis refert Gerardus du Bois in *Historia* mox laudata pag. 521, ubi sic habet: Solemnis translationis magna pontificum celebritate, et frequenti procerum et optimatum conventu, et innumerabili hominum multitudine peracta sunt, teste Gujarto apud Cangium in *Observationibus* pag. 119. Haud dubium est, quin in basilica Dionysiana tantae solemnitati adhaerit Simon episcopus Parisiensis; cum praesertim Senonensis archiepiscopus in ea sacra fecerit: et extent apud Dubletum litterae utriusque pag. 626, quibus profitentur, nihil ex hoc juris sibi in ecclesiam Dionysianam accessurum. Archiepiscopi Remensis et Lugdunensis ossa sancti Regis ex humo levaverunt: et ipsa in loculo posita, deportata sunt a pontificibus iisdem, et aliis, qui subsequabantur, (ut refert Joinvillius num. 266.) Fr. Joannes de Samois minorita panegyricam orationem dixit, (et quidem, ut Joinvillius habet, postquam fuit elevatus, non postquam Parisios fuit portatus.) Et, ut pulo, ait du Bois, in thecam argenteam, quam jussu regis affabre fecerat Guilielmus aurifex, sacra ossa posita sunt. Thecam deinde rex ipse, et fratres ejus, alique ex regia stirpe proceres per claustrum et ecclesiam, comitante pontificum et optimatum coetu, deportaverunt.

elevatum vero magna solemnitate, et per claustrum monasterii

1215 Imo et per urbem sacra ossa potem fuisse portata, cum ex *Observationibus* Cangii pag. 119 constet, aliquot domos Dionysiopoli fuisse dejectas in commodum hujus solemnitatis, quod minus fuisset necessarium, si sacrum corpus intra monasterii septa mansisset. Nangius in *Chronico* ad annum 1298 haec solum refert: Sanctus Ludovicus Rex quondam Franciae gloriosus, qui anno praecedenti proximo Sanctorum catalogo adscriptus fuerat, cum ingenti letitia et exultatione a rege Franciae Philippo, et a totius regni principibus et prelatibus, apud sanctum Dionysium in Francia congregatis, de terra in crastino festi sancti Bartholomaei apostoli elevatur, revolutis viginti octo annis, ex quo in regno Thunicii subitus Carthaginem in Domino obdormivit. His satis consonat *Vita secunda* num. 294, sed in apographo nostro ibidem legitur res facta vii Kalendas Septembris, cum vii Kalendas contigerit: et additur, corpus, arcae honorifice inclusum, positum esse sub altari principe dictae ecclesiae. Ceterum insignem fuisse solemnitatem omnes consentiunt, sumptusque solemnitatis secutique convivii plurimum excrevisse, colligitur ex Cangii *Observationibus* pag. 119.

ac fortasse per urbis plateas delatum.

1216 Michael Felibien in *Historia abbatis S. Dionysii* pag. 263 recte narrat, caput S. Ludovici cum una e costis anno 1306 Parisios translatum. Cangius tamen in *Observationibus* pag. 120 *Chronicon antiquum Ms.* affert, in quo designari

Caput ad sanctam capellam translatum.

AUCTORE
J. S.

signari affirmat annum 1307, quod erroris convincitur ex testimoniis afferendis. Longius etiam a vero aberravit Raynaldus ad annum 1317 num. 8, ubi id eodem illo anno factum scribit per Philippum V. Porro translationem hanc factam esse anno 1306, evincitur ex testimonio monachi S. Dionysii, qui Nangii Chronicon prosecutus est usque ad annum 1340, et Guiljelmi Gujart, qui eodem fere tempore scribebat, apud Cangium mox laudatum pag. 120 : quibus accedit Officium hujus translationis proprium, et anonymus Vitæ auctor apud nos Ms., ut omit- tam recentiores plurimos. Laudatus Vitæ auctor anonymus scribit, Philippum Lugduni anno præcedenti adfuisse coronationi Clementis V summi Pontificis, atque ibidem ab eo impetrasse capit- tis costæque translationem, ut caput in sancta capella, costa vero in principe ecclesia Parisiis venerationi publicæ exponerentur. His prænotatis, verba accipe auctoris synchroni, qui Nan- gii Chronicon prosecutus est. Rem ille tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 59 refert his verbis : Fe- ria tertia post Ascensionem Domini, (quæ illo an- no in xvii Maii incidebat) Philippus rex Fran- ciæ caput beati Ludovici absque tamen mento, et mandibulis inferioribus, nec non unam de costis ipsius, Parisius cum ingenti cleri, plebis- que (civilitatis) tripudio transtulit; dictam costam in ecclesia cathedrali beate Mariæ relinquens, caputque suum gloriosum in capella regalis palatii, quam ipse sanctissimus Rex sumptuo- so construxerat opere, in vase pretioso decen- ter pariter ac devote reponens. Addit festum hujus translationis institutum, de quo jam egi- mus.

ubi servatur
auro solido
inclusum

1217 Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 522 hæc recitat ex Officio pro- prio sanctæ capellæ : Postquam Ludovicus nonus catalogo Sanctorum adscriptus est, et sanctæ ejus reliquiæ venerationi fidelium expositæ sunt; Philippus Pulcher ad commendandam Avi me- moriam sanctum ejus caput e basilica sancti Dio- nysii ad sacro-sanctam capellam transtulit. Acta est translatio celebri pontificum procerumque conventu feria tertia post Ascensionem Domini anno millesimo trecentesimo sexto. Philippus caput auro solido inclusit, quod humeros usque elligiem sancti Ludovici referebat. In memoriam virtutum, quibus refulserat, thecam smaragdis, sapphiris, aliisque gemmis exornavit; hocque pretiosum pignus voluit rex fieri partem vene- randi thesauri, quem sanctus Ludovicus in ipsa, quam magnifice construxerat, capella deposuit. Juxta hunc locum, ubi erat regum basilica, Philippus palatium fecit juridicum; ut augustum sancti Regis caput, cui, dum vixit, inconcus- sa æqui justique retinendi voluntas fuit, post mortem fieret morum regula, legum decreto- rumque forma, et exemplar judiciorum. Hisce laudatus auctor subjungit : Hoc sancti Regis ca- put servatur etiam hodie in sancta capella Parisiensi in theca illa ex auro solido, quæ refert elligiem sancti Ludovici; eaque cooperta est sapphiris et smaragdis; hocque pretiosum pignus cum cura et veneratione custodiunt thesaurarius, ca- nonici, et capellani hujus sanctæ capellæ.

§ XCV. Sacra ossa in arcam auream trans- lata a Carolo VI, deinde in novam : reliquiæ variis datæ : varia item vesti- menta, aliaque pro reliquiis servata.

Franciscus Pommeraye in Historia archiepi- scoporum Rotomagensium pag. 536, et Michael Felibien in Historia abbatiæ sancti Dionysii pag. 306 narrant, aliam sacrorum ossium trans- lationem, tempore Caroli VI, seu anno 1392 factam, dum illa ex arca priore in novam, eamque auream fuere transposita. Accipe com- pendio, quæ illi latius exponunt idiomate Gallico. Carolus V Francorum rex, cognomento Sa- piens, singulari in S. Ludovicum pietate ductus, arcam, aiunt, auream pondere 252 marcha- rum fabricari jussit : at arcam ex auro solido totam non esse factam, manifestum est ex lit- teris Caroli VI apud Doubletium pag. 1044, ubi dicitur arcam auro coopertam fabricari jus- sisse; potuit tamen vel sic habere pondus auri memoratum. Defuncto Carolo V, antequam arca esset absoluta, eam Carolus VI ejus filius, nec- dum omnino perfectam, ut docent laudatæ litte- ræ, Dionysiopolim portari jussit : quo et ipse cum præcipuis regni prælatis se contulit in perri- gilio S. Dionysii, id est viii Octobris. Post recita- tas autem vespertino tempore Matutinas horas, antiqua S. Ludovici arca a monachis delata fuit ad sacellum S. Clementis, præsentibus patriarcha Antiocheno, et abbate sancti Cor- nellii.

Sacrum, ex
pus in arcam
auream tran-
positum.

1219 Postridie mane rex, antistites, et ab- bates, suis singuli ornamentis insigniti, ad dic- tum sacellum conveniunt. Præmissa oratione, inchoatoque cantico Magnificat, extrahuntur ossa sacra ex arca veteri, quæ rex ipse magna cum reverentia ad altare portat. Rogant tum regem circumstantes aliqui reliquiarum partem : ille costam donat Petro d'Ailly pro Clemente VII, F (quem Galli in schismate sequebantur Pontifi- cem, cum alii plerique antipapam dicant;) alte- ram dedit costam duci Biturigum, tertiam Bur- gundiæ duci; præterea os aliud, inter prælatos dividendum : reliqua dein novæ arcæ imposuit. His absolutis, canitur responsorium, Dum es- set Rex, ac procedit nobile supplicantium agmen per templi ac monasterii circuitum, ferentibus arcam per vices stirpis regię principibus. Finita supplicatione, reliquiæ altari sanctorum Mar- tyrum imponuntur, ac Sacrum solenne celebra- tur ab archiepiscopo Rotomagensi. Post oblatum Sacrificium, in triclinio monachorum lauto ex- ciipiuntur convivio. Ad finem convivii reliquias dividunt. Tunc rex, alique ad precandum coram sacro corpore sunt reversi : ubi ille ad donum præcedens adjecit mille libras, ut arca tege- retur tabernaculo æreo : duces autem Bituri- gum, Burgundiæ, ac Turoniæ, genibus nixi, monilia, quibus se ad festivitatem ornaverant, Sancto obtulerunt, volueruntque, ut illa ante arcam appenderentur. Hæc fere laudatus Feli- bien : ex quibus patet, reliquias S. Ludovici late fuisse sparsas.

varique re-
liquiæ tunc
donatæ

A 1220 Idem auctor pag. 335 commemorat occasionem, duramque regni necessitatem, qua factum est, ut arca memorata anno 1418 funderetur. atque in nummos converteretur, ad regnum contra Anglos ducemque Burgundiæ defendendum : quod ne vel sic quidem satis fieri potuit. Qua tunc arca sacrum corpus fuerit servatum, non exprimit auctor : sed pag. 394. relata morte eminentissimi Cardinalis Ludovici de Bourbon, quem docet primum fuisse abbatem commendatarium, atque obiisse anno 1557, re-
fert novam arcam ejus liberalitate constructam,

eamque magnificam, atque argento, auro, et monilibus exornatam, quam ait anno 1657 rursus auro circumlitam, restauratamque, qualis hodie dum visitur. Describit illam pag. 544 hoc fere modo : Arca argentea est deaurata, et gemmis aliquot margaritisque exornata : distinguunt eam effigies variæ, quæ virtutes repræsentant, cum suis singulæ proprietatibus : supra has duodecim pares Franciæ in totidem orbibus encausto picti sunt. Accipe arcam ipsam, prout eam ibidem exhibet memoratus scriptor :

pars capitis
Dionysiopoli
servata seor-
sim :

1221 In hac arca servantur præcipua S. Ludovici ossa : nam omnia ibidem non esse collecta, ex dictis, dicendisque manifestum est. Habetur et alia reliquiarum theca in abbacia S. Dionysii, in qua separatim servatur maxilla Sancti inferior, quam cum reliquo capite Parisios non esse translata vidimus. Theca hæc item argentea est inaurata : sacrum pignus gestant duæ regum ef-

figies, quibus designari Philippum III, et Philippum IV, probat laudatus Felibien pag. 540. Tertia effigies, in ejus manu est theca altera minor, exhibet abbatem Egidium, qui thecam curavit componendam, ut docet inscriptio stylobatæ insculpta, et auctor ipse scripserat ad annum 1306 pag. 263. Accipe igitur et hanc ex laudato historico adumbratam, æreque expres-

Alcibiades
J. S.

sam opere chalcographi nostri, qui prototypon
quam proxime conatus est imitari :

alia capitis
pars Pisciaci :

1222 Alia etiam capitis pars servatur Pisciaci apud Religiosas Ordinis S. Dominici in monasterio ad honorem S. Ludovici fundato; uti docent notitiae, quas humanissime nobiscum communicavit R. P. Matthæus Texte jam ante laudatus. Etenim in litteris, 2 Decembris anni 1737 Parisiis ad nos datis, scribit Gallice, quæ Latine hic reddo : Philippus VI, cognomento Valesius, rex Franciæ anno mcccxi primam uxorem duxit Joannam Burgundicam, ex qua genuit Joannem, qui ei in regnum successit. Hic ussu parentum suorum anno mcccxi regni sui ii, obtulit monasterio regio Pisciacensi virginum Dominicanarum pretiosam magnamque statuam argenteam inauratam dimidia sui parte inferne truncam, quæ in earum thesauro servatur, in quaque reposita est pars superior faciei sancti Ludovici Regis Franciæ, inclusa aureæ reliquiarum thecæ, quæ in medio statuæ est affixa : in hujus circuitu legitur hæc inscriptio, caractere seculi xiv sculpta Latine : Hic est pars superior faciei beati Ludovici quondam Regis Francorum, quam Philippus Pulcher dedit huic ecclesiæ. Subjungit laudatus pater : Stylobatæ statuæ affixa est lamina ex argento arte encaustica auro circumlita, cui eodem seculi xiv, caractere insculptum est, quod sequitur : Anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo oblatum fuit vas istud nobile per inclytum principem dominum Johannem Dei gratia Francorum regem in ecclesia præsentis, in honore beati Ludovici abavi sui fundata, quod claræ memoriæ dominus Philippus quondam rex pater, et domina Johanna de Burgundia, regina mater domini regis, fieri ordinarunt, dum vivebant. Oremus ut precibus et meritis dicti Ludovici rex regnans vivat feliciter et prospere, et defuncti requiescant in pace. Hæc Pisciaci, ubi et miracula quædam facta inferius videbimus.

1223 Michael Felibien in Historia sæpe jam laudata pag. 440 scribit, anno 1616 varias reliquias concessas fuisse Annæ Austriacæ Gallicarum reginæ, interque illas particulam costæ

S. Ludovici. Addit, reginam anno sequenti h plures desiderasse S. Ludovici reliquias, ac integram costam a monachis ei donatam. Narrat deinde reliquias a pluribus petitas, at negatas fuisse. Verumtamen concessæ hæ sunt, petente regina mox laudata, domui professæ societatis Jesu Parisiensi, atque item Romanæ, prout intelligitur ex testimonio subprioris abbatiæ S. Dionysii, quod Romæ propria manu anno 1700 descripsit Janningus noster, atque his verbis conceptum est : Omnibus has litteras inspecturis salutem in Domino. Notum facimus, quod dominus Dionysius Rubentel, magnus prior sacri et incliti monasterii S. Dionysii in Francia, ego infrascriptus, et ii, ad quos spectabat, petente serenissima et Christianissima regina, et annuente illustrissimo domino D. Ludovico a Lotharingia Cardinali a Guisa, abbate prædicti monasterii, dedimus rev. patribus Societatis Jesu aliquas reliquias de corpore S. Ludovici, unam costam pro domo professa S. Ludovici Parisiis, et unum os brachii pro domo professa Romana ejusdem Societatis. In quorum fidem ego subprior ejusdem monasterii S. Dionysii has litteras manu nostra subscripsi, et sigillo meo munivi die xii Junii an. mdcxix apud S. Dionysium in Francia, in absentia domini Rubentel magni prioris ejusdem monasterii.

Colletet

locus sigilli

Piazza in Hemerologio sacro ad diem xxv Augusti testatur, os illud brachii, quod liberaliter brachium vocat, in ecclesia domus professæ Romanæ quotannis xxvi Augusti exponi in theca argentea super altare sancti Ignatii : exponitur autem die xxvi, quia tunc festum S. Ludovici ibidem celebratur, die præcedenti Romæ propter festum S. Bartholomæi impedita.

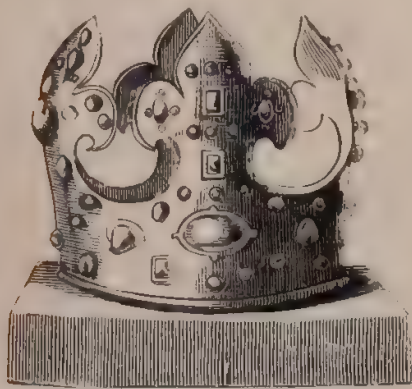
1224 Præter jam dictas reliquias, ossa S. Ludovici aliqua variis locis assignant scriptores varii. Potuerunt illa eo deferri ex distributione facta per Carolum VI, relataque superius; vel Dionysiopoli alio modo impetrari. Arturus in Martyrologio Franciscano pag. 407 post quædam de corpore et capite S. Ludovici jam memorata, subjungit : Pars brachii ejus habetur Mirandula in conventu S. Francisci... Item aliquot ossa reconduntur in conventu sancti Sebastiani apud sanctum Martinum... Altera ex costis ejusdem sancti Regis ostenditur in monasterio, illius nomini Bellovacensi dicato... Vidi apud monasterium de Lilio juxta Melodunum, Cisterciensis Ordinis, aliquot sancti Ludovici ossa reverenter asservari, una cum disciplina ejus ac media parte cilicii. Quod attinet ad cilicium et flagellum, Arturo consentit Vita secunda num. 248, ita ut aberrasse videatur Claudius Chalemot in Serie Sanctorum Ordinis Cisterciensis ad viii Kalendaris Septembris de S. Ludovico agens, ubi ejusdem Regis flagellum in pixide eburnea servari dicit in abbazia Malidumi, seu B. Mariæ regalis prope Pontisaram. Pergamus igitur cum Arturo : Inferiorem vero partem hujusce cilicii vidi, ait, pie servatam Rothomagi apud Beguinæ moniales. Favinus scribit, in Hispania reliquias ejusdem sancti Regis religiose asservari, quarum contactu scrophuli (id est scrophulis, seu strumis infecti) sanitate donantur.

1225 In Phosphoro metropolis Pragensis pag. 516 hæc assignantur reliquiæ : S. Ludovici Regis dens atque digitus, allati ex Gallia, et Carolo (IV imperatori) dono dati mccciv. Masinus

in

A in Bononia perlustrata tom. 1, pag. 430 scribit, digitum sancti Regis haberi in ecclesia Prædicatorum Bononiæ. Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacio Belgico a pag. 92 describit thesaurum monasterii Bellipartensis, Ordinis Cisterciensis, Duaci, atque affirmat ibidem videri undecim statuas argenteas inauratas, interque eas sancti Ludovici Regis, sub cujus pedibus ipsius reliquiae visuntur. Præterea, ait pag. 93, in custodia magna argentea turrata chrystallo pretiosissima venerationi exponunt prælati Ludovici Franciæ Regis reliquias, de ejus scilicet sacræ manus digito, obtentas a reverendo abbate Cisterciensi Boucherat anno mdiv. Idem auctor pag. 55 in canobio Aquæ-curtiensi in Artesia, Ordinis Canoniorum Regularium, inter alias numerat reliquias Ludovici Francorum Regis.

1226 Insuper vestimenta, aliaque, quibus in vita usus est Sanctus, magna cum veneratione custodiuntur locis variis. Pauca jam recensuimus: accipe et alia quedam. Cangius in Observationibus pag. 121 testatur, inter supellectilem S. Ludovici, quam reges Franciæ reliquiarum instar habebant in pretio, servatum fuisse ejus missale, et calicem aureum, ex quo bibere solebat in vita. Michael Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 544 varia item in abbazia servari scribit; eaque æri incisa exhibet: nimirum quædam testamentorum segmenta thecæ crystallinæ inclusa: fibulam pallii regalis S. Ludovici; quæ, argentea est auroque circumlita, atque undique encausto margaritisque distincta: virgam, seu manum justitiæ, ut vocant, argenteam item inauratam: craterem e ligno myricis factum, quo Sanctus dicitur usus contra lienis vitium: gladium, quem ex primo itinere transmarino retulit: sigillum ejusdem Sancti aureum, liliis distinctum, atque ornatum sapphiro, cui insculpta est effigies Sancti cum duabus his litteris S. L., id est, sigillum Ludovici: ac demum coronam S. Ludovici auream gemmatamque, quam distinguit præ ceteris gemmis ingentis pretii carbunculus, cui spina e Domini corona est inclusa. Hæc ibi, ex quibus coronæ formam hic subijcio: reliquiarum figuram apud laudatum historicum curiosus lector inveniet.

C 1227 Pallium quoddam S. Ludovici servant Cistercienses in abbazia Caroliloci, acceptam post mortem Sancti a Petro ejus cubiculario, ut testatur Vita secunda num. 241, ubi item legi poterit, sanitatem Priori ejusdem abbatiæ, qui eo se induerat, restitutum fuisse. Pileos item aliquot Sancti pie custoditos, miraculoque nobilitatos, habet eadem Vita num. 320. Arturus paullo ante citatus: Pileus, inquit, sancti Ludovici Bajocis extat in conventu Minorum. Idem auctor, præter ensem Dionysiopoli servatum, de

alio sic scribit: Ensis autem, quo sanctus Rex AUCTORE usus fuerat in Oriente adversus barbaros, penes J S. remanserat equites Hierosolymitanos, indeque Rhodenses ac Militenses; donec illustrissimus DD. a Valletta, Gallus, magnus illius Ordinis magister, eum dono dedit proregi Siciliæ anno mmlx, teste Boyssato part. 2 Histor. ejusmodi Equit. lib. 5. Hunc ensem equitibus datum anno 1504, per Ludovicum XII Galliarum regem, auctor est Jacobus Bosius in Historia Italica istius Ordinis part. 2, pag. 476. Idem affirmat Pirrus tom. 2 Siciliæ sacræ pag. 620, ubi addit, magistrum Ordinis Vallettam anno 1559, vii Decembris duci Medinæ Carli, proregi Siciliæ, inter alia munera, dedisse ensem cum aurea zona S. Ludovici Galliarum Regis, quo usus fuerat in sacro bello Terræ sanctæ, et Ægypti contra Saracenos. Præterea sanctissimi Regis cultellum servari in abbazia de Bello-visu*, quæ feminarum est Ordinis Cisterciensis, testantur novissimi editores Galliarum Christianarum tom. 2, col. 248.

1228 Monasticon Anglicanum tom. 3, part. 2, pag. 87 in catalogo reliquiarum capellæ regalis ac collegiæ Vindesoriensis hæc habet: Item una pulchra camahu, ornata perlis* et auro; in qua continetur pars catenæ, de qua sanctus Ludovicus flagellavit se. Et pag. 86: Item una pixis de iaspide rubea, cum uno osse de sancto Ludovico, cum pede coopertorio argenteo et deaurato. Videtur autem non alius designari Ludovicus, quam cujus Acta præ manibus habemus. Moniales Ordinis sancti Francisci in Parisiensi suburbio sancti Marcelli servant Sancti subuculam coloris fuscæ, teste Chaizio pag. 697. Ibi adjungit, Psalterium Regis egregie ornatum auro, imaginibusque subtili penicillo punctim expressis, quod ante mortem dederat Guillelmo de Mesmes sacellano primario, per varios circuitus pervenisse in bibliothecam regiam Angliæ; unde tamen rediisse asserit ad eos, quoniam de Mesmes etiamnum habent. Bonaventura Baro in Annalibus Ordinis sanctissimæ Trinitatis pag. 211 affirmat, S. Ludovicum, dum in monasterio Fontis Bliandi chororum subinde frequentabat, usum fuisse oblonga chlamyde. . . ex bysso admodum insigni, adjecto pileo: Quæ ambo, inquit, adhuc hodie in eodem cenobio magna reverentia servantur. Idem auctor pag. 243 in conventu Trinitariorum Parisiensi alia haberi scribit his verbis: Ibidem asservatur regium paludamentum ejus in planetam versum: item calamarium ejusdem, et chirotecæ: et, quod omnibus præstat, corona regia ejusdem, auro obducta, et artificiose fabrefacta, insertis Sanctorum reliquiis pro gemmis. Tandem in catalogo quodam Ms. reliquiarum Prædicatorum Leodiensium recensetur corona S. Ludovici; calix auro, argento, gemmisque admodum pretiosus, qui ejus dono acceptus traditur, eique aliquando pro scypho sereuisse: ac paludamentum ejus regium, ex quo casula cum dalmaticis composita, additurque hæc sacras vestes tantum adhiberi ad solemne Sacrum celebrandum in festis Natalis Domini, Epiphaniæ, et S. Ludovici. Hæc de reliquiis dicta sufficiant.

AUCTORE
J. S.

§ XCVI. Sacella, ecclesiae, monasteriaque
S. Ludovici nomine dicata : miracula va-
riis locis facta.

Loca sacra
Sancti no-
mine variis
locis dicata :

Post promulgatam S. Ludovici canonizationem non pauca ad ejus honorem structa sunt sacella, templa, monasteriaque, aut ante constructa ejus nomine dicata : rerum, cum hæc ad Sancti gesta minus pertineant, non lubet eorum catalogum texere, nedum discutere, quænam prius posteriusve ejus nomine sint consecrata. Anno non integro post elevationem corporis ad honorem S. Ludovici dicata videtur ecclesia Prædicatorum Eborensium, ut colligitur ex miraculo mox referendo. Eodem fere tempore construi ceptum est monasterium Pisciacense, de quo plura inferius. Quin et Tornaci jam anno 1299 sacellum S. Ludovico structum in ecclesia cathedrali, in eoque institutos sacelli ministros, auctor est Joannes Cousin in Historia Tornacensi tom. 4, pag. 73. Joinvillius item in fine Historiæ suæ memorat, se eidem Sancto altare extruendum curasse, Missamque ad ejus honorem fundasse perpetuam. Nec modo in Gallia confestim loca sacra S. Ludovici nomine dicata, sed Viennæ quoque in Austria eodem fere tempore in templo FF. Minorum sacellum ejus nomine constructum : patet id ex testamento Blanche, Austriæ ducissæ, ac neptis S. Ludovici, facto anno 1304, quod edidit Bernardus Pez tom. 5 Anecdotorum, part. 2, pag. 204 : verum editor indiligens Blancham oscitanter in titulo vocat reginam Franciæ, cum ipsa in testamento se Franciæ regis filiam nominet, ac filia revera fuerit Philippi III, at nunquam regina. Plurima templa, deinde condita, aliis enumeranda relinquo, miracula quædam pro coronide hujus Commentarii collecturus.

puer submersus et pro mortuo habitus, sanitati restitutus.

A230 Habeo Ms. quoddam Vitæ compendium, quod anno 1641 transmisit Joannes Gamansius Societatis nostræ, acceptum in Bodecensi canobio Ordinis Regularium S. Augustini ex Passionali pergamento Ms. mensis Augusti, folio 194, in quo præcipua Sancti gesta satis bene, sed breviter referantur; subdunturque miracula aliqua, ex quibus unum, quod in Actis non legitur, subnecto : Anno vero, quo beatus Ludovicus fuit adscriptus sanctorum catalogo Confessorum, in diversis mundi partibus ad invocationem ipsius, ejus meritis et precibus multa contigerunt miracula laude digna. Eboreicis namque quadam die Mercurii, per quindecim dies ante festum Ascensionis Domini, contigit quemdam puerum, quatuor annorum vel circa, prope quoddam molendinum fuisse submersum, et per longum tempus, et post plurima experimenta, a magna populi multitudine concurrente mortuum judicatum, et post multas orationes, et invocationes Dei, (et B. Mariæ, ut habet aliud Ms. mox memorandum) et aliorum Sanctorum nullum penitus vitæ vestigium apparere : tandem omnipotente Deo misericorditer disponente, mirificare suum Dilectum in illa populi turba, insonuit vox cujusdam ignoratæ personæ, ut dictus puer devoveretur beato Ludovico; quod quædam statim fecit cum candela de proprio lucro : et matris dicti pueri desolatæ dicebant complures, ut

statim puerum deferret ad ecclesiam fratrum Prædicatorum, in honorem beati Ludovici noviter dedicatam. Mira res! Nam protinus, facto voto, cepit puer gemere, et portatus ad prædictam ecclesiam fuit plenarie resuscitatus, et restitutus pristinae sanitati. Idem refertur in alio Ms., ex codice 872 S. Victoris desumpto.

A231 Multa alia miracula in eadem urbe facta in domo Prædicatorum subjiciemus pro Appendice altera post Vitam a Gaufrido scriptam, et supplementum Guilielmi Carnotensis. Ex titulo autem illorum miraculorum, in quo de ecclesia fratrum Prædicatorum Eboreicensi dicitur apud Chesnium pag. 477 : Quæ fuit prima ecclesia in regno Franciæ dicata in nomine sancti Regis anno Domini MCCIC : ex hoc, inquam, titulo probabiliter saltem colligimus miraculum prædictum contigisse anno 1299, non quidem eodem anno, quo Sanctorum numero adscriptus est Ludovicus, sed anno nondum elapso post elevationem corporis, quando canonizatio primum fuit celebrata : ac deinde ex tempore miraculi, quod quindecim diebus ante Ascensionem factum narratur, dum ecclesia Prædicatorum noviter erat dedicata, rursus colligitur, dedicationem contigisse prioribus mensibus anni 1299, adeoque anno non integro post corporis elevationem. Hæc probabiliter colligi dico, non certo : nam si rex illa noviter latius sumatur, miraculum contingere potuit anno 1300, et dedicatio fieri sub finem anni 1299. Quidquid sit, res exigui est momenti.

A232 Utrumque Ms. supra laudatum relato mox miraculo aliud subjungit iisdem pene verbis, quod ex Victorino huc transfero : Tunc temporis in episcopatu Belvacensi quidam operarii, decem vel circa, fuerunt oppressi in quadam lapicidina a supercadente maxima gleba terræ, et fere per diem et noctem sic steterunt; tandem quidam clericus, vir utique scientia et honestate famosus, iter faciens juxta locum, audivit gemitum prædictorum, et approprians ac considerans miserabilem casum, et recolens B. Ludovici recentem canonizationem, confidens de ejus meritis et precibus, descendens de equo cum fletu et lacrymis, prostravit se ad orationem, specialiter B. Ludovici suffragium implo-
Frando : et cum diutius in oratione permansisset, assumpta fiducia de miraculo affuturo, surrexit, et homines a longe transeuntes vocavit, et deponens vestimenta cum aliis, ad suffodiendum et succurrendum prædictis viriliter hortabatur. Quid plura? Operante virtute divina per merita B. Ludovici, exigente eorum fide et devotione, omnes fuerunt extracti incolumes et illesi. Hactenus utrumque Ms. : subdit Victorinum : Fama autem prædicti miraculi per patriam discurrente, contigit quosdam antiquos cophinos per Belvacum deportari, qui dicebantur fuisse B. Ludovici, ad quorum tactum cum fide et devotione plures infirmi a variis languoribus sunt curati.

A233 Eodem tempore rex Philippus, reversus de Flandria, devotissimus Avo suo, quoddam nobile monasterium sororum inclusarum Ordinis fratrum Prædicatorum instituit fieri in honorem Dei et gloriosissimi confessoris B. Ludovici apud Pisciacum, ubi prædictus Sanctus exstitit oriundus. In hujus monasterii constructione plura antiqua ædificia oportuit dirui, ut ad hoc platea competens haberetur : et dum quidam magnus paries deberet cadere, clamantibus operariis,

multaque alia
miracula in
templo Prædi-
catorum
Eboreicensi
facta

beneficium pe-
riclitantibus
factum : sona-
ti agri :

puer prodigio-
se servatus in
constructione
monasterii Præ-
dicantis :

A riis, qui cum suffoderant, et dicentibus, quod omnes fugerent et abscederent, contigit quemdam puerum musicantem a supercadente pariete quasi in medio deprehendi. Mira res! Stupefactis omnibus, et dicentibus Mortuus est, et nescientibus, ex qua parte deberent puerum extrahere, quem mortuum reputabant, quasi in medio illius parietis apparuit quædam fissura, per quam mittentes brachia sua, dictum puerum extraxerunt vivum penitus et illæsum, et super hoc multitudo magna, quæ aderat, testimonium perhibuit veritati. Constructionem et foundationem Pisciacensis monasterii breviter narrat Bernardus Guidonis apud Martenium tom. 6 Collectionis amplissima a col. 541. ubi videtur asserere, inchoatum fuisse ab anno 1297, qui extenditur usque ad Pascha anni 1298, ita ut primis mensibus anni 1298 potuerit inchoari. Certe anno 1299 scribit Philippus rex, monasterium jussu suo constructum, ac jam anno 1298, aut citius, captum insinuat. Attamen moniales eo tantum inductæ anno 1304, quo et foundationis litteras dedit Philippus IV mense Julio. Habeo quidem has litteras, et alias insuper, sequenti anno datas; at brevitatibus gratia ab iis describendis abstineo.

B 1234 Pergit autem Ms. Victorini auctor hoc modo: In eadem villa, postea satis cito, ad fontes, in quibus B. Ludovicus fuerat baptizatus, in ecclesia B. Mariæ, cœpit fidelium devotio B. Ludovici suffragium implorare, et impetrare frequentius beneficia sanitatis. Unde presente rege (et) regina cum sua nobili comitiva, contigerunt ibidem eodem anno plura miracula gloriosa. Quædam enim mulier de S. Germano *, nota pluribus de curia regis, percussa sacro igne in pluribus partibus corporis sui, venit cum fide et devotione ad prædictum vas baptismale, et fuis ibidem lacrymis abunde, gloriosi Regis devote patrocinium implorabat: mox vero, ut tefigit illos fontes, cœpit illa nigredo, et morbus prædicti ignis abscedere a toto corpore prædictæ mulieris, exceptis digitis manus sinistræ, in quibus illa nigredo, et etiam morbus diutius apparebant: et assistente ibi multitudine populi, ac etiam pluribus de curia regis, paulatim et viriliter cœpit dicta mulier digitos movere, et tandem ille morbus totaliter discessit in tantum, quod illius morbi nullum vestigium penitus apparebat. Hoc autem miraculum plures de curia fide digni clarissime probaverunt, qui ad prædictos fontes B. Ludovici sæpe dictam mulierem eo modo, quo dictum est, infirmam, et postea penitus curatam, cum diligenti perscrutatione propriis oculis conspexerunt.

C 1235 Ibidem feria sequente vir quidam de S. Germano, moribus honestus, et in temporalibus sufficiens sibi ipsi, multo tempore pedum ac renum infirmitate depressus, ire non poterat, nisi cum duabus ligneis potenciis, (seu fulcris subalaribus) et cum maxima difficultate: hic cum fide et devotione veniens ad prædictos fontes B. Ludovici fusa oratione, et facta oratione protinus alleviatum se percepit: et demissis potentiis, cœpit ire per ecclesiam potenter et recte, sine adminiculo cujuscunque; et sic meritis et precibus B. Ludovici redditus fuit pristinae sanitati.

Eodem modo quidam serviens armorum, nomine Henricus de Bituris, qui usum incedendi gravi languore amiserat, cum magno labore et adminiculo potenciarum ad prædictos fontes adductus, cum magna devotione B. Ludovici, cu-

jus serviens fuerat, suffragium implorabat: et dum ibi devotam orationem fudisset, satis cito meritis et precibus gloriosi Regis fuit propriis viribus restitutus. Et ibidem multa alia contigerunt, et frequenter contingunt miracula, meritis et precibus Ludovici, ad laudem et gloriam Redemptoris, cui est honor et gloria per infinita secula seculorum. Amen.

1236 In Vita B. Elisabethæ apud Cangium pag. 177 refertur, sororem quamdam monasterii Longi-campi, Julianam nomine, cum perdidisset librum sibi carum, quod fuisset B. Elisabethæ, apud Beatam precibus institisse, ut librum illum, frustra diu quæsitum, invenire mereretur. Apparuit dormienti B. Elisabetha, præcepitque ut librum illum peteret a S. Ludovico: illa votum facit S. Ludovico, ejusque sorori B. Elisabethæ; et mox, dum rursus quærit, desideratum invenit librum. Denique Doubletius in Antiquitatibus abbatiae pag. 1247, ubi dixerat, miracula S. Ludovici longo tempore post canonizationem fuisse continuata, se itidem e gravi infirmitate Sancti invocatione recreatum affirmat. Hisce tandem Commentario finem impono, Vitasque lectu dignissimas, in quibus unusquisque inveniet, quod imitetur, eo ordine, quo fuerunt conscriptæ, subjungo.

alia beneficia ad invocationem Sancti

VITA

Auctore Gaufrido de Bello-loco Regis confessorio.

Ex editione Claudii Menardi, et Chesnii.

PRÆFATIO

Ad Divi nominis gloriam et honorem, et fidelium ædificationem; et multorum, et magnorum precibus inductus, et maxime meorum obedientia et auctoritate adstrictus a, sanctam conversationem, et actus egregios Christianissimi Ludovici quondam Regis Francorum describere dignum duxi, prout mens divina per gratiam suam inspirare dignabitur memoriæ mentis meæ b.

Rationes Vitæ scribendi

ANNOTATA.

a Imposuit hanc ei provinciam Gregorius X, ejus litteras dedimus in Commentario prævio num. 2.

b De auctoritate hujus Vitæ vide initium Commentarii.

PRIOR CAPITUM PARTITIO

Caput i. Qualiter laus regis Josiæ Regi Ludovico conveniat.

Cap. ii. Quod nomen Josiæ ipsi competat.

Cap. iii. De innocentia vitæ et sanctæ conversationis ipsius.

Cap. iv. De laude Domine Blanchæ piissimæ matris ejus.

Cap. v. Item de puritate et innocentia vitæ ejus.

Cap. vi.

Cap. XLV. De adventu regis Siciliae apud T
necium

Cap. LI. Quod dignus sit inter Sanctos ad-
scribi.

3 Interim ad præsens dicere sufficit, quomodo sensus nominis Josiæ conveniat Regi nostro. Josias quippe interpretatur, SALUS DOMINI; vel, ALIENATIO DOMINI c; vel INCENSUM DOMINI, sive SACRIFICIUM. Cui verius compedit hujus nominis significatio, quam pio Regi nostro, in quo vere Domini salus fuit? Utpote qui salutis propriae ac proximorum semper studuit, et ad elevationem et exaltationem fidei Christianæ pro viribus laboravit. Denique, qui præter incensum mentalis devotionis, quam a pueritia sua continue Domino interius offerebat; et præter sacrificium poenitentiae corporalis, quam juxta statum suum, et juxta corporis sui debilitatam Deo quotidie exterius exhibebat, se tandem in peregrinatione gemina transmarina, quasi holocaustum integrum obtulit Domino in odorem

A rem suavitatis. Si reputatum est Abrahamæ ad justitiam, quia semel voluit offerre unicum filium, hoc ei Domino imperante : quanto magis huic Fidei suo reputabit Dominus ad æternam justitiam, et ad pretium sempiternum, qui non semel, sed bis obtulit devotissime semetipsum ad mortem, et fratres suos, et electum florem exercitus totius regni sui, in obsequium Salvatoris : et maxime in hac ultima et miseranda peregrinatione. Tunicii, ubi, cum communi omnium consilio transiens, cum liberis propriis, et exercitu suo toto, ob zelum et exaltationem fidei Christianæ, ibidem hostia Christi effici meruit : et illuc, tamquam martyr et pugil Domini indefessus, finem vitæ suæ feliciter in Domino consummavit? Insuper in via illa defuncti sunt in confessione veræ fidei duo de liberis ejus, quos amore præcipuo diligebat : videlicet comes Nivernensis, et regina Navarræ. Sed jam ad describendam vitam ac conversationem ipsius laudabilem cum Dei adjutorio accedamus.

B & Sane de ipso dici potest et vere, quod prædiximus de Josia. « Cum esset adhuc puer, » caput quærere Dominum, et fecit quod rectum et placitum erat in conspectu Domini. » Similis illi ante eum non fuit Rex, qui reverteretur ad Dominum in toto corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua : neque post ipsum surrexit similis illi. Et ambulavit in viis David patris sui. Non declinavit ad dexteram, neque ad sinistram. » Patrem siquidem habuit Christianissimum atque sanctissimum, Regem videlicet Ludovicum : qui et ipse zelo fidei accensus, contra hæreticos, qui tunc in Albigenis partibus plurimum adversabantur Romanæ Ecclesiæ, ac fidei Christianæ, auctoritate Ecclesiæ crucem assumpsit : et viriliter peregrinatione aggressa, ac potenter dictorum inimicorum pro maxima parte superbia superata, dum a dicta peregrinatione rediret, feliciter migravit ad Dominum d. Hujus tam pii patris devotus successor, atque strenuus imitator, is, de quo loquimur, Ludovicus, ab ipsius sanctis vestigiis non declinavit neque ad dexteram, ut vane elevaretur in prosperis, neque ad sinistram, ut adversitatibus aliquibus frangeretur : utpote qui semper extitit et inter prospera humilis, et inter adversa securus : sicut pluries experti sumus quoad utramque fortunam, Domino concedente.

IV. mater Blancha, quæ ipsum puerum educavit.
C 5 Insuper, nomen matris Josiæ præteriri non debet, quæ Ydida vocabatur : quod interpretatur, dilecta Domini; vel, amabilis Domino. Quod recte competit illustrissimæ nostri Regis matri, videlicet dominæ Blanchæ reginæ, quæ vere extitit dilecta Domini, et amabilis Deo, et hominibus utilis et accepta. Sub sancta nutritura, atque salutari doctrina tam piæ matris, cepit Ludovicus noster egregiæ indolis et optimæ spei puer existere, et de die in diem in virum perfectum crescere, et quærere Dominum, et facere quod rectum et placitum erat in conspectu Domini : vere conversus ad Dominum in toto corde, tota anima, totaque virtute, tamquam bonæ arboris bonus fructus. Siquidem cum regnare cœpisset, et non haberet nisi circiter duodecim annos; quam strenue, quam industrie, quam juste, quam potenter dicta mater administraverit, et custodierit, et defensaverit jura regni, testes sunt, qui tunc præsentibus aderant circa Regem. Quamvis eo tempore pluri-

mos et florentissimos haberit Rex adversarios in principio regni sui. Sed meritis innocentiae ipsius, ac solerti providentia matris ejus (quæ tota virago semper extitit, et femineæ cogitationi ac sexui masculinum animum jugiter inferebat) perturbatores regni semper confusi succubuerunt e.

6 Nec prætereundum de quodam Religioso, qui a falsis relatoribus audierat f, quod dominus hic Rex ante matrimonium suum concubinas habebat, cum quibus quandoque peccabat, conscia vel dissimulante matre sua. Quod cum ille Religiosus cum multa admiratione, quasi eam redarguendo, dominæ reginæ dixisset : illa super hac falsitate se et filium humiliter excusavit, verbum laudabile subinfernens : videlicet, quod si dictus filius suus Rex, quem super omnes creaturas mortales diligebat, infirmaretur ad mortem, et diceretur ei quod sanaretur, semel peccando cum muliere non sua; prius permetteret ipsum mori, quam semel peccando mortaliter suum offendere Creatorem. Hoc ego ab ore ipsius domini Regis audiui.

7 Ego, quamvis insufficiens, dicti domini Regis confessor extiti per viginti annos, vel circa : et confessionem ejus generalem audiui toties, quod vices numerare vix scirem. Ad honorem igitur Dei dico, quod ipse per totam vitam suam numquam aliquod peccatum mortale commisit scienter, quod ego auderem judicare mortale. Nam aliqui facta ejus exterius attendentes g timebant ei, ne ex solita et naturali benignitate ipsius negligentiam nimis remissam incurreret super correptione ballivorum, et aliorum officialium, sive collateralium suorum; et quod tardus videbatur ad justitiam exhibendam. Sed qui bene attenderet, quam sollicitus erat et diligens in inquirendis et undique investigandis bonis ac fidelibus officialibus, et ballivis; forsitan super præmissis ipsum amplius excusatum haberet. Et vere aestimo, quod pauci sunt etiam de illis, qui ipsum super his arguebant : qui si essent in tanto officio, sicut ipse, in quibus non invenirentur forsitan plura reprehensibilia, quam in ipso.

8 Consiliarios adseccores, tam clericos, quam laicos, electissimos tam in fidelitate quam et sapientia, habere volebat : et undecumque poterat, eligi faciebat. In causis, quæ contra ipsum vertere videbantur, semper quantum bono modo poterat, contra se stabat, et allegabat : ut per hoc consilarii absque timore offensæ ipsius a vero judicio minime declinarent. Super forefactis h, quæ tam ad personam suam, quam ad prepositos vel ballivos spectabant, mittebat plures per regnum inquisitores diligentes et fideles : et inventas injurias emendari, et restitui faciebat. Similiter super statum familiæ domus suæ inquiri pluries faciebat, et reos probatos, secundum quod meruerant, puniebat.

9 Cautissimus erat, et gratiosissimus in loquendo. A verbis scurrilibus et dissolutis, maxime a detractoriis et mendacibus summe cavebat : et rarissime, vel numquam, maledicta vel convicia dicebat alicui, quantumlibet modico garcioni i, nisi hoc exigeret grandis culpa. Specialiter autem ab omni genere juramenti, quantumcumque, ut in loquendo fieri solet, consuetum vel modicum videretur, penitus abstinerebat. Alias ad evitandum alia juramenta, loco juramenti solebat dicere, IN NOMINE MEI. Quod audiens reprehendi a quodam viro religioso, ex tunc

A. GAUFRIDO.

e
morique maluit, quam peccare mortaliter.

F
v.
Conscientia eximia puritas.

VI.
regnum recte administrandi cura.

VII.
verborum et cultus gratia

A GAUFRIDO. tunc omnino abstinnit. Sed secundum Euangelium erat sermo ejus : Est, est; Non, non. In arduis negotiis et gravibus consiliis et causis, pauci, vel nulli, perspicacius ipso, et verius judicabant : et quod intellectu capiebat, valde prudenter et gratiose proferre sciebat. Si quidem diffusa erat gratia in labiis ejus, et sicut vere sapiens, in verbis seipsum amabilem faciebat. Utpote cujus sermo in gratia sale semper erat conditus. Insuper gloriosissimus erat, et solummodo ad videndum, et solo visu illabebatur ad diligendum affectibus singulorum.

VIII. vestium modestia, k l m n
o p
B
IX. consuetudo pauperum pedes lavandi.
q
c
* i. e. pallium
humilitas, atque virtutes.
12

10 Ex quo prima vice viam arripuit transmarinam, numquam indutus est squaleto k, vel panno viridi, seu bruneto l, nec pellibus variis m : sed veste nigri coloris, vel camolini n, seu persei. Et quia vestes hujus minoris valoris esse videbantur ad dandum pauperibus, quam aliae pretiosiores, quibus in juventute uti solebat : instituit, quod ad recompensationem eleemosynariis o suis quolibet anno haberet sexaginta libras paratas ad dandum pro Deo, ultra id p habere solebat. Nolebat pius Rex, quod propter humilitatem suam exteriorem aliquid pauperibus deperiret. Similiter ex tunc numquam uti voluit calcaribus vel frenis, nisi omnino albis et ferreis, absque aliqua auratura; nec sellis ad equitandum, nisi albis, et sine omni pictura.

11 Quolibet Sabbato consueverat pedes ablueri in loco secretissimo, humiliter et devote, flexis genibus, triam pauperiorum et seniorum hominum, qui poterant inveniri : et post abluitionem pedes extergere, et humiliter osculari. Similiter aquam porrigebat eorum manibus abluendis, quas eodem modo osculabatur : et post cuilibet certam summam denariorum erogabat, et ad comedendum ipsemet eis ministrabat. Si autem propter corporis infirmitatem hanc pietatis obsequia facere non posset, volebat quod vice ipsius confessor suus, praesente elemosynario, praedicta simili modo exequeretur. Ceterum, ad laudem hujus devotae humilitatis spectat, quod dum quodam Sabbato esset in abbazia Clarevallis; abluitioni pedum monachorum, quod Mandatum q vocant, voluit interesse. Videlicet, quod secundum morem Ordinis, post Vesperas, solemniter et devote sibi mutuo lavant pedes. Ipse vere ex humilitate sua pluries voluit capam * deponere, et flexis genibus manus apponere ad pedes servorum Dei humiliter abluendos. Sed quia plures magnates non sibi multum familiares tunc sibi adstabant, de consilio ab hoc humilitatis officio supersedit. De eximia humilitate ipsius, benignitate, mansuetudine, atque patientia, plurima possent dici, et ad edificationem multorum exempla subjici. Sed praesens opus excedere modum posset. In praedictis enim virtutibus nescio si secundum statum suum parem haberet in mundo.

12 Demum ad laudem humilitatis ejus spectat, quod in extrema voluntate sua statuit, et in testamento suo scribi praecepit, quod super sepulturam ipsius defuncti nulla curiositas, nulla superfluitas fieret : ut sicut humilitatis exemplum se exhibuit vivus, ostenderet et defunctus. Confessores suos in magna reverentia semper habebat, ita quod aliquando, postquam jam sederat coram confessore ad confitendum, si ostium aliquod vel fenestram vellet claudi, vel aperiri, ipse a loco confessionis festinanter surgebat, quasi preveniens confessorem : et ibat humiliter ad claudendum, vel aliquid hujusmo-

di faciendum. Qui cum a confessore super hoc D argueretur, humiliter respondebat : « Amen, » vos estis pater, et ego filius. » Item ad commendationem pertinet humilitatis ipsius, quod frequenter, et absque pudore, imo libenter, plurimum gratiose narrabat, quomodo apud Massoram captus fuit a Sarracenis, et qualiter tunc se habuit apud eos, et de modo liberationis ipsius. Si quid dicebatur ei vel fiebat, quod displicebat, si dissimulandum erat, optime et caute dissimulare sciebat. Praeter confessores suos, aliquem vel aliquos etiam sibi eligebat, quos affectuose rogabat, quod ei, quae viderent, vel ab aliis audirent digna reprehensione in ipso, sibi fideliter intimarent, nec sibi parcerent ullo modo. Ipse vero hujus caritativas monitiones benigne et patientissime acceptabat r.

ANNOTATA.

a Legitur hic textus loco assignato, sed verba quaedam paululum transposita sunt, vel mutata.

b Leguntur haec dictis locis, ac sparsim, nec E iisdem omnino verbis.

c Haec nominis Josiae interpretatio sumpta videtur ex S. Hieronymo lib. de Nominibus Hebraicis, ubi hujusmodi interpretatio ab librum 3 Regum, et ad Matthaeum habetur, excepta particula hac, alienatio Domini : unde illud mendosum suspicor, cum etiam non cohaereat cum sequentibus. Legendum fortasse oblatio Domini.

d De hac Ludovici VIII expeditione contra Albigenses, morteque in reditu anno 1226 Montpenserii obita, egimus in Commentario § 8.

e Potentes S. Ludovici adversarios dedimus § 9, multisque sequentibus eorum conatus contra Regem prosecuti sumus, in quibus eludendis mire eluxit Blanchae prudentia, ac ipsius Ludovici magnanimitas.

f Videtur quidem Gaufridus dicere, jamam de Regis incontinentia fuisse sparsam : at illius verba eo sensu non intelligenda, probavimus in Commentario num. 280.

g Hunc quorundam timorem paucis insuper reputavimus num. 997.

h Forisfacere, forefacere et forifacere, medio tempore frequenter adhibebatur, pro delinquere, offendere, nocere. Hinc forefactum, forifacum, forifacum, forisfactum, vocesque hae vicinae, pro crimine vel delicto saepe occurrunt, quod semel hic notasse sufficiat.

i Garcio, ut probatur in auctore Cangii Glossario, frequenter sumitur pro famulo : idem hic significare potest. Nisi sumatur pro adolescente, quae vocis Gallicae garçon propria magis est notio; aut generatim pro vili homuncione. Ceterum modestiam Sancti in alloquendo ejusmodi generis homines, commendat Vita secunda num. 45, aliisque suis locis : ex quibus abunde probatur, maledicta et convitia semper ab ore Regis exulasse, si in propria significatione sumantur : et hic sumi tantum pro verbis durioribus, et contemptum aliquem indicantibus.

k Squaletum a Gallica voce Escarlate derivant Latini scriptores aevi medii : alii dixerunt Scarlatum vel scarletum. Denotatur autem his vocibus pannus coccineus, seu cocco tinctus.

l Per brunetum non designatur pannus coloris fuscus, sed coloris cujuslibet adscititii, ut probatur in Commentario num. 572.

m Quae-

A m Quænam cellera noluerit Sanctus, videri potest in Commentario num. 572, ubi reliqua de cæstibus sunt disputata.

n Camolini, legendum putem camelini.

o Rectius legetur, Eleemosynarius suus, ut ex sensu colligitur, et Nangio, cujus verba dedimus in Commentario num. 572.

p Ultra id, adde quod, ut est apud Naugium.

q Mandatum vocata est illa pedes abluendi cæremonia, quia mandata fuit a Christo Domino, postquam ipse Apostolorum pedes in cœna ultima abluerat Joan. 13 & 13 et 15. Consuetudo hæc admodum antiqua est, sed non æque universim fuit recepta, aut constanter ubique observata. Etenim S. Augustinus in Epistola ad Iannarium, quæ olim erat 119, nunc 55, docet, alios non recepisse consuetudinem pedes abluendi ne adipsum sacramentum baptismi videretur pertinere; alios consuetudinem illam abrogasse; alios diversis temporibus illi charitatis officium obivisse. Maxime tamen olim fiebat, et hodieum fit, die Jovis sancto, quo illud quoque obibat S. Ludovicus prælegente aliquo officium de mandato, et fieri per filios suos volebat, teste Vita secunda num. 87. At monachi id frequentius præstabant, ut intelliges ex citatis in Cangii Glossario ad vocem mandatum. Cæremonia ritusque in lotionem adhiberi solitos vide apud Martenium in Tractatu de antiqua Ecclesiæ disciplina tom. 4, pag. 278 et seqq. Verumtamen non servabat hæc cæremonia S. Ludovicus, quando pauperum pedes lavabat, nisi die Jovis sancto.

r Varia in Joinvillio occurrunt exempla, quibus confirmari potest, quam benigne liberas aliorum monitiones audiret. Ingens enimvero bonum in principibus, quorum aures perpetuis adulatorem susurris pulsari solent.

CAPUT II.

Continentia in usu matrimonii : religiosæ vitæ desiderium : liberorum educatio, ac documenta Philippo filio data.

C

De consensu uxoris suæ reginæ, per totum Adventum, et per totam Quadragesimam, ab opere carnali mutuo continebant : et nihilominus certis aliquot diebus qualibet septimana, similiter in vigiliis et diebus magnorum festorum. Insuper in solemnitatibus, in quibus communicare debebat, pluribus diebus ante communionem, et pluribus post, ob reverentiam sacri Mysteriorum continebat. Si autem ipsum his continentie diebus ex certa causa uxorem suam reginam visitare contingeret, et cum ea morari, et ex vicinitate uxoris pro humana fragilitate quandoque motus carnis inordinatos sentiret : surgebat e lecto, per cameram * deambulans, donec carnis rebellio quiesceret.

14 Nec silendum, quod annos plurimos ante mortem ipse ad culmen omnimodæ perfectionis adspirans, corde devoto firmiter disponebat, quod adulto filio suo primogenito regnum penitus relinqueret, et obtento uxoris assensu Religionem intraret; unam videlicet de duabus, fratrum Minorum scilicet, sive fratrum Prædicatorum.

torum. Has enim duas specialissime diligebat, dicens, quod si de corpore suo posset duas facere portiones, unam daret uni, reliquam alteri. Unde et familiariter dicebat, se in hoc modicum gloriari, quod familiares sui, qui sibi quasi continue assistebant, discernere non poterant, quem Ordinem magis diligeret e duobus. Cum autem dictum propositum, nacla oportunitate, consorti suæ reginæ secreto aperuisset, astringens eam quod hoc nullatenus alicui revelaret : ipsa nulla penitus ratione huic Regis petitioni sui desiderio voluit assentire, rationes probabiles assignans in contrarium, ad ipsius Regis propositum refellendum; divina providentia forsitan ordinante ipsum utiliorem in statu pristino ad regnum in pace servandum, et ad totius Ecclesiæ negotia promovenda. Frustratus igitur a proposito suo pio, deinceps cum minori mundi amore, et cum majori humilitate ac timore remansit in mundo.

15 Et quia de tam sacro conjugio generosa ac sancta proles procedere debuit, et per Dei gratiam copiosa processit a : sequitur videre, quam catholice se habuit Pius pater in suorum instructione ac regimine liberorum. Volebat siquidem, quod pueri jam adultæ ætati propinqui quotidie non solum Missam, sed et Matutinas, et Horas canonicas cum cantu audirent; et quod ad audiendum sermones secum adessent, et quod singuli litteras addicerent, et Horas beatæ Virginis dicerent; et quod semper cum ipso essent ad Completorium, quod post cœnam suam solemniter in ecclesia dici quotidie faciebat, et in fine antiphonam specialem de beata Virgine alte et devote cantari. Dicto Completorio, in camera cum pueris revertebatur, et aqua benedicta a sacerdote circa lectum et per cameram aspersa, residebant pueri circa ipsum, quibus tunc, priusquam recederent, solitus erat aliqua verba edificatoria dicere, ad institutionem ipsorum. Capellos b de rosis, sive alios quoscunque, nolebat quod dicti pueri sacris diebus Veneris in capitibus deportarent, ob memoriam illius sacræ coronæ spinæ, qua caput Salvatoris ea die atrociter fuerat coronatum : et qua corona Rex regum decoraverat tam magnifice regnum suum c.

16 Nec prætermittendum ad dicti Regis laudem, quod cum prima vice adhuc esset in peregrinatione Terræ sanctæ ultra mare, et inde postquam in Franciam est reversus, ut vidimus, Spiritu Dei ductus ordinavit, et in testamento suo scribi voluit, quod duo filii, qui sibi nati fuerant ultra mare, scilicet dominus Jo. et dominus P., d cum ad annos discretionis venissent, infra septa Religionis nutrireantur; videlicet unus in domo fratrum Prædicatorum Parisius, et alius in domo fratrum Minorum, locis ad hoc competentibus ibidem Regis sumptibus preparatis : ut illic sacris institutis et litteris instruerentur, et ad amorem Religionis salubriter inducerentur; desiderans toto corde, ut documentis salutaribus informati, Domino inspirante, loco et tempore ipsas Religionem intrarent. Similiter filie suæ primogenitæ, quæ postea fuit regina Navarra, cum adhuc esset ipse ultra mare, litteras speciales manu sua scriptas transmisit, in quibus inducebat eam efficaciter et devote ad mundi contemptum, et ad Religionis amorem et ingressum. Insuper ex devotione sua dominam Blancham filiam suam, quantum in ipso fuit, Deo obtulit in abbacia monialium juxta

xiii. præclara liberorum institutione.

E

xiv. quos cupiebat amplecti vitam religiosam.

d

xi. Continentia in matrimonio.

* i. e. cubiculum.

xii. propositum amplectendi vitam monasticam.

A. GAUPRIDO. Pontissaram, ubi corpus piæ matris suæ sepul-
tum est e : ut ibidem religiose nutriretur, et ad
Religionis amorem salutaribus verbis, et sancti-
monialium exemplis informaretur.

multisque in
struxit docu-
mentis :

47 Licet autem is, ejus providentia in sui
dispositione non fallitur, aliter de dictis liberis
voluit ordinari, quia forsitan ad bonum ipso-
rum, et Ecclesiæ Dei utilitatem expediebat me-
lius eos in seculo, et in matrimonio conversari,
quam Religionem intrare : tamen prædicta scrip-
simus, ut pii Regis devotionem fidei, ac fer-
vorem sancti desiderii ostendamus, quibus ad
omnem perfectionis apicem tam in se, quam in
suis liberis aspirabat. Nec arbitror, quod pius
affectus ipsius careat præmio et corona, quam-
vis voluntas pia ejus optatum non fuerit effe-
ctum sortita. Caterum, in finem præsentis ca-
pituli supponere dignum duxi, qualiter Pater
catholicus, quasi Domino revelante, propriæ
mortis præsciens, ante suam infirmitatem extremam
scripsit in Gallico manu sua salutaria docu-
menta, et catholica instituta, quæ filio suo pri-
mogenito, et in ipso cæteris liberis quasi pro te-
stamento reliquit. Horum documentorum manu
sua scriptorum post mortem ipsius ego copiam
habui, et sicut melius et brevius potui, transtuli
de Gallico in Latinum. Quæ documenta sunt
hæc :

xv. 48 Fili carissime /, imprimis te doceo, quod
f Dominum Deum tuum diligas ex toto corde tuo,
quibus docet Deum amare, et ex tota virtute tua : nam sine hoc non est sal-
us. Fili, debes te custodire ab omnibus, quæ
Deo noveris displicere, videlicet ab omni mor-
tali peccato : ita quod prius deberes te per-
mittere omni genere martyri cruciari, quam
aliquod mortale peccatum committeri. Præter-
ea si Dominus tibi aliquam tribulationem habere
permiserit, benigne, et cum gratiarum actione
debes sustinere, cogitans quod ad bonum tuum
proveniat, et quod hoc forsitan bene meruisti.
Insuper, si Dominus tibi prosperitatem quam-
cumque contulerit, debes ei humiliter regratiari,
cavens ne inde fias deterior, sive per vanam
gloria, sive quocumque alio modo ; quia
non debes Deum impugnare, vel offendere de
donis suis. Item moneo te frequenter confiteri,
et quod discretos et honestos tibi eligas confes-
sores, qui te sciant docere, a quibus tibi sit
cavendum, et quæ te facere sit necesse. Et tu
ad confessores tuos te habeas tam modeste, quod
ipsi et amice te, et secure reprehendere audeant.

virtutes va-
rias exercere,

49 Libenter etiam et devote audias Officium
Ecclesiæ ; et quamdiu eris in ecclesia, cave ne
vage circumspicias, nec vana loquaris : sed ora
Dominum devote, sive ore, sive cordis medi-
tatione ; et specialiter amplius intendas devotio-
ni in secreto Missæ circa horam consecrationis
Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Chri-
sti. Cor habeas pietatis ad pauperes, miseros,
et afflictos ; et secundum posse tuum eis subven-
ias, et eos consoleris. Si habueris aliquam cor-
dis desolationem, dic eam confessori tuo, vel
alicui probo viro ; et tunc eam levius feres. Di-
ligas habere semper tecum societatem bonorum,
sive Religiosorum, sive secularium, et habe fre-
quenter colloquium cum eis : et cave societatem
pravorum. Audi libenter sermones tam in aper-
to, quam in secreto, et libenter tibi procures
indulgentias matris nostræ sanctæ Ecclesiæ. In
proximis semper diligas bonum, et odias ma-
lum. Noli patii, dici coram te verbum affecti-
vum ad peccatum, nec verbum detractorium de

alio : maxime autem nullum verbum blasphemie de
Deo, sive de Sanctis patiaris dici ab aliquo,
quin vindictam de eo fieri facias. De omnibus
beneficiis tuis tibi a Deo collatis sic gratias agas
illi, ut sis dignus majora accipere.

20 Erga subditos tuos ita juste te habeas, *justitiam*
quod lineam justitiæ teneas, non declinans ad *qui benignum*
dexteram, neque ad sinistram : et semper plus *erga ecclesiam*
te teneas ex parte pauperis, quam divitis, do- *sic ut de pro-*
nec sis certus de veritate. Si quis autem contra *here,*
te querelam habuerit, stes potius pro causa ad-
versarii tui, donec constet tibi de veritate : et
sic illi, qui sunt de consilio tuo, citius stabunt
pro justitia. Si pro certo intelligas, quod teneas
aliquid de alieno, sive ab antecessoribus tuis,
sive a tempore tuo, statim restitue. Si res ob-
scura est, veritatem inquiri facias per discretos.
Sis diligens, quod omnes subditi tui justitia et
pace serventur ; maxime autem personæ eccle-
siasticæ, ac religiosæ. Dicitur de rege Philippo
avo nostro, quod quidam de consiliariis suis di-
xit ei, quod clerici multa damna inferebant ei,
jura ipsius usurpando : et mirabantur multi, quod
ita tolerabat. Cui rex respondit : « Bene credo
» quod dicis, sed quando cogito beneficia, quæ
» mihi Dominus contulit, melius volo pati,
» quam inter me et Ecclesiam scandalum susci-
» tare. » Ama igitur, o fili, personas ecclesia-
sticas, serva pacem earum quantum poteris. Li-
benter subveni pauperibus religiosis in suis
necessitatibus, et maxime illis, per quos Deus
magis honoratur in terra.

21 Honora parentes tuos, et reverenter ser-
va mandata eorum. Beneficia ecclesiastica perso-
nis idoneis dona de consilio spiritualium viro-
rum, et eis, qui non habent aliud beneficium.
Cave, ne absque maximo consilio guerram primus
moveas contra aliquem Christianum : et si opor-
teat fieri, fac caveri, ne innocentes, et eccle-
siæ, ac res earum sine merito puniantur. Et
quam citius poteris, pacifica de guerris et con-
tentionibus tuis, et de guerris, quæ sunt inter
subditos tuos ; sicut fecit beatus Martinus, qui
bonam virtutum suarum consummationem existi-
mavit, si pacem inter discordantes restituisset.
Sis sollicitus, quod habeas fideles præpositos et
baillivos ; et inquire diligenter, quomodo se ge-
rant : similiter de illis de hospitio tuo. Sis devo-
tus et obediens matri nostræ Romanæ Ecclesiæ,
et summo Pontifici tamquam patri spirituali. La-
bora quod omne peccatum de terra tua remo-
veatur, maxime autem blasphemie et hæreses.
Memoriter recognosce, et regratiare Deo super
omnibus beneficiis suis. Attende, quod expen-
sæ domus tuæ cum moderamine fiant. In fine
obsecro te, o fili, quod si decedam ante te,
quod tu fideliter animam meam invari facias in
Missis et orationibus, et mittas per sanctas con-
gregationes regni nostri, ad orationum suffra-
gia impetranda pro me : et quod in omnibus bo-
nis, quæ factururus es, participationem habeam
specialem.

22 O fili carissime, in fine do tibi omnem *adjecta de-*
benedictionem, quam pius pater potest donare *munus præcio-*
filio : et tota Trinitas, et omnes sancti custo- *ne favulo :*
diant te ab omni malo. Et det tibi Dominus *virtutes, quas*
gratiam faciendi suam voluntatem taliter, quod *hic docet ipse*
serviatur et honoretur per te : ita quod post hanc *exercuit.*
vitam nos simul perveniamus ad ipsum videndum,
amandum, et laudandum sine fine. Amen, amen.
En testamentum pii Patris ad filios. O te-
stamentum vitæ et pacis ! Testamentum nulla
obli-

A oblivione delendum, nulla similiter ordinatione mutandum! Testamentum non morte testatoris, sed immortalis vitæ adeptione firmatum! Siquidem pius Pater de his, quæ vere sua erant, condidit testamentum; et quæ in se possederat g, alijs hæc legavit. Virtutes enim, quas filiis delegavit, in se completas habuit: utpote qui in se prius cepit facere, et alios postremo docere. Hujus nos, carissimi, tam sancti testamenti generalis patris ac Regis nostri pro modo nostro simus legatiarii et hæredes; et præcipue principes, et prælati. Et hæc de doctrina et instructione liberorum dicta sufficiunt. Nunc de modo pœnitentiæ ipsius aliquid disseramus.

ANNOTATA.

a Undecim Ludovici liberos enumerat Labbeus in Tabulis genealogicis stirpis regie Francorum pag. 56: videlicet septem filios, Ludovicum ante Patrem anno 1260 defunctum, Philippum regni hæredem, Joannem in infantia mortuum, Joannem Tristanum aliquot diebus ante Patrem in Africa defunctum, Petrum Alenconii comitem anno 1283 Salerni mortuum, et Robertum natu minimum, cujus posteri hodie regnant in Gallia: filias vero quinque, Blancham primo natam primoque e vita sublata, Elisabetham Navarræ reginam, Blancham cum Ferdinando Alphonsi Castellæ regis filio nuptam, Margaritam Joannis I Brabantie ducis uxorem, et Agnetem Roberti II Burgundiæ ducis conjugem: de quibus omnibus in Commentario meminimus locis variis.

b Id est,serta e rosis aliisque floribus in modum pileolorum plexa.

c De translata anno 1239 Parisios cura S. Ludovici corona spinea late egimus in Commentario § 30.

d Joannes Tristanus natus erat Damiatæ anno 1250, Petrus natus esse videtur Cæsareæ anno 1251, nisi post Blancham, quæ anno 1252 Jafæ nata fuit, Sidone natus sit anno 1253, aut initio 1254. Ceterum testamentum Regis, cujus hic fit mentio, nullibi jam comparet: aliud vero conditum anno 1270 dedimus in Commentario § 84.

e Sepulturam reginæ Blanchæ vide in notis ad Vitam secundam cap. 1, lit. e.

f Habentur hæc documenta in Vita secunda cap. 6; apud Joinvillium vero cap. 29. Quædam etiam ad illa observavimus in Commentario num. 1115. Nec dubium esse potest, quin tam hic quam in Vita secunda fideliter expressa sint, licet in verbis nonnulla sit discrepantia propter interpretationem variam. Illud autem Charissime fili, quod ad singula repetebatur, hic brevitatibus causa deinde omittitur.

g Virtutes hic filio propositas Sanctum exerceuisse, tota Vita confirmat.

CAPUT III.

Crebra peccatorum confessio: pœnitentiæ opera: misericordia in pauperes, eleemosynæ, foundationes.

Sicut in laudem regis Josiæ scriptum præmissimus, quod ipse directus est divinitus in pœnitentia gentis: sic iste in formam et exemplum pœnitentiæ statui omnium gentium a Deo divinitus est exhibitus, et ostensus. Pœnitentiæ a enim ipsius multiplex modus fuit. Siquidem sexta feria per totum annum consueverat devote et humiliter confiteri, locum valde secretum ad hoc eligens, et quasi in quolibet manerio * suo ad hujusmodi providens locum aptum. Et licet consuevisset intra, tamen non omittebat extra. Nam post confessionem, a confessore suo disciplinam semper recipiebat cum quinque catenulis ferreis similiter junctis, capitibus earum in fundo cujusdam parvulæ pixidis eburneæ virgulæ decenter infixis: quæ, peracta disciplina, in pixide replicabantur, et recondebantur. Quam pixidem ipse in bursa ad zonam suam pendente secreto portabat. Similes pixides cum similibus virgulis ferreis, quasi pro secreto xenio, dabat aliquando liberis suis, sive secretis amicis, pro recipiendis loco et tempore disciplinis. Si quando confessor suus, quasi parcens ei, nimis remissos ictus, ut sibi videbatur, ei dabat; quod fortius percuteret, ipse per signum aliquod innuebat.

24 Hanc autem disciplinam, existimo, apud quemdam habuit confessorem, qui erat solitus sibi dare disciplinas nimis immoderatas et duras: super quo caro ejus tenera non modicum gravabatur. Quod gravamen numquam illi confessori, quamdiu viveret, voluit revelare: sed post mortem dicti confessoris, quasi jocando et subridendo hoc alteri confessori suo humiliter recognovit. Et licet, prout dictum est, consuevisset omni die Veneris confiteri; tamen si aliis diebus sibi occurreret aliquid confitendum, non differbat, quin, quantocius posset, confiteretur. Si quid etiam de nocte, ut fieri solet, sibi contingeret, si suum in promptu habere poterat confessorem, mittebat pro eo antequam inciperet Matutinas. Si autem commode habere non poterat, interim capellano confitebatur, qui eum ad Horas dicendas juvabat. Nec omitendum, quod postquam de transmarinis partibus est reversus, semper duos voluit confessores, unum de Ordine fratrum Minorum, et alium de Ordine Prædicatorum: ut, si unum habere non posset, alium paratum haberet, et ut per hoc amorem ad utrumque Ordinem ostenderet et servaret; et maxime, ut sic conscientia sua securior esse posset, quod in ore duorum testium stat omne verbum: et juxta sententiam Salomonis, ubi multa consilia, ibi salus.

25 Præterea, in Adventu et Quadragesima, diebus Veneris, cilicio ad carnem utebatur. Similiter in quatuor vigiliis beatæ Mariæ: licet a confessore suo pluries sibi dictum fuisset, quod hujusmodi pœnitentia statui suo minime compete-
lebat: sed largas eleemosynas pauperibus erogare

xvi.
Cum confessione singulis hebdomadis

"

i. e. hospitio

ferreo flagello
carnem domat.

P

xvii.
quam cilicio etiam,

gare

A. GAUFRIDO. gare debebat, et subditis festinatam justitiam exhibere. Tandem confessori suo humiliter recognovit, quod hujusmodi cilicium carnis ejus teneritudinem supra modum gravabat. Unde de consilio ejus uti cilicio humiliter prætermisit. Tamen nonnumquam in Quadragesima loco cilicii quadam zona lata de cilicio, sive fascia se cingebat. Insuper loco prædicti cilicii, quasi in recompensationem, voluit quod omni die Veneris in Adventu et Quadragesima, confessor suus reciperet de mandato ipsius xl. solidos Parisienses, ad erogandum secreto pauperibus.

xviii.
et crebris jejuniis affligit.

26 Consuetus erat per totum annum omni sexta feria jejunare, et quarta feria a carnibus et sagimine abstinere. Aliquando etiam diebus Lunæ a carnibus similiter abstinere. Sed propter debilitatem corporis hanc diem dimisit consilio discretorum. Insuper quatuor vigilias præcipuorum festorum beatæ Virginis in pane et aqua jejunabat. Nihilominus in Parasceve, et quandoque in vigilia omnium Sanctorum, ac aliquibus aliis solemnibus jejuniis per annum similiter in pane et aqua jejunare volebat. Sextis feriis in Quadragesima et Adventu a fructibus et piscibus abstinere. Tamen aliquando de licentia sui confessoris uno genere piscium, et uno genere fructuum utebatur. Audivit a quodam Religioso, quod ab omni genere fructuum comedendo penitus abstinere; nisi quando prima vice novus fructus sibi afferebatur, quasi in gratiarum actionem semel inde gustabat, deinceps erat abstinens toto anno. Quod cum sanctus Rex confessori suo retulisset, quasi suspirans quod tantam perfectionem aggredi non auderet; concepit in animo saltem facere e converso, videlicet ut cum sibi novus fructus primitus offerretur, inde non comederet ea vice, quasi primitias immolando Domino. Et tunc secure deinceps comedeat. Et credo quod ita postmodum, sicut proposuerat, observavit. Nullum, vel paucissimos recolo me vidisse, qui tanta aquæ copia vinum suum obrueret, sicut ipse.

xix.
Liberalitas
Sancti in
pauperes.
b

27 Porro ab infantia creverat secum miseratione. Et quia erga afflictos et pauperes pia semper gestabat viscera charitatis, eleemosynas ejus, quas enarrat omnis ecclesia Sanctorum, nec simulare debeo, nec sufficio b explicare. Siquidem quotidie, ubicumque esset, in domo sua reficiebantur pane, vino, et carnibus, sine civilibus, plus quam centum viginti pauperes. In Quadragesima vero, et Adventu, atque devotis diebus, summa pauperum augebatur. Frequenter ipsemet pius Rex pauperibus serviebat, et coram eis fercula ministrabat, panem scindebat, ac denarios multos manu propria eis dabat; et ante eos pauperiores eligebat, ut largius eis daret. Specialiter autem in quibusdam jejuniis diebus et solemnibus vigiliis, ducentis pauperibus manu propria, antequam comederet, de prædictis omnibus serviebat. Præter hæc, quotidie in prandio et in cœna habebat prope se tres senes pauperes comedentes, quibus de cibariis suis charitative mittebat, et in fine prandii certam summam pecuniæ eis dabat.

ac religiosos,

28 Cæterum, quis enarrare sufficeret, quam largas et frequentes eleemosynas pius Rex assidue erogaret pauperibus Religiosis, ac conventibus plurimis tam sanctimonialium, quam virorum, similiter hospitalibus pauperum, ac domibus leprosororum, et aliorum collegiis pauperum, interquam specialis pater eorum? Sane, cum inter cetera pietatis opera, singulis annis solitus esset

circa principium hiemis conventibus fratrum Minorum, et fratrum Prædicatorum Parisiensium summam pecuniæ elargiri pro suis necessitatibus providendis, et quando amplius indigebant, suum beneficium ampliare; post illius concessionem eleemosynæ, ex affluentia pietatis, quam gerebat in pectore, familiaribus, qui aderant, serenissimo vultu, ac corde devoto dicebat: « O Deus, » quam bene reputo hanc eleemosynam esse erogatam tot et tantis fratribus, qui de toto corde ad istos conventus Paris. pro studio sacræ doctrinæ conflunt »; et exinde, quod de Scripturis divinis hauserunt, per totum mundum ad Dei honorem, et animarum salutem effundunt!

29 Præterea ab ineunte ætate domus et monasteria religiosorum cepit ædificare quamplura: inter quæ specialiter illud præclarum beatæ Mariæ Regalis Montis c Cisterciensis Ordinis monasterium, et ecclesiam admirandæ pulcritudinis de proprio suo construxit, et copiosos redditus assignavit; ubi magna et sancta monachorum congregatio Deo servit. Domos insuper quamplures fratrum Prædicatorum atque Minorum in diversis regni sui partibus ædificavit, et jam inceptas ad consummandum adjovit. Domum de Parisiis d cum magnis sumptibus ampliavit, et redditibus augmentavit. Insuper domos hospitales pauperum apud Pontisarram e, Compendium f, et Vernonem g, magnis et sumptuosis ædificiis construxit, et magnos redditus assignavit. Monasterium autem sancti Matthæi juxta Rothomagum h de proprio adquisivit, in quo posuit religiosas sorores de Ordine beati Dominici circiter quinquaginta, devote Domino servientes, et eisdem redditus sufficientes providit.

30 Domum etiam magnam cæcorum i pauperum Parisiis construi fecit, ubi plus quam trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur, in capella ibi constructa divinum servitium audientes. Præterea miserandarum mulierum k, quæ propter victus penuriam erant publice expositæ ad peccatum, vel ad exponendum paratæ, quæ tantum panem et aquam ab ipso petebant, ut sic a peccato caverent, in domo Filiarum Dei Parisius magnam multitudinem congregavit, et eisdem pro sustentatione annuatim quatuor centum libras Par. assignavit. Insuper monachis Ordinis Cartucensis l prope Parisios in loco, qui dicitur Vallis-viridis, et locum aptum providit, et ad vivendum Deo ibidem sufficientes redditus contulit. Domum insuper Paris. honestarum mulierum, quæ vocantur Beguinæ m, de suo adquisivit, et eisdem assignavit, in qua religiose et honeste conversantur circiter quadringentæ: et pluribus exceptis, maxime pauperibus nobilibus, quamdiu viverent, de sustentatione quotidiana providit. Similiter in pluribus aliis regni sui civitatibus atque castris dictis Beguinis domos ad habitandum providit. Præterea, quia circa initium Quadragesimæ piæ memoriæ Rex Philippus n annuatim circiter tria milia librarum solebat pauperibus erogare, sed nulla super hoc confirmatio habita: iste devotissimus Successor hanc piam eleemosynam per cartam suam in perpetuum confirmavit o, per litteras, unde poterat per dessuetudinem amitti.

34 Igitur piissimus Rex, pauperum pater ac consolator, qui de corde suo constituerat spirituale Domino hospitale, omnes Religiosos, qui veniebant ad ipsum, cujuscumque pauperis Ordinis, dum tamen esset a Sede Apostolica con-

firmatus

quibus multi
monasteria
valitudinaria

templa, stabili-
sque elemo-
synas fundat.

quam libertatem contra
obtractores
defendit.

A Armatus, benigne suscipiebat, et Parisius sumptibus propriis de loco commodo providebat p. Cum autem intelligeret, quod nonnulli ex familiaribus suis ex largitate eleemosynarum suarum murmurarent, eisdem dicebat, quod cum oporteret quandoque in expensis excedere, potius eligebat quod excessus fierent in eleemosynis propter Dominum, quam in secularibus et mundanis: ut excessus, qui fiebat in spiritualibus, excusaret atque redimeret excessum, quem frequenter oportebat fieri in mundanis. Nihilominus tamen in solemnitatibus regis, et tam in quotidianis sumptibus domus suæ, quam in parlamenti, et congregationibus militum et baronum, sicut decebat regiam dignitatem, liberaliter ac largiter se habebat: et serviebat in domo sua multum curialiter ac decenter, plus quam in prædecessorum suorum regum curiis. Volebat insuper, quod reliquæ ciborum de mensis domus regie sollicitè ac fideliter servarentur: ita quod non licebat alicui extra domum aliquid de dictis reliquiis exportare, nisi de licentia eleemosynarii specialis. Unde pauperes exinde magnum commodum reportabant.

ANNOTATA.

a De pœnitentiis jejuniisque Sancti consulti etiam potest Vita secunda cap. 12.

b De operibus misericordiæ multo uberius tractat Vita secunda cap. 7, 8 et 9.

c Fundationem abbatiæ hujus illustravimus in Commentario § xi.

d Circa annum 1259, ut ostensum est in Commentario.

e Eodem fere tempore, ut ibidem probatum.

f Eodem anno, aut paullo citius. Vide Commentarium num. 862.

g De hoc valetudinario egimus ibidem num. 810, ubi absolutum diximus circa initium anni 1259, dum redditus eidem sunt assignati.

h Anno 1261. Vide Commentarium num. 892.

i Insignem hanc fundationem absolutam anno 1260 narravimus § 69 ab initio.

k De hac fundatione, quæ anni est incerti circa regni primordia, disputavimus in Commentario num. 1052 et 1053.

l Hujus fundationis litteras datas anno 1259 partim recitavimus num. 844.

m De Beginarum fundationibus consule Commentarium num. 1050 et 1051.

n Vide Commentarium num. 880, ubi id factum probatur anno 1260.

o Sensus imperfectus est, ita ut verba aliqua excidisse appareat.

p Multas sparsim in Commentario rariorum Ordinis fundationes lector reperiet, quibus hæc confirmantur. Plura quoque de his Vita secunda cap. 4 et 8.

CAPUT IV.

Sancti in beneficiis conferendis cautela; auctoritas apud omnes; frequens oratio, aliaque pietatis exercitia; cura alienam salutem, et studia promovendi.

Sane in beneficiis ecclesiasticis a conferendis, quæ ad patronatum sive donationem ipsius pertinebant, Deum semper præ oculis habebat, et electis et probatis personis ea, quantum poterat, conferebat: præcipue autem in ecclesiis cathedralibus, ubi Sede vacante, ratione custodiæ regalis, ex consuetudine pertinebat ad eum collatio præbendarum. Quas personas inquiri et eligi faciebat per cancellarium Parisiensem, et alios viros bonos: specialiter autem per fratres Prædicatores, atque Minores. Atque clericos in memoriali suo scribi volebat, ut eisdem loco et tempore provideret. Nec prætermittendum, quod hanc consuetudinem observabat, quod nulli, quantumcumque litterato, vel famoso, aliquod beneficium ecclesiasticum possidenti conferret aliud ecclesiasticum, nisi prius beneficium simpliciter resignaret: vel beneficium non vacans omnino alicui concedere, vel conferre volebat, donec testimonium haberet et certitudinem, quod vacaret. Exultabat autem plurimum a Domino cor ejus, quando personæ magni testimonii ac excellentis famæ aliquod bonum beneficium conferebat.

33 Et ut breviter ea, quæ ad laudem pietatis ac misericordiarum ipsius pertinent, concludamus; quidquid in operibus pietatis vel usus pauperum erogabat, vel personis boni testimonii conferebat, aestimabat optime collatum. Quod autem in superfluis domorum suarum aedificiis expendebat, sive in aliis mundanis supervacuis, videbatur quasi perditum reputare. Advertendum autem, quod hoc aperte videtur fuisse divinæ virtutis operatio, ac meritorum sancti Regis declaratio, quod cum secundum judicium hominum mundanorum non esset multum profusus in largis muneribus conferendis baronibus sive militibus regni sui, nec etiam quantum ad ipsos multum affabilis in verborum blanditiis, sive applausionibus forinsecus videretur, per quæ corda eorum attraheret ad amorem: omnes tamen tam majores quam minores ipsum habebant in magna reverentia et timore, propter fidelitatem et sanctitatem ipsius atque justitiam. Scientes enim eum virum justum, et sanctum, metuebant eum. Unde post suæ primordia juventutis, non fuit qui auderet insurgere, vel attentare aliquid contra ipsum. Aut si fuit rebellis aliquis, cito sub ejus humiliabatur imperio. Et, sicut legitur de rege pacifico Salomone, habuit pacem undique in circuitu regni sui. Et quod de Atha^a b rege Juda dicitur, quod regnavit in pace, nulla temporibus ejus bella surrexere, pacem per gyrum Domino largiente. Sane si quos etiam hostes et æmulos latenter habebat, eos sagaciter et caritative adtrahebat ad pacem et benevolentiam, suis curialitatibus et auxiliis opportunis. Et quia placebant

xx.
Prudens Sancti cautela in beneficiis ecclesiasticis conferendis.
a

E

auctoritas
apud subditos.

F

Asa b

A. GAUFRIDO. placebant Domino viæ ejus, inimicos ipsius, si quos habere poterat, convertebat ad pacem.

et vicinor
principes po-
pulosque :

c

B

d

34 Non solum autem ad subditos clementer
et pacifice se habebat, sed etiam ad alios finiti-
mos et vicinos, ad principes et villarum recto-
res. Pro pace inter eos, et concordia reforman-
da frequenter nuncios suos providos et discretos
cum magnis sumptibus destinabat, et eos sic ad
pacem c, populares et pauperes ab oppressionibus
et afflictionibus, quæ in guerris solent contingere,
conservabat. Sic autem gratiose erga omnes
tam subditos quam vicinos, necnon extraneos
remotos fideliter, misericorditer, et clemen-
ter in omnibus se gerebat, quod ab omni-
bus merebatur honorari pariter et amari; et reg-
num ejus sic cum sui custodia et tranquillitate
cordis in pace servari. Nam scriptum est : Mi-
sericordia enim et veritas custodiunt regem, et
firmatur clementia thronus ejus. Thronus quip-
pe ejus sicut sol in conspectu omnium renitebat,
et respectu etiam cæterorum. Nam sicut sol suos
ubique diffundit radios, sic ab ipso diffundeban-
tur ubique beneficia sui luminis, et calor :
exempla videlicet luminosa suæ vitæ laudabilis,
et opera charitatis inextinguibilis, et amoris d.

III.
consuetudo
Horas recitan-
di canonicas,
aliaque

35 Omnes Horas canonicas, et etiam de beata Virgine, cum cantu quotidie audire volebat. Etiam si eas in itinere equitando audire contingeret, nihilominus eas inter se et capellannum suum, tam de die, quam de beata Virgine, submisce dicebat. Insuper Officium mortuorum quotidie cum novem lectionibus, etiam in festis quantumcumque solemnibus, dicebat cum capellano suo. Raro accidebat, quin quotidie duas Missas audiret, et frequenter tres vel quatuor. Cum autem audivisset, quod nobilium aliqui murmurabant super hoc, quod tot Missas, tot sermones audiret : respondit, quod si in duplo de tempore poneret in ludendo ad aleas, et currendo per sylvas pro venationibus et aucupiiis, nemo super his loqueretur. Aliquanto tempore in consuetudinem duxit, circa mediam noctem surgere ad Matutinas a capellanis suis et clericis in capella cantandas; ut post Matutinas rediens, ante lectum suum quietum spatium orandi haberet. Tunc, sicut familiariter dicebat, non habebat timorem, quod si tunc Dominus ei aliquam devotionem immitteret, impedimentum a superveniendis pateretur. Et tunc tamdiu in oratione permanere volebat, quantum duraverant in ecclesia Matutinae.

pietatis exer-
citia

36 Sed cum ipsam nihilominus oporteret propter instantia negotia ad Primam surgere satis mane, et ex his vigiliis corpus ejus et caput maxime non modicum debilitari et gravari poterat; adquevit consilio et precibus discretorum, videlicet quod ad Matutinas surgeret tali hora, quod post modicum spatium Primam, et Missas, et Horas cæteras continue posset audire. Dum Horæ cantarentur, nolebat alicujus colloquio impediri, nisi urgeret aliqua utilitas; et tunc breviter et succincte. Sicut autem in laudem regis Josiæ præmisimus, quod fecit phase, quale ante non fuerit, nec quisquam de regibus fecit tale: sic iste solemnitates præcipuas anni, non solum Pascha, sed et ceteras festivitates devotas faciebat venerabiliter ac studiosissime celebrari; convocans ad hoc pluries in anno clericos electos et gratiose cantantes, et maxime de Bonis-Pueris, qui in sancta congregatione Parisius morabantur: quibus in recessu de-

narios erogabat, illisque pro magna parte anni in studio sustentabantur.

37 Lacrymarum gratiam plurimum affectabat, et super hoc defectu confessori suo humiliter conquerebatur, familiariter ei dicens, quod quando in letania dicebatur, « Ut fontem » lacrymarum nobis dones », devote dicebat : « O Domine, fontem lacrymarum non audeo » postulare, sed modicæ lacrymarum stillæ mihi sufficerent ad cordis mei ariditatem et duritiam irrigandam. » Aliquando etiam confessori suo familiariter recognovit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas sibi dedit, quas cum sentiret per genas suaviter ad os influere, non solum cordi, sed gustui suo dulcissime sapiebant. Congregationes Religiosorum frequenter ac devotissime visitabat, et ab eis pro se et amicis suis, vivis ac defunctis, piam orationum et Missarum suffragia humiliter, et flexis genibus, in capitulo stipulabatur. Fidelissimus erat ad orandum, et ad faciendum orari pro familiaribus suis, servientibus suis, et amicis defunctis.

38 Nec silendum arbitror, quam humiliter, quam catholice se habuit Rex devotus in peregrinatione, quam fecit de Acon in sancta ac devota civitate Nazareth *g*. Nam in vigilia Annunciationis Dominicæ ivit indutus ad carnem cilicio, de Sophera *h*, ubi ea nocte jacuerat, in Cana Galilæe *i*: inde in montem Thabor *k*, inde eadem vigilia descendit in Nazareth. Cum autem a longe locum sanctum videret, descendens de equo, flexis genibus devotissime adoravit, et sic pedes incessit, donec humiliter civitatem sacram, et pium locum Incarnationis intravit. Ea die in pane et aqua devote jejunavit, quamvis plurimum laborasset. Quam devote ibidem se habuerit, quam solemniter et gloriose fecerit celebrari Vesperas, Matutinas, Missam, et cetera, quæ ad solemnitatem tam celebrem pertinebant, testes esse possunt, qui affuerunt, de quibus nonnulli attestari veraciter, sive edere potuerunt, quod postquam Filius Dei in eodem loco de gloriosa Virgine carnem assumpsit, numquam tam solempne, tamque devotum Officium fuerit ibi factum. Ibidem devotus Rex, Missa in altari Annunciationis celebrata, sacram communionem accepit. Et dominus Odo Tusculanus Apostolicæ Sedis legatus ad majus altare ecclesiæ Missam solemnem celebravit, et sermonem devotum fecit. Ornamenta ecclesiæ pretiosissima ac devotissima Rex per omnia Catholicus habere volebat, et secundum quod variis solemnitatibus congruebat, ornamenta seu paramenta diversorum colorum habebat: et super hoc gerebat ipse curam ac sollicitudinem specialem. Præterea indulgentias a domino Papa, et ab aliis prælatis Ecclesiæ sollicitè procurabat, et impetratas devote et humiliter frequentabat.

39 Valde frequenter sermones audire volebat, et quando sibi bene placebant, eos optime retinebat, et aliis repetere multum gloriose sciebat. Dum in reditu peregrinationis transmarina per decem septimanas, vel circa, moram in mari faceret, ordinavit quod et in navi tres haberet sermones qualibet septimana. Cæterum, dum mare tranquillum erat, et navis labore et opera nautarum minime indigeret; volebat pius Rex, quod dicti nautæ sermonem specialem haberent de competente ipsis materia, scilicet de articulis fidei, et moribus, et peccatis, considerans quod

pie de reș.
renter ște.
di;

E
 XIII.
 piissima per-
 grinatio in
 Nazareth:

9
 8
 7 6

EXIII.
verbum dei
libenter audi
uliusque pra
dicandum cu
rat: nautas ad
confessionem
hortatur:

A hujusmodi gens audiret rarissime verbum Dei. Voluit insuper, quod nautæ prædicti singuli confiterentur sacerdotibus ad hoc electis : et ad hoc ipsemet ore suo exhortationem fecit eisdem valde salutarem et efficacem, persuadens ipsis et exprimens, quam frequenter essent in mortis periculo, propter maris discrimina repentina. Inter cætera autem dixit eis verbum notabile, et memoria dignum : videlicet, quod si interim dum unus nautarum confiteretur peccata sua, navis officio suo forsitan indigeret; « Ego, inquit Rex, libenter manum meam apponam, sive ad cordam trahendam, sive ad aliquid aliud faciendum. » Nec fuit inanis pia ipsius exhortatio. Nam nonnulli nautæ tunc fuerunt confessi, qui per annos plurimos numquam confessi fuerant.

bibliothecam colligit
B Auduit fidelis Rex, dum adhuc esset ultra mare, de quodam magno Sarracenorum soldano, qui omnia librorum genera, quæ necessaria esse poterant philosophis Sarracenis, diligenter faciebat inquiri, et sumptibus suis scribi, et in armario suo recondi; ut literati eorum librorum copiam possent habere, quoties indigerent. Considerans igitur pius Rex, quod filii tenebrarum prudentiores esse videntur filiis lucis, et erroris sui amplius zelatores quam sint filii Ecclesiæ veræ fidei Christianæ; concepit, quod revertens in Franciam omnes libros sacræ Scripturæ, quos utiles et autenticos in diversis armariis abbatiarum invenire valeret, transcribi sumptibus suis faceret, ut tam ipse quam viri literati ac religiosi familiares sui in ipsis studere possent; ad utilitatem ipsorum, et ad ædificationem proximorum. Sicut cogitavit, ita et reversus perfecit, et locum aptum et fortem ad hoc ædificari fecit, scilicet Parisius in capellæ suæ thesauro, ubi plurima originalia tam Augustini, Ambrosii, Hieronymi, atque Gregorii, necnon et aliorum orthodoxorum Doctorum libros sedule congregavit : in quibus, quando sibi vacabat, valde libenter studebat, et aliis ad studendum libenter concedebat : maxime autem si vacare poterat ad studendum propter dormitationem diurnam, antequam, prodiret in publicum, sive ad loquendum cum adventantibus, sive ad Vesperas audiendum.

nam Religio-
nem in testa-
mento legavit.
C Potius autem volebat de novo facere libros scribi, quam emere jam conscriptos : dicens, quod hoc modo sacrorum librorum numerus et utilitas copiosius augebatur. De his autem libris, quos, sicut diximus, fecit scribi, et quos in armario Parisius dereliquit, in suo disposuit testamento I, quod una pars esset fratrum Minorum, et altera fratrum Prædicatorum, reliqua monachorum Regalis montis, Ordinis Cisterciensis, quos ipse fundavit omnino de suo. Quando studebat in libris, et aliqui de familiaribus suis erant præsentés, qui litteras ignorabant, quod intelligebat legendo proprie et optime noverat coram illis transferre in Gallicum de Latino. Non libenter legebat in scripturis magistralibus m, sed in Sanctorum libris autenticis et probatis.

ANNOTATA.

a Quæ hic dicuntur de collatione beneficiorum, confirmari possunt ex ipsis Ludovici litteris, quas dedimus in Commentario num. 1065.

b Id de Asa dicitur 2 Paralip. 14 & 6. Atha igitur vitio typothetæ aut describentium irrepsit.

c Excidit vox reducens, aut similis.

d Hæc Regis auctoritas, regnique sub ipso A. GAUPRIDO. splendor confirmatur in Commentario num. 1145, et sæpe alibi.

e De his plura habentur in Vita secunda cap. 3, f Collegium Bonorum puerorum erat, in quo nutriebantur pauperes studiosi Parisiis. Illis in testamento suo legavit Sanctus 60 libras Parisienses, ut invenies in Commentario prævio num. 1042. De hoc collegio plura habet Buleus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 217 et seqq.

g Contigit hæc peregrinatio anno 1251, ut dictum est in Commentario num. 703. De Nazareth ita scribit Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ tom. 2, pag. 816 : Nazareth est parva civitas in provincia Galileæ inferioris, in tribu Zabulon et monte posita, et sterilibus montibus circumdata. Civitatem vocat Quaresmius, at vicus passim vocatur ab aliis, et modicus quidem vicus est hoc tempore, ut testatur P. Neret testis oculatus in Opusculo de Missionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 99, ubi adjungit unius diei itinere distare Acone seu Ptolomaide. Porro cum ibi fuit S. Ludovicus, ædes sacra nondum translata erat, de cujus in Dalmatiam primum, deindeque Lauretum translatione, fuse disputat laudatus Quaresmius.

h Sephoris sive Diocæsarea civitas, eodem teste pag. 852, distat quatuor milliaribus a Nazareth Ptolomaidem versus.

i Nimirum in illam, quæ Sepher-Cana nominatur, cum viculus ille, qui Cana Galileæ sine addito dicitur, longius distet. Vide dicta nostra in S. Bartholomæo pag. 7.

k Mons Thabor distat, teste Quaresmio pag. 844 duabus leucis a Nazareth; cui consonat laudatus P. Neret pag. 110.

l Testamentum illud dedimus in Commentario, ubi hæc invenies num. 1038.

m Id est, non delectabatur methodo scholastica theologorum, quæ propter continuas disputationum tricas minus animum pascit, sed aliunde sua non caret utilitate.

CAPUT V.

Pietas erga Dominicæ passionis instrumenta : expeditio prima contra Saracenos, gestaque in Oriente breviter perstricta : mors matris Blanchæ audita.

Quanta devotione fidei, et quam immensis laboribus et expensis, ac nunciorum suorum periculis obtinuerit a Constantinopolitano Imperatore... coronam a spineam Salvatoris, et partem maximam sanctæ crucis, cum aliis reliquiis multis ac plurimum pretiosis; et cum quanto gaudio procul occurrerit obviam Rex devotus ad dictas reliquias reverenter suscipiendas, necnon cum quam solemniter ac devotissima processione totius cleri et populi preciosæ reliquiæ Parisius sint receptæ, ipso Rege hunc sacrum thesaurum ex una parte propriis humeris ac nudis pedibus deportante, testis est is libellus, qui diligenter

XXIV.
Fides Sancti.
ac pietas erga
instrumenta
Dominicæ
passionis;
a

A. GAUPRIDO.

diligenter super iis est confectus, de quo ad Martinas legitur in solemnitatibus dictæ coronæ, cæterarumque reliquiarum. Quas solemnitates pius Rex celebriter fieri instituit bis in anno, videlicet die anniversaria, qua Parisius receptæ sunt. Cæterum, quam mirificam, quam speciosam, ac nobilem capellam Parisius fecit fabricari, necnon quam preciosam et admirabilem thecam fieri fecit, auro, et argento, et lapidibus preciosis ornatam, ad prædictas sacras reliquias honorifice recondendas; testes esse possunt, qui Parisius prædicta diligenter viderunt. In qua capella canonicos atque capellanos instituit, et magnos redditus assignavit, sicut decebat regiam dignitatem: ut ibidem Domino in perpetuum in divino officio serviretur. Hæc omnia zelum fidei Christianæ in ipso commendant.

xxv.
expeditio contra Saracenos
prima, captivitas, liberatio;

b

B

careere,
opinor.

43 Præterea Rex quanto fervore fidei bis peregrinationem assumpserit transmarinam, quantosque in ea sustinuerit sumptus, pericula, ac labores, pene innuit toti mundo. Sane qualiter in prima sua peregrinatione *b*, et post multos labores in primo adventu suo in Ægyptum sibi Dominus miraculose reddiderit Damietam; quomodo postmodum divina permissione a Saracenis captus, quam sapienter se habuit in * .. et quamdiu fuerit in manibus eorum detentus, testes sunt qui cum ipso præsentibus fuerunt. Ita quod ipsi Saraceni eum sanctissimum, ac veracissimum, necnon sapientissimum reputabant. Denique advertendum, quod si captus fuit a Saracenis, non est multum admirandum: sed est divino miraculo, et ipsius potentia, necnon sancti Regis meritis adscribendum, quod ita de facili, et satis pro modico pretio, contra spem fere omnem, ipse et fratres sui, et exercitus Christianus, fuerint satis incolumes et sani de impiorum manibus liberati. Denique non silendum est, quod quando ipse Rex captus fuit, graviter ægrotabat illa mortifera et generali infirmitate, qua maxima pars exercitus illis diebus est defuncta, ita quod de vita ipsius modicum sperabatur. Sed eo capto, providente ipso, qui diligentibus se omnia cooperari facit in bonum, soldanus per medicos suos, qui melius quam nostri noverant artem curationis infirmitatis hujus, fecit eum custodiri diligentius ac sanari; et omnia necessaria, quæcumque Rex petisset, abundanter et curialiter ministrari. Ita quod de ipso atque de suis potuit vere dici: Et dedit eos in conspectu omnium, qui ceperant eos.

C

xxvi.
gesta deinceps in Palaestina:
cura de Saracenis conversis.

* i. e. induciis

d

44 Igitur divina virtute liberatus, et pace seu trevis * cum Saracenis firmatis, necnon captivis, qui tunc potuerunt haberi, reductis, venit pius Rex in Achon *c*: habitoque communi consilio tam cum suis, quam cum terræ illius militibus et prælatis, dicentibus plurimis et discretis, quod si post tale infortunium rediret in Franciam, in maximo perditionis periculo dimitteret Terram sanctam, et quod essent perditæ residui captivi, qui nondum adhuc fuerant liberati: Rex pietate et fidei virtute permotus consensit morari in Syria, quamdiu Domino placuisset, licet nonnulli suorum aliter suaderent. Moratus est itaque postea in Terram sanctam per annos quinque *d*, vel circa: nec mora sua fuit inanis, et vacua. Nam in spatio illo cum magnis sumptibus ædificavit Cesaream muris fortissimis in circuitu civitatis. Eodem modo Joppen et Sidonem. Multa insuper posuit in ampliando et fortificando muros civitatis Achon. Licet autem labores hujus, quamvis plurimum sum-

ptuosi, modicum effectum utilitatis Christianitati visi fuerint contulisse, credimus quod per ipsum non stetit: sed potius ex secreto et nobis ignoto Dei judicio hoc processit, et culpis aliorum hoc exigentibus potius quam suis. Insuper in moræ illius spatio Saraceni multi ad ipsum pro Christianitate suscipienda venerunt, quos gaudenter recipiebat, et baptizari faciebat, et in fide Christi instrui diligenter: et eos in omnibus propriis sumptibus sustentabat, et in Franciam secum adduxit, et ipsis et uxoribus ac pueris eorum, quamdiu viverent, provisionem assignavit. Sclavos *, et multos Saracenos, sive gentiles, de proprio emi fecit, et baptizari, et provisionem eis similiter assignavit.

45 Dum moraretur in Joppe ad instaurandos ejusdem loci muros, venerunt rumores *e* de pio obitu dominæ Blanchæ illustrissimæ matris ejus. Quos cum primo dominus legatus audisset, assumpto secum Tyrensi archiepiscopo, qui tunc domini Regis sigillum portabat, placuit ei quod ego tertius essem cum eis. Accedens igitur legatus ad Regem, et nos duo cum eo, dixit quod volebat secreto in camera * sibi loqui, presentibus nobis duobus. Attendens igitur Rex gravem legati faciem, cognovit quod aliquid triste dicere sibi vellet. Duxit itaque Vir Deo plenus legatum et nos de camera in capellam suam, quæ cameræ erat conjuncta: et clausis cameræ ostiis sedit coram altari, et nos cum eo. Tunc legatus prudenter Regi exposuit varia et magna beneficia, quæ divina bonitas sibi abundanter contulerat ab ineunte puerili ætate: inter alia autem, quod per gratiam suam sibi providerat talem matrem, quæ ipsum tam catholice instruxerat, et tam fideliter tamque prudenter tractaverat, et administraverat negotia regni sui.

46 Subjuncto post modicum cum singultu et lacrymis dictæ reginæ obitu tam damnosum, tamque plangendo, Rex catholicus ejulans alta voce, et in lacrymis resolutus, coram altari genua flexit, et manibus junctis, ac devotissime plorans, ait: « Gratias ago tibi, Domine Deus, » qui dilectissimam matrem ac dominam, quam- » diu bonitati tuæ placuit, mihi commodasti: » et nunc, Domine, per corporalem mortem » eam tibi secundum tuum beneplacitum accepisti. Verum est, Domine, quod ego nuper » eam super omnes mortales creaturas, prout » bene meruerat, diligebam: sed ex quo bene- » placitum est ante te, sit nomen Domini bene- » dictum in secula, Amen. » Post hæc, dicta brevi commendatione a legato pro anima defunctæ, voluit Rex solus in capella remanere. Tamen recedente legato et archiepiscopo, tunc me solum secum retinuit. Sed ne immoderata tristitia gravaretur, accessi ad ipsum, prout poteram, consolandum, humiliter dicens ei, quod ad præsens satis naturæ reddiderat, quod naturæ debebat: sed jam opportunum erat, quod gratia Dei, quæ in ipso erat, redderet, quod ad rationem illuminatam per gratiam pertinebat. Quam admonitionem prudenter excepit, et effectui mancipavit. Nam mox e loco illo surrexit, et in oratorio suo secessit, ubi dicere consueverat Horas suas. Ibi me solum cum vocavit, et ex voluntate ipsius nos duo pariter diximus totum Officium mortuorum, scilicet Vesperas et Vigiliis cum novem lectionibus. Et non modicum sum miratus, quod cum cor ejus esset tam diri vulneris novitate subcussum, et graviter sauciaturum, non recolo quod potuerim perpendere ipsum in liquo

D

xxvii

i. e. muros
pia

xxviii.
Audito matris
suo morte

E
i. e. rubra

per et conside-
ter digne
humilitatem
milit.

F

A aliquo versu psalmi, sive in aliqua lectione, quam diceret, deficere, vel errare : sicut frequenter solet accidere humano cordi, mœstis et subitis rumoribus perturbato. Hoc ergo vere attribui virtuti divinæ gratiæ, atque constantiæ cordis ejus.

47 Fidissimus filius extitit animæ piæ matris. Nam infinitas Missas, et multiplicium orationum devota suffragia in Religiosorum collegiis impetravit. Item et ex tunc continue coram se quotidie specialem Missam voluit celebrari; nisi diebus Dominicis, et festis præcipuis. Postmodum mansit adhuc in Terram sanctam plus quam per annum. Nam peracta instauratione murorum Joppensium, ivit ad edificandos muros fortes in circuitu civitatis Sidoniensis. Quo facto, intellexit per plures litteras et nuntios de Francia venientes, quod post mortem matris suæ regno suo periculum maximum imminebat, tam ex parte Angliæ, quam ex parte Alemanicæ f. Unde consilio habito cum discretis, assensit ad propria remeare : relictis tamen cum domino legato multis militibus, et expensis in succursum et subsidium Terræ sanctæ. Sane cum quanta devotione et lacrymis, cum quanta benedictione et favore totius populi Acconensis, necnon militum et prælatorum, usque ad navim ab eisdem prosecutus fuerit, exprimere non possumus.

ANNOTATA.

a Hæc omnia in Commentario latius sunt exposita. Consule itaque de corona spinea § 30, de crucis parte aliisque reliquiis § 36, de capella sancta canonicisque ibidem fundatis § 37.

b Expediit illa suscepta anno 1248, capta Damiat 1249, in manus vero Saracenorum Rex incidit 1250, ac post mensem circiter liberatus fuit. Hæc omnia ordine temporis in Commentario sunt relata.

c Achon, aliis Acon, Accon, et Ptolemais : Galli historici nunc passim vocant Saint Jean d'Acre; vel Acre tantum, Itali autem Acri. Nos communiori tunc nomine in Commentario uti sumus, atque Acconem vocavimus eo libentius quod id nomen urbis illius antiquissimum sit : nam Judic. 4 & 31 urbs in eodem Phœnicie tractu sita Accho vocatur, quam hanc ipsam esse Calmetus indubitanter affirmat. Porro præcipuum tunc erat Christianorum propugnaculum, situm ad mare Mediterraneum in Phœnicia.

d Rediit anno 1254, ita ut quatuor tantum annis ibidem substituerit, quod certum est ex gestis eodem anno in Gallia. Restaurationem oppidorum, quæ hic nominantur, ordine temporis in Commentario dedimus, uti et reditum in Franciam.

e Anno 1253. Vide de his Commentarium num. 719.

f A Guilielmo Hollandiæ comite ac Romanorum rege, cui pro Flandriæ comitissa se opposuerat Carolus regis frater. De hoc bello, paceque demum opera Ludovici conciliata, videri potest Commentarius num. 813 et seqq.

CAPUT VI.

Reditus Sancti in Franciam : periculum naufragii : profectus in virtutibus : leges contra blasphemos : modus tangendi strumosos : multiplex fidei zelus.

Navem igitur ascensurus, ex devotione sua fecit poni in navi Corpus Domini Jesu Christi, pro communicandis infirmis, ac pro se ipso et suis, quando sibi expediens videretur. Et quia alii peregrini quantumcumque magni hoc facere non solebant, obtinuit super hoc a domino legato licentiam specialem. Hunc autem sacrum thesaurum in loco navis dignissimo et convenientissimo fecit poni, et preciosum tabernaculum ibi erigi, pannisque sericis et aureis operiri. Fecit insuper ibidem altare collocari; et decenter ornari, ubi quotidie divinum Officium solemniter audiebat : videlicet omnes Horas canonicas, et præter canonem, quæ pertinebant ad Missam, sacerdote et ministris sacris vestibus indutis, secundum quod congruebat diei. Diligens erat valde circa infirmos, quod haberent necessaria, secundum quod eorum infirmitas exigebat; et maxime quod confessione facta, omnia sacramenta perciperent, scilicet sacram Communionem, et Unctionem extremam. Mortuis vero debitas exequias a capellanis suis exhiberi faciebat.

49 Nec prætereundum, quod tertia nocte postquam a portu Achon cum eo recessimus, aliquantulum ante diem, dum prope Cyprum essemus, navis subito impegit in rupem, sive in lingulam terræ, vel arenam, induratum quasi in lapidem. Rupes illa, sive lingula procul protendebatur in mari. Ubi igitur aуре impulsione navis fortiter est collisa, clamantibus cunctis et ejulantibus, et vere æstimantibus quod navis esset in fundo sentinæ quassata; nautæ quasi penitus desperabant, quærentes quid agere vel qualiter se habere deberent. Rex autem catholicus fidem et spem in Deo concipiens, intellecto periculo, quasi corporis sui oblitus, necnon uxoris suæ Margaretæ reginæ, ac liberorum suorum, qui prope ipsum quasi consternati jacebant : concitus ad orationem ante altare, et coram sacro Corpore Christi, ac sanctis reliquiis devote prostratus humiliter exorabat, ut omnipotens Deus presenti periculo subveniret. Et credere debemus, quod meritis ejus et precibus divina pietas navem, et ea, quæ in ea erant, a naufragio liberavit, cum de simili periculo vix duæ de centum navibus evasissent. Nam navis fortitudine sua, sive potius virtute divina, rupem sive lingulam illam rupit, et viam per medium sibi fecit. Nautæ igitur accenso lumine sentinam navis scrutantes, et nullam navis læsuram invientes a, securi a periculo anchoras submiserunt, diem expectantes. Mane facto, Rex fidei plenus reversus est secreto ante altare : prostratusque, devotas gratias retulit super tanto et tam mirabili beneficio sibi et suis exhibito ab omnium Salvatore. Sacerdotes autem, qui adhuc

xxix.
Pietas Sancti,
dum redit in
Franciam.

xxx.
atque in peri-
culo naufragii;

A. GAUFRIDO circa altare in lectis quiescebant, excitati et videntes Regem in oratione devote prostratum, stupuerunt : sed ipse eis veritatem humiliter recognovit.

XXXI.
profectus in
virtutibus
post reditum.

50 Postquam in Franciam feliciter est reversus, quam devote ad Deum, quam juste ad subditos, quam misericorditer ad afflictos, quamque humiliter se gesserit ad seipsum, denique quantum pro viribus in omni virtutum genere proficere studuerit, testes sunt, qui ipsius conversationem diligenter viderunt, et præcipue qui conscientia ipsius serenitatem noverunt. Ita quod secundum iudicium discretorum, quanto aurum preciosius est argento, tanto conversatio ipsius sancta et nova, quam de Terræ sanctæ itinere reportavit, conversationi pristinae præeminebat : quamvis status juventutis suæ semper bonus, et innocens, ac commendabilis multum esset.

XXXII.
Leges condit
contra blas-
phemos.

B

51 Præcipue autem circa cultum divinum, et exaltationem fidei Christianæ, ejus intentio versabatur. Nam plurimum anxietate, et compatiiebatur cor ejus super pestem illam generalem, quæ ab antiquo noxia occupaverat specialiter regnum suum; videlicet vitium jurationum turpium, et blasphemiarum in Dominum, et in Sanctos ipsius. Zelo igitur divino permotus, et solerter cogitans, qualiter hæc execrabilis noxa posset ad honorem Dei de regno suo radicitus extirpari, habito prius consilio diligenti cum domino Simone b sanctæ Cecilie presbytero Cardinali tunc apostolicæ Sedis legato in Francia; auctoritate ipsius legati et sua convocati sunt Parisius majores de regno, tam principes, quam prælati; ut super hoc damnabili vitio refrenando, vel potius destruendo apponeretur consilium et remedium salutare. Igitur a domino legato facto super hac materia sermone solemniter plurimum efficace, Rex catholicus zelo sancto succensus, ore proprio fecit super hoc exhortationem devotam, et rationibus validis et apertis subnixam. Igitur de communi consilio et assensu edidit pius Rex generale statutum, quod per totum regnum servari et promulgari voluit, in hæc verba c...

XXXIII.
unumque gra-
vius blasphemantem severe
plectit :

C

52 Igitur post edictum hujusmodi publicatum quidam civis Parisiensis, conditionis mediocris, inhoneste valde jurando blasphemavit in Deum. Quem Rex justus absque misericordia cauterizari præcepit in labiis ferro candenti in peccati sui memoriam sempiternam, et ad aliorum exemplum. Super quo cum multi secundum seculum sapientes propter hoc contra Regem verbis maledicis murmurarent, audiens sæpe Rex magnus et sciens esse scriptum : Beati eritis cum maledixerint vobis homines, juxta illud : Maledicent illi, et tu benedices, dixit verbum catholicum, videlicet quod desiderabat potius simile cauterium sibi in labiis esse factum, et quoad viveret talem indecentiam sustinere, dummodo hujusmodi perniciosum vitium de regno suo penitus tolleretur. Præterea, cum tunc temporis ipse dominus Rex quoddam opus fieri præcepisset, quod communi utilitati conferre non modicum videbatur, super quo Parisius a beneficia habentibus multas benedictiones habebat : dixit, quod majorem mercedem a Domino expectabat pro maledictionibus, quas occasione illius cauterii incurerat, quam pro benedictionibus, quas habebat pro illo beneficio generali. Igitur Rex noster per regem Josiam congrue et merito designatur, in cujus laudem scriptum est, prout præmisimus, quod tulit abominationes impieta-

tis, et gubernavit ad Dominum cor suum; et in diebus peccatorum corroboravit pietatem in cultum divinum.

53 Insuper ad laudem devotionis fidei ipsius pertinet, quod cum semel esset apud Poissiæ castrum d, quibusdam familiaribus suis gaudens et glorians dixit : quod majus bonum, et digniorem honorem, quem umquam habuerit in hoc mundo, fecerat sibi Dominus in castro illo prædicto. Mirantibus qui aderant, de quo honore hoc diceret, cum de civitate Remensi, ubi regni coronam et sacram susceperat unctionem, hæc dixisse eum potius aestimarent; subridendo respondit, quod in castro illo sacri baptismi gratiam susceperat, quod super omnes honores seu dignitates mundanas majus donum et dignitatem incomparabilem reputabat. Unde etiam cum secretas litteras alicui familiari mittebat, et ex causa aliqua volebat suppressere nomen regis, LUDOVICUM DE POISSIACO, sive DOMINUM POISSIACI se vocabat : potius eligens a loco baptismatis denominari, quam ab aliqua sua civitate famosa.

XXXIV.
reverentia
Sancti ergo
locum baptis-
matis sui
d

54 In tangendis infirmitatibus, quæ vulgo hercalæ e vocantur, super quibus curandis Franciæ regibus / Dominus contulit gratiam singularem, pius Rex modum hunc præter reges ceteros voluit observare. Cum enim alii reges prædecessores sui tangendo solummodo locum morbi, verba g ad hoc appropriata et consuepta proferrent, quæ quidem verba sancta sunt atque catholica, nec facere consuevissent aliquid signum crucis : ipse super consuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba super locum morbi, sanctæ crucis signaculum imprimebat, ut sequens curatio virtuti crucis attribueretur potius, quam regiæ majestati.

E
XXXV.
modus tan-
gendi stru-
m
f
g

55 Præterea verus crucis cultor signaculo sanctæ crucis tantam reverentiam exhibebat, quod quando claustrum Religiosorum transiret, et videret cruces protensas insculptas super tumulos defunctorum, transire desuper quantum poterat reformidabat. Unde in claustris et cimiteriis Religiosorum, de quibus specialius confidebat, faciebat cruces desuper tumulos ejus removeri h. Item apud quosdam Religiosos vidit ex consuetudine observari, quod quando ad Missam cantabatur, CREDO IN UNUM DEUM, dum diceretur, ET HOMO FACTUS EST, chorus profunde et humiliter inclinabat. Quæ consuetudo placuit ei multum. Unde deinceps fecit institui et servari, tam in capella sua coram ipso, quam in ecclesiis aliis pluribus; ut ad verbum prædictum non solum inclinaretur, sed devote genua flecterentur. Similiter intellexit, quod in quibusdam monasteriis, quando in quatuor Passionibus, quæ in sacra septimana, quæ vulgo penosa vocatur, pronuntiabatur : INCLINATO CAPITATE EMISIT SPIRITUM, vel, EXPIRAVIT i; conventus devote flexis genibus, et prostratus aliquantulum orationi studebat.

XXXVI.
studium inde-
cendi

56 Quod et devotus Rex postmodum in capella sua, et in pluribus ecclesiis fecit similiter observari. Unde et ad petitionem ipsius, in Ordine fratrum Prædicatorum hæc pia consuetudo approbata est, et statuta. Præterea devotioni suæ incongruum visum est, et indignum, quod imagines novæ sive Crucifixi, sive beatæ Virginis, vel aliorum Sanctorum, sicut de domo privatorum veniebant, statim sine benedictione aliqua deberent in ecclesia communiter adorari. Unde fecit in antiquis episcoporum Ordinariis diligen-

pias consue-
tudine

ter

A ter inquiri, et inventa est oratio propria et devota ad benedictionem novarum imaginum pertinens, antequam adorandæ populo publicentur. Quem primum ritum pius Rex ex devotione sua postea voluit in capellæ suæ imaginibus observari. Cætera circa fervorem ac devotionem ipsius hujusmodi plurima possent scribi, sed humilitatis causa hæc, quæ dicta sunt, sufficiant. Nunc ad secundam et ultimam ipsius peregrinationem in transmarinis partibus transeamus.

ANNOTATA.

a Nihil quidem invenerunt illi, qui intus navem examinerunt: at urinatores, qui, postquam illuxerat, navem foris lustrarunt, repere-
runt carinam ejus non parum læsam. Relata hæc sunt in Vita secundæ num. 27 et 28, apud Joinvil-
lium vero cap. 26.

b Simon titulo sanctæ Cæcilie Cardinalis in Galliam ab Urbano IV missus est anno 1264, ut pactum cum Carolo Regis fratre de regno Siciliæ perficeret, uti narravimus in Commentario num. 929. At leges contra blasphemos in his comitiis lætæ non sunt nisi anno 1268 post consultum iteratis vicibus Clementem IV, ut probavimus § 78 contra varios, qui eas citius lætas voluerunt, ac deinde mutatas.

c Post hæc verba Menardus et Chesnius notant sequentia: Desunt hæc statuta in Ms. codice, sed habentur apud Joannem Jonvillæ dominum. Verumenimvero non alia Regis statuta habet Joinvillius quam quæ Latine dedimus num. 271 et seqq.: illa autem jam anno 1254 condidit Ludoviens, recitata a nobis § 61; at statuta contra blasphemos condita sunt præsentis legato sanctæ Cæcilie, qui toto fere decennio serius legationem in Galliam suscepit. Vide itaque de his legibus § 78, ubi et alios de his errores correximus.

d De Pisciaco, Gallis Poissi, egimus § 6, ubi quoque probavimus Sanctum in hoc oppido fuisse natum.

e Ita strumas vocat a roce Gallica escroûelles.

f De hac gratia Franciæ regibus concessa pluribus disputat Peyrat in Antiquitatibus sacelli regis Franciæ lib. 2, cap. 60, ubi probabiliter existimat hunc favorem Roberto regi, filio Hugonis Capeti primum fuisse concessum, ejusque posteris continuatum. Ostendit præterea signum crucis jam a Roberto et Ludovico VI fuisse adhibitum, de quo vide Commentarium nostrum num. 284.

g Laudatus Peyratus cap. 61 testatur hæc verba a regibus adhiberi solita, cum frontem infirmi tangunt: Le roy te touche, Dieu te guerit: id est, Rex te tangit, Deus te sanat. Idem observat pag. 814 non tangi hodie a regibus locum affectum, uti olim fiebat, sed frontem infirmi.

h Imo curavit, ut anno 1261 in concilio Parisiensi statueretur, ne cruces sculperentur in tumulis aliisve locis, ubi poterant inhonorari, ut dictum in Commentario num. 890.

i Idem in dicto concilio, eo potente, ordinatum.

CAPUT VII.

Cruz iterum assumpta: rationes expeditionis Tunetanæ: gesta in Africa: postremus Sancti morbus, et mors piissima.

Siquidem audiens Rex sanctus, quod penitus esset fraudatus a spe intrandæ Religionis, audiens nihilominus tot calamitates, tot desolationes, et tot crebra pericula Terræ sanctæ; aspiravit aggredi circa finem dierum suorum aliquid arduum propter Deum, a quo de facili impediri non posset. Concepit igitur cum devotione pium propositum transfretandi, ut, quantum divina gratia sibi daret, contra periculum Terræ sanctæ, quod proximum videbatur, consilium et auxilium adponeret salutare. Et tunc mirantibus cunctis, cœpit, quantum poterat, expensas restringere domus suæ. Noluit tamen subito aggredi tantum opus ex motu proprio cordis sui: Unde per secretum nuncium et discretum humiliter et devote consuluit super hoc felices recordationis dominum Clementem a summum Pontificem: qui tamquam vir prudens in principio reformidans, diuque deliberans, tandem benigne consensus, ac pium propositum approbavit. Misit insuper ob hoc, ad petitionem ipsius Regis, legatum in Franciam, videlicet dominum Simonem b titulo sanctæ Cæcilie presbyterum Cardinalem.

58 Crucem igitur assumpturus, convocavit Parisius prælatorum, principum, baronum, ac militum, cæterorumque hominum multitudinem copiosam. Quibus congregatis in unum, domino legato præsentis, ipsemet Rex Catholicus coram cunctis qui aderant exhortationem fecit efficacem, et plurimum gloriosam; animans eos ad ulciscendam injuriam Salvatoris in Terra sancta tanto tempore sibi factam, et ad propriam Christianorum hæreditatem recuperandam, quæ tandiu, peccatis nostris exigentibus, erat ab infidelibus occupata. Hæc et multa alia ad hanc materiam pertinentia pius Rex gratiosissime peroravit. Finito postmodum domini legati sermone, ipse Rex primus cum devotione multa crucem assumpsit, et tres filii ejus post ipsum, necnon comitum, et baronum, et militum multitudo; tam ii, cum quibus ipse Rex pius fuerat super hoc secreto proloquutus, quam alii, quorum corda tetigerat solus Deus.

59 Assumpta itaque cruce, quam servens, quam sollicitus extiterit in magnatibus adtrahendis ad crucem magnis muneribus et promissis, quam anxius atque sollicitus ad peregrinationem accelerandam, ad navigii præparationem, testes sunt, qui hujus sollicitudinis suæ participes extiterunt. Nacta igitur opportunitate, iter cum suis aggrediens c, et statuto tempore ad portum Aquarum-mortuarum perveniens, multa tædia atque mœstitias ibidem perpessus est propter deceptionem nautarum, et defectum navium, quæ statuto tempore et promisso non fuerant præparatæ: ita quod navem ascendit multo tardius d quam credebatur. Cunctis itaque navibus, quæ adesse poterant commode, ante Sardiniam e, sic

xxxvii
Consulto Romano Pontifice,

xxxviii.
crucem rursus assumpsit Sanctus,

xxxix.
et cum classe navigat in Sardiniam.

xl.

ut

A. GAUPHIO. ut conductum fuerat, congregatis, et venientibus cunctis majoribus exercitus coram Rege, habitum est commune consilium et confirmatum, quod prius irent ad expugnandum regnum Tunicii, antequam in Terram sanctam, sive in Ægyptum transirent. Rationes autem, quæ dominum Regem ad hoc plurimum induxerant, ad præsens, sicut credimus, expedit assignare, propter admirationem et murmurationem multorum; quibus potius videbatur, quod recto itinere ad succursum Terræ sanctæ transire debuisset.

60 Siquidem antequam dominus Rex hanc crucem ultimam assumpsisset, multos nuncios receperat a rege Tunicii, et similiter Rex noster plures nuncios remiserat ad eundem. Dabatur etenim sibi a fide dignis intelligi, quod dictus rex Tunicii bonam voluntatem ad fidem Christianam haberet, et valde de facili posset fieri Christianus, dummodo occasionem honorabilem inveniret; et quod salvo honore suo, et absque metu Sarracenorum suorum hoc complere valeat. Unde Rex Catholicus cum multo desiderio quandoque dicebat: « O si possem videre, quod

B » fierem tanti filioli compater et patruus! » Et ob hoc sub spe ista aliquando voluit se transferre versus partes Carcassonæ et Narbonæ, quasi terram suam visitaturus: ut si dicto regi Dominus inspiraret perficere, quod proposuerat de suscipiendo baptismo, huic pio operi propinquior esse posset. Illic non silendum arbitror, quod cum in ipso anno /, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, rex Tunicii misisset ad eum solennes nuntios, et in festo beati Dionysii Rex faceret quemdam Judæum famosum in ipsa ecclesia dicti beati Dionysii solemniter baptizari, ita quod Rex ipse cum multis magnatibus ipsum de sacro fonte levaret; voluit quod dicti nuntii regis Tunicii solemnitati illius baptismatis interessent. Quibus Rex vocatis, ex magno affectu dixit: « Dicite ex parte » mea domino vestro regi, quod ego tam vehementer salutem animæ ipsius desidero, quod » vellem esse in carcere Sarracenorum omnibus » diebus vitæ meæ, ibidem claritatem solis non » visurus de cetero, dum modo rex vester et » gens sua ex vero corde fierent Christiani. » O vere fidelis sermo, et omni acceptione dignus!

C O verbum plane catholicum, perfectione fidei et charitatis refertum. Desiderabat quoque devotissime Rex Catholicus, ut Christiana fides, quæ tempore beati Augustini, et aliorum orthodoxorum Doctorum in Africa, et maxime apud Carthaginem, tam ab antiquo eleganter floruerat, nostris temporibus refloresceret, et dilataretur, ad honorem et gloriam Jesu Christi.

Tunetanum
regnum prius
aggredi statuit.

64 Cogitavit itaque, quod si tantus exercitus tamque famosus apud Tunicum subito applicaret, dictus rex Tunicii vix posset apud Sarracenos suos tam rationabilem occasionem habere suscipiendi baptismum, videlicet ut per hoc posset mortem evadere tam sui ipsius, quam eorum, qui secum vellent fieri Christiani: et sic etiam regnum suum sibi pacifice remaneret. Præterea Regi dabatur intelligi, quod si omnino predictus rex nolle fieri Christianus, civitas Tunicii erat valde facilis ad capiendum, et per consequens tota terra. Suggestebatur insuper Regi, quod civitas illa plena erat argento, et auro, ac divitiis infinitis: utpote quæ a multis retro temporibus a nullo fuerat expugnata. Unde sperabatur quod si, Deo volente, dicta civitas a Christiano exercitu caperetur, ex thesauris ibidem

inventis posset acquisitioni et restaurationi Terræ sanctæ multum efficaciter subveniri. Ceterum, cum de terra Tunicii venire soleret magnum subsidium soldano Babylonie tam in equitibus, quam in armis et bellatoribus, in gravamen et nocumentum plurimum Terræ sanctæ; crediderunt barones nostri, quod si pestifera radix illa Tunicii posset penitus extirpari, ex hoc Terræ sanctæ, et toti Christianitati utilitas maxima proveniret. Cum igitur scriptum sit, quod ubi unam propter alterum, ibi tantum alterum unum; cum via apud Tunicum proprie aggressa fuerit ad honorem Christiani nominis ampliandum, et specialiter ad Terræ sanctæ utilitatem, et faciliorem succursum, non videtur via apud Tunicum contraria voto crucis, sed potius una et eadem; utpote quoddam adminiculum et præparatio ad Terram sanctam citius et commodius restaurandam. Propter has, et quasdam alias rationes, viam apud Tunicum aggressi sunt. Quod si aliter de via illa successit, quam a fidelibus speraretur, peccatis nostris atque nobis, occulto Dei iudicio, debemus potius imputare.

62 Igitur navigio cum exercitu nostro satis libere, et quasi sine contradictione in terra Africæ implicato, inter Tunicum, et prope Carthaginem nostri fixere tentoria. Post modicum, castrum illius famosæ Carthaginis, et quicquid ad castrum pertinet, nostri viriliter et victoriose ceperunt: et ibidem multos Sarracenos occiderunt, et victualia multa, et alia exercitui necessaria sunt lucrati. Congressus quasi quotidianos cum Sarracenis, et strages hinc inde factas, et alia hujusmodi, aliis, qui melius ista novērunt scribere, derelinquo. Circa quatuor menses mansit ibidem in tentoriis exercitus Christianus, et tam propter aeris ac terræ intemperiem, quam propter ciborum sanorum defectum, et aquæ dulcis penuriam, magna mortalitas hominum est sequuta. Itaque multi milites et nobiles comites ibidem fuere defuncti. Inter quos illustris comes Nivernensis dominus Joannes pii Regis filius est defunctus, super cujus morte pii Patris viscera non modicum sunt commota. Sed Rex constans et prudens satis cito de ipsius morte qualem potuit consolationem recepit.

63 Post modicum autem in dictis castris ipsemet piæ ac præclaræ recordationis Rex, Deo dilectus, et hominibus graciosus, post tot laudabilia fidei et charitatis opera, post tot laboriosos agones, quos pro fide, et Ecclesie dilatatione, fideliter, ac ferventer, et indefesso animo toleravit, disponente Domino, qui labores ipsius voluit feliciter consummare, et ipsi honorum laborum suorum fructum retribuere gloriosum, febre continua infirmatus lecto decubavit, et invalescente morbo omnia ecclesiastica Sacramenta christianissime et devotissime suscepit sana mente et integro intellectu. Ita quod cum ipsi Sacramentum extremæ Unctionis exhiberemus, et dicerentur septem psalmi cum litanis, ipse in psalmis versus dicebat, et in litanis Sanctos nominans, eorum suffragia devotissime invocabat. Cum autem jam signis evidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi de iis, quæ ad solum Deum et exaltationem fidei Christianæ proprie pertinebant, ita quod cum jam non nisi submisce et cum gravamine loqui posset, nobis adstantibus, et ad verba ejus aurem adhibentibus, Vir Deo plenus, et vere Catholicus dicebat: « Pro Deo studeamus, quomodo fides Catholica possit apud Tunicum » prædi-

1. e. e. e.

E
III.
Post aliquot
vicarias
morbo in
exercitu gra-
vissimas.

g
XIII.

F
XIV
fieri gravi
infirmatib
corruptis.

A » prædicari et plantari. O quis esset idoneus, » ut mitteretur ibi ad prædicandum! » Et nominabat quemdam fratrem Ordinis Prædicatorum, qui alias illic iverat, et regi Tunicii notus erat. Ecce qualiter verus Dei cultor, et fidei Christianæ constans zelator beatam vitam suam in confessione veræ fidei consummavit.

64 Cum autem virtus corporis ejus atque sermonis paulatim deficeret, non cessabat tamen Sanctorum sibi devotorum, sicut eniti loquendo poterat, suffragia postulare: maxime autem beati Dionysii specialis patroni regni sui. Unde in statu illo cum quodam susurro ipsum pluries replicantem audivimus finem illius orationis, quæ de beato Dionysio canitur, scilicet: « Tribue nobis quæsumus, Domine, prospera mundi pro amore tuo despicere, et nulla » ejus adversa formidare. » Et hæc verba multotiens iterabat. Similiter principium orationis de sancto Jacobo Apostolo: « Esto, Domine, » plebis tuæ sanctificator et custos » pluries replicabat, et de aliis Sanctis devotam memoriam faciebat. Ad extremam igitur horam veniens Christi Servus, super stratum cinere respersum in modum crucis recubans, felicem spiritum reddidit Creatori; ea scilicet hora, qua Dei Filius pro mundi vita in cruce moriens expiravit. Sane super obitu tam christiano, tamque felici, et pium est flere, et pium est gaudere. Pium quidem et congruum est flere pro jactura et dissolutione universalis matris Ecclesiæ, cujus erat devotissimus cultor, et indefessus defensor. Specialiter autem plangendum et dolendum toti Francorum regno, cui merito tanto et tam excellenti Principe erat singulariter gloriandum. Sed nihilominus si rationem vis doloris admittat, gaudendum potius quam dolendum, tum propter modum Christianissimum mortis ejus, tum quia de ipso certa ad omnibus vitam ipsius gloriosam et actus sanctissimos agnoscantibus spes habetur, quod jam de temporalis regni cura sit translatus ad celestis regni jocundam curiam, quæ curæ terrestres extat penitus aliena, ubi cum electis Dei regnans in perpetuum, beata requie perfruitur sine fine. Migravit autem ad Dominum in crastino beati Bartholomæi apostoli circa Nonam, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo.

ANNOTATA.

a Clementem IV. Vide de his § 76, in quo etiam exposuimus, quæ pertinent ad crucem anno 1267 sumptam.

b Fuerat jam ibi legatus ab anno 1264 in negotio regni Siciliæ, quod ad finem erat perductum, neque etiam tum ex Gallia discesserat. At Clemens anno 1267 novam ei legationem attribuit ad finem hic memoratum. Litteras ejus hac de re exhibet Martenius tom. 2 Anecdotorum col. 472.

c Mense Martio anni 1270. Consule Commentarium num. 1066 et seqq.

d Ipsi nimirum Julii Kalendis, ut dictum num. 1081.

e Acta hæc sunt in Sardinia, ubi ad octiduum fere substitit classis regia, mense Julio anni 1270, ut probatum in Commentario num. 1092 et seqq., ubi rationes quoque mutaræ expeditionis utcumque auximus.

f Id est, anno non integro ante transaretationem, sicut exposuimus in Commentario num.

1029, quem consule.

g Relata hæc sunt in Commentario § 85.

A. CAUPHRO.

CAPUT VIII.

Carnes Sancti cum intestinis in Siciliam, ossa vero in Galliam translata: sepultura, miracula, fama sanctitatis toto orbe diffusa.

Nec prætermittendum, quod cum beati Regis spiritus exiret de corpore, hora illa, et quasi momento eodem illustris rex Siciliæ, gloriosi Regis Franciæ frater, ordinatione divina ad portum applicuit, et castra nostrorum intravit. Super cujus adventu jocundo corda nostrorum, quæ ex obitu pii Regis erant graviter sauciata, non modicum consolata fuerunt, et ex tam potenti succursu lætitia grandis ipsis adcrevit. Similiter ex præsentia tam victoriosi principis, tamque famosi, Sarracenorum corda, quæ de morte sancti Regis animari poterant, et lætari, non modicum crulliciata * fuerunt. Ossa sacra corporis ejus ex voluntate domini Regis novi Philippi debuimus nos, et quidam alii ad hoc electi, statim post obitum ejus in Franciam reportare: videlicet in ecclesia beati Dionysii, ubi elegerat sepulturam, si in terra Christianitati nondum acquisita ipsum, Domino disponente, decedere eveniret. Sed postea habito cum rege Siciliæ consilio, ut vidimus, reliquit secum sacras reliquias dominus rex Philippus: confidens quod ex meritis sancti Patris Dominus in bonum promoveret exercitum, et ab infortuniis conservaret a.

66 Tamen carnes corporis ejus excortas, et ab ossibus separatas, nec non cor et intestina ipsius petiit et impetravit devotus rex Siciliæ a penote suo rege Philippo. Qui suscipiens sanctas reliquias, honorifice fecit eas in Siciliam deportari, et prope Paternum b in nobili quadam et cathedrali abbazia præcepit recondi, cum valde solemniter atque devota processione totius cleri ac populi terræ illius. Quando de Tunicio redeuntes, et Paternum * transeuntes, dictam abbatiam vere nobilem ac pulcherrimam visitavimus, audivimus a pluribus fide dignis, quod postquam sacra reliquiæ ibi fuere reconditæ, multa miracula ibidem cooperante Domino acciderunt. Denique cum quanto honore, devotione, ac reverentia suscepta sunt ossa ejus, quæ devotissimus ipsius filius illustris rex Philippus in reducta suo de Tunicio secum ubique deferri devotissime faciebat: cum quanto desiderio ac devotione tam clerus, quam nobiles, et populorum innumera multitudo cum solemnibus ac devotis processionibus undique concurrerent ad videndum, seu tangendum loculum, in quo preciosæ ejus reliquiæ portabantur, cum dominus rex transitum faceret tam per Siciliam et Calabriam, quam per sacram urbem Romanam, et apud Viterbium, ubi tunc domini Cardinales moram ad eligendum summum Pontificem faciebant, nec non per Bononiam, et civitates alias Lombardiæ, testes sunt, qui tunc aderant cum domino rege præsentes c.

67 Quod si per alienas terras ossium sacrorum reliquiæ transeuntes cum tot et tantis honori-

XLV.

Adventus regis Siciliæ, cujus consilio ossa Sancti servantur in castris.

E

XLVI

* forte cruciata

II

XLVII.

carnes vero cum intestinis in Siciliam transferuntur, ubi mox revelantur miracula ossa b

f

* i. e. Paternum

c

XLVIII.

A. GAUFRIDUS.
in Galliam de-
lata: sepultu-
ra: miracula.

XLIX.

L.

B

LI.

Eximia virtu-
tum ac san-
ctitatis fama,

C

d

sensusque fa-
miliarium ip-
sius de sancto
Rege,

noribus ac piis processionibus sunt a fidelibus populis prosecutæ; quis enarrare sufficiat, quando rex illustris cum pii Patris ossibus sanctis Franciæ regnum intravit, et per civitates et castra regni sui transivit, cum quam devolis ac lacrimosis processionibus clerus ac Religiosi sibi reverenter occurrerent, ac prout dignum erat pie susciperent, atque devotissime prosequerentur, cum innumera atque devota frequentia populorum? Postremo apud sanctum Dionysium in Francia venientes, ubi, prout dictum est, sanctus Rex suam elegerat sepulturam, congregata praelatorum, et baronum, ac Religiosorum multitudine magna, sacrosancta ossa ipsius sepulturæ venerabiliter tradiderunt, juxta patrem suum regem piissimum Ludovicum, presente domino ejusdem filio rege Philippo; qui tamquam optimi patris optimus filius fidelissime ac devotissime sibi semper astilit in vita pariter et in morte. Sepultus est autem anno Domini mcccxxi, die Veneris ante Pentecosten. Sepultis igitur ossibus sacro-sanctis divina non defuere magnalia, sed mox mirificavit Dominus Sanctum suum. Nam cooperante Christi potentia, et exigentibus meritis sancti Regis, super ipsius tumulum plurima contigere miracula, quæ ex mandato domini abbatis sancti Dionysii fideliter sunt conscripta, et prout dicitur diligenter probata, ad sanctissimi Viri merita declaranda et ad Dei omnipotentis gloriam et honorem, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Ipsi gloria et imperium in secula seculorum Amen.

68 Denum, ut finis hujus Operis libelli principio coaptetur, vere et digne memoria nostri Josiæ, Regis videlicet, propter prædictæ sanctæ conversationis ipsius merita, nec non felicitis mortis ejus magnalia, in compositione odoris facta opus pigmentarii, et in omni ore quasi mel indulcabitur, et ut musica in convivio vini. Memoria quippe laudabilis vitæ et conversationis ipsius compositioni odoris operis pigmentarii merito propter... gratiam suavissimæ famæ ejus: quæ quoad procul absentes, et qui eum corporaliter non viderunt, longe lateque per orbem universum dilatata est et respersa. Ita quod vere dicere potuerit: « Christi bonus odor sumus in omni loco »: et quod tota domus universalis Ecclesiæ, imo et totius orbis, impleta sit ex ejus odore unguenti. Non enim credo, quod a multis temporibus retro-acta aliqua persona vivens extiterit, cujus fama et actus egregii magis repleverint totum mundum d. Ita quod de eodem dici possit: « Unguentum effusum nomen tuum. » Et sicut in laude Mardochei dicitur: « Fama nominis ejus crescebat quoti-die »: imo sicut de rege Salomone dicitur: « Vincebat famam virtutibus suis » ita quod vix medietas sapientiæ ejus atque virtutum a referentibus enarretur. Sequitur: « Et in omni ore » quasi mel indulcorabitur. » Hoc quoad præ-sentes, et circa ipsum conversantes, qui opera ejus sancta frequenter, et de prope conspicer meruerunt, et quasi mel in ore probare et gustare laudabilem vitam ejus. Mellita enim erat et dulcissima ejus conversatio, sicut mel quanto amplius masticatur, tanto sapit dulcius, et vehementius efficit ad amorem.

69 Quod autem in fine subditur: « Et quasi » musica in convivio vini » spectat ad ipsius familiares et consiliarios, et præcipue, qui cordis ejus arcana intima cognoverunt, qui ipsum

gratiosissime loquentem toties audierunt, tam in secretis consiliis, quam in amicabilibus dulcium colloquutionum suarum sermonibus; et maxime quibus cordis sui secretas ac pias affectiones, et sancta desideria familiariter revelabat: quod erat plane et suavis musica ad audiendum, et ut vini convivium ad jocunde gustandum. Ita quod de ipso dici potuit, quod in laude Heliae dicitur: « Beati qui te audierunt, et amicitia tua » decorati sunt. » Et quod regina Saba de Salomone admirans protulit: « Beati, inquit, viri, et » beati servi tui, qui stant coram facie tua semper, et qui audiunt sapientiam tuam. » Sic itaque fuit Josias noster quasi odor pigmentorum fragrans per famam suavissimam, quantum ad procul absentes; quasi mel in ore, quantum ad præ-sentes, qui sanctam ipsius conversationem probando gustaverunt: et quasi musica in convivio vini, quoad speciales amicos, qui secreta sapientiæ ejus atque virtutum audientes, quasi experti sunt musicam melodiosam, et velut vini convivium delicatum.

70 Igitur post tot et tanta præconiorum præmissa magnalia, quid aliud restare videtur, nisi ut Josiæ nostri memoria tam odorifera, tam mellita, tamque melodiosa in Ecclesia Dei, prout dignum est, perpetua perseveret? Videlicet ut in memoria æterna stabiliatur Justus noster: et deinceps Justi hujus memoria sit cum laudibus sollemnibus et devotis: ac ut dilecti Deo et hominibus memoria sit omnium seculorum, et similem illum faciat in gloria et honore Sanctorum suorum ille, qui in Sanctis suis semper est gloriosus et superexaltatus in secula seculorum. Amen.

LI.
quem auctor
canonizationis
dignum judi-
cat.
E

ANNOTATA.

a Hæc omnia pertractata sunt in Commentario § 87.

b Legendum opinor Palermum, qua voce auctor Panormum designaverit a voce Gallica Palerme vel Italica Palermo. Nam abbatia, ad quam carnes cum intestinis delatæ sunt, in Sicilia prope Panormum sita est in oppido modico, quod Latine Mons-regalis, vulgo Monreale, nominatur. Evecta erat hæc abbatia ad dignitatem archiepiscopalem a Lucio III summo Pontifice, cujus litteras recitat Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. 4, a pag. 408. Cathedralis quidem vocatur abbatia, quæ metropolitana vocari poterat, sed eadem voce non raro utitur laudatus Pirrus. Ceterum quo modo reliquiæ ibidem sint conditæ, dictum est in Commentario § 87, ubi quoque de miraculis actum.

c Totum iter Philippi regis cum sacris ossibus dedimus § 88: sepulturam quoque et miracula ibidem narravimus.

d Probantur hæc elogiis auctorum contemporaneorum, quæ dedimus in Commentario § 89.

APPENDIX

VITÆ PRIMÆ

Auctore Guilielmo Carnotensi ex editione
Menardi et Chesnii.

PRÆFATIO

Mirabilis in altis Dominus mirabilia circa nos nostris temporibus operari non desinit : innovans signa, et mutans mirabilia his diebus. Nam Sol novus ortus in partibus occiduis, ac per orbem diffundens sui radios luminis et caloris, nec in meridiano occumbens, in ipso occasu non tepuit : sed fornacem fervoris et lacis in operibus ardens custodivit, et dulce lumen et delectabile sanis dereliquit. Siquidem possumus per Solem illum particulariter intelligere Solem lucentem inter seculi principes et rectores mundi, et velut Solem inter sidera fulgentem : illum scilicet recolendæ ac præclaræ memoriæ Regem, Franciæ Ludovicum, qui in Occidente exortus, orbem terræ luminosæ vitæ suæ illustrans radiis, tandem in partibus Africanis occumbens, sicut Sol in meridie calore viget, et radiis suis offuscat oculos : sic effulsit moriens, ardens fervore fidei et amoris divini, et lucens omnibus mentibus operum sanctitate, et post occasum lucere non desinens miraculorum evidentium claritate.

2 Licet autem ad honorem et gloriam Conditoris, ad ipsius commendationem gloriosi Regis, et ejusdem testimonium sanctitatis satis sufficere videtur odor sanctissimæ famæ ejus ubique per orbem diffusus ; ac ea quæ sanctæ memoriæ pater noster, totius religionis speculum, frater Gaufridus de Bello-Loco, Ordinis Prædicatorum, ejus confessor, et conscius secretorum, circa finem vitæ suæ ad mandatum domini Papæ Gregorii a, sicut patuit, propria manu subscripsit, et scripta reliquit ipsi domino Pontifici destinanda : quia tamen de quibusdam aliis dignis memoria, quæ gessit in vita, tam in prosperitate regiminis, quam in adversitate carceris, et in angustia suæ mortis, aliqua sunt vel dimissa penitus, vel omissa ; ac de miraculis, quæ circa ejus sepulchrum, et alias ad divinæ laudis cumulum, et meritorum ipsius Regis declarationem accidisse noscuntur, de iis pauca recolere studui, et præsumpsi adjicere stilo brevi b.

ANNOTATA.

a Litteras, quibus id mandavit Gregorius, dedimus in Commentario § 1.

b De auctoritate hujus scriptoris egimus dicto § 1.

CAPUT I.

Morum honestas, et modestia ; pietas erga
instrumenta Passionis Dominicæ, et in die
Veneris sancto.

Scripsit autem sic in suæ narrationis exordio memoratus pater, assumens illud verbum pro themate, quod scribitur in Ecclesiastico : Memoria Josiæ in compositione odoris facta est opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulcabitur, et ut musica in convivio vini : nomen Josiæ ipsi Regi nostro tam ratione, quam imitatione consimilis actionis convenienter adaptans. Et recte, sicut de illo Josia scribitur in figura, sic illi comparari potest Regis nostri dulcis memoria : odori scilicet pigmentarii operis, dulcedini mellis, et harmoniæ musicæ instrumentalis ; tamquam suavis in corde, in ore, et in aere. Propter tria, quæ fuisse leguntur in ipso Rege, fama scilicet ejus celebris virtutis fragrans, quæ vincit omnem odorem : suavitas modestæ et sanctæ conversationis, quæ excedit omnem corporalem dulcedinem : studium divini honoris et laudis, quod superat omnem cantilenam et secularem melodiam. Ut autem de aliis satis dictum sufficiat, hujus Regis nostri non solum erant dulcia et delectabilia cunctis sane audientibus et intuentibus gestus ejus, actus, et verba, scilicet et sanctitatem redolentia, et ad devotionem excitantia corda multa.

4 Hanc enim specialem gratiam virtus ei divina contulerat, quod, sicut pluries est expertum, multorum ad eum venientium et magnorum commotos animos et turbatos aspectus ejus et affatus serenatos protinus redderet et quietos. Multi etiam, qui inter alios præcellere religione videbantur, viso eo vel audito, plurimum ædificati redibant. Et quanto evidentius humilem et sanctam conversationem ejus agnoverant, tanto amplius illustrati seipsos a in conspectu et respectu minus se religiosos, minusque perfectos et humiles judicabant. Mores enim ejus, actus, et gestus, non solum regales, sed etiam regulares, nihil seculare aut vanum penitus sapiebant. Denique non facile dictu, quam dulcia faucibus ejus divina semper fuerint eloquia. Nam et ipsius divinæ laudis præconia non solum super mel ejus ori, sed super omnia delectabilia ejus influebant auribus atque cordi. Cantilenas etenim vanas secularium, et inanes fabulas histrionum abominans et detestans, et instrumentorum musicorum oblectamenta recusans, in quibus delectari solent plerique nobilium ; filios suos ac familiares ab hujusmodi arcebat ineptiis. Vehementer affectus, ac totus intentus divinis laudibus et canticis ; in illis etiam suave sonantis Ecclesiæ vocibus plurimum delectatus : ut cum illo Ecclesiæ Doctore egregio possim glorianter sic asserere de seipso : « Laudis tuæ, Domine, suspenderunt planitiem cordis mei ad te, ne raperetur per maria turpis præda volatilibus » b.

5 Porro cum quanta honorificentia et reverentia Salvatoris, cum quanta frequentia ac devotione plebis, solemnitates ejus illas, quas instituerat in capella sua Regia : (nam sacrosanctæ

Morum Sancti
suavitas ;

verborum honestas et effusio :

a

b

coro-

A. GUILIELMUS
CARNOTENSIS.
festivitates ad
honoranda
Passionis in-
strumenta ge-
minas quo-
tannis celi-
brat;

d

coronæ Domini in crastino S. Laurentii, quæ in tota Senonum provincia celebratur, aliam; sanctarum aliam reliquiarum in crastino S. Michaelis archangeli celebrari fecit annuatim) quam solemniter ac reverenter pretiosum illud lignum crucis Dominicæ, sacrosanctam ejus coronam spineam d, ac venerandum ferrum lanceæ, quod latus Dominicum perforavit, auro et gemmis preciosissimis adornata processionaliter ac publice deportari fecerit in singulis solemnitatibus antedictis; prælatis, et Religiosis, cum clero, capis indutis sericis, laudes divinas altissime decantantibus, ipso pio Rege cum suis magnatibus humiliter subsequente, ac universo populo devote sacras ipsas reliquias adorante; etsi vellem, non valerem, nec sufficerem explicare. Et has quidem solemnitates ipse Rex pius tam in absentia, quam in præsentia celebrari voluit, etiam dum peregre ageret ultra mare: juste et religiose considerans et affectans, ut in illis, in quibus ab infidelibus Judæis inhonoratus fuerat Dominus Majestatis, honoraretur præcipue a fidelibus et devotis; et secundum ignominiam, quam pro nobis sustinuerat, vituperatus et illusus, multiplicaretur gloria laudis ejus.

cc. præter
alia pietatis
exercitia, in
die Veneris
sancto
* id est cultum

e

6 Cæterum, silere non debeo quæ pius Rex die sancta Parasceves annis singulis agere consuevit. Post Matutinas siquidem ante diem coram ipso more debito decantatas, post orationem brevem, cum silentio ad cameram * suam veniens, ibique solus remansens, cum uno capellano suo totum ex ordine Psalterium cum omni attentione et devotione perlegendo complebat: nec lectum intrans aut dormiens, post paululum circa solis ortum, nudus pedes, in humili habitu, paucis cum ex suis comitantibus, per lutosas et lapidasas vias civitatem aut villam, in qua erat, perambulans, intrabat ecclesias, et orabat, eleemosynario subsequente, et eleemosynas omnibus pauperibus effundente: et ipse etiam Rex multos denarios propria manu dabat e. Deinde fatigatus supra modum ad domum rediens, post paululum sermonem publicum, in quo tota Dominicæ Passionis recitabatur series congregato populo, devotissime audiebat: postmodum Dominicum Officium cum omni devotione celebrari solemniter faciebat.

C. crucem magnam
cum humilitate
honorat.

f

g

7 Verum, quam reverenter et humiliter ad crucem adorandam venire consueverat, non facile explicarem. Nam a sede vel loco suo veniens, nudus pedes, discooperto capite, et collo nudato, in semicicis f et humili habitu, quasi pauperrimus a longe procedens, genibus suis flexis, liberis suis ipsum simili habitu subsequentibus, crucem g Dominicam sic humiliter adorabat, quod adstantes et aspernantes plurimos ac compunctionis et devotionis lacrymas excitabat. Sicque, peracto servitio, Rex Christianissimus ad mensam tenuissimam panis et aquæ simplicis accedebat. Ecce qualiter Rex devotus diem ipsam a media nocte inchoans, in vigiliis multis, in labore, fatigatione, in jejuniis et fame, in eleemosynarum largitione, in orationibus et divinis laudibus totaliter exindebat. Sic etiam totum tempus reliquum vitæ suæ divinis obsequiis, et operibus pietatis dedicare studuit; ut cunctis, majoribus scilicet et minoribus, speculum et exemplar relinqueret totius sanctimonie et virtutis. Nam recte dicitur:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.
Et sicut Moysi dictum est a Domino: Inspi-

ce et fac secundum exemplar, quod tibi in D monte monstratum est h; sic unicuique nostrum quid agendum sit indicitur et ostenditur in istius mentis altitudine, hoc est, in excellentia dignitatis et nobilitatis hujus Regis inclyti, in evidentia bonitatis, et eminentia vitæ ejus.

ANNOTATA.

a Sensus hic minus est perfectus. Fortasse scripserit auctor, Ipsius et suis in conspectu.

b Hæc omnia variis locis refert Vita secunda.

c De his solemnitatibus agit Vita secunda num. 33, ubi tres quotannis fuisse dicuntur. Forte duas præcipuas recenset hic auctor.

d Qua occasione, et quomodi spineam Domini coronam, aliæque Dominicæ Passionis instrumenta piissimus Rex acceperit, Parisiosque detulerit, dictum est in Commentario § 30, et 36.

e De hac pietate Sancti die Veneris sancto agit Vita secunda num. 41, et rursum num. 87.

f Semiceia, forte legendum semicinctia; nam semiceia non invenio. Verum, quidquid sit de lectione, significantur hac voce vestes, quæ totum corpus non tegunt, ut colligitur ex sensu, quænam hæc essent, indicat Vita secunda num. 41.

g Quandoquidem hæretici calumniari solent Catholicos propter honorem cruci habitum: lubet pauca notare de veneratione sacrosanctæ cruci exhiberi solita. Apud Labbeum tom. 7 Conciliorum col. 235 inchoatur apologia Christianorum contra Judæos, quam composuit Leontius Neapoleos in Cypro episcopus, quamque prælegerunt Patres concilii Nicæni 2: in hac autem, refutans calumnias Judæorum, (imo et futurorum nostri temporis hæreticorum) qui mentiebantur crucem, aliasque imagines a Christianis adorari veluti deos, gemina similitudine venerationem cruci præstari consuetam sic explicat: Et sicut is, qui jussione imperatoris suscepit, et salutavit sigillum, non lutum adoravit, aut chartam, aut plumbum, sed imperatori adorationem et cultum impendit: ita et nos Christianorum pueri figuram crucis adorantes, non naturam ligni adoramus; sed signum et annulum et characterem Christi: eum aspicientes, per eum illum, qui in eo crucifixus est, salutamus et adoramus. Et sicut pueri proprii patris ejusdam, qui peregre profectus est ad tempus ab illis, multo erga eum affectu ex anima flagrant, sive virgam ejus in domo videant, sive sedem, sive chlamydem; hæc cum lacrymis deosculantes amplectuntur; et non illa adorant, sed patrem desiderant et honorant: ita et nos omnes fideles, ut virgam Christi, crucem adoramus. Plura ibidem lector inveniet.

h Habentur hæc verba Deuter. 25 § 40.

CAPUT II.

Pie, prudenter, et fortiter in carcere gesta:
eximium charitatis exemplum.

Verum, quia per hujus pietatis ac devotionis obsequia, et alia plurima charitatis et misericordie opera acceptus erat Deo, sicut legitur de Tobia, necesse erat ut tentatio probaret eum, et probatum ostenderet manifeste, sicut examinatur aurum et argentum in fornace.

Unde

Plurimum in carcere
exercitia:

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

A Unde non est omnino tegendum silentio, quod cum captus fuisset ab hostibus in Ægypto, quamdiu detentus est in carcere, numquam a solita devotione et divina laude cessavit. Nam quantumcumque in illo gravis ergastulo carceris artaretur, divinum tamen officium secundum morem Parisiensis ecclesiæ, Matutinas scilicet, et Horas canonicas tam de die, quam de beata Virgine, et totum officium Missæ absque Sacramenti consecratione, assidue cum uno presbytero fratre Prædicatore, qui sciebat Arabicum, me adjuncto sibi tunc temporis clerico suo, ipsis etiam Sarracenis custodibus ejus audientibus, jugiter exsolvebat devoto corde et ore, horis competentibus : habens ibi breviarium capellæ suæ, quod ei Sarraceni post captionem ejus pro exenio * præsentaverant, et missale.

i.e. munere

prudencia
ibidem et
constantia :

9 Quam prudenter vero, quam fideliter, quam constanter se gesserit in omnibus erga ipsos Sarracenos importune et improbe ipsum aggredientes et impugnantes, exactionibus atque minis, non est meæ facultatis evolvere : licet fere semper præsens affuerim ei ubique. Hæc tamen possum veraciter et generaliter causa brevitatis asserere, quod in omnibus factis honestissime se habuit, prudentissime in responsis, in tractandis fidelissime et cautissime, securissimeque in negandis. In omnibus quidem oppressio-nibus constantissimus erat semper, ipsis etiam majoribus coram mirantibus admiratis, et dicentibus ipsi Regi ad importabiles exactiones eorum inflexibiliter se habenti : De hoc supra modum miramur, quod vos, quem prisionem * nostrum et sclavum * reputabamus, talem in vinculis invenimus : et tales etiam nos reputatis, ac si nos in carcere teneretis. Nequaquam enim consensisset eis reddi Damiatam, si eam potuissent retinere tunc temporis Christiani. Prius enim illuc miserat, et sibi relatum inde fuerat, quod si obsiderent eam Sarraceni, non poterant contra tanti robur exercitus tunc defendi. Sed nec propter duras eorum oppositiones et comminationes aliquantulum flecti potuit, vel induci, ut aliquid promitteret, concederet, aut juraret, quod in aliquod Christianitatis detrimentum cederet, aut suæ constantiæ læsionem, mirantibus cunctis, qui aderant, magnatibus, etiam Christianis, qualiter tam securus, tam imperterritus erat, cum ipsi non modicum terrentur. Ipse quidem tamquam vir justus in Domino confidebat, et ideo non timebat, juxta illud Sapientis : « Justus quasi leo confidens absque terrore erit. »

Saraceni, oc-
cio soldano.
coram Rege
miserant,
* i.e. undecies

10 Hoc insuper maximum gratiæ et virtutis indicium ostendit in eo præcipue Rex virtutum, quod cum post initas et concessas trevias * inter soldanum et Regem, conventiones habitas et firmatas deliberatione nostrorum, quadam die Dominica in sero præsentis patriarcha Jerosolymitano bonæ memoriæ Roberto a, quem de Damiatam Rex venire fecerat pro consilio habendo, cum multis aliis magnatibus Christianis ; in crastino mane majores admirati Babiloniorum, confederati ad invicem, soldanum suum sedentem ad prandium per quosdam familiares suos fecissent interfici, et sicut canem mortuum et foetidum projici super terram ; statim ejectis custodibus, qui Regem et suos servabant, et jam ipsis absque custodia existentibus, et nihil aliud expectantibus nisi gladium seu mortem : intraverunt subito quidam de interfectoribus cum quibusdam de majoribus admiratis, et principibus actoribus hujus necis, quasi leones vel ursi

rabidi, truculentis animis et cruentis manibus, adhuc etiam de tam nova nece fumantibus, et de recenter effuso sanguine, brachiis erectis : qui statim ad aspectum gloriosi Regis, omni pristina feritate deposita, quasi agni mansueti vultibus, ac demissis ad terram capitibus, ac manibus adorantes, et eum salutantes, dixerunt : Ne timeatis, Domine, sed securi sitis. Nec de facto isto multum vos convenit admirari. Sic enim fieri oportebat. Faciatis quod vestrum est celeriter juxta conventiones habitas, et cito eritis liberati. Quod et sic factum est.

11 Nam post diem tertium b facta est liberatio Regis et suorum magnatum valde celebris et sollemnis, Domino exercituum sic mirabiliter ordinante : ut qui paulo ante dominum suum infidelem soldanum, tam pomposum, et in superbiam de nostra subjectione elatum, tam viliter interfecerant, et projecerant tamquam putridum et immundum ; captivum Regem, et humilem, suum adversarium, et Christi fidelem, tam honorabiliter redderent liberatum omnino. Sic enim per Sapientem prædictum fuerat : « Justus de angustia liberatus est, et tradetur impius » pro eo. » Liberati postmodum fuerunt ex hac causa generaliter, quotquot inveniri potuerunt captivi in omni terra Ægypti, etiam ab antiquis temporibus ubicumque detenti c. Inter quos magister Hospitalis Jerosolim., qui detentus fuerat in carcere, et alii multi fuerunt liberati, et libertati pristinae restituti. Et hoc quidem non absque miraculo virtutis divinæ, et meritis ipsius Regis adscribendum est, quod tam faciliter et pro modico tot et tanti viri de manibus iniquorum infidelium liberati sunt incolumes atque securi. Postmodum ipsi Sarraceni inter se gementes, et penitentiam agentes, dixerunt quibusdam ex nostris, quod nesciebant tunc temporis quid faciebant. Et vere sic erat. Nam sicut in Isaia legitur : Immiserat Dominus in medio eorum spiritum vertiginis, et errare fecit Ægyptium in omni opere suo, sicut errat ebrius et amens d.

eunike cum
magnatibus
libertati re-
stituunt.
b

E

d
Illustre Regia
charitatis
exemplum in
sepeliendis
Sedone occi-
sis.

f

12 Illud etiam non silendum, quod humilitatem et fervorem fidei Regis ipsius commendat plurimum, quod cum veniens Sidonem audisset de Christianis illuc missis ab eo, qui civitatem ipsam reedificare inciperant, interfectis ibidem a Damascenorum exercitu, quod multa corpora atque membra eorum jacebant in litore penitus insepulta ; accessit ad locum Rex pius antequam cibum sumeret, una cum venerabili patre bonæ memoriæ domino Odone Tusculano episcopo, apostolicæ Sedis legato. Et cum alii, qui aderant, quasi... quamdam abominationem et horrorem haberent levandi corpora, et truncata membra et jam quasi semiputrida contrectandi, sive etiam ossa tangendi ; ipse magnanimus et devotus Rex, quasi nihil abominationis hujus aut sentiens, et a mane usque ad meridiem ibidem, ac si esset in sella aromatica, conversans, propriis manibus ipsa etiam intestina et horrida membra Christianorum, quos vere martyres reputabat, sic benigne levabat a terra, sic dolenter contrectans et colligens ponebat in vasculis, ad locum sepulture, quem prope castra parari fecerat, deportanda ; quod omnes qui aderant, et quamplures, qui præ abominatione fugerunt, mirabantur humilitatem et magnanimitatem ipsius. Sicque nullo omnino vel minutissimo osse relicto, quidquid inventum est traditum est honorifice, cum exsequiarum celebra-

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

tione solenni, ecclesiasticæ sepulturæ. Ut plane de ipsis possit intelligi illud Psalm. : « Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex iis non conteretur. » Et illud etiam Sapientis : Corpora Sanctorum in pace sepulta sunt, et vivent nomina eorum in æternum f.

ANNOTATA.

a Hunc patriarcham Guidonem vocat Can-
gius in Observationibus pag. 62, citans Alber-
ricum, qui ad annum 1241 affirmat Guidonem
episcopum Namnetensem factum esse patriarcham
Hierosolymitanum. Chaizius quoque tom. 1,
pag. 535 Guidonem nominat, addens tamen a
quibusdam Robertum vocari. Verum, aut Gui-
do præcesserit Robertum, citoque defunctus fue-
rit, aut in nomine erraverit Albericus, nisi
utrumque Patriarcha nomen habuerit. Nam non
modo hic auctor, qui illum aliquot annis novit,
Robertum nominat : sed etiam Continuator Tyrii
apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ
col. 729, gesta referens anni 1244, Robertum
vocat, et col. 735 de morte ejus sic habet :
Die viii Junii (anni 1254) obiit Robertus patriarcha
Hierosolymitanus. Octogenarium fere fuisse
anno 1250, ait Joinvillius cap. 45. ubi plura
de eo. Videri item potest Papebrochius noster in
Chronologia patriarcharum Hierosolymitanorum
ante tom. iii Maii pag. 55.

b Id est die 6 Maii, seu postridie Ascensio-
nis Domini, ut habet Joinvillius num. 149.
Itaque 2 Maii occisus est soldanus, die sequenti
pacta renovata, et 6 Maii executioni mandata.

c De captivis hisce, quos contra pactum de-
tinuerant Ægyptii, Regis cura paulatim libe-
ratis, egimus in Commentario § 55, 56, et 57.

d Verba Isaïæ, quæ luxata sunt, ita legun-
tur cap. 49 & 14 : Dominus miscuit in medio
ejus spiritum vertiginis : et errare fecerunt Ægy-
ptium in omni opere suo, sicut errat ebrius et
vomens.

e Psal. 33 & 21 legitur : Unum ex his.

f Eccli 44 & 14 : Corpora ipsorum in pace
sepulta sunt, et nomen eorum vivit in generatio-
nem et generationem. Ceterum in Commentario
num. 727 hoc factum quoque narravimus, quod
egregie celebrat Vita secunda a num. 108.

CAPUT III.

Misericordia erga afflictos ; prophetiæ donum ;
cura alienæ salutis ; ecclesiasticos et re-
ligiosos in pace servandi studium ; reve-
rentia erga summum Pontificem.

Ad hoc ipse Rex spiritu pietatis adeo plenus
erat, quod ad infirmos in extremis etiam la-
borantes, licet dissuaderent ei plurimi propter
periculum, causa charitativæ visitationis liben-
ter accedens, verba piæ consolationis, et salu-
tis consilia valde necessaria eis dabat. Acci-
dit autem semel apud Mensoriam * in Ægypto,
quod cum ego, qui clericus ejus eram, quem-
dam ipsius famulum et cubicarium, virum bo-

Servum egro-
tantem invi-
sit.

* Massoram

num, et specialiter ei familiarem, nomine Gaugel-
mum, in exercitu visitassem, sic morti propinquum,
quod credebatur instanter spiritum exhalare,
et ab ipso redirem, dixit mihi : « Expecto quod
» veniat dominus meus Rex sanctus, nec ab
» isto recedam seculo donec viderim, et locum
» tus ei fuerim, et post cito decedam » : quod
et sic accidit. Nam post paulum Rex accessit
ad visitandum eum, de quo pauci sperabant,
eique consolationem piæ visitationis et adlocutio-
nis impendit. Quo recedente, antequam ad suum
venisset regale *, nunciatum est ei verissime
Gaugelmum expirasse.

44 Ceterum, mores hominum, et eventus
rerum sic aliquando probavit ; non humana, sed
divina revelatione cognovit pluries, et quando-
que prædixit. Quæ tamen propter occupationes
varias a meæ tenuitatis memoria exciderunt. Hoc
autem fideliter possum adserere, quod accidit de
meipso. Cum semel nobis duobus, videlicet fratri
Gaufrido bonæ memoriæ, et mihi tunc existendi
in seculo, cui unam pinguem thesaurariam a
contulerat Rex de novo, de hoc familiariter
loqueretur ; præter alia sermonem ad fratrem
illum de me ipso convertens : « Ille, ait, do-
» minus Guillelmus ludeat modo de sua ista
» thesauraria per quinque annos, vel sex, et
» post religionem intrabit. » Hoc autem tunc,
sicut non proposueram, non consensi ; sed quod
prædixit veracissime rei exitus comprobavit. Nam
post quintum et dimidium annum completum,
Ordinem fratrum Predicatorum, in quo sum,
per gratiam, licet indignus, intravi, sicut in
spiritu præviderat ac prædixerat Rex devotus.
Nec tunc recordabar verbi, quod dixerat, sed
postmodum occurrit mihi memoriæ quod audivi.

45 Non solum autem in regni regimine de
corporum aut rerum corporalium custodia, prout
ad regale spectat officium, diebus ac noctibus
invigilans, sollicitus erat et anxius, ut omnes
quasi pupillam oculi conservaret : sed de sa-
lute etiam animarum ultra quam credi possit pia
usurpatione permotus, sic de ipsa curabat atten-
te, quod etiam quodammodo regale sacerdo-
tium, aut sacerdotale regimen videretur pariter
exercere. Multos enim valde insolentes nobiles,
et rapinis subjectorum pauperum inhiantes ab iis
regia potestate compescens ; quamplures alios fla-
gitiosos et lascivos suis secretis exhortationibus
ad emendationis vitæ fructum efficaciter induce-
bat : necnon et aliquos præpotentes et nobiles,
qui diu concubinas tenuerant, eas ad unius re-
giæ monitionis præceptum ac consilium penitus
abjecisse ; et ex his aliquem vel aliquos, quas
prius concubinas habuerant, domicellas b infe-
rioris generis, duxisse postmodum.

46 Præ ipsius itaque reverentia majestatis,
aut etiam honestatis, verebantur omnes tam ma-
jores quam minores, in habitu vel ornatu no-
tabili seu pomposo coram ipso, vel apud ipsum
accedere, ne confusionem reciperent, non ho-
norem, si coram tam humili et honorato Rege
comparerent aliquatenus fastuose. Accidit autem
semel in quodam parlamento Regis, quamdam
dominam ornatam non modicum curiose, post
peractum negotium suum in curia, cameram Re-
gis intrasse cum non multis ; et hoc innotuerat
ipsi Regi. Fuerat enim secundum seculum...
aut falsum secularium consilium, et vanam cor-
poris pulcritudinem formosa plurimum et famo-
sa. Concipiens autem in animo Rex totus Deo
devotus, quod de salute sua ei familiariter lo-
queretur,

et miter
nobilium
mitate co-
cit.

A queretur, vocavit fratrem Gaufridum, qui præsens ibi aderat, dicens ei : « Volo quod sitis mecum, et audiat quæ dicere propono tali dominae, quæ presens est hic, et quarit personaliter mihi loqui. » Auditis igitur, et expectatis quæ dicere voluit ipsi, domina sola remanente cum Rege et fratre prædicto, sic ait Rex : « O Domina, volo vobis unum ad memoriam reducere de nostra salute. Olim dictum est vos pulchram fuisse dominam, sed quod olim fuit jam transit, sicut scitis. Potestis ergo perpenderere quid illa pulchritudo vana et inutilis erat, quæ cito evanuit sicut flos, qui statim emareuit, et non durat; nec eam revocare potestis quantacumque cura aut diligentia. Providendum est a vobis de alia pulchritudine non corporis, sed animæ, acquirenda, per quam Creatori nostro placere possitis; et ea, quæ in transacto decore acta sunt negligentius, compensare. » Hæc audiens prædicta Domina, patienter accepit. Postmodum in melius mutata, humiliter et honestius se habere curavit.

B 47 Ipse autem totius honestatis et modestiæ speculum, honestos et modestos viros plurimum diligebat, et ad suam familiaritatem vocabat: liberos suos, propinquos, et familiares nobiles, qui secum erant, in his verbis salutaribus erudiens, et exemplis. Ceterum, Rex ipse pacificus, tamquam pacis ac Religionis amator præcipuus, paci, ac reformationi, et conservationi ecclesiarum et monasteriorum omnium regni sui, totis insudabat affectibus: provocando sedare discordias, molestias et injurias propulsando, quas pluries sunt expertæ quamplures tam cathedrales quam aliæ conventuales ecclesiæ. Insuper et monasteria præclara quamplurima, specialiter Cluniacense cum membris suis, Majoris monasterii c Turonensis, sancti Dionysii, sancti Benedicti Floriacensis d, necnon Cisterciense, cum multis aliis, quibus ipse in suis necessitatibus, dissensionibus, vel oppressionibus, tamquam pius pater et patronus indefessus affuit, et a multis incommotis conservavit. Pressuras etiam, et necessitates, ac negotia Religiosorum pauperum, quodam speciali ac tenerrimo amplectebatur affectu, tamquam pater pauperum: fovens et sustinens eos beneficiis et auxiliis opportunis.

C 48 Sane, quam reverenter et humiliter erga sacrosanctam Romanam Ecclesiam semper se habuit, quam devote et obedienter rescripsit et mandata Apostolica consuetus erat suscipere, quam obedienter et efficaciter sicut verus filius obedientiæ adimplere; norant illi, qui ei familiariter adherabant. Ipse enim negotia matris Ecclesiæ plus quam propria reputans, ea totis affectibus promovere curabat. Inquisitores etiam hæreticorum pro negotio fidei et Ecclesiæ laborantes, quandocumque recurrerant ad ipsam, recipiebat dulciter et benigne; diligenter eos audiens, ei celeriter expediens cum omni gratia et favore, postpositis aliis quantumcumque arduis negotiis, asserens negotium fidei debere omnibus aliis anteponi.

ANNOTATA.

a Dignitas ecclesiastica est illorum, quibus incumbit cura custodiendi thesauros ecclesiæ.

b Id est, uxores legitimo matrimonio junctas, sed quæ cum liberis suis non eodem gaudebant

jure, quo gaudent quæ pari cum marito sunt nobilitate.

A. GUILIEMO CARNOTENSI.

c Majusmonasterium, vulgo Mairmoutier, in diœcesi Turonensi situm est ad ripam Ligeris. Sammarthani tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 589 illud a S. Martino conditum tradunt, Ordini- que S. Benedicti deinde aggregatum.

d Floriacense S. Benedicti monachium, vulgo Fleury, aut S. Benoist sur Loire, in diœcesi Aurelianensi constitutum est, de quo plura vide apud laudatos Sammarthanos pag. 405. Reliqua jam sæpe memorata sunt.

CAPUT IV.

Consuetudines pravæ, usuræ Judæorum, et duella sublata: Sancti in regendo auctoritas et justitia; sobrietas rigidaque jejunia; eleemosynæ, variaque charitatis ac humilitatis exercitia.

E

C Consuetudines siquidem iniquas et pravæ quantumcumque longævas, si commode poterant, aboleri, et exactiones indebitas amoveri jubebat a, præposituras suas malens cum aliquo pecuniæ vel reddituum detrimento committi bonis et fide dignis personis, quam vendi cum augmento suo, vel lucro; nullum emolumentum suum aut lucrum reputans cum detrimento justitiæ, vel populi nocumento. Judæos autem Deo et hominibus odibiles abominabatur in tantum, quod eos videre non poterat, nec aliquid de bonis eorum in usus suos converti volebat: asserens se nolle eorum retinere venenum, nec eos exercere usuras; sed in ministeriis aut in mercationibus licitis victum suum acquirere, sicut in aliis regionibus fieri consuevit. Cum autem in contrarium suaderent ei plures de consiliariis suis, asserentes quod populus vivere non poterat sine mutuo, nec terræ excoli, nec ministeria vel mercimonia exerceri: et melius esse dicebant ac tolerabilius, quod Judæi, qui jam damnati sunt, hujus damnationis exercerent officium, quam aliqui Christiani, qui ex hac occasione etiam majoribus usuris populum opprimebant: ad hæc ipse tamquam vir Catholicus respondebat: « De Christianis, inquit, fernerantibus, et usuris eorum, ad prælatos ecclesiæ pertinere videtur. Ad me vere pertinet de Judæis, qui iugo servitutis mihi subjecti sunt; ne scilicet per usuras Christianos opprimant, et sub umbra protectionis meæ talia permittatur ut exerceant, et veneno suo inficiant terram meam. Faciant ipsi prælati quod ad ipsos spectat de suis subditis Christianis, et ego volo facere quod ad me pertinet de Judæis. Dimittant usuras, aut omnes exeant de terra mea b, ne eorum sordibus amplius inquinetur. »

Consuetudines pravæ abrogat, Judæorum usuras tollit.

F

20 Bona insuper eorum etsi capi faciebat cum eis aliquando, non tamen animo retinendi; sed ut illis, a quibus ea per usurarum pravitatem extorserant, restituerentur; receptis probationibus legitimis eorundem, super quæ diligentes inquisitores et providos deputabat; ponens in eo-

bonaque eorum usuris parta dominis restitui, aut piis operibus applicari curat:

rum

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

rum manibus illa bona, ut libere possent illa restituere per seipsum. Si quid autem erat residuum, quod probari non posset, aut inveniri, cui vel quibus deberet restitui, illud cum dispensatione Ecclesiæ c in pios usus et ecclesias erogabat. Licet autem in omnibus de reddenda justitia promptus esset ac sollicitus, juste quod justum erat totis affectionibus exequendo; vigorem tamen justitiæ misericordiæ lenitate temperans, plerumque ad ea, quæ superexaltabant judicium, ex innata sibi elementia non modicum pronus erat, veritatem nullatenus deserendo, sciens quod scriptum est: Misericordia et veritas custodiunt regem, et firmatur clementia thronus ejus.

duella velat,
sine personarum
exceptione, flagitiosos
punit.

21 Monomachiam, quæ bellum dicitur, vel duellum, convocata discretorum et jurisperitorum concilio ex diversis regni partibus, congregavit d, intellectu per eos, quod sine peccato mortali exerceri non poterat, cum non videatur esse justitia, sed potius tentatio sit in Deum, de dominio suo penitus exterminari decrevit: ordinate, vel modo alio juri consono... et probandi, per testes scilicet et instrumenta, vel etiam rationes, secundum quod juris ordo exigit. In majoribus autem excessibus, in quibus absque divina offensa locum non debebat habere remissio, non remissum, sed rigidum et inflexibilem, quantacumque esset persona, quæ deliquerat, se efficaciter exhibebat. Quod si etiam esset persona de familia e, excessum aut delictum ejus severius quam de extraneo vindicare curabat. De prædictis siquidem in multis certis casibus possent exempla specialiter adsignari: sed hæc causa brevitate omittimus, ne possent aliqui viventes aut mortui tali recitatione notari.

Sancti amor
proborum vi-
rorum, aucto-
ritas virtute
parva.

22 Fideles et discretos viros bonæ conversationis et famæ, et maxime mundas manus habentes a muneribus, cum summa diligentia exquirebat, tales ballivos et seneschallos instituens: et ex eis, postquam bene suas baillivias duntius rexerant, familiares suos et consiliarios faciebat. Acceptores munerum, et pauperum oppressores quasi quamdam pestem refugiens, si quando in officiis erant, aut bailliviis, amovebat. Denique mirabantur plurimi, et ex eo quidam malivoli murmurabant, quod unus homo tam humilis, tam quietus, nec robustus corpore, nec severus in opere, sic pacifice dominari poterat super tantum regnum, super tot et tantos principes, tam potentes: maxime cum nec multum aliquibus esset affabilis, aut in muneribus liberalis. Sed hoc adscribendum est non potentiae temporali, sed divinæ virtuti, non severæ tyrannidi, sed regali mansuetudini, et charitati, et fidelitati devoti populi, qui præ cæteris specialem quamdam et innatam dilectionem ad dominum naturalem habere noscitur, nec timore deprimente, sed amore potius dominante regnatur.

parvus cibo-
rum usus,
humilitatis
charitatisque

23 Siquidem de abstinentiis et frugalitate ejus sic arbitror generaliter consulendum, quod ab omni re, in qua vel carnaliter, vel temporaliter delectari poterat, aliquam sibi abstinentiam indicebat: in iis omnibus animo suo quamdam necessitatem et violentiam inferendo. De ipso etiam cibo suo, qui ultra primum ei adponebatur, et quo libentius vesceretur, solitus erat sibi met partem, vel totum quandoque subtrahere, et alicui e pauperibus ex more quotidie coram ipso comedentibus elargiri. Unde semel contigit, quod cum scutellam plenam ollis pinguius, quibus libenter vesceretur, quas propriis manibus

scissas posuerat in scutella, uni ex illis pauperibus miserabili et infirmo misisset, et ille cum manibus ulcerosis et immundis jam partem comedisset ex eis, nec amplius vellet comedere, petens quod amoverentur omnino: hæc videns Rex inclytus, ex innata sibi humilitatis virtute petiit illud pauperis residuum, in quod sordidas manus intinxerat, sibi dari, dicens: Reddite mihi ossas meas. Et mirantibus cunctis, quantacumque animus abhorreret, cepit tamen ex eis sic sapide sic libenter comedere, ac si nullas eas penitus contigisset. Cæterum adfuerunt qui viderunt sex fide digni, quod in monasterio suo Regalis-montis cuidam leproso scienter Rex humilis lavavit pedes, et eos more solito diligenter extergens, osculatus est humiliter et devote.

24 Illud etiam non prætermittendum est si-
lentio, quod cum semel lotioni hujusmodi se
dedisset, venit ad quemdam ex illis pauperibus
qui ad hoc vocati erant, et cepit ei lavare pe-
des flexis genibus more solito. Quem cum pau-
per ille non agnosceret esse Regem, petiit ab
eo simplicitate sua, ut iterum digitos pedum,
ubi plures latebant immunditie, sibi lavaret in-
terius et mundaret. Quod licet adstantes mira-
rentur, et minarentur pauperi ei, qui ausus fue-
rat rem talem a Rege potere; pius Rex tunc
petitionem ejus clementer admittens, benigne ex-
ecutus est humilitatis officium, inseritis digitis suis
inter digitos pedum ejus, lavans et tergens, ac
demum subjungens osculum caritatis.

25 Sane jejunia adeo districte servabat; quod
in infirmitate etiam ea nullatenus volebat infrin-
gere. Unde in ultima ægitudine, qua decessit,
die Sabbati jus gallinæ, quod sibi adponebatur
de consilio medicorum, gustare noluit; quia
super hæc confessoris sui, qui tunc forsitan aberat,
specialem licentiam non habebat. Præter
alia etiam privata jejunia, de quibus memora-
tus frater Gaufridus latius disserit, quædam
supererogare consuevit. Jejunabat enim semper per
totum Adventum in cibo quadragesimali, et il-
lis sacris diebus, qui sunt ab Ascensione Domini
usque ad Pentecosten. In omnibus etiam Apo-
stolorum vigiliis, licet in quibusdam earum non
jejunaretur in Paris., vel in alia diocesi, in qua
erat: ad sui excusationem de hoc sibi loquenti-
bus prætendendo, quod de Carnotensi diocesi
oriundus existeret, in qua hujusmodi vigiliae je-
junantur.

26 Inter cætera quidem pietatis et misericor-
diæ opera, quibus totus quasi inundans quidam
charitatis fluvius affluebat, eleemosynas ejus,
quas enarrat omnis ecclesia Sanctorum, silere
non debeo: hoc generaliter adserens, nullum
genus pauperum in suam devenisse notitiam,
quod in aliquo suæ largitionis aut subventionis
beneficium non sentiret. Hoc etiam specialiter
subjungere volui, quod ingruente caristia f,
largius se in eleemosynis effundebat, mittens
per diversa loca pecuniam erogandam ubique:
maxime abundantius dari præcipiens, ubi plu-
rimos assidue percipiebat reditus et proventus. Un-
de cum caristia quædam in partibus Normaniæ
contigisset, adeo copiosam illuc pecuniam ero-
gandam pauperibus destinavit; quod sicut inde so-
let afferri Parisius thesaurus reddituum in ferratis
doliis et quadrigis, sic vice versa de Parisius il-
luc in similibus vasis et vehiculis pro distribuenda
eleemosyna denarii portabantur. Dignum
enim esse judicabat et justum, ut ubi metebat as-
sidue, ibi necessitatis tempore seminare; et quod,
sicut

A sicut scriptum est, splendidum in panibus bene-
dicerent labia multorum. Sperabat etiam, quod
de benedictionum semine gloriosam retributionis
æternæ benedictionem in extrema colligeret mes-
sione.

27 Illud etiam silere non debeo, quod semel
accidit, me præsentem. Cum enim domum Dei
maxima multitudine propter infirmorum quoti-
die confluentium... *g* assidue, propter angustiam
decumbentium multum in ædificiis necessariis
cum magnis sumptibus augmentasset: venit ad
eum magister domus, et petiit ab eo aliquam
eleemosynam, maxime cum in anno illo magnum
vini defectum sustinerent in domo. Quod au-
diens Vir pietate plenus, ex abundantia pii cor-
dis abundanter tribuens, accersito cambellano
suo, jussit eidem domui pro vino et aliis, sibi
tunc necessariis, mille libras Paris. statim dari.
Quod admirans ille magister, vix credidit, do-
nec Rex verbum ita repetiit: « Date, inquit,
» pauperibus domus Dei Parisius mille libras. »
Satis enim magnum reputasset ei beneficium, si
tantum centum libras illa vice pro eleemosyna
B reportasset.

28 Circa etiam tempus illud in castris *h* tri-
bus suis insigniis tres domos hospitales pauperum
cum magnis sumptibus et amplis ædificiis in bre-
vi construxit, et redditus assignavit. Domum fra-
trum Prædicatorum Compend., ecclesiam fra-
trum Minorum Parisius totam, et alia ibidem
ædificia cum magno sumptu. Insuper et dormi-
torium cum refectorio fratrum Prædicatorum
Parisius ædificavit. Tunc temporis, et in brevi
sperans, et confidens de summi misericordia Lar-
gitoris, quod per hanc domus Dei ædificatio-
nem, et alia pietatis opera, post dissolutionem
domus propriæ corporalis, domum non manu-
factam acciperet æternam in cælis.

ANNOTATA.

a *Exempla suis locis in Commentario relata
sunt.*

b *Varias leges Sancti contra Judæos dedimus
in Commentario: at illa præ ceteris huc spectat,
quam in Palestina condidit, ut omnes Judæi
artibus mechanicis vitam tolerarent, vel regno
excederent, ut diximus num. 723.*

c *Consule Commentarium num. 830.*

d *Mendum haud dubie est, totaque hæc pe-
riodus luxata non parum est. Constat tamen de
re, quam relatum vide in Commentario num.
883 et seqq.*

e *Id est, ex domesticis Regis, de quorum
punitione exempla in Commentario allata sunt
locis variis: non pauca etiam habet Vita se-
cunda cap. 14.*

f *Id est, penuria seu caritate cibariorum.*

g *Hic rursum voces quædam exciderunt. Por-
ro de beneficiis huic valetudinario Parisiensi
præstitis aliqua sunt commemorata in Com-
mentario num. 880.*

h *In oppidis tribus munitis: Compendii, opi-
nor, Pontisaræ, et Vernonii: nam tria illa
valetudinaria construxit eodem fere tempore,
quo reliqua mox adjuncta. De omnibus vide
Gaufridum num. 29, et assignatum ibi in notis
Commentarium.*

CAPUT V.

*Morbus Sancti supremus, et mors piissima:
revelatio de morte ipsius.*

A *Adveniente igitur tempore, quo post finem
certaminis, cursus metam, curam regiminis
gloriosam, Rex transire debuit ad super-
num regnum, incomparabilem coronam acce-
pturus pro mercede laboris, quantum fuit in fi-
dei firmitate perfectus, in charitate fervidus, in
spei sublimitate percipiendi præmii elevatus: de-
mum in ipsa extrema, qua gravissime laboravit,
ægritudine usque ad exitum vitæ manifeste cla-
ruit, sicut plane disseruit frater Gaufridus sæpe
memoratus, qui affuit; et ego similiter, qui
præsens astiti in infirmitate et morte. Quantum
enim ad fidem pertinet, cujus totis visceribus
zelabat augmentum, revera sicut granum sina-
pis quanto amplius teritur, tanto magis fervet
et redolet: sic hic Vir totus in fide fixus, et to-
tus in spiritum absorptus, quanto magis erat
malleis adversitatis pariter et infirmitatis adtri-
tus, eo plus fervorem enitens in se perfectum
fidei declarabat; nolens de aliqua re carnali vel
seculari verbum admittere: sed solum spirituali-
bus intendebat, invitans suos, et excitans, pro-
ut eniti possent, de propagatione fidei et multi-
plicatione in illis Africanis partibus cogitare.*

30 Charitatis etiam incensæ et accensæ inter-
ius ostendit ardorem, quem nec aquæ multæ
tribulationis aut ægritudinis corporalis potuerant
extinguere, sed potius accendere videbantur.
Nam sicut de Domino Salvatore legitur, quod
factus in agonia prolixius orabat; sic Vir san-
ctus in extremis agonizans, cœpit orare proli-
xe: et inter alia orationum suffragia, cum
Sanctos familiares invocabat, illam collectam di-
cere, quæ de beato apostolo Jacobo Majore can-
tatur: « Esto, Domine, plebi tuæ sanctifica-
» tor et custos », in quodam suavi susurro
replicans; et ardorem charitatis, quam de salute
populi tam spirituali quam temporali gerebat in
corde, tam dulciter et benigne depromens, ac
si diceret: Domine, jam satis est, quod huc
usque certavi, quod hactenus in tuo servitio to-
tis affectibus laboravi, quod commissum mihi
populum tuum ac regnum ea, qua potui, se-
dulitate servavi. Nunc autem ex eo, quo, tua
disponente clementia, evocatus ad te corporali-
ter eos amplius custodire nequeo; te deprecor,
te exoro, esto eis Domine sanctificator anima-
rum, et custos corporum: tuæ eos pietati com-
mendo.

31 Caterum, quamvis corporaliter plurima-
rum molestiarum premeretur angustiis, sponte
tamen elevabatur in spem desideratæ mercedis.
Nocte enim præcedente fuerat auditus sic dice-
re in Gallico; Nous irons en Jerusalem a. To-
tus enim cælestibus inhians, totum habens spiri-
tum immersum in supernis, suspirabat assidue
ad illam cælestem Jerusalem, quæ est visio ve-
ræ pacis. Denique circa horam Tertiam b, cum
jam usum loquendi quasi totaliter amisisset, aspi-
ciebat tamen adstantes sibi familiares, quasi sub-
ridens valde dulciter, et suspirans. Et cum in-
ter Tertiam et Sextam visus esset quasi dormiens
per

Studium fidei
propaganda

et pietas
Sancti

in supremo
morbo.

a

b

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

per spacium dimidiæ horæ quiescere, tunc aperiens oculos, et elevans ad cælum vultu sereno protulit hæc verba Psalmistæ: «Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.» Hoc enim sicut credimus, vere dicere poterat, quod desideraverat, quod expectaverat, quod sperabat introire, scilicet in domo Dei, in potentias Domini, et apparere in conspectu Dei non vacuus, sed holocausta deferens medullata. Se enim et suos cum incensæ charitatis affectu devotus obtulerat, et ideo poterat illud dicere cum Psalmista: «Introibo in domum tuam in holocaustis.»

quo piissime
moritur.

32 Ad ultimum vero, prius omnibus ad se pertinentibus regio moro dispositis, susceptisque devotissime omnibus ecclesiasticis Sacramentis, die crastina beati Bartholomæi circa horam nonam diem clausit extremum, felicem reddens animam Creatori: illa scilicet hora dici, qua Salvator noster pro mundi vita moriens expiravit. Ab illa siquidem hora, usque dum ad hoc, quod parari debuit corpus ejus, ut separarentur ossa a carne, intuitibus adparebat sic speciosus ac graciosus in facie, ac si plene vivus esset et sanus; et quasi subridens aliquantulum videbatur. Porro lamentationes et luctus fidelium, ac planctus et ululatus pauperum prætermitto; cum de ipso gaudendum sit potius, quam dolendum. Sic igitur Sol et decus regum, ac principum orbis terræ in partibus meridianis, et in meridie fecundæ charitatis occubuit, ut ad illum, qui pascit et cubat in meridie, perveniret. Sic Rex inclytus de temporalis regni servitute transivit, ut pro certo creditur et speratur, ad regnum felicitatis aternæ. Sic fidelis Servus et prudens super familiam Domini constitutus cum multiplicato talento de labore in requiem, de statu mœroris in gaudium Domini sui meruit intrare securus.

Visio p̄r ma-
trona oblatu

33 Ad decus igitur et gloriam Regis regum, et ad declarationem meritorum et sanctitatis Regis nostri prædicti, post ejus obitum divina non defuere miracula, tam ad ejus sepulcrum quam alibi: quorum plurima vel per negligentiam non scripta, vel non examinata plenius seu probata; aliqua vero ex iis, quæ verissime examinata sunt, et luce clarius comprobata, conscripsimus, quæ inferius diximus annotanda. Non longe post felicem obitum illustrissimi Regis nostri, cum nondum super hoc essent propalati rumores, quædam matrona Parisius fide et honestate laudabilis, et ad ipsum Regem devota plurimum, cujus vir ipsi Regi familiaris extiterat, talem visionem vidit in somnis. Videbatur ei quod Rex ipse cappa c superindutus purpurea, qua veste non consueverat a longis retro temporibus indui, capellam suam Regiam Paris. a dextro latere splendidus et gloriosus magna circumstantium intrabat comitante caterva: et accedens præ aliis ad altare propius, inclinabat junctis manibus super illud, ac si Domino sacrificium offerret in eo. Deinde post paululum vertebat se versus chorum, habens vultum valde splendidum et serene. Aliquantulum remotius in dextera parte chori versus altare stabat quidam alius in habitu consimili, sed non ita splendidus, verso vultu ad altare, et junctis manibus quasi orans. Cernebantur autem ipsi duo splendidiore omnibus apparentes, et stantes plurimi mirabantur super hoc. Sicque ipsa visio disparuit.

de obitu S.
Ludovici.

34 Ipsa autem die veniens de domo Regis ad domum propriam vir prædictus, tristis et dolens projecit se super lectulum, lamentans et ejulans

fletu magno. Unde cum uxor sua ab eo causam tanti fletus inquireret, aperuit ei novam tristitiam, quam recenter audierat de morte domini Regis sui, et filii ejus Joannis comitis Nivernensis. Recolens itaque prædicta matrona, et recogitans postmodum visionem, eam mihi quasi spiritualiter consolata narravit. Ex quo plenius intelligi potest, illud acceptabile sacrificium sibi fuisse divinitus monstratum, quod pius Rex addens super illud memorabile sacrificium Abrahæ, non solum de proprio filio tam sibi dilecto, sed etiam in odorem suavitatis obtulit de seipso; illius etiam imitando vestigia Regis summi, qui semetipsum immaculatum semel pro peccatoribus obtulit Deo Patri.

ANNOTATA.

a Id est, ibimus Hierosolimam.

b Tertiam intellige ab ortu solis, seu horam, qua Tertiæ recitantur: nec alio modo sexta deinde et nona intelligenda.

c Cappa seu capa, Gallis chape, pallii species erat, qua quidem semper usus erat Ludovicus: at non ex colore purpureo.

CAPUT VI.

Miracula quædam facta anno 1271.

Ipsa die, qua preciosum corpus ad S. Dionysium est sepultum, ibidem quædam matrona de Sagiensi a diocesi visum oculorum, quem dudum quasi totaliter amiserat, recuperasse refertur. Et hoc vidisse se dicunt aliqui fide digni; et præcipue magister Guillelmus de Matiscone canonicus Parisiensis, qui se adserit vidisse. Et multa alia tam ipsa die quam alias contigerunt ibidem miracula circa variis infirmitatibus laborantes, quæ in publicam notitiam non venerunt.

36 Contigit etiam non multo post, quod quidam adolescens circiter xxv annorum, de ultimis finibus Burgundiæ, surdus et mutus a nativitate, qui per xvi annos vel circa in quodam castro nobilis viri Domini Joannis Cabilonensis b, quod vocatur Orgelestum, conversatus fuerat et nutritus, et jam per annum vel circiter in domo ejusdem nobilis in coquina ejus servierat, prout poterat, non audiens nec loquens, sed solummodo signis utens, ita quod fere tota familia signa ejus noverat, et per signa suam voluntatem et motum animi tam ipse aliis, quam alii sibi totaliter ostendebant: comperto per signa, quod apud sepulcrum gloriosi Regis Franciæ Ludovici fiebant miracula, virtute operante divina, adjunxit se quibusdam peditibus venientibus c Parisius, deinde perrexit ad sanctum Dionysium, et in loco sepulcri Regii plorans et ejulans, orationem, qualem potuit, non oris, sed cordis, cum gemitibus et suspiriis aliquamdiu fudit. Tandem virtute divina, et gloriosi Regis meritis, ob cujus devotionem venerat, apertæ sunt aures ejus, et solum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur recte. Statim enim cepit ibidem loqui d, non lingua materna, sed recte Gallicana; ac si fuisset natus in ipsa villa S. Dionysii, et continue conversatus. Unde multis in admirationem versum est,

Circa apud
sepulcrum
visu donis.
a

F
surdus et mu-
tus a nati-
vitate ibidem
utrumque
sensum conser-
vatus.
b

d

A ac stuporem. Et cum ab eo quæreretur in Gallico a quibusdam, quos ex visu noverat, non ex nomine : Quomodo vocor ego? respondebat in Gallico : Vous avez nom mes amis. Quar d'autre nom ne sai-je riens *e*. Narrabat etiam, quod numquam tantum terrorem habuerit in vita sua, sicut quando campanas ecclesiæ sonantes audivit. Timebat ne tota ecclesia corrueret super eum. Nam tunc primum audire cepit. Unde stupor et tremor potens eum invasit. Hæc narrant tam præcedentes nobiles, quam et multi alii, qui eum a multo tempore cognoverunt *f*. Et multa alia divinæ pietatis beneficia infirmis variis, meritis ipsius ihibem collata fuisse creduntur, quæ nondum in publicam notitiam devenerunt.

clericus, im-
plorata San-
cti ope, ex
gravi morbo
restitutus.

g

37 Accidit insuper circa tempus illud, quod quidam clericus de Britannia bene notus episcopo Macloviensi *g*, et aliis, fide dignis, dum per civitatem Carnotensem transitum faceret, gravi infirmitate correptus corporis lecto decubuit; et invalescente ægritudine diuturna, cum de vita ejus desperaretur omnino, et jam appropinquasset ad mortem, ad quorundam piam suggestionem divinæ pietatis cepit flagitare succursum, et pii Regis Ludovici auxilium invocare : vovens et promittens, si Dominus sospitatem ei conferret, se confestim ipsius Regis visitare sepulcrum. Quo facto, statim sensit divinam adesse virtutem, et cepit totaliter convalescere. Qui in crastino surgens, et gaudens, iter propositum arripuit, et perfecit, sanitati pristinae restitutus : mirantibus multis tantam subitationem insperatæ salutis.

h
medicus cleri-
cuque regis,
constante vi-
sione mirabi-
li, periculosa
febri libera-
tus.

i

38 Magister Dudo physicus et clericus *h* domini Regis, qui cum ipso sanctæ recordationis Rege Ludovico in partibus Carthaginensibus fuerat, assistens et in infirmitate pariter et in morte, cum domino rege Philippo reversus est. Paulo post ipsius gloriosi Regis sepulcrum, dum esset apud sanctum Germanum in Laya *i* die Pentecostes, ubi dominus rex Philippus festum suum more regio tenuerat, sensit se graviter infirmari. Invasit enim eum febris satis acuta. Die tamen crastina sicut potuit venit Parisius et jacuit in domo regis : et tantum invaluit ægritudo, quod omnes medici desperabant, et ipse etiam cum aliis de seipso. Quarto die ægritudinis confessione facta, et dispositione de rebus suis habita, cum dolorem intolerabilem sentiret in capite, cepit benedictum Regem Ludovicum totis affectibus invocare, sic dicens : « Ha! Domine Rex, ego fui clericus vester, et credo vos esse sanctum. Succurrite mihi obsecro in hac necessitate, et ego vigilabo per noctem ante tumultum vestrum. » Quo dicto, somno profundo arreptus, invenit se in somniis ante tumultum, supra quem videbatur ei quoddam altum ad modum feretri, quod numquam videbat. Et adparuit Rex Ludovicus stans ambobus pedibus supra altum illius feretri, habens in manu sua sceptrum regium, cuius pars inferior sub manu erat ita longa, quod cum ea supra partem declivem ipsius feretri *k*... Et erat indutus Dalmatica alba longa usque ad pedes, cuius extremitates seu fimbriæ erant deauratæ, habens in capite suo coronam auream cum lapidibus preciosis. Et erat pulchrior facie, et hilarior, quam unquam eum vidisset in vita sua. Et dixit ei Latinis verbis : « Ecce adsum : quid vis? Multum vocasti me. Et dixit ei infirmus lachrymando : Domine, pro Deo succurratis mihi. » Qui respondit : Ne timeas, convalescis ab ista

» infirmitate. Sed tamen habes in cerebro tuo » quendam humorem corruptum, venenosum, » et obscurum, qui non permittit te cognoscere » Creatorem tuum. Hæc est causa tuæ ægritudi- » nis, et ego removebo eum. » Tunc accepit eum per caput cum una manu, et cum pollice alterius manus fudit eum inter nasum et supercilium in sinistra parte, ut sibi videbatur : et immit- tens pollicem cum alio digito, extraxit de humore corrupto, venenoso, obscuro et foetido, ad quantitatem unius nucis majoris, et dixit : « Quamdiu habuisses hoc in capite tuo, non pos- » ses habere sanitatem » : et projecit illic. Excitatus autem paululum dictus magister, sensit se curatum totaliter a dolore capitis, et dixit assistentibus hoc sibi invenisse *l*, quod curari debebat totaliter ipsa nocte, et quod etiam curatus erat a dolore capitis vehementi. Et timuerunt valde, ne alienatus esset. Sed ille visionem illam recitavit eisdem, et nocte ipsa, scilicet quartæ diei ægritudinis suæ, post rigorem fortissimum et sudorem liberatus est totaliter. Et hoc raro vel numquam per naturam contingere solet, cum nulla signa digestionis præcessissent, sicut alii medici adserunt. Hanc visionem mihi fratri Guilielmo Carnotensi, qui hæc scripsi, narravit in crastino mane dictus magister, et se liberatum adseruit, et eandem visionem prolixiorem *m* mihi tradidit propria manu scriptam, paratus hæc omnia proprio juramento firmare.

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

E

m

39 Apud castrum Luparæ Parisius dominus Petrus de Lauduno miles, custos puerorum domini regis Philippi, cum dolorem intolerabilem in brachio dextro pateretur, ita quod per multos dies nec ipsum sursum levare poterat aliquantulum, nec de ipso aliquid operari : recolens se habere de capillis domini sui Regis, ejus cambellanus extiterat, de divina virtute confidens, et de meritis ipsius Regis, tetigit ter infirmum brachium : et ad primum tactum capillorum sensit se multum alleviatum, ad secundum amplius, et ad tertium ab omni dolore penitus liberatum. Unde capillos ipsos in auro et argento repositos reverenter et devote conservat.

custos libero-
rum regis,
admotis San-
cti capillis,
ex gravi dolo-
re brachii re-
creatus.

excer visus
redditus.

n

40 Circa tempus illud, cum duo fratres Prædicatores causa prædicationis per stratum *n* publicam prope sanctum Dionysium iter agerent, inter alias personas multas, quas invenerunt in via de S. Dionysio venientes, viderunt duas mulieres ad invicem colloquentes, et gaudentes de iis quæ sibi acciderant. Quarum una fratri seiscitanti, quid evenerat, ita dixit : « Domine, » istud est magnum miraculum et manifestum, » quod vere fecit Deus propter istum Regem » sanctum. Nam mulier ista, quam ego adduxeram de Rothomago, non videntem omnino » oculis suis, sicut nec ego video talo pedis, » modo videt omnia sicut ego. » Frater autem ille hæc constanter asseruit se audisse, et vidisse eam tunc per se sine alicujus adjutorio, sine duce vel baculo libere et potenter euntem, adhuc tamen a vigiliis et fletu oculos tumentes habentem.

p

41 Anno eodem, scilicet mclxxi feria tertia post festum S. Urbani *o*, quædam mulier de Cambliaco, nomine Amelina *p*, quæ per tres annos ire non poterat nisi curva, cum adjutorio unius baculi incurvi, cum quo gradiabatur ita prope terram, quod caput suum non distabat a terra per mensuram pedis et dimidii, veniens ad sepulchrum sanctæ memoriæ Regis recuperavit rectum usum incedendi die supradicta. Et hæc

incurva
erecta
o
p

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

hæc mulier nota est a pluribus de villa S. Dionysii fide dignis, qui eam curvam tanto tempore viderunt, et postmodum liberatam taliter et erectam.

claudæ gressus
datus,

42 Anno eodem, feria vi post dictum festum S. Urbani, quædam puella nomine Petronilla, filia Ælipdis de Aube, quæ numquam potuerat ire, nisi trahendo se cum pedibus et manibus super terram, veniens ad dictum sepulchrum recuperavit corporis sanitatem; ita quod poterat incedere per villam sine alicujus adjutorio. Et hæc commorata est per xx annos in villa S. Dionysii, in vico S. Remigii, et nota est a pluribus.

paralytica
sanata,

43 Item anno eodem, feria v post festum SS. Marcellini et Petri q, quædam mulier, quæ vocantur Agnes la Maque, manens Parisius prope domum Beguinarum, in crastino Paschæ ad sermonem factum in cimiterio S. Innocentis percussa paralyti medietatem corporis sui amisit. Veniens ad locum dicti sepulchri, et orationem devote fundens, virtute divina, et per ipsius Regis merita, partis infirmæ corporis recuperavit plenissime sanitatem.

alia eodem
fere malo
liberata,

44 Item eodem anno, feria iv post festum prædictorum martyrum, quædam mulier de Villa tignosa, nomine Hodierna, sic afflicta erat corporis sui infirmitate gravissima per xi annos, quod per sex illorum annos non potuit de lecto surgere, et per quinque alios sequentes semel in anno, scilicet in Pascha Domini, ibat ad Cænā cum magna difficultate, adpodians r se super unum baculum. Hæc veniens ad dictum sepulchrum, fusa oratione recepit sanitatem corporis sui per merita dicti Regis: ita quod sine adjutorio aliquo poterat ire ab ipsa die et deinceps, sanitati pristinae restituta.

claudis

45 In anno prædicto, die Sabbati post festum prædictorum martyrum, Michael, dictus Hamme, commorans Parisius prope domum de Barbeel in parochia S. Pauli, per sex annos non poterat ire sine duabus potentiis s. Veniens autem ad sæpeditum sepulchrum, per merita sæpediti Ludovici ita perfectam et integram obtinuit sanitatem, quod Parisius recto gressus sine alicujus adminiculo cum gaudio remeavit.

vuriis

46 Item anno prædicto in vigilia beati Bartholomæi t apostoli, Joanneta de Porta Baudet, commorans in parochia S. Pauli Parisius, detenta fuit sui corporis infirmitate; ita quod per quatuor annos non potuit sine duabus potentiis ambulare. Quæ veniens ad sepulchrum, per merita supradicti Regis Ludovici recuperavit usum gradiendi.

apud se-
pulchrum

47 Item anno prædicto, die Sabbati post festum prædictum beati Bartholomæi apostoli, Joannes, dictus Canus, commorans Parisius in parochia S. Mederici, in vico Radulphi de S. Laurentio, per quatuor annos non potuit incedere, nisi apodiando se manibus super genua. Qui veniens ad sæpeditum sepulchrum, per merita sæpediti facilliter cum agilitate sine aliqua apodiatione gradiebatur.

gressus

48 Item anno prædicto die Sabbati post festum beati Barnabæ u apostoli, Emelina la Biche, uxor Joannis Anglici, de parochia S. Mederici Paris., a festo S. Martini x hiemalis amisit taliter unam de tibiis suis, quod non poterat incedere sine baculo, trahens post se dictam fibiam. Quæ veniens ad sæpeditum sepulchrum, per merita dicti Regis perfectam et integram recuperavit sanitatem.

49 Item eodem anno, die Martis ante festum beati Barnabæ apostoli, Gila de Silvanecto, commorans pariter in parochia S. Pauli, detenta infirmitate non poterat ire per quatuor annos sine duabus potentiis. Quæ veniens ad sæpeditum sepulchrum die Martis prænominata, perfectam recuperavit sanitatem.

50 Item eodem anno, Dominica ante festum beati Barnabæ apostoli, Ælipdis filia Roberti dicti Peclecoc, toto tempore vitæ suæ habebat manum curvam, nec poterat eam levare usque ad pectus, nec inclinare super genua, sine adjutorio alterius manus. Quæ veniens ad sæpeditum sepulchrum, per merita gloriosissimi Regis de infirmitate sua rediit liberata.

ANNOTATA.

a Sagium, vulgo Seez, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi.

b Idem miraculum narratur in Vita secunda, ubi num. 224, qui hic Joannes Cabillonensis, vocatur comes Autissiodorensis. Rem breviter explico. Joannes Cabillonensis filius Joannis comitis Cabillonensis, quem Joinvillius num. 241 vocat avunculum suum, dominus fuit de Rochefort in Burgundia, uxoremque duxit Aleidem Burgundicam, quæ divisa hereditate paterna anno 1273, Autissiodorensem comitatum habuit, uti scribit Andreas du Chesne in Historia Burgundiæ lib. 3. cap. 40, ubi plura videri possunt. Itaque hic titulum illum comitis postea acceptum omittit: alter vero utitur illo titulo, quod serius scripserit.

c Imo comitatui regis Philippi ossa Patris in Franciam transferentis. Deinde non quia audierat miracula esse facta, neque ex pietate sepulchrum invisit, aut ibi oravit: sed solum quia similia videbat ab aliis fieri, ut ipse testatus est. Erravit igitur in his adjunctis auctor; sed errore, quem vix evitare poterat, cum quilibet putaret signa muti externa ex interna pietate proficisci.

d Hic rursum aberrat auctor. Consule Vitam secundam num. 227.

e Hæc postea dicere potuit, ubi doctus erat loqui. Quod autem Gallice loqueretur, nec uteretur dialecto Burgundica, factum puto, quod ita doctus fuerit in domo comitis Autissiodorensis, ubi loqui didicit.

f Horum testimonio prævalet relatio ipsius Ludovici, (id nomen ei datum) quia omnia coram inquisitoribus juratus narravit. Hinc advertat lector, quam facile scriptores etiam cœvi et sinceri, in adjunctis quibusdam fallantur, dum ex auditu rem narrant: neque adeo miretur, illos subinde a nobis corrigi, quando ex variorum collatione veritas enitescit.

g Maclovium, seu Macloviopolis, vulgo S. Malo, urbs est Britanniae Armoricæ episcopalis sub archiepiscopo Turonensi: Sita est in insula parva, S. Aaronis dicta, vix a continente Britanniae septemtrionalis separata, et ipsi ponte juncta, ait Baudrandus in Geographia. Simon de Clisson ex Ordine Prædicatorum tunc erat Macloviensis episcopus in episcoporum illorum catalogo apud Sammarthanos.

h Refertur quoque hoc miraculum in Vita secunda a num. 291, ubi vocatur canonicus Parisiensis, et medicus, quod hic physicus, et deinde clericus regis.

i Oppidum est prope Sequanam inter Lutetiam

A tiam et Pisciacum, sed huic vicinius, vulgo S. Germain en Laye.

k Deest hic vox niteretur, aut similis.

l Forte legendum, evenisse.

m Altera pars visionis habetur in Vita secunda num. 293.

n Per stratam illius ævi scriptores viam designant.

o Colitur S. Urbanus Papa et martyr 25 Maii, ubi de illo actum.

p Apud Nanguum Amelota, in Vita secunda num. 184 Emmelota, ubi plura notabimus.

q Coluntur cum S. Erasmo 2 Junii, ubi de illis apud nos actum.

r Id est, nitens baculo. Narratur hoc miraculum in Vita secunda a num. 273.

s Ita fulcra subalaria vocat a voce Gallica potence.

t Celebratur id festum in Gallia 24 Augusti, Romæ 25, ad quam Acta dedimus.

u Festum S. Barnabæ xi Junii celebratur.

x Id est, ab xi Novembris, qua id festum occurrit.

bus annis lumen cæli non viderat. Quæ ibidem A. INCERTO. fusa oratione visum oculorum suorum et lumen sancti confessoris meritis et precibus quamcitiùs impetravit.

2 Quædam puella, Joanna nomine, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, quæ per totum tempus, quo vixerat ante, manum clausam habebat; cum ad ecclesiam Sancti fuisset adducta, videntibus omnibus qui aderant, manum aperuit, et apertam ostendit, et omnino curata, læta et jocosa recessit.

Vir quidam antiquus, totus contractus, dictus Robertus de Miniis, cum multis testibus suis adserebat, quod a xl annis et amplius, nervis retractis, factus erat contractus, et super genua et cum parvis potentiis incedebat. Qui ecclesiam S. Ludovici ex devotione frequentans, et Sancto se devovens, videntibus omnibus se erexit, et sine potentiis fortiter per ecclesiam ambulavit.

Mulier quædam alia, Theophana nomine, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, quæ a quinque annis sine potentiis ire non poterat, ipsa nocte, qua dicebat vigilias, ad ecclesiam convenit, et ante altare se posuit; et ibi orans, et ad altare se apodians, in præsentia omnium sine adjutorio surrexit, et circumquaque altare pluries ambulavit, pristinae redditæ sanitati.

Homo quidam de Ysaico, Simon nomine, a longo tempore quadam gutta palestina f detentus, ad sanctum Dei Ludovicum cum magna devotione advenit, et ibidem orans, et Dei et Sancti bepeficia postulans, se protinus alleviatum sentiens et curatum, omnibus, qui aderant, publice confessus est, et sic curationem suam meritis Sancti impetravit.

3 Quædam mulier, quæ vocabatur Ælina, facta uxor Joannis Anglici, de parochia S. Petri Ebroicensis, quadam gutta similiter detenta non modicum laborabat: ita quod sine baculis ire non poterat. Quæ ad ecclesiam sancti Confessoris prout potuit accessit, et fusa ibi oratione sanitatem Sancti meritis a Deo recipere procuravit.

Vir quidam, Petrus nomine, de parochia de la basse Croisille, juxta villam de Conchis g. qui morbo quodam, qui dicitur morbus S. Joannis h, a quatuor annis detentus, morbo illo et frequentius laborabat, et fortiter astuabat. Qui facto voto, quod ad ecclesiam S. Ludovici pergeret, in die festo Sancti ad ecclesiam ipsius pervenit, curationem morbi sui meritis sancti Confessoris recepit.

Juvenula quædam, quæ dicebatur Joanna, de parochia de Asneriis, quæ, ut asserebat, a longo tempore guttosa i erat, ad altare Sancti miserabiliter inflata accessit: quæ clamose et tumultuose se habens, statim cum altare tetigit, redditæ j pristinae sanitati; ita quod omnes qui aderant et viderant, quamplurimum mirarentur.

Mulier quædam, Petronilla nomine, de domo Dei Ebroicensis, omnibus nota de villa, a quinque annis lumine oculorum suorum penitus privata, ad Sancti Dei ecclesiam cum bona devotione rogavit se adduci. Quæ cum aliquamdiu ibidem cum aliis in oratione prostrasset, postmodum se erexit, et lumen oculorum suorum et sanitatem recepit.

4 Puer quidam juvenulus, Gillosus nomine, filius Petri Malart, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, denarium quandam sibi traditum more puerili posuit in os suum, et eum in

APPENDIX

ALTERA

Auctore incerto a.

Ex editione Menardi a pag. 434.

Miracula post canonizationem facta apud
Prædicatores Ebroïcenses b.

Homo quidam Bajocensis diocesis, de villa Cadom. c, de parochia S. Stephani veteris, Joannes Pelliperius nomine, ita detentus fuerat per annum a festo S. Joannis gravi infirmitate, quod aliquo modo sine potentiis per terram ire non poterat. Qui in festo beati Ludovici ad ecclesiam suam veniens, dimissis ibidem potentiis, Sancti meritis membrorum suorum curationem recepit.

Quædam mulier, Beatrix nomine, de parochia S. Petri Ebroicensis, quæ a duobus annis super pedes suos non steterat, sed cum potentiis infelicitè ambulabat, ad ecclesiam sancti Confessoris prout potuit venit, et cum devotione magna orationem fudit, et satis cito in se levamen sentiens super pedes surrexit, et per ecclesiam sine aliquo adminiculo fortiter ambulavit.

Juvenis quidam, nomine Joannes, de parochia Campi Ossent d, a septimana pœnosa usque ad festum beati Ludovici gravi infirmitate detentus, anxie valde laborabat. Qui ad ecclesiam tanti Confessoris hora vigiliarum veniens, sensit se ut quam citius liberatum: et dimissis ibi potentiis per plures dies vivit, et postea per ecclesiam ambulavit.

Mulier quædam, quæ dicebatur Joanna, de parochia de Loveris e, quæ, prout jurato adserebat, et per illos, qui illam ad ecclesiam sancti Confessoris adduxerant, probabat, quod a duo-

Augusti Tomus V.

A. INCERTO.

nutricis suae praesentia transglutivit. Quod cum ad notitiam patris pueri pervenisset, nullum super hoc consilium inveniens, turbatus et doleus ipsum beato Ludovico humiliter devovit, et ad ecclesiam per nutricem deportari praecepit: fiduciam habens in Domino et Sancto, ut adserit, quod ipsum Sancti meritis reciperet sanitati pristinae restitutum. Quem cum mulier ad ecclesiam Sancti detulisset, et devote orationi pro puero insisteret, postmodum puer ille denarium illum, quem per xiii dies intra se habuerat, evomuit propria incolumitate recepta.

Homo quidam Ebroicensis diocesis, Joannes Destre nomine, homo fortis corpore, de parochia S. Jacobi de Buvron, qui prout dicebat, et juramento affirmabat, a vii annis ire per terram non poterat, nisi potentia mediante; nec etiam genu unius tibiae ad terram ponere poterat. Qui ad sanctum Dionysium pergens, contigit ipsum habere transitum per Ebroicas. Qui cum a multis de villa audisset, quod ecclesia beati Ludovici ibi esset, ad eam cum devotione accessit: et facta ibi oratione, levamen in se sentiens, genu flexit, et pedem ad terram posuit, et per ecclesiam rectus sine baculo ambulavit, et sic sanitate recepta, et dimissa potentia, ad patriam remeavit.

Pradicatorum

5 Juvenis quidam, Gillotus Cato nomine, de parochia de Berengeville, aetate xv annorum, vel circa, qui per totum tempus vitae suae super pedes suos non steterat, sed velut brutum animal cum manibus et pedibus per terram infelicitate ambulabat; cum ad beati Confessoris ecclesiam sicut simia fuisset adductus, et ante altare positus, dum ibidem per aliquod temporis spatium jacuisset, et postmodum tetigisset altare, super pedes suos surrexit, et altare circumivit, et per ecclesiam frequentius ambulavit, quod omnibus, qui aderant, versum est in stuporem.

Quaedam mulier, Margareta nomine, de parochia Bonae-villae, quae fere per annum sine baculo ire non poterat, nec unum pedem ad terram ponere; fusa in ecclesia oratione cum frequenti invocatione nominis B. Ludovici, cunctis videntibus, pedem ad terram posuit, et baculum super altare dimisit, et fortiter ambulavit, et Sancti meritis sanitatem recepit.

C Juvenula quaedam, Joanna Rose vocata, de parochia Ylliers, a duobus annis visum oculorum suorum amiserat, et ad recuperationem sanitatis multa loca sancta visitavit, ut ipsa affirmabat, et nihil profecerat. Quae ad ecclesiam beati Ludovici Ebroicensis veniens, ibidem devote in oratione de nocte permanserat: facto mane, dum Missa celebraretur, inter manus sacerdotis Corpus Christi conspexit, et multa nobis ex visu docuit, et lumen oculorum suorum et visum Sancti meritis impetravit.

S. Ludovici

6 Mulier quaedam, Amelina la Boite nomine, de Aurileio, satis potens in divitiis, ab xi annis, teste marito suo, usum visus amiserat. Quae ad ecclesiam beati Ludovici veniens, ejus auxilium sine intermissione invocabat. Quae cum diu ante altare fuisset, postmodum exclamavit: « Gratias reddo Deo, et beato Ludovico, quia cum caeca ante essem, modo video. » Ad quam cum venissemus, esse verum reperimus, ut dicebat.

Alia quaedam mulier Atalisia, de parochia de Gauvilla, quae a iv annis curva et contracta fuerat, et cum duabus potentiis cum maximo gravamine per terram ambulabat, ad Sancti Dei

ecclesiam pervenit, et per totam noctem remansit. Quae cum mane ad altare accessisset, sanctum Ludovicum devote invocans, curationem recepit, et potentias super collum suum levavit, et circumquaque altare portavit.

Puer quidam, Joannes Faber nomine, de parochia de Hoveteville, qui per spatium viii annorum, quibus vixerat, attestante patre ejus, mutus extiterat, ad ecclesiam beati Ludovici fuit cum bona devotione adductus. Qui cum aliquibus diebus ibidem remansisset, die Dominica infra octavas beatae Virginis multa verba protulit, et usum linguae, et locutionis beneficium, sancti Confessoris meritis, et Deo adjuvante recepit.

7 Quaedam puella, de parochia de Ylliers, quae ab infantia manum clausam habebat, ad Sancti Dei ecclesiam venit, et ibi aliquibus diebus remansit, et meritis beati Ludovici manum clausam aperuit, et ostendit.

Quaedam mulier, Rothomagensis diocesis, nata de villa Caudebec k, Elizabeth nomine, commorans in parochia de sancta Columba juxta Novum-burgum l, in aetate xxxv annorum, quae per totam vitam suam surda et muta fuerat; a viris et mulieribus de sancta Columba, ubi morabatur, fuit ad sancti Ludovici ecclesiam per devotionem adducta. Quae cum quadam nocte, dum dicerentur vigiliae, sedens juxta altare resonare m, in tantum ut audiretur a multis, qui caperunt S. Ludovici cum lacrymis implorare auxilium. Et statim aures ejus apertae sunt, et solutum est vinculum linguae ejus, et os aperuit, clare audiens, et loquens distincte, et ad intelligendum aperte.

Vir quidam, de parochia de Cangé, Robertus Capitosus nomine, ita quadam gutta n detentus erat, quod sine baculo vel adjutorio alio per domum suam ire non poterat. Qui facto voto ad beatum Ludovicum, prout potuit cum potentiis ad ecclesiam Sancti cum uxore sua pervenit: et cum ibi per totam noctem vigilasset, sensit se ita illa gutta alleviatum et curatum, ut per ecclesiam sine potentiis fortiter ambularet, et dimissis potentiis ibidem, omnino curatus ad propria sine aliquibus sustentaculis remearet.

8 Quaedam mulier de Ponte-perrino, parochia S. Leodegarii, Amicia Bonavicina nomine, in vigilia B. Benedicti ad ecclesiam B. Ludovici, quadam gutta detenta, prout potuit pervenit. Quae prius a quinque septimanis et amplius ita curva extiterat, quod caput ita inferius sicut genua deportabat. Quae in ecclesia ipsa nocte pervigilans, hora, qua dicebantur Matutinae, se alleviatam sentiens, caput sursum erexit, et recta et omnino curata per ecclesiam fortiter ambulavit, et multis diebus postea ecclesiam frequentavit.

Puella quaedam, aetate juvenula, Joanna nomine, filia Petri Graverandi, de parochia de Bosco Renoudi juxta Barram, tanta et tam gravi infirmitate erat detenta a nativitate sua, quod per relationem patris sui et patriae, pedes ejus posterioribus jungebantur; ita quod non erat spes, ut dicebant, quod posset de cetero aliquam de infirmitate curari. Quam cum pater ejus, fiduciam habens in Domino, Deo et B. Ludovico devovisset, et illam ad ecclesiam ejus apud Fratres apportasset, curationem membrorum suorum, et liberationem integram, et usum pariter, Sancti meritis, et beneficium sanitatis recepit; sicut nos, qui praesentes eramus, vidi-

mus,

A mus, et euntem et currentem conspeximus, testimonium perhibemus o.

ANNOTATA.

a De auctore hujus Appendicis egimus in Commentario num. 5.

b Ebroicum, Evreux Gallis, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, sita ad Itonium fluvium parvum. De ecclesia Prædicatorum ibidem Sancto dedicata egimus in Commentario num. 1229 : at vero non libuit inquirere, utrum hæc prima Sancto fuerit sacra, prout legitur in titulo horum miraculorum apud Chesnium, etsi illud nuper in dubium fuerit vocatum.

c Cadomum, vulgo Caen, oppidum est, Normanniæ inferioris caput.

d Parochias has omnes, fortasse in vicinia positas, non lubet majori labore quam utilitate assignare.

e Lupariæ, vulgo Louviers, oppidum est quatuor leucis infra Ebroicum in Septentrionem, ad Eburam fluvium. Illud hic designari existimo.

f Gutta vario sumitur sensu, ut videre est in Glossario Cangii. At vero obscurum est, quid per guttam palessinam hic auctor designet : nisi forte legendum sit gutta paralytica, qua paralysis designatur. Certe in sequenti miraculo gutta paralytim significare videtur, quia mulier illa laborans incedere non poterat sine baculis.

g Conchus, Conches, oppidum est Normanniæ, quatuor leucis distans Ebroico in Occasum.

h Morbus S. Joannis, Gallice mal de saint Jean, est epilepsia.

i Id est, hydropica, ut ex inflatione corporis colligitur : per guttam enim hydropem quoque eo tempore designabant, ut videre est apud Cangium.

k Calidobecum, vulgo Caudebec, oppidum est Normanniæ, 7 leucis infra Rotomagum, prope æstuarium Sequanæ in tractu Caletensi, ut habet Baudrandus : Valesius Calidum Beccum mavult nominare.

l Novus Burgus in Normannia, Neuf-Bourg, locus est inter flumina Riselam et Sequanam positus, medio fere intervallo, Haricuriæ, vel Haricorti (Harcourt) proximus, inquit Valesius in Notitia Galliarum pag. 388.

m Sensus est imperfectus, ut asterisco indicavit Menardus : addendum inciperet, aut quid simile.

n Vel paralyti, vel hydrope, vel arthritide : hæc enim omnia gutta significabat eo tempore, imo et alia plura.

o Hinc colligi probabiliter potest, miracula hæc conscripta non esse a Guilielmo Carnotensi; sed nomine Prædicatorum Ebroicensium.

VITA II

Auctore anonymo reginæ Margaritæ confessorio,

Lutine reddita ex Ms. Gallico interprete J. S.

PRÆFATIO

Gloria laus et honor Patri luminum (a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum) a cunctis fidei orthodoxæ cultoribus, quorum spes tendit ad Superos, summis et sedulis devotionis et reverentiæ studiis referantur. Ipse namque in misericordia copiosus, liberalis in gratiis, et in retributione munificus, de supremis cælorum ad ima mundi oculos suæ majestatis inflectens, et benigna consideratione discutiens beati Ludovici quondam Regis Franciæ inclyti, sui que gloriosissimi confessoris merita grandia, operaque mirifica, quibus ipse constitutus in seculo, cœu lucerna luminosa resplenduit; eaque velut justus Judex, et retributor laudabilis, dignanter intendens condignis recompensare muneribus, eum tamquam emeritum et retributione dignissimum, post vitæ præsentis ergastulum, et laboriosa mundi certamina (quæ fervens in divinis obsequiis potenter et patenter exercuit) æthereis sedibus collocavit, ut sedeat cum Principibus, et solium gloriæ teneat, felicitatis æternæ dulcoribus potiturus. Porro quis posset amplo fame præpotens, quis disertus quantumlibet, aut eloquii nitore corascans, sufficienter exprimere præcelsa sanctitatis insignia, et multiplicium excellentiam meritorum, quibus beatus Ludovicus prædictus in terris constitutus effulsit? Cum eo plura de ipsius laudabilibus actibus referenda se offerant, quo plura calamus exprimit, pandunt labia, lingua pangit. Quemadmodum dicit dominus Bonifacius VIII, Pontifex summus in bulla canonizationis memorati Sancti.

2 « Hic profecto clarissimus genere, sublimis potentia, facultatibus opulentus, præcelsus virtutibus, moribus elegans, conspicuus ex titit honestate, inhonestis et turpibus a se penitus relegatis; ac longi spatio temporis regni Franciæ regimini præfuit, ejusque gubernacula, plena curis, provida circumspectione direxit : nulli noxius, non injuriosus alicui, nemini violentus. Justitiæ limites summopere servavit et coluit, æquitatis tramitem non relinquens; perversorum conatus nefarios pœnæ debitæ mucrone compescuit : malorum minima conterens, pravorum illicitos ausus frangens. Pacis zelator eximius, servidus amator concordia, promotor sollicitus exiit unitatis : dissidia fugiens, vitans scandala, dissensiones abhorrens. Propter quod sui felicitis regiminis tempore, sedatis undique fluctibus, subductis noxiis, turbinationibus profugatis, regni ejusdem incolis aurora dulcissimæ tranquillitatis illuxit, lataque serenitas votivæ prosperitatis arrisit. Sed ne ipsorum actuum claritas sub nu-

Post breve S. Ludovici elogium.

E

F

ex bulla canonizationis desumptum,

» bilo

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

a

auctor, relatus
inquisitione
de Vita, et
miraculis
Sancti.

» bilo lateat, tenebris obducatur, de illis ali-
» qua sermo noster aperiat, et deducat in publi-
» cam notionem a. »

3 Et ut me idoneum non existimo ad scriben-
dam Vitam imitatione dignissimam excellentissimi
hujus Sancti; nullo prorsus modo id tentassem,
aut suscepissem, nisi me movisset illustris domi-
næ meæ Blanchæ, ejusdem gloriosi sancti Ludo-
vici filiæ, incensum desiderium: quin et plane
ad id coegisset descriptum exemplar Inquisitionis
de Vita dicta, ac miraculis gloriosi sancti Lu-
dovici, factæ auctoritate Romanæ curiæ tem-
pore sanctissimi domini nostri beatæ memoriæ
Martini IV Romani Pontificis. Instituta hæc fuit
anno Incarnationis Domini nostri MCCLXXXII.
Porro inchoata est inquisitio de Vita die Vene-
ris XII Junii mane, duravitque usque ad diem
Sabbati VII mensis Augusti ejusdem anni: inquisi-
tio vero de miraculis inchoata est anno MCCLXXXII
a mense Maio, ac finita anno MCCLXXXIII men-
se Martio; factæque sunt hæc inquisitiones
in abbatia sancti Dionysii in Francia per reve-
rendos in Christo patres Guilielmum archiepi-
scopum Rotomagensis, Guilielmum archiepi-
scopum Autissiodorensis, et Rolandum episcopum
Spoletinum; atque examinata fuit in curia Ro-
mana magna diligentia, legitimeque approbata
a multis patribus, ac nominatim a domino Bo-
nifacio VIII Pontifice summo b.

docet se inqui-
sitionis exem-
plar accepisse

c

C

et ex eo Vitam
scripturum:

4 Hoc inquisitionis exemplar partim mihi
traditum fuit Parisiis, partim ex curia memora-
ta missum; et Parisiis quidem rerum ante dicta-
rum exemplum partim mihi datum fuit a reveren-
dissimo in Christo patre, fratre Joanne de Samois;
Lexoviensi episcopo c, qui perpetuo fuerat spe-
cialis in curia Romana procurator ad canonizationem
venerabilis sancti Ludovici: pars altera ex-
emplaris descripti rerum supra dictarum missa est
ex curia a viro religioso fratre Joanne, cognomi-
ne Antiocho, sanctissimi patris nostri Papæ con-
fessario, qui tempore memoratæ canonizationis
socius fuit dicto Lexoviensi episcopo in curia
Romana. Et mandato ejusdem episcopi dictus
frater Joannes confessarius exemplar supra dictum
in curia Romana accepit ab eis, cui dictus
episcopus illud reliquerat, quando a curia me-
morata discessit: atque ea procul dubio de causa
hujus inquisitionis exemplar mihi traditum fuit,
licet eo dignus non essem favore, quod fuisset
per octodecim annos et ultra a confessionibus il-
lustrissimæ dominæ piæ memoriæ, dominæ Mar-
garitæ Franciæ reginæ, venerabilis sancti Ludo-
vici quondam uxori, quamquam ad hoc non
essem idoneus, et adhuc familiaris eram confes-
sarius dominæ Blanchæ supra dictæ eorum filiæ
eo tempore, quo accepi istius inquisitionis egra-
phum, quod acceptum apographum custodiendum
deposui apud fratres Minores conventus
Parisiensis, ut si quis dubitaret hisce de rebus,
eo recurrere posset, si de iis vellet esse certior.

5 Itaque ut ne merita hujus Vitæ tam pre-
tiosæ, quæ posterorum nostrorum memoriæ re-
linquenda sunt ac commendanda; miraculaque
transmissa, quæ humiliter honoranda sunt, postea
forte oblivioni non dentur, quod negligentia
mea non fuerint collecta; ac ne pietati
populi erga prædictum dominum sanctum Ludovi-
cum mora injiciatur; ne et ego ipse vilis ho-
muncio, cui Dominus Deus noster singularem
præstitit gratiam obtinendi in Francia apogra-
phum supra dictum, merito negligentiae accusari
possim a Deo, atque a venerabili sancto Ludo-

vico, hanc provinciam mihi impositam suscepi
ex timore reverentiaque Domini nostri. In de-
scriptione autem rerum, quas omnipotens Do-
minus noster per venerabilem sanctum Ludovi-
cum operari dignatus est, non visum est mihi
opus esse, ut coner elaborata uti ac compta scri-
bendi methodo; quin etiam, (prout intelligi
cupio) ut quid adjiciam, aut subtraham; ve-
rum ut ea, quæ reperi, fideliter scribam,
quemadmodum inquisita sunt, descripta, pro-
bata; examinataque a curia Romana et appro-
bata; quo certiore apud probos omnes fidem
obtineant.

6 Quamvis autem veritas sanctitatis venerabilis
sancti Ludovici omnibus fere manifeste pateat,
nihilominus ut clariori etiam in luce po-
natur, operæ pretium esse mihi videtur, si no-
mina testium juratorum de mirabili venerabilis
hujus Sancti Vita notentur initio hujus meæ de-
scriptionis, non eo, quo examinati fuerunt,
ordine, sed ordine dignitatis eorum, ut patebit
postea. Quamquam eo tempore, quo vita ipsius
examinata fuit, multi alii ejus domestici, alique
obiissent, qui sanctam ejus vitam viderant. Por-
ro hoc Opus non semper disposui ordine tempo-
ris ad confusionem vitandam: at potius studui
servare ordinem conjunctionis magis congruæ;
prout facta eodem tempore diversis materiis vi-
debantur congruere, aut prout facta diverso
tempore ad eandem materiam pertinere videban-
tur.

7 Principium, medium, et finis Vitæ vene-
rabilis hujus sancti Ludovici, divisa in viginti
capita, descripta sunt, quæ inferius ordine no-
tantur; at prius inchoantur nomina testium.

Philippus rex Franciæ, filius venerabilis sancti
Ludovici natu secundus, qui regnum Franciæ
administravit post ipsum.

Carolus Siciliæ rex, frater venerabilis sancti
Ludovici.

Venerandus pater Nicolaus episcopus Ebroi-
censis d quinquaginta tres annos, aut circiter,
natus.

Venerandus pater Robertus episcopus Silva-
nectensis e, natus quinquaginta et octo annos,
aut circiter.

Dominus Matthæus, abbas abbatiae sancti
Dionysii f in Francia, sexaginta annorum, aut
circiter.

Frater Adam de Saint Leu, abbas Regalis-
montis g, Ordinis Cisterciensis, diocesis Bello-
vacensis, sexaginta octo, aut circiter, anno-
rum.

Frater Laurentius, abbas Caroliloci h. Ordinis
Cisterciensis, diocesis Silvanectensis, quinquaginta
octo annorum, et ultra.

Petrus comes Alenconius, filius venerabilis
sancti Ludovici.

Dominus Joannes Acconensis i, filius regis
Hierosolymitani, cognatus venerabilis sancti Lu-
dovici, supremus vini dispensandi minister k in
Francia.

Dominus Simon de Nigella l eques, vir pro-
vectæ ætatis, ac divitiis clarus, diocesis Novio-
dunensis, natus annos sexaginta tres, aut circiter.

Dominus Petrus, Chamiliaci m dominus, eques,
regis Philippi cubiculo præfectus, vir matura
ætatis, opibusque insignis, diocesis Bellova-
censis, sexaginta natus annos, aut præterpro-
pter.

8 Dominus Joannes de Soisi eques, diocesis
Parisiensis, vir maturæ ætatis, ac opibus
gati.

et ad majorem
fidem hanc
concedendum

romana v.
etiam juris
rum

A

I

I

m

I

I

cla-

A clarus, quinquaginta annorum et ultra.

Dominus Petrus de Loon n. eques, matura vir ætate, et dives, sexaginta octo annorum, aut præterpropter.

Dominus Joannes, Jovisvillæ dñus, eques, diœcesis Catalaunensis, vir maturæ ætatis, ac divitiis nobilis, Campaniæ seneschallus, quinquaginta annorum, aut circiter.

Dominus Guido le Bas, eques diœcesis Senonensis, propecta vir ætate, atque opibus pollens, quinquaginta annorum, aut præterpropter.

Dominus Robertus du Bois-Gautier, eques et dives, diœcesis Rotomagensis, sexaginta octo annorum, aut circiter.

Magister Petrus de Condé, diœcesis Carnotensis, custos ecclesiæ Peronensis in diœcesi Noviodunensi, vir ætate matura, pollensque divitiis, sexaginta octo annos natus, aut circiter.

Magister Gaufridus du Temple, canonicus Remensis, matura homo ætate, ac divitiis insignis.

Frater Simon du Val, presbyter diœcesis Suessionensis, Prior fratrum Prædicatorum Proviensium, quinquaginta sex annorum, et ultra.

B Frater Ægidius de la Rue de la Court, diœcesis Noviodunensis, subprior fratrum Prædicatorum Compendiensium in diœcesi Suessionensi, natus annos quinquaginta.

Frater Joannes de Boschet, diœcesis Bellovacensis, ex Ordine fratrum Prædicatorum Compendii in diœcesi Suessionensi.

Frater Joannes, dictus le Clert, Compendiensis, Ordinis fratrum Prædicatorum ejusdem loci in diœcesi Suessionensi, quadraginta annorum, et ultra.

premitti

9 Frater Radulphus de Vernai, diœcesis Remensis, conventus Ordinis Prædicatorum Compendiensis, quadraginta annorum, aut circiter.

Frater Gerardus Parisiensis, presbyter et monachus Regalis-montis, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Bellovacensi, natus annos quinquaginta, et eo amplius.

Rogerus de Soisi diœcesis Carnotensis, coquus domini sancti Ludovici, matura vir ætate, opibusque pollens, sexaginta annorum, et ultra.

Isembardus, coquus venerabilis sancti Ludovici, vir maturæ ætatis, et dives, natus Parisiis, quinquaginta quinque annorum, aut circiter.

C Gerbertus de Nile beonne diœcesis Senonensis, matura vir ætate, et satis dives, olim minister cubicularius venerabilis sancti Ludovici, quinquaginta annorum aut circiter.

Joannes de Chaili diœcesis Parisiensis, maturæ ætatis homo, et dives satis, quinquaginta annos, et ultra natus, judex castellanus Pontisarensis.

Guilielmus le Breton du Neuf-Chastel, minister cubicularius dicti Sancti, matura ætate vir, et satis opulentus, diœcesis Nannetensis, quinquaginta annos, et ultra.

Guilielmus le Breton de Chambrilles, vir matura ætate, ac sufficientibus divitiis, diœcesis Nannetensis, accensus sancti Ludovici, quinquaginta annorum, aut circa.

Hugo, cognomine Porte-Chape, in panario famulus dicti venerabilis Regis, matura vir ætate, ac opibus congruis, natus in Fano S. Germani in Laya, annos habens quinquaginta, aut circiter.

Ægidius de Robisel, matura vir ætate quinquaginta annorum et plurimum, habitans in Fano sancti Dionysii.

Dionysius le Plastrier, civis Compendiensis, diœcesis Suessionensis, homo ætate matura, ac sufficientibus opibus, sexaginta octo annorum, aut præterpropter.

Magister Joannes de Croymaçon, civis Compendiensis, diœcesis Suessionensis, quinquaginta natus annos, et eo amplius.

Soror Mathildis, præfecta nosocomio Vernoniensi, diœcesis Ebroidensis, viginti octo annorum, aut circiter.

Soror Aleidis, nosocomii Vernoniensis soror, quadraginta annorum, aut circiter.

Soror Adda, nosocomii Compendiensis soror, diœcesis Suessionensis, ætatis admodum maturæ quinquaginta, et plurimum annorum.

Magister Joannes de Betysi, diœcesis Suessionensis, chirurgus domini nostri Franciæ regis, natus annos quadraginta octo, et amplius.

Dominus Joannes de Soisi, supra scriptus, etiam testis fuit viginti trium annorum.

Hic finiuntur nomina testium juratorum de Vita Domini sancti Ludovici, et inchoantur capita.

E

ANNOTATA.

a Hæc item verba sunt bullæ canonizationis, quæ Gallice reddiderat auctor, ut et precedentia. Bullam totam dedimus in Commentario prævio § 92.

b De his omnibus fuse egimus § 91.

c Creatus erat Joannes de Samesio primum episcopus Rhedonensis anno 1298, translatusque fuit ad sedem Leroviensem anno 1299 per litteras Bonifacii VIII, datas 3 Nonas Februarii, quas exhibet Waddingus tom. 2 Annalium Minorum in Regesto Pontificio pag. 237. Desideratur hic in catalogo episcoporum Leroviensium apud Claudium Robertum, et Sammarthanos.

d Hic apud Sammarthanos tom. 2 pag. 575 nominatur Nicolaus de Autolio, quem notant saltem episcopum fuisse ab anno 1282 usque ad 1298.

e Reperitur Robertus episcopus Silvanectensis in concilio Compendiensi, quod habitum fuit anno 1277 veteri stylo, seu anno 1278 in Quadragesima, ut videre est apud Labbeum tom. xi Conciliorum col. 1031. Nec dubito, quin idem sit, qui hic inter testes recensetur. Apud Sammarthanos vero nullus anno 1278, aut 1282, quo testes hi fuere auditi, recensetur Robertus in antistitem Silvanectensium catalogo. Quapropter disentiendum relinquo eruditibus Galliæ Christianæ editoribus, utrum tom. 3, pag. 1021 obitum Roberti de Cressonsart præpropere affixerint anno 1271, an hunc Robertum penitus omiserint.

F

f Fuit hic unus e regni administratoribus, absente in secunda contra Saracenos expeditione Ludovico, ut dictum in Commentario numero 1064. Obiit hic Matthæus de Vendosme, abbas laudatissimus, anno 1286, 25 Septembris, teste Michaeli Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 256, ubi ejus virtutes recenset uberius.

g Hic abbas rursum loco suo deest in serie Sammarthanorum tom. 4, pag. 776. Habetur tamen ibidem Adamus secundus abbas, qui resignasse dicitur, quique fortasse hic ipse erit. cum tempus præfecturæ, aut mortis ipsius non assignetur. Porro nomen de saint Leu verti potest

tuisset

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tuisset de sancto Lupo. S. Lupus enim saint Leu, vel saint Lou vocatur. Verum quia parum confido auctoris orthographiæ, malui nomina familiarum ubique Gallica retinere, quam Latina substituere.

h Hunc abbatem, Laurentium de Marcellis, inter Carolilocenses assignant Sammarthani tom. 2, pag. 219; ac mortuum volunt anno 1290.

i Filius hic erat Joannis de Brienne regis Hierosolymitani, qui imperium Constantinopolitanum deinde aliquot annis administravit.

k Ms. Bouteillier, barbæ buticularius. Porro signum Joannis Buticularii jam anno 1260 litteris S. Ludovici invenitur appositum apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 4350. Idem reperitur apud Labbeum in Elogiis historicis regum Franciæ pag. 214 signum in litteris anni 1274, ex quo intelligimus eandem dignitatem habuisse sub regno Philippi III. Ludovicus Morery in Dictionario historico ad vocem Jean de Briene, mortuum scribit anno 1296.

l Hic alter erat regni administrator, profecto in Africam Ludovico; cujus egregias dotes vel hinc conjicere licet. Nigella autem, cujus erat dominus, oppidum est in Picardia, vulgo Nesle, in Ms. Neelle.

m Chamiliacum, Chambly, oppidulum est Galliæ in provincia insulæ Franciæ, et in Valcasino tractu prope Bellomontium, inquit Baudrandus in Geographia.

n Illius Petri, qui diu fuit Regis cubicularius, sæpe fit mentio cap. xi, ubi constanter nominatur Petrus de Loon: hic, una littera mutata, scriptum inveni delcon. Verum cum non raro occurrat quædam litterarum mutatio in hac Vita, eundem omnino existimo, unumque locum ex pluribus corrigendum duxi.

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA.

Caput primum est de sancta educatione venerabilis sancti Ludovici in infantia.

Secundum de mirabili conversatione in adolescentia.

Tertium de firma ejus fide.

Quartum de sincera ejus spe.

Quintum de ardenti ejus amore.

Sextum de ferventi ejus pietate.

Septimum de studio sanctarum Scripturarum.

Octavum de pie Deum orando.

Nonum de amore ejus ferventi erga proximum.

Decimum de miseratione ipsius in condescendendo ipsis.

Undecimum de ejus misericordiæ operibus.

Duodecimum de profunda ejus humilitate.

Decimum tertium de fortitudine ejus, ac patientia.

Decimum quartum de rigore ejus pœnitentiæ.

Decimum quintum de ejus conscientiæ nitore.

Decimum sextum de sancta ejus continentia.

Decimum septimum de recta ejus justitia.

Decimum octavum de candida ejus honestate.

Decimum nonum de benigna ejus clementia.

Vigesimum de diuturna ejus perseverantia, ac morte beata, qua hinc in cælum discessit. Hic finem accipiunt capita, et inchoatur Vita domini sancti Ludovici.

CAPUT I.

Parentes sancti Ludovici, eorum pietas, præsertim matris; fratres, ac soror: præclara omnium per matrem educatio: laudabilis Ludovici adolescentia.

Gloriosissimus sanctus Ludovicus, quondam Galliæ Rex, patrem habuit Christiana religione præstantissimum, ac Galliæ regem, nomine Ludovicum. Hic flagranti accensus fidei studio, auctoritate sanctæ Ecclesiæ crucem assumpsit; ut proficisceretur ad bellum contra facinorosos in tractu Albigeni fidei Christianæ inimicos. Postquam autem sanctam peregrinationem suam fortiter susceperat, ac superbiam gentis illius perversæ valide domuerat, cum rediret ex memorata Albigeni terra, in itinere beate decessit ad Dominum Monpenserii in Arverniam. Matrem nactus est beatus Rex reginam Blancham, filiam honoratam regis Hispaniæ, quæ post mortem domini sui religiose educavit filium suum, ætate duodecim annorum regno admotum. Domina hæc corde femineo fortitudinem induit virilem, regnumque administravit strenue, sapienter, prævalide, ac juste; regni jura servavit, ac singulari sua providentia contra multos, qui eo tempore ingruiebant, adversarios defendit; cujus laudes pius ejus Filius, venerabilis scilicet sanctus Ludovicus, crebris usurpans sermonibus, atque enarrans dicebat: Domina de me, quem præ omnibus diligebat creaturis, dicere solebat, Quod, si mortifere ægrotarem, neque sanari possem nisi quidpiam faciendo, quo lethali obstringerer peccato, potius me mori sineret, quam vellet ut mortifero delicto Creatorem meum offenderem.

11 Rege Galliæ, patre venerabilis sancti Ludovici modo, quo diximus, defuncto; mansit hic beatus Rex, annos natus paullo plus quam duodecim b, sub tutela et gubernatione domini reginæ Blanchæ, matris suæ. Hæc domina vere erat in dictis, factisque admodum honesta; adhuc justitiæ tenax et benigna; amabat vehementer personas Religiosas, omnesque illas, quas existimabat bonas: recte ac sapienter honorabat viros probos; cupiebat ut quilibet recte ageret, et de bono quocumque lætabatur c, lubsque ipsa pro viribus suis bona operabatur; mala vero quælibet, pravaque exempla illi displicebant. Duas fundavit abbatias d, multaque largita est inopiæ adjumenta. Tandem in morbo, quo occubuit, suscepit venerandum, ac verum Jesu Christi Corpus ab episcopo Parisiensi, et simul per dies quinque aut sex vestem sumpsit Virginum Deo sacrarum Ordinis Cisterciensis: quam vestem sincero animo sumpsit, etiam retinendam, si forte morbo isto non occumberet: atque ab eo tempore usque ad mortem semper fuit sub obedientia abbatissæ Virginum Pontisænsium Ordinis supra dicti. Deinde morti appropinquans, magnoque temporis spatio loquendi facultate privata, translata fuit ad lectum quemdam, in quo nullus erat pulvillus, at erat ibi

A ibi lodix una stramini imposita, neque quidquam præterea. Ubi autem tantisper fuerat in illo lecto, et presbyteri, clericique, qui ei aderant, essent omnes quasi attoniti, neque curam haberent animæ commendationem, recitandi, illa ipsa exorsa est commendationem, dixitque verba: SUBVENITE SANCTI DEI etc.; atque illa protulit magna cum difficultate, voceque dissoluta ac submissa. Tunc presbyteri commendationem animæ inchoarunt, et creditur ipsa ex una parte versiculos sex, vel plures cum ipsis dixisse, ibique, finita animæ commendatione, obiit. Verum antea necessaria omnia ordinaverat prudenter more Christianæ probæ in omnibus, quæ perspexit ad animæ suæ utilitatem conducere, ac satis apparuit ex gratia, quam Dominus noster ei in fine exhibuit, dominam fuisse vitæ probæ ac sanctæ e.

12 Memorata domina diligenter custodiri iussit, atque educari Dominum Robertum, Artesiæ deinde comitem, ac dominum Alphonsum, comitem postea Pictaviensem, dominumque Carolum, comitem Andegavensem, ac dein Sicilia regem, filios suos, dictique sancti Regis fratres: ad hæc dominam Elisabetham filiam suam, sancti Regis sororem, quæ sanctæ fuit vitæ domina f: atque eos sollicitè servari curavit, institui, ac doceri. Ili sancti Regis fratres tantum in virtutibus profecerant, ut dominus Robertus desideraret, sicuti affirmabat, martyrio vitam finire ad progressum fidei Christianæ, ac Jesu Christi nominis gloriam, quod et præstitit g. Dominus autem Alphonsus, postquam Tunelo Drepanum rediit, mare transmittere statuit a die festo sancti Joannis tunc proximo intra tres annos; ut juraverat Carolo Sicilia regi fratri suo, aliisque illustribus viris, si rex Gallia eo tempore mare transiret: quin etiam, ut citius transmitteret, dictaque sua servaret, destinaverat transire, simul ac in Galliam foret reversus, ut Terræ sanctæ opem ferret atque succurreret: atque id revera exsecutus fuisset eo, quo obiit h, tempore, nisi meliori consilio inductus fuisset ad id, quod ordinaverat, ut aliquid reperiret temporis in Gallia ad voluntatem Dei perficiendam, ac majorem Terræ sanctæ utilitatem adferendam. Unde dolebat vehementer, se non transmittere; verum necesse non erat Terræ sanctæ, ut tunc tam cito velis mare transmitteret. Jam vero bona opera, quæ memorati domini Robertus, Alphonsus, et Carolus, dicti Regis fratres, dictaque eorum soror i exercuerunt, totoque vitæ suæ tempore continuarunt, testantur rectam eorum educationem, præclaraque documenta, quibus a teneris fuere imbuti.

13 Neque vero memorata domina prædictos dominos [Robertum, Alphonsum k,] et Carolum fratres, dictamque sororem diligenter modo custodiri curavit atque doceri ante obitum patris, verum diligentius etiam, atque accuratius postea eosdem educari curavit, observari, atque institui; Regem autem prædictum illa ipsa instituit, utpote eum, cui tanti regni administratio incumbere deberet, quemque præ ceteris omnibus ardentius amaret. Igitur educatus fuit recte, ac sanctæ dictæ matris cura, quæ bonis eum exemplis, ac præclaris documentis imbuebat, cumque docebat ea omnia facere, quæ Deo accepta esse existimabat, quibusque princeps laudabilis, imo Christianus quilibet probus, Domino nostro placere possit ac debeat;

ea vero fugere, quæ Dei voluntati sunt contraria. Præterea eum tradebat servandum, rebusque prædictis instituendum iis, quos ad id faciendum judicabat esset idoneos. Viros item ei adjungebat probos, qui prudenti eum juvarent consilio ad regnum fideliter, sapienter, ac fortiter gubernandum. Insuper ipsa hæc domina ad hoc exsequendum eum juvabat, tantaque ipse erga eam erat reverentia, honorem ei deferbat tantum, quod domina esset bona, sapiens, ac fortis, quodque Deum amaret et timeret, lubensque faceret quæ Deo erant accepta, ut, quando per se regnum administrabat, ab ea recedere nollet, at illius præsentiam ac consilium desideraret, ubicumque illud utiliter l habere poterat. Quamdiu autem memoratus Rex vixit, bona semper in dies singulos in eo fuere aucta. Ceterum ex operibus, quæ idem hic beatus Rex exercuit, ex vita, quam duxit, in quaque perseveravit usque ad finem, manifeste patuit, eum ab initio doctum fuisse, bona quælibet facere, ac mala quælibet evitare m.

14 Tempus juventutis non in vanum, sed sanctissime traduxit dominus sanctus Ludovicus. Ubi enim ætate erat quatuordecim, aut circiter, E annorum, sub tutela constitutus erat illustris domine Blanchæ matris suæ, cui in omnibus obtemperabat, quæque ipsum, ut dictum est, et diligentissime servari curabat, et servabat: atque eum in publicum prodire magnifico, splendidoque insignem ornatu volebat, uti tantum decebat Regem. Hoc tempore studebat quandoque recreationis causa ad sylvas ac flumina n se conferre, aliaque hujusmodi facere, honesta nihilominus et congrua. Neque propterea hoc ipso tempore non semper habuit magistrum suum, qui ipsum litteris erudiebat atque instituebat; et, sicut beatus Rex ipse referebat, prædictus magister eum quandoque disciplinæ causa percutiebat. Eodem hoc tempore beatus Rex memoratus semper quotidie Missæ sacrificio, ac sacris vesperis, ad notas musicas decantatis, assistebat, cunctisque etiam Horis canonicis: neque ideo eas non recitabat cum alio. Habebat autem sacello præfectos, aliosque, qui die, noctuque ei decantabant Missam, preces matutinas, aliaque sanctæ Ecclesiæ Officia; atque ipse ecclesiam frequentabat, cultuique divino assistebat. Et quantacumque negotiorum mole urgeretur, F Missæ, aliisque Horis intererat, atque adhæc Horas canonicas recitabat.

15 Ludos quoslibet indecentes fugiebat, atque ab inhonestis quibuslibet ac turpibus se abstinebat. Nemini factis, dictisque inferebat injuriam. Neminem quocumque modo despiciebat aut vituperabat: at perquam leniter objurgabat eos, qui quædam quandoque faciebant, quibus poterat offendi; eosque corripiebat his verbis: Desistite, aut, Quiescite; Nolite hæc facere imposterum, facile enim contingeret, ut de his poenas daretis: aut verba eis dicebat similia: omnes autem alloquebatur plurali numero o. Quæ dicebat juramento non affirmabat, at nudo passim verbo asserebat. Cantilenas profanas neque ipse cantabat, neque cani patiebatur ab aliquo domesticorum suorum in cujuscumque etiam gratiam: verum præcepit cuidam armigero suo, qui in juventute sua similia canebat, ut se ab hujusmodi cantilenis abstinere; eumque discere jussit antiphonas quasdam de beata Virgine, atque hymnum: AVE MARIS STELLA, quamquam difficulter

hoc sollicitè
ac pie liberis
suis omnes
instituit

11.
Pia ac sancta

Ludovicus adulescentia.

ac præ ceteris
Ludovicum.
cum per se,
tum per alios.
k

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

difficulter illa perdisceret. Et armiger iste, atque ipse etiam beatus Rex supradicta quandoque cum hoc armigero canebat.

ANNOTATA.

a Mortem Ludovici VIII pluribus expositam vide in Commentario § 8, ubi eum ab amore continentiae laudatum, dictaque hoc loco confirmata, invenies.

b In Ms. Qui avoit po plus de douze ans : illud po idem est ac peu, quod in hac Vita occurrit frequentissime. Hinc autem probavimus § 5, Sanctum anno 1214 fuisse natum.

c In Ms. Et se elle escoit de tout bien : quod sane ambiguum est. At sensus videtur exigere interpretationem datam.

d Hæ juere abbatia feminarum Ordinis Cisterciensis, Malus-dumus seu Maubuisson vulgo dicta, de qua egimus § 31 : et Lilium ejusdem Ordinis. Utraque B. Virgini sacra est; prior prope Pontisaram : altera prope Melodunum.

e Obiisse Blancham anno 1252, probavimus in Commentario num. 717, ubi plura de pio ejus obitu. Sepulta est in abbatia B. Mariæ regalis, seu Malidumi, ubi super tumulum ejus æreum legitur epitaphium, quod acceptum ab Auræ Vallis abbate ad nos misit P. Alexander Wilhelm, atque his verbis conceptum est :

Ex te, Castella, radians, ut in æthere stella,
Prodiit hæc Blancha, quam luget natio Franca.
Rex pater Alphonsus, Ludovicus rex sibi
sponsus :

Quo viduata regens, agit ut vivat requie gens.
Hinc peregrinante nato, bene rexit, ut ante.
Tandem se Christo cœtu donavit in isto.

Cujus tuta malis vixit gens Franca sub alis,
Tanta prius, talis jacet hic pauper monialis.

f Plures S. Ludovici fratres et sorores, in pueritia mortuos, enumeravimus § 4.

g Cæsum anno 1250 Robertum Massoræ in Egypto, quod oppidum post expulsos castris suis Saracenos temere invaserat, retulimus in Commentario § 52, ubi et famam illius contra calumnias Matthæi Parisii defendimus. Quod de martyrio dicent auctor, conforme est opinioni cruciatorum illius temporis, qui cæsos a Saracenis martyres putabant.

h Obiit Alphonsus Pictonum et deinde Tolosatium comes anno 1271, dum redibat ab expeditione Africana. Corneti in Tuscia, postquam tertiam expeditionem juraverat. De quibus in Commentario num. 1132.

i Defuncta est piissima Elisabetha non diu ante S. Ludovicum, ut dicimus num. 1035 : plura sparsim in Commentario de Roberto, Alphonso, Carolo, et beata Elisabetha narravimus : hæc autem locum etiam habebit in Opere nostro ad 31 Augusti, quo colitur.

k Hæ voces uncis inclusæ in Ms. nostro apographo non habentur : at sensus videtur eas exigere.

l Non desunt politici aliqui, qui S. Ludovicum ausi sunt carpere, quod nimium se regi sinneret a matre. At vero, cum ostendere non possint, malum ei consilium a Blancha, regina prudentissima piissimæque suggestam, magis hi produnt suam summos quoslibet carpendi libidinem, quam ostendunt Sanctum hac de causa vel minima reprehensione dignum. Non enim adeo adhebat matris consilio Ludovicus, ut suum non potius sequeretur, quando illud judicabat

rectius : patuit id in expeditione transmarina D suscipienda, a qua nullæ cum matris preces aut lacrymæ, multis quoque rationibus subnixæ, avertere potuerunt.

m De pia Regis pueritia, institutione, et adolescentia consuli ulterius potest Commentarius prævius § 7, ubi et sequentia sunt confirmata.

n Venandi nimirum piscandique gratia.

o Quod signum reverentiæ est, maxime apud Gallos.

CAPUT II.

Sancti Regis fides viva, ac firma multis exemplis demonstrata : studium item fidei promovendæ ; ac spes in Deum.

Fides, quæ unicum est fundamentum eorum, qui in Deum credunt, vera, viva, ac firma, sine animi fluctuatione, fuit in venerabili sancto Ludovico, super quam construebat virtutum ædificia. Non modo palam sit, venerabilem sanctum Ludovicum fide Christiana fuisse firma admodum, stabili, ac viva, ex multis, quæ exercuit, operibus bonis, quorum iniri vix possit numerus; verum id etiam clare patet ex singularibus quibusdam factis, hoc loco referendis. In fine documentorum a, quæ propria manu descripta filio suo Philippo bonæ memoriæ Galliarum regi reliquit, piissime profitetur fidem sanctæ Trinitatis quoad Personas, atque Unitatis, quoad Divinitatem; quando profert hæc verba : « Sit gloria, honor, et laus ei, qui est » unus Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, » sine principio et sine fine. Amen. »

17 Præterea beatus Rex prædictus ad baptismum adduxit, ac baptizari curavit Bellomontii ad Oesiam b Judæum quemdam cum tribus filiis, unaque ejusdem Judæi filia : ipseque beatus Rex, materque ac fratres ipsius memoratum modo Judæum, ejusque liberos de sacro fonte levarunt, cum salutiferis abluerentur undis. Postea ubi beatus Rex liberatus fuit carcere Saracenorum, cum adhuc subsisteret in partibus transmarinis, multi Saraceni, quadraginta videlicet, aut plures, quorum aliqui erant emiri, virique inter Saracenos illustres, ad eum accesserant, quos curavit salutari lavacro ablui, fideque instituti per fratres Prædicatores, aliosque, quos beatus Rex ac id constituerat : alebat quoque illos ac sustentabat stipendio dato; atque unde abunde vivere poterant, subministrabat, postquam eos secum in Galliam abduxerat. Multos insuper Saracenos, quos baptismo ablui curaverat, opibus ditabat, nuptisque cum Christianis jungebat mulieribus.

18 Quando dictus venerabilis Rex tempore juventutis suæ agrotabat Pontisarie duplici tertiana adeo vehementer, ut ex morbo illo se moriturum putaret, convocavit omnes domesticos suos, eisque gratias egit de obsequiis eorum bonis sibi præstitis; hortabaturque eos, ut Deo servirent, ac orationem haberi ad eos jussit longam et utilem : ordinavit item omnia sua negotia in morbo illo, cunctaque fecit, quæ probro viro Christiano incumbunt facienda. Tam vehem-

E
m.
Viva Sancti
fides ostenditur

a

c. s. s. m. f.
ad fides
adducendi.

P

si s. m. carbo-
le promovendi.
cruce assumpta.

menti

A menti autem tunc oppressus fuit morbo, ut desperaretur de vita ipsius; credaturque vita ei tunc a Deo prorogata fuisse per miraculum, ut spatium ipsi esset exsequendi praeclara proposita sua, voluntatemque bonam operi mandandi: quam Deo serviendi voluntatem, ejusque gloriosum Deo serviendi exaltandi, conceperat; ut nomen pro viribus exaltandi, conceperat; ut maiora quoque apud Deum merita sibi acquireret; bono exemplo orbi praelegeret Christiano, aliosque principes ad bonum attraheret. Potto, quando beatus Rex praedicto loco tanta correptione infirmitate, aderant ei episcopi Parisiensis et Meldensis d, quos rogavit beatus Rex ut crucem ad peregrinationem transmarinam sibi darent. Quamquam autem episcopi id ei tunc dissuaderent, tamen quia tantopere eam desiderabat, episcopus Parisiensis crucem ei tradidit, magnae pietate, ac letitia eam accepit, exosculans illam, pectorique suo suaviter admodum imponens.

19 Postquam vero ex morbo illo convaleuit, antistites, proceresque regni sui congregari iussit Parisiis, atque illic ad concionem dicere iussit repetitis vicibus ac diebus variis dominum Tusculanum, legatum eo tempore Pontificium. Tunc fratres ipsius, multique antistites, magnates, et equites cruce se ibidem signarunt. Discessit tandem intra breve tempus, quo moratus est ad navem suam, apparatusque ad hunc transitum sibi necessarium ordinandum. Habitum peregrini assumpsit apud sanctum Dionysium in Francia, duxitque secum uxorem suam Margaritam, et tres fratres suos comites. Itaque prima hac vice mare transmisit cum personis praedictis, imo et cum multis aliis, triginta quatuor numerans aetatis annos aut circiter; nam ut verum dicatur, hoc anno, quo beatus Rex mare transivit, in festo Inventionis sanctae crucis e annorum fuisse triginta quatuor. Transiit autem numeroso cum agmine, atque in Aegyptum apulit. Pagani vero animose ei occurrerunt, ejusque turmis, quae portum capere studebant: at vultus exercitus Christiani pati nequiverunt, ita tunc puniti fuere fuga ignominiosa, ac nostri navibus egressi celebrem obtinuerunt civitatem, cui nomen quondam Memphis f, nunc Damietta nominatur.

C 20 Verum post aliquod temporis spatium, iudicio Domini nostri justo ac secreto, exercitum invaserunt multa malorum genera, vario mortis genere occumbentibus viris illustribus, mediis, ac infimis tanto numero, ut ex triginta duobus hominum millibus ad sex millia reductus fuerit exercitus. Tunc Pater misericordiae, qui se mirabilem in Sancto suo ostendere voluit, in manus impiorum Saracenorum tradidit venerabilem Regem sanctum Ludovicum. Postquam vero capti fuerant a Saracenis ipse, duo ejus fratres, multique magnates, ac turba populi numerosa (tertius enim frater, dominus scilicet Robertus Artesiae comes pro fide Jesu Christi exaltanda a Saracenis erat occisus:) ac pactum redemptionis venerabilis sancti Ludovici, aliorumque cum eo captivorum, cum Saracenis initum, conventaque inter partes fuerant conclusa; ut pacta praedicta juramento firmarentur, Pagani juramento suo inserere voluerunt, se Mahometi renuntiuros, si pactis iis non starent, rogaruntque beatum Regem, ut et ipse juramento suo insereret, se Deo renuntiaturum, fidemque Jesu Christi negaturum, si pacta cum ipsis inita non observaret. Venerabilis Rex id

constanter ac firmiter exhorruit, saepiusque magna cum dedignatione conditionem illam recusavit adjicere, dixitque: Profecto numquam hoc ore egredietur meo. Ab eo autem abstinuit praereverentia erga Jesum Christum, fidemque Christianam, licet pacta memorata servare omnino statuisset, quemadmodum affirmabat.

21 Quamvis autem peccatum non esset conditionem istam iurjurando adjicere g, nullo tamen modo illam adjicere voluit, quantumcumque ad id eum hortarentur dominus Carolus frater ipsius, alique, qui ei aderant, ipsius consilarii: ne quidem, quod sibi, fratribus suis, aliisque secum captivis, mortis periculum imminere cerneret. Quin imo etsi cum iis pacta fuissent inita, qui modo soldanum suum occiderant, sibi quoque dominium arrogarant, quorum manus etiam tum dicti soldani, aliorumque cum eo occisorum, sanguine erant infectae, quique ingentem praese ferebant commotionem iracundiae, atque indignationis, quod primi iurjurandum de pactione servanda jurassent; eique dicerent, necesse esse, ut illa verba admitteret, atque insereret. Nihilominus post omnem eorum motum, omnem eorum iracundiam, verbaque eorum omnia, beatus Rex ea iurjurando suo inserere noluit. Cum vero Paganus quisquam, qui emirorum unus erat, beato Regi diceret: Captivus noster es, mancipium nostrum, et in carcere nostro tam audacter loqueris? Aut exqueris quod volumus, aut cruci affigimini tuque, tuique: nihil omnino his motus fuit beatus Rex, at respondit; si corpus occidissent, animam suam sub eorum potestate non futuram.

22 Mirabile admodum est, quod sequitur. Postquam venerabilis Rex fuerat captus, ut supra dictum est, emirus ille, qui soldanum mox occiderat, ut dicebat, stetit ante venerabilem Regem gladio evaginato ac sanguinolento, ipse etiam cruore infectus, eoque vibravit gladium modo, ac si eum gladio ferire voluisset; dixitque memoratus emirus, in sua esse potestate et venerabilem Regem occidere, si vellet; et eum libertate donare; libertate vero donaturum, modo se equitem creare vellet: quod ut faceret, suaserunt beato Regi illustres quidam Christiani, qui circa ipsum erant. Respondit Beatus, nullo se modo equitem creaturum quemcumque infidelem; at si Christianus esse vellet, se ducturum eum in Galliam, magna ibi terrarum possessione donaturum, equitemque creaturum, ac in magno habiturum honore; verum in id Saracenus consentire noluit.

23 Res etiam est mirabilis, quod, licet trans mare damna multa, multaque passus sit opprobria, semper de bono in melius progrediretur, pius magis esset, et firmus magis in fide Jesu Christi. Unde quandoque, ut magno fidei Christianae ardore inflammatus, dicebat, equitibus nullo modo de fide disputandum esse, quandoquidem, ubi infidelem quemdam satis norunt, proprio eum gladio occidere debeant h. Adhuc, cum venerabilis sanctus Ludovicus quandoque commemoraret, quo pacto fuisset captus, atque dedecora, quae trans mare accepisset, illique, qui audiebant, ei dicerent, talia ei non esse commemoranda, quae in ipsius cedebant ignominiam: respondit, Christianum quemlibet honori sibi ducere debere, quodcumque ignominiae pati potest pro honore et amore Domini nostri Jesu Christi.

24 In doctrina, quam regi Philippo bonae

A. REGINAE
CONFESSARIO.

si pacta non
servaret,
g

E

ex eo quod
equitem crea-
re noluerit
Saracenum.

F

ex constanti
pietate in ad-
versis,

h

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
doctrina filio
data, urbibus
in Terra san-
cta munitis.

memoriae filio suo, qui post ipsum regia pote-
state regnum administravit, propria manu sua
scriptam reliquit, clausula quadam continebatur,
quæ est hujusmodi: « Curato pro viribus tuis,
» ut nebulones, alique homines perversi regno
» tuo expellantur, ut terra tua hominibus istis si
» expurgata, quemadmodum faciendum intelliges
» consilio proborum virorum. » In prima etiam
peregrinatione sua, postquam Saracenorum car-
cere erat liberatus, ad munimen Christianorum,
atque ad conservationem, honoremque fidei
Christianæ, propriis sumptibus cingi jussit ur-
bem quandam, nomine Cesaream *i*, muris tam
altis ac latis, ut currus supra eos commeari pos-
sit; murosque instrui jussit turribus, duplicique
pinnarum admodum crassarum ordine. Muris item
includi jussit civitatem, nomine Jafam *k*, et
Sidonem, et castrum Cayphas, partemque quam-
dam urbis Aconensis, quæ passim vocatur Mons
Musardus *l*. In doctrina autem filio data etiam
hæc verba continentur. « Nullo modo tolerato
» verbum ullum, prolutum in contumeliam Do-
» mini nostri, beate Virginis, aut Sanctorum,
» quin de eo vindictam sumas; nisi clericus esset,
» aut persona tam illustris, ut eam tu punire non
» deberes; tum vero ei peccatum suum ostendi
» curato per Dominum suum, eumque qui ipsum
» poterit punire. »

et odium in
blasphemias,
quos graviter
punit,
m

25 Venerabilis Rex statutum *m* condidit, idque
per totum regnum suum promulgari jussit, ut
nulli liceret blasphemiam proferre, aut verbum
quodcumque turpe de Deo, de beata Virgine
Maria, vel de Sanctis, aut per membra eorum
jurare: jubebatque quandoque eos, qui in
hanc legem peccabant, in labiis *n* uri, seu
signari ferro calido et candenti rotundo, cui
virgula erat insculpta, ad hoc peculiariter com-
posito. Alias in scalis exponi jubebat coram po-
pulo, intestinis animalium stercore plenis collo
ipsorum appensis. Præcepit etiam ut in claris ur-
bibus loco publico scalæ ponerentur, in quibus
blasphemi in Deum statuerentur, ac ligarentur
in odium istius peccati. Speculatores autem contra
eos statui voluit, qui eos accusarent, scalæ-
que ad id specialiter ordinate erant in urbi-
bus, et locis solemnioribus præcepto beati Re-
gis. Porro contigit, ut quis juraret turpe de
Deo juramentum, resque beato Regi nuntiaretur
: et quando Rex eum volebat puniri, mul-
ti Regis consilarii, multique proceres pro illo
apud Regem intercedebant, eumque, quantum
poterant, defendebant, dicentes, tanto eum
non esse dignum supplicio: de quo tamen ve-
nerabilis Rex præ ingenti Dei honoris studio, ut
firmiter creditur, neminem audire voluit, sed
præcepit ut ferrum candens applicaretur labiis ju-
ratoris istius, ac in Deum blasphemii.

denique quod
pro fidei exal-
tatione mor-
tem obierit.
o

26 Postea *o*, ubi secundæ peregrinationis tem-
pore beatus Rex in terram descenderat in agro
Tunetano, ac possessionem inire vellet, præce-
pit ad Dei honorem ore proprio, dixitque ma-
gistro Petro de Condé, ut ita scriberet: « Præco
» possessionem vobis denuntio nomine Domini
» nostri Jesu Christi, ejusque servi Ludovici Gal-
» liæ Regis », aliaque quæ in præconio promul-
gari debent. Ex quo populus, qui id audiebat,
intellexit magnam fidem venerabilis sancti Ludo-
vici, quod nominaret Jesum Christum, affirmans
præconium, quod erat denuntiandum, esse Do-
mini nostri Jesu Christi. Ne prætermitti quidem
sdebet, quamvis res sit palam nota, quod dictu
venerabilis Rex bis mare transmisit ad incre-

mentum fidei Christianæ ingenti cum exercitu D
immensisque sumptibus. Prima vice secum duxit
Margaritam reginam uxorem suam, atque hoc
modo transmiserunt omnes ejus fratres: secun-
da vice secum duxit omnes, quos tunc habebat,
fratres; ex quatuor vero, quos habebat, filiis
tres natu majores secum duxit, ac filiam charis-
simam Navarræ reginam. Demum secunda hæc
vice susceptum persequens negotium ad incre-
mentum fidei Christianæ beate, sancteque dies
suos finivit in terra transmarina.

27 Spes, qua mens in se corroboratur, ad
Deum elevatur, ad perseverantiam animatur, *iv*
atque ad certam divini auxilii fiduciam, tanto-
pere corroboravit venerabilem sanctum Ludovi-
cum, solata est, animavitque, ut adversa omnia
despiceret, difficilia quælibet pro viribus aggre-
deretur, nihil non suscipere auderet ex fiducia
divini auxilii, qua nitebatur, sicuti tota ejus vita
manifestum facit: ex qua vita unum solummodo
factum pro speciali exemplo desumo. Quando
venerabilis sanctus Ludovicus post primam pe-
regrinationem redibat ex provinciis transmarinis,
jamque duobus aut tribus circiter diebus navi-
gassent, ac propinqui essent urbi Limissoni, tem-
pore nocturno paulo ante diem navis, qua ve-
nerabilis Rex, regina ejus uxor, liberique eorum,
nimirum dominus Joannes comes jam Nivernensis,
dominus Petrus comes olim Alenconius, ac do-
mina Blancha olim uxor domini Ferdinandi, filii
nati maximi et heredis illustris Castellæ regis,
nati trans mare, multaque aliæ personæ vehen-
tissime impetunt, impegit atque in durum arenæ cumulum
est allisa; vehementique dicta navis tum percussa
est impetu.

iv
Spes firma
Sancti Regis

28 Qui in navi erant, hoc sentientes, vehe-
menter timuerunt, ne navis esset rupta. Claman-
tibus autem eorum aliquibus præ timore periculi,
beatus Rex nullo modo perterritus, e vestigio
se recepit ad locum, ubi verum Jesu Christi
Corpus permissione legati Pontificii episcopi Tu-
sculani erat positum, ibidem beatus Rex in-
cubitos, genuaque humi provolutus, tempore
aliquo in oratione permansit. Demum naucleri,
ubi navem inspicere jusserant, retulerunt beato Re-
gi carinæ navis tres omnino tignos esse avulsos *p*.
Fuit navis restaurata quantum potuit, ac deinde
decem, aut circiter, hebdomadis, eadem navi
vecti fuere; donec memoratus sanctus Rex alii-
que, qui erant in dicta navi, in Provinciam
appulerunt ad castrum, quod Olbia *q* nominatur.
Dicebant autem naucleri ex mille navibus ne
unam quidem evadere potuisse ex tanto periculo,
certoque creditur ex dicto eos periculo fuisse ere-
ptos propter fiduciam atque orationem vene-
rabilis sancti Regis. Notandum autem hoc loco
dictum quoddam, quod regina Margarita uxor
ejus supradicta multis aliquoties narravit: vide-
licet, quando venerabilis Rex, atque ipsa, eor-
umque liberi supra dicti in illo erant periculo,
infantium nutrices ad eam accurrisse; eique di-
xisse: Domina quid faciemus liberis tuis? Eosne
excitabimus, lectoque levabimus? Et domina, de
vita corporis infantium ac sua desperans, respon-
dit: Ne eos excitaveritis, neque e lecto levaveri-
tis; at dormientes sinite eos ad Deum abire. Hoc
vero dixit magna spe, quam habebat, eos perpe-
tuo in cælo victuros.

iv
Spes firma
Sancti Regis

p

q

ANNOTATA.

a Documenta illa, quæ frequenter adducuntur, habentur infra cap. 6. Vide num. 73.

b Bellomontium ad Oesiam, vulgo Beaumont sur Oyse, oppidum est in provincia Insulæ Franciæ ad Oesiam fluvium, 8 leucis distans Parisiis versus Bellovacos, ut habet Baudrandus in Geographia.

c Anno 1244. Vide Commentarium § 41.

d Meldæ, vulgo Meaux, urbs nota est in Bria provincia ad Matronam fluvium, cujus tunc episcopus erat Petrus de Cuissy, memoratus apud Sammarthanos in Gallia Christiana tom. 3, pag. 701.

e Hoc mendosum esse patet ex Joinvillio num. 26, aliisque, ex quibus constat, Ludovicum natum fuisse die festo S. Marci, seu 25 Aprilis, dum cruce circumferebantur in agmine supplicantium. Suspicio itaque errorem esse biographi, qui in Actis canonizationis Latinis mentionem de crucibus invenerit, indeque formaverit festum Inventionis sanctæ crucis. Porro atas 34 annorum recte expressa est, et confirmat sententiam nostram de anno natali, quem in Commentario probavimus fuisse 1214 : si enim natus est 1214, ætatem 34 annorum compleverat anno 1248, dum mare transmisit.

f Memphis longissimo distabat intervallo a Damiatâ, eratque supra famosum Egypti Delta ad Nilum sita, ubi nunc fere est Cayrus magna. Alii putarunt Damiatam esse antiquum Pelusium, at nihilo verius, licet minus distaret Pelusium. De Memphi autem consuli potest Cellarius Geographiæ antiquæ lib. 4, cap. 1, pag. 41. Capta a Rege Damiatâ anno 1249. Vide de his omnibus Commentarium, et Joinvillium, ubi singula ordine relata sunt.

g Illicitum videri conditionem hujusmodi juramento addere, diximus in Commentario num. 684.

h Idem habet Joinvillius part. 1, cap. 2, ubi lit. m notabimus id sano sensu esse intelligendum.

i Anno 1251. Vide Joinvillium num. 183.

k Conditâ Jafa anno 1252, Sidon 1253. Acconis pars 1250 : ac eodem forte tempore castrum Cayphas, nisi illud cum Cæsarea munitum sit anno 1251. Porro castrum Cayphas ad radices montis Carmeli situm erat, ac tribus leucis distabat Accone. Videri de his potest temporis ordine Commentarius.

l Gallicæ Mont Musart : burgum reparatum a Rege, ait Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 3.

m In Commentario num. 1002 probavimus has leges conditas circa annum 1268.

n Hanc panam legibus promulgatis non statuit, ut putarunt non pauci; sed pro arbitrio infligi jubebat, dum blasphemie erant enormes; ut discas ex iis, quæ de his in Commentario ibidem disputavimus.

o Anno 1270.

p Hoc factum, quod contigit anno 1254, videri potest apud Joinvillium cap. 36, et Gaufridum num. 49 : hi enim ambo adjuerunt.

q Vide Joinvillium num. 237, et notata ibidem.

CAPUT III.

Amor Sancti in Deum : pietas in cultu divino, concionibus audiendis, et accipiendo sacratissimo Jesu Christi Corpore.

Quis satis queat esse idoneus ad enarrandam ferventem charitatem, qua beatus Jesu Christi Amicus flagrabat? Prorsus enim ut carbocandens, qui plenus est igne, ita venerabilis sanctus Ludovicus amore Dei fuit accensus. Quippe « ab ineuntis ætatis primordiis Dei Filium » tenera mentis affectione dilexit : nec diligere » desiit, studia continuando salubria, dum vitae, sibi commoditas affuit temporalis : sed quanto majori profecit ætate, ac in tempora prolixiora prosiliit, tanto in ejus exarsit amore » fervore spiritus ampliore a » : quemadmodum Bonifacius Papa VIII commemorat. Ad hæc docebat atque affirmabat, Deum amandum esse super omnia sine ulla mensura, utpote qui agnoscebat humiliter beneficia Domini nostri, eaque ut cognoscerent alii, eos docebat, ac erudiebat. Præterea alios docebat, quo pacto Domino nostro magis placere possint, quantunque adhibere eos oporteat diligentiam, ad evitanda quælibet, quæ ei debeant displicere. De quo in doctrina b, quam scripsit propria manu ad filiam suam Navarræ reginam, hæc verba inter alia leguntur :

30 « Dilecta filia, te doceo, ut ames Dominum Deum nostrum ex toto corde tuo, et ex » totis viribus tuis : sine eo enim nullus quidquam valere potest. Nihil tam recte amari potest, neque tam utiliter. Dominus est, cui » omnis creatura potest dicere : Domine, Deus meus es tu, nullo honorum meorum eges. » Hic ille est Dominus, qui misit Filium suum » in terram, ac in mortem tradidit, ut morte » inferni nos liberaret. Multum aberrat creatura » illa, quæ alio amorem cordis sui inflectit, » quam ad ipsum, aut sub ipsum. Mensura, » qua ipsum amare debemus, est amare sine » men- » sura. Meritus est abunde, ut ipsum amemus : » nam prior nos amavit. Utinam mature perpendere posses, quantum venerabilis Dei Filius » egerit pro redemptione nostra. Desiderium concipe, quod numquam a te abscedat; nimirum qua ratione magis Domino nostro placere possis. Hoc etiam cordi imprime, quod, si » certo scires nullum tibi futurum bonorum, » quæ feceris, præmium; nullam malorum poenam : nihilominus cavere deberes, ne facias » Deo displicentia; ac animum adiacere ad faciendum pro viribus, quæ ei sunt grata, puro erga eum amore. » Rursum in doctrina, quam propria manu scripsit regi Philippo bonæ memoriæ filio suo, hoc modo scribit : « Clare » tili, primum te doceo, Deum amare ex toto » corde tuo, et ex totis viribus tuis; nam sine » hoc nihil valere potest. » Ex quibus clare patet, quantopere Deum amaverit, quantumque liberos suos ejus amore erudierit.

31 Gratia pietatis, ac fervor bonæ voluntatis in corde venerabilis sancti Regis abscondi non potuit;

v.
Fervens Sancti in Deum amor.

b

quem et liberis suis instillare conatur :

F

vi.

A. REGINA.
CONFESSARIO.
summa in
Deum pietas.

potuit; ast illam multis, certisque indiciis manifestavit. Beatus Rex in Deum, ejusque Sanctos, atque in sanctam Ecclesiam summa ferebatur pietate, veluti manifeste patet ex cursu vitae ipsius, clareque innotescit ex testimonio multorum virorum probitate praestantium, ac fide dignorum, qui longo tempore eo familiariter sunt usi, quique jurati affirmabant, insigni cum religione fuisse plenum. Nihilominus ut id certius etiam demonstretur, specialia quaedam sunt conscripta.

luculenter
probata ex
Horis canonicis,

32 Venerabilis Rex Horas suas canonicas recitabat magna religione cum quodam ex ministris sacelli sui, idque horis ipsis statutis *c*, ante statutum tempus illas non recitans, aut certe spatio quam poterat minimo. Ad haec ritu solemniori canebat per ministros sacelli sui, et clericos omnes Horas canonicas ipsis horis statutis, horam non praeveniendo, aut spatio certe, quam poterat, brevissimo: eas autem audiebat magna pietate. Quin etiam, quando eques iter instituebat, sacelli sui ministros equis insidentes Horas canonicas recitare jubebat elevata voce, concentuque musico, eodem prorsus modo, acsi in ecclesia fuissent, ne statutum tempus praeteriret. Consuetudo vero, quam beatus Rex servabat in cultu divino, erat hujusmodi. Venerabilis Rex surgebat e lecto media nocte *d*, jubebatque vocari clericos, ac sacelli ministros; tum vero in sacellum intrabant singulis noctibus coram Rege; et tum canebant alta voce, concentuque musico preces Matutinas illius diei, ac deinde de diva Virgine. Neque ideo beatus Rex utrasque preces Matutinas non dicebat in eodem sacello submissa voce cum uno ex sacelli sui ministris. Matutinis precibus recitatis sacelli ministri, si vellent, redibant ad lectos suos. Modico elapso temporis spatio, eoque tam exiguo, ut quandoque post reditum suum capere somnum non potuissent, eos vocari jubebat ad Primas recitandas. Tunc Primas dicebant in sacello alta voce, concentuque musico, congruas diei, ac de beata Virgine diebus singulis; Rege venerabili ibidem praesente, et utrasque cum uno ex sacelli sui ministris recitante. Hiberno autem tempore quotidie parum aberat quin Primae recitatae essent ante diem: post Pascha vero tali hora dicebant preces Matutinas, ut absolutae essent paullo ante diem, quia dies tunc erant longiores. Atque id faciebat beatus Rex diebus quoque ac noctibus, quibus fuerat cum regina uxore sua.

Missaeque Sacrificiis, quibus assistebat quotidie,

33 Postquam Primae erant cantatae modo supra dicto, beatus Rex Missae Sacrificio quotidie assistebat, primum pro defunctis, quod plerumque dicebatur sine concentu musico. Verum subinde, veluti cum anniversaria defuncti erat commemoratio, aut quis ipsius domesticorum obierat, in cujus refrigerium Sacrum dici curabat, illud concentu musico celebrabatur. Singulis item diebus Lunae venerabilis Rex alta voce concentuque musico cantare jubebat de Angelis; singulis diebus Martis de beata Virgine Maria; singulis diebus Jovis Missam de sancto Spiritu; singulis diebus Veneris item Sacrum de cruce; et singulis diebus Sabbati rursum Sacrum de diva Virgine. Insuper praeter haec Sacra jubebat quotidie elata voce, concentuque musico cani Sacrum feriae, aut festo congruum. Tempore sacri quadraginta dierum jejunii semper assistebat ternis Missae Sacrificiis quotidie, quorum unum dicebatur in meridie, aut circa meridiem. Quan-

do autem aestivo tempore, dum intensus erat calor, iter agebat, matutino tempore, proficisciebatur, dumque ad hospitium pervenerat, dicta Sacra fieri jubebat; omnibusque praedictis assistebat venerabilis Rex.

34 Postea, ubi aderat hora prandii, priusquam comederet, intrabat sacellum suum, sacellique ministri coram ipso concentu musico dicebant Tertias ac Sextas diei congruas, ac de beata Virgine; at ipse cum quodam ex ministris sacelli sui easdem recitabat submisso tono. Cum autem in itinere erat tempore Tertiarum, Sextarum, aut Nonarum (at de Nonis hoc intelligendum jejunii *e* tempore) curabat easdem preces horarias elata voce ac musice cani inter equitandum a sacelli sui ministris, ipseque eas cum uno recitabat submissa voce. Singulis etiam diebus assistebat sacris Vesperis musice cantatis, easdemque cum uno sacelli ministro recitabat voce dimissa. Post cenam sacelli ministri sacellum ipsius ingrediebantur, voceque elata ac musica canebant Completorium diei congruum, ac de diva Virgine, beatusque Rex, dum erat in sacello suo, sapissime genibus innitebatur eo tempore, quo Completorium canebatur, totoque eo tempore preces fundere studebat. Quotidie absoluto Completorio de Dei Genitrice, sacelli ministri eodem ipso loco canebant unam ex antiphonis de Domina nostra ritu solemniori, concentuque musico; videlicet quandoque SALVE REGINA, quandoque aliam, cum oratione subjungenda, quemadmodum solet recitari.

35 Post haec statim Rex revertebatur ad cubiculum suum, eoque ibat. Tunc unus presbyterorum ejus veniebat, post quem ferebatur aqua sacra; qua presbyter cubiculum aspergebat, dicebatque hunc versiculum, ASPERGES ME, orationemque subjungi consuetam. Ubi vero aderat hora, qua venerabilis Rex cubitum ire consueverat, utrumque Completorium recitabat cum sacelli ministro praedicto. Porro diebus solemnioribus, quibus Officium fiebat ritu duplici, Officium de Matre Dei non recitabatur in sacello concentu musico; at submissa solum voce; exceptis insuper festis Natalis Domini, Paschatis, aliisque hujusmodi maxime solemnibus, quibus presbyteri in sacello non recitabant Officium de Domina nostra. Quando autem venerabilis Rex erat in loco quodam, ubi non habebat sacellum aliud, pro sacello habebat cubiculum suum. At vero per omnia fere regni loca sacellum habebat. Quamvis etiam agrotaret venerabilis Rex, jubebat semper sacelli sui ministros in sacello suo solemniori ritu cantare Horas canonicas; alii vero duo clerici aut Religiosi recitabant preces horarias de die, ac de beata Virgine coram lecto ejus, ubi decumbebant. Nisi nimis esset debilis, recitabat versiculos ex una parte, alii ex altera; cum vero esset tam debilis, ut loqui non posset, alium apud se habebat clericum, qui pro ipso psalmos recitabat.

36 Porro diebus singulis ferialibus, seu diebus illis, quibus non recitantur lectiones novem, duo supra altare lucebant cerei *f*, qui renovabantur diebus quibuscumque Lunae, ac Mercurii. At Sabbato quolibet, omnique festo simplici novem lectionum tres altari imponebantur cerei. Quolibet vero festo duplici, aut semiduplici novis mutabantur; atque altari imponebantur sex, vel octo cerei. At in festis solemnioribus cerei duodecim in altari ponebantur: uti etiam in anniversariis sacris pro patre ipsius, ac

Horas praeter ea ipse recitans,

adjuncto Officio de beata Virgine, etiam dum agrotabat;

item ex splendore, et ordine,

matre,

quorum rem
divinam pera
gi volebat :

B

item ex Officio
defunctorum
quotidie reci-
tato; ex mo-
destia in re-
dictio, affix-
que pluribus.

C

A. REGINE.
CONFESSARIO.

Quanta pieta-
te et humili-
tate sacras
audiret con-
ciones.

et sacrosan-
ctum Domini
Corpus susci-
peret.

^a Verba sunt desumpta ex bulla canonizationis.
^b Habentur hæc documenta inferius cap. 6.

pore

A. REGINE
CONFESSARIO.

pore inter solis ortum et meridiem, Sextæ in meridie, Nonæ inter meridiem et solis occasum æquali ab utroque distantia, Vespere hora ultima ante occasum solis, ac denique Completorium postquam sol occubuit. Hæc latius deducta, ac erudite probata invenies apud eminentissimum Cardinalem Bellarminum tom. 4 Controversiarum, controversia 3, lib. 4 cap. xi : ubi et plura de nomine, antiquitate, institutioneque Officii divini disputata sunt cap. 10, 13, 14, calumniæque hæreticorum cap. 12 refutatæ. Porro hic ordo singulas horas seorsim recitandi, uti præceptum non est, ita omnibus non est usitatus; nec illum in omnibus seculis est Sanctus, ut patebit in sequentibus : servavit tamen omnino ordinem sibi semel præscriptum, nec aliud indicare voluit biographus.

d De his eadem fere, sed brevius, Gaufridus num. 35.

e Quia jejunii tempore Nonæ etiam dicebantur ante cibi sumptionem, non item alio tempore.

f Hic numerus cerceorum exactius narratur in ipsis Ludovici hac de re statutis num. 455 Commentarii. Ibi enim duplicatur numerus hic relatus, additurque, singulos fuisse duarum aut trium librarum.

g Pannus samilis, Gallis samit, pretiosus admodum est ex serico, aureisque filis passim intertextus. Videri potest Cangius ad vocem exameum.

h Junci spargebantur, in solemnitatibus vel principis accessu, ut docet Menagius ad vocem Joncher. His igitur imponebatur ei sedes.

i Id pro tempore videbatur frequenter communicare. Alius erat usus apud primos Christianos, alius hodieum riget, certe in Belgio nostro.

k Gallice, son chaperon et sa coiffe. Utrumque est capitis tegmen. Primum haud dissimile erat cucullo monachorum, Gallisque olim etiam regibus erat usitatum, de quo plura vide apud Cangium in Glossario ad vocem caparo. Aliud minus est, et hodie etiam usitatum, quod ex corio, panno, lino, sericore, infra pileum gestatur.

CAPUT IV.

Pietas Regis erga sanctam crucem, sacra Sanctorum pignora; quanto honore et amore Religiosos, ecclesiasticos, ac probos quoslibet prosequeretur: ubi etiam de foundationibus piis quam plurimis.

Qualibet die Veneris sancta, qua crux adoratur, venerabilis Rex adibat vicinas ecclesias loci, ubi tunc erat, idque nudis pedibus, in quocumque illa die degeret loco: habebatque tibialia, superiorem quoque pedis partem tegentia, sine soleis, ne caro sua conspiceretur; at plantas pedum suorum prorsus nudas humi figebat: largaque super aras ecclesiarum, quas invisebat, offerebat dona, ac deinde rei divinæ usque ad finem intererat, nudis item pedibus, donec sanctam crucem adorasset. Porro hoc modo ad eam adorandam accedebat, ut trabea sua esset exutus, indutus veste corpori adstricta, vel tunica, atque ita nudis

pedibus, ut ante dictum est: soluto insuper cingulo, deposito galericulo, nudo prorsus capite in genua provolvebatur, pieque sic adorabat sanctam crucem. Deinde per aliquod terræ spatium genibus se promovebat, ac orabat; iterumque tertia vice genibus procedebat usque ad crucem, illamque adorabat, atque osculabatur tenera pietate, magnaque reverentia, ac humi se prosternebat primum in formam crucis, crediturque eo tempore, quo illam osculabatur, ubertim id faciendo flevisse. Quando venerabilis Rex prima vice iter transmarinum suscipere voluit a, venit ad ecclesiam beatae Virginis Parisiis, illic Missæ Sacrificio interfuit, incessitque ab ecclesia Parisiensi usque ad sancti Antonii b nudis omnino pedibus, balteo e collo pendulo, baculo peregrinationis indice manibus imposito, magna pietate, comitante eum illuc numerosa populi turba. Ibidem deinde populo, qui seculus erat, valedixit, equum conscendit, atque discessit.

42 Postmodum ipso anno, quo prima vice ex partibus transmarinis rediit, venerabilis hic Rex in pervigilio Natalis Domini venit summo mane ad abbatiam Regalis-Montis Ordinis Cisterciensis in diocesi Bellovacensi, dixitque interesse se velle promulgationi Nativitatis Domini nostri, quæ in festo illo fieri solet per totum Ordinem ipsa hora, qua habetur monachorum conventus, congreganturque illa hora monachi in loco, quem capitulum vocant. Statutum autem abbatiæ est tale, ut illa hora abbas, omnesque monachi, qui eo accedere possunt, conveniant in capitulum. Unusque monachorum stans in medio capituli, hæc inter alia pronuntiat verba: « Jesus Christus Filius Dei natus est in Bethleem Juda. » His dictis, abbas et monachi humi se prosternunt, jacentque sic in oratione, donec abbas se erigat. Propterea venerabilis sanctus Ludovicus hora ista venit in capitulum, conseditque juxta dictum abbatem usque ad pronuntiationem, eaque facta, se etiam humi prostravit extensum, quemadmodum abbas, aliique monachi, humiliter ac religiose; extensusque ibidem in oratione jacuit, donec abbas signum ei daret se erigendi, tunc se erexit.

43 Venerabilis sanctus Ludovicus habebat coronam spineam Domini nostri Jesu Christi; magnam partem crucis, cui Deus fuit allixus; lanceam, qua latus Domini nostri fuit transfixus; multasque alias gloriosas reliquias, quas obtinuit c. His reliquiis sacellum Parisiis erigi curavit; ad quod expendisse dicitur quadraginta omnino millia librarum Turonensium, et ultra. Ornavit etiam venerabilis Rex auro, argento, gemmis, aliisque ornamentis regis loca ac thecas, in quibus sacræ reliquiæ requiescunt, astimanturque dictarum reliquiarum ornamenta centum facile millibus, et ultra, librarum Turonensium. Ad hæc fundavit in dicto sacello canonicos, aliosque clericos ad celebrandum in perpetuum in memorato sacello cultum divinum coram sacris reliquiis supra dictis: atque ipsis assignavit ac constituit tot redditus perpetuos quotannis percipiendos ex pecunia, frumento, aliisque rebus, ut singuli illi canenici, qui decem sunt aut duodecim, annuatim accipiant quinquaginta quinque Turonenses d; licet habeant domos idoneas, quarum tres venerabilis Rex Ludovicus construi jussit prope dictum sacellum.

44 Porro ad honorandum augusti cultu memoratas reliquias, venerabilis Rex in dicto sacello

Pietas in sanctam crucem.

f in instrumenta varia passionis Domini.

e

d

quoque pie iusti
et splendide
generatur.

A cello tres quotannis stabilivit solemnitates. Primæ solemnitati interesse voluit conventum fratrum Prædicatorum Parisiensium; secundæ conventum fratrum Minorum: tertiæ interesse iubeat quosdam ex utrisque fratribus ante dictis, atque etiam alios e, quorum Parisiis magna erat multitudo, ex fratribus, qui habitabant in domo quadam apud palatium regium, ac prope hoc ipsum sacellum; ut tunc assisterent Matutinis precibus ad postulationem venerabilis Regis. In tribus his solemnitatibus, Sacro cantato apparatu maxime celebri, fratres, qui Sacro huic interfuerant, comedebant in cœnaculo venerabilis Regis, et Rex cum ipsis. Legebatur quoque perpetuo inter comedendum, quemadmodum fieri solet in tricliniis dictorum fratrum. Præterea in festis memoratis venerabilis Rex vocari iubebat episcopos quosdam, quos habere poterat, iubebatque hos episcopos ac fratres supplicantium ritu longo agmine procedere per palatium regium ad sacellum redeundo: in hoc autem supplicantium agmine venerabilis Rex humeris suis una cum episcopis portabat reliquias ante memoratas; idemque agmen augebat clerus ac populus Parisiensis. Consueverat etiam venerabilis Rex, quando erat Parisiis, memoratum sacellum ingredi, postquam Completorium erat dictum qualibet Vespera a sacelli clericis, diuque ibidem orare.

his operam
in palatio in
sanctos.

45 Venit aliquando ad abbatiam Regalis-montis in pervigilio sancti Michaelis, ubi tunc pernoctavit. Quando abbas surrexit illa nocte ad Matutinas, clerici venerabilis Regis jam fere absolverant Matutinas dicti beati Regis, ubi multum erat luminis, easque cantabant admodum solemniter. Postquam autem sonuerat in ecclesia ad Matutinas, dictumque erat, VENITE EXULTEMUS, venerabilis Rex ingressus est ecclesiam multo cum lumine, et processit ad locum, ubi sedet abbas in choro, conseditque apud abbatem, ac fuit semper ibidem venerabilis Rex in Matutinis monachorum, ubi dicuntur octodecim psalmi, lectiones duodecim, duodecim responsoria, TE DEUM LAUDAMUS, et Euangelium. Dum canebantur responsoria, venerabilis Rex descendebat e sedili suo, capiebat librum ac lumen, et inspiciebat. Postea Matutinis finitis, ubi inchoabantur Laudes, venerabilis Rex dixit abbati, velle se tantisper quiescere: eodem enim tempore matutino Parisios eum proficisci oportebat. Tunc beatus Rex se recepit ad cubiculum suum; finitis vero Laudibus, ad hanc ipsam ecclesiam rediit, ibique Sacro musice cantato interfuit. Deinde Parisios usque equitavit, ut festo sacrarum reliquiarum interesset: nam postridie festum sancti Michaelis solebat illic celebrare festum sacrarum reliquiarum Parisiensium.

propterea
sacellum Dionysii,
cui
sanctus
donum offert.

46 In festo item sancti Dionysii quotannis beatus Rex, quando debebat in partibus illis, veniebat Dionysiopolim. Deinde canebantur solemniter Matutinae initio noctis, iisque finitis monachi abbatiae sancti Dionysii in chorum ingrediebantur, canebantque solemniter in hac ipsa ecclesia Matutinas. Venerabilis autem sanctus Ludovicus dicebat iusta de causa Deum ista nocte perpetuo laudandum, celebresque cantus edendos, magnasque Deo gratias referendas. Iubebat Matutinas suas cani solemniter in sacello suo per sacellanos suos et clericos: cantatis autem Matutinis a monachis, venerabilis Rex procedebat ritu supplicantium, cumque eo sacellani

ac clerici ipsius, induti sacris trabeis lineisque amiculis, cruce prælata, a sacello sancti Clementis, abbatiae incluso, ubi Matutinas suas inchoaverat, usque ad ecclesiam sancti Dionysii supra dictam, ad corpora sancti Dionysii ejusque sociorum, ibique solemniter cani iubebat, quod de Matutinis suis supererat, eoque modo, ut, postquam essent cantatae, illuxisset. Itaque tota illa istius festi nocte laudes perpetuæ resonabant in ista ecclesia. Facta hæc fuere sæpissime, ac in consuetudinem abiire tempore venerabilis sancti Ludovici. Item quotannis, quando venerabilis Rex erat in abbatia sancti Dionysii dicto festo: aut si quandoque contingeret, ut tot obrueretur negotiis, ut eo se conferre non posset, postmodum simul ac illi erat otium, accedebat altare sancti Dionysii, secumque vocabat filium suum natu maximum, et coram eo ante altare sancti Dionysii summa religione in genua provolvebatur, capite denudato, ad orandum. Tunc quatuor byzantios aureos primum capiti suo imponebat, manibusque tenebat; ac quatuor hos byzantios magna reverentia offerebat super altare, illudque osculabatur. Et quia prima vice, qua sanctus Rex mare transmisit, septem effluerant anni, quibus donum istud non obtulerat, quod fuisset trans mare, ubi in Galliam rediit, donum hoc super altare die quadam obtulit modo supra dicto pro septem simul annis f.

E

f
Honori fieri
transferr
curat reli
quias socin
rum S. Mau
ritii:

g

47 Quandoquidem venerabilis sanctus Ludovicus decreverat Silvanecti prope palatium suum construendam curare adrem ad honorem sancti Mauritii ejusque sociorum, tantum egit atque effecit, ut viginti quatuor, aut circiter, corpora sociorum sancti Mauritii ex eadem legione acceperit ab abbate, ac monachis istius abbatiae, ubi dicta corpora requiescebant, quæ sita est in Burgundia g. Abbas cum quibusdam suorum fratrum, nuntiisque, eo a venerabili Rege missis, ea Silvanectum detulit. Ubi autem pervenerunt jam prope Silvanectum, ut in urbem deferri possent, venerabilis Rex ea deponi jussit in domo quadam episcopi, quæ Mons nominatur, ac media circiter leuca Silvanecto distat. Tunc congregari jussit episcopos, abbatesque multos; ac presentibus proceribus multis, numerosaque populi turba, instrui jussit agmen supplicantium ex omnibus clericis urbis Sylvanectensis. Imposita fuere memorata corpora sancta variis thecis, panno serico splendide coopertis; atque ea portari jussit, ingenti procedente supplicantium agmine, in urbem ad ecclesiam principem, hoc modo. Ipse beatus Rex propriis humeris portabat thecam ultimam cum viro claræ memoriæ Theobaldo Navarræ rege ab episcopi domo usque ad ecclesiam ante dictam; aliasque etiam thecas ante se portari jussit per alios magnates equitantes. Putabat enim Rex beatus, ut creditur, congruum esse ac honestum, ut dicti Sancti, qui equites fuerant Jesu Christi, gestarentur ab equitibus. Ubi corpora sacra fuere in memorata ecclesia, beatus Rex Sacrum ibidem cani jussit ritu solemniori, concionemque haberi ad populum istic congregatum. Haque perlubens honorabat Sanctos, eorum festa celebrabat, tantaque omnis generis reliquias prosequatur reverentia, ut eas osculari non sustineret illa die, qua cum uxore fuerat; dicebatque a viro quodam proboid se didicisse. Prædicta hæc omnia præstitit venerabilis Rex expensis propriis.

F

48 Fundavit, dotavitque abbatiam Regalis-montis Ordinis Cisterciensis: in qua abbatia tantum

tum

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
fundat. dotat-
que monaste-
ria, ac templa
plurima;

h i

k

l

B

m

n

o

p

q

privilegia
varia conce-
dit abbatia
S. Dionysii,
aliisque :

r

C

s

tum est operis, ut credatur fieri non potuisse per quemcumque alterum illarum partium, nisi per Regem : credunturque sumptus et expensa solorum adificiorum excessisse centum millia librarum Parisiensium. Item fundavit domum Beginarum Parisiis prope portam de Barbeel h. Item ecclesiam fratrum Minorum Parisiensium i. Item ecclesiam, domumque fratrum Minorum urbis Jafensis k trans mare : jussitque construi decem calices argenteos inauratos, vestesque, aliaque templi ornamenta ad decem, quæ ibidem sunt, altaria instruenda. Jussit etiam libros fieri ad cultum divinum, ac fratrum studia, instruxitque memoratam domum lectis, aliaque suppellectile necessaria. Rursus fundavit ecclesiam, ac domum fratrum Prædicatorum Compendii l, cui loco ædificiisque sine suppellectili venerabilis Rex facile impendit quatuordecim millia librarum Parisiensium : nihilominus post omnia illa, structa illic fuere multa opera jussu beati Regis, quæ ingenti stetere impendio. Præterea curavit venerabilis Rex propriis sumptibus memoratam consecrari ecclesiam fratrum Prædicatorum. Rursum fundavit, ac ædificari jussit Silvanecti prope palatium suum in honorem venerabilis sancti Mauriti ejusque sociorum ecclesiam, et officinas, quæ congruunt duodecim circiter fratribus Ordinis, ac habitus sancti Mauriti in Burgundia; ac stabilivit, ut Deo illic serviretur in perpetuum per istos fratres : deinde donavit illam ecclesiam, eique constituit possessiones ac reditus, quotannis perpetuo recipiendos, usque ad valorem quinque m librarum Parisiensium aut circiter. Rursum fundari curavit ac construi domum sororum fratrum Prædicatorum Rotomagi n. Item domum fratrum Prædicatorum Cadoymi o. Item domum Vallis-viridis prope Parisios Ordinis Cartusiensis. Item domum fratrum Carmelitarum Parisiis p maxima ex parte. Item fundavit ecclesiam, ac domum fratrum Ordinis SS. Trinitatis ad Fontem-bellaqueum q.

49 Præterea, cum abbas sancti Dionysii venisset quadam vice Pontisaram, ubi beatus Rex degebat, qui existimabat deberi sibi ab abbacia sancti Dionysii jus solemnibus procurationis, dicit isti abbati, recta, ut creditur, intentione : Domine abbas, quare non pacisceris mecum de procuratione r vestra, quam mihi debes? Facile contingere poterit, ut quidam ex posteris meis regibus non tanto vos amore prosequantur, quanto ego vos prosequor. Tunc suasum fuit abbati, ut re modica studeret istud procurationis jus redimere, si illud deberet; ne abbacia a secuturis regibus oneraretur. Abbas autem ei respondit, nullam procurationem illi se debere. Quippe habebat chartas veteres regum, unius aut plurium, qui ipsum præcesserant, quibus memorata abbacia de tali onere fuerat exempta, quas chartas memoratus abbas ostendi jussit venerabili sancto Ludovico Parisios reduci. Verum repertum fuit in actorum codice regio, abbates præcedentes persolvisse memoratum supra procurationis jus : indeque dicebatur, eos uti non debere chartis suis antiquis, privilegiisve prædictis. Factum id fortasse erat exigua cura, negligentiaque abbatum ac monachorum abbatia prædictæ : nihilominus beatus hic Rex, quamvis acta regum publica talia essent, uti supra est dictum, approbavit chartas has antiquas s, religionemque regum, qui eas concesserant; voluitque ut validæ essent ac firmæ. Neque hoc solum condonavit abbatia sancti Dionysii, sed

insuper dictæ abbatia clientibus, et de Argentolio t. Cormeliis u, et Ruolio x, qui Regi jus procurationis debebant, quod beatus Rex ejusque antecessores habuerant, ad honorem sancti Dionysii, atque amore dicti monasterii, quamvis reges, ejus antecessores, atque ipse possessionem habuissent contra chartas; totumque eis sua benignitate condonavit : eaque de re sanctus Rex Acta certa hujus condonationis confici jussit, sigilloque suo muniri, quæ Acta servantur in memorata abbacia. Ad hæc memoratus sanctus Rex, qui dictam abbatiam a damno præservare voluit pro tempore futuro, ubi intellexerat regem Carolum illis concessisse privilegium, quo non solverent in toto regno suo, neque in aquis, neque in terris; aliquosque dictæ regni viros nobiles resistere velle privilegio dictæ abbatia, ac dicere, regem Carolum non potuisse prædictæ abbatia concedere hujusmodi privilegium in ipsorum detrimentum; tunc beatus Rex denuo concessit memoratæ sancti Dionysii abbatia, ut in omnibus dominiis suis neque in terris, neque in aquis, abbas ac conventus sancti Dionysii obligarentur ullo transitionis jure, neque portorio, neque jure quintæ exigendæ, neque alio onere, de iis, quæ adferre vellent ad usum suum y. Item beatus Rex illis concessit, ut frui possent bonis suis, quæ acquisiverant et hic abbas et ejus antecessores in regno Franciæ; atque ut ea retinere possent in perpetuum, et ut cogi non possent ad ea vendenda, aut se iis privandos alio modo, utque bona dictæ abbatia tolli non possent a manu, aut corona Franciæ.

50 Præterea abbatia Caroli-loci z Ordinis Cisterciensis obtinuit multos agros, ac possessiones, easque emerat a viris nobilibus aliisque tempore dicti beati Regis; pro quibus illi, qui ea vendebant, obligabantur ad clientelæ functiones quasdam ac servitia; neque ea vendi poterant Religiosis, aliisque viris ecclesiasticis, sine potestate a Rege facta. Confirmavit beatus hic Rex emptiones istas, voluitque ut memorata abbatia possessiones istas haberet stabiliter, neque ad functiones clientelæ obligaretur, ad quas illi, qui vendiderant, fuerant obligati. Præterea beatus Rex tantopere venerabatur clericos, ut mensa ipsius sacellanorum, qui coram ipso manducabant, ut preces ante cibi sumptionem, ac gratiarum actionem post cibum sumptum recitarent, altior quandoque esset mensa beati Regis, aut certe æqualis. Memoratus etiam sanctus Rex assurgebat viris probis, eosque apud se sedere jubebat propter eorum probitatem, ac magnopere illos honorabat : quia viros probos amabat, eosque, quibus bonum erat testimonium, cujuscumque fuissent loci. Ad hæc crebro, ac familiariter admodum invisebat templa, locaque religiosa. Affirmabat frater Gaufridus de Bello-loco, vir religiosus, Ordinis Prædicatorum, qui ei erat a confessionibus, se invenisse in dicto beato Rege religionem tantam, ut diceret, si regina uxor sua moreretur, postquam obiisset, se sacerdotii ordinem suscepturum.

51 Tanta beatus Rex viros sanctos prosequatur veneratione, ut, cum aliquando esset Caroli-loci in ecclesia Ordinis Cisterciensis, in diocesi Silvanectensi, audiretque dici, corpora monachorum, qui ibidem moriebantur, lavari in saxo quodam illic posito, beatus Rex saxum illud fuerit osculatus, ac locutus fuerit in hunc modum : O Deus! tot viri sancti hic sunt loti. Adhæc, quandoquidem moris est in Ordine

Cister-

D

E

F

G

u Cormeliae, vulgo Cormeilles : quo nomine

১১

78

non

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

non longe ab Argentolio notatur in mappis geographicis. Jus procurationis de hoc vico abbatia remiserat Ludovicus VII per litteras anni 1158, quas recitat Doubletius pag. 878. Litteras autem illas confirmavit S. Ludovicus anno 1255 per suas Argentolii datas, quas Doubletius habet pag. 908.

x Ruolium ab alia Sequanæ parte situm, notatur in mappis nomine Ruël, ac vulgo Rueil vocatur. Jus procurationis de hoc abbatia dominio remisit Sanctus anno 1258, Litteras ejus vide apud Doubletium pag. 990.

y Hujus beneficii litteras Meloduni datas mense Januario anno 1258 stylo veteri, id est 1259, exhibet Doubletius pag. 908 : sequentis vero pag. 910, quæ leguntur signata mense Martio anni 1269, id est 1270.

z De abbatia Carolilocensi, vulgo Chaalis, agunt Sammarthani tom. 4 Gallia Christiana pag. 218.

aa De ceremonia pedes lavandi, quæ Mandatum vocatur, aliqua notata sunt ad Vitam primam cap. 4, lit. q.

B bb Quæ affert auctor ex documentis Ludovici, non ad factum postremo relatum, sed ad dicta toto hoc capite, referenda sunt.

CAPUT V.

Piorum librorum lectio, oratio frequentissima, sollicita alienas preces postulandi cura.

Frequens est
in libris piis
legendis,

Venerabilis sanctus Ludovicus, intelligens tempus non esse terendum rebus inutilibus, nec curiosis de hoc mundo interrogationibus, at tempus impendendum rebus piis; studiose animum applicabat ad legendas Scripturas sanctas. Habebat enim Biblia cum interpretatione, atque originalia sancti Augustini, aliorumque Sanctorum, aliosque libros sacros, quos legebat, sibi quæ prælegi jubebat sæpe inter prandium horamque somno capiendi destinata, a, scilicet quando de die somnum capiebat. At uti raro contigebat ut dormiret; sic tempus exiguum somno indulgebat. Hoc ipsum sæpe faciebat post quietem captam usque ad Vesperas, quando non urgebant momenti gravioris negotia. Jubebat quoque hora ac tempore supra dicto vocari quosdam Religiosos, aliosve quosdam viros honestos, quibuscum loquebatur de Deo, de ejus Sanctis, eorumque factis; quandoque etiam de historiis Scripturæ sacræ, ac Vitis Patrum. Præterea diebus singulis, ubi Completorium in sacello a sacellanis ejus erat recitatum, ad cubiculum suum se recipiebat, eoque tempore accensa erat candela aliqua certæ longitudinis, nempe trium pedum b aut circiter, atque interea quamdiu illa durabat, legebat Biblia, aut alium librum sanctum. Candela ad finem vergente, unus ex ejus sacellanis vocabatur, et tunc cum eo recitabat Completorium.

in prælectionibus
scholæ
theologicæ
quandoque
assistit.

54 Quando secum habere poterat ad mensam suam viros quosdam venerabiles, lubens eos adhibebat, videlicet aut viros Religiosos, aut etiam seculares, quibuscum de Deo loquebatur quandoque ad mensam, quoniam hoc erat pro

lectione, quæ legi solet in monasterio, dum fratres simul ad mensam veniunt. Hæc ratio erat, cur raro comederet cum magnatibus: attamen familiares ejus equites ac domestici cum ipso erant. Rursus, quandoquidem aliquis theologiae magister c prælegebat Psalterium in abbatia Regalis-montis; quando Rex ibidem erat, ibat subinde, dum audiebat sonum aeris campani, quo signum dabatur quando congregari debebant monachi ad scholam adeundam, veniebatque tunc ad scholam, illicque sedebat inter monachos, veluti etiam monachus, ad pedes magistri, qui prælegebat, eumque diligenter audiebat: fecit id beatus Rex frequenter. Quandoque etiam beatus Rex intrabat scholam fratrum Prædicatorum Compendii, sedebatque ibidem humi supra sedem ante magistrum prælegentem in cathedra, eumque diligenter audiebat. Porro fratres sedebant in sedibus altiori loco, prout solebant in schola, cumque fratres vellent e sedibus suis descendere, humique sedere, id non patiebatur. Factum etiam aliquando, ut, cum esset in triclinio fratrum Prædicatorum Compendii, ascenderet sedem, ubi legebatur ex Bibliis inter comedendum, quemadmodum consueverunt fratres, essetque illic longo tempore beatus Rex apud fratrem, qui lectionem prælegebat, eumque perlibenter audiret.

55 Duo hæc concordant sibi invicem erga Dominum nostrum omnipotentem, quod opera juvenitur oratione, operibus oratio. Probe hoc perspexit beatus Rex sanctus Ludovicus, qui tempus suum bonis operibus semper impendit, ac conabatur mentem suam ad Deum elevare in oratione, ut et in contemplatione nancisceretur solatium, et in bonis operibus opem divinam. Etenim singulis diebus vesperi, saltem quando non ægrotabat, postquam Completorium recitaverat cum uno ex sacellanis suis, (quod recitabat in sacello, quando in loco erat, ubi habebat sacellum; si id non habebat, in vestiario prope cubiculum suum) abeunte illinc memorato sacellano, beatus Rex solus ibi manebat ante lectum suum, eratque in oratione longo tempore inclinatus ad terram, tenendo cubitos super scamnum, tanto tempore d, ut multum tædii crearet iis, qui erant ejus cubiculi, quique eum foris expectabant. Porro præter alias orationes sanctus Rex quotidie vesperi genua flectebat quinquagesies, singulisque vicibus se plane erigebat, ac tunc rursus genua flectebat, ac quoties provolvebatur in genua tractim omnino recitabat unum Ave Maria e. Post hæc non bibebat, sed erat in lecto suo. Quotidie post Matutinas in ipsa etiam hieme: (tunc enim, postquam rediit ex terra transmarina, adeo mature surgebat, ut Matutinæ diu ante diem essent cantatæ:) tum, inquam, dictis Matutinis, beatus Rex precabatur solus ante altare, quando erat in loco, ubi sacellum habebat; si vero sacellum ibidem non habebat, orabat ante lectum suum, adeo ut sæpe spiritus ipsius, ejusque visus, sic essent debilitati, quia jacebat ad terram inclinatus, capiteque prope in terram prono, ut, cum surgeret, ad lectum regredi non posset, sed rogaret quempiam e cubiculariis suis, qui expectaverat donec ab oratione surgeret, eique diceret: Ubi sum? submissa tamen voce propter equites, qui in ipsius cubabant cubiculo.

56 Præterea, ut confessarius beati Regis dicit in Vita illius, quam conscripsit: « Beatus Rex » lacrymarum / gratiam plurimum affectabat, et

VIII.
crebro ac du
precibus insi
stat quotidie,

A » super hoc defectu confessori suo pie et humiliter conquererebatur, familiariter ei dicens, » quod quando in litania dicebatur, ut fontem lacrymarum nobis dones, devote dicebat : O Domine, fontem lacrymarum non audeo postulare, sed modice lacrymarum stille mihi sufficerent ad cordis mei ariditatem, et duritiam irrigandam. Aliquando etiam confessori suo familiariter recognovit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas sibi dedidit, quas cum sentiret per genas suaviter ad os influere, non solum cordi, sed gustui suo dulcissime sapiebant. » Post omnia hæc quotidie tanto tempore precibus insistebat inclinatus ad terram, cubitis supra scammum positus, ut ipsius familiares, qui foris eum expectabant, plane tædio afficerentur, vehementerque fatigaretur.

57 Quando beatus Rex trans mare captus fuit a Saracenis, ubi prima vice transmiserat; adeo vehementer ægrolabat, ut dentes ipsius motarentur; caro ejus maculis infecta esset, ac pallida; fluxuque alvi laboraret admodum gravi; ac tam esset macilentus, ut ossa ejus spinæ dorsi prorsus viderentur acuta; tamque debilis ut necesse esset, ut quis ex famulatio ipsius solus eum portaret ad necessitates omnes, eumque detegeret: solus enim ille servus ei permanserat, aliis morbo impeditis, aut absentibus: nihilominus tunc perpetuo orabat, secumque psallebat acsi semper dixisset suum PATER NOSTER, aliasve preces. Præterea non ei satisfaciebant orationes propriæ, sed humiliter se commendabat precibus aliorum, quos probos esse existimabat. Cumque se commendaret precibus Religiosorum, illique genua flecterent in respondendo, ac concederent quod postulabat: beatus Rex genua etiam flectebat coram illis. Quotannis quoque pijs mittebat litteras comitiis generalibus, quæ habentur Cistercii in annos singulos, quibus litteris se dictis comitiis, eorumque precibus commendabat: illique litteris suis respondebant, se curaturos, ut anno illo per totum Ordinem a singulis monachis dicerentur pro ipso tria Sacra; unum de sancto Spiritu, alterum de cruce, tertium de beata Virgine. Accipiebat igitur ab ipsis, aliisque multis Sacra plurima.

C 58 Talis item clausula inter alia continetur in epistola, quæ ab eo missa fuit, scriptaque manu propria, filia ipsius Navarra reginæ: « Chara filia, lubens procura preces proborum hominum, meque tibi conjunge in eorum orationibus: atque, si placeat Domino nostro, ut ab hoc mundo discedam ante te: obsecro te, ut procures Missæ sacrificia, preces, aliaque bona opera pro anima mea. » Adhæc venerabilis sanctus Rex similes litteras, precesque destinavit ad filium suum, bonum regem Philippum, qui post ipsum regnavit: uti patet ex epistola propria ejus manu exarata, quæ missa fuit ab ipso ad filium memoratum: in qua hæc continentur verba: « Chare fili, te oro, ut, si Deo placeat, ut ab hoc mundo migrem ante te, me sublevari cures Missæ sacrificiis, aliisque precibus, ac mittas ad congregationes regni Franciæ, easque rogari jubeas, ut orent pro anima mea; tuque ipse intendas, ut in omnibus bonis, quæ facies, Dominus noster partem mihi concedat. » Rursus quando beatus Rex postrema vice mare erat transmissurus, paullo antequam iter suum susciperet, invisit domos Religiosorum Parisiis; atque in domo fratrum Prædicatorum Parisiis, fratrum Minorum, alio-

runque quorundam Religiosorum, coram fratribus congregatis genua flexit; eosque humiliter et religiose rogavit, ut Deum pro se orarent. Tunc etiam adivit domum sancti Lazari *g* Parisiis, et coram infectis lepra congregatis genua flexit, eosque beatus Rex humiliter ac pie flagitavit, ut Dominum nostrum pro se orarent: prædicta autem hæc facta fuere præsentibus ejus domesticis, equitibus, aliisque.

59 Rursus, postquam beatus Rex tempore primæ suæ peregrinationis captus fuerat a Saracenis, pactumque erat de ejus aliorumque Christianorum redemptione, ac soldanus jam jusjurandum de liberatione facienda juraverat, et sanctus venerabilis Rex cum aliis aqua per fluvium ductus fuerat prope Damiatam, ubi demum sanctus Rex, dominus Carolus, et dominus Alphonsus ipsius fratres, alique quidam in terram fuere expositi, aliis Christianis in navibus manentibus: cum beatus Rex, ejusque fratres prædicti, atque alii quidam essent sub quodam tentorio, ingentem audierunt commotionem, ac contentionem asperam, qua ipsi etiam eorum custodes omnes sunt perterrefacti: a quibus petium fuit quid esset: at beatus Rex alique perspexerunt satis ex agendi modo, et responsis dictorum custodum, ingentem esse miseriam, metuque *h* percellabantur. Tunc beatus Rex, ut Christianus bonus, sapiens, ac providus, recitari jussit Officium de Cruce, Officium de die, de sancto Spiritu, ac pro defunctis, ac preces alias pijs, quas noverat. Præterea, quando beatus Rex tempore primi itineris transmarini erat in civitate Sidone *i*, promulgari jussit, ut omnes venirent ad concionem patriarchæ, qui ibidem cum ipso erat, accederentque nudis pedibus ac laneis induti ad Deum orandum, ut ipsi notum faceret, utrum foret magis congruum, subsistere etiam tum in Terra sancta, an redire in Galliam. Præter supradicta, quoties magni momenti negotium erat sancto Regi, dum considerabat suprema curia, mittebat nuntios suos ad monasteria Religiosorum, eosque rogabat, ut precarentur Dominum nostrum in orationibus suis, ut Deus ipsi concederet gratiam agendi in illo negotio quod melius esset, magisque ad Dei honorem conducere, atque ut Dominus noster bonum ipsi suggereret consilium.

ANNOTATA.

a Somnum brevem subinde captabat a meridie post Nonas recitatas, ut dicitur alibi.

b Ex longitudine patet, intelligendam esse ceream minutam, quam Galli bougie nominant, quamque filium ceratum rectius vocare possumus.

c Magistrum hunc fuisse Vincentium Belloracensem, verisimile est ex dictis in Commentario num. 754.

d Anonymus Gallus apud Chesnium pag. 400 de his ita loquitur: Omni etiam die post Completorium, et aliquando post Matutinas... tamdiu manebat in oratione pronus in terra, quod aliquando, debilitatis ejus spiritibus, ad lectum ab uno de camerariis educebatur.

e Audi laudatum anonymum: Omni sero quinquaginta genuflectiones, in qualibet se erigens et iterum genuflectens, faciebat in honore gloriosæ Virginis, Ave Maria etc. recitans.

f Vide Vitam primam num. 37, ex qua hæc sunt citata.

g Anonymus apud Chesnium pag. 400: Suis autem meritis et orationibus Rex humiliter non

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

oratione item
se munit in
periculis, ac
rebus dubiis.

E

h

i

F

con-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

contentus, orationes aliorum humilium nonnumquam flexis genibus etiam, quod mirandum est, coram leprosis in domo sua Parisius congregatis postulabat, æstimans etiam nihil sine oratione bene inchoari, ad finem debitum non perducere. *Facta hæc anno 1270, de quibus in Commentario num. 1066.*

h Contigisse hæc opinor eadem die, qua captivi fuere liberati, dum Ægyptiorum principes inter se contendebant, eosne dimitterent an occiderent. Vide Joinvillum, seu Vitam tertiam num. 150.

i Anno 1254, de quo Joinvillius num. 225, ubi supplicationes institutæ dicuntur per legatum Pontificium. At potuit tam patriarcha Hierosolymitanus, quam legatus Pontificius in eis partem habere.

CAPUT VI.

Amor in proximos, ubi multa præclara filiis, aliisque documenta data.

B

Amor Sancti
in proximum,
quem probat
ejus cura eos
in bono pro-
movere.

Quandoquidem homo est imago Dei, in qua Deus amatur, quemadmodum rex honoratur in sua imagine: quique amat homines, similiter facit ac ille qui amat Deum; atque ille, qui amat homines, eos amare debet, aut quia boni sunt, aut ut sint boni: id intelligens venerabilis sanctus Ludovicus, ut qui charitatis fervore erat incensus, amorem suum ad omnes extendit, cupiens ut boni essent, docensque multos bonis exemplis sanctisque monitis, ut tales essent; præsertim liberos ac familiares suos, aliosque, ut ex sequentibus satis fit manifestum. Ac primum patet, eum ad vitam laudabilem instituisse liberos suos, sicut ordo charitatis exigit. Quam in rem venerabilis sanctus Ludovicus misit epistolam documenta continentem, propria manu scriptam ad dominam Elisabetham *a*, filiam suam, Navarræ reginam; cujus epistolæ tenor est talis:

a

b
hanc autem
curam docu-
menta filie
data

b

c d

c

64 Charæ suæ *b* atque dilectæ filiæ Elisabethæ, Navarræ reginæ salutem, et paternum amorem. Chara filia, quia credo te libentius a me accepturam, quam ab ullis aliis, propter amorem, quo me prosequeris; animum adjeci ad documenta quædam tibi tradenda, manu mea scripta. Dilecta filia, te doceo, ut ames Dominum Deum nostrum ex toto corde tuo, et ex totis viribus tuis: sine illo enim nullus quidquam valere *c* potest. Nulla res amari potest *d* tam utiliter. Dominus est, cui omnis creatura potest dicere: Domine, Deus meus es tu, nullo bonorum meorum eges. Hic ille est Dominus, qui misit Filium suum in terram, ac in mortem tradidit, ut morte inferni nos liberaret. Chara filia, si illum ames, tuo id fiet lucro. Multum aberrat creatura illa, quæ alio amorem cordis sui inlectit, quam ad ipsum, aut sub *e* ipsum. Chara filia, mensura, qua ipsum amare debemus, est amare sine mensura: meritis est abunde ut ipsum amemus; nam prior nos amavit. Utinam mature perpendere posses opera, quæ venerabilis Dei Filius fecit pro redemptione nostra. Chara filia, ardentem desideras, quo modo magis illi placere possis; magnamque adhibe curam ad vitanda omnia, quæ putabis illi displicitura. Speciatim ea debes esse voluntate, ut peccatum mortiferum non com-

mitteres rei cujuscumque, quæ evenire potest, *D* causa; ac membris potius omnibus te secari, vitamque tibi crudeli martyrio eripi sineres, quam peccatum mortale *f* sciens committeres.

62 Chara filia, peccata tua frequenter contemneris assuesce, eosque elige confessarios, qui vita sint sancta, idoneaque doctrina, a quibus docearis ea, quæ te vitare oporteat, quæque te oporteat facere: ac talem te præbe, ut confessarii tui, alique amici tui te docere ac reprehendere audeant. Chara filia, lubens assiste Officiis sanctæ Ecclesiæ, et quando eris in ecclesia, cave ne nugaris aut vana loquaris. Preces quiete funde vel ore vel mente. Nominatim quando Corpus Domini nostri Jesu Christi præsens erit in Missæ sacrificio, ac paullo ante, modesta etiam magis sis, magisque precibus intenta. Chara filia, audi libenter loqui de Domino nostro et in concionibus et in privatis colloquiis. Nihilominus privata colloquia fuge, præterquam cum hominibus probitate ac sanctitate admodum sublimi præditis. Libenter indulgentias lucrari stude. Chara filia, si qua te premant adversa sive infirmitatis, sive cujusdam rei alterius, quibus nullum bono modo adhibere possis consilium: fer ea leniter, de iisque Domino nostro gratias age, teque de iis ei gratiam exhibe: credere enim te oportet, id fieri ad utilitatem tuam, et existimare debes, ea te meritam, ac plura etiam, si vellet; quia eum parum amavisti, parum ei servivisti, multaque egisti voluntati ejus contraria. Si prospera quædam tibi contingant sive sanitatis corporis, sive rei alterius, Domino nostro humiliter gratias age, eique de iis te gratiam præbe: ac diligenter cave, ne istis deterior fias, seu superbia, seu vitio alio: grande enim est peccatum contra Dominum nostrum pugnare occasione donorum ipsius.

f
ad vitam
Christiane

B

63 Siqua animi tristitia te angat, modo hujusmodi sit, ut eam confessario tuo dicere liceat ac oporteat; eam illi indica, aut alteri cuiquam, quem fidelem autumas, quique id omnino celabit, ut eam feras animo magis quieto. Chara filia, esto in eos animo benigno, quos intelliges animi aut corporis dolore angere, iisque libenter succurre aut solatio, aut eleemosyna, prout poteris bono modo. Chara filia, dilige homines quosvis probos, sive Religiosos sive seculares, per quos intelliges Deum honorari, ac coli. Pauperes ama, ac subleva, eos præsertim, qui amore Domini nostri paupertatem amplexi sunt. Chara filia *g*, provide tibi pro viribus tuis ut mulieres, alique domestici, qui tecum conversantur familiariter magis ac secreto, vita sint proba sanctaque, ac fuge omnes, quantum potes, qui fama non sunt integra. Chara filia, humiliter morem gere marito tuo, patrique tuo ac matri in rebus Deo placentibus: id facere libenter debes ex amore, quo eos prosequeris; ac magis etiam ex amore Domini nostri, qui id ita præcepit, prout unicuique est congruum: at contra Deum nemini obedire debes. Chara filia, magno conatu allabora, ut tam sis perfecta, ut illi qui te videbunt aut de te audient, bonum de te possint capere exemplum. Expedire mihi videtur, ut non habeas nimiam simul multitudinem vestium, neque monilium, secundum conditionem tuam; at existimo satius esse, ut subsidia pauperibus largiaris, ex eo certe, quod esset nimium: atque ut ne nimio tempore aut studio utaris ad te vestientem atque exornandam. Cave etiam ne excedas in mundo tuo muliebri; sed inclina te semper illa in re ad minus potius, quam ad majus.

*ac Sancte
instituendum.*

F

*hic descripta
attendunt :*

A 64 Chara filia, desiderium concipe, quod numquam te deserat; nimirum qua ratione magis Domino nostro placere possis : atque eo fac sis animo, ut, si certo scires nullum tibi futurum bonorum, quæ feceris, præmium, nullam malorum pœnam; nihilominus cavere velles, ne faceres Deo displicentia, atque animum adiace-
re ad faciendâ pro viribus, quæ ei sunt grata, ex puro illius amore. Chara filia, libenter pro-
cura preces proborum hominum, meque tibi conjunge in eorum orationibus : atque si placeat Domino nostro ut ab hoc mundo discedam ante te, obsecro te, ut procures Missæ sacrificia, preces, aliaque bona opera pro anima mea. Præ-
cipio tibi, ut nemo hoc scriptum videat sine licen-
tia mea, excepto fratre tuo *h.* Dominus noster tam bonam te faciat in omnibus quam deside-
ro, ac magis etiam quam desiderare possum.
Amen.

*ubi et instru-
mento peni-
tentia eidem
misce cum
epistola hor-
tatoria :*

B 65 Beatus Rex insuper misit dictæ filiæ suæ Navarræ duas tresve thecas eburneas. Inferius erant his thecis erat clavus ferreus, cui annexæ erant ferrea catellæ longæ uno cubito aut circiter. Catellæ inclusæ erant singulis his thecis, quibus memora-
ta regina quandoque se flagellabat ac percutiebat, quemadmodum commemoravit conscientia suæ moderatori, morti jam proxima. Præterea beatus Rex memoratus dedit eidem huic filiæ cingulum cilicinum amplitudine palmæ humanæ, quo quandoque se cingebat, ut conscientia arbitro memoravit tempore prædicto. Ad hæc beatus Rex misit ad dictam reginam litteras, manu sua scriptas, in quibus legebatur, quod mitteret per fratrem Joannem de Mons Ordinis fratrum minorum, istius tunc reginæ, aliquando etiam beati Regis, confessarium, flagellum inclusum, sicut dictum est supra; eamque rogabat in his litteris, ut frequenter hoc flagello se exciperet pro peccatis propriis, ac pro peccatis miseri sui Parentis.

*deinde et ope-
ra misericor-
diæ, quibus
filios ad sym-
plicitudinem*

C 66 Præterea semper die Jovis sancta beatus Rex pedes lavabat tredecim pauperibus, singulisque dabat quadraginta denarios; ac postea ipse met eis ad mensam serviebat. Hoc ipsum facere jubebat dominum Philippum, dominum Joannem, ac dominum Petrum, filios suos, quando illa die erant apud ipsum : ita ut eodem loco, ubi Rex pedes lavabat tredecim suorum pauperum, dominus Philippus etiam, alique ejus filii, singuli pedes lavarent tredecim pauperum, darent singulis, quorum pedes laverant, quadraginta denarios : ac deinde pauperes illi, quorum pedes filii laverant, etiam comedebant, sicut illi, quorum beatus Rex pedes laverat, singulique item filii ministrabant ad mensam istis pauperibus, quemadmodum dictum est supra de sancto Rege suis tredecim pauperibus ministrante. Sæpe etiam, quando Rex erat Vernonii, ibat ad valetudinarium publicum cibi sumendi tempore, egenisque ministrabat propriis manibus cibos, quos per coquos suos parari jusserat pauperibus in dicto valetudinario : serviebat porro illis coram filiis suis, quos ibi adesse volebat, crediturque voluisse, eos ibi adesse, ut eos instrueret, doceretque opera misericordiæ. Ministrabatque sanctus Rex pauperibus, hisque præponebat pulmentum, prout iis erat congruum : aliis fercula carniū, aut piscium, eorum morbis accommodata.

*attendunt mo-
stra, et docu-
menta :*

67 Quando offerebat super altare sancti Dionysii quatuor byzantios, jubebat illic præsentem esse dominum Philippum filium suum, uti supra i

dictum est in tractatu secundo, atque offerebat coram ipso. Præterea filio suo domino Philippo, qui post eum regnum administravit, scripsit propria manu, scriptamque reliquit, instructionem sanctam, cujus contentum est hujusmodi : Dilecto filio *h.* suo natu maximo Philippo salutem. Chare fili, quia toto corde desidero, ut in omnibus bene sis institutus, putavi quædam tibi tradenda documenta hoc scripto; quandoque enim te audi-
vi dicentem, te magis conservaturum mea, quam alterius personæ. Quapropter, chare fili, primum te doceo, ut Deum ames ex toto corde tuo, et ex omnibus viribus tuis : nam sine eo nullus quidquam valere *l.* potest. Debes cavere, quantum potes, ab omnibus, quæ ei credes displicitura. Præcipue eo debes esse animo, ut pro re nulla mundi committeres peccatum mortale, ac sineres potius omnibus te truncari membris, vitamque tibi eripi crudeli martyrio, quam sciens peccatum mortale committeres. Siqua adversa tibi immiserit Dominus, seu morbum, seu quid aliud; ea ferre debes prompta voluntate, eique de iis gratias agere, teque gratum exhibere. Cogitare enim debes eum id facere ad utilita-
tem tuam; item debes perpendere te abunde me-
ritum et hæc et plura, si vellet, quia eum parum amavisti, parum ei servivisti, multaque fecisti voluntati ejus contraria. Si qua prospera Domi-
nus noster tibi largiatur, ei humiliter de iis gratias agere debes, ac cavere, ne inde deterior fias, seu per superbiam, seu per vitium aliud : peccatum enim grave admodum est contra Deum pug-
nare occasione ipsorum ejus donorum.

68 Chare fili, doceo te, ut assuescas peccata tua sæpe confiteri, eosque tibi eligas confessarios, qui vita sint sancta, doctrinaque idonea, a quibus docearis ea, quæ te fugere oporteat, quæque te oporteat facere : ac talem te moribus præbe, ut confessarii tui, alique amici tui libere te docere audeant, ac reprehendere. Chare fili, doceo te, ut libenter assistas Officiis sanctæ Ecclesiæ, ac dum eris in ecclesia, cave ne nugeris aut vana loquaris; preces funde quiete vel ore vel mente, præsertim magis fac sis quietus, magisque ad Deum orandum attentus, quamdiu Corpus Domini nostri Jesu Christi in Missæ sacrificio erit præsens, atque aliquo etiam tem-
poris spatio ante. Chare fili, esto in pauperes animo benigno, omnesque eos, quos animi aut corporis dolore angi putabis : ac quantum poteris, iis libens succurre aut solatio, aut quadam elemosyna. Si qua te animi tristitia angat, quæ talis sit, ut eam dicere possis ac debeas, eam indica confessario tuo, aut alteri, quem fidelem putas, quemque nosti omnino eam celaturum : ita tristitiam tuam quieto magis feres animo. Chare fili, familiares tibi adhibe viros probos, seu Religiosos seu seculares, societatemque improborum fuge. Cum bonis bona libens misce colloquia. Audi libenter de Deo loquentes in concioni-
bus aut privatim. Indulgentias libenter lucrari stude. Ama bonum in aliis, ac malum odio habe. Noli pati, ut coram te verba dicantur, homines ad peccatum inducere nata. Noli libenter audire malum de aliis dicentes. Nullo modo tolera verbum, quod vergere possit in odium Dei, ejusve Sanctorum, quin id vindices. Si autem sit clericus, aut persona tam illustris, ut tu eum punire non debeas; iube tunc id indicari ei, qui eum possit punire. Chare fili, cura ut tam perfectus sis in omnibus, ut pateat te agnoscere be-
neficia, honoresque, quæ Dominus noster tibi præ-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

k

l

E

quibus filium
suum Philip-
pum

F

præ-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

præstitit : adeo ut, si placeret Deo, ut pervenires ad rem, honoremque gubernandi regnum, merearis accipere sanctam unctionem, qua reges Franciæ consecrantur.

ad virtutes
quaslibet.

69 Chare fili, si ad regnum te pervenire contingat, cura, ut ea in te sint, quæ regem decent : nimirum ut tam justus sis, ut a justitia non declines aut devies cujuscumque, quod evenire potest, causa. Si qua controversia, mota inter divitem et pauperem, ad te perveniat, magis tuere pauperem quam divitem ; cumque veritatem intelliges, ex æquo iis jura attribue. Si tibi cum alio litem esse contingat, causam alterius tuere coram senatu tuo, neque ostende magnopere te causam tuam amare, donec verum cognoscas : consilarii enim tui timidi esse possent in loquendo contra te, quod tu velle non debes. Si intelligas te quidquam possidere injuria, sive a tempore tuo, sive a tempore antecessorum tuorum, extemplo id restitui jube, quantumcumque res magna sit, seu terra, seu pecunia, seu quid aliud : si res obscura est, ita ut verum scire non possis, talem paciscere pacem consilio proborum virorum, ut anima tua, animæque antecessorum tuorum hoc pacto peccato sint exemptæ : quamvis etiam dici audiveris, antecessores tuos talia restituisse, nihilominus magnopere desidera scire, an nihil de illis restituendum supersit : et si reperias aliquid eorum reddendum esse, e vestigio cura, ut id redditum sit ac restitutum ad animæ tuæ, animarumque antecessorum tuorum salutem.

regi Christiano

70 Diligens admodum esto, ut protegendos cures quosvis regni tui viros, et specialiter homines ecclesiasticos, eosque tuere, ne qua injuria aut violentia eorum personis inferatur aut bonis. Referre tibi hic volo dictum quoddam, a rege Philippo avo meo olim prolatum, uti quispiam ejus consiliarius mihi commemoravit, qui id se audivisse dicebat. Rex erat vice quadam cum consilio suo secretiore, eo præsentem, qui dictum illud mihi retulit : dicebantque ei consilarii sui, clericos ipsi inferre multas injurias, multosque mirari, quo modo similia posset tolerare. Tunc memoratus rex Philippus respondit in hunc modum : « Credo omnino sat injuriarum mihi ab illis fieri ; verum dum perpendo honores, quibus Dominus noster me cumulavit, malim » C. » damnum meum tolerare, quam id facere, quo » me inter et sanctam Ecclesiam oriatur discordia. » Atque hoc tibi in memoriam revoca, ut levius ne sis ad credendum aliquibus contra personas sanctæ Ecclesiæ : at eis honorem habeas, easque tuearis, ut pacifice exercere possint cultum divinum. Præterea te doceo, ut singulari amore prosequaris viros Religiosos, eisque libens in eorum necessitatibus succurras : eosque præ reliquis diligas, qui magis Deum honorant, ac colunt. Chare fili, te doceo, ut ames matrem tuam atque honores, bona ejus documenta libenter accipias ac exsequaris, atque ad acquiescendum bono ejus consilio sis propensus. Ama fratres tuos, eisque semper bene velis, ac eorum progressus bonos gratos habe, iisque pro patre esto, ad eos omni bono instituendos. At cave, ne propter amorem, quo aliquos prosequeris, ab æquabilitate juris administranda declines ; aliave facias, quam quæ te facere æquum est.

convenientes

74 Chare fili, te doceo, ut beneficia ecclesiastica, de quibus tibi disponendum, conferas viris probis, magnoque proborum virorum consilio : ac mihi videtur magis expedire, ut ea iis

conferas, qui nullas habebunt præbendas, quam D ut ea aliis largiaris. Si enim diligenter inquiras, sat multos invenies, qui nihil habent, quibus bona sanctæ Ecclesiæ recte erunt impensa. Chare fili, te doceo, ut pro viribus tuis caveas, ne bellum tibi sit cum ullo Christiano : si qua tibi fiat injuria, variis modis stude cognoscere, an modum invenire possis idoneum, quo jus tuum recuperes, priusquam bellum moveas, eaque id intentione age, ut vitentur peccata, quæ in bello committuntur. Si contingeret, ut te bellum gerere oporteret ; seu quia clientum tuorum aliquis nollet a curia tua jura accipere, seu quia injuriam inferret cuipiam ecclesiæ, aut alteri cuidam personæ, qualiscumque hæc fuerit, neque eam tui causa reparare vellet, seu qua alia de causa æqua, qualiscumque causa fuerit, ob quam te bellum movere oporteat ; diligenter præcipe, ut pauperes, qui nulli peccato aut delicto sunt obnoxii, protegantur, ne illis damnum inferatur, seu comburendis eorum bonis, seu alio modo : neque enim convenit, quando cogis delinquentem capiendi ejus bona, aut urbes ipsius aut castra vi obsessionis, corrumpere te bona hominum pauperum. Cura etiam, priusquam bellum moveas, ut prudenti consilio perspexeris causam esse æquam admodum ; atque ut satis monueris delinquentem, ac tandem expectaveris, quamdiu expectare debebis. Chare fili, insuper te doceo, ut diligenter intendas sedare bella et contentiones, quæ erunt in ditione tua, aut inter clientes tuos : quia id multum placet Domino nostro, ac præclarum admodum sanctus Martinus m nobis præbuit exemplum : eo enim tempore, quo a Deo cognovit sibi moriendum esse, ivit ad pacem conciliandam inter clericos, qui erant in ipsius archiepiscopatu, atque existimavit se id agendo præclarum vitæ suæ finem imponere.

72 Chare fili, diligenter omnino cura, ut sanctus Patr bonos habeas tribunos capitales, bonosque prætores peregrinos in ditione tua ; frequentemque curam adhibe, ut jura probe exerceant, nullique sint injurii ; neque quid faciant, quod non oporteat : de ipsis etiam domesticis tuis curam haberi jube, ne quid agant, quod non deceat. Licet enim omne malum odisse debeas in omnibus, tamen magis odisse debes malum, quod fieret ab illis, qui a te potestatem accipiunt, quam aliorum hominum malum ; magisque cavere debes ac prohibere, ne contingat ut tui male agant. Chare fili, te doceo ut semper devotus sis Ecclesiæ Romanæ, ac summo episcopo Patri nostro, id est, Papæ : atque erga eum reverentiam adhibeas et honorem, uti exhibere debes patri tuo spirituali. Chare fili, libenter potestatem tribue hominibus, qui voluntate sint bona, quique ea recte uti norint : magnaue diligentia conare, ut peccata e ditione tua exterminentur ; videlicet turpia juramenta, omniaque, quæ fiunt et dicuntur in odium Dei, aut Dominiæ nostræ, aut Sanctorum. Aboleri etiam in ditione tua pro viribus cura ludos alere, peccata corporis, popinas, aliaque peccata : prudenter, ac modo laudabili, expelli e terra tua pro viribus cura sceleratos, aliosque homines perversos, ut terra tua his probe sit expurgata, quemadmodum id faciendum esse intelliges consilio proborum virorum. Bona promove in omnibus locis pro viribus tuis. Magnopere quoque allabora, ut cognoscere valeas beneficia, quæ Dominus noster tibi præstitit, ac de iis scias gratias agere.

informari: A 73 Chare filii, te doceo, ut diligentem curam adhibeas, ut pecunia, quam expendes, in usus bonos sit impensa, justeque accepta. Atque hac mente vehementer te velim esse imbutum; nimirum ut caveas a stultis expensis, et coactionibus iniquis: atque ut pecunia tua recte sit expensa, recteque accepta. Utinam Dominus nosster te hac prudentia instruat, una cum aliis sensis tibi convenientibus, et utilibus. Chare fili, te oro, ut, si Deo placeat, ut ab hoc mundo migrem ante te, me sublevare cures Missæ sacrificiis, aliisque precibus, ac mittas ad congregationes regni Franciæ, easque rogari jubeas, ut orent pro anima mea; tuque ipse intendas, ut in omnibus bonis, quæ facies, Dominus noster partem mihi concedat. Chare fili, bonan tibi omnia precor, quæ pater potest, et debet precari filio, atque oro Deum Dominum nostrum Jesum Christum, ut misericordia sua magna, ac meritis beatæ Matris suæ Virginis Mariæ, meritis angelorum et archangelorum omniumque Sanctorum ac Sanctarum, te custodiat ac protegat, ne quid facias voluntati ipsius contrarium, tibi que gratiam præstet voluntatem ipsius ita implendi, ut ipsi per te serviantur, ac Dominus noster mihi, tibi que immensa liberalitate sua id tribuat, ut post vitam hanc mortalem, eum possimus intueri, laudare, et amare sine fine. Amen. Gloria, honor, et laus illi, qui unus est Deus, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus, sine principio, et sine fine. Amen.

*chore altam
tem exemplo,
n* B 74 Præterea, dum exstrueretur paries in abbatiâ Regalis-Montis, beatus Rex, qui illo tempore degebat in villa sua d'Anieres n., quæ non longe a dicta abbatiâ dissita est, frequenter veniebat ad hanc abbatiam, ut Missæ sacrificio, aliisque Officiis interesset, ac locum inviseret. Cumque monachi pro consuetudine Ordinis sui Cisterciensis post horam Tertiarum ivissent ad laborem, atque ad ferendum lapides et calcem ad locum, ubi construebatur paries; beatus Rex arripiebat cratrem brachiatam, eamque gestabat lapidibus oneratam, ac eo præcedente retro gestabat monachus quispiam, atque id iteratis vicibus fecit Rex tempore prædicto. Ita etiam eo tempore cratrem brachiatam portari volebat a fratribus suis domino Roberto o, domino Alphonso, et domino Carolo; eratque cum quolibet eorum unus e monachis supradictis ad cratrem brachiatam ab una parte portandam; atque id ipsum fieri jubebat sanctus Rex per alios equites consortionis suæ. Et quoniam fratres ipsius cupiebant quandoque loqui, clamare, et ludere, beatus Rex eis dicebat: Monachi servant hoc loco silentium, atque etiam nos illud servare debemus. Cumque fratres beati Regis multum onerassent cratrem suam brachiatam, atque in media via vellent requiescere, priusquam venissent ad murum, iis dicebat: Monachi non requiescunt, neque nos requiescere debemus.

*iso. verbis.
p* C 75 Ad hæc sanctus Rex familiam suam recte agere docebat. Etenim cum quadam vice graviter ægrotaret p Pontisarræ, antequam mare prima vice transiret, domesticos suos ad se venire jussit, eosque ad Deo serviendum hortatus est, de eoque insignem ad eos sermonem instituit. Postea, dum fuit trans mare, primi itineris tempore, convocari coram se jussit domesticos suos, eosque diligenter hortatus est, ut caste honesteque viverent. Multis etiam bonis exemplis instruxit nobilem equitem, dominum Joannem Join-

villium Campaniæ seneschallum, qui cum eo fuit in aula ipsius satis familiariter, ejusque convictor annis viginti quatuor q, et ultra eumque docuit sæpissime bona exempla, ut supra dictum est. Vice autem quadam contigit, ut sanctus Rex ex memorato equite quaereret, utrum mallet; fecissene peccatum aliquod mortale, an lepra esse infectum? responderitque eques, malle se fecisse potius triginta peccata mortalia, quam lepra esse infectum: tunc sanctus Rex vehementer ipsum reprehendit, eique dixit, atque ostendit, præstare lepra infectum esse, quod peccatum mortiferum sit animæ lepra, qua an liberari possit, homo ignorat r: nescit enim, quandonam sit moriturus. Si autem moriatur sine sincero de peccatis dolore, et sine vera confessione, de quibus ignorat, an in potestate sua sint futura, quod id dependeat atque oriatur a gratia Dei, anima semper lepra manebit infecta, ac diabolo similis, si moriatur in peccato mortali. Lepra vero corporis se per mortem liberandum, certum est cui libet. Qua de causa aiebat sanctus Rex, longe satius esse homini, lepra infectum esse, quam peccato mortifero esse inquinatum.

76 Ad hæc beatus Rex memorato equiti dixit aliquando hæc verba: Vellesne tale documentum, quo honorem consequeris in hoc mundo, placeres hominibus, Dei gratia fruereris, ac gloriam obtineres tempore futuro? Respondit eques, se desiderare hujusmodi documentum. Tunc ipsi dixit beatus Rex: Nihil facito, præter id, quod si totus mundus sciret, nihilominus non omitteres. Præter hæc omnia Beatus hic inducebat equitem, ad frequentandum ecclesiam, ipsaque festa Sanctorum solemnia, atque ad Sanctos honorandos, eique dicebat, simili ratione contingere de Sanctis in cælo, ac de consiliariis regis in terra. Etenim qui negotium aliquod habet cum rege quodam terreno, inquit, quis ei sit gratus, quis tuto regi supplicare possit, ac quem rex sit auditurus. Tunc, ubi novit quis ille sit, eum accedit rogatque, ut pro se regi supplicet: ita etiam agitur cum Sanctis in cælo, qui amici sunt Domini nostri, ejusque familiares, eique tuto supplicare possunt; eos enim exaudit: atque ideo ecclesiam adire debes diebus illorum festis, eos venerari, eosque rogare, ut pro te apud Dominum nostrum supplicent.

77 Præterea sanctus Rex dicebat equiti, quosdam esse viros nobiles, qui erubescunt bene agere, nimirum adire templum, interesse rei divinæ, aliaque obire religionis exercitia; neque eos timere vanam gloriam, sed inanem verecundiam, ne dicatur, eos esse hypocritas; neque id melius admodum esse vana gloria; uti pejor est domus collapsa exiguo vento, aut sine vento, ea, quam vehemens turbo dejecit. Ad hæc sanctus Rex non solum informabat amice filios suos fratresque, ut recte agerent, uti supra demonstratum est; sed et alios instituebat ad omne bonum. Unde verbum Dei prædicari jubebat ad personas Religiosas, ad antistites, ad magnates populumque, ad eorum ædificationem. Quando audiebat bellum esse inter viros illustres s extra regnum suum, legationes ad eos mittebat solennes ad pacem inter eos conciliandam; at non sine sumptibus ingentibus. Ita fecit dum comes Barrensis, et dominus Henricus comes Luxemburgensis se invicem bello impetebant; ita etiam egit cum duce Lotharingiæ, ac comite Barrensi supra dicto, multisque aliis. Per hæc manifestum est

E
ad bona
qualibet

F
studebat inducere.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

est, eum non modo studuisse proximos suos ad bonum instituere, sed eos quoque in bono corroborare.

ANNOTATA.

a Nuptias Elisabethæ cum Theobaldo Navar-
ræ rege narravimus in Commentario num. 804.
Obiit anno 1271, anno non integro post Patrem,
paucis mensibus post maritum, in reditu nimi-
rum ab expeditione Africana prope Massiliam,
ut habet Nangius apud Chesnium pag. 524,
docens sepultam esse juxta maritum Provini in
Bria. Attamen cor ejus Claravallensis abbatia
accepit, ubi geminum ei positum est epitaphium,
quo ejus virtutes mirifice prædicantur. Vide
utrumque apud Chesnium pag. 443.

b Documenta hæc Menardus Observationibus
suis a pag. 356 inseruit stylo antiquo, biogra-
phus suo singula stylo retulit.

c Sensus ambiguus est : attamen videtur al-
ludere ad verba Christi : Sine me nihil potestis
facere. Joan. 15 & 5. Atque eo sensu potissimum
intelligendus.

d Hic apud Menardum interponuntur verba
quædam, ita ut sensus sit talis : Nulla res (tam)
recte amari potest, neque tam juste, neque tam
utiliter. Illud tam haud dubie adesse debet, at-
que adfuisse docent sequentia.

e Nimirum alia propter Deum amando.

f Apud Menardum, illud.

g Documentum illud omissum est apud Me-
nardum.

h Illa fratris exceptio apud Menardum non
legitur.

i Apud nos num. 46.

k Habetur scriptum illud Regis apud Gau-
fridum in Vita prima a num. 18. Nos illud La-
tine hic damus ex hoc auctore, qui illud Gallice
suo stylo dedit : ex quo fit, ut verba quædam
propter diversam interpretationem mutata sint.
Menardus in observationibus pag. 354 idem re-
citât stylo Gallorum antiquo, atque exemplar il-
lius recte convenit cum Gaufrido, ita ut dubita-
re vix possim, quin ex Latino Gaufridi textu sit
Gallice redditum : unus tamen ibidem deest ar-
ticulus, de quo consuli potest Commentarius num.

C 1117. Porro hic biographus singula documenta
pluribus verbis exponit, quam Gaufridus, alio-
quin omnia eodem ordine recenset. Crediderim
Gaufridum, qui se testatur brevitati consuluisse,
sensem verborum paucioribus verbis dedisse, quam
fecerat Sanctus.

l Idem habet num. 61 in documentis filiæ da-
tis. Gaufridus num. 18 : Nam sine hoc non est
salus.

m Factum hoc S. Martini refertur apud Su-
rium tom. 4, pag. 259 ex Severo Sulpitio; de
quo plura dici poterunt ad diem xi Novembris,
quo colitur.

n Asnières vicus in Bellomontensi ad Isaram
comitatu notatur prope abbatiam Regalis-montis
in mappis Blavianis. Hinc ergo discimus villam
ibi regiam fuisse, quam apud alios frustra quæ-
siveram.

o Hinc colligimus id factum contigisse ante
expeditionem Regis in Palæstinam, in qua obiit
Robertus.

p Anno 1244. Vide Commentarium § 44.

q Convictor Regis non fuit Joinvillius per an-
nos viginti quatuor : nam primum familiariter
Ludovico innotuisse videtur in Cypro anno 1248,

a quo tempore usque ad annum 1270, quo po-
stremum iter sine Joinvillio aggressus est Sanctus
et defunctus, tot anni non numerantur. Hinc
ipse in Vita tertia num. 248 familiari suo con-
victui cum Rege annos assignat 22. Attamen
diutius Regem novit Joinvillius : nam apud nos
num. 36 ipse testatur, se celebri Regis convivio
interfuisse, quod habitum est anno 1241. Ab eo
igitur tempore Regem novit, et fortasse subinde
in aula fuit inter ephebos nobiles. Ceterum docu-
mentorum sibi a Rege datorum ipse testis est lo-
cupletissimus, præsertim part. 1, ubi lector in-
veniet exposita, quæ hic narrantur.

r Nam, ut ait S. Gregorius Hom. 12 in
Euangelia, Qui penitenti veniam spopondit,
peccanti diem crastinum non promisit. Quo sen-
su hæc Regis-verba sunt intelligenda.

f Consule de his Joinvillium num. 245 et seqq.,
assignatumque ibi Commentarium.

CAPUT VII.

Commiseratio sancti Regis erga afflictos quos-
libet et miseros : largæ ipsius eleemosynæ.

Venerabilis sanctus Ludovicus mirifica commi-
serationis teneritate, qua in afflictos cujusvis
generis ferebatur, amice eorum desiderio ob-
sequebatur, ut manifestum est. Quippe, cum
tempore primæ ipsius transfretationis, in exerci-
tu ipsius essent multi pauperes, alique variis
morbis affecti, renum, dentium, aliisque lan-
guoribus : quando Rex sanctus perspexit pericu-
lum, quod oriri poterat ex conflictibus, qui
erant inter Christianos ac Saracenos a, præcepit
cuidam suorum, ut se conferret ad naves, quæ
flumen fluxu adverso ascendendo venerant, in
quibus navibus imposita erant cibaria sancti Re-
gis Ludovici, cumque jussit naves evacuare, at-
que aquæ injicere carnes impositas, aliaque, quæ
in iis erant, cibaria, jussitque debiles omnes ac
ægrotos exercitus, qui poterant et volebant, in
naves illas ingredi; retinuitque ex cibariis il-
lis, quantum copiis suis sufficere posset ad octo
tantum dies; et tunc naves illæ fuere evacuate,
crediditque, iis receptos usque mille omnino
pauperes, et ægrotos.

79 Rursus, cum tempore memoratæ trans-
fretationis, post multos assultus, post famem ac
morbos multorum, post plagas multas, quas
Christiani, qui cum beato Rege erant, sustine-
rant, beatus Rex variis laboraret morbis ac alvi
fluxu admodum gravi, Christianique Damiatam
redirent, atque ipse Rex tot morbis, ut di-
ctum est, oppressus, quod particeps esse vellet
miseriæ, periculique suorum, terra redeuntium,
eis se socium præberet, ut ipsis opem ferret ac
succurreret, quo se tutari possent, ac contra
inimicos defendere : Saraceni tanta multitudine
exercitum circumdederunt, et tam fortiter inva-
serunt, ut beatus Rex, alique Christiani se de-
dere Saracenis debuerint; quia morbis impediti
se tueri non poterant. Porro sanctus Rex, si na-
vem ingredi voluisset, quemadmodum legatus
fecit, evadere satis potuisset. Quod cum illi sua-
derent, atque, ut faceret, hortarentur proce-
rum multi; nihilominus corpus suum ex amore
et charitate objicere cuicumque incommodo vo-
luit,

E

1.
Pia San-
cti commiseratio

a

erga afflictos

A luit, ad populum tutandum, qui cum ipso erat. Neque ullum timebat periculum, sed corporis. laborem subibat, volebatque periculorum populi sui esse particeps: licet Saraceni nosset infirmitatem agminis Christianorum, licet Christiani quodque cognoscerent robur agminis Saracenorum, beatus Rex tanta erat commiseratione, ut navem ascendendo evadere non vellet sine aliis; sed diceret, secum se duxisse copias suas equestres, eas secum reducere velle, si posset; aut capi, ac mori cum illis. Ex hoc facto, aliisque praecedentibus, intelligere possumus insignem fortitudinem, eximiamque illius charitatem, ad defendendum, quantum posset, populum Christianum.

quolibet

B 80 Postea, quando beatus Rex captus fuit a Saracenis, multique cum eo proceres, audivitque quosdam divites Christianos, qui secum erant capti, de redemptione sua agere, eamque procurare; sanctus Rex severe eis prohibuit, et sub penis admodum gravibus, id ne facerent, ut redemptio pauperum non impediretur. Dicebat enim hoc pacto futurum, ut divites redimerentur; ac pauperes, qui non haberent, unde solverent, manerent in carcere. At mihi, inquit, permittite factum, onerique meo procuracionem redemptionis totam: velim hoc in me onus suscipere, ut solvam aere proprio pretium redemptionis pro omnibus; et promitto, me non initurum pactum de redemptione mea, nisi illud faciam de redemptione omnium illorum, qui sunt in societate mea, quique mecum venerunt. Et sicut Rex sanctus dixit, ita praestitit: quod ab ipso factum ex magna humanitate, magna fidelitate, magna charitate, magnaque liberalitate b.

curis exemplis

C 81 Post haec, ubi pactum erat conclusum inter beatum Regem ex una parte pro se et pro Christianis, atque inter Saracenos, qui jam soldanum occiderant, et adhuc sanguine ejus cruentati erant, ex alia parte; et de beati Regis, Christianorumque redemptione pacta inter partes fuissent ordinata; Saraceni, qui pignus volebant pro parte pretii redemptionis beati Regis, ac Christianorum, quae superesset solvenda, electionem dederunt sancto Regi, utrum mallet, an ut ipse dimitteretur, et alii manerent captivi; an ut alii dimitterentur, et ipse captivus maneret, donec pretium redemptionis integre fuisset solutum. Tunc ipse continuo respondit: Volo ego manere donec solutio sit perfecta, liberentur alii; licet proceres, qui cum ipso erant, dicerent, se nequaquam in id consensuros, dicerentque se mansuros; ipse abiit: attamen beatus Rex consentire noluit, quidquid dicerent, at iis contradicebat, volebatque ipsemet c manere pro aliis. Deinde ubi beatus Rex, et qui cum eo erant, fuere dimissi, ac dominus Alphonsus comes Pictaviensis relictus fuit obses usque ad dictam solutionem perfectam, beatus Rex exire noluit trivrem, donec solutio esset perfecta, ac post se venientem haberet dominum Alphonsum fratrem suum; et donec omnes Christiani captivi, qui propinqui erant, illi nimirum, qui Babyloniam non fuerant ducti, fuissent liberati, illique, qui Damiatæ erant, navibus fuissent excepti.

probat.

82 Rursus, cum Rogerus de Soisi, coquus beati Regis, Acconem reductus esset a legatis beati Regis ex carcere, in quo fuerat in manibus Saracenorum; eum accersi jussit, venitque ille quasi omnino nudus ad ipsum, beatusque Rex

magno in eum affliciebatur commiserationis affectu, quod tam esset nudus; unde mox jussit duplex par vestium ei componi. Item dum tempore istius transfretationis beatus Rex consilium iniri redeundi in Galliam, sicut Deo placuit, post Pascha d sequens, ipse cum regina, liberis suis, multisque aliis suae familiae ingressi sunt unam navim in pervigilio sancti Marci. Nautæ dictæ navis per mare progressi sunt usque ad Cypri viciniam: nocte autem quadam paullo ante diem navis impigit in durum arenæ cumulum; cumque illi, qui in navi erant, id sentirent, timuerunt ne navis fuisset rupta: ubi naucleri navem lustrari jusserant, ut scirent, an esset disrupta, retulerunt sancto Regi a carina navis avulsos esse tres omnino tignos. Hinc beatus Rex consuluit navarchos, aliosque, qui erant in navi, quid hac in re facere oporteret; omnesque et nautæ et alii dixerunt, sua sententia expedire, ut sanctus Rex, ejusque uxor ac liberi, alique, qui cum eo erant, homines illustres, egrederentur hac navi, aliamque ingrederentur, quæ illasa esset et integra. At, licet ab omnibus suis consiliariis, qui ibi erant, atque a naucleris ei suaderetur, ut hac navi egrederetur, aliamque intraret; nihilominus id facere noluit: sed dicebat eos, qui in navi essent illa, quam ingrederentur, quosque illa exire cogeret, in magno futuros periculo; quod navim suam amitterent timerentque ingredi navim illam, qua beatus Rex egrederetur: etenim quoniam eam ipse recusasset, neminem ingredi voliturum, ad evitandum illud ipsum periculum, a quo sibi sanctus Rex caveret, adeoque necesse iis futurum, ut in insula Cypri manerent hac æstate, atque ibi forsitan morituros, aut in magna futuros calamitate. Hac de causa nequaquam aliam navim ingredi voluit cum aliorum detrimento. Sæpe etiam contigit, ut, cum quis coram beato Rege premeretur, ignominia afficeretur a potentioribus, tanta miseratione moveretur, ut potentioribus se opponeret, ac causam minus potentis tutaretur. Quando ad eum deferebantur querelæ de hominibus occisis, magna eorum permovebatur misericordia, dixitque crebro, in modum miseratione moti, neminem mortuorum causam agere, sed omnes vivos patrocinari velle.

A. REGINA.
CONFESSARIO.

d

E

F

XI.
Sanctus Rex
pauperibus
sæpe ministrat,

83 Pietas, quæ utilis est ad omnia, ita implevit cor sancti Regis, atque adeo penetravit, ut pietas eum videretur totum possidere, suoque subiecisse dominio: namque animus ejus totus ferebatur in ægrotos ac pauperes, ut sequentia manifeste probant. Primum singulis diebus Mercurii, Veneris, ac Sabbati in Quadragesima et Adventu per se ipse ministrabat tredecim pauperibus, quos in cubiculo suo, aut vestiario manducare jubebat; ministrabatque, illis apponendo palmentum, ac bis gemina fercula ex piscibus, aliisve: duos ipse panes scindebat, ex quibus apponebat singulis, cubiculariique Regis reliquos panes secabant, quantum necesse erat pauperibus supra memoratis. Et præter hæc omnia beatus Rex cuilibet pauperum ante dictorum duos ponebat panes, quos illi secum auferrent. Porro, si qui inter pauperes hos essent cæci, vel cæcutientes; beatus Rex propriis manibus frustum panis eorum manibus inmittebat, aut manum pauperis ad ejus scutellam ducebat, docebatque eum, quo modo manum scutellæ admoveere deberet. Quin imo, quando quis aderat cæcutiens aut cæcus, cui pisces erant apposti, beatus Rex capiebat frustum piscis, propriisque

mani-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

manibus spinas eximebat diligenter, embammati immittebat, ac tunc ori pauperis inferebat. Priusquam manducaverant, singulis distribuebat duodecim denarios Parisinos : plus etiam quibusdam illorum pauperum donabat; iis nempe, quorum magnam videbat esse egestatem; dumque illis aderat femina, quæ secum habebat infantem, donum illius augebat. Hæc ipsa etiam faciebat extra Quadragesimam et Adventum quibuslibet diebus Veneris et Sabbati per totum annum.

trium quati-
bet die Sabbati
pedes lavat, et
osculatur;

84 Præter hæc omnia, quovis tempore omni die Sabbati jubebat duci secreto admodum ad vestiarium suum tres pauperes ex supra dictis tredecim, omnium aliorum pauperrimos, aut cæcos, aut cæcutientes, quos studiose volebat seligi : erantque in vestiario ipsius tres pelves, atque aqua calida illic præparata, et mantilla munda; ibique ipsorum lavabat pedes linteo cinctus, et genibus ante eos flexis. Cum quis ministrorum eum juvare volebat ad cuiusdam illorum pauperum pedes lavandos, quia eos non habebant nitidos, beatus Rex pati nolebat, ut quis manum admoveret præter se solum. Postquam eos laverat, siccabat, ac deinde singulos pedes osculabatur, quatumcumque pedibus essent corrosis, aut horridis. Deinde mox aquam iis porrigebat flexis genibus ad manus lavandas, iisque præparabat mantile ad manus siccandas : dein quadraginta denarios Parisinos singulorum manibus imponebat magna pietate, ac manus singulorum osculabatur; Hæc autem exercebat quam poterat occultissime; crediturque ideo libentius ad id faciendum vocasse cæcos, vel cæcutientes, ut cum non cognoscerent, remque foris non vulgarent. Post hæc tres illi reducebantur ad alios memoratos, simulque manducabant, ac beatus Rex iis ministrabat, uti supra est dictum.

quotidie in
cœnaculo pro-
pe mensam
suam mandu-
care vult pau-
peres;

85 Præter tredecim pauperes dictos, sumebantur quotidie omni tempore Quadragesimæ alii tredecim, ac extra Quadragesimam ex tredecim illis sumebantur tres quotidie, illique accumbere jubebantur ad mensam ipsi positam prope sanctum Regem; et priusquam manducarent, ac ipse mensæ accumberet, singulis iis pauperibus dabat propriis manibus quadraginta denarios Parisinos, jubebatque iis dari ex cibis suis aliisque, quantum iis erat necesse. Quin etiam quandoque beatus Rex iis panem scindebat carnesque, ac iis subministrabat. Item scindebat carnes et pisces sibi appositos, et mittebat ad illos pauperes. Habebant insuper singuli hi tres pauperes modo memorati frustum carnis, quod poterant custodire. Sæpe etiam servabant ex mensa beati Regis, quod omnino eis sufficeret. Adhæc beatus Rex plerumque sibi adferri jubebat ad mensam suam tres scutellas juscule impletas, quibus ipse imponebat frusta panis ante se posita, panemque juscule in scutellis prædictis intingebat omnibus ante memoratis pauperibus. Jubebat autem vocari pauperes omnium, qui inveniri poterant, maxime despectos, quibus hoc exhiberet ministerium, iisque libentius ac sæpius ministrabat quam aliis. Decem vero alii pauperes manducabant in cœnaculo, aliosque habebant cibos illorum, qui manducabant in cœnaculo; et singuli hi decem pauperes accipiebant a sancto Rege pro eleemosyna duodecim Parisinos.

multa alia
paupertatis
subsidia lar-
gitur;

86 Rursus memoratus sanctus Rex trans mare, et cis mare suo tempore quotidie dari jubebat centum viginti et duobus pauperibus, qui alii erant a prædictis, duos singulis panes, qui valebant singuli denario Parisino. Rursus singulis

his centum viginti et duobus pauperibus quartam vini mensuræ Parisiensis, frustumque carnis aut piscis, prout dies exigebat; aut ova, aut aliud quidpiam, quando pisces inveniri non poterant, et singulis Parisinum e. Si aderat mulier, quæ infantem habebat unum vel plures, pro quolibet infante supra hæc habebat panem : infantibus etiam singulis panis dabatur. Præterea sexaginta pauperibus dari jubebat, singulis duos panes, et pecuniam, puta quatuor denarios. Rursus eleemosynam generalem distribui jubebat bis in hebdomada omnibus pauperibus, undecumque venissent, ex sublati a mensa ac reliquis : tantumque panis addebat ejus ab eroganda stipe minister, ut eleemosynam singuli accipere possent. Rursus beatus Rex, quando degebat Parisiis, ministrabat sæpe manu propria in cubiculo suo inferiori quandoque viginti pauperibus, quandoque triginta, quandoque pluribus; ponebatque ante eos scutellam pulmento impletam, aliaque fercula seu carniæ, seu piscium, ac panem iis scindebat. Rursus beatus Rex adibat quater per annum Puteolos / in Vastinio, aliunde locum, quem magis inopem existimabat, ibique congregari jubebat ducentos pauperes in cœnaculo, eosque manducare jubebat, atque iis ipse per se ministrabat, eis apponens panem, scutellam juscule, et his gemina fercula piscium, aut aliorum ciborum, sicut tempus exigebat. Distribuebat adhæc eorum cuilibet duodecim denarios Parisinos. Alia item manu tenebat pecuniam, ex qua augebat donum majori egestate laborantibus pro arbitrio suo. Et quilibet eorum duos panes ad hospitium suum ferebat, si vellet, quos ab initio beatus Rex ante eos singulos ponebat; nam de reliquo pane panispromi tantum eis apponebant, quantum ibi eos manducare conveniebat.

87 Rursus qualibet die Jovis sancta sanctus Rex lavabat pedes tredecim pauperibus aut viginti sex, atque illis singulis dabat quadraginta denarios : et deinde iis per se ipse ministrabat ad mensam, sicut supra relatam est, cum fecisse aliis tredecim pauperibus; atque hoc ipsum fieri curabat per dominum Philippum filium natu maximum, et per dominum Petrum, aliosque suos, liberos, quando cum ipso erant illa die Jovis : et quidam ex ejus sacellanis Officium recitabant de Mandato g, interea dum ipse pauperum pedes lavabat. Rursum qualibet die Veneris sancta jubat nudis pedibus per ecclesias vicinas quicumque loci, ubi degebat; jussuque sancti Regis duo ejus cubicularii capiebant centum libras, singuli quinquaginta; easque subministrabant sancto Regi illa die, imponentes per vices pecuniam illam sacculo, quem beatus Rex sub pallio suo gestabat cingulo suo appensum. Has centum libras propria manu pauperibus distribuebat, dum ibat dicta die per templa; neque patiebatur, ut servi aliive sequentes submoverent, retrove abigerent pauperes, sed volebat ut liberum omnes ad se haberent accessum, ut stipem eis manu propria posset erogare.

88 Rursum consueverat sanctus Rex, quatumcumque civitatem, oppidum, aut locum intraret, ubi degebant fratres Minores, aut fratres Prædicatores, aut aliqui ex talibus Ordinibus, mandare, ut die adventus sui ac postridie illis darentur ad victum panis, vinum, et his gemina fercula, eaque subministrarentur, quæ illis erant congrua. Deinde, quia fratribus erat utilius pecuniam habere loco dictorum obsoniorum, sanctus Rex pro iis pecuniam illis dari jussit. Rursum,

pia ejus liberalitas die Jovis ac Veneris sancta;

munificencia in Religiosis pauperes.

A sum, quoties veniebat Parisios, multum pecuniæ dari jubebat fratribus Minoribus, ac fratribus Prædicatoribus, omnibusque aliis Religiosis Parisiensibus, qui redditus non habebant : nimirum quadraginta octo denarios in singulos : atque ita consueverat, quando una die Parisiis egrediebatur, ibatque vel ad silvam Vicenarum, vel ad fanum sancti Dionysii, vel ad alium locum quantumcumque vicinum, redibatque die sequente Parisios, stipem Religiosis amore Dei erogare modo supra dicto. Præceperat item beatus Rex, ut omnibus Religiosis pauperibus, seu viris, seu mulieribus, qui veniebant ad ipsius palatium, aut transirent per locum, ubi esset, etiamsi venirent post cibum sumptum, subministraretur quod comederent; iisque daretur, quod esset congruum, ex culina, aliisque officinis, quando in aula ipsius manducarent : idque factum est quamdiu beatus Rex vixit.

ANNOTATA.

a Id contigisse debuit, dum Rex cum agmine regredi Damiatam conabatur, de quo agit Joinvillius cap. 13, ubi num. 123 et 124 refert solitudinem Regis, ut pauperes ægroti in naves reciperentur. Non quidem meminit de cibariis abjectis, quorum erat penuria : at facile id ignorare potuit Joinvillius aut oblivisci.

b Imo et insigni prudentia : nam si magnates singuli suam pacti essent redemptionem, multo majores fuissent sumptus, quam fuerunt Rege pro omnibus paciscente. Pactum habet Joinvillius num. 138 : qui et sequentia ordine refert.

c Amicum hoc certamen non habet Joinvillius : sed multi testes fuerunt in Actis canonizationis, qui rei gestæ adfuerant, adeoque et vera retulisse censendi sunt.

d Anni 1254. Totam hanc historiam refert Joinvillius cap. 26, quem consule, notataque ibidem.

e Denarium, opinor.

f Oppidulum est in pago Vastinensi, quod in ducatu Nemosis memorat Geographia Blaviana : vulgo Puisseaux vocatur, ab aliquibus quoque Puteaux.

g De Mandato egimus ad Vitam primam cap. C 4, lit. q.

CAPUT VIII.

Prosecutio ejusdem in miseros quosvis pietatis : ubi eleemosynæ recensentur innumerae; ac fundationes plurimæ.

Cum quadam vice esset in Castro novo a diocesis Aurelianensis ad Ligerim, ac vellet animi relaxandi causa, post somnum de die captum, adire silvam, atque fratrem Gaufridum de Bello loco Ordinis Prædicatorum conscientie suæ moderatorem, qui ibidem erat, accersisset, ut cum ipso iret ad silvam : memoratus frater respondit, se non posse, quia expectabat fratres Prædicatorum, qui navi per Ligerim vecti Aureliam ibant ad comitia provincie, ibi paullo post habenda : dixitque ei beatus Rex, velle se

cum ipso ire usque ad flumen, ut videret fratres, et hoc modo pedites venerunt sanctus Rex, dictus frater, multique alii usque ad flumen, licet via esset satis longa. Postquam autem beatus Rex eo advenerat, quamvis fratres, qui erant in navi, vellent omni modo abire ut Jargolii b pernoctarent : nihilominus adeo coegit fratres, numero octodecim aut circiter, ut venire ad Castrum deberent, eosque illa nocte hospitio excipi curavit, commodumque admodum eis assignari jussit hospitium.

90 Consueverat item sanctus Rex providere personis Religiosis pauperibus : videlicet sacris virginibus Ordinis Cisterciensis, aliisque virginibus sacris, ac aliis personis Religiosis aliorum Ordinum : egenisque lepra infectis valetudinariis in tractu Franciæ, et personis miserabilibus. His quotannis sub initium Quadragesimæ procurabat haleces, et pecunias pro amygdalis, pro pisis, aliisque similibus, quæ eis illo anni tempore erant necessaria. Rursum illis procurabat quotannis sub initium hiemis ligna, indumenta e panno crassiore, vestes pellitas, et calceos, quæ pauperibus magna copia distribuebat. Annuatim emi jubebat sexaginta millia halecum, eaque dispartiri distribuque, quemadmodum supra est dictum. Atque hoc servatum fuit quamdiu vixit, postquam ex tractu transmarino fuit redux. Præterea beatus Rex quotannis dari jubebat pauperibus in diebus bacchanalibus triginta porcos. Porro minuta hæc pauperum subsidia, quæ beatus Rex ex speciali sua notitia dari curabat fratribus Minoribus, fratribus Prædicatoribus, aliisque Religiosis viris, ac mulieribus, locisque aliis egenis, ascendebant anno quolibet ad octo millia librarum Parisiensium numeratæ pecuniæ, absque panno vestium crassiorum, calceis, halecibusque, quæ dari curabat ac distribui quotannis, ut dictum est supra.

94 Rursum, quando beatus Rex ibat ad agrum Bituricensem *, aut in Normanniam, aliave loca, ubi rarius degebat, unica vice vocari jubebat trecentos pauperes, eis mensam exstrui curabat, eisque ipse per se ministrabat, juvenibus eum servis ipsius, et cubiculariis : dabat singulis pauperibus duodecim denarios Parisienses, apponebat illis panem, pulmentum, carnes, pisces, sicut diei congruebat. Rursum festis quibusdam majoribus sanctus Rex in cenaculo suo congregari curabat trecentos pauperes, eosque ad mensam ordinari jubebat. Rursum beatus Rex sæpe veniebat ad abbatiam Regalis-montis, ac sæpe etiam diebus Veneris manducabat ibi in triclinio ad mensam abbatis, sedebatque abbas juxta ipsum : et semper quando illic manducabat, ad victum dabat conventui panem et vinum, ac bis gemina fercula piscium. Erant autem eo tempore in monasterio istius loci centum monachi, aut circiter, præter adjutores rei domesticæ c, qui quadraginta circiter erant. Aliis diebus, quando beatus Rex non comedeat in triclinio, sæpe ac plerumque illud ingrediebatur, monachisque mensæ accumbentibus ministrabat beatus Rex cum monachis ad ministrandum constitutis : nam ibat ad fenestram, quæ culinam respicit, ibique capiebat scutellas cibo plenas, easque ferebat, ac monachis discumbentibus apponebat. Et quia magnus monachorum erat numerus, ministrique pauci, tamdiu ferebat ac referebat scutellas istas, donec dicto conventui omnia subministrasset. Quod autem scutellæ nimis essent calidæ, manus quandoque trabæ suæ involve-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

multa cujusvis generis pauperibus quotannis largitur subsidia ;

E

pauperibus ac monachis ipse sæpe ministrabat.
* Berri

F

c

volve-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

olvebat propter calorem ciborum et scutellarum. Aliquando etiam cibum effluere sinebat super trabeam suam : tum abbas dicebat, eum dedecorare trabeam suam, reponebatque beatus Rex : Nihil refert, habeo aliam. Ibat et ipse quandoque ad mensas, infundebatque vinum cyathis monachorum; quandoque etiam gustabat vinum istud ex cyathis illis, laudabatque, quando erat bonum; cum vero esset asperum, aut doli vitium resiperet, bonum vinum adferri jubebat. Insuper, quoties dictam abbatiam adibat, in obsonium dari jubebat duo fercula piscium aut carniū pro temporis exigentia omnibus ægrotis dictæ abbatiae, sive monachi essent, sive rei domesticæ adjuutores : ac omnibus quoque externis ægris, qui subsistebant in valetudinario hujus abbatiae.

Fundat domos
Parisiis ad-
lescentibus.
studiis operam
dantibus.

B

92 Quando beatus Rex veniebat Compendium, sæpe accidit, ut intraret culinam fratrum Prædicatorum, ac peteret, quid ciborum pararetur conventui : deinde intrabat triclinium, dum fratres comedebant, jubebatque ex culina sua adferri cibos sufficientes, pisces, aliosque; atque eos ipsis subministrari jubebat in conspectu suo. Rursum beatus Rex emi jussit domos, sitas Parisiis in duabus plateis ante palatium Thermarum *d*, in quibus construi jussit domos aptas amplasque, ut illic in perpetuum habitarent studiosi, qui litteris dant operam Parisiis : eas autem inhabitant studiosi, qui ad id sunt recepti ab illis, qui eos recipiendi habent potestatem : ex iis etiam domibus quædam elocantur aliis studiorum alumniis, quarum locationis pretium convertitur ad lucrum studiosorum pauperum ante dictorum. Hæ domus constiterunt beato Regi, ut creditur, quatuor millibus librarum Turonensium. Rursus sanctus Rex dari jubebat qualibet hebdomada pecuniam multis studiosis, eorum loculis imponendam, quibus ad studia providebat : nimirum quibusdam duos S. *e*, quibusdam tres S., quibusdam duodecim S., et quibusdam octodecim; crediturque bene fuisse istis pauperibus, quibus hoc modo beatus Rex providebat. Eodem etiam modo quibusdam Beginis *f* providebat.

valetudina-
rium cæcorum
Parisiis, va-
letudinarium
Vernoniense,

C

93 Item beatus Rex prædictus emi curavit spatium aliquod terræ prope sanctum Honoratum, ubi exstrui jussit diversorium amplum, ut cæci pauperes ibi perpetuo habitarent usque ad trecentos, qui annuos habent census ex Regis ærario pro pulmento, aliisque. In hac domo est templum, quod ædificari voluit in honorem sancti Remigii, ut cæci memorati intersint ibidem rei divinæ. Sæpe etiam beatus Rex die festa sancti Remigii eo venit, ubi dicti cæci curabant solemniter cani Officium in templo, cui cæci, circumfusi sancto Regi, assistebant. Templum hoc relictibus instruxit. Rursum fundavit, ac ædificari jussit valetudinarium publicum Vernoniense, cujus fundum atque ædificia, quia situm est in optimo oppidi loco, amplumque est et latum, beatus Rex maximo pretio emit; steteruntque ei fundus et ædificia triginta millibus librarum Parisiensium. Dedit etiam dictæ domui lectos, vasa culinæ, omnemque aliam supellectilem, in memorata domo necessariam omnibus pauperibus ægrotisque, qui forent ibidem, fratribusque ac sororibus domus. Sunt autem ibidem sorores viginti quinque, et duo fratres clerici, qui rem divinam faciunt in sacello istius valetudinarii, aliaque familia numerosa ancillarum, aliarumque personarum, quæ ad servitia valetudinarii sunt necessariae : donavit item li-

bro, aliaque ornamenta, et calices, usui sacelli destinata. Item, quamdiu beatus Rex vixit, quotannis vestibus instruebat sorores hujus valetudinarii, jussitque componi vestes pauperibus, quas induebant, cum manducarent.

94 Præterea construi jussit, fundavit, dotavitque valetudinarium publicum Pontisarense, atque ei possessionem dedit honorum, quorum census annuus quadringentæ libræ. Rursum construi jussit, magnisque sumptibus augeri valetudinarium publicum Compendiense; quod opus constitit duodecim millibus librarum Parisiensium, dotavitque illud laute : donavitque lectos, aliaque necessaria pauperibus et ægrotis. Rursum augeri jussit valetudinarium publicum Parisiense *g*, quod extensum est usque ad parvum pontem, censibusque donavit memoratum valetudinarium. Item ædificari jussit dormitorium fratrum Prædicatorum Parisiis, aliaque ædificia ibidem. Porro quando beatus Rex construi curabat domos, aliaque pauperibus loca, per semet ipse opera inspiciebat, quando memorata ædificia fiebant, ordinabat, disponebatque, quomodo exhedræ, et cubicula, et officinæ dictorum ædificiorum construerentur.

95 Creditur autem, opera domuum structurarum ad usum studiis incumbentium Parisiis, domus cæcorum, domus Beginarum Parisiis, templi fratrum Minorum, dormitorii fratrum Prædicatorum Parisiis, aliarumque domuum illic constructarum, ac valetudinarii publici Parisiis aucti, valetudinarii Pontisarensis, Vernoniensis, et Compendiensis, domus fratrum Prædicatorum Compendii, domus fratrum sancti Mauricii Silvanecti, domus sororum Ordinis Prædicatorum Rotomagi, domus fratrum Prædicatorum Cadomi, domus fratrum Ordinis Carthusiensis Vallis-viridis prope Parisios, domus fratrum Carmelitarum Parisiis *h* majori ex parte, quæ opera inter alia beatus Rex construi jussit, ei stelsse, omnibus computatis, quæ dictis ædificiis, locisque piis fuere impensa ex bonis hujus Regis, tum in fundum locorum, tum in ædificia, tum in census iis attributos, summa ducentorum millium librarum Turonensium, et majori etiam.

96 Quandoque accidebat, ut aliqui ipsius consilarii eum reprehenderent, quod tantos cernebant sumptus ab eo fieri in faciendis talibus fundationibus, talibusque ædificiis, ac tantis donis, eleemosynisque tantis, quas dictis domibus largiebatur. At beatus Rex iis respondebat : Tacete, Deus mihi donavit quodcumque habeo; quod hoc modo expendo, optime impensum est. Rursum beatus Rex ante memoratus jubebat dari fratribus Minoribus, ac fratribus Prædicatoribus modo centum libras, modo trecentas, quibus se liberarent are alieno, quod se contraxisse dicebant : atque ut brevius dicam, sustentabat eos Parisiis, aliisque locis vicinis majori ex parte. Quando fratres Prædicatores Compendienses primum ingressi sunt domum, quam habent Compendii, beatus Rex stipem eis erogabat centum librarum Parisiensium ad victum ipsorum. Postquam beatus Rex rediit ex tractu transmarino, sæpe eum accedebant mulieres quædam nobiles, quæ dicebant maritos suos trans mare occubuisse in ipsius servitio, seque expendisse sua, ita ut ad paupertatem essent redactæ; ducebant etiam secum filios, filiasque suas, orabantque sanctum Regem, ut bene faceret ipsis, ac ipsarum miseratione moveretur. Cumque eas sanctus Rex noverat, eis per eleemosynarium suum dari ju-

hebat,

Pontisarense
Compendien-
se, augeri Pa-
risiense, con-
struit ibidem
dormitorium
Prædicato-
rum :

quibus, ali-
que fundati-
onibus immen-
sam impendi-
pecuniam.

Carpentibus
tot elemosy-
nas pie re-
spondet San-
ctus : multas
f

A bebat, alteri viginti libras, alteri decem, et plus minusve, prout eis iudicabat congruere : petebat etiam quandoque, an quæ illarum filiarum nosset litteras, et dicebat facturum se, ut in abbatia Pontisarenensi, aut alibi reciperetur.

97 Sape beatus Rex iubebat dari equitibus egenis, dominabus, domicellis, servisque egenis, alteri decem libras, alteri viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, sexaginta, quandoque etiam centum, ut filias suas nuptui darent, quandoque plus minusve pro statu ac conditione personarum, et sicut iudicabat expedire. Quando beatus Rex per regnum iter instituebat, pauperes ad eum accurrebant, ac singulis dari iubebat denarium unum. Cum vero accederent majori inopia pressi, alteri dari iubebat quinque asses, alteri asses decem, alteri etiam viginti asses, quandoque plus vel minus, prout expedire ei videbatur. Postquam reversus fuit ex partibus transmarinis post primam transfretationem, cum regnum suum lustraret, eleemosynarii omnibus accedentibus stipem erogabant denarium : dum autem videbat quosdam magis inopes, iis aut sex, aut duodecim denarios donari iubebat, aut quantum iudicabat congruere. Tempore proxime memorato, quando ditionem suam perlustrabat, ministrabat quotidie manu propria ducentis pauperibus, tribuens singulis duos panes, et duodecim denarios Parisienses etiam singulis : insuper tenebat manu sinistra denarios : itaque dum hominem cernebat magis egenum, ei superaddebat quatuor, quinque, aut sex denarios, uti ei videbatur congruum. Præter hæc omnia illo tempore distribui iubebat stipem generalem, etiam si hominum decem millia venirent, aut viginti millia, aut plures.

98 Sape etiam, quando erat annonæ caritas, quibusdam suis domesticis iubebat distribui quandoque mille libras, quandoque duo millia, et eo amplius, quandoque etiam minus; eisque mandabat, ut illas ferrent ad varias regni sui partes, ac pauperibus, qui illic habitabant, erogarent, ac partirentur. Quando audiebat magnam esse annonæ caritatem in una aliqua regni sui parte, ad tractum illum mittebat per servos suos quandoque duo millia, tria millia, quoque millia librarum Turonensium, et plus, minusque pro arbitrio suo, quantumque congruere existimabat : certumque est, crebro eum ita fecisse. Semel, dum esset annonæ caritas, sanctus Rex misit in Normanniam argenti summam pauperibus erogandam : ac præcepit ut, qui eo irent, darent eleemosynam hospitibus, qui habitarent solum sub Rege, quique illi censum solverent quotannis, quando ipsis magis quam aliis ea erat opus. Rursum sape dari iubebat proprias vestes bonis mulieribus Religiosis, aliisque, et sacerdotibus. Dicebat quandoque : Visamus pauperes talis regionis, eosque pascamus; et tunc ibat in varias regni sui partes, sive in Vastinium, sive in Normanniam, ibique amore Dei stipem amplam erogari curabat. Adhæc cædi in silva sua trabes iubebat, aliamque materiam ecclesiæ fratrum Minorum Parisiis, et claustris dictæ ecclesiæ : tum etiam dormitorio, triclinioque fratrum Prædicatorum Parisiis, valetudinario Pontisarenensi, ac fratribus Sacris in Parisiis. Veli item curavit omni materiam memoratam ad loca omnia supradicta; ramos vero, lignumque ceterum, quod reliquum erat ex crassis materiæ frustis, amore Dei dabatur Ordinibus religiosi pauperibus; huic ducentæ carrucæ, aliis trecentæ

mandato beati Regis, qui iubebat huiusmodi lignum aqua Parisios vehi, aliove, ubi lignum illud erogabatur pauperibus.

99 Præterea tempore primæ ipsius transfretationis, ubi dimissus fuit ex carcere Saracenorum, sublitit trans mare quatuor annis præterpropter, ea maxime intentione, ut liberaret Christianos, qui capti fuerant, priusquam mare transmitteret, et crebro mittebat legatos solemnes ad soldanum pro liberatione Christianorum, quos tenebat captivos. Quandoque redimebant ducentos, alias trecentos, quingentos, quot liberare poterat. Quia autem quarundam legationum habemus exempla; certum est tertia, quartave vice a legatis reductos esse quadringentos circiter; alia vice septingentos præter mulieres; alia vice sexcentos quinquaginta, alia vice centum quadraginta et unum. Porro reducebantur sumptibus beati Regis, iisque Christianis, qui hoc pacto ex carcere Saracenorum reducebantur, nunc centum, nunc ducenti, nunc quingenti, cum redempti ex dictis infidelium carceribus venirent nudi ac spoliati, ita ut nihil illis superesset, omnibus beatus Rex vestes dari iubebat, proque aliis rebus necessariis dari iubebat singulis centum nummos monetæ Parisiensis, (dragmas vocant) qui singuli valebant septem minutis Turonensibus; quibusdam ducentos, aut trecentos, plus quandoque, quandoque minus, pro statu personarum et conditione; atque hoc modo providit illo tempore pluribus quam tribus hominum millibus. Vestes autem donabat equitibus, virisque nobilibus ex viridi, aliove huiusmodi panno : hominibusque inferioris conditionis ex panno Atrebatensi, aliove minoris pretii, quam esset pannus equitum. Atque illo tempore, quo ita revertabantur, una vice redierunt mille quingenti, et alia vice alii plurimi ex carceribus Saracenorum, ut dicebatur, ac navibus veniebant Acconem usque sumptibus beati Regis, ut dicebatur, idque dicebatur passim, atque ita creditur : nemo enim alius erat, qui hominibus memoratis, egenis adeo et mendicis, tantos suggessisset sumptus, si eos beatus Rex non dedisset. Fuerunt viri illi postremo liberati per legatos, quos misit beatus Rex ad Saracenos ad liberandos captivos : ac dicebatur Accone, eos a soldano fuisse redditos vi pactorum, quæ inita olim fuerant inter sanctum Regem et soldanum Saracenorum, quando ipse eorum carcere fuit liberatus : atque his ipsis, qui ita redierant, beatus Rex tribui iubebat vestes, aut nummos pro vestibus k.

ANNOTATA.

a Oppidulum est in tractu Aurelianensi, vulgo Château-neuf, distatque 5 leucis Aurelia in ortum, ut habet Baudrandus ad vocem Castrum novum.

b Jargolium, vulgo Jargeau, alias Gergolium et Gergeau, oppidum est inter Aureliam et Castrum novum Ligeri impositum, ad oppositam fluminis ripam.

c Conversi passim vocantur. Porro numerus monachorum tantus ab initio non fuerat, sed perpetua sancti Regis liberalitate paulatim creverat.

d Initia hæc fuerunt celeberrimi collegii Sorbonici, de quo disputavimus in Commentario § 81 num. 1054 et seqq.

e Non omnino certum mihi videtur, solidine an asses intelligi debeant illo S : nam si auctor S istud

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

summa Sancti
in captivis
liberandis ca-
ritas, et libe-
ralitas.

largissime
distribuitur.
Integris etiam
provinciis.

A. REGINE
CONFESSARIO.

istud invenerit in Actis Latinis, solidi possunt designari; si vero ipse brevitatis causa sic scripserit, asses forte intelligendi a voce Gallica sou.

f De Beginis, quarum inopiam Sanctus sublevabat, plura habet Gaufridus num. 30. Ubi quoque memorantur quatuor sequentes fundationes, pro quibus consuli possunt notata ibidem.

g De valetudinario Parisiensi aucto, aliisque beneficiis affecto, egimus in Commentario num. 880.

h Hæ omnes fundationes partim cap. 4, partim hoc capite recensitæ sunt: pleræque etiam apud Gaufridum cap. 3: verum et multo plures in Commentario sparsim retulimus ac probavimus.

i De fundatione Saccitarum, quam prætermiserant biographi, egimus in Commentario num. 893.

k De cura Sancti captivos liberandi, quos viactorum metuque Saracenis incusso eorum carceribus tandem exemit, actum est in Commentario § 55, et 56. Narrat rem Joinvillius cap. 20, ex quo num. 181 colligitur, aliquot ex illis captivis aliorum quoque liberalitate usos fuisse post reditum e carcere.

CAPUT IX.

Prosecutio amoris Sancti in proximos: ubi recensentur præcipue obsequia, quæ pauperibus, ægrotis, et defunctis per se ipse exhibuit.

Sanctus Rex
mirabili charitate
invisit
ægros.

Post omnia, quamvis multa superius commemorata sint de servitio, quod beatus Rex per semet ipse exhibebat personis miseris, restat tamen etiamnum aliquid hoc loco memorandum; præsertim quo pacto eos inviseret ac consolaretur beatus Rex. Invisabat sæpe beatus Rex abbatiam Regalis-montis, et quoties veniebat ad abbatiam memoratam, ipse ingrediebatur valetudinarium abbatiæ, visebat fratres infirmos, eos solabatur, ac interrogabat quemlibet, quo laboraret morbo: quibusdam tactu explorabat arteriæ pulsum, quibusdam tempora tangebatur, etiamsi sudarent: vocabat medicos, quos secum habebat; curabat, ut in conspectu suo urinam laborantium monachorum inspicerent, iisque consilium suggererent, quo se modo gerere deberent in morbo suo. Dicebat etiam frequenter beatus Rex: Lactaria nostra talia, aut, Remedia nostra talia, huic ægro fuere salutaria, eaque commendabat. Item iis subministrari jubebat ex culina sua, aliisque suis officinis, quod abunde iis sufficeret. Hæc dum agebat, paucos secum habebat, ut abbatem, medicos suos, atque arcanorum suorum conscios. Cum enim talia ageret, paucos adessee volebat, ipsos videlicet, qui arcanorum ipsius admodum erant conscii, neque ullos alios.

etiam lepra
maxime deforme,

101 Eos autem qui vehementiori tenebantur malo, magis sollicitè invisitabat, ac citius accedebat ad lectos infirmorum; attingebat etiam manus infirmorum, locumque affectum; quantoque malum erat gravius, seu apostema, seu quid aliud, tanto id tangebatur libentius. In abbatia Regalis-montis monachus erat, nomine

Leodegarius, ordineque diaconus, lepra infectus, D qui degebat in domo separata ab aliis, quique erat adeo miserabilis, teter adeo, ut vi morbi oculi ejus tam essent corrupti, ut nihil prorsus cerneret, nasum perdidisset, labia ejus fissa essent, atque inflata, palpebræ ejus rubræ essent, atque aspectu horridæ. Beatus Rex die quadam Dominica circa festum sancti Remigii ad memoratam abbatiam Regalis-montis venerat, pluribusque ibidem Missæ sacrificiis pro consuetudine sua interfuerat, ipsum comitante Flandriæ comite, multisque aliis viris nobilibus: peractis Missæ sacrificiis, egressus est ecclesia, ac processit valetudinarium versus ad domum, ubi monachus lepra tam deformis habitabat. Porro dum eo ire volebat, præcepit cuidam apparitorum suorum, ut eos, qui secum erant, retro ire juberet: atque ita sumpsit abbatem Regalis-montis, eique indicavit, velle se adire locum, ubi dictus ille lepra deformis habitabat, quem olim vidisset, ac invisere vellet. Postea præcessit abbas, secutus est beatus Rex, ingressusque est locum, ubi erat æger, quem invenerunt manducantem ad mensam satis brevem; manducabat autem porcinam: solent enim lepra infecti carnibus vesci in abbatiâ hac.

102 Sanctus Rex ægrum hunc salutavit, atque interrogavit, ut se haberet: genua ante eum flexit, et tunc flexis genibus cepit scindere, sciditque ei carnem cultro in mensa ægri reperto: secta carne in bolos, ori laborantis bolos illos immittebat, qui eos a manu Regis accipiebat, ac manducabat. Tandem, ubi sanctus Rex ita fuerat flexis genibus ante memoratum lepra deformem, dicto abbate etiam in genua provoluto in venerationem sancti Regis, licet memoratus abbas non parum ab illis abhorreret; beatus Rex ex leproso quæsit, utrum manducare vellet pullos et perdices, isque respondit se velle. Tunc sanctus Rex vocari jussit unum ex apparitoribus suis per monachum memorati ægri curatorem; eique præcepit, ut adferri curaret pullos et perdices ex culina sua, longo satis intervallo ab eo loco dissita: nihilominus toto tempore, quo dictus apparitor, qui assos ferebat duos pullos, ac perdices tres, occupatus fuit eundo ac redeundo a culina memorata, dictus Rex semper provolutus in genua fuit ante ægrotum, atque abbas etiam cum ipso. Postea sanctus Rex interrogavit lepra infectum, de quo prius manducare vellet, de pullisne, an de perdicibus? Petiit etiam ab eo beatus Rex, quocum manducare vellet condimento? Respondit ille, cum sale se manducaturum. Tunc illi amputavit alas perdicis, earumque bolos sali admovebat, deindeque ori ægroti immittebat. Verum, quod labia ægri fissa essent, ut supra dictum est, sanguinem emittebat; quia sal fissis labiis inserebatur, ita ut illi sal dolorem crearet, egredereturque sanguis adeo, ut per mentum diffunderet. Ea de causa æger dixit, nimis se sale lædi. Posthæc itaque beatus Rex immittebat bolos sali, ut iis saporem adderet, at a bolis grana salis detergebat, ne fissuram labiorum ægroti ingrederentur. Ad hæc Beatus consolabatur memoratum ægrotum, eumque monebat, ut bene ac patienter hunc morbum toleraret; id ejus purgatorium esse in hoc mundo, utiliusque esse, perferre hic infirmitatem hujusmodi, quam alia pati in seculo futuro. Postea petiit beatus Rex ab ægro, an vellet bibere; dixitque ille se velle. Petiit quodnam haberet vinum; respondit æger, Bonum.

cui flexis
genibus ad
mensam
minis-
travit;

Tunc

A Tunc beatus Rex cepit cyathum et vini poculum, quæ mensæ erant imposita, propriisque manibus vinum cyatho infudit, deindeque admanibus cyathum ori ipsius, quem ille ebibit. His peractis, beatus Rex rogavit ægrotum, ut pro se Dominum nostrum oraret : atque ita abierunt beatus Rex et abbas; ivitque beatus Rex cibum sumpturus in hospitio suo, quod habebat in abbatia.

403 Hoc modo frequenter invisibat ægrum memoratum, ac de lepra infecto loquebatur; at nulli ingrediebantur cum eo in domum dicti ægroti, præter abbatem, aut priorem istius loci. Semel, cum ingressus esset ad visendum memoratum lepra laborantem, mensaque ante eum esset posita, beatus Rex ei ipsemet ministravit, panem ei intinxit juscule, ac cochleari ligneo ori ejus imponebat. Quia vero pani huic jurulento semel beatus Rex nimium salis immiscuit, os labiaque ægri sanguinem mittere cœperunt ex sale, ut creditur. Qua de causa unus aliquis ibi præsens dixit beato Regi : Facis, ut os ipsius mittat sanguinem; nam pani jurulento nimium salis immiscuisti Respondit beatus Rex : Feci ei, ut mihi facio : rogavitque ægrum, ut sibi ignosceret. In eadem hac abbatia Regalis-montis alius fuit monachus lepra infectus, quem aliquoties invisit. Beatus Rex crebro adibat valetudinaria publica, Parisiense, Compendiense, Pontisarense, Vernoniense, Aurelianense, visebatque pauperes atque ægros, qui ibidem cubabant, iis per se ipse ministrabat, singulis donabat nummos aliquot, panem, carnem, piscesque, prout iis erat congruum, ac tempus exigebat. Laute autem illis obsonabat, quando eos accedebat; ministrabatque iis manu sua panem, carnem, aliaque fercula, quæ ægrotis per coquos suos parari, eoque portari curaverat : quandoque etiam panem unum alterumve propriis manibus secabat, sectumque singulis dabat ibi præsentibus.

404 Dum qui graviore infirmitate erant correpti quam ceteri, magis illis ministrabat, secans ipsis panem, carnem, aliosque cibos; genibus quoque erat flexis ante eos, holumque sectum ori eorum admovebat; eos pascebat, sustentabat, detergebat os eorum linteo, quod gerebat. Aliqui autem horum infirmorum tam horribiles erant, ut familiares beati Regis servi horrent, retroque se reciperent, ac mirarentur, quomodo talia tolerare posset. Et sane servi illius ibidem manere quandoque non poterant propter aeris infectionem, propter fœtorem, et propter horrorem ægrotorum : nihilominus ipse manebat ibi, acsi nihil offecisset, atque iis ministrabat eo, quo dictum esset, modo. Præterea in valetudinario Remensi eadem exercebat misericordiae opera. Quandoque etiam equites, alique ejus socii, qui hæc eum cernebant facientem, ea itidem præstabant. Contingit et vice quadam, cum beatus Rex serviret modo supra dicto cuiuspiam infirmo in valetudinario Parisiensi, sanguisque ei efflueret per nares, ut ei propriis manibus nares linteo detergeret, quod sibi dari ex suis jubebat, et linteam illud ibi relinqueret. Alia item lintea, quæ sibi curabat adferri, dum ad hujusmodi ministeria ibat, in loco relinquebat.

405 Ministravit die quadam Veneris per se ipse centum triginta quatuor pauperibus, qui tum erant in valetudinario Compendiensi, singulis apponens scutellam pulmenti, atque ad hæc duo fercula piscium, aliaque ægris convenientia : quos cibos parari jusserat. Cumque videre-

tur fatigatus ex obito ministerio tanto, unus aliquis ibi præsens dixit, ut diceretur beato Regi, quiesceret in posterum. Quod cum audisset, circumspiciens, vidit infirmum quemdam, qui laborabat malo, quod vocant morbum sancti Eligii a, duobus locis in facie. Tunc beatus Rex consedit super lectum hujus ægroti, eique paravit pyrum, cujus frusta propriis manibus ori ejus immittebat : dum id agebat, putredo ac fœditas, effluens ex memorati ægroti vulneribus, quæ omni ex parte erant, fluebat in beati Regis manum, ita ut oportuerit beatum Regem bis manum suam lavare, qua eum pascebat, donec dictus æger totum pyrum comedisset.

406 Præterea, dum ægrotos visebat, curabat secum adferri aquam rosaceam, propriisque manibus aspergebat facies infirmorum. Quando veniebat Vernonium, priusquam ingrederetur palatium suum, quod ibi habet, descendeat in valetudinarium Vernoniense, visebat ægros, omnes eorum adibat lectos, petebat vel ab ipsis, vel a sororibus domus, quæ eorum curam habebant, ut se haberent; quandoque etiam eos tangebant. Veniebat sæpe hora cibi sumendi in dictum valetudinarium, et de cibis, quos parari curaverat per coquos suos in hoc ipso valetudinario, propriis manibus ministrabat pauperibus, atque ægrotis hujus valetudinarii in conspectu filiorum suorum, quos illic adesse volebat, ut eos, sicuti creditur, operibus misericordiae erudiret. Ministrabat iis apponendo pulmentum, ut illis conveniebat, aliaque etiam fercula, eorum morbis congrua, carnes nimirum piscesque; quærebatque ex sororibus memoratæ infirmorum domus, quo morbo detinerentur; atque, an carnes manducare possent, an quidpiam aliud; quidque iis, eorumque valetudini conducere : et prout eis erat utile, iis ministrari curabat. Quando aliquos inveniebat sudantes, et parum tectos, eos ipsemet tegebat. Dicitur soror quædam istius valetudinarii Vernoniensis aliquando ægrotasse, quæ soror dixit, numquam se manducaturam, nisi ille ipse propriis manibus cibum ejus ori imponeret.

407 Perfecto valetudinario publico Compendiensi, sanctus Rex ab una parte, et dominus Theobaldus, olim Navarræ rex gener ipsius, qui eum juvabat ab altera parte, tulerunt in panno serico, atque immiserunt valetudinario novo primum ægrum, qui illi fuit illatus, eumque imposuerunt lecto recenter parato, et tunc reliquerunt super lectum pannum sericum, in quo eum portabant. Eadem ipsa die dominus Ludovicus b, filius tunc natus maximus Domini sancti Ludovici, et dominus Philippus, qui post ipsum fuit illustris Franciæ rex, tulerunt portaruntque alterum ægrum in dictum valetudinarium, eumque alteri lecto imposuerunt. Sic et fecerunt quidam alii proceres, qui ibi cum ipso erant. Diebus singulis matutino tempore, ubi solitis Missæ sacrificiis interfuerat, atque ad cubiculum suum redibat, strumosos vocari jubebat, eosque tangebant : hi nocte præcedente hospitio excepti fuerant in palatio sancti Regis in loco quodam ad hoc destinato, victumque habuerant ex aula sancti Regis. Cum transiret aliquando per Castrum novum, urbem ad Ligegrim, in urbis ingressu ex castro anus quadam egena, quæ erat in janna domunculæ suæ, et panem in manu sua habebat, beato Regi dixit hæc verba : Bone Rex, hoc pane, qui est ab eleemosyna tua, sustentatur maritus meus, qui

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

a

hæc, aliaque
ministeria co-
ram filiis obit
ad eorum in-
structionem :

B

perfecto va-
letudinario
Compendiensi
primum infert
ægrotum.

F

b

æger

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ager decumbit. Tunc beatus Rex cepit panem manu sua, et dixit : Panis est satis durus : atque ubi scivit sanctus Rex, ac audivit aegrotum ibi esse, intravit in memoratam domunculam, ut aegrum inviseret.

Corpora Christianorum Sidone occisorum

408 Hæc facta venerabilis sancti Ludovici, quæ hic descripta erant et manifestata, probant atque demonstrant, quo se pacto gesserit in obsequio sepulturæ, et exsequiarum defunctorum. Quandoquidem tempore primæ ipsius transfretationis, postquam jam egressus erat carcere Paganorum, atque adhuc trans mare debebat, jusserat muris cingi Sidonem, ibique aderant ballistarii, et camentarii, alique operarii Christiani ad muros exstruendos, tempore quodam matutino eo ingens Saracenorum agmen tam subito supervenit, ut illi, qui ad operandum destinati erant, et ad operarios custodiendum, eos non perceperint, ita ut Saraceni multos Christianorum occiderent, illique ex Christianis, qui poterant, fugam arripuerint, seque castro cuidam incluserint, quod ibidem est in mari. Postquam beatus Rex, qui Jafæ erat, id audivit, viditque Saracenos post tres circiter hebdomadas a memorata obsidione discedentes, cum etiam tum cingere muris vellet terram illam, mandavit ut pars una equestrum copiarum Cesaream Philippum tendere c, quæ erat Saracenorum, ut vastarent terram illam, ubi copiæ beati Regis ingens Saracenis damnum intulerunt : ac beatus Rex petiit Sidonem cum paucis admodum, magnoque valde se exposuit periculo. Postquam eo pervenit, vidit corpora Christianorum ibi occisorum a Saracenis, per maris litus jacentia, locumque denudatum, quem oportebat esse muris cinctum, ubi civitas fuerat antiqua : quique viderunt corpora mortua, numero inito, compererunt esse fere tria millia occisorum.

putri a propriis ipse manibus colligit ad sepulturam,

409 Ante omnia beatus Rex consilium inivit de corporibus illis sepeliendis ; dein cœmeterium quoddam ordinavit in vicino loco, illudque consecrari jussit : in cœmeterio scrobes ingentes fieri curavit ; ipseque propriis manibus, juvenibus qui ei aderant, sumebat corpora mortuorum, quæ tapeti imponebant, ac dein insuebant, tuncque camelis, equisque imponebant, portanda ad dictas scrobes, in quibus sepeliebantur. At quedam illorum cadaverum tam putrida erant, ut, quando ipse alique, qui eum juvabant, capiebant brachium aut pedem, ad imponendum sacco, ab alia corporis parte separaretur : unde tantus ibi oriebatur fœtor, ut pauci nostrorum essent, qui eum tolerare possent aut perferre. Hinc quidam ipsius domestici nequaquam manum operi admovebant, sed nares obturabant, ac mirabantur quomodo id ipse facere posset, tantumque sufferre fœtorem : virique nobiles, ac divites, qui ibidem eo tempore cum ipso erant, jurejurando affirmarunt, nunquam se vidisse aut percepisse, quod nares obturaret. Cum intestina cujusdam mortui illic effusa jacerent prope corpus, beatus Rex chirotecas suas manibus detraxit, seque inclinavit, ut memorata intestina nudis colligeret manibus, ac sacco immitteret. Rusticos quoque conduci jussit, qui memorata cadavera etiam colligerent. Attamen non tam cito colligi potuere ; sed quatuor omnino aut quinque dies illa cadaverum istorum collectio, ac sepultura tenuit, licet quindecim circiter haberent jumenta, quotidie, quæ illa ad fossas istas ante dictas vehabant. Et quia multe cisternæ dicti loci plenæ erant cadaveri-

bus supradictis, illa extrahi jubebat, atque in D scrobibus istis sepeliri.

410 Itaque quotidie tempore matutino, ubi illis diebus Missæ sacrificio interfuerat, veniebat statim ad corpora ista quærenda ; hortabaturque alios, ac dicebat : Eamus iterum sepulchrum hos martyres. Dum quis videbatur non libenter id facere, dicebat : Illi mortem sustinuerunt, nos itaque omnino oportet id perferre. Illis qui aderant in loco, ubi mortui erant, dicebat : Nolite hæc corpora exhorrescere ; nam martyres sunt, et in calo. Apud scrobes prædictas erant illo tempore quandoque archiepiscopus Tyri, episcopus Damiatæ, et alius episcopus, ornatu habitu pontificali, ac beatus Rex cum ipsis, peragebantque, ut creditur, exsequias mortuorum. Verum archiepiscopus et episcopi nares obturabant vestibis suis : dives autem ac nobilis eques, qui id aspiciebat, juramento asseruit, quod ipsum nunquam viderit nares obstruentem. Sepultis autem corporibus, iis celebrari jussit solemnes exsequias, atque Officium pro defunctis. Porro memoratus Tyri archiepiscopus d duobus vel tribus diebus post dictam mortuorum sepulturam obiit, sicuti memoratus vir ille nobilis juratus dixit, qui eum sepeliri vidit, et passim dicebatur occubuisse fœtore isto, atque aeris infectione ; idque dicebat archiepiscopus in morbo suo, uti domestici ejus, ac clerici referebant : item alii duo supra dicti episcopi graviter aegrotarunt diu etiam post memoratam sepulturam, idque isto fœtore, ut passim dicebatur.

411 Cum nocte quadam esset Compendii, obiit quidam, qui æger fuerat, in valetudinario publico dicti loci, idque dictum fuit beato Regi a Priore ac sorore quadam dictæ domus. Præcepit, ut corpus pararent ad sepulturam, at se absente illud non sepelirent ; assistere enim volebat exsequiis hujus defuncti : cumque domus non haberet cœmeterium, Missæ sacrificio peracto pro defuncto in conspectu ipsius, ejusque filiorum ; nempe domini Ludovici, tunc filii natu maximi beati Regis, et domini Philippi, qui regnum Franciæ post ipsum obtinuit, beatus Rex ordinavit, ut corpus memoratum longe portaretur sepeliendum, dixitque, quod illi, qui illud per urbem ferri cernerent, recitarent pro ejus anima suum PATER NOSTER, atque eo modo anima memorati defuncti non parum lucraretur.

412 Post hæc factum est, ut comitia fratrum Prædicatorum haberentur Aureliæ in festo Nativitatis Domini nostræ ; beatus Rex, qui veniebat Aureliam, interfuit solemnitati in ecclesia, et in loco congregandis fratribus destinato ; manducavit in triclinio cum fratribus, atque omnium sumptus tulit, nimirum ducentorum circiter fratrum, qui ad memorata venerant comitia. Comitibus absolutis, cum beatus Rex cum quibusdam aliis fratribus Prædicatoribus condisset in loco colloquiis destinato, quia beatus Rex referri audiverat in comitiis, in qualibet provincie domo quosdam obijisse fratres, expresso relatoque numero in qualibet domo, nominibus vero fratrum non expressis ; dixit tunc his fratribus, utile futurum, si, uti numerus mortuorum relatius erat in comitiis, etiam nomina exprimerentur ; dixitque eo modo accedere posse fratribus defunctis suffragia multa, seu subsidia, si eorum nomina forte cognoscerentur ab eis, qui eos melius cognoverant, aut eos magis amaverant, aut quia defunctorum aliqui

Ordini

aliquis sepulchrum non ferentibus, ne nares quidem obturaret.

Assistit sepulture defuncti in valetudinario :

utile Prædicatoribus suggerit consilium in commodum defunctorum

A Ordini fuerant utiles, quod non ita fieret si eorum nomina premerentur silentio. Qua de causa postulatam fuit ab aliquibus fratribus Prædicatoribus in ipsis comitiis generalibus ejusdem Ordinis, quæ proxime secuta sunt, ut id statueretur, atque in posterum fieret: visumque est comitiis generalibus bonum atque utile, quæ de causa ita statutum fuit, ac tenetur hodie dum, servaturque per universum Ordinem.

413 Vice quadam, quando beatus Rex erat in abbacia Caroli-loci Ordinis Cisterciensis, contigit mori fratrem quemdam dicti loci. Cumque ille morti appropinquaret, cineri, ac feretro impositum secundum consuetudinem Ordinis Cisterciensis, ac monachi cantarent litanias, aliudque Officium consuetum, beatus Rex ad eundem hunc locum accessit, ac quamdiu pro ipso recitabatur Officium, ad caput illius, qui moriebatur, stetit magna pietate, magnaue humilitate, subsistens ibi, quamdiu dicebatur Officium. Ubi dictus frater illie fuit mortuus, ibat ad templum pone fratrem mortuum, qui gestabatur, fuitque ibidem ipsemet Rex beatus in Officio, quod fiebat eadem hac hora, circa mortuum supra dictum maxima pietate, summaque humilitate. Ex ante relatis omnino patet, quod dilexerit proximos suos, atque erga eos fuerit misericordia ordinata, quæ ex virtute promanabat: quodque opera misericordiæ exercuerit hospitio excipiendo, pascendo, potum præbendo, vestiendo, invisendo, consolando, juvando, propriæ suæ personæ obsequio, sustentando pauperes atque ægrotos, redimendo miseros captivos, sepeliendo mortuos, atque eos in omnibus juvando ex virtutis præscripto ei liberalitatis abundantia.

ANNOTATA.

a Gallis, le mal S. Eloi, de quo plura deinde occurrent in miraculis Sancti.

b Hinc monuimus, id factum ante annum 1260; quo filius Ludovicus obiit. Adi Commentarium num. 862.

c Expeditionem contra Cæsaream Philippi narrat Joinvillius cap. 24, ubi de mortuis Sidone sepultis pauca: verum hæc in Commentario elucidavimus num. 725 et seqq.

C d Continuator Tyrri apud Martenium in Amplissima collectione tom. 5, col. 734 scribit, anno 1251 Tyrri archiepiscopum factum Petrum Lercat, quem col. 735 defunctum affirmat anno 1253, quo hæc contigerunt: at ibi Nicolaum Lercat nominat. Forte nomen ei fuit Petrus Nicolaus. Addit Ægidium Damiatæ episcopum ad locum defuncti postulatam.

CAPUT X.

Mira sancti Regis humilitas.

XII. Profunda sancti Regis.
Humilitas, quæ pulchritudo est omnium virtutum, cum gratia fuit in beato Rege sancto Ludovico, quemadmodum carbunculus lapis pretiosus in auro puro. Qui Rex beatus quanto fuit in hoc mundo major, tanto se in omnibus humiliorem exhibuit. Consueverat enim qualibet die Sabbati flexis genibus pedes lavare pauperibus in loco secreto, ac deinde eos siccare, et osculari humiliter; singulis etiam aquam pie

præbebat, quæ manus suas abluerent: deinde tribuebat cuilibet quamdam nummorum summam, eique manum osculabatur. Consueverat ipse frequenter servire triginta sex pauperibus, qui quotidie pascebantur, abundeque reficiebantur in ipsius hospitio. In pervigiis festorum solemnum, et diebus quibusdam per annum, ministrabat propriis manibus, priusquam manducaret, ducentis pauperibus mendicis. Semper prope se manducantes habebat et in prandio et in cœna tres ex pauperibus, qui inveniri poterant, quibus de cibis suis benigne submittebat. Quin imo, os suum pulveri immittens, quandoque sibi adferri jubebat (ut qui vere erat humilis) scutellas, et cibos, quos pauperes Domini nostri jam habuerant, manusque suas immiserant, ut vere humilis de cibis ipsorum manducaret.

415 Aliquando, cum beatus Rex inter tres humiliter pauperes conspiceret unum senio admodum gravatum, qui non bene comedebat, mandavit, ut scutella, quæ sibi fuerat allata, poneretur ante senem istum; quam scutellam, postquam senex comederat de cibo, quem beatus Rex ipsi miserat, quantum potuerat, vere humilis referri ad se jussit, ut ex ea manducaret post senem hunc pauperem: ille enim, qui Dominum nostrum Jesum Christum cernebat in hoc paupere, nec timuit nec horruit manducare de reliquiis senis pauperis memorati. Præter hæc, multa exempla, quæ descripta sunt in tractatibus superioribus, declarant probanteque humilitatem beati hujus Regis. Quippe magnæ erat humilitatis, quando jam annos habebat quatuordecim, ac Rex erat, quod pateretur se verberari a magistro suo disciplinæ causa. Item quod non alloqueretur tempore juventutis suæ quempiam, nisi dicendo Vos a. Rursum, quod, postquam rediit ex partibus transmarinis, commemoraret humiliter probra, quæ passus fuerat a Saracenis. Item, quod, quando audiebat concionem, aut lectionem theologicam, ipse humi sederet, aliis superius sedentibus. Item, quod nollet accedere ad reliquias, aut sanctuaria osculanda illo die, cujus nocte præcedente fuerat cum uxore. Item, quod humiliter pietatis causa oscularetur lapidem, in quo corpora monachorum fuerant lota; quod exerceret per se ipse opera pia ferendo lapides, ac similia obeundo.

F exemplis
416 En plura adhuc exempla humilitatis sancti Regis, quod etiam degens prima vice trans mare, pauperibus ministraret per se ipse modo tam servili, quodque pedes inviseret fratres Prædicatores usque ad Ligerim flumen magnæ viæ spatium, ac per se ipse eos rogaret, ut ad palatium suum venirent: quod ægrotos et pauperes familiariter, attenteque per se ipse viseret, ac præsertim quod illis flexis genibus serviret, quodque ab ore eorum sanguinem per nares defluentem detergeret, neque id facere prætermitteret propter putredinem per nares ægroti decurrentem, quæ putredo manus sancti Regis deturpabat ac maculabat; quodque frusta pyri, quod paraverat, propria manu ori hujus ipsius ægroti insereret; quod serviret lepra infecto tam tetro, modoque adeo servili, adeoque benigno, tantoque tempore coram ipso in genua proeniberet; quod trans mare tam serviliter, tamque assidue propriis manibus colligeret cadavera mortuorum tam fetida, eaque ad sepulturam pararet; quod tam pie morti, atque exequiis adfuerit defuncti monachi, qui moriebatur in abbacia Caroli-locensi b.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
maxime mi-
randis

117 Habemus præterea inferius quadam exempla ex factis beati Regis, ad ipsius humilitatem declarandam. Beatus Rex die quadam Veneris sancta erat in castro Compendiensi, ubi incedebat nudis pedibus per templa dicti castri : ibat per vias publicas ad templa, servi sequebantur, habebantque in manibus nummos, quos ministrabant sancto Regi, amore Dei pauperibus distribuendos. Capiebat sæpe beatus Rex hos nummos a prædictis servis, eosque amore Dei pauperibus distribuere, dans plus minusve quibusdam pro majori eorum aut minori egestate pro arbitrio suo. Dum hoc modo per plateam quamdam incedebat beatus Rex, quidam lepra infectus ab alia viæ parte, qui vix poterat loqui, crepitaculo suo sonuit fortiter admodum. Ubi igitur advertit animum, viditque hunc lepra infectum, ad eum transiit, pedem suum imponens aquæ lutosæ et frigidæ, quæ in media erat platea, nam aliter transire commode non poterat, accessitque lepra infectum, stipem ei erogavit, ac manum ipsius osculatus est. Densa admodum circumcirca erat turba, multique eorum, qui beatum Regem circumdabant, se signabant signo

B sanctæ Crucis, sibi invicem dicebant : Videsis, quid fecerit Rex ; osculatus est manum lepra infecti.

luculenter

118 Quandoquidem mos erat sancti Regis prope terram sedere, quando audiebat conciones, quæ habebantur apud Religiosos congregatos, ut scriptum est supra, hac de re facta quadam narrabo. Erat aliquando beatus Rex in abbazia Carolilocensi, et concio habebatur in loco istius abbatiæ, quem vocant capitulum. In hoc capitulo sedes duæ sunt, altera humilior, sublimior altera. Beatus Rex eo supervenit ad concionem audiendam, cumque omnes illi assurgerent, eumque rogarent, ut sederet loco maxime elevato, sicut ei conveniebat ; noluit ille ascendere, neque sedere in sedilibus capituli ; verum sedit in medio loco prope pulpitem, ubi consueta legitur lectio, iussitque adferri duos pulvinos, quibus insedit loco prorsus depresso magna cum pietate ac humilitate, audivitque concionem memoratam usque ad finem. Et quamvis monachi ibi præsentibus, qui videbant Regem humi sedentem, descenderent de sedibus suis, humique sedere vellent ; id pati noluit, at eos sedere jussit eo modo, quo sedebant, quando capitulum intravit. Sæpe etiam venit ad capitulum Regalis-Montis, monachis ibidem congregatis, ac in sedibus suis sedentibus : ubi beatus Rex verbum Dei annuntiari jubebat, sedebatque prope columnam in medio capitulo positam, ac sedebat sanctus Rex super juncos, qui ibidem erant strati, monachi vero superius sedebant in sedibus suis : licet abbas, et monachi eum urgerent, rogarentque, ut ad sedes ascenderet, volebat ibi humi sedere, donec concio esset finita.

demonstrata,

119 Pluribus vicibus contigit, ut beatus Rex manducaret in abbazia Carolilocensi in triclinio cum monachis, atque erat ibi magna cum humilitate, seque secundum externam apparentiam gerebat humilior, quam monachi, qui aderant. Fertur quoque, cum aliquando haberet scutellam melioris cibi, quam monachi, misisse scutellam argenteam, ex qua manducabat, monacho cuidam seni, mandasseque, ut scutella lignea, ex qua dictus monachus manducabat, sibi afferretur : allata est, manducavitque ex scutella lignea. Alia die in pervigilio sancti Bartholomæi,

quando fratrum Prædicatorum Compendiensium D conventus comedebat in triclinio, beatus Rex afferri jussit bellaria, de quibus ministrabat propriis manibus ad primam conventus mensam ; et rex Navarra, filiique sancti Regis ad alias item mensas ministrabant. Quoniam consuetudo est in Ordine Cisterciensi, ut quidam fratres, nunc hi nunc illi, abbate ac monachis in manasterio congregatis, debeant lavare pedes aliis monachis, facientes MANDATUM e, qualibet die Sabbati post vespertas, quantumcumque dies sit sollemnis ; beatus Rex ante dictus, qui sæpe veniebat ad abbatiæ Regalis-montis Ordinis prædicti, quando eveniebat ut die Sabbati esset in abbazia memorata, interesse volebat MANDATO, sedebatque illic apud abbatem, ac pie admodum intuebatur quod monachi faciebant. Porro accidit, cum beatus Rex sederet aliquando apud abbatem, dum fiebat MANDATUM, ut diceret abbati : Expediret, ut monachorum pedes lavarem. Abbas illi respondit : Potes omnino ab eo te abstinere. Beatus Rex illi dixit : Quapropter ? Respondit abbas : Homines de eo loquerentur. Respondit beatus Rex, et dixit : Quid de eo dicerent ? Et abbas reposuit, alios id probaturos, improbaturos alios. Atque ita beatus Rex ab eo se cohibuit, quod abbas id improbaret, uti memoratus abbas existimat.

120 Cum paries exstrueretur in abbazia Regalis-Montis, beatus Rex sumebat cratem brachiatam, lapidibus aut calce oneratam, eamque ferebat cum monacho eum sequente : quod beatus rex pluribus vicibus præstitit. Rursum, cum claudi curaret partem quamdam civitatis Acco-nensis, quæ vocatur Mons Musardus d, ac civitatem Cæsareensem, ac Jafensem, ipsemet sæpe quarebat viros, qui cratem brachiatam portabant, aliaque ad muros istos ædificandos idonea. Quando struebantur muri urbis Cæsareæ, dominus Tusculanus vir bonæ memoriæ, legatus Sedis Romanæ in isto tractu, concesserat indulgentias omnibus illis, qui ad hoc opus perficiendum operam conferrent : unde beatus Rex memoratus frequenter tulit lapides, aliaque muro construendo convenientia, in corbe super humeros suos, quod magnæ in eo humilitatis habebatur. Adhæc, quando beatus Rex firmis muris cingi curavit Cæsaream, Jafam, et Sidonem, ut dictum est supra, sanctus Rex per semet ipse portabat in corbe terram fossarum, quia dominus Tusculanus legatus memoratus indulgentias concesserat omnibus, qui opus prædictum promoverent.

121 Tempore primæ ejus transfretationis, quando cum suis erat in Ægypto, antequam essent capti, tendebantque Massoram versus, quia brachium cujusdam fluminis transitum agminis impediēbat, legatus ante dictus indulgentias unius anni concessit cuilibet, qui operam navaret ad implendum brachii prædicti alveum e : quod et factum est. Tunc beatus Rex in sinu pallii sui terram ad locum istum portavit. Mire humilis erat beatus Rex in vestibus et apparatu. Postquam rediit ex regione transmarina prima vicia, qua transmisit, vestibus semper usus est ex caruleo seu glauco solum, vel ex panno e setis camelinis contexto ; aut ex nigro tinctura adscito, aut ex serico nigro ; reliquitque omnem ornatum auri vel argenti in sellis ac franis suis, aliisque hujusmodi rebus ; omnesque vestes alterius coloris præter dictos. Neque voluit deinceps vellera varii coloris, aut grisea f, ut vocabant, in vesti-

bus

A bus suis, aut stragulis, sed communia seu agnina : nihilominus habebat stragula ex pellibus sciurorum *g* et velleribus agninis, habebatque quandoque pallium distinctum velleribus agninis albis, quocum aliquoties manducabat. Adhæc postquam ex partibus transmarinis rediit, frænos non habebat nisi ferreos, ac sellas candidas.

ANNOTATA.

a Quod signum esse reverentiæ jam diximus.

b Hæc omnia auctor jam narravit.

c De Mandato. consule notata ad Gaufridi cap. 1 lit. q.

d Hæc ante narravit num. 24, ubi quædam sunt notata.

e Narrat hæc Joinvillius num. 70, factaque sunt sub finem anni 1249.

f De hac vestium modestia disputavimus in Commentario num. 572 : ubi etiam de velleribus his pretiosis, quibus vestimenta principum distinguebantur.

g De sciuris Olaus Magnus in Historia gentium Septentrionalium lib. 18, cap. 17 ita scribit : Horum animalium minorum infinita est multitudo in Septentrionalibus sylvis, pilorum densitate et colore distincta, una adjecta infallibili regula, quod quanto magis tractus terrarum vergit ad Septentrionem, tanto pulchriores, frigore causante colorem, sunt harum bestiarum pelles. Deinde affirmat, pelles istas maxima copia per Europam fuisse venditas, pretioque ingenti. Quæ, ut plura alia de istis animalculis, ibidem videri possunt. Hinc colligo, hæc velleri, similiæque, de quibus ibidem agit Olaus, fuisse usui principibus eo tempore, ut vestes suas iis distinguerent, ac ex iis constituisse vellera illa, quæ varia vocabantur et grisea. Porro habebat quidem Sanctus stragula his pellibus distincta, sed iis ipse uti volebat.

CAPUT XI.

Eximia sancti Regis patientia, animique lenitas.

u.
Eximia Regis in carceris, morbiq. miris patientia.
a
b
c **P**oli.ncula amara, quæ datur sanitatis gratia, lubente animo sumitur. Quod beatus Rex intellexit tam probe, ut prompta voluntate toleraret acerbis admodum tribulationes, ut amorem mereretur divinum, et stabilem consequeretur salutem. Hujus patientiæ quædam videamus exempla. Prima vice, qua mare transiit, ubi cum suis Damiatam fuerat ingressus, totus exercitus hostili modo processit Massoram usque. Cum ibi essent, nec possent progredi, reversi sunt. Quando erant in reditu, Saraceni ingenti agmine eos invaserunt : (omnes enim, exceptis omnino paucis, nostri exercitus milites graviter ægrotabant) ac profligati fuere, captique ibidem a Saracenis. Beato Rege, ejusque fratribus, domino nimirum Alphonso, et domino Carolo captis, occisoque domino Roberto *a* ipsius fratre, non permansit cum sancto Rege quisquam ex familia ipsius nisi unus nomine Isembardus ; quamvis postea aliqui accederent, qui tamen ministrare non poterant : nam omnes erant ægroti. Tum dictus Isembardus cibos sancto Regi parabat, dictus Isembardus cibos sancto Regi parabat, panemque conficiebat ex carnibus et farina *b*, quam ab aula soldani portabat. Beatus quoque Rex tam erat infirmus, ut dentes oris ipsius quas-

sarentur ac motarentur. Caro ejus pallida erat ac maculis infecta, fluxumque alvi patiebatur valde gravem : tamque erat macilentus, ut ossa spinæ dorsi ipsius mire essent acuta. Necesse quoque erat, ut memoratus Isembardus, ferret beatum Regem ad omnia necessaria, eumque etiam denudaret. Nihilominus, uti dictus Isembardus, vir ætate tum matura et dives, juratus asseruit, numquam tunc vidit beatum Regem iratum, aut hac de causa commotum, aut aliqua de re conquerentem. Verum omnimoda patientia ac lenitate ferebat ac tolerabat morbos suos memoratos, ingentemque suorum calamitatem ; et orabat semper. Sanctus Rex perdiderat insuper vestes suas, ita ut homo pauper tunicam suam colore viridi sibi ademere, atque ei donaverit : qua se eo tempore quotidie induebat, donec *c* deinde ei panni Damiatæ delati sunt.

123 Aliquando beatus Rex erat Parisiis, egressusque cubiculo suo, ut negotia audiret et lites *d*, ubi diu occupatus fuerat negotiis audiendis, rediit ad cubiculum, et unus tantum cum eo eques, qui in ejus cubabat cubiculo. Postquam ad cubiculum suum venit, nullus cubiculariorum ibi erat, aliorumve, qui cubiculum ipsius servare debebant, idque agere solebant, licet sexdecim omnino essent tum cubicularii, tum cubiculi famuli, tum custodes lecti beati Regis. Vocati fuere per palatium, per hortum, perque alias domus partes, neque inveniri potuere, ut ei servirent, sicuti facere debebant. Quamvis autem memoratus eques ipsi præstare vellet obsequium istud, quod eo tempore præstandum erat, beatus Rex id permittere noluit. Quando unus cubiculariorum, alique famuli ante memorati, reversi erant ad cubiculum, atque intellexerant, quod beatus Rex neminem invenisset, qui vel cubiculum dumtaxat custodiret, multum doluerunt, vehementerque timuerunt, adeo ut in ipsius conspectum prodire non auderent, at de semet ipsi conquererentur apud fratrem Petrum *e* Ordinis SS. Trinitatis, qui assistebat beato Regi in Horis canonicis recitandis, eratque beato Regi intimus, ac admodum familiaris. Cum sanctus Rex, qui redire volebat ad negotia, eos conspiceret, (jam enim redierant) manibus trabea sua extractis, dixit : Omnesne ergo revertimini ? Neminem habere possum ad necessitates meas ? *f* Et nihilominus, vel unus suffecisset etiam minimus vestrum. Nihil præterea iis dixit, sed rediit ad negotia sua. Postquam iterum ad cubiculum suum venisset, litibus absolutis ; et nec cubicularii ipsius, nec alii auderent coram ipso comparere ; frater Petrus ex Ordine SS. Trinitatis ei dixit, ipsius cubicularios non audere ad eum accedere, nisi eis esset benevolus, eosque vocari juberet. Tunc eos vocari jussit, risitque, ac hilaris esse videbatur et latus ; eisque dixit : Venite, venite ; tristis estis quia deliquistis, id vobis condono : cavete, ne in posterum ita faciatis. Cum beatus Rex eadem die post somnum diei ire vellet ad silvam Vicenarum una leuca Parisiis dissitam, unus cubiculariorum ipsius, vestem talarem beati Regis, quacum manducare consueverat, non imposuit arcæ, in qua esse solebat ; sed imposuit eam alteri arcæ, clavemque retinuit, neque venit Vicenas, at Parisiis mansit. Itaque, ubi beatus Rex venit Vicenas, ac cœnare voluit, petita illa vestis : verum inveniri non potuit in arcis, quarum claves ibidem erant : erat enim in una arcarum, quarum cubicularius supra memoratus claves retinuerat.

Cum

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

Sancti lenitas
admiranda in
suos mini-
stras, officio
suo malefun-
ctos,
d

E

c

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

Cum itaque cubicularii arcam rumpere vellent, in qua vestem esse putabant; beatus Rex permittere id noluit, ita ut oportuerit eum cenare cum trabea sua manicata. Nihilominus nullam beatus Rex iracundiæ dedit indicium, neque verbum de hac culpa dixit seu ante cenam, seu post eam, nisi quod inter cenandum equitibus suis, cum ipso manducantibus, dixerit subridens: Quid vobis videtur? Rectene cum trabea mea mensæ arcumbo? Igitur domestici ejus id magnæ patientiæ ejus esse existimarunt, quod, cum eadem die tantum ei creassent incommodum, minime tamen idcirco contra ipsos beatus Rex ulla in re fuerit commotus.

libere cum in-
juria sua lo-
quentem,
f

124 Accidit aliquando ut beatus Rex esset Novioduni f, manducaretque in cubiculo suo, et quidam cum ipso equites ad focum; nam tempus erat hibernum, cubiculariis ejus in vestiario quodam apud ejus cubiculum manducantibus. Postquam manducaverat, cum colloqueretur ibidem cum equitibus suis ad focum, iisque narraret quædam, quando cubicularii, qui etiam manducaverant, vestiario egrediebantur, beatus Rex in relatione ad equites suos dixit hæc verba: Et id servo. Tunc unus e cubiculariis, nomine Joannes Bourguegneit, protulit ad Regem verba hæc injuriosa: Neque duo, si tu id serves, omnino non es nisi homo unus, et veluti alius. Tunc alius cubicularius, nempe dominus Petrus de Loon g intellexit verba memorati cubicularii, tanto Principi, dominoque ipsius injuriosa, quæque sine ratione dictus Joannes protulerat; (non enim intelligere potuerat quid Rex narraret: quippe dictus dominus Petrus, qui præcedebat, id non intellexerat) tunc memoratus dominus Petrus dicto Joanni submissa voce dixit, eum ad se trahens: Quid dixisti? insanisne, quod sic Regi loquaris? Dictus Joannes respondit alteri cubiculario tam alta voce, ut beatus Rex omnino posset intelligere, verbis ei injuriis: Nimis, nimis: omnino non est, nisi unus homo, et forsitan etiam sicut alius. Nihilominus, ut jurejurando asseruit memoratus dominus Petrus de Loon eques, ac vir matura ætate et dives, qui tunc, ante, et postea cum beato Rege habitaverat annis triginta octo continuis, aut circiter, beatus Rex, qui verba dicti Joannis audivit, tam prima, quam secunda, cum aspiciebat, abruptique narrationem suam, neque quidquam umquam, aut de quocumque ei dixit, neque eum reprehendit, neque vexavit. Quod dominus Petrus de Loon aliique familiæ equites, qui præsentibus erant, magnæ putaverunt esse patientiæ; verbaque dicti Joannis ab ingenti stultitia, magna superbia, grandique injuria judicarunt esse profecta. Neque memoratus dominus Petrus deinde vidit, aut intelligere potuit seu ex dictis, seu ex factis, beatum Regem videri ullo modo iratum de iis, quæ memoratus Joannes dixerat.

imprudencia
sibi nocentem.

125 Laborabat beatus Rex morbo quodam, qui quotannis bis, ter, vel quater eum corripiebat, illumque quandoque vehementius vexabat, quam alias. Hic morbus erat hujusmodi, ut, quando beatum Regem invadebat, non satis auditu perciperet, neque videret, quamdiu dicto tenebatur morbo, neque manducare posset, neque dormire, ac gemendo conquereretur: hoc modo memoratus morbus eum detinebat tribus diebus, quandoque diutius, quandoque brevius; ita ut per se lecto egredi non posset. Quando relevari incipiebat a morbo isto,

crus ipsius dexterum inter suram et malleolum sanguinis instar rubescebat, atque illic erat inflatum: atque eo rubore ac tumore affectum erat dictum crus una die usque ad vesperam ejus, deindeque tumor hic, ruborque paulatim evanescebat, ita ut tertia aut quarta die memoratum crus esset sicuti caro alia: ac tum beatus Rex prorsus erat restitutus sanitati. Plures equites, et unus alterve cubicularius cubabant in ejus cubiculo: solebat quoque in ipsius cubiculo cubare senex quidam nomine Joannes, qui vigil fuerat regis Philippi, uti aiebat, quia in ejus cubiculo semper custodiebat ignem tempore æstatis et hiemis. Porro factum est quadam vice, cum beatus Rex esset in isto morbo, ut quadam vespera, dum volebat intrare lectum, cernere vellet ruborem cruris prædicti. Qua de causa memoratus Joannes accendit cereum, eumque tenebat supra crus sancti Regis, cernebatque crus ejus, ac videbat multum ei dolere; nam rubore tum infectum erat ac tumore, uti alias esse solebat, quando morbus declinabat. Unde contigit, dicto Joanne vigile imprudenter cereum supra crus tenente, ut gutta quadam ignita laberetur in crus beati Regis, supra locum inflatum, atque affectum. Unde beatus Rex, qui in lecto sedebat, præ dolore, quem patiebatur, extendit se in lecto, dixitque: Hei mihi! hei! Et Joannes iste respondit etiam. Hei! an male tibi feci? Respondit beatus Rex: Joannes, avus meus minori de causa te dimisit ab hospitio suo. Memoratus enim Joannes sancto Regi, domino Petro de Loon, aliisque cubiculariis dixerat, se a Rege Philippo expulsum fuisse ipsius hospitio, quia truncos foco admoverat, qui crepitabant inter ardendum. Nihilominus memoratus dominus Petrus de Loon juratus affirmavit, se nullo umquam tempore percepisse, ipsum ideo ullo modo commotum fuisse in dictum Joannem, sed eum semper retinuisse in servitio suo, uti antea.

126 Quando sanctus Rex die quadam Veneris sancta ibat per ecclesias, distribuens nummos pauperibus ad se accedentibus, prohibebat famulis suis ne pauperes impedirent, quo minus ad se venirent. Qua de causa pauperes adeo beatum Regem premebant, ut parum abesset, quin laberetur eorum impulsu; quæ omnia patienter tolerabat. Quippe etiamsi esset in densa pauperum turba, qui, propter multitudinem suam, quandoque etiam pedes ipsius calcabant; tamen permittere nolebat, ut armigeri, alique, qui ipsum circumdabant, pauperes retro abigerent: at dicebat, id permitteretur, addens: Multo plura Jesus Christus pro nobis sustinuit tali die, qualis est hodie, quam ego pro ipso sustineo. Incedebat autem tunc nudis pedibus, caligasque habebat usque ad pedes. Insuper multas passus est vexationes, quas patienter tulit. Sane cum mulier quadam, cui nomen Sara, lectum haberet in curia beati Regis cum domino Joanne de Fucilleuse equite; dum vice quadam supremæ curiæ esset consessus, beatusque Rex e cubiculo suo descendisset; dicta mulier, quæ ad imum gradum constiterat, ei dixit: Apage! apage! Tene Franciæ regem esse oportebat? Multo fuisset præstantius, si alter fuisset rex Franciæ, quam tu. Nam tu dumtaxat Rex es fratribus Minoribus, et fratribus Prædicatoribus, et sacerdotibus, et clericis. Ingens damnum est, quod tu Rex sis Franciæ, et mirum admodum est, quod regno non sis ejectus. Cum famuli beati Regis verberare eam vellent, atque ejice-

et mulierem
verbis con-
melliosis ul-
tem.

A re, dixit, atque præcepit, ut eam nec tangerent, nec abigerent. Ubi autem bene ac diligenter illam audiverat; dixit, responditque subridens: profecto verum dicis: dignus non sum, qui similis Rex: et si placuisset Domino nostro, præstitisset, ut alius fuisset rex, qui rectius regnum gubernare scivisset, quam ut ego essem. Tunc præcepit beatus Rex uni e suis cubiculariis, ut ei daret pecuniam, asses, ut credatur, quadraginta. In rebus prædictis multi fuere præsentēs.

ANNOTATA.

a Non quidem eodem tempore, sed aliquot hebdomadis citius. Videsis Joinvillium cap. 8, et cap. 13.

b Artocreas, opinor, intelligit: volui tamen sequi phrasim Gallicam.

c Soldanus postea geminam vestem Regi componendam curavit, ut habet Joinvillius num. 161.

d De controversiis, quas Rex per se ipse dirimebat, consule Joinvillium num. 21 et seqq.

e Suspicio hunc esse Petrum a Cusiaco, qui anno 1272 toti Ordini SS. Trinitatis est præfectus, ut scribit Bonaventura Baro in Annalibus ejusdem Ordinis ad annum 1272 num. 4, referens mira illum gratia valuisse apud regem Philippum S. Ludovici filium.

f Noviodunum, vulgo Noyon, urbs est Veromanduorum in Insula Franciæ, juxta limites Picardiæ.

g Hic idem procul dubio est, qui inter testes recensetur in præfatione num. 8.

CAPUT XII.

Sancti Regis pœnitentiæ rigidæ: vitæ puritas et sanctitas.

Quandoquidem initium salutis nostræ est, quando odisse incipimus, quod amabamus; dolere de eo, de quo lætabamur; amplecti, quod timebamus; sequi, quod fugiebamus; desiderare, quod despiciebamus; quæ omnino facimus per mortificationem corporis, ac pœnitentiam: venerabilis sanctus Ludovicus id perpendens, in corpus suum sæviit nullis modis: austerus enim admodum, et durus in se fuit in cibo, potuque sumendo, ut infra patescit. Quamvis beatus Rex appetere pisces grandiores, nihilominus sæpe abstinebat a grandibus sibi allatis, jubebatque sibi adferri pisces minores, de quibus comedeat. Quandoque etiam in frusta dividi curabat majores pisces sibi allatos, ut de iis manducasse videretur; tamen non manducabat tunc de grandioribus his piscibus, necque de piscibus aliis, sed solum ei sufficiebat pulmentum, jubebatque pisces istos addi pauperum obsonio: quod fecisse creditur abstinendi se studio. Postquam rediit e tractu transmarino, licet amaret multum lucios prægrandes, aliosque pisces delicatos, illique emerentur, atque ei afferrentur ad mensam, ex illis tamen non manducabat, sed pauperum apponebantur obsonio, aliosque pisces modicos comedeat.

128 Adhæc frequenter contigit, cum ei apponerentur assa aliive cibi, cum embammatis delicatis, ut aquam condimento admisceret, qua

delicias embammatis tolleret. Cumque ille, qui ei ministrabat, ipsi diceret: Domine Rex, corrumpis saporem; ei respondebat: Hæc tibi non est cautio, mihi sic expedit. Fecisse id creditur, ut refrænaret appetitum suum. Pulmentum sæpe manducabat insipidum, de quo alii non manducabant lubentes, quia male conditum erat. Vescabatur quoque cibis durioribus, ut pisis aliisque similibus. Quando illi apponebantur lucii, aliive cibi delicati, aquam immiscebat frigidam, saporisque delicias ab eo cibo tollebat. Quando primum muranæ portabantur Parisios, eæque mensæ inferebantur beato Regi aliisque; de iis non vescabatur: verum, quod sibi apponebatur, dabat pauperibus, aut communi pauperum obsonio addebat, aut quandoque curabat offerri aliis, qui in aula ipsius manducabant: atque ita faciebat, donec ita vilescerent, ut non constarent nisi quinque circiter assibus, quæ initio vendebantur assibus sexaginta, aut libris quatuor. Eodem plane modo faciebat de fructibus novis, quos tamen libenter comedeat; atque ita agebat de omnibus, quæ cum essent nova, ei apponebantur; idque faciebat ex sola victus abstinentia, sicuti vere creditur, ut appetitum ad illa sibi a natura inditum edomaret.

129 Rursum hujusmodi ejus erat consuetudo, ut numquam excederet in bibendo, aut manducando. Eo modo panem sibi scindebat ad mensam, ut, dum valetudine erat integra, non plus secaret una die quam altera. Habebat ante se calicem aurum, et scyphum vitreum; scypho autem inerat virgula, quo usque eum vino impleri curabat; deindeque aquam jubebat affundi tanta copia, ut quarta pars vinum esset, tres partes, aut circiter, aqua. Neque tamen vino utebatur generoso, sed tenui admodum. Tunc quandoque bibebat ex scypho, quandoque potum ita dimensum calici aureo infundebat, atque ex calice bibebat. Postea adeo vinum suum aqua diluit, ut non satis ex vini sapore remaneret. Jejunabat quotannis tota Quadragesima. Rursus jejunabat toto Adventu; nimirum quadraginta a diebus ante Natalem Domini, solis utens cibis in Quadragesima usitatis. Atque ita jejunabat, cum pervigiliis, quibus jejunium præscribit Ecclesia, tum quatuor temporibus, allisque diebus esurialibus sanctæ Ecclesiæ. In quatuor pervigiliis festorum Dominiæ nostræ, die Veneris sancta, et in pervigilio Nativitatis Domini jejunabat solo pane et aqua contentus. Verum dictis diebus, quibus pane tantum et aqua utebatur, jubebat mensam instrui plenam, quemadmodum diebus aliis: et siqui ex ejus equitibus essent, qui etiam vellent solo pane et aqua esse contenti, cum eo manducabant ad mensam ipsius. Diebus Veneris in Quadragesima non vescabatur piscibus; aliisque etiam diebus Veneris beatus Rex sæpe a piscibus abstinebat: quin etiam diebus Veneris Adventus pisces non manducabat. Præterea per totum annum diebus Veneris nullis vescabatur fructibus, quamvis eos comederet perquam libenter. Diebus Lunæ et Mercurii in Quadragesima multo minus manducabat, quam ei putabatur congruum. Diebus Veneris adeo vinum suum diluebat aqua, quamvis satis esset tenue, acerbique saporis sine aqua, ut non videretur nisi aqua. Licet quoque cerevisiam non amaret, quod satis apparebat ex ipsius refectioe; tamen in Quadragesima illam satis frequenter bibebat ad appetitum suum, ut creditur, edomandum. Rursum beatus Rex antequam mare transmitteret, ac post-

A. REGINE
CONFESSARIO.

E

vinum multa
aqua diluit:
crebra servat.
rigidaque je-
junia:

u

F

XIV.
Sanctus Rex
nullis modis
in comedendo

C

appetitum
domat,

quam

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

b

quam inde rediit, semper jejunabat per totum annum qualibet die Veneris, præterquam dum Domini Natalis in diem Veneris incidebat; tunc enim carnibus vescebatur propter celebritatem festi. Rursum jejunabat qualibet hebdomada die Lunæ, Mercurii, et Sabbati *b*. Quando beatus Rex erat trans mare tempore primæ transfretationis, jejunare incepit quindecim diebus ante festum Pentecostes, quod jejunium deinde semper eodem modo observavit usque ad obitum suum. Rursum non manducabat de omnibus ferculis sibi apposis, idque fecisse creditur abstinentiæ, et amoris Dei causa.

cilicio etiam et
flagris in cor-
pus suum sæ-
vit.

B

c

430 Multum vigilabat beatus Rex ad Dei cultum. Postquam a prima transfretatione rediit, numquam cubabat super stramen plumasve; verum lectus ipsius compositus erat ex ligno, qui cum ipso vehebatur, quocumque tenderet, cui culcitra imponebatur ex gossipii lanugine cooperata velamine non serico; illique incubabat sine alio stramine supposito. Creditur firmiter qualibet die Veneris sancta, atque etiam in qualibet Quadragesima, postquam rediit ex tractu transmarino, diebus Lunæ, Mercurii, et Veneris gestasse super carnem nudam cilicium *c*, tamen hujusmodi penitentiae opera exercebat quam poterat secretissime, sibi que cavebat a cubiculariis suis adeo, ut nullus eorum, uno excepto, sciret austeritates penitentiarum, quas exercebat. Tres habebat funiculos conjunctos, sexqui pede fere longos, funiculisque singulis quatuor aut quinque inerant nodi: ac singulis diebus Veneris per totum annum; in Quadragesima vero diebus Lunæ, Mercurii, et Veneris, perscrutabatur exacte per omnes angulos cubiculum suum, ut nullus ibidem remaneret, et tunc claudebat portam, manebatque inclusus in cubiculo cum fratre Gaufrido de Bello-loco, conscientiæ suæ arbitro, Ordinis Prædicatorum, ubi diu erant simul: credebaturque, ac dicebatur extra cubiculum, beatum Regem eo tempore confiteri peccata sua dicto fratri, tuncque per dictum fratrem cædi memoratis funiculis *d*. Aliquando beatus Rex nudis pedibus ivit Nonigento Erembertio *e* usque ad templum Domine nostræ Carnotensæ, (distat illud a memorato templo leucis quinque) quando vehementer fuit fatigatus, ita ut tantum viæ perficere non potuisset, nisi nixus fuisset quodam equite, aliisve comitibus suis, uti apparebat ex ipsius corporis habitu; multoque deinde tempore deteriori fuit valetudine, quia tantum susceperat iter perficiendum, de eoque quandoque conquerebatur. Adhæc beatus Rex, quantum poterat, a risu abstinebat diebus Veneris; si quandoque inadvertenter ridere cõpisset, mox ridere desinebat; neque unquam diebus Veneris galericulum mutabat.

xv.

Mira fuit con-
scientiæ puri-
tate;

f

431 Quandoquidem pura conscientia super omnia bona deliciatur in conspectu Dei, beatus Rex sanctus Ludovicus tanta fuit puritate, ut merito suo deliciis Dei conspectus frui potuerit. Tanta emicuit puritate, ut frater Gaufridus, ipsius conscientiæ moderator, hominesque venerandi, ac fide digni, qui longo tempore cum ipso sunt conversati, crederent, eum numquam commisisse peccatum mortiferum *f*, uti jurejurando asseruerunt. Et firmiter creditur, maluisse capite suo minui, quam certa scientia, suoque proposito peccatum perpetrare mortiferum. Numquam cernebatur, vel audiebatur mali quidpiam vel facere vel dicere; verum omnia ejus verba erant de Deo, de Sanctis, eoque tendentia, atque ad

bonum exemplum eorum, qui cum ipso conver-
sabantur; neque umquam in eo deprehendi quid
potuit, quod Deo displiceret; sed desiderabat
omne bonum. Sæpe dum in cubiculo suo erat
cum familia sua, verba proferebat sancta et pru-
dentia, pulchraque narrabat eis, qui cum eo
versabantur, bona sanctaque intentione. Vir fuit,
qui vixit magno animi candore, veritate, humi-
litate; magna fuit patientia, ac plenus bonis
omnibus excellentibus. Vir fuit vita proba, mo-
do vivendi honesto, conscientia admodum san-
cta ac pura; multaque ex ejus factis dictisque
capi poterant præclara exempla. Non jurabat per
Deum neque per ejus membra, neque per San-
ctos, neque per Evangelia. Verum, cum quid
fortius vellet affirmare, dicebat: Vere ita est.
Numquam vocabat diabolum, neque eum umquam
nominabat, nisi forte, dum legebat in libris. Vir
religiosus, frater Simon du Val Ordinis fratrum
Prædicatorum, et prior monasterii Provinensis,
juratus dixit atque affirmavit, quamvis sæpe cum
beato Rege, et in ejus colloquiis fuisset, num-
quam se audivisse proferentem ipsum verbum
aliquid amatorum, neque otiosum, neque famæ
cujusdam noxium: neque se umquam vidisse ho-
minem tantæ in verbis aspectuque reverentiæ. Et
quamvis dictus frater sæpe egisset cum aliis regi-
bus, aliisque principibus secularibus, antistiti-
bus, ac viris illustribus; quamvis etiam familia-
ris admodum esset intimusque sancto huic Regi;
tamen numquam veniebat in ejus conspectum sine
magna reverentia ac timore quodam, acsi San-
ctum adivisset. Insuper prædictus frater Simon
commemorans jurejurando multa virtutis opera
sancti Regis, prout in hoc Opere locis congruis
sunt descripta, dixit propter hæc multaque alia,
quæ vidit in ipso, quæque scripta non sunt,
beatum Regem fuisse unum ex sanctissimis homi-
nibus, quos umquam vidit; idque, quia in ipso
conjuncta vidit, quæ in Sanctis esse debent. Vi-
dit enim, eum severum valde fuisse in se ipsum in
cibo potuque, humilem valde in vestibus et
corporis sui cultu, multum vigilantem in Dei
servitio, multi jejunii, maximæ in alios misericor-
diæ, fuisseque unum ex hominibus, quos um-
quam vidit, qui libentissime audiret verba Dei,
ad eaque diligentissime auscultaret; et quamvis
passus fuisset trans mare probra multa detrimenta-
que, processisse tamen semper ex bono in me-
lius, magis pium fuisse, magis in fide Jesu Christi
constantem, magisque perfectum apparuisse. Præ-
terea secundum ea, quæ memoratus frater Si-
mon percipere potuit, beatus Rex omne tempus
suum impendit operibus bonis; nimirum justitiæ,
fidei Christianæ, religionis, ac pietatis in Domi-
num nostrum, et Sanctos ipsius; et gloriose in
servitio Dei, in quo erat cum filiis suis, quos,
quantum in ipso fuit, morti objecit in terra ini-
micorum Crucis ac fidei Christianæ, ab hoc
mundo transiit ad Dominum nostrum: pluraque
magna sancta opera, quam dici possent, aut
commemorari, in ipso fuerunt, per quæ san-
ctus esse creditur.

432 Beatus Rex vita fuit tam sancta, ac mo-
ribus tam honestis, ut, quamdiu vixit, de eo di-
ctum quoddam affirmari posset, quod de sancto
Hilario scriptum est, antequam esset episcopus:
« O quam *g* perfectissimum laicum, cujus imi-
tatores ipsi etiam esse desiderant sacerdotes! »
Multi enim sacerdotes et antistites similes esse cu-
piebant beato Regi in virtutibus, ac moribus:
nam sanctus jam credebatur a tempore, quo vi-
vebat.

veri tenas.
fideique in-
vans chem
infidelibus.

A *vehat. Impendebat omne tempus utiliter, vel ad Dei laudes, vel ad alia opera necessaria, seu ad sui sustentationem, seu ad regni administrationem. Præter omnes virtutes supra dictus beatus Rex vir fuit tam veritatis tenax, ut numquam pro toto mundo vel verbum protulisset non verum, neque ex ore ejus aliquid percipi posset non verum. Tempore primæ ipsius transfretationis, postquam fuerat captus, simulque exercitus Christianorum, pacta inita fuere inter sanctum Regem et Saracenos, inter quæ pacta hæc fuerunt: nimirum ut beatus Rex ipsis restitueret Damiatam, eisque daret quadringenta millia librarum Turonensium, aut earum valorem; videlicet ducenta millia ibidem, ducentaque millia Accone, hoc modo, ut, dum Damiatam iis esset reddita, Saraceni ex carcere dimitterent sanctum Regem, ejusque proceres liberos sine ullo impedimento. Adhuc promiserunt Saraceni se nihil mali illaturos Christianis, qui Damiatæ erant, neque aliis; sed permissuros, ut illi abirent: quod ipsi non præstiterunt; sed eos occiderunt, combusseruntque bona, quæ ibidem manserant. Cumque dominus Alphonsus, comes Pictaviensis, beati Regis frater, mansisset apud Saracenos pro ducentis istis millibus librarum tunc solvendarum, beatusque Rex intrasset in triremem quamdam cum multis proceribus aliisque, ducentaque illa librarum millia jam soluta essent, præter triginta librarum millia aut circiter, proceres alique, qui ibidem erant in triremi cum beato Rege, eum hortabantur, suadebantque, ut iret ad navim suam, quæ in mari erat satis prope illam triremem; quippe æque erat in potestate Saracenorum quamdiu ibi in fluvio isto erat in triremi, quam fuerat, dum in terra erat in eorum carcere, quia multæ triremes, multaque alia Saracenorum navigia in fluvio isto erant, qui capere poterant, ac retinere pro arbitrio suo, si voluissent, triremem, in qua beatus Rex erat. Tunc dixit, quod verbo illis promississet, se ultra Damiatam non iturum, donec ducenta millia librarum essent integre soluta, licet id scriptum non esset. Quamvis etiam Saraceni non stetissent promissis suis, quod nihil mali illaturi essent Christianis, qui reperirentur Damiatæ; beatus Rex nihilominus dicta sua servare voluit, neque ex triremi voluit discedere, donec ducenta librarum millia integre fuissent soluta.*

ut ostenditur
et solutione
premiis Sa-
racenis pro-
missis.

433 Postquam ducenta librarum millia erant soluta, e vestigio beatus Rex petiit, an dicta pecunia integre esset soluta; eique responsum est, solutam esse. Verum dominus Philippus Montfortius *h* eques beati Regis, ei tum dixit: Summa argenti tota soluta est, at decipimus Saracenos in argento ponderando decem librarum millibus. Ubi beatus Rex audivit verbum hoc, vehementer excanduit, dixitque: Volo ducenta librarum millia integre solvantur: promisi enim ipsis, et volo nihil desit. Tunc Campaniæ seneschallus clanculum pede suo pedem dicti domini Philippi tetigit, oculoque signum ei dedit; dixitque beato Regi: Domine Rex, credisne domino Philippo? Nugator est. Quando dominus Philippus audiebat seneschallum, ac recordabatur eximium veritatis studium beati Regis, ejusque constantiam, verbum tunc resumpsit, dixitque: Domine Rex, dominus seneschallus verum dicit; non dixi id verbum nisi jocando ac nugando, et ut audirem, quid responderes. Beatus Rex respondit: Parum te decuit locus

iste, istudque tentamentum. At cura, ut argenti summa bene sit integreque soluta. Tunc omnes, qui præsentés aderant, asseruerunt omnem pecuniam integre solutam esse *i*, et mox beatus Rex mandavit nautis, quoniam promissa sua impleverat, navigarent, tuncque ivit ad navem suam, quæ in mari erat, ut loco esset tutiore. Ex supra dictis patet, beatum Regem virum fuisse veritatis admodum studiosum, magnaue constantia; pro nulla enim re mundi mentiri voluit. Reverendus pater dominus Nicolaus episcopus Ebroicensis *k*, qui longissimo tempore familiariter atque intinè cum dicto beato Rege conversatus est, juratus super vita, affirmavit se firmiter credere, maluisse beatum Regem capiet suo minui, quam peccatum mortale committere deliberata voluntate et scientia: idque satis demonstrat doctrina, quam propria manu scriptam misit ad filiam suam Navarræ reginam, atque ad dominum Philippum filium suum; in qua utraque instructione eos docebat, se ea esse voluntate, ut vellet neutrum dictorum liberorum peccatum mortale committere pro quacumque re mundi, atque ut uterque potius pateretur vitam sibi gravi martyrio eripi, quam deliberata voluntate patraret peccatum mortiferum.

E

ANNOTATA.

a Incipiebat igitur jejunium Adventus multis diebus ante Adventum, alterumque sibi indicerat quadraginta dierum jejunium.

b Jejunia pleraque hic memorata habet quoque Gaufridus in Vita prima num. 26: attamen non omnia.

c De gestato cilicio consule Gaufridum num. 25: hic enim similia rectius noverat.

d Testatur hæc ipse Gaufridus num. 23, ubi catenulas funiculis hisce substituit.

e Nonigentum Erembertium, quod nunc vocatur Nonigentum Regium, vulgo Nogent le Roy, oppidum Galliæ est, inquit Baudrandus, in Belsia provincia ad Eburam fluvium, quinque leucis infra Carnutum in Septemtrionem

f Adi Gaufridum in Vita prima num. 7.

g Verba sunt Fortunati in Vita S. Hilarii apud nos tom. 4 Januarii pag. 790.

h Vox hæc in Ms. dubia erat, itaque scripta, F ut magis videretur accedere ad nomen Philippi de Nemours, qui etiam tunc regi aderat, quam Philippi de Montfort. Verum quia Joinvillius testis oculatus, num. 155 hoc factum referens, iteratis vicibus id attribuit Philippo Montfortio, locum legendum putavi, uti eum expressi.

i Videtur quidem insinuare Regem illorum dictis fidem habuisse: verum constat ex laudato Joinvillio, decem illa librarum millia jussu Regis adhuc soluta.

k Recensetur inter testes num. 7.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

CAPUT XIII.

*Continentia sancti Regis : desiderium am-
plexendi Ordinem religiosum : morum
honestas : varia de ejus sanctitate jurata
testimonia.*

XVI.
Sancta Regis.
Tobiam imi-
tati continen-
tia in matri-
monio ;

a

Quis est, qui ignorat continentiam carni esse debitam? Continentia appetitus humanus coercetur, ne effluat ad mortale peccatum. Beatus Rex Ludovicus servavit continentiam conjugalem, ut patet ex eis, quæ sequuntur. Quando enim juvenis erat graciosus et amabilis omnibus, cura matris suæ prudentiumque regni Franciæ, uxorem duxit filiam natu maximam comitis Provinciæ, nempe dominam Margaritam a. Quando beatus Rex cum ea fuit secreto, ille, qui consilio beati Filii Dei fuit instructus, Tobiasque exemplo informatus, antequam eam tangeret, tribus noctibus orationi se dedit, eamque docuit, ut et ipsa preces funderet, priusquam ei appropinquaret, uti memorata domina deinde commemoravit. Ad hæc venerabilis sanctus Ludovicus se continebat per totum Adventum totamque Quadragesimam; præterea diebus aliquibus qualibet hebdomada; item in pervigiliis, ac festis majoribus; insuper diebus festis, quibus consueverat verum Domini nostri Corpus suscipere, diebus multis communionem præcedentibus, multisque sequentibus.

propositum
ingrediendi
Religionem
si consensus-
set regina.

435 Præterea, utpote qui castitatem cupiebat, multis annis ante obitum suum, desiderans ad omnem pervenire perfectionem, pio animo firmiter secum statuit, ut, si filius suus natu maximus ad ætatem perveniret, reginaque uxor sua consentiret, religiosum intraret Ordinem; cumque memoratum propositum secreto aperuisset dictæ reginæ, illique præcepisset, ut id nemini revelaret, illa ei proposuit idoneas rationes in oppositum, neque consentire voluit, ut Ordinem religiosum ingrederetur. Deo prævidente fortasse quid melius, nimirum, quod utilior esset in primo suo statu, ad servandum in pace regnum, ac promovenda provehendaque regni, ac totius sanctæ Ecclesiæ negotia. Omnis fuit in sancto Rege puritas; neque umquam tempore adolescentiæ ipsius, neque tempore juventutis, neque ullo tempore, illi, qui memoratis temporibus cum eo fuerunt, diuque cum ipso fuerunt conversati, videre potuerunt aut percipere beato Regi fuisse ullam familiaritatem, aut conversationem suspectam cum ulla femina alia quam sua; numquam dici audiverunt de incontinentia, vel verbo ejus hac in parte famam lædi. Omni tempore Quadragesimæ, omnibusque diebus Veneris et Sabbati beatus Rex a consortione reginæ abstinerebat.

Fugit impro-
bos, in dome-
sticos inquiri
jubet, perversosque, præ-
sertim impu-
dicos,

436 Beatus Rex, sanctus Ludovicus perlibenter habebat in consortio suo viros bonos, honestos, et justos, ac promptissime vitabat societatem, ac familiaritatem improborum, eorumque, quos in peccato esse sciebat: super omnia ei displicebant facinorosi, illique, qui turpia loquebantur. Volebat familiam suam tantæ esse puritatis, ut si qui ipsius domestici turpiter jurarent de Deo, aut de veneranda Virgine

Maria, eos extemplo domo sua pelli juberet: D similiter eos, qui fornicationem, aut turpia alia inventi fuerant commisisse, perquam severe pro delicti gravitate puniebat. Quando scire potuerat quemquam ex hospitio suo perpetrasse peccatum quoddam mortiferum, eum palatio familiarique sua expellebat. Quia duo homines, qui de ipsius erant familia, non jejunaverunt quadam die Quadragesimæ, qua jejunare debuerant, eos ab aula sua dimitti jussit. Sæpissime contingebat, ut carceri illos mandari juberet domesticos suos, qui reperti erant cum muliere peccasse, aut qui per Deum jurabant. Quandoque in domesticos suos inquiri curabat, ut cognosceret, an non essent, qui fornicationem committerent aut adulterium: aut quocumque alio modo se inhoneste gererent; ac, si reperire poterat quosdam esse in fornicatione aut adulterio, quive protulissent infamem blasphemiam in Deum Sanctosve, eos ex palatio suo familiarique ejiciebat, aut puniebantur, sicut eorum delictum exigebat.

437 Quoniam beatus Rex tempore primæ suæ transfretationis statuerat longo tempore trans mare subsistere, vocari jussit omnes domesticos suos, eosque diligenter hortatus est, ut viverent caste ac honeste, quandoquidem eo venerant, erantque in Dei, ac suo servitio: eisque dixit, ut illi, qui non possent aut vellent consentire, ac caste vivere, facultatem peterent redeundi; quodque ipsis illam daret, ac bene faceret, uti deberet; verum nullus tunc temporis facultatem illam postulavit. Postea, cum beatus Rex audivisset quosdam ex suis domesticis inhoneste vivere, inquisitionem curavit institui, in qua omnes ipsius domestici fuere examinati; et quia repertum fuit, sexdecim aut septemdecim eorum non satis se continere, quamvis aliqui eorum ipsi admodum essent utiles, eos ab hospitio ac familia sua dimitti jussit. Et licet illi multis eum precibus rogandum curarent, ut regredi, atque in ejus gratiam liceret familiamque redire, numquam id impetrare potuerunt tribus aut quatuor mensibus. Verum deinde, ubi ad diem Paschæ perventum est, preces tante fuerunt, ut eis ignoverit; at prius ipsis dixit, eos, si iterum tale quid committerent, graviter ac sine remissione puniendos. Et sane beatus Rex, dominus Robertus Artesiæ comes, et dominus Alphonsus comes Pictaviensis ejus fratres, qui cum eo fuere educati; atque etiam soror beati Regis, personæ fuerunt magnæ puritatis, magnæque castitatis: nam, uti dominus Carolus præclaræ admodum vir memoriæ, olim Sicilia rex, et frater eorum germanus, juratus testimonio suo affirmavit, se numquam audivisse, accusatum fuisse ullum ex his quatuor ante dictis; nimirum beato Rege, ejusque fratribus prædictis, dictaque sorore, cujusdam peccati mortalis; hi fratres certo, videlicet beatus Franciæ Rex, dominus Robertus, dominus Alphonsus, et pariter ante memorata soror habuerunt gratiam b Domini nostri usque ad sinem vite suæ.

438 Quoniam venerabilis sanctus Ludovicus recte sentiebat honestatem esse acceptam beatis angelis, toto vite suæ tempore modo vixit honesto admodum, sicut manifestum est. Quippe in eo fuit omnis honestas, quæ in ullo umquam homine conjugato esse potuisset; adeo ut dominus Petrus de Loon, qui ejus fuit eques, diuque cum ipso conversatus per triginta octo annos, aut circiter, fuitque ejus cubicularius, ad

ex aula fam-
liarique sua
expelli, qui
gracius etiam
punit.

f

b

XVII.
Mira Sancti
honestas, re-
cundia.

A ad pedes ipsius somnum capiens, quique eum calceis exuebat, ac juvabat ad lectum ingredien- dum, ut soli faciunt illustrium virorum famuli, per annos quindecim, aut circiter, non potue- rit umquam videre carnem hujus beati Regis, præterquam pedes manusque quandoque : pedes tantum usque ad tibiam quando ei pedes lava- bat, brachiumque dum venam sibi secari cura- bat, ac crus quando id erat affectum. Nullus enim umquam juvabat beatum Regem, cum e- lecto surgebat; at solus se ipse vestibus indue- bat et caligis; ejusque cubicularii deponebant ejus vestes a tempore vespertino apud lectum ipsius, ac pariter calceamenta ipsius, eaque per se capiebat solus, seque induebat, ut supra di- ctum est.

139 Præterea beatus Rex mire comis fuit, ita ut numquam ex ore ejus audiretur verbum aliquod turpe, aut injuriosum; numquam ali- quem vituperaret, numquam vel verbo cujus- dam famam læderet; neque in ipso deprehen- deretur umquam factum aliquod turpe. Adhæc beatus Rex temperantiam exhibebat in gestibus, in verbis, in vestibus, in potu, et in cibo; humilisque erat sine superbia, aut arrogantia. Memoratus dominus Joannes Sossiacensis c eques, vir ætate matura, multisque divitiis ornatus, qui fuit cum beato Rege per triginta circiter annos ante mortem ipsius postremos, mansitque etiam usque ad obitum ipsius, quique cum ipso ha- bitavit admodum familiariter, cœpitque cum eo esse tempore juventutis ipsius, aut circiter; ju- ratus asseruit jurejurando suo, numquam se vi- disse vel audivisse, quod facetias d proferret, aut ludis inhonestis se misceret, neque umquam vidisse, quod luderet ludos in fortuna positos, aut similes : neque umquam audivisse, quod in- famatus fuerit de aliqua turpitudine fornicatio- nis, aut adulterii, aut alterius rei inhonestæ. Insuper juramento suo affirmavit, se non cre- dere, ab annis sexaginta præteritis hominem quemquam in regno Franciæ transisse ab hoc mundo melioris conscientiæ, majorisque puri- tatis; neque se umquam in eo vidisse, neque de eo audivisse nisi bona, in omnibus factis, dictisque omnibus.

140 Dominus Joannes Joinvillius eques, vir ætate matura, multisque divitiis clarus, qui cum beato Rege fuit per annos triginta quatuor e et ultra, satis familiariter, ejusque familiæ adscriptus, jurejurando suo asseruit, se numquam vidisse, vel audivisse quod beatus Rex dixerit cuiquam de al- tero verbum, honorem famamque ledere natum modo malo, aut in vituperium alterius : neque umquam se hominem vidisse talem, qualis erat beatus Rex; seque credere, quod sit in cæ- lo propter multa bona, quæ fecit; seque cre- dere eum esse tanti meriti, ut Dominus noster per eum omnino facturus sit miracula. Rursum dominus Guido, cognomine le Bas f vir maturæ ætatis, ac dives admodum, qui longo valde tempore fuit cum beato Rege, juramento suo affirmavit, quod, propter multa opera bona, quæ eum exercentem vidit, non existimet ul- lum virum Religiosum esse, aut fuisse ipso me- liorem; quodque numquam viderit, vel perce- perit, dictum beatum Regem fecisse aliquid, aut in id consensisse, quod fuerit peccatum mortale; quodque credat, eum esse sanctum propter bona opera charitatis, humilitatis, ac misericordiæ, quæ exercuit in mortali hac vita. Rursum dominus Petrus Cameliacensis g, vir

quadraginta annorum, aut circiter, ac locuples admodum, qui cum beato Rege agere cœpit satis cito postquam rediit ex tractu transmarino post primam transfretationem, mansitque cum ipso ab eo tempore usque ad tempus mortis ipsius, quemadmodum memoratus dominus Pe- trus dicit in testimonio suo, atque etiam cum ipso habitabat tempore obitus ipsius, quique valde ei familiaris fuit, ac secretorum conscius, juramento suo asseruit, (ubi recitaverat multa fa- cta de virtutibus hujus ejusdem beati Regis, quæ in præsentī hoc opere locis congruis sunt descripta,) quod propter ista, multaue alia, quæ in ipso vidit et cognovit, credat dictum beatum Regem optimum fuisse hominem omnium, quos umquam vidit, propter sanctitatem vitæ, qua ipsum viventem vidit. Rursum eum vidit facien- tem, ac tolerantem multas abstinentias, vigiliis, austeritates, et pœnitentias; semperque bona vo- luit fecitque, et fugit mala, quantum dictus do- minus Petrus vidit.

141 Quin etiam Saraceni cum virum probum existimabant ac fidelem. Quando beatus Rex cum aliis fuit in carcere Saracenorum, paxque ac redemptio ejus ac aliorum jam pacta, juramen- toque per soldanum confirmata; pro qua redem- ptione memoratus soldanus inter alia ingentem pecuniæ summam accipere debebat, eique Da- miata erat restituenda, dictus soldanus a subdi- tis suis fuit occisus : post quæ illi, qui eum occiderant, perquam fortiter affirmaverunt co- ram beato Rege, unam e causis, propter quas occiderant dictum soldanum, fuisse perfidiam, quam exsequi intendebat contra beatum Regem, ejusque subditos. Volebat enim, ut illi dixerunt, postquam accepisset argenti summam, crudeli morte perimere beatum Regem, captosque cum eo Christianos; sive Christiani Damiatam resti- tuissent, sive non. Eos verum dixisse, idque sol- danum facere studuisse, ex aliis etiam satis apparebat : nam soldanus de die in diem omni- bus modis fortius constringebat multos equites Christianos, aliosque, quos in carcere serva- bat, quosque occidit etiam postquam jurejuran- do se obligaverat ad memoratam redemptionem. Ex quibus patet consilium istud a Deo fuisse, hujusceque perfidiæ impedimentum; dictumque soldanum sustinuisse pœnam, quam aliis parabat. Et creditur, firmiterque credi debet, propter eximiam probitatem, patientiam, charitatemque, qua erat in populum suum beatus Rex; ac pro- pter amorem ardentem, quo in Deum fere- batur; propter timorem magnum, quo erat imbutus, ne quid committeret, quod Deo putabat displiciturum; propter sanctam vitam, quam semper duxerat, ac propter propositum be- ne agendi, quod conceperat, uti ex factis postea apparuit; quod Dominus noster miseratus fue- rit beatum Regem, ejusque fratres, aliosque ipsius subditos; quodque voluerit Dominus no- ster juvare alios Christianos magis amotos fidei- center, ac servos in manibus inimicorum fidei, ad exaltationem nominis Jesu Christi; quodque etiam juvare voluerit beatum Regem, ut im- pleret voluntatem suam bonam, quam omni tempore vitæ suæ post redemptionem suam de- monstravit.

ANNOTATA.

a Anno Christianæ æræ 1234, ætatis suæ vi- gesimo. Adi Commentarium nostrum num. 281 et seqq.

A. REGINE
CONFESSARIO.

b *Gratiam castitatis, opinor, intelligit, non immunitatem ab omni omnino peccato mortali: neque enim id de aliis quam Ludovico ad examen deductum opinor.*

c *Inter testes num. 8, Gallice de Soisi.*

d *Minus honestas videlicet.*

e *Hoc tempus non caret aliqua difficultate: nam Joinvillius non videtur familiariter cum Rege egisse ante annum 1248, licet anno 1241 convivio interfuerit Salmurii per Regem celebrato, ut testatur num. 30 in Vita tertia. Dicendum itaque vel illos 34 annos in Actis canonizationis numeratos fuisse usque ad tempus, quo anno 1282 examen de virtutibus Sancti fuit institutum, ut videre est in Commentario num. 1172, et tunc significabant hæc verba, ab annis 34; vel 34 annis Regem a Joinvillio fuisse cognitum, licet ei familiaris non fuerit tanto tempore; vel locum esse mendosum, erroremque irrepsisse in numeros: ipse enim Joinvillius in Vita tertia num. 248 annos tantum numerat 22.*

f *Vide illum inter testes num. 8.*

g *Hunc vero num. 7; Gallice vocatur de Cham-beli.*

B

CAPUT XIV.

Justitia Regis exacta, nullius personæ ratione habita.

XVIII.
Justitia Regis
probatur

a

b

c

c d

ex causa do-
mini Cocia-
censis.

Virtus justitiæ, quæ cuilibet jus suum tribuit, ac communem servat utilitatem, manifeste fuit in venerabili sancto Ludovico, uti palam fit ex factis hic sequentibus. Cum vir illustris dominus Engelramus Cociati toparcha a suspendi jussisset tres adolescentulos nobiles, ut dicebatur, qui habitabant cum abbate sancti Nicolai in Bosco b diocesis Laudunensis, quia inventi erant in silva ejus cum arcubus et sagittis, sine canibus aliisque machinis, quibus feras capere potuissent; ac memoratus abbas, femineque quadam, quæ cognatæ erant dictorum suspensorum ad sanctum Regem detulissent querelas de eorum morte: beatus Rex ad se vocari jussit memoratum Engelramum, dominum Cociacensem. Sufficienti facta inquisitione, quemadmodum in tali facto fieri oportebat, eum teneri jussit per equites suos, ac satellites, ducique jussit in Luparam, carcerique includi, ac servari ibidem in cubiculo quodam sine vinculis. Postquam memoratus Engelramus Cociacensis dominus hoc pacto erat detentus, die quadam beatus Rex ad se deduci jussit dictum dominum Cociacensem; quocum venerunt rex Navarra, dux Burgundiæ, comes Barrensis, comes Suessionensis, comes Britanniarum, comes Blesensis, comes Campaniæ c, dominus Thomas d tunc archiepiscopus Remensis, dominus Joannes de Thorote, alique fere omnes regni proceres. Tandem ex parte dicti domini Cociacensis propositum fuit beato Regi, quod consilium capere cuperet. Tunc seorsim se recepit, omnesque illi viri illustres ante memorati cum ipso, mansitque beatus Rex solus ibidem cum domesticis suis.

443 Post consilium diu protractum, redierunt ad beatum Regem; ac declaravit coram eo dominus Joannes de Thorote pro memorato Engelramo domino Cociacensi, eum non debere, nec velle se subijcere inquisitioni in tali

casu, quod talis inquisitio læderet personam, D honorem, atque hereditatem ipsius; eumque paratum esse ad se duello .e defendendum; negavitque omnino ipsum suspendisse, aut suspendi jussisse adolescentulos supra memoratos. Præfatus abbas, dictæque mulieres præsto erant ab alia parte coram beato Rege, qui rei exposcebant supplicium. Beatus Rex, audito diligenter consilio dicti Engelrami domini Cociacensis, respondit in causis pauperum, Ecclesiæ, personarumque miserabilium, non procedendum lege duelli; neque enim facile reperiendos, qui duello decertare vellent pro personis hujusmodi contra regni proceres: dixitque, se novam adversus ipsum legem non statuere: Quandoquidem [inquirebat] simili modo alias ab antecessoribus nostris processum est in causis similibus. Tunc commemoravit beatus Rex, regem Philippum avum suum, quia dominus Joannes, qui tunc erat dominus Sulliacensis f, homicidium, ut dicebatur, perpetraverat, mandasse, ut fieret inquisitio contra ipsum; tenuisseque Sulliacense castrum per annos duodecim, et ultra; licet memoratum castrum a rege non dependeret sine alio medio; sed dependeret ab ecclesia Aurelianensi. Beatus igitur Rex supplicationem non audivit, sed eodem tempore in ipso loco memoratum dominum Cociacensem comprehendi jussit per satellites suos, ducique ad Luparam, atque ibidem teneri, ac custodiri. Et quamvis multi orarent beatum Regem pro memorato domino Cociacensi; tamen sanctus Rex precibus eorum cedere noluit, neque ulli hac in re annuere. Tunc beatus Rex e sede sua se erexit, processusque prædicti inde discesserunt attoniti ac confusi.

444 Eadem die post dictum beati Regis responsum, comes Britanniarum dixit beato Regi, non oportere ipsum permittere, ut inquisitiones fierent contra regni proceres in rebus, spectantibus ad eorum personam, hereditatem, et honorem. Respondit beatus Rex comiti: Non ita locutus es tempore quodam præterito, quando proceres, qui nullo intermedio a te dependebant, querelas suas ad nos de te ipso detulerunt g, obtuleruntque se causam suam in quibusdam articulis duello contra te probaturos: verum respondisti coram nobis, tibi non esse procedendum per duellum in tali causa, sed per inquisitionem; et addidisti, duellum non esse viam ad justitiam. Postquam de ipso judicare non poterat h pro consuetudine regni per inquisitionem factam contra ipsum, ut eum puniret in persona sua; quoniam memoratus dominus Cociacensis dictæ inquisitioni se non submisisset; (attamen si voluntatem Dei omnino scivisset in hoc casu, neque propter nobilitatem ejus stirpis, neque propter potentiam quorundam ejus amicorum prætermisisset eum debito punire supplicio :) tandem beatus Rex senatorum suorum consilio condemnavit dictum dominum Cociacensem duodecim millibus librarum Parisiensium, quam pecuniæ summam Acconem misit in subsidium Terræ sanctæ expendendam. Neque ideo prætermisit eum multare silva, in qua dicti adolescentuli fuerant suspensi; quam silvam assignavit abbatiæ sancti Nicolai: ad hæc condemnavit eum, ut curaret fundari tres sacellarias perpetuas, easque dotaret pro animabus suspensorum; privavit eum præterea omni jure vitæ et necis in silvis et vivariis, ita ut post illud tempus neminem carceri mandare, aut morti trade-

re

A re posset pro quocumque delicto, quod ibidem commisisset.

145 Cum propter prædicta dominus Joannes de Thorote diceretur proceribus ibi præsentibus dixisse, beatum Regem recte facturum, si omnes suspenderet; idque relatum esset sancto Regi; eum per servos suos accersi jussit. Ubi memoratus dominus Joannes pervenit in conspectum beati Regis, coram ipso in genua est provolutus, sanctusque Rex ei dixit: Quid id est Joannes? Ain' me suspendi non jubebo; at eos puniam, si delinquant. Dictus dominus Joannes respondit: Domine Rex, non amat me ille, qui tibi hæc verba retulit, quæ numquam dixi. Ac se paratum exhibuit, ut juramento suo se ibidem purgaret, juramentoque duodecim, aut triginta aliorum equitum, aut plurium. Qua de causa beatus Rex eum comprehendi non jussit, quia tali modo se excusabat, quamvis statuisset antea mandare, ut comprehenderetur. Et sane eo tempore, quo memoratus dominus Cociacensis comprehensus fuit, atque detentus, rex Navarræ, comes Britannie, comitissa Flandriæ, multique alii supplicarunt Sancto Regi, ut ipsis redderet dictum dominum Cociacensem, quem detinebat, acsi numquam homines ante memoratos suspendi curasset. Verum beatus Rex indignatus, quod conventum habuissent, ac conspirare viderentur contra regnum honoremque suum, surrexit, neque eorum supplicationi cedere voluit, at memoratum dominum Cociacensem in carcere detinuit.

146 Præterea, cum alius ad beatum Regem venisset, querelasque deponeret de domino Carolo, Andegavensi tunc comite, ipsius fratre; vocari ad se jussit dominum Carolum. Comparuit ille coram eo, totaque ipsius curia, seu per se ipse, seu per procuratorem suum. Eoque, qui conquerebatur, dicente, velle dominum Carolum, ut ipsi venderet quamdam possessionem suam, quam in ejus comitatu habebat; memoratoque querelarum auctore id conquerendo facere recusante, præcepit beatus Rex, ut ei sua possessio redderetur, neque ulla deinceps de possessione molestia ei inferretur, quandoquidem eam vendere volebat, aut permutare. Lite olim mota inter prædictum dominum Carolum comitem Andegavensem, et equitem quemdam patrum k comitis Vindocinensis de castro quodam: cum dicta controversia adducta fuisset ad curiam memorati domini Caroli, sententiaque in eadem hac curia, præsentem dicto domino Carolo, contra præfatum equitem esset lata; eques, dicens judicium non fuisse justum, appellavit ab hac sententia ad sanctum Franciæ Regem. At prædictus dominus Carolus, indignatus, quod appellasset, quodque judicium curiæ suæ falsum esse diceret, ac infidele, equitem comprehendit jussit, carcerique includi. Hinc, licet ei supplicarent amici equitis, qui cautionem sufficientem, aut prædem idoneam secundum jura offerrebant, comes tamen eum restituere recusavit, quemadmodum dictum fuit coram beato Rege, quando causa hujus appellationis tractabatur. Priusquam etiam causa appellationis ad beatum Regem fuit delata, armiger quidam dicti equitis venit ad beatum Regem, eique omnia prædicta significavit.

147 Qua de causa beatus Rex per litteras suas accersit dominum Carolum, qui ad eum accessit. Ubi ad eum venit, magnopere ipsum

incusavit reprehenditque, quod memoratum equitem appellansem comprehendi jussisset; eique dixit, unum in Francia Regem esse oportere; neque existimandum ei esse, quod frater esset, ulla in re contra justitiæ æquitatem ipsi se paritulum. Tunc ei præcepit, ut equitem dimitteret, ita ut libere posset appellationem suam coram se prosequi. Liberatus carcere comitis eques, venit ad beatum Regem: et quia dominus Carolus adduxerat secum multos consiliarios ac causidicos ex partibus Andegavensibus, et præter hos habebat multos consiliarios ex præstantissimis Parisiensibus; eques, ut vidit illos adversum se congregatos, beato Regi significavit, neminem fore suæ conditionis hominem, qui timere non posset, si tot, tantos, tamque sapientes haberet contra se adversarios; eaque de causa beato Regi supplicavit, ut sibi procuraret consiliarios ac causidicos; præsertim quia, ut dicebatur, nullos alias habere posset metu dicti comitis, ejusve favore. Unde factum est, ut beatus Rex sapientes quosdam equiti ordinaverit consiliarios, eosque jurare jusserit, fidele se daturos consilium in negotio dicti equitis. Ceterum, memorata causa in curia beati Regis diu admodum agitata, tandem sententia fuit lata in favorem equitis, sententiaque curiæ comitis fuit rescissa. Magnam hinc laudem consecutus est beatus Rex, qui nullius in judicio personæ rationem habebat.

148 Ad hæc, cum aliquando Parisiis esset beatus Rex, multique cives et mercatores diversarum partium coram eo conquererentur de domino Carolo ipsius fratre, quia mutuum ipsi dederant pecuniam, atque alii ex mercibus suis ipsi vendiderant, neque ille ipsis faciebat satis: beatus Rex tunc mandavit memorato domino Carolo, ut illis solveret. Et quoniam dominus Carolus jurgabatur de solutione illis facienda, videbaturque de ea velle contendere; ei dixit, nisi ipsi solveret, illum non fruiturum bonis, quæ suo possidebat beneficio: crediturque memoratus dominus Carolus illis satisfacisse mandato beati Regis. Longo tempore beatus Rex illam servavit consuetudinem, ut, postquam solitis Missæ sacrificiis interfuerat, tetigeratque agrotos strumis laborantes, vocari juberet eos omnes, qui cupiebant coram ipso quidquam negotii proponere, aut aliquid postulare: atque omnes audiebat diligentissime, nisi forte majoribus negotiis esset occupatus: tunc autem eos audiri curabat per equites quosdam suos, clericosque suos diligenter, etiam de litibus; deinde, que sibi jubebat referri, quod erat referendum, negotia nempe majora l.

149 Postea, mulier quædam Pontisarensis ex illustri prosapia, ut dicebatur, atque ex genere Petri Lée, per satellites beati Regis erat comprehensa, quia dicebatur maritum suum occidendum curasse per hominem quemdam, quem impuro amore diligebat, uti ferebatur. Ipsa quoque cum in latrinam aliquam immitti curaverat, dictaque mulier factum in judicio fuerat confessæ. Beatus Rex voluit, ut supplicium de prædicto facto sumeretur, licet regina Franciæ ipsius uxor, comitissa Pictaviensis uxor ipsius fratris, atque quædam regni dominas, atque insuper fratres aliqui Minores, ac Prædicatores eum orarent, ut memorata femina morte liberaretur, quia vehementer dolebat, factique memorati eam poenitebat magnopere, sicut apparebat. Præterea amici et cognati dictæ feminae; quin et regina, alii-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

variis occasio-
nibus repres-
sa:

alia justa

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

m

aliique prædicti supplicarunt Regi, ut, si illi omnino moriendum esset, saltem Pontisariæ non occideretur. Itaque beatus Rex interrogavit virum nobilem ac sapientem dominum Simonem de Nigella m, quæ ipsius de re esset sententia. Respondit dominus Simon, justum supplicium, quod palam sumeretur, esse utile. Post hæc præcepit beatus Rex, ut memorata mulier Pontisariæ combureretur, quamvis pro ea multæ apud eum preces intercessissent; combustaque fuit, ac supplicium de ea palam sumptum.

severitatis

150 Item, cum nobiles aliqui, qui erant ex ditione dicti domini Simonis Nigellæ domini, cui jus est vitæ et necis in ditione sua, haberent unum aliquem cognatum suum, hominem nefarium, quique se corrigere volebat; rogarunt atque obsecraverunt dictum dominum Simonem, ut permitteret, ut comprehenderent hominem hunc nefarium, locoque secreto occiderent: timebant enim, ne, si in manus memorati domini Simonis, aliorumve judicum incidisset, suspenderetur, vel alia morte palam plecteretur, sibi que nimio id esset dedecori. Verum dictus dominus Simon id eis permittere noluit: attamen ea de re egit cum beato Rege, eique narravit id a se petitum fuisse per memoratos viros nobiles. Beatus Rex ei respondit, nullo modo tale quid pateretur, aut concederet. Quippe volebat, ut omne de facinorosis supplicium palam, et coram populo sumeretur per totum regnum suum, neque ullum secreto inferretur supplicium.

exempla,
n

151 Cum aliquando beatus Rex esset Meloduni n, mulier quædam eum accessit, et querebatur de viro quodam, in culina ipsius ministrante; asserebatque hæc mulier virum hunc vi domum suam dirupisse, eam intrasse, sibi que vim intulisse. Itaque dominus Simon de Nigella ante memoratus, alii que quidam sancti Regis consilarii, qui ibidem erant, mandato ejus verbis expressis facto, de causa cognoverunt; ac vir memoratus ad eos, quibus beatus Rex causam commiserat, fuit vocatus. Consistens hic in judicio, præsentem dicta femina, confessus est agnovitque, habuisse se rem carnalem cum eadem hac femina, dicebatque vulgarem esse meretricem; at negabat simpliciter, se illi umquam vim intulisse, rumpendo illius domum, aliove modo. Verum dicta femina probabat plene coram eis, qui mandato beati Regis constituti erant ad cognoscendum de causa, memoratum virum cum aliis quibusdam ipsa hac nocte, de qua mulier dicebat, rupisse domum ipsius. Qua de causa ante memorati, quibus dictum negotium fuerat commissum, judicaverunt ac pronuntiaverunt, memoratum hominem esse suspendendum propter violentiam ante dictam. Ceterum multi aulici oraverunt beatum Regem, ut ei ignosceret, neque eum suspendi pateretur; præsertim quia ex ipsius fuerat domesticis. Tamen nullius preces beatus Rex audire voluit; sed mandavit dicto domino Simoni, ut supplicium de tali homine sumi juberet. Suspensus igitur est secundum judicium supra memoratum.

ANNOTATA.

a Hoc factum illustravimus in Commentario num. 845 et seqq.

b Abbatia S. Nicolai in Bosco, ut vulgo vocatur, in saltu Vedogio seu Voesia est sita, Ordinisque S. Benedicti. De ejus initiis consule Ma-

billonium in Annalibus Benedictinis tom. 5, pag. D 118, ex quo loci situm dedimus.

c Comes Campaniæ alius non est a rege Navarra, quem auctor per errorem distinxit, cum verisimiliter in Actis utramque dignitatem invenerit conjunctam.

d Thomam de Bello-meso (Beaumes), de quo aliquoties facta est mentio in Commentario, consanguineum fuisse Engelrami, colligo ex Sammarthani in Gallia Christiana pag. 528, ubi Thomas dicitur Agneti de Coucy filius.

e Usus ille, quo nobiles accusati de crimine se duello tuebantur, adhuc vigeat in Gallia, ut probavimus in Commentario num. 883 et seqq., ubi docuimus illum deinde retitum a Ludovico, ut legibus divinis contrarium.

f Sulliacum, vulgo Sully, oppidum est ad Ligerim in Aurelianensi provincia.

g Factum id opinor circa annum 1257, quando Oliverius de Clisson Joannem I Britannia comitem coram Rege accusavit, de quo consule Lobineau in Historia Britannia tom. 4, pag. 257. num. 48.

h Propter oppositiones procerum, qui continebant id contrarium esse regni consuetudini, adeo ut hanc litem primo oportuisset decidere. Cum igitur ex hac Regis contra proceres controversia regnum perturbari potuisset; nec constaret Sancto de voluntate divina, videlicet an vellet ob justum de uno homine supplicium Franciam totam turbare: medium inire viam Regi placuit, consentientibus in id proceribus, reumque gravi quidem pena, at non capitis, mulctare.

i Forte legendum tredecim, licet in egrapho meo clare habeatur trente, id est, triginta.

k Gallice oncle, qua voce etiam avunculus significatur.

l Eximiam in hisce diligentiam Sancti pluribus prosequitur Joinvillius cap. 3.

m Simonis de Nigella, (de Nesle) frequens facta est mentio in Commentario: nam unus fuit ex regni administratoribus, discedente in Africam Ludovico. Nigella autem oppidum est in Picardia.

n Melodunum urbs est satis nota ad Sequanam in Bria provincia, vulgo Melun.

CAPUT XV.

Prosecutio ejusdem materiæ de justitia Regis, ac severitate in facinorosos.

Cum aliquando beatus Rex in cœmeterio ecclesiæ parochialis Vitriacensis a ad concionem dicentem audiret fratrem Lambertum Ordinis Prædicatorum, humique sederet ad pedes dicti fratris Lamberti coram numerosa populi multitudine; contigit, ut in taberna quadam, dicto cœmeterio satis vicina, congregatio esset hominum, vehementer inter se rixantium, adeo ut impedirent et prædicatorem in concione sua, et auditores illius. Unde beatus Rex quasivit, cujus jurisdictio esset in dicto loco: eique responsum est, ipsius esse. Tunc præcepit quibusdam satellitibus suis, ut homines illos, qui verbum Dei impedirent, quiescere cogerent: quod factum est. Porro creditur ideo quasivisse beatus Rex, cujus ibidem esset jurisdictio, ut, si alterius esset, jurisdictionem seu

Cœmet. ne alie-
nam usurpet
jurisdictio-
nem;
a

do-

A dominium alienum non usurparet, mandando quendam ut iudex. Quando ad abbatias quasdam quibat, non patiebatur, ut sui quidquam inde auferrent, aut caperent; sed claves granariorum ac cellarum beatus Rex accipi jubebat, tutoque deponi loco, ne quod ipsorum rebus inferri posset detrimentum. Cum beatus Rex in annonae caritate summam pecuniae, pauperibus distribuendam, mitteret in Normanniam; ordinavit, ut illi, qui eo irent, plura darent hospitibus suis, qui census ipsi solvebant, quam aliis; modo illi eo indigerent.

453 Saepe evenit, ut in curia beati Regis, ipso praesente, multae tractarentur causae coram ipso, ejusque senatu, quae ad ipsum spectabant seu ejus jura; et allegabat ipse contra se, contraque jura pro se allegata, quantum poterat et sciebat, defendens partem adversam etiam contra consiliarios suos, eosque, qui jura Regis proponebant. In omnibus etiam aliis causis, quae coram ipso agebantur, nulla personarum ratione habita, in verum inquirebat omni diligentia, omni, quae poterat, cura; ac juris aequalitatem servabat. Cum dominus Eduardus b, nunc Angliae rex, quando vivebat adhuc rex Henricus ipsius pater, et dominus erat Vasconiae, castrum edificari jussisset in diocesi Petrocoricensi, nomine Castrum regium, quod abbas Sarlatensis c dicebat contra jus suum factum; cumque abbas dictae abbatiae ad cognitionem beati Regis sancti Ludovici rem detulisset, moneri per nuntios suos jussit directores dicti operis atque operarios prima vice, ne ulterius procederent in opere ante memorato, donec inquisitio facta esset, ut sciretur, an castrum esset constructum contra jus dicti abbatis: et quia non cessabant ab opere propter monitionem suam, beatus Rex praecepit, ut castrum, et quicquid erat constructum, solo aquaretur, ac funditus deleteretur per Radulphum de Trapes, tunc seneschallum Petrocoricensem; dictusque Radulphus nuntiavit deinde sancto Regi, castrum funditus esse solo aequatum secundum ipsius mandatum.

454 Quando causa quaedam ad ipsum erat delata de facinorosis aliquibus; si qua occasione in suspicionem esset adductus contra facinorosos hujusmodi, illique cum adversariis suis pacem inirent, aut quadam pecuniae summa, aut quia mare trans mittebant, ut ibi anno uno alterove manerent; beatus Rex flagranti justitiae studio incensus, ut delicta cohiberentur, quantum poterant, eademque opera punirentur, augebat adhuc poenam facinorosorum, sive argenti summam, sive tempus trans mare subsistendi; sicuti recte augendum judicabat, quod inter eos erat statutum. Factum id de sutore quopiam Parisiensi. Dictus sutor aliusque civis Parisiensis venerant in castrum Parisiense, sutorque conquestus est, manus sibi ab illo injectas in domo sua, illataque verbera: alius mox reponit, a sutore se cultro percussam, quod apparebat; nam sanguine etiam tum infectus erat, neque ita multo post ex hoc vulnere obiit. Et quamvis sutor diceret, non voluisse se vulnus inferre mortiferum, neque id fecisse eum occidendi gratia; sed ut vim repelleret, quae sibi in domo sua ab illo inferebatur: tamen, quia sutor hac probare non poterat, habitus est pro homicida; quae de causa pacem cum consanguineis defuncti inire debuit, atque inter alia cum eis ita composuit, ut cum consensu tribuni ca-

pitalis Parisiensis decennio esset trans mare; ea maxime de causa, quod, etiamsi aggressio non plene esset probata per testes, nihilominus communis fama esset, quod defunctus suturem esset aggressus in domo dicti sutoris, qui ibi erat, eumque verberavisset, ac ignominiose admodum tractavisset. Attamen, quia praetores peregrini regionum vel locorum, quando de pace agitur propter homicidium factum, non solent per se consentire sine Regis notitia, licet pax coram ipsis iniri possit, de pacto pacis actum est cum beato Rege, auditoque facto, in pacem memoratam consensus; studio tamen majoris justitiae decem annis alios tres annos adjecit, praecipitque, ut memoratus homicida d transfretaret, ac subsisteret annis tredecim, itus ac reditus tempore etiam numerato.

455 Cum comes Joviniacensis e comprehendisset olim in territorio suo civem Regis, qui grave delictum, ut dicebatur, commiserat in territorio dicti comitis, civisque captus esset, ut comes dicebat, dum perpetrabat facinus, quod civis tamen negabat; comes civem carceri tradidit. Unde minister Regis illius urbis, ex qua erat civis, civem a comite repetebat, eratque consuetudo regionis, quoniam civis negabat, dicebatque se non esse captum in delicto, ut iudices Regis de facto hujusmodi inquirere deberent eo pacto, ut, si Regis iudices reperirent eum in facto captum fuisse, judicandus remitteretur ad dominum, in cujus territorio eum commisisse delictum cognoverant: sin vero id non, iudices Regii eum judicare deberent. Verum comes restituere noluit civem ministro Regis, ut secundum consuetudinem dictam, iudices Regii inquirerent, an in delicto fuisset captus. Porro contigit, ut civis moreretur in carcere praedicti comitis; quae de causa beatus Rex vocavit comitem ad se, atque ubi coram eo comparuerat in pleno supremae curiae consessu, beatus Rex eum comprehendi jussit per satellites suos in conspectu omnium, duci-que ad castellanam Parisiorum curiam, ubi fuit detentus: comes enim omnia supra dicta confessus est coram beato Rege.

456 Deinde, cum beatus Rex decretum condidisset ad regnum turpibus juramentis expurgandum, illudque decretum per regnum promulgari jussisset, ut nemo juraret de Deo, neque de beata Virgine Maria, neque de eorum membris, neque de Sanctis: accidit, ut quispiam juramentum prohibitum, et turpe juraret de Deo. Re ad beatum Regem delata, cum punire ipsum vellet, multique ex beati Regis consiliariis, etiam ex magnatibus, pro eo intercederent apud beatum Regem, eumque, quantum poterant, defendere, dictitantes, non tanto eum esse dignum supplicio; nihilominus beatus Rex, ex flagranti honoris divini studio, uti firmiter creditur, neminem hac de re audire voluit; at mandavit, ut ferrum conficeretur f, idque candens omnino in igne fieret, ac imponeretur ori illius, qui tam turpiter de Deo juraverat.

457 Postea, cum dominus Petrus du Bois contendisset cum domino Joanne Britaut equite, accidit ut filius quidam dicti domini Petri occideretur. Hic autem dominus Petrus querebatur apud beatum Regem de memorato domino Joanne, quod filium suum supra dictum occideret. Qua de causa beatus Rex memoratum dominum Joannem ad se citari jussit. Tandem, crescente fama dicti facinoris contra do-

A. REGINAE
CONFESSARIO.

d

jurisdictionem suam vindicat;
e

E

blasphemia
labia ferro
candente si-
gnari jubet:
F

f

nobilem de
crimine sus-
pectum carceri
tradit, frustra
id deprecanti-
bus amicis;

minum

A. REGINE
CONFESSARIO.

9

minum Joannem, dictoque domino Petro prosequente ac postulante, ut debitum sumeretur supplicium de illis, qui filium suum occiderant, beatus Rex demum comprehendi jussit dominum Joannem, Stampasque g duci, atque ibidem in carcere servari per annum, et ultra : tantoque ibi tempore detentus est, donec beatus Rex intellexisset per inquisitionem de re factam, dictum dominum Joannem delicto supra dicto non esse obnoxium. Nihilominus dominus Petrus cubiculo regio præfectus, qui inter alios beati Regis familiares unus erat ex præcipuis, cum omnibus amicis suis, quibuscum eum juvare poterat, opem ferebat domino Joanni memorato, ne carceri traderetur, ac postquam in eo erat, ut ex eo dimitteretur. Verum quia beatus Rex conjecturas habebat et fortes et magnas contra hunc dominum Joannem, quod adversarius esset et inimicus dicti domini Petri, quodque illo multo nobilior esset ac potentior; nullus umquam tantum efficere potuit apud beatum Regem, ut eum ex carcere dimitteret, priusquam memorata inquisitio esset facta. Etiam comes Campaniæ, in cuius territorio et jurisdictione dictus dominus Joannes tunc habitabat, licet subjectus esset beato Regi nulli alterius jurisdictione intermedia, eum peti curabat a beato Rege, eique proponi jubebat, se paratum esse ad debitum de memorato domino Joanne sumendum supplicium : at reponebat beatus Rex, non ferendum de eo justum iudicium in curia externa, quandoquidem in aula sua tanta valebat gratia, tantaque ope juvabatur : unde beatus Rex numquam eum dimittere voluit ad preces dicti comitis, donec supra dicta inquisitio esset absoluta.

in ministros
suos inquiri
curat, ac de-
linquentes
puniri;

C

438 Deinde, quia beatus Rex quandoque audiebat, prætores suos peregrinos, ac tribunos capitales populo jurisdictionis suæ inferre injurias quasdam ac detrimenta, seu injuste judicando, seu bona eorum contra justitiam invadendo, consueverat statuere inquisitores quosdam, quandoque fratres Minores et Predicatores, quandoque clericos seculares, quandoque etiam equites, nunc semel per annum, nunc sæpius, ut inquirerent de prætoribus peregrinis, de tribunis capitalibus, aliisque per regnum administris : et memoratis inquisitoribus potestatem tribuebat, ut, si reperirent a dictis prætoribus peregrinis, aliisque inferioribus ministris, quedam improbe ablata esse aut subtracta cuicumque personæ, ea sine mora juberent restitui; ad hæc ut officia abrogarent improbis tribunis capitalibus, aliisque administris inferioribus, quos meritos esse cognoscerent, ut iis privarentur. Unde factum, ut quidam, qui fuerat prætor Ambianensis h, quia se improbum exhibuerat, prætura sua fuerit privatus, carcerique traditus, ubi diu mansit : ac vendere debuit domos, possessionesque suas, priusquam beati Regis carcere egrederetur, ut restitueret, quæ improbe rapuerat, adeo ut ad tantam redactus sit paupertatem, ut vix equum habere posset, quo iter institueret, quamvis antea multis polleret divitiis.

cavet diligen-
ter, ne juru-
bedat eccle-
siarum

439 Sanctus Rex secum lubentissime habebat homines justos. Cumque statuisset fundare, atque ædificare fratribus Predicatoribus ecclesiam et domum in urbe Compendiensi, cepit multas domos et fundos a diversis hominibus in dicta urbe in parochia ecclesiæ sancti Antonii; et quoniam ecclesia collegialis sancti Clementis Compendii ibidem habebat jurisdictionem temporalem, et ecclesia sancti Antonii jus parochiale,

ne ecclesiæ istæ ullo modo læderentur aut earum b jura minuerentur foundatione ante dictorum operum in ipsarum jurisdictionibus supra dictis, beatus Rex pepigit cum ecclesiis, cumque abbate sancti Cornelii i Compendii, harum ecclesiarum patrono, ut iis daret centum libras Parisienses pro juribus supra dictis.

ANNOTATA.

a Vitriacum, vulgo Vitry, hic designatur, opinor, quod in silva Aurelianensi assignat Valesius in Notitia Galliarum pag. 602 : nam licet varia hujus aut similis nominis oppida reperiantur in Gallia, pleraque tamen vel Regis jurisdictioni tunc subjecta non erant, vel nomini aliquid mutationis adjiciunt.

b Eduardus I patri Henrico III in regnum successit. Defunctus est autem Henricus anno 1272, ut ad eundem annum num. 61 probat Odoricus Raynaldus : a quo tempore regnum tenuit usque ad annum 1307, quo obiit, ut ibidem num. 13 habet laudatus Raynaldus.

c Abbatia Sarlatensis Ordinis S. Benedicti anno 1317 ad dignitatem episcopalem erecta est, ut memorat Dionysius Sammarthanus in iterata editione Galliæ Christianæ tom. 2, col. 1511. Locum col. 1508 describit his verbis : Sarlatum (Sarlat) olim villa in Aquitania et in Petrocoricensi provincia, versus Cadurcensis agri confinia, juxta amnem Sarlatum sita, una leuca a Duranio fluvio distat, novem a Petrocorio ad Eurum; totidem a Cadurco ad Boream, xvii ab Agiano ad Cæciam. Per subsequentia temporum intervalla primum abbatia Benedictini Ordinis insignita est, ac postmodum in civitatem crevit, et sede episcopali fuit illustrata.

d Exigua quidem hæc fuisset homicidii pœna, si percussor non patrasset eadem se defendendi causa : at considerantur judices justam fuisse defensionis causam, modumque et excessum duntaxat puniverunt.

e De Joriniaco, vulgo Joigny, castro in Senonibus, cui comitatus dignitas olim fuit annexa, agit Valesius in Notitia Galliarum pag. 254.

f Hanc panam non fuisse legibus expressam, sed pro arbitrio inflictam secundum illas leges, quæ enormibus blasphemis pœnas statuebant arbitrarias, dictum in Commentario § 78, ubi de his legibus disputatum.

g Stampæ, vulgo Estampes, urbs Galliæ est satis nota in Belsia provincia.

h Ambianensem prætorem fuisse conjicio, quem auctor tam severe punitum narrat, quia apud Cangium in notis pag. 107 hujusmodi factum narratur de prætore Ambianensi. Res tamen certa non est; nam Galliæ habetur Cannens*, quod adeo obscurum est, ut locum punctis explevissem, nisi hæc occurrisset conjectura ex aliqua saltem similitudine litterarum; et sæpe aliquando deprehendissem voces alias non minus mutatas, quarum expositio ex historiæ notitia erat petenda.

* pro Cannens
opinor.

i Abbatia Ordinis S. Benedicti Compendiensi primùm sacra fuit B. Mariæ Virgini : verum in hanc basilicam ex urbe Roma translata sunt reliquiæ sancti Cornelii Papæ et martyris, a quo nomen postea monasterio inditum est, ait Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 3, pag. 202; apud quem plura invenies de reliquiis S. Cypriani, cui quoque abbatia est dicata.

CAPUT

CAPUT XVI.

Sancti Regis clementia; perseverantia; extremus morbus, et beatus obitus.

Clementia et lenitas neminem tantum decet, quantum principem: proptereaque venerabilis sanctus Ludovicus miræ fuit clementiæ. Tantæ fuit mansuetudinis, ut, dum trans mare degebat, præcepit præcipique jussit suis militibus, ut Saracenorum mulieribus ac liberis non nocerent, at vivos caperent, baptismoque abluendos ducerent. Mandabat etiam, quantum poterat, ne occiderentur Saraceni, sed caperentur, atque in carceribus detinerentur. Quandoque in aula ejus furto subducebantur cochlearia argentea, aliæque hujusmodi; clementer id ferebat beatus Rex, furesque quadam argenti summa donatos trans mare mittebat, idque fecit de pluribus: et erga alios semper fuit misericordia, ac commiseratione plenus. Tempore primæ transfretationis suæ beatus Rex decreto suo publico vetuit ac prohibuit, ne quis exprobraret iis, qui fidem negaverant Christianam, et denuo ad fidem fuerant reversi, quando cum iis agerent, quales eo tempore multi erant Accone. Exercebat egregie qualibet misericordiæ opera, ac perfectissime explebat, uti dictum est supra in capite de charitate ipsius in proximos. Maxima quoque opera pietatis exercuit ingenti copia, quemadmodum eodem illo loco est scriptum: quin etiam in instructionibus, quas propria manu scripsit ad filium, filiamque suam, eos docet, ut animo sint benigno in personas miseras, sicuti scriptum est supra in capite de charitate in proximos.

461 Quandoquidem inter alias virtutes sola perseverantia coronatur; sola hæc probis gloriam, virtutibus defert coronam; idcirco venerabilis sanctus Ludovicus perseveravit longissimo tempore in operibus charitatis, justitiæ, misericordiæ, humilitatis, pietatis, ac sanctitatis. Postquam illi omne tempus suum impenderat, gloriosum consecutus est finem in Dei servitio, in quo erat cum filiis suis, quos morti objecit, quantum in ipso fuit, in terra inimicorum sanctæ Crucis, ac fidei Christianæ, ubi transivit ab hoc mundo. Quippe, cum tempore secundæ ipsius transfretationis essent trans mare in terra Tunetana, ibique extendissent tentoria sua, ac ingentibus assultibus Saraceni castra Christianorum impeterent, oportuit quandoque beatum Regem quinque arma capere unius diei ac noctis spatio. Unde, his de causis, aliisque laboribus, quos beatus Rex, dum illic erat, sustinuit, in gravem incidit morbum; videlicet in febrem continuam, atque alvi resolutionem.

462 Agrotavit tribus hebdomadis aut circiter. Initio morbi sui prædicti, antequam is multum increvisset, Matutinas suas, aliasque Horas omnes lecto decumbens recitabat cum uno ex sacellanis suis. Adhuc Missa, aliæque Horæ canonicæ omnes ibi canebantur alta voce, et concentu musico per sacellanos ipsius, et quotidie Sacrum coram ipso dicebatur submissa voce sine musica. Crux posita erat ante lectum in conspectu ipsius; quæ jussu ipsius sancti Regis

ibidem est collocata, quando incepit pejus habere; illam sæpissime aspiciebat, junctisque manibus ad eam se convertebat. Insuper quotidie illam ad se ferri jubebat ipso matutino tempore, dum jejunos erat, illamque osculabatur et amplectebatur magna pietate ac reverentia. Item in dicta infirmitate sæpe Deo Creatori suo gratias agebat de morbo suo ante memorato, sæpe recitabat, ac repetebat, PATER NOSTER, MISERERE MEI DEUS, et, CREDO IN DEUM. Postquam beatus Rex cepit agrotare, atque in morbo ante memorato, quo obiit, decumbere; secum more suo loquebatur, recitans, ut creditur, psalmos et orationes: sæpe oculos attollebat, ac laudabat, celebrabatque sæpe Deum. Item tempore morbi sui sæpe confitebatur fratri Gaufrido de Bello-loco Ordinis Prædicatorum.

463 Præterea tempore infirmitatis suæ beatus Rex postulavit Corpus Jesu Christi, idque pluribus vicibus habuit ac recepit. Semel itaque, dum accipere debebat Corpus Jesu Christi, illudque ei afferebatur, cum intrabat cubiculum, qui illud ferebat; sanctus Rex, tanta pressus infirmitate ac debilitate e lecto suo se projecit in terram: at qui circa ipsum erant mox pallium ipsius super ipsum extenderunt: ibique fuit beatus Rex ad terram inclinatus satis diu in oratione, priusquam Corpus Jesu Christi acciperet, quod deinde ibidem accepit flexis humi genibus magna pietate: neque per se ipse ad lectum redire potuit; at cum in lectum reposuerunt, qui ibidem erant. Beatus Rex postulavit extremam Unctionem, atque unctus est, antequam vox eum deficeret: et quamquam vis morbi multum increvisset, dum ungebatur, ita ut voce tenuissima loqueretur; tamen, aliis dum inungebatur psalmos recitantibus, beatus Rex labia movebat. Tandem jaciit quatuor diebus sine loquela: verum erat tunc memoria bona, manusque suas conjunctas ad caelum extendebat: percutiebat quandoque pectus, et cognoscebat homines, uti apparebat ex signis, quæ faciebat: manducabat etiam et bibeat quamvis parum; manuumque sua significabat, quando nihil volebat, quemadmodum faciunt, qui renunt aliquid; aut dum aliquid volebat, uti faciunt, qui aliquid desiderant.

464 Die Dominica pridie obitus ipsius frater Gaufridus de Bello-loco ad eum tulit Corpus Jesu Christi; atque ubi intraverat cubiculum, in quo beatus Rex ager decumbebat, erat extra lectum flexis humi genibus, manibus junctis ante lectum suum, ubi confessus est dicto fratri, ac Dominum nostrum accepit. Ipsa nocte, quæ præcedebat diem, qua mortuus est, inter quiescendum suspiravit, submissaque voce dixit: « O Jerusalem! O Jerusalem! » Die Lunæ, postridie festum sancti Bartholomæi, beatus Rex manus conjunctas ad caelum tetendit, et dixit: « Optime Domine Deus, miserere populi hujus, » qui hic subsistit, eumque ad patriam suam redue, ne incidat in manus inimicorum suorum, neque cogatur negare nomen sanctum tuum. » Exiguo post hæc intervallo beatus Rex hæc verba Latine dixit: « Pater in manus tuas commendo spiritum meum. » His dictis, deinceps non est amplius locutus; sed modico post hæc tempore ab hoc mundo transiit ad Dominum postridie festum beati apostoli sancti Bartholomæi anno gratiæ MCCLXX circa horam Nonæ, qua Filius Dei Jesus Christus mortuus est in cruce pro vita mundi, cui laus, honor, et gloria in secula sempiterna. Amen.

A REGINÆ
CONFESSARIO.

susceptio extremorum Sacramentorum.

F oratio ejus pro populo suo, supremæ verba, ac obitus sanctus.

ANNO-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ANNOTATA.

a De expeditione hac Africana anno 1270 suscepta, continuisque Saracenorum in illa assultibus, fusc actum est in Commentario § 84 et seqq.

b De postremis Sancti verbis, horaque mortis consule Commentarium num. 1118 et 1119.

ctiori Glossario Cangii ad vocem fistula.

c De inquisitione hac, aliisque egimus in Commentario § 91.

D

CAPUT I.

PARS II

De miraculis sancti Ludovici.

PROLOGUS.

Præfatur au-
ctor de mira-
culis genera-
tim.

B

Quandoquidem beatissimus sanctus Ludovicus, illustris olim Franciæ Rex, vitæ hujus sanctus curriculum, verius viveret quam vixisset: noluit Altissimi Filius, quem idem tota mentis affectione dilexerat, tam devoti Principis, tantique propugnatoris fidei orthodoxæ, mundo suppressi sanctitatem: ut quemadmodum meritorum pluralitate præfulserat, sic miraculorum diversitate claresceret, et qui eum plenissima devotione coluerat, jam secum in caelesti palatio collocatus venerabiliter coleretur. Nam contractis artuum extensione subvenit: curvis terram ferme langentibus facie, plenam restituit, eorum sursum erectis vultibus, sanitatem a. Restituit gibbosos, arthriticos, laborantes morbo gravi varioque, quem vocant fistulam b., siccis languentes membris, memoria carentes, febribus vexatos continuis et quartanis; nullisque id genus hominibus plenam reddidit sanitatem: multos item paralyticos, aliosque diversimodis languoribus pressos juxta, ac sublevavit, perfectæque eos restituit sanitati. Opem tulit cæcis ad videndum, surdis ad audiendum, claudis ad incedendum, mortuis ad vivendum, nomine ipsius invocato.

C que auctori-
tate Romani
Pontificis exa-
minata sunt
et approbata.
c

C 166 Gloriosis his miraculis, maximaque aliorum copia idem hic beatus Rex sanctus Ludovicus coruseavit, et de his miraculis solemniter facta est inquisitio c in abbatia domini sancti Dionysii in Francia per patres et dominos venerabiles Guilielmum archiepiscopum Rotomagensis, Guilielmum episcopum Autissiodorensis, et Rolandum episcopum Spoletinum, auctoritate aulæ Romanæ, tempore sancti patris nostri sanctæ memoriæ Martini IV Pontificis. Inchoata fuit hæc inquisitio anni Incarnationis mcccxxxii mense Maio, duravitque usque ad anni mcccxxxiii mensem Martium inclusum. Deinde per eandem hanc curiam Romanam gloriosa hæc miracula venerabilis sancti Ludovici magna diligentia examinata fuerunt et approbata; quorum miraculorum ordo fideliter hic descriptus est, et subiectus.

ANNOTATA.

a Hactenus auctor bullam canonizationis, in Commentario num. 1194 Gallice reddiderat: deinde tamen alia adjungit quædam.

b Fistulas passim nominant medici ulcera angusta, callosa, et sinuosa. Aliquando tamen pro defluxionibus humorum etiam sumitur hæc vox, ut deinde patebit, et videri potest in au-

Puellula submersa, in qua dudum nullum erat vitæ signum, invocato sancto Ludovico, restituta seu vitæ seu valetudini. Item mulier ex stupore fæmoris, cruris, ac pedis restituta.

Marota *, filia Frescendis Darraz, uxoris Simonis Flandrin civis Dionysiopolitani in Francia, quæ Marota infans erat trium annorum cum dimidio aut circiter, die quadam Martis quadragenario jejunio prævia anni mcccxxxii, id est anni, qui præcedebat illum, quo facta fuit inquisitio de hoc miraculo, post prandium sumptum circa meridiem, exivit in aream domus, in qua memorata Frescendis subsistebat et habitabat. Hæc area est post domum ante dictam trans rivum inter hanc domum et aream fluentem, quem rivum passim vocant Ruillon. Ludebat hæc infans cum fratre quodam suo, cui nomen erat Simonettus, præsentem ibidem Simone Flandrin, marito matris hujus Marotæ. Demum memoratus Simon abiit e dicta area, manente ibidem dicta Marota, dictoque Simonetto cum memorato Simone abeunte. Tunc dicta Marota cepit exiguum poculum, venitque ad rivum hunc, atque aquam haurire voluit: verum illapsa est in rivum, fuitque secundo anne aucta per aquam hujus rivi intervallo majore, quam sit longitudo templi sancti Dionysii a porta majore usque ad altare majus. Nam inter domum dictæ Frescendis locumque, ubi memorata Marota fuit inventa atque aquis extracta, multa sunt domus, interque domos parietes ac sepimenta varia.

Minaciter:
Puellula rivi
illapsa.
* In illa Mar-
te, forsan Ma-
rina

E

F
ac submersa.

168 Apud domos, quæ sitæ sunt inter memoratam Frescendis domum locumque, ubi dicta Marota fuit inventa, variæ supra rivum sunt tabule transversariæ usque ad octo omnino aut decem: et rivus hic eo tempore tam erat profundus et altus, ut pertingeret usque ad varias ex his tabulis, aquaque super varias ex illis fluere: eratque aqua tam profunda, ut, etiamsi infans stetisset erecta, vel sic aqua supra caput ipsius fluxisset, imo, supra caput ea altioris. Ad hæc, quando rivus est quam possit minimus, ne sic quidem posset ullus homo infra dictas tabulas transire, cui totum corpus cum capite non esset madefaciendum in aqua, quandoquidem aqua attingit plures harum tabularum. Porro quoniam dicta Marota non rediit ex area in domum suam, neque per domum, neque per plateam post patrem suum; sed ivit ad locum, ubi inventa est aquisque extracta, uti testes certi jurejurando affirmarunt; aperte patet, infantem hanc Marotam fuisse submersam, rivoque auctam ad locum, ubi inventa est atque aquis extracta, idque hoc modo.

169 Eadem ipsa die post prandium, ubi signum erat datum ære Campano, quo signum dari solet, postquam monachi sancti Dionysii ci-

deinde aqua
extracta, in
manet

bum

A hūc sumpserunt, mulier quādam, nomine Avelina du Plessie, ancilla Mariæ de Villers, cum esset super tabulam istius rivi, nomine Ruillon, in aquam conspexit ad partem rivi superiorem; viditque quasi vestem aut pannum per rivum istum labentem, distantem a se tres facile orgyas: et quia existimabat vestem esse, aliumve pannum utilem, expectavit supra tabulam: atque ubi pannus iste prono rivi fluxu usque ad ipsam pervenerat; Avelina hæc se inclinavit, manumque usque ad aquam extendit, ac pannum istum apprehendit. Quando eum attollere conabatur, grave pondus sensit, ac vidit cum panno vestem. Ubi una manu onus attollere non potuit, utramque applicuit manum eidem huic panno; atque ita, cum onus hoc attollit, vidit infantem esse submersam, dum caput percepit. Quia vero sola onus illud attollere non poterat supra tabulam, quod nimis grave esset, quodque vehementer esset attonita, alta voce tunc exclamavit, et hæc protulit verba: Opem ferte, opem ferte: ecce infantem mortuam; venite huc, juvate me, ad infantem hanc inde extrahendam. Dicebat id quibusdam hominibus, qui in eodem illo rivo inferius pannum præparabant. Cumque Avelina isthæc sic teneret hanc infantem in dorso, unus ex istis hominibus, qui pannum præparabant, Rodolphus Langlois accurrit ad tabulam, super quam erat Avelina. Tunc se inclinavit simul cum femina, dictæque infantis vestem cepit, eamque ex aqua traxerunt, levarunt, ac tabulæ imposuerunt. Hoc facto, memoratus Rodolphus rediit ad pannos suos, alique supervenerunt; ac dicta Avelina rediit ad hospitium suum, non nisi duabus orgyis ab hoc rivo distans, attonitaque vehementer circumspiciebat, quid agerent. Porro prædicta Marota videbatur mortua, idque credebant omnes illi, qui illam videbant, quique ibi erant, quique eo supervenerunt, sicuti dicebant.

ut illa ex-
signo, et ab
omnibus mor-
tuo credatur

B 170 Etenim nigra erat instar terræ, tota frigida, tam deformis, ac feæda, ut, si quindecim diebus supra terram fuisset insepulta, turpius non fuisset, quam tunc erat: stupendum in modum erat inflata; nullum membrorum suorum movebat, ne manum quidem; neque gemebat, neque suspirabat, neque halitum ducebat, sed spuma in ore ipsius erat; neque ullum vitæ signum in ipsa erat. Tandem eo venit Joannes Pelletarius a, qui cultro vestem hujus infantis discidit, eamque exiit: toto enim corpore adeo erat inflata, ut, cum manicæ ipsius nimis essent angustæ, qui eam tenebant, exuere non possent. Postea portata fuit ad ripam dicti rivi: et Richardus Cousinierius * eam uno pede tenuit, et altero femina quædam, cui nomen Alarga, pendulamque tenebant, et Mabilis de la Fontaine manibus os ejus aperiebat: verum nihil quidquam hac vice exomuit. Tunc adstantes dicebant illis: Nolite illam tenere pendulam; nam mortua est.

Consuiner

Inter rjus,
re audita,
culum foret
s. Ludovico
signa tum

171 Tunc currens abiit Emmelina ancilla memoratæ Frescendis, dixitque dominæ suæ, Marotam ipsius filiam inventam esse submersam et mortuam. Quibus verbis auditis, mater domo exiit tremens, iunxæque mulieri cuidam, nomine Richildi. Veniebat autem dicens audientibus multis: Sancte Ludovice, restitue mihi filiam meam; tantidem cum illa ponderis dabo triticum. Hæc verba sæpe dixit mater veniendo ad locum, ubi erat puellula. Interea dum memorata Marota pedibus tenebatur pendula ad ripam

dicti rivi, apparuerunt in illa quædam vitæ signa: unde qui illic aderant dixerunt, Vivit. Tunc Emmelina ancilla matris dictæ Marotæ portavit aquam calidam ex domo Adami de Miteri: cumque hæc aqua aheni esset imposita, Joannes Clericus *, uxorque Adami de Miteri infantem istam in ahenum hoc imposuerunt aquæ calidæ. Tum percepit Joannes Clericus paululum vitæ in ea esse: nam color parumper ei redire incepit. Ubi fuit in aqua ista calida, magis aperuit unum ex oculis, quos antea apertos habuerat, at non omnino. Movebat et femora, vomitque in ipsa hac aqua, et videbatur pectus ejus modicum quid habere palpitationis.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

* le Clerc

172 Post hæc Frescendis mater ipsius venit, vovitque venerabili sancto Ludovico, quemadmodum ante fecerat, dixitque: Domine sancte Ludovice, restitue mihi filiam meam, ac tantidem cum ea ponderis triticum dabo: dicebatque, quod vovisset eodem hoc modo, quando veniebat ad locum, ubi dicebant filiam suam fuisse inventam. Tunc se exiit mater veste suprema, illique infantem involvit; ac intravit domum Mariæ de Villers vicinæ suæ, multique cum ea homines: atque ubi mater ibidem tenebat infantem paullo inclinatam, dicta Marota multum tunc vomuit. Post vomitum hunc cepit gemiscere lente admodum et languide, uti solent aegri. Post hæc infans delata fuit ad domum memoratæ Frescendis matris suæ a Joanne Clerico; ac mater eos sequebatur invocans sanctam Mariam Pontisarcensem, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi restituerent infantem suam. Emmelina autem memoratæ Frescendis ancilla mandato heræ ignem accendit tunc magnum. Mater filiam suam imposuit linteis, vestique pelliculæ involvit, ignique applicuit. Infans quandoque aquam, quandoque humores alios exomuit languide admodum, quandoque et gemebat.

quædam vitæ
apparere cœ-
perunt cum
vomitu,

173 Tunc mater lectum ipsius parari jussit, atque in eodem hoc lecto filiam suam usque ad noctem tenuit involutam. Quandoque orabat beatam Virginem Mariam, atque invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi redderent filiam suam. Ad vesperam, quando caudæ debent accendi, memorata Marota primum cepit loqui, et dicere: Hei mihi! domina, hei mihi. Postquam loquelam recuperaverat, locuta est coram Emmelina dictæ Frescendis ancilla, et Joanne Clerico, ac coram memorato Joanne postulavit pyra. Hoc modo memorata Marota vitæ restituta b est, dictoque periculo liberata ad invocationem venerabilis sancti Ludovici, ejusque meritis, ita ut deinde incesserit, locutaque fuerit sicuti alii infantes ipsius ætatis, vadens cum anteriori tum posteriori parte. Ipsa hæc infans cum matre sua venit ad inquisitores coram tribus ipsorum notariis, ad scribendam inquisitionem de gloriosis miraculis venerabilis sancti Ludovici statutis. Quin imo inquisitores ex hac ipsa Marota quesiverunt, an in aquam fuisset lapsa; ipsaque dixit, se illapsam. Quando interrogabatur quare ad aquam accessisset; respondit, eo se ivisse, ut aquam hauriret in modico poculo.

deindeque
paulatim
convaleuit.

F

b

174 Anno Domini nostri MCLXXVIII circa festum Purificationis beatæ Virginis Mariæ femina quædam, ætate annorum viginti octo, aut circiter, cui nomen Emmelota * de Chaumont, uti dicebat, venit ad Fanum sancti Dionysii in Francia cum duabus aliis mulieribus: et transiens per plateam sancti Jacobi in oppido sancti

11.
Mulier, nomi-
ne Emmelota
- Emmelot,
Latine forsan
Emmelia

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

Dionysii, rogavit Margaritam de Rocigni uxorem olim Milonis Poncin, an se vellet hospitio excipere. Dicta Margarita respondit se non posse, sed ostendit ei adeundam domum Emmelinæ la Charrone in eadem hac platea sitam. Memorata Emmelota venit ad hospitium dictæ Emmelinæ, eamque rogavit an præbere sibi vellet hospitium, quod illa annuit. Tunc dicta Emmelota cum duabus his mulieribus ingressa est domum dictæ Emmelinæ die quadam Dominica circa horam Vesperarum. Fuerunt illa nocte ibidem hospitio usæ. Postridie dicta Emmelota substitit in domo memoratæ Emmelinæ sana et incolumis, ac recto incedens corpore, sicuti aliæ mulieres sanæ: ivitque ad aquam, tulitque aquam ex puteo seu fonte, longo satis intervallo a memorata domo dissito: tulit quoque panem atque ignem in domum, stravit lectos, aliæque domestica obsequia prestitit, uti faciunt aliæ mulieres sanæ. Atque ita permansit sana die Lunæ sequente, fecitque prædicta. Eodem plane modo fecit die Martis sequente in hac ipsa domo.

B
usum ac ren-
sum perdit
pedis, cruris,
ac femoris:

475 Nocte inter diem Martis et diem Mercurii sequentem, cum dicta Emmelota in domo memoratæ Emmelinæ cubisset in lecto uno cum femina quadam vidua, ibique mansisset, sicuti dictum est, malum invasit dictam Emmelotam in femore, crure, et pede dextero circa mediam noctem, quemadmodum dicta Emmelota dicebat, illa hora se morbo hoc oppressam. Mane memorata Emmelina ad eam accessit, et flentem invenit: petiitque ab ea, quid esset causæ. Respondit dicta Emmelota, adeo se perdidisse usum femoris, cruris, ac pedis, ut iis se juvare non posset. Tunc illam discooperuit hæc Emmelina, viditque jam nominata dictæ Emmelotæ membra magis esse cærulea aliis membris; eaque tetigit et contrectavit cum memorata femina, quæ cubuerat cum dicta Emmelota. Porro licet memoratæ mulieres tangerent ejus membra, contrectarent, ac fortiter premerent; dicebat memorata Emmelota, se nihil sentire. Dum acu duriter pungebatur in supra dictis membris memorata Emmelota; nihil se sentire asserebat, atque invocabat sanctum Ludovicum, ut sibi opem ferret. Ut autem illæ, quæ aderant, certius cognoscerent, an dicta Emmelota sensum membrorum supra dictorum amisisset, pedem affectum ante ignem posuerunt, rogaruntque eam quæ ibi aderant, an ignis calorem perciperet. Verum nihil illius se percipere respondit.

verum ad tu-
mulum Sancti
portata.

476 Tunc memorata Emmelota rogavit eas, quæ ibidem erant, ut se portarent ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, cujus frequenter implorabat opem: ac votum illi fecit, dixitque, se semper ad eum peregrinaturam, neque cibum sumpturam nisi semel de die in ipsius pervigilio. Qua de causa Emmelina la Charronne, Eudolina de Chaumont, quæ tunc habitabat in domo dictæ Emmelinæ, Juliana cognomine la Douce, ejus vicina, et Maria la Flamenge imposuerunt dictam Emmelotam crati brachiata, eamque tulerunt ad ecclesiam sancti Dionysii, posueruntque apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut meritis ipsius illic sanaretur. Eadem hac die, qua portata fuit ad sepulcrum memoratum, circa horam Vesperarum dicta Emmelota rediit ad domum memoratæ Emmelinæ ope duorum fulcrorum sub duabus suis axillis, trahens post se pedem suum inversum, ita ut planta pedis esset sursum versa, ac tarsus in terram versus, adeo ut fulcra cum alio pede omnia

sustentarent; et videretur post se trahere femur, et crus, acsi alteri corporis parti alligata fuissent, non conjuncta. Memorata Emmelina eam hac nocte in hospitio suo excepit; quamvis ægerime illam potuerit in domum suam inducere propter descensum quatuor graduum, quibus in domum istam descenditur.

477 Post hæc memoratæ Emmelota multis vicibus, ac frequenter invisit dictum sepulcrum usque ad diem Dominicam Passionis proxime sequentem. Incedebat duobus fulcris subalaribus magno cum dolore, laboreque magno, trahens post se femur suum, crus, ac pedem, quæ membra, quando hoc modo incedebat, videbantur potius corpori ejus alligata, quam a natura conjuncta. Multum etiam propter morbum ac debilitatem suam laborabat in transmittendo majoris portæ ostiolo, quia ad pedem erat elevatum, ita ut illi, qui transibant per viam, et lapidarii, qui illic operabantur, ei maledicerent, quia impedimento erat in via. Quando veniebat sic ad sepulcrum gloriosi sancti Ludovici, vel jacebat ibidem, vel sedebat magno cum frigore supra dicto tempore. Itaque hæc ante nominata Emmelota venit die Dominica Passionis Domini nostri tempore matutino ad sepulcrum ante memoratum nixa fulcris suis, ægra æque ac solebat, trahens post se pedem suum; ac flebat innixa tumulo, sibi que videbatur in angore vehementi. Hora Primæ ejusdem hujus diei inter Missam matutinam et Missam solemnem, dum memorata Emmelota jacebat prope dictum sepulcrum ægra, uti esse solebat, vehementer cepit queri, lamentari, et cruciari, magnoque erat in angore, uti ex vultu ejus apparebat, quemadmodum dictum est supra.

478 Margarita de Rocigni, et hospita ipsam interrogavit, an quis eam percussisset. Illa respondit, quod non: Sed Dominus Deus noster, inquiebat, et Virgo Maria, et venerabilis sanctus Ludovicus brevi me liberabunt: vehementem enim patior dolorem in membris affectis. Tunc consedit dicta Margarita apud ipsam, eamque solata est. Et tum memorata Emmelota cepit movere pedem, et femur: ossaque ejus audiebantur invicem collidi, frangi, ac mutuo africari eo modo, acsi quis nuces manibus tenens eas invicem confricaret, quemadmodum ibidem tunc præsentis id significabant. Paulo post hæc, cepit membra sua extendere, eaque erigere, atque erecta tenere, manibus se sustinens ad annulos pendentes ex opereulo dicti tumuli, qui erat ex ligno, atque ita se tenebat ambabus manibus. Deinde se erexit ad standum, fuitque omnino super pedes erecta sine fulcris, aliis adjumentis. Post hæc continuo venit ad summum altare, a sepulcro tribus orgyis et ultra dissitum, sine fulcris, aliis adjumento; rediitque ab altari ad tumulum laudans Deum, ac celebrans venerabilem sanctum Ludovicum, qui se liberasset. Postea dicta Emmelota ascendit gradus, quibus itur ad reliquias, sine fulcris, et sine ullo alio adjumento: eas osculata est, ac denarium obtulit, retroque descendit per se, et sine auxilio, atque ad tumulum rediit memoratum, ubi diu fuit flexis genibus, precesque suas illic fudit.

479 Eadem illa die ivit per templum sancti Dionysii ante dictum sana ac restituta, rectoque corpore, per se, sine fulcris, et sine adjumento. Ipsa etiam die post Sacrum celebratum dicta Emmelota ivit per plateam, ubi habitabat, dum erat ægrota, sana atque ex morbo restituta, per

illamque die
frequentat.

E

integra ibi
dem

F

restituam
roleudum

se,

A se, sine fulcris adjumentoque, quemadmodum alia quaelibet mulier sana et incolumis. Veniebat et frequenter ad templum sancti Dionysii ad memoratum tumulum, ibidemque orabat, incedens recta, per se, sine fulcris, subsidioque, sicuti femina alia sana. Deinde memorata Emmelota dixit, peregrinari se velle, atque invisere templum Dominae nostrae Bononiensis et ad mare, atque ita a Fano sancti Dionysii discessit. Transiit aliquod temporis spatium, antequam dicta Emmelota redierit. Tandem reversa, hospitio excepta est in domo memoratae Margaritae; ac post reditum habitavit Dionysiopoli, atque ancilla fuit in domo Joannis Augerii de Saugier civis Dionysiopolitani, ipsius uxoris ancilla duobus fere annis sana et incolumis, gestans onera gravia. Quin etiam tum saepe invisebat sepulcrum, ibidemque orabat. Tandem dicta Emmelota aegrotavit in domo memorati Joannis, translataque fuit ad valetudinarium publicum Dionysiopolitanum, ubi et mortua est.

ANNOTATA.

B a In Ms. le Peletier, Latine pellio. At nomen videtur proprium, quod tamen neque hoc loco, neque aliis locis omnino certum est, cum hujusmodi homines ab artificio, vel a patria potuerint denominari. Veruntamen, quoniam multa artificum nomina sunt propria, illa quandoque Latina tantum terminatione donata, quandoque sine ulla mutatione relinquantur in textu tamquam propria, nisi manifeste appareat propria non esse: quod hic semel monuisse sufficiat.

b Utrum puellula omnino fuerit mortua, non facile definiri potest. Attamen omnino dicendum videtur vel mortuam fuisse, vel miraculo a morte servatam. Eminentissimus Cardinalis de Lambertinis, qui nuper ad regimen universalis Ecclesiae sub nomine Benedicti XIV fidelium omnium gaudio elevatus est, in Opere doctissimo de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib. 4, part. 1, cap. 22, num. 42, ubi multa dixerat de tempore, quo homo vivere potest sine respiratione, quod paucis minutis circumscribitur, exemplum refert huic nostro non absimile hoc modo: Hisce argumentis sisus bonae memoriae Petrus Assaltus publicus medicinae lector in archigymnasio Sapientiae Romanae, vir utique summe litteratus, et amplissima praeditus eruditione, scribens in causa sancti Joannis Nepomuceni, in sua dissertatione strenue probavit, miraculo esse adscribendum, quod quaedam puellula, nomine Rosalia, constituta in aetate sex annorum, et sex mensium, quae fortuito deciderat in flumen Uvattavae, et per integram horam manserat sub aquis, et extracta nullum dederat vitae signum, ad proximam aedem adducta ebitam aquam evomuit, et paullo post, sensuum resumpto usu, ab omni laesione apparuit libera, licet aquae impetu ad angustum canalem cujusdam molendini transvecta, ubi duplex rotaolvebatur, earum primam subter praegressa ad alteram pervenerit, sub qua semihorae spatio permansit. Addit eminentissimus auctor num. 44 miraculum a sacra Congregatione probatum esse, non tamquam revocationis mortuae ad vitam, sed tamquam praeservationis a submersione, et sic ab imminenti morte, nisi intercessione sancti Joannis Nepomuceni invocati Deus effecisset, quod causae naturales, interclusa videlicet respiratio, et allisio ad rotam, quae mortem debuissent af-

ferre, mortem non afferrent. Ita sacra Congregatio, ut securiori via procederet. Eodem fere modo miraculum hoc S. Ludovici probatum existimo, quod in bulla canonizationis nulla habeatur mentio de mortuis a Sancto suscitatis, licet alia miracula non pauca nominentur, ut videri potest in Commentario num. 4194. Si tamen signa mortis num. 470 relata, nimirum spumam in ore, colorem nigrum, frigus, motus ac halitus defectum consideremus, quae mortis signa recensentur apud laudatum Eminentissimum cap. 21, num. 44, probabilius putamus omnino fuisse mortuam; prout etiam existimant, qui miraculum probare conati sunt.

c Bononia ad mare, quam aliqui Boloniam vocant, Gallis Bologne, urbs est Galliae in Picardia provincia, caput comitatus Bononiensis, de qua saepe meminimus.

CAPUT II.

E Mulier omnibus inferioribus membris capta apud tumulum valetudini integræ restituta: alia mulier diuturno corporis tremore liberata: alia item mulier incurva sanita-tem consecuta.

Ægidia Dionysiopolitana, filia Gerardi Clout lanii, civis Dionysiopolitani, decimo quinto aetatis suae anno nupta fuit Stephano Phelippe lano, civi Dionysiopolitano. Mense Julio ejusdem anni postridie festum beatae Mariae Magdalenaë hæc Ægidia gravida esse coepit, ita ut intra annum pareret filiam mortuam. Priusquam pareret die quadam Lunae inter Pascha et Pentecosten istius partus dolores sentire coepit, magnisque torqueri cruciatibus. Die Jovis sequenti peperit infantem mortuam: cumque eo pacto laboraret; dixit mulieribus, quæ ibidem erant; ut sibi opem præstarent, super femora enim se sustentare nequibat. Itaque Maria, uxor Ceddi Dionysiopolitani, memoratae Ægidiae vicina, et Buriena dictæ Ægidiae ancilla eam sustentarunt, lectoque imposuerunt. Tunc femora ejus, ac pedes tam nigra fuere et cærulea, ipsaque tam debilis, ut neque femoribus se sustentare posset, neque pedibus: atque ab umbilico deorsum versus omnem membrorum usum amisit. Membra ejus memorata fortiter vellicabantur unguibus, quæque aderant sinebant candelas sebaças ardentes in pedes ipsius distillare; adhæc et carbones ardentes pedibus ipsius imponebantur; nihilominus dicta Ægidia dicebat, se plane nihil horum sentire, neque ullo signo ostendebat se lædi. Quin etiam pes dictæ Ægidiae videbatur distortus. In hoc statu fuit sesqui anno, nulla memorato malo medicina applicita. Dicto tempore Buriena dictæ Ægidiae tunc ancilla, et Joanna uxor Joannis Naus, quandoque etiam femina alia, portabant memoratam Ægidiam de loco in locum, nunc ad portam, nunc alio, prout erat congruum. Cum eadem ipsa die, qua ossa venerabilis sancti Ludovici, olim Galliae Regis, portata fuerant ad templum sancti Dionysii, nimirum die festa sancti Bartholomæi a, dicta Ægidia

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

III.
Mulier, membrorum inferiorum usu destituta, apud sepulcrum

P

a

in-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

intellexisset, eos, qui strumis laborabant sub gutture, sanatos fuisse solo contactu arcæ, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici requiescebant; hominemque Dionysiopoli natum, qui vitio visus ante laborabat, hoc modo visum recepisse; ipsa die memorata Ægidia vovit venerabili sancto Ludovico, se, si hac infirmitate ab eo liberaretur, quotannis interfuturam Sacro ejus anniversario, nullum ea die opus facturam, ejusque futuram peregrinam. Adhæc memorata Ægidia ferri se jussit ita agram ad dictum tumulum venerabilis sancti Ludovici, ponique apud ipsum se curavit ipso anno, quo ossa memorati venerabilis sancti Ludovici in Galliam fuere delata. Ponebat dicta Ægidia manum suam super locum, ubi erat sepultus, dein tangebant membra sua affecta; arcam osculabatur et tumulum, et sæpe de die apud tumulum jacebat, cumque erat apud tumulum, orabat, ac sæpe invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ubi ab eo restitueretur.

primo melius
habet.

B. 181 Deinde nona die videbatur sibi dicta Ægidia melius habere, magisque ex morbo ante memorato restituta; ossaque ei in membris suis inter se collidi videbantur. Itaque die decima memorata Ægidia fuit apud dictum tumulum; tantamque in membris suis mutationem sensit, ut erigere se fuerit conata, seque erexerit per se, sine subsidio, ac super pedes suos steterit. Tenens autem manu sua baculum, ivit ad altare majus nixa hoc baculo, circumiit altare, illud osculata est, tum ad tumulum est reversa. Eadem die ad altare majus ivit sine baculo, alioque adjumento, languide admodum; ivit tamen, ac pluries circumivit altare manibus junctis, minimum tribus vicibus: deinde ad tumulum regressa est, ibique substitit, donec Vesperæ fuissent cantatæ. Illa hora, qua portæ templi sunt claudendæ, dicta Ægidia per se surrexit ex loco, ubi erat apud sepulcrum, manuque cepit baculum suum, comitantibus eam mulieribus quibusdam, scilicet Giomaria uxore Gerardi de Louvres, ejusque matre, atque ancilla dictæ Ægidie, aliisque quibusdam personis, quæ eam non juverunt, neque tetigerunt, uti dicebat, ivitque domum sine alio adjumento quam memorati baculi.

C.
deinde et intr-
gre sanatur.

182 Post hæc die undecima sequente memorata Ægidia ivit ad dictum templum, dictumque tumulum per se, pedibusque suis, tantum manu scipionem suum gestans, ac sine alio subsidio, ut integram recuperaret sanitatem, atque ita rediit. Sic fecit et tribus diebus sequentibus, adeo ut die decima quarta perfecte se restitutam senserit, ac scipionem, quem gestare solebat, in templo reliquerit, domumque suam repetierit per se, sine scipione, aliove adjumento, sana et restituta. Deinde ivit ad templum, aliaque loca per se, fecitque quodcumque habebat negotii sana, ac valetudine integra; atque adhuc superstes erat quando inquisitio de hoc miraculo fuit facta, videlicet anno mcccxxxii mense Maio. Dicebatur autem passim tempore aule memorato per urbem sancti Dionysii, dictam Ægidiam morbo prædicto liberatam fuisse meritis venerabilis sancti Ludovici, et quia opem ejus imploraverat. Homines etiam, quando memoratam Ægidiam cernebant, passim dicebant: Eccam illam, quæ restituta est per venerabilem sanctum Ludovicum.

IV.

183 Theophania, olim uxor Adami Rance de Chastelet, ex parochia sancti Marcelli in urbe sancti Dionysii, ætate sexaginta annorum, dum

olim erat ætate sexdecim annorum aut circiter, ovesque suas ac oves fratris sui servabat in agro, sedens circa Pentecosten, (at neque mensis neque diei recordatur) gravi correpta est morbo circa Nonas aut Vesperas, ex quo tremula fuit omnibus membris suis, quandiu hoc morbo vexabatur. Hoc malum ita eam urgebat, dum erat juvenis, ut quandoque agitare caput suum, quandoque linguam extenderet, quandoque retraheret, quandoque dentes inter se collideret, quandoque digitos suos ac manus sæpe vi clauderet ac aperiret, imo et pedes suos agitare, ac terram percuteret. Porro quando memorata Theophania fuit juvenis, dictus morbus eam magis vexabat quolibet mense tempore novilunii diebus octo vel novem; non simul in omnibus membris, at morbus ab uno membro transiebat ad aliud, eamque vexabat semper in quodam ex membris supra dictis. Vergente ad senectam ætate, dicta Theophania vehementius urgebatur morbo ante dicto; illoque fere perpetuo laborabat in uno aliquo membrorum suorum: ac venter ejus quandoque adeo erat dicto morbo explanatus, ut spinæ dorsi coherere videretur. Quando memoratum malum ei erat in dentibus, vel in lingua, manducare non poterat, neque manducabat. Dum in dentibus, linguaque cessabat, quamvis id malum in aliis esset membris, manducabat. Hoc morbo laboravit dicta Theophania annis viginti octo b; atque ab eo tempore, quo sexdecim erat annorum, usque ad tempus, quo ossa sancti Ludovici translata fuere in Galliam.

184 Itaque, cum memorata Theophania dici audivisset, undecim jam transactis annis, feminam quandam nomine Emmelotam, quæ incedebat tam incurvata, ut baculo inniteretur non nisi sesqui pede longo, tali morbo liberatam fuisse ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, et rectam omnino incessisse; cumque Joannes filius memoratæ hujus Theophaniæ ei dixisset, cupere se, ut Theophania mater sua adiret tumulum pro liberatione ac curatione sua, imploraretque opem venerabilis sancti Ludovici, etiamsi illum tumulum toto anni spatio frequentare deberet; cumque dictus Joannes crederet, uti dicebat, matrem suam illic restituendam; memorata Theophania ivit, venitque ad tumulum die sequenti. Porro dum die quadam memorata Theophania adiret dictum tumulum, Joanna Carretaria * interrogavit dictam Theophaniam, quo iret. Respondit præfata, Theophania se adire tumulum memoratum: sperare enim ibidem se morbo suo liberandam, quemadmodum memorata Emmelota fuerat liberata. Tunc ei dixit memorata Joanna: Profectæ nimis es ætatis; non sanaberis ex hoc morbo, nisi dum morieris. Respondit illi dicta Theophania: Sanabor omnino: confido enim a venerabili sancto Ludovico me liberandam. Venit memorata Theophania diebus novem summo mane ad sepulcrum memoratum, mansitque ibidem usque ad vespem; idque dicebat cum rediret domum. Memoratis autem modo diebus vehementius vexabatur dicto morbo quam solebat antea, fuitque dicta Theophania diebus memoratis semper apud dictum tumulum, non manducans nisi vespere, dum redibat domum. Die nona inter Nonas et Vesperas adeo pressa fuit morbo prædicto, quando erat apud dictum tumulum, ut morituram se tunc putaret. Unde vehementer admodum flere cepit, atque implorare opem Dei, venerandique sancti

Ludovici,

b. Mulier hor-
rendo mem-
brorum tre-
more vexata.

B

b

frequentato
tumulo, ante
græ restituta
tur sanata

F

* la Carrière

A Ludovici, ut ab illis restitueretur. Tunc ei videbatur magnum glaciei frustum ex corpore suo in caput ascendere, atque egredi ex illo per os, oculos, et caput : atque ab illa hora multum se sensit relevatam ex magno cruciatu, in quo fuerat. Nocte sequente memorata Theophania gravem ab hoc morbo sensit cruciatum, dieque sequente ad tumultum venit tota tremula, fuitque ibidem, agitans caput suum, membraque sua creberrime. Eadem die ante Completorium, priusquam templo egrederetur, ita liberata fuit hoc tremore, hacque membrorum suorum agitatione ante memorata, ut postea nihil illius senserit, hacque ipsa die domum reversa sit tam integre restituta, ut deinceps nihil morbi prædicti sit experta. Passim autem dicitur in memorata parochia, atque ab illis, qui eam noverunt, liberata fuisse memorato morbo meritis atque invocatione sancti Ludovici.

185 Quædam olim mulier, cui nomen Emmelota, natam se dicens Cameliaci Loricarii c, triginta annorum et ultra, incedebat per urbem sancti Dionysii, tribus annis aut circiter, antequam ossa venerabilis sancti Ludovici allata fuissent in Galliam, tam incurva, ut nates ipsius altiores essent quam caput. Quando incedebat, caput suum ferebat a terra pede uno cum dimidio, nixa baculo, quem manu tenebat, longitudine sesquipedali, aut circiter. Hoc modo dicta Emmelota pedibus per terram ibat, non genibus, monstrumque videbatur; ut infantes, dum eam cernebant, aufugerent; illaque, dum calum aut personam aliquam aspicere volebat inter eundem, collum invertere deberet, ut prædicta posset conspiciari; ac, dum per gradus descendere volebat dicta Emmelota, non posset propter curvitatē suam, descenderetque per gradus se volvendo. Postquam ossa venerabilis sancti Ludovici allata fuerant ad Fanum sancti Dionysii, ægrique inceperant advenire ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici pro valetudine recuperanda, memorata Emmelota etiam venit ad dictum sepulcrum, jacebatque ibidem diebus pluribus. Porro ab initio, dum memorata Emmelota ad tumultum memoratum venire vellet, dicta Emmelota adivit domum Thomæ de Hystoire, cui commissa erat cura illorum, qui accedebant ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ne comprimerentur; eumque tunc rogavit vehementer admodum, ut se collocaret prope tumultum loco idoneo; dicebatque fidem sibi esse et spem, restituendam se per venerabilem sanctum Ludovicum. Hoc modo ægroans, jacensque apud tumultum gloriosi sancti Ludovici opem implorabat his verbis : Domine sancte Ludovice, adjuva me, et sanitati me restitue. Tunc die quadam accidit, qua memorata Emmelota ægra jacebat apud tumultum more solito, ut paulatim cœperit erigi, miserique manum suam ad arcam ligneam, quæ tunc erat supra tumultum. Deinde se crexit, auditaque sunt ossa ejus collidi invicem, ac confringi; incessit per se, pedibus suis, sine alio sustentaculo, recta plane, ad altare princeps, distans inde tribus orgyiis aut circiter, rediitque etiam ad tumultum. Eadem die dicta Emmelota ivit erecta pedibus suis, per se, sine baculo, aliore adjumento per templum. Multi homines accurrerunt visuri miraculum istud, et monachis maledicebant, quod æra campana non agitarent hujus miraculi causa. Hac ipsa die memorata Emmelota reversa est per se, pedibus suis, ad

hospitium Acii Fabri *, in quo hospitabatur, eoque ivit sana et recta sine baculo adjumento. Fuit deinde in hospitio memorati Acii sana et recta anno uno et ultra, atque incedebat per urbem sancti Dionysii, ferebatque sæpe situlam aqua plenam super caput suum, pannosque lavandos; aliaque faciebat sicuti mulieres aliæ. Veniebat etiam sæpissime ad templum sancti Dionysii, atque orabat ad memoratum tumultum sana et recta. Porro dicebant passim in urbe sancti Dionysii viri et mulieres, clerici, laici, et monachi, memoratam Emmelotam meritis, atque ad invocationem venerabilis sancti Ludovici liberatam fuisse morbo ac curvitate ante memorata.

ANNOTATA.

a Hæc quidem periodus Gallice habetur expressa in apographo meo, prout eam Latine reddidi. Verumtamen necesse est, mendum aliquod irrepserit, nisi suspicari malimus, auctorem verba Latina non recte intellexisse, sensumque mutasse, dum ea Gallice expressit. Quidquid sit, constat sacra ossa non fuisse Dionysiopolim portata festa die S. Bartholomæi, seu xxiv Augusti, sed xxii Maii anni 1271, quemadmodum narravimus in Commentario num. 1137. Suspicio itaque mulierem festo S. Bartholomæi intellexisse miracula, quæ contigerant ipsa die, qua corpus allatum.

b Narrat idem miraculum Nangius pag. 394, ubi dicitur laborasse hoc malo per quadraginta sex annos vel circiter. Quod cum ætate sexaginta annorum, si anno decimo sexto ætatis correpta est malo, consentit melius. Error itaque hic irrepsit ex numeris non recte subductis aut corruptis. Præterea apud Nangium mulier dicitur de insula Sequanæ, quæ prope villam sancti Dionysii est. At id facile componi potest cum dictis hujus Vitæ, si in uno loco nata, in altero deinde habitavit. Reliqua inter se congruunt.

c Cameliacum, vel Camliacum, cognomento Loricarium, vulgo Chambly le Haubergier, uti hic quoque vocatur, caput est pagi Cameliacensis in Bellovacis, ut habet Valesius in Notitia Galliarum pag. 120, ubi plura videri possunt. Idem miraculum refert Nangius pag. 394, ubi mulier vocatur Amelota : et Carnotensis supra num. 41, a quo Amelina nominatur : utriusque autem relatio huic consonat.

CAPUT III.

Puellula ad tumultum Sancti ex tumore super oculum restituta : item cujusdam viri pes putridus sanatus.

J oanni Ianio de Grolai a, ex Margarita uxore sua tempore vindemiæ anno Domini nostri mclxxxi nata fuit filia, nomine Maria. Secunda autem tertiæ die post natam hanc puellulam sub oculo dextero hujus filiolæ apparuit macula rubra, acsi pulex eam ibidem momordisset. Postea hæc pustula, signumque istud crevit paulatim die in diem ad magnitudinem mediocris ovi galinacei. Porro crescebat id signum in parte oculi

vi.
Peda supra
oculum puellulæ
cujusdam extuberatio.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

oculi versus tempus, ac elevabatur ad supercilium, operiebatque oculum, ita ut puellula isto oculo videre non posset præterquam oblique, nisi hic tumor digitis amoveretur, atque ab oculo sustolleretur. Erat hæc carnis exstantia rubra et mollis instar carnis; neque ullam emittebat putredinem. Malum hoc ita duravit spatio unius anni et novem mensium, aut circiter. Joannes dictæ puellulæ pater, ejusque uxor Margarita hujus infantis mater, eam deportarunt Parisios, ac medicis chirurgisque ostenderunt, ac de hoc malo eos consuluerunt. Medici hi illis dixerunt, si tumor hic carnis abscinderetur, infantem morituram, aut oculo isto privandam. Medicinæ quædam dicto malo fuere applicitæ, herbæque impositæ, quæ nihil prorsus profuere, sed nocuere potius, malo majora incrementa sumente.

illota sæpius
ad tumulum
puellula cum
votis paren-
tum,

B

487 Post hæc, cum dicti Joannes et Margarita intellexissent, multa facta esse miracula ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, Joannes pater istius puellulæ eam vovit Deo, et venerabili sancto Ludovico, dicens hæc verba: Optime Domine Deus, et venerabilis sancte Ludovice, vobis voveo filiam meam, eamque vobis dono, et promitto vobis, illi imposterum non alium fore medicum, quam vos. Tunc eam portavit dicta Margarita ipsius uxor jussu memorati Joannis ad tumulum memoratum usque ad sexdecim dies continuas, excepta die secunda. Ubi dicta Margarita rursum portavit dictam puellulam ad tumulum memoratum; ita vovit, et dixit: Domine sancte Ludovice, ora Dominum nostrum, ut liberet hanc filiam meam hoc malo; et promitto tibi, me nunquam toto vitæ meæ tempore die Veneris indusio vestiendam, dum illius recordabor, et si forte illius obliviscar, ac recordabor postea, mox illud deposituram. Votum suum optime servavit mater usque ad inquisitionem de hoc miraculo. Rursum alia vice, priusquam puella esset liberata, dum dicta Margarita ipsius mater ad tumulum veniebat atque ibat, hanc puellulam vovebat venerabili sancto Ludovico, dicebatque, si Deus, ac venerabilis sanctus Ludovicus hoc malo illam liberarent, hanc puellulam, quamdiu esset in societate sua, fore ipsius peregrinam, seque oblaturam quotannis candelam puellæ longitudini parem; et si anno quodam contingeret, ut illam offerre non posset paris cum puella longitudinis; se duabus vicibus id impleturam.

subito humi
prolabitur
relicta cicatrice,

C

488 Secunda vice, videlicet secunda die, qua memorata puella fuit portata ad tumulum memoratum; dictus carnis tumor cœpit aliquantulum separari a carne alia. Quando Joannes puellæ pater id percepit, dixit Margaritæ uxori suæ hæc verba: Credo infantem nostram per venerabilem sanctum Ludovicum restituendam: ito quotidie, et portato memoratam infantem ad tumulum præfatum: atque ita fecit dictæ puellulæ mater, quæ ibidem erant usque ad vesperam. Tandem, ubi dicti Joannes et Margarita die decima sexta venissent ad tumulum memoratum; ac Joannes iste teneret dictam puellulam retro sub axillis, posuit os infantis locumque affectum super tumulum, atque exclamavit puellula acsi ocrea fuisset puncta. Dicti Joannes et Margarita locum lustrarunt, videruntque hunc carnis tumorem in terram lapsum. Tunc vultum puellulæ conspexerunt, eamque viderunt liberatam, relicto ibi vestigio mali rubro. Non ita tamen sanguinabat, ut sanguis deflueret, quemadmodum fit,

quando frustum carnis a carne mortua abscinditur. D

489 Cum suaderetur memoratæ Margaritæ, ut medicos consuleret, atque unguenta adhiberet ad vibicem illam sanandam: respondit nequaquam id se facturam; sed expectaturam, donec Deus et venerabilis sanctus Ludovicus, qui illam majori malo liberaverant, reliquiis his ipsam liberarent. Deinde dicta Margarita illam tulit ad sepulcrum memoratum toties, ut supra vibicem crustula oriretur, deindeque siccaretur: et tunc memorata puella dicto malo, dictaque vibice prorsus liberata est intra mensem unum, aut circiter: semperque deinde a malo prædicto libera fuit usque ad inquisitionem de miraculo prædicto. Porro memoratum carnis frustum suspensum est, mansitque supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici; et homines dicebant: Tuber est infantis ex Grolai, quam venerabilis sanctus Ludovicus restituit sanitati. Passim etiam dicitur in Grolai, atque in urbe sancti Dionysii, dictam puellam fuisse liberatam meritis venerabilis sancti Ludovici, ad invocationem ipsius. Inquisitores viderunt memoratam puellam, quæ coram ipsis exhibita est, locumque tetigerant, ubi malum istud fuerat: verum nihil apparebat, nisi cicatrix exigua, quæ jam plane firmata erat, ac omnino sanata.

ac puellula
integre sanatur.

E

490 Guilielmus, cognomine Potentiarius b, natus in Varengubet ultra Lesgues c in diœcesi Constantiensi, venit Parisios duodecimo præterpropter ætatis suæ anno, ac habitavit apud Robertum, cognomine Reboule, fullonem et civem Parisiensem, sanus per annum et medium, aut circiter. Tunc eum invasit malum in pede dextero sub pedis malleolo intus et foris, pedemque ejus inflavit, ut cœperit claudicare, claudicansque incesserit: in quo statu permansit per annum. Cum non restitueretur, consilium petiit, ac quæsivit ex medicis, qui ei dixerunt, pedem ipsius scindendum ab utraque parte, propter malum ibidem congregatum et coagmentatum. Itaque magister Henricus du Perche chirurgus, habitans Parisiis, secuit pedem memorati Guilielmi in eodem loco sub malleolo intus et foris: curavitque deinde memoratum Guilielmum per sex septimanas. At nihil ei profuit, sed videbatur potius ei nocuisse, quidquid chirurgus fecerat. Itaque dum memoratus chirurgus eum ea de re monuit, suavit dicto Guilielmo, ut peregrinaretur ad sanctum Eligium: ibique Deum oraret per merita sancti Eligii, ut memorato ipsum malo liberare dignaretur: non enim credebatur eum humana opera aut medicina sanari posse. Qua de causa memoratus Guilielmus in dolore fuit et angore propter morbum, et quia non existimabat, se perferre posse tanti itineris laborem etiam fulcris incedendo, uti incedebat, atque incesserat a tempore, quo pes ejus fuerat sectus.

VII.

Juvenis pede
affectus, ubi
frustra, a
chirurgis,
b
c

F

491 Nihilominus iter suscepit, ivitque Novodunum d non sine angore multo et dolore. Portatus tamen fuit quandoque ab alio, nam incedere non valebat. Ubi eo venerat, substitit ibi una nocte, ac postridie discessit; neque quidpiam in pede suo sensit solatii. Postquam reversus est Parisios, hospitatus est in domo Roberti Reboule, quocum habitaverat antequam fuit æger; neque se movere poterat absque fulcris subalaribus. Tunc memoratus Robertus ei suavit, ut confiteretur de peccatis suis, rursumque conscientia pura iret ad sanctum Eligium ante

et sancto
Eligio opem
speraverat.
d

A ante memoratum. Ubi dictus Guilielmus fuerat confessus, memoratus Robertus dicto Guilielmo socium dedit servum suum, nomine Contextum, ut eum juvaret in itinere. Itaque dictus Guilielmus, memoratusque Contextus iverunt ad sanctum Eligium; atque ubi fuerunt ibidem, dictus Guilielmus illic donum obtulit, quemadmodum alii faciunt agroti, ac deinde Parisios redierunt: at dictus Guilielmus nihil quidquam consecutus est solatii.

192 Tandem, ubi dictus Guilielmus sic longo tempore fuerat sine ullo solatio, alius chirurgus, nomine magister Bernardus, qui habitabat Parisiis, curavit dictum Guilielmum per mensem, aut circiter; ac conabatur eum sanare, quantum poterat. Postquam percepit se non posse sanitatem restituere memorato Guilielmo, eum dereliquit. Deinde malum increvit, ita ut ossa egrederentur e pede ipsius, eaque propriis manibus dictus Guilielmus extraheret. Quod apponebatur ab una parte pedis ipsius egrediebatur ab altera, sive festuca esset, sive aliud quidpiam: fœtor erat tantus, tantaque putredo, quæ ex pede ipsius effluebat, ut memorati Roberti familia cum ferre non posset, sed reprehenderent dictum Robertum, quod eum in domo sua retineret. Circa foramen majus in circuitu pedis dicti Guilielmi erant septem vel octo minora foramina, scaturientia semper, factoremque ac putredinem emittentia. Crus dicti Guilielmi ei ita concreverat, ut id humi ponere non valeret, neque pedem. Qua de causa dictus Robertus Reboule ei suasit, ut pedem sibi amputari curaret, fierique tigillum ligneum; ut melius sanari posset, interque homines versari ad victum sibi comparandum. Itaque memoratus Guilielmus adivit fabrum lignarium, eique narravit, quid facere vellet. Quod cum audivisset ille lignarius, rem improbavit; ac Guilielmus ejus consilio acquievit, præsertim propter timorem pedis amputandi. In hoc statu fuit memoratus Guilielmus usque dum ossa venerabilis sancti Ludovici in Galliam fuere translata.

193 Postquam ossa prædicta portata fuere Parisios, atque in sacello regio sunt posita; ac Guilielmus audivit Dominum nostrum operari miracula meritis venerabilis sancti Ludovici, fiduciam concepit, uti miracula operabatur ac prodigia in gratiam aliorum, ita etiam in sui gratiam operaturum. Adivit igitur sacellum regium, illudque intrare voluit, ut iret ad ossa venerabilis sancti Ludovici: verum intrare non potuit, fuitque illa nocte apud portam palatii. Deinde, ubi ossa venerabilis sancti Ludovici Dionysiopolim fuere translata, ibidemque sepulta, memoratus Guilielmus fulcris subalaribus venit ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Eadem die cum fulcrorum ope Parisios reverteretur, adeo se relevatum sensit, ut sine fulcris ac sine baculo [incedere posset e] quod non fecerat continuo decem annorum proxime præteritorum intervallo. Tunc memoratus Robertus Reboule dixit memorato Guilielmo: Ito, bene confiteor peccata tua, ac magna pietate redito ad sepulcrum memoratum, Deumque orato, ut te restituere dignetur per merita venerabilis sancti Ludovici. Confessus est dictus Guilielmus, deindeque fulcrorum ope rediit ad sepulcrum memoratum, fuitque ibidem per novem dies continuas apud tumulum memoratum, atque implorabat opem venerabilis sancti Ludovici ad liberationem suam.

194 Die septima vel octava, postquam rediit ad tumulum, cepit pulverem, positum in saxo, quod erat supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ex eoque aliquid immittebat novem foraminibus in pede suo factis in modum fistularum f, redundantibus fœtore et putredine, uti ante dictum est; dictaque foramina intra tres dies fluere cessarunt, ac carne impleta fuere sine ulla alia medicina. Ubi [dictus Guilielmus ibidem fuerat diebus novem, sanitati restitutus fuit, rediitque Parisios ad hospitium domini sui, fulcris subnixus propter debilitatem suam, quæ ibidem reliquit, neque umquam deinceps portavit. Verum incedebat huc illic per viam ope baculi, quem manu tenebat, ad quatuor menses aut circiter, dictaque foramina clausa erant, ac carne impleta, neque emittebant quidquam; at supererant cicatrices. Potuisset tunc memoratus Guilielmus sine baculo incedere, si voluisset; sed parumper illo pede claudicabat. Postea a morbo prædicto semper liber fuit. Passim quoque dicto malo liberatus fuisse dicitur per merita, atque invocata ope venerabilis sancti Ludovici: atque ita ex dicto morbo restitutum eum viderunt examinatores illa die, qua id factum commemoravit, ac coram illis exposuit.

A. REGINE
CONFESSARIO.
ubi, imposito
vulneribus
suis tumuli
pulvere, sani-
tatem conse-
quitur.

f

ANNOTATA.

a In mappis Blavianis non multum ab oppido S. Dionysii notatur vicus Groslay: locum hunc una tantum leuca fuisse Dionysiopoli dissitum, ait num. 276 Nangius pag. 394 hoc referens miraculum, vocat filiam cujusdam carnificis, id est, lanii, de Gloleio. Hinc nomen Gallicum le Boucher per lanium exposui.

b Gallice le Potencier, ita dictus, quod incederet fulcris subalaribus nixus: nam illa a Gallis vocantur potences.

c Locum hunc neque in Normannia, ubi Constantia, quæ vulgo Coutance dicitur; neque in Suevico circulo ubi Constantia Alemannica, invenire potui, quamvis ponatur in diocesi Constantiensi. Suspicio voces nimis luxatas, aut locum ignobiliorem esse, quam ut commemorari debuerit.

d Noviodunum, vulgo Noyon, urbs est Veromanduorum, cujus episcopus olim fuit S. Eligius. De hoc Sancto pluribus agemus ad Kalendas Decembris.

e Duas has voces, quæ videbantur excidisse, adjunxi ad sensum explendum.

f Nangius pag. 394 eodem modo, sed brevius, hoc narrat miraculum: ac fistula laborasse scribit. Quid autem sit fistula, dictum est in notis ad prologum lit. c.

A. REGINE
CONFESSARIO.

CAPUT IV.

*Apud Sancti tumultum cæco visus redditus :
vir propectæ ætatis tremore capitis ac ma-
nuum liberatus : puellæ crurum ac pe-
dum usus restitutus.*

VIII.
Cæcus
a
b
le Charron
le Chandelier

Thomas de Voudai a liquide audiebat ac
clare videbat a tempore, quo natus est, ac
spatio duodecim annorum deinceps. Custodie-
bat quandoque porcos populi vici b Voudai,
serebat quandoque frumentum, aliaque perage-
bat negotia sua. Cum memoratus Thomas nocte
quadam cubuisset in area Clementiæ olim uxoris
Ansuti Carronii *, visum perdidit, adeo ut
nihil cerneret, haberetque oculos in capite in-
versos, quos parumper tenebat apertos, ac
quandoque plusculum aperiebat; neque appa-
rebant pupillæ: adeoque cæcus fuit, nihilque
prorsus videns per annum et ultra in villa Vou-
dai. Erat eo tempore pauper et mendicus, ac
victum quærebat in memorato vico. Eum quan-
doque ducebat adolescentulus, filius Ouardi
Boscheron, quandoque Adamus Vicart, quan-
doque solus ibat baculo nixus, quandoque in lu-
tum labebatur, seque totum maculabat, eumque
ex luto levavit aliquando Joannes Candelarius *.
Contigit semel, ut Guilielmus filius Hugonis Bo-
scheron, qui ducebat memoratum Thomam, cum
solum reliquerit in platea quadam vici Voudai.
Tunc dictus Thomas solus ire aggressus est, pedes
alte sustollendo, atque inuitendo parieti cuidam
versus foramen alicujus caveæ. Ubi Joannes Can-
delerius, et femina quadam, transiens per pla-
team, viderunt hunc Thomam, ad foramen me-
moratum appropinquantem, timuerunt ne in illud
incideret, veneruntque ad ipsum, atque ei di-
xerunt: Quid id est, Thoma? Parum abest, quin
incidas in istud foramen.

apud sepul-
crum visum
recipit,
C

196 Post hæc memoratus Thomas intellexit,
atque audivit passim referri, venerabilem san-
ctum Ludovicum patrare Dionysiopoli miracula
grandia, prodigiaque multa, atque ei dictum
fuit, prudenter facturum, si eo tenderet. Dixit
igitur eo se tendere velle, ac credere, si eo
iret, se sanandum; quin se eo iturum dixit,
etiamsi tunicam suam vendere oporteret, eoque
indusio tectum venire. Tunc memoratus Tho-
mas rogavit Elisabetham matrem Adam Vicart,
ut Adamum filium concederet, ducem sibi fu-
turum ad sanctum Ludovicum. Eo cum memo-
rato Thoma ivit dictus Adam non voluntate
matris suæ, eumque ad Fanum usque sancti Dio-
nysii duxit. Octiduum impenderunt, priusquam
Dionysiopolim venissent; per oppida enim in
itinere occurrentia victum mendicabant. Tum
venerunt ad tumultum domini sancti Ludovici
Galliæ Regis. Ubi venerunt ad hunc tumultum,
dictus Thomas mansit apud tumultum, manumque
cepit annulum quemdam allixum, atque ad tu-
mulum procubuit. Ubi tantisper illic jacuerat,
surrexit, et tum cepit ex oculis naribusque
ipsius sanguis fluere, ita ut in vestem ejus de-
curreret. Dixit memoratus Thomas dicto Ada-
mo: Chare socie, video. Mox quidam ibi præ-
sens ei ostendit cultrum manubrio albo, quem

in manu habebat, eumque interrogavit, quid
haberet in manu sua. Respondit dictus Thomas,
cultrum esse manubrio albo. Femina, quæ sa-
crum rosarium manu tenebat, rogavit dictum
Thomam, quid esset, quod manu teneret. Re-
spondit esse rosarium.

497 Postea iverunt manducatum in urbe. Post
cibum sumptum venerunt Parisios, ibique man-
serunt illa nocte, et die sequenti venerunt in
Voudai inter Nonam et Vesperas: verum non
intrarunt vicum ante Vesperas. Post Vesperas
ingressi sunt vicum Voudai. Portabat memoratus
Thomas baculum super humeros, ac viri multi
multæque mulieres obviam ei processere magna
cum lætitia; dicentes sanctum Ludovicum ma-
gna operari prodigia. Deinde per vicum iverunt
usque ad valetudinarium publicum hujus ipsius
vici, ubi manserunt nocte illa. Eadem illa nocte,
ubi dictus Thomas primum rediit in Voudai ex
abbatia sancti Dionysii ante portam valetudinarii
dicti vici circa horam Vesperarum: Jacobus,
cognomine Belonis, armiger ostendit dicto Tho-
mæ denarium, quem memoratus armiger tene-
bat manu sua, ut periculum faceret, an dictus
Thomas illum cerneret, quod passim diceretur
visum recepisse; rogavitque memoratum Tho-
mam, qualis esset denarius. Hic dixit Parisiensem
esse; et verum dixit. Porro postquam dictus
Thomas reversus est, oculos habebat in capite
tam rectos, tam claros, tam nitidos, tam be-
ne dispositos, quam habuerat, antequam visum
perdidisset. Deinde recuperato visu, memora-
tus Thomas passim ibat per domos, per pla-
teas, ac per stratas silicibus vias dicti vici sine
ullo ductore. Accedebat item ad puteos aquaticos
villæ, aquam inde hauriebat, eamque portabat
ad domos populi vici Voudai. Augusto sequente
porcos dicti vici servavit, uti fecerat priusquam
esset cæcus, serebat frumenta, aliaque perage-
bat negotia, quemadmodum qui clare videt:
et dicebat sanctum Ludovicum sibi visum resti-
tuisse: fama item regionis habet, asseritque me-
morato Thomæ visum esse restitutum miraculo,
ac per venerabilem sanctum Ludovicum, idque
passim creditur. Demum memoratus Thomas
cruce se signavit, dicens se peregrinari velle
trans mare, propter gratiam a Deo, ac vene-
rabili sancto Ludovico sibi præstitam, ad hono-
rem Dei atque hujus ipsius Sancti.

198 Vir quidam, nomine Gilbertus Seno-
nensis *, ætatis sexaginta annorum et canus, ha-
bitabat in parochia sancti Andreae de Arcubus
Parisii gravi vexatus morbo. Quippe caput ha-
bebat tremulum et pendulum, manusque adeo
tremulas, ut scyphum ori applicare non posset,
quin id, quod in scypho erat, effunderetur,
etiamsi non nisi dimidia parte esset plenus, et vix
aliquid manu posset retinere. Hinc sape vicini
ejus aut hospites scyphum ori ejus admovebant,
quia videbant quod se juvare non posset, neque
scyphum ori suo admovere ad bibendum hujus
tremoris causa. Egrotavit hoc modo dictus Gil-
bertus per duos annos et ultra. Porro quia hoc
morbo erat tremulus, operari non poterat: unde
erat mendicus, ibatque ad templum divæ
Virginis Parisiis, aliaque templa, ac stipem fla-
gitabat, et cum aliis pauperibus sedebat. At
priusquam egrotabat, claves solebat portare ve-
nales.

499 Hic itaque Gilbertus, ubi audivit mi-
racula fuisse facta Dionysiopoli ad tumultum ve-
nerabilis sancti Ludovici, valedixit Joanne Car-
notensi

ut late h
probat.

E

F

ix.
Senex tremu-
lus
de Seno
c

apud sepul-
crum malo
suo liberatur.

A notensi *, ejusque marito; dixitque se conat-
 rum pervenire ad tumulum memoratum, apud
 quem sperabat se liberandum per venerabi-
 lem sanctum Ludovicum. Ista vero Joana ei tum
 respondit his verbis: nequidquam tu eo ten-
 dis: nam propectæ nimis es ætatis, neque
 sanari poteris. Reposuit Gilbertus, omnino se
 iturum, ibique mansurum tanto tempore, donec
 vel moreretur, vel sanaretur apud dictum tu-
 mulum venerabilis sancti Ludovici. Anno igitur
 mccc.lxxiv inter festum Pentecostes ac sancti
 Joannis memoratus Gilbertus venit ad urbem
 sancti Dionysii, et fuit mansitque cum aliis agris
 apud dictum tumulum per multos dies a tempo-
 re matutino usque ad Vesperas, ut dicto mor-
 bo liberaretur. Interea dum erat apud tumulum
 memoratum ita aeger, ut supra dictum est, spe-
 rabat se dicto morbo ibi liberandum. Atque ita
 una aliqua ex dictis diebus, antequam ab urbe
 sancti Dionysii discederet, inter Pentecosten et
 festum sancti Joannis prædictum, dictus Gilbertus
 ex morbo memorato restitutus fuit, ita ut neque
 manus ipsius, neque caput ita tremarent, sic-
 uti tremere solebant, sed multo minus: ac dice-
 bat se sanatum esse beneficio Dei, ac venerabi-
 lis sancti Ludovici, monstrabatque manus suas,
 easque tenebat quietas sine motu; prout volebat.

B 200 Deinde memoratus Gilbertus rediit Pa-
 risios tempore præfato sanus, dictoque mor-
 bo liberatus, sine tremore manuum aut capitis, et
 caput habebat erectum, ac pulchriori satis for-
 ma apparebat, quam solebat. Postquam restitutus
 fuit ex hoc morbo, scyphum plenum ad os
 adducebat sine tremore, bibebat, manducabat,
 alia peragebat, limabat claves, caput tenebat
 rectum, manus quietas ac firmas sine tremore,
 sicuti volebat, quemadmodum homo sanus,
 Itaque haud multo post accidit in conspectu
 Prioris sancti Dionysii, qui intelligere stude-
 bat, an integre esset sanatus, multorumque alio-
 rum monachorum, coram vicinis dicti Gilberti,
 Parisiis in domo abbatis sancti Dionysii,
 quam habet Parisiis, ut dictus Prior memoratum
 Gilbertum ad se vocari jussisset, eumque in-
 terrogaverit, an integre esset sanatus. Respondit
 Gilbertus potum juberet dari, tum visurum, an
 scyphum posset ori adducere. Ubi vinum fuit
 C paratum, impositumque scypho pede suffulto,
 dictus Gilbertus plenum vino scyphum per pe-
 dem sumpsit, unaque manu ori admovit sine tre-
 more, ita ut ne guttam quidem vini effunderet,
 sed illud ebiberet. Præterea dictus Gilbertus,
 restitutus modo supra dicto, dicebat se non
 amplius egere elemosynis piorum hominum, ac
 posse satis victum sibi lucrari, tenereque manus
 suas firmas sine tremore, instar alterius viri sa-
 ni; fuitque ac mansit sanus per multos menses.
 Porro passim dicebatur in platea et parochia san-
 cti Andreae de Arcubus, in qua dictus Gilbertus
 habitabat, cum ex morbo fuisse restitutum
 per merita, atque implorata ope, venerabilis
 sancti Ludovici.

2. Puellæ impo-
 tenti,
 * le Charpen-
 tier
 201 Anno Domini nostri mccc.lxxvii inter
 Natalem Domini ac festum Virginis Purificatæ
 contigit, ut Adeta, decem circiter annorum
 puellula eo tempore, filia Aleidis de Bovieres,
 uxoris Gilberti Carpentarii *, in lecto suo cu-
 baret, atque expergefata reperiret debilitatam
 se in femoribus, genibus, cruribus, et pedibus,
 ita ut his membris se juvare non posset. Nervi
 genuum ipsius, dexteri etiam magis quam sini-
 stri, tam erant contracti, ut neque crura sua

extendere valeret, neque pedes humi ponere, A. REGINÆ
 neque se supra pedes firmare vel sustinere: ca- CONFESSARIO.
 ro ejus erat glauca, sicca, ac macida: quan-
 toque diutius in morbo illo erat, tanto magis
 exsiccari perspiciebatur; neque e loco uno in
 alium incedere poterat, sed eam in brachiis de
 loco in locum ferri oportebat. Porro memorata
 Adeta numquam hoc morbo fuerat tentata ante
 tempus supra expressum, quo eam hoc malum
 invasisit; verum ibat incedebatque uti puella sa-
 na, aliaque peragebat negotia sua, sicut ei
 conveniebat.

202 Deinde in festo beatæ Virginis Mariæ ad sepulcrum
 mense Martio tunc sequente, Hedelina dictæ delatæ.
 Adetæ soror venit ad domum patris sui, cepit-
 que memoratam Adetam brachiis suis, tunc sic
 ægotantem, jacentemque ante portam domus
 patris sui: atque illam portavit circa horam Pri-
 mæ ad tumulum venerabilis sancti Ludovici,
 eam comitante memorata Aleide ipsius matre;
 posueruntque dictam Adetam apud tumulum ve-
 nerabilis sancti Ludovici. Porro interea dum
 memorata Hedelina ad urbem sancti Dionysii ac-
 cedebat, invocabat sanctum Ludovicum, eum-
 que orabat, ut sorori suæ valetudinem redde-
 ret, vovitque se allaturam ipsam ad sepulcrum
 quam posset citissime: magna enim spe duceba-
 tur, recuperaturam illic sanitatem Ipsa etiam
 Adeta et priusquam ad tumulum esset delata, et
 cum esset apud tumulum, frequenter dictitabat
 hæc verba: Optime Domine Deus, et domine
 sancte Ludovice, sanitatem mihi date, atque ex
 hoc carcere eripite.

203 Ubi memorata Adeta modico tempore
 fuerat apud tumulum, dictaque Hedelina inde
 abierat, atque Aleidis mater ipsius ascenderat ad
 locum, ubi clavus et corona ostenduntur; tunc
 memorata Adeta sensit se recreatam. Nihilomi-
 nus magnum experta est dolorem in cruribus suis
 ac genibus, sensitque nervos illa hora esse ten-
 sos in dictis membris, acsi magnam passi fuis-
 sent violentiam, licet eam nemo attingeret. Tunc
 dicta Adeta manus apposuit tumulo memorato,
 et se erexit, ac super pedes suos tenuit, voca-
 vitque matrem suam, quam sibi prope adesse pu-
 tabat. Ubi matrem suam non conspexit, accessit
 ad altare sancti Dionysii, ibique in genua est
 provoluta. Deinde ivit ad gradus ibi vicinos, et
 quosdam ex eis ascendit, matremque suam vidit
 et vocavit. Cantabatur tunc Sacrum solemne in
 ecclesia sancti Dionysii, finitoque solempni Sa-
 cro, dicta Adeta inde cum matre sua domum re-
 diit, per se, sine baculo, alioque subsidio. Ve-
 rum quando memorata Aleidis ei baculum dare
 voluit, quem manu portaret, dicta Adeta illum
 non curavit. Quando redibat ab ecclesia sancti
 Dionysii, atque obvium habebat aliquem sibi
 notum, hæc dicebat verba: Liberata sum per
 venerabilem sanctum Ludovicum, ac bene ince-
 do. Deinde semper a dicto morbo fuit libera;
 diciturque passim in ejus platea, eam ex dicto
 morbo restitutam esse propter pietatem, quam
 sancti Ludovici, ac propter pietatem, quam
 ostendebant mater ipsius, ac soror, dictaque
 Adeta. dum ad sepulcrum ferebatur.

ANNOTATA.

a Loci nomen est, ut ex sequentibus patet, at
 illum frustra quæsi.

b In Ms. de la vile. At vox ville Gallis anti-
 quis non semper urbem designabat, sed vicum

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

etiam, respondebatque voci Latinæ villa, qua variis utebantur.

c De parochiali ecclesia S. Andreæ de Arcubus agit Breulius in Antiquitatibus Parisiensibus a pag. 345.

CAPUT V.

Puellulæ contractis crurum ac pedum nervis triennio laboranti gressus redditus : Prior quidam Ordinis Cisterciensis per pallium Sancti ex gravi morbo restitutus.

x1.
Puellula, ex
nervis contra-
ctis pedis usu
destituta,

B

Quando Esdelina filia Rodulphi de Canelle, atque Emmelinæ ipsius uxoris, qui habitant et manent Parisiis, duorum fere annorum erat ætate, morbus eam invasit in crure dextero, quo caro dexteri cruris istius infantis tota videbatur sicca, et cutis seu pellis cruris omnino carne vacua, uti et pedis. Nullus erat sensus in crure, neque in pede; sed erant uti exanime quid : nam quantumcumque tandem pungeretur aut constringeretur, neque ideo clamabat dicta puellula, neque plorabat, neque conquerebatur, neque ullum dabat indicium, quod in membris suis cruciaretur, aut sentiret vel minimum. Erat pellis istius cruris ac pedis prædicti prorsus glauca; et os cruris hujus puellulæ videbatur loco motum atque inversum. Neque surgebat memorata puellula, neque pedibus suis insistere poterat omni tempore, quo hoc malo fuit affecta : verum de loco in locum se transferebat, seu attrahebat natibus suis et manibus, atque hoc crus post se trahebat. Quandoque etiam crus istud solum usque ad pectus admovebat, aut ponebat supra crus aliud, quod loco non erat motum. Ægrotavit dicta puellula hoc modo tres annos, vel eo amplius : verum priusquam memorata puellula hoc morbo fuit correpta, consueverat pedibus suis insistere, atque incedere seu sequi illum, vel illam, quæ eam manu ducebat.

C
defertur ad
tumulum.

a
vulgo le Lan-
di olim tendit

203 Postquam memorata Emmelina ad varias ecclesias eam portaverat, multosque inviserat Sanctos ad obtinendam illius sanitatem, sæpe etiam balnea adhibuerat ex aquis cum pluribus diversisque herbis præparata, neque ei quidquam profuerat : cum audivisset multa fieri miracula apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, dicta Emmelina jussu dicti Rodulphi mariti sui, qui confidebat Deum per merita venerabilis sancti Ludovici sibi gratiam facturum circa morbum dictæ puellulæ; (sperabat et mater dictam filiam sanandam per hunc ipsum venerabilem sanctum Ludovicum) portavit Esdelinam memoratam ad tumulum dictum die Veneris proxima ante diem Mercurii, qua consecratio a sit nundinarum Dionysiopolitanarum *. Fuit ibidem diebus novem jejunans cum dicta puellula; jejunabat autem quotidie solo pane et aqua utens, atque intra hos dies novem peccata sua confessa est in templo sancti Dionysii. Memorata autem die Mercurii, illa hora, qua infans sanabatur, vovit Deo ac venerabili sancto Ludovico, se quotannis cum memorata filia sua venturam ad sepul-

crum nudis pedibus, et in laneis. Vovit item ab eo tempore usque ad annum completum jejunaturam solo pane et aqua contentam, neque manducaturam usque ad noctem qualibet die Mercurii, quod præstitit.

206 Itaque fuit per dies multos, sedens cum filia sua inter alios ægrotos, orabatque dicta Emmelina Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut filiam suam sanitati restitueret; et sic erat quotidie apud sepulcrum cum memorata filia sua. Ubi ergo advenerat dies Mercurii memorata, qua sit consecratio supra dicta nundinarum, cantato solemni Sacro, cum dicta Emmelina oraret apud hunc ipsum tumulum, et puellula ibi esset cum ipsa; memorata Emmelina percepit puellulam se movere, idque exacte perspexit. Tunc eam aspexit, ac vidit eam manus applicuisse annulo, operculo memorati tumuli affixo. Dixit puellula matri suæ hæc verba : Mater, pedem meum humi pono. Itaque dicta Emmelina gratias egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Tunc puellula se magis crexit, atque ita dixit : Domina, doleo vehementer crure meo. Prædicta mater id advertit, atque audivit collisionem confictionemque, ac si ossa dictæ filiæ invicem colliderentur. Itaque denudavit crus ante dictum, ac vidit colorem cæruleum, quo ante affectum erat, evanescere, carnisque colorem redire.

ubi gressu
donatur, et
que integro

E

207 Tunc memorata puellula in pedes suos erecta circumvit tumulum, ivit tamen admodum languide. Deinde sedit tantisper : postea se levavit, ac denuo circumvit tumulum. Ita pluribus vicibus fecit illa die usque ad Vesperas. Post hæc memorata Emmelina eam portavit ad hospitium suum. Eodem modo fecit die Jovis sequenti, qua die dicta Emmelina eam retulit ad tumulum memoratum. Hoc modo die Veneris, et die Sabbati. Die Dominica sequenti Parisios rediit cum filia sua, quam filiam ita sanatam brachiis suis domum retulit. Ubi dicta Emmelina venit Parisios, Esdelina ejus filia ad passus plures incessit, movebatque digitos dexteri pedis sui pro arbitrio, quod non faciebat, dum erat infirma. Postquam puella fuit Parisiis, institit per se pedibus suis plane recta, ibat per se baculo nixa, vel tabula, vel pariete. Deinde ubi vires dictæ puellulæ crevere, cœpit incedere per se, sine baculo, sine auxilio, et sine sustentaculo, sana atque alacris; neque deinde quidquam morbi illius sensit, ibatque huc illuc, uti alia puellula sana; attamen modice admodum claudicabat. Porro passim dicitur ac pro certo in ejus vicinia, interque illos, qui dictam puellam noverunt, eam dicta infirmitate liberatam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici, propterque devotionem, quam mater exhibuit, quando filiam suam portavit ad tumulum memoratum gloriosi sancti Ludovici, illustris olim Franciæ Regis.

valetudini
restituitur.

F

208 Frater Laurentius b, olim Prior abbatie Caroliloci, Ordinis Cisterciensis, in diocesi Silvanectensi, abbas deinde hujus abbatie, cum privatim Sacrum faceret ad altare quoddam ejusdem loci die festa sancti Petri c initio Augusti, etiam tum prior, postquam sumpserat venerandum verumque Dei Corpus, gravem in fronte sensit dolorem; satisque apparuit ex ipsius vultu, eum vehementer ægrotare, ita ut ægre admodum perficere potuerit Missæ sacrificium. Absoluto Missæ sacrificio, ire voluit ad valetudinarium, at intravit diversorium no-

xii.
Prior ordinis
Cisterciensis
gravi contem-
platus

b

c

vilio-

A vitiorum, qui locus erat templo proximus, ubi poterat quiescere. Assedit ibidem, compositusque ei est lectus ex pulvillis, ubi mansit, donec major conventus cibum sumpsisset. Cubantem ibidem memoratus dolor corripuit in cervice eique descendit in spinam dorsi, in pulmones, in femur, genu, et crus sinistrum; tantusque erat hic dolor, ut timeret ne ex eo moreretur; neque se vertere posset in lecto, nisi ægerrime, sine ope cuiusdam, neque per se incedere posset, nisi forte baculo nixus, aut alterius auxilio.

209 Postquam conventus comederat, dictus prior ad valetudinarium ire voluit. Tunc monachus aliquis eum iuvit. Ivit igitur ad valetudinarium in cubiculum, quod vocatur cubiculum archiepiscopi: ivit eo pedibus suis, ac lectum intravit. Decubuit ibi usque ad festum beate Virginis Mariæ in cælum Assumptæ: ibidemque decumbens vehementer conquerebatur, dicebatque memoratum dolorem sibi descendisse in spinam dorsi. Dolor autem ille in dorso tantum cepit incrementum, ut quiescere non posset: cumque forte sopiretur, somnus esset brevissimus; ma-

B gnoque dormiret cum dolore, ac quasi subsultim, etiam pro modico tempore, quo dormiebat. Præterea tam phthisicus erat et siccus, ut vix spueret posset: dum tussiebat aut spueret volebat, tantum in dorso suo circa renes patiebatur dolorem, ut pro angustia se moriturum putaret. Nec se juvare poterat, neque per se de lecto surgere, neque ad necessaria ire, nisi juvaretur. Consultuit memoratus prior medicos; nimirum magistrum Arnoldum canonicum Silvanectensem, et magistrum Joannem de Bestisi chirurgum, qui emplastra habuere, quæ applicuere contra hunc morbum: neque quidquam profuere.

210 Postea in pervigilio Assumptionis beate Virginis Mariæ, frater Guilielmus dictæ abbatiæ aditus, attulit in cubiculum, ubi dictus prior decumbebat, pallium e panno villis camelinis contexto coloris fuscii, quod servatur in sacario dictæ abbatiæ cum aliis reliquiis, ut venerabile pignus, quia fuisse dicitur domini sancti Ludovici. Pallium memoratum pellitum erat velleribus e ventribus cuniculorum. Porro memoratus sacrorum custos illud ferebat, ut dicto priori ægro imponeret: cumque monachi, qui ei ministrabant, ad Vesperas ivissent propter excellentiam festi memorati pervigilli dictæ Assumptionis; solusque apud memoratum Priorem mansisset frater Joannes de Junchières, dictus prior magnam animo concepit fiduciam, si dictum pallium attingeret, seque illo amicaret, se a Domino nostro per merita domini sancti Ludovici liberandum. Rogavit igitur dictum fratrem, ut sibi pallium prædictum traderet, tradique illud iussit. Tunc memoratus prior illud osculatus est, atque ei se involvit. Ad vesperam lectus dicti prioris fuit compositus, dictumque pallium ei impositum in modum lodicis. Nocte ista, interea dum Matutinæ preces recitarentur, memoratus prior tenuit pallium istud super humeros suos; dictisque Matutinis, memorati monachi ac frater quidam conversus dictum priorem in lectum reposuerunt: et habuit tota nocte supra se pallium memoratum.

211 Dormivit ista nocte multo melius quam ante fecerat, ac requievit longe suavius: cumque in lecto fuisset usque ad horam sextam diei sequentis, cepit se vertere huc illuc in eodem lecto per se, sicuti volebat, sine aliorum auxilio, quod a quindecim diebus non fecerat. Ni-

hilominus tempore matutino istius diei Assumptæ in cælum Dominae nostræ, quæsitus fuit ex eo, ut se haberet: dixitque sudare se velle. Post Tertias ejusdem diei dictus prior e lecto surrexit per se sine ullius ope, ivitque per cubiculum pedibus suis, per se, sine baculo, alioque adjuvamento. Dicebat autem se existimare sanatum se esse per merita venerabilis sancti Ludovici prædicti, palliumque prædictum sanitatem sibi attulisse. Porro memoratus frater Laurentius certo credebat, se solatium esse consecutum per merita venerabilis sancti Ludovici, et per venerationem, qua pallium istud prosequabatur; gratiasque Deo retulit ac venerabili sancto Ludovico de solatio prædicto. Et quamvis debilis maneret, sensit se ante noctem omnino liberatum doloribus prædictis; ac bene ista nocte dormivit, quievitque. Ab illa autem die, ac deinceps, memoratus prior ivit ad ecclesiam, rediitque per se, sine scipione, alioque subsidio; fecitque quod faciendum habebat, sicuti ante morbum faciebat. Postea cum medici postridie Dominae nostræ in cælum Assumptæ venerunt, ac medicamenta quedam, ad id parata, morbo applicare voluerunt, memoratus prior dixit nulla se velle, seque sanitati restitutum. Gavisi sunt medici ea illi non esse necessaria. Unde passim dicitur in abbacia memorata, dictum priorem sanitati restitutum fuisse propter devotionem, qua ferebatur in venerabilem sanctum Ludovicum, ejusque pallium. Sic etiam dicitur vulgo in dicta abbacia, ac pro vero habetur, dictum pallium fuisse venerabilis sancti Ludovici, Petrumque Hisdeus, venerabilis sancti Ludovici cubicularium, attulisse pallium memoratum ex tractu transmarino, quando venerabilis sanctus Ludovicus transmigraverat ab hoc mundo in agro Tunetano, dedisseque istud pallium Joanni Sarrazin, uti patet ex dato testimonio de vita et moribus venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a Nundinæ hæ Dionysiopolitanæ celebres admodum sunt, et habentur quotannis mense Junio, ut scribit Michael Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 97. Idem pag. 353 refert celebrem illarum fuisse consecrationem, quæ fieri solebat per episcopum Parisiensem, quamdiu nundinæ fuerunt habitæ extra urbem in campo, seu via Parisiensi. At cum anno 1444 propter periculum ab Anglis imminens nundinæ translatae erant in urbem S. Dionysii, controversia de benedictione nundinarum orta est inter episcopum prædictum et abbatem S. Dionysii, ipsaque benedictio tandem omnino prætermissa. Hæ nundinæ, quarum sæpius fiet mentio, vulgo vocantur la foire du Lendit: illarum institutionem alii ad Dagobertum, alii ad Carolum Calvum referunt, teste Cangio in Glossario ad vocem indictum. Alii vocant indictas nundinas vel ferias. Malui ego Dionysiopolitanas nominare, quod ibidem habentur.

a Inter abbates Carolilicenses apud Sammarthanos tom. 4 Gallia Christianæ pag. 219 numeratur Laurentius de Marcellis, ejus obitus contigisse dicitur anno 1290. Dubium non videtur, quin idem sit, de quo hic agitur, quique inter testes recensetur, num. 7, ut abbas. De abbacia Caroliloci, vulgo Chaalis, jam sæpius facta est mentio.

c Id est, S. Petri ad vincula, 1 Augusti.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

CAPUT VI.

*Nobilis eques gravi ac diuturna mœstitia
apud Sancti tumultum liberatus : item fœ-
dum pauperis apostema sanatum.*

Dominus Nicolaus de la Layng ex comitatu Hannoniæ *a* diœcesis Atrebatensis *b*, eques erat cruce-signatus anno uno, antequam venerabilis sanctus Ludovicus Rex Franciæ transivit mare postrema transfretatione, quando ivit Tunetum. Cum dictus dominus Nicolaus tunc adhuc esset juvenis, bonoque consilio valde indigeret, egit cum domino Galtero de Hounecues equite diœcesis Cameracensis *c*, ut secum mare transmitteret : nam cupiebat memoratus dominus Nicolaus se regere probitate, sapientia, ac prudentia consilii ipsius; dicebatur enim dictus dominus Galterus probus, et sapiens. Dictus autem dominus Galterus fidem dederat in manu domini Joannis Bouni de Fresne, cognati memorati domini Nicolai; certoque promisso stipendio trecentarum librarum a domino Nicolao prædicto, dictus dominus Galterus promiserat se transmissurum cum memorato domino Nicolao, ejusque domesticum futurum trans mare. Transfretationis termino appropinquante, cum audivisset memoratus dominus Nicolaus, dictum dominum Galterum sibi fidem non servare, et cum alio iturum : memoratus dominus Nicolaus ei dixit, sibi fuisse nuntiatum, quod pacta secum vellet infringere : at dictus dominus Galterus reposuit dicto domino Nicolao, nullum sibi cum eo hac de re perfectum pactum intercedere.

213 Unde, ubi memoratus dominus Nicolaus intellexit tantam versutiam dicti domini Galteri equitis, consideravitque ægre se procurare posse talem sibi comitem, quod tempus dictæ transfretationis breve esset, illaque valde propinqua; incidit in gravem morbum, nempe in tristitiam, mœstitiam, dolorem, vœternum; adeo ut tristaretur, ac solus semper esse vellet, neque ullum curaret gaudium, illumque nullius rei non tæderet, neque quidquam omnino ei placeret, sed displicerent omnia. Adhæc manducare non poterat nec bibere, quod ei placeret; somnum nequibat capere, adeoque animo conciderat, omnique delectatione exciderat, ut, cum quid lætitiæ cerneret aut solatii, tanto esset tristior. Si omnem regni Gallici, vel aliam quamcumque possedisset ditionem, maluisset prorsus nihil ex ea possidere, quam manere in tanta tristitia, tantoque dolore, quo cor ejus affligebatur. Nihilominus dominus hic Nicolaus necessitate coactus in illa transfretatione mare transmisit. Postquam reversus est, ad quinque annos præterpropter fuit in languore antedicto; quantoque magis labente tempore durabat malum, tanto gravius affligebatur hoc languore. Videbant eum semper meditabundum, tristem, obliviosum, pallidum, macilentum.

214 Porro dicebat Petro de la Layng clerico, qui cum ipso, ejusque patre fuit annis quadraginta, ut esset semper, maneretque secum; timebat enim ne forsán quandoque laberetur,

rectaque memoria destitueretur. Licet autem dominus Joannes parochus ecclesiæ de la Layng fiduciam ei atque animos adderet, timens ne homines externi perciperent affectum melancholicum dicti Domini Nicolai, gravemque, in quo erat, vœternum; eique subinde diceret, ut tenderent ad silvam, fluviumque; id tamen nihil proderat, quo minus dictus dominus Nicolaus semper esset tristis, semper incederet animo melancholico, semper solus esse cuperet, ac nullius lætitiæ, nulliusque, quod videbat, solatii curam habere conspiceretur. Præterea ipse conquerebatur dicto paracho de se, deque animo suo, quod omnem respueret lætitiā. Consuluit quoque hac de re medicos multos, eorumque medicamentis usus est ex ipsorum consilio; at nihil quidquam ei profuere. Adhæc peregrinatus est ad Dominam nostram Bononiensem, nullo contra hunc morbum emolumento.

215 Postquam ad eam redactus est conditionem, ut nesciret demum quid sibi foret agendum, perpendens probitatem, vitæque sanctitatem venerabilis sancti Ludovici, quam viderat, atque ex aliis fide dignis cognoverat, secum cogitavit se liberandum a Domino nostro per illius merita, eamque cogitationem revelavit memorato domino Joanni presbytero parochiæ de la Layng, atque illum consuluit. Vehementer miratus est dictus dominus Joannes, quod hujusmodi proferret verba; ex eoque quasivit, quare id facere vellet. Respondit memoratus dominus Nicolaus, dominum sanctum Ludovicum virum fuisse mira probitate ac sanctitate, dum viveret; maximaque se spe teneri, gratiam sibi a Domino nostro præstandam illius meritis. Unde dictus dominus Joannes, quando tanto in id studio cum ferri perspexit, animum ipsi addidit, dixitque se omnino suadere, ut opem venerabilis sancti Ludovici imploraret. Memoratus igitur dominus Nicolaus vovit ac promisit, pedibus suis se iturum ad tumultum domini sancti Ludovici, ut Dominus noster omnipotens per merita hujus Sancti ipsum liberare dignaretur tanta miseria, tanta tristitia, tantoque dolore.

216 Deinde dictus dominus Nicolaus, cum memorato domino Joanne presbytero, memorato Petro clerico, aliisque domesticis suis ante Pentecosten iter suscepit, venitque Dionysiopolim ad tumultum memoratum in pervigilio Pentecostes. Porro per totam viam venerunt pedites, excepta una dumtaxat die, qua equitavit propter solemnitatem diei, consilio memorati presbyteri : memoratus enim dominus Joannes ei suasit ut illa die equitaret, ac pro qualibet leuca, qua equitaret, duodecim denarios amore Dei daret pauperibus. Ille ipse autem memoratus dominus Joannes, mandante dicto domino Nicolao, distribuit amore Dei pauperibus pro singulis leucis, quibus memoratus eques vehebatur, duodecim denarios. Post hæc venit dictus dominus Nicolaus ad tumultum memorati venerabilis sancti Ludovici, oravitque ibidem flexis genibus diu admodum, ac ploravit : fuit illic magna cum pietate, atque orabat magna reverentia Dominum nostrum, ut per merita venerabilis sancti Ludovici, qui fidelis fuerat servus Dei, omniumque Sanctorum, se liberare dignaretur tanto languore, tanto cordis dolore, tantaque tristitia.

217 Porro cum illic apud tumultum orarat hoc modo, quanto magis orabat ac plorabat, tanto magis cor ejus illustrari videbatur atque exhilarari, omnisque gravitas, qua in capite ac cor-

de

xiii.
Nobilis eques
a b

gravi affectus
melancholia.

nequidquam
adhibitis me-
dicamentis,

statuit pre-
cedere.

atque adit
S. Ludovicum
tumulum.

ubi tristitia
sua liberatur.

A de suo premebatur ex tristitia præcedente, ex di-
 ctis membris videbatur recessisse. Deinde ad ho-
 spitium suum venit, manducavit et bibit hilari-
 ter et cum gaudio, dormivit illa nocte bene ac
 placide. Postridie, festo Pentecostes, memora-
 tus dominus Joannes Missæ sacrificium obtulit
 in ecclesia sancti Dionysii ad unum ex altaribus,
 et sumpsit dictus dominus Nicolaus venerandum
 verumque Jesu Christi Corpus. Ab illo tempo-
 re apparuit memoratus dominus Nicolaus in ho-
 no statu, quamvis macilentus esset ac debilis
 propter miseram vitam, quam duxerat: quip-
 pe dum in illo erat languore, nec potus nec ci-
 bus illi sapiebat, nec quiete somnum capere po-
 terat. Ceterum ab illo tempore usque ad tempus,
 quo inquisitio fuit facta de hoc miraculo, non
 sensit dolorem istum, istamve tristitiam, sed re-
 diit ad illum integræ valetudinis statum, in quo
 fuerat: neque unquam meliori fuit corporis va-
 letudine, quam tunc erat. Adhæc in reditu ad
 ejus hospitium apparebat, satisque intelligebatur,
 eum perfecte hoc languore liberatum esse: hi-
 laris enim erat et lætus. Post hæc fuit in statu
 optimo, recteque attendens ad negotia sua, alia-
 que, ad quæ eum attendere oportebat: provi-
 dus fuit, ac sapiens, bonique consilii, talisque
 habitus est ac judicatus per totum comitatum
 Hannoniensem. Passim etiam dicitur in tractu di-
 cti equitis, eum sanatum fuisse per merita, per-
 que invocationem venerabilis sancti Ludovici,
 ac propter insignem pietatem, qua dictus domi-
 nus Nicolaus erat incensus, quando orabat cum
 lacrymis ac fletu, propterque orationes humiles,
 quas proferebat apud tumulum venerabilis sancti
 Ludovici.

xiv. *quidam clau-*
du,
d
r
 C. 218 Cum Moricus filius olim Joannis Poile-
 bout ex Ranton prope Lodunum *d* in diœcesi
 Pictaviensi veniret Angeriaco *c*, ubi fuerat ad cu-
 stodiendos porcos Petri Barthelæmi clerici Ange-
 riacensis, quia parumper ægrotaverat ibidem, re-
 diit ad domum fratris sui Nicolai. Cum esset in
 domo dicti Nicolai hebdomada sancta ejusdem
 anni, quando vespera quadam intrabat lectum
 suum (quamvis jam tunc debilis esset, neque
 valetudine integra, neque commode posset le-
 ctum intrare, aut incedere, venerat tamen sine
 fulcris baculoque Angeriaco prædicto) ea no-
 cte hujusmodi eum invasit infirmitas, ut postrid-
 ie mane, ubi voluit de lecto surgere atque in-
 cedere, uti solebat, non potuerit pedibus suis
 insistere: nam femora ejus tam erant contracta,
 ut calces suos humi figere non valeret; sed opor-
 teret eum incedere duobus nixum baculis, quos
 utraque manu tenebat, quibusque se supra pe-
 dum digitos sustentabat. Hoc in statu fuit in do-
 mo fratris sui duobus mensibus aut circiter. Por-
 ro quandoquidem frater ejus pauper erat, ac
 quinque filios habebat atque uxorem, grave illi
 erat alere dictum Moricum, qui laborare non
 poterat, neque ulla in re ei prodesse propter in-
 firmitatem supra memoratam; statuit secum dic-
 tus Moricus, adire valetudinarium publicum
 Salmurense *f*, sex leucis, aut circiter, distans
 a vico Ranton, ubi se inventurum existimabat
 novercam quamdam suam, quæ ancilla ibi fue-
 rat post mortem patris hujus Morici.

fadoque apo-
stematè labo-
rans.
 219 Composuit illi memoratus Nicolaus duo
 fulcra subalaria, quorum subsidio Salmurum per-
 venire posset. Hoc modo discessit dictus Mori-
 cus a domo memorati Nicolai fratris sui, venit-
 que Salmurum: verum uno mense aut circiter
 antequam discessit ex domo fratris sui, ortum ei

est apostema magnum et durum in parte postero-
 re femoris sinistri. Ubi Salmuri hospitio exce-
 ptus est in valetudinario ante dicto, quæsit de
 sua noverca, dictumque ei est, mortuam esse
 uno mense, antequam eo venisset. Ibidem tamen
 manserat quidam illius filius, frater dicti Morici
 ex parte patris, nomine Stephanus. Venit autem
 memoratus Moricus ad dictum valetudinarium
 circa festum Domine nostræ in cælum Assum-
 ptæ ejusdem anni; mansitque ibidem usque
 ad festum Omnium Sanctorum semper laborans
 malo prædicto. Postquam longo tempore fuerat
 in domo memorata, dictum apostema ruptum
 est, atque apertum tempore vindemiæ, adeo-
 que dilatatum, ut totum hujus Morici femur
 parte exteriori illo esset comprehensum: for-
 amen istius apostematis tam erat largum, tamque
 amplum, ut aliquid pugni magnitudine ei impo-
 ni potuisset; eratque hoc apostema tam putri-
 dum, ac pus tanta copia ejiciebat, ut per crus
 dicti Morici in terram usque decurreret: adhæc
 vermes in hoc apostemate erant plane vivi; quos
 dictus Moricus frequenter apostemate extrahebat,
 cumque eos extraheret, dentes constringebat præ
 dolore, quem sentiebat: tantus etiam erat dicti
 apostematis fœtor, ut qui in memorato degebant
 valetudinario, nolent memoratum Moricum ad
 se appropinquare.

220 Tunc dictum fuit memorato Morico, ut
 se conferret ad altare sancti Eligii, quod est in
 templo sancti Petri Salmuri, ibique maneret no-
 vem diebus et novem noctibus, ut Deus, ac
 venerabilis sanctus Eligius hoc malo eum libera-
 rent. Fecit id dictus Moricus, neque quidquam
 illi profuit. Porro nullam ipse contra dictum ma-
 lum adhibebat medicinam, præterquam stupam
 cannabinam, foliaque sambucea. Post hæc suasum
 fuit memorato Morico, ut veniret ad ecclesiam
 sancti Sulpitii *g* in diœcesi Parisiensi; ibidem
 fortasse valetudini restituendum a Domino no-
 stro, quemadmodum plures ibidem dicebantur
 restituti ex multis diversi generis morbis. Ita-
 que dictus Moricus ex memorato valetudinario
 discessit tribus hebdomadis, aut circiter, post
 festum Omnium Sanctorum, venitque Turones,
 ubi fuit tota illa hieme, dein Blesas venit; atque
 hoc modo paulatim venit ad ecclesiam sancti
 Sulpitii; neque enim per diem procedere pote-
 rat nisi leuca circiter una, et quidem lassus ad-
 modum erat ac fatigatus tantum eundo. Postquam
 eo pervenerat, mansit in templo illo nocte una,
 die sequenti, ac die tertia.

221 Cum hoc ei nihil prodesset, intellexit
 multos peregrinos venire Dionysiopolim ad tu-
 mulum domini sancti Ludovici, multosque ibi-
 dem sanari ægros. Statuit itaque in labore suo,
 venire ad tumulum memoratum, si non morere-
 tur in via, atque offerre ibidem candelam lon-
 gitudine sibi parem; sperabatque se illic hoc
 morbo liberandum, quia ex multis audiebat,
 plures ibidem ægros ex variis morbis valetudini
 restitutos. Porro venit ad tumulum memoratum
 ea hora, qua fiebat Sacrum solemne in eccle-
 sia sancti Dionysii die Mercurii post Penteco-
 sten recenter transactam. Fuit eadem die Mer-
 curii apud sepulcrum post dictum solemne Sacrum
 ante Nonas. Vesperis cantatis dicta die Mercurii
 in ecclesia sancti Dionysii, Moricus hic surre-
 xit, cepitque ferrum, cui imponuntur cande-
 læ, atque institit pedibus suis. Ubi voluit trans-
 ire, ac progredi versus altare sancti Dionysii,
 existimabat in terra se viribus destituendum; at
 animos

A. REGINÆ
 CONFESSARIO.

E

implorata
frustra ope S.
Eligii, dein et
S. Sulpitii.

g

apud sepul-
crum S. Ludo-
vici valetudini
restituatur.

A REGINÆ
CONFESSORIO.

animos ei addentibus, qui illic aderant, ut ad altare accederet, memoratus Moricus e vestigio in pedes erectus sine fulcris, alioque subsidio ivit ad altare sancti Dionysii, sed languide admodum: deinde etiam rediit manibus junctis et extensis magna pietate usque ad tumulum: verum illic præ ingenti debilitate humi lapsus est. Postmodum eadem die pluribus vicibus ivit per ecclesiam ante dictam rectus omnino, sine fulcris, alioque adjumento. Gratias agebat eidem huic venerabili sancto Ludovico, dicebatque se relinquere fulcra, quibus venerat, venerabili sancto Ludovico: ejus enim misericordia sanatum esse. Deinde ivit multis diebus per urbem, perque abbatiam sancti Dionysii plane rectus, pedibus suis, sine fulcris, alioque subsidio, quemadmodum alius homo sanus. Apparebat sane ex vultu ejus et corpore abunde, languentem fuisse et agram, habebatque femora mire extenuata et gracilia: cumque primum venit ad sepulcrum, apostema ante dictum plenum erat putredine atque apertum, foetensque, ut supra dictum est, ita ut femur ac crus haberet inquinatum ex dolore, putredineque inde effluente. Nihilominus quandoque plus ejecerat putredinis, quam tunc ejiciebat: tamen ab eo tempore morbus, et putredo illa adeo ceperunt deficere, rursumque firmari, ut apostema memoratum non fluere deinde nisi per duos aut tres dies.

et sequenti die
inquisitoribus
se sanatum
sistit.

222 Die Jovis proxima post diem Mercurii, qua dictus Moricus sanatus fuerat, venit dictus Moricus mane ad memoratum archiepiscopum, memoratosque episcopos inquisitores, dum erant in examine, iisque narravit, presentibus omnibus scribis, prædicta omnia; et viderunt dicti inquisitores, eorumque scribæ memoratum Moricum incedentem per se, sine fulcris, alioque adjumento, femoraque ejus esse stupendum in modum tenuia ac macilentia. Quin imo vigesima septima Junii, die Veneris, qua die memoratus Moricus examinatus fuit de facto supra dicto, ostendit dictus Moricus coram inquisitoribus, eorumque scribis locum dicti apostematis, ubi nullum erat malum, putredo nulla, verum apparebant vestigia vulnerum, quæ ante in illo apostemate fuerant, lata admodum, valdeque rubentia, uti solent vulnera recentia sanata, ac firmata. Hebdomada autem præcedente dictum Pentecostes festum, memoratus Moricus fuit Parisius æger, fulcris incedens, trahens post se femora sua macilentia atque extenuata instar mortui: hebdomada vero post Pentecosten dictus Moricus fuit sanus, atque incedens pedibus suis rectus, et sine fulcris, alioque adjumento, quemadmodum alius homo sanus: et dicebat, se sanatum esse in ecclesia sancti Dionysii ad tumulum sancti Ludovici, quam sanationem tam subitam, tamque festinam vehementer mirabantur, qui eum alia hebdomada viderant agrotum, ut supra dictum est.

ANNOTATA.

a Comitatus Hannoniæ, quæ ampla est Belgii provincia, satis notus est.

b Atrebatum, caput comitatus Artesiæ, urbs est episcopalis sub archiepiscopo Cameracensi, olim Remensi subjecta.

c Cameracum urbs erat episcopalis sub archiepiscopo Remensi: sed anno 1559 ad dignitatem archiepiscopalem erecta est bulla Pauli IV summi Pontificis, qua de re videri potest Dionysius

Sammarthanus in Gallia Christiana editionis novissimæ tom. 3, col. 53 et seqq. Utraque diocesis jam dicta partem Hannoniæ complectitur.

d Lodunum vel Losdunum, alias Juliodunum, vulgo Loudun, urbs est Galliæ in Pictaviensi provincia. Inde duabus leucis et dimidia fere abest vicus Ranton, ut me humanissime docuit R. P. Stephanus Souciet jam ante laudatus.

e Angeriacum (S. Jean d'Angely) oppidum Galliæ præclarum est, in Santonia provincia, ad Voltumnum fluvium, 2 leucis distans a confinio Pictaviensis provinciæ, ait Baudrandus in Geographia ad vocem Angeriacum.

f Salmurum vulgo Saumur, oppidum est ad Ligerim in provincia Andegavensi.

g Parochia S. Sulpitii de Favieres, ubi rotivæ peregrinationes fiunt, in extrema parte est diocesis Parisiensis, inquit Bailletus ad 17 Januarii in S. Sulpitio.

CAPUT VII.

Surdus et mutus ab utero matris apud Sancti tumulum auditu donatus, qui, soluto item linguæ vinculo, loqui deinde discit: item puella morbo comitiali liberata.

Ludovicus reginæ Margaritæ, uxoris olim venerabilis sancti Ludovici, essedarius, octo tunc annorum puer, casu inventus fuit in castro quod dicitur Orgelestum a, quindecim annis ante inquisitionem de hoc miraculo. Gaucherius faber Orgelestensis eum accepit et aluit, educavitque in domo sua annis duodecim. Juvenculus autem paullo major dicto Ludovico eum duxerat Orgelestum, ibique reliquerat: ac primum dictus Ludovicus hospitatus fuerat in domo Haymonis. Porro a dicto tempore, quo memoratus Ludovicus venit Orgelestum, quoque ibi fuit inventus, ac quamdiu ille, qui nunc vocatur Ludovicus, ibi mansit, surdus erat ac mutus. Cornu coram eo canebatur ac buccina, cornu auri ejus admoto clamabatur; at nihil horum percipiebat, audiebatve. Eodem tempore pungebatur ac vapulabatur graviter, ad tentandum, utrum loqueretur; at ne verbum quidem proferebat; sed indicia solum dabat hominis muti. Liberi memorati Gaucherii carbonem ardentem immittebant ventri ejus nudo, ut periculum facerent an loqueretur, et an vere esset mutus: neque ad hæc omnia quidquam faciebat, præterquam quod signa muti ederet, ac carbonem longe a se rejiceret. Unde communiter habebatur surdus et mutus, talisque existimabatur in toto castro memorato; atque a tempore, quo primum ibi fuit inventus, et omni tempore, quo ibi mansit, edebat indicia surdi et muti usque ad tempus, quo rediit Dionysiopoli in Francia, ubi dicebat se loquelam, auditumque accepisse; neque omni tempore præcedente ab aliquo unquam ullo modo percipi potuit, cum audivisse ullam vocem, ullumve sonum; aut locutum fuisse.

224 Post illud tempus, quo dictus Ludovicus fuerat cum memorato Gaucherio, ita surdus et mutus, fuit apud comitem Autissiodorensem b, atque

iv.
Surdus et
mutus a
nativitate.
a.

b.

A. REGINVS
CONFESSARIO.

A atque apud comitissam, quandoque etiam apud Joannem Soogy dicti comitatus prætorem, et in culina dicti comitis. Adhæc memoratus Ludovicus, priusquam haberet membra satis valida, dicti fabri ignem perflabat ad fabricam ferrariam accendendam; et recordatur adhuc se, dum factus erat fortior, cum fabro memorato laborasse malleo ab una parte, aliaque præstitisse obsequia in domo istius fabri, quæ signis indicabantur. Deinde memoratus Ludovicus ivit cum dicta comitissa Autissiodorensi Lugdunum e, eo etiam tempore surdus et mutus. Eodem tempore, quia dicta comitissa cubicularia memorato Ludovico calceamenta dare nolebat, dictus Ludovicus secutus est Philippum Galliarum regem, qui ossa Patris sui domini sancti Ludovici Tuneto portabat, vivens ex elemosynis aulae regis, aliarumque illustrium personarum, quæ cum eo erant. Hoc pacto venit ad fanum sancti Dionysii, ubi sepeliri vidit ossa venerabilis sancti Ludovici, uti nunc satis recordatur, ac postquam intellectum habuit: nam ante ignorabat quid ageretur, neque eo venit propter sanctum Ludovicum, neque ex devotione erga ipsum, neque quia vel minima spe ducebatur sanitatem ibi obtinendi, seu liberationem; nihil enim noverat de Deo, ejusve Sanctis. Verum quia dictus Ludovicus, quando erat apud memoratum Gaucherium, ejusque uxorem, et apud memoratam comitissam, eos sæpe viderat ad templum euntes, ibique orantes, pietati insistentes, genua flectentes, manus conjunctas ad caelum elevantes; memoratus Ludovicus item iverat ad ecclesiam: et quia videbat alios in ecclesia genua flectentes, manusque suas junctas ad caelum elevantes, et alia hujusmodi facientes, ipse ea etiam faciebat; non ex pietate aliqua, sed quia alios ea facere videbat; neque sciebat, neque cogitabat, alios homines plura scire, quam ipse nosset.

225 Hinc, antequam ossa beati Regis essent sepulta, quia cernebat alios homines genua flectentes, atque orantes apud sepulcrum, ipse etiam flectebat genua, manusque jungebat, nesciens quid ageret, nisi quod ageret id, quod agebant alii, neque id agebat ex devotione ulla. (Nihilominus quando erat apud fabrum memoratum, faciebatque aliquid male, aut contra voluntatem heri sui, quam ipsi signis indicabat; eaque de causa vapulabat quandoque ab hero suo, cavebat alia vice, ne similia faceret.) Porro dum venit cum rege Dionysiopolim, fuit ibidem tribus aut quatuor diebus; nec sciebat quis rex esset, quive magnates; nec unum noverat præ alio, exceptis quibusdam famulis, quos juverat in equo per capistrum ducendo in via; at ignorabat quinam, aut unde essent. Dum hoc modo erat in urbe sancti Dionysii, veniebat ad stipem in abbazia dari solitam, victumque sufficientem ex elemosynis in urbe reperiebat. Postrema die, qua tunc temporis fuit Dionysipoli, ante horam, qua cibus sumi solet, cum memoratus Ludovicus esset in ecclesia ante tumulum, videretque alios homines illic esse flexis genibus, manibusque junctis apud tumulum, idem faciebat, non ex aliqua devotione, qua ad id ferebatur, neque ex aliqua intentione, sed tantum quia alios videbat ita facientes.

226 Tunc paullo post percepit tumultum hominum, et strepitum euntium seque moventium, et sonum campanarum, ignorans tamen quid omnia hæc essent: sed ita attonitus fuit et exterritus, ut nesciret, quid sibi esset agendum: ve-

hementerque metuebat, ne homines, quos audiebat loquentes, ipsum aggredirentur. Non quiescens ergo, eadem die discessit ab urbe sancti Dionysii, ivitque Parisios versus: eundo intravit in campum quemdam, ibique dormivit. Ubi dormiverat, plus animi habuit atque audaciæ; sed non manducavit illa die usque ad vesperam. Ubi venit Parisios mendicando quæsit sibi victum, abundeque ei datum est, quod manducavit; cubuitque ibidem super operarias mensas, quæ sunt in via publica, nam tempus erat astivum. Deinde semper post illam horam, qua dixit se audivisse in urbe sancti Dionysii apud sepulcrum memoratum, audiebat percipiebatque voces animalium et hominum, sonumque aliarum campanarum, quæ agitabantur, aut invicem tangebant, non minus liquide quam hodie: at non intelligebat, neque judicare poterat, quid esset, quod nunquam antea quidquam audivisset: neque loquebatur; non enim loqui noverat, aut voces formare suas: attamen ab eo tempore locutus omnino fuisset, siquis eum id docuisset.

227 Post hæc eadem via, qua venerat, reversus est; cognovitque viam et loca: et quemadmodum venerat Orgelesto Lugdunum, Lugduno Parisios; eodem plane modo rediit Parisiis Lugdunum, Lugduno Orgelestum, quamvis Parisios inter et Orgelestum via sit multo brevior, quam nunc satis novit. Ibat autem mendicans ut mutus, quia loqui non noverat, licet audiret: et cubabat noctu super operarias mensas urbium in viis publicis. Ubi venit Orgelestum intravit in domum memorati Gaucherii heri sui, eique indicavit signis, quam poterat, optimis se audire; neque hoc clare novit explicare aut commemorare coram inquisitoribus suis: domestici vero dicti Gaucherii id perceperunt ex eo, quod vocarent, ipseque se verteret ad eos, ut homo audiens, quod antea facere non solebat: prima enim vice ad eos venerat surdus et mutus. Quapropter miserati sunt ipsum, eumque docere aggressi sunt, sicuti infantes docentur a prima ætate sua, aut eodem plane modo, quo docentur volucres: dicebantque memorato Ludovico: Dic: PANIS; et dicebat, PANIS: sic ei dicebant: Dic, VINUM; et dicebat, VINUM; atque ita de aliis vocibus, quas eum docebant. Postea ubi dictus Ludovicus fuerat in domo memorati Gaucherii quibusdam diebus, prædicta comitissa, quæ erat in castro sancti Juliani d tribus inde leucis distante, accersi jussit memoratum Ludovicum, quando intellexit eum audire. Hic ipsam accessit: illaque, ut loqui disceret, eum in culina sua posuit, ubi cum pluribus esset, præcepitque ut loqui doceretur. Unde culinae ministri eum docuerunt, res quasdam quotidie ei nominando: et quando nesciebat eas postredie nominare, vapulabat; quemadmodum vapulant pueri in scholis, quando lectionem suam ignorant.

228 Memoratus Ludovicus postquam audiebat ac loqui incipiebat, fuit apud magistrum Joannem de Maynet, olim prætorem domini Joannis comitis Autissiodorensis, dictusque magister Joannes docuit hunc Ludovicum orationem Dominicam, et salutationem angelicam: (unde orationem Dominicam et salutationem angelicam recte recitavit coram inquisitoribus, eorumque scribis) omniaque contenta in testimonio ipsius, uti et alius fecit laicus. Interea dum memoratus Ludovicus fuit apud dictam comitissam,

E
linguæque
vinculo summi
soluti loqui
discit.

F

de quibus co-
ram inquisito-
ribus testimo-
nium dedit

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

sam, dictumque magistrum Joannem, reversus est iteratis vicibus ad domum dicti Gaucherii, eoque tempore intellexit ex memorato Gaucherio, ipsiusque uxore, et domesticis, se ab iis inventum esse in castro prædicto, in ea ætate, de quibus testatus est in relatione sua. Quando ex dicto Ludovico quæsitum fuit atque peti- tum a memoratis inquisitoribus, quis ei imposuerit nomen Ludovici : dixit, se, ubi loqui noverat, narrasse prædicto Gaucherio, quo modo apud tumulum memoratum accepisset auditum, omniaque sibi facta : inde dictum Gaucherium sibi dixisse : Volo voceris Ludovicus in honorem sancti Ludovici Franciæ Regis, qui te sanavit. Cum interrogatus esset dictus Ludovicus, an crederet, auditum se accepisse et loquelam per merita venerabilis sancti Ludovici, ipseque respondisset, ita se credere : ipsum deinde rogarunt : Qua de causa id credis, cum nulla eo tempore in te esset religio, aut fides, aut pietas erga ipsum, sed casu fortuito ad sepulcrum venisses ? Respondit se fidei suæ nullam scire causam, nisi solum, quod sibi opus fuerit illo beneficio ; indeque credere venerabilem dominum sanctum Ludovicum pro se Deo supplicasse, itaque, uti credebatur, auditum accepisse.

XVI.
Puella e morbo
comitiali
* de Chauverii

229 Quando Petronilla, filia quondam Natalis Chauverii * diocesis Parisiensis, nata in ipsa urbe Parisiensi, in platea nova, in parochia sancti Mederici, ætatem attingisset septem annorum, aut circiter, malum eam tentavit, quod vocatur comitialis morbus ; hic autem morbus Gallice vulgo appellatur Malum sancti Lupi. Porro in quocumque loco hic morbus dictam Petronillam invaderet, labeatur, pedes agitabat et manus, aliaque membra sua : tremebat, spumabat ore, atque exclamabat mugientis iostar. Dictus quoque morbus frequenter eam corripiebat die noctueque : quandoque quinies aut sexies per diem et noctem. Nullam capere poterat quietem : dictusque morbus eam reddebat omnino stultam, sensibusque prorsus privatam. Prædicto morbo conflictata est dicta Petronilla annis quatuor, annoque primo contra malum memoratum multæ adhibitæ sunt medicinæ : multos etiam accessit Sanctos ; nihil tamen ei profuit. Itaque anno MCCXCIV e, cum dicerentur apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici miracula facta esse, ægrotique sanati, memorata Petronilla a matre sua missa est Dionysiopolim, venitque ad sepulcrum cum alia muliere, atque hospitata fuit in domo Sediliæ candelas dividentis. Verum priusquam hoc anno ad tumulum memoratum veniret, a tempore, quo cruce circumferuntur / in supplicatione, memoratus morbus eam premebat multo vehementius, quam fecerat antea, tum anno primo, tum sequentibus, sæpiusque eam corripiebat die noctueque.

apud sepul-
crum sanata.

230 Substitit tunc Dionysiopoli spatium unius mensis præterpropter : et postquam Dionysiopolim venit, memoratum malum non nisi quatuor vicibus eam tentavit, prima hebdomada, qua Dionysiopoli fuit : ac primo quidem prima, postquam venerat, nocte in domo hospitæ suæ, tribus aliis vicibus in dicta ecclesia apud sepulcrum supra memoratum. Hinc Elisabetha mater dictæ Petronillæ magnam animo concepit fiduciam, memoratam Petronillam sanatum iri ad dictum tumulum domini sancti Ludovici. Tunc vovit hæc Elisabetha, si Deus et venerabilis sanctus Ludovicus liberarent memoratam filiam malo prædicto, se toto vitæ suæ tempore diebus

Mercurii carnes non manducaturam, nec balneum ingressuram : quod exacte servaverat dicta Elisabetha usque ad diem inquisitionis de hoc miraculo. Adhæc memorata Petronilla, priusquam veniret ad tumulum memoratum, et quamdiu ibi erat apud tumulum dictum, grandi erat fiducia, se sanandam per merita beati Regis ; vovitque voluntate matris suæ, se quotannis ejus die, quando ipsius celebraretur festum, jejunaturam ; quod servavit usque ad diem inquisitionis de hoc miraculo. Transacta prima hebdomada, a tempore, quo venit ad tumulum memoratum, dictus morbus numquam deinceps eam invasit. Unde se sanatam existimabat : et postquam inde reversa est, dixit se integre ex malo memorato restitutam per Deum, perque venerabilem sanctum Ludovicum, eratque læta et hilaris, rediitque ad mentem integram. Vicini ipsius etiam magnopere ejus causa lætabantur : neque deinde dictus morbus eam tentavit, sed fuit deinceps semper sana : et multi crediderunt memoratam Petronillam dicto morbo liberatam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a Carnotensis supra num. 36 idem refert miraculum, ac vocat Castrum Orgelestum : hic vero auctor Gallice Orgelet. Oppidum est comitatus Burgundiæ, Gallis la Franche comté. Geographia Blaviana de illo sic habet pag. 233 : Orgelet oppidum amœnum est, atque arce sua munitum, emporiumque lanificio nobile.

b Apud Carnotensem uno fere anno fuisse dicitur apud comitem Autissiodorensensem. Vide ibi notata de eo, ejusque uxore.

c Lugdunum, vulgo Lions, civitas est Galliæ satis nota, quam rex Philippus cum ossibus S. Ludovici transiit anno 1271, ut dictum in Commentario num. 1135.

d S. Julian oppidum notatur in tabulis Blavianis comitatus Burgundiæ, in quo est Orgelestum. At, si recte ibi notata sint hæc oppida, major utriusque est distantia.

e Numeri hi perturbati sunt : nam annus, qui notatur 1294, inquisitione anni 1282 et 1283 est posterior. Forte legendus est annus 1274. f Nangius pag. 394, cetera his consentiens, in ætate puellæ dissonat : nam malo correptam scribit, cum esset novem annorum, et non nisi biennio laborasse.

f In festo S. Marci, vel diebus rogationum ante festum Ascensionis Domini.

CAPUT VIII.

*Juvenis apud tumulum sancti Ludovici membrorum firmitatem, ac gressum consecutus : alius, qui membris fere omnibus erat captus, sanitati restitutus : puer qui credebatur mortuus, vitæ aut valetudini red-
ditus.*

Anno Incarnationis Domini nostri MCCLXX, quispiam, nomine Guilielmus de Caux, diocesis Rotomagensis, natus annos decem, aut circiter, tam ægrotus erat, ut semper incederet ope fulcrorum sub axillis : neque aliter incedere poterat, dorsumque ei videbatur ruptum, femora erant macilenta admodum et tenuia. Quando sedebat, uni incumbere lateri, neque pedibus suis poterat se sustentare : quando incedebat fulcrorum ope, videbantur femora ejus alieno corpori alligata, non conjuncta nexu naturali : ita leviter huc illuc jactabantur. Hospitatus fuit prædictus Guilielmus Parisiis in domo Heriberti Langlois in parochia sancti Gervasii a tribus annis præterpropter, præterquam dum æger ex febris decumberet in valetudinario, ita ut tunc urbem pertransire non valeret ad stipem corrogandam, qua vitam sustentaret. Elisabetha ancilla in domo memorati Heriberti tribus annis memoratis lectum sterneret, in quo cubabat dictus Guilielmus, illi ex solo Dei amore calceos detrahebat, in vestibus exuendis eum juvabat, lectumque ingrediendo vesperi : mane vero ei succurrebat in vestibus induendis, lectoque egrediendo : nam alias vix se juvare poterat, aut non nisi ægre admodum.

232 Verum duobus annis præcedentibus præterpropter hospitium habebat in domo Nicolai Campani *, et videbatur dictus Guilielmus confractus ad spinam dorsi supra renes : habebat ibi quandoque etiam quasi grande apostema, et tumorem, qui putredinem efficiebat, quandoque etiam hoc vulnus consolidatum erat, seu obductum, ita ut non fluere : nihilominus et tumor ibidem erat, et inflammatio cum ibi, tum in aliis corporis ejus partibus. Ita crescebant ossa dicti Guilielmi loco memorato, acsi simul fuissent collisa, neque inter se connexa : et videbatur, quando eo loco quis eum tangebatur, aut digito impellebat, defectus ibidem esse in osse illo, aut in parte quavis ossis spinæ : neque enim ulla ibi sentiebatur durities, at mollities quædam percipiebatur quasi meræ carnis sine osse. Memoratus Guilielmus pluribus vicibus confitebatur domino Radulpho Barbot presbytero, qui beneficium ecclesiasticum habebat in templo sancti Gervasii Parisiis : cumque se juxta ipsum collocaret, primum unam manum humi ponebat, aliaque parte fulcro se sustentabat : dein alteram manum humi ponebat, tum se in latum unum in terram projiciebat : itaque jacebat, nec sedere posse videbatur. Quando pileolum capiti volebat imponere, non poterat, nisi una parte se sustineret : non enim valebat supra pedes consistere.

Augusti Tomus V.

Ad hæc satis apparebat ex vultu habituque, impotentem, languescentem, et infirmum esse, ac diu vivere non posse, ita ut videretur in dies singulos moriturus. Dicebat etiam memoratus Guilielmus articularem morbum sibi esse in coxendicibus. Porro tantus erat ipsius morbus, ut dictus Nicolaus Campanus, qui vixit deinde in Ordine fratrum Minorum, dixerit, se eo laborare nolle totius regni Galliæ pretio, si eo non foret liberandus. Quippe adeo ægrotabat, ut, si domus, in qua erat, arsisset, inde non fuisset egressus sine fulcris, quemadmodum dicebat quintus testis, adjiciens se nolle ecclesiam sancti Dionysii puro auro plenam, ea conditione, ut morbo laboraret, quo tunc laborabat memoratus Guilielmus.

233 Postquam dictus Guilielmus diu languebat, cum passim diceretur Parisiis, ad sepulcrum sancti Ludovici facta fuisse miracula, ægrosque ad dictum tumulum sanatos, ivit ad tumulum memoratum. Quandoquidem vero ipse solebat quotidie fulcris per plateas incedere, atque esse in domo dicti Heriberti, septemque dies circiter præterierant, quibus non venit ad domum Heriberti memorati : memoratus Nicolaus Campanus testis secundus, quando audivit dictum Guilielmum esse Dionysiopoli propter miracula, quæ ibidem fiebant per venerabilem sanctum Ludovicum, dixit, si ipse rediret liberatus et sanatus, vere se ipsius miraculis fidem habiturum. Porro prædictus Guilielmus fuit apud dictum sepulcrum octo fere diebus, ubi fuit sanatus : transactoque octiduo memoratus Guilielmus repetiit domum dicti Heriberti, incedens per plateas erecto super pedes corpore, sine fulcris, aliove quocumque subsidio, dicebatque se reverti a sepulcro venerabilis sancti Ludovici, ubi integræ restitutus esset valetudini. Illi autem, qui eum incedentem viderunt et sanatum ex hoc morbo, vehementer admirabantur. Post hæc octiduo circiter substitit Parisiis restitutus et sanus, incedens libere et expedite per se, pedibus suis, sine fulcris, sine baculo, alioque adjumento, quemadmodum alius homo sanus, hilaris et letus. Quando memoratus Guilielmus discessit Parisiis, dixit se in patriam suam velle proficisci, ibatque recto super pedes corpore, sine fulcris, sine baculo, et sine alio subsidio.

234 Joannes de la Haie ex silva Leonum b diocesis Rotomagensis, natus annos circiter octodecim, quindecim diebus ante festum domini sancti Joannis mense Junio anni Domini nostri MCCXCII c ex patria sua discessit integra valetudine, Parisios versus tendens ad lucrum faciendum. Ubi fuit inter Pontisaram et Dionysiopolim, die quadam Lunæ ante festum sancti Barnabæ d, videbatur sibi turbine circumdatus, ex quo humi lapsus est. Postquam ibidem jacuerat tantisper admodum debilitatus, ut ipsi videbatur, surrexit, valdeque debilis processit per se nixus baculo, quem in manibus habebat, ad intervallum jactus sagittæ ex arcu duplicis aut triplicis. Tunc, ut qui incedere non posset, in terram cecidit. Ubi tantisper humi jacuerat, neque se levare poterat : homines, qui Pontisara veniebant ad nundinas Dionysiopolitanas, ei opem tulerunt ad surgendum. Postquam inceserat modico tempore, illique ei animos addiderant, amplius incedere nequirit, sed lapsus est : quæ de causa eum erexerunt, sustinuerunt per brachia, atque intervallo quodam viæ duxerunt : verum cum illi tadio afficerentur, deservierunt

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ipsum humi jacentem. Alii qui veniebant, eum miserati, e terra levaverunt, atque etiam duxerunt, sustentantes sub brachiis, usque ad pomeria urbis sancti Dionysii; cumque eum ibidem reliquissent, pedibus insistere nequirit, sed cecidit. Alii, qui illuc veniebant, verbis in eum invehebantur, ebriumque esse dicebant; quamvis, uti inquisitoribus dixit, ab anno vinum non bibisset. Neque tamen ante umquam dicto morbo ullatenus fuerat tentatus, sed sanus fuerat et valens. Deinde, ubi quieverat tantisper, vocavit duos homines, qui eum in surgendo juverunt; atque ita paulatim venit per urbem, at saepe quiescebat super sellaria, ante januas locata, atque hoc modo venit usque ad ecclesiam sancti Dionysii. Verum dum eo pervenerat, non habebat pecuniam ad lectum sibi conducendum; jacuitque nocte illa ante templum.

artuum im-
potentia,

235 Mane duo homines eum juverunt, portaruntque ad tumultum venerabilis sancti Ludovici: neque enim se juvare poterat brachiis, aut cruribus: habebatque manus adeo clausas, ut eas aperire non posset, ita ut, dum ad portam ecclesiae candelam emerat, offerendam apud tumultum, manum aperire non posset ad accipiendam candelam, illamque pugno ejus infigeret mulier, quæ eam vendiderat. Peregrini, alique viri pii, qui ad ecclesiam veniebant, elemosinas ipsi dederunt, quibus panem emi curavit: et mulieres illic præsentibus panem secuerunt, orique ejus imposuerunt, illum pascentes: neque enim manibus opem sibi ferre poterat. Postquam tota illa die ibi fuerat, qui curam habebat ecclesiæ eum efferri jussit: ac cubuit ibidem extra ecclesiam, ut nocte præcedente fecerat, sub dio; sic et tertia nocte fecit. Die Martis ante festum memoratum dictus Joannes a viris portatus fuit, positusque apud tumultum memoratum, atque etiam relatus ex templo; coque deinde modo quotidie per tres hebdomadas, aut circiter. Porro dictus Joannes commemorato tempore se juvare nequibat brachiis, nec manibus, nec pedibus, nec femoribus; nec se nutrire valebat nec manus suas ori admoveere: ad hæc tenebantur manus complicatæ, et clausæ, ut eas aperire non posset. Unde agri, qui apud ipsum erant, alique eum nutriebant, bolosque ori ejus imponebant. Membra ejus adeo erant soluta ac impotentia, nimirum ejus brachia, femora, pedes, crura tempore supra dicto, ut nullo modo iis se juvare posset, neque illa ad se trahere, neque extendere, neque ab uno latere in alterum se vertere. Quando ferebatur, dicta membra adeo hac illuc jactabantur, acsi nexu naturæ inter se non fuissent ligata, corporive conjuncta. Si currus per ipsum fuisset transiturus, non potuisset femora sua ad se attrahere. Quando ab hominibus, qui humeris eum ferebant, aliquo loco premebatur, clamabat ac dolorem significabat.

ea apud sepul-
crum libera-
tur.

236 Postquam memoratus Joannes in tanta fuerat infirmitate per tres hebdomadas, et amplius, invisens quotidie tumultum memoratum, cepit manus suas extendere, sensitque se liberatum ea infirmitate, qua manus aperire nequibat; majorque per totum corpus ei oriri videbatur alacritas. Verum dum periculum fecit, an in pedes se posset erigere, nullo modo se erigere potuit; in genua vero se erexit apud dictum tumultum: coque solatio usus est usque ad diem Mercurii tunc sequentem. Die ista Mercurii magis se recreatum sensit, fuitque apud memoratum

sepulcrum, ac apprehendit annulos illic pendentes, et paulatim se erexit, juxtaque se annulis, deindeque se erexit in pedes. Cum autem se erigeret, videbantur ei ossa in membris suis supra dictis mutuo collidi, nullum tamen sentiebat dolorem. Ab hac hora incepit ire per templum per se, sine baculo, alioque adjumento. Ab eo item tempore incessit similiter per se usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo, potuitque ire pedibus suis per urbem sanatus ex languore femorum, brachiorum, manuumque suarum, quemadmodum alius homo sanus. Ceterum quando memoratus Joannes erat coram inquisitoribus, atque hac de re respondebat: jusserunt ipsum surgere, ac per se incedere, claudere et aperire manus et brachia, quæ æque faciebat ac alius homo sanus.

237 Anno Domini nostri MCLXXIV in festo domini sancti Dionysii, quando Gaufridus, filius Agnetis uxoris Joannis de Clamart, natus Parisiis, habitans et subsistens in parochia sancti Mederici e, ætate tunc quatuor annorum, aut circiter, comederat in prandio istius diei cum memorata matre sua, reliquaque familia sanus et incolumis, post prandium domo exivit ad ludendum, uti facere solent infantes. Verum ab alia parte plateæ, in qua habitabat mater ipsius, aperta tum erat cella Petronillæ Pontisarenensis *: in qua cella multa erant dolia musto plena, tantaque erat vis atque asperitas odoris musti, ut memorata Petronilla ex dolio uno, quod in cella habebat, vinum vetus accipere non posset, neque enim ipsa, neque ancilla ipsius audebat intrare cellam memoratam, neque tandiu ibi subsistere, donec poculum veteris illius vini prompsisset: qua de causa necesse erat, ut eo tempore vinum emeret ex cella aliena. Eadem die post prandium memorata Petronilla, quæ erat ante cellam suam, clamavit: Adeste, ecce infantem mortuum in cella mea. Tum dicta Petronilla descendit in cellam memoratam, cepit infantem intra brachia sua, eumque sursum portare voluit: at parum aberat, quin laberetur e gradibus propter vehementiam odoris musti, quod in doliis respirabat ac faeces exhalabat. Ubi in cellam descenderat, vidit infantem multos evomuisse humores; multique accurrerunt homines propter clamorem ad dictam Petronillam; atque ex iis unus, videlicet Guilielmus Pelletarius, cepit infantem e manibus dictæ Petronillæ, tulitque dictum infantem in domum memoratæ Agnetis. Prædicta vero Agnes eum non noverat, neque accipere volebat. Deinde vestem ejus lustravit, viditque vestem esse filii sui: et quia aliunde videbat filium suum esse, certius eum lustravit, atque agnovit.

238 Porro dictus infans extensus humi jacebat, uti mortuus: neque se, neque ullum e membris suis movebat, neque spirare cernebatur, neque ulla in eo erant vitæ signa: oculos habebat apertos, inversosque in capite instar mortui. Qui eum videbant et tangebant, dicebant se credere, vere mortuum esse; dicebantque, si viginti tales haberent filios, uno vivo commutatuos. Demum omnes, qui aderant, mortuum esse dicebant, matremque ejus monebant, ut eum sepeliri curaret. Mater dolens, pudoreque affecta de tali filii sui morte, morata adhuc est, neque eum tradere voluit sepeliendum, sed servare voluit usque ad diem sequentem. Margarita interpolatrix, quæ dolebat de hoc infante, quem enutriverat, eum cepit, dixitque non sepeliendum

in
Tuer mor-
tuus, ut
apparet.

* de Pontis-
arenensis
in Ms.

quod nullum
vita signum
in eo appare-
ret

in illo tempore; se enim, si quis manum ad-
A doveret, dentibus illum impetituram: itaque
impulsus non est. Deinde viri quidam illic præ-
sentes infantem e pedibus tenuere pendulum, ut
explorarent, an nihil ore eiceret: at nihil eje-
cit. Unde firmitus adhuc crediderunt mortuum
esse, monebantque ut sepeliretur. Ut vero cer-
tes exploraretur, mortuusne esset an vivus, co-
tus extructus est ignis; infantemque veste ex-
positum ad ignem calefecerunt, dique fricuerunt
tuum ignem istum: at numquam ideo ullum vi-
ad ignem percipere potuerunt. De nocte, me-
te sua Agnes, dictaque Margarita ipsius nutrix,
morantem hunc lecto imposuerunt, ibique serva-
infantem. Verum frigidus erat et rigidus, uti ab ini-
ruit: neque umquam perceperunt eum ullo mo-
tio: tantum.

239 Postquam dicta Agnes, memorati infan-
tis mater, recordata est se diu ante audivisse,
venerabilem sanctum Ludovicum, quondam Gal-
lie Regem, prodigia patrare et miracula in gra-
tiam eorum, qui eum in necessitate sua invoca-
bant, de venerabili hoc sancto Ludovico habuit
fiduciam, et vovitque, et dixit hæc verba: Do-
B mine sancte Ludovice, Dei amice, audi vi te
prodigia facere ac miracula grandia: redde hunc
mihi infantem vivum, ita ut vitam in eo perci-
piam, et cras mane pro eo offerendam tibi mit-
tam candelam, ejus longitudini parem. Ita vo-
vit ei infantem, cum ad hunc ipsum infantem
rursus videretur; tum etiam ne sibi vitio verte-
retur, quod obiisset tali morte tam subita, ac
penitentiam communem obire deberet de negli-
gentia in hoc ipso infante custodiendo. Memo-
rata Margarita dicti infantis nutrix, hunc specia-
liter vovit memorato sancto Ludovico, dixitque,
si venerabilis sanctus Ludovicus eum dicto
periculo liberaret, se nudis pedibus et in laneis
dictum infantem ad ipsius tumulum delaturam.
C Mane mater istius infantis misit Gaufridum de
Montligas præconem minorum f ad tumulum an-
te dictum cum candelam, quam promiserat. Mox
iter ingressus est memoratus Gaufridus, cepit-
que sarmentum e vite, quod existimabat paris
cum infante longitudinis, aut pede uno longius;
atque ubi venit ad fanum sancti Dionysii cande-
lam emit paris cum dicto sarmento longitudinis
duobus denariis, quos memorata Agnes ei de-
derat ad candelam emendam; qua empta, adivit
dictum tumulum, eamque incensam fixit, dicto-
que tumulo alligavit; atque oravit eum, qui il-
lo tempore erat custos ecclesie, ut illam ibidem
omnino consumi sineret, ac deinde Parisios re-
diit.

240 Interea, dum memoratus Gaufridus erat
in reditu, inter Capellam g et Parisios, ut con-
jici poterat, mater memorati infantis, ejusque
nutrix perceperunt aliquantulum vite esse in in-
fante: nam tacite admodum suspiravit. Illæ gra-
tias egerunt venerabili sancto Ludovico. Ubi il-
lic tantisper fuerant, rursus suspiravit: ex quo
certæ fuerunt, infantem vivere. Deinde memo-
ratus nuntius ingressus est domum dictæ Agne-
tis: poterat autem esse circa horam Primæ. Dixit
itaque memorata Agnes huic ipsi nuntio, bo-
na eum peregrinatione functum esse: dictum enim
infantem vivere, et suspirasse. Verum tota
illa die usque ad vesperam, neque mater dicti
infantis, neque nutrix umquam perceperunt,
quod manum moveret, vel pedem: neque, man-
ducavit dictus infans usque ad diem posteram.
Porro paulatim hic infans recreatus est, atque

ita sanatus, ut intra quindecim dies pristina va-
letudini omnino fuerit restitutus: præterquam
quod, antequam memoratum incurreret pericu-
lum, oculos haberet rectos et formosos, et dein-
de semper strabo fuerit, oculisque distortis.
Ubi dictus infans sanitati fuit restitutus, dicta
Petronilla eum interrogavit, quid facere voluis-
set in cella ista, quando ibi lapsus est. Respon-
dit ille, cum luderet turbine h suo, illum in
cellam incidisse, seque, quando descendebat in
cellam, ut reciperet turbinem suum, ibi la-
psum esse. Post hæc memoratus Gaufridus sanus
fuit et incolumis usque ad tempus inquisitionis
de hoc miraculo. Agnes la Bouchiere, quando
primum vidit dictum infantem ita sanatum, se-
cum dixit, futurum necessario virum probum:
nam a morte suscitatum esse: idem dixit mater
memorato Gaufrido coram inquisitoribus, scri-
bisque presentibus, qui dictum Gaufridum sa-
num perspexerunt et incolumem: pallidus tamen
admodum est, strabo, et utroque oculo luscus i.

ANNOTATA.

a De ecclesia parochiali SS. Gervasii et Pro-
thasii Parisiis agit Breulius in *Antiquitatibus*
Parisiensibus a pag. 806.

b Silva Leonum, vulgo la forest de Lions,
sita est in finibus pagi Velocassini in Normannia,
ut videri potest in mappis geographicis, et latius
exponit Valesius in *Notitia Galliarum* pag. 271
et seq.

c Numeri hic rursus sunt corrupti seu au-
ctoris negligentia seu describentium rito: nam
pro anno 1292 haud dubie substituendus 1282;
quippe ex iis, quæ dicuntur sub finem miraculi,
res peracta videtur, dum inquisitio de miracu-
lis jam erat inchoata, quæ crepta anno 1282.

d Colitur S. Barnabas xi Junii, tredecim
diebus ante S. Joannem Baptistam, cujus festivi-
tas 24 Junii celebratur.

e Parochiam S. Mederici inter Parisienses re-
censet mox laudatus Breulius pag. 822.

f Præco vinorum, Gallice crieur de vins, est
homo, qui vinum venale per plateas prædicat,
manuque lagenam cum scypho circumferens, ex
illo gustandum offert emere volentibus. Abolita
est hæc consuetudo Parisiis; at perseverat etiam
num in multis Provinciæ urbibus, ut me docuit
laudatus antea Soucietus noster.

g Capella, la Chapelle, vicus inter utram-
que urbem est media fere via.

h Gallice Cabot vel sabot ambigue scriptum
legitur. Sabot autem in *Dictionario Philiberti*
Monet exponitur turbo pugnalis, licet vel cal-
ceum ligneum, vel equi ungulam etiam signifi-
cet. Deinde Menagius in *Dictionario etymologico*
ad vocem sabot testatur, a Turonibus aliisque
sabod vel cabod dici.

i Ex his aliisque hujusmodi mire elucet au-
ctoris sinceritas, qui ne quidem prætermittere
voluit illa, quibus beneficii magnitudo videba-
tur minui. Ceterum, an hic infans omnino fue-
rit mortuus, aliorum esto judicium. Videri pos-
sunt, quæ notata sunt ad primum miraculum
lit. b.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

CAPUT IX.

Cujusdam pedes, crura, femora apud tumulum sanata : Soror abbatiæ Liliæ malo immedicabili, quo dudum laborabat circa oculum, liberata : cilicia, ac flagrum ferreum sancti Ludovici in dicta abbatiā servatum.

ix.
Quidam, ex
cruris duobus
* le Cavetier
a

* à l'ourme
Gautier

Anno Domini nostri MCCLXXI mense Junio Rodolphus Cavetierus *, annorum triginta et ultra, natus in Fourmont diocesis Lexoviensis a, habitans Parisiis per annos sexdecim in parochia sancti Mederici, læsus fuit ante Natalem Domini hujus anni in pede dextero circa hallum. Postquam aliquanto temporis spatio sic fuerat affectus, dictum malum acutum apertum fuit, multamque ejecit putredinem: cumque eleemosynæ quædam distribuerentur ante Natalem Domini extra Lutetiam ad Ummum Galteri *, dictusque Rodolphus eo ivisset; propter densam valde turbam læsus fuit in memorato pede dextero, atque ita agrotavit per decem menses, et ultra. Nihilominus adhuc per se incedebat, ac sine fulcris, et lucrabatur opificium suum exercendo. Deinde malum increvit, atque ascendit ad femur, genuque dexterum: ac membra ejus rubescere cœperunt, et intumescere. Ab eo tempore incedere nequit sine fulcris, ingentique labore; neque artificium suum exercere potuit; at mendicare eum oportebat. Tunc foramen ortum est supra genu dicti Rodulphi; deinde et foramina orta sunt in ejus femore, et infra genu, in parte femoris posteriore, intus et foris, ita ut essent octo, quæ multum fœtoris, putredinisque ejiciebant. Porro unum foraminum illorum tam latum erat et profundum, ut ovum gallinaceum, vel nux magna illi posset imponi: alia vero ea erant latitudine et profunditate, ut digitus hominis minor usque ad juncturam primam in iis esse posset. Porro timebant aliqui ne ossa juncturæ putrescerent, perque foramina memorata egrederentur propter fœtorem, putredinemque, quæ femur istud per dicta foramina ejiciebat.

claudus apud
sepulcrum

242 Memoratus Rodolphus ter peregrinatus est Noviodunum ad sanctum Eligium pro sanatione sua; semel per se, priusquam fulcris uteretur, violentia adhibita summa, summoque labore, ita ut non nisi duabus leucis præterpropter quotidie procederet. Adhæc multas requisivit medicinas, quibus contra morbum suum usus est. Nihilominus neque medicinæ, neque peregrinationes quidquam ei profuerunt ad malum memoratum depellendum. Quin imo adeo medicinæ, peregrinationesque memoratæ ei non profuerunt, ut cum unum dictorum foraminum clauderetur, aliud extemplo sic nasceretur, ut inde non liberaretur, neque ullum sentiret solatium; ita ut homines, qui ejus commiseratione tangebantur, ei dixerint, ut iret ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ubi miracula fiebant, ægrique sanabantur; ac prius confite-

retur de peccatis suis. Dictus Rodolphus de peccatis suis confessus est presbytero sancti Mederici, deindeque memoratus Rodolphus iter aggressus est tempore Dionysiopolitanarum nundinarum, quæ nuper sunt transactæ, ab octo annis, nimirum anno Domini nostri MCCLXXVI, ut fulcrorum ope perveniret ad tumulum supra dictum. Postquam memoratus Rodolphus venit Dionysiopolim, ivit ad tumulum memoratum, ac invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, quem poterat ac sciebat optime, ut sanitatem sibi redderet. Ibat tamen hora prandii ad hospitium suum comesturus, deindeque redibat ad dictum tumulum, eratque ibidem usque ad vesperras.

243 Quando memoratus Rodolphus venit ad dictum tumulum, memorata foramina putredinem emittebant, et fœtorem. Verum ab eo tempore, quo venit ad sepulcrum memoratum, recreari cœpit ex morbo suo: cumque apud tumulum memoratum subsisteret diebus circiter novem, de die in diem ita melius habebat, ut memorata foramina desinerent fœtorem ejicere, obducique cœperint. Crusta erat obductum foramen maximum, quod tam profundum erat, quando venit ad sepulcrum, ut nux eo recipi posset foramine; aliaque tria tam lata erant et profunda, ut minor digitus memorati Rodulphi usque ad primam juncturam iis posset imponi: quæ membrorum foramina integre clausa fuerunt intra novem dies. At supra majus foramen manebat adhuc crusta prædicta; nihil tamen deinceps ejecit, neque putredine fluxit. Adhæc intra novem dies memoratus Rodolphus ivit per ecclesiam sancti Dionysii per se, sine fulcris, sine baculo, alioque subsidio; reliquitque fulera sua apud sepulcrum dictum. Transactis novem diebus ante dictis, dictus Rodolphus rediit Parisios sine fulcris, sine baculo, et sine alio adjumento, integræ valetudini restitutus, obivitque artificium suum, aliaque sua negotia, quemadmodum alius homo sanus. Crustula etiam, qua majus foramen obductum erat, nihil ejecit putredinis, postquam Parisios rediit; sed aruit, ac decidit: reliquitque ibi sanati vulneris vestigium nitidum et pulchrum, uti etiam in aliis foraminibus. Inquisitores dicti miraculi, eorumque scribæ viderunt Rodolphum memoratum sanum, atque ex morbo memorato restitutum, incedentem per se, sine scipione, alioque subsidio, libere ac festine, instar alterius viri sani: adhæc viderunt pedem ejus dexterum, femurque, genu, et supra genu, ac decem circiter conspexerunt cicatrices vulnorum obductorum, ex decem ante dictis foraminibus, alias minores, majores alias plane solidatas.

244 Anno Incarnationis MCCLV soror Clementia Senonensis * conversa abbatiæ Liliæ prope Melodunum, Ordinis Cisterciensis, in diocesi Senonensi, malum habebat inter oculum et nasum; quod vocabatur Gutta fistula c, et habebat ibi foramen, cui festuca poterat immitti, ex eoque foramine humores per malam decurrebant lacrymis similes; ac pellis mala, per quam dicti humores decurrebant, multum splendebat. Quando dicta Clementia digito suo premebat prope locum hujus mali, satis putredinis ex illo foramine procul exsistebat: idque sæpe faciebat. Post aliquod temporis spatium sub oculo sinistro prope nasum vesicula exorta est, nigroque erat in carne ab utraque parte istius vesiculæ. Hæc fuit per octo circiter dies paululum inflata, deinde dicta vesicula per se aperta est, cœpit-

III.
Soror conventus
sa Ordinis
Cisterciensis
de Sens

A. REGINE
CONFESSARIO.

ubi hoc malo
liberatur.

248 Postquam dicta Clementia reversa fuit ad abbatiam Lili, nihil umquam deinde mali sensit occasione morbi supra dicti; at omnino restituta fuit ex illo malo et sanata solo miraculo, non modo naturali, ullave alia ratione. Atque ab ea die, qua dicta Ermengardis, dictaque Clementia redierunt ad abbatiam Lili, memorata Clementia deinde semper conspicua est sanata, et libera a dicto morbo, vivebatque tempore inquisitionis de hoc miraculo, neque ullum ibidem habebat foramen, sed oculo erat formoso, neque ullus erat tumor, neque ulli defluebant humores, ut solebant. Dicebat quoque memorata Clementia dictae Ermengardi: Quare non curas manifestari hoc miraculum, quod Deus, et venerabilis sanctus Ludovicus operatus est in me? Morbo enim meo liberata sum. Adhæc testes, de hoc miraculo interrogati, responderunt, dictam Clementiam restitutam esse ex morbo prænominato per merita venerabilis sancti

Ludo-

A. REGINÆ
CONPRESSARIO.

Ludovici, quem sanctum credebant. Scire oportet in memorata abbazia Liliæ esse cilicia, quæ sanctus Ludovicus gestabat, dum viveret; unum factum per modum subaculæ, defluens infra cingulum; alterum compositum in modum trium quatuorve cingulorum, quorum alia sunt palmæ latitudine, alia trium aut quatuor digitorum. His adjuncta est catenula ferrea, qua in corpus suum animadvertibat. Verum hic non refertur, quo modo memorata abbazia isthæc accepit.

ANNOTATA.

a Lexovium, vulgo Lisieux, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, in illius vicinia quæri potest vicus Fourmont, quem non inveni.

b Hæc referuntur ad tempus, quo inquisitio de hoc miraculo instituta est. Cum autem nundinæ habeantur Dionysiopoli mense Junio, ac inquisitio habita sit post illas absolutas, inquisitio illa habita est anno 1282, adeoque ab anno 1276 numerari integre non possunt octo anni.

B c Gallice, goute flegre. Indicatur defluxio orta ex fistula, seu ulcere calloso et sinuoso: nam per guttam frequenter humorum defluxio significatur, quæ ut varia est, ita varios significat morbos pro varietate vocum adjunctarum. Videsis Glossarium Cangii ad vocem gutta.

CAPUT X.

Tuber in gutture pueri apud tumulum sponte ruptum: tremor alterius infantis sublatus: claudogressus restitutus.

III.
Puer ingenti
tubere laborat
in gutture.

a
b

Quando Joannes, filius Aleidis de Fresnes, diocesis Teruannensis a, quæ habitabat Parisiis viginti annorum spatium in parochia sancti Joannis in Greva b, agebat tres circiter annos cum dimidio, sanus erat atque integra valetudine. Tempore quodam matutino, cum hic infans de lecto surgeret, ad dexteram oris partem hujus infantis infra aurem exortus est tumor, apparens forinsecus instar ovi gallinæ; cepitque dictum malum tanto incremento augeri, adeoque se extendere sub mento usque ad aurem alteram, ut intra annum totus ille locus hoc tumore fuerit oppletus usque ad os pectoris ipsius, ita ut parum abesset, quin ipsius jugulum seu guttur tam crassum videretur, quam caput ipsius. Caro istius loci erat inflata et dura, neque rubra erat, sed candida, uti alia istius infantis caro. Adhæc quia memoratus infans nec collum vertere poterat nec caput, nisi simul humeros inverteret, neque liquide audiebat propter hoc malum, memorata Aleidis duxit prædictum infantem Parisios ad regem, qui ibidem erat, quoniam jam dudum dicto malo laborasset. Rex eum de more tetigit, at nihil id ipsi profuit: mansitque toto sequenti anno in eo, in quo antea fuerat, statu; ac deteriore etiam.

230 Porro cum memorata Aleidis, et Arnulphus, dicti infantis pater, ejus eo tempore maritus, intellexissent prodigia et miracula facta

esse ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici Dionysiopoli in vicinia sua, venerabilemque sanctum Ludovicum in vita sua homines hujusmodi morbis liberasse, atque adhuc liberaturum; dicta Aleidis ejusque maritus voverunt ac promiserunt, ducturos se ad tumulum venerabilis sancti Ludovici memoratum infantem filium suum. Itaque die quadam Dominica, octo annis ante astatem anni, quo examen hujus miraculi fuit institutum, inter festum domini sancti Joannis et mensem Augustum, tempore, quo secari solet frumentum, nimirum anno Domini nostri MCCLXXIV, duxerunt memoratum infantem Dionysiopolim ad sepulcrum dicti sancti Ludovici; et infantem dictum permiserunt curæ Ermengardis Silvanectensis*, uxoris Radulphi, qui vinum exonerabat Parisiis, Jomumque suam ad alia sua negotia redierunt. Memorata Ermengardis ducebat quotidie dictum infantem ad sepulcrum memoratum, eumque ibidem servabat de die; noctu vero cubabat in hospitio quodam ejusdem urbis. Die Martis tunc proxima, dum memoratus infans erat ibi cum dicta Ermengarde apud sepulcrum dictum, tuber memoratum disruptum est ad partem sinistram, multumque eiecit putredinis. Die Mercurii tunc sequente, cum memorata Aleidis, dicti infantis mater, venisset Dionysiopolim visura filium suum, invenit memoratum infantem apud tumulum; et prænominata Ermengardis dixit, tuber Joannis esse disruptum, multumque putredinis eiecisse hac ipsa die Mercurii. Præcepit igitur dicta Aleidis memoratæ Ermengardi, ut servaret ibidem infantem, donec novem dies præterissent a die Dominica prænominata. Ita fecit memorata Ermengardis, eoque pacto dictus Joannes fuit ibidem diebus novem, quibus malum memoratum sponte ruptum est miraculo, idque subito virtute divina, dum memoratus infans jacebat in gremio dictæ Ermengardis apud tumulum.

231 Transactis novem diebus, memorata Ermengardis rediit Parisios cum dicto infante ad domum patris matrisque infantis. Postea in dicto tubere ortus est quidam rubor, majorque tumor, pluraque ibidem nata sunt foramina, tria nempe vel quatuor, e quibus putredo scaturiebat deinde per annum et ultra, quo recreabatur infans, ac melius habebat. Hoc in statu fuit infans duobus annis tunc sequentibus, quibus pure illic collecto ac coadunato adeo fuit expurgatus sine alia medicina adhibita, ut memoratum tuber intra biennium prorsus discesserit, atque evanuerit, gutturque fuerit sanum, uti antea; ac infans ex hujusmodi malo prorsus fuerit restitutus. Nihilominus vestigia foraminum memoratorum ibi manserunt, quæ etiamnum apparent. At vero ab illo tempore memoratus infans nihil ex dicto malo passus est, aut sensit: neque dictum malum apertum fuit lamella, aut scalpello incisum, aut vi disruptum, sed sponte sua per miraculum apertum est, idque derepente virtute divina, cum infans jaceret in gremio dictæ Ermengardis apud hunc ipsum tumulum, ut supra dictum est. Inquisitores, et scribæ eorum aspexerunt diligenter dictum Joannem, ac viderunt integre sanatum esse, sanatusque esse videbatur a longo tempore: apparebant et quinque vulnerum cicatrices ab una aure usque ad alteram locis antedictis, plane consolidatæ, relictæque quasi ex malo antiquo.

232 Anno Domini nostri MCCLXXXII, men-

se

III.

infans tremul.

A se Augusto, octo transierant anni, et amplius, cum Joannes, tunc infans anni unius et medii præterpropter, filius Mariæ de Fresnai episcopi e in agro Bellovacensi, habitantis Dionysiopoli, incidit in morbum, quo membra ipsius ab una parte, nimirum pes, manus, totum caput, et labia perpetuo sine intermissione tremebant. Memorata Maria mater dicti Joannis, quem habuerat ex Stephano primo marito suo, cunisque imposuerat infantem ætatis prædictæ vesperi diei Martii in æstate, sanum tunc et valetudine integra, sine ullo tremore, ulloque morbo in eo apparente, quia audiebat hæc ipsa nocte infantem conquerentem, accendit candelam, ac cunas lustravit, ubi cubabat infans ante lectum dictæ Mariæ, viditque fascias, quibus involutus erat, sanguine infectas : unde multum fuit exterrita. Levavit igitur memoratum infantem e cunis, et tunc percepit membra dicti infantis; (verum non recordatur cujus lateris; nam multum interfluxit temporis; videtur tamen ei fuisse ad latus sinistrum) nempe pedem, manum, totum caput, labiaque, tremiscere sine intermissione. Involvit ipsum fasciis aliis, utpote nescia, quid de eo præterea factum oporteret, tremementem hoc modo cunis iterum imposuit. Porro nullus tunc domi erat præter ipsam solam cum infante; memoratus enim Stephanus ipsius maritus Pisciacum profectus erat ad nundinas.

ad carnas nequidquam potius educimus

253 Postea dictus morbus tenuit semper memoratum Joannem, ita ut ipso etiam tempore, quo lactabatur, eo vexaretur. Caro quoque dicti infantis magis illa parte cærulea erat et glauca, quam parte altera. Duravit morbus memoratus ad annum præterpropter, quo vexabat infantem etiam dormientem : dicebantque vicini ipsius infantem omnino esse desperatum. Porro memoratus infans, priusquam malo memorato correptus est, sanus erat, et valetudine integra, sine tremore, aliove morbo, ac per se incedebat, quemadmodum incedunt infantes. Mater autem nullam adhibuit medicinam contra malum istud, sed id celavit ex pudore qualicumque. Attamen dicta Maria infantis hujus mater eum portavit ad ecclesiam sancti Sulpitii, ad ecclesiam sancti Leonardi *d*, alioque, quo peregrinationes in illo tractu instituebantur; verum *d* id dicto infanti non profuit : et dicebat memorata Maria, se portasse infantem suum prænominatum ad diversas istius tractus ecclesias, ut ibidem sanaretur; sed illi nihil profuisse, vel ad valetudinem conduxisse.

apud S. Ludovici sepulcrum

254 Post hæc, cum multa prodigia facta essent apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, multique ægroti convenirent ad tumulum memoratum; dictum est memoratæ hujusce infantis matri, ut memoratum infantem ad tumulum dictum portaret, Dominiuumque nostrum precaretur, ut eum liberaret per merita sancti Ludovici. Tandem etiam vicini matris dicti infantis ei dixerunt : Benignos habemus Sanctos in ecclesia nostra sancti Dionysii; ferto infantem tuum ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut Dominus noster eum ibidem sanare dignetur per preces ipsius. Portavit igitur dicta Maria memoratum infantem eodem anno post Pascha ad memoratum sepulcrum, mansitque ibidem cum ipso diebus pluribus, ac promisit se eo portaturam infantem diebus novem, sperans valetudini ibidem restituendum. Ubi tribus diebus eum illic tenuerat, infans manifeste recreabatur ex illo tremore, morboque supra commemora-

to : satis enim diminutus erat solitus tremor : (a tempore tamen, quo portatus est, usque ad diem tertium, tremebat, uti consueverat.) Caro etiam istius partis affectæ, quæ cærulea erat tempore supra dicto, alterius facta est coloris, cujus erat alia pars dicti infantis sana.

tremore liberatur.

255 Hoc modo dicta Maria tenuit dictum infantem apud sepulcrum memoratum, donec novem dies complerentur. Nona die hæc ipsa Maria conspexit infantem jacentem apud tumulum memoratum, quando solemne Sacrum cantabatur in ecclesia sancti Dionysii, viditque infantem non conqueri, neque dolorem pati in ullis membris, ullave sui parte. Qua de causa gratias egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Cantato Sacro, retulit filium suum domum magno cum gaudio integre sanatum, ac restitutum ex illo tremore, idque sub finem dierum novem. Quando memorata Maria redibat a dicto tumulo, dicebat vicinis suis, filium suum dicto tremore liberatum esse. Quapropter vicini iverunt visuri eum propter miraculum, diligenterque eum conspexerunt, ac satis perceperunt, infantem integre sanatum, nullaque corporis parte tremementem, sed omnia membra sua tenentem firma, fixa, et quieta, sicuti alium infantem sanum. Atque ita, postquam conspectus fuerat ager et tremens, paullo post conspectus est integre restitutus ex supra dicto morbo. Vixit deinde memoratus infans sanus, valens, et formosus sine ullo tremore tribus annis, aut circiter, ac incedebat per se sine alio subsidio, quemadmodum alius infans sanus, usque ad mortem suam. Passim etiam dicebant vicini, dictum infantem hoc morbo supra dicto liberatum fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

xxiv.
Claudio ac languido

256 Cum longo jam tempore Richardus de Briquerville, vestium sarcinator, diocesis Bajocensis *e*, habitasset in urbe sancti Dionysii in domo Thomasiæ sororis suæ, eodem loco habitantis, fuissetque sanus et validus, atque incederet uti alius homo sanus, incidit in morbum gravem quatuordecim annis ante tempus examinati hujus miraculi. Qua de causa incedere non poterat, nisi fulcris sub axillis nixus; neque pedibus suis poterat insistere; cumque fulcrorum ope incedebat, vix pedes humi flegebat, sed post se attrahebat, magnaue vi ac labore ingenti fulcris incedebat : vultum quoque ejus bene consideranti languidus omnino videbatur et ægrotus. Non mendicabat dictus Richardus, sed vestes consuebat, quo lucrabatur sibi quandoque victum : tamen soror ejus prædicta, uxor Rodulphi Gimbel, ei succurrebat; ferebatur et sufficientia habere bona hereditaria in patria sua. Morbus hic illum tenuit quatuor annis præterpropter, fulcrisque incedebat : qua de causa memoratus Richardus postea discessit ad dictum vicum Briquerville *f*, eo tendens ope fulcrorum. Post hoc tempus in æstate quadam, tempore nundinarum Dionysiopolitanarum, Guilielmus dicti Richardi frater, qui studiis vacabat in urbe sancti Dionysii, cum memoratus Richardus venisset, ei dixit : Frater, ito Dionysiopolim, atque esto illic apud tumulum venerabilis sancti Ludovici; Deus enim multa ibidem operatur miracula propter venerabilem sanctum Ludovicum ad ejus tumulum.

gressus apud tumulum restitutus.

257 Memoratus itaque Richardus ad dictum sepulcrum se contulit, cumque frequentavit, jacens ibidem alios inter ægrotos apud tumulum memoratum. Invocabat venerabilem sanctum Ludovi-

dovi-

A. REGINE
CONFESSARIO.

dovicum, eumque orabat, ut sibi sanitatem restitueret. Porro die quadam hic Richardus ibidem sanatus est, incedens sine fulcris, sine baculo, ac sine adjumento alio, recto super pedes corpore: rediitque ab ecclesia sancti Dionysii ad domum sororis suae prænominatae, omni ex parte dicto morbo liberatus. Et sane die precedente in illa ipsa hebdomada memoratus Richardus aeger incesserat ope fulcrorum, tantoque labore, quanto solebat, ac fuerat apud tumulum. Quin illa ipsa die, qua fuit sanatus, iverat, veneratque fulcris ad sepulcrum memoratum, sicuti solebat, atque erat ibidem cum aliis aegrotis. Tunc vero, quando sanatus fuit, ut supra dictum est, rediit ad domum dictae sororis suae sine fulcris, sine scipione, sine ullo alio subsidio, in pedes erectus. Vicini igitur sororis ipsius venerunt domum ipsius, dictum Richardum visuri, summamque illi demonstrabant laetitiam propter miraculum: soror vero ejus praedicta gaudio lacrymabatur. Ex vicinis multi cœnarunt illa nocte in domo memoratae sororis propter laetitiam, qua afficiebantur. Post hæc dictus Richardus substitit longo tempore in urbe sancti Dionysii sanus et validus, iens rediensque recto super pedes corpore, sine fulcris, sine baculo, alioque hominis subsidio, quemadmodum vir alius sanus, deindeque Dionysipoli discessit.

ANNOTATA.

a Teruanna Gallis Teroüanne, urbs fuit episcopalis sub archiepiscopo Remensi, ac caput Morinorum ad Legiam flumen. Verum cum sæpius belli occasio fuisset, capta a Carolo V imperatore, ejus imperio eversa funditus ac solo æquata est.

b De parochia S. Joannis in Greva vel Gravie, vulgo en Greve, agit Breulius a pag. 810.

c Fresnai l'evesque. Vicum Fresnai in mappis Blavianis invenio tribus fere leucis Bellocaco distantem.

d Celebris est S. Leonardi cultus Corbiniaci in Nivernensi provincia, ut pluribus dicitur cum Acta ejus venient illustranda.

e Bajocæ, vulgo Bajeux, urbs est in Normannia inferiori, episcopalis sub archiepiscopo Rotomagensi.

f Vicum opinor esse. Multi autem vici hujus fere nominis notantur in vicinia Bajocarum.

D

CAPUT XI.

Quidam, irridere solitus orantes apud tumulum, neque ipsi Sancto parcens, subito malo percutitur, deindeque apud tumulum sanatur: ejusdem duo filii diuturna febris liberati: claudus restitutus: presbyter sola Sancti invocatione timore vultus liberatus.

Anno Domini nostri MCCLXXV circa festum sancti Dionysii Hugo de Norenthone, diocesis Lincolnensis a coriarius, qui habitabat in urbe sancti Dionysii, atque ibidem habitaverat triginta annis, ridebat eos, qui carrebant ad tumulum sancti Ludovici; dicebatque Henricum Angliæ regem virum fuisse mediorum venerabili sancto Ludovico, et ridebat illos, qui ex pietate osculabantur sepulcrum memoratum: cumque hic ipse Hugo aliquando esset in ecclesia sancti Dionysii, cepit, humique projecit duas candelas, tumulo antedicto impositas, in odium hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici, quia Dionysipolitani, qui aderant, invehebantur verbis in dictum Hugonem, atque in regem Angliæ supra dictum. Hac de causa Ermemborgis uxor ejus illum reprehendebat: at nullo modo se emendabat. Postea, cum memoratus Hugo vice quadam exiret cum aliis hominibus ab ecclesia, venissetque usque ad forum, quod est circa aream templi sancti Dionysii, de repente et subito ita impeditus fuit genu et crure, ut progredi non posset. Qua de causa Joannes de Gonnese sutor hunc ipsum Hugonem humeris suis domum reportavit. Tunc qui aderant, illi dicebant: Merito hoc tibi accidit propter irrisionem, qua impetiisti venerabilem sanctum Ludovicum. Videbatur autem os crucis dicti Hugonis loco suo motum atque inversum, ita ut nullo modo se movere posset. Jussit illud sibi extendi, ut perspiceret, an rediret ad locum suum: at nihil hoc eum juvit. Fuit dictus Hugo magno vexatus languore et dolore magno tota illa die nocteque sequente.

259 Languescenti hoc modo in lecto suo Hugoni suasit memorata Ermemborgis ejus uxor, ut venerabili sancto Ludovico, quem offenderat irriseratque, votum faceret, ejus invocaret opem, seque ad ipsius sepulcrum portari juberet. Vovit memoratus Hugo venerabili sancto Ludovico, seque ad ipsius sepulcrum portari curavit per Joannem de Gonnese. Porro quandoquidem dictus Hugo illa nocte tanto cruciatus fuerat dolore, ut crus suum memoratum movere non posset, neque uxor ipsius cum ipso tunc eodem lecto cubaret; dum ad preces matutinas signum dari audivit, ad se rediit, ipsumque vehementer pœnituit, se irrisisse venerabilem sanctum Ludovicum. Itaque apud se vovit, pieque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi valetudinem redderet, atque ignosceret,

quod

E

xiv.
Quidam S.
Ludovicum
juris sub
episcopo
percutitur.

verum, cum
ipsum injura
percuteret, ad
sepulcrum
delatus.

A quod ipsum irrisisset : curaturum se, ut ad ipsius tumulum deportaretur, ibique candelam oblaturam pari cum crure suo longitudine. Atque ad sepulcrum memoratum se deportandum curavit per Joannem de Gonnesse.

260 Postquam eo perductus est, stetit ibidem solo pede sano nixus, incubuitque sepulcro, ac candelam suam obtulit. Adhæc magna devotione oravit venerabilem sanctum Ludovicum modo dictum, ut sibi ignosceret, maloque se liberaret. Orans autem hoc modo, eadem hora magis se recreatum subito sensit in genu prædicto, crureque mirum in modum tumido. Provolutus est in genna apud dictum sepulcrum, in genu etiam affectum, fuitque hoc situ tandiu, ut homo interea incedere potuisset ad geminum circiter sagittæ jactum. Quo facto, surrexit ac pedibus institit, dixitque quod se integre sentiret sanatum, tumulumque osculatus est, quod nullo umquam tempore fecerat. Sublato omni dolore, depulsoque a prædictis genu et crure, discessit ab ecclesia, domumque suam se recepit. Ab eo igitur tempore usque ad tempus examinati hujus miraculi memoratus Hugo sanus fuit et validus dictis membris; neque deinde dictum malum sensit, nisi quando celeriter currebat, tunc punctionis aliquid illic experiebatur : verum dum passu suo vulgari incedebat, nihil ipsum impediebat, neque ullum experiebatur incommodum in membris antedictis. Ceterum testes hujus miraculi credebant, dictum Hugonem ex morbo antedicto restitutum fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

261 Post hæc longo tempore ante hanc inquisitionem, cum die quadam mensis Augusti Guilielmus et Leonardus, filii memorati Hugonis, dictæque Ernemburgis, comedissent intestina bovina, paullo post eadem die eademque hora febris vehemens memoratos invasit infantes, eosque longo tempore vexavit quotidie. Deinde memorata febris fuit tertiana, tum quartana : in eoque fuerunt statu a mense Augusto prænominato usque post Pascha ad festum circiter Domini nostri in caelum Ascendentis : atque eadem hora febris memorata corripiebat ambos infantes, eadem hora ambos relinquebat. Pater eorum variis Sanctis eos vocit, ad multas ducti fuere ecclesias, sed nihil id profuit. Vocit illos sancto Theobaldo in Ansois *b*, misitque virum pro eis ad locum istum; nihil id prorsus eos juvit : adhæc eos duxit ad ecclesiam sancti Theobaldi de Vineâ prope Latiniacum *c*; sed et illud frustra. Deinde, dum memoratus Hugo recordatus est, se sanatum fuisse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, dixit se eos ducturum ad dictum tumulum, devovitque eos venerabili sancto Ludovico. Tempore itaque quodam matutino ante Primam dictus Hugo duxit memoratos filios suos ad dictum tumulum cum candelis, fueruntque apud tumulum memoratum post Primam usque ad Tertiam. Porro febris dicta ambos filios corripere solebat ante Tertiam : unde percipientes se dicta febris non vexari, horamque præterisse, qua febris istæ eos corripere consueverat, dixerunt existimare se esse sanatos; ac tum domum suam abierunt tam sani, ac restituti ex febre memorata, ut numquam deinde illius habuerint accessum.

262 Cum Richardus Laban ex Lerni diocesis Suessionensis, natus quinquaginta annos et ultra, esset olim saltuarius regius in silva Rotomagensi, circa festum Purificatæ Virginis, anno

Domini nostri MCCLXXVIII, ac persequeretur quosdam, qui ligna e silva auferabant, dum fossam transilit, graviter se læsit in claviculo pedis dexteri; circaque hunc locum, ab eo tempore continuum ibidem dolorem passus est, quamvis magis doleret una vice quam altera, ita ut memoratus Richardus per tres, quatuorve annos claudicaret, baculumque eo tempore manibus gestaret, ut melius se sustentaret. Saltuarii alii fictionis insimulabant memoratum Richardum, at dictus Richardus se excusabat, affirmans consuetis juramentis, verum non esse, quod fingeret. Hujusce rei ut facerent periculum, ei baculum auferabant, et longe projiciebant : verum satis magno cum angore incedebat, uti apparebat ex specie externa. Hæc de causa memoratus Richardus multorum Sanctorum invisit ædes sacras : at nequaquam hoc modo sanitatem adipisci potuit. Adhæc cum invisisset ecclesiam Domine nostræ Bononiæ maritimæ; nullum hinc consecutus est solatium, dum domum rediit.

263 Quando uxor ejus illum vidit in eodem hoc statu, ei dixit obortis lacrymis, multa facta esse prodigia apud tumulum sancti Ludovici, eoque ipsi eundum esse; at confiteretur peccata sua, priusquam eo veniret. Quapropter memoratus Richardus bene de peccatis suis confessus est presbytero suæ parochiæ, multaque cum diligentia. Dein iter aggressus est, venitque Dionysiopolim anno Domini nostri MCCLXXXII die Sabbati, v Septembris. Mox adivit tumulum venerabilis sancti Ludovici, atque emit in dicta ecclesia arcum cereum femori similem, eumque imposuit prædicto tumulo, fundens ibidem preces, oransque venerabilem sanctum Ludovicum, ut valetudinem sibi dignaretur restituere. Adhæc dictus Richardus plorabat apud tumulum memoratum, atque erat flexis genibus. Postquam ibi fuerat aliquanto temporis spatio, quantum insumeret qui per leucam unam vellet incedere, cum surgere vellet, sensit se memorato loco recreatum. Ubi in pedes se erexit, pede isto affecto terram percussit, seque stricte admodum ligari jussit : ibatque recto prorsus corpore, sine baculo, alioque subsidio. Porro terram pede sic percuciens, nihil sibi nocuit, neque ullum inde malum sensit : unde cum se integre restitutum sentiret, ibidem præ gaudio flevit. Tum gratias egit venerabili sancto Ludovico, domumque suam repetiit sanus et validus. Deinde memoratus Richardus incessit bene, diu, corpore recto, sine baculo, alioque adjumento; atque eo modo venit ad inquisitores, eorumque scribas cum Gervasio, et Guilielmo de Villers hujus miraculi testibus die Mercurii, ix Septembris.

264 Anno Domini nostri MCCLXXIV circa festum sancti Joannis Baptiste, cum Garimundus presbyter parochus ecclesiæ de Bailli *d* in diocesi Carnotensi, quinquaginta octo annorum et ultra, equitasset die quadam a domo sua Parisios usque quatuor leucarum itinere, parumque ac tenuiter se vestivisset, quia aestum esse illa die existimabat, inter equitandam frigore correptus est propter ventum ei incumbentem. Deinde tertia quartave die, cum equitaret a domo sua Pisciæ *e*, ubi duæ numerantur leucæ, paucis tectis vestimentis, eodem modo frigit. Die Lunæ tunc proximæ sequente, quando dictus Garimundus de lecto suo surgebat matutino tempore, vultum habebat tam crassum tamque tumidum, ut ab utraque parte pari cum naso esset altitudine. Memoratus tumor, qualis modo dictus

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

apud sepulcrum sanatus.

E

F

XXIX.

Quidam parochus horrido faciei tumore deformis.

d

e. Poissi

A. REGINÆ
C. N. FESSARIO.

est, in vultu fuit diebus quatuor, neque auctus neque diminutus, ita ut aspectu esset horribilis. Neque ibidem rubebat, neque dolore affliciebatur, neque conquerebatur, se ullum sentire incommodum. Consueverat dictus presbyter offerre quotidie Missæ sacrificium, neque unquam ideo prætermisit Sacrum cantare diebus singulis. Die Veneris sequenti dictus presbyter Sacrum cantavit, eademque die, dum hic ipse presbyter celebrabat, quædam mulieres eo venerunt, peregrinatae ad visendum sancti Sulpitii, aliorumque, quæ ibidem sunt, reliquias. Porro necessum fuit, ut memoratus presbyter dictis mulieribus has ipsas ostenderet reliquias, illaque ipsum in facie conspicerent: de quo vehementer erubuit. Postquam memoratæ mulieres inde discesserant absoluto Sacro, memoratus presbyter consedit in sede prope altare posita, et quamvis memoratum malum magna patientia pertulisset a tempore, quo ei supervenerat, de eoque gratias Deo egisset; dictitans secum, non potuisse accidere, ut hoc malum pateretur, nisi in bonum suum, quandoquidem Deo id ita visum esset:

B 265 Nihilominus eo tempore, sedens prope altare post Missam, recordatus est venerabilis sancti Ludovici, vitæque ipsius probæ, atque operum, quæ exercebat in vita: credebatque, uti dici audiverat, Dominum nostrum omnipotentem miracula operari propter venerabilem sanctum Ludovicum. Itaque intra se hæc protulit verba: Domine sancte Ludovice, si in statu es, sicut creditur, ut Deum orare possis, et si verum est, quod de te dicitur; quoniam vehementer te amavi in vita tua, et neque honestum est, neque decorum, ut servus Regis regum tanta affectus sit deformitate, quanta in facie mea est; eum precare, ut ea me liberet. His dictis verbis, mox sedens in somnum incidit: atque ubi dormierat tamdiu, ut semel recitari potuisset PATER NOSTER, uti videbatur memorato Garimundo, certe simul ac exigilavit, reperit se integre sanatum, ac liberatum dicto tumore utriusque faciei suæ partis, non aliter quam si numquam ullum habuisset malum, nullo relicto in vultu istius tumoris vestigio, neque alio quoquam nocumento. Toto autem tempore, quo tenebatur prædicto malo, nullam, ut curaretur, adhibuit medicinam: verum dicebat, quandoquidem Domino nostro placebat, ut in tali esset statu, id et sibi omnino placere. Neque incantamenti usus est propter dictum morbum, neque curavit, ut illa adhiberentur pro liberatione sua. Sed pro certo asseruit memoratus presbyter, se credere sola invocatione venerabilis sancti Ludovici, quam ex pietate erga ipsum adhibuit, sanatum se fuisse modo supra dicto, idque ab eo tempore.

ac gratias
actus ejus
deinde in-
sit tumulum.

C 266 Sacro cantato, uti supra dictum est, postquam memoratus Garimundus aliquo tempore fuerat in dicta ecclesia, domum rediit, dixitque Joanni clerico suo, ancillæque suæ Elisabethæ, ibidem præsentibus, se sanatum esse. Unde dicti servi, eum intuentes, viderunt omni ex parte liberatum esse dicto tumore, ita ut non videretur ibi quidquam mali aut tumoris fuisse; quod magnopere tunc mirabantur. Rogantibus illis, quo sanatus esset modo, narravit, uti supra dictum est, se invocasse venerabilem sanctum Ludovicum, aliaque superius relata in testimonio dicti Garimundi. Tunc ipsi dixerunt dictus Joannes, dictaque Elisabetha, omnino

oportere, ut inviseret tumulum venerabilis sancti Ludovici, qui eum hoc modo liberaverat. Neque multo post memoratus Garimundus iter aggressus est cum Joanne clerico suo, venitque Dionysiopolim atque invisit memoratum sepulcrum.

ANNOTATA.

a Lincolnia, vulgo Lincolne, urbs est Angliæ, episcopalis sub archiepiscopo Cantuariensi, caput provincie ac comitatus cognominis. Norrenthonne quæri potest in illius vicinia.

b Agit auctor de S. Theobaldo eremita, cujus Acta majores nostri dederunt ad 30 Junii, seu tom. 5 illius mensis a pag. 588. Videbit ibidem lector quam variis locis peregrinationes fierent ad S. Theobaldum: attamen nullus occurrat locus, qui luxatæ huic voci lucis aliquid afferat.

c Latiniacum, vulgo Lagny, oppidum est cum monasterio Benedictino in Bria provincia, ad Matronam flumen, in cujus vicinia constructa est ecclesia S. Theobaldi de Vineâ, de qua hic agitur, licet pro Lagny corrupte legatur Leigny. Miracula hujus Sancti, aliaque huc spectantia, videri possunt in ejus Actis assignatis.

d Nec Bailli, nec Lerni supra memoratum, in tabulis geographicis invenio: rerum nomina urbium adjunctarum utcumque insinuant, ubi fuerint rici illi, quorum nomina corrupta esse existimo.

CAPUT XII.

Monialis phrenetica, nomine S. Ludovici invocato, ad mentem reducta: item puella insana menti reddita; hujus pater nimia divitiarum cupiditate liberatus: mulieri gressus redditus.

Jachelina ex sancto Germano de Pratis a. quadraginta circiter annos nata, soror domus Filiarum Dei b Parisiis, hac æstate ante festum SS. Trinitatis, tempore inquisitionis de hoc miraculo, anno mcccxxxii, ægra fuit ac tremens febribus tertianis per plures hebdomadas. Erat memorata Jachelina ex dicto morbo recreata die Veneris proxima ante festum supra dictum SS. Trinitatis, eademque die Veneris phrenesis corripuit memoratam Jachelinam, ita ut et memoria privata esset et sensu. Ipsa hac die Veneris dicta Jachelina alias dictæ domus sorores, quæ illi aderant, contumeliis afflictebat, eas vocans lupas, ac meretrices, multaque alia eis exprobrans dedecora et probra: quæ memoratæ sorores non omnia voluerunt commemorare inquisitoribus, pudore impeditæ: sedes etiam et colos in memoratas sorores immittebat. Adhuc eadem die dicta Jachelina convitiabatur beatam Virginem Mariam, eique ac simul ejus Filio maledicebat, et de eadem hac Domina dicebat multa turpia, multaque probra, ac spuebat contra eam. Cum eadem die Veneris Joannes de Gro-lai, presbyter et administrator hujus ejusdem do-

F xxx.
Monialis et
febris phre-
nesis apud
a
b

mus,

A mus, ac Herveus, hujus ejusdem domus sacellanus, eo venissent dictam Jachelinam visuri; dixit huic presbytero: Noli manus tuas mihi imponere; nolo enim ut manus sacerdotalis me tangat. Insuper dicebat: Vadesis, adora Deum tuum, quem Judæi cruci confixerunt: illum ego adorare nolo, sed adorare volo diabolum, cui servio: hic Deus meus est, quemque mecum habeo; cui tradita sum corpore et anima, quique me exhilarat: multaque dicebat id genus alia: quin et in crucem spuebat.

268 Quando aspergebatur aqua sacra, magis quam ante clamabat, probraque dicebat, atque injuriis afficiebat eos, qui aqua eam sacra aspergebant. Dum aqua alia ei aspergebatur, nihil dicebat: at vero dum ei aqua sacra aspergebatur, inclamabat aspergenti: Mente me privas. Illic de causa aliae sorores dicebant, demoniacam esse, graviterque a damone vexari. Quin et memorata Jachelina dixit se credere, a spiritu nequam se correptam fuisse atque obsessam tempore jam dicto, dum faciebat dicebatque memorata tam inordinata ac turpia. Namque etiam die Veneris prædicta de orsum se jactare voluit memorata Jachelina in cubiculum quoddam: cum e sororibus aliqua, quæ id perceperunt, eam cepere ac tenere, ne se deorsum in dictum cubiculum projiceret. Dicta quidem Jachelina eas apprehendebat ad evadendum, eoque se jaccare volebat: verumtamen memoratæ sorores eam reduxerunt in valetudinarium. Eo reducta strangulare se voluit capitis sui tegmine c. Die Sabbati sequenti dicta Jachelina projicere se voluit in puteum, intra claustrum situm: at sorores, quæ erant vicinæ, videntes eam jam uno pede esse supra labrum putei, effecerunt ut laberetur prope puteum, atque in valetudinarium eam reducerent, ligarentque funibus in lecto ligneo, ita ut se movere non posset. Ubi ligata fuit, prioribus pejora dicebat, atque in dictas sorores spuebat.

269 Postea eadem die Sabbati circa Nonam Avelina Gonnessiensis * soror dictæ domus, dixit memoratæ Jachelinæ hæc verba: Memento, soror Jachelina, venerabilis sancti Ludovici Patris nostris, qui teque, meque, aliasque peccatis extraxit d. Mox memorata Jachelina hæc protulit verba: Ludovicus est Ludovicus. Dictis his verbis, ad sensum rediit, uti placuit Domino nostro: ac tum dixit: Sancte Ludovice, qui me peccatis extraxisti, redde mihi memoriam, sensumque meum. Ab illa hora e vestigio adeo se recreatam sensit, ut deinde febrem non senserit, sed ad memoriam sensumque integrum redierit, sicuti ante fuerat: ac deinde bona semper fuerit memoria, usque ad diem, qua coram inquisitoribus pro testimonio dixit. Memoratæ sorores, ei tunc præsentibus, plorabant, precesque, quas noverant, recitabant: pluresque e sororibus tunc voverunt, vovitque pariter cum illis dicta Jachelina, invisuras se sepulcrum venerabilis sancti Ludovici nudis pedibus, atque in laneis, sine loquela in itinere, si ipsam liberaret: et vota sua deinde persolverunt, ac complerunt.

270 Hæc ipsa die sorores eam vinculis liberarunt, crucem ei attulerunt, ac commemorarunt ei probra, quæ de Crucifixo dixerat. Intimo animi dolore affecta videbatur, sibi vehementer irata, magnoque animi dolore plena crucem sumpsit, eam amplexa est, atque osculata insigni devotione. Ab illa hora usque ad tem-

pus examinati hujus miraculi memorata Jachelina restituta fuit, ac sana semper, valida, sapiens, et prudens, quemadmodum semper fuerat omni tempore præcedente: neque deinde ulla protulit verba turpia, neque aliquid fecit inhonesti. Memorata die Sabbati vestibus suis se induit dicta Jachelina, venit ad templum, ac vespers interfuit: atque omnia alia fecit, sicuti alia mulier sana et valida, omnibus prædictis infirmitatibus omni ex parte liberata, qualem inquisitores, simulque eorum scribæ, eam conspexerunt, quando testimonium suum protulit. Porro dicta Jachelina in domo memorata fuerat mulier bona, sapiens, honesta, ac religiosa usque ad memoratam diem Veneris, ac pro tali habebatur ante hunc morbum, atque etiamnum pro tali habetur. Verum dicta Jachelina nimium afflixerat maceraveratque corpus suum vigiliis, jejuniis, gestandoque cilicio.

271 Decem anni transierant tempore, quo inquisitio de hoc miraculo fuit instituta anno Domini nostri mcccxxxii, quando die quadam Dominica inter Pascha et Pentecosten Pontia filia Guichardi de Froit Mantel e prope Remos decem annorum, aut circiter, rediens ab agris cum aliis urbis puellis, vidit modicum panniculum sanguine undique infectum, recentique cruore mollem, eumque cepit: dicentibus sociabus ejus puellis, quæ cum ipsa erant, ut illum relinqueret, atque abjiceret, dixit, id se non facturam, sed domum laturam: nam sanguinem dicebat esse Domini nostri Jesu Christi. Ubi mater illum vidit in manu ipsius, eam reprehendit, atque abjicere jussit: at respondit memorata Pontia, se non abjecturam; sanguinem esse Domini nostri Jesu Christi. Adhæc dicebat, se portaturam illum ad ecclesiam. Verum mater eam tunc adhuc retinuit, ita ut illum non portaverit illa die. Postea die quadam ejusdem hebdomadæ memorata Pontia tulit dictum panniculum ad ecclesiam, posuitque in cimiterio. Ab illa die dicta Pontia adeo fuit insana et amens, ut nihil sani loqueretur; sed verba proferret vana, inutilia, nulliusque sensus; vestes suas disrumperet; matrem suam verberaret; diceretque se non patris sui ac matris, verum regis esse filiam. Quando mater ejus domo exiverat, illaque domum redibat, claudebat portas: dein vasa comminuebat, scamna evertebat, arcasque, quas movere poterat, humi projiciebat, patrabatque in domo quæcumque poterat mala. Adibat ecclesiam, ac dictitabat mulierem se esse nobilem, sibi que licitum esse inter sacerdotes sedere, et cantare: quandoque et candelas in ecclesia oblatas arripiebat, extinctasque humi abjiciebat. Quando evadere poterat, per agros ibat, ipsasque etiam urbes vicinas: neque sciebat, quo iret. At vero cum intensus erat calor, vehementius etiam hoc malo vexabatur, ut quandoque pater ipsius eam ligaret. Porro memorata Pontia usque ad tempus prædictum sana fuerat circumspectaque, ac sic uti puella ætatis suæ recte disposita. Fuit autem in hujusmodi statu, atque ita vesana dicta Pontia plusquam tribus annis. Memoratus Guichardus pater ejus duxit memoratam Pontiam ad sanctum Nicasium /, multosque Sanctos, at nihil id ei profuit.

272 Post hæc, cum audivisset multa miracula facta esse apud sepulcrum sancti Ludovici, dictus Guichardus pater ipsius dixit, se vehementer illum amavisse in vita ipsius. Itaque uxorem suam Saram, dictamque Pontiam carro imposuit

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

xxvi.
Puella stulta,
ac phrenetica.

E

F

inviso Sancti
sepulcro.
sana menti
redditur:

petie-

A. REGINÆ
CONFESSARIO

petieruntque Dionysiopolim : ac magna spe ducebatur, sanatum iri illic filiam suam. Postquam perventum es Dionysiopolim, pater et mater duxerunt ad memoratum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici filiam suam, non secus ægotantem, menteque cassam, quam antea fuerat. Tunc magna religione pater materque precati sunt, ac dona obtulerunt pro liberatione memoratae Pontia : et quoniam multis distenti erant negotiis, eadem die iter aggressi sunt, ut redirent ad locum proprium. Dum in templo sancti Dionysii erat memorata Pontia, dixit patri matrique suæ, eos non esse neque patrem suum neque matrem. Eadem vero die, qua redibant, memorata Pontia se recreatam sensit, seque melius habere, et quietus, quam habuerat, dum venirent; itaque contigit, ut ista hebdomada prorsus fuerit sanata. Deinde semper fuit sana, valens, in verbis circumspecta et factis, sui curam habens, atque in statu bono : neque deinde quidquam sensit ex dicto morbo. At vero tam pia deinceps fuit, ut postea carnes non manducaret diebus Mercurii, jejunaret diebus Veneris, Sabbatis non nisi panem et aquam sumeret : ecclesiam frequenter adiret, neque de matrimonio ineundo audire vellet.

hujus pater
nimia opum
cupiditate
liberatus.

273 Dum vivebat venerabilis sanctus Ludovicus, dictus Guichardus vehementer ipsum amabat, orabatque diebus singulis specialiter pro ipso, ut Deus eum custodiret a malo. Porro evenit deinde, ut memoratus Guichardus magno cupiditatis vitio laboraret, ita ut, dum agrum suum intraret, exiguis illi videretur, domus sua angusta, aliaque sua modica propter ingentem, qua flagrabat, opum cupiditatem. Oravit igitur venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi auferret desideria hæc perversa : discessitque ab eo hæc cupiditas, ita ut memoratus Guichardus hujusmodi libidines nec nutriret, nec haberet.

XXXII.
Mulieri claudicanti
gressus
restitutus.
g
h

274 Anno Domini nostri MCCLXXXII, mense Septembri, decem anni g præterierant et amplius, quando morbus quidam invasit Hodiernam mulierem ex Villa-Tignosa h quadraginta annorum, claudicantem naturaliter, matrem Reynaldi de Plastrieres, ita ut pedibus suis insistere non posset, nisi niteretur muro, scamno, aut alia re quapiam, incederetque manibus pedibusque per terram rependo. In hujusmodi statu fuit per duos annos, aut circiter. Ante illud tempus memorata Hodierna mulier fuerat sana et valida; ibatque Parisios redibatque, atque alio, sine baculo, subsidioque; atque obibat alia sua negotia, quemadmodum alia mulier sana; attamen naturaliter claudicabat. Dicta Hodierna non mendicabat, neque fingeat morbum memoratum, et se affectam dicebat in renibus et dorso. Longo post hæc tempore, nimirum octo annis ante tempus examinati hujus miraculi, cum dicta Hodierna audivisset, miracula facta fuisse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, inter Pascha et Pentecosten anno prænominato vehendam se carro curavit ad fanum sancti Dionysii, atque erat cum aliis ægotis apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Quando erat apud tumulum memoratum, iis, qui eam noverant atque invisebant, dicebat, magnum se sentire solatium, ibique futuram novem diebus; spe enim bona esse, valetudinem se consecuturam. Ubi memorata Hodierna novem diebus ibidem fuerat, dicta Hodierna ex memorato morbo prorsus fuit restituta, domumque rediit, incedens sine baculo, alioque adjumento : claudicabat nihilominus,

quemadmodum faciebat, antequam fuerat Ægrola : atque affirmabat, se sanatam fuisse, ac liberatam apud tumulum sancti Ludovici. Vixit post hæc memorata Hodierna duobus annis; ac quamdiu vixit ibat per se, sine baculo, alioque subsidio ad templum, atque ad fanum sancti Dionysii, obibatque alia sua negotia, veluti alia mulier sana, uti facere consueverat, antequam esset ægrola. Adibat enim Sequanam, ferebatque aquam atque alia super caput suum : quandoque et baculo ibat nixa, quia mulier erat anus atatis propecta : recto tamen incedebat corpore, quantum id faciunt mulieres claudicantes. Communiter autem dicebatur Dionysiopoli, aliisque locis pluribus, memoratam Hodiernam ex dicta infirmitate restitutam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a Unum est ex suburbiis Parisiensibus, vulgo Saint Germain des Prez.

b De fundatione Filiarum Dei per Sanctum egimus in Commentario num. 1052 et seqq.

c Gallice couvre-chief, quamvis in apographo meo invenerim cucure-chief. Aliqui muliebri id capitis tegmen ricam nominant voce Latinis usitata.

d Fundando domum.

e Locum non invenio.

f S. Nicasius Remensis antistes et martyr Remis præcipue colitur; ejus memoria Martyrologio Romano adscripta est 14 Decembris, ubi de eo agendum pluribus.

g Refert idem miraculum Carnotensis num. 44, ex quo illud accidit anno 1274, et morbus undecim annis duraverat, quæ cum calculis hujus auctoris non congruunt.

h Ita vicum illum nominat Carnotensis : hic vero Ville-Teigneuse vocatur. Notatur autem in tabulis Blavianis una fere leuca a Jano S. Dionysii Ville-tecneuse.

CAPUT XIII.

Claudo ex affecto crure gressus apud sepulcrum redditus : monialis brachio et crure contracta, valetudini membrorum restituta : alia mulier eodem fere malo liberata.

Anno Domini nostri MCCLXXXII, post Pascha, octo præterlapsi erant anni, quando Robertum du Puis, mortuum tempore hujus inquisitionis, ex villa Grolai, malum quoddam corripuit in crure ipsius dextero, quod intumuerat infra ac supra genu in parte posteriore magis quam in anteriore. Caro ipsius in locis illis carulea erat ac glauca, dura et calida; nervi hujus genu rigidi erant ac duri, ita ut per se incedere non posset, neque cruri isti insistere, neque crus extendere, neque ullum ibidem erat foramen, ruptura nulla. In hujusmodi statu fuit hebdomadis sex, septemve. Quandoque, ut homines cerneret, se ferri curabat ante portam domus suæ, neque enim poterat per se domo exire; neque

XXXIII
Quidam ex
gravi cruris
et femoris
malo

ad

B jussit Henricum de Grolai, ut sibi commodaret earrum suum : quem tunc habere non potuit ; equi enim ferebant aratrum ; neque illos volebat expectare, sed dicebat iturum se modo, quo posset, meliori. Tunc dimisit a se patrem suum, quia senex erat, uxoremque suam Genovevam, quia erat gravida, secumque retinuit Mabiliam sororem suam ; atque ita paulatim, frequenter quiescendo, ope baculi validi pro fulcro a parte dextera, manu saepe innixus super Mabiliam sororem suam, labore maximo venit Dionysiopolim circa preces Nonæ absolutas, quamvis non nisi unus leucae iter sit ex Grolai usque ad urbem sancti Dionysii, multoque mane iter fuisset ag-gressus.

277 Aliqui ex amicis ipsius, quando intellexerunt sanatum esse, alique reverti, obviam ei processerunt usque ad villam quamdam nomine Gramont, atque eum ita redeuntem invenerunt, magnamque ei festivitatem, lætitiæque magnam exhibuerunt; ac præ gaudio opiparam eadem vespera cœnam instruxerunt. Porro eadem, qua rediit, die, ubi domi fuit, ibat ante et retro recto corpore, per se, sine scipione, alioque adjumento. Postridie mane, quia nundinæ Dionysio-poli erant indictæ, momeratus Robertus, ac Genoveva ipsius uxor ex Grolai venerunt ad nun-

278 Anno Domini nostri MCCLXXIV, post Pascha, gravis morbus corripuit Margaritam de S. Magdalena Parisiensem, sororem domus Filiarum Dei, quo brachium ejus sinistrum, quod esse solebat sanum, validum, et extensum, ita fuit contractum, ut, quando illud extendebat quantum poterat, cum tota manu sinistra tantum æquaret brachium dexterum usque ad manum. Præterea pes, crus, ac femur sinistrum adeo fuerat contracta, ut non nisi digitos pedis sinistri terræ applicare posset, quando incedebat. Unde ingenti cum labore, dolore, atque angore magno incedebat : baculumque in manu gerebat, quo se juvaret, quemque portare non consueverat. Neque calceos aut vestes induere poterat, neque alia sua facere. In hoc statu fuit memorata Margarita dimidio anno præterpropter. Priusquam autem hoc malum illam invaserat, dicta Margarita membris suis satis se juvabat : nam sacculos ex serico componebat opere Saracenico : recte etiam incedebat, celeriterque, et leviter : ac licet naturaliter claudicaret parte sinistra, cundo tamen totum pedem sinistrum humi flegebat. Adhibuit dicta Margarita memorato morbo emplastra, aliaque medicamina, quæ nihil prorsus opis ei attulerunt.

sistens

XXXIV.
Monialis, ca-
pta artubus
partis sini-
stræ,
 E

F
supra sepul-
crum Sancti,
usum

A. REGINE
CONFESSARIO.

sistens orationi : intra id tempus sensit renes, coxasque suas conteri, ac dolorem tunc sensit in membris. Verum deinde e vestigio recreantem se sensit, liberatamque illa contractione brachii, cruris, ac femoris sinistri. Surrexit tum a memorato tumulo, recepit baculum, quem gestabat, ac nihil de liberatione sua tunc dixit sociæ suæ memoratæ Aviciæ.

artuum suorum recipit.

280 Exierunt ecclesia sancti Dionysii, atque ire voluerunt ad sanctum Leodegarium *c* ad ecclesiam quamdam, extra urbem sancti Dionysii sitam. Dum eo ibant, intraverunt in domum mulieris cuiusdam sibi notæ, ibique manducaverunt et hiberunt : et tunc primum memoratæ Margaritæ dixit Aviciæ prædictæ, se integre sanatam esse ad sepulcrum memoratum, singulaque ei monstravit brachia, sinistrumque pari cum dextero esse longitudine, quo conjungeret utramque manum extensis brachiis : adhuc ostendit se humi figere totum pedem sinistram, eoque non minus recte incedere, quam facere consueverat, priusquam ægrotaret. Ubi cibum sumpserant, iverunt ad sanctum Leodegarium, eademque die redierunt Dionysiopolim, pernoctaruntque ista nocte in valetudinario Dionysiopolitano. Portabat adhuc dicta Margarita baculum suum : verum satis ire poterat sine baculo, si voluisset. Die Dominica sequenti Parisios redierunt domum : etiam tunc baculum suum gestabat dicta Margarita, id tamen non faciebat ex necessitate. Postquam memoratæ Margaritæ fuit reversa, ab eo tempore in posterum baculum non gestavit ; verum incessit bene et celeriter, brachioque usa est, ac negotia sua exercuit, quemadmodum olim fecerat, priusquam ægrotaret, neque deinceps vexata fuit morbo prænominato. Ceterum tempore examinati hujus miraculi octodecim transierant anni a tempore, quo dicta Margarita in dictam domum fuerat recepta, puella, ut creditur, virgo. Adhuc erat memoratæ Margaritæ mulier proba, ac religiosa. Monstravit etiam dicta Margarita inquisitoribus coram eorum scribis brachia sua, quæ habebat æqualia : atque erigebat sinistrum, levabat, deprimebatque huc atque illuc pro arbitrio suo, eoque optime utebatur. Et quamvis claudicaret, incedebat bene, ac sine baculo, totumque pedem humi figebat : omnesque testes dixerunt memoratam Margaritam ex prædicto morbo restitutam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

xxxv.
Mulieri usus
brachii et
cruris
d
e

281 Avicia ex Berneville *d* diocesis Constantiensis, dicta Potenciaria *e*, quæ habitabat Parisiis in parochia sancti Joannis in Grevæ, ætate sexaginta annorum et ultra, eo pacto ægrotavit per tres annos et amplius, ut amiserit usum pedis dexteri et cruris ; neque iis ullo modò insistere posset : simul etiam perdiderit usum brachii ac manus dexteræ, ita ut iis se juvare non posset, neque hanc manum capiti, orive suo admoveere ; neque id brachium ad pedes extendere ; neque calceos induere posset aut vestes hac manu. Incedebat fulcris sub axillis nixa, quandoque etiam manibus de loco in locum reptabat. Quia vero in templum sancti Joannis in Grevæ ab una parte gradibus quibusdam descenditur, hæc Avicia frequenter ad illud accedens, populo illic congregato, ad stipem petendam, dum veniebat ad hos ipsos gradus, projiciebat in templum fulcra sua, nam fulcris descendere non poterat, vertensque se per hos gradus, juvansque se manu sinistra quantum poterat, repensque trahensque in templum descendebat.

Adhuc poculum collo gerebat appensum, cui *b* imponebantur, quæ ei dabantur, egestatis subsidia. Tenebat et fulcrum hæc Avicia ex latere languide admodum, istud attrahens modo, quo poterat, meliore : illud etiam quandoque foniculo erat alligatum brachio. Ibat autem summo cum labore, dictisque membris capta erat : insuper languida prorsus apparebat, vereque ægrotata : nervi enim dicti cruris erant contracti. In hoc statu fuit memoratæ Aviciæ tribus annis, et ultra : sed antequam dictum malum invaserat memoratam Aviciam, mulier fuerat sana.

282 Cum ossa venerabilis sancti Ludovici in hac essent regione, ac passim Parisiis diceretur, miracula esse facta apud sepulcrum hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici ; Avicia hæc magnam habuit fiduciam, se ibi sanatum iri per merita venerabilis sancti Ludovici ; atque iter aggressa est fulcrorum ope, ut veniret ad tumulum memoratum eo tempore, quo nudinæ erant Dionysiopolitanæ, magnoque cum labore ac fulcris nixa venit usque ad sanctum Lazarum *f* extra Parisios. Cum ibidem esset, neque ulterius incedere posset, sed vehementer esset fatigata, aurigam quemdam rogavit, ut se amore Dei veneret Dionysiopolim usque, quo ibat. Verum *e* id facere noluit sine vecturæ pretio : quæ de causa dicta Avicia tres ei denarios dedit, sibi amore Dei donatos. Tunc auriga supra dictus eam Dionysiopolim vexit. Ubi eo pervenit, eo labore, quo superius dictum est, ivit ad sepulcrum. Verum tumuli custodes, alique ibi præsentibus ei dicebant, ipsam frustra eo venire, quod pro vecturæ nimis esset ætatis, unde sanari non posset. Nihilominus credens speransque se sanatum iri, veniebat quotidie ad tumulum, illique assidebat. Vesper, dum ægroti dimittebantur, exibat templo, ac cubabat prope portam ecclesiæ in area ; et mane redibat labore non minus gravi quam solebat. Hoc modo dicta Avicia mansit apud sepulcrum memoratum duobus, aut tribus diebus. Tum graviter cruciari cepit in affectis membris supra nominatis : quapropter conquesta est, atque ingemuit. Quidam nomine Dominicus, atque alius, qui servabant sepulcrum ægrotosque, ne nimium premerentur a supervenientibus, eam consolabantur, monebantque ut dolorem suum quiete pateretur, liberandam enim misericordia *f* Domini nostri.

283 Ipsa etiam sentiebat sibi melius esse de *reddatus, ut probatur.* die in diem, quamvis pateretur dolorem supra dictum : quippe videbatur sibi de die in diem melius extendere et crus, et brachium supra dictum. Ubi advenerat dies sexta post accessum ad tumulum, cum venisset ad sepulcrum, ibique aliquo temporis spatio fuisset, vehementius etiam in dictis cruciabatur membris, ac lacrymabatur : custosque sepulcri eam propius sepulcro admovebat, ita ut pede ac crure affecto sepulcrum tangeret. Ab eo tempore manifeste sensit nervos cruris, pedis, et brachii, qui fuerant contracti per tempus memoratum, extensos esse, atque emollitos, ita ut circa horam Nonæ istius diei memoratæ Aviciæ crus extenderet, brachiumque, quod a tribus annis non fecerat : cumque periculum facere vellet, an pedi crurique insistere posset, surrexit apud tumulum, satisque se sustentavit pede et crure, pedemque integrum humi posuit. Unde valde lætata est de beneficio tanto : et tunc fulcra sua projecit supra sepulcrum. Paulo postquam se levaverat prope tumulum plane erectam, multi eo confluerunt ad videndum mi-

raculum ;

A raculum: illaque rursus consedit apud tumulum usque ad finitas Vesperas. Dimissis circa vesperam agrotis, exivit ecclesia, fulcraque sua reliquit supra tumulum: exivit autem tunc per se, sine baculo, alioque subsidio, pedibus suis reclusa. Incedebat tamen languide admodum propter morbum diuturnum, quo fuerat vexata. Cubuit illa nocte ante portam, uti antea fecerat. Postridie mane rediit per se ad tumulum, sine ullo auxilio: fuitque ibidem tota etiam die, agens gratias Deo, ac venerabili sancto Ludovico, itaque egit continue, donec novem dies essent completi a die, qua primum ad sepulcrum accessit. Postea Parisios reversa est, rectoque super pedes corpore incessit per se, sine baculo, sine fulcris, alioque adjumento. Porro passim dicebatur in parochia sancti Joannis prædicta, atque alibi, eam fuisse restitutam apud memoratum tumulum ex morbo nominato per merita hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici. At quindecim fere diebus, priusquam sanata veniret, agrotaverat, fulcrorum ope incedens. Ab illo autem tempore usque ad inquisitionem de hoc miraculo memorata Avicia fuit sana, incedens bene libereque, sine baculo et fulcris: atque inquisitores, presentibus eorum scribis, conspexerunt memoratam Aviciam libere incedentem, utentemque manu et brachio, brachium illud erigendo, antrosum torquendo et retrorsum, claudendo manum illam, atque aperiendo pro arbitrio suo, et voluntate. Dicebatur etiam passim in parochia sancti Joannis prænominata, memoratam Aviciam sanatanam fuisse apud dictum tumulum. Adhæc memorata Avicia bis deinde ivit ad sanctum Jacobum, et semel Coloniam tres Reges *g* invisura: dicebatque, dum redibat, se venire ex locis supra dictis. Et sane dicta Avicia mulier erat proba, quæ corpus suum affligebat, solo in stramine cubabat, cilicium perpetuo gestabat semperque gestavit, postquam fuit sanata, jejunabat, flagris carnem suam domabat, multisque aliis modis.

ANNOTATA.

a Nundinæ enim habebantur extra urbem S. Dionysii in via Parisiensi. De iis egimus ad cap. 5, lit. a.

b Compostellam videlicet, piis peregrinationibus celeberrimam.

c Colitur S. Leodegarius episcopus Augustodunensis 2 Octobris, ubi de eo agendum. Vicus autem S. Leger, ut vulgo Sanctus nominatur, reperitur in tabulis agri Parisiensis prope oppidum S. Dionysii.

d In tabulis geographicis Normanniæ notantur vici quidam similis nominis in vicinia Constantiæ.

e Id est, incedens fulcris subalaribus, a voce Gallica potence.

f S. Ladre in tabulis notatur prope urbem.

g Coloniam tres Reges, seu Magos præcipuo in honore haberi, quod eorum reliquiæ illuc ferantur translata, passim notum est. Egerunt de illis majores nostri ad 1, 6, et xi Januarii.

CAPUT XIV.

Loquela, ac vis eundi impotenti puellule data: mulieri unius lateris usus restitutus: canonicus quidam medicus, mirabili visione prævia, ex febris continua restitutus.

Anno Domini nostri MCLXXXII, mense Septembri, tredecim anni transierant, ex quo Dionysia, filia Richardi Sellerii * atque Emmeline ipsius uxoris, fuerat nata. (Richardus hic, dictaque Emmeline nati erant Lexovii in Normannia.) Sana illa erat omnibus membris, omniaque habebat perfecta, uti forinsecus apparebat. Postquam educata fuerat usque ad ætatem, qua infantes solent et debent pedibus suis insistere, atque attigerat sesqui annum, neque ulla edebat signa, quod pedibus suis insistere vellet aut incedere, quemadmodum alii faciunt infantes, qui conatum adhibent ad incedendum: pater ipsius, et mater, alique sæpissime tentarunt, ut scirent, an recta pedibus suis stare posset, atque incedere, tenendo infantem sub axillis. Erecta hoc modo ab aliquo, ubi dimittebatur sine sustentatione, instar ligni alteriusve rei sensu destituti, mox humi labebatur. In hujusmodi statu fuit memorata Dionysia a tempore, quo nata est, usque ad ætatem quatuor annorum completorum; omni tempore quatuor annorum tempore de loco in locum se movere non poterat, neque se aliquo trahere, nec rependo, nec se attrahendo, quantumcumque locus esset propinquus: verum semper gerebatur ab alio pro qualibet corporis necessitate: unde sæpe sordibus inquinabatur.

285 Transactis quatuor annis, dicta puellula facta robustior, nondum tamen incedere potuit: verum, dum nitebatur muro aut scamno, stabat pedibus suis sic nixa; at pedes numquam movebat, neque ullum ponebat passum, quantumvis vocaretur, aut quis eam ducere vellet, aut ad id inducere, usque ad annum sextum completum. Videbatur quoque crus ac brachium ad dexteram habere, quod habebat ad sinistram. Adhæc ubi quatuor anni erant completi, quando sedebat humi, repebat parumper vel manibus, vel natibus, vel coxendicibus de loco in locum, sæpe quiescendo, quod non faciebat ante annos quatuor, neque unquam facere potuit toto illo tempore usque ad sextum a annum completum. Nihilominus memorata Emmeline dictæ Dionysia mater sæpe eam tenebat erigebatque: verum quamvis esset sustentata, quamvis ejus mater ipsam manu teneret erectam, secumque ducere vellet, non ideo tamen dicta Dionysia pedes movebat, neque passum formabat. Præterea, quando tempus advenerat, quo infantes loqui debent, memorata Dionysia nullam proferre noverat vocem; ac toto sex annorum tempore non alias proferre voces sciebat, præterquam: DE PAR DE; et, DE PAR NO DAMI, neque alias voces efferebat. Quin et has proferebat inepte, et confuse, ægreque intelligebatur. Quando fame affligebatur aut siti, aut aliud quid volebat facere,

xxxvi.

Puella sexennis

* le Selier

incedend-
loquendi-
que ignora

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

cere, nihil dicebat, quod esset intelligibile, sed mugiebat ac lacrymabatur. Neque Emmelina, dictæ Dionysiæ mater, umquam tantum eam docere potuit, ut annis supra dictis alia sciret proferre verba, præter voces prædictas.

incedendi
facultatem
apud tumu-
lum adipi-
scitur,

286 Postquam sex anni a nativitate dictæ puellulæ fuere completi, cum Parisiis diceretur, miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, aliquique ex vicinis dixissent patri matrique dictæ Dionysiæ, eam ipsis portandam esse ad dictum tumulum hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici, septem annis ante annum examinati hujus miraculi, inter festum Ascensionis et Pentecostes, pater et mater dictæ Dionysiæ venerunt Dionysiopolim cum Richardo filio suo, illamque portarunt ad tumulum memoratum die quadam Martis. Postquam eo venerunt, posuerunt ipsam apud dictum tumulum erectam, eodemque hoc tumulo nixam. Tenebat illa annulum tumulo affixum, ac pater eam sustentabat sub axillis. Tum pater misit filium suum Richardum, ut candelam emeret pari cum ipsa longitudine ad portam templi, ubi illæ venduntur. Hic illam portavit, atque accendit, manique dictæ Dionysiæ imposuit: deinde mater illam tumulo affixit memorato. Ubi pater et mater absolverant orationes suas, ut filiam ipsorum sanaret Deus per merita venerabilis sancti Ludovici, pater ipsius eam retraxit, dixitque memoratam puellulam se pedibus suis sustentare. Tunc pater eam sumpsit manu una, mater altera, atque ad altare usque duxerunt, circumque idem istud altare; atque ab hoc altari ad altare sancti Hippolyti. Incedebat autem illa satis bene, passum post passum formans. Deinde ad tumulum eam reduxerunt, ac simul ibat dicta Dionysia bene, et recta. Pater materque lacrymabantur præ gaudio, gratiasque Deo agebant ac venerabili sancto Ludovico.

ac domum
reducta,

287 Postea, quia turba ibi erat densissima, hominesque inde expellebantur, dixerunt se domum ire velle. Itaque tenuerunt hanc Dionysiam manuum digitis, ac puellula per se prompte incedebat per hanc ipsam ecclesiam; eduxeruntque ipsam ecclesia, atque iverunt ad hospitium quoddam. Postquam manducaverant, pater ipsius eam tulit Capellam usque, Parisios inter et Dionysiopolim sitam. Cunque memoratus Richardus ibi esset cum puellula, pater dormire cepit, mater vero dictusque Richardus ipsius filius, qui comitabantur, cum memorata puellula per se eunte præcesserunt per viam usque ad murum sancti Lazari. Deinde portata fuit usque ad domum Filiarum Dei *b*, ibique humi posita, per se incessit ad aliud intervallum. Atque hoc modo quandoque per se incedentem, quandoque portatam, domum usque reduxerunt. Quando autem intrabant plateam, ubi habitabant, ire siverunt memoratam puellulam per totam plateam usque ad domum suam: cunque multi illam vidissent, vicini multi venerunt ad domum ipsius, memoratam puellulam visuri, quibus in memorata domo presentibus, dictus Richardus ejus pater dixit memoratæ puellulæ, clientem esse debere venerabilis sancti Ludovici, ac quotannis ipsius sepulcrum invisere, quod memorata Dionysia præstitit annis singulis.

paulatim lo-
qui discit.

288 Die sequenti, memorato Richardo arcem aperiente, panemque capiente, dicta Dionysia dixit patri suo: DA MIHI PANEM, quod numquam dixerat. Ab illa hora Emmelina mater ipsius loqui eam docere cepit, quoque modo

peteret panem, vinum, aliaque convenientia: *b* atque ab eo tempore dicta Dionysia de die in diem promptius loquebatur, ibatque per se, sine ullo subsidio, prompte et recte, pedibus suis, sine baculo, ad Sequanam aquam haustura; ludebat cum infantibus in platea, nebat, aliaque faciebat negotia sua, uti sana et valida, ac veluti alia ætatis suæ puellula sana, usque ad tempus examinati hujus miraculi. Vicini autem dicti Richardi atque Emmelinæ de ipsius restitutione valde letabantur, Deoque gratias agebant, et venerabili sancto Ludovico. Ceterum Richardus et Emmelina memorati, nempe pater materque dictæ Dionysiæ, homines erant probi, probique habebantur in platea sua. Dicta etiam Dionysia fuit coram inquisitoribus, eorumque scribis, atque incedebat prompte, et recto corpore, ac satis bene loquebatur.

289 Anno Domini nostri MCCLXXXII, circa festum Pentecostes, quando de hoc miraculo fuit inquisitum, septem elapsi erant anni, ex quo gravis morbus corripuit Mariam nomine Rosam Dei * quæ hospitabatur in domo Aleidis Lagrant, quo memorata Maria perdidit usum totius partis sinistrae, ita ut nec manu sinistra uti posset, nec pede: nec vestes, nec calceos induere. Porro die quadam dicti anni, circa festum Pentecostes, memorata Aleidis mirabatur dictam Mariam de lecto non surgere. Cum jam plena esset pēs, Aleidis eam vocavit: respondit Maria se surgere non posse, usum enim unius lateris perdidisse. Accessit igitur ad eam memorata Aleidis, eamque juvit ad surgendum, eam vestibus et calceis induit per aliquot dies; atque hoc modo memorata Maria dolore tristitiaque affecta fuit per dies plures.

290 Ubi recordata est venerabilis sancti Ludovici, magna illum fiducia, magnoque animo oravit, ut tanto se angore liberaret: novitque dicta Maria, invisuram se tumulum venerabilis sancti Ludovici antedicti. Quæsiuit dicta Aleidis ex memorata Maria, quo iret modo. Respondit prædicta Maria Deum, sanctumque Ludovicum opem sibi allaturos. Atque ita præstiterunt, postquam voverat: nam ante se movere non poterat. Die quadam Veneris memorata Maria iter suscepit, incedens parietibus domuum innitendo, aliterque se juvando modo, quo poterat, optimo, usque ad portam Parisiensem, Dionysiopolim versus ducentem. Postquam eo pervenerat memorata Maria, baculum emit duobus denariis, quo nitebatur seque sustentabat, venitque ad oppidum sancti Dionysii. Ubi pervenit ad tumulum memoratum, obtulit ibi candelam, precesque suas fudit; eademque die Parisios reversa est, prompte atque expedite incedens, integreque ex morbo suo, impotentiaque restituta: nam prompte utebatur manu prædicta, pede, totoque hoc latere.

291 Cum magister Dudo canonicus Parisiensis, et medicus ivisset cum venerabili sancto Ludovico trans mare Tunelum, defunctoque ibi venerabili sancto Ludovico, cum rege Philippo, venerabilis sancti Ludovici filio, rediisset post Pascha, undecim annis ante annum factæ inquisitionis de hoc miraculo, seu annum Domini nostri MCCLXXXII, ossaque venerabilis sancti Ludovici ante Pentecosten *c* sepulta essent Dionysiopoli, ac dominus noster rex Philippus die sequenti ivisset ad fanum S. Germani in Laya, eumque comitatus fuisset magister Dudo, atque hic magister Dudo die Pentecostes prandium sum-

psisset,

XXVII.
Mulier, una
destituta
unius lateris.

la Rose
Dieu
E.

eum apud
sepulcrum
recuperat.

XXVIII.
Canonicus, et
continuo feb-
de vita peri-
clitans.

A pisset, graviter se aegrotare sensit continua acutaque febris, licet neque debilitas, neque alia morbi signa ante istam diem in eo fuissent, quæ febrim huiusmodi in eo manifestarent. Die Lunæ proxime sequente, matutino tempore equitavit magno cum labore Parisios. Ubi fuit Parisiis lecto decubuit in palatio regis, cuius erat clericus. Tunc graviter se laborare sensit febris continua acutaque prædicta : in consilium vocavit medicos Parisienses amicosque suos, qui ex dispositione ipsius indicisque intellexerunt, correptum esse febris acuta continuaque. Quippe urina ejus nimis erat colorata, crassa, ac turbida; neque indicia digestionis in ea apparebant die secunda tertiæ. Adhæc memoratus magister Dudo absona quandoque loquebatur et vana, timebantque medici, ne sensum alienatio ad cerebrum ascenderet : atque ipsemet, et medici de ipso desperabant. Die Mercurii sequente, quæ quarta erat morbi dies, quandoquidem morbus adeo invaluerat, ut et ipse et alii medici de vita ejus desperarent, quod longe plura in ipso apparerent signa sanitati contraria, quam bona, quodque nullum in ipso digestionis appareret indicium.

292 Postquam ad sensum rediit, cogitare cepit de venerabili sancto Ludovico, ejusque sanctimonia : itaque secum dixit : « Domine Rex, qui sanctus es, ut creditur, et in statu hujusmodi, ut a Deo sis exaudiendus, quandoquidem tibi servivi, tibi supplico, ut mihi succurras in tanta angustia constituto : una nocte apud sepulcrum tuum vigilabo. » His dictis, mox somnus eum cepit circa horam Vesperarum, dormivitque memoratus Dudo. In hoc somno videbatur sibi esse in templo sancti Dionysii apud tumultum venerabilis sancti Ludovici, inclinatus et in genua provolutus coram ipso : et videbatur tumultus esse coopertus tegumento ligneo, quod non erat absimile tecto domus, ibique positum erat super fulcra eo modo, ut homines caput manusque inserere possent, atque osculari memoratum sepulcrum. Præterea videbat dictum venerabilem sanctum Ludovicum, stantem super hoc ædificium in illius vertice, indutum veste instar dalmaticæ candidæ, ac quasi mixta floribus auro distinctis, aureisque fimbriis ornata : corona erat in capite ipsius, in manibus sceptrum, ac nitebatur extremitate sceptri inferiore super declivitatem hujus tegumenti supradicti. Tunc vocavit dictum magistrum Dudonem, eique dixit venerabilis sanctus Ludovicus : Vocasti me d, quid vis? Respondit, Domine Rex, ut opem mihi feras in hoc rerum cardine. Respondit illi venerabilis sanctus Ludovicus : Ne timeas, convalebis ab ista infirmitate. Sed habes in cerebro tuo quemdam humorem corruptum, venenosum, et obscurum, qui non permittit te cognoscere Creatorem tuum. Hæc est causa tuæ agnitionis, et ego removebo eum. Tunc cepit memoratum magistrum Dudonem una manu, posuitque caput dicti magistri Dudonis in sinum brachii sui sinistri, eique incidit frontem pollice dexterae manus a capillis usque ad nasum, atque imposuit duos digitos, pollicem nimirum et indicem, traxitque ex ipsius capite humorem hunc quantitate unius nucis, obscurum, et coloris plumbei, fumantemque; ac dixit magistro huic Dudoni : Quamdiu habuisses hoc in capite tuo, non posses habere sanitatem. Abjecto humore isto,

memoratus magister Dudo ei dixit : Domine Rex, Deus t. remuneret.

293 Tunc ei dixit venerabilis sanctus Ludovicus : Pactum mihi serva vigilandi apud sepulcrum meum, uti mihi promisisti : et scito magnopere mihi pro te laborandum fuisse, ut te reconciliarem beatæ Virgini Mariæ, Sanctisque aliquibus; præsertim venerabili sancto Nicolao, cui promisisti, quando eras trans mare, visurum te ecclesiam Bariensem e; neque eo ivisti. Tunc ei respondit memoratus magister Dudo : Domine Rex, paratus sum exsequi omnia secundum consilium tuum, ac Barium ire. Tum dixit huic magistro Dudoni : Locus ille valde dissitus est, nimioque tibi esset labori eo ire : verum consilio antistitis tui bona quædam ex tuis Barium mitte, eumque in terra tua require in quadam ipsius ecclesia, ubi te ipsi devotum exhibeas. Omnia hæc prædicta vidit magister Dudo in somno suo, eique vera potius visio videbatur, quam somnus. Postquam dictus magister Dudo evigilavit e somno supradicto, reperit se liberatum gravissimo capitis dolore, quo torquebatur, quando hic eum corripuit somnus; ac mox dixit præsentibus : Sanatus sum. Verum, qui ibidem erant, eum existimabant mente alienatum esse : et magister Gaufridus de Flavi subdiaconus, canonicus Turonensis et medicus, dixit quasi jocando : Quis te sanavit? Respondit magister Dudo : Scito integre me sanatum iri hac nocte, et jam nunc liberatus sum dolore capitis. Dixit ei memoratus medicus : Quis dæmon tibi hoc dixit? Respondit ei magister Dudo : Talis mihi dixit, qui non mentietur. Tum magister Dudo eis narravit visionem memoratam.

294 Ubi adfuit nox illa, frigus admodum vehemens corripuit dictum magistrum Dudonem magno cum tremore : secutus est continuo sudor valde abundans, post quem idem Dudo perfecte sanatus est, ac præcepit, ut pullus sibi pararetur. Postridie mane memorati medici eum inviserunt, ac viderunt urinam ejus esse sanam : explorarunt arteriæ pulsum, qui sanus erat, eumque repperunt sanatum, licet ante hanc diem de eo timerent ac desperarent : cumque adverterent, non videri id fieri potuisse modo naturali, invicem dixerunt hunc sanationis modum aliunde oriri non potuisse, quam a miraculo. Tunc narravit memoratus magister Dudo dictis medicis totam visionem; dictique medici ei suaserunt, ut non manducaret de pullo, ne relaberetur in morbum, sed dietam servaret. Memoratus vero magister Dudo dixit, se de eo manducaturum; ab eo enim sanatum esse, qui se relabi non sineret. Tunc manducavit de pullo, bibitque vinum aqua dilutum, neque ideo umquam relapsus est; sed integre fuit sanatus. Porro omnia, sicuti dicta fuerant per sanctum Ludovicum in somno, seu visione relata, vere ita promiserat memoratus magister Dudo, quando debebat trans mare; nimirum se invisurum ecclesiam sancti Nicolai Bariensem : quam ecclesiam non invisit, quamvis venerit per Apuliam, et non nisi bidui itinere ab ea iter ageret, quod alia haberet negotia. Adhæc illud sepulcri tegmen ante memoratum, quod memoratus magister Dudo conspexerat in dicta visione, nunquam vigilans lustraverat, et vere nesciverat illud ibi esse positum. Nihilominus erat ibidem illa die, uti prædictus magister Dudo postea rescivit. Vigilavit deinde memoratus magister Dudo una nocte apud tumultum dictum, sicuti promi-

A. REGINE
CONFESSARIO.

cum reprehensione de voto quodam neglecto : evigilans illo dolore capitis se sensit liberum,

E

et nocte sequenti integræ restituitur valetudini.

F

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

serat ante somnum, eique in dicta visione mandatum fuit a venerabili sancto Ludovico. Ceterum, cum memoratus magister Dudo esset medicus, satis cognovit raro aut numquam secundum naturæ cursum contingere, ut correptus febris acuta integre ex huiusmodi morbo restituatur quarta die vehementi frigore aut sudore.

ANNOTATA.

a Quartum dicere voluit auctor, quantum apparet ex præcedentibus et sequentibus.

b Loca hæc omnia in via Parisiensi occurrentia jam memorata sunt.

c Die Veneris ante Pentecosten, seu 22 Maii, cum Pentecostes anno 1271 inciderit in 24 Maii, ita ut omnia recte consonent.

d Carnotensis, qui num. 38 eodem modo refert hoc miraculum, testatur verba Latine fuisse dicta. Unde ea retinui, ubi Gallica idem significabant.

e Barium, Italis Bari, Gallis et nostro auctori B Bar, urbs est archiepiscopalis Apuliæ in regno Neapolitano, ubi servatur corpus S. Nicolai Myrensis episcopi, de quo ad 6 Decembris amplissima dabitur scribendi materia.

CAPUT XV.

Mulier omni membrorum omnium sensu, exceptis dumtaxat duobus digitis, destituta, corporeque miserrime contorto, primum frustra visit novem diebus sepulcrum; deinde, redire monita, subito sanatur.

xxxix.
Mulier omni
membrorum
usu, et sensu

C Nicolaa de Riberci, diocesis Bajocensis, habitans Parisiis in platea lotricum, in eodem hospicio cum femina quadam nomine Comitissa, quadraginta duos agens annos, eoque amplius, anno sequente postquam ossa sancti Ludovici in Galliam fuere portata, die Jovis sancta, sana erat, valens, ac fortis etiam non minus quam umquam fuerat, perfeceratque, quæ in hospicio suo habebat agenda, bene atque expedite, quemadmodum consueverat. Fortior illa erat mulieribus quatuor, quippe una vice ferebat semisextarium a frumenti, atque onus gravius: adhæc laverat multos pannos, quos extendat succaveratque in horto domus Petronillæ la Fancresse, quia ad id locum non habebat congruum. Postquam nocte sequente dicta Nicolaa intraverat lectum suum, atque dormiverat; ubi evigilavit, ita se perditam reperit in omnibus corporis sui partibus, ut in iis nihil sentiret, nisi in duobus dumtaxat digitis manus dexteræ, videlicet in eo, qui medicus b appellatur, et in medio. Die sequenti dicta Nicolaa caput tenebat versus partem dexteram, collumque ita retortum, ut mentum esset supra humerum dexterum, neque illud ad aliam partem posset convertere. Videbat ea, quæ erant post dorsum suum, aut post humerum istum, neque videre poterat ea, quæ ante pectus erant, ne-

que caput movere poterat, aut alio invertere; D neque movere poterat brachia, nec pedes, nec manus, exceptis duobus digitis ante dictis. Verum pedes ipsius, crura, et genua adeo erant implicita et conjuncta, ut separari non possent, etiamsi quis id facere voluisset vi adhibita: atque os genu dexteri a parte interiore insertum erat ossi genu sinistri, ita ut ingentem ibi sulcum fecisset sine ruptura: dictusque sulcus, seu lacuna remansit in dicto genu sinistro, atque adhuc ibidem erat tempore examinati huius miraculi, in memoriam huius infirmitatis, et conspexerunt inquisitores memoratum sulcum, ibi relictum. Adhæc pedes, crura, femora erant sicut duo ligna uni trunco imposita.

296 Prænominata Nicolaa istis diebus Veneris et Sabbati numquam manducavit, atque hisce diebus Veneris et Sabbati dicta Nicolaa movebat labia in modum leporis. Insuper ab illa nocte, qua memoratus morbus invasit dictam Nicolaam, non fuit locuta usque ad noctem Resurrectionis Domini nostri sequentis: quo tempore bene audiebat, atque intelligebat personas loquentes. Ab illa autem hora, qua loqui cepit in nocte Resurrectionis, cepit manducare, at masticare nequibat: deinceps loquebatur; sed parum, et corrupte admodum, quamdiu duravit morbus. Porro dicebat memorata Nicolaa se invisentibus, ut se verberarent, carnemque suam scinderent, ad tentandum, an id sentiret: atque illi eam contrectabant, ac vellicabant manibus unguibusque in pedibus, cruribus, et vultu, quantum stringere poterant: pungebant et scalpello venæ aperienda accommodato dicta membra carnesque: et tamen dicta Nicolaa nihil sentiebat, neque doloris dabat signa, neque percepsisse videbatur; neque enim gemebat, nec querebatur, neque etiam vel gutta sanguinis effluebat. Adhæc a memorata die dictæ Resurrectionis prædicta Nicolaa comedebat, sed parum et languide admodum; neque manducabat nisi mollia, atque ægre admodum ea masticare poterat, ac deglutire. Mulier quædam vidua, nomine Comitissa, quæ habitabat cum dicta Nicolaa in eodem hospicio, eamque vehementer amabat, juvabat memoratam Nicolaam in rebus necessariis; cibum ei dabat, et potum; lecto imponebat, et de lecto levabat. Maculabat quotidie Nicolaa lectum, in quo cubabat: Comitissa illum mundabat, et lavabat, quando erat necessarium. Interim dicta Nicolaa nec calorem percipiebat nec frigus, nec dulce, nec amarum, nec cognoscere poterat aut distinguere aquam a vino, nec quidquam appetebat, nec fame umquam vexabatur, nec siti, malebatque potius non manducare; neque odorem percipiebat bouum nec mulum, videbaturque memoratæ Nicolaa, si carrus bene onustus per corpus suum transivisset, id se non sensuram fuisse, neque dolorem ex eo passuram, modo non attigisset duos digitos supra memoratos, quibus bene sentiebat. In hoc statu fuit dicta Nicolaa usque ad Dominicam Trinitatis proxime sequentem.

297 Postquam memorata Nicolaa sic fuerat affecta usque ad diem octavam Resurrectionis, atque audiverat miracula esse patrata apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, uti erat in lecto suo, dixit quo potuit modo, atque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut respiceret ad paupertatem suam, cum pauper esset, et vidua, sibi que sua restitueret. Tum confessa est

destituta ex-
ceptis duobus
tantum digi-
tis.

F

primum fru-
stra novem
diebus fre-
quentat sepul-
crum, deinde
et balnea:

pre-

A presbytero suo; et Petronilla la Fancresse vicina dictæ Nicolæe conduxit carrum, et die Dominica, octava Resurrectionis, memorata Petronilla et Comitissa duxerunt, ac comitatæ sunt dictam Nicolaam, ita ægram carro impositam, Dionysiopolim usque, eamque ad memoratum tumultum ferendam curaverunt, ubi mansit diebus novem: dictaque Comitissa, quæ mansit fuitque cum ipsa diebus memoratis, eam portabat ad ipsarum hospitium in urbe ad sorores, juvante alia muliere, quam conducebat. Nihilominus, licet dictis novem diebus quotidie frequentarint memoratum tumultum, illaque apud hunc tumultum jacuerit, nullum tamen consecuta est solatium, neque ideo quidquam de corpore suo sensit. Deinde memorata Nicolæa fuit reducta Parisios in carro, æque agra ac ante. Quandoquidem memorata Nicolæa in æque magno, quam antea, erat languore, neque quidquam sentiebat, atque impotens prorsus erat, sicuti dictum est, se quandoque deportandam curavit ad balnea thermasque, ut tentaret, an forte per calorem aquæ motus aliquis redire membris suis posset, pedesque ac genua sua, quæ, sicuti dictum est supra, conjuncta erant, invicem separari. Verumtamen, ubi sæpe in balneis, thermisque fuerat, ac vicibus singulis longo tempore in iis substiterat, non sentiebat aquam calidam, cui erat immissa, quantumcumque calida esset, aut calida esse diceretur, nisi in duobus digitis supra memoratis, cum eos aqua attingeret; neque pedes dicti, neque genua invicem sejungebantur, neque illi melius erat in ulla corporis sui parte; neque aliter quam erat, priusquam in balnea ingrederetur: atque in tali statu fuit usque ad Dominicam Trinitatis.

298 Die Sabbati ante Dominicam Trinitatis Mabilia Londinensis * ei fuit obvia, dum ad balnea ferebatur (hæc Mabilia numquam, quod sciebat, viderat dictam Nicolaam, neque umquam nominari audiverat;) atque ei dixit: Mulier, mulier, multa expendisti in morbum tuum, et superiorem vestem habes bonam; illam cura vendendam, teque vehi jube Dionysiopolim ad sanctum Ludovicum. Comitissa, eam gestans ab una parte, respondit, memoratam Nicolaam eo jam fuisse portatam, ac novem diebus substitisse, neque ei id quidquam profuisse. Dixit eadem hæc Mabilia; Caput meum depono, si rursus eo tendat, recteque de peccatis suis confiteatur, reversuram sanam, integreque ex hoc morbo restitutam. Tum narravit memoratæ Nicolæe et Comitissæ, se vocem audivisse, dum vigilabat, uti dicebat, quæ sibi dixerat, non nominando hanc Nicolaam, neque plateam, parochiamve, ubi erat, neque alia dando indicia, nisi quod hæc vox sibi diceret: Querito mulierem, in omnibus membris perditam, quæ in hac urbe est; (si eo non vadas, uti stulta facies) eique dicit, ut se portandam curet ad sanctum Ludovicum, sed antea recte de peccatis suis confiteatur. Respondit huic voci memorata Mabilia: Deine ex parte venis, qui mihi hæc dicis? Respondit dicta vox memoratæ Mabilie; Omnino. Cum illam non quævisset dicta Mabilia, rediit iterum vox secunda vice, atque ei dixit: Non es illic, ubi tibi dixeram, uti stulta fecisti; illuc ito. Cumque adhuc ideo eam non quævisset memorata Mabilia; tertia vice audivit dictam vocem, sibi dicentem: Quid id est, quod non iveris, quo

tibi dixeram? Respondit tum memorata Mabilia: Ignoro, ubi habitet. Et vox ei dixit: Querito illam, donec inveneris: quod si id non facias, malum tibi eveniet. Hinc memorata Mabilia offendit hanc casu Nicolaam, quando ferebatur ad balnea, ubi supra dictum est; atque ubi hanc vidit perditam adeo et deformem, credebatur illam esse, de qua vox sibi fuerat locuta, eisque omnia prædicta retulit.

299 Eadem die Nicolæa rogavit memoratam Petronillam, ut rursus carrum quæreretur, quo ad memoratum sepulcrum veheretur, magnamque fiduciam habuit et concepit ex verbis, per memoratam Mabilia dictis, se ibi sanandam, ac liberandam per merita venerabilis sancti Ludovici. Vocavit itaque dominum Philippum, parochum ecclesiæ sancti Nicolai, cujus erat parochiæ, et confessa est de peccatis suis. Mane dicta die Dominica Trinitatis memorata Nicolæa carro fuit imposita, et Dionysiopolim portata. Quando erat Dionysiopoli, se ferendam curavit ad sepulcrum memoratum, ponendamque sub arca lignea, quæ supra sepulcrum erat posita, iisque fulcris subnixa, ut ægri manere possent supra dictum tumultum sub arca. Tunc magna pietate oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut non intueretur peccata sua; se enim credere tantæ cum esse potentiæ, ut, licet peccatrix esset, se hac miseria liberare posset, in qua tanto tempore fuerat. Hæc, aliaque commemorabat, atque ore proferebat magna pietate, plorabat, precabaturque, quando erat supra memoratum tumultum, ubi jacebat.

300 Deinde Sacro in memorata ecclesia inchoato, ubi inchoatum fuit Evangelium, eadem hora sensit dicta Nicolæa disrumpi ossa sua, sibi que invicem collidi, et tunc primum sensit dolorem in carne, omnibusque membris suis, qui duravit in ea usque ad finem Evangelii. Finito Evangelio, videbantur dictæ Nicolæe ossa sua mutuo collidi tanto cum strepitu, acsi fornix ecclesiæ rumperetur. Ubi illud audivit, ut ei videbatur, loco infra arcam per se egressa est, nesciens quo modo, stetitque recta pedibus suis, caputque in locum, ubi esse debebat, de repente erat repositum. De his memorata Nicolæa, aliique, qui eo venerant, mirum in modum steterunt attoniti. E vestigio itaque dicta Nicolæa tam sanam se reperit et validam, quam umquam fuerat. Pedes ejus, ac genua invicem erant disjuncta, aliaque ejus membra officio suo restituta; tamque erat sana, ut terram non contingere videretur. Substitit ibidem, donec Sacrum solemne fuerit absolutum. Tum reversa est cum dictis feminis, quæ eam fuerant comitatæ, per se, recto super pedes corpore, sine baculo, sine alio humano subsidio, atque incedebat valide, expedite, celeriter, sana, valida, ac læta de insigni beneficio, a Deo benigne, mirificeque sibi concesso per merita venerabilis sancti Ludovici.

301 Nuntio hujus sanationis Parisios delato, cognitoque eadem die in parochia ante memoratam sancti Nicolai, dictus Philippus istius ecclesiæ parochus, eo audito, obviam processit cum cruce et aqua sacra usque ad sanctum Lazarum propter solemnitatem miraculi. Ubi usque ad ipsam pervenit, coram ea genua flexit in honorem tanti miraculi, eique dixit: Hem! filia, jucundus est adventus tuus: scito non recusaturum me, ut corona hæc, quam capite gero, mihi nunc resecaetur, modo in tali essem sta-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

redit ad sepulcrum.

E

ubi subite,
integreque
sanatur;

F

domumque
regrassa in-
genti gratu-
latione exci-
pitur.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tu, in quali tu nunc es. Porro invigila tibi in posterum : quippe id tibi magis incumbit, quam umquam ; et bonum tibi esset, ut in posterum in mundo non esses. Ab eo tempore usque ad hanc de miraculo inquisitionem memorata Nicolaa sana mansit et libera a morbis supradictis ; caput habuit et collum rectum et sanum, incedebat facile, bene, rectoque corpore, uti alia mulier valetudine integra. Porro postridie mane rediit Dionysiopolim, ac visit memoratum sepulcrum, atque ita fecit novem diebus continuus, veniendo Parisiis ad dictum tumulum sine baculo, alioque adjumento, quemadmodum alia mulier prorsus sana. Uti vero dixerat memorata Mabilia dictæ Nicolæe verba ante relata, sic eadem sub finem fere octidui vidit dictam Nicolaam apud portam, quæ Dionysiopolim ducit, incedentem recte pedibus suis, expediteque et celeriter, sanamque et validam, capite colloque suo loco recte disposito, cui memorata Mabilia dixit : Gratulor adventum tuum. Rectene sanata es? tibi ne evenit, sicuti tibi prædixi? Respondit memorata Nicolaa : Ita sane. Ceterum dicta Nicolaa unum habuit filium, et semper memorata Nicolaa fuit mulier bona.

ANNOTATA.

a Gallice, une mine, quod semisextarium explicat Pomey in indiculo universali : alii medimnum illiusque quadrantem dicunt, quod in idem recidit. At hinc non debet inferri, fortiorum fuisse quatuor feminis simul sumptis, sed singulis. Forte aliis quatuor cohabitabat, quarum erat robustissima.

b Alias annularis, qui est inter medium et minimum.

CAPUT XVI.

Febri facto voto pulsa : gressus puellule apud sepulcrum concessus ; uti et mulieri claudæ.

XL.
Quidam ex
periculosa
febri,

a

Die Sabbati proxima ante festum sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, anno gratiæ mclxxii, febris continua vehementissime corripuit Gobbanum Roussel, civem Laudunensem a, quæ eum vexavit sexdecim diebus continuus tunc sequentibus. Cum medici ad ejus curationem vocati, nempe magister Rodulphus de Vorages, et magister Nicolaus de Vigey, de vita ejus, uti monstrabant, desperarent, ipsius amici agebant apud archiepiscopum Remensem, ut obtinerent facultatem dictum Gobbanum sepeliendi, quia civitas Laudunensis interdicta erat sacris ab episcopo Laudunensi, a quo cives appellaverant ad archiepiscopum Remensem. Die decima septima morbi Egidia, hujus Gobbani soror, in cujus domo decumbebat, memorem illum fecit, ut sancto Ludovico se devoveret; credebatur enim bonum hinc oriturum memorato Gobano. Quibus verbis auditis, dixit memoratus Gobbanus : Promitto me, simulac sanus ero, atque incedere potero, Dionysiopolim iturum, ac sepulcrum venerabilis sancti Ludo-

vici invisurum. Porro ante hanc diem tempore istius morbi confessus fuerat, verum Dei Corpus sumpserat, ac sacro oleo fuerat unctus; testamentum etiam fecerat præ timore morbi antedicti.

303 Facto voto prædicto veniendi ad tumulum die decima septima circa preces Tertiæ, copiosus sudor ortus est in toto ejus corpore, in quo fuit usque ad preces Nonæ; atque, ut ei visum fuit, a tempore, quo hoc votum voverat venerabili sancto Ludovico, melius habuit, dormivitque in illo sudore, uti ei fuit dictum. Qui ibidem erant, ei dixerunt, febri finem impositum in sudore antedicto : neque post hæc memoratus Gobbanus febri tentatus est, quantum percepit aut sensit; licet valde esset debilis : neque scivit se deinde frigore aut aestu febris, aut capitis dolore fuisse afflictum; sed post dictam diem septem diebus perpetuo decubuit, ac tunc primum de lecto surgere coepit : cubiculo tamen non egrediebatur; verum paullo post ad lectum redibat. Transactis diebus decem, e lecto memorato surrexit, domoque egressus est, uti sanus ac restitutus, fecitque, quæ habebat agenda, quemadmodum homo sanus. Postea semper sanus fuit usque ad hanc diem presentem b: venitque ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, uti promiserat, mense Septembri.

304 Quindecim annis ante examen hujus miraculi Heriberto ex Fontenay prope Connessiam c, habitanti Parisiis a viginti sex annis, et Ifamiæ uxori ipsius nata fuit filia, nominata Mabilia. Nata autem hæc fuit omnibus membris integris, sicuti infans nasci debet. Ubi ætatem attingit trium mensium præterpropter, nocte quadam, qua Ifamia ejus mater cubabat, absente ab ea marito, filia ipsius, jacentis in cunis apud lectum suum, sensit cunas moveri. Unde brachium extendit ad cunas prope lectum, exploravitque, quo se modo haberent cunæ, atque an infans cunis non esset egressa, dicens : Infans mea, Deo te committo. Mox memorata Ifamia fuit percussa super humerum. Dum percussa fuit, dixit : Ito Dei nomine ad talem locum, ubi nec mihi nocere possis, nec aliis; magnoque timore fuit percussa, ac se lodicibus suis cooperuit. Postquam memorata Mabilia pervenerat ad ætatem, qua pedibus suis eam oportebat insistere, atque etiam incedere, sicuti incedunt infantes, incedere nequivit, nec stare, nec terram calcare pedibus : neque etiam pedes movebat super terram, dum tenebatur sub axillis, ut recta pedibus, cruribusque insisteret; sed simulac dimittebatur trunci instar lignei in terram labebatur. In hujusmodi statu fuit, donec complexisset quatuor annos et ultra, quibus nunquam incedere potuit, aut pedibus insistere. Verum postquam viribus aucta est, reptabat de loco in locum manibus tantum et natibus, neque umquam se erigebat ex terra. Præterea juncturae, quæ erant inter crura, femora, et genua, adeo videbantur ac erant loco suo motæ, ut memorata Mabilia crura sua humeris imponeret, dexterum sinistro, sinistrum dextero; neque aliud in genibus appareret vinculum quam cutis. Habebat tamen femora et pedes speciosa et recta; satis etiam pingua, ac carnosa pro puellula ætatis suæ, uti apparebat forinsecus : erant quoque ejusdem cum alia ipsius carne coloris, neque glauca, vel cærulea : neque ejus membra aliter videbantur læsa, nisi quod genua loco suo viderentur

emota.

facto voto
S. Ludovico
convalescit

XL.

Puellula dis-
tortis cruri-
bus incedere
nesciit,
c

F

emota. Vicini passim dicebant, eam membris esse perditis, neque umquam ituram.

305 Porro venit, ossibus venerabilis sancti Ludovici in Galliam portatis, undecim annis ante tempus hujus inquisitionis, cum Dionysio- poli nundina haberentur, ut Richardus, nomine Vandien, Anglus dixerit Heriberto, ferendam ei esse dictam Mabiliam ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ubi multa miracula essent facta, aegrique multi sanati; gratum esse Sanctis, aliquid in honorem suum fieri; quemadmodum, dum quis negotia habet coram Rege, aut coram tribuno capitali, decet, ut secum ducat aliquem, qui pro ipso loquatur. Cogitavit secum dictus Heribertus, eum dicere verum, responditque se portaturum filiam suam ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Paulo post vovit et promisit, si videre posset filiam suam pedibus suis stantem atque incedentem, nulla die Veneris usque ad septennium se vinum bibiturum. Ifamia, dicta Mabilia mater, pariter vovit, si Deus, et sanctus Ludovicus sanarent filiam suam praedictam, se toto vitae suae tempore non peturam die Sabbati, sequentique Dominica, nisi magna ad id cogeretur inopia. Memoratus Heribertus ejusque uxor Ifamia iter susceperunt, ac venerunt Dionysiopolim. Ferebat dictus Heribertus filiam suam praedictam, et uxor ipsius gestabat quemdam ipsorum filiolum, quem latebat; neque erat, cui eum relinqueret. Hospitati fuerunt in domo Adami de Fontenay, atque eadem hac die portarunt filiam suam ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici.

306 Tunc reliquit memoratus Heribertus dictam filiam cum memorata Ifamia ipsius matre, reditque Parisios ad alia negotia sua obvianda. Redibat tamen aliis diebus sequentibus quandoque Dionysiopolim, visurus praedictam filiam, uxoremque suam, quas invenit apud tumulum. Memorata enim Ifamia quotidie illam ad sepulcrum dictum portabat, atque ibi servabat. Ubi dicta Ifamia ibidem cum Mabilia filia sua fuerat diebus sex septemve apud sepulcrum, sicut solebat quotidie; et die sexta aut septima ad hospitium fuisset reversa, ut filiolum suum lecto imponeret, rogavit custodes agrorum, apud tumulum jacentium, ut filiam suam ex loco sepulcri amoverent, quando inde amoverentur alii: eo enim tempore, dum Sacrum fieret solemne in ecclesia sancti Dionysii, ob copiam agrorum, solebant illi ex dicto loco amoveri, absoluteque Sacro, eo sinebantur reverti. Et quia, absolute solemniter Sacro, eleemosyna dabatur singulis aegrotis, Ifamia haec rogaverat dictos custodes, ut ipsam retro ponerent, postquam Sacrum esset absolutum; quippe volebat, ut eleemosyna ei daretur; existimabat enim, si ex proprio labore cum memorata filia sua ibi viveret, Deum erga se magis fore benignum. Postquam dicta Ifamia redierat ad templum, reperit memoratam filiam suam in pedes erectam ante altare beatae Virginis Mariae, ubi posita fuerat contra columnam ibi stantem: et homines, qui ibidem erant, dicebant: Ecce am pulchellam sanatam; et maledicebant patri matrique, qui eam ibi sine custode relinquebant.

307 Dicta igitur Ifamia, visa hoc modo filia sua in pedes erecta ac stante, vehementer gavisam est, eamque cepit, reportavitque ad memoratum tumulum, atque ibidem incedere sivit recto corpore, per se, sine ullo alio auxilio, ad passus aliquot, quos per se formabat.

Deinde aiebat: Cupio sedere; nam fatigata sum. Tunc ei candelam in manus dedit, quam obtulit ad memoratum tumulum. Sic ipsa fuit illo tempore cum dicta puella apud tumulum cum aliis, donec novem dies essent completi; quibus diebus illam per se sinebat incedere, et sedere quandoque apud tumulum. Dicta autem Ifamia neminem cognovit eorum, qui erant circa filiam suam, quando eam prima vice invenit stantem, praeter mulierem unam, nomine Ifamiam la Mortaliere, quam invenit apud dictam filiam suam, quaeque peregrinata tunc erat Dionysiopolim. Deinde memoratus Heribertus, quando audivit filiam suam esse sanatam atque incedere, venit Dionysiopolim, viditque filiam suam atque uxorem apud memoratum sepulcrum. Tunc dictus Heribertus, qui longiuscule aberat, appellavit memoratam Mabiliam, ei dicens: Veni huc, filia mea. Illa surrexit per se, ac sine ullo auxilio, venitque ad patrem suum, incedens bene, recto corpore, et festine, sine ullius hominis auxilio. Reliquit memoratus Heribertus uxorem filiamque suam praedictam, donec novem dies essent completi, ut in dies singulos frequentaret sepulcrum praedictum. Novem diebus completis, dictus Heribertus rediit, reduxitque filiam suam integre sanatam. Per viam autem quandoque illam portabat, ne nimis fatigaretur; quandoque eam ante se jubebat procedere. Ceterum post haec per tres annos, quibus vixit memorata Mabilia, incessit prompte ac celeriter, sine ullo auxilio baculove, sicuti alia ipsius aetatis puella, omnesque testes interrogati asserebant, se credere dictam Mabiliam fuisse liberatam morbo atque impedimento antedicto per merita venerabilis sancti Ludovici.

308 Anno Domini nostri MCLXXVII, tempore hierno, gravis morbus invasit Joannam de Sarris, diocesis Parisiensis, uxorem Joannis lignarii, quae sana fuerat, omnibusque membris valida, incedens bene, atque expedite sine claudicatione: eoque hic morbus eam corripuit pacto, ut incedere non valeret, aut se sustentare, neque pedibus uti, cruribusve. Invasit autem illam dictus morbus nocte quadam inter festum Virginis Purificatae, et postremos bacchanalium dies. Licet vesperi diei cujusdam Martis lectum intraret sana et valida, eadem illa nocte, dum evigilabat, adeo se reperit debilitatam, agramque femoribus, cruribus, pedibusque, ut iis membris uti non posset, sicuti dictum est; neque se vertere etiam in latus, cruraque et pedes haberet rigidos, neque eos ad se posset convertere. Dicta Joanne apparebant membra nominata jam quasi morticina, videbanturque etiam sicuti membra eorum, qui diu sederunt, pedemque inepte habuere locatum, ita ut se movere nequeant: hi item membra habent quasi stupida, somnoque obruta. Adhaec membra illa ei erant frigida; lectoque decumberebat, neque surgere poterat, neque exire, neque ire quo voluisset, nisi portaretur. Hoc modo fuit domi suae spatio unius mensis, sperabatque de die in diem se liberandam recreandamque.

309 Cum hoc modo aegra fuisset in domo sua, ac pauper esset, neque haberet, qui sibi esset auxilio, neque maritus ipsius necessaria ei vellet subministrare, delata fuit ad valetudinarium Parisiense, ubi longo tempore jacuit impotens atque infirma post festum etiam sanctorum Petri et Pauli. Postea sorores valetudinarii

A. REGINAE
CONFESSARIO.

XLII.
Mulier clauda,

et egena

con-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

consilium inter se inierunt ei fulcrum componendi, ut paulatim se movere assuesceret, quod id fortasse ei foret utilius. Hoc facto, e lecto deposita est, iuvantibusque eam mulieribus magno cum labore ivit usque ad altare sancti Leonardi, quod est in eodem hoc valetudinario. Alia vice, cum vellet similiter e lecto suo ire ad altare, nemine ei opem ferente, humi lapsa est, ac graviter vulnerata. Incedendo autem pedem dexterum humi figebat, at sinistrum nullo modo figere poterat; verum post se trahebat. Postquam se movere poterat, desiderabat domi esse cum marito suo liberisque, quoniam lecto poterat egredi: cupiebatque de suo vivere. Iter itaque suscepit ope fulcrorum, ut rediret domum; sed incedere non poterat: qua de causa per totam fere viam maritus illam ferebat. Deinde fuleris domum suam ingressa est, fuitque ibidem cum marito filiisque suis. Noluit postea maritus ejus necessaria ei procurare; eaque de causa magno cum labore fulcrorum adjumento adibat ecclesiam sancti Mederici, stipem postulatura.

II
apud sepul-
crum gressum

310 Postquam memorata Joanna intellexit multa facta esse miracula apud tumulum sancti Ludovici, agrosque ibi sanatos; dixit, vovitque invisuram se memoratum sepulcrum. Quo dicto, Joanna hac ordinavit itineri ad dictum tumulum necessaria, ac sperabat se ibi sanatum iri per merita venerabilis sancti Ludovici. Unde eadem Joanna, cupiens ad dictum tumulum venire, atque ex propriis vivere, tantum nevit, ut lucrata sit asses tres: hos portavit; ac die quadam Dominica mane fulcrorum subsidio ingressa est iter ad urbem sancti Dionysii, comitante ipsam una filia sua nudis pedibus, atque in lanceis, ingentique vi adhibita venit ad dictum sepulcrum. Signum ære dabatur ad Vesperas, quando conveniebat, fuitque ibidem quotidie diebus quatuor apud dictum tumulum, antequam esset sanata; ac candelam obtulit pari secum longitudine. Die quadam subsistens apud tumulum memoratum, dum solemne canebatur Sacrum, dicta Joanna dolorem sensit gravissimum, præsertim in parte sinistra, ita ut vix se cohibere posset a forti clamore. Ubi hoc dolore pressa fuerat tanto tempore, quanto quis ire potuisset ad intervallum emissæ ex arcu sagittæ, cessare cepit dolor; ipsaque, mox sentiens sibi melius esse, pedem sinistrum humi posuit, se erexit, ac pedibus stetit, nixa tumulo. Ubi sensit incedendi sibi vires esse, circumivit tumulum recta pedibus suis insistens, passusque pedibus suis proferens alios post alios.

recuperat.

311 Finito Sacro, ascendit per gradus sine ullius ope usque ad reliquias, reliquitque fulera sua, gaudens magnopere et læta cum memorata filia sua, quod Deus, et venerabilis sanctus Ludovicus tanto ipsam liberassent morbo. Substitit tamen Dionysiopoli, atque invisit quotidie memoratum tumulum, donec novem dies fuissent completi. Deinde Parisios drediit ex se, recto corpore, sine baculo, sine fulcris, et sine alterius personæ auxilio. Nihilominus a tempore, quo sanata fuit, semper parumper claudicabat; atque adhuc claudicabat tempore inquisitionis de hoc miraculo; incedebat tamen prompte ac celeriter, sicuti inquisitores eorumque scribæ viderunt. Paucis diebus postquam memorata Joanna aegra fuerat modo supra dicto, hæc Joanna dicebat se redire Dionysiopoli a tumulo prædicto, seque ibidem sanatam fuisse ex morbo antedicto: ubi autem fuit Parisiis sana ex hoc morbo

incessit recta pedibus suis, sine fulcris, aliisque adjumento, prompte atque expedite, quemadmodum alia mulier sana, nisi quod modice claudicaret, non vero claudicaret dicta Joanna, priusquam fuerat aegrotata, sed bene, recto corpore, ac celeriter incederet. Post hæc semper, licet parumper claudicaverit, a tempore supra dicto incessit bene atque expedite, sana fuit ac libera dicto morbo, obivitque negotia sua, sicuti alia mulier sana, et creditur sanata fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a De Loon ubique legitur in apographo meo Ms., sed legendum de Laon: ita enim vocatur Gallice Laudunum, urbs episcopalis sub archiepiscopo Remensi in Suessionibus, quæ agro Laudunensi, vulgo le Laonnois, nomen dedit. Quippe Laudunum designari, sequentia manifeste demonstrant.

b Refertur id ad tempus, quo examinatum id beneficium, non quo scripsit hic auctor.

c Gonnessia, vulgo Gonnesse, vicus cultus est in Parisino agro ait Baudrandus, asserens 4 leucis distare Parisiis. Fontenay vero vicus notatur in tabulis agri Parisiensis una fere leuca magis Parisiis dissitus.

d Hæc alia miraculi probatio, quales frequenter adducit auctor, licet ad factum elucidandum non conducant.

CAPUT XVII.

Anus impotens et incurva apud tumulum valetudini restituta, uti et mulier capta parte corporis sinistra: visus oculi dexteri mulieri redditus: claudio gressus expeditus: aqua pileo Sancti repressa et siccata.

Anno Domini nostri MCCLXXII mulier quædam nomine Joanna, habitans Parisiis in parochia sancti Mederici, incedebat ope fulcrorum magno cum labore, valdeque erat incurva, ita ut fulera admodum essent brevia: gibbum etiam habebat in dorso grandem, latumque instar panis unius denarii: neque foramen erat in gibbo memorato, neque pus emittebat. Adhuc anus erat dicta Joanna, atque ita aegrotavit, itaque incessit annis quatuor, aut quinque. Post aliquot annos memorata Joanna, quæ erat in platea, ubi habitabat, dixit vicinis, ire se velle ad sepulcrum sancti Ludovici, ac sperare se ibi sanatum iri. Itaque veniam poposcit vicinos, si qua in re eos offendisset. Dixit præterea, se prius ire velle ad ecclesiam sancti Mederici, ut Sacro interesset, ac de peccatis suis confiteretur: rogavitque vicinos, ut Deum orarent, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut gratiam sibi præstarent.

313 Adivit ecclesiam sancti Mederici: tum iter suscepit ad urbem sancti Dionysii, ubi Nicolaa Parisiensis, uxor Guilielmi lignarii, vidit memoratam Joannam ante dictum sepulcrum alios inter ægrotos. Deinde exiguo post tempore dicta

F
XLIII.
Anus incurvaapud tumulum erecta.
ac sanata.

A dicta Joanna venit in plateam memoratam, incedens bene, rectoque corpore, sine fulcris alioque adjumento, præterquam quod baculum manibus gestaret. Dicebat autem, se reverti a tumultu venerabilis sancti Ludovici, ibi fuisse tumulo novem, seque ibidem fuisse sanatam. Gestavit manu sua scipionem initio per tres hebdomadas præterpropter; at illum deinde prætermisit. Ubi scipionem gestare desierat, semper deinde sana fuit et valetudine integra tribus circiter annis, quamdiu vixit: ibatque bene et recta, sine baculo ullove alio adjumento: ferebat super caput suum vas aqua plenum, obibatque qualibet sua negotia, ad victum sibi comparandum: namque erat egena.

314 Anno Domini nostri MCCLXXI, aut circiter, Aleidis Malachine Parisiensis, membris erat sanis ac validis, sicuti alia mulier sana, ac frequentabat domum Beginarum Parisiensium, ubi lanificium exercebat carminando, similique faciendo. Deinde longo tempore sana fuit: laborabat tamen malo caduco, quod vulgo vocatur Malum sancti Lupi *a*. Postea dicta Aleidis Malachine anno Domini nostri MCCLXXVIII *b* incidit in morbum gravem, quo usum perdidit lateris dexteri, adeo ut non valeret uti nec manu, nec brachio, nec crure dextero, incederetque fulcrorum adjumento, sine quibus ire non poterat, postquam memorato correpta est malo, donec fuerit sanata. Caput etiam agitabatur, quamdiu hoc morbo fuit affecta: dicebatque se adjutam fuisse a muliere, secum habitante, in vestibulis, et calceis induendis, similibusque necessariis. Præterea pedem sinistram post se trahebat, dum incederet: et quia nullum facere poterat lucrum, uti consueverat, egena erat, panemque emendicabat: aspectu apparebat omnino languida atque ægrola tempore memorato, talisque credebatur. In hujusmodi statu longo fuit tempore.

315 Memorata Aleidis hoc modo ægrola, cum circa annum Domini nostri MCCLXXV in astate audivisset, atque intellexisset multa miracula esse facta apud tumulum sancti Ludovici, dixit, petito consilio, velle se venire ad tumulum sancti Ludovici, ut Dominus noster ipsam dignaretur liberare per merita venerabilis sancti Ludovici. Eo tempore die quadam Veneris, quæ astas erat maximus, cum Aleidis du Buisson, habitans in domo Beginarum Parisiensium, sexaginta annorum mulier, Dionysiopolim venisset visura sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, quod longo tempore passa fuisset fluxum oculi dexteri, ita ut oculo nihil cerneret, invenit memoratam Aleidem Malachine apud dictum sepulcrum, quo venerat ad impetrandam a Deo liberationem suam, ut aiebat, per preces et merita venerabilis sancti Ludovici: cumque dicta Aleidis du Buisson eam rogaret, quo se modo haberet, respondit, quod se sentiret multum recreatam; oraret igitur Deum pro se, ac venerabilem sanctum Ludovicum, Virginemque Mariam. (Inquisitione facta de sanatione dictæ Malachine, memorata Aleidis du Buisson recepit eadem hac die visum oculi dexteri, rediitque Parisios liquide videns, quamvis cruor mansisset in oculo, quo deinde satis cito integre liberata fuit hæc Aleidis du Buisson.)

316 Tunc itaque valetudinis recuperandæ causa Dionysiopolim petivit ad dictum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, mansitque ibi diebus novem. Quando ibidem jacebat cum aliis ægrotis, (uti placuit Domino nostro,)

vehementem sensit dolorem in membris suis; dumque existimabat se stare posse, erexit se; et, sicuti dixit, venæ in mamma partis dexteræ disruptæ sunt, sanguisque ingentem copiam emisit. Tum fulera reliquit, quæ gestare consueverat, ac rediit Parisios ad domum Beginarum, et alio, sana, valida, plenissimeque restituta, per se, pedibusque suis incedens, sine fulcris, sine baculo, sine alio quovis adjumento, prompte, rectoque corpore, sanata prorsus ex morbo memorato. Ab illo tempore in posterum sana fuit ex dicto malo, et valida tribus annis et ultra: incedebat bene, recteque, lanificium exercebat, carminabat, aliaque faciebat, quemadmodum mulier sana usque ad mortem suam. Tempore autem mortis suæ ætate quadraginta circiter annorum esse videbatur. Bona quoque erat mulier, magnæque poenitentiae: omnesque testes affirmabant eam sanatam fuisse ex morbo antedicto per merita venerabilis sancti Ludovici.

317 Circa annum Domini nostri MCCLXXIV aut MCCLXXV, inter festum Omnium Sanctorum festumque sancti Andreae, malum exortum est in crure sinistro circa genu Joannis du Guè ex villa Combreis in diocesi Aurelianensi *c*. Multa erant foramina in carne, quæ multum emittabant puris tam infra genu, quam supra: totum etiam genu intumuit, caroque illa facta est rubra, horridaque et tetra visu. Progressu temporis omnia foramina, quæ erant infra genu, in unum confusa sunt vulnus. Ubi vernum tempus advenerat circa Quadragesimam, quo laboratur in vineis, Joannes hic, qui pauper erat, victumque sibi laborando parare cupiebat, sicuti consueverat, Aureliam ivit, ut se elocaret ad vineas putandas. Ubi illuc pervenit, tanto morbus auctus est incremento, ut incedere non posset, neque sine scipione se sustentare, præterquam brevissimo spatio, ad sex fere septemve passus, nisi re aliqua niteretur. Qua de causa, cernens se nihil lucrari posse, nec laborare, nec incedere sine sustentaculo, duo construi curavit fulera subalaria, fulcrisque domum rediit: neque enim incedere poterat nisi sustentaculo subnixus, multoque cum labore domum reversus est; nam pes ejus sinister terram non contingebat. Invisit ecclesias multas in istis partibus, ubi miracula facta esse audivit; puta ecclesiam sancti Verani *d*, ecclesiam sancti Mauri *e*, ecclesiam sancti Eligii Ferrariensem *f*: verum hæc omnia nihil ei profuere: nullam tamen dicto morbo medicinam adhibuit.

318 Post hæc cum audivisset multa miracula facta esse ad tumulum sancti Ludovici, idem hic Joannes vovit ac promisit, invisurum se dictum tumulum, ut Deus et venerabilis sanctus Ludovicus liberarent ipsum per preces, meritaque domini sancti Ludovici. Die igitur quadam Dominica mensis Augusti ejusdem anni confessus est presbytero proprio; dein solus aggressus est iter ad urbem sancti Dionysii, fulcris subnixus. Priusquam autem memoratus Joannes medium iter absolvisset; sibi videbatur recreatus; atque hoc modo Dionysiopolim venit, invisitque sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Porro erat quotidie apud tumulum multos inter ægrotos alios, qui simul ibi subsistebant, ad sanitatem recuperandam. Die tertia aut quarta, postquam venerat ad memoratum sepulcrum, adeo recreatus est, ut fulera sua, quæ attulerat, reliquerit supra dictum tumulum. His in perpetuum reli-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

XLV.
Vir. ex affecto
genu claudus.

F
d e
f

apud sepulcrum sanatur.

ctis,

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ctis, egressus est ecclesia sine fulcris, sine scipione, sine alio adjumento, iens ad hospitium suum, alioque, quo vellet. Nihilominus quotidie invisit memoratum sepulcrum, et frequentavit, sicuti antea, donec novem dies essent completi. Transactis diebus novem, Dionysiopoli discessit, indeque domum rediit prompte expediteque, sine fulcris, baculo, alioque subsidio. Rediens autem, quotidie sex septemve leucas incedebat. Verumtamen memorata foramina nondum obducta erant, sed pus etiam tum emittebat copia multo minori, quam consueverant. At paulatim coaluerunt, adeo ut ante festum Nativitatis Domini nostri proxime tunc sequentis plane restitutus fuerit, dictoque malo liberatus: fuerintque foramina prædicta obducta prorsus, et clausa, pellisque seu cutis consolidata, relictis dumtaxat vulnerum vestigiis. Dicti Joannis vicini mirabantur, eum rediisse tam integre sanatum per merita venerabilis sancti Ludovici; ipse autem deinde operatus est, suaque exercuit negotia.

B
XLVI.
Aqua, nimum
increscens, e
cellis vinariis.

349 Anno Domini nostri MCCLXXX, circa festum sanctæ Catharinæ, maxime increvit Sequana flumen, ita ut tres cellæ Aleidis la Veniere, uxoris Arnulphi olim armigeri venerabilis sancti Ludovici, aqua tunc essent repletæ. Crevit autem tam vehementer aqua in dictæ Aleidis cellis, ut in duabus illarum magis profundis dolia vini iis imposita fluitarent in aqua. In alia cella, ante has sita, magis alta, minusque profunda eo usque aqua ascendit, ut superaret media dolia vini, in cella ista locata, ut vinum haberi non posset. Memorata Aleidis aliquos habebat pileos e plumis pavoninis, qui fuerant venerabilis sancti Ludovici, relictos marito suo, dum armiger erat venerabilis sancti Ludovici, quando hic dictos pileos novis permutabat. Tunc incidit memoratæ Aleidis, illos sibi esse pileos, Deumque fortasse per merita venerabilis sancti Ludovici has aquas dispersurum. Consuluit igitur dicta Aleidis supriorem Vallis-Scolarium Parisiis, fratremque Danielelem ejusdem loci religiosum, an existimarent licitum esse, ut uno illorum pileorum signaret memoratam aquam, ne ulterius cresceret, sed siccaretur potius per merita venerabilis sancti Ludovici. Verum dicti fratres id improbarunt. Tunc domum rediit, retinuitque Rogerium famulum suum, annos natum viginti præterpropter, misitque e domo alios servos ad loca diversa: et voluit, ut Rogerius promitteret, se nemini dicturum, quod memorata Aleidis vellet facere.

C
pilei S. Ludovici
contactu
ejecta.

320 Tum unum cepit e pileis, eumque dedit memorato Rogerio; atque eum descendere jussit usque ad aquam primæ cellæ: eoque pileo aquam memoratam signare in modum crucis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Dictus Rogerius, dum dies adhuc erat, sed prope vesperam, descendit cum dicto pileo usque ad aquam primæ cellæ altioris, hunc pileum isti aquæ imposuit, atque aqua, quæ pileum tetigerat, projecta conspersit aquam reliquam hujus ipsius cellæ in formam crucis, dicens: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Deinde sursum regressus est ad heram suam, eique pileum reddidit. Ante receptus nocturni tempus eadem vespera aqua illa primæ hujus memoratæ cellæ eo usque decreverat, ut dicta Aleidis, ejusque familia habere potuerint ac promere vinum ex doliis memoratis, quod ante facere non potuerant. Itaque aqua descenderat, seu decre-

verat ad plures digitos in cella memorata. Postridie mane adeo erat ex prima illa cella ejecta, ut nihil ibi esset relictum præter modicum lutum. Memorato matutino tempore dictus Rogerius profectus est Parisiis ad oppidum Clipiacum g, quo misit eum ipsius domina: verum sequenti die reversus, vidit tunc ignem ex carbonibus in prima cella fieri ad siccandum. Tertia die mane aqua profundiorum istarum cellarum ita evanuerat, atque abscesserat, ut præter lutum nihil ibi esset relictum. Porro post vesperam dictam, qua memorata Aleidis ex doliis suis vinum habuit, agmen solemne venit supplicantium, quod instituerunt fratres sanctæ Catharinæ Vallis-scolarium h usque ad sancti Jacobi de Carnificeria i propter ingens aquarum incrementum. Præterea memoratæ cellæ profundiores factæ erant ante annos viginti septem, dictaque cella altior facta erat ante annos sexdecim, tempore inquisitionis de hoc miraculo: easque memorata Aleidis jusserat construi: verumtamen numquam alias viderat aquas intravisse, aut fuisse in cellis antedictis. Ceterum vicinorum ejus cellæ non tam cito siccæ fuerant: deinde enim post dies plures hæ aquæ, quæ in iis erant, evacuatae fuerunt opæ vasorum, aqua in plateam ejecta.

ANNOTATA.

a *Gallice*, le mal saint Leu.

b *Vel hi numeri, vel præcedentes sunt erronei.*

c *Aurelia urbs est episcopalis, hodiedum sub archiepiscopo Parisiensi, et nota satis, ad Ligerim flumen, vulgo Orleans dicta, in cujus diœcesi quæri poterit Combrens, si nomen recte sit scriptum.*

d *Intelligit haud dubie S. Veranum episcopum Cabellionensem* in Provincia, cujus reliquias servari Gergolii in diœcesi Aurelianensi ad Ligerim, testatus Castellanus in Martyrologio universali ad xi Novembris. Nos de eo agemus suo loco. Galli eum nominant S. Vrain, aut Verain.*

e *Maurum significat S. Benedicti discipulum, quantum conjicio. De eo actum tom. I Januarii pag. 1038 et seqq.*

f *Ferrariæ, vulgo Ferrieres, oppidulum est Gallicæ... in Vastinio tractu, versus confinia Senonensis agri, teste Baudrando in Geographia.*

g *Clipiacum, Clichy, vicus Gallicæ ad Sequanam fluvium, una leuca infra Parisios, ut habet laudatus Baudrandus.*

h *Fundationem prioratus et ecclesiæ S. Catharinæ Vallis-scolarium narravimus in Commentario § 15.*

i *De ecclesia S. Jacobi de Carnificeria, vel in Carnificeria, vulgo de la Boucherie, agit Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 295.*

*Puer, facto voto ab ejus patre, ex tumori-
bus teterrimis sanatus : incurvus erectus,
liberoque gressu donatus : usus brachii dex-
teri puero restitutus : puella phrenesi
liberata.*

12711.
Pter. Jadic
retuberculation-
lar.
a

fatto a padre
e la libera-
ta.

XLVIII.
*Alius gibbo in
 dorso enato
 incurvus et
 claudus.*

44

F
tendens ad
Sancti sepul-
crum, in via
recreari ex
morbo incipit.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ctoque magis corpore, ac facilius incedere, quam solebat; eoque modo venerunt Dionysio-polim.

deinde apud
sepulcrum
lapsus pro
mortuo ha-
betur; sed
paullo post

325 Postquam eo venerunt, emerunt candelam longitudine dicti Michaelis: tum venerunt ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Reliquit ibi aliud fulcrum memoratus Michael, ac se omnino erexit: obtulit candelam suam dicto tumulo, gratiasque venerabili sancto Ludovico egit, quod se posset erigere. Nihilominus lapsus ibi est pronus in terram, totoque corpore fuit frigidus, neque movebat pedem, nec manum, nec ullum membrum, nec respirabat ullo modo, quo id soror ejus Dionysia posset percipere, quæ apud ipsum erat. Tangebatur eum, contrectabaturque Dionysia memorata, flens clamansque, quod crederet eum esse mortuum; dicebatque maluisse se, ut viveret in præcedente infirmitate, quam ut eo modo esset mortuus. Tum superiori veste se exuit, eumque texit. Deinde ubi modico tempore jacuisset mente alienatus, spiritum duxit lamentans, dixitque gravi se dolore torqueri. Unde quidam in ecclesia eum ceperunt, atque in domum abbatiae duxerunt, illum sustentantes; ibat tamen pedibus suis; mansitque apud sepulcrum memorata Dionysia. Postquam dictus Michael longiuscule ibi fuerat, rediit ad memoratum tumulum, comitantibus eum quibusdam ex abbatia, at opem prorsus nullam ferentibus: redibat autem dictus Michael per ecclesiam siue fulcris, sine baculo, sine auxilio alio.

integre con-
valescit.

326 Cernens id memorata Dionysia obviam ei processit, lætabaturque ac gaudebat, acsi Deum vidisset. Tunc ei dixit: Ostende mihi dorsum tuum, velim te nudum videre. Divertit dictus Michael ad flexum quemdam ecclesiae, seque ibidem denudavit: denudatumque propriis oculis vidit dicta Dionysia, tetigit, et contrectavit locum, ubi memoratus dicti Michaelis fuerat gibbus, qui coadunatus erat, atque ad naturam suam reversus, acsi numquam ibi gibbus fuisset; idque adeo, ut relictum ibi non esset vestigium, ullumve indicium, quo percipi posset, umquam male fuisse affectum. Deinde dictus Michael prima die, sicuti dictum est, liberatus, mansit Dionysiopoli, tumulumque memoratum frequentavit diebus novem, prima die numerata. Postea memoratus Michael, ejusque soror Dionysia, simul euntes, redierunt Parisios; dictusque Michael per viam ibat sine fulcris, sine baculo, nulloque viri aut mulieris adjutus subsidio, idque bene, ac corpore recto, quemadmodum alius homo sanus. Deinde paucis diebus, videlicet anno uno vixit, integre sanatus meritis venerabilis sancti Ludovici.

XLIX.
Puer enervatus
brachio,
* la Bourgoinge
* le Maçon

327 Sexdecim anni præterierant, quando inquisitio de hoc miraculo fuit facta, quæ facta est anno Domini nostri MCCLXXXII, mense Octobri, postquam Maria cognomine Burgundica*, uxor Roberti Massonis*, nata in Prissi, in diocesi Autissiodorensi, habitans tunc Parisiis pepererat filium ex primo marito suo, nomine Joannem, natum membris omnibus rectum et integrum. Hic etiam mensibus tribus et medio brachia sua facile movebat, elevabat, et depri-mebat, sicuti infans ætatis suæ. Die quadam post Pascha, quando dictus infans quatuor menses necdum impleverat, cum dicta Maria ejus mater cunis eum imposuisset tempore somni capien-di, ut dormiret, et post somnum mater ad eum esset reversa, uti consueverat, cunisque elevasset, ac cunarum vinculis solvisset, vidit dictum

infantem uti non posse brachio dextero, sed illud ad latus ejus pendere; neque ullum nervorum apparere nexum, seu juncturam ullam inter humerum brachiique crassitudinem, præter pellem. Poterat id brachium dexterum antrorsum duci et retrorsum; quando autem elevatum demittebatur, mox decidebat, uti brachium, cui nullæ erant vires naturales in junctura prædicta. In hoc statu fuit annis octo, quibus uti non poterat brachio memorato, neque hoc brachio cibum sumere, aut potum, neque calceare se, aut vestire, neque dexteram ori admove-re aut capiti; nisi sinistra eam adduceret. Erat autem dicto Joanni os maximum dicti brachii satis crassum a cubito deorsum usque ad manum. Interim dum memoratus Joannes hoc modo agrotabat, Guilielmus dicti infantis pater, dictaque Maria ejus uxor, ac memoratus Joannes ipsorum filius venerunt ex Monetis d., ubi habitabant eo tempore, Parisiis habitaturi. Porro medicinæ multæ dicto brachio fuerunt applicitæ, quæ nihil ei opis, nihil utilitatis attulerunt.

328 Postea cum audivisset multa miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, memorata Maria, ejusque soror Esdelina venerunt ad ecclesiam sancti Dionysii, octo annis ante festum sancti Joannis Baptistæ nuperrime transactum: ac sperabant, Deum meritis venerabilis sancti Ludovici dictum infantem languore suo liberaturum. Duxerunt itaque memoratum infantem ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, et curaverunt, ut infans ibi esset cum aliis agrotis apud tumulum diebus undecim, ut Deus per merita venerabilis sancti Ludovici illum liberaret; erantque hæ mulieres cum ipso apud tumulum. Atque undecim diebus dictæ mulieres Maria et Esdelina fuerunt cum infante extra domum Mabilæ la Chievre, in qua domo Parisiis habitabant, in parochia sancti Joannis in Greva. Noctu autem undecim dictis diebus, quia non sinebantur manere in templo, nam id claudabatur, jacebant super stramen e extra hujus ecclesiæ portam, quæ respicit ecclesiam sancti Joannis: neque cubabant in lecto, neque vestibus se exuebant. In pervigilio porro sancti Joannis post Vesperas, circa occasum solis, ubi dictæ mulieres, dictus Joannes, alique agri ecclesia sancti Dionysii essent emissi, ac prope essent extra portam, memorata Maria, hujus infantis mater, ivit ad ecclesiam sancti Joannis, ubi erant agroti illa nocte, qui laborabant malo sancti Joannis.

329 Cum igitur memorata Esdelina cum infante sederet prope portam, ille clamare cœpit et dicere huic Esdelinæ: Videsis, amita mea, videsis, amita mea. Tunc brachium dexterum pendulum, uti solebat, extendit, illudque paulatim levavit, atque ori admovit. Postquam dictus infans erat sanatus, idque monachi audiverant, portam aperuerunt, eumque intromiserunt in ecclesiam. Deinde eum remiserunt, atque ei dederunt sterlingum / unum unumque Turonensem. Tunc memorata Maria vocata est ex ecclesia sancti Joannis; reduxque dictum infantem reperit sanatum: nam manum dexteram ori admovebat et capiti, dictoque brachio recte utebatur, elevando demittendoque hoc brachium, quemadmodum alius infans sanus. Qua de causa præsentibus eo loco laudabant, et celebrabant Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, cujus meritis valetudini esset restitutus. Ubi dictæ mulieres cum hoc infante ita sanato redierunt Parisios, vicini, alique magnopere lætabantur, ac

lauda-

A laudabant, celebrabantque Deum de tanto miraculo, ac venerabilem sanctum Ludovicum. Ceterum dictus Joannes sanum deinde habuit brachium memoratum et valens, eoque utebatur prompte, capiti orique admovebat, cibum potumque illo sumebat, vestiebat se illo et calceabat; levabat illud deprimebatque pro voluntate sua, poculum aqua plenum ex Sequana illo brachio gestabat, illoque prorsus utebatur, quemadmodum utitur alius infans sanus usque ad mortem. Vixit autem post hanc sanationem annis tribus, tum mortuus est. Dicebatur etiam vulgo in platea dictus Joannes sanatus meritis venerabilis sancti Ludovici.

Puella eadem
tempore phre-
sen liberata.

330 Prædicta Esdelina narrabat, quando die quadam erat apud tumultum venerabilis sancti Ludovici cum Joanne nepote suo antedicto, puellam quamdam fuisse quatuordecim præterpropter annorum, quæ phrenetica videbatur. Qua de causa brachia colligata annulo ferreo ante se portabat. Ducebat illam mulier quædam suæ uni brachio alligato, dictaque mulier crebro ei minitabatur virgis, scoparum instar compactis; quia puella, dum poterat, dentibus eam mordebat, aut pede percutiebat. Cecidit annulus ferreus ex brachiis hujus puellæ ante tumultum supradictum, sanataque fuit puella. Tum statim utraque provoluta est ante tumultum ad orandum, Deumque laudabat; donum dein obtulit dicto tumulto, indeque discessit omni ex parte sanata g.

ANNOTATA.

a Utrum hoc totum ad viri nomen pertineat, an simul patria indicetur, nec satis liquet, nec pluribus necesse est investigare; uti sæpius in hisce miraculis contingit.

b Mendum in numeris esse, patet ex sequentibus: forte legendum anno 1262.

c Si eadem æstate anni 1271, qua corpus in Galliam delatum, facta hæc sunt, undecim annis præcesserunt inquisitionem anno 1282 inchoatam.

d Ita locus hic in Ms. exponitur, quem aliis querendum relinquo.

e Hanc vocem non nisi ex conjectura posui: C nam in Ms. legitur, en lettre. At cum idonea hujus vocis significatio non occurrat, suspicor legendum esse, en litere. Litere autem significat quoque stratum e paleis aut stramine. Potest quoque Latine reddi in lectica.

f Sterlingus est nummus Anglicus satis notus.

g Notatur in titulo, hoc miraculum non fuisse approbatum: quia, opinor, unius mulieris testimonium non videbatur sufficiens probatio: scriptum tamen fuit cum aliis, quia fide dignum, utpote ab oculata teste relatum.

CAPUT XIX.

Parochus quidam ex Ordine fratrum Minorum, visione prævia, restitutus ex lateris dolore, et febris continua: mulieri cæcæ visus paulatim integre redditus.

Circa festum sancti Barnabæ apostoli, anno Domini nostri mclxxv, postquam frater Joannes Latiniacensis, Ordinis fratrum Minorum, diocesis Parisiensis, tunc presbyter ac parochus in Torignu prope Latiniacum a ad Matronam, usque ad id tempus sanus fuerat et validus, gravis eum invasit dolor sub costis in latere sinistro, una cum febris continua. Medici ad eum curandum vocati, alique de vita ipsius desperabant: adeoque increvit memoratus morbus, ut dictum fratrem Joannem vox defecerit, omniaque ad sepulturam dicti fratris Joannis necessaria a consanguineis ejus, amicisque, quos habebat, fuerint parata. Ipse item tempore morbi mandaverat, ut sepeliretur in abbatia Carolilocensi, quæ est Ordinis Cisterciensis, et paratus erat carrus, quo ad dictam abbatiam veheretur. Cum morbo tam gravi premeretur, multæque ei ordinatæ fuissent potiones medicæ, quas biberat, sed utilitate nulla: amici ipsius, qui apud ipsum erant, ei suadebant, ut votum faceret Dominæ nostræ Bononiensi ad mare; alii dicebant, ut aliis voveret Sanctis: cumque præsentium aliqui ei nominassent sanctum Ludovicum, eique affirmarent, plures ex variis languoribus sanatos esse per hunc ipsum sanctum Ludovicum ad ejus tumultum; idem Joannes, auditis his verbis, consideravit secum venerabilem sanctum Ludovicum, dum viveret, vitæ fuisse sanctæ, morumque honestorum, eumque exercuisse multa opera bona, seque de eo non nisi bona semper audivisse, magnamque concepit fiduciam, ejus se meritis sanatum iri.

332 Decevit igitur in animo suo, si Deus ex morbo prædicto ipsum restitueret, invisere per semet ipse tumultum dicti venerabilis sancti Ludovici. Deinde decima die morbi sui antedicti videbatur sibi memoratus frater Joannes (dormiretne an vigilaret, ignorat) esse in ecclesia sancti Dionysii in Francia, ubi ossa venerabilis sancti Ludovici erant sepulta, ante altare sancti Stephani, quod est in choro monachorum, quodque est prope tumultum venerabilis sancti Ludovici: videbaturque odor esse in loco, ubi erat in choro, magnaue circa tumultum dicti venerabilis sancti Ludovici, qui ibidem est extra chorum, inter hunc ipsum chorum et altare princeps, claritas apparebat ex candelis accensis, quas multi ægroti, degentes apud tumultum supradictum, offerebant. In hac visione sic constitutus vidit venerabilem sanctum Ludovicum antedictum in veste tali, in quali eum sæpe viderat; nimirum cum trabea manicata, pilco plano capiti imposito, transeuntem per chorum monachorum ad se memoratum fratrem Joannem, atque ibat ad ægros sanandos. Item, quando hoc modo veniebat ad prædictum fratrem Joannem, videbatur dicere memorato fratri Joanni hæc verba:

L.
Parochus religiosus, ex dolore lateris ac febris continua periclitans,

E

F
votum facit S. Ludovico: ac dein, habita visione mirabili.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ba : Et tu, cur manum non imponis costis tuis, ubi te dolor premit et morbus? nam sanaberis. Quando id audiverat frater Joannes, manum posuit supra costas suas, ubi et dolor erat, et malum.

integræ valetudini reddidit.

333 Tum dictus frater Joannes mox evigilavit, reperitque manum suam dexteram super costas sinistri lateris, quam ibi tenebat. Dixit igitur frater Joannes, vere loquens illis, qui illic præsentibus ipsum custodiebant, hæc verba : Sanctus Ludovicus me sanavit. Et sane postquam fuerat voce destitutus, fuerat usque ad horam illam, per diem et medium præterpropter, sine loquela, licet audiret intelligeretque adhuc, quemadmodum homo tam infirmus, quæ aliis dicebantur. Ab illa hora dictus frater Joannes multum se sensit ex dolore prædicto recreatum, imo tantum, ut existimaret dolorem prorsus desisse, ita ut eum deinceps nihil prorsus vexaret, quamvis aliquæ adhuc febris reliquæ in ipso essent. Neque postea de dolore conquereretur prædicto, quo sub costis fuerat cruciatus, sed dicebat hunc dolorem plane evanuisse, seque mirifice recreatum doloris hujus abcessu. Postridie visionis memoratæ, febris finem accepit per fluxum ventris, ita ut deinde semper fuerit valetudine prospera, neque postea febris aut dolore afflictus fuerit usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo.

LI.
Mulier ex malo oculorum cæcitate,

334 Lucia de Rumilli, diocesis Constantiensis, uxor Roberti Rossel, habitans in urbe sancti Dionysii ab annis triginta sex et citius, incidit olim in gravem morbum oculorum, quatuordecim annis ante examinatum hoc miraculum, de quo inquisitio facta est anno Domini nostri MCCLXXXIII, mense Januario. Hoc morbo oculi ejus perpetuis quasi fluebant lacrymis, valdeque rubri erant et flebiles. Id ei evenit, dum pariebat filiam nomine Burgundoforam : nam quando dicta Lucia ex partu hujus filiæ decumbebat, nocte quadam oculi graviter ei dolere cœperunt; mane autem percepit, se nihil ferre cernere, visu ejus ita tunc turbato ac debilitato, ut ægre videret. Atque in hoc statu fuit annis duobus : tantum tamen adhuc videbat, ut cognosceret vicinos suos, quando prope erant apud ipsam, sin vero abessent longiuscule, eos nos cognoscebat. Ibat quoque ad ecclesias perse, quamvis cæculiret, et per viciniam. Antea usque ad hoc tempus memorata Lucia optime cernebat, oculosque habebat acutos : deinde vero adeo cæcutiit, adeoque visu orbata est, ut nihil cerneret, cognosceretve, nisi aliquantulum solis aut candelæ lucem.

dein prorsus cæca,

335 Transactis duobus annis, ab eo tempore adeo facta est cæca, ut nihil prorsus cognosceret, quantumcumque aliqua ei essent vicina; ne quidem maritum, neque filiam suam, neque alia, sive magna illa essent, sive parva, sive crassa, sive tenuia; neque distinguere colores nosset aut cognoscere post duos annos. Monstrabat ei aliqua memoratus Robertus dictæ Luciæ maritus; at illa respondebat, ea se non cognoscere, neque videre. In hujusmodi statu fuit memorata Lucia, atque adeo cæca peperit tres filios, quos numquam vidit : singulos tamen hos infantes ipsamet lactavit, atque enutrivit per annum, et amplius : neque enim eas habebat opes, ut nutricem alere posset. In nutriendo autem, ligando, et solvendo dictos infantes, mundando etiam et lavando, ipsam juvabant Emmelina ipsius filia ejusque maritus,

et alii, qui subministrabant, parabantque ei necessaria, ipsaque ea faciebat modo, quo poterat, meliori, palpando manibus, prout faciunt cæci. Præterea dictis octo annis, quando memorata Lucia volebat manducare, necessariaque ante ipsam ponebantur, oportebat manum ejus ducere ad panem, ad cyathum, aliaque, quæ ei manducanda erant aut bibenda : has autem eo ducebat filia ipsius, maritus, aut alius quispiam : vel necesse erat, ut res manui ejus immitterentur, namque eas non videbat. Illo item tempore memorata Lucia ducebatur a filia sua, aliave persona, quando ibat ad templum vel alio, quemadmodum ducuntur cæci.

336 Videbantur eo tempore oculi dictæ Luciæ tela, aut panno quopiam candido obiecti, ita ut oculorum ejus pupillæ conspici non possent. Quando parere debebat, dominus Richardus presbyter, parochus ecclesiæ sancti Michaelis Dionysiopoli, ætatis quadraginta quinque annorum, cujus parochiæ erat memorata Lucia, invisebat dictam Luciam ab ea rogatus, ipsaque ei confitebatur peccata sua, tamquam parcho suo : quandoque etiam tempore Quadragesimæ accedebat hunc presbyterum in ecclesia memorata (ducta tamen per filiam suam Emmelinam, nihil enim videbat, uti asserebat :) atque una huic presbytero confitebatur. Quando veniebat ad templum, ad offerendum in manum presbyteri sui oblationis tempore, non videbatur cernere manum ipsius, ad eam de more osculandum, sed manu sua explorabat, palpabatque cæcorum aliorum more, ut manum presbyteri inveniret; id autem conspiciens presbyter, manum suam ei porrigebat, extendendo brachium usque ad os ejus. Quin etiam dicta Lucia memorato tempore noctu non videbat lunæ claritatem. Dicebant itaque vicini eam esse desperatam, neque visuram deinceps lucem aut claritatem, cæcæque existimabatur; idque magnopere esse deplorandum dicebant vicini. Vice quadam, quia dicta Lucia eo tempore sola ibat, nisi adfuisset Henricus Anglicus incurrisset in carrum, qui erat in via, ac graviter se læsisset; sed dictus Henricus eam direxit propter carrum. Quandoque ducebatur ad ecclesiam sancti Michaelis, prout duci solent cæci; quandoque sola veniebat ad ecclesiam, manu explorans cæcorum more. Qua de causa Joanna Lacerée eam juvabat ac ducebat, eique aiebat : Ut quid sola domo egredieris? respondebatque neminem tunc sibi esse, a quo duceretur.

337 Porro accidit quinque annis integris ante tempus examinati hujus miraculi, ut memorata Lucia audiret miracula facta esse ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Sed opperiebatur, donec liberata esset custodia filii sui, quem lactabat nutrebatque, quique mortuus est. Mortuo illo, dixit, confiteri se velle de peccatis suis, atque invisere tumulum venerabilis sancti Ludovici, ibique novem diebus subsistere, sicuti alii faciunt ægroti, ut Deus dicta cecitate se liberare dignaretur. Itaque vovit venerabili sancto Ludovico, ac promisit dicta Lucia, se ibi futuram tota die, nec manducaturam nec bibituram usque ad vesperam; neque antequam divinum Officium integre esset quotidie absolutum in ecclesia sancti Dionysii; item allaturam se ad tumulum supra dictum candelam suæ longitudinis. Deinde die quadam Veneris dicta Lucia ivit ad ecclesiam sancti Michaelis, in qua parochia tunc habitabat, et confessa est de peccatis

ut multis ostenditur.

E

P

invisit S. Ludovici tumulum.

catis

A cati suis domino Richardo, paracho istius ec-
clesiæ : atque ipsa hac die memorata Lucia ab
ecclesia sancti Michaelis ingressa est viam, ivitque
ad tumulum non pedibus suis, sed genibus cu-
ad tumulum humi repens, ducente eam Emmelina
bilisque filia, attulitque candelam suæ longitudi-
næ, quam memorato obtulit tumulo : et man-
nis, quam memorato obtulit tumulo : et man-
sit ibidem tota illa die usque ad Vesperas ab-
solutas. Hoc modo fecit et secunda die et tertia,
et diebus singulis, donec dies novem præ-
terierant : (ducebatur ab Emmelina filia sua, quando-
que ab alia, quandoque et sola ibat) præterquam
quod non accederet cubitis genibusque, neque
offerret candelam longitudinis suæ, sed unius
tantum oboli : hisce autem diebus non manduca-
bat usque ad vesperam.

338 Tertia die memorata Lucia cœpit vide-
re tumulum venerabilis sancti Ludovici, apud
quem erat : cantatisque illa die Vesperis, et
filia ejus moram trahente, aut veniente ad ec-
clesiam, ut ipsam domum reduceret, dicta Lu-
cia per se sola viam ingressa est, confidens, quia
perceperat se aliquantulum videre viam, se va-
laturam domum suam reverti : atque hac ratione
sola domum ivit, viam videns satisque perci-
piens, dum aliquid in via occurrebat, quod
posset sibi nocere. Cum memorata Lucia pluri-
bus vicibus invisisset sepulcrum, ac domi esset,
vidit mulierem lanas nentem,* intuitaque colum
ejus, dixit huic mulieri : Animum adverte ; nam
lana decidet de cola tua. Unde mulier, quan-
do id verum esse advertit, secum mirata, ei
dixit : Hem ! hera, videsne ? Respondit illa :
Ita sane, video per gratiam Dei, et venerabi-
lis sancti Ludovici. Ab illo tempore cernere
cœpit res ante se positas, etiam homines ; at-
que interrogantibus, ut se haberet, responde-
bat se cernere, ac gratias agere Deo, et vene-
rabili sancto Ludovico.

339 Porro tertia die, postquam invisit sepul-
crum, cognoscebat homines, equos, porcos,
canes, aliaque animalia, et res alias sibi vicinas ;
vultus tamen hominum, etiam mariti ac libero-
rum suorum, aliorumque, non satis distingue-
bat usque ad annum prope peractum : nihilomi-
nus colores aliarum rerum satis distinguebat,
ita ut illo tempore maritum, filiamque suam, et
notos alios rectius cognosceret ex vestibus, quam
ex faciei lineamentis. Postea cernebantur oculi
ejus emergere ex illo albore, quo fuerant ob-
tecti ; satisque advertebatur, eos esse illumina-
tos : et de die in diem paulatim ita delege-
bantur intra mensem, ut pupillæ oculorum ejus
apparerent, ipsaque in mensa caperet panem,
cyathum, aliaque. Transacto hoc anno, recte
omnia cognovit, etiam vultus hominum, etiam
monetam, ac semper huc usque vidit acutius.
Quando erat coram inquisitoribus ac coram eo-
rum libellionibus respondebat, archiepiscopus
Rotomagensis ei monstravit anulum suum, ro-
gataque ejus coloris esset annuli lapillus, re-
spondit coloris esse viridis, ac verum dixit. Simi-
liter cum episcopus Spoletinus ex ea quæreret,
cujus coloris esset lapillus annuli sui, quem di-
gito gerebat, respondit esse coloris Indici, et
verum dixit, quod esset sapphirus. Pari modo,
cum ei nummi ostenderentur, Turonenses recte
a Parisiensibus distinguebat : atque hæc manife-
sta sunt ex factis inquisitionis.

ANNOTATIO.

a Latiniacum, vulgo, Lagny, jam memora-
tum est ad cap. xi, lit. c : in ejus vicinia trans
Matronam notatur vicus Torigny in tabulis agri
Parisiensis.

CAPUT XX.

Mulier ex fædo apostemate, impotentiaque
totius partis sinistræ apud sepulcrum sa-
nata : alia item mulier membrorum usu
capta, pristinae valetudini restituta.

A melia ex municipio sancti Matthæi Finis
terræ a in Britannia, uxor Joannis l'An-
glois, habitans Parisiis spatio quadraginta an-
norum, (undecim anni præterierant tempore
inquisitionis de hoc miraculo ; inquisitio autem
facta est anno Domini nostri mcccxxxiii, men-
se Januario) cum surgeret nocte quadam diei
Jovis, ut infanti suo potum subministraret, la-
psa est, omnemque perdidit et usum et sensum
totius partis sinistræ, adeo ut ab eo tempore
nihil sentiret in pede, crure, femore, manu,
brachio, totoque latere sinistro, humique la-
psa nullo modo posset se erigere. Surrexit ita-
que maritus ejus Joannes, eamque traxit me-
liori, quo poterat, modo ad lectum suum. Ab
eo tempore ortum est apostema in inguine, ne-
que poterat ullo modo memorata Amelia cubare
vel sedere super latus sinistrum, sed debebat
perpetuo supra dexterum : neque manum sini-
stram invertere poterat, nec claudere, nec ape-
rire ; neque brachium deprimere, nec attolle-
re : adeo ut dicta membra tam essent emortua,
ut si tunc fuissent transfixa, aut igni imposita,
nihil inde sensisset. Quippe pungebatur ac velli-
cabatur in dictis membris, nec quidquam ex eo
sentiebat, neque ullus ex eis factis in vultu
ejus, aut alibi, apparebat dolor. Quin dictus
Joannes, ut certius exploraret utrum sentiret,
crebro memoratam Ameliā graviter punxit su-
per costas in dicto latere acu valida, qua cri-
bra consuebantur, quam fortiter carni infigebat,
neque tamen id sensit, neque dolorem inde
passa est, neque vel gutta sanguinis umquam
effluxit. Ad hæc membra illa glaciei instar aut
nivis erant gelida.

344 Postea memoratum apostema disruptum
est, ac novem peperit foramina, scaturientia
singula magna puris copia. Hæc foramina dein-
de in unum conjuncta sunt foramen, tam ma-
gnum latumque, ut manus in pugnum contra-
cta illi posset immitti. Multa initio adhibita sunt
medicamina ; at numquam percepit, illa quid-
quam profuisse. Postquam memorata Amelia in
tanta fuisset calamitate mensibus tribus quatuor-
ve, maritus ipsius præ tadio eam deseruit, ac
Parisiis discessit, ita ut nihil illi adferret sub-
sidii. Qua de causa, quando ipsi non fuit, un-
de viveret, necesse fuit, ut victum quæreret,
ac domo egrederetur. Incedebat tunc uno nixa
fulcro sub axilla dextera, et se hoc fulcro tra-
hebat, utens solo pede dextero, pedemque si-
nistrum

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

LII.
Mulier omni-
um lateris
sensu orbata,
a

E

F

fedisque ex
apostemate
rupto vulne-
ribus affecta,

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

nistrum cum sinistro crure post se trahens; atque eo modo ibat magno cum angore laboreque magno usque ad ecclesiam, stipemque ibidem flagitabat transeuntes. Cum autem jacebat, nullo modo surgere poterat nisi adjuta ab aliquo. Hoc tempore, cum dicta Amelia vice quadam iret per plateam sancti Martini, frustum vitri transfixerat pedem ejus, quem post se attrahebat, sed tamen illa nihil sensit. Verum chirurgus quidam ipsam accessit, voluitque vitrum pede extrahere; cumque vitrum evellere non valeret, pellem, carnemque pedis ita secuit, ut vitrum extraheret: verumtamen neque propter vulnus a vitro factum, neque propter fissuram, quam chirurgus scalpello suo ibi fecit, gutta sanguinis e pede fluxit, aut dicta Amelia dolorem ullum sensit ex vulnere supradicto. Adhæc caro dictorum membrorum quasi pallida erat, ac carulea, et caloris expers.

venit ad sepulcrum,

B

In hujusmodi statu erat memorata Amelia, quando invisura erat tumultum venerabilis sancti Ludovici. Tunc spem liberationis suæ concepit, voluitque dicta Amelia, invisuram se sepulcrum sancti Ludovici, quod audivisset miracula illic esse facta; ac promisit Deo, ac venerabili sancto Ludovico, se ne una quidem nocte ibi vel alibi cubituram, donec invisisset sepulcrum memoratum. Eo tempore, quo Dionysiopolitanae habentur nundinae, iter suscepit memorata Amelia, ivitque Dionysipolim cum quodam fratre suo. Porro ivit Dionysipolim ad dictum tumultum uno subnixa fulcro, juvante eam quodam ipsius fratre, qui est in Britannia, qui ipsam quandoque ferebat. Verum ubi ad forum Dionysiopolita narum nundinarum pervenit, adeo erat fatigata, ut nullo modo posset procedere. Quatuor itaque denarios dedit aurigæ cuidam, carroque tum imposita, Dionysipolim vecta est. Ivit itaque memorata Amelia ad tumultum venerabilis sancti Ludovici, jacebatque ibi alios inter ægrotos tempore nundinarum dictarum. Quando autem venit ad tumultum, vulnus tam latum erat, tamque profundum, ut hominis pugnus, aut stupæ moles tanta, quantus est pugnus, illo posset contineri; tantumque erat vulnus, quantum umquam fuerat; atque usque ad diem et horam, qua sanata fuit, vulnus tam erat latum profundumque, quam supra dictum est.

C

ubi integram obtinet

343 Veniebat memorata Amelia ad dictum tumultum, eratque ibidem quotidie usque ad Vesperas, donec ægroti dimitterentur. Porro cum dicta Amelia esset Dionysipoli, memoratus Joannes ejus maritus, et Radulphus istius Joannis frater, venerunt Dionysipolim ipsam invisuri, et invenerunt eam jacentem apud dictum tumultum alios inter ægrotos, at alloqui ipsam aut accedere nequiverunt, quia cancelli, quibus spatium sepulcri inclusum est, erant clausi: unde eadem die reversi sunt Parisios, ipsamque illic reliquerunt. Quinta die postquam eo venerat, cantatis Vesperis in ecclesia sancti Dionysii, die quadam Sabbati, interea dum memorata Amelia jacebat apud dictum tumultum, tanto sibi videbatur dolore cruciari a planta pedis sinistri per membra supra nominata usque ad supercilium, acsi gladio transfigeretur. Unde jacuit apud dictum tumultum extensa, velut deficiente anima, tanto intervallo, quanto Dionysipoli adiri potest Capella, quæ est prope Parisios sita, ac sudabat vehementissime. Tandem resumpto animo, peracta illa animæ defectione,

existens apud memoratum sepulcrum in pedes se erexit, modicoque tempore pedibus suis institit: verum non est ausa movere pedes suos, aut aliter se motare. Quapropter custos sepulcri jussit eam iterum sedere apud tumultum. Adhæc dicta Amelia dolorem sensit gravissimum sub ubere sinistro. Postquam sederat tantisper, rursus se in pedes erexit, nemine eam juvante: tunc vires accepit, movitque pedes suos, atque ivit per se recta, sine baculo, alioque hominis subsidio, circum memoratum sepulcrum, idque fecit pluribus vicibus.

344 Ab eo tempore sanata se sensit ex apostemate prædicto; at id non vidit, quia se detegere nolebat propter præsentem. Ubi advenerat hora, qua ægri emittebantur, ipsa etiam egressa est templo, sicut alii, cubuitque itidem illa nocte, uti aliis diebus fecerat, ante portam ecclesiæ. Tunc lustravit vulnus suum quod erat in inguine, totumque fere clausum reperit, ita ut nihil ibi remansisset præter foramen exiguum, cui exilis imponi poterat festuca, ex quo diebus octo sequentibus emanavit modicum quasi aquæ rubræ: sed mox post octiduum totum vulnus ita solidatum est, ut ex eo nihil deflueret, emanaret inde nihil, non magis quam ex palma manus, nullo alio relicto ibi mali vestigio, nisi dura cicatrice, uti contingere solet vulneribus sanatis. Tamdiu substitit memorata Amelia Dionysipoli, postquam fuit sanata, invisens quotidie tumultum memoratum, ut undecim dies fuerint completi a tempore, quo primum eo venit; completisque undecim diebus, rediit Parisios sana et valida sine baculo, auxilioque. Porro tertia quartave die, postquam dictus Joannes ejus maritus, ac Radulphus istius Joannis frater Dionysipoli, ubi dictam Ameliā reliquerant, redierant Parisios, cum mulier quædam, Dionysipoli reversa Parisios, dixisset memoratam Ameliā sanata esse, ac pedibus suis stare, dicti Joannes et Radulphus venientes Dionysipolim eam visuri, ipsam invenerunt in via ad ultimum fori Dionysipolitanarum nundinarum, unde veniebat recto super pedes corpore sine baculo, alioque subsidio: atque adeo redierunt cum illa Parisios. Ab illo tempore in posterum membris fuit sanis et validis huc usque, ita ut nihil ex dicto morbo senserit. Quin etiam memorata Amelia, ante inquisitores constituta, eorum libellionibus presentibus videntibusque, incedebat bene rectoque corpore, per se, sine ullo adjumento, manumque sinistram memoratam aperiebat et claudibat, et brachium sinistrum levabat deprimebatque pro arbitrio suo.

345 Joanna Melodunensis *, uxor Alani Parisiensis * ab annis octodecim, cum die Jovis post Pascha proxime transactum (tempore inquisitionis de hoc miraculo, quæ instituta fuit anno Domini nostri mccc.lxxxiii, mense Januario, erant tres anni) summo mane descenderet in cellam domus, in qua habitabat in urbe sancti Dionysii, ut lustraret dolia vini in cella posita, ne effluerent; cumque, iis hinc inde lustratis, vellet cella egredi, derepente perdidit visum, auditum, loquelam, omnemque totius corporis sensum; atque ubi pedes posuerat extra portam cellæ, per quam portam itur ex cella in aliam domus partem, cecidit in saccum farina impletum, adeo omnibus capta membris, ut nec videret, nec audiret, nec loqui posset, nec quidquam in ulla corporis parte sentiret. Nihilominus usque ad horam istam die ac nocte

voluntudinem

E

F

LIII.

Mulier instar mortuae omni subito de Melun de Paris

præce-

A præcedente, aliisque temporibus, mulier fuerat sana et valida, bene videns, liquide audiens, prompte loquens, omnibusque corporis sui partibus recte sentiens, quemadmodum mulier sana. Elisabetha, eo tempore ancilla Agnetis, dictæ Joannæ amitæ, cernens eam ita jacentem super saccum farinæ absque motu et loquela, festinanter admodum vocavit hanc Agnetem. Unde Agnes festinanter surrexit, itemque maritus ipsius, qui similiter cubabat, veneruntque ad locum, ubi Joanna jacebat, ac jacentem repererunt in eo statu, ut neque moveret se, neque videret, neque audiret, neque loqueretur, neque sentiret; omnibusque membris frigidam rigidamque instar lapidis. Præterea neque halitum ducebat, neque spiritum, quantum dicta Agnes percipere valebat, licet id exploraret, quantum poterat, exclamaretque: JOANNA; at ipsa non respondebat.

346 Circumstantes etiam ipsam tangebant movebantque, nullum tamen idcirco membrum movere cernebatur. Oculos habebat apertos, sed non movebat palpebras: unde illi, qui aderant, dicebant, credebantque eam esse mortuam: dicti Petrus et Agnes flebant, dictaque Agnes cum aliis eam ad lectum ipsius portavit. At id illa nescivit; neque novit, quando ad lectum portata fuerit, et quomodo. Postquam hoc modo jacuerat in lecto prope ad preces usque Nonæ, et dictus Petrus alique plures apud ipsam fuerant, inversa fuit in aliam partem versus imaginem quamdam beatæ Virginis Mariæ ibi positam: et tunc primum percepit memoratus Petrus, dictam Joannam non esse mortuam: videbatur enim aliquo modo se juvare, quando vertebatur. Deinde cum Petrus hic, alique præsentis flerent, vidit ipsam lacrymari incipientem, palpebrasque et alia membra paulatim moventem: tunc certus fuit, ipsam vivere. At nullo modo loquebatur, neque os aperiebat. Verum post Vesperas audire cepit et videre, ita ut loquentes intelligeret, eosque videret et cognosceret; at nullo modo loqui poterat, vel dentes aperire. Post Vesperas dicta Agnes ejus amitæ cultro dentes ei aperuit, et per vim ori ejus imposuit frustum pomi assi, quod deglutivit. Videbatur autem dictæ Joannæ lingua multo brevior facta, ac retracta; sentiebatque saporem quidem pomi, dum illud deglutiebat, at masticare non poterat.

347 Hac ipsa die Jovis post Vesperas Maria Meduntensis *, uxor Guilielmi cognomine Loier, cum matre dictæ Joannæ, qui eam venerat invisum, ei in memoriam revocavit venerabilem sanctum Ludovicum, dixitque præclara eum patrare miracula: ad eum itaque cor elevarat, ac desiderium suum. Quando memorata Joanna id audivit, continuo magnam animo concepit fiduciam, se liberatum iri per venerabilem sanctum Ludovicum: ac recordabatur se, dum esset sana, audivisse multa miracula facta esse apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Tunc manus conjunxit, corde orans, nam loqui non poterat, ut sibi ferret auxilium: atque interim dicta Joanna junctis manibus aspiciebat imaginem beatæ Virginis Mariæ; quodque nesciret loqui, signis indicabat, quantum poterat, ut duceretur ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Verum, quia nimis sero erat, tunc ducta non fuit. Hoc modo fuit illa die sine loquela; at calor membrorum ejus redierat, adeo ut satis calida esset, ac membra sua moveret. Die Veneris sequente, matutino tempore Agnes ejus amitæ, materque

ipsius, et Maria Joannam hanc dixerunt ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, dicta Joannam per se pedibus suis incedente: et fuit tota illa die usque ad absolutas Vesperas apud dictum tumulum alios inter ægrotos, memorata Agnete cum ea manente.

348 Verum quando memoratæ mulieres mane cum ipsa venerunt ad tumulum, ipsam ad reliquias duxerunt: videlicet ad clavum et coronam, iisque reliquiis dominus Joannes Bajonensis *, eo tempore præfectus sacro cerario ecclesiæ sancti Dionysii, tetigit os gutturque memoratæ Joannæ. Tota illa die nec locuta est usque ad Vesperas absolutas, nec loqui potuit, neque ullam vocem proferre, neque tonum ullum, aut auris sonum, licet conaretur id facere. Poterat tamen dentes aperire et labia a vespera præcedente, qua pomum manducaverat. Cantatis Vesperis die Veneris, caput tumulo inclinavit, nixaque est eodem tumulo, et quasi alienata a mente (verumtamen dicta Joanna tunc sibi vigilare videbatur) audivit vocem sibi dicentem: Surge, surge. Quapropter memorata Joanna exterrita est hac voce, quam audivit: cumque capite nixa fuisset sepulcro tandiu, ut oratio Dominica semel circiter potuisset recitari, omnino ad se rediit, et se sola crexit in pedes quasi fremendo. Tunc vinculum linguæ ejus solutum est, vocavitque amitam suam, quam apud se esse credebatur, dixitque: Domina, domina c. Recepto vigore pristino apud memoratum sepulcrum, vertit se ad altare sancti Dionysii, junxit manus, flexit genua, egitque gratias venerabili sancto Ludovico, a quo esset sanata.

349 Cum cantatis Vesperis memoratus dominus Joannes ex choro procederet ad altare princeps cereos extincturus, transiretque juxta memoratam Joannam apud tumulum sedentem, audivit hanc Joannam loquentem, atque dicentem, Domina; licet id voce languida enuntiaret. Id advertens memoratus dominus Joannes, dixit: Quid id est? Loqueris. Sanatane es? Respondit illa: Omnino, domine. Quæsit ex Joannam insuper prædicta Maria, quid ei contigisset in recipienda loquela; atque, utrum dormiret Respondit, se non dormivisse, verum dum capite nixa esset tumulo, vocem audivisse, sibi dicentem: Surge, surge Dei nomine. Tunc memorati Petrus et Agnes, ubi audiverunt eam esse sanatam, venerunt ad ecclesiam, eamque reppererunt recte loquentem, et sapienter respondentem. Ceterum, quia post hæc agroti ecclesia mittebantur, memorata Joanna cum matre sua dictaque Agnete domum rediit bene videns, liquide audiens, prompte loquens, atque integre sanata. Deinde ob tantum beneficium, sibi a venerabili sancto Ludovico concessum, octo diebus continuis venit ad tumulum, accedens mane, ibique usque ad Vesperas subsistens, atque in prandio ibi manducans. Hoc modo dicta Joanna deinde semper sana fuit, videns, audiens, ac loquens recte, neque deinceps memoratus morbus eam corripuit in ullo prædictorum membrorum.

ANNOTATA.

a Hunc locum Valesius in Notitia Galliarum pag. 323 sic explicat: Promontorium est in extremis finibus Britanniae Gallicæ, diocesisque Leonensi, in quo municipium monasterio S. Matthæi insigne: a quo patrono non modo cornubium,

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

vocemque divi-
nitus jussa
surgere.

de Vile
Bajonne

E

valetudini
restituatur.

F

A. REGINÆ
CONPRESSARIO.

nobium, sed etiam municipiolum et promontorium cognomen acceperunt, dicuntur enim S. Matthæi finis terræ, quia ad oceanum sunt posita, vulgo S. Mahé de fine-terre, alias, S. Mattheu.

b Nam solebant hæ nundinæ haberi extra urbem in via Parisiensi, ut jam ante monui.

c Gallice, Madame, madame : qua voce inferioris etiam conditionis mulieres alloquuntur Galli.

CAPUT XXI.

Puella incurva apud tumulum erecta : alia, facto voto, gravi dolore in genu ac tumore liberata.

LIV.
Puella primum, incedere nescia.

B Anno Domini nostri mcccxxxii, circa festum sancti Joannis Baptistæ, completi fuere anni triginta quinque a tempore, quo Petronilla, filia Aleidis de Lambeel, quæ nata ad S. Hilarium a, habitabat in urbe sancti Dionysii, nata fuit sana, omnibusque membris integra. Hæc crevit fuitque, quales aliæ illius ætatis puellæ solent esse et crescere, ad spatium duorum annorum integrorum, eoque amplius, quantum intercedit a festo sancti Joannis Baptistæ usque ad festum circiter sancti Andree, ita ut memorata Petronilla incessisset per se sana et valens, rectoque super pedes corpore, quemadmodum faciunt alii infantes, seu aliæ istius ætatis puellule. Cum circa festum venerabilis sancti Andree prænominatum, die quadam Mercurii vespere, eadem hæc Aleidis, quæ eo tempore erat in villa sancti Hilarii, dictam suam filiam sanam, cunctisque membris valentem lecto inposuisset, et mane eam de lecto levasset, ac vestibus induisset, veluti consueverat, in pedes eam deposuit; existimabat enim eam stare posse atque incedere, uti solebat : at mox humi lapsa est : matre eam rursus erigente, ut per se staret, e vestigio hæc puella similiter cecidit, ut quæ pedibus cruribusque se sustentare non poterat. Unde memorata Aleidis ab eo tempore percepit, eam impeditam esse, captamque his membris.

C
dein prorsus incurva.

334 Longo post tempore, incremento aucta, eaque jam atale, qua recta incedere potuisset, erigere se non valebat, nec pedibus consistere : verum cum se movere vellet, non poterat nisi rependo, seque per nates trahendo. Adhæc postquam in dictum morbum inciderat, omnes juncturæ natum, genuum, pedumque ipsius intumuerunt. Atque hoc modo septem annis fuit memorata Petronilla, postquam eam morbus invaserat, ut numquam in pedes se erexerit. Postea majores consecuta vires, surgere cœpit atque incedere, ac pedibus se sustentare : verumtamen tam ibat incurva, ut manum sinistram semper teneret supra pedem sinistram prope malleolum cruris sinistri : atque ita incurva fuit annis duodecim et ultra, quibus se non erexit seu eundo, seu cubando, seu aliud quid faciendo. In hujusmodi semper statu fuit, donec ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuerint in Galliam, atque in ecclesia sancti Dionysii sepulta. Cum passim tunc diceretur, miracula esse facta apud tumulum ejusdem venerabilis sancti Ludovici, ea-

que de causa multi ægri eo ex diversis partibus confluerent, ut liberarentur; dicta Petronilla ad memoratum tumulum ducta fuit post festum Pentecostes, adeo incedens incurva, ut manum sinistram, dum ibat, teneret post malleolum cruris sui sinistri.

332 Hoc modo adibat memoratum tumulum, sedebatque ibidem inter ægrotos alios pluribus diebus apud dictum sepulcrum. Postquam autem ibi fuerat die Mercurii post Pentecosten tota die usque ad Vesperas absolutas, horaque jam adesset, qua et ægroti dimittebantur, et ecclesia clauderetur, dicta Petronilla inde abiit, atque adivit domum presbyteri altaris sancti Hippolyti, quod est Dionysiopoli, ubi degebat mulier anus, cui erat nota : nam domus hæc magno satis spatio vicinior erat templo quam domus, in qua alia nocte cubuerat. Tempore matutino diei Jovis sequentis dicta Petronilla ad sepulcrum rediit, seditque ibi tota die cum aliis ægris. Cum vero esset post altare, antequam fuit sanata, invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ac spem magnam habebat, uti et mater ipsius, se sanatum iri per ipsum. Eadem hac die Jovis, ea hora, qua ægrotis est abeundum, memorata Aleidis, mater dictæ Petronillæ, sumpsit ejusdem Petronillæ vestem superiorem, qua ipsam exuerat propter calorem, simulque sumpsit cingulum ejus, ac præcessit, ut viam ei aperiret inter ægrotos alios, quo memorata Petronilla, quæ tanto cum labore incedebat, liberum haberet exitum. Surrexit dicta Petronilla, existimans non aliter incedere se posse quam solebat : verum surgendo sensit, se perfecte sanatam, ita ut se rectam omnino in pedes levarit. Respexit dicta Aleidis, erectamque conspexit, cernens autem illam attonita prorsus fuit et obstupuit, agens gratias Deo, et venerabili sancto Ludovico, aliisque Sanctis.

333 Tum memorata Petronilla ivit per se, sine baculo, alioque viri vel mulieris subsidio, recta pedibus suis usque ad altare maximum, quod pluribus vicibus circumvixit. Mox rei fama pervagata est ecclesiam, oppidumque : unde ingens hominum multitudo confluit ad eam conspiciendam. At ostia cancellorum, quibus spatium dicti sepulcri includitur, erant clausa, ne ægroti comprimerentur : satis tamen eam videbant homines sanatam, rectamque per se pedibus suis incedentem per dictum intervallum. Postquam homines, qui eo convenerant, inde diverterant, portæque cancellorum fuerant apertæ, dicta Petronilla cum matre sua egressa est templo, adivitque domum memorati presbyteri prompte, ac recta pedibus suis, sine baculo, alioque adjumento, ubi et cubuit illa nocte. Postea diebus singulis, donec novem dies fuerint completæ a prima adventus sui die, summo mane adivit sepulcrum, fuitque ibi tota die usque ad Vesperas absolutas. Deinde memorata Petronilla incessit semper recta pedibus suis, sine baculo, alioque subsidio : et quamvis memorata Petronilla statura admodum esset exili, neque tanto robore, quanto mulier alia, ibat tamen pedibus suis omnino recta sine baculo.

334 Anno Domini nostri mcccxxxii, tempore Quadragesimæ, dominam Catharinam de Morbois, honorariam asseclam domini reginæ Mariæ b, tunc juvenis Franciæ reginæ, corripuit malum quoddam in genu dextero tam grave, ut genu illud vehementer intumuerit rubueritque, uti et partes huic genu vicinæ in circuitu, ita

ad sepulcrum accedit : ubi gressum edidit.

E

rectamque corporis formam constituit.

F

LV.
Mulier laborans genu jam ante in alio morbo oppressa S. Ludovici expectata.

ut

A ut initio incedere vix posset. Licet emplastra medicaminaque multa malo huic fuerint adhibita, nihil ei attulerunt utilitatis; malumque adeo increvit, ut memorata Catharina nullo modo videret incedere, sed aliena ope indigeret, cum se vellet movere; ac necesse esset, ut portaretur ad lectum, aliaque necessaria. In hoc statu fuit memorata Catharina quindecim omnino diebus, atque ægrolavit unius mensis spatio. Nocte diei Martis aut Mercurii in hebdomada sancta lecto decumbens memorata Catharina, recordata est venerabilis sancti Ludovici, quem invocaverat in alio morbo, quo dudum ante fuerat vexata, cujusque beneficium ac favorem manifeste sibi videbatur experta. Quippe, cum graviter ægrotaret nocte quadam, atque opem imploraret, mane integre fuit liberata.

355 Qua de causa, hoc genu sui malo confictata, dixit Herinero marito suo, se volum facere velle venerabili sancto Ludovico; affirmabatque, sibi in alio suo morbo, in quo ipsum invocaverat, gratiam ab eo opemque præstitam. Atque hac ratione vovit ista nocte venerabili sancto Ludovico, eumque oravit quam poterat optime, ut hoc genu sui malo ab eo liberaretur; ac promisit se sepulcrum ipsius invisuram nudis pedibus, et in laneis eundo a domo sua ex Monte Martyrum c usque ad sepulcrum memoratum; oblaturam præterea crus cereum. Postquam dicta Catharina hoc fecerat votum, multo melius dormivit quam dormiverat tota Quadragesima. Sequenti mane surrexit de lecto suo per se, sine auxilio, quod multis diebus non fecerat, ivitque per cubiculum suum: ac dicebat memorata Catharina, se vovisse venerabili sancto Ludovico, quando tam erat ægrola. Die Veneris sancta proxime sequente, cum domina regina esset in abbatia Dominae nostræ regalis d Pontisaræ, memorata Catharina ivit ex aedibus regis, quæ illic sunt, usque ad monasterium monialium per se, sine baculo, alioque adjumento, ut ibidem rei divinæ interesset: idem fecit Sabbato sequente. Dominica Paschatis, ac deinde semper, rubor ac tumor a genu ejus accessit, incessitque per se, sine ullo alio auxilio usque ad hanc diem.

356 Jacobus ex Monte - Martyrum, curator equi dominae reginae prædictæ, ivit Parisios, componendumque curavit crus cereum, quod eidem Catharinae fuit allatum; et dicta Catharina circa festum Pentecostes suscepit iter ex domo sua in Monte-Martyrum, comitante eam Margarita dicti Jacobi uxore, veniente nudis pedibus, et in laneis ad tumulum venerabilis sancti Ludovici; atque ibi obtulit crus cereum, uti voverat: adhuc gratias egit venerabili sancto Ludovico, quam sciebat ac poterat maximas de gratia sibi præstita ab eo, ac de miraculo. Credebat autem firmiter se sanata fuisse miraculo per venerabilem sanctum Ludovicum; non medicaminibus, quibus fuerat usa. Atque eo modo dictus Jacobus post hæc memoratam Catharinam duxit e; neque inter eundum aut redeundum ullum sensit malum tribus hebdomadis, quas itineri impendit, uti dicebat, quantum seu ipsa, seu alius potuit advertere.

ANNOTATA.

a Locum hunc hactenus assignare nequeo.

b Maria filia Henrici Brabantiae ducis hic designatur: hanc enim Philippus III secundus

Augusti Tomus V.

nuptiis sibi junxit anno 1274, ut habet Nangis apud Chesnium pag. 529, ubi ejus dotes laudantur, ac coronatio describitur, quæ facta anno sequenti.

c Mons Martyrum, vulgo Montmartre, mons est cum vico prope Parisios, olim Mons Mercurii dictus, ut volunt aliqui.

d Abbatia hæc, alio nomine Malus-dumus, est prope Pontisaram. De fundatione illius egimus in Commentario a num. 373.

e Videtur hic alia peregrinatio innui: verum sic verba exciderint aliqua.

CAPUT XXII.

Puer, dum ossa Sancti in Galliam portabatur, in via ex tumore sanatus: mulier invisens tumulum ex fædo ulcere restituta, alia usum brachii ibidem adepta: visus cæcæ redditus, gressus claudis.

Quando rex Franciæ Philippus, filius venerabilis sancti Ludovici ex tractu transmarino rediit, atque adferri curavit ossa venerabilis sancti Ludovici patris sui, fullones Parisienses trecenti et plures ei obviam iverunt ante alios cives Parisienses, qui itidem dicto regi Philippo obviam processerunt, ut regem certiore facerent de injuria, sibi facta circa locum prope portam Bagaudarum a, cumque ivissent ultra Josteul usque ad ulmum Boneil b atque illic regem expectarent, invenerunt ibidem feminam quamdam, quæ se ex Burgundia esse dicebat, cum infante, qui octo annorum videbatur, habente supra aurem sinistram gibbum, seu tumorem grandem, mole ovi anserini, qui extendebatur versus jugulum: dicebatque dicta mulier memoratum infantem hoc malo laborasse duobus annis, et ultra, seque duxisse illum ad sanctum Eligium, et plures alios Sanctos; item monstrasse se illum variis medicis; at ea nihil illi profuisse, nihil utilitatis attulisse. Dictus autem tumor mollis apparebat, ac ruber esse videbatur. Quando hoc modo opperiebantur dicti fullones, donec ossa venerabilis sancti Ludovici venirent, quæ vehebantur in arca super duos equos in modum sellæ gestatoriae, idque ante regem, et omnes alii in genua essent provoluti, memorata mulier clamavit, rogavitque conductores dictæ arcæ, ut illic subsisterent, quo infans illam posset tangere illo loco, ubi laborabat.

358 Tunc unus illorum, qui arcam ducebant, equo descendit, sumptumque infantem manibus suis leniter admodum levavit usque ad arcam, attollendoque magna modestia dictum infantem, tantum effecit, ut extuberatio memorati infantis attingeret arcam, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici erant posita. Derepente gibbus hic, seu tumor dissiliit, et ruptus est, atque e loco, ubi tumor hic erat, multum effluxit putredinis, quæ per sinum, et per vestes dicti infantis decurrit, eumque maculavit ad terram usque: pellisque istius loci, ubi ante erat

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

LVI.

Ingens pueri
extuberatio,
dum ossa sacra
vehebantur in Galliam,

a

b

f

solo arcæ
contactu dis-
rupta.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tuber, vacua remansit bursæ instar vacuæ, aut vesicæ: neque tunc infans clamavit, neque læsus quidquam fuit hoc facto, neque ullum doloris signum ostendit. Omnes igitur, qui aderant, judicarunt magnum id esse miraculum, atque omnino crediderunt, dixeruntque memoratum infantem ita sanatum esse, dictumque tumorem disruptum per miraculum, et per merita venerabilis sancti Ludovici, Deum laudantes, et venerabilem sanctum Ludovicum de tanto miraculo. Tunc episcopus quidam ibi præsens, quando audivit huiusmodi miraculum, dixit non esse primum miraculum, quod venerabilis sanctus Ludovicus in itinere patraverat; multique, qui illic erant, lacrymabantur præ gaudio de tanto miraculo, coram se facto.

LVII.
Mulier ex
fœdore ulcere.

359 Esdelina la Vielle Monstrolensis et gravi malo affecta fuit in crure dextero, ita ut caro dicti cruris media facile parte corio nudata esset atque exesa, semperque emitteret, atque effunderet putredinem. Quippe, cum memorata Esdelina ex partu Aleidis filiae suæ decumberet, dicto correpta fuit morbo, qui eo deinde auctus est incremento, ut latitudine palmam manus æquaret; tantumque ibidem erat foramen, ut ovum gallinaceum eo recipi posset: adhæc caro circa foramen pelle erat nudata, glauca, et quasi nigra, multumque puris effundebat, ac fœtebat vehementer, ita ut homines adesse ei non possent. Porro caro hoc modo pelle nudata erat quandoque ad tres digitos, quandoque plus, quandoque etiam minus, ac semper pus emittebat. Quin et memoratum malum magno erat impedimento dictæ Esdelinæ in eundo, aliaque negotia sua exercendo: non tanto tamen, ut non iret quandoque ad templum, subinde etiam Parisios. Emplastra multa, multaue medicamina alia, dicto malo applicuit memorata Esdelina, quæ illi nihil profecerunt, duravitque malum per octo annos, et amplius. Adhæc dicta Esdelina contra hoc malum venam sibi aperiri curavit sub pedis malleolo, at id ei non profuit.

frequentato
sepulcro,
sanata.

360 Cum ossa venerabilis sancti Ludovici eodem anno, eademque aestate delata fuissent in Galliam, atque in villa ipsius diceretur, miracula esse facta apud tumulum ipsius, prædicta Esdelina flexis genibus vovit; venturam se ad ejus tumulum, simulac posset: tum insuper vovit ac promisit se ea die, qua ad tumulum ipsius veniret, non manducaturam neque bibituram, priusquam invisisset sepulcrum ipsius. Post hoc volum dicta Esdelina nihil cruri applicuit medicaminis: namque ab eo tempore recreari cœpit. Deinde dicta Esdelina, ejusque filia Aleidis, et Ermengardis la Faveresse Monstrolensis vidua, plusquam sexaginta annos nata, venerunt Dionysiopolim, atque ad memoratum sepulcrum. Postquam preces suas fuderant, tantisper ibi substitērunt, eademque die domum redierunt: quamvis numerentur duæ leuæ bene magnæ Dionysiopolim inter et Monstrolium. Ab illo tempore dicta Esdelina melius habere cœpit, et sanari, minus enim putredinis effundebat, ac solidabatur malum. Venit autem dicta Esdelina ad sepulcrum, donec novem dies fuerint completi, ac diebus singulis Dionysiopoli Monstrolium vespere revertebatur. Porro de die in diem dicta Esdelina magis recreabatur, ita ut nona die integre fuerit sanata, caroque consolidata, quæ deinde nihil puris ejecit, neque ipsa deinde usque ad mortem quidquam præterea sensit de malo me-

morato: vixit autem, postquam hoc modo sanata fuit, decem annis, et ultra.

361 Circa annum Domini nostri MCCLXXII, dum Oringa de Fontenay d, diœcesis Bajocensis, habitabat Parisiis per annos triginta in domo Mauritiî pannorum textoris ad lana carminanda, quo victum sibi, uti consueverat, pararet; gravis eam invasit morbus in brachio dextero, et illius brachii cubito, tantusque dolor eodem loco, ut operari non valeret. Adhæc dictus cubitus intumuit, nervique ibi fuere contracti; ac timebat dicta Oringa, ne usum istius brachii in perpetuum perdidisset. Postquam multo tempore non fuerat operata, periculum faciebat, an operari posset ad lucrum faciendum: verum nullo modo laborem poterat sustinere. Cum dictum brachium ostendisset chirurgo, nomine Galtero, hic chirurgus secuit ejus brachium supra cubitum, ex quo nihil quidquam puris effluxit, sed deterius ei fuit quam ante. Applicabat istic medicamina unctionesque multas; at nihil ei videbantur proficere. Præterea dolor brachii adeo auctus est, ut illud nec extendere posset, nec attollere, nec ori, nec capiti admoveere, neque hoc brachio cibum sumere, neque se ligare, neque aliud quid rei facere. Verum in ligando se, faciendoque alia, quæ sine duabus manibus fieri nequeunt, Sibilla hospita, et Hodierna de Fontenay ipsius vicina, et personæ subinde aliæ, ei opem præstabant. In hoc statu fuit dicta Oringa annis quatuor: et quia caput lavare non poterat, longo deinde tempore caput suum radi curavit.

362 Tandem cum fama esset Parisiis, miracula facta esse apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici; ei suum fuit, ut corde recto eodem sancto Ludovico se devoveret, ejusque sepulcrum inviseret. Tunc confessa est de peccatis suis memorata Oringa paracho sancti Gervasii, vovitque venerabili sancto Ludovico, se venturam ad ejus sepulcrum nudis pedibus, et in laneis, allaturamque candelam longitudine brachii sui, ac crassitie ejusdem brachii sui supra cubitum; adhæc oblaturum memorato tumulo post liberationem suam brachium cereum. Hoc igitur dicto anno, die quadam Sabbati, dum Dionysiopoli habentur nundinæ, memorata Oringa iter aggressa est Dionysiopolim, nudis pedibus, et in laneis, ad dictum sepulcrum, illudque invisit æque ægrota quam umquam fuerat: atque eo modo pervenit ad tumulum prænominatum die Sabbati, dum Vesperæ erant cantatæ, non minus ægra atque impotens dicto brachio quam umquam fuerat, et magis etiam: cumque ibi modico satis tempore fuisset, agrique dimitterentur ad hospitia sua, sive ex templo, ad hospitium suum ivit æque ægrota.

363 Die Dominica sequente, mane rediit ad tumulum memoratum, mansitque ibidem alios inter ægros; et tota illa die Dominica non manducavit, neque bibit tota die; sed humiliter orabat venerabilem sanctum Ludovicum, quam poterat enixissime, ut valetudinem sibi, brachiique sui sanitatem reddere dignaretur. Postquam Vesperæ erant cantatæ, eadem Oringa, tenens brachium supra dictum sepulcrum, subito sensit dolorem gravissimum, ab aure dextera usque ad cubitum. Unde cum Oringa propter ingentem dolorem alteram manum dictæ auri admovisset tanto tempore, quo oratio Dominica ter recitari potuisset, huiusmodi dolor evanuit,

sanata-

LVIII.
Mulier brachii dexteri usu destituta.

E

prævis volu
venit ad se-
pulcrum.

F

ubi pristinum
brachii usum
recuperat:

A sanataque fuit memorata Oringa. Mox manus conjunxit, quod a tribus annis non fecerat, Deoque, ac venerabili sancto Ludovico gratias egit de valetudine sua : tum cruce se signavit hac manu, quod ab omni tempore ante memorato non fecerat, neque facere potuerat. Ab eo tempore in posterum usque ad hoc tempus integre ex dicti brachii malo fuit sana, ac laboravit eodem brachio, omniaque præstitit, quemadmodum fecerat, antequam hoc malo esset correpta, et veluti quælibet mulier sana, ita ut nunquam deinceps quidpiam mali aut doloris in brachio suo senserit. Ceterum memorata Oringa omnia præstitit, quæ promiserat venerabili sancto Ludovico : ac propter concessum sibi beneficium tunc substitit novem diebus Dionysiopoli, diebusque singulis visit sepulcrum memoratum.

vidi hæc ibi-
um. etiam.
claudosque
sanatos.

364 Præterea referebat memorata Oringa vidisse se, dum apud tumulum subsistebat, mulierem quamdam, quæ se cæcam dicebat, quæque sanata fuit in conspectu memoratæ Oringæ. Quippe cernebat, cognoscebatque res sibi ostensas. Similiter alios quosdam, fulcrorum subalarium ope ad sepulcrum accedentes, dicentes audivit se alio modo incedere non posse, quos memorata Oringa vidit abeuntes a sepulcro memorato sanos et liberos sine fulcris.

ANNOTATA.

a In Ms. La porte Baudaier. Agit de antiqua hac porta Breulius in *Antiquitatibus Parisiensibus* pag. 1176 : ubi ait vocari portam Bagaudarum a castro vicino illius nominis : vulgo dicebatur, la porte des Baudets.

b Nangius, citatus in *Commentario* num. 1136, ulmum hanc dicit esse inter Boissiacum et Christolium, Gallicè Boissy et Creteil, ut vici hi notantur in tabulis geographicis, in quibus nec Josteul nec Boneil invenire potui.

c Monstrolium, Monstreuil, vicus est in agro Parisino, qui hic assignatur, licet non desint alia hujus nominis loca.

d Foutenay vicus in tabulis geographicis Normanniæ notatur, distans aliquot leucis Bajocis. Idem nomen variis urbibus in Gallia datum.

C

CAPUT XXIII.

Mulieri cæcæ apud tumulum visus restitutus :
eques quidam ex gravi morbo, atque artuum impotentia, facto voto, sanatus :
strumosi sanati.

lit.
Mulier cæca.

A Agnes Pontisarenensis, nata in parochia Dominae nostræ sanctæ Mariæ, mulier triginta annorum et ultra, filia olim Bricii, cum a tempore nativitatæ suæ bene vidisset et clare, ac habitasset in domibus aliquorum civium Pontisarensum, suæque obivisset negotia, uti mulier bene videns, deinde (quindecim aut sexdecim anni jam præterierant tempore inquisitionis de hoc miraculo, quæ facta est anno Domini nostri MCCCXXXII, mense Februario) oculi ejus quasi perpetuis fluere lacrymis ceperunt, multumque

rubescere, ita ut ab eo tempore visus ipsius vehementer fuerit debilitatus, ac parum cerneret. Adhæc sub palpebris ipsius crevit extuberatio ad molem digiti, oculique ejus facti sunt tam albi interius, ut pupilla in iis non appareret, sed tela candida viderentur oblecti. Ab illo tempore visum plane perdidit, ita ut nihil prorsus videret, ne claritatem quidem solis, aut candelæ ignisve lucem. Dicto tempore Maria de Marsigni ejus soror, et quidam ipsius filius, qui obierat tempore hujus inquisitionis, eam ducebant nunc hi, nunc illi ; quodque ipsam oporteret ob egestatem victum mendicando querere, circumducebant etiam ipsam ad templa, ostiaque urbis Pontisarenensis ad stipem petendam. Hac cæcitate laboravit quatuor annis præterpropter, quibus nihil prorsus cernebat, neque ullis contra memoratum malum usa est medicamentis. Incedebat eo tempore, ut solent ire cæci, manu super humerum ducentis posita, aut vero vestem ipsius manu tenebat : neque aliter se gerebat quam alii, qui ducuntur, cæci : neque dicta Agnes incedere poterat, uti aliis contingit cæcis, nisi palpando manibus : neque videbat res ante se positas ; sed contingebat sæpe, quando cochleari ei manducandum erat juscum, ut eo modo cochleare teneret, quo pars cava inferius esset, convexa superius, ita ut Maria soror ipsius ipsam dirigere deberet, et cochleare apto ad manducandum situ ponere.

366 Cum eodem anno, quo ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuere in Galliam, atque in templo sancti Dionysii sepulta, eadem hæc Agnes esset in ecclesia beatæ Virginis Mariæ Pontisarae, virum audivit dicentem, se venire Dionysiopoli, ac vidisse, grandia facta esse miracula apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Quærenti dictæ Agneti, quænam fieri vidisset miracula, respondit, vidisse se ibi cæcos, qui visum recuperabant, claudos, seu impeditos, qui incedere non poterant nisi fulcris subnixi, ad memoratum sepulcrum sanatos, ac sine fulcris ab eodem tumulo redeuntes. Propterea memorata Agnes magnam animo concepit fiduciam, sanitatem se ibi consecuturam, manusque ad cælum tetendit, ac vovit Deo, ac venerabili sancto Ludovico, se die postera iter suscepturam, atque invisuram tumulum hujusce venerabilis sancti Ludovici, etiamsi vel manibus pedibusque eo sibi foret reptandum. Tum die quadam Sabati dicta Agnes dictaque Maria mane susceperunt iter, ducente eam memorata Maria, veneruntque Dionysiopolim : contigit autem id eo tempore, quo Dionysiopolitanæ habentur nundinae circa festum sancti Joannis Baptistæ. Fuit illic memorata Agnes omnibus diebus sequentibus usque ad Vesperas, idque ad diem usque Veneris sequentem.

367 Hac die Veneris, cum caneretur solenne Sacrum ad altare sancti Dionysii, ac dicta Agnes esset prope tumulum prænominatum flexis genibus, facie ad tumulum conversa, putaretque se esse facie versa ad altare, aliqui, qui illic erant, ei dixerunt : Quid agis, mulier? Quid ita sedes? Non vides cantantem presbyterum? Qua de causa vultum convertit ad altare a, intuitaque vidit cerceum in altari ardentem. Unde in admirationem ducta, petiit; utrum illic essent candelæ accensæ? Responsum ei fuit, accensas esse. Interea dum elevatio Corporis Jesu Christi erat peragenda, respexit, ac vidit cantantem presbyterum, manusque elevantem, ac tenen-

A. REGINE
CONFESSARIO.

fama miraculorum S. Ludovici induta, invisit sepulcrum.

F

ubi visu
donatur.

a

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tenentem in manibus gloriosum Jesu Christi Corpus : at Corpus Domini nostri non clare percepit, nam visu adhuc erat infirmo. Veruntamen lætata est, quantum potest lætari ulla mulier, gratiasque egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Adhæc humi se prostravit in cubitos, genuaque apud tumulum, orans venerabilem sanctum Ludovicum, ut adhuc Dominum nostrum deprecaretur pro ipsa, ut visus claritatem ipsi redderet. Dum ita precibus erat intenta, videbatur sibi percuti baculo sub utroque oculo, ubi erat memoratus tumor, nasusque sibi transfigi, ita ut manum naso admoveret, ac timeret, ne esset transfixus : adhæc tantum sensit dolorem, ut illum commemorare nequeat aut eloqui, et percepit sanguinem ex oculis suis effluere. Hinc surrexit, illicque, qui ibi tum erant, hoc cernentes, dixerunt : Hæc mulier est sanata, nam sanguis ex oculis ejus decurrit : ipsaque hæc mulier laudabat Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, qui ipsam ex prædicta cecitate sanasset : quippe ab eo tempore post hunc sanguinis fluxum cognoscebat distinguebatque ea, quæ videbat.

quod declarat

368 Nuntio hujus miraculi per ecclesiam audito, videlicet hanc feminam ibi illuminatam, ac visum recepisse, tanta eo confluit populi multitudo ad videndum, ut vehementer timeret, ne ibi opprimeretur : at monachi ipsam tutabantur. Cum illi, qui illic erant, explorare vellet, utrum cerneret, quædam ei ostendebant; puta cultros, quemdam digitorum manuum suarum numerum : ipsa autem recte, ac vere ad omnes eorum interrogationes respondebat, nominabatque res sibi monstratas. Mansit autem in ecclesia usque ad horam, qua ægroti dimittuntur post Vesperas. Memorata die Veneris, ubi prædicta Maria summo mane dictam Agnetem cæcam ad ecclesiam duxisset, sicuti solebat, atque ad eam redisset post preces Tertiarum ad cibum ei portandum, dixit memorata Agnes eidem huic Mariæ : Noli amplius cibum mihi adferre, neque ad me venire : nam video, Deo sit gratia, sanctoque Ludovico, et vidi presbyterum, qui cantabat ad altare sancti Dionysii, attollentem dimittentemque in manibus suis totius mundi Servatorem. Hinc multum gavisa est memorata Maria, atque ad hospitium rediit, relicta ibidem dicta Agnete. Eadem hac die Veneris dicta Agnes per se ire cœpit sine duce, satis videns viam versus hospitium suum : quippe, dum cæca erat, audiverat cujus esset hospitium, illudque esse in platea du Saugier *b* : interrogabat igitur homines, qua via iretur ad plateam du Saugier : quod ipsam docebant. De cetero recte per se incedebat videns usque ad dictam plateam, iensque hoc modo obvia fuit sorori suæ Mariæ, quæ veniebat ipsam quasitura. Soror hæc multum fuit attonita, eamque rogavit : Soror, quomodo sola venis? Respondit illa : Laus Deo, ac sancto Ludovico, bene video, at hospitium invenire nesciebam.

mirantibus
multis.

369 Ab eo tempore vidit bene et clare usque ad hanc diem, ac bene clareque cernebat ea, quæ ipsi monstrabat nominata Maria. Postea memorata Agnes frequentavit prædictum sepulcrum, donec novem dies fuerint completi a prima die, qua venerat, veniens per se ad templum sine alio humano subsidio, et vesperi ad hospitium suum regrediens. Completis diebus novem, memorata Agnes, et soror ejus Maria Pontisaram sunt reversæ, nemine dictam Agnetem ducentem;

te; redibat enim sine baculo, alioque adjumento; nam auxilio ei opus non erat, quandoquidem bene videbat passus, arbores, frumenta, quæ ante se reperiebat. Postquam Pontisaram fuit reversa, multi homines, qui eam prædicto tempore viderant cæcam, venerunt eam conspecturi, atque omnes fuisse attoniti, tantum admirantes miraculum, ac Deum, et venerabilem sanctum Ludovicum laudantes. Tunc dicta Agnes notos sibi adibat, atque amplectebatur viros feminasque sibi notas, asserebatque, ubi sana redierat, se sanatam esse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Adhæc, postquam rediit sanata, oculi ejus memorata tela non erant obtecti, sed apparebat in oculis ei pupilla, et album, sicuti contingit oculis sanis, et bene cernentibus. Ab eo tempore sola incedebat, aliaque sua negotia obibat, quemadmodum alia mulier idoneo visu instructa, veniebatque ad domum Guilielmi de Villierlande ad lana nenda, quæ lana nebat dicto Guilielmo præsentem. Ceterum, qui eam noverant Pontisaram, communiter dixerunt, miraculo sanatam fuisse per venerabilem sanctum Ludovicum.

370 Anno Domini nostri mcccxxx, circa festum Sanctorum omnium, cum dominus Joannes de Chastenay eques esset in silva Bellosannæ in diocesi Rotomagensi, ubi rex Galliarum venabatur, atque idem hic eques ad canes curreret, unde vehementi æstuabat calore; ac pervenissent ad aquam paludis cujusdam, ubi duo occisi erant apri, qui mortui in aqua jacebant, quosque rex fuerat persecutus, idem eques, qui ocreis indutus erat, sed non satis idoneis nisi circa pedes, ingressus est aquam, sicut rex et alii faciebant, ad apros aqua extrahendos. Postquam dictus eques tantisper ibi fuerat in aqua ista, pedes cruraque ipsius frigore fuerunt affecta : unde cum de nocte lecto decumberet Gornaci cum rege ejusque comitatu, primum sensit dolorem in pede sinistro circa malleolum. deinde eadem ista nocte dolorem expertus est in genu sinistro. Mane rex cum hoc equite aliisque venit Bellovacum : cumque memoratus eques ibidem de nocte cubaret, in dicto pede genique graviolem etiam dolorem expertus est, quam ante senserat. Tunc servum quemdam vocavit, pedique ac genu suo imponi curavit stupam cum vino interfectam. Inde Parisios reversus est, atque hospitatus est in platea Fabarum *e*, ubi cœpit decumbere, neque enim uti poterat manibus pedibusve.

371 Tunc accesserunt ad eum medici, quos consultuit de morbo memorato. Illi emplastrum curarunt componendum, idque applicuerunt genu; quod nihil ei profuit, sed nocuit potius : dolor enim, quo cruciabatur, transiit ad genu dexterum. Tum ita increvit hoc malum, adeoque toto corpore laboravit, nimirum utroque pede, genibus, coxis, spina dorsi, brachiis, manibusque, ut omnibus hisce membris uti non posset, solius linguæ usu relicto, ita ut nec cibum ipse sumere posset nec potum, sed cibus potusque ei a servis ingereretur : neque se vertere in lecto valeret, neque ullo modo manus pedesque in lecto posset movere, eosve de loco in locum per se ducere; sed in omnibus his ab aliquo opem ei præstari oporteret. In tanto constitutus angore vota fecit sancto Sulpitio, atque aliis pluribus Sanctis. Insuper consilio medicorum regis, quos hic ipsi submitit, multa ei adhibita sunt medicamenta, lotionesque, et alia,

quæ

E
H
Eques in re
natione cum
rege aquam
ingressus,

omnium mem
brorum usu
destituitur.

373 Tum cœpit de lecto surgere, foco assidere, ac quandoque per cubiculum suum deambulare, atque intra octiduum subsequens memoratus dominus Joannes pedes venit ad ecclesiam Dominae nostrae Parisiis, ac pariter ad sacellum regium. Quia autem dicto voto suo satisfacere volebat quantum poterat, quamvis vovisset se peditem venturum ad memoratum sepulcrum, equum tamen ascendit intra hoc octiduum, equitavitque Dionysiopolim usque, atque invisit dictum tumulum. Deinde die Veneris sequenti dictus eques venit Dionysiopolim pedes, jubens equum suum post se duci. Postquam autem ibi fuerat, precesque atque oblationem suam persolverat, Parisios rediit equo vectus. Post hæc ab illo tempore memoratus eques sanus semper fuit ac valetudine prospera; licet dictus morbus eum quandoque modicissime corripere, numquam tamen eo ita fuit impeditus, ut manibus, pedibus, genibus, aliisque membris suis non uteretur, non equitaret, pedes non recte incederet, aut negotia sua alia non bene obiret. Prædicta Emmelina jurejurando affirmavit, quando ossa venerabilis sancti Ludovici in reditu ex tractu transmarino ferebantur in Galliam, multos, qui strumis laborabant, sanatos esse, dum arcam, cui ossa ipsius erant imposita, osculabantur in itinere, atque in urbibus, ubi servabantur in hospitio. Et passim dicebatur, illos ibi esse sanatos.

A. REGINA
CONFESSARIO.

e Gallice, des Feves.

E

LXI.
Quidam voto
invisendi tu-
mulum diu-
turna quarta-
na liberatus :

LXII.
idem, dum
redit a sepul-
cro, submer-
sionis pericu-
lo ereptus.

vale-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

valeret. Demum supervenerunt subito piscato-
res, qui illum, magna vi sublevatum, navi suæ
piscatoriæ imposuerunt. Vectus fuit ad ripam,
ductusque ad vicinam domum, ac positus inter
lodices quasi mortuus præ frigore, labore, et
metu mortis, in quo fuerat. Hoc modo dicta
febri, atque hoc periculo liberatus fuit per me-
rita, atque invocationem sancti Ludovici. Qui-
dam ipsius nepos pariter evasit, qui cum navi
descendit inter duas tabulas, seque fortiter
sustinuit ad intervallum unius leucæ, Deo favente,
ad ripam fluvii delatus. Ejus arcule sarcina-
ria cum litteris, aliisque rebus ipsius defluxe-
runt prope Lugdunum usque. Illis servatis, ac
recuperatis, navis, et tres nautæ, quos con-
duxerat, non fuerunt inventi. Tum sanus per-
venit Belloquadram *b*.

LXIII.
Clausus ex
genu affecto,

B

376 Anno Domini nostri MCLXXIV, in heb-
domada post Pascha, Joannes de Aties diœcesis
Parisiensis, cum ivisset ad operarios suos quos-
dam, quos conduxerat ad fodiendum in vinea
sua, distante a villa prædicta ad tres forsan sag-
ittæ jactus, rediens ex prædicta vinea ad villam,
antequam ad villam perveniret, gravissimum
dolorem sensit in genu sinistro, acsi cultro
ibidem pungeretur. Porro usque ad illam diem
sanus fuerat, valensque dicto genu, ac mem-
bris aliis. Natus tum erat hic Joannes annos
circiter viginti, neque sciebat, unde id sibi ac-
cidisset: in via enim memorata nec salierat, nec
vim cruri, aut genu suo intulerat. Magno igitur
cum labore bacillum sumpsit e vinea, quo
niteretur, domumque rediit: et quia stare non
valebat, nec incedere, lecto se imposuit. Os
illud rotundum, quod est supra genu, loco mo-
tum erat, ac distortum ex parte inferiori; to-
tumque id genu, ac caro sub genu carulea val-
de facta est, et dura: item crus istud ita fuit
contractum, ut pedem non valeret humi po-
nere. Quapropter memoratus Joannes magno
affectus dolore et angore, componendum sibi
curavit subalare fulcrum, ut de loco in locum
ire posset. Quippe postquam dicto correptus
est malo, sine fulcro nequibat incedere: ve-
rum incedebat fulcro nixus, dictumque pedem
humi non flegebat. In hujusmodi statu fuit ma-
gno pressus angore usque ad tempus, quo
sanatus est Dionysiopoli apud sepulcrum venera-
bilis sancti Ludovici. Multa memoratus Joan-
nes dicto malo imposuit medicamenta, quibus
nihil profecit. Ductus fuit ad ecclesiam beatæ
Virginis Mariæ Longi-pontis *c*, duabus leucis a
memorata villa distantem, quandoque carro vec-
tus, quandoque ope fulcri incedens: at nihil
ei profuit: etsi dictus Joannes votum fecisset Do-
minæ nostræ Longi-pontis.

præmissis vo-
tis, venit ad
sepulcrum,

* la Pasquiere
* le Pasquier

377 Postquam hoc modo ægrotaverat usque
ad festum sancti Joannis Baptistæ proxime tunc
subsequens, ac fama vulgaverat in isto tractu,
facta esse miracula Dionysiopoli apud tumulum
venerabilis sancti Ludovici, memoratus Joan-
nes votum fecit venerabili sancto Ludovico co-
ram Esdelina ex Aties, cognomine Pasqueria *,
uxore olim Nicolai Pasquerii *, et dicti Joan-
nis matre, et promisit invisurum se, simulac
posset, sepulcrum venerabilis sancti Ludovici,
venturumque nudis pedibus, et solum laneis
indutum. Fecit id votum dictus Joannes, magnam-
que animo concepit fiduciam valetudinis recu-
perandæ, modo illuc ire posset. Adhæc pro-
misit, se tota vita sua ipsius futurum clientem,
et quotannis ejus sepulcrum visurum, missu-

rumve eo donum offerendum, si ipse venire
non posset. Facto hoc voto, postera die iter ag-
gressus est, ac fulcro nixus ivit usque ad Se-
quanam, non longe ab hac villa distantem.
Illic navem ingressus est, eaque vectus venit Pa-
risios, ubi matrem suam invenit: tum Diony-
siopolim ivit. Fuit ibi apud tumulum usque ad
horam, qua dimittuntur ægroti. Erat Dionysio-
politanarum nundinarum tempus: atque ibidem
manebat tota die; de nocte vero cubabat super
stramenta apud portam templi sub dio. Jejuna-
bat quotidie, excepta die Dominica; quotidie
item, uti venerat, nudis erat pedibus, et in
laneis tantum.

378 Sexta die memoratus Joannes recreari
cœpit ex dicto morbo. In pervigilio autem san-
cti Petri tunc sequente, Missæ sacrificio obla-
to, dictus Joannes, altero nixus genu, sentire
cœpit dolorem gravem loco nominato, qui non
fuit diuturnus. Paulo post dolor hic abscessit,
genuque ipsius vehementer incaluit, tantusque
in dicto genu, ac in illis partibus, ortus est pru-
ritus, ut se cohibere non posset, quin fortiter
se scalperet. Verum illi, qui aderant, eum mo-
nebant ne hoc faceret: primo tamen mane istius
diei non tantus ei fuerat pruritus, neque ita se
scalpebat. Qui lustrarunt dictum ejus genu, vi-
derunt os, quod fuerat loco suo motum, ad
locum naturalem rediisse, tumorem genu fere
evanuisse, carnemque, quæ carulea fuerat, ad
colorem convenientem esse reductam, præter-
quam quod modice etiam tum ruberet. Post hæc
egressus est ecclesia, pedibus suis incedens re-
cto corpore, sine fulcris, sine baculo, et sine
adjumento alio per templum, eodemque modo
ibat per viam, ut cibum sumeret: attamen de-
bili adhuc gressu procedebat propter debilitatem
loci tam recentem sanati. Substitit deinde in no-
minata urbe sancti Dionysii, visens quotidie dic-
tum tumulum, donec novem dies fuerint com-
pleti a tempore, quo primum venerat. Post quos
cum matre sua rediit ad villam suam sanus va-
lensque, ac pedibus suis bene incedens, sine
fulcris, sine baculo, alioque subsidio: atque
affirmabat se redire Dionysiopoli a memorato tu-
mulo, ibique fuisse sanatum. Ita sanus fuit et
valens a tempore dicto usque ad hoc tempus,
ut nihil mali, aut doloris senserit in memorato
genu. Ivit deinde, laboravit, ac negotia sua
alia obivit, quemadmodum facere consueverat,
priusquam in dictum malum incidisset. Ceterum
communiter dicebatur in nominata villa Aties,
sanatum esse apud tumulum venerabilis sancti Lu-
dovici.

ubi valetudi-
nem prae-
nam con-
quiritur.

E

F

379 Bernardina, olim filia Othonis Ferrarii *,
quam Bartholus civis Parmesanus educabat in do-
mo sua, dum nata erat annos octodecim, aut
plus eo, gravi morbo, feodo videlicet malo,
quod gangræna nominatur, correpta est in brachii
dexteri parte posteriore circa manus junctura-
ram, quod extendebatur versus cubitum ad tres
facile digitos. Vulnus erat fere rotundum, paul-
lulo oblongum, et tam profundum, ut brachii
nervi quandoque visui paterent, et tam latum,
quam patiebatur latitudo brachii. Consulti hac
de re fuere medici, medicamentaque fuere ad-
hibita, quæ modico tempore prodesse videban-
tur: nihilominus dictum malum tandem reman-
sit grave, atque horridum, multumque effundebat
factoris et puris, sicuti antea. Duravit hic
morbus per duos tresve annos. Cum autem rex
Philippus, eo tempore rex Franciæ, filius ve-

1219.
Puella, dum
ossa sancti
vehementius
Galliam, ex
gangræna,
* le Ferrier

nera-

A venerabilis sancti Ludovici, curaret ossa venerabilis sancti Ludovici patris sui transferenda in Galliam, Parmamque *d* pervenisset, idque memorata Bernardina intellexisset, magna animata est spe, fiduciaque magna se ab ipso sanatum iri, per invocationem ejusdem sancti Ludovici. Rogaverit igitur Bartholum, et Alenam dominam suam, ut duceretur ab ipsis, ubi arcam venerabilis sancti Ludovici posset contingere, cui ossa illius dicebantur imposita.

380 Ipso tempore matutino, quo rex egressurus erat Parma cum ossibus Patris sui, ducta fuit nominata Bernardina, ivitque usque ad portam palatii, hi expectavit equum sarcinarium, qui ferebat dictam arcam, cui ossa venerabilis sancti Ludovici erant imposita. Exeunte memorato equo, dicta puella affecto brachio tetigit hanc arcam magna cum pietate, ac portavit brachium male affectum, seu tenuit incumbens eidem huic arcae per spatium circiter jactus sagittas ex balista emissas: dein domum reversa est. Ab hac die dicta Bernardina melius habere cepit, et sanari ex dicto morbo, incipiente memorato malo siccari, ac paulatim consolidari, adeo ut deinde intra mensem præterpropter dicta Bernardina integre sanata fuerit ex morbo memorato: remanente tamen mali vestigio. Porro postquam attigerat arcam memoratam, nullis deinde usa est medicamentis, nullum de hoc malo exquisivit medicorum consilium. Vixit deinde memorata Bernardina, postquam hoc modo sanata est, ad annos tres quatuorve præterpropter, nuptaque fuit Ægidio de Cantubie, quocum Ægidio longo tempore fuit sana, dictoque morbo libera, quamdiu vixit. Ceterum affirmabat dicta Bernardina, se restitutam fuisse ex malo memorato per merita venerabilis sancti Ludovici, ob suam in ipsum pietatem, et quia tetigerat arcam, cui ossa ipsius erant imposita.

381 Jacobus de Allucies, civis Regiensis, graviter agrotabat ex morbo, et dolore articulari, quo cruciabatur in coxis, genibus, cruribusque: atque eo modo laboraverat per quatuor circiter annos, antequam rex Galliae, revertens Tuneto, transiret per civitatem Regensem *e*. Pluribus mensibus memoratus Jacobus hoc malo decubuit, neque de lecto surgere poterat, neque ad necessaria ire, nisi portaretur: adhuc præ dolore clamabat, dentesque constringebat memoratus Jacobus. Deinde paululum recreatus est, ita ut incederet duobus nixus fulcris subalaribus, quandoque et uno: at nullo modo incedere poterat sine fulcro alterutro. Consuluit medicos, videlicet magistrum Henricum medicum, magistros Guidonem, et Bonitum chirurgos expertos; medicamenta que varia contra hoc malum fuere adhibita: sed sine ullo emolumento.

382 Cum igitur rex Galliae reverteretur Tuneto, veniretque Regium, ac diceretur ossa Patris sui, venerabilis sancti Ludovici transportanda curare in Galliam in arca, quæ in principe ecclesia fuit posita, domina Jacoba, dicti Jacobi uxor, ei dixit, desiderare se, ut iret ad ecclesiam, ubi arca servabatur, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici esse dicebantur, sperabat enim firmiter ipsum per merita illius sanandum. Memoratus Jacobus suasu uxoris suæ postredie venit ad ecclesiam ope fulcrorum suorum, tetigit dictam arcam, seque illi supposuit, magna animatus fiducia liberationis suæ ob sanctitatem, quam de venerabili sancto Ludovico prædicari audiverat. Dum domum rediit, eadem die ita se recreatum sensit, ut reliquerit fulcra sua, ita ut ei deinde numquam adjumento fuerint ad eundem: sed adeo sanatus fuerit ex dicto morbo, ut per se incederet sine fulcris, et sine baculo, aliove adjumento. Ivit autem post hæc sanus et valens sine adjumento ad tres annos, et ultra. Ceterum fama fuit, ac vox communis urbis Regiensis, illum sanatum fuisse ex dicto morbo per merita venerabilis sancti Ludovici; passimque hoc dicebatur ab ejus vicinis et sociis, atque ipse prædictus Jacobus id profitebatur.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ANNOTATA.

a Araris, Gallice la Saone, fluvius est Galliae notissimus.

b Belloquadra, Beaucaire, oppidum est Occitanie inferioris ad Rhodanum, cui Araris miscetur prope Lugdunum. Belloquadra autem non longe absunt Aquæ-mortuæ, quas adibat.

c Longus-pons abbatia est Ordinis Cisterciensis in diocesi Suessionensi, beatæ Mariæ Virginis sacra, de qua agunt Sammarthani tom. 4 Gallie Christianæ pag. 576, et seqq. Hinc colligitur vicum Alies quærendum in extrema parte diocesis Parisiensis circa Suessionensem agrum, ubi tamen illum non inveni.

d Parma civitas Italiae est passim nota. De transitu autem Philippi per illam urbem, miraculoque hoc ibidem facto, meminimus in Commentario num. 1134.

e Regium Lepidi, urbs Italiae in Longobardia, inter Mutinam et Parmam sita, hic intelligitur, ut videre est in Commentario mox assignato, ubi hoc miraculum fuit confirmatum.

CONCLUSIO.

Hoc modo venerabilis sanctus Ludovicus splenduit, ac coruscavit vita sua, ex norma virtutis instituta, supraque descripta, ac miraculis gloriosis modo relatis, examinatisque per curiam Romanam ac probatis, multisque aliis prodigiis *a*, quæ commemorata non sunt, quia ea recensere nimis esset prolixum. « Ceterum, » quia quos superni Regis clementia corona gloriæ in caelo magnificat, devote a fidelibus in hac terrestri patria convenit venerari *b*, ideo dominus Bonifacius bonæ memoriæ Papa VIII « de sanctitate vitæ, ac miraculorum veritate » ipsius beatissimi Ludovici, curiosæ, ac solennis disquisitionis diligentia, et districti examinis discussione præmissa, plenariam certitudinem obtinens, de communi fratrum suorum Cardinalium, et prælatorum omnium, tunc apud Sedem apostolicam existentium consilio et assensu, Urbe veteri *c* in ecclesia fratrum Minorum, die Dominica, tertio Idus Augusti anni Domini nostri MCCXCVII magna solemnitate, quam commemorare longum esset, catalogo Sanctorum adscripsit venerabilem sanctum Ludovicum præfatum: universitatem *d* Christianorum monens, et hortans attente, mandansque per scripta sua, quatenus in crastino beati Bartholomæi apostoli, cum felix ipsius anima tunc de carnis eruta vinculis, astra petens, caelestem aulam adiverit, æternis gaudiis potitura; festum ipsius Sancti devote ac solemniter celebrent: ut ejusdem Sancti interventibus precibus, et hic ab imminutibus possint liberari periculis, et in futuro salutis perpetuæ præmia obtinere.

Prædictis probatis, Bonifacius VIII Ludovicum Sanctorum catalogo adscripsit.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
atque indul-
gentias ejus
tumulum in-
risentibus
concessit :
ossa dein
elevata.

384 U't autem ad venerabile sepulcrum ve-
nerabilis sancti Ludovici ferventius et copiosius
fidelium confluat multitudo, ac celebrius ejus so-
lemnitas peragatur, præfatus Pontifex omnibus
vere poenitentibus, et confessis, qui reverenter
illuc in eodem festo annuatim accesserint, ejus
suffragia petitori, de omnipotentis Dei miseri-
cordia, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum
ejus auctoritate confisus, unum annum et qua-
draginta e dies : accedentibus vero annis singu-
lis ad prædictum sepulcrum infra ejusdem festi
octavas, quadraginta dies de injunctis eis poeni-
tentiis, misericorditer relaxavit. Deinde anno
Incarnationis Domini nostri MCCXCVIII, VII Kalen-
das f Septembris, postridie festi sancti Bartho-
lomæi apostoli, excellentissimus princeps Philip-
pus, Franciæ rex, pius venerabilis sancti Ludovici
nepos, præsentibus multis proceribus, nobilibus-
que regni sui, atque aliud genus hominibus,
maxima solemnitate, quam longum esset comme-
morare, per multos Franciæ prælatos sacrum ve-
nerabilis sancti Ludovici corpus, quod sepultum
erat in ecclesia domini sancti Dionysii in Fran-
cia, elevari jussit, transferri, atque arcæ hono-
rifice inclusum poni sub altari principe dictæ ec-
clesiæ ad exaltationem venerabilis Sancti, ad
laudem Dei omnipotentis, cui sit honor et gloria
in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Minime dubium videtur, quin multo plu-
ra facta sint miracula, quam hic recenseantur,
cum hæc omnia contigerint ab anno 1271 usque
1283, quo horum absoluta collectio, ita ut in-
tra annum 1283 et 1297, quo facta canoniza-
tio, ingens accedere potuerit numerus. Præterea
ne omnia quidem hic collecta sunt, quæ annum
1283 præcesserunt : nam Carnotensis cap. 6 va-
ria refert anno 1271 patrata, quæ hic omit-
tuntur. Demum post canonizationem plurima
contigerunt, quorum aliqua habentur in Appen-
dice secunda Vitæ primæ, alia in Commentario
§ 96, plura tamen videntur prætermissa.

b Hæc verba ex bulla canonizationis desum-
pta sunt, uti et paullo post sequentia.

c Urbs vetus, Italis Orvieto, civitas est Italiæ
in ditione Ecclesiæ, ubi tunc non raro resi-
debant Pontifices.

d Rursus bullam describit, mutatis tantum,
quæ ob verborum connexionem erant mutanda.

e In Ms. meo legebatur hic et infra sexaginta,
quod, ut certo mendosum, correxi ex bulla.

f Imo VIII Kalendas, seu 25 Augusti, qua
obiit. Videsis Commentarium § 94.

VITA III

Auctore Joanne Joinvillio Regis
familiari,

Ex editione Menardi et Cangii Latine red-
dita interprete J. S.,

EPISTOLA DEDICATORIA.

Nobilissimo, excellentissimo, potentissimoque regi
Ludovico, dignissimæ sanctissimæque memo-
riæ regis sancti Ludovici filio a, gratia Dei
regi Franciæ, Navarræ, Campaniæ et Briæ co-
miti Palatino, Joannes Jovisvillæ dominus, Cam-
paniæ seneschallus : humilem, perfectumque
amorem tibi precibus meis Jesus largiatur, et
salutem.

Nobilissime ac potentissime domine, gratum
sit tibi intelligere, excellentissimam dominam
meam defunctam, matrem tuam b, quam Deus
absolvat, suo tempore pro ingenti, quo in me
ferebatur amore; quodque probe cognosceret me
fidelissimo amore dicto domino regi sancto Lu-
dovico, bono sponso suo servivisse, eumque ad
loca, tractusque multos fuisse secutum; a me,
quanto poterat studio, petivisse ac postulasse, ut
ad honorem Dei curarem componendum, scri-
bendumque libellum ac tractatum de factis, di-
ctisque dignissimis ac sanctissimis memorati do-
mini regis sancti Ludovici. Quod humillime
facturum me, ac pro viribus meis impleturum
promisi. Hac de causa ad te, excellentissime et
potentissime domine, qui filius es natu maximus
c et heres, quique in regnum successisti post
dictum dominum regem sanctum Ludovicum pa-
trem tuum, mitto libellum; utpote non ignarus
nullius viventis magis interesse eum habere
quam tua; ut et tu et alii omnes, qui eum ha-
bebitis, legique audietis, ex eo utilitatem pos-
sitis consequi imitatione operum atque exemplo-
rum, quæ in eo reperietis; indeque Deus Pater
noster ac Creator colatur ac honoretur.

ANNOTATA.

a Filio. Ludovicus X, cui inscribitur episto-
la, non fuit filius S. Ludovici, sed abnepos :
filius tamen vocatur, quia Ludovicus X ex illo
recta linea descendebat : sicuti Christus voca-
tur Filius David.

b Loquitur de Margarita regina, uxore S.
Ludovici; quæ Ludovici X mater est eodem sen-
su, quo pater S. Ludovicus; nam abavia il-
lius erat. Videtur his nominibus uti Joinvillius,
cum honoris causa, tum ut insinquaret, cujus
mores imitari deberet Ludovicus X; ad imi-
tandum enim S. Ludovici exempla illum in fine
epistolæ hortatur apertius. Hinc vana est ratio
Cangii, qui in elogio Joinvillii pag. 24 ex his
nominibus suspicatur, inscriptionem epistolæ
corruptam esse, et pro Ludovico X substituen-
dum esse Philippum Pulchrum, seu IV; quod
tempore Philippi IV scripta sit Historia. Quip-

A pe, si, iudice Cangio, S. Ludovicum patrem vocare potuerit Philippi IV. cujus erat avus; non est, cur eundem patrem nominare non potuerit Ludovici X, cujus erat abacus. Deinde quod conscripta sit Philippo regnante Historia, verum quidem putamus; at hinc non sequitur, eodem regnante absolutam; et, si absoluta fuerit, eidem mor dedicatam.

c Sic natu maximus, sicut heres, et paullo post successor dicitur; quia ex filio et nepote Ludovici, qui ut natu maximi in regnum successerant, ipse natu erat maximus et regni heres. Nam intelligi hæc omnia non posse de Philippo III. cui hi tituli magis proprie convenirent, jam probavit Cangius, et manifestum est, quia defunctus erat Philippus III ante matrem suam, quæ hic memoratur defuncta; multaque in Historia narrantur, quæ post mortem Philippi III contigerunt.

PRÆFATIO.

B In nomine sanctissimæ summæque Trinitatis, Patris, Filii, et Spiritus sancti. Amen. Ego Joannes Jovisvillæ a dominus, magnus Campaniæ senescallus b, scribi curo atque memorie commendari Vitam, sanctaque, dictaque sanctissima domini sancti Ludovici, dignissimæ sanctissimæque memoriæ Franciæ Regis, quæ de illo vidi et audiui tempore et spatio sex omnino annorum, cum adessem ipsi in itinere sancto, et peregrinatione transmarina, ac deinde postquam sumus reversi c. Qui libellus in duas partes est divisus. Pars prima tractat, et docet quomodo dictus dominus Rex, sanctus Ludovicus se rexit et gubernaverit secundum Deum, matremque nostram sanctam Ecclesiam, atque ad emolumentum, utilitatemque regni sui. Pars altera agit de magnis ejus facinoribus, factisque bellicis, ut unum post alterum inveniantur, atque intellectum eorum, qui hæc legent, et audient, illustremus ac elevemus. Ex quibus perspicui poterit, et clare cognosci, nullum unquam hominem, qui ejus tempore ab initio illius regni usque ad finem vixit, tam sancte et juste vixisse, quam ille vixit. Quapropter videtur mihi, non satis illi fuisse honoris habitum, quod in Martyrum d numerum non fuerit relatus, propter ingentes labores, quos in peregrinatione crucis sustinuit spatio sex annorum, quibus in ejus fuit societate. Sicut enim Dominus Deus noster pro humano genere mortuus est in cruce, simili modo Tuneti mortuus est cruce signatus bonus Rex, sanctus Ludovicus. Et quia nullum bonum preferendum est animæ ratione præditæ, exordiar a prima parte, quæ loquitur de bonis illius instructionibus, sanctisque verbis, quæque conducit ad nutrimentum animæ.

ANNOTATA.

a Jovisvilla a templo et cultu Jovis nomen videtur accepisse: ita certe in veteribus tabulis nuncupatur, vulgo Joinville, ait Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 254. Cangius vero in Genealogia stirpis Joinvillicæ pag. 5, hanc etymologiam improbat, licet consentiat, Jovisvillam vocari hoc oppidum. Baudrandus Joannivillam nominat, adjungens tamen, Jovillam quoque, et Jovisvillam nuncupari. Nos, quidquid

Augusti Tomus V.

sit de ratione nominis, Jovisvillam vocabimus. Oppidum autem hoc ita describit laudatus Valesius: Locus (est in Campania) nunc principatus titulo insignis, inter Calvum-Montem et S. Desiderii oppidum positus, (et) pontem habet Matronæ impositum. Addit Joannem nostrum quondam illius fuisse dominum, quem nos a vulgari nomine Joinville vocamus Joinvillium.

b Observat Cangius pag. 33, non reperiri in antiquis chartis, dominos Jovisvillæ sibi attribuisse titulum magni senescalli; at senescalli dumtaxat: licet priorem titulum eo iudice merito usmere potuissent. Genealogiam autem stirpis Joinvillicæ qui cupit, adire potest laudatum Cangium, qui observat pag. 5, eam in Campania fuisse illustrissimam.

c Præter gesta sex annorum in Terra sancta, factaque deinde in Gallia, de quibus pauca tantum refert: attingit etiam quædam anteriora, sed breviter et satis confuse.

d Communis erat cruce signatorum opinio, Martyres esse, qui occidebantur in bello sacro. Sic Phocas Orientis imperator, vel tyrannus potius, operam dedit, ut milites, in bello contra infideles occisi, martyres haberentur, de quo consule Baronium ad annum 640 num. 4. At Ecclesia hujusmodi opinionem numquam amplexa est.

PARS I

Pie dicta factaque.

CAPUT I.

Varie S. Ludovici virtutes, ac monitiones pie et prudentes aliis datæ.

S Sanctus hic homo, sanctus Ludovicus Rex omni vita sua amavit, et timuit Deum ex totis viribus suis super omnia, atque ita eum secutus est in operibus suis, idque manifeste patet. Quemadmodum enim Deus mortuus est pro omni populo suo, ut ante dictum est: similiter etiam bonus Rex, sanctus Ludovicus sæpius corpus suum objecit mortis periculo sortique pro populo regni sui, ut deinde attingetur. Bonus dominus Rex, gravi aliquando detentus morbo, quo laboravit ad Fontem Bellaqueum a, dixit domino Ludovico, filio suo natu maximo: Care fili, obsecro te, fac ameris a populo regni tui. Nam profecto mallet, ut Scotus aliquis veniret ex Scotia, aut alius quispiam ex terra longinqua peregrinus, qui populum regni bene, et laudabili modo gubernaret, quam ut tu male gubernares, et cum dedecore.

3 Tantopere veritatem amabat Rex sanctus, ut Saracenis ipsis, et infidelibus numquam mentiri voverit, aut quidpiam ipsis promissum negare, licet ipsius essent inimici, ut postmodum pertractabitur. Ore fuit sobrius quam maxime, et castus. Numquam enim ulla vitæ meæ die petentem audiui, aut desiderantem cibos, magnæve apparatus deficiarium in bibendo vel manducando; sicut multi solent opibus pollentes: at manducabat, sumebatque placide quod

A. JOANNE
JOINVILLÆ.

Amor Sancti
erga Deum, ac
cura subdito-
rum:

a

fidelitas;
sobrietas;
modestia in
verbis;

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ipsi ferebatur, ac proponebatur. In verbis suis adeo fuit moderatus, ut nullo vitæ meæ die vel verbo de quoquam male loquentem audiverim; neque umquam diabolum nominantem perceperim, cujus nomen late vulgatum est, valdeque hodieum in mundo commune: quod firmiter credo non esse acceptum Deo, sed potius ei vehementer displicere.

vinum aqua
miscet, et ad
sualet Join-
villio.

4 Vinum suum temperabat cum proportionem secundum vim atque virtutem, quæ vino inerat, et prout ferre poterat. Interrogabat me aliquando in Cypro, cur aquam vino meo non admiscerem. Et ipsi ego reposui, hujus causam esse in medicis et chirurgis, qui mihi dicebant, me capite esse crasso, et æsophago frigido, vires mihi non futuras sustinendi. Et bonus Rex mihi dixit, me ab iis decipi; suasitque ut illud diluerem; et si non discerem illud diluere in juventute mea, idque facere vellem in senectute, articulorum dolores, et morbos, quibus laborabam in æsophago, vehementius me invasuros: aut certe, si merum potarem in senectute, sapius me inebriandum: se autem inebriare nimis turpe esse homini forti.

cui et alia,
quomodo in
dictis, factis-
que.

5 Bonus dominus Rex quadam vice me interrogavit, an cuperem honorari in hoc mundo præsenti; et in morte mea cælum possidere. Cui respondi, omnino ita me quidem velle. Tunc mihi dixit: Cave igitur diligenter, ne facias vel dicas deliberata voluntate quodlibet inhonestum, ita ut, si mundus universus id sciret, et cognosceret, sine pudore possis dicere vel rubore: Hoc feci, vel, Hoc dixi. Et pariter mihi dixit, ut numquam contradicerem, aut negarem quidquam eorum, quæ coram me diceret, nisi id patiundo, pudorem, damnum, aut peccatum incurrerem: aiebatque, contradicendo alicui sape oriri verba dura et aspera, quibus frequenter homines in eadem mutuum runnt, et famæ denigrationem; milleque homines hoc modo occisos.

ac in vestibus
se gerere de-
beat, dat mo-
nita:

6 Dicebat etiam, unumquemque debere se gerere, vestire, et ornare secundum statum, et conditionem suam, idque modo mediocri; ut homines probi, et maturi nequeant dicere, alterive exprobrare; Iste in eo nimis est: atque etiam, ne juniores dicant: Ille hujus parum facit, neque honorat conditionem suam. Et h hujus dicti occasione memini aliquando boni domini Regis, Patris c regis nunc regnantis, propter pompas, vestiumque luxuriam, ac saga d acupicta, quæ hodieum quotidie fiunt scutis gentilitiis e distincta. Et dicebam regi regnanti, me numquam in itinere transmarino, quod cum ipsius Patre, ejusque exercito peregi, vel unum aliquod conspexisse sagum acupictum, sive Regis memorati ipsius Patris, sive aliorum. Et respondit, perperam se voluisse, ut illa scuto suo gentilitio arte phrygionum f distinguerentur, sibi que stetisse pretio octo librarum Parisinarum, Eique dixi, rectius id impensurum fuisse, si pauperibus distribuisset, sagorumque suorum ornatum fecisset ex bona validaque tela subserica g, in formam scuti sui gentilitii diducta h, quemadmodum Pater ipsius faciebat.

eundem ad
odium peccati.

7 Bonus Rex me vocavit aliquando, mihi que dixit, velle se mecum loqui, propter subtile ingenium, quod se dicebat in me deprehendere: multisque præsentiis mihi dixit: Vocavi hos fratres, hic præsentes, tibi que quæstionem propono, et interrogationem circa rem, quæ ad Deum pertinet. Interrogatio fuit hujus-

modi: Seneschalle, inquit, quid est Deus? Et ipsi respondi: Domine Rex, res est tam excellent, et bona, ut melior esse non possit. Profecto, ait, recte admodum responsum: responsio enim hæc tua scripta est in libello hoc, quem in manu habeo. Aliam interrogationem tibi propono; nimirum quid malles, malane scabie infectum esse ac lepra i; an fecisse, et facere peccatum mortale. Et ego, qui numquam ei mentiri volui, ipsi respondi; quod mallem triginta peccata mortalia commisisse, quam lepra esse infectum. Et postquam fratres inde discesserant, me solum omnino revocat, meque ad pedes suos sedere jussit, mihi que dixit: Quomodo ausus es dicere, quod dixisti? Et ipsi reposui, me etiamnum id dicere. Et ille mihi continuo: Ah! demens, homo nihili, homo nihili k, deceptus hic es. Nosti enim nullam esse lepram tam turpem, quam esse in peccato mortali; et anima, quæ in illo est, similis est inferni diaboli. Quapropter nulla tam fœda potest esse lepra. Id plane verum est, inquit. Quando enim homo est mortuus, sanus est, et lepra sua comporea liberatus: at cum homo moritur, qui commisit peccatum mortale, nescit, nec certus est, an ita se ejus in vita pœnituerit, ut Deus ei velit ignoscere. Qua de causa vehementer timere debet, ne sibi longo tempore adhæreat hæc peccati lepra, et quamdiu Deus erit in cælo. Quare te obsecro, inquit, ut primum amore Dei, deinde et mei amore, dictum hoc cordi imprimas: et multo magis velis, ut lepra, aliaque mala, et infortunia corpori accendant tuo, quam iniquas animam tuam uno dumtaxat peccato mortali, quæ lepra est tam infamis.

8 Item ibidem ex me quæsit, utrum die Jovis sancto pedes lavarem pauperibus. Et ei dixi: Apage! apage l; nequaquam ego sordidorum illorum umquam lavabo pedes. Sane, ait, pessime dictum. Nam minime dedignari debes, quod Deus ad instructionem nostram fecit. Ille enim, qui Magister erat et Dominus, dicto illo die Jovis sancto pedes lavit omnium Apostolorum suorum, iisque dixit, ut, quemadmodum ipse, qui illorum erat magister, ipsis fecerat, ita et illi similiter invicem facerent. Hæc itaque de causa te oro, ut illius primum amore, et mei, hoc faciendo velis assuescere. Tantopere diligebat omnes homines, qui timebant et amabant Deum perfecte, ut propter famam insignem, quam audivit de fratre meo, domino Ægidio de Bruyn m, qui oriundus non erat ex Francia, timendi et amandi Deum, prout faciebat ille, rei militaris præfecturam ipsi dederit in Francia.

9 Accidit quadam vice, ut propter præclaritatem probitatis famam, quam audivit de magistro Roberto de Sorbona n, ipsum ad se venire, atque ad mensam suam bibere et manducare jussit. Eramusque aliquando conjuncti, ipse et ego, bibentes ac manducantes ad mensam dicti domini Regis; secretoque confabulamur o. Quod perspicuus bonus Rex, nos corripuit, inquit: Male facitis hic secreto loquendo. Loquimini alta voce, ut socii vestri non timeant, ne de se loquamini male, sibi que detrahatis. Cum manducatis in aliorum consortione, si qua habeatis, quæ dicenda sint, et recreent: altum loquimini, ut quislibet vos intelligat; sin non habeatis, silete.

10 Quando Rex bonus animum relaxabat, quæstiones mihi proponebat præsentem magistro

Robert-

et ad pauperum
pedes
lavandos
hortatur

Secreto in
mensa lo-
quentes re-
prehendit.

suosque fratres
re hortatur
ad iustitiam

A Roberto, et quodam tempore me interrogabat : Senescale, porro rationem mihi affer, cur *pseudomme p.* (homo probus) melius sit, quam *jeune homme q* (Juvenis.) Tunc contentio, et disputatio oriebatur inter magistrum Robertum, et me. Et postquam diu contenderamus, et quaestionem agitaveramus, Rex bonus suam declarabat sententiam, atque ita dicebat : Magister Roberte, vellem equidem habere nomen viri probi *, at ut essem vir bene promissus, et reliquum vobis maneret. Quippe vir probus * res tanta est, et tam bona, ut vox *pseudomme*, cum effertur, os impleat. Contra, inquebat bonus dominus Rex, quod res mala sit alienum rapere : nam illud restituere * *r* tam grave est, ut, cum solum pronuntiatur, guttur deglubat, propter *r r*, quæ ibidem occurrunt : quæ *r r* significant census * diabolo dari solitos, qui indies ad se trahit eos, qui bona aliena s volunt reddere. Et subtiliter admodum hoc facit diabolus : seducit enim usurarios suos, et raptores, illosque excitat, ut amore Dei usuras, rapinasque suas donent ecclesiis : quas restituere deberent, et norunt quibus. Cum in eo esset sermone, mihi dixit, ut nomine suo dicerem regi Theobaldo filio suo *t*, ut ad id, quod faciebat, adverteret animum : neque negotium facesset animæ suæ, existimans se satisfacisse ingenti pecunia, quam donabat, et relinquebat fratribus Prædicatoribus Provincensibus *u*. Etenim vir sapiens, quamdiu vivit, facere debet, sicut probus testamenti curator : videlicet, probus curator primum, et ante omnia opera, restituere debet, et rescire damna, et detrimenta a defuncto suo aliis illata *x*, ac de reliquis defuncti illius bonis eleemosynæ Dei pauperibus sunt elargiendæ; quemadmodum jus scriptum docet.

11 Die quadam Pentecostes sanctus Rex fuit Corbolii *y*, equitibus comitatus ad trecentos, ubi eramus magister Robertus de Sorbona, et ego. Et Rex post prandium descendit ad pratum supra *z* sacellum, et cœpit loqui cum comite Britanniae defuncto, præsentis ducis patre *aa*, cuius utinam anima sit apud Deum! Et prædictus magister Robertus coram omnibus apprehendit pallium meum, ac coram Rege, totoque nobili consortio me interrogavit : Dic, sodes, *bb*, si Rex sederet in hoc prato, tuque sedendi locum præ ipso honoratiorem caperes in ejus scamno, utrum non esses reprehensione dignus? Cui respondi, quod ita sane. Itaque, ait, facis quod omnino reprehendendum, dum vestibus uteris Rege splendoribus. Ego autem ei respondi : Magister Roberte, non facio, quod in me reprehendas, salvo honore Regis, et tuo. Etenim vestem, quam gesto, qualem vides, mihi reliquerunt pater et mater, neque illam componi mea auctoritate jussi. At contrarium de te accidit : itaque tu graviter quidem arguendus, et reprehendendus. Tu enim, qui rustici et rustice es filius, patris matrisque vestem reliquisti, pannoque te induisti e villis camelinis subtiliore, quam quo Rex induitur. Tunc ejus cyciadis *cc*, Regisque lasciniam sumpsi, alteramque alteri conjunxi, eique dixi : Respice porro, an verum dixerim. Tum Rex cepit magistrum Robertum verbis defendere suis, illiusque honorem tueri totis viribus, ostendendo singularem, quæ in eo erat, animi demissionem, quamque erga unumquemque esset misericors.

12 Post hæc bonus Rex vocabat dominos

Philippum, regnantis nunc regis patrem, regemque Theobaldum, filios suos : ac consedit e regione oratorii sui, manumque humi demisit, dixitque memoratis filiis suis : Sedete hic juxta me, ut non videamini. Hem! domine Rex, inquebant, ignosce nobis, si placet : nequaquam nos decet tam prope juxta te sedere. Et mihi dixit : Senescale, tu hic sede. Atque id feci tam prope ipsum, ut vestis mea ipsius vestem tangeret : jussitque illos sedere post me. Tunc dixit : Male admodum fecistis, cum vos, qui estis filii mei, prima vice non fecistis, quod præcepi : et cavete, ut hoc numquam vobis deinde contingat. Illi autem dixerunt, id non futurum. Et tunc incepit mihi dicere, se nos vocasse, ut mihi confiteretur, quod injuria defendisset *dd* magistrum Robertum, ac contra me propugnasset. Verum, inquebat, id feci, quia videbam eum tam vehementer attonitum, ut omnino opus ei esset, qui ei suppetias ferret, et succurreret. Quamvis id non fecerim, ut magistrum Robertum defenderem, neque id etiam credite. Nam, quemadmodum dixit senescalus, oportet vestes gerere satis honestas, ad *e* amorem uxoris sibi magis conciliandum, suamque apud suos existimationem augendam. Atque etiam ait Sapiens *ee*, talia sumenda indumenta, ac secundum statum suum gestanda, ut prudentes mundi dicere nequeant; Nimium facis; neque etiam juniores : Parum facis, uti ante dictum est.

ANNOTATA.

a Fons-bellaquens, seu Fons-Blandi, vel Blandi, vulgo Fontainebleau, villa est regum Franciæ satis jam nota, in silva Bieria pagi Wastinensis, ait Mabillonius lib. 4 de re Diplomatica pag. 283, ubi nobilissimi illius palatii primordia refert cum auctore Historiæ Wastinensis ad Ludovicum VII, S. Ludovici avavum. Quo autem tempore æger ibi decubuerit Sanctus, nulli expositum invenio : contigit certe inter annum 1254, quo reversus e Palestina S. Ludovicus, et 1260, quo defunctus Ludovicus ejus filius, de cujus morte, egregiaque indole, actum est in Commentario num. 868 et seq.

b Cum obscurus admodum sit totus hic locus, et Latine exprimi nequeat modo intelligibili, si verbum verbo reddatur, contextum Gallicum subjungo, ut, si cui melior interpretatio occurrat, eam sequatur. Sic autem habet : Et par ce dit me remembrè-ge une fois du bon seigneur Roy pere du roy qui ors est, pour les pompes et bobans d'abillemens et cottes brodées, que on fait tous les jours maintenant es armes. Et disoie au dit roy de present, que onques en la voie d'outremer, ou je fuz avecques son Pere, et s'armée, je ne viz une seule cotte brodée, ne selle du Roy son dit pere, ne selles d'autrui. Et il me repondit, que à tort il les avoit brodées de ses armes, et qu'elles luy avoient cousté huit livres Parisiz. Et ie luy dis, qu'il les eust mieux emploiez, de les avoir donné pour Dieu, et avoir fait ses atours de bon sendal renforcé batu à ses armes, comme le Roy son pere faisoit. Ita apud Menardum : nunc, quantum possumus, elucidabimus singula.

c Pater in toto hoc contextu pro avo sumitur, quemadmodum in epistola dedicatoria ante hanc Vitam eadem vox avavum significat, ut ibidem observatum. Certum id videtur primo, quia Historiam

A. JOANNE
JOINVILLIO.
humiliter
deinde se
excusat.

dd

ee

F

A. JOANNE
JOINVILLIO.

storiā suā scripsit Joinvillius post canonizationem S. Ludovici, adeoque sub Philippo Pulchro Sancti nepote, ut pluribus probatum in Commentario num. 29. Secundo, quia Philippus III imitatus videtur Patris sui modestiam in vestibus: certe Nangius apud Chesnium, pag. 527 eum laudat ab humilitate, atque resedisse inter principes suos abque ullo fastu superbiare.

d Sagum, Gallis cotte d'armes, explicat Cangius dissertatione 1 a pag. 127, ex quo pauca breviter accipe. Vestis erat militaris, quæ se in bello ornabant equites supra lorica. Forma sagi erat, qualis est tunica diaconorum. Non dimittebatur passim infra gēna, quamvis subinde longioribus sagis etiam usos fuisse Gallos adjungat. Hæc fere laudatus Cangius, quæ exemplis quibusdam elucidat: addens tamen, fastum quorundam in sagis ornandis adeo excrevisse, ut legibus fuerit cohibendus.

e Verum non exposuit Cangius, quo sensu intelligenda sint verba ante citata: Cottes brodées, quæ on fait tous les jours maintenant es armes: quæ sic reddidi: Saga acupicta, quæ hodieum quotidie fiunt scutis gentilitiis distincta: quia vox armes, quæ tertio recurrit, sumenda hic videtur pro sculo gentilitio: quia idem auctor apud Menardum pag. 59 easdem fere expressiones habet, quæ necesse est ita exponere: Sa galée, inquit de comite Jafensi, estoit toute peinte et dedans et dehors à ecussons de ses armes. Deinde: Chascun. . . portoit un targe à ses armes. Et pag. 60: Ung penoncel de ses armes batu à or. Ubi vox armes ubique scutum gentilitium significat, quod ibidem quoque describit. Dubium itaque non videtur, quin eodem sensu hic sit exponenda, cum nobiles solerent gentis suæ tesseram in sagis militaribus exprimere.

f Non improbat expressam fuisse gentilitiam tesseram, quod moris erat: sed eam acu pictam volebat. quod idem fieri posset minoribus sumptibus, sicut mox factum docet a S. Ludovico.

g Gallice sendal. Cangius in Observationibus pag. 34 eandem telam esse dicit, quam Galli vocant Taffetas. Idem in Glossario affirmat, telam esse subsericam; quod secutus sum.

h In vestibus sacris figuras non paucas videmus expressas per telam artificiose diductam, lana similive materia telam suffulciente et elevante. Sic et factum de sagis volebat Joinvillius, factumque a S. Ludovico asserbat. Hæc ad lucem huic loco afferendam sufficient: unde modestia vestium illius temporis elucescit.

i Gallice, Estre mezeau et ladre, quæ synonyma sunt, et hominem lepra infectum significant, quales multi erant in Palestina, ubi hæc fortasse contigerunt.

k Gallice, Ha! foul musart, musart.

l Gallice: Fy, fy en malheur; quod Regi non dicitur, sed contra opus illud intorquetur.

m Legendum le Brun, teste Cangio in Observationibus pag. 35, ubi suspicatur illud nomen esse adjectivum, eique fortasse datum a colore nigro, refellitque eos, qui putaverunt eum consanguineum esse Marchiæ comitem, quorum nomen le Brun. Nomen autem Ægidii hujus docet esse, de Trasignies, qui pagus est in extremo limite Gallo-Brabantiæ. At mihi non omnino probatur, nomen illud le Brun additivum esse, cum ipse Ægidius, et filius ejus Osto le Brun, idem nomen sibi tribuant apud Aubertum Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii cap. 240,

ubi dominorum Trasiniaci, seu de Trasignies, D genealogiam exhibet. At, quidquid sit de hoc nomine, Ægidius le Brun filius fuit natu tertius Ægidii domini de Trasignies et Alidis Bouleriæ dominæ, ut manifestum est ex laudato Miræo: supremam militiæ Francicæ præfecturam adeptus est in Palestina post mortem Imberti de Beaujeu, et missus est a Ludovico cum exercitu in Italiam ad regnum Siciliæ Carolo Regis fratri subigendum, quod factum anno 1265, victo apud Beneventum Manfredo, ut narravimus in Commentario § 74. Nec diu post hæc superfuit Ægidius. Donationem ejus factam ecclesiæ S. Quintini attigimus num. 823. Ceterum quod Ægidium le Brun fratrem suum vocet Joinvillius, non fieri affinitatis gratia putat Cangius, sed ob ætatem eorum amicitiam, aut fortasse quia fratres erant armorum, de qua fraternitate fuse disputat dissertatione 21.

n De viro hoc egregio satis diximus in Commentario § 81 a num. 1051.

o Gallice, Et parlions conseil l'un à l'autre: quod Cangius pag. 37 intelligendum probat, prout Latine reddidimus.

p Quæ hic joco non inutili dicta sunt, non omnia videntur relata a Joinvillio, quo factum, ut connexio dictorum non clare appareat: elucidabimus tamen contextum, quantum possumus. Vox pseudomme hominem significat probum, et integrum coram Deo et hominibus, ut videri potest num. 214, ubi eam distinguit a voce pseudomme, quæ virum fortem significat.

q Jeune homme videtur hic potius vitium indicare, quam ætatem. Fortasse nomen hoc iis dabatur, qui juvenili levitate aliena facile invadebant et rapiebant. Nam posteaquam Rex præstantiam viri probi exposuerat, opponit miseram conditionem eorum, qui aliena rapiunt, quod referri videtur ad vocem jeune homme.

r Ex pronuntiatione vocis pseudomme, et vocis rendre, Latine restituere, cujus necessitas ex rapina consequitur, joco litem dirimit; at jocum hunc dirigit Rex industrius ad monitionem maxime seriam, quæ mox sequitur.

s Auctor Gallice habet le chasteil, quod tunc temporis barbare dicebant catallum. Significatur autem hac voce bona quælibet mobilia, ut variis exemplis probatur in Glossario Cangii auctiore.

t Id est, genero suo; nam soceri generos non raro filios vocant. Erat hic Theobaldus II Navarra rex, et comes Campaniæ ac Briæ, qui Ludovici filiam duxit anno 1255, ut diximus in Commentario num. 804. Obiit vero anno 1270 Drepani in Sicilia, quo cum aliis principibus reversus erat ab expeditione Africana, quemadmodum num. 1132 narravimus. Princeps hic laudatissimus non videtur sua culpa debitum contraxisse restituendi aliquid; rerum patris sui culpa, qui non æque erat religiosus, id ei incumbere potuit.

u Provinum, alias Pravinum, vulgo Provins, urbs est in Bria, Galliarum provincia satis nota.

x Obligatio hæc certa est apud theologos.

y Corbolium, vulgo Corbeil, oppidum est ad Sequanam, 7 leucis distans Parisiis in meridiem, Melodunum versus, teste Baudrando.

z Id est, ad latus, vel e regione sacelli.

aa Vel pater hic rursum sumitur improprie pro avo, vel abavo, quod satis familiare est Joinvillio nostro: vel Historiam suam toto de-

cennio

A cennio scribere cepit auctor, antequam eam anno 1245 Ludovico X dedicavit. Certe comes Britanniae, quocum tunc locutus est S. Ludovicus, alius esse non potest quam Joannes I, cognomento Rufus, quem comitem Britanniae factum anno 1237 retulimus in Commentario num. 296; quemque defunctum anno 1286 narrat Lobineau in Historia Britanniae col. 277. Successit ei filius Joannes II, deinde nepos Arturus II, atque abnepos Joannes III, qui Britanniae ducatum obtinebat, cum Historiam suam vulgavit Joinvillius, atque aliquot jam annis obtinuerat, ut videre est apud laudatum Lobineau. Videmus quoque hic Britanniae principem primo comitem, mox ducem vocari, quod titulus ille interim fuisset a rege Galliae concessus. Titulum autem ducis concessit anno 1297 Philippus Pulcher, dum Joannem II inter pares Franciae adlegit. Litteras Philippi regis exhibet Lobineau tom. 2 col. 442. quas consulere lector poterit. Titulo tamen ducis dudum ante usi quandoque fuerant Britanniae principes, eumque illis attribuerant ante id tempus Angliae reges.

B lb Gallice, Scavoir mon, quod pro exigentia sensus verti.

cc Gallice, surcol : qua voce vestis speciem denotari auctores consentiunt. At quænam illa sit, non conveniunt. Crediderim vestem talarem indicari, quæ utrique erat congrua.

dd Ex his eximium Sancti candorem insignemque humilitatem clare perspicimus, ita ut perfecte videatur implevisse illud Eccli. 32 x. 1 : Rectorem te posuerunt ? Noli extolli : esto in illis quasi unus ex ipsis.

ee Nimirum quoad substantiam; nam ipsa verba non invenias in sacris Litteris.

CAPUT II.

Periculum naufragii precibus discussum :
varia Regis documenta ad fidei firmitatem spectantia.

c Audies infra instructionem quamdam, a Rege mihi communicatam. Quando redibamus ex partibus transmarinis, cum essemus ante insulam Cyprum, incumbente vento, quem Africum a vocant, qui non est quatuor principibus ventis, in mari dominantibus, accidit, ut navis nostra concuteretur, magnoque impetu ad scopulum quemdam allideretur, ita ut nauæ omnes hærent attoniti, et desperarent, vestes sibi barbamque vellicantes : bonus Rex e lecto se proripuit, nudis plane pedibus, nec nisi una indutus veste, seque in formam crucis projecit ante pretiosum Domini nostri Corpus, ut qui non nisi mortem expectaret : et confestim mitigatus est ventus b. Postridie Rex me vocavit, mihiq; dixit : Senescalle, scito Deum nobis ingentis suæ potentiae partem aliquam demonstravisse. Unus enim aliquis exilium istorum ventorum, cujus vix nomen invenimus, tantum non submersit Regem Franciæ, ejus uxorem, liberos, atque familiam.

14 Et sanctus Anselmus dicit, has Domini nostri minas esse; acsi vellet dicere : Videte porro, et cognoscite, quod si voluissem permit-

tere, omnes fuissetis submersi. Responditque bonus Rex, Domine Deus, ut quid nobis minitaris? Neque enim minæ, quibus nos teritas, vel bono, vel lucro tibi sunt : et si nos omnes perdidisses, nihilo inde esses pauperior. Et rursum, si non perdidisses nos omnes, nihilo inde esses ditior. Minæ igitur tuæ ad nostrum, non ad tuum, conducunt emolumentum; modo illas cognoscere sciremus, et intelligere. Per has minas, ait sanctus Rex, nos scire oportet, si quid modicum in nobis est, quod Deo displiceat, illud ocyus amovendum : et pariter, si quid scimus, quod factum ipsi placeat, illud cum cura et diligentia exsequendum esse, et perficiendum. Et si id ita faciamus, Dominus noster et in hoc mundo, et in alio, plura nobis bona largietur, quam possimus eloqui. Item, si aliter agamus, nobiscum aget, sicut Dominus agit cum servo nequam. Si enim servus nequam se propter domini sui minas nolit corrigere, dictus illius dominus eum percutit in corpore, in bonis, atque usque ad mortem, aut pejus, si fieri posset. Sic igitur aget Dominus noster cum peccatore nequam, qui se propter minas suas non vult emendare; ipsum enim vel in se, vel in suis bonis severe percutiet.

15 Vir bonus, sanctus Rex allaboravit pro totis viribus, ut legis Christianæ, a Deo nobis donatæ, firmam in me fidem excitaret, quemadmodum audies. Et dicebat, tam firmiter nobis credendos fidei articulos, ut ob nullum infortunium, quod corpori inferri potest, in contrarium tendere, facere, aut dicere debeamus. Præterea dicebat diabolus, humanæ naturæ inimicum, tam astutum esse, ut, quando homines vita defunguntur, omnem adhibeat conatum, quo efficiat, ut cum dubio de fidei articulis moriantur. Videt etenim, probeque cognoscit, se homini eripere non posse bona, quæ fecit, opera; seque illius animæ fecisse jacturam, si in vero fidei Catholice assensu vitam finiat. Quapropter hoc in negotio opus est cautela, tantaque fidei securitate muniri oportet, ut inimico, talem ingerenti tentationem, dicere possimus : Abin' hinc, naturæ humanæ inimice, non mihi eripies, quod firmiter credo, nempe fidei articulos : malim potius omnibus me membris secandum cures. Et vivere in hoc statu volo, et mori. Et qui hoc ita facit, vincit inimicum, quo eum inimicus occidere volebat baculo.

16 Dicebat itaque bonus Rex, religionem et fidem Dei rem esse, cui firmiter assentiri oportet sine dubio, etiamsi de illa certi non essemus, nisi per auditum. Et super hoc articulo quidpiam interrogavit me bonus Dominus; nimirum, quod nomen esset patri meo. Respondi ego ipsi, nominari Simonem. Et quomodo hoc scis? aiebat. Atque ipsi dixi, de eo me certum esse, firmiterque id credere, quia mater id sæpe mihi dixerat. Ergo, inquiebat, perfecte debes credere articulos fidei, quos tibi testantur domini nostri Apostoli c, ut singulis diebus Dominicis in symbolo cantari audis. Dixit mihi, episcopum quemdam Parisiensem, vero nomine Guilielmum d, sibi quodam die narrasse, magnum aliquem theologiæ magistrum ad eum venisse ad colloquendum, eumque consulendum. Dum autem casum suum debebat exponere, cepit graviter lacrymari. Episcopus vero ipsi dixit : Magister, noli flere, noli animum dejicere : tantis enim nullus peccatis potest esse obnoxius,

A. JOANNES
JOINVILLIO.
præclara idem
Rex monita
dat Joinvillio;

quæ me et fide
firma insti-
tuere conatur;

relato exem-
plo cujusdam,
qui tentatus
contra fidem,

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ut Deus non possit ipsi adhuc ignoscere. Heu! aiebat magister, scito, domine episcopo, in me culpam non esse, quod fleam: magno enim angor timore, ne sim incredulus propter unum articulum: id est, quod non possim omnino esse securus de sancto Corporis Domini Sacramento, uti sancta Ecclesia docet, credique jubet, de quo animus mihi nequit reddi certus: atque arbitror, inquiebat magister, hoc mihi evenire ex tentatione inimici. Magister, aiebat episcopus, porro mihi dicito, quando hujusmodi tentationem tibi suggerit inimicus, talique injicit errori, numquid tibi hoc placet? Nequaquam profecto, dicebat magister, at displicet, tantoque me tadio afficit, ut nihil possit supra. Nunc ex te quaero, inquiebat episcopus, utrum acciperes aurum, aut argentum, aut quævis mundi bona, ut ore negares quidquam, quod ad sacrosanctum Altaris Sacramentum, vel aliud quodcumque Sacramentum Ecclesiæ spectaret. Sane, aiebat magister, certus esto, nihil esse terreni, quod hoc pacto acceptum a me vellem. Quin mallem, ut vivum me quis membratim dilaniaret, quam negassem vel minimum de memoratis sanctis Sacramentis.

magnum ex
tentatione
dicebatur
consequi
meritum:

e

f

g

h

47 Tunc episcopus adducto exemplo ei ostendit ingens meritum, quod consequeretur ex labore, quem in dicta tentatione sustinebat; eique dixit: Nosti, magister, Regem Franciæ bellum gerere adversus regem Angliæ e: nosti etiam castrum, quod proximum est limitibus f dictorum duorum Regum, esse Rupellam g apud Pictones. Responde igitur mihi, si Rex Franciæ tibi custodiendum tradi jussisset castrum Rupellam, limitibus tam propinquum, mihiq; custodiendum tradidisset, tradive jussisset castrum Montem Letherici h, in ipso Franciæ mediotulio situm; utri in fine belli plus deberet Rex, tibi, an mihi, propter castra sua sic sibi a perditione servata? Certo, domine, inquiebat magister, mihi, opinor, qui Rupellam, loco magis periculoso positam, ei custodivissem; et ratio illius satis bona est. Magister, aiebat episcopus, certum te reddo, animum meum similem esse castro Montis Letherici: nam certus omnino sum de sacrosancto Altaris Sacramento atque etiam de aliis, sine ullo ea de re dubio. Quapropter tibi dico, Dominum Creatorem nostrum, qui una ex causa de me gratum habet, quod in pace credam secure: duplici ex causa de te gratum habiturum, quod cor ipsi conserves in perplexitate et tribulatione, quodque nullius terreni boni gratia, nullius mali timore aut infortunii, quod corpori tuo inferri potest, ipsum umquam abnegare, aut deserere fide velis ac credulitate. Tibi ergo dico statum tuum meo in hac parte longe Deo gratiorem esse. Quapropter multum lætor: et te obsecro, ut eum in memoria habeas: ille autem in necessitatibus tuis tibi erit subsidio. Ubi hæc intellexerat magister, genua flexit coram episcopo, atque admodum de eo contentus, perquam belle sibi putavit satisfactum.

item alio
exemplo co-
mitis Mont-
fortii.

k

48 Rex sanctus mihi retulit, quod aliquando in tractu Albigeni i incolæ regionis venerint ad comitem Montfortium k, qui tunc Albigen- sium terram pro rege custodiebat, eique dixerint, ut veniret visurus Domini nostri Corpus, factum in sacerdotis manibus carne et sanguine conspicuum; quod vehementer admirabantur. Comes autem iis dixit: Vos illuc itote, qui de eo, estis dubii. Quantum enim ad me, perfecte,

ac sine dubitatione credo sacrosanctum Altaris D Sacramentum, uti mater nostra sancta Ecclesia id nobis testatur, et docet. Quare spero hujus fidei coronam me in cælo habiturum majorem angelis, qui eum facie ad faciem intuentur, adeoque credunt necessario.

19 Adhæc mihi narravit bonus sanctus Rex, atque equi- cufusdam
cujusdam
senis.
contigisse aliquando, ut in monasterio Cluniacen- si l magna haberetur disputatio clericorum et Ju- daeorum, ibique adfuisse equitem quempiam pro- vectæ ætatis et senem, qui rogavit abbatem illius monasterii, ut parumper obtineret audientiam, loquendique veniam; quod ægre ipsi concessit. Tunc bonus eques fulcro, quo sustentabat cor- pus, se elevabat: dixitque, ad se venire ju- berentur præcipuus clericorum, illorumque Ju- daeorum magistrorum præcipuus; quod ipsi datum. Eques autem hanc illi proponere aggre- ditur interrogationem: Magister, responde, cre- disne in Virginem Mariam, quæ Servatorem nostrum Jesum Christum in utero gestavit, ac deinde in brachiis; quodque Virgo pepererit, Materque sit Dei? Et respondit Judæus se il- lorum omnium nihil credere. Et eques ei dixit: Stultissime locutus es; atque insanissime audax es, cum tu, qui eam non credis, ingressus es ejus monasterium, ejusque domum. Et pro- fecto, inquiebat eques, id ex æquo nunc solves; ac elevat fulcrum suum, percussitque Judæum ad aurem tam fortiter, ut humi pro- sterneret. Atque hoc conspicientes alii Judæi, magistrum suum elevant, plane saucium, fu- gamque arripiunt: itaque hoc pacto disputationi clericorum et Judæorum finis impositus. Tunc abbas accessit ad hunc equitem, eique dixit: Domine eques, stultum facinus designasti ita per- cutiendo. Et eques illi reposuit: At in stultias etiam egisti, quod ita congregaveris pertuleris- que hujusmodi errorum disputationem. Quippe intererat maximus bonorum Christianorum nu- merus, qui omnes Judæorum argutiis abiissent increduli. Item tibi dico, aiebat mihi Rex, nemini, nisi magnus sit clericus, perfectusque theologus, cum Judæis disputandum esse. Ve- rum homo laicus, quando fidei Christianæ audit detrabi, rem defendere debet non verbis dum- taxat, sed gladio bene acuto, eoque detractorum et incredulorum corpus transverberare, quantum p penetrare poterit m.

ANNOTATA.

a In Gallico Garbun; at fortasse legendum Garbin, Italis Garbino. Hic enim est Africa, Gallis Sudoëst, Belgice Suydwest.

b Facta hæc sunt anno 1254, et suo loco fusius a Joinvillio relata, videlicet cap. 26, ubi plura notabimus.

c Non agitur hic de motivo fidei; illud enim est auctoritas Dei revelantis: sed de motivis credibilitatis, ut loquuntur theologi; inter quæ, cum varia sint, numerari potest auctoritas et sanctitas Apostolorum, qui fidem promulgarunt.

d Erat hic Guilielmus III Arvernus, vir plane egregius, quem obiisse anno 1249 probat Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 372 et sequenti, ubi plura quoque de ejus gestis referuntur.

e Varia bella gessit S. Ludovicus cum Henrico III Angliæ rege, quæ in Commentario expo- suimus: videtur intelligi postremum, seu anni 1242, de quo egimus § 38 et seqq.

f Gal-

A *f* Gallie, de la marche. Quæ vox limites imperii etiam significabat apud veteres.
g Rupella, vulgo la Rochelle, urbs est Gallie, sita in ora Oceani Aquitanici: castrum vocatur, quia erat permunita. Eam Ludovicus VIII anno 1224 Anglis cepuerat, ut passim tradunt historici. Quapropter in confinio erat utriusque ditionis, et terra marique Anglis exposita.

h Mons Letherici vel Mons Lethericus, vulgo Montlehery, vicus est in insula Franciæ, sex leucis distans Parisiis, et castrum olim habuit munitum, teste Baudrando in Geographia.

i Tractus Albigenensis, l'Albigeois, modica est Gallie provincia, et pars Occitanie superioris: ab eo Albigenes hæretici nomen traxerunt, licet iidem in vicinis Occitanie provinciis etiam dominarentur.

k Non alius videtur intelligendus Montfortius, quam celeberrimus Simon comes Montfortius, qui dur cruce signatorum contra Albigenes electus, post victorias illustres, multasque urbes et provincias subactas, occubuit in bello anno 1217, dum Tolosam ante subactam et rebellantem obsidebat. Vir enim fuit non minus virtutibus, quam bellica fortitudine præstantissimus, cujus fidei et pietati hæc imprimis sunt congrua. Porro simile responsum in re simili S. Ludovico attributum a Joanne-Villano, diximus in Commentario num. 824.

l Abbatia Cluniacensis, Clugny, caput Ordinis, est in ducatu Burgundiæ, et agro Matisconensi, ubi vidimus § 42 S. Ludovicum cum Innocentio IV summo Pontifice agentem.

m Quæ hic dicuntur, non ita crude velim lector accipiat. Etenim Rex prudentissimus, etiam si studium gladio defendendi religionem laudet, censendum non est modum approbare, quo id fecerat eques memoratus, aut dicere, id fieri debere sine juris ordine. Sic Judith cap. 9
 † 2 videtur approbari factum Simeonis, qui Gen. 34, ut sororis Dinæ injuriam vindicaret, urbem Sichem impleverat cade et sanguine. Verum, ut explicant interpretes, laudatur quidem zelus Simeonis, non tamen modus, quo zelo illo usus est. Potuit etiam Joinvillius, qui subinde theologum agit invita Minerva, sensum Ludovici non parum mutare.

CAPUT III.

Pietas, justitia, aliaque Regis virtutes factis expressæ.

Hujusmodi fuit ejus consuetudo, ut singulis diebus audiret Horas suas musice modulatas *a*, Sacrumque privatum de Requiem: ac deinde Officium *b* de die, Sancto, Sanctave, si forte caderet, concentu musico. Quotidie post prandium quiescebat in lecto suo *c*, ac postea, cum surrexisset, cum uno sacellano suo dicebat Officium defunctorum, deindeque Vesperas: ac quotidie tempore vespertino audiebat Completorium suum. Die quodam bonus aliquis Franciscanus obviis sit bono Regi, in castro Olbiensi *d*, quo ex mari descendimus. Atque ei pro instructione dixit hic Franciscanus, legisse se Biblia sacra, aliosque libros tractantes de principibus incredulis: at nunquam se invenisse, quod regnum periret, sive inter creden-

tes, sive incredulos, nisi defectu justitiæ. Itaque, inquiebat Franciscanus, Rex, quem hic video euntem in Franciam, magnam adhibeat diligentiam, ut jura ex bono et æquo populo suo diligenter administrari curet, ut Dominus noster illum sinat ac permittat regno suo frui, illudque in pace et tranquillitate toto vitæ suæ decursu custodire. Et dicitur bonus hic, poobitateque præstans Franciscanus, qui ita bonum Regem docuit, quiescere Massiliæ, ubi Dominus noster multa per ipsum præclara operatur miracula. Bonus hic Franciscanus nequaquam voluit tunc manere cum Rege, ad preces, postulationemque ab eo sibi factam, nisi uno dumtaxat die.

21 Non excidit bono Regi boni Franciscani doctrina; sed regnum suum bene et cum laude secundum Deum gubernavit, semperque voluit ut judicia juste exercerentur, ac exhiberentur, quemadmodum audies. Quippe de more, postquam dominus de Nigella *e*, et bonus dominus Suessionensis *f*, ego, et alii ejus propinqui *g*, Missæ sacrificio interfueramus, ire debebamus *E* audituri portæ controversias, quæ nunc Parisiis vocantur POSTULATA PALATII *h*. Cumque Rex bonus mane redisset ab ecclesia *i*, ad se nos accersebat, quærebatque ex nobis, ut se haberent omnia: et utrum nullus esset, quem sine eo expedire non possemus: et si qui essent, id ipsi dicebamus. Tunc eos accersebat, eosque interrogabat, quid obstaret, quo minus gratum haberent, quod ipsis a suis ministris offerebatur: et mox eos reddebat contentos, atque ad rationem æquitatemque reducebat: semper autem vir sanctus Rex pro bona consuetudine ita faciebat.

22 Frequenter vidi, bonum Sanctum, ubi tempore æstivo Missam audiverat, ad nemus Vicenarum *k* animi relaxandi causa se recepisse. Considerabat autem ad truncum quercus cujusdam, nosque juxta se sedere jubebat: atque omnes, qui negotia habebant cum eo tractanda, accedebant ipsum allocuturi, nullo apparitore, aliove eos impediante. Alta quæque voce petebat ore proprio, an nullus adesset, qui haberet adversarium. Cumque essent aliqui, iis dicebat: Amici, tacete, atque unum post alterum vos expedimus. Dein sæpe vocabat dominum Petrum de Fontaines *l*, et dominum Godefridum de Villette *m*, iisque dicebat: Expedite mihi hos litigantes. Cumque quid adverteret corrigendum in verbis illorum, qui loquebantur pro alio, ipse eos ore suo gratiose corripiebat. Sæpe etiam perspexi, bonum Regem, dicto æstatis tempore, venisse in hortum Parisiensem, indutum tunica e panno camelinis ex villis *n*, et veste talaris sine manicis ex panno lana filoque texto *o*, superposito pallio ex te'a subserica nigra; et illic jubebat tapetes extendi, ut nos ei assideremus. Atque populum suum diligenter ibi expediri curabat, uti ante retuli de nemore Vicenarum.

23 Vidi quadam die *p* omnes Franciæ episcopos Parisiis presentes, ut loquerentur cum bono sancto Ludovico, eique postulatum aliquod proponerent. Et quando id scivit, ad palatium se contulit, ut ibidem eos audiret de iis, quæ cupiebant dicere. Ac, omnibus congregatis, Guido Autissiodorensis *q* episcopus, filius domini Guilielmi de Melot, venia, consensuque communi omnium aliorum antistitum, cepit Regem affari: Domine Rex, scito quod omnes antistites, coram te hic præsentem, me dicere

A. JOANNES
JOINVILLIUSjudicia per
suos diligen-
tissime.*e*
*f g**E*
h
*i*ac per se etiam
exercet:*k**l*
*m**n*
*o*postulatio
episcoporum
Galliæ, Re-
gisque ad eam
responsio:*p**q*

ju-

postulatio
episcoporum
Galliæ, Re-
gisque ad eam
responsio:*a**b**c**d*

A. JOANNE
JOINVILLIO.

r

s

t

u

B

r

C

cur pacem cum
rege Angliæ
inierit con-
tra suorum
voluntatem :

■

justitia Regis
facto egregio
probata.

z

aa

bb

jubeant, quod omnem interire sinas Christianam religionem, quodque illa intereat in manibus tuis. Tunc bonus Rex cruce se signat r, et dicit : Antistes, dic mihi porro, quomodo id fiat, quaque de causa. Domine Rex, inquit episcopus, id fit, quia nulla amplius excommunicatorum ratio habetur : hodie dum enim quis mallet excommunicationi immori, quam absolutionis suæ curam habere, et nullus vult satisfacere Ecclesiæ. Quapropter, domine Rex, omnes tibi una voce supplicant propter Deum, et quia sic facere tibi incumbit, ut digneris præcipere omnibus prætoribus, capitalibus tribunis, aliisque tuis judiciorum administratoribus, ut, ubi quis invenietur in regno tuo, qui fuerit anno et die excurrente s perpetuo excommunicatus, illum cogant invadendo ipsius bona, ut se curet absolvendum. Respondit Vir sanctus, libentissime se præcepturum, ut id fieret de illis, qui Ecclesiæ proximoque suo reperirentur injurii t. Dixit autem episcopus, ad illos non pertinere judicium de causis eorum u. Et ad id respondit Rex, se aliter id non facturum : dicebatque Deo rationique fore contrarium, si eos juberet cogi, ut se curarent absolvendos, quibus clerici facerent injuriam, idque antequam de æquitate causæ suæ fuissent auditi. Porro eam in rem exemplum protulit comitis Britanniae x, qui, ut erat excommunicatus, per septem annos litigavit cum episcopis Britanniae, tandemque causam suam tam bene exposuit et promovit, ut sanctissimus pater noster Pontifex eos condemnasset, causa comiti Britanniae adjudicata. Quapropter dicebat, quod si a primo anno cogere voluisset hunc Britanniae comitem, ut absolutionem suam procuraret, contra rationem relinquere eum decuisset prælati illis, quæ præter voluntatem ejus ab eo exigebant; et quod hoc faciendo graviter in Deum, atque in dictum Britanniae comitem deliquisset. Quibus auditis, omnibus illis antistitibus suffecit bona Regis responsio; et numquam deinceps audivi, pro rebus hujusmodi fuisse supplicatum.

24 Pax, quam cum Rege Angliæ y iniiit, contraria fuit voluntati totius senatus, qui ei dicebat : Domine Rex, videris nobis ingens damnum inferre regno tuo propter ditionem, quam Angliæ regi donas, et relinquis; plane nobis videtur nullum in eam jus habere; quia pater ejus sententia juridica illam amisit. Ad quod Rex bonus reposuit, se satis cognoscere Regem Angliæ nullum ad illam jus habere. Sed dicebat, sufficientem esse causam, cur eam illi donare oporteret, ita inquit : Nos ambo singuli singulas ex duabus sororibus habemus uxores, liberi igitur nostri sunt consobrini. Qua de causa convenit imprimis ut pax vigeat, et concordia. Magnæ etiam mihi est voluptati, aiebat Rex, quod pacem cum rege Angliæ inierim, quia nunc clientelam mihi juravit, qui cliens antea non erat.

25 Fidelitas boni Regis satis perspecta fuit in facto domini Reynaldi de Trie z, qui sancto huic Viro ferebat epistolam, qua significabat se dedisse heredibus comitis Bononiensis aa, haud ita pridem mortuæ, comitatum Domni-Martini bb. Quarum litterarum sigilla regia, quæ ante fuerant appensa, rupta penitus erant et comminuta : neque ex dictis sigillis quidquam habebatur, præter mediam partem crurum imaginis regiae sigillo impressæ, oramque angula-

tam cc, cui Regis pedes insistebant. Et ostendit Rex nobis, qui ei eramus a consiliis, dictas litteras, ut ei ea de re daremus consilium. Atque omnes opinati sumus, non obligari Regem istis litteris ad rem executioni mandandam, eosque dicto comitatu frui non debere. Et mox vocavit Joannem Sarrazin dd, cubicularium suum, eique dixit, traderet sibi epistolam, quam eum componere jusserat : visaque epistola, intuitus est sigillum, quo erat munita, et ad id, quod supererat ex litteris dicti Reynaldi, nobisque dixit : Domini, ecce sigillum, quo utebar ante dicessum meum ad iter transmarinum, et similis est relicta sigilli pars signature sigilli integri. Quapropter non ausim secundum Deum, et rationem, retinere dictum comitatum Domni-Martini. Et tunc vocavit memoratum dominum Reynaldum de Trie, eique dixit : Chare domine, comitatum, quem postulas, tibi reddo.

ANNOTATA.

a De quotidianis pietatis exercitiis, quæ hic auctor ex parte tantum perstringit, plura dat Gaufridus num. 35 et seqq. : et Vita secunda cap. 3.

b Per Officium intellige Missæ sacrificium, nam de Horis canonicis jam egit.

c De brevi hoc somno post meridiem clarius agit Vita secunda num. 53.

d Plura de hoc Franciscano, ejusque documentis, notabimus ad caput 27, ubi omnia referuntur uberius.

e Gallice, de Neelles, de quo egimus in notis ad Præfationem Vitæ secundæ littera l.

f Auctor, le bon Seigneur de Soissons. Hunc num. 92, narrans gesta in Egypto, vocat Joannem comitem Suessionensem, et num. 93, consobrinum suum. Erat, ut notat Cangius pag. 39, Joannes II istius nominis, filius Radulphi de Neelle comitis Suessionensis, et Jolandæ de Joinville. Jolanda autem amita erat Joinvillii nostri, ut liquet ex Genealogia apud Cangium pag. 40; adeoque Joinvillius comitis hujus erat consobrinus.

g Gallice, et autres de ses prouches, quod non opinor intelligendum de consanguineis Regis, sed de domesticis, qui ad hujusmodi negotia ei prope ad manum erant.

h Gallica verba accipe : Il falloit que nous alissions oir les pletz de la porte, que maintenant on appelle les REQUESTES DU PALAIS à Paris. Cangius in dissertatione 2, quam de his judiciis composuit, pag. 146 testatur, multos existimare, hæc postrema verba, Que maintenant etc. fuisse Joinvillio adjecta, quorum rationem improbat, at opinionem putat probabilem, alia ratione ductus. Rem paucis expono. His portæ iudiciis substituti deinde sunt libellorum supplicum magistri, (requestes de l'hôtel) ut ostendit Cangius. Instituta etiam est camera magistrorum libellorum supplicum, dicta Gallice requestes du Palais, sicut controversias portæ vocatas dicit Joinvillius, dum scribebat. Atqui, inquit primi, hæc camera posterior est Joinvillio; ergo ille scribere non potuit, portæ controversias suo tempore nominatas, requestes du palais. Cangius vero eandem conclusionem deducit, quia camera hæc invicem distinguuntur. Verum respondeo, hisce non obstantibus, vere scribere potuisse Joinvillium, quæ

reci-

A recitavimus. Cum enim consuetudo laudatissimas, qua lites plurimas breviter expediebat S. Ludovici, continuata fuerit ab ejus posteris, ut vicus, continuata fuerit ab ejus posteris, ut probat Cangius; cur nomen mutari non potuit? Cur, inquam, quæ primum plaits de la porte dicebantur, postea nomine æque congruo vocari non potuerunt requestes du palais, cum et libelli supplices ibidem offerrentur, et lites examinarentur? Cur deinde ministri, qui plures paulatim adhibebantur ad lites sic dirimendas, in duas congregationes distinguere non potuerunt, quarum uni nomen adhæserit antiquum, requestes du palais, alteri ad distinctionem datum fuerit norum, de l'hôtel? Certe in his nihil video, quod cogat nos suspicari, aliquid Joinvillio esse adjectum. Quo autem tempore singuli hi conventus juridici sint instituti, eruditus Gallis discutiendum relinquo.

i Monstier, quod monasterium plerumque significat, hoc loco, et alias non raro apud eundem auctorem, pro ecclesia sumitur, ut ex sensu manifestum fit.

k Nemus Vicenarum, seu Vicennarum, vulgo Vincennes, aberat Parisiis stadiis tantum viginti, id est leuca non integra: eo sapissime commeasse S. Ludovicum ex variis locis jam patuit. Plura de regia hac villa tradit Mahillonius lib. 4 de re Diplomatica cap. 338.

l Petrum de la Fontaine oriundum fuisse nobili stirpe in Veromanduis, probat Cangius in præfatione ad statuta, S. Ludovici nomine edita. Addit ibidem, anno 1253 prætorem fuisse provincie Veromandensis. Auctor est Opusculi de antiqua Gallorum jurisprudentia, quod inscribitur Consilium Petri de Fontaines, editumque habemus apud Cangium, ex quo patet, apprime juris fuisse peritum.

m Godefridus de Villette, seu Gaufridus de Villeta, ut vocatur in gemino instrumento apud Cangium, anno 1261 prætor fuit Turonensis, et 1268 legatus ad Venetos, ut probat laudatus Cangius pag. 40. De legatis autem ad Venetos missis mentionem fecimus in Commentario num. 975, et 1000.

n Auctor Gallice, Une cotte de camelot.

o Ung surcot de tiretaine sans manches. Per vocem surcot vestem talarem accipi, quæ tunica superponitur, videtur colligi ex sensu, et sic eam vocem jam exposuimus. Tiretaine autem, barbæ Tiretani pannus, species est panni rithoris partim ex lana, partim ex filo textus. Olim tamen hæc vox pannum quoque pretiosum designabat, ut Glossarium Trivultianum ad hanc vocem testatur.

p Hæc quo anno contigerint, exacte determinare non possum; nullibi enim hanc historiam reperi, præterquam in Joinvillio: ex quo solum probatur, hæc contigisse post reditum S. Ludovici e Palestina, cum Joinvillius antea non fuerit in aula Regis.

q Sammarthani tom. 2 Gallie Christianæ a pag. 301 multa collegere de Guidone II Autissiodorensi episcopo. Filium dicunt Guilielmi toparchæ S. Prisci, ex vetusta familia de Melloto. Initium episcopatus ejus assignunt anno 1246, quod ex litteris ibidem subjectis, datisque ante Pascha anno MCCXLVI, ad annum 1247 rectius fortasse rejiciatur, propter stylum temporis illius, quo annus 1246 scribebatur usque ad Pascha 1247. Obiisse anno 1270 tradunt eundem pag. 308. Videtur autem Guido ab aliis ad perorandum electus propter eloquen-

tiam, quam in eo laudat Clemens IV summus Pontifex per litteras anni 1265, quibus eundem hortatur ad comitandum Gallorum exercitum pro Carolo Siciliae rege in Italiam submittendum. Litteras has edidit Martenius tom. 2 Anecdotorum col. 200. Obsecutus est desiderio Clementis Guido, ut discimus ex Nangio apud Chesnium pag. 374, ubi inter majores exercitus numeratur Guido de Bello-joco (lege de Melloto) Autissiodorensis episcopus. Hinc facile colliget lector, virum fuisse acrioris ingenii, quem ad bellicam expeditionem Clemens judicaret idoneum, ut minus miremur oratione cataphracta coram piissimo rege usum.

r Modesta est reprehensio insulsi orationis exordii. Fortasse sic quoque ad patientiam se munivit Sanctus.

s Gallice, an et jour. Recitavimus § 14 leges S. Ludovici, anno 1229 contra Albigenes hereticos, eorumque fautores latas, in quibus statuuntur ea, qui hic postulant antistites, nimirum ut bona eorum, qui per annum solidum in excommunicatione perstiterant, occuparentur per ministros regios. Hinc Cangius pag. 40, illas leges exhibens, putavit episcopos hæc item petisse contra Albigenes. Verum illi non possum omnino assentiri, quia leges illæ tantum late erant pro Gallia Narbonensi, videnturque episcopi voluisse, ut similes pro toto regno sancirentur, quod ubique reperirentur aliqui contemptores fulminum ecclesiasticorum.

t Quam id ex animo diceret pius Rex, ecclesiasticæque libertatis vindex acerrimus, luculenter ostendit exemplum Hugonis Marchie et Engolismi comitis, quem coegit ad insignem satisfactionem antistiti Engolismensi clericoque præstandam pro illatis injuriis; attamen postquam episcopus accusarat comitem in curia, Narravimus hoc factum in Commentario num. 858 et sequenti.

u Friola hæc videtur excusatio: neque enim rolebat per laicos cognoscere Ludovicus de justitia excommunicationis. Verum hujusmodi causarum cognitionem committere solebat viris ecclesiasticis, priusquam contra reum sua auctoritate uteretur, ut factum in causa comitis Engolismensis, de qua mox egimus. Neque video nimium petisse Regem justissimum, cum voluit per viros, de quorum æquitate confidebat, certior fieri de æquitate excommunicationis, priusquam sua auctoritate excommunicatum ad satisfactionem cogeret. Nam constat aliquot episcopos eo tempore levibus de causis ad censuras procedere solitos.

x Non omnino clarum est, quis hic denotetur Britannie comes: Petrusne cognomento Manclerc, an Joannes I ejus filius: uterque enim cum ecclesiasticis Britannie diu disceptavit, uterque excommunicatus fuit, uterque a Pontifice absolutus: sed neuter ita absolutionem obtinuit, ut triumphum merito posset canere. Conditiones, quibus anno 1230 absolutus est Petrus, refert Lobineau in Historia Britannie pag. 227 et sequenti; iisdemque fere absolutum anno 1256 Joannem I, apud eundem Historicum invenies pag. 256. Verum satis manifestum est, causam Ecclesie in illis minime fuisse neglectam, ita ut rideri possint non omnino vera, quæ hic pro exemplo allegantur, et locus hic difficultatem patiatur. Attamen respondeo, verisimile esse, episcopos non omnia obtinuisse, quæ petebant; comitemque, licet damna Ec-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

clesiæ illata resarcire deberet, futurisque cavere, aliquot articulos, ex quibus lis orta erat, obtinere potuisse contra episcopos; quod satis erat ad intentum Regis; imo etiam sufficere poterat duci, ad victoriam sibi adscribendum, cum in clade etiam triumphare soleant non pauci.

y De hac pace egimus in Commentario § 67; repetit hic dicta Joinvillius cap. 27, ubi plura ad ejus relationem notabimus.

z Auctor, de Troie, at monet probatque Cangius pag. 42, legendum esse de Trie, sicut in textu posui, neque id ullum patitur dubium. Restitutionem hanc factam circa annum 1266 putat Chaizius tom. 2 pag. 506, ubi Matthæo de Trie comitatum Domni-Martini restitutum narrat; at Matthæum ante id tempus sine prole mortuum scribit Cangius pag. 42; ita ut comitatum Raynaldo ejus fratri redditum facile assentiri possimus Joinvillio. At major est difficultas circa detentionem comitatus, litterasque ipsas, ad quam respondimus in Commentario num. 956 et seq., ubi factum hoc latius exposuimus.

B aa Comitissa hæc fuit Mathildis, nupta primum Philippo, filio Philippi Augusti Gallie regis et patruo S. Ludovici, deinde Alphonso Lusitanie regi, a quo repudiata fuit domumque remissa, ut pluribus exponit Chaizius tom. 2 pag. 327. De ea pluries mentionem fecimus in Commentario, ubi mortem narravimus num. 843.

bb Domnum-Martinum, Gallis Dammartin, Valesio in Notitia Galliarum pag. 175 etiam Dominium Martini, oppidum est in provincia Insule Francie. Septem leucis, ait Baudrandus, distat a Lutetia Parisiorum in Septentrionem Suessiones versus, et quatuor a Meldis in Occasum.

cc Gallice, le chantel, quod idem est ac chanteau. Chanteau autem, inquiunt Trivultiani in Glossario Gallico, est pars resecta a corpore figure rotundæ.

dd Cangius pag. 43 varia citat instrumenta, in quibus Joanes Sarrazin vocatur cubicularius Regis: notatque cubiculariorum principis fuisse Regis sigillum portare litterasque obsignare, quod munus eo absente cubiculariorum primus obibat.

C

PARS II

Gesta domi militiæque prudenter, fortiter,
ac sancte.

CAPUT I.

Bella, aliaque in Gallia gesta ante iter
transmarinum.

Hic inchoatur pars dicti presentis libri secunda, in qua, ut ante dixi, perspicere poteris præclara ejus facta, bellicaque facinora. In nomine Dei omnipotentis, bonus hic Rex, sanctus Ludovicus, quem sæpe id dicentem audiui, natus fuit die festo domini sancti Marci, apostoli a et euangelistæ. In multis Franciæ locis illo die in supplicantium agmine circumfere-

Natus est
Sanctus festo
die S. Marci.

a

bantur cruces; easque vocabant cruces negras b. D. Quod fuit quasi dimidia quædam prædictio de populis, qui ingenti multitudine, numeroque fere infinito cruce signati occubuerunt in itineribus peregrinationis sanctæ, in Ægypto videlicet, et Carthagine. De quibus magnus luctus ortus est, factusque in hoc mundo; et nunc ingens gaudium est in celo de illis, qui in sancta hac peregrinatione vita defuncti sunt vere cruce signati, atque in fide Dei.

27 Corona redimitus fuit prima Dominica Adventus c, ejus Dominica Missa inchoatur his verbis: AD TE LEVAVI ANIMAM MEAM d; DEUS MEUS, IN TE CONFIDO. In quibus verbis magna erat bono Regi fiducia, cum de semet ipse hæc diceret, propter ingens onus, quod suscipiebat. Maxima ipsi fuit in Deo spes ab infantia, et usque ad mortem. Etenim sub finem dierum suorum posteriorum semper Deum, Sanctosque ejus et Sanctas invocabat: et peculiari-ter patronos sæpe adhibebat dominum sanctum Jacobum, dominamque sanctam Genovevaram. Hac de causa ab infantia usque ad extremum momentum, quantum ad animam suam, a Deo custoditus fuit. Præclaris quoque institutionibus matris suæ, quæ diligenter eum docuit in juventute Deum credere, timere, et amare, optime deinceps sanctissimeque secundum Deum vitam instituit. Viros quoslibet religiosos mater ei consociavit, jubebatque diebus Dominicis, et festis, in concionibus e audire Verbum Dei: cujus frequenter ei recurrebat memoria, quodque mater ei sæpe dixisset, malle se, ut mortem obiisset, quam vel unicum commisisset peccatum mortiferum.

28 Omnino ei opus fuit, ut a tenera ætate sua Dei gauderet ope. Quippe mater ejus oriunda erat ex Hispania, regione externa, mansitque sine ullis aliis consanguineis, amicisve in toto Franciæ regno. Et quia Franciæ barones viderunt ipsum, ejusque matrem peregrinos, nullius præterquam Dei favore tectos, comitem Bononiensem f, qui patruus erat Regis nuper defuncti ejus patris, ducem g sibi elegerunt, eumque habebant quasi dominum suum et principem. Et factum est, postquam Rex bonus corona fuerat insignitus, ut pro belli exordio dictorum Franciæ baronum aliqui supplicarent matri ejus, ut sibi tradere vellet magnam quandam ditionum copiam in regno Franciæ. Et, quia illa noluit, quod ejus non esset præter voluntatem filii sui, jam Regis coronati, regnum imminuere, barones illi omnes Corbolii conveniunt. Et retulit mihi sanctus Rex, se, matremque suam, in Monte-Letherici degentes, non ausos fuisse Parisios usque proficisci, donec urbis incolæ, maximo numero armati, eos deducturi venirent. Et mihi dixit, viam a Monte-Letherici Parisios usque plenam fuisse atque a lateribus conclusam a militibus, aliisque, qui cuncti alta voce ad Dominum nostrum clamabant; ut ei largiretur vitam felicem atque prosperitatem, eumque contra omnes ejus inimicos custodire dignaretur: quemadmodum fecit Deus locis et occasionibus multis, uti audies postea.

29 Accidit ut barones Franciæ in unum coirent Corbolii h, communique consensu inter se elicere machinarentur, ut comes Britannie in Regem insurgeret. Atque, ut bonum Regem insigniter proderent, promiserunt ipsi se ad Regis mandatum ituros, sique illos contra

hunc

coronatus
Dominica
prima Ad-
ventus:
c
d

E

procerum in-
sidis libera-
tur:

f
g

F

comitem Bri-
tanniae rebel-
lantem sup-
rat:
h

A hunc Britanniae comitem ad bellum vellet mittere, singulos se secum non ducturos, nisi duos equites, ut comes facilius Regem, ejusque matrem, feminam, ut audisti, peregrinam superare posset. Quemadmodum promiserunt memorato Britanniae comiti barones illi, ita etiam praestiterunt. Et audiui a multis, quod comes subvertisset, et subjugasset Regem, ejusque matrem, nisi adfuisset divinum auxilium, quod eum nunquam destituit. Quippe divina quasi permissione, in magna boni Regis necessitate, grandique ejus angustia, comes Campaniae Theobaldus motus est ad invisendum Regem; et revera profectus est cum trecentis omnino equilibus corpore praevalidis, et venerunt in tempore, Deo sit gratia. Nam hujus Campaniae comitis suppetiis, comitem Britanniae oportuit se Regi dedere, ejusque inclamare misericordiam. Rex bonus, qui vindictam minime appetebat, considerabat victoriam, quam fuerat consecutus, opus esse Dei potentiae, favorisque, qui fortem Campaniae comitem promoverat, ut ipsum viseret, ac comitem Britanniae recepit in gratiam. Et tunc Rex tuto incedebat per regionem suam i.

capitur rati-
o contra-
versa inter
comitem Cam-
paniae et re-
gem Cypri.

30 Quoniam interdum in quibusdam materiis accedunt incidentia, quae faciunt ad propositum, tantisper filium materiae meae interrumpam: eo-que non obstante quadam hic audies, quae recitare necesse est ad intelligendum tractatum materiamque pertractandam: atque talia dicemus, et vera. Bonus comes Henricus Largus ex conjugae sua Maria k comitissa, regis Franciae atque Angliae regis Richardi sorore, duos habuit filios; quorum natu maximo nomen Henricus, alteri Theobaldus. Hic Henricus cruce signatus in Terram sanctam cum rege Philippo et Richardo l peregrinatus est: qui terni Aconem urbem obsederunt et interceperunt: captaque urbe continuo rex Philippus in Franciam rediit, quod ipsi dedecori vertebatur quam maxime. Et rex Richardus mansit in Terra sancta, ibidemque maxima contra infideles et Saracenos bello edidit facinora: ita ut eum tantopere formidarent, veluti in libro Historiae peregrinationis Terrae sanctae m scriptum est, ut quando Saracenorum infantes ejularent, matres eorum ipsis dicerent: Silete, silete; ecce regem Richardum, qui vos secum abducat. Et derepente praemetu, quo infantes illi tangebantur, audito solum regis Richardi nomine, obmutescabant. Et similiter, quando Saraceni et Turcae in campo erant equo vecti, illorumque equi umbras aut dumi ejusdam metu territabantur, equos calcaribus ferientes vociferabantur: Regemne Richardum esse existimas? Unde clare ostenditur, magna eum contra illos patrasse bello facinora, cum tanta esset formidini. Rex ille Richardus tantum illustribus factis consecutus est, ut Henrico Campaniae comiti, qui, ut ante dixi, cum eo remanserat, uxorem dari curaret reginam Hierosolymitanam n. Et habuit hic Henricus Campaniae ex regina uxore sua duas filias, quarum prima fuit Cypri regina, altera nupta est domino Erardo de Brienne, ex qua stirps numerosa fuit orta, uti patet in Francia, et Campania. De uxore dicti domini Erardi de Brienne nihil modo dicam; verum de regina Cypri sermonem instituam, quia id congruit, et ad proseguendam materiam meam conducit: atque ita disseram.

31 Postquam Rex bonus ope Theobaldi Cam-

paniae comitis subjugaverat, et vicerat Petrum Britanniae comitem, proceres Franciae magna contra hunc Campaniae comitem Theobaldum indignatione o sunt commoti, atque in eam inter eos convenit sententiam, ut Cypri reginam accerserent, ad memoratum comitem Theobaldum, qui secundi Campaniae filii p erat filius, hereditate privandum. Quod eis non admodum utile videbatur: sed horum procerum fuisse aliqui, qui, quod scopum suum attingere non valerent, quodque intelligerent hoc pacto crimen suum clare aperiendum, susciperent pacem conciliandam inter praefatos, Petrum Britanniae comitem, et comitem Campaniae Theobaldum. Et res utrimque adeo agitata fuit, ut ad conciliationem pacis inter eos ineundae, comes iste Campaniae Theobaldus promiserit, uxorem sponsamque se ducturum filiam q Petri Britanniae comitis. Et dies assignata fuit, qua id executioni mandaretur, quaque nobilis femina dicto comiti Campaniae nuptura duceretur ad abbatiam quandam Ordinis fratrum Praedicatorum r, quae est prope Castrum-Theodoricum in oppido s Valserre nominato. Atque ita, sicut audiui, Petrus Britanniae comes cum Franciae proceribus, qui omnes fere ei erant sanguine juncti, profectus est, ut ducerent illustrem mulierem nuptiis sociandam ad monasterium de Valserre; et significarunt comiti Campaniae Theobaldo, qui in Castro-Theodorico degebat, ut veniret secundum promissa sua mulierem ducturus. Et volebat id quidem exsequi, at subito ei supervenit dominus Godefridus de la Chapelle t, qui litteras ipsi Regis obtulit, quibus ad eum scribebat: « Domine Theobalde Campaniae, intellexi contraxisse te, et promisisse, » filiam Petri Britanniae comitis uxorem te ducturum. Quapropter tibi mando, ut quam tibi charum est, quodcumque in Galliae regno » amas, tam id ne facias. Rationem satis nosti: » numquam inveni, qui malum mihi inferre voluit, illo deteriorem. » Ubi hoc intellexit comes Theobaldus, qui jam profectus erat, ut mulierem nobilem iret ducturus, Castrum-Theodoricum, unde discesserat, repetiit.

32 Quando Petrus Britanniae comes, proceresque Franciae boni Regis adversarii, intellexerant se a comite Campaniae Theobaldo destitutos, atque deceptos: repente ex indignatione, ingentique odio, quo tunc in istum Campaniae comitem inflammati sunt, Cypri reginam accerserunt, quae continuo ad eos se contulit u. Et simulac venerat, assensu prorsus communi, post consilium ab iis habitum, singuli ex parte sua accerserunt tantum armatorum numerum, quantum habere poterant, profectique sunt infesto agmine, ut ex parte Franciae intrarent ditionem dicti comitis Campaniae, Briam ipsam, et Campaniam. Et cum illis etiam conspirabat dux Burgundiae x, qui uxorem habebat filiam comitis Roberti Drocensis y, ut ipse comitatum Campaniae invaderet ex parte Burgundiae. Et die praefixa, qua omnes adessee debebant ante Trecas urbem, ut eam caperent; bonus Rex Ludovicus rescivit, qui pariter omnes suos ad arma convocavit, ut comiti Campaniae Theobaldo ferret suppetias. Et re ipsa proceres omnem, qua transibant, regionem cremabant, atque exurebant: sic etiam faciebat dux Burgundiae, qui cum iis conspirabat. Et quando bonus Campaniae comes Theobaldus se tantis viribus oppugnatum perspexit ab utra-

1. JOANNE
JOINVILLIO.
nuptias comi-
tis Campaniae
Rex prohibet:

o

p

q

r

E

s

t

F

hunc comitem
invadunt for-
derati proce-
res,

u

x

y

que

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ea

quos Rex
Campania
exire cogit :

B

bb

cc

dd

C

pax inter co-
mitem Cam-
pania ac Cy-
pri reginam
facta :

ee

ff

gg

que parte, ipse varias ditionis suae urbes incendit atque destruxit; praesertim Sparnacum, Virtutes, et Sesanam *z*, ut ne proceres, duxque Burgundiae eas invenirent instructas cum aliis civitatibus et oppidis, sibi que nocerent. Et cum cives Trecenses perspicerent sibi ablatam boni heri sui ac domini comitis Campaniae commorationem *aa*, subito accerserunt Simonem Jovisvillae Dominum, patrem illius, qui hodie dum est Jovisvillae dominus, et cujus nomen in prologo hujus libri est scriptum, ut sibi opem ferret; atque ita praestitit bonus dominus. Continuo enim, re ad eum perlata, accurrit cum suis omnibus, atque ante lucem ad urbem Trecensem adfuit, praeclearaque ex parte sua in ope civibus ferenda praestitit, idque quamdiu proceres urbi oppugnandae insisterent. Et coacti fuere dicti proceres memoratam praeterire civitatem, castraque in pratis collocare cum duce Burgundiae.

33 Et postquam bonus Franciae Rex novit eos ibidem esse, cum suis recta ad eos tetendit, ut praelio cum ipsis decerneret. Proceres hoc perspicientes, ipsum prece et supplici libello rogarunt, ut dignaretur se recipere post agmen suum, se paratos pugnam inire contra Campaniae comitem, et ducem *bb* Lotharingiae, omnesque eorum milites, trecentis equitibus numero inferiores iis, quos ipse, comes, duxque haberent. Respondit iis Rex, nentiquam eos cum suis dimicatuuros, se non praesente. Quod ut perceperunt proceres, derepente fere confusi, ei significarunt, se libenter inducturos reginam Cypri ad pacem cum Theobaldo Campaniae comite ineundam. Ad quod bonus Rex iis reposuit, se nulla de pace auditurum, neque passurum ut de ea audiret comes Campaniae, donec comitatu Campaniae excessissent. Tunc audito responso, inde discesserunt, unicoque repulsi iverunt sub July castrametatum. Et Rex castra posuit ad Ylles *cc*, unde eos pepulerat. Quando barones viderunt, Regem tergis suis tam prope inhaerere, a July profecti sunt, atque ad Lingonas *dd*, sitas in comitatu Nivernensi, sibi foedere conjuncto, castra locarant. Atque hoc modo Rex bonus, sanctus Ludovicus pacem inter reginam Cypri, comitemque Campaniae conciliavit, praeter quam vellent ac molirentur barones.

34 Et pax inter eos facta est eo pacto, ut pro parte ac jure successionis comes Campaniae daret reginae Cypri in toto duo librarum millia terrarum ac censuum; insuper quadraginta millia librarum semel solvenda pro sumptibus dictae reginae, quae pro comite Campaniae persolvit Rex. Quibus quadraginta librarum millibus Campaniae comes sequentia feuda et dominia Regi vendidit, nimirum feudum comitatus Blesensis, feudum comitatus Carnotensis, feudum comitatus Sacri-Caesaris, et feudum vicecomitatus Castrodunensis. Et quidam dicebant, Regem dicta feuda non nisi pro pignore possidere: at id minime verum est: nam id ex bono Rege quaesivimus ultra mare, qui mihi dixit id emptione factum *ee*. Terram, quam regina Cypri concessit comes Theobaldus, possidet comes Briennensis, qui nunc est, et comes Joviniacensis *ff*, quia avia comitis Briennensis filia fuit reginae Cypri, atque uxor magni comitis Galteri *gg* Briennensis. Et ut scias unde provenerint feuda, quae Campaniae dominus Regi vendidit, quorum ante mentio facta est; significo tibi magno comiti

Theobaldo, qui sepultus jacet Latiniaci *hh* tres D fuisse filios, quorum primo nomen fuit Henricus, secundo Theobaldus, tertio Stephanus.

35 Henricus hic, qui natus erat maximus, fuit deinde Campaniae et Briae comes, nominatusque fuit Largus comes Henricus. Largus enim atque benevolus fuit cum in Deum tum in homines. Largus fuit in Deum atque devotus, uti manifeste patet ex templo sancti Stephani Trecensi *ii*, aliisque, quas straxit, ecclesiis, magnisque donis, quae iis est largitus quotidie, uti satis in memoria est in Campania. In homines largus fuit, ut clare apparuit ex facto Arthaldi de Novigento, multisque aliis locis, quae referre longum esset. At factum memorati Arthaldi hic memorabo. Arthaldus hic aliquando civis fuit, cui comes iste Henricus confidebat maxime. Et fuit dictus Arthaldus homo tam locuples, ut opibus suis construi jusserit castrum Novigentinum *kk*. Accidit porro ut comes Henricus vellet die quodam ex palatio suo Trecensi descendere, Missae sacrificio interfuturus in aede sancti Stephani festo Pentecostes: et ad gradus ecclesiae genibus nixus erat eques egenus, alta voce exclamans et dicens: Domine comes, per nomen Domini tibi supplico, digneris mihi donare, quo nuptui collocare possim duas filias meas, quas hic vide: non enim mihi est, quo id praestare valeam. Et Arthaldus de Novigento, qui pone comitem erat, isti equiti dicit: Domine eques, perperam facis, quod petas a domino, ut donet: tantum enim donavit, ut non habeat amplius, quod donet. Et ubi hoc comes audiverat, se vertit ad Arthaldum, eique dicit: Domine rustice *ll*, nequaquam verum dicis, asserendo non superesse mihi quoddam: quin imo etiamnum habeo te ipsum; et te ipsi dono. Accipe, domine eques, eum tibi dono, tibi que de eo cavebo. Continuo eques egenus nequaquam hæsit attonitus, sed manum injicit in civem, valide admodum pallio apprehensum, illicque dicit, se eum non dimissurum, donec ille se ab ipso redemisset; et necesse fuit ut is ab equite quingentis libris se redimeret. Secundus frater istius Henrici Largi fuit Theobaldus, qui fuit comes Blesensis *mm*: et tertius fuit Stephanus, qui fuit comes Sacri-Caesaris. Et duo hi fratres habuerunt in feudum comitatus suos, et dominia a fratre suo natu maximo Henrico Largo, et post ipsum ab ejus heredibus, qui regionem Campaniae possidebant, donec comes Theobaldus illa vendidit Regi sancto Ludovico, ut ante dictum est.

36 Nunc redimus ad propositum nostrum, et materiam, dicemusque Regem post illa coegisse copiosam procerum turbam, idque aperitis valvis Salmuri *nn* in Andibus, quodque de his agam, inde fit, quia praesens ibidem adeam. Et certum te facio, rem fuisse incomparabilem, optimeque ornatam et paratam ex iis, quae umquam perspexi. Ad mensam Regis cibum sumebant comes Pictaviensis, quem nuper equitem creaverat die festo sancti Joannis, non admodum diu praeterito; comes Joannes Drocensis *oo*, quem item novum creaverat equitem; comes Marchiae, et Petrus comes Britanniae. Ad mensam aliam ante Regem, ad partem comitis Drocensis comedebant Rex Navarrae, egregie ornatus atque condecoratus panno aureo, ex quo erant tunica et pallium; cingulum, fibula, tegmenque capitis auro constabant optimo; coram quo ego *pp* scindebam. Regi,

san-

origo frudu-
rum, quae
Rex eo occu-
patione emil.

ii

kk

K

ll

mm

f

Relatio conti-
nui Regis cum
proceribus.

nn

oo

pp

A sancto Ludovico cibum ministrabant comes Ar-
tesiae ejusque frater *qq*, ac bonus comes Sues-
sionensis, qui cultro secabat. Et ad custodiam
mensae Regis erant dominus Ymbertus de Bel-
lo-joco *, qui deinde fuit Gallicae militiae prae-
fectus, et dominus Honoratus *rr* de Cuncy, et
dominus Archembaldus de Borbonio *ss* : et
post tres barones illos ad excubias stabant tri-
ginta omnino illorum equites, vestibus ex panno
serico induti. Et post equites illos ingenti erant
numero militares et cubicularii apparitores, qui
erant in servitio comitis Pictaviensis, gestantes
ejusdem scutum gentilitium tela subserica ex-
pressum. Rex *tt* tam honorifice exornatus erat,
quam id facere potuerat. Quae res foret mirabi-
lis, et longa relatu. Et audiui e multis prae-
sentibus, numquam se vidisse in uno festo vestes
talares, aliaeque ornamenta ex panno aureo con-
fecta tanto numero, quanto in illo fuere con-
specta.

37 Post hanc festivitatem, Rex Pictaviae co-
mitem duxit ad dictum usque locum Pictavium,
ut feuda ille sua et dominia acceptaret. Incom-
modum tunc Regi contigit a Marchiae domino,
qui Salmuri ipse ad mensam ejus accubuerat.
Congregavit enim clanculo magnam militum
manum, quantam conficere potuit, ut se adver-
sus Regem armaret, illique consederunt ad Li-
ciniacum *uu* prope Pictavium *xx*. Rex bonus
cupiebat esse Parisiis, et coactus fuit quindecim
dies Pictavii subsistere, non ausus egredi. Di-
cebatque Rex et comes Pictaviensis iniquam
cum comite Marchiae pacem composuisse : qua
de causa oportuit Regem, ut concordiam consti-
tueret, ire ad agendum cum comite Marchiae,
Angliaeque regina ejus uxore, quae mater erat
regis Angliae.

38 Et simulatque Rex Pictavio reversus fuit
Parisiis, parum intervenit mora, cum Rex
Angliae, Marchiaeque comes federe inter se
juncti sunt, ut bellum inferrent bono Regi san-
cto Ludovico, idque cum magna armorum so-
cietate, quantam colligere potuerunt. Atque ex
Vasconia *yy* profecti sunt ad castrum Tallebur-
gum, quod situm est ad fluvium difficillimum,
nomine Charentonium, cui ibidem prope non
nisi unus impositus erat exiguus pons ex la-
pide, valde angustus, quo pateret transitus.
Et ubi id intellexit Rex, progressus est ad illos
Talleburgum versus. Et mox, ut nostri conspi-
cati sunt turmas exercitus inimicorum nostro-
rum, qui ex parte sua habebant Talleburgum
zz castrum, sine mora cum ingenti periculo
transire aggressi sunt, alii per pontem, navibus
alii, coeperuntque in Anglos inveli : statimque
validi fuere ictus dati. Quod animadvertens
bonus Rex, ingenti se aliis immixtus obtulit
discrimini : et periculum ibidem erat praesentis-
simum : nam pro uno, quem Rex habebat,
cum transiverat, homine, Angli centum facile
numerabant. Hoc tamen non obstante, quando
viderunt Angli Regem transiisse, omnes terrore
concuti coepere, uti Deus voluit, atque inde in-
gressi sunt civitatem Santonum. Et evenit, ut
multi e nostris, Anglis immixti, cum iis civita-
tem intrarent, qui fuere capti.

39 Et postea a quibusdam illorum audiui,
illa nocte magnam fuisse discordiam inter regem
Angliae et comitem Marchiae in dicta Santonum
civitate, quemadmodum audiverunt. Et Rex
Angliae dicebat, comitem Marchiae rogasse ut
veniret, sibi pollicitum esse, magnum in

Gallia adfuturum subsidium. Et hac contentione
rex Angliae a Santonum urbe discessit, petiitque
Vasconiam, unde primo discesserat. Et perspi-
ciens Marchiae comes se solum relictum, sciens
se commissum vitium corrigere non posse, Regi
se dedit captivum *aaa* cum uxore sua ac liberis.
Unde Rex adeptus est multum terrarum comitis,
cum pacem faceret : at quantum ignoro, quia
non aderam : nam eo tempore nulla adhuc fueram
lorica indutus. Audiui quidem comitem Marchiae
praeter terras, quas habuit Rex, etiam renuntias-
se censibus decem millium librarum Parisiensium,
quos annuatim Rex ei debebat.

ANNOTATA.

a S. Marcum ex duodecim Apostolis non fuis-
se, notum est : Apostolus tamen non raro voca-
tur, praesertim a Graecis, ob Evangelium cum
Apostolis promulgatum : festivitas ejus celebra-
tur 25 Aprilis. Annum 1214 S. Ludovico natalem
probari § 5.

b Cruces nigrae, ait Cangius in Glossario au-
ctiore tom. 2 col. 4189, ita dicta litania major, seu
Gregoriana, quod, cum agebatur, aedes
sacrae, altaria, atque adeo populus ipse nigris
ornamentis, et vestibus induerentur : in signum
videlicet luctus et poenitentiae, quem in finem
instituta sunt solemnes hae supplicantium proces-
siones, ut ibidem probat Cangius. Ceterum an a
S. Gregorio magno instituta sint hae supplicatio-
nes in festo S. Marci, hic non lubet inquirere,
multa de iis notat Baronius ad diem 25 Aprilis
Martyrologii Romani.

c Anni 1226, ut in Commentario diximus
num. 84, ubi reliqua etiam ad coronationem
spectantia exposuimus.

d Huc usque auctor verba citavit Latine,
reliqua Gallice adjunxit.

e Editiones Gallicae habent, Et sermons la
parole de Dieu, quod mendosum videtur. Cre-
diderim legendum es sermons, ut sensus sit per-
fectus.

f Philippus comes erat Boloniae, seu Bono-
niae maritimae, et filius Philippi Augusti S. Lu-
dovici avi, adeoque Sancti patruus, ut con-
stat. Mendosa igitur sunt sequentia, vel auctor
in genealogia erravit, cum eum dicit patrum
Ludovici VIII, cujus erat frater. Forsan in
transcribenda, vel edenda Joinvillii Historia
tres voces exciderunt. Accipe verba Gallica,
quibus tres voces interponam, et sensum habe-
bis integrum : Qui estoit oncle du Roy (frere
du Roy) darreinerement trespassa son pere. Qui
patruus erat Regis (frater regis) nuper defuncti
ejus patris.

g Non fuit haec prima procerum in Regem
conspiratio, sed secunda. Primam, quae vi-
vente adhuc Ludovico VIII coaluerat, praeter-
misit hic auctor : nec in ea fuit Philippus Bono-
niae comes. Nos eam exposuimus § 9 et 40. De
hac vero egimus § xi a num. 117, ubi plura
de Philippo.

h Haec facta sunt anno 1228, vel 1229 :
nam rebellio Petri Britanniae comitis coepit
anno 1229.

i Ex postremis hisce verbis, totoque contex-
tu evicimus num. 193 Commentarii, Joinvil-
lium confuse hic prestringere bellum, quod
coepit anno 1229, induciisque interruptum,
finem accepit anno demum 1234 subjectione co-
mitis. Acceperunt quidem dicta Joinvillii de brevi
ali-

A JOANNEM
JOINVILLIO.

aaa

E

F

A. JOANNE
JOINVILLIO

aliqua rebellione historici non pauci : at illi non satis attenderunt ad stylum characteremque auctoris, illosque refutarimus loco assignato : ubi totum quoque hoc bellum late prosecuti sumus.

* Baugency

k Maria, uxor Henrici Campaniæ comitis, cognomento Largi seu liberalis, filia fuit Ludovici VII. abavi S. Ludovici, ex Eleonora Aquitaniæ ducis filia, quam Ludovicus postea dimisit, ubi matrimonium eorum declaratum fuerat invalidum in concilio, Balgentiaci * hac de causa habito die Martis ante Dominicam Palmarum anni 1151, uti videre est apud Labbeum et Cossartium tom. 10 Conciliorum col. 1129. Hinc Maria fuit soror Philippi Augusti Franciæ regis ex parte patris. Porro Eleonora deinde nupsit Henrico comiti Andegavensi, qui factus est Angliæ rex, filiumque ex ea Richardum habuit regni heredem ; unde Maria soror etiam fuit regis Angliæ Richardi. Hæc Labbeus in Tabulis genealogicis domus regiæ pag. 49, aliique.

l De hac expeditione Philippi Augusti Gallorum, Richardi Anglorum regis, aliorumque principum quedam diximus in Commentario num. 584 et seqq., ubi et gesta Richardi perstrinximus.

m Indicet, opinor, auctorem, qui Historiam Tyrri continuavit : hic enim apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 637 eadem fere habet. Verba ejus ex antiquo Gallorum idiomate Latine subjungo : Propter hanc fortitudinem . . . magno timori fuit apud paganos omnes ; et accidebat subinde, sicuti narratur, ut, quando infantes Saracenorum plorabant, diciterent : « Tacesis propter regem Angliæ. » Et dum Saracenus aliquis equo vehabatur restitente, illeque visa umbra sua recedebat ; Saracenus subiens calcaria, exclamabat : « An putas regem Richardum in dumo absconditum. » Aut in eo, ejus formidine hærebat equus. Potest tamen et alibi hæc legisse Joinvillius.

n Isabella hæc erat filia Amalrici regis ; de ejus matrimonio disceptatum fuit, quod illud aliqui validum esse vellent, invalidum alii. Vide quæ diximus in Commentario num. 240, et 271.

o Imo jam antea indignatio illa fuerat orta, quia Theobaldus a fœdere comitum Britannici et Marchiæ resilerat, et deinde procerum contra Regem insidias detulerat.

p Videlicet Theobaldi, qui filius erat natu secundus Henrici Largi : cum Cypri regina filia esset Henrici, filii natu maximi ejusdem Henrici Largi. Hinc diximus in Commentario num. 240 Cypri reginæ comitatum debitum fuisse, nisi natalium defectus fuisset oppositus.

q Ex morte Agnetis Theobaldi uxoris, quæ defuncta est anno 1231, ostendimus hæc bello Campanico posteriora esse, factaque sub finem anni 1231, vel anno sequenti, adeoque causam belli Campanici non recte assignari a Joinvillio. Hæc probata vide in Commentario num. 238 et seqq. Porro molitiones procerum fœderatorum hoc ordine progressæ sunt. Cum Theobaldus resiliisset a fœdere, ipsum aperto bello aggressi sunt anno 1229, bellumque metu Regis intermissum resumpserunt anno 1230 : sed ubi viderunt, se nihil efficere aperto Marte, quod Rex Theobaldum protegeret, per nuptias hasce Theobaldum sibi rursus adjungere conati sunt. Verum nuptiis Regis prudentia impeditis, ad ultimam confugerunt machinam, ac reginæ Cy-

pri suaserunt, ut jura sua in comitatum Campaniæ urgeret. Quæ in Commentario suis locis probavimus : nec obscurum est, hæc omnia eos machinatos, ut Theobaldum a Regis partibus avellerent, aut perderent.

r Mendosa hæc sunt, legendum Ordinis Præmonstratensis, ut mox patebit : volui tamen verba Gallica fideliter Latine exprimere.

s Gallice, En une ville, que l'on appelle Valserre. Potuit fortasse auctor, qui in Campaniâ quidem, sed longe a Castro Theodorico natus est, existimare nomen abbatie ab oppido derivatum, atque ita in errorem induci. Certe nomen est abbatie, non oppidi, quod exprimit. Porro si roci Valserre rellemus omnino inhære-re, dicendum esset, hæc contigisse in abbatia Vallis-Serenæ, Gallice Valsery, at illa Successionibus vicinior est quam Castro-Theodorico. Vicinia igitur Castri-Theodorici suadet, ut intelligamus abbatiam Vallis-Serretæ * Ordinis Præmonstratensis, quæ sesqui tantum hora abest Castro-Theodorico, ut affirmat in Annalibus Ordinis Præmonstratensis illustrissimus dominus Carolus Ludovicus Hugo, qui tom. 2, col. 1033 et seqq. de utraque hac abbatia agit prolixius. Atque ita hunc locum jam exposuit Chaizius tom. 1 pag. 153, aliique. Ceterum Castrum-Theodicum, Gallice Château-Thierry, urbs est in Briæ provincia ad Matronam sita.

t Hic dicitur curator panarii * in Francia in charta anni mccxli, ait Cangius pag. 45, ubi et plura de eo colligit.

u Hæc vera esse opinor ; at bellum, quod subdit, diu præcessisse jam diximus.

x Hugo IV dux Burgundiæ juvenis erat hoc tempore, ac nuper uxorem duxerat Jolandam filiam Roberti III Drocensis ac Brandi comitis : de eo sæpius recurret sermo : nam comitatus est S. Ludovicum in Terram Sanctam.

y Robertus III Druidum comes (de Dreux) descendebat a Ludovico VI Galliæ rege, ejus erat abnepos, ac frater natu major Petri Britannici comitis. Obiit anno 1233, ut dictum in Commentario num. 271.

z Gallice, Esparnè, Vertu et Sezanne. Horum autem oppidorum duo priora sunt in Campaniâ, tertium in Briâ. Consule Commentarium prævium § 49, ubi hæc omnia exposita invenies, f discesque hæc oppida ab inimicis potius, quam ab ipso Theobaldo videri destructa.

aa Id factum apparet, postquam acie rictus fugatusque Theobaldus.

bb Matthæus hic erat, istius nominis II, ut notat Cangius pag. 46. Hunc autem cum Theobaldo fœdere junctum fuisse, vidimus in Commentario num. 197, ubi et gesta primo hujus belli anno exposuimus.

cc Illes, seu Ille pagus Campaniæ, unde castra morerunt fœderati, in mappis geographicis notatur aliquot leucis a Trevis versus Barrum ad Sequanam : Juilly vero notatur in iisdem non longe a Barro, ita ut paullatim versus Burgundiam se reciperent.

dd Langres habet auctor, prout est editus. At mendum videri potest, quia Lingoniæ, (Aundomatunum Lingonum vocarunt antiqui) non sunt in comitatu Nivernensi, sed in Campaniâ. Chaizius pag. 113 hæc narrans, accipit de rico Ligneres, qui, inquit, in ditione erat comitatus Nivernensis. Quidquid autem de hoc castrorum loco sit verius, hic finem accepit bellum Campaniæ : non quia statim Ludovicus finivit litem

Theo-

A Theobaldi et reginæ Cypri, quod annis aliquot differendum, sed quia fœderati principes, cum non auderent ultra se Regi opponere, inducias pacti sunt, quæ ad pacem demum deduxerunt dissidentes.

ee Hanc feudorum renditionem ex ipsis Theobaldi litteris probavimus in Commentario num. 273. At notandum, non nisi supremum harum ditionum dominium esse redditum. Consule de his omnibus Commentarium a num. 271.

ff Gallice, Le conte de Brienne, qui à present est, et le conte de Joinigny. Uterque comitatus est in Campania, ac utraque familia subinde affinitate fuit conjuncta, ut intelliges ex Dictionario historico Morery ad vocem Brienne. Ratio ergo, cur pars horum honorum ad comitem Joiniacensem pervenerit, est affinitas cum familia Briennensi contracta.

gg Galterus Briennensis, quem vocat magnum, comes fuit Jafar in Palæstina, de cujus gestis et morte multa narrat cap. 22.

hh Latiniacum, Lagny, oppidum amplum est in Bria provincia ad Matronam, sex leucis Lutetia dissitum, inquit Baudrandus.

ii Hanc Henrici comitis liberalitatem pietatemque illustri elogio celebrat Albericus in Chronico ad annum 1163, ubi post relatam quoque ecclesiæ S. Stephani fundationem, tandem concludit his verbis: Fateor me non vidisse... tantæ liberalitatis extitisse principem.

kk Gallice, Le Chateau de Nogent. Multa hujus nominis oppida assignat Valesius in Notitia Galliarum pag. 383: atque inter ea alterum in Campania ad Sequanam, Nogent sur Seine; alterum in Bria ad Matronam, Nogent l'Artaud. Hujus autem posterioris dominus fuit Arthaldus, ejusque uxor Hodierna Norigenti deinde domina legitur. Vide Cangii observationes pag. 47, qui et filium eorum assignat et nepotem.

ll Sire villain, quod rusticum significat, prout in textu posui, quamvis etiam hominem sordidum et avarum non raro denotet: eoque sensu dictum possit intelligi. Forte Arthaldus, qui supra civis vocatur, stirpe nobili natus non erat, opibusque ingentibus nobilem uxorem fuerat consecutus.

mm Promisit auctor se dicturum, unde dominium quatuor feudorum ad comitem Campaniæ pervenerit; jam vero id tantum de duobus exponit, quantum apparet. At videtur id factum, quia Theobaldus hic comes erat non modo Blesensis, sed Carnotensis quoque, et Castridunensis vicecomes: nam in catalogo feudorum Campaniæ, quem recitat Cangius pag. 149, ita legitur: Comes Carnotensis et Blesensis tenet comitatum cum omnibus feodis appendentibus a comite Campaniæ, et est suus homo ligius, et Chasteldun etc. Idem infra in eodem catalogo dicitur de comite Sacri-Cæsaris. Duo igitur fratres, eorumque posterii quatuor hæc fœda habuerunt ab Henrico Largo, ejusque et posterorum ejus Campaniæ comitum fuere vassalli, donec Theobaldus jus suum vendidit S. Ludovico. Porro hunc morem fuisse in Gallia, quod fratres natu minores vassalli fierent pro parte hereditatis suæ, dependerentque a fratre suo natu maximo, probat late Cangius in dissertatione 3.

nn Salmurum, vulgo Saumur, urbs est in provincia Andegavensi ad Ligerim, viii leucis dissita ab Andegavo in ortum, ait Baudrandus. Hæc autem ibidem contigerunt anno 1241, ut

dirimus in Commentario § 38, quem de his consule.

oo Joannes erat hujus nominis primus Drocensis et Branæ comes, filius Roberti III, quem obiisse anno 1233 diximus ad litteram y. Joannes vero dein mortem oppetit in Cypro anno 1248.

pp Adolescens erat tum temporis Joinvillius, nec adhuc militia donatus ob ætatis defectum, ut ipse significat num. 39. Crediderim inter nobiles ephebos regis Navarræ, seu comitis Campaniæ fuisse, eaque occasione cum eo ad hanc festivitatem accessisse.

qq Carolus, opinor, nisi et redundet. Porro Robertus Artesiæ comes et Carolus ministrabant, accumbente cum Rege Alphonso, quia hujus causa institutum erat convivium.

rr Honourat habet utraque editio. At monet Cangius pag. 48, legendum esse Enjorrans, vel Enguerran, ita ut designetur Engelramus Cociaci dominus, qui se ipse subinde, teste Cangio, vocavit Injorranum. Assentior quidem Cangio, credoque Engelramum, qui satis aliunde innotescit, designatum esse: volui tamen verba Gallica fideliter sequi in textu. Ceterum de Engelramo Cociaci domino multa fuere dicenda in Commentario num. 845 et seqq.

ss Dominus erat oppidi, quod postea nomen dedit Borbonensi provinciæ, ac vulgo vocatur Bourbon l'Archambault, Latine Borbonium. Obiit in Cypro, dum ibi morabatur S. Ludovicus, uti in Commentario dictum est num. 606.

tt Necdum ablegaverat Ludovicus restes pretiosas, ut occasione expeditionis transmarinæ deinde factum.

uu Liciniacum castrum in agro Pictariensi illustrat Valesius in Notitia Galliarum pag. 276. Aliqui corrupte vocabant Liziniacum, Gallice Lezignan, et usitatus Lusignan. Hoc castrum, ait Valesius, nomen suum dedit familiæ nobili et antiquæ, quæ in insula Cypro diu regnavit: imo et regnum Hierosolymitanum aliquamdiu tenuit, ut exposuimus in Commentario § 46. Ex eadem familia erat Hugo Marchiæ comes, belli referendi auctor.

xx Pictavium, Poitiers, provinciæ Pictaviensis caput est, et satis notum.

yy Angli nimirum ex Vasconia profecti sunt in Santoniam, quæ comitis erat, quæque præcipua hujus belli sedes fuit. Multa tamen jam ceperat oppida Ludovicus, priusquam conjuncti essent fœderati. Hæc omnia, aliæque exposita, lateque deducta vide in Commentario § 38, 39, et 40, ubi et alios principes invenies, qui huic contra Regem fœderi fuere impliciti.

zz Erat Talleburgum ex parte Gallorum, licet auctor videatur contrarium dicere, etiam prout verba Latine dedimus. At, sicut non omnino clarum est propter sensus ambiguitatem, an in eo erraverit, ita certum est, duos conflictus ab eo in unum confusos, quos loco mox designato distinxisimus.

aaa Imo supplex se ejus misericordiæ permisit: et pacem adeptus est, qualem descripsimus § 39.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

CAPUT II.

*Morbus Regis : crux sumpta : iter Joinvillii
in Cyprum.*

Post hæc accidit, ut Rex Parisiis *a* incideret in morbum gravissimum, adeoque fuit in extremo, sicut ipsum audiivi referentem, ut una matronarum, quæ ei in morbo assistebat, existimans defunctum esse, linteo faciem ejus tegere voluerit, dicens mortuum esse. Et ab alia parte lecti, Deo sic volente, alia erat matrona, quæ pati noluit, ut sic facies ei velaretur, atque sepeliretur : sed semper dicebat, vitam ei adhuc superesse. Et continuo in matronarum illarum contentione, Dominus noster in eo operatus est, eique loquelam donavit. Et bonus Rex postulavit, ut sibi crux adferretur, quod fuit factum. Et quando bona domina, ejus mater, scivit, ei loquelam restitutam esse, tanto inde perfusa fuit gaudio, ut non posset magis. At ubi eum vidit cruce signatum, adeo fuit percussa, acsi mortuum vidisset *b*.

41 Et quandoquidem bonus Rex se cruce signavit, etiam se cruce signaverunt Robertus Artesiæ comes, Alphonsus comes Pictaviensis, Carolus comes Andegavensis, qui postmodum fuit Sicilia rex, omnes tres Regis fratres : ac Hugo Burgundiæ dux, Guilielmus *c* Flandriæ comes, frater ejus Guido Flander, nuper Compendii defunctus : validus comes sancti Pauli Hugo, dominus Galterus fratris ejus filius *d*, qui egregie se gessit ultra mare, multumque valuisse, si vitam nactus fuisset diuturnam. Etiam ibidem erant Marchiæ comes, de quo paullo ante loquebamur, et dominus Hugo le Brun, et *e* ejus filius, comes Pontis Saravi *f*, dominus Gobertus Asperi-montis *g*, ejusque fratres : in cujus societate ego Joannes Joinvillius, quia eramus cognati, mare transivi modica navi, quam conduximus. Viginti eramus equites, quorum decuriam unam ipse ex parte sua conficiebat, atque ego ex parte mea decuriam alteram.

C Et fuit post Pascha anno gratiæ *MCCXLVIII*.

42 Et ante discessum meum accessivi clientes meos et Jovisvillæ subditos, qui me accesserunt in ipso Paschalis pervigilio, qui dies fuit, quo natus est Joannes filius meus, dominus de Ancarville *h*, ex priori uxore, sorore comitis *i* Grandipratensis. Totam impendi hebdomadam festis et conviviis celebrandis cum fratre meo Vallis-coloris domino *k*, cunctisque magnatibus *l* regionis, qui ibidem erant; caneabantque, postquam biberamus et manducaveramus, alii post alios, et hilarem admodum se præbebat quislibet ex parte sua. Et ubi dies Veneris aderat, ipsis dicebam : Domini, scitote me tendere ultra mare : nescio, an umquam rediturus sim nec ne. Quapropter si quis est, cui ullam umquam intuli injuriam, quique de me cupit conqueri, coram se sistat. Quippe id volo emendare, ut facere soleo iis, qui de me vel de meis conqueruntur. Atque ita feci ex communi sententia populi regionis, terræque meæ. Et ne qua mihi fieret gratia, eorum durante consultatione, alio me recepi, ac sine contradictione consentire volui omnibus, quæ mihi referrent. Et id faciebam, quia ne vel unum denarium injuste auferre volebam. Et ut consilium meum exsequeretur, magnam

terræ meæ partem amicis meis oppignoravi, adeo ut mihi non remanerent terræ aliæ, nisi quæ mille ducentarum librarum censum importarent. Nam vivebat adhuc domina mater *m* mea, quæ majoris honorum meorum partis usum fructum possidebat. Profectus sum ego decurio equitum, ut ante dixi, cum tribus vexillis *n*. Atque hæc tibi narravi, quia, nisi adfuisset auxilium subsidiumque Dei, qui nunquam mei fuit oblitus, terre non potuissem tantos sumptus sex annorum spatio, quibus in Terra sancta fui peregrinus.

43 Quando *ad* discedendum eram paratus, et ipso, quo proficisci volebam, tempore, Joannes Asperi-montis dominus, et comes Pontis Saravi ad me miserunt, qui peterent, an vellem, ut pariter proficisceremur, se denos equites omnino paratos esse. Quod libentissime iis assensus sum, et navim Massiliæ *o* conduci jussimus, quæ vexit duxitque nos omnes cum armis et equis. Et scito quod Rex ante discessum Parisios convocaverit omnes Franciæ proceres, illosque profiteri jussit fidem et clientelam, nec non jurare, fideles se ejus liberis futuros, si quid mali accideret personæ suæ in itinere sancto ultra mare. Et me etiam advocavit : at ego, qui ei non eram subditus *p*, juramentum præstare nolui ; neque etiam intendebam remanere. Et quando discedere volui, meque itineri committere, misi ad abbatem Chemeniensem *q*, qui eo tempore habebatur ex toto Ordine Cisterciensi vir maxime probus, ut me viseret, ad confitendum ei de peccatis *r*. Et tradidit mihi, ac circumdedit balteum meum, baculumque *s* manui meæ indidit.

44 Et continuo Jovisvilla discedo, nunquam ad castrum deinde regressus usque ad reditum *a* peregrinatione transmarina. Et primo invisi sancta loca illic vicina ; peregrinatus videlicet in Bleicourt *t*, ad sanctum Urbanum *u*, aliæque loca Jovisvillæ propinqua, omnia pedes, excalceatus, et in laneis. Et quando tendebam ex Bleicourt ad sanctum Urbanum, ita ut mihi transeundum esset juxta castrum Jovisvillæ, nunquam ad Jovisvillam vultum invertere ausus sum, ne nimio adlicerer dolore, corque mihi emolleretur, quod desererem duos liberos meos, pulchrumque meum castrum Jovisvillæ, quod mihi in primis erat cordi : sed subito prætergressus sum cum socio meo comite Pontis Saravi, nostrisque viris, et equitibus. Et pransuri ivimus ad Fontem Archiepiscopi ante Dongeux *x*. Atque illic abbas sancti Urbani, cui Deus sit propitius, mihi, meisque equitibus pretiosa donavit monilia. Et deinde ei vale diximus, relictæque ivimus Aussonam *y*, et nos, nostraque arma navi commisimus per Ararim *z* Lugdunum usque : et equi nostri *aa*, sonipedesque manu ducebantur per fluvii ripam. Et cum fuimus Lugduni, mox flumen Rhodanum intravimus, Arelaten *bb* petitori. Et memini omnino, supra Rhodanum ad ripam nos invenisse castrum, quod Rupem Gluy *cc* vocabant, quod castrum Rex destrui jusserat, quia castri dominus, Rogerus nomine, pessime audiebat, quod mercatores et peregrinos omnes, illac prætereuntes, spoliaret ac depredaretur.

45 Mense Augusto illius anni navem ingressi sumus ad Rupem *dd* Massiliæ, et navis fores apertæ fuere ad equos, quos trans mare vehere oportebat, introducendos : ingressisque omnibus, reclusæ fuere fores, obturataque, acsi vini dolium voluissent construere : quia quando navigium in alto est pelago, porta tota aquis est immersa.

A immersa. Et continuo navis gubernator suis, qui erant ad rostrum navis, clamabat: Omniane vestra parata sunt? Sumusne accincti? Dixeruntque, quod ita omnino. Et postquam intraverunt sacerdotes et clerici, omnes illos ad castrum navis jussit ascendere, eosque rogavit, ut cantarent in nomine Dei, ut prospere nos omnes ducere dignaretur: ac omnes elata voce cantare ceperunt elegantem hunc hymnum: VENI CREATOR SERRITES a capite ad calcem. Et inter cantandum, nautae in Dei nomine vela dederunt; et derepente ventus velis incumbens, terram cito oculis nostris eripuit, ita ut nihil deinde videremus nisi caelum, et aequor: et indies recedebamus a loco, unde eramus profecti. Hac autem de causa libenter profitebor, insanum esse admodum illum, qui sciret sibi quid esse rei alienae, animamque suam peccato quodam mortifero inquinatam, quique in tantum se conjiceret periculo: etenim si quis se vesperi det somno; nescit, an mane futurus non sit in fundo pelagi.

B 46 Adhuc referam quidnam rei mirandae se primum nobis in mari obtulerit. Erat mons ingens plane rotundus, qui se nobis aperuit ante Barbariam circa horam Vespertinarum precum. Et quando illum praeteriveramus, tota illa nocte ulterius tendimus: et recurrente matutino tempore, existimabamus nos processisse ad leucas quinquaginta facile, et ultra: at eramus etiam tam ante magnum illum montem. Obstupui-
mus vehementer; ac navigabamus continue, ut ante, tota illa die, nocteque sequente: sed prorsus idem erat, adhuc enim nos ibidem esse perspeximus. Tunc magis quam ante omnes stetit-
mus attoniti, omnesque putabamus in mortis nos esse periculo ee: nautae enim dicebant, Saracenos Barbariae mox adfuturos, qui nos invaderent. Aderat tum vir ecclesiasticus maximae
C Scito diem illum fuisse Sabbati. Et statim incipiebamus supplicationem instituere circum malos navigii. Et bene memini, meipsum curasse, ut sub brachiis me eo agerent, ac circumduce-
rent, quia gravi laborabam infirmitate. Et mox conspectu hujus montis caruimus, fuimusque in Cypro tertio die Sabbati, postquam tertia nostra supplicatio fuit habita.

ANNOTATA.

a Probavimus in Commentario num. 514 Regem Pontisarae hoc morbo decubuisse. At Parisiis inchoari morbus potuit, vel memoria lapsus est Joinvillius.

b Haec omnia latius, exactiusque descripsimus num. 514 et seqq.

c Filii erant Guilielmus et Guido Margariae Flandriae comitissae ex Wilhelmo de Domino-petro (Dampierre,) quorum natu maximo Guilielmo Rex comitatum Flandriae adjudicaverat post mortem Margaritae possidendum contra alios Margaritae filios ex Bocharo de Aresnis natos, ut dictum in Commentario num. 547.

d Gallerus hic filius erat Guidonis de Châtill-

lon, cujus frater natu minor fuit Hugo comes S. Pauli, teste Cangio pag. 50, qui Hugonem in Cypro defunctum ait: Galleri autem non raro deinde fit mentio.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

e Illud et redundare advertit laudatus Cangius: nam Hugo le Brun filius erat Marchiae comitis ac ejusdem cum ipso nominis, ut patet ex Commentario num. 484, ubi filius Hugo cum Rege agit de pace. Cecidit Hugo pater in praelio ante Damiatam ex num. Commentarii. 642, filium item in Oriente obuisse scribit Chazius tom. 2 pag. 313.

f Saravus fluvius est navigabilis, qui apud Augustam Trevirorum in Mosellam effluit, inquit Valesius in Notitia Galliarum pag. 504. Hinc nomen oppidi deducit, quod Pontem Saravi aut Sarvi, vicinisque nominibus vocatum docet. Galli Sarbruc vocant, Joinvillius Salebruche, Germani Sarbrüggen vel Sarbruck: ac caput est comitatus in diocesi Metensi. Videri potest Merianus in Topographia Palatinatus Rheni pag. 43.

g Mendose in Joinvillio legitur de Premot: at monent Menardus et Cangius legendum esse, d'Apremont. Asperum-montem autem castrum fuisse in Lotharingia inter Nanceium et oppidum S. Michaelis, notavimus tom. 4 Augusti pag. 380 ad Acta B. Goberti, qui ex eadem fuit stirpe, ubi etiam a pag. 373 de ejusdem stirpis genealogia quaedam dicta sunt, quae consuli possunt, uti et Cangius pag. 50.

h Ancerville, vel Ancerville una leuca distat a Fano S. Desiderii, ait Cangius in Genealogia stirpis Joinvilliae pag. 22.

i De hac prima Joinvillii uxore Aleide, filia Henrici comitis Grandipratensis vide ibidem Cangium pag. 17. Grandipratum autem (Grand-pré) oppidulum est Campaniae.

k Vallis-coloris, vulgo Vaucouleur, oppidum est Campaniae ad Mosam, quo Fredericus aliquando invitavit Ludovicum, ut dictum num. 345. Nomen huic fratri Godefridus, de quo multa collegit laudatus Cangius pag. 13 et seqq.

l Riches homs hos vocat auctor. At fusc probat Cangius pag. 51 hoc nomine nobiles potentiores, seu magnates intelligendos.

m Nimirum Beatrix filia Stephani Burgundiae comitis. Vide Cangium pag. 12. Porro, sicut omnibus se satisfecisse ante abitum narrat Joinvillius, ita Ludovicum quoque fecisse, diximus in Commentario num. 552.

n De equitibus vexillum gestantibus fusc disputat Cangius dissertatione 9. Erant hi nobiles ceteris excellentiores, quales hodie dum fere barones vocamus: et eorum singuli aliquot secum ducebant inferioris ordinis equites, uti hi rursus alios, quos vocabant servientes. Hujusmodi itaque tres equites vexillum gestantes in cohorte sua habebat Joinvillius, quos sumptibus suis debebat alere.

o Massilia, Marseille, satis nota est in Provincia ad mare Mediterraneum. Hinc in Cyprum navigarunt cruce signatorum aliqui; non tamen ipse Ludovicus.

p Nimirum nullo intermedio: nam subditus erat et cliens comitis Campaniae; hic vero Regis. De comitiis his anno 1247 habitis egimus in Commentario num. 550 et seqq.

q Cheminium, Cheminon, abbatia est Ordinis Cisterciensis in diocesi Catalaunensi, de qua agit Manrique in Annalibus Ordinis Cisterciensis pag. 333, sed memoriae lapsu S. Ludovico

tribuit

A. JOANNE
JOINVILLIO.

tribuit, quæ hic de se narrat Joinvillius.

r *Gallice*, pour me reconcilier à luy, quod verti posset, ut cum eo pacem inirem. At sensus exigit expositionem datam, et verbum reconciliet eam quoque significationem habet.

s Pro more cruce signatorum, qui peregrinantes imitabantur : de hoc usu videri potest dissertatio 45 Cangii. Eadem peregrinantium insignia Ludovicum suscepisse, dictum est in Commentario num. 575.

t Blocourt pagus notatur in mappa geographica aliquot leucis a Jorivilla.

u Abbatia est Ordinis S. Benedicti, S. Urbano Papæ et martyri sacra, cujus reliquiæ ibidem miraculis olim inclinarunt. Sita est in Pertensi agro leuca una aut altera a Jorivilla. De ejus fundatione agit Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 3, pag. 125.

x *Gallice*, A la Fontaine l'Arcevesque devant Dongeux, quem locum ignoro.

y Aussenon, vulgo Auxone, oppidum est Burgundiæ ad Ararim.

z Arar, vulgo la Saône, notum est Gallie flumen, quod ex comitatu ducatuque Burgundiæ delatum, Lugdunum bifariam secat, ac Rhodano se miscet.

aa *Gallice* Nos chevaux et destriers, destrier autem proprie significat equum bello aptum.

bb Arelate, Arles, urbs est satis nota in Provincia ad Rhodanum. Duodecim leucis distat Massilia, inquit Baudrandus.

cc Relata est hujus castri expugnatio in Commentario num. 578.

dd *Gallice*, à la Roche de Marseille. Ita vocat promontorium, quo portus Massiliæ defenditur, inquit Cangius pag. 55. Ars ibidem est B. Virginis, vulgo Notre Dame de la Garde. Annum vero designat 1248.

ee Difficulus factum hic relatum explicari poterit sine arte magica aut diabolica, præsertim quod malum cessaverit post supplicationem institutam. Neque enim credibile est omnes, qui navi illa vehantur, fuisse tam simplices, aut rerum, quæ in mari occurrunt, tam inexperitos, ut si modo naturali ea contigissent, id advertere nullus potuisset, aliorumque timorem tollere.

f Parochus hic fuerit, aut decanus ruralis in pago aliquo, at de eo plura non lego, nisi quod memor hujusce consilii Joinvillius trinam illam supplicationem Damiatæ quoque instituentem curaverit, successu non dispari, ut refert num. 68.

CAPUT III.

Commeatus in Cypro paratus : legati a principe Tartarorum missi, alique ad eos a Rege cum donis remissi; Joinvillius pecunia adjutus : bella quædam inter principes Orientales : iter Regis in Egyptum.

Quando appulimus in Cyprum, bonus Rex, sanctus Ludovicus jam erat ibidem, qui ingentem commeatus copiam præparari jusserat. Di-

xisses enim, cellas ejus vinarias, in castris locatas, cum e longinquo apparebant, magnas domos fuisse vini doliorum, quæ erant alia aliis superimposita, ab ejus procuratoribus a duobus præcedentibus annis empta. Similiter granaria tritici, hordei, aliorumque frumentorum, quæ in castris in acervos erant congesta, montes apparebant, quando visum subibant, tanti erant cumuli. Et scire debes, quod omnino credidisses montes fuisse : nam pluvia, quæ a longo tempore frumenta irrigarat, effecerat ut germinarent superius, adeo ut ex iis nihil visu perciperetur nisi herba viridis. Et cum inde sustollere vellent in Egyptum transferenda, quo totus Regis tendebat exercitus, crustam superiorem cum herba decusserunt, et frumenta inferius reperta sunt tam pulchra et recentia, quam inveniret, qui paullo ante excussisset. Bonus Rex tanto flagrabat desiderio sine mora in Egyptum transeundi, sicut ipsum affirmantem audivi, ut, nisi obstitissent barones, alique ejus propinqui, qui effecere, ut suos, necdum omnes adfectos, ibidem opprimeretur, solus, aut paucis comitatus, audacter fuisset profectus.

48 Interea cum Rex in Cypro moraretur, magnus Tartariæ rex a misit ad eum legatos suos, qui verba ei locuti sunt bona admodum et benigna, quamvis ea non esset ejus intentio. Inter quæ verba ei significabat rex Tartariæ, se omnino paratum esse ad illius imperium c, ut ei succurreret ad subigendam Terram sanctam, liberandamque Hierosolimam manibus Saracenorum et Paganorum. Rex benigne suscepit hanc legationem, mutuoque duos ex suis legatos misit ad istum Tartariæ regem, qui duobus annis abfuere, antequam redirent. Et Rex regi Tartariæ misit tentorium, in modum sacelli fabricatum, splendidum valde, et affabre factum. Tentorium erat ex bono subtilique panno coccineo. Id faciebat, ut tentaret, an regem Tartariæ ejusque gentem ad religionem, et fidem nostram posset attrahere. Jussit tabulis acupictis distingui, picturaque exprimi d Annuntiationem Virgini Mariæ Matri Dei factam cum omnibus aliis fidei articulis. Et dictum tentorium tulerunt duo fratres Minores e, qui sermonem Saracenorum intelligebant, quos Rex eo misit, ut eos hortarentur, atque docerent, quomodo Dei fidem oporteret amplecti. Et postea reversi sunt duo fratres Minores ad Regem, rati se enim Accone inventuros; sed erat jam Casarea : et tunc in Franciam redierunt. Ad sciendum quomodo alii nuntii, quos Rex ad regem Barbariæ f transmisserat, fuerint recepti, mirabilia forent referenda, ut Regem, eosque audivi referentes : quin id sæpius deinde ex ipsis quæsivi, sed eorum hic nihil dicam, ne caput materiæ inchoatæ interrumpam.

49 Scire te oportet, me a tempore, quo ex Francia trans mare profectus sum, non habuisse tunc nisi censum duodecim millium librarum; atque ita equitum decurio trium vexillorum onus in me recepi, ut ante dixi. Et ubi in Cyprum perlatus sum, navi persoluta, nihil mihi auri supererat aut argenti præter 240 libras Turonicas : adeo ut multi meorum equitum mihi dicerent, sese a me recessuros, nisi mihi de pecunia providerem. Tum aliquantulum animo concidi : attamen de Deo habebam fiduciam. Et cum bonus Rex Ludovicus intellexit incommodum meum, me accersivit, et sub suo retinuit stipendio, et largitus est mihi bonus Dominus octingentas

D
Copia quædam
a Rege remissa
pro pecunia

E
ubi ad eum b.
gati veniunt
Tartari : ad
quos suos d.
cum donis
misit

d

e

f

f

Joinvillius a
Rege pecunia
adjutus.

A gentias libras Turonicas : et continuo Deo egi gratias : plus enim habebam pecuniæ, quam mihi erat opus.

50 De principibus regionis transmarinæ, quandoquidem necesse est de eorum statu et potentia loqui, vobis edisseram; ac primum de soldano Iconii *g*. Soldanus hic totius ditionis Paganorum *h* rex erat potentissimus, fierique curavit opus mirabile : partem enim auri sui contraxit iussit, indeque ingentia vasa componi in modum vasorum fictilium, quibus trans mare vinum imponitur. Et singula hæc vasa capiebant tres omnino aut quatuor vini cados. Et postea vasa dirumpi iussit, et illorum frusta in uno aliquo ejus castello palam erant posita : et quicumque in illud castrum intrabat, aureas dictorum vasorum ruptorum massas intueri poterat, et tantere. Et sex plane aut septem numero habere dicebatur magna hujusmodi vasa aurea. Amplæ ejus divitiæ satis apparuerunt ex conopeo quodam, quod rex Armeniæ Franciæ Regi, in Cypro degenti, transmisit. Conopeum quingentis libris aestimabatur. Et significavit ei rex Armeniæ, ab aliquo Iconiensis soldani cubiculario id sibi donatum : et scire oportet, hunc cubicularium fuisse illum, cujus cura et gubernationi soldani conopea erant credita, cuique incumbebat curare, ut exedræ, domusque illius quotidie mundarentur.

31 Rex ille Armeniæ *i*, qui erat sub mancipata soldani *k* Iconiensis, se contulit ad magnum Tartariæ regem, eique enarravit, qua ratione in dies singulos soldanus iste Iconiensis sibi bellum inferret, seque gravi servitute premere. Et rogavit regem Tartariæ, sibi dignaretur venire suppetias, opemque ferre : dicebatque se contentum esse, ut fieret ejus cliens, et subditus, modo concederet magnas militum suorum copias : quod rex Tartariæ libentissime facere voluit, eique ingentem suorum militum numerum tradidit. Tunc rex Armeniæ cum omnibus suis bellum movit adversus soldanum Iconii : et uterque satis virum habebat contra adversarium. At Armeni Tartarique ingentem istius soldani subditorum stragem fecerunt : atque eo pacto effecit rex Armeniæ, ut, pro fama insigni, quæ in Cypro erat istius prælii, quod ope Tartarorum contra soldanum commiserat, numquam deinceps ipsius servus fuerit aut subditus. Et multi e nostris in Armeniam sunt profecti, ut in prælio emolumentum quaererent, ac lucrum; de quibus postea numquam aliquid fuit auditum.

52 De soldano Babylonie *l* vobis loquar. Putabat ille, Regem venisse ut bellum inferret soldano Haman *m*. hosti ipsius antiquo; atque adeo Regem expectabat usque ad tempus novum, quod vellet se ei conjungere ad dictum soldanum Haman impugnandum. Et ubi soldanus Babylonie vidit, Regem ad se non venire, discessit, obseditque dictum soldanum in ipsa urbe Haman *n*, ubi erat. Et postquam soldanus Haman se ita obsessum vidit, non satis invenit, quo se pacto expediret. Probe enim noverat, si diu regnaret Babylonie soldanus, se ab eo superandum et subigendum. Verum tantum effecit donis et promissis apud unum ex dicti Babylonie soldani cubuli servis, quocum agebat, ut ei toxicum curaverit dandum. Et res hoc modo peracta est. Cubicularius ille, quem illi officii nomine more suo vocabant *seannais*, sciens soldanum frequenter, postquam latrunculis *o* luserat, cubitum ire super mattas, quæ erant ad lecti

ipsius fulcra, mattam, cui quotidie insidebat soldanus, veneno infecit : et contigit, ut soldanus nudis omnino pedibus mattæ isti, veneno infectæ, incubuerit, seque verterit supra partem revulsæ ex læsione pellis, qua crus alterum erat affectum : et confestim per apertam ex incommodo pellem venenum corpus ejus penetravit, adeo ut ex crure illo omnibus corporis partibus caperetur. Et postquam venenum cor ei pungebat, duos facile dies fuit sine potu, cibo, aut loquela. Itaque hæc fuit causa, cur soldanus Haman in pace permanserit *p* : et necesse fuit, ut soldanus Babylonie per suos in Ægyptum duceretur.

53 Ubi Maius *q* advenerat, jussu Regis promulgatum fuit ac præceptum, ut omnes naves rursus onerarentur, quo ad iter paratæ essent, dum Rex juberet : atque hoc executioni mandato, atque perfecto, Rex, regina, omnesque ejus militares copiae, in suam singuli navem sunt ingressi. Et ipso die Veneris *r* ante Pentecosten illius anni, Rex promulgari jussit, ut postriedie post se omnes solverent, relictæque in Ægyptum cursum dirigerent. Et postriedie die Sabbati *s* omnes naves profectæ sunt, velaque dederunt; quæ res erat visu jucunda : videbatur enim pelagus universum, qua patebat conspectui, tela connectum præ ingenti velorum numero, quæ ventis erant expansa; et erant mille octingenta navigia cum majora tum minora.

54 Rex cum aliis navibus, eum circumdantibus, die Pentecostes pervenit ad promontorium, quod vocabant promontorium Lymesson *t* : descenderuntque in terram, Missæque interfuerunt. At ingens hac vice accidit incommodum : namque ex equitibus facile duobus millibus octingentis, qui Regem in discessu erant secuti, cum ipso in terra inventi non sunt nisi septingenti *u*, atque omnes reliquos ventus terribilis, ex Ægypto perlatus, a via, Regisque societate avulsit, Aatque cœnem, aliasque in regiones peregrinas bene longinquas disiecit; neque a longo tempore Rex eos rursus conspexit; ex quo ille, ejusque socii, omni illo die multum contristati fuere, et attoniti. Postriedie *x* Pentecosten ventus aspirabat ex sententia : ac tum Rex, nosque omnes, qui cum eo eramus, in nomine Dei vela dedimus, semper progressuri. Et factum est, ut nobis procedentibus simul occurrerent princeps Moreæ *y*, ac dux Burgundie, qui pariter in Moreæ provincia moram traxerant. Et Rex ejusque socii die Jovis post Pentecosten appulerunt ad Damiatam, ubi ingentes erant copiae, quæ nos expectabant. Quippe ad litus maris invenimus omnes soldani vires collectas, copias visu pulcherrimas. Soldanus *z* arma gestabat ex auro puro adeo micante, ut, cum solis radiis percuterentur, sol ipse appareret. Tumultus, quem cornibus suis ac crotalis *aa* excitabant, res erat auditu horrenda, Gallisque multum insolita.

ANNOTATA.

a Imo princeps Tartarorum, Ercattay nomine, non ipse eorum imperator : vide Commentarium num. 612 et seqq., ubi de his fuse egimus.

b Hinc colligi videtur, principem illum Tartarum per legatos illos multa dixisse, ut Ludovicum deciperet. At inde non sequitur, legatos impostores fuisse, quod dubium reliquimus num. 621 : sed eorum principem non tam fuisse benevolum

A. JOANNE
JOINVILLIO.

Iter cum suis
e Cypro solvit
in Ægyptum ;

q

r

s

E

et post disge-
stam tempe-
state classem,
in conspectum
Damiatæ ve-
nit.

t

u

x

F

y

z

aa

A. JOANNE
JOINVILLIO.

volum erga Ludovicum, quam ejus epistola verbaque legatorum significabant. Videntur Tartari voluisse ope Christianorum Saracenos subigere, ut, iis debellatis, Christianos invaderent: nam eorum intentio erat totum terrarum orbem sibi subjicere.

c Non tam erant humani Tartari, ut ejusquam imperium vellent agnoscere: societatem tamen armorum contra Saracenos offerebant. Vide epistolam Ercalluy num. 613.

d Gallice, Il fist entailler et enlever par image, etc. Quæ verba satis sunt ambigua. At constat ex adductis in Commentario num. 622. Annuntiationem, aliaque arte phrygionica fuisse in tentorio expressa. Dona autem ad Tartaros missa fusius exponit num. 484, agens de reditu legatorum.

e Memoriæ lapsus est, quo hos legatos cum missis deinde fratribus Minoribus confudit, aut potius mendum: nam hos legatos, cum num. 484 eorum reditum narrat, Prædicatores vocat ipse Joinvillius; et constat ex litteris Odonis legati Pontificii, qui adfuit, et paullo post scripsit, tres Ordinis Prædicatorum fratres a Rege hoc tempore missos cum sociis quatuor, quod adjungit Nangius. Vide Commentarium num. 622.

f Per regem Barbariæ Tartarorum imperatorem designari putem, adeo ut præstiterit a num. 484, quod hic prætermittit.

g Iconium urbs est ampla in Asia minori seu Natolia, quæ nunc Cogni vulgo vocatur, Connie Joinvillio. Caput tum erat imperii Turcici, quo major minoris Asiæ pars continebatur.

h Pagani non erant eo tempore Turcæ, nisi pauci forsitan, qui idolis suis adhæserant. Verum noster hic auctor ea voce Mahometanos non raro designat, quod hic semel monuisse sufficiat.

i De regno Armeniæ restituto egimus in Commentario num. 600, et num. 601 breviter exposuimus bellum inter Haitonum Armeniæ regem Tartaris conjunctum, et Gajasadinum Iconii soldanum, quem Cangius pag. 58 Alatinum vocat: at patet ex Bello racensi lib. 30, cap. 145 Alatini seu Haladini jam defuncti fuisse filium.

k De voce soldanus vel sultanus disputat Cangius dissertatione 16. Rex regum hac voce proprie significatur; attamen dabatur multis Turcarum et Saracenorum principibus, qui apud nos reges dicerentur. Plura Cangius, quem consule.

l De hoc soldano, qui nomine proprio dicebatur Saleh, egimus in Commentario num. 602.

m Ibidem etiam actum est de soldano Haman, qui et Alapiæ soldanus erat, et Camelæ seu antiquæ Emesæ. Egyptius autem, quantum apparet, non putabat Ludovicum soldano Alapiæ bellum illaturum, at simulare hujusmodi opinionem poterat, cum mentio pacis cum Ludovico ineundæ facta est, de qua num. 609, ut bellum a se areretur.

n Joinvillius Hamant vocat: sed Tyrius, Vitriacus, Sanutus, alique Haman nominant. Sita est inter Antiochiam et Damascum, ut patet ex Haitono lib. de Tartaris cap. 59, ubi ait civitatem esse opulentam: atque etiamnum in mappis geographicis loco memorato ad Orontem fluvium notatur urbs Hamath, quæ eadem est. Consuli de ea ulterius potest Herbelotius in Bibliotheca Orientali pag. 427 ad vocem Hamah. Porro non consentiunt Joinvillio in hoc fa-

cto auctores alii: nam Abulpharagius ejusdem temporis auctor in Historia Dynastiarum pag. 322 Hemesam a soldano Babylonie obsessam scribit, non Haman. Consentit Bello racensis lib. 31, cap. 95, ubi ita habet: Propter quod idem soldanus Babylonie in iram motus, urbem Camelæ, quæ pertinet ad soldanum Alapiæ, per gentem suam obsideri fecit, et ipse Damascum rediit. Etenim Hemesa seu Emesa, quæ Hems hodie dicitur, non alia videtur quam Camela. Audi Haitonum cap. 36: Hames, inquit, quæ Camella hodie appellatur a pluribus. Unde videtur Joinvillius urbem alteram pro altera sumpsisse, cum ambæ ad Nazerum Alapiæ soldanum pertinerent: quod situs quoque harum urbium persuadet; Hems enim, nobis Camela, in mappis notatur inter Haman et Damascum, adeoque soldano Babylonie, qui Damascum possidebat, prior erat obsidenda. Idem in Commentario probavimus num. 608. Præterea, si credimus Bello racensi citato, soldanus Alapiæ cum exercitu venit, ut succurreret urbi obsessæ: non erat itaque ibidem obsessus.

o Ludum latrunculorum valde usitatum fuisse Turcis et Saracenis ostendit Gangius pag. 59, ubi addit vocem Gallicam Eschees ab eorum lingua derivatam; videlicet a voce scach, quæ regem significat, quia rex, inquit, in illo lusu pars est præcipua.

p Bellum inter soldanos illos finitum intercedente calipha, vidimus in Commentario num. 608. Nec alibi legi, fraude soldani Alapiæ morbum Babylonio immissum, licet morbus ipse sit certus.

q Gallice quidem legitur ou mois, at legendum haud dubie May, vel mois de May, cum constet eo tempore id factum. Vide num. 630 Commentarii.

r Varios memoriæ lapsu errores a Joinvillio in designando tempore commissos correximus in Commentario ex scriptoribus, qui adfuerunt, et paullo post rem gestam scripserunt. Imprimis octiduo citius, quam hic dicitur, mandata ad discedendum Rex dederat. Vide num. 630.

s Imo jam die Mercurii ante discesserant, sed cum Paphum usque a portu Limissonis processerant, vento contrario bis redeundum fuit, Italia ut secunda vice iter tentare potuerint die hic assignato.

t Repulsus vento contrario ad promontorium Limissonis, rediit in oppidum: nam inde discesserat.

u Numerum hunc absentium equitum supra verum auctum, advertimus num. 630. Potuerunt tamen tot abesse primo illo die, at eorum pars major paulatim ad classem rediit.

x Nimis cito classem e portu dimittit, et dein citius Damiatam deducit. Discesserunt enim Dominica SS. Trinitatis 30 Maii, et Damiatam pervenerunt die Veneris 5 Junii. Vide num. 631.

y Guilielmus de Villehardouin princeps Achaie et Moreæ, filius Godefridi de Villehardouin, qui cum Balduino Flandriæ comite, aliisque cruce signatis Gallis et Venetis Constantinopolim expugnavat, et principatum ea occasione in Græcia adeptus, filio reliquerat. Expeditionem ipse Villehardouinus conscripsit Gallice, quam edidit Cangius. Ducem Burgundie ibidem hiemasse putat Cangius pag. 59, quia Balduino II imperatori Constantinopolitano venerat suppetias.

z Sol-

A 2 Soldanus ager aberat, ut constat aliunde, et ipse Joinvillius habet num. 64. Id itaque de præcipuo militum duce intelligendum.

in Gallice nacaires; tympani seu crotali species est Saracenis et Turcis usitata, a quibus et Galli acceperunt, aliique. Putarunt aliqui instrumentum fuisse, quod ore inflabatur: verum ostendit Cangius pag. 59 et 60 manibus crotala hæc Turcica pulsata fuisse, Cangioque consentit Daniel in Historia de militia Gallica lib. 6, cap. xi, ubi plura de his videri possunt: nobis ad id ostendendum sufficiunt verba Sanuti lib. 2, parl. 4, cap. 20, ubi ait, opus esse hominibus, qui sciant nacharas pulsare.

CAPUT IV.

Egressus e navibus in terram: fuga Saracenorum: Damiatæ relicta, et occupata: prædæ divisio; peccata varia, quæ Damiatæ a Christianis committebantur.

Quibus visis, Rex proceres omnes, consiliariosque suos convocavit, ut quid agendum esset intelligeret. Ac suaserunt illi, ut suorum redditum expectaret, quia venti infortunio ne tercia quidem pars cum eo remanserat a, ut ante monui. At nihil horum Regi placuit, dicebatque se hoc facto animos hostibus suis additurum: atque etiam quia nullus in vicinia erat maris portus, quem subire posset, ut suos ibidem tuto opperiretur. Asserebat etiam, vehementem insurgere posse ventum, qui nos posset disjicere, longoque invicem intervallo in regiones peregrinas dividere, ut postremæ Pentecostes die alios suos equites disjecerat. Et ex ejus sententia statutum est, ut die Veneris b ante festum Trinitatis Rex descenderet, ac pugnam cum Saracenis iniret modo illi pugnam non recusarent. Et præcepit Rex domino Joanni de Bellomonte c, juberet triremem dari Domino Erardo de Brienne d, quocum eram, ut in terram egredieremur nos, militesque nostri, quia majora navigia usque ad litus maris terræ appropinquare non poterant. Et, uti Deus voluit, ex navi mea intravi in modicam trirerem, quam perditam autumabam, ubi ex equis meis erant octo: quam trirerem mihi donaverat domina de Baruth e, patruelis comitis de Montbelial /. Et die Veneris dominus Erardus de Brienne, et ego armati Regem accessimus, dictam, quam nobis concesserat, triremem postulaturi. At dominus Joannes de Bellomonte, præsentem Rege, nobis respondit, nullam nos habituros. Ex quo potes intelligere, bono Regi non minus negotii fuisse, ut suos in pace conservaret, quam ut fortunam suam, damnaque toleraret.

36 Ut nostri viderunt, nullam a nobis adduci triremem, in cymbam se certatim demittebant; et cum nautæ perspexerunt, naviculam paulatim in pelagus subsidere, in navem se receperunt, equitesque meos in navicula destituerunt. Tum exclamavi, petique a navarcho, quot homines in navicula redundarent. Et dixit mihi octodecim armatos justo numero esse plures. Et

confestim tanto numero eam exoneravi, eosque A. JOANNES JOINVILLIUS navi, ubi equi mei erant, imposui. Et cum aliquos ex iis armatis ducerem, eques quidam domini Erardi de Brienne, nomine Plouquet, ex magna navi in naviculam descendere voluit, et, subducta navicula, eques in mare lapsus est, et submersus g.

57 Tum corpimus navigare post naviculam majoris navis Regiæ, terramque petebamus. Et simulac milites regii, qui, sicut nos, terram petebant, adverterunt nos citius procedere, quam illi incederent, nobis clamaverunt, ut iremus ad vexillum sancti Dionysii h. At ego iis assentiri nolui, verum ad litus processimus ante ingentem Saracenorum Turcarumque manipulum, ubi equitum facile erant sex millia: qui statim, ut nos in terra perspexerunt, recta ad nos calcaribus equos concitarunt. Nos lanceas nostras, scutaque humi in arenam deliximus acie ad eos protensa: et ubi hoc viderunt, ac nos ad terram procedere, derepente reversi sunt, fugæque se commiserunt.

58 Vir præstanti probitate dominus Balduinus de Reims, simulatque in terram descenderam, per armigerum quemdam suum me rogavit, ut se expectarem. Et ei per nuntium suum significavi, me id perlibenter facturum, hominemque tam fortem satis mereri, ut expectaretur: quod sibi gratum fuisse omni vita sua professus est. Et paullo post ad turmam nostram accessit, mille facile equitibus cum comitantibus. Et scilo, quando in terra fui, quod mecum non habuerim equum, aut socium vel unum omnium, quos ex regione mea duxi. Attamen Deus gratia sua mihi semper succurrit, de quo eum laudo.

59 Ad sinistram nostram accessit comes Jafensis i, consobrinus comitis Montis Belligardi, atque ex genere stirpis Joinvillicæ. Comes hic Jafensis magno splendore ad terram delatus est: namque ejus triremis intus forisque tota erat picta tessera ejus scutis gentilitiis. Quæ tessera scutaria aurea est cum cruce coccineo pedata. Nautas in triremi sua habebat facile trecentos, qui singuli gestabant peltam k, scutaria ejus tessera insignem: atque in peltis singulis tabula erat, symbolum ejus scutarium auro exprimens. Et cum mare secabat, res erat visu pulchra, propter strepitum, quem excitabant scuta, atque etiam crotala, tympana, et cornua Saracenica, quæ in triremi sua habebat. Simulatque triremis arenam sulcaverat, quo usque eam perducere poterant: ipse, ejusque equites, et milites, egressi sunt egregie armati instructique, ac se lateri nostro applicuerunt. Et continuo comes Jafensis tentoria sua figi jussit. Et ut Saraceni ea fixa viderunt, magno numero coierunt, redieruntque adversum nos excurrentes, equosque calcaribus concitantes. Et ubi adverterunt nos minime terri, seque expectari a nobis pede firmo, ipsi et terga vertere, et retro fugam arripere coeperunt.

60 Ad manum dexteram appulit triremis portans vexillum sancti Dionysii, a nobis ad intervallum facile jactus balistæ. Et accidit, mox ubi terræ applicuit, ut Saracenus quispiam currens invaderet istius triremis turmas; porro cur id faceret ignoro, aut quia equum suum inhibere non valuit, aut quia suorum opem sperabat se obtenturum: at miser confestim omnino concisus fuit, ac in frusta dissectus. Ubi bonus Rex, sanctus Ludovicus intellexit, vexillum sancti Dionysii in terram delatum, navi sua, jam lit

tori-

g
frustra repugnantibus Saracenis.

h

Christiani in litus evadunt.
E

i
inter quos comes Jafensis splendido cum comitatu

k

Rex e navi exsultat in aquam, pergitque ad terram.

A JOANNE
JOYVILLIO.

tori propinqua, egressus est : neque expectavit, donec navis, in qua erat, terram contingeret : at contra arbitrium legati, qui cum eo erat, in mare se misit, aquisque humerorum tenus immersus fuit : atque ad illos se contulit, scuto ad collum alligato, galea capiti imposita, dextera lanceam protendens. Et cum erat apud suos, animadvertit Saracenos ex eorum parte, petiitque quanam illæ forent turmæ : dicunt ei, Turcas esse et Saracenos : ille solus *l* studet cursu ad eos accedere, ut eos invaderet : at retentus est a suis, atque manere coactus, donec milites omnes locum suum occuparent, atque armati essent.

Saraceni Damiatam deserunt, quam occupant Christiani :

m

61 Mox Saraceni ad soldanum miserunt nuntium suum, nomine Coullonum, ei significantes Regem advenisse; idque ter ei indicaverunt : nullum vero ab eo obtinuerunt responsum, quia soldanum agrotabat. Hoc percipientes Saraceni, civitatem Damiatam deseruerunt, rati soldanum suum vita esse defunctum. Quod ubi Regi innotuit, misit ex equitibus suis aliquem Damiatam usque, qui id exploraret. Atque eques brevi ad Regem rediit, eique indicavit, vere mortuum *m* esse, Saracenosque fugam arripuisse, ac eorum etiam in ædibus se fuisse. Tum Rex legatum advocari jussit, ac omnes exercitus antistites, canique ad longum omnino voluit TE DEUM LAUDAMES *n*. Et post hæc equos conscenderunt Rex ejusque copiæ omnes *o*; ac castrametatum *ivi*, mus ante Damiatam. Turcæ, non bene edocti, discessum suum nimis præcipitarunt, ita ut pontes, ex navibus fabricatos, nobis non reseca-
o rent, quo facto magnum nobis intulissent incommodum : aliunde vero non modicum nobis malum, damnumque procrearunt, quod per omnes partes ignem injecerint in locum negotialem *p*, ubi merces eorum omnes, ac quæque eorum pretiosa servabantur : quæ caute comburi curaverunt, ne iis nos quemcumque faceremus progressum. Et perinde erat, acsi die crastina unus aliquis ad pontem parvum Parisiis ignem injiceret : a quo periculo Deus nos custodiat.

tanto Dei favori non responderunt Christiani,

q

r

62 Nunc nobiscum ipsi ratiocinemur. Quantum nobis gratiam Deus creator noster præstitit, cum a morte et periculo nos servavit immunes in impulsu, quem fecimus, quando cum gaudio *c* in hostes nostros, qui equis vehebantur, excurrebamus? Quanto majorem rursus gratiam bonus Dominus nobis exhibuit, quando sine corporum nostrorum periculo nobis tradidit Damiatam, quam nunquam obtinere potuissemus *q*, nisi fortasse fame coactam? Gratia est admodum magna; dicere id vere possumus, et manifeste cognoscere : quamquam rex Joannes *r* olim antecessorum nostrorum tempore eam fame expugnaverat. Verum timeo ne bonus dominus Deus possit eadem ratione de nobis dicere, quod dixit de filiis Israel, postquam eos duxerat, atque in terram promissam introduxerat. Quod eis exprobrat, inquit : Et pro NIHILO HABUERUNT TERRAM DESIDERABLEM, et quæ sequuntur. Atque id dicebat, quia ejus erant obliti, tantæque iis bona donaverat. Servaverat eos, et servituti Pharaonis eripuerat, terramque eis dederat promissam. Ita de nobis dicere poterit, qui eum oblivioni tradidimus, ut postea dicetur.

nam de Rege ipso queritur auctor ob prædam non divisam,

63 Ab ipso Rege ducam exordium. Hic congregari vocarique jussit proceres suos omnes, et antistites, qui cum eo venerant; eosque consuluit, quid fieri oporteret de bonis, in urbe Damiatam inventis, ac quo pacto essent dividen-

da. Patriarcha *s* quidam, ibidem præsens, pri-
mus locutus est, eique dixit : Domine Rex, expedire videtur, ut retineas mne triticum, hordeum, oryzam, aliaque cibaria, ne urbs maneat denudata; atque ut jubeas promulgari in exercitu, ut sub pœna sententiæ excommunicationis omnis alia supellex ad ædes legati deferatur : cui consilio consenserunt omnes proceres, alique; atque ita fuit factum. Et deprehensum fuit, bona mobilia, quæ ad legatum sunt allata, non valere pluris, quam sex millibus librarum. Et, omnibus in dicti legati domo collectis, Rex, proceresque accerserunt virum insigni probitate, dominum Joannem de Valeri *t*. Et ubi is venerat, Rex ei, quid egisset, significat, suoque placuisse consilio, ut legatus ipsi traderet sex librarum millia, quibus valebat supellex relictæ, et in domum ejus portatæ; ut dicta sex librarum millia impenderet, ubi id faciendum suadebat ratio, atque ubi optime forent impensa. Domine Rex, inquebat vir probus, humillimas tibi gratias ago de honore mihi exhibitò. At æqui bonique consule, quod negotium oblatum non sim acceptaturus. Modo, si Deo placeat, non abruptam bonas consuetudines antiquas, et quales observarunt prædecessores nostri in Terra sancta. Quippe, expugnata contra inimicos urbe quadam, aut exuviis amplis obtentis, hujusmodi bonorum, quæ in tali urbe reperiuntur, tertiam dumtaxat partem Rex habere debet, duæque tertiæ cedere debent peregrinis *u* : atque hunc morem optime servavit rex Joannes, quando olim Damiatam cepit : et sic, ut ex majoribus meis audivi, rex Hierosolymitanus, qui Regem Joannem præcessit, hanc consuetudinem tenuit, ne uno quidem prætermisso articulo. Verum considera, an concedere mihi velis duas partes tritici, hordei, oryzae, aliorumque, quæ retinuisti; et perlibenter, ad Dei honorem, in peregrinos dispergam. Displacuit hoc Regi consilium, resque, quo erat loco, permansit. Qua de causa multi vehementer de Rege sunt conquesti, quia bonas consuetudines antiquas abruperat *x*.

64 Ministri Regii, quando otio perfruebantur, commodeque habitabant in hac urbe Damiatam, cum benigne tractare debuissent mercatores, hominesque cum cibariis et mercibus exercitum sequentes, tabernas et officinas, in quibus merces suas venderent, ipsis locabant firmabantque pretio, quo poterant, maximo. Hujus igitur rei fama in regiones peregrinas perlata est ad eos, qui ex terris longinquis veniebant cibaria exercitui allaturi, atque illi in posterum domi mansere : quod ingens fuit malum, et detrimentum. Magnates equites, ac alii, quibus opes suæ diligenter custodiendæ, ac conservandæ fuerant, ut earum subsidio uterentur in loco et tempore, opipara invicem struere ceperunt convivia, magna delicatarum ciborum abundantia. Plebs autem nuptas innuptasque cepit vi aggredi, pudicitiamque expugnare. Hinc itaque ingens ortum est malum : necesse enim fuit, ut Rex hac de causa multos ex domesticis et ministris suis dimitteret *y*. Nam, ut Rex bonus mihi dixit, invenit in circuitu tabernaculi sui multa lupanaria non nisi ad jactum lapidis distantia, atque a suis erecta : et alia mala plura erant, quam in ullo, quem umquam viderat, exercitu.

ac aliorum avaritiam, luxum, luxuriam oblique peccata recenset.

F

ANNOTATA.

a Jam monui non tot abfuisse : nam in epistola paullo post scripta num. 638 Commentarii dicuntur nares fuisse ante Damiatam mille et quingentæ; abfuisse vero ex dispersis centum et quinquaginta.

b Id est, postridie, seu primo die post eorum adventum, in quo Joinvillius ceteris consentit. At ut nimis cito adventum statuit, ita consequenter et pugnam.

c De Belmont, nunc Beaumont. Hunc missum anno 1240 a Rege ducem contra fautores Albigenisium vidimus in Commentario num. 396.

d Erardum hunc Sammarthani in Genealogia domus Franciæ lib. 10, cap. 17 editionis tertiæ vocant dominum de Rameru. Rameru autem castrum est in Campania, de quo agit Valesius in Notitia Galliarum pag. 465, Ramerudum castrum vocans, Trevisque distare asserens leucis septem. Genealogiam Erardi tradunt laudati Sammarthani, quibus Cangius consentit pag. 60.

e Berytus, incolis Beirut, Gallis Baruth, urbs est Phœniciæ ad mare Mediterraneum inter Sidonem et Byblum.

f In textu quidem legitur Montbelial, at legendum Montbeliard. Comitatus autem Montis Belligardi tractus est Germaniæ inter comitatum Burgundiae, Sunlgoviam et ditionem episcopi Basileensis insertus, inquit Baudrandus pag. 676. De horum cognatione aliqua dicentur ad litteram i.

g Post hæc verba, inquit Cangius, in editione Pictaviensi adjunguntur sequentia, quæ Latine reddam, cum ab ingenio auctoris non videantur abhorreere. Et vobis narrare lubet rem mirandam, quæ contigit in cymba mea. Mecum adduxeram duos fortes equites baccalareos, quorum alteri nomen erat Villanus de Verzy, alteri Guilielmus de Dammartin, qui tanto invicem odio prosequabantur, ut majori non possent, ita ut sæpius jam pugnassent, nec ullo modo invicem conciliari potuissent. At cum cymba mea jamjam ad terram esset processura, derepente duo hi equites, sine aliis verbis, in mutuos ruunt amplexus, magno amore flentes, et veniam de offensa mutuo flagitantes : quo ostendi potest per mortis periculum pelli omnem inimicitiam et amaritudinem.

h Vexillum S. Dionysii præcipuum olim fuit in Gallia, quod Latine Aurillammam, Gallice l'Oriflamme vocabant, nec usui erat nisi in bellis magni momenti. De eo consuli potest Daniel in Historia militiæ Franciæ lib. 6, cap. 9; et Cangius dissertatione 18.

i Nimirum Joannes Ibelinus, ejus mortem ad annum 1266 memorat Sanutus lib. 3 part. 12 cap. 8 his verbis : Mense vero Decembri mortuus est Joannes de Ybelyn comes Japhæ. Sanuto consentit anonymus apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 742, in ejus Opusculo multa invenies de Joanne Ibelino, ejusque patre Beliano Ibelino, qui passim Beryti vocantur domini, et col. 706 regis Cypri consanguinei fuisse dicuntur. Cangius in notis pag. 60 et 61 affirmat, Joannem filium fuisse Beliani ex Eschira de Montbeliard, quam filiam asserit Galteri de Montbeliard. Hanc ipsam superius vocavit auctor Beryti dominam, et patruelem comitis Montis-Belligardi, ex quo recte deducit Cangius, Joannem Ibelinum uno gra-

du longius distare a Richardo Montis Belligardi comite. Verum tricas has genealogicas aliis exactius investigandas relinquimus : uti et cognationem hujus comitis cum stirpe Joinvillica, quam de feminarum affinitate explicat Cangius.

k Pelta scutum est exiguum et rotundum, alias parma dicitur.

l Non dubitans, quin mor sequerentur alii.

m Retulit ille famam mendacem, quæ erat Damiatæ de morte soldani, at mortuus necdum erat : imo ex desertoribus Damiatæ punivit non paucos. Vide Commentarium num. 646.

n Nimirum in templo principe dudum ante consecrato, et jam per legatum ritu Ecclesiæ consueto a Mahometanorum profanatione emendato. Quæ, aliæque hic omissa, narravimus in Commentario § 49 et 50. Deinde § 51 multa supplevimus post captam urbem peracta.

o Relicto tamen in urbe præsidio.

p Editio Menardi et Cangii habet de la foulde, at monet Cangius pag. 62 restituendum esse fonde. Quidquid sit de voce Gallica, sensum Latine expressi.

q Consentiant adducta in Commentario num. 634, ubi explicatur quam bene fuerit munita, omnibusque necessariis abundans.

r Dictum id in Commentario num. 588.

s Hierosolymitanus. Robertus nomine, de quo consule dicta nostra ad Carnotensem cap. 2, lit. a.

t De Joanne Valeriaci domino varias notitias affert Cangius pag. 62. Est autem Valeriaceum, Valery, castrum splendidum Galliæ in provincia insulæ Franciæ, et in Vastinio agro, vix duobus leucis ab Icauna fluvio in occasum, inquit Baudrandus ad rocem Valeriaceum.

u Id est, crucesignatis, qui peregrini passim vocabantur.

x Hinc vides, ne Ludovico quidem parcere Joinvillium, ubi eum existimavit minus consulse processisse. At excusari potest Sanctus, quod non ex avaritia prædam illam in manibus suis detinuerit, sed prudenti procerum consilio eam retinuerit ad usus bellicos, ut diutius prodesset indigentibus, quæ divisa mox fuisset absumpta, uti facile colligetur ex sequentibus.

y Diligenter quidem monebat Sanctus domesticos suos, ut ab impudicitia sibi carerent, studiose item in eorum ritam inquirebat, ac convictos peccati severe puniebat, ita ut sexdecim simul vel septemdecim ex familia sua ejecerit, teste Vita secunda num. 137. Memorabile item severitatis exemplum in equitem deprehensum in lupanari refertur ab hoc auctore num. 196. At humanæ non est diligentiae militum in otio degentium licentiam omnino comprimere.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

CAPUT V.

*Facta in castris prope Damiatam : adventus
comitis Pictaviensis : iter exercitus versus
Babyloniam : fictitii Saracenorum trans-
fugæ cæsi.*

Nunc ad caput materiæ redimus, atque ita progredimur. Postquam sic fueramus in illa urbe Damiatâ, soldanus cum agmine plane insigni exercitum nostrum aggressus est ex parte terræ. Et continuo Rex ejusque milites arma capiunt, seque præparant. Atque ad impediendum quo minus Turcæ in diversoria nostra, quæ in campo habebamus, irruerent; armatus Regem accessi, quem itidem armatum inveni, atque etiam omnes ejus equites circa ipsum equis bellicis insidentes. Et humiliter ipsum rogavi, ut mihi veniam concederet, qua milites mei et ego castris egredieremur, ad impetum in Saracenos faciendum. Verum, ut dominus Joannes de Bellomonte preces meas audivit, vehementer admodum exclamavit, Regisque nomine mihi præcepit, tantum mihi non sumerem audaciæ, ut diversorio meo exirem, donec id Rex mihi præciperet. Scire te oportet, cum Rege fuisse octo equites bonos et validos, qui frequenter cum cis mare, tum trans mare, præmium armorum habuerant, ac reportaverant, vocarique solebant equites fortes. Inter quos erant dominus Gaufridus de Sargines *a*, dominus Matthæus de Marby *b*, dominus Philippus de Nantuel *c*, dominus Ymbertus de Bello-joco Gallicæ militiæ præfectus, qui ibidem non aderant eo die, sed extra exercitum in campo erant, ac item balistariorum præfectus cum numerosa militum manu, ut excubarent, ne Turcæ ad castra nostra appropinquarent.

66 Porro dominus Gallerus d'Entrache *d* se armis accingi, darique sibi scutum et lanceam curavit, atque equum conscendit; deinde aperiri jussit tabernaculum suum, subditisque calcatribus equum in Turcas concitabat. Atque ubi discessit ex tentorio suo solus omnino, excepto uno cliente suo, cui nomen erat Castillon; equus eum in terram excutit extensum, fugitque equus armis obiectus ad inimicos nostros: quia pars major Saracenorum equas ascenderant, hac de causa equus versus eos accessit, ut ad equas curreret. Et accepi ab iis, qui se vidisse dicebant, quatuor Turcas ad dominum d'Entrache, humi jacentem, venisse, eundoque et redeundo juxta ipsum, validis eum clavarum *e* ictibus impetisse; tantoque in periculo erat, ut confestim mortem oppetisset, si militiæ Gallicæ præfectus cum multis, quos secum habebat, Regis militibus, ei non ivisset suppetias. Reductus autem fuit sub brachiis usque in tabernaculum suum, unde discesserat: et tantopere ingentibus, quos sustinuerat, clavarum ictibus erat saucius, ut loqui non posset amplius. Mox ad eum missi sunt medici multi, et chirurgi: et quoniam ipsis non videbatur esse in mortis periculo, venam ei in brachio aperiri jusserunt; quod infelicitè ei evenit.

Nam cum advesperasceret, dominus Aubertus *d* de...., rogavit me, ut eum viseremus; quia vir erat præclara fama ac fortitudine: quod perlibenter fecimus, eumque accessimus. Et cum ingrederemur ejus tentorium, armigerorum ejus unus obviam processit dicturus, suspenso gradu incederemus, ne eum de somno excitaremus. Id fecimus, et invenimus eum jacentem supra lodicem suam ex vellere vario *f*, cui erat involutus, taciteque ad faciem ejus accessimus, defunctumque reperimus. Quare nos et multi alii magno affecti fuimus dolore, quod virum tam fortem perdidissemus. Et quando Regi nuntiatum fuit, reposuit, se nequaquam ullos desiderare, qui non aliter sibi consentire, suisque parere mandatis vellent, quam fecerat ille dominus d'Entrache, eumque sua sibi culpa mortem peperisse.

67 Porro scito soldanum, pro singulis Christianorum capitibus, illorum latori dedisse byzantium aureum. Tum proditores illi Saraceni noctu castra nostra introibant, et ubi exercitus viros hinc inde dormientes inveniebant, eos capite truncabant. Evenit ut occiderent excubito-rem domini de Corcenay *g*, caputque auferrent, corpusque relinquerent tabule cuidam impositum. Et scire te oportet, eos quodam modo cognitum habuisse castrorum nostrorum, atque agminis institutum. Quippe legiones militum nostrorum singulae per centurias, aliæ post alias, assignata sibi vespera, castra in equis perlustrabant. Et Saraceni, qui consuetudinem illam noverant, postquam equestres excubiæ pertransierant, castra intrabant, multaque clauculum patrabant mala, ac homicidia. Ubi id Regi innotuit, ordinavit ut in posterum, qui equites agere solebant excubias, pedites eas agerent. Et castra nostra adeo in angustum contracta erant, ut coaretarent fortiter *h* propter densam excubitorum turbam, qui vias adeo connexas servabant, ut invicem se tangerent singuli, nullo relicto loco vacuo.

68 Et fuimus sic multo tempore Damiatæ. Non enim consultum videbatur Regi ultra procedere, donec ejus frater, Pictonum comes, ven- to Acconem abductus, ut ante dixi *i*, advenisset; quia cum ipso erant secundariæ clientelæ equites Galli *k*. Et ne equis suis castra invaderent Turcæ, castrorum septum amplis fossis *F* Rex jussit circumdari, supraque fossas ingens erat balistariorum, aliorumque militum numerus, qui noctu, ut dixi, excubabant. Transierat sancti Remigii festus dies, priusquam de comite Pictaviensi, ejusve militibus, quidquam inaudiretur; quod Regem, totumque exercitum male admodum habuit, ac contristavit. Timebatur enim, quia non veniebat, ne mortuus esset, vel in præsentis periculo constitutus *l*. Tum boni decani de Mara mihi subiit memoria, et retuli legato rationem et modum; quo pacto tribus supplicationibus, quas nobis persuaserat instituendas, in mari fuerimus liberati magno, cui expositi eramus, periculo, quemadmodum antea scripsi *m*. Consilium meum approbavit legatus, jussitque in castris promulgari tres supplicationes, ternis diebus Sabbati instituendas. Prima supplicatio in legati ædibus cepta est, processeruntque ad ecclesiam divæ Virginis in urbe Damiatâ: ecclesia autem erat in templo Mahometano Turcarum et Saracenorum, idque dedicari *n* jusserat legatus iste ad honorem Matris Dei, gloriosæ Virginis Mariæ; atque ita duobus Sabbatis fuit actum. Singulis vicibus ad con-

cionem

A cionem dicebat legatus : aderat ibidem Rex, alique magni domini, quibus legatus, audito sermone, largas impertiebatur indulgentias. Intra tertium Sabbathum bonus Pictonum comes cum militibus suis advenit. Et prorsus illi expedit, non venisse intra duorum primorum Sabbathorum tempus : tibi enim assevero, toto illo tempore sine intermissione in mari ante Damiam tantam fuisse tempestatem, ut facile 240 naves, tum majores, tum minores, contractæ omnino ac deperditæ fuerint, hominesque, qui illas custodiebant, submersi. Quapropter si tunc venisset comes Pictaviensis, magnum subiisset periculum, ne submergeretur, ac credo sic fuisse futurum, si Deus ei non succurrisset.

69 Postquam comes Pictaviensis, frater Regis, advenerat, magnum per totum exercitum excitatum fuit gaudium. Ac Rex jussit convocari propinquos suos proceres, aliosque consiliarios; quæsitique ex iis, qua via procedendum esset, Alexandriam versus, an versus Babyloniam. Petrus Britannicæ comes cum multis aliis baronibus censuit, Regi Alexandriam o eundum esse; quia ante urbem portus erat percommodus navibus cymbisque recipiendis ad commeatum agmini subministrandum. At huic sententiæ se opposuit comes Artesiæ, asseruitque se Alexandriam non iturum, priusquam Babyloniam p, quod totius regni Ægyptii erat caput, fuisset perventum; ac pro rationibus suis aiebat, ei, qui serpentem cupit perimere, caput ejus primum conterendum. Huic Rex adhæsit consilio, primamque deseruit sententiam.

70 Sub initium Adventus q profectus est Rex, totisque ejus exercitus, ex sententia comitis Artesiæ Babyloniam petiturus. Ac in itinere non procul a Damia fluvium invenimus, ex magno fluvio ortum; statutumque fuit, ut Rex ibidem subsisteret ad diem unum, quo interim dictus fluvius obturaretur, ut pateret transitus. Et res haud magno negotio peracta est r : obturatum enim fuit dictum flumen prope ostium magni fluminis, tali modo, ut aqua ab una aut altera parte non attolleretur, facilisque esset transitus. Quid egit soldanus? Misit ad Regem, existimans se id caute facere, quingentos ex equitibus suis, eorum, quos eligere potuit, optime equis instructos, qui Regi dicebant se venisse, ut ei, totique ejus agmini opem ferrent. Ad id tantum fiebat ut adventui nostro mora injiceretur. Die S. Nicolai Rex omnes in equos ascendere jussit, vetuitque sub pœna rebellionis, ne ullus suorum auderet in malum contingere aliquem ex Turcis illis Saracenis, quos soldanus miserat. Porro, cum Saraceni perciperent Regis exercitum ad iter fuisse motum, Regemque vetari jussisse, ne quis eos auderet contingere; magnis animis omnes in manipulum contracti ad Templarios, in prima acie constitutos, accesserunt : atque unus e Turcis istis clava sua percussit aliquem primæ aciei equitem, quem prostravit ad pedes equi fratris Raynaldi de Bichers, qui Templariis erat castrorum præfectus : quod cernens castrorum præfectus, exclamavit militibus suis : Eia pergit, socii; illos in Dei nomine invadite : hoc enim tolerare haud possum. Tunc equum suum calcaribus concitat, atque in Saracenos invehitur, totaque simul agminis centuria. Ac scito, equos Turcarum gravatos multum fuisse laboreque fractos, ac nostros recentes prorsus ac quiete refectos. Quod illis fuit infortunio : satis enim postmodum audiavi, ne vel unum eo-

rum evasisse, quo minus omnes cæsi fuerint, aut se in mare præcipitare, ac submergere coacti.

A. JOANNE
JOINVILLIO

ANNOTATA.

a Hujus sæpe deinceps fiet mentio, quem Ludovicus pro se reliquit in Syria, cum reversurus esset in Galliam.

b In editione Gallica legitur Mahom de Marby : sed monet Cangius pag. 65 legendum esse Mahieu de Marly.

c Gallice Nantuel in textu, rectius Nanteuil in notis laudati Cangii.

d d'Entrache in textu habetur. At intelligit Cangius Galterum d'Autreche filium Guidonis de Nanteuil domini d'Autreche, quem ex stirpe de Châtillon fuisse affirmat Chaizius pag. 797.

e De masses. Clavæ illæ militares usui quoque fuerunt Gallis, ut patebit in decursu. Earum formæ erant quidem variæ, sed omnes ingenti pondere constabant, quo in hostes librabantur. Consuli de iis potest Daniel in Historia militiæ Gallicæ lib. 6, cap. 4, pag. 434.

f De menu ver, id est, vair. Vide dicta in notis ad cap. 10 Vitæ secundæ.

g Familia nobilis est Campaniæ, ac satis nota, inquit Cangius pag. 66.

h Gallice nunc legitur : Qu'ilz estaingoyent froment, quod an editores intellexerint, me latet; certe non explicarunt. Non dubito, quin legendum sit forment, id est, fortiter pro froment, quod difficulter exponi posset, nec ad propositum conducit.

i Rursum hic vacillat senilis memoria : neque enim Alphonsus Pictonum comes inter illos erat, quos tempestate Acconem delatos dixit auctor num. 54; neque alibi id de eo narravit. Miror igitur Chaizium pag. 608 ex hoc loco narrare, Alphonsum vi rentorum Acconem dejectum, quod non modo incertum, sed parum verisimile apparet. Discessit autem Aquis-mortuis 25 Augusti, atque in Ægyptum pervenit 24 Octobris, seu die Dominico ante festum. . . Simonis et Judæ, ut loquitur Nangius citatus in Commentario num. 650.

k Gallice, L'arriere ban de France.

l Ratio timendi erat iter solito tardius : nam Rex anno præcedenti spatio unius nec integri mensis Aquis-mortuis in Cyprum pervenerat : Alphonsus vero duobus fere mensibus in itinere fuit. Verum si Acconem delatus fuisset, id mox Regi fuisset nuntiatum, et timor ille ante Alphonsi adventum cessasset.

m Consilium ab hoc decano in periculo datum vide num. 46, et notata ibidem.

n Imo jam ante B. Virgini sacrata fuerat hæc ecclesia : sed cum Saraceni impiis suis ritibus eam profanassent, Christianorum usui rursus conciliata est per legatum, ut diximus in Commentario num. 643, et alibi.

o Sita est Alexandria ad mare Mediterraneum, fere ut Damia, sed multum ab illa remota, et Libyæ vicina. Caput olim fuit Ægypti, sed Babylonia seu Cayro crescente, paulatim illa decrevit, et sola mercatura se utcumque sustentat. Statum præsentem Alexandriæ eleganter describit laudatus ante P. Sicardus in Commentariis de missionibus Societatis Jesu in Oriente tom. 7 a pag. 140.

p De Babylonia seu Cayro, quæ nunc in unam urbem coaluerunt, egimus in Commentario

A. JOANNE
JOINVILLIO.

num. 651 : *latius mox dictus Sicardus a pag. 427.*

q Rex ipse, *Bellovacensis, et Nangius in Commentario num. 653 assignant 20 Novembris. Vide dicta ibidem.*

r Regem huic operi etiam manum admovisse, habemus ex *Vita secunda num. 421.*

CAPUT VI.

Nili descriptio, aliorumque ad Ægyptum spectantium : agger per ostium Tanicum frustra jaci cæptus : quædam cum Turcis ac Saracenis Christianorum certamina.

Oportet hoc loco agere de flumine, quod Ægypti regionem intersecat, atque ex paradiso terrestri oritur *a* : necesse est enim hæc cognoscat, qui materiam meam cupit intelligere. Fluvius hic plusquam omnes alii fluvii est varius. Nam quanto in fluvium amplum plures feruntur amnes minores, aquarumque major copia, tanto in locis quibusdam fluvius se magis dispergit in rivulos minores. At hic fluvius eodem semper tenore labitur *b*, et ubi est in Ægypto, de se ipse brachia sua hinc inde immittit in regionem Ægypti *c*. Et cum appropinquat tempus, circa festum sancti Remigii *d*, septem ab eo Rami *e* in fluvios dilatantur, qui terras planas inundant. Ac deinde, regressis aquis, regionis agricolæ veniunt, post cursum aquæ, agros culturi aratris sine rotis : seruntque ibidem triticum, hordeum, oryzam, cuminum, et tam belle omnia crescunt *f*, ut nescires, quid emendares. Latet unde illud oriatur incrementum *g* nisi a Dei gratia. Et si illud non esset, nullæ crescerent fruges in terra Ægypti, propter ingentes calores, qui ibidem dominantur : quia propinqui sunt soli orienti *h*, ibique fere non pluit, nec nisi post intervalla diuturna *i*.

C 72 Flumen hoc plane turbidum est, propter turbationem inductam ab incolis aliisque sub vesperam, ut aquas ad bibendum hauriant. Nec nisi quatuor amygdala, aut fabas quatuor, aquæ isti, quam ibidem hauriunt, imponunt *k* : et postridie tam bona est ad bibendum, ut mireris. Quando fluvius hic Ægyptum ingreditur, adsunt homines valde experti et consueti, quales dicas piscatores fluminum hujusce regionis, qui vespertino tempore retia sua in flumen, ac rivos dimittunt, ac mane frequenter inveniunt, et capiunt aromata, quæ in illius regionis partibus citerioribus magno satis venduntur pretio, et per pondus : qualia sunt cinnamomum, zingiber, rhabarbarum, coriophilla, lignum aloes, multaque bona. Aiunt incolæ illa venire ex paradiso terrestri, ventoque decuti ex felicibus arboribus, in paradiso terrestri sitis *l* : quemadmodum ventus in sylvis hujusce regionis ligna arida dejecit : quodque fluvio isti illabitur, undis abducitur, mercatoresque id colligunt, ac nobis vendunt pondere.

73 Narrabant in provincia Babylonis, soldanum, unde oriretur hic fluvius, sæpe intelligere conatum esse per homines expertos, qui

adverso flumine hunc amnem ascendebant, secumque ad victum ferebant panem, quem his-coctum dicimus, quia nihil invenissent. Nuntiarunt ei quadem vice ministri sui, se adverso fluxu hunc fluvium navigasse tanto spatio, ut venerint ad ingentem collem pretiosis anaglyphis insignem, in quam rupem tumulumque nullus patebat ascensus; deque sublimi hoc colle fluvius dilabebatur *m*. Et ipsis apparebat, in montis vertice arbores esse magna abundantia : ac dicebant se supra hunc cumulum *n* vidisse diversarum ferarum copiam ingentem, specieque valde mirabili; puta leones, serpentes, elephantos, aliaque animalia, quæ ipsos intuitura accedebant supra ripam aquæ, mox ut eos cernebant adverso flumine ascendentes. Et continuo soldani ministri redierunt, neque ausi sunt præterire, ulteriusve progredi.

74 Itaque, ut prosequamur materiam nostram, dicimus fluvium istum per Ægyptum labi, immittereque ramos suos in terram planam, ut jam dixi. Unus itaque ex ejus ramis labitur Damiatam, alter Alexandriam, alius Thanim *o*, et alius Rexi *p*. Ad istum ramum, qui Rexi delabatur, tetendit Rex Franciæ cum toto suo exercitu, castraque metatus est inter flumen Damiatæ, flumenque Rexi. Et reperimus omnes soldani vires supra ripam fluvii de Rexi locatas a parte nobis opposita, ut nos arceret, custodiretque transitum : quod ipsis factu admodum erat facile : nullus enim nostrum transire potuisset, nisi se natatui commisisset, neque ullus erat transitus. Rex secum inivit consilium, ut juberet jaci aggerem trans fluvium, ad transeundum ad Saracenos. Et ad custodiendum eos, qui dictum jacerent aggerem, construi jussit duas turres ligneas *q*, quas vocamus catos castellatos *r*. Nam duo castella erant ante catos, ac pone duæ domus, ad ictus excipiendos, quos Saraceni intorquebant ex machinis, quas sexdecim habebant plane rectas, quibus exsequebantur mirabilia. Rex machinas fieri jussit octodecim, quarum artifex, inventor, et auctor, quidam fuit, dictus Josselinus de Courvant : atque ex illis machinis hostes alii alios impetebant. Regis frater de die in catis excubabat, et nos equites excubabamus de nocte. Septimana ante Natalem Domini cati castellati fuere perfecti : et deinde agger jaci cæptus. At quantum construebatur, tantum destruebant ex parte sua Saraceni. Quippe ex parte sua alte terram excavabant, atque ut aqua recedebat propter aggerem, qui fiebat ex parte nostra, fossæ Saracenorum implebantur aqua : et fiebat, ut totum, quod per tres hebdomadas, aut mensem proficiebamus, ipsi destruerent uno aut duobus diebus; insuper viros, qui terram jaciendæ moli portabant *s*, sagittarum ictibus reddebant inutiles.

75 Turcæ, ubi eorum soldanus mortem optulit ex morbo, quo ante Haman correptus fuit, ducem elegerunt Saracenum, Seecedunum nomine, filium Seie : quem ducem imperator Fredericus *u* creaverat equitem. Et mox Seecedunus iste partem suorum dimisit, Damiatam versus flumen transitoriam, ad oppidum modicum nomine Sourmesacum, ad ripam rivi de Rexi situm, cœperuntque ab illa parte turmas nostras invadere. Ac ipso Natalis Domini die, quum essem in prandio cum socio meo Petro d'Avalo, nostrisque omnibus, Saraceni ingressi sunt castra nostra, multosque exercitus pauperes, qui in campum diverterant, occiderunt. Et con-

festum

A festim equos ascendimus, ut iis iremus obviam; quod necesse admodum erat hospiti nostro domino Perrou, qui extra castra in campo erat: nam antequam ibidem eramus, jam Saraceni eum ceperant, captivosque abducebant ipsum et fratrem ejus dominum de Val. Tum equos calcaribus concitavimus, atque in Saracenos inveci sumus, duosque hos bonos equites, multis ictibus jam humi dejectos, recepimus, atque ad castra reduximus. Templarii, qui clamorem audire poterant, bene atque audacter postremam aciem composuerunt. Magnis etiam animis Turcae nos ex illa parte invadebant, nosque impugnabant fortiter et constanter, donec castra nostra fossis conclusa fuerint versus Damiatam, ab illuc currente flumine usque ad flumen Rexi.

76 Scedunus iste Turcarum dux, de quo ante locutus sum, omnium Paganorum validissimus reputabatur ac fortissimus. In vexillis suis gestabat scutum gentilitium imperatoris, qui eum creaverat equitem. Vexillum ejus oblique sectum erat, in cuius taniarum altera habebat idem scutum cum soldano Alapiæ: in altera tania ab una parte erat tessera soldani Babyloniae. Nomen ejus erat Scedunus, ut dixi, Seic filius, quod, ipsorum lingua interpretatum, idem est ac filius senis. Nomen ejus apud eos magni fiebat: nam populi illi, ut dicitur, majori honore prosequuntur ætate provecos et senes, illos nempe, qui famam suam in juventute ab omni labe servaverunt integram. Dux iste, ut per speculatores suos Regi nuntiatum fuit, jactabat, se intra diem sancti Sebastiani proximum in Regis tentorio cibos sumpturum.

77 Et postquam hoc Regi innotuit, dixit, se satis advigilaturum, ut ne id fieret. Ac tum castra sua conclusit, mandataque militibus fuere data. Itaque comiti Artesiæ ejus fratri commissa fuit custodia turrium ligneorum, ac machinarum: Rex, ac comes Andegavensis, qui postea fuit rex Sicilia, susceperunt custodiendum exercitum ad partem Babyloniae oppositam; ac comes Pictaviensis, et ego Campaniæ senescallus servavimus latus castrorum Damiatam versus. Porro accidit paullo post, ut prædictus ille Turcarum dux transire jussisset copias suas ad insulam, fluvio Damiatæ, fluvioque Rexi interpositam, ubi exercitus noster erat castra-metatus: ac legiones suas ordinari jussit ab uno flumine usque ad flumen alterum. Comes Andegavensis, qui debebat ad partem illam, dictos Turcas invasit, ac multos eorum cecidit, atque adeo ut eos fugere cogeret: multique eorum submersi sunt in utroque fluvio memorato. Attamen magna eorum pars permansit, in quos non audebamus incursare propter varias, quas habebant, machinas; quibus multa nobis inferebant incommoda per ea, quæ ex iis in nos ejaculabantur. Quando memoratus comes Andegavensis Turcas aggressus est, comes Guido Forensis, qui illi erat socius, in illo incursu equo pertransiit cum equitibus suis aciem Turcarum, ulteriusque progressus est ad aliam Saracenorum manum, ac ibidem patravit mirabilia. Attamen humi prostratus est, crusque illi contractum; et duo ex ejus equitibus ad castra eum sub brachiis reducerunt. Et scito, non nisi labore maximo ex illo confictu retrahi potuisse comitem Andegavensem, ubi sæpe in magno fuit periculo: ac postmodum multam ab illo prælio laudem consecutus est. In comitem Pictaviensem, et in me aliam non modica dictorum Turcarum manus excur-

rit: at certus esto, illos optime fuisse exceptos, A. JOANNE JOINVILLE. parique modo tractatos: ac omnino iis necesse fuit, ut ad salutem suam, viam, qua venerant, invenirent: multique ex iis fuere cæsi; et inco-lumes in castra reversi sumus ad excubias nostras sine ulla fere nostrorum jactura.

ANNOTATA.

a Nilum dicit, quem Gehon esse unum ex fluviis quatuor, qui Gen. 2 dicuntur oriri ex paradiso terrestri, existimarunt non pauci. At id hodiedum passim refutant interpretes. Videri potest Calmetus, alique in caput 2 Geneseos.

b Sicardus noster, qui, ut ipse testatur pag. 28 laudati Opusculi, Nilum ascendit usque ad cataractas, quibus Ægyptus a Nubia secer-nitur, et diligenter observavit omnia, Nilum describens pag. 114, ita habet: Non nisi uno currit alveo a fonte usque ad quinque leucas infra Cayrum: delabitur ex Abyssinia, secatur regna Fangi, alias Sennar; et Dongola, totam Nubiam et Ægyptum. Verum infra Cayrum in duos dividitur ramos, quorum alter Damiatam labitur, alter Rosetum*, atque ita format insulam Delta, quæ hodiedum minor est, quam olim fuit.

* Baschit Turcis. E

c Alii fluvii majores in cursu suo augentur, propter accedentes aquas, quas perpetuo in alveo suo recipiunt. Contra Nilus in sola Ægypto diffunditur per canales plusquam octoginta majores, et minores plurimos, qui omnes fere in mare Mediterraneum exeunt.

d Id est, circa Kalendas Octobris. Imo jam paullo citius: nam, teste Sicardo pag. 118, crescit tribus mensibus a 22 Junii usque ad 22 Septembris, cum incipit decrescere, ac tribus item mensibus decrescit.

e Septem famosa Nili ostia intelligit auctor. At non modo hæc ostia, sed canales quoque memorati implentur ad menses tres quatuorve, teste rursum Sicardo pag. 115.

f Fecunditatem Ægypti etiam antiqui celebrarunt, eamque confirmat Sicardus pag. 102.

g De Nili incremento loquitur. Audi itaque Sicardum pag. 114: Annum ejus incrementum, quo redundat, atque Ægyptum fecundat, unice pendet a pluvia, quæ decedit constanter in Æthiopia a solstitio æstatis usque ad æquinoctium autumnale. Nilus magis minusve redundat pro majori aut minori istius pluviae abundantia. Id jam innotuerat tempore Plinii, qui lib. 5, cap. 9 eandem rationem recenset, licet fabulosas alias adjungat.

h Potius dixisset lineæ æquinoctiali: nam pars Ægypti meridionalis, ubi Nubiam attingit, sub tropico Canceri notatur in mappis geographicis, adeoque ab Equatore seu lineæ æquinoctiali tantum distat gradibus 23, et zonam torridam tangit, quam æstu inhabitabilem putabant veteres. Attamen pars Ægypti borealis, ubi et urbes præcipuæ, tanto longius ab æquatore remota est, quanta ejusdem regni est longitudo, quam 212 leucarum esse ait Sicardus pag. 92.

i Laudatus auctor pag. 117 Ægyptum esse dicit, sub climate ardenti, sub cælo sine nubibus et pluvia.

k Rursum Sicardus pag. 109, assentitur, aquam Ægypti minus bonam esse: et tom. 2, pag. 14 methodum purgandi illam aquam allegat non absimilem.

l Hæc de paradiso Saracenorum fabulis an-numera.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

numera, quæ auctor narrat prout audit. Potuerunt illa decidere ex arboribus juxta Nilum positis.

m Collis hic Nili Cataractes est Ægypti et Nubiæ limes, quem Strabo in Geographia lib. 47, pag. 817 sic describit: Catarractes est ad medium fere flumen petrosus quoddam supercilium in superiore parte planum, ut flumen recipere possit: desinens vero in præcipitium, per quod aqua dejicitur, utrumque secus terram alveus, est, quo facile sursum navigari possit. Septem hujusmodi cataractas in Nilo occurrere ait Sicardus pag. 121, quorum hic Ægypto proximus, ac Ægyptiæ navigationis terminus. Addit, temerarium fore, si quis tentaret cymbam per latus cataractæ traducere, in quo Straboni est contrarius.

n An hæc in summitate cataractæ riderint nautæ, non definit. Potuerunt multa hujusmodi in via cernere, ut ex Strabone litterisque Sicardi manifestum est, quæ confuso rerum ordine ad cataracten fuerint relata.

o Mendose legitur Tunis in editione Gallica, ut jam advertit Cangius pag. 67: neque enim Tunetum delabitur ullum ex Nili ostiis, at unum delabitur Tanim, quæ Straboni pag. 802 Πόλις μεγάλη magna urbs, ostiumque ab urbe Taniticum, aut, ut Græce etiam legitur, Tanicum.

p Rosetum intelligit, Turcis Raschit, Tyrio Ressith, de quo jam egimus. Cernis non nisi quatuor Nili ostia referri, cum septem agnovissent antiqui, imo et plura alii. Sicardus sæpe laudatus pag. 122 septem revera superesse testatur, eaque assignat; rerum addit pag. 123 eorum aliqua nec perpetuo fluere, nec tanta aquarum abundantia, quanta solebant. Hinc factum est, ut nec Tyrius plura invenire potuerit quam quatuor, sicut fatetur lib. 49, num. 22. At missis reliquis, notandum præterea occurrit, Regem cum exercitu non processisse inter ostium Roseti et Damiatæ, sed inter ostium Tanicum et Damiatæ, atque omnia, quæ rocum confusione auctor narrat de fluvio Reri, intelligenda esse de ostio seu flumine Tanico, quod Syriæ ex quatuor relatis ostiis maxime vicinum erat, teste Tyrio citato, qui urbem Tanim, quam præterfluebat, Tanim nominat. Correctio hæc certa est, et probata in Commentario § 51.

q Multa de his machinis notavit Cangius pag. 67, quæ consuli possunt: nam nobis non licet his tamdiu immorari. Pauca igitur accipe compendio. Turres illæ ligneæ, (belfrois Galli, indeque Latini belfragia vocabant, tours ambuloires deinde nominavit Daniel in Historia militiæ Franciæ lib. 7, cap. 3) usui præcipue erant ad urbes expugnandas: rotis enim insistent, quibus movebantur de loco in locum, multisque distinctæ contignationibus, supra muros urbium in summam altitudinem assurgebant, adeo ut milites iis insistentes supra hostes eminerent, eosque muris depellerent. At non hujusmodi tantum erant Ludovici machinæ, sed aliæ his erant conjunctæ, quas nunc breviter explicabo.

r Calus, vel cattus, ut vocabant, (le chat) machina erat in formam porticus tectæ composita, qua tegebantur, qui muros hostiles conabantur suffodere, ut adductis exemplis probat Cangius pag. 68 et seqq. Has porticus, seu catos, domus vocat auctor noster, ad ictus excipiendos, id est, quibus operarii contra tela Saracenorum

se tegerent. Turres vero castella nominat, quæ D
ralebant ad hostes sagittis impetendum, atque a fluminis ripa submorendum. Utraque ergo machina duplex erat, et pars utraque ad tegendos operarios conducebat.

s Eos videlicet, qui ante memoratas porticus necessario debebant prodire, nam alii illis tegebantur.

t Hoc nomen hic esse corruptum dirimus in Commentario num. 654, quem de hoc duce ejusque nomine lector potest consulere, uti et de morte soldani.

u Potuit hunc Fredericus II equitem creare post inducias cum Saracenis initas anno 1229.

x De Ferrois legitur quidem in editionibus Gallicis, sed monet Cangius pag. 70 potius legendum esse Forois, quod testatur alibi legi pro Forest: atque ita etiam comes Forensis vocatur a Sanuto lib. 3, part. II, cap. 45, ubi inter cruce-signatos anni 1239 numeratur comes de Forois et de Nevers ratione uxoris. Hujus autem comitis Forensis, qui Guido erat IV, filius hic memoratur Guido V, qui patri defuncto in comitatum Forensensem successerat, de quo plura dabit Chesnius in Historia Burgundiæ lib. 3, cap. 75. Ceterum Forensis provincia (le Forez) in Gallia juxta Ligerim flumen extenditur.

CAPUT VII.

Machinæ Saracenorum variæ: ignis Græcus, quo Christianorum machinas conantur comburere: pietas Regis et aliorum in hoc periculo: Saraceni Christianorum turres ligneas igne Græco absumunt.

Vespera quadam evenit, ut Turcæ adveh-
erent machinam, quam Petrariam a nomi-
nabant, machinam ad mala inferenda terribilem;
eamque statuerunt e regione catorum castellato-
rum, quos dominus Galterus de Corel et ego
custodiebamus de nocte. Qua machina in nos
jaciebant magna copia ignem Græcum, quod
erat eorum, quæ unquam vidi, negotium maxi-
me horrendum. Ubi bonus eques, dominus Gal-
terus, socius meus, hunc ignem vidit, exclama-
mat, ac nobis insit: Domini, perditum sumus
in perpetuum sine ullo remedio: nam si crement
catos castellatos nostros, cremati sumus et com-
busti: ac si excubias nostras deserimus, dele-
cus incurrimus. Quapropter concludo, nemi-
nem esse, qui ab hoc periculo nos possit custodire,
nisi Deum, laudandum creatorem nostrum.
Quapropter vobis omnibus suadeo, ut omni-
bus et singulis vicibus, quibus ignem Græ-
cum in nos jacent, unusquisque nostrum in cu-
bitos se, ac genua prosternat: imploremusque
misericordiam Dei, qui omnia potest. Et simulac
prima vice ignem jaciebant Turcæ, nos pro-
stravimus in cubitos, et genua, quemadmodum
vir probus nos docuerat: et ignis prima hac
vice lapsus est inter duos nostros catos castellatos
in locum anteriorem, quem fecerant nostri ad
fluvium obturandum: et confestim ignis extin-
ctus

Saraceni po-
nunt ignem
Græcum.

a

F

A ctus est per virum, quem ad hoc faciendum habebamus idoneum.

79 Modus ignis Græci *b* is erat, ut adveniret a parte anteriori dolii amplitudine, longitudo caudæ facile erat mediæ arundinis quatuor palmarum *c*. Tantum adveniens excitabat strepitum, ut tonitru videretur cælo lapsum: mihi quæ apparebat instar magni draconis per aera volantis. Tantum quoque emittebat fulgorem, ut in castris nostris tam lucidum esset, acsi dies fuisset, tanta ignis erat flamma. Ter hac nocte in nos coniecerunt dictum ignem Græcum ex memorata petraria, ac quater ex balista turre instructa *d*. Et quoties bonus Rex noster, sanctus Ludovicus audiebat, ignem istum ita in nos immittere, se humi prosternebat, faciemque cum manibus in cælum levabat, clamansque alta voce ad Dominum nostrum, multis cum lacrymis dicebat: Optime Domine Deus, Jesu Christe, me, meosque omnes conserva. Atque ego quidem credo pias illius preces, et orationes valde nobis fuisse necessarias. Præterea, quoties ignis ante nos ceciderat, unum e cubiculariis suis ad nos mittebat, ut intelligeret, quo essemus in statu, atque utrum ignis nos affecisset incommodo. Una e vicibus, quibus Turcæ ignem jecerunt, cecidit ad latus cati castellati, quem milites domini Corcenay servabant, ac percussit ripam fluvii, quæ erat ibidem ante, rectaque ad eos progrediebatur, omnino flagrans. Atque eorum mox currentem ad me istius centuriæ equitem aliquem, qui accedebat clamans: Adjuva nos, domine, alioqui omnes sumus combusti. Ecce enim quasi ingentem sapem ignis Græci, quem Saraceni in nos iniecerunt, recta accedentem ad castrum nostrum. Repente illuc cucurrimus, quod illis erat necessarium: nam quemadmodum dicebat eques, ita res se habebat: ignemque exstinximus magno labore et difficultate: Saraceni enim ex parte opposita trans flumen nos sagittis impetebant et jaculis, quibus omnes eramus pleni.

80 Comes Andegavensis Regis frater custodiebat de die catos castellatos, ac balistis sagittas immittebat in Saracenorum castra. Ceterum Rex ordinaverat, ut, postquam comes Andegavensis frater suus interdiu ibidem excubaverat, ego et socii mei id faceremus noctu: quod maximo nobis erat labori, curæque maximæ: nam Turcæ cellas nostras muniminaque *e* jam rupebant atque contriverant. Accidit, ut proditores isti Turcæ de die ante munimina nostra adduxerint petrariam suam; cum excubias ageret memoratus Andium comes. Porro in unum collegerant omnes machinas suas, quibus ignem Græcum in aggerem fluvii jaciebant, e regione cellarumstrarum ac munimentorum: unde factum est, ut nullus auderet se sistere aut ostendere. Tum duo cati castellati nostri momento temporis consumpti fuere et combusti. Qua de causa dictus Andium comes, cui illo die erant custodiendi, sensu fere privatus est, seque igni injicere volebat, ut exstingueret. Et tum equites mei atque ego Deum laudavimus: nam si usque ad noctem expectassent, omnes nos cremati fuissimus atque combusti *f*.

81 Rex, his perspectis, postulavit a proceribus suis, ut singuli pro parte sua ex navibus, quas habebant in mari, lignum fissile quam possent plurimum darent, modumque id invenienti exquirerent. Quippe lignum ibidem non erat idoneum: atque hac ratione rem ipsis Rex pro-

posuit. Unusquisque igitur ei dedit quod potuit. Et antequam catus castellatus fuit absolutus, et perfectus, lignum fissile, quod ei fuit impensum, aestimatum fuit decem millibus librarum, et ultra. Ex quo potes cognoscere, multa hinc navigia fuisse perditâ, nosque tunc fuisse in magnis angustiis. Cato fabricato et perfecto, noluit Rex ut erigeretur et statueretur ante diem, quo comes Andegavensis frater suus obire debebat excubias. Ac præcepit ipso eodem loco erigeretur, ubi duo alii fuerant combusti: atque hoc agebat, ut dicti fratris sui honorem restauraret; cujus in excubiis duo alii cati castellati fuerant combusti: et sicut Rex voluit, ita factum est. Quod videntes Saraceni, omnes machinas suas, quas sexdecim habebant, attraxerunt; eoque pacto conjunxerunt, ut omnes catum castellatum nostrum de novo factum impeterent. Et quando perspexerunt, milites nostros timere eo ire, atque ad catum accedere propter lapides, quos ejaculabantur, direxerunt petrariam recta ad catum castellatum, eumque iterum Græco igne combusserunt: ac secundo magnum nobis exhibuit favorem Dominus noster, equitibus meis, et mihi. Quippe si expectassent ad noctem usque sequentem, qua statio nobis peragenda erat, cremati fuissimus et combusti, ut similiter ante dixeram.

82 Quod Rex perspiciebat cum omnibus suis, vehementer turbatus est, omnesque proceres suos advocavit, ut consilium darent, quid sibi esset agendum. Consilio juncti intellexerunt fieri non posse, ut moles jaceretur, qua ad Turcas et Saracenos pateret transitus: nam nostri non poterant tantum proficere ab una parte, quantum illi disrumpebant a parte altera. Tum dominus Humbertus de Bello-joco Franciæ militiæ præfectus Regi dixit, hominem quemdam Beduinum *g* ad se venisse, sibi quæ dixisset: quod, si ipsi vellet dare quingentos byzantios *h* aureos, vadum ostenderet commodum, quo equites facile transire possent. Ad quod Rex respondit se perquam libenter in hoc consentire, modo ille vere promissa præstaret ex parte sua. Et noluit homo ille vadum ostendere, priusquam haberet pecuniam sibi promissam.

ANNOTATA.

a Petraria (perriere) machina est ad lapides majores jaciendos destinata. Verum et alia ejaculabantur Saraceni.

b De igne Græco fuse disputat Cangius cum hic pag. 71. tum in observationibus ad Historiam Villehardouini pag. 306. quæ videri possunt. Pauca nos dicemus ad elucidandam Historiam necessaria. Inventus fuit ignis Græcus seculo 7 sub imperio Constantini Pogonati per Callinicum Heliopolitanum, ut scribit Theophanes in Chronologia pag. 295, alique apud Cangium citati. Diu sibi secretum hoc servarunt Græci, usque sunt maxime ad naves hostiles comburendas, unde ignis Græcus, ac marinus quoque apud Theophanem vocabatur. Anna Comnena lib. 13 Alexiados pag. 383 docet, ignis Græci materiam componi ex gummi, quod stillicat ex pinu similibusque arboribus, cum sulphure in unum contrito. Apud Procopium lib. 4 de bello Gothico pag. 594 bitumen additur et naphtha. Chaizius pag. 621 suspicatur, ignem artificialem, quo utebantur Saraceni, diversum fuisse ab igne Græcorum, licet eodem nomi-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

E

vadum in
flumine re-
pertum.

g

h

F

nomi-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

nomine vocaretur; ignemque Saracenorum conflatum fuisse ex naphtha seu gummi liquidissimo, ejus circa Ecbatana Mediæ erat copia. Vitriacus in Historia Hierosolymitana cap. 84 ad propositum nostrum hæc memorat: Est fons quidam in partibus Orientis, ex ejus aquis ignis Græcus efficitur quibusdam aliis admixtis; . . . prædicti autem fontis aquas magno pretio comparant Saraceni. Eadem fortasse hæc aqua cum liquidissimo gummi, quod ex Ms. suo profert Chai-zius: ex quo verisimile fit, ignem hunc Saraceno-Græcum, propter adjunctum hunc liquorem antiquiori Græcorum fuisse vehementiorem. Porro ignis ille aqua potius alebatur quam exstinguebatur: qua vero arte superari posset, tradit laudatus Vitriacus: Qui, inquit, (ignis) postquam vehementer fuerit accensus, vix aut nunquam potest extinguï, nisi aceto, et hominum urina, et sabulo. Jaculabantur hunc ignem cominus per tubas æreas, eminus vero per machinâs, ut videre est apud Cangium.

c Gallice, Et de longueur la queue en duroit bien comme d'une demye canne de quatre pans. B Quæ verba non omnino clara sunt: at secutus sum sensum illorum magis obvium.

d Gallice l'arbeleste à tour, Cangius in Glossario ad voces balista et tornus multa collegit ad machinam hanc exponendam; neque tamen exprimit, qualis fuerit. Scriptores Latini istius temporis alii vocabant balistam à tour, alii de torno, alii ad tor. Ex Summo lib. 2, part. 4, cap. 8 colligitur, genus balistarum fuisse a communibus balistis distinctum, aut machinam potius, ex qua grandioribus balistis in hostes jaculabantur: nam, postquam singulis balistariis duas attribuerat balistas, quibus eos volebat instructos, addit utile fore, si in naves Christianorum insuper balistæ grossæ a turno cum suis muniminibus portarentur. Hinc conjicio, machinam fuisse non dissimilem petrariæ, sed turri seu mole minori constitisse. Videri quoque potest Cangius ad vocem tortirella, quæ eadem cum hac balista videtur machina.

e Gallice nos tandeis et gardes, at legendum potius laudies cum editione Pictariensi vult Cangius pag. 72. Quidquid sit de lectione, significatur cellæ illæ in machina Christianorum, quibus se contra hostes tutabantur illius propugnatores. C

f Non erat inanis ille timor: nam Procopius lib. 4 de bello Gothico cap. xi refert, in simili turre lignea, per ignem Græcum incensa, deflagrasse Persas, quotquot erant in turre.

g De Beduinis agit cap. 10, ubi illorum mores exponuntur.

h Byzantius moneta est Constantinopoli primum cusa, a cujus antiquo nomine Byzantio nomen traxit, ut probat Cangius in Glossario: de ejus valore, qui pro tempore varius fuit, disputat Menagius in Dictionario etymologico ad vocem besant.

CAPUT VIII.

Vado invento Christiani flumen transmittunt: pugna apud Massoram: comes Artesiæ alique numero Saracenorum oppressi, et cæsi: varia Joinvillii fortuna: Regis cum agmine suo adventus, et consilium.

Constitutum fuit a Rege, ut dux Burgundiæ, ac regionis transmarinæ magnates, qui cum eo consentiebant, castrorum excubias agerent contra metum Saracenorum; atque ut ipse, tresque ejus fratres, qui erant Comes Pictaviensis, comes Artesiæ, et comes Andegavensis, postea Siciliæ rex, sicut ante dixi, cum copiis suis equestribus inspecturi irent, ac tentaturi vadum, a Beduico sibi ostendendum. Et tempus statutum fuit ac assignatum die ante quadragenarium junium postrema. Atque ut illa dies adfuit, equos conscendimus, et appropinquavimus ad vadum istius Beduini, omnes ad pugnam instructi. Inter equitandum, aliqui ad ripam fluvii accedebant, cumque solum ibidem esset fluxum et humidum, ipsi equique ipsorum in fluvium labebantur, ac submergebantur. Rex, id advertens, aliis ostendit, ut sibi caverent ab eo lapsu. Et inter alios cecidit, aquisque suffocatus fuit dominus Joannes Aurelianensis a eques validus, qui vexillum in agmine gestabat. Et ubi ad vadum pervenimus, vidimus ab altera fluvii parte trecentos facile Saracenos omnes equites, qui transitum istum custodiebant. Tum fluvium ingressi sumus, ac equi nostri invenerunt vadum satis commodum, solumque firmum; et adverso flumine progressi sumus, per ripam ad transitum facilem, adeo ut Dei benignitate omnes sine periculo fuimus transgressi. Atque ubi Saraceni intuiti sunt nos eo transire modo, magna præcipientia fugam arripuerunt. F

84 Ante discessum Rex statuerat, ut Templarii ducerent agmen primum, ac comes Artesiæ frater suus aciem secundam dirigeret. Verum simulac comes Artesiæ fluvium transiverat, omnesque ejus milites, videruntque Saracenos a se fugere, equis subdunt calcaria, incipiuntque in Saracenos excurrere. Illi ergo, qui primam ducebant aciem, indignati sunt adversus Artesiæ comitem, quia illis non audebat respondere metu domini Foucqualdi dou Melle, qui frænum ipsius equi tenebat: quique dominus Foucqualdus nihil eorum percipiebat, quæ Templarii dicebant Artesiæ comiti, quia surdaster erat: et clamabat dominus Foucqualdus alta voce: Agile, ad eos; agile, ad eos. Cum hoc intuerentur Templarii, putabant sibi dedecori fore et infamiæ, si comitem Artesiæ præcedere sinerent. Tum omnes uno consensu, quantum potuere, equos calcaribus concitarunt, secutique sunt Saracenos, ante ipsos fugientes, per urbem Massoram omnino usque ad campum Babyloniam versus b. Quando reverti volebant, Turcæ per plateas, quæ angustæ erant, ipsos impetebant vi ingenti arcuum

Christiani
venerunt
flumen tropi-
ceret ingre-
fugientes
Saraceni.

E

a

F

quos comes
Artesiæ com-
suis ac Tem-
plariis im-
denter stu-
tus, cum
multa acci-
ditur:

b

A arcum ac tormentorum. Occisus ibi fuit comes Artesiæ, et dominus de Cociaco c *, nomine Radulphus, atque alii equites usque ad trecentos : ac Templarii, quemadmodum magnus magister mihi dixit, desideraverunt viros omnino ducentos octoginta armatos et equites.

85 Ego cum equitibus meis, armatisque ad sinistram vidi magnam Turcarum turmam, armis capiendis adhuc occupatam d; et mox eos invasimus. Et ut eos fugabamus per castra sua vidi Saracenum magnum, qui equum conscendebat, frænum equi ipsius tenente alio ejus equite : ac dum manum ephippio equi sui admovebat Saracenus, ut ascenderet, gladio meo eum pupugi subter axillam, quantum immergere potui, peremique uno ictu plane exanimatum. Quando eques illius vidit dominum suum occisum, deserit herum et equum, meque observat in regressu, et accedens gladio suo ictum mihi tam validum impingit inter humeros, ut supra collum equi mei me incurvaret, tenuitque me ita pressum, ut gladium, quo accinctus eram, educere non valerem : sed alius, quem ad ephippium equi mei habebam, educendus fuit gladius; quo mihi opus erat quam maxime. Et cum vidit dexteram mihi gladio instructam, gladium suum, quem apprehenderam, ad se retraxit, seque a me subduxit.

86 Porro factum, ut cum equitibus meis essem extra castra Saracenorum, atque hinc inde vidimus sex facile eorum millia, qui ad campum iverant, ac tentoria sua reliquerant : atque ubi percepissent nos seorsim esse, magno impetu in nos sunt investiti; ac ibi occiderunt dominum Hugonem de Trichatel toparcham d'Esconflans e, qui cohortis nostræ ferebat vexillum; ac pariter ceperunt dominum Radulphum de Wanon ex dicta cohorte nostra, quem humi dejecerant. Et, ut eum abducebant, equites mei atque ego eum cognovimus, et audacter ivimus eum liberaturi, eorumque manibus erepturi. Redeuntem me ex hoc conflictu Turcæ tantis ictibus impetierunt, ut equus meus genua in terram dimitteret præ ingenti, quod sentiebat, pondere, dejeceruntque me trans aures equi mei f. At mox me restitui, scuto ad collum appenso, dextera gladium protendens. Et accessit ad me dominus Erardus C d'Esmeray, quem Deus absolvat; quem pari modo in terram dejecerant. Nos recepinus ipse et ego juxta domum quamdam, quæ ibi prope fuerat destructa, ut illic Regem advenientem operiremur. Modum quoque inveni equum recipiendi. Quando ibamus ad domum illam; ecce ingentem Turcarum manipulum, qui cursu nos invadebant, ac transibant ad aliam nostrorum cohortem, quam perspiciebant in vicinia: trans-eundo autem me humi prosternunt, ut scutum collo meo excideret, ac supra me transibant, mortuum rati; a quo parum aberam. Postquam transiverant, dominus Erardus socius meus venit me erecturus, atque incessimus usque ad muros illius destructæ domus.

87 Ad hos domus muros nobis accesserunt dominus Hugo d'Ecosé, dominus Fredericus de Loppei, dominus Raynaldus de Menoncourt, aliique multi. Ac eo venerunt Turcæ nos aggressuri quam bellissime ob omni parte. Eorumque pars quam descendit in domum, ubi eramus, ac longo tempore punctim contra nos pugnaverunt. Tunc equites mei mihi dederunt equum, quem tenebant, ne aufugeret : ceperuntque nos lueri fortiter contra Turcas, atque eo modo,

ut magnam inde laudem obtinuerint apud multos probos viros, in quorum erant conspectu. Illic dominus Hugo d'Escossé vulneratus fuit tribus gravibus plagis in facie, et alibi : dominus Radulphus æque, ac dominus Fredericus, uterque læsus fuit in humeris, adeo ut sanguis flueret ex eorum vulneribus, quemadmodum e dolio vinum effluit. Dominus Erardus d'Esmeray in vultu læsus fuit gladio, qui totum ei nasum abscidit, ita ut ei super os laberetur. Tum mihi in illis angustiis recurrit memoria domini sancti Jacobi, illique dixi : Optime domine, sancte Jacobe, tibi sum supplex, adjuva me, atque in hac necessitate opem mihi præsta. Et continuo, ut preces meas absolverem; dominus Erardus mihi dixit : Domine, si non cogitares id me facere ad fugam capessendam, teque destituendum, irem advocaturus dominum comitem Andegavensem, quem illic in campo illo conspicio. Ego ipsi reposui : Domine Erarde, magno me alliceres honore, magnaue voluptate, si nobis accerseres suppetias, quæ vitam nobis conservarent : nam tua in magno versatur periculo. Verum dicebam : ex illo enim vulnere mortem appetiit. Omnes quoque in ea fuere sententia, ut iret subsidium nobis quaesiturus. Tum equum ipsius dimisi, quem fræno tenebam. Accurrit igitur ad comitem Andegavensem, ipsum rogaturus, nobis veniret suppetias, in periculo, cui eramus expositi. Porro apud ipsum erat magnus quispiam dominus, qui illum ab hoc facto absterrebat : sed bonus dominus ei non acquiescebat; at equum suum invertit, et cum quibusdam suorum accurrit, calcaribus equo subditis : ac postquam Saraceni eos adventantes sunt intuiti, nos dimiserunt. Ubi illi advenerant, ac Saracenos viderunt, qui captum habebant, abducebantque vulneribus gravem dominum Radulphum de Wanon; mox iverunt eum recepturi multis gravatum vulneribus, et in statu prorsus miserando.

88 Paulo post Regem vidi advenientem cum omnibus suis : qui accedebat horribili cum tumultu tubarum, buccinarum, et cornuum. Substitit ille cum omnibus suis militibus in via sublimi, ut quidquam iis diceret. Porro assevero nunquam me vidisse hominem armatum tam decorum : super omnes enim ab humeris altior eminebat. Galeam inauratam, ac perquam splendidam capite gestabat, manuque gladium Alemannicum g. Continuo ubi substiterat, multi ex ejus equitibus conspicati sunt in Turcarum agmine magnum aliorum equitum numerum, militumque Regis, illique cum aliis in istud agmen irruunt. Et scito tunc ibidem tam ab una quam ab altera parte patrata fuisse præclarissima belli facinora, quæ umquam in itinere transmarino contigerunt. Nullus enim arcu utebatur, aut balista, aliave machina h. Ictus vero, quibus omnes permixti alios alii impetebant, ingeminabantur insignibus clavis, gladiis, et lancearum hastilibus. Et propter illa, quæ cernebam, equites meos, meque multum tædebat, quantumvis eramus saucii, quod cum aliis non essemus in prælio. Atque ecce advenientem confestim ad me unum ex meis armigeris, qui inde semel fugerat ad totum vexillum meum, mihiq; adduxit ex equis meis bellicis Flandricum quempiam; quem mox ascendi.

89 Tum ad latus Regis me recepi. Illic erat vir præstanti probitate dominus Joannes de Vavir præstanti probitate dominus Joannes de Vavir, qui sat perspiciebat Regem irruere eo se conferre

A. JOANNES
JOINVILLIO.

E.

Rex cum suis
accedit : acris
oritur pugna :

9

h

ferre

A. JOANNE
JOINVILLIO.
Rex ad flum-
en se reci-
pit : mox
Artesiae co-
militi militis
suppetias.

ferre conflicturum, ubi acerrima erat pugna : eique auctor fuit, ut ad latus dexterum se reciperet fluvium versus, ut, si esset periculum, subsidium accipere posset a duce Burgundiae, agmineque castra sua custodiente, quae reliqueramus : atque etiam ut ejus milites se reficere possent, haberentque quod biberent : nam astus jam multum increverat. Rex misit, qui quaererent procures suos, equites, aliosque suos consiliarios, qui erant in agmine Turcarum, eosque juberent pugna excedere i : et simulac venerant, consuluit ipsos, quid esset agendum : multique responderunt bonum equitem dominum Joannem de Valeri, quem secum habebat, ei optimum daturum consilium. Tum juxta consilium ejusdem Valeri, quod utile esse plures consenserunt, Rex se recepit ad partem manus dexteræ versus fluvium. Atque eum accedentem dominum Ymbertum de Bello-joco, Franciae militiae praefectum, qui Regi significavit, fratrem ejus Artesiae comitem in magna versari angustia in domo quadam Massoræ, seque mirifice defendere : at, eo non obstante, magnopere B ei opus esse subsidio, rogavitque Regem, ut ei iret suppetias. Dixit Rex : Praefecte militiae, equo praecurre, ego te prope sequar. Similiter ego Joinvillius dixi militiae praefecto, me unum fore ex ejus equitibus, eumque ad tale negotium secuturum : de quo mihi gratias egit ex animo. Mox unusquisque nostrum cepit calcaribus concitare recta Massoram per agmen Turcarum : et continuo multi e societate nostra fuere alter ab alterius praesentia abstracti et divisi, inter vires Turcarum ac Saracenorum k.

ANNOTATA.

a Jehan d'Orleans. De illustri hujus stirpe multa observavit Cangius ad Historiam Villehardouini num. 5.

b Multa hic praetermittit auctor, qui cum prima hac acie non transierat. Ea supplevimus in Commentario § 52, quem de his omnibus consule.

c De hujus nobilissima stirpe egimus in Commentario num. 845 occasione fratris.

C d Haec facta esse existimo, dum per primam Gallorum aciem castris expulsi erant Saraceni, hique, temere transeuntibus Gallis, ad arma recurrerant.

e Ecollans vicus est in provincia Andegavensi ad confluentes Sartæ et Liderici seu Lidi, ut vocant alii, vulgo la Loir. Verum sunt duo alii vici in pago Parisiaco, quos hodie dum Conflans nominant Galli, alter, ubi Sequana Matronam accipit, alter, ubi Isara augetur; de quorum alterutro verisimilius agit Joinvillius. Cangius certe in Genealogia Joinvillii pag. 18 hunc equitem vocat Hugonem de Til-chatel dominum de Conflans.

f Observat Cangius pag. 73 a sequentibus verbis usque ad finem hujus numeri aliter legi in editione Pictaviensi. Tota autem diversitas in hoc fere consistit, quod ibidem introducatur Arnaldus de Comminges vicecomes de Couzerans, a quo se periculo liberatum ait auctor : quemque deinde in eadem editione saepius commemorat. At suspicatur Cangius, hæc inserta fuisse per Petrum de Rieux istius editionis auctorem et interpolatorem, ad honorem nobilissimæ familiae de Comminges. Quapropter interpolationes illas, quæ ibidem legi possunt, brevitatis causa præter-

mitto.

g Gladii Germanorum id temporis longiores erant, quam quibus passim utebantur Galli, ut Cangius probat ad hunc locum.

h Quibus nimirum jaculabantur eminus, quod fortitudinis non erat.

i Hinc colligitur, illos non invito Rege, sed verisimilius eo jubente, ab ejus agmine ad hoc prælium discessisse, quamvis supra ita loquatur Joinvillius, acsi pro suo libito discessissent, viso Saracenorum agmine.

k Nam Saracenorum duram validam suorum manum inter castra, quibus expulsi fuerant, et Massoram collocaverat, ne subsidium mitti posset Massoræ periclitantibus. Vide § 52, ubi hæc sunt exposita.

CAPUT IX.

Prosecutio prælii : Regis periculum et fortitudo : varia variorum gesta, ac fortuna multiplex : hostes tandem pulsati : quomodo se Rex habuerit in morte fratris, et cruenta hac victoria.

Ecce autem accurrentem paullo post ad præfectum militiae, quocum eram, militem clavigerum, qui ei dixit, Regem a Turcis subsistere coactum, ejusque personam in magno versari periculo a. Perculsi fuimus si qui, ac ingenti quidem terrore. Nam inter locum, ubi Rex erat cum Turcis, et nos, mille facile aut mille, et ducenti erant Turcæ, neque eramus nisi sex b ex parte nostra. Tum dixi militiae praefecto, quoniam nobis potestas non erat transeundi per tantam Turcarum turbam, expedire nobis, ut sursum versus supra eos transiremus : atque ita derepente fecimus : ac magna erat fossa in via, quam cepimus, inter nos et Turcas. Scito quod, si ad nos advertissent animum, continuo nos omnes occidissent, ac peremissent : sed Regi instabant, F aliisque agminibus magnis, hac quoque de causa, quod existimarent ex suis nos esse. Quando perveneramus ad fluvium, descendentes inter rivum et fluvium, vidimus Regem se recepisse ad summitatem fluvii, Turcasque adducere cohortes alias. Omnes autem eorum legiones invaserunt turmas Regis supra fluvium, ibidemque miserabile fuit incommodum : nam maxima nostrorum militum pars, qui se debiliores experiebantur, tentabant a nobis transire ad castra, ubi erat dux Burgundiae. At id fieri non poterat : equi enim illorum lassi nimis erant ac labore fracti, æstusque erat summus. Ac descendendo juxta flumen, aquam conspicimus plane repletam sarissis, lanceis, scutis, viris, ac equis, qui peribant atque submergebantur.

94 Quando vidimus fortunam, statumque miserandum, qui nostris incumberebat, dicere cepi militiae praefecto, ut subsisteremus ab hac fluvii parte, ut excubaremus ad pontem modicum, ibi propinquum. Quippe, inquebam, si illum deserimus, ab hac parte venient Regem aggressuri ; et si nostri a duabus partibus oppugnantur, nimium urgeri poterimus : atque ea ratione sub-

incredibili
fortitudine
rem restituit

stitimus.

A stitimus. Porro certi estote, bonum Regem in hoc prælio ex maximis exsecutum esse belli facinoribus, quæ umquam patrata vidi in cunctis, quibus aliquando interfui conflictibus. Asseverant quoque, quod in hac pugna omnes perissemus cæsiq[ue] fuisset, nisi ejus obstisset persona. Verum credo virtutem ac fortitudinem, quæ valebat, tunc ei geminatam fuisse per Dei potentiam. Quippe quo loco suos videbat premi, in medios se inunitebat, clavaq[ue] ac gladio ictus ingeminabat ad stuporem validos. Præterea mihi die quodam retulerunt dominus de Courcenay, dominusq[ue] Joannes de Salenay, sex Turcas illo die in Regem irruisse, et frænum equi ejus apprehendisse, vique abduxisse; at validus Princeps omnes omnino vires intendit, tantoq[ue] animo sex illos Turcas percutiebat, ut solus se liberaverit. Postquam multi perspexerunt eum tanta designare facinora, tantaq[ue] fortitudine se tueri, animos sumpserunt, ac transitum, quem servabant, deseruerunt, accesseruntq[ue] ad opem Regi ferendam.

B 92 Paulo post hæc, en recta ad nos, qui pontem servabamus, ne Turcæ transirent, Petrus Britannicæ comes, qui ex partes Massoræ veniebat, ubi alius fuerat terribilis paucorum conflictus. Saucius erat in vultu, adeo ut sanguis ex ore ipsius efflueret copiosus, acsi aquam, quam in ore haberet, evomere voluisset. Insidebat dictus Britannicæ comes equo depresso, crasso fortique satis, caudaque et auribus mutilato: omnes ejus habena fractæ ac disruptæ pendebant ad arcum sella; ac manu utraq[ue] equi collum apprehenderat, ne Turcæ, qui pone ipsum erant, atq[ue] ex proximo sequebantur, eum ab equo suo dejicerent: quamvis non videretur eos magnopere formidare; sæpe enim se vertebat ad eos, verbaq[ue] dicebat irrisorem significantia. Sub finem illius turmæ c ad nos venerunt Joannes comes Suessionensis, et dominus Petrus de Noville, quem nominabant Cayer; satis ictum hoc die perpassi, qui manserant adhuc post dictam turmam. Ubi eos viderunt Turcæ, se movere volebant, ut iis occurrerent; at vero, ut nos, qui pontem custodiebamus, perceperunt, nosq[ue] vultu esse ad eos converso, transire siverunt; veriti ne iis accurrissemus subsidio d, quemadmodum fecissemus.

C 93 Ac deinde comiti Suessionensi, consobri- no meo e, dixi: Domine, obsecro te, hic subsistas ad hunc pontem custodiendum, et recte facies: hunc enim si deseras, Turcæ isti, quos ibi ante nos vides, ad conflictum accedent, atq[ue] ita Rex a tergo, et a fronte oppugnabitur. Et querit ex me, si maneret, an et ego secum manere vellem: eiq[ue] repono, quod ita perquam libenter. Tum quando militiæ præfectus audit consensus nostrum, mihi dixit, bene custodirem hunc transitum non recedens, se ire accessit nobis subsidium. Cum autem insiderem equo f meo, subsistens ad pontem inter consobrinum meum comitem Suessionensem a dexteris, et dominum de Noville a sinistris; eccum appropinquantem Turcam, qui a parte agminis Regis accedebat, veniensq[ue] retro in dominum de Noville crassa ingentis ponderis massa gravem libavit ictum; adeo ut eum in equi sui collum incurvaret: ac deinde cursum direxit per medium pontem, fugamq[ue] ad suam gentem arripuit, existimans quod voluissemus ipsum persequi, ut pontem desereremus; illique eum occupare possent. Postquam perceperunt, nos pontem

neutiquam velle dimittere, cæperunt rivum transgredi, substiteruntq[ue] inter rivum et fluvium. Ubi eos vidimus, ita ad eos appropinquavimus, ut omnes parati essemus ad eos invadendum, si magis accessissent.

94 Ante nos erant duo caduceatores Regii, quorum uni nomen Guilielmus de Bron, et alteri Joannes de Gaymachies: contra quos Turcæ, qui erant inter rivum et fluvium, ut dixi, adduxerunt totum agmen rusticorum regionis istius, qui pedites erant, quique in eos jaciebant ingentes terræ glebas prægrandesq[ue] lapides libramine brachiorum: atq[ue] ad extremum adduxerunt alium Turcam rusticum, qui tribus vicibus in eos coniecit ignem Græcum. Una vice ignis adhesit vesti Guilhelmi de Bron, quem statim exstinxit: quod ipsi erat necessarium; nam si flammæ egisset, totus fuisset combustus. Nos etiam prorsus cooperti eramus pilis et jaculis, quæ fugiebant manus Turcarum, qui impetebant duos hos caduceatores. Porro contigit mihi, ut invenerim ibi prope thoracem stupcum g, qui fuerat cujusdam Saraceni: et partem illius fissam ad me verti, ac pro scuto usus sum, quo opus habebam magnopere: quippe ipsorum pilis læsus non sum nisi quinque locis, atq[ue] equus meus saucius erat locis quindecim. Haud multo post, Deo sic volente, illuc venit unus e civibus meis Jovisvillensis, qui mihi attulit vexillum tessera mea insignitum, ac magnum gladium militare, quem non habebam. Deinde ubi rustici illi Turcæ, qui pedites erant, premebant caduceatores illos, in ipsos invecti sumus, ac mox terga dederunt. Interea dum servabamus pontem illum, bonus comes Suessionensis, postquam reversi eramus a persequendis rusticis illis, mecum jocabatur, mihiq[ue] dicebat: Senescal-le, clamare sinamus, ac rudere faciem illam plebeiam, Et: Per præsepe Domini, uti jurabat, adhuc nos, tu et ego, loquemur de hoc prælio coram matronis in cubiculo.

95 Accidit ut sub vesperam circa solem occidentem præfectus militiæ dominus Ymbertus de Bello-joco nobis adduxerit balistarios Regis pedites, qui se ante nos ordine disposerunt. Tum nos equites descendimus equis sub balistariorum umbra. Saraceni, qui ibi erant, hoc cernentes, continuo fugam capessiverunt, nosq[ue] reliquerunt quietos. Tum militiæ præfectus mihi dixit, nos recte fecisse, quod tam bene custodissemus pontem: mihiq[ue] dixit, ut audacter ad Regem abirem, eumq[ue] non desererem, donec descendisset in tabernaculum suum. Regem itaque adivi. Paulo postquam eram apud dictum Dominum, ad eum advenit dominus Joannes de Valeri, aliquid precis ei propositurus, nimirum quod dominus de Chastillon eum rogaret, ut sibi postremam committeret aciem: quod Rex ei perquam libenter annuit. Post hæc Rex viam arripuit ut se reciperet in tabernaculum suum, ac galeam ipsi e capite sustuli, eiq[ue] dedi petasum meum ferreum, qui multo levior erat, ut ventum captaret.

96 Quando simul incedebamus, ad eum accessit frater Henricus, prior Hospitalis de Ronnay h, qui fluvium transmiserat, venitq[ue] manum ei adhuc armatam exosculaturus; eumq[ue] interrogavit, an quid inaudisset de fratre suo Artesiæ comite? Rex ei respondit, audivisse; nimirum satis se scire, eum esse in cælo. Prior, frater Henricus, studens ipsum consolari de morte dicti ipsius fratris, Artesiæ comitis, ei di-

A. JOANNE
JOINVILLIO

exponit:

g

E

deinde fugien-
tibus inde Sa-
racenis, Re-
gem accedit;

F

qui in tento-
rium recedens
pie se gerit in
morte fratris:

h

A. JOANNE
JOINVILLIO.

cit : Domine Rex, numquam tantus honor regi Franciæ obligit, quantus tibi : magno enim animo, tuique omnes a nobis transmisistis fluvium difficilem, ad invadendum inimicos vestros : atque ita vos gessistis, ut eos pepuleritis, ac castra obtinueritis cum eorum machinis, quibus vobis bellum inferebant stupendum ; et pernoctabitis etiamnum in ipsorum diversoriis, ac tentoriis. Respondit Rex bonus, ut laudaretur Deus de omnibus, quæ sibi donabat : ac tunc ei cœpere ingentes lacrymæ i vi magna ex oculis erumpere. Quapropter multi illustres viri, qui hoc conspexerunt, pressi fuerunt vehementi angore ac commiseratione, præ affectu, quo tangebantur, quod eum ita plorantem cernerent, simulque nomen Domini laudantem de iis, quæ ipsum pati volebat.

relatio que-
dam circa
tentoria :
gesta Guido-
nis Malvoisi-
ni.

k

97 Quando ad diversoria nostra perventum fuit, magnum numerum invenimus Saracenorum peditum, qui tenebant funes tentorii cujusdam, quod vi dissolvebant contra multos plebeculæ nostræ, qui illud tendebant. Magister Templariorum k, qui primam regebat aciem, et ego, in faciem illam invecti sumus, eamque in fugam conjecimus : et nostris permansit hoc tentorium. Verum nihilominus magnum fuit agmen, ex quo multi, qui multis vanitatibus erant instructi l, insignem acceperere ignominiam : quorum quidem nomina exprimerem, at abstineo, quia defuncti sunt, neque ad quemquam attinet male loqui de defunctis. De domino Guidone Malvoisin m libenter loquar : quippe militiæ præfectus, et ego, eum in via habuimus obvium, Massora redeuntem, egregie se defendentem ; quamvis acriter ipsum persequerentur, atque ex propinquo urgerent. Eodem enim plane modo, quo Turcæ dudum repulerant, atque abegerant comitem Britannicæ, illiusque agmen, ut vobis ante dixi : ita repellebant, atque abigebant dominum Guidonem ejusque manipulum n. At nihilominus magnam de hoc prælio laudem est consecutus : fortissime enim se gerebat, totaque illius manus. Neque id mirum erat : quippe deinde audi ex iis, qui sciebant et cognoscebant stirpem ejus, omnesque fere ejus milites, omnes prope ipsius equites ex stirpe ipsius fuisse, virosque fide clientelæ ei obstrictos, clientelamque arctiorem professos, qua de causa majori longe animo ductori suo confidebant.

ANNOTATA.

a Ita creverant paulatim Saracenorum agmina, qui undique ex fuga collecti, duce Bendocdaro, præcipuas vires in Regis agmen immiserant.

b Plures quidem a Rege discesserant : rerum ita erant distracti propter agmina inimicorum in via occurrentia. Suspicio tamen auctorem loqui tantum de equitibus cataphractis, pluresque his adfuisse milites gregarios.

c Gallice, de celle bataille, quod de turma militari, quam duxerat Britannicæ comes, intelligendum puto. Ratio est, quia Joinvillius per vocem bataille plerumque designat agmen, seu turmam militarem. Præterea num. 97 dicit comitem Britannicæ, ejusque agmen (et sa bataille) repulsum fuisse a Saracenis, sicut repulsus fuit Malvoisin cum suis. Sic itaque hæc combinamus. Ducem secuti sunt comitem Britannicæ nobiles hic relati cum suis singuli equitibus, aliisque turmis militaribus. Post acrem prope

Massoram confictum contra Saracenos. Christiani impares numero cedere coguntur. Comes Britannicæ pessime exceptus fugit, sequente Saracenorum globo : alii diutius in conflictu manent, ac tandem postremi fugiunt, atque ita ad locum, ubi excubabat Joinvillius, perveniunt, non modo tres illi nobiles hic nominati, sed alii quoque ipsos secuti, qui ex conflictu supererant, quosque fuga alio non abstulerat. Cangius pag. 47 hæc aliter intellexit, at minus recte, ut opinor.

d Hinc videmus Joinvillium non fuisse sine sociis quibusdam, nec comitem Suessionensem cum solo fuisse Petro de Norville : nam alioquin Turcæ non timuissent eos invadere. Memorantur ergo soli duces, tacentur vero eorum adjutores, seu milites : atque hoc sensu multa intelliges, quæ alias parum viderentur probabilia.

e Hunc consobrinum Joinvillii probavimus ad cap. 3, part. 1, lit. f.

f Gallice rousin, quod equum castratum proprie significat. Vide Menagium ad vocem Roussin.

g In editis Gallice, ung gaubison d'estoupe, at legendum Ganbison monet Cangius pag. 74. Vestis est lana, stupa, aliis hujusmodi facta, qua utebantur pro lorica tenuioris conditionis milites : barbæ illam vocabant Gambe-sonem, vel gambesam. Videri latius potest Cangius cum in notis, tum in Glossario.

h Bosius in Historia Hospitalariorum part. 1, lib. 9, pag. 201 hunc vocat, fratrem Henricum de Rouai equitem.

i Chaizius pag. 22, et Choisy pag. 471 Regem in tentorio fratri mortuo illacrymantem inducunt ; sed et in aliis pluribus a relatione Joinvillii recedunt : ridebit hoc lector studiosus, si auctores inter se conferre voluerit.

k Guilielmus Sonnac, qui amiserat oculum, et suorum partem non modicam Massoræ, necdum tamen a certamine desistebat. Cæsus est tri-duo post in altero prælio. Vide num. 106.

l Gallice, qui estoient en grans bobans, quod de luxu vestium, similique apparatu intelligendum puto. Fortasse aliqui per Saracenos aut Beduinos suppellectile sua spoliati erant : atque ita sensus satis cohærebit. Attamen res non est satis certa.

m Hujus sæpius occurrit mentio. Dominus erat, inquit Cangius pag. 75, Rodonii (vulgo Rosny.) quod Valesius in Notitia Galliarum pag. 479 assignat in Carnutibus ad Sequanam inter Vernonium et Meduntam. Donationem quamdam piam Guidonis Malvoisin, factam anno 1252, et a Ludovico deinde confirmatam, exhibet Martenius in Collectione amplissima tom. 1, col. 1331, ubi ipse se vocat Guis Mauvesins.

n Hi, opinor, suos Massoram versus duxerant, ut ibidem periclitanti Artesiæ comiti succurrerent : at viam Saracenorum legionibus oppletam invenerunt.

dantia vivunt : tantusque eorum est numerus, ut A JOANNE
æstimari ab ullo nequeat. Quippe sunt in regno JOINVILLE.
Ægyptio, Hierosolymitano, cunctisque in terris
regnorum Saracenicorum, et infidelium, quibus
sunt tributarii l.

Beduini populantur castra Saracenorum : quales hi Beduini : Saraceni, noctu machinas suas recipere conati, repelluntur : audax sacerdotis cujusdam facinus : pugnae dies a Saracenis statutus.

Postquam profligaveramus Turcas, suisque expulseramus diversoriis, Beduini, homines statura plane ingenti, invaserunt in castris Turcas ac Saracenos, rapueruntque et abstulerunt, quantum reperire potuere, quodque Saraceni reliquerant; quod summo opere mirabar. Beduini enim subjecti sunt ac vectigales Saracenis. At numquam audivi, quod pejus haberentur ab illis Saracenis, propter bona iis ablata et rapta; mosque illorum esse dicebatur semper infirmiores invadere *a*: quæ canum est natura; nam cum unus est, quem persequitur alius, clamorque ibidem tollitur, omnes alii eum invadunt. Et quia spectat ad materiam meam, cupio quædam de iis referre, quales homines sint Beduini. Beduini non credunt in Mahometem *b*, quemadmodum faciunt Turcæ: sed fide amplectuntur legem Hely *c*, quem Mahometis dicunt esse patrum *d*, deguntque in montibus et desertis. Ac credunt, quando unus eorum pro domino suo, aliæ intentione bona, moritur, animam ejus in corpus melius transmigrare *e*, majoribusque gaudere commodis, quam ante: proptereaque nihil faciunt mortem optetendam ex mandato seniorum suorum, ac superiorum *f*.

99 Beduini hi non habitant aut in vicis, au-
in urbibus; aut degunt semper in agris, ac de-
sertis *g*. Ac, caelo perturbato, cum mulieribus
suis ac liberis in terram figunt domicilia quod-
dam genus, quod constructum est ex doliis, cir-
culisque ad perticas fixis, veluti faciunt feminae,
cum lixivia lota exsiccant; et super hos circulo-
rum et perticas magnarum ovium vellera inji-
ciunt, quae habent alumine polita, dicta velle-
ra de Somas *h*. Ac ipsi Beduini magna habent
vellera, longis obsita pilis, quae totum eorum
tegunt corpus. Et cum advesperascit, aut caelum
est perturbatum, includunt se, et suae in velle-
ra recipiunt. Et illi, qui bellum sequuntur,
apud se habent equos suos noctu prope pascentes
nec nisi frena iis demunt, ac pascere sinunt. De-
inde postridie vellera sua ad solem extendunt,
cumque sicca sunt, fricant, neque videntur fuis-
se madefacta. Illi, qui militiam sequuntur, num-
quam sunt armati, quia dicunt et credunt, ne-
minem nisi die suo mortem obire posse *i*: eaque
de causa hunc inter se servant morem, ut, cum
liberis suis imprecantur malum, iis dicant: De-
lestabilis esto, sicut ille, qui metu mortis se ar-
mat. In praelio non gestant nisi gladium, Tur-
carum modo fabricatum, ac omnes fere induti
sunt linteis formam superpelliceorum habentibus
k. Homines sunt deformes, visuque horridi:
nam capillos cuncti ac barbas habent oblongas
et plane nigras. Lactis animalium suorum abun-

100 Ad hoc de Beduinis propositum dico, a factum ab eis assertum, quod breviter refutatur.

reditu meo ex partibus transmarinis, me vidisse aliquos, nomen gerentes Christianorum, qui legem sequuntur Beduinorum. Quidam enim sunt, qui asserunt, neminem mori posse, nisi die determinato, sine ullo dubio : quod falsum est. Hujusmodi enim opinionem hanc existimo, acsi vellect dicere, Deo non esse potestatem nobis male faciendi, aut adjuvandi, et nobis prolongandi aut abscindendi vitam, quod est hæreticum. At contra affirmo, ei nos credere oportere, ac eum esse omnipotentem, potentiamque habere omnia faciendi; adeoque mortem nobis immittendi cito aut sero pro arbitrio suo. Quod contrarium est opinioni Beduinorum, qui aiunt diem mortis suæ certissime determinatum, ac ita ut fieri non posset, ut queat vita prolongari, vel citius abrumpi *m.* E *m*

104 Ut regrediar ad materiam meam, illamque prosequar : vesperi, qua rediimus a miserabili pugna, de qua ante egi, quaque divertimus ad locum, unde expuleramus ac ejeceramus Saracenos, milites mei attulerunt mihi a castris nostris tentorium, quod magister Templariorum, qui primam regebat aciem, mihi donaverat, illudque ibidem expandi jussi ad dexteram partem machinarum, quas a Saracenis ceperamus. Quilibet nostrum bene quiescere cupiebat : omnino enim eo nobis opus erat propter plagas et vulnera, quæ ab ictibus miserabilis hujus pugnae nobis erant inflicta. Verum ante diluculum, cœptum est in castris clamari : Ad arma ; ad arma. Continuo præfectum cubiculi mei surgere jussi, ut exploraret, quid ageretur. Neque multum interposuit moræ, quin rediret penitus consternatus, mihiq; exclamans : Domine, surge, surge : eccos enim Saracenos pedites et equites, qui jam profligaverunt turmas, quas Rex excubias agere, machinasque Saracenorum, quas obtinueramus, servare jusserat. Erant autem machinæ ante tentoria Regis, nostraque, qui ei eramus vicini. Continuo surrexi, loricaque in dorsum conjeci, ac petasum ferreum in caput. Tum militibus meis advocatis, quantumvis essemus saucii, abegimus Saracenos a machinis, quas studebant recipere. Rex deinde, quia loricas annulares induere non poteramus, ad nos misit dominum Gallerum de Chastillon, qui se posuit inter nos et Turcas, ut esset ante machinas.

102 Postquam dominus Galterus n de Chastillon saepe repulerat Saracenos, qui de nocte furari cupiebant machinas a nobis obtentas, Saracenicque cernebant se nihil ibidem posse efficere aut intercipere; se receperunt ad manum numerosam suorum equitum, qui erant ordine dispositi contigue ante castra nostra, ut excubarent, ne de nocte ex improvise eorum occuparem castra, quae post eos erant locata. Sex Turcarum ductores perquam egregie armati descenderunt, aggressisque sunt construere tugurium o ex saxis sectilibus praegrandibus; ut balistarii nostri eos non laderent jaculis. Et illi ipsi jaculabantur nullo discrimine in castra nostra, et saepe multos e nostris vulnerabant. Cum milites mei, ac ego, quibus illius loci commissa erat custodia, lapideum eorum vidimus tugurium, in unum consuluimus, ut, postquam nox venisset, destru-

factum ab his
assertum,
quod breviter
refutatur.

iii
Saraceni, noctu machinas
suas recipere
conati, repel-
luntur :

F

audax sacer-
dotis facinus :

4

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ctum iremus dictum ipsorum tugurium, illiusque lapides asportaremus. Porro sacerdotem habebam, cui nomen dominus Joannes de Waysy, qui audivit consilium nostrum, et molitionem : et reipsa non tamdiu expectavit, verum ex societate nostra discessit omnino solus, seque ad Saracenos contulit, indutus lorica sua, petaso ferreo capiti imposito, gladioque sub axilla, ne detegeretur. Ubi fuit apud Saracenos, qui de eo non cogitabant aut timebant, quia omnino solus erat, ferociter in eos irruit, libratque gladium suum, ac percutit sex illos duces Turcas, nullo eorum potestatem habente se defendendi, iisque necesse fuit ut fugam caperent. Hinc igitur multum attoniti fuere alii Turcæ ac Saraceni : et cum ita fugientes cernerent dominos suos, calcaria subdiderunt, atque excurrebant adversus sacerdotem meum redeuntem ad castra nostra; ex quibus profecti sunt facile quinquaginta nostrorum militum obviam Turcis, qui eum persequerentur equites. Verum Turcæ volebant cum nostris congredi, sed declinarunt ante ipsos bis terre. At semel contigit, ut unus aliquis ex militibus nostris pugionem suum in unum istorum Turcarum conjecerit, ac eum percussit inter costas, illeque pugionem corpori infixum asportaverit, indeque occubuerit. Quando hoc Turcæ conspexerunt, numquam deinde ausi sunt eo accurrere. Tum nostri inde asportaverunt omnes ipsorum tugurii lapides. Sacerdos autem meus imposterum bene cognitus fuit in exercitu nostro, de eoque, cum conspiciebatur, inquebant : En sacerdotem, qui solus omnino profligavit Saracenos.

novus Saracenum dux :
præparatio
ad alterum
conflictum.

p

103 Supradicta contigerunt die primo sacri quadraginta dierum jejunii : et eodem ipso die Saraceni fortissimum quemdam Saracenum sibi novum creaverunt ducem, in locum ducis sui ante memorati, nomine Sceceduni, qui defunctus erat in prælio pridie jejunii; in quo pariter casus fuit bonus Artesiæ comes, frater Regis sancti Ludovici. Novus hic ductor p inter mortuos alios invenit Artesiæ comitem, qui validissimum se præstiterat ac fortissimum in hac pugna, splendideque vestitus erat, uti decebat principem. El cepit memoratus dux sagum militare dicti Artesiæ comitis, atque ut animos adderet Turcis ac Saracenis, illud coram eis in altum levavit, iisque dicebat sagum esse Regis eorum inimici, in prælio occisi : Atque adeo, domini, inquebat, vires intendere debetis : nam corpus sine capite nihil deinceps est, neque item agmen sine principe aut duce : proptereaue auctor sum, ut ferociter eos invadamus; atque hac in re mihi consentire vos oportet. Die Veneris proximo eos debemus aggredi, omnesque capere; quoniam ita res habet, ut ductorem suum perdiderint. Omnes hilari animo Saraceni consenserunt dicti ducis sui consilio. Porro scire oportet, Regi in exercitu Saracenorum plures fuisse speculatores, qui sape audiebant, ac noverant eorum molitiones, quidque vellent aggredi. Aliqui itaque ex speculatoribus venerunt ad Regem nuntiatum res novas ac molitiones Saracenorum, eosque credere, ipsum mortuum esse, agmenque esse sine capite. Tum Rex accersit omnes exercitus sui duces, eisque præcepit, ut armari juberent omnes milites suos, essequi in excubiis, ac omnino paratos ad mediam noctem, singulosque exire tentoriis, ac tabernaculis usque ad castrorum repagula, quæ facta fuerant, ne Saraceni equis, aut magno numero

intrarent Regis castra : sed constructa erant eo tantum modo, ut pedites ingredi possent. Et mox factum est secundum Regis mandatum.

ANNOTATA.

a *Vitriacus in Historia Hierosolymitana num. 12 agit de Beduinis, ex quo adducemus aliqua ad dictorum confirmationem* : Sunt autem, inquit, non solum Christianorum, sed etiam Saracenorum proditores, mendaces, et inconstantes, et amici fortunæ, et duplici via gradientes, his, quos cernunt prævalere, libenter adhærentes.

b *De initiis Mahometis, seu Muhamedis (ut nomina Arabica diverso modo exponuntur Latine) sic scribit Renaudotius in Historia patriarcharum Alexandria pag. 157* : Natus est Muhamed inter Arabes Scenitas illos, quorum vita pastoricia fuit : quique nec litteris, nec religione exculti, in summa libertate vivebant, pascuis, negotiationibus, latrocinii, mutisque saepe inter se bellis occupati. Longam ab Ismaele genealogiam ejus historici exhibent, ex qua nobilem inter Meccanos fuisse apparet, eum mulieris opulentæ matrimonio adauctis divitiis animum ad mercaturam adjecisse, et usque ad annum xl ætatis, nihil minus quam prophetam fuisse. Postea tandem, cum Medinam fugere coactus esset, ob venditam prophetiam viris stolidis, ferocibus, et ad omne nefas paratis facile persuasit, divinitus se inspiratum, ut ab idololatria superstitiosoque syderum cultu, quibus Arabes addictissimi erant, eos ad unius veri Dei cognitionem adduceret : præsertim cum suos hortaretur, ut sive Judæos sive Christianos, aut Gentiles, contumaces adversus propositam a se novam religionem reperirent, eos armis aggredirentur et internectione dederent. Ita paucis admodum annis, lacerato undique Romano imperio, pestis illa totum ferme orientem invasit. Sic ridiculam legem condidit impostor ille, librumque putidissimum conscripsit, quem Alcoranum vocant, de quo plura laudatus auctor. Tempus idem assignat his verbis : Orta est sub Herachio imperatore ingens illa orbis Christiani calamitas, quæ ab anno, quo Muhamed pseudo-propheta Mecca Medinam fugit, initium ducit. Is annus est i Muhamedanorum imperii, nempe Hegiræ, ut vulgo dicunt, seu fugæ Muhamedis, qui incipit a xv Julii, anno æræ Christianæ dcxxii. *Impiam Mahometis legem non quidem omnino repudiant Beduini, at nec puram sectantur, ut eorum adversarii prætendunt, et intelligi debet Joinvillius.*

c *Hely. Id quoque nomen diverse a nostris exprimitur. Audi de hoc quarto, seu quinto, si adnumeret Mahometem ipsum, Mahometanorum Califa, laudatum Renaudotium pag. 168* : Hali gener Muhamedis, Fatimæ ejus filia maritus, califa renunciatus est an. Heg. xxxiv, J. C. dcliv; multisque bellis civilibus impellitus, tam ab Aischa Muhamedis vidua, quam a Muavia et aliis Ommiæ filijs, a sicario Abdelrahmano occisus est sub finem anni xxxix, J. C. dclx. Hæc omnia latius exponit Herbelotius in Bibliotheca Orientali ad vocem Ali, sic enim illum nominat. Porro post mortem Hali divisi manserunt Mahometani, ut fuerant eo imperante : alii enim execrabantur memoriam ejus; alii magnis eum laudibus efferebant, et titulis ornabant honorificis, quos recenset Herbelotius pag. 94.

Hinc

A Hinc factum est, ut, crescente discordia, inimici Hali sectatores ipsius pro schismaticis habuerint, et vocaverint Schiah, et Schiâl, quod, interprete Herbelotio pag. 786, significat factionem hominum fœderatorum, qui in religione singularem opinionem sectantur. Sectatores autem Hali id nomen sibi injuria dari contendunt, et se Alâdeliat, id est, sectam justorum nominant. At ne ipsi quidem invicem consentiunt, sed in quinque sectas sunt divisi, teste Herbelotio pag. 786, ubi latius videri possunt singularia eorum deliria, quamque late per Persidem, Indiam, aliasque regiones Hali sectatores et quasi adoratores sint sparsi.

d Once, quod æque avunculus rerti potest. At nec patruus fuit nec avunculus Mahometis, si credimus Herbelotio, qui illius et generum et patruelem fuisse docet, et filium dicit Abou Thaleb, qui pag. 598 recensetur inter decem fratres, quorum natu minimus erat Abdallah pater Mahometis. Consentit Tyrius lib. 19, cap. 20.

B e Est hæc metempsychosis Pythagorica, quæ late per orbem dominata est. Errorem hunc quibusdam Hali sectoribus attribuit etiam Herbelotius pag. 786.

f Hæc videri possunt ab Assasinis, de quibus egimus in Commentario § 38, ad Beduinos translata; iis certe conveniunt, licet et similis esse potuerit Beduinorum insania.

g Audi Vitriacum ante citatum : Nullam autem habentes certam mansionem, in campestribus et pascuis turmatim per tribus incedentes vagi habitant, et pascuorum ubertatem sectantes, diversas regiones circumeunt, lacte viventes, et animalium copiam secum trahentes.

h Hanc vocem nullibi invenio, quæ fortasse corrupta est. De his autem ita habet Vitriacus : In tentoriis de pellibus animalium habitantes, ovinis etiam pellibus et caprinis plerumque vestiuntur.

i Sic item Vitriacus : Ii autem dogmatizantes, quod diem mortis a Deo sibi constitutum nec prævenire possunt nec præterire, numquam ad pugnam armati procedunt.

C k Sed solummodo camisiati, id est lineis induti vestimentis. Peplis more faminarum capita involventes : lanceis et ensibus tantummodo utentes.

l Cangius pag. 75 putavit Beduinos ab auctore nostro confundi cum Assasinis, quia videlicet Beduini sunt Arabes. At sane id non sequitur ex eo, quod Sanutus lib. 2, part. 4, cap. 28 asserat, Beduinos quoque habitare circa Alapiam. Cum enim Alapia in Syria sit sita, inde potius evincitur, in Syria quoque degisse Beduinos. Attamen cap. 19 non satis distinguit Assasinos a Beduinis, ut videbimus.

m Comparat auctor doctrinam illorum, qui nomine saltem Christiani erant, cum doctrina Beduinorum in asserenda fatali illa necessitate moriendi determinato tempore. Attamen crediderim ex diverso principio errorem utrorumque manasse : et Beduinos quidem fato Stoicorum delectatos, quod et Turcæ hodieum sequi dicuntur; alios vero ab ordinatione seu prædestinatione divina male intellecta, quales fuere ac sunt hæretici plurimi, hanc necessitatem derivasse. Ceterum ratio, quam contra hunc errorem proponit Joinvillius, non ea est, qua converterentur nostri temporis hæretici, at hujus loci non est theologicam hanc controversiam uberius pertra-

clare. Sufficiat igitur exemplum regis Ezechie 4. Reg. 20, ubi postquam audiverat a propheta : Præcipe domui tuæ : morieris enim tu, et non vives : fusa ad Deum oratione, hæc quoque audivit : Addam diebus tuis quindecim annos. Hinc enim evincitur, Deum non præordinasse singulis hominibus diem mortis independentem ab actibus eorum liberis, quos prævidit ab æterno : licet alioquin constituerit terminos (hominis,) qui præteriri non poterunt. Job. 14.

n Monet Cangius pag. 50 ab aliis vocari Gaucherium; noster tamen ubique habet Gaultier, quod mutare nolui. Plura de eo vide inferius ad cap. 17, lit. a.

o Un tandeis, lege laudis, quod tugurium, seu munimentum, quo se tegerent, significat.

p Bendocdar nomine, de quo vide Commentarium num. 660 et 662.

CAPUT XI.

Alia ad castra Christianorum pugna : repulsi Saraceni magno utrimque accepto damno.

N eque dubita, quin horum Saracenorum princeps, sicut ordinaverat ac statuerat, diligentem æque navaverit operam, ut factum exsequeretur. Matutino tempore istius diei Veneris ad horam circiter solis orientis, vidisses venientem cum quatuor omnino millibus equitum, equis atque armis egregie instructorum : hos omnes ordine disponi jussit per turmas ad totam longitudinem castrorum nostrorum, quæ extensa erant ad latus fluvii, a Babylonia præterfluentis castra nostra, labentisque usque ad urbem Ressel a dictam. Postquam dux ille Saracenorum ita ordinari curaverat ante castra nostra quatuor equitum millia, continuo ad nos adduxit aliud ingens agmen Saracenorum peditum, tanto numero, ut circumdarent ab alia parte omne aliud castrorum nostrorum latus. Post duo illa ingentia agmina, sic ordinata, ut vobis dixi, ordine disponi seorsinque in vicinia collocari jussit omnes copias soldani Babyloniæ, ad opem et subsidium ferendum, si esset necesse. Quando dux ille Saracenorum ita acies suas ordine disposuerat, ille ipse omnino solus, equo modico vectus, venit versus castra nostra, ut lustraret atque exploraret ordines ac partitiones exercitus Regii. Et quantum noverat legiones atque acies nostras in locis majores esse ac firmiores, firmabat militibus suis acies suas nostris oppositas. Post hæc transire jussit tria facile millia Beduinorum, de quibus, eorumque ingeniis ac personis antea egi, versus castra, quæ seorsim servabat dux Burgundia, inter duo flumina collocata. Atque hoc fecit, quod putaret quosdam Regis milites esse in castris ducis, agmenque Regis, quod cum ipso erat, inde esse infirmius; atque ut Beduini caverent, ne a duce Burgundia haberemus subsidium.

405 Hisce agendis ac parandis dux Saracenorum occupatus fuit usque ad horam circiter meridianam. Atque, his factis, crotala sua tympanaque pulsari jussit maximo impetu pro Turcarum more : quod erat audita maxime insolentia, qui hisce non assueverant. Tum se movere

A. JOANNES JOINVILLIUS

Dux Saracenorum aciem suam disposuit peritissimè.

a

f

Christianos invadunt Saraceni : aciem comitis Andegavensis Rex restituit :

cepe-

A. JOANNES
JOINVILLIO.

cœperunt ab omni parte pedites equitesque. Primum vobis loquar de acie comitis Andegavensis, quam primum aggressi sunt, quia iis proxima erat a parte Babyloniam versus. Accesserunt ad ipsum in modum ludi latrunculorum. Quippe ipsorum pedites in ejus milites irruebant, eosque cremabant igne Græco, quem jaciebant instrumentis, quæ habebant, ad id sibi commodis: aliunde equites Turcæ se immiscebant, qui eos mirifice urgebant ac opprimebant; adeo ut profligarent aciem comitis Andegavensis, qui pedes inter suos equites in maximis erat angustiis. Ubi id Regi innotuit, ei que nuntiatum fuit infortunium, in quo erat ejus frater; Rex bonus nullam subsistendi, aut quemquam expectandi, passus est moram: at repente calcaria subdidit, dexteraque gladium præferens, se in agmen immittit usque ad medium, ubi ejus erat frater, ferocissime Turcas istos percutiens eo loco, ubi turbam videbat densiorem. Multos ibidem sustinuit ictus, totumque equi ipsius tergum igne Græco repleverunt Saraceni. Et facile credi poterat, eum id temporis Deum suum in memoria habuisse ac desiderio. Vere enim Dominus noster in illa necessitate magnus ipsi fuit amicus, tantamque ei opem tulit, ut per hoc Regis subsidium, restitutus fuerit ejus frater comes Andegavensis: et Turcas insuper ex castris suis atque acie expulerint.

aria agmi-
num

b

406 Post aciem comitis Andegavensis, alterius propinquæ aciei procerum transmarinorum duces erant dominus Guido Ibelinus *b*, ejusque frater Baldvinus, qui proximi erant cohorti domini Galteri de Chastillon viri fortis et validi: magnum hi habebant numerum virorum fortium, magnisque facinoribus inclytorum. Et duæ hæ turmæ conjunctæ ita se gesserunt, ut fortiter Turcis restiterint, nullo unquam modo pulsæ, aut victæ. Verum misere actum est cum alia acie subsequente, quam regebat frater Guilielmus Sennæ Templariorum magister, cum manu modica equitum, qui ei supererant ex die Martis, præcedente jejunium; quo die mirabilia valde commissa sunt prælia, durique assultus. Magister hic Templariorum per milites, quos habebat, ante aciem suam exstrui curaverat munimentum machinarum, quas Saracenis eriperamus. Attamen nihil ei profuit. Templarii enim ibi posuerant tabulas abiernas magna copia, in quas Saraceni conjecerunt ignem Græcum; ignisque continuo ibidem vires cepit: et Saraceni, cernentes paucos esse, qui sibi possent resistere, nequaquam expectarunt, ut ignem incenderent, isque undique vagaretur, sed ferociter in Templarios irruerunt, eosque modico tempore profligaverunt. Adhuc certus esto, post Templarios fuisse circiter terræ jugerum, ita oppletum pilis, jaculis, aliisque telis missilibus, ut terra ibidem non cerneretur. Tantum jaculorum miserant Saraceni contra Templarios. Magister hujus aciei dux oculum unum amiserat in prælio diei Martis, et in hoc amisit oculum alterum: nam cæsus ibi fuit, et peremptus: Deus ipsius possideat animam.

gesta.

407 Alterius aciei magister erat et ductor vir probus et audax dominus Guido Malvoisin, qui graviter in corpore suo fuit vulneratus. Cernentes autem Saraceni insignem prudentiam, fidentiamque, qua pollebat, quamque exhibebat in acie sua, sine fine ignem Græcum in eum jaciebant: adeo ut semel non nisi magna difficultate illum in tempore ejus milites potuerint extinguere.

re. Hoc tamen non obstante, fortiter ac constanter locum tenuit, a Saracenis non superatus. Ab acie domini Guidonis Malvoisin descendebant repagula, quæ claudabant castra, ubi eram, ad latus fluvii per jactum facile lapidis levioris. Et transibant repagula ante agmen domini Guilielmi Flandriæ comitis; quod agmen erat ad latus, seque extendebat usque ad fluvium mari illabentem. Et in eo loco, atque e regione fluvii, qui fluebat a domino Guidone Malvoisin, erat cohors nostra *c*. Et videntes Saraceni, aciem domini comitis Flandriæ sibi ad latus faciei suæ esse oppositam, ausi non sunt nostram invadere; de quo Deum laudavi. Nam neque equites mei, neque ego ullis armis induti eram, propter vulnera, quæ acceperamus in prælio pridie sacri quadraginta dierum jejunii, unde fieri non poterat, ut ullis nos armis indueremus.

408 Dominus Guilielmus Flandriæ comes, ejusque agmen mirabilia patnaverunt. Nam pedites et equites ferociter ac valide in Turcas sunt inveci, præclaraque designabant belli facinora. Ubi id conspexi, balistariis meis præcepi, ut jacula magno numero in Turcas intorquerent, qui in agmine illo erant equites. Et simulac ceperunt se, equosque suos vulnerari, cœpere fugam capessere, peditesque suos destituere. Cum autem comes Flandriæ, et agmen illius cernebant Turcas fugere, transierunt sub repagulis, inveci sunt in Saracenos pedites; ac magnum eorum numerum ceciderunt, obtinueruntque peltas eorum multas. Atque illic inter alios egregie se probavit dominus Galterus de la Horgue, qui vexillum gerebat domini comitis *d* Asperi-montis.

409 Post hoc agmen, acies erat domini comitis Pictaviensis Regis germani, quæ acies tota constabat peditibus, nec ullus ibi equo utebatur, nisi comes solus; ex quo ortum est incommodum. Turcæ enim profligarunt aciem illam pedestrem, ceperuntque comitem Pictaviensem. Et revera abducebant, nisi impedissent lanii, alique omnes viri ac mulieres, qui in castris cibaria, mercesque vendebant: qui, ut audiverunt, comitem Pictaviensem, Regis fratrem, abduci, exclamabant in castris, seque movebant omnes; atque eo in Saracenos irruerunt modo, ut comes Pictaviensis fuerit recuperatus, vique Turcas castris expulerint.

410 Post agmen comitis Pictaviensis acies erat modica, totiusque exercitus debilissima, cujus rector erat ac caput aliquis, Josserandus nomine, Brandiduni dominus *e*, quem in Aegyptum abduxerat dictus dominus comes Pictaviensis. Cohors istius Josserandi constabat equitibus, qui pedites militabant, neque equis vehebantur alii, nisi ipse, et dominus Henricus ejus filius. Hoc agmen ex omni parte Turcæ profligabant. Id conspicati dominus Josserandus illiusque filius, retro in Turcas ingruerant, gladiatorum ictibus rem agentes: ac tam egregie eos a tergo urgebant, ut frequenter Turcæ se circumagerent contra dominum Brandiduni Josserandum, ejusque milites dimitterent, ut eum invaderent. Nihilominus tractu temporis parum id eis profuisset: etenim Turcæ omnes profligassent, atque occidissent; nisi obstitisset dominus Henricus de Cone, qui erat in castris ducis Burgundiæ, eques prudens et promptus, qui satis noverat cohortem domini Brandiduni nimis esse infirmam. Et quoties cernebat Turcas in dictum dominum Brandiduni irruere, curabat Regis balistarios jaculari

A culari in Turcas : tantumque effecit, ut dominus Braciduni ex hujusmodi angustis in hoc praelio emergeret, ex viginti equitibus, quos habere dicebatur, duodecim amissis, præter alios suos milites : et ipse demum, præ ingentibus plagis, quas sustinuerat, ex hoc praelio occubuit in Dei servitio, qui abunde eum remuneratus est, ut credere oportet.

quodam de Josserando Braciduni domino :
f
g
h
B
Res suos honoravit ad gratias Deo referend.

411 Dominus hic avunculus meus erat : ac in morte dicentem audiui, se suo tempore triginta sex pugnis interfuisse ac praeliis, in quibus sæpe præmium armorum reportaverat; et aliqua satis cognovi. Nam vice quadam, cum esset in castris comitis Matisconensis g. consobrini sui, ad me venit, unumque ex fratribus h. meis, die quodam Veneris sancto in jejuniis quadraginta dierum, nobisque dixit : Nepotes mei, succurrite mihi cum omni vestra militia, ut invadamus Alemannos, qui dejiciunt atque evertunt templum Matisconense. Et continuo parati fuimus, cœpimusque invadere dictos Alemannos, ingentibusque ictibus gladiatorum, casim punctimque illatis, templo expulimus; multique eorum occisi fuere et vulnerati. Hoc peracto, vir præstanti probitate ante altare genua flexit, elevataque voce ad Dominum clamavit, eum obsecrans, ut animæ suæ misericors esse dignaretur ac benignus, utque aliquando pro eo, et in ejus servitio, mortem oppeteret; quo tandem cælo ipsum donaret. Atque hæc tibi retuli, ut cognoscas, quæ de causa putem, et credam, Deum ei concessisse, quod ante de ipso audivisti.

412 Post hæc Rex convocari jussit omnes proceres suos, equites, atque alios præclaros dominos, et cum ad eum accessissent, benigne eos affatus est : Domini et amici, cognoscere nunc manifeste potestis insignes gratias, quas haud ita pridem Deus creator noster nobis præstitit, præstatque in dies singulos, de quibus magnopere cum laudare nos oportet, cum quod die Martis postremo, qui quadragesimum jejunium præcedebat, ejus auxilio pepulerimus inimicos nostros, atque hostiis ac diversoriis suis excluderimus, quæ hoc tempore nos occupamus : tum quod die Veneris præterito, nosmet ipsi pedites atque aliqui non armati defenderimus adversus eos bene armatos, pedites equitesque ac in terra sua aggredientes. Multa quoque alia præclara iis dicebat, commemorabatque eadem suavitate Rex bonus. Atque hoc agebat ad eos corroborandum, ut magno semper animo fiduciaque de Deo vigerent.

ANNOTATA.

a Videtur per urbem Ressel Rosetum innuere, a quo ostium Tanicum ostium Rexi vocavit, ut ante monuimus : idem ergo hic est memoriæ lapsus; neque enim dubium est, quin ad ostium Tanicum castrametatus esset Ludovicus. Vide notata ad cap. 6, lit. p.

b In editis habetur Guivelins, at legendum. d'Belin, aut d'Ebelin, uti hos fratres vocat num. 137, ubi docet Guidonem in Cypro fuisse supremum militiæ præfectum, Balduinum vero senescallum : unde colligitur hanc cohortem fuisse Cyriotarum, quæ in priori pugna non fuerat, relicta cum duce Burgundiæ ad castra custodienda. Ceterum Ibelin, castellum erat structum prope Ascalonem in colle, quod illius auctor Fulco Hierosolymorum rex tradidit Baliano viro nobili, cujus posteri inde nomen habue-

runt, teste Vitriaco in Historia Hierosolymitana cap. 41.

c Videlicet propior flumini, seu ostio Tanco, ideoque tecta per cohortem Flandriæ comitis, quod illa longius a flumine se extenderet, quia major erat : neque enim diversa flumina hic designantur, sed agmina singula ad latus ostii Tanici disposita erant.

d Antea hunc vocavit Asperi-montis dominum, cur hic comitem appellet, necum ignorat Cangius. Adi notata de eo ad cap. 2 lit. q.

e Bracidunum vulgo Bracion, oppidum est in ducatu Burgundiæ, cujus Josserandus erat dominus, hujus nominis secundus, teste Cangio pag. 77, qui et plura de eo memorat.

f Ex parte matris Joinvillii cognatus erat, sed in gradu remotiore, ut ostendit Cangius in Genealogia Joinvillii pag. 12: improprie ergo vocat avunculum modo Britannico, ubi filii consobrinorum patris sui consobrinum vocant avunculum. Imo et longius distabant, si recte genealogiam deducit Cangius, quem consule.

g Intelligi debet Joannes, Roberti II comitis Drocensis filius, qui comitatum Regi vendidit anno 1239, cum in Syriam abiret, ubi mortuus est. De illo egimus in Commentario num. 370. Hunc consobrinum fuisse domini de Bracion ostendit Cangius pag. 77.

h Fuerit hic Godefridus frater Joinvillii nostri ex priore patris uxore, de quo vide Cangium in Genealogia eorum pag. 13. Porro, considerata ætate Joinvillii, necesse est, hæc contigerint non diu ante decessum comitis Matisconensis in Palæstinam, ac Josserandi Constantinopolim, quo Balduinum II comitatus est anno 1239, teste ibidem Alberico, Hosce autem Alemannos latronum cohortem fuisse crediderim, qui conabantur deprædari templum.

i Hanc pugnam, victoriamque Christianorum Rex ipse commemorat, in Commentario citatus num. 663.

CAPUT XII.

Modus Saracenorum formandi milites, aliaque ad soldanum spectantia. Morbis, et penuria vexatus Christianorum exercitus; idem trans Tanim reductus. Puniti quidam in re divina immodesti.

Ad prosequendam materiam nostram, oportet nos quadam inserere, atque in memoriam revocare, ad intelligendum ac cognoscendum modum, quem soldanus servabat in formandis suis militibus, et unde hi fere venirent. Verum est, majorem equestrium ejus copiarum partem fuisse conflata ex peregrinis, quos mercatores per mare euntes, ac redeuntes vendebant; quosque Ægyptii nomine soldani emebant ex Oriente adductos. Etenim quando unus ex Orientis regibus alium regem superaverat ac subegerat, rex ille, cui victoria obtigerat, ejusque milites, quotquot poterant, pauperes capiebant, ac mercatoribus vendebant, qui eos in Ægyptum ducebant denuo vendendos, sicut

Consuetudo Saracenorum formandi milites prætorios,

ante

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ante dixi. Ex hujusmodi hominibus liberi oriebantur, quos soldanus educandos curabat ac custodiendos. Cumque illi adolescebant, arte sagittandi eos instrui jubebat, qua se recrearent: diebusque singulis, quibus non occupabatur, sagittare illos jubebat. Ubi cernebant vires quibusdam crescere, arcus debiles iis auferebant, ac firmiores pro illorum viribus tribuebant. Juvenes hi sentum soldani gentilitium portabant, eosque vocabant Bahairiz *b* soldani. Et simulac barba iis incipiebat, equites eos creabat soldanus: ejusque gestabant tesseram scutariam, quæ erat ex auro sincero et puro, præterquam quod ad differentiam iis addebant rubei coloris fascias obliquas, rosas, volucres, gryphes, aut quamdam aliam distinctionem ad eorum arbitrium.

usque convo-
candi, atque
ad præclara
facinora ani-
mandi:

c

d

B

444 Hujusmodi milites vocabantur viri de la Haulequa *c*, aesi diceres cohortis prætorie milites *d*; hi semper erant apud soldanum, ejusque corporis custodes. Dum autem soldanus erat in militia, semper prope ipsum degebant, uti corporis ejus custodes. Quin et propius apud se alios habebat custodes, ut janitores, et tibicines. Canebant hi tibicines primo diluculo, cum surgebat soldanus; et vesperi, cum se cubitum reciperet: tantumque suis instrumentis excitabant strepitum, ut illi, qui prope ibidem aderant, invicem audire non possent aut intelligere, claque in castris audirentur. Et scito, interdum non ausuros fuisse edere sonitum, nisi accepta venia a præfecto cohortis prætorie. Et quando soldanus aliquid cupiebat, aut quid militibus suis volebat præcipere, monebat cohortis prætorie præfectum, qui tibicines suos jubebat venire, qui sonabant, signumque dabant cornibus suis Saracenicis, tympanis, et crotalis: ad quem sonitum omnes milites coram soldano conveniebant. Tum cohortis prætorie præfectus voluntatem soldani exponere, et eam continuo pro viribus suis exsequerentur. Quando soldanus ipse in prælio aderat, illum ex equitibus legionis prætorie, qui se fortiozem præstabat, bellique majora edebat facinora, principem *e* creabat, aut agminis ducem: aut certe ipsi dabat ac committebat officium militare, prout merebatur: eique, qui plura faciebat, plura dabat soldanus. Et ea de causa eorum quilibet conabatur viribus suis majora agere, si ea exsequi potuisset.

e

quo pacto
soldanus
potentiores
de medio
tolleret:

C

445 Modus agendi et consuetudo soldani hæc erat, ut, cum aliqui ex equitibus cohortis prætorie tantas opes sua fortitudine aut factis bellicis acquisierant, ut pluribus eis opus non esset, ejusque favore non amplius indigerent, metu, quoangebatur, ne ab iis deiceretur aut occideretur, comprehendi eos juberet, secretoque in suis carceribus perimi, omniaque, quæ illorum uxores ac liberi habebant bona, auferret. Hoc probatum fuit eo tempore, quo in illa regione fuimus. Nam soldanus propter eorum fortitudinem atque audaciam comprehendi jussit, carcerique includi illos, qui comites Montfortium et Barrensem *f* ceperant: ac odio, invidiaque, qua in eos flagrabat, itemque, quia eos timebat, morti eos tradidit. Eodem modo egit cum gente Boudendars *g*, quæ natio est dicto soldano subjecta. Nam postquam Armenia regem profligaverant, die quodam venerunt ad soldanum, rem ei relaturi; et invenerunt eum feras sylvestres persequentem, omnesque ex equis descenderunt, ut ei honorem haberent, salutemque impertirentur, rati recte se fecisse, ab eoque remunerandos. Ille malitiose illis respondit, ne-

f

g

quaquam se iis salutem reddere, atque eorum culpa se prædam amisisse; et reipsa capita eis abscindi jussit.

446 Redimus nunc ad materiam, et dicimus soldano nuper defuncto filium fuisse, qui annos numerabat viginti quinque, prudentem valde, eruditum, et jam malignum. Et quandoquidem soldanus timebat, ne sibi hereditatem vellet eripere, eum secum retinere noluerat; sed regnum ei donaverat, quod habebat in Oriente. Et simulac soldanus pater ejus obierat, principes Babylonie cum advocari curaverant, illumque sibi creaverunt soldanum *h*. Postquam ille se rerum potitum videbat et dominum; summo rei bellicæ præfecto, castrorum præfectis, et senescallis patris sui virgas aureas *i*, muniaque, quæ administrabant, auferebat, iisque donabat illos, quos secum ex Oriente adduxerat. Ex hoc igitur facto omnes animis conciderunt, atque illi etiam, qui ejus patri fuerant a consiliis, id ægerime tulerunt. Præterea vehementer metuebant, ne secum agere vellet, post opes sibi ablatas, quemadmodum egerat soldanus, qui occidi jusserat eos, qui comitem Montfortium ceperant et Barrensem, de quo ante sum locutus. Propterea omnes in unam abierunt sententiam, ut ipsum curarent interfici: modumque adinvenerunt, ut illi, quos cohortis vocabant prætorie, quibus soldani corporis custodia erat commissa, promitterent, mortem se ei illaturos.

principes in
clam juvenis
soldani con-
spirant.

E

447 Post duo illa prælia, de quibus ante locutus sum, quæ grandia fuere ac mire gravia, alterum die Martis ante ceptum jejunium, alterum die Veneris jejunii inchoati; exercitui nostro ingruere cepit aliud gravissimum incommodum. Etenim post novem aut decem dies, homines, qui in his præliis occisi fuerant, et perempti supra ripam fluvii inter bina castra nostra labentis, quique illi fuerant injecti, omnes supra aquam fuere elevati. Dicebatur hoc fieri, postquam fellis vesicula rupta iis erat, ac putrefacta. Defluerunt dicta illa cadavera secundo flumine amnis memorati usque ad pontem, quo junctum erat dictum flumen, per quem nobis ab una parte ad alteram erat transitus. Et quia aqua, quæ increverat, tangebatur atque aquabat hunc pontem, cadavera transire nequibant. Tantis autem eorum erat numerus, ut fluvius adeo iis esset obiectus ab una ripa usque ad alteram, ut aqua non cerneretur, idque facile ad jactum levioris lapidis in flumen adversum a ponte memorato. Conduxit Rex centum operarios, qui octo omnino diebus occupati fuerunt separandis Saracenorum corporibus a Christianorum, quæ alia ab aliis satis internoscebantur. Saracenos illi trans pontem vi dimittebant, qui flumine secundo in mare dilabebantur: et Christianos in scrobibus ingentibus alios aliis superimpositos terræ mandari jubebat. Noverit Deus, quantus esset fætor, quantaque commiseratio in cognoscendis viris illustribus, totque viris probis, qui ibidem erant! Vidi ibidem cubicularium defuncti domini Artesie comitis, domini sui corpus quærentem; aliosque multos, qui inter mortuos scrutabantur amicos suos. At numquam postea audivi, ex iis, qui erant ibidem conspicientes, tetrumque odorem ac fæctorem illorum corporum tolerantes, ullum rediisse.

Causa morbo-
rum, qui in
castris Chri-
stianorum

f

448 Scito insuper nos omni illo jejunii quadragenarii tempore nullos comedisce pisces, præter illos, quos vocant burbotos: quod piscis genus est vorax, cadaveribus semper adhærens,

illaque

oriuntur, qui-
bus accedit
penuria:

A illaque manducans. Atque hinc, tum etiam, quia in illa regione nulla umquam pluviae gutta decidebat, magna in castris nostris nobis orta est vexatio, ac agrotatio. Quæ hujusmodi erat, ut caro tibiarum usque ad ossa nobis exsiccaretur, pellisque nobis inficeretur colore nigro et terreo, in modum vestimenti veteris, quod pone arcas mucorem dudum contraxit. Præterea nobis hoc morbo detentis alia morbi vexatio orta est in ore, quod manducassemus de his piscibus, caroque inter gingivam nobis putrescebat : unde horribilem musquisque ex ore emittebat fœtorem : et pauci demum ex hoc morbo evadebant, quo minus omnes morerentur. Mortis signum, quod perpetuo agnoscebatur, erat, dum quis e naribus incipiebat emitte sanguinem; ac statim satis erat certus, se cito moriturum. Porro ut melius nos sanaremur, quindecim omnino post hæc diebus Turcæ, qui morbum nostrum satis noverant, famem nobis intulerunt eo modo, quem referam. Etenim eos, qui ex castris nostris proficiscebantur, ut adverso flumine *k*, quod spatium circiter erat leucæ bene longæ, Damiatam peterent, cibaria allaturi, nequam illi ac infames Turcæ capiebant *l*, neque eorum ullus ad nos revertebatur; ex quo homines multi fuere timore percussi. Nullus Damiatam ad nos venire audebat, ulla allaturus cibaria; et quotquot ibant, totidem remanebant. Et nunquam de illa re quidquam potuimus cognoscere, nisi per unam e triremibus comitis Flandriæ, quæ contra eorum voluntatem, et vi evasit. Hi nobis hæc nova dixerunt; triremes soldani aquas occupasse, eas invigilare in eos, qui ibant Damiatam, et jam facile octoginta nostrarum triremium cepisse, quodque occiderent homines in iis repositos. Atque inde tanta in castris orta est amoræ caritas, ut simulac paschale tempus adesset, bos venderetur octoginta libris, ovis libris triginta, porcus triginta libris, cadus vini decem libris, ovum duodecim denariis, atque ita de omnibus aliis.

119 Quando Rex, ejusque proceres talia sunt intuiti; quodque nullum aliud superesset remedium; omnes consenserunt, ut Rex agmen suum ex terra Babylonie transire juberet in castra ducis Burgundie, locata ab alia parte fluvii Damiatam versus. Porro ut facilius suorum redderet receptum, Rex vallum *m* duci jussit ante pontem, de quo ante vobis sum locutus. Constructum vero erat eo modo, ut satis posset a duabus partibus vir equo insidens introire. Postquam hoc vallum constructum erat, ac paratum, omnes in castris se armarunt. Vehemens ibi fuit assultus Turearum, qui satis perspexerunt, nos transire ad castra ducis Burgundie ab altera parte posita. Et cum ingrediebantur in vallum istud, Turcæ terga cedebant agminis nostri; tantumque effecere, ut caperent dominum Erardum de Valery; verum continuo liberatus fuit per dominum Joannem fratrem suum. Attamen nec Rex se movebat, nec ulli ejus milites, donec omnis apparatus bellicus, atque armatura foret transportata. Tum omnes post Regem transivimus, præter dominum Galterum de Chastillon, qui postremam regelat aciem in vallo. Quando totum agmen transiverat, illi, qui in vallo permanserant, quæ postrema erat acies, magna a Turcis, qui equites erant, passi sunt incommoda. Nam intentis oculis vim jaculorum in eos emittebant, quia vallum non erat sublime. Insuper Turcæ pedites prægrandes lapides, duras-

que glebas in vultus eorum librabant, neque se lueri poterant postremæ aciei viri : omnesque fuissent perditii atque occisi, si non obstitisset comes Andegavensis, deinde Siciliæ rex, qui ferociter ivit eos recepturus, salvosque reduxit.

120 Secundo ante jejunium quadragenarium die vidi aliquid, quod libenter narrare cupio. Etenim illo die mortuus est eques fortitudine, probitate, audaciaque admodum insignis, nomine dominus Hugo de Landricourt, qui mecum erat cum vexillo; fuitque sepultus in sacello meo. Ut Missæ sacrificio illic intererem, sex meorum equitum erant ibidem innixi saccis hordei, qui erant in dicto meo sacello : loquebanturque invicem alta voce, sacerdotique, qui Sacrum cantabat, pariebant molestiam. Surrexi, ivique ad eos dicturus, ut tacerent, turpe esse viro nobili tam alta voce loqui, cum cantaretur Missæ sacrificium. Illi autem ridere ceperunt, mihi que dixerunt se colloqui, ut novis illigarent nuptiis uxorem istius domini Hugonis, qui ibidem jacebat in feretro. Graviter hanc ob rem illos corripui, iisque dixi, hujusmodi verba nec bona esse nec honesta, eosque cito nimis socii sui oblitos : quippe eorum amentia risu digna erat *n*. Porro evenit, ut postridie, quo fuit magnum istud prælium, de quo ante locutus sum, pridie sacri jejunii, eam ita ultus sit Deus, ut ex omnibus sex nullus evaserit, quin omnes fuerint occisi, neque sepulturam consecuti : et demum convenit inter eorum uxores, ut omnes sex denuo nubarent. Quapropter credendum est, nullum male factum a Deo relinqui impunitum.

121 Quantum ad me spectat, nec pejus me habebam, nec melius, quam alii : nam graviter vulneratus eram, et saucius ex pugna memorata diei Bacchanalium postremi. Præterea vitio crurum laborabam, et oris, de quo ante egi; et fluxione in capite, quæ stupendo modo per os mihi perque nares distillabat : ad hæc febri vexabar quartana eaque geminata, a qua Deus nos custodiat. His morbis lectum tenere cœpi circa medium jejunii quadragenarii, ubi diu permausi. Et quamquam gravi tenebar infirmitate, non minus laborabat sacerdos meus. Nam die quodam contigit, dum Sacrum coram me ex morbo decumbente cantabat, ut, quando pervenit circa consecrationem *o*, eum adverterim tam vehementer infirmum, ut visibili modo anima deficientem viderim. Et ubi vidi eum jamjam in terram lapsurum, quatenusque laborarem, ex lecto me proripui, vestemque indui, eumque retro sum complexus : tum dixi, ut omnia commodo suo faceret, et tractum, animumque caperet, fiduciamque de illo, quem manibus tenere debebat. Tunc paululum relevatus est : neque ipsum deserui, donec perferisset consecrationem; quod fecit : atque etiam Sacri sui celebrationem absolvit : nec unquam deinde cantavit, at mortuus est. Deus ejus habeat animam.

ANNOTATA.

a His consentiunt Sanutus lib. 1, part. 3, cap. 2; Haytonus cap. 50, alique. Herbelotius in Bibliotheca Orientali ad vocem Mamlouck scribit, soldanum Saleh, quem hujus expeditionis tempore anno 1249 obiisse vidimus, primum fuisse, qui hos serros emptitios sibi comparavit ex terris per Tartaros vastatis. Verum consuetu-

A. JOANNE
JOINVILLIO.
*irreverentia
quorundam
in Missæ sa-
crificio pu-
nita a Deo :*

Joinvillæ
ejusque sacel-
lani varii, et
graves morbi.

F

A. JOANNE
JOINVILLIO.

dinem hanc Ægyptiorum antiquiorem fuisse liquet ex Tyrrio lib. 24, cap. 23, ubi emptitios sub Saladino jam fuisse, eique fidelius ceteris in pugna adfuisse docet.

b Herbelotius loco citato primos hosce emptitios Baharires, seu Marinos cognominatos fuisse affirmat.

c Haulqua, editio Pictaviensis Halcqua. Dubium videtur an vox recte sit scripta, cujus expositionem ignoro.

d Les archiers de la garde du roy : hos ego Milites prætorianos, vel cohortis prætoriae vocabo, cum eodem loco essent apud Ægyptios, quo apud Romanos prætoriani milites. Teste Tyrrio mox laudato Mameluc vocabantur a Saracenis : Mamlouk autem, interprete Herbelotio, servum significat. Mameluches alii vocarunt, ac Gallis etiamnum noti sunt nomine Mamelus.

e Admiral, ou capitaine. Emir vocabantur præcipui Saracenorum principes, qui urbes, provincias, agmina, aliaque hujusmodi gubernabant. Hinc Latini scriptores dixerunt Admiratos, admiratos, similibusque nominibus eos nominarunt. Hos igitur principes nomine æque generale vocare placuit, ne nomina illa barbara confusionem pariant, ut jam accidit aliquibus, qui per admiratos illos classium duces putarunt designari. Porro ad dicta confirmanda subjungo verba Tyrrii lib. 24 cap. 22 : Solent enim, inquit, Turcorum satrapæ et majores principes, quos ipsi lingua Arabica vocant Emyn, adolescentes sive ex ancillis natos, sive emptos, sive capta in prælio mancipia studiose alere, disciplina militari instruere diligenter; adultis autem, prout cujusque exigit meritum, dare stipendia, et largas etiam possessiones conferre : in dubiis autem bellorum eventibus proprii conservandi corporis solent his curam committere, et de obtinenda victoria spem habere non modicam : hos lingua sua vocant MAMALUC.

f Contigerat horum clades in expeditione anni 1239, de qua egimus in Commentario num. 371. Verum, ut dicimus, capto Montfortio, comes Barri in prælio occubuit. Audi Sanutum lib. 3, part. xi, cap. 15 de his agentem : Ibi captus fuit Almericus de Monte-forti, et Henricus comes (Barri) mortuus. Idem ante Sanutum scripsit anonymus Tyrrii continuator Gallus apud Martenium in Amplissima collectione tom. 5, col. 721, qui hunc Turcarum ducem col. 720 vocat le Croc Elgevi.

g Quæ nomine hoc corrupto gens designatur non divino : nisi forte Turcomannos indicet, contra quos S. Ludovicus principi Antiocheno e Cypro misit subsidium, ut dicimus in Commentario num. 641.

h Dicta hæc sunt in Commentario num. 654, et 664. Nomen ei erat Al Malek, Al Moad-dham, id est, Moaddham, seu Moadam, ut scribunt alii : nam Malek nomen est dignitatis, aliter articulus nominibus addi consuetus.

i Signa erant dignitatum, seu munerum, quæ gerebant.

k Videtur hic locus difficultatem habere, cum e castris Damiatam navigandum esset per Nilum, adeoque secundo flumine, non adverso : deinde Damiatam longius aberat a castris quam leuca unius intervalli. Verum suspicor Joinvillium loqui de ostio Tanico, quod ad leucam circiter ascendendum fuerit, ut ad Nilum perveniretur, si ex castris Ludovici trans illud ostium locatis navi-

gare vellent : nam ostium istud prope Massoram a Nilo separatur.

l Saraceni, teste ipso Ludovico in Commentario num. 665, et Nangio apud Chesnium pag. 355, naves per terram in prædicto flumine collocaverant; unde factum erat, ut id in castris ignorarent Christiani, qui ante Nilum habuerant liberum. Naves autem Christianorum non capiebantur in ostio Tanico, quod eos non latuisset : rerum in Nilo ipso, seu brachio Nili, quod latetur Damiatam.

m Gallice, une barbacanne : quam vocem Trivoltiani in Dictionario Gallico exponunt Latine per tabulare vallum arcendis telis. Cangius vero in Glossario per vocem Latino-barbaram barbacanum intelligit propugnaculum exterius urbis aut castris.

n Hæc ultima verba, quæ in editis loco non suo post duas fere lineas posita sunt, ad locum redixi, ubi et cum sensu coherent, et haud dubie fuere scripta.

o Gallice, A l'endroit de son Sacrement. Consecratio autem seu elevatio quandoque vocabatur Sacramentum Missæ, ut videre est in Glossario Cangii.

CAPUT XIII.

Pax cum Saracenis fere conclusa : morbi denuo aucti : Rex cum majori exercitus parte per terram, alii per flumen Damiatam repetunt : in terra a Saracenis cæduntur, vel capiuntur omnes, plerique etiam in flumine.

U t ad materiam nostram redeamus : verum fuit, inter consiliarios Regis et soldani actum aliquo modo fuisse de concordia, et pace inter eos facienda; et ad hoc statutus fuit dies, et assignatus. Pactio eorum concordie erat hujusmodi; Rex debebat soldano restituere urbem Damiatam. Soldanus autem reddere debebat Regi totum regnum Hierosolymitanum, eique etiam servare omnes agrotos, qui erant Damiatæ, eique reddere carnes salsas, quæ erant ibidem, quoniam Turcæ ac Saraceni eas non comedeant : suas item Regi restituere machinas : poteratque Rex mittere Damiatam, qui omnia illa dicto loco auferrent a. Quid actum est? Rogari Regem jussit soldanus, quam sibi cautionem daret restituendi sibi urbem suam Damiatam. Et ad hanc eis oblatum fuit, ut captivum detinerent e fratribus Regis unum, aut comitem Andegavensem, aut comitem Pictaviensem, donec Regis promissio esset impleta. Non admiserunt hanc oblationem Turcæ, sed Regem ipsum petierunt obsidem. Et ad hoc respondit bonus eques dominus Gaufridus de Sergines, Regem nequaquam Turcis tradendum, seque omnino malle, ut omnes a Turcis fuissent occisi, quam sibi exprobraretur, se Regem suum tradidisse obsidem. Ac eo res permansit loco.

123 Morbus, de quo ante vobis sum locutus,

Actum de pace cum Saracenis, sed lab. re. mutua.

a

b

tus,

atos, vires continuo in castris resumere cepit; adeo ut chirurgi hoc morbo detentis avellere debuerint et abscindere grande carnis frustum, quod supra gingivam excrescebat, ita ut cibos sumere impediret. Res erat maxime miseranda, audire per omnia loca in castris clamantes ac ejulantes eos, quibus mortua hæc caro præscindebatur. Simile quid mihi videbatur ejulatu miserarum feminarum, quæ laborant in enitendis suis infantibus, dum nascuntur: neque exprimere possim, quanta esset miseria. Quando Rex bonus, sanctus Ludovicus miseranda hæc cernebat, manus jungebat, vultu ad cælum elevato, laudans Dominum nostrum de omnibus, quæ sibi tribuebat. Et conspiciens, se diu hoc pacto subsistere non posse, quin moreretur ipse cum suis omnibus; præcepit ut inde discederetur ad redeundum Damiatam ad vesperam e diei Martis post octavam Paschatis; mandarique jussit nomine suo navarchis triremium, ut naves suas pararent, omnesque colligerent ægrotos, Damiatam vehendos. Præcepit item cuidam, nomine Josselino de Corvant, aliisque suis operum præfectis, ac machinatoribus, ut funes, quibus pontes nos inter et Saracenos erant colligati, præsecarent. At horum fecerunt nihil, ex quo ingens ortum est malum.

124 Postquam vidi unumquemque se præparare ad Damiatam petendam, ad navem meam me recepi, cum duobus meorum equitum, quos etiam tum habebam superstites, aliaque mea familia. Sub vesperam, quando magnopere ingruiebant tenebræ, præcepi naclero meo, ut anchoram suam levaret, secundoque flumine d procederemus. Ille mihi respondit se non audere, interque nos et Damiatam magnas soldani esse triremes, quæ nos caperent, omnesque occiderent. Regis nacleri magnos extruxerant ignes, ut in triremibus suis colligerent ægrotos pauperes, eosque calefacerent. Erant dicti agroti ad ripam fluvii, expectantes navigia. Dum autem moneram nautas meos, ut paulatim progredieremur, per fulgorem ignis percepi Saracenos, qui ingressi sunt castra nostra, occidebantque ægrotos supra ripam. Simulac nautæ mei anchoram suam levabant, parumque incipiebamus secundo flumine descendere; ecce venientes nautas, ad pauperes ægrotos accipientes dum constitutos, qui videbant eos a Saracenis occidi: et subito funes secernerunt, quibus magnarum suarum triremium anchoræ erant alligatæ, modicamque navem meam ab omni cooperuerunt parte: adeo ut non nisi tempus expectarem, quo nos in imum aquarum depressissent. Postquam hoc evasimus periculum, quod omnino erat magnum, incepimus secundo flumine progredi. Rex, qui morbo exercitus, eodem cum aliis malo laborabat, videns se a nobis derelinqui; (licet satis tuitus se fuisset, si voluisset, in magnis triremibus; at dicebat mori se malle, quam populum suum derelinquere e) cepit nobis clamare, mandareque, ut subsisteremus: quin et balistæ jaculis non levibus nos impetebat, ut subsistere cogeret; donec navigandi nobis concederet facultatem.

125 Porro hic te relinquam, tibi que exponam rationem et modum, quo captus est Rex, sicuti ipsemet mihi narravit. Ex ipso audivi, quod milites suos, et agmen suum f reliquisset, ipseque et dominus Gaufridus de Sergines se agmini conjunxissent domini Galteri de Chastillon, quod postremam constituat aciem. Conscen-

derat Rex sonipedem modicum, indutus veste serica g. Neque mansit cum ipso, ut ipsum postea dicentem audivi, ex omnibus suis militibus nisi bonus eques dominus Gaufridus de Sergines; qui eum perduxit ad urbem modicam, Casel h dictam, ubi Rex fuit captus. Verum narrantem audivi, quod antequam Turcæ eum potuerunt capere, dominus Gaufridus de Sergines eum defenderet eo modo, quo servus bonus a muscis pateram domini sui defendit. Nam quoties Saraceni ei appropinquabant, dominus Gaufridus eum defendebat ingentibus gladiatorum ac mucronum ictibus, videbanturque ejus vires plusquam media parte auctæ, una cum fortitudine audentique animo: ac singulis vicibus eos a Rege abigebat. Hoc pacto duxit illum usque ad locum Casel, ibique descendit in diversorium civis cujusdam Parisiis oriundæ. Illic existimabant eum vitam cum morte commutaturum, neque sperabant eum ullo modo diem illum in vivis transacturum.

126 Paulo post ad Regem advenit dominus Philippus de Montfort i, eique dixit se modo vidisse ducem soldani, quocum olim egerat de induciis, seque etiamnum, si ita Regi placeret, rursus cum eo acturum. Rex ut id faceret eum rogavit, dicens contentum se esse, eam servare et facere, uti eam volebant. Tunc discessit dominus Philippus de Montfort, ac Saracenos adivit, qui pileos suos Turcicos capitibus exemerant. Dominus de Montfort annulum suum, quem digito extrahebat, principi Saraceno dedit ad securitatem servandarum induciarum k, et ut hujusmodi tamen earum fieret pactum, quale olim petissent, uti supra tactum fuit. Porro evenit, ut post hoc factum proditor quidam, improbus apparitor, nomine Marcellus, alta voce nostris militibus clamare cepit: Domini equites, tradite vos omnes, Rex id vobis per me præcepit; neque facite, ut occidatur. Ad illa verba omnes fuere exterriti, putantes Regem ita sibi præcepisse; ac quilibet Saracenis tradit baculos suos atque arma. Quando princeps vidit, quod Saraceni Regis milites adducerent captivos, dixit domino Philippo de Montfort, se nequaquam pacem ei asseverare, eumque jam videre omnes suos milites a Saracenis captos. Cernens dominus Philippus, omnes regis milites esse captos, vehementer obstupuit. Satis enim noverat, quamvis ad pacem petendam esset legatus, se statim etiam fore captum; neque sciebat, ad quem recurreret. Porro apud paganos mos viget pessimus, nam quando inter soldanum, et quemdam illius regionis regem, invicem legatos mittunt, ut habeant aut petant pacem, atque unus e principibus moritur: legatus, si invenitur, paxque non est data, captivus detinetur, cujuscumque fuerit partis, sive legatus soldani sit, sive regis l.

127 Jam te scire oportet, nos, qui in navibus eramus supra aquam, sperantes evasuros nos usque Damiatam, non fuisse promptiores iis, qui in terra remanserant; capti enim sumus, quemadmodum audies postea. Revera, dum eramus super aquam, horribilis surrexit ventus nobis contrarius, a parte Damiate delatus, qui cursum aquarum nobis eripuit, adeo ut progredi non valeremus; retroque redire optuerit versus Saracenos. Rex quidem complures equites reliquerat, ægrosque super ripam aquarum custodire jusserat, at nihil hoc nobis profuit, quo nos ad ipsos reciperemus, nam omnes

A. JOANNE
JOINVILLIO.

g

h

E

dum rursus
de pace agi-
tur, Regii se
dedunt Sara-
cenis:

i

k

F

l

qui cum Join-
villio per flu-
men jugie-
bant, magnis
vexati incom-
modis;

aufo-

A. JOANNES
JOINVILLIO.

aufugerant. Circa diluvium pervenimus ad locum, ubi erant triremes soldani, quæ excubabant, ne ulla cibaria Damiatæ veherentur ad castra, de quibus ante dictum est. Ubi illi nos in conspectu habebant, ingentem excitarunt tumultum, cœperuntque jacula in nos intorquere, et in alios equites nostros qui erant ab alia ripæ parte, immanem pilarum copiam cum igne Græco, adeo ut stellæ cælo viderentur decidere. Postquam nantæ mei nos aquarum cursui reddiderant, nosque progredi conabamur, invenimus eos equites, quos Rex ad agros servandos reliquerat, qui fugam capiebant Damiatam versus. Et ventus insurgere rursus cœpit vehementius quam ante, nosque dejecit ad latus ad unam e ripis fluminis. Ad aliam ripam tantus erat numerus navium nostrarum, quas Saraceni ceperant et vicerant, ut eo appropinquare non auderemus. Et satis etiam cernebamur, homines, qui in iis erant, ab illis occidi, atque in aquam projici. Et videbamus arcas atque arma, quæ obtulerant, ab illis navibus extrahi.

ac spe evadendi amissa, se dedere statuerunt :

128 Quia vero accedere nolebamus ad Saracenos nobis minitantes, vim jaculorum in nos emittebant. Tum lorica me indui jussi, ne sagittæ, quæ navi nostræ inferebantur, me vulnerarent. Ad puppim navis nostræ erant ex meis quidam, qui exclamare mihi cœperunt : Domine, domine, nauticus noster, quia ei minantur Saraceni, ad terram nos ducere studet, ubi mox essemus cæsi, atque perempti. Tunc me elevari jussi, quia eram infirmus, ferrumque arripui nudum, ac eis dixi, me mortem ipsis illaturum, si magis progredierentur, ad terræ me applicandum apud Saracenos. Illi cœperunt respondere, se ulterius progredi non posse; proptereaque perpenderem quid mallet, an ut me ripæ applicarent, an ut in fluvio navem ad anchoras collocarent. Malui, quod feliciter mihi evenit, quemadmodum audies, ut ad anchoras in fluvio me collocarent, quam ut ad ripam me ducerent, ubi nostros occidi cernebam : atque id mihi consenserunt. At parum fuit moræ, quin mox videremus accedentes ad nos quatuor soldani triremes, in quibus erant decem hominum millia m. Tunc vocavi equites meos, petique mihi darent consilium, quid esset agendum, utrum nos dederemus triremibus soldani appropinquantibus; an iremus nos tradituri iis, qui erant in terra : omnesque consensimus expedire, ut nos dederemus iis, qui erant in triremibus appropinquantibus, quia nos servarent omnes conjunctos; quam ut dederemus nos aliis, qui erant in terra, qui nos omnes invicem separassent, ac forsitan vendidissent Beduinis, de quibus antea egi. Huic consilio nequaquam consentire voluit quidam, qui mihi erat clericus : at dicebat oportere, ut nos omnes sineremus occidi, ad cælum ingrediendum. Quod credere nolumus; nam mortis timor nimis nos urgebat.

Joinvillius
vix morte
liberatus
in castrum
quoddam
ducitur.

129 Postquam perspexi necesse esse, ut me dederem, modicam, quam habebam, arripui arculam, in qua erant monilia mea, sacraque lipsana, et cuncta in fluvium projeci. Unus e nautis meis mihi dixit, quod, si non permitterem, ut diceret, cognatum me esse Regis, omnes nos perimerent. Illi ego reposui, diceret quodcumque liberet. Tum eccam advenientem ad nos primam e quatuor triremibus, quæ oblique veniebat : ac prope navem nostram anchoram ejecerunt. Tunc Deus mihi misit, (atque

ita credo) Saracenum quempiam, ex ditione imperatoris oriundum, qui indutus tantum erat femoralibus et tela cruda, ac venit natando per aquam recta ad navem meam; meque per latera est complexus, ac mihi dixit : Domine, peristi, nisi mihi fidem habeas. Namque ut incolumis evadas, necesse est e navi tua discedas, atque in aquam te conjicias; neque illi te videbunt, quia ad lucrum navis tuæ erunt intenti : curavitque funem ex eorum triremi ad me jaci super foros navi meæ. Tum in aquam insilii, et post me Saracenus, quo mihi opus erat, ut me sustentaret, atque ad triremem duceret : adeo enim morbo eram debilis, ut vacillarem prorsus, et in fundum fluvii decidissem. Attractus fui usque in triremem, in qua etiam tum erant facile octoginta viri, præter eos, qui navem meam erant ingressi : et pauper ille Saracenus suo me stringebat complexu. Paulo post ductus fui ad terram : et invadebant me, ut me jugularent; quod omnino expectabam : quique me occidisset, id sibi magno honori fore existimabat. Saracenus vero ille, qui me navi mea extraxerat, me dimittere nolebat, iisque clamabat : Cognatus Regis, cognatus Regis. Tunc cultrum sentiebam jugulo vicinum, jamque me humi miserant in genua. Deus hoc me periculo liberavit ope pauperis illius Saraceni, qui me ad castrum usque, ubi Saraceni erant, perduxit.

130 Quando ad eos perveneram, lorica mea me exuerunt; atque ex commiseratione, qua erga me tangebantur, quod adeo infirmum cernebant, cooperuerunt me amictu quodam meo coccineo, et vario vellere pellito, quem domina mater mea mihi donaverat. Alius ex ipsis attribuit mihi corrigiam albam, qua me supra amictum meum cingebam. Alius equitum Saracenorum pileolum mihi donavit, quem capiti imposui. Paulo post dentibus contremiscere cœpi, cum præ metu ingenti, in quo eram, tum etiam præ infirmitate. Petii quid ad bibendum, aqua mihi in poculo quodam allata est : et simulac quid ex ea ori ingesseram, illam studens transmittere, mihi per nares exsilit. Novit Deus in quam miserando essem statu ! nam multo magis existimabam mortem adesse, quam vitam : apostema enim mihi erat in gutture. Quando mei viderunt aquam ita mihi egredi per nares, flere cœperunt, luctuque se dare. Saracenus, qui me servaverat, de quo ante locutus sum, quesivit ex meis, cur plorarent. Et significaverunt illi, me fere mortuum esse, mihi in gutture esse apostema, quo suffocarer. Bonus ille Saracenus, qui mei semper fuerat misertus, id indicat uni ex equibus Saracenis. Hic eques Saracenus ei dixit, ut me solaretur, daturum se modo mihi quidpiam bibendum, quo intra biduum essem sanus; atque ita fecit : et cito curatus fui ope Dei, potuque, quem mihi præbuit eques Saracenus.

ANNOTATA.

a Cangius observat ex Sanuto lib. 2. part. 2. cap. 9 consensisse soldanum, ut Damiatam Christiani retinerent. Verum vir alias eruditus hic tempora non distinguit. Agit ibi Sanutus de pacto, quod cum Rege mire cupiebat Salch hujus soldani pater, quando Ludovicus castra adhuc habebat prope Damiatam. Hunc Sanuti locum attigimus in Commentario num. 649. Chaizius tom 2, pag. 41 testatur, Orientales Historicos contendere,

hasce

CAPUT XIV.

*Varia, quæ captivis evenere : Rex suam,
aliorumque redemptionem paciscitur.*

Paulo postquam fui sanitati restitutus, triremium soldani præfectus me accersi ad se jussit, ut sciret an Regis essem cognatus, uti dicebatur. Ei respondi, non esse : et narraui ei, quo id modo fuisset factum, et qua de causa. Quippe naucerus id mihi suaserat, ne Saraceni triremium, qui nos ceperunt, nos omnes occiderent. Præfectus triremium mihi reposuit, optimum datum fuisse consilium : nam alias certo nos occidissent, ac projecissent in fluvium. Rursus me interrogavit dictus triremium præfectus, an aliquo modo cognoscerem Germaniæ imperatorem Fredericum tunc viventem ; et an nullo modo essem ex ejus stirpe. Et verum ipsi respondi, me intellexisse, matrem meam ejus cognatam *a* esse, ex patrueli natam. Respondit mihi præfectus triremium, sibi me tanto esse chariorem. Interea dum ibi comedebamus et bibebamus, eo coram me venire curaverat civem Parisiensem. Quando civis me conspexit manducantem, cepit mihi dicere. Heus ! domine, quid agis ? Quid agam ? inquebam. Et civis me monere aggreditur nomine Domini, me manducare *b* die Veneris. Derepente scutellam meam, ex qua manducabam, retro demisi. Cernens hoc triremium præfectus, quæsit ex Saraceno, qui me servaverat, quique semper mihi erat præsens, cur *a* comedendo cessassem. Ille ei respondit, id fieri, quia erat dies Veneris, neque id me cogitavisse. Respondit triremium præfectus, id Deum utique pro offensa non habiturum, quoniam id sciens non fecissem. Scito quoque legatum, qui cum Rege venerat, sæpe me redarguisse, quod jejunarem, cum adeo essem infirmus ; dicens nullum *c* cum Rege esse alicujus conditionis hominem præter me, ideoque me male agere jejunando. At quamvis essem captivus, non destiti jejunare omnibus diebus *F* Veneris, solo pane et aqua contentus.

432 Die Dominico, postquam fui captus, præfectus triremium nos omnes, qui eramus supra aquam capti, jussit ex castro descendere ad flumen supra ripam. Quando ibi fui, dominus Joannes sacellanus meus extractus fuit ex intima triremis ad puppim contignatione, et ubi aera conspexit, anima defecit. Mox eum Saraceni coram me occiderunt, fluvioque iniecerunt. Ejus clerico, qui morbo exercitus, quo laborabat, animam quoque agebat, Saraceni mortarium in caput iniecerunt, mortemque intulerunt, deinde fluvio illum immiserunt post dominum suum. Pari modo cum aliis agebant captivis : mox enim, ut ex ima triremium ad puppim contignatione extrahebantur, ubi fuerant detenti, aderan^t Saraceni idonei, qui simulac quemdam illorum conspiciebantur non recte habentem, aut debilem, eum mactabant, aquisque injiciebant : hoc modo tractabantur pauperes agroti. Conspiciens hanc tyrannidem, jussi ipsis per Saracenum meum significari, quod agerent male admodum : quodque esset contra mandatum Saladini *d* pagani, qui dicebat, non oportere ut quemquam

occi-

*Joinvillius a
præfecto Sa-
racenorum
sui bene habi-
tus.*

*a**b**c*

*ducitur ad
flumen, ubi
coram eo oc-
ciduntur
agroti.*

d

A hæc pacis conditionis a soldano non fuisse admittas, imo ne auditas quidem. Orientales illos refutat ille, ostenditque rationibus variis relationem Joinvillii non esse incredibilem. Probari id ulterius potest exemplo Joannis regis Hierosolymitani, quem aquis involutum, certoque cum toto exercitu periturum, liberum dimiserunt cum suis pro sola Damiatæ restitutione. Breviter hanc historiam attigimus num. 588, latius eam exponit sæpe laudatus Tyrii Continuator col. 693 et seqq.

b Ita regem Joannem obsidem habuerant. Vide auctorem memoratum col. 694.

c Intellige vesperam ante diem Martis : nam die Martis, quæ erat quinta Aprilis, Rex captus fuit, ut probavimus in Commentario num. 667 et 668.

d Per Nilum, seu brachium Nili ex duobus præcipuis alterum, quod Damiatam præterfluit.

e Id charitatis exemplum exponitur latius in Vita secunda num. 79.

f Nimirum agmen illud, quod stipendio suo alebat, et ducere solebat : nam aliqui omnibus Rex præerat, sed non omnes alebat.

B *g* Gallice, Une housse de soie vestue. Eandem vocem housse per vestimentum exposui num. 148, quamvis Chaizius pag. 38 eandem exposuisset Gallice per vocem cuir, corium, quod certe hoc loco non significatur.

h Casel. Hoc oppidum aliis nominibus vocari ab aliis, diximus in Commentario num. 668.

i Philippus hic Montfortius diu fuerat in Oriente, atque ex præcipuis erat magnatibus. Apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 725 vocatur Thoroni dominus (oppidum est in Phonicia) referturque Tyrum intercepisse cum Beliano Ibelino. Quin et Tyri dominus hinc factus est, quam Veneti contra ipsum frustra obsederunt anno 1264, ut idem Tyrii Continuator narrat col. 738. An idem sit, cui comitatum Castrensem Rex donaverat, ut diximus in Commentario num. 159, mihi non satis constat : id tamen verisimile est, quia num. 155 dicitur Regi clientela jurata obstrictus.

k Id ita intellexerunt Chaizius pag. 50, et Choisy pag. 180, acsi princeps ille Saracenus jam acceptasset conditionem. At puto annulum dumtaxat datum fuisse ad securitatem pacti servandi,

C si iniretur : sequentiaque contigisse, priusquam Saracenus conditionem acceptasset. Videtur princeps ille Saracenus, antequam ad dicta Montfortii responderet, inquisivisse, quo res utrumque essent loco, intellectaque deditione Gallorum, respondisse quæ habet Joinvillius.

l Hanc consuetudinem confirmavimus in Commentario num. 587.

m Numerus hic exorbitat : metus forsan numerum duplicavit.

n In editis sur l'escot, vel, sur l'escrine, quod difficulter potest recte intelligi. Per conjecturam itaque foros Latine posui, quia in illam navis partem jaci funis commodius poterat.

*Joanne
Joanville.*

occiderent, eive mortem inferri juberent, postquam ei dedissent ex pane ac sale suo comedendum. Jusserunt mihi reponi; homines esse nullius plane valoris, nec quidquam operis eos exsequi posse, quod adeo essent infirmi. Post hæc venire coram me curarunt omnes navi- cularios meos, dicebantque omnes fidei renuntiassent. Tum iis dixi, nequaquam hisce fide- rent, idque eos dumtaxat facere, quod timerent, ne occiderentur; eosque, simulac se viderent in loco et regione idonea, mox ad fidem reversuros. Ad hoc mihi respondit triremium præfectus, id satis se mihi credere, dixisseque Saladinum, numquam ex probo Christiano visum esse Sara- cenum, neque item ex probo Saraceno Chri- stianum.

*Unde ad
alios captivos
ducitur; a
quibus magna
letitia exci-
pitur.*

133 Paulo post præfectus triremium con- scendere me jussit equum, invicemque conjun- cti equitabamus. Duxit me ille transeundo per pontem quemdam usque ad locum, ubi erat sanctus Ludovicus, ejusque subditi captivi. Ad ingressum ampli tentorii invenimus scribam, qui nomina captivorum pro soldano scribebat. Illic necesse fuit nomen meum significare, quod eos celare nolui, scriptumque fuit sicuti alia. Ad introitum dicti tentorii Saracenus iste, qui semper secutus me fuerat et comitatus, quique in trire- mi me servaverat, mihi dixit: Domine, non possum te amplius sequi, mihi ignosce. Tibi commendo puerum istum, quem habes tecum, quæsoque te, ut eum semper manu teneas, alioquin scio a Saracenis eum occidendum. No- men pueri erat Bartholomæus de Montfaucon, filius domini de Montfaucon de Bar. Simulac no- men meum fuit scriptum, præfectus triremium puerum, et me duxit in tentorium, ubi erant proceres Franciæ, et plusquam decem millia aliorum cum ipsis. Postquam fui ingressus, omnes cœperunt tantum demonstrare gaudium, quod me conspicerent, ut nihil audiri posset præ strepitu gaudiî, quem ea de causa edebant: existimabant enim me esse perditum.

*Multi ad fidem
negandam
invitantur,
occisus is, qui
renuebat.*

134 Quando simul eramus, Dei opem spe- rantes, non diu mansimus, quin insignis quis- piam e Saracenorum magnatibus nos magis ab- duxerit ad aliud tentorium. Victu quoque utebamur misero. Multi alii equites, alique e nostris etiam erant captivi, magnæ inclusi- aræ, muris terreis clausæ. Qui erant ibidem extrahi jubebant captivos alium post alium, eos- que interrogabant, an fidem negare vellent; ac illi, qui affirmabant, quique fidem negabant, seorsum ponebantur, illique, qui id facere nole- bant, mox capite minuebantur.

*Postulata
Saracenorum
a captivis
rejecta.*

135 Haud multo post misit nobis soldanus consiliarios suos, nobiscum acturos; petierunt- que consiliarii, cui ex nobis significarent man- data soldani. Omnes consensimus, ut id fieret Petro Britannici comiti per interpretem, quem habebant Saraceni, qui sermone utroque loque- batur, Gallico, et Saraceno. Atque hujusmo- di fuere verba: Domini, soldanus nos mittit ad vos, ut sciat, an non cupiatis esse liberati, et an vos velitis ei solvere, aut solvendum curare pro liberatione vestra. Ad hanc interrogationem respondit comes Britannici Petrus; nos perquam libenter velle, ut liberati essemus soldani mani- bus; sive ut jam fecissemus aut passi essemus, quod justa ratione fieri posset. Tum consiliarii soldani petierunt, an non vellemus dare pro li- beratione nostra aliqua ex castris et locis, quæ pertinebant ad proceres transmarinos. Respondit

comes, id nos exsequi non posse: ratio illius hæc erat, quia dicta castra, et loca possideban- tur ab imperatore e Germaniæ, tunc imperante; et quia ille numquam pateretur, ut soldanus aliquid obtineret, quod sibi esset subjectum. Rur- sus petierunt consiliarii soldani, an pro libera- tione nostra vellemus restituere quædam castra Templariorum, aut Hospitalariorum Rhodiorum. Respondit comes, id fieri non posse: nam id esset contra consuetum juramentum, quod habet, ut quando statuuntur castrorum, dicto- rumque locorum custodes, per Deum jurent, se pro liberatione corporum hominum nullum ex dictis castris reddituros. Dein Saraceni pariter responderunt, quod videretur nulla in nobis esse dispositio, aut desiderium libertatem recipiendi: quodque modo ad nos mitterent homines gladiis ludere consuetos, qui nobiscum agerent, ut cum ceteris: et his dictis abierunt.

136 Neque multo postquam consiliarii solda- ni abierant; eccum ad nos accedentem magnum provectæ ætatis Saracenum specie insigni, qui secum ducebat numerum ingentem juvenum Sa- racenorum, quibus singulis latus erat gladio cin- ctum, quo omnes fuimus consternati. Jussit nos interrogari senex ille Saracenus per interpretem, qui sermonem nostrum intelligebat, et loque- batur; Utrum verum esset, quod crederemus in unum Deum, qui pro nobis fuerat natus, cruci confixus, et mortuus pro nobis, et tertia post mortem die pro nobis a morte suscitatus? Respondimus, nos vere ita credere. Tum nobis respondit, quoniam ita esset, non debere nos animo cadere, quod passi essemus; ac pateremur hujusmodi pro ipso vexationes; neque nos etiam mortem pro ipso sustinuisse, quem- admodum ille pro nobis sustinuerat. Insuper, si potestatem habuerat se suscitandi, cum certo nos brevi liberaturum. Et tum Saracenus ille abiit cum omnibus juvenibus suis, non alio nobis il- lato incommodo. Quo ego multum lætabar, et gaudebam: nam putabam eos venisse, ut capita nobis omnibus amputarent. Nec multum deinde fuit mora, quin nuntium haberemus de libera- tione nostra.

137 Post hæc supra dicta, consiliarii soldani ad nos redierunt, nobisque dixerunt, tantum effecisse Regem, ut consecutus esset liberatio- nem nostram: nos quatuor e nobis ad eum mitteremus, qui audirent et cognoscere modum pactionis de redemptione nostra. Ad hoc agen- dum, ad eum misimus dominos Joannem de Valery, Philippum de Montfort, Balduinum Ibe- linum Cypri senescallum, et Guidonem Ibelinum fratrem ejus, summum Cypriæ militiæ præ- fectum, qui erat unus ex honestissimis, maxi- meque probatis equitibus, quos unquam co- gnovi, quique vehementer amabat hujusce regionis homines. Hi quatuor supra nominati equites nobis narraverunt rationem et modum liberationis nostræ. Porro ad Regem tentandum consiliarii soldani tales ac similes interrogationes illi proposuerunt, quales nobis proposuerant supra. Et uti placuit Domino nostro, Rex bo- nus, sanctus Ludovicus iis dedit tale ac simile responsum ad utramque interrogationem, quale dederamus per os Petri Britannici comitis. Vi- dentes Saraceni, Regem postulatis suis obtem- perare nolle, minati sunt se instrumento, quod vocant BERNICLES, eum immisuros. Tormen- tum hoc erat gravissimum, quod cuiquam in- ferre possunt. Sunt autem duo trabes e ligno in-

summi-

A summitate connexæ : et quando ei aliquem imponere volunt, eum in latus deponunt inter duas has trabes, ejusque pedes trajiciunt per ingentes uncas : deinde demittunt frustum ligni, quod supra est, ac hominem quemdam sedere jubent supra trabes. Unde fit, ut non maneat ei, qui ibidem jacet, vel medii pedis intervallum ex ossibus, quod non sit plane disruptum, et contritum. Et ut pejus ei faciant, post tres dies pedes ejus crassos et inflatos in instrumentum istud remittunt, atque iterum conterunt, quæ res est crudelis admodum scienti eam intelligere. Adhæc ligant caput ejus crassis boum nervis, ne inde se removeat. Verum omnes has minas nihil fecit Rex bonus, eisque dixit, se eorum esse captivum, ac eos posse secum agere pro ipsorum arbitrio.

138 Postquam intellexerunt Saraceni, non potuisse se minis Regem superare, ad eum redierunt, ac petierunt ab eo, quantum pecuniæ dare vellet soldano præter Damiatam, quam restitueret. Respondit Rex, si soldanus vellet summam, pretiumque redemptionis æquum acceptare, se reginæ mandaturum, ut id illa persolveret pro redemptione suorum. Interrogaverunt ipsum Sarraceni, cur id mandare vellet reginæ? Respondit ipsis omnino esse rationi consentum i, ut ita faceret, eamque uxorem suam esse ac sociam. Tunc consilarii soldani dictum soldanum adierunt cognituri, quantum a Rege exigeret : et paullo post reversi sunt ad Regem, eique dixerunt; si regina persolvere vellet decies centena millia bysantiorum aureorum, qui tum valebant quingentis millibus librarum, eam hoc facto Regem liberaturam. Rex eos interrogavit per eorum juramentum, si regina iis solveret quingenta illa librarum millia, an soldanus in redemptionem suam consentiret. Redierunt illi ad soldanum quæsituri, an hoc pacto vellet id facere et promittere. Et nuntiaverunt consilarii ipsius, id eum velle : ipsique hoc juramento confirmarunt. Simulac Saraceni ei juraverant, fideique sua promiserant, id ita se facturos, eique libertatem reddituros : promisit Rex se libenter pro pretio et redemptione suorum quingenta librarum millia, atque pro corpore suo Damiatam soldano redditurum : dicens se talem non esse, ut quacumque pecuniæ summa se vellet redimere, aut corporis sui liberationem consequi. Quando soldanus intellexit bonam Regis voluntatem, dixit : Per legem meam, candidus ac liberalis est Gallus, qui disceptare noluit de tanta pecuniæ summa : sed consensit præstare ac solvere, quantum ab eo fuit exactum. Porro itole ei dicturi, inquebat soldanus, me de redemptionis pretio ipsi condonare centum librarum millia, neque soluturum nisi quadringenta millia.

ANNOTATA.

a Hanc sanguinis conjunctionem, mihi æque ac Menardo et Cangio incognitam, genealogiarum investigatoribus examinandam relinquimus. Gallice habetur : Sa cousine née de germain, iia ut potuerit nata esse ex consobrino vel patrueli Frederici II, ejusque parentum.

b Carnes, opinor, comedebant : alioquin ille non monuisset, licet pietas Joinvillii longius progrediretur, ut mox sequitur.

c Id consueto loquendi modo intellige, quod pauci essent. Fortasse respicit ad posteriora tempo-

ra: tunc enim in Palæstina paucissimi cum Rege manserunt.

d De Saladino multa diximus in Commentario § 46. Paganus vocatur, ut sæpe Turcæ et Saraceni ab auctore nostro, licet Mahometis sequerentur deliria. Saladini autem humanitatem, animique moderationem celebrant passim Orientales.

e Frederico II, quem sibi jure uxoris vendicasse regnum Hierosolymitanum, diximus in Commentario num. 589.

f Teste Joanne Villanio in Historia Florentina lib. 8, cap. 104 Hospitalarii Rhodum obtinuerunt anno 1308. Unde auctor noster, qui Historiam suam edidit circa annum 1315, eos vocavit nomine tunc usitato. Nullum igitur hinc argumentum petere potest Cangius pag. 79 contra puritatem hujus Opusculi.

g Gallice, les jouenx d'espées.

h Cangius dissertatione 19, quam de hoc tormento composuit, ostendere nititur hoc instrumentum, Bernicles dictum, idem esse cum cippo antiquorum. At vero omnia, quæ adducit de cippo, probant, pedes in cippo vehementi divaricatione et extensione fuisse tortos : ac ne verbum quidem affert, quo vincitur, ossa in cippo fuisse confracta : cum tamen manifestum sit, in hoc Saracenorum instrumento ossa corporis confracta fuisse : ita ut a mente Joinvillii aberraverit Cangius. Propius ad instrumentum, quod quæritur, accedit, si non idem omnino sit, instrumentum, quo torti fuere SS. Jonas et Barachisius sub Sapore Persarum rege tempore Constantini magni, quodque cochlea vocatur in horum Martyrum Actis. Acta hæc apud nos edita sunt tom. 3 Martii, atque ita habent pag. 773 : Impii. . . cochleam afferri jusserunt, et in ea sanctum (Jonam) poni, vehementerque comprimere ac dissectari. Fecerunt ministri imperata, ipsumque in cochlea compresserunt, et omnia illius ossa confrugerunt, deinde ipsum medium dissecuerunt. Post pauca, de S. Barachisio hæc subduntur : Tunc in cochleam. . . injici jusserunt impii atque ibi omnia ossa ejus perfringi : quæ cum essent confracta, magorum principes ministris imperarunt, ut in fauces ipsius picem ardentem conjicerent : atque ita B. Barachisius animam reddidit. Videmus, id certe utrique instrumento commune fuisse, quod vehementi compressione, qualis est utrarum in torculari, ossa omnia confringerent, nec tamen sic compressi statim morentur. Forma hujus instrumenti, licet eam Joinvillius minus clare exponat, hæc fuisse videtur. Trabs inferior, cui torquendus super latus imponebatur, ad unam partem habebat uncas ferreos, qui verosimiliter aperiri poterant ad pedes transmittendos, rursumque claudi. Trajectis per uncas pedibus, ligatoque ad alteram partem collo, ut situm mutare non posset homo trabi impositus, alteram trabem ad premendum admorebant. Verumtamen infra trabem superiorem aliud frustum ligni, quod nomine a trabibus distinguit Joinvillius, homini imposuisse videntur a pedibus usque ad caput, ita ut solum caput non premeretur : nam alioqui, contrito capite, mors certo fuisset secuta.

i Ratio præcipua, cur reginam vellet consultam, fuit procul dubio, ut ea occasione inquireret, an Damiatam defendi et teneri posset contra Saracenos. Nam dictum est in Commentario num. 675 non redditurum fuisse Damiatam, si potuisset servari.

A. JOANNE
JOINVILLIO

CAPUT XV.

Rex cum suis ad palatium quoddam soldani ductus : soldani cædes : varii terrores captivis objecti : pactum redemptionis cum Saracenorum principibus renovatum : Regis constantia.

Captivi ducuntur Damiatam versus ad palatium quoddam;

Tunc soldanus paullo post quatuor triremibus super fluvium imponi jussit omnes majores, nobilioresque viros, quos Rex habebat, Damiatam ducendos. Erant in triremi, cui fui impositus, bonus Britanniae comes Petrus, Guilielmus Flandriae comes, Joannes bonus comes Suessionensis, dominus Ymbertus de Bello-joco militiae prefectus, duoque boni equites domini Balduinus Ibelinus, et Guido ejus frater. Triremis rectores nos appulerunt ante amplam domum, quam soldanus supra flumen extrui curaverat. Hoc autem modo constructum erat habitaculum istud, ut illic esset pulchra turris, facta ex contis abiegnis, telaque tincta per circuitum tota contexta. Ad ingressum portæ magnum erectum erat tentorium, principesque soldani ibi relinquebant gladios suos ac baculos, quando cupiebant accedere cum soldano locuturi. Post tentorium istud alia erat magna porta pulchre constructa, ac per hanc portam ingressus patebat in exedram amplam, quæ exedra erat soldani. Post illam exedram alia erat turris, constructa ut prior, per quam secundam turrin ad cubiculum soldani ascendebatur. In medio istius habitaculi magnum erat pratum : et in prato isto turris erat, ceteris omnibus excelsior. Turrin illam excelsam ascendere solebat soldanus, ut regionem omnem circumjacentem lustraret, castraque ab una et alia parte. In prato isto porticus erat, ducens ad flumen; et ad finem istius porticus erigi jusserat soldanus tentorium supra oram fluvii, ad balneo utendum. Tolum illud diversorium super ligna coopertum erat cancellis, et supra cancellos tela Indica contextum, ut foris in illud non pateret aspectus. Omnes quoque turres tela erant lectæ. Ante illud diversorium appulimus die Jovis *a* ante festum Ascensionis Domini nostri, ut erat illo tempore. Et ibidem in vicinia Regem e navi deposuerunt in tentorium aliquod, ut cum soldano loqueretur, eique consentiret, ut die Sabbati sequenti Rex ei Damiatam restitueret.

ubi Saraceni soldanum occidere statuerunt :

b

c

140 Cum instaret discessus, ad Damiatam petendum, ut soldano restitueretur : princeps, qui fuerat a tempore patris junioris soldani tunc regnantis, quodam adhuc stimulo agitabatur doloris, sibi ab hoc juniore soldano illati. Quippe ad ingressum suum, et ubi hic princeps *b* miserat, qui eum advocarent, ut soldanus esset post patrem suum Damiatæ mortuum *c* : ille ut provideret suis, quos ex regionibus peregrinis secum adduxerat; gradu dejecit prefectum, qui vivente patre suo fuerat, parique modo supremum militiae prefectum, prefectos castrorum et senescallos patris sui. Ea de causa consilia contulerunt, atque invicem dicebant : Domini, cernitis dedecus,

quod nobis soldanus intulit; abstulit enim nobis dignitates atque administrationes, quas soldanus pater ejus nobis concesserat. Quapropter certi esse debemus, si aliquando arces Damiatæ recipiat, quod jussurus sit nos omnes postea comprehendendi ac in carceribus suis mori, ne habente tempore in eum ulciscamur : quemadmodum avus *d* ejus egit cum principe, aliisque, qui comites Barrensem et Monfortium e cepere : proptereaque expedit, ut eum curemus occidi, priusquam manibus nostris clabatur *f*. In illud omnes consenserunt : et reipsa accesserunt equites cohortis prætoriae, de quibus ante tractavi, qui creditam sibi habent corporis soldani custodiam : et, qualia inter se habuerant, iis proponere consilia; ipsosque rogaverunt, ut soldanum occiderent; atque ita iis promiserunt equites prætorii.

141 Dum itaque die quodam soldanus ad prandium invitavit equites suos cohortis prætoriae, post prandium recipere se voluit ad cubiculum suum. Postquam principibus suis valedixerat, quidam equitum prætoriorum, qui gladium soldani gestabat, percussit manum soldani, eamque ipsi inter quatuor digitos secuit prope ad brachium usque. Tum soldanus rediit ad principes suos, qui facinus concluserant; iisque dixit : Domini, vobiscum exposito de equitibus cohortis prætoriae, qui me voluerunt occidere, ut ex manu mea cognoscere potestis. Illi omnes ei una voce responderunt, multo magis sibi expedire, ut eum occiderent; quam occidi juberentur ab ipso; quemadmodum facere voluit; si aliquando arces Damiatæ fuisset ingressus. Et scito, principes caute rem exsecutos esse. Nam tubis soldani crotalisque cani jusserunt, omnique Saracenorum exercitus fuit congregatus, ut sciret, quid facere vellet soldanus : principesque cum complicitibus suis ac federatis dixerunt. Damiatam esse captam, eoque tendere soldanum, atque eis præcepisse, ut omnes ipsum armati sequerentur. Repente omnes se armaverunt, petieruntque calcaribus subditis Damiatam. Unde nos in magno fuimus dolore : nam putabamus Damiatam vere esse captam.

142 Soldanus, qui juvenis adhuc erat, hoc intuitus, malumque contra personam suam machinatum, fugit in excelsam turrin, quam prope cubiculum suum habebat, de qua ante sum locutus. Etenim ejus ipsius milites cohortis prætoriae cuncta jam dejecerant ejus conopea, ac circumdabant turrin illam, ad quam fugerat. In ipsa turri tres erant ejus antistites, qui cum ipso manducaverant, qui clamaverunt ut descenderet. Illis ille dixit libenter se descensurum; modo cautionem sibi darent. Responderunt ei, se vi adhibita satis effecturos, ut descenderet vel invitatus; eum necdum esse Damiatæ. Continuo jacere ignem Græcum incipiunt in hanc turrin, ex perticis solum abiegnis, telaque, ut ante dixi, constructam : et festinim turris fuit accensa. Assero tibi, numquam me vidisse ignem splendidum magis ac velocem. Quando vidit soldanus igne se urgeri, descendit per viam prati, de quo ante egi, fugitque versus fluvium : et fugientem eques quidam cohortis prætoriae percussit ingenti gladio inter costas, mittitque ille se cum ipso gladio in fluvium; et post ipsum descendunt novem circiter equites, qui enim illic occiderunt in fluvio, satis prope triremem nostram. Postquam soldanus erat mortuus, unus dictorum equitum, nomine Faracataic, eum secuit, cor-
que

cumque
deliter

in conspectu
Christianorum
occidit : terrore
hinc Regi

A que ei ventre extraxit. Tum ad Regem accessit, manu prorsus sanguinolenta, eumque interrogavit: Quid tu mihi dabis, quia peremi inimicum tuum, qui mortem tibi intulisset, si vixisset? Ad interrogationem istam numquam vel unum verbum reposuit *g* Rex bonus, sanctus Ludovicus.

143 Postquam hoc peregerant, triginta facie eorum in triremem nostram sunt ingressi, gladios nudos manibus tenentes, securibusque bellicis collo appensis. Petii a domino Balduino Ibelino, qui satis intelligebat sermonem Saracenicum, quid homines isti dicerent. Respondit mihi, quod dicerent se venire, ut capita nobis amputarent. Mox vidi magnam nostrorum turbam, qui ibi erant, confitentium religioso cuidam SS. Trinitatis, qui erat cum Guilielmo Flandriae comite. At, quantum ad me, nullius tum eram mali memor, aut peccati, quod umquam commissem: nec cogitabam nisi ut ictum mortis reciperem. Misi me in genua ad pedes unius illorum, cervicem ei extendens, dicensque formando signum crucis hac verba: Sic mortua est sancta Agnes. Ad latus meum genua flexit dominus Guido Ibelinus Cypri militiae praefectus, mihiq; confessus est *h*: ac huiusmodi ei absolutionem dedi, qualis dandi Deus mihi dabat potestatem. Verum ex rebus mihi dictis, postquam me levavi, numquam vel verbum recordatus sum. Paulo post missi sumus in imam triremis ad puppim contignationem, omnes in ea prostrati: ac multi e nobis credebamus, non ausos eos fuisse simul nos omnes aggredi, at intus nos habere velle unum post alterum. In hac angustia fuimus tota nocte. Et habebam pedes meos ad dexteram partem faciei domini Petri Britanniae comitis; itemque illius pedes erant circa faciem meam.

144 Evenit ut postridie ex intima illa contignatione fuimus extracti; et miserunt praefecti, qui nobis significarent, ut veniremus secum renovaturi pactionem, quam iniveramus cum soldano. Eo iverunt qui poterant incedere: at comes Britanniae, et praefectus militiae Cypri, et ego, qui gravi laborabamus infirmitate, remansimus. Qui iverunt acturi cum praefectis; nimirum comes Flandriae, comes Suessionensis, aliique, qui eo ire poterant, exposnerunt pactum redemptionis nostrae. Promiserunt praefecti, quod, simulac Damiatam sibi fuisset tradita, liberarent Regem, aliosque viros illustres, qui erant captivi, iisque dixerunt, quod soldanus, si vixisset, caput Regi ac iis omnibus secari iussisset; quodque jam contra pactum cum Rege initum et promissum, Babyloniam adduci curasset multos ex eorum magnatibus: quodque cum occidi curassent, quia satis noverant eum, simulac Damiatam occupasset, curaturum fuisse, ut omnes ipsi occiderentur, aut in ejus carceribus morerentur.

145 Per hoc pactum Rex jurare debebat, quod solveret ad eorum arbitrium ducenta librarum millia, antequam a fluvio discederet, aliaque ducenta millia Accone iis daret; quodque pro cautione solutionis detinerent agrotos, qui erant Damiatam, cum balistis, apparatu bellico, machinis, carnibusque salsis, donec Rex mitteret, qui ea asportarent, transmitteretque postrema ducenta librarum millia. Juramentum, quod fieri debebat inter Regem et principes, fuit distinctum. Tale fuit juramentum principum; quod, si non servarent Regi pacta sua et promissa, vel-

lent ita esse infames ac dedecorati, sicut ille, qui pro peccato suo ad Mahometem peregrinatur capite prorsus nudo; atque ille, qui uxorem suam desereret, ac eam postmodum reciperet. Quod spectat secundum illum casum, nulli secundum legem Mahometis licebat uxorem suam relinquere, posteaque resumere, priusquam vidisset alium quempiam cum ea in lecto cubantem. Tertium juramentum erat, quod fuissent dedecorati atque infames, veluti Saracenus, qui comedit carnem porcinam. Accepit Rex juramenta supradicta, quia magister Nicolaus Acconensis, qui modum agendi illorum noverat, ei dixit, non posse eos juramenta facere majora.

146 Postquam juraverant principes, ac juramenta sua absolverant, scribi jusserunt, Regique dari juramentum, quale eum volebat jurare, quod fuit huiusmodi, idque consilio quorundam Christianorum, fidei desertorum, quos habebant: Quod, si Rex non staret promissis, pactisque inter eos initis, separatus esset a Dei, dignaeque ejus Matris, duodecim Apostolorum, omniumque aliorum Sanctorum, Sanctorumque caeli consortio. Atque in hoc juramentum Rex consensit. Alterum erat, quod dicto casu, si Rex non servaret dicta promissa, perjurus haberetur, sicuti Christianus, qui Deum negavit, ipsinsque baptisma et legem: quique in odium Dei crucem conspuat, eamque pedibus calcet. Ubi Rex audivit juramentum istud, dixit nequaquam se id juraturum *i*. Postquam principes cognoverunt, Regem jurare noluisse, neque jurandum edere, quale ipsi exigebant: ad eum miserunt dictum magistrum Nicolaum Acconensem, ad ei significandum; ipsis nequaquam ab eo satisfactum, ipsosque vehementer indignari, quod jurassent quodcumque Rex voluerat, illeque nunc jurare nollet, quod ipsi exigebant: divitque illi memoratus magister Nicolaus, certum sibi omnino esse, eos, si non jurabat, quemadmodum exigebant, mandatuos, ut ipsi caput amputaretur, omnibusque ejus subditis. Ad quod Rex respondit, quod hac de re facere possent pro arbitrio suo; quodque longe potius vellet mori bene Christianus, quam in Dei, ejus Matris, Sanctorumque offensa vivere.

147 Erat cum Rege patriarcha quidam Hierosolymitanus *k*, natus annos octoginta aut circiter. Qui patriarcha olim obtinuerat securitatem a Saracenis Regem accedendi, veneratque ad Regem, ut eum quoque juvaret ad liberationem ipsius a Saracenis impetrandam. Porro consuetudo erat inter Paganos et Christianos, ut, quando principes quidam inter se bellum gerebant, unusque moriebatur eo tempore, quo invicem legatos miserant, legati in illo casu manerent captivi et servi, sive id fieret in Paganorum ditione, sive in Christianorum. Et quia soldanus, qui securitatem dederat huic patriarchae, de quo loquimur, fuerat peremptus; hac de causa patriarcha mansit captivus, aequae ac nos, apud Saracenos. Cum cernerent principes, Regem suis minis nequaquam terreri, unus ex principibus illis dixit aliis, patriarcham esse; qui huiusmodi Regi dabat consilium: affirmabatque princeps, modo sibi consentirent, se satis effecturum, ut Rex juraret; caput enim patriarchae amputaturum, facturumque ut illud in gremium Regis volaret. At illud alii principes consentire illi noluerunt. Verum apprehenderunt virum bonum patriarcham, manibusque post tergum eorum Rege palo tam arcte alligarunt, ut modico

A. JOANNES
JOINVILLIO.

tempore manus ei intumescerent ad crassitudinem capitis, adeo ut ex locis manuum pluribus sanguis exsiliret. Ille præ dolore, quem inde patiebatur, clamabat, ad Regem: Heus domine Rex, domine Rex, jura audacter: nam quodcumque est peccati, mihi animæque meæ imputandum recipio, quoniam desideras et vis implere promissa tua et juramentum. Nescio an jusjurandum tandem fuerit juratum. Verum ut ut est, principes tandem fuere contenti juramento, quod Rex fecerat, atque aliorum, qui illic erant, dominorum.

Actum inter
Saracenos
de transfe-
rendo in Re-
gem Egypti
imperio.

148 Ceterum scire debes, ubi equites cohortis prætoriae occiderant soldanum suum, principes tubis, crotalisque suis clangi mirifice jussisse ante tabernaculum Regis: dictumque fuit Regi, principes magna flagrasse cupiditate, idque habito consilio, creandi Regem Babylonie soldanum. Interrogavit me die quodam Rex, an non existimarem, quod regnum Babylonie, si fuisset oblatum, acceptasset. Respondi ego quod id agendo, instar stulti fecisset, quandoquidem dominum suum sic occiderant. Et, eo non obstante, Rex mihi dixit, se minime id fuisse recusaturum. Scito autem nihil obstitisse, nisi quod præfecti inter se dicerent, Regem esse fidentissimum Christianum eorum, quos umquam cognoverant: atque id dicebant, quia, quando ex diversorio suo discedebat, semper crucem suam formabat flexis humi genibus, totumque corpus suum signo crucis signabat. Insuper dicebant Saraceni, si Mahomet suus tantum sibi adversi pati sivisset, quantum Regem pati permiserat Deus, se numquam eum fuisse adoratos, aut in eum credituros.

ANNOTATA.

a Dies ille Jovis incidebat anno illo 1250 in 29 Aprilis; occisus autem est soldanus die Lunæ 2 Maii, ut probatum est in Commentario num. 678. Unde nisi ibidem substituerit ad dies aliquot ante eandem soldanus, lapsus est in die designando Joinvillius.

b Soldanum Saleh Damiatæ non esse mortuum jam notavimus.

c Princeps hic, quem solum communi nomine vocat Admiral, videtur fuisse præfectus cohortis prætoriae, quem Phares Octai nominat Chaizius pag. 72.

d Avus Moadhami erat soldanus Camel. Verum hic occidere non potuit eos, qui Montfortium ceterosque vicerant, cum ante horum cladem esset defunctus, teste sæpe laudato Tyrri Continuatore apud Martenium tom. 5 Collectionis ampl. col. 718. Mortem Cameli anno 1237 contigisse, ait Renaudotius in Historia patriarcharum Alexandrinorum pag. 595. Itaque non avo Moadhami factum illud imputandum est, sed potius patri ejus Saleh, qui post biennium, quo frater ejus natu minor imperavit, successit in regnum.

e De Montfortio et Barrensi vide notata ad cap. 12, lit. f.

f De rationibus hujus conspirationis actum quoque est in Commentario num. 697.

g Insignem hæc, aliæque secuta, constantiam, animique vere regii fortitudinem probant. Prudentiam Regis in hujusmodi terroribus, constantiamque in carcere laudat individuis fere ipsius ibidem comes Guilielmus Carnotensis num. 9 et seqq.

h S. Thomas in Supplemento quæsu. 8, art. 2 d. quærit, Utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri. Et respondet ministrum pœnitentiæ esse sacerdotem, hisce tamen adjunctis: Sed in necessitate etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit. Deinde ad primam objectionem respondens, rem magis elucidat his verbis: Ad primum ergo dicendum, quod in sacramento pœnitentiæ non solum est aliquid ex parte ministri, scilicet absolutio et satisfactionis injectio, sed etiam aliquid ex parte ipsius, qui suscipit sacramentum, quod est etiam de essentia sacramenti, sicut contritio et confessio. Satisfactio autem jam incipit esse a ministro, in quantum eam injungit; et a pœnitentiæ, in quantum eam implet: et ad plenitudinem sacramenti utrumque debet concurrere, quando possibile est. Sed quando necessitas imminet, debet facere pœnitens quod ex parte sua est, scilicet conteri et confiteri, cui potest: qui quamvis sacramentum perficere non possit, ut faciat id, quod ex parte sacerdotis est, absolutionem scilicet, defectum tamen sacerdotis summus Sacerdos supplet. Nihilominus confessio ex defectu sacerdotis laico facta, sacramentalis est quodammodo: quamvis non sit sacramentum perfectum, quia deest ei id, quod est ex parte sacerdotis. Hactenus S. Thomas, cujus verba adferre volui, ut pateat factum hic relatam non ex levitate aut ignorantia processisse, sed doctrinæ theologorum esse conforme. Plura de his videre possunt apud Joannem Baptistam Thiers in Tractatu de superstitionibus tom. 3, pag. 299 et seqq.

i Regem hujusmodi juramentum recte detreclasse, quod omnino videatur illicitum, probavimus in Commentario num. 684.

k De hoc patriarcha vide notata ad Carnotensem cap. 2, lit. a. Venerat liber ad Regem; verum per mortem soldani factus erat captivus pro more Saracenorum, quem jam ante firmavimus.

l Factum non esse noverunt alii, citati in Commentario num. 683.

m Gallice, Il prenoit toujours sa croix en terre, quod sensu dato intelligendum puto.

CAPUT XVI.

Damiatæ Saracenis reddita: eorum perfidia, inde periculum Christianorum captivorum: dimissus tandem Rex cum suis, manente comite Pictaviensi usque ad solutionem peractam.

Paulo postquam pacta inter Regem et præfectos facta fuere, transacta, ac juramento firmata, statutum fuit, ut postridie festum Domini nostri in caelum ascendentis Damiatæ principibus restitueretur, ac Regis, omniumque nostrum captivorum corpora liberarentur. Quatuor triremes nostræ anchoris alligatæ fuerunt ante pontem Damiatæ; ibidemque erigi jussum est Regi tentorium, ut in illud e navi egrederetur. Quando advenit dies, circa horam solis orientis,

Damiatæ reddita Saracenis, qui multa mortis committunt pactis contraria

A tis, dominus Gaufridus de Sergines petit urbem Damiatam, ut illam curaret principibus restitui : et continuo super muros urbis arma soldani sunt posita. Ingressi sunt equites Saraceni in urbem memoratam, cœperuntque ex vino, quod ibi invenerunt, bibere, adeo ut multi eorum se inebriarent a. Inter alios unus venit ad triremem nostram, qui gladium suum evaginavit madentem sanguine, nobisque dicebat, quod sex e nostris occidisset; quod erat equiti, æque ac alteri, dictu turpissimum. Scito reginam, ante redditam Damiatam, cum omnibus nostris in naves nostras se recepisse, exceptis pauperibus ægrotis, quos Saraceni debebant custodire, Regique reddere, cum eis daret ducenta librarum millia, de quibus supra facta est mentio : atque ita juraverant ac promiserant Saraceni. Similiter ei reddere debebant machinas suas, carnes salsas, quas non manducabant, baculosque ac arma-
B menta. Verum contra, fœx perfida occidit omnes ægrotos pauperes, minutatim concidit machinas, aliaque, quæ servare debebat, ac restituere in tempore et loco : omniaque in cumulum congeserunt, atque illi ignem injecerunt, qui tantus fuit, ut omnibus sequentibus diebus Veneris, Sabbathi, atque Dominico perduraverit.

150 Postquam sic minutatim conciderant omnia, omnesque peremerant, et ignem injece-
rant : nos, quos liberatos esse oportebat a sole oriente, fuimus usque ad solem occidentem sine potu aut cibo, qui nec Regi erat nec ulli nostrum. Præterea principes disputaverunt alii contra alios, omnes mortem nostram machinantes. Unus principum dicebat aliis : Domini, si mihi consentiatis, omnibusque his viris, qui mecum sunt, occidemus Regem, ac omnes hos viros illustres, qui cum eo sunt. Etenim ab hoc tempore ad annos usque quadraginta nulla nobis erit cura, quia eorum liberi parvuli etiamnum sunt : et Damiatam habemus. Alius Saracenus, Scebrece nominatus, oriundus ex Mauritania, contrariam afferebat sententiam, atque alios docebat; Ægyptios, si Regem occiderent, postquam soldanum suum peremerant, pessimos audituros, mundique totius iniquissimos ac perfidissimos. Princeps autem iste, qui mortem nobis inferre conabatur, rationibus aliis fucatis huic
C contradicebat; asserebatque vere eos peccasse, quod soldanum suum occidissent, idque esse contra legem Mahometis, qui in lege sua dicebat, quod dominum suum custodire deberent, ut pupillam oculi : istiusque rei præceptum exhibebat hic princeps scriptum in libro, quem manu tenebat : At, inquiebat, audite porro, domini, aliud mandatum. Tum folium libri vertebat; ac dicebat, præcipere Mahometem, ad securitatem fidei suæ, occidendum esse legis inimicum. Deinde, ut ad propositum suum rediret, inquiebat : Porro intuemini peccatum, quod commisimus, occidendo soldanum nostrum contra præcepta Mahometis : atque etiam peccatum grande, quod commitemus, si Regem abire sinamus, neque eum occidamus, quamcumque demum habeat a nobis cautionem : maximus enim hostis est legis Paganorum. Ad hæc verba parum abest, quin mors nostra fuerit concessa. Hinc factum est, ut unus ex his principibus, qui nobis erat contrarius, existimans fore, ut nos omnes juberent occidi, venerit ad ripam fluvii, cœperitque clamare Saracenicæ iis, qui nos vehebant in trementibus; Turcicoque pileolo, quod deponebat ex capite, iis signum dederit, signifi-

cans, ut nos Babyloniam versus reducerent. Re ipsa anchoræ sublatae sunt, et retro Babyloniam versus reducti sumus ad spatium leucæ bene grandis : ex quo luctus inter nos ortus est ingens, multæque lacrymæ fluxerunt ex oculis : nam omnes metuehamus, ne occidi nos curarent.

151 Interea, quemadmodum Deus voluit, qui servorum suorum numquam est immemor, circa occasum solis convenit inter principes, ut liberaremur, nosque jussere Damiatam reduci : et quatuor triremes nostræ prope ripam fluminis sunt locatæ. Tunc postulavimus, ut nos in terram dimitterent. At facere id noluerunt, donec manducassemus : aiebantque Saraceni, dedecori id fore principibus, si nos carceribus suis sinerent omnino jejunos egredi. Continuo apportari ex castris cibum jusserunt, ut comederemus; nimirum lagana ex caseo b, ad solem assa, ne in iis vermes congregarentur; atque ova dura, a quatuor vel quinque diebus cocta : et ad nos honorandos illa pingi foris curaverant coloribus variis.

152 Postquam cibum sumpseramus, ad terram nos applicuerunt : et adivimus Regem, quem Saraceni deducebant ex tentorio, in quo eum tenerant, ad fluvium. Saracenorum peditum, qui gladiis cincti erant, post Regem sequebantur facile viginti millia. In fluvio ante Regem erat triremis Genuensium, in qua nullus apparebat, nisi stultus unus : qui ut vidit Regem esse ad dexteram triremis eorum, sibilare cœpit; et derepente eccos egredientes ex intima triremis contignatione octoginta facile balistarios, egregie instructos, tensis balistis, jaculisque impositis. Mox ut eos perceperunt Saraceni, fugere cœperunt instar ovium, quas terror invasit, neque manserunt cum Rege, nisi duo vel tres. Genuenses tabula navem terræ junxerunt, ac induxerunt Regem, comitem Andegavensem fratrem ejus, qui postea fuit Siciliæ Rex, dominum Gaufridum de Sergines, et dominum Philippum de Nemours c, et castrorum Franciæ præfectum d, et magistrum e SS. Trinitatis, et me. Comes Pictaviensis, quem servaverunt Saraceni, mansit captivus, donec Rex iis solveret centena librarum millia f. quæ illis dare debebat ante discessum a fluvio.

153 Die Sabbati post Ascensionem, postridie dimissionem nostram, venerunt Regi vale dicturi comes Flandriæ g, comes Suessionensis, multique alii illustres domini : quos Rex rogavit, ut expectare vellent usque ad liberationem peractam comitis Pictaviensis fratris sui. Et responderunt ei, id a se fieri non posse, quia triremes ipsorum paratæ erant ad discedendum. Et tunc ad triremes se receperunt, atque ad reditum suum in Galliam. Cum iis etiam erat Petrus Britanniæ h comes, qui graviter ægrotabat, neque deinde nisi tribus hebdomadis vixit, et obiit supra mare.

154 Rex nequaquam deserere voluit fratrem suum comitem Pictaviensem, voluitque solutionem facere ducentorum millium librarum : con-
sumptusque est solutione præstanda totus dies Sabbati, et Dominicus. Pecunia autem dabatur pondere librarum, lancesque singulæ valebant decem librarum millibus. Ubi vespera diei Dominici advenit, Regis ministri, qui solutionem præstabant, ei significarunt, sibi etiam tunc opus esse triginta omnino librarum millibus. Neque alii aderant Regi, nisi frater ejus comes Andegavensis, præfectus castrorum Franciæ, et magister

SS. Tri-

A. JOANNES
JOINVILLIO.

sed præva-
lente aliorum
sententia.

proceres cum
Rege dimi-
tuntur.
E

c
d e

F
Postridie ali-
qui proceres,
salutato Rege,
discedunt :
g

solvit Rex
Saracenis
partemque
pecuniæ,
quæ deerat,
mutuam a
Templaribus

A. JOANNE
JOINVILLIO.

* les commen-
deries

* le mare-
chal

vel invitis
capit : solu-
tione religiose
peracta cum
suis discedit.

SS. Trinitatis, et ego : alique omnes occupa-
bantur solutione facienda. Tum Regi dixi, ex-
pedire, ut commendatorem et castrorum præfec-
tum Templariorum rogaret, ut sibi mutua
darent memorata triginta librarum millia ad libe-
randum fratrem suum. Frater Stephanus de Ou-
tricourt, qui Templariorum erat commendator,
insimulavit me de consilio Regi dato, mihi-
que dixit : Domine Joinvilli, consilium, quod Re-
gi suggeris, nequaquam bonum est, nec ratio-
ni consonum. Sat enim nosti beneficiorum
administrationes * nobis committi cum juramento,
atque ita, ut illorum pecuniam dare non possi-
mus, nisi illis, qui juramentum nos facere jubent.
Præfectus castrorum * Templariorum, ratus se
Regi satisfacturum, dicebat : Domine Rex, mit-
tamus contentiones et rixas domini Joinvilli,
et commendatoris nostri. Etenim quemadmodum
dicit memoratus commendator noster, nihil dare
possumus ex pecunia beneficii nobis commissi,
nisi agendo contra juramentum nostrum, nosque
reddendo perjuros : et scito, senescallum per-
peram tibi dicere, quod suadeat, ut, si nos tibi
ex ea non largiamur, tu capias : quamvis ea de
re acturus es pro arbitrio tuo. Verum si id fa-
cias, ex tua, quam habes Accone, satis compen-
sabitur damnum nostrum.

455 Auditis minis, quas Regi intentabant,
ei dixi : iturum me ex ea acceptum, si vellet.
Et jussit me ita facere i. Mox me contuli ad
unam e triremibus Templariorum, venique ad ar-
cam quandam, cujus clavem mihi tradere vole-
bant; securique, quam inveni, illam nomine Re-
gis aperire volui. Hoc cernens Templariorum
castrorum præfectus, tradi mihi jussit claves ar-
cæ, quam aperui, atque ex ea satis argenti cepi;
idque Regi tuli, qui multum gaudebat adventu
meo : factaque fuit atque peracta solutio ducen-
torum millium librarum ad liberationem comi-
tis Pictaviensis. Ante peractam solutionem
memoratam, aliqui suadebant Regi, ut non jube-
ret omnia solvi Saracenis, antequam illi liberas-
sent corpus ipsius fratris. At dicebat, quoniam
id illis promiserat, se ipsis daturum omnem
eorum pecuniam, priusquam a fluvio recederet.
Ad hæc verba dominus Philippus de Montfort
Regi significavit, Saracenos in numerando de-
ceptos esse una lance, valente decem librarum mil-
libus. Ad quod Rex vehementer indignatus est,
præcepitque dicto domino Philippo de Montfort
ut fide bona, quam sibi debebat, sicut fidem
juratus cliens, solvi juberet Saracenis dicta de-
cem millia librarum k, si non essent soluta :
assereratque Rex, se numquam discessurum, do-
nec ducenta illa librarum millia integre solvisset.
Multi viri, videntes Regem semper esse in pe-
riculo a Saracenis, frequenter eum rogabant,
ut se recipere vellet a l triremem quamdam, quæ
eum in mari expectabat, ad manus Saracenorum
fugiendas; tantumque efficere, ut ei persuase-
rint receptum. Et ille ipse dicebat, quod existi-
maret juramento suo se prorsus satisfacisse. Tunc
cœpimus aquor navigare, et processimus ad leu-
cam bene magnam per mare, antequam quid-
quam invicem dicere possemus præ tristitia, qua
angebamus, quod comitem Pictaviensem reli-
quissemus in carcere. Neque multum fuit moræ,
quin audiremus dominum Philippum de Mont-
fort, qui restiterat ad decem dicta librarum mil-
lia solvenda, clamantem ad Regem : Domine
Rex, Domine Rex, expecta fratrem tuum co-
mitem Pictaviensem, qui ad te venit in alia hac

triremi. Tum cœpit Rex dicere suis, qui ibidem D
erant : Accende, accende l. Extemplo magna
inter nos omnes fuit lætitia de fratris Regis ad-
ventu. Porro fuit pauper quidam piscator, qui
comitis Pictaviensis uxori dictum venit, se co-
mitem Pictaviensem liberasse Saracenorum ma-
nibus : atque illa m tradi ei jussit viginti libras
Parisienses. Tum unusquisque triremem n as-
cendit.

ANNOTATA.

a Notum est, vinum lege Mahometis esse veti-
tum. At ne hodieum quidem tam religiosi sunt
eorum aliqui, ut eo, data occasione, se non in-
gurgitent ad ebrietatem usque.

b Gallice, des bignetz de fromage.

c Hic, inquit Cangius pag. 81, oppidum et do-
minium Nemosii deinde vendidit Regi S. Ludovico.
Nemosium autem, alii Nemus vocarunt, vulgo
Nemours, oppidum est in præfectura Insulæ Fran-
ciæ, et in Vastinio tractu, ad Lupiam fluvium, ut
habet Baudrandus.

d Albericum Clementem, ait ibidem Cangius,
qui secutus est Regem S. Ludovicum in illo iti-
nere : cui consentit Chaizius pag. 90. At cum
Sammarthani in Historia genealogica domus
Franciæ pag. 967 huic anno 1250 castrorum præ-
fectum assignent Guilielmum de Beaumont, ma-
lim existimare hunc designari : præsertim cum
ipse Chaizius comitem de Beaumont cum Rege
navim ingressum scribat, eique pag. 105 titu-
lum castrorum præfecti attribuat : sæpius de eo
recurrat sermo.

e Minister hic generalis Ordinis SS. Trinitatis,
natione Gallus, nomine Nicolaus, electus fuerat
anno 1234, prout scribit Bonaventura Baro in
Annalibus Ordinis ad eundem annum, qui et
brevis illum ornat elogio. Mortem ejus innotuit
anno 1256, ubi num. 2 ad propositum nostrum
sic loquitur de illo : Sufficit meminisse, quam
fuerit in deliciis sancto Regi Ludovico Gallorum,
qui expertus ejus in concionando energiam, eun-
dem sibi in prædicatorem assumpsit. Porro eum
cum S. Ludovico fuisse in expeditione hac Ægy-
ptiaca, patet ex litteris eidem datis in castris prope
Massoram, quas laudatus auctor recitat ad an-
num 1249, quo notantur scriptæ, mense Martio,
veteri nimirum stylo, ita ut ad annum 1250 sint
referende.

f Gallice, les cens mil livres. Forte auctor
scripsit ducens; ducenta enim solvenda erant,
priusquam e Nilo mare ingrederetur.

g Comes Flandriæ in Gallium tunc temporis
non discessit, ut patebit cap. sequenti. Potuit ta-
men cum aliis ex Ægypto solvere, Acconemque
navigare, ubi eum rursus videbimus.

h De Petro Britannicæ comite sæpe actum in
Commentario.

i Summa certe erat pecuniæ necessitas propter
perfidiam Saracenorum, juramentumque Regis
non discedendi ante solutionem factam : neque
illam pecuniam Rex accipiebat, nisi ut Accone
redderet.

k Ex hoc facto fidem Sancti erga perfidos quo-
que Saracenos commendat Vita secunda num.
133, ubi quædam latius exponuntur hic ommissa.

l Faces nimirum, propter noctis tenebras; ut
rectores navis, qua comes vehebatur, Regis na-
vem cernerent, eique appropinquare possent,
quantum conjicio. Fortasse etiam, ut navem co-
mitis viderent appropinquantem.

u Non

A *m* Non quidem homini credidit, opinor : at in tanta lætitia pecuniæ noluit parcere.

n Id est, quisque suam, qua rehi debebat. Ceterum hæc contingere die 8 Maii anni 1250, ut ex præcedentibus est manifestum. Quapropter Continuator Tyrrii apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 734, ubi habet : venerunt Acconem viii die Maii, de discessu Acco- nem versus intelligendus est.

CAPUT XVII.

Singularia quædam, quæ Regi ejusque subdi- tis in Ægypto, atque itinere Acconem ver- sus contigerunt.

Oblivisci nolim quædam negotia, quæ ac- ciderunt in Ægypto, cum nos illic eramus. Pri- mum agam de domino Galtero de Chastillon a, de quo narrantem audiavi equitem quem- dam, qui eum viderat in platea quadam prope Kasel, ubi Rex fuit captus. Gladium in manu habebat evaginatum, et dum Turcas videbat per hanc plateam transeuntes, eos invadebat, atque ad ictus singulos a se abigebat. Saraceni autem, qui retro atque atque antrorsum sagittabant, fu- giendo ab ipso, totum contegebant sagittis. Por- ro dixit mihi hic eques, dominum Galterum, ubi eos ita abegerat, excussisse a se spicula, qui- bus tectus erat, ac se denuo armasse. Multo tempore ibidem fuit ita pugnans, eumque ille vidit sæpe super stapedes se elevantem, claman- do : Hen! Chastillon, eques! Et; Ubi sunt viri mei fortes? At nullus reperiebatur. Postri- die, quando eram cum præfecto trirremium, quæsi ex omnibus ejus militibus, an ullus es- set, qui aliquid de eo referre posset. At nihil umquam de eo cognoscere potui, præterquam semel, quando equitem quemdam inveni, no- mine dominum Joannem Frumons; qui mihi dixit, quod, cum captivus ducebatur, Turcam quemdam viderit, qui equum domini Galteri de Chastillon conscenderat; et quod tergum equi omnino esset sanguinolentum; quodque ex eo quæsi visset, quid factum esset equite, cujus erat equus. Dixit ei Turca, se ei jugulum absci- disse supra equum, atque equum ita esse sangui- ne ejus infectum.

157 Erat in exercitu nostro vir insigni forti- tudine præditus, nomine dominus Jacobus b du Chastel, episcopus Suessionensis : qui, ubi vi- dit nos Damiatam versus redire, atque unum- quemque inde in Galliam redire velle, maluit manere cum Deo, quam ad locum, ubi natus erat, reverti. Et solus ipse Turcas invasit c, ac- si solus eos profligare voluisset. At non ita multo post ad Deum ipsum miserunt, ac cohorti mar- tyrum inseruerunt : modico enim tempore illum occiderunt.

158 Aliud vidi, quando Rex expectabat su- per fluvium ob solutionem, quam fieri curabat, ut reciperet fratrem suum comitem Pictaviem- sem. Venit ad Regem Saracenus quidam splen- didis vestibus ornatus, ac vir aspectu valde for- mosus. Et obtulit Regi [nardum d] vasculis impositam, ac flores diversi generis insigni odo- re præstantes; atque ei dixit, munus hoc ad eum

mitti a liberis Nazac e soldani Babylonim, qui fuerat occisus. Quando Rex Saracenum istum Gallice loquentem audiavit, eum interrogavit, quis id eum docuisset. Respondit Regi, se Chri- stianæ fidei esse desertorem. Rex e vestigio ipsi dixit, ut abscederet a se, nec secum deinceps loqueretur. Tunc ego ipsum seorsum traxi, eum- que interrogavi quo modo fidem negasset, ac cujas esset. Saracenus hic mihi dixit, se natum esse Provini, ac in Ægyptum venisse cum rege defuncto Joanne; atque matrimonio junctum in Ægypto; insignesque admodum opes ibidem possidere. Dixi illi : Nescis, si tali in statu mori- aris, te recta in infernum descensurum, dam- natumque iri in perpetuum? Respondit mihi, id certo se scire, nosseque satis nullam esse legem meliorem lege Christianorum. Verum, inquie- bat, timeo paupertatem, in qua essem, si ad vos accederem, magnasque cum infamia expro- bationes, quæ mihi omni vita mea ingereren- tur ab iis, qui me vocarent, fidei desertorem, fidei desertorem. Propterea malim commodo meo vivere, et dives, quam ad hujusmodi sta- tum devolvi. Ego ei ostendi, multo melius esse, ut metueret ignominiam apud Deum, mundum- que universum, quando in postremo judicio om- nia male facta unicuique fient manifesta; secu- turamque deinde damnationem. At omnibus his nihil profeci, sed abscessit a me; neque eum umquam postea vidi.

159 Supra vidisti ac cognovisti graves vexa- tiones et miseras, quas Rex bonus, sanctus Lu- dovicus, et nos omnes tulimus ac sustinimus trans mare. Scito etiam bonam dominam reginam non evasisse, quin ex iis sortiretur partem suam, eamque animo suo admodum duram, uti audies postea. Quippe triduo antequam pareret, nuntiatum illi est, Regem, bonum maritum suum, esse captum : ex quo nuntio adeo vehe- menter turbata est in corpore suo, tantoque fuit in angore, ut sine intermissione ei in somno vi- deretur totum cubiculum plenum esse Saracenis, qui eam occiderent; ac sine fine clamaret; Opem ferte, opem ferte, cum nullus ibidem es- set. Deinde præ metu, ne proles, quam gesta- bat, periret, tota nocte vigilare sine somno ad finem lecti sui jubebat equitem quemdam : qui eques provectæ ætatis erat et senex, natus an- nos octoginta, et eo amplius : et ad vices sin- gulas, quibus clamabat, manu eam tenebat, eique dicebat : Domina, noli esse sollicita, te- cum sum, noli timere. Priusquam bona domina peperisset, omnes, qui in cubiculo suo erant, excedere jussit, præter senem hunc equitem, provolutaque est regina in genua ante ipsum, eumque rogavit, ut unum sibi largiretur. Eques juramento suo id ei promisit. Tum regina cœpit ipsum affari : Domine eques, per fidem, quam mihi obligasti, a te postulo, ut, si Saraceni capiant hanc urbem, tu mihi caput amputes, priusquam me capere possint. Respondit ei eques, id se perlibenter facturum, jamque in mente ha- buisse id facere, si casus ille eveniret.

160 Non longa interjecta mora, in memo- rata urbe Damiatæ filium regina peperit, cui no- men impositum Joannes, cognomen Tristannus : ratio illius erat, quia natus fuerat in tristitia ac paupertate. Eadem, qua peperit, die illi signi- ficatum fuit, Pisanos omnes, Genuenses, om- nemque plebem pauperem, quæ erat in urbe, inde fugam meditari, regemque velle deserere. Regina omnes ad se accersi jussit, atque eos ro- gavit,

A. JOANNES
JOINVILLIO.

E

Reginæ vehe-
mens dolor :
mori mavult
quam capi
a Saracenis :

F

parit filium
abitu medi-
tantes retinet
Damiatæ
sumptibus
Regis :

Episcopus
certamen
Galteri de
Chastillon
equit
mora :

Episcopi
Suessionen-
sis :

Una ad Re-
gem missa
per totum
colorem, quod
fides exel
deservit, u
re jubet abs-
condere :

A. JOANNE
JOINVILLIO.

gavit, dicens : Domini, per Dei misericordiam vos obtestor, nequaquam hanc urbem deserere velitis. Etenim satis scitis, dominum Regem, omnesque, qui cum eo sunt, fore perditos. Certe, si vobis non placeat id ita facere, miserere vos saltem hujusce miseræ miserandæque dominæ, quæ hic decumbo, ac expectare velitis donec sim restituta. Omnes ei responderunt, id fieri non posse, seque fame perire in illa urbe. Illa eis respondit, jam fame non perituros; cibosque omnes, qui possent in urbe reperiri, omni se jussuram, illosque imposterum Regis sumptibus habituram. Atque ita facere eam oportuit, emique jussit ciborum tantum, quantum acquiri poterat : et exiguo tempore, priusquam fuit restituta, ipsi constitit plusquam trecentis et sexaginta librarum millibus hominum illorum sustentatio : eoque non obstante oportuit bonam dominam ante terminum se levare, atque urbem Acconem petere, ut expectaret ibidem, quia urbs Damiata Turcis ac Saracenis erat restituenda.

quid ageret
Rex in itinere
Acconem ver-
sus :

B

f

g

C

h

i

quam modo
Rex Accone
exceptus :
quam ibi-
dem Joinvillio
acciderint.

k

461 Omnes vos scire oportet, quamvis multa Rex passus esset incommoda, ejus ministros, quando in navem suam est ingressus, nihil ei præparavisse, puta nec vestes, nec lectum, nec stratum, aliave commoda. At necesse fuit, ut per dies sex super culcitrâ cubaret, donec essemus Accone. Neque ulla habebat Rex indumenta, præter vestes duas, quas soldanus illi confici juserat, ex panno samiti f nigro, pellitas vellere vario griseoque, ut vocant g, quibus addita erat ingens nodorum aureorum copia. Quamdiu super mare eramus, atque Acconem petebamus, semper apud Regem sedebam, quia ægrotabam : et eo tempore Rex mihi narravit, quo modo fuisset captus, et quo deinde pacto suam, nostramque Dei ope consecutus fuisset redemptionem. Me item ei exponere oportuit, quo modo super aquam fuisset captus, quaque ratione Saracenus quispiam vitam mihi servasset. Et Rex mihi dicebat, magnopere me obligari Domino nostro, quod tantis me liberasset periculis. Inter alia bonus sanctus Rex mire dolebat de morte fratris sui Artesiæ comitis. Die quodam sciscitabatur, quid ageret frater suus comes Andegavensis; querebaturque eum ne die quidem uno frequentiore secum esse, quoniam in una pariter essent triremi : relatumque est regi, eum tesseras mittere super alveum cum domino Galtero h de Nemours. Ubi hoc audiit, surrexit, adivitque omnino vacillans ex magna morbi debilitate, qua erat : cumque ad eos pervenisset, sumpsit tesseras, alveumque, atque iniecit in pelagus, acerrimeque fratrem suum reprehendit, quod tam cito tesseras ludere cœpisset, neque magis esset memor mortis fratris sui comitis Artesiæ, neque periculorum, quibus Dominus noster eos eripuerat. Dominus vero Galterus de Nemours majores facti pœnas dedit; Rex enim omnes ejus nummos, quos super tabulas vidit, post tesseras alveumque mari iniecit i.

462 Hoc loco k enarrare velim magnas quasdam vexationes ac calamitates, quæ Accone mihi evenerunt : quibus duo, quorum perfecta mihi erat fiducia, me liberaverunt. Fuerunt hi Dominus Deus noster, laudandaque Virgo Maria. Atque hoc dico, ut eos, qui id audituri sunt, ad perfectam de Deo fiduciam, ac patientiam in adversis ævumisque suis permoveam : et ille opem eis feret, ut mihi tulit frequenter. Porro dicimus, quando Rex Acconem appulit, urbis

incolas usque ad littus maris ingenti lætitia cum supplicationibus suis venisse, ut eum exciperent. Paulo post Rex me accersi jussit, verbisque expressis mihi præcepit, ut, si quo in pretio haberem amorem suum, manerem ad manducandum secum cum vesperi tum mane; donec constituisset, an inde in Galliam rediremus, aut ibi manendi sumpsisset consilium. Hospitium habui apud parochum Acconensem, loco ab episcopo memoratæ urbis designato, ubi graviter ægrotavi. Et ex omnibus meis non mansit, nisi unus famulus, aliis omnibus infirmitate lecto decumbentibus, quemadmodum ego decumbebam : neque ullus erat, qui potu subministrato vel semel me confortaret. Præterea, quo melius me recrearem, per fenestram, quæ erat in cubiculo meo, quotidie portari videbam ad ecclesiam sepelienda corpora mortuorum facile viginti. Quando cantantes audiebam; LIBERA ME; vim lacrymarum profundebam inclamans Dei misericordiam; ut dignaretur me, meosque servare a pestilentia dominante; atque id etiam fecit.

ANNOTATA.

E

a Jam monuimus ad cap. 40, lit. n, Cangium relle, nomen fortissimo huic viro fuisse Gaucherium, (Gaucher) atque ita eum ubique vocat Chaizius cum aliis. Quidquid sit, Joinvillium sequi placuit, in quo eum sæpe jam memoratum invenimus nomine Gualtier. Duobus fere mensibus ante mortem conscripsit litteras, quibus censum annuum viginti librarum donat monasterio Honoris Dei, Ordinis SS. Trinitatis, ut sacrum Missæ sacrificium offerretur in perpetuum pro sua parentumque suorum anima. Hæc litteras jam assignavimus supra ad cap. 46, lit. e. In his autem se nominat Galterum de Chastillon, dominum oppidi S. Aniani in Biturigibus, Gallicæ, De S. Aignan en Berry. De oppido S. Aniani, quod in Bituricensi provincia ad Carimflarium comitatus titulo nunc est insigne, consuli potest Chesnius in Antiquitatibus urbium Franciæ pag. 495.

b Sammarthani tom. 3, pag. 1052 Guidonem de Chasteau-Porcean nominant, quos passim sequuntur alii. Potuit in nomine falli Joinvillius : at episcopum Suessionensem cum Rege in hac expeditione fuisse, constat etiam ex Bellovacensi lib. 31, cap. 96.

c An hæc congruant professioni episcoporum non disquiro. Plura eo seculo sibi hac in parte licita putabant et honesta, quam vel primis ecclesiæ seculis, vel nostro tempore.

d In editis habetur, du lart, lardum. Verum non dubito, quin illud mendosum sit : neque enim id munusculum fuisset aut offerentibus congruum, aut Rege dignum. Versanti itaque locum hunc, a quo abstinuerunt alii, quod mihi integrum non est, suspicio incidit de nardo, quod munusculum erat cum floribus conveniens et Rege non indignum. Quapropter hanc vocem unciis inclusam ex conjectura substitui. De Nardi frutice consuli potest Plinius lib. 12, cap. 42, aliique.

e Nazac, editio Pictariensis apud Cangium, Nazart. Suspicio nomen dignitatis esse, at nullibi illud invenire potui, quod verosimiliter corruptum sit. Non itaque liberi ipsius soldani hæc munera miserunt, sed liberi principis ejusdam, qui soldani erat minister. Nam Gallicæ legitur, les enfans du Nazac du souldan.

f Gal-

A f Gallice. de samys, quod in Dictionario suo eruditi Trivoltiani exponunt, samilis pannus, laminulis aureis intertextus. Addunt tamen pannum hunc quandoque totum fuisse ex serico. Postest ulterius videri Cangius in Glossario ad vocem Examitum, ubi hisce satis consentit.

g Gallice, fourées de vers (voir) et de gris. pretiosa admodum erant hæc vellera, quæ difficulter Latine exponi possunt. De iis egimus ad Vitam secundam cap. 40, lit. g, et num. 572 Commentarii.

h Frater erat Philippi de Nemours num. 152 memorati, qui Nemosii dominus fuit ante fratrem, et castrorum præfectus in Francia, ut scribunt Sammarthani in Historia genealogica domus Franciæ tom. 2, pag. 967.

i Egrius quoque hunc ludum Sanctus tulisse videtur, quod in sacris expeditionibus esset prohibitus: nam apud Guilielmum Neubrigensem lib. 3, cap. 22 inter statuta pro cruce signatis communi Gallorum et Anglorum consilio hoc reperitur: Quod nullus ad aleas vel delios (id est, tesseras) ludat.

B k Cangius in observationibus suis pag. 83 multa hic interponit ex editione Pictariensi, quam constat interpolatam: verum non satis ita componi possunt cum iis, quæ hic referuntur; neque spectant ad S. Ludovicum, præterquam quod dicatur pecunia juisse Joinvillium. Qua de causa hisce augere nolui proliza. S. Ludovici Acta.

CAPUT XVIII.

Rex, auditis rationibus pro discessu in Galliam, et contra, subsistere statuit: fratribus in Galliam dimissis, curam habet recolligendi milites.

Haud ita multo postea Rex vocari jussit fratres suos, et comitem Flandriæ, omnesque viros illustres, quos secum habebat, die quodam Dominico. Atque omnibus præsentibus dixit: Domini, vos accersi jussi, ut nova quædam de Gallia vobis communicarem. Verum est, quod domina regina, mater mea mihi significaverit, ut festinato veniam, quod regnum meum in magno versetur periculo: nam nec pax mihi nec induciæ sunt cum rege Angliæ. Hujusce autem regionis homines discessum mihi conantur dissuadere; aiuntque terram suam, si abscedam, perdendam ac destruendam, omnesque post me abituros. Quapropter vos rogo, ut rem perpendere velitis, atque intra octiduum mihi delis responsum. Die Dominico sequente omnes Regem accessimus, ipsi responsuri de negotio, quod sibi exponendum nobis commiserat, circa abitum suum vel mansionem. Pro omnibus locutus est dominus Guido Malvoisin, atque hunc in modus effatus: Domine Rex, domini fratres tui, alique viri, qui præsto sunt, rationem habent conditionis tuæ; et norunt non posse te in hac regione manere pro dignitate tua, aut regni tui utilitate. Primo enim ex omnibus equitibus tuis, duobus millibus octingentis, quos in Cyprum

duxisti, ne centum quidem tibi supersunt. Ex alia parte, nulla tibi in hac regione est habitatio, nec ullæ tuis supersunt pecuniæ. Qua de causa, omnibus consideratis, omnes pariter tibi suademus, ut in Galliam abeas, procuraturus milites et pecuniam, quo cito redire possis in hanc regionem, ad vindictam capiendam de Dei, ejusque legis inimicis.

164 Rex, audito domini Guidonis consilio, illi non acquievit, sed singulatim ex unoquoque quæsit, quid hac in re judicaret expedire: primum ex comite Andegavensi, comite Pictaviensi, comite Flandriæ, aliisque viris illustribus, qui ei præsentibus aderant. Hi omnes responderunt, adherere se sententiæ domini Guidonis Malvoisin. At omnino coactus fuit comes Jafensis a, qui castra possidebat trans mare, opinionem suam hac de re indicare. Hic post Regis mandatum dixit, se existimare, si Rex posset castra in campo constituere, magno ei fore honori subsistere potius, quam ita victum recedere. Ego, qui non nisi decimus quartus ibidem aderam, ordine meo respondi, in comitis Jafensis me abire sententiam. Pro ratione autem allegabam, famam esse, Regem necdum aliquid impendisse, aut usum esse ex pecunia thesauri sui; at solum expendisse pecuniam præpositorum ararii sui: adeoque Regi mittendos esse viros in Moreæ b regionem, ac trans mare c, qui equites, militesque robustos adducerent; nam ubi innotesceret, ampla eum stipendia concedere, brevi tempore recepturum undique viros; atque hoc modo liberari posse per Regem tot miseros captivos, qui in Dei, ejusque servitio fuere capti; neque eos umquam carcere exituros, si ita abeat. Et scito, me nequaquam de opinione dicta fuisse reprehensum; at multi flere cœperunt: nam vix ullus erat, qui neminem ex consanguineis suis lugeret in carceribus Saracenorum detentum. Post me dominus Guilielmus de Belmont * dixit, opinionem meam esse valde bonam, seque adherere ei, quod dixeram.

165 Post hæc, ubi quilibet loco suo responderat, turbatus est plane Rex ob diversitatem sententiarum consiliariorum suorum, ac spatium sumpsit alterius octidui, ad declarandum, quid de re facere vellet. At scire omnino debes, quando a Rege recesseramus, quemlibet e magnatibus in me irruere cœpisse, mihiq; ex indignatione et invidia dixisse: Hem! insanit profecto Rex, nisi tibi, domine Joinvilli, assentiat contra totum regni Franciæ consilium. Ego prorsus obmutescbam. Haud multo post mensæ ad cibum sumendum fuere posita: Rex solebat semper mensæ suæ me adhibere, quando ipsius fratres non aderant, itemque ad mensam semper aliquid mihi dicere: at numquam verbum mihi dixit, neque vultum ad me convertit. Tum cogitavi mecum, mihi esse subitatum; quod dixissem, eum nondum expendisse pecuniam suam, eamque ipsi large expendendam. Ubi gratias Deo egeram post prandium, receperam me ad fenestram quamdam, quæ capiti erat propinqua lecti Regis, brachiaque mea transmissa per clathros illius fenestræ tenebam prorsus meditabundus: advocatoque animo mecum dicebam, si Rex hac vice abiret in Galliam, iturum me ad principem Antiochiæ d, mihi cognatione junctum. Dum in tali versabar cogitatione, retro accedens Rex humeris meis incumberebat, manibusque suis ambabus caput mihi tenebat. Putabam ego esse do-

A. JOANNES JOINVILLIO.

exceptis paucis, inter quos Joinvillus,

a

E

b c

* f. e. Beaumont

quem hac de causa perstringunt alii: at Rex

F

d

minum

A. JOANNE
JOINVILLIO.

minum Philippum de Nemours, qui nimio me illo die tædio affecerat propter consilium a me datum.

id sibi gratum
fuisse, ei se-
creto indicat.

466 Et corpi ei dicere : Sine me quietum, domine Philippe, in malam fortunam. Vultumque verti, dum Rex per illum superius manum suam traducit : mox sat scivi, manum esse Regis, ex smaragdo, quem digito gestabat. Continuo me amovere volui, ut qui male fueram locutus. Rex quietum me loco manere jussit, ac dicere mihi aggreditur : Accede huc, domine Joinvilli; quo modo tam audax fuisti, ut tu, qui juvenis es, contra totum consilium illustrium Galliae virorum, mihi suaderes, ut in hac regione subsistam? Respondi, ut, si bene suasissem, consilium meum sequeretur; sin malum esset consilium, ei non consentiret. Interrogavit me, si subsisteret, an secum manere vellem. Dixi, me omnino mansurum, sive sumptibus meis, sive alienis. Tunc Rex mihi significavit, gratum sibi accidisse, quod suasissem ut maneret; at id nemini indicarem. Unde tota illa hebdomada ita latabar ob id, quod mihi dixerat, ut nullum amplius malum me gravaret : audacterque me defenderem adversus dominos alios, qui hinc me aggrediebantur. Scito, hujusce regionis incolas e nominari PULANOS f : et monitus fuit dominus Petrus d'Avallon, cognatus meus, nominari me PULANUM, quia Regi suaseram, ut cum pulanis maneret. Monuit me igitur cognatus meus, ut me defenderem contra eos; qui ita me vocarent; eisque reponerem, malle me pulanum esse, quam equitem fatigatum g, quales illi erant.

Rex se man-
surum signi-
ficat. data
abundis aliis
libertate :

467 Transacta hebdomada, ubi adfuit altera Dominica, omnes ad Regem sumus reversi. Et, presentibus nobis omnibus, a signo crucis, qua se signabat, duxit exordium, dicebatque documentum id esse matris suæ, a qua doctus erat, cum quedam dicere vellet, id ita facere, ac nomen Domini, opemque Spiritus sancti invocare. Hujusmodi fuere Regis verba : Domini, gratias vobis ago, cum illis, qui mihi suasistis, ut in Galliam abirem : tum similiter iis, qui mihi suaserunt, ut in hac regione manerem. Verum postea consideravi, si permaneam, regnum meum non idcirco magis in periculo futurum : nam domina regina mater mea satis virorum habet ad illud defendendum. Rationem itidem habeo eorum, quæ dicunt hujusce regionis equites, qui asserunt, si abeam, regnum Hierosolymitanum periturum, quod nemo post me sit permansurus. Propterea perpendi, me huc venisse ad servandum regnum Hierosolymitanum, bello quæsitum, non ut illud perdi sinerem. Itaque, domini, vobis dico, omnibusque aliis, qui mecum permanere volent, ut audacter id eloquimini : ac vobis promitto me tantum vobis largiturum, ut patera h non sit mea futura, sed vestra. Qui manere non cupient, fiat in Dei nomine. Post hæc verba, multi fuere attoniti, ac ubertim flere ceperunt.

discedunt
fratres Regis.
Cura Regis de
restaurando
exercitu,

168 Postquam Rex declaraverat voluntatem suam, sibi que propositum esse illic permanere : inde in Galliam abire sivit fratres suos : at non omnino mihi constat, utrum id factum fuerit precibus eorum, an voluntate Regis; atque accidit circa festum sancti Joannis Baptistæ i. Non diu fratres ipsius ab eo discesserant, ad proficiscendum in Galliam; cum paullo post Rex cognoscere voluit, quomodo ministri sui, qui secum manserant, conati fuissent milites recolligere. Die festo domini sancti Jacobi k, ad quem

fueram peregrinatus, ob eximia bona, quæ mihi præstiterat, postquam Rex audito Missæ sacrificio, ad cubiculum suum se receperat, vocavit aliquos ex præcipuis et consiliariis suis; puta dominum Petrum regio cubiculo præfectum l, hominum, quos in domo regia umquam vidi, maxime probum, et integrum : dominum Gaufridum de Sergines equitem bonum, dominum Ægidium le Brun virum probitate insignem, aliosque consiliarios suos : quibuscum erat vir ille probitate præstans m, cui Rex dederat præfecturam militiæ Gallicæ post mortem domini Ymberti de Bello-joco. Interrogavit eos Rex, quos milites, quantumque numerum congregassent, ad resituumendum exercitum suum, ac velut iratus dicebat : Satis nostis jam a mense, aut circiter, me vobis declarasse, velle me hic subsistere : et nihil etiamnum inaudii, vos exercitum congregasse ex equitibus, aliisve hominibus. Ad hoc ei pro omnibus aliis respondit dominus Petrus cubiculo præfectus : Domine Rex, si nihil hujus etiamnum fecimus, culpa in nobis non est. Certo enim unusquisque se tam pretiosum exhibet, tantamque postulat militiæ suæ mercedem, ut non auderemus iis promittere, duros nos, quod petunt.

469 Voluit Rex cognoscere, quibuscum egisset, ac quinam illi essent, qui tam amplum stipendii pretium exigent : et omnes responderunt, me illum esse, neque modico me velle contentum esse. Omnia hæc audiavi, cum essem in Regis cubiculo. Supradicti autem ejus consiliarii de me hujusmodi verba Regi dicebant, quia contra eorum opinionem suaseram, ut subsisteret, adeoque redire in Galliam non deberet. Tum Rex me vocari jussit. Mox eum adivi atque in genua coram ipso provolutus sum. Jussit me surgere et sedere. Cum sederem, mihi orditur dicere : Senescalle, satis nosti, tui me semper habuisse fiduciam, teque tantopere a me amatum; et nihilominus ministri mei mihi retulerunt, adeo te durum esse, ut satisfacere tibi non possint stipendio, quod tibi promittunt. Quo se pacto res habet? Respondi ipsi : Domine Rex, quid ad te deferant, ignoro. Quod tamen spectat ad me, si amplum postulem stipendium, id mihi non imputandum. Satis enim nosti, quando supra aquam captus sum, me omnia, quæ habebam, perdidisse, nulla re præter corpus mihi relicta; eaque de causa meos alere non possem stipendio modico. Interrogavit me Rex, quantum poscerem pro cohorte mea, usque ad tempus proximi Paschatis, quæ erant partes anni duæ n. Petii ab ipso duo librarum millia. Porro dicito mihi, inquit Rex, nullosne tecum habes equites? Dixi ipsi : Domine Rex, manere jussi dominum Petrum du Pontmolain, cum vexillo trium equitum antesignanum : hi mihi constant libris quadringentis. Tum Rex numeros subduxit ad digitos, mihi que dixit : Sunt, inquit, librarum mille ducentæ o, quibus tibi constabunt equites, militesque tui. Et ego ei dixi : At considera ergo, domine Rex, utrum mihi opus non sit octingentis libris, ut me armis instruam ac equis, atque alam equites meos usque ad tempus Paschale? Tum Rex dixit ministris suis, nullum in me excessum se deprehendere; mihi que dicebat, quod me sub stipendio suo retineret.

qui Joinvillium cum cohorte sua stipendio ducto conduct

ANNOTATA.

^a De eo egimus ad cap. 4 lit. i.

^b Morea, olim Peloponesus, peninsula est Græciæ satis nota. Parebat ea tum principi Catholico Guilhelmo Villehordouino, quem cap. 3 in expeditione hac vidimus cum Ludovico.

^c Galliam, opinor, intelligit.

^d Boemundum V, cujus obitus notatur a Continuatore Tyrii ad annum 1251 col. 734 : cognitionem illius cum Joinvillio aliis investigandam relinquo.

^e Gallice quidem habetur, les paisans, quæ voce rusticum hodiernum significant Galli, atque ita vocem intellexisse videtur Cangius pag. 85. At mihi dubium non est, quin hac voce paisan eodem sensu utatur Joinvillius, quo Itali utuntur voce paesano; puta pro regionis incola. Etenim rusticum ubique designat voce villain, Italici villano : et sensus hanc significationem omnino erigit, ut mor patebit.

^f Sanutus lib. 3, part. 8, cap. 2 horum mores explicans, sic habet : Illustrium virorum, qui ad sanctæ Terræ tuitionem... in ipsa manserunt, degeneres filii, ... possessionem illorum successores, non morum, PELANI vocantur. Horum mores effeminatos pluribus ibidem describit. Eadem fere habet Vitriacus in Historia Hierosolymitana cap. 72; qui cap. 67 ita nominatos dicit; Vel quia recentes et novi, quasi pulli respectu Surianorum reputati sunt; vel quia principaliter de gente Apuliæ matres secundum carnes habuerunt. Cum enim in Occidentalium principum exercitu paucas mulieres respectu virorum adduxisset; qui in Terra sancta remanserunt, de regno Apuliæ, eo quod propius esset aliis regionibus, vocantes mulieres, cum eis matrimonia contraxerunt. Ita ille : at quidquid sit de ratione nominis, nomen fuisse præ contemptu datum, satis intelligitur.

^g Gallice, chevalier recreu, quod equitem significat, qui certamine se victum, atque ad incertam redactum fatetur, inquit Cangius. Denominationem sumit a duellis, in quibus ille se fatebatur recreant, qui eo usque redactus erat, ut ultra pugnare non posset : quod et variis exemplis probat. Verum non æque ostendit vocem recreu, quæ vel hominem, vel animal nimio labore fatigatum significat, confundi posse cum voce recreant, quod idcirco aliis disquirendum relinquo. Nam aliunde satis intelligitur hac voce recreu ignariam æmulis suis objecisse Joinvillium, cum ignavum æque ac fatigatum designet.

^h Patera per synecdochen ponitur pro thesauro, continens nempe pro contento : quia in largitionibus principes ex patera distribuebant pecuniam, ut recte ostendit Cangius pag. 86. Sensus ergo est : Thesaurus regius non meis magis quam vestris commodis serviet.

ⁱ Eos discessisse festo die S. Laurentii cum Flandriæ comite, diximus in Commentario num. 696. Verum hisce non satis consentire videtur hic Joinvillii calculus. Forte loquitur de tempore, quo discessus fuit decretus, ita ut reliquum tempus præparandis ad iter necessariis sit insumptum.

^k Id est, die 25 Julii, ita ut hæc quoque ante discessum contigerint, si recte memorata sint tempora.

^l Chambellan. Hujus Petri de Villebeon sæpe recurrit mentio; adfuit Regi in secunda quoque

Augusti Tomus V.

expeditione transmarina, eodemque cum ipso defunctus est anno, et ad pedes ejus sepultus.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

^m Ægidium le Brun rursum significat, quem supremum militiæ præfectum a Sancto creatum jam dixit num. 8, ubi vide notata de eo lit. m. De aliis item suis locis egimus.

ⁿ Duæ nimirum partes tertiæ, seu octo circiter menses.

^o Nam bis adjungendi erant terni cum vexillo, ut cohortem haberet Joinvillius, qualem habuerat, dum expeditionem aggressus est equitum decurio cum tribus vexillis. Vide num. 42.

CAPUT XIX.

Legati Frederici imperatoris, soldani Damasceni, ac principis Assasinorum ad Regem missi : varia de moribus principis Assasinorum.

Haud ita multum temporis interfluxit, quando imperator Germaniæ Fredericus a legatos misit ad Regem, ac litteras ei destinavit, quibus petebat ut fides illis haberetur ^b : significabatque se scripsisse ad soldanum Babylonici (qui mortuus erat, at ipse hoc nesciebat) ut crederet suis, quos ad eum mittebat, et quomodo fieri posset, ut Regem omnesque ejus subditos liberaret. Et memini perquam bene, multos dixisse, se minime fuisse desideraturos, ut istius imperatoris Frederici legatio captivis etiam tum supervenisset : timebant enim ne hoc ageret imperator, ut nos arctius curaret custodiendos, magisque implicaret. Quando nos invenerant liberatos, ad imperatorem suum sunt reversi.

171 Simili modo post hanc legationem, ad Regem venerunt Acconem usque legati soldani Damasceni ^c. Querebatur apud Regem Damasci soldanus de principibus Ægypti, qui occiderant soldanum suum Babylonici, qui ipsius erat consanguineus. Insuper promittebat ei, si vellet sibi contra illos esse subsidio, se regnum Hierosolymitanum, quod occupaverant, ei liberaturum. Rex soldani ministris respondit, illi se ad hospitium suum reciperent, se brevi responsum eis missurum ad ea, quæ soldanus Damasci sibi significaverat : atque ita abierunt ad hospitium. Postquam illi ad hospitium pervenerant, Rex in consilio suo decrevit, quod per nuntios suos responsum ad Damasci soldanum mitteret, ac cum iis eo destinaret Religiosum quemdam, Ordinis fratrum Prædicatorum, cui nomen erat frater Yvo le Breton. Continuo frater Yvo ad ipsum accedere jussus est; eumque misit Rex ad legatos soldani Damasceni, ut iis diceret, vellet Regem, ut cum ipsis iret ad soldanum Damasci, ad responsum illi referendum, quod Rex per ipsum significare volebat, quia intelligebat sermonem Saracenicum : atque ita fecit dictus frater Yvo.

172 At narrare hic lubet aliquid, quod ex dicto fratre Yvone cognovi : id est, quod a domo Regis tendens ad hospitium legatorum soldani, Regis nuntium perlaturus, in platea invenit feminam ætatis valde provectæ, quæ dextera gerebat scutellam igne plenam, et sinistra ampullam aqua repletam. Frater Yvo ipsam interrogavit.

E
Legatio Frederici imperatoris ad Regem :
a
b

item soldani Damasceni, ad quem Rex istidem legatum mittit :
c

F

nam mulieris eujusdam dictum.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

terrogavit : Mulier, quid hoc igne vis facere, aquaque illa, quam gestas ? Illa ei respondit, igne se cælum cremare velle, atque aqua extinguere velle infernum ; ut numquam deinde cælum esset, aut infernus. Rogavit eam Religiosus, cur verba ejusmodi proferret. Illa ei respondit : Quia, inquebat, nequaquam volo, ut quis umquam bene operetur in hoc mundo, ut pro mercede cælum possideat, neque itidem, ut quis a peccato se absteineat præ timore ignis inferni. At omnino hoc faciendum est ex integro, perfectoque amore *d*, quo ferri nos oportet in Deum creatorem nostrum, qui summum est bonum, quique tantopere nos amavit, ut morti se submitteret ad redemptionem nostram, hancque mortem sustinuerit propter peccatum primi parentis nostri Adami, atque ad salutem nostram.

Legatio arrogans principis
Assasinarum :

B

173 Interea, quando Rex Accone subsistebat, ad eum venerunt nuntii principis Beduinorum *e*, qui se nominabat Senem montis. Rex, audito mane Sacro, intelligere voluit, quid sibi vellent significare nuntii principis Beduinorum. Cum ad Regem venissent, sedere eos jussit, ut nuntium sibi commissum eloquerentur : cepit princeps, qui illic erat presens, ex Rege quaerere, utrum non nosset dominum suum montis principem ? Rex ei respondit, non nosse ; nam eum numquam vidisse, audivisse tamen de eo loquentes. Tunc princeps Regi dixit : Domine Rex, quandoquidem de domino meo loquentes audivisti, vehementer miror, te ei non misisse tanta ex tuis dona, ut eum tibi amicum conciliaveris ; quemadmodum faciunt Germaniæ imperator, rex Hungariæ, soldanus Babylonie, multique alii reges ac principes, singulis annis : quia satis norunt, se sine ipso non posse perdurare aut vivere, nisi quamdiu domino meo placuisset. Ea de causa nos mittit ad te, ut id tibi indicemus, ac moneamus ut ita facias ; aut saltem, ut cures eum liberari tributo, quod annuatim debet supremo Templariorum, ac Hospitaliariorum magistris : hoc si feceris, sibi a te putabit satisfactum. Recte dicit dominus meus, si occidi juberet magistrum Templariorum, aut Hospitaliariorum, alium continuo futurum præcedenti parem : et propterea suos periculo exponere non vult in loco, ubi nihil posset proficere.

C

Rex iis respondit, se consilium habiturum ; ac reverterentur ad se sub vesperam, se iis datum responsum.

cujus legati
constanter excepit, injuriamque reparare jussit.

f

g

174 Circa vesperam, ubi ad regem fuere reversi, cum Rege invenerunt magistrum Templariorum *f* ab una parte, et magistrum Hospitaliariorum *g* a parte altera. Postquam nuntii ingressi sunt ad Regem, eis dixit, ut iterum sibi referrent causam suam, postulationemque, quam matutino tempore proposuerant. Illi responderunt, consultum se non putare eam adhuc semel dicere, nisi coram iis, qui matutino tempore erant præsentibus. Tunc magistri Templariorum ac Hospitaliariorum iis præceperunt, ut eam rursus dicerent. Atque ita egit princeps, qui mane factus erat coram Rege, eo prorsus modo, quo supra est relatam. Post hæc magistri eis dixerunt Saracenice, venirent mane ad se, seque iis Regis responsum dicturos. Mane, ubi erant coram magistris Hospitaliariorum ac Templariorum, magistri hi illis dixerunt : Stulte admodum, nimisque audacter dominum eorum Regi Franciæ similia, verbaque tam dura dici jussisse : seque, nisi obstaret honor Regis, quodque ad eum venissent ut nuntii, præcepturos, ut omnes sub-

mergerentur, spurcoque Acconis pelago injicerentur, ad indignationem eorum domini. Et vobis præcipimus, inquiebat duo magistri, ut redeatis ad dominum vestrum, et intra dies quindecim litteras a principe vestro Regi feratis, quibus Regi de ipso, vobisque fiat satis.

175 Intra quos dies quindecim *h* nuntii istius principis montis redierunt ad Regem, eique dixerunt : Domine Rex, reversi sumus ad te ex parte domini nostri : tibi ille significat, uti indusium vestimentum est corpori personæ proximum, ita se mittere tibi indusium suum, quod vide : hoc tibi donat, ut indicet, te eum esse Regem, quem præcipuo amore prosequi, quoque familiaris uti desiderat. Ad majorem hujus rei securitatem, en annulum ejus, quem ad te mittit, ex sincero auro ac puro, cuique nomen ejus est inscriptum. Per hunc annulum connubio te sibi jungit noster dominus, et significat vos postea fore junctos, sicut manus digitos. Inter alia misit ad Regem elephantem crystallinum, ac figuras varii generis hominum crystallinas, tabulas *i*, latrunculos crystallinos ; quæ omnia ornata erant elegantibus ex succino flosculis, agglutinatis crystallo cum pulchris ex auro puro viticulis. Et scito, simulac nuntii aperuissent thecam *k*, cui hæc erant inclusa, totum cubiculum mox repletum fuisse insigni suavique odore, quem illa spirabant.

176 Rex, qui dona, quæ ei tribuerat ac miserat senex montis princeps, remunerare volebat, ei misit per nuntios suos, perque fratrem Yvonem le Breton, qui intelligebat Saracenice, magnam copiam vestium coccinearum, palarum aurearum, aliorumque vasorum argenteorum. Ubi frater Yvo pervenit ad principem Beduinorum, cum eo locutus est, eumque de lege ipsius interrogavit. Verum, ut Regi retulit, intellexit eum non credere in Mahometem, at amplecti legem Hely *l*, quem Mahometis dicebat patrum *m*. Et dicebat, quod Hely iste Mahometem ad eum, quo fuit in mundo, provexerit honorem ; quodque Mahomet, ubi stabiliverat dominium suum, ac principatum populi, indignabundus recesserit a patruo suo Hely. Postquam Hely perspexit Mahometis perfidiam ; quodque vehementer ab eo supplantari inciperet, ad se traxit, quantum posset, ex populo, eumque duxit habitatum in desertis montium Ægypti ; ibique cepit iis aliam a lege Mahometis præscribere legem. Et illi, qui hodieum servant legem Hely, inter se dicunt, eos, qui legem Mahometis observant, esse infideles. Et contra Mahometani similiter dicunt Beduinos, qui servant legem Hely, esse infideles. Et eorum quilibet verum dicit : omnes enim infideles sunt ab una atque altera parte.

177 Unus ex articulis et mandatis legis Hely est ejusmodi ; quod, ubi homo quispiam se occidi sinit, ut faciat ac exsequatur mandatum domini sui, anima illius, qui ita moritur, ingrediatur corpus aliud, illo, in quo est, commodius, pulchrius, atque robustius. Ac propterea Beduini montis flocci faciunt, quod se perimi sinant ad voluntatem domini sui perficiendam, rati animam suam ad aliud corpus reverti, ubi degat commodius quam ante. Aliud legis eorum est mandatum, nullum hominem mori posse usque ad diem ei determinatum. Atque id sic credunt Beduini : neque enim se armare volunt, quando ad bellum procedunt, idque si facerent, autumarent se facere contra mandatum legis suæ *n*.

supra

redeunt cum
enivola an-
ci, ac domi-
norum.

cui Rex dicit
similiter mi-
tit. Religio
hujus prin-
cipis.

erroneus
corru

A supra dictum. Et cum mala imprecantur liberis suis, illis dicunt: Execrandus esto, velut puer, qui arma induit metu mortis: quod magno ducunt dedecori. Hic error est insignis; videretur enim potentiam non habere Deus augendi nobis aut minuendi vitam, quod falsum est; nam in eo est omnipotentia.

478 Et scito, quando frater Yvo le Breton fuit apud senem montis, quo Rex eum miserat, illum invenisse ad caput lecti istius principis montis libellum quemdam, cui multa inscripta erant dicta pulchra, quæ Dominus noster olim, cum in terra versaretur ante passionem suam, domino sancto Petro dixerat. Lectis istis, frater Yvo ei dixit: Hem! O Domine, optime faceres, si libellum hunc frequenter legeres. Etenim scripta in eo sunt perquam bona. Senex montis ei dixit, ita se facere, seque magna admodum fiducia ferri in dominum sanctum Petrum. Et dicebat, initio mundi animam Abelis, quando cæsus suit a fratre suo Caino, deinde ingressam esse in corpus Noe; ac animam Noe, postquam fuit mortuus, redisse ad corpus Abrahami; deindeque animam Abrahami venisse ad corpus domini sancti Petri, quæ etiamnum ibidem sit in terra. Quando frater Yvo eum ita loquentem audivit, illi demonstravit opinionem ejus nequaquam esse reclam, eumque docuit varia dicta pulchra, Deique mandata: at fidem numquam illis adhibere voluit. Insuper dicebat frater Yvo, quemadmodum Regi narrantem audivi, quod quando princeps ille Beduinorum equitabat per campum, eum præcederet vir quidam, gestans securim ejus bellicam, ad manubrium argento cooperatam; in quo manubrio erat copia gladiolorum acutissimorum. Et qui gestabat securim illam nativo sermone clamabat elata voce: Recedite, fugite ab eo, qui mortem regum portat in manibus suis.

479 Prætermisi vobis exponere responsum, quod Rex misit ad soldanum Damasci, quod fuit hujusmodi: nimirum, Regem missurum ad principes Ægypti, ut intelligeret, an sibi resarcirent ac redderent inducias, sibi ab eis promissas; quas illi jam ruperant, ut ante dictum est: idque si recusarent, Regem libenter ei subsidio futurum, ad ulciscendam mortem ipsius cognati Babylonis soldani, quem occiderant.

ANNOTATA.

a Fredericus II, qui eodem anno 1250 obiit, die sanctæ Lucie, ait Matheus Parisius pag. 538, id est, 13 Decembris.

b Gallice, lettres de creance, quas litteras de credentia, vel credentiales dixerunt istius temporis scriptores. At malui vim vocis in textu exponere. Videri potest Cangius in Glossario ad vocem credentia.

c Nazerus designatur Alapiæ, Hamæ, Eme- sæque soldanus, qui Damascum jam subegerat, ideoque Damasci soldanus vocatur. Erat ex posteris Saladini, adeoque consanguineus soldanorum Babylonis posteriorum, qui ex Saphadino Saladini fratre descendebant. De eo ejusque bellis cum Saleh Babylonis soldano egimus in Commentario num. 602, 607, 608, ubi et par eorum relata. Quam bene usus sit Ludovicus hac occasione ad captivos ex Ægypto liberandos, diximus num. 704, ubi de hac legatione actum.

d Hæc verba sano sensu lector accipiat: nam

si ita sumantur, ac si omnia opera ex puro amore peragenda essent, non abhorrebant a variis propositionibus Quesnelli damnatis, quarum 47 sic habet: Obedientia legis profluere debet ex fonte; et hic fons est charitas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria ejus finis, tunc purum est, quod apparet exterius; alioquin non est, nisi hypocrisis, aut falsa justitia. Et prop. 54: Sola charitas est, quæ Deo loquitur, eam solam Deus audit. Mitto hujusmodi effata plura ejusdem novatoris, alique, quibus timorem gehennæ improbat: neque hic locus est ea refutandi aut necessitas, cum solide refutata videri possint in Opere P. Jacobi de la Fontaine, cui titulus: Constitutio Unigenitus theologicæ propugnata. Porro non ignorant quidem Catholici, opera ex puro amore facta ceteris esse præstantiora: at simul norunt, non frustra in sacris Litteris timorem suppliciorum æternorum hominibus inculcari, non sine ratione gloriam in perpetuum duraturam promitti; ideoque conandum quidem esse homini ad perfectiora tendenti, ut, quantum fieri poterit, ex Dei amore operetur; non ita tamen ut spe æternæ mercedis, timoreque pænarum juvari non possit, ac debeat; operaque ex spe vel honesto timore facta sibi inutilia fore existimet.

e De hoc principe Assasinorum, ejusque sicariorum grege, fuse disputavimus in Commentario § 28 a num. 331, quibus hæc elucidantur. Beduini non erant, neque eos omnino cum Beduinis confundit Joinvillius, aliqua tamen ab his ad illos, et contra, detorquet. Vide cap. 10, ubi agit de Beduinis.

f Apud Cangium pag. 84 vocatur Raynaldus de Vichiers, successerat Guilielmo de Sonnac, quem num. 106 in pugna cæsum vidimus.

g Erat hic Guilielmus de Castro novo; mense Octobri redux ex carcere Ægyptio, ut dictum est in Commentario num. 699. Unde patet, hæc contigisse sub finem anni 1250, vel initium sequentis: nam mense Martio anni 1251 Rex Accone discessit.

h Ex hoc temporis spatio satis colligitur, principem Assasinorum tunc temporis non habitasse circa fines Persidis, licet eos ibidem antea domicilium habuisse affirmet Vitriacus in Commentario citatus num. 332.

i Gallice tables, quod ambiguum est: potest enim, præter sensum datum, vel alverum latrunculorum, vel scrupulos lusorios, vel alia quoque designare.

k In editis l'estui.

l De Hely, seu Hali, ejusque sectatorum divisione ab aliis Mahometanis, consule dicta nostra ad cap. 10. lit. c. Præterea Guilielmus Tyrius lib. 19. cap. 20 sic habet: Iste tamen ab eo (Mahomete) quintus, Hali videlicet... indignari cœpit plurimum, quod illius diceretur successor; et non magis propheta eximus, et multo major illo haberetur. Nec satis visum est ei ita de se, vel se, vel alios opinari, nisi et idipsum publice prædicaret. Plura ibi videri possunt de sectatoribus Hali, ejusque imposturis.

m Patrualem fuisse jam monuimus, atque ita etiam habet Tyrius. Quæ autem sequuntur de Mahometis supplantatione, falso videntur jactata fuisse a sectatoribus Hali.

n Hæc videntur a Beduinis ad Assasinos detorta. Vide cap. 10.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

CAPUT XX.

Rex minis intentatis captivos in Ægypto liberat : Cæsaream munit : legati Regis ex Tartaria reduces, multa de Tartarorum origine, progressibus, ac conversione aliquorum ei renuntiant.

Rex minis
intentatis
multos libe-
rat captivos ;

Post hæc Rex eo tempore, quo fuit Accone, misit dominum Joannem de Vallance in Ægyptum ad principes, exacturum ab eis, ut pro injuriis, violentiæque, quas Regi intulerant, ei ita satisfacerent, ut eorum satisfactioni acquiesceret. Quod principes se facturos ei receperunt, modo Rex cum iis fœdus iniret, eisque subsidio esset contra soldanum Damasci ante nominatum. Atque ut cor Regis emollirent, (post acres monitiones, quas dominus Joannes de Vallance præstante vir probitate eis ingessit; illos arguens atque accusans gravium delictorum, injuriarumque, quibus se obstrinxerant; quodque delinquentes in legem suam, rupissent inducias ac pactiones cum eo initas), miserunt ad Regem, carceribusque suis exemerunt omnes equites, quos detinebant captivos. Insuper ad eum miserunt ossa defuncti comitis Galteri de Brienne *a*, ut sepelirentur in Terra sancta. Atque inde abduxit dominus Joannes de Vallance ducentos equites, præter ingentem aliam multitudinem plebis, qui in carceribus erant Saracenorum. Postquam Acconem pervenerat, domina de Secte *b*, dicti domini Galteri de Brienne patruelis, cepit ossa memorati defuncti, eaque bene atque honorifice sepeliri jussit in templo Hospitaliorum Acconensium : ac exsequias ibi celebrari jussit mire splendidas, adeo ut equites singuli obtulerint cereum cum denario argenti. Rex quoque cereum obtulit cum nummo bysantio ex pecunia domine de Secte; quod quilibet mirabatur : numquam enim pecuniam aliquis eum offerentem viderat, nisi ex nummis propriis : verum pro sua humanitate id fecit Rex.

ex quibus
equites qua-
draginta co-
horti sue
impetral
Joinvillius :

181 Inter equites, quos dominus Joannes de Vallance ex Ægypto reduxit, cognovi facile quadraginta ditionis Campaniæ, qui omnes spoliati erant, et male vestiti. Hos omnes quadraginta expensis meis instrui ac vestiri curavi vestibus ac tunicis coloris viridis; duxique eos omnes ad Regem, eum rogaturus, ut eos omnes dignaretur stipendio suo detinere. Rex, audita prece mea, ne verbum quidem mihi respondit : atque unus aliquis ex ejus consiliariis, qui erat præsens, me reprehendit; dicens pessime me facere, cum similia Regi nuntiarem, nam ejus impensas plusquam septem librarum millibus modum excedere. Respondi ipsi, fortunam adversam facere, ut de ea loqueretur; nos autem inter nos Campanos in Regis servitio perdidisse facile triginta quinque equites, omnes vexillum portantes ex ditione Campaniæ. Et aperte dixi, Regem non recte facere, si eos non retineret, quandoquidem opus ei erat equitibus : atque hoc dicenti obortæ sunt lacrymæ. Tum Rex me mitigavit, ac mihi concessit, quod ab eo petieram; reti-

nuit que omnes istos equites, ac cohorti meæ in-
serviit.

182 Postquam Rex loquentes audiverat nuntios principum Ægypti, qui venerant cum domino Joanne de Vallance; cum illi redire vel-
lent, Rex eis declaravit, nullas se cum eis inducias initurum, priusquam sibi reddidissent capita omnia Christianorum mortuorum, pendentia super muros Cairi *c* a tempore, quo comites Barrensis ac Montfortius fuere capti; sibi-
que remisissent omnes quoque pueros, in tenella ætate ab iis captos, quos fidem abnegare, legi-
que ipsorum credere coegerant : et præterea, are alieno ducentorum millium librarum, quæ ipsis adhuc debebat, se liberatum agnoscerent. Cum illis remisit Rex memoratum dominum Joannem de Vallance, ob eximiam sapientiam ac animi magnitudinem, qua præstabat, ad declarandum principibus nomine Regis hunc nuntium.

quid præstet
a Saracenis
Ægypti Rex
postularet.

183 Cum hæc agerentur, Rex Accone disces-
sit, ac Cæsaream *d* adivit cum omnibus, quas habebat, copiis; et reedificari jussit muros muni-
mentaque Cæsareæ, quæ Saraceni ruperant atque
dejecerant. Aberat duodecim facile leucis Accone
Hierosolymam versus. Ac tibi assevero, me non
omnino scire quo pacto, at voluntate Dei
facere potuisse, quæ perfecit. Neque umquam
toto anno et tempore, quo Rex fuit Cæsareæ
ad eam restaurandam, ullus apparuit, qui ali-
quid nobis mali inferret, neque item Accone,
cum tamen non nisi pauci essemus.

qui Cæsaream
murus angu-
d

184 Ad Regem venerant, ut ante dixi, quando
eram in Cypro, nuntii magni Tartariæ
regis : dicebantque se venisse, ut illi ferrent
opem, ad obtinendum a Saracenis regnum Hie-
rosolymitanum. Rex eos remisit, et cum illis
duos insignes fratres Prædicatores, sacerdotes
mabos. Et illi misit sacellum coccineum, in quo
acu exprimi jussit omnem fidem nostram : An-
nuntiationem angeli Gabrielis, Nativitatem,
baptismum; quoque modo Deus fuerit baptiza-
tus; passionem, ascensionem, atque adventum
Spiritus sancti. Eique misit calices, libros, or-
namenta, omniaque, quæ ad Sacrum cantan-
dum erant necessaria *e*. Ut deinde nuntios, quos
eo miserat, Regi narrantes audivi, nuntii mare
ingressi sunt, appuleruntque ad portum Antio-
chiæ : et dicebant, se annum integrum impen-
disse a portu Antiochiæ usque ad locum, ubi
erat magnus Tartariæ rex; decemque leucas per
diem processisse. Invenerunt autem omnem ter-
ram, per quam equitabant, Tartaris subjectam :
transeundoque per regiones, repererunt in multis
locis, oppidis, et urbibus, ingentes acervos
ossium hominum mortuorum. Nuntii Regis in-
terrogaverunt, quo pacto ad tantam ascendissent
auctoritatem, ac quomodo potuissent subjugare
tantum terrarum, et occidere atque evertere
tantam hominum multitudinem, quorum ossa cer-
nebant. Et Tartari eis exposuerunt modum, ac
primum de sua origine *f*.

Nuntii olim
Regem regem
Tartarorum
miserunt

185 Dicebant se natos, genitosque venisse
ex ingenti planitie arenæ, ubi nihil crescebat
boni. Initium planitie illi arenosæ erat ad ru-
pem quamdam, magnitudinis tantæ, atque alti-
tudinis tam stupendæ, ut nullus homo in vita
eam umquam pertransire posset, extendebatur-
que ab Oriente. Eis quoque dicebant Tartari,
inter hanc rupem aliasque rupes versus mundi
finem sitas, inclusos esse populos de Got et Ma-
got *g*, qui venire deberent sub finem mundi cum

varia nar-
rant, de Tar-
tarorum ori-
gine.

Anti-

A Antichristo, cum veniet omnia destructurus. Ab illa planitie veniebant populi Tartarorum, qui subditi erant Presbytero Joanni h ex una parte, ac imperatori Persidis ex parte altera; qui Persidis imperator iis contiguus erat ab una parte terrarum suarum. Frantque inter multos alios infideles, quibus, ut tolerarentur, ingentia dabant tributa in annos singulos, atque pecunias; itidemque pro pastu animalium suorum, ex quibus solum vivebant. Et dicebant Tartari, se illi Presbytero Joanni, imperatori Persidis, aliisque regibus, quibus dicta debebant tributa, tanto horrore et odio fuisse, ut, cum illis ferrent census suos ac pecunias, non vellent ipsos ante se recipere, sed dorsum ipsis obverterent.

486 Unde contigit, ut una vice inter alias, homo quidam inter eos sapiens perquisiverit omnes planities, atque huc illuc iverit cum hominibus locorum locuturus, iisque ostenderit duram, in qua erant, servitutem, eamque sub diversis dominis; eos rogans, ut, consilio adhibito, rationem reperire vellent et modum, quo miseris, in quibus erant, possent se eripere. Re ipsa tantum effecit vir ille sapiens, ut congregarentur die quodam ad initium planitiei illius arenosae circa terram Presbyteri Joannis. Post monitiones varias, quas vir ille sapiens ad eos habuerat, consenserunt facere quodcumque ille vellet: et rogarunt ipsum, ut ageret, diceretque quod sibi conducere videretur, ad consequendum illud, de quo cum ipsis agebat. Dixit eis, eos nihil efficere posse, nisi regem haberent, qui eorum magister esset et dominus, cui obedirent et consentirent, ad faciendum quodcumque ipsis praeceperet. Modus i creandi eorum regem fuit talis; ut ex quinquaginta duabus generationibus, quibus Tartari constabant, jussu- rit unamquamque illarum generationum sibi adferre sagittam, signo ac nomine generationis suae insignitam. Et consensit omnis populus ut hoc modo fieret; atque ita factum est. Deinde quinquaginta duae sagittae positae sunt coram puero quinquenni; ut ex generatione, cujus esset sagitta, quam puer tolleret, crearetur eorum rex. Postquam puer levaverat unam ex quinquaginta duabus sagittis, sapiens vir ille removeri jussit, retroque poni omnes generationes alias.

C Dein eligi voluit ex illa generatione, cujus erat sagitta, quam puer levaverat, quinquaginta duos viros ex sapientissimis ac fortissimis, qui forent in tota hac generatione. Electis illis, hic ipse vir sapiens unus erat ex viris quinquaginta duobus, qui omnes habuerunt singuli sagittam suam separatam, nomine suo signatam: unamque tolli curarunt a quinquenni illo puero; atque ille, cujus foret sagitta, quam puer levaret, eorum rex esset ac gubernator. Sorte factum est, ut puer sustolleret sagittam viri illius sapientis, qui illos ita docuerat: quo universus populus multum gavisus est, summaque edebat laetitiae signa. Tunc eos silere jussit, eisque dixit: Domini, si me velitis dominum vestrum, jurabitis per illum, qui fecit caelum et terram, retenturos vos atque observaturos praecepta mea. Atque eo modo id jurarunt.

487 Post haec, iis praescipuit ac stabilivit documenta, quae fuere admodum bona, ad populum inter se in pace conservandum. Unum ex statutis, quae eis dedit, tale fuit: Nullus capito bona alterius contra ipsius voluntatem, neque cum ejus deceptione. Alterum fuit hujusmodi: Alter alterum ne percutito, si pugnum non

velit amittere. Aliud tale fuit: Nullus societate alienae uxoris aut filiae utitor, si vita privari nolit. Multaque alia praeclara documenta, ac mandata iis dedit, ad pacem atque amorem inter eos conciliandum.

488 Postquam eos hujusmodi documentis ac legibus instruxerat, eos monuit, quod antiquissimus eorum inimicus esset Presbyter Joannes, quantoque eos odio prosequeretur et stomacho a longo tempore: Proptereaque, inquit, vobis omnibus praecipio, ut cras parati sitis ac instructi ad eum invadendum. Si eveniat, ut nos caedat, a quo Deus nos custodiat, quisque faciat quod poterit rectius. Item si nos eos profligemus, vobis impero, ut id usque ad finem perduret, licet ad tres dies, noctesque tres protraheretur, ac nullus audeat manum spoliis admove- re, at dumtaxat ad occidendum homines, mortemque inferendam. Namque, ubi integram de inimicis nostris consecuti fuerimus victoriam, lucrum vobis partiar tam recte atque aequae, ut quilibet sibi solum agnoscat ac satisfactum. Omnes perquam lubentes consenserunt, ut id fieret. Cum postera dies adesset, quemadmodum facere proposuerant, sic rem exsecuti sunt. Re ipsa acriter in hostes suos invec- ti sunt: et, prout Deus, qui est omnipotens, voluit, hostes suos deleverunt; ac quotquot cum armis ad defensionem aptis invenerunt, peremerunt omnes: illos vero, quos habitu religionis indutos reppererunt, ac sacerdotes, non occiderunt. Et omnes alii Presbyteri Joannis populi, qui in praelio non erant, eis se dederunt, eorumque imperio se submiserunt.

489 Post obtentam hanc victoriam accidit res stupenda. Quippe quidam e summis magistris unius ex generationibus ante dictis perditus fuit ac separatus a populo Tartarico per tres omnino dies, ita ut nihil de eo cognoscere aut inaudire possent. Ad finem trium dierum reversus, retulit populo, existimare se, non abuisse nisi una vespera, neque fame aut siti fuisse vexatum: et narravit, se ascendisse stupendae altitudinis tumulum: seque reperisse super tumulum illum immensam multitudinem hominum, quos umquam viderat, pulcherrimorum, vestibusque ac ornamentis pulcherrimis instructorum. In medio illius tumuli Rex sedebat, inter omnes alios aspectu pulcherrimus, splendidissimeque exornatus: eratque in solio mire coruscante, ac plane aureo: ad dexteram suam habebat sex reges, omnes coronis redimitos, ac lapidibus pretiosis egregie ornatos; totidem erant ad ejus sinistram. Prope ipsum ad manum ejus dexteram Regina quidam erat genibus nixa, quae ei dicebat ac supplicabat, ut memor esset populi sui. Ad manum sinistram in genua provolutus erat juvenis pulcherrimus, duabus alis instructus, instar solis splendentibus. Et per circuitum illius Regis virorum formosorum alis instructorum maxima erat copia.

490 Rex iste sapientem hunc virum vocavit, eique dixit: Venisti ab exercitu Tartarorum. Domine, inquit ille, ego ipse sum. Eo revertaris, ac dices regi Tartariae, me, caeli terraeque Dominum, a te conspectum: meque ei praecipere, ut gratias mihi laudesque referat de victoria, quam illi concessi contra Presbyterum Joannem, ejusque populum: ac ei dices nomine meo, me illi potestatem facere subjiciendi imperio suo omnem terram. Domine, inquit ille, magnus hic Tartarorum magister, quomodo fidem mihi habebit Rex Tartariae? Ei dices, ut tibi

talibus

A. JOANNE
JOINVILLIO.

victoria contra Presbyterum Joannem.

visione mira

F

cuidam ex du-
cibus oblata.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

talibus signis fidem habeat, quod aggressurus sis imperatorem Persidis cum trecentis viris tuæ gentis; quodque per me superaturus sis imperatorem Persidis, qui te oppugnabit cum trecentis millibus equitum, militumque, et ultra. Priusquam abeas cum imperatore Persidis conflicturus, rogabis regem Tartariæ, ut tibi tradat omnes sacerdotes, Religiosos, aliosque de plebe, qui supersunt ex iis, quos cepit in prælio cum Presbytero Joanne; ac quidquid tibi dicent, atque testabuntur, credes: sunt enim ex populo meo, et servis meis. Domine, aiebat hic homo, abire nescio, nisi me duci jubeas. Tunc Rex se vertit, vocavitque unum ex præclaris ministris suis, eique dixit: Adesdum, Georgi, ito ducturus hunc hominem usque ad diversorium suum, eumque reddito incolumem. Ac mox sapiens ille Tartarus fuit translatus *k*.

*conversione
multorum c
Tartaris. vi-
ctoriaque de
Chorasminis.*

491 Postquam fuit restitutus; omnis populus, omnesque Tartarorum exercitus milites eum inviserunt: splendidaque admodum habuere convivium. Ille continuo rogavit regem Tartarorum, ut sibi traderet sacerdotes, ac Religiosos, uti eum docuerat Rex, quem in summitate tumuli invenerat; quod ipsi fuit concessum. Benigne princeps hic Tartarorum, omnesque ejus subditi, exceperunt doctrinam eorum, qui eis erant dati; omnesque se baptismo curarunt ablucendos *l*. Omnibus baptismo mundatis, trecentos dumtaxat sumpsit ex militibus suis, eosque confiteri jussit, ac se præparare: et inde profectus est, aggressurus imperatorem Persidis, eumque superavit, atque imperio suo, terraque expulit *m*. Ille fuga delatus est usque ad regnum Hierosolymitanum; idemque fuit, qui postea nostros profligavit *n*, ac comitem Galterum de Brienne cepit, quemadmodum audies postmodum. Populus principis illius Christiani adeo multiplicatus est, tantoque fuit numero, sicut nuntios, quos Rex in Tartariam miserat, postea narrantes audivi, ut in castris ejus numerassent octingenta sacella, curribus imposita.

ANNOTATA.

a Jafæ comitis, cujus captivitatem, et eandem in carcere narrabit cap. 22. Contigerat *C* clades illa Christianorum a Chorasminis et Egyptiis anno 1244, quam exposuimus in Commentario num. 590 et 591.

b In editis, de Secte haberi pro Sajeete, ut alibi Sidonem vocare solet Joinvillius, existimat Cangius pag. 88. Cujus conjectura probabilis quidem mihi videtur, ut res non omnino certa: quæ ratio est, cur vocem sæpe repetitam mutare noluerim. Putat autem Cangius designari Margaritam Sidonis dominam, uxoremque Baliani Sidonis domini. De Baliano Sidonis domino sæpe agit Continuator Tyrii, eumque inter præcipuos regni Hierosolymitani procures recenset col. 707 et seqq. Idem col. 735 dominam Sidonis, quam vocat Marche, defunctam refert 5 Junii anni 1254. Propinquam cognationem Galteri cum Margarita, cumque Joanne Hierosolymæ rege Galteri patruo, examinavit loco assignato Cangius.

c In editis Quassere. Verum, dum num. 498 capita missa scribit, Kayre nominat. Cairus et Babylonia tunc erant distinctæ, ex quibus magna Cairus coaluit, ut jam alibi diximus.

d Mense Martio anni 1254 post peregrinationem piam in Nazareth, de qua Vita prima

num. 38. De Cæsarea muris cincta egimus in D Commentario § 56.

e Egil de his Joinvillius num. 48: expositaque sunt in Commentario § 48 a num. 642, quem consule.

f De Tartarorum origine et progressu late disputavimus in Commentario § 47, hunc itaque lector adire poterit.

g Marcus Paulus Venetus lib. 4. cap. 64 circa provinciam Teuduch (alias Tanchut) gentes Gog et Magog collocat his verbis: Sunt etiam ibi regiones Gog et Magog, quos illi nominant Lug et Mungug. Cum Venetus, qui Tartariam et Sinam perlustravit, non procedat ulterius in Orientem, suspicor regiones Gog et Magog illas esse, quæ hodie in mappis geographicis vocantur, Regnum Niulhan, regnum Niuche, et Tartari de Kin, hæc enim undique fere vastis montibus sunt inclusa, præterquam quod mare habeant ad Orientem, qua Japoniam respiciunt. Nam hisce conveniunt dicta Veneti æque ac Joinvillii: Venetus enim in descriptione sua versatur ad Boream Sinæ, ubi hæc sita; Joinvillius vero montibus inclusas, atque usque ad finem mundi, id est, mare, extensas significat. Jam vero utrum populi Gog et Magog, qui sæpe memorantur apud Ezechielem et in Apocalypsi cap. 20, hi ipsi videantur esse, non discutio.

h De regibus, quibus Presbyter Joannes commune erat nomen, quique late dominabantur in ea regione, quæ nunc magna Tartaria dicitur, egimus loco assignato, uti et de imperatore Persidis, ut vocat. Aliqui existimarunt, regem Æthiopie seu Abassie Presbyteri Joannis nomine designari, quos jam docte refutavit Kircherus noster in China illustrata part. 2, cap. 4, ubi de eo fuse disputat. Unde miror eruditissimum Renaudotium in Historia patriarcharum Alexandrinorum pag. 223 et 337 et seq. hisce non acquiescere, sed Presbyterum Joannem rursus in Æthiopia quævisse. At Renaudotium refutavit Assemanus tom. 3 Bibliothecæ Orientalis part. 2, pag. 495, ubi ait tam luculentis testimoniis demonstratum esse, Joannem Presbyterum non in Africa, sed in Asia dominatum esse, ut de ejus veritate dubitandi nullus jam locus supersit. Et vero ex iis, quæ disputavimus de Tartaris, abunde probatur, regnum Presbyteri Joannis in magna Tartaria, vel prope illam fuisse, ita ut nullo modo in Africa statui possit.

i Hic modus creandi regem videtur a Turcis ad Tartaros ab auctore nostro per errorem translatus. Etenim Tyrius lib. 4, cap. 7 de electione regis Turcarum eadem memoravit, antequam Tartari essent noti: eadem quoque de Turcis habet Albericus ad annum 1039; ut jam observavit Cangius pag. 90. Quapropter tota hujus electionis historia maxime vacillat, præsertim quod apud alios non legatur auctores.

k Jam observavi hujusmodi visiones videri a Tartaris confictas, ut populum ad longinquas expeditiones redderent magis obsequentem, cooperantibus fortasse Nestorianis quibusdam impostoribus.

l Satis benigne habitos sacerdotes apud varios Tartarorum principes, intelligitur ex dictis in Commentario § 48 de Tartarorum legatis, ubi et conversio multorum confirmatur.

m Id non tam cito, nec viribus tam modicis factum, notavimus num. 599, ubi hæc sunt exposita.

n Hæc elucidata vide num. 589 et 590, ubi de

A de Chorasminis egimus, quos Perside expulerant Tartari.

CAPUT XXI.

Venatio leonum : caremoniae barbarae in fœdere, ac sepultura : quaedam severitatis exempla : Jafæ structum oppidum : fœdus cum Aegyptiis, quo capita Christianorum, puerique remissi ad Regem ; quorundam ad eum accessus.

Nunc ad materiam nostram regredimur, atque ita dicemus. Interea temporis, cum Rex Casareum muniri curabat, de quo ante egi, ad Regem venit eques quidam, nomine Elenars de Seningaam a, qui se profectum dicebat ex regno Norvegiae b, atque illic se pelago credidisse, venisseque prætereundo ac circumnavigando totam Hispaniam, transivisseque per fretum Maroccanum c : gravissimis autem cum periculis ac discriminibus transmisisse, multaque passum incommoda, priusquam ad nos pervenire potuisset. Rex equitem illum retinuit, aliorum equitum decurionem. Porro intellexi ex eo, noctes æstivo tempore in regno Norvegiae adeo esse breves, ut nox ibi nulla esset, qua in summam usque noctem lux d non perciperetur. Postquam eques ille regionem cognoverat, ipse cum suis leones venari cœpit. Multi autem id periculose aggressi sunt, cumque magno corporum suorum discrimine. Modus, quem servabant in dicta venatione, erat talis. Equites excurrebant in leones, cumque invenissent ex iis aliquem, arcu aut balista jacula in eum vibrabant : atque ubi quemdam tetigerant, leo ille, qui fuerat tactus, in primum, quem inveniebat, irruerat : tum illi calcaribus subditis fuga se eripiebant, atque humi cadere sinebant tegmen aliquod, pannive triti laciniam : hanc leo arripiebat ac dilacerabat, ratus se hominem tenere, qui eum percusserat. Dum leo subsistebat ad lacerandam tritam illam panni laciniam, viri alii spiculis aliis eum impletebant : dein pannum suum leo deserebat, atque invehebatur in hominem suum, qui fugam capiebat, aliamque labi sinebat tritam panni laciniam, ad quam leo subsistebat : atque hoc modo frequenter leonem spiculis suis interimebant.

193 Alius eques admodum nobilis ad Regem venit eo tempore, quo degebat Casarea, qui se dicebat ex stirpe de Coucy e*. Dicebat Rex hunc equitem esse cognatum suum, quia genus ducebat ex sorore f quadam regis Philippi, quam imperator Constantinopolitanus habuit uxorem : quem equitem Rex retinuit equitum decurionem per annum unum : annoque transacto rediit Constantinopolim, unde venerat. Ab hoc equite audiui, dum id Regi narrabat, imperatorem Constantinopolitanum g ejusque subditos vice quadam fœdere se junxisse cum rege quopiam, qui vocabatur rex Comanorum h, ut ab eis haberent subsidium ad subjugandum imperatorem Græcum, cui nomen Vatachius i. Affirmabat ille eques, Regem Comanorum exegisse,

se, ad securitatem ac fiduciam fraternam A. JOANNE JOINVILLIO. conciliandam cum imperatore Constantinopolitano, qua invicem juvarent, ut ipsi ac subditi eorum singuli ab utraque parte venam sibi secari curarent, ac de eorum sanguine invicem bibendum traderent in signum fraternitatis, dicentes se fratres esse, ejusdemque sanguinis. Et convenit inter populum nostrum, populumque istius equitis, ut ita facerent, ac de sanguine suo miscuerunt cum vino, ex eoque invicem præbiberunt k : tum dicebant fratres se esse unius sanguinis. Insuper aliud egerunt : nam canem transmiserunt inter nostros, suosque, utrumque ab invicem divisos gladiisque suis totum canem minutatim conciderunt, dicentes ita concidendos, si invicem fallerent.

194 Factum aliud grande atque mirabile hic eorumdem in mortuis sepeliendis deliria. eques de Coucy Regi narravit. Dicebat in regione regis Comanorum defunctum fuisse magnatem agri ditissimum et principem, cui defuncto ingens in terra excavatus est scrobs latitudinis summæ : positusque est defunctus in suggesto splendide admodum instructo atque ornato : atque effecerunt ut descenderent cum eo in scrobem illum equorum, quos habuit, optimus, atque e servis ejus unus, ambo vivi, cum homo tum equus. Addebat, servum, antequam in scrobem ingrederetur, regi, aliisque viris illustribus præsentibus valedixisse, regemque ei donasse magnam auri atque argenti copiam, quod fasciæ involutum collo ejus alligabatur. Et Rex eum promittere jubebat, sibi aurum, argentumque suum ab eo reddendum, quando foret in mundo alio ; idque ei promisit. Deinde rex ei tradebat epistolam, primo eorum regi inscriptam, cui per hanc significabat, hominem illum probum optime vixisse, sibique bene servivisse, ideoque se ei supplicare, ut amplo eum remunerare dignaretur præmio. Post hæc scrobem illum super hominem hunc mortuum, supraque servum illius et equum, vivos ambos, tabulis ligneis, clavorum ope firmiter connexis, cooperuerunt. Demum priusquam cubitum concederent, ad memoriam ac recordationem eorum, quos sepulturae dederant, super scrobem e lapidibus atque humo magnum excitabant tumulum.

F Pactum Joinvilli cum Rege : 1
195 Ubi advenit tempus Paschati propinquum, Accone discessi, Regemque invisi Casarea, quam claudi, iterumque muniri curabat l. Cum ad eum veni, illum in cubiculo suo reperi loquentem cum legato, qui semper apud ipsum fuerat trans mare. Ubi me vidit, reliquit legatum, meque accessit : ac dicere mihi aggregatur : Domine Joinvilli, verum quidem est, te non conductum a me nisi usque ad Pascha proximum ; attamen, quæso, mihi dicas, quantum velis tibi dari a Paschate usque ad annum unum proxime sequentem. Ego ipsi dixi, me nequaquam ad eum venisse ad negotiandum de re hujusmodi, neque me imposterum quidquam velle de ipsius pecunia : at aliud mecum pactum, conditionemque iniret : nimirum, ut non indignaretur ob aliquid, quod ab ipso peterem, quod sæpe faciebat : atque ego ei promitterem, me minime indignaturum propter rem negatam, quam peterem. Quando audivit postulatam meam, pactoque me retineret. Tum manum meam apprehendit, meque ad legatum, ac consiliarios suos duxit ; eisque retulit pactum nostrum mutuum. Unde omnes letabantur quod manerem.

196 Post hæc audies punitiones, judicique,

A JOANNE
JOINVILLIO.
severum im-
pudici sup-
plicium :

quæ exercita vidi Cæsareæ eo tempore, quo Rex ibi subsistebat. Primum de equite quodam, comprehenso in lupanari, cui data fuit optio; vel ut meretrix, quacum fuerat inventus, eum per castra circumduceret indusio vestitum, fune genitalibus alligato, quem funem meretrix ab una extremitate teneret : vel, si hæc pati nollet, ut perderet equum suum, arma sua, apparatusque bellicum, ac expelleretur, exularetque ab exercitu Regis. Elegit eques, amittere potius equum suum, atque arma, castrisque Regis excedere. Ubi vidi equum Regi confiscatum esse, eum poposci uni equitum meorum, qui pauper erat ex nobili genere. Verum Rex respondit precem meam non esse æquam, quia equus facile valebat octoginta, aut centum libris; quæ summa non erat exigua. Ego autem ipsi dixi : Domine Rex, rupisti pactum nostrum mutuum, quando irasceris de eo, quod postulavi. Rex ridere cepit, mihiq; dixit : Domine Joinvilli, dices quantum tibi libuerit : attamen ne sic quidem deinde irascar. Verumtamen non obtinui equum nobili egeno.

B
aliæ pœnæ
propter illas
injurias :

197 Alterum judicium, quod vidi, spectabat ad quosdam ex meis equitibus, qui die quodam venationi se applicuerunt, persecuturi feram, quam dorcadem vocant, capriæ similem. Fratres Hospitalarii obviam progressi sunt equitibus meis, cumque iis manus conseruerunt, adeo ut insignes equitibus intulerint contumelias. Qua de injuria conquesturus, summum Hospitaliariorum accessi magistrum, mecumque duxi equites, quibus contumeliæ erant illatæ. Magister, auditis querelis meis, se mihi ea de re satisfacturum promisit; pro jure ac consuetudine Terræ sanctæ, quæ erat ejusmodi, ut juberet fratres, qui intulerant contumeliam, manducare super pallia sua; atque illi, qui contumelia fuerant affecti, præsto illic essent, levarentque fratrum pallia. Factum, est ut summus Hospitaliariorum magister juberet fratres, qui contumeliam intulerant, manducare super pallia sua : ego cum equitibus illic aderam, rogavimusque magistrum, ut levari juberet fratres a palliis suis; quod autumabat abnuendum : sed tandem necesse fuit ut ita faceret. Nam sedimus cum fratribus ad comedendum cum eis, quod illi pati noluerunt : at necesse fuit, ut se levarent a nobis ad manducandum cum aliis suis fratribus ad mensam, ac pallia sua nobis relinquerent. Aliud judicium fuit de servo quodam Regis, cui nomen erat Goulju. Illic manum admovit cuidam meorum equitum, cumque duriter tutudit. Accessi Regem de eo querelas depositurus, qui mihi dixit, posse me facile ab his desistere, quandoquidem servus tantum tutuderat equitem meum. Ego ei dixi me minime destiturum, sed potius ejus servitium relicturum, si jus meum non obtinerem; neque servorum esse manum admovere equitibus. Rex, hoc percipiens, judicium mihi exercuit, quod fuit tale. Secundum regionis morem servus venit ad diversorium meum excalceatus, soloque indusio coopertus, gladium tenens in manu, ac in genua provolutus est ante equitem, quem contumelia affecerat, eique extendit gladium per capuli pilam, atque illi dixit : Domine eques, misericordiam tuam imploro, quod manum tibi injecerim : huncque tibi gladium tuli, ut pugnum eo mihi abscindas, si tibi id facere placeat. Tunc rogavi equitem, ut illi condonaret delictum suum; quod fecit. Multa alia

diversi generis judicia ibidem exercita vidi pro D jure ac consuetudine Terræ sanctæ.

198 Antea audivisti, quo pacto Rex principibus Ægypti significaverit, se non servaturum inducias, nisi sibi satisfacerent pro injuriis ac violentiis, ab iis illatis. Hinc venerunt hoc tempore ad eum nuntii Ægyptii, eique per litteras declararunt, principes eis satisfacere velle per omnia, quæ illis indicaverat, ut ante dictum est. Et diem statuerunt Rex, ac principum nuntii, qua Jafæ se mutuo viderent. Ibi jurare debebant principes, Regique promittere ex parte sua, se illi restituros regnum Hierosolymitanum : Rex quoque ac præcipui ejus magnates jurare debebant, atque promittere ex parte sua, se subsidio futuros principibus adversus soldanum Damascenum. Porro ubi soldanus Damascenus cognovit, cum Ægyptiis nos fœdere junctos esse, diemque, quæ statuta erat, ad Jafæ conveniendum, misit viginti facile millia Turcarum ad transitum custodiendum. Attamen non prætermisit propterea Rex se movere ad Jafam petendam. Ubi comes Jafensis vidit, accedere Regem, castellum suum Jafense munivit, ad cumque statum perduxit, ut omnino appareret urbs egregia ad defensionem idonea. Etenim ad singulas castri ejus pinnas viri erant facile quingenti, quibus singulis pelta erat cum scuto tessera ejus gentilitia insigni. Quod erat visu pulcherrimum. Symbolum enim ipsius gentilitium erat ex auro puro cum cruce coccineo pedatum, splendidissime compositum. Nos castrametati sumus in campo in circuitu istius castri Jafensis, quod situm erat intra mare, atque in insula. Jussit Rex opus inchoari, ut cingi atque edificari curaret oppidum per totum castri circuitum ab uno mari usque ad alterum in spatio terræ intermedio. Dicebat autem Rex operariis suis, ut animos iis adderet : Ego sæpe sportam portavi ad lucrandas indulgentias. Ægyptii porro principes venire non sunt ausi metu copiarum, quas soldanus Damasci ad servandos eorum transitus miserat. Verum nihilominus ad Regem miserant omnia Christianorum capita, quæ super muros Cairi suspenderant, sicut Rex ab eis exegerat : quæ Rex jussit in terra sacra sepeliri. Miserunt quoque ad eum omnes pueros ab ipsis detentos, quos jam fidem Dei negare coegerant : atque item miserunt ad illum elephantem quemdam, F quem Rex misit in Galliam.

199 Interea, quando Rex, totusque ejus exercitus subsistebat Jafæ, ut se munitet contra eos, qui erant in castro m, nuntiatum est Regi, turmas soldani Damasci jam in campo excubare n, unumque e principibus soldanis venisse, ad demetendum corrumpendumque frumentum agri o cujusdam illic propinqui, tribus circiter leucis a castris Regis. Continuo Rex eo misit ad explorandum, eoque ipse per se accessit. At simulac princeps iste nos adventare sensit, fugam capere cepit : quem citatis equis e nostris secuti sunt aliqui, fuitque e nostris juvenis quidam nobilis, qui eos est assecutus; ac Turcas duos egregio lanceæ ictu humi dejecit, ea non fracta. Postquam emirus perspexit necdum alios adesse præter hunc nobilem, ad eum se convertit; et nobilis in eum vibravit insigne gladii ictum, adeo ut graviter emirum in corpore vulneraret, posteaque ad nos rediit.

200 Quando Emiri Ægypti cognoverunt, Regem totumque ejus exercitum Jafæ degere, miserunt

fœdus Regis
cum Ægyptiis,
quo capita
Christianorum
et pueri
remissi :

Damasceni
castantia gratia
sed mori
fugiant :
m
n
o

A miserunt ad ipsum, ut ab eo alia ipsis assignaretur dies, qua ad illum venire possent sine ullo defectu. Rex aliam diem eis designavit, qua venturos se ad eum, Regi promiserunt, ut starent de negotiis suis, quidque ab una alteraque parte foret agendum. Durante hoc tempore, quo diem expectabamus venturam, quam Rex assignaverat emiris Ægypti, ut ad ipsum accederent; ad Regem venit comes de Den p. ac secum duxit bonum equitem Arnoldum de Guy-mene q, duosque ejus fratres: quos Rex servitio suo adscriptos equitum decuriones retinuit. Rex comitem de Den illic creavit equitem, qui adolescentulus adhuc erat juvenis.

204 Similiter ad Regem venerunt princeps Antiochia, ejusque mater r; quibus magnum honorem Rex exhibuit, eosque honorifice excepit. Equitem Rex creavit principem Antiochia, non nisi sexdecim annos natum, at numquam ea ætate puerum vidi tam prudentem. Ubi fuit eques, postulat quoddam Regi proposuit: nimirum ut cum eo loqueretur de re quadam, quam cupiebat exponere, coram matre sua; quod illi fuit concessum. Hujusmodi fuit ejus petitio; dixitque: Domine Rex, verum quidem est, quod domina mater mea, quæ hic præsens est, me sub tutela habeat, meque sub ea etiamnum habitura sit ab annos quatuor. Quapropter omnibus meis fruitur, neque potestas etiamnum mihi est quidquam faciendi. Attamen, ut mihi videatur, non debet permittere, ut ditiones meæ amittantur, aut decendant, atque id volo s. Nam urbs mea Antiochena perit in manibus ejus. Propterea, Domine Rex, humiliter tibi supplico, ut id eam monere digneris, tantumque efficere, ut pecuniam ac milites mihi tribuat; ut eam suppetias meis, qui in urbe mea sunt, quemadmodum illam omnino oportet facere. Rex, audito postulato, quod princeps proponebat, tantum egit, atque apud matrem ejus elicit, ut illi ingentem traderet pecuniæ summam. Adit princeps urbem suam, urbi præclara operatus est. Ab eo tempore, ad Regis honorem, gentis suæ scutariam tesseram, quæ coloris est rosei t, secuit, adjecto Galliæ typo.

ANNOTATA.

C a Apud Menardum et Cangium, Elenars de Seningaan, in editione Pictaviensi, Glenard de Seningam. Fortasse Eccleopardus, Gallice Eccleopard.

b Gallice de Noronc. At omnia adjuncta Norvegiam insinuant, quæ etiam hodie Norrige et Norrite vulgo dicitur.

c Fretum Herculeum, seu Gaditanum intelligit, quo Hispania ab Africa separatur: per illud enim ex Oceano in mare Mediterraneum navigare debuerat. Maroccanum vocat a vicino in Africa regno, licet Fezzanum freto sit propinquius.

d Ratio naturalis est, et astrologis non incognita: verum quanto breviores sunt noctes æstivo tempore, tanto longiores sunt hierno. Ratio est, quod Norvegia vehementer accedat ad Septentrionem, adeo ut par illius in mappis notetur sub circulo poli Arctici. Quo autem regio magis recedit a linea æquinoctiali, sub qua dies noctesque semper æquales sunt, magisque accedit ad polum Arcticum vel Antarcticum, eo majorem patitur dierum ac noctium inæqualitatem. Latius hæc videri possunt apud astrologos.

e Pro Coucy legendum Toucy, manifeste ostendit Cangius pag. 90.

f Ex Agnete videlicet sorore Philippi Augusti. Hæc, ut probat Cangius, primum nupta fuerat Andronico imperatori Græco, eoque occiso, rursus anno 1205 nupsit Theodoro Brannæ; principi Græco, ex quo filiam habuit, quæ nupta Narjoto seu Nargaldo de Touciaco, nobili Campano, et imperii Constantinopolitani tutori, hunc peperit nobilem, nomine Philippum de Touciaco, vel Toucy, qui etiam fuit imperii Constantinopolitani pro Balduino II tutor. Hæc late probata videri possunt apud Cangium.

g Balduinus II anno 1239 vel 1240 id fœdus iniit cum Romanis. Vide Historiam Constantinopolitanam Cangii pag. 121.

h Jonas vocatur ab Alberico: at non diu supervixit. Audi Albericum ad annum 1240 pag. 579: Mortuus est hoc anno rex Jonas prædictus nondum baptizatus, et idcirco sepultus est extra muros civitatis in altissimo tumulo, et octo armigeri suspensi sunt vivi a dextris et a sinistris, et ita voluntarie mortui, et viginti sex equi vivi similiter sunt ibi appensi. Hujus autem fœdus evanuit, ut habet laudatus Cangius pag. 126.

i Vastachium nominant alii, alii Vacacium, et Vatacium. Verum nomen est Joannes Vatazez seu Batatzez: aliquando etiam Joannes Ducas nominatur. De ejus gestis, bellisque contra Balduinum agit Georgius Acropolita a cap. 49, et Cangius in Historia Constantinopolitana, qui et stirpem ejus illustrat in Familiis Byzantinis pag. 222 et seqq.

k Ex his patet, Romanos etiam tum paganos fuisse, et non modo moribus barbaris præditos, sed multis quoque et ridiculis superstitionibus deditos. Multa adfert Cangius in observationibus ad Villehardouini Historiam pag. 336, ut horum barbarorum sedes assignet. Verum, ut illi incertis sæpe vagabantur sedibus, teste Haitono de Tartaris cap. 5, ita auctores non satis consonant in provinciis eorum assignandis. Nicephorus Gregoras lib. 2, cap. 5 eos circa Danubii ostia collocat, puta in Moldavia hodierna, ac Bessarabia, atque Tartarorum metu, quos Scythas hyperboreos vocat, sedes mutasse, Istroque transmissos, per Thraciam vagatos esse. Attamen magis ad Septentrionem et Orientem per hodiernam Moscoriam diffusos fuisse. probant allati a Cangio auctores, Haitonusque citatus partem eorum apud Caucasum locat.

l Alia ibi gesta tractata sunt in Commentario § 56: facta autem sunt anno 1251.

m Hic nomen istius castri videtur omissum: neque enim Rex se muniebat contra Jafenses amicos, at contra Damascenos, aut forsitan etiam contra Ægyptios, quibus fidere nequebat.

n Gallice, sur le champs en aguet: quod æque verti potest, insidiari in campo.

o Gallice D'un karect, editio Pictaviensis, Kasel. Cangius pag. 92 suspicatur, hac voce significari agrum clausum. Fortasse designatur villa suburbana aut viculus, uti voce barbara casale tunc utebantur aliqui.

p De Den legitur in omnibus editionibus. At Cangius pag. 92 ait, legendum, d'Eu. locumque intelligit de Joanne Augi comite, qui mortuus est matris comitis titulum jam habuerit, et si te matris comitis titulum jam habuerit, et si viveret pater ejus Alfonsus, Augi comes per uxorem. Chazius pag. 136 mavult locum explicare de Alfonso ipso, qui filius erat Joannis de

A. JOANNE
JOINVILLIO.

Brienne regis olim Hierosolymitani. Verum recte Cangius Alfonsi ætatem opponit qui vocari non poterat, ung jeune jouvencel, adolescentulus juvenis, ut eum vocat Joinvillius. Illum triginta tantum annorum fuisse ait Chaizius, adeoque filium ejus verosimiliter ætate nimis immatura. Viderint alii utrum alteruter sit intelligendus, correctioque de Augi comite sit satis certa.

q Uterque auctor memoratus substituit De Guines, seu Ghines. Quæ certior videtur correctio. Sunt enim, ait Cangius, filii natu minores Arnulphi II comitis Gisenensis Arnulphus, Robertus, et Henricus.

r Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 4 ad annum 1252 : Boamundus vero (VI) cum matre Lucia ivit Japham, ubi a Rege Franciæ miles factus est.

s Et le vous cum asterisco, ac si deesset aliquid, aut aliquid esset mendosum. Existimo vous idem esse quod je veux, forte scriptum fuit veus.

t De scuto principis Antochiæ varia notavit Cangius pag. 93, ex quibus patet, non constitisse ex solo colore roseo. Poterit illa curiosus lector consulere.

CAPUT XXII.

Gesta quædam in Palæstina ante adventum S. Ludovici : scilicet ingressus Chorasminorum (quos Persas vocat) in Terram sanctam : Christianorum ab his clades ; cædes captivi comitis Jafensis.

Galteri comitis olim Jafensis fortitudo, et pietas :
a

Quia laudabile est narrare, atque in memoriam reducere facta, virtutesque excellentis cujusdam principis; ideo hic agemus de bono comite Jafensi, domino Galtero de Brienne a, qui tempore suo, dum viveret, comitatum Jafensem tenuit ad annos plurimos magna armorum vi, atque ope facinorum bellicorum, oppugnatus ipse ab Ægyptiis, neque ullo censu adjutus, at illis dumtaxat, quæ lucrari poterat in excursionibus, quibus impetebat Saracenos, fideique Christianæ hostes. Contigit vice quadam, ut deleret ingentem Saracenorum numerum, qui copiam magnam diversis generis pannorum sericorum vehabant, quos superavit, ab isque abduxit : et ubi Jafam rediit, illos equitibus suis partitus est, adeo ut illorum nihil superesset. Hunc agendi morem tenuit, ut vesperi, ubi ab equitibus suis discesserat, intraret sacellum suum, ibique diu maneret ad gratiarum actionem, laudemque Deo referendam : deinde cubitum concedebat cum uxore sua, domina optima, regisque Cypri sorore b.

Christiano-
rum contra
Chorasminos,
Terram sanctam vastan-
tes appura-
tur :
c

203 Porro ante audivisti c, quo modo unus ex principibus Tartarorum cum trecentis omnino equitibus divino auxilio expulisset, atque abegisset ex regno illius, atque imperio Persidis, imperatorem Persarum, trecentis facile equitum millibus instructum. Nunc cognoscemus viam, quam tenuit hic Persidis imperator, cui nomen erat Barbaquan. Barbaquan hic adivit regnum

Hierosolymitanum, atque in adventu suo multum perpetravit mali. Cepit enim castrum Tiberiadis d, pertinens ad dominum Eudonem de Montbeliar e : ceciditque, quoscunque ex nostris invenire potuit extra Castrum Peregrinorum f, extra Acconem, atque extra Jafam. Postquam mala omnia, quæ poterat exsequi, intulerat, Babyloniam g versus se recepit, ut subsidium acciperet a soldano Babylonie, qui ad eum venire debebat ad invadendum nostros. Et his de causis magnates regionis cum patriarcha, consilio inito, statuerunt, confligendum cum imperatore, priusquam subsidium accepisset a soldano Babylonie : miseruntque, qui in subsidium accerserent soldanum Camelæ equitem unum ex optimis, æquissimisque, qui inter omnes fuere paganos. Hic ad eos accessit, magnoque admodum honore eum Accone exceperunt. Postea omnes simul Accone discesserunt, atque venerunt Jafam. Tolo hoc exercitu Jafa congregato, nostri rogaverunt comitem Galterum, ut secum adversus Persarum imperatorem vellet proficisci. Qui respondit, se libentissime iturum, modo eum absolveret patriarcha Acconensis h, qui ab aliquo tempore eum communione fidelium privaverat, quod turrim quamdam, quæ erat in castro ipsius Jafensi, restituere nollet. Hæc turris vocabatur turris Patriarchæ ; ideoque dicebat hic patriarcha suam esse. At nihil horum facere patriarcha voluit ; neque ideo comes Galterus prætermisit nobiscum ad pugnam procedere. Instituta sunt tria agmina, quorum primum duxit dominus Galterus, soldanus Camelæ i alterum, tertiumque patriarcha, ac regionis magnates : cumque agmine domini Galteri erant equites Hospitalarii.

204 Ordinatis tribus his agminibus, omnes se moverunt, ac campum ingressi sunt. Baud multo post inimicos suos visu perceperunt ; qui, cognito nostrorum adventu, substiterunt in campo, ac similiter exercitum suum in tres acies diviserunt. Ubi comes Galterus de Brienne vidit, inimicos acies suas componere, exclamavit : Domini, quid agimus ? potestatem eis facimus disponendi atque ordinandi acies suas, atque etiam animos iis addimus, quando nos hic subsistentes intuentur : ac propterea vos oro per Deum, ut eos aggrediamur. At nusquam erat, qui hac in re illi consentiret. Cernens neminem se movere velle, ad patriarcham se contulit, absolutionem suam ab eo flagitaturus : verum nihil hujus ille facere voluit. Comiti autem aderat clericus admodum insignis, Ramensis k episcopus, qui multa ediderat præclara belli facinora in societate comitis Galteri. Hic episcopus dixit comiti : Noli te vexare in conscientia tua propter excommunicationem patriarchæ, inique enim admodum facit, meaque potestate te absolvo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Et dixit, Agedum, eamus, in eos irruamus. Tum calcaria subdiderunt, invertique sunt in aciem imperatoris Persarum, quæ erat postrema : in qua nimia erat hominum multitudo contra vires comitis Galteri. Fuit ibidem ab utraque parte ingens occisorum numerus. Nihilominus captus fuit comes Galterus ; omnes enim ejus milites probrosam arripuerunt fugam, multique præ desperatione mari se iniecerunt. Causa desperationis fuit, quod una ex aciebus imperatoris Persidis aggressa sit soldanum Camelæ, qui tantis se ictibus tuebatur, tantisque belli facinoribus, licet vires haberet contra hanc aciem

nimis

A nimis infirmas, ut ex duobus Turcarum millibus illi non superessent nisi octoginta circiter, ac coactus fuerit se recipere in castrum suum Camelam l.

205 Consipiens imperator Persidis, victoriam se retulisse, secum statuit proficisci ad soldanum obsidendum usque in castrum ipsius Camelam m; quod exsequi voluit. Verum scito, quod soldanus hic, recto utique consilio et industria usus, advocaverit suos, eosque monuerit, et dixerit: Domini, si nos obsideri sinamus, perimus; propterea præstat, ut eos invadamus. Re vera misit suos male armatos post vallem cooptam, ut irruerent in agmen imperatoris. Quod illi fecere, aggressique sunt occidere mulieres et pueros. Postquam imperator, qui semper præcedebat, audivit clamorem exercitus sui, retro reversus est, ut iis opem ferret. Postquam is dorsum verterat, soldanus Camelæ cum iis, quos habebat, militibus in eos invectus est. Hinc a duabus partibus imperator tam graviter pressus est, ut ex viginti quinque millibus hominum, quos habebat, ei non superfuerit nec vir, nec mulier, omnibus occisis, mortique traditis.

B 206 Porro scire oportet, quod imperator Persidis, antequam discederet ad castrum Camelæ obsidendum, duxisset bonum comitem Jafensem, dominum Galterum de Brienne ante urbem ipsius Jafam, ibique eum ex brachiis suspendi iusserit ad furcam coram illis, qui erant in castrum Jafensi: et ipsis dici iubebat, nunquam comitem jussu suo e furca demendum, donec deditum sibi esset castrum Jafense. Cum autem penderet miser comes, ad suos alta voce exclamabat, ut nullam ob rem, quam ipsum facientem viderent, castrum dederent: atque, id si facerent, imperatorem præcepturum, ut omnes morti traderentur. Quando advertit imperator, se nihil aliud ibidem efficere posse, comitem Galterum misit ad soldanum Babyloniam, eumque ei dono dedit: parique modo summum Hospitalarium n magistram, aliosque multos captivos, viros illustres, quos ceperat. Porro ad ducendos Babyloniam usque comitem Galterum, aliosque captivos erant trecenti facile equites, quibus id admodum feliciter evenit: non enim interfuerunt cædi, quæ facta fuit ante castrum

C Camelæ, imperatoris Persidis illiusque militum, de que antea actum est. Postquam mercatores Babylonii cognoverunt, a soldano in carcere teneri comitem Galterum, congregati sunt, omnesque iverunt ad expostulandum apud soldanum, ut sibi sumeret pœnam de comite Jafensi, qui ipsos sæpe cecidisset, magnaue intulisset detrimenta. Soldanus morem gerens postulato eorum, illis tradidit corpus comitis Galteri, ut se de eo ulciscerentur. Tum proditores illi canes ingressi sunt carcerem, ubi erat comes Galterus; ibique eum membratim secuerunt, ac frustatim conciderunt, multisque affecerunt martyriis: pro quibus gloriosum esse in cælo oportet nos credere.

ANNOTATA.

a Galterus hic comes Brenensis vocatur a Sanuto lib. 3, part. 12, cap. 1. Filius, inquit Cangius pag. 93, posthumus erat Galteri III comitis Brenensis, qui mortuus est in bello Neapolitano, ex Alberia Tancredi Siciliæ regis filia. Præter rationes, quas allegat ad hoc probandum, breviter rem ostendo ex Tyrii Continuatore,

qui apud Martenium t. 5 Collectionis amplissimæ col. 652, relatis nuptiis Galteri III cum filia regis Tancredi, expeditioneque ejusdem ac morte, hæc subdit: Galteri fuit filius nomine Galterus, qui deinde fuit comes Brenensis. Quæ verba omne dubium amoveant, ac ostendunt Galterum, de quo agitur, ex regum Siciliæ stirpe natum, sicut patrum habuit Hierosolymæ regem, ac filiam regis uxorem.

b Nuptias Galteri comitis cum Maria sorore Henrici regis Cypri refert laudatus jamjam Tyrii Continuator col. 715.

c Narravit hæc num. 494, expositaque sunt in Commentario num. 599.

d Tiberias urbs est Palæstinæ in Galilæa ad ripam occidentalem lacus Genesareth, qui mare Tiberiadis inde non raro vocatur. Tabarie vocant auctores temporis illius, prout etiamnum ab incolis vocatur. Porro Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 1, et Continuator Tyrii col. 731 castrum Tiberiadis expugnatum narrant a soldano Ægyptio aliquot annis post hunc Chorasminorum incursum, qui contigit anno 1244. Vide Commentarium a num. 591.

e De Eudone de Montbeliard consuli potest Cangius pag. 95, ubi ait jure uxoris Tiberiadis fuisse dominum. Castrum autem ab eo munitum consentit Continuator Tyrii mox citatus.

f Castrum Peregrinorum munitissimum erat Templariorum, situm in corde maris, ut ait Sanutus lib. 3, part. 14, cap. 2, non longe a monte Carmelo inter castrum, quod Cayphas dicebatur, et Casaream. Accon et Jafa ad mare item sitæ erant, attamen non existimo omnes urbes Palæstinæ occupatas fuisse a Chorasminis, hisce tribus solum exceptis.

g Id est, versus Ægyptum.

h Fuit haud dubie patriarcha Hierosolymitanus, qui Acconensis vocatur a loco habitationis. De eo actum in notis ad Carnotensem cap. 2, lit. a.

i Audi Sanutum lib. 3, part. 12, cap. 1: Salah vero soldanus Damasci, Ptolomaydæ quatuor millia equitum transmisit, quibus soldanus præfuit Calamele, ipsius nimirum vassallus, Chaizio tom. 1, pag. 536 et alibi, Mouça nominatus. Non itaque soldanus Camelæ eo tempore idem erat qui Alapiæ, ut putavit Cangius pag. 95; licet Nazer postea Camelam occupavit.

k Joinvillius habet, de Rainnes: at recte monet Cangius pag. 95, legendum de Rame, vel de Rames, quod Rama fuerit urbs episcopalis in Palæstina, cujus episcopus etiam vocatur Liddensis, quia sedes Liddam fuit translata post ruinam Ramæ. Hæc confirmantur ex Tyrio, qui pag. 1046 inter urbes episcopales Liddam numerat: et Vitriacus cap. 57 Liddam nuncians inter sedes episcopales, hæc subdit: Lidda autem civitas . . . nunc ad sanctum GEORGII nuncupatur. Unde non dubito, quin Joinvillius illum designet episcopum, quem in eodem prælio casum narrat Continuator Tyrii col. 729 his verbis: Ibi occisi sunt Petrus de Sergines, qui erat archiepiscopus Tyri, et episcopus SANCTI GEORGII RAMENSIS. De templo S. Georgii Lyddæ videri potest Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ lib. 4, cap. 3. Ceterum sita sunt hæc oppida, nunc ad ricos redacta, in itinere, qua Jafa tenditur Hierosolymam; Jafa enim Ramam, Rama Lyddam, inde ulterius Hierosolymam itur, ut ex Quaresmio, le Brun in Itinere per Orientem cap. 46, et Opusculo de missionibus

A. JOANNE
JOINVILLIO.

E

F

A. JOANNE.
JOINVILLIO.

sionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 28 et seqq. intelliges.

1 *Sanctus et Continuator Tyrri locis supra assignatis aiunt, Damascenos, quibus præerat Camelæ soldanus, cito terga vertisse, indeque ortam Christianorum cladem.*

In hæc, ul aliis auctoribus incognita, ita non carent difficultate ob locorum distantiam, si de Camela intelligi debeant: Camela enim, olim Emesa, ut ante dictum est, in Syria ad Orontem est sita. Si tamen facta sunt, contigerunt postquam deserti a soldano Babyloniæ Chorasmini huc illuc se diviserunt, variasque gentes intrudere ceperunt, ut habet Continuator Tyrri pag. 730: adjungens illos hoc modo variis cladibus affectos intra breve tempus prorsus interisse.

In Continuato Tyrri col. 729: Capti fuere Guilielmus de Castro-novo, magister Hospitalarium sancti Joannis, et Hermannus de Pierre-gort, magister Templariorum, qui in carcere obiit. Guilielmum anno 1250 liberatum ope S. Ludovici vidimus in Commentario num. 699.

B

CAPUT XXIII.

Prælium inter soldanum Damasci et Ægyptios, ac pax inter eos secuta: velitationes quædam Christianorum cum Saracenis: Sidonis muri a Rege excitari cæpti, a Saracenis destructi; pauperum ibidem cædes: peregrinatio Hierosolymam Regi dissuasa.

Pugna soldani Damasceni cum Ægyptiis; et pax eorum:

a
b

C

c
d

Porro regredimur ad soldanum Damasci, qui copias suas, quas Gazæ a habebat, retraxit, atque Ægyptum ingressus est, ibique emiros Ægypti est aggressus b. Et scire oportet, quod pro fortuna agminum ipsorum, agmen soldani Damasci ceciderit unam aciem emirorum, altera acies emirorum Ægypti superaverit unum ex agminibus soldani Damasci. Propterea retro Gazam reversus est soldanus Damasci, graviter saucius, ac vulneratus in capite aliisque locis. Quando Gazæ c subsistebat, legationem ad eum miserunt emiri, ibique pacem inierunt d ac concordiam mutuam. Hinc illusi permansimus ab una atque alia parte: nam ab eo tempore in posterum nec pacem habuimus nec inducias neque cum soldano neque cum emiris. Et scito, plures numquam in castris nostris fuisse milites, quam mille quadringentos, aut circiter, viros ad defensionem idoneos. Continuo ut pacem habebat soldanus Damasci cum emiris Ægypti, omnes milites suos, quos Gazæ habebat, congregari jussit; ac discessit, transitque prope castra nostra cum viginti facile Saracenorum millibus, decemque millibus Beduinorum. Hi præteriere duabus fere leucis a nobis sejuncti: at numquam ausi sunt nos aggredi. Fuimus autem in excubiis cum Rege, et præfecto tormentorum, tribus omnino diebus; ne clanculum in castra nostra irruerent.

208 Die sancti Joannis proxima post Pascha e, D quando concioni Rex intererat, ad Regem venit unus ex militibus præfecti tormentorum regiorum, qui armatus sacellum Regis intravit, eique dixit, præfectum balistariorum a Saracenis inclusum esse in campo. Tum Regem rogavi, ut mihi potestatem faceret eo accedendi: atque ita fecit; mihiq; dari jussit usque ad quingentos milites, quos nominavit. Mox ut fuimus extra castra, ac Saraceni, qui præfectum balistariorum tenebant in angustiis, nos viderunt; recesserunt ad emirum quemdam, qui in tumulto quodam erat ante nos, cum mille omnino militibus. Tum ceptum est prælium inter Saracenos, cohortemque præfecti balistariorum. Quando emirus ille videbat suos urgeri, mox iis mittebat militum subsidium: atque idem faciebat præfectus balistariorum, quando suos cernebat esse infirmiores. Interca, nobis hoc modo confligentibus, legatus magnatesque illius regionis Regi significaverunt, stulte admodum actum esse, quod me ad campum progredi permisisset. Ille ergo præcepit, ut irent me revocaturi, atque etiam præfectum balistariorum. Tunc Turcæ recesserunt, et nos ad castra rediimus. Porro mirabantur multi, quod Turcæ nos sivissent quietos, neque nos invasissent: nisi quod aliqui dicerent id accidisse, quia eorum equi fame omnes erant fatigati, quod tanto tempore Gazæ substitissent, ubi fuerant per annum facile integrum.

209 Alii Turcæ, qui ex partibus Jafæ recesserant, inde venerunt ante Acconem f: præceperuntque domino de Asur g regni Hierosolymitani rei bellicæ præfecto, ut mitteret ad ipsos quinquaginta millia byzantium, hortos urbis se aliquin destructuros. Dominus de Asur eis significavit, nihil se illis missurum. Tunc ordinauerunt acies suas, veneruntque per arenam Acconensem tam propinque ad urbem, ut usque in urbem balista turri instructa jacula mitti potuissent. Tunc Dominus de Asur urbe egressus est, seque posuit ad montem, ubi cæmeterium est sancti Nicolai, ad hortos defendendos. Postquam propius accesserunt Turcæ, exierunt Accone peditum nostrorum aliqui, qui arcubus ac balistis eos impetere ceperunt vi magna: et ne illi se in periculum conjicerent, dominus de Asur eos recipere se jussit, per equitem quemdam juvenem, qui erat Genuensis.

210 Interca, quando eques hic Genuensis pedites hos retrahebat, Saracenus quidam ad eum accessit perturbatus prorsus, animoque commotus; eique dixit lingua sua Saracenica, se hasta cum eo, si vellet, certaturum. Eques ei respondit audacter, se perlibenter eum excepturum. Dum ille in hunc Saracenum voluit irrue- re, conspicatus est in vicinia ad sinistram suam octo vel novem Saracenos, qui ibi substiterant ad videndum, uter in certamine illo esset superior: et prætermisit eques in Saracenum, quocum congredi debebat, incurrere, cursumque suum direxit in octo Saracenorum manipulum; atque ex iis unum percussit in corpore, eumque lancea penitus transfixit, conciditque ille profusus exanimatus. Hic inde ad nostros revertitur, alii autem Saraceni in eum irruerunt, unusque illorum insignem massæ ictum in eum vibravit supra lorica. Eques vero in regressu in Saracenum, qui eum percusserat, tantum gladio libavit ictum in capite, ut pileum Turcicum, quem capite gestabat, in terram demiserit. Et

scito,

Dama-
ren-
rum cum
Christianis
velitatio:
e

Saraceni
Acconem
accedunt,
f
g

F
ubi facinora
quædam pa-
trat eques
Christianus.

A scito, eos in pileis illis Turcicis ingentes ictus excipere solitos; idcirco eos gestabant, quando ad pugnam procedebant; sunt enim spiris mutuo impositis firmiter implexi. Tunc alius Saracenus ictum ingentem gladio suo Turcico equiti impingere tentavit: at ille tantum declinavit, ut ictus eum nequaquam attigerit. Et in reditu, quem faciebat Saracenus, eques aversa manu gladium suum brachio ipsius impegit, ut gladium ei in terram excuteret, et tum pedites suos abduxit. Tres illos præclaros ictus eques intulit coram domino de Asur, ac coram viris illustribus Aconensibus, qui ad copias illas conspiciendas muros ascenderant.

214 Deinde Saraceni ab Accone recesserunt; et quia intellexerant, Regem occupatum esse cingendo Sidonem, paucosque ei esse milites idoneos, ad partem illam se contulerunt, et postquam id intellexit Rex h, quia nequaquam satis vicium habebat ad eis resistendum; recepit se cum præfecto tormentorum suorum, cumque hominum numero tanto, quantum locus capere poterat, in castrum Sidonis, validum admodum atque egregie clausum. At non nisi pauci intraverunt, quia castrum nimis parvum erat atque angustum. Neque multo post Saraceni advenērunt, atque Sidonem ingressi sunt, ubi nullam invenere defensionem: nondum enim omnino muris cincta erat. Et occiderunt duo facile millia i pauperum exercitus nostri. Atque, hoc facto, urbeque spoliata, discesserunt Damascum. Postquam Rex cognovit Saracenos penitus deiecis, atque rupisse Sidonem, magnopere ea de causa doluit; at culpa illius nulla id contigerat. Magnates vero regionis prorsus id latabantur: et ratio erat, quod Rex vellet postea tumultum quemdam muris includere, ubi olim castrum esse solebat a tempore Machabæorum. Situm erat castrum illud in via, qua Jafa itur Hierosolymam: et quia facile quinque leucas a mari aberat, magnates non consentiebant, ut id muris cingeretur. Quia asserebant, (et vere quidem) numquam fore ut commeatus eo deferri potuisset, quin Saraceni vi commeatum abstulissent, quia viribus prævalebant. Propterea magnates Regem monuerunt, ipsi longe utilius esse, etiam ad honorem suum, restaurare Sidonem, quam aliud novum ædificium moliri, tanto intervallo a mari dissitum: atque in illud Rex consensit.

212 Eo tempore, quo Rex erat Jafæ, ei nuntiatum est, soldanum Damasci permissurum, ut iret Hierosolymam, idque idonea cautione data. Rex perlibenter id facere voluisset: at magnum institutum est concilium, quod ab eo illud avertit, quia urbs sub potestate inimicorum erat relinquenda; in quod regionis domini consentire noluerunt. Et protulerunt ei exemplum, quod fuit huiusmodi. Quippe, ubi rex Philippus k Accone discessit in Galliam rediturus, reliquit milites suos omnes in castris ducis Burgundiæ Hugonis l, qui avus erat ducis postremo defuncti. Illo tempore, ac dum Hugo Burgundiæ dux, et Richardus Angliæ rex Accone morabantur, iis nuntiatum fuit, postridie m Hierosolymam, si vellent, omnino capturos; quia magnæ vires equitum Ægyptiorum inde profectæ erant ad soldanum Damasci, ad bellum quod ei erat Nessæ n contra loci soldanum. Mox parati fuere ad discedendum dux Burgundiæ et rex Richardus, ut tenderent Hierosolymam: agmina- que sua dividerunt, quorum primum ducebat rex Angliæ, alterumque dux cum militibus regis Gal-

liæ, qui substiterant. Ubi fuere prope Hierosolymam, nec longe ab urbe capienda; ex agmine ducis Burgundiæ nuntiatum fuit regi Angliæ, ducem reverti; tantum ne dici posset, Anglos cepisse Hierosolymam o; quod illi suggerebatur ex invidia. Atque, ut erant in his verbis, unus ex subditis regis Angliæ exclamavit, eique dixit: Domine rex, domine rex, huc usque procede, ac ostendam tibi Hierosolymam. Ille vero chlamydem suam oculis objicit, erumpentibus prorsus lacrymis dicensque Domino nostro elata voce: Ah! Domine Deus, te obsecro, ut nequaquam intuear civitatem tuam sanctam Hierosolymam; quandoquidem ita se res habet, ut eam inimicorum tuorum manibus liberare nequeam.

213 Exemplum istud Regi sancto Ludovico ostensum fuit, quia maximus p erat Rex Christianorum, sique institueret peregrinationem suam Hierosolymam, a se manibus inimicorum Dei non ereptam; omnes alii reges, qui dictum iter ingrederentur, sibi satisfactum putarent, modo peregrinationem suam instituissent, uti fecisset Rex Galliæ. Richardus hic Angliæ rex tanta belli edidit facinora eo, quo ibidem fuit, tempore, ut, cum equi Saracenorum terrebantur umbra quadam, aut dumo, heri eorum iis dicerent: Putasne regem Angliæ illic esse? Atque id dicebant ex consuetudine, quia frequenter eos profligaverat, ac vicerat. Similiter cum infantes Turcarum ac Saracenorum ejulabant, matres eorum iis dicebant: Tacesis, tacesis, alioqui accersam regem Angliæ Richardum. Et præ timore, quo afficiebantur, obmutescabant, ut ante jam dixi q.

214 De Hugone Burgundiæ duce agam, de quo etiam ante locutus sum. Eques fuit manu sua admodum promptus, atque ad facta bellica idoneus. At numquam sapiens habitus est nec Deo, nec mundo: et manifeste hoc apparuit in factis illius ante dictis. De illo quoque dixit magnus rex Philippus, ubi cognovit comiti Cabillonensi Joanni r natum esse filium, nomine Hugonem: Deus ipsum facere dignetur virum fortem ac virum probum. Magnam enim differentiam intercedere dicebat inter virum fortem, ac virum probum: multosque esse equites inter Christianos, interque Saracenos, qui satis essent fortes, p probi vero homines non essent. Nullo enim modo timebant, aut amabant Deum. Dicebat magnam equiti a Deo præstari gratiam, quando hocce possidebat bonum, ut factorum suorum causa nominaretur vir fortis, ac vir probus. At ille, de quo nos ante egimus, vocari quidem poterat vir fortis; quia corpore suo fortis erat atque audax; non vero anima sua: etenim peccare non timebat, aut in Deum delinquere.

ANNOTATA.

a Joinvillius Gadres, quod Cangius pag. 95 de Gadara urbe Decapoleos intelligit. At certum est ex litteris S. Ludovici recitatis in Commentario num. 707 Gazam designari, unde Syri Ægyptios pepulerunt anno 1251 a mense Julio. Porro Gaza urbs est Palæstinæ ad mare Mediterraneum Ægypto proxima, quæ vulgo Gazera dicitur.

b Pugnatum anno 1252 die 2 Februarii, probabilius esse diximus in Commentario num. 704, ubi plura de eventu pugne. Latius tamen hæc videri possunt apud Chaizium pag. 122 et seqq.,

A. JOANNR
JOINVILLIO.

exemplo Richardi Angliæ regis, cujus facinora perstringuntur :
p

E

q
quædam de Hugone Burgundiæ duce.

r

p

hæc Hierosolymam visere optul, cautionem accepta, sed n. dicitur

A. JOANNE
JOINVILLIO.

seqq., at uno anno tempus rerum gestarum prævenit.

c Ubi simul impediēbat conjunctionem Ægyptiorum cum Rege, quo fœdus eorum, num. 498 descriptum, reddidit irritum.

d Anno 1253, plusquam anno toto post prælium mox relatum : nam deinde dicit Damascenos annum integrum Gazæ substitisse, quo se receperant post pugnam. Hinc corrigi debent quæ narrat Chaizius pag. 125 de Gaza ab Ægyptiis recepta, iterumque perdit.

e Festum S. Joannis oleo immissi, opinor, intelligit, quia primum occurrit post Pascha, nempe 6 Maii. Damasceni hi erant, qui Gaza discedebant.

f Hæc contigisse anno 1253 diserite affirmat Continuator Tyrii col. 735 : ei consentit Sanutus, cujus verba dedimus in Commentario num. 724. Ex quibus stabilitur totus ordo rerum gestarum a nobis datus.

g Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 5 : Remansit baylivus Ptolomaydæ (alias Acconis) Joannes de Ybelyn dominus Arsuf. Eamdem dignitatem domino de Arsuf attribuit Continuator Tyrii pag. 733. Videtur hinc vocari militiæ præfectus a Joinvillio, quod fortasse præfectura militiæ cum Acconis gubernatione esset conjuncta. Assur autem, seu Arsuf, vel Arsuf erat inter Cæsaream et Jafam. Audi Sanutum lib. 3, part. 44, cap. 2 : De Cæsarea ad duas leucas est munitio Assur, vel Dora... De Assur ad octo leucas est Jopen, nobis Jafa.

h Jam diximus in Commentario num. 725 memoria lapsum esse Joinvillium, dum præsentem Rege cladem Sidoni illatam scribit, nisi forte mendum sit. Nam Rex eo tempore Jafæ adhuc erat. Quod igitur hic de Rege dicitur, de quocumque ex ejus ducibus intellige.

i Octingentos aut plures occisos, ac captos quadringentos, quos Damascum duxerunt, scribit Continuator Tyrii col. 735, cui consonat Sanutus in Commentario num. 725 : atque hi plerique operarii fuere, aut urbis incolæ.

k Philippus II, cognomento Augustus, avus S. Ludovici Vide Commentarium num. 584, ubi hæc breviter relata.

l Hugo III, pater Eudonis III, et avus Hugonis IV, qui defunctus est anno 1272, inquit Cangius pag. 103.

m Id est, postquam eo pervenissent : nam iter erat longius.

n Nessa, editio Pictaviensis Messa. Nihil invenio, quo lucem afferam huic loco. Cangius quidem notat ex Plinio, aliisque, Nessam urbem fuisse in Arabia Felice; verum an hæc designetur, an vox potius corrupta sit, mihi est incertum.

o Hæc et sequentia elucidata sunt in Commentario num. 585.

p De eminentia regis Francorum super alios reges dissertationem composuit Cangius, quæ vigesima septima est, ac consuli potest.

q Illa jam narraverat cap. 1, part. 2, ubi quædam notavimus lit. m.

r De horum genealogia non convenit Cangio hic cum Chesnio in Historia Burgundiæ pag. 284.

CAPUT XXIV.

Immensa pecunia Jafæ restaurandæ impensa : iter Sidonem versus cum exercitu : Belinas a copiis Regis vastata : Ludovici charitas in mortuis propria manu sepieliendis.

De ingenti pecunia, quam Jafæ muris claudendæ Rex impendit, nequaquam loqui convenit, quia immensa est. Cinxit enim oppidum ab uno mari usque ad alterum. Turres cum majores tum minores erant omnino viginti quatuor : fossæque erant expurgatæ, factæque intus ac foris. Tres erant portæ magnæ : ex his tribus unam ut curaret extrui, una cum muro ab illa porta usque ad aliam, legato fuerat demandatum. Porro ad cognoscendum per æstimationem, quanto res pretio Regi stare potuerit, legatus me aliquando interrogavit, quanti putarem constitisse portam, ac muri partem, quam construi curaverat. Conjeciebam portam illi constitisse facile quingentis libris, mûrumque libris trecentis. Tunc legatus mihi dixit, me longe omnino aberrare a vero calculo; ac, sic Deus eum juvaret, uti porta murusque omnino constiterant triginta librarum millibus. Quare facile colligi potest ex hoc pretio, opus totum ingenti constitisse pecunia.

246 Postquam Rex muris prorsus cinxerat clauseratque Jafam, desiderium eum cepit idem Sidoni præstandi, quod Jafæ præstiterat; eamque restaurandi muris inclusam, qualis erat, antequam Saraceni eam dejecerant. Ac se movit cum exercitu suo, eo profecturus die festo dominorum sancti Petri ac sancti Pauli apostolorum. Quando Rex erat ante castrum Assur a cum toto suo exercitu, sub vesperam Rex vocavit consiliarios suos, eosque de re quadam consuluit, cujus exsequendæ cupidine tenebatur : nimirum, quod capere vellet urbem quamdam Saracenorum, quam Neapolim vocabant, nominalam in scriptis Bibliorum, atque antiqui Testamenti Samariam b. Tunc domini Templarii, proceres, magnatesque regionis ei suaserunt, ut id faceret : verum ipse per se rei non adesset propter pericula; dicentes, si ipse captus foret aut occisus, omnem terram fore perditam. Ille eis reposuit, se non permissurum, ut sui eo tenderent se ipso non præsentem : et propter hujusmodi discordiam expeditio prætermissa est. Discessimus igitur pervenimusque usque ad arenam Acconensem : ibique cum toto exercitu suo illa nocte Rex castra metatus est. Postera die ad me accessit magna populi multitudo ex majori Armenia, qui Hierosolymam peregrinabatur. Hic populus, quia de me audierat, propinquum me Regis esse, supplicabat mihi per interpretem Latinum, quem habebat, ut sibi ostendere vellem bonum Regem Ludovicum. Itaque ad Regem accessi, eique dixi, magnam hominum ex majori Armenia turmam, qui Hierosolymam peregrinabantur, eum videndi teneri desiderio. Ridere cœpit, mihiq; dixit, ut eos ad se venire juberem. Continuo ad ipsum adduxi hunc populum,

Oppidum Jafæ immensum sumptibus constructum;

E

Rex inde castra movet Sidonem versus, quodamque Regi.

a

b

A lum, qui perlibenter eum vidit, maximumque ei honorem habuit : deindeque, ubi eum fuerant intuiti, Deo ipsum commendarunt, ac ipse vicissim illos.

217 Postridie Rex, ejusque agmen discesserunt, et castra posuimus in loco, quem nominabant Passe-Poulain : ubi optimæ erant aquæ fontanæ c, quibus illic consperguntur cannæ, in quibus saccharum producit. Ubi diversorium occupaveram, quidam equitum meorum mihi dixit : Domine, nunc melius tibi procuravi hospitium, quam heri habebas ante sanctum Sur d. Alius ex meis equitibus, qui die illo præcedente mihi hospitium procuraverat, ei aggressus est dicere : Stulte nimis es audax, quando coram domino meo vituperas id, quod ego feci. His dictis, in equitem involat, eumque crinibus apprehendit. Ut perspexi arrogantiam istius equitis, qui coram me alium equitem meum capillis apprehenderat : eum aggressus sum, eique ictum pugno impegit inter humeros : et tum equitem dimisit, quem capillis tenebat. Porro ipsi dixi, ut hospitio meo egrederetur, neque umquam (ita me Deus habeat) de familia mea futurum. Exiit igitur hic eques, magno affectus dolore ; seque contulit ad dominum Ægidium le Brun, summum rei bellicæ eo tempore in Gallia præfectum ; qui statim ad me accessit, rogaturus ut recipere vellem hunc meum equitem, quod vehementer eum stultitiæ suæ peniteret. Ego ipsi dixi, me ea in re nihil facturum, priusquam legatus me jurisjurandi, quod ea de re feceram, religione solvisset. Accessit rei bellicæ præfectus legatum, ut totum ei casum exponeret, eumque rogaret, ut jurisjurandi, quod feceram, religionem mihi eximere dignaretur. Respondit ei legatus, potestatem sibi non esse me absolvendi e, quandoquidem legitimo jure jamentum emissem, illudque æquum erat, quia eques graviter offenderat. Hoc inter facta modici hujus libelli enarrare volui, ut exemplum cuiuslibet præbeam non jurandi, si id faciendi non occurrat ratio : dicit enim Sapiens, eum, qui libenter ac sæpe jurat, frequenter pejorare.

C 218 Altera die sequente Rex, ejusque exercitus, profectus est usque ante urbem Sur, Tyrum / in Bibliis appellatam. Tum Rex pari modo animatus est, ut progrediretur ad capiendam urbem quandam, illic vicinam, quæ Belinas nominabatur. Ejus consilarii dixerunt, id ei faciendum, at eum ibi adesse non oportere : atque in id ægre admodum consensit. Porro decretum fuit, ut irent cum militibus suis comes Andegavensis g, dominus Philippus de Montfort, Tyri dominus, dominus Ægidius le Brun militie Gallicæ præfectus, dominus Petrus regio cubiculo præpositus, magistri Templariorum ac Hospitaliorum. Postea sub noctem arma cepimus, venimusque paullo post diluculum in planitiem, ante urbem Belinam, quæ in antiquis scriptis Casarea Philippi h, extensam. Sita est hæc urbs supra fontem pulchrum, Jon dictum. In campis planis, qui ante hanc urbem extenduntur fons est alius admodum pulcher, DAN nominatus : horumque duorum fontium rivi satis procul ab urbe confluent, indeque fluvius, ex fontibus his ortus, vocatus est JORDANIS i fluvius, in quo Dominus noster Jesus Christus fuit baptizatus.

219 Consilio comitis Andegavensis, magistrorum Templi, ac Hospitalis, magnatumque

regionis, statutum fuit ut agmen Regis, in quo illo tempore eram cum equitibus meis, in quo item erant quadraginta equites, quos Rex mihi donaverat olim ex ditione Campaniæ, dominus Gaufridus de Sergines, ac viri egregii regionis, qui nobiscum erant, procederemus inter castrum ac urbem ; regionis incolæ intrarent in urbem ad sinistram, ac Hospitalarii ad dexteram, magisterque Templariorum ejusque cohors ingrederentur viam rectam, qua nos, cum prima acie veneramus. Quilibet ergo se movit ad progrediendum, ac appropinquavimus usque ad oppositum retro urbi locum, invenimusque multos nostrorum mortuos, quos Saraceni in urbe occiderant, atque ejecerant. Scire autem oportet, partem, per quam nobis incedendum erat, fuisse admodum periculosam : nam primo tres muri nobis erant transeundi, ac latus quoddam erat adeo præruptum, ut nullus ibi equo insistere posset : in vertice quoque tumuli, quo nos ascendere oportebat, magnus erat Turcarum equitum numerus. Paulo post vidi aliquos e nostris ab una parte urbis muros perrumpere, volnque ad eos equitando, progredi. Vir quidam e nostris tentavit murum equo transgredi, lapsusque est, equo ipsi incumbente : quod ut vidi, ex equo in terram descendi, ac equum meum per frænum apprehendi, atque audacter sursum ascendimus istum tumulum. Turcæ, qui erant in vertice, conspicati nos tam audacter sibi appropinquare, ut voluit Deus, fugam arripuerunt, locumque nobis deseruerunt. Porro in loco illo supra rupem via erat, quæ ducebat deorsum in urbem. Postquam evasimus in verticem rupis, unde fugerant Saraceni, qui in urbe erant Saraceni ad nos accedere non sunt ausi, fugeruntque ex urbe, eamque nostris dereliquerunt sine conflictu.

220 Interea temporis, dum eram in vertice illius tumuli, præfectus castrorum Templi audiivit, in magno me versari discrimine, ac sursum ad me accessit. Porro mecum erant Teutonici, qui conspicati Turcæ equites recta ad castellum fugere, satis longiuscule ab urbe dissitum, omnes se moverunt ad irruendum in eos, me invito ; licet eis dicerem, perperam eos agere : metam enim attigeramus expeditionis nostræ, illiusque, quod nobis erat mandatum. Castrum erat supra urbem, ac nomen habebat SUBBERGE, atque ad mediam fere leucam assurgit in monte, qui vocatur Libanus : ingentesque superandæ sunt rupes usque ad castrum. Ubi viderunt Teutonici, se stulte admodum prosequi eos, qui castrum ascenderant, rupium illarum anfractus probe callentes, retro viam remensi sunt. Videntes autem Saraceni Teutonicos reverti, equis descenderunt eosque invaserunt : ac rupibus descendendo ; ingentes massarum ictus in eos libabant ; atque adeo, ut eos ferociter repulerint usque ad locum, in quo eram. Postquam milites, qui mecum erant, viderunt incommoda, quæ Teutonicis inferebant Saraceni in descensu, hosque illorum semper tergo inharere, terreri coperunt, metuque concuti. Illis ego interminatus sum, si fugerent, me effecturum, ut omnes exauctorarentur, regioque stipendio in perpetuum privarentur. Illi autem mihi responderunt : Domine Joinvilli, pejori longe sumus conditione quam tu : tu enim equo uteris ad fugam capiendam cum volueris, et nos pedites sumus, proptereaque in magno versamur periculo ne occidamur, si hac usque perveniant Saraceni. Tunc ex equo descendimus

A. JOANNE JOINVILLIO. quæ Casarea Philippi occupat.

E

urbem restata.

F

A. JOANNE
JOINVILLIO.

cendi cum illis, ut animos eorum relevarem, equumque meum misi ad agmen Templariorum, magno balistæ jactu a nobis dissitum. Porro dum Saraceni pellebant Teutonicos, aderat ex equitibus meis aliquis, quem Saracenus quidam telo percussit in gutture, conciditque ante pedes meos plane exanimatus. Tunc eques quispiam, nomine dominus Hugo d'Ecosse, patruus equitis mei mortui, mihi dixit, ut se juvarem in portando deorsum nepote suo mortuo, ad ejus curandam sepulturam: at nihil istius facere volui; nam eques me invito cum Teutonicis processerat ad invadendum: dicebam itaque, si inde factum ei esset infortunium, culpam penes me non esse.

ad eum redit
Sidonem, ubi
occisos sepe-
lit.

k l

221 Continuo ut audierat dominus Joannes de Valencienne, magnopere ordines nostros esse perturbatos, atque in magno nos versari vitæ discrimine, adivit dominum Oliverium de Termes k, aliosque suos duces Occitaniae l, iisque dixit: Domini, vos oro, ac Regis nomine jubeo, ut mihi veniatis suppetias ad excipiendum Campaniæ senescallum. At eques quidam, cui nomen dominus Guilielmus de Beaumont, eum accessit, illique dixit, me mortuum esse. Nihilominus sibi nequaquam pepercit bonus dominus Oliverius de Termes, voluitque cognoscere aut mortem meam aut vitam, ut certum de ea Regi referret nuntium, venitque sursum usque ad summitatem montis ascendens, ubi eramus; tum ad eum me contuli. Postquam dominus Oliverius ascenderat, viditque in nimis manifesto nos esse periculo, neque descendere nos posse eadem, qua ascenderamus, via, utile nobis suggessit consilium: descendere enim nos jussit per declivitatem, quæ erat in isto monte, acsi Damascus tendere voluissemus; dicebatque Saracenos existimatu-
m
C
n
ros, quod a tergo ipsos occupare vellemus. Deinde, quando in planitiem usque descenderamus, ignem injici jussit magnis frumenti acervis, qui erant in campis. Nos igitur pauci tantum effecimus, ut evaserimus incolumes prudenti domini Oliverii de Termes consilio; ac postridie Sidonem nos contulimus, ubi Rex degebat m. Reperimus bonum Sanctum curasse corpora Christianorum occisorum terræ mandanda; atque ipsemet juvabat ad eos terræ inferendos. Et scito eorum quosdam infectos fuisse ac foetidos, adeo ut, qui eos gestabant, nares sibi obturarent: at minime id faciebat Rex bonus n. Cum ad eum advenimus, jam diversoria hospitique nostra præparari jusserat.

ANNOTATA.

a Duabus leucis a Cæsarea Palæstina, ut dictum ad caput præcedens.

b Calmetus in Dictionario biblico ad vocem Neapolis ita habet: Neapolis, ipsa urbs Sichem, aut saltem ipsi quam maxime propinqua. Ejus verum nomen, ut, nummi referunt, est Flavia Neapolis Syriæ Palæstinæ, seu Samariæ. Sanutus quoque lib. 3 part. 14 cap. 3 ait: Sichem nunc Neapolis. Quod verius videtur, quam esse antiquam Samariam. Nunc Gallis Naplouse, Italis Naplousa dicitur: nec longe distabat a Castro Assur et Cæsarea, ita ut vicinia ejus invitaret ad eam occupandam.

c Fontes, quos hoc loco memorat, inter Tyrum et Acconem quoque describit Sanutus lib. 3, part. 14, cap. 2, ubi adjungit sequentia: Distant autem hi fontes a mari parum ultra jactum sagittæ. Ita semper cum agmine juxta mare pro-

cedebat Sanctus, quod solus tractus maritimus D Christianorum esset.

d Fortasse per Sur nomen Sancti intelligendum, ante cujus templum vel sacellum tentorium fuerit Joinvillii: nam castra metati fuerant prope Acconem.

e Non video sane, ex qua parte legatus non potuisset dispensare, nisi defectu justæ ad dispensandum causæ. Indicavit igitur, opinor, justam dispensandi causam deesse, cum parum referret, an eques ille in cohorte Joinvillii, an in alia militaret.

f Tyrus eo tempore Sur vel Sour vulgari nomine dicebatur, cui simile erat nomen antiquum Hebraicum Zor, vel Tzor. Florebat tunc temporis ac munitissimum erat Christianorum propugnaculum, quod Saladinus repetitis vicibus frustra tentaverat, dum totam fere subegit Palæstinam: nunc non nisi vicus est miserabilis, de quo in Opusculo de Missionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 13 plura lector inveniet.

g d'Anjou, quod mendum est manifestum; nam comes Andegavensis dudum erat in Gallia. Forte Jafæ comes fuerit designatus, aut certe alius quispiam. E

h Varia hujus urbis pro diversis temporibus nomina explicat Vitriacus in Historia Hierosolymitana cap. 35, sic scribens: Est autem DAN, terminus Terræ promissionis a parte Septentrionis, civitas antiquissima, ad pedem montis Libani sita, qui mons inter ipsam et Damascum medius interjacet; cujus nomen antiquum fuit LESEM (Josue 19, aut LAIS Judicum 48). Postquam vero capta est a filiis Dan, eam LESEM DAN vocaverunt, (Josue 19, v. 47;) frequentius tamen DAN simpliciter nominatur. Postea vero Philippus tetrarcha, senioris Herodis filius, eam ampliavit, et in honore Tiberii cæsaris CÆSAREAM PHILIPPI ipsam appellavit. Dicitur præterea PANEAS, vulgari vero idiomate BELINAS nuncupatur. Hisce non pauci consentiunt; at Calmetus jam laudatus, ad vocem Cæsarea Philippi, hæc opponit: Eusebius Dan, et Paneadem tamquam duas urbes invicem proximas describit. Quo fit, ut Vitriaci sententia incerta videatur. De qua consuli potest Cellarius in Geographia antiqua tom. 2 pag. 379. Ceterum F Cæsarea illa hodie ad vicum redacta est.

i Tyrius lib. 13, cap. 18 de fontibus Jordanis similia habet ex Beda, inquit, aliisque doctoribus. Verum aliam quoque affert sententiam huic non omnino oppositam, nisi quod fontes longius invicem disjungat. At Calmetus ad rocem Jordanis contendit, falsum esse, Jordanem ex duobus amnibus conflari, amnemque aliquem esse, qui Dan appelletur. Nihilominus in Opusculo de missionibus Societatis Jesu tom. 6, pag. 149 dicta Joinvillii confirmantur ab oculato, ut opinor, teste. Quippe prope Cæsaream Philippi tumultum esse ait, cujus circuitus est unius fere leucæ quadrantis, ac subdit: Ex radicibus hujus collis egrediuntur duo fontes Sor (forte legendum Jon) et DAN. Distant invicem triginta passibus, ac quinquaginta passibus inferius conjunguntur, ut forment flumen celebre Jordanem.

k Notat Cangius pag. 96 hunc adhæsisse fautoribus Albigenisium contra Regem, at deinde se subjecisse, quod vidimus num. 403. Deinde anno 1264 rursus in Palæstinam profectum, atque ad Regem venisse in Africam: demum anno 1273 a Philippo rege in Palæstinam missum, ibi-

A ibique 1275 supremum diem obiisse, ut habet *Sanctus lib. 3, part. 12, cap. 14.*

1 Gallice, de la langue torte, qua phrasi Occitaniam, vulgo Languedoc, intelligendam, docet Catellus in Monumentis historiae Occitaniae pag. 39, ubi refert Galliam olim divisam fuisse per linguas. Sensus quoque id exigit, nam Occitanus erat Oliverius, filius Raymundi domini de Termes in Occitania, inquit Cangius pag. 96.

m Rex enim Tyro Sidonem perrezerat, dum illi Cæsaream tendebant.

n Eximia hæc Regis charitas latius exponitur in Vita secunda num. 110, et in Commentario num. 727, ubi diximus vel hinc etiam probari, hosce non fuisse cæsos, degente ibidem Ludovico.

CAPUT XXV.

B Peregrinatio Joinvillii ad Virginem Tortosanam; ubi factum ante narratur miraculum. Regi nuntiata mors matris Blanchæ; inde consilio suorum se parat ad redeundum in Galliam.

I Interea a cum die quadam Regi adessem, facultatem ab eo flagitavi peregrinandi ad Dominam nostram Tortosanam b, quæ peregrinatio erat multum desiderata: et magnus quotidie erat peregrinorum numerus, quia primum est altare, quod unquam constructum fuit ad honorem Genitricis Dei, uti tum dicebatur; ac magna ibidem ad stuporem miracula patrabat Domina nostra. Inter hæc aliquod fecit in homine paupere, rationis usu destituto, ac dæmoniaco: spiritum enim nequam habebat in corpore. Hic die quadam adductus est ad altare istud Dominae nostræ Tortosanae: et cum consanguinei ejus, qui ipsum eo duxerant, supplicarent Dominae nostræ, ut ei dignaretur sanitatem impetrare ac curationem; dæmon, quem creatura misera habebat in corpore, respondit: Domina nostra hic non est, in Ægypto est, ut opem ferat Regi Galliae, ac Christianis, qui hodie appellant in Terram sanctam contra paganos omnes, qui equis sunt instructi. Scripto consignata est dies, qua dæmon has voces protulit, delataque fuit ad legatum, qui erat cum Rege Galliae. Hic postea mihi asseruit, illa die in terram Ægypti nos appulisse: certumque omnino mihi est, benignam dominam Mariam ibidem nobis prorsus fuisse necessariam.

223 Rex perlibenter potestatem mihi fecit instituendi peregrinationem istam ad Dominam nostram, mihiq; commisit ut sibi emerem centum libris diversi coloris pannos e villis caprinis contextos, quos religiosis sancti Francisci donare volebat, cum reduces essemus in Galliam. Hinc suspicio mihi fuit, eum non diu admodum mansurum, quin in Galliam reverteretur. Postquam perveni Tripolim c, ubi locus erat peregrinationis meæ d, donum meum obtuli Deo, ac Dominae nostræ Tortosanae; posteaque emi pannos e villis caprinis contextos, quorum emendorum curam Rex mihi commiserat. Cornutes autem equites mei illos a me emi, rogarunt me, quid

illis facere vellem. Ego iis persuasi lucri causa illos a me emi. Postquam eo perveneramus, loci illius princeps, qui noverat ab exercitu Regis Galliae me esse profectum, obviam processit, honoremque eximium nobis exhibuit, donaque insignia obtulit: de quibus humiles ipsi gratias egimus, illorumque nihil accipere voluimus, præterquam reliquias sacras, quas cum pannis ipsius ad Regem detuli. Scito reginam satis cognovisse, me peregrinatum fuisse, reliquiasque attulisse: nisi autem ad illam per quemdam equitum meorum quatuor massas panni ex caprinis setis contexti, quem emeram: introeunte ad illam in ejus cubiculum equite, cœpit genua flectere coram pannis telæ involutis. Cernens eques reginam ante se genu flectentem, nesciebat quæ de causa; seque item in genua provolvebat. Tunc ei dixit regina: Surge, domine eques, nequaquam tibi flectendum est genu, dum sacras gestas reliquias. Eques itaque meus illi dixit, non esse reliquias, at pannos esse e villis caprinis, quos ei mitterem. Ubi regina, ac nobiles ejus feminae intellexerunt non esse reliquias, ridere cœperunt: dixitque regina: Domine eques, malum diem precare domino tuo, quandoquidem causa fuit, ut genua flecterem ante pannos ipsius camelinos.

224 Haud ita post Regi, Sidone agenti e, nuntiatum fuit, obiisse dominam matrem suam; quam tantopere luxit, ut duobus diebus inclusus fuerit cubiculo suo, sublata eum alloquendi facultate. Post duos dies transactos, per cubicularium quemdam suum me accersivit: quando præsto fui apud ipsum, protendendo ad me brachia sua exclamavit, dicens: Hei! senescale, perdidisti matrem meam. Ego ipsi dixi: Domine Rex, id non miror, nosti enim semel illi moriendum fuisse: at miror vehementem, nimiumque, quem demonstras, luctum f, tu qui principem existimaris tam sapiens. Et satis, inquam, nosti, Sapientem dicere, oportere ut tristitia, quæ in corde est viri fortis, in vultu ejus non appareat, neque ab eo manifesta fiat. Qui enim manifestam facit, ingentem cordis lætitiæ præbet inimicis, atque indignationem luctumque movet amicis: sic dolorem ejus parumper mitigavi. Itaque eo tempore trans mare celebrari gussit quam plurima divini cultus præclara officia pro anima bonæ dominæ matris suæ defunctæ. Misit quoque in Galliam thecam g magnam lapidibus pretiosis monilibusque oneratam ecclesiis Galliae, cum litteris missivis; eas rogans, ut vellet Deum orare pro ipso, ac pro dicta domina matre sua.

225 Neque multo post hæc Rex de negotiis suis disponere voluit, ut sciret an in Galliam redire oporteret, an etiam tum ibidem subsistere. Et cum illam versaret quæstionem degens Sidone, quam muris fere iterato cinxerat, vocavit legatum, qui cum eo erat, variasque eum instituere jussit supplicationes, ad Deum exorandum, ut sibi manifestum faceret, utro rem ei faceret gratiorem, eundem in Galliam, an illic subsistendo. Absolutis supplicationibus, paullo post die quodam cum magnatibus regionis me receperam ad prætum quoddam recreationis causa: et Rex vocare me jussit, eratque cum eo legatus. Tunc legatus coram Rege dicere mihi est aggressus: Senescale, Rex magnopere collaudat bonam, gratamque obsequia, quæ ipsi præstitisti, ac probitatem honestatemque tuam vehementer desiderat: me quoque jubet tibi declarare, ut

A. JOANNE
JOINVILLIO.

aliquid inde solatii letitiæque in animo tuo oria-
tur, sibi propositum esse in Galliam proficisci
intra Pascha proximum. Tunc respondi, Domi-
nus eum facere permetteret pro arbitrio suo.
Post hæc verba legatus a Rege discessit, me-
que rogavit, sibi comes essem usque ad hospi-
tium suum; quod lubens feci. Porro intrare me
jussit in vestiarium suum; ac lacrymari cepit,
atque apprehendit me manibus, mihiq; dixit:
Senescalce, vehementer lator, gratiasque Deo
ago, vos evasisse e magnis periculis, in quibus
fuistis in hac regione. Aliunde summa afflictor
tristitia, animique dolore, quod me carere oport-
eat optimis vestris sanctisque consortiis, ut re-
vertar in aulam Romanam inter homines adeo
infideles, quales ibidem reperiuntur. Verum tibi
dicam, intentio mea est per annum etiamnum
post vos Accone subsistere, ut expendam omnes
meas pecunias curando muris cingi, includique
suburbia Acconensia, quamdiu quidquam pecu-
niæ mihi supererit; ne me exprobrando impellant,
aut invadant.

B
post gratias
ei actas a
proceribus
Terra sancta
Sidone disce-
dit Acconem.

226 Postquam ad Regem fui reversus, postri-
die mihi præcepit, ut ego equitesque mei ar-
ma indueremus. Armatus rogavi ipsum, quid me
facere vellet. Tunc mihi injunxit, ut reginam
liberosque suos Tyrum usque perducerem, ubi
septem omnino leucæ erant emetiendæ. In eo
ipsi contradicere nolui, quamvis magnum esset
adeundum periculum: neque enim tunc noctu
aut interdiu induciæ vel pax nobis erat cum Ægy-
ptiis, aut Damascenis. Profecti sumus, venimus-
que, Deo sit gratia, pacifice prorsus sine ullo
impedimento Tyrum sub occasum solis. Paulo
post ea patriarcha, magnatesque regionis, qui
Regem diu fuerant comitati, cernentes Sidonem
ingentibus muris ab eo cinctam, ac turres vastas
ejus jussu constructas, fossasque intus ac foris ex-
purgatas, eum adierunt, ac humiles ipsi persol-
verunt gratias, laudesque de eximis bonis ho-
noribus, gratiisque, quibus ipsos cumulaverat in
Terra sancta. Restaurari enim a fundamentis cu-
raverat urbem Sidonem h, Cesaream, Jafam;
egregieque munierat amplis muris crassisque tur-
ribus urbem Acconem. Atque ipsi dixerunt: Do-
mine Rex, manifeste omnino perspicimus, mo-
ram tuam nobiscum amplius durare non posse
eo pacto, ut in posterum plus ex ea utilitatis
accedat regno Hierosolymitano. Quapropter omnes
pariter tibi suademus, ut Acconem petas, ibique
incipias itineri tuo necessaria parare, teque ac-
cingere circa hoc quadraginta dierum jejuni-
um, quo secure possis in Galliam reverti. Atque ita
eorum consilio Sidone Rex discessit, venitque Ty-
rum, quo reginam ejusque liberos duxeramus;
atque ad ingressum jejunii sacri omnes simul
Acconem venimus i.

A

C

i

ANNOTATA.

a Ante hæc verba, ut notat Cangius pag. 97,
additum est totum caput in editione Pictaviensi,
quo narratur occupatio Bagdadi per Tartaros.
Verum sive hæc Joinvillii sunt, sive addititia,
cum ad Sanctum nostrum non spectent, legi po-
terunt apud laudatum Cangium.

b Sanutus lib. 3, part. 11, cap. 2 docet Tor-
tosam; alio nomine Antaradum, fuisse in co-
mitatu Tripolitano prope mare item sitam, ac
viginti milliaribus ultra Tripolim a Palestina
remotam. De templo autem beatæ Virginis hæc
memorat: Ibi beatus Petrus in Antiochiam trans-

iens, parvulam edificavit ecclesiam ad honorem D
beatæ Virginis: et dicitur fuisse prima ecclesia
ad honorem ejus erecta: propter quod piissima
Mater Dei multa ibi operatur miracula, ita ut
etiam ab infidelibus in reverentia habeatur. Simi-
lia profert Cangius ex aliis: unde certi satis
reddimur de traditione Tortosanorum. Quibus
autem illa traditio nitatur fundamentis, non
racat hic curiose discutere.

c Tripolis caput erat comitatus cognominis,
quem eo tempore possidebat Boamundus VI An-
tiochiæ princeps, quem Jafam venisse ad Ludo-
vicum vidimus. Sidone distat ex calculo Sanuti
mox citati ad 46 fere milliaria, nec longe a ma-
ri sita est. Floret etiam hodie, at cum ceteris sub
Turcarum dominium reducta.

d Id difficulter cum prædictis componi potest,
nisi per Tripolim totum intelligat comitatum,
in quo erat Tortosa. Fortasse locus mendosus
est, legendumque Tortosam pro Tripolim.

e Id jam Regi nuntiaturum fuisse, dum Jafæ
erat, probavimus in Commentario num. 719.

f Quam vere Christiana fuerit Sancti hæc tri-
stitia, declarat Gaufridus, qui adfuit, dum
mors primum nuntiata est, in Vita prima E
num. 46.

g Gallice *sommier*, quo alias equus aut
jumentum onera gestare solitum, vel tignus si-
gnificatur. At sensus videtur exigere expositio-
nem datam. Ceterum rursus hic quædam addita
sunt in editione Pictaviensi, quæ acciderint Join-
villio cum regina. At nec fidere possum editioni
interpolatæ, nec ad Regem ipsum proprie spe-
ctant. Quapropter videri poterit Cangius in no-
tis pag. 109, ubi et pauca alia invenies de do-
no Regi oblato ab Ægyptio quopiam, quæ non
usquequaque temporis sunt conformia, cum pa-
cem tunc cum Ægyptiis non haberet Ludovi-
cus.

h Floret adhuc Sidon, vulgo Sayd, Galli,
Seyde, in Phœnicia ad mare Mediterraneum
sita, ac multis postea annis in potestate Chri-
stianorum fuit; sed tandem, ut reliquæ omnes
jugum Turcarum subire coacta est.

i Facta hæc sunt anno 1254.

F

CAPUT XXVI.

Reditus ex Terra sancta in Galliam: gemi-
num naufragii periculum; Regis in illo
pietas ac præclara monita: votum in pe-
riculo sancto Nicolao factum: quidam
a submersione servatus ope divæ Virginis:
quædam in itinere occurrentia.

Toto quadraginta dierum jejunii tempore na-
ves suas instrui Rex curavit ad reditum in Fran-
ciam: quæ numero erant quatuordecim a cum
naves tum triremes. In pervigilio festi sancti
Marci b post Pascha Rex ac regina in navem
suam se receperunt; ac cunctæ supra mare flu-
ctuare cæperunt; ventusque in discessu satis
nobis favebat. Rex mihi dixit, natum se fuisse

Discedit e Ter-
ra sancta Rex
cum suis;
cujus navis
in arenam
impingit.
a
b

ipso

A ipso die festo sancti Marci : et ego ei asserui, quod omnino affirmare posset, se iterum natum esse, eumque satis esse renatum, qui incolumis exibat e terra illa periculosa, ubi tanto fuimus temporis intervallo. Die Sabbati sequenti *c* pervenimus ad insulam Cypri : eratque prope insulam mons, quem nominabant montem crucis *d*; per quem montem e longinquo innotescebat, appropinquari ad dictam Cypri insulam. Et scito, die illa Sabbati sub vespere ortam esse nebulam spissam valde, quæ ex terra in mare descendit; eoque modo, ut nautæ nostri existimarent, se multo remotiores esse ab insula, quam ab ea abierant : nam mons conspectui eorum ereptus est memorata nebula. Porro nautæ nostri, quod cuperent tempestive ad insulam appellere, magnis viribus conati sunt navem propellere, cœpimusque incidere in cumulum arenarum, qui erat in mari. Quod si forte arena non fuisset impediti, mox impegissemus in scopulos ingentes, qui ibidem in vicinia erant obiecti; omnesque fuisset periclitati ac submersi. Nunc etiam in magno fuimus angore, ubi terræ adhærebamus; quilibet enim putabat se submersum ac perditum, navemque fore disruptam *e*.

magno cum
periculo, na-
utique gravi-
ter læsa :

228 Nauta quidam perpendiculum suum nauticum mari immisit, ac reperit navem non amplius in terra hæere : tunc unusquisque lætari cœpit, Deoque referre gratias. Multi quoque erant ante Corpus Domini nostri, navi impositum, omnes tremantes, veniamque a Deo flagitantes; quilibet enim autumabat se submergendum. Simulac dies illuxit, vidimus scopulos, in quos impegissemus, nisi obstitisset arenæ fortuna. Mane Rex accersi jussit navium rectores, qui secum adduxerunt urinatores quatuor, homines, qui piscium instar fundum aquæ natando penetrant : hosque quatuor urinatores naucleri illo loco ad fundum maris descendere jusserunt. Hi urinatores se mari injecerunt, ac transierunt sub navi, ubi Rex, ac nos eramus. Postquam ex aqua emerserunt, omnes quatuor seorsum auditi sunt, ad cognoscendum, quid invenissent. Verum singuli retulerunt eo loco, quo impegerat navis nostra, e carina, supra quam navis erat fundata, tres omnino tignos vi arenæ avulsos esse *f*. Auditaque tali eorum relatione invicem consona, Rex, nosque omnes admodum fuimus attoniti.

hic nautæ
mudent Regi,
ut hac navi
egrediatur ;

229 Tunc Rex interrogavit naucleros, quid hac de re sibi suggererent consilii. Hi naucleri ei dixerunt : Domine Rex, pro omni consilio, si nobis consentire velis, ex hac navi in aliam descendes : satis enim percipimus, quoniam fundamentum hujus navis tanto collisum fuit impulsu, omnia navis adjumenta loco mota esse : quæ de causa vehementer timemus, ut navis, cum in plenum adducta fuerit mare, ferre possit impulsus fluctuum aquæ, sine naufragio. Etenim hujusmodi exemplum vidimus, quando ex Gallia profectus es, de navi alia, quæ ita impegerat, ac ejusmodi passa fuerat collisum, quemadmodum hæc. Ubi illa fuit in pleno mari, sustinere, nequit ictus fluctuum aquæ, ruptaque est ac dissoluta; omnesque, qui in illa erant, fuere submersi, nemine evadente præter juvenculam cum solo infante suo, quem intra brachia tenebat, qui forte manserunt supra quoddam navis frustum, quod aqua avehebat. Postquam Rex audiverat, quod ei suaserant naucleri, exemplumque, quod dederant; ego ipse testabar eos verum dicere : videram enim mulierem ejus-

que infantem, qui ad oppidum Paphum *g* erant delati, eosque vidi in domo comitis de Joinigny, qui ad Dei honorem eos sustentari curabat.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

9

230 Tunc Rex consiliarios suos vocavit, ut intelligeret quid esset agendum : omnesque ei suasimus, ut faceret, quod ipsi suaserant naucleri. Denuo vocavit Rex naucleros, eosque in terrogavit, fide ac fidelitate, quam sibi deberent, utrum, si navis eorum esset, plenaque esset mercibus, ex ea egrederentur. Unanimi voce ei responderunt quod non; quodque mallent corpora sua exponere periculo, quam permittere, ut talis perderetur navis, quæ iis constaret quadraginta aut quinquaginta librarum millibus. Et qua itaque de causa, inquebat Rex, mihi suadetis, ut ex illa egrediar? Responderunt ei : Domine Rex, tui, nostrique non eadem est ratio, nec periclitatio eadem : neque enim aurum aut argentum tam copiosum esse posset, ut tanti fieret aut aestimaretur, quanti corpus tuum, reginæ sponsæ tuæ, triumque tuorum liberorum, quos hic habes : proptereaque numquam tibi suaderemus, ut te tali periculo sortique exponeres. Porro tibi dicam, inquebat Rex, *E* consilium sententiamque meam : quod si egrediar hac navi, quingenti aut sexcenti in ea sunt homines, qui manebunt in insula Cypro præ metu periculi avis, in qua eorum sunt corpora : neque ullus interest, qui non tanti facit corpus suum, quanti ego meum : si autem semel descendimus, numquam spem habebunt redeundi in patriam suam. Quapropter vobis affirmo, male me, memetipsum, reginam, liberosque meos periculo, Deique dexteræ committere, quam tantum tanto populo, quantus in ea est, inferre damnum.

231 Ingens incommodum ac damnum, quod Rex intulisset, si fuisset egressus, abunde apparuit in domino Oliverio de Termes potenti equite, qui erat in hac navi, in qua erat Rex. Hic dominus Oliverius erat ex validissimis atque audacissimis hominibus, quos umquam in Terra sancta cognovi : attamen manere non est ausus, atque in insulam est egressus. Et ipse, qui vir erat clarus atque insignis, multisque pollens opibus, tanta nactus est impedimenta atque obstacula, ut plusquam sesquianno fuerit, priusquam inde ad Regem reverti posset. Cognosce itaque, quid facere potuissent tot homines tenues, qui non fuisset, unde solvissent aut præstitissent vecturæ pretium, quandoquidem vir tantis præstans opibus tanta ibidem invenerat obstacula.

quod Regis
consilium
optimum fuisse
docet auctor.

232 Postquam Deus hoc periculo nos exemerat, ubi sic fuimus ante insulam Cyprum, aliud nos excepit. Coortus enim in mari est ventus tam terribilis ac stupendus, ut violente, nobisque invitis, ad insulam Cyprum, quam jam præterieramus, semper nos rejiceret. Nautæ quatuor ex anchoris suis in mare ejecerunt; at numquam navem sistere potuerunt, donec quinta anchora fuerit ejecta. Et scito, necesse fuisse, ut dejicerentur superiora cubiculi *h*, in quo debebat Rex : tantusque erat ventus, ut nemo in illo dejiceret. Paulo post regina in cubiculum Regis ingressa est, ubi se putabat eum inventuram; neque illic invenit nisi domum Aegidium le Brun, in Gallia rei bellicæ præfectum, et me, qui ibidem jacebamus. Ut eam vidi, rogavi quid desideraret. Illa nobis dixit, se petere Regem, ut eum oraret, vota quædam Deo, ejusve Sanctis votere vellet, ut illa

Tempestate
ingenti coor-
ta,

h

tem-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

tempestate possemus esse liberati; sibi que dixisse nautas, nos in magno naufragii versari periculo.

regine voto
liberantur :
i

233 Ego ipsi dixi : Domina, vove te peregrinaturam ad dominum sanctum Nicolaum de Warengisi-villa i, ac tibi assevero, a Deo nos incolumes in Galliam ducendos. Tum ipsa mihi respondit; Heus ! senescale, metuo ne Rex nolit, ut peregrinationem instituam, ac ne illud implere non possim. Saltem, domina, promitte ipsi, si Deus incolumem in Galliam te perducatur, ei te oblaturam navim pondere quinque selibrarum argenti pro Rege, pro te, ac pro liberis vestris : si id ita facias, promitto tibi atque assevero, precibus sancti Nicolai Deum tibi concessurum, ut in Franciam redeas. Atque ego ipse promitto, me Jovisvillam reversum, eum invisurum peditem usque ad locum, nudisque omnino pedibus. Tunc promisit sancto Nicolao, argenteam navem se ei daturam; meque rogavit, ut istius rei prædem me præberem; in quod consensi. Paulo post ad nos reversa est, nobisque dixit, Deum precibus sancti Nicolai istud a nobis propulsasse periculum. Regina in Galliam reversa, navem, quam sancto Nicolao promiserat, construi jussit; in eaque erigi curavit Regem, semetipsam, tresque eorum infantes, nautas, malum, funium apparatus, ac gubernacula, argentea omnia, filisque argenteis consuta. Hanc navem ad me misit, meque rogavit, ut eam ad dominum sanctum Nicolaum perferrem; atque ita feci. Et longo post tempore eam conspexi, quando Regis sororem k ad regem Germaniæ duximus.

pia Regis
documenta
occasione
periculi me-
morati :

234 Nunc ad propositum redimus, in quo eramus in mari; ac dicimus, Regem, ubi vidit ex duobus his nos evasisse periculis, ascendisse super navis scamnum, meque ibidem ei adfuisse. Tunc mihi dicere aggreditur : Considera porro, senescale, an Deus non ostenderit nobis manifeste immensam suam potentiam, quando per unum dumtaxat ex quatuor maris ventis, Rex, regina, eorum infantes, hominesque tanto numero alii, putaverunt se submergendos? Quapropter existimo omnino oportere, ut ingentes illi agamus gratias. Nec poterat bonus sanctusque Rex se abstinere a loquendo mecum de periculo, cui fueramus expositi; quoque modo Deus clare nobis demonstrasset immensam suam potestatem. Præterea mihi dicebat : Senescale, ubi tales calamitates, aliave morborum infortunia hominibus ingruunt, minas has esse Domini nostri, affirmant Sancti : eaque de causa dico, aiebat bonus Rex, pericula, in quibus nos fuimus, minas esse Domini nostri, qui dicere potest : Cernitisne porro, me permissurum fuisse, ut omnes submergeremini, ac periculo involveremini, si voluissem? Quapropter, aiebat bonus Rex, nobis diligenter considerandum esse, an nihil in nobis sit, quod Domino Creatori nostro displicere debeat : et simul atque illic quidquam invenerimus illius beneplacito contrarium, illud continuo nobis tollendum, atque expellendum : si autem sic agamus, illum multo nos amore complexurum, semperque pericula a nobis propulsaturum : item si contrario operemur modo, ubi sufficientes nobis intentaverit minas, ingens aliquod malum, seu mortem, seu damnum corporis nobis immissurum, aut permissurum, ut inferno incidamus in perpetuum. Insuper mihi dicebat Rex bonus, sanctus Ludovicus : Senescale, vir sanctus Job Deo dicebat : Do-

mine Deus, ut quid nobis minitaris? Etenim si nos perdidisses, nihilo hinc esses pauperior; et, si omnes ad te attraxisses, nihilo inde potentior esses, nec ditior. Ex quo intelligere possumus, inquiebat, minas, quas Deus nobis intentat, dumtaxat proficisci ex immenso amore, quo nos prosequitur, dirigique ad utilitatem nostram, non ipsius; atque ut manifeste cognoscere valeamus delicta, culpasque nostras; ac deleamus ex conscientia nostris ea, quæ ipsi displicent. Hac itaque de causa id ita faciamus, et faciemus ut sapientes.

235 Deinde, et postquam in insula Cypro aquam recentem acceperamus, aliasque minutias nobis necessarias, sedata etiam tempestate, inde discessimus, venimusque ad aliam insulam, quam nominabant insulam Lopadusam l. Ibi in terram descendimus magnamque cuniculorum copiam cepimus. Invenimus illic cellam quamdam anachoreticam intra rupes, ac hortum amenum, qui consitus erat oleis, ficis, sepibus vitium, multisque aliis arboribus frugiferis; fons ibi pulcher aquæ dulcis scaturiebat, cujus rivus per istius cellæ hortum labebatur. Rex, ejusque socii processerunt usque ad caput dicti horti; reperimusque oratorium quoddam, in cujus primo, quem offendimus, fornice, calce dealbato, crux erat elegans ex terra rubescens. In alio fornice magis remoto invenimus duo corpora mortua, quorum manus erant supra pectus; neque quidquam ex iis amplius cohærebat præter costas : eaque corpora posita erant ad Orientem versus, prout alii mortui terræ mandari solent. Lustratis undique diligenter omnibus, Rex, ejusque socii ad navem se receperunt. Postquam sumus ingressi, unus ex nautis nostris fuit desideratus, de quo nauclerus cogitavit, satis se scire quid rei esset, eumque illic manere velle, ut in posterum eremitarum more viveret : eaque de causa Rex sorti jussit relinqui in littore istius insulæ tres saccos pane bis cocto plenos, ut nauta, qui ibidem manserat, eos inveniret, iisque ad victum uteretur m.

appellunt ad
insulam Lo-
padusam,
quam lu-
strant :
l

236 Haud multo post eventum quoddam in mari accidit in navi domini de Argones, qui erat ex potentissimis dominis Provinciæ. Nimirum, dum tempore quodam matutino in lecto suo decumbebat, vultum ejus sol radiis suis ferebat per foramen aliquod angustum. Tunc memoratus dominus de Argones vocavit quemdam ex suis armigeris, eique præcepit, ut iret obturatum foramen, per quod sol radios transmittabat. Armiger, cernens se foramen obturare non posse, nisi navi egrederetur, egressus est; atque inter eundem, ut illud obturaret, pes eum fefellit, ac in mare incidit. Continuo, ut lapsus est, navis abscessit, neque navicula erat lateri navis adjuncta, qua ei succurri potuisset. Nos illum e longinquo vidimus, navi Regis vecti, qui sequebamur ad mediam facile leucam distantes a navi, e qua lapsus erat. Putabamus aliquid rei esse, quod esset in mari; nam armiger ille nec se movebat, nec se juvabat ullo modo. Postquam eum e propinquo perspeximus, una e navibus Regis eum recepit, miseruntque eum in navem nostram : in eamque ingressus nobis exposuit, quo modo cecidisset. Nos eum interrogavimus, cur se non alio modo juvisset, aut natando, aut clamando ad viros navigii. Respondit nobis, hoc facto sibi opus non fuisse : nam inter cadendum exclamavisse : Domina nostra Vallis-viridis n, seque ab ea humeris susten-

m
quidam in
mare lapsus
ope beate
Virginis ser-
vatur inco-
lumis :
F

tatum

A talum fuisse, donec ad eum pervenisset triremis Regia. Et ad honorem beatæ Virginis Mariæ ad memoriam stupendi hujus miraculi, dictum miraculum in sacello meo Jovisvillæ pictura exprimi jussi, atque in vitreis fenestris ecclesiæ de Blecourt o.

237 Ad finem decem hebdomadarum, quibus mari innataveramus, appulimus ad portum Olbiensem p ante castrum, spectans ad comitem Provinciæ, qui deinde fuit rex Siciliæ. Regina, omnesque consiliarii Regis ei suaserunt, ut ibidem navi egrederetur, quod esset in terra fratris sui q. Verum Rex dicebat se non egressurum, priusquam pervenisset Aquas-mortuas in terram suam. Hoc Regi nobiscum certamen fuit die Mercurii, ac Jovis, ita ut nullus evincere apud ipsum posset, ut consentiret in egressum e navi. Die Veneris, cum Rex, sederet in scamno r quodam navis, me vocavit, meque consuluit, utrum egrediendum esset, an non. Ego ipsi dixi: Domine Rex, puto tibi esse egrediendum, quia aliquando domina de Bourbon, cum esset ad eundem hunc portum, navi egredi noluit; at se rursum mari commisit, ut peteret Aquas-mortuas ibidem egressura. Verum mansit ad septem facile hebdomadas et ultra supra mare. Tunc Rex consilio meo consensit, ut ad Olbiam in terram egrederetur, quo regina, et socii magnopere lætabantur.

ANNOTATA.

a Habuit in societate sua octo naves, et quatuor galeas, id est, triremes, ait Sanutus lib. 3, part. 2, cap. 4.

b Id est, 24 Aprilis, cui consentit Sanutus, addens: Hora vespertina in festo beati Marci recessit de portu Ptolomensi. Continuatur vero Tyrii col. 735 ait, discessisse post diem festum S. Marci. Incidebat autem dies S. Marci in Sabbatum.

c Hoc combinare nequeo cum Gaufrido in Vita prima num. 49, ubi diserte affirmat periculum naufragii contigisse tertia nocte post recessum a portu. Gaufrido, qui æque ac Joinvillius Regi adfuit, eoque citius et accuratius scripsit, consentit Guilielmus Nangius apud Chesnium pag. 360, et Vita secunda num. 27. Quapropter omnino existimo Joinvillium hic memoria lapsum, ut sæpe alibi: nam alias toto fere octiduo post discessum contigisset periculum: quod ipsa etiam itineris longitudo, quæ tridui esse solet, persuadet.

d Mons crucis in Cypro memoratur objacens promontorio Masotto, quod non longe distat a portu Limissonis. Vide hæc in Geographia Joannis Blæu in Cypro.

e De hoc periculo videri potest Vita prima num. 49.

f Locus est plane difficilis. Quapropter verba auctoris Gallica addo: Chacun... raporta, que... le sable avoit bien emporté trois toises du tison, sur quoy estoit la nef fondée. Vocem tison, per quam alibi trabem significat, hic accipit pro præcipua navis seu carinæ trabe, quam Galli hodiedum quille nominant. Carinam Latine dixi, quia fundamentum illud navis carinam antiqui etiam nominarunt. Toise vero non videtur aliter accipi posse nisi pro tignis, seu trabibus minoribus. Eadem relata sunt in Vita secunda num. 28, ubi clarius patet, voces hoc sensu intelligendas.

g Oppidum est in Cypro maritimum, ac Paphos nova dicitur ad distinctionem Paphi veteris, quæ destructa est. Baphe eam nominat auctor a nomine vulgari Baffo, aut Papho.

h Gallice, les apparoir de la chambre. Pro-pugnaculum navis intelligit Chaizius tom. 2, pag. 197: quo sensu verba nostra sumi possunt.

i Prioratus est Ordinis S. Benedicti in Lotharingia, de cujus fundatione, portatisque eo S. Nicolai reliquiis, miraculis ibi factis, ac votivis peregrinationibus illuc institutis, varia commemorat Calmetus in Historia Lotharingiæ tom. 4, col. 1210 et seqq. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 5, pag. 320 docet miraculis, votivisque peregrinationibus locum olim ex tenui villa in oppidum insigne crevisse, S. Nicolai nomine nuncupatum. Distat Nanceio duabus leucis, jacetque ad dexteram Mortæ * la Meurte fluminis ripam.

k Blancham videlicet Philippi III filiam, ac sororem Philippi IV, quæ anno 1300, ut vult Cangius pag. 100, nupta fuit Rodulpho Alberti imperatoris filio, Austriæ duci ac deinde Boemiæ regi. Vidimus in Commentario num. 1229 E per hanc Blancham sacellum S. Ludovico aro suo structum Viennæ in Austria. Joinvillium fuisse inter proceres, qui eam deduxerunt, probat laudatus Cangius.

l Lopadusam hanc insulam vocat Plinius lib. 5, cap. 7, et Ptolomæus lib. 4, cap. 3: Joinvillius Lampieuse nominavit: Galli hodiedum Lampadouse, Itali Lampedosa solent nuncupare. Sita est in Mediterraneo ad Orientem fere Melitæ, a qua centum circiter milliaribus abesse dicitur. Licet inhabitata sit, subest tamen Melitensibus, ac templum habet in duas partes divisum, quale hic describitur, quod nominatur sancta Maria de Lampadosa. Plura de hac insula videri possunt apud Petrum d'Arity in Mundo part. 2, pag. 560.

m Post hæc verba aliud factum narratur in editione Pictariensi, quod pag. 100 inde recitat Cangius. Cum spectet ad Ludovicum, ac forte exciderit in editione Menardi, verba Gallica Latine hic reddo: Deinde singulis diebus procedendo transivimus justa aliam insulam, cui nomen erat Pantalaræa. Hæc habitata erat a Saracenis, qui partim subjecti erant regi Siciliæ F partim regi Tunetano. Simulac insulam illam deteximus, regina Regem rogavit, ut dignaretur tres triremes ad insulam illam mittere, ut fructus portarent tribus suis infantibus. Rex ita fecit, jussitque celeriter navigare, ut parati essent ad redeundum ad ipsum, dum juxta insulam transiret. Porro evenit, ut dum Rex transiret ante portum dictæ insulæ, dictas tres triremes non inveniret. Responderunt ei naucleri, se existimare triremes ipsius captas a Saracenis cum hominibus, qui in illis erant. Quapropter, domine Rex, tibi suademus, inquiebant, ut illas non expectes: hic enim propinquus es regnis Siciliæ et Tuneti, quorum reges te non multum amant, nec unus nec alter: si permittere velis ut navigemus, hac etiam nocte te subducemus periculo ab illis imminente, brevi enim præteribimus omnes ipsorum fauces. Profecto, inquiebat Rex, vobis non consentiam, vobisque præcipio, ut vela vertatis, nostrosque quæramus. Quidquid esset, ita nos facere oportuit, ac facile octo dies morati sumus, ut illos expectaremus propter eorum gulam qua, hæserant ad manducandum. Hæc, ut Gallice a stylo Joinvillii aliena sunt, ita

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ita minus certa : attamen quia stylus fuit correctus, hinc certum non fit, addita esse ab editore, cum nulla videatur esse ratio, cur hæc addidisset. De hac insula, quæ deinde regi Hispaniæ subjecta est, ac sita inter Siciliam et Africam, sed Africæ multo propinquior, consuli potest laudatus modo Petrus d'Avity, pag. 529.

n Est quidem Vallis-iridis prope Parisios, ubi Cartusianos deinde fundavit S. Ludovicus : at hic locus necdum erat Deo, aut beatæ Virgini sacratus. Quapropter Chaizius tom. 2, pag. 204 assignat ecclesiam Vallis-iridis (vulgo Vauvert) in Occitania tribus leucis Nemauso disitam, quod cum patria periclitantis, cujus dominus erat ex Provincia, aptius etiam quadrabit.

o Pagus est prope Jovisvillam, cujus jam ante meminuit.

p Olbia, vulgo Hières, oppidum est in Provincia ad mare, duabus leucis distans Telone, vulgo Toulon.

q Caroli nimirum comitis Andegarensis, et per uxorem Provinciæ.

r In editis ung des rancs, ad legendum putem, bances.

CAPUT XXVII.

Consilium bonum Regi a Joinvillio dextere subministratum : monitum aliud cujusdam Franciscani : Rex, invisio S. Magdalene sepulcro, in regnum suum venit : nuptiæ Regis filiae cum rege Navarra : pax cum rege Angliæ inita : concordiam inter varios principes sibi subditos Rex conciliat.

C In castro Olbiæ substitit Rex, regina, eorumque liberi, ac nos omnes, dum conquierebantur equi ad iter in Franciam. Abbas Cluniacensis a, qui deinde fuit Olivensis b, episcopus, duos ad Regem misit equos, alterum ipsi, alterum reginæ; dicebanturque tum singuli valere quingentis omnino libris. Ubi Rex acceperat duos hos equos speciosos, abbas eum rogavit, ut postridie cum eo agere sibi liceret de negotiis suis. Rex id illi concessit. Cum dies postera adesset, abbas locutus est cum Rege, qui cum diu, magnaue cum delectatione audivit. Postquam hic abbas abiisset, petii a Rege, an, si quid ex ipso ad notitiam meam quærerem, id indicaret. Dixit mihi, se libenter ita facturum. Tunc ipsum interrogavi : Domine Rex, numquid verum est, te tanto tempore audivisse abbatem Cluniacensem, propter donum duorum illius equorum? Rex mihi respondit, rem ita se habere. Roposui, me talem ei interrogationem proposuisse, ut prohiberet viris consilii sui jurati, ne quid, cum venissent in Franciam, acciperent ab iis, quibus coram ipso negotia erant tractanda : nam certus esto, inqueiebam, si accipiant, diligentius idcirco audient atque diu-

a b

tius, quemadmodum tu egisti cum abbate Cluniacensi. Tunc Rex vocavit totum consilium suum, iisque cum risu narravit interrogationem, sibi a me propositam, ac rationem interrogationis meæ. Nihilominus ei dixerunt consilarii sui, me ipsi optimum suggestisse consilium.

239 Olbiæ fama increbuerat de viro admodum egregio ex sacra sancti Francisci familia, qui prædicando regionem perlustrabat, ac nominabatur frater Hugo c. Hunc Rex lubens videre voluit ac loquentem audire. Qua die Olbiam advenit, nos ei obviam ivimus, vidimusque maximam virorum ac feminarum turbam, qui ipsam pedites sequebantur. Postquam advenit, Rex eum ad concionem dicere jussit : ac prima, quam habuit, oratione sacra agebat de Religiosis, quos reprehendere cepit, quia in Regis societate ingens erat numerus. Dicebat eos non esse in statu, quo ad salutem pervenire possent, aut sacras mentiri Litteras : (quod non erat verum d.) Sacræ enim litteræ dicunt, religiosum vivere non posse extra monasterium suum, sine labendo in multa peccata mortifera : non magis quam piscis vivere potest extra aquam sine pericundo. Ratio erat : Etenim religiosi, qui aniam regis sequuntur, bibunt ac manducant sæpe diversa vina, cibosque : quod non facerent, si in suis essent monasteriis. Quapropter commoda, quibus illic fruuntur, eos ad peccandum hortantur magis, quam si austeram ducerent vitam e.

240 Regem deinde alloqui cepit, observandamque ei tradidit doctrinam, ut, si diu vellet vivere in pace, populoque suo placere, justitiæ esset tenax. Dicebat, sacra se legisse Biblia, aliosque Scripturæ sacræ libros : verum numquam se reperisse, sive inter principes virosque Christianos, sive inter infideles, terram ullam aut dominium translatum fuisse, aut vi amotum ab uno domino ad alium, nisi defectu jura sua cuilibet juste æqueque attribuendi. Quapropter, inqueiebat Franciscanus, diligenter advigilet Rex, ut exacte unicuique jura sua addicenda curet in regno suo Galliæ, ut usque ad dies suos postremos vivere valeat in pace ac tranquillitate bona, et ne Deus ipsi auferat regnum Franciæ ad ignominiam ejus et detrimentum. Rex sæpius eum rogari jussit, ut secum maneret, quamdiu subsisteret in Provincia. At semper respondit in Regis consortio se non mansurum. Franciscanus hic uno tantum die nobiscum fuit, et postridie sursum versus discessit. Deinde audivi, eum Masiliæ sepultum esse, ubi multa patrat præclara miracula.

241 Post hæc Rex Olbia discessit, venitque ad civitatem Provinciæ Aquas-sextias f, ad honorem beatæ Magdalene, quæ jacebat modico diei itinere g ab ea. Fuimus quoque in loco specus h in rupe multum elevata, ubi dicebatur sancta Magdalena longo temporis spatio vixisse in solitudine. Postea inde processimus ad Rhodanum Belloquadræ i transeundum. Ubi vidi Regem esse in terra sua, in suoque imperio, ei vale dixi, atque ab eo veni ad dominam delphinatus Viennensis k, cognatam meam ; indeque transii ad comitem Cabillonensem avunculum l meum, atque ad comitem Burgundiæ m ejus filium, ac Jovisvillam perveni. Quo loco postquam tantisper substiteram, Regem adivi, quem Successione inveni. Dum fui apud ipsum, tantum mihi gaudium ostendit, ut id omnes mirarentur. Illic inveni comitem Britannicæ Joannem n, ejusque uxorem, filiam regis Theobaldi. Et propter

con-

Franciscanus
cujusdam
ram fuge Ol-
bia accers-
nanti orati-
contra bel-
gusos, qu-
audam ac-
quantur.

4

E

alque ad Re-
gem de just-
itiæ et equita-
te servandis

P

Rex Olbia
proficiscens in-
visit sepul-
crum sanctæ
Magdalene :
Joinvillio a
Rege disces-
sus, rediit :
que ad eum :

f

g

h

i

k

l

m

n

A controversiam, quæ erat inter regem Navarra, filiamque Campaniæ o, de jure quopiam, quod rex Navarra in regione Campaniæ exigebat, Rex jussit omnes venire Parisios ad supremum senatum, ut dissidentes audirentur, jusque eis adjudicaretur.

242 Dum considerabat suprema curia, rogavit rex Navarra Theobaldus, ut matrimonio sibi jungeretur Elisabetha Regis filia. Me autem induxerant Campani nostri ad verba postulationis hujus conjugii proferenda. quia viderant ingentia amoris indicia, quæ mihi Rex Suessione exhibuerat. Veni meditatus ad Regem de hoc matrimonio acturus. Ille mihi dixit: Senescalle, ito prius concordiam ac pacem initurus cum comite Britannie; deinde, hoc facto, matrimonium complebitur. Ego ipsi dixi: Domine Rex, non opus est id omittas pro re quacumque. Respondit mihi, se pro re nulla filiam nuptui daturum contra voluntatem procerum suorum, ac priusquam pax fuisset inita cum comite Britannie. Continuo reversus sum ad Margaritam p Navarra reginam, ad regem ejus filium, atque ad eorum consiliarios; iisque narraui responsum Regis. Quo audito, confestim cum diligentia ierunt ad pacem sancendam cum comite Britannie: et, pace stabilita, Rex dedit Elisabetham filiam suam regi Navarra Theobaldo q conjugem: nuptiæque celebratæ sunt Meloduni magnificæ et completæ. Et hinc Theobaldus rex abduxit uxorem suam Provinum, ubi magno honore, ac sumptibus ingentibus a magnatibus fuerat excepti.

243 De statu Regis, et quo pacto se gesserit imposterum, ubi fuit ex partibus transmarinis reversus, vobis edisseram. Videlicet, quod numquam postea in vestibus r suis voluerit aut vellera varia aut alia silvestrium animalium, quæ griseum vulgo dicebantur, aut colorem coccineum, aut stapedas, ocreasve inauratas. Tunicae ejus erant ex panno coloris camelini, aut caerulei; pullia autem ipsius tunicaeque pellitæ erant telleribus agnitis s, crurumque leporinorum t. Sobrio admodum erat ore, nec umquam loquebatur, ut varii sibi pararentur cibi, aut delicatissimi: at patienter sumebat, quod sibi apponebatur. Vinum suum temperabat pro vini virtute, C atque ex scypho vitreo bibebat. Passim cum manducabat, post se habebat pauperes, quos pasci jubebat; deindeque ex pecunia sua iis dari volebat. Post prandium coram se habebat sacerdotes sidos, qui pro eo gratiarum actionem persolvebant. Quando illustres quædam persona peregrina cum eo manducabat, societatem eis suam exhibebat admodum bonam atque amicam. De ejus sapientia dicam: nam vir sapientissimus existimabatur eorum omnium, quos a consiliis habuit: et dum quidpiam ei eveniret, ad quod respondere necesse erat, numquam consiliarios suos expectabat, dum cerneret rem exigere celeritatem atque aequitatem.

244 Postmodum Rex bonus, sanctus Ludovicus tantum adhibuit conatum, ut efficeret, ut Rex Angliæ cum uxore sua, liberisque ad ipsum in Franciam venerit, ad pacem concordiamque mutuam sancendam u. Cui paci ineundæ vehementer adversabantur ejus consiliarii, eique dicebant: Domine Rex, magnopere miramur, quomodo consentire velis ad dandam, regique Angliæ relinquendam tantam terrarum tuarum partem, quam tu, ac antecessores ab eo obtinistis, idque delictis ipsius x. Nobis igitur vi-

detur, te rem non satis novisse, neque id acceptum fore, aut gratum. Ad hoc Rex illis respondit, satis se scire regem Angliæ, ejusque antecessorem juste, ac jure legitimo perdidisse terras, quas possidebat: neque se intendere quidquam iis reddere, quod id facere obligaretur. Verum id solum faciebat ad amorem, pacem, ac concordiam consequendam, alendam, ac conservandam inter ipsos, ipsorumque liberos, qui sunt consobrini y. Addebat Rex: Existimo, inquiebat, hoc faciendo rem optimam me facturum: nam primum inito, ac consequar pacem; ac deinde efficiam, ut ipse mihi sit cliens fide jurata obstrictus, qualis nondum est: neque enim etiamnum clientelam mihi juravit.

245 Rex sanctus Ludovicus, vir fuit in mundo unus, qui maxime allaboravit ad pacem, concordiamque inter subditos suos sancendam ac stabiliendam; et præsertim inter principes dominosque regni sui, ac vicinorum, etiam inter comites Cabillonensem avunculum meum, et comitem Burgundiæ ipsius filium z, qui magno inter se bello erant impliciti, quando ex partibus transmarinis sumus reversi. Et ut pacem constitueret inter patrem ac filium, multos ex consiliariis suis in Burgundiam usque misit propriis sumptibus et expensis; tandemque eo rem perduxit, ut ipsius ope pax duarum personarum fuerit constituta. Ipsius item sollicitatione pax inita fuit inter Theobaldum II Navarra regem, comitesque Cabillonensem ac Burgundiæ aa, qui difficili invicem dissidebant bello; ad eosque pari modo quosdam e suis consiliariis misit, qui concordiam constituerunt, eosque pacarunt.

246 Post hanc pacem magnum aliud inchoatum est bellum inter comitem Barrensem Theobaldum, et comitem Luxemburgensem, qui ejus sororem habebat uxorem: quique infra Pigny bb manus invicem conservare: cepitque comes Barrensis comitem Luxemburgensem, ac subegit deinde Ligniacum cc castrum, quod erat comitis Luxemburgensis uxoris suæ causa. Ad hoc bellum sedandum Rex eo misit, et sumptibus quidem regiis, dominum Petrum dd cubiculariorum principem, virum, cui omnium maxime Rex confidebat: tantumque ad illud allaboravit Rex, ut pax eorum fuerit facta. Arguebant enim aliquando supremae curiæ senatores, quod F tantum sumeret laboris in pacandis peregrinis; et quod perperam ageret, quando eos bellum gerere non sinebat, quodque pacta conventa melius postea concluderentur. Ad hoc iis respondit Rex, illisque dixit, non recte eos dicere: Nam, inquiebat, si principes, ac domini illustres, qui vicini sunt regno meo, adverterent quod ipsos sinerem inter se bella gerere, inter se dicere possent, Regem Franciæ maligno atque ingrato animo sinere bellum ab ipsis geri: eaque de causa odium adversus me colligere possent, ac me possent invadere. Unde detrimentum pati possem, damnumque regno meo; prætereaque incurrere Dei indignationem, qui dicit eum esse beatum, qui conatur pacem et concordiam inter dissidentes conciliare. Et scito, Burgundiones ac Lotharingos, propter bona, quæ in Regis persona cernebant, ac propter laborem, quem subierat ad eos invicem conciliandos, tantopere eum amasse, eique obtemperasse, ut omnes contenti fuerint venire ad litigandum coram eo de discordiis, quæ aliis cum aliis intercedebant: sæpe ad hoc venientes vidi Parisios, Remos, Melodunum, atque alio, ubi erat Rex.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

pacem inter
varios principes
clientes
suos non sine
sumptibus

aa

Rex conciliat: quam
agendi rationem
contra
obrectatores
quosdam recte
tuetur.

bb

cc

dd

ANNO-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ANNOTATA.

a Guilielmus de Pontoise erat hoc tempore abbas Cluniacensis, de quo agunt novissimi editores Galliae Christianae tom. 4, col. 1147 : ubi electus dicitur anno 1245, factusque episcopus Olivensis in Achaia anno 1258 : Idem, inquit, anno MCCLIII apud Regem conqueritur de injuriis suo monasterio illatis a duce Burgundiae. Quod videtur de hoc congressu intelligendum, sed contigisse hunc congressum anno 1254 certum est.

b In Bibliotheca Cluniacensi col. 1513 in litteris Alexandri IV vocatur episcopus Olenensis : at Cangius pag. 102 contendit legendum Olivensis, quia Albericus ad annum 1236 archiepiscopo Patrensi in Morea subesse dicit episcopum de Oliva, id est de Andrevilla. Verum cum Olenus urbs Peloponesi seu Moreae non multum Patris dissita occurrat apud geographos, non item Oliva; non video, cur potius Olivensis legi debeat quam Olenensis, sed existimare malim Olenum eo tempore a quibusdam Olivam fuisse nominatam.

c Hugo de Dina vocatur in Annalibus Minorum a Waddingo, qui ad annum 1274 num. 16 varias ejus praedictiones refert. Latius de eo agit Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano ad 24 Februarii, ubi Hugo a Digna nuncupatur. Beatum quoque nominat more suo, licet de cultu sileat : Obiit, inquit, Marsiliae in conventu fratrum Minorum anno MCCLXXXV, dono prophetiae illustris, cujus sanctitatem Deus signis clarificavit.

d Dubium videtur an verba parenthesi inclusa sint Hugonis an Joinvillii. Verti ea, ut verba Joinvillii cam sententiam improbantis, quod et mihi est probabilius. Sumi tamen possunt, ut verba Hugonis negantis mentiri sacram Scripturam. At quidquid sit de sensu verborum, nunquam ex sacra Scriptura probari poterit. Religiosum salutem consequi non posse, si justa de causa aulam sequitur, ut omnibus omnia factus omnes faciat salvos; quamvis alioqui non negaverim aulam omnium Religiosorum instituto congruam non esse : ac ne illos quidem, quorum instituto convenit, recte facere diserim, si sine necessitate justaeque causa in principum aulas se insinuent. Nec plura forte voluit Hugo, licet verba ejus, prout relata sunt, duriora appareant. Ceterum Guilielmus du Peyrat in Antiquitatibus sacelli regis Franciae lib. 1, cap. 48 amplam scripsit apologiam pro ecclesiasticis monachisve aulam frequentantibus, quae consuli ulterius potest.

e Fuitiles sunt haec rationes, ut facile lector perspiciet.

f Aquae sextiae, vulgo Aix, metropolis est Provinciae, leucis quinque distans Massilia, ait Baudrandus.

g Videlicet apud Fanum S. Maximini, quod oppidum 6 circiter leucis distat Aquis-sextiis. Porro de controversiis, quae vixerunt inter Gallos, utrum sacrum S. Magdalene corpus servaretur in Provincia, an apud monachos Vizeliacenses in Burgundia, videri possunt Acta ejusdem Sanctae tom. 5 Julii pag. 205 et seqq., ubi aliorum quoque opiniones referuntur.

h Gallice, au lieu de la Basme. Specus est, in quo Magdalena penitens vixisse creditur : hic

vulgo la sainte Baume vocatur : Baume enim, ut aiunt Trivoltiani in Dictionario ad hanc vocem, Provincialibus specum significat. Ceterum non dicit auctor, corpus Sanctae Regi ostensum, nam illud eo tempore latebat, inventumque refertur in Officio Massiliensi anno 1281, vel secundum aliam lectionem 1280, ut in Actis Sanctae memoratis invenies pag. 216.

i Belloquadra, vulgo Beaucaire, oppidum est in Occitania inferiori ad Rhodanum; ubi Rex Provincia egressus ditionem suam ingressus est. Reliquum iter Parisios usque dedimus in Commentario num. 736.

k Beatrix filia Petri Sabaudiae comitis et Agnetis de Foucigny uxor erat delphini Viennensis, inquit Cangius pag. 102. Cognationem ejus cum Joinvillio in gradu remoto agnoscit, quia affinitas contracta fuit inter familiam de Foucigny et Joinvillicam.

l Joannes comes Cabillonensis frater erat Beatrix matris Joinvillii nostri. Plura vide apud Cangium in notis pag. 103, et in Genealogia stirpis Joinvillicae pag. 12.

m Hugo, filius Joannis comitis Cabillonensis, Burgundiae comes erat per uxorem Aleidem de Merania, quae heres erat Ottonis III comitis Burgundiae palatini, de quibus ulterius consule Andream du Chesne in Historia Burgundiae lib. 4, cap. 28.

n Erat hic Joannes I cognomento rufus, de cujus nuptiis cum filia Theobaldi I Navarrae regis actum in Commentario num. 324.

o Rex Navarrae et comes Campaniae erat eo tempore Theobaldus II praecedentis filius, cujus litem cum sorore ac sororio Britanniae comite Regis arbitrio compositam narravimus in Commentario num. 745; ubi quoque patebit, majoris momenti litem fuisse, quam hic videatur insinuari.

p Vidua haec erat Theobaldi I Navarrae regis et Campaniae comitis, de cujus cum eo nuptiis egimus in Commentario num. 238.

q Nuptias hasce Theobaldi II Navarrae regis et comitis Campaniae, cujus vassallus erat Joinvillius, anno 1255 factas, diximus in Commentario num. 804.

r De vestibus sancti Regis, quas gestare cepit ante expeditionem transmarinam, disputavimus in Commentario num. 572.

s In editione Menardi et Cangii, de Garnutes; in Pictaviensi, de Garintles. Neutrum ullus explicat, quod sciam : nec voces illas ullibi invenire potui, ita ut suspicer, corruptam esse vocem. Substitui itaque vellera agnina, quia Vita secunda num. 121 testatur, his usum fuisse Regem, abdicatis velleribus animalculorum peregrinorum.

t Gallice, de jambes de lievres.

u Jam ante ad Ludovicum venerat Henricus Angliae rex anno 1254, ut retulimus in Commentario § 60. Verum rursus cum uxore venit anno 1259, dum pax jam erat conclusa, ut clientelam juraret Ludovico, aliquasque controversias, quae componendae supererant, cum eo amice componeret. De pace egimus § 66, de adventu vero Henrici regis in Galliam § 68, ubi quoque probavimus pacem ante adventum Henrici confirmatam fuisse.

x Id est, patris ejus Joannis, in cujus locum Henricus successerat. Vide § 66.

y Nam reginae utriusque regni sorores erant, ut alibi dictum.

A z Hos se invisisse, dixit num. 241. Vide notata lit. l, et m.

aa Hanc pacem circa annum 1256 factam, observavimus in Commentario num. 818, ubi etiam de pace cum rege Navarrae.

bb Dubito, an non legeretur rectius Ligny, quia Ligniacum post victoriam comitis Barrensis fuit captum.

cc Ligniacum, vel Ligneium, vulgo Ligny, oppidum est in ducatu Barrensi ad Orneam fluvium parvum, ait Baudrandus. Reliqua vide in Commentario num. 962, ubi de his egimus.

dd In editis Perron; sed constat Petrum legendum esse.

CAPUT XXVIII.

Variae sancti Regis virtutes : leges praeclarae conditae : beneficia in pauperes, ac Re-

B ligiosos.

Rex bonus tantopere amabat Deum, beatamque ejus Matrem, ut omnes, quos deprehendere poterat jurasse jusjurandum quoddam inhonestum, aut dixisse quidpiam aliud turpe, ac inhonestum, graviter puniri juberet. Vidi quadam vice Caesaream a ultra mare quod jussit aurificem in scalis exponi in femoralibus et indusio magna cum turpitudine ad insignem illius ignominiam. Et audiavi etiam, quod postquam reversus fuit ex partibus transmarinis, tempore, quo Jovisvillam petieram, jussisset uri, signa-rique ferro candente nasum ac labia civis cujusdam Parisiensis, propter blasphemiam, quam protulerat. Et audiavi bonum Regem proprio ore dicentem, voluisse se signari ferro prorsus candente, si tantum efficere valuisset, ut omnes blasphemias ac juramenta e regno suo eliminasset.

248 In ejus societate versatus sum spatio viginti facile duorum annorum : at numquam in vita mea, quantacumque commotus essem indignatione, jurantem audiavi, nec blasphemantem in Deum, dignamve ejus Matrem, aut Sanctum quemcumque, aut Sanctam. Et cum quidpiam vellet affirmare, dicebat : Profecto ita est : vel, Profecto non ita se res habet. Et satis apparuit, eum re nulla inducendum fuisse, ut Deum negaret aut juraret; quando soldanus ac emiri Egyptii eum inducere voluerunt, ad fidem suam obligandam negando Deum, si non staret conditione pacis, quam sancire volebant. Sanctus enim Rex, ubi nuntiatum fuit Turcas velle, ut tale juraret jusjurandum, numquam id praestare voluit, sed mori maluisset, ut ante dictum est. Numquam dicentem audiavi aut nominantem demonem, praeterquam ex libro quodam, ubi eum exempli causa nominare oportebat. Et vero insignis admodum hinc est turpitudine Franciae regno, principibusque, qui id patiuntur vel audiunt : videas enim alterum alteri ne tria quidem verba ex iracundia dicere, quin dicat : Abisis ad diabolum, aut idem alio sermone. Sanctus Rex aliquando ex me quaesivit, utrum pedes lavarem pauperibus die Jovis sancto in Quadragesima. Et ego ipsi respondi, id me non facere, neque mihi videri rem honestam. Tunc Rex bonus mihi dixit : Heus ! domine Joinvilli,

dedignari non debes, neque odio habere, quod ad exemplum nostrum fecit Deus, qui eos Apostolis suis lavit, eorum ipse Magister et Dominus. Et opinor, te sero omnino facturum, quod facit rex Angliae c, hodieum regnans : illo enim die Jovis sancto lavat pedes lepra infectis, ac deinde exosculatur.

249 Priusquam bonus dominus Rex cubitum se reciperet, frequenter solebat accersere ad se liberos suos, atque eis commemorare praeclara facta dictaque regum, ac aliorum principum antiquorum; iisque dicebat, oportere ut illa probe callerent memoriaque retinerent, ut ex iis utile sibi caperent exemplum. Pari modo eis facta memorabat hominum improborum, qui luxuria, rapina, avaritia, et superbia terris dominisque suis exciderant, atque hinc aiebat eis mala accidisse. Et cavete, aiebat Rex, ne haec faciatis, prout illi fecerunt, ut ne hisce Dei adversum vos iracundiam provocetis. Simili modo eos discere jubebat preces horarias de Domina nostra, jubebatque quotidie audire, ac coram ipsis recitari Horas de die, quales tempus exigebat; ut consuescerent id ita facere, quando ditiones suas possiderent. In pauperes erat valde beneficus : etenim quocumque se conferret, invisebat ecclesias inopes, valetudinaria, et domus hospitales : investigabatque viros nobiles egenos, mulieres viduas pauperes, filias inopes nuptui collocandas; atque undique ubi inopiam esse noverat ac egestatem, de pecunia sua large distribui curabat. Pauperibus mendicis potum ac cibum jubebat subministrari : atque eum ipsum saepe vidi panem eis scindentem, potumque subministrantem.

250 Multas suo tempore erigi atque aedificari jussit ecclesias, monasteria, et abbatias : videlicet Regalis montis, abbatiam sancti Antonii d prope Parisios, abbatiam Lillii e, abbatiam Mali-duni, multaque alia cenobia Praedicatorum, ac Franciscanorum. Curavit similiter extrui valetudinarium publicum Pontisarense, Vernoniense, domum trecentorum Parisiensem, atque abbatiam mulierum e sanctae Clarae familia ad fanum sancti Clodoaldi f, quam domina Elisabetha ejus soror ad ipsius postulationem fundavit. Antequam beneficia ecclesiastica, quae in ejus donationem incidebant, alicui conferre vellet, apud viros prudentes inquirebat in statum et conditionem eorum, qui ea postulabant, nimirum an clerici essent ac litterati. Numquam volebat ut illi, quibus beneficia conferebat, possiderent alia plura, quam eorum conditioni congruebat; atque ea semper conferebat prudenti consilio proborum virorum.

251 Deinde videbis quomodo correxerit praetores suos peregrinos, judices, aliosque administratos; praeclaraque statuta nova, quae condidit, ac per totum suum Franciae regnum servari jussit. Haec sunt hujusmodi : Nos, Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, statuimus ut omnes praetores peregrini, capitales tribuni, praefecti politici, judices, quæstores g, alique in quocumque fuerint officio, singuli imposterum juramento se adstringant, se, quamdiu in dictis fuerint officiis, judicia unicuique integra fide exercituros, sine ullo personarum discrimine, neque pauperibus ac divitibus, peregrino ac familiari; servaturosque usus et consuetudines bonas atque approbatas. Si ab aliquo eorum factum fuerit contra ipsorum jusjurandum, volumus atque expressis verbis praecipimus, ut ob id pu-

A. JOANNES JOINVILLIO.

Regis institutio liberorum ad pietatem : munificentia in pauperes :

fundationes prae : prudentia in conferendis beneficiis ecclesiasticis :

d e

f

F

Statuta sancti Ludovici ad ministros

g

A. JOANNES
JOINVILLIO.

niantur in bonis et in corpore, secundum exigentiam delictorum. Horum prætorum peregrinorum, capitalium tribunorum, judicum, atque aliorum administrorum punitionem nobis, nostræque inquisitioni reservamus; ipsis vero poenam suorum inferiorum ac subsectorum. Tribuni nostri æarii, quæstores, præpositi, rationum auditores, atque alii administri, æariiique nostri curatores jurabunt, se bene fideliterque servaturos census nostros, dominiaque cum omnibus ac singulis juribus nostris, libertatibus et prærogativis, non permittendo, aut patiendo, ut quid eorum subtrahatur, tollatur, aut minuatur: præterea se non accepturos, aut passuros, ut ministri procuratoresque sui accipiant dona quælibet vel munera, quæ offeruntur eis, eorumve uxoribus ac liberis, vel aliis pro illis aut eorum favore: et, si quod donum fuerit ab illis acceptum; curatores se, ut id statim et sine mora reddatur ac restituatur: similiter, se non curaturos ulla dona aut munera danda ullis personis, quarum sunt subditi, favoris cujusdam, aut gratiæ causa. Ad hæc jurabunt, se, ubi scient et cognoscent quosdam administris, satellites, aliosve, qui raptores sunt, aut abutentes officiis suis, quapropter munere suo, nostroque servitio excidere eos oporteat, illos non tuturos aut celaturos dono, favore, promisso, aliove modo, verum punituros illos, et correcturos pro rei exigentia, bona fide æquoque jure, et absque ullo odio vel similitate. Et volumus, licet dicta juramenta sint coram nobis excepta, ut nihilominus promulgentur coram clericis, equitibus, dominis, omnibusque aliis de plebe; ut melius ac firmiter serventur ac impleantur; et ut timeant perjurii peccatum incurere, non solum ob timorem ac punitionem manuum nostrarum, pudoremque coram mundo; verum etiam propter metum, poenamque a Deo intelligendam.

in officio continendos, et regnum pec-
catis variis

252 Deinde vetamus ac prohibemus dictis omnibus nostris prætoribus peregrinis, tribunis capitalibus, præfectis politicis, judicibus, aliisque administris nostris, ne jurent aut blasphemant in nomen Dei, dignæque ejus Matris, venerandorumque cæli Sanctorum, ac Sanctarum: similiter ne ludum taxillorum, ne tabernas, et lupanaria frequentent, sub poena officii amittendi, ac hujusmodi punitionis, quæ delicto erit congrua. Volumus pariter, ut feminae corpore suo lascivæ atque expositæ, privatis ædibus expellantur, ab aliisque personis separentur; neque ulla iis ad habitandum domus pretio concedatur aut elocetur, ad vitium peccatumque luxuriæ committendum ac fovendum. Post hæc vetamus et prohibemus; ne quis nostrorum prætorum peregrinorum, capitalium tribunorum, judicum, aliorumque administrorum ac justitiæ curatorum acquirere audeant, vel emere per se aliosve terras quascumque aut possessiones in locis, in quibus jurisdictio eis est commissa, sine potestate, licentia, ac permissione nostra, et priusquam de re facti fuerimus certiores. Et, si faciant contrarium, volumus et jubemus dictas terras et possessiones nobis esse confiscatas. Similiter volumus, ut supradicti nostri administri superiores, quamdiu erunt in servitio nostro, matrimonio jungant ullos ex filiis, filiabus, aliisve, quos habent, cognatis suis, ulli alteri personæ, præterquam *h* in ditione sua prætoria, et jurisditione, sine speciali licentia nostra. Omnia autem hæc de dictis acquisitionibus, matrimoniisque

prohibitis nolumus locum habere pro aliis judicibus atque administris inferioribus, neque pro aliis, qui officiis sunt minores.

253 Prohibemus item, ne prætor peregrinus, capitalis tribunus, aut alius numerosam nimis servorum aut satellitum habeat familiam, ita ut plebs inde gravetur. Prohibemus pariter, ne quis subditorum nostrorum capiatur corpore, aut carceri mancipetur propter debita sua propria, præterquam propter nostra; nec a quocumque subditorum nostrorum multa exigatur propter debitum suum. Ad hæc statuimus, ut illi, qui habebunt a nobis capitalis tribuni munus, vicecomitatum, aliave nostra munia, non possint illa vendere, aut in alium transferre sine potestate iis a nobis facta. Quando plures in uno officio erunt socii, volumus ut unus illud obeat pro omnibus. Prohibemus item, ne privent quemquam rei, quam apprehensam tenet, occupatione, sine causæ cognitione, nostrave speciali mandato. Nolumus, ut introducantur exactiones quædam, rapinæ, vectigalia, aut consuetudines novæ. Item volumus, ut nostri prætores peregrini, capitales tribuni, præfecti politici, vicecomites, aliique administri nostri, qui quocumque casu officiis suis servitioque nostro privabuntur, postquam ita officiis erunt privati, per dies quadraginta subsistant in loco dictorum officiorum, per se, vel per procuratorem specialem, ut respondeant recenter in dicta officia substitutis, ad omnia, quæ eos interrogare voluerint de eorum delictis, querelisque contra eos factis.

254 Quibus statutis supradictis Rex magnopere emendavit regnum suum, atque adeo ut quilibet in pace viveret ac tranquillitate. Et scito, præfecturam urbis Parisiensis preterito tempore vendi consuevisse plura offerenti. Unde accidebat, ut multæ rapinæ delictaque committerentur; judiciaque prorsus corrupta essent favore amicorum, donisque et promissis. Minc plebs habitare non audebat in regno Franciæ, et vagare tunc erat. Et sæpe in judiciis præfecturæ Parisiensis, quando præfectus ad jus dicendum consederat, non erant nisi decem ad summum homines, propter injusta judicia et abusus, qui illic committebantur. Propterea deinceps noluit, ut præfectura urbis venderetur, at munus illud conferebat viro cuidam magnæ sapientiæ cum mercede idonea et ampla. Aboleri curavit omnes consuetudines pravas, quibus plebs egena ante gravabatur: et inquiri jussit per totam regionem, ubi inveniret virum quemdam magna sapientia præditum, qui æqui esset servantissimus, qui que severe puniret facinorosos, nullo divitis vel pauperis discrimine. Perductus autem ad eum fuit quidam, cui nomen Stephanus Boyleanè *i*, cui præfecturam urbis Parisiensis donavit. Hic in posterum mirifice se in dicto munere gessit; adeo ut deinde nec fur esset, nec sicarius, nec alius facinorosus, qui Parisiis manere auderet, quin continuo, ut eum cognoverat, suspensus fuerit, aut punitus secundum juris rigorem pro magnitudine delicti. Neque gratia fiebat propter consanguinitatem, vel amicos, vel aurum, vel argentum, quibus poenæ eripi quis potuisset: et fide maxime incorrupta judicia exercuit. Et tandem labente tempore regnum Franciæ adeo auctum est, propter laudandam justitiam atque æquitatem, quæ illic vigeat; ut patrimonium regium, census, redditus, et proventus regni, dimidia parte quotannis augerentur: atque ad sta-

urbis Parisiensis præfectura gratis data viro proba

tum

A tum multo meliorem hinc regnum Franciæ est perductum.

255 Ab ætate tenera benignus fuit in pauperes atque egenos, et tantopere illi benignitati assuevit, ut, quando regnum administrabat, semper haberet de more centum et viginti pauperes, qui quotidie in ejus domo alebantur, ubicunque degeret. Et numerus pauperum in Quadragesima augebatur. Frequenter eum ipsum iis ministrantem vidi; illisque de propriis suis cibis subministrari jubebat. Quando perveniebatur ad festa annua, in eorum pervigiis, priusquam biberet aut manducaret, illis serviebat. Et postquam cibo erant recreati, omnes quamdam pecuniæ summam secum ferebant. Et, ut paucis dicam, tot tantaque Rex, sanctus Ludovicus inopiæ erogabat subsidia, ut omnia vix memorari possent aut declarari. Unde quidam ex ejus necessariis conquerebantur, quod tanta largiretur dona, ac paupertatis adjumenta; dicebantque cum his multa impendere. Verum respondebat Rex bonus, malle se multum expendere inopiæ subsidia largiendo, quam rebus superfluis ac vanis. Neque propter subsidia pauperum, quantumcumque largiretur magna, sumptus amplos, ac largos, et quales tantum decebant Principem familiæ suæ domesticæ impendere prætermittebat; admodum enim erat liberalis. In supremæ curiæ suæ consensibus ac comitiis, quæ ad statuta sua nova condenda convocavit, palatio suo omnibus dominis, equitibus, aliisque ministrari curabat majori abundantia ac magnificentia, quam umquam ejus fecerant antecessores. Vehementer amabat cujuscunque conditionis homines, qui se Dei servitio addicebant, quibus deinde fundavit atque construxit multa præclara monasteria, domosque Religiosorum per totum regnum suum. Quin et urbem totam Parisiensem Religiosis circumdedit, quos ibidem sumptibus suis ordinavit, domiciliis instruxit, ac fundavit.

ANNOTATA.

a Anno 1251, vel initio 1252 : certe dudum ante leges contra blasphemos conditas.

b Ab anno 1248 usque ad 1270.

c Henricus III, cujus pietatem misericordiamque frequenter commendant Matthæus Parisius et Westmonasteriensis.

d Aberrat auctor : etenim abbatia S. Antonii, monialium Ordinis Cisterciensis jam fundata erat anno 1198, vel 1199. Audi Albericum in Chronico ad annum 1199 : Fundavit etiam magister Fulco de publicis mulieribus, quas a peccato retraxerat, domum monialium sancti Antonii Parisiis. Idem refert Bellovacensis in Speculo historiali lib. 29, cap. 59, sed annum videtur assignare 1198. Plura de Fulcone insigni concionatore apud auctores memoratos videri possunt. Porro crediderim Joinvillium existimasse hanc abbatiam a S. Ludovico fundatam propter donationes varias, quibus illius possessiones auzerunt cum Ludovicus VIII, tum Blancha, tum ipse sanctus Ludovicus. Illas vide in Gallia Christiana tom. 4, pag. 61 et seqq.

e Abbatie Lili et Mali-dumi fundatæ sunt per Blancham Sancti matrem, ad sumptus concurrente Ludovico. De Malo-dumo egimus in Commentario num. 372 et seqq. De Lilio autem pauca notavimus ad Vitam secundam cap. 1, lit. d.

f De hac Clarissarum abbatia egimus in Com-

mentario num. 863. Reliquas fundationes hic memoratas cum multis aliis recenset Gaufridus in Vita prima cap. 3. Adeat ergo lector dictum caput, ibidemque notata.

g Gallice, Baillifz, prevotz, maires, juges, receveurs. Porro hæc statuta multo correctiora ac pleniora dedimus in Commentario § 61. Verum et hic quædam occurrunt, quæ ibidem non invenias, spectantia ad ministros quosdam regios illic prætermittos. Unde suspicor sanctum Regem legibus anno 1254 compositis ibique descriptis alias quasdam addidisse, ex quibus ea descripserit Joinvillius, quæ longo usu notiora habebat, non consulto legum illarum autographo aut ecgrapho, ut fecerunt alii.

h Illud præterquam Gallice quidem habetur in utraque editione; sed certo addititium est et delendum : nam in Commentario num. 764 sola per hanc legem vetantur matrimonia in jurisdictione, non autem extra illam.

i Apud Cungium in notis pag. 107 Stephanus Boileve, et Boitleauë, Boileauë, quin etiam Stephanus bibens aquam vocatus reperitur : ubi et ab auctoribus variis exacta ejus justitia commendatur.

CAPUT XXIX.

Crux iterum a Rege sumpta : præclara monita

Philippo filio ante mortem data : pia mors : corpus in Galliam delatum : canonicizatio, et corporis elevatio; visio Joinvillio oblata, et altare ab eodem Regi structum.

P Post hæc supra dicta Rex præcepit omnibus regni sui magnatibus, ut ad se Parisios venirent quodam Quadragesimæ a tempore. Misit etiam Jovisvillam ut me accerseret. Ego quidem accessum deprecaturum me satis putabam febri quartana, qua laborabam : verum mihi significavit, sibi affatim esse hominum, qui scirent febrem pellere quartanam, atque adeo pro omni amoris indicio Parisios peterem : quod feci. Ubi fui ibidem, numquam intelligere potui, cur ita accersisset regni sui magnates. Et contigit, ut die festo Dominæ nostræ in mense Martio in somnum inciderem matutino tempore : et in somno meo Regem cernere videbar flexis genibus ante altare quoddam, multosque adesse antistites, qui eum induebant casula rubra, composita e panno levioris texturæ Remensi b. Simulac fui expergefactus narravi visionem meam cuidam meo sacellano, homini prudentissimo, qui mihi dixit, Regem se postridie cruce signaturum. Eum interrogavi, quo id pacto sciret? Et mihi dixit, se id scire somnio, ac admonitione mea, casulamque rubram, qua eum se videbam induentem, significare crucem Domini nostri Jesu Christi, quæ pretioso ejus sanguine, pro nobis effuso, fuit rubra : et quemadmodum casula erat ex panno levioris texturæ Remensi, ita crucis sumpsionem exigui fore momenti, uti me postridie dicebat conspecturum.

Rex, convocatis Parisios proceribus suis.

a

f

b

A. JOANNE
JOINVILLIO.
crucem rur-
sum sumit.
quod convi-
lium auctor
improbat :

257 Porro evenit, ut postridie Rex, et tres ipsius filii se cruce signarent, fuitque crucis assumptio exigui momenti, uti mihi die præcedenti meus prædixerat sacellanus : qua de causa vaticinium esse credidi. Hoc facto, Rex Franciæ, et rex Navarræ mirum in modum me urserunt, ut me cruce signarem, atque iter susceperem peregrinationis crucis. At eis respondi, eo tempore, quo fueram trans mare in Dei servitio, subditos meos nimium oneratos atque oppressos fuisse a præfectis atque administris Regis Franciæ c, adeo ut inde ad paupertatem essent redacti; ita ut numquam non, tam illi quam ego, essemus experturi damnum inde ortum. Et vero manifeste perspiciebam, si peregrinationem crucis susceperem, omnimodam inde orituram pauperum meorum subditorum ruinam. Postmodum plures audivi dicentes, eos graviter deliquisse, ac peccatum mortiferum commisisse d, qui ei susceptionem crucis persuaserunt. Etenim quamdiu fuit in regno Franciæ, totum ejus regnum pace fruebatur, et vigeat justitia. Et continuo, ut illo fuit egressus, omnia labare cœperunt, atque in deterius ruere. Aliunde ingens malum commiserunt : bonus enim Dominus adeo infirmus erat ac corpore suo debilitatus, ut arma pati non posset aut sustinere, nec diuturnam perferre posset equitationem. Illum aliquando inter brachia mea ferre debui ab adibus comitis Autisiodorensis usque ad Franciscanos, quando ad terram descenderamus in reditu transmarino e.

e
in morbum
supremum
lapsus.

258 De via, quam tenuit Tunetum profecturus, nihil scribam, quia illi non adfui : neque ponere volo aut scribere in hoc libro quidquam, de quo certus non sum. Verum dicemus de bono Rege sancto Ludovico, cum, dum fuit Tuneti / ante castrum Carthaginis, morbo alvi liquidæ fuisse correptum. Similiter dominum Philippum, filium ipsius natu maximum, dictus invasit morbus cum febris quartana. Sic Rex bonus lecto decubuit, satisque cognovit sibi discedendum ex hoc mundo ad alium. Tunc vocavit dominos liberos suos : atque, ubi ad eum pervenerant, allocutus est filium suum natu maximum, eique documenta dedit, quæ ei tamquam testamento servanda præscripsit, veluti hereditatem ipsius præcipuam. Quæ documenta a Rege bono propria etiam manu scripta fuisse intellexi g, ac sunt hujusmodi.

g
præclara filo
suo

259 Care fili, primum quod te doceo, tibi que servandum præscribo, est, ut Deum ames ex toto corde tuo, ac super omnia : nam absque hoc nullus potest salutem consequi : et diligenter caveto, ne quid facias, quod ei displiceat, puta peccatum : etenim deberes potius omnis generis cruciatus perferre velle, quam peccatum committere mortiferum. Si Deus adversa tibi immiserit, illa placide suscipito illique de iis gratias agito; et perpendito satis te ea esse meritum, omniaque ab eo tibi in bonum tuum convertenda. Si prospera tibi largiatur, ei gratias de iis humillimas persolvito, et caveto ne inde evadas deterior superbia, aliove modo : neque enim contra Deum donis ipsius, quæ nobis largitur, pugnandum. Confiteor crebro peccata tua, atque idoneum eligito conscientie tuæ arbitrum, qui sit vir probus, quique te tuto docere norit ea facere, quæ ad salutem animæ tuæ sunt necessaria, atque etiam illa vitare, a quibus tibi cavendum : talemque te præbeto, ut conscientie tuæ moderatores, consanguinei, ac necessarii tui libere te reprehendere possint de

culpīs, quas commiseris, teque etiam facta tua docere. Cultui Dei matrisque nostræ sanctæ Ecclesiæ pie assistito corde ac ore; præsertim sacrosancto Missæ sacrificio a consecratione Corporis Domini nostri, non jocando, aut nugando cum alio. Esto animo benigno ac misericordi erga pauperes, eosque solator, ac juvato quantum poteris.

260 Bonas regni tui consuetudines tuetur, pravasque attenuato ac corrigito. Caveto tibi a cupiditate nimia, et populo tuo nimia vectigalia, aut subsidia ne imponito, nisi ratione necessitatis nimis urgentis ad defendendum regnum tuum. Si quo animi dolore crucieris, delegito illum confestim conscientie tuæ arbitro, aut alteri cuiquam viro probo, qui inhonesta proferre non soleat : atque eo modo facile poteris ferre dolorem tuum, per solatium, quod tibi suggeret. Alaborato diligenter, ut in societate tua habeas viros probos ac fideles, qui cupiditate non agitentur nimia : sive viri sint ecclesiastici, Religiosi, sæculares, aut alii. Fugito societatem improborum, et conator audire verba Dei, eaque in corde tuo servato. Perpetuo tibi procurato preces, orationes ac indulgentias. Amato honorem tuum h. Caveto quemquam feras, qui coram te ausit verbum quodcumque proferre, quod natum sit quovis ad peccatum inducere, quive male de alio absente vel præsentem loquatur, famam violando. Neque patitor quidquam turpe dici de Deo, de veneranda ejus Matre, Sanctove, aut Sancta. Sæpenumero gratias Deo agito de bonis ac prosperis, quæ tibi largiatur. Jura quoque æque justeqque cuilibet attribuito; tam pauperi quam diviti. Ministris tuis esto fidelis, liberalis, verbisque severus, ut te timeant atque ament veluti dominum suum. Si qua controversia aut litigatio moveatur, in te ipse inquire usque ad veritatem detectam, sive sit pro te, sive contra te. Si doctus fueris quidpiam penes te esse alieni, quod certum sit, sive per te, sive per antecessores tuos; illud curato restitui e vestigio.

261 Omni diligentia considerato, quomodo populi ac subditi in pace justitiaque vivant sub administratione tua, præsertim in claris urbibus ac civitatibus, et alibi. Defendito immunitates et libertates, quas majores tui eis defenderunt et conservarunt, easque favore, atque amore prosecutor : divitiis enim ac potentia clararum urbium tuarum inimici adversarii tui te aggredi verebuntur, atque in te delinquere, præcipue Pares regni tui, magnates tui, alique similes. Amato ac honorato viros quoslibet ecclesiasticos et Religiosos, diligenterque advigilato, ne ipsis eripiantur eorum redditus, dona, et eleemosynæ, quæ majores antecessoresque tui illis reliquerunt ac donaverunt. Refertur de rege Philippo avo meo, illi aliquando dictum fuisse ab aliquo ex consiliariis ipsius, ecclesiasticos efficere, ut perderentur atque attenuarentur ejus jura libertatesque, quin et jurisdictiones ipsius; vehementerque esse mirandum, quo modo id ita toleraret. Et rex, avus meus, ei respondit, se id quidem credere; at Deum tanta sibi beneficia, gratiasque præstitisse, ut mallet opum suarum jacturam aliquam pati, quam cum ministris sanctæ Ecclesiæ controversiam habere aut contentionem. Patri tuo matrique honorem habeto, ac reverentiam; et caveto eos ad indignationem moveas, bonis eorum præceptis morem non gerendo. Beneficia, quæ ad te spectabunt, dato

viris

A viris probis, quin id facito consilio proborum virorum ac prudentium. Caveto bellum moveas contra hominem Christianum, nisi maturo consilio, cumque alio modo injuriæ occurrere non possis. Et si quod eruperit bellum, indemnes servato viros ecclesiasticos, eosque qui te nulla in re læserint. Si bellum et contentio vigeat inter subditos tuos, pacem, quam poteris citissime, inter eos conciliato.

262 In vigilato frequenter prætoribus tuis peregrinis, tribunis capitalibus, aliisque administris tuis, atque in eorum administrationem inquirito, ut, si quid in iis reprehendendum, id facias. Advigilato ne quod turpe peccatum dominetur in regno tuo, blasphemia præsertim et hæresis; et si quod vigeat, tolli illud curato et extirpari. Diligenter observato, ut in domo tua sumptus facias rationi congruos, et moderatos. Te quoque obsecro, fili mi, ut in morte mea memor sis mei, animæque meæ egenæ, mihi que opem feras Missæ sacrificiis, orationibus, precibus, elemosynis, et benefactis per totum regnum tuum: ac mihi partem tribuas et portionem in omnibus benefactis, quæ operaberis. Te omni fausta precatione prosequor, quam umquam pater filio impertiri potest: orans totam cæli Trinitatem Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, ut te custodiat, atque ab omnibus malis defendat, præsertim a morte in peccato mortifero: ut possimus aliquando post hanc vitam mortalem coram Deo esse conjuncti ad gratias ei laudesque persolvendas sine fine in ejus cælorum regno. Amen.

263 Quando Rex bonus sanctus Ludovicus hoc modo instruxerat atque docuerat dominum Philippum filium suum, morbus, quo laborabat, vehementer mox cœpit increescere. Tunc postulavit Sacramenta sanctæ Ecclesiæ, quæ ipsi administrata fuere, dum vitæ erat plenus, sensibus integris, memoriæque firma; et manifeste hoc apparuit. Quippe dum ei administrabatur extrema Unctio, dumque recitabantur septem Psalmi, ipsemet respondebat i versiculos dictorum septem Psalmorum cum aliis, qui sacerdoti sanctam ei Unctionem administranti respondebant. Intellexi deinde ex domino comite Alenconio k ejus filio, Regem, cum morti appropinquaret, conatum esse invocare Sanctos cælorum Sanctasque, ut sibi in suprema illa hora succurrerent, atque opem ferrent. Et nominatim invocabat dominum sanctum Jacobum, dicens orationem de eo, quæ inchoatur, ESTO DOMINE. Dominum sanctum Dionysium Franciæ invocabat, dicens orationem de eo, quæ hisce æquivalet: Tribue nobis, Domine Deus, prospera mundi despicendi ac obliviscendi gratiam, ut adversa nulla formidemus l. Dominam sanctam Genovevam item invocabat. Postea se imponi jussit lecto, cinere cooperto, manusque suas imposuit pectori suo; atque in cælum aspiciens, animam Creatori suo reddidit illa ipsa hora, qua Dominus noster Jesus Christus spiritum dedit in ligno crucis pro salute populi sui.

264 Miseranda res, et lacrymis digna, est obitus sancti hujus Principis, qui tam sanctæ vitam instituit, recteque regnum suum conservavit, et tot præclara erga Deum exercuit opera. Quemadmodum enim scriptor librum suum illustrat, ut pulchrior sit ac laudatior, pari modo Rex sanctus illuminaverat atque illustraverat regnum suum largis elemosynis, monasteriis, templisque, quæ struxit atque fundavit in vita

sua, ubi nunc Deus laudatur, honoraturque die noctuque. Postridie festum sancti Bartholomæi apostoli ab hoc mundo transiit ad alium, ejusque corpus delatum fuit in Franciam ad sanctum Dionysium; atque ibi sepultus fuit eo loco, ubi jam olim sepulcrum suum elegerat. Quo loco Deus ejus precibus multa deinde præclara patravit miracula.

265 Non longo post hæc tempore mandato Romani Pontificis antistes quidam venit Parisios, qui erat archiepiscopus Rotomagensis, aliusque cum eo episcopus: et se contulerunt ad Fanum sancti Dionysii in Francia m. Quo loco diu substituerunt ad inquirendum de vita, operibus, ac miraculis boni Regis, sancti Ludovici. Et significarunt mihi, ut ad se venire, ibidemque fui biduo, ut ex me intelligerent, quæ de eo scirem. Et postquam ubique accurate inquisiverant de bono Rege sancto Ludovico, ad aulam Romanam deportarunt quæditorum notitiam. Qua exacte, jureque legitimo visa, eum in numerum Confessorum retulerunt. Ex quo ingens lætitia fuit, atque esse debet in toto Galliæ regno, atque insignis gloria omnibus ejus genere oriundis, E illis certe, qui ejus sequi volent vestigia. Magno etiam dedecori erit illis ex genere suo, qui eum nolent imitari; digitoque monstrabuntur a dicentibus, quod numquam bonus Sanctus hujusmodi malitiæ, aut turpitudinis designasset opera.

266, Grato hoc nuntio Roma perlato, rex constituit ac designavit diem, qua sacrum corpus elevaretur n. Illud elevarunt: archiepiscopus Remensis o illius temporis, et dominus Henricus de Villiers eo tempore archiepiscopus Lugdunensis p illud portarunt a parte anteriori: multique alii archiepiscopi et episcopi, quorum nomina mihi ignota, a parte posteriori illud gestarunt. Postquam fuit elevatus, frater Joannes de Semours q de eo ad concionem dixit: atque inter alia ejus facta unum aliquod sæpe repetiit, quod ei de bono Rege dixeram: quodque erat de insigni ejus fidelitate. Etenim, ut antea dixi, ubi quidpiam Saracenis in itinere transmarino solo ac simplici verbo promiserat, nihil ob stare poterat, quominus promissa sua servaret: neque propter centum librarum millium jacturam, fidem eis datam fallere voluisset. Totam etiam ejus vitam, sicut superius conscripta est, dictus frater Joannes de Semours prædicavit. Finita prædicatione, rex ejusque fratres corpus Patris sui retulerunt in dietam sancti Dionysii ecclesiam, auxilio consanguineorum suorum; ut honorem haberent corpori, quod magno eis fuerat honori, modo ipsi non obstarent, quemadmodum ante dixi.

267 Etiamnum scribam aliquid ad gloriam boni Regis sancti Ludovici. Nimirum, quod, cum essem in sacello meo Jovisville die quadam coram me esse videbatur lætitia gestiens. Ego pariter lætabar, quod eum conspicerem in acstro meo: atque ei dicebam: Domine Rex, quando hinc discedes, te ducam hospitio excipiendum ad aliam quandam domum meam, quam habeo ad Chevillon r. Et visus mihi fuerat ridendo respondere: Domine Joinvilli, per fidem, quam tibi debeo, hinc non discedam tam cito, quandoquidem hic sum. Postquam fui ex-pergefactus, mecum cogitabam, Deo, illique placere, ut ipsum in sacello meo exciperem; quod deinde continuo feci. Nam altare in Dei ac ipsius honorem construi jussi, ibidemque stabili Missam perpetuam in dies singulos, ad gloriam

A. JOANNES
JOINVILLIO.

canonizatio.

m

E

corporis ele-
vatio

n

o

p

q

F

visio oblata
Joinvillio.
qui Sancto
altare struit:

r

A JOANNE
JOINVILLIO.

s

quanta nar-
ratis fides
habenda.

riam Dei, ac Domini sancti Ludovici, bene fundatam. Hæc autem commemoravi domino Ludovico s, ejus filio, ut exsequens voluntatem Dei, Dominique sancti Ludovici habere merear particulam quamdam reliquiarum veri corporis domini sancti Ludovici, in sacello meo Jovisvillæ servandam, ut, qui ejus altare conspicient, majori in hunc Sanctum ferantur pietate.

268 Et notum facio omnibus exigui hujus libelli lectoribus, ea, quæ dico me vidisse atque ex eo cognovisse, vera esse; eisque firmiter credenda. Alia, quæ non nisi ex auditu testor, bono ea sensu excipite, si placeat: orantes Deum, ut precibus domini sancti Ludovici donare nobis dignetur, quæ necessaria nobis esse noverit, tam quoad corpus, quam quoad animam. Amen.

ANNOTATA.

a Anno nimirum 1267. Adi Commentarium § 76, ubi hæc comitia sunt exposita.

B b Gallice, de sarge de Reims. Pannus est contextus rectis et transversis cancellatim filis, aiunt Trivoltiani in Dictionario ad vocem serge. Ubi addunt ex panni illius specie, quæ Remis textitur, ac vulgo vocatur serge de seigneur, vestes componi æstivas oblongas. Plura ibi de leviori illo communique panno lector inveniet.

c Chaizius tom. 2, pag. 532 suspicatur, damnum illud potius illatum fuisse a ministris regis Navarræ, qui tunc erat Theobaldus I, princeps sane minus religiosus: quod mihi quoque verisimilius apparet, tum quia Theobaldi vassallus erat Joinvillius, cujus ditio erat in Campania; tum etiam quia Theobaldus non fuerat comitatus in illa expeditione Ludovicum.

d Hæc videlicet vox erat dolentium ob mortem Regis inde consecutam.

e Id quidem jam anno 1254 fuerat factum, adeoque parum probat: sed non videtur Sanctus pristinas vires umquam recuperasse.

f Id est, in ditione Tunetana.

g Hinc patet, Joinvillium non habuisse hæc documenta manu Regis scripta, sicut habuit Gaudfridus, qui ea dedit in Vita prima cap. 2. Adi Commentarium num. 1115 et seqq.

h Hoc monitum apud alios auctores non invenio.

i At voce valde tenui, ut habet Vita secunda num. 163.

k Petrus comes Alenconius inter testes quoque pro canonizatione interrogatos recitatur in Vita secunda num. 7. De ipso facta est hinc inde mentio in Commentario.

l Ipsa Oratio habetur in Vita prima num. 64, ubi hæc confirmata lector inveniet, aliaque non pauca. De his quoque agit Commentarius a num. 1118, Vita secunda a num. 162, et Carnotensis cap. 5.

m Loquitur de inquisitione publica, quam anno 1282 captam, probavimus in Commentario § 91, ubi et reliqua ad canonizationem spectantia pertractavimus.

n De corporis elevatione consule Commentarium § 94.

o In Gallia Christiana Sammarthanorum tom. 1, pag. 529 et 530 archiepiscopus eo tempore Remensis occurrit Petrus Barbet, cujus mors illicatur anno 1300.

p Apud novissimos Gallie Christianæ editores tom. 4, col. 158 vocatur Henricus de Villars, ejusque gesta ibi memorantur: et col. 159 obiisse probatur anno 1304.

q Plerique recentiores putant legendum de Samois, quod verum existimo. Fuit autem Samesius eodem anno creatus episcopus Rhedonensis, sequenti Lexoviensis, ut notavimus ad præfationem Vitæ secundæ lit. c.

r Locus hic mihi ignotus, nisi sit vicus Chevillæ, quem duabus fere tribusve leucis Jovisvilla distantem exhibent tabulæ geographicæ Campaniæ.

s Significat verosimiliter Ludovicum X, cui Vitam dedicavit: ac filium vocat eodem sensu, quo in epistola dedicatoria, licet abnepos esset S. Ludovici.

C

F

DIES VIGESIMA SEXTA AUGUSTI

SANCTI, QUI VII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR

S	sanctus Justus	} MM., Lycii in provincia Hydruntina Italiae.	S. Theodorus I, ep. Octodurensis vel Sedunensis conf. in Vallesia apud Helvetos.
	S. Orontius		S. Tithoes monachus in Thebaide.
	S. Fortunatus		S. Gelasius ep. Pictaviensis.
	S. Alexander M., Brixiae	in Italia.	S. Rufinus ep. conf. Capuae in regno Neapolitano Italiae.
	S. Simplicius	} MM. apud Marsos in Aprutio Italiae.	S. Euladius seu Eulalius ep. Nivernensis in Gallia.
	S. Constantius		B. Pelagia vidua apud Lemovices in Gallia.
B	S. Victorianus		S. Elias ep. conf. Syracusis in Sicilia.
	S. Zephyrinus Papa Romae.		S. Bregwinus ep. et conf. Cantuariæ in Anglia.
	S. Abundius	} MM. Romani.	S. Victor martyr, Ceresi in Castella veteri Hispaniæ.
	S. Irenæus		S. Felix presbyter conf. Pistorii in Italia.
	S. Secundus martyr, ac dux, ex legione Thebæorum, apud Albintimelium in Liguria Italiae.		B. Liberatus de Lauro } conf. ex Ordine
	S. Alexander martyr, Bergomi in Italia.		B. Humilis } FF. Minorum, in
	S. Adrianus martyr, Nicomediæ, ut volunt.		B. Pacificus } Marchia Anconitana Italiae.
	S. Atticus M.	} apud Græcos.	B. Margarita Faventina, virgo et abbatissa, Ordinis Vallumbrosani, Florentiæ.
	S. Sisinnius M.		B. Joannes a Caramola conf., Ordinis Cisterciensis conversus.
	S. Ibsition conf.		B. Villana Bottia Florentiæ in Etruria.
	S. Poeclanus vel Heclanus		B. Joannes Bassandus conf., ex Ordine PP. Cælestinorum, in monasterio Collismadiensi prope Aquilam in Vestinis.
	S. Mercurius. Item		S. Rosa virgo, ex tertio Ordine S. Dominici, Limæ in Peruvia, Americæ provincia.
	S. Basilla		
	S. Maximilianus		
C	S. Quintus vel Quintinus. Item	} Martyres.	
	S. Sevus		
	S. Victor		
	S. Primus		
	S. Victor		
	SS. Milites forte xxv.		
	S. Jannarius episcopus, ac fortasse	} Martyres, Marsici in Lucania.	
	S. Felix		
	S. Honoratus diaconi		

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI

Nivernis, sancti Æoladii episcopi, qui concilio Lugdunensi secundo interfuit, commemoratio inscribitur novo Martyrologio Parisiensi; sed die, ut videtur, non suo. Saussayus eum ponit in Supplemento ad diem xxvi Februarii, quo etiam apud nos habetur. Hoc vero die xxvi Augusti in variis Fastis signatur S. Eulalius, non vero Æoladius, a priore omnino diversus, uti hac die xxvi apud nos licet videre. Hunc itaque consulat lector, vel adeat diem

xxvi Februarii.

Commemoratio S. Guthlaor anachoretæ notatur inter auctaria ad nostrum Usuardum e codice Altempsiano. Quærimus iterum, an non Guthlaci anachoretæ. Si hic sit, egimus de illo ad diem

xi Aprilis.

Bregonis confessoris patroni contra calculum mentio fit in Additionibus Mss. Cartusie Brurellensis ad Grevenum: de eo etiam alibi. Lege quæ jam pridem dedimus

xvi Aprilis.

Ab Incarnatione Domini mcccci anno combusta est ecclesia sancti Richarii cum tota villa et fere cum trecentis promiscui sexus viris et mulieribus, feria iv, vii Kal. Septembris. Hæc e codice Centulensi notantur inter Auctaria Usuardi a nobis editi. S. Richarius, fundator et abbas Centulensis in Gallia, habetur apud nos die

xxvi Aprilis.

Apud Ravennam sancti Marciani episcopi, discipuli sancti Apollinaris, primi illius urbis episcopi, ex Florario nostro Ms. Adeat lector apud nos

xxii Maii.

CApud Parisios sanctorum martyrum Georgii, Aurelii, Felicis, Natalis, et Lilioli annuntiatio signatur a Ferrario in Novo catalogo Sanctorum, ex Renato Bened. in Vit. SS. Gallie, uti addit in notis; ac, Mihi, inquit, videntur iidem cum iis, qui Cordubæ sub Sarraenis in Martyrol. Rom. die xxvii Julii passi referuntur: licet ibi Natalia et Liliosa, non Natalis (Natalis) et Liliolus, ut apud Renatum (qui passos esse refert apud Parisios) legatur. Ita Ferrarius, et recte; qui error topographicus palæstræ inde exortus sit, quod duo primi e dictis Martyribus (adde caput sanctæ Sabigothonis seu Nataliæ, sicut apud nos vocatur die mox designando) Corduba Parisios delati fuerint. Historiam hujus translationis, ac singulorum Pugilum Vitam ac passionem exhibuimus ad diem xxvii Julii.

Autisiodoro, Eleuterii episcopi annuntiatio est apud Usuardum. Occurrit etiam hac die in variis aliis Martyrologiis, nimirum Canisii, Maurolyci, Bellini, Castellani, quibus adde apographa Hieronymiana apud Florentinum, et Saussayum in Serie Sanctorum, Beatorum ac Piolum. Signatur in Romano ad diem, quo ipsum dedimus.

xvi Augusti.

In Asia S. Ursacii militis Persæ et martyris sub Licinio memoria habetur in Novo catalogo Ferrarii, ex Tab. Græcorum, sicut affirmat in notis, qui de eo hac die in Menol., et addit de eo agere Metaphrasten. Quodnam Menologium illud sit, nos latet. Certe inter varias Tabulas Græcas, quas insperimus, nus-

quam hac die Sanctum illum invenire nobis licuit. Ad Metaphrasten quod attinet; Ferrarius non indicat, quo loco de illo tractet, et an seorsum Passionem ejus conscripserit, an conjunctim, occasione certaminis aliorum Pugilum. Quidquid sit, assignatum a Ferrario documentum hactenus non reperimus. Quid si hic Ursacius confusus sit cum Arsacio, seu Ursacio, de quo ad diem xvi Augusti: nam, etiamsi Nicomediæ in Bithynia annuntiatur, et cum titulo confessoris, vixisse tamen scribitur sub Licinio, et e milite factus solitarius, nec non natione Persa fuisse. Actorum ejus compendium dedimus ex Sozomeno ad dictum diem

xvi Augusti.

ETude in Gallæcia Hispaniæ S. Mametis, qui tempore Gothorum sic vitam tenuit caelestem, ut merito confessoris gloria venerari merebit; ex Tamayo hac die, qui fatetur in notis nullam ipsius fieri mentionem in Martyrologiis antiquis et recentioribus. Unde igitur illud nobis obtrudit? Mirum foret, si non ex famosa sua figlina. Ecce enim, illius, ait, memoriam publicam fecit Luitprandus in Advers. num. 64. Alios huic adjungit scriptores; sed non merentur nominari. Ee is tamen, quæ sequuntur, observo ista: Tempore Maurorum, relictis reliquiis in Asturiis, et per Hispanias, ad Cyprum delatus est a Christianis. Quod de reliquiis in Asturiis dicitur, credit Tamayus intelligendum apud Ovetum. Est etiam, qui Mametem vocat eremitam. Ad hæc notat Tamayus, quod in diocesi Tudensi sunt hodie decem ecclesiæ parciales S. Mameti dicatæ, quarum nomina exprimit. Nos Mametem illum supra descriptum nec norimus, nec admittimus, nisi meliori auctoritate probetur. Dedimus ad diem xvii Augusti S. Mamantem vel Mammetem martyrem, tomo iii ejusdem mensis a pag. 423; ibidem pag. 426 quæsitum, an duo martyres Mamantes in unum confusi; an corpus S. Mamantis, de quo egimus dicto die xvii Augusti, delatum fuerit Mediolanum, an in Cyprum, pag. 433. Quid si hic sit Mamus martyr cultu celeberrimus, qui in variis locis diocesis Tudensis honoretur, et unde apud Tamayum confessor ille conflatus sit? Consuli interim possunt, quæ habentur apud nos die

xvii Augusti.

Octava S. Ludovici episcopi et confessoris signatur apud Bellinum. Dies hæc octava est a die xix hujus mensis, qua illustravimus Acta S. Ludovici episcopi Tolosani, atque adeo Bellinum de illo intelligimus. Plura de ista Octava rideri possunt apud Arturum et Hueberum: de Sancto autem apud nos xix Augusti.

Anastasii martyris meminit Grevenus: Florarium nostrum Ms. Anastasii fullonis martyris. Inter Auctaria ad Usuardum nostrum e codice Centulensi: Civitate Salona, sancti Anastasii martyris: de quo etiam apud Florentinum. Inter dicta Auctaria e codice Bruzelliensi: Deposito sancti Anastasii presbyteri et martyris. Verum quisnam sit ille Anastasius presbyter,

non

A non est mihi promptum dicere. S. Anastasium vel Altalum M. Salonensem habes ad diem XXI Augusti: ubi hunc ab Anastasio fullone secernendum indicavimus. Salonenensis hac die XXVI notatur a Maurolyco, nec non in Rhinoviensi Martyrologio Hieronymiano contracto. Sed cum de eo ad diem XXI prædictum egerimus; alius vero referatur in Romano ad diem VII Septembris, uti patet ex notis Baronii: superest, ut lectorem mittam ad dies, quos indicabam.

XXI Augusti et 7 Septembr. Sanctorum martyrum Luxorii, Ciselli, et Camerini in Sardinia passorum meminit Ferrarius in Novo suo catalogo Sanctorum. De iis ride apud nos

XXI Augusti. Cenomanis, S. Tenestinae virginis abbatissae annuntiatio refertur ab Arturo in Gynæceo: de qua Sancta etiam agunt Ferrarius in suo Novo catalogo Sanctorum. Saussayus ac Castellanus. Sed nos eam dedimus

XXIV Augusti. S. Audoeni, episcopi et confessoris memoria habetur apud nos inter Prætermisos ac dilatos in alios dies, ad diem V Maii, ac differtur ad hunc diem XXVI Augusti. Voluerint scribere diem, quo de illo egimus,

XXIV Augusti. S. Patricia virgo hac die colenda scribitur in Catalogo Sanctorum ecclesiae Neapolitanæ, qui anno 1619 editus est; sicut diximus ad diem, quo de illa cum Martyrologio Romano egimus,

XXV Augusti. Ermina vidua titulo beate insignitur ac refertur a Castellano hac die: ejus, uti addit, Gerson Vitam scripsit. Hæc inter Prætermisos piæ ac mirabili huic Mulieri locum dedimus inter solos venerabiles, facta etiam mentione de Castellano: ubi item diximus de vera Vitæ ejusdem auctore. Adeat itaque lector diem

XXV Augusti. In territorio Lemovicensi sancti Redii (immo Aredii) presbyteri et confessoris, ex Florario nostro Ms. Adeat lector diem XXV Augusti.

Theodoli episcopi et confessoris. Est annuntiatio Greveni. Datur a nobis hac die S. Theodorus seu Theodulus episcopus Octodurensis vel Sedunensis, in Vallesia apud Helvetos, hujus nominis primus; eademque occasione dicimus, eoli alios duos a priore distinctos, ejusdem cathedræ episcopus, videlicet ad dies

XVI et XXVII Augusti. Augustæ Vindelicorum beatus Sibotus episcopus refertur apud Chrysostomum Henriquez in Menologio Cisterciensi, et apud Chalemotum; qui rectius abstinet a nuncupatione beati.

In Germania beatus Willelmus. . . in monasterio Heisterbacensi, ex eodem Chrysostomo Henriquez, qui more suo magis est sollicitus de multiplicandis titulis beatorum, quam de probando eorum, quos ita vocat, cultu.

S. Milesii ep. et aliorum quindecim annuntiationem satis obscuram, quæ habetur in nostro Florario Ms., aliis elucidandam relinquo.

Alberæ virginis Benedictinæ, prævio beate titulo, ac positione loci, videlicet Marciniaci Lugdunensis diocesis, commemoratio fit ab Arturo in Gynæceo: at de cultu nihil.

S. mart. Andreae memoria scribitur in Ruthenorum Calendario, quod edidit Possevinus in Apparatu sacro a pag 364. Quisnam sit ille martyr, non novimus.

S. Peregrinus, S. Romani Scotorum regis filii famulus legitur apud Camerarium, qui lectorem mittit ad Vitam ejus per Peregrinum

num Carpium, Tabulas Lucenses et Mutinenses.

Sanctorum Martyrum decem et septem memoria habetur in Florario nostro Ms. Non scimus quo referri debeant. Legi tamen possunt, quæ hoc die dicemus inter Sanctos ex apographis Hieronymianis.

Isaac et Maximiani martyrum meminit Matricula Cartusiae Ultrajectinæ inter auctaria Usuardi a nobis editi. Ibidem hæc afferitur ex Greveno annuntiatio: Apud Carthaginem, sanctorum Isaac et Maximiani martyrum. Adde Florarium nostrum Ms., in quo hæc sunt: Passio sanctorum Ysaac et Maximiani in Carthagine civitate. Et sequitur: Siquidem defendente præside civitatis, in solo Deo Patre unitatem, et prohibente in uno solo Deo prædicari Trinitatem. . . forum, ubi hoc ferale dictum scribebatur, ascendunt, et funestos apices. . . manu violenta dissipaverunt. Mox rapti ad tribunal judicis, verberibus virgarum et plumbatarum contunduntur. . . Donec. . . in mortem detrusi, a Domino Christo, ejus defenderant cum Patre aequalitatem, meruerunt coronari. Hæc in compendium e dicto Florario extracta sunt. Sed tam pseudo-martyres sunt, qui nobis obtruduntur, quam falsum illorum elogium, uti conficitur e tomo 4 Veterum analectorum a Mabillonio vulgatorum pag. 119 et sequentibus editionis prioris; ubi exstat Fragmentum epistolæ Macrobiani Donatistæ de passione Maximiani et Isaac Donatistarum, ad plebem Carthaginensem. In nostro codice Ms. membranaceo Q Ms. 6, fol. 55 est hic titulus: Incipit passio sanctorum Martyrum Isaac et Maximiani die VII Kalendarum Septembrium. In fine autem narrationis fol. 58 apponitur: Explicit epistola beatissimi martyris Macrobiani ad plebem Carthaginis de passione Isaac et Maximiani. Quod Passio ista sit consimilis Fragmento apud Mabillonium edito, comperi ex utriusque collatione. Solus autem characterismus ille traditores, qui variis locis ibidem occurrit, nonne argumento est, et epistolæ illius auctorem Macrobianum, et martyres, in eadem descriptos, esse e secta Donatistarum? Nam, etiamsi nomen illud traditores inditum fuerit impiis Christianis, qui territi metu persecutionum, ac spe vitæ longioris affecti tradiderint Scripturas sacras, id tamen Catholicis impegnerunt Donatistæ, capta inde occasione, separandi sese ab Ecclesia Catholica; ut mirum non sit, in dicta Passione per invidiosum illud cognomen Christianos designari ab isto auctore Passionis Donatista. De isto cognomento agit S. Augustinus lib. 7 de Baptismo contra Donatistas, pag. 75 editionis Plantinianæ tomo 7. Consule annotationes, quas laudatus supra Mabillonius præfigit Fragmento, quod edidit, a pag. 115; ac Tillemontium Monumentorum eccl. tomo 6, in Donatistis, art. 43. Quibus addi potest Remigius Ceillier tomo 6 Historiæ generalis auctorum sacratorum et ecclesiasticorum cap. 16, pag. 623. Hæc sunt, quæ nos terruerunt, ne Isaac, et Maximianum tamquam veros martyres Operi nostro insereremus.

S. Panduinæ virginis commemoratio hac die Isselbari in provincia Lincolnensi notatur in Martyrologio Anglicano Wilsoni; (utor editione anni 1640) et laudatur a nobilitate,

A vitæ sanctitate, ac miraculis, anno circiter Christi 900 signato. Corpus ejus in dicto loco sepultum refertur ibidem, ac magno olim in honore ac veneratione habitum. De illa etiam agitur apud Molanum in Appendice ad Usuardi Martyrologium anno 1573 typis editum, fol. 226, sub nomine Pandionæ: quam alii, uti est apud Alfordum in Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum 900, num. 9, communiter Pandoinam vocaverunt. Ibidem scribitur: Fuit illa regii generis, e Scotia oriunda. . . In Angliam venit pietatis causa, patris tyrannidem fugiens: atque ibi sancte moritur. Pitseus in Appendice illustrium Angliæ scriptorum centuria tertia, pag. 896 in Richardo Eltesleio, inter alia, quæ de illo memorat. Habebat, inquit, hic bonus pastor in ecclesia sua reliquias Pandionæ virginis, filiæ reguli Scotiæ. . . Hujus igitur Vitam et virtutes, lectis diligenter historiis, collegit, et in unum volumen conjecit, et demum sub hoc titulo edidit VITAM PANDIONÆ VIRGINIS LIBRUM UNUM. Hæc fere Lelandus in quarto de viris illustribus libro. Sed nec apud illum, nec apud quemquam alium hactenus invenio, qua tempestate claruerit hic auctor. Illum tamen ponit ante alium Richardum, quem innectit anno 1500. Denique Virgo hæc tamquam Sancta annuntiatur a Castellano in Martyrologio universali. An vero publica ac stricti nominis veneratio ipsi debeatur, certius fortasse nobis constaret, si ad manum esset Vita superius assignata. In prior editione Wilsoni citatur quidem in notula marginali ejus Vita apud Jo. Capg. in Cat. SS. Angl.; sed in editione posteriore hæc omissa sunt. Enimvero nec in tabula, Catalogo isti seu Legendæ Sanctorum Angliæ præfixa, nec in Ms. indice ad illam nostrum, Vitam illam reperio. Æqui ergo bonique consulat lector ea, quæ de hac Virgine collegi hoc loco, honoratiorem habitura in Supplemento nostri Operis, si certiora de legitimo ac publico ejus cultu documenta subministrari contigerit.

B In festo S. Amandi confessoris duplex primæ classis die vigesima sexta Augusti Officium proprium, cum Octava invenimus inter nostras schedas Mss. de Sanctis ejusdem diei: quod Officium R. P. Godefrido Henschenio mississe indicatur in nostro apographo Armandus Gerard can. Sarlatensis anno MDCLXIV: ex traditionibus, uti prænotatur, ecclesiæ sancti Juniani. Laudatus vero R. A. D. Gerardus in fragmento litterarum suarum, quod ante me habeo, scribit ista: Officia Mss. SS. Amandi Confess. xxvi Aug., et Juniani xvi Octobris. . . accepi ex ecclesia collegiata S. Juniani in Lemovicibus. Deinde rogat, ne confundantur SS. Juniani duo, prout fecisse observat Labbeum in Indice tom. 2 Bibliothecæ novæ, videlicet S. Junianus Nobiliacensis, cujus Vitam dedit pag. 569, ac S. Junianus Commodoliacensis, qui est ille, de quo, inquit, loquimur. Apud nos tomo v mensis Junii, die xxv ejusdem mensis, pag. 78 actum est de SS. Amando et Domnoleno Gimæliaci in Petracoricis, et ibidem e Vita S. Juniani Commodoliacensis, danda, ut ibi dicitur, ad xvi Octobris, profertur fragmentum de S. Amando Commodoliacensi: quod dum contuli cum lectionibus ejus supra allegatis, congruentiæ, quæ in his, et in isto fragmento occur-

runt, mihi suadent, in utraque narratione B relucere S. Amandum Commodoliacensem: ut mirum appareat, tunc illud fragmentum ibi relatum fuisse, loco utique, prout nobis videtur, non suo. At de hoc Sancto, ac præsentì controversia tractari poterit in Supplemento Operis, si posteris nostris videbitur. Legi interim possunt, quæ habent Gnomus in Vitis Patrum Occidentis lib. 4, a pag. 208, et Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi 508, num. 25.

Maximiliani confessoris nomen signant Grevenus ac Molanus: apud Canisium annuntiatur Roma: qui donec aliunde compareat pluribus ac distinctioribus notis expressus, fateor candide, me de eo plura dicere non posse: nisi fortasse sit martyr synonymus, de quo hac die scribemus inter alios Martyres ex apographis Hieronymianis.

Becci in pago Rothomagensi, depositio beati Herluini, ejus loci abbatis primi et fundatoris, magnæ humilitatis viri. Hæc Menardus in suo Martyrologio Benedictino. Acta ejus illustravit Mabillonius seculi sexti parte 2 a pag. 340; sed nullo cultu publico illum coli affirmat pag. 342: Etsi, inquit, tanta fuerint Herluini merita, ejus tamen memoria nullo cultu publico celebratur, ne quidem apud nostros Beccenses, ubi hactenus visitur ejus sepulcrum in medio Capituli, nigro lapide variis figuris ornato tectum, ac paulisper e terra elevatum. Anniversarium ejus annis singulis solemniter celebratur cum ornamentis pretiosioribus, et festivo campanarum sonitu; sed dicitur Missa pro defunctis. Invenimus tamen in vetusto cod. Ms. Gemeticensi tres orationes in sancti Herluini invocationem compositas, quæ sane innuere videntur, eum aliquando pro sancto habitum fuisse. Has orationes infra exhibebimus. Superest itaque, ut laudato Abbati locum et nos tribuamus inter solos venerabiles.

Ordo militaris S. Bernardi in Hisp. sub instituto Cisterc. sumpsit exordium. Notatio est Calendarii Cisterciensis, quod anno 1617 editum est Divione. Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1162, cap. 2 consulti potest.

In Flandria in territorio Furnensi beatus Baldwinus monachus laudatur a Chrysostomo Henriquez in Menologio Cisterciensi; sed Chalemotus beatæ memoriæ titulum ei tribuit; qui inter pios etiam notatur apud Saussayum in Serie Sanctorum, Beatorum ac Piorum.

Hoc die celebramus sequelam laudiferam thau-maturgæ imaginis Wladimiricæ purissimæ Dominae nostræ Deiparæ et semper virginis Mariæ; ex Menologio Slavo-Russico Sparwensfeldiano ad xxvi Augusti.

Franciscus a Brixia confessor Ordinis Minorum apud Fulginium, laudatur ac beatus vocatur a Lucentio in libro, qui inscribitur Fulgor Fulgini in splendoribus Sanctorum, pag. 184. In notis autem pag. 185 scribitur obiisse xxvi Augusti, aliis iv Junii, anno 1523. Nos Viro inter venerabiles hic locum damus. Agunt de illo Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano, Jacobillus in Vitis Sanctorum ac Beatorum Umbriæ, tom. 2, pag. 470 et 471, et Hueherus in Menologio ejusdem Ordinis; sed ultimus hic non appellat eum beatum.

A Aurelii presbyteri simplex notitia exstat apud Grevenum : quis vero hic sit, vel quo referendus, ignoro.

Recollectio festorum D. V. a Bollando notatur ex *Kalendaris variis innominatis in Catalogo Ms. Sanctorum*, quem collegit.

De sancto Willielmo Wykwane archiepiscopo varia memorat Thomas Stubbs *Ordinis Prædicatorum in Chronico Pontificum Eboracensium*, inter scriptores decem *Historiæ Anglicanæ Londini excuso anno 1652, columna 1727*; ubi post alia hujus præsulis gesta, narrantur sequentia : Functus est archiepiscopatu quinque annis et dimidio. Quibus expletis, cessit pontificatui, et in partes transmarinas secessit. Et cum venisset Pontiniacum (monasterium est Cisterciense in Gallia) gravi infirmitate aliquanto tempore vexatus, et usque ad extrema perductus, in Domino feliciter obdormiens vitam finivit. Obiit autem idem venerabilis pater Willielmus apud Pontiniacum vii Kalend. Septembris anno pontificatus sui vi, et anno Domini mclxxxv..., et in ecclesia monasterii Pontiniacensis cum honore tanto patri debito sepultus est; ubi per ejus merita divina pietas plurima operatur miracula. *Castellanus sic eum annuntiat hac die* : Pontiniaci in diocesi Autisiodorensi, beatus Vycvianus, archiepiscopus Eboracensis. Sed nos nec beati, nedum sancti titulo præsullem illum aliis hujus diei cælitibus atlexere audemus, præsertim quod a prædicto chronologo vocetur venerabilis pater; donec vel Pontiniacenses, vel alii eruditi Galli nos docuerint, verum ac legitimum ei cultum deberi.

Imago Christi Edessena, quondam ad Agabarum missa, Constantinopolim venit æræ Christianæ cmxliiv; ut refert Schmidius in *Diario historico ad hunc diem xxvi Augusti, citans Curopalatum*.

Nicolaus Clementellus, Mirabelli in territorio Pictaviensi

Joannes Torigneus, ibidem

Rufinus Perezanus conf., in provincia sancti Angeli

C Incognitus Tornaretensis conf., in valle aspera ad Tessam in Apulia

Joannes Camarinus conf., Camari in Sicilia

Achatia a Passione, virginis, Alanquerii in territorio Ulyssipponensi

De Francisco Brixiensi, quem etiam habet Arturus tanquam beatum, in hoc catalogo seorsum agimus.

Venerabilibus jam memoratis additur apud Hueberum Angelus seu Angeluccius, Lucerie Sacacenorum in Apulia : Andreas Insulanus, in Algarbia : Maria Angela, Monachii in Bavaria : Andreas de Ravenna. Recte autem caret laudatus Hueberus prodigam ac promiscuam illam tituli beatorum multiplicationem.

B. Simon dalla Rocca Contrada, quæ Ripalta vocatur, ponitur in brevi Relatione nonnullorum Beatorum, qui fuerunt discipuli beati Silvestri abbatis, et fundatoris congregationis monachorum Silvestrinorum; quæ Relatio existat ad calcem brevis Chronici ejusdem con-

gregationis, auctore Sebastiano Fabrini, ejusdem instituti monacho. Verum tam de prædicti Simonis, quam de aliorum, quos nominat ista Relatio, publico ac legitimo cultu edoceri desideramus; de cujus veritate informari jam pridem etiam petiit Papebrochius noster. De hoc Simone varia collegit Jacobillus da Foligno in *Vitis Sanctorum ac Beatorum Umbriæ, tom. 2, pag. 171 et seqq.*, qui locum Rocca Contrada vulgo dictum, ac supra nominatum, pag. 171 etiam describit.

Asclepiæ viduæ commemoratio inscribitur in nostro Florario, de quo supra, et in Greveno. Plura nos latent.

Papæ, sancti Joannis episcopi et confessoris memoriam facit Galesinius. Erit de eo agendi locus cum Martyrologio Romano ad diem

xxvii Augusti.

Consuarannis, sancti Glycerii seu Licerii episcopi, qui concilio Agathensi subscripsit : cuius nomine extat urbs et ecclesia cathedralis, ex Martyrologio novo Parisiensi. Inter Prætermisissos ad diem vii Augusti, dum dictum Martyrologium nondum prodierat in lucem, indicavimus, alibi Glycerium et Licerium pro eodem accipi, ut supra etiam fit; alibi hunc ab illo distingui, ac solum Licerium Sancti titulo honorari; illumque etiam coli inter auctaria Usuardina die xxvii hujus mensis. Quia itaque accuratius hujus rei examen a die vii ad xxvii Augusti tunc dilatum est; consulat lector, quæ de ista controversia dicemus ad designatum diem

xxvii Augusti.

S. Ebbonis episcopi (Senonensis) memoria occurrit hac die in Florario nostro Ms., quæ etiam notatur a Menardo; item a Mabillonio in *Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sec. 3 part. 1*; ubi a pag. 647 illustratur Vita ejus. Refertur autem in Martyrologio Castellani, et in novissimo Parisiensi ad diem, quo et nos eum remittimus,

xxvii Augusti.

Sabiniani, Honorati, Aroneii, Fortunaciani martyrum memoria fit in Additionibus Mss. Bruzellensibus ad Usuardum Greveni. Sunt apud Castellatum die xxvii Augusti, ubi pro Fortunaciano scribitur Felix. Nos conabimur dispicere, et dare, quæ illis conveniunt, eodem die

xxvii Augusti : F

Cardonæ in diocesi Celsonensi in Catalonia obitus venerabilis Raymundi Nonnati, Orlinis de Mercede, Cardinalis Diaconi sancti Eustachii, inscribitur Martyrologio universali, quod edidit Castellanus; sed de illo Sancto instituetur a nobis sermo cum Romano Martyrologio, ad diem

xxxi Augusti.

Pictavis, S. Justinii episcopi annuntiatio notatur in novo Martyrologio Parisiensi, addita temporis nota circa annum 300. Castellanus Virum hunc annuntiat die prima Septembris sub eodem chronologico caractere. Apud Joannem Besly in *Episcopis Pictaviensibus pag. 3*, ex Calend. matris ecclesiæ Pictav. signatur vii K. Sept. natales SS. Gelasii, et Justinii episcoporum : sed in priore editione Gallie Christianæ apud Sammarthanos tomo 3, pag. 867 dicuntur eorum natalitia... coli Calendis Septembris. In novissima autem ejusdem Operis editione ante episcopos prædictæ sedis tomo 2, pag. 1137 ex veteribus catalogis alatos, nominatur S. Justinus, et coli dicitur Calend. Septemb. In Serie vero ipsa episcoporum columna 1112 ponitur S. Gelasius,

de

A de quo apud nos agetur hac die xxvi Augusti; quia aliqua saltem de eo referre possumus, quæ plus significant, quam solam cultus annuntiationem. Aliter accidit in S. Justino: nam præter illa, quæ de ejus veneratione publica jam protulimus, nihil jam habemus exploratum. Quamobrem rogatos volumus eruditos Gallos, ut, si quid amplius de laudato Præsule alicunde eruerint, nobiscum id communicare non graveatur pro die, quo ipsum differimus, i Septembr.

Gratæ matronæ sanctæ, quæ beatum Alexandrum sepelivit. Grevenus. Martyrologium vulgo Canisianum addit clarius, ab ea sepultum fuisse Alexandrum, de quo ibi proxime inciderat mentio; qui videlicet etiam hoc die annuntiatur in Martyrologio Romano. Consule, quæ heri dicta sunt inter Prætermisos, pro die iv Septembris.

Sanctorum martyrum Hadriani, et sociorum festum celebratur apud Græcos hac die; apud Latinos vero viii Septembris.

B Translatio S. Lamberti de crypta in altare S. Crucis, ex Molano: exaltatio vocatur in Martyrologio, quod adscribitur Canisio. Spectat hic Sanctus ad diem xvii Septembris.

Alchas episcopus confessor Tulli inter Sanctos ponitur hac die apud Saussayum in Serie Sanctorum, Beatorum ac Piorum. Sed Castella-

nus illum annuntiat die xxviii Septembris: D ad quem et nos eum differimus. Expectet itaque lector dicenda ad eundem diem

xxviii Septembris.

In Beneventana civitate translatio sancti Mercurii militis et martyris, ut perhibent Additiones Cartusiæ Bruzellensis supra indicate. Consuli præterea possunt Auctaria ad Usuardum a nobis vulgatum, Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum, ac Marius de Vipera in Sanctis Beneventanis. Si Sanctus ille sit idem, qui exstat in Martyrologio Romano, spectat ad diem xxv Novembr., vel x Decembr.

S. Joasaph (al. Josaphat) filii regis Abener (al. Abenner) meminerunt hodie Menæa magna Græcorum, duos ipsi versus tribuentia. Apud Surium die xxvii Novembris Vita SS. Barlaam eremitæ et Josaphat Indiæ regis datur, auctore S. Joanne Damasceno. Habentur in Martyrologio Romano ad eundem diem

xxvii Novembris.

Apud Coloniam Agrippinam translatio quarundam reliquiarum sancti Andreae apostoli memoratur apud Grevenum. Adjici etiam possunt E Florarium nostrum Ms., ac Martyrologium vulgo Canisianum. Pertinet sanctus hic Apostolus ad diem xxx Novembris.

S. Natalia, uxor Hadriani martyris colitur hac die apud Græcos. Est in Romano i Decembr

DE SS. JUSTO, ORONTIO, & FORTUNATO MM.

LYCII IN PROVINCIA HYDRUNTINA ITALIÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

§ I. Acta horum sanctorum Martyrum discutiuntur.

SUN NERONE
UT FERTUR.
Cujusmodi
sint

C **L**ycium, al. Lupiæ, et Aletium, vulgo Lecce, ita describitur in Aletio apud Baudrandum: Aletium, urbs alias Salentinorum seu Messapiæ Plinio, et Ptolomæo, Lecce nunc, in provincia Hydruntina, cujus caput est, ampla et probe culta, ita ut alias regni Neapolitani urbes incolarum numero longe superet, excepta Neapoli sola, episcopalis est sub archiepiscopo Hydruntino, inter Brundisium ad Boream et Hydruntum ad Austrum 20 mill. pass. distans, 7 autem ab ora maris Adriatici in occasum, Neritum versus 45, et 50 fere a Tarento in ortum. Litium dicitur a recentioribus. Hæc ille. Legi etiam possunt, quæ Leander Albertus memorat in Descriptione Italiæ in Meditranea Salentinorum pag. 361 editionis Coloniensis Agrippinæ anni 1566. Tres porro hosce sanctos Martyres, tamquam tutelares, atque insignes patronos colit laudata urbs Lyciensis: e quorum numero sæpius sibi beneficium ac propitium experta est S. Orontium, sicut infra pluribus declarabitur, piissima Lyciensium erga se vota ac studia prosequentem cumulatissima miraculorum ac donorum cælestium multitudine. Quæ vero de hisce Sanctis dicenda sunt, dispesco in tres par-

tes: quarum prima aget de rebus eorum gestis: secunda de publica illorum veneratione: tertia de miraculis S. Orontii.

2 Habemus instrumentum typis editum Lycii apud Petrum Michaëlem anno mdcxviii, hoc titulo: Lyciensis. Coram sacra Rituum Congregatione pro obtinenda confirmatione Sanctorum Justi martyris, Orontii, et Fortunati episcoporum et martyrum in patronos. De hoc autem Sancto ultimo petitur, ut in novum patronum benigne concedatur, ex causis in eadem sacra Congregatione deductis, infra commemorandis. In hoc instrumento, seu libello supplici summam exponunt Lycienses immemorabilem traditionem esse, Justum a Paulo apostolo Corinthi degente Romam missum, ad oras maritimas Lycienses appulisse, et Orontii hospitem fuisse, eumque, ac Fortunatum, aliosve illis sanguine conjunctos ad fidem Catholicam convertisse ac baptizasse, ad Urbem deinde accessisse, et ab ea expeditum, Lyciumque reversum, quamplurimis aliis ab Orontio catechizatis baptismum quoque contulisse, et cum ipsis Orontio, ac Fortunato Corinthum rediisse, ibique a Paulo apostolo Orontium episcopum Lyciensem creatum esse, et ipsum Justum ad prædicandum Evangelium ei socium datum fuisse: hosque Lycium

re-

A repetiisse, ibique, et in tota provincia fidem Catholicam propagasse, et tandem ipsos Justum et Orontium, Neroniana vigente contra Christianos persecutione, die xxvi Augusti, quarta Dominica ejusdem mensis anno sexagesimo octavo, variis cruciatibus simul martyrio coronatos ad celum evolasse, et Fortunatum in episcopatu Orontio successisse, martyriumque quoque passum esse.

3 Hactenus prædictum instrumentum, quod sub nomine libelli supplicis Lyciensis inferius allegabimus. Cum vero ille ex parte civitatis et Capituli Lyciensis sit porrectus Eminentissimis patribus sacræ Rituum Congregationis, nullus cuiquam potest esse dubitandi locus, quin tam hujus suæ traditionis sanimam, quam alia in eodem contenta expresserint optima fide, et omni modo, quem ad persuadendum conducere censuerunt, conveniente. Quibus autem scriptoribus ut sint in hac causa, præmiserat idem libellus suppler Lyciensis : Sciendum, inquit, est, quod præter illa, quæ de his Sanctis scripserunt Paulus Regius episcopus Vici Equensis, Antonius Beattillus e Societate Jesu, in Vita sanctæ Irenes virginis et martyris (lib. 2) cap. 7 in annot., Philippus Ferrarius in Nova topographia in Martyrologium Romanum verbo Alethium, et in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, in mense Augusti octavo Kal. Septembris in annot., qui auctor laudibus extollitur a doctissimo et eruditissimo Lezana consult. 2, num. 23 et 46, ac tandem Jacobus Antonius Ferrarius patritius Lyciensis in descriptione Corinthi, quam anno MDLII confecit, et in Paradoxia apologia rationum civitatis Lycii; cujus utrumque Opus manuscriptum legitur; ex Processu in curia episcopali Lycien. ad instantiam ipsius civitatis et Capituli instructo constat ab immemorabili tempore, primo, hos tres Sanctos in eadem civitate, imo Justum et Orontium etiam in provincia Hydruntina, semper pro Sanctis habitos esse, et tales fuisse vocatos: et immemorabilem traditionem esse, et reliqua, quæ modo præmisimus num. 2. Jam vero observanda proponimus sequentia.

4 Ac primo quidem ad scriptores quod attinet, illustrissimus Paulus Regius, cujus exemplar, quod ante me habeo, notatur excusum Neapoli apud Josephum Cacchii anno 1592, ac recensum in Vico Aequensi anno 1593 apud Jo. Thomam Aulissio, parte 1, pag. 430 breviter præmisso summario Vitæ SS. Justi et Orontii martyrum, ac deinde præmio ad illorum Acta, deduci ea per quinque capita: quorum substantiam e libello supplicis Lyciensi cum antea dederimus, supervacaneum judicamus immorari rerum circumstantiis, quæ majore verborum prolixitate, quam idonea auctoritate ad faciendam fidem, descriptæ sunt, sicut non obscure videntur etiam indicare vel ipsimet Lycienses, quando in libello suo supplici coguntur recurrere ad immemorabilem traditionem. Immo illustrissimus ipse modo laudatus parram sibi conciliat auctoritatem in iis, quæ pag. 444 et 445 narrat. Etenim, relato dictorum Sanctorum martyrio, indicat, fideles quosdam Lycienses collecta eorum corpora e medio loci, in quo occisi erant, collocasse in loco securo et occulto; ibique permansisse abscondita, donec per baptismum Constantini Magni concessa fuit cuicumque Christiano libera facultas ædificandi templa Sanctis Dei, et altaria: inventis autem istis corporibus suavissimo odore

plenis, a Lyciensibus acceptos fuisse Sanctos in protectores.

5 Postquam vero eos in duabus capsis collocassent argenteis, ornatum, ait, templum construxisse in eorum honorem extra portam occidentalem civitatis, ubi quondam fuerant martyrio affecti; ibidem fuisse corpus S. Justi (unde portam hanc vocari portam S. Justi ad præsens usque tempus asserit:) corpus autem S. Orontii in alia ecclesia extra civitatem sepultum. Hæc extraximus e Paulo Regio, qui auctoritatem valde infirmam ac debilem affert, ut rebus tam antiquis historica fides habeatur ab iis, qui in istiusmodi narrationibus non sunt nimis creduli, nec partium, vel patriæ studio abrepti. Audiamus jam quo pacto idem Paulus Regius historiam suam probare conetur. Allegans codicem manuscriptum, ex antiquis commentariis Lyciensibus extractum, rem plene notam fuisse factam affirmat a personis fidelibus, et a Doctore Jacobo Antonio Ferrari, e quibus veritatem istius historie traxisse se fatetur: qui Ferrarius dum per revelationem in somno habitam invenisset senem, cui nomen Joannis dell' Aimo, anno circiter Domini 1430, cum eodem ædificavit pulcrum templum in honorem S. Joannis Baptistæ, cum conventu pro FF. Dominicanis, nec non hospitalitate pauperum in memoriam S. Orontii, qui domi suæ solebat admittere hospites peregrinos. Verum quam exigua, dicamus nulla, in hac narratione proportio est ad confirmandam historiam SS. Justi et Orontii, seculo Christi primo sub Nerone, ut volunt Lycienses, martyrii laurea coronatorum?

6 P. Stanislaus M^o. Grassi e Societate Jesu et quæ perperam in litteris lingua Italica die ix Augusti anno 1735 Portici (locus est in territorio Neapolitano, ubi Societas nostra residentiam, ut vocant, habet) scriptis, et inde Neapolim una cum aliis documentis Mss., us præcipue, quæ ad S. Orontii miracula seu beneficia spectant, missis, sicuti suspicamur, ad ornatissimum Virum D. Dominicum de Georgio, qui diuturnis ac multis officiis de nostro Opere optime meritis est, ut inde ad nos pervenirent: in hisce, inquam, litteris scribit laudatus Pater, Compendium Vitæ S. Orontii Latinum et Italicum desumptum esse e Vita Sancti ejusdem, quæ Neapoli edita est, et de qua modo egimus, anno 1592 per illustrissimum Paulum Regium; quidquid vero hic scripsit, depromptum esse ex historia D. patricii Doctoris Jacobi Antonii Ferrari, viri, ait, doctissimi, ac regii ministri etc.: familiam vero antiquissimam ac nobilissimam in eo extinctam esse. Hæc e litteris Grassii, qui addit, illum asserere, ea se prompsisse ex antiquissimo libro in pergameno litteris Longobardicis scripto, id est, ex antiquo Chronico ecclesiæ Lyciensis: originale autem illud, uti prosequitur Grassius, domini Ferrarii conservatum in ædibus quondam domini Justi Palma, unius e principibus duarum academiarum Lycii existentium, per eundem annum Palmam typis vulgatum fuisse Lycii anno 1707, et in isto libro narrari, quod abscondita fuerint SS. Justi, Orontii ac Fortunati corpora propter rationes, quæ acciderunt seculo 12 et 13, postea distinctius ex ipso commemorandas. Ea vero, quæ jam diximus ex istis litteris, materiam nobis suggerunt formandi hæc ratiocinia.

7 Primo, Chronicum illud, de quo agebat ab illis Grassius, non vidimus, nec scimus apud nos esse,

AUCTORE
J. P.

circumferuntur.

E

et quæ perperam

F

AUCTORE
J. P.

esse, atque adeo iudicium ferre non possumus, cujusmodi valoris ac ætatis sit. Secundo, experientia nos docuit, aliquando accidere, ut tamquam antiquissima venditentur documenta, quæ, spectata ratione rerum ac temporum, de quibus scribunt, ne antiqua quidem, nedum antiquissima haberi possint. Tertio dato, non tamen concesso, illud Chronicon litteris Longobardicis exaratum fuisse, et seculo quidem circiter septimo vel octavo, secundum illa Mabillonii de re diplomatica lib. 1, cap. 11, pag. 46, num. 2 : Saeculo vi Langobardis in Italiam effusis, successit Langobardica scriptura ad communem usum. Romana illa (vetus, de qua egerat) sic corrupta in libris describendis aliquamdiu viguit, nempe ad saeculum viii; quam magnum tamen vel sic interponeretur seculorum chaos, ut a seculo circiter septimo vel octavo recedas ad primum, cui traditio Lyciensium affigit res gestas Martyrum suorum? Quamquam vero non diffiteamur, magnum fidei pondus dictæ traditioni accessurum esse, si Chronicon Lyciense litteris Longobardicis scriptum tunc fuisset; nullo tamen pacto tam longa ætas illi potest tribui, cum Grassius, ut superius vidimus, res in eodem libro memorari significet, quæ spectant ad seculum 12 et 13, affirmante ista Mabillonio, quem modo citabamus : Langobardica (scriptura) obtinuit apud Italos ad seculum xii, quo ex tempore in politiorem illum modum sensim deducta est, quo nunc est Romana recentior. Hæc dicta sunt occasione illustrissimi Pauli Regii, et Jacobi Antonii Ferrarii, qui in libello supplicii Lyciensi supra nominantur.

tamquam documenta vera ac sincera habentur;

8 De Beatillo nostro quid loquar? Legimus compendium in eodem libello citatum: sed quale illud sit, intelligi facile potest ex scriptoribus, quos allegat: sunt hi Paulus Reginus, et Jacobus Antonius Ferrarius; quibus addit Peregrinum Scardinum postea a nobis memorandum. Caesarem Baronium tomo 1 Annalium, sed locum non indicat, et Joannem Jovane. Scripsit Joannes Juvenis de Antiquitate, et varia Tarentinorum (incolæ sunt regni Neapolitani) fortuna libros octo, qui habentur inter varios rerum urbiumque Italicarum scriptores, anno 1600 Francofurti editos, et Opus suum perduxit ad annum 1588. Superest Philippus Ferrarius in sæpe nominato libello supplicii allegatus. In Nova topographia apud illum notantur Justus et Orontius, 1 epis. m., S. Pauli discipuli: sed iterum recurrit ad idem principium, ex monumentis ecclesiæ Aletinæ. In Catalogo suo generali meminit S. Orontii, primi ejusdem urbis episcopi, et martyris: in annotatione autem iterum repetit idem principium, ex Tabul. ecclesiæ Aletinæ. Deinde mentionem ibidem facit S. Justi, ejusdem urbis episcopi et patroni. De eo Paul Reg. lib. 1 de Sanctis regni Neapolitani. Quod vero ejusdem urbis episcopus fuerit, non admittent Lycienses, qui in hoc munere S. Orontio substituunt Fortunatum. Idem Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, qui tamen in libello supplicii Lyciensium non citatur, die xxv Augusti compendium exhibet ex Aletinæ urbis Annalibus, et Paulo Reg. loco citato: et sic Ferrarius itque reditque riam eandem, ut ita loquar, dum eadem documenta toties repetit.

et nobis non sunt fundata

9 Ex dictis etiam conficitur, traditionem Lyciensium, quantum quidem ad rerum gestarum historiam, ejusque tempora pertinet, non satis probari, neque illa ab iis produci documenta,

quæ sint accommodata, ut lectoribus persuadeant, vere ita accidisse suorum trium Martyrum ac Patronorum gesta seculo Christi primo, sicut ea tunc accidisse volunt. Et vero probationes quasi in circulo ambulare diceret: Lycienses quippe currunt ad scriptores, qui convenientem ætatem non habent; et hi recurrunt ad Lycienses, ejusdem rei defectu laborantes. Porro Carolus Bozzius patricius Lyciensis SS. Justi, Orontii ac Fortunati historiam anno 1672 edidit Italice, una cum S. Orontii miraculis ac beneficiis, eamque illustrissimo D. Antonio Pignatelli episcopo Lyciensi dedicavit. Historiam hanc etiam huc transmisit Bozzius. Aliud Vitæ SS. Justi et Orontii exemplar Italicum etiam apud nos est, sed nescimus cujus sit auctoris, et anni; qui forte notati fuerint in libri frontispicio, quod deest in nostro exemplari. P. F. Thomas Angiullo, Ordinis FF. Predicatorum, typis vulgavit anno 1656 Panegyricum, quod inscribitur Lecce rosata, id est, Lycium rosatum. Verum scriptores hujusmodi, etiamsi plures afferrentur, faciunt potius numerum, quam fidem.

10 Nec est, quod nobis objiciat aliquis, de-
siderari hic processus Lycienses. Illos quippe peti-
tuit Papebrochius noster; sed obtinere non potuit; E
Carolo Bozzio in litteris huc Lycio missis scribente anno 1674, lubenter admodum assignatorum processum apographum sese fuisse transmissurum, si in illis contenta fuisset antiquitas historię, inquit, nostrę. Sed quia unus dumtaxat continet multa miracula, quorum nonnulla affirmat exstare in suo libello; alter vero multas a Prelato suo (id est, episcopo Lyciensi) factas probationes, et sacrę Congregationi ab eo exhibitas; hunc significat se mittere: qui sine dubio est ille, quem sub nomine libelli supplicii Lyciensis toties recitavimus. Pater Joannes Baptista de Ciocchis Societatis Jesu in epistola die x Aprilis anno 1686 Lycii ad eundem Papebrochium scripta, indicat varia ad præsentem materiam spectantia; e quibus, ne tedio sim lectori, ista brevissime contraho.

11 Hinc itaque disco 1º. laudatum Cioc-
chium instituisse rogatu Papebrochii, ut obtine-
ret processus; sed frustra. 2º. Nihil antiqui esse
in istis processibus circa Acta Sanctorum, de
quibus agimus; sed ea dumtaxat, quibus illu-
strissimus Aloysius Pappacoda Lyciensis episcopus F
probat, Sanctos illos esse promovendos ad cultum
patronorum Lyciensium, stante antiqua tradi-
tione. 3º. Non omnino autem placuisse sacrę
Congregationi traditionem Lyciensium, qua
spectat ad Acta trium Sanctorum suorum, id argu-
mento est, quod, sicut in citatis litteris scribitur,
Congregatio ista noluerit admittere lectiones,
quæ pro Officio propositæ fuerant a Clero
Lyciensi. 4º. Eandem sacram Congregationem
non voluisse dictos Sanctos ponere in Calendariis
aut Martyrologiis; 5º. In eisdem litteris mem-
orat idem Pater, D. Nicolaum Fatalo, mag-
istrum caeremoniarum abbatem canonicum eccle-
siæ Lyciensis, virum, prout addit, satis
doctum et eruditum, sibi dixisse, nihil esse an-
tiqui in Vita SS. Orontii, Fortunati, et Justi,
nisi illud, quod illustrissimus D. Paulus Reginus,
episcopus Vici Equensis, anno 1592 Neapoli
exerudit, ac recudit in Vico Equensi anno
1593, in parte 1 a pag. 431; et exoptari, ut
hæc Vita nostro Operi inseratur. Hæc extrahi
e dictis litteris. Sed Vitam hanc Italicam latini-
tate donare, et typis subjicere, non est operæ
pretium:

A pretium : cum traditio Lyciensium satis exprimitur in libello eorum supplici, e quo antea illam produximus, et similia in compendio referat, quæ Paulus Regius pluribus extendit, uti patebit, si hunc cum illo conferat.

12 Etenim post proœmium narrat, Quomodo S. Justus fuerit discipulus S. Pauli apostoli, pervenerit ad civitatem Lyciensem, et Orontium converterit, cap. 1. B. Orontius cum sua familia baptizatus est a S. Justo : qui Romam profectus, iterum ad illum redit, cap. 2. Quomodo fuerint baptizati decem alii Lycienses, et Orontius cum Fortunato et Justo iverint, ut invenirent S. Paulum, cap. 3. Quomodo S. Paulus, audita Orontii petitione, eum fecerit episcopum Lyciensem, eique det B. Justum, ut sit ejus prædicator, cap. 4. Quomodo sacrum martyrium acceperint Justus et Orontius in persecutione Neroniana, cum aliis fidelibus, cap. 5. Jam vero etiamsi hæc traditio tam infirma nobis videatur, ut probari satis non possit; cum tamen manifeste falsa non sit, in sua illam qualicumque possessione relinquimus, ac supra posuimus tres hosce Martyres sub Nerone passos, cum restrictione tamen, ut fertur. In collectaneis nostris Mss. invenio exemplar Italicum, magistri fratris Ambrosii da Taranto Augustiniani nomine subscriptum, quod continet notationes, uti dicitur in ejusdem titulo, circa errores, qui inseruntur Vitæ S. Orontii martyris. Deinde refert, multas se fecisse observationes in sua Historia sacra Tarentina ad Vitam a Carolo Bozzio Lyciensi conscriptam, quas pluribus mox commemorat. Verum cum de historia, quæ circumfertur, nostrorum trium Martyrum satis superque dictum jam a nobis sit; supersedemus huc transcribere prædictas notationes.

§ II. Cultus eorum publicus, una cum titulo patronorum Lyciensium Romæ probatus.

Veniamus nunc ad secundam hujus Commentarii nostri partem, in qua dicendum de nostrorum trium Sanctorum cultu. Nimis vere longum esset ea, quæ de hac re diffuse ac erudite collecta leguntur in libello supplici Lyciensi, hic iterum exhibere; sed suffecerit sequentia ex eo delibare fragmenta, quibus laudatorum Athletarum publica veneratio abunde comprobatur. Hæc itaque habentur in dicto libello : Ex processu in curia episcopali Lycien. ad instantiam ipsius civitatis et Capituli instructo constat ab immemorabili tempore, primo, hos tres Sanctos in eadem civitate, imo Justum et Orontium etiam in provincia Hydruntina semper pro Sanctis habitos esse, et tales fuisse vocatos, et immemorabilem traditionem esse etc. (quæ superius dedimus num. 2, ubi de rebus eorum gestis tractavimus.) Secundo, semper cum signis Sanctorum eorum imagines depictas, et statuas erectas fuisse. Tertio, in publicis Deo exhibitis precibus invocatos illos esse, præsertim divum Orontium, ad cujus ecclesiam processionaliter pro pluvia impetranda accedere consuetum fuisse, et ipsum Orontium, ac Justum semper, uti suos Patronos, eandem civitatem existimasse, ac coluisse. Quarto, in honorem sanctorum Justi, et Orontii templa, et altaria Deo dicata esse, ac inter antiquos ecclesiæ ca-

thedralis Lyciensis canonicatus, alterum sub sancti Justi, alterum vero sub sancti Orontii titulo ab immemorabili tempore esse fundatos; et in civitatis Monopolitaneæ territorio provincie Barenensis, adesse ecclesiam sub invocatione sancti Orontii, quam Alexander tertius inter ecclesias in jurisdictionis confinibus episcopatu ejusdem civitatis assignatas recensuit in sua bulla expedita anno mclxxx, originaliter in illo episcopali archivio servata, cujus exemplar in processu est deductum, una cum scripta attestatione juramento roborata syndici, et aliorum de regimine ejusdem civitatis, ab immemorabili tempore hoc templum ibidem constructum inspicere, et in eo semper Missam celebratam esse, et nunc celebrari. Constat etiam ex simplici auditu testium, aliquas ecclesias antiquissimas sub eodem sancti Orontii titulo in aliquibus locis provincie Hydruntinae constitutas esse. In honorem vero sancti Fortunati in eadem cathedrali Lyciensi immemorabile altare fuisse erectum cum duobus beneficiis in eo, sub ipsius sancti titulo institutis, quorum collationes ultra centum annos, nempe anno mcdxciv una; anno vero mmlj altera, ex Actis antiquarum visitationum Marci Antonii Ptolomei, et Joannis Baptistæ Castromediani episcoporum Lyciensium apparent. Ex quo longe ante ea erecta fuisse arguitur; licet idem altare, quia uni ex ipsius ecclesiæ columnæ hærebat, et ideo illi impedimento erat, præsulis tunc temporis jussu fuerit demolitum, Missarum eorumdem beneficiorum oneribus in alia altaria ejusdem ecclesiæ translatis.

14 Quinto, in SS. Justi, et Orontii memoriam Missæ sacrificium Deo fuisse oblatum. Sexto, dicta quarta Dominica Augusti semper in ipsorum Sanctorum Justi, et Orontii honorem singulis annis usque ad annum mdcxl festum solemniter cum Missa solemni, et Officio sub ritu duplici cum octava de comm. plur. Mart. (confirmato deinde in diocesana synodo Lyciensi, anno mdcxxviii celebrata) concione, et multoties assistentibus syndico, et decurionibus in forma civitatis, in signum, quod eos uti Patronos venerabantur, celebratum fuisse, et eadem die nundinas celebres habitas esse, et nunc haberi. Septimo, sanctorum Justi et Orontii pignora, ex immemorabili traditione, in suis ecclesiis extra civitatem Lycii olim erectis antiquitus servata, ob bella, ad cathedralem ecclesiam translata, sub ejus pavimento esse recondita; sed quo ejus loco, ignoratur.

15 Ex quibus omnibus clare apparet, hos Sanctos, præsertim Justum, et Orontium, præditos esse omnibus illis septem honoris qualitatibus, quas Sanctis tribui solere docet Bellarm. contr. tom. 1, contr. 7 general. de Beat. et Sanct. lib. 1, c. 7 vers. ad septimum, qui infra c. 10 vers. quantum ad tertium, tradit quoque, quod, ut pro talibus habeantur, sufficeret, vel in eorum honorem templa, et altaria tantum Deo esse constituta, cum illa publicum cultum nomine Ecclesiæ denotent, et erectio altaris cum imagine alicujus Sancti, signum sit canonizationis; canonizatis enim tantum Ecclesiæ ea permittit, ut ex Petro Damiano docet Baronius Annal. tom. 10 anno cmxcii § Non est autem, vers. Concedere, quem refert, et sequitur Molles. conf. 45, num. 32 : vel, sacrificium in illorum memoriam Deo esse oblatum, quod magis, ac præcipue ipsum nomine Ecclesiæ cultum confirmat; cum nullum in ea adsit

Sacri-

Auctore
J. P.

E

Rituum Congregationem

F

a Lyciensibus

que, uti voluit, seculo primo continerent.

Prologo apud Martini

AUCTORE
J. P.

Sacrificium, quod non sit commune a Deo institutum, et templa, et altaria ad ipsum referantur; Bellar. loc. cit.

Martyrum ho-
rum

46 Non obstat, quod prædicti Sancti non sint a Sede Apostolica canonizati, neque eis ab Ecclesia universali hi honores exhibeantur. Sequuntur in hoc libello supplici objectiones variae, ac responsiones, quæ in hac causa diffuse admodum deductæ sunt, quæque in nimis longum sermonem nos abducerent, si referremus omnia, quæ sacræ Rituum Congregationis tribunali proposita fuerunt. Adde, quod hoc videatur fore, si non supervacaneum, saltem neutiquam necessarium, cum eidem Congregationi adeo fuerit a Lyciensibus factum satis, ut ediderit decretum in illorum favorem, quo approbavit presentem horum trium Sanctorum causam, uti mox dicitur. Nec Lyciensibus obfuit, quod SS. Justus et Orontii cultus per annos plures fuerit intermissus: quam rem ex eorum libello hic libare non pigebit, ut intelligatur, quomodo instaurationem cultus eorum, tamquam patronorum petierint non absolute, sed quatenus opus esset; sanctum vero Fortunatum illis adjungi rogarint absolute cum eodem titulo, quod etiam a sacra Congregatione illis concessum fuit.

47 Non obstat quoque, inquit libellus supplicis Lyciensis, quod huic immemorabili consuetudini ecclesiæ Lyciensis celebrandi festum cum Missa solemnem, et Officio duplici cum octava dictorum sanctorum Justus et Orontii, videntur ipsa civitas et Capitulum Lyciense renuntiassent anno mdcxli, quo, et pluribus annis sequentibus illud celebrare omiserunt, ut ex eodem processu constat: quia hæc omissio non contigit ex propria civitatis et Capituli voluntate; sed sic jubente episcopo, ipso Capitulo renuente, ut ex dicto processu liquet. Post alia vero, quæ de hoc argumento subduntur, uti etiam de decreto sacræ Congregationis Rituum sub die xxiii Martii mdcxxx, a Sanctissimo Domino Urbano VIII approbato: cui decreto postquam in citato libello respondissent Lycienses, sic concludunt: Sancti vero Justus et Orontius ab immemorabili tempore a populo Lyciensi pro suis patronis habiti sunt, ut ex eodem processu liquet, et ipsorum confirmatio in patronos fuit petita, quatenus opus esset, quia festi celebratio erat omissa per aliquot annos, ut ex publicis conclusionibus civitatis et Capituli evidenter apparet. Ergo debent Lyciensis ecclesia, eademque civitas manu teneri, vel saltem reintegrari in possessione, quam habebant, colendi eos uti patronos, ante et post dictum decretum: prædicta enim ipsorum festivitatis omissio ex processu prædicto constat quod contigerit anno mdcxli, ut paulo ante diximus.

allegatis
eorum me-
ritis.

48 Quod autem dispar fuerit modus petitionis, ut duobus hisce patronis adderetur tertius S. Fortunatus, intelligitur ex iis, quæ de illo mox ibidem subjiciuntur: Quoad divum Fortunatum vero, quem ab immemorabili tempore uti Sanctum: sed non uti patronum venerata est ipsamet Lyciensis ecclesia, eadem civitas humiliter supplicavit eidem sacræ Congregationi, ut in posterum etiam uti patronum colere possit, benigne concedat. Causæ enim harum supplicum precum sunt antiqua et recentiora beneficia, tam publica quam privata, a civibus Lyciensibus, ob merita eorundem Sanctorum, semper in propriis necessitatibus a Deo oblata, ob quæ ab immemorabili tempore in eis viva fides

ac religio, in dicto processu probata, continue b) vixit, quod in singulis publicis periculis et necessitatibus, etiam inaspectate *, ope dictorum Sanctorum divinitus semper præservabantur, et nunc magis aucta est, cum a recenti ac crudeli lue, qua Neapolis, et quamplurimæ civitates, et oppida undecim provinciarum regni pressa fuere: solum civitas Lyciensis cum tota sua duodecima ejusdem regni provincia, divina pietate illesa remansit, ob merita et intercessionem eorundem Sanctorum, præsertim divi Orontii, quem insuper hoc eodem tempore continuis insignibus miraculis, quorum plura testium juramento roborata, ad eandem sacram Congregationem transmissa sunt, Deus Optimus Maximus in ipsa civitate, ac provincia, imo etiam extra eam, illustravit, et illustrare non desinit. Et subscriptus libello supplici Lyciensi notatur Aloysius Pappacoda episcopus Lyciensis.

49 Decisio autem hujus causæ, quæ subditur, hujus est tenoris: Proposita causa ab Eminentissimo Domino Domino Julio Cardinale Sacchetto in sacra Rituum Congregatione habita die xiii Julii præsentis anni mdcxviii, fuit ab illius Eminentissimis Patribus prolatum decretum, civitati Lyciensi transmissum, subscriptione, ac sigillo ipsius Eminentissimi Sacchetti, ejusdem S. Congregationis præfecti roboratum, tenoris sequentis: « Lyciensis. Sacra Rituum Congregatio » approbavit electionem habitam a civitate Lyciensi sanctorum Orontii, Justus, et Fortunati in patronos; eorumque festum, tamquam » de patronis æque principalibus, una eademque die de præcepto servari; nec non Officium e communi Martyrum sumendum ab » utroque Clero ibidem recitari, et Missam celebrari posse ad Rubricarum præscriptum, indulsit. Die xiii Julii mdcxviii. Julius episc. » Sabinen. Card. Sacchettus. loco ✕ sigilli » Franciscus Maria Phæbeus sacræ Rituum Congreg. secret. » Quænam vero post famosam illam luem contagiosam, quæ ope horum trium virorum Sanctorum, ac sancti præsertim Orontii, a Lyciensibus propulsata memorabatur, peracta sint, discet lector ex iis, quæ dabuntur paragrapho proximo.

§ III. Cultus Martyrum, præsertim S. Orontii, ad majorem splendorem evectus; occultata eorum corpora, ac deinde non inventa.

Eximius et reverendus admodum dominus Joannes Camillus Palma, doctor theologus, et archidiaconus ecclesiæ Lyciensis, anno 1657 edidit Relationem renovatæ erga S. Orontium religiosæ pietatis: in quo libello Italico postquam multis verbis descripsisset morbum letiferum, qui, uti addit, anno 1656, mense Martio caput affligere Neapolim, ejusdemque per varios Italiæ tractus grassationem, intacta provincia Lyciensi, narrat duo in dicta ecclesia fuisse erecta sacella, et alterum quidem S. Orontio; alterum vero S. Justo sacrum: utriusque autem epigraphæ rem gestam pandens, ad nos transmissa fuit. In sacello itaque S. Orontii sequens visitur inscriptio: D. O. M. divo Orontio Salentinorum primo Christi cultori præsuli, sub Nerone martyri, qui

A qui Iapygas omnes ab Iue in universam fere Italiam grassante servavit intaminatos, civi patri-
cio suo Apotrapheo numini, undequaque instan-
te pietate, Ordo Populusque Lupiensis memor-
gratus pro tempore sacellum hoc posuit, augus-
tius fortasse aliquando daturus, patre patriæ
Joachimo Facioli anno salutis MDCCLXXII. *Qui
hic vocantur Iapiges, sunt populi in Hydrun-
tina provincia. Plura geographi. Pro Apotrapheo
scribendum existimamus apotropæo: Græcum
quippe ἀποτρέπαιος significat malorum depulso-
rem. Porro cum annus ille, quem in ista inscrip-
tione legimus, non conveniat sacello, prout erat,
dum scribebat Palma; consequens est, ut illud
idem postea vel erectum fuerit ad maiorem splen-
dorem, vel erectum aliud.*

21 Inscriptio autem, quæ ad nos transmissa
fuit, in sacello S. Justī, hæc memorat: D. O. M.
Divo Justo Corinto *, divi Pauli discipulo, Lu-
piensium Iapygumque apostolo, a funesta Iue re-
gnum devastante gregem suum tutanti, tutanti
et provinciam universam, magnis omni ævo a
magno patrono acceptis beneficiis, majorum con-
B cepta spe, Aloisius Pappacoda Neapolitanus,
vir patricius, pastor gratus et supplex pos. anno a
Christo MDCCLVI. Laudatus autem antea archi-
diaconus Palma etiam agit de publicis suppli-
cationibus duabus, quæ solenni ritu ac comitatu
a Lyciensibus celebratæ fuerint, circumlati per
totam fere civitatem statuis tribus, nimirum
S. Justī, S. Orontii, et S. Fortunati. Alia vero,
quæ ad renovandam erga S. Orontium pietatem
idem auctor inseruit libello suo, singillatim in eo
legi possunt: inter quæ non infimum locum mere-
tur festiva, et non ad pompam dumtaxat splendi-
da, sed etiam ad singularis erga eundem sanctum
Protectorem religionis demonstrationem instituta
anno 1657, die xxv Augusti, equitatio: (cujus
ordinem et comitatum, nec non peculiarem vene-
rationem erga suum Sospitorem, in dicto libello
exhibet idem archidiaconus.) Quo etiam tempore
in ecclesia cathedrali ante aram Sancti oblatum
reverenter fuit nomine civitatis vexillum, in quo
depicta erat ejusdem Sancti imago: vexillum D.
syndicus Russo ipsi consecravit, uti etiam obli-
gationem impendendi quotannis illos sumptus,
qui necessarii fuerint ad sollemnissime celebra-
dam S. Orontii festivitatem die xxvi Augusti; et
archidiaconus Palma nomine illustrissimi domini
episcopi prompte sese admisisse dictum vexillum
ostendit, respondens hisce Latinis verbis:

22 Quod bonorum omnium auctori et largi-
tori munificentissimo, Deo Optimo Maximo;
quod Virgini Matri, terra celoque plaudenti-
bus in celum receptæ, cui templum hoc dedi-
catum est, patronæ augustæ semper, semper
sospitali; quod patricio patrique nostro Oron-
tio, martyri invictissimo, cui potissimum urbs
et provincia hæc nostra Lupiensis, grassante
immanius, ac pene regnum hoc demolita atra
Iue, quod salvæ consistant, debent; quod
cæteris nostris tutelaribus Divis, Cælitibusque
omnibus semper sit gloriosum; quod sanctissi-
mo, sapientissimo, ac vigilantissimo Christianæ
religionis hierarchiæ Alexandro VII; quod Phi-
lippo IV Austriaco, regi nostro Catholico, pio,
augusto, restante quamvis fortuna, semper invic-
to; quod amantissimo, atque indefessissimo
præsuli nostro Aloysio Pappacoda; quod Ordini,
populoque universo Lupiensi, claro, pio,
grato, perpetuo bene vertat, perpetuo felix,
faustumque sit; vexillum hoc divi Orontii, pa-

troni nostri potentissimi, ac præsentissimi, quod
a pio præstantique viro Jo. Francisco Russo,
patriæ nostræ illustrissimæ patre, provinciæ hu-
jus universæ populis prosequentibus, atque faus-
tum acclamantibus, delatum est in summum
templum hoc, ego Jo. Camillus Palma, archidia-
conus Lupiensis, amplissimi et clarissimi ejus-
dem nostri præsulis Aloysii nomine excipio
obsequens, lubens, venerans: ipsum, urbemque
hanc omnem sub Orontii ipsius potentissima tu-
tela repono, factique memoriam commendandam
commendatione dignissimi, generosis posteris ex-
citamento futuram, in publicas tabulas referen-
dam depono, æternum devinctissimæ ac religio-
sissimæ patriæ monumentum. Post hæc hymnus
TE DEUM.

23 Hic subjungit sæpe allegatus libellus alia,
quæ sequenti die contigerunt, publicæ pietatis ac
lætitie officia. Denique memoratus D. Palma Opus-
culum suum conclusurus indicat, cum ardentis-
simo desiderio expectari tantum, ut reperiantur
ossa Sanctorum istorum, quæ in cathedrali, ut
antiquitus creditur, requiescunt, hac finiens cla-
sula Latina: Meis verbis hæc expressi, meaque
manu scripsi, Joannes Camillus Palma, archidia-
conus Lupiensis, magnæ pietatis in Deum, obser-
vantiaque non vulgaris in patriam exiguum mo-
numentum, anno MDCCLVII, die ultimo Augusti.
Jam vero, quandoquidem mentionem faciebat de
inveniendis, quæ latent, istis corporibus; en tibi
quasdam, lector, observationes aliunde deprom-
ptas. Inter alia, quæ dicebamus supra paragra-
pho primo ex litteris P. Grassii, designatus liber
fuit, quem D. Justus Palma anno 1707 typis
Lupiensibus excudi curavit; idemque Pater ex
hoc libro indicat, quod corpora SS. Orontii, Justi
ac Fortunati in cathedrali fuerint exposita: verum
ob crudelitatem Guilielmi Mali, utriusque Siciliæ
regis, anno 1161, et Caroli I Andegavensis,
ac Comitis Lyciensis Ugonis Brennensis, anno
1268, qui totam civitatem destruxerint, ex di-
vitiis sublatis ædificata a Guilielmo ecclesia
Monteregalensi in Sicilia, accidissee indicat, ut
corpora occultarint Lycienses in loco ignoto,
ubi nunc occultata latent.

24 Deinde hanc sententiam confirmat e Pere-
grino Scardino in Discursu circa antiquitatem et
situm urbis Lyciensis, ex Antonio Beatillo in
Vita S. Irenes, et e parrocho S. Mariæ de Luc:
D. Julio Cesare Infantino in Lycio sacro, a qui-
bus ambobus citari ait famosum Galateum vel
Galatinum S. Petri in Galatina, loco 12 millia-
ribus distante a civitate Lyciensi: non alium ta-
men Lycii nunc inveniri asserit Galateum typis
editum, quam Basileensibus, ac suspicionem esse,
quod hæretici dedita opera neglexerint excudere
ea, quæ pertinebant ad S. Orontium. Hæc e Gras-
sii litteris. Sed superiora modo narrata, an et
quousque subsistant, etiamsi non habeo unde cer-
to definiam, vel negem: vellem tamen pro hac
re afferri documenta, quæ me magis convince-
rent. Quidquid sit, hoc constat, corpora nostro-
rum Martyrum etiamnum mansisse occulta anno
Christi 1735, quo litteras suas scribebat Gras-
sius. Jam vero revocant nos ad priora publicæ
erga S. Orontium venerationis testificationes, quæ
ad nos transmissæ sunt in Italico Ms., quod præ-
notatur hoc titulo Avanzi pretiosi etc., quodque
sub nomine notitiarum Mss. Lyciensium postea
citabimus.

25 In eodem indicatur, erectam fuisse apud S. Orontii
Lycienses altam columnam, cui fuerit impositum

ARTORE
J. P.

Corpora Mar-
tyrum olim
inventa dicun-
tur, et abscon-
dita;

E

sed deinde non
reperita.

F

AUCTOR
J. P.

æncum Sancti simulacrum, civitatem benedicentis (addita, ut in alio Ms. legimus, hac ad pedes ejus epigraphæ: *Protexi semper, et protegam*;) ad hæc, Innocentium XII indulgentia plenaria perpetua stabilivisse memoriam ejus ad diem xxvi Augusti: provinciam quoque Hydruntinam, ostendere volentem, quantum deberet S. Orontio, in grati animi obsequium elegisse eum in singularem protectorem (etiãsi a Tarentinis hoc fuerit recusatum,) et exposuisse in hunc finem sacræ Congregationi supplices et enixas preces, ut, servato juris ordine, principalem cum haberent protectorem, ac festum ejus celebrarent de præcepto: re autem ab Eminentissimo D. Joanne Baptista Ptolomæo sacræ Congregationi exhibita, concessum ab eadem hanc gratiam fuisse in sequenti decreto: Hydruntina. Electus * a Clero, et universitatibus provincie Hydruntinæ in regno Neapolis sancto Orontio, primo episcopo Lyciensi et martyre, in Patronum principalem, ac pro ipsius approbatione non minus enixe, quam humillime, clero et universitatibus provincie prædictæ *, sacra eadem Congregatio, agnoscens præfatam electionem servatis servandis, ac cum omnibus requisitis in decreto generali hujus sacræ Congregationis sub die xxiii Martii mdcxxx edito, contentis, et expressis, factam fuisse, ad relationem Eminentissimi ac reverendissimi Domini Cardinalis Tolomei, illam approbavit, et confirmavit, prædictoque sancto Orontio sic in Patronum principalem electo prærogativas omnes Patronis principalibus convenientes, juxta tamen rubricas Breviarii, et Missalis Romani, ad formam felicitis recordationis Urbani VIII super observatione festorum, attribuit atque concessit. Die xii Septembris mdccxvi. Franciscus Cardinalis Abdua. Nicolaus M. Tedeschi episcopus Liparitanus.

cultus

26 Ex his planum fit, publicum S. Orontii cultum non tantum apud Lycienses floruisse ac constanter perseverasse: sed etiam propagatum fuisse per provinciam Hydruntinam, piissimis eorum de magno Patrono suo sensis inhaerentem. Quanta autem animis hominum erga hunc præsertissimum Sospitorem, apud Lycienses præsertim, insederint et in honorando religio, et in sperando fiducia, et in agnoscendo obentos favores cælesti ope ejus, memoria gratorum clientium, liquidiſſime apparebit ex miraculis ac beneficiis, quæ inferius referimus. Varias item Bozzius resuscitat memorias lib. 5, de ædibus sacris, picturis, cryptis etc. scribens, ubi etiam videri possunt, quæ habet de SS. Justo ac Fortunato. Sed parva est hujus scriptoris auctoritas; utram major adesses aliunde! Ut autem veniamus ad rem singularem, pag. 166 asserit, in loco Turi diocæseos Conversanæ exstare cryptam sub titulo S. Orontii, quæ ob magnam antiquitatem non solum erat parum honorata, sed prorsus destituta.

ad varia loca

27 Habemus instrumentum Ms., quod signatur sub die xv Maii 1733, et subnotatur ob archipresbytero, primiceriis, et canonicis insignis ecclesiæ collegiatæ Turiensis, consuetoque sigillo capitulari roboratur, in quo præter aliaplura, de quibus infra erit sermo, referunt, cryptam semper in veneratione fuisse habitam annua supplicatione simplici totius cleri ac populi, ac Missa solenni cantata ad altare Sancti intra sacram cryptam: ubi, ut volunt, idem Sanctus celebraverit, dum illic lateret absconditus in reditu ex urbe Corintho etc. Referunt insuper, eandem cryptam, etiãsi semper unico anni pie fuerit ho-

norata, ita tamen male compositam, et conspurcatam fuisse repertam, ut animalium habitaculis esset accommodata, quæ utpote nec haberet custodiam, nec portam, ut illi scribunt. Sed observamus, nequiquam probari, quæ de perpetuo hujus cryptæ cultu, jam inde a primo Christi seculo, apud Turienses circumferuntur ex nunquam interrupta, ut volunt, traditione; quæ cum non nitatur idoneis pro tam longa antiquitate documentis, sed sola fama publica, traditio hæc non aliud meretur nomen quam popularis, propter dicta, ac fuscæ a nobis deducta superius § 1 de traditione Lyciensium. Deinde etiãsi Turienses non memorent, a quo tempore coeperit sacra ista crypta religiose ac publice a populo frequentari: quia tamen eam sic frequentari jam constat, Sanctumque illam frequentantibus conferre favores singulares et cælestes, ut videre dabitur postea § 4; ideo de hac crypta nunc agimus, loco videlicet ad publicum S. Orontii cultum spectante.

28 Notitiæ Mss. Lycienses, de quibus meminimus num. 24, agunt de alia crypta, quæ sit Ostuni, et supra quam asserunt videri antiquissimam ecclesiam, ibique etiam nunc assurgere fontem miraculosum ac perennem. Est autem Ostunum urbs in provincia Hydruntina versus oram maris Adriatici. Prætermittere hic non possumus aliud publicæ venerationis S. Orontii monumentum, quod in citatis Notitiis memoratur; videlicet ejusdem Sancti ecclesiam fuisse episcopatu Monopolitano assignatam ab Alexandro III summo Pontifice: de qua re in eisdem notitiis citatur bulla anno 1180 expedita, ejus originale ibidem dicitur conservari in archiro episcopatus Lyciensis, et ejusdem apographum fuisse præsentatum in actis supra dictæ curiæ, simulque cum processu instructo pro dicta causa transmissum ad sacram Congregationem Romanam. De Monopolitana urbe in Apulia ad mare Adriaticum in territorio Bariensi consuli potest Ughellus tomo 1 Italiæ sacræ, columna 1043 prioris editionis: apud quem in ista bulla quæ habetur col. 1044 et sequentibus, invenio ecclesiam sancti Arontii.

29 Si vero in originali hujus bullæ exemplari scribatur Arontii, non Orontii; tunc non videmus hactenus, cur in ista bulla non indicetur alius martyr, qui inter prætermittos hodiernos differtur ad diem xxvii Augusti, et tunc annuntiatur apud Castellanum in Martyrologio universali: Potentia in Lucania, nunc Basilicata, sancti martyres Arontius, Felix, Salimianus et Honoratus sub iudice Valeriano: ita ut propter nominis efformationem, quarum una ab altera tam parum discrepat, ille S. Arontius in dicto Martyrologio signatus in provincia ista, quæ Hydruntinæ contigua est, ejusdemque tractu partim terminatur, bona quidem fide, sed per ideam tamen adjectitiam Lycienses accipere potuerint illum Arontium pro Orontio suo.

§ IV. Mirabilia diversi generis a S. Orontio patrata.

Litteræ P. Stanislaw Grassii identidem citatæ referunt, innovata erga S. Orontium devotione ad annum 1656 et 1657, ab illustrissimo episcopo Lyciensi Aloysio Pappacoda missa fuisse tunc temporis ad sacram Congregationem miracula multa accuratissime narrata, quæ per eundem

Mirabilia in infante,

A Item Sanctum patrata sint. Inter hæc autem refertur miraculum sequens (quod etiam habet Bozzius lib. 5, pag. 182) juridice approbatum, uti indicat Grassius, ab ista curia episcopali, videlicet: Lucretia Longa e territorio, cui nomen Vernola, diocesis Lyciensis, uxor Angeli Piccinno, peperit filium masculum. Obstetrix Rosa Mezzcina, ejusdem Lucretiæ mater, suasit filie suæ, ut infanti imponeret nomen Orontii; sic marito illam gaudio affecturam archipresbyterum dicti loci; sed, quod multo majus est, in hoc eam peculiarissime placitum illustrissimo D. Pappacoda episcopo Lyciensi. Filia autem obstinatissima nominari volebat infantem vel Petrum, vel Sebastianum; non vero Orontium. Movebat illam, quod asinus ejus appellaretur nunc Ronzo, nunc Ronzino; nolle se, ut filius suus vocaretur nomine asini. Tota nocte sequente non cessabat flere infans: mane vero obstetrix, evolutis ejus pannis, non masculum amplius illum invenit, sed mutatum in veram feminam: quæ postmodum baptizata nomen Rosæ habuit. Infans denique post tres vitæ dies obiit. Hæc e dictis litteris Latine transtulimus. Observa obiter, vocem italicam ronziuo significare genus equi parvi, qui dicitur Latine mannulus, Latino-barbare runcinus, Gallice roncein. Videri potest Vocabularium Cruscanum; cui adde Cangium in Glossario ad vocem runcinus.

31 In testimonio Ms., quod Lupii signatur die 2 Martii 1733, fidem faciunt auditores Capituli civitatis ejusdem, et testantur etiam cum juramento quoties opus fuerit; anno 1691 grassata peste per civitatem Monopolitanam ac civitates omnes vicinas, provinciam suam solam mansisse immunem, eamque ob causam curasse Lyciensem civitatem S. Orontio fundi statuam nobilissimam ex argento, quæ solenni ritu, et pompa exquisitissima portatur in supplicatione die xxvi Augusti, qui Sancti gloriæ dedicatus est. Testantur etiam quod, dum terræ motus damnum intulisset regni metropoli, multasque alias terras ac civitates vastasset, sola civitas Lyciensis ac provincia non tantum immunis et libera, verum etiam ne tacta quidem a flagello tam tremendo, per potentissimam protectionem sancti Martyris, sicut clare significatur in quadam pictura suæ imaginis, quæ collocata exstat in ecclesia parochiali terræ Campiarum non procul distans a civitate Lyciensi: de qua re mox plura.

32 Notitiæ Mss. Lycienses, quas assignabam num. 24, indicant S. Orontium in tribus terræ motibus tutelarem Lyciensibus patronum exstitisse; et unum quidem accidisse anno 80 elapsi sæculi die 1 Junii; alterum autem die xx Martii, et xvii Octobris anno 1731, tam vehementes, ut primus Neapolim conquassavit, in præcepis agens testudinem Jesu novi, ut vocant, quod tam architectonica artis, quam pictoriæ erat prodigium; secundum demersisse civitatem Foggiam (in provincia Capitanata;) tertium desolarisse Canosam (in territorio Bariensi) omnibus Apuliæ fabricis damno illato: nec remansurum fuisse lapidem supra lapidem in urbe Lyciensi, si S. Orontius illam non protexisset, prout ostendit in loco Campiarum in sua pictura.

33 Audiamus jam sequens testimonium, quod de hac mirabili pictura habemus inter alias notitias Lycienses: Ego D. Thomas Bari sacerdos terræ Campiarum, ætatis meæ annorum quatuor supra octoginta, mecum et alii infrascripti sacerdotes ejusdem terræ, fidem facio, etiam

cum juramento, quatenus opus fuerit in judicio vel extra, verum esse, quod hic testor, et assero. In ecclesia septuaginta circiter ab hinc annis noviter ædificata, parum longe a facie matris ecclesiæ sita, et divo Orontio præsuli, martyri, et patrono nostro dicata, adest imago ejusdem Sancti a Carolo Rosa Bituntino in tela depicta, inter quos angelos existentis, quorum alter a dextris pastorale baculum; alter a sinistris Lycii urbem, Campias, et alia hujus diocesis loca manibus sustentat.

34 Ipse vero super hanc sinistram manum in actu patrocinantis expansam tenet. Hæc autem manus a loco, ubi fuerat a pictore locata, distans erat a subjectis locis palmum fere medium: mox progressu temporis visa est minus distare: inde post aliquod tempus ad subjecta loca prius accedere, et non multis ab hinc annis unum tantum digitum distare videbantur. Nunc vero ita demissa est, ut pollice Lyciensem urbem tangat: nec multum abest, quin etiam aliis digitis Campias, et alia proxima tangat loca. Itaque non eodem semel tempore, sed interjectis spatiis, et plures per vices manum admovit, et ad subjecta loca dimisit. Quare læti et firmi in hac spe sunt cives, tantum abesse, ut divus Orontius suo nobis desit patrocinio, ut propior semper sit Deo ad interpellandum pro nobis. Campiis die vi Maii mdcxxxiii. Ego D. Thomas Bari testor ut supra. Ego D. Dom. Simone archip., ætatis meæ 72, testor ut supra. Ego Januarius Magi cantor, ætatis meæ 67. Sequuntur alia tredecim sacerdotum chirographa, quæ superiora testantur. Supradictam fidem subscriptam fuisse in mei presentia a supradictis RR. sacerdotibus terræ Campiarum, et esse tales, quales se asserunt, testor ego Antonius Simone de Josepho, sacerdos, ejusdem terræ Lycien. diocesis publicus auctoritate Apostolica notarius, et in fidem signavi rogatus. A. S. N. A.

35 Superius num. 26 retulimus cultum, qui S. Orontio exhibetur in crypta Turiensi. Quam vero hic gratus ei acciderit, argumento sunt dona cælestia ibidem ipsius patrocinio impetrata, quæ referuntur in scripto Italico, quod in manibus habemus. Inde igitur delibamus sequentia: Anno 1627 accidit terribilis siccitas, quæ inchoata mense Aprili ejusdem anni, usque ad Augustum successive protracta est. Ardebant campi; et populus iste in tali afflictione memor antiqui Hospitatoris sui, supplicavit clero, ut pictura antiqua et prodigiosa Sancti cum supplicatione portaretur ad suam cryptam, ad porrigendas Deo ibidem ardentes preces, ut per merita Sancti dignaretur concedere pluviam desideratam: quæ oblata non fuit, nisi xxvi Augusti, die sacro martyrii ejus: et eadem præcise ipsa hora cantabatur Missa in sacra crypta ad altare ipsius.

36 Gratiæ porro magis singulares, sicut refert idem Ms.; quæ notatæ sunt in ultimo ad Sanctum recursu (de quo jam actum) sunt risus cæco restitutus, qui erat e territorio delli Noci dicto: claudus et omnino inutilis e territorio, cui nomen Fasano, restitutus: cui additur alter similis e territorio, quod Ginosa nuncupant. Mater ac filia e territorio Castellano, per totum corpus lepra affectæ ab annis duodecim, mirabiliter mundatæ per hanc aquam, guttatim scaturientem e diversis sacre cryptæ locis; quæ in variis collecta vasis distribuitur personis piis, ad eandem cryptam concurrentibus, dum Sanctus ibidem

devote

ALCIBIORE
J. P.

devote honoratur, ut aqua illa utantur in suis necessitatibus, ac maxime in febribus, quæ miro modo sunt extinctæ, postquam eandem bibissent simul cum lapide sacri altaris in pulverem comminuto. Hoc item remedio alius ab acerbissimis lateris doloribus liberatus fuisse dicitur in supradicto Ms. Superiorem relationem confirmant archipresbyter, primicerii, et canonici ecclesiæ insignis collegiæ Juriensis, et consueto capitulari sigillo roborant, apposis chirographis suis omnino riginti, sub die xv Maii 1733.

Mirus sancti
fons,

37 Non abs re etiam fuerit hic meminisse de prodigioso S. Orontii fonte in monte Ostunensi, qui mense Maio anni 1711 exsiccatus est die xxv; et xxvi Augusti ejusdem anni, quo die colitur istius Sancti martyrium, scaturivit ex eo aqua ad refrigerandas personas, quæ concurrebant non tantum e civitate Ostunensi ac vicinis locis, verum etiam, sicut ex viri Religiosi testimonio refertur, e provincia Bariensi: qui fons die xxvii ejusdem mensis et anni iterum siccus permansit ad menses complures. Hæc testantur DD. Bernardinus Lucasani generalis syndicus, Josephus Giacomia, et Lazarus Fortunatus Paleoli auditores ac provisores, et Horatius Thomas Marasco cancellarius civitatis Lyciensis, prout patet ex instrumento Ms., quod ante me habeo, et signatur chirographis dictorum dominorum die xx Maii 1733, nec non consueto universali sigillo roboratur. Idem testes in eodem instrumento observant, dum sinistri aliquid accidisset statuae S. Orontii, illud prænuntium fuisse indicium alienius mali imminentis. Audiamus varia hujus rei eventa.

uti et statuæ
malorum
prænuntia

38 Lycii anno 1711, die xxvi Augusti argentea ejusdem Sancti statua cecidit, dum accipiebatur, ut deferretur per civitatem in supplicatione solenni. Factum vero illud prænuntiasse affirmant prædicti testes interdictum, quod die xi Novembris anno eodem 1711 in jam dicta civitate, ejusdemque diocesi accidit.

Die vi Aprilis 1716 fulmen cecidit supra statuum lapideam S. Orontii, quæ collocata est supra portam, vulgo di Rugge, et brachium sinistrum ipsius, et pedum etiam pastorale confregit: quibus tunc successerunt contagium animalium, et exsiccatio arborum olivarum. Illa oleo S. Orontii inuncta sanitatem receperunt; hæc frondibus reviruerunt.

Die xv Julii 1717 delapsa fuit media stola æneæ statuæ S. Orontii, quæ exstat in medio foro Lyciensi, marmoreæ columnæ superimposita, et successerunt penuria annonæ, aliæque infortunia.

Hæc denique concluduntur alio eventu; quo refertur Pastorale S. Orontii in statua ænea modo memorata fuisse fractum motu venti, et subito subsecutam fuisse epidemiam. Hæc desumpsimus e supra dicto instrumento DD. Bernardini Lucasani, Josephi Jaconia, et Lazari Fortunati Paleoli.

Sancti apparitiones,

39 Eorundem nominibus seu chirographis, ac sigillo solito civitatis Lyciensis roboratur aliud Ms. Italicum testimonium, e quo extrahimus sequentia de Sancti apparitionibus. Asserunt itaque plenam et indubitam se fidem facere, etiam cum juramento, quatenus etc. Inter alia vero, quæ memorant in dicto testimonio, agentes de secunda, quam vocant, peste anni 1690, suum sanctum Sospitorem pluribus vicibus apparuisse indicant in confiniis provincie sue, egressum e crypta sua Ostunensi antiqua, in omnium custodiarum conspectu, et postquam eidem benedixisset,

redisse, unde erat egressus, nunc tamquam sacerdotem, nunc tamquam Prælatum; citantque processum ecclesiæ episcopalis Ostunensis, qui ad Innocentium XII summum Pontificem missus sit. Notatur hoc instrumentum Lycii xvi Aprilis 1733. Mirabilis etiam est non apparitio tantum, sed præsentia, uti creditur, S. Orontii in liberando captivo, ac depellendis accusationibus, quæ adversus eundem perperam ad tribunal seculare erant delatæ. Rem audi ex testimonio Italico, quod in promptu habemus, quodque ad pauciora nobis contractum, continet sequentia:

40 Infrascripti plenam et indubitam fidem faciunt cuicumque, ad quem spectarit præsentem videre in judicio, vel extra illud, et cum juramento etiam, quoties necesse fuerit; quod anno circiter 1680 Dominicus Gigante ejusdem civitatis, habitans Neapoli, fabricavit nobilem et pretiosam statuam argenteam S. Orontii, rogatu civitatis. Interim dum ultimam eidem jam admovisset manum, inquisitus fuit secunda vice tamquam monetarius, deinde carceri mancipatus, et statua in sequestro deposita, instante fisco. Ille vero ex toto corde commendavit se suo sospitori S. Orontio, pro liberatione sua enixe illum orans. Aliquamdiu post, tempore quodam matutino, dum agendum esset juridice de ipsius causa, et apparitor rocaret, quisnam futurus esset interventor pro causa dicti Gigante, qui nullum habuerat defensorem; prodit quidam venerabilis sacerdos, qui diceret, se esse pro causa Gigantis; et introgressus, perorata causa, mirabili modo edocuit iudices perperam accusati innocentiam, et calumnias ab æmulis contra eum contentas: et sic omnino liberatus fuit, et sine mora eductus e carcere, ac reddita ei statua, quam lætus Lycium adduxit, rem gestam enarrans in Sancti gloriam, et certo existimans, sacerdotem illum fuisse S. Orontium. Hæc e testimonio notariæ die xiii Maii 1733 (post millesimum) condito. Subscribuntur ecclesiæ Lyciensis cathedralis sacerdotes Participantes, D. Jacobus Beli, D. Dominicus Calilli, et D. Nicolaus Gigante.

41 Ex jam producto instrumento aliud factum, quod eidem interitur, breviter contrahimus. Accidit illud clerico Petro Gothri Lyciensi: qui a multis suis in furias actis circumdatus, magno erat in periculo, ne ab illis occideretur. Sed concipiens fiduciam periculo parem, invocavit Sanctum: et furiosa animalia mox mansuefacta quieverunt, seque hic liberatum vidit. In tam singulari vero gratia agnitionem donavit eidem Sancto non parvam pecuniæ summam, ut solveretur id, quod solvendum restabat ex argento, ad fabricandam statuam, de qua superius, impensio.

§ V. Mulier cum filiis sub ruina domus mirifice conservata; oleum e lampade Sancti haustum multis beneficium.

Unum e maximis furoribus, quibus S. Orontius in diversi generis calamitatibus egregium sospitorem, ac præsentissimum patronum, erga Lycienses præsertim, se comprobavit, est conservatio mirifica cujusdam mulieris, ac filiorum ejus in ruina domus. Factum narratur in

Ms.

A Ms. Italico Lycii exarato die III mensis Junii anno 1733 : sequentia vero inde excerpta suscepit. Benedictus itaque Triachi, et Marina Durante, legitimi conjuges in civitate Lyciensi, coram notario infrascripto declarant cum juramento, quod, dum D. Thomas Fini, dictæ civitatis sacerdos, possideret domunculam quandam, magnæ domui reverendi D. Josephi Totaro, ejusdem civitatis sacerdotis vicinam, quod, inquam, domuncula eadem a dicto D. Thoma illis elocata fuerit. Quando autem dicti conjuges ibidem habitarent simul cum filiis suis duobus, altero infante, impubere altero; sub die x mensis Novebris anno 1731, nocturno tempore altissimus domus prædictæ domini Josephi istius murus corruit, infra quem stabat dicta domuncula, eamque demolitus est.

B 13 Et Marina quidem infra rudera permansit una cum filiis suis: Benedictus vero non item: qui dum inclamaret vicinos, ut opem ferrent, mox accurrerunt. Sed quia jam rudera ejusdem a parte interiore erat occlusa per ista rudera, nemo quisquam poterat ei subvenire. Idcirco gloriosi Sancti patrocinio fretus, paulatim capit amore lapides a dicta janua, ita ut introierit populus, et incepit illos amoliri, ut Marinam inveniret: a qua sub lapidibus existente aliud nihil audierunt, quam, Sancte Oronti adjura me: et exarato acerro, qua parte audiebantur tales voces, invenerunt illam sanam, et prorsus illasam; id quod etiam filiis ejus accidit. Visum solummodo fuit, quod ictus lapidum conscidissent in frusta capillos ipsius, quodque omnino essent lacerati panni ipsius lecti, nec non acus, quam ferebat in aure, in duas divisa partes.

44 Ad hæc, quoniam dicta Marina erat grævida, ad eadem quandam vicinam deportata fuit, in qua paucas post horas in lucem edidit infantulum, cui ab ipsa datum fuit nomen Orontii: et hodie dum vivunt omnes, et valent optime. Ut veritas igitur facti clarescat, iidem Benedictus et Marina hanc dederunt, sicuti dant, præsentem testificationem pro actu publico, et juramento suo confirmarunt. In cujus rei testimonium etc. præsentibus oppidanis. Apographum, e quo hæc excerptimus, concordare cum suo proprio originali testatur Fortunatus Antonius Muci de Lycio notarius. Jam vero ad evitanda mirabilia procedamus, quæ per oleum lampadis S. Orontii patrata sunt, et numero multa, et genere diversa.

45 Maxime enimvero oleum illud profuit olivetis, quæ exitiali quodam malo tam erant infecta, ut fructus proferre non possent. Factum exponitur et probatur in hoc testimonio: In Dei nomine. Amen. Anno a salutifera ejusdem Domini nostri Jesu Christi Nativitate millesimo septingentesimo trigesimo tertio, die vero vigesima mensis Maii, undecimæ Indictionis etc. In civitate Lycii, et coram me infrascripto notario apostolico, testibus infrascriptis, ad hæc omnia et singula vocatis... personaliter in nostri præsentia constitutus Cl. dominus Andreas Guidani dictæ civitatis... declaravit medio suo juramento etc. E narratione Italica rei gestæ extrahimus sequentia: Duodecim circiter abhinc annis in olivetis serpebat malum, quod arbores reddebat ineptas ad proferendos fructus.

46 Die quadam, dum supradictus dominus Guidani inaudiisset, in suo oliveto serpente supradictum malum commune, sine mora se contu-

lit ad ecclesiam cathedralem ejusdem civitatis, ibidemque fuis precibus, cepit ampullulam olei ex lampade S. Orontii: quo delato ad fundum modo dicti oliveti, arbores illas paucas, quæ malo isto laborabant, linivit: deinde ampullulam istam olei cepit, et appendit seu affixit in arbore, quæ sita erat in medio fundi oliveti ejusdem. Malum autem non tantum non perrexit ulterius; sed paucæ illæ infectæ arbores convalescerunt. Re per totam urbem divulgata, unusquisque non prætermisit idem facere: præsertim RR. Patres Societatis Jesu: qui habebant magnum fundum eodem malo infectum. Sed allato oleo præfato gloriosi S. Orontii a R. P. Antonio Grassio ejusdem Societatis, eoque arboribus omnibus, quæ erant infectæ, illitis, et affixa seu appensa uni arbori dicti fundi ampullula ex oleo, quod dirimus, lampadis Sancti gloriosi, non tantum non accrevit malum; verum etiam arbores infectæ ad frugem redierunt.

47 Declarat insuper prædictus D. Guidanius, quod abhinc tribus circiter annis haberet bovem, qui a multis jam diebus nec manducabat, nec bibebat: sed decumbebat extensus in terra; quodque ab omnibus, a peritis præsertim, consilium esset datum, ut eundem occideret. Sed idem D. Guidanius riva cum fide ad ecclesiam gloriosi S. Orontii digressus, oleo, quod in ampullula ceperat ex ipsius lampade, livit bovem supradictum: et subito prodigiose erexit se ex terra, ac incepit manducare et bibere, recteque habebat. Hisce subditur hæc clausula Latina: Et sic pro facti veritate præfatus declarans declaravit etc., juravit etc. in forma etc. Unde etc. Acta fuere hæc omnia anno, mense, die, Indictione etc., quibus supra, coram Joachimo Pepe, et Joachimo Cazato dictæ civitatis, testibus ad hunc actum vocatis etc. Et ad fidem ego D. Carolus Paternello sacerdos portionarius ecclesiæ cathedralis Lyciensi, notarius apostolicus, signavi rogatus. † Locus signi. Extracta est præsens copia a suo originali. ab Actis mei, cum quo collatione facta concordat, meliori semper salva. Et ad fidem egomet D. Carolus Paternello, ut retro, notarius apostolicus signavi rogatus D. C. P. N. A.

48 Quid, quod in miseriis hominum pessime laborantium curandis oleum e magni istius Thaumaturgi lampade magna cum fiducia adhibitum patriverit alia plura mirabilia, uti planum fit ex documentis, quæ proferimus: In Dei nomine. Amen. Anno a salutifera ejusdem Domini nostri Jesu Christi Nativitate mccccxxxiii, die vero xx mensis Maii, xi Indictionis etc. In civitate Lycii, et coram me infrascripto notario apostolico, testibus infrascriptis ad hæc omnia et singula vocatis etc., personaliter in nostri præsentia constituta Salvatura Candido, terræ Melenduncæ, Lycii degens... declaravit medio suo juramento etc., quæ nos extrahimus e rei narratione. Refertur itaque decem circiter abhinc annis eadem supradicta Candido habuisse filium, qui spina ventosa laborabat ex pede. Malum vero dum esset immedicabile; filium suum ad ecclesiam cathedralem ejusdem civitatis detulit die xxvi Augusti, quo sollemniter celebratur festum S. Orontii: eoque ad aram Sancti relicto, cepit oleum e lampade ipsius, quo pedem male affectum livit, Sanctum orans, ut hanc ei gratiam eoraret.

49 Domum redierunt: dumque interea filius ejus sederet in sede, posuit pedem in terram, nullum

AUCTOR
J. P.

et bos ad
sanitatem.

E

F

Quidam pessime affecto
pede laborans

AUCTORE
J. P.

lum sentiens dolorem, et Sancto fretus sese erexit seu levavit e sede, et cepit ire per domum. Quod ubi ridisset mater, præ lætitia clamare cepit alta voce, dicens : Gratia, sancte mi Oronti. Huiusmodi rumore tota concurrat vicinia : omnesque obstupuerunt, ac simul inceperunt laudare Sanctum, et gratias agere de accepto favore. Supradicta autem mater cum suo filio, cui pedis usus erat restitutus, iterum adixit eandem ecclesiam, flexoque genu ante imaginem Sancti, non cessabant alta voce clamare : Gratia, gratia, gratia S. Orontio, et redierunt domum : Et sic pro facti veritate præfata declarans declaravit etc., iuravit etc., in forma etc. Unde etc. Acta fuere hæc omnia anno, mense, die, Indictione, quibus supra, coram Joachimo Pepe, et Joachimo Cazato, testibus ad hunc actum vocatis. . . Et ad fidem, ego Carolus Paternello, de quo supra, præsens instrumentum confeci, et signavi rogatus etc.

uti et puer
usu pedum

B

50 Maxime etiam ad posteritatis memoriam illustre iuxta ac omni admiratione dignum censi debet factum aliud, quo ejusdem olei applicatione puer mutus, et gressu privatus, ab utroque isto malo liber evasit et incolumis. En tibi, lector, publicum denuo documentum : In Dei nomine. Amen. Anno a salutifera ejusdem Domini nostri Jesu Christi Nativitate MDCXXXIII, die vero xx mensis Maii, xi Indictionis etc. In civitate Lycii, et coram me infrascripto notario apostolico, testibusque infrascriptis, ad hæc omnia et singula vocatis. . . personaliter in nostri præsentia constituta Orontia Stabbile dictæ civitatis. . . declaravit medio suo juramento. . . factum, quod ex Italico extrahimus : Anni circiter quinque sunt, dum eadem ista Orontia habebat prolem masculam annorum quatuor, que non incedebat, nec loquebatur.

ac lingua
destitutus.

C

51 Die quodam magna et viva cum fide filium suum detulit ad ecclesiam cathedralem dictæ civitatis, et in altari sancti Orontii, accepto e lampade ejusdem Sancti oleo modico, illum linivit, vivis, ut ita dicam, lacrymis plorans, Sanctique implorans patrocinium, ut loqueretur et incederet suus filius. Reduces, vix ingressi erant domum, dum filius idem, qui hactenus non erat auditus loqui, aquam petiit a dicta Orontia matre sua : quæ res magnæ fuit admirationi audientibus. Postridie eadem Orontia iterum defert filium suum ad istam ecclesiam atque ad altare Sancti, linivit eum oleo lampadis ejus, ac eodem instanti filius in pedes erectus cepit expedite incedere : Acta fuere hæc omnia anno, mense, Indictione. . . quibus supra, coram Joachimo Pepe, et Joachimo Cazato dictæ civitatis, testibus ad hunc actum vocatis. . . Et ad fidem ego D. Carolus Paternello etc.

§ VI. Oleum Sancti miro modo auctum ; salutiferum in contagiis ; memorabilia apud Molisinos per illud patrata ; alia quædam mira.

De oleo S. Orontii mirabiliter aucto, multisque benefico, testimonium perhibetur in Ms. Italico, e quo delibo ista in hunc sensum : Infrascriptus Didacus D. Passante, mansiona-

Oleum auctum
cum deficeret :

rius cathedralis ecclesiæ Lyciensis, plenam et indubitatam fidem facit cuilibet, ad quem spectarit præsentem videre in judicio, vel extra, etiam cum juramento, quotiescumque opus fuerit ; quod inter gratias portentosas et miracula, quibus assidue Deus dignatur glorificare S. Orontium, sit illud. Tribus, inquit, abhinc annis circiter accidit Dominico de Luca, populari nostro, ut acerbissimis doloribus laborans rogavit uxorem suam, ut ad se deferret ampullulam olei e lampade S. Orontii, quam conservabat domi suæ, et piissime erga Sanctum affectus, firma cum fiducia credebatur se liberandum. Quæ respondit ei, oleum non superesse, bene memor, quod per unctiones antea factas occasione aliorum malorum, vacua esset. Postridie porro mane invenit dictam ampullulam plenam oleo, cum tamen alii illud non infudissent. Dehinc existimatum fuit communiter oleum miraculosum, quod a Sancto donatum sit constanti ac ferridæ devotioni dicti Dominici, et habitum in summa veneratione ; dumque variis applicaretur, gratias obtinebant singulares. Subscribit propria manu idem, qui supra, Didacus Passante, Lycii xiii Maii, anno 733, subintelligit post millesimum : de qua subscriptione post duos testes fidem facit Carolus Paternello apostolica auctoritate notarius.

salutiferum
in morbis con-
tagiosis homi-
num et bruto-
rum.

53 Aliud ad nostra manus pervenit instrumentum Italicum, et notariale, in quo S. Orontii patrocinium contra morbos contagiosos asseritur. Rem gestam contrahimus, ut breviores simus. D. Ignatius Viva patricius Lyciensis testatur, etiam, si necesse fuerit, cum juramento, dominum quondam D. Franciscum marescallum, ut vocat, ejusdem civitatis patricium, ac cognatum suum narrasse sibi annis præteritis, quod, Viennæ dum esset, ibidem uti et in locis vicinis exortus fuerit morbus quidam contagiosus, qui dum accresceret, ac judicaretur pestilens ex strage, quam inferebat, debuit aula recedere Græcium : quo etiam ille se contulit : sed ratus, se ibidem non esse tutum, redire in patriam decrevit. Primo autem vespere devectus ad hospitium, auriga, qui eum vehabat, peste infectus esse deprehenditur, sed idem dominus Franciscus, vasculo olei S. Orontii instructus, voluit ut illo oleo ungeretur iste auriga, et vicam excitaret fidem erga Sanctum sospitatore pestiferi mali singularem. Et post factam unctionem, quando mane dictus dominus volebat assumere aurigam alium, comperit aurigam illum, qui antea erat infectus peste, sanum et liberum ; et voluit ipsemet D. Franciscum rehere, quem Venetias usque perduxit. Dum vero annis elapsis laudatus dominus Ignatius esset in territorio Campiarum, serpebat ibi malum quoddam contagiosum in bobus et vaccis : dumque injunctum esset, ut ungerentur oleo S. Orontii, magna ibidem vigente erga Sanctum pietate, mox ut fuere uncta, non perierunt amplius nec boves nec vaccæ etc. In quorum fidem etc. Lycii die xiv Maii anno 1733 idem D. Viva superiora testatur suo chirographo, duorum testium et notarii chirographis etiam apposis in confirmationem publici istius actus.

Ejusdem
olei usu

54 Comitatus Molisinus in regno Neapolitano situs inter Aprutianam citeriorem ad septentrionem, Capitanatam ad ortum, et Terram Laboris ad Occasum, mirifice etiam illustratus fuit prodigioso S. Orontii oleo, prout in sequenti instrumento Latino datur videre : Cum in monasterio

sterio

A sterio Campobassensi Congregationis Caestiorum sub auspiciis Sanctæ Mariæ de Libera morarer, ibique Prioris officio fungerer, est longe ab Aletio, in quo lucem primo aspexi, dissi-
sus, fieri hand potuit, ut simul ab Orontio praelaro meæ civitatis, omniumque concivium patrono distassem. Neque tantummodo illustris Martyris cultum, venerationem ac patrocinium mihi adseiscor, ut aliis commune id facere dubitem. Attamen ibi nulla opportuna arriserat occasio, qua simul et debite filii pietati, et proximorum saluti satis posse facere existimarem. Anno mcccxxviii vertente, incerta vox savientis contagii ita divulgata est, ut huic voci timor apud omnes, et horror propinquæ mortis successerit: ita ut jam cives, re sibi familiari comparata, ad suburbia sese recipiebant, vel etiam sub dio ab omni concivium consortio divulsi vitam ducere parabant. Inter tot communes timores, egomet ipse timebam, et Orontii auxilium mihi profuturum sperabam, ipsique quotannis diem festum me celebraturum promisi, si me, omnesque concives a timore, qui in omnium animos irreperat, liberaret. Voto res, uti cupiebam, respondit; cum acceptis undique litteris, falsam fuisse contagii famam divulgatum est. Hæc fortuna, bono ducente fato, mihi oblata est, cum hinc occasionem sumpserim Orontii potentiam ostendendi, ut qui Aletinos sæpe a contagio, aliisque malis immunes reddidit, eundem patronum adseiscerentur, eademque et alii gauderent sorte. Qualem exoptaveram, res evenit: ita ut vix Orontii nomine audito, usque adhuc ignoto, nullum adinvenire fuit, qui et externo venerationis obsequio, et interno pietatis affectu eum non veneraretur.

55 Qui cultus, ut in dies magis cresceret, in mea ecclesia aram marmoream decentissime ornatam brevi tempore erexi, ac Sancto tutelari dedicavi; nec non quotannis ea, qua potui, solemnitate anniversarium ipsius obitus diem celebrare corpi, et quo usque ibi moratus sum, ingenti populi frequentia, non solum ex suburbis, sed ex toto Comitatu Molisino, qui una est ex regni Neapolitani provinciis, adcurrentis, celebravi. Et sicuti Aletini beneficia ex oleo, quod ad honorem Orontio præstandum ante ipsius imaginem comburitur, innumera retulere, et quotidie referunt; ita de illo pariter, quod apud me ante illius imaginem ardebat, evenire debere sum suspicatus. Verum anceps, ne temere me exhibere quis crederet, hac in re hærebam; at cum patrocinium hujus Sancti in hos novos populos reducere cepisset, et divinam olei virtutem detexi, et quisque in suum, vel in proximi remedium adhibuit.

56 Antequam ejus dies festus eo, quo decet, splendore celebraretur, cum in circumpositis pagis indicebatur, quidam Franciscus Rocci dictus, gravi febre detentus, devotione, ac pietate in Orontium incensus, die xxiii Sextilis ejusdem anni, ac supra, septem virgines nudis incedentes pedibus cum presbytero, ex oppido Perazzano dicto, misit, ut Divo ejus nomine vota solverent: et ante diem xxvi pro festivitate statutum, ab infirmitate, qua detinebatur, liber ita redditus est, ut ni medici contrarium suassissent, ad solemnitatem se præsentem sistere potuisset.

57 Joseph de Stephano magnis tenebatur febribus, et olei unctione continuo sanus factus est. Dominicus de Marco, doloribus, et febribus

torquebatur; prius a doloribus liberari cupit, et liberatur: dein ex eventu confidentior factus, a febribus se solutum vellet, et solvitur. Cum animam jam ageret Christina Chierizzi propter pectoris oppressionem, sola olei unctione derepente sanata est; quod evenit etiam Marthæ Vellino arthritide detentæ. Cum febribus affligeretur Joannes Paradiso, inde stropho * superveniente, cum de humana desperaret, ad Orontii potentiam confugit; oleo inunctus cum esset, prius dolores, dein febres evanuerunt. Oleum itidem multos hernia laborantes sanavit: ita Frater Benedictus meæ Congregationis oblat: ita etiam domnus Franciscus Pitillo, qui cum de divo Orontio dicturus esset in quodam eruditorum consessu, cum hernia detineretur, sola Sancti invocatione, et olei unctione ad pristinam sanitatem redactus est, et suo muneri, prout par erat, satisfecit.

58 Cumque in eodem consessu pater frater Petrus Baptista de S. Nicandro, Ordinis Minorum Observantium S. Francisci, verba esset facturus, febre impeditus, cum eodem febris incommodo suas exegit partes, et hoc modo est liberatus. Olei pariter unctione Joannes Leonardus Pirsichillo, Joseph Santelli; presbyter D. Antonius Pulsone, Franciscus Gargano, Gravilia Dragone, febribus expediuntur. Variis doloribus, et ulceribus Antonia de Albino, uxor Michaelis Ginetti, et Carolus Maione liberantur. Inter omnes specialem Orontii protectionem Antonius Gianpaolo, medicæ artis professor, expertus est, cum nepos, qui humana cura sanari non poterat, divina olei virtute sanatur: cumque ipse Antonius ad valetudinem principis de S. Alcino restituendam vocatus esset, inter sex professorum varias sententias, sub auspiciis divi Orontii suam proposuit, quæ ab omnibus recepta fuit, et suum consecuta est finem. Unde factum est, ut Orontius, tamquam medicæ artis consiliarius supremus ab Antonio semper adhiberetur. Hisce, et innumeris aliis prodigiis, quibus se, suamque potentem protectionem Orontius manifestam reddidit, ila populum illum obligatione devinxit, ut trium annorum spatio ibi commoratus cum sim, in dies devotionem semper crescere, et obsequium animadvertem.

59 Verum cum suprema nostra generalia comitia appropinquarent, et ad ea accersitus, nascentem cultum tanti Protectoris in desuetudinem abire posse prævidebam, vel certe adfectu motus timebam, si alio detentus officio ad pristinum redire non fuisset permissum: sedulo hanc rem apud me pervolvebam, et dum nulla remedium spes prælucebat, ecce vir ditissimus Januarius Pirsichillo mihi occurrit, et sponte 1. ducatos argenteos obtulit: ex quorum proventu diem festum quotannis solemniter Missa celebrari voluit: quo cautum est, ut aliqua saltem tanti patrocinii memoria remaneret. Insuper mihi talis in regimine successor est destinatus, qui in hac devotione promovenda, vel superare, vel certe me coequare videatur. Divum ipsum precor, et oro, ut sicuti me ad ipsius cultum apud gentes, quibuscum sum versatus, prædicandum, paratum habuit; ita ego semper ad meam animæ, corporisque salutem, et presidium, propitium habere merear, et, qualem confido, experiar.

60 Hoc instrumentum subscribit, ac sigillo suo abbatiali munit Petrus M. Pizziniacus Aletinus, jam * Prior monasterii Campobassensis S. M. de Libera; nunc abbas S. Petri de Sipon-

AUCTOR
J. P.

* i. e. dolore
intestinarum

plurima ibi-
dem facta.

E

commemorantur,

F

ac legitime
comproban-
tur.

* i. e. quondam

AUCTORE
J. P.

to Congregationis Caestinatorum Ordinis S. Benedicti. Et inferius signatur D. Bartholomaeus Ruzzi novitiorum magister, ac ejusdem reverendissimi P. Abbatis a secretis : deinde notarius Laurentius Carlino Lyciensis. Inter alia vero quatuor notariorum testimonia, quibus fidem faciunt, illum esse talem etc., unum apponit : Datum Lycii die quarto mensis Julii millesimo septingentesimo trigesimo quinto. Atque haec quidem sunt, quæ de novis potissimum prodigiis seu beneficiis S. Orontii hic repræsentare visum est. Quanta vero ejusdem Thaumaturgi memoria in benedictione sit apud Lycienses præsertim, manifestissime comprobatur ab ipsis perspicimus, quando summa cum diligentia, et labore Sancti Sospitatoris sui erga se meritis debito, collegere ea documenta, quæ ad Dei Opt. Mar., qui in Sanctorum suorum honoribus honoratur, gloriam et ad S. Orontii cultus propagationem maxime conducere arbitrati sunt. Si quis autem plura de variis favoribus per salutiferum ac prorsus mirabile Orontianum oleum impetratis, legere desiderat, consulere potest Bozzium, e quo hæc pauca subjungo.

Alia quædam
prodigia

61 Memoratus itaque modo auctor mirabilia diversi generis refert lib. 5, pag. 182 et sequentibus; quorum cum pauca e multis transcripsisse se affirmet in eadem forma, qua illa invenit in curia episcopali (videlicet Lyciensi,) ab ea, uti indicat auctor idem, diligenter inquisita; facere non possumus, quin aliqua saltem inde extrahamus et lectori exhibeamus.

ex Carolo
Bozzio

62 Clericus Franciscus Maria Smachi Lyciensis, pestifera gravatus febris, omni humano auxilio destitutus, et a medicis depositus, ad ultimum agonem redigitur. Sed post Sancti apparitionem, inrocat illum, et sanatur. Soror Hyacintha Penna monacha claustrata in monasterio S. Mariæ Novæ Lyciensis, Ordinis S. Dominici, ab annis quatuordecim conflictata fuerat cum malo ipsis medicis incognito, post plurima remedia toto isto tempore nequidquam adhibita, sanitatem obtinuit subito, dum Sancto fervide se commendasset. Petrus Antonius et Veneranda, filius et filia Leonardi Damiani Lyciensis, hic quidem quinquennus, illa vero quadriennis, e rheda delapsi sunt, rota super ambos transeunte, nimirum per tibiam unius, ac per dorsum alterius. Postquam autem eorum mater, quæ aderat, inter illorum lapsum clamasset, Sancto Oronti, adjuva eos; fuerunt prorsus liberi, et illæsi.

prædictis

63 D. Fabius Surgente nobilis Neapolitanus, in civitate Ostunensi habitans, dum laboraret vomica in collo, quæ acerbissimis doloribus illum cruciabat, Sancto invocato, rotoque ipsi fa-

cto, cessarunt subito dolores, et a dicta vomica convaleuit. Dominica Mastrangela e loco Preciccie diocesios Ugentinæ, filium mortuum peperit ac nigrum. Obstetrice autem paucis verbis deprecante S. Orontium pro vita ejus, ut baptizaretur; res successit ex sententia : etenim rix preces finierat; et filius ille, qui per horam mortuus jacuerat in terra, respirare cepit, ac se movere, quique natus erat lividus, candidus apparuit, baptismum accepit, ritamque et sanitatem. Martha Magdalena, deinde Orontia, Manna ex Lequile, diocesios Lyciensis, ætate biennis, dum staret in medio rive publicæ, et ante illam transiret carrus a bobus vectus, accidit, ut unus ex illis eam projiceret in terram, ita ut rota dicti carri transiret per dorsum ejus, matre autem et adstantibus S. Orontii opem implorantibus, liberata fuit filia et illæsa.

64 Donatus Palma Lyciensis habebat filium mensium novem malo caduco laborantem, eoque redactum, ut morti proximus esset, immo jam quasi mortuus videretur : post commendationem vero ac preces Sancto porrecta, ut, si ad Dei gloriam et ad salutem animæ filii conducere, sanaret illum : Sancto addidit ceram, quam jam emerat ad eum sepeliendum. Et mox, facto voto, cepit filius respirare, et integra sanitate potitus est. Antonia Simone ex Campiis, diocesios Lyciensis, domi suæ habebat dolium rinnarium. Die quodam rediit e templo, dolii foramen apertum reperit, vinumque omne effusum in terram. Edito autem voto, daturam se Sancto mensuras tres per diem ad celebrandas Missas; paucis aliquot post diebus inventum fuit idem dolium rino plenum, et quidem cum sapore. Dum autem illud dolium esset evacuatum, iterum rino plenum miraculose inventum fuit, ita ut omnes et Religiosi, et pie erga Sanctum affecti acceperint ex illo vino per devotionem, patrona omnibus illud dante gratis.

65 Franciscus Lolli ex Squinzano, diocesios Lyciensis, annorum quatuordecim circiter, projectus ab alio in puteum fuit; qui dum apprehenderetur ac projiceretur, opem S. Orontii semper implorabat : et delapsus usque ad aquam putei, se videt supra illam commodè positum : pergensque orare Sanctum, ut se juraret, nec aqua, nec quatuor crassi lapides, post eum facti ab illo, qui Franciscum eundem præcipitavit in dictum puteum, ipsi nocuerunt. Reperit autem ibidem quamdam personam sacerdotis habitum vestitam, quæ factam ei a S. Orontio gratiam asseruit, et egressum e puteo prænuntiavit, ac paullo post miro modo ligatus fune, saluus et incolumis evasit.

DE S. ALEXANDRO MARTYRE

BRIXIÆ IN ITALIA

Sylloge de cultu, translatione corporis, et Actis.

J. P.

Brixia, antiqua Galliæ Transpadanæ apud Italos civitas est, gentis Cenomanorum caput, sicut diximus tomo II Februarii, die xv, pag. 805, ubi etiam plura de eadem civitate exstant. Si quis ultiores ejusdem notitias desiderat, Ughellum adeat tomo 4 Italiæ sacræ, a columna 720 editionis prioris. Sanctus vero hic Pugil publico apud Brixianenses cultu honoratur hac die xxvi Augusti, qua annuntiatur in utroque Catalogo Ferrarii, et apud Faynum in Martyrologio Brixiano. In Ordine divini Officii in Brixiansi ecclesia recitandi pro anno 1684, quod illustrissimi D. Bartholomæi Gradonici, ejusdem ecclesiæ episcopi, jussu editum est, dicta die ponitur Alexandri mart. Brix. semid. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ in annotatione ad historiam hujus Martyris observat, acta illius. . . in æde parochiali suo nomini dicata, quam Fratres Servitæ possident, in parietibus eleganter depicta conspici. Deinde addit: Corpus illius in Gallias Karolo Mag. imp. delatum, in quadam historia, Brixie an. D. m^olxxxiv edita, legimus, in qua et illud continetur, ex eo tempore Brixianos SS. Faustinum et Jovitam in patronos sibi ascivisse, cum antea S. Alexandrum urbis tutelarem habuissent.

2 Qua fide hæc nitantur, ignoro; nec historiam isto anno editam Brixie, lubet quærere, cum non apponatur Ferrarius, qualis sit, et cujus auctoris. Porro hunc S. Alexandrum ab alio synonymo martyre Bergomensi prorsus esse diversum, constabit ex iis, quæ hac etiam die de illo memorabuntur. Brixianus dicitur martyrium consummasse sub Nerone, uti habent ejus Acta, quæ Ferrarius idem vulgavit ex monum. eccl. Brixien. Ms.; quam temporis notam nos etiam supra posuimus, seu alibi potius positam reliquimus. Sequentia vero Acta, quandoquidem certo approbare vel improbare ea aliunde non possumus defectu documentorum, damus in Ferrarii fide, etiamsi nonnulla sint illis immixta, quæ magnis difficultatibus non carent.

3 Alexander Brixie nobili genere natus, ac in Christiana religione eruditus, Claudio imperatore Christianos persequente, adolescens Massiliam ad B. Lazarum ejus urbis episcopum venit. Inde Aquas Sextias ad B. Maximinum episcopum profectus, ab eoque in fide confirmatus, et ad martyrium pro Christo Domino subeundum incensus, Brixiam rediit: ubi re familiari vendita, pauperibusque divisa, martyrii cupidus Diænæ templum ingreditur, ac demones in Christi nomine compellit, ut idola confringerent. Quo facto, ab idolorum sacerdotibus tentus, ad Felicianum præfectum adducitur: qui cum ad Nerone rem per litteras significasset, responsumque esset, ut Alexander aut diis sacra faceret, aut exquisitis suppliciis cruciatus interficeretur; mandatum ei imperatoris exponit, hortaturque,

ut Marti immolaret.

4 Qui genuflexus, quasi Martis idolum adoraturus, Christo Domino preces fudit, moxque Martis statua corruens, in pulverem redacta est. Quare Felicianus indignatus, Alexandrum loris concidi, et fervens oleum cum pice et sulphure in os ejus infundi jubet. A quibus enim minime læsum cernens præfectus, manus illi perforari, funemque per foramina tractum indomiti tauri collo alligari, sicque Martyrem per urbem raptari, ac demum præcis brachiis et lingua, caput amputari præcepit. Quo in loco cum faces 4 accensæ ad Martyris corpus divinitus apparerent, multique eo miraculo ad Christum converterentur, illud ab Anathalone episcopo sepelitur: ibique postea a Brixianis ejus nomini templum ædificatum est.

5 De S. Lazaro episcopo Massiliensi agit nostraque Martyrologium Romanum ad diem xvii Decembris, quo expendi poterunt difficultates circa tempus sedis ejus occurrentes. In novissima editione Galliæ Christianæ proponitur una tomo 4, columna 631: Post hunc primum episcopum (S. Eleazarum, seu Lazarum) si certo constet, eum fuisse Lazarum fratrem Mariæ ac Marthæ, a Domino ex sepulcro ad vitam revocatum, adeoque primo Ecclesiæ seculo rexisse, pontificia sedes vacavit ultra ducentos annos; aut sane dicendum est, memoriam eorum, qui præfuerunt, penitus oblitteratam fuisse. Et vero episcopus supra nominatus ponitur quidem ibi primo loco, sed annus Christi vacuus relinquatur. Ad S. Maximinum quod attinet, tricis chronologicis admodum obnoxius est, ut licet videre apud nos die viii Junii, tomo II, pag. 53, ubi signatur seculo I, IV, vel VI. Nec fuere in hac re oculatiores dictæ Galliæ Christianæ editores: nam tomo citato columna 299 habent ista:

6 Communis est sententia, primum Aquensium episcopum appellatum Maximinum; sed quis ille fuerit, quo sederit tempore, quidve gesserit, divinare non audemus. Pro dubiis enim, ne dicam falsis, nunc habentur inter eruditos ferre omnes, quæ vulgo aiunt; mota Jerosolymis in J. C. discipulos persecutione, post obrutum lapidibus sanctum Stephanum, Lazarum, Mariam Magdalenam, Martham, Marcellam ejus pedissequam, Maximinum et Chelidonium, in quos Judæorum odium maxime fervebat, non solum Jerosolymis pulsos; sed etiam navi absque remigio in certum mortis periculum impositos, divina providentia ad oram Provinciæ appulisse; et Massiliensium quidem Lazarum episcopum creatum esse, Aquensium vero Maximinum. De S. Anathalone scribit Ughellus tomo 4 Italiæ sacræ columna 727. Habetur in Martyrologio Romano ad diem xxv Septembris, quo discuti poterunt, si quæ sint suboritura circa ipsum difficultates.

DE SS. SIMPLICIO, CONSTANTIO, & VICTORIANO MM.

APUD MARSOS IN APRUTIO ITALIAE

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, translatio, miracula, Acta.

FORTE SUB
MARCO AURE-
LIO ANTONINO.
Veneratio pu-
blica eorum
apud Marsos

Marsi, urbs Italiae in Aprutio Ulteriori, prope lacum Fucinum, et in ejus parte orientali, . . nunc excisa et omnino diruta jacens, rudera Mansi adhuc dicuntur, et episcopalis sedes translata fuit ad Piscinam oppidum, tribus miliaribus a Celano oppido dissitum, a Clemente VIII Pontifice maximo. Ejus episcopus dicitur Marsorum et Marsicanus, estque in Aprutio : quamquam sint, qui credant nullam fuisse urbem Marsi dictam, uti tradit Baudrandus. Plura habet Ughellus in Italia sacra prioris editionis tomo I columna 952 et sequentibus. Celani autem vel Caelani oppidi meminisse juvabit postea, propter documenta, quæ dabuntur de cultu horum Martyrum peculiari ibidem loci. At primo illorum venerationem publicam aliunde probemus.

2 Stabilitur illa primo ex Actis dictorum Martyrum, in lectiones sex dispersitis : nec non ex antiphonis propriis, ab orationibus seu collectis tempore Missæ adhibitis, quæ omnia postmodum producemus. Secundo, ex utroque Catalogo Ferrarii; quippe in eo, qui est de Sanctis Italiae, profert hac die compendium martyrii ex lectionibus in eorum Officio recitari solitis : in altero autem Catalogo Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, a die xx hujus mensis illos remittit ad diem xxvi, ubi citat in notis Tab. ecclesiæ Marsicanæ. Tertio, post mortem Cardinalis Baronii leguntur in Martyrologio Romano, in cujus editione, quæ anno 1635 in lucem prodiiit, primum illos reperio inscriptos hoc modo : Apud Marsos sanctorum Simplicii, et filiorum ejus Constantii et Victoriani, qui sub Antonino imperatore varie primum excruciatum deum securi percussit. martyrii coronam adepti sunt. Hac vero die illos ibidem coli, conficitur ex titulo, qui eorum Actis seu sex lectionibus Mss., ac postea dandis præponitur, et hæc habet : Die xxvi Augusti, festo sanctorum martyrum Simplicii, Constantii, et Victoriani, Caelani in partibus Marsiæ. Apographum nostrum scribit duo ultima nomina Constantii et Victoriani per idiotismum Italicum, quem sicut modo correxi, sic eum corrigam, ubicumque illum deinceps reperero.

3 Post lectiones, de quibus agebam modo, sequuntur istæ antiphonæ, quarum prima sic sonat. quæ est ANTIPHONA AD MAGNIFICAT : Gaude felix Caelani tellus, quæ tantorum Martyrum memoriam tenes : quorum corpora hic in pace quiescunt, et sic pro eorum passione toto tu celebraberis in orbe etc. Exultent justi etc. ALIA ANTIPHONA : Caelanum gaude tellus dignissima laude, sanguine Sanctorum meritis redempta tuo-

rum. Lætamini in Domino etc. ALIA ANTIPHONA : Sancti sub crudelissimo Antonino Pio martyrium compleverunt, quia noluerunt obedire mandatis ejus, nec sacrificare diis immundis. Exultabunt Sancti etc. ORATIO : Da nobis, clementissime Deus, beatorum martyrum tuorum Simplicii, Constantii, et Victoriani sollemnitate digne peragere, ut quorum sanctissima corpora dignis laudibus frequentamus, a cunctis malis imminetibus, eorum precibus adjuti miserericorditer eruamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum etc. SECRETA ORATIO : Preces nostras, quesumus Domine, cum oblationibus hostiarum propitius suscipe, et intercedentibus sanctis martyribus Simplicio, Constantio, et Victoriano, per hæc piæ devotionis obsequia [quæ] in honore eorum devote peregrimus, ad caelestis gloriam paradisi pervenire valeamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum etc. POSTCOMMUNIO. ORATIO : Da nobis, omnipotens Deus, horum sanctorum martyrum tuorum Simplicii, Constantii, et Victoriani [festum] dignis frequentare officiis, de quorum, corporibus conditis, triumphamus auxiliis. Per Dominum nostrum J. Christum etc.

4 Quæ de publica Sanctorum veneratione retuli hactenus, illustrari possunt ex historia inventionis, quæ narrat, quomodo corpora eorum sint inventa et translata. Ex hac historia, quam Ms. Italico idiomate habemus post antiphonas nec non collectas seu orationes, modo recitatas, excerpto sequentia, quæ quo auctore, quo tempore sint conscripta, non lego in ejusdem historię contextu. Præmisso itaque Actorum dictorum compendio, narrat anonymus, sub monte Peticino ad Fontem aureum hosce sanctos Pugiles occisos fuisse etc. Territorio autem Celanensi, sicut pergit, bellis destructo, eorundem Sanctorum corpora deinde inventa fuisse asserit, ac deposita in parviali ecclesia dicti territorii, arcæque inclusa marmoreæ, quæ, ait, pro altari nunc servit in dicta ecclesia; ubi istam legi addit inscriptionem : Hic requiescunt corpora beatorum martyrum Simplicii, Constantii, et Victoriani.

5 Memorat præterea anonymus ille, quia non pridem admodum restaurata fuit ista terra, sacra pignora prædicta solenni cum supplicatione fuisse translata ad ecclesiam collegiatam parvalem ejusdem terræ novæ Celanensis sub monte S. Joannis baptistæ, ubi maxima cum veneratione honorantur usque ad præsentem diem, Domino eorundem Sanctorum intercessionibus patrante continue miracula innumerabilia. Festum eorum celebrari die xxvi Augusti cum maximo undique populi concursu, et reliquias illorum

portari

A portari modo solenni per dictam terram a sacerdotibus : item in adversis rebus, in siccitate, in continuis pluviis, et in qualibuscumque rebus adversis populum dictum recurrere ad Sanctorum istorum intercessionem, dumque exponuntur publice in præfata ecclesia per tres dies continuos, subito eum exaudiri, idque vicibus infinitis compertum esse experientia, nec non miracula risa esse evidentia. Subjungit denique, singula eorum corpora in singulis tribus hierogazophylacis, quæ laudat, conservari, ac meminit nobilis sacelli, indicans illud esse dominorum Piccolominorum, ardente ibidem continue lampade etc. Hæc ex anonymo. Utinam miracula illa, quæ tam profuse et liberaliter, tametsi obiter tantum, perstringit, pervenissent ad nostras manus!

6 Post hanc narrationem sequitur in nostro apographo ista inscriptio, quæ ex Italico sic sonat Latine : Isti sunt versus sculpti in lapide altarum sanctorum martyrum Simplicii, Constantii, et Victoriani, in sacello sanctorum Martyrum in collegiata S. Joannis Baptistæ Celani. Ex his autem versibus nonnullos excerpo :

B Hic ego Simplicius jaceo sub rupe gemellis
Hic prope me genitis, quorum Constantius hæret

Ante patris lateri dextro, lævoque secundus
Victorianus, et hic fraterno stamus in isto
Mausoleo terræ, fulgent spiramina cælo
Vivida sidereo, multoque redempta cruore
Martyrii ferro, flammis, variaque flagella.

Alia, quæ subduntur de eorum martyrio, huc non transcribo; sed pergo potius ad notas characteristicas chronologicas, quæ hisce versibus inseruntur, et e quibus seligo sequentes :

Ductor Apostolici gregis Innocentius almus
Almificat Sulmone satus, datus est pater Urbis,
Septimus. . .

Electus fuit hic Pontifex die decima septima Octobris anni 1404; obiit die vi Novembris 1406. Quibuscum quoque concordant sequentes temporis notæ, quas in memoratis versibus inventio ita expressas :

Sol tunc millenos centum quater egerat annos,
Sextus erat socius primis, Indictio dena
Quartaque currebat, Junii sub luce decena.

C Carmina Parnigene lapis accipe voce Joannes,
Ossaque sancta tene veneranter in omnibus annis.

Signatur itaque annus 1406, Indictio 10, ac dies x mensis Junii : unde colligitur, quo tempore vel translata sint trium nostrorum Martyrum corpora in prædictum sacellum, vel quando ibidem sit constructum altare in eorum honorem, vel ipsum sacellum ædificatum aut restauratum. Hisce hactenus præmissis, perveniamus ad Sanctorum Acta.

7 Duo eorundem apographa habemus, sed similia argumento ac stylo. Unum ex iis desumptum indicatur ex Ms. D. J. B. Mari Romani, ac dispescitur in novem lectiones proprias pro ecclesia, ut suspicari licet, Cælanensi, propter ea, quæ superius de hoc loco dicta sunt. Alterum vero apographum signatur transcriptum ex antiquo codice edino (immo hædino) id est, membranaceo, Avers eccl^{ie}. (si hæc recte lego, tam enim misere scripta sunt, ut rix legi possint,) id est, ut ego quidem interpretor, Aversanæ ecclesiæ, quæ est in provincia Terræ Laboris regni Neapolitani. Quidquid sit, exemplar

istud nos Aversanum vocabimus. Ms. vero, AUCTORE J. P. quod primo nominabam loco, cum secundo contuli, et quia primum in multis erat mendosum, et caractere non satis perspicuo exaratum, conatus sum illud emendare, salva rerum substantia, cum ex Aversano, dono Ughelli huc misso, tum proprio Marte, ut lectoris commodo, ac narrationis contextui consulerem. Compendium porro Martyrii nostrorum Pugilum refert Ferrarius, uti indicatum est superius num. 2.

8 Acta, quæ ex primo Ms. daturi sumus Instituitur prælo, sublestæ fidei nobis sunt non una de causa. Nam primo meminit eorum auctor num. 2 divisionis nostræ, de tempore persecutionis Antonini Pii : sed non scitur imperator ille ullam movisse persecutionem adversus Christianos : immo vero contrarium omnino suadet ex iis omnibus, quæ de ipsius genio, ac moribus fuscæ collegit Tillemontius in Historia imperatorum tomo 2, pag. 297 et sequentibus. Non nego tamen, eo imperante, Christianos non paucos martyrio affectos fuisse ab ipsius ministris, prout refert Baronius ad annum Christi 142 in fine, de rebus Christianorum tempore ejusdem Antonini Pii ita memorans : Etsi certum exploratumque sit, nullum adversus eos ab imperatore esse promulgatum edictum : tamen vel invidia, magistratum, quod Christianam religionem mirifice propagatam viderent, indiesque majoribus accessionibus crescere ac dilatari; vel calumniis contradicentium nonnihil esse vexatam, tum cædes Sixti PP., et aliorum, qui Romæ, eodem Antonino imperante, sunt passi; tum quæ de iisdem temporibus ab eodem, de quo proxime egerat, Justino sunt memoriæ prodita, certam exploratamque fidem faciunt. Sed S. Sixtus seu Xystus I apud nos tomo 1 Aprilis, die vi, pag. 533 mortuus dicitur sub Hadriano. Hanc, quam modo refutavimus, hallucinationem vidit etiam Ferrarius in sua annotatione : Antoninus, ait, qui persecutionem in Christianos quartam excitavit, non Pius, sed M. Aurel et L. Verus fuit. Licet M. Aur. post L. Veri obitum, erga Christianos, ob victoriam illorum precibus ex Marcomannis reportatam, se mitiorem exhibuerit. Martyres nostros tunc passos esse dicit Ferrarius, sed non probat. Quia tamen auctor Actorum confundere potuit Antoninum Pium cum Marco Aurelio Antonino, qui dictus est Philosophus, et regnavit cum Lucio Aurelio Vero; idcirco superius posuimus dictos Martyres sub isto secundo Antonino, per adverbium forte restricto, ut aliquam saltem notam temporis poneremus. Imperavit Titus Antoninus Pius ab anno Christi 138 usque ad 161; Marcus Aurelius Antoninus ab anno 161 cum dicto regni socio : hic anno 169 obiit; ille anno 180. Redeamus ad Acta.

9 Secundo, suspectum in illis quoque nobis examen est nomen Pontii præfecti Urbis, ut vocatur num. 2 : nec illum reperio inter alios hoc officio functos, qui habentur post Fastos Romanos consulares editos Amstelodami anno 1705, auctore Theodoro Jansonio ab Almeloveen. Tertio, difficultatem quoque movent, quæ memorantur in Actis eodem num. 2 de Gaudentia, quæ, si illis credimus, relictis viro et liberis, cuidam monasterio sanctæ Mariæ adhæsit, ibique in servitio Dei cum sororibus, quæ ibi aderant, perseverans etc. Etenim quis credat, tunc temporis, seculo videlicet secundo, quo imperavit Antoninus Pius, existitisse monasterium sub nomine sanctæ

AUCTORE
J. P.

sanctæ Mariæ, ac sorores seu moniales ibidem habitasse? Non nego quidem fieri tunc potuisse, ut parthenon, etiam, si vis, nomine sanctæ Mariæ nuncupatus, exstiterit, in quo piæ aliquæ mulieres simul vixerint. Verum, quia auctor, qui Acta illa condidit, nescio quis, fallit vel fallitur in aliis bene multis, an adeo mirum foret, si et hic hallucinaretur, strictique nominis monasterium, ac sorores seu moniales lectori obstruderet? Adde, quod non dicat, ubinam illud situm fuerit, de quo loquitur, monasterium.

Actorum.

10 Quarto, quid dicam de epistola Pontii præfecti ad Antoninum Pium, quæ habetur in Actis num. 11? Eam sane apocrypham esse, et fabricatam in cerebro suspecti Actorum scriptoris, inducor ut credam ex antecedentibus, quæ de Pontio et Antonino observata sunt. Quinto, quis non credat personam esse larratam ac fictitiam, sub cujus dictamine Acta dicuntur concepta num. 14? Unus, inquit, illorum, nomine Casareus qui passionibus Sanctorum ab ipso principio interfuerat. . . , sacri baptismatis unda a quodam presbytero, nomine Crescentio, renatus, cum eodem. . . Sanctorum corpora sepelivit. Quo facto, Florentium diaconum visitaverunt, exorantes ut sanctorum Martyrum passiones, et mortem eo stylo conscriberem. Ego autem etc. Credite posteri scilicet. Sexto, melioris enimvero notæ scriptore opus esset, ut tot mirabilia Actis infarta invenirent fidem historicam apud lectores rerum hujusmodi peritos. Quæ cum ita sint, facile perspicit æquus rerum arbiter, Acta illa non esse genuina, sed merito suspecta ex speciminibus paucis, quæ jam prolata sunt. Plura reservamus pro Annotatis quæ eorundem Actorem narrationi subjiciemus. Illorum vero auctorem, falsam personam mentitum, vocamus anonymum.

ACTA

Auctore anonymo,

C Ex Ms. D. J. B. Mari Romani, ad aliud apographum collato.

Sancti

a

b

c

d

Imperante a vero Augusto, ingens persecutio per universum excaudit in Christianos, ita ut quicumque Christi cultor inveniretur, vel idolis sacrificaret, vel capite plecteretur. Eadem die Pontius præfectus b ab Antonino imperatore missus est in Franciam c, imperiales deferens litteras, in quibus hujusmodi præcepta continebantur, ut quicumque Christum confiteretur, mors iudicio condemnaretur, vel, si de nobili genere esset, Romam, innumera tormenta recepturus, mitteretur. Dum vero legatus Pontius ubique per Franciam imperiale exerceret præceptum, venit ad Portum Illiris d, ubi dum ad sacrificandum populum compelleret, nuntiatum est ei, tres ibi esse Christianos, qui idolis sacrificare nolebant, imo Dominum cæli toto corde et ore venerabantur. Sed quia inhonestum, est tantorum Martyrum originem silentio præterire, exequar autem breviter ortum, vitam et passiones eorum.

2 Fuit enim vir egregius nobilis et dives Simplicius, uxorem habens Gaudentiam nomine, ex qua duos edidit liberos Constantium et Victorianum, qui ambulans in fide Dei, plus appetens caelestia quam terrena, tempore persecutionis Antonini Pii a S. Januario una cum conjuge et duobus liberis, sacri baptismatis fonte renatis, Christum verum Deum de Virgine Maria natum, mortuum et sepultum, et tertia die resurrexisse a mortuis, caelos ascendisse, Spiritum sanctum Apostolis dedisse, totis viribus prædicare ceperunt. Gaudentia vero, relictis viro et liberis, cuidam monasterio sanctæ Mariæ e adhesit, ibique in servitio Dei cum sororibus, quæ ibi aderant, perseverans, non antea mortua est, quam Dei Genitrix Virgo, in cujus cœnobio die noctuque servierat, veniens, ejus animam, multis videntibus, ad caelestium agmina cum hymnis [ac] choris transportavit. Sed quia longum est enarrare, quæ et qualia ad agonem imperatoris Antonini, prædictique Pontii præfecti Urbis, pro fide Christi successerint, nunc ad ea, quæ ab iniquissimo præfecto, et Antonino imperatore passi sunt, veniamus. Tu autem etc.

3 LECTIO II. Præfectus vero Pontius constituto die sedit pro tribunali, jussitque sanctos Simplicium, Constantium, et Victorianum accersiri: quibus, dum in præsentia ejus assisterent, locutus est dicens: Video vos juvenes præclaros et splendidos; sed genus vestrum ignoro: cujus professionis estis requiro. Ad hoc S. Simplicius respondit: Genus quidem ex illustri prosapia Burgundiorum / traximus, professionis Christiani sumus, et Christum Deum cæli et terræ factorem de Virgine natum credimus et adoramus. Præfectus: Si genere quidem estis præclari, et [personæ] clariores, cur non vestrae salutis consulitis, quæ ambiguitas vos reclusit? Dereliquistis antiquam culturam deorum, adhaerentes cuidam a Judæis Crucifixo. Quod si bona hujusmodi lucrari cupitis, et in amicitia piissimi imperatoris cadere *, consulo vobis tamquam carissimis, ut hanc superstitionem relinquatis, et ad sacrificandum Jovi, Neptuno, Plutoni, Minervæ, et Palladi, quæ piissimus imperator in magnam venerationem habet, venire non differatis: si vero venire tardabit, diversis suppliciis vos interimi faciam.

4 Ad hæc sanctus Simplicius una cum liberis dixerunt: Nomina ista, quæ nobis, præses, commemoras, non deorum, sed corruptibilium hominum fuere, eaque nos, et omnes fore, per sanum consilium pro nihilo haberi debent: si vero vis unius et omnipotentis Dei cognoscere nomen istud, quod nos in Trinitate perfecta tibi explanamus, id est, Pater in quo omnia, Filius per quem omnia, et Spiritus sanctus ab utroque procedens; hæc est vera Trinitas unus et omnipotens Deus. Filius enim, sic ait Apostolus formam servi accepit: et cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem factus hominum, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, et mortuus est pro nostris delictis, cujus nos sumus sanguine redempti. Hic est Christus Dei et hominum mediator: et hic est ille agnus, qui tollit peccata mundi: quem tu miser ignoras, in quem si recte velles credere fide, et delictorum veniam habere, et æternæ vitæ gaudia adipisci valeres.

5 Qui-

A 5 Quibus præsces : Audite me, juvenes Christiani, Christum, quem confitemini a Judæis tempore Pontii Pilati Hierosolymis crucifixum esse, audivi. Quare in eum, qui se crucifigi permisit, credere impellitis? Sancti vero responderunt : Proditio et crucifixio illius, nostra fuit redemptio peccatorum : non enim homo liberaretur incendio, nisi Christus filius Virginis Mariæ suo pretioso sanguine redemisset. Pontius vero hæc audiens, permotus animo, astantibus præcepit, ut sancti Martyres tamdiu virgis ferreis tunderentur, quousque illam superstitionem relinquerent, et dictis ejus obtemperarent. Ministri autem jussa tyranni adimplentes ; voluntate Jesu Christi Domini nostri, qui sperantes in se non dereliquit, factum est, ut omnes, qui in sanctos Martyres manus extenderunt, validis febribus affligi, vitam exhalarent. Eadem hora viri et mulieres, qui ad tantum spectaculum cernentes miracula, quæ per suos Martyres operabatur Deus, crediderunt in D. N. J. Christum, promiscui sexus viginti duo, quos iniquus præfectus altera die decollari jussit. Interea sancti Martyres in virtute D. N. J. Christi caecos illuminabant, infirmos curabant, et ab obsessis corporibus demonia expellebant. Tu autem Domine etc.

B 6 LECTIO III. Pontius vero præfectus capitalem in sanctos Martyres nolens exercere sententiam, quia ei non fuerat permissum tum, quia de nobilioribus illius regionis orti erant, in arcta custodia eos detrudi jussit, quoadusque Romam cum custodibus mitteret. Sancti vero, dum custodia mancipati essent, singulis diebus Dominum exorare cæperunt, quatenus mansionem, qualis esset, sua misericordia eis ostendere dignaretur [cælestis Hierusalem.] Nocte sequenti apparuit eis angelus Domini, splendens sicut sol, vestimenta ejus alba sicut nix, præcinctus ad ambulandum : quem dum Sancti cernerent, nimio fulgore perterriti, proni ceciderunt in terram : quos angelus Domini blandis alloquitur verbis dicens : Simplici, surge, liberosque tuos excita : placuit enim Domino, tibi, uxori, filiis, paradisi mansionem condonare, ut cum suis omnibus gaudio superno repleti, æternaliter floridi, sempiterna vita unanimiter fruamini. Eadem hora ostendit eis angelus Domini cælestem Hierusalem, omnem gloriam Sanctorum, omnemque miseriam malefactorum hominum. His vero ab angelo omnibus Dei ostensis, in fide Christi firmiter eos corroborans, ipsis videntibus caelos remeavit.

C 7 Præterea Pontius sacrilega cupiditate caplus, sedit pro tribunali, et sanctos Martyres sibi præsentari fecit : eos [iterum] diis omnipotentibus sacrificare monuit. Sancti vero dictis iniquissimis obtemperare nolentes, viriliter corde, et ore Deum confessi sunt. Unde iniquissimus præsces manus terga ligari a ministris præcepit, et Romam bene custoditos ante conspectum imperatoris eos velociter adduci. Dum autem iniquissimi jussis parerent ministri, Sanctos ligaverunt, et viam pariter cum eis agere cæperunt : ipsisque de civitate egredientibus tantum luctum Illicius populus præ amore Sanctorum agere cæpit, quod multi eorum vestigia sequentes, cum eis Romam pariter venerunt : quidam autem gressus facere non valentes ab impiissimo præfecto capite plecti meruerunt. Interea sancti Martyres in itinere multa mirabilia, quæ modo per singula enarrare non valeo, [operabantur :] sed

quæ in civitate Ravennæ Dominus operatus sit, A. ANONYMO. silentio prætermittere non possum.

8 Quædam puella de urbe Ravennæ, præclaris orta natalibus, octo continuis annis lumen oculorum amiserat : numquam tribus annis visum præclarum habuerat : et mater ad recuperandum lumen filiae suæ arte medicorum, frequenter pater eos visitaverat. Cum vero nullum remedium salutis invenire possent, jam quasi mortuam parentes ejus continuo lugebant ; accidit, ut quadam nocte, cum Dominus suos Martyres vellet non sub nubilo, sed supra candelabrum ponere, ut a cunctis viderentur, et illi lucerent civitati, quatenus in Sanctis suis magnus esset. Pater itaque puellæ dormiens, quadam cælesti voce vocatus : Corneli, cras summo mane accipe filiam tuam, et secus Romanam viam sede, ibique sitos sanctos Martyres expecta, qui Romam, palmam vitæ recepturi mittuntur. Cum autem venerint, eos roga, ut tantum manus super oculos filiae tuæ imponent, et pristinae salutis restaurabitur. Et ubi lux est reddita terris, secundum angelicam commonitionem vir surrexit, et locum, qui sibi prædictus fuerat, una cum filia petiit. Illo in via expectante, ecce sancti Martyres vultu lætissimo advenerunt : quos dum vidit, ad pedes eorum provolutus rogando postulabat, ut saltem manus pro amore Dei super oculos filiae suæ imponent : dicebat enim, credo quod filia mea sola sanctorum manuum impositione pristinae possit salutis restitui. Tu autem Domine etc.

E 9 LECTIO IV. Ad hanc vocem sancti Martyres in terra genua fixerunt, fundentes hæc Domino preces : Domine Deus, creator ineffabilis, tu qui oculos cæci nati ad tuam magnificentiam demonstrandam aperire dignatus es ; respice propitius super hanc famulam tuam, et ut nomen tuum gloriosum digne laudare possit, pristinum lumen restituere digneris, ut videntes nomen tuum, quod est benedictum in secula, collaudent. Cumque orationem explessent, Simplici puellam accepit, et facto signo crucis velut squamæ ab oculis ejus ceciderunt, statimque lumen recepit. Tunc omnis populus, qui videre venerat, pedibus Sanctorum provolutus, illos, ut saltem diebus duobus in civitate Ravennæ commorarentur, exoravit, sed [dum] iniquissimi præsidis ministri eos morari [non] sinerent, Romam, veluti eis jussum fuerat, Sanctos perduxerunt.

F 10 Ingressu vero Urbis volentes Sancti ad basilicam sancti Petri pergere, antequam imperatoris conspectui præsentarentur. Cumque ministri iter Sanctorum impedirent, voluntate Dei [et] Apostolorum Petri et Pauli factum est, ut ligamenta, quibus ligati fuerant, solverentur, et nulla interveniente cognitione ad basilicam Apostolorum pervenerunt. Ministri vero, qui Sanctos perduxerant, ita mentibus sunt alienati, quod nec eos videre, neque tenere potuerunt. Dum hæc Sancti gererent, multitudo Christianorum, quæ ibi secrete morabatur, eos sequi tanta quantitate cæperunt, quod, quando ad beatorum Apostolorum limina pervenerunt, fere ducenta millia Sanctos sequebantur : unde tanta inter idololatrias et Christicolæ eadem die orta est dissensio, quod Christiani interfecerunt mille * paganorum legati Pontii præfecti [curiam] Antonini petentes, qui eis constituerat *, et qualiter Sanctos Romam perduxerunt per ordinem curialibus imperatoris retulerunt : non enim

A. ANONYMO.

patrato in itinere

E

miraculo

F

Romæ dum essent, sunt mirabilia :

* al. mille fere
* al. quod eis contigerat

eodem

A. ANONYMO

eodem tempore Romæ imperator fuerat. Æstivum forte tempus in partibus Marsiæ celebrabat. Tu autem Domine etc.

hanc mittuntur
ne

* ad celsitudinem

14 LECTIO V. Curiales vero timentes ut * seditio, quæ per Sanctos exorta fuerat, amplificaretur, sanctos Martyres capi facere ceperunt. Itaque per eosdem ad imperatoriam celsitudinem cum litteris ex parte Pontii missis transmiserunt. Exemplar litterarum hoc est : Augusto domino Pio Antonino Pontius præfectus famulus : Quia vestræ placuit clementiæ * me ad partes istas transmittere, in quibus vero parvum pro vestro imperio laborem sustineo quotidie : inveni enim populum adversus culturam deorum satis errantem, juxtaque inveni hos quidem nobiles viros, sed diis, per quos vestrum gubernatur imperium [reluctantes] cum multis minis et tormentorum generibus eos ad sacrificandum compellerem, et ipsi penitus eis obedire et sacrificare [contemnerent :] atque in eis capitalem sententiam exercere non valeo, quia non mihi a vestra majestate permissum fuerat; ad vestræ majestatis examen eos venire mandavi, meque vestrum famulum memoria tenete g.

ad imperatorem, a quo jussi diis immolare.

12 Perfectis itaque litteris in præsentia imperatoris, perspicue a Sanctis querere cepit, quare non diis, per quos totus gubernatur mundus, sacrificare vellent. Sanctus Simplicius una cum filiis audacter respondentes dixerunt : Audi nos, imperator, in tuo judicio pendeat, utrum Factori omnium creaturarum, vel idolis manufactis, quæ se ipsa adjuvare minime possunt, credere debemus : nonne Creator major est creatura? Mox imperator respondit : Alius deus præter istos, quos nos adoramus, nusquam est. Quare vobis præcipio, ut non syllogistica verba componatis; sed diis immolare non differatis : quod si facere tardabit, vita vestra non diu prolongabitur. Sancti vero una voce respondentes dixerunt : Nos autem mori potius parati sumus, quam idolis immolemus. Tunc imperator ira commotus fecit eos in arcta custodia in loco, qui Passularis dicitur, induci, serpentibus et scorpionibus pleno. Dum autem includerentur, Domino preces fuderunt, ut, qui sua misericordia tres pueros de camino ignis ardentis liberavit, ipse a veneno illorum animalium eos liberaret sua pietate illæsos. Unde illius voluntate, qui creavit omnia, factum est, quod illa animalia mansuescere ceperunt; quod nec venenum, nec aliud, per quod Sanctis nocere possit, ab illo die secum portaverunt. Tu autem Domine etc.

voce celesti recreantur, et subeunt martyrium.

13 LECTIO VI. Triduo in carcere gloriosissimi Martyres perseverantes, nec cibum nec potum sumentes, vocem de celo dicentem eis nocturno silentio audierunt : Simplici, surge, quia pro fide Christi una cum filiis tuis viriliter dimicasti; ecce regni celorum viæ sunt vobis patefactæ : cras in nonarum hora, cum palma cæleste regnum intrabitis. Ad hanc vocem Sancti a somno excitati sunt, et per totam noctem in orationibus vacaverunt. Sed cum jam dies illucesceret, impiissimus imperator sanctos Martyres suo conspectui repræsentari fecit, quærens utrum in juvenilibus annis vellent indulgere, et idolis sacrificare, an vellent judicio mortis condemnari; sancti Martyres respondentes dixerunt : O imperator, nos libentius judicio mortis condemnari volumus pro Christo, quam idola manufacta adorare, cum scriptum sit, quod omnes dii gentium dæmonia, et qui in eis confidunt, pereant, ac in æternum confundantur. Tunc imperator hæc

audiens irato animo ministris præcepit Sanctos in D plaustro novis funibus ligari firmiter, ut, eo currente, hujusmodi morte condemnarentur. Cumque juvenes, ut currerent, ministri acceperunt; nutu Dei factum est, [ut] nec magis nec minus, quam voluntas eorum esset, currerent. Ita quippe sanos incolumes a loco, ubi reclusi fuerunt, ad Aureum fontem h, qui ad radices Peticini i montis oritur, Sanctos perduxerunt, illic diabolico tacti spiritu jussu iniquissimi imperatoris adimplentes, sanctos Martyres pariter decollaverunt.

14 Eadem hora terræ motus magnus per totam Marsiam factus est, ita quod Sanctorum interfectores per totum diem, et noctem, nec loqui, nec diurno surgere potuerunt. Altera vero die cum [ad] se redirent, unus illorum, nomine Cæsareus, qui passionibus Sanctorum ab ipso principio interfuerat, pristinae Sanctorum proditiōis recordatus, eorum corpora colligendo, Domino credidit, ac sacri baptismatis unda a quodam presbytero, nomine Crescentio, renatus, cum eodem in scriniis Sanctorum corpora ad prædictam montis radicem collocavit. Collocatis sanctis Martyribus, præfatus Casaceus, una cum presbytero Crescentio, Florentium visitaverunt, exorantes, ut sanctorum Martyrum passiones, et mortem eo stylo conscriberem. Ego autem, licet ad tantum opus inidoneus, tamen devotione devinctus, visus * fui ea, quæ ab eisdem de sanctis Martyribus concepi, mentione dictare k. Passi enim fuere septimo Calendas Septembris, adjuvante Domino; cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. Tu autem Domine etc. ANTIPHONA AD MAGNIFICAT.

signa, sepultura, auctor Actorum, diis mortis.

E

f. AUSUS

k

ANNOTATA.

a Imperator Antoninus, ut infra scribitur, Pius nullam concitavit contra Christianos persecutionem. Vide Commentarium prævium num. 8.

b Consule ibidem dicta num. 9.

c Franciam hic intelligit auctor vel antiquiorem, quæ videlicet in Germania e variis ejusdem regionis populis coaluit sub Francorum nomine; vel posteriorem, id est, eam Galliæ partem, in quam Franci antiqui sedes suas ac nomen postea invexere. Sed neutra cohæret cum tempore, quod idem auctor in hisce Actis designat. Non antiquior : quia, sicut Baudrandus memorat inter alia ad vocem Franci, etsi sub hoc nomine acerbissima bella adversus Romanos gessere; primum tamen innotescere ceperunt Valeriano et Gallieno imperatoribus circa annum Christi cxxiii. (Forte voluit scribere 254. Vide Tillemontium tomo 3 Imperatorum in Valeriano, articulo 3.) Non etiam posterior : nam eis Rhenum gens illa migravit primum post initia seculi 5 : de qua re consuli possunt Annales ecclesiastici Francorum Cointii tomo 1 ad an. 406, et sequentibus. Forte Franciam pro antiqua Gallia posuit rerum ignarus Martyriographus, hanc cum illa confundens.

d Portus Illiris, ac num. 7 Illiricus populus quomodo cohæreat cum hac Sanctorum historia, non satis concipimus. Videri possunt, quæ scribit de hac regione Cellarius lib. 2 Geographiæ antiquæ cap. 8, et quæ ibidem exhibet in mappa ad pag. 346.

e Monasterium hoc nobis est sublestæ fidei, ob dicta in nostro Commentario prævio num. 8.

f Burgundiones in Gallia nondum erant secu-

A lo 2. In Philippi Cluverii Introductione ad Geographiam a Labbeo auctam, et Parisiis editam an. 1664, lib. 2 cap. 13, sunt ista in rem nostram : Eadem tempestate (nimirum circa annum Christi cccc, ut paullo ante præmiserat), Burgundiones ab ultima Germania (pars Cassubiorum, parsque Brandenburgensium nunc ea loca tenent) cum Vandalis Suevisque profecti, alias Galliae partes occuparunt, regnoque constituto, Burgundiae nomen de suo imposuerunt. Perperam itaque in compendio Actorum etiam dicitur apud Ferrarium : Simplicius nobili genere natus ex Burgundionibus ortum ducens in Gallia etc.

g De hac epistola egimus in Commentario num. 10.

h Locum hunc incolis indagandum relinquo : A. ANONIMO quem in mappis geographicis, quas consului, non inveni.

i. Ms. Aversanum Petricini ; Ferrarius Pescini ; (in inscriptione metrica, de qua Commentarius prævius num. 6, mons Tinus vocatur.) Cum vero territorium Cætanense montibus sit frequentissimis quasi obsitum, in monte videlicet Apennino jacens ; ulteriorem ejusdem loci notitiam incolis explanandum relinquimus. Nisi forte scribendum sit Piscinius, conformiter ad oppidum Piscina, de qua in Commentario prævio num. 1.

k Personatum hunc esse auctorem indicavimus in Commentario prævio num. 10.

DE SANCTO ZEPHYRINO PAPA

ROMÆ

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Initium pontificatus : an Sanctus ad hunc electus per miraculum ; Theodotiani ab eo impugnati ; Natalis in Ecclesiam admissus ; an Tertullianus a Sancto excommunicatus ; disputatio Gaii cum Proculo.

Cum Acta hujus sancti Pontificis vel numquam scripta fuerint, vel, si scripta, ad nostram saltem notitiam non pervenerint, cogimur defectum hunc aliunde supplere, et colligere res ab illo gestas, quæ apud varios scriptores memorantur. Natione Romanus, ex patre Abundantio * fuisse dicitur in Catalogo Pontificum Romanorum apud Papebrochium in Conatu ad eundem Catalogum chronico-historico pag. 26 *, et alibi. In signando pontificatus initio non convenit inter auctores. Baronius enim illud ponit anno 203 ; Antonius Pagius in Critica, et nepos ejus Franciscus in suo Breviario Romanorum Pontificum, anno 197 ; Papebrochius mox designatus anno 198 ; Labbeus in Compendio chronologico, anno 201 ; Tillemontius tomo 3 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 236, anno 204 exeunti, vel ineunti 202 ; sed in chronologico indice ad eundem tomum pag. 784, anno 202. Eusebius autem a Valesio vulgatus lib. 5 Ecclesiasticæ historiæ cap. 28, pag. 196 hæc scribit in rem nostram occasione S. Victoris, qui Sanctum nostrum in Sede Petri antecessit : Zephyrinus ei successor substitutus est anno principatus Severi circiter nono : qui incidit in annum Christi 201. (De S. Victore egimus tomo vi Julii, die xxviii ejusdem mensis, a pag. 534.) Nobis videtur probabilior ratio temporis, quam ex Eusebio retulimus, ad eamque propius nos accedere censuimus, si initium Pontificatus S. Zephyrini innecteremus anno Christi 201, vel 202, qui ultimus ejusdem scriptoris Chronico, quod S. Hieronymus Latine reddidit, ac Josephus Scaliger vulgavit, pag. 472 determinate appositus sic legitur : cxi Romana Ecclesia quartusdecimus episcopatum suscepit Zephyrinus. De die autem ordinationis ejus, ac duratione

pontificatus etc., agemus inferius.

2 Ad electionem vero quod attinet ; Rufinus lib. 6 Ecclesiasticæ historiæ cap. 21 affirmat a nonnullis tradi, eam contigisse per prodigiosam Spiritus sancti apparitionem : aliis hanc rem gestam S. Fabiano attribuentibus. Alii, inquit, super hujus ; alii super Zepherini nomine gestum tradunt. Eusebius lib. 6 Historiæ citatæ cap. 29, pag. 229 illud attribuit S. Fabiano. Ibidem quippe narrans, qualiter Romanus Pontifex divinitus fuerit designatus, his verbis factum commemorat : Hunc Fabianum post Anterolis mortem una cum aliis familiaribus suis Romam ex agro venisse dicunt, atque illic degentem, opitulante Dei gratia, præter omnium expectationem ad pontificatus sortem pervenisse. Nam cum fratres omnes successoris ordinandi causa in ecclesia essent congregati, ac plerique jam illustres aliquot et nobiles viros eligendos esse conjicerent, de Fabiano quidem, qui tum præsens aderat, nemo ne tantisper quidem cogitabat. Columbam tamen repente e sublimi delapsam capiti illius insedissee narrant, quæ Spiritus sancti, qui olim sub columbæ specie in Servatorem descenderat, imaginem referre videbatur. Quo spectatulo permotus populus, ac divino Spiritu incitatus, summa cum alacritate uno consensu simul omnis exclamare cœpit, dignum esse : statimque comprehensum sacerdotali cathedra imposuit. Adisis, lector, quæ de hoc miraculo habentur apud nos in S. Fabiano PP. ad diem xx Januarii, tomo ii ejusdem mensis, pag. 252. Voluimus autem de hoc prodigio mentionem facere, etiamsi determinare nondum possumus, utri dictorum Pontificum conveniat.

3 Anno primo pontificatus S. Zephyrini, Severi imperatoris decimo, publicata sunt ab hoc

a nonnullis dicitur columba apparuisse in ejus electione

F

videtur strenue hic Pontifex

prin-

ALCIORRE
J. P.

principe edicta adversus Ecclesiam Dei, quæ horribilem excitarunt persecutionem : de qua consuli potest Eusebius lib. 6. cap. 1 et 2, pag. 201, 202, et Tillemontius antea allegatus a pag. 121. Huic tempestati successit tranquillitas post mortem Severi, quæ contigit anno 211. Sanctus interim Pontifex noster illa optata pace non tantum usus est ad custodiendum orthodoxæ fidei depositum; sed etiam ad reprimendos hæreticos. S. Victor inter alia, quæ ei passim attribuuntur, adversus emergentes tum temporis hæreses certamina, illud imprimis memoratu dignum reliquit, quod contra Theodotum, cognomento Coriarium, apostatam Byzantinum, qui blasphemabat, Jesum Christum non esse Deum, sed hominem dumtaxat, et fortiter suscepit, et gloriose executus est, prout pluribus narratur apud nos in tomo vi Julii a pag. 536. Jam vero Theodotianos, qui post laudati Victoris obitum persistebant in suo errore, graviter ac strenue impugnatos fuisse a S. Zephyrino, verosimile videtur ex eo, quia ipsi exprobrabant cum majore ejus, quam putabant, gloria, quod primus fuisset veritatis, uti volebant, corruptor, dum Jesu Christi divinitatem contra illos defenderet, teste Eusebio lib. 5. cap. 28, pag. 195. Porro, ait, in ejusdem ex illis auctoribus, quos sibi ignotos dixerat in fine capituli 27, libro adversus Artemonis hæresim elaborato, quam Paulus Samosatensis nostris temporibus renovare aggressus est, exstat quædam narratio, historiæ, quam præ manibus habemus, valde accommodata.

4 Supradictam enim hæresin, quæ Christum merum hominem esse dicebat, ante paucos annos inveciam esse coarguens auctor ille, quandoquidem sectæ illius principes vetustissimam illam esse jactabant, post alia multa adversus impium eorum mendacium adducta, hæc ad verbum refert : Affirmant enim, inquit, priscos quidem omnes, et ipsos Apostolos ea, quæ ab ipsis nunc dicuntur, et accepisse et docuisse : ac prædicationis quidem veritatem esse custoditam usque ad Victoris tempora, qui tertius decimus a Petro Romanæ urbis episcopus fuit : a Zephyrini autem temporibus, qui Victori successit adulteratam fuisse veritatem : quem errorem deinde refutat idem Eusebius. Adde, quod S. Optatus episcopus Milevitanus, qui floruit seculo quarto, S. Zephyrinum annumeret aliis fidei defensoribus, ita loquens lib. 1 contra Parmenianum pag. 37 editionis Parisiensis anni 1631 : Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus, et cæteri, temporibus suis a Victorino Pictaviensi, et Zepherino Urbico, et Tertulliano Carthaginensi, usque ad Cataphrygas, et ab aliis adsertoribus Ecclesiæ Catholicæ superati sunt. Observa obiter, quod Urbicus hic idem esse quod Romanus, eadem significatione, qua Roma vocatur per excellentiam Urbis. Vide Cangii Glossarium in nova et auctiore editione.

5 Ut ad dictum Praxeam redeamus; Baronius ad annum Christi 196 num. 20, postquam numero præcedente res ejus gestas descripserat ex Tertulliano, Ejusdem, ait, Tertulliani testimonio satis liquet, eundem Praxeam Romæ damnatum (quod factum sub Victoris successore Zephyrino Papa, Optatus Milevitanus adversus Parmen. lib. 1 affirmare videtur) facti poenitentem recantasse palinodiam. Verum an ista contigerint sub illo Pontifice, an sub Victore ejusdem decessore; an item Praxeas, quando istam

fecit retractationem, Romæ fuerit, an in Africa, non videtur omnino compertum. Videri interim possunt, quæ de hoc Patropassionorum hæresiarcha memorat citatus Monumentorum ecclesiasticorum collector pag. 74 et sequentibus; pag. 237, et in notis pag. 618, ac apud nos in S. Victore pag. 537. En tibi aliqua sub S. Zephyrini gubernatione monumenta ad posteros transmissa.

6 Illo quippe sedente evenit hæc historia memoratu dignissima, quam Eusebius lib. 5, cap. 28, pag. 196 et 197 refert : Porro idem ille, qui supradictum librum de hæresis illius auctore composuit, (de quo mox dixi num. 4) aliam quoque rem Zephyrini temporibus gestam adjungit his verbis : Facinus, inquit, nostra ætate gestum, multis fratrum nostrorum in memoriam revocabo. Quod quidem si Sodomis admissum fuisset, ipsos, ut arbitror, incolas ad poenitentiam provocare potuisset. Erat quidam Natalis nomine, confessor : qui non ita pridem, sed nostra ætate vixit. Hic forte in fraudem inductus est ab Asclepiodoto et altero quodam Theodoto argentario. Ambo autem discipuli erant Theodoti illius coriarii, qui primus ob hanc doctrinam seu potius insaniam a Victore, ut dixi, tunc temporis Episcopo, ab Ecclesiæ communione remotus est.

7 Hi persuaserunt Natali, ut accepto salario hæresis illius episcopus crearetur, ea scilicet conditione, ut menstruos centum quinquaginta denarios ab illis acciperet. Sociatus igitur illorum partibus, sæpe a Domino corripiebatur in somnis. Clementissimus enim Deus ac Dominus noster Jesus Christus, eum, qui passionum suarum testis exstiterat, perire extra Ecclesiam nolebat. Sed cum nocturnas ejusmodi visiones negligeret Natalis, utpote honore primæ apud illos sedis, et turpis lucri cupiditate (quæ multis mortalibus exitio est), inescatus, tandem a sanctis angelis per totam noctem flagris cæsus, et gravissime verberatus est : adeo ut primo diluculo consurgens, saccum induerit, et cinere conspersus confestim cum lacrymis ad pedes Zephyrini episcopi sese abjecerit, non solum clerici, verum etiam sæcularium vestigiis advolutus; et Christi misericordis ecclesiam ipsam quoque misericordem fletibus suis commoverit atque concusserit. Multisque precibus usus, ostensis etiam vibicibus plagarum, quas pro Christi confessione pertulerat, vix tandem ad communionem admissus est.

8 Tempore sancti Pontificis nostri lapsus est celeberrimus Tertullianus in hæresim Montanistarum : de quo quæri hic potest, an S. Zephyrinus illum Ecclesiæ communione privavit. Baronius ad annum Christi 215 relata memorabili illa disputatione, quæ Romæ, eodem Pontifice sedente, tamquam in totius orbis theatro habita fuit inter Proclum sen Proculum, unum e præcipuis hæreseos Montanistarum coryphæum, ab una parte; ab altera vero Gaium, spectatæ, ut asserere par est, eruditionis in Ecclesia virum; subdit ista ibidem num. 4 : His actis inter Gaium et Proclum, cum Cataphrygum... positiones fuissent elicaciter confutatæ, ac penitus cassæ redditæ : Tertullianus ad eas roborandas, firmiterque statuendas, ex adverso repugnans, plures eodem argumento edidit commentarios... Zephyrinum vero post convictum Proclum, adversus omnes pseudoprophetiæ defensores anathema dixisse, et inter alios eadem sententia

Natalis quidam a Theodotiano prætio seductus

miro modo divinitus puniatur, ac potius a Sancto in Ecclesiæ communionem admittatur.

In Tertulliano

Ter-

A Tertullianum ipsum perculisse, ea ipsius verba indicant in libro de jejuniis (cap. 1 in fine,) cum ait: « Novitatem igitur objectant: de cuius illicito præscribant, aut hæresim iudicandam, » si humana præsumptio est; aut pseudoprophetiæ pronuntiandam, si spiritualis indictio est, dum quæqua ex parte anathema audiamus, qui aliter annuntiamus. »

9 At cum anathema audire, et nominatim eo percuti, sint omnino diversa; non video equidem e verbis Tertulliani satis fundate confici, quod volebat Baronius. Hanc porro dissertationem Gaii cum Proclo, non ore dumtaxat fuisse transactam, sed scripto etiam exaratam, testatur Eusebius lib. 2 Ecclesiasticæ historiæ cap. 25, pag. 67: Sed et Caius quidam vir Catholicus, qui Zephyrini Romanæ urbis episcopi temporibus floruit, in eo libro, quem scripsit adversus Proculum patronum sectæ Cataphrygarum etc. S. Hieronymus in Bibliotheca ecclesiastica a Miræo vulgata, parte 1, pag. 49, Gaius, inquit, sub Zephyrino, Romanæ urbis episcopo, id est, sub Severi filio, disputationem adversus Proculum, Montani sectatorem, valde insignem habuit, arguens eum temeritatis super nova prophetia defendenda. Hæc vero superioribus, quæ obiter indicabam de ista disputatione, annectere visum est, quia eorum iuvabit meminisse, quando proxime tractabimus de S. Zephyrini orthodoxia. Famosus autem ille ac deplorabilis lapsus Tertulliani, de quo supra, ponitur a Tillemontio accidisse ante annum Christi 207; disputationem vero Gaii cum Proclo illigat anno 213, ut datur videre in tabula ejus chronologica ad calcem tomi tertii Monumentorum ecclesiasticorum.

§ II. An S. Zephyrinus propugnaverit Montani hæresim, aut ipsi ullo modo favorit; decreta et epistolæ, quæ ei tribuuntur; ordinationes.

C Ad quæstionem primam, an sanctissimus Pontifex noster Montani hærescos propugnator, aut fautor ullo modo fuerit; respondeo, illum ab hac turpissima labe prorsus immunem existisse. Hoc argumentum in varias partior probationes: quarum prima sit, quod, sedente hoc Christi in terris Vicario, habita sit in ipsa Romana urbe celeberrima illa disputatio Gaii cum Proclo, de qua paullo ante num. 8 et 9 dictum est. An vero disputationem istam, qua Montanistæ fuerunt profligati, permisisset S. Zephyrinus, si vel tantillam quidem eum eorum erroribus affinitatem habuisset? Non coherent.

14 Probatio secunda desumitur ex historia Natalis, quam num. 6 et 7 retulimus ex Eusebio. Probatio tertia ex Optato Mileritano, de quo actum num. 5. Probatio quarta ex eo conficitur, quod Vir sanctus decretum ediderit adversus hæresim Montani, in quo adulteros invitabat ad penitentiam, ac indulgentiam illis spondebat. Factum refertur ac probatur verbis Baronii ad annum 216 a num. 3: Gravius, inquit, Tertullianus illud accepit, quod adversus Pseudoparacleti * novam institutionem, qua prohibebat recipi lapsos penitentes, Romanus

Pontifex... Apostolica auctoritate decretum publice edidisset, quo cunctis fidelibus innotesceret, Catholicam Ecclesiam lapsos recipere penitentes, licet fornicarii fuissent et mœchi...

At quænam decreta essent a Romano Pontifice (is enim non alius, quam Zephyrinus putandus est) ex iis, quæ sunt a nobis dicta superius... jam videamus. Et pauculis interjectis, Tertulliani verba sic recitat: « Audio etiam dictum * esse propositum et quidem peremptorium. » At quodnam illud? mox recitans subdit: « Pontifex scilicet MAXIMUS, EPISCOPUS EPISCOPORUM DICIT: EGO ET MŒCHIE ET FORNICATIONIS DELICTA POENITENTIA PUNCTIS DIMITTO. Et mox, relatis aliis Tertulliani adversus idem edictum verbis, alia Baronius ex ipso subnectit: « Sed hoc in Ecclesia legitur, et » in Ecclesia pronuntiatur, et virgo est? Absit, » absit a sponsa Christi tale præconium. » Hæc ibi.

12 Jam vero cuinam alteri edictum illud attribui convenientius ac probabilius possit, quam S. Zephyrino Papæ, non equidem satis video. Nam 1º. Titulus, a Tertulliano hic adhibitus, cujus sit, si Romani Pontificis non sit? 2º. Etiam si nomen ejusdem Pontificis indictum reliquerit Tertullianus; quia tamen famosus hujus lapsus accidit tempore istius Papæ, ex dictis supra num. 8 et 9, post quem lapsum superiora effutivit Tertullianus; cedo alium Romanum Pontificem, cui illa verosimilius convenient, vel admitte cum Baronio convenire S. Zephyrino. 3º. Apud Natalem Alexandrum sec. 3 disser. post 20 Pontifex scilicet Maximus etc., lego ista: His verbis opinio est: ita ut mihi videatur nodum in scirpo hic quæsisisse Tillemontius in Zephyrino pag. 232 et 238, dum citatis iisdem Tertulliani verbis, scribit; se nihil videre, quod cogat locum hunc referre ad Papam potius, quam ad alium quemlibet episcopum. Etenim quod attinet, inquit, ad terminos Tertulliani, qui edictum definitivum illud vocat etc.; parum attendi debet ad stylium ironicum istius auctoris, ut quis velit ex eo aliquid inferre. In Opere Epistolarum Romanorum Pontificum, quod edidit Petrus Constant, monachus Benedictinus, columna 412 in sua ad S. Zephyrinum notatione, Non desunt, inquit idem auctor, qui utramque locum ad episcopum Carthaginensem referant, adeo ut is per exaggerationem Tertulliano non insolentem PONTIFEX MAXIMUS dictus sit, et EPISCOPUS EPISCOPORUM. De utroque loco Tertulliani agens a col. 410, indicat, episcopum, cujus nomen reticet Tertullianus... sugillari. Sed etiamsi iste episcopus non nominatur; non satis video id ob stare, quo minus locus uterque in sensu proprio probabilis sit intelligendus de S. Zephyrino.

13 Hactenus sanctissimi Pontificis nostri orthodoxia sufficienter, ut mihi quidem apparet, adversus ejusdem obrectatores defensa est. Quæ vero contra objiciuntur, refero ac diluo ex Eminentissimo Bellarmino, qui tomo 4 Controversiarum, lib. 4, cap. 8 hæc sibi objicit: Zephyrinus Victoris successor videtur hæresim Montani approbasse. Scribit enim Tertullianus in libro contra Praxeam, Romanum Pontificem agnoscentem prophetias Montani, et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiæ et Phrygiæ inferentem, a Præxia fuisse persuasum, litteras pacis revocare, quas jam emiserat. Constat autem ex historiis,

ab hæresi Montanistarum fuisse prorsus alienum;

E

F

objectiones referuntur,

Atque
J. P.

eo tempore Zepherinum fuisse Romæ Pontificem. Quare Rhenanus in annotationibus ad Tertullianum ponit hoc loco in margine : Episcopus Romanus Montanizat. Neque dici potest, eo tempore nondum fuisse damnatam ab Ecclesia hæresim Montani. Nam, ut ibidem Tertullianus dicit, Praxeas persuasit Pontifici revocare literas pacis; ea præcipue ratione, quia prædecessores ejus hæresim illam antea damnavissent.

44 *Hæc sibi objectis reponit sequentia Vir idem Eminentissimus* : Respondeo; non esse omnino fidem habendam Tertulliano in hac parte, quandoquidem ipse Montanista erat. Sicut enim paulo ante Artemon falso jactaverat, Victorem Romanum Pontificem secum sentire, ut ex Eusebio ostendimus : ita nunc Tertullianus Montanista Romanum Pontificem in Montani sententiam trahere conatur. Alioquin cur nec Eusebius, nec ullus alius notavit hunc errorem in Pontifice Romano?

45 Quia tamen mendacia super aliquid verum, ut plurimum fundari solent, credibile est Zepherinum Pontificem a Montanistis persuasum, doctrinam Montani non esse diversam a doctrina Romanæ Ecclesiæ, et ideo eundem Pontificem voluisse eis pacem reddere, quam abstulerant ipsius prædecessores : non quidem quod approbaret errorem, quem sui majores improbaverant; sed quod arbitraretur, falso de illis erroribus fuisse accusatos Montanistas. Hoc autem non est errare circa fidem, nec Montanizare, ut mentitur Rhenanus; sed errare circa personam. Id quod multis aliis sanctis viris accidit. Scribit enim Rufinus lib. 10 hist. cap. 11, Arium, ut Constantino imperatori persuaderet, se esse Catholicum, tanto artificio scripsisse fidem suam, ut a Catholicis putaretur Catholica, et a suis tamen agnosceretur qualis erat.

46 Et Leo epistola 86 ad Nicetam Aquileiensem, monet episcopum illum, ut Pelagianos ad Ecclesiam redeuntes apertissimis verbis jubeat hæresim abjurare, propterea quod soleant plerumque Ecclesiam decipere ita composita confessione fidei suæ, ut Catholici videantur, cum non sint. Tale quid videtur Zepherino etiam Pontifici accidisse. *Habes, lector, Bellarmini responsiones in causa orthodoxiæ Pontificis nostri; in qua laudatum Controversiarum auctorem deinde adversus sectarios propugnavit Gretserus tomo 2 Defensionis Controversiarum earundem lib. 4, cap. 8, columna 1041 et 1042 : quo curiosum lectorem mitto, ne longior sim. Superest, ut ad alia, quæ S. Zephyrino attribuuntur, progrediar.*

Quæ in decretis S. Zephyrini obscura sunt.

47 In catalogo prim Romanorum Pontificum, qui habetur apud nos ante tomum primum Aprilis, pag. xxiv, in eodem S. Zephyrino, dicuntur ista : Hic constituit præsentiam omnibus clericis et laicis fidelibus, sive clericus, sive levita, sive sacerdos ordinaretur. Et fecit constitutum de Ecclesia, ut patenas vitreas ante sacerdotes in ecclesia ministri portarent : dum episcopus Missam celebraret, ante se haberet sacerdotes omnes adstantes, sic Missæ celebrarentur; excepto cum jus episcopi interest, ut tantum clerus sustineret : omnibus præsentibus, ex ea consecratione, de manu episcopi, jam coronam consecratam acciperet presbyter, tradendam populo. *Quæ hic obscura sunt, utcumque ea sic explicare conatus est Papebrochius in Conatu suo Chronico-historico pag. 27 : Primo. Ut PATENÆ VITREÆ, quæ jubentur in ecclesia præferri*

sacerdoti, vel eulogias contineant, vel etiam D particulas ad populi communionem consecrandas, quales paulo post a S. Urbano Papa factæ argenteæ; ab aliis etiam aureæ; ad eum scilicet usum, ad quem nunc serviunt nostra, quæ vocamus, ciboria. Quare non recte Binius ad vitreos calices hoc loco nos revocat. II. Sic componatur altare, ut sacrificans episcopus clerus ante se habeat circum altare; populum a tergo, nisi ubi et quando ex speciali jure contrarium fieri debet.

48 Ad quem duplicem usum sic composita videmus basilicarum Romanarum altaria inter chorum et navim templi, ut, si ex una parte quis celebret, populo dorsum vertat; si ex altera. (quod soli Pontifici licere nunc dicitur) facie semper versus ad populum, necesse non habeat se convertere, cum dicit : DOMINUS VOBISCU; habeatque clerus sibi a tergo quasi ministrantem. III. Ut de manu consecrantis episcopi, nec diaconus aliquis, sed PRESBYTER acciperet tradendam populo CONSECRATAM CORONAM : quo loco agi de ipsa Eucharistia populo exhibenda, persuasum mihi est. Panis enim, qui ante consecrationem nominabatur CORONA OBLATIONIS; post eandem vocatur hic CORONA CONSECRATA. Prioris appellationis testimonium habemus apud S. Gregorium lib. 4 Dialog. cap. 33, ubi presbyter obsequenti sibi in balneo animæ istic purgandæ, vivum, qualis esse videbatur, hominem ratus, DUAS OBLATIONUM CORONAS, quas secum attulerat, obtulisse dicitur gratitudinis ergo :

49 Illa vero negans sibi licitum vesci eo pane, qui sanctus erat, petiisse, ut ipsum PANEM pro se OMNIPOTENTI DEO OFFERRET, eum scilicet in Missa consecrando : ita se a peccatis solvendam piaculari illo Sacrificio. Cur autem vocetur CORONA, divinet alius. *Hactenus Papebrochius. Porro non magna mihi videtur opus divinatione circa vocabulum corona. Etenim Corona oblationis, sicut observat Cangius in Glossario, panis benedictus in modum coronæ, seu forma rotunda confectus : et mox idem auctor Gregorii locum superius indicatum affert, ejusdemque verba breviter recitat. At, missa hac digressionem, redeamus ad primum, quod S. Zephyrino adscribatur supra, decretum de præsentia clericorum etc. in ordinationibus.*

20 Constantius antea citatus decretum illud Apostolicum potius quam Zephyrinianum esse censet, ita de eo disserens : E decretis illis tantum prius Isidoro Mercatori videtur fuisse notum. Saltem hoc unum posteriori e duabus, quas Zephyrino adscripsit, insertum legimus; sed et istud ad Apostolos potius, quam ad Zephyrinum, referendum putamus. Certe Clemens epist. 1, num. 44 eos successionis episcoporum seu ministrorum Ecclesiæ regulam hanc tradidisse ait « ut cum illi decessissent, ministerium ac munus eorum alii probati viri acciperent. » Quibus cum proxime subjicit. « Qui igitur ab illis, aut deinceps ab aliis viris eximii constituti sunt » sentiente Ecclesia universa constituti sunt » hanc ministrorum Ecclesiæ ordinandorum regulam ab Apostolis positam fuisse indicat, ut non nisi consentiente ac præsentem universa ecclesia ordinarentur. Neque etiam alia ratione, si Apostolorum Acta cap. 4 (immo 6) adeamus, septem diaconos ab ipsis creatos deprehendemus. Nempe « duodecim (Apostoli) convocantes multitudinem discipulorum dixerunt : Considerate

varios eluc.
dationibus

E

exponuntur.

P

decretum
unum non
videtur esse
ipsius; sed
Apostolorum;
alio vero
apocrypho.

AUCTORE
J. P.

A » derate fratres ex vobis viros boni testimonii,
» quos constituamus super hoc opus. » Et mox
additur : « Et placuit sermo coram omni multi-
» tudine, et elegerunt Stephanum » etc. Tum
» hos statuerunt ante conspectum Apostolorum ;
» et orantes imposuerunt eis manus. » Hisce Con-
stantii rationibus non refragatur, et decre-
tum illud S. Zephyrino tamquam primo ejusdem
auctori abjudicandum putamus : etiamsi fieri for-
te potuerit, ut, quod ante illum in Ecclesia
erat usitatum, aliis deinde verbis expressum
innovavit : de qua tamen re neutiquam con-
stat. Ea vero, quæ hac die xxvi Augusti de eo
dicuntur in Florario nostro Ms., hic statuit, ut
omnes Christiani annorum duodecim Eucharistiam
in die Paschæ accipere deberent. Et fecit statu-
tum, ut omnia vasa altaris essent vitrea vel
stantea ; ea, inquam, pro apocryphis habenda
censemus, donec ex documentis antiquis pro-
bentur. Idem extensum volumus ad ea, quæ
dicta sunt inter auctaria ad nostrum Usuardum
die xxvi Augusti, et xx Decembris. Piazza in
Hemerologio sacro ad diem xxvi Augusti indicat,
ab hoc Pontifice fuisse institutum, ut episcopi non
potuerint condemnari in judicio sine facultate
Sedis Apostolicæ : de qua re ipse viderit. Brevia-
rium Romanum dicta die sic de eodem legendum
præscribit : Idem instituit, ut patriarcha, pri-
mas, metropolitani adversus episcopum non
ferant sententiam, nisi Apostolica auctoritate
pluri.

21 Duæ etiam epistolæ sub ejusdem sancti Pon-
tificis nomine circumferuntur : sed sine sufficien-
ti fundamento : cum non aliunde videantur in
lucem publicam inrectæ, quam ex famosa Isi-
dori Mercatoris, vel hujusmodi fabulatoris offi-
cina. Ad epistolas, ait Constantius, quod at-
tinet proximæ memoratas, nihil in eis est cur a
reliquis Isidori mercibus separantur : quæ qua-
les sint, diffuse ostendit laudatus auctor in sua
Præfatione § 40, pag. cxxv et sequentibus. Præ-
dicti vero impostoris quisquiliæ sæpius sine ullo
suo merito recusæ sunt, et habentur apud con-
ciliographos. Epistolas autem duas, de quibus
hic sermo, si quis legere voluerit, inveniet eas
apud Labbeum tomo 1 Conciliorum columna 603
et sequentibus ; sed atro ad marginem stigmatè
inustas, tanquam supposititias.

22 Catalogus noster superius allegatus attri-
buit S. Pontifici nostro ordinationes quatuor per
mensem Decemb., presbyteros quatuordecim,
diaconos septem, episcopos per loca tredecim.
In numeris admodum discrepat textus Anastasii
Bibliothecarii, anno 1728 Romæ editi, tomo 4,
pag. 17 : magis vero conveniunt, quæ leguntur
apud Labbeum col. 602. At quisnam hic expectet
genuinam lectionem, nedum rei gestæ probatio-
nem ? Pergimus itaque ad alia, quæ de sanctis-
simo Viro memoranda supersunt.

§ III. Quo die Sanctus sit consecratus Pon-
tifex ; annus mortis ; tempus sessionis ;
annuntiationes e Fastis sacris ; an Martyr ;
sepultura.

I Inter discrepantes rariorum auctorum senten-
tias circa annum, quo sedere cepit S. Zephy-
rinus, potior ea nobis visa est superius § 1, quæ
rem gestam ponit anno 201 vel 202. Diem vero
ordinationis ejus, et alia huc distulimus. Dies
illa in citato Conatu in Catalogo Romanorum
Pontificum signatur xi Junii in Dominica. Ve-
rum cum hac nec annus 198 concurrat, qui in
eodem catalogo prænotatur, nec dies xi Junii.
Apuđ Labbeum in Compendio Chronologico ad
annum 201 Sanctus noster Victori successisse
scribitur a die viii Augusti ; Franciscus autem
Pagius dicit die septima ejusdem mensis, corri-
gens Antonium Pagium in Critica Baroniana ad
annum 219, num. 2, ubi, inquit, pro die se-
ptima Augusti, dies decima irrepsit : sed suda-
bit multum, ut mea fert sententia, ac frustra
laborabit, ut diem, quem notat, verum ac genui-
num esse ostendat. Ita quippe res hæc se habet,
ut incertiora sint, quæ de ea circumferuntur,
quam ut certi aliquid determinari possit. Si
vero constaret, sanctum Pontificem fuisse con-
secratum in Dominica, tunc videretur opinio
illa aliis præferenda, quæ statueret accidisse
consecrationem ipsius die viii Augusti, quia in-
cidit in annum 202, qui apud Eusebium, ut su-
pra indicavimus, in Chronico adscribitur suscepto
pontificatu a S. Zephyrino. Hactenus posuimus
in medio varias scriptorum de hoc argumento
sententias, ac profitemur candide, non opis esse
nostræ, lectorem docere certiora propter defectum
documentorum, e quibus hæc controversia con-
venienter decidi possit.

24 Magnis etiam difficultatibus implicita sunt,
quæ de anno emortuali exstant. Varii enim
apud varios traduntur. Baronius in Annalibus
eundem affigit anno 221 ; catalogus in Cona-
tu, 217 ; uti et Pagius in Critica ad annum 219
num. 2, nec non Franciscus Pagius in Brevia-
rio : Constantius autem supra laudatus pag. 107,
sub exitum anni 218 ; at sub istis conditioni-
bus, quas apponit, Si videlicet ipsum cum Eu-
sebio Antonini Heliogabali imp. primo anno, et
cum vetustioribus Martyrologis xx Decembris die
obiisse ponamus. Labbeus in Compendio prædicto
signat annum 219. Eusebius lib. 6. Ecclesiasti-
cæ historiæ cap. 21, pag. 223 editionis antea
indicatæ scribit ista in rem nostram : Anto-
ninus (Heliogabalus) principatum Romanum ac-
cepit. Hujus primo imperii anno Zephyrinus
Romanæ urbis episcopus abiit e vita, cum per
annos octodecim (ὠκτωδεκά, id est, integros seu
completos, secundum textum Græcum ; sed in-
terpres in Latino vocem hanc omisit) sacerdo-
tium obtinuisset.

25 Anno 218 imperare cepit Heliogabalus ; at
quo ejusdem anni die, dissentiant auctores.
Nam Pagius ad annum 218, num. 5, ponit
diem xvi Martii : Labbeus mox citatus diem
xvi Maii ejusdem anni : Tillemontius tomo 3
Imperatorum pag. 146 affirmat, eum proprie
cepis-

Non scitur,
quo die San-
ctus consecra-
tus Pontifex :ipsius annus
emortualis

F

a variis scri-
ptoribus

AUCTORE
J. P.

cepisse regnare vii Junii. ac varias in rem nostram proponit observationes tom. 3 Monumentorum ecclesiasticorum in notatione super S. Zephyrino pag. 671 : ubi dicit, annum istum finitum fuisse die vii Junii anno 219, et revera annum istum in Chronico Eusebii et secundum exemplar Latinum, et secundum Græcum, tribui initio pontificatus Callisti, qui Zephyrino successit : atque adeo vita functum anno 219 ante vii Junii, ac proinde oportere, ut inceperit a primis mensibus anni 201 : nihilominus addit se credere, quod in notatione 6 super Victore PP. decessore ejus stabiliverit, Victorem non obisse ante finem anni 201 : necesse itaque esse, ut Eusebius numeret totum annum 219 pro primo Heliogabali, quamquam in ejus Chronico notetur totus pro secundo; vel, ut ex Eusebii expressione ἑλίου ἔτος non debeat credi, quod annus decimus octavus sit integer; prout citatus Monumentorum collector jam vidisse sese indicat in pluribus aliis occasionibus. Dicendum igitur affirmat ultimum, si Zephyrinus sedere non cepit ante annum 202, id quod affirmat satis esse probabile : dicendum etiam primum, vel fatendum, aberrasse Eusebium; si non obierit nisi xxvi Augusti, quo Usuardus, Ado, Anastasius, (sed apud hunc, ut obiter nos illud observemus, non diem mortis, sed sepulture legimus) aliique consignant ejus festum; aut etiam, si non obierit nisi xx Decembris, quo illud notatur in Martyrologiis Hieronymianis, Rabano, Wandelberto, et nonnullis aliis.

varius ponti-
tur :

26 Nihilominus, inquit, quoniam Chronicon Eusebii conjungit primi anni Heliogabali concursum cum anno Christi 218; melius fortasse futurum censet, Zephyrini obitum ponere a die xx Decembris istius anni : hoc saltem sibi magis conducturum pro Pontificibus sequentibus. Et mox ad durationem pontificatus ipsius pergens, hoc, ait, medio non gubernaverit nisi annis 17, et paullo amplius, si inceperit ad finem anni 201; aut etiam aliquanto minus, si hoc non acciderit nisi anno 202 : et nihilominus annos 18 inchoatos tribuere ei poterit Eusebius, numerando per consulatus a nono Severi anno, quem conjungit cum anno Christi 201 : Callistus potuerit facile electus non fuisse nisi diebus 15 post Zephyrinum, atque adeo 219, prout legitur in Chronico Eusebii. Adde quod velint, annos hujus Chronici incipere a mense Septembri cum anno Orientalium. Hisce ratiociniis operose conatur Tillemontius conciliare Eusebium in speciem sibi contrarium, annum emortualem figere sancti nostri Pontificis, ac durationem sessionis ejus. Nos vero mediam quodammodo viam tenentes, annum circiter 218 morti ipsius supra assignavimus.

quot vero
mensibus ac
diebus

27 Vide jam, quantum in tempore sessionis figendo dissentiant libri Pontificales, seu documenta, quæ de Pontificibus tractant. Etenim apud nos ante tomum 1 Aprilis hæc sunt : Sedit annos septemdecim, menses sex, dies decem; sed apud Anastasium Bibliothecarium menses duos. In Conatu : Sedit annos xix, menses sex, dies x. In uno catalogo, quem edidit Mabillonius tom. 3 Veterum analectorum prioris editionis pag. 426 : Se. an. xviii m. vi. d. v. Eutychius in Annalibus, anno 1656 Oronie impressis, tom. 1, pag. 367 : Annos octodecim sedit. Chronographia S. Nicephori Parisiis cum Georgio Syncello excusa anno 1652, pag. 411, annos 19 si-

gnat. Idem facit Syncellus pag. 355 et 357 : D Secundum Eusebium vero, sicut perperam additur, xii. In libro Pontificali denique sub nomine Damasi apud Labbeum tom. 1 Conciliorum columna 602 : Sedit annos octo, menses septem, dies decem. Sed mendosum hunc calculum volens corrigere Binius ibidem column. 603, Annis, inquit, xviii, et diebus totidem sedisse, auctor est Euseb. in Chronic.; quam sententiam, tamquam Vaticanis indicibus magis conformem, sequitur Baron. anno ccxxi, num. 1, et recte : quia ab anno Severi imperatoris nono, quo pontificatum ingressus est, usque ad secundum Antonini Elagabali, cujus anno secundo vita et pontificatu, defunctum esse, Euseb. testatur lib. 6 Hist. eccles. cap. 15, neque plures, neque pauciores computari possunt. Sed plus dicit Binius, quam possit probare.

28 Hisce hactenus ita propositis, cogitamus 1°, nihil satis probabile, nedum exploratum definiri posse circa menses ac dies, quibus sedit S. Zephyrinus, cum incertus omnino sit dies, quo capit, nec certior, quo gubernare desiit, sicut patet ex antecedentibus, in quibus tanta documentorum varietas inextricabiles parit difficultates, nullo nobis antiquitatis relicto vestigio, ubi firmum ac certum pedem figamus. Cogitamus 2°, ac dicimus, non videre nos, quid obstet, quo minus secundum ea, quæ ex aliis auctoribus modo adductis proposita sunt, Sancti regimen extendamus ad annos octodecim, et ex ipso quidem Eusebio. Et vero quis eruditorum ignorat, nunc per annos inchoatos seu non completos, nunc per finitos seu plenos non raro perveniri ad justam ac veram annorum computationem, et chronologos prima fronte inter se diversos conciliari hoc pacto, atque ad veram temporis rationem redigi? De annis sedis ejus, ait Baronius ad annum 221, num. 1, de S. Zephyrino scribens, Eusebio magis acquiescimus, in Chronico affirmanti, sedisse annos decem et octo, hocque anno secundo Elagabali vita functum esse, quod Vaticano Indici magis sit consentiens, quam ceteris, qui aliis consulibus, et ad alia tempora ejus obitum referunt. At licet idem Eusebius alibi dicat, Zephyrinum anno primo Elagabali esse mortuum, quod idem annus primi finis, et secundi esset exordium, nulla alia habita ratione mensium vel dierum, sic posuit.

29 En tibi nunc, lector, annuntiationes sacrorum Fastorum hac die xxvi Augusti : Romanum parvum seu vetus sic ait quam brevissime : Zephyrini Papæ. Ado : Romæ, sancti Zephyrini Papæ : qui rexit Ecclesiam annos octo, menses septem, dies decem. Usuardus hunc annorum calculum e supra dictis certo corrigendum (quidquid sit de mensibus ac diebus) prudentius omisit, sic dicens : Romæ, natalis beati Zephyrini Papæ. Hisce subungere suffecerit Martyrologium Romanum modernum, ita illum referens : Romæ sancti Zephyrini Papæ et martyris. Ad diem vero xx Decembris cum annuntiat auctarium ad Martyrologium Bedæ a nobis editum ante tomum 11 Martii, pag. xli : Romæ Zephyrini episcopi. Illa etiam die ipsum signari in Hieronymianis, indicatum est in observationibus ad nostrum Usuardum die xxvi Augusti. Hieronymianis adde Rabanum et Wandelbertum. Quid plura? Consuli possunt auctaria ad dictum Usuardum utroque jam designato die :

qui

sedit, pressu
di anni non
potest anni
autem sedit
18.

E

P

Martyrologi
hunc Sanctum
annuntiant
variis diebus :

A qui cum alter ab altero tam sit diversus, quaeres, an et quisnam ex illis verus ac proprius sit mortis dies.

30 Neutrum admittit Pagius in *Critica Baroniana* ad annum 249, num. 2; sed uterque dies, ait, ad ejus translationes referendus. Nec mirum videri debet, cum hic ad translationes confugere, quas solide fundatas non videmus; cum ea, quæ præmiserat ibidem omnino vacillent: Cum Callistus, inquit, die decima octava mensis Julii ei, ut infra videbimus, successerit, postquam episcopatus dies quinque vacasset, ut habet auctius Chronicon veterum Pontificum; sedit Zephyrinus annos decem et novem, menses undecim, dies quinque, mortuus die decima Julii anni cccvii. Pontificatum enim inierat anno cxcvii, die decima Augusti. Sed omnino, inquam, hæc vacillant, prout conficitur ex eo, quod in hac materia vacillent libri Pontificales, atque istiusmodi documenta, ac proinde auctores, ita ut vere hic obtineat vetus paræmia: quot capita, tot sententiæ. De anno autem emortuali diximus supra.

B 31 Quod vero Pagius, ut ad priora revertamur, diem xxvi Augusti, et xx Decembris velit esse translationis, non mortis; approbare nequitiam possumus, ac primo quidem, quia nemo e Martyrologis classicis, quorum annuntiationes recitari, usus est nomine translationis; quam etiam nullibi offendo in auctariis ad Usuardum supra designatis. Secundo, quia non videtur verosimile, quod nemo ullus e tot Martyrologis præsertim antiquis verum obitus diem assecutus fuerit. Tercio, quia uterque jam dictus dies est in possessione a tot jam seculis retro lapsis. Uter autem sit verus ac proprius, non habemus unde determinare possimus. Tillemontius quidem propendet, ut antea vidimus, in diem xx Decembris: Papebrochius autem in Conatu eundem diem non tam ponens quam supponens, hæc recitat e Martyrologio Hieronymiano ad xiii Kal. Januarii: Romæ Zephyrini (in textu impresso apud Florentinum scribitur Zepherini) episcopi, et addit: Quem supponens proprium esse mortis diem, Augustum mensem factæ postea translationi adscribo. Baronius ad an. 224, num. 1, Vicesima sexta mensis Augusti Zephyrinus Papa... moritur: quo die et nos cum damus, Martyrologium Romanum de more secuti. Cum vero in eodem insigniatur titulo martyris; inquiremus, an et quousque hic ipsi conveniat.

C 32 Baronius mox citatus dubitavit de hac re, num. 1 et 2 ista memorans: Quod vero in antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis, in ipsis (inquam) ecclesiasticis tabulis, quas Martyrologium nominamus, legatur Zephyrinus subiisse martyrium, id sane illi privatim oportuit accidisse (ut de aliis saepe evenit) in pace Ecclesiæ. Sed fortasse et illa ipsa opportuna videri potest oblata causa martyrii, quod Elagabalo restiterit, cupienti (ut diximus ex Lampridio) cum aliorum omnium, tum etiam Christianorum religionem sub Elagabali Dei sui cultu referre. Ceterum, utrum hæc, an alia præcesserit causa subeundi martyrium, nescimus: sed illud nos non latet (quod atibi diximus) olim majores

consuevisse Martyres appellare omnes, qui Christianæ confessionis occasione supplicia aliqua sustinuissent, licet post tormenta superstites diem extremum in pace clausissent. In variis codicibus inter auctaria ad Usuardum nostrum die xxvi Augusti, et xx Decembris, cum titulo martyris annuntiatur. Si Petri de Natalibus major esset auctoritas, videretur martyrium proprie non subiisse, quia lib. xi, cap. 30, num. 48 affirmat eum in pace quievisse, quod de Martyribus stricti nominis dici passim non solet.

33 Tillemontius in notulis ad S. Zephyrinum pag. 238 citat ex Florentinio pag. 4037 hanc annuntiationem: Romæ Zepherini episcopi, quam et nos paullo ante dedimus: quod posset, inquit, præbere argumentum aliquod, sed debile, credendi, quod fuerit martyr. Sed nulla hic videtur argumenti umbra esse: nam Episcopus hic est Papa, qui tamquam Episcopus Romanus, vel Episcopus episcoporum antonomastice Episcopus recte vocari potest. Addit, aliud exemplar ibidem pag. 4038 adjungere depositio, quæ vii adhibeatur nisi pro simplicibus confessoribus. Sed magis videtur urgere, quod nemo unus ex antiquis Martyrologis, quorum annuntiationes recitarimus, martyrem illum vocet; quem titulum etiam omittit novum Martyrologium Parisiense ad diem xxvi Augusti. His itaque sic se habentibus, apparet nobis magis ad verum accedere, si cogitemus, stricti nominis martyrium S. Zephyrino non convenire. Quamvis igitur in Martyrologio Romano, ac Breviario martyris nomen ei tribuatur; illud tamen omisimus in titulo ante hanc Syllogen posito.

34 Postremum est, ut de sepultura ipsius loquamur. Liber Pontificalis apud Labbeum citatum dicit: Sepultus est in cœmeterio suo, non longe a cœmeterio Callisti, Via Appia, septimo Kalendas Septembris. Quibus adstipulatur Anastasius Bibliothecarius. Catalogus autem in Conatu paullo aliter loquitur: Sepultus postea vel elevatus in cœmeterio Calixti Via Appia, xxvi Augusti, quando colitur. Ante tomum 1 Aprilis pag. xxiv: Sepultus est in cœmeterio suo, juxta cœmeterium Calixti etc. De quo cœmeterio tractat Aringhus tomo 1 Romæ subterraneæ lib. 3, cap. 11. Observa in cœmeterio suo. Habuit igitur S. Zephyrinus cœmeterium proprium secundum dicta; quod ita nominari potuerit, sive quia illud excitavit ipse ad sepeliendos Martyres: sive quia in eodem sepultus ipse fuerit. Illud, secundum dicta, cœmeterio Callisti adhæsit: cui deinde ab eodem Callisto in ampliorem formam redacto additum alterum unitumque fuerit: uti scribit Aringhus tomo 1, lib. 3, cap. 13, pag. 474: cujus nulla quidem, uti subdit, vestigia, nomen autem dumtaxat superest. Apud Panciolorum de *Thesauris absconditis urbis Romanæ*, in indice reliquiarum, qui est ad calcem istius libri, dicuntur habere de corpore S. Zephyrini tres ecclesiæ, videlicet S. Petri in Vaticano, S. Sixti, et S. Silvestri in Campo Martio: idcirco autem dici, quod in quacumque istarum ecclesiarum sit corpus, observat Piazza in suo Hemerologio hac die xxvi Augusti.

DE SS. MARTYRIBUS ROMANIS

ABUNDIO & IRENÆO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus ex antiquis Martyrologiis, Acta, tempus martyrii.

SUB VALERIA-
NO IMP.
Martyres isti
in antiquis
Fastis notis-
simi:

Duo isti sancti Pugiles post se relin-
quunt memorabilem admodum in sacris
Fastis notitiam ac venerationem, in
primariis utique ac classicis Martyrolo-
giis signati hac die. Romanum quippe vetus seu
parvum sic habet: Irenæi, Abundii. Ado: Natalis
sanctorum Irenæi et Abundii, Romæ: quos Deciana
persecutione jussit Valerianus in cloacari, eo quod
corpus beatæ Concordiæ in cloacam missum levave-
runt. Et ipsorum quoque corpora levavit Justinus
presbyter, et sepelivit in crypta juxta beatum Lau-
rentium. Usuardus: Sanctorum martyrum Irenæi
et Abundii, qui in Passione beati Laurentii le-
guntur. Wandelbertus hunc de illis versiculum
condit:

Martyrio septenam Irenæus Abundius ornant.
Beda a nobis editus consonat Adoni. Rabanum
prætereo, in cujus Martyrologio pro in cloacari
scribitur in cloaca necari. In Romano moderno,
fere ut in Adone, ita annuntiantur: Ibidem
(Romæ) sanctorum martyrum Irenæi et Abun-
dii, qui in persecutione Valeriani, eo quod cor-
pus beatæ Concordiæ in cloacam projectum le-
vaverant, in eandem cloacam demersi fuerunt:
quorum corpora a Justino presbytero inde ex-
tracta, in crypta juxta beatum Laurentium se-
pulta sunt. Baronius in Notationibus ad Mar-
tyrologium Romanum hic aliqua observavit, quæ
ibidem legi possunt, de cloacis Romanis.

corum Acta
unde desum-
pta

C 2 Baronius ibidem indicat, unde sint deprom-
pta, quæ de duobus nostris Athletis circumfe-
runtur: videlicet ex rebus gestis S. Laurentii,
in quibus horum martyrii Acta describuntur. De
multis autem Sanctis, quæ nonnullis ejusdem S.
Laurentii Actis immixti sunt, dirimus tomo II
Augusti, die x, in Commentario prævio istius
celeberrimi Martyris, paragrapho 12, pag.
511; inter quos Pugiles nostri hodierni; S. Cy-
riaca vidua et martyr, de qua cum Martyro-
logio Romano egimus xxi Augusti; S. Hippoly-
tus et Concordia MM., quos dedimus xiii
ejusdem mensis; S. Justinus presbyter ac M.,
qui habetur in Romano ad diem xvii Septembris.
Loco autem apud nos statim indicato inveniet
etiam lector virorum eruditorum censuras adver-
sus Acta S. Laurentii. Quæ cum merito sus-
pecta sint; sequitur, ut ea, quæ de duobus ho-
diernis Martyribus ibi referuntur, non mereantur
multum commendari.

et quodnam
exemplar hic
datur:

3 Actorum compendium modo dedimus ex
Adone, de quibus etiam agit occasione SS. Hip-
polyti et Concordiæ MM., apud nos die xiii Au-
gusti, pag. 14. Hic vero Passionem Abundii et
Irenæi e nostro apographo, quod desumptum in-
dicatur ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris; pro-
ducemus intacta rerum substantia, si excipias il-
la, quæ narrantur post Martyrum sepulturam
in Ms. nostro, et apud Surium: quæ, etiamsi

non essent dubiæ fidei, ad sanctum tamen Lau-
rentium et S. Hippolytum spectant: atque adeo
a nobis omissa sunt, videlicet: Vigesima septi-
ma die post passionem supradictorum sanctorum
Martyrum, jussit Decius cæsar editionem mu-
nerum in amphitheatro parari etc. Nunc pauca
accipe, lector, de tempore martyrii.

4 Si Actis S. Laurentii apud Surium, et
nostro egrapho supra memorato fidem habere-
mus, passi essent duo nostri Pugiles sub Decio
cæsare, ac Valeriano præfecto. Ado, ut antea
vidimus, aliter loquitur. Martyrologium Ro-
manum affigit eorum mortem persecutioni Vale-
riani. Et vero cum indicentur passi post mortem
S. Laurentii, ac decimo tertio die post passionem
S. Hippolyti, in Actis Laurentianis, ac Ms.
nostro egrapho Ultrajectino, idemque Hippoly-
tus sub Valeriano martyrium subisse memore-
tur; consequens est, ut SS. Abundius et Ire-
næus sub Decio imperatore non sint coronati
laurea martyrii, cum hic jam ab anno æræ vulga-
ris 251 esset mortuus; sed sub Valeriano impe-
ratore, anno 258, quo S. Laurentius ac S.
Hippolytus pro Christi fide interempti sunt, con-
formiter ad ea, quæ in Commentario prævio ad
Acta S. Hippolyti diximus tomo III Augusti,
die xiii ejusdem mensis, § 2, pag. 8, num. 18.
Videri præterea possunt notationes Baronii in
Martyrologium Romanum ad annuntiationem S.
Laurentii lit. b. His ita expositis, nos superius
posuimus laudatos duos Martyres nostros sub Va-
leriano imperatore.

tempus mar-
tyrii.

E

5 Jacobillus tomo 2 Sanctorum Umbriæ ad
diem xxvi hujus mensis a pag. 167 vult S. Abun-
dium fuisse nobilem Interamnensem, ac fra-
trem S. Valentini, episcopi Interamnensis primi
istius nominis: Romam profectum, et ab S.
Eleuthero PP. in militiam ecclesiasticam admis-
sum, ac deinde diaconum ordinatum. Quid
præterea? Narrat item, amicitiam contraxisse
cum S. Feliciano, viro doctissimo et sanctissimo,
atque Euaristo PP. a secretis. Ad hæc, conse-
cratum anno salutis 197 S. Felicianum episcopum
Fulginatem secutus dicitur S. Abundius us-
que ad Interamnem patriam suam, ubi hic eum
hospitio exceperit; dictusque mox Felicianus
consecraverit S. Valentinum episcopum Interam-
nensem; Abundium vero sacerdotem: qui fra-
trem suum Valentinum juverit in laboribus apo-
stolicis, ac postea martyrii cupidus Roman
redierit sub persecutione Valeriani imperatoris;
ubi Irenæum invenit. Denique, postquam egisset
Jacobillus de S. Concordia, nutrice S. Hippo-
lyti, ac Justino presbytero, utriusque marty-
rium subjungit. Hæc in compendium contraxi-
mus e dicto auctore.

Narratio hi-
storica Jaco-
billi

F

6 Verum collectio hæc historica non cohæret
cum sana chronologia. Nam S. Euaristus PP.

subleste no-
bis est fidei.

obit

A obiit anno 108, vel, ut alibi legitur, 110 vel 112; quo rectius, examinari poterit ad diem xxvi Octobris, quo habetur in Martyrologio Romano: cui Papæ superius dicebatur fuisse a secretis S. Felicianus, episcopus Fulginas; quem sub Decio posuimus tomo 2 Januarii, die xxiv, pag. 581. Decius imperator anno 251 obiit. Quomodo igitur in systemate Jacobilli, episcopum illum secutus fuerit, et hospitio exceperit S. Abundius, anno Christi 497 consecratum, ut volebat? Quomodo S. Valentinus ab eodem consecratus Interamnenis episcopus, cujus obitum nos jam pridem innotuimus anno circiter 273, ut videre datur tomo 11 Februarii, die xiv, pag. 754? Non satis etiam intelligimus, quomodo S. Abundius ordinatus sit diaconus a S. Eleutherio PP., qui in tabula Chronologica apud Tillemontium ad tomum 3 Monumentorum ecclesiasticorum scribitur obiisse anno 192: apud nos vero aliquot annis citius, ut tomo vi Maii, die xxvi, pag. 363 licet videre; cum Jacobillus ejusdem Sancti martyrium differat usque ad annum 261. Merito itaque suspecta nobis est narratio historica Jacobilli tum ob puncta chronologica perperam ab eo ordinata; tum etiam ob res relatas, quæ eadem facilitate, qua affirmantur, negari possunt, donec producantur documenta antiquissima, et seculo 3, de quo agitur, utcumque accommodata, cum SS. Abundii et Irenæi gesta in summa ignoratione versentur, sicut colligitur ex supra dictis, ac modo dicendis in eorum martyrio, quod subdo.

Secretum erit in corde meo; tu tantummodo D dic veritatem. Et dixit ei: Ante hos dies jussit Valerianus in conspectu suo quamdam creditariam b Hippolyti Christianam plumbatis defecere: quæ, dum mortua fuisset, jussit corpus ejus in cloacam projici: et hæc in vestibus spero quod margaritas habet abscondas vel aurum. Cloacarius autem fidelis et Christianus erat in occulto. Eodem die dixit cloacarius: Ergo demonstra mihi locum, et quaero eam; et noctu dum invenero, nuntiabo tibi: et nomen cloacarii erat Irenæus. Hic venit ad beatum Justinum presbyterum, et nuntiavit ei omnia, quæ acta fuerant et intimata a Porphyrio. Beatus Justinus presbyter gratias agens Deo omnipotenti, et Domino Jesu Christo, flectens genua, cum lachrymis dixit: Pergamus noctu, fili, ad cloacam. Respondit Irenæus dicens: Sine prius accedo ad Porphyrium.

Beatus Justinus presbyter dixit Irenæo: Vide * fili, sacramentum tibi traditum custodi. Pergit autem Irenæus ad Porphyrium. Porphyrius vero demonstravit ei locum. Irenæus venit cum ipso noctu, et invenit corpus sanctum incontaminatum, et quærentes in vestimentum ejus, nihil invenerunt. Eadem nocte Porphyrius fugit: Irenæus vero vocavit ad se quemdam Christianum nomine Abundum: et tulerunt corpus beatæ Concordiæ, et perduxerunt ad beatum Justinum. Quod suscipiens, gratias egit Deo; et sepelivit juxta corpora Sanctorum Hippolyti, et cæterorum. Alia die Valerianus præfectus hoc audiens tenuit Irenæum et Abundum, et jussit, ut vivi in cloaca necarentur. Qui necati sunt sub die septimo Calend. Septembris. Tunc beatus Justinus levavit corpora eorum, et sepelivit juxta corpus beati Laurentii in crypta in Agro Verano c.

SS. Abundius et Irenæus martyrium sunt passi. f. Vide

E

PASSIO

Ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris.

ANNOTATA.

Tertiodecimo die post passionem beati Hippolyti, venit quidam miles, nomine Porphyrius, ad quemdam cloacarium a, sperans quod beata Concordiæ aurum aut gemmas haberet in vestimentis suis: et dixit ad eum: Si secretum possis custodire, divulgabo arti tuæ multum quæstum. Cloacarius dixit ad Porphyrium:

a Cloacarium esse eum, qui purgat cloacas seu immunda loca, diximus tomo III hujus mensis pag. 14 in Annotatis lit. h.

b Creditaria, alibi nutritrix. Vide eadem Annotata lit. i.

c De isto Agro scribit Aringhus tomo 2 Romæ subterraneæ lib. 4, cap. 16.

F

DE S. SECUNDO MARTYRE AC DUCE, EX LEGIONE THEBÆORUM

APUD ALBINTIMELIUM IN LIGURIA ITALIÆ

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Palæstra, Actorum exemplaria, tempus martyrii.

ANNO
CCLXXVII.
Notitia palæ-
stræ.

Albintimelium cujus territorium S. Secun-
dus, spectatæ virtutis vir, dux egregius
e legione Thebæa, ac fortissimus Christi
martyr, fuso pro ejus fide nobilitavit
cruore; Albintimelium, inquam, tria nobis
natanda suppeditat. Primum est, varia et mul-
tiplex hujus nominis expressio: aliquando
enim Vintimelium, vel Victimilium, ut a Beda
(Plantiniano) et Usuardo; Vindimilium, ut ab
Antonino; ab aliis Albintimilium; itemque In-
temelinum, ut a Cælio apud Cicer. epist. fam.
lib. 8. Sic et Plin. lib. 3, cap. 5, qui dictum
fuisse ait Albium Intemelium, ut hic (in Mar-
tyrologio nimirum Romano hodierno) ponitur.
Hæc Baronius in notationibus ad idem Marty-
rologium hac die. Secundum est, loci istius si-
tus; de quo excerpto ista ex Baudrando: Albinte-
melium, urbs Italiæ in Liguria. ., VINTIMIGLIA
Italis, quamquam VINTIMIA incolæ pronuntient:
urbs Genuensis diſionis (ab anno, ut infra dicit
Baudrandus, MCCXXXVIII,) in ejus ora littorali
occidua, episcopalis sub archiepiscopo Mediola-
nensi: parvi est circuitus. ., 1½ milliaribus di-
stat a Nicea in ortum etc. Tertium est, collectio
variarum rerum apud Ughellum ante prædictæ
urbis episcopos tomo 4 Italiæ sacræ columna 427
et 428 editionis Romanæ: in qua urbe festum,
ait, hujus nostri Martyris tanquam præcipui
patroni habetur xxvi Augusti. Eorum, quæ de situ
palæstræ dicta sunt, meminisse juvabit infra
num. 5.

ac cultus e
Martyrolo-
gus:

C 2 Annua porro S. Secundi memoria celebris
est in antiquis Martyrologiis. En tibi eorundem
annuntiationes: Romani parvi seu veteris:
Apud Victimilium, Secundi martyris. Adonis.
Apud Victimilium castrum Italiæ, natalis beati
Secundi martyris, viri spectabilis, et ducis ex
legione sanctorum Thebæorum, qui ante bea-
tum Mauritium et ceteros, post vincula et car-
ceres martyrium capitis abscissione complevit.
Adoni consonat Usuardus: sed hic omittit quæ
ille addit de S. Mauritio et ceteris, qui alio
pertinent. Usuardo adde Romanum hodiernum:
Apud Albintimelium Liguriæ civitatem sancti Se-
cundi martyris, viri spectabilis, et ducis ex le-
gione Thebæorum. Breve est illud, quod de San-
cti reliquiis tradit Ughellus columna 427 ante
citata: Cujus, ait, deinde caput in cathedrali:
(de Cemiliensi, ut ibi vocatur, seu Albinti-
meliensi est sermo) cætera vero lipsana sacra
Taurinum relata, magna veneratione coluntur. Hæ-
cenus de publica sancti Pugilis nostri veneratio-
ne. Nunc de nonnullis Actorum ejus exempla-
ribus agemus.

3 Eorum apographum habemus ex Ms. co-
dice monast. S. Mauritii Magdeburg., auctore
ignoti nominis ac temporis. Prologus sic incipit,
et longus est: Gloriosa beatorum Martyrum ge-
sta, pia quoque et admiranda certamina, debita
veneratione recolentes etc. Postea eidem prologo
inserit sequentia: Ab hac ergo civitate (Thebe,
quæ est in Ægypto superiore) memorati martyres
Christi Thebæi sunt appellati, et provincia ad-
jacens Thebaida: cujus principium est per de-
serta superiorum montium civitas Syene, quæ
sub ipso æstivo tropico, id est, cancro consti-
tuta est, et eo die, quo sol certam partem can-
cri ingreditur hora diei, [quando] sol tunc su-
per ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic
potest. . de quolibet corpore umbra jactari. Sed
nec stylus hemisphærii monstrantis horas, quem
stylum gnomonem vocant, tunc de se potest um-
bras creare. Plura de hac materia tædet hic
transcribere, quæ liberaliter auctor ille accumu-
lare pergit. Dein Passionem Sancti ita exorditur:
Sub Diocletiano igitur et Maximiano imperato-
ribus fuit quidam vir spectabilis atque illustris-
simus in provincia Thebaida, nomine Secundus,
nobilissimis ortus natalibus et parentibus, et se-
cularis gloriæ, ac singularis excellentiæ dignitati-
bus insigniter adornatus.

4 Hic ergo a primis infantæ annis liberalium
litterarum erudiendus traditur studiis: atque hic
optime institutus, ut moris erat nobilium filiis,
imperialibus deputatur astiturus officiis. Erat nam-
que decorus facie, et venustus aspectu: juve-
nis quidem corpore; sed mente et animo senex:
corde humilis, et mansuetus; vultu gravis et
modestus: sermone utilis et facundus; virtute
corporis robustissimus: amicitie federe firmissi-
mus; consilii provisione strenuissimus: discipli-
næ secularis exercitiis abundantissime instructus;
liberalium artium peritia imbutus, atque omni
morum probitate conspicuus. In regalibus vero
constitutus, cuncta, quæ sibi injuncta fuerant,
divina fultus [gratia] peragebat. Quæ omnia,
ut et alia, quæ sequuntur, tam quæsito verbo-
rum ambitu agglomerata, indicio sunt, aucto-
rem illum non tam narrationem historicam mar-
tyrii S. Secundi, sed potius homiliam parergis
exornatam exhibere. Specimina igitur ista in hunc
finem proferenda duxi, ut lectori indicarem, cur
illud Ms. prælo non subiciatur. Breve martyrii
compendium habet Petrus de Natalibus episco-
pus Equilinus lib. 7, cap. 417, ex Adone, quem
citât. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad
diem xxvi Augusti aliud exhibet compendium
ex Actis Ms. ecclesiæ Vercellen. . . et Bo. Mom-
brit. Pass. tomo 2 referente, e quo nos etiam re-
cudi

datur notitia

E

nonnullorum
exemplarium
quæ de Actis
Sanctis scri-
bunt:

F

A *cudi curabimus eandem Passionem. An alicujus, et qualis valoris sint Mss. illa Vercellensia, omnino nos latet; quia nec ea vidimus, nec de eorum auctore, antiquitate seu ætate, aliisre notis illorum characteristicis quidquam proditum a Ferrario legimus.*

5 *Locus martyrii, qui in hoc compendio ponitur apud Victimulum M. haud procul a Caesariano oppido juxta Alpium Graiarum radices, ansam præbuit Ferrario annotationis sequentis: In Martyrolog. pro VICTIMULUM M. Albintimelum irrepsisse videtur: similitudo enim vocis non modica est inter Victimulum, et Vincitimum (sic enim Albintimelum apud vulgares appellatur.) Quæ enim causa fuit, ut Maximianus Alpes subiens Secundum decollandum ad urbem maritimam tam longe distantem ablegaret? Adstipulantur vel. Ms. ecclesiæ Taurinen., et Hist. mart. Thebæorum nuper edita Augustæ Taurinorum. Quamquam Acta a Mombritorio rel. et Ms. correctione egent, in eo maxime quod de M. Victimulo habent. Plinius enim... illum Ictimulum, non Victimulum vocat.*

B 6 *Sed adeo frivola mihi videtur hæc annotatio, ut vix mereatur responsum: nam 1°, locus martyrii ex supra dictis num. 1 et 2, tam solide stat pæus communi antiquissimorum martyrologorum consensione, quos recte sequitur Romanum, ut non satis concipiam, quomodo inciderit Ferrario alium querere. 2°. Ferrarius sibi non constat. In ipso quippe titulo ante compendium, de quo dicebam, gestorum S. Secundi, et post quod ponit recitatam modo annotationem, apud Albintimelum eum signat. In indice topographico locorum Italiæ, qui exstat ante Catalogum Sanctorum ejusdem regionis, Albintemelii, inquit, in Liguria Secundus martyr xxvi Augusti. In alio item indice alphabetico nominum sanctorum, qui proxime sequitur priorem, notatur Secundus martyr Thebæus Albintemelii, et, propter reliquias, Taurini. Ferrarius idem in sua Nova topographia in Martyrologium Romanum, ad nomen Albintimelum (ita enim illud ibi scribitur,) postea Vintimilium, VINTIMIGLIA, C. E. Liguriæ lit. etc., xxvi Augusti, ait, Secundus M. unus ex ducibus legionis Thebææ sub Maximiano. 3°. Videar tempus perdere, si singillatim respondeam ad minutias haud satis fundatas, quas superius addebat Ferrarius. Et vero ad Ms. Taurinense, quod vetus vocat, eadeq. respondeo, quæ ad Vercellensia. Historiam martyrum Thebæorum cum Ferrarius dicat nuper editam, nullius hic est momenti, donec fontis, e quo prodit, probetur sincera antiquitas. De Actis Mombririi agemus postea: de Plinio dictum est supra: locum vero, quem ex eo citat Ferrarius, hiatu punctorum obscurat, non clare indicat: ut facile inspicere possit. Quid plura? Nobis certe sufficiunt, ac lectori suffectura existimamus ea, quæ ad retinendam vulgarem et antiquam S. Secundi palestram adduximus. Juvet itaque potius pergere ad res quasdam alias in historia ejusdem Pugilis supplendas vel illustrandas.*

7 *Tempus passionis ejus non determinatur quidem in Actis apud Mombritorium editis, sed præterpropter tamen indicatur, quando in eisdem refertur accidisse sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus. Quamquam hic, non vero ille, vel præcipuas vel omnes in hac tragædia partes videatur habuisse. Hinc, mea quidem sententia, non male ponitur solus Maximianus in compen-*

diis, quæ Petrus de Natalibus, ac Ferrarius AUCTORE J. P. vulgaverunt, et de quibus antea fuit actum. Favent Acta Martyrum Agaunensium, quorum Actorum postea fragmentum producam alia occasione; favent item Acta S. Secundi Mombritiona infra apud nos, in quibus etiamsi ambo jam dicti imperatores nominentur, solius tamen Maximiani jussu caput Martyris amputatum fuisse narratur num. 8. Verum res hæc levioris momenti est, quia, considerata ratione temporis, accidit ea sub Diocletiano et Maximiano, cum uterque tunc imperio potiretur. Sed quo ejusdem imperii tempore accidit? Etenim quandoquidem diu simul regnarunt, non habemus hactenus aliud, nisi vagum et indeterminatum annorum calculum. Scriptor anonymus Passionis, seu verius homiliæ, cujus apographum apud nos exstat, ut nuperrime indicavimus, ex Ms. codice monasterii S. Mauricii Magdeburgensis, respexit ad famosam persecutionem Diocletianeam anni æræ vulgaris 303, insinuans, Sanctum nostrum ante hanc martyrio coronatum non fuisse. Nonus decimus, inquit, agebatur annus imperii Diocletiani..., cum edicta principis per omnem terram proponebantur, ut cunctæ, quæ usquam sunt ecclesiæ, ad solum usque destruerentur. Et pluribus aliis interjectis, Per idem tempus, ait..., nobilissimus Secundus etc. Sed illa sententia nobis apparet minus probabilis, ut patebit ex sequentibus.

8 *Quoniam vero tempus, quod hic inquiremus, et quo anno indirulse quodammodo connecum est cum tempore passionis celeberrimi martyris Mauricii ex eadem, e qua fuit Athleta noster, legione Thebæa; et uterque simul rixit familiariter, ex Actis Mombritionis apud nos num. 3; ac Mauritius circa corpus S. Secundi jam martyris vigilavit, ibidem num. 9; lubet dispicere, an inde melius aliquid in rem nostram conficere possimus. Ruinartius in Admonitione ad Passionem laudati martyris ac sociorum Thebæorum, quam inter Acta primorum Martyrum sincera et selecta vulgavit Parisiis, pag. 288 sic ratiocinatur: Agaunensium Martyrum passionem ad annum cccxvii refert Cardinalis Baronius, quam tamen ad Diocletiani et Maximiani imperatorum initia potius revocandam esse censemus. Eam vero ad annum cclxxxvi consignari posse colligimus ex eo, quod Maximianus Herculius, quem, ut eruditus Baluzius in notis ad Lactantii libellum de Mortibus persecutorum observat, anno præcedenti Diocletianus in imperii consortium assumpserat, tunc temporis in Galliis cum exercitu versatus fuerit. Haud tamen diditemur, istam Martyrum passionem ad sequentes annos posse etiam referri. Tamen si vero hanc ultimam clausulam addat, in notula tamen marginali ad ipsam Passionem, quam edit, pag. 289 ponit annum Christi cclxxxvi, quem etiam admittit Labbeus in Compendio chronologico ad eundem annum, et Castellanus in suo Martyrologio universali ad xxii Septembris, quo inscribuntur Martyrologio Romano; ut mirum appareat, eum, lucente hac temporis ratione, S. Secundum hac die xxvi Augusti vago nimium et indeterminato calculo retulisse ad seculum tertium.*

9 *Tillemontius tomo 5 Monumentorum eccles. in persecutione Diocletiani articulo 2, pag. 3 agens de Martyribus, qui possint esse passi sub ipsius regni principio in Galliis, quando ibidem erat Herculius, affirmat hunc eo renisse anno 286, ræque Alpes transisse, quin occidi jussisset*

AUCTOR
J. P.

celebrem legionem Thebæam, in qua primario fungebatur officio S. Mauritius. Eorum gesta collegerat prædictus auctor tomo 4 ejusdem Operis a pag. 424 : in secunda autem notatione super laudato Sancto a pag. 697 discutit pluribus temporibus sæpe memorati martyrii. Quæ cum ita sint, judicavimus accedere nos propius ad veram chronologiam mortis S. Secundi, affigendo eam superius anno Christi 286. His vero alia quædam lux accedit ex occasione relati ab illo martyrii, de qua breviter nonnulla jam dicemus, ubi primo præmissa quædam fuerint de die mortis ejus.

§ II. Dies et occasio passionis; officium militare Martyris; Acta quæ hic a nobis dantur.

B Aliqua nobis occurrit ratio dubitandi, an triumphalis dies laureati Pugilis nostri inciderit in xxvi mensis Augusti : nam eo quidem ab antiquissimis Martyrologis, ut antea vidimus, constanter Sanctus signatur; rerum in Actis, sicut mox ostendemus, diserte alius exprimitur, et non raro etiam accidit, ut Fasti sacri annuntient Sanctos alio die quam emortuali. Acta Mombritiona in fine, Passus est, inquiunt, beatissimus Christi martyr Secundus quinto Calendas Septembris. Eundem diem ponit nostrum ecgraphum Magdeburgense, qui est xxviii ejusdem mensis Augusti. Petrus de Natalibus Adonem secutus, Martyrium, ait, capitis abscissione complevit vii Calend. Septembris. Ferrarius eodem quidem die agit de S. Secundo; sed in compendio ejus nullum mortis diem designat.

Sanctus esse
passus eodem
die, quo colitur.

C 11 Fatemur imprimis, certo nos definire non posse, quod dies cultus et martyrii coincident in hunc diem xxvi Augusti; propendimus tamen in eam sententiam, quæ alterum ab altero non distinguit; sicut probabilius videntur facere jam tum a nono seculo Ado et Usuardus, a quibus natalis, seu dies martyrii, signatur simul cum die cultus xxvi Augusti. Nec ab hac me cogitatione absterrent Acta Mombritiona : præterquam enim quod non possint commendari a genuina sinceritate et auctoritate, tam multis scatent mendis, ut mirum non esset, si quinto pro septimo Calend. in eadem irrepsisset. Ex mendoso forsitan exemplari homiliam suam ampliavit ignotus alter et anonymus, cujus fragmenta antea produximus e Ms. Magdeburgensi. Non videmus, quid cogat diem passionis distinguere a die cultus.

et occasio
martyrii

12 Jam vero non abs re fuerit ad illustrandam sancti Pugilis nostri historiam, nonnulla hæc apponere, qua occasione sacri certaminis palmam consecutus sit. Factum his verbis refertur in Actis Mombritionis apud nos num. 2 et 3 : Dum hæc, et his similia multa pro salute animarum per eum gratia divina operaretur, perveniunt felicia gesta ad aures... Diocletiani et Maximiani, qui... Christianum sanguinem sitientes fremebant dentibus suis. Missis itaque litteris, celeriter eum cum suis ad partes Italiæ, quasi sibi atque Romanæ genti in auxilium futuri essent, advenire præcepit. Tunc assumens secum ad sex millia et sexcentos viros, quod una legio nuncupatur, pervenit ad imperatores. Deinde narratur sancti Militis pro Christo certamen

et martyrium. Observa 1°. Non videtur verosimile. S. Secundum cum suis accitum fuisse ex Oriente in Occidentem eo modo, qui ibi prætexitur; sed veram martyrii occasionem probabilius accidisse, quando Sanctus cum legione Thebæa jam venerat in Italiam, prout suadetur e Passione S. Mauritii et sociorum a S. Eucherio Lugdunensi episcopo conscripta, qui floruit seculo quinto, et vulgata apud Ruinartium, quem supra laudari, pag. 289 et sequentibus.

13 Erat, inquit S. Eucherius, eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebæi appellabantur. Legio autem vocabatur, quæ tunc sex millia ac sexcentos viros in armis habebat. Hi in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acciti venerant, viri in rebus bellicis strenui, et virtute nobiles; sed nobiliores fide, erga imperatorem (Maximianum) fortitudine, erga Christum devotione certabant. Evangelici præcepti etiam sub armis non immemores, reddebant, quæ Dei erant, Deo, et quæ cæsaris, cæsari restituebant. Itaque cum hi, sicut et ceteri militum, ad pertrahendam Christianorum multitudinem destinarentur; soli crudelitatis ministerium detrectare ausi sunt, atque hujusmodi præceptis se obtemperaturos negant. Maximianus non longe aberat. Nam se circa Octodorum itinere fessus tenebat. Locus, qui hic nominatur, vulgo dicitur Martigny, et oppidum est Helvetiæ in Vallesia prope Aganum; in quo prædicti Martyres coronati sunt, quique pluribus describitur a S. Eucherio supra laudato. Etsi vero locus hic longo admodum distat itinere ab Albintimelio, in quo S. Secundum antea quidem, sed tamen eodem fere tempore, si Actis credimus, passum memoravimus; cum tamen, ut fertur, sit connexio inter S. Mauritii et nostri Sancti passionem; probabilior nobis est ejusdem occasio ex Eucherio, quam ex Actis Mombritionis.

non in Oriente, sed in Occidente accidisse.

14 Quæres, quo militari officio S. Secundus junctus fuerit in sua legione. Respondeo. Exemplar nostrum e Ms. Magdeburgensi hæc de illo narrat : Contigit, ut ipsis quoque imperatoribus ita charus et gratus fieret in omnibus, ut inter cætera principalis munificentiae suæ dona per singulos dignitatis gradus evectum, multorum illi militum principatum, ac ducis illustrissimi eum censerent vocabulo nominandum. Acta Mombritiona tacite videntur insinuare, eum totius suæ legionis ducem vel præfectum fuisse : Tunc, inquiunt, assumens secum etc., quæ paulo ante retulimus. Apud Ferrarium dicitur miles Thebæus ex præcipuis illius legionis. Ado, Usuardus, et Martyrologium Romanum modernum dant ipsi titulum ducis ex legione Thebæorum; at Romanum parrum seu vetus solius martyris. S. Eucherius nuperrime citatus significat, famam fuisse suo tempore, quod S. Mauritius primicerius existeret laudatæ legionis, dicens pag. 29 : Incitamentum... maximum fidei in illo tempore penes sanctum Mauricium fuit, primicerium tunc, sicut traditur, legionis ejus, qui cum Exsuperio, ut in exercitu appellant, campiductore, et Candido senatore militum, accendebat, exhortando singulos etc.

Quidam observationes

15 Per titulum primicerii cogito hic indicari primariam dignitatem, vel primariam saltem proximam in sæpe dicta legione. Cangius enim in Glossario Primicerius, ait, dignitas militaris, tribuni dignitati proxima. Apud Hieronymum ad Pammachium : sed ante Primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, cirmicitor, eques, deinde

de Sancti officio militari.

A deinde tiro. Cujusmodi autem fuerint hæc dignitates, videat lector apud auctores. Verum titulus ducis, quo nos supra ante exordium hujus Commentarii prævii S. Secundum nuncupavimus, præeuntibus antiquis Martyrologis, tantum abest ut pugnet cum dignitate primicerii sancto Mauritio tributa ab Eucherio, ut facile hæc cum illo conciliari possit. Esto enim S. Mauritius dux vel primarius præfectus legionis Thebææ fuerit; quid obest, quo minus S. Secundus, videlicet vir spectabilis, ut loquuntur Ado, Usuardus, et Martyrologium Romanum, habuerit nomen et munus ducis ex eadem legione, etiamsi legioni toti non præfuerit.

Idem, quod
hic datus

46 Per decursum hujus Commentarii varia observavi de Actis, quæ apud Mombrinium vulgata sunt; sed postquam hæc scripseram, incidi in locum, e quo videtur confici, illorum auctorem seu collectorem non posse commendari ab antiquitate. Locus autem est ille, in quo memorat de oratorio sanctæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, ubi divina præstantur beneficia. Adde alia, quæ sequuntur de S. Juliana, ac de S. Solutore, nec non sociis ejus; propter divina beneficia, quæ indigentibus sunt præstita in dicto oratorio, Taurini claris. Scribit itaque anonymus collector ille de rebus, quæ contigerunt post dictorum Sanctorum translationem ad urbem Taurinensem ex antiquiore loco, qui in ejusdem civitatis suburbio erat situs, et in quo eorumdem corpora requieverant. Quia vero locus ille seu monasterium fuit destructum anno 1536, accidit, ut sacra ista pignora inde deportata tunc sint Taurinum. Rem declaro et confirmo e verbis Godefridi Henschenii nostri, qui in Commentario historico de S. Juliana ad diem xiii Februarii, tomo II ejusdem mensis, pag. 659 jam pridem hæc notata reliquit:

provanam
antiquitatem

C

47 Franciscus I Francorum rex bello præcipuas Ducis Sabaudia ditiones armis subegit, ac misso in Pedemontanam regionem exercitu, summa celeritate Taurinum anno cixxxxvi intercept: quod filius ejus Henricus II ad annum cixlix tenuit. Franci ergo urbe Taurinensi potiti, mox quatuor suburbia cum monasterio aliisque ædibus sacris subverterunt. Quieverant ad illud usque tempus in ecclesia inferiori hujus monasterii SS. Solutoris, Adventoris et Octavii martyrum corpora, nec non SS. Julianæ matronæ, et Goslini abbatis, infra altare deposita in tumulo marmoreo, ac lapide magno cooperta. Extabat autem in posteriore parte altaris tumba muri instar ad longitudinem tumuli erecta, quam alter lapis marmoreus claudebat. Præsentibus igitur Benedicto de S. Sebastiano, dicti monasterii Priore, atque aliis monachis, et Clero plurimisque viris religiosis ex eadem urbe, destructum est altare, sacrumque monumentum apertum. Dein facibus accensis Prior ac monachi Sanctorum corpora, reverenter ex tumulo exempta, ac magnæ thecæ imposita, cum frequenti præcipuorum urbis religiosorum comitatu, solemni supplicatione in urbem transtulerunt, inque S. Andreae Prioratu, in sacello Deiparæ, cui a Consolatione nomen est, tantisper deposuerunt anno cixxxxvi, die xxv Aprilis, ut ipsa authentica instrumenta Taurino nobis submissa fidem faciunt. Corpora autem illa deinde translata fuisse in ecclesiam Societatis Jesu, narratur in iis, quæ ibidem subduntur.

non habent.

48 Ultima igitur manus Actis S. Secundi, prout edita sunt apud Mombrinium, admota

non est ante annum 1536: atque adeo nec habent, nec merentur pretium genuinæ antiquitatis. Idem esto judicium de toto eorumdem contextu, qui præfert characteres, ut mihi quidem videtur, valde mediocres. Deinde, quæ in eisdem narrantur proxime post martyrium num. 9, Dei autem nutu ab aliis fidelibus pro furto ablatum est sanctissimum Corpus, ut... in eodem loco, ubi nunc est, collocaretur; quomodo coherent cum narratione translationis prædictæ, post quam eorumdem Actorum scriptor seu collector historiam suam absolvit? His observatis superest, ut qualiacumque hæc Acta lectori exhibeamus, a variis mendis grammaticilibus, purgata, et notationibus illustrata.

AUCTORE
J. P.

PASSIO

Auctore anonymo,

Ex editis apud Mombrinium tom. 2,
fol. 264 verso.

E

Sub Diocletiano et Maximiano impiissimis imperatoribus, fuit vir quidam nomine Secundus ex provincia Thebaide a, spectabili ac nobilissimo genere ortus, sed multo nobilior atque præclarior in Christi fide atque religione. Juvenis quidem erat tempore; sed mente et actibus senex: cui etiam in ipsa facie venusti habitus gratia, quæ intrinsecus redundabat, perspicue refulgebat. Nam ipsum etiam nomen præsagium fuit futurorum bonorum. Secundus namque, quod dicebatur, mystice prætendebat, eum martyrii gloria sublimandum, quia martyres, licet inter reliquos fideles primatum obtineant, tamen post Apostolos secundi ordinis obtineant dignitatem. Alias vero, Secundum prosperitatem seu felicitatem, manifestum est designare. Revera prosperitas atque felicitas cum vera est comitata, dum et præsentis vita inter reliquos meruit principatum, et [post] gloriosum certaminis finem martyrum gloriæ sociari.

Sanctus naturæ ac gratiæ donis spectabilis, a

2 Primatum b namque tenens in gente Romana, sancti Spiritus gratia repletus, noctu quidem eloquia Christi; quæ corde meditabatur, illucescente die populorum mentibus sagaciter intimare curabat, parvi pendens negotiorum secularium curas. Animarum salutem inhiante cupiens ad baptismatis gratiam cunctos convertere satagebat. Dum et hæc et his similia multa per eum gratia divina operaretur, perveniunt felicia gesta ad aures profanorum principum Diocletiani et Maximiani, qui nimis irati velut immanissimi leones Christianorum sanguinem sitiens, fremebant dentibus suis. Missis itaque literis celeriter eum cum suis ad partes Italiæ, quasi sibi atque Romanæ genti in auxilium futuri essent, advenire præcipit.

et salutis animarum aridus, a Maximiano b

F

3 Tunc assumens secum ad sex millia et sexcentos viros, quod una legio c nuncupatur, pervenit ad imperatores d: atque ad eum Maximianus: Nos te tamquam fidelissimum principem super multos milites constituimus, et, ut cernimus, non solum tu Christianus effectus es; sed etiam multitudinem populorum insipientium ad Jesum Nazarenum convertisti, sicuti nobis est in veritate compertum: sed ne te impune hoc egisse putes: aut diis nostris omnipotentibus sacrificia

increpius condemnatur: c d

ficia

A. ANONYMO.

ficia debita exhibebis : aut cum his , quos dece-
pisti , diversis pœnis affectus interibis. Cui cum
ille nullatenus consensisset , ut simulachris van-
nis , oculos habentibus sine visu ; aures absque
auditu ; nares sine odoratu ; os sine gustu ; ma-
nus pedesque sine tactu vel gressu , sacrificaret ;
Maximianus in ira magis magisque succensus ,
jussit eum cum aliis in vinculis religari. Mauri-
tius vero commilito et socius ejus , qui postea
inter illam sanctam legionem , cui primicerius
et incitator ad palmam martyrii fuit , in Agauno
cum reliquis meruit coronari / : quia prudentis-
simus et Christi gratia repletus erat , beatissimo
martyri Secundo salutaria consilia ministrabat ,
ut fugitivi sæculi blandimenta , ut semper ege-
rat , respuerit , ac momentanea tormentorum
genera non timeret.

a S. Mauritio
confortatus
excitat socios
ad fortem pro
Christo pu-
gnam :

B

4 Cujus cum Vir Sanctus saluberrimis consi-
liis acquiesceret , venit ad diem decollationis ,
qua felici morte vita perpetua potiretur : cepit
sociis contubernaliibus et amicis suis suadere , ut
et ipsi , si eveniret , ut postea factum est , pro-
pter Christi nomen pati deberent , momenta-
neam mortem , seu transitoria tormenta nequa-
quam metuerent , et hujus amorem sæculi , quod
velut fumus aut umbra velociter transit , non so-
lum non amplecti deberent , sed etiam quasi dia-
boli laqueum devitarent. Et non tantum sociis ,
sed etiam cunctæ illi sanctæ legioni , [quoniam]
dum ad has partes Italiæ ad bella proficiscerentur ,
sibi eum ducem g elegerant , dum adhuc ille li-
beralium litterarum studiis vacaret , eosdem sa-
lutares monitus dabat.

quorum ali-
qui cum a
martyrio pru-
stra abster-
rent :

C

5 Fuere tamen , qui ad ejus contubernales
quasi compatiendo talia dicta proferrent , ut eos
a via veritatis revocare conarentur , dicentes :
Unde vobis tam ferreum pectus , ut ad mortem
ultro properantes , dolores aut tormenta minime
metuere velitis ; sed etiam pro magna consolati-
one ducatis ? O insanabilis pœna , inconsolabilis
dolor , irremediabilis cruciatus ! cum spes gau-
dii tollitur , vita contemnitur , respuitur gloria ,
pietas abdicatur , omnium affectus parentum pro
nihilò computatur , et mortis atrocitas appeti-
tur. Obsecramus vos , dilectissimi fratres , et
amici carissimi , tandem his cladibus finem [po-
nite ,] et piorum parentum filios aut dulcium
filiorum vos parentes esse vel admoniti mementote.
Quid tam insani capitis , quam pro uno
homine crucifixo diversa tormenta pati , et omne
blandimentum , quod et animo jucunditatem
[affert] ac suæ ingenuitatis atque perpetuum pie-
tatis dulciumque filiorum esse immemorem , cum
sitis etiam liberalium [literarum] peritia im-
buti ? Iterum aiunt ad illos : Quæ ista insania
est repente in vestra mente progenita , ut vos
mortis facerent amatores ? quæ a nullo homi-
num amanda , et non solum minime diligenda ,
sed et nimis pavenda ac metuenda constat existe-
re ? Nam si reus sub auri creditore constitutus
eam minime potest diligere ; qua ratione illam
appetunt , qui et opibus cunctis abundant , et
alicui penitus nihil debent ? Numquam hæc bene
viventibus placuit , sed ad quoscumque pervenire
potuit , ultronea , non appetita pervenit.

sed illos
refutat

6 Audiens hæc invictissimus athleta Christi
Secundus , adversus diabolica jacula scutum fidei
et bonæ exhortationis celeriter opposuit , dicens :
Attendite , fortissimi Christi milites , et videte ,
utrum Christi salutaria præcepta , an hæc persua-
soria blandimentorum fallacia dicta attendere , et
vitam diversis morborum cladibus plenam amare

debeat : quæ per sollicitudinum curas pacem
aufert , caritatem dissipat , fidem frangit , spem
subtrahit , omnesque animæ virtutes obruit , scan-
dala nutrit , superbiam inducit , invidiam ac va-
nam gloriam provocat , adulteria atque homici-
dia admittit ; seu per ebrietatem et crapulam ,
ac nimis sumptuosa convivia ita corpus omne de-
bilitat , ut ipse etiam visus vel cæteri sensus vi-
gere nequeant. Nam dum temporalis cura nimis
geritur , dum acquirendis rebus transitoriis sem-
per animus æstuat , dum raptores furesque vitan-
tur seu latrones , dumque parentum vel filiorum
amor attenditur incaute , et Deus , qui tribuit
hæc omnia bona , si eis recte uterentur , et ipse
minime contemneretur , negligitur ; repente
mors , quæ magnopere timebatur adveniens ,
animam corpore abstractam ad inferni intolera-
biles pœnas , ac perpetuos cruciatus , infinitos-
que gemitus mergit : ubi miserrima et infelix
semper mortua est a beata vita , et semper vivit
irremediabilibus tormentis.

7 Christus autem Dominus et Salvator noster ,
qui dum Deus esset , ut semper est , et crucem
pro nobis ac diversas sustinuit passiones , ita nos
admonet dicens : Animam autem non possunt
occidere. Et iterum , Qui amat patrem aut ma-
trem plus quam me , non est me dignus. Et , Qui
diligat filium aut filiam super me , non est me di-
gnus. Ipse etiam et in hac vita tranquillitatem
præstat , et pro se certantibus inter ipsa tormen-
ta , et corpus roborat , et animæ consolationem
præbet , dum spem vitæ æternæ , et suæ glorio-
sissimæ visionis seu incomparabilis ac sempiterni
gaudii repromittit. At postquam , felici consum-
mationis fine peracto , quis tanta gaudia valeat
enarrare ? ubi inter innumerabiles angelorum ,
patriarcharum , prophetarum , apostolorum , mar-
tyrum , virginum , confessorum , omniumque
Sanctorum choros , vultui summi Conditoris assi-
stere datur : ubi fames sitisque , et omnis dolor ,
gemitus , fastidium , lassitudo nescitur , odor
inestimabilis immarcescibilium florum redolet ,
et lux claritatis æternæ , quam nec oculus vidit ,
nec auris audivit , nec in cor hominis ascendit ,
quanta præparavit Deus his , qui diligunt eum.
Namque et dum in hac caduca et fragili vita
subsistimus , velimus nolimusque , pœnis ac do-
loribus atque diversis passionibus nos subjacere
necesse est. Ipsa mors , quam magnopere perti-
mescimus , improvisa veniens , et habitaculum
carnis irrumpens , animam , quam imparatam in-
venerit , ad perpetua tormenta perducit , etiam
post resurrectionis diem cum ipsa carne sine fine
cremandam.

8 Quare ergo non faciamus de necessitate vir-
tutem , de captivitate victoriam ? De morte qua-
re vitam non lucremur æternam ? Fortiter ergo
decertantes optemus , ut per momentaneas tri-
bulationes ad æterna gaudia perveniamus : ubi et
Dei cives , et angelis æquales simus. Hæc di-
cens , annuebat oculis , ut exprobrandi essent ,
qui tam evidenti assertionem minime credidissent.
Dum hæc et his similia Christi martyr Secundus
prosequeretur , audiens imperator Maximianus
jussit eum duci ad moderatorem provincie Egre-
stium nomine , ut caput ipsius amputaret , consi-
lio diaboli actus : ne forte dum per varia tor-
menta ejus exitus dilaretur , et ipsi maxima
detrimenta et Christo Jesu creatori ac redemptori
nostro animarum lucra fortiter augerentur : quod
frustra nititur inveteratus dierum malorum , dum
Salvator humani generis et martyres suos , quo

pla-

A placuerit exitu coronat, et in eorum semper subrogare locum non cessat, qui adversus crudelem tyrannum invincibiliter decertantes, de eodem victoriae triumphos reportaret.

9 Postquam autem amputatum est caput ejus, lingua ipsius, quæ, dum incolumis esset, semper Christum meditans collaudaverat, licet balbutiens ipsum clamabat. Angelus autem Domini stans in aere, expectans et intuens agonem sancti Martyris, et quæcumque gesserat, cujus nec verba deserens, sed intra semetipsum quasi in libro scribens atque depingens, suscepit spiritum ejus, et perlaturus ad majestatem, æthera conscendit, aspiciente beato Mauritio, et gratias agente; cui præstitum fuit videre, quod semper optaverat. Collegit prædictus Dei cultor corpus beatissimi martyris, et involvit in sindone nitida. Vespere autem facto cepit una cum aliis fidelibus amicis suis vir Dei et postea gloriosus martyr effectus beatus Mauritius circa corpus beatissimi Christi martyris Secundi vigilias agere. Dei autem nutu ab aliis fidelibus pro furto ablatum est sanctissimum corpus, ut, Domino disponente, in eodem loco, ubi nunc est, collocaretur. Exurgentes autem a somno et prædictum sacratissimum corpus non inveniētes, solummodo reliquias sanguinis, ubi decollatum fuerat, reperiunt: in quo loco, id est, in agro ejusdam patris familias nomine Probi, atque jugalis ejus similiter nomine Probæ, loco satis aptissimo, uno milliari prope Castellum Cesarium, quod ab Annibale nomen Victimolis accepit, eo quod quindecim millia virorum ibidem fuerunt, qui contra Annibalem aciem proposuerant, primum vicerunt, et postea victa sunt: ideo pro causa hujus pugnae loco huic Victimolis nomen impositum est h.

10 Corpus vero beatissimi martyris Secundi, ut dictum est, a Christianis sublatum, perductum est usque ad urbem Taurinensem, et conditum aromatibus in loco amenissimo collocatum est juxta fluvium, qui Duria i nuncupatur: ubi per meritum beatissimi Martyris immensa usque in hodiernum diem præstantur beneficia. Nam quotiens ibidem sive febricitans, seu qualibet infirmitate detentus, vel spiritu immundo arreptus advenerit; si plena fide, et integra devotione [in] sua supplicatione persisterit, citius adipiscitur, quod petierit. Ac velut a sanctissimi prophetae Elisæi k corpore post ejus obitum mortuus suscitatus est: ita quod ad hujus sanctissimi Martyris corpus advenientes curati fuerint, et vitium, pro quo castigatio illata fuerat, emedant, procul dubio a morte animæ suscitantur.

14 Simili modo etiam intra ipsius claustra in oratorio sanctæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ divina præstantur beneficia. Nam l ad sepulcrum Christianissimæ et sanctæ Dei cultricis Julianæ m, quod ibi situm est, venerantes concurrunt, quæ sanctorum Solutoris, sociorum, et ejus corpora sepeliera, fideles populi, sive de pulvere colligentes, seu de ploda n, quæ superposita est, radentes, secum deportant, et salutem sibi celerem adesse confidenter sumunt o.

Unde felix Taurinensium civitas, quæ tantorum A. ANONYMO. fuleitur patrociniis Sanctorum. Passus est autem beatissimus Christi martyr Secundus quinto p Calendas Septembres sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, regnante vero Domino Jesu Christo: cui est cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, honor et gloria in sæcula sæculorum. p

ANNOTATA.

a Hanc ejus originem probare non possum ex antiquis auctoribus.

b Ab antiquis vocatur dux ex legione Sanctorum Thebæorum. Vide Comm. præv. § 2.

c Locum hunc expendimus ibidem.

d Vegetius lib. 2 de Re militari cap. 2, inquit Ruinartius in notis ad Passionem S. Mauritii et sociorum ejus martyrum pag. 290, « Romani legiones habent, in quibus singulis sena » millia, interdum amplius militare consueverunt. » Certe ex variis Titi Livii, et aliorum auctorum locis videtur colligi posse, militum numerum non definitum, qui aliquando plures, aliquando pauciores in legione erant. Vide Florentinii notas in Martyrologium Hieronymianum. E

e Consule Commentarium modo citatum.

f De hisce Martyribus tractabitur cum Martyrol. Rom. 22 Septembris.

g Non videtur dux fuisse totius legionis Thebæ, secundum præmissa in Commentario.

h Ibidem § 1 num. 1 de loco martyrii actum. Adde, quæ huc faciunt a num. 5.

i Duria, al. Doria (la Doire) fluvius Pedemontii geminus. De utroque egimus in Commentario historico S. Julianæ matronæ Taurini in Pedemontio, tomo II Februarii, die 13, pag. 658: quorum alter, ut ibidem dictum, Doria major prope Eporediam; alter Doria minor, vulgo Dorietta, prope Taurinum: de quo hic est sermo.

k Vide lib. 4 Regum cap. 4. De illo apud nos actum die 14 Junii.

l Nam particula causalis quod conveniēter hic apponatur, non video, uti mox declarabitur in proxima notatione.

m In Commentario historico, quem modo designabam, pag. 657 relatum est, sacra corpora SS. Solutoris, Adrentoris et Octavii, e legione Thebæa martyrum, S. Julianam collegisse, simulque in oratorio a se condito sepelivisse: quæ postmodum una cum corpore S. Julianæ, nec non Goslino abbatis, ad urbem Taurinensem translata fuere, ut pluribus narratur pag. 659: ubi tamen nihil omnino invenio de Sancto nostro. F

n Ploda quid proprie significet, non novi. Fortasse scribendum plastro (ut multa alia mendosa occurrunt in editione Mombritiana) id est, gypso. Hoc saltem vel simile quid videtur colligi ex sensu.

o Ex hoc loco ratiocinati sumus in fine Commentarii prævii de ætate auctoris, qui hanc Passionem scripsit.

p Consule ibidem dicta in initio paragraphi 2.

DE S. ALEXANDRO MARTYRE

BERGOMI IN ITALIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus; Acta antiqua; scriptores recentiores; quædam circa militiam Sancti, tempus, et locum mortis observata.

SUB MAXIMIA-
NO.
Alexandri
cultus:

B

Sanctum Alexandrum, Thebææ legionis militem alterum, martyrii item laurea decoratum, hac die annuntiant Sanctorum Fasti, ac præcipua veneratione, ut patronum suum, colit Bergomum, urbs Italiæ perantiqua. Reipublicæ Venetæ hodiernum subjecta, quam Pergamum vocarunt medii ævi scriptores non pauci. Longum S. Alexandro texit elogium Ado Viennensis, quod, cum Actorum sit compendium, prætermitto: brevius ejus memoriam recolat Usuardus his verbis: Civitate Pergamis, S. Alexandri, qui et ipse unus extitit ex legione Thebeorum, et cum nomen Domini Jesu constantissime fateretur, martyrium abscissione capitis complevit. Usuardo fere consonat Romanum Martyrologium; Bergomi, inquit, in Gallia Cisalpina sancti Alexandri martyris, qui et ipse unus ex eadem legione (Thebæa,) cum nomen Domini Jesu Christi constantissime fateretur, martyrium capitis abscissione complevit. Plura non addo martyrologia, cum de cultu Sancti nullum sit dubium. Colitur autem Bergomi, ut patronus primarius, Officio duplici primæ classis, quod extat in Officiis propriis Sanctorum Bergomensium, anno 1707 reformatis, adjuncta octava, qua illa solemnitas celebratur.

Acta primo
edita:

C

2 Acta S. Alexandri ad nos pervenere partim manuscripta, partim typis jam edita; quorum alia aliis apparent meliora et certiora. Quæ primo editurus sum, habemus in tribus Mss. apographis, quoad rem inter se consentientibus, licet in verbis quandoque dissentiant. Primum illorum, quod aliis est correctius, extractum accepimus ex Ms. Legendario eminentissimi Cardinalis Barberini fol. 243; alterum ex codice Vaticano 11900; tertium ex codice Ms. antiqui monasterii S. Gratiæ fideliter desumptum, ac testimoniis authenticis munitum, Bergamo submitit Martinus Antonius Guerrinus sacræ theologiæ ac juris utriusque doctor, ecclesiæque cathedralis ibidem canonicus. Titulus illorum Actorum est: Passio S. Alexandri martyris; auctor anonymus, antiquus utcumque, non tamen S. Alexandro coævus, aut suppar, ut ex modo scribendi facile potest colligi, cum omnia referat ut dudum præterita. Bergomensem fuisse ex prologo suspicor, sub cujus finem ait: Pro cujus (Alexandri) cruore roseo festinus nobis hodiernus dies illuxit. Quæ Mombritiæ edidit tom. 1, fol. 24 S. Alexandri Acta, cum his fere consentiunt, præterquam quod in his loca, ubi quilibet gestum est, aliæque quædam circumstantiæ exprimantur, quæ prætermittuntur in illis, ita ut suspicari possimus, has circumstantias ad Acta a Mombritiæ edita deinde adjectas. Qua-

propter in notis observabo, quidnam in his habeatur, quod non legitur apud Mombritiæ: nam hæc præ Mombritiæ edere statui, quia inedita sunt et pleniora.

3 Alia S. Alexandri Acta ex memorato codice Bergomensi itidem ad nos destinavit laudatus Guerrinus, præcedentibus auctiora, sed minus certa: nam cum omnia contineant, quæ in ante memoratis iisdem fere verbis leguntur, aliæque adjiciant tum initio tum sub finem, modo parum verisimili relata, dubitare vix possumus, quin ab auctore quodam posteriore, hæc ex præcedentibus sint composita, atque ex fama forsitan populari amplificata. Qua de causa integra hæc Acta edenda non censui, nec tamen omnino prætermittenda; sed eam partem lectori exhibendam, quam postmodum ad Acta præcedentia adjectam dixi. Licet enim hæc fidem non mereantur indubitam, majorem certe mereantur, quam quæ recentiores quidam scriptores de S. Alexandro narraverunt sine veterum testimonio, cum scripta sint seculo XII, vel citius, ut constat ex verbis Lectionarii tomo ejusdem secundo subscriptis, quæ sunt sequentia. Anno Domini Incarnationis millesimo centesimo vigesimo quinto, Indictione tertia, mense Octobris, hunc librum fecit fieri Petrus presbyter et præpositus ecclesiæ beati Alexandri ad honorem Dei, et ejusdem ecclesiæ, ut a Domino retributionem accipiat, et tam presentium quam futurorum fratrum orationum, et eleemosynarum perpetuo particeps existat. Ex hac subscriptione colligunt Bergomenses, ex antiquiori scripto videri hæc Acta in hoc Lectionarium transcripta, quod est verisimile. Exstant eadem Acta in codice monasterii S. Gratiæ; recteque utrumque Ms. inter se consentit, ut ex collatione deprehendimus.

4 Laudatus monumentorum Bergomensium eruditor cum predictis S. Alexandri Actis transmisit antiquum ejusdem Sancti Officium Ms., repertum in bibliotheca antiqui monasterii sancti sepulcri de Astino, Ordinis sancti Benedicti, congregationis Vallisumbrosæ, siti in suburbii civitatis Bergomi, ut notatur. In dicto Officio lectiones sunt duodecim, et antiphonæ quædam, ad Actorum historiam spectantes, quas subinde citabo. Hæc sunt, quæ Bergomenses, diligentissimi sane in ministrandis Sanctorum suorum Actis, nobis perhumaniter communicarunt, aut aliunde reperire licuit, quorum nihil lectori subducam, ut, his visis, rectius colligere possit, quænam de S. Alexandro a recentioribus scripta, antiquorum auctoritate sint subnixa. De S. Alexandro recentiores egerunt varii. Vitam Latine scribere aggressus est Marcus Antonius Benalius, perfecit et edidit Joannes Anto-

nius

Acta nra
partim edita
da secundo
loco:

E

F

Officium
antiquum
scriptores
recentiores

A nius Guarnerius in *Commentariis de Vita sanctorum Bergomatium*. Eamdem Italico sermone conscripsit Marius Mutius in *Historia sacra Bergomensi*. Alexandri præterea meminerunt scriptores passim Bergomenses, alique non pauci. Verum horum asserta singula excutere mihi non est animus, quædam tamen, communi illorum consensu affirmata, cum Actis antiquioribus conferam, ubi dabitur opportunitas. Nunc pauca, quæ minus in Actis explicata leguntur, sunt discutienda.

5 Thebanæ legionis, quæ, duce S. Mauritio, pro Christi fide prostrata, gloriosius triumphavit, quam si inimicas ipsa prostravisset phalangas, militem fuisse S. Alexandrum, auctores cum antiquiores, tum recentiores passim consentiunt. Verum non ita clare apparet, quem in dicta legione habuerit locum. Quippe militem vocat Martyrologium Romanum cum Usuardo, neque addunt, an digniorem præ milite gregario locum obtinuerit, cum illud in S. Secundo, quem ducis nomine Alexandro præponunt, non prætermiserint. Silent item Alexandri dignitatem Acta inferius edenda: quæque Mombrilius edidit, et B compendio Ado descripsit. In Officio, de quo mox egimus, Signifer fuisse dicitur, uti et in Actis prolixioribus. Sed ibidem Primipilarius etiam nominatur: primipilum, ut opinor, designatum volunt. Erat autem primipilus primus legionis centurio, dignitate tribuno proximus; quod munus si gesserit Alexander, S. Secundo militiæ dignitate præferendus erat, non posthabendus, uti posthabuit Martyrologium. Hinc itaque solum colligo, incertum esse, quem in legione locum tenuerit Alexander.

6 Annus, quo martyrio fuit coronatus, æque est incertus, quamvis id factum fuisse sub Maximiani Herculei imperio satis constet. Baronius ad annum Christi 297, quo harrat militum Thebæorum martyrium, num. 16 hæc subiungit: Hos omnes (Thebæos) ad martyrium præcessisse visi sunt, antequam Alpes superasset Romanus exercitus (in Galliam progrediens) duo insignes ejusdem legionis milites, nimirum Secundus et Alexander. Alii post Thebæam legionem, Alexandrum coronatum volunt, atque ex eade commilitonum fuga elapsum, post reditum Maximiani in Italiam, dilatam martyrii coronam adeptum esse. Verum Baronii sententia probabilior videtur, quia fugæ Alexandri ex Gallia nulla in Actis fit mentio, nulla Thebæ legionis antea occisæ. Putamus itaque S. Alexandrum legioni Thebææ ad palmam martyrii prævisse. Quo autem Thebæa legio occisa sit anno non convenit inter auctores, neque illud hoc loco examinare lubet, quod ad Acta S. Mauriti et sociorum necessario est discutiendum.

7 Scribunt Bergomenses posteriores S. Alexandrum fidem Christianam Bergomi prædicasse, egregieque promovisse: factum autem id volunt, quando ex carcere Mediolanensi Bergomum profugus, ibidem commoratus est. Verum, si antiquioribus standum est Actis, nullum hujus prædicationis invenient fundamentum. Audiamus igitur Acta a fuga usque ad mortem Sancti. Num. 7 ita habent: Tunc beatus Alexander quodammodo præsago spiritu, non passionis formidine, lictorum incestas manus clam festina egressione declinavit, atque Mediolano egressus, locum, ubi martyrium coronam consequeretur, adiit: videlicet juxta urbem, quæ Pergamum nuncupatur, in prædiolo, quod nuncupatur Prætoria.

Porro dum ibidem per aliquot dies per latebram Christi foveretur Athleta, ecce repente veniunt effera mente ministri, quibus dudum traditus a Maximiano cæsare fuit. Hunc mox cruentis manibus more aggressi sunt bestiarum, atque vinctum de restibus ad statuam, quæ Plotatio vocabatur, violenter traxere, ut ibidem, si sacrificare idolis nollet, juxta præceptum cæsaris capite plecteretur. Quod paullo post factum subnectitur. In Actis secundis hoc modo res narratur: Deinde non multo post beatus Alexander nutu ac voluntate Dei fugam arripiens recto tramite, siccisque pedibus transmeato flumine Addne pervenit ad locum non longe a Pergamea civitate, qui locus olim ab incolis Plotacium vocabatur; ubi eum Dominus, sicut voluit, martyrio coronatum ad suum perduxit utique regnum. Tunc Vir beatus ibi inter densa veprium se condens, orabat Dominum, ut suæ passionis dirigeret cursum. Mox autem affuerunt ministri, quibus traditus fuerat ad decollandum etc.

8 Nullum sane prædicationis hic vestigium: etenim si his auctoribus fidem habemus, uti habent Bergomenses; dicamus necesse est, Bergomum non intrasse tunc temporis Alexandrum, nedum fidem ibidem prædicasse Christianam, vicesque episcopi obisse, ut loquuntur aliqui. Nolim tamen negare fidem Christianam S. Alexandri ope Bergomi promotam. Nolim hanc gloriam præclaro Martyri abjudicare. Cum enim sanguis martyrum semen sit Christianorum, fuso pro Christo sanguine fidem Bergomi prædicavit, fidelium pietatem accendit, desides ad fidem promovendam animos excitavit, factisque post mortem miraculis non paucos fortasse ad fidem Christianam convertit. Ex dicta modo apud Bergomenses per sanctum Alexandrum fidei propagatione, quæ haud dubie in ore fuit posterorum, fama vires acquirente, existimare potuerunt recentiores, fidem a S. Alexandro Bergomi fuisse prædicatam, etiamsi id in Actis antiquis non invenerint. Nunc pauca de loco, ubi Christi Athleta fortiter occubuit, disserenda.

9 Locum hunc non longe ab urbe Bergomensi fuisse, manifestum fit ex citatis paullo ante verbis, ubi locus ille Plotacium vocatus fuisse dicitur, nempe ab idolo Plotacio, cui ut sacrificaret Alexander volebant ministri, ad eum, nisi sacrificaret, occidendum missi. Neque enim alio sensu intelligere possum verba citata: Vinctum... ad statuam, quæ Plotacio vocabatur, violenter traxerunt, ut ibidem, si sacrificare idolis nollet, capite plecteretur. Non ignoro aliam hodieum apud Bergomenses de hoc loco esse sententiam. Volunt nimirum locum corrupte Plotacium nominatum, veroque nomine Crotacium fuisse dictum, a Duce, ut opinantur, Bergomensium primo, quem ob præclara merita ab imperatore Probo totius Venetæ ditionis ducem constitutum scribunt; cuique a posteris hanc statuam erectam contendunt, ab eo Crotacium appellatam. Hoc ut probent Bergomates, adducunt præcipue locum ex carmine magistri Moysis Bergomensis, quem floruisse existimant initio seculi octavi. At eruditissimus scriptorum Italiæ editor Ludovicus Antonius Muratorius, qui tom. 7 *Scriptorum Italiæ* a pag. 529 Carmen Moysis typis edidit, in præmissa ad illud præfatione hanc epocham refutat, probatque Moysen scripsisse seculo XII.

10 Ex memorato autem Moyse cap. 5 carmina adducunt, quæ, prout edita sunt a Muratorio pag.

AUCTORR
J. S.

Acta antiquiora non habent.

E

Occisus est
Sanctus in
loco ab idolo
Plotacium
nominato,

F

AUCTORE
J. S.
quem recentiores a duce
Crotacio Crotacium di-
ctum volunt,

* Crotaceus

pag. 530, hic subjiçio :

Hinc ubi procedes paulum titanis ad ortum,
Respice Creadatii felicem divitis hortum,
Quem regina potens ambivit marmore Grata,
Pergamens sedis regetur cum sceptris beata.
Illuc omne virescens genus omni tempore flo-
rum,
Ex quibus agrotos sanans vix exit odorum.
Crotacius * hujus avus reginæ dicitur illam
Constituisse bonis propriis magnopere vil-
lam,
Unde fuisse locum veteres dixere vocatum,
Cujus et ipse locus conservat corpus huma-
tum.
Signa rei manifesta tibi dabit alta columna,
Post obitum domino, quem gens fabricavit
alumna.

Nota hos versus citari a Pinamonte Peregrino de
Pembate, seculi xiii scriptore, in Vita S. Gratae,
quam editurus sum ad iv Septembris, ubi rectius
legitur Crotaceus hujus avus : nam id metri leges
exigunt.

B
ducesque qua-
tuo Bergomi
fuisse scribunt

41 Grata reginam, quæ hortum supradic-
tum marmore cinxisse dicitur, putant esse
S. Grata, sanctorum, inquit, Lupi et Ad-
leydæ ducum filiam, Crotacii ducis neptem, quæ
corpus S. Alexandri sepelivit. Ut breviter dicam,
quod censeo. Hæc Moysis carmina non sufficiunt,
ut rem tantam, omnibusque historicis antiquis in-
cognitam, nobis persuadeant. Nam Grata, quæ
S. Alexandri corpus sepultura dedit, nullibi re-
gina, nullibi dux, aut gubernatrix urbis voca-
tur in Actis antiquis. In edendis primo loco
num. 9 dicitur : Post dies aliquot quædam ma-
trona veniens meritis castissima, et nomine Grata,
beatum corpus inveniens, cum gaudio letabunda
excepit, eumque cum suis omnibus ad prædium
detulit suum, quod situm penes cernitur
Pergami muros, ibique cum aromatibus optimo
sepelivit in loco. In Actis secundis res eodem
plane modo narratur, idemque S. Gratae nomen
matrona tribuitur. In Officio autem antiquo, ita
legitur in antiphona ad Benedictus : Vidua quæ-
dam, Grata nomine, et opere, corpus gloriosi
Martyris collegit; et in proprio fundo diligenter
condidit. Cum itaque reginam vocet Moyses,
neque ullum designet tempus, ad anteriora tem-
pora respicere videtur, quibus reges Bergomi re-
gnasse vel credidit, vel poetica licentia finxit,
ut ex versibus ejus cap. 4 manifestum est. quos
lector dabitur, ut eadem opera locum illustre-
mus, ubi Sanctus, antequam ultimo caperetur,
latuisse dicitur in Actis primis num. 7 his
verbis :

attis historicis
incognitos,
quorum im-
probatur sen-
tentia :

42 Mediolano egressus, locum, ubi martyrii
consequeretur coronam, adiit; videlicet juxta ur-
bem, quæ Pergamum nuncupatur, in prædium
quod nuncupatur Prætoria. Quem locum laudatus
Moyses cap. 4 ita describit :

Tertius ad Nothum, Prætoris nomine dictus,
Mille per anfractus, et mille volumina fictus :
Unde nec insidias, nec vim timet ille furo-
rum,

Munere naturæ munitus, et arte priorum.

Hic veterum fulgent miranda palatia regum;

Hic etenim viguit jus et celebratio legum.

Si vere reges hos putavit regnasse Bergomi poeta,
tempora respexit Christo nato priora : quippe post
Christum natum, Bergomi reges fuisse existima-
re non potuit : itaque ad illa etiam tempora
regina Grata remittenda. Si per reges duces forte
intellexerit, volueritque Crotacium, Lupum,

Gratam, Asteriam, seu Hesteriam, sub finem D
seculi secundi, et initium tertii duces Bergo-
mo præfuisse, ut volunt nunc Bergomates, di-
cemus Moysen poetam hujus sententiæ primum
videri auctorem, nec tanti esse ejus auctoritatem,
ut hac in re tuto ei fidem habere possimus. Hæc
paucis hic dicta sunt, ad acta S. Gratae die iv
Septembris latius examinanda, firmiterque sta-
bilienda.

13 Ad locum mortis Sancti, unde digressi
sumus, breviter revertemur. Franciscus Bella-
finus de Origine urbis Bergomi statuat, quæ Plo-
tacio vocabatur, Plutonis fuisse existimat : Co-
lumnæ, inquit, Plutonis statua, etsi Plotacii
mendose legatur, insederat. Quod quidem mihi
non videtur improbabile, sed incertum. At ne
verisimile quidem apparet, quod Cælestinus Ca-
pucinus Historiæ Bergomensis Italice scripte
lib. 1 cap. 20 asserit. Crotacium ducem, ut deum,
ibidem fuisse cultum. Quodcumque tandem fue-
rit idolum illud, idolum fuisse in loco, ubi oc-
cisis est Alexander, Acta manifestant : recteque
scribit Pinamons ante memoratus in Vita S. Gra-
tae cap. 7 : In hoc siquidem loco posita fuit
statua quædam, quæ Plotacio vocabatur, ubi
dæmonia colebantur : ab hac etiam statua quidam
locum prædictum Plotacium vocaverunt. Eodem
postea loco templum S. Alexandro conditum in-
fra videbimus.

incertum
quodnam
fuerit idolum
Plotacium

E

§ II. Gloria Sancti posthuma.

Sanctum Alexandrum post mortem multis Ber-
gomi claruisse miraculis, Acta testantur his
verbis : In quo (sepultura) loco semper Do-
minus meritis beati Martyris exoratus, ostendit
prodigia, et vota supplicum complet. Verum id
esse, facile conjicere possumus ex eo, quod præ
reliquis Sanctis Bergomatibus urbis Patronus
fuerit electus præ reliquis præcipua semper ve-
neratione et honore cultus. At dolemus præclari
Martyris miracula aut scripta non fuisse, aut
certe ad manus nostras non pervenisse. Qua-
propter ex multis pauca, quæ aliunde colligere
potui, hic subnectam. Laudatus supra Pina-
mons in Vita S. Gratae cap. 21 hoc commune
SS. Alexandro et Gratae beneficium refert : In
Cumana diecesi sunt duæ villæ, quarum una
Moltrasium, alia vero Vercana nuncupata est.
Prope villas istas apparuerunt lupi rapaces, et
feræ pessimæ, quæ invadebant homines, et intran-
tes domos, pueros asportantes interficiebant : sic-
que timor magnus et tremor invasit omnes, nec
audebant exire ad opus suum, nec ad operationem
suam etiam ad vesperam.

miracula mul-
ta sancti vige-
ta : pag. a lu-
pus infestati

45 Recordati sunt autem de sancta ac venera-
bili Grata, eo quod monasterium suum quon-
dam possessiones ibi habere consueverat : facto
autem ab incolis terræ voto ad beatissimum mar-
tyrem Alexandrum, et ad beatissimam Dei Gra-
tam, invenit se gens illa a feris pessimis protinus
liberatam. Votum autem illorum fuit, ut, quam-
diu viverent, semel in anno cum crucibus
processionaliter corpus sacrosanctum martyris
Alexandri, et corpus sanctissimum venerabilis
Gratae, devote et sollicitè visitarent. Quod votum
longo tempore impleverunt : quamdiu duravit
pax, et quamdiu gens illa vivebat, quæ se tali
voto astrinxerat. Veniebant autem cantantes, et
Sanctos laudantes; et gratias Deo, et beato
Alexandro, et beatæ Gratae multiplices referentes,
quia

SS. Alexan-
dri, et Grata
patrocinio ob-
tis liberati.

A quia eos a feris pessimis liberaverant. Eamdem historiam refert in Vita Alexandri Guarnerius fol. 40, pagunque primum vocat Multrasium. Hic vero de S. Alexandro aliud subdit miraculum præcedenti simile, hoc modo: Ejusdem ope, eadem pestis a Vallis Brembanæ incolis depulsa est: posterique accepti beneficii memores, quod tunc illi voverunt, ad hoc tempus religiose persolvunt.

16 Ex eodem auctore subjungo beneficium restituta valetudinis, Carolo Crasso imperatori præstitum: Carolus, inquit, cum anno circiter MCCCLXXXIII ægra et perditâ valetudine esset, ejusque salus propemodum desperata videretur, votum concepit: ad eum se S. Alexandri aditurum, si morbo relevatus esset. Hujus ope cum vis morbi primo remisisset, deinde integra valetudo restituta esset, quam primum licuit, studio inflammato Bergomum contendit: templum pie et religiose ingressus, cum ob impetratam sanitatem cumulatissime Deo gratias egit, tum S. Alexandri reliquias sanctissime veneratus, magnitudinem donationum, quas Deus in eum contulisset, multis laudum præconiis prosecutus est. Idem beneficii magnitudine latus, locorumque religione, et incolarum humanitate captus, ad memoriam grati animi sempiternam privilegia plurima, eaque honorifica... in civitatem, atque aedes sacras conegessit, et amplissimas immunitates vacationesque dedit; tum genus morbi, quo periculosissime laborarat, et sanitatis adeptionem elogio luculentissimo consignatam, testatamque reliquit. Coronam item auream, plurimis et clarissimis distinctam gemmis, donarium in altari posuit, quæ ad memoriam pietatis imperatoris sempiternam templo ornamento esset. Plures hoc miraculum referunt, interque eos Ughellus tom. 4, col. 416, qui tria recitat Caroli diplomata, quibus prædicta firmantur. Ex primo hæc verba imperatoris delibo: Ad honorem beatissimi martyris Christi Alexandri, ad cujus limina confugimus, ejusque intercessionibus a gravi infirmitate corporis Dominus restituit sanitati etc.

17 Guarnerius relato beneficio alia duo subjungit, his verbis: Tempore quoque difficillimo, et bello periculosissimo ægris et labentibus Ripensium rebus, qui non longe a Tridento ripas Benaci lacus incolunt, S. Alexander auxilium opemque tulit. Anno a Christo nato MDIX, Julio II summo Pontifice, et Maximiliano imperatore, cum omnes ferme Christiani principes, icto inter se fœdere ad delendum nomen Venetum conspirassent, signisque collatis Veneti pulsi superatique essent, et omnis armorum impetus in eos conversus, Ripenses quoque populationibus, et excursionibus a finitimis Germanis premebantur. Qui, cum ad pugnandum cum hostibus pares non essent, intra muros compulsi, paventes inopesque omnium rerum, humanis subsidiis desperatis, a S. Alexandro, cui in propinquo colle sacellum antiquitus exædificatum fuerat, calamitati suæ auxilium implorarunt; lacrymasque plurimas in iis acerbitatibus profuderunt. Misertus est Deus, Alexandro deprecatore; Ripensesque veluti caelesti voce jussi, patefactis portis, eruptione facta, hostes fuderunt, fugaruntque; et cum nulla res obstaret pavori; armaque, et viri alii super alios cade ingenti sternerentur, non modo obsidio soluta est, sed tanta hostium strages facta, ut numerus interfectorum iniri non posset, et aquæ fluminis

crnore inficerentur. Hinc loco illi Aquæ mortuæ, a cæsorum multitudine, et sanguinis profuentis copia, nomen impositum. Apud Ripenses vero posteris temporibus Alexander summa in veneratione fuit, diemque, quo is in cælum excessit, festum habere, et in perpetuum servare, decreto facto, Ripenses statuerunt.

18 Sed illud externum, hoc vero domesticum, in quo propensam Alexandri in nos ipsos benignitatem, tum, cum magnis periculis urgebamur, experti sumus. Raymundus Cardona Hispanus regnum Neapolitanum pro rege administrabat. Is, quod bellum Venetis cum rege Ferdinando susceptum erat, anno MDXIV infesto exercitu fines Bergomates ingressus est, pervastatisque passim agris, urbem circumscdit. Crebris tormentorum ietibus quassato et disiecto muro, qua D. Augustini cœnobium situm est, eo rem redegerat, ut sine prælio in urbem transcendere, et signa inferri possent. Raymundus vero Bergomatibus infensus, quod imperium Venetorum secuti, oppugnationem pati, et omnes acerbitates perferre, quam se dedere mallent, urbem militibus diripiendam concessurus erat. Dum ea, quæ hujusmodi negotio usui erat, providet et disponit, magnam partem noctis advigilavit. Ob eam causam acitior enim somnus, quam ducum consuetudo patitur, complexus est. Dormienti S. Alexander in somnis denuntiare visus est fore, ut, nisi Bergomatibus parceret, et copias a mœnibus reduceret, ipse telo, quo armatus fuerat, transfixus caderet.

19 Id visum Raymundus non pro nihilo habendum duxit. Itaque postero die, cum Bergomatum legati urbe egressi essent, eoque miserabilius agerent, quo majus periculum impendebat: qui nullas pacis conditiones auribus admiserat, placabilius respondit; Bergomatibusque cum multa castigatione nimii in rempublicam Venetam studii increpitis, ea conditione pacem dedit, ut xxx millia aureorum persolverent. Hinc cum urbem cum exigua manu ingressus esset, nihil ei potius fuit, quam ut templum S. Alexandri inviseret. Simon Brivianus templi præpositus, summa gravitate et pietate vir, qui ibi delitescere, et sanctitatem templi inviolatam præstaturum sperabat, evocatus est. Is cum se ad perniciem aliquam quæri arbitraretur, sic animo consternatus est; ut neque color, neque vultus ei constaret. Tandem ex magna trepidatione collecto animo, Raymundum excepit. Cum is obsecratione humili et supplici usus esset, et S. Alexandri corpus veneratus, a precibus ad Bergomates conversus: Magnas, inquit, huic gratias habere debetis (digitum ad tabulam, in qua S. Alexandri imago erat, intendit) qui nisi vos præsidio texisset suo, pessime hodie vobiscum actum esset. Bartholomæus de Peregrinis in Vineâ Bergomensi part. 1, cap. 56 eamdem breviter narrat apparitionem. Utrumque vero relatium postremo beneficium narrat itidem Marius Mutius sub finem Vitæ Italicæ S. Alexandri.

20 Dictus Mutius, multa ejusdem Sancti in Bergomenses beneficia, ac paternæ curæ ac benevolentis indicia se ridisse testatur, quorum unum narrat, quod hic reddo Latine: Inter hujusmodi insigne est anni MDLXXVI quando tota ferme Italia peste infecta erat, et in omnibus civitatibus, præsertim Venetiis et Mediolani, milleni homines moriebantur, Bergomi vero (qui fructus meritorum, et intercessionum S. Alexandri) vix decem periere aut viginti. Hæc miracula fi-

AUCTORE
J. S.

Templa S.
Martyri
Bergomi
structa

de illorum, qui ea scire potuerunt, et fideliter enarrare, lector studiosus habeat. Nunc mihi ad alia transeundum. videndumque, quid itidem præstiterint Bergomates in honorem Sancti.

21 Sepultum S. Alexandri corpus a matrona sancta, nomine Grata, narratur in Actis; et nihil additur de templo vel uno vel pluribus ab eadem S. Martyri structis. Tria tamen templa ab eadem S. Grata, quam ducem suam voluit, S. Alexandro ædificata jam seculo XIII scripsit Frater Pinamons Peregrinus de Brembate, quem aride sequuntur hodierni Bergomates, neque satis perpendunt, quam ineptum ad tot templa erigenda tempus assignent. Nempe cum ibidem Maximiani persecutio sæviret in Christianos, multosque cælo martyres transcriberet, templa omnino sex per Lupum, Adeleydam, Gratamque impune exstructa contendunt, et quidem annis paucis, quod non minus incredibile est, quam omnibus illius temporis scriptoribus incognitum, ut latius in Actis S. Grata ostendam. Eristimo itaque templa S. Alexandri, quæ assignat memoratus Pinamons, post pacem ecclesiæ redditam ædificata fuisse, et quidem longo post tempore. Rem ex Vita sic probo. Actorum scriptor, relata sepultura, ita progreditur: In quo loco semper Dominus meritis beati Martyris exoratus, ostendit prodigia, et vota supplicum compleret. An dubitare quis potest, si templum ibi jam fuisset constructum, quin illud edixisset omnino auctor? Itaque templum post scripta hæc Acta videtur fuisse ædificatum. Unam laudatus Pinamons cap. 8 structam narrat ecclesiam in loco ante altam columnam, ubi occisus fuerat, quæ dicitur IN COLUMNA: alteram in trivio, ubi guttas quasdam sanguinis ejusdem Sancti cecidisse vult, dum corpus portabatur ad sepulturam, quæ appellatur, inquit, S. Alexandri de cruce, ... quam et ego ipse oculis aspexi: tertiam, ubi corpus sacrum primo fuit sepultum. Cui attribuenda videatur horum templorum constructio, dicam in Actis S. Grata. Audiamus interim, quomodo constructionem templi hujus, in quo multis seculis sacrum S. Alexandri corpus quieverit, referat cap. 13 dictus auctor:

C. unum, ubi
sacrum cor-
pus sepultum;
quo destruc-
to.

22 Beata quoque Grata martyr sui non immemor Alexandri, sed semper de eo sollicita, et fidelissima existens ei et devotissima, attendens, quod Martyr Dei indecenter staret in prædio suo sine domo et sine tecto, manus suas misit ad fortia, disponens et cogitans, qualiter templum decens posset super sanctum corpus erigere, in quo fideles Christiani Martyris Christi possent suffragia impetrare: cogitavit, inquam, et quod cogitavit effecit. Nam de suis divitiis, quas in Dei servitio libentissime expendebat, ecclesiam B. Alexandri primam ædificari fecit, decentem et utilem, secundum quod tunc temporis qualitas exigebat. Deditque illi ecclesiæ dona magna et larga, omnia videlicet, quæ possidebat Dei famula circa locum Sancto dicatum, quæ adhuc usque in hodiernum diem illi ecclesiæ pertinere noscuntur. Permansit autem hæc ecclesiæ ad honorem Martyris tempore longo, quousque illa, quæ nunc est, fuit ædificata: id est, usque ad tempora S. Adelberti, circa initium seculi decimi, quando hostili manu fuit combusta; aliæque ejusdem Adelberti cura magnifice structa, multisque privilegiis et donis ornata, ut videre licet in variis hac de re diplomatis, quæ recitat Ughellus tom. 4 a col. 420.

23 Restaurata, aut potius ædificata nova D
S. Alexandri ecclesia, corpus ejus e loco sepul-
turæ levatum, atque ad locum magis honori-
ficum translatum fuit ab eodem S. Adelberto, <sup>restaurato-
que, corpus
transfertur.</sup> præsentē, ut testatur Sigonius, Berengario Italia tunc rege. Audi dictum Sigonium lib. 6 de Regno Italia ad annum 903: Levata inde Ungarorum, (qui Bergomum aliasque urbes popu-
lati fuerant) mole Italia, tum ad sarcinenda da-
mna conversus, in primis studuit ecclesiis, quæ
vim eorum passæ fuerant, sublevandis. Eo præ-
sente, Bergomi Adelbertus episcopus ossa S. Alex-
andri martyris, qui in ipsa urbis basilica colitur, ex antiquo sepulcro in confessionem, ubi
nunc quoque quiescent, traduxit. Hæc prima
venerandi corporis translatio.

24 Altera subsecuta est anno 1564, tristior <sup>translatio
alia ad tem-
plum S. Vin-
centi, nunc
S. Alexandri:</sup> illa quidem, sed non minori celebritate peracta. Statuerat Respublica Veneta Bergomum munire; impedimento erat ædes S. Alexandro sacra: hanc itaque funditus exerti jubet, non sine civium dolore ingenti. Hinc sacras cum aliorum Sancto-
rum, tum Alexandri reliquias, transferendas ad
ecclesiam S. Vincentii maturat episcopus. Hæc E
S. Vincentii ecclesia cathedralis erat una cum ec-
clesia S. Alexandri tunc diruta, ita ut duplex es-
set congregatio canonicorum. Verum utraque hæc
congregatio in unum cathedrale capitulum coa-
luit anno 1689, curante illustrissimo urbis episco-
po Daniele Justiniano, ecclesiæque S. Vincentii
tunc uni S. Alexandro urbis patrono fuit inaugu-
rata. Hæc partim in diplomate Frederici Corneli
episcopi Bergomensis, apud Ughellum citatum col.
500, partim in Actis unionis capituli, anno 1689
Bergomi impressis, fusius narrata lector inve-
niet. Nos subjungimus solum ex memorato epi-
scopi diplomate, ubi anno 1564, quoque in sta-
tu, sacrum corpus fuerit inventum.

25 Post aram, inquit, quæ in medio posita <sup>quomodo tunc
Sancti corpus
reperitum</sup> erat D. Alexandro dicata, stabat pro pavimento
lapis, qui quatuor parvis columnis marmoreis,
arcule lignæ ferreis laminibus præcinctæ, sup-
positis erat basis. Ara atque his omnibus penitus
sublatis, soloque aliquantisper suffosso, marmo-
ris frustrum inventum, in quo litteris majusculis,
MILES THEBANUS scriptum legitur. Rur-
sum per medium cubitum materie terre, quæ ^F
sequebatur, prædicta continuata fossione, alius
lapis omnino major, et latior est inventus, et
magna cum difficultate levatus, erat enim sarco-
phagi proprium tegumentum; vas trium cubito-
rum longitudinis ex alto marmore detectum ap-
paruit, elaboratum exterius sculptura miram
vetustatem referente, ex quo nulli dubium, vas
illud ante salutem humano generi elargitam tum-
ulandis gentiliis cadaveribus comparatum,
mox pie Christi martyris Alexandri sepulturæ
usum præbuisse, præsertim cum in medio scul-
ptum extet epitaphium nominibus, et caracte-
ribus antiquam illam gentilitatem redolentibus,
quod cum multæ litteræ in totum tempore sint
corrosæ, intelligi omnino non potest. In illo D.
Alexandri ossa sparsim jacentia satis comminuta.
Addit paullo post, inter effodiendum duo ex
more frustra reperta... rudibus characteribus epi-
taphia continentia, pia sane verba, ac Latini ser-
monis puritate carentia; quorum, inquit, pro-
pterea quod marmor est in parte perfractum,
integer sensus haberi non potest; alterius tamen,
quod majus est, et melius legitur, verba sunt,
videlicet: Beati martyris Alexandri pretiosissimus
thesaurus etc. Hæc citatum diploma, quæ ex

Ms.

A *Ms. Bergomensis dedi, quod quædam apud Ughellum luxata sint, vitio, opinor, typothetarum.*

tumba marmorea, in qua primum sancti corpus conditum, in oratione habetur.

26 *Moniales Bergomenses S. Gratae, Ordinis S. Benedicti, debita veneratione servant tumbam marmoream, in qua credunt S. Alexandrum primo fuisse sepultum; quæque deinde S. Gratae reliquias continuit. In instrumento impresso, notariique publici subscriptione roborato, cui titulum dederunt: Sepulcri antiquissimi marmorei, in quo primum S. Alexandri martyris... et successive S. Gratae... sacra condita fuere corpora, translatio, illius tumbæ forma, et honorifica depositio narratur hoc modo: Hinc igitur est, quod anno a Nativitate D. N. Jesu Christi millesimo sexcentesimo vigesimo nono, die Veneris, sexta mensis Aprilis, hora tertiarum, vel circa, Indictione duodecima, sanctissimi D. N. Urbani PP. VIII Pontificatus anno sexto, et eodem illustrissimo (Augustino) Priolo Bergomatem ecclesiam regente, dictæ reverendæ dominæ abbatissæ, et moniales, prius decantatis per eas hymnis cum vers. et orat. pro eisdem S. Alexandro, et S. Grata, prope dictam januam monasterii consignarunt prædicto canonico Puteo, illarum confessario, idem antiquissimum illud sepulcrum S. Alexandri, ad effectum, ut in dicto altari collocaretur, ex eodem monasterio industria et opera egregii fabri murarii Francisci de Brolis Bergomensis diligenter eductum, et extractum, quod est arca marmorea, ut ex illius inspectione dignoscitur, tota subalbida, et lucida, altitudinis cubiti unius, et quartæ partis hujusmodi cubiti, latitudinis alterius cubiti et quartæ similis partis cum dimidia etiam istius quartæ, et longitudinis trium cubitorum cum altera quarta parte ex talium fabrorum usu mensuræ Bergomem, et ad frontis ac laterum superiorem, et inferiorem extremitatem haud ineptis cornicibus fimbriata, e cujus etiam conspectu inspiciuntur cælatæ columellæ quatuor, rotunditatem ostentantes, cum tribus arcibus ad instar porticus, et sub arcu medio, et latiori nunc incisa auro inspersa leguntur ista verba: QUÆ OLIM S. ALEXANDRI MARTYRIS THEBANE LEGIONIS SIGNIFERI CORPUS HIC CONDIDIT VENERANDUM, EODEM POSTMODUM IN SEPULCRO REQUIEVIT ILLIUS DISCIPULA B. GRATA VIRGO BERGOMI PRINCEPS; et totidem in lateribus duæ scilicet a dextera, et duæ a læva cum arcu, nec non in angulis aliæ angulares, pilastrate non aspernenda arte elaboratæ, singulæque cum sua basi, et epistylia; a tergo autem sine ornatu simplex, et interius profunde ovata, ubi sancti Alexandri cruoris aliqua adhuc apparent signa. Hæc ibidem, quæ pluribus coram testibus facta leguntur; altare autem, intra quod tumba posita, primum est in nova Gratae ecclesia, sanctoque Alexandro sacrum, ut in instrumento præmittitur.*

PASSIO

Auctore anonymo Bergomensis.

Ex Ms. Legendario eminentissimi Cardinalis Barberini fol. 243, collata cum duobus Mss.

PRÆFATIO.

Cum omnium beatorum Christi martyrum Si ingentis martyrum glorie merito bella victricia, atque insignes triumphos mentis devotione, decentissimæque veneratione recolimus: nostræ procul dubio ignorantie tenebras animæ illustramus, atque dum eorum imitatione digna fortia facta perpendimus, nostram, ut ita dixerim, charitatis mucrone segnitiam detruncamus. Hos denique conspiciamus quam valide amore Christi arserunt, qui calicem, quem ipse pro nostra salute de torrente bibit in via, ipsi nihilominus pro eo gustaverunt, proprio cruore profuso. Amemus igitur hos Christi probatissimos duces, qui ejus secuti vestigia, prostraverunt cum suis satellitibus humani generis hostem, et viam, qua rex noster abiit, perempto mundi principe, arctam, ipsi lorica fidei, et galea spei ac salutis induti, secuti sunt virores, hostium timore sublato: nosque ut hos sequamur gloriosis suis instigant triumphis. Istos etenim Dominus non servos, sed amicos est dignatus vocare: nempe quibus omnia, quæ a Patre suo audivit, nota fieri voluit, per quæ incomparabili ejus sunt amoris sacro uniti: hos dudum conspexerat, cum flagranti desiderio Psalmista clamaret: Mihi, inquit, nimis honorificati sunt amici tui Deus. Et tanquam si ab eo tanti honoris causas nobis insinuari protinus quæremus, adjecit: Nimis confortatus est principatus eorum. Cum ecce electos Dei mira agere conspiciamus, daemonibus imperare, miraculis coruscare, ægris salutem tribuere, potentes hujus sæculi ad eorum sepulchra humili veneratione procumbere.

2 Quid aliud his animadvertimus testari indicis, quam eorum nimis principatum esse sublimem? Istos etenim congruit ut passionum communicatione sequamur, si conformes fieri gloriæ eorum et consolationis cupimus. Unde bene Apostolus nos admonet, dicens: Quoniam si socii passionum estis, simul et consolationis eritis. Et item: Si compatimur, et conglorificamur. Bene natale martyrum devota celebrat mente, quisquis fidem martyrum cum moribus et vita sectatur: nam qui per illicita voluptatum adhuc desideria spargitur, frustra hic cum precibus martyrum suffragia querit. Illis sancti Martyres intercessionis suæ munera exhibent, qui, quod verbis expetunt, convenire operibus norunt. Nam quomodo cum martyre diversa pro Christo suppliciorum sustineret idonea fide tormenta, quem luxuria polluit, quem extollit ambitio, quem ira cruentat, quem interimit invidia, quem prospera elevat, quem prosternunt adversa? Hæc et his similia virulenta diaboli

volumus esse participes. horum virtutes imitanda.

A. ANONYMO
BERGOMENSI.

diaboli tela prius sancti martyres fidei armis muniti vicerunt, quam sua pro Domino tormentorum exitiis prostrarunt corpora sancta. Sapiamus interim vitiorum carnalium bella, et tandem fide congrua martyrum devotionem sequamur: omnibus Christi martyribus congruum juxta nostrum modulum exhibeamus honorem, præcipue tamen eis, quorum patrocinii gloriamur: quia his fidentius nostra persolvimus vota, quorum sacras reliquias nostris domiciliis veneramus. De quorum collegio venerandus Alexander hodie martyr occurrit, pro cuius cruore roseo festinus nobis hodiernus dies illuxit. Verum hunc ardentius cordis amplectamur amore, cum ad Christi gloriam ejus pia certamina noverimus.

Exorta per-
secutione S.
Alexander a
Maximiano
a

3 Tempore itaque Maximiani Caesaris exardesciente diabolo contra catholicam fidem, facta est persecutio a magna super eos, qui pia religione in toto orbe Christum colebant. Dederat autem omnibus in mandatis præfectis, ut ubicumque Christum colentes publica potuissent examinatione perquirere, diversis eos suppliciis, ac ferarum morsibus laceratos, ad ultimum capitali sententiæ deputarent. Factum est autem in illis diebus, quibus hæc crudelis est promulgata sententia, ut B. Alexander Christi præventus gratia constanter fidem Domini cum sacræ regenerationis unda susciperet. Quod Maximianus audiens, post dies ferme quindecim, missis apparitoribus suis, cum aspectibus præcipienter jussit assisti: quem ita crudeli vesania affatus est, dicens: Pro nulla alia re te accersiri præcepi, nisi ut, quos reliqueras, diis sacrificium ponas. Comperi enim te dereliquisse deos, Christianumque esse effectum. Et hæc dicens petit sibi mensam apponi lintheaminibus coopertam. Et ait ad B. Alexandrum: Accede nunc, et sacrificia, si de contemptu decorum vis lucrari pœnas.

sacrificare
idolis jussus
id facere
constanter
recusat:

4 S. vero Alexander divino firmatus spiritu, ait: Quare hoc nefandum proponis, Maximiane, præceptum? Magnam siquidem vis exercere tyrannidem, et quidem vereri te possum utpote regem; verumtamen ut deum amare nequeo. At cæsar dixit ad eum: Jubeo te mori, nisi sacrificaveris diis. S. vero Alexander respondit: Mors mihi a te illata, vita est apud Deum: nam ab hoc sæculo recedens, veram inter angelos vitam percipiam, et Regem justissimum creatorem nostrum ac vestrum possidebo. In cujus responsione admiratus cæsar, jussit eum sisti, et suasoriis quidem verbis suabebat ei, dicens: Elsi excusas sacrificare, Alexander, vel sacrificantibus consenti, eisdemque copulare. At illo tacente, nihilque tyranno respondente; jussit ministris, ut apponerent mensam cum sacrificiis. S. vero Alexander in cælum respiciens, dixit: Atque utinam tantam mihi Deus gratiam daret, qui cuncta per Jesum Christum recta postulantis præstat, ut possim et tuam voluntatem ad Dei cognitionem convertere, et vanissimam tui animi istam amputare insaniam. Verum quia tu hoc insanabile habes malum, ex virulenta b diaboli propinatione concretum, credere te in tuum Creatorem diffido. Me autem vocavit ille, qui in semine Abrahamæ dudum promiserat benedicendas omnes gentes. Parce consiliis tu tandem diabolicis malis, plange, et cognosce vel sero actus tuos nefandos: et crede in Deum unicum, qui omnia ex nihilo fecit, ut possis evadere, quæ sunt tibi cum diabolo æterna præparata tormenta. Tunc Maximianus motus ad tantam ejus constantiam ait: Hactenus quidem verecunde

tuum expectavi assensum; et, ut mihi moris est, b ut cum viventibus lætareris, ammonui. Sed quia ultra quam convenit liberalibus usus es verbis, ut contemptorem, et rebellem de apposis sacrificiis teneri præcipio.

5 Hæc B. Alexander audiens constanter Dei tyranno ait: Minæ tuæ, cæsar, mea sunt blandimenta; et tormenta, quæ animo furiaris vesano, æternam mihi apud Dominum præstabunt coronam: fidem enim meam audenter tibi propono, quam, cum examinare cœperis, semper invenies fortiolem: ego enim Deum cæli, quem tu non meruisti cernere c, colo, qui me de hoc errore, quo tu detineris infelix, ad legis suæ notitiam gratuita bonitate perduxit, et non ligna, vel lapides, vel cujuslibet metalli adoro figmenta, quæ tu misera dementia, patrocinante diabolo, irrevocabiliter veneraris. Sed quid frustra vesano spiritu furiaris? quid per diversa exitia mentis laceratione contorqueris? gladium quidem hunc, qui mihi a te nolenti sacrificare collatus est, pro Christi invictissima gloria amabili cordis dulcedine, summaque cum devotione excipio; per quem non verens tuæ jungar d iniquitati, sed Dei justitiæ, cujus gratia præveniente participare commerui. Nec propter momentaneam quam irrogare mihi pœnam conaris, alienus a Christi gratia vel communicatione Sanctorum efficiar. Hæc beatissimo Alexandro clara voce ad Christi tyrannum, et reliquos proclamante, commotus Maximianus sibi astantibus jussit, ut de apposito sacrificio invito ei offerrent, applicatisque armatis, id ei suadere præcipiebat. At ille amplius indignatus, et omnimodo confundens regiam iniquitatem, ejusque præcepta injusta, calce mensam percussit, evertit cum omnibus super eam nefandis impositis.

6 Hinc itaque furore Maximianus repletus, miles eum occidere jussus, statim motus: totusque veneno iracundiæ fervens, fixit oculos crudelitatis ad necem sancti Viri; jussitque eum tradi uni ex ministrantibus sibi, ut eum velut innocuum jugularet pro Christi nomine agnum. Minister vero evaginato gladio amens cepit astare, nec ictum subvectæ dextræ ad B. Alexandri valuit inclinare cervicem. Cui protinus Maximianus tyrannus dixit: Adhuc quasi pavens, miles nequam, subsistis? At trepidus Martianus voce compressa respondit: Domine mi rex, caput ejus velut mons ingens meo conspectui paret: f propter quod ego tremebundus animo in ejus passione fatigor. Cognoscens autem causam Maximianus, inutilis cæsar, eum demum aliis, ut interficerent, truculentis animi deputavit clientibus.

7 Tunc B. Alexander quodammodo prasago spiritu, non passionis formidine, lictorum incestas manus clandestina e egressione declinavit, atque Mediolano egressus, locum, ubi martyrii coronam consequeretur, adiit; videlicet juxta urbem, quæ Bergamus / nuncupatur, in prædiolo, quod vocatur Prætoria g. Porro dum ibidem per aliquantos dies per latebram Christi foreveretur Athleta, ecce repente veniunt effera mente ministri, quibus dudum traditus a Maximiano cæsare fuit. Hunc igitur mox cruentis manibus more aggressi sunt bestiarum, atque vincitum de restibus ad statuam, quæ Plotatio h vocabatur, violenter traxere, ut ibidem, si sacrificare idolis nollit, juxta præceptum cæsaris capite plecteretur.

8 Ad quem locum ut Christi miles pervenit, sancto Spiritu repletus, aquam sibi petiit a circumstantibus

minis contem-
pitis, cum an-
rum cellent
cogere, non-
sam erudit.

E

miles eum
occidere jussus,
statim
motus:

v. ducendus
ad carcerem
juga evadit
ac prope
Bergomum
delitescit:

ANNOTATA.

A constantibus dari, quam ut accepit, illico manus
abluit suas, et mentem ad caelum elevans, ac
in terra genua curvans, flexa cervice Domino
precem obtulit, dicens: Benedictus es, omni-
potens Creator omnium rerum, qui te digne co-
lentibus bona largiris aeterna. Benedictus es Rex
patiens, qui peccatores, et impios sustines, et
ut errantes in viam redire justitiae possint, tuae
veritatis lumen ostendis. Benedictus es Rex sub-
limis, qui erigis propter tuam pietatem elisos.
Benedictus es Rex gloriae, qui temetipsum exi-
nians, servilem suscipiens formam, factus es
Patri obediens pro nobis usque ad mortem, mor-
tem autem crucis, per quam calcasti inferna, de-
structoque mortis imperio, victor die tertia ad
superos remeasti, et nobis tuis quoque interfe-
ctoribus poenitentiae locum donasti. Benedictus
es misericors, qui animalium nunc caedes dete-
stans tuorum, gratissime excipis orationes San-
ctorum. Benedictus es virtutum Domine, qui
Sanctorum pedibus machinamenta demonum sub-
dis. Benedictus es, piissime, qui poenitentiam i de-
sertoribus de peccatis largiris, et plenam mer-
cedem tribuere operariis undecimae dignatus es
hora. Benedictus es Domine in sapientia tua,
qui ignorantiam quidem impietatis a me hodie
extinxisti, et in tua veneratione misericorditer
aggregasti. Benedictus es in visceribus miseri-
cordiae tuae, qui me de media idololorum cultura
eripiens, ad magnitudinem bonorum operum assum-
pisti tuorum, et de potestate principis aeris hu-
jus, simulque sequacium liberasti ipsius. Benedi-
ctus es Pastor optime, qui bono gregi ovem,
quae erraverat, restituit; et de me gaudium in
caelo coram tuis sanctis Angelis fecisti. Benedi-
ctus es Pater omnis benevolentiae, qui mihi tan-
torum copiam subito es dignatus largiri bono-
rum, et in stadio veritatis tuae certanti victoriae
mihi coronam per Jesum Christum Dominum
tribuisti. Benedictus es Rex fortis, qui me for-
tem athletam verae rationis sermone et opere spi-
ritus tui juvamine perfecisti, et aculeum diaboli
infirmasti. Tu mihi, Domine, perfectam gratiam
exhibe, sicut promittere dignatus es diligentibus
te. Benedicant tibi Domine caeli, et terra, mare,
et omnia, quae in eis sunt: quia cuncta per Uni-
genitum tuum ad laudem, et gloriam nominis tui,
sicut voluisti, fecisti bona valde.

C 9 Haec in Spiritu sancto beatissimus martyr
exoravit Alexander; et post orationem aspiciens
in caelum, commendavit spiritum suum, dicens:
In manus tuas, Domine, commendo spiritum
meum: et tandem sanctum verticem spiculatori
sub gladio flexit: et tunc dilatus carnifex, juxta
quod sibi fuerat imperatum, exemit manu gla-
dium, sanctumque ampulavit Martyris caput.
Dehinc post dies aliquot quaedam matrona ve-
niens, meritis castissima, et nomine Grata l.
beatum corpus inveniens, cum gaudio letabun-
da excepit, illudque cum suis hominibus ad
praedictum delulit suum, quod sitam cernitur pe-
nes jam fatae urbis Bergami muros; ibique cum
aromatibus optimo sepelivit in loco. Passus est
autem pro Christo beatus martyr Alexander sub
Maximiano casare septimo Kalendas Septembris,
atque sepultus est juxta urbis Bergami muros in
honore Domini cum omni diligentia Christiana.
In quo loco semper Dominus meritis beati Marty-
ris exoratus, ostendit prodigia, et vota supplicum
complet: qui vivit in Trinitate Deus per omnia
saecula saeculorum. Amen.

a Prima hujus persecutionis procella in mili-
tes incubuit. Alexander itaque jam coronatus erat,
antequam generalis persecutio per omnes ordi-
nes grassaretur: quae non nisi anno 303 erupit,
ut ad illum annum probat Pagius. Nihil autem
de generali persecutione indicta habent Acta
Mombritii.

b Mombritiana habent tantum: Insanabile ha-
bes malum ex vetustate. Similes saepius occurrunt
in dictis differentiae: unde facile perspiciet lector,
dicta omnia non ad litteram descripta esse, du-
riusque fortasse scripta fuisse quam prolata. Quod
semel monuisse sufficiat.

c Mss. alia, cognoscere.

d Momb. : Non enim tantum jungor tuae pravae
iniquitati, quam Dei justitiae, et cujus gratiae parti-
ceps merui existere.

e Haec Alexandri fuga apud Mombritium prae-
termittitur, statimque martyriam, acsi eodem
tempore et loco contigisset, subjungitur. Unde
sequatur necesse est. praecedentia non Mediolani. E
ut in his Actis dicitur, sed Bergomi esse peracta.
Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae putat id
magis esse probabile: nam ad 26 Augusti, da-
to Actorum compendio, ita notat: Acta haec
ecclesiae Bergomensis valde ab Actis ab Adone
citatis, quibus major est habenda fides, diver-
sa sunt. Ado enim Alexandrum Bergomi, prae-
sente Maximiano, cum calce mensam sacrificio-
rum evertisset, a milite ferri jussu narrat (quod
verisimilius est: quae enim irati animi erat osten-
sio, martyrem in carcerem reductum paulo post
liberum dimittere?) cumque militi gladium, ut
Alexandrum percuteret, distringenti brachium
obriguisset, ab aliis jussu fuisse capite plecti.
Ita ille. At non videtur mihi quidquam in his
Actis hoc loco narrari, quod probabilius nar-
retur in Actis Mombritii, aut, qui eo compen-
dio dedit, Adonis: ut paucis ostendo. Mombri-
tii Acta locum, quo quilibet actum est, non
indicant: non itaque mirum videri debet, si et
tempora non distinguant. Ado compendium ho-
rum Actorum dedit, addiditque initio Bergomi
passum Alexandrum, quod aliunde scire potuit.
Acta nostra Bergomensia loca, quibus singula
contingere, distinguunt, neque in iis assignandis
quidquam dicunt, quod a ratione exorbitet: ^F
namque si brachium militi percussuro dirigit,
si percutere non potuit, mirari non possumus
Maximianum, hoc facto confusum, mandasse,
ut in carcerem reductum alii occiderent, ne si-
mili rursus prodigio confunderetur. Deinde fu-
ga elapsus Alexandrum mirari non debemus:
hoc enim vel turbatis prodigio militum animis
vel favore alicujus, qui miraculum hoc viderat,
contingere potuit: nam Maximianus liberum di-
misisse non dicitur, ut ait Ferrarius. Adde per-
suasum esse Bergomatibus, Alexandrum captum
fuisse Mediolani, fuga Bergomum delatum, ibi-
que occisum; nam et carcerem ejus Mediola-
nensem in sacellum mutatum, refert in Vita
Guarnerius. Quapropter probabilius videtur,
hanc fugam in Actis Mombritianis omissam,
quam in his perperam additam.

f Bergamus, ita Mss. duo. Bergomense ha-
bet Pergamum.

g De hoc loco vide Commentarium praevium
num. 12.

h Hunc

A ANONYMO
B BERGOMENSI.

h Hunc locum ab idolo sic nominatum diximus § 1 Commentarii.

i Desertoribus, forte, deserentibus peccata. Ms. Vaticanum, desertoribus. Bergomense, qui pœnitentiam confitentibus indulgentiam de peccatis largiris.

k Hæc potius, ut opinor scriptoris meditatio, quam Martyris oratio.

l Matronam hanc sanctam non fuisse Bergomi Duce[m] ostendimus ad diem 4 Septembris, quando Bergomi colitur S. Grata.

PASSIO ALTERA

Auctore anonymo Bergomensi.

Ex Lectionario antiquo Bergomensis ecclesiæ cathedralis, collato cum Ms. monasterii S. Grate.

PREFATIO.

Martyrum
Acta ad fide-
lium edificati-
onem scribitur;

Supplicationibus Catholicæ fidei devotione sobrie, ac disciplinaliter oblatis, loquens, carissimi fratres, astantibus vobis, precor, ut communi solatio vester concursus appareat sacræ lectionis júbilo. Sanctorum quoque martyrum miracula, quæ per eos omnipotens Deus mundo volens ostendit præcipua, feriatis mundo negotiis curisque supervacue cogitationis ablati, mente pura ejusque tota intentione conjuncta, patulisque auribus conticentes, audite, atque intenti ora tenete. Hæc igitur celebrantes a natalitia, nullo erroris incursu vos fallant dogmata, qui negligenter catholicorum intuentes fidei rudimenta, insanæ mentis oraculo censenda errore stridebant apocrypho: sed quia sacris Litteris utriusque legis nos regulariter imbuitos credatis, oportet canonicis institutis eruditos credatis, et ideo sanctos martyres fideliter passos non abnuatis. Eo namque affectu sanctorum martyrum acta indubitata fide perscribimus, quo eos catholica mentis vivacitate catholicum dogma custodisse præscimus. Unde credentibus ædificationis exemplum præbemus, Christique militibus arma, quibus contra diabolum dimicent, et propugnacula sigillo defensionis munita movemus. Scribimus quidem ea, quæ sancti martyres egerunt, ut in eorum *b* gestis invenimus, et ea, quæ pro nomine Dei summi passi sunt, vobis fideliter innotescimus.

ut hi ad illorum imitationem vitia debellant.

2 Qui enim audire, quæ a sanctis acta sunt, negligunt, imitatores eorum esse contempnunt. Loquimur divinas virtutes, prædicamus insignia, cessent ergo eorum æmulatorum verbosantium præstigia. Parati enim sumus pro veritate certantes, temporalia sustinere supplicia. Quia eo gloriosiores erimus, quo pro veritatis Duce certantes, triumphum ad patriam propriæ habitationis reportabimus. Gaudium nempe aderit in cælis magnificum, cum debellatis vitiis truculenta rabies amari hostis spectabit suæ dejectionis cauterium, et nostræ reparationis videbit spectaculum, necnon et summæ remunerationis calculum. Quoniam sancti martyres persecutione passi

sunt dira, nos in occulta vitiorum excitatione D cotidie patimur mira, et in eorum vexatione virtutum, favente Deo, successerunt arma, quibus pæne nostræ fragilitatis succumbere poterunt membra. Sed quia Custos noster, qui de nocte vigilans, custodire snos non desinit, illorum attritus, subito floccidus, illico evanescit, et nec jam ultro virium compos exilit, ut contereere famulantes viriliter possit.

3 Temporibus igitur crudelissimi atque sævisissimi imperatoris Maximiani, qui adversus athletas et cultores Christi dura et aspera sumpserat certamina belli, beatissimus exstitit Maternus c sanctæ Mediolanensis ecclesiæ fidelis episcopus, qui erga ovile matris ejusmodi studiosus erat, atque gratissimus, eo ut ejus eruditissimis sermonibus idolorum ac paganorum templa detrimentum acciperent, et sancta ecclesia cotidie in Dei laudibus cresceret, ac studiosius in ejus jubilationibus triumpharet. Dum enim idem in crescendo sanctam Ecclesiam sollicitus ageret, et ad erudiendum Christi famulos non minimam curam haberet, cui quisque nobilium, aut plebium se libentius adhiberet, eosque videlicet, quos divina quidem gratia jam inspexerat, parte aliqua illuminaret; Pretextati cujusdam illustris viri Fidelis d nomine filius, eidem se jungens libentissime, intra paucum tempus ab eo eruditus, laureato habitu ibat. Hac occasione quidem pervenit ad beatum Maternum episcopum, ejusque se notiæ reddidit benevolum, totiusque obedientiæ mancipavit discipulum. Informatus itaque in omni actione divina, ut erat dilectus, celebrisque fidei assecla, cum beato Materno sanctorum martyrum solus circumibat ergastula, eorumque deosculans vincula, consolabatur eos in omni viriliter agere constantia, aiens illud psalmigraphum: Viriliter agite, et confortetur cor vestrum.

4 Cum ergo tantam solitudinem in servis Dei detinerent, et non parva meditatione hoc agerent, ut, si quos pro fide Christi tentos invenissent, nulla interdicente mora visitarent, accessit eorum notiæ, beatissimos martyres scilicet Alexandrum sacræ legionis primipilium e, et Cassium f, Severum, Secundum, atque Licinium Mediolani vinculatos haberi, nec non cathenatos in carcere detineri. Quod cum audisset beatus Fidelis, Dei cultor mirabilis, una cum venerando Materno episcopo pervenit ad consistoria carceris. Introgressus vero invenit milites Christi qualiter detinebantur in cippo restricti. Videns itaque tanta constrictione afflictos, et cognoscens futuræ remunerationis præmio gloriosos, deprecabatur dicens, ut pro se intercederent, et convivam æternæ patriæ, ac sibi socium suis precibus copularent. O beati viri Dei, inquit, deprecor vos, ut Christum, per quem hæc patimini, rogetis, in quo creditis, quatenus me faciat participem vestri convivii, et coronæ compotem ejusmodi, vestrique certaminis gaudio frui.

5 Hæc et his similia prosequente beato Fidele, Sillanus, qui erat custos carceris, audiens, imperatoris summa cum celeritate venit ad palatium, nuntiavitque omnia, quæ a Sanctis audierat, et quod forte viderat miraculum. Duo igitur commilitones, qui erant in palatio nobilissimi, Carpoforus videlicet, atque Exantus, audientes hæc mira omni devotione insignia, rogaverunt carcerarium, ut illo eos perduceret, quatenus possent audire, ac videre hæc tam stupenda, to-

tiusque

In persecutione Maximiani S. Maternus confortans martyres

eos in carcere visitat cum S. Fidele.

quorum in vinculis gaudium perspectum custos carceris nuntiavit.

A tiusque seculi admiratione digna. Fac nos, Sillane, illos, de quibus dicis, precamur, videre, quoniam ætas nostra nunquam huiusmodi, quæ dicis, audisse meminit, vel vidisse. His dictis quidem Sillanus eorum satisfaciens precibus processit celerius.

6 Commilitones vero nobilissimi Carpo-
forus et Exantus, sequentes eum æquis passibus, pervenerunt ad carceres desiderabilis, ubi sancti martyres Alexander, Cassius, Severus, Secundus, et Licinius affliciebantur variis cruciatibus. Cum ergo pervenissent ad Sanctos in carcerem, salutaverunt eos secundum divinum ac probum morem, Pax vobis fratres, dicentes. At illi una voce responderunt: Pax angelorum vobis nunquam deficiat, jam Christi electi milites. In eadem quippe hora factum est gaudium inter eos magnum, et invicem osculantes se, præbebant sibi solatium, quod parvo tempore cruciatus deficeret pœnarum, et per hæc succederet fructus indeficiens æternitatum, qui pretioso eos reficeret odore suorum utique florum, in paradiso quidem omnium amenitatum, ubi verumquam deficit, et nos semper fragrans præruptus nunquam marcessit. Dato quoque sæpius ad invicem osculo, et vale dicentes mutuo exierunt Carpofo-
B rus et Exantus de carceris habitaculo, et pervenerunt ad palatium illico respuentes idola, quæ nec sibi nec aliis prosunt omnino, et Deum vivum ac verum incessanter adorare coeperunt profecto, qui cuncta creavit ex nihilo.

7 Eodem denique tempore Maximianus imperator crudelissimus, qui erat in Christianos sævissimus, suorum exercitus militum, ad Gallorum remeare provinciam iussit in prælium. Altera vero die iussit sibi idem Maximianus tribunal ex alto in Ypodromo *g* circi præparare, et præcepit Sanctos, qui erant in carcere, Alexandrum Mauriti ducis signiferum, Cassium, Severum, Secundum, et, Licinium representari, et ait ad eos: Unum de duobus eligite, aut diis immortalibus sacrificare, aut diversis vos pœnis parabimus interficere. Sancti autem Martyres dixerunt: Nos idola muta et sine sensu, et vita non adoramus, qui nec sibi prosunt, et aliis nocent. Nos itaque non sacrificamus demonibus, sed Deo vivo et vero, nosmet sacrificium laudis sibi offerentes. Tunc iratus Maximianus iussit eos iterum recludi in carcerem, donec ipse cogitaret, quibus cruciatibus ipsos afficeret, aut qua eos morte perderet.

8 Hæc audientes Carpofo-
C rus et Exantus una cum beato Fidele perrexerunt ad carcerem, unoque defulerunt omnes consilio, ut in Cumensem *h* pervenirent urbem. Dum igitur Sancti egrederentur foras nocte de civitate Mediolanensi, pervenerunt ad quemdam vicum non longe ab urbe eadem, ibique manserunt, donec viderent diem lucescere. Lucescente itaque die ceptum iter coeperunt pergere. Pergentes equidem, quo statuerant, invenerunt homines portantes feretrum, ut sepelirent mortuum. Tunc Alexander sanctissimus per omnia miræ sanctitatis præcipuus, viso corpore exanimi, feretrum iussit deponi citissime. Et deposito feretro, ait ad collegas, et confratres suos:

9 Viri fratres, oremus, et deprecemur Dominum nostrum, quatenus sua virtute, et misericordia hunc resuscitet mortuum, ut resuscitatus credat in eum, et deinceps habeat partem cum fidelibus suis in æternum. Hæc denique suggestionem, inlubitata fide robusti, prosternentes se

in terram, adoraverunt Deum cæli, qui mortuos vivificat, dicentes: Domine Jesu Christe, cui nihil est impossibile, nihilque difficile, cui est, antequam fiant, omnia nosse, cui etiam mortua manifestum est vivere, quique fidelibus te petentibus non abnuis postulata præstare, da nobis servis tuis, quæ petimus, et remitte animam huius defuncti in proprium corpus, quatenus per orationes nostras credat in te salvatus, atque resuscitatus, et cognoscat te sequi Salvatorem suum, qui es benedictus per omnia secula seculorum. Ad hanc vocem illuminatus, atque resuscitatus utroque, videlicet animo et corpore, dixit clara voce, nec non pia intentione, unus est verus et solus Deus, quem colunt Sancti, quique eorum me orationibus resuscitavit, et de tenebris ad lucem reduxit, et ab æterna morte misericorditer liberavit.

10 Eadem denique hora gloriosissimi Marty-
res, læti in gratia Domini nostri Jesu Christi effecti, qui viscera misericordiæ suæ fidelibus suis dignatur semper largiri, et hæc beneficia subito eis tam clara voluit sua largitate donari, cum immenso tripudio agentes gratias Deo, dato scilicet signo, miserunt mortuum resuscitatum ad beatum Maternum episcopum, ut reciperet Christi baptismum. Ut ergo pervenit ad beatum Maternum episcopum, agens secum, quod ei præceperant, signum, religiose ab eo susceptus, et in fide cathechizatus, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti est baptizatus. Hic vero postmodum fideliter credidit Deo, et iustitia ejus non refugit ab eo. Sancti igitur cepto itinere proficiscentes, pervenerunt ad vicum non longe ab urbe Cumensi, ad locum videlicet, qui dicitur Silvula, et ibi abscondentes se latuerunt pacifice. Alexander quidem cæteris ibidem fratribus Cassio, Severo, Secundo, Licinio, Carpofo-
E ro, et Exanto, derelictis, diverso cepit itinere pergere. Tunc ipso temporis articulo Maximianus mentis vesania captus, suos commilitones diversis mittens in partibus, iussit, ut, si Christi futuros martyres invenire possent, ad eum celerius perducerent. Ipsi vero proficiscentes, invento Alexandro, ad Mediolanensis urbis mania eum reduxerunt, atque nequissimo Maximiano representaverunt *i*.

ANNOTATA.

a Ex celebratione festi natalitii colligimus a Bergomate quodam hæc etiam Acta fuisse scripta.

b Hinc collige, hunc auctorem a temporibus Alexandri longe abfuisse. An omnia, quæ scripsit, in gestis antiquioribus invenerit, ut proficetur, mihi non constat. Verror sane, ne quædam ex populi traditione admiscuerit.

c Colitur S. Maternus 18 Julii, ad quem Acta ejus data sunt, ex quibus facile colligitur, eum, dum passus est S. Alexander, Mediolanensi præfuisse ecclesiæ, licet de initio et duratione ejus episcopatus non omnino constet. Reperies ibidem, quanta constantia, et fortitudine S. Maternus martyres fuerit consolatus.

d Fidelis, itidem sub Maximiano passi, memoria celebratur in Martyrologio Romano 28 Octobris. Ejus Acta dat Mombrinius tom. 1 fol. 308.

e De gradu militiæ S. Alexandri actum in Commentario num. 5.

f Cassium, Severinum (Severus sæpius in Mss. vocatur, quandoque tamen Severinus) Secundum,

A. ANONYMUS
BERGOMENSIS.

quem baptizandum ad S. Maternum mittunt. Alexander iterum capitur.
E

F

A. ANONYMO
BERGOMENSI.

cundum, Licinium, una cum Carposoro, et Exanto postea adjunctis, Novocomi passos annuntiat Martyrologium Romanum 7 Augusti. Egit de iis breviter ad eundem diem Sollierius; sed hæc Acta nondum viderat.

g Hippodromus locus est equis cursu exercendis destinatus. In citatis ad litteram c S. Martini Actis num. 21 itidem legitur Maximianus Mediolani tribunal... in hippodromo circi... præparatum conscendisse.

h Comum, seu Novocomum Italie Como, urbs est in ducatu Mediolanensi satis nota: 25 millibus passuum distat Mediolano, ut ait Baudrandus, ac totidem Bergamo.

i Quæ deinceps sequuntur in his Actis, plane eadem sunt cum Actis Alexandri ante datis, etiam plerumque quoad voces, si duo excipias,

quæ assigno. Primo in fuga, Mediolano Bergomum versus suscepta, Abduam Italie fluvium, quæ ducatum Mediolanensem ab agro Bergomensi separat, siccis pedibus transmeasse hic narratur, sequentibus verbis: Fugam arripens recto tramite, siccisque pedibus transmeato flumine Adduæ (al. Aduæ) pervenit ad locum non longe a Pergamea civitate, qui locus olim ab incolis Plotacium vocabatur. Primum hic fluminis transitus prætermittitur in Actis aliis. In ultimis vero verbis secundum habetur discrimen: nam in his Actis locus, ubi delituit sanctus Martyr, non distinguitur a loco, ubi occisus est; distinguitur in Actis primis. Verba utriusque dedimus in Commentario num. 11. Partem itaque horum Actorum brevitatis causa prætermittimus, cum illam in aliis Actis lector jam habeat.

DE S. ADRIANO MARTYRE

NICOMEDIÆ, UT VOLUNT

B

E

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, Acta, martyrii tempus et locus.

SUB IMPERATORE LICINIO UT FERUNT. Cultus e Martyrologio Romano, ac Fastis Græcis:

Tametsi res historica, quæ de hoc Sancto circumferantur, variis difficultatibus laborant; publica tamen ipsius veneratio tam in Ecclesia Latina, quam Græca in comperto est, ita ut aliis huius diei Cælibus merito annumerari debeat. Martyrologium Romanum his verbis illum annuntiat: Nicomediæ passio sancti Hadriani, filii Probi cesaris, qui Licinio persecutionem in Christianos commotam exprobrans, ab eodem iussus est occidi: cujus corpus Domitius Byzantii episcopus, ejus patruus, Argyropoli sepelivit. Hæc eodem fere modo referuntur in Menologio Sirlletiano, quo usus est Baronius; sed ea contraxit aliquantulum Eminentissimus auctor: quoniam vero cum hic, tum alibi apud Græcos egeant emendatione, dicetur inferius. Porro sancti hujus Martyris memoria in sacris eorum Fastis notissima est. Menæa magna ipsum sic referunt hodierna die: Memoria alterius martyris Adriani, ab eo videlicet synonymo diversi, qui in dictis Menæis etiam habetur hac die, qua apud nos inter Prætermittos dilatus est ad viii Septembris. Eodem fere modo signatur in nostro Ms. supplemento ad Menæa excusa, e Synaxario Ms. Sirmondii, ac Ms. Chiffletii: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀλλοθῆτης ἐτέρου ἁγίου μάρτυρος Ἀδριανῶ. Id est: Eadem die certamen alterius martyris Adriani. Martyrologium Arabico-Egyptium, quod manuscriptum asservamus, et ex Arabico Latine versum est, Sancti nostri etiam mentionem facit, dicens: Memoria alterius S. Adriani.

Memorum de Sancto versutuli exponuntur.

2 Juvat his apponere, consueto nobis more, versus duos, qui in Menæis magnis annuntiationi ejus subduntur, quique e Græco redditi a nobis Latine, sic sonant:

Ἀδριανὸν τηρῶντα κομῆσαι ἕλκος

Ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν στεφάνων ἡμέρᾳ.

Gladio Adrianus casus exornabitur,

Maxima ubi fulserit coronarum dies.

Si sensum poetæ recte calleo, videtur apte sic ex-

plicari posse. Ex eo, quod dicatur S. Adrianus fuisse Probi imperatoris filius, poeta alluserit ad regiam coronam ejus, quam decorabit gladius, quo martyrium subiecit, in maximo coronarum, seu extremi judicii die, quo sua cuique a Christo judice dabitur corona. In maxima, inquam, coronarum die: per quod forsitan etiam respicerit ad Θεοτέπτος ἐστὶς, id est, curias coronatas, aut dies coronæ imperatorum, ita vocatas, quod in iis imperator corona redimitus sacris interesset, uti est apud Caugium lib. 3 Constantinopolis Christianæ pag. 37; qui ibidem observat, id intelligendum videri de solemnioribus Christi festivitibus, vel certe iis, in quibus ad majorem ecclesiam procedebat, quas numero duodecim fuisse innuit Codinus in Orig. pag. 91 edit. Meursianæ, cum in cæteris, in palatii sacris ædibus, divinis interesse Officiis soleret.

3 Nunc expendenda est S. Adriani hujus historia, quæ male consutas continet fabulas, ac falsitates nequam coherentes de illo refert. Quæ ut lectori pateant, proferemus elogium ejus e Menologio Sirlletiano, illudque deinde observationibus nostris castigare conabimur: Eodem die, inquit, natalis alterius Hadriani martyris. Hic fuit sub Licinio in civitate Byzantio filius Probi imperatoris, cum alio fratre Domitio, qui post Titum fuit archiepiscopus Byzantii. Beatus igitur Adrianus cupiens pro Christo mortem pati, veniens Nicomediam exprobravit Licinio, quod temere Romanos exercitus vastaret prætextu Christianæ persecutionis. Quare diversis modis cruciatus, capite obtruncatus est: cujus frater Domitius episcopus sanctas reliquias collectas in Argyropoli deposuit, ubi erant Adriani et Nataliæ conditæ reliquie, cum Stachi apostolo. Hæc ibi: quibus fere consimilia narrantur in Menæis magnis, ac Supplemento supra memorato.

4 Tillemontius tomo 5 Monumentorum ecclesiasticorum scribens de persecutione ecclesiæ Orientalis sub Licinio imperatore, pag. 508 asserit, se non videre, quod in historia S. Adriani hujus quid-

F
Examinantur

Acta.

A quidquam fundari possit. In nota autem prima super eadem persecutione pag. 783 varias adversas dictam historiam obijciens difficultates, eamque ut male fundatam reprobans, Græci, inquit, qui die xxvi Augusti celebrant festum magni sancti Adriani, eodem die alterum Sanctum synonymum signant, quem, uti alium, Nicomedia passum, ac Argyropoli prope Byzantium fuisse sepultum dicunt: sed id sub Licinio accidisse robunt, ubi tamen alium sub persecutione Diocletiani ponunt, notantque adjuncta quædam historiarum eorum diversa. Nihilominus tamen creditu satis difficile censet, duos esse hos Sanctos diversos: idque eo magis, quod Græci Adrianum, quem sub Licinio ponunt, fuisse velint fratrem Domitiani, tunc episcopi Byzantini, ambosque Probi imperatoris filios, cui nec uxorem, nec filios tribuit historia.

5 Difficultates aliæ, quas deinde obijcit citatus Monumentarum collector, spectant ad Domitium episcopum Byzantinum, atque in hunc illas deducit modum: Chronicon Nicephori Domitium Byzantinum facit Probi imperatoris fratrem, non filium; idque sine dubio non magis esse fundatum censet idem collector; addens, hunc Domitium longo tempore debuisse mortuum fuisse ante Licinium, cum illud Chronicon ipsi tribuat successorem per annos decem Probum ejus filium, prius mortuum quam Constantinus venerit Byzantium, id est, ante annum 323. Deinde alibi ostensurum se dicit, S. Metrophanem, quem faciunt hujus Probi fratrem ac successorem per annos decem, e vita excessisse ab anno 313. Secundum hanc igitur chronologiam, Domitius ejus pater obierit ab anno 291, longo tempore ante persecutionem ipsius Diocletiani; et, si præfuerit annis 21 ac mensibus sex, sicut dicit Nicephorus, ad cathedram episcopalem evectus fuerit circa annum 270, eamque reverit quamdiu imperavit Probus, prætensus ejus frater: idque merito observari potuisse ab Eusebio, monet prædictus collector. Hæc sunt argumenta, quæ adversus historiam S. Adriani hodierni obijciunt in allegata notatione.

6 Verum nonnullas Tillemontii observationes expendamus, in varia capita illas dispescendo. Primo, creditu satis difficile censet, duos Adrianos esse diversos. At, quæ de his narratur, sint creditu difficilia, sint intellectu ardua cum propter exiguam, vel nullam Græculorum historiarum in hac materia fidem, quibus mos est, ut alias sæpe conquesti sumus, Sanctorum Acta fabulis infarcire, ac rebus non coherentibus contaminare, tum propter præsentem hodierni S. Adriani historiam eodem falsitatis furfure aspersam: hinc tamen non sequitur, ut in rerum natura hic non existerit ab alio Martyre synonymo diversus. Alterum quippe ab altero diversum esse, concors Fastorum Græcorum, quos num. 1 supra recitavimus, consensus est: quibus adde Martyrologium Romanum. Quisquis igitur fuerit noster Adrianus; quocumque genere natus; quocumque loco, tempore, ac imperatore passus; a quocumque demum, ac ubicumque sepultus, cum tamen ab immemorabili tempore sit in possessione publici cultus apud Græcos, et idem cultus ei tribuendus præscribatur apud Latinos; consequens est, ut, quem possedit hactenus, possidere pergat. Alioquin quot Sancti essent erudendi e Fastis sacris, de quorum veneratione legitima constat; de veritate Actorum non item.

Castellanus ad annuntiationem nostri S. Adriani, AUCTORE J. P. quæ hac die xxvi Augusti in Martyrologio Romano habetur, ponit notulam marginalem dicens, quod hic articulus fabulosus, e Græcis desumptus, in eorum libris sequatur S. Adrianum dici octavæ Septembris, quem habent hac die. Quam notulam nimis utique crudam, et non satis distinguentem Sancti historiam a Sancti cultu, improbamus.

7 Secundo, vim magnam laudatus Monumentarum collector ponebat in eo, quod Græci velint, Adrianum, ac Domitium, tunc episcopum Byzantium, fuisse fratres, nec non Probi imperatoris filios, cui tamen nec uxorem nec filios tribuit historia. Sed enerve, ex hac saltem parte, hoc est argumentum, ut erincatur, Sanctum hodiernum ab alio synonymo non distingui. Nam præterquam quod historici omnes et singuli non scribant sæpissime omnia et singula historiarum suarum adjuncta: Vopiscus non obscure indicat, Probo imperatori posteros fuisse, atque adeo uxorem ac prolem. Nam in Historia Augusta Parisiis excusa anno 1620, in Probo hæc memorat pag. 242: Posterius Probi vel odio invidiæ, vel timore, Romanam rem fugerunt, et in Italia circa Veronam, ac Benacum, et Larium, atque in his regionibus lacum locaverunt. Sane, quod præterire non potui, quum imago Probi in Veronensi ita fulmine icta esset, ut ejus prætexta colores mutaret, aruspices responderunt, hujus familiæ posteros tantæ in senatu claritudinis fore, ut omnes summis honoribus fungerentur. Sed adhuc neminem vidimus: posterius autem videntur æternitatem habere. Tillemontius tomo 3, Imperatorum articulo 10, in Probo, viderat hunc Vopisei locum: sed an contra hunc ex silentio historiae, ad quod iterum confugit, satis recte concludat, judicandum relinquo lectori.

8 Dicebam ex hac saltem parte; quia historia martyrii S. Adriani adeo aliunde vacillat, et tot intricatur difficultatibus, ut prorsus non videam, quo pacto queat extricari. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum, aliquid hic tentavit: sed non satis feliciter: Græci, inquit, etiam de eodem agunt hac die in Menologio, ejusdemque passionis agonem describunt, prout etiam hic narratur. De genere Probi imperatoris vide Nicephori episcopi Chron. de episcopis Constantinopolitanis, in Domitio. Non satis, inquam, feliciter: his quippe in verbis Baronii considerari possunt tria: videlicet, dum ait, Græci ETIAM de eodem agunt etc., diceres, cum tacite insinuare, Latinos hujus S. Adriani memoriam egisse: cum nullos noverimus Fastos, qui de illo meminissent; ac proinde Baronius illum primus inseruerit Martyrologio Romano e Menologio Sirleti, quo usus est, quod per transennam hic dictum esto. Deinde, asserit Eminentissimus auctor, idque magis huc pertinet, ejusdem Martyris passionis agonem describi a Græcis, prout etiam hic narratur; et hoc verum est in passionis substantia, sed non in omnibus ejusdem accidentibus: nam Græci in Menologio Domitium faciunt fratrem Adriani. In Martyrologio autem Romano Baronius Domitium facit patrem Adriani. Denique, dum addit, de genere Probi imperatoris etc., ac mittit lectorem ad Chron. Nicephori episcopi Constantinopolitani, in Domitio; satis indicat unde hauserit hanc mutationem: nam in ista Chronologia Parisiis edita anno 1652, pag. 413 hæc

laborent, quarum una refulatur,

E

uti et Baronius:

F

AUCTOR
J. P.

leguntur : 24. Dometius frater Probi imperatoris annis viginti uno, mensibus sex. 22. Probus ejusdem Dometii filius annis xii.

Sanctum in
antiqua cul-
tus possessio-
ne nos relin-
quimus. Quam

9 Post illos, ac plures alios in dicta Chronographia præmissos, sequuntur hæc : Isti omnes fuerunt episcopi Byzantii, antequam Constantinus Magnus imperator declararetur. Is vero Byzantium belli in Licinium suscepti causa profectus, Metrophanem episcopum invenit. 23. Metrophanes prænominati Dometii filius, Probi frater, et imper. Probi nepos, annis 10. Deinde ponitur : 24. Alexander annis 98 vixit, et annis viginti tribus episcopatum gessit. Hæc ibi. Verum, quandoquidem ea, quæ de primis Byzantii episcopis tam apud Nicephorum, quam apud alios perperam circumferuntur, abunde expensa et castigata sunt ante nostrum tomum primum mensis Augusti, in Historia Chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum, a repetendis novis censuris hic abstinemus, eo lectorem mittentes; ubi consuli possunt tres primi paragraphi. De S. Alexandro plura dicentur ad diem xxviii Augusti, quo inscribitur Martyrologio Romano. Jam vero, ut ad priora redeamus,

R

S. Adrianum hodiernum in plena venerationis publicæ possessione relinquendum censemus, qualiacumque sint Acta, quæ ipsi imputantur. Dabimus autem illa ex nostro Ms. apographo e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, per hujus mensis decursum sapius indicato.

10 Apographum porro illud qualiscumque valoris prænotatur his vocibus : Μηνὶ Αὐγούστου καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀδριανοῦ ἐπὶ Λικινίου μαρτυρήσαντος. Id est : Mense Augusti sancti xxvi martiris Adriani, qui sub Licinio martyrium subiit. En tibi, lector, qualemqualem ejusdem martyrii historiam, a nobis e Græco Latine redditam. Annotata vero, quæ eidem subjunguntur, non valde erunt multa, quoniam in hoc brevi Commentario legi facile possunt plura, quæ huc spectant. Superius etiam posui Martyrem sub imperatore Licinio, indicans tempus, quod notatur in Fastis sacris, τι ἢ in Actis : non autem quod notari debet; et idcirco addidi, ut fertur. Idem esto dictum de loco palæstræ, quem, istis documentis præeuntibus, Nicomedie assignamus; probare vero non possumus.

Acta denur.
tempus ac lo-
cus martyrii

E

MARTYRIUM

Auctore anonymo

E codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P.

Sanctus Probi
imperatoris
filius

a

b

at. Domitius

c

d

e

f

sub Licinio
g
immo a Ga-
lerio Maxi-
miano

h

i

passus

k

Sanctus hic martyr Adrianus, qui sub Licinio a martyrium confecit, Probi imperatoris Romani filius exstitit : qui Probus duos habuit filios, Adrianum istum, ac Domitium, post mortem b patris sui Christianam religionem amplexos, relicta superstitione Romanorum. Domitius autem ad episcopi Byzantini dignitatem evectus est, Tito, ejusdem Byzantine urbis præsule, vita functo. Titus * vero ille duos etiam habuit filios, Metrophanem ac Probum. Postquam autem Carus c imperator ac filii ejus mortui essent, Carinus quidem ab aliquo e chiliarchis, cujus uxorem corruerat, fraude occisus d; Numerianus vero a socero suo e vita simul ac imperio privatus f, omnium Romanorum monarchia ad Diocletianum devoluta est. Et vero impia, quæ ab ipso adversus Christianos facta sunt, maris arenam superant.

2 Beato autem ac sancto Constantino imperante, et Licinio, ejus sororis marito g a militibus * assumpto, ut una cum ipso imperaret, res Christianæ respirare coeperunt. Licinius enim, quod indigeret Constantino, non vero ex propria sententia, leges constituit cum eo in Christianorum favorem h. Sed non diu malignum suum propositum clam habuit. Quippe simul atque a Constantino separatus est, statim ad propriam et antiquam superstitionem se convertit : et quando Quadraginta Martyres Sebastæ i decertarunt, tunc etiam prædictum martyrem Adrianum inveniens, qui Nicomedie audacter Christum prædicabat, et homines multos monebat, ut desisterent a vanorum idolorum errore, acciri ad se jussit.

3 Adstans autem Martyr dixit Licinio : Quare, sicut ab initio k in regno eluxisti, pro Christianis leges ferens, etiam nunc talem te non præstas; sed turbas cogis, tormenta ac poenas eisdem infe-

Οὗτος ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀδριανὸς ὁ ἐπὶ Λικινίου μαρτυρήσας, υἱὸς ὑπῆρχε Πρόβου τοῦ βασιλευσάντος Ρώμης. Ὅστις Πρόβος δύο ἔσχεν υἱούς, αὐτὸν τε τὸν Ἀδριανὸν, καὶ Δομίτιον· οἵτινες μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ πατρὸς αὐτῶν γεγονέναι Χριστιανοί, καταλιπόντες τὴν πολιτείαν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Δομίτιος, καὶ χειροτονίας ἐπισκόπου ἡξιώθη τῆς τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τελευταίαν Τίτου Ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς τῶν Βυζαντινῶν πόλεως· ἔστις Τίτος καὶ αὐτὸς δύο υἱούς ἔσχεν, Μητροφάνη τε καὶ Πρόβον. Τοῦ δὲ βασιλέως Κάρου τελευταίαντος, καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, Κάρινου μὲν ὑπὸ τινος τῶν χιλιάρχων, οὗ ἦν τὴν γυναικῆ διασφείρας, δολοφονηθέντος· Νουμριανοῦ δὲ ὑπὸ τοῦ οἰκείου κηδεστοῦ ἅμα τὸ μοναρχεῖν ἀναβεθέντος, εἰς Διοκλητιανὸν τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων ἀπάντων ἵσταται. Ὅσα μὲν οὖν αὐτῷ ἀνέστει εἰς τοὺς Χριστιανούς πέπρακται, καὶ τὴν ἄμμεν τῆς θαλάσσης ὑπερβαίνουσι.

II Τοῦ δὲ μακαρίου καὶ ἁγίου Κωνσταντίνου βασιλευσάντος, καὶ Λικινίου τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναβῆθέντος συμβασιλεύειν αὐτῷ, ἀναψυχὴν ἔλαβε τὰ Χριστιανῶν· ὁ γὰρ Λικίνιος κατ' ἀνάγκην τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ οὐκ οἰκεία γνώμη, νόμους ὑπὲρ Χριστιανῶν μετ' αὐτοῦ ἐξέτιστο. Ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὴν κακότητον αὐτοῦ προαίρεσιν ἀπέκρυπτεν. Ἄμειν γὰρ τὸ διαχωρισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, εὐθὺς εἰς τὴν οἰκείαν καὶ ἀρχαίαν δεισιδαιμονίαν ἐτρέπετο. Ὅτε καὶ οἱ τεσσαράκοντα μάρτυρες ἐν Σεβαστείᾳ διήθλησαν, τότε καὶ τὸν εἰρημένον ἅγιον μάρτυρα Ἀδριανὸν εὐρών ἐν Νικομηδείᾳ παρῆρθε τὸν Χριστὸν ἀνακηρύττοντα, καὶ τὰ πλήθη παραινούντα ἀποστῆναι ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν ματαίων εἰδωλῶν, ἤγαγε παρ' ἑαυτόν.

III Παρὰ τὰς δὲ ὁ Μάρτυς ἔλεγε τῷ Λικινίῳ· Διὰ τί μὴ καθὼς ἀπαρχὴ ἐν τῇ βασιλείᾳ διέπρεψας, ὑπὲρ Χριστιανῶν νομοθετῶν, οὕτως καὶ νῦν ὑπάρχεις, ἀλλ' ἀναγκάζεις τὰ πλήθη, βασάνους καὶ

ποινὰς

Α πεινὰς ἐπάγων αὐτοῖς, ὅποια οὐδὲ βάρβαροι καὶ πο-
λέμιοι κατὰ Ῥωμαίων ποιήσαιέν ποτε; Ὁ δὲ Λικίνιος
ἔρη. Σὺ γὰρ Χριστιανὸς εἶ; Ἠρὼς ὅν ὁ ἄγιος εἶπεν·
καὶ μὲν εὐχόμεναι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ τελειωθῆναι.
Λικίνιος δὲ πρῶτα μὲν ὑποσχέσεται καὶ θωπεύει ἀπο-
σῶραι αὐτὸν ἡλπίζεν· ἔπειτα ὡς εἶδεν αὐτὸν ἀμετά-
θετον ὄντα ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, μετὰ πολ-
λὰς βασάνους καὶ τιμωρίας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπο-
τμηθῆναι προσέταξεν. Τοῦ δὲ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ
τελειωθέντος, λαβόντες τινὲς πιστοὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ
λεῖψανον, ἀπεκρέμισαν αὐτὸ ἐν Βυζαντίῳ, ἐν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ τῇ οὓσῃ ἐν Ἀργυροπόλει, ἀπέναντι Χρυσοπόλειως.

IV Ἐνθα καὶ τὰ λεῖψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐνα-
πετέθησαν Ἀδριανῷ καὶ Ναταλίᾳ, καὶ τῶν σὺν αὐ-
τοῖς μαρτυρησάντων· ὅπου καὶ τὸ σῶμα ἀπένειτε
Στάχυος, ἐνὸς τῶν ο' ἀποστόλων, ὃς ὑπὸ Ἀνδρέου τοῦ
ἀποστόλου ἐπίσκοπος τοῦ Βυζαντίου κατέστη· ταῖς πρε-
σεύεις οὖν, Κύριε, τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρ-
τύρων σου, ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς καὶ
μηχανῆς τοῦ πονηροῦ, καὶ ἄρῃσιν ἁμαρτιῶν παρὰ
σε τοῖς ἐκτελοῦσι τὴν σεβάσμιον μνήμην αὐτῶν, ὅτι
εὐλογητὸς ὑπάρχεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

rens, qualia nec barbari, nec hostes contra Ro-
manos patrarint umquam? Cui Licinius dixit: Tu
vero Christianus es? Tum Sanctus, Et opto qui-
dem, inquit, in hac confessione subire mortem.
Licinius vero primum promissis ac blanditiis spera-
bat fore, ut cum a proposito abstraheret; deinde
ubi vidit illum immutabilem esse in Christi fide,
post multa tormenta et cruciatus præcepit amputari
caput ejus. Dum autem hac in confessione consum-
matus esset, fideles aliqui sanctum ipsius corpus
accipientes, Byzantium illud abstulerunt in eccle-
siam, quæ Argyropoli *l* est ex adverso Chrysopolis.

4 Ibi etiam sanctorum martyrum Adriani et Na-
talie, et eorum, qui cum ipsis confecere marty-
rium, corpora sunt deposita; nec non corpus
Stachyos *m*, unius septuaginta Apostolorum *n*, qui
ab Apostolo Andrea constitutus est Byzantii episco-
pus *o*, requiescit. Sanctorum itaque Apostolorum
ac Martyrum tuorum precibus, Domine, libera
nos ab omni incursu et machinatione diaboli, et
remissionem peccatorum concede venerabilem eo-
rum memoriam recolentibus; quia benedictus es
in secula seculorum. Amen.

l
Argyropolim
transfertur.

m n

E

ANNOTATA.

a Varia ad hunc imperatorem spectantia collegit Tillemontius tomo 4 *Historiæ imperatorum in Constantino articulo 13, ad an. 307.*

b Ibidem tomo 3 ad annum 282 in *Caro imperatore pag. 440* mentio fit de ejus morte.

c De illo, ac duobus filiis ejus agitur eodem tomo 3. Vide *pag. 439 et seqq. Ad an. 283 pag. 443* describitur ipsius mors.

d Anno 285.

e Duxerat enim uxorem Arrii Apri præfecti prætorii filiam. De præfectis prætorii agitur tomo 4 *Historiæ imperatorum in Constantino articulo 84.*

f Anno 284.

g Erat enim Constantia Constantini Magni ex eodem patre Constantio Chlora soror, sed ex alia matre, videlicet Theodora. Voce γαμβρὸς in textu Græco hic posita significari lego socerum ac ge-
nerum; item fratrem uxoris; nec non maritum sororis, secundum quosdam: et in hac ultima
significatione sumitur hic.

h Licinius et Constantinus condunt edictum pro Christianis anno 312, ut videre licet tomo 4
imperatorum supra citato in *Constantino articulo 28.*

i Eorum Acta illustravimus ad diem 10 Martii.

k Ab initio, non utique imperii Liciniani; sed post fœdus ab illo initum cum Constantino.

l De Argyropoli agitur in *Historia patriarcharum Constantinopolitanorum § 3, occasione fig-
mentorum variorum impostoris Græci, pag. 6*.*

m Habetur in *Martyrologio Romano ad diem 31 Octobris. Multa jam de eo dicta sunt in
citata modo Historia.*

n Quam sint sublestæ fidei, quæ de illis Apostolis circumferuntur, vide ibidem.

o Sedem illam nec a S. Petro, nec a S. Andrea Apostolis, nec ab alio quodam Apostolorum
fuisse institutam, probatur ibidem § 1.

F

DE SS. ATTICO & SISINNIO MM. AC S. IBISTIONE CONF.

Cultus ex Fastis Græcis.

J. P.

in h.c.

Menologium Græcorum a Sirleto Cardi-
nale Latine redditum, Eodem, inquit,
die videlicet xxvi Augusti commemo-
ratio sanctorum martyrum Attici, Sisin-
nii, et sancti patris nostri Ibistionis. Eodem pror-
sus modo illos tunc annuntiant Græce Μενέα
magna, præterquam quod loco Sisinnii scribant
Sisimii. Duo autem primi Martyres ibi honoran-
tur his versiculis, ita late patentibus, ut de
quibuscis aliis, capite pro Christi fide trunca-

tis, dici possint. En tibi illos Græce cum nostra
interpretatione Latina:

Συσταδιοδραμοῦσιν Ἀθλήται ἑὺω,

Ξίφους δραμόντες στάδιον κουροδρόμως.

Stadio in eodem Martyres currunt duo,

Cursum citum levemque queis gladius dedit.

De sancto autem Ibistione sequuntur ibidem
duo isti versus, quos e Græco sic reddimus etiam
Latine:

Ἰβυσ-

AUCTOR
J. P.

Ἰουθεὶς ὑσώπῳ δακρύων Ἰβιστίων,
Εὐθύμος εἰς ἄδαρυ χυρεὶ χυρῶν.
Ibistion, quem fletuum hyssopus rigat,
Lacrymis carentem latus ascendit locum.

Huic Sancto tribuitur donum lacrymarum, non vero martyrii; atque adeo superius titulo confessoris eum nuncupavimus; quem recte ei etiam

dedit Castellanus, sic illum annuntians hac die: D
Apud Græcos, S. Ibistion, confessor. Verosimile autem est, poetam respexisse in superiore versu ad illud psalmi 50: Asperges me hyssopo et mundabor, etc.; de quo consuli possunt interpretes. Atque hæc quidem pauca sunt, quæ de prædictis Sanctis colligere nobis licuit.

De SS. Poeclano vel Heclano, Mercurio, item Basilla,
Maximiliano, Quinto vel Quintino, item Sevo,
Victore, Primo, Victore, ac militibus
forte XXV, Martyribus.

Ex apographis Hieronymianis.

J. P.

B

XXVI AUGUSTI.
Variae

Inter apographa Hieronymiana a Florentinio vulgata producuntur in Martyres e Martyrologio Corbeiensi: XII (forte VII) Kal. Sept. civitate Salona, nat. S. Anastasii martyris... sia civitate SS. Poeclani, Mercurii martyrum. Romæ in cimiterio nat. SS. Basillæ, Maximiliani, Quinti martyrum. Via Prænestina militum xxv. Arelato civitate nat. SS. Sevi, Victoris, Primi, item Victoris. Accipe has in præcedentem annuntiationem observationes. De S. Anastasio Solonensi M., ac altero synonymo M.; cui alicubi forte additur ejusdem nominis tertius presbyter; consule Prætermisssos ad hanc diem. At quid sibi vult hiatus ille... sia civitate? In textu ipsius Martyrologii, quod S. Hieronymo tribuitur, quodque Florentinius perpetuis notis illustrare conatus est, ponitur: Apolli civitate natalis sanctorum Heclano, Mercurii martyris. Florentinius in notis, Mancum, inquit, agnoscere hic cogimur M. vetustissimum, in quo urbis nomen subicitur, et ex Martyre urbs ellicitur. Derasum etiam vetustate in Corbeiensi nomen civitatis, in qua agonem compleverint, vel venerationem habuerint S. Heclanus vel Poeclanus, et Mercurius, suppleri ex libris nostris potest, in quo (voluit dicere, in quibus) Apolli civitate legitur; quæ ex Corbeiensi, uti addit, suppleri posset APOLLONIA, extrema syllaba addita, per vetustatem non abolita. Sed quantæ apud geographos urbes sub Apolloniæ nomine? Quanam ex his fuerit, asserere non nisi temere possem.

de his Marty-
ribus

2 Nec absurdum esset etiam nomen Apolli retinere, quando binæ hujus nominis urbes in Ægypto Ptolomæo sunt, major et minor. In harum altera sancti Martyres coronam accipere potuerunt: frequentes enim in Ægypto Sanctorum carnificinæ fuerunt. Sed istæ Florentinii meræ ac incertæ conjecturæ rem implexam non elucidant. Nam in Animadversis ad Martyrologium Romanum, quæ edidit Holstenius, hac die sic legitur e Ms. Reginae Sueciæ. In eadem urbe (Roma videlicet) natalis SS. Martyrum Mercurii, Maximiliani, Quintini. In Martyrologio autem S. Willibrordi apud Florentinium in notis sunt ista: Et in Elano Mercurii. Ubi

vides pro nomine Heclani proprio signari palæstram: ac apud Holstenium annuntiari Mercurium Romæ, qui ex die, palæstra, ac sociis videtur esse diversus a duobus illis, de quibus mentionem fecimus in hodiernis Prætermisssis. Etenim unus ex illis, qui est in Martyrologio Romano ad diem x Decembris annuntiatur apud Leontinos in Sicilia, et adduntur socii innomi nati: alter vero ibidem ad xxv Novembris solus ponitur, ac Cæsareæ in Cappadocia.

3 Referebatur superius ex Corbeiensi: Romæ dantur. in cimiterio nat. SS. Basillæ, Maximiliani, Quinti martyrum. In textu autem Martyrologii, ad quod notationes condit Florentinius, pro Basillæ scribitur Basilli, pro Quinto vero Quintini. In Martyrologio S. Willibrordi apud eundem Florentinium est: Romæ Quinti, Maximiani, nulla facta mentione Basillæ vel Basilli. An autem per cimiterium, quod non nominabat Corbeïense, sit intelligendum antonomastice cimiterium Callisti via Appia; an S. Basillæ via Salaria, res omnino incerta est. Plura de hoc argumento habet Florentinius in notis, e quibus addo ista: Martyres SS. milites xxv, quos via Prænestina addit M. Corbeïense, in libris, ait, nostris desiderantur, et forte iidem sunt, qui præcedenti die in iisdem recensentur via Nomentana, numero octodecim. De his egimus hesterno die; hodierno inter Prætermisssos notavimus SS. Martyres decem et septem. Si adderetur milites; major foret suspicio, an non essent hesterni: cum non raro irrepant errores in exemplaria circa numeros arithmeticos. De Martyribus Arelatensibus supra memoratis e Martyrologio Corbeiensi, occurrunt nonnulla, quæ observasse, non erit abs re nostra. In textu, quem Florentinius exponit, hæc leguntur: In Gallia civitate Arelato natalis sanctorum Sevi, Victoris, Primi, Victoris. Martyrologium S. Willibrordi allegatum in re consonat, sic dicens: Gallia Arelatis Sevi, Victoris, Primi, item Victoris. His animadversis, sanctos Pugiles, quos apud Florentinium reperi, supra in titulo, hisce observationibus præmisso, annuntiandos censui eo modo et ordine, prout ibidem vides. Nec alia in promptu sunt, de quibus lectorem instruam.

DE

De SS. Januario episc. et mart., ac fortasse SS. Felice
et Honorato Diaconis MM.

Marsici in Lucania.

J. P.

Ughellus tomo 7 *Italiae sacrae columna* 485 editionis norissimæ, Marsicanam civitatem ita describit occasione antistitum ejusdem loci : Marsicum, ait, novum 58 a Salernitana metropoli miliario mediterranea est civitas Lucaniæ; nunc in principatus citerioris provincia, mœniis minime cincta, nova dicta, ut distingueretur a veteri Marsico sex mill. pass. dissita, cujus apud antiquos scriptores nulla sit mentio. Est autem prædicta civitas in montis superiori fastigio trium collium posita, quem vicini circumquaque montes altitudine superant. Hæc, et plura alia Ughellus deinde subdit. Civitas porro ista publicis Cælitum honoribus S. Januarius prosequitur hac die, prout testatur laudatus Ughellus col. 497, culum ipsius declarans his verbis; postquam perbreve Actorum seu potius translationis historiam recitasset : Hactenus, inquit, brevissima Acta S. Januarii, quibus adjicere nec pilus adest, quæ leguntur in eccl. Marsicen. in festo die ejusdem, xxvi Augusti, qui patronus est civitatis : de quo nil in Martyr. aliisque ecclesiasticis monumentis reperimus, quod hic commemoremus. Scriptor idem col. 487 præmiserat : Innumeris fulget miraculis. Acta vero, quæ memorabam, sic sonant columna 497 : Marsici in Lucania translatio B. Januarii episcopi Carthaginensis, qui apud Potentiam ob Christi fidem sub Leontio præside multa passus, demum ad Aireusum nemus cum Felice et Honorato diaconis securi percussus martyrii palmam consequitur.

2 Ejus sanctissimum corpus, diu Christianis ignotum, Susanna pia femina, in somnis admonita, Grimaldo Marsicensi episcopo pandit : qui cum clero et populo accedit ad locum, repostas reliquias ad cathedrali ecclesiam deferri curat. Veruntamen quia abbas S. Stephani, in cujus agro Martyris corpus latuerat, ad suam ecclesiam asportari contendebat; post longas altercationes conveniunt, ut in plaustro indomitæ vaccarum imponeretur, et in loco, quem ipsæ eligerent, corpus servaretur. Quod ad ecclesiam S. Stephani Dei voluntate delatum, a Marsicensibus et externis summa devotione colitur, et ab his præsertim, qui a demonibus obsessi etiam in agri Marsicensis ingressu, Martyris prece liberantur. Brachium argentea theca inclusum; quo adjutore Marsicensis populus in summis periculis utebatur, Hispani milites an. sal. mdu, urbe nostra Marsici bellorum occasione per ipsos direpta et succensa, in Hispaniam ad Rodericum oppidum detulerunt : ubi miraculis huc usque servatur.

3 Hactenus instrumentum translationis ab Ughello editum : cui soli innititur totum venerationis publicæ fundamentum B. Januarii episcopi ac martyris. Etiam si vero alia nobis documenta non sint in promptu, illum tamen Cælicolis, qui hoc die coluntur, annumerandum duximus in fide eorum, quæ apud laudatum

scriptorem narrantur. Quod attinet ad duos alios, Felicem ac Honoratum, qui dicuntur supra cum Januario passi; dispar eorum est ratio. Nam quod illi inventi cum eo sint, quod translati ac publicis honoribus condecorati, non indicat prolatum ex Ughello instrumentum. Attamen eidem documento nos conformantes, ambos etiam cum titulo beatorum Martyrum annuntiavimus. Fieri enim potest, ut simul cum Januario apud Marsicanos vel ab antiquis temporibus, vel postea cultum publicum habuerint; sed uni Januario nominatim is attribuitur tanquam digniori; duobus autem aliis diaconis Martyribus tacite ac implicite. Huic benignæ interpretationi facit et repostas reliquias in sæpe jam allegato instrumento. Quid enim cogit, equivocam illam expressionem intelligere de solo corpore B. Januarii, de quo proxime ibidem erat sermo; et quid vetat, eundem etiam extendere ad Felicem et Honoratum, qui, interposito modico intervallo fuerant nominati, ac martyrio cum eo coronati memorantur, diaconi videlicet in morte non separati a suo, ut licet cogitare, episcopo Carthaginensi. Quandoquidem tamen ita sunt obscura, quæ de illis retulimus, nobisque tam ignota, ut nihil statui de eisdem possit nisi per incertas conjecturas; titulo beatorum Martyrum illos compellavimus, sed per adverbium fortasse restricto.

4 Alterum, quod observatum cupimus, est locus martyrii. Fuit hic apud Potentiam secundum superiorem historiam translationis. Triplex hujus nominis est significatio apud Baudrandum. Et primo quidem loco, Potentia, inquit, urbs Lucaniæ in Italia Ptolemaeo, et Antonino, nunc Potenza, urbs regni Neapolitani in Basilicata provincia, episcopalis sub archiepiscopo Mateolano seu Acherontino . . . 45 miliaribus distans ab Acherontia, in occasum hybernæ, Marsicum versus totidem. Secundo loco scribitur : Potentia fluvius Italiae . . . qui fluens per Marchiam Anconitanam, Septempedam urbem rigat, et prope Lauretum . . . in mare Adriaticum se exonerat. Tertio denique loco signatur Potentia, quæ urbs fuit Piceni in Italia Livio, excisa, cujus vestigia apparent in Marchia Anconitana, ultra dextram fluminis cognominis ripam. Ex his eruo, Potentiam, Lucaniæ civitatem, in superiore inventionis ac translationis narratione designari, apud quam multa passus dicitur B. Januarius : Aireusum vero nemus, apud quod una cum Felice et Honorato diaconis martyrium subisse traditur, etiam si situs ejusdem nemoris non sit mihi compertus, fuisse tamen in territorio Marsicano, suadet tum prædicta narratio, tum ea, quæ statim referam.

5 Tempus martyrii quis satis secure definiat ex nomine Leontii præsidis, quando non apponuntur imperatores, sub quibus ille vixerit? Plus aliquid dici potest de inventionis ac translatione corporis S. Januarii. Contigit enim, ut perhibet illarum historia, Grimaldo episcopo diocesim

E.

locus martyrii.

F.

tempus ejusdem ignotum :

AUCTORE
J. P.

diocesim Marsicanam gubernante : cuius præsulis tempus cum sit incertum; oportet, ut etiam incerta sint, quæ de sacri hujus depositi inventione ac translatione in ratione temporis quæri possunt. Grimaldus Marsicensis episcopus, ait Ughellus columna 497 superius allegata, tempus, quo floruerit, ignoratur : nec, quid de eo dicendum sit, habemus, nisi quod habetur in brevi historia translationis S. Januarii episcopi Carthaginensis a nemore Aeriuse, ubi palmam una cum Felice et Honorato diaconibus sumpsit martyrii, ad ecclesiam S. Stephani protomartyris in ipsa Marsicensi ecclesia. Quia tamen Grimaldum collocat inter Tuderisium, qui sederit anno 853, et inter Gisulphum, qui anno 1093 e vita excesserit; figi non potest tempus, quo res gesta, de qua hic agitur, contigerit, nisi admodum confuse et imperfecte, cum in serie Ughelliana præsulum Marsicanorum relictus sit ducentorum et quadraginta circiter annorum hiatus.

6 Coronidis loco possunt adjungi hæc paucula observationibus præcedentibus, occasione brachii S. Januarii, quod Hispani milites e Marsicano tractu in Hispaniam ad Rodericum oppidum detulerunt, ut supra indicatum est. De situ, nomine, ac conditore istius loci delibo ista e Banderando : Rodericopolis, Ciudad Rodrigo, urbs est Hispaniæ in regno Legionensi, quæ dicitur aliter civitas Roderici, episcopalis sub archiepiscopo Compostellano . . . exstructa fuit anno mclxxx sub Ferdinando rege Leonis, a Roderico comite, unde nomen ei inditum. Habes, lector, hæc pauca, quæ de hoc beato Episcopo, ac duobus diaconibus invenimus, ac ad posteros transmittenda censuimus. In hiulco Catalogo episcoporum Marsorum, qui habetur post librum 3 Historiæ istius gentis, auctore Mutio Phorbatio, nihil de Grimaldo episcopo, de quo supra; nihil in dicta Historia, quantum quidem ex indice videre nobis licuit, de S. Januario hodie reperimus memoriæ proditum.

1) notitia loci in Hispania, ad quem brachium S. Januarii auctum.

B

DE S. THEODORO PRIMO, EPISCOPO OCTODORENSI VEL SEDUNENSI IN VALLESIA APUD HELVETOS

E

J. S.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu et gestis.

CIRCA FINEM
SECVLI IV.
Cultus duorum
Theodororum et
Theoduli in
ecclesia Sedunensi :

Acta S. Theoduli, aliis Theodori, Sedunensis ecclesiæ patroni, illustrata sunt tom. 3 Augusti ad diem xvi ejusdem mensis, ubi varia relata sunt de episcopatu Octodorensi vel Sedunensi, quæ hoc loco non repetam. Varia quoque in illo Commentario disputata sunt, ex quibus intelligitur, distinctionem trium Sanctorum, qui Theodori, aut vicino nomine vocantur, ecclesiæ Sedunensis episcoporum, nec admissam fuisse ab omnibus, nec omni carere difficultate. Verumtamen certum est, duos Seduni coli Theodoros, tertiumque Theodulum potius nominatum; temporaque, quibus illi vixisse traduntur, multum diversa esse : nam primus Theodorus haud dubie floruit seculo iv, ut mox patebit; alter Theodorus seculo vi, vixisse refertur, ut in ejus Actis probabitur ad diem sequentem : Theodulus vero cum Carolo magno seculum ix attigisse asseritur, uti in ejus Actis videri potest. Jam vero Theodulus colitur xvi Augusti, Theodorus I xxvi, et Theodorus II xcviij ejusdem mensis. Constat id nobis ex Officiis antiqui Breviarii Sedunensis, quæ nobis fuere transmissa : sed illa dudum abrogata esse, discimus ex directorio ejusdem ecclesiæ anni 1687, in quo tres illi Sancti memoratis diebus coli jubentur Officio communi de confessore pontifice, quod ponitur primo loco. Hisce de cultu trium observatis, S. Theodori I gesta breviter colligam.

S. Theodori I
nomen in
Fastis,

2 Andreas Saussayus in supplemento Martyrologii Gallicani ad xxiii Martii ejus memoriam annuntiat his verbis : Seduni in Gallia S. Theodori, alias Theodorici, episcopi et confesso-

ris, qui sui sæculi clarum lumen, cum apud Octodurum Veragrorum cathedram episcopalem (quæ demum Sedunum Valesiorum translata fuit) teneret, ad concilium Aquileiense, quod Damaso Papa et Gratiano augusto jubentibus, celebratum est adversus Palladium et Secundianum episcopos, Ariana dogmata renovantes, unus scilicet ex propriis Galliæ episcopis invitatus accessit : sanctique Ambrosii, illic majestatem Unigeniti æterni Patris adversus horum impiorum sceleratam perfidiam strenue propugnantis, suffragator, damnationis sententiæ, quæ contra illos lata est, sacros inter proceres conspicuus subscripsit. Dehinc ad sedem reversus cum triumpho, orthodoxam fidem sedulo excoluit. Verbo autem et exemplo cum gregem suum Pastor bonus sustentasset, locupletatus sænoribus gratiæ, ad coronam justitiæ, lætus de bonæ militiæ felici excessu, properavit. Concilium Aquileiense habitum fuit anno 381, nomenque ejus illi reperitur adscriptum apud Labbeum tom. 2. col. 979 hoc modo : Theodorus episcopus Octodorensis. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad eundem diem memorat S. Theodorum primum : sed tempus, quod ei in notis adscribit, primo non congruit. Meminerunt de his annuntiationibus majores nostris ad xxiii Martii, sed in prætermisissis duntaxat, quod hisce auctoribus non satis fiderent pro cultu ejus asserendo : verum illud de cultu dubium post acceptum Sancti Officium penitus sublatum est.

3 Porro dictum Officium hujusmodi orationem continet : Deus, qui per beatum Theodo-

rum

A rum, confessorem tuum atque Pontificem, ad agnitionem tui nominis nos venire tribuisti : concede, ut ejus meritis et intercessione ad aeternae gloriae claritatem pervenire feliciter mereamur. Per etc. *Lectiones vero secundi nocturni ritam Sancti utcumque commemorant hoc modo : Theodorus in episcopum Octodurensis ordinatus, vir sui aevi in republica Christiana paucis secundus, qui cum esset sanctimoniae et eruditionis omnino singularis sancti Damasi Papae hortatu, et Gratiano imperatore annuente, anno Domini cccclxxxi Nonis Septembris concilio Aquileiensi celebrando, una cum sancto Ambrosio Mediolanensi archiepiscopo, aliisque triginta duobus sanctissimis et doctissimis episcopis, ab inde fere omnibus inter Sanctos relatis, summa laude interfuit, ubi Palladium Arianorum scelestissimum coriphaeum, praerogativa sacerdotali insignem, a fidelium communione communibus et unanimis praedicti concilii Patrum votis damnarunt, Theodoro pro sua sententia sub his verbis in eum fulminante : Palladium, qui Christum verum Deum coaeternum Patri negavit, nec Christianum hunc esse, nec sacerdotem ullo modo censemus. Haec Theodori Octodorensis verba recitantur in Actis concilii apud Labbeum col. 990.*

↓ Ad sedem suam Octodurensis remissus, gregi suo concredito, vigilem pastorem agens, verbo et exemplo fructuose praefuit : sicut enim erat in Dei praedicatione perfervidus, modestia et pietate singularis, laborum patientia infractus, orandi assiduus studio ; ita erat in idolorum vanis et superstitiosis cultoribus viva rationum vi convincendis potens, et in errorum eorundem tenebris discutiendis potens et felix, et cum Apostolo omnibus ecclesiis debitor fuit : et minori Burgundiae, ut Annales referunt, Christum annuntiavit. Passionem sanctorum Thebaeorum martyrum Agaunensium, Maurilii et sociorum ejus, episcopo Genevensi * transmisit, communicandam omnibus episcopis Galliae, quam Eucherius episcopus Lugdunensis, pro fragrantia sui styli, omnibus communem fecit. S. Eucherii lucubrationem de SS. Martyribus legionis Thebaeae edidit Chiffletius in Paulino illustrato, ubi pag. 92 sic loquitur in rem nostram : Porro ab idoneis auctoribus rei ipsius veritatem quaesivi ; ab his utique, qui affirmabant, se ab episcopo Genavensi, sancto Isaac, hunc, quem praenunti, passionis ordinem cognovisse ; qui (credo) rursum haec retro a beatissimo episcopo Theodoro, viro anterioris temporis acceperit. Huc auctorem Officii rescripsisse opinor, idcirco pro voce ambigua supra posui Genevensi :

at plura dixit, quam referat Eucherius. Ad Auctorem Officium redeo.

3 Multis talentis mirifice insignitus fuit, aberrantes oves ad verum Christi ovile adduxit, et, quae supererant, idolorum fana subvertit, et in eorum locum aras S. Mauritii, et ejus sociis, templa vero Deo dicata erexit : Ambrosium abbatem Agaunensem ad construendam ecclesiam acclivem Sanctis martyribus ex collectis provinciae insigniter adjuvit, et praedictorum Sanctorum ossa cum Ambrosio abbate legit. Qui in omnibus se exhibens Sanctum, providum et vigilem pastorem, virtutibus et meritis cumulatus, et aetate proventus, sancto fine in Domino quievit. *Hactenus lectiones Officii. Huc referenda sunt, quae S. Eucherius apud laudatum Chiffletium pag. 91 memorat his verbis : At vero beatissimorum Agaunensium martyrum corpora, post multos passionis annos, sancto Theodoro ejusdem loci episcopo revelata traduntur ; in quorum honorem cum exstrueretur basilica, quae vastae nunc adjuncta rupi, uno tantum latere adclinis jacet, quid miraculi tunc apparuerit, nequaquam tacendum putavi. Haec satis erincunt, ecclesiam a S. Theodoro SS. martyribus excitatam. Verum quod de Ambrosio abbate adjungitur, manifestum involvit anachronismum : nam Ambrosius abbas fuit seculo vi, dum fundatum est monasterium Agaunense a S. Sigismundo Burgundionum rege, sicut probabimus in S. Theodoro II ad diem sequentem.*

6 Ceterum quanto tempore vixerit S. Theodorus post concilium Aquileiense, quoque anno mortem obierit, nullibi explicatur. Tempore Siricii summi Pontificis circa annum 390 S. Ambrosius concilium habuit Mediolani contra errores Joviniani. Epistola synodalis, quam patres illi ad Siricium dederunt, edita est apud Labbeum tom. 2 Conciliorum, illique cum aliis subscriptus reperitur col. 1027 Theodulus episcopus. Illud de S. Theodoro nostro intelligendum suspicatur Carolus a Basilica Petri episcopus Norariensis, cujus verba recitata sunt ad xvi Augusti, seu tom. iii, pag. 276. Id ipsum sine ullo dubio affirmat Tillemontius tom. 10 Monumentorum pag. 130, et rursum pag. 229. Mihi quoque probabile apparet, Theodorum nostrum esse, qui dicto interfuit concilio, quique ibidem Theodulus vocatur ; praesertim quod constet, Theodorum cum S. Ambrosio, aliisque quibusdam concilii illius patribus, Aquileiensi synodo interfuisse. Hinc mortem Sancti per conjecturam collocari circa finem seculi iv, etiamsi non negem ad v seculum pervenire potuisse.

fortasse concilio cuidam Mediolanensi interfuit mortuus circa finem seculi iv.

DE S. TITHOE MONACHO IN THEBAIDE

Ex Fastis Graecis.

J. P.

Menologium Graecorum ab Henrico Canisio Latine ex Cardinalis Sirloti versione, hac die refert ista : Natalis Tithoae in pace requiescentis. Menae magna brevissime etiam eum memorant : Eadem die (xxvi

Augusti) sanctus Tithoes in pace consummatur. Et mox hisce ipsum versiculis laudant : quos ita reddo. Latine mutato in lectorum commodum 755, quod in mendosa Menaeorum istorum impressione habetur, in 60x.

60x

AUCTORE
J. P.

Ὀὐκ εἶχεν, εἶραι, σάρκα Τιθέης ἑλως,
Κᾶν εἶχε, τήρας οὐκ ἔα βρώσιν τάρφ.
Sine carne prorsus, ut puto, Tithoes fuit;
Tumulo cadaver, vermibus cibum haud dedit.

Melior, quam sæpe in Menæis alibi, allusio : quasi dicat, corpus ad labem usque maceratum et excarnificatum austeritate vitæ, præter ossa et pellem, ex quibus constabat, nihil in sepulcro depascendum reliquisse. Quamquam vero hic Sanctus in antiquis Græcorum Fastis pene sit ignotus : neque in Latinis ullam hactenus de ipso memoriam haberi norim ; Castellanum tamen non latuit, qui in Martyrologio suo universali ita eum annuntiat : In Thebaide, S. Tithoes, secundus (vel ex mox dicendis secundarius) Superior Religiosarum (immo, ut hic infra, sacrarum virginum potius) S. Pachomii. In Vita hujus Sancti abbatis apud Tabennenses in Thebaide, quæ data est apud nos tomo III Maii, die XIV ejusdem mensis, invenio ista in rem nostram pag. 315 : Illi quoque, qui secundo post illos (a Sancto videlicet monasteriis præfectos) ordine et loco habebantur, magno in Deum ferebantur amore ; e quibus nonnemo abbas Tithoes sacris virginibus moderandis adhibitus, sanctitate insignis, divinisque miserationibus sic quasi adipe pinguis affectus, multis evasit perutilis.

de quo agitur
in Vita S. Pachomii.

2 Etiam si autem non constat, an Tithoes, qui supra apud Græcos annuntiat, sit idem, qui monialibus præfuit, uti censet Castellanus, propendeo tamen in illius sententiam, donec alius aptior proferatur : qualis non videtur fuisse Tithoes synonymus, de quo in præfata Vita pag. 317 hæc memorantur : Monachus erat, fortis Christi pugil, et ad sanguinem usque contra peccatum decertans, cui nomen Tithoi, eorum œconomorum præfectus, qui in monasterio Pabau Fratrum male habentium juvandis animis corporibusque erant constituti. Nam quæ hic de illo dicuntur, adeo monachis non raro erant communia, ut, quantum apparet, non meruerit ob ea inscribi Fastis sacris ; sed alius verosimiliter, qui utpote, uti est in Vita citata, fuit sanctitate insignis, ac multis evasit perutilis ; atque adeo magis memorabile nomen apud homines adeptus, ut in sacris tabulis locum haberet. Et secundum hæc quidem congruentias accipi volumus locum Thebaidis supra a nobis signatum, ac seculum V, cui Sanctum interuimus, et quo floruit S. Pachomius, ipsius abbas, seculo ære vulgaris medio circiter mortuus.

Apophthegmata quædam
Tithois,

3 Joannes Baptista Cotelerius in Ecclesiæ Græcæ monumentis tomo I pag. 699 et sequente varia commemorat apophthegmata de abbate Tithoe, quorum primum agit de dono orationis singulari, quo erat ornatus ; reliqua vero de aliis ejus virtutibus seu documentis. 1. Refere-

bant de abbate Tithoe, quod, nisi cito dimississet manus suas, quoties stabat ad orationem, sursum raperetur mens ejus. Si ergo evenisset, ut fratres cum eo precarentur, curæ habebat manus confestim demittere, ne abriperetur mens ejus, et tardaret. II Dixit abbas Tithoes : Peregrinatio est, ab homine coerceri os suum. III. Frater interrogavit abbatem Tithoem : Quo modo servabo cor meum ? Respondit senex : Qua ratione custodiemus cor nostrum, aperta lingua nostra, nec non ventre ? IV. Abbas Marces de abbate Tithoe hoc testimonium dixit : Nemo potest invenire, unde os suum ulla in re aperiat adversus eum : sed sicut aurum purum stat in trutina ; ita et abbas Tithoes.

V. Residens aliquando abbas Tithoes in Clysmate, sciens ac prudens ait discipulo suo : Dimitte aquam in palmas, fili. Ille dixit : Sumus in Clysmate, abba. Excepit Senex : In Clysmate quid facio ? Me iterum duc ad montem. VI. Sedente aliquando abbate Tithoe, erat frater juxta ipsum ; quod nesciens duxit suspirium ; nec animadvertit prope adesse fratrem : erat namque in ecclasi. Itaque facta penitentiae inclinatione, dixit : Ignosce mihi, frater ; quia nondum monachus factus sum, qui coram te ingemuerim. VII. Frater percontatus est de abbate Tithoe (al. Sisoe, ex notatione marginali apud Cotelerium) quænam via ad humilitatem adduceret. Ac respondit Senex : Hæc est via humilitatis ; abstinentia et oratio, et censere se infra omnem creaturam.

4 Locus in Clysmate, qui superius occurbat, difficultatem continet, an illa apophthegmata sint Tithois, de quo hic agimus, an alterius synonymi : et ratio dubitandi in eo posita est, quia asceterium apud Tabennenses in Thebaide, sub quorum abbate Pachomio vixit noster Tithoes, tam longe distat a Clysmate, sicut licet videre in Chorographia particulari mansionum eremiticarum in Ægypto etc. apud Rosseydum nostrum post Prolegomena in Vitis Patrum, ubi prædictus locus scribitur Clisma, jacetque ad sinum maris Arabici, et inter Montem Antonii et Cellam Pauli. Difficultas tamen illa me non absterruit, quo minus ponerem hoc loco prædicta apophthegmata vel Tithois hodierni, vel certe alicujus synonymi celebris. Nec vero obstare debet, quod noster vocetur supra secum. Ius Superior, sive secundarius ; in apophthegmatibus autem identidem repetatur vox abbas : nam præter præfectum monasterii, vox illi significabat monachos passim omnes, præsertim senio venerandos, ut dictum est tomo I Julii in indice onomastico. Denique etiam si Tithoes noster præfuerit monialibus Deo dicatis ; tamen vel ante vel post illud munus potuit habere discipulum.

DE S. GELASIO EP. PICTAVIENSI

Cultus, elogium, tempus vitæ.

J. P.

SEPULO V

Inter Prætermisſos ad hunc diem xxvi Augusti, occasione S. Justini episcopi Pictaviensis, ad Kalendas Septembres ibidem dilati, diximus S. Gelasium, qui eandem cathedram gubernavit, signari duobus istis diebus; sed nos de illo acturos hoc die propter rationem, quam ibidem etiam indicavimus. Castellanus hanc de eo ponit annuntiationem: Pictavis, S. Gelasii (vulgo Gelais) episcopi. Adde Martyrologium norum Parisiense, in quo sanctus idem Præsul hodie refertur. In nova editione Gallie Christianæ tomo 2, columna 1142 S. Gelasius interitur episcopis Pictaviensibus ordine tertius; et his laudatur verbis: Haud minus nos latet, quisnam fuerit S. Gelasius, nisi quod legitur jacere in basilica S. Hilarii Pictaviensi. Ejus nomini dicatus est insignis prioratus prope Niortium in diocesi Pictav., quem subjectum esse Cluniaco legimus in catalogo monasteriorum

ab hoc archicœnobio pendentium, quem exhibet biblioth. Cluniacensis. Porro hunc prioratum tradunt a Radulpho de Lusignan fundatum an. mcix, qui cognomen S. Gelasii dedit Hugoni primogenito suo, a quo postea transiit ad totam nobilissimam gentem. Gelasium episcopum subscripsisse concilio i Aurelian., perperam scribit Beslius in suo libro de Episcopis Pictaviensibus pag. 5; sed numerum dicti concilii ibidem non invenio. Castellanus ac Martyrologium Parisiense, quod citatum est, illum innectunt seculo v. Idem præterpropter tempus indicatur in editione citata Gallie Christianæ: nam post S. Hilarium, qui primus Pictaviensis episcopus ibi ponitur, quique columna 1140 dicitur obiisse anno 367, signatur col. 1141 Pascentius I, ac col. proxima S. Gelasius. Habes, lector, hæc pauca, quæ de S. Gelasio notanda nobis occurrerunt.

DE S. RUFINO EP. CONF.

CAPUÆ IN REGNO NEAPOLITANO ITALIÆ

SYLLOGE HISTORICA.

J. P.

§ I. Cultus, lectiones propriæ, ætas, dies mortis, inventio ac translatio corporis.

SEPULO V,
SEL VI.
describitur
capit. mortis
CV 24 et 26
Augusti;

Capua, notissima Campaniæ Felicis in regno Neapolitano urbs ad Vulturum fluxum, pluribus describitur apud Ughellum tomo 6 Italiæ sacræ a columna 346 editionis prioris, et tam de antiqua, quam de nova Capua variæ subministrantur notitiæ ex variis scriptoribus collectæ, quæ ibidem a curioso lectore inspicere possunt. Urbs hæc S. Rufinum episcopum quondam suum veneratur hodierno die, quo in Fastis quibusdam sacris annuntiatur. Inter auctaria vero ad Usuardum nostrum ac alibi, signatur die xxiv hujus mensis Augusti. Vide Sanctuarium Capuanum Michaelis Monachi in Kalendaris pagg. 42, 45 et 538. Martyrologium Romanum sic eum hodie memorat: Capuæ sancti Rufini episcopi et confessoris. In dicto Sanctuario pag. 42 exstat hæc de illo oratio propria: Propitiare, quæsumus Domine, nobis famulis tuis per hujus sancti Rufini confessoris tui atque pontificis, qui in præsentem requiescit ecclesia, merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per Dominum etc. Ibidem pag. 538 de ecclesia quadam sub illo nomine scribuntur ista: In diocesi Calvensi in Rocca montis Dragonis est ecclesia sancti Rufini, quæ pertinet ad Capitulum Capuanum: de qua est mentio in bulla Alexandri III, et specialis mentio in bulla Martini V. De situ Caltrii, ejusque episcopis agit Ughellus tomo 6 Italiæ sacræ a columna 600. In bulla Alexandri III apud Michaellem Monachum.

pag. 595 lego: In diocesi Calinen., in Rocca etc. (non vero Calvensi) Episcopatus autem Calvensis diversus est a Calinensi seu Carinulensi, de quo Ughellus tomo citato col. 586.

2 Michael Monachus a pag. 42 habet lectiones proprias novem de S. Rufino: verum cum ad manum nobis sint aliæ tres, recentiores quidem, sed a sacra Rituum Congregatione recognitæ, pro civitate Capuana approbatæ, et anno 1669 typis editæ, has recudemus; ita tamen ut prioribus, nec non dicti Michaelis ad illas notationibus etiam usuri simus. Die itaque xxvi Augusti tres illæ lectiones S. Rufini episcopi et confessoris hæc memorant: LECTIO IV. Rufinus episcopus, vir eximie sanctitatis, ante sancti Decorosi tempora Capuanam rexit ecclesiam. Cumque gens Longobardorum divino cultui, Sanctorumque venerationi summe dedita esset, eorum corpora solerter inquirere cœpit: quorum nomina in Tabulis ejus ecclesiæ conscripta erant. Quia vero inter cæteros S. Rufini dies natalis majori celebritate coli solebat, locus autem ignorabatur, in quo sacrum ipsius corpus quiescebat, eo perquirendo omne studium adhibuerunt. Deo tandem opem ferente, a Decoroso episcopo in basilica S. Petri apostoli inventum, ad ecclesiam sanctorum Stephani et Agathæ solemnî pompa translatum est.

3 LECTIO V. Cum vero ad ejus tumulum ob propriæ antiquam populi erga ipsum devotionem, ingens quotidie turba conflueret; accidit eodem anno,

407

ut

AUCTORIS
J. P.

ut cujusdam viri nobilis Audoaldi filius adhuc infans ardentissima febris correptus, in manifesto vitæ discrimine versaretur. Mater autem divinitus inspirata, parvulum morti proximum ad limina prædictæ ecclesiæ detulit; ejus fletu et ejulatu commotus episcopus ad eam perrexit: fletusque causa percepta, ad B. Rufini tumultum jussit accedere, ac ipsius opem pro salute filii implorare. LECTIO VI. Mater ergo super tumultum a Decoroso sibi ostensum, filium deponens, preces fundere pro illo cœpit, ipso etiam Decoroso pro eodem orante. Mox interjecto dimidiæ horæ intervallo, attollens oculos mulier, vidit infantem alacrem, et redivivum circum altare deambulantem: quem cum gaudio amplexata episcopo protinus ostendit pristinae valetudini restitutum. Pro quo beneficio gratias egerunt Deo, qui cum sit mirabilis in Sanctis suis, S. Rufinum glorificare dignatus est. Fama enim hujus miraculi circumquaque diffusa, ad ejus tumultum concursus augeri, et vota plurima nuncupari cœperunt. Similia continent lectiones novem apud Michaellem Monachum: sed novæ, quas dedimus, sunt hisce breviores.

tempus

¶ Vides, lector, in recitatis modo lectionibus nonnulla inseri, quæ ulteriorem petunt explanationem. Tale est illud imprimis, quod de sancto nostro Præsule obiter et confuse memorant: Ante sancti Decorosi tempora Capuanam rexit ecclesiam. De S. Decoroso actum jam pridem apud nos est ad diem xv Februarii, quo inseritur Martyrologio Romano. Ibidem etiam dictum ex Monacho, eundem Sanctum triginta vel etiam amplius annos in episcopatu vixisse, nimirum ab anno circiter 660 ad 690. Atque hinc quidem conficitur, S. Rufinum non sedisse post annum circiter Christi 660; sed quamdiu ante istum annum sedere cœperit, ac post sedere desierit, non habemus unde accurate definire possimus. Nec habuerunt Michael Monachus, nec Ughellus. Et huic quidem tomo supra indicato in episcopis Capuanis col. 368 conjectura est seculo quinquagesimo (voluerit dicere seculi sexti anno quinquagesimo) vixisse: quo autem præciso tempore creatus sit episcopus, et quamdiu sedem tenuerit, non potest signate definiri. Potuit esse, ut post S. Victorem Capuanam sedem regendam cepisset, vel paulo post. Ibidem col. 367 Ughellus præmiserat, S. Victorem episcopali solio admotum fuisse anno 544, obiisse autem anno 554. Inscrubitur Martyrologio Romano ad diem xv mensis Octobris: quo eundem etiam annum 554 ipsi apponit Castellanus in suo Martyrologio universali.

vita.

¶ Illud Ughelli Potuit esse etc. nihil habet præter meram conjecturam; ut mirum videri possit, absolute constitui ab illo S. Rufinum proximum Victoris successorem. Et vero catalogus præsulum Capuanorum, apud Michaellem Monachum ordinatus ac editus in fine Recognitionis Sanctuarii Capuani, indicat eum vixisse seculo quinto: nam Juliano, quem signat anno 418, subdit S. Pamphilum et S. Rufinum; sed annos eorum non determinat; ac post illos ponit S. Priscum anno 443. Si hunc itaque catalogum sequamur, spectabit sanctus Præsul noster ad seculum quintum; sin vero ordinem Ughelli, ad sextum, relicta utrimque annorum centum et amplius discrepantia. Uter autem ordo magis ad verum accedat, an neuter, non est nobis promptum dicere: eaque de causa S. Rufini obitum affirmamus supra seculo 5 vel 6, secundum istos catalogos, dum certiora hactenus non scimus. Nec magis explorata videntur

esse, quæ circa diem obitus ejusdem quæri possunt.

¶ Ughellus col. 370 De Rufino, inquit, agitur in Martyrolog. Rom. xxvi Aug., et hic dies natalis non est, sed translationis esse videtur. Idem etiam antea visum fuerat Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ ad xxvi hujus in annotatione. Michael Monachus in notationibus ad lectiones proprias ejusdem sancti Episcopi superius a nobis allegatas, pag. 45 scribit: Nos festum S. Rufini celebramus vii Kalend. Septembris, id est, Augusti die vigesimo sexto: et tamen in antiquissimo illo Martyrologio Capuano, ejus hic Breviarum meminit, natales viii Kal. erant inscripti: quo etiam die notatos legi in Martyrologio monialium sancti Joannis; sine dubio, quia nos viii Kal., id est Augusti vigesimo quinto, festum S. Bartholomæi more Romano celebramus, ideo in diem alterum S. Rufini translata celebritas est. Tametsi vero Sancti non semper celebrentur eodem die, quo obierunt, atque adeo non possit certo concludi, diem ejus emortualem indicisse in viii Kalendas Septembris, quo in modo dictis Martyrologiis notari affirmabatur; si quis tamen dixerit, illum vel tunc, vel xxiv Augusti vitam clausisse, non multum quidem refragabimur: quia dicto die xxiv annuntiatur apud Monachum in Calendario monialium S. Joannis pag. 409: Vigilia S. Bartholomæi Ap., et S. Rufini epi., quo etiam habetur inter auctaria ad Usuardum, ut dicebamus num. 1; præplacet tamen nobis opinari, quod natalis ejus ad vitam beatam inciderit in xxv Augusti: et ratio est, quia in antiquissimo illo Martyrologio Capuano, de quo supra agebat Monachus, hæc disertè memorantur apud ipsum pagg. 42 et 43: Hujus (nimirum Decorosi episcopi Capuani) tempore, cum religiose a Longobardorum gente cœmeteria Sanctorum excolerentur, contigit, ut in Martyrologio seriatim nomina Sanctorum exquirerent: et inventa sunt hoc modo duorum Sanctorum nomina scripta: Octavo Kalend. Septemb. natales S. Rufini confessoris. Et uno intermisso die, quod est sexto Kal. Septemb. natales S. Rufi martyris... Hujus vero S. Rufini prædictus dies cum omnibus notus fuisset etc. Hæc dicta sunt de die natali Episcopi nostri, qui supra num. 2 in tribus lectionibus ejus propriis non determinabatur.

¶ Ad illud vero, Cumque gens Longobardorum divino cultui, Sanctorumque venerationi summe dedita esset, quod est in lectionibus recentioribus, quodque in antiquioribus eodem fere modo, ut statim vidimus, indicatur; meminisse juverit eorum, quæ apud nos exstant ad diem ix Februarii a pag. 318, ubi scribitur de Longobardorum in Italiam irruptione, et eorum impiissima sub Zotone duce Beneventano sævitia in sacros homines, in templa et cœnobîa, uti etiam in sepulcra ac corpora Sanctorum; ut mirum non sit S. Rufini corpus absconditum fuisse a Beneventanis, eorumque furori subtractum, prout factum de corpore S. Sabini episcopi Canusini, ibidem invenies. Mitius deinde actum fuisse in istis Italiæ tractibus, verosimile est ex eo, quod anno circiter 888 sub Grimoaldo juniore inventum sit istius Sancti sepulcrum, apertumque, ac erectum super illo templum, ut dictum est ad eundem diem ix Februarii pag. 320. Adde, quæ ibidem a pag. 49 præmissa erant de Ducibus Beneventanis Catholicis. Ex his itaque fit probabile, Longobardos pie tunc temporis erga Sanctorum sepulcra fuisse affectos.

A 8 In eisdem porro recentioribus lectionibus memoratur corpus Sancti a Decoroso episcopo in basilica S. Petri apostoli inventum, ad ecclesiam sanctorum Stephani et Agathæ solemnī pompa translatum esse. Res gesta etiam narratur inter norem lectiones antiquiores Sanctuario Capuano insertas, ut ibidem licet videre pag. 43, atque hinc illa etiam confirmari potest. De ecclesia autem S. Petri disserit ejusdem Sanctuarii collector in notationibus pag. 46 et 47 : Hæc est, ait, ecclesia, quæ dicitur S. Petri ad Corpus, nimirum in corpore, id est, in meditullio veteris Capuæ. Ego aliquando censui ecclesiam S. Petri ad Corpus fuisse Constantinianam, id est, ecclesiam a Constantino magno Capuæ ad honorem SS. Apostolorum ædificatam. Deinde propositis pro hac priorē sua sententia rationibus, Nunc vero, inquit, post impressum Herempertum (qui vivebat anno 888.) opera ac studio Antonii Caraccioli ex Ordine Cleric. Regul. presbyteri, quem merito laudat ab eruditione, cogor mutare sententiam. Herempertus enim loquens de Arechi adolescente, deinde principe Longobardorum, habet illam ecclesiam, quam Constantinus magnus S. Apostolis ædificavit, dedicavitque, deinde illam ipsam a S. Germano episcopo S. Stephani vocatam esse.

B 9 Verba sunt, quæ nos damus ex impressa Heremperti Epitome pag. 86 : Quadam quippe die, dum cum suo principe (Luitprando) in ecclesia B. protomartyris Stephani (quæ constructa est in veterrima urbe Capuæ ab imperatore Helenæ filio Constantino, eaque in honorem omnium Apostolorum dedicata, licet postea a beatissimo Germano ejusdem urbis episcopo, ob collatas ab imperatore reliquias B. protomartyris Stephani, nec non et B. Agathæ virginis, proinde ea in honorem protomartyris Stephani vocata est :) dum, ut diximus, in eandem ecclesiam, Longobardorum more accincti pugionibus altrinsecus, introissent etc. Neque quis putet, (uti subdit Monachus) illum ignorasse ecclesiam S. Petri distinctam ab ecclesia S. Stephani : ille enim scribens divisionem Capuani episcopatus, ipso vivente factam a Papa Joanne VIII, de ecclesia S. Stephani, et de ecclesia Petri distincte loquitur. Igitur Constantiniana non fuit ecclesia, quæ dicitur S. Petri ad Corpus; sed quæ dicitur S. Stephani in Capua veteri. Postquam hæc potulerat argumenta laudatus Sacrarum Capuani collector pro utriusque ecclesiæ istius distinctione, subdit objectiones et responsiones, quæ apud ipsum legi possunt.

C 10 Quæri præterea potest, quo loco S. Rufini corpus in ecclesia SS. Stephani et Agathæ depositum fuerit, quem superiores lectiones tres tacitum indictumque reliquere : Ut habet antiquorum firma relatio, credimus, inquit Monachus in notationibus pag. 45, S. Rufini corpus in cathedrali conditum esse sub altare, quod est a meridie, in capite alæ. Fuit, quæ non multis ab hinc annis est intermissa, consuetudo, ut in festo hujus Sancti, cantatis Vesperis, presbyter hebdomadarius pluviali indutus, ad illud altare accederet, et in eo cantaret orationem Phortiane, de qua superius num. 4. Ughellus col. 350 Metropolitana basilica, ait, novæ Capuæ ex nobilis architecturæ præceptis mirifice exornata exurgit, SS. Stephano protomartyri et D. Agathæ V. et mart. tutelariibus consecrata. Ad metropolitanam vero dignitatem evecta fuit a Joanne PP. XIII anno 968, ut idem Ughellus scribit col. 390;

vel juxta recentiore Chron. Cassinensis editionem, anno nongentesimo septuagesimo primo, uti additur in Sanctuario Capuano pag. 382; ubi observat ejusdem collector, antiquiorem esse hanc Capuanam dignitatem, ita loquens : Sed profecto dicere possumus a Papa Joanne XIII non institutam, sed restitutam Capuæ metropolitani dignitatem. Argumentum hoc pluribus deinde deductum inspicere apud ipsum potest. De prima autem ecclesia cathedrali Capuæ antiquæ sub nomine S. Petri apostoli, abunde jam dictum est; de qua etiam meminit Ughellus col. 349.

§ II. Miraculum e veteri Ms. relatum.

Nec cuiquam mirum videatur, me hoc loco rursus agere de miraculo ad S. Rufini corpus patrato, quod superius in tribus lectionibus ejus recentioribus prolatum fuit, quodque legitur præterea in lectionibus antiquioribus antea indicatis, nec non apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die xxvi Augusti. Nam quænam me moverint, ut ita facerem, eloquar. Primo, quia miraculum illud non e teste dumtaxat qualicumque oculato ad posteros transmissum est, sed etiam ab ipso S. Decoroso episcopo Capuano, qui rei gestæ interfuit, in eaque partem habuit, conscriptum vel dictatum, saltem ex parte, prout colligitur ex hisce characteribus : Ego Decorosus indignus episcopus, cum descenderem ad orationem... audivi vocem lugubrem etc. Hoc etiam suadent aliæ expressiones, quæ historiæ laudati miraculi inseruntur, uti planum fiet, si quis eam perlegerit. Totum vero narrationis contextum non esse ejusdem S. Decorosi, illud certe indicio est vel unicum, cum B. vir Decorosus, ne alia commemorem, quæ videntur esse calami alterius, ac temporis. Secundo, quia ex hoc instrumento veritas prædicti miraculi valide roboratur. Tertio, quia varia in eodem referuntur rei gestæ adjuncta. Quarto, quia in eo notatur character anni, quo circiter factum acciderit. Postremo, quia tamquam venerabile utcumque priscæ antiquitatis monumentum, locum in nostro Opere videtur aliquem mereri. Apographum porro, e quo illud damus, manu Papebrochii nostri, qui hoc transcripsit, notatur desumptum ex Cod. membr. Caroli Strozzi senat. Florent. num. 5. Quædam in eodem nostro apographo supplentur, quæ uncinis inclusa sunt. Alicubi etiam ponitur participium, ut vocant, verbi, pro alio verbi modo. Super sunt nonnulla alia observanda, de quibus infra post hanc ipsam historiam, quæ memorat sequentia :

12 Licet omnium Sanctorum veneranda gesta revereantur, ac piis animis legantur et audiantur, nec quisquam possit sive legendo sive audiendo gesta Sanctorum, piger aut fide tepidus remanere, ut non discussa mentis infirmitate alacer ad ejusdem Sancti venerabilis palmam festinare contendat : tamen quoties sancti Confessoris solennia celebrantur, ipso intercedente expectemus a Domino consequi temporalia beneficia : sicut præsens annua festivitas lætiores nobis reddidit diem, quem venerabilis cælis accumulat, et frequentia nostri conventus memoria extollit, cum iustorum memoria extol-

Miraculum hoc ab variis rationibus

E

F

denuo

AUCTORE
J. P.

latur, ædificatio meritis trahitur, honor confessoribus exhibetur, et Sanctis omnibus cum Christo gaudentibus Christianus populus hæc peragens liberatur a malo, et vitam meretur æternam. Micant per universum orbem terrarum exempla sanctorum confessorum, de quibus cum summa delectatione spiritualis psalmus dulcissimæ cantilenæ nobis subiungitur: Pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Quapropter et nos deponentes lugubre mœroris pallium, accipiamus indumentum lætitiæ præsentis, S. Rufini confessoris solennitate gaudentes: de cujus miraculo, quantum Deus donaverit, pia devotione ad memoriam revocemus.

refertur
* I. Grimoaldi
* an in civitate "

13 Temporibus siquidem nobilissimi Justiniani imperatoris, et Gratali * ducis junioris gentis Longobardorum civitas Beneventanorum *, et qualiter reperta fuerit memoria B. Rufini confessoris in Capuana civitate in provincia Campania, dicere non pigebit. Nam, sicut superius diximus, tempore supra memorati principis cum B. vir Decorosus eandem regebat sedem, accidit, ut quadam die, dum legeremus in martyrologio antiquo, invenimus scriptum, ubi legebatur: B Natale S. Rufini viii Kal. Sept., et insequenti die intermissam natalem S. Rufini [vii] Kal. Sept. Nos autem ignorantes, ubi ejusdem Sancti corpus requiesceret, cœpimus inquirere per seniores civitatis, quo in loco quiesceret prædictum sanctum floridum corpus: qui respondentes dixerunt: In cœmiterio S. Rufi in monumento juxta basilicam B. Petri apostoli. Et cum repertum B. Rufini ibidem corpus fuisset, nos cum gaudio convocantes episcopos et sacerdotes, sanctamque Dei plebem universam, cum hymnis et laudibus sanctum ejus corpus de monumento auferentes, ubi sub ipso tempore quiescebat. His transactis transferentes eum, recondidimus eum in ecclesia beatissimorum Christi martyrum Stephani et Agathæ, ubi nunc nitide requiescit. Nam infra anni circulum affuit virtus divina gratia Christi, ut adimpleretur illud, quod psalmographus Vates canit: Gloria hæc est omnibus Sanctis ejus.

* Ms.

14 Contigit autem, ut infantulus cujusdam filius nomine Andoaldus magnis febribus teneretur, in tantum, ut nec cibum acciperet, nec matris ubera sugeret; sed etiam pene in mortem oculis clausis tantum modici flatus aliquid in extremo limite retinebat. Quod cum viderent parentes ejus, et quod nulla esset spes vitæ, divina inspiratione admoniti sustulerunt eum cum planctu magno ante fores ecclesiæ BB. mart. Stephani et Agathæ. Et factum est in eadem die, hora quasi quarta, ego Decorosus indignus episcopus cum descenderem ad orationem in eadem ecclesia exorare Deum omnipotentem, audivi vocem lugubrem luctuosam ante fores ecclesiæ; et dum exirem ante regias * ecclesiæ, ut viderem, unde esset iste luctus; inveni eos stantes in atrio, tenentes in manibus infantulum jam pene mortuum, oculos clausos habentem: et dum inquirerem, quid hoc esset, dixerunt: Quoniam infantulus iste nobis moritur. Et item statim subiungit mater ejus: Domine, inquit, indica nobis locum, ubi requiescit B. Rufus. [Respondi:] Juxta quemdam locum, qui ab hominibus Macerata nuncupatur, requiescit.

* i. e. portam majorem:

Stroziano.

15 At illi dixerunt: Domine, nos illum Sanctum quærimus, quem hic ante hoc tempus adduxistis. Quibus ille dixit: Ergo S. Rufinum vultis dicere. Venite, et ego ostendam vobis lo-

cum. Tunc ingressus est cum eis in ecclesiam, D et duxit illos ad corpus B. Rufini. Tunc mulier projiciens filium suum ante confessionem * B. Rufini, dixit: Ecce, S. Rufine, hic habes servum tuum, et quod tibi est placitum, de ipso cogita. Et, relicto infante, exiit foras * ecclesiæ, sedens et amarissime filium suum lugens. Episcopus autem cum infante solus remansit: et respiciens eum neque caput moventem, neque manus, neque pedes agitantem, neque oculos aperientem, sed similem mortuo jacentem, cœpit in corde suo pro eodem Omnipotentem suppliciter depræcarî, et B. Rufinum, ut visitatione sua sancta visitare dignaretur servum suum. Et exiens clausit ipsis religiolas *, quæ sunt ante altare, et reversus sedit super poggium, quod est ante ingressum de episcopio, tacitus tantum in corde suo orans de ipsa nocenti re.

* i. e. ante altare, subter quo B. Rufini corpus

* f. religiolas

16 Et, ecce, media hora interfuit, credo inspiratio divina venit in matrem infantis, sicut in Maria Magdalena, quæ prius prospexit in monumento, et vidit duos angelos sedentes, unum ad caput, et alium ad pedes: qui dicunt ei: Noli flere: ita et in corde matris infantis affuit inspiratio divina Spiritus sancti, ut non amplius fleret, sed magis gauderet. Exurgens autem de loco, ubi sedebat, ingressa est cum summa festinatione in ecclesia. Cum vero pervenisset ad religiolas, quæ sunt ante altare, quas præsul clauserat, vidit infantem sanum et incolumem circa altare ambulantem: et gaudens apprehendit eum, et veniens ante gradum, ubi præsul sedebat; et dixit ei: Ecce, domine, inveni istum infantem filium meum in nomine Domini, et B. Rufini, sanum circa altare ambulantem; quid jubes, ut faciam de eo? Tunc præsul cœpit in corde suo gratias agens Deo, et S. Rufino, qui dignatus est ostendere mirabilia in servum suum: dixitque mulieri: Vade, et age gratias Deo, et S. Rufino, et dnc istum filium tuum in domum tuam, et adhibe ei diligentiam et servitatem tuam. Fac votum B. Rufino, et celerius eum revoca. Et respondit mulier: Ego tale votum feci, ut, si resuscitaret eum, ibi tonderet * capillos ejus: et hic serviat cunctis diebus vitæ suæ. Et ait præsul ad eam: Vade, et, sicut promisisti, adimple. At illa tollens infantem suum, reversa est cum gaudio in domum suam, ad laudem et gloriam D. N. Jesu Christi, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Amen.

transcriptum.

E

* I. tonderet

P

17 Quæ autem super hoc instrumento observanda indicabam, sunt ista: Temporibus siquidem nobilissimi Justiniani imperatoris, et Grimoaldi ducis Junioris Gentis Longobardorum etc. Sanctuarium Capuanum pag. 42 sic legit: Temporibus Justiniani Minoris imperatoris, filii Constantini, sub Sergio Papa, atque Grimoaldo Duce Longobardorum, erat quidam religiosus valde, nomine Decorosus, in sede Capuanæ ecclesiæ episcopus. Imperare cœpit Justinianus Minor, sive secundus, anno Christi 685, ob præcisas nares Rhinotmetus a posteris appellatus, sub cujus imperio creatus est S. Sergius PP. I die xxvi Decembris anno 687, mortuus anno 701. Hoc Pontifice sedente creditur obiisse S. Decorosus, sicut dictum est ad diem xv Februarii, tomo II, pag. 842: Grimoaldum vero ex Duce creatum esse regem Longobardorum anno dclxii, aut sequente, secundum dicta apud nos die ix Februarii ad Vitam S. Sabini episcopi Canusini

super quæ

A nisini § 40, num. 60, asseritur eadem pagina 842. Sed hic non est Grimoaldus ille, de quo agit nostrum instrumentum, quique mendose in eodem vocatur Gratinaldus; sed alius synonymus, qui ante hunc vixit, et obiit sub annum DCXXI, sicut dicitur num. 60 mox citato. Jam vero cum in apographo nostro apponatur characterismus junioris, non possum dubitare, quin hic sit a priore synonymo diversus, Romualdi nempe filius. anno 687 patri subrogatus adhuc adolescens, ac tertio principatus sui anno mortuus, ex dictis ibidem apud nos num. 62.

48 Grimoaldum porro hunc non satis perspectum habuit Michael Monachus, quia in suo exemplari notam hanc characteristicam Junioris non reperit: in notationibus enim ad S. Decorosum pag. 24, ad vocem temporibus Justiniani etc., de quibus supra, hæc scribit: Hoc non est ita accipiendum, quasi imperatoris Justiniani, Sergii Papæ, et ducis Grimoaldi tempora convenerint; sed ut intelligamus, et Justiniani, et Sergii, et Grimoaldi tempore S. Decorosum in episcopatu vixisse... Grimoaldus fuit quintus Dux Longobardorum..., qui ex Duce factus est rex... Sunt qui prætermittant Gisulfum primum, ac septimum Ducem, et pro Romoaldo secundo, octavo Duce, nominant Grimoaldum alterum. Hæc nostra parum intersunt: quia sive unus, sive duo Grimoaldi fuerint, Breviarium de primo loquitur: nam si de altero loqueretur, aliquod distinctionis signum apposuisset, quemadmodum in nominando Justiniano secundo ad differentiam primi, juniorem eum appellavit. Grimoaldus autem junior ille sive secundus, in serie Ducum Beneventanorum apud nos § 40 supra citato, num. 62, ponitur inter eos decimus quartus, et num. 63 dicitur sub illo, ac sub

Theodorada ejus matre inventum corpus S. Sabini episcopi Canusini. Jam vero quoniam Grimoaldus junior principatum gessit ab anno 687 usque ad annum 690, ex jam dictis; sequitur secundum apographum nostrum, ut sæpe dictum miraculum intra illud triennium acciderit, ac suppleri possit defectus lectionum recentiorum et antiquiorum, quæ sic de illo miraculo habent: Contigit eodem anno etc., quem ex adjunctis extundere non possum. Nunc alia quedam in nostro Ms. considerata se offerunt.

49 Ibidem num. 14 occurrit infantulus cujusdam filius, nomine Andoaldus. Sed in lectionibus recentioribus, et antiquioribus apud Monachum legitur pag. 43 ejusdem nobilis Andoaldi filius. Numero eodem ponitur B. Rufus. De duobus Rufis, uno episcopo ac martyre, et altero etiam martyre agit Martyrologium Romanum die xxvii Augusti, Caput utrumque annuntians. Dicto die discutere conabimur ea, quæ ad ipsos spectant. Num. 15 et 16 ponit exemplar nostrum reliquias; Monachus in suo pag. 44 legit reliquias, qua voce in annotationibus pag. 48 intelligit ostiola in cancellis circum altare. Apud Cangium vero in auctiore Glossarii ejus editione ad nomen regia quarto loco positum (cujus diminutivum est regiola) sumitur ea vox pro ipsis cancellis in ecclesiis, qui vulgo separant chorum seu sanctuarium a navi. Denique num. 15 pro reversus sedit super poggium, quod est ante ingressum de episcopio; legitur apud Michaelem exiens, sedebat ante fores ecclesie. Per poggium autem hic intelligi videtur fulcrum vel sedile super gradus positum, prout colligitur ex sequentibus num. 16, veniens ante gradum, ubi præsul sedebat. Præter hæc, de quibus lectorem instruendum duxi, alia non habeo, quæ debeant eum morari.

DE S. EULALIO SEU EULADIO EPISCOPO NIVERNENSI IN GALLIA

SYLLOGE HISTORICA.

J. P.
F

Cultus Sancti; alius cum eo perperam confusus; nonnulla de hoc argumento corollaria.

Nivernum, de quo egimus tomo III Augusti pag. 295, celebrat hodierna die annuam hujus sancti Episcopi sui memoriam. Alicubi annuntiat die iv ejusdem mensis, ut videre datur ibidem inter Prætermisissos; sed tunc indicavimus, nos de eo ex professo acturos die xxvi Augusti. Et vero dies hæc tamquam cultui ejus propria notatur in Fastis sacris. Inter auctaria ad Martyrologium Usuardi a nobis editi ita tunc refertur e codicibus Victorino et reginæ Sueciæ: Nivernis civitate, natalis sancti Eulalii episcopi et confessoris. Maurolycus ac Ferrarius; quibus adde Saussayum in Supplemento. eodem modo exprimunt ipsius nomen. Euladius vocatur a Castellano. Miramur, in novo Martyrologio Parisiensi scribi Eoladium, et sic annuntiari: Nivernis, sancti Eoladii episcopi, qui concilio Lugdunensi secundo interfuit. Hic enim cur præsentis die confusus, cum a priore sit omnino di-

versus? Confusum dico, quia præter Fastos modo citatos, S. Euladium xxvi Augusti pro Sancto haberi in diœcesi Nivernensi, ac festum ejus quotannis celebrari testatur Michael Cotignon in Catalogo historiali episcoporum Nivernensium pag. 7. Adde Guidonem Coquille in Historia Nivernensi, anno 1622 Parisiis edita, pag. 39; ubi etiamsi Euladium seu Eulalium et Eoladium in unam confleret personam, festum tamen incidere indicat in prædictum diem. Euladium vero prorsus esse diversum ab Eoladio, dicitur postea.

2 Omnia pene hujus sancti Viri gesta nobis invidit obliuosa antiquitas. Inter paucula vero, quæ de illo supersunt, referri meretur sanatio illa prodigiosa, quam S. Severinus abbas Agaunensis, dum ex Agaunensi canobio in Franciam proficisceretur, ut regi Clodoveo I, a duobus jam annis ægrotanti, pristinam restitueret valetudinem, Nivernum transiens sancto nostro Præ-

suli

AUCTOR
J. P.

suli contulit mirabili prorsus modo. Factum narratur apud nos tomo II Februarii in Vita S. Severini, quæ habetur ad diem XI ejusdem mensis : ubi pag. 549 memorantur de eo ista : Protinus de loco (monasterio videlicet Agaunensi) secedens carpebat captum itineris callem : cumque jam spatio itineris majori ex parte lustrato Nivernum civitatem pervenisset, vir sanctus orandi gratia ecclesiam Dei divertens intravit : et ibi cum orasset, custodes ecclesiæ, velut ignarus, statim interrogat, Ubi est, inquit, Pontifex vester, fratres? Custodes vero respondentes dixerunt : Pontifex vel episcopus noster Eulalius jam ab anno priore peste percussus gravissima, est mutus et surdus, grabatoque pene ad mortem jacet, fessus : et secundus jam inceptus annus est, ex quo nec altario sacrificavit, nec populum ex more benedixit, nec prorsus, quod gravius est, de stratu suo surgere valuit : sed sæpissime a ministris magis mortuus aestimatur, quam vivus.

sanatio prodigiosa ;

3 Quibus ipse vir Domini pio compassus affectu dicebat : Num intrare ad eum visitandi causa potero, ut saltem illi verba salutis referam pauca? At illi continuo, Veni, inquit, domine pater, et ad eum statim, ut velis, ingredere. Haque reverentissimus Dei servus Severinus cubiculum Pontificis ingressus, pervenit festinus, in quo jacebat episcopus Eulalius, anno integro lingue et aurium privatus officio. Cumque in eum esset intuitus, cepit ejus condolere ægritudinem, ac se protinus in orationem dans, Deum studiose deprecabatur pro ejus restauranda incolumitate. Et cum diutissime in terram prostratus orasset, surrexit concitus, convertensque se ad Eulaliū, dixit ei : Loquere, quæso, Dei Pontifex, mecum. Cui Eulalius præsul, eatenus mutus et surdus, illico respondens, Benedic, inquit, me, vir Dei sanctissime, qui ad salutem meam missus a Domino Jesu Christo venisti, ut curares me ab infirmitate mea. Sit etiam nomen Domini in cunctis seculis benedictum, qui per te mei misereri dignatus est.

quam S. Severinus, abbas Agaunensis

4 Devotus denique famulus Dei Severinus porrigens illi manum, allevavit eum, et dixit : Surge, serve Dei, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et te vestimentis tuis indue, gratias agens et congratulans flagellis ejus, qui te ad hoc castigavit, ut salvaret; ad hoc flagellavit, ut coronaret. Hodie siquidem altario Dei mecum vota ex more persolvens, plebem tibi subjectam benedices. Adhuc autem eo loquente, confestim Eulalius episcopus, erigens se a lecto, gratias Deo reddebat, qui per famulum suum Severinum tantam super eum manifestaverat virtutem, ut ab imminenti mortis periculo ejus precibus eriperetur. Eadem itaque die sanitati redditus, Missas quoque continuo celebrans, populum benedixit. Admirantur universi, qui illic aderant, eum tam subito de infirmitatis convalescere molestia, grates Deo reddentes debitas pro reintegratione Pastoris eorum.

ei reddidit.

5 O quam mira Dei clementia, et quam ineffabile ejus pietatis donum! Siquidem iste Præsul verbo debilis et auditu, ita unius horæ articulo integritati restituitur pristina, ut nulla penitus in eo languoris fuisse putaretur calamitas. Hæc apud nos loco supra citato sunt edita, auctore Anonymo, ex duobus veteribus Mss. Verum prodigiosa illa sanatio multo brevius narratur in Vita S. Severini prædicti inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti apud Mabillon-

nium seculo I pag. 569, quam Vitam Faustus D monachus, S. Severini discipulus condidit : cuius narratio, S. Eulalii sanationem referens, tanto magis placere debet lectori, quanto ab Anonymi interpolatione est remotior. Res autem gesta narratur a Cointio in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad an. 506 num. 3, uti etiam a Longuevallo in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo 2, lib. 5, pag. 284.

6 Legendam de S. Eulalio, quæ in Nivernensi exstat Breviario, reformandam affirmat Cotignonus in duabus rebus, quarum prima sit posita in eo, quod dicat, S. Eulaliū existisse tempore Clodovei II; nam sub rege synonymo istius nominis primo Sanctum visisse, recte observat; et manifeste hoc patet ex historia prodigiosæ sanationis, quam antea recitavimus. Aliud, in quo Breviarium corrigit, illud est, quod in eodem dicatur Eulalius interfuisse concilio primo Lugdunensi, anno sexto regni Guntramni, Aurelianensium ac Burgundionum regis. Hæc paucula summam ex laudato auctore contraxisse sufficiat : quæ autem hisce subjungit, transcribere supersedemus, cum paulo post exponenda et declaranda sint pluribus, quæ conducant in rem nostram. Sed nunc interea temporis alium scriptorem convenire juvat.

7 Guido Coquillius antea citatus dat quintum locum S. Euladio vel Eulalio inter præsules cathedralis Nivernensis; Clodoveo II, Francorum regi, synchronum, in primo concilio Lugdunensi Euladii nomine appellatum, a S. Severino sanatum, ejusdemque festum celebrari indicat die XXVI Augusti. Sed quanta apud Coquillium sit facta confusio, propterea quod duos præsules in unum conflavit, proxime dicemus. Cotignonus vero unum ab altero recte secrevit. Res sufficienter se evolvit ex Cointio in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo 1, ad an. Christi 506, num. 7; ubi præter alias quæstiones, de quibus antea egerat, occasione S. Severini abbatis, Quarta, inquit, quæstio moveri potest super Eulalio Niverni pontifice, quem Severinus abbas, Agauno Parisios proficiscens, iterque per Burgundiam faciens, sanavit.

8 Sammarthani, qui Nivernensium antistitem postremum catalogum ediderunt, nullam mentionem fecerunt Eulalii, lucubrationemque suam exorsi sunt a Tauriciano episcopo, qui concilio Epaonensi sub Sigismundo Burgundiæ rege, anno Christi quingentesimo decimo septimo subscripsit. Coquillius Eulaliū perperam confudit cum Euladio, qui sub Gunthramno rege diæcesim Nivernensem rexit : nam quamdiu Gunthramnus regnavit, in aliis Franciæ partibus nullus Clodoveus principatum gessit. In Breviario, quod Arnaldus Sorbinus episcopus Nivernensis anno Christi millesimo sexcentesimo recognovit, Clodoveus, qui sanitatem precibus abbatis Severini recuperavit, hujus nominis secundus appellatur errore non minori; quia Clodoveus secundus annum regni vicesimum quintum non attigit, et in Agaunensium abbatum nomenclatura non reperitur Severinus, qui regnante Clodoveo secundo monasterium Agaunense gubernavit.

9 Distinguendi sunt Euladius et Euladiū, quorum ille in Breviario Nivernensi colitur septimo Kalendas Septembris; hic in Supplemento Martyrologii Gallicani (apud Saussayum) quarto Kalendas Martii, et ex Actis Severini supra laudatis servandus est in Nivernensium antistitem catalogo beatus Eulalius, qui sub Gundobado

A Burgundiæ rege, Sigismundi patre floruit, Tauricianum in pontificatu antecessit, et anno Christi quingentesimo sexto pristina valetudini restitutus est ab Agaunensi abbate Severino : quem Clodoveus hujus nominis primus, Franciæ rex ægrolans anno regni sui vicesimo quinto Luletiæ evocabat. Hæc Cointius, non obscure probans e characteribus chronologicis, SS. Euladium ac Eoladium non confundendos, addito etiam cultus unius ac alterius diebus omnino diversis.

10 Ad majorem vero hujus materiæ confirmationem ac declarationem, jurat hisce subjungere, quæ Henschenius noster in rem præsentem ante Cointium edidit tomo III Februarii pag. 663, ad diem xxvi ejusdem mensis, quo de SS. Eoladio et Agricola episcopis Nivernensibus tractat, eademque opportunitate Eoladium ab Euladio diversum esse probat his verbis : Numeratur S. Eulalius Nivernensium IV episcopus, quem tempore Chlodovei primi Francorum regis S. Severinus abbas Agaunensis. . . curavit. . . Hunc Eulalius coli xxvi Augusti tradunt Saus-saius in Supplemento, et Coquillius pag. 39; ubi novo errore (de alio scripserat paullo ante) eundem S. Agricola successorē statuit. Verum S. Euladio aut sub Chlodoveo I, aut proximis post obitum ejus annis vita functo, ecclesiam Nivernensem gubernarunt Tauricianus, qui anno dxxvii interfuit Epauensi synodo : deinde Rusticus, qui Aurelianiensi in subscripsit anno dxxxv aut sequente, et Aurelianiensi iv circa annum dxi habitæ : Aregius seu potius Aridius Aurelianiensi v anno dxxvii, et Parisiensi ii circa annum dlv, ubi Aridius scribitur, pro quo apud Coquillium, Chenu, et Robertum Clementinus legitur; sed is Aptensis episcopus utrique concilio subscripsit.

11 Substituatur Enphronius a Chenu, et Roberto, diciturque subscripsisse privilegio S. Germani episcopi Parisiensis pro monasterio S. Vincentii, anno Chariberti v, Christi dxxv. Huic tum successit S. Eoladius, qui Lugdunensi ii anno dxxvi subscripsit his verbis : « Eoladius » in Christi nomine episcopus ecclesiæ Nivernensis subscripsi. » Deinde laudatus Henschenius, prolato ejus epitaphio e Claudio Roberto, hæc subdit : A Joanne Chenu S. Eolalius sive Eoladius appellatur, de quo quot annis sederit, aut quando migrarit e vita, non constat. Successor ejus fuit S. Agricola, nonnullis Agricolaus et Agricolaus, Gallice S. Arigle. Interfuit conciliis Matisconensi i, Lugdunensi iii, et Matisconensi ii, annis Christi primo, tertio et quinto supra quingentesimum octogesimum. Interfuit etiam conventui episcoporum apud Gunthramnum regem, et cum aliis confirmavit excommunicationem, ante ab episcopis Pictavii congregatis latam in Chrodieldeo, et reliquas sauctionales, quæ anno dxxxix e monasterio S. Radegundis recesserant etc. Habes, lector, chronotaxim Henschenii, qua superiores præsules Nivernenses ordini temporis ac sedis restituere conatus est. Huc interim transcribere visum est, quæ tum ipse, tum Cointius supra allegatus ad nostrum propositum memorarunt. Plus fortasse aliquid in hoc argumento videbunt eruditi continuatores in sua editione nova Gallia Christianæ, quando pervenerint ad metropolitanam cathedram Senonensem, cui suffraganea est Nivernensis.

12 Reliquum est, ut ex dictis aliquot corollaria deducamus. Primo, satis superque proba-

tum videtur, duos præsules Nivernenses extitisse ejusdem fere nominis, ac seculi ejusdem, sexti videlicet æræ vulgaris, diversis tamen characteribus ita inter se distinctos, ut unus cum alio confundi non possit. Secundo, sequitur ex observationibus superioribus, Euladium seu Eulalius seniore fuisse Eoladio in episcopatu Nivernensi : et hunc quidem interfuisse concilio secundo Lugdunensi, non vero illum, qui a medio circiter seculo tunc obierat. Tertio, cur autem Eoladius in novo Martyrologio Parisiensi annuntiatur hac die xxvi Augusti, apposito ad marginem anno circiter 580, qui alibi colitur die xxvi Februarii, perspectum non habemus; sed putamus, ipsum perperam huc intrusum, sicut indicavimus supra num. 1. Eodem etiam Februarii die nihil de eo invenimus apud Castellani. Quarto, ad tempus Vitæ quod attinet; floruisse quidem constat S. Euladium ineunte seculo Christi sexto; quamdiu autem postmodum supervixerit, aut quo anno vivere desierit, non item.

13 Quod vero tempus vitæ non protaxerit post annum 517, conficitur ex proximo ipsius successore Tauriciano, qui isto anno interfuit Epauensi synodo secundum præmissa superius num. 10; non autem versus annum 525, quem signat Castellanus in margine ad suam annuntiationem, antea a nobis prolata num. 1. Sed in suis correctionibus et additionibus pag. 978 indicat ponendum seculum sextum : quæ temporis notatio præterquam quod valde vaga sit et indeterminata, convenit etiam S. Eoladio. Nos itaque determinatius S. Euladii obitum posuimus sub vel non diu post initium seculi sexti. Hinc proponi potest alia quæstio, cui utcumque solvenda tempus illud est accommodatum, præsertim si addas circumstantias alias; de qua re accipe sequentia.

14 Quinto, S. Ennodius episcopus Ticinensis, de quo egimus ad diem xvii Julii, tomo iv ejusdem mensis pag. 271 et sequentibus, inter epistolas suas alias, habet duas, nimirum lib. 3 epistolam 18, pag. 92; et lib. 4 epistolam 3, pag. 107, (Utimur editione Sirmondiana) quæ Euladio episcopo inscribuntur; nostrone an alteri synonymo? Sirmondus in notis ad dictam epistolam 18, pag. 18, Vile, inquit, an Syracusano, qui synodis aliquot Symmachi Papæ interfuit, et multis laudibus ornatur in Vita S. Fulgentii. Sed fieri potest, ut alios etiam habuerit ætas illa ejusdem nominis episcopos. Habuit certe nostrum Nivernensem. Bollandus noster ad hanc Sirmondi observationem apposuit sua manu notulam istam marginalem : Videtur esse Nivernensis, de quo in Vita S. Severini Agaunensis xi Febr., uti inter Annotata ad eandem Vitam pag. 550 etiam indicatum est. Nihil vero locus ac genus facere videntur pro hac opinione. Non locus, quia Ticinum ac Nivernum longe admodum distant inter se, atque adeo hinc non apparet, excludendum esse Euladium episcopum Syracusanum in Sicilia, cui epistolæ illæ fuerint inscriptæ. Non genus; licet, ut apud Sirmondum legitur in Ennodii Vita, illud traxit ex Gallia. Ennodius, inquit, Gallum se prosapia, Gallisque parentibus procreatum, non semel testatus est. An vero in Gallia, hoc est Arelate, unde illi origo, et quam dulcem sedem vocat; an, quod potius reor, in Liguria Mediolani natus sit, incertum reliquit Mediolani certe a puero larem habuit. Consuli præterea possunt, quæ de ejus genere ex-

AUCTOR
J. P.

ex præcedenti-
bus
E

deducuntur
corollaria.

F

stant

AUCTORE
J. P.

stant apud nos tomo IV supra citato pag. 271.
Dum vero Arelatem nuncupat dulcem sedem,
non obscure innuit, se ibidem loci habitasse seu

sedem fixisse : unde illi facilis forte aditus pa-
tuerit ad notitiam, et forte ad quamdam etiam
familiaritatem cum nostro Præsule Nivernensi.

DE BEATA PELAGIA VIDUA

APUD LEMOVICES IN GALLIA

G. C.

SYLLOGE HISTORICA.

Antiquus hujus Beatæ cultus, Acta, et miracula.

CIRCA AN.
DLXX.
Hæc pia Vi-
dua passim
vocatur
sancta

Longuerallius noster in Historia eccle-
siæ Gallicanæ lib. 7 ad annum Chri-
sti 577. sive tomo 3 istius Operis
Gallici pag. 107 asserit, Pelagiam sancti
Aredii matrem die secunda Augusti tamquam
sanctam honorari. At utinam scriptor ille certa
hujus cultus adhuc perseverantis argumenta no-
bis assignasset! Unde Sollerius, collega noster,
forsan de legitimo Pelagiæ cultu dubitans, aut
majorem hac in re lucem expectans, illam die
secunda Augusti in Prætermisiss et in alios
pies dilatis collocavit, ut tomo 1 Augusti pag.
108 legi potest, ubi examen hujus piæ Viduæ
remisit ad hodiernum diem, quo apud recen-
tiores Martyrologos, et Ruinartium in nova
editione Operum S. Gregorii Turonensis col.
983 ad marginem annuntiatur.

2 Interea PP. Benedictini e Congregatione san-
cti Mauri Gallice ediderunt Historiam littera-
riam Franciæ, ubi tomo 3 istius Operis pag.
365 eandem sancti Aredii Matrem titulo san-
ctæ appellarunt. Non est autem ratio, ob quam
susplicemur, Longuerallium nostrum, et Benedi-
ctinos illos Gallos temere vel absque ulla verita-
tis notitia huic Viduæ cultum ac titulum sanctæ
tribuisse. Jam diu ante ipsos huic piæ Matronæ
eundem sanctæ titulum adscripserat Arturus
du Monstier, dum eam in Gynæceo suo sacro ad
diem xxvi Augusti annuntiat his verbis : In ter-
ritorio Lemovicensi sanctæ Pelagiæ viduæ, ma-
tris sancti Aredii abbatis, valde religiosæ femi-
næ et signis admirandis illustris. Quamvis Arturus
in notis ibidem Saussayum pro sua annun-
tiatione citet, tamen hic illi posset opponi, cum
Saussayus parte 2 Martyrologii sui Gallicani
pag. 1241 annuam hujus religiosæ Matronæ me-
moriæ sine ullo sanctitatis titulo ad diem xxvi
Augusti sic caute referat : Pelagia pia mater san-
cti Aredii abbatis, qui ejus assensu sectator Cru-
cifixi factus, copiosum patrimonium in pauperes
distraxit. At parum nos movet illa cautio Saus-
sayi, qui hic præter morem suum scrupulosus
apparet, cum habeamus antiquiora sanctitatis
ejus testimonia, quæ nunc allegabimus.

3 Primo Bernardus Guidonis episcopus Lute-
rensis in Tractatu de Sanctis, qui diocesim Le-
movicensem ornant, apud Labbeum nostrum to-
mo 1 Bibliothecæ Mss. librorum pag. 631 inter
illos S. Aredium abbatem recenset, ut die præ-
cedente in Actis hujus Sancti retulimus, et sta-
tim de Matre ejus hæc subiungit : Sancta quo-
que ac beata Pelagia mater sancti Aredii requiescit
in eadem ecclesia filii sui (nimirum Ata-
nensis monasterii, de quo scriptor ille superius

ibidem meminerat) quam sanctus Gregorius Tu-
ronensis in libro suo de miraculis Sanctorum col-
locat inter Sanctos, et miraculosissimum trans-
itum ipsius describit. Præterea Gaufridus Prior
Fosiensis in Chronico suo apud laudatum La-
beum nostrum tomo 2 Bibliothecæ Mss. librorum
pag. 287 post enumeratos præclariore diocesis
Lemovicensis Sanctos, et assignatos eorum tumu-
los, de hodierna Matrona nostra sic breviter men-
tionem facit : Apud sanctum Aredium sancta Pe-
lagia mater ejus. His adde, quod biographus
synchronus aut certe suppar eandem Mulierem
nomine beatæ bis appellet, ut in Annotatis ad
Acta S. Aredii filii ejus observavimus.

4 Cum itaque veteres isti scriptores his testi-
moniis immemorabilem Pelagiæ cultum indicent,
eamque passim sanctam vel beatam nominent, vi-
detur hic esse casus exceptus a notissima bulla,
quam Urbanus VIII anno Christi 1625 edidit,
et in qua § 4 Pontifex ille declarat, quod per
suprascripta præjudicare in aliquo non vult, ne-
que intendit iis, qui aut per communem Eccle-
siæ consensum, vel immemorabilem temporis
cursum, aut per patrum virorumque sanctorum
scripta, vel longissimi temporis scientia, ac to-
lerantia Sedis Apostolicæ vel ordinarii coluntur.
Omnes passim norunt, per immemorabilem tem-
poris cursum intelligi centum annos ante editam
hanc Urbani VIII bullam, quemadmodum Pon-
tifex ipse postea declaravit. Nunc ex Eminentis-
simo Prospero de Lambertinis opinionem nostram
de casu excepto probare conabimur, et hanc Bea-
tæ nostræ exceptionem nonnullis exemplis confir-
mabimus.

5 Proxime laudatus eminentissimus S. R. E. et immemora-
bilium cultum
habere.
Cardinalis in eximio Opere, quod Bononiæ non
ita pridem de Serrorum Dei beatificatione, et
Beatorum canonizatione prodiit, lib. 2, cap.
19, num. 6, sive tomo 2 pag. 156 profert se-
quens exemplum, quod omnino ad rem nostram
pertinet. Cum ageretur de casu excepto serrorum
Dei seu beatorum Joannis de Perusio et Petri de
Sacroferrato, et Postulatores hujus causæ pro se
adduxissent testimonium ex scriptis historicis san-
cti Antonini de morte horum pro Christo suscep-
ta. Prosper Bottinini archiepiscopus Myrensis
et fidei Promotor ita respondit : Quartum docu-
mentum ex Chronicis sancti Antonini profertur.
Verum in dicta Chronica minime vocantur BEATI
seu SANCTI; neque ex relatis in eadem resul-
tat aliquod signum publici cultus et venerationis
erga ipsos. Quod si concurreret, utique hoc uni
cum testimonium sancti Antonini satis esset ad
sustinendum, hanc causam versari in casu exce-

p10

A pto ex lege decretorum generalium per Patrum virorumque sanctorum scripta. Licet illustrissimus fidei Promotor istud responsum Postulatoribus causæ illius opposuerit, tamen anno 1704 Sacra Rituum Congregatio censuit, de immemorabili horum duorum Martyrum cultu constare, et tandem Clemens XI Pontifex hanc Sacre Congregationis sententiam confirmavit, ut apud Eminentissimum Prosperum de Lambertinis cap. 24 ejusdem libri § 30. seu tomo 2 laudati Operis pag. 253 legi potest.

6 Deinde idem Eminentissimus hagiographus de monumentis historicis, quæ ad immemorabilem Servorum Dei cultum probandum allegari possunt, cap. 23 ejusdem libri secundi, sive pag. 193 tomi mox citati sic disserit: Nomine scilicet authenticorum documentorum in præsentia materia veniunt primo historiæ conscriptæ a viris fide dignis, qui eas composuerint centum annis ante Constitutionem Urbanam, vel qui seculo eodem decurrente sua ediderint monumenta; idque non solum, si de cultu servi Dei testimonium dicant, verum etiam, si ejus virtutes et miracula tantummodo enarrent, ipsum appellant BEATI VEL SANCTI titulo. Mox ibidem memoratus Eminentissimus ad explicationem suam stabilendam allegat verba R. P. D. Fattinelli, qui ad objectionem quamdam in hac materia sibi factam respondet, ex quo tam multi scriptores diversarum nationum in eorum codicibus diversis locis et tempore editis, et probatis tum ab Ordinariis tum ab inquisitoribus, appellant hunc Dei servum BEATUM, SANCTUM, vel MARTYREM, maximam inde insurgere probationem cultus et venerationis exhibitæ eidem servo Dei; cum hujusmodi nuncupationes non tribuantur, nisi viris, quos pro sanctis colimus.

7 Denique Eminentissimus Prosper de Lambertinis ibidem pag. 194 testatur, sacram Rituum Congregationem eo modo processisse in causa sancti Joannis Nepomuceni, dum ipse adhuc munere Promotoris fidei fungebatur. Ex his omnibus concludimus, causam B. Pelagiæ in simili casu excepto versari: nam S. Gregorius Turonensis in fine elogii, quod infra dabimus, præter alia miracula narrat, ægrotos sæpius ad hujus religiosæ Mulieris sepulcrum sanari. Igitur jam tempore sancti Gregorii Turonensis pluris morbis afflicti venerationis ac patrocinii causæ ad tumultum B. Pelagiæ confluebant: et ex hoc ægrorum confluente immemorabile illius cultum colligimus. Insuper anonymus sancti Aredii biographus subæqualis Matrem hujus sancti ablatam beatam appellat, quam Gaufridus Prior Mosiensis, et Bernardus Guidonis non tantum titulo sanctæ exornant, sed etiam venerandum sepulcrum ejus locum inter alios diocesis Lemovicensis Sanctos assignant, ut jam supra monuimus. Hæc testimonia antiqua ad constituendum casum exceptum sufficere arbitramur, et ideo B. Pelagiam in Opere nostro collocavimus. Nunc ad Acta ejus et miracula post obitum patrata progredimur.

8 Apographum nostrum Pragense, de quo in Vita S. Aredii notitiam suggessimus, Acta hujus beatæ Matronæ sic exorditur: Beata Pelagia genere nobilissima, utpote de regia stirpe descendens, neptis fuit Theodoberti regis, Childerici aut Childerberti filii, fuitque nupta nobiliviro, nomine Jocundo, principi Lemovicæ civitatis: qui conjuges in mandatis et justificationibus Dei incedentes, felicem prolem sanctum Aredium genuerunt, et Eustachium fratrem

ejus, et Consociam ejus germanam. Defuncto autem viro suo, seculari habitu mutato, se ipsam Domino dedicans, et in sanctis operibus se exercens, sanctam duxit vitam. Cum enim esset regii generis, nobilissimaque stirpe progenita, nobiliter nata, nobiliter nupta, et inter mundi delicias atque divitias tenere enutrita, ad hoc tamen tantam declinavit generis nobilitatem, ad hoc tantam deduxit seculi pompam, ita mundana delectamenta ad integrum calcavit, ut per agros exercens, quæ posset opuscula suis manibus operari, necessarium ac satis modicum sibi conquireret victum. Sane de sancta ista Pelagia Gregorius Turonensis referens, quam sanctam, quamque religiosam duxerit vitam, et quam beato fine compleverit illam, ita ait etc.

9 Libenter admittimus omnia, quæ S. Gregorius Turonensis, et uterque anonymus S. Aredii biographus de gestis B. Pelagiæ narrant; sed non spondemus pro veritate singularum assertionum, quæ in hoc Pragensi Vitæ exordio de genealogia et consanguinitate ejusdem beatæ Mulieris leguntur: nam in monumentis authenticis ac fide dignis inter liberos B. Pelagiæ tantum reperio S. Aredium abbatem, et fratrem ejus nomine Renoscindum vel Renosindum, sicut in Annotatis ad Acta S. Aredii præterito die observavimus. Hic autem fit mentio de Eustachio, altero B. Pelagiæ filio, et Consocia ejusdem Matronæ filia, de quibus Gregorius Turonensis et antiqui biographi nullum verbum faciunt. Equidem scio, in testamento S. Aredii et B. Pelagiæ nominari quemdam Eustadium, tamquam fratrem S. Aredii, sicut apud Mabillonium tomo 2 Veterum analectorum pag. 55 et 65 licet videre. Sed hoc ipsum testamentum eruditibus quibusdam de interpolatione vel fictione suspectum est, ut in Commentario prævio ad Acta S. Aredii retulimus.

10 Imo S. Gregorius Turonensis innuit, unicum fratrem duntaxat Aredio fuisse, dum lib. 10 Historiæ Francorum cap. 24 de sancto illo abbate post alia sic scribit: Exinde vir Dei Spiritu, ut diximus, sancto repletus, ad patriam, genitore ac germano defunctis, regreditur consolaturus Pelagiam genitricem, quæ nullum parentem præter hanc sobolem spectabat. Nullum hic fit verbum de tertio B. Pelagiæ filio, vel aliqua ejusdem filia, in quibus hæc Vidua non exiguam consortii consolationem habuisset. Quomodo igitur illa Matrona, marito et uno filio defunctis, nullum parentem præter Aredium spectabat? Oporteret itaque prius probare, quod utraque hæc soboles in Apographo Pragensi nominata, umquam in rerum natura existerit, ac deinde ex instrumentis fide dignis ostendere, quod utraque ante mortem patris obiit: nam phrasis allata S. Gregorii Turonensis alio modo non facile explicabitur. An autem B. Pelagia fuerit neptis Theodoberti regis, et in quo consanguinitatis gradu Childericum vel Childbertum attigerit, genealogis indagandum relinquimus.

11 Quandoquidem apographum Pragense obitum et miracula hujus beatæ Viduæ refert ex S. Gregorio Turonensi, nos ipsum fontem adimus, et eadem transcribimus ex novissima Ruinartii editione, ubi in Libro de gloria confessorum cap. 404, sive col. 983 narratur sequentia: Pelagia vero genitrix beati Aredii abbatis, cujus supra meminimus, valde religiosa, cum urgeretur febribus et esset in transitu, petiit filium, dicens: Quæso, fili dulcissime, ne me ante diem quartum sepeliatis, ut venientes famuli famulæve

AUCTORE
G. C.

omnes videant corpusculum meum, nec ullus frustretur ab exsequiis meis de his, quos studio-
sissime enutriv. Et hæc dicens, emisit spiritum. Abluta juxta morem, collocatur in feretro, at-
que in ecclesiam deportatur. Quarto vero die, priusquam sepelitur, tantus odor suavitatis ef-
fragravit a corpore, ut omnes admirarentur. De nocte vero globus ignis magnus apparuit, qui ab oriente consurgens, ac per cæli circum-
currens super ecclesiam stetit, in qua corpus de-
functæ jacebat. Ex hoc enim ita cunctam ad-
eodem subitus splendor obtexit, ut putarent, se diem
medium contemplari. Et statim energumini mul-
ti exclamaverunt, dicentes, quod Martinus venit
ad transitum Pelagiæ.

Acta et mors
hujus Beatæ
narrantur.

12 Succedente vero Dominica die, post-
quam sepulta est, posuerunt cereum ad caput
ejus dicentes: Parum nobis est ceræ, et jam
nox prolixior habetur; cum ad Matutinum con-
surgimus, tunc accendatur cereus iste. Et clau-
so ostio, abierunt. Expleto autem somno, in-

gressi basilicam, invenerunt cereum ardentem, D
quem exstinctum reliquerant. Sed et sanitates in-
firmorum sæpius aguntur ad hujus religiosæ se-
pulcrum. *Nemo mihi objiciat, Pelagiam in hac
narratione numquam beatam vel sanctam vocari:
hæc enim prætermissio immemorabili ejus cultui
nihil officit, cum S. Gregorius Turonensis in Li-
bro de gloria confessorum sæpius hos titulos omit-
tat, quamvis in eo Sancti legantur celeberrimi,
qui certe notissimum cultum obtinent, ut hunc
librum percurrere volenti manifestum fiet. Quin-
imo Gregorius in hac ipsa narratione inclytum
S. Martinum Turonensem sine ullo sanctitatis ti-
tulo commemorat. Ceterum pia hujus Beatæ vi-
ta confirmatur ex Actis S. Aredii filii sui, quæ
die præterito illustravimus. Superius initio hu-
jus Sylloges in margine obitum ejus cum Ruinar-
tio circa annum 570 collocavimus. En omnia,
quæ de beata illa Matrona colligere vel assignare
potuimus.*

B

DE S. ELIA EPISCOPO & CONF.

E

SYRACUSIS IN SICILIA

J. P.

Ex Ferrario et Octavio Caietano.

ANNO DCLXIV.
Cultus San-
cti.

Syracusæ, urbs antiqua Siciliæ ac ap-
prime nota, de qua apud nos ad diem
xxx Martii, occasione S. Zosimi, ejus-
dem urbis episcopi, facta jam pridem
fuit mentio, hodiernis Cælicolis annumerat
S. Eliam episcopum suum. Ferrarius in Cata-
logo Sanctorum, qui in Romano Martyrologio
non sunt, hæc die illum annuntiat ex Tab.,
ut dicit in notis, eccles. Syracus. Caietanus
noster illum etiam refert his terminis: Syra-
cusis, S. Eliæ episcopi et confessoris, imp.
Heraclio et Constante, et in margine Tab. etiam
Syracus. allegat. In Animadversionibus autem in
Vitas Sanctorum Siculorum apud eundem Caieta-
num tomo 1, pag. 184 cultus hujus Episcopi
iterum asseritur hoc modo: Colitur Syracusis
S. Elias episcopus xxvi die Augusti. In fide
itaque horum de publica ipsius veneratione
testimoniorum, nos quoque ei locum hic da-
mus, ut maneat in possessione cultus, quem
habere asseritur.

miro modo, ad
episcopatum

2 Ceterum de rebus ejus gestis tam pauca no-
vimus, ut nihil fere occurrat superaddendum
parvo compendio, quod e Vita S. Zosimi supra
laudati extrahitur apud Caietanum tomo citato
pag. 232 in hæc verba: Elias episcopus ex archi-
diacono ecclesiæ Syracusanæ, qua vacua,
beato Petro episcopo defuncto, inter clericum
populumque Syracusanum de successore magnum
certamen fuit, potior pars Zosimum virum sanctis-
simum, abbatem monasterii sanctæ Lucie;
deterior Venerium clamabant episcopum, homi-
nem indignum, ac tyrannicum, ut diversa po-
puli studia ita designatorum episcoporum di-
versi mores erant. Venerius ambire, immodice
appetere, intrudere se auro, et vi gerere rem.
Contra Zosimus reluctari, ac refugere præ ani-
mi demissione, et amore quietis. Demum con-
tentio ac partium studia ad Romanum Pontifi-

cem Theodorum delata sunt. Tum B. Elias
divini spiritus instinctu Zosimum regendi onus ab-
nuentem, magnoque sibi dispendio futurum cum
lacrymis contestantem, orat, obtestaturque per
Deum, et S. Petrum, destinatum sibi a Deo sacer-
dotium Venerio ambienti ne cederet, ne dis-
sideret a voluntate Dei, ne contristaret Spiritum
sanctum, ejusque Ecclesiam.

3 Eo demum flagrantibus precibus pium ho-
minem perduxit, ut divini numinis voluntati ne-
quaquam reluctaturum, sed obtemperaturum se
polliceretur. Igitur Zosimo ad episcopatum a
Theodoro Papa præposito, B. Elias diaconus in
sancto et incruento altari, summa cum pietatis
laude ministravit; dein sacrum ejus sacerdo-
tium divinitus regendum accepit. Nam cum di-
vinus homo Zosimus instantem sibi mortem
præsentiret, illa unquam * cygnea voce Eliam dia-
conum, quod spiritu præcognoverat, populi
Syracusani præsulem, ac summum sacerdotem
pronuntiavit, factumque, ut a S. Zosimo prædic-
tum est. Elias vero a S. Vitaliano Papa episco-
pus constitutus, cum gregem suum pie guber-
nasset, sancto fine quievit. Colitur Syracusis die
xxvi Augusti.

promotus est
ac pie mor-
tuus:

4 In editione hujus compendii signatur ad
marginem hæc nota temporis, videlicet anni
Chr. dclxiv die xxvi Aug., quo indicatur san-
cti Præsulis nostri annus emortualis, nec non
cum die cultus copulatur. Etiam si vero Caieta-
nus in Idea sui Operis pag. 75 annum 660 po-
suerit: nos temen superius annum 664 ex eo
notavimus. In Animadversionibus vero jam desi-
gnatis, ad illud, quod in Compendio habetur.
Elias a sancto Vitaliano PP. episcopus constitu-
tus, dicitur, plane illud confici ex tempore
episcopatus sancti Zosimi, quem initi ordinatus
a Theodoro PP. Is pontificatum cepit anno
dclxli, xxv Novembris: explevit anno dclxlii

tempus vitæ.

pridie

A pridie Idus Maii. Zosimus igitur hoc annorum tractu sedem tenuit ab anno dclxii, ad annum dclxviii : sedit vero annos xiii. Demus cepisse anno dclxii, exiissequ e vita xiii post annos; excessum ejus contigisse reperiemus anno dclv, quo anno Vitalianus Pontifex creatus est pridie Kal. Septembris, praeseditque Ecclesiae ad annum dclxix : quo migravit e vita vi Kal. Februarii.

§ Quamquam vero daremus, Zosimum sedem cepisse anno dclxviii, obiissequ xiii post annos, id est, anno dclxi; adhuc ordinatio S. Eliae in Vitaliani PP. tempora incidit, quin etiam et mors. Nam anno dclxviii Syracusis erat episcopus Georgius, ad quem eo anno datae sunt litterae Vitaliani PP. Ante Georgium sederat

Theodorus annos fere duos, ex catalogo episcop. Syracusanorum. Igitur S. Eliae a Vitaliano PP. certo ordinatus episcopus, eodemque Pontifice in caelum migravit. Haec ibi. *Acta S. Zosimi illustravimus ad diem, quem supra diximus, xxx Martii a pag. 837; ubi mors ejus affigitur circa annum 660. Sanctum vero Vitalianum obiisse anno 671, notarimus ad diem xxvii Januarii, quo de eo actum. Rocchus Pirrus in Notitia secunda ecclesiae Syracusanæ catalogum texit ejusdem ecclesiae praesulum, et pag. 137 scribit, S. Eliam monachum fuisse Benedictinum; et corpus ipsius Syracusis sepultum, tradi affirmat a Caietano; sed nescimus ubi hoc dicat. Plura de hoc Sancto dicere non habemus.*

ALCOTON
J. P.

DE S. BREGWINO EP. & CONF.

CANTUARIAE IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Nomen, patria, episcopatus, annus mortis, res gestæ.

Cantuarina, al. Dorobernia, etc., notissima Angliæ in Cantio provincia urbs, et archiepiscopali, ac totius Angliæ primatiali dignitate decorata, inter plures alios praesules metropolitans suos, naturæ ac gratiæ donis, citæque sanctinonia præstantes, habet S. Bregwinum, cujus nomen non una scribitur efformatione, sicut per decursum hujus Commentarii patebit. Mira vero præ aliis est illa, qua Sanctus noster Lyzegwinus vocatur in Chronico Johannis Bromton, quod habetur inter scriptores dicem historiae Anglicanæ anno 1652 Londini editos columna 742. Verum, misso Viri nomine, res ab eo gestas, ac vitæ seriem illustrare aggrediamur, ac dispiciamus primo, quænam ante episcopatum de illo dici possint, ac subseruire Vitæ ejus ab Eadmero seu Edmero conscriptæ, ac postea a nobis recudendæ. Sed ea C admodum pauca sunt.

2 Hagiographus ille infra apud nos num. primo, Parentes ejus, inquit, ex genere Saxo- num, nobili, ut fertur, prosapia orti. Sanctus item Præsul noster, ut affirmat num. 2 idem scriptor, in Saxonia natus est : in Saxonia, inquam, antiqua, proprie dicta, seu Germanica, prout tacite ibidem indicat, dicens occasione Angliæ, quam ab ingressu S. Augustini laudat : Unde bonus odor et in exteras regiones emanans plures nativo solo relicto in Angliam egit. Inter quos Bregwinus... eo veniens, mox statione potitus, cunctis carus est, et civis patriæ factus. Vide etiam Annotata inferius post Sancti Vitam litt. ii. Quo autem anno natus sit, non memorat. Laudat eum a bonis moribus, progressuque in studio ac scientia. Deinde, quod ad monasticæ vitæ institutum adjecerit animum, perhibet num. 3 hisce verbis : Itaque secularem vitam vita monachali commutans etc.; sed non addit, cujus regulæ vel professionis exstiterit. Inclinare ego in Benedictinam, nisi aliquid esset, quod mihi difficultatem crearet. Hanc itaque tantisper considerandam propono.

3 Hagiologi Benedictini Menardus ac Buce- linus in Fastis sui Ordinis S. Bregwinum annuntiant ad hunc diem xxvi Augusti, uti etiam Maihewius in Tropheis. Sec ne Sanctum accenserem Ordini Benedictino illorum exemplo, movit me silentium Mabillonii, qui in Sanctorum Actis sui Ordinis seculo iii parte 2, pag. 395 et 396 meminit quidem de Bregowino (ita ibi nominatur,) de quo hic agimus; sed vitam ejus inter alia Cælitum Benedictinorum Acta in isto tomo edita non invenio, nedum an fuerit monachus, et cujus professionis. Et vero Mabillonius non fuit adeo illiberalis, ut, si quidquam de hac re ipsi innotuisset, S. Bregwinum exclusurus fuisset ex serie Sanctorum sui Ordinis. Atque hæc quidem difficultas, de qua dicebam, retinet me, ne Virum sanctum laudato Ordini accenseam sine formidine. Porro de rebus ab illo gestis in archiepiscopatu, quem annis F paucis administravit, non multa novimus ad posterum transmissa esse.

4 Eadmerus num. 5 refert eum consecratum fuisse Cantuariæ iii Kalendas Octobris. Consentit Chronicon Saxonum, anno 1692 Oronii excusum, ubi et annus additur pag. 59 : An. dclxix. Hoc anno Bregwinus fuit in archiepiscopum consecratus ad festum sancti Michaelis. Radulphus de Diceto in Abbreviationibus Chronicorum, inter historiae Anglicanæ scriptores decem, de quibus supra, vulgatis, Breowinus, inquit columna 444, sit archiepiscopus Cantuariæ dclx. Florentius Wigorniensis ad annum 759 hæc scribit : Breogwinus post Cuthbertum, die festivitatis sancti Michaelis archiepiscopus ordinatur; quas notas temporis ambas etiam signat Godwinus in Commentario de præsulibus Angliæ in Bregwino. At cum certo nobis non constet, uter annus consecrationi jam assignatus ad verum accedat propius; per nos non stabit, quo minus lector eligat alterutrum : neque enim tam parva temporis differentia nobis injicere debet moram, ut ad alia non procedamus.

fuerit Bene-
dictinus :

dies et annus
consecratio-
nis episcopa-
lis :

AUCTOR
J. P.
dies

5 Dies cultus potius, quam mortis exprimitur a biographo Edmero, dum sic memorat ad finem Vitæ: Memoria transitus beatissimi Viri VII Kalendas Septembris recolitur. Apud Capgravi-um in Vita hujus Sancti fol. XLIII eadem dicitur dies ei fuisse emortalis: Tandem vero... caelestia conscendit septimo Kalendas Septembris. Alii alio die obiisse referunt. Florentius quippe Wigorniensis ad annum 762, Bregwinus, ait, archiepiscopus ecclesiæ Cantuariensis, vitæ finem dedit IX Cal. Septemb. Eundem quoque diem XXIV Augusti habet Godwinus. Mabillonius tomo 2 Annalium Benedictinorum ad annum Christi 762, num. 66, occasione Jamberti, qui S. Bregwino in cathedra Cantuariensi proxime successit, tradit ista: In Anglia obiit hoc anno Bregwinus archiepiscopus Cantuariensis, et quidem VIII Kalendas Septembris: quem diem etiam signat Chronologia Augustinensis proxime citanda. Quisnam vero e diebus hisce tribus sit præferendus; non habemus unde definiamus, cum documenta nobis in promptu non sint, quæ unum præ aliis probabilius persuadeant.

et annus
mortis

B 6 At quid de anno mortis? Auctores in eo signando etiam variant. Hagiographus nullum ponit, propterea quod vel nullum satis determinate scivit; vel, si scivit, notare prætermisit. Hunc itaque aliunde suppleamus. Chronologia Saxonica pag. 60 ad annum 762, Hoc anno, inquit, decessit Bregwinus archiepiscopus. Eundem annum modo assignari vidimus a Mabillonio: quem etiam ponit Alfordus noster ad istum annum scribens, num. 6. Chronologia item Augustinensis inter citatos Angliæ scriptores col. 2235 in eodem anno consentit. Matthæus autem Westmonasteriensis in Floribus historiarum ponit annum 763. Simeon Dunelmensis in historia regum Anglorum, quæ habetur inter præfatos scriptores Anglos col. 406 indicat annum 765. Nam postquam ad hunc annum nonnulla retulerat, sic pergit: Eademque tempestate Bregwine archiepiscopus Cantia civitatis ex hac vita substractus est. Sed quandoquidem Sancti mors justo longius ab eo differri videtur, secundum dicta ex aliis scriptoribus; nos, plurium ex iis exemplum secuti, eandem superius affirmamus anno 762: qui confirmatur ex iis, quæ subdimus de duratione sedis ipsius, ac successore.

duratio epi-
scopatus

C 7 Communis auctorum, quos ego quidem viderim, sententia est, S. Bregwinum cathedræ suæ præfuisse ad triennium. Biographus Edmerus num. 8, Tribus, ait, annis vixit in pontificatu. Chronicon tamen Saxonicum pag. 59 quatuor annis eum sedisse indicat. Alfordus ad annum 762, num. 6: Moritur, ait, hoc anno, cum triennio tantum sedisset, Bregwinus Dorovernensis episcopus: His adde Vitam apud Capgravi-um fol. XLIII: Tertio episcopatus sui anno... caelestia conscendit. Perperam igitur in Vita breviori S. Bregwini apud Whartonum, de quo inferius, sancti Præsulis regimen extenditur ad Septennium. Etenim illud, præter ea, quæ diximus, etiam refutatur in Chronologia Augustinensi citata, ubi hæc sunt ad annum 762: Ob. Bregwini VIII Kal. Sept., et mox subditur electio Jamberti in die Purif. Adde Chronologiam Saxonica ad annum 763, ubi, postquam anno proxime præcedente signatus erat Bregwini obitus, de ipsius successore ista memorat: Hoc anno Ambrythus (id est Jamber-

tus) consecratus est in archiepiscopum, quadragesimo die post natales Christi. Prædictum ergo septennium convincitur esse erroneum, si his Bregwini decessoris obitum addamus: de quo dicitur inter Annotata ad Vitam lit. p. Porro quandoquidem Vir sanctus tam brevi tempore rexit cathedram suam: mirari non debemus, pauca tunc ab ipso gesta ad posterorum notitiam pervenisse. Accipe igitur sequentia, quæ de illo referuntur.

8 Alfordus ad annum 759, num. 3 scribit ista: Moritur hoc anno Eadburga, cognomento Bugga, lectissima femina, propinqua Ethelberti, et Edberti regum Cantii: de qua supra sæpius, (prout ad marginem indicat:) nam ipsa ad Bonifacium, et Bonifacius ad eam frequentes dederunt litteras, et magna mutui in Christo amoris argumenta. Moritur autem sub finem hujus anni, vigesimo septimo Decembris: et morienti adfuisse videtur Bregwinus, novus Doroverniæ antistes; a quo virgo sancta enixe postulavit animæ suæ post mortem suffragia, et nominatim ut Lullo Moguntino episcopo, Bonifacii successori, se mortuam commendaret. Quæ omnia sequenti anno probantur, quo Bregwinus id Lullo per litteras indicabit. Videtur monasterii alicujus in Cantio abbatissa fuisse. Nam abbatissam ubique vocat Bonifacius in iis, quas ad ipsam dedit, literis. Et, opinor, hæc illa est, quæ in Martyrologio nostro Sancta nominatur ad XVIII Julii; licet ibi mortua ponatur anno superioris sæculi vigesimo, et Alisburie sepulta: inde ad cognominem sibi urbem translata Edburtonum.

9 Litteras istas profert Alfordus ad annum 760, a num. 4, et habentur inter Bonifacianas a Serario nostro editas numero 103. In his S. Bregwinus contractam cum Lullo Romæ amicitiam renorat etc., ac epistolæ suæ finem imponit hac clausula: Diem vero depositionis religiosæ Christi famulæ Buggan celebramus, quæ fuit honorabilis abbatissa: ejus etiam dies depositionis fuit VI Cal. Jan. Rogavit me obnixè, dum adviveret, ut hoc vestræ beatitudini transmitterem. Et sicut speravit et credidit, ita facere curate, quoniam illius pater atque patronus fuit in Christo Bonifacius episcopus. S. Lullus, ad quem hæc Sanctus noster dedit litteras, inscribitur Martyrologio Romano ad diem XVI Octobris: et Actis Benedictinis apud Mabillonium sec. 3, part. 2; a pag. 392. De S. Bonifacio episcopo et M. egimus die V Junii. Ad Eadburgam quod attinet, consulat lector apud nos dicta inter Prætermisos ad diem XVIII Julii, tomo IV ejusdem mensis, pag. 349; et Mabillonium mox citandum, ad annum 758, num. 42.

10 Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo 2, ad an. 760, num. 60, pag. 198 consecratum ponit a sancto Archiepiscopo nostro abbatem Jambertum: In Anglia, inquit, hoc anno e vivis excessit Aldhunus, suburbani sancti Petri monasterii Cantuariensis abbas decimus: cui successit venerabilis vir Jambertus, benedictus a Bregwino archiepiscopo, in cujus locum postmodum suffectus est: quod qua occasione factum sit, postea exponemus. Annus dictæ consecrationis confirmatur ex Guilielmo Thorno, quem antea citavimus, columna 1775.

§ II. Sancti sepultura, et miracula.

Edmerus in Vita ejus num. 8 de sepultura breviter narrat ista : Sepultus sane est in præfata ecclesia beati Johannis prope corpus reverendi pontificis Cuthberti, ipsius ecclesiæ, ut diximus, fundatoris, ac sui dignissimi prædecessoris. Hæc, inquam, ille breviter, altum silens historiam, quæ propter utriusque memorati præsulis sepulturam accidit, a nobis hoc loco non prætereundam. Factum audi ex Mabillonio, qui Annalium Benedictinorum tomo 2 illud describit, ad annum 758, num. 44 agens primo de sepultura Cuthberti : Mos erat primis illius ecclesiæ temporibus, ut Cantii reges, archiepiscopi quoque, et monachi cathedralis Christi ecclesiæ, immo et populus, in atrio suburbanæ beati Petri basilicæ sepelirentur, ex sententia primorum illius gentis prædicatorum Romanorum, qui censuerant, civitatem non esse mortuorum, sed vivorum. Verum hanc consuetudinem mutare Cuthberto placuit. Appropinquante itaque vitæ suæ termino, cum episcopos Cantuarienses deinceps in ecclesia cathedrali sepeliendos decrevisset, totam familiam suam, et cathedrales monachos sub jurejurando adstrinxit, ne ejus morbus aut mors ullo signo divulgaretur, priusquam ipsius corpus traditum esset sepulturæ, nempe in basilica sancti Johannis Baptistæ, quam ipse hujus rei causa extruxerat : quod et factum est.

12 Eo sepulto, cum signa tertio die pro eo pulsarentur, abbas suburbanæ sancti Augustini monasterii Aldhunus ad episcopales aedes cum monachis suis accessit, defuncti corpus de more ad ecclesiam suam dekaturus. Sed cum jam sepultum reperisset, priscamque sepulturæ consuetudinem regia auctoritate mutatam esse intellexisset; animo turbatus ad propria remeavit. Id Jamberto abbati Aldhuni successoris perperam tribuit Gervasius, ex Thorno (col. 1773,) et Chronologia (col. 2235) Augustinensi emendandus. Cuthberto suffectus est in annos tres Bregwinus, vir magnæ religionis, . . . qui antecessoris sui statutum de sepultura episcoporum probavit, curavitque Apostolica auctoritate confirmari. Quænam vero circa ejus sepulturam contigerint, refert laudatus Mabillonius ad annum 762 in fine.

13 Ejus obitu vulgato, Jambertus abbas suburbanæ monasterii sancti Petri seu sancti Augustini, ubi Cantuarienses ante Cuthbertum præsules sepeliri solebant, cum armata manu ad episcopale palatium accessit, defuncti Antistitis corpus vi sublaturus, si non ultro permitteretur. At cum illud jam sepultum invenisset, altera jam vice frustratus, domum vacuis manibus reversus est, appellatione ad summum Pontificem pro sui monasterii jure ac gravamine interposita. Hujus constantiam veriti cathedrales monachi sancti Salvatoris, eundem Jambertum in demortui pastoris locum postularunt, quo facto, Augustiniani monachi a persecutione appellationis ob electi reverentiam destituerunt. Hactenus Mabillonius. Hanc dissensionem narrat Thornus satis proluxe a col. 1772; qui deinde col. 1774 subjungit, quomodo monachi S. Augustini perpetuo amiserint prædictam episcoporum sepulturam.

14 Consuli præterea possunt ea, quæ de præfati argumento memorat et expendit Alfordus ad annum 758; ubi inter alia indicat, potuisse quidem episcopos ac reges sepeliri apud prædictos monachos; sed non debuisse, ac liberum ipsis fuisse, alibi sepeliri; immo vero etiam sepultos esse. Verum utcumque illa controversia se habeat, in ea me non interpono arbitrum. Opponere hisce se vult Thornus citatus, qui de læso in re ista jure conqueritur, dicens eam esse contra tenorem justitiæ, ac etiam beati patris, ait, nostri Augustini institutionem, nec non summorum Pontificum scilicet Gregorii, Bonifacii quarti, Adeodati, Agathonis, cæterorumque decreta; quorum tamen nullum affert. Verum hæc plus quam satis. Ad propositum nostrum redeamus recensendo miracula, quæ post S. Bregwini mortem contigisse memorantur.

15 Whartonius illa omisit in Vita sancti Secunda, lectorem mittens ad primam. Habentur etiam apud Capgraviu. Nos ea subdimus ex editione Whartoni; apud quem, Sancti morte ac sepultura relatis, sequitur hæc eorundem historia : Evolutis autem paucis annis, Dani audientes Anglos in omni pene genere hominum a pristino statu exorbitare, et divitiis ac voluptatibus magis solito operam dare; ceperunt Dani cum tribus navibus illuc directis probare, quidnam efficere possent. Qui cum prospere egissent, classe parata Angliam aut * semel aut bis, sed veniendi visum * acceperunt. Nota bene. Quodam itaque tempore cum in Cantia applicuissent, Cantuarie res suas ad sancta loca transtulerunt. Quorum unus archam frumento repletam super sepulchrum beati Bregwini archiepiscopi constituit. Planum siquidem sepulchrum fuit, et paululum a pavimento altius constructum. Sequenti vero die homo longius archam a loco projectam reperit, seque minus caute illam collocasse existimans, diligentiori cura eam restituit. Altera autem die reversus reperit archam a loco jam longius actam, frumento hinc inde per pavimentum latissime sparso. Res acta per vicina loca insonuit; et jam alio ordine sepulchrum Famuli Dei vulgus invisere cepit. Legi possunt, quæ de Danorum in Britanniam irruptione narrat Alfordus ad annum Christi 794, num. 7 et sequentibus. Alias eorum irruptiones seculo nono, invenies apud historicos. Vide etiam Annotata ad Vitam litt. aa. His breviter observatis redeamus ad Sancti miracula.

16 Quidam ambulandi officio carens, et manibus scabellis innitens, genibusque pro pedibus utens, crura ac pedes intortos post tergum miserrime trahens, ad tumbam sancti Bregwini venit, et illico reparatis pedibus et extensis omnibus membris, integræ sanitatis beneficium adeptus est. Pueri quidam severitatem magistri timentes, ad tumbam sancti Bregwini confugerunt, pietatis ejus auxilium et protectionem implorantes : quos magistri perquirentes et non invenientes, circa tumbam sancti Bregwini, ubi prostrati jacebant, ambulantes, non tamen illos videre, aut illos esse, quos quærebant, advertere potuerunt. Sicque sua severitate frustrati, meritis sancti Bregwini liberati sunt pueri.

17 Quidam ex clericis Stigandi archiepiscopi, spiritu tumens, et ex divitiarum copiis, quibus affluebat, se inter socios non minimum æstimans, quadam vice lectum sibi super locum quietis sancti Bregwini archiepiscopi extruere jussit.

Alfordus
J. P.
extorta

miracula

E

* I. haud Capg.
non
* I. usum cum
Capg.

F

post mortem
ejus

facta

AT TORE
J. P.

* Capg. talique

jussit. Alta enim de se sapiens, in aequalitate aliorum humili loco jacere dedecus sibi esse arbitrabatur. At cum se sopori dedisset, excussus est cum lecto et a loco projectus, utilique temeritatis suae obsequio edoctus est ipse et similes sui. Porro Stigandum factum esse episcopum (antuariensem anno 1052, lego ibi in Chronico Saxonico pag. 468 : de cujus in istam sedem intrusione, ac pravis moribus scribit Alfordus ad eundem annum, num. 9. Subjiciamus alia a Whartono indicata, et ad Vitam breviorē remissa.

commemo-
rantur.

48 His itaque dispositis, unus ex fratribus Helias nomine in scammo sedens, coram sepulchro beati Bregwini posteriora sua irreverenter ad illud sepulchrum beati Viri vertit, et operi cuidam non multum utili totus intendit. Et, ecce, ex insperato inter scapulas percussus ab opere suo cessare invitatus compellitur. Exterritus ergo erexit se, volens scire, quis eum percusserat. Sed cum neminem videret, recedit, et, ut prius, suo malo labori operam dedit. Et, ecce, secundo in collo tam graviter percussus est, ut, quod inter manus habebat, deorsum cadens amitteret, et ipse celeri casu terrae procumberet. Tunc ille intellexit, se ipsum non dedisse honorem sancto Bregwino in loco sacro, et, quae pertulit, justo Dei judicio sibi accidisse. Idem etiam casus alteri fratri Teutonico contigisse refertur.

§ III. Acta Sancti, ac publica ejusdem veneratio, Vitae, quam hic damus exemplar.

Henricus Whartonus parte 2 Angliae sacrae a pag. 484 Acta Sancti nostri typis vulgavit hoc titulo : Vita B. Bregwini archiepiscopi Cantuariensis, auctore Eadmero. Incipit Vita etc. *Guilhelmus Caveus in sua Historia literaria pag. 457 de eodem auctore narrat ista : Eadmerus, sive Edmerus, sive Edinerus, sive Emundus, natione Anglus, monachus Cantuariensis O. B. Claruit anno mxxi. Anselmi archiepiscopi discipulus, omniumque ejus laborum et itinerum comes individuus, quin et vitae suae corrector ab Anselmo petitus, ab Urbano II datus. Tandem, teste Simeone Dunelmensi, S. Andreae in Scotia episcopus factus est. Quod vero illum monasterii S. Albani abbatem fuisse tradunt Baileus, Pitseus, alique eos secuti, in eo plane hallucinantur : cum Eadmerus ille caenobiarcha Albanensis plusquam integro seculo antiquior nostro fuerit, et circa an. dcccclxxx e vivis excesserit. Caeterum Eadmerus postquam in Scotia infulus adeptus est, propter rationes a dicto bibliographo Caveo relatas loco citato, annulum ac baculum pastorem regi (Alexandro) remisit, anno circiter mxxiv episcopatu semet abdicavit, et Cantuariam reversus, in caenobio pristino consenuit. Deinde ab eodem bibliographo pag. 458 de scriptis ejus tractante ponitur Vita S. Bregwini archiep.*

et cujus no-
minis : scribit
ex auditu.

20 Laudatur ille biographus apud nos tomo 2 Aprilis, die xxi ejusdem mensis, pag. 865, occasione S. Anselmi, cujus etiam Vitam conscripsit; ibidemque indicatum est, perperam illum vocari Edinerum eamque nominis efformationem

ex solo amanuensium errore ortam, divisa ab illis littera m. ejusque loco positus litteris i et n. An simile quid acciderit in nomine Emundus, non est mihi promptum dicere. Idem autem est Eadmerus et Edmerus; sicut ostensum ibidem fuit exemplo aliorum nominum, in quibus Ea praeis Anglis diphthongus erat. Hic autem Vitae auctor cum tot seculis post obitum S. Bregwini scripserit; indicat, unde acceperit, quae scripsit, sic loquens ad calcem Vitae : Haec de beato Bregwino minus sapiens edidi, quae a maioribus, et veridicis viris didici. Et hi quidem alia se expertos in se fuisse tradunt : alia vel ab illis, qui praesentes fuerunt, vel a praesentibus acceperunt, seque referunt accepisse, constanti allegatione commemorant. Ne ergo animos amicorum meorum, me ad hoc opus incitantium offenderem, cessi voluntati eorum. Quod itaque scripsi, eis scripsi : videant ipsi. Porro de Eadmero seu Edmero varia etiam collegit Whartonus in Praefatione partis 2 allegata a pag. xii.

21 Praeter istam Vitam exstat alia apud Capgraviū a fol. xliii, seu potius compendium prioris; quod etiam profert Whartonus antea designatus, a pag. 75, auctore (ut videtur) Osberno, sicut praefert ibi titulus, qui praefigitur. Verum in Appendice, quae habetur post Historiam literariam Cavei, pag. 286, Vitam hanc Osberno perperam adscriptam esse indicatur. Quin et Whartonus ipse, meliora postmodum edoctus, illam Osberno abjudicavit in Praefatione modo designata pag. xvi : Scripta, inquit, est (Vita) post mortem Radulphi archiepiscopi, qui anno mxxii obiit. Hujus epitome a Johanne Timuthensi concinnata est; quae Osberno perperam inscripta in hoc volumine prodit. Postea facta nobis codicis Cantabrigiensis copia, luculentiorē Bregwini Vitam ab Eadmero scriptam, luci publicae subducere nolimus. Unde autem error ille sit ortus, candide fuerat fassus pag. x : Vitam B. Bregwini brevem ex eodem codice Lambethano accepi, inter Odonis et Elphegi Vitae collocatam. Hinc nata mihi est sententia, illam Osberno debere posse. Postmodum vero, illam in Johannis Timuthensis Sanctilogio inveni ad calcem Historiae aureae in bibliotheca Lambethana.

22 De Osberno agit Caveus in parte altera suae Historiae pag. 201 : ubi ponit eum claruisse circa annum 1070 : de Joanne autem Timuthensi in Appendice jam dicta a pag. 284 : ubi scribitur claruisse anno 1366. Ex hujus vero scriptoris Sanctilogio non racemos quosdam, sed plenam, quod aiunt, vendemiam reportavit Joan. Capgravius in Catalogo Sanctorum Angliae, cujus operis non tam auctor, quam exscriptor audire meruit, sicut ibidem notatur pag. 286 : ut mirum non sit, Vitae S. Bregwini compendium a Capgraviō desumptum ex illo fuisse, quod tamen usui nobis fuit ad supplenda miracula, et ad varias quasdam lectiones inde desumptas, uti superius ad marginem textus notavimus. At missis hisce observationibus, publicus sancti Archiepiscopi nostri cultus ultimum ad laborem nos vocat.

24 Dederunt enimvero illi, quod meritis est, hagiologi, etiamsi recentiores, quando suis eum Fastis sacris intexuerunt hac et aliis hujus mensis diebus. Florarium nostrum Ms. illum annuntiat die xix paululum mutato nomine; Castellanus die xxiv, et inter Ahemeros pag. 765, cujus cultus, ait, duravit usque ad Henricum VIII; die

A die xxvi Wilsonus in secunda editione, *Maihe-wius* in *Trophæis Benedictinis* tomo 2, *Menardus* ac *Bucelinus*. Quod autem Sancti nomen merito ab hagiologis ipsi datum fuerit, probatur e documentis antiquioribus. In clausula, quæ apponitur ad finem *Vitæ* brevioris apud *Whartonum* pag. 77, hæc sunt : Explicit *Vita* Sancti patroni nostri *Bregwini* etc. Inter miracula superius relata § 2, num. 15 Sepulchrum ejus dicitur paululum a pavimento aliis constructum. *Invocatio publica* indicatur ibidem, et prioris quidem majus incrementum, sicut innui videtur his vocibus : Res acta, de qua ibi, per vicina loca insonuit; et jam alio ordine sepulcrum *Famuli Dei* vulgus invisere cepit. Accedunt eo, quæ inter dicta miracula narrantur de irreverentia sepulcri punita, mirisque ad illud patris; et quæ exstant in biographo *Edmero* de monacho *Lamberto* morte mulcato, propterea quod corpus *Antistitis* nostri alio volebat auferre; honor a *Lanfranco* episcopo *Cantuariensi* eidem delatus, ossium denique translatio, ac depositio ad altare *S. Gregorii* : quæ singillatim commemorantur a laudato *Edmero*.

B 24 *Vita*, quæ mox dabitur, recusa est hic ex editione *Henrici Whartoni*, et habetur in *Anglia* ejus sacra pag. 184 et sequentibus, quam notationibus illustravit. *Vitam* hanc accepit ejusdem editor e codice *Cantabrigiensi*, ut dictum jam est paullo ante; quam nos alia, ut solemus, divisione donavimus, ac Annotatis non paucis elucidare conati sumus, memorem redentes lectorem cum dictorum in *Commentario* prævio, tum aliorum, quæ ibidem non sunt explicata, notitiam ei subministrantes. Atque hæc quidem per hujus *Commentarii* decursum eidem *Vitæ* præmittenda censuimus. Nunc ecce tibi, lector, ipsum exemplar.

VITA

Auctore Eadmero vel Edmero monacho,

C Ex editione *Henrici Whartoni* parte 2 *Angliæ Sacræ* pag. 184 et seqq.

E xordium propositi mei atque procursum, quo de beato *Bregwino* pontifice *Cantuariorum* scribere a quibusdam familiaribus meis rogatus institui, gratiæ commendo *Spiritus sancti*, orans, ut suæ largitatis abundantia, quæ sunt dicenda revelet, et ad ea promenda cor meum et linguam juxta placitum suæ voluntatis clementer aperiat. Fuit autem ipse *Beatus* in matris utero a Deo electus, eandem electionem ante omnia sæcula in dispositione prædestinationis Dei feliciter nactus. Parentes ejus ex gente *Saxonum*, nobili, ut fertur, prosapia orti, hoc meruerunt, ut talem eis filium *Creator omnium* daret; quem probitate morum, quem peritia disciplinæ celestium dogmatum, et summum in ecclesiasticis dignitatibus gradum, et perennis gloriæ regnum digne debere adipisci comprobatur. Hæc inter opera Dei regnabat, in *Cantia* vir strenuus et nobilis *Wihfredus* a nomine, sacratissima in Deum

religione imbutus, servos Dei in Deo, et Deum in servis suis præ se magni semper habens. Suo tempore pater prædicandæ memoriæ *Birhtualdus* b in patriarchatum primæ metropolis *Anglorum* c beato *Theodoro* successerat, et eum digne Deo in omnibus administrabat. Hujus instinctu et exhortatione prælatus rex in generali concilio cunctas regni sui ecclesias ab omni dominatione et exactione regum, sive cujuslibet terrenæ potestatis liberas in perpetuum esse constituit d.

2 His diebus [ille] de quo scribere proposuimus in *Saxonia* e natus est, et a parentibus *Bregwinus* cognominatus, sacro dehinc fonte in *Christiana* fide regeneratus; et infantiles annos egressus cepit puer bonæ indolis esse, modestia morum sanctæ spei fiduciam suis de se exhibere. Hinc litteris traditur, et in schola dominica enutritur. Augentur in eo de die in diem studia sacri profectus; et fit pro tenore suæ ætatis in litterali scientia non multo post temporis intervallo perfectus. Florebant etiam adhuc quaque per *Angliam* exercitia ac studia litterarum; quæ ex beati *Theodori* f pontificis *Cantuariorum*, ejusque discipulorum traditione totam terram magnifice irrigabant. Religio nihilominus *Christiana*, quam ex prædicatione gloriosi ac Deo digni *Patris Augustini* g *Cantia* susceperat, quammaxime in ea vigeat; utpote sanctissimis ac strenuissimis successoribus ejus, quos *Roma* direxerat, quique illi in patriarchatum *Cantuariensem* usque ad præfatum *Birhtualdum* successerant, ne in aliquo vacillaret vigilanti sollicitudine insistentibus. Siquidem ab ingressu *Patris Augustini* in *Angliam* eo usque insula ipsa non tantum patuit barbarorum irruptioni, quantum eam postmodum patuisse accepimus, et quidem juste. Noviter enim susceptum *Christianitatis* jugum majori diligentia a multis portabatur; et ea de re *Dominus Christus* sibi adherentes propensiori clementia tuebatur. Unde bonus odor et in exteris regiones emanans plures nativo solo relicto in *Angliam* egit. Inter quos *Bregwinus*, *Jesu Christi* gratia fultus eo veniens, mox statione potitus, cunctis carus est et civis patriæ factus.

3 Deinde livore carens, docet alios, quæ sciebat, discit ab aliis, quæ ignorabat. Igitur sicut ætate et scientia, ita inspirante Dei providentia sic in sanctis moribus proficiebat et celesti sapientia. Quia ergo scriptum legerat : Qui addit scientiam, addit et laborem : eo magis videbat sibi in hac vita laborandum, ne inter innumeros diaboli laqueos gradiens illis aliquatenus ab æterna vita impediretur; quo majori scientia præditus intelligebat, quo graderetur, si nullis eorum impedimentis irretitus in via rectitudinis detineretur. Usus itaque salubri consilio, sprexit mundum et oblectamenta mundi omnia, sequi cupiens eorum exempla, qui, secuti *Dominum*, reliquerunt se et omnia sua. Itaque sæculorum vitam vita monachali commutans, habitu seculari abjecto monachorum sese collegio nihil habentium sociavit. Factus ergo monachus h ejus exterior homo cuncta, quæ veri monachi sunt, virtutum scilicet ornamenta, amplexus est interior homo. Et hæc singula in sua adolescentia sibi ascivit; sciens se juxta vocem Divini eloqui etiam cum senesceret, ab eis non recessurum. Nec fecit. Igitur cæleste propositum, quod ex dono gratiæ Dei susceperat, in servitio Domini perseverans, eidem gratiæ conservandum jugiter commendabat.

A EDMERO
MONACHO.

b

c

d

Sancti patriæ.
educatio. et
status Angliæ.

e

f

g

Ex monacho.

f

h

A. EDMERO
MONACHO.
post alios epi-
scopos Can-
tuarienses,

4 Illis diebus antistes Birhtwaldus vitæ præsen-
ti sublatus *i*, vitæ perenni illatus est. Locum au-
tem, quem mundo discedens vacuum reliquit,
eodem anno Tatwinus *k* quidam, presbyterii gra-
du sublimis, vir eximie religionis, et, quod
præcipuum est, monachi professione et habitu
insignis, ex totius ecclesiæ sacratissima electione
archiepiscopus factus supplevit. Hic est ille Tat-
winus, quem venerabilis Beda *l* in Historia sua,
id est, gentis Anglorum, quam edidit, ulti-
mum pontificem Cantuariorum ponit: suoque
tempore tam ipsi Historiæ, quam suæ vitæ mo-
dum posuit. Sane præfatus Christianissimus rex
Wihlfredus ante hæc nonnullis annis diem supre-
mum sortitus, Eadberto habenas regni reliquit.
Cujus regni anno undecimo *m* Tatwinus archie-
piscopus beato fine quievit, quarto videlicet ano-
no, quo archiepiscopatum totius *n* Angliæ guber-
nandum susceperat. Quem Nothelmus *o* subsecutus,
quinque annis Christi ecclesiam nobiliter rexit.
Itaque post hæc, anno scilicet Incarnationis Do-
minicæ septingentesimo quadagesimo secundo, elec-
tus est Cuthbertus *p* in sedem pontificum præ-
rominatorum: homo ex illustri prosapia gentis
Anglorum clara progenie ortus, et ipse totus ex
virtutibus factus. Is inter alia bona, quibus totum
vitæ suæ tempus coram Deo et hominibus clarifi-
cabat, fecit ecclesiam in Orientali parte majoris
ecclesiæ eidem pene contiguam; eamque in ho-
norem beati Johannis Baptistæ sollemniter dedi-
cavit. Hanc Ecclesiam eo respectu fabricavit; ut
baptisteria et examinationes judiciorum pro diver-
sis causis constitutorum, quæ ad correctionem sce-
latorum in Ecclesia Dei fieri solent, inibi cele-
brarentur, et archiepiscoporum corpora in ea
sepelirentur: sublata de medio antiqua consue-
tudo, qua eatenus tumulari solebant extra civi-
tatem in ecclesia beatorum Apostolorum Petri et
Pauli, ubi posita sunt corpora omnium anteces-
sorum suorum. Hic decurso vitæ præsentis arti-
culo appositus est ad patres suos quinto decimo
præsulatus sui anno, et in præfata ecclesia beati
Johannis decenter sepultus.

eidem sedi
præficitur:

5 Quærelatur ergo summo studio ab ecclesia
Dei, qui non inferior vita ac sanctitate morum,
posset in locum defuncti subrogari. Tenebat ea
tempestate jus regni in Cantia Æthelbertus *q* su-
pra memorati regis Wigthredi [filius,] Eadber-
to *r*, qui ei successerat, jam olim defuncto. Qui
Æthelbertus beatum Bregwinum ex sublimitate san-
cti propositi morumque illius gravitate notissimum
habens, contulit cum iis, quos in electione pasto-
ris universorum tenor præcipue respiciebat: sua-
dens ut in commune viri industriam, sanctæ
conversationis normam, cepti propositi perseve-
rantiam considerantes, præposita voluntate Dei,
ecclesiasticam electionem in eo confirmarent, si
in regimine omnium ecclesiarum totius Britannicæ
eum idoneum concordii assensu judicarent. Pro-
ponitur itaque Viri a pueritia Deo digna con-
versatio, mansuetudo ad omnes, humilitas in
omnibus, vitæ gravitas, et in his singulis et si-
mul in omnibus continua cum discretione forti-
tudo. Refertur in populum; consentiunt omnes
in unum, talem videlicet Domini Servum dignis-
simum fore tantæ ecclesiæ sacerdotem. Quid plu-
ra? Rapitur, et licet multum obnitens, grandæ-
vitatem quoque suam quibus poterat conatibus
objiciens, patriarchatu Cantuariensi investitur.
Deus in promotione ipsius sublimi, totius Cleri
confluentis voce, corporis, ac jubilo cordis col-
laudatur. Dein Cantuariæ in Kalendas Octobris

summo cum honore sacratus *s*, cathedram pon-
tificalem ad regendum ecclesiam Dei, exultanti-
bus cunctis, ascendit.

6 Speculum igitur omnibus a Deo constitutus,
ita in sanctis operibus clarus effulsit; ut, qui
lucis semitam volebant incedere, in ejus vita,
qua graderentur, satis possent aperte videre. Si
de miraculorum exhibitione, quæ sanctitatem de-
monstrare magis solent quam generare, quis in-
quirat; dico quod sentio. Equidem utrum aliquod
hujusmodi fecerit necne, ad notitiam meam
fateor non huc usque pervenisse. Quod si fece-
rit, ea aut scriptorum inopia, aut vetustas, vel
certe casuum diversorum aliquis eventus a no-
stra scientia tulit; illa tamen, quæ post obitum
ejus certa relatione cognovimus facta ad sacrum
corpus ejus, luce clarius innuunt, quid in cor-
pore degens facere posset, si eum ratio aut
necessitas ad talia exercenda perduxisset. Sed
illa tempora fide Christi quaque fundata non
egebant signis miraculorum; quæ, ut beatus Gre-
gorius ait, infidelium sunt potius quam fidelium.
Et vane miraculum foris ostenderetur; si deesset,
quod intus operaretur.

7 Ac, ut mihi quidem ratio suadet, ratum
esse videtur majus esse auctorem omnium mira-
culorum per munditiam carnis et spiritus in se
quemque continue habere, quam miracula, quæ
et reprobis veritas dicit esse communia, pro
hibitu hominum et admiratione exhibere. Pax
quoque diebus sui pontificatus in toto regno vi-
gebat; nec incursus hostiles aliquis metuebat.
Donec ergo in Dei pace quæque consistebant,
Deus pacis in omnibus et per omnia omnibus
erat. Beatus et felix Pater in istis, cum in po-
pulo verbum vitæ prædicaret, mansueto animo
ac modesto audiebatur; et quæ fieri in exhorta-
tionibus suis præcipiebat, placido effectū prose-
quebantur. Ut fides vera aut succresceret, aut
vacillans robur statumve reciperet; sola vox Pa-
tris vallata incremento, quod tribuit Dominus,
sufficiebat; nec ad eam probandam miraculum
aliquod quis exigebat. Sed hæc bona non mul-
to tempore permanserunt. Sublato namque in
brevis de hac vita beato Viro, cujus meritis ea
provenerunt, evolutis pauculis annis et ipsa sub-
lata sunt.

8 Tribus siquidem annis *t* vixit in pontifica-
tu, Deo per omnia plenus, et universis virtu-
tibus indeficienti constantia præditus. Anno au-
tem patriarchatus ejus secundo Æthelbertus Rex,
filius, ut diximus, strenuissimi regis Wihfredi,
diem ultimum clausit. Anno vero post hunc fuit
validissima hiems *u*, nimia frigoris acerbitate
cuncta constringens, animalia diversi generis et
nivium densitate et immani brumæ asperitate ex-
tinguens. Verum cum juxta verba veri Salomo-
nis, in Cantico Canticorum loquentis, hiems
transisset, imber abisset et recessisset; flores
Dominici apparuerunt. Unde et vinea Domini
Sabaoth suavissimi odoris florem emittens, ad
vocem turturis ac sponsi dicentis: Surge prope-
ra amica mea, veni de Libano, veni, coronaberis;
anima felicissimi Patris, dulcis amica summi Pa-
tris, surrexit, hoc est coronanda ab sponso
suo Jesu Christo, sæculum corpusque reliquit,
ac angelorum adminiculo fulta, ubi ipsum Deum
deorum in Sion æternaliter cerneret, gaudens
hilarisque conscendit *x*. Sepultus *y* sane est in
præfata ecclesia beati Baptistæ Johannis prope
corpus reverendi pontificis Cuthberti, ipsius ec-
clesiæ, ut diximus, fundatoris ac sui dignissimi

præ-

quam Saxo-
nibus
illustrat.
etiam non
solum, dum
vivet.

E
miracula
patruisse:

F
tempus sedis
obitus, sepul-
turo, sucres-
sor.

r y

A prædecessoris. Post hunc assumptus est in pontificatum relictæ ecclesiæ Jambertus *z*, pater et abbas vicinæ ac prænominate abbatiæ gloriosorum Apostolorum Petri et Pauli.

9 Hinc evolutis pauculis annis Dani *aa*, gens effera, perdiscentes Angliam in omni pene genere hominum a pristino statu exorbitare, et divitiis ac voluptatibus magis solito operam dare, ceperunt quasi pedemptum probare, tribus navibus illuc primo directis, quam efficere possent, si plures mitterent, plures venirent. Quas cum prospere in nonnullis egisse audirent, animati sunt, et classe parata Angliam non semel aut his, sed sæpenumero veniendi usum acceperunt. Quodam itaque tempore, etc. *bb*. Plura feruntur in hunc modum de beato Viro; quæ omnia scribere nimii ponderis esset. Ad alia ergo tendentes, hunc istis ponimus modum.

10 Transierunt plures anni; et corpus ejus sub veneratione multorum loco mansit immotum. Nonnulli quoque successorum ejus huic vite decedentes, locum sepulture in ipsa basilica acceperunt *cc*. Post hæc multis malis quaque per

Angliam crebrescentibus, contigit civitatem Cantuariam ex incuria quorundam, sua minus caute curantium, igne succendi et crescentibus flammis in matrem ecclesiam inibi consistentem incendium ferri *dd*. Quid dicam? Combusta est tota cum officinis monachorum ibi degentium pene omnibus, simul et ecclesia beati Johannis Baptiste, ubi, ut prædictum est, archiepiscoporum reliquie jacebant humatæ. In qua conflagratione quæ vel quanta damna locus ipse perpersus sit, nullus hominum edicere potest. Ut tamen quædam inde tangamus; quidquid in auro, in argento, in diversis aliarum specierum ornamentis, in divinis ac secularibus libris preciosius habebat, fere totum vorans lingua ignis absorbit. De his tamen quia fuerunt recuperabilia, minus est fortasse dolendum. At dolor immanis et nullo fine claudendus luensque eandem ecclesiam premit; quum privilegia Romanorum Pontificum, privilegia regum et principum regni, ipsi ecclesiæ studiose sigillata et collata, quibus se et sua perenni jure munire deberet atque tueri, ex integro redacta in nihilum deperierunt. Si qua autem sunt ex illis recuperata, diversis in locis, ubi contrascripta fuerunt, reperta sunt et accepta; bullis atque sigillis, quæ alia fieri nequibant, cum ecclesia, in qua servabantur, igne consumptis. Ex quo robur et fortitudo hostibus ejus usque in præsens contra æquum increvit; et mult. . . mala *, oppressiones, et scandala insurgentium filiorum super ea. . . . ia struxit.

11 Sed hæc notissima omnibus, vane quasi aliorum notitiæ scribe. . . gnificamus. Quapropter istis omissis dicamus, quod post istud gem. . . in incendium corpora pontificum supra memoratorum suis loculis immota quiescebant; donec ille virorum strenuissimus et cum omni honore nominandus Lanfrancus *ee* videlicet Cadomensis * cenobii abbas archiepiscopatu Cantuariensi functus est. Is quippe omnia quæ combusti monasterii repperit vel ædificia vel ædificiorum detruta monumenta terræ coequans, et quæ sub terra erant fundamenta effodiens, cuncta nova extruxit, et præfatos antistites levare ac in tuto locari constituit; donec ea, quam cœperat, ecclesia facta esset, in qua decenter poni valerent. Et ita factum est. Post aliquot annos in ecclesiam jam fundatam illati sunt, et in aquilonali parte super voltum * singuli sub singulis ligneis locellis,

ubi quotidie mysterium Sacrificii salutaris celebratur, positi sunt. His ita dispositis, forte die quadam unus ex fratribus ecclesiæ in scamno sedens coram sepulchro beati Bregwini, etc. *ff*. Et quidem, ut multi affirmant, hunc inter se morem Saxones præstantius habent; ut majores suos dignius honorent et irreverentiæ subditorum non parcant, ne insolescant. Morem igitur suæ gentis et mundo exemptus filiis suis studuit bonus Pater exhibere, ut eos moneret, qua reverentia se debeant erga majores suos habere.

12 Inter hujusmodi facta sanctissimi Viri, venit Cantuariam quidam monachus de terra Teutonici *gg* imperatoris, Lambertus nomine, notus reginæ, quam rex Henricus *hh*, defuncta prima conjuge sua, uxorem de Saxonia * duxerat. Hic Lambertus per multum temporis Cantuarie rogatu reginæ cum fratribus conversatus est; et pene quasi monachus loci ab omnibus habitus. Unde familiaritate quoque politus, cepit frequentare locum, in quo pontificum reliquie quiescebant, illic orare, illic Missas celebrare, illic familiariter conversari. Interrogabat hunc et illum, quis ille esset vel ille, quove nomine vocaretur, qui illo vel illo loculo clauderetur. Ubi autem de beato Bregwino audivit, succensus est desiderio habendi illum, et in terram suam transferendi; recordatus fortassis antiquæ bonitatis famæ, quam in patria sua de illo didicerat *ii*. Verrum dum impossibile sibi videret, clam vel palam desiderii sui per se effectu potiri; suggestit archiepiscopo, qui tunc erat, et graviter morbo paralysis premebatur, nomine Radulfo *kk*; ut ossa memorati patris sibi concederet, asserens ei locum construendi monasterii a primoribus gentis suæ concessum, quod sub patrocinio patris Bregwini construere, et omnimodis servitio Dei accommodum ipse et sui proposuerant ordinare. Quid multa? Acquiescit pontifex: nec enim noverat quo de agebatur; et ideo facili assensu ad preces petentis permovebatur. Res fertur in audientiam monachorum; et quidam, ut concessio pontificis perficeretur, plenissime laudant, quidam e contra modis omnibus negant.

13 Post dies defungitur archiepiscopus. Itaque plures eorum, qui, eo vivente, laudaverunt fieri quod roganti concesserat fratri, versa vice contradicentibus acquieverunt; et uno animo pariter institerunt, ne suo pastore ecclesia, quam vivens in carne pio diligebat affectu, destitueretur. Ne tamen concessio antistitis videretur usquequaque contemni; ex communi consensu deliberatum est, in quo et archiepiscopum consensisse nonnulli attestati sunt, ut scilicet os unum, brachium videlicet sinistrum sacri corporis, fratri conferretur. Quod ipse parum æstimans, et iis, quæ sibi promissa dicebat, frustrari non sustinens, suspicatus est, se per reginam posse apud regem efficere, quatinus ipse regia potestate vi a monachis extorqueret, ut sibi concederent quod querebat. Super negotio igitur reginæ locuturus, et eam cum rege in parco Wudestochico *ll* commorantem aditurus, Londoniam venit; ibique valida infirmitate correptus, progredi ultra nequivit. Languore in dies crescente, ipse Cantuariam reportatus est; ubi parvo tempore vivens defungitur, et inter mortuos fratres sepelitur. Hinc nocte sequenti astitit Vir quidam saluta mediocris, persona insignis, habitu monachus, facie ignotus; cuidam Fratri de congregatione per visum, homini bene religioso Deumque timenti, dicens illi: Scisne, quam ob

A. EIMERO
MONACHO.

ff

Monachus
quidam vo-
lens auferre
corpus ejus,
gg
hh
Lotharingia

E

ii

kk

inopinata
morte de-
fungitur:
F

ll

A. EDMERO
MONACHO.

causam Lambertus ille Saxo sic inopina morte raptus sit? Cui cum se nescire responderet. Scias, inquit, quia eo quod corpus Bregwini de sua sede auferre, sibi que conatus est vindicare. Nec enim talis meriti fuit in oculis Dei, ut tanti Pontificis præsentia vel possessione debuerit jure potiri.

alius a vomitu
sanguinis
sanatur.

mm

44 De his ita considerans ergo provida sollicitudo servorum Dei, et ex his, quæ frater ille facere molitur, considerando perpendens, in futuro tempore aliquid huic simile a supervenientibus externis hominibus posse moliri, ne faciliorem effectum sortirentur, reliquias ipsius Patris a præfato loco cum reliquiis beati Plegemundi archiepiscopi in australem ecclesiæ partem transtulit, et post altare beati Gregorii Papæ decentissime tumulavit. Quidam autem ex monachis, Willelmus nomine, ex consensu aliorum, horum omnium se præ cæteris medium fecit; et ejus industria ac provisione ferme omnia, quæ in ipsa reliquiarum transpositione vel sepulchrorum compositione impensa fuerunt, procurata sunt. Is in una post hæc solennitate servitio ecclesiæ toto conamine sese dedens, et ultra vires in cantando vocem edens, raptus est in interioribus; moxque in vomitu sanguinis, aliisque gravibus molestiis vehementer afflictus. Quid igitur ageret, ignorabat. Noverat enim jam in ipsa ecclesia hoc nonnullis, et eadem causa contigisse; quorum alios morte multatos, alios multis annis multo languore vexatos, omni ambiguitate semota sciebat. Venit autem ei in mentem, quid servitii, quid sollicitudinis, quid honoris nuperrime impenderit duobus pontificibus istis Bregwino et Plegemundo. Itaque corde contrito, spiritu humiliato, perfusus lacrimis genas, orat eos sibi misereri; quatinus, impetrata sibi a Christo Jesu pristina corporis sanitate, intelligat, quid de illis ipsi et aliis amodo sit sentiendum, quæve fiducia pro æterna sua salute eos appellare possit ad interveniendum. Mira Dei bonitas, potentia mira! Mox, sicut ipse refert, se omni sensit languore curatum; nec novi doloris aut incommoditatis ullam ulterius molestiam passum.

Epilogus au-
ctoris

45 Hæc de beato Bregwino minus sapiens edidi, quæ a majoribus et veridicis viris didici. Et hi quidem alia se expertos in se fuisse tradunt, alia vel ab illis, qui præsentes fuerunt, vel a præsentibus acceperunt, seque referunt accepisse, constanti allegatione commemorant. Ne ergo animos amicorum meorum, me ad hoc opus incitantium offenderem, cessi voluntati eorum. Quod itaque scripsi, eis scripsi: videant ipsi. Si in aliquo bene processu, gratias Deo: si aliter in aliquo, intentius orent, obsecro, pro scelere meo. Memoria transitus beatissimi Viri vii Calendas Septembris recolitur; ut illic nomen Domini, qui illum honoravit expeditius magnificetur. Sit igitur ipse qui vivit, dominatur et regnat per omnia, benedictus in sæcula seculorum et ultra. Amen.

ANNOTATA.

a Withredus... cepessit Cantwarorum regnum, ac illud tenuit xxxiii. *Chronicum Saxonicum* ad annum 694.

b De S. Brithwaldo, ejus nomen varie a variis efformatur, Cantuariensi episcopo, dictum est tomo I Januarii, die ix, pag. 597 et 598.

c Quam ampla et illustris fuerit istius eccle-

siæ metropolitana prerogativa, indicabitur infra lit. n.

d Hoc in concilio Bacanceldensi accidit anno 694; ejus Acta edidit Henricus Spelman inter *Concilia Anglicana* tomo I, a pag. 489.

e In Saxonia videlicet antiqua seu Germanica, secundum dicta *Commentario prævio* num. 2.

f *Chronicum Saxonicum* ad an. 668: Hoc anno Theodorus consecratus est in archiepiscopum, et missus in Britanniam. Habetur in *Martyrologio Romano* ad diem 19 Septembris.

g Acta ejus illustrata sunt apud nos tomo vi Maii, die 26, apag. 373.

h Cujus instituti monachus fuerit, cupimus doceri. Adis *Commentarium prævium* num. 2 et 3.

i Anno 731, secundum nos loco superius indicato lit. b. Consuli insuper possunt, quæ de hoc Viro collecta sunt in *Historia de antiquitate Britannicæ ecclesiæ* etc., editionis, Hanoviensis, anni 1605, a pag. 55.

k *Res gestas Viri sancti* collegimus tomo vii Julii, die 30, a pag. 459.

l De sancto ac Venerabili Beda egimus tomo vi Maii, die 27, pag. 718 et seqq., innectentes obitum ejus anno 735.

m In Vita, quam damus, apud Whartonum edita, notantur ista pag. 185: Tatwinus thronum ascendit anno dcccxxi medio: excessit post medium annum dcccxxiv. Wightredus obiit anno dcccxxv juxta *Chronologiam Saxoniam*. Tatwinus igitur anno decimo Eadberti vitam finivit.

n S. Gregorius PP. III omnes Britannicæ episcopos ei subiecit, hanc innovans seu confirmandi dignitatem, quam S. Gregorius magnus S. Augustino concesserat: de qua re vide tomo vii Julii mox citatum pag. 160. Obiit S. Tatwinus anno 734, qui ibidem pag. 159 signatur, et de quo jam proxime dictum est.

o De Nothelmo tractat citata *Historia de antiquitate Britannicæ ecclesiæ* a pag. 58. *Chronicum Saxonicum* ad an. 741. Nothelmus, inquit, archiepiscopus decessit. Notata ibidem in hunc locum non transcribo. Alfordus ad annum 739 num. 6, ipsius mortem eidem anno innecit, non anno 741, quem improbat.

p *Chronicum Saxonicum* ad an. 741 dicit: P. Cuthbrythus fuit in archiepiscopum consecratus. Alfordus vero ad an. 740, num. 2 scribens, hoc anno in Dorovernensem sedem ascendisse eum memorat; ac varia de illius sepultura colligit ad annum 758, quo, post annos sedis octodecim, eundem e vita migrasse refert, uti et *Chron. Sax.* Vide quæ de dicta sepultura habet *Commentarius prævius*.

q *Chron. Sax.* ad an. 748: Æthelbryhtus, Wihfredi regis filius, cepessit regnum Cantii. Obiit anno 760, ibid. ad istum annum: quo Alfordus num. 1 Edbertum pro Æthelberto ponendum affirmat.

r Idem *Chronicum* ibidem præmiserat: Eadbryhtus, Cantwarorum rex decessit. Consuli potest Alfordus ad dictum annum 748, num. 1, ubi eum vocat Æthelbertum.

s De die et anno consecrationis diximus in *Commentario prævio* num. 4.

t De duratione sedis ejus, ibidem num. 7.

u *Chron. Sax.* ad annum 761: Hoc anno fuit aspera hyems.

x Anno videlicet 762. Vide *Commentarium nostrum* num. 6.

y Diff-

A y *Difficultates in Sancti sepultura suscitatas narravimus ibidem § 2.*

z *De quo ibidem num. 13.*

aa *De destructione et vastatione a paganis illata ecclesiis Lindisfarnensibus Chron. Sax. ad annum 793 meminit. Consule Pagium ad eundem annum num. 6, et Commentarium prævium num. 15.*

bb *Editor hujus Vitæ inserit ista aliis literis: Sequuntur miracula plura, quorum epitomen abbreviatis Eadmeri verbis dedit Vita Bregvini, Osberno male ascripta supra, pag. 76. Unam Whartonus Edmeri textum reliquisset integrum et intactum: cum vero contra fecerit, nos coacti sumus e Vita breviori miracula supplere, ut in Commentario prævio licet videre § 2.*

cc *De sepultura Sancti Commentarius § 2.*

dd *Thornus col. 1818 Anno Domini, inquit, MCLXXIV fuit ecclesia Christi Cantuariæ combusta die sancti Bertini abbatis. Colitur die v Septembris.*

ee *Agit de illo Alfordus ad annum 1050.*

B ff *Miracula duo, quæ in textu Edmeri hic non narrat Whartonus, iterum mittens lectorem ad aliam S. Bregvini Vitam, nos supplerimus in Commentario nostro num. 18.*

gg *Tentonici imperatoris, id est, Germanici imperatoris.*

hh *Henricus, Guilielmi Conquæstoris filius, anno 1100 rex Angliæ factus, quo et Mahaldem, alias Mathildem, duxit uxorem. Anno autem 1121 conjux ei obtigit Athelis, al. Athelida, filia Ducis de Luvain (de Lovanio, non de Lorain: etiamsi Lotharinga vocatur:) ex Chronico Saxonico: quod, cum adjectis ad illud notis, videri potest ad annos modo citatos.*

ii *Hinc confirmatur nostra sententia, quod S. Bregwinus fuerit ortus in Saxoniam antiqua, seu Germanica.*

kk *Factus est archiep. anno 1114; mortuus 1122, ex Chron. Sax. ad istos annos. Legi etiam potest Historia de antiquitate Britannicæ ecclesiæ a pag. 123.*

ll *Vulgo Wudestoke: de quo meminit Monasticum Anglicanum tomo 2, pag. 318 et 396.*

mm *Chronicum Sax. ad an. 990: Hoc anno Plegemundus electus est a Deo, omnibusque ejus Sanctis, ad archiepiscopatum de Cantwareberi. Alfordus ad annum 989 laudat illum, et agit de consecratione ejus. Quod vero stricti nominis sanctus sit, non reperi hactenus traditum a scriptoribus hagiologis.*

A. EDMERO
MONACHO.

DE S. VICTORE MARTYRE CERESI IN CASTELLA VETERI HISPANIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, tempus, Acta, translatio.

Ceresum, cujus non una eademque nominis efformatio est, ita describitur hac die apud Tamayum pag. 592: Cerasum. Oppidum antiquum non procul ab urbe Burgensi (prope Veloradum, sicut habet Marieta mox citandus;) quod hodie Zerezo dicitur, olim, ut ex Actis elicitur, populosum, et accolis plenum; sed jam in parvam populationem redactum. Huic ultimæ ac vulgari hujus loci efformationi se accommodavit idem auctor in annuntiatione, dum pag. 587 Martyrem refert: Apud Cerecenses prope Burgensem urbem. Locus porro iste sicut S. Victori, qui vulgo nominatur san Vitores, natalis fuit mortalis vitæ, sic melioris ac sempiternæ exstitit palæstra, publico ejus cultu non per Hispaniam dumtaxat, sed per universam etiam Catholicam Ecclesiam propagato; dum annua Viri memoria præscribitur quotannis legenda in Martyrologio Romano, quod ita illum refert: In Hispania sancti Victoris Martyris, qui a Mauris pro Christi fide occisus, martyrii corona decoratus est. Annuntiationes apud Molanum, Canisium, et Galesinium huc non transcribimus; sed his superaddimus alia, quæ de publica Martyris reparatione ad posteros transmissa sunt.

2 *Egidius Gonsalvus Davila in Theatro ecclesiastico, inter ea, quæ scribit de ecclesia metropolitana Burgensi, commemorans sancta corpora, quæ in ista civitate, ejusdemque archiepiscopatu existunt, pag. 25 ponit Cerezi corpus S. Victoris martyris, additque legi de eo*

xvi (voluerit dicere xxvi) Augusti. Joannes de Marieta Ordinis FF. Prædicatorum lib. 2 de Sanctis Hispaniæ, qui est de Martyribus non pontificibus cap. 74, fuit, inquit, sanctum corpus in ista cavea (de qua ante egerat) annis aliquot, ac postmodum fuit translatum, ubi nunc est; et concurrunt multi populi cum supplicationibus, ut a Deo petant, ut per Sancti intercessionem bene sibi faveat in temporalibus. Festum ejus celebrat ecclesia Burgensis die xxvi mensis Augusti, et isto die conveniunt septuaginta populi crucibus suis instructi. Fuit conventus Ordinis, ait, nostri, et jam est Minorum. Joannes Vasæus in Annalibus Hispaniæ ad annum 950, inter alia, quæ scribit de S. Victore, de cultu ipsius publico tradit ista: Corpus ejus in municipio Villorado cum maxima veneratione colitur. Quod eo translatum fuit xiii Kalendas Junii anno Domini mcdlxvi, jubente D. Ludovico de Acuna ep. Burgensi, sicut refert Tamayus pag. 591. Instrumentum ex eo dabitur inferius.

3 *De tempore martyrii non convenit inter auctores. Vasæus jam laudatus ita memorat: Hoc anno (950) Abderamen Halihatan rex Cordubæ movit duodecimam persecutionem in Christianos dictos Mozarabes, de cujus vocabuli ratione jam dictum est (et nos prolixè de eo tractavimus ante tomum vi mensis Julii.) Hæc persecutio tantum in Hispania facta est. Edixit vero Abderamen, ut quicumque Christiani viverent in ditone Maurorum, vel abnegarent fidem Christi,*

Tempus martyrii

AUCTORE
J. P.

Christi, vel morte pœnas luerent. Nonnullis deinde nominatis Martyribus, de nostro narrat sequentia : Eodem tempore passus est consimile martyrium (amputati videlicet capitis) beatus Victor, natus in oppido Cereso Burgensis dioceseos, qui precibus suis patriam a decennali obsidione liberavit, sacris suis concionibus multos apostatas et Sarracenos ad Christi fidem convertit. Ambrosius de Morales in Chronico Hispaniæ lib. 16, cap. 15, ad annum 938, Secundum quod, inquit, omnes affirmant, passus est istis annis. . . (S. Victor), et sic Vasæus illum posuit anno MCCCL : credique potest ita esse ; cum lectiones episcopatus Burgensis, et antiqua traditio id dicat : quamvis alii illum faciant synchronum D. regi Alfonso Casto, sicut indicarat idem chronologus lib. 13, pag. 49.

ex variis ex-
penditur scri-
ptoribus,

4 Baronius ad annum Christi 938 postquam num. 1 narrasset ingentem victoriam, a rege Legionensi in Hispania, nomine Ramiro, reportatam adversus Abderragham (uti cum vocat) tunc Cordubæ regnantem, ita proseguitur num. 2 in rem nostram : Porro his addunt nonnulli, qui prosecuti sunt res Hispaniæ, ipsum Arabum regem Abderragham, hac accepta clade, ubi Cordubam reversus est, magnam adversus Christianos sibi subditos persecutionem excitasse ; tuncque passum sanctum Victorem. Hæc Eminentissimus Annalium conditor ; sed Pagius expendens narrationem ipsius ad annum mox indicatum a num. 4 ad 3, victoriam istam removel ad annum sequentem : id quod obiter sit indicatum hic, quia parum vel nihil nos tangit. Quod nostra magis interest ; videamus, num annus a Baronio, vel proxime hunc subsequens a Pagio designatus, componi queat cum calculo chronologico Vasæi, id est, cum anno Christi 950. In actis S. Victoris, quæ infra daturi sumus, leguntur ista : Septennio. . . toto, quo Victor latuerat (in eremo Ognæ videlicet) obsidionem Saracenicam toleraverat Ceresum, quod angeli monitu Sanctus ab illa longa obsidione (apud Vasæum, ut modo narrabamus, a decennali) ibidem dicitur liberasse. Moralesius laudatus, dum ad annum 938 ipsius martyrium memorat, non vult illud presse adstringere isti anno ; sed loquitur cum temporis extensione : uti suadetur ex ejus verbis supra allegatis.

C
et cum illis
determinatur.

5 Jam vero si anno 938, vel 939 ex correctione Pagii, addas aliquod tempus, ut Abderamenus tam ingenti clade a rege Ramiro fusus, magnam adversus Christianos sibi subditos persecutionem excitaret ; facile pervenies ad annum Christi 950 ; vel etiam ultra, si decennalis obsidio fuerit, ut assererat Vasæus. Hæc sunt cogitationes meæ, quas lectoris judicio permitto, si quidquam rectius repererit. Interim hoc modo notulam marginalem, in initio hujus Commentarii positam, intelligi cupio, et quidem cum aliqua temporis affectione per adverbium circiter. Deinde profiteor, me in hoc tempore figendo loqui cum auctoribus potius, quam ex fide rei compertæ : quia suspecta adjungitur circumstantia in vacca, ut mox videbimus. Pergamus ad S. Victoris Acta.

Acta

6 Ea, quæ prælo committemus, hunc præferunt titulum : S. Victoris martyris, ex ecclesiæ Burgensis, Castellæ veteris metropolis, ecclesiasticis tabulis. Addidit ad marginem noster Daniel Papebrochius ex tomo G f. 142. In fine autem Actorum apponitur sequens censura ; et eandem quidem illius manu, qui apographum

scripsit : Casar Baronius [censuit] corrigendam esse lectionem. . . De medio tollendum illud, quod de vacca legitur. Quod fabulosum quodammodo sonat ; licet in illis partibus pro miraculo habeatur. Acta hujus Martyris etiam habentur apud Gononum inter Vitæ Patrum occidentis lib. 3, pag. 160 : unde nonnulla accepi, quæ in exemplari ecclesiæ Burgensis adjeci ad marginem, et in ejusdem exemplaris contextu huic signo [] inclusi. Lucius Marinæus tomo 1 Hispaniæ illustratæ, quæ Francofurti excusa est anno 1603, pag. 334 S. Victoris gesta breviter perstringit : et Mauros quidem eum pœnis acerbissimis sustulisse refert : sed nihil habet de crucifixione, de vacca nihil, ac de Cereso a longa obsidione per Sanctum liberato.

7 Marieta supra citatus dum historiam ejusdem loci, per sanctum Martyrem vaccæ ministerio soluti ab ista obsidione, pluribus representat, quæ brevissime dumtaxat attingitur in Actis paulo post a nobis exhibendis, multo eam deteriorem, minusque credibilem facit. Ad suos quippe Ceresanos Sanctus angeli monitu digressus, ita cum illis egisse dicitur : Videamus, Dominus misit me, ut vos liberem, quam cibariam annonam habeatis ad vestram sustentationem. Illi responderunt, nihil sibi esse relictum, præter parum tritici. S. Victor eis dixit, si forte haberent vaccam aliquam. Responderunt, habere se. Dixit Sanctus, ut vaccæ præberent quod comederet usque ad satietatem, et sic eam saturam ejicerent extra civitatem. Inimici Mauri, qui civitatem obsidione premebant, vaccam conspicati, statim lanceis illam confoderunt : apertisque intestinis, invenerunt eam tritici saturam. Hoc videntes inimici dixerunt inter se : Septem sunt anni, ex quo occupamur ista civitate per famem intercipienda, et cogitamus, jam nihil ipsos habere quod expectent : et videmus, quod gregibus dent alimentum in tanta abundantia. Hoc utique quia videmus, oportet, ut civitati bene sit prospectum de alimentis : quam ob rem nihil habemus, quod hic expectemus. Sic statuerunt abire, et obsidionem relinquere.

8 Huic narrationi e textu Hispanico Marietæ addi possunt res quædam aliæ. Nam primo, eo loco, in quem ceciderunt guttæ sanguinis pedum ejus, quando volebant illum clavis affigere cruci, morum postea natam affirmat, quæ ad hodiernum usque diem, inquit, permanet in memoriam miraculi istius. Secundo, postquam narrasset, Sanctum capite truncatum, refert ferocem serpentem numquam amplius apparuisse post Sancti ad eum verba, quæ ibi memorat. Tertio, subdit fontem a S. Victore prodigiose e terra esse productum, addens illum permanere usque ad hodiernum diem. Floruit autem Marietæ seculo 16 exeunte ac ineunte 17, ejusque historia, quæ hic utimur, in lucem prodit anno 1596. Plura de eo Echardus tomo 2 Scriptorum Ordinis Prædicatorum pag. 377. Unde fit, ut non audeamus ipsi habere fidem, quia desunt antiquiora documenta, quæ tot res et tam mirabiles confirmant.

9 Acta, quæ habentur hac die in Martyrologio Tamayi, interpolata sunt : in quibus, præter alia, quæ displicent, occurrunt mulieres septem, quæ, a S. Victore calibus monite, e manibus Saracenorum ereptæ dicuntur. Adde mortuum ab illo ad vitam revocatum : sanctique Martyris epitaphium. Enimvero figlina Tamayi nimium cognita ac perspecta est, quam ut merces hujusmodi e sublesta istius fabulatoris fide

admit-

A admittamus. En tibi nunc, lector, Acta. Auctor eorum nos latet: ignota, qua sint scripta, aetas: mira quædam memorant: e quibus superius erandum censebat unum Baronius: pro aliorum omnium veritate spondere non ausim; sed illa profero, quæ in apographo nostro reperio, etiamsi certioribus documentis, prout desidero, eorumdem veritatem confirmare non possim. In iis, quæ indicari solent in Annotatis, cum facillime legi possint in hoc Commentario, brevissimus ero.

translatum
admonit.

10 De Sancti translatione, cujus supra ex Tamayo facta est mentio, idem auctor agit ad diem xx Maii. ac ejusdem profert instrumentum ex antiquo, uti vocat, Ms. codice Hispano conscripto: quod ne quispiam hic desideret, in qualicumque Tamayi, vel istius codicis fide, illud recitamus: Elapsis multis temporibus, postquam S. Victor pro Christi fide ad martyrii coronam accessit, ad ejus sacrum corpus in ecclesia suo nomini dicata noscitur tumultum; Deus ejus interventu plurima voluit perficere miracula, tam in loco sepulture, quam in aliis circumjacentibus oppidis; quorum seriem relexere longum erit, quia multa sunt gesta; et quotidie geruntur innumera, in quo tempus terere, cum de translatione sumus acturi, erit aliud pro alio sumere. Anno igitur Dominicæ Nativitatis mcdlxvi, die Dominica xiii Kalend. Junii facta est translatio sacri corporis cum ingenti devotionis affectu, et solemni oppidanorum apparatu. Nam licet sacra pignora gloriosi Martyris in loco honesto jacerent; attamen, postquam domus, et cœnobium elemosynis piorum virorum, amplitudinem recepere; devotus et multum magnificus Dominus D. Ludovicus de Velasco omnem posuit operam in transferendis S. Martyris exuviis. Quod ut perficeret impetravit a reverendo, et multum magnifico Domino D. Ludovico de Acuna episcopo Burgensi, licentiam pro sacro Martyris corpore transferendo; et quia ejus dominatio actui interesse non poterat, translationis opus reverendo domino D. Eneconi cœnobii S. Petri Caradinensis abbati commisit.

instrumentum
datur.

11 Qui ascitis quamplurimis ecclesiasticis personis, tam secularibus, quam regularibus, sanctissimas transtulit reliquias B. Victoris martyris, de loco, in quo jacebant, ad majorem capellam præfati cœnobii, quod in diocesi Burgensi, in territorio villæ, quam Velforado dicunt, a pluribus annis conditum invenitur. Ad hujusmodi ergo sanctæ translationis actum ex omnibus proximis oppidis ac vicis innumera cum supplicationibus, et processionibus confraternitates, cum crucibus, et insigniis, plurimam devotionem demonstrantes, devenere. Inter alias nobiles personas D. Bernardinus de Velasco, primogenitus comestabuli Castellæ Petri Fernandez de Velasco, D. Didacus Sarmiento comes de Salinas, et D. Sanctius de Velasco; necnon D. Maria de Mendoza, uxor D. Ludovici de Velasco, D. Anna de Velasco eorum filia, et D. Eleonora Osorio, uxor Adephonsi Diaz Bolcier, itidem istum cohonestarunt actum, quo expleto, unusquisque in domum suam reversus est. Et ego a S. Martyre veniam efflagito, propter non digne ejus contextam historiam, et translationis modum, prout ejus merita, et meum expetebat obsequium. Faxit Deus Opt. Max. quod talia in hoc mundo opera peragamus, ut tanti Martyris precibus ad suprema cæli culmina transferri mereamur. Amen.

D

ACTA

Auctore anonymo,

Ex tabulis ecclesiæ Burgensis.

V Victor martyr in oppido Cereso a Burgensis diocesis natus, postquam sacras sufficienter Literas calluit, et in sacerdotalibus b ministeriis aliquamdiu sese exercuit, illecebras mundi cupiens devitare, in eremum Ognæ c secessit, septemque perpetuos annos inter speluncas ferarum, hymnis divinisque laudibus intentus peregit. Ea tempestate Mauris totam fere Hispaniam possidentibus, Ceresum grandis tunc civitas ad Christianos desciverat, septennioque illa toto, quo Victor latuerat, obsidionem Saracenicam toleraverat. Quare angelus apparuit Victori, et cum iis vocibus excitavit: Eia, Victor, age, rumpe moras, te patria vocat, ut longa eam obsidione salves, quam septem jam annos [Mauri] circumstant: muri nutant; oppidani post multos perperos labores, et destituti comenatibus facere deditionem parant. Propera, ut patriam liberabis *. Venit Victor Ceresum, visoque cognitus tandem in Maurorum castra penetrauit.

Sanctus ab
angelo vocatur
et solitudi-
ne ad liberandam
patriam:

a

b

c

F

* al. Propterea
* al. additur
teque martyrio
consignabis

2 Cum Mahometicam superstitionem Victor in castris hostium acriter insectaretur, et Christiani, qui a fide defecerant, recuperarentur, Maurique quam plurimi Christi legem susceperant; Gaza unus ex regibus Maurorum, non passus ea impune fieri, Victorem comprehendi jussit, et ad se adduci. Victor regi assistens podagrie morbo laboranti, illum primum liberavit: deinde cum conaretur rex, ut abnegaret Christum, persuadere Victori, in Mahometicam sectam invexit *. Iratus rex audacia Victoris, rapide inde, in carceremque mitti præcepit.

frustra tentatur, ut
sectam Mahometanam amplectatur:

* al. invectus
est.

3 Sed cum in carcere detentus non minus plebem innumeram prædicando acquireret, rex pro beneficio sanitatis accepto imperavit Victorem a militibus decollari. Victor rogavit carnifices, ut prius illum cruci affigerent: quod ipsi tam strenue fecerunt, quam libenter. Triduo pendit in cruce vivus plurimos convertendo, et miracula quamplurima non vulgaria edendo. Nam et cuidam spuanti se, mortem ante reditum in urbem denuntiavit, [quæ mox] subsequuta est. Tandem e cruce depositus, caput uno ictu amputatum manibus excepit, atque viam in oppidum Ceresum direxit, oppidanosque alloquutus, vaccam pauxillo, quod solum supererat, frumento saturatam dimitti per mortem * jussit, quam hostes jaculis confoderunt, triticumque erumpens cernentes, difflsi victoria protinus abiierunt.

cruci affigitur, capite
truncatur;
et Ceresana
obsidio solvitur.

F

* l. cum alio
apographo
nostro portam

ANNOTATA.

a Cereso; in utroque nostro apographo est Carrasso: sed malui tum hic, tum inferius Ceresum scribere, quia id videtur conformius nomini Hispanico Cerezo, apud Moralesium, Darilam, et Marietam; et Zerezo apud Tamayum. Adde, quod sint scriptores Latini, qui in hac nominis Ceresi efformatione me præcesserunt.

b Ta-

A b Tamayus hac die presbyterum illum vocat, sed nos hoc titulo superius abstinuimus. aliorum exempla secuti.

c In cremum Ognæ : Marieta en los montes D de Oca, id est, in montibus Ocensibus, quos invenio in territorio Burgensi.

DE S. FELICE PRESB. & CONF.

PISTORII IN ITALIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus; notitiæ; inventio ac depositio corporis; tempus vitæ; miracula.

NON ULTRA
SECVLUM X.
Cultus, vario
de hoc Sancto
documenta,

Pistorium seu Pistoria, urbs Etruriæ in Italia, vulgo Pistoia, in territorio Florentino sita, et archiepiscopo Florentino suffraganea, cultu publico honorat S. Felicem ad diem xxv Augusti, quo in utroque Catalogo Ferrarii eum signari, tunc inter Prætermisos indicavimus, et in hunc distulimus diem xxvi ejusdem mensis, quo notatur in Martyrologio Romano, breviter sic eum annuntiant: Pistorii sancti Felicis presbyteri et confessoris. Priusquam progrediamur ad alia; placet præmittere notitiam nonnullorum documentorum, quæ de hoc Sancto habemus: quorum unum est Breviarium Vitæ, quod signatur excusum Lucæ apud Hyacinthum Pacium MDCLXXXIV, de superiorum licentia. Ita incipit: Felix Pistorii honestis parentibus natus. Documentum secundum, quod apud nos est, inscribitur Copia vetustarum lect. S. Felicis presb. Pist. C., ex lectionario antiquo Ms. sacristiæ S. Zenonis eccl. Cath. Pist. a 382 in pe. 2^a. Huic accedit aliud Ms., seu Vita Felicis, ut prænotatur, desumptum ex eadem sacristia: utrumque vero sic incipit: Gloriosus Deus in Sanctis suis, mirabilis in maiestate, et continet eandem historiam. His adde, quæ de hoc Sancto excusa leguntur apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem xxv Augusti, ex monum. Ms. eccles. Pistorien. Baronius in notis ad Sancti annuntiationem, quam modo recitavimus, cujus, inquit, res gestas legitimus in manuscr. codice, ab eadem ecclesia, Pistoriensi videlicet, Romam misso.

tempus in-
ventionis
corporis:

2 Nullum vero ex hisce documentis esse antiquius seculo quinto decimo, colligitur ex inventione S. Felicis: de qua Breviarium Vitæ excusum hæc memorat: Ejus corpus in cathedrali sepultum pluribus post obitum seculis ibidem... repertum est. Inventionis annus signatur in duobus nostris exemplaribus Mss., quæ jam indicavimus, 1444; (sed apud Ferrarium non recte 1410;) qui quotus fuerit post nostri Confessoris obitum, non habemus compertum, cum nos lateat, quo seculo vivere desierit, cultusque ejus jam diu quasi intermortuus ac sepultus oblivione, revixerit e sacri corporis ejus inventione, secundum lectiones proprias, quas inferius producturi sumus. apud Ughellum tomo 3 Italiæ sacræ columna 285 novissimæ editionis habentur sequentia in additione: In quadam donatione ab Othone II * imperatore eidem Pistoriensi ecclesiæ facta anno cmxcvii legitur: In honorem sanctorum Zenonis, Rufini, et Felicis: et... in alio simili instrumento per Fridericum

* anno III

I anno MCLIV, ecclesiæ in honorem sanctorum Zenonis, et Rufini, atque Felicis dicatæ. In ipso autem Ughelli textu col. 284 præcesserant ista: Cathedralis... quamplurimus Sanctorum reliquiis condecoratur, in quibus elucent SS. Felicis, atque Rufini Pistoriensium sacrata ossa. In citata additione observatur: S. Rufini, non Pistoriensis, ut scribit Ughellus, sed Marsorum episcopi et martyris. Consuli possunt quæ apud nos sunt dicta tomo 11 Augusti, die xi, pag. 634 de S. Rufino Marsorum episcopo et martyre.

3 Ex his præmissis videtur mihi verosimile, S. Felicem nostrum non vixisse ultra seculum decimum; nostrum, inquam, etiamsi non omnino constet, an noster sit: constaret magis, si in citatis diplomatibus additus fuisset titulus presbyteri et confessoris: eaque de causa intra verosimilitudinis terminum me continui. Favet tamen Breviarium Vitæ excusum, cujus verba citabam supra num. 2, ac lectiones propriæ, quæ dabuntur paulo post: in quibus referuntur ista: Et quoniam Deo cura est de Sanctis suis; placuit omnipotentis suæ, ut S. Felix sacerdos et confessor, qui longitudine temporis tam in clero quam in populo in oblivione venerat, ad notitiam Christi-fidelium manifestaretur. Addamus hisce breviter aliquid de die ejus emortuali. Hunc nec ibidem invenio, nec in Ms. antea designato. Si credimus Breviario Vitæ typis vulgato, septimo Kalendas Septembris obdormivit in Domino: apud Ughellum ponitur viii Kal. Septembris.

videtur Sanctus non vixisse ultra seculum 10:

4 Quæ in lectionibus propriis narrantur de sacri corporis depositione post ejusdem inventionem, his verbis referuntur in sæpe dicto Breviario Vitæ: Sub ara augustissimi Sacramenti solemnī pompæ ac ritu in marmoreo sepulchro conditum fuit, inciso titulo: FOELIX FACTUS PARENS PARENTIBUS. Inde in argenteum conditorium publicæ venerationi translatum est, et pia Pistoriensium religione colitur. In fine autem apponitur hæc oratio: Domine Jesu Christe, qui beato Felicis eximium passionis tuæ amorem tribuisti, concede, ut ejus intercessione et exemplo crucem in cordibus jugiter feramus, et dignos fructus pœnitentiæ faciamus. Qui vivis etc. Superest, ut de miraculis, quæ Sanctus post inventionem sui corporis patrasse perhibetur, nonnulla subjiciamus.

corporis depositionem cum inscriptione:

5 Lectiones propriæ dicunt: Fecit multa miracula, quæ depicta erant retro altare dicti sancti Felicis. Ferrarius ita de iis loquitur in annotatione ad compendium Vitæ, quod edidit: Corpus in ecclesia cathedrali in proprio sacello (in quo aliquot ejus miracula depicta leguntur) asservatur.

recensentur

A tur. Cum autem ex jam dictis non habeamus, qualia fuerint ista miracula: defectum illum supplebimus ex apographo nostro, quod prænotatur Vita S. Felicis, et de quo mentionem fecimus supra num. 1. Post finem quippe istius Vitæ, ac post illa verba: Fecit multa miracula, quæ depicta erant retro altare dicti sancti Felicis, notantur idiomate Italico sequentia, quæ reddo Latine in hanc sententiam: Ista sunt dicta miracula olim depicta retro dictum altare, ac sub figuris sequentes quos legebantur. Hodie (non addidit tempus, qui eosdem descripsit) noviter depicti sunt infra arcum novi sacelli, et referuntur his verbis:

6 Quomodo corpus gloriosi confessoris sancti Felicis inventum fuerit tempore reverendi patris... Matthæi de Pistorio, episcopi Pistoriensis, anno mcdxv, die xii Augusti, S. Claræ sacro.

Quomodo aliquis e loco S. Leonardi, ægrotus ad mortem usque, se commendaverit S. Felicis, ac liberatus fuerit.

Quomodo S. Felix a febre et a pustulis liberaverit puerum Pistoriensem, qui erat morti proximus: quomodo delatus fuerit super altari.

B Quomodo portatum ad supplicationem corpus S. Felicis, liberaverit Paulum de Grimo a malo lateris.

Quomodo angelus revelaverit S. Felicis, ut discederet, et dum flumen transiret, carri rotam ruperit diabolus.

Quomodo S. Felix liberaverit quamdam puellam Lucensem, quæ a demone obsessa erat.

Quomodo aliquis e loco S. Marci, qui est intra et extra Pistorium, dum araret die S. Felicis, ac hos ipsi mortui cecidisset, commendavit eum S. Felicis, et revixerit.

Quomodo quamdam mulier de Monte Vettorino, dum morti vicina esset ex partu, S. Felicis sese commendavit, ac liberata fuerit.

Quomodo S. Felix puerum ex Gora liberaverit a lepra. Quomodo super altare delatus fuerit.

COMPENDIUM VITÆ, ET CORPORIS INVENTIO.

C Ex lectionibus propriis Mss. ecclesiæ Pistoriensis, cum alio earundem apographo collatis.

Gloriosus Deus in Sanctis suis, mirabilis in majestate, faciens prodigia in celo sursum, et in terra deorsum. Qui, ut inquit Doctor gentium, dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas et doctores, et quosdam confessores: ex quorum numero, quando placuit omnipotentis sue, sydus refulgens emicuit, et pretiosum lilium in civitate Pistorii apparuit, videlicet dilectus Deo et hominibus ob innumeras ejus virtutes, gloriosus confessor et sacerdos Christi gratia et nomine Felix. Qui, dum in præsentis seculo viveret, elegit potius abjectus vivere in domo Dei, quam superbus, et dives in tabernaculis peccatorum, cupiens verbo et exemplo animas hominum Deo lucrificare. Erat nimirum verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere malo, et permanens in innocentia sua, et in lege Domini meditabatur die ac no-

cte, audire cupiens a Deo illud evangelicum verbum: Serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui.

2 Et ut Deo ferventius serviret, elegit sibi extra urbem locum quemdam solitarium in quadam remota rupe sub montium radicibus ultra flumen Bure a: in quo loco plurimum pernoctabat, jejuniis et orationibus vacans, et ibidem corpus suum disciplinabat. Cujus felicibus actibus diabolus invidens b, evenit tandem, quod cum in oratione proluxa per plures horas permansisset, angelus Domini apparuit ei monens, ut inde discederet. Viderat nimirum diabolus insidiantem ei, et percutere volentem. Sanctus vero Felix monitis angeli obtemperans, Pistorium versus veniens, cum esset ad flumen, et illud pertransire vellet, propter inundantiam aquarum minime poterat. Quidam auriga cum curru adveniens accepit eum in curru: et cum esset in medio flumine, diabolus, impetu facto, fregit rotam unam currus, ut eum mergeret. Quod videns Sanctus, oratione facta ad Deum, statim rota curru restituitur, et incolumis cum bobus, et ductore insimul evaserunt, et Pistorium lætus et gaudens intravit.

3 Et ut ad gaudia paradisi feliciter pervenire posset, elegit sibi locum in civitate remotum a consortio secularium, Officio et Missis die noctuque vigilans. Et dum ei inerat aliquid otii, tempus in Scripturis sacris illud expendebat, partim legendo, partim meditando, considerans passionem innumeras sanctorum Patrum et Martyrum, eorumque tolerantiam: et ad passionem Christi convertens cor suum, flebat dicens: Domine Jesu Christe, cor meum tuis vulneribus saucia, et sanguine tuo inebria mentem, ut quocumque me convertam, semper te videam crucifixum: et quidquid aspexero, sit in tuo sanguine rubricatum. Et cum per plures annos in Dei servitio permansisset, castigando corpus suum, et in servitium illud redigendo, vitamque cælibem ducendo, solvi se a Deo orabat de corpore mortis hujus, et esse cum Christo. Et cum sapissime Deum rogasset, ut eum de hoc laborioso certamine liberaret, et ad cælestem patriam perduceret, tandem exauditus ab eo, vitam finivit in pace, et cum veneratione condigna sepultum est corpus ejus, et a summo Pontifice inter Sanctos commemoratus est c.

4 Et quoniam Deo cura est de Sanctis suis, placuit omnipotentis suæ, ut S. Felix sacerdos et confessor, qui longitudine temporis tam in clero, quam in populo in oblivione venerat, ad notitiam Christi fidelium manifestaretur. Propterea misit in corda reverendi patris domini episcopi Pistoriensis, et venerabilium canonicorum dictæ ecclesiæ, et honorabilium operariorum operæ S. Zenonis, ut in majus ornamentum ecclesiæ, de duobus altaribus S. Mariæ et S. Martini, unum altare fieret. Quando vero eversum fuit altare S. Mariæ, sub ejus cippo capsula quadam inventa fuit, in qua erat pila lapidea cooperta; ubi erat capsetta * alabastris valde splendidi, longitudine unius brachii vel circa, cooperta etiam alabastro: in qua ex anteriori parte erat sculptus unus currus cum quatuor rotis, quem quatuor equi trahunt, et auriga ducit equos, et currum.

5 Quia Capsetta aperta fuit coram domino episcopo, canonicis et multis presbyteris dictæ ecclesiæ: et repente ex ea exivit ita suavis, et dulcis odor, quod tota ecclesiæ et platea videbatur

Ex Mss.

LECT. II.

vita solitaria.

a

b

E

LECT. III.
et ad Pistorienses acta:
obitus:

F

c

LECT. IV.
post quem diu
latuit ejus
corpus;
* f. in oblivio-
nem

* i. e. capsula

LECT. V.
cujus inventio

batur

Ex Mss.
LECT.

d

batur plena omnibus mundi muscis d. Et ille perfectus odor duravit per totam diem, ita et taliter, quod omnis utriusque sexus et populus ad ecclesiam venit. Et quaecumque persona veniebat ad ecclesiam, statim, quando erat in platea, replebatur hoc odore suavissimo. Et hoc eveniebat, quoniam in dicta capsetta erant, et sunt ossa pretiosissima dicti S. Felicis confessoris.

LECT. VI
de translatione
describitur

at. Vassolinis

e f

6 Quod corpus inventum fuit tempore reve-
rendi patris domini Matthari domini Lazaci episc.
Pistoriensis e, et seris f Richardi, seris Gualaudi
de Bfaeciolinis, et Jacobi Francisci de Vaxellin-
nis *, operariorum opere S. Zenonis. Quæ cap-
setta processionaliter per civitatem delata fuit:
et postmodum in novo altari per operarios ædifi-
cato et ornato, presenti Domino episcopo,
dominis canonicis, clero, et populo, cum hym-
nis, et canticis et organo, posita fuit, sicut
videtur per quoscumque videre volunt, in me-
dio altaris. Facta fuit autem hæc inventio cor-
poris hujus gloriosi sancti Felicis anno Domini
millesimo quadringentesimo decimo quarto, die
duodecima mensis Augusti, in die S. Clare, in
quo anno fuit Dominica die g. Post ejus in-
ventionem dictus Sanctus fecit multa miracula,
quæ depicta erant retro altare dicti sancti Fe-
licis h.

ANNOTATA.

a Bure; in alio nostro Ms., de quo egimus in

Commentario. Bura. Hunc vero fluvium perti-
nere vel ad territorium Pistoriense, seu Floren-
tinum, colligimus ex ipso textu.

b Est nominativus absolutus pro ablativo.

c In alio nostro apographo mox designato in-
ter Sanctos connumeratus est. Non scimus, hoc
esse factum per solennem canonizationem; atque
adeo hanc expressionem ita interpretamur, ut, vel
permittente, vel approbante, vel confirmante sum-
mo Pontifice cultus sit. Eminentissimus Prosper
de Lambertinis in erudito Opere de Serrorum Dei
beatificatione, et Beatorum canonizatione lib. I,
cap. 37, num. 8 consuli potest.

d Muscus, moscus, moschus, odoramentum,
quod ex umbilico ejusdam animalis colligitur,
teste Cangio in Glossario statim citando; apud
quem illud animal describitur.

e Apud Ughellum electus episcopus dicitur
anno 1400; obiisse anno 1425.

f Ser, (quod hic in casu obliquo scribitur se-
ris) Italis idem sonat, quod Gallis MAÎTRE, ubi
de opificibus sermo est, inquit Cangius in suo
Glossario mediæ et infimæ latinitatis. Maître
autem est magister apud Latinos.

g Conveniunt hi characteres chronologici (qui
etiam in alio nostro apographo sunt) sub littera
Dominicali G. Unde sequitur, male apud Fer-
rarium huic inventioni assignari annum 1410.

h Miracula quædam singillatim indicavimus in
Commentario prævio.

DE BB. LIBERATO DE LAURO HUMILI, AC PACIFICO EX ORDINE FRATRUM MINORUM IN MARCHIA ANCONITANA ITALIÆ

J. P.

C

SYLLOGE

§ I. Beatorum cultus, Liberatus hic cum alio confusus.

SEC. XIII.
Loca situs

M Archia Anconitana, provincia Italiæ
satis nota, quæ sic vocatur ab Anco-
na urbe, quondam primaria ejusdem
tractus (nunc vero præcipua est Mac-
cerata, et ipsius caput) sita est in ditione Ec-
clesiæ, ubi olim maxima Piceni pars, sicut habet
Baudrandus; ejus situm pluribus describens. In
hac porro provincia nomen illorum trium Beato-
rum in benedictione est, teste Waddingo, ut mox
ridebitur, qui sic scribit: In Marchia in loco
Sulfiani, territorio S. Genesii custodiæ Firmanæ
etc. Illustrissimus Gonzaga de Origine Seraphicæ
Religionis Franciscanæ parte 2 in provinciæ
Marchiæ conventu 25 hunc Liberatum cum syno-
nymo confundit, ut postea dicetur, dum hæc
memorat: Hic quoque locus sancto Liberato sa-
cer, olim ad Patres Clarenos pertinuit, et ab
his ad nostros fratres translatus est. Obtinet
situm in quadam solitudine, subestque juris-
dictioni S. Ginesii oppidi Picentis, a quo quin-
que distat miliaribus, et ab oppido Sarnano tri-

bus Qua etiam de causa contemplativæ agendæ
vitæ maxime favet, plurimosque patres vita atque
virtutibus insignes nobis peperit: inter quos fuit
beatus pater Liberatus professione Clarenus, a quo
adjacens regio nomen usurpavit.

2 Ne vero lectorem moleatur nomen Clarenus; Petrus Rodulphius Tossinianensis Historiarum-
Seraphicæ Religionis lib. 2, fol. 155, illud ita ex-
ponit: Clarenus e Galliæ partibus (ut aliis placet)
ortum habuerunt tempore Celestini V Pontificis
Maximi anno mcccxcv. Erat tunc temporis fa-
milia quædam Eremitarum sancti Francisci sub
fratre Angelo Clarenus, Cingulano, qui una cum
aliis obtinuit a prædicto Pontifice facultatem vi-
vendi seorsum. Dicebantur autem Clarenus a Cla-
ro monte, a quo tum ipse, tum ejus sectato-
res Clarenus appellati sunt. Obediabant episcopis.
Præplacet mihi etymon ex citando mox Wad-
dingo, ad annum 1302 num. 8: Angelus, in-
quit, de Cingulo... abiit in Marchiam; ubi jux-
ta flumen Clarenus inter Asculum et Nuriæ

Alpes,

n. Liberatus
cum alio
confusus:

A Alpes, aliud domicilium acquisivit, in quo cum quibusdam suis discipulis pacifice vixit, a quibus postea orta congregatio Clarenorum, cognomine a fluvio adlabente desumpto. Deinde agit idem Rodolphus de quibusdam eorum locis in Italia, ac de illorum habitu; eosque tempore Sixti IV PP. ad regulæ observationem a fratre Petro Hispano reductos, et a Francisco Samsonе susceptos sub obedientia Generalis Fratrum Minorum memorat. Hæc, quæ occasione loci diximus, usui nobis erunt inferius. **B.** Angelum Clarenum Operi nostro interuimus die xv Junii, tomo 2 ejusdem mensis, pag. 1091 et sequentibus, ubi plurima inveniet lector de Clarenorum reformatione, eorumque societate Ordini FF. Minorum unita. Sed nos ad propositum nostrum redeamus.

cultus trium
Beatorum
publicus

3 De publico trium Beatorum cultu pauca quidem ad nostram pervenire notitiam; sed sufficientia tamen, sicut nobis videtur, ut aliis cæli incolis, quos hoc die interuimus Operi nostro, annumerentur. Arturus dicto jam die alium Liberatum annuntiat; et licet perspectum nobis non sit, quæ de causa cum tunc memoret potius, quam alio, qui cum festo Dominicæ Resurrectionis vicinitatem aliquam habeat, sicut facit Hueberus, cum referens ad diem xiv Aprilis; idem tamen Arturus occasionem nobis præbuit inquirendi alteriorem **B.** Liberati notitiam. Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1234, num. 9, pag. 369 editionis novissimæ, de BB. Humili ac Pacifico agens, Floruerunt, inquit, circa hoc tempus ex Minoritis Viri sanctissimi, quorum aliquos hic commemorabimus. In Marchia, in loco Sulliani, territorio S. Genesii custodiæ Firmianæ, mortuus est frater Humilis Picens, cujus germanus frater Pacificus alibi habitans vidit animam recta ascendentem in cælum. Factus mox illius loci incolæ, dum ad instantiam dominorum de Brufortio post aliquot annos transferretur ad ipsos conventus, et fratrum exhumarentur ossa, collegit illa, quæ erant fratris, optimo lavit vino, serico involvit, nec osculari cessabat. Interrogatus, cur adeo inhæreret fraternis ossibus, nec similem exhiberet reverentiam aliorum fratrum piis reliquiis; respondit humiliter, non se carne, et sanguine motum, ut ea præstaret fratri, quæ ceteris non impendebat; sed ex facta sibi illa a quibusdam annis visione, certo sibi constare, ossa illa in paradiso futura, et proinde quæ illuc ascensura erant, ubi Deus est, omni dicebat honore in terris veneranda. Paulo post ipse obiit in eodem loco, et juxta fratris tumulum sepultus. De sancto autem Liberato subdit sequentia Waddingus:

sanctus

4 Cum eisdem jacet frater Liberatus, vir sanctissimus et nobilissimus. Comes fuit loci, qui hunc sanctus Liberatus dicitur ob Comitum sancti reverentiam, et memoriam: tanta enim humilitate et sanctitate vixit in religione, spretis mundi divitiis et honoribus, ut sanctus ab omnibus proclamaretur. Horum trium festum recolitur in dicto loco quotannis, cum magno populi concursu, in prima die infra Octavam Paschalis Resurrectionis, quo die profluit ab eorum sepulcro manna, ab hora sexta diei usque ad Vesperas, idque in tanta quantitate, ut a populo colligatur. Vim magnam ad probandam BB. Humilis ac Pacifici publicam venerationem (de cultu enim **B.** Liberati aliunde etiam satis constat) ponimus in textus, quem e Waddingi fide citabamus, clausula, publicum, annuum, ac magnum affluentis populi concursum fieri, ac

festum celebrari stata die perhibentis ad eorum sepulcrum; et ibi quidem loci, ubi quotannis miro illo prodigio adventantium erga illos religionem renovari ac confirmari necesse sit. His ita positis, liceat mihi tantisper sic mecum ratiocinari: Primo, non scitur festum illud cum suis adjunctis prohibitum vel inhibuit fuisse ab altiori potestate ecclesiastica, videlicet vel a Sede apostolica, vel ab episcopis loci. Secundo, a quo tempore cæperit festus ille cultus, memorie proditum non invenitur. Tertio, præsumitur inchoatus fuisse a tempore immemorabili, secundum præmissa ex Waddingo, in quibus omnes tres isti Viri indicantur floruisse seculo decimo tertio.

5 Quarto, perseverabat ipsorum cultus usque ad tempora laudati Waddingi, qui obiit anno 1657, ut notatur in ejus Vita, tomo 1 Annalium Minorum antea citatorum præmissa, pag. cliv: nec video rationem dubitandi, quin hodieum etiam idem cultus perseveret; propterea quod pie illæ et antiquæ inter populos consuetudines, quibus innutriti quodammodo sunt, non soleant facile extinguere. Quinto, quis credat, in loco Marchiæ Anconitanæ, quæ intra ipsam Romanæ Ecclesiæ ditionem sita est, post latum tam solenne ab Urbano PP. VIII Decretum, perseverasse festum horum trium Beatorum cultum, nemine eorum, quorum intererat, quique hanc rem ignorare non poterant, se, quantum scimus, eidem opponente; quisnam, inquam, credat, venerationem illam fuisse relictam in statu, in quo erat, sine tacito vel expresso consensu Romanæ Sedis, vel episcopi localis, aut sine titulo possessionis ab immemorabili tempore ante Decretum illud? Quæ cum ita se habeant, nostræque sint partes, favere Cælitum honoribus, quantum possumus, salva semper et ubique veritate, et Sedis Apostolicæ auctoritate; ut ratiocinium superius concludamus, visum nobis fuit, perperam a nobis actum iri, si tres istos FF. Minores ab antiqua sua possessione publici cultus amoveremus, et ab aliis cæli incolis, qui Operi nostro inseruntur, excluderemus. Cur autem hoc die memoria BB. Humilis ac Pacifici resuscitetur, dicam infra. Sic autem se habebat cultus **B.** Liberati usque ad an. 1709, quo suspensus fuit; sed 1713 permissus. Vide § 2.

6 Superius autem, quando agebamus de loco cultus eorum, **B.** Liberatum, quo de tractamus, cum alio synonymo confundi ab illustrissimo Gonzaga notarimus; qui loco antea citato Liberatum Clarenum denuo confundit cum alio, qui Liberatus de Lauro, et Sanctus nuncupatur. Audiamus Gonzagam: Beatus hic Pater, clarissimis ortus natalibus, miraculis claruit; diciturque tum a fratribus, tum quoque a circumvicinis secularibus, in hujus sacre domus ecclesia sepultus; a quibus et sepulture locus ostenditur, mordicusque affirmatur, sanctitatis titulum sibi a summo quodam Pontifice vivæ vocis oraculo collatum fuisse, et ab eo temporis tum conventum, tum quoque proximum sibi territorium nomine sancti Liberati insignita evasisse. Voluit isti quod summus iste Pontifex, visis ejus miraculis, dixerit: Hic venerabilis Pater non tantum beatus; sed et sanctus optimo jure appellandus venit. Sed quis iste Pontifex fuerit, ignoratur omnino. Quæ etiam de causa nihil certi de hac re affirmare ausim. Hæc Gonzaga.

7 Arturus in notis ad diem xxvi Augusti hunc e Gonzaga textum describit, atque hodiernum Liberatum Suffianensem cum Maceratensi, qui huc non spectat, in unum conflatur, uti conficitur

Auctore
J. P.

E

Liberatus
Maceratensis
a Gonzaga
F

et ab Arturo

AUCTORE
J. P.

ex ejus verbis, quæ ad dictum diem habet : Qui nimiam cernens vivendi relaxationem in Ordine Seraphico, zelo strictioris ac purioris regularis observantiae ductus, ex consilio proborum, sanctorumque patrum, decrevit summi Pontificis S. Cælestini V adire presentiam. Quare, assumpto B. Petro de Macerata pro socio, curiam Romanam perrexit, obtinuitque a Papa diploma pontificium, quo sibi, et sequentibus dabatur facultas autoritate apostolica, reformationi operam navandi, atque regulam ad amussim observandi etc., non obstantibus quibuscumque in contrarium facientibus. Sicque superior institutus a Sede apostolica, haud parvum incrementum fecit, præcipue in Marchia Anconitana; ubi diutius mansit non sine admirabili prorsus vitæ exemplo. Obiit anno mcccvii. Haetenus Arturus : qui, quam male coherencia loquatur, uni eidemque Liberato tribuens, quæ alteri synonymo adscribere debuisset, sic ostendimus.

confusus

B

8 S. Cælestinus PP. V creatus est Summus Pontifex anno Christi 1294; qua sese abdicavit dignitate ad diem xiii Decembris ejusdem anni. Quomodo igitur B. Liberatus noster potuit ab isto summo Pontifice prædictum diploma obtinere, qui, teste Waddingo superius allegato, circa tempus, quod respicit annum 1234 floruit una cum BB. Humili et Pacifico, vitæ sanctimonia præstantibus? Quomodo item, ut volebat Arturus, cum eisdem ut asserebat Waddingus, jacet sepultus frater Liberatus? Quomodo obiit anno mcccvii, ut scribebat Arturus? Quomodo denique idem Martyrologus illum sic annuntiat : in Tuscia, apud oppidum Sancti Angeli de Vena, beati Liberati confessoris? Et ne quis existimet, hac die Arturum annuntiare diversum ab eo, de quo nobis est sermo; audiat, quid præmonuerit in notis ad diem vii Augusti : Beatorum, inquit, Humilis et Pacifici conf. . . Quorum festum, ac B. Liberati (de quo infra ad xxvi Augusti) recolitur in conventu S. Liberati quotannis magno cum populi concursu, prima die infra Octavam Paschalis Resurrectionis etc.

cum alio
synonymo :

C

9 Jam vero mirari satis non possumus, Liberatos duos ab Arturo in unum conflatos; cum præ oculis habuerit locos Annalium Waddingi, quos citat idem Martyrologus in notis ad diem xxvi Augusti, e quibus facile potuit perspicere, B. Liberatum Suffianensem ab alio synonymo Maceratensi prorsus esse diversum cum tempore, tum rebus gestis, tum denique cultu publico, ac depositionis seu mortis loco. De tempore jam quædam notarimus, ex dicendis modo ulterius confirmanda. Ad alia quod attinet, Waddingus ad annum 1294 num. 9 hæc scribit : Patres aliquot, quibus arctioris vitæ et purioris observantiae nimium irrepsit desiderium, inito inter se consilio, dum Pontificatum gereret Cælestinus, captata occasione ex ejus pietate et propensione erga eremicolas, et in locis austeris viventes, statuerunt apud eum res suas solerter promovere. Refert deinde, ad Pontificem ea de causa fuisse missum fratrem Liberatum cum alio, quem nominat, socia, et impetrasse, quod ab illo peterunt; præfectumque ab eodem Pontifice eremicolis istis datum fuisse Liberatum, de quo dictum est. Vide, quæ præmissa a nobis sunt superius num. 2 de Clarenis. Waddingus laudatus ad annum 1301, num. 1 agit de eodem Liberato una cum sociis ad partes Achaie profecto. Ad annum vero 1302, num. 8 iterum de illo tractat : uti et ad annum 1307 num. 2, cui anno innectit

mortem ipsius, quam contigisse affirmat in oppido sancti Angeli della vena, nullam faciens mentionem de peculiari vitæ sanctitate, aut miraculis, ob quæ cogitatum umquam fuerit de publicis Beatorum honoribus ipsi post obitum deferendis. Consuli possunt, quæ de hoc Liberato dicta sunt apud nos loco supra citato ad num. 2.

40 Ex his itaque omnino conficitur primo, duos in unum Liberatos confusos fuisse ab Arturo, Maceratensem videlicet, seu Eremitarum prædictorum præfectum, ac Beatum synonymum Suffianensem seu Brunfortianum, vel de Lauro nuncupatum. Secundo, Gonzagam, qui in eundem lapsus est errorem, uti patet ex ejus verbis superius prolatis, emendandum. Tertio, Benignum Fremaut in eundem hallucinationis lapidem impegisse, quando in sua Legenda Ordinis Seraphici ad diem xvii Aprilis utrumque synonymum conflat in unum, ita tamen, ut deinde quasi per modum dubitantis scribat : Nisi velimus dicere, illum (Liberatum conventus S. Angeli della vena) alium fuisse beatum ejusdem nominis. Quarto, Liberatos duos commistos fuisse ab Huebero, quem citavimus supra. Habes, lector, quæ de B. Liberato dicenda nobis occurrerunt, quem hac die annuntiat Arturus; eademque occasione incidimus in BB. Humilem ac Pacificum : quos cum videremus, apud nos ad diem vii hujus mensis, quo illos refert idem Arturus, notari dumtaxat inter Prætermisos; visum nobis fuit, hac die ipsis reddere publicam, qui datus altera apud nos haud fuerat, honorem; ut, quibus idem obtigit cum B. Liberato sepulture locus, eademque occurrunt venerationis publicæ indicia, idem etiam omnibus tribus in hoc nostro Opere daretur locus. Floruisse autem illos versus tempora, quæ annum 1234 respiciunt, indicabat supra Waddingus : sed cum indictum reliquerit, quo anno obierint, nos illos antea posuimus seculo 13.

in quem erro-
rem alii etiam
lapi sunt.
Alii duo Beati
cur et hic
juncti.

E

§ II. Acta Romana circa cultum B. Liberati de Lauro.

Eminentissimus quondam Cardinalis Prosper de Lambertinis, qui nunc S. Petri cathedræ summa cum laude præsidet, assumpto nomine Benedicti XIV, in suo laudatissimo Opere De Servorum Dei beatificatione, et Beatorum canonizatione, lib. 2, cap. 24, § 35, pag. 265 huic titulo Prohibitio innovationis circa cultum Servi Dei Liberati de Lauro, Sancti nuncupati, et confirmatio Decreti sacrae Congregationis per litteras in forma Brevis fel. record. Clementis Papæ XI, subjungit sequens instrumentum : Clemens Papa XI ad futuram rei memoriam. Alias, et nuper a Congregatione Venerabilium Fratrum Nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium sacris Ritiibus præpositorum, emanarunt in causa servi Dei Liberati de Lauro, Sancti nuncupati, Ordinis Fratrum Minorum sancti Francisci de Observantia nuncupatorum, ad supplicationem dilecti filii Lucii a Turricella, Fratris expresse professi provincie Marchiæ dicti Ordinis, ac lectoris jubilati, et ejusmodi causæ postulantis, duo decreta tenoris sequentis, videlicet « Camerinen. Servi Dei Liberati de Lauro, Ordinis Minorum sancti Francisci, Sancti » nuncupati.

Sacra Rituum

F

12 » Demandata per sacram Rituum Congregationem

A » gationem sub die xxii Junii mdcxcvii amotione imaginum prædicti Servi Dei ab altaribus, ecclesiis, et claustris conventuum prædicti Ordinis, in quibus depictus erat in lectulo decumbens : cui beatissima Virgo, virginibus et angelicis associata choris, liquorem propriis manibus administrabat, recursum interposuerunt ad eandem sacram Congregationem patres ejusdem Ordinis allegantes, cultum eidem Servo Dei intra, et extra præmemoratum Ordinem sic et alias, atque multiformiter exhibitum extitisse nedum per centum annos ante decreta fel. record. Urbani VIII; sed per quatuor, et ultra sæcula; ac proinde humiliter institere pro manutentione prædicti Servi Dei in eodem cultu absque ulla innovatione, quæ læderet possessionem, in qua pacifice erat a præmemorato immemorabili, ac legitimo tempore : unde sacra eadem Congregatio præfixo, et pluries prorogato eidem Ordini tempore ad probandam eandem immemorabilem possessionem sub pœna remotionis cujuscunque cultus eidem Servo Dei quomodolibet præstiti, in se ejusdem causæ cognitionem benignissime suscepit.

in hac causa
edit decretum,
quod eisdem
non facit :

B » 13 » Quamobrem, allato ad ipsam per Religiosos ejusdem Ordinis, et provinciae Marchiae, in qua adest conventus cum ecclesia sub titulo sancti Liberati, ubi, ut a reverendissimo episcopo Camerinen. asseritur, ipsius ac beatorum Humilis, et Pacifici ossa requiescunt, authentico processu una cum sententia super præmisso cultu, autoritate ejusdem episcopi Camerinen. Ordinarii loci dicti conventus rite prolata, necnon instituto super præmissis omnibus iudicio, et prætendentibus subinde postulatoribus, non esse necessariam in casibus similibus propulsione contrarietatum commissionem manu Sanctissimi signatam; eadem sacra Rituum Congregatio perpendens, plura afferri in comprobatione præmemorati cultus, quæ in præsentī casu indigebant specialī delucidatione (producebantur siquidem nonnulla eidem Servo Dei, uti anonymo, vel incognito, ab historiatoribus attributa, et alia pariter, quæ ipsum cum alio quodam Liberato Maceratense Congregationis Cælestinorum, seu Clarenorum ejusdemmet Ordinis confundere poterant) ad relationem Eminentissimi et Reverendissimi domini Cardinalis Vallemani pro Eminentissimo et Reverendissimo domino Cardinali Carpineo Ponente, audito tam in scriptis, quam in voce domino Prospero de Lambertinis, sacra Consistorialis Aulæ Advocato, et Reverendissimi archiepiscopi Myren. Fidei promotoris coadjutore, rescribendum censuit, causam indigere signatura commissionis in casu, de quo agitur : Die vii Septembris mdcxcix. Ita reperitur in regestis Decretorum Congregationis sacrorum Rituum. In quorum fidem etc. Die iii Augusti mdcxciii. Loco ✕ Sigilli. Gratis N. M. Tedeschi episcopus Liparitanus sacrorum Rituum Congregationis prosecrarius.

mandum ve-
re decretum

14 Atque hoc quidem primum est decretum de non innovando cultu B. Liberati. Aliud vero permittit, ut in priore cultu, quem a tempore immemorabili habuisse indicatur, perseveret, relicta tota hac re in eadem venerationis publicæ possessione, in qua ab antiquo tempore fuerat, sicut pluribus indicatur in posteriore decreto, in quo dicitur, nihil esse innovandum super cultu

eidem Servo Dei præstito. En tibi nunc ipsum AUCTORE J. P. decretum, quod laudatus Eminentissimus proferi pag. 266 : Camerinen. Servi Dei Liberati de Lauro Ordinis Minorum sancti Francisci, Sancti nuncupati. Orta controversia in sacra Rituum Congregatione, an cultus ab immemorabili tempore juxta postulatum sensum sancto Liberato prædicto præstitus esset, necne, permittendus, seu potius removendus : eadem sacra Rituum Congregatio sub die vii Septembris mdcxcix; censuit, antequam ad discussionem dubii super casu excepto a Decretis fel. record. Urbani Papæ VIII deveniretur, necessariam esse dubii propositionem super signatura commissionis ;

15 Ideoque disputato dubio, an esset signanda commissio, sacra eadem Congregatio ad relationem Eminentissimi et Reverendissimi domini Cardinalis Ptolemæi pro Eminentissimo et Reverendissimo domino Cardinali Carpineo Ponente, et ad instantiam Fratris Lucii de Turricella Ordinis Minorum de Observantia sancti Francisci, dictæ causæ postulantis, audito prius tam in voce, quam in scriptis reverendo Patre domino Prospero de Lambertinis fidei Promotore, respondit pro nunc non esse locum signaturæ, commissionis, et nihil esse innovandum super cultu eidem Servo Dei præstito, firmo tamen remanente decreto in hac causa edito die xxii Julii mdcxcvii, super amotione imaginum dicti Servi Dei, et cui in lectulo decumbenti beatissima Virgo angelicis choris associata cibum administrabat, si sanctissimo Domino nostro placuerit. Die xxviii Januarii mdcxciii. Factaque deinde per infrascriptum prosecretarium de prædictis Sanctissimo Domino nostro relatione, Sanctitas sua benigne annuit die xvii Februarii ejusdem anni mdcxciii. G. Card. Carpineus. Loco ✕ Sigilli. C. Collicola sacra Rituum Congregationis prosecretarius.

Beatum hunc
relinquit in
antiqua pos-
sessione cul-
tus,

16 Quibus ut firmissimum accederet robur, rem appro-
bante Clemens PP. XI superiora confirmat a pag. 266 : Cum autem, sicut prædictus Lucius Nobis subinde exponi fecit, ipse decreta hujusmodi, quo firmiter subsistant, Apostolicæ confirmationis nostræ patrocinio communiri plurimum desideret; Nos ipsum Lucium specialibus favoribus, et gratiis prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis, et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, et pœnis a jure, vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium dumtaxat consequen., harum serie absolventes, et absolutum fore censentes, supplicationibus ejus nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, decreta præinserta autoritate Apostolica tenore præsentium approbamus, et confirmamus, illisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus; salva tamen semper in præmissis autoritate memoratæ Congregationis Cardinalium :

17 Decernentes, easdem præsentēs litteras semper firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit, plenissime suffragari; sique in præmissis per quoscunque iudices ordinarios, et delegatos, etiam causarum palatii Apostolici auditores, judicari, et definiri debere; ac irritum, et inane, si secus super his a quocunque quavis autoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari : non obstantibus constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, ceterisque

ac confirman-
te Clemente
PP. XI.

AUCTOR
J. P.

risque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earundem presentium litterarum transumptis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae presentibus ipsis adhiberetur, si forent exhibitae, vel ostensae. Datum Romae apud sanctam Mariam Majorem sub anno Piscatoris die 11 Septembris MDCXCIII, Pontificatus nostri anno decimo tertio.

Variae referuntur difficultates, quae contra cultum istum obijci poterant.

48 Prolatis hisce Decretis Eminentissimus Cardinalis de Lambertinis subjungit varias difficultates, quae moveri potuissent in hac causa, si ad commissionem signaturae, ut vocant, deventum fuisset. et quam volebat idem Eminentissimus, tamquam tunc fidei promotor, sacra Congregatione ei suffragante, sicut ibidem pluribus narratur a pag. 267: Quinimvero, inquit, praeter Processum, difficultatem afferre videbatur, quod Pater Arturus in Martyrologio Franciscano ad diem xxvi Augusti scribit, sanctum nempe hunc Liberatum, qui colitur in conventu Fratrum Ordinis Minorum prope oppidum Sarnani diocesis Camerinensis, et a quo vicina regio nomen accepit S. Liberati, zelo strictioris observantiae summum Pontificem Caëstinum V adivisse etc. Vide locum Arturi supra § 1 a nobis allatum: ubi etiam ostendere conati sumus, Liberatum hunc imperite ab eodem Arturo confundi cum alio synonymo. Pergit idem Eminentissimus: Posito namque, quod hic Liberatus fuerit ille, qui a Caëstino V modo dictam Ordinem reformandi facultatem obtinuit, inferebatur, eundem Sancti vel Beati titulo nequaquam insigniri posse, utpote authorem nefandae haeresis Fratricellorum et Bizzocorum, eumque, qui antea appellatus Petrus de Macerata, nomen hoc deseruit, et illud Liberati assumpsit, uti post Jordanum, cujus Opus extat in bibliotheca Vaticana, retulit Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis tomo 14 ad annum MDCXCIV, num. 26, et tomo 15 ad annum MDCXXXI, num. 7.

§ III. Responsa ad objectiones contra cultum
B. Liberati de Lauro formatas; an sit
multiplicandus ob diversa nomina.

Varia item

Ad objectionem de Liberato Maceratensi postulatorem causae Diverunt. . . primo, nec Liberatum Maceratensem, nec ullum alium ex Ordine Seraphico, sed probabilius loquendo Hermannum quemdam cognomine Pangilupum, fuisse authorem nefandae sectae Fratricellorum, ex Antonio Hiquo ibidem citato: Secundo, Liberatum Maceratensem nec haereticum, nec apostatam fuisse; sed potius virum optimi nominis, ex testimonio auctorum Franciscanorum, qui ibidem assignantur: quibus procul dubio major fides habenda est, quam Jordano, quem porro sine ullo examine vel delectu Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis secutus est. Tertio, praesentem questionem respicere non ad Liberatum de Macerata, sed ad Liberatum de Lauro, quorum hic cum illo confundendus non sit: Liberatus enim de Lauro in loco Suffiani vitam egit solitariam, tum corpus ejus a conventu Brunfortiano translatus est ad locum, ubi nunc colitur,

qui ab ejusdem nomine appellatus est Sancti Liberati. Liberatus vero Maceratensis obiit in conventu Sancti Angeli de Vena prope Viterbium: praeterquam quod gesta unius minime conveniunt cum gestis alterius, ex citatis ibidem Mariano Florentino ac Waddingo, et annotatione marginali in autographo Ms. libri Conformitatum Bartholomaei Pisani. Sequuntur alia nonnulla postulatorum responsa, quae proxime a nobis etiam referenda sunt.

20 Causae enim praedictae postulatorem apud saepe memoratum Cardinalem Prosperum de Lambertinis pag. 269, Affirmant quarto, Arturum asserentem, conventui Brunfortiano nomen inditum a Liberato Maceratensi, deceptum fuisse, utpote authorem Gallum, et, quod illis consequens videbatur, parum edoctum territoria Italia, et regesta ac monumenta Ordinis, quae tum in Piceno, tum Romae extant. Quinto, celebriores scriptores a Crescentio usque ad Pisanum retulisse, quemdam anonymum in dicto conventu coli, quem Marianus, alique aiunt esse sanctum Liberatum de Lauro. Denique, Sanctum hunc Liberatum de Lauro cultum nactum fuisse immemorabilem in civitatibus et locis provinciae Piceni, semperque similiter reputatum, ut anonymum illum Sanctum, de quo sermonem fecerunt citati auctores, quemadmodum ex documentis et testibus in processu existentibus colligi posse videbatur. Hisce subjungitur haec clausula ab eodem Eminentissimo Domino: Quae scilicet omnia in sacra Congregatione exposita ac discussa, sufficientia visa sunt ad decernendum, ne quid innovaretur super cultu etiam tum praestito servo Dei Liberato de Lauro, Sancto nuncupato.

21 Ex his, quae haecenus in paragraphis praecedentibus exposita sunt, aliud nos judicare non possumus, quam quod B. Liberatus Suffianensis, seu Brunfortianus, vel Liberatensis, sit idem ille, qui alio nomine de Lauro, et cognomento Sanctus nuncupabatur; quodque hunc, et non alium, postulatorem causae intellectum voluerint, eundemque proposuerint tamquam talem sacrae Rituum congregationi, uti conficitur ex dictis antea num. 19. Sed difficultatem aliquam nobis facessit cognomentum de Lauro: sub illo namque nomine non comparuit supra § 1 Beatus hic, de quo loquimur, apud auctores Franciscanos ibidem allegatos. Nec vero Waddingus Liberatum, qui est apud Gonzagam, satis novit, nedum documenta de eo subministravit, quae hisce tenebris lucem afferrent. Nam idem auctor tomo 8 Annalium Franciscanorum editionis novissimae, ad annum 1374, num. 26 agens ex Gonzaga de conventu S. Liberati, de quo et nos supra, subdit sequentia: Quis hic fuerit Liberatus, non comperio: alium omnino a Liberato Maceratensi, de quo saepissime sermonem instituimus, reputo; uterque tamen fuit Angeli Clareni seclator.

22 Hic itaque rursum palpatur in tenebris: ut mirum sit, quod in citati tomi indice Liberatus ille vocetur S. Liberatus a Lauro, quod nomen in ipso Waddingi textu non legimus. Verum ut tritis hisce tandem imponatur finis; habemus ex dictis S. Liberatum, qui in loco Suffiani una cum BB. Humili et Pacifico sepultus fuit, et Sanctus ab omnibus nuncupatus; et loco S. Liberati nomen inditum reliquit, secundum Waddingum num. 3 et 4 superius memoratum. Quibus consonant ea, quae referuntur in decretis sacrae Rituum Congregationis num. 13.

ad eandem responsa proferuntur.

S. Liberatus de Lauro unus et idem.

F

omnesque variis nominibus nuncupatus.

A et 14, in responsis vero postulatorum num. 19 vocatur Liberatus de Lauro, qui in loco Sulliani vixit; et cuius corpus . . . a conventu Brunfortiano translatum est ad locum, ubi nunc colitur, . . . S. Liberati. Supra § 1, num. 3 dixi ex Waddingo, Humilem et Pacificum floruisse circa an. 1234, ad quod tempus etiam rediri Liberatum, qui cum eisdem jacet sepultus: cum aliud

tempus diversum non addatur. Verum si hic postea obierit, puta sec. 14; non satis historice constat, quod a Gonzaga, et aliis in Commendario citatis, cum alio sit confusus, quodque Clarenus non fuerit: cum Waddingus num. 21 duos Liberatos agnoscat; quorum tamen unum, non satis sibi notum, distinguendum putat a Maceratensi.

ACTORR
J. P.

DE B. MARGARITA FAVENTINA VIRGINE & ABBATISSA ORDINIS VALLUMBROSANI FLORENTIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

De Beatæ cultu, corporis translationibus, Actis, Vitæ ordine chronologico.

E

Beatam Margaritam Faventinam annuntiant plerique recentiores martyrologi ad xxvi Augusti: videlicet Ferrarius in Catalogo generali, Arturus a Monasterio in Gynæceo, Wion in Ligno vitæ, Menardus in Martyrologio Benedictino, aliique. Arturus autem præ ceteris exacte, dum ita loquitur: Florentiæ, in monasterio sancti Joannis Evangelistæ, depositio sanctæ Margaritæ virginis, abbatissæ Ordinis Vallis-umbrosæ, miraculis claræ. Ad quæ notat sequentia: Fuit patria Faventina, discipula S. Humilitatis, primæ illius monasterii abbatissæ, cui in regimine successit: migravit a sæculo anno Christi mcccxxx; et in monasterio S. Salvii, non longe a Florentia, juxta magistram suam sepulta est. Hisce alii satis consonant, nisi quod Beatam vocent, non Sanctam: verum illorum verba adferre non lubet, quia aliunde cultus Beatæ certius ostendetur, quam probaretur ex verbis horum martyrologorum.

C 2 Dum majores nostri, Henschenius et Papebrochius, anno 1662 Florentiæ degebant, suburbanum S. Salvii monasterium, in quo degunt moniales Ordinis Vallumbrosani, adierunt, ut describerent ibidem Acta S. Humilitatis et B. Margaritæ, aliasque de cultu earum colligerent notitias. Refert hæc ipse Papebrochius in Commentario ad Acta S. Humilitatis, tom. v Maii, pag. 203; qui etiam de B. Margarita notavit sequentia: Festum B. Margaritæ celebrant moniales S. Salvii xxvi Augusti, quem esse diem transitus ejus ex traditione credunt, exposita imagine ejusdem Beatæ in altari, et pluribus ante eam accensis cereis; etsi nihil de ea in Sacro aut Officio fiat. Imaginem quoque pueri Jesu, quem ipsa ad similitudinem ejus, quem fuerat amplectata nocte Nativitatis, curavit fingendam, eadem moniales religiose servant, per eamque plurimas gratias obtentas narrant, feminis præsertim a Deo prolem postulantiibus. Corpus ejus solum in partes in decenti arca servatur post altare sub corpore S. Humilitatis, aliquanto spatio elevatum a terra. Ita xiii Februarii anno mdcclxii, narravit nobis D. Catharina Angela Passerini, abbatissa monasterii prædicti, singulari erga nos humanitate usa.

3 Hæc abunde probant, cultum Beatæ posteriori tempore viguisse: illum vero antiquum esse, et a tempore immemorabili ceptum, evincunt corporis translationes, quarum una, eaque miraculo honorata, jam contigisse videtur seculo xiv, licet annum ipsum assignare nequeam, nec diem. Etenim post Acta, quæ descripsit Papebrochius, hæc legitur epistola: Venerabili in Christo matri et dominæ suæ præcipuæ, D. sorori Joannæ, abbatissæ monasterii S. Joannis Evangelistæ, suas Joannes, nepos B. Margaritæ de Faventia, debitam reverentiam et devotam. Cum de miraculo sex cereorum, et de una oratione sor. Margaritæ me rogaveritis Florentiæ, ecce, favente Domino, rogamina, imo mandata vestra, executioni mandavi. Dum in translatione B. Margaritæ vener. pater D. episcopus Florentinus ad altare sacrum B. Joannis Evangelistæ Missam solemnem celebrans, astantibus et cantantibus abbatibus, monachis, et aliis clericis, incepit PER OMNIA SECULA SECLORUM, mox ibidem accensi fuerunt sex cerei, ardentes, donec Missa completa fuit, Officiumque translationis, et extractum corpus alium dictæ Sororis de monumento, quod repertum fuit totum integrum et illasum. Tunc expletis Officiis omnibus, prædicti sex cerei sunt extincti, et ad specialem * portati, ut solutionem suam acciperet de cereorum arsura: qui ponderans illos, exclamavit, dicens: Quid est? Ecce mirabile magnum, quia tanti ponderis sunt hi cerei combusti, quanti primo fuerunt non accensi. Sed videns miraculum tantum de his cereis combustis, nullam solutionem accepit; sed Dominum in ista Sorore multipliciter laudavit. Videns autem hoc miraculum monachus dieti monasterii, qui cereos ponderari viderat, et eos reportaverat speciali, ad monasterium revertitur, hoc referens gaudio magno valde.

4 Narrat hoc miraculum breviter Eudoxius Loccatelli in Vitis S. Joannis Guolberti, aliorumque Beatorum Ordinis Vallumbrosani lib. 2, cap. 36: at fallitur, dum putat contigisse in postrema translatione. Nam ex recitata epistola manifestum est, hanc translationem esse factam, dum in monasterio S. Joannis Evangelistæ degebant moniales: imo omnia insinuant accidisse

immemorabilis ex corporis translatione.

F

* i. e. aromatopolam Italiane speciale

quæ facta videtur seculo 14.

non

AUCTOR
J. S.

non multis annis postm ortem B. Margaritæ. Et enim nepos Beatæ hæc scribit, idem fortasse, qui revelationes, ea dictante, conscripsit; corpus reperitur integrum, quod resolutum est postea antistes Florentinus vocatur episcopus, qui archiepiscopus factus est anno 1420, teste Ughello in Italia sacra tom. 3 secundæ editionis, col. 466 : res itaque contingere debuit seculo XIV, quo obiit Margarita, aut certe sub initium seculi XV. Accedit oratio ad B. Margaritam rhythmico Italico conscripta, quam idem ille epistolæ auctor abbatissæ communicat, quamque anno 1624 Hippolytus Cerboni in Discursu de laudibus et vita S. Humilitatis pag. 24 recitavit cum titulo Italico, quem sic reddo Latine : Oratio vulgaris, quæ invenitur in Vitis Mss. antiquis beatæ Margaritæ, aut sanctæ Margaritæ, uti vocatur in titulo istius orationis. Cum illa oratio antiqua sit, et post translationem abbatissæ communicata, nec verisimile sit, moniales illa diu caruisse, necesse est, ipsa quoque translatio, adeoque et Beatæ cultus sit antiquus.

et antiquis
orationibus

3 Verum orationem ipsam Latine reddidit subjungo : O sanctissima virgo Margarita, quæ Domino in vita servivisti, sic illum pro me N. precare, ut tota ei fiam devota, planctusque mihi sit et compunctio, quæ in te fuit de ejus passione : impleat petitionem meam dulcis ille Jesus plenus commiseratione : quando me eripiet ex hoc carcere, det mihi pro gratia suam benedictionem, et faciat, ut fruor ipsius visione, cui laus sit et honor. Amen. Alteram de B. Margarita orationem recitat laudatus Cerboni pag. 23. Latina illa est, et ad formam ecclesiasticam concinnata hunc in modum : Deus, qui beatæ Margaritæ virginitatis et patientiæ speciali privilegio decorare, malignantium spirituum certamina vincere, et in amore tui sanctissimi nominis inconcussa permanere tribuisti : concede quæsumus, ut ejus imitatione, calcata mundi nequitia, et omnium hostium superatis insidiis, ad tuam secure gloriam transeamus. Per Dominum etc. Huic orationi talem Italice præfixit titulum : Oratio ad B. Margaritam discipulam S. Humilitatis, quæ reperitur in libris antiquis Mss. de vita ipsius. Hæc autem ad immemorabilem B. Margaritæ cultum demonstrandum sufficere existimamus.

posteriores
corporis
translationes.

6 Nunc autem breviter explicandum, quo modo Beatæ corpus ex monasterio S. Joannis Evangelistæ, ubi primo fuerat sepultum, pervenerit ad monasterium S. Salvii, ubi hodieum quiescit. Referuntur ea tom V Maii a pag. 216 in Actis S. Humilitatis, cum ejus corpore pariter translatus est corpus B. Margaritæ. Compendio igitur pauca inde huc transferam. Timebant Florentini anno 1529 obsidionem urbis suæ, eaque de causa destruxerunt varia ædificia muris vicina, ne hostibus usui esse possent : inter hæc dejectum est monasterium S. Joannis Evangelistæ eodem anno 1529, ac moniales cum corporibus prædictis receperunt se in urbanum S. Catharinæ monasterium. Verum post duos menses inde migrare jussæ, habitationem obtinuerunt ad S. Antonii, ac demum anno 1534 in suburbanum S. Salvii monasterium inductæ sunt. Translulerunt secum moniales sacra corpora, uni arcæ inclusa, ad prædictas habitationes : in gemina autem translatione illud contigit mirabile, quod nullum prorsus senserit pondus, qui arcam gestabat, idque juratus affirmavit post ultimam translationem. Deinde arca translata fuit ad va-

ria ejusdem ecclesiæ loca : cumque anno 1557 D ripas transgressus Arnus, illum late aquis operuisset, corpora inventa sunt prorsus ab undis intacta. Tandem anno 1624 corpus S. Humilitatis arcæ præfiosiori fuit inclusum, et ossa B. Margaritæ dissoluta, collocata sunt ad pedes suæ magistræ, eo plane modo, quo fuerant reperta in capsâ veteri. Hæc omnia latius relata studiosus lector inveniet loco assignato. Nos ad alia progredimur.

7 Acta quedam B. Margaritæ conscripta habemus a duobus auctoribus synchronis, ipsique Beatæ admodum familiaribus, licet alias parum noti sint, nec fere nisi nomine suo, quod ipsi prodiderunt. Alter illorum est Fr. Petrus patria Florentinus, atque ex Ordine Minorum, de quo nihil hactenus inveni apud bibliographos Florentinos aut Minoritas. Verumtamen ex intima ejus familiaritate cum Beata satis colligimus, virum fuisse pium : non indoctum autem ipse se ostendit. Scripsit hic Petrus, quæ ex ore B. Margaritæ sub secreto, usque ad ejus obitum serrando, acceperat : memoratque visiones et apparitiones non paucas, pauca vero alia Beatæ gesta, ac sine ullo ordine chronologico, posteritatis memoriæ commendavit.

Acta scripta
runt cons-
duo, alter
Minorita

8 Alter videtur esse idem ille B. Margaritæ nepos, cujus epistolam supra recitavimus num. 3 : certe nomen utroque Joannes, ac patria Faventia, accedit familiaritas mutua, ita ut hæc conjectura omnino appareat probabilis, et Papebrochius non dubitaverit in Actis S. Humilitatis pag. 204, quin ejusdem sint scriptoris relationes et epistola memorata. Porro hic se vocat initio presbyterum Joannem notarium : et sub finem Scriptionis suæ dicit, se rectorem fuisse ecclesiæ S. Antonini de Faventia, et imperiali auctoritate Faventiæ notarium. Ignatius Guiducci, qui Vitam S. Humilitatis conscripsit Italice, eique breviter inseruit gesta B. Margaritæ, pag. 152 Joannem istum a confessionibus B. Margaritæ fuisse scribit, cum eaque Florentiam venisse : verum non indicat, unde id acceperit ; neque verisimile apparet, rectorem ecclesiæ cujusdam Faventiæ cum Margarita ad annos quinquaginta Florentiæ visisse, illique fuisse superstitem : præsertim quod ipse videatur indicaturus fuisse munus confessarii, si illud administrasset, quemadmodum alia sua munia indicavit. Verum, quidquid de his sit, auctor non nisi visiones, apparitiones, ac miracula quædam conscripsit, prout ipsa Beata sub secreto illa dictaverat ; in iisque referendis cum altero satis consentit.

alter presbyter
Faventinus :

9 Utrouque hoc auctore usus est Guiducci, ut scriberet gesta B. Margaritæ : Petri fere solius Opusculum Italice expressit Silvanus Razzius in Vitis Sanctorum et Beatorum Etruscorum part. 2, fol. 69 et seqq. Nos utrumque scriptum edemus, prout anno 1662 Papebrochius utrumque propria manu exscripsit in monasterio S. Salvii. Porro, quia Petrus plura ad Vitam spectantia memoravit, ejus Opusculum primo loco edemus, ac Vitam vocabimus : alterius vero lucubrationem subijciemus, nomine Revelationum. Laudatus mox Razzius fol. 72 verso, ait, tempus mortis B. Margaritæ ignotum esse : neque vero id colligi potest ex Actis edendis. Verumtamen laudatus Guiducci aliquot saltem notas indicat, ex quibus aliquis utcumque ordo chronologicus contecti potest, modo illæ sint satis certæ.

quæ more nostro
edenda :

10 Etenim pag. 152 scribit, B. Margaritam breviter Vitæ chronologia.

annos

A annos fuisse natam quinquaginta, dum cum S. Humilitate Faventia discessit Florentiam, ut ibidem monasterium condereat. Contigit illud iter anno 1280. ut idem pag. 69 affirmat probari ex variis instrumentis authenticis, quæ serrantur in monasterio S. Salvii. Hinc necesse est, B. Margarita sit nata circa annum 1230, et mortua sit circa annum 1330, quo eandem obiisse asserit pag. 163, ætatis centum annorum. Nihil horum mihi apparet improbabile : nam imprimis ætas centum annorum in Vita exprimitur : deinde quinquaginta annos natam fuisse anno 1280, satis verisimile fit ex eo, quod inter omnes moniales prima ponatur post abbatissam in libello supplici pro constructione monasterii oblato, ut invenies in Actis S. Humilitatis pag. 210. Itaque ex mente Guiducci vitam B. Margaritæ sic ordinamus. Nata est Faventiæ, quod oppidum est status ecclesiastici, circa annum 1230. Religiosam vitam amplexa, diu vixit sub disciplina S. Humilitatis in monasterio S. Mariæ Norellæ prope Faventiam. Inde anno 1280 Florentiam profecta cum abbatissa sua S. Humilitate, impetrato post biennium loco, eidem abbatissæ in condendo monasterio strenuam navavit operam. Defuncta anno 1310 prædicta abbatissa, regimen monasterii ad Margaritam devolutum est, quod ipsa gessisse videtur annis viginti, sive usque ad felicem obitum, quem Guiduccius anno 1330 illigat, ut jam diximus. Guiduccium secuti sunt Ferrarius, Arturus, alique : illumque nos interim sequimur, donec quis certiora docere possit.

non crediderim Margaritam munere defunctam fuisse, sed existimare malim, adjutricem ei datum, quæ abbatissa vocari potuit, quod ei successerit in regimine monasterii : nam si illa absolute abbatissa fuisset, facile ex motivo obedientiæ inducere potuisset Margaritam, ut revelaret ea, quæ non nisi post multas preces demum sub secreto indicavit.

b Ætas centum annorum hic clare asseritur : at non æque manifestum est, non fuisse aliquot annis profectionem, dum mortua est.

c Hujusmodi titulum Opusculo suo præfuit auctor : Notabilia de vita sanctæ memoriæ sororis Margaritæ de Faventia, recollecta per Fr. Petrum de Florentia de Ordine Minorum.

A. PETRO
FLORENTINO.

CAPUT I.

Munditia corporis et mentis : labores in condendo monasterio exantlati : virtutes variæ, præsertim obedientia, quam ex revelatione discit Deo gratissimam : magni eam facit S. Humilitas, cui defunctæ succedit in præfecturam monasterii : jubetur a S. Joanne subinde ab opere cessare.

VITA

Auctore Petro Florentino Ordinis Minorum

Ex Ms. monasterii S. Salvii prope Florentiam.

PRÆFATIUNCULA.

Rogatus instantè ab abbatissa a et monialibus monasterii S. Joannis Evangelistæ, ut venerabilem sororem Margaritam de Faventia, cum adhuc viveret, inducerem, ad revelandum aliqua de his, quæ sibi Deus fecerat de gratia speciali, ut esset eis, et posteris ad incitamenta virtutis : quare cum hæc ex sanctissimæ suæ conversationis experientia longa cognoscerent, vitam suam totam cælesti dono repletam, et virtute repletam, et tamen arcana Dei occultabat attente, ut nullatenus vellet ea detegere, ego autem propter intimam familiaritatem, quam secum puer habueram, devotas earum preces sumpsi avidius, et sollicitè adimplevi. Unde cum esset ætatis annorum centum b et ultra, sæpe super hoc secum habui prolixum colloquium in secreto, ei post multa rogamina, sub secreti sigillo, quod illa numquam, dum viveret, propalarem : videlicet anno illo, quo migravit ad Christum, hoc mihi oretenus enarravit c.

ANNOTATA.

a Hinc forte quis colligat, aliam fuisse abbatissam, vivente adhuc Margarita ; verumtamen

Primo qualiter ab infantia sua coepit devoto animo fervere ad Christum, et Virginem Matrem, et B. Joannem Evangelistam. Unde pro fundamento suæ devotionis proposuit, nihil terrenum, nihil carnale, nihil mundanum diligere, ut, illorum suffragantibus meritis, facilius posset ad cælestia se transferre. Cujus affectum Deus ex alto prospiciens, sic eam ab hac concupiscentia custodivit ad plenum, ut non solum ab illicito opere pertransiret illæsa, sed, quod magis est, ab omni etiam immunda cogitatione usque ad mortem perseveraret extranea. Unusquisque ex humana, et communi fragilitate, a se cognoscere poterit, quantæ munditiæ mentis, et corporis, et sanctitatis indicium istud fuit.

nimirum fervorem pietatis ab infantia, perpetuam munditiam.

3 II. Mira, quæ mihi retulit, quæ acciderunt, quando una cum S. Humilitate, prædicti monasterii abbatissa, discessit de civitate ipsarum Faventia ; nec non qualiter Florentiæ hoc monasterium fundaverint, non repeto, quia in legenda prædictæ S. Humilitatis a scripta reperiuntur : ibidem monstratur ad liquidum, quomodo omnis penuriæ et laboris, sanctitatis et perfectionis hujus venerabilis abbatissæ soror Margarita comes individua semper fuit.

F labores cum S. Humilitate communes, virtutes, obedientiam,

III. Unde, sicut mihi narravit, mox ut Florentiæ fuit, coepit magnalia Dei sentire, et quamvis illa pro posse celaret, tamen per gestus, qui exterius videbantur, sanctam abbatissam non potuit omnino latere : unde de sanctitate ac perfectione ipsius non mediocriter sentiebat : videbat enim Margaritam in orationibus fervidam, in ecclesia devotam, in servitiis promptam, in actibus modestam, sed maxime ab obedientiam citam, et nec mirandum, quia sibi Deus hanc virtutem contulerat de gratia speciali.

A. PETRO
FLORENTINO.
quam ex
revelatione
discit Deo
gratissimam :

4 iv. Nam cum semel devote oraret, Christus ei apparuit, et multam consolationem infudit : cui Margarita dixit : Scio, Domine, scio vere, quod a me nullam virtutem possideo; sed a te, auctore virtutum, omnia recognosco : vellem a te, Domine mi, scire illam virtutem, quæ me tibi magis reddit acceptam : cui Christus benigne respondit : Est obedientia, quam exsequeris sine mora. Unde se totam ex tunc sanctæ obedientiæ deputavit.

v. Sicut mihi prædicta Margarita narravit, illa S. abbatissa tantæ perfectionis reputabat eam, quod ex reverentia sibi exhibita Margarita sæpe dolore atque rubore confundebatur suæ humilitatis virtute. Et cum aliquando communitatis officium aliquod haberet perficere, sicut lavare utensilia, purgare officinas, et similia, dicebat abbatissa : Volo, filia, ut vadas orare, et ego tuum officium exercebo : Margarita vero ex humilitate præcepti ad desideratum Christum pergebat orandum.

desiderium
mortis, labo-
res in obse-
quium S.
Joannis.

B 5 vi. Retulit mihi prædicta, quod S. abbatissam, in extremis jam positam, rogavit instanter, ut sibi gratiam impetraret a Christo, ut eam cito de valle hujus miseriæ convocaret, quod gravissimum sibi esset post ejus obitum sine ipsa hic dicere vitam suam : et quamvis abbatissa in principio reluctaretur, quia pondus totius monasterii sibi relinquere disponebat, nihilominus postmodum ejus lacrymis convicta consensit. Post mortem vero ejus quædam sancta domina, mente levata in caelum, vidit ante Christi thronum S. Humilitatem similiter exorare de petitione sorori Margaritæ promissa, scilicet, ut migraret ad caelos; et vidit B. Joannem Evangelistam sibi contradicentem ex alia parte : dicebat enim pro parte sua B. Joannes : Non fiat hoc Domine, quia ecclesiæ meæ non expedit, imo valde indiget vita sua; et ostendam illi, quanta eam oporteat pro monasterio meo pati. Ex qua visione Margarita non modicum confortata, consideravit, quod deputata esset in B. Joannis Evangelistæ obsequium. Unde, sicut mihi retulit, ea illa hora sero b quolibet orans, rationem cum B. Joanne ponebat, si quid sibi placitum in tota die fecisset : et quando in die suo sollicita oneri insudasset, noctem illam cum jucunditate transibat : sic e converso, si quid modicum ex negligentia relaxasset, quam plurimum tristabatur.

Anxiam solatur
S. Joannes,
jubens
subinde ab
opere cessare.

C 6 vii. Post mortem abbatissæ c in ea monasterii sollicitudo remansit. Miror certe, quomodo una fragilis muliercula sustinere potuit labores, anxietates, penurias, verecundias, et alia incommoda, quæ mihi narravit : unde ipsa discurrebat d per castra, civitates, et villas, cum funulis, et animalibus, ad procurandum necessaria pro monasterii fabrica construenda, et vitæ monialium reclusarum. Et, dum semel in monasterio penuria magna esset, nec haberet, quod laborantibus ministraret, in noctis silentio rogavit instanter B. Joannem, et quasi secum de tanta penuria conquerendo, corde ac verbis anxius recitabat, qualiter eas misit Florentiam ad terram peregrinam de terra nativitatibus earum; et largas promissiones, quas eis fecerat, semper adesse necessitatibus earundem : idcirco petebat, ut suis precibus Deus alicui inspiraret, qui tantum de suis facultatibus ministraret, quod monasterium suum posset sine dilatione compleri.

viii. Tunc B. Joannes apparuit sibi vultu placido et benigno, et brachiis apertis amplexatus est eam, dicens : De hoc, carissima filia, non

turberis, quia factum est dispensatione divina, ut unus non faciat, quod multis potest proficere ad salutem, et ego ex hoc multos acquiram. D. Jesu Christo. Ex quo a B. Joanne accepit, quod opus ad perficiendum dilationem magnam reciperet, nec se more solito totam exterioribus daret. Unde parvulam cellulam infra monasterium sibi construi fecit, ubi non continuam, sed interpolatim arctissimam penitentiam egit, aliquando cum Martha ad exteriora progrediens, aliquando cum Maria soli Deo vacabat, et ibi mirabiles alloquutiones a Christo sæpe recipiebat, et Sanctis.

ANNOTATA.

a Si auctor fortasse designat antiquam legendam S. Humilitatis, quam edidit Papebrochius tom. 5 Maii, in illa brevissime quidem hi labores narrantur, ita tamen, ut satis pateat, multa sanctis istis mulieribus perferenda fuisse in illo itinere, et fundatione monasterii. Quippe pag. 209. num. 16 post relatam apparitionem S. Joannis, jubentis monasterium Florentiæ condere, ita pergit auctor de S. Humilitate : Tunc signo crucis se muniens, quasdam sorores (tres nimirum, inter quas præcipua B. Margarita) vocavit secreto : factum eis propalavit; et nihil ex monasterio assumens, priorissæ conventum commendavit; et cum his, quas nominaverat, nudis pedibus, inter guerrarum discrimina, cum tota sua societate incolumis, Euangelista prævio, properavit. Hinc colligat lector, quanta fuerint patienda in itinere illo longinquo, sine ratiocinio et nudis pedibus suscepto. Addat deinde biennium, quo fuerunt Florentiæ, priusquam locum haberent ad condendum monasterium, ab anno scilicet 1280 usque ad 1282 : ac demum perpendat, quot peregrinis mulieribus confusiones contumeliæque fuerint toleranda in victu et elemosynis sibi acquirendo, sumptibusque colligendis ad construendum monasterium, quod majori parte ex elemosynis constructum est. Atque his consideratis, quæ latius rideri possunt in Actis S. Humilitatis, facile intelliget, heroico opus fuisse animo, ad opus hujusmodi audendum, invictaque constantia ad difficultates omnes superandas.

b Id est, quolibet vespere.

c Mortua hæc dicitur anno 1310, cum jam octoginta annorum esset Margarita, ut expositum in Commentario num. 10.

d Hæc majori ex parte facta crediderim vivente S. Humilitate, sub qua monasterii procuratricem fuisse B. Margaritam, hæc insinuant

CAPUT II.

Mirabilibus visionibus et revelationibus fruitur Beata, dum Christi et Deiparæ Virginis mysteria meditatur.

ix. Dum semel ex dulcedine tracta, quam de celo recipiebat, Christum rogaret attente, ut perpetuo carcere clauderetur, ne discurrendo vacaret ab amplexibus et consolationibus

domino domini
manere celat
Christus : ap-
paritiones
Deiparæ.

bus

A hos suis, consolator Christus sibi amorose apparuit, dicens: Volo, filia, quod egrediaris, et per diversa loca discurras pro necessitate monasterii tui, et secularibus ad te venientibus de tua præsencia consolationem præbeas: et ego tibi gratiam meam infundam, ut verba tua sint in refrigerium tribulatum, ad te venientium.

x. Sicut mihi seriose narravit, ex ardenti devotione, quam ad Matrem Domini deferbat, multum desiderabat de sua præsencia consolari, et ut melius posset suam gratiam impetrare, quotidie vitam suam mente devotissima revolvebat, scilicet qualiter in templo fuerat conversata, qualiter desponsata, qualiter annuntiata de partu Filii Dei, et fuga in Ægypto; et alia circa Salvatoris infantiam corde intentissimo ruminabat. Unde Virgo benedicta sibi pluries apparuit, eam alloquendo, consolando, admonendo, et quasi unice filiae materni affectus dulcedinem tribuebat.

xi. Aliquando eam visitans, puerum Jesum gerebat in ulnis, et post multas preces et lacrymas eum Margaritæ brachiis committebat: ipsa vero, quasi ebria, eum ad se dulciter adstringebat, et videbatur præ dulcedine nimia sæculum commutasse. Et dum Virgo Mater Filium repetebat, Margarita, sicut mihi retulit, nunquam sibi eum volebat reddere, nisi prius unam gratiam, quam petebat, reciperet: et tali modo plures et plures gratias impetravit.

8 xii. Dum soror Margarita prolixo tempore se exercitasset circa infantiam Salvatoris, et mirabiles dulcedines ibidem sentiens, non curabat ad altiora conscendere. Semel autem visum est ei, quod sibi mentaliter Christus loqueretur, dicens: non est æquum, velle solum de melle meo gustare, et non de felle: si perfecte vis mecum uiuri, mente intenta recogita illusiones, opprobria, flagella, mortem, et tormenta, quæ pro te sustinui. Margarita vero, ex divina oraculo monita, totam se transtulit corde et corpore ad amplexandum crucem Dominicæ passionis: et illa dum die ac nocte ruminaret attente, quadam vice in oratione posita, corporeis oculis vidit Christum attente, et secum omnia instrumenta, quæ in sua crucifixione fuerunt; vidit etiam plagas ejus ita recentes, et sacrum sanguinem emittentes, quasi de novo plagatus fuisset: et dum lacrymosis oculis et corde confixa, doloribus Christi esset intenta, Christus de cruce loquutus est ei, dicens: Filia dilecta, quia cum tanta sollicitudine ac dolore perscrutaris omnes meas pœnalitates, pete a me, quicquid vis, et faciam tibi. Margarita vero confortata colloquutione divina, respondit: Domine, nihil peto, nisi gratiam tuam: et mox adjunxit: Tu scis, Domine, quia mulier sum simplex, et cum sapientibus et insipientibus habeo conversari et loqui; peto etiam, ut lingua mea in faciendo et loquendo secundum beneplacitum tuum regatur. Tunc Christus linguam sibi tetigit, et ex illa hora in suis verbis talem recepit efficaciam et virtutem, ut vere in lingua sua Deus cognoscere-tur: et illa felix visio tantam sibi de doloribus Christi impressionem reliquit, ut, quandocumque vellet, inde haberet devotionem et compunctionem, et sic speculatam revelationem, quasi videret Deum coram se in cruce pendentem.

9 xiii. Sicut mihi narravit Margarita sanctissima, sæpe sæpius meditando corde amarissimo vulnera Christi, parum sibi videbatur fecisse,

nisi corde et corpore esset cum Christo in cruce confixa: cui semel Christus plagatus apparuit, et ambas manus et unum de pedibus sic allixit mentaliter, ut illum sentiret dolorem, quasi esset carne plagata, et quamvis inexistentem pœnalitatem haberet, desiderans cum Christo amplius conformari, fortiter clamabat, dicens: O domine Jesu Christe, vulnera mihi reliquum pedem et latus, ut dolorem quinque vulnerum tuorum perfecte cognoscam: cujus fervens desiderium Christus adimplens, in pede et latere tantam vim sibi doloris intixit, quod Famula Domini, ut mihi retulit, mirabatur, quomodo anima non exhalabat a corpore, tanta pœnalitate percusso. Et Christus ad eam dixit: Filia, noli timere, quia ego tecum sum, et virtutem tibi tribui talia sustinere.

10 xiv. Cum semel Ancilla Christi Deum rogaret instanter, ut aliquod signum certum mereretur accipere dulcedinis vel doloris, si ejus dilectio Christo foret accepta: et hanc orationem devote continuans, cum e vicino instaret solenitas passionis Dominicæ, subito percussa fuit immenso dolore in omni particula corporis, et in universis juncturis ossium, sic ad interiora pertransiundo, ut nulla interius vel exterius pars remaneret absque ingenti pœnalitate transiiva. Et dum sic tota dissipata jaceret, ejulando clamabat, nec voces ad plenum poterat præ dolore formare. Supervenit abbatissa cum monialibus, ignorantes, unde tanta infirmitas, et tam cito processisset: putabant enim eam statim deficere: quia nec revelare, quod senserat, audebat, nec aliquod remedium sibi fieri sustinebat: et sic permansit usque ad mane Dominicæ Resurrectionis. Et dum infirmaria ex præcepto abbatissæ sibi aliquid comestibile præparasset, et sibi præparata portaret, sic eam invenit incolumem, acsi nihil mali sensisset: quare cursu concito currit ad abbatissam; nuntiat, quæ invenerat; veniunt moniales videre prodigium, et, quam statim morituram reliquerant, sanam videbant. Unde plenæ stupore, immensas laudes Domino redderunt: et quando hæc Margarita mihi narrabat, dixit, quod nunquam alicui viventi causam illius infirmitatis, nisi mihi soli revelavit. Quare cum esset in prædicto dolore intolerabili, in aurora diei cepit aliquantulum cogitare de resurrectione Dominica, et statim omnis pœna abscessit, et tanta consolatione divina perfunditur, quod mihi non poterat explicare sermone.

A. PETRO
FLORENTINO.

miroque dolore percutitur in signum dilectionis.

ANNOTATIO.

a Ad imitationem Jacobi Gen. 32 & 26: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Porro, si hæc aliæque cupiam mirabilia appareant: cogitet Deum mirabilem esse in Sanctis suis. Deinde, si mirabilia multa, tempore legis Moysaice facta, propter auctoritatem sacræ Scripturæ necesse est credere, mirari non debemus plura contigisse in lege gratiæ, cum Deus id expressis verbis promiserit per Joëlem cap. 2 & 28: Et erit post hæc: effundam Spiritum meum super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri, et filiae vestre: senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt etc.

A. PETRO
FLORENTINO.

CAPUT III.

In visione per annulum sponsa a Christo assumitur; aliisque gaudet visionibus: mira ejus in loquendo gratia, et concursus consilia petentium ab ea: labores ejus, quos Christus benigne solatur.

Annulo desponsatur a Christo.

xv. **E**t quia Christi crux scala est ascendendi ad ejus contemplandum divinitatem, cœpit Margarita per continuam crucis meditationem ad altiora mentem erigere; et, sicut mihi dixit, jam amor suus ita erat transformatus in Christum, ut præter Christum nihil posset diligere. Et dum semel Dilecti sui præsentiam avidius anhelaret, apparuit ei Sponsus ejus cum multa jucunditate, annulum pretiosum in manu tenens, et dixit ei: Veni, Sponsa dilecta, accipe arrham desponsationis aeternæ: et annulo eam digito subarrhavit. Margarita vero respiciens annuli pretiositatem, vidit, quod ibi gemma non erat, sed loco gemmæ erat crux designata: et non sine causa, quia assidua meditatio crucis eam Christo legitime desponsavit. Et dixit ad Christum: Domine mi, quare hic annulus gemmam non habet? Respondit Christus: Gemma hujus annuli est Pater et Filius et Spiritus sanctus, qui te custodit, gubernat, et regit.

aliisque fruitur visionibus.

12 xvi. Ex quo Margarita se sensit Christo Domino desponsatam, dilecti Sponsi die nocturne requirebat amplexum. Unde mihi narravit, quod semel orando, vidit in spiritu palatium speciosum; et ornamentis variis decoratum, et dum pervenit ad palatii januam, vidit multitudinem domicellorum *a*, cum venustate multa ad ejus excubantium fores, quibus Margarita dixit: Carissimi, nuntiate mihi, ubi est Sponsus meus. Qui responderunt ei: In aula regia residet. Et dum festina imperialem aulam, introisset, ecce Speciosus forma præ filiis hominum cum multa jucunditate sibi obviam venit. Margarita vero de tanta illius visionis gloria quasi alienata, sibi dixit: Nolo, Domine mi, ultra in mundum reverti *b*, quia hic habeo, quidquid desidero. Cui Christus respondit: Carissima filia, nondum venit tempus, quod te velim assumere. Et Margarita ait: Domine, quando ego veniam ad nuptias tuas, quod vestimentum mihi facies? Respondit Christus: Vestimentum tuum erit rosarum. Et Margarita ait: Domine, et ego quale vestimentum tibi portabo? Respondit Christus: Rubeum. Et Margarita de tali consolata promissione, invenit se in loco, ubi prius orabat, cum multa pace mentis et corporis.

et consolationibus divinis.

13 xvii. Margarita, quamvis corporaliter esset in terra, civis jam cælestis effecta, multum desiderabat de cælesti patria non solum mente gustare, sed etiam oculata fide videre. Unde retulit mihi, quod, dum semel oraret, ducta fuit in spiritum, et vidit sanctam civitatem Jerusalem ex parte exteriori tantum: et erat tantæ venustatis et gloriæ, quod nullo modo credebatur posse sermonibus explicare: et vidit Christum juxta januam stantem, quem Margarita suppliciter exorabat,

ut liberum haberet civitatis ingressum. Cui Christus sic ait: Dilecta filia, hic modo intrare non potes, quia si intrares, postmodum non valeres habitare in terra; sic omnia tibi in fastidium verterentur: et tuum esse tibi necessarium est adhuc pro salute multorum.

xviii. Cum tempore quodam haberet copiam Sponsi, nec ad modicum sustineret pacifice esse absque consolatione Dilecti, quotidie orando, lacrymando, suspirando, interpellabat ad Christum: unde semel sibi oranti Christus apparuit, dicens: Quid tantum ploras, quid tantum clamas ad me? Si possibile esset, nec in caelo vel alibi me stare permitteres *c*, nisi tecum. Cui Margarita respondit: Domine mi, talem recipio de præsentia tua gustum, quod statim, quod te non sentio, puto deficere, et semper dubito, ne demeritis meis gratiam tuam amittam. Cui Christus ait: Carissima filia, et mihi multum dilecta, gratiam meam numquam perdere potes, quod nusquam te desero sine me: et manum suam Christus accipiens, manu super manum ejus, multa affabilitate de hoc sibi perpetuam fecit promissionem, et in hujus doni confirmationis signum subito splendor maximus circa eam de caelo descendit, et tanta repletur suavitate cælesti, quod anima ejus liquefacta dulcedine, tota inebriata et consolata remanserit.

Gratia ejus loquendi, et concursus eam consulentium.

14 xix. Cum fama sanctitatis ejus circumquaque diffunderetur, de remotis et propinquis partibus fiebat ad visitandum eam virorum ac mulierum concursus; ubi comites et barones, prelati et Religiosi, tracti dulcedine verborum suorum, non dedignabantur suam adire præsentiam, et sibi secreta illorum consilia propalare: et tantam gratiam Christus verbis suis contulerat, ut, quotquot eam audierant, omnes redierant ad propria consolati. Ego autem hoc audiens a pluribus fide dignis, et quamvis sibi familiaribus, sed adhuc ignorans divina consilia circa eam, secretam collocationem *d* super hæc habuimus ad invicem, dubitans ne frequentia mundanorum eam retraheret a familiaritate divina: unde semel ad dubii mei declarationem hoc mihi narravit, dicens, qualiter per magnum tempus anima ejus illo timore fuerat stimulata, et frequenter rogabat Christum, ne permitteret eam in tanta varietate consiliorum errare, nec de tanto concursu gentium mentis elationem incurrere: et ecce Christus sic oranti apparuit, dicens: Non dubites, filia, quia tecum in omnibus semper sum, nec in perpetuum derelinquam: volo quod te non subtrahas, sed omnibus consolationem impendas: ego ponam verba mea in ore tuo, et per verba tua penetrabo corda audientium, ut cognoscant me in te sine dubio loqui. Et quod sit verum, ego omnes attestor, qui gratiam colloquendi secum habuerunt, ut testimoniam perhibeant veritati prædictæ.

15 xx. Hæc sanctissima Margarita, apud argumentosa, usque ad ætatem decrepitam fabricæ monasterii B. Joannis sollicitè insudavit: quot vero labores, verecundias, et penalitates, mendicando et discurrando receperit, sicut mihi multoties referebat, nescirem ad plenum verbis exprimere. Nam dum semel prædictis anxietatibus multum esset confecta, et anxio corde multum clamaret ad Christum: Christus cum ingenti lumine gloriosus apparuit in sede imperiali, et circumcirca eum Sanctorum et angelorum erat exercitus copiosus: Margarita vero dilectum suum in tanta gloria et lumine vicens, cœpit ire ad

labores ejus Christus benigne solatur.

A ad thronum ejus cum fiducia multa, et dum sic iret, audiebat sub murmure Sanctos ad invicem colloquentes; Quomodo mulier illa vadit cum tanta securitate ad Christum, cum nos, qui sumus in gloria confirmati, cum timore ac reverentia semper illum aspicimus? Sed Margarita tota confusa de contemplatione Dilecti, jam verbis illorum nequaquam perterrita, sed iter ceptum proseguendo, pervenit ad thronum Dei, et ibi genuflexit et coram ejus pedibus adoravit. Tunc Christus se inclinans, elevavit eam, dicens: Veni, electa mea, quia non es verecundata coram mundo in omni vili officio et labore mihi servire fideliter, nec ego verecundabor tibi ostendere amicitiam meam, et te in conspectu totius cælestis curiæ honorare: et, his dictis, Christus amplexatus est eam, et sibi dedit osculum pacis, ubi tantæ suavitatis saporem gustavit, ut putaret se beatitudinis seculum commutasse e. Multa quidem alia diversis temporibus ab ea recepi, quæ utilissima essent posteris transmittenda: sed quia non considerabam sic ejus mortem propinquam, et sperans adhuc ejus habere præsentiam, non fui sollicitus memoriæ commendare: hæc autem, quæ suprascripta sunt, non de verbo ad verbum, sicut mihi interpolatim et prolixè narrabat, sed quoad veritatem sententiæ, ut melius novi, simpliciter ordinavi ad laudem D. N. Jesu Christi. Amen.

ANNOTATA.

a Id est, aulicorum: vox enim domicellus pro servis domesticis alicujus principis usitata fuit mediæ ævi scriptoribus, ut videre est in Glossario Cangii.

b Ita Petrus Marc. 9: Bonum est nos hic esse, etc.: non enim sciebat quid diceret. Idem B. Margaritæ tum hic, tum in aliis quibusdam visionibus contigisse existimo, quod mens dulcedinis et amoris vehementia a sensibus abducta, non reflectat ad desideria sua, sed directe tantum prosequatur Dilectum suum. Hinc exponi potest, cur in illis visionibus quædam occurrant, in quibus nimia apparet in petendo aut respondendo libertas.

c Mira sane hæc sunt verba: verumtamen hisce non reprehenditur frequens oratio, cum Apostolus nos jubeat sine intermissione orare: at videtur improbari nimia cupiditas fruendi perpetuis consolationibus ac visionibus, qua Sancti quoque excedere possunt.

d Hinc conjicio, Petrum hunc Beatæ fuisse a sacris confessionibus.

e Id est, in beatitudinem ingressam esse. Ceterum, quæ auctor ait a se prætermissa, partim referentur ab auctore sequente.

REVELATIONES

ET MIRACULA.

Auctore Joanne presbytero Faventino, ex Ms. monasterii ejusdem.

PROLOGUS.

U t infra scriptæ revelationes et gratiæ, desursum exhibitæ sorori Margaritæ, quæ una cum S. Humilitate, abbatissa S. Joannis Evangelistæ, perrexit ad fundatum Florentiæ hoc ipsius Apostoli sanctissimi monasterium de civitate earum Faventia venerandum, scriptæ per me presbyterum Joannem notarium infra scriptum, sicut oretenus mihi dixit, juvent, et prosint, ac sursum corda sublevent de fastidioso hujus mundi carcere; voluit ea post multa rogamina in scriptis relinquere, sub secreti sigillo imponens, quod numquam, dum viveret, alicui propalarem, ad honorem et laudem dulcissimi Jesu Christi a.

Auctor exponit, qua occasione ex ore Beatæ audiverit

E

a

ANNOTATIO.

a Huic lucubratiunculæ istiusmodi titulum præfixum invenio: Revelationes et gratiæ, quas Dominus exhibuit sorori Margaritæ S. Mariæ de Faventia, priusquam de hoc mundo sanctissima Humilitas abbatissa migraret. Verumtamen, si præcedentem consulamus Vitam, quædam sub hoc titulo relata contigisse videntur post mortem S. Humilitatis. At parum refert, quo tempore contigerint, cum de visionibus ipsis satis inter utrumque conveniat.

CAPUT I.

Visiones et revelationes variæ: in quibus documenta aliqua Beatæ data.

I. Cum sanctissima Humilitas, abbatissa præfata, B. Margaritæ magistræ dederit, ut eam litteras doceret, monachaque unica ei diceret: Disce, adisce legere; abbatissa enim fies: mox magistræ reliquit, credens firmiter, quod omnipotens Deus aperiret sensum ipsius, ad intelligendum Scripturam a penitus hinc ad mentem: cui cum ego Joannes prædictus legere semel ei, petens eam, si vellet, me vulgariter legere: respondit: Minime, quia bene intelligo.

revelationes et visiones varias.

a

II. Una vice, dum Soror veneranda oraret, raptus fuit spiritus ejus in cælum ante Dominum Jesum Christum, et videns eum facie ad faciem b, dulcedinem de ipso sentivit immensam; cui D. Jesus dedit pulcherrimum annulum. At illa dixit: Annulus iste, quem, Domine, mihi dedistis, minime habet gemmam. In loco autem gemmæ crux erat pulcherrima. Et Dominus ad eam: Gemma annuli, quem tibi contuli, Pater est,

b

Filius,

A. JOANNE
PRESBYTERO.

Filius, et Spiritus S. : et adjunxit : Spiritus enim S., qui docuit et inflammavit Apostolos, te doceat, fortificet, et inflamet.

III. Alia vice orans, vidit splendorem eximium, qui erat D. Jesus Christus, dicens ei : Quid vis tu? quia non me permittis *e* in cælo manere? Ipsa quoque respondit : Heu! Domine, timeo propter sollicitudines temporales, quas habeo, gratiam vestram perdere. At Dominus respondens, ostendit sibi mundum per quinque partes, dicens eidem : Si eris hic, id est, in Oriente, ostendendo eum digito, et ego tecum : et si tu illic aderis, id est, in Occidente, et ego tecum *d* : si eris in quarta parte, id est, in Meridie, et ego tecum ero : si eris in quinta parte, id est, post mortem tuam, et ego tecum, te suscipiens, et ad cælestia regna perduens. Et tunc dixit ei soror : Modo mihi hoc, Domine, promittatis, porrigens ei manum : et Jesus illi super manu propria hoc promisit.

3 IV. Dum alia vice oraret, raptus fuit spiritus *e* ejus, et ductus in cælum ante Dominum, sedentem super solium pulchrum, et in circuitu ejus populus magnus adstabat : ipsa quoque facie ad faciem Dominum adoravit, in eum prospiciens, et tunc surrexit de solio Dominus, elevans eam, et dicens : Surge, dilecta mea, quia enim pro meo amore, non erubescis facere vilia, et ego te non erubescam coram hoc populo in mea brachia elevare, dans osculum ei pacis.

V. Dum autem alia vice *f* in oratione persisteret, cogitans de nativitate ac infantia Salvatoris, tantam dulcedinem sibi Christus infudit, quod mihi verbis explicare non poterat : et sic nativitatis hujus dulcore potata, quasi ebria supplicavit Domino, dicens : D. Jesu Christe, qui mihi dedisti mellifluæ tuæ gratiosum consolamen infantiae, infunde oculis meis lacrymas, et cordi meo dolorem, ut te, dulcis Jesu, pro me misera mortuum, flere desiderans, tuæ valeam passionis vulnera perscrutari : et tum raptus fuit spiritus ejus ante Crucifixum, aspiciensque illum, statim cœpit plorare, sentiens inde consolamen eximium, et dulcorem : incepit namque cogitare flens et plorans, quomodo, et quare pedes Domini crucifixi fuerint : secundum meditata fuit cum fletu et planctu de illa dura crucifixione innocentium manuum Domini ; tertio, quomodo Judæi coronarunt caput Domini cum illa dolorosa corona spinea, multas lacrymas fundens, et dolens ; quarto, quæ et qualis spongia cum aceto et felle imposita fuit ori melliflui Domini, plorans, et lacrymas incessanter fundens ; quinto, quomodo crudelis lancea latus Dominicum vulneravit, et tunc maximum planctum fecit : post hæc visum fuit illi, quod idem Crucifixus resurgeret, loquens ei, et dicens : Quia de passione mea condoles, et omnia vulnera mea scrutaris, quære a me, quidquid vis petere, quia quæcumque mihi petieris, tibi dabo : Soror vero respondens, ait : Domine, nihil aliud peto, nisi gratiam vestram, quodque linguam meam secundum vestrum velle regatis : et tunc D. Jesus osculo pacis tetigit linguam ejus. Soror autem post hanc visionem dulcissimam in suis Horis omnibus, et orationibus diurnis et nocturnis, quandocumque meditari volebat de passione omnia, immensam consolationem et lacrymarum compunctionem habebat, et in hujusmodi oratione melliflua videbat semper facie ad Dominum Jesum Christum.

Orans autem alia vice, vidit in spiritu D.

Jesum Christum, rogans *g* eum, quatenus eam de hoc mundo vocaret. Ipse quoque respondit, et dixit eidem, quod nondum tempus advenerat : et ait illa : O Domine, qualem vestem dabis mihi, cum reliquero mundum istum? et respondit ei Jesus : Quam tibi dabo, Margarita, rosea vestis erit : at illa : Et ego quale vobis conferam vestimentum? Et ille : Vestimentum, quod mihi adduces, erunt folia rubicunda.

VII. Alia vice, dum orabat, vidit in spiritu Dominum, dicens ei : Domine Jesu Christe, scio firmiter, quod a me nullam virtutem habeo; vellem scire libenter, quæ major est virtus [ex iis,] quas mihi dedistis : respondit autem Jesus : Sancta obedientia sine mora *h*.

VIII. Cum autem in oratione dicta Soror alia vice staret, desiderans in quadam cellula monasterii S. Joannis per dies solitaria et inclusa existere, quia [extra] claustrum monialium dicti loci etiam foras ambulabat invite, ne divinam gratiam perderet humano colloquio, et sollicitudine temporali; et desiderium hoc nequiens exequi, cupiebat potius infirmari : tunc ante Dominum rapta fuit in spiritu, cui Dominus ait : Nolo te fore inclusam; sed volo, quod vadas extra, et moreris cum gentibus, et loquaris meum verbum eisdem; et ego mittam in illud meam gratiam et virtutem *i*.

5 IX. Orante vice alia dicta Sorore, raptus fuit spiritus ejus in cælum; et videbatur ei, quod esset in civitate pulcherrima, omnibus plena divitiis, delitiis, atque bonis; cumque accepisset illic cuncta, quæ voluit, volebat etiam unam coronam auream : et respiciens juxta se, mox vidit unum pulcherrimum domicellum, qui ait uni apothecario : Rex cælestis mittit tibi, dicendo, quatenus conferas isti sorori Margaritæ, quidquid expostulat; et tunc apothecarius ei coronam auream : [Dixit illa *k*.] Sed volo coronam de lapidibus pretiosis; ille vero statim dedit ei coronam hujusmodi sicut petivit.

X. Cum alia vice, quodam die Veneris sancto, flens et plorans et nimium dolens, juxta Crucifixum oraret, rogavit Dominum, dicens : Date mihi, Domine, ad resurrectionis hoc Pascha consolationem aliquam vel dulcedinis vel doloris, ut sciam, si me diligitis : vel ego vos diligo. Tunc D. Jesus amaritudinem contulit ei tantam, quod sibi videbatur, ut confracta essent omnia ossa ejus, et de nodis exirent a die Veneris sancto usque ad Pascha resurrectionis in mane : credebat namque B. Humilitas abbatissa, quod ipsa soror Margarita fuisset aliud malum passa, quod numquam ei, nec alicui propalavit *l*. Item alias multas gratias, et consolationes divinas habuit dicta Soror, quas mihi infrascripto dixit oretenus, et plurima tacuit, sicut mihi asseruit : quia loqui plurimum formidabat : sed noluit me inscribere plura, dicens, quod hæc bene sufficiunt ad laudem et gloriam dulcis Christi.

ANNOTATA.

a Factum istud explicat Guiducci pag. 154. attribuens humilitati B. Margaritæ quod non curaret litteras discere, quia nolebat aspirare ad præfecturam.

b Id est, magna claritate. Eadem visio refertur in Vita num. xi.

c Hanc visionem in Vita invenies num. 13. ubi quædam notata.

d Pars

d Pars tertia videtur omissa.
 e Hæc item in Vita num. 15.
 f Consule Vitam num. 8.
 g Fustus hæc exponuntur in Vita num. 12.
 h Confer Vitam num. 4.
 i Adi pro his Vitam num. 7.
 k Desunt hic Ms. meo verba uncis inclusa, quæ addidi, ut sensum expleant, ut jam ante invenies factum. Porro pro hujusmodi dictis, quæ parum videntur sobria, consule notata ad cap. 3 Vitæ lit. b.
 l Hæc quoque in Vita num. 14. Porro id nulli dictum moniali : at revelatum utrique scriptori.

CAPUT II.

Pecunia, vinum, panis, multiplicata Beatae meritis : apparitio S. Joannis Evangelistæ, eam inter labores consolantis.

B
 xi. In primis a cum dicta soror Margarita inciperet facere murari monasterium, et ecclesiam Sancti prædicti ornari necessariis ornamentis, nec haberet nisi paucos denarios pro his operibus faciendis, in quibusdam legatis b in unica sua capsula colligatos, confidit in B. Joanne Evangelista, et veniens ad accipiendum hos denarios, ut solveret operariis, cum eos dissolvit, multiplicati sunt in maxima quantitate : et hoc accidit ei pluries, cum ibat ad hanc capsulam occasione prædicta. Et sicut mihi asseruit, numquam decrescere videbatur, cumque, ne deficerent, formidaret, volens illos pro dictis reservare operibus, quia multimodis expensis pauci remanserant ; et operarii tota die peterent sibi solvi, nec haberet aliunde pecuniam ad solvendum, et magna caristia c tunc temporis esset Florentiæ, ad aliquos amicos ob hanc causam, quasi flens, ambulavit cum magno rubore, rediensque cum paucis denariis, operariis illos dedit : qui conquerebantur et clamabant, dicentes : Quid est hoc, quod nobis dedisti ? nolumus eos accipere, solve nobis, persolve ; alioqui dimittimus opus tuum. Soror vero audiens hunc clamorem, et nimium dolens, ivit ad capsulam supradictam, et aperiens eam, invenit in illa denariorum multitudinem copiosam, et ex his postmodum persolvit integre operariis universis, multimodas omnipotenti Deo gratias, et B. Joanni agens.

C
 7 xii. Alia enim vice, cum vindemiarum tempore per civitatem et comitatum Florentiæ pro laborerio d monasterii ambularet, vinum purum et aquaticum adinvenit, per se utrumque recondens : volens autem hæc vina vendere, de utroque dedit emptoribus ad gustandum, nihil eis dicens, utrum essent merella e vel pura : qui cum bis de utroque gustassent, emerunt merellæ congium plaris tribus libris, quam puri, dicentes, quod numquam sic bonum, saporosum et pretiosum vinum hiberunt, quale hoc aquaticum fuit, ignorantes illud esse merellum.

xiii. Accidit alia vice, dum porta S. Joannis / civitatis Florentiæ muraretur, tunc temporis dicta Soror faciebat murari ad monasterium supradictum, habens tunc unicum muratorem g, et unicum servientem ipsius, in civitate Florentiæ

permanentes ; et B. Soror videns et meditans, A. JOANNE quod hos operarios oportebat elongare viam P. PRESBYTERO. usque ad januam h S. Galli, cum pransom ire volebant, dolensque de hoc, quod erat operi prædicto damnosum, dixit operario, quod laboraret, quodque non iret domum plus pransom, quia faceret sibi expensas et famulo, donec sic civitatis janua clausa staret. Soror autem habebat vasculum eleemosynis panis plenum pro solvendis laborariis i dicti loci, de quibus fecit expensas pro dictis operariis per decem dies et ultra : et post hos dies formidans B. Margarita, ne panis hujusmodi defecisset, respexit in vasculum, et vidit illud repletum panibus ad summum.

8 xiv. Alia vice, tempore caristiæ, cum aceret laborari ad monasterium, ante diem evigilans in solitudine, dolensque in corde suo, doloremque ore proferens, et conquerens de B. Joanne, dixit oculis elevatis in cælum : O S. Joannes, quid est hoc, quod opera tua sunt tantum tempore caristiæ ? quis mihi hoc tempore manum porriget adjutricem ? quis me volet videre hoc tempore caro ? Et hæc, et his similia E dicens, vidit oculis suis B. Joannem Evangelistam sibi apparentem cum brachiis apertis, atque dicentem : An credis tu, Margarita, me velle, quod una persona compleat opus meum k ? Scias namque quod nolo sic fieri : imo volo, quod monasterium meum compleatur a multis, ut multi salventur ; et cum hæc diceret B. Joannes, vidit ibidem dicta Soror multitudinem virorum et mulierum adstantium, qui se recommendabant B. Joanni.

9 Alias multas gratias et consolationes divinas habuit B. Margarita prædicta, quas mihi presbytero Joanni, rectori ecclesiæ S. Antonini subscripto, dixit oretenus, et plures gratias et miracula tacuit, sicut mihi asseruit ; licet mihi aliqua dixerit, sed ea non scripsi, quia de ipsis loqui plurimum formidabat : sed noluit me plura inscribere, dicens, quod bene possunt prædicta scripta sufficere ad laudem et gloriam dulcissimi Jesu Christi. Et ego presbyter Joannes, natus quondam Michaelis notarii, Rector ecclesiæ S. Antonini de Faventia, imperiali auctoritate Faventiæ notarius, rogatus a venerabili abbatisa D. sorore Agnesia monasterii S. Joannis Evangelistæ prædicti, ut deprecarer prælatam sororem Margaritam, quod aliqua de vita sua vellet facere scribi, quæ ad laudem Dei omnipotentis, et ad ædificationem proximi remanerent, quæ prædicta omnia, sicut audiavi ab ore B. Margaritæ prædictæ, una semper præsens cum ea, scripsi, et publicavi, promittens ei sub penitentia sigillo, numquam hæc, nisi post obitum suum, viventi alicui propalare.

auctor repetit, unde hæc intellexerit.

ANNOTATA.

a Sequentibus in Ms. hic præponitur titulus : Infra scriptæ sunt aliquot gratiæ, monasterio S. Joannis Evangelistæ præfato collatæ, meritis B. Margaritæ prædictæ, post obitum beatissimæ Humilitatis abbatissæ illius, quas ego dictus Joannes et infra scriptus scripsi, ut audiavi ore ipsius.

b Legatia vox est Italica, quæ qualitatem pecuniæ hic designat. Significat igitur paucos, quos habebat, nummos secundum species suas fuisse colligatos.

c Id

- A c Id est, annonæ caritas.
 d Pro operibus faciendis.
 e Vocem hanc non inveni; attamen clarum est, vinum significari tenue propter aquam admixtam : unde antea vocatur aquaticum. Forsan a mero diminutivum illud deduxit auctor Italus, ut a vino villum deducitur.

- f Extra hanc portam situm erat monasterium. h Murator, qui muros construit : sic murari ex sensu satis intelligitur.
 h Id est, portam. Hæc autem porta longius distabat a monasterio.
 i Operariis.
 k Confer Vitum num. 6.

DE BEATO JOANNE A CARAMOLA CONF.

ORDINIS CISTERCIENSIS CONVERSO

IN MONASTERIO S. Mariæ DE SAGITTARIO

IN REGNO NEAPOLITANO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

B

E

§ I. Notitia loci, cultus, Vitæ auctor.

ANNO
 MCCCXXXIX.
 Monasterii
 hujus origo.

an. tiliis?

claus, ac
 dignitas

Ferdinandus Ughellus tomo 7 Italiae sacræ agens de episcopis Anglonensibus, columna 123 prioris editionis, monasterium S. Mariæ de Sagittario, quod B. Joannes a Caramola virtutibus ac miraculis illustravit, in rem nostram ita describit, allegans vetus ejusdem canonici monumentum : Anno mcc miraculose fundata est et condita hæc abbatia sanctæ Mariæ de Sagittario, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Anglonensi in provincia Basilicatæ juxta oppidum Claromontis. Cum quidam venator per lustra sylvæ illius (est enim circumcirca abbatiam hanc sylva nemorosa, et sylvestribus arboribus densissima, puta abietibus, castaneis, fagis, quercubus, siliis*, cornoliis, et reliquis hujusmodi arboribus et fructibus; unde per consequens venationi est optima) feris insidiaretur, intendens emittere sagittam in cervum, veluti alter Eustachius a cervo monitus, et cervi monitione perterritus; dum ea, quam emiserrat sagitta, ad se ipsum regressa est, absque læsione tangens eum, illic prospexit imaginem Beatissimæ Virginis prope radices arboris castaneæ erectam.

2 Qua prospecta visione perrexit ad episcopum Anglonen., qui cum clero se [eo] conferens, ecclesiam illic Beatissimæ Virginis dicendam edificari, eamque Ordini nostro destinari satagit. Floruit abbatia hæc, et nimis fuit devotioni populo, aucta et magnifice dotata ab comitibus Claromontis, aliisque principibus, et ab Anglonensibus episcopis mirifice privilegiis ac donis ditata. Reverendissimus Laurus, de quo infra § 2, descriptionem hanc e Ms. anonymi inseruit Vitæ B. Joannis cap. 5, et ibidem multa alia coacervavit de hoc loco. Inter alia vero pag. 10 indicat, monasterium vetus Sagittariense circa annum 1060 ædificatum, et patribus Benedictinis incolendum fuisse traditum, postquam antea memoraverat historiam venatoris, unde nomen traxerit. Hodiernum autem monasterium pag. 11 ex inscriptione, quam ibi affert, signatur fundatum anno 1152; sed ibidem dictus auctor meminit de triplici fundatione : unde fit,

ut non habeamus compertum, ad quod tempus prædicta venatoris historia referri debeat.

3 Singulari autem titulo huc spectant, quæ habet Ughellus col. 107 : Prima inter alias abbatias, de quibus ibidem agit, consistoriales, ut vocat, est sanctæ Mariæ de Sagittario Ordinis Cisterciensis, in territorio Clarimontano sita... summæ apud vicinos populos venerationis. Locus quippe insignis, in quo trecentis decem et septem abhinc annis asservatur corpus B. Joannis de Caramola Tolosatis, Ord. Cisterciensis Religiosi conversi, integrum adhuc, et incorruptum. Augustinus Lubin in *Abbatiarum Italiae notitia* pag. 351 de Sagittariensi agens, In ea, inquit, floruerunt plures viri sanctitate illustres : sed præcipue B. Joannes de Caramola Tolosanus. Nomen Caramola, quo Beatum toties nuncupari audivisti, ita exponit Reverendissimus Laurus cap. 1 Vitæ B. Joannis nostri pag. 2 : Cognominatur, inquit, a Caramola, non quod a progenitoribus tale cognomen duxerit; sed a monte Caramola, ubi per multos et multos annos vitam degit asperrimam. Deinde cap. 7, pag. 23 scribit hunc montem, intra Clarimontani territorii limites existentem, et a sacrosancto Sagittarii phano ad quartum circiter lapidem distantem, a Beato incultum fuisse in maxima asperitate. Eremum vero, in quam Beatus in seculo degens secessit, et de qua inferius in lectione tertia Vitæ, describit Laurus cap. 3, ac sancti Sabæ nomine eandem appellat. De parva etiam ejusdem eremi plantitie tractat, in qua, inquit, ad hodiernum usque diem est una a Dei Viro Joanne plantata olivarum arbor, ad quam quartanario morbo laborantes devote confugiant, et sumentes cum fiducia de frondibus ejus, per Beati intercessionem ab infirmitate convalescunt, et glorificant Deum in Sancto suo. Cap. 4, pag. 7 occasione eorum, quæ in hac solitudine passus est, narrat ista idem biographus : Insuper, quia, dum ruens in duas altissimæ rupis partes, offenderat in easdem, in quas corruerat, miraculose amygdalæ

describuntur
 Beati monachi
 et eremi.

A lae duæ ortæ sunt, quæ tamquam matres aliarum, ad earumdem pedes astantium, ad hodiernum usque diem visuntur : cum nedum in alio ejusdem rupis loco, sed nec in circumvicino agro reperiantur. Hisce de *cornobio Sagittariensi*, ac de *eremo*, quam *Beatus incoluit*, antequam in illud fuerat admissus, prænotatis; probemus nunc publicum Joannis cultum ab immemorabili tempore ante famosum Decretum Urbani VIII.

¶ Primo Ughellus col. 440 ejus sacrum corpus, inquit, incorruptum honoratur a fidelibus, eaque in ecclesia, monasterii videlicet S. Mariæ prædicti, quotidie ad divinas laudes, ejus celebratur memoria. Secundo, Vitæ ejus scriptor synchronus Viri sancti, Viri sanctissimi nomine ipsum vocat. Tertio, idem titulus honoris quam ei fuerit proprius, confirmatur ex eodem biographo, ubi hæc refert de Sancti nostri abbate, sic respondente cuidam homini, qui cupiebat videre corpus ipsius : Non... corpus sacrum possum vobis ostendere (latenter enim deposuerat illud, ne tantus thesaurus posset subtrahi sibi furto :) sed de vestibus ejus tibi dabo particulam etc. Quarto, laudatus scriptor pauca quidem, sed magna fide scripta, et selecta narrat miracula, quæ patravit in favorem eorum, qui malis afflicti, et fiducia erga eum fulti, patrocinium ipsius implorarunt. Quinto Angelus Marrique tomo 3 Annalium Cisterciensium ad annum 1202, cap. 7, num. 9 memorat ista : Sagittarium..., illustrat S. Joannes de Caramola, suo tempore a nobis memorandus; qui plura fortasse de cultu ac miraculis ejus ad posteros transmissurus fuisset, si Annales suos eo usque potuisset vulgare. Sexto, ad sacros Fastos Ordinis Cisterciensis quod attinet, mirari subit, nullam a nobis de illo memoriam inveniri apud Henriquezium, tam profusum alioqui in multiplicandis Sanctorum titulis amplificatorem; nullam in Calendario dicti Ordinis, quod Dicione excusum est anno 1617; nullam denique apud Chalemotum. Sed Castellanus in suo Martyrologio cum eruit et detexit, hac die illum referens : In sanctæ Mariæ de Sagittario in diocesi Anglonensi in Basilicata, beatus Joannes de Caramola, Tolosanus, conversus Ordinis Cisterciensis.

¶ 5 Septimo, quod apud nos est apographum Ms. Vitæ ejus, in lectiones proprias, antiphonas etc. dispersitum, argumento est, præcipuo quodam cultu illum garisum fuisse. En tibi, lector, sequentia, quæ isti Vitæ apographo, de quo postea, sunt inspersa post dictas lectiones; sed quia mendose admodum scripta, conati sumus in gratiam lectoris, ut melius intelligat, quæ legit, spongiam, salva rerum substantia, iis adhibere. LECTIO I... M. Hic Isaie similis dictis et prophetiæ David fuit; ut humilis se junxit Hieremiæ. Dominam magnificam præmunis satis pie, heres non concipitur, concessæ non sunt viæ. *. Ait Vir propheticus, domina benigna, sobolem concipies : hoc tibi resigno, cara cunctis gentibus, Deo multum digna. Dominam. LECTIO II... M. Angelo de Rubio obitum prædixit : abbati Rogerio, Vade cito, dixit; sibi tu pronuntia, quod abstulit, dum vixit, cito solvat debitum cornobio, quod scripsit. Y. Jam sciat interitum sibi præparatum, et carnis ergastulum fore jam sublatum : præparet se famulum Domino commendatum. Cito. LECTIO III... M. O quam fuit abstinens hic pauper be-

nignus : nec vinum nectareum petit Deo dignus, Auctore J. P. cui latex haustum præbuit, hic albet velut cignus. *. Silentium sic retinet, ut cælum semper ruminet mens ejus contemplatrix. Cui.

6 LECTIO IV... M. Genuflectit centies in ex ejus Offici nocte Vir electus, non vincit hunc esuries, quæ tectus numquam cernitur dormiens, semper expectatus. Apparet semper vigilans, flexus Deo dilectus. *. Testatur hoc cænobium, fratres cuncti testantur, dant omnes hoc præconium, qui secum conversantur. Apparet. In secundo noc. AN. Puer de Nohia solvitur vulneris vetustate, malum brachii patitur, cujus asperitate sanitatem consequitur carnis deliberatæ. AN. Sanctus hic sanctum consequens Ordinis præceptorem, vitam petit cæligenam, mundi spernens odorem. AN. Amœnum mundus porrigit, credidit quod obscenum : quod mundus dulce contulit, hic putavit ut fœnum. AN. Hic Vir fidelissimus Sanctos est imitatus : refulsit Vir clarissimus supra petram fundatus. AN. Patent cunctis miracula, per quæ mirificatur, obtinet tabernacula, cæli regno locatur. AN. Gaudet chorus monasticus tanto Viro lætatus, merito civis cælicus est mundo migratus.

7 LECTIO V... M. Hic contemplatus jugiter in præceptis divinis, calor aut hyemis non laxatur pro minis : talentum namque conditur per te Sanctorum finis. Nam per hunc acquiritur gratia pro vicinis. *. Tanto ergo lumine animo gaudeamus, quo ducamur ad patriam cælicam, quam speravimus *. Nam per hunc. LECTIO VI... M. Vitam ducit angelicam summus eremitarum, laudem sortitus cælicam, mundum spernens amarum. Tenens vitam monasticam, per viam semitarum pergat ad cæli gloriam per iter vastum viarum. *. Suum pergat ad Dominum, cæli scandit palatium, quod vivens acquisivit. Tenens vitam monasticam. LECTIO VII... M. O stupendum miraculum! cunctis est patefactum, cum Vir habuit exitum, terræ se dixit aptum : ibi vult habitaculum, dixit hunc locum aptum. Novem diebus clauditur, mansit corpus intactum. *. Augusti mense conditur, quo magnus fervor oritur : corpus post hæc extrahitur, mirare suadente. Novem. LECTIO VIII... M. Ægrotus quidam manserat, ulcus pervetustatum, quem medicus reliquerat, cura jam desperatum. Devote namque petiit Virum sanctificatum, baculum cum tetigit, vidimus liberatum. *. Repente sit incolumis ab ulcere perpressus; sit sanitatis conscius, qui per languorem fessus. Devote. Puncta, quæ post singulas lectiones apponimus, significant, quod post illas in nostro exemplari sequatur historia Vitæ, quam seorsim dabimus. Pergamus ad Antiphonas.

8 AD CANT. ANTIPH. In cælorum rosario antiphonis. rosa novella ponitur : in Sanctorum collegio novus Sanctus colligitur. M. IX. Fit stupor cunctis maximus subita sanitate, vox hæc sonuit auribus, vallis signum contritæ *, per modum claret omnibus res tanta sanctitate. Basilicata rutilat mira tam novitate. *. Currant undique populi, causam tanti miraculi vident in veritate. Basilicata. M. X. Sanatur quædam femina fistula veterata, de medici curamine penitus desperatæ, membra tum dum tetigit mulier infirmata, usque domum se transtulit, repente fuit liberata. *. Magna reddit magnalia S. Johannis gratia fidei re dotatis. Multa. M. XI. Obsessas a daemonibus liberat mulieres, quod * vexantur a febribus, * f. quot sanat cælestis hæres. O mira hominum cælica,

quæ

AUCTORE
J. P.

quæ tu meres gratis : perduc, collegium, gaudia, quæ tu speres. v. Eslo pro nobis anxius ad Dominum tu precator, intercessor continuus cæli regis amator. O mira hominum. R. XII. Rancam vocem presbyteri vertit ad claritatem, possessæ per biennium vocis infirmitatem, tendit rancus ad tumultum postulans puritatem : flectit genu jam subditum, impetrat sanitatem v. Nocte devote vigilat, replicat requisitum organum vocis, rutilat, se percipit exauditum. Flectit. Gloria Patri, et Filio.

et hymno :

9 Ad LAUDES ANT. Laudes Domino dum tribuit, laudes est assecutus, sydus ut novum micuit, clauditur celo tutus. HYMNUS. O virtutum congeries, sanctitatis materies, hymno brevi non caperis, tantum ample diffunderis. Per Mariæ dulces gressus perrexisti nunquam iessus : dum diebus et noctibus mente stabas cælestibus. Nec Marthæ linquens semitas cunctis fraterna pietas, tuentes mundi devia, ciebas ad cælestia. Per ciborum inediam, carnis domans superbiam, panem tibi fufureum, potum prælebas aqueum. Gloria tibi, Domine. Ad BENEDICTUS ANTIPH. O vir cunctis mirabilis, cælos qui penetrasti : via nobis amabilis, per quam sic ambulasti, ut possimus ad gloriam scandere, quam volasti. Ad PRIMAM ANTIPH. Sanctus hic Primam cecinit horis indesinenter : vita vivit feliciter, cælis gaudet potenter. Ad III ANTIPH. Devotam namque Domino horam dat Tertiarum, cæli scandit ad æthera, [ad] solem tendit præclarum. Ad VI ANTIPH. Hora sexta se macerat, tota devotione affligitur abstinentiis, certa redemptione. Ad IX ANTIPH. Hora nona, qua Dominus sitiens expiravit, gratum reddit obsequium, Deo quod preparavit. In secundis vespers. ANTIPH. In Dei fervens opere. Plura in Ms. non invenimus.

Ex dictis concludimus. Cælitum honorem ei deberi.

10 Ex his, quæ de vitæ Sanctimonia, miraculis, ac publica reuerentia B. Joannis colligimus, omnino videtur nobis probari, quod meritis sit ac possederit ab immemorabili tempore ante Decretum Urbani PP. VIII, characteres illos, qui a nobis requiruntur, ut in Opere nostro ponatur inter alios Cælitæ, hoc die occurrentes. Nec quidquam norimus ob stare, quo minus ex sua illum satis longa, conformiter ad idem Decretum, possessione deturbemus. Honorem itaque illum non tam damus Viro sancto, quam reddimus, dum illum ab aliis hagiologis non satis cognitum proferre conati sumus ad majorem lucem, presentisque ac futuri temporis cognitionem. Alia, quæ ejus cultum illustant, vide § 2, et 3. Superest, ut ad alia progrediamur, quæ ad nostrum propositum conducunt, ac expendamus valorem auctoris Vitæ, ejusque exemplaria.

Auctor Vitæ

11 Tam nomen biographi, quam vitæ institutum nos latet : neque enim occurrit quidpiam in decursu narrationis ejus, unde illa determinari possint. Se tamen fuisse Beato, de quo scribit, synchronum, indicat in Præfatione : quin immo, si non familiarem, notum se saltem fuisse ipsi testatur in fine historiæ suæ, dicens : Secum, id est, cum eo, licet indignus colloqui merui. Quo fit, ut et propterea, et quia in scribendis Beati gestis singularem adhibuit diligentiam, et in miraculis colligendis peculiarem delectum, magnam sibi fidem conciliet. Audiatur, quid dicat sub finem narrationis suæ, quantoque studio conatus sit, vera potius, quam multa de Beato scribere : Nam ea tantum in-

scripsi, quæ notoria erant, quæ luce clarius potuerunt meum animum informare etc. ; ne plura referam, quæ ibidem legi possunt : et deinde sic prosequitur : Gesta quoque hujus Viri omni diligentia, qua potui, perscrutatus sum... Ferme omnes, quos oppressos dixi fuisse languoribus, videre volui, vidi, et vera singula conspexi. Hæc habui dicere de Vitæ auctore : nunc intellige de ejusdem Vitæ exemplaribus.

12 Edidit illam Ughellus superius citatus, et ejusdem columna 140 et sequentibus, hoc titulo : Incipit Prologus de Vita et miraculis B. Joannis, Ordinis Cisterciensis conversi Religiosi Sanctæ Mariæ de Sagittario. Deinde habemus exemplar Ms., cui præfiguntur ista characteribus rubris : Incipit Prologus in Vitam et miracula beati Joannis (sequentia nigro colore scribuntur) a Caramola Cisterciensis Ordinis conversi, cujus festum celebratur die xxvi Augusti in monasterio B. Mariæ de Sagittario, ejusdem Ordinis, in quo corpus ejus summa veneratione colitur, atque miraculis illustratur. Exemplar porro illud debemus Ughello, sicut colligimus e nomine, quod eidem adscribitur. Mendosum valde est exemplar illud, adeo ut primo nobis risum fuerit adhibere editionem laudati Ughelli, quam Ms. tam male exaratum. Sed postea mutato consilio præplacuit nobis quatecumque illud Ms. prælo subicere, quia non tantum continebat vitam Beati, sed etiam Officium ejus proprium, quod Ughellus non habet. Jam vero utriusque Vitæ exemplar stylo, argumento ac rebus adeo est simile, ut ad eundem primigenii auctoris fontem referri debeat. Paucula alia notanda supersunt ; sed ea differimus ad finem paragraphi 3 ante Vitam a nobis edendam, de recentiore biographo nunc acturi.

§ II. Recentior Vitæ scriptor ; mirabilia Beati ex eodem relata.

Reverendissimus et erimius Pater Gregorius de Laura S. T. D., et Sagittariensis monasterii abbas, anno 1660 beati Joannis Joachim, abbatis ex Ordine Cisterciensi, Vitam edidit ; cujus Beati Acta apud nos illustrata jam pridem sunt tomo VII Maii, die xxix, pag. 89 et sequentibus. Absolutis autem, quæ de laudato Joachino commemoranda susceperat reverendissimus iste, subiecit Vitam B. Joannis nostri ex Officio, quod quotannis in die festo ipsius Sagittariensi in ecclesia celebratur, excellentissimo domino Carolo Sansercerino, Comiti Clarimontis, et in Lencæ provincia pro Catholica Majestate proregi dedicatam, et eodem anno 1660 typis vulgatam. In Præfatione monet lectorem, facta quatuor a se adjecta esse, quæ in Officio non sunt, eorumque veritatem confirmans, quatuor, inquit, prædictis tantum exceptis, quorum trium testis sui oculatus ; ultimum vero a dignorum fide virorum, de visu testimonium perhibentium relatione didici... de proprio ejus Officio colligimus, majorum inibi habitantium Cisterciensium adjuti traditione circa ea, quæ Beatus vivens perpessit *, et quæ * 1. propositum est

13 Sed Vita illa Scripturæ locis, Patrumque sententiis, ac concessionum, vel privilegio-

rum

A ram diplomatis liberaliter admodum infarta est, aliisque interpolationibus instructa: ut mirum videri neulquam debeat, eandem arceri ab Opere nostro. Persuasum quippe habemus, hagiophilo, antiquitatis ac sinceritatis amanti, magis placituras lectiones Vitæ antiquioris, quas postea dabimus, quam multarum rerum farraginem recentioris: tametsi ex hac etiam libaturi mox simul non pauca, quæ in rem nostram conducere iudicaverimus. Promamus itaque ex ea miraculum, quo Beatum magnæ monachorum Sagittariensium egestati subvenisse memorat cap. 8, pane monasterii divinitus multiplicato, ex firmissima maiorem, uti ad marginem ponit, traditione. Nos longiorem rei gestæ narrationem ad pauciora contrahemus.

13 Quodam, ait, anno tanta nivis in hyeme: gens copia cecidit, et consedit in Sagittarii soladine, ut non absque vitæ discrimine peregrinantium evidentissimo ad sacram domum pareret accessus: nec Sagittarienses aliquo modo... egredi ad suorum victui necessaria procuranda valebant... Joannes solitam petendi causa elemosynam, ... cœnobium accessit... Cumque abbatis cellam intrasset Joannes, benedictionem prius, ac deinde panis buccellam petiit ab abbate. Qui Joanni compatiens, suo cellerario imposuit, ut micas, quæ prævia diligentia in cella, ubi panis asservari consueverat, forte poterant inveniri, Dei Famulo daret. Patri abbati inquit cellerarius... se multoties panis dispensam perlustrasse, et omnia panis fragmenta collegisse pro infirmorum fratrum sustentatione; et propter nivium copiam non valens aliunde infirmorum necessitatibus consulere, leguminibus, hordeo frumentoque coctis, sicut et nos, ait, reficimur, infirmi quoque ipsi... reficiuntur, jam sunt dies plures. Instabat apud abbatem Joannes, qui iterum suo cellerario præcepto mandavit ad cellam panis adire, secumque fratrem Joannem conducere. At (o mirabile dictu!) tanta panis copia in cella illa... a cellerario reperta est, ut numquam ceteris senioribus patribus similem extitisse videretur. Hæc Laurus e traditione: vellem ex antiquiore biographo anonymo, ut certius de hoc miraculo constaret.

C 16 Laudatus auctor cap. 22, pag. 56, Religiosus, inquit, clericus Sagittariensis, Thaddæus nomine, cognomento Terracius, dum philosophiæ disciplinæ in Sagittariensi collegio operam daret, in dysenterici morbum cum mordacibus et abrasivis in ventre doloribus, ac cum febris ardentissima et vomitu incidit: qui ex toto deficiens, nimirum ob diuturnam sanguinis emissionem, continuatosque dolores et febrem, exhaustis sui corporis viribus jam positus erat in extremis absque sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti per modum viatici refectione: adeo frequenter vomitus infirmum angebat. Cumque lugentes patres summo ejus animam commendarent Altissimo, Thaddæus mente ad beatum Joannem a Caramola pro sua valetudine maxima cum devotione confugit. Et, ecce, quod ille, qui per duas ante horas usu caruerat linguæ, et qui mox migraturus attendebatur a patribus, e lectulo surgens dicit, se ad B. Joannis aram adire vellet. Lætantur astantes, accinguntur infirmarii ad illum sustinendum.

17 At ille, qui ad sellam prope lectulum existentem, nisi a duobus ad minus adjutus, proximari nequiverat, ecclesiam adeundo, tam infirmiorum, quam aliorum etiam baculi au-

xilium refutavit *. Pedetentim ad jam dictam aram perventus *, iterum B. Joanni se commendavit devotissime: ubi signatus in ventre sanctæ crucis signo cum eodem Dei Famuli pede, qui abscissus a corpore, sed cum sacro corpore, ut supra dictum est, conservatur; hauriens post Eucharisticam sumptionem ejusdem sanctæ reliquæ lotionis poculum, statim febris aufugit, stat sanguis, excessivi cessant dolores, et sanum se reperit, nisi quod longa inedia, et larga sanguinis minutione debilis per aliquot dies remansit: et tam ipse, quam omnes cum gratiarum actione gaudentes et lætantes, Deo et humili servo suo Joanni gloriam et laudem dederunt.

18 Ibidem cap. 23 narrantur ista: Frater Cosmos, cognomento Vacca, conversus ejusdem sanctæ domus, cum ob sanguinis fluxum, [et] febrem acutissimam morti proximum se cerneret, ad beatum Joannem a Caramola sui patronum, tota devotione convertit: et sumpta maxima cum fiducia sacrarum beati Joannis reliquiarum ablutione, quam a Priore, Martio Prezza nominato, sibi asportare petierat, extemplo a sanguinis fluxu, et acutissima febre absolutum se reperit, et sanum agnovit, non sine Prioris, et monachorum admiratione. Similis sanatio per merita ejusdem Beati concessa est alteri, quam Laurus refert cap. 24, pag. 57 in hæc verba:

19 Frater Jo. Camillus Donadeus Castelluciensis, et Sagittariensis cœnobii oblatus, iisdem omnino infirmitatibus fatigatus ad id devenerat, ut nulla de eo spes haberetur salutis, et infirmus de dierum brevitate querebatur, aliquid expectiscens pro sua longævitate remedium. Tandem devotione ingenti, et humilitate non exigua, petiit Dei famuli Joannis a Caramola refici lotionem. Prior antedictus sancti Viri Reliquias assumpsit, lavit, et demum sanguinis fluxum patientem, et febris acutissima adurentem cum amborum devotione ex ablutione potavit. Unde omnipotentis Dei, et Famuli sui gratia factum est, ut continuo sanitate potitus, Deo, et servo suo Joanni in propria ejus ara gratias ageret innumeras. Hactenus reverendissimus Laurus, qui cap. 25 insignem alterius generis, Beato patrocinante, favorem narrat, suo tempore, et interposita etiam sua opera in communicando sacro velo, quo corpus B. Joannis tegebatur, patratum. En tibi ipsius textum.

20 Illustrissima et excellentissima domina, domna Delia e nobilissima Sanseverinorum prosapia, illustrissimi et excellentissimi domini, domni Joannis Sanseverini Saponaræ comitis uxor, ob geminorum abortum fatigata doloribus, ac febris æstu, atque horrore per multos dies gravissime cruciata, jam in mortis erat adducta periculum; siquidem per alios totidem dies nec somnum, nec quietem, et nec cibum capere poterat, et sensibus omnino fere carebat. Cujus martyrium ob amorem singularissimum, quo erga eam afficiebatur, in propriis comes sentiebat visceribus, adeo ut etiam ipse mox infirmandus videbatur præ nimia afflictione. Cumque frustra celeberrimorum remedia medicorum fuisset expertus, fide tandem magna ad merita beati Joannis nostri mente recurrit, eundem devotissime deprecans, ut comitissæ uxoris suæ opportunitatibus dignaretur occurrere. In mei notitiam devenerunt hæc omnia.

21 Mane in cappellam Dei Famulo dicatam ex abbatialibus ædibus descendi, et aperto sacri thesauri ostio, luminaribus prius accensis, hym-

ALCIVORE
J. P.
* i. e. recusa-
vit
* i. cum per-
venisse

uti et alios
duos

E

periculose
agrotantes:

F

mulierem ex
abortu labo-
rantem

sospitat.

ALCOTON
J. P.

no, antiphona, versiculo, et collecta solitis, conventualiter devotissime decantatis, ea devotione, et reverentia, qua decebat, et debebam, sacrum inde velum, quo beati viri Joannis a Caramola corpus tegebatur, deprompsi, et illud ad illustrissimum et excellentissimum comitem, bene reconditum, quadam mea epistola sociatum, transmihi; ut comitissae, et comitis necessitatibus aliquantulum subvenirem. Nec utriusque fiducia frustrata est fructu suo: nam vix viderat, et coluerat comitissa sacrum Dei Famuli velum, quod extemplo tales vires acquisivit, ut surgens e cubili, illico per castrum incedere coepit, ut testatur ipse devotissimus comes in sua epistola mihi directa, totidem continente. *Epistola hæc Italico idiomate conscripta subditur ibidem, et signatur data Saponaræ die III Octobris anno MDCLIII: post quam ita pergit Laurus: Tunc omnes, qui aderant, rei admirabilitate stupefacti, gratias Deo ingentes dederunt, quod rem tantam suis oculis spectassent, et qui aberant, facti famam audientes, in perfectiori erga Dei Famulum devotione roborati, gaudentes laudaverunt et glorificaverunt Deum in humili Servo suo.*

Deipara statua, et corpus suum ab incendio servat.

22 *Post alia vero, quæ habet cap. ultimo, dans rationem, cur plura admirabilia non adducantur, lego ista: Ad tanti insuper Viri magis ac magis sanctitatem collustrandam, non est silentio concedendum illud præ cæteris admirabile, cujus apparentia signa oculorum sensu nunc usque percipiuntur. Etenim cum sæculis præteritis sive bellorum furia, sive latronum studio, sive proscriptorum impetu, sive conspirantium invidorum ingenio, sive fortuito, et casu totum Sagittariense cœnobium, sacrum Virginis phanum, et beati Joannis a Caramola ara fuissent igne combusta a debacchante, et laxatis habenis devorante igne, nullum gloriosissimæ Deiparæ statua, et sacrosanctum Dei Famuli corpus detrimentum aliud passa fuere, quam istud tantum in brachio; illa vero solum in scabello pedum suorum, parvam combustionem; ut in ipsis, veluti in libro, tanti legeretur magnitudo miraculi. Addimus denique, quod cum Sagittarienses gravissimis se sentiunt opprimi necessitatibus ad beati Joannis a Caramola intercessionem recurrunt, corpus sacratissimum ejus exponunt, et extemplo frenatur ignis, tempestas aquarum cessat; subvenitur opportunitatibus, et se ab omni periculo absolutos agnoscunt. Hactenus Laurus.*

§ III. Beati post mortem apparitiones; illustratus ejusdem cultus, et vaticinia.

Consanguineis apparuit, et ire eos jubet ad cœnobium Sagittariense.

Apparitionem hanc, aliaque eandem secuta admodum mirabilia refert Laurus identidem allegatus, cap. 15, a pag. 51, ex majorum, prout ad marginem notat, traditione Sagittariensium. Qualiscunque vero illa sit traditio, visum tamen est eam producere, sed de curtatam brevitatis causa: Nono autem die a beatissimi viri Joannis obitu Sagittariensibus venerabilibus patribus, adhuc tristibus, jucunditate, et tristitia admixtum quoddam accidit admirandum. Etenim Sagittarium devenere beati Joannis a Caramola consanguinei quidam, preciosissimas corporis sacratissimi margaritas quæ-

rentes, et dicentes: Scitote, venerabiles D patres, quod separatim in Tolosana urbe habitantibus, et leniter dormientibus nobis apparuit quidam senex forma pulcherrimus, baculum manu gestans, et habitu indutus conversorum sacri vestri Cisterciensis Ordinis, et unicuique nostrum talia dixit: Ego sum Joannes vester consanguineus, et, si mei notitiam habere desideratis, ite ad monasterium Ordinis Cisterciensis, quod appellatur Sagittarium, in comitatu Clarimontis, provincie Lucanie. His dictis disparuit. Mane autem facto, unus alteri, et alii cæteris consanguineis nostris super hujusmodi visione verba fecimus, unusquisque nostrum sibi soli apparuisse autumans.

qui plenus de illo instructus in monasterio Grandis silvæ.

24 Congregatis tandem in unum omnibus nobis, ac omni maturitate visione considerata, decrevimus [quod] ad monasterium Grandis Sylvæ vestri Ordinis in nostra Tolosana diocesi, nos conferre deberemus, meliorem, et clariorem de nostro Joanne habendi causa notitiam. Ubi cum aliqui ex nostris ibi se contulissent, quemdam conversum etiam Joannem appellatum invenerunt, quem præ cæteris omnibus alloqui concupiebant, ob eximiam sanctitatis ejus opinionem, quam sanctissima ejus vita in fidelium pectoribus ingesserat, et in dies ingerit, et tamquam magnus habetur in conspectu Domini. Hic ergo beatus vir cum nostros vidisset, dixit illis: Vos estis Tolosani, et consanguinei cujusdam Fratris nostri conversi, quem tamquam mortuum, vel deperditum diu deplorastis. Ipse quidem, jam sunt anni plures, mortuus est mundo, et soli Deo vivit, ac multa, et magna Deus per ipsum operatus est, et in dies operari non desinit. Nostri autem admirantes audita, interrogaverunt eum, dicentes: Unde hoc habes, pater sancte? Mihi peccatori, inquit, ipse apparuit meo habitu indutus, et cum scire voluissem, cui monasterio inserviret, respondit, Sagittarii monasterio, in comitatu Claromontis, Anglonensis diocesis, Lucanie provincie, in regno Neapolitano; et parum victurum se dixit.

tendunt ad Sagittarienses, et Beati corpus vident;

25 Redierunt nostri e Grandis Sylvæ cœnobio, a quibus talia auditis, ut hucusque veniremus, communi voto decrevimus expedire. Læto itaque, ac hilari animo peregrinati sumus usque ad vos, venerabiles patres, inter vivos existere putantes eum; at quia ab humanis excessisse, iter agentes audivimus; vos propterea oramus suppliciter, ut nostri Joannis corpus nobis ostendere, et largiri dignemini, ut juxta propositum ad nostros atque nostros illud traducamus. Sagittarienses vero patres, sacrum corpus exhumare responderunt, ut viderent; at alienare nequaquam. Eodem itaque nono die a transitu Viri sancti, hoc est, die quarto mensis Septembris anno MCCCXXXIX gementibus et flentibus monachis, consanguineis astantibus, et præ dolore lacrymantibus, facta fovea, atque tellure dejecta, tanta odoris suavitatis processit et tumulto, ut omnium nares, et universum repleret Sagittarii ambitum....

cujus crux et brachium ei concedit abbas.

26 Tanto confertim miraculo Sagittarienses patres, non solum Deo gratias egerunt innumeras; sed et sacrum sui Famuli corpus, ut inestimabilem margaritam e caelo demissam custodire, ac nullatenus supplicantium consanguineorum votis annuere, votum firmaverunt. Verum cum Rogerius abbas deprecantibus illis partem aliquam concedere denegasset, decrevit tandem, crura tantum, et brachia Tolosanæ largiri.

Quæ

A Quæ, etsi omnem adhibuissent diligentiam, nullo ferreo instrumento valuerunt incidi, vel secari, quam eodem rudi gladiolo, quo et herbas excavare, et sportulas Homo Dei assolebat efficere. Quem gladiolum, una cum ejusdem corrigiæ annulo, quo utebatur, quando erat eremita, et beatissimæ Virginis Officii libro (quod tabulis coopertum in pergameneis paginibus * manuscriptum esse dixerat Laurus cap. 13, pag. 48,) inter cæteras reliquias sacrosanctas, Sagittarienses asservant.

1 paginis

et quidam
esse appo-
sual. ne illa
referant.

27 Abbatis decreto non obstante, crus unum, et brachium Servi Dei Tolosanæ subtraxere patres quidam, quibus præ cæteris ab abbate elargitio facta displicuerat : et illis statim discessis, communi Sagittariensium applausu, cum Dei laude, et gratiarum actione ad sacrum corpus reportarunt. Exstant ab immemorabili tempore usque ad præsens super altari, eidem Dei Famulo Joanni a Caramola dicato eodem certe in loco, ubi fuisse fertur Beati cellulam, ad latus ecclesiæ Septemtrionem versus. *Clausula hæc conducit ad majorem publici cultus ejus confirmationem : qui licet superius § 4 satis superque stabilitus a nobis fuerit; corollarii tamen loco liceat hic subungere sequentia, quibus illustretur magis.*

Illustratur e
pictura radi-
um : ubi
superior super
clavum.

28 Super hujus beati Viri capellæ ostium, quod occidentem respicit, inquit Laurus pag. 53, variis expressæ coloribus cernuntur effigies, beatissimæ Virginis Deiparæ, ad hujus dexteram sancti doctoris mellilui Bernardi abbatis, et a sinistris B. Joannis a Caramola cum. . . radiis : quæ quidem imagines vetustatem plurimam præ se ferunt. Quando autem sacrosanctum corpus beati Viri super altare elevatum, nulla est mortalium penitus memoria. Quotannis a Sagittariensibus venerabilibus patribus sub die vigesimo sexto Augusti proprium ejus recitatur Officium ante ejusdem Dei Viri aram, procerum, magnatum, et populorum, gratias a B. Joanne impetratorum multitudine concurrente non parva : et hoc etiam a tempore, in quo non est hominum memoria in contrarium. Singulo quoque die in majori Officio, tum ad Vesperas, cum ad Laudes, de eodem sit commemoratio specialis, quæ per idem tempus numquam deprehensa est intermissa; quæ talis est : Ad Vesperas ANTIPHONA : Patent cunctis miracula etc. Vide § 1, num. 6 sub finem. v. Justum deduxit Dominus etc. w. Et ostendit illi etc. Ad LAUDES ANTIPHONA : Gaudeat chorus monasticus etc. num. 6 mox citato. v. et w. ut supra. ORATIO : Omnipotens sempiternus Deus, qui beatum Joannem confessorem tuum arctioris vitæ merito decorasti, tribue, quæsumus ut, quem in terris cognovimus miraculis coruscantem, in cælis agnoscere mereamur pro nobis piissimum precatorem. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

et etiam ex
antiquis di-
plomatibus
B. Joannis
cælis.

29 Nec præterire possum, quod Beati ejusdem nomen summa in veneratione fuerit elapsis aliquot post mortem annis; sicut liquet ex hisce diplomatibus, quæ extant apud Laurum e monasterii Sagittariensis tabulario producta. Nam cap. 12, pag. 31 datur unum anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio. . . pro honore Virginis gloriosæ, et sancti Joannis de Caramola. In alio, quod signatur datum. . . anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo octavo, die decima Maii, primæ Indict., et in quo Sagittariensis cænobii laudantur alumni,

insigni hoc elogio honoratur pag. 37: Frater ^{ALCIBIORE} Joannes a Caramola fuit ibidem sanctificatus, multisque miraculis tam in vita, quam in morte claruit, et continuo claret, et maxime in terra Sinisii et Claromontis : ubi multos homines diversis languoribus et infirmitatibus infectos pristinae sanitati restituit : cujus sanctissimum corpus de præsentanti in prædicto monasterio esse dignoscitur.

Ejusdem

30 De Vita jam egimus § 1, ubi et nonnulla huc remisimus : quorum alterum est ad illum biographi locum in lectione 5, num. 4, ubi Beatus Margaritæ comitissæ Clarimontanæ, quæ diu fuerat sterilis, multam sobolem nascituram prænuntiat. Laurus vaticinium hoc illustrat cap. 12, pag. 28 : Ex antiquissimo, inquit, Caroli Magni Gallorum regis stemmate ortum ducens Margarita de Claromonte, Jacobi comitis Claromontis filia, et uxor nobilissimi viri Jacobi de Sancto Severino, Tricarici, et Clarimontis comitis (hic descendit a Targisio, e Normanorum principibus sanguine procreato : qui primus S. Severini comitatum sui juris effecit, ex quo de S. Severino cognomentum suos in posteris dimanavit : et Jacobus iste primus Sanseverinorum extitit, qui Margaritæ de Claromonte matrimonii jure, post Ugonis de Claromonte fratris obitum, Clarimontanis imperaverit) cum per annos et annos fuisset sterilis etc., de quibus in lectione citata.

E

31 De liberis vero, quos post B. Joannis vaticinium edidit laudata Margareta, hæc observat Laurus : Fœminarum nomina non habemus. Mares fuere tres, qui ad nostram devenere notitiam. Rogerius veluti primogenitus in comitatu Tricarici et Clarimontis Jacobo Sanseverino genitori successit. Ugo Potentiæ comes, ac magnus regni protonotarius evasit : et Thomas Montiscagiosi comitatum possedit, pro Ludovico Andegavensi Neapolitano in regno proregis officium exercuit, Romanum Pontificem Urbanum hujus nominis sextum a Nuceria obsidione liberavit, et Sagittario Rotundæ Maris et Trisagiæ tenimenta concessit. Hæc de uno loco Vitæ, breviter memoratum Beati vaticinium perstringente. Alter vero, qui ibidem proxime sequitur, est prædictio mortis Angeli domini Rubii, quem brevi e vita migraturum enuntiavit; et de quo etiam agitur in dicto Commentario num. 5.

vaticinia

F

32 Reverendissimus idem abbas Laurus cap. xi historiam hanc ita amplificat et elucidat pag. 27 : Erat sane ea tempestate in Lucaniæ provincia, Anglonensi diœcesi, et comitatu Clarimontis oppidum quoddam, Rubium nuncupatum, quod solvebat reginali curiæ annuas uncias duas, et tarenos quindecim, ut notatur in Cedula reginæ Joannæ secundæ (quod ad marginem apud Laurum scribitur factum in ann. mcdlxvi, pag. 46 etc.) et sub eadem fuit habitatoribus penitus destitutum, dirutumque. Cujus oppidi baro, dominus Angelus de Rubio appellatus, multa sacræ domui per ipsum ablata reddere tenebatur. Nec Rogerius abbas præ erga illum reverentia admodum eum pro restitutione premebat. Cumque beatissimus Dei famulus Joannes Angelum, etsi sanum et incolumem, morti tamen proximum prævidisset, mox humillimis gressibus ad abbatem suum accedens, eum talibus verbis est allocutus : Vade cito etc., quæ loco allegato habentur de imminente ejus morte.

a Vitæ scri-
ptore breviter
perstricta.

AUCTORE
J. P.
elucidantur.

33 Quod ita quippe factum est : quoniam infra breve temporis spatium de hac fuit luce subtractus, uti dicit Vita : addit Laurus, et tota familia extincta. Supervixit quidem Richardus de Rubio, et ut autumnari fas est, ejusdem domini Angeli consanguineus, castri Episcopie baro; at parum. Nam ob Richardi de Rubio mortem, filiis non relictis Episcopie castrum ad Joannem Vincislaum de S. Severino Clarimontis comitem devolutum cum omnibus juribus, jurisdictionibus, hominibus, vassallis etc. De Vita, quam praeo commissam mox exhibebimus, dicta hæc sunt. Breviter hic addimus, nostrum exemplar Ms. collatum esse cum edito apud Ughellum, uti patebit ex uncinis textui adjectis, ac e notulis marginalibus ad illum : deinde, partitionem ejusdem in numeros esse nostram : nec neglectam esse correctionem, ubi id videbatur opportunum. His itaque per totum hujus Commentarii decursum collectis præferre conati sumus lucem ipsi Vita; circa quam nonnulla etiam dabuntur in Annotatis. En tibi nunc eam, in lectiones, quas in Ms. invenimus, dispertitam.

B

VITA

Auctore anonymo synchrono,

Ex Ms. cum editione Ughelli collata.

PROLOGUS AUCTORIS.

LECTIO I.
Auctor suam
tenuitatem
fessus.

Ad describendum vitam calibem, et stupenda miracula hujus caelestis Viri, et terrestris angeli, cujus tentamus historiam texere, alterius lingue esset opportuna facundia, et alterius claritas intellectus. Ego enim, nisi illius ad Deum me juvet oratio, cui jam non per ænigmata, sed facie ad faciem loquitur, ad hoc impeditioris lingue, et hebetis ingenii me censerem, et nisi moveret, immo me potius impelleret et grandis devotio, quibus ad ipsum per Dei donum afficior, et affectus sum etiam, cum adhuc in carne ejus sanctissima anima teneretur, illius reminiscens dicti : Altiora te ne quæsieris, numquam ad hæc tamquam effrons meretrix prosilirem; sed per ea, quæ dicta sunt, et ne temporum tandem antiquitas deleret de mentibus hominum Viri hujus gloriosa gesta, quæ Deus dignatus est ante oculos nostros apponere diebus istis, quibus, quod non sine cordis amaritudine referendum est, omnium charitatem frigidam cernimus, si non dicimus jam extinctam, tamquam puer balbutiens locutus sum, et si non volans, reptans tamen more animalium replantium super terram.

2 Johanni ergo dedit originem civitas Tholosana a. Nescio autem, quamobrem advenit Basilicatæ b provinciam, trahens moram continuam in * et circa comitatum, qui dicitur Clarimontis c, ubi aliquandiu inter sæculares permanens; sed non sæculariter vivens, honestissimam vitam duxit. Et ut in præsentiarum innoteat *, quante puritatis extiterit cum ad huc per mundi hujus impedimenta decurreret, subticendum non existimo, quod vulgi publico divulgant *

LECT. II.
vitalam B.
Joannis in
seculo integerrimam,
a b
* Ughell. infra
c
* ibid. innotescat
* Ughellus
divulgatur

oraculo. Fertur enim, [quod] cum in sudore sui vultus vellet suo * pane vesci, et conductus denario custos cuidam * vineæ poneretur, sine petita prius, et obtenta a domino spirituali licentia, etiam arripere unius uvæ botrum, tamquam a gravi facinore præcavebat. O mens timore casto repleta! cur tanto timore trepidas, ubi non est timore aliquatenus trepidandum? Pertimescisne furtum committere, ubi credis Dominum permissurum : sed sanctarum mentium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est.

3 Sed cum jam spiritus, qui calere coeperat introrsum, satis ferveret trahente fortiter ipso spiritu, omnia propter Christum post tergum relinquens, ut stercora, cursu concito ad convicinam, quæ erat, eremum properavit : ubi quanto austeritatis rigore se ipsum afflixerit, quanta alimentorum inopia corpusculi sui membra siccaverit, quantaque aspera pro Redemptoris amore pertulerit, difficiliter posset exprimi, et difficilius quidem credi. Ibi enim, ut aiunt, ex septeno passimate d, quod vix ad septenum prandiolum suffecisset, refectionem suam totius quadragesimæ coartavit. Ibi interdum nulla cibi sollicitudine fatigatur : eo vesci tantum susecebat E edulio, quod ei deferebant agricolæ, qui ad illum devotionis gratia divertebant. Ibi nonnulli viri Belial, suæ cupiditatis impetum exercentes, spe subripiendæ pecuniæ illum paupertatis verissimum sectatorem, qui propter * Christum sub cælo nihil aliud possidebat, crudeliter affligerunt : quos tandem, ut proderet, nullis potuit suaderi sermonibus, nullius precibus obtineri *.

4 Sed cum per tot bona adhaereret Altissimo, et jam secundum Scripturam cum eo spiritus unus esset effectus, pollere cepit, ut firmiter creditur, gratia prophetiæ. Refert enim veritatis amica domina Margarita comitissa Clarimontis, quæ per annos et annos fuerat sterilis, et jam vehementer de sterilitate perpetua timebat; quod, cum se pro impetranda progenie illius sæpe se precibus commendasset, ipse tandem quodam die iis eam sermonibus est adfatus : Forti, inquit, animo esto : noli te plus morore consumere : [redde bona Ecclesiæ,] indubitanter tibi, quod multa, et grata tibi soboles est futura. Nonnihil autem post reserantur conclusa viscera, utriusque sexus fructus inde exit uberrimus, Deo, matri, quæ genuit, et hominibus valde gratus. Sed et Angeli domini Rubii obitum ante dixit. Suo enim inquit abbati : Vade, dic illi Angelo, ut illius, quo tenetur monasterio nostro, solvat se cito vinculis debiti, quoniam satis brevis terminus est, quo est carnis debitum soluturus. Quod ita quippe factum est : nam infra * brevis temporis spatium de hac est luce subtractus.

5 Sed cum diu in hac eremo duceret vitam angelicam potius quam humanam ordine, ut videtur, præpostero, sed non præpostero merito, relicta vita anachoritica, quæ est in perfectionis apice constituta, descendit ad cœnobiticam in monasterio Sagittarii Cisterciensis Ordinis, et qui magister esse meruerat, sub forma discipuli curvavit cervicem humiliter regularibus disciplinis. Ad cujus cœnobiticæ vitæ ima nunquam de anachoriticæ vitæ vertice descendisset, nisi quia jam ingruens gravis invalidudo corporea; præsertim quædam genuum, et capitis concomitata dolore tumiditas, humanum auxilium cum instantia suadebat. Ubi oblivisci nesciens instru-

menta

A menta perfectionis præteritæ, austeritatem solitam totis viribus custodivit. Nam annosus multa parcite pane se sustentans, non replens, furphureo utebatur, et pro reprimendo astuantis sitis ardore, raro aliud, quam aquæ poculum hauriebat.

6 Hic erat quidam (si dici mereretur) brevissimus lectulus quadratus, et concavus, et quadrupedalem mensuram vix transiens: ubi poterat solum contractus accumbere, tribuendæ quietis non gerens speciem, sed laboris: et nimirum * cum totum testetur cœnobium, quod nullus extiterit monachus, qui ipsum conspexerit dormientem. Hic tantum observabat silentium, ut non mereretur dici tam tacitus, quam elinguis. Et tanta contemplationis sedulitate erat intentus, ut semper videret cum Maria sedere ad pedes Jesu. In carnis adhuc mole submersus, totius carnis gravedinem pertransibat.

7 Cumque de tanto bono munere eum divina largitas decrevisset, suscitavit eum de hac valle miserabili lacrymarum, et concivem sibi cælestis patriæ fecit illum. In ipso autem suo felicitatis exitu (quid significet nescio, Dominus * scilicet) tantus venti flantis impetus insurrexit, ut totam illius cellulam, totumque cœnobium concutere videretur. Sed (mirum dictu) ventus validus, qui totam, ut dictum est, cellam videbatur evertere, per foramina ipsius cellæ transgrediens, quinque faces magnas flatu subito potuisset extinguere, nullam ibi exiguarum ardentium lampadum exinguebat.

8 Robertus autem dictus Maccaronus habitator Sinisii e, ejus brachium vetus jam et durum ulcus invaserat, adeo ut ipsius membri omni esset officio destitutus, perrexit ad quemdam barberium f pro alicujus medellæ subsidio implorando. Cui medicus ipse inquit: Perforat tibi multum humoris malignitas sursum deorsumque brachium: nisi per incisionem veniamus ad radicem ulceris, nullam tibi possum medellam adhibere salutis. Interea transitus hujus Viri, qui in opinione omnium [hominum] magni meriti habebatur, cœpit undique resonare. Quo lætante æger audito, Non, inquit, terrestrem medicinam suscipiam: de cælo credo quod sospitem mihi Homo iste sanctissimus impetrabit: c sumptaque grandi, plusquam posset dici, fiducia, ad præfatum monasterium * accedit: Sancti cellam ingreditur: his et similibus verbis eum abbas adloquitur: Hoc est baculum, quod gestare solebat in manu: hæ sunt sportellæ, quas ipse contexerat. Inter hæc verba, agrotus se respicit mox, sospitemque se cernit *. Et tunc omnes astantes stupor maximus apprehendit, dum repente vident membrum tumefactum et tenue, mundum, et putridum [et] ulcerosum, solidum adeo, ut nullæ ibi miro modo ulcerationis imagines remanerent.

9 Thomasella * quoque filia Johannis magistri Udonis de Sinisio, ita habebat brachium fistula inveterata depastum, ut frustatim delluerent * inde ossa. Cumque pater ejus eam ad jam dictum cœnobium deportaret, invento abbate, iis sermonibus orat eum: Ostende [nobis, ait,] corpus Sancti, si forte dignabitur filiam meam salvare. Non, inquit abbas, corpus sacrum possum vobis ostendere (latenter enim deposuerat illud, ne tantus thesaurus posset subtrahi sibi furto:) sed de vestibulis ejus tibi dabo particulam: involvens illa membrum invalidum, si placuerit Domino, potens est in tua genita miri-

ficare hodie Sanctum suum. Quo involuto, ibidem pernctarunt. Credibile quidem est, ut ad vestimenti tactum mox salus eveniret. Sed quia usque quo domum redeant, brachium non detegunt, tunc solum inspicunt plenissime ipsum saluum. Dominus insuper Johannes Capanus, sacerdos de ipsa terra Sinisii, biennio vocem habuit penitus suffocatam. Nulla ipsum longe lateque quasita juvare potuit peritia medicorum. Erat autem, ut ait, ad tantam desperationem inductus, ut jam gyrovagare per mundum proponeret, erubescens in tantæ infelicitatis fato inter notos, et amicos sic turpiter conversari. Sed [humani auxilii] suffragio destitutus, ad Dei clementiam se convertit: supra Sancti hujus tumulum obdormivit, vocem pristinam impetravit.

10 Gentilis rursus puer de Noha g diuturno tremore brachii vexabatur adeo, ut si interdum pro experienda mensura læsionis suæ vas aqua plenum manu tentabat arripere; mox penitus fundebatur: sed hujus Sancti meritis est plenissime factus sospes. Quædam quoque de ipsa terra Nohæ mulier, quam vidi quidem; sed nomine nescio, patiebatur tumorem durum, et E veterem supra pedem: qui hujus Sancti virtutem incomparabiliter citius est, quam fluat cera ab ignis facie, resolutus. Sed celebratum in Johanne dicto, Barono de Arimento, memoria dignum non omitto miraculum. Qui cum haberet sic tibiam morbidam, sic turpiter ulceratam, ut nesciam, quid ibi plus fuerit, de putrido videlicet, an de sano; confestim, ut sancti Viri hujus ingreditur cellulam memoratam, ad tactum herbarum, quas in suo solebat lectulo sternere, totius tibiæ horrenda læsio pertransiit: omnium * instanter ulcerum est solidata ructura *: tota corrosio- * ib. omnino nis est concavitas adimpleta. Multa, et alia fecit Jesus per hunc Virum sanctissimum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis. Credite firmiter quicumque futuris temporibus venientes, quæ hic inserta sunt. Nam ea tantum inscripsi, quæ notoria erant, et quæ luce clarius potuerunt meum animum informare. Tot enim habent testes præmissa miracula, quæ dicta sunt, ut excludatur postremum, quot homines habent Sinisii, atque Noha. Postremum enim duorum dumtaxat f fide dignorum virorum, de visu testimonium perhibentium, relatione didici: quos sic vitæ honestas, et morum gravitas reddunt dignos, ut nullo modo existimem, ipsos potuisse mentiri. Cætera autem, quæ a singularibus accepi personis, vel quæ aliqua mihi potuissent nube fuscari, hic immiscere contempsit: ne contigisset forsitan sub veritatis velamine mendacium subintrare. Gesta quoque hujus Viri omni diligentia, qua potui, perscrutatus sum: secum licet indignus colloqui merui: ferme omnes, quos oppressos dixi fuisse languoribus, videre volui: vidi et singula vera conspexi. Obiit autem, immo verius in cælesti patria natus est Vir iste dilectus, et electus a Domino, septimo Kal. Septembris, anno mcccxxxviii h Domini [nostri] Jesu Christi: qui vivit, et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Civitas Tholosana. Baudrandus Tolosas duas ponit in Hispania: alteram in Vandalitia, in ipso limite Castellæ novæ, quam vocat opidulum

A. ANONYMO
SYNCHRONO.

LECT. VIII.
ipso patrociniante, miracula.

* ib. omnino
* ib. rosura

A. ANONYMO
SYNCHRONO.

pidulum tenue : alteram , oppidum . . . in Ipuscoa provincia . . , satis cultum , ad radices Pyrenæorum montium . Tertia est in Occitania provincia Galliæ , de qua dictus geographus plura , celebritate nominis notissima . Consuli etiam potest Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum . Etiam si autem distincte non determinet biographus , quod Tolosa Galliæ dederit originem Beato ; omnino tamen censemus , eum agere de hac , non de illis : quia cum Tolosa Galliæ adeo præclara sit , et obviæ magis ejusdem notitiæ ; non dubitamus , quin illa simpliciter posita , et quasi per excellentiam nominata sit ab illo præ duabus aliis synonymis oppidis minoris notæ . Et sic conformiter loquimur ad § 3 Commentarii nostri , ubi de Tolosanis Beati consanguineis .

b De Beati habitatione in hac provincia dictum in Commentario prævio .

c Ughellus col. 107 : Oppida , inquit , celeberrima hujus diocesis (Anglonensis) duo sunt , Clarimontium et Sinisium : quorum utrumque præclaram habet ecclesiam collegiatam , a Margarita comite Clarimontana , Jacobi comitis Tricarici ex familia Sanseverina uxore fundatam . His ad majorem istarum personarum notitiam adde dicta in Commentario prævio sub finem .

Videri etiam potest Laurus cap. 12.

d Vox hæc apud Ughellum desideratur : per quam hic intelligendus videtur panis recoctus . Vide Glossarium Cangii in vocibus passimæ , et paximatum , Rosweydam in Onomastico ad Vilas Patrum pag. 1045 .

e De Sinisio jam diximus . Situm est in territorio Clarimontano .

f Barberius est barbitonsor , hic vero chirurgus .

g Noha , Geographiæ Blavianæ volumine 8 in mappa terræ Barianæ ac Basilicatæ , scribitur Noia , et quinque circiter miliaribus Italicis distat a monasterio S. M. de Sagittario .

h Annus hic clare ac distincte signatur in Ms. , quod damus , et apud Laurum identidem citatum , cap. 14 , pag. 50 . In editione Ughelli notatur MCCCLXXXVIII ; in qua facilius omitti potuit unum 1 , quam superaddi in dicto Ms. In nova Ughelli editione tom. 7 , col. 90 , in notula marginali additur textui ejus seu 1339 , ut alii volunt . Castellanus ponit etiam 1338 . Nos vero cum non videamus aliquid satis firmi , quod cogat nos a Ms. isto et a Lauro deflectere ; superius in initio Commentarii nostri posuimus hunc etiam annum 1339 .

DE B. VILLANA BOTTIA FLORENTIÆ IN ETRURIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Beatæ cultus , corporis translationes , et Acta .

ANNO MCCCLX
Nomen Beatæ
in Fastis an-
nuntiatur

Beatam Villanam , mulierem Florentinam , vitæ sanctitate conspicuam , pauci annuntiant martyrologi , iique recentiores tantum , ita ut de legitimo Beatæ cultu dubius hærerem , nisi aliunde submissa nobis essent documenta , quibus cultus probari , ac stabiliri posset . Arturus a Monasterio in sacro Gynæceo ad XXI Augusti ita habet ad propositum nostrum : Beatæ Villanæ Nazarenæ , tertii Ordinis Dominicani , quæ virtutum exercitio , patientia , jejuniis , orationibus , amore in pauperes , et aliis pœnitentiæ operibus claruit . Arturum sequitur Marchesius in Diario Dominicano , eandem commemorans Beatam ad XXI Augusti : at longius ei texuit elogium , quod desumptum ex Seraphino Razzio , qui in Vitis Sanctorum et Beatorum Ordinis Prædicatorum a pag. 523 vitam B. Villanæ Italice narravit , plurimamque hausit ex Actis , quæ edituri sumus . At nec Seraphinus , nec Silvanus Razzius , qui eandem vitam in Sanctis Etruscis recudit , Beatæ memoriam affigit XXI Augusti , ita ut ignorem , cur Arturus prædictam diem elegerit , nisi forte putaverit mortuam esse non diu post festum S. Laurentii , ut videtur innui in Vita num. 12 , et clarius insinuat apud Razzium , ideoque hanc diem certam pro incerta substituerit . Verum post pauca probabimus , non mense Augusto , sed Januario obiisse : nec eam referimus ad hanc diem , nisi propter translationem corporis , referendam inferius .

2 Raphael Badius , vir eruditus ex Ordine

Prædicatorum , qui sub finem præcedentis seculi Florentiæ habitavit , scriptisque libris innotuit , varias majoribus nostris anno 1691 transmisit notitias ex Mss. conventus S. Mariæ Novellæ , ubi degebat , et sepulta est B. Villana , atque imprimis de morte Beatæ ita notat : Hanc non obiisse mense Augusto , patet clare ex Necrologio antiquiori conventus S. Mariæ Novellæ , quod in carta pergamena asservatur in archivio sacristiæ , et incipit ab anno MCCXXX usque ad MCCXXXVI : siquidem pag. 44 ita legitur , nec aliqua alia ibi nominatur Villana , « Januarii die » XXIX : Domina Villana uxor . . . Petri Populi » sanctæ felicitatis MCCCLX , claruit miraculis . » Concordat Chronica prædicti conventus , inquit Badius , nam P. Fr. Modestus , chronista satis eruditus , ita scribit cap. 36 , pag. 39 : Obiit anno MCCCLX , die vigesima nona Januarii , super ejus corpus nondum elatum scribunt pluisse manna ac floribus . Hæc de die et anno obitus dubitare nos vix sinunt ; quæ autem in Vita cum his minus videntur concordare , in annotatis elucidabuntur .

3 Præmisit Biliottus , teste Badio , varia de gestis B. Villanæ , quæ fusiùs referuntur in Vita , hæc vero de obitu sancto : Tam Sancte demum vitam finivit , quod inter Beatas merito annumeretur . Deinde ita prosequitur : Habitum nostrarum Sororum moribunda suscepit , in qua etiam fuit sepulta inter antiquum ecclesiæ pontem et lateralem januam humili et temporario sepulcro . Ejus diem pia quadam observatione agi curavit

Fr.

obiit 29 Januarii anni 1360.

paucis post annis coli cepit

A Fr. Thomas Cavalcanges : et, ut imposterum commodius atque festivius ageretur, Silvestra quædam, olim uxor Ugonis Altovitæ cujusdam, domum quandam in nova platea sitam, et centum florenos Laudum dimisit societate, cui postea Angela quædam Gioti, cujusdam Bonciani conjux, centum et quinquaginta alios, ad agros pro cenobio emendos, in suo testamento legavit. Et tam hæc, quam Silvestra instituit, quod quolibet anno ipsius B. Villanæ die Missa de beatissima Dei Genitrice Maria ante ejus decantaretur sepulcrum, quo die processio a Fratribus, cereos accensos gerentibus, eo usque produceretur. *Habemus hinc, cultum inchoatum fuisse non diu post mortem Beatæ : nam, ut subdit, testamentum Silvestræ scriptum est anno 1367, Angeli vero 1365. Hæc autem facta non crediderim sine consensu episcopi Florentini.*

¶ Porro Laudatus Biliottus de veneratione Beatæ sic prosequitur : At cum temporum longitudine varia illa officia obsolevisent, a Fr. Sebastiano Anbino... post annos circiter septuaginta renovata fuerunt. Renovatum quoque fuit ab eodem ejusdem B. Villanæ sepulcrum : nam cum vetustum illud valde humile diruisset, alterum, et quidem dignius, eodem erexit loco, in quo sacra illa ossa reposuit, semotis tamen quibusdam reliquiis, quas argenteis thecis inclusas in sacrario collocavit. Novissime circa annum mcdlxxv, piæ Peregrini et Templi societates in marmoreo insignique sepulcro, Desiderii a Septignano sculptoris dignissimi manu elaborato, ejusdem beatæ Mulieris ossa reposuerunt, prout magni sub sepulcro characteres indicant. Supra novum hoc atque insigne sepulcrum, antiquum quemdam Crucifixum appenderunt, ante quem genuflexa piissima illa Mulier longius in nostra æde orare consueverat, quem quidem Crucifixum ibidem prius appenderat idem Fr. Sebastianus.

5 Post hæc prædictus Badius subjecit ea, quæ cap. 51 narravit Biliottus de translatione magis celebri, quæ tertia dici potest, facta anno 1569, xxvi Augusti, per Angelum Malatesta conventus B. Mariæ Novellæ Priorem. Narrat autem ibidem, ossa B. Villanæ cum ossibus aliorum Beatorum die memorato translata fuisse ad sacrarium, quousque, singulis altaribus et sepulcris novo loco dispositis, honoratius reconderentur. Deinde translationem corporis ad novum sepulcrum cap. 52 ita refert Biliottus, loquens de sequente Priore Zenobio a Villa basilica Lucensis ditionis : Cumque mense Novembri videret B. Villanæ sepulcrum patenti contra organa loco erectum, sacra illius ossa, quæ Fr. Angelus prædecessor suus anno mclxix, die vigesima sexta Augusti deposuerat in sacrario, die prædicti Novembris vigesima, in arca lignea cum aromatibus clausit, ipsamque arcam cordulis obligans, in altera ex nucis ligno confecta abscondit, quam mox multis clavis confixam, et Crucifixi signo notatam, in parietis ad hoc effecta concavitate inclusit. Testantur, qui affuerunt, arcam hanc inclusam esse post marmoream columnam, in qua nigrum crucis signum apparet, non longe ab angelo illo, qui ad jacentis statuæ B. Villanæ pedes erectus, conopæum sublevar, et laxa tenet cum altero angelo titulum, qui incipit : Ossa VILLANÆ MULIERIS SANCTISSIMÆ etc. *Supple : in hoc celebri temulo requiescent, ut notavit Papebrochius, dum erat Florentia.*

6 Adducit post hæc Biliottus auctoritatem

Alexandri Capocchii, qui in eodem monasterio vixit : rerum satis erit ipsa Capocchii verba recitare, quæ laudatus Badius ita transcripsit : Anno Domini mclxix apertum est sepulcrum B. Villanæ, domini Andreæ de Bottis, cujus sepulcrum fuit in pariete, ubi nunc est altare de Minerbottis : et translatum est apud capellam societatis Peregrini anno sequenti, id est mclxx, die vigesima Novembris. Illud interim fuit expositum in sacristia in armario * : fuerunt enim ossa ejus in una capsula lignea, involuta tamen in tribus linteis cum aromatibus, videlicet muschio, thure, croco, calamo, et garofolis, ligata cordulis, et prima capsula posita est in alia secunda capsula nuclea, et clavis firmata, et Villanæ marmoreæ, ubi est tale signum crucis ✕, et supra capsam est imago Crucifixi. Et in deportatione corporis tam in prima vice quam in secunda Fratres processionaliter cum cereis et paramentis, sicut fit in magnis solemnitatibus, comitati sunt. Jam tertio est sepulta, et affuit multitudo maxima populi, et viri de societate Peregrini fuerunt induti cappis lineis cum luminaribus et cruce, et sic solemniter cantaveramus, TE DEUM LACRIMAMUS eum organis et gaudio : et sanctum caput ejus est reservatum, ut in capite argenteo reponeretur, per omnia benedictus Deus, qui mirabilis est in Sanctis suis. Amen.

7 Hanc translationem memorat quoque laudatus ante Seraphinus Razzius pag. 528, sed annum 1571 eidem assignat contra Capocchium, cujus auctoritas major esse debet, quod ibidem tunc habitaverit, ut ex ejus elogio apud Echaridum tom. 2 de Scriptoribus Ordinis Prædicatorum pag. 261 intelliges, reique gestæ interfuerit, ut ipse innuit per vocem, cantaveramus. Referunt et alii hanc translationem, quos adferre superracaneum esset. Accipe itaque beneficium, non multo post collatum oranti ad sepulcrum Religioso, quod post præcedentia, et Capocchio, opinor, ita memorat Badius : Fr. Dionysius Junctinus Florentinus, sacerdos Ordinis Prædicatorum, perpetuo dolore capitis per tres annos, orando ad sepulcrum, liberatus est mclxxi, die xii Februarii. Hactenus ex Biliotto, et Capocchio vir humanissimus Raphael Badius, cujus diligentie omnia fere, quæ de cultu Beatæ relata sunt, accepta referimus

8 Idem Badius anno 1691, xv Octobris in aliis ad Papebrochium litteris quædam refert de cultu tunc temporis usitato, quæ inde huc transfero : Ejus (B. Villanæ) manus simul junctæ asservantur in reliquiario aneo, vel de aurichalcho inaurato, non infabre elaborato, in sacrario, et Dominica ultima Januarii quotannis exponuntur cum capite beatæ Mulieris faciendo commemorationem mortis ipsius, quæ accidit xxix die ejusdem mensis : non tamen cantatur amplius Missa de B. Virgine, ut antiquitus : sed ante Officiorum celebrationem fit mane privata processio a capitulo conventus, sito in proximiori claustro, usque ad altare, prope quod prostat sepulcrum B. Villanæ, a duodecim religionis clericis nostri conventus, et a societatibus Peregrini et templi viris sine saccis comitatis. Et in medio positi quique eorum cum faculis accensis, et progressi omnes per ecclesiam tacite, ante gradus prædicti altaris pervenientes, devote exosculantes reliquiarium, dictas includens sacras manus, regrediuntur unde venerunt, daturque singulis nova cerea facula parvi ponderis

AUCTORE
J. S.
reservato
seorsum
capite.

* i. e. armario

F

sacerdos ad
sepulcrum
diuturno ca-
pitis dolore
liberatus

F

De cultu B.
Villanæ per-
s. verante.

pro

AUCTORE
J. S.

pro eleemosynario. Ita a sex annis et amplius servatum vidi, quod valde diversum est ab enarratis ab antiquo chronista (Biliotto) ejus tempore aliter forsitan fiebat, et obiit post annum mdcvi annorum lxxvi. Demum Papebrochius ipse de cultu Beatæ hæc notavit Florentiæ post Vitam descriptam: Ejus festum agitur ultima Dominica Januarii, structo ante ejus marmoreum tumulum, ante quem perpetuo ardet lampas, altari extemporaneo: caput in busto æreo inaurato, cubiti in similis materiæ brachiis asservantur in sacristia.

et Crucifixo
ejus in vene-
ratione ha-
bito.

9 Hinc sufficienter probatum confidimus, illam jam olim fuisse B. Villanæ venerationem, ut operi nostro, tanquam Beata, inseri possit et debeat. Cum autem dicta sint aliqua de imagine Crucifixi, quæ olim supra sepulcrum Beatæ appensa fuit, quamque suo tempore in sacello proximiori publicæ venerationi expositam fuisse testatur Badius, jurabit ulteriorem istius imaginis notitiam hoc loco subterere. Modestus Biliottus cap. 36 Chronici hæc scribit, teste Badio: Ferunt B. Villanam suas preces nostro in templo assidue effudisse solitam ante vetustam quamdam Crucifixi imaginem, inter beatissimam Virginem et dilectum Joannem apostolum et euangelistam surgentem, quæ etiam miraculis clarnit. Hanc ob B. Villanæ ad eam devotionem supra ejus appenderunt sepulcrum, supra quod etiam anno mcdlxxv a piis Peregrini et Templi societatibus renovatum, et novissime anno mdlxx et mdlxx ob novam altarium accommodationem ex inferiori in superiorem ecclesiæ partem translatum semper mansit appensa, quousque hujus prioris P. F. Timothei Ricci tempore, secularium quidam, nescio quo affecti fastidio, inde eam removeri fecerunt, indecens esse oggantes, tam deformem imaginem in tam pulchra ac renovata videri ecclesia: quibus cum contrairi non posset, Prior eam devotam imaginem in Puritatis adicula evidenti contra altare loco appendit, juxta quam plures appensæ tabellæ et imagines multæ (vota vulgo appellant) pendentes, aptissimo sunt argumento, et Crucifixum illum a B. Villanæ diebus ad nostra usque tempora a populis in pretio habitum, et idcirco quovis pulcherrimo loco dignissimum.

Vita scripta

C 10 Acta B. Villanæ habemus conscripta ab auctore suppare Ordinis Prædicatorum, qui Florentiæ in conventu B. Mariæ Novellæ habitavit, atque adeo monumenta quædam ibidem invenire potuit, ex quibus Vitam conscriberet. Attamen auctor ipse non omnino videtur certus, cum duo ibidem eodem fere tempore floruerint, quibus Vita attribuitur, nec rationes desint pro alterutro. Echardus tom. I de Scriptoribus Ordinis Prædicatorum pag. 899 illam attribuit Joanni Caroli, quia in fine Vitæ, quam se Florentiæ legisse testatur, leguntur hæc verba: Explicit Vita B. Villanæ de Florentia, scripta per (me) fratrem Joannem Caroli... anno Domini mcdlii etc., quæ sane nullum relinquere videntur dubium. Vihilominus sæpe jam laudatus Badius in citata epistola ita loquitur: Vita Latina Ms. Latine composita a Mag. Fr. Hieronymo Joannis Ordinis Prædicatorum, theologo universitatis Florentinæ, qui oravit in concilio Florentino, et scripsit alia, de quibus Altamura in Bibliotheca Dominicana sub anno mcdliv, et ego in Catalogo clarorum virorum collegii Florentini fol. 404. De eodem quoque Echardus tom. I pag. 812. Porro Badius non ignoravit postrema Vitæ verba

jam partim recitata, nam eadem et ipse adducit; Vitam tamen attribuit Hieronymo, qui senex erat, dum Joannes Caroli habitum Ordinis suscepit.

11 Favet imprimis huic opinioni Vitæ præfatio, ubi auctor vocatur Fr. Hieronymus, et paullo post dicit: In ea... quam de B. Villana rogatu quorundam scripturi sumus Historia. Itaque ex fine Fr. Joannes. Deinde auctor num. 16 dicit, se adhuc vidisse quosdam ex iis, qui corpus Beatæ ante sepulturam custodierant, quod Hieronymum designat: nam Joannes Caroli, natus... anno circiter mcdxxv, teste Echardo pag. 898, videre non potuit eos, qui anno mcdclx jam erant religiosi; potuit vero eos videre Hieronymus Joannis, qui obiit ex Echardo anno 1454, ætatis 67, vel 77: ita ut nasci debuerit circa annum 1377, vel 1387, illosque facile videre potuerit et cognoscere. Hinc colligo, Vitam Hieronymi Joannis auctoritate scriptam esse editamque, licet ille ad eam scribendam usus videatur Joanne Caroli; cui forsitan suggestit materiam, ex quo factum fuerit, ut ille loquatur ex persona Hieronymi: nam Vitam per Joannem conscriptam, postrema ejus verba omnino evincunt.

12 Descripsit hanc Vitam propria manu Papebrochius noster, ex codice membraneo Ms. conventus S. Mariæ Novellæ de Flora Ordinis Prædicatorum, in quo sermones B. Jordani supra Genesim, ut notat, et observat etiam Echardus pag. 899, hæc adjungens: Miror non editam (hanc Vitam,) Beata enim illa apud nostros S. Mariæ Novellæ condita celebris est, et ad ejus tumulum continuo lampas ardebat. Ullius fuisse tertiariam Ordinis, non memini me legisse, at cujusdam, ni fallor, nostrorum ejusdem conventus matrem. Verumtamen Arturus num. 1 adductus et Marchesius volunt, tertio Prædicatorum Ordini fuisse adscriptam, quod in annotatis ad Vitam breviter discutimus, ubi de familia Beatæ elucidanda quoque occurrent aliqua. Nunc interim Vitam ipsam, more nostro divisam subjicimus.

edendæque
et Ms.

VITA

Scripta a Joanne Caroli, Ordinis Prædicatorum, notitias suggerente, ut videtur, Hieronymo Joannis, cujus est præfatio.

Ex codice Ms. conventus S. Mariæ Novellæ Ordinis Prædicatorum Florentiæ.

PROLOGUS.

Universis Christi fidelibus per Ecclesiam toto terrarum orbe longe lateque diffusis Fr. Hieronymus a Prædicatorum minimus, salutem. Dominus ac Redemptor noster Jesus Christus, olim sua præsentia nuptias sanctificans, novissi-

Præfatio de
nuptiarum
periculo.

A me diebus istis miris et stupendis prodigiis, quantam circumspeditione eodem in statu vivendum sit conjugibus, manifestat. Nempe etsi sanctum sit matrimonium, approbatæ nuptiæ, plerumque tamen minus caute incidentibus ruina sunt, et occasio vitiorum. Quod tamen licet abunde pluribus exemplis valeat comprobari, in ea tamen, quam de B. Villana rogatu *b* quorundam scripturi sumus, historia, luce clarius est videre, ad instructionem fidelium et laudem et gloriam Dei omnipotentis, qui de quocumque militantis Ecclesiæ statu cives non desistit cælesti Jerusalem aggregare.

ANNOTATA.

a Non videtur dubitandum, quin hic sit Hieronymus Joannis, qui post amplissima Ordinis munia obiit Florentiæ anno 1454, 30 Augusti.

b Rogatus, opinor, Hieronymus per Joannem Caroli satisfacit rogantibus, et per vulgationem Vitæ, quod fortasse tempus ei non suppeteret; aut morbis vel senio laborem istum suscipere non auderet.

CAPUT I.

Beatæ natales, pia pueritia, nuptiæ, secuta-
que hinc vanitas, mira ad novum fervorem conversio, vitæ austeritas, eximia pietas, misericordia in pauperes, incredibilis patientia, revelationes et prædictiones.

Florentissimam *a* civitatem nostram multa ab origine mercatorum copia refertam, immortalis fama et opulentissima divitiarum ac deliciarum abundantia testantur. In hac igitur non longe ante ista tempora vir quidam extitit, Andreas *b* nomine, non minori studio comparandis æternis meritis quam terrenis avidissime intentus. Quamobrem cum operibus manuum illius, velut rectissimi Job, benedixisset dominus, ut rebus hujus sæculi ditissimus foret, filiorumque germine et plurima felicitate polleret, ceu negotiator evangelicus, ad conquiendam pretiosam margaritam se tandem totum visus est contulisse. Namque pio orationis studio prolem inter cæteras obtinuit Deo gratissimam, quam usitato in cognatione sua nomine Villanam nuncupavit. Hæc igitur ab ætate sua tenerrima tanto Spiritus S. est amore absorpta, ut ei jam ab ipsa infantia cuncta hujus sæculi fastidio essent oblectamenta. Ude resecatis omnibus, quibus illa puellaris ætas demulceri solet, solius veri Dei et cælestis Sponsi Jesu Christi meditatione assidue pascebatur.

3 Et, ut sine ullo carnis pondere libera in caelum mens illius conscendere posset, tenerri-
num corpus suum primo acerrima studuit maceratione castigare. Namque mordentissimo ad carnem cilicio semper utens, jejuniis, disciplinis, et orationibus noctes pene singulas ducebat insomnes. Si quando autem lassum corpusculum vel modicum quietis dari oportuisset, aut super nu-

dam terram accumbere, capiti durissimum lapidem supponere consueverat, aut hoc ipsum a parentibus agere prohibita, arenam clandestine per universam lectuli molliem spargere, quam mane facto, secretius colligens abscondebat, ut de abscondito cubili suo soli cuncta cernenti Deo ejus innolesceret famulatus. Verum prospiciens, quod in patenti domo latere diu sancta ejus gesta non poterant, ad sacratissimæ religionis solitudinem cœpit mens illius totaliter aspirare. Matura igitur deliberatione præhabita, ne sanctum illius propositum patris blandimenta delinirent, clanculo discedere cogitavit; et in religiosissimo quodam sanctimonialium feminarum monasterio se perpetuo divinis mancipare obsequiis.

4 Die igitur quadam, cum sero factum esset, et pater illius cum omni familia ad solita declinassent quietis loca; sola hæc Dei Electa, patris refrigerium, domus solatium, Villana suo deprehenditur abesse cubili. Pavent omnes, excitatur pater, et stupore vehementi domus universa luminaribus accensis evertitur *c*, donec drachma perditum reperitur: namque oportuno tempore, ut sine ullo strepitu clandestine, quo prædiximus, confugeret, prope fores domus quodam in manseolo *d* se condiderat, ubi aulæ purgamenta jactabantur. Quo deprehenso, pater ejus, quem mundana prosperitas adhuc magis delectabat, nobilissimo cuidam juveni eam illico desponsavit, quamvis modis omnibus reluctantem. Celebratis igitur ex more nuptiarum solenniis, in ipsis maritalibus amplexibus cœpit dispensatione divina mens illius sic evagari, ut omnis pene fervor tepesceret in ea vitæ prioris. Qua ex re amodo pereuntem sæculo magis quam Deo placere studens, velut secunda Magdalena, ad amplioris vitæ præconia surrectura, venustissimum corpus suum, olim cinere et cilicio exultans, gemmis et auro, omnique stratus molliæ nititur de cætero confovere.

5 Talis est enim mutatio dexteræ Excelsi *e*, quod electos suos in adeo sepe manifestum dedecus prolabi sinit, ut tandem suæ fœditatis horrore percussos, ceu lacrymantem Petrum, familiarius sibi jungat. Nam cum die quadam pretiosissimam togam, gemmis et ostro micantem indueret, seque omni, quo poterat, studio monilibus et auro perornaret, ut statuto tempore cum maritalis ceteris in pari cultu delubra visitaret, ex more arrecto speculo, ænigmatice / prospexit, quantum apud Deum interioris animæ plenitudo jam fuisset deformata: nempe, cum iterum atque iterum *g* lumina studiosius insfingeret, teterrimi spiritus imaginem se gestare, non hominis, in ipsis vestibulis manifeste deprehendit.

6 Quare illico lacrymis perfusa, superboque illo habitu gemmis et auro micante rejecto, mox ad ecclesiam fratrum Prædicatorum se contulit, ibique ad pedes devoti ejusdam et religiosi viri salutarem peccaminum suorum accepit penitentiam: sicque novam omnino volens inchoare vitam, prioribus tenebris depulsis, ferrea pridem zona ad mamillas super nuda se præcinxit, quæ tanta illius corpuseculo tenacitate adhæsit, ut emortuo tandem vix sine carnibus posset avelli. Dein mordenti cilicio, et vestibulis asperimis atque vilibus contenta, jejuniis, vigiliis, et orationibus universum vitæ suæ tempus consumebat. Si quando autem vacare illi contigisset, sacræ Scripturæ libros, et Patrum collationes, ac gesta Sanctorum tanta cum auctoritate legebat, potissime autem Pauli epistolas, ut plerum-

A. JOANNE
CAROLI.

clam patre
ingredi; sed
detecta ad
nuptias co-
gitur. Ex
nuptiis ad
eunitatem
prolapsa.

E

d

miro modo
convertitur.

F

/

g

pristinamque
austeritatem
et pietatem
auget.

A. JOANNE
CAROLI.

que in ipsa lectione absorpta, corporalium sensuum usu pene privaretur, neminem, quamvis loquentem, percipiens, vel astantem oculis prospiciens apertis, quod eidem oranti et Missarum solenni assistenti crebro contigisse plurimi testantur *h*, qui viderunt.

Ejus amor in
Deum, vitæ
solitariae de-
siderium.
i

7 Tanto autem etiam Deo serviendi amore succendebatur, Vitas Patrum quandoque decurrens, ut multo tempore concupierit et ipsa ad deserti solitudinem se omnino transferre: quod et fecisset, si *i*, quæ imminabant urbi Florentiæ, seditiones et mala fuissent subsequuta. Namque solo hoc uno aditu, propter parentes id ipsum prohibentes, fugiendi sibi viam præparari posse reputabat. Tanto insuper ardore replebatur mens ejus, cum de divinis Scripturis sermo occurrisset, aut Dei verbum in sanctis ecclesiis proponebatur, ut etiam in ipso rigente corpore hujusmodi Spiritus S. fervor ebullire videretur. Namque illico chlamydem abiciens, caput præ torrente æstu detegere frequenter solebat.

B
fervor in con-
cubus et
meditationi-
bus sacris,
apparitiones

8 Fertur autem confessori suo, eam de austeritate nimia et victus paritate arguenti, dixisse: Ego cum epistolas Pauli lego, aut divinis assisto eloquiis, mente sic reficior, ut omnis illico defugiat cibi corporalis appetitus: Ita Christi crucifixi meditatione absorbeor, ut nulla omnino sit asperitas tam dura, quæ non mihi amcenissima videatur. Nec deerant illi caelestium apparitiones sedulae, et supernorum civium crebra solatia; quorum jucundissimo contubernio refocillari mens et afflicta caro videbatur: nam frequenter deprehensa est cum Christo et B. Virgine aliisque Sanctis innumeris intra domus suæ penetralia magna cum luce diutius consedissee. Unde quadam die adventanti ad se cuidam mulieri, Cur non prius venisti, inquit? reperisses enim virgines innumeras, quæ paulo ante hic mecum simul aderant, mira claritate fulgentes.

ei factus, mi-
sericordia ex-
ga pauperes,
k

9 Alio quodam die puerulus quidam, flores ad eam forte missos deferens, quibus Sanctorum imagines perornabat, cum intra cameram *k*, se subito injectisset, vidit manifeste Filium Dei cum B. Virgine, ac B. Dominico, cui devotissima erat, pariter cum illa per cameram huc illucque pergentes, manibus ad alterutrum junctis, quemadmodum in choreis fieri solet: cui tandem sciscitanti, qui fuerunt, cum quibus loqueretur, injunxit, ne cuiquam homini, dum viveret, propalaret. Quante autem pietatis erga pauperes exultaret B. Femina, vix lingua posset explicare, cum in singulis quibusque amantissimum illi Jesum Christum facie tenus contemplari videretur, evangelicum illud jugiter mente sacratissima gestans: Quod uni ex his minimis fecistis, mihi fecistis. Qua de re non ambigimus in specie pauperis Christum ei sæpius occurrisse. Nam cum semel ab ecclesia Prædicatorum rediret, in ipsa ecclesiæ platea agrotum quemdam pauperem habuit obvium, quem longe majori studio, quam ceteros consueverat, refovens, mira cum devotione palam populis gestavit humeris, quoad illum debito in hospitali, quod de Pinzocheris *l* dicitur, collocavit. Quem quis dubitabit eundem ipsum Christum exstitisse, in speciem pauperis transformatum, quem ita coram omnibus pudica Femina non erubuit amplexari *m*.

paupertatis
amor, spiri-
tus propheti-
cus,
n

10 Hac, quia ex evangelica doctrina nove- rat, pauperem Christum nec locum habuisse, ubi caput suum reclinare posset, arctissimæ paupertatis tanta cupiditate flagravit, ut frequenter ostiatim mendicare omnino proposuerit, nisi a

parentibus et marito prohibita exstitisset. Quibus tamen in faciem resistens, dicebat manifeste: Ego jam dudum respectus omnes mundanos calcavi, nihil omnino curans, nisi Dominum meum Jesum Christum. Quia ergo, subactis terrenis omnibus, mens illius in æthera figebatur, meruit caelestium arcanorum scrutatrix fieri permagnifica. Nam prophetico spiritu soli Deo cognita futura sæpius prædixit, et prænuntiavit. Unde genitori suo longe antea revelavit, quot et quanta adhuc mala, et mundi hujus infortunia illum pati oportebat: quæ, sicut dixit, impleta sunt. Nempe, ut sæpe mercatores assolent, naufragium passus, ex maximis divitiarum copiis ad grandem inopiam est reductus. Affinitati et cognationi suæ, quæ tum temporis permixte florebat, periodum assignavit temporis vitæ hominis unius, naturali cursu in vita mortali degentis: quod rei eventus tandem comprobavit, nobili illa progenie de Boctis *n* omnino extincta. Alio quoque die astantibus nonnullis noti cujusdam obitum prænuntiavit, quem fama erat et opinio certissima incolumem adhuc superesse: quare illico mittentes, invenerunt illum eadem hora migrasse, quæ *p* dixerat.

11 Quia ex re, fama illius subrescente, ne qua opinione sanctitatis attolleretur mens ejus, cum de cætero spiritu prophetico ageretur, ita pronuntiare futura cogitavit, ut non magis propheta, quam insula mulier, et quædam fatua putaretur. Unde contigit, ut novercæ cujusdam suæ mortem prædicere coacta, ne id prophetans dicere videretur, in angulis platearum, velut bannitores *o* solent, futuram novercæ mortem jam *p* præteritam nuntiavit. Dixerat enim intra se: Reputabor huic mendax, mihi *q* vero insanien-
q et proclamans fatua apparebo; quod tamen, sicut prædixerat more prophetico tempora commutans intra paucissimos dies evenit. Et quia prophetarum cunctis aggregatam in caelis Dei Electam non ambigimus, intra candidatos martyrum exercitus hanc eandem collocare non verebor. Nempe quamvis tyrannorum gladiis cum sanguine vitam minime faderit, permulto languore ac diutino sui corporis cruciatum vere sustinuit passionis: languebat enim sæpissime diuque febribus, et acutissimis doloribus laborabat, quos quanta cum patientia et aviditate toleraret, referre incredibile est.

12 Nam confessori suo sæpius inhibuisse fertur, ne pro se rogaret, ut ab his languoribus sanaretur. Alias etiam, se alleviatam sentiens in agritudine, subito cum gemitibus Deum precari audita est, ne ita fieret, sed in duplo majore languore affligeretur. Cujus e celo preces obaudiens Dominus, tanto astu febrium corpusculum ejus illico afflixit, quod usque ad extremum fere deducta sit. Quibus in angustiis gratiarum actiones jugiter Domino persolvens, plerumque etiam in laudes devotissimas júbila voce erumpebat. Nec mirum: videbat enim manifeste crucifixum in carne Christum sibi assistere, cujus doloribus compatiens, suæ penalitatis oblita videbatur. Quo quidem disparente, subito adesse vidit magna cum luce Mariam Virginem, virginibus innumeris comitam, inter quas devota illi Catharina speciosissimam coronam manibus gestabat, ei tandem perseveranti in patientia conferendam. Dicebat enim: Constans esto, dilectissima, quia hanc ego tibi coronam in calis reservo. Consolabatur siquidem illam, non tamen afflictionem poenarum; sed quoniam paulo

ante

A ante horridam multitudinem conspexerat daem-
num. Hæc insuper die quadam r suæ sospitatis
impatiens, dum S. martyris Laurentii solemnitatem
instare perciperet, Dominum deprecabatur,
dolorum et pœnarum sui martyris in craticula
patientis proprio in corpore particeps fieri. Un-
de subito febribus ardentissimis correpta, num-
quam suæ carnis tale sensit incendium : sicque
variis pœnarum generibus voluntarie assumptis,
sacrum ejus corpusculum martyrio consummavit.

ANNOTATA.

a Florentiam significat, quam dudum merci-
monis atque opibus floruisse, passim notum est.

b Andreas cognomento Botti, vel de Bottis,
licet infra num. 9 legatur de Boetis, mendose
opinor : nam auctores, qui de B. Villana ege-
runt, omnes fere consentiunt, eam fuisse natam
ex nobili stirpe de Bottis, vel Bottiorum. Sera-
phinus Razzius pag. 523 natam dicit ex nobi-
lissimo mercatore stirpis de Bottis. Ab allegato
sæpe Bi liotto cap. 36 vocatur Villana Botthia
B Florentina nobilis. A Capocchio autem in Com-
mentario num. 6 dicitur, sepulcrum B. Villanæ
domini Andreæ de Bottis, filiæ videlicet. Addi
possunt Marchesius, et Paulus Minius in Discursu
de Nobilitate Florentiæ, alique, qui Beatam
de Bottis nominarunt : ita ut res minime appa-
reat dubia. Verumtamen Ugolinus Verinus poeta
Florentinus, teste Badio in litteris, B. Villanam
ortam affirmat ex familia de Stradis, dum lib.
3, pag. 81 ita canit :

Est priscum Stradense genus, Stratiæque pro-
pinquo

Oppidulo : ex ista mea conjux stirpe creata :
Sanctaque Villana Stradensi ex semine nata,
Quam sit grata Deo sua sint miracula testes.

Verum hæc præcedentibus non repugnant : nam
potuit Beata matrem habere ex stirpe Stradensi,
aut per affinitatem hujus cum Bottiana ex ea-
dem stirpe descendere.

c Everritur, opinor, legendum : sed evertitur
est in apographo.

d Id est, loco exiguo.

e Non recte S. Scripturæ verba adhibet auctor :
nam mutatio ex bono in deterius non est, nec
dici potest, mutatio dexteræ Excelsi, cum Deus hu-
jusmodi mutationis causa non sit. Permisit qui-
dem Deus hanc mutationem, ut Villana deinde,
agnita fragilitate et inconstantia sua, ad ma-
jorem eveheretur pietatem : at hinc mutatio in
pejus dexteræ Dei attribui non potest, cum so-
lus sit inconstantis creaturæ : verum mutatio in
melius dexteræ Dei mutatio recte dicitur, quia
ab ejus gratia ortum habuit. Nec aliud scriptor
iste voluit, ut puto, licet textum sacrum loco non
suo adhibuerit.

f Ex turpitudine corporis apparente in speculo
turpitudinem animæ per similitudinem agnovit.

g Razzius pag. 525, alique recentiores, hoc
narrantes, aiunt varia specula a Villana sum-
pta, atque in omnibus effigiem demonis appa-
ruisse. Facile videbit lector, illam speculorum
variationem ad hunc auctorem, ex quo sua hau-
serunt, nimis liberaliter additam.

h Id est, testati sunt Fr. Hieronymo, qui si-
militer scriptori dictasse videtur ; cum hic non
vixerit illis, qui similia videre potuerant. Adi
Commentarium num. 41.

i Nisi legit Razzius pag. 525. Verum sequen-
tia favent lectioni nostræ. Attamen maritum de-

serere non licebat sine ejus consensu, de quo mi-
nus recte tacet auctor, si Beatæ propositum satis
noverat.

k Id est, cubiculum.

l Italice delle Pinzochere.

m Id sane argumentum non concludit. Razzius
pag. 525 asserit, pauperem illum, redeunte Vil-
lana, non inventum in lecto, ubi eum deposue-
rat. Si id satis certum esset, rem melius proba-
ret : at conjicio, Razzium illud de suo ex
conjectura addidisse.

n Jam monui, legendum videri de Bottis.

o Id est, præcones a voce Italica banditore.

p Tamquam præteritam more prophetis usi-
tato.

q Illi, opinor legendum.

r Refertur illud ad tempus incertum, ita ut
hinc colligi non possit, defunctam esse non diu
post festum S. Laurentii, ut putaverunt aliqui,
quibus, re necdum examinata, assensit Jannin-
gus noster, in prætermisissis ad 21 Augusti, seu
tom. 4 ejusdem mensis pag. 399 memoratus. Nam
obiisse Beatam 29 Januarii, probavimus in Com-
mentario num. 2.

CAPUT II.

Supremus morbus, mors beata, secuta post
mortem mirabilia, ac sepultura in templo
Prædicatorum, ejusdemque Ordinis habitu.

Ei quoniam paulo ante de reddenda corona
facta mentio fuerat, dabatur intelligi de pro-
pinquo laboribus suis fore terminum a im-
ponendum. Unde tandem febribus decumbens,
omni postremo membrorum usu destituta est. Sic-
que cum die proximo se morituram cerneret,
concupivit extremæ unctionis sacramento insi-
gniri. Cui præsto antiquus adstitit hostis, simu-
lato anachoretæ cujusdam habitu, se sanctum at-
tulisse oleum commemorans : quem cum apertis
parumper oculis agnovit, toto in se collecto
spiritu, voce, qua potuit, exclamavit : Recede,
recede, cruenta bestia, sciens dulcissimum ani-
mæ meæ Sponsum adesse Christum : alioquin
alapa te percutiam. Qui statim confusus evanuit,
sesequæ studiosius ad antiquas temptationum insi-
dias accingit. Nam cum illam in extremo vidit
articulo constitutam, iterum redit, et eam a
Domino derelictam omnino nititur persuadere :
addens, quod, si se illi dumtaxat commendare
vellet, adorans eum, opem sedulo præstaret in
adversis. Sed non immemor illa textus Euange-
lici, illico arguit eum esse sathanam, qui Do-
minum Jesum Christum temptans, ait : Hæc
omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me, et
ostendit ei omnia regna mundi, et omnem glo-
riam ejus. Quare solida mente in se consistens,
eundem a se ire compulit mira confusione supe-
ratum.

14 Appropinquante vero consummationis suæ
tempore, aderant religiosi viri, Christi passio-
nem prælegentes : qui cum ad eum locum per-
venerunt, ubi dicitur, quod inclinato Jesus
capite emisit spiritum, Dei Electa plicatis in cru-

Morbus Beate
supremus, su-
peratque in
eo tentatio-
nes.

a

F

beatu mors se-
cutusque mox
odor suavissi-
mus.

A. JOANNE
CAROLI.

ce manibus, quas prius mutare nequibat, illo eodem momento ex hac luce migravit. Mox autem cœpit ex sacro corpore sanctæ suavitatis odor emanare, ut non agrolantis aut defuncti corporis camera illa videretur, sed omnium aromatum apotheca : quo suavissimo odore diebus multis camera illa redolens, intransibis cunctis mira jocunditatis solatia conferebat. Unde dicere solebat sponsus ejus, quod numquam adeo mœstus erat, quin prædictam cameram ingrediens totum se exhilaratum sentiret.

Corpus, veste
Religiosa in-
dutum ut
ante mortem
voluerat,
splendescit.
b

15 Et quia, dum viveret B. Patriarchæ Dominico devotissima fuerat, mandavit corpus suum cum habitu ejusdem Ordinis *b* apud ecclesiam FF. Prædicatorum S. Mariæ Novellæ de Florentia tumulari. Namque ad prædictam ecclesiam tanto alliciebatur amore, quod, si quando emergente casu illam personaliter visitare non posset, illo in die nusquam animo quieta maneret, quousque ab altissima domus suæ turri eandem magna morula contempleretur. Investito igitur dicto habitu per priorissam et alias de Pœnitentia S. Dominici, viderunt illico adstantes omnes corpus suum in tanta claritate transformatum, ut in illud vix oculos deligere possent. Qua ex re corpus sacrum venerari mira cum devotione cœperunt.

alique mira-
bilibus incla-
rescens,

16 Unde diebus multis et noctibus custodientes illud, grandia experti sunt sanctitatis ejus testimonia. Nempe inter cæteras devotissima quædam mulier de Pœnitentia B. Francisci, quæ cum cæteris devotis mulieribus sacras vigiliis circa dictum corpus observabat, rorantem e cælis florum multitudinem vidit super feretrum, in quo jacebat. Quapropter gratias Altissimo referens innumeras, elevatis in cælum manibus, aiebat : Nunc vero te, Villana, cognovi beata in cælo amœnitate perfrui : hæc enim verba tua sunt, quibus sciscitanti mihi, quid de cælis missura fores promissisti dicens : Cum ego ad virentia illa prata cælestis Hierusalem, Deo duce, pervenero, rosarum ac liliorum ad te munera destinabo.

multo tem-
pore ante
sepulturam
servatur in-
corruptum.

17 Deportato ergo tandem sacro corpore ad ecclesiam FF. Prædicatorum, inhumatum jacuit in capella B. Catharinæ virginis diebus xxx et vii, ab omni penitus labe corruptionis alienum, quoad tumulo ex integro perfecto traderetur. Cujus rei testes veracissimos superesse adhuc vidimus nonnullos nostræ Religionis professores, quorum custodiæ sacrum corpus eo tempore commendatum extiterat. Fuerunt autem, qui ob firmissimam ejus sanctitatis opinionem partim vestes, partim membra ipsa abscinderent : quæ sane membra (tanta est sanctitatis ejus virtus) dahuc intacta atque inviolata existunt.

Æira visio,
seu appari-
tio Beata.

18 Nec est silentio transeundum, quod in hora transitus sui devotæ quædam mulieres, anachoriticam vitam ducentes super pontem quemdam fluminis, prope ecclesiam B. Gregorii de Florentia, vidisse testatæ sunt. Asserebant enim, nocte ipsa in oratione vigilantibus magna cum luce ac odoris fragrantia mulierem quamdam ornatu regio astitisse, quasi duobus cubitis a terra elevatam, quam licet primo intuitu B. Dei Genitricem crederent, diligentius observantes, electam Dei Villanam esse didicerunt, cum qua devotissimum sæpius contubernium illis exstiterat. Verum interrogata sæpius, numquid ipsa foret, respondisse fertur *c* : Ego nunc in cælis Margarita, non amplius Villana vocor. Cum igitur vellent ejus sanctissimos tenere pedes, elevari

illam in aera viderunt, continueque magis ab earum subtrahi conspectibus ; sicque tandem per fenestram domus egressa, videbatur ad æthera mira cum claritate evolare, relicto in modum cometæ post se inæstimabili fulgore. Audivisse etiam se testatæ sunt Seraphim clamantia atque dicentia : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, pleni sunt cæli et terra gloria tua etc.

19 Sed quia Margaritam in cælis se vocari paulo ante prædixerat, devota nunc meditatione *d* considerandum est, unde sibi tale nomen accesserit. Referre consueverat devotissima quædam sui generis mulier, quod ei aliquando sanctos angelos deprecanti, ut illi, quanta cum gloria B. Villanam in æthera detulissent, manifestare dignarentur, subito illi cælestium spirituum unus affuit, qui diceret : Non quia sanguinis te illi jungit affinitas, sed quoniam tibi magnopere afficitur Dei electa Villana, totam sui exitus seriem et assumptionis gloriam propalabo. Denique appropinquante vitæ suæ termino, S. Patriarcha Dominicus, angelorum multitudine comitatus innumera, ne supremæ necessitatis hora Alumnæ suæ devotissimæ, quam vigili semper cura protexerat, deesse videretur, opem de cælo ferens, languentis cubiculo protinus affuit, confortans eam, ne quo antiqui hostis pavore contremiscat. Quibus astantibus omnibus, tandem anima illa sanctissima carne soluta est, quam illico suscipientes ad cælestia, unde digressi sumus, regna festinare cœpimus gaudentes.

20 Remansit autem cum sacro corpore dux noster inclytus et auriga Dominicus, volens tam diu custodire illud, quousque suæ Religionis habitu vestitum cerneret. Cum ergo progredientes solis orbem intrare cœpimus, elevatis sursum luminibus, occurrentium nobis mulierum vidimus multitudinem innumeram, inter quas dilectissima Jesu Christo Magdalena priorem omnium se agebat, dicens : Hæc est illa Dei omnipotentis Sponsa, quam ego diebus singulis novo semper Christi amore instaurabam : et hæc dicens, animam sanctissimam juxta se miro cum honore collocabat, cœpto itinere proficiscens, non sine cantibus et vocum resonantibus melodiis : quibus, procedentes parumper altius, orbe ex altero multo dulciores percepimus concentus. Namque supernorum civium obviam illi copiosa multitudo festinabat : quorum ante omnes sese ingerebat Paulus doctor gentium, cujus olim epistolas tanta cum aviditate legebat : quem illico ut vidit, protinus a nostra acie prosiliens, cucurrit, ejusque sanctissimo pectori tamdiu hæsit, quoad illi venerando cœtui nostra acies jungeretur. Aggregatis igitur cohortibus, dicebat illi Apostolus sic : A multis disseminata est doctrina mea, ab hac vero plenissime observata, atque hunc in modum de anima illa sanctissima sermonem diutinum protraherebat.

21 Quo expleto, prospicientes altius, regionem cælorum vidimus, in ipso paradisi limine præstolantem, unde tota illa concio in festivum suæ laudis prorumpens hymnum, concito illic gradu sanctam animam deduxit. Erat autem prope illam doctor inclytus Thomas de Aquino, cujus habitum intuita Villana, memor facta est Religiosi confessoris sui, qui olim magna cum instantia postulaverat, ut eundem Reginæ cælorum attentissime commendare dignaretur. Quapropter flexis illico poplitibus, quod promiserat, adimplevit : statimque surgens, gradiebatur pariter cum B. Virgine, et Thoma de Aquino.

au-

que per
nem ali-

E

magis mirabi-
lem

P

totamque
symbolice in-
telligendam

A audiens illos et interrogans, simulque deambulando proloquens de arcanis æternæ Trinitatis mysteriis. Quo completo sermone, placuit triumphanti Reginae, ut anima illa pretiosa, una cum dilecta Magdalena, velut Sponsa Agni, novissima procederet, seque ante omnes summo Regi præsenteret. Præcurrentibus ergo illis, ceteroque subsequente comitatu, throno protinus divinæ Majestatis adfuimus, cui millia millium assistebant angelorum, cum quibus ceptum prosequentes hymnum, jubila voce pariter concrepare cœpimus et nos, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, Deus Israel, pleni sunt cœli et terræ majestatis gloriæ tuæ.

22 Et hymno dicto, factum est silentium magnum in cælo, in quo anima illa sanctissima, post oblata pacis oscula ab eo, qui super solium in throno majestatis sedebat, audivit prolatam clarius istam vocem: Veni electa mea: quia propter insupportabilem patientiæ tuæ constantiam non amplius Villana vocaberis, sed eris una pretiosa margarita in armilla mei pectoris jugiter affixa; et addidit: Volo ad eorum, qui te diligunt, solatium, ut ad inferiorem mundi regionem nunc cum ipsa descendas, gloriam, quam modo assequuta es, tuis sodalibus ostensura. Quare, assumpta decenti angelorum comitiva, una cum beatissimis protectoribus suis, Paulo Apostolo, Petro martyre, Thoma de Aquino e, cum splendore, quo prædiximus, devotis super pontem feminis, eremiticam vitam ducentibus, se ostendit. Deinde impartito benedictionis munere domum ejus et civitatem Florentiam habitantibus, revertebatur ad cælestia. Cui se regrediens jungebat patriarcha Dominicus, asserens se tandiu sacro illius corpori astitisse, quoad illud, suo vestitum habitu, ad ecclesiam Prædicatorum deportari debito cum honore vidit. Atque ita rursum intra cæli palatia occurrentibus illis denuo cæli civibus, miro est cum odore collata: ubi dilectissimus Sponsus ejus Jesus Christus in sæcula sæculorum vivit et regnat benedictus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

23 Explicit Vita Villanæ de Florentia, scripta per me Fr. Joannem Caroli de Florentia Ordinis Prædicatorum anno Domini MCDLII, completa die ix Augusti feliciter.

ANNOTATA.

a Hinc rectius colligemus, mortem Beatæ contigisse non diu post apparitionem S. Catharinæ, coronam eidem demonstrantis, quam post festum S. Laurentii.

b Hic locus est inquirendi, utrum Beata tertium S. Dominici Ordinem amplexa fuerit. Affirmat id indubitanter Arturus a Monasterio, quem Marchesius sequitur, ut vidimus in Commentario num. 4: Echardus vero ibidem num. 42 prædictis non consentit. Modestus Biliottus in Commentario num. 3 citatus ita habet: Habitum nostrarum sororum moribunda suscepit, in quo etiam fuit sepulta. Seraphinus Razzius pag. 527 hæc scribit Italice: Quia... tanto affectu ferebatur in habitum S. Dominici, quoniam in vita non potuerat illo se induere, (propter maritum) voluit saltem in morte illum obtinere, et cum illo ad sepulcrum portari. Hæc Razzii verba consonant auctori nostro, et procul dubio veriora sunt, quam præcedentium dicta. Etenim scriptor Actorum non diceret, Beatam ex devotione erga S. Dominicum in habitu illo sepeliri voluisse, si illum in vita gestasset, et vel moribunda induisset. Opinio igitur de tertio Ordine non aliunde profluisse videtur, quam quod in illius Ordinis habitu deinde picta fuerit ante sepulcrum marmoreum: in illo autem habitu depictam existimo, quia in eodem fuit sepulta: neque enim ante mortem illo indutam fuisse, ex sequentibus clarum est.

c Hæc et alia quædam similia, in quibus scriptor utitur voce fertur, profluisse videntur ex populari traditione, adeoque minus sunt certa, maxime cum referantur modo mirabili magis quam verisimili: singula tamen prudentis lectoris permittenda judicio censui.

d Plusculum meditationi suæ indulsisse auctorem, non pauci judicabunt, sequentiaque omnia usque ad finem pro meditatione pia fortasse habebunt, non pro vera historia. Verumtamen si hujusmodi visio revera cupiam oblata fuisse credatur, symbolice intelligenda sunt omnia, quemadmodum explicantur hujusmodi Apocalypseos mysteria.

e Razzius, qui hujus biographi vestigiis plerumque insistit, prudenter omisit symbolicam illam visionem: rerum referens priorem visionem pro tribus comitibus hic assignatis substituit S. Dominicum et S. Catharinam Senensem; quod non modo a mente hujus auctoris alienum est, sed crassum quoque involvit anachronismum. Etenim obitus S. Catharinæ Senensis contigit anno 1380, id est, 20 annis post mortem B. Villanæ: quo igitur modo statim post hujus mortem cum eadem potuit apparere? Razzium tamen aberrantem hic secutus est Marchesius, quem recte scribentem deseruit, ut Beatam tertio Ordini suo assereret.

DE B. JOANNE BASSANDO CONF.

EX ORDINE PATRUM CÆLESTINORUM

IN MONASTERIO COLLISMADIENSI PROPE AQUILAM

IN VESTINIS

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Conspectus loci; publica Beati veneratio.

ANNO MCDXLV.
Monasterium
Collismadien-
se.

Antequam ad alia progrediamur, quæ de hoc Beato dicemus, visum nobis est conspectum loci præmittere, in quo mortale corpus exuens ad felicem immortalitatem migravit. R. A. P. Augustinus Lubin in *Abbatiarum Italiae brevi notitia* pag. 24 in rem nostram scribit ista: Aquila in Vestinis, episcopalis civitas totius Aprutii primaria, in monte ad subterfluentem Aternum fluvium. Deinde ad Religiosas familias, quæ cum in hac civitate, tum in ejusdem territorio exstant, progreditur, et monasterium, in quo B. Joannes obiit, describit his verbis: Abbatia tit. S. Mariæ de Colle medio, alias Colle madio, vulgo DE COLLE MAGGIO Aquilensi, hoc est prope Aquilam ad centum passus, Ord. S. Benedicti, ut asserit Cælestinus V Papa in sua Bulla; in qua dicit, in hac ecclesia diadematis imposita suo capiti insignia anno MCCXCIV. Vide Ughell. tomo 1, pag. 426. In codice Taxar. Cameræ Apost. dicitur esse Ordinis S. Petri de Magella, et ipsi unitum monasterium B. Mariæ ad Grangianum, seu Granganum Ordin. S. Benedicti, per Nicolaum V Pontific. anno 2, hoc est MCDXLVIII.

de quo varia
hic notantur,

C 2 Fundata est a prælaudato S. Petro Cælestino anno circiter MCCCLXXXVII, et in tantam amplitudinem ab eo aucta, ut in ejus ecclesia præsentibus Carolo Andegavensi Neapolis, et Carolo Martello Ungariæ regibus, ac incredibili populorum numero, in Papam coronari voluerit. Hanc usque ad annum MDXXX incoluere Cælestini Galli, nunc Itali. Ibi asservatur corpus ejusdem Sancti, sicut et Beatorum Joan. Bassandi, et Bonanni. Abbas baro est Castri S. Benedicti in Perillis. De S. Petro Cælestino longior inferius recurret sermo: cujus Acta jam pridem illustrata sunt apud nos tomo IV Maii, ad XIX ejusdem mensis diem, quo habetur in Martyrologio Romano. De B. Bonanno mentionem facit Cælestinus Telera in *Historia sacra hominum sanctitate illustrium congregationis Cælestinorum*, Ordinis S. Benedicti, Italice conscripta, pag. 335, occasione sibi oblata ex sepulcro B. Joannis Bassandi; scribitque, ejusdem Bonanni ossa esse deposita in capsâ, et a fidelibus devote honorari, monachumque fuisse in monasterio S. Laurentii. Porro nescire se indicat idem historicus, an vixerit tempore monachorum antiquorum Benedictinorum; an Cælestinus fuerit: addit etiam ex fama, ubinam vixerit; quodque obierit cum opinione sanctitatis; ac reliquiâ ejus diu habitæ fuerint in veneratione; donec ad monasterium Collismadiense fuerunt translata. An vero Beati

titulus, quo eum nuncupat Telera, stricto jure ipsi conveniat, non est hujus loci inquirere.

3 Huic autem monasterio jam a nobis descripto B. Joannes noster jussu Romani Pontificis Eugenii IV missus est, ut ad meliorem Religiosæ vitæ normam illud informaret. Anno vero uno ac duobus circiter mensibus eidem laudatissime præfuit ac profuit in decessissima senectute; et tamquam albus olor, ut ita loquar, divinis laudibus præcinctus morti suæ, ibidem felicissime obiit, dictumque locum suavissimo egregiæ sanctitatis odore, multisque prodigiis illustravit, publicum idcirco, ac stricti nominis cultum promeritus, ut jam probaturi sumus. Tametsi vero ad hunc stabiliendum nobis non sufficiant hagiologi recentiores, qui Virum in sacris Fastis annuntiant et insigniunt titulo Beati; præmittimus tamen, quæ de ipso memorant, ut hinc saltem pateat non tam quid illi ab eisdem datum sit; quam quid debitum, ac solutum.

4 Ferrarius in *Novo catalogo Sanctorum*, die XXV hujus mensis hæc de illo refert: B. Joannis Bassandi Cælestini, addens in notis, ex Kal. Lotharingiæ nuper nobis inde transmissis. *Hodierna vero die Menardus*: Aquilæ in Italia, depositio beati Joannis Bassandi Ordinis Cælestinorum. Adde huic *Bucelinum*: Aquilæ in Italia, depositio beati Joannis Bassandi, Prioris monasterii Collismadii, vitæ meritis præstantissimi. *Cultus ipsius publicus non satis innotuit Saussayo; cum ad diem XXV hujus mensis in elogio ejus, minoribus litteris excuso, et isti diei adjecto, non honoretur alio titulo, quam beatæ memoriæ, meritis beati Viri inferiore; etiamsi postea subdat Saussayus, quod plenus sanctitatis meritis. . . piissime in Christo obdormierit. . . ac signis plerisque refulserit emeritæ glorificationis. In Serie autem Sanctorum, Beatorum, ac Piorum ad dictum modo diem, Martyrologus idem piis duntaxat illum accenset. Miramur etiam, eum Castellano tam incognitum fuisse, ut nullam hujus Viri memoriam in Martyrologio ejusdem universali invenire potuerimus. Audi jam, lector, ac rationes intellige, quæ evincunt, beatissimo nostro Ascetæ Cælestino vere ac proprie convenire honores illos publicos, qui Cælestibus aliis impertiuntur in terris: quem in finem proponimus sequentia.*

5 Imprimis, quod insignem sanctitatis existimationem post se reliquerit; conficitur ex eo, quia a Vitæ suæ scriptore synchrono, ejusdem Cælestini Ordinis asceta, nec non tertio monasterii Collismadiensis post se præside, nunc bea-

A tus, beatissimus; nunc sanctus; sanctissimus nuncupatur, immo etiam gloriosissimus. Nec vero sancti titulum, et invocationem prætermisit epitaphium super ejus sepulchrum, quod habetur infra post vitam a nobis excudendam. Secundo. Cum multum sit laudari a laudato viro; prodeat hoc loco Joannes Capistranus, ex Ordine FF. Minorum, qui et ipse Sanctus, totoque orbe celeberrimus, Beati nostri sanctimoniam egregiis laudibus extulit, ejusdem admirator, testisque ac præco æstimatissimus in paucis. Biographus laudatus hæc scribit num. 56 nostræ divisionis, quam postea semper citabimus: Affuit et ille inter alios, qui moribundum patrem Joannem præsentia sua honorarunt, religiosus pater Joannes de Capistrano, prædicator egregius, qui prius viderat illum, et noverat, qualis erat. Postmodum vero credens illum migrasse, clausit digitis suis oculos ejus. Erat quippe in extasi etc.

6 Post obitum vero beatissimi Viri, corpore ejus ad ecclesiam delato, antequam sepeliretur, panegyricam orationem de ipso habuit idem S. Joannes de Capistrano. Rem gestam hic apponere B juverit verbis biographi num. 60: Reverendus, inquit, ille pater Johannes de Capistrano sermonem egregium de conversatione ejus, de sanctitate, de modestia, de virtute coram plurimis ducentis * hominum millibus fecit, accipiens pro themate suo: Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes; actus ejus sanctissimos, et obitum illius gloriosum, particulariter et distincte, prout fuerat edoctus, et ipsum jam dudum agnoverat, patenter edisserens, et extollens illum summis laudibus justum, ut sanctum, utque Deo placentem, coram multitudine populorum. Hæc de Sancto Sanctus: cujus Acta illustranda erunt ad diem xxiii Octobris, quo inscribitur Martyrologio Romano.

7 Tertio. En tibi nunc alia, lector, indicia, quæ servis et amicis Dei, atque in osculo Domini mortuis propria sunt: Finito vero sermone, de quo modo egerat, tantus, inquit, populi concursus accessit ad feretrum, tamque violenter irrupit, ut fuerit custodia necessaria armatorum, ne sacrum corpus everterent: quod labore cum maximo in capellam sancti Johannis Baptistæ transtulerunt. Videbaturque vultus ejus ab intuitibus gratiosus, quasi subridens; articulos manus habens flexibiles: ut non mortuus, sed dormiens crederetur. Multi debiles et infirmi illic curati sunt, ad corporis sacri tactum sanitati pristina restituti. Quæ de honorificis ejus exsequiis scribit biographus num. 61, patior hic sileri. Quarto. Insignem Viri sanctitatem, ejusque gratiosissimum in cælis patrocinium declaravit Deus plurimis miraculis, quæ referuntur apud auctorem Vitæ num. 65 et sequentibus: inter quæ duo potissimum consideranda veniunt: alterum quidem, quo mortuus triduanus beati Patris meritis ad vitam revocatus est, sicut narratur ibidem num. 79; alterum vero illud, quod narrat cap. 9 in initio: Cum repositum foret in capsâ lignea sacrum corpus, superque parvum altare Baptistæ Christi, quod est ad dextrum latus capellæ B. Johannis Baptistæ collocatum; fratres dubitare cœperunt, ne malus odor ex ejus corpore, in scandalum transeuntium, exhalaret. Quæ de re capsam aperuerunt, calce viva beati Viri corpus cooperientes, illuc, ubi jacebat, reposuerunt. Et mox, pauculis interjectis; cum reverentia, inquit, pannis opertum sericis, in

loco disposito statuerunt. Isti modo per decem Auctore et octo annos quievit: donec tandem, aperta J. P. iterum capsâ, integrum fuit repertum; ut ibidem pluribus refertur num. 83.

8 Quinto. Magnam quoque ad probandum variis publicum hujus Viri cultum habent vim, quæ addit biographus. Etenim sacrum illud depositum isto modo per decem et octo annos quievit, ita tamen, ut singulari ac manifesto cultu honorari non desierit, venientibus annuatim die sui obitus dominis Camera cum civibus Aquilanis, duosque cereos ante capsam sacri corporis offerentibus, et illic audientibus Missam. Plura deinde sequuntur de præsentia materia. Sexto. Visum postea fuit, uti asserit Telera pag. 334, monachis ac magistratui, ut beato Patri fabricaretur honorifica sepultura, cui pretiosus adeo thesaurus includeretur, et viva conservaretur imposterum erga illum devotio. Dictum, factum. Intra paucos namque annos machina pulera, uti refert Telera, e lapidibus elaboratis erecta fuit in medio sacello S. Joannis Baptistæ. Septimo. Ad propositum nostrum non mediocriter conducit status præsens corporis, vel is saltem, qui erat anno 1648, quo Telera librum suum vulgavit. E t'sque in hodiernum diem, inquit pag. 335, conspicitur sacrum corpus situm in sublimi in plano altaris, inclusum capsæ crystallis circumdatæ: quam custodiunt duæ portæ lignæ clavisibus observatæ: et ostenditur in præcipuis Ecclesiæ festis, vel quando occurrit præsentia personarum. Mirantur omnes pariter integritatem ac albedinem carnis, etiam in facie et in capite, in quo conspiciuntur etiam hodie capilli coronæ monasticæ. His adde, quæ P. Janningus noster post Teleram notata reliquit in suo Diario itineris Romano-Neapolitani ad rem nostram. Sic enim scribit ibidem fol. 3 verso: In ecclesia Celestini prope Aquilam, dicta Colle maggio conservatur... corpus integrum B. Joannis Bassandi, quod et vidi. Quiescit in sacello, quod est a cornu Evangelii altaris majoris. Hæc ille: de ejus excursionem in regnum Neapolitanum agitur in ejus Vita ante tomum iii Julii pag. 3.

9 Octavo. Insigne præterea ad confirmandam, argumentis et ad posterorum memoriæ commendandam beati Confessoris publicam reversionem, sunt Antiphona, versiculus cum responsorio, et oratio propria, quæ habentur in exemplari Ms. Vitæ, F quam dabimus, post epitaphium metricum, quod eidem subditur, hoc titulo prænotata: Commemoratio de beato Johanne Bassandi Celestino dicto de Francia, ANTIPHONA; quæ sic sonat: Ante thronum Trinitatis, causam nostræ paupertatis, Johannes Bassandi pater, representa tu taliter, ut fons summæ pietatis a sordibus pravitatis, et ad regnum claritatis nos lux trahat Deitatis, et tuæ paternitatis nos abluat incessanter, quibus sordemus graviter: quo letaris perenniter, ut ejus vultum letanter concernamus perenniter. Amen. & Beate Joannes Bassandi, audi rogantes servulos. & El impetratam nobis cælitus tu defer indulgentiam. ORATIO. Deus, qui nos ad aternitatis gloriam per Sanctorum tuorum exempla restauras; præsta nobis, quasumus, ut beatissimi confessoris tui Johannis Bassandi, gloriosissimi Petri Celestini imitatoris præcipui, precibus et meritis mundana quæque despiciere, et præmiorum aeternorum tandem cum ipso participes existere mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat etc. Amen.

AUCTORE
J. P.
ab immemo-
rabili tempore
ante decretum
Urbanum PP.
octavi.

10 Nono. Quid, quod alteram Beati invocationem contineat metricum ipsius epitaphium, de quo supra, his verbis expressam :

Te, Pater, oramus, nos cernas ac benedicas,
Et serves Aquilam, quæ tibi grata fuit.

Et cur quisquam dubitabit, an Viro huic debeantur honores publici, post probationes, quibus eodem ipsi asserendos demonstravimus; quæque, ut nobis quidem ridetur, etiamsi id non probent singulæ, sufficiunt tamen ad evincendam possessionem publicæ venerationis ejus? Hanc, quam vel rivus etiam habuit apud homines, post mortem confirmavit sequentibus signis, aliisque prærogativis, quas recensuimus supra, quæ argumento sunt, quod obierit tanquam verus ac singularis amicus Dei, quodque mors ejus pretiosa fuerit in conspectu Domini, ac placita ei fuerit anima illius. Maneat itaque B. Joannes in antiqua illa et sufficiente possessione sanctitatis suæ, quam ducentis annis, si ex his abstrahas circiter viginti, habuit ante Decretum Urbani PP. VIII, in his utique reponendus, quibus ob temporis diuturnitatem non refragatur laudatum Decretum, cui nos in omnibus obedire profite-mur. Casus itaque hic vere exceptus ab illo decreto. His quæ de Beato ad Superos translato hactenus dicta sunt, retrogradientes ad res ab ipso in vita gestas, ordinem chronologicum earundem contexamus, qui in biographo anonymo Latino desideratur.

§ II. Chronotaxis Vitæ; doctrina; cono- bium Bisuntinum; narratio quædam bio- graphi castigata.

Datur hæc
chronotaxis

* penè add. in
Ms. Chiffli.

Telera Vitam beati Patris, quam edidit, cal-
culis chronologicis illustravit: ejus ordinem
et exemplum sequemur et nos, ex eo delibaturi
in commodum lectoris, et majorem Vitæ per-
spicuitatem, quæ de hac re annotavit; eique
addituri, si quid, quod sit operæ pretium, se
obtulerit. Primam itaque lucem hausit in civitate
Bisuntina anno Christi 1360, Sedem Petri moderante
Innocentio VI summo Pontifice. Vixit in
seculo annos 18, summa cum pietate et morum
integritate. Induitur habitu Canoniorum Regu-
larium Lateranensium in ecclesia S. Pauli ejus-
dem civitatis, quod accidit anno ætatis circiter
18; Christi 1378, quantum per calculos asse-
qui licet. Hoc vivendi institutum sectatus *
usque ad annum ætatis 30, Christi 1390, ani-
mum ad Congregationem PP. Cælestinorum appu-
lit, et in celebratissimo S. Mariæ monasterio
Parisiis monachum induit: in quo annis circiter
15 religiosissime versatus, sit suprior (quod no-
men postea in ista Religione mutatum est in ri-
carium) annum maturæ ætatis agens 45. Prior
Ambianensis monasterii creatus, anno salutis
1408, ætatis 48 illuc mittitur. Deinde electus
est Prior carnobii Parisiensis: et quamvis, uti
refert Telera pag. 287, annus presse non note-
tur in Mss., quo illud officium ei collatum est,
omnino tamen hunc affirmat haberi ex fundatio-
ne monasterii Ambianensis, quæ accidit anno
1408, nec non ex electione, qua ad regimen
provinciæ admotus fuit anno 1411: dicique
oportere, quod transactis annis duobus ut minus
in isto novo officio, Parisios reversus fuerit anno

1410, ubi anno tantum uno Prior exstiti, si D
hoc ait, verum est, sicut est verissimum, quod
anno sequenti Provincialis fuerit.

12 Legimus, inquit idem auctor pag. 288, electionem primam (ex quinque videlicet, qui-
bus ad hoc in provincia Franciæ manus promotus
est) factam esse Parisiis anno 1411, tempore
ipsius prioratus, ætatis 51, professionis 21. Pro-
vinciæ præfecturam complevit anno 1414. Eam-
dem resumpsit anno 1417. Quo regiminis sui
triennio illum Romam evocarunt gravis Religio-
nis suæ negotia, egitque cum Martino PP. V.
Provinciæ gubernatio quarta vice ipsi delata est
anno 1432; quinta anno 1438: cui muneri co-
ronidem imposuit anno Domini 1441, ætatis
81. Dum autem anno 1440 exortum esset schi-
sma in Ecclesia Dei, a Carolo VII Francorum re-
ge mittitur ad Amadeum Sabaudie ducem, pseu-
do-papam sub nomine Felicis IV, dicti V; apud
quem ita egit rem communem Ecclesiæ, ut illud
extinuerit, ac pacem Ecclesiæ reddiderit. De-
inde duobus circiter annis habitavit in monaste-
rio Parisiensi, quieti solitariæ, ac paci animæ
vacans, usque ad annum 1443. Evocatus ab
Eugenio PP. destinatur ad monasterium Aquila-
num. Hujus rei notitia ad Beatum pervenit in
fine, prout calculos computare se indicat Tele-
ra, anni 1443: deinde Romam profectus, lau-
datum Pontificem convenit, et consulit super
ejusdem carnobii reformatione. Subdit Telera dif-
ficultates ea de causa exortas sub initium anni
1444, nec non Beati ad Aquilanos ingressum,
ac regressum ad Romanum Pontificem (Consule
de his Vitom apud nos cap. 5.) Sublatis autem
obstaculis, Joannes Apostolica etiam auctoritate
munitus, eodem anno 1444 gubernat monaste-
rium Collismadiense, perfectiorique in illud in-
ducendæ vivendi formæ sedulo inrigit. Anno
denique 1445, ætatis 85, Religiosis Cælestinæ
55, in dicto monasterio vitam claudit die xxvi
Augusti: postquam ibidem præfuisset anno uno
ac duobus circiter mensibus. Hæc vitæ partitio
chronologica procedit secundum chronotaxim,
quam laudatus Telera variis locis infarsit nar-
rationi rerum a Beato gestarum. Quæ autem re-
ferebat Telera de gestis a Beato apud Amadeum,
inferius examinabimus.

13 Bases autem sunt duæ apud Vitæ aucto-
rem: quarum subsidio et Beati naticitas, et
vitæ duratio, et Religiosæ professionis exordium
ac finis figi possint. Et altera quidem exstat num.
13, ubi hæc sunt: Cum autem Vir Domini pe-
ne usque ad trigesimum annum fuisset in Religio-
ne præfata (apud Canonicos videlicet Regulares
Bisuntinos) versatus, ... Religionem Cælestino-
rum ... est ingressus. Altera num. 49, ubi sic
scribitur: Octoginta igitur quinque agens annos
a sua natiuitate decursos, anno videlicet quin-
quagesimo quinto a Cælestinorum Religionis in-
gressu ultimum morbum contraxit, et obiit, ut
deinde narratur. Annosa porro illa annorum 85
etas etiam signatur in metrico ejus epitaphio.
Hinc in apographo nostro ex Ms. D. Nicolai Bel-
fortii, et in alio Chiffletiano mendose scribi
colligitur: Octogesimo ætatis suæ anno; a Reli-
gionis autem Cælestinorum ingressu quinquage-
simo quinto.

14 Ad illa, quæ dicebantur in Chronotaxi de
suscepto a B. Joanne vitæ Religiosæ instituto
apud Canonicos Regulares Vesontionenses S. Pau-
li, et de quo biographus num. 11 et 12; cen-
sui nonnulla de eorum carnobio hic observanda.

Joan-

A *Joannes Jacobus Chiffletius in sua Vesontione parte 2. pag. 201 et sequentibus, statum ecclesiae S. Pauli describens, varia in rem nostram tradit, e quibus suffecerit delibare sequentia : Diximus, ait, in S. Donato, monasterium S. Pauli ab eo primum exstructum, atque institutum ad S. Columbani regulam Luxoviensem... Multa deinde damna passum sub Felice et Tetrardo impiis praesulibus : demum, Alberico abbate mortuo, a Rodulpho rege Hugoni primo, tunc suo capellano, collatum : qui illud, ut vidimus, anno MXLIV, reedificatum opimis dotavit proventibus, voluitque, ut ejus praefecto, non ABBAS (quod antea,) sed DECANUS nomen esset. Decanos vero laudatus auctor mox enumerat, et sic deinde pergit : Invecta est deinde in illud monasterium S. Augustini regula : a qua cum solutiores nonnulli abhorrerent, gravis orta est contentio, quae anno MXXXI ab Anserico archiepiscopo certis conditionibus definita est : simul constitutum, ut Decanus secularibus Canonici praeesset; Prior vero regularibus. Decanorum ab eo tempore nulla mentio. Prioribus vero enumeratis : Cum autem, sicut subdit, anno MXXXII venisset Innocentius IV dato Cluniaci diplomate, ne quis, qui S. Augustini regulam sequi nollet, in B. Pauli cenobium admitteretur; sensim defecere seculares Canonici, et anno MCLII in Augustinianam normam domus tota consensit : cui eo nomine primus abbas praefectus est etc.*

de monasterio
Bisuntino, in
quo Beatus
vixit.

43 De abbate autem hujus monasterii undecimo haec memorat Chiffletius : Odo de Savigneyo, MCCCLXXXV, MCCCXC : obiit etc. : unde colligitur, B. Joannem Bassandum ibidem sub hoc abbate floruisse; ac sub his decessoribus ejus primos Religiosae vitae annos exegisse; nimirum sub Theobaldo de Nans, qui ponitur abbas octavus, notato anno MCCCXXI : obiit XVI Cal. Maii MCCCXXIX; vel sub duobus saltem successoribus ejusdem proximis, videlicet Hugone de Castellione Guiera, ac Joanne de Vallettraversa, qui sine anno signantur. Atque haec dicta sint secundum Chronotaxim modo exhibitam. E qua, ut etiam e Vita, corrigi potest error temporis ac loci chronologicus, qui apud Chiffletium exstat in abbate decimo quinto : Ejus, inquit, tempore, nempe MCDXLIV, migravit ad Superos B. Joannes Bassandus, qui ex canonico Regulari S. Pauli Bisuntinensis, factus fuerat Celestinus in Italia. (Citatur autem a Chiffletio Chopinus in Monastico.) Beatus quippe obiit anno 1445 : a dictis vero Canoniciis transit ad Celestinos Parisiis. De doctrina, qua Joannes supra plurimos alios ejusdem Ordinis ascetas praeditus fuerit, nihil lego in ejus Vita, quam dabimus, admodum singulare.

Doctrinae ejus
specimen

46 Hunc defectum supplet Telera cap. 10, a pag. 299, et ostendit, Joannem doctrina non vulgari praeditum fuisse : quem in finem refert ea, quae inter illum et Joannem Gersonem in hac materia peracta sunt. Petebat, inquit, Bassandus ab illo tractatum super versu illo : Suscepit Israel puerum suum, id est, de susceptione humanitatis Christi, ut ex ipso profunda, quae ibidem absconduntur, mysteria intelligeret. Cui petitioni prompte respondisse Gersonem addit, et pertexta compositione, hunc eidem titulum indidisse (citatur Telera primam partem Operum ejus, anno 1518 Basilicae editorum, num. 15 litt. P.) Tractatus Joannis de Gerson ad Provincialem Celestinorum super versiculo Cantici Mariae, Suscepit Israel puerum suum : De susceptione

humanitati Christi etc. Reverendo in Christo AUGUSTORE J. P. Domino Provinciali Celestinorum F. Joanni Bassando, suus Joannes cancellarius Parisien. etc. Quam vero de doctrina ejus praecclare existimaret, non obscure in laudati istius tractatus decursu notatum reliquit, sic scribens : Rursus attende, Pater oculatissime. Et inferius significat, in aliis suis Operibus liberaliter se correctum fuisse a B. Joanne, dicens : Sic, Pater optime, notasti mihi de quibusdam.

47 In fine autem ejusdem tractatus, sicut subdit Telera, honorifica hac clausula Beatum compellat : Haec habuimus, Pater religiosissime, simul et prudentia praestantissime, quae currenti calamo, linguam animi ferventis exprimente volui, satisfaciens tuae petitioni, notare per cedulam * istam sub anno Domini MCDXXVI. Canticum n. * hoc inchoabam, dum me in Capella visitavit benignitas tua mihi jure colenda. Vale, Vale. Jam vero, Joannem Bassandum suas quoque ricissim ad Gersonem submisisse lucubrationes, refert Telera ex eo, quod tractatum quemdam in quatuor divisum partes ad Gersonem direrit, quarum secunda continuerit considerationes circiter 53, indicatque ita legi in quarta parte, num. 19 lit. b, ubi Gerson scribit ad Bassandum, explicans Evangelium : Si quis vult venire post me etc. Epistola Provinciali Celestinorum super Evangelio : Si quis vult venire post me. Deinde subjungit ista : Ecce n. per vestram reverendam Paternitatem, et carissimam devotionem missus est, et oblatus tractatulus sub quatuor particulis : in quarum secunda narratur quasi punctatim considerationes circiter 53 sententiose, breviter, et ordinate.

* schedulam
i e. nimirum

48 Tractatum hunc Telera scribit non potuisse a se videri post longam diligentiam, quia a Celestinis non fuerit conservatus, nec a Gersonem Operibus suis insertus. Quod autem epistola modo memorata non ad alium fuerit directa Provincialem Celestinorum, quam Bassandum, probat eum ex eo, quia colligitur fuisse scriptam versus annum 1419 vel 1420, quando Joannes fungebatur isto officio; tum quia Gersonius indicaturus fuisset nomen ipsius, ut distingueret hunc a Joanne alia occasione nominato. Ex his, quandoquidem duo isti viri docti lucubrationes suas ricissim alter ad alterum dirigebant, certum formari posse judicium affirmat Telera, quod Beatus noster in lucem dare potuerit Opera majoris notae : sed quod hoc praetermiserit vel defectu temporis, qui utpote assiduus Religionis occupationibus distinebatur; vel ex humili sui ipsius sensu, doctrinam suam impendisse contentus in meditando magnalia Dei, atque eum benedicendo in sua cella. In publica vero orbis luce, et magna sui nominis commendatione refertur in Vita a nobis edenda confecisse rem maximi momenti; de qua nunc agemus.

Gerson.

F

49 Biographus anonymus num. 29 et sequentibus narrat, B. Joannem a Carolo VII Francorum rege accersitum fuisse, et ablegatum ad Amedeum Sabaudiae ducem, hunc in finem, ut ipsum induceret ad renunciandum pseudo-papae, quem in apocrypho tunc temporis concilio Basileensi sub nomine Felicis V contra Eugenium IV legitimum Pontificem assumpserat; et rem sibi commissam tam egregie confecisse, ut eundem pseudo-papam a fastu ad submissionem reduceret, et ad terram sibi indebitae abrenuntiationem, uti pluribus licet videre loco mox citato. Factum hoc ad trutinam chronologicam expen-

Combinare
non possumus
cum tempore.

AUCTORE
J. P.

damus, et ostendamus illud non subsistere, quia cum eadem omnino pugnat. Concilium Basileense anno 1431 sub Eugenio PP. IV legitime congregatum in principio; sed postea schismaticum, anno 1439 eundem Eugenium deposuit, eique supposuit Amadeum. Sedit hic in cathedra pestilentiae a dicto anno 1439 usque ad annum 1449; quo demum anno sub Nicolao PP. V spurio se pontificatu abdicavit, praevis conditionibus tam in favorem suum, quam Cardinalium suorum, fautorum, asseclarum etc. Narrationem hanc in compendium contractam, quantum in rem nostram est satis, diffusius declaratam et confirmatam exhibent Odoricus Raynaldus Historiae ecclesiasticae tomo 18 variis locis, Labbeus tomo 43 in Historia Conciliorum Basileensis etc. a columna 1488, Spondanus in Continuatione Annalium Cardinalis Baronii tomo 2 ad annos supra indicatos. Consuli etiam potest Labbeus in Compendio Chronologico.

B
quod B. Joannes confecerit
abdicationem
pseudo-pontificatus

20 His praemissis, expendamus factum, superius e biographo propositum. Nihil in eodem occurrit ex parte Eugenii PP. IV; nihil ex parte Caroli VII Francorum Regis, quod quidem ad tempus spectet, isti facto repugnans; cum hic regnavit ab anno 1422 ad annum usque 1461; ille autem ab anno 1431, usque ad annum 1447, uterque post Beati obitum, qui accidit anno 1445, superstes. Ubinam ergo hic haeret aqua? Haeret in anno abrenuntiationis ab Amadeo factae, et in anno emortuali B. Joannis Bassandi. Hic quippe jam a quatuor omnino annis obierat, quando illa confecta est. Quonam igitur pacto coherent cum ratione temporis, quae biographus Beato attribuit num. 33 et 34 ita loquens: Tantum apud illum ducem (Amadeum) sanctitas beati Joannis, ejusque fidelis sermo prevaluit, ut... compunctus verbis efficacissimis renuntiaret papatui etc.? Quomodo contingere potuit, ut, sicut addit idem biographus, omissis regum ambaxiatis, ac humilibus suggestionibus principum, humilitati cederet fastuosa sublimitas, tanti Patris? Quomodo denique ipsi soli haec res gesta ab eo tribuitur his verbis: Sum prorsus fuit hoc opus tam stupendum, tamque gloriosum etc.; cum Amadeus obduruerit in sua umbratili ac fumosa dignitate ab anno Christi 1439 usque ad annum Christi 1449? Aliud omnino esset, si dixisset biographus, beatum Virum a Carolo VII antea missum fuisse ad Felicem pseudo-papam, et coram eo perorasse pro abdicatione spurii papatus, ac pace Ecclesiae; in qua re, si forte acciderit, saltem non esset discordia facti ac temporis: sed cum indicet, arduum hoc negotium ab illo, et quidem solo, confectum et finitum; hoc est, quod cum vera temporis ratione nos conciliare non possumus, atque adeo a veritate alienum judicamus. Lubet his nonnulla superaddere de Ecclesiae principibus, per quos hujus antipapae abdicatione confecta tandem fuit.

Amadei Sabaudie ducis.

21 Labbeus in Compendio Chronologico ad annum Christi 1439 hanc rem gestam adscribit Carolo regi saepe jam memorato. Raynaldus ad eundem annum num. 1 ponit eum interpretem concordiae, et dein ista subdit num. 2: Porro non modo Carolus Francorum rex, ejusque filius Ludovicus... operam in Amadeo ad schisma damnum urgendo navarunt; verum etiam Fridericus Caesar, atque Henricus Anglorum, et Renatus Siciliae reges studia sua conjunxerunt: adeo ut scribant nonnulli, Amadeum a Friderico

compulsum, ut se obtento pseudopontificatu D abdicaret: et sane Fridericum ipsum delendi schismatis cupidissimum exstitisse, ac feliciter curas in eam rem intendisse, ex pluribus supra alatis testimoniis perspicuum est. Legi etiam potest Henricus Spondanus in Annalium Cardinalis Baronii Continuatione tomo 2, ad annum modo designatum, num. 4. Neque enim transcribemus, quae ibidem memorat; cum jam dicta abunde sufficiant ad nostrum propositum.

§ III. Vitae scriptor, Acta, eorumque exemplaria.

Scriptor Vitae anonymus (quem ita appello, quia ejus nomen nullibi haecenus expressum legi) varios de se indicat caracterismos, de quibus lectorem hoc loco monendum censeo. Nam primo, asceta fuit Ordinis Caelestini. In Prologo enim num. 7, Venerabilium, inquit, quorundam Fratrum nostri Ordinis. Secundo, num. 5 affirmat, fuisse se Sancti discipulum, et oculatum virtutum ejus testem, his verbis: Non igitur silenda sunt gesta fortia Patris, ut ingrati filii ejus atque discipuli, qui vidimus et agnovimus ejus sanctitatem mirabilem, docti, protecti, instructique sub illius magisterio, cum vitam duceret in humanis, taceamus laudes ejus. Tertio, ibidem num. 7 sinceram in scribendo fidem suam profitetur, dum dicit, illa praesenti codicello se describere, quae tum visu, tum verae relationis auditu, de beatissimo Patre... notissima sibi forent. Quarto, fuit tertius in regimine monasterii Collismadiensis, ejusdemque reformatione, Beati successor: Cui, licet indignus, inquit, tertius in regimine regularis observantiae, sub reverendo Provinciali Franciae, in Italiae partibus successi: ut mirum non sit, eum apud Collismadienses degentem, tum ex visu, tum ex auditu non pauca didicisse, ea praesertim, quae ad miracula apud illos a beato Viro patrata spectant.

23 De virtutibus vero ipsius instrui commode potuit proprio Marte, cum cap. 2, num. 20 referat ista: Nempe qui in tanto Patre... videmus aliud, nisi perfectionis formam, normam justitiae, pudicitiae titulum, exemplum castitatis, paupertatis, humilitatis, patientiae, obdientiaeque ferventissimum zelum, totius quoque probitatis ac sanctitatis insigne? Haec sufficiant, ut aequum ac bene fundatum judicium feramus, non vulgarem ei fidem debere. Dolendum tamen est, hunc ei narrum exordisse, de quo supra num. 20 tractatum est; cum aliunde multa sint, e quibus lucubratio ipsius commendari possit tamquam vera et sincera. Accipe, lector, de Vitae exemplaribus, quae subdo.

24 Duo apud nos sunt exemplaria Italica, et unum quidem a Telera editum, ac toties jam citatum; alterum Ms., quod desumptum notatur e Mss. ecclesiae Aquilanae: utrumque sine Prologo, quem habent nostra apographa Latina: in neutro etiam invenio Beati epitaphium. Prologum etiam non habuit, vel omisit Menardus, qui in Observationibus ad suum Martyrologium Benedictinum lib. 2, pag. 670, et sequentibus in lucem dedit B. Joannis Bassandi Vitam et miracula. Illa Vita, sive hoc modo eam invenerit scriptam in ipso exemplari, quod habuisse se affirmat ex canobio Caelestinorum Ambianen-

sium,

Laudatur
biographus

E

tamquam re-
rum valde
guarus, quas
scripsit.

F

Patet ratio

A sium, ubi extat Mss.; sive ipsemet ad pauciora illud contraxerit; illa, inquam, Vita non est nisi Vitæ compendium. Miracula vero longe plura omisit quam dedit: Mitto, inquit, alia octo et viginti miracula, quæ in ejus Vita recensentur. Deinde subjungit Viri epitaphium metricum. In Ms. nostro Aquilano non invenio longam illam prodigiorum historiam, quæ alibi habetur. Superest, ut nonnulla observemus de quatuor aliis Latinis exemplaribus Mss., quæ habemus.

25 Duobus apographis adscribitur nomen Chiffli., id est, Chiffletii, quæ ut distinguam, unum vocabo Chiffletianum primum, aliud vero secundum. Exemplar alterum, quod ante me habeo, notatur desumptum ex Ms. D. Nicolai Belfortii. Parisiense, e quo Vitam Beati excudemus, transcriptum fuit e codice Ms. Patrum Cælestinorum Parisiensium, atque huc missum anno 1724. Ex his apographis quatuor, Chiffletianum primum ac Parisiense longe majorem habent inter se verborum ac sensuum convenientiam, quam alia duo: hæc quippe illis breviora sunt, magisque sibi consona. Non dubitandum tamen, quin omnia quatuor referenda sint ad unum eundemque primigenium fontem, auctorem, inquam, anonymum Cælestinum, de quo jam dici. Utra vero apographa sint primigenia, seu genuina; an ea, quæ sunt longiora, an potius hisce contractiora, non habeo, unde definire possum. Et non multum id refert, cum similia sint in substantia historicæ narrationis. A vocibus illis, Originis caducæ pondus, incipit dictorum quatuor exemplarium Prologus. Finis vero omnium est in miraculo, quo mulier clauda ad tactum feretri B. Joannis sanatur, multis civibus Aquilanis præsentibus cum Fratre Joanne de Capestrano. In dictis apographis etiam habetur Viri epitaphium; si primum e Chiffletianis excipias, in quo illud non invenio. In solo autem Parisiensi exstant commemoratio, antiphona etc., quæ præmissi in Commentario prævio num. 9.

26 Hisce apponere alia quædam de exemplari Parisiensi visum est. Illi describendo occasionem præbuit Vita B. Roberti, Salentini, ex ordine Cælestinorum, quam illustravimus tomo IV Julii, die XVII ejusdem mensis a pag. 489: ubi pag. 491 num. 10 et 11 varia inveniet lector, quæ ad præsentem materiam pertinent, cum laudati Roberti, ac B. Joannis nostri Vitæ ex eodem codice sint transcriptæ. Ibidem inter alia dictum est de frequentissimis abbreviationibus seu litterarum compendiis, in Roberti Vita tunc occurrentibus, quæ etiam nunc identidem in Vita Ms. Joannis recurrerunt. Sed eas ad planiorem legendi normam reducere conatus sum, uti et illa ad communioem, in sompnis, pro in somnis, nunquam pro nunquam; nichilominus pro nihilominus; hymnis pro hymnis. Litteras item simplices in suas diphthongos converti. Collata est Vita Parisiensis cum exemplaribus Belfortiano, 1° ac 2° Chiffletianis, et more nostro divisa in capita nova, antiquorum tamen habita etiam ratione Editione Teleræ Italica usi etiam sumus. Nec desunt Annotata, quibus conati sumus elucidare ejusdem Vitæ, ac miraculorum contextum, quem subijcimus.

VITA

Auctore anonymo synchrono, Ordinis S. Cælestini, ac Beati discipulo.

Ex codice Ms. Patrum ejusdem Ordinis Parisiis, cum aliis exemplaribus collato.

PROLOGUS AUCTORIS.

O riginis caducæ pondus, quod universorum conditor inobedientia Protoplasti mortales factos homines justa sententia comprehensos deferre censuit, ut suæ prævaricationis temerariæ incommodum subserviret, per suam ineffabilem [charitatem] qua nos dilexit, passionis et mortis antidoto lævigare * disposuit, [et] abolere damnationis æternæ chirographum, infundendo gratiam, restituendo miseros pristinæ, quam creati receperant, libertati.

Auctor, præmissa narratione de misericordia Dei.

E

* allevare
Ms. Belfort.

2 Redemptor igitur noster ex sinu Patris æterni progrediens, trabea carnis vestitus, tamquam sponsus de thalamo suo ex utero virginalli, reservato matris pudore, circumdatus infirmitate, visitare dignatus est mundum; visus in terris et cum hominibus conversatus verbis, quæ spiritus et vita sunt; quæ desursum est, sapientiam docens, non terrenam, non animale, non diabolicam; sed radicatam et fundatam in veritate Dei, castificans animas, erudiensque corda simplicia timere Deum, præceptis obtemperare divinis: palam faciens, quæ doceret, ut homines deos faceret factus homo. Baptizatus insuper a Joanne, tentatus a diabolo, quadraginta diebus et quadraginta noctibus agens penitentiam in deserto.

in redimendo homine

3 Vocavit tandem ad se discipulos, eligens rusticos et simplices, ut hæc divina gratia clarius affulgeret, non potentes, non nobiles, non legis peritos aut doctores, ut per indoctos homines perderet sapientiam sapientum, et scientiam prudentium reprobareret. Hos omni sapientia scientiaque replevit, ut forent potentes operibus et sermone; pastoresque essent idonei et rectores Ecclesiæ militantis, ac universum mundum sua prædicatione converterent.

ac vocatione

F

4 Fuere nempe doctores martyrum, confessorum patres, virginum, viduarum, continentium, et conjugatorum intentissimi directores, docentes utilia, non in subtilibus humanæ sapientiæ verbis persuadentes Christi fidem hominibus, ut cultum summæ Deitatis, quem per idololatriam reliquerunt, simplicissimis eloquiis revocarent; docerent, inquam, per nimis arctam viam mandatorum, quæ ducit ad vitam, spretis visibilibus hujus mundi, quæ fugacia sunt et caduca, perpetuam vitam adipisci, et gloriam gaudiumque illud ineffabile consequi, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, a Deo suis fidelibus repositum.

Apostolorum.

5 Horum, inquam, fidem, et doctrinam,

ac

A. ANONYMO.
quorum do-
ctrinam alii
Sancti secuti.

ac virtutes, Martyres sunt secuti, glorificantes Deum in corporibus suis, honore et amore Christi sum pretiosum sanguinem effundentes, et ambulantes per omnia digne Deo. Quorum exemplis vivis quidam, et exhibitione virtutum potentibus eruditi confessores, sancte, juste, pieque viventes, obsistentes haeresibus, in spiritu et virtute Domino servierunt: ut quotquot extitere sub Christiano schemate probati fideles, ab illis doctrinam salutarem hauserint avide: quam fidelibus populis subsequentibus fluderunt abunde.

ad mundi
contemptum
aspirantur.

6 Sic et Religiosi perfecti, quorum divinus amor corda tetigerat, edocti Scripturarum monimentis, priorum cum refriguisse caritatem vidissent multorum; ut ab illa perfectione apostolica quasi penitus exularent, cum beatissimo protocœnobita Marco, volentes peculiariter, secretius, atque devotius Altissimo, cujus initiati fide erant, sub humilitatis habitu deservire; fugerunt conversationem hominum, silvas incoluerunt, aedificaverunt cœnobita disgregata penitus a cohabitatione hominum secularium, seque votis pertinacissimis astrinxerunt, in silentio et in spe fortitudinem indicentes, ut contra spirituales nequitias pugnaturi, continentia, abstinentia, jejuniis, vigiliis, operationibus, meditationibus, et contemplatione divinorum, quæ sunt præsidia militiæ Christianæ, veluti quibusdam clypeis munirentur.

eorum præci-
puos enume-
rat auctor.
a b
c d e f
g h i k
l
m

7 Horum præcipui Paulus a, Anthonius b, Pachomius c, Moyses d, Sisois e, Arsenius f, Climachus g, Johannes h, Hilarion i, Pastor k, Nesteron l, post beatissimum Marcum Evangelistam m fuere, qui cum multis aliis sortis suæ præsens seculum contempserunt, et in locis desertis habitaverunt, Altissimoque placuerunt in conversationibus suis. Ascenderunt ab istis Religiosi perfecti, militantes sub regula et abbate: quorum primicerius, gloriosus confessor exstitit Benedictus n, monachorum pater, cœnobitarum decus, regulam componens discretione præcipuam, sermone luculentam. Quem beatissimus Petrus Cælestinus o, uti legitimus filius in omni observantia secutus, religione beata per eum instituta, dirigenda regula sui patris gratiosius honoravit, ut generaret filios emeritos sanctitate, virtute clarissimos, qui tantum patrem gloriosissimum facerent in nostris seculis redivivum.

deinde vero
ad B. Joannem
pergit,
ejusque vitam

8 De quorum numero beatissimus Johannes Bassandi, natione Francus de Burgundia, vir omni religione sanctissimus, orbi nostro gloriosus emicuit. Verum, ejusque gesta magnifica suis nota discipulis, quibus digne præfuit, ne damnoso sepeliantur silentio, palam facere mundo, justissimum reputamus, ut ex informatione vera tam virtuose exactæ vitæ proficiant in gymnasio disciplinæ monasticæ regularis, et seculares nihilominus ex ejus virtute suos actus modificent, pariterque consurgant ad opera pietatis. Quia conversatio ejus transeuntis ævi, fidelibus bene vivendi tribuit incentivum, virtutumque participium subministrat, ut, qualis foret beatus Johannes, stupenda miracula, per ejus merita in illius obitu, et post ejus obitum facta, luce clarius demonstrarent. Sanctus equidem fuit signis et prodigiis honorandus. Talis enim fuit ejus vita, quæ nisi miraculis claruisset, audientium fide careret.

miracula, ac
res gestas

9 Tanta denique fuere miracula post ejus obitum demonstrata, quæ ipsum probarent indubie post labores virtutum continuos, post exercitia

vitæ cœnobialis eximia, quibus a prima juventute Religionem Cælestinam, ejus vivens detulerat habitum, usque in senectam, et senium promovit, ædificavit, reformavit; inter secreta Dei cubacula plenam cum electis mercedem recipere post laborem. Migravit enim a seculo nequam, decrepitu et grandævus, monachorum probatissimus, gemma cœnobiticæ disciplinæ, Francis et Italis cognitus fama virtutis: emeritus sanctitate, portentis, et signis ostensis per eum: ut singularis gloriæ sit in cælo, qui singularis meriti exstitit super terram. Non igitur silenda sunt gesta fortia Patris, ut ingrati filii ejus atque discipuli, qui vidimus et agnovimus ejus sanctitatem mirabilem, docti, protecti, instructique sub illius magisterio, cum vitam duceret in humanis, laceamus laudes ejus; quin potius relinquere scripta debeamus Patris illius vitam, conversationem et mores, quibus Altissimo placuit sub hoc sole.

10 Quamvis istud opus, alium, quam me, in compendio quæreret prorsus opificem: nisi qua venerabilium quorundam fratrum nostri Ordinis permotus, caritativaque admonitione suffultus; volens etiam pro gratia spiritali mihi collata benedictioni paternæ fideliter respondere, satagi mutuum adimplere votum; illaque præsentis codicello describere, quæ tum visu tum veræ relationis auditu de beatissimo Patre Joanne Bassandi, cui licet indignus tertius in regimine regularis observantiæ, sub reverendo provinciali Franciæ, in Italiæ partibus successi, notissima mihi forent; vereor tamen, ut peccator, chartæ et atramento manum porrigere, idque describere, quod ad doctiorem hominem pertineret, meoque impolito, seu verius polluto sermone chartam maculare potius, quam digne facta retexere tanti Patris. Fisus tamen precibus fratrum historiam ordior, rogans Altissimum, ut meritis tanti Patris, cui teneor obligatus, stilum dirigat, et in proseguenda tam devoti operis materia, mihi devotionis affectus, et virtus animi subrogetur.

ANNOTATA.

a S. Paulum primum eremitam in Ægypto dedimus tomo I Januarii, die 10 ejusdem mensis, pag. 602. Hunc vero celeberrimum virum F intelligit sine dubio biographus. Sequentes hic proxime antiquos eremitas ex Opere nostro allegabo.

b Acta S. Antonii magni, abbatis in Thebaide, illustravimus tomo II Januarii, die 17 a pag. 107.

c De S. Pachomio abbate apud Tabennenses in Thebaide vide tomo III Maii, die 14, a pag. 287.

d Celebris Moyses Æthiops, qui ex insigni latrone factus est insignis anachoreta, uti est in Martyrologio Romano; cum eodem dabitur ad diem 28 Augusti. Alii vero anachorete synonymi habentur apud nos die 7 Februarii, pag. 46; 23 ejusdem, pag. 377, et alius pag. 379, die 18 Junii, pag. 586.

e S. Sisois anachoreta in Thebaide est apud nos tomo II Julii, pag. 280.

f Consuli de illo potest tomo 4 Julii, ad diem 19, pag. 605 et seqq.

g Adisis tomo 3 Aprilis, die 30, a pag. 834.

h Sanctum synonymum invenies tomo 5 Julii, die 24, pag. 164. Synonymos plures notat index apud

A apud Rosweydam mox citandus.

i De S. Hilarione agit Martyrologium Romanum die 24 Octobris.

k Vide tomum 6 Julii, die 26, pag. 307.

l In Vitis Patrum apud Rosweydam pag. 562 editionis secundæ invenies abbatem Nisteronem magnum, qui erat amicus abbatis Antonii. Plura in indice nominum propriorum ad dictum Opus assignantur.

m Res gestæ S. Marci Evangelistæ illustrantur tomo 3 Aprilis, die 25, pag. 344 et sequentibus. De illo etiam tractavimus in Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum ante tomum v Junii pag. * 4, ac deinceps. Quod vero hic dicitur post beatissimum Marcum Evangelistam, non ita intelligas, quasi Sanctus ille, Ægypti apostolus, proprii nominis ibidem eremita exstiterit, vel eremitarum pater; sed quod non solum semina jecerit multorum, qui veram Christi fidem Alexandria professi sunt; sed etiam eorum, qui sublimes et severas perfectionis Christianæ regulas amplexi fuerunt, (atque adeo eremitarum, qui postea in Ægypto floruerunt, quasi prodromi) S. Marci, qui eos præcedebat primus, exemplo excitati, teste Eusebio Ecclesiasticæ historiæ lib. 2, cap. 16, pag. 53 editionis Valesianæ: Tanta, inquit, multitudo virorum simul ac mulierum, qui fidem Christi illic (Alexandriæ) amplexi fuerant, ab ipso statim initio tam severam, tamque philosophicam institutionem professi est etc. Adde, quæ cap. 17 narrat ex Philone de ascetis in Ægypto, seu de Therapentis et Therapeutriis. Videri potest Tillemontius Monumentorum eccl. tom. 2 in S. Marco.

n Habetur in Martyrologio Romano, et apud nos, die 21 Martii.

o Sanctus hic notatur in Romano Martyrologio ad diem 19 Maii, quo apud nos dantur ejus Acta.

ANTIQUA CAPITUM AC TITULORUM DIVISIO.

Prologus in Vitam beati Bassandi, Cælestini discipuli.

Explicit Prologus. Incipit Vita.

Capitulum i. De loco suæ nativitatis, ac bona indole et modestia

De ingressu Religionis Canonicorum Regularium. Cap. ii.

De ingressu Religionis Cælestinorum, et prima conversatione ipsius: qualiter in ea profecit. Cap. iii.

Qualiter Supprior fuerit ordinatus. Cap. iv.

Qualiter factus fuit Prior [Ambiani ac] Parisius. Cap. v.

Qualiter Provincialis Franciæ quinquies electus fuit. Cap. vi.

De visitationibus monasteriorum, et admonitionibus ejus devotis. Cap. vii.

De humilitate ejus in suis officiis. Cap. viii.

De fama ejus penes Francorum regem et principes: et de legatione ad Felicem papam. Cap. ix.

De patientia ejus in adversitatibus suis. Cap. x.

De senectute Viri Dei quantum virtuosa exstiterit. Cap. xi.

De accessu ejus ad Italiam pro reformatione. Cap. xii.

De infirmitate ejus, qua feliciter obiit. Cap. xiii.

De sermone, quem fecit fratribus circumvallantibus lectum ejus. Cap. xiv.

De Visitatione episcopi Aquilani et dominorum A. ANONYMO.

Camere, ac comitis Monterii, et civium. Cap. xv.

De obitu illius glorioso et sancto. Cap. xvi.

Qualiter duxerunt ad ecclesiam sanctum corpus, et de prædicatione. Cap. xvii.

De honore funeris ejus a clero, Religiosis et populo Aquilanis impenso. Cap. xviii.

Sequuntur miracula ejus, quæ fecit post obitum suum per ejus merita Dominus Deus. Cap. xix.

Qualiter suum corpus calce coopertum post annos octodecim inventum est integrum. Cap. xx.

De miraculis ejus devotissimis et stupendis. Cap. xxi.

CAPUT I.

Beati patria, indoles; canonicatus Regularis; ingressus in Ordinem PP. Cælestinorum; officium Supprioris.

Noster igitur beatissimus in Christo pater Johannes ex Gallia, quoad Italos Transalpina, provincia Burgundiæ, famosissimaque civitate Bisuntina a traxisse fertur originem ex parentibus Catholicis et devotis. Genitor ejus inter majores Bisuntii optimus erat civis, qui de sua legitima conjuge suscepit multitudinem filiorum: ex quibus unus, velut alter David, inter ceteros fratres suos electus a Deo, separatusque tamquam adeps a carne, beatus Johannes floruit. Hic dum puerulus adhuc esset, edoctus a matre devotissima sacris monitis timere Deum, et abstinere ab omni peccato, præceptaque Dei sollicitè servare; perpetuam mentis et corporis servavit castitatem, et factus adolescens bonæ indolis, verecundiam præferre modestia, a qua, juxta Tullium Ciceronem prima commendatio adolescentum proficiscitur, omnemque declinare lasciviam, ac velut manu fortis cum David leonem superbiæ, vir secundum cor Domini, ursumque luxuriæ, gratia divina suffultus, perimere. Cum enim adolescens esset ætate, senectus mentis ejus erat immensa; dum se immaculatum ab hoc seculo nequam custodiret.

12 Verum dum prudentissimus juvenis attendisset, quam non est tutum cohabitare serpenti, simulque manifeste videret, inter pericula grandia vivere homines seculi pereuntis; ireque per abruptas vitiorum semitas, quæ ducunt ad mortem: denique sapienter intelligens, quam servire Deo, regnare est, perfectus volens esse Christi discipulus, aridum cum suo flore mundum despexit, terras deseruit cum terrenis, parentes, suæque derelinquens; caduca mundi bona, velut stercora arbitratus, ut lucrificeret Christum. Igitur adolescens bonas cupiens facere vias suas, Ordinem Canonicorum Regularium cœnobii sancti Pauli de Bisuntio b, tractus a Patre luminum, subintravit: cujus habitum sumpsit, Christo salutari suo devotissimum exhibens famulatum. Quo in loco sub beatissimi Augustini regula tam inter canonicos et fratres proficere studuit, ut in hominem perfectum evaderet. Cujus vita devotaque conversatio Religiosorum confratrum animos ad regularem observantiam tenendam

CAP. I.

Patria ei fuit Bisuntinum; indoles optima, et ad virtutem propensa:

a

ii.

fuit Canonicus Regularis, ac Prior

b

A. ANONYMO.

dam strictius informaret. Unde functus maturis annis, crescentibus aliis meritis, Prior congregationis est electus, gratus Deo et hominibus, indesinenter suum cum honore et virtute ducens felicissimum incolatum. Quem etiam processu temporis illi patres ad abbatialem dignitatem sui cenobii promovissent, si perseverasset cum eis, illius prudentiam ac sollicitum proficiendi studium attendentes.

III.

deinde transit
ad PP. Cæle-
stinos Pari-
sius.

* Ms. Chiff.
primum in
monasterio
Cælestinorum
Parisensium

B

c

d

apud quos
singularibus
perfectionis
eclis exem-
plis.

C

* Belfort. ad
virtutis opus
manuum

IV.

fit Supprior,
* Chiff. 4
add. luceret

* Belfort.
feliciter

13 Cum autem Vir Domini pene usque ad trigesimum annum fuisset in religione præfata versatus, et, ut erat providus atque sollicitus operator virtutis, cupiens animo perfectionis altiora contingere, vota que servare districtius, quæ sua labia distinxerunt, zelo regularis observantiae mentaliter inflammatus, Religionem Cælestinorum Ordinis sancti Benedicti, satisfaciens moribus suis, ut dignum fuerat *, est ingressus. In quo tam virtuose, tamque devote, prout ipse vir erat rectissimus, in humilitatis spiritu coram omnibus Domino deservivit, ut in suo aggressu, quo paucis diebus habitum sanctitatis detulerat, statum discipulatus, celeri perfectione adeptus, gratia plenus, et devotionis pinguedine saginatus, transenderet, magistrumque se esse virtutis ostenderet universis. Habuit siquidem patrem spiritualem idoneum Priorem de Parisius, fratrem Petrum Poqueti e Burgundum, virum perfectissimum atque doctissimum in schola monasticæ disciplinæ: qui doctor egregius juris civilis erat in seculo, ejusque doctrina sapius a multis iudicibus, et a parlamento d regio Parisiensi frequentius allegatur, seque divinæ servituti sub habitu Religionis Cælestinorum dicaverat.

14 Sub tanto igitur ac tali viro profecit valde beatus Johannes, de quo sermo nobis est, vitam ducens austeram, lectioni, meditationi, orationi, contemplationi totaliter occupatus, atque nihil duxit negligendum, quod ad statum regularis observantiae pertineret. Mundus illi crucifixus erat, et ipse mundo, progrediens jugiter de virtute in virtutem: ut mirum in modum cunctis exemplar virtutis ostenderet. In arce quippe sue mentis firmus residens homo fortis cogitatus sinceros habuit; affectiones, inquam, ordinavit suas, ex quibus operationes virtuosissimas derivaret, subreptivos, noxiosque ad petram Christum collidens, et satanam conterens in spiritu libertatis. O felicem illum, qui non opera modo, sed etiam conceptus mentis sinceros habuit, et in omni temperantia gratiosos. Apposuit enim mentem (ut ait Lucanus) ad virtutis manuum opus *, summosque labores: dum fortium virorum, qualis beatus Johannes existit, omnino sit virtute præstare: cui a patribus illis primis religionis perfectissimæ, qui jam in caelis nomina sua dederunt, omni patrimonio præstantior, virtutum gloria relicta est, ut omni actione heres dignus succederet, quorum supportaret onus, ut honorem pariter ex impensis laboribus arduis mereatur.

15 Decuit autem, ut lucerna ardens et fulgens non lateret sub modio; sed omnibus fratribus propositi salutaris statuta super candelabrum *: et Vir tantus, qualis esset interius ministerii publicis, exterius monstraretur. Supprior igitur sacri cenobii, de Parisius Ordinis sui effectus est: quod officium devotissimum, et plurimam requirens diligentiam, tam fideliter *, sollicitè, et vigilanter complexit, ut esset in monasterio quasi mater. Omnes recurrerant ad eum, et ipse sa-

lutis monita dabat eis. Provisio namque Dei adjuvat hominem sine dilatione et pigritia laborantem. Vendicabat enim sibi se ipsum prudens nimis in officio suo pariter et discretus. In choro devotissimus, sollicitus ad opus Dei, providus in agendis, ut otio non marcesceret, habens animum nunquam solutum, dura molliens, ardua exsequens, sciensque, qua via deberet ingredi; citoque videret singula et distincta. Nam rexit magni numeri congregationem fratrum, omnium morum disciplina perfectus, absentibus Prioribus suis, atque præsentibus, ut in gymasio disciplinæ velox esset magister, quem docuisset ars et usus. Cujus doctrina discipuli sacre institutionis proficientes, maternoque affectu complexus omnes, ut senes, juvenes, professi, atque novitii per iter currebant in odorem unguentorum suorum.

16 Et quoniam Religionis clavem sciret esse silentium, in silentio et spe fratrum medius fortissimus decertabat athleta, velut alter Machabæus castra militum Jesu Christi protegens, gladio suo cum vitis et concupiscentiis sensualitatem suam conterens indefesse, ne proterviens deliciis enutrita contra spiritum lasciviret. Unde futurorum præscius [Omnipotens,] conscius secretorum, cum deliberasset in alto consilio suo proferre tam indefessum virtutis operarium suo gregi, quatenus verbis et exemplis Religioni devote proficeret, sciens, quod in infirmitate virtus periclitatur, voluit hunc hominem tempore supprioratus flagello variæ infirmitatis per annos plurimos erudire, ut nec totus deficeret, nec in continuis Religionis exercitiis prævaleret, debilis plurimum ac depressus, quatenus ejus fortis animus insuperabilis abstinentiæ, nequaquam ad clementiam, condescensionemve discretam ingratus, dispensandis debilibus et infirmis, juxta sui moderamen officii, durus esset, [qui] futurus [erat] omnium pater, et regimini publico suis meritis prælaturus *.

se ac alim
promove
virtute co-
ruique mor-
bis probato.

E

* al. præfatu-
dus

ANNOTATA.

a Vesontio, urbs Gallie Lugdunensis, Sequanorum primaria, vulgo Besançon, et archiepiscopalis, ita nota est, ut ulteriore declaratione non indigeat. Librum de illa edidit Joannes Jacobus Chiffletius.

b De hoc monasterio diximus in Commentario prævio § 2.

c Insigne de hoc venerabili viro elogium habetur apud Teleram a pag. 273.

d Vulgo parlement; Menagius in suo Dictionario etymologico Gallico ejusdem originem derivat a voce Latino barbara parlamentum, cujus etymon est parlare. Deinde ex annotationibus Budæi super Pandectis, in ultimam legem de Senatoribus scribentis, de institutione parlamenti Parisiensis, et cameris, ut vocant, diversis, e quibus constabat jam tum tempore ejusdem Budæi, hæc recitat Menagius: Hæ tres primum fuerunt. Una in maximo tribunali constituta, quod PARLEMENTUM olim peculiariter ab actionibus, altercationibusque Advocatorum appellatum esse video. Dictionarium Gallico-Latinum Trerortianum multa et curiosa de variis in Gallia erectis parlamenti lectorem docet.

F

CAPUT II.

Prioratus Ambianensis ac Parisiensis monasterii; creatur quintum Franciæ Provincialis.

Exercitium quotidianum Viri Dei præcipue discretionis fuit semper, ut mensuram suam cognoscens, ordinatissimum faceret opus suum, in eo, quod coeperat, perseverans. Qua de re Patres Religionis altiori gradu promoventes illum, fundando monasterio per quosdam Picardiæ nobiles, in Ambianensi a civitate, beatum Johannem Priorem creaverunt, ut illic ollicinas convenientes juxta modum Religionis coaptaret, ut in agibilibus prudens erat, et cœnobium construi faceret gratiosum. Qui tantum onus humiliter et obedienter suscipiens, illuc accessit, et omnia decentissime, prout sibi imperatum fuerat, ordinavit; super fratres illic degentes præsidens institutus. Nil tamen ex solito penso divinæ servitutis omittens, quin potius agens agebat decentia foris, se sibi commisso ad omne bonum dirigebat.

18 Constituebat enim primo quod vellet, et hanc spiritalem negotiationem, quam devotissime acceptaverat, diligenter exercuit, ac in ea perseveravit jugiter et profuit. Quantoque suo progrediebatur in ævo, quod virtuosum, quod sanctum, quod Deo placens operabatur, fideliter implens officium suum et per devote, ut plus operis in eo fuerit, quam fama detexerit. Simplex quidem et rectus, non illa simplicitate, quam hujus seculi homines ignorantiam dicunt, sive grossitudinem intellectus; sed animi puritate, nullo duplicitatis veneno quomodolibet maculata. Erat sæpius vacans sibi, cellaque residens, in contemplatione suspensus, assiduus in lectione, sedulus in oratione, meditationique frequenter intentus, austerus valde sibi ipsi, nec aliquando * de regula beati Benedicti constitutionibusve sacris relaxans, ut numquam sua jejunia frangeret, corporeisve solatiis indulgeret, per omnia serus *, dissolutis numquam, laborantibus fratribus assistebat: ipsos etiam conlaborantes adjuvabat. Conventum seu mensam communem nulla ratione, seu quavis occasione dimittebat, nisi forte dum infirmitate gravissima gravaretur, aut caritatem supervenientibus hospitibus, quibus recipiendis jocundus erat juxta præceptum regulæ, exhiberet. Nulli dedit umquam relaxationis exemplum, mandatorum cultor, ultor vitiorum, prævaricationum acerrimus reprehensor, cunctis bene vivendi materiam subministrans.

19 Verebantur illum tepidi, negligentes, inertes, otiosi: sed prorsus diligebant eum ferventes, [et] devoti; quos [sincere] exhortabatur, ut juxta suæ vocationis modum indesinenter proficerent. Quidquid legebat, referebat ad mores, evitans prophanas vocum novitates et falsi nominis scientiam, nihilque aliud se scire arbitrabatur inter fratres, cum tamen esset legisperitus et sufficienter edoctus, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Sacros codices simplices et devotos fratribus exponerebat suis, prout ei divinus spiritus suggererat, ad compunctionem et disci-

plinæ regularis zelum subditorum mentes accendens. Et cum esset rigidus et constans [in] jejuniis, vigiliis, atque silentio prosequendis; valde tamen compatiabatur infirmis. Habere siquidem ex anterioribus passionibus didicerat pietatem, quam penes alios misericors et benignus exhibuit: ut jocose sæpius inter fratres se diceret infirmorum Religionis omnium patriarcham. Paterfamilias etiam optimus in regendis monasteriis fuit, et congruo tempore fratrum necessitatibus procurandis, ædificiisque construendis providus speculator. Virtus quippe extulit Hominem, ac superiorem cunctis fratribus bene viventibus honoravit. Nihil igitur ejus virtute præstantius, nihil pulchrius, et optabilius omni homini cupienti status monastici prosequi modestiam: et, ut ait de Socrate Cordubensis b, totam philosophiam suam revocavit ad mores, et hac summa, quam frequenter sapientiam esse dixit, bona malaque distinguere; cum discretissimus esset, et in omni actione sua maturus. Et quidem in hac re nullus beato Johanne Bisuntio prudentior, melior, vel suavior habebatur.

20 Ex illo demum cœnobio juxta suorum voluntatem majorum demigrans, Prior monasterii de Parisius est effectus. In quo Vir beatus quantum sibi aliisque multis profecerit miro zelo suo, quo zelabat Vir beatissimus monachorum cœnobicam disciplinam, cunctis patulo demonstravit; qua tam fervens, tam austerus, tamque virtuosus exstitit in medio fratrum, rector illorum in honore, doctus et unctus a Spiritu veritatis, ut forma factus gregis ex animo, inter patres potior omni gratia haberetur. Superavit enim cunctos infatigabilis ejus prudentia. Vitam nempe religiosam in puro sanctitatis speculo contemplabantur attentius, exemplar tam devotæ conversationis in eo atque tam salutiferæ contuentes, ut illum miro prosequerentur affectu. Nempe quid in tanto Patre, ejus memoria in benedictione est, vidimus aliud, nisi perfectionis formam, normam justitiæ, pudicitiae titulum, exemplum castitatis, paupertatis, humilitatis, patientiæ, obedienciæque ferventissimum zelum, totius quoque probitatis ac sanctitatis insigne? Sanctus Johannes igitur digne vocatus est in sortem Sanctorum, quorum optima documenta secutus, perfectionis culmen attingit, ut illorum esset particeps gloriæ, qui numquam fuit exors sanctitatis.

21 Fultus igitur virtute perfecta, donisque multiplicibus gratiarum, quæ si defuerint, (ut ait Cassiodorus) negamus beatam vitam posse constare, dum extollant hominem collocentque superiorem mortalibus, constantem etiam faciant illum, ut nec ea, quæ bona, nec ea, quæ mala vocantur, cupiat nimis, aut etiam expavescat. In hac virtute perfectissimus pater Johannes effloruit, ut, quia prudens erat, temperans esset, et qui temperans, prudens foret: qui prudens, constans: qui constans, imperturbatus: qui imperturbatus, sine tristitia: qui sine tristitia, nomen beatitudinis sortiretur: ut nil beati Johannis virtute præstantius. Equidem quidquid ex virtutis imperio geritur, meretur perpetuum gaudium et futurum. Non valuit igitur Operatoris tanti sileri virtuosissimum opus, quin emitteret fructus honoris et gratiæ. Qua de re patres omnes Franciæ capitulariter congregati, ipsum quinquies in provincialem Priorem unanimiter elegerunt: qui toti Religioni Cælestinæ, suæ radios perfectionis emitteret.

A. ANONYMO.

E inde assumitur ad profecturam Parisiensem:

F VI. deinde vero vicibus quinque eligitur Franciæ Provincialis:

A. ANONYMO.
quod munus
fructuose ac
prudenter
exercet.

22 Statutus igitur in speculo generalis regimi-
nis, novum frequenter superinduebat homi-
nem, sollicite vigilans super custodiam suam,
dum positus esset in signum, cui se deberent ad-
jungere Priores, qui partem susceperant oneris :
ut beatum Johannem doctorem sentirent esse vir-
tutis. Et quoniam, ut ait Junius caelstis c, rerum
omnium mater est usus; talem usus artem in eo
conviscerat, ut caput artis penes eum fuerit do-
cere, quæ faceret. Namque tam devote, tam
pure, tamque efficaciter suos moderabatur ser-
mone in capitulis, in collatione, inque patrum
Religionis colloquiis, ut paucissimis uteretur
verbis efficacissimis, explicando regulam, con-
stitutiones, ordinationes, doctorumque libros,
intermiscendo pios gemitus, et querelas humi-
liter annectendo, ferventissimeque proferendo anti-
quorum patrum sententias; ut omnium mentes au-
dientium ad compunctionem, devotionemque, et
regularem observantiam fideliter animaret. Nil
umquam sibi placuit, quod non doceret : nil
fuit palam locutus, quod audiens subditus fas-
tidiret; nil operatus est, quod non virtutum
gratiam redoleret.

ANNOTATA.

a Ambianum, alias, Ambiani, vulgo Amiens,
urbs est Galliae, ac provinciae Picardiae caput;
sic, uti Baudrandus ait, ab aquarum ambitu
nominata.

b Cordubensis, id est, Seneca (quod nomen
additur inferius num. 29) ita hic appellatus a
sua patria, quæ fuit Corduba, Hispaniae Beticae
urbs. Nicolaus Antonius de illo agit Bibliothecae
Hispanae veteris tomo 1. lib. 1, cap. 7,
pag. 22.

c In apographo 2 Chiffletiano Junius Caestis;
in Belfortiano Junius Celestis; et in utroque
hoc exemplari ad marginem, Julius Celsus forte
legendum indicatur. Verum, quid sibi velit
hic locus intricatus in nostro exemplari, equi-
dem non intelligo : nec assequor, quo funda-
mento nitatur observatio illa marginalis, quam
retuli ex aliis duobus Mss., de Julio Celso : cum
hactenus non norim auctorem id nominis, qui e
hisce tricus lectorem expediat, et desideratam
ipsi afferat perspicuitatem.

CAPUT III.

*Visitationes monasteriorum; animi modestia
in officiis; gratia apud regem Francorum;
legatio ad Felicem pseudo-papam; qui di-
citur Beati verbis papatui renuntiasset.*

Grave sui regiminis pondus, virtute vincens
indomita Pater sanctus, divina suffultus gratia,
aequanimiter toleravit, suscitans sensus suos et
intellectum examinans, [ut] affectu dignissimo
foris ministerium suum, quod in aedificatio-
nem acceperat, manciparet. Unde cum neces-
sario provinciae suae monasteria visitaret, qui
vidisset eum, quam sollicite, quam prudenter
et discrete se gereret, arguendo, corripiendo,

obsecrando, singularissimum illum in cura pasto-
ralis regiminis judicasset. Priores et seniores ob-
secrabat, ut patres, et admonebat ut filios, qua-
tenus haberent zelum flammam caritatis, quo
in monasteriis suis per virtutum opera Altissimo
complacerent. Sic autem omnibus praefuit, ut
bonis fratribus in nullo se praeferret : et cum
videret culpas subditorum expetere, potestatem sui
prioratus agnoscens, ferventi spiritu corripiebat,
increpabat, verbis usus asperis, sed caritatis dul-
cedine plenis, ut reverenter cum timore et tre-
more sua reciperetur correctio.

24 Non parcebat ulli, penes quem numquam
fuit personarum acceptio. Perspicax erat in co-
gnoscendis fratrum moribus, conditionibus, in-
clinationibus, ut penes unumquemque procede-
ret, prout cuique opus erat. Mirabiliter autem
gratulabatur, cum fratres juvenes zelari devoto
spiritu regulam et constitutiones videbat, per ta-
les sperans regularem observantiam continue sup-
portari. Noverat iusuper juxta legislatoris doctri-
nam miscere temporibus tempora, terroribus
blandimenta; ut durum * magistri, pium patris
monstraret affectum. Cum vero pedes, sive eques
visitationis praetextu provinciam circuiret, saepe
profundis noctibus ad coenobia lassus et je-
junus accederet, nullum ex officariis impedire
volebat, aut etiam, ut assolet, excitare; sed
leviter suam refectionem percipiens, dabat mem-
bra sopori, matutinosque praeveniebat noctur-
nos, ut ipsum in choro residere stupenter con-
cili : mirabanturque sollicitum ejus animum,
quod ad exemplum temperantiae virtutisque diri-
geret : ut suo tempore tantum Patrem nulli cre-
damus in observantia regulari fuisse secundum.

25 Post Officium vero nocturnum ceteris fra-
tribus redeuntibus ad dormitorium, frequenter
devotus Pater remanebat in choro, compunctio-
ni et orationi, contemplationive se totum ada-
ptans, ut quasi semper, usque dum pulsaretur pro
Prima, de loco suae sedis minime se moveret.
Multas regiones orbis, causa monasteriorum fun-
dandorum missus a patribus religionis adiit. Sic
Angliam, sic Aragoniam, sic Italiam penetravit,
se totum in Religionis augmentum exponens, ut
populis Deo serviens, numero et merito cre-
sceret, ad laudem et gloriam summi Dei.

26 Humilitatis fundamentum cum sit neces-
sarium in omni structura spiritali, praeter quod
nil solidum, nil firmum seu fixum Religiosa tenet
perfectio; virtutem hanc ita praetulit Pater
sanctus, ut perfectissimus illius sectator existe-
ret. Nam dum vocatus ab illustrissimo rege Mar-
tino, qui super Aragoniam atque Valentiam a
regnabat feliciter, sacram capellam reliquiarum
de Barchinona, ut illic aedificaret monasterium,
suscepisset, et illic prioratus fungeretur officio,
devotionisque causa simul et capellae regalis pri-
vilegio, in pontificalibus rogaretur a tanto prin-
cipe celebrare, prorsus abnuvit, et regi devoto
sua dulci admonitione, ne id faceret, satisfecit.

27 Cum autem quodam sui provincialis * tem-
pore necessitatis causa Romam ivisset; et Domi-
num Papam Martinum b adiisset; cognoscens
Pontifex Summus ex fama Virum, regimen suae
Religionis illi commisit perpetuum. Quod onus
Pater humilis humillime recusavit, dixitque :
Reverendissime Pater, cum officium meum,
quod invitatus suscepi, non nisi per triennium
prorogetur, extemplo coram vestra Beatitudine
renuntiare sum paratus : dum non ad honorem,
sed ad onus gravissimum id deferendum assum-
pserim.

vii.
In corrigendis
subtilis erat
prudens, for-
tis et suavis.

A pserim. O Virum humilem et dovotum! qui per humilitatis iter incedens, Christum fuit indesinenter secutus, ut ab illo didicerit humilitatem militatemve cordis perceperit.

28 Non sic impii, non sic ambitiosi et superbi: qui videntes omne sublime, currunt ad sumendas animarum curas, tamquam sine curis remaneant, cum ad curas quocumque per fas, nefasque devenerint. Siquidem non respiciunt ad infirmorum regimen cum omni gratia dirigendum, sed assumunt super sanas oves tyrannidem, assumentes omne quod crassum est, debileque et infirmum projiciunt. Neque siquidem cum beato Johanne super humeros per compassionem tollunt animas, propter quas Dominus noster Jesus Christus mortuus est.

29 Inter fratres bene meritos emeritis Pater effulgens, disciplinam et sapientiam docens, famosissimus in omni religione penes suos et externos quoque effectus est. Nempe, ut ait Seneca Cordubensis, abunde cognoscitur, quisquis teste fama laudatur. Publice igitur consecratus, ita celeberrime exstitit Pater sanctitatis, ut ejus fama permotus Carolus septimus Francorum rex *c* ipsam quantocius accersiret, prae sanctitate sua, prudentiaque, qua valebat plurimum, eique legationem arduam nimis imponens, ut accederet ad illustrem ducem Sabaudiae, dominum Amedeum cognatum suum *d*, qui se Felicem papam *e* in suis terminis faciebat appellari; quatinus illi suggereret piis verbis, ne generaret scandalum in Ecclesia Dei: cum electio sua judicaretur idonea non fuisse; velletque caeteris obtemperare fidelibus principibus maxime sui sanguinis, quos zelus domus Dei totaliter occuparat: quique Eugenium papam quartum, summum et verum pontificem, Christi vicarium reputabant.

30 Ambaxiatæ * siquidem plurimorum regum, ducum et principum jam plures ad illum fuerant transmissae, nec audita, vel potius exaudita: cum se legitimum Romanum pontificem esse affirmaret: quem etiam doctores plurimi ac celeberrime defendebant. Igitur ad illum beatissimus Johannes accessit, eique reverentiam papalem nullam exhibuit: licet aliqui Cardinales ei nuntiis et verbis suggererent, ut ejus oscularetur vestigia, seu obedientiam ex parte sui Ordinis, cui praeerat, non negaret. Quod agere renuit, et se legatum fuisse transmissum a Christianissimo rege, suisque consanguineis ad Sabaudiae ducem, non ad papam asseruit.

31 Semotim ergo vocatus, secretum colloquium habuerunt: cum quo beatus Johannes verba protulit ex corde puro et conscientia, fideque non ficta, monens illum sinceriter, affabiliter, humiliter, periculum ostendens evidentissimum Ecclesiae sanctae Dei, pro qua Dominus noster Jesus Christus mortuus est. Fidelium pariter omnium explicavit voluntatem, detrimentum quoque suae animae patenter insinuans, obsecrans nihilominus puro cordis affectu, ne tantus princeps, qui dudum virtuosus extiterat, summumque direxerat cum judicio et justitia potentatum, quique visus esset praesens seculum reliquisse, atque processisse in diebus suis, sine pessimo suam senectutem terminaret; sed opinioni cederet amicorum, preces quorum, si foret sapiens, exaudiret. At ille beato Patri suam electionem justissimam allegabat, nec eam quavisse, prout sui amuli reputabant; sed a tota Basiliensi generali synodo, legitime in sancto Spiritu con-

gregata /, vocatum fuisse ad summi pontificatus apicem, et electum.

32 Cui beatus Johannes spiritu Dei repletus respondit: Et tu, pater, esto digne justoque fides in papam electus, intuens Christianos proceres votis penitus obviare tuis, Christianitatis quoque totius praecipuos et parentes tuos optimos regaliū liliūrum *g*, qui zelo fidei primum, tuique profectus et honoris moventur, ne aberres a semitis veritatis et pacis, deberes tale Christicolis exemplum ostendere, ne schisma gravissimum generetur inter eos, ut voluntarie rejiceres onus ingens, quod a principio nullus priorum sanctorum patrum deferendum libenti animo devoti atque humiles spiritu detulerunt. Quod fecit etiam laudabiliter beatissimus Celestinus ad laudem et gloriam Dei, et ad suam conscientiam puriorem. Grandem siquidem meritorum cumulum tibi congregares, agens similiter, ut huic renuntiares oneri pariter et honori, terraeque reges et principes gratularentur, edificarentur, pacificarentur, populusque totius orbis serviens Deo letaretur, periculum tam maximum evasisse.

33 Tibi quippe nullo modo necessaria fuit dignitas papalis ista: ut illi renuntiando maturius haberes de vituperio cogitare, dubitareque, ne te subsannent communipulares tui, vel ambitiosi ecclesiasticarum dignitatum irriderent. Quoniam si nil unquam boni, praeter illud optimum Deoque gratissimum opus fecisses; haec illa renuntiatio tua laudis et gloriae tibi famam esset procul dubio paritura. Quid plura? Tantum apud illum ducem sanctitas beati Johannis, ejusque fidelis sermo praevaluit, ut omissis regum ambaxiatis, ac humilibus suggestionibus principum, humilitati cederet fastuosa sublimitas tanti Patris, simulque compunctus verbis efficacissimis renuntiaret papatui, seque totum voluntarium ad omne opus pium, quod pacem et unitatem Ecclesiae sa- peret, exhiberet.

34 Suum prorsus fuit hoc opus tam stupendum, tamque glorificum, insperatum cunctis, memorandum seculis, summis fidelium laudibus attollendum. O beatum Virum nec labore victum, nec morte vincendum! qui tantae auctoritatis fuit in conspectu ducis, quod per devotionem et Spiritum sanctum in eo loquentem, perunivit sanctam matrem Ecclesiam confusam, sub diversis capitibus gementem et flentem: tantum ac tale dissidium ad unitatem et concordiam sua opera, suae industriae, ac facundia revocavit *h*. Multos etiam labores alios, zelo caritatis fraternae permotus, beatus hic Johannes assumpsit: quibus et Altissimo placuit et spiritualia fratribus suis comoda reportavit.

ANNOTATA.

a De Martino Aragoniae rege agit Hieronymus Surita in Indicibus rerum ad ejusdem regni regibus gestarum, lib. 3, ad an. 1395, et Mariana lib. 19 Historiae de Rebus Hispaniae; qui mortem ejus innectunt anno 1440. Audiamus de ea Marianam libro citato, cap. 24: Barcinone in virginum collegio, quod urbis muro conjunctum est, veterno oppressus, diem obiit pridie Kalend. Junii. . . Ex eo tempore Aragoniae felicitas obscurata in Martino rege, virili Barcinonensium comitum prosapia intercisā, quae. catenus in sexcentisimum annum propagata erat Hinc sequitur, ut, tametsi non notarit biographus, quo

A. ANONYMO.

f

B. Joannes
tum appositae
ac fortiter
perorat.

g

E

ut pseudo-pa-
pu desistat ab
indebita sibi
dignitate.

F

h

Beati opera
ad meliorem
mentem re-
ductus.

A. ANONYMO. anno B. Joannes adierit regem Martinum, differri tamen id non possit ultra diem et annum modo signatos, secundum istos historicos.

b Electus fuit anno 1417, die xi Novembris : obiit 20 Februarii anno 1431, hujus nominis V.

c Regnare cepit anno 1422; obiit 1461. Videsis Commentarium primum § 2, ubi de illo plura.

d In Historia genealogica regiae domus Sabaudicae, quam Gallice edidit Samuel Guichenon, longa habetur collectio rerum gestarum Amedei, hujus nominis VIII, a pag. 444; et pag. 493 in ejus epitaphio dicitur Tot regum nepos. Uxorem duxit Mariam Burgundicam, Philippi Audacis, ducis ac comitis Burgundiae, ac principis e regio Franciae sanguine nati filiam, uti dicitur ibidem pag. 497.

e Diximus de eo alia § 2, quæ huc spectant.

f Immo vero in spiritu tunc temporis schismatico. Vide nostrum Commentarium.

g Respicit biographus ad lilia, quæ in gentilitio regum Francorum scuto exstant.

B h Pugnare hoc cum tempore, ostensum est in nostro Commentario supra § 2: ubi etiam consule, quæ observavimus circa hanc biographi historiam, quam narrat in hac Vita a num. 29

CAPUT IV.

Patientia in adversis; venerabilis ejus senectus.

Cum divina Scriptura testetur, meliorem esse patientem viro forti, eumque potius fore, qui suo animo dominatur, expugnatore urbium; sciens devotus Pater, quoniam virtus est circa difficile; constantis etiam sit et fortis animi rebus in asperis non turbari; tantæ patientiæ extitit hic Johannes, ut quam magnanimus esset, menteque stabilis appareret. Sibimet ipsi namque tam magnifice imperavit, ut fundatus in solida petra, quæ Christus est, nullis adversitatibus aut persecutionibus frangeretur: ut ejus doctrina quam salubris esset, quod præferret insigne patientiæ Christi fidelibus, appareret. Unde vice quadam Meduntæ a monasterium, quod triginta ferme miliaribus a Parisius distat, visitare cupiens, cum navigio vespere devenisset Meulentum b, in egressu naviculæ pede lapsus, ad fundum fluvii Sequanæ devenit.

36 Cumque turbarentur, qui secum venerant, fratres, et seculares alii, qui astabant; rediit confestim ad littus, ac per mantellum sublevatus ex amne, totus aqua madefactus ereptus est. Unde cum illum utpote senem, validæ guerræ temporibus iter conficere, municipii milites irriderent, reprehenderentque senem cupidum sub tanto viarum discrimine labores periculosos assumere, nescientes quid venisset; beatus Pater obtulit, patientissime ferens quæ sibi dicebantur opprobria, lætusque præsumptionem injustam recepit. Cum vero exacta visitatione sua regredi Parisius cogitaret, sub illis diebus castrum sancti Germani in Alaide c, quod in media quasi via situm est, noctu ab Anglicis capitur, et ita suum iter multiplici obice præpediunt. Naviculam igitur parvam conscendens a

famulis monasterii Pisciacum d usque securissime b deductus est.

37 Quibus remissis, in aliam naviculam se transferens, ut conficeret securius iter suum, quam per terram, cum transisset pontem, satellites fortalicii prosequuti sunt illum navigio, revocantes eum ad littus: et omnia, quæ secum detulerat, abstulerunt. Insuper crudeles illi ministri sathanæ Virum sanctum viliter tractaverunt, percutientes eum crudeliter, et veluti captivum detinere volentes. Patientissime igitur omnia tulit, et cum humilitate loquens illis, et sevientibus eos, sibi tantam injuriam irrogantes, æquanimitè supportavit. Fortis siquidem et constantis animi est, ut ait Tullius, in rebus adversis non turbari et asperis; sed æquam in omnibus servare mentem, quam prospera non dissolvant, nec adversa quomolibet defatigent.

38 Scelus vero tale non remansit inultum: quin potius diebus octo transactis promotor satellitum et malorum incensor contra Patrem, a loci capitaneo hasta percussus, excusso cerebro penas hinc, in detestationem facinoris, quod in beatum Virum commiserat, miserabiliter interemptus est. In aliis adversitatibus plurimis atque periculis, tum in itineribus, tum in fluminibus, tum in mari, tum in periculis latronum, tum etiam in tolerandis contrariantium moribus, atque tentationibus sathanæ, tribulationibusve multiplicibus, ab eodem satana procuratis, beatissimus Johannes eruditus omni religiosa sapientia, patientiam habuit. Humilis corde fuit, amplexus, quam nunquam deseruit, caritatem: ut merito laudis præconio tam Deo proximum, cui pro simplis jam centupla recipit, offeramus.

39 Laudabilis valde senectus diuturna beatissimi patris Johannis extitit sub hac luce: quem vita sancta, devotaque conversatio gloriosum reddidit et famosum. Unde sua senectus nec oblivione illorum, qui nunc sunt, neque reticentia succedentium esse poterit consequula. Gravitationem quippe ejus, constantiam, fidem, præstantiam, desiderium, zelum in observantia regulari, curam atque prudentiam in administrationibus suis, omnium mortalium fama celebrabit, dum reliquerit filiis suis eligiem pietatis, devotionis et virtutis, quos ad bonam beatamque vitam, dum vivens esset, promoverat.

40 Cum enim, transactis virilibus annis cum gratia, senectutem decrepitam feliciter attigisset; non tamen quievit laborum anteriorum conscius, adjiciens jugiter aliquid grandi suo cumulo meritorum, quo felicem beato fine suum terminaret, quem in virtute direxerat, incolatum. Siquidem Religionis exercitiis delectabatur attentius, ut, cum renuntiasset ministeriis omnibus, tam obediens, tam devotus, tam majoribus voluntarie obsecundans, ipsisque subjectus extiterit, ut merito Vir virtutis eximie crederetur. Semper erat, cum discretione tamen, continue scrupulosus, nec sibi relaxabat aliquid de omnibus, quæ conveniunt observantia regulari: quin potius pensum divinæ servitutis augens, quasi novus dietim in spiritali exercitio videbatur, sequens indesinenter conventum, omnemque singularitatem vitæ laxioris effugiens.

41 Prosequatur omnes labores communes, præveniendos omnes obsequiis, ut assiduitate bona, seu virtuosa consuetudine tempus omne, quo nil pretiosius est, nequaquam relinqueret otiosum. Dicam unum, quod nullus eorum

ram

A rum, qui noverunt eum, est qui nesciat. Pluries enim dum jussu Prioris de Parisius, cum quo senectute gravis post immensos labores, ut quiesceret, versabatur, [contigit dum] pulsaretur tabula e regulariter ad laborem, ut ipsi Patri quidam celebraturi Missam confiterentur. Signum igitur audiens, promptus ab obedientiam, ad laborem paratus, fratres sine complemento principiatae * f confessionis relinquebat, dicens, obedientiam meliorem esse quam victimae *, cui non debeat ullum regulare, quaecumque sit opus, praeferrī. Nil obedientia quippe Regulares habent perfectius : qua sublata, conversatio monastica penitus est confusa. Neque mirum igitur, si Vir sanctus tali sermone loqueretur victorias, qui semper obedientissimus extitit, ut illa, quae dudum praeceperat, dum foret junior, observari ; senior effectus, verbo pariter et exemplo doceret efficaciter adimpleri.

ANNOTATA.

a Medunta, vulgo Mante, urbs Galliae in provincia Insulae Franciae, ... in ipso limite Vexini Francici, 12 leucis infra Lutetiam Parisiorum in occasum aëstivum, Rothomagum versus etc., uti scribit Baudrandus. Plura Hadrianus Valesius in Noticia Galliarum. Apud Sammarthanos in Gallia Christiana tomo 4, pag. 637 vocatur oppidum diocesis Carnotensis ad Sequanam, et dicitur abbatiam habuisse dicatam beatae Virgini.

b In apographis nostris Belfortiana, ac Chiffletianum 2 mendose scribitur Inculentum. Baudrandus observat ista : Mellentum, Meulan, vulgo, oppidum Galliae in provincia Insulae Franciae, et in Vexino Francico, ad Sequanam fluvium, 3 leucis supra Meduntam, Lutetiam versus 9. Consuli praeterea potest dictus geographus in voce Mulancum, qua idem locus significatur.

c Ita etiam scribunt Ms. Belfortianum, et Chiffletianum utrumque : quo significatur : Fanum S. Germani in Laia ; Gallice, S. Germain en Laye. Hadrianus Valesius pag. 266 ad voces Ledia silva, haec observat : Ledia silva olim dicebatur, quae postea Lea, Leia, et Laia, Loia etiam vocata est, Laye. Loci situm, etymon, ac nobilitatem describens Baudrandus ad voces Fanum S. Germani in Laia, sic memorat : Oppidum Galliae in provincia Insulae Franciae, in colle, prope Sequanam fluvium, cum duplici palatio regio superbissimo, veteri nempe et novo, ubi saepe regum secessus, prope Laiam sylvam, unde ei cognomen inditum, quatuor leucis distans a Parisiis in occasum, et una tantum a Pisciaco ; estque celebre natalibus trium regum Francorum... uti et pace ibi sancita ; sicut pluribus licet videre loco citato.

d Pisciacum modo memoratum, vulgo Poissy, clarum est natalibus S. Ludovici Francorum regis. Adisis in hoc tomo Commentarium praerium ad Acta ejusdem regis § 6 a pag. 287.

e Tabula lignea, cujus percussione excitabantur monachi, malleo scilicet tabulam tundente, notatur apud Cangium in Glossario ; ubi et alii tabulae lignae usus. Hic vero adhibita fuit ad opera obedientiae.

f Id est, Vir beatus ita componebat integritatem confessionis cum promptissima obedientia, ut auditis et absolutis uno vel pluribus ; non pergeret ad alium vel alios, confiteri volentes, audiurus etiam illos, si per obedientiam sibi id

licuisset : et hoc, vel simili sensu fratres sine A. ANONIMO. complemento principiatae confessionis relinquebat. Sic vero cruda haec biographi locutio mitigari potest. Quod si plus velit ; ei non assentior, factum mirandum potius, quam imitandum proponenti, et a Beati prudentia alienum.

CAPUT V.

Iter in Italiam pro reformatione caenobii Collismadiensis ; ultimus morbus ; sermo ad fratres.

Mirificus hic beatus Confessor zelo zelans monasticam disciplinam semper doluit mausoleum a sui beatissimi patris ac sanctissimi Petri Caestini carere filiis virtuosis, observantiaque regulari, quam sanctus Petrus instituerat, monasterium Collismadii b famosissimum defraudari. Martinum siquidem Papam beatus Pater Johannes prius impulerat, ut vel saltem caenobium Collismadii regulariter aptaretur, et illic statuerentur patres, qui devotiori regimine locum illum fideliter observarent c. Neque pro tempore fuit ab illo summo Pontifice, quem ob eandem causam secretius interpellaverat, exauditus, causis plurimis et rationibus allegatis.

43 Dum tandem placuit bonitati divinae, cum juste disponat omnia, caenobium illud ad regularem observantiam revocari, sollicita quidem procuratore civium Aquilanorum d, mandatoque summi Pontificis Eugenii Papae quarti ; cum esset grandaevus, et frequenter orasset Altissimum, ut idem monasterium ad manus patrum Franciae deveniret ; exauditus pro sua reverentia, jussu patrum ad summum Pontificem Eugenium senex quidem, et contritus laboribus, Romam venit : mandatum accepit, ut monasterium ipsum Collismadii regendum susciperet, aptaretque sua providentia, fratrum religionis propositique sui congregatione adunata, ad observantiam regularem. Dum autem pervenisset Aquilam, difficiles inveniēns illos cives, conventualium suggestionē totaliter immutatos, alios etiam, qui prius litteris adhortativis Franciae patres impulerant ad hoc inceptum negotium ; ipse pater repedare disposuit Romam. Igitur iterum rediit, et summum Pontificem de suo regressu dolentem, ut sibi repetendi lares proprios daret licentiam cum benedictione Apostolica postulavit.

44 Sed Deus aliter disposuit pro sua pietate : miro modo quod satis evidenti signo monstravit. Cum enim exiret de Collemadio, atque in porta monasterii se fratribus illius loci conducentibus cum precibus et orationibus commisisset ; calcar unum de suis adhæsit portae, quasi Dominus illum redire debere iterum moneret. Dum igitur Romae staret venerabilis abbas sancti Pauli e, qui postmodum extitit Cardinalis, de legatione quadam rediit, audivitque Patrem Sanctum inauditum ab Aquilanis fuisse regressum. Quod egre ferens, prout vir devotissimus erat, zelans observantiam regularem, et illam prosequens indefesse, dominum Papam adiit, illum exorans, ut non permitteret labores tantos, qui fructum tandem grandem facerent, deperire.

45 Dominus vero Papa totus voluntarius ad-

impetrat, hoc

xii.

Reformatio-
nem monaste-
rii Collisma-
diensis a Mar-
tino PP. V
petit ;

a

b

E

c

quam deinde
ab Eugenio
PP. quarto

d

f

miro modo

e

A. ANONYMO. hoc ipsum, resumens animum, præcepit iterum Patri quantocius Aquilam remeare, duos illi notabiles viros associans, qui tractarent cum civibus Aquilanis reformationis jam dictæ negotium, et cum plenitudine potestatis, quidquid esset agendum, cum beato Patre disponent. Post varios ergo tractatus, in unam voluntatem Pater beatus, et cives convenere pariter: sicque monasterium ipsum beato Patri regendum totaliter commiserunt, providentes illis auctoritate Sedis Apostolicæ, qui nollent observantiam regularem sectari. Pater igitur sanctus accinxit fortitudine lumbos suos, patri suo beatissimo Caestino conjunctus, manus extendens ad fortia.

ac monasterium idem
f
46. Religionis onus plus quam antea tolerans virtuose, cum omni re necessaria fratribus monasterium vacuum invenisset, laboravit cum suis fratribus *f* suslinens paupertatem: a falsis fratribus passus insidias, perpressus injurias, minis et irrisionibus impetitus. Accidit autem, ut, adveniente quadragesimali tempore, dum fratres illi conventuales, qui flicte cum patribus devotis remanserant, consilium pariter inissent, ut in scandalum populi, vituperium beati Patris et fratrum suorum, qui pauci adhuc erant, repente simul abscederent, et ita remaneret ecclesia sine Missis. Quarta igitur Dominica sacri temporis, qua Latere Jerusalem in ecclesia decantatur, exierunt: et, ecce, provisione divina septem fratres continuo de Francia cœnobium per ecclesiam intraverunt, receptique sunt a beato Patre, et populo Aquilano cum gaudio et exultatione, confusis malevolis et rejectis, ut monasterium ab indisciplinatis fratribus totaliter mundaretur; liberaque regularis observantia remaneret.

gubernandum
C
47. Senio igitur confectus Pater infatigabilis animi prorsus, nusquam vincendæ virtutis, suæ conversationis altius mensuram extendit, exercitiis durioribus macerans carnem suam, ac sui fortitudine spiritus infirmum corpus ad opus dirigens salutare. Nec dubium fuit, quin ejus precibus devotissimis illud cœnobium Christus reformari voluerit sanctissimi Caestini meritis, in quo sacratissimum ejus corpus repausat, qui præcipuus Religionis Caëstinorum extitit institutor, et Aquilanae civitatis protector indesinens coram Deo, quatenus in præsentia tanti confessoris degentes fideliter attentis, beatæ conversationis operibus Deo vivo et vero sub humilitatis habitu deservirent: et frequentius locus ipse, quem confessor almificus de plenariæ absolutionis indulgentia *g* coronatus illic *h* in summum Pontificem, principio suæ assumptionis ornaverant, adiretur.

admittit.
48. Voluit enim gloriosus confessor Petrus beatum patrem Johannem, quem præcipuum in omni suæ religionis observantia filium semper habuerat, sibi jungi, suumque mausoleum tanti filii gloriosa præsentia copiosius honorari, quem post præsentis vitæ decursum, post ingentes virtutum labores, post exercitia suæ Religionis et munia, ad æternæ vitæ perpetua gaudia sublevaretur: et ita Petrus et Johannes simul ad templum cæleste ascendentes, orarent pro filiis, quos exemplis eorum salutaribus ad perfectionis vitæ frugem, sub eorum magisterio dignentur eorum precibus et meritis promovere.

xiii.
Beatus fluxu ventris laborat:
49. Noster igitur beatissimus pater et præclarissimus heres Johannes, cum præfato sacro cœnobio Collismadii anno uno circiter præfuisset, Italis fratribus atque Francis omni virtute præcipuus, exemplar conversationis perfectissimæ

D
fideliter exhibens, caritate plenus, et fraterna dilectione sincerus; divinæ providentiæ placuit tantum ac talem Virum ex hoc seculo nequam sustollere, quem gloria cælesti dignissimum, intuitu grandium meritorum, agnoverat. Octoginta igitur quinque agens annos a sua nativitate decursos, anno videlicet quinquagesimo quinto a Religionis Caëstinorum ingressu, vigilia diei Assumptionis beatæ Virginis Matris Mariæ, in matutinali præsens Officio, ventris fluxu corporis viribus corpit repente destitui: nec omisit, ut erat ferventissimus, quin illa festivitate divinis assisteret; Missam devotissime celebraret, et refectionem perciperet in conventu. Denique invalescente morbo decubuit, indicans fratribus, qui secum erant, debere in Christo se resolveri, psalmis, hymnis, et orationibus muniens finem suum.

50. Quod cum intellexissent fratres, tanto pastore, tamque necessario de proximo fore privandos, ad eum unanimiter accesserunt, fuscis lacrymis copiosis dixerunt illi: Cur nos Pater deseris, aut cui nos desolatos relinquis? Invadent enim gregem tuum parvum falsi fratres, qui tamquam rapaces lupi super oviculas tuas deservient: nec erit ulterius, qui furia resistat illorum: qui, dum sanus eras, callide nos ejicere tentaverunt. Necessarium igitur erit, ut abscedamus et demus locum iræ, nostramque patriam celeriter, priusquam eveniat nobis in scandalum, repetamus.

51. Quibus Pater sanctus placido vultu respondit: Ne timueritis, fratres mei, siquidem obedientia sancta, qua vos divinæ servituti obligastis feliciter, et omnem captivastis in obsequium Christi propriam voluntatem, ut huc ad opus tam sanctum et meritorium veniretis, conservabit vos inconcussos et illæsos: ut non sit qui exterreat, aut a loco sacri hujus cœnobii vos expellat. Sed etiam ne recesseritis caveatis, ut inceptum dimiseritis hujus sanctæ reformationis negotium: quoniam ego semper vobiscum ero propior mortuus, plusquam vivus. O vocem hominis constantis, bene de Deo suo fideliterque sperantis! acsi cum celeberrimo doctore Ambrosio tantus Pater dixisset: Non ita vixisse inter vos me recolo, ut pudeat vobiscum iterum remanere: neque timeo prorsus mori; cum bonum Dominum habeamus.

xiv.
et piis monitiis
52. O nimis felix meritique celsi, decus et honor bene viventium, monachorum religiosissimus pater Johannes: qui dum, quo viveret, dilexisset suos, et ad omne opus bonum fideliter promovisset, in finem dilexit eos, quos in carissimos filios atque discipulos, cum peregrinatus in terris, in omni disciplina regulari frequenter instruxit, et ut proficerent jugiter in timore Dei religionisque observantia, dum esset sanus et incolumis, admonuit. Unde cum finem suum appropinquare quantocius cerneret, se modice subtiliari * *i* a lectulo fecit, sermonem devotissimum faciens præsentibus et futuris, præsentia tangens, futura prospiciens, docens fratres, et admonens illos, ut indesinenter vocationem suam attenderent, et, ad quod venissent, frequenter cogitarent, perficendo sacris virtutum operibus religiosa vota, quæ coram sacris altaribus sua labia distinxerunt.

* *f. subtiliter*
vari
53. Inculcavit etiam sapius ut sanctæ regulæ, ad religiosam
sub qua militabant, et constitutionem religionis, cujus habitum ferebant, ut Religiosos decet plurimum, mandata servarent, cærimoniasque non

præ-

A prætermitterent regulares, omnemque relaxationem fugerent in observantia regulari. Monuit insuper eos, ut ferventes essent et diligentes in opere Dei : charitatem, humilitatem, patientiam, obedientiam sectarentur : ut unanimes uno ore unitatem spiritus in vinculo pacis amarent, quatenus dilatato corde sancti desiderii passibus, juxta quod ait pater noster Benedictus, succinctis castitate lumbis currant viam mandatorum Dei.

34 Pariter etiam instruxit illos cum vitii et concupiscentiis pro viribus domesticum domare hostem, timoreque divino configere carnem suam, quatenus discerent conterere sathanam sub pedibus suis, cujus propter virtutum experientiam non ignorare deberent astutias : et ut scalam nostri legislatoris regularem conscenderent per incrementa virtutum, ut Dominum Jesum innixum scalæ, tandem in præmium consequi mererentur. Sed etiam cum tanto fervore, cum tanto zelo religionis, cum tanta sinceritate spiritus devotissimi alloquebatur fratres ejus lectulum ambientes, fideliter admonens, ut amarissimo fletu et gemitu se continere non valerent. O vere doctor optime observantiæ regularis, gladio spiritus, quod est verbum Dei, corda penetrans filiorum. Nil unquam docuit, quod opere non fecerit : nec perfectionis iter cum discipulis exigens dixerat illis : Ite, sed venite : ut hæc verba salulifera multum per omnem modum fidelissima sint et vera, quod debeant fratres in corde perfecto recondere, cum fuerint ultima, doctrinam Patris conclusentia salutarem.

ANNOTATA.

a Tomo iv Maii, die 19, pag. 536 sunt ista : Vincentius Spinellus circa finem Vitæ a se compositæ dicit, sacra ejus ossa Aquilæ servari in capsâ argentea inaurata, quæ mausoleo marmoreo insigniter laborato includitur. De Sancti ejusdem ossibus Aquila Collismadium translatis, ac miraculis ibidem per illa patris, agitur die ac tomo citatis pag. 436.

b De hoc monasterio Commentarius prævius § 1. His addi possunt, quæ citata mox pagina 436 dicuntur : Facta est autem translatio corporis prædicti confessoris almitici sub anno Domini millesimo trecensimo vigesimo septimo, die quinto decimo Februarii. Reconditum autem fuit honorifice in capsâ ferrea, vallata seris fortissimis, in ecclesia S. Mariæ Collemadii de Aquila : quæ quidem ecclesia est de Ordine ejusdem clarissimi confessoris : quam etiam ecclesiam idem ipse Sanctus ante suum papatum construxerat, et in papatu existens absolutionis plenariæ indulgentia decoravit. Quia autem postea de ista indulgentia recurret sermo satis frequens, appono hic sequentia apud nos in annotatis pag. 437 : Ipsam bullam vide infra in supplemento (pag. 519) estque etiam edita ab Ughello in episcopis Aquilanis col. 426, et apud Raynaldum, (ut licet videre ad annum 1294, num. 14) sub die iii Kal. Octobris in festo S. Michaelis. Variis quoque eadem indulgentia miraculis confirmata fuit, punitis eam contemnentibus, aut dubiam facientibus : sicut apud nos pagina 519, quam designabam modo, legi potest.

c Telera pag. 311 refert, ea de re anno 1418 cum Martino PP. V tractasse Joannem, quando e Francia Romam profectus est. Lege Commentarium prævium § 2.

d De Aquila consuli possunt dicta ibidem A. ANONYM. § 1.

e Joannes de Messina nomine, monachus Benedictinus S. Justinæ, arctissimo cum Beato amicitiae vinculo constrictus, ex Telera pag. 313.

f Difficultatibus compositis, uti refert Telera pag. 314, Collismadium B. Pater rediit versus finem Martii anno 1444, monachis duobus Gallis sociatus, atque istius monasterii possessionem adiit. Bullæ ab Eugenio PP. IV ad finem a B. Joanne, nec non a P. D. Luca Romano, tunc temporis Priore monasterii Collismadiensis, intentum, teste Telera pag. 313, data fuit die 6 Martii anni ejusdem 1444, cujus exemplar originale conservari affirmat in abbazia Sulmonensi.

g De hac indulgentia egimus supra lit. b. Cælestinus PP. V illam dedit anno primo sui Pontificatus, id est, anno Christi 1294.

b In bulla sua superius indicata lit. b, sic loquitur Cælestinus : Nos, qui in ipsius Sancti (Joannis Baptistæ) decollatione capitis, in ecclesia S. Mariæ de Colle-madio Aquilensi, Ordinis S. Benedicti, suscepimus dialematis impositum capiti nostro insigne, cupimus venerabilius honorari. Ut igitur ipsius Decollationis festivitas in d. ecclesia præcipuis extollatur honoribus, omnes vere penitentes et confessos, qui a Vesperis ipsius festivitatis vigiliæ, usque ad Vesperas festivitatem immediate sequentes, ad præmissam ecclesiam accesserint annuatim, absolvimus a culpa et pœna etc.

i Ita etiam lego in Ms. Belfortiano, ac duobus Chiffletianis : sed in primo ex his duobus supra vocem istam ponitur linea, vocis ejusdem, uti suspicor, abbreviatæ signum. Cum igitur subtiliari non intelligam quidnam hic significare velit, aut possit : posui ad marginem, legendum fortasse subterlevari.

CAPUT VI.

Insignium virorum ad Beatum accessus ; obitus ; corporis expositio ; panegyris ; exsequiæ ; sepultura.

Proxime decessurum, et ad Creatorem, qui fecit eum, accessurum beatissimum Patrem episcopus a, Monterii comes b, ac domini Cameræ c, cum multis aliis civibus Aquilanis attendentes venerunt omnes charitative visitare illum, ac seipsos totamque recommittere civitatem, benedictionemque tanti Patris recipere. Quæsierunt igitur, ut benediceret eis. Quod facere Pater humilis humiliter recusavit, episcopum rogans, ut potius illi benedictionem suam daret, quod et fecit : petens etiam se ab eodem Patre benedici : quem maximi reputabat esse meriti apud Deum. Benedixit igitur episcopum atque cives, quorum nonnulli suos annulos aureos in ejus digitis causa sanctificationis ponebant : ex quorum contactu postmodum ab infirmitatibus suis plurimi sanitatis beneficium perceperunt. Flebant omnes, qui aderant, propter recessum ejus, ac pias lacrymas ab oculis ob carentiam tanti Patris devoti effundebant. Ipse

vero

xv.
invisitur ab
episcopo
Aquilano,
et aliis.

a b

A. ANONYMO.

vero semper elevatis oculis, tacitus Dominum exorabat, signaculo crucis se muniens, videns in occulto velaminis, quo tandem pro suis meritis deveniret.

et susceptis
Ecclesiae Sa-
cramentis,
d

56 Unde lætabatur mente sub silentio verba paterna voce resonans : O quantum sunt illi, qui sunt in paradiso, felices ! Affuit et ille religiosus pater Johannes de Capestrano *d* prædicator egregius ; qui prius viderat illum, et noverat qualis erat. Qui dum sanctum Patrem trahere ultimum spiritum inspexisset, dixit illi : Cognoscis me Pater, At ille : Cognoscant te angeli sancti Dei. Postmodum vero credens illum migrasse, clausit digitis suis oculos ejus : et Altissimo spiritum ejus commendavit. Erat quippe in extasi, horaque sub illa certis personis apparuit : qui postquam ad eum venissent, quem mortuum se crediderant invenire, vivum, sed trahentem ultimum spiritum invenerunt. Ad se ipsum quippe redierat, et morti proximans in solo pectore vitalis spiritus ejus palpitabat. Receptis igitur ecclesiasticis Sacramentis, stetit quietus, expectans devotissime finem suum.

B

xvi.
placidissime

57 Quoniam mortales cunctos Dominus in luce creavit, ut capiant meritis gaudia summa poli ; mortalis hic beatissimus Pater intelligens proximum esse finem suum, mente sanus, perseverans cum Deo, sui dissolutionem corporis expectabat. Agonizans igitur coram filiis, volvere cepit oculos suos, ac se totum in se colligere, manu dextra tenendo crucem, et candelam ceream sacrosanctam in altera, semper in corde psalmos et orationes devote submurmurans. Qui dum psalmum illam : Laudate Dominum in sanctis ejus, ore sibilotenus decantaret, die sancti Ludovici e Regis Francorum, cum in matutinali Officio, Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo cantaretur, felix illa anima migravit a corpore, sedes petens æthereas, cum vivis et dantibus honorem Deo, gaudia felicia perceptura. Et sic plenus dierum ab infinis transit ad superos gloriosissimus Pater : qui dum viveret in humanis, tam fervens in opere divino extitit, tam devotus, tam sollicitus, omni virtute plenus, ut suo ævo, quo laboravit sub sole, nullus regulari sub observantia degens illi valeat comparari.

C

obdormit in
Domino.

58 Nec miraculis caruit ejus vita, qui mirabilis omni proficiente sub habitu sanctitatis semper fuit, et pro sanctitate nimia venerandus. Primum certe miraculum quod Sanctus dedit, ipse est : ut maximus sanctus erat, qui velatus carne humana, corpore simul et mente castissimus, vires transcendit corporeas, nil quod ad omnem sanctitatem et castimoniam atque pietatem, quæ ad omnia valet, omittens. O beata, terque beata mors ! Nec verius dicenda mors plane, quæ securioris meliorisque vitæ noscitur esse principium : ut inceperit venerabilis Pater nasci, cum tabernaculum suæ carnis, mansiones Altissimi ingressus, reliquerit.

xvii.
Honorifice
exponitur
corpus
• Chiff. t. edd.
tanti ac

59 Rationi consonum valde fuit, ut sacratissimum * tam beati hominis corpus, quod organum sancti Spiritus dudum extiterat, honore cum debito tractaretur, cui reverentiam sui filii atque discipuli sub fideli obsequio gratiosius exhiberent. Quod et devotissime pegerunt. Modo siquidem Religionis assueti, dum habitu sacro penitus fuisset vestitus ; deposuerunt illud in grabato, moreque gentis Italianæ, vulum discooperuerunt, et processionaliter ab in-

firmania discedentes ad ecclesiam detulerunt, D statuentes illum in medio ecclesiæ, quatenus a multitudine conveniente ad indulgentiam proximam / videretur.

60 Reverendus autem ille pater Johannes de Capistrano sermonem egregium de conversatione ejus, de sanctitate, de modestia, de virtute, coram plurimis *g* ducentis hominum milibus fecit, accipiens pro themate suo : Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes, actus ejus sanctissimos, et obitum illius gloriosum, particulariter et distincte, prout fuerat edoctus, et ipsum jam dudum agnoverat, patenter edisserens, et extollens illum summis laudibus justum, ut sanctum, utque Deo placentem coram multitudine populorum. Finito vero sermone, tantus populi concursus accessit ad feretrum, tamque violenter irruit, ut fuerit custodia necessaria amatorum, ne sacrum corpus everterent : quod labore cum maximo in capellam sancti Johannis Baptistæ transtulerunt : videbaturque vultus ejus ab intuentibus gratiosus, quasi subridens, articulos manus habens flexibiles : ut non mortuus, sed dormiens crederetur. Multi debiles et infirmi illic curati sunt, ad corporis sacri tactum sanitati pristinæ restituti.

f
et habetur
oratio pane-
gyrica :
9

E

61 Sacris etiam tanti Patris funeribus Aquilanus deesse fas non erat, qui sperarent ejus precibus et meritis ad æternæ salutis itinera se dirigi, cujus se, dum adhuc viveret, civitatemque suam devotis et humilibus petitionibus commendarent ; non defuerunt plane ; sed cum episcopo civitatis, totoque clero ac Religiosorum copiosa multitudine, tenentibus cereos accensos in manibus, convenit universus populus, egeruntque solemnnes ac devotas exequias, ejusque manus et vestigia devotissime osculati sunt. Aspiciebant siquidem ejus faciem gloriosam tamquam faciem vivi hominis dormientis, et admirabantur satis, illam nullo pallore mortis infectam ; ita ut in laudes sanctitatis ejus omnes prorumperent. Nec unum tacere debemus mirabile, quod ejus præbet testimonium sanctitatis. Religiosa quædam devotissima, præstantissimæque virtutis, nomine Coletta *h* ; cujus industria, sive conversationis merito, monasteria plurima Religiosarum pauperum sanctæ Claræ, cujus habitum ipsa, dum virgo foret, de manu Papæ Martini quinti *i* receperat, adificata fuere : quibus etiam auctoritate Sedis Apostolicæ præfuit, et manutenuit in continua paupertate, juxta beati Francisci legislatoris earum observantiam conversans. Quæ, dum esset juvenula, virgoque purissima, tanto zelo devotionis incanduit, ut omnes Ambianensis civitatis incolæ mirarentur.

xviii.
concursum
ad funus :
B. Coletta

h

F

62 Hæc enim beatum Johannem, tunc Priorem monasterii Ambianensis, ordinis Cælestinorum frequenter adibat : a quo salutis monita percipiens, diutius proficiebat in gratia sanctitatis. Adhortari quippe non desinebat illam, ut in salutari virginitatis proposito remaneret, verbis, dum poterat, libellis, dum non poterat, ipsam erudiens. Hæc igitur ad tantam perfectionem devenit, ut reclusorium apud castrum Corbeiacum *k*, unde traxerat originem *l*, subintraret : ac demum, revelatione sibi facta divinitus seu cælitus, Romam adiret, summo Pontifici revelationem exponeret, et ab eo reciperet habitum, veluti protulimus, sanctitatis, ut virginibus sacris diffusis per Galliam, formam bene vivendi et conversandi præberet. Habebat

Benti obitum
obsens co-
gnoscit.

k l

nam-

A namque prophetiae spiritum, cui multa secreta caelestia divinitus revelata fuere : ejusque vita admirabilis fuit valde, ut ejus finis etiam miraculis extiterit gloriosus. Dum ergo beatus Johannes Aquila spiritum Deo reddidisset, illa trans Alpes Ambianis in suo monasterio residens, spiritu cognovit recessum beati Patris a seculo, suis cum lætitia dicens et pluribus aliis : Hodie reverendus Pater meus spiritualis transivit de mundo : cui cives Aquilani devotas et solemnes exequias exhibent, vestigia ejus devotissime osculantes. Notaverunt autem diem, quo beata virgo Coletta revelaverat, obitum sancti Patris, et a fratribus ex Aquila redeuntibus, qui funeri ejus astiterant, hæc ita esse, velut beata virgo retulit, cognoverunt * : Sic sic, honore tali dignus est, quem Dominus voluerit honorare : ut in memoria digne vertatur hominum, qui ad gaudium transit angelorum.

Belfort. et
Chifflet. quæque verum
ess. compertum
est : huius
modi.

B 63 Sed et nos, dilectissimi fratres, quid acturi sumus, qui tam beato privati pastore manemus? familia tua remansit vidua, beate Johannes : luxit et elanguit parvus grex in colle sacro, dum perdidit conductorem suum, veritus dispersionem, ne periculum a lupis vespertinis incurreret. Sed hanc fiduciam habemus ad Deum, ut, qui te, dum fores nobiscum feliciter, inspiravit dare securitatis responsum, ut ad cælum vadens, filios non derelingeres tuos, firmissimam teneamus spem, jam effectualiter te, beatissime Pater, redditurum, quod nobis felicissimæ vitæ conscius, vivus et sanctus promiseris. Pium est utique, gloriosissime Pater, tuum flere recessum, qui gravissimum exitit in hoc seculo captioso versantibus, quorum director fores, pastor et rector sub monastica disciplina.

biographi.

C 64 Pium est et gaudendum tibi, quia ereptus es de venantium laqueis, relicto pondere carnis. In infirmis lætus et jubilans tuus gloriosus spiritus adiit paradisum, in quo perpetuo Sanctorum animæ jocundantur. Ita Pater, quoniam sic placitum fuit in oculis divinæ majestatis, reddere unicuique secundum opera sua : illud, inquam, gaudium dare Sanctis, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; illis ab initio seculi præparatum. Hujus tanti Patris, qui tibi placuit merito castitatis, et summa perfectione virtutis, Jesu bone, precibus et meritis, hanc conservare digneris familiam tuam, pro cujus eruditione tibi fideliter serviens laboravit, et a te grandia præmia recepit, inque supernis et regione vivorum ipsi feliciter nos conjungere. Amen.

ANNOTATA.

a Apud Ughellum tomo 1 Italiae sacræ, col. 436 editionis Romanæ, præfuisse cathedræ Aquilanae tunc temporis memoratur Amicus Agnilius : de quo ibidem plura legi possunt.

b Ita etiam eum vocant Ms. Belfort., et Chifflet. 2. Italice a Telera pag. 317 vocatur il conte de Montorio.

c Præter varias hujus vocis significatione apud Cangium, notatur ab eo accipi pro fisco imperatoris vel regis. Hic forte accipitur pro urbis primoribus vel magistratu. Telera pag. 317 il Magistrato.

d Lege, quæ de illa præmisimus in Commentario § 1.

e Incidit quidem apud nos hic dies in 25 Augusti; sed quia in Italia tunc celebratur fe-

stum S. Bartholomæi Apostoli, ideo apud Colismadienses dilatus fuerit dies S. Ludovici in 26 ejusdem mensis. Suspicio accidisce ut, hæc non observata ponatur a Saussayo dies 25 Augusti nostro Beato emortalis, et a Ferrario annuntietur etiam tunc memoria ipsius. Vide inter Prætermisssos apud nos eodem die 25. Hinc etiam contigerit fortasse, ut in Vita nostra Italica Ms. B. Joannis idem dies 25 notetur.

f De hac indulgentia a S. Cælestino V concessa, consule Annotata ad cap. 5. Dicitur proxima (funeri B. Joannis :) quia, ut supra vidimus inter Annotata ad cap. 5, incipiebat a primis Vesperis festi Decollationis S. Joannis Baptistæ, id est die 28 Augusti.

g Hanc vocem confeci ex abbreviata plimis. At Ms. Belfortianum, et Chiffletianum 2 legunt : Coram ducentis circiter hominum millibus. Forte legendum coram plurimis hominum millibus, ut et concionator intelligi posset, et ecclesia eos capere. Telera pag. 319 cum propter exsequias Beati, tum propter indulgentias convenisse scribens ad ducenta millia personarum, addit, hanc rem, si non fuisset scripta ab auctore hujus historiæ, qui ibidem præsens fuit, non esse creditu facilem. Sed unde scit, biographum, tunc ibi adfuisse? Et fac adfuisse: manet tamen difficultas modo proposita, quæ est in voce coram?

h Alias Coleta; de qua fuse a nobis actum est tomo 1 Martii, die 6, a pag. 532. Hic in proxime sequentibus differt in modo narrandi hoc Ms. a Chiffletiano 1 : quod cum eodem post pauca denuo sic fere consonat : Cujus industria sive conversationis merito multa monasteria Religiosarum sanctæ Claræ, cujus habitum de manu Papæ Martini quinti, dum virgo foret, receperat, ædificata fuere. At post hæc incido ibidem in Beati miracula. Anteriora in dicto Ms. intercederint, vel deperdita fuerint, ut merito suspicari licet.

i Tomo 1 Martii proxime citato in Annotatis ad cap. v Vitæ B. Coletæ pag. 550 lit. b sunt ista : Erat hic Benedictus XII, dictus XIII, in longo schismate antipapa successor Clementis antipapæ, quem S. Vincentius Ferrerius, cujus infra num. 84 fit mentio, doctrina, sanctitate, et miraculis illustris defendebat. Quomodo igitur hic in scenam prodit Martinus V PP.? Sed nodo huic non male adhiberi posse videtur hic cuneus, dicendo, Beatam illam, accepto velo a Benedicto pseudo-pontifice, dum schisma grassaretur, illo soluto in concilio Constantiensi, et Martino V ad Petri cathedram erecto, ac pro legitimo ejusdem successore agnito ab Ecclesia universa, voluisse iterum ab eo relari, tamquam vero Pontifice, sicut observat Menardus ad Vitam B. Joannis pag. 667. Sedit autem ab anno 1417 usque ad 1431. Favet huic explicationi, quod laudata Beata a Martino PP. V acceperit anno 1426 facultatem erigendi aliquod monasterium intra dioceses in Belgio designatas; ut licet videre § 1 Commentarii ad ejus Acta, tomo citato, pag. 532.

k Corbeiacum, al. Corbeia, vulgo Corbie, sic describitur apud Baudrandum : Urbicula Galliæ in Picardia provincia... ad Somonam fluvium, ... quatuor leucis distat ab Ambiano in ortum, et 8 a Perona in occasum etc.

l Traxit et sumpsit originem in Corbeia in vico Calceye, ut dicitur apud nos tomo antea designato, pag. 535.

CAPUT

A. ANONYMO.

CAPUT VII.

*Varia miracula ad Beati sepulcrum facta ;
apparitio ejus.*XIX.
Matrem
quamdam,* i. e. Franco-
ruma
* i. e. suspicax

b

B

de occiso uni-
co filio despe-
ratissime tri-
stem,
cC
liberat odio
immortali
contra cadis
ejus auctores.Contracta,
mutus labo-
rans tibus,
curantur :
annulus ta-
ctus sit sospi-
tator.

d e

Fuit in civitate Aquilæ quædam Domina nobilis, nomine Margareta, relicta quondam nobilis viri Puchi de Camponischis : quæ de præfato marito suo unicum filium elegantis formæ, dominum Georgium strenuissimum militem et audacem susceperat. Georgius hic bonæ indolis adolescens, liberalis in omnes, et in omnibus graciosus, ita placuit nobilibus et civibus Aquilanis, ut illum miro prosequerentur affectu. Verum dum partialis esset regum naturalium liliorum *, et ob eam causam rex Alfonso a timeret eum, suspectus * de voluntate et potentia ejus ; quæ de re illum mortali odio prosequeretur : factumque est, ut præfatus juvenis iret Nursiam b, ut se cum multis aliis nobilibus hastiludio exerceret.

66 Optimam igitur occasionem rex juvenem perimendi nactus, jussu ipsius a matricianis c in redeundo crudeliter est occisus. Unde mater in tantum doluit, ut pene totaliter desperaret, miserabilesque voces daret, et de Deo conquereretur, qui suum unicum filium tam ferociter interimi permisisset. In domo sua juvenis mater per annos quinque desolata remansit, mortem illius impatientissime ferens, ut nec per idem tempus ecclesiam frequentaret, nec ullam consolationem recipere vellet. Beatus vero Johannes audiens incommodum mulieris, lectulo suæ infirmitatis decubans, quæ sibi cum margaritis pretiosos adaptabat cibos, ut sanitatem reciperet ; illi mandavit, ut ad instantes indulgentias deberet accedere. Quæ, licet invita, reverita tamen Patris beatissimi sanctitatem, ad indulgentiam Collismadii venit. Accessit igitur flens ad capsam, hisque verbis fuit eum coram multis assistentibus allocuta :

C 67 Sancte Pater, te viventem in carne non vidi, quæ de re nimis doleo ; jussionem tamen, quæ me vivens obligaveras, adimplevi. Ecce igitur veni, tuæ sanctitati me committens, ut sis intercessor mihi propitius ante Deum. Quod cum dixisset, super feretrum causa devotionis accubuit ; ac subito pulsus tres a quatuor feretri partibus, ad quas se transtulit, audivit : quos etiam præsentem tam viri, quam mulieres audierunt. Ex quibus admirata nimis, ita mente divinitus mutata est, ut non amplius de morte filii turbaretur, homicidas intactos relinquens, quos, si voluisset, simili talione puniri fecisset. Quibus ob amorem Dei, meritis sancti Patris, quidquid in eam perperam egerant, indulsit penitus ; et eos in suam caritatem recepit. Unde liquido patet, quanti meriti fuerit ante Deum, qui suis precibus mentes hominum ad crudelitatem pronas totaliter immutavit.

68 Reatina d quædam mulier, Massia nomine, dum sic membris esset contracta, quod vix se movere possit ; de terra sua venit cum Zammettis e sive potentiis ad corpus venerabilis Patris, jacens per spatium aliquod sub grabato, in quo repositum erat sacrum corpus : quæ libera surrexit et sana ; relictisque bajulorum ad-

miniculis, læta suam repedavit ad domum. At- talacozo / quidam juvenis a nativitate mltus Collismadium venit, et coram frequentia populi tunc ad indulgentias venientis accessit ad sacratissimum beati Viri corpus, genuflectens ante illud humiliter et devote : confestimque in loquelam prorupit meritis hujus Sancti.

Tempore longo domina quædam patiebatur inflationem tibiaram, ut ambulare vix valeret : quæ dum cum devotione ac fide multis precibus accessit ad corpus sacratissimum, mox fuit sanitatis beneficium consequuta.

Ea die, qua jacebat Viri beatissimi corpus in ecclesiæ medio, ut ab omnibus videretur ; quædam mulier posuit annulum suum in digitis sancti Patris : per ejus tactum sanantur febres, et infirmitates aliæ, ut ipsamet retulit : prout etiam dixerunt, qui tactu prædicti annuli sanati sunt.

69 Retulit alia quædam mulier habens filiam unicam longo malignorum spirituum turbatam tremore, ut etiam mater cum domesticis aliquando stare non auderent in domo. Rogavit igitur Dominum, ut meritis hujus Sancti sanaret ab hujusmodi infestatione filiam suam ; quæ confestim sanata fuit. Sed cum iterum ad corpus beati Patris redisset ; rogavit filia Deum, et Sanctum ipsum, quod, si data sanitas esset ad salutem filiæ, vivens perseveraret in ea : sin alias, moreretur : factumque est, ut, cum domum redissent, infirmata continuo moreretur.

Johannes iste beatissimus pater dum esset in Avinionensi monasterio, maximam familiaritatem habuit cum illius loci suppriori Petro g nomine : cujus nihilominus sanctitas humano iudicio perfectioni sancti Patris valeret quoad plurima comparari. Dum ergo transisset e mundo ; confestim illi venerabili suppriori festinus apparuit, ac post multa gratiosa colloquia, vidente suppriori, transiit jocundus ad superos. Notaverunt igitur diem et horam, ac venerabilem Patrem cognovit, postmodum illo sub tempore feliciter hinc migrasse.

70 Beatissimus Pater noster Johannes in gratia locuples, surdis auditum, claudis gressum nedum exhibuit ; sed etiam malignos effugavit spiritus suæ merito sanctitatis. Quidam enim homo de Piczulo h Aquilensis diocesis, Briclius nomine, per decem annos a spiritibus immundis vexatus, dum accessisset, ubi sacrum corpus jacebat, liberatus est coram multis.

Erat quædam alia domina de Reate, Bonaventura nomine, per unum annum a spiritu maligno vexata : quæ dum cum devotione ad sacrum corpus accessisset, confestim liberata est, et ab infestatione daemonum totaliter quieta.

71 Referunt, qui viderunt, aliam dominam de Monte Regali i nomine Katherinam, vexatam a dæmone per medium annum fuisse : quæ cum accessisset ad sepulchrum Patris cum devotione maxima, liberata fuit coram multis.

Taceri non valuit sanctitas viri Dei, quin per signa gloriosaque miracula monstraretur. Quædam alia, nempe domina Nella nomine, quinque mensibus a quinque spiritibus manifeste vexata, meritis sancti Patris, Dei gratia liberata fuit, præsentibus patre, matre, viroque suo, multis quoque simul astantibus aliis, qui tantum viderunt miraculum, et Deum in Sancto suo magnis vocibus laudaverunt. Alia quædam mulier de abbazia sancti Salvatoris k, Johanna nomi-

ne,

Infestatio
malignorum
spirituum
sublata : des-
ti apparitio
E

q

sua de, et clau-
di sospitati-
morum ejus

F

h

adversus da-
mones pul-
crum.

i

k

A ne, per unum annum extitit a spiritu nequam vexata : quæ dum accessisset ad beati Johannis corpus cum devotione et fide, sanata est.

discordes pa-
ginali ac
est infirmi
sanata

72 Verus fraternæ caritatis amator semper extitit beatus Johannes : unde cum maritus cujusdam mulieris ad tantam discordiam cum suo cognato venisset, ut, acceptis armis, mutuo se vellent occidere; mulier ipsa cum lacrymis Dominum oravit, ut per merita sancti patris Johannis a periculo mortis illos eriperet, et reduceret ad concordiam atque pacem : quod et factum est, ut petivit *.

Belfort. et
Chiff. 2 quod
mo sine mul-
torum admira-
tione factum
est.

Longe lateque beati Johannis fama percubuit, ut omnes ejus benedictionem perciperent. Unde quædam mulier de castro Rignufredi l, Reatinæ diæcesis, per annos sexdecim in manibus sic erat contracta, ut cum * difficultate comedere posset, et manum ad os porrigere. Facto igitur ad Sanctum voto, tacta etiam capsula, ubi sacrum corpus jacebat *, sana liberaque ad propria est reversa.

Belfort. et
Chiff. 2 add.
magna.

* Belf. et
Chiff. 2 sacri
corporis

Domina quædam ex Aquila, uxor Antonutii pectinariii m, Katherina nomine, dum esset in tibiis et cruribus debilitata valde, et ambulare vix posset; cum devotione beati Viri corpus deosculans, sana repedavit ad domum.

n
acus, infir-
mæ, vexata
: domine
ospitata :

73 Johannes quidam de Castro Murronis n dum in quoddam castanetum ad incidenda ligna die quadam intrasset, casu contigit unam spinam ejus oculum occupare : unde totaliter perdidit visum. Qui subito cum magna devotione promissit ad sepulchrum beati Viri cum candela venire : quod et fecit, statimque sanus et incolumis recessit.

Die tertia Novembris, obitum sancti Patris sequentis, quædam mulier de Aquila, Petrus nomine, uxor Marini de Picha, dum per quatuor menses infirma sic esset, ut de lectulo surgere non valeret; ad Viri beati corpus se portari fecit, seque eidem recommendavit humiliter et devote : unde meritis hujus Sancti sana recessit et libera.

Erat quædam puella sexdecim annorum de comitatu Reatino, Sancta nomine : quæ dum tam crudeliter a maligno spiritu vexata fuisset, ut mirabiliter tremere, et tam horribiliter ejularet, ut domum, in qua morabatur, totum etiam castrum verteret in stuporem : duxerunt igitur eam pater et mater, alique ejus consanguinei ligatam ad corpus beati Johannis, et subito factam sanam ac liberam ad propria reduxerunt.

infirma alio,
et surda.

74 Alia quædam vidua de Paganica o, dum in corde et stomacho per tempus infirmaretur graviter usque ad mortem; audita fama sancti Viri, devotione, qua potuit, recommendavit se tanto Patri, deferre promittens eidem unum cor de cera. Quæ gratia Dei, meritis hujus Sancti, fuit totaliter liberata.

Mulier quædam de civitate Regali p, Philippa nomine, cum per annos quatuor surda fuisset, dolorem etiam capitis pateretur; audita fama sancti Viri, cum magna devotione perrexit ad sepulchrum ejus, ac confestim fuit a præfatis infirmitatibus omnimode liberata.

ANNOTATA.

a Alphonsus rex Neapolitanus, hujus nominis primus, mortuo patre suo Ferdinando. Aragoniæ et Siciliæ rex, a Joanna regina Neapolitana in filium ac regnum adoptatus fuit; ac deinde per eam ab hac dignitate amotus, quam

Augusti Tomus V.

transtulit in Renatum Andegavensem. Hinc intelligi potest, quomodo Alphonsus esset affectus in Renatum, contra quem bella gessit, et Neapolim recuperavit; quomodo in Francos, atque adeo adversus Georgium, de quo hic biographus, Gallis, uti indicat, faventem. Thomas Fazellus de Rebus Siculis lib. 9 posterioris decadis, cap. 9, gesta Alphonsi contra Renatum describit, uti et alia, quæ ad Alphonsum pertinent, mortem ejus innectens anno 1458 : ad quem annum Henricus Spondanus, Baronii continuator, tom. 2, num. 4, virtutes ejus ac vitia commemorat, aliosque assignat auctores, qui de ipso scripserint. De Renato autem agitur locis variis in ejusdem indice assignatis.

b Mursia, urbs parva ditionis Ecclesiæ in Umbria, et patria celeberrimi abbatis S. Benedicti, medio fere intervallo sita est inter Aquilam ad ortum, et Spoletum ad occasum, ex Baudrando.

c Quid sibi velit hæc vox non satis assequor; nisi suspicari liceat, eam accipi pro Neapolitanis : nam cum Neapolis sit regni istius matrix seu metropolis; suspicio non videtur improbabilis.

d Reate, Rieti Italice, urbs episcopalis in Umbria est. Distat vero ab Aquilana civitate, sicut Telera indicat pag. 325, unius diei itinere.

e Zammellis, sive potenciis id est fulcris subalaribus.

f Telera pag. 325 scribit Italice da Tagliacozzo, id est, ex Tagliacozzo; additque territorium esse non longe distans ab Aquila.

g Fuisse hunc quidem ex Ordine Cælestinorum, indicat Telera pag. 322; sed non inveniri cognomen vel patriam ejus scripta.

h Mss. duo Piczuclo; minus, ut opinor, recte : quia Telera pag. 326 scribit Pizzoli : quod sic etiam expressum invenio in mappa Aprutii Citerioris et Ulterioris apud Blavium.

i Vulgo Monreale, Telera pag. 326 Montereale; urbs est Siciliæ parva admodum : sed archiepiscopalis prope Panormum.

k Abbatia tit. S. Salvatoris de Aqua Pagana, et vulgo corrupte de Aqua Copana, Ordinis Camaldulensis, et diæcesis olim Camerinensis, nunc diæcesis Spoletinæ, notatur apud Lubinum supra citatum, quem vide pag. 20. An autem abbatia ista sit, de qua hic, an alia synonyma, non certo nobis constat.

l Ulteriorem hujus loci situm relinquo definiendum hujus diæceseos incolis; quem operosius inquirere, non est operæ pretium.

m In Italico Teleræ pag. 327 scribitur moglie, quod sumitur pro muliere et domina. Hic autem accipiendum videtur in priore significatione, quia additur nomen pectinari, Italice pettinaro, quod significat eum, qui pectines facit. Antonutius vero est nomen diminutivum, ut vocant, ex Antonio, quod habet Telera citatus.

n Telera pag. 328 della terra del Morrone. Est Mons Murronis in agro Sulmonensi, et Aprutio Citeriore, habitatio Petri de Murrone, postea vocati S. Cælestini V.

o Telera pag. 329 de Paganica; in mappa item Blaviana, quam citabam modo lit. h, Paganica etiam scribitur.

p Civitäreale ad millaria circiter 16 ab Aquila in monte Apennino notatur in mox dicta mappa.

A ANONYMO.

CAPUT VIII.

Alia Beati miracula memorantur.

Multis et im-
medicabilibus
vulneribus
laborantem.

Benedictus Deus in donis, et sanctus in omni-
bus operibus suis! Beatissimum Patrem glorifica-
vit in conspectu plebis, ut illum mirabilis fuisse
sanctitatis ostenderet statibus diversis fidelium;
clericis, laicis, et Religiosis gratiæ suæ dona, qui-
bus Vir beatus illi placuerat, manifestans. Erat
quidam religiosus eremita, Anthonius nomine, ex
civibus Aquilæ oriundus, qui postmodum Religio-
nem Cælestinorum senex et grandævus intravit.
Hic dum per decem et octo annos inter sca-
pulas plagas sexdecim incurabiles habuisset, ex
quibus fœtor intolerabilis exibat, ut illius in-
firmitati nulli linei panni sufficerent ad plagas
illas seu fistulas detergendas; facto voto bea-
tissimo Patri, statim sanus est effectus penitus,
ut nusquam de cætero prædictum dolorem senti-
ret. Qui laudabiliter in observantia perseveravit
usque ad mortem in dicto monasterio de Collis-
madio.

alterum a fri-
giditate cere-
bri curat.

a

76 In monasterio sanctæ Trinitatis de Medun-
ta *a*, Rothomagensis diocesis, fuit quidam Reli-
giosus juvenis Ambianensis, frater Michael nomi-
ne: qui tantam patiebatur frigiditatem cerebri,
ut aliquoties stans in choro cum fratribus caderet
subito, nec tamen alienaretur a mente. Qua de re
sibimetipsi plurimum gravis erat. Audiens vero
sanctissimi Patris obitum esse miraculis gloriosum,
se totum ad orationem contulit, ut a tali sanaretur
incommodo, quatenus valeret, ut ceteri, pen-
sum divinæ servitutis exsolvere, nec esse oneri
monasterio; sed officia solita, quemadmodum ce-
teri fratres, fortis exhibere et alacer. Die igitur
quadam dum præsentiret incommodum solitum
advenire, beatissimum exoravit Patrem, ut ipsius
precibus et meritis liberaretur ab instanti morbo,
quantum *b* quemdam, sibi datum a Priore domus,
capiti supponens, qui fuerat sancti Patris: fac-
tumque est, ut ex illa hora liberaretur penitus
ab infirmitate tam grandi: quam nullus alius
medicus, per ante consultus frequenter, sanare
C. valuerat.

Mulierem a
sterilitate.

c

d

77 Antequam vero Pater sanctus ad Italiam
properasset, dum esset provincialis Franciæ, con-
tigit, ut per Beniense *c* in Burgundia castrum
maximum, ut sit altera civitas Lugdunensis *d*,
transiret. Qui dum se in hospitium recepisset, ac
jejunus devenisset; illuc venit ad eum mulier
honestissima de primoribus castri, secum ducens
servitrices suas, comestibilia quædam, ut san-
ctum honoraret Patrem, quarendæ benedictionis
obtentu deferentes. Colloquium igitur cum ve-
nerabili Patre habuit: necessitatem suam sibi
exposuit, et, cum foret sterilis, petiit humi-
liter, ne fructu matrimonii privaretur. Com-
patiens ergo mulieri Pater sanctus, Dominum
exoravit, fratresque suos, ut similiter orarent,
permovit, et ipsa mulier, quod petierat, impe-
travit.

alteram spiri-
tu blasphemæ
liberat:

e

78 Nobilissima quædam fuit in Avinione *e*
domina, quæ mirabiliter a blasphemæ spiritu
tentabatur, ita ut nefandissima ex iis, quæ sub
fide nostra cadunt, et horribilissima cogitaret:
doleret tamen, se tali tantaque tentatione pul-
sari. Quæ dum suum capellanum ad Virum san-

ctum, tunc viventem, et in Avinione stantem *b*
misisset; post aliorum Religiosorum consilia va-
ria, Pater sanctus illi panem a se benedictum
transmisit, monens, ut non curaret, nec ad-
verteret suggestiones dæmonum: sed quod in
mente cum deliberata ratione sentiret, id cre-
deret, minime curans latratus canum, sed viam
prosequens salutarem: quod et fecit, et omni-
no liberatam se ab illa periculosa tentatione sen-
sit.

79 In Marchia Anconitana *f* quidam vir devo-
tus extitit: qui dum ab indulgentia Collismadii
rediisset ad propria, sanctitatemque sancti Patris
audisset, mortuo filio suo, tresque dies agenti
sub funere, totum se ad beatissimum Patrem ex-
orandum, ut idem resuscitaretur filius, recollegit.
Oravit Sanctum cum lacrymis, ut ejus meritis
filius mortuus vivus restitueretur eidem. Quod
et factum est: filius equidem vivus ei redditus
est: quem postmodum gratiarum actiones reddi-
turus Patri beatissimo præsentavit.

mortuum ad
vitam revoca-
triduum.

f

80 Sancti Viri fructuosa nimis fuit oratio, dum
ageret in humanis. Unde quidam Religionis ejus
supprior, dum ex itinere quodam nimis fuisset
calefactus, atque magnum iter, unde gravatus
fuit, plurimum pedes ambulans confecisset; ad
monasterium rediens, usus frigidis valde cibis,
nocte sequenti corde ac cerebro læsus tremere
cœpit, ac de majore periculo dubitare. Qui dum
adminicula diversorum medicorum petisset, ni-
hilque penes eum valeret industria, beatissimum
Patrem adiit, seque recommittens orationibus
ejus, nullum deinceps incurrit periculum meritis
ipsius.

alius a tremore
corporis;

g

81 Felix in gloria sanctus Pater Johannes re-
gnare cum Domino signis et prodigiis exhibitis in
terrâ monstravit. Unde civis quidam Aquilanus,
dum gravissima suorum oculorum infirmitate val-
de nimis doleat; emisit votum, ut, si meritis bea-
ti Johannis servaretur, oculos argenteos sacro suo
corpori præsentaret. Qui dum continuo sanatus es-
set, dubitare cœpit, ne non miraculose sanitati
fuisset pristina restitutus; sed hoc evenisset a ca-
su. Dum autem hoc in mente revolveret, infirmi-
tas iterum ipsum corripuit: et ita cum grandi com-
punctione perficere votum promisit, indulgeri sibi
postulans, et suffragium elargiri: qui statim per-
fecte liberatus est.

alius ab in-
firmitate oculo-
rum fuit
incolumes.

h

ANNOTATA.

a De ea superius inter Annotata ad cap. 4.
lit. a.

b Quantus, Italice quanto, Gallice gant, est
chirotheca. Telera ponit pag. 331 un panno, id
est, pannus.

c Suspicio legendum Belnense, tamquam pro-
xime accedens ad Beniense; ac perperam scri-
bi hunc locum in tribus aliis apographis nostris.
Hinc non arridet notula marginalis apud Me-
nardum in Martyrologio Benedictino; ubi in
Observationibus ad illud lib. 2, pag. 675, ap-
ponitur f. Divionense: quod mihi videtur con-
tortum. Est autem Belna oppidum alias Galliæ
Celticæ D. Gregorio Turonensi, nunc urbs Bur-
gundiæ Ducatus in Gallia, Beaune vulgo dicta
incolis, Bone Italis, estque ampla et culta in
Divionensi tractu, seu in Burgundia propria, et
vino suo celebratur, 4 leucis distans ab Arari
fluvio in Occasum, et 6 a Cabillone in Boream,
Divionem versus 9. Dicitur etiam Belnum in
actis mediæ ætatis, et ab ea tractus adjacens,

Bel-

A Belnensis aliquando vocatur, ut scribit Bau-
drandus.

d Lugdunum Cellarum, vel Segusianorum,
antiquitate, populi frequentia, et emporio cla-
rissima, ac satis nota urbs, vulgo Lion. Plura
geographi. An vero hæc comparatio biographi
auresim non contineat, aliis relinquo conside-
randum.

e Avenio, incolis Arignon, urbs est in Pro-
vincia Galliæ, sub dominio summi Pontificis,
et aliquorum Pontificum sedes.

f Marchia Anconitana. De hac Italiæ provin-
cia egimus ad hunc diem xxvi Augusti, pag.
840.

CAPUT IX.

Corpus B. Joannis viva calce coopertum, post
annos octodécim incorruptum; prodigia;
veneratio publica; epitaphium.

B

11
collumaden-
at ne corpus
cale videret,
etiam calce
illud coope-
runt.

Cum itaque repositum foret in capsâ lignea
sacrum corpus, superque parvum altare Baptistæ
Christi, quod est ad dextrum latus capellæ
beati Johannis Baptistæ, collocatum; fratres
dubitare ceperunt, ne malus odor ex ejus cor-
pore, in scandalum transeuntium, exhalaret.
Qua de re capsam aperuerunt, calce viva beati
Viri corpus cooperientes, illuc, ubi jacebat,
reposerunt. Matuissent enim sanctum Patrem
cum ceteris patribus et fratribus juxta morem
Ordinis sepelire: sed hoc facere civium jussu
prohibiti, cum reverentia pannis opertum sericis,
in loco disposito statuerunt. Ad quod devotissime
plurimi venientes, a diversis infirmitatibus fuere
totaliter liberati ad famam et gloriam Sancti
hujus.

quod post
modum in re-
stanti aeternum
apud inter-
gram reperi-
tur.

C

83 Isto modo per decem et octo annos quie-
vit, venientibus annuatim die sui obitus domi-
nis Cameræ cum civibus Aquilanis, duosque
cereos ante capsam sacri corporis offerentibus,
et illic audientibus Missam. Tandem cum aliqui
cives publice mussitarent, Francos Collismadii
patres velle in Franciam transferre sacrum cor-
pus; dum illis id falso imponerent, moti suspi-
cione hac, capsam in sacristiam transtulerunt.
Quam aperientes reverenter, sacrum corpus in-
tegrum reppererunt. Unde valde gavisi dominos
Cameræ vocaverunt, et alios multos cives, qui
viderunt beatissimum Patrem illic repositum: ubi
fratres illum a die sui obitus statuerunt, magni-
ficantes Deum, qui signum integritatis corporis in
sancto Patre virgine demonstravit.

et magna cum
fide honor-
ratur.

84 Accurrit etiam totus populus Aquilanus,
et cum devotione maxima, sancti Patris vene-
rabile corpus suppliciter adorantes: factumque
est, ut indulgentiarum tempore omni populo
adventanti tantum prodigium monstrarent; ac
mirarentur omnes, glorificantes Altissimum, spe-
rantes, se meritis tanti Patris dona gratiarum
posse consequi, voto et spe devotissimis penes
Deum.

111.
volatus ad
effugium suum
triplex
a
b

85 Hujus beatissimi Patris meritis sub ipsius
revelatione corporis, mirabilia sunt ostensa. Si-
quidem Oblatus a quidam Burgundus ex castro
Tornusii b, nomine Johannes, de Francia missus
Collemadium venit; et illic in sibi commissis
ministeriis fuit laudabiliter conversatus. Accidit

autem, ut aliquod opus agens gravissimum rum-
peretur, debiliareturque plurimum, nec, ut
erat solitus, aptus esset ad opera monasterii,
quibus obligantur illius status homines, exe-
quenda.

86 Verum cum devotus esset, accessit ad
corpus beatissimi Patris tunc temporis discoo-
pertum, pia querimonia suam allegans impossi-
bilitatem in sibi commissio ministerio monasterii
janitoris, quod quidem gravissimum est, mini-
sirare: petens nihilominus gratiam, ut ipsius
meritis liberaretur ab illa gravedine, quatenus
liberius obedientiæ deserviret. Fusa igitur prece,
confestim redditus est sanus atque incolumis, ut
latus et alacer injunctum opus liberatus omnino
perficeret.

ex herma, va-
letudinem
recuperavit.

87 Omnis ætas gratiam sanitatis, meritis
hujus gloriosi Patris percepit: quoniam ejus fa-
ma diffundebatur in omnes. Extranei quoque,
finitimique simul ejus mausoleum cum devotione
maxima visitabant, exolyentes vota pia, com-
moditatis antidota reportantes. Inter quos erat
quidam juvenis Aquilanus, viribus corporis de-
stitutus; qui dum ad balnea, causa procuranda
salutis, ivisset, et illic se crederet plenariam
consequi sanitatem; sic membrorum officio fuit
totaliter destitutus, ut lecto decubans nullo mo-
do sine magno dolore movere se posset, adjutus
nihilominus auxiliis alienis, passus etiam dolores
continuos.

juvenis qui-
dam Aquila-
nus

88 Dum autem parentem e quendam haberet,
quæ de visitatione beati Patris nuper revelati
domum rediens, ipsum, mota caritatis intui-
tu, visitaret, consuluit devota mulier juveni,
ut beato Patri votum peregrinationis emitteret,
quatenus ipsius meritis a doloribus tantis, et in-
valetudine tam immensa liber esset, et sanitati
pristinæ redderetur. Quod et fecit; et ita conti-
nuo beneficium sanitatis recepit, de lecto protinus
exiliens, et sacrum corpus nullius adminiculo
visitans, reddensque toto corde debitas gratiarum
actiones.

a magna cor-
poris debilita-
te curatur;

89 Contadina d quædam mulier Aquilana
dum ab immundo spiritu graviter vexaretur; ad
sanctum Bernardinum e, ut servaretur, adducta
est. Quem Sanctus honorem deferens huic bea-
tissimo Patri, sanare noluit, cum hoc, et etiam
majus, suis meritis facere potuisset. Perducta
igitur ad corpus Viri Dei, sana surrexit con-
tinuo, nec de cetero illam malignus spiritus
invasit.

ac mulier a
spiritu im-
mundo:
d
e

90 Dum comes Manerii quadam die rever-
teretur a nuptiis, quemdam juvenem sibi ob-
vium, permotus ira, laqueo propria manu sus-
penderit. Qua de re mater nimium dolens, plures
Missas cantari fecit, scire cupiens, an filius suus,
sicut dicebat, innocenter occisus, esset in via
salutis, et cum divina gratia transmeasset. Cum
autem videret, nil sibi super eodem facto cali-
tus revelari; corpus beatissimi Johannis audiens
noviter extractum, Collemadium venit: ad bea-
tum Johannem preces fudit, ut de statu filii,
qualis esset post necem corporis, certa foret. In
somnia igitur illi beatus Johannes apparuit, eam
certificans, quoniam in purgatorio suam peniten-
tiam faceret, atque tandem ad gloriam transmi-
graret. Unde mulier confortata nimis, occisoribus
filii totaliter immutata perpercit, et beati Viri
meritis consolata remansit.

alia ab appa-
rente sibi
Beato fit
certior de
salute filii.

91 Domina quædam Aquilana sic gravabatur
in oculis, ut ex eis parum quid videret. Dum
igitur venisset ad revelatum sacrum corpus, de-

oculis labo-
rans, et clau-
da Beati ope
convalescunt.

dit

A. ANONYMO. dit sacristæ pannicellum lineum, ut superinduceret corpori Viri sancti. Quod cum fecisset, et illi mulieri pannicellum restituisset; illa cum devotione suos oculos ab eo tersit: clarissime vidit, et coram astantibus plurimis se visum recepisse totaliter acclamavit.

Die sacri obitus ejus dum processionaliter circumduceretur corpus beati Patris, multis civibus Aquilanis præsentibus cum fratre Johanne de Capestrano; venit quædam mulier clauda; quæ tangens feretrum Viri sancti, continuo extitit liberata f.

EPITAPHIUM SUPER EJUS SEPULCHRUM.

Hoc in mausoleo, Bassandi sancte Johannes,
Clauderis, in requie per secula cuncta beatus.
Ex Bisuntina tanti Patris extat origo.

De Francis Aquilam properavit corde volenti,
Eugenii quarti de mandato speciali:

Ut Collismadius foret * commansio sancta.

Consummans stadium, Cælestinum sibi patris *

B Adjungi quaerit, gliscens requiescere secum:
Ut quorum fuerat mens una, foret locus unus.
Octo bis lustris plenus requievit in ævum,
Anno milleno centum quater et quadrageno,
His jungens quinque, Septembris septique Ka-
lendas.

Te, Pater, oramus nos cernas ac benedicas,
Et serves Aquilam, quæ tibi grata fuit.

ANNOTATA.

a *Telera pag. 336*: Un Oblato del nostro Ordine, id est, Quidam Oblatus nostri Ordinis. Per nomen Oblatus intelligo hic significari unum e laicis adjutoribus, quales sunt in monasteriis, ad opera mechanica, vel alia inferioris ordinis, quam peragant monachi sacerdotes, exsequenda. Porro de Oblatis multa collegit Cangius in Glossario.

b *Latine vocatur Trenorchium, olim Tinur-tium: oppidum est in Burgundia ducatu, et Matisconensi tractu, sicut notat Baudrandus. De variis nominum hujus loci efformationibus etc. Consuli potest Hadrianus Valesius.*

c *Id est, consanguineam, Italice parente.*

d *Telera pag. 337 habet: Del contado dell'Aquila. Quod sic interpretor: Conterranea Aquilæ, vel e territorio Aquilano rustica.*

e *Acta hujus Sancti illustravimus tomo v Maii, die 20, a pag. 257*. Obiit Aquila anno 1444, ibidem miraculis mox ab obitu clarus.*

f *In Ms. Parisiensi, quod hic damus, sequitur post Vitam hæc clausula: Explicit Vita beati Johannis Bassandi, Ordinis Fratrum Cælestinorum: cujus sanctum corpus requiescit in venerabili monasterio beatae Mariæ de Collemadio prope Aquilam: Ad cujus sepulchrum multa sunt miracula. Et mox subnectitur Beati epitaphium, eodem titulo prænotatum, quod illud et nos modo excudi curavimus: sequunturque alia, quibus usus sum in Commentario § 1.*

DE SANCTA ROSA VIRGINE

EX TERTIO ORDINE S. DOMINICI

LIMÆ IN PERUVIA, AMERICÆ PROVINCIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C

§ 1. Publica fama de felici hujus Virginis obitu mox in Europam delata, et authenticis insignium virorum testimoniis confirmata.

F

ANNO MDCLXII.
Sanctissima
B. Rosa mors
annuntiatur
Romano Pon-
tifici:

Non diu post obitum hujus Virginis, qui anno Christi 1617 contigit, communis opinio de sanctitate ejus ex America in Europam transiit, et ubique divulgari cepit, dum præsertim religiosi Ordines atque illustres Americæ habitatores suam de hac eximia Virgine existimationem Pontifici Romano declararunt. Antonius Gonzalez de Acuna Dominicanus, de quo postea inter præcipuos Actorum scriptores agemus, illa testium vicinorum elogia in Latino Vitæ compendio, quod anno 1672 Romæ post septem priores editiones iterum typis vulgatum est, cap. 20 generaliter indicat his verbis: Non tantum sacra divi Dominici familia, litteris communi nomine datis, sanctam illam, admirabilem, clarissimis illustrem miraculis, et prophetico spiritu, inque omnibus divæ Catharinæ

Senensi supparem dicit; sed et Limense conobium Patrum sanctæ Mariæ de Mercede, et Nicolaus Mastrillus Duran Provincialis Societatis Jesu communibus suorum votis, et sacer Ordo beati Joannis Dei, et Patrum Eremitarum sancti Augustini, et Minorum sancti Francisci, et ecclesiæ metropolitana Limensis nomine datæ litteræ summum Pontificem intimis precibus exorant, ut in Sanctos referat Rosam, et tutelarem Limæ concedat; ejus virtutes enumerant, ac notissimam sanctitatem, et admiranda prodigia. Sed jurerit hæc testimonia distinctius audire et excerptare ex ipsis litterarum fragmentis, quæ Seraphinus Bertolinus, inter biographos infra denuo memorandus, in Italica Sanctæ Vita, cap. 32 Latine exhibet, ac diverso caractere distinguit.

2 *Eo ipso anno, quo S. Rosa Limæ ad Su- in comitiis peros*

A peros migravit. PP. Prædicatores provincie Peruanae ad Ordinis sui comitia conuerunt, et in urbe Limana congregati de felici hujus Virginis obitu Fratres absentes ita monuerunt: Denuntiamus, admirabilem quamdam Sororem nostram obiisse... Habitu tertij Ordinis nostri assumpto, ejus institutum, in domo paterna manens, et regulæ ac sancti Patris nostri Dominici constitutionibus inhaerens, observavit, ut omnibus alia Catharina Senensis (quam ab inuente ætate totis viribus imitari conabatur) in hoc terrarum orbe degens videretur. Orta fuit celebris hæc Virgo piis parentibus Limæ anno Domini MDLXXXVI, a quibus religiose educata, et maxime a divino Sponso ita illuminata, ut quintum annum agens ad perfectionis culmen assiduus jejuniis ac penitentiae asperitate pertingere conaretur. Pertigit ergo mirabili abstinencia, penitentiaque insigni. Pro lectulo, equuleo variis testulis intertexto utebatur, argenteam coronam ad modum spineæ coronæ capiti circumpositam habebat; ferrea catena usque ad sanguinis effusionem corpus singulis noctibus crudeliter affligebat. Patientia incredibili, humilitate rara, puritate tam animæ quam corporis fuit insignis.

FF Prædicatorum egregie laudatur.

3 Divinis revelationibus admirabilis, orationi ac contemplationi semetipsam dedit, ut ad vitam unitivam summa cum animi tranquillitate et omnium admiratione pervenerit; ad cujus orationis exercitium eam per multum temporis sacra Deipara virgo singulis noctibus excitavit. Prædita fuit spiritu prophetico, quo multa futura prædixit, ac tandem ceteris virtutum generibus insignita, præclara sanctitatis suæ relinquens exempla, feliciter in eadem civitate obdormivit in Domino die xxiv Augusti. Humata est in hoc nostro Conventu ejusdem Limensis civitatis in Capitulo Fratrum. Aduit illustrissimus archiepiscopus Limensis et illustrissimus episcopus de Guatimala, cætusque cathedralis et secularis propriis humeris feretrum sanctissimæ istius Virginis magna animi devotione portantes; cujus purissimum corpus præ multitudine gentis, languentiumque omnium incredibili et inaudito affectu, illud tangere ac deosculari desiderantur, biduo insepultum remansit, et clarissimis miraculis illustratum. Anno sequente, nimirum Christi 1648, comitia generalia ejusdem Ordinis celebrata sunt Ulyssipone in Lusitania, ubi PP. Dominicani congregati merito declararunt, hanc Virginem fuisse perfectam S. Catharinæ Senensis imitricem.

et ann ubi de Ordini

4 Neque solum PP. Dominicani tantam de Sorore sua conceperant opinionem sanctitatis, sed etiam alterius instituti vel professionis Ordines. Inter quos Limanus Conventus Religiosorum sanctæ Mariæ de Mercede captivorum, datis ad Urbanum VIII Pontificem litteris, eandem Virginem ornant his laudibus: Rosam auream Sanctitatis vestræ manibus immittit quarta Dominica Quadragesimæ; iisdem hodie divus Dominicus Rosam pariter immittit auream, quæ ut auro cælesti abundavit, post aurum terrestre non abiit, fecitque mirabilia in vita sua. Hanc suo rosario implantavit Deipara promovendo eam ad gloriosum habitum Prædicatorum, in quo admiranda suorum heroicorum operum mysteria ipsam-met in rosetum apte transformarunt, et (ut de Eugenio dixit Cassiodorus) gerebat nomine, quam possidebat meritis dignitatem; sicque (ut in beata Agnete quondam mirabatur Ambrosius) ejus ne nomen quidem vacuum est

luce laudis. Sic totus hic novus orbis sentit de Auctore benedicta virgine Rosa, cui (quod terra non potuit) cæli dedere nomen ROSA DE SANCTA MARIA. Crucem ipsius filo appenderunt rigores verberum, cilicia, clavi, aculei, zona ferrea, obsonia fellea.

5 Tota illius vita protestabatur cum Paulo, extollitur Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi; siquidem nihil ei jucundum erat extra crucem; in hac unica cum dolorosis versabat mysteria tum gaudiosa tum gloriosa. Mirum, huic Rosæ tam humili sese inclinasse procærarum arborum cacumina, dum orabat in horto; sed mirabilius, quod eadem, sicut palma exaltata (vel juxta aliam lectionem MARITATA) fuerit in Cades, quando, pronuba cæli Imperatrice, Rosam sibi in sponsam cordis sui subarrhavit Filius Dei. Hæc filia Olivæ numquam oleo caruit, neque extincta fuit in nocte lucerna ejus: nam gratiam in Baptismo semel accensam usque ad obitum nulla ei obtenebratio interpolavit. Prophetici sui spiritus æternum monumentum est Limense sanctæ Catharinæ Senensis monasterium, in quo demum et mater E virginis (ut hæc prædixerat) velum assumpsit, polita sacra clausuræ horto concluso, quem Filia optarat sibi, dum quinquennis votum puritatis virginalis emisit. At Sponsus maluit ipsam speciosam in campis, ut plurimas adolescentulas odore secum traheret ad sequelam.

6 Lima regum civitas felicissimam se arbitrat, dum Sanctitati vestræ supplex hanc virginem sibi dari flagitat tutelarem; ambit habere matrem, quam genuit filiam, civitas regum Reginam florum: ita huic Rosæ inscriptum nomen civitatis regum lepide solvet anigma Menalcæ apud Virgilium; Dic, quibus in terris nascentur nomina regum inscripti flores? Hujusmodi floribus quidni sperare liceat fructus honoris et honestatis? Nec tuis, beatissime Pater, gentilitiis apibus quidquam ad mellificandum offerri potest aptius hac Rosa, quam justis Ecclesiæ honoribus insigniendo, mira dulcedine fideles implebis universos. Hoc orant Præsensatus F. Didacus de Boerques commissarius Provincialis; Magister F. Gaspar de la Torre, Magister F. Ludovicus de Teca. Quod in hoc elogio nunc obscurum apparet, illud ex Actis infra legendis facilius intelligetur. Brevitatis causa præmittito duos libellos supplices, quos Magistratus aut senatus Limensis anno Christi 1631 et sequente ad impetrandum legitimum Civis suæ cultum Urbano VIII summo Pontifici obtulit.

magnis elo-giis:

7 Anno Christi 1633 plures Ordines religiosi ad flagitandam Rosæ beatificationem videntur conspirasse. Inter hos Ordo S. Joannis de Deo epistolam suam sic exorditur: Beatissime Pater, venerabilis Rosa de Sancta Maria tertij Ordinis sancti Dominici, nata in hac Peruana metropoli, virgo fuit tam admirabilis virtutis in vita et post mortem, tam miraculis illustris, ut ad omnes Limæ incolas, qua seculares qua Regulares pertineat ejus procurare honorem et exaltationem. Insuper incunte Junio ejusdem anni nostra Societas in hac re promovenda operam suam conferre voluit, quando R. P. Nicolaus Mastrillus Duran, in regno Peruano Provincialis, Urbano VIII preces suas exposuit in hunc modum: Ut communibus urbis et regni hujus desideriis mea meorumque adjungam, obligatione trahor, singularem cum ceteris favorem ac spirituale solatium in eo recepturus, si Virgo a

variar Religio-sorum fami-lia

Deo

ACCUR
G. C.

Deo huic regioni data in peculiarem omnigenae virtutis ideam, postque felicem suum transitum dotata caritus tot eximiis prodigiis, per manus Sanctitatis vestrae honorem canonizationis ac titulum Limanae tutelaris adepta fuerit, quo vigor ac stimulus addetur ejusdem patriotis, ut majori ardore imitentur fidem et virtutem sanctae Virginis.

ad petendam
ejus beatifica-
tionem quasi
conspirant :

8 Eodem tempore R. P. Provincialis Eremitarum sancti Augustini in hunc finem scripsit sequentia : Haec fertilis Rosa primus est partus, quem cum notoriae sanctitatis auctario haec patria caelo dedit, cum fidei suae primitias : tametsi enim inter hujus regionis vernaculos plurimum et porro insignium servorum Dei veneremur memoriam, antecellit benedicta haec Virgo in jure patriae. Nata est in hac Peruana metropoli, in eadem adolevit et vixit, approbante simul natura et gratia. Sanctitas in ea annorum praetergressa est terminos, ac moriendo in aetatis vere demonstravit eximiis miraculis, quantum cursus suarum virtutum temporis velocitatem anteverterit. Ad ejus sepulcrum infirmi et aegri nosi vitam et salutem inveniunt. Mense Julio ejusdem anni Minister Provincialis Patrum Minorum S. Francisci, nomine sui Ordinis ac provinciae, Pontifici Romano rationes ad concedendam publicam venerationem breviter proponit hoc modo : Canonizationi ancillae Dei Rosae de sancta Maria terti Ordinis Praedicatorum causas suggerunt vita ejus tam inculpata, mors tam gloriosa, miracula tam numerosa et eximia, denique summa et incomparabilis edificatio hujus regni tam in fide novelli.

quibus addi-
tur ecclesia
metropolitana
Limensis :

9 Die XII ejusdem mensis et anni preces religiosorum Ordinum testimonio suo confirmavit ecclesia metropolitana Limensis, et eidem Christi Vicario misit epistolam commendatitiam, quae sic incipit : Justum non est, universali horum regionum acclamationi vocem deesse hujus adis metropolitanae pro apotheosi venerabilis virginis Rosae de sancta Maria concivis nostrae, cujus vita admirabilis et post obitum prodigiosa miracula tantum in omnibus his regnis ascenderunt devotionis affectum, ut perspicue appareat, velle Christum Dominum nostrum eandem pariter glorificare in terris, perque liberalissimas manus Sanctitatis vestrae dare nobis tutelarem et advocatam hujus patriae suae, cujus ex hoc primo fructu praeclarus honor velut a capite harum amplissimarum regionum ad singulas pertingat. Hic omitto Didacum de Corduba, Bonaventuram de Salinas, aliosque publicos istorum temporum scriptores, qui in suis libris honorificam venerabilis hujus Virginis mentionem fecerunt.

Cardinalis
Azzolinus
coram Alex-
andro PP.
septimo

10 At praeterire non possum relationem, quam Decius Azzolinus S. R. E. Cardinalis anno 1663 instituit coram Alexandro VII summo Pontifice, cujus hic est tenor : Serva Dei Rosa de sancta Maria die XX Aprilis anno MDLXXXVI Liniae orta, Catholicos, honestos ac pios parentes habuit Gasparem Flores et Mariam de Oliva. Nomen ei ex baptismo Isabella ; sed propter roseam vultus speciem a matre Rosa nuncupata, ex suo ni Deiparam obsequio ROSA DE SANCTA MARIA voluit appellari. Sexus aetatisque ineuntis teneros adhuc sensus firmavit virtute robusta, et parentum monita simul ac vota adulta probitate et multiplici pietatis usu praevenit puella, juvenis excessit ; tantus enim ejus amor in Deum, tantus in Deiparam cultus, tanta sensuum et carnis castigatio, morum et cogitationum munditia,

ut argentea corona caput redimita (adinstar spinae, quam Christus passus est) ferreaque catena virgineum corpus singulis noctibus dilanians, sicut lilium inter spinas, virginitatem custodierit, quam cum se tota ei Deo vovit perpetuam et servavit.

11 Annum agens vigesimum, sancti Dominici tertio Ordini nomen dedit, cujus institutum in adibus paternis, mirae pietatis et virtutum omnium exemplo coluit. Oratio, rerum divinarum contemplatio, jejunia, corporis afflictio, mundi contemptus, proximorum bonum, Deo per charitatem prorsus heroicam adhesio ejus vita fuit, pro statu vitae perfectissima. Ac proinde prophetico spiritu, extasi, raptuque multiplici, signis, aliisque supernaturalibus donis a Deo aucta, in hereditatis suae consortium tandem evocata, post prolixi morbi constantem in Domino tolerantiam, Ecclesiae Sacramentis rite pieque susceptis, obiit die XXIV Augusti anno MDCCXVII, insignem in ipsa morte suae sanctitatis famam relinquens, quae et in ejus vita et post obitum plurimis fuit signis a Deo caelitus confirmata.

12 De sanctitate, virtutum ac miraculorum fama, processibus auctoritate ordinaria confectis, et referente bonae memoriae Cardinale Peretto, in sacra Rituum Congregatione examinatis, decretum fuit die XXII Martii MDCCXXV posse, si Sanctissimo videretur, ad specialem inquisitionem auctoritate Apostolica deveniri. Precibus inde regis Catholici, civitatis Limanae, et Ordinis Praedicatorum prodit commissio felicitis recordationis Urbani VIII, et ejus vigore data fuerunt litterae remissoriales et compulsoriales ad archiepiscopum Limanum, eoque impedito vel absente, ad episcopum Guamangue cum duabus Dignitatibus. Confectus itidem coram archiepiscopo, decano et archidiacono ecclesiae Limanae processus in specie anno MDCCXXII die XII Julii, et XXIII * Julii anni MDCCXXIV Sacra Rituum Congregationi Romae exhibitus, servatis servandis, recognitus, apertus, et per interpretem a Cardinale de Torres (Peretto defuncto) subrogato explicatus. Verum supervenientibus anno MDCCXXIV novissimis ejusdem Urbani decretis, destitutum haecenus in causa.

13 Cum autem fama sanctitatis Servae Dei, devota in eam populorum studia una cum divina signorum confirmatione indies augeantur, per procuratorem ad id specialiter constitutum humillime petitur a Sanctitate vestra admitti et signari commissionem, quae proponitur pro reassumptione causae in statu et terminis, in quibus reperitur, ad formam novissimorum decretorum. Et videtur esse locus gratiae, cum omnia afferantur ex iisdem decretis requisita : nempe supplicationes novem diversorum Ordinum ac illustrium virorum Limensium, tres regis Catholici, tres reverendissimi Cardinalis de Aragonia, binae Magistri generalis Ordinis Praedicatorum, fides decreti capituli generalis ejusdem Ordinis ad idem a Sanctitate vestra communi nomine petendum, mandatum procuratoris in personam F. Antonii Gonzalez specialiter per solenne instrumentum constitutum, a Generali Ordinis confirmatum ; demum perseverantia et augmentum famae sanctitatis, venerationis, et devotionis populorum, et miracula supra centum novemdecim ex processu remissoriali in specie, auctoritate Apostolica confecto, inter quae habetur sanatio a lepra, et plurimae a paralyisi aliisque

D

procedit

E

graviter.com

* al. vii

perant

F

A aliisque gravissimis morbis.

14 Post aliquot annos illa tot illustrium virorum vota valuerunt, quando nimirum Clemens IX Papa venerabilem Rosam numero beatarum virginum adscripsit, ut infra videbimus. Sed honorificus Beatae titulus ei non est concessus, nisi post iterata gestorum miraculorumque examina, et plura Beatificationem præcedentia Romana curie decreta, quæ paragrapho sequente referemus, ut obrectatores hæretici, vel imperiti harum rerum Catholici discant, quam lente, prudenter et accurate Sedes Apostolica in causis hujusmodi procedere consueverit.

§ II. Processus ad impetrandum legitimum hujus venerabilis virginis cultum, ac ipsum diploma Beatificationis, quam Clemens IX Pontifex incolis urbis Limanæ gratulatur.

B Cum fama sanctitatis et numerus miraculorum quotidie crescerent, rex Catholicus ab Alexandro VII Pontifice petiit, ut causa venerabilis Rosæ Limanæ rursus examinaretur, quemadmodum liquet ex authenticis instrumentis, quæ serie temporis hic transcribere non gravamur. et quorum primum sic sonat: Supplicante Eminentissimo de Aragona nomine regis Catholici ad Sanctissimum, ut reassumeretur in Sacra Rituum Congregatione causa Beatificationis et Canonizationis dictæ venerabilis Servæ Dei Rosæ de sancta Maria, tertii Ordinis de sancto Dominico, ad effectum postea signandi commissionem ad faciendum Processum, particularem super non cultu, ad formam decretorum sanctæ memoriæ Urbani VIII, et remissis precibus a Sanctissimo dictæ Congregationi; eadem censuit, proponente Eminentissimo Azzolino, referendam esse causam, et statum illius in præparatoria hac die IV Augusti MDCLXIII.

16 Eminentissimus Azzolinus mense Septembris ejusdem anni causam retulit, ut in fine paragraphi præcedentis audirimus, et post hanc relationem edita sunt duo decreta hujus tenoris: C Sacra Rituum Congregatio pro referenda causa Beatificationis et Canonizationis venerabilis servæ Dei Rosæ a sancta Maria tertii Ordinis sancti Dominici, cujus commissio, referente Eminentissimo Azzolino, signata fuit in congregatione habita coram Sanctissimo, die xxv Septembris proxime præteriti, iterum deputavit in relatores eundem Eminentissimum Azzolinum, si Sanctissimo visum fuerit, hac die xxiv Novembris MDCLXIII. Et facta de prædictis relatione Sanctissimo per Eminentissimum Ginettum præfectum in consistorio, Sanctitas sua benigne annuit die xxvi Novembris MDCLXIII. Deinde aliud exprimitur his verbis: Cum, referente Azzolino in congregatione habita coram Sanctissimo, die xxv Septembris proxime præteriti signata fuit commissio causæ dictæ Servæ Dei, hodie Sacra Rituum Congregatio pro faciendum Processu particulari super non cultu ad formam decretorum deputavit Eminentissimum Vicarium in Urbe cum facultate, ipso impedito, subdelegandi aliquem episcopum, et cum aliis facultatibus desuper necessariis et opportunis, si

Sanctissimo visum fuerit, hac die xxiv Novembris MDCLXIII. Et facta de prædictis relatione Sanctissimo per Eminentissimum Ginettum præfectum in consistorio, Sanctitas sua benigne annuit die xxvi ejusdem mensis.

17 Causa paulatim ulterius promota est anno sequente, quo legitur hujusmodi decretum: Confecto coram Eminentissimo Urbis Vicario delegato a Congregatione Sacrorum Rituum Processu particulari super partitione decretorum a felicis recordationis Urbano VIII editorum in Congregatione sanctissimæ Inquisitionis super non cultu, ejusdemque ac sententiæ ab eodem Eminentissimo latae plena relatione facta per Eminentissimum Cardinalem Azzolinum, auditoque in voce ac scripto R. P. D. Promotore fidei, eadem Sacra Congregatio censuit ac decrevit, in hac causa posse ad ulteriora procedi. Hac die xv Martii MDCLXIV. Cui decreto, facta de præmissis relatione Sanctissimo per Eminentissimum Cardinalem Ginettum præfectum in consistorio, Sanctitas sua benigne annuit die xvii ejusdem mensis.

18 Mense Septembri ejusdem anni Pontifex hanc causam excepit a quadam regula Urbani VIII, sicut patet ex sequenti decreto: Sanctissimus dominus noster Alexander Papa septimus enixis supplicationibus excellentissimi domini Petri de Aragonia, regis Catholici Oratoris, benigne inclinans concessit, causam Beatificationis et Canonizationis dictæ venerabilis servæ Dei Rosæ prosecui, agi et discuti posse super illius meritis usque ad totalem determinationem, non obstante, quod a die obitus illius secuta die xxiv Augusti MDCLXVII, non sint adhuc elapsi quinquaginta anni ad formam decretorum sanctæ memoriæ Urbani octavi, quibus expresse in hac causa derogavit, et ita servari, prosecui, agi, discuti, et terminari mandavit, dictis decretis, aliis constitutionibus Apostolicis, ceterisque contrariis non obstantibus quibuscumque. Hac die xxvi Septembris MDCLXIV. His addi potest decretum ejusdem anni, quod ita sequitur: Pii et enixis precibus excellentissimi domini Petri de Aragonia, Majestatis Catholice Oratoris, Sanctitas domini nostri Alexandri Papæ septimi benigne inclinata annuit, ut in proxima Sacrorum Rituum Congregatione, habenda coram Sanctitate sua, proponatur causa Beatificationis et Canonizationis dictæ servæ Dei Rosæ a sancta Maria regni Peruani, super dubio, an constet de virtutibus tum theologalibus, tum cardinalibus. Hac die xii Novembris MDCLXIV.

19 Videtur istud examen virtutum ac miraculorum satis diuturnum fuisse, quandoquidem primum anno 1666 de miraculis ita respondetur: Proposito per Eminentissimum Azzolinum dubio, an constet de septem miraculis in vita, et sexdecim post obitum, in Sacra Rituum congregatione habita coram Sanctissimo, idem Sanctissimus, auditis prius et postea dimissis consultoribus, et deinde re plene discussa, assensientibus singulis Cardinalibus, conclusive approbavit miraculum instantaneæ sanationis Mariæ de Jesu puellæ novennis, cruribus impotentis et contractæ sine motu per triennium. Hac die xxiii Martii MDCLXVI. Mense Maio anni 1667 Alexander VII Pontifex ex hac vita migravit, et ei Clemens IX successit.

20 Interea Postulatores causæ tantopere negotium sibi commissum promoverunt, ut eodem anno 1667 sub Pontificatu Clementis IX Sacra Ri-

tuum

Aaron
G. C.

authentic
instrumenta.

E
quæ a sacra
Rituum Con-
gregatione

F

data sunt

ante beatifi-
cationem.

Augrone
G. C.

tuum Congregatio quatuor ex pluribus miraculis approbaverit in hunc modum: Iterum delato ad Congregationem Sacrorum Rituum dubio, an constaret de miraculis, ab omnipotenti Deo, qui facit mirabilia magna solus, operatis intercessionem servæ suæ Rosæ a sancta Maria; eadem sacra Congregatio habita coram Sanctissimo, concludentes probationes haberi super quatuor ex allatis et relatis per Eminentissimum D. Cardinalem Azzolinum eventibus, eosque involvere rationem veri miraculi, et intercessionem Servæ Dei patratos fuisse, declaravit; nempe instantaneæ perfectæque sanationis brachii, forti ac inveterata paralysi attracti Isabellæ Duranæ, ad contactum corporis Servæ Dei; brachii pariter bienio manci Mauri Didaci de Ayala, ad tactum sepulcri; pedum [et] crurum valida ac triennali paralysi aridorum Magdalenæ Chamiso, admotis ad ea reliquiis, nec non a gravissimis infirmitatibus Mariæ de Vera jamjam morituræ, ad amplexum imaginis ejusdem Servæ Dei. Hac die iv Octobris MDCLXVII.

Cultus publi-
cus :

B Circa finem ejusdem anni 1667 prodit sequens instrumentum : Sedente sanctæ memoriæ Alexandro VII, cum in causa Beatificationis et Canonizationis servæ Dei Rosæ de sancta Maria tertii Ordinis S. Dominici, die in Martii MDCLXV Congregatio sacrorum Rituum declarasset, constare de sanctitate vitæ, nec non de virtutibus in gradu heroico : præterea die xxiii Martii MDCLXVI Sacra eadem Congregatio censuisset, septimum ex allatis miraculis, probationibus redundare; subinde vero, die videlicet quarta proxime præteriti mensis, in simili Congregatione habita coram Sanctissimo domino nostro, approbata aliis quatuor miraculis a Deo operatis intercessionem ejusdem servæ suæ Rosæ : de mandato Sanctitatis suæ accitis ad Congregationem ordinariam dominis consultoribus, in ea Eminentissimus D. Cardinalis Azzolinus in eadem causa relator, die x Decembris MDCLXVII proposuit dubium, an videretur esse locus decreto Beatificationis in forma consueta edendo. Cumque Eminentissimi Patres audivissent consultorum sententiam in affirmativam unanimi suffragio collimare, censuerunt, si Sanctissimo visum fuerit, tuto posse quodcumque procedi ad solemnem servæ Dei Rosæ Canonizationem, ac interim indulgeri, ut eadem in toto orbe BEATA nuncupetur, et de ea tanquam virgine non martyre in civitate et diocesi Limana, necnon in universo utriusque sexus Ordine sancti Dominici Missa celebrari et Officium recitari possit die prima non impedita post vigesimam quartam Augusti, qua Dei Serva Limæ obdormivit in Domino anno MDCLXVII. Facta autem de prædictis Sanctissimo distincta relatione, Sanctitas sua, se ad omnipotentem Deum preces assiduas effusuram respondit, ut sibi quidquid ad ejus gloriam magis conducibile sit, suo digito indicare dignetur. Die xxi Decembris MDCLXVII. Tandem anno Christi 1668 legitimus cultus huic venerabili Virgini concessus est, et die viii Februarii istius anni ante solemnem Beatificationis constitutionem prodit hoc decretum prævium : Sanctissimus dominus noster Clemens IX ad pias preces excellentissimi domini Marchionis de Astorga, Catholici regis Oratoris, indulgit, ut in omnibus conventibus et monasteriis Ordinis Prædicatorum utriusque sexus totius orbis pro primo anno celebrari possit festum Beatificationis venerabilis servæ Dei Rosæ de sancta Maria civitatis Limæ

in regno Peruano, tertii Ordinis sancti Dominici, cum octava solemni. Hac die viii Februarii MDCLXVIII.

22 Post tres ejusdem mensis et anni dies elapsos editum est solenne Beatificationis diploma, quod hic ex Bullario Dominicano sic fideliter transcribimus : Clemens Papa IX ad perpetuam rei memoriam. Sanctæ matris Ecclesiæ, quæ virgo casta uni viro desponsata est Christo, gloriosa fecunditas in omni quidem prole, quam per Dei gratiam quotidie profert, multipliciter gaudet; in sacris vero virginibus, quæ studiosa charismatum meliorum amulatione expertem carnalis contagionis integritatem virtutum floribus exornarunt, ineffabiliter exultat atque floret. Illarum, quæ accensis lampadibus exierunt obviam Sponso, et intraverunt cum eo ad nuptias, sublimem gloriam condignis honoribus in terris celebrari decet, ut quæ sequuntur Agnum quocumque ierit, luctanti cum sæculi tentationibus infirmitati nostræ, adjutorii celestis opem atque presidium a Sponso jugiter impetrare digeantur.

23 In hanc curam Nos ex debito Pastoralis officii, quo Catholicæ Ecclesiæ adstringimur, propensius incumbentes, piis Catholicorum regum aliorumque Christi fidelium votis, quibus ancillarum Dei in cælis regnantium veneratio in terris promovetur, libenter annuimus, sicut matura deliberatione adhibita, ad omnipotentis Dei gloriam, Ecclesiæ honorem, Christianæ religionis robur, ac spiritualem fidelium consolationem atque edificationem salubriter in Domino expedire arbitramur. Cum itaque diligentissime discussis atque perpensis per Congregationem venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, sacris Ritibus præpositorum, Processibus, de Sedis Apostolicæ licentia confectis super vitæ sanctitate et virtutibus in gradu heroico, quibus serva Dei Rosa de sancta Maria, virgo Limana tertii Ordinis S. Dominici multipliciter claruisse, necnon miraculis, quæ ad ejus intercessionem a Deo patrata fuisse asserebantur, Congregatio præfata coram nobis constituta unanimiter censuerit, quodcumque nobis videretur ad solemnem ejusdem servæ Dei Rosæ Canonizationem juxta ritum ejus S. R. E. tuto posse deveniri, interim vero indulgeri, ut in toto orbe terrarum BEATA nuncupetur :

24 Hinc est, quod nos piis atque enixis carissimi in Christo filii nostri Caroli Hispaniarum regis Catholici, ac carissimæ in Christo filiæ nostræ Mariannæ reginæ viduæ, ejus genitricis, et totius Ordinis S. Dominici supplicationibus, Nobis super hoc humiliter porrectis, benigne inclinati, de præfatorum Cardinalium consilio et unanimi assensu, auctoritate Apostolica, tenore præsentium indulgemus, ut memorata Dei serva Rosa de sancta Maria in posterum BEATE nomine nuncupetur, ejusque corpus et reliquiæ venerationi fidelium (non tamen in processionibus circumferenda) exponantur, imagines quoque radiis seu splendoribus exornentur, atque de ea sub duplici ritu recitetur Officium, et Missa celebretur de virgine non martyre singulis annis juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani, die vigesima sexta Augusti, quæ prima est non impedita post diem vigesimam quartam ejusdem mensis, qua spiritum Creatori reddidit.

25 Hæc vero in locis dumtaxat infrascriptis : nempe in civitate et diocesi Limana, ac in universo Ordine sancti Dominici tam Fratrum, quam Monialium, et, quantum ad Missas attinet,

diploma
-o.
lenne

beatificationis.

E

F
a Clemente
PP. nono

-ditum

A net, etiam a sacerdotibus confluentibus. Præterea primo dumtaxat anno a datis hisce litteris, et quoad Indias, a die, quo eadem præsentibus litteræ illuc pervenerint, inchoando in ecclesiis civitatis et diocesis, ac Ordinis præfatorum, necnon in omnibus cathedralibus et metropolitans Hispaniarum et Indiarum, solemnia Beatificationis ejusdem cum Officio et missa sub ritu duplici majore, die ab Ordinariis constituta, et intra sex menses promulganda, celebrandi facimus facultatem. Romæ vero in ecclesia sancti Jacobi nationis Hispanorum intra bimestre, postquam tamen in basilica Principis Apostolorum celebrata fuerint eadem solemnia, pariter celebrari permittimus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac decretis super non cultu editis, ceterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem ut earumdem præsentium litterarum transumptis seu exemplis etiam impressis, manu secretarii præfate Congregationis Cardinalium subscriptis, et sigillo Præfecti ejusdem Congregationis munitis, eadem prorsus fides ab omnibus et ubique tam in judicio, quam extra illud, habeatur, quæ præsentibus ipsis haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die xii Februarii MDCLXVIII, Pontificatus nostri anno primo.

26 Eodem anno Pontifex concessit indulgentias plenarias omnibus Christi fidelibus, qui pie visitarent ecclesias assignatas, in quibus festivitas hujus Beatificationis ingenti cum gaudio solenniter celebrata est. Imo Clemens IX illam novam B. Rosæ Limanæ gloriam gubernatoribus aliisque incolis Limanis gratulatus est hac epistola: Quam imbecilles, incertæ, ac in rebus perscrutandis parum felices hominum cogitationes et judicia sint, ut inde quoque veritatis divinitus revelatæ beneficium magis agnoscere debeamus, omnibus pene temporibus et locis admonemur. Sed in primis regio ipsa, quam incolitis, mortalium inscientiæ præclarum exemplum eximie suggerit. Quoties * enim quisque fuit ex antiquis, aut etiam ante rem aperte detectam ex recentioris memoriæ sapientibus, qui summa, uti certe tam diu visum est, ratione, nec minori confidentia non asseruerit, sub æstu zonæ torridæ habitari minime posse, et paucos quosdam secus existimantes insanire non judicaverit? Quis in terris inhospitalibus et nimio solis ardore deustis, veris comites rosas inquisivisset? Illud tamen esse plane verum, hodie nemo ignorat, nemo miratur. En Rosam vestram, aut jam potius communiter nostram, cælestes heroicarum virtutum odores halantem, ac luminis ætherei coloribus, non illis quidem ex specie tenus apparentibus, sed veris, ac indubia miraculorum insignium * fide probatis efflorescentem, e caelo moniti super candelabrum Ecclesiæ nuper extulimus, illamque post Apostolici oraculi declarationem incomparabili cum lætitia publici consensus exceptam, non solum urbis Romæ celebritas, sed etiam totius Europæ fideles populi, Beatis in patria clare Dei faciem pervidentibus, debito cultu simul hilares atque compuncti venerantur, ampliores quoque, si Domino placuerit, honores communibus votis eidem expetentes.

27 Itaque vobis, dilecti filii, valde gratulamur hujusmodi primitias tam eximias istius agri Dominici, qui * Nos, quod eum adeo feracem et spei bonæ plenum experimur, eo magis et alacrius quidquid ab hujus Sanctæ Sedis aucto-

ritate et amore paterno nostro, etiam pro illius AUCTORE adhuc exquisitori cultura, et feliciori proven- G. C. tu, recte proficisci cum Domino poterit, usque benigne prolixæque præstituri sumus. Interim plures eodem respicientes gratias indulsimus, et insuper dona nonnulla adjecimus, uti cuncta planius explicabit dilectus filius Antonius Gonzales Ordinis Prædicatorum a vobis huc missus in hujusmodi beatæ Rosæ causa procurator, qui sane cunctis officii sui partibus pietate, fide, studioque cumulate satisfecit. Ceterum vobis, dilecti plurimum filii, atque tam istius Capituli et cleri quam laicalis status fidelibus universis, quos in Domino peramanter amplectimur, Apostolicam benedictionem paterne prorsus imper- timur. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die vi Novembris MDCLXVIII, Pontificatus nostri anno secundo. Illa Clementis IX benignitas incolis Limensibus animos addidit, ut brevi Canonizationem B. Rosæ postularent. Hanc autem impetrarunt ab ipsius successore post multa decreta prævia, quæ forte lectorem hic tædio afficerent, quandoquidem ab aliis jam superius allatis, et Beatificationem præcedentibus, non multum stylo numeroque differunt. His igitur omissis, tantum paragrapho sequente referemus, quomodo legitima hujus Beatæ veneratio paulatim creverit, ac sese latius extenderit.

§ III. Veneratio hujus Beatæ paulatim aucta et longe lateque extensa.

I Incunte anno 1669 Clemens IX Pontifex huic beatæ Virgini dedit titulum patronæ principalis, eamque pro tali ab omnibus Catholicis regni Peruanæ incolis coli permisit, ut videmus in decreto sequenti: Clemens Papa IX ad perpetuam rei memoriam. Orthodoxorum regum de Ecclesia Dei multis nominibus optime meritum studia, quibus Christianorum populorum erga Beatos regni cælestis incolas devotio atque pietas fovetur, Apostolico favore libenter prosequimur, sicut spirituali eorumdem populorum consolationi atque præsidio conducibile in Domino arbitramur. Cum itaque Nos per nostras in simili forma Brevis die xii Februarii proxime præteriti emanatas litteras beatam Rosam de sancta Maria Limanam tertii Ordinis S. Dominici, multiplici virtutum decore florentem inter Beatas, Apostolica auctoritate, juxta hujus sanctæ Sedis ritum retulerimus, aliaque ad ejusdem beatæ Rosæ honorem et venerationem statuerimus et indulserimus, prout in eisdem litteris continetur:

29 Et sicut pro parte carissimi in Christo filii nostri Caroli Hispaniarum regis Catholici, et carissimæ in Christo filie nostre Mariannæ reginæ viduæ ejus genitricis, per dilectum filium nobilem virum modernum Marchionem de Astorga, ejusdem Caroli regis apud nos et Sedem prædictam Oratorem, Nobis nuper expositum fuit, ipsi Carolus rex et Marianna regina, ut eidem beatæ Rosæ, quam cælestis Sponsus tot charismatum decoravit monilibus, tot virtutum ornavit floribus, tantaque et tam late sparsa de unguentorum suorum odore imbuat fragrantia, ut ex Dei servis, quos occidentales Indiæ protulerant, prima publici cultus honore per hanc sanctam Sedem decorari meruerit, venerationis

Clemens PP. nonus B. Rosam declarat

principalem patronam

AUCTORE
G. C.

fiat accessio, et ex illius intercessione tanto potentius partium illarum populi patrocinium sperent, quanto populi ipsi illam celebriori intentione devotione colere atque honorare studuerint, ipsam beatam Rosam in patronam principalem civitatis Limanæ seu Regum, totiusque regni Peruani eligi et declarari summo-pere desiderant; Nos, quamvis constitutiones Apostolicæ et decreta Congregationis venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Sacris Ritibus præpositorum vetent beatorum huiusmodi non canonizatorum electiones in Patronos principales, ac requisita necessaria pro huiusmodi electione valida desint, nihilominus piis enixisque eorundem Caroli regis et Mariannæ reginæ, magno in Ecclesiam Dei meritum splendore fulgentium, precibus Nobis super hoc humiliter porrectis, pro præcipuo paternæ nostræ in eos caritatis affectu duximus annuendum.

totius regni
Peruani:

B 30 Itaque memoratam beatam Rosam de sancta Maria in patronam principalem civitatis Regum seu Limanæ et totius regni Peruani præfatorum cum omnibus prærogativis, quæ patronis principioribus debentur, auctoritate Apostolica tenore præsentium eligimus et declaramus; ipsiusque beatæ Rosæ festum in universo regno huiusmodi de patrona principali ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus illic degentibus de præcepto servari, et sicut alia festa de præcepto celebrari, ejusque Officium ab universo clero, tum seculari, tum Regulari, de principali patrona juxta Rubricas Breviarii Romani inibi recitari, auctoritate et tenore præfatis mandamus. Non obstantibus quibusvis decretis, constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ceterisque in contrarium facientibus quibuscumque. Volumus autem, ut earundem præsentium litterarum transumptis seu exemplis etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus fides ab omnibus et ubique tam in iudicio, quam extra illud habeatur, quæ eisdem præsentibus haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die secunda Januarii MDCLXIX, Pontificatus nostri anno secundo.

C nomen ejus
inscribitur
Martyrologio
Romano:

31 Cum reverendissimus Magister Generalis Ordinis Prædicatorum mense Octobri præteriti anni petisset ab eodem Pontifice, ut nomen B. Rosæ Martyrologio Romano adderetur, Sanctitas sua benigne annuit, et formam hujus annuntiationis approbandam reliquit Sacre Rituum Congregationi, quæ mense Januario anni sequentis respondit in hunc modum: Cum Sanctissimus dominus noster Clemens nonus sub die xviii Octobris proxime præteriti mandaverit apponi in Martyrologio Romano beatam Rosam de sancta Maria tertii Ordinis sancti Dominici cum verbis tamen approbandis a Sacra Rituum Congregatione, eadem Sacra Congregatio infra scripta verba approbavit, et imprimi posse concessit, nempe; **LIME IN REGNO PERUANO BEATÆ ROSÆ DE SANCTA MARIA TERTII ORDINIS SANCTI DOMINICI.** Hac die xii Januarii MDCLXIX.

M. Episcopus Portuen. Card. Ginettus.
Loco † sigilli.

Bernardinus Casalius Sac. Rit. Cong. Secr. Præterea Clemens IX cultum B. Rosæ per Americam et Hispaniam propagavit, et hoc anno 1669, die ix Decembris animam Creatori reddidit.

32 In hujus defuncti locum successit est Clemens X, qui vestigiis sui decessoris insistens, cultum ejusdem beatæ Virginis adhuc ad plures Europæ regiones extendit, ut discimus ex sequenti declaratione: Alias felix recordationis Clemens Papa IX subdata xiv Septembris, anno MDCLXVIII concessit universo Americae et Indiarum clero tam seculari, tam Regulari utriusque sexus cujuscumque provinciae seu districtus, quod perpetuis futuris temporibus die xxvi Augusti quotannis sub ritu duplici recitetur Officium et Missa celebretur de beata Rosa a sancta Maria Limensi virgine tertiæ regulæ sancti Dominici, juxta Rubricas Breviarii et respective Missalis Romani. Anno deinde sequente MDCLXIX die xxx Octobris idem Pontifex hoc suum indultum benigne extendit in perpetuum ad universum secularem pariter ac Regularem clero Hispaniarum.

33 Denique post acceptam notitiam, quod præmemorata virgo Rosa jam omnium ubique populorum solemini plausu devotissime honorata, utrumque tam veterem quam novum orbem indies odoris sui fragrantia magis magisque implebat, idem Sanctissimus hoc ipsum indultum clementer ampliando, die ix Novembris ejusdem anni MDCLXIX universo seculari et Regulari clero utriusque sexus in omnibus Augustissima imperatori, regi Catholico, Dominiq. Austriacæ subjectis regionibus, provinciis et regnis, atque dominiis ubivis locorum constituto paterne concessit, ut supra, quod nempe singulis annis, die xxvi Augusti perpetuis futuris temporibus sub præfato ritu duplici recitetur Officium et celebretur Missa de eadem beata Rosa.

34 Porro Sanctissimus dominus noster Papa Clemens X, habita pariter notitia communis illius devotionis, qua totius regni Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, ditionum Russiae atque Borussiae, aliarum dictæ Coronæ subditarum regionum fideles venerationi ejusdem beatæ Rosæ afficiuntur, instantiis eminentissimi domini Cardinalis Ursini exoratus, illud ipsum Prædecessoris sui indultum benignissime extendit ad universum pariter utriusque sexus tam secularem quam Regularem Clerum Poloniae, Lithuaniae, Russiae, Borussiae, ceterorumque dominiorum ad Poloniae coronam pertinentium, concedens eidem universaliter et in perpetuum, quod quotannis die xxvi Augusti sub ritu duplici peragat Officium et Missam de beata Rosa a sancta Maria juxta Rubricas Missalis et Breviarii Romani, quibuscumque in contrarium non obstantibus. Hac die xxvi Julii MDCLXX.

35 Post unius mensis intervallum laudatus Clemens X facultatem recitandi Officium et celebrandi Missam de B. Rosa adhuc magis ampliavit, ut indicat decretum sequentis tenoris: Crescente in dies mirabili populorum devotione erga beatam Rosam de sancta Maria virginem Limensem ex tertio Ordine sancti Dominici, ac virtutum illius fragrantia sese latius quaquaversus diffundente, Sanctissimus dominus noster Clemens Papa X, admissis excellentissimi domini Oratoris Marchionis de Astorga instantiis ex nomine Catholice majestatis sibi porrectis, universo tam seculari quam Regulari clero per totum terrarum orbem benigne indulsit pro futuris perpetuis temporibus, quod de prædicta beata Rosa possit ubique in ecclesiis quorumcumque tum Regularium tum secularium celebrare Missam per anni circulum sive ex voto, sive ex libera devotione, juxta Rubricas ac dispositionem Missa-

D Clemens pp.
decimus

1. quam

ad plures
Europæ pro-
vincias.

2.

Beata hujus
cultum exten-
dit.

p

conceditur et
Missam

lis

A lis Romanis, tametsi nondum prædicta beata Rosa solemniter Canonizationis ritu fuerit ab universali Ecclesia inter Sanctas relata. Et ad hunc effectum specialiter dispensavit in decretis tum felicis recordationis Urbani VIII, tum Sacrae Congregationis Rituum, et quibuscumque aliis huic indulto quomodocumque obstantibus. Hac die xxvii Augusti MDCLXX.

ac publica
generatio

36 Cum tandem post varia Sacrae Congregationis decreta ac severum miraculorum examen B. Rosa numero sanctarum virginum adscribenda videretur, solenni ejus Canonizationi præmissum est sequens instrumentum : Post binos in civitatibus Suessana et Panormitana Processus a iudicibus per sacrorum Rituum Congregationem deputatis in vim remissorialium ab eadem expectatarum confectos, alterumque Antverpiæ auctoritate ordinaria a loci episcopo formatum, ac horum Processum relevantia in ordine ad solemnem Canonizationem beatæ Rosæ de sancta Maria tertii Ordinis S. Dominici, virginis Limanæ, diligenter perscrutata et accurate discussa ex mandato Sanctissimi domini nostri Clementis Papæ X in dicta Sacrorum Rituum ordinaria Congregatione cum interventu consultorum ad relationem Eminentissimi D. Cardinalis Azzolini hujus causæ Ponentis, præmemorata Sacra Congregatio unanimi voto censuit ac declaravit, legitime constare de percrebescente fama sanctitatis ac patrationis miraculorum, necnon de celebri devotione populorum, supplicique fiducia et pio recursum erga hanc Beatam a tempore, quo Sancta Sedes Apostolica eidem publicam indulsit in tota Dei Ecclesia venerationem.

per totum ter-
minum orbem,

37 Itidem ex productis ibidem novem miraculis quatuor approbavit, tamquam concludenter, plene et irrefragabiliter comprobata, ac supratotius naturæ creatæ vires indubie constituta. Tum recensentur illa quatuor miracula, quæ hic prætermittimus, cum in ipsa Canonizationis Bulla postmodum repetantur. His igitur omissis, transcribere pergitur inchoatum instrumentum, quod ita concluditur : Quibus probatis et approbatis eadem Sacra Congregatio censuit, quomodocumque placuerit suæ Sanctitati, posse tuto procedi ac deveniri ad solemnem hujus beatæ Rosæ Canonizationem juxta ritum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ et sacrorum Canonum dispositionem, illamque diffiniri Sanctam cum Deo regnantem, et universali Ecclesiæ colendam proponi. Die vii Octobris MDCLXX. Denique facta Sanctissimo domino nostro supradictorum omnium et singulorum relatione, atque audito desuper R. P. D. fidei Promotore, sua Sanctitas ejusdem Sacrae Congregationis sensum approbavit, prædictumque finale decretum expediri mandavit ad effectum solemniter Canonizationis dictæ beatæ Rosæ. Actum hac die ix præsentis mensis et anni. Denique anno Christi 1671, die xii Aprilis editum est solenne Canonizationis diploma (juxta merito copiosum Vitæ miraculorumque compendium dici potest) quod ad posthumam S. Rosæ gloriam reservamus, et post Acta ejus illustrata in plures paragraphos dividemus. Ceterum hæc authentica documenta excerptimus ex Bullario Ordinis FF. Prædicatorum, cujus tomus sextus anno 1735 Romæ impressus est, ubi singula ordine annorum et mensium facile reperiuntur.

38 Nescimus, an post solemnem S. Rosæ Canonizationem amplior Officii ecclesiastici extensio facta fuerit. At saltem novimus, Hispanis,

eorumque subditis circa finem anni 1672 concessas esse Lectiones proprias secundi Nocturni cum hac oratione peculiari : Bonorum omnium largitor, omnipotens Deus, qui beatam Rosam, celestis gratiæ rore præventam, virginitatis et patientiæ decore Indis florescere voluisti; da nobis famulis tuis, ut in odorem suavitatis ejus currentes, Christi bonus odor ellici mereamur. Per eundem Christum Dominum nostrum. Hæ lectiones propriæ, quæ concinnam Vitæ synopsis continent, legitime cum oratione jam relata simul approbatæ sunt, ut post illas exprimitur his verbis : Sacra Rituum Congregatio supradictas Lectiones et Orationem proprias sanctæ Rosæ virginis Limanæ per Eminentissimum D. Cardinalem Bonam compositas et per eundem diligenter revisas et relatas approbavit pro Indiis, regnis Hispaniarum et aliis locis, ubi ex concessione ejusdem Sacrae Congregationis jussu Sanctæ Sedis Apostolicæ extenditur facultas recitandi ejus Officium die festo dictæ Sanctæ. Hac die iii Decembris MDCLXXII. Cardinalis Brancatius episcopus Portuensis, et Bernardinus Casalius Sacrae Rituum Congregationis secretarius hic nomina sua subscripserunt. Quamvis in Belgio quotannis istud Officium proprium recitemus die xxx Augusti, tamen more nostro sequimur annuntiationem Martyrologii Romani, et ideo Vitam S. Rosæ hodie illustramus. Jam nonnulla de biographis hujus Sanctæ præmonenda censemus.

Al Cione
G. C.
et editur de-
cretum cano-
nizationis.

§ IV. Notitia plurium auctorum, qui gesta hujus sanctæ Virginis diverso idiomate conscripserunt.

Dum de Beatificatione vel Canonizatione S. Rosæ agebatur in curia Romana, multi scriptores ex Ordine Prædicatorum Vitam illius diversis linguis ediderunt. Et his utcumque ordine temporis aut editionis enumerabimus præcipuos, quorum notitia ad nos pervenit. Inter primos occurrit Joannes de Vargas Machuca, quem Jacobus Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum recensitis tomo 2 pag. 587 sic laudat : Frater Johannes de Vargas Machuca Hispanus, provinciae sancti Joannis Baptistæ Peruanae, cui nomen dederat, seu præclare gestis in ea muneribus, seu magnis ingenii dotibus, eruditione dicendique facundia et religione non leve contulit ornamentum. Deinde singillatim recenset varia Ordinis officia, quibus in America functus est, et ex Antonio Gonzalez de Acuna narrat, illum anno 1649 in Europam trajecisse, ac demum anno 1657 laurea magisterii decoratum esse. Eodem teste, vulgavit Hispanice Vitam Rosæ Peruanae, quam regio supremoque Indiarum consilio dedicavit. Cum post annum 1657 nulla amplius apud Echardum de viro isto fiat mentio, non omnino temere suspicamur, hanc lucubrationem ipsius ante prædictum annum 1657 prodisse, et propterea auctorem illius inter biographos primo loco collocavimus.

Vita Hispanica;

40 Annis 1665 et 1668 gesta ejusdem Virginis edidit Italice Dominicus Maria Marchesius, postmodum ex Ordine PP. Prædicatorum ad cathedram Puteolanam erectus, quem laudatus Echardus tomo 2 proxime citati Operis pag. 730 et 731 exornat hoc elogio : Frater Do-

minicus

AUCTORE
G. C.

minicus Maria Marchese Siculus Parthenopæus nobili loco natus adolescens, insciis parentibus, vestem Ordinis induit Neapoli anno MDCLXIX in ædibus sancti Thomæ; quod ut pater et mater rescierunt, per vim e clauastro abducere voluerunt, sed incassum; adeo constantem in proposito repperunt. Theologiam audivit in Hispania sub magistro Petro Godoy, tum Salmanticæ ingenti nominis sui fama regente, adeoque sub tanti viri disciplina emicuit, ut hinc ad suos rediret ad docendum alios fuerit adhibitus. Bis regentem egit in Gymnasio sancti Thomæ, et Magisterii apicem obtinuit anno MDCLXXII. Non obstantibus illis studiis scholasticis, vir fuit disciplinæ regularis tenacissimus, orationi addictus, et hominis interioris curam gerens, ad anteriora semper extendebat seipsum. Priorem pluries sodales variarum domorum elegerunt; sed hæc munia subire constanter recusavit. Regimem tamen provinciae Siciliae, ad quod electus fuerat, effugere non potuit, Magistri Ordinis præceptis adactus.

bis edita : 41 Tandem ad sedem Puteolanam a rege Catholico Carolo II præsentatus, ab Innocentio XI acceptatus fuit et confirmatus anno MDCLXXXVIII, die ultima Maii, et die octava Junii sequentis a Cardinali Marescotti consecratus. Ecclesiam suam optimis legibus ornare studuit, synodos regulariter coegit, visitationem suæ diocesis quotannis obivit, verbo et exemplo gregem suum sollicite pavit. In his totus erat, cum Neapoli existens in sua sancti Thomæ domo, a Deo vocatus, vitam hanc mortalem reliquit anno MDCCXII, die XI Februarii, ætatis LIX, ibidemque cum solemnibus exsequiis fuit sepultus. Inter alia scripsit *Italice Vitam S. Rosæ Limanæ*, eamque Neapoli typis Hieronymi Fasulo bis imprimi curavit, ut Echardus ibidem testatur. Hæc lucubratione ipsius caremus; sed in *Diario Dominicano ejusdem auctoris* habemus die xxx Augusti proliam Actorum synopsis, quam consulere poterimus, si occasio sese obtulerit.

Hispanice 42 Etiam si R. P. Leonardus Hansen anno 1664 Romæ *Vitam ejusdem Virginis Latine* bis ediderit, tamen eum hic prætermisimus, aut potius distulimus, ob recentiore istius Operis amplificationem, quæ primum anno 1680 prodiiit, ut infra dicemus. Igitur serie editionis illustrissimum Marchesium proxime sequitur Antonius Gonzales de Acuna, quem jam supra sæpe laudavimus, et cujus elogium Echardus tomo 2 Operis memorati pag. 692 tenuit his verbis: Frater Antonius Gonzalez de Acuna Hispanus origine, patria Limensis, provinciae Peruanae Conventusque sanctissimi Rosarii Limensis alumnus, postquam per plures annos theologiam in universitate Limana doctor, ut vocant, cathedricus professus fuerat, ab eadem legatus ad Regem Catholicum, Matritum se contulit. Hinc electus provinciae suæ diffinitor Romam progressus est, ubi non prius a Magistro Ordinis F. Joanne Baptista de Marinis visus, quam ob dotes eximias rerumque agendarum peritiam gratus fuit et acceptus, inque partem regiminis (socium vocant) adscitus pro Indiis occidentalibus, quo munere etiam functus est sub successore F. Thoma de Rocaberti, in cujus electionem concurrerat, ut et sedit provinciae Peruanae diffinitor in Capitulo generali Romæ MDCLXX.

43 Non parum ad promovendam sanctæ Rosæ Limanæ tertii Ordinis sancti Dominici canonizationem contulit, qua vix peracta, ad instan-

tiam regis Catholici Caracensis episcopus vulgo DE CARACAS in insula Venitiola, vernacule VENEZUELA dicta, in novo orbe, consecratus Romæ mense Novembri MDCLXX, anno sequenti iter aggressus est, ecclesiam suam et sponsam aliturus. Deinde præter alias ejusdem auctoris lucubrationes allegat opusculum, cui titulus est: *Compendium admirabilis vitæ Rosæ de sancta Maria Limanæ Ordinis sancti Dominici*, ex proximiori Vita a Fratre Leonardo Hansen anno superiori edita contractum, quod anno 1665 primum Romæ typis Nicolai Angeli Tinassii excusum est. Nicolaus Antonius in *Bibliotheca Hispana recentiore tomo 1 pag. 96*, et ex eo Echardus meminerunt de fusiori ejusdem Sanctæ Vitæ, quam laudatus Latini compendii scriptor Hispanico idiomate ad prælum parabat. Utrum hæc umquam in publicam lucem prodierit, ignoramus.

44 Porro Joannes Wilhelmus Lipman Dominicanus hanc primam Romanam compendii Latini editionem, qua caremus, anno 1668 Coloniae recudi curavit, et amplissimo domino monasterii Brauvelerensis abbati nuncupavit. Sed hic editor Coloniensis eidem opusculo alium titulum præfixit hoc modo: Vita sponsæ Christi B. Rosæ de sancta Maria virginis Peruanae, tertii Ordinis sancti Dominici, compendio enarrata per admodum R. P. F. Antonium Gonzalez sacre theologiæ magistrum Ordinis Prædicatorum, juxta exemplar Romæ impressum. Hoc autem compendium sæpius alibi recusum fuit, ut colligimus ex octava ejusdem editione, quam habemus, et cui typographus Romanus inter alia præmisit tale monitum: Tertia quidem hæc est Romana hujus opusculi editio; sed octava, si præterea enumerentur illæ, quibus alibi in Italia, Germania et Polonia lucem rursus aspexit; ut interim prætermittantur plurimæ, quibus impressum est Gallice, Hispanice, Polonice et Indice; omnes enim ferme linguæ sui juris illud efficere voluerunt. Meis autem tantummodo typis quinque mille Latina illius exempla prodiderunt: cumque in præsentia nulla apud bibliopolas prostant venalia, exprimendum iterum formis fuit, ut plurimorum votis fieret satis. Hæc tertia editione Romana anni 1672 jam superius usi sumus, ac deinceps utemur, si sese occasio obtulerit.

45 Anno 1666 Romæ typis Tinassianis *Italice impressa est alia prolixior ejusdem Beatæ Vitæ*, de cujus auctore Echardus tomo 2 pag. 619 hæc habet: Frater Seraphinus Bertolini Etruscus Lucensis patria, et professione sacre theologiæ magister, apostolicus Romæ apud sanctam Mariam Majorem pœnitentiarius anno MDCLXV, die XIII Maii allectus, scripsit de B. Rosa, cujus Operis *Italicus titulus et annus impressionis ibidem exhibentur*. Deinde Echardus ibi de lucubratione illa sodalis sui tale fert judicium: Scripta est stylo quidem eleganti, sed parum historico, quod multis non probatur; ac præterea de apparitionibus beatæ Rosæ factis minus sobrie illis loqui videtur, ut cum Jesum ipsum cum Rosa ludentem exhibet. Juxta hujus censuræ, quæ de studio partium minime suspecta est, postmodum meminisse.

46 Eodem anno Matriti apud Paulum del Val Acta hujus beatæ Virginis edita sunt Hispanice, quemadmodum Nicolaus Antonius in *Bibliotheca Hispana recentiore tomo 1 pag. 57 testatur his paucis verbis*: Frater Andreas Ferrer

A de Valdecebro Dominicanus, dum Compluti so-
dales cœnobii Matris Dei theologiam doceret,
edidit Historiam mirabilis vitæ venerabilis ma-
tris et inclytæ virginis Rosæ de sancta Maria ex
tertio Ordine sancti Dominici. *Hunc Operis ti-
tulum Latine interpretamur, licet Nicolaus
Antonius eundem Hispanicè retulerit. Sed am-
pliores hujus auctoris et lucubrationum ejus no-
titiæ nobis subministrat Echardus, dum tomo 2
pag. 657 de eodem viro sic scribit : Frater An-
dreas Ferrer de Valdecebro Teruelam Aragoniæ
urbem haud incelebrem patriam habuit, et Ma-
trili Ordinem professus est adolescens in Con-
ventu sancti Thomæ, quem exinde præclaris
animi virtutibus, eruditione multiplici, dicendi-
que gratia ac facundia plurimum ornavit. Per
solitos academiæ gradus ad magisterii apicem pro-
moveri meruit : cum enim apud Indos occiduos
et Americam profectus esset, in Collegio sancti
Ludovici Tascalensi, vernacule LA PUELLA DE
LOS ANGELES, datus est sacræ theologiæ lector :
nec interim apostolici decrat officio concionato-
ris atque facundissimi. Tum inde ad Hispaniæ
B provinciam, in qua creverat, reversus, magna
nominis sui fama ac laude nobiliora seu scholæ
seu sacri pulpiti munera obivit, Complutique an-
nis MDCLXII et MDCLXIV in gymnasio nostro mo-
ralis theologiæ professor præsentatus agebat in
ordine ad lauream, qua postea fuit. Proposi-
tionum fidei censor etiam factus vivebat anno
MDCLXXV, eloquentissimus et elegantissimus ætate
sua apud Hispanos habitus ecclesiastes, editisque,
quæ sequuntur, Operibus clarus. Postea multas
ejusdem viri lucubrationes enumerat, et inter
illas exhibet Hispanicum memoratæ Vitæ titulum,
quem supra Latinum fecimus.*

47 Antoninus Mongitore in Bibliotheca sua
Sicula tomo 2, pag. 438 et 458 meminit de Pe-
tro Emmanuel, et Petro Scoto Prædicatoribus
Panormitanis, qui annis 1668 et 1669 Vitam
S. Rosæ Limanæ lingua patria conscripserunt.
His adde Joannem Andreæ Faure Gallum, Hyacin-
thum de Parra Hispanum, et Josephum Lo-
tello Italum, qui anno 1668 gesta ejusdem san-
ctæ Virginis vernacule vulgarunt, ut apud
Echardum jam sæpe laudatum tomo 2 pag. 654,
704 et 625 liceat videre. Præterea anno Christi
C 1674 Joannes Baptista Feuillet Gallus, Anto-
nius de Lorea Hispanus, et Joannes Baptista
Wouters Belga eandem materiam Gallice, Hi-
spanice ac Flandrice tractarunt, eosque Jacobus
Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum
recensitis tomo 2 pag. 713, 745 et 702 inter
biographos hujus Sanctæ numerat. Denique mox
assignaturus fontem, ex quo plerique sua hause-
runt, hic omitto nonnullos anonymos scripto-
res, qui Vitam vel gloriam posthumam S. Rosæ
litteris mandarunt.

48 Multi biographi supra memorati Vitam
hodiernæ Sanctæ contraxerunt, aut in linguam
vernaculam transtulerunt ex fusiori lucubra-
tione Latina R. P. Leonardi Hansen Dominicani,
quem supradictus Echardus tomo 2 jam sæpe ci-
tati Operis pag. 705 meritis laudibus ila extol-
lit : Frater Leonardus Hansen, Teuto Juliaci
natus, Colonix vero adolescens ad Ordinem
adscitus, per gradus omnes magisterium ascen-
dit; theologiam Viennæ Austriæ publice doce-
bat anno MDCCXXXVIII; exinde pluries in comitiis
Ordinis Romæ missus annis MDCLXIV et MDCLVI,
quem tum ob egregias dotes, studium præsertim

regularis disciplinæ ac eximiam pietatem, socium
pro provinciis Germanis allegit sibi Magister Or-
dinis F. Joannes Baptista de Marinis, ac paucis
post annis Provincialis Angliæ titulo decoravit.
Ea ratione in electione duorum Ordinis Magi-
strorum sequentium F. Joannis Thomæ de Ro-
caberti et F. Antonii de Monroy annis MDCLXX
et MDCLXXVII Romæ votum tulit, apud quos eodem
socii munere functus eademque in existimatione
habitus est.

49 Vir non eruditione tantum, sed mira hu-
militate conspicuus, omnium sibi conciliabat af-
fectum; solitudinis amans semper aut legebat,
aut scribebat, aut orabat, donec annis gravis,
integro ad ultimam usque horam sensu, cum vir-
tutum odore piæ Deo reddidit animam xxviii
Martii MDCLXXXV, ætatis LXXXII in sanctæ Ma-
riæ super Minervam sepultus. In lucem quædam
dedit Opera, quæ sequuntur : Primo VITA MI-
RABILIS ET MORS PRETIOSA VENERABILIS SORORIS
ROSÆ DE SANCTA MARIA LIMENSIS EX TERTIO
ORDINE SANCTI PATRIS DOMINICI. Romæ (typis)
Nicolai Angeli Tibassi MDCLXIV in duodecimo
pagg. 432; ibidem eodem anno in quarto pagg. E
360. Exstat hæc Parisiis in Regia H 1717, illa
apud nostros ad sancti Honorati. Eadem Romæ
apud eundem MDCLXXX in folio. Exstat Romæ in
Casanatensi. Deinde pauca alia ejusdem scripto-
ris opuscula recenset.

50 Nullam ex his editionibus Romanis habere
notitiæ :
mus; sed facile rices earum supplebit editio Lo-
vaniensis anni 1668, quam R. P. Joannes An-
tonius D'Aubermont ex Ordine Prædicatorum
sacræ theologiæ doctor post duplicem Romanam
recudi jussit, ac nobili Cæsareæ Majestatis auli-
co nuncupavit, ut in epistola dedicatoria videre
est. Porro Leonardus Hansenius in prologo lu-
cubrationis suæ lectorem monet, ne sterile mira-
culorum silentium miretur; et uberem horum
appendicem promittit, ubi per Sacram Rituum
Congregationem licuerit. Tum de gestis sanctæ
Virginis a se collectis et edendis ita præfatur :
Interim solius Vitæ historiolum accipe ex Remis-
soriali (quem vocant) Processu, juratisque te-
stimoniis fide bona extractam, quæ et plenior
foret, nisi virginis Rosæ ingeniosa et cauta hu-
militas (de qua infra cap. v) sic pleraque stu-
duisset abscondere, quod neque familiarium in-
timis, neque domesticis curiose oculatis, nec
ipsi denique pervigili matri innotuerint, præter
paucula ista, quæ pene furtim et quasi per rimu-
las notari subinde potuerunt. Itaque non nisi
comperta hic damus, quæ in his capitulis tametsi
totidem videbuntur manipuli, spicilegium non
excedunt.

51 Laudatus Hansenius postea promissis ste-
tit, et Vitæ subnexuit copiosam miraculorum
appendicem, cui præfixit hanc monitionem :
Tempus tacendi, tempus loquendi pone subjun-
git Ecclesiastes cap. iii. Bonum factum. Ne de
miraculis Rosæ scriberem, huc usque tempus
tacendi attinuit calamum. Nunc majorum adnatum
tempus loquendi successit. Ergo quod pollice-
bar in prolepsi, hic præsto, adjecta hæc pau-
corum capitum mantissa, quæ ex authenticis
Processibus signorum, gratiarum, miraculorum
delectum exhibeat, non plenum catalogum. Da-
bunt alii copiosiora. Hactenus ignoramus, qui-
nam alii copiosiora dederint, nisi forsitan
intelligatur ipsa Canonizationis bulla, in qua
recentiora quædam miracula referuntur, ut
postea videbimus. Etiam nescimus, an Hansenius

hoc

AUCTOR
G. C.

hoc loco præsignificare voluerit tertiam suæ lucubrationis editionem, quæ postmodum auctior anno 1688 Romæ prodit, et in qua forsân plura S. Rosæ miracula recensuit. Sed hac de re nihil certi pronuntiare possumus, cum editionem illam Romanam anni 1688 variis locis frustra quæsierimus. Itaque contenti esse cogimur hac breviori miraculorum mantissa, quæ Lovanii anno 1668 recusa est, eamque in posthuma Sanctæ gloria recudemus, et annotationibus nostris illustrare conabimur. Cum vero subinde mendosa sit editio Lovaniensis, et illam cum Romana conferre non possumus, errores typographicos interdum ex conjectura corrigemus.

relictis duobus recentioribus: e quibus castigatur Baillet.

52 Post Hansenium Thomas Soueges Dominicanus, et Adrianus Bailletus famosus recentioris Legendæ auctor Vitam ejusdem sanctæ Virginis idiomate Gallico vulgaverunt, aut potius in compendium redegerunt. Sed hi nullum nobis obsequium præstare possunt: nam Souegius, qui compendiosam S. Rosæ Limanæ Vitam anno 1696 Ambiani edidit, ac Anno Dominicano ad diem xxx Augusti inseruit, brevitatis causa prætermittit pleraque ejus miracula post obitum patrata, vel ea generatim commemorat. Bailletus autem hypercriticus Acta illius adhuc magis contraxit, omissique fere omnibus hujus Sanctæ tum viventis tum mortuæ prodigiis, tacite innuit, ea non magnam fidem mereri. Quinimo in Legenda sua Gallica, quæ Parisiis anno 1704 impressa est, ad diem xxx Augusti pag. 495 col. 1 audacter asserit, eas circumstantias, quæ de jejuniis vel abstinentia sanctæ Virginis narrantur, in numero rerum incredibilium remanere, quamvis omnino veræ esse possent. At cur hic Aristarchus illas rebus incredibilibus annumerat, si veræ esse possint, ut ipse fatetur, et a testibus fide dignis affirmantur? Nihil igitur auxilii nobis expectandum est ab his similibusque recentioribus biographis, et sola restant Acta ab Hansenio ante annum 1668 conscripta, quæ jam recudemus, et consuetis annotatis illustrabimus. His tamen ad confirmationem et ampliorem notitiam in posthuma Sanctæ gloria subjungemus ipsum decretum Canonizationis ex Bullario Romano, quod cum novissimo Bullario Ordinis FF. Prædicatorum conferemus.

C

VITA

Auctore R. P. F. Leonardo Hansen Ordinis Prædicatorum.

Ex editione tertia, quæ anno 1668 Lovanii post Romanam secundam impressa est.

CAPUT I.

Sanctæ patria, parentes, nomen, et pia pueritia.

Lima a meridionalis Americæ, qua mari Pacifico b lambitur, nobile emporium, regniq; Peruani metropolis, hanc novam in orbe novo

enixa est Rosam anno Virginei partus MDLXXXVI, D mense Aprili, qui, quod erupturis floribus terram aperiat c, ab officio nomen traxit. Hujus mensis vigesimus dies beatæ Agneti de Monte Politiano d virginis Dominicanæ a cælesti rore, ac diversis repente enatis floribus notissimæ sacer est, idemque Rosæ huic natalis fuit. Itaque vernant hic omnia: siquidem et progenitores Virgini fuere Gaspar de Floribus, Maria ab Oliva; ille ex insula Hispanorum oriundus, cui a Portu civite e nomen est; hæc Limæ nata; uterque stirpe non ignobili, sed opibus permodicis, nisi quod ingentis opulentia loco fuerit tali filiola cælitus ditari.

2 Nascenti Rosæ paterna domus obtigit in vico S. Dominici, ac pone quidem juxta Ædem S. Spiritus f, ut vel ipse locus videatur futura tum sanctimonie tum instituti signasse præsagium. Jurejurando testata est genitrix (in Processu Remissoriali) sibi fuisse huic partum, ut felicissimum, ita facillimum, minimeque obnoxium illis angoribus, quibuscum solebat in parturitione reliquarum prolium dirissime conflictari. Nec minus adstupuit obstetrix, ut vidit hanc infantem secundarum involueris prodire gravem, et quasi penulatam. Nimirum sic nascuntur Rosæ, congenitis integumentis undique velut amictu paludatæ. Ipso dein festivissimo Pentecostes die (qui Hispanis g æque ut Italis h ROSARUM PASCHA dicitur) baptizata est Rosa, primoque rore cælestis gratiæ permaduit; nec tamen Rosæ nomen tunc ei impositum, sed Isabellæ sive Elizabeth; nimirum ab avia materna Isabella de Herrera, cui inter lustrales aquas videbatur is honor deberi humano more.

3 Porro ut Rosæ nomen, divinitus soboli destinatum, post trium mensium ambages demum erumperet, prodigium expectabatur, quod tale fuit. Quiescebat in cunis trimestris parvula, quando cum ancillula et filiabus accita mater conspexit filiole vultum undique opertum repanda, sed paulo post disparente rosa. Obstupuere omnes; at ceteris altius icta spectaculo mater subito complexu tenerisque osculis dissnaviavit parvulam: « Mihi (inquiens) tu deinceps Rosa diceris, et » eris; nec alio posthac nomine te compellabo »: quasi cum Præcursoris matre protestaretur his Ambrosii verbis: « Habet vocabulum suum, f » quod agnovimus, non quod elegimus. » Rem tamen indigne tulit avia; doluit, suum nomen in tenera nepte sic obliterari, ac fere despici; unde placando huic jurgio nec annorum lustrum satis fuit, donec tandem controversiæ finem imposuit Sacramentale Chrisma, quo sanctissimus Limensium archipræsul Turibius i in parochia loci Quivi, dum Rosæ illiniebat confirmationis signaculum, omisso baptismali nomine, Rosam pronuntiare maluit, cujus fortasse jam tunc fragrantiam senserat in spiritu, quo plenus erat. Sane videbatur eum unctio docuisse de omnibus, ut neque errare posset in Rosæ nomine, cui exinde pariter et avia adqueievit.

4 Verumtamen lapsis aliquot annis, de Rosæ nomine aliam indixit litem ipsamet Virginis pavidæ conscientia, nimirum ut ita præberetur occasio locusque cælesti oraculo, quo Rosæ nomen ultimo erat confirmandum. Res ita evenit. Creverat puella, jamque suimet per ætatem compos, ut rescivit, se nequam in baptisterio sed in cunis traxisse hoc succedaneum nomen, suspicata est pro solo vanitatis lenocinio forsitan hoc sibi inditum fuisse nomen, quo vultus sui com-

mendaretur

Hæc Sancta
anno 1266
scilicet Limæ
in Peruvia
c

et in Hispania
necipit nomen
Elizabethæ
f

g h

quod mater
ejus ob prodigium postea
mutavit,

ita ut primum
appellaretur
Rosa.

A mendaretur forma ac venustas. Itaque hoc scrupulo saucia, et animo inquieta, sacellum Dei Genitricis in aede FF. Prædicatorum SS. Rosario dicatum adiit; illic lacrymose procubua misericordiae Matri angorem suum exposuit, remedium poposcit. Nec Virgo rosa mystica virgunculam Rosam distulit consolari: siquidem in alto, sed inexplicabili intimæ illustrationis radio, pavidam affata, docuit, mire hoc suum nomen probari divino, quem gestabat, Puerulo; se vero de suopte nomine hoc insuper adjectum ei velle auctarium, quo Rosa a S. Manta in posterum cognominaretur. Sic quæ trepidabat in nomine, firmabatur cognomine, secuta et læta, quod utrumque celitus datum possideret.

3 Habent quidem hoc (Ambrosio teste) Sanctorum merita, ut a Deo nomen accipiant, sed qui ultra nomen etiam cognomen e caelo accipiant, raros puto. Admisit inseparatæ nomenclaturæ gratiam puella non sine excelso intimi dulcoris sensu, adeo ut die quadam a sanctissima Communione domum revertens, ardore insolito oblectaretur matrem, unicum hoc gemini favoris nomen Rosæ a sancta Maria sibi quam creberime repeteret, ac frequenter occantaret; illo se mirifice posthac delectari, mulceri, colliquescere. Hærebat parens mirata novitatem. At subiecit Virgo, nunc nunc redire se a pedibus Magnæ Deiparæ, huic rem cordi fuisse, hujus benedictione, et materno auspicio suam animam transisse in Rosam florido Jesulo Nazareno sacram; proinde si aliquando suspectum sibi fuerat Rosæ epitheton, jam illud in tuto esse, utpote divinitus approbatum; ideo frequenti hujus gratissimæ compellationis auditu velle se sui tum nominis tum officii sæpiuscule admoneri. Reliquum, quod sibi in illa sacra Communione acciderat, Virgo humilis verecunde subiecit, matrique sal fuit, Rosæ nomen, quod infanti prima imposuerat, caelo placuisse.

6 Sanctæ Catharinæ Senensis infantia ac pueritia tam dulcis omnibus ac blanda fuisse legitur, ut non Catharinam, sed Euphrosynam & plerique cœperint appellare. Eadem infanti Rosæ fuit indoles quieta, suavis, lepidula, et continuo serena, ut commune dumtaxat gaudium totius domus videretur. Observarunt domestici, nunquam in fasciis parvulam voce querula, aut stridulis vagitibus aedium turbasse silentium, nunquam plorasse, nisi quod semel, cum mater nobilem matronam visitans foras extulisset Rosam, compesci a planctu non potuit, quoadusque ex aliena in propriam domum referretur, quasi jam tunc nosset publicum fugere, et aversari; unde ex tunc constituit parens infantem placidissimam deinceps, cum exeundum foret, secum non exportare.

7 Trimula erat, quando in tenerrima indole promicare cœperunt supra ætatem robusta virtutum specimina. Et primum quidem tolerantiae fuit animique inter dolores impavidi, fortis, tranquillæ, ut liqueret Rosam esse, quam spinæ nec terrent, nec terunt, aut dejiciunt. Accidit, quod prægrandis arca dum incante propereque clauditur, dextrum Rosulæ pollicem fortuito corripere. Advolvit turbata mater, sed dissimulabat tranquilla filiola dolorem, abscondit manum, donec post dies aliquot putresceret sub unguiculo emortuus sanguis. Advocatur chirurgus, isque ut laeso articulo tumidum pus educeret, acerbis remediis totum pene unguem absumpsit, demum et unguiculi residuum, lento

ac violento forcice radicitus avulsit. Vidisses immotam sub his cruciatibus Rosam, acsi non suus esset pollex, cui toties ferrum insæviebat. Obstupuit præ aliis Joannes Perez de Zumeta (id erat chirurgus nomen) haud capiens, unde tantillæ Virgunculæ tanta in iis tormentis obduraisset constantia: nam toto illo acerbissimæ curationis tempore nec gemitum ediderat, nec umquam expalluerat ad styli, sanguinis, novorumque vulnerum aspectum. Nondum Rosa quadrimula erat, cum mordax suppuratio in ejus auricula succrevit. Rursus igitur chirurgi manu, ac post læne emplastrum, denique et ferro opus fuit. Rosa, dum exesæ cartilaginis pars vitata præscinditur, ea vultus animique firmitate vulnus excepit, qua nec intueri adstantes poterant sulcantem novaculam. Fluebat sanguis in humerum, nec Rosa exhorruit tincturam suam.

8 Quadriennium vivendo expleverat cum summam capitis sui cutem species quadam impetiginis cœpit obrustare. Mater obvio, sed imperito suasa consilio, modicos pulveres inspersit effectu plane improspere: nam ii, utpote olentes Hermeticiam l pyxidem, affectas partes caustica sua acrimonia rodebant ita immaniter, ut certis intervallis toto corpusculo tremuisse puellam tacite notarint domestici. Nec tamen hic juxis, et acerrimus dolor ab ea, vel minimum potuit exprimere gemitum aut molestiæ indicium, nisi quod a matre interrogata de dolore, cum totum negare non posset, modicum ac toleratum facilem esse respondit: sicque in iis tormentis cum sua matre pernoctavit silens, immota, quietissima.

9 Sed anxia parens, postridie revulso leniter cataplasmate, inhorruit, videns filiola verticem hinc bullis turgidum, inde fossulis profunde ulceratum, et « O (inquit) misera, siccine totam tam hanc transegisti noctem sub hujusmodi » cruciatibus voraci ardore? » Tacuit Rosa, nec urgenti aliud umquam replicuit, quam stetisse intra mediocritatem suos dolores. Accitus deinde chirurgus, plagæ sanandæ novæque cuti inducendæ quadraginta duos continuos insumpsit dies, tormento vix mitiori, quam quo prima nox Virginem lancinarat. Sed neque tunc Rosæ defuit par dolori tam moroso constantia, quantam ab illa imo ab ulla ætate sperari posse chirurgus diffidebat. Idem Rosa jam sexennis patuit robur sub ejusdem chirurgi forcipe, cum sibi ex intimo nare eximendus fuit phaseolus m, tertio demum tractu erutus. Dixisses hanc indolem uni patientiæ natam. Sed rudimenta hæc erant ac tempestiva præludia animi corpusculum proprium ceu alienum tractaturi. Superest, quod reliquam ejus pueritiam cursim delibemus.

10 Rosæ quinquenni et adhuc inter pueritiæ infantique continia constitutæ, notitia ac timor Dei sese insinuavit modo prorsus admirabili; quia inter ludos. Res ita contigit: Lusitabat cum ea natu major germanus frater, isque (casu an studio, incertum) luto imbuat rutilam pulcherrimamque innocentis puellæ caesariem. Jocus erat, ac puerilis ridendi materies; at non ita placuit Virgunculæ, quam non contemptus, sed sordes offendebant. Itaque ludum abruptit; cui mox frater: « Hem (inquit) soror mea, si te » deturpati capillitii tui injuria tam serio affligit, » scito, cultos puellarum cincinnos inferni ru- » dentes esse, quibus illaqueantur juvenum in- » caute animæ, ut in gehennam æternam detra- » hantur. Ergo puta exosos Deo capillos, quos » tu amare videris. » Hæc ludibundus puer ge-

A. LEONARDI
HANSEN.

dum horri-
dum chirurgi
ferrum

aliosque cru-
ciatus invicta
animo susti-
net.

et tantum
quinquenni.

inde co-
men a
sancta Maria
idum est.

Pelle adhuc
vita præbet
odium

sancti-
væ pa-
væ.

A. LEONARDO
HANSEN.

stu velut concionatorio profatus, repetebat ludum: at puellæ animum altius hæc verba, quam Pro dicentis impetu, suave ætatis modulo penetrarunt; nec verba erant, sed tonitrua: nam repente mens illa capacissima simul immensum concepit horrorem inferni, simul apprehendit vastitatem æternitatis, simul divinam attentius reverita majestatem ponderabat secum omnis peccati fedam infelicitatem.

accepta singulari divinitatis cognitione.

11 Hinc subito in se reducta cepit odisse suosmet capillos, firmare animum adversus omnes offensas Dei, detestari occasiones, quæcumque inferno militarent; denique ordinato agmine tunc immigrarunt alta Dei æstimatio, filialis timor Numinis, cura salutis, abominatio peccati. Quis tot tamque seria expectasset e ludo ac luto? Verum sub eodem radio progressa alterius Rosa limpide agnovit, Dei auxilium sibi fore et necessarium, et jugiter implorandum. Hinc statim exarsit in ipsa conatus orandi, qui et formulam dictavit jaculatoriam, hanc videlicet: « Jesus sit benedictus. Jesus mecum sit, » Amen. » Dulcescebat exinde in corculo Virginis hic precandi modus, ut ab ea frequentanda nec dormiens cessaret, usque adeo nimirum Dei præsentia jam sensus Rosæ interiores undique occuparat.

perpetuam virginitatem

12 Denum sub hac tam præmatura ac sublimi Dei notitia quinquennis Rosa sensit, apertius trahi se ac preparari ad S. Catharinæ Senensis excelsa tirocinia: siquidem hujus exemplo confestim et ipsa virginitatis votum emisit inter hæc primula tenellæ ætatis crepuscula, quinto nimirum ætatis anno; quin et postea ejusdem Seraphicæ virginis imitatione sibiomet capillos ad vivam usque eulem, inscia matre, præscidit, ne quid superesset funium, quibus contra juratum virginitatis propositum aut traheret, aut traheretur ad nuptias: jam enim satis didicerat ex ludicris, luti inquinamenta suo capillitio quandoque etiam serio posse insidiari. Hic igitur puerilis sui lusus et crepundiorum exitus fuit, ut mirabilis, sic felicissimus: nam rarus est hic gratiæ tractus, qui Rosam ab innocentibus jocis unico subitoque passu deduxit in illam maturitatem iudicii, quo simul nosset æstimare Dei celsitudinem, æternitatis pretium, et virginei floris arcanam prærogativam.

Deo vocit.

13 Unum hic prætereundum non est, quod, qui deinde Virginis conscientiam moderati sunt, prudenter coniecere, superna hæc gratiæ allecimenta ipsi obtigisse sub illo primo usus rationis diluculo, quo juxta veriore theologia quilibet in Deum finem ultimum sese tenetur convertere pro suæ capacitatis modulo. Utut sit, Rosæ non tam diluculum fuit quam meridies, dum sic illustrata præferbuit et viam elegit quam debuit; attamen longe majus fuit, a via, quam elegerat, nunquam postea ullius noxæ gravioris admissione per totam vitam exerrasse, quod ut iidem sui confessarii concorditer asseruerunt, ita patulum fiet ex iis, quæ sequuntur.

ANNOTATA.

a Lima est celeberrima novi orbis civitas, quæ ab Hispanis vernacule ciudad de los reyes, id est civitas regum, vocatur. Joannes de Laet lib. 10 Indiæ occidentalis cap. 22 fusius illam urbem describit, et Franciscus de Echave in Opere de S. Turibio archiepiscopo Limensi, quod Antverpiæ anno 1688 Hispanice impressum est, no-

ram ejusdem emporii ichnographiam repræsentat.

b Mare pacificum novam Hispaniam et Peruviam alluit. Idem est, quod mare Meridionale et Austrinum: sed latius extenditur, nempe usque ad terras Australes, novam Guineam et archipelagum sancti Lazari versus mare Indicum, sicut Baudrandus affirmat.

c Collector Viæ hoc loco alludit ad sequens Oridianum carmen: Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

d Majores nostri ad diem 20 Aprilis Acta hujus sanctæ Agnetis illustrarunt, ubi tomo secundo istius mensis pag. 796 miraculum de floribus in loco orationis ejus calitus inventis refertur Canonizata est a Benedicto PP. XIII.

e Teste Baudrando, Portus dives est insula ampla Americæ Septentrionalis, quæ ab Hispanis la isla de Puerto rico, et ab incolis Boriquen appellatur. Præcipuam vero et cognominem hujus insulæ urbem laudatus Baudrandus assignat his verbis: Urbis Americæ Septentrionalis episcopalis sub archiepiscopo sancti Dominici, munita cum arce duplici et portu capaci in parte Septentrionali insulæ cognominis in parte boreali. Capta fuit et vastata ab Anglis anno 1593 et iterum a Belgis unitis anno 1615. Subest autem dominio Hispanorum, et dicitur etiam Fanum sancti Joannis de Portu divite. Supra citatus Joannes Latius lib. 1 Indiæ Occidentalis cap. 1 et 2 originem, situm, et variam fortunam hujus insulæ ac urbis fuse describit.

f In supradicta civitatis Limensis ichnographia vicus S. Dominici et nosocomium sancti Spiritus, quod pro nautis ægrotantibus constructum est, non longe ab invicem dissita assignantur.

g Pentecosten ab Hispanis vernacule Pascua del Espiritu santo communiter appellari audiri. Sed Dominica Palmaram, quam Galli vulgo Pâque-fleurie vocant, ab Hispanis Pascua florida vel Domingo de Ramos nominatur. An autem festum Pentecostes etiam apud ipsos interdum Pascha rosarum dicatur, ex indigenis aut copioso eorum Dictionario, non ita pridem edicto, discere cupimus.

h Veneroni in Lexico suo Italico testatur, Pentecosten ab Italis vernacule Pasqua rosata vel Pasqua di Maggio vocari. Hinc biographi allusio ad nomen S. Rosæ, et hoc epitheton rosata saltem in idiomate Italico satis apta est.

i Hic venerabilis archiepiscopus Limanus die 23 Martii anno 1606 obiit, quem Innocentius XI Pontifex anno 1679 primum Beatis, ac deinde Benedictus XIII Sanctis adscripsit, ut apud illustrissimum Fontaninum in Codice Canonizationum pag. 578 et sequentibus videre est. Hinc patet, Majores nostros non potuisse Acta hujus sancti præsulis illustrare, cum judicium Sedis Apostolicæ illis expectandum fuerit. Id itaque faciendum erit in supplemento Operis nostri ad diem 27 Aprilis, quo nunc in Martyrologio Romano annuntiatur.

k Biographus hoc loco alludit ad vocem Græcam εὐρεσσύνη, vel Dorice εὐρεσσύνα, quæ lictitiam significat. Hinc etiam fortasse nomen acceperunt nonnullæ Sanctæ, quæ in Ecclesia Catholica coluntur.

l Cum Mercurius a Græcis vocetur Ἑρμῆς, ex illo nomine Græco hic adjectivum Hermeticus Latina inflexione compositum videtur, ita ut hermeticus idem sit ac mercurialis. Cum porro chymistæ argentum vivum per metaphoram appel-

lent

A *lent Mercurium, ex sensu suspicor, hic per pulveres hermeticam pyxidem olentes indicari remedium mixtum argento vivo, cujus apud medicos et chirurgos frequens et jam passim notus est usus.*

in Phaseolus aut faseolus, ac etiam faseus est genus leguminis, quo lexicographi pisa vel fabas intelligi volunt. Ex adjunctis arbitror, hic significari tuberculum in naribus exortum, quod forsitan metaphorice phaseolus a chirurgis vocatur, quia similitudinem pisi vel fabae refert. Sic excrescentia canerosa in naribus appellatur polypus a similitudine animalis, quod hoc nomen habet, ut Sennertus tomo 2 Operum medicorum pag. 347 ex Galeno tradit.

CAPUT II.

B *Magna sanctae Puellae erga parentes reverentia, mirum obtemperandi studium, et laboriosa pro iis sollicitudo.*

I In concursu duorum praeceptorum, quo simul honorare patrem et matrem, simul Deo magis quam hominibus obedire justum iussumque est, Rosae frequenter ingenio et solertia opus fuit, ut neutrum offenderet. Trahebat caelestis Sponsus electam sibi Virginem per arcanas sanctimoniae ac perfectionis semitas : ex adverso trahebat rudis et cruda mater Filiam morigeram ad pompas nugasque seculi, ad vanos corporis ornatus, ad mundi commercia. In his biviis, plusquam humanae artis fuit, incolumi utrimque obedientia neque a Sponsi ductu vel latum unguem deflexisse, nec tamen abivisse unquam a maternis praeceptis in Sponsi sequela.

C 15 Accidit, quod coram honestis matronis Rosae, praesente genitrice, importunius rogaretur suo capiti circumdare textum e floribus sertum, quod illic forte odoris gratia in medio positum cunctis ardebat. Verecunde renuit modesta Virgo : instabant molestiae feminae, quibus complacitura mater jussit edicto parere filiam. Quam putas luctabatur hic cum obedientia vani ornatus pudicus horror ! Vicit nihilominus Rosae ingenium : nam serto clam ab ima parte suffixit oblongam acum, sique corollam latenter aculeatam suo capiti non tam imposuit, quam impressit, vafideque impegit, ut sibi non nisi tormentum esset, quod ornamentum aliis videbatur. Nimirum obedivit matri ; at simul currebat in odorem Sponsi spinis coronati. Latuisset perpetuo mobile hoc stratagemma, ni postea manu aliena sat operose extrahenda fuisset acus, quae sub florido blandimento profunde saevierat. Incertum tamen, acus an ornatus exosi circuli dirius pupugerit Rosam, spinis quam sertis amicerem.

16 Aliud. Affectabat muliebri studio mater Filiae manus vane poliri, ad delicati candoris elegantiam ac nitorem. Huic usui singulare genus suaveolentium chirothecarum emerat, ut iis more femineo Rosa saltem gestatione nocturna cogeret suas manus in radscitilam venustatem. Dixisses, non Virgini chirothecas, sed victimae sarlagines et ignem apparari, adeo exterrita di-

rigit, ingemuit, haesitavit ; donec ferocius materno compulsa imperio obtemperavit, munusque invisum admisit. Optabat numquam fieri noctem, ne sibi lectulus adeundus esset cum tali manuum obvolucro. Adrepsit tamen necessaria dormitionis hora, extinctum est lumen, et pavida Virgo primum soporem vix libans, quas chirothecas induerat, pyrothecas a sentire cepit. Videbantur factae Mulcibero : nec videbantur solum ; sed reipsa urebant, torrebant, assabant utramque manum. Adstupuit novo huic frivorio inexperta Rosa, gaudebatque adesse licentiam, qua manus tormento tam noxio eximeret. Exemit, viditque luculentis e chirothecis promicare flammis ; his denique totum collucere cubiculum, imminere palam incendium : at iis procul abjectis, mox ardor, flamma, cruciatus evanuit, et Rosa mirae suavitatis refrigerio caelitus perfusa dulcissime conquevit. Mane facto, crudeles chirothecas matri placidissime restituens, totam rei seriem candore simplici exposuit, manus fibratim ambustas ostendit, ac, ne deinceps ad huiusmodi revocaretur supplicia, obnixè rogavit. Verum incredula mater, dum pium hic Filiae commentum suspicatur, curiosius utramque inspexit manum, quas ut revera pustulatas, ustulatas, torridas comperit, ut conrectavit, demum adtremit, desiitque in posterum Filiam obedientissimam ad eadem incendia durius invitare.

17 Verumtamen induciae fuerunt istae, non sincera pax : nam mater ad alias artes brevi conversa, nunc tentare Filiam, ut puellari usu se comeret, ut collo monilia, brachiis armillas, vultu cerussam pro more regionis admitteret ; nunc instare severius, ut saltem formosam (qua tunc rutilabat adhuc) caesariem erigeret calamistris, ut bysso, fimbriis, caeteroque cultu nonnihil sese ampullaret, fucis ac linimentis roseam oris pulchritudinem gratiose accenderet, gestu, habitu, illecebris nativi decoris juvaret honestatem ; demum objurgare, percellere, cadere innocentem, quod rudis, incompta, et incomposita supino ac nimio mundi muliebris neglectu abiret a seculi genio, quod infra coequalium sortem vilissima singularitate descenderet, quod spem opulenti splendidique matrimonii, quo ipsam natura formaeque praestantia vocabat, ultro hypocrisi abjectissima corrumpere, sordideque praefocaret. Sed Virgo memor propositi, ac suae pulchritudinis obtundenda, quam acuenda, sollicitior, haec omnia defixis humi oculis excipiebat invicto silentio, et quotidianam hanc cramben usu ac dissimulatione surda concoquere assuescebat, quoadusque ultima materni praecepti violentia deerat, cui refragari aut lentius parere aequale nefas putabat.

18 Visum hoc matri opportunum compendium, quidquid vellet, extorquendi ; proinde cum quadam vice obtrusisset Filiae gestandam calanticam aureo sericoque reticulo interfulgidam, una praeceptum addidit, ut obediendi religionem injiceret obluctature. Hic Virgo inops subitanei consilii tantillam impetravit dilationem, dum adiret confessarium, cui anxie protestata est, nisi praeceptum revocaretur, se non posse non morem gerere matri hoc gestamen imperanti : malle se huic quantumvis exosi ornatus redimiculo suum illigare verticem, quam resistendo solvere jus, quo matris obligabatur imperio. Subvenit ergo cordate Virginis pietati simul ac nodo prudens confessarius, ac matrem e vestigio conveniens

A. LEONARDO
HANSEN.

u

filia subtiliter
evocavit
modum,

F

quo matri
obediret,

A. LEONARDO
HANSEN.

graviter dehortatus est, cessaret tandem pretiosæ vanitatis inutili molestia tentare perplexam Filiam, quam ab infantia divinus Spiritus præparaverat secretissimis instinctibus ad ratam altioris sanctimoniarum sublimitatem. Extimuit mater; sicque et iste fluctus, ne fluctuaret obedientia, sponte detumuit.

ac Deum non
offenderet.

19 Excogitavit tandem ingeniosa Virgo rationem idoneam, qua deinceps et matris substaret imperio, et nihilominus reliquam de corporis sui cultu vexam redimeret. Itaque tenerrimis blanditiis genitricem obsedit, donec permissionem eliceret, qua decolorem rudemque saccum ex obvia vilique materia assumeret pro amictu, quod vestimenti genus nec immodestum est, nec inusitatum feminis, quæ a pompis, et nuptiis alienæ, sub simplicissimo cultu solitariam nituntur sectari devotionem. Hoc itaque castissimo schemate obarmavit se Rosa, ut illius presidio a se longius repelleret omnem secularem muliebris ornatus vanitatem. Nec fefellit eventus: nam sub ejusmodi luteo, nullaque tinctura infecto corporis sui tegumento Rosa tutissime latuit, usque ad vigesimum ætatis annum, quo tandem ad Dominicanæ logæ candorem sublevata, facile perrexit reliquas eludere pomposi luxus insidias. Semel ergo sic abdicato exclusoque mundo muliebri, haud visum Rosæ difficile, in ceteris quamquam arduis parenti obedire. Unicum hujus paradigma dabo, unde coniciatur de reliquis.

In aliis autem
rebus

20 Cantu *b* in regno Peruano locus est metalli fodinis percelebris, at putris soli exhalationibus, et algore tetra admodum insalubris. Huc jussa Rosa cum parentibus secesserat, nec multo post, noxiis illis frigorebus impar, cepit in manibus ac pedibus dira nervorum attractione laborare. Mater vim morbi præsentissimo (ut putabat) remedio depulsura, quorundam animalium illic frequentium hispidas pelliculas arte circumposuit patienti Filia; sed addito jussu, ne injussa illas a se revelleret, aut quoquomodo submoveret. Quatriduum effluxerat, quando applicitæ curæ recordata mater, silentem Filiam interrogavit, qui valeret, quidve egisset de pellium involucris? Respondit ægra, se quidem nihilo melius ac ante valere, pelles autem ita, ut mater adstrinxerat, immotas adhuc sibi adherere. Mirata simplicitatem parens, dum pelliculas dimovet, videt harum mordaci ardore pustulatam Virginis carnem vesicatam, accensam, et turgidis undique tuberculis ulceratam. Tum vero attonita, « Ut quid (inquit) tot dies noctesque exegi » stili sub his cruciatibus, nec abiecasti pelles, » quæ sic te excarnificabant? » Replacuit morigeram Filia: « Et nonne diserte veteras mater, ne illas absque tuo nutu deponerem? » Obedivi. »

mira simplici-
tate et reverentia

21 Aliquando mater exploratura tam accuratæ obedientiæ pronitatem, mandavit Filia, quod sericos flores, quos tunc forte pingebat acu, præpostero filorum ductu formaret contra omnem artis ideam, rectumque ordinem. Paruit Rosa; obliquavit opus, flores absolvit. Tum mater velut substomachans: « Eia (inquit) non flores, sed » monstra florum. Quid egisti? Itane oscitasti » somnolenta, dum has ineptias tam deformes » tua imperita segnitie abortiret? » Cui illa respondit mitissime, pariter quidem et sibi, quamquam indocta, visum fuisse talem pingendi modum oppido peregrinum ac devium, nec tamen ausam aliter, quam mater præscripserat, acum

filumque ducere, aut proprio arbitratu conari in adversa; sese nihilominus esse paratissimam suere ac dissuere, quæcumque juberet mater. Quoties sibi per diem ad nendi, suendi, texendive labores redeundum erat, nunquam e scrinio, semper e manu parentis acum, fila, colum, ceteraque officio necessaria demisse postulabat, credens id deberi filiali matris reverentia. At hæc importunitatem rata, interdum cum bile ac nausea rejiciebat filiam ad muliebris officinæ domesticum armarium, vociferans, tot interpellationibus opus non esse, familiaris officii instrumenta ultro patere feminis laboraturis. Cui Rosa; « Malebam (inquebat) obsequi, debito adjungere re lucrum explicitæ obedientiæ, et materni respectus humile tributum una cum penso dedere. » Tanti nimirum faciebat etiam leviores parendi occasiones.

22 Triennio circiter ante felicem Rosæ obitum contigit, eam ab illustri matrona D. Maria de Usategui, consorte regii quæstoris D. Gundisalvi de la Massa, e paterno domicilio invitari ad suarum adium gratuitum contubernium. Obtemperavit Virgo, quia parentes jubebant, imo ut Gundisalvo et uxori in omnibus morigeram se exhiberet, imperabant. Hic igitur non mutata, sed duplicata fuit obediendi occasio: siquidem humilis Rosa paterno tecto, at non subjectione exemptam se reputans, qua promptitudine domi propriæ, eadem alienæ parebat, nec solum mandatis Gundisalvi aut uxoris, sed ad nutum quoque filiarum, domesticæque familiæ, usque ad infima domus mancipia. Hujus insigne specimen habes infra cap. 5 §. TESTABATUR *c*. Ubi leges Rosam in ipso mortis articulo morigeram Gundisalvo.

23 Sed longe mirabilior obedientia ultra mortem. Post Virginis obitum ancillula in Linensi S. Catharinæ monasterio argenteum cochlear per incuriam perdiderat. Fundatrix, eademque cœnobii tunc præfecta, jusserat omnes perquiri angulos, excuti serinia, lustrari singula, sicubi amissum pignus inveniretur; quesitum ubique et diu, geminatur cum quæstione anxietas, turbantur omnia, inventum nihil. Neque jam de argento, sed de fama cruciatur sollicitudo: nam periculum erat, nequa innocens temere in furti suspicionem veniret. Itaque præfecta Lucia de SS. Trinitate ad pendulam illuc Rosæ jam defunctæ imaginem conversa, sub ingenti cogitationum tumultu erupit in hæc verba: « Audito, Rosa benedicta, tibi ego præcipio sub illa obedientia, » quæ mihi in hoc cœnobio debetur ab omnibus, » faxis inveniat argentum, quod perdidimus; in » sancta veritate protestor tibi, o Rosa, tuum erit » hanc curam suscipere, ut præsto sit cochlear, » dum a vespere redeo. » Rediit, quæsit, circumspexit; et ecce cochlear propalam in mensa cellulæ, ubi decies fuerat quæsitum. Nempe de obedientia Rosæ jam prædefunctæ remanserat tam celebris apud omnes conceptus, tam alta præsumptio, ut crederetur, vel post mortem obeditura superiori, cui nunquam in vita subfuerat, videbaturque sat esse ad imperium, quod sua illic hospitabatur imago.

24 Ex his quilibet facillime æstimat, quam accurate suis confessariis obtemperavit Rosa adhuc mortalis: nam ex quo vestem S. Patris Dominici assumpserat, ab ore suorum patrum spiritalium pendebat tota, et quicquid hi vel obiter innuissent, id Virgini non mandatum, sed cæleste oraculum videbatur. Quondam post hæ-

D

obtemperabat
matri

E

atque super-
rioribus

F

ac confessoris
suis.

chrymarum

A chrymarum proluxa diluvia capitis exinanitione languebat non sine discrimine, nec tamen solitis moderabatur vigiliis; admonitus confessarius mandavit, a media saltem nocte horas omnino quatuor somno tribueret. Conabatur ad amussim parere Virgo; sed aliter assueta præscriptum horæ punctum seu dormiendo seu evigilando attingere non potuit, idque sat fuit, ut vehementi scrupulo torqueretur, velut rea violatæ obedientiæ. Notarunt hunc Rosæ spiritum domestici, et quotiescunque roganda erat, ut fomenta suo corpusculo admitteret, aut requiem captaret, aliave se ratione sineret indulgentius haberi, subiciebant ita mandasse confessarium, statimque Rosa sine replica plane infantiliter obediebat.

iterum mi-
seriam matris
entis obser-
vans.

25 Sed redeamus ad matrem. Quod Rosa hibendi vices in triduum aut quadriduum differre sit solita, ex eo patuit, quod legem sibimet indixerat, dum parentibus cohabitabat, numquam bibere, nisi quoties veniam rogata mater expresse annuisset; quod si licentia in experimentum virtutis negabatur, plerumque in aliud triduum fraudabat sitim, non prius bibitura quam mater annueret: imo et questa est, ab ea sibi hanc veniam non crebrius denegari. Porro reliquam ipsius erga parentes observantiam, amorem, pietatem nulla satis capit historia: quam sollicita jugiter sategerit, ut genitorum suorum inopiæ provideret ex labore suarum manuum; quam officiosa, ut iisdem ex morbo decubuis ministraret, adsisteret, pharmaca, ceteraque necessaria compararet; quam denique attenta ac sedula, ut domesticas illorum præverteret offensas, placaret animos, mitigaret afflictiones, singulæ propemodum testantur paginae in iurato Processu.

adfectu ma-
trium labore,

26 Quæstor Gundisalyus (de quo supra, et frequentius infra) tacitus mirabatur exhaustam viribus Rosam, ac diurnis operibus extreme lassam, nihilominus in mediam usque noctem labori manuum insistere. Quæstoris conjux, ut semel infirmam vidit fatiscere, totoque latere imbecillum ac stupidam vix trahendo spiritui sufficere, graviter hortata est, labenti corpusculo tunc saltem ab iis laboribus tantillum vacationis indulgeret. Reposuit operosa Virgo, se parentum suorum necessitatibus absque scrupulo deesse non posse.

diuolenti
industria

C 27 Mirabilis est, quod Ludovica Urtado de Bustamante, vidua Bartholomæi Alphonsi de Lombrera vexilliferi, asseverat in Processu, Rosam tot sanctis exercitiis interdiu noctuque districtam, tot affatim morbis impeditam, tot supernis raptibus crebro absorptam, unico tamen die tot laborum pensa solitam absolvere, quot alia quævis etiam celerrima, peritissima, vix integro quadriduo absolvisset: et ne putemus ob tantam festinæ Rosæ velocitatem, (ut fit) hiulca, manca, imperfecta prodiisse opera; affirmat præ aliis testis sexagesimus octavus, illa singula tam consummatæ fuisse perfectionis, elegantiae, curæ, ut plerumque metas humanæ artis et industriæ viderentur excedere.

tyriatrem pa-
rentum suo-
rum subleu-
n-omulatur,

28 Neque hic stetit anxius amor ac sollicitudo filiae, conaptis omni ingenio parentum egestatem sublevare. In domestico horto areolas discreverat sativis violis cura sua manumque excolendis, quas simul, ut maturuissent, fasciculatim collectas ancillæ dabat venum exponendas; lucellum quaecumque illud matri afferebat. Interrogata aliquando a viro religioso (teste vigesimo primo) quantum commodi suis parentibus ex tenui isto flosculorum mercimonio accederet, re-

spondit, illud quidem permodicum esse, ut Sponsus celestis aliunde miris, at arcanis, modis suppleret.

A. LEONARDO
HANSEN.

29 Si quando patrem aut matrem deiecisset corporis agritudo, nil Filiae antiquius, nil sanctius, nil solemnius erat, quam, sepositis omnibus, decumbenti servire, medicinas conquire, suis manibus parare, inferre, bolatimque porrigere esculenta, refrigeria adaptare, applicare lenitiva. Tunc noctes transigebat insomnes, assidebat lectulo, stratum componebat, agebat omnia, præteribat nihil, quod solatium adferre posset. Interim precibus, gemitibus, suspiriis pulsabat ad cæli fores; neque incassum. At hoc commodius miraculorum historiae reserve- tur. Unicum istud singularissimæ pietatis erga matrem, et extremæ commiserationis specimen sileri hic minime debet. In ultimo vitæ jamjam fugientis articulo, Rosa dolentem genitricem juxta se conspicata, neque ignara, quam immaniter hanc exanimaturus esset proximus ex Filiae morte dolor, rogavit Sponsum, (isque ultimus precantis anhelitus fuit) matrem immodico mœrori imparem, ac facile succubituram, robusto firmaret solatio, adque fatalem hunc ictum miseram obduraret suavipotentia manu.

eos egrotan-
tes obsequio
juvabat.

30 Factum est, ac abundantius quidem, quam moribundæ Filiae sollicita pietas flagitarat: simul enim ut Virgo spiritum reddidit, matrem superne tanta solatorum diluvia inundarunt, ut sub juramento fassa sit, diu cor suum capiendæ huic dulcedini angustum laborasse sub quadam tempestate gaudiorum, ac velut pectoris intersepta perrupturum, anhelis subsultasse tripudiis, ita quod in eodem Rosæ morientis conclavi quærendus sibi fuerit secretior angulus, in quo liberius sub tantæ lætitiæ suavissima divulsione palpitans respiraret. Cum vero in vicinum inde cubiculum vocaretur, sive a cadaveris tristi dimovenda spectaculo, sive ut cum aliis videret Aloysiam tunc forte rigentem in extasi, ire distulit, ne angulum suum tanti jubili conscium præmaturatione desereret. Numquam sane officiosissima Rosæ pietas aut sollicitius, aut lautius refecit matrem.

et afflictos
consolabatur.

ANNOTATA.

a Hic alluditur ad duas voces Græcas $\chi\sigma\iota\phi$ et $\pi\epsilon\phi$, quarum prima manum altera ignem, significat. Unde dicit, sanctam Virgunculam chirothecas, quas jussu matris induerat, pyrothecas sensisse, id est, illas ex thecis seu tegumentis manuum thecas ignis factas esse. Biographus alibi sæpius adhibet alias hujusmodi allusiones et antitheses, quas eruditus lector facile observabit, quamvis de illis expresse non moneatur.

b Non invenio in Peruvia locum Canta appellatum, nisi forte sit Guanta pagus Indorum, de quo Joannes Latius lib. 10 Indiæ Occidentalis cap. 28 meminit. Cum tamen locus ille dicatur hic metalli fodinis percelebris, verosimilius indicatur Guanica cognomento Velica, e cujus fodinis decies centena millia pondo hydrargyri vel argenti viri quotannis eruuntur, et terrestri itinere Limam deducuntur, ut proxime citatus Latius lib. 10 Indiæ Occidentalis cap. 29 asserit.

c Eruditus lector observet, caput illud, quod hic citatur quintum, apud nos esse quartum, et sic deinceps editionem nostram uno Capite Hansenianam præcedere, quia duo priora Vitæ Capita nimis breviter in unum conflavimus. Hoc pro similibus citationibus, quæ postmodum occurrunt,

semel

A. LEONARDO
HANSEN.

semel monuisse sufficiat. Porro specimen obedientiæ hic assignatum apud nos infra num. 50 referetur.

CAPUT III.

Imitatio beatæ Catharinæ Senensis, et ingressus in tertium Ordinem sancti Dominici.

Variæ ac sine numero sunt viæ, anfractus, itinera, quibus æterna Sapientia selectas animas in sublime perfectionis cacumen facit eluctari. At eidem placuit electam Rosam de S. Maria peculiariter per seraphicæ Catharinæ a compendia ducere; quando vel maxime humana prudentia (plerumque inidonea spirituum ponderatrix) importune Virginem ad alias vocationum semitas divertere conabatur. In primis haud absurda spe tumida mater, jam a teneris filiolam nobili atque honestissimo connubio destinavit: nec abludebant proposito egregia formæ venustas, acre iudicium, suavitas erectæ indolis, moresque ad omnem civilitatis gratiam apprime tum facti, tum eruditi.

32 Ex adverso credebatur innocens Rosa, tempestivo (de quo supra) capillorum excidio, ut quondam S. Catharina de Senis, amputasse spem matris, ac nuptiarum tendiculas; nec segnius interea pergebat sui vultus roseum decorem jejuniis deterere; eximiam corporis habitudinem facco pannoso deformare, publicos conspectus sugere, et, ne hominum placeret obtutibus, domi latere; adeo quod toto illo quadriennio, quo cum parentibus in Cantu morabatur, nec pedem ultra domicilii limen extulerit, nec vicinum deliciarum hortum videre dignata fuerit, nisi quod semel dumtaxat ibidem, ad invisendas Indicarum operarum molas, iussa fuit matronarum filias comitari; quo ut pervenit, unico semper angulo immota consedit, nullo abrepta famosæ curiositatis spectaculo. Verum ne sic quidem effugere sat potuit, quin complures tum celebri virtutis opinione, tum pudici vultus majestate in sui admirationem, mox et honesti thalami ambitum invita accenderet.

33 In his matrona quædam, genere et opibus clara, uni filio suo Rosam conjugem, sibi nurum, vehementer optabat, utique felici commercio plus bonorum adeptura, quam datura cum hærede filio. Placuit utrimque tam lauta conditio, præsertim quod Rosæ parentes ut facultatibus tennes, ita graves erant multitudine prolium: nam undecim numerabantur. Solus deerat consensus Virginis, quam voti sui memorem omnis mentio nuptiarum exanimabat; nec tamen impedimentum, quo lubens volens tenebatur, austeræ matri audebat detegere. Inde quos quantosque insultus, quæ domestica prælia, probra, convicia a parente, fratribus, agnatis sustinuerit æquanimis, at inermis Filia, nemo ad vivum propius aut comprehenderit aut æstimavit, quam quisquis ad sanctæ Catharinæ Senensis historiam respexerit, ubi Lapa mater tenacem proposito virginem inelemeuter objurgat, premit, exagitat, nisi quod in Rosam ultra verba, etiam verbera, calces, alapæ sævierint. Prævaluit tamen apud constantissimam puellam idea Seraphicæ magistræ suæ (ita virginem Senensem appellare consue-

verat) quam a teneris elegerat statu, habitu, D moribus imitandam; prout diserte in Processu testis sexagesimus octavus asseverat.

34 Videbantur in hoc unum conspirasse omnia, ne Rosa Terfariarum assequeretur habitum, quem tot votis ambiebat, tot suspiriis, tanto lachrymarum sumptu licitabatur: nam ecce alia oblata est religiosi instituti via, quæ quidem Rosæ displicere neutiquam potuisset, nisi unice ad S. Catharinæ Senensis alta vestigia fuisset callitus destinata. Consurgebat illis diebus Limæ novellum S. Claræ monasterium, totius sanctitatis, rigoris, atque observantiæ sacrarium, auspicante illustrissima D. Maria de Quinones, cui avunculus erat ille ipse famigeratissimus Dei servus, Limensium archiepiscopus tunc superstes, D. Turibius Alphonsus Mogroveio, de quo supra. Neque hujus incomparabilis viri admiranda sanctitas, pastoralis zelus, numerosa miracula ignorantur Romæ in Sacro Rituum Senatu, ubi de illius apotheosi pridem ac strenue agitur b.

35 His, inquam, auspiciis formabatur recens monasterium, et ultro invitabatur velut ad dignissimum tali flore plantarium Rosa, jam inter primas ejusdem fundatrices nominatim electa, censa, approbata. Quod ubi certius rescivit, ante omnia satagit explorare divinæ voluntatis beneplacitum, suæque vocationis mysterium supremo Arbitro cernua commendavit, non recusans pro asylo suæ virginitatis, et coævo sibi strictioris vitæ desiderio arctissimam oblata cenobii clausuram, arduumque vivendi genus amplecti; maxime, quod experimentis jam didicerat, vix aliter se importunas procorum molestias, parentum, fratrum, domesticorum adsultum, mundique immundi conspectum evadere. Sed en arcanum celestis providentiæ obstaculum a matre fuit. Putabatur hæc prima omnium consensura, sive ob tanti archiepiscopi reverentiam, sive quod onusta prolibus, Filiam sine dote posset decentissime accommodare. Obstitit tamen, causata domus inopiam, quam Rosa manuum labore sustentabat. Obstabat simul ætate morbisque fatiscens avia, cui decumbenti unica a fomentis erat, assiduoque ministerio. Obstabant demum alia, providente Numine, quod florido S. Patris Dominici viridario hanc Rosam incomparabilem per tot ambages reservabat.

36 Hoc ut magis innotesceret, binis e caelo prodigiis opus fuit; primum hoc ordine evenit. Qui Rosam viderant adeo celestium avidam, adeo spiritualibus exercitiis, solitudini, macerationis corpori addictam, et seculi pertasam, suadebant identidem alicuius monasterii ingressum, quo liberius vacaret Deo. Idem probavere demum confessarii, urserunt viri graves, et spirituum magisterio spectabiles, quorum concordi iudicio ut suum Rosa humiliter submitteret, conscia et annuente avia, successum tentavit per germanum fratrem, divino interim (ut supra) arbitrio se remittens. Jam in SS. Incarnationis monasterio, (quod sub regula S. Patris Augustini militat) a sanctimonialibus Rosam exoptantibus, admissionem locumque internuntia fratris industria impetrarat, nilque deerat, quam ut relictæ paternæ domo, clam sine pompa ac strepitu ad cenobium recta pergeret, valvis patulis admittenda, candidisque ibidem liliis interserenda. Ergo, proxima Dominica die ad pium hoc sui furtivum electa, in viam se conjicit, unico germano suo lætissimi itineris assumpto comite, ac pone juxta S. Dominici vicinam ecclesiam trans-

etique in novo
S. Claræ ex-
nobio

locus offer-
tur;

E

sed ex volun-
tate divina.

ien,

Dum S. Rosa
renuit inire
matrimo-
nium.

R

cui mater il-
lam destina-
bat.

C

acriter objur-
gatur.

A iens, in eam divertit cum fratre, ut illic in divae Virginis sacello (cui a Rosario nomen et cultus est) maternam augustissimae Deiparentis benedictionem, velut opportunum suae protectionis viaticum praeumeret, exinde reliquum viae alacrius decursura.

37 Ceterum vix ad orationem humi genua fixerat, cum sensit pavimento sese immobiliter acclavatam. Sic haerentem et ultra conductum morosius cunctantem interpellavit frater, eundi tempus esse, longiori orationi commodius in monasterio spatium fore. At Rosa, quod loco movere se nequiquam posset, erubescens, unaque dissimulans, tentabat subinde, si quo modo re tanti prodigii secretissimo retinaculo explicaret. Interea bis, ter, ab ecclesiae porta reversus frater cunctantem increpuit, morae periculum exaggeravit, surgere conanti brachium subiecit: conituntur ambo, sed incassum. Rupem dixisses adnatam solo, aut ingentem plumbi massam, nulla trochlearum vi attollendam. Intellexit Rosa mysterium, nempe ex decreto caelestis Sponsi non esse, quod ipsa populosissimi illius monasterii optato receptaculo furtim sese abderet, aliud de genere sui instituti provisum esse in secreto aeternitatis consilio: denique summa rei erat, quod solius Catharinae Senensis vestigia Rosam expectabant spinis sepiendam. Igitur ut erat immobilis, ad S. Rosarii clementissimam Reginam conversa; « Promitto, inquit, tibi, me » recta ad matrem hinc redituram, adesque parternas, quoad jusseris, habituram pro asceterio. » Mirum dictu! repente quae plumbum fureat, se plumam sensit, nemine adminiculante surrexit, domum repetiit, matri ingenue rem, ut erat, detexit, proque monastica aliud clausurae genus (quod cap. x referetur) de consensu parentis adinvenit.

38 Alterum prodigium. Limanus ager ut psittacos, ita papilionibus gignit, colorum varietate ac elegantia plane mirabiles, ut lere de utriusque gloria hi cum illis certare videantur. Forte Rosa in Seraphicae magistrae suae bicolori habitu attentius delixa, secum de capessendo Dominicani Ordinis amictu deliberabat anceps; cum ex iis papilionibus unus, solo nigro alboque colore pulcherrime striatus, leni, sed minime fortuito, allapsu Virginem festive circumvolitavit; illa confestim rapta in mentis excessum, perspicue intellexit, quod animo dudum agitarat, nempe divinum id esse responsum de tertio habitu Praedicatorii Ordinis tandem assumendo.

39 Nec fefellit eventus jam securam: nam paulo post, obstaculis undique submotis, facta est voti compos, inque Rosario Deiparae sacello, ubi quondam immobilis haeserat, solemnem ceremoniam, de manibus P. Magistri F. Alphonsi Velasquez, Ordinis Praedicatorum sui tunc confessarii (cui id P. Provincialis commiserat) induta est veste bicolori, quam in Senensi magistra dilexerat. Contigit hoc anno salutis MDCCVI, ipsa S. Laurentii martyris festiva die, cui haud absurde aptaveris illud Tibulli lib. 2 eleg. 6: At laurus bona signa dedit, gaudete. . . . Sane gavisa est Rosa, ut se vidit circumamictam varietate; cumque Laurentio novis ardebat ignibus; liquescebat in dulci júbilo, novae Tertiariae reputabat se plus, quam nomine, beatam c.

40 Nimirum cum infante creverat hoc desiderium: siquidem a quinto suae aetatis anno S. Catharinae Senensi jam sese addixerat, quod ex

ore ipsiusmet Rosae affirmant se percipisse testes secundus et vigesimus secundus in citato saepius Processu. Ubi vero Seraphicam ejusdem vitae historiam domi per capitula legi audivit, attentissima, tamquam soli legeretur sibi, medullitus se sensit inflammari ad sequelam, non quietura, donec et foris in habitu, et intus in fimbriis aureis, tantae heroinae ac magistrae disciplina conformaretur. Verum si Rosae perarduum fuit, vigesimo demum aetatis anno, per tot obstacula eluctari ad sacrum habitum, vix minori lucta ipsi constitit, eundem usque ad mortem retinere. Retinuit tamen, quamquam varie tentata, ut alium assumeret: neque enim cessabat humana prudentia, divini ignara consilii, diversa suadere, offerre, ingerere, quasi meliora ac digniora. Ex his duo referam, quae victrici ejus constantiae validius incubuerunt.

41 Quaestor Gundisalvus, vir optimus, qui quae apud Virginem sibi concreditam valebat auctoritate, imo et domestico imperio, seu sponte, seu aliunde inductus, suggerebat reformatam sacri Carmeli regulam, quam Rosae genio credebatur aptius convenire: instabat, utique decentius in celebri Excalceatarum virginum parthenone, quam foris inter ultimas Tertiarias militaturam Deo, vacaturam spiritui, inhaesuram contemplationi. Quod autem idonea careret dote, replicabat quaestor, se curam hanc totam sibi deposcere, acturum se omnia, ut a religiosissimo monasterio haud gravate admitteretur. Robustus hic fuit aries ad pulsanda Rosae praecordia, maxime quod ipsa quoque mater, cui res angusta domi, contenta jam erat, plurimumque servorum Dei conspirabant arbitria. Rosa tametsi vocationis suae tenax et certa, noluit tamen aut cerebrosa videri, aut palam tot peritissimorum benevola iudicia immodesto supercilio aspernari. Itaque ut alias usa ingenio, selectis ex Ordine Praedicatorum quatuor praestantissimis theologis, rem permisit examini, pollicita id amplecti, quod ipsorum potiora suffragia dillinerent; utpote secura, Deum non permissurum, quod consensu horum calculis evocaretur ab humilioris instituti electa semita, quam Seraphica magistra de Senis felicissime praecalcarat.

42 Voto respondit eventus: nam operante Numine, supradictorum theologorum quaternio paribus utrinque votis precepit semper immobilis, stupuitque, neutri partium occurrere pondus, quo sese a tam constanti aequilibrio tandem explicarent. Vicit ergo constantia Virginis, quae exinde fidentior, Gundisalvum aliosque suasores modesto ac gravi responso interpellavit: se quidem reffloridis oblatis Carmeli desertis mirifice et capi et allici, verumtamen solius divinae, non humanae inspirationis proprium id opus ac munus esse: Spiritum ubi vult spirare, aptam regularis status tum electionem, tum commutationem non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: sibi deinde alios superne impulsus non obtigisse hactenus, praeter eos, quos habitu protestabatur; vivendum sibi, moriendumque esse sub charo S. Catharinae Senensis schemate ac magisterio, adfore tamen aliquando tempus, quo hujus nominis atque instituti novum Lima exsurgat monasterium; at nondum se scire, num forsitan illi divinitus sit reservata. Certe dignus erat hac Rosa Carmelus, digna Carmelo Rosa, nisi hanc Ordini hortulano Rosarii altior zephyrus commendasset.

43 Eliso igitur hoc ariete, superfluit alius;

A. LEONARDO
HANSEN.

post superas
tas varias dif-
ficultates.

E

et maturam
deliberatio-
nem,
F

A. LEONARDO
HANSEN.
tertium Ordinem
S. Domini-
ci

at omnium importunior, quia subtilior : nam per ipsos humilitatis cuniculos inferne adactus, quatiebat Rosam unius commotione scrupuli, qua patuit via cogitationi pavidissimæ, nimirum se sordidam peccatricem illo niveo Senensis Catharinæ velamento nimis indignam esse, plus eo vestis candore promitti foris, quam lateret intus, uni sibi deesse omnia, quæ extimo nitori respondeant : proinde habitum, qui Seraphicæ magistræ fuerat protestativum virtutis ac religionis symbolum, in se non nisi larvam esse, publicumque usurpatæ sanctimoniam mendacium. Duplicabat angorem, quod alba vestis humano plausui videbatur ansam aditumque ultro concedere; nam Virgo gliscentem sui nominis celebritatem aversata, dolebat ex candido indumento aliis feminis internosci in publico, eminus se venientem monstrari digitis, notari oculis, laudari a pretereuntibus, ipsique S. Catharinæ Senensi nonnumquam ab obviis comparari. Tormenta hæc erant, quæ sacram illi vestem reddere exosam poterant, ac primo verecunde occultandam, denique et seponendam suggerebant, usque adeo, ut suum familiare asyllum (sacellum dico SS. Rosarii, in quo Rosa habitum assumpserat) cursim adierit, quasi denno illic firmitate immobili radicanda, solitoque magnæ Deiparæ presidio tentationem molestissimam depulsura.

tandem amplectitur.

et

¶ Evenit, uti speraverat; nam ad aræ crepidinem defixis humi genibus, inter orandum placidissimo animi deliquio sensim dirigit. Notarunt precantis vultum circumstantes ejusdem tertii habitus Sorores, videruntque Rosam a sacræ imaginis obtutu supplicii diu pendulam, initio quidem exalbescere pallore niveo, post intervallum decora suffusione rubescere, denique tota facie lucescere, ac scintillatim radiare. Conjectarunt subito, quod erat, permagnum aliquid actitari, velut sub iride Rosarii, cujus mysteria triplici hac tinctura distinguuntur. Et vere sic erat : nam Rosa sibi, ac genuino vultus coloris demum reddita, erupit in jubilum victoriæ : « Eia, (inquit) Sorores, laudandus est » nobis Deus, qui nos Tertiarias, communi » solidæ charitatis vincolo, sibi dignatur adstringere, ac perpetui sociare. » Obscurum ænigma perfacile capiebant, quotquot prævii conflictus consciæ fuerant. At Virgini Pæana d hæc erant debellatæ tentationis, quam ita fregit, ut numquam redierit. Tanto constitit victrici Rosæ candidum seraphicæ Catharinæ habitum et obtinere, et retinere constantissime. Porro, quam plene cum illo magistræ suæ virtutes induerit (quamquam id sequentibus capitibus reponamus) ad coronidem hujus capitis, unicum id argumentum esto, quod semel tacite spectanti, mirantique confessario visa fuerit Rosa, specie, vultu, lineamenti sic transformata, ut viva similitudine ipsissimam S. Catharinæ Senensis effigiem referret.

ANNOTATA.

a Papebrochius noster ad diem 30 Aprilis Acta S. Catharinæ Senensis edidit, in quibus varia cum gestis hodiernæ Sanctæ concordant, ut tomo 3 istius mensis a pag. 854 legi potest.

b Examen apothecoscis istius diu durasse, colligi potest ex nota superiori ad caput primum litteræ i, in qua diximus, quo anno venera-

bilis antistes ille catalogo Beatorum et Sanctorum inscriptus fuerit.

c Ab Hispanis passim beata vocatur femina, quæ sub modesto habitu vivit, et mundo renuntiasset censetur. Unde synodus Mexicana apud eminentissimum Cardinalem de Aguirre tomo 4 Conciliorum pag. 352 § 16. Præcepit, ut nulla prædictarum mulierum, quas BEATAS vocant, habitum alienius religionis approbatæ deferat. In auctiore Cangii Glossario mulieres illæ, quas Hispani beatas vocant, Beguinis in Belgio comparantur.

d Pæan est carmen, quod in signum victoriæ plerumque canitur, ut colligimus ex hoc hemistichio Virgiliano; lætumque Pæana canentes. Sed cum hic nomen Pæana sit in accusativo singularis numeri, et Hansenius satis eleganter ac Latine ritam S. Rosæ conscripserit, non immerito dubitamus, an typographus pro Pæan non excuderit Pæana. Quod si forte biographus hanc vocem Pæana adjective usurpaverit, ac subintellexerit substantivum carmina, istud adjectivum apud auctores linguæ Latinæ nondum legitur.

CAPUT IV.

Vera animi submissio, benignitas, affabilitas, aliæque virtutes.

In suo nihilo cominus ac penitissime agnoscendo, quam profunde jugiterque Rosa perstiterit occupata, omnis humillimæ suæ vitæ clamat actio. Paucas hic e plurimis compendio substringemus. Parum ei videbatur, quod domi, Filiam se oblita, ancillæ domesticæ vilissima quæque ministeria occupabat, nisi et infra ancillam sese demitteret. Mariana quædam serviebat in Rosæ paternis ædibus, Inda genere, agrestis conditione. Hanc sæpius in secreta domus parte oravit, exoravit, adegit Rosa, ut se dejectam humi, nunc pronam, nunc supinam calcaret pedibus, ac velut contemptibile peripsema studiose plantis detereret; quin flagitabat, superaddi sputa, calces, verbera, nihilque omitti, quod extremi contemptus saperet vililitatem. Quod si Mariana conabatur parcere, aut, non nisi obiter, imperata exsequi, acrius instabat supplex Rosa; nec, nisi voti compos, humo se attollebat. Quotiescumque ob singularitatem vitæ a fratribus aut matre proscindebatur injuriis, credebatur se iis, ino et decuplo gravioribus tam dignam esse, ut etiam ultro, quæ sibi imputabantur ad culpam, soleret in majus attollere, suumque reatum amplificare, ne præter, aut ultra meritum videretur affligi ac despici, quæ tantopere ambiebat ubique succumbere et concutari.

¶ Assueverat morborum suorum (quos in ægro exhaustoque corpusculo sustinuit crebros et sævissimos) celare magnitudinem, ne quis subveniret. At quando præ nimio aut convulsio-num laniatu, aut per symptomatum periculosam violentiam dissimulari non poterant, ingenue, quantis distabesceret cruciatibus, fatebatur, ut ex dolorum suorum immanitate aestimarent homines, quam foret Rosa coram Deo enormis ac peccatrix, quæ videlicet assidue tot scelerum justissimis vindictis ab irato Numine meruisset flagellari.

Virgo ex humilitate

F

morbos peccatis suis imputabat.

A gellari. Hoc de se credebat ipsa, hoc itidem credi ab aliis per anxie cupiebat. Inde est, quod sapius coram intimis ac familiaribus suis timida frequentabat huiusmodi voces; mirari se, cur Deus nondum horribili abyso demerserit infelicem mundum, qui tantam ferebat peccatricem. Item, suis demeritis illum apud inferos deberi locum, qui omnium sit infimus et summe infamissimus: vilissimum se terræ pondus, abominabile generis humani carcinoma, purulentam sentinam ac fœcem esse, indignam, cui luceant celi, cui aspiret aer, cui tellus dorsum substernat: suo contagio inquinari elementa, suis piaculis gravari solum, amarescere oceanum. Quoties improspere quidpiam aut domi aut foris accideret, non dubitabat suis id imputare delictis; cumque tam serio ista et sentiret et diceret, ferre non poterat, quod ejus innocentie gnari talia credere recusarent; gravius dolebat, si replicarent, ex mera humilitate similia dici; his regerebat, utique sibi, quæ sola se nosset, fidem habendam esse.

48. lachrymis
miserabilem
re-

B 47 Verum si eo procederent, ut refellendis hujusmodi vituperiis encomia Rosæ laudesque opponerent, expavescebat misera, ac velut fulminis ictu percussa tremebat, pallore, silentio, gemitu mœstissime protestans se torqueri. Accidit, quod Gundisalvum questorem Michael Garzes Canonicus familiariter domi suæ inviseret; hic ille inter amica, ut filii, colloquia, delapsus ad varia, cœpit narrare perfunctorie, quæ Rosæ (tunc iisdem aedibus cohabitantis) mirabilem vitæ sanctimoniam, castigationem corporis, operumque et morum præstantiam commendabant. Forte de proximo conclavi hanc invita percipiebat Rosa confabulationem, sed laudum suarum nauseam non ferens, exsiliit præ dolore, inque cubiculum interius, ubi filiola quæstoris Michaela erat, sese proripuit; ibi mox liberrimo ejulatu, ac lacrymis suam amarissime sortem incusans, verberabat innoxium pectus; despuebat laudationis suæ cramben, caligabat pudore sui; utque cruciatum cruciatu simul pelleret et vindicaret, pugnum crebrius impexit capiti, ubi densioribus aculeis spineæ corona (de qua intra cap. viii^a tempora clam obsederat. Quæ sic vulnerabatur ex laudum molestia, quæ putas animi jucunditate exceperit contemptum, probra, convicia? Sed pergamus.

48. inmensa re-
prehensa vi-
cium deprer-
ebatur

48 Quoddam perarduum heroicæ virtutis opus ad S. Catharinæ Senensis imitationem Rosa tentaverat, perfecterat: quod cum ipsius valetudini summe noxium et exitiale crederet domina Isabella Mexia, horrore pio stimulata, P. Magistrum F. Alphonsum Velasquez, confessarium Virginis, admonuit, ut acerba reprehensione factum, velut excessum temerarium improbaret, ac Rosam a similibus ultra vires tentandis abstereret. Inerepuit ille Virginem, utpote nondum ex circumstantiis tunc assequens, quid laudis illa potius meruisset. Verum humilis Rosa velut culpam in opere sanctissimo agnosceret, veniam deprecata, spondidit emendationem, læta ibi se objurgari, ubi maxime plausum, vanamque gloriam metuerat.

49. coram confes-
sario minis
defectus
suis exagger-
abat.

49 Quandocumque ad confessoriorum pedes in suimet accusationem procumberebat, ita mox obruebatur lachrymis, interpolabatur singultibus, dehiscerebat profundis ex imo corde suspiriis, ut credidisses, non nisi enormium flagitiorum ream esse, quæ sic plangebatur. Comparebat

velut altera in civitate peccatrix, verecundabatur, tundebatur præcordia, trepidabat quasi jamjam erebi rictu absorbenda; nec tamen, in tanto humillimæ contritionis apparatu, sufficiens materia semper adfuit, in quam tuto proferri posset sacramentalis absolutionis sententia. Certe hoc postea uno ore fassi sunt confessarii, pluries laborandum sibi fuisse, ut, in tanta innocentissimæ vitæ puritate, scrutando reperirent, quod ad poenitentiae forum certo spectaret. Econtra non segnius laborabat Rosa, ut minimos quosque defectus in immensum exaggeraret, serioque ploratu ac gemitu posceret medicinam. Neque his contenta, præter frequentes in hebdomada exomologeses, insuper quotidianam sibi coram S. Patre suo Dominico indixerat confessionem, qua, velut in Capitulo correctionis, eidem culpas suas minutim exposebat, veniamque et remedium ab ejus suffragio humiliter postulabat.

A. LEONARDO
HANSEN.

50 Testabatur Gundisalvi quæstoris uxor D. Maria Usatigui, quod ejus in aedibus dum trien- nium vixit Rosa, adeo sese omnium reputarit infimam, ut non soli patrifamilias et conjugum, sed tenellis quoque filiabus, imo servis, ancillis, mancipiis domesticis subjecta ad nutum, singulorum aequè placita, velut imperia, exceperit, favorem arbitrata, si quid sibi cen precario in domum receptæ heriliter mandabatur: unde et pro modico aquæ haustu, flexis poplitibus, a Gundisalvo (si forte aderat) libandi facultatem sibi exorabat. Gravia sunt ac prolixa, quæ circa mansuetissimam Rosæ humilitatem notavit, edixitque Gundisalvi domus: sufficiat hoc postremum. Decumbebat agoni proxima, cum in ultimo vitæ suæ horario quadrante offertur ei pro confortatione cordis pretiosus liquor sorbendus e cyatho; negavit agra se posse: verum, audito, quod ipse paterfamilias jussisset, se subditam recordata, parvit, sumpsit, exhaustit, tenui voce adjiciens: Ite, nuntiate Gundisalvo domino meo, me, quod revera non poteram, ipso iubente potuisse, nec in ipsa mortis janua me fore immemorem, quid hero suo debeat subdita. Qua vero animi demissione tunc ad circumstantes conversa, petiverit condonari sibi, quidquid forsitan in eam domum aut familiam, seu pravo exemplo, seu tetricis ac inofficiosi moribus deliquisset, longiorem exigeret periodum, nisi ad reliqua foret properandum.

et se manci-
pus inferior-
em reputa-
bat.

E

F

51 Diu nescivit Rosa, quidquam vel minimum in se reliquum esse, quod laudi pateret, aut pulchrum aestimari posset, donec femina quædam obiter manus Virginis conspicata (ut est muliebri ingenium ad similia lynceum, et insigniter oculatum) commendavit in iis candorem, decentiam, proportionem. Exhorruit Virgo ad improvisam tantilli præconii vanitatem, arrepta quoque viva calce cruciabiliter manum utramque deformavit, usque dum ardore mordacissimo pellis undique linderetur in rugas, bullulisque sparsim tumesceret, eo quidem dolore ac damno, ut per dies triginta et amplius vestire seipsam Rosa nequirit; unde ancilla Mariana in opem sibi advocanda fuit: hæc vero post Virginis obitum rem totam, ut gesta fuerat, manifestavit, quam Rosæ humilitas (ut alia majora et plurima) de more occultasset.

Præter datas
corporis.

52 Pridem studuerat humilis Virgo omni arte nativam speciosissimi vultus sui gratiam abolere, ne posset mortalibus oculis placere, idque non solum jugi inedia, dirisque macerationibus,

austeritatem
juveniorum

bus,

A. LEONARDO
HANSEN.

bus, sed et aqua gelida creberrime toti corpori superfusa; videbatur jam assecuta, dum in exanguis facie, præter obscurum pallorem, et maciem cavernosam nihil conspicuum apparebat. Verum ut comperit, his paulatim indicibus omnem austeritatem suorum jejuniorum a curiosis deprehendi, aestimari, extolli, plus sibi a vanæ gloriæ laudumque linea, quam ab eximiae formæ præstantia timendum rata, confugit ad solitum orationis præsidium, anxisque precibus impetravit a Deo talem sibi aptari vultum, qui saltem abstinentiæ suæ rigores, ac tot jejuniorum extrema signa mortalium oculis non venditaret. Mirum dicta! Mox rediit genis detritis vividus color, reddita faciei corpulentior plenitudo, frontimitor, luminibus vigor, ut propemodum jurari potuisset, Rosam, quid sit jejunium, penitus ignorare.

a
ita ut post
diuturnum
jejunium lau-
te epulata
crederetur,

B

33 Inde lepidum obvenit quibusdam Argis a per otium curiosis, qui in feria sexta Parasceves, forte in templi vestibulo confabulantes, observaverant Rosam cum matre domum ab ecclesia redeuntem. Transegerat Virgo totam illam Quadragesimam solo pane et aqua, sed præsertim illis hebdomadæ sanctæ postremis diebus vix micatim aliquid cibi admiserat; insuper a summo mane præcedentis feriæ quintæ (cui nomen a Cornu Domini) continuo usque ad istius feriæ sextæ meridiem immota perstiterat in eodem S. Dominici templo, vigilias agens coram sacrosancta Hostia, tunc de more in S. sepulchri arculam solemniter illata, nec holium aut aquæ guttulam toto illo triginta circiter horarum intervallo sumpserat. Dum igitur supradicti congerones inde ad proprias aedes cum matre redeuntem vident, roseo vultu instar aurore subvividam, aspectuque vegetam, amoenam, et minime decolorem, temere suspicati sunt, Virginem venire ab epulis ac lautitie; sonoreque ac libere in prætereuntem jorati, « En (inquunt) » monialem opipare habitam! en, quam splendide profitetur vultu, se cupediis ab aliquo » dapsiliter hodie relectam! Siccine jejunant » Beata? » Displicuit matri ineptissimæ censuræ temeraria dicacitas: at mire placuit humili Rosæ, sic sua latere jejunia, etiam usque ad tam ridiculam saginæ ac ingluviæ calumniam. Aculeus erat, qui Rosam non læderet, sed oblectaret.

atque
virtutes

b

34 Par ei sollicitudo et cura fuit abscondendi reliquos suorum charismatum thesauros, ne humanis laudibus paterent in prædam. Hinc factum est, quod pleraque illustria ejus opera, visiones, et arcanae Spiritus deliciae sic delituerint sub taciturnæ humilitatis abstruso inambraculo, ut matris, sodalium, confessoriorum assidua sagacitas, vix ad paucorum notitiam potuerit umquam penetrare. Quædam spiritu ac religione apprime celebris persona flagrabat annoso desiderio, penitus divine gratiæ magnalia explorandi, quæ in Rosæ prato celari jam ex toto non poterant. Itaque omni alio catosco *b* desperato, Virginis confessarium autoritate, qua valebat, induxit, ut ipse per anfractuosa questionis obliquas ambages, si quæ posset, vel ab invita eliceret.

solicite abs-
condebat,

35 Diu recusavit, diu cunctatus est confessarius, haud ignarus, quam sibi id arduum futurum esset. Tandem opportunitate seu facta seu arrepta, tectis interrogationibus eminens circumvixit Virginem; at ipsa, quo illæ tendebant, celerissime prægressa, occupavit indaginem, his-

que mitissimis verbis abruptit molestiam: « Scito D » (inquit) mi Pater, me usque a teneris ar- » denter orasse Deum, ne sinat ulli mortalium » innotescere, si quid altissima sua misericordia » ceperit fors intra animulae meæ penetralia » dignanter operari. Annuit voto meo Inspe- » ctor cordium; proinde cessa scrutari, nec » inutili conatu me, teque lassaveris; secreti » hujus beneficium, quia concessit Dominus, » non auferat minister. » Nihilominus ubi semel iterumve, sub gravi onere conscientiae, tum a confessariis, tum a doctore Joanne de Castillo (ut infra cap. XII) spiritus examini subiecta fuit, grandia ac miranda detexit, quia debuit; attamen ultra interrogata, ne quid responderet, cautelam, et parsimoniam verbis suis appendit in trutina. Unde quæ tunc verecunde invita aperuit, perpauca ac pene vulgaria crediderim, si conferantur iis, quæ Rosa sub divino secreti beneficio ac humilitatis sigillo retinuit obsignata.

36 Favit mirabiliter huic virtuti Deipara, humilium idea; siquidem ipsamet adjuvit Rosam instrumenta suæ mortificationis humiliter occultantem. Res ita se habuit. Ecclesiam S. Dominici de more precatura adierat, cum illic existentem subita consternavit recordatio unius ex variis instrumentis domando corpusculo adaptatis, quod ipsa domi fortuito reliquerat loco patulo, ubi facile ab aliquo domesticorum absentis cubiculum ingressuro videri poterat. Expalluit confusa Virgo, timens hoc indicio deprehensum iri, quantum exercitiis penitentiae soleret incumbere. Confestim igitur ad Virginem Matrem obsecrando conversa rogavit anxie, periculo succurreret, ipsumque instrumentum in altero locorum, quos ipsa mente designabat, reconderet. Statim evanuit metus, abscessit pavor, et Rosa ab oratione domum regressa, instrumentum suum reperit, non ubi reliquerat, sed ubi illud a Matre gratie recondi flagitarat.

et Deiparam
adjuvare
habuit hujus
humilitatis,
E

37 Tantam ejus humilitatem indivulse comitabatur suavissima mansuetudo, placida affabilitas, mite supercilium: mirati sunt quotquot eam noverant, numquam ab illius ore excidisse verbum duriusculum, obstreperum, criticum; numquam auditum sermonem jactantiæ, fastus, ostentationis; nihil in moribus aut motibus apparuisse tetricum vel subtriste, quod acidam saperet austeritatem. Tota serena, comis, benigna, de se nesciebat altum sapere, sed tantum subijci omni humanæ creaturæ. Negasses Rosam esse, quæ adeo carebat spinis; at sustine: nam in semetipsam tota spinosa fuit, quod ex varia corporis sui castigatione, proxima quatuor capitula fuse docebunt.

quam cum
blanda affabi-
litate conjun-
git

ANNOTATA.

a Hi curiosi S. Rosæ observatores per tropum vocantur Argi, alludendo ad Argum, filium Inachi custodem, quem poetæ plurimis oculis prædixit fuisse fabulantur, et qui propterea a Græcis *κατάσκοπος*, id est, omnia videns, cognominatur. Hinc carmen illud Ovidianum: Centum luminibus cinctum caput Argus habebat.

b Nomen Græcum *κατάσκοπος* Latine significat speculatorem, vel exploratorem. Unde sanctus apostolus Paulus in Epistola ad Hebræos cap. XI v. 31 mentionem faciens de Raab meretrice, quæ exploratores exceperat, eos *κατάσκοπους* appellat.

CAP.

A

CAPUT V.

Prodigiosa Sanctæ abstinētia, et diuturna jejunia.

Fundamento tam profundo, lato, ac solido dignum fuit ac tutum, prægrandia, excelsa, ponderosa superstitui fastigia. Sane vim narrationis transcendunt, quæ de Rosæ jejuniis jejune satis innotuerunt: nam (ut diximus) latent plurima. Hoc summarie constat, Virginem per S. Catharinæ Senensis vestigia gradatim abstinendi jejunandique usum ferme ad ipsum usque inedia culmen mirabiliter produxisse. Suo ordine dispiciamus singula.

Exemplo S.
Catharinæ
Senensis

si teneris an-
nis ita assue-
verat absti-
nentia.

59 Nondum infantie pannos et annos pupula excesserat, cum sibi (quod illi ætatu læ peregrinum et grave est) omni fructuum esu interdixit. Sæpe obstupuit attentata mater, parvulam suam nulla talium cupediarum aut suavitate, aut varia pulchritudine capi: nam fructus sibi datos mox aliis donabat, numquam vel primis labellis admovebat. Sexennis, feria quarta, sexta, sabbatho (ni mater aut medicus ad aliud cogerent) omni prorsus abstinere obsonio, nil præter panem et aquam degustans. Anno ætatis quintodecimo votum emisit, toto vitæ suæ decursu abstinendi a carnibus, quoad permitterent ii, quibus obedire teneretur. Hoc in tenera puella canæ prudentiæ moderamen fuit, quo sic corpusculo detractum voluit, ut simul alieno in atque juri se imperio nil detraheret. Interim caute filioli ingeniosa non defuere stratagemata, quibus matri diu occuleret hunc severam abstinētiæ tenorem, ne ab ipsa valentioribus edulis vesci cogeretur.

si carnes aut
vivulum di-
stare non
posset.

60 Interdum nobiles matronæ, devotionis ergo, matrem cum filia in suas aedes invitabant, epuloque sobrie instructo, rogabant utramque secum una accumbere. Durissimum id erat frugali Rosæ, quam vel odor carniū offendeat. Sed parens, matronis, quam filiæ complacendi studiosior, jubebat hanc omnino carnibus vesci, ne inurbana singularitate adstrictioris parsimonie, videretur mensæ honorem profanare. Parebat mœsta filia, sed maximo inassueti stomachi supplicio: nam quidquid carniū reluctanti ingesserat, paulo post, captato secretiori angulo, totum superne reddendum erat, non sine miserabili cruciatu. Quod si aliquando ager ventriculus buccellam exosam nulla vi potuisset eluctari, paroxysmus a erat in foribus, ac nauseantem ardentissima febris invadebat. Nec mitiori successu obediebat medicis, si quando aut languentem, aut lentius convalescentem tentabant esu carniū ad vires pristinas revocare: tantum enim aberat isthoc genere alimenti juvari infirmam, ut etiam a bolo, velut a toxico, recidiva magis debilitaretur, morboque redintegrato, non agra, sed ægritudo vires acciperet.

si post ea ex
mandato de-
toluta

61 Semel ex morbo sat ancipiti emergerat, utque citius instauraretur, ex præscripto medici, pauxillum carnis paventi ejus stomacho obtruserant; cum ecce repentina totius corporis lassitudo, mox tremor et deliquium prostravit miseram, subitumque pectori ac pulmonibus asthma incubuit, pressit, ac respirandi facultatem interclusit. Vix pluribus horis, hac sese an-

gustia Virgo explicuit, ac per aliquot dies nec passum progredi, nec plantis consistere potuit, donec restituta sibi consuetæ abstinētiæ potestate, sensim et ipsa restitueretur sibi. Jam peneconvalescerat, et denuo invitam ad carnis ferculum compulerunt: denuo item rediere prædicta symptomata, nec remedium nisi ab usitato panis et aquæ pastu superfuit.

A. LEONARDO
HANSEN.

62 Laborabat frequenti ischiade *b*, ac plerumque ea dolorum vehementia, quæ stomachi undum everteret. Sub hoc tormento integros quandoque cum noctibus dies sine cibo transigebat: verum sedato nonnihil cruciatu, mox instabat domesticorum pietas, ut a carnibus junculum admitteret. Ipsa, hoc urbanissime recusato, potius deposcebat familiarem sibi adferri dapem, panem et aquam: his allatis, velut pollucibiliter deliciatura, panis medullam intingebat frigida, eaque sumpta, post modicum surgebat e lecto, quasi refecta, satisque opipare recreata. Quæstor Gundisalvus domi suæ his terve hoc medicamine, non anaretico *c*, sed plane anachoretico, vidit Rosam convalescere, protestans neququam se capere, unde hinc jejunio vis nutriendi inesset.

identidem in
morbum reci-
deret,

b

63 Ibidem alia vice observatis in Virgine manifestæ debilitatis nimis indicis, voluit idem paterfamilias, quod ex ala coctæ aviculæ quid modicum sumeret, quo labentem stomachum nonnihil erigeret. Rosa tot jam edocta malis, attamen urgenti conabatur obtemperare. Vix holum glutiverat, cum præsaga periculi, comiter mensam reliquit, in vicinum conclavi oratorium se proripuit, valvas adduxit; cumque de more sub seram noctem pallidula inde prodidisset, quæstori et conjugi subtrepide fassa est, minimum abfuisse, quin exiguum id, quod ex aviculæ gustaverat, morte lueret, præ dira pectoris obstructione, quæ miseram prope suffocarat.

si ut frequens
experientia
docuit.

Unde arbitrio
ejus relinqui
debut

64 Impulerunt cruda hæc experimenta commiserantem quæstorem, ut Virginis confessorios, medicos, parentes, sigillatim ac pene adjurato obsecraverit, ne deinceps imperato carniū esu, Rosam in vitæ discrimen adductam vellent; sufficere tot eventuum tragica specimina in testimonium promptæ ultra vires obedientiæ; crudele ac Deo palam ingratum fore, quidquid ulterius tentaretur ad oppugnandam Rosæ abstinētiā, a qua tam perspicue illius vita pendebat. Andebat et Rosa sub tali advocato liberius præoccupare medicos, ne, quam sanam vellent, carniū edendarum objectu trucidarent; imo et alia quæcumque vegetioris succi esculenta se admissuram negabat, ita visum esse Numini, cui ipsamet naturæ leges famulantur ad nutum. Alludebat forsitan supernæ (quam recolebat) visioni, qua Christus, increpanti blandientique medius, Rosam docuerat, velle se ab ipsa tam rigidis abstinētiæ exercitiis constanter honorari, sibi illius vitam ac valetudinem curæ cordique fore, nec diffidentum, quin ille, qui pro ea suam in cruce vitam prodegerat, qui extrema fusi pretiosissimi sanguinis gutta ipsam tam caro emerat, qui in ejus animam tot gratiæ thesauros, tantamque celestium donorum opulentiam congesserat, demum et terreno suo corpusculo id præstiturus sit, jamque præstiterit, quo carnis edulio carere possit. Ergo cedat Esculapius *d*, quiescite, o medici; nam divinum est mysterium hoc, quod cernitis.

d

A. LEONARDO
HANSEN.
sumendus vi-
lis et modicus
sibus.

65 Tardius matri persuasum fuit, ut Filia tam severam tenuissimi victus rationem formamque æquanimiter indulgeret. Quoties aut nimiam in exangui vultu maciem, aut vires infra mediocritatem dejectas notabat, unam hanc rigidam castigatissimæ parsimonie dietam, instar atrocis delicti, vocabat in crimen, vociferabatur impatiens, ac pene illismet, quibus olim in S. Catharinam Senensem Lapa mater, tonabat verbis; singularem, obstipam, ac sui ipsius carnificem proclamitans. Cumque nec sic proficeret, imperiosa præcepit, quotidie secum deinceps accumberet communi mensæ cum familia, visura demum, quid, quantumque manducaret. Vicissim a parente Filia supplex impetravit, saltem ea sibi permitti ac parari fercula, quæ non modo ingerere, sed et digerere posset. His ultro citroque velut ex pacto mutuo constitutis, prudens Filia culinariam ancillam Marianam, suarum partium fecit. Huic dextre, ac sub fide silentii extorsit, ut sibi in singula prandia solam pararet offam ex panis frustis et herbarum pugillo, at sine sale et condimento, simplici aqua decoctam, pauculis dumtaxat uvis passis nonnumquam inspersis, ut matri, in singulos bolos attentæ, videretur genialiter obsonare ac dulciter, ubi rarus holum augebat acinus. Sed diversissimum erat, quod reipsa gerebatur: nam herbarum, quas sibi Virgo in pastum singulari cura selegerat, amarissimæ erant, et agresti saporis malignitate torquebant palatum. His deliciis gustum mulcebat, quibus, ne simile condimentum abesset, persæpe cineres admiscebat.

quem herbas
amarissimas

66 Audierat in vicina sylva pronasci herbam insigniter præ ceteris amaram: hanc sibi clam adferri, ex ea deinceps insipidum pulmentarium sibi jussit apparari, et ne tam exquisitæ provisionis annona deficeret, herbam eandem suo hortulo implantavit, suis manibus sollicite coluit, persuadens matri, valere in usum medicinæ. Semel curiosa parens in horti sepimento vasculum reperit felle vervecino plenum; statimque suspicata id quod erat, Filiam interrogavit, cur eo loci id abscondisset, aut cui bono? Rosa deprehensam se videns, simpliciter respondit, illo se uti ad offulam suam inspergendam. Egregium sane stimulandæ orexi proritamentum. Innotuit postea (revelante ancilla Mariana) Rosam omni fere diluculo, quo sacra Synaxi reficienda non erat, austero hoc fellis promulsario in Dominicæ Passionis memoriam os totum imbuere solitam. Præcipue tamen sextis feriis, velut ex acetosa spongia cum Christo in cruce pransura, ex eodem felle et panis crustula sibi componebat electuarius, mordaci aceto et copiosis lacrymis stillatim superfusus; suo idiomate GASPACHOS e appellitabat hoc genus embamatis, quia frigidum sumebatur. Deficiente fellis copia, succedebant in vicem folia quædam amarissimi fruticis, quorum suctu et masticatione, Christi in morte sitibundi hyssopum, male jurulentum, saucia cogitatione recolebat.

occulte con-
diebat.

67 Fruticat in illo occiduarum Indiarum fertili tractu planta mirabilis, GRANADILLA / vernaculis dicitur; Latinis rei tam sero visæ proprium adhuc deesse nomen crediderim, nisi quod supplente periphrasi FLOREM PASSIONIS vocitet fidelis Europa. Hic mirifico naturæ lusu, pleraque Dominicæ mortis nostræque redemptionis instrumenta, velut in exigui procegni compendium, sese conspicue explicant: nam inter foliola, cruentis maculis v-nuste dispuncta,

assurgit columnula flagellati Dei statumen; huic inferne spineæ corona circumjacet, superne tres clavi infixi prominent, foliorum ambitum quasi filatim pendula flagella interstingunt, medium sinum acervatim implent granula eximii saporis. Itaque Rosæ in cibum placuerunt hujus benedicti floris non grana, quia dulcia; sed pampini, quia amarissimi: his decoctis vescebatur libentius, quod et succi amaritudine, et floris sui cognatione, aptius Parasceven, quam prandium representarent.

68 Transeundum nunc ad jejunia, tametsi dubitari haud immerito possit, ab ipsa esurie, an a talibus cibis durius esse tormentum potuerit. Monuere, qui de Rosæ virtutibus post obitum solemniter testificati sunt, duplex jejuniorum ei fuisse genus, unum commune, quo semel in die pertenuem panis et aquæ libabat refectiunculam, at non nisi sub noctem: alterum vero appellabat suum, quo per totum diem noctemque penitus gustabat nihil. Primum, tametsi prope quotidianum esset, præsertim ultimis vitæ annis, quos in Gundisalvi quæstoris ædibus consummavit; peculiare tamen quotannis, ad normam Dominici instituti, septem illos continuos menses observabat, qui festo exaltatæ S. Crucis, et Paschati Resurrectionis interfluunt, Ordinis jejunio consecrati. His igitur mensibus, etiam herbarum panisque diminutione accuratius se macerabat, donec ineunte Quadragesima, omnem sibi omnino subtraheret panem, solis malorum aureorum seminibus parcissime victitans; nam ex iis non ultra quinque sumebat sextis feriis, adjecto solo vervecini fellis haustu, ut hac lautitie quinque plagarum Christi acerbiter præsentius ruminaret.

69 Residuo anni tempore panis mensuram tam sibi curtam indixerat, ut quod unicæ diei sat esse credebatur, integro vix octiduo totum absumeret. Dum Rosa adhuc domi propriæ, suum, de quo infra, reclusorium inhabitabat, Gundisalvi quæstoris uxor ei hebdomadatim mittebat rudioris panis octo placentulas, ut dietam una ad minus necessario victui tota impenderetur. Sed evoluta septimana, ac superveniente totidem recentium panum demenso, inveniebatur, Rosam ex octo panibus permodicis, unum dumtaxat cum dimidio per totam illam hebdomadam comedisse, restitutis nimirum sex reliquis cum dimidio, qui in penu superfuert.

70 Nescio, jejunium an plane inediam appellavero, quod sequitur. Observatum fuit, Virginem cum pane unico, illoque sat exiguo, et aquæ vasculó, integram dierum quinquagenam transegisse absque omni alio cibo aut potu, nimirum a Paschate Resurrectionis usque ad Pentecosten. Item alio anno, totam ejusdem quinquagenæ intercapedinem decurrit prorsus sine potu, ne guttulam [quidem] aquæ sorbens. Ubi vero quæstoris eam domus contubernalem excepit, nil novum fuit, si complures continuos dies absque ullo omnino alimento trans mittebat: plerumque etiam feria quinta solebat ibidem se domestico oratorio includere, nec inde se movere usque ad Sabbatum: ita quod infra hoc triduum plane insomnis, non modo carebat omni cibo potuque corporali, verum etiam (quod quæstorem Gundisalvum maxime rapiebat in admirationem) toto illo tempore remanebat uni affixa angulo, ut neque ad momentum pro quacumque necessitate ab illo discederet. Nempe corpusculum ex inedia vacuum sustentabat pin-

guedo

Jejunia ejus
erant adeo
frequentia

E

dinturnaque

P

et cibis tam
parcis,

A guedo spiritus, cui caelestium meditatio sagina erat.

il merito
india vocari
posset.

74 Aliquando communicanti solae species sacramentales tantum roboris contulerunt, ut in fortitudine cibi illius toto octiduo nullum aliud nutrimentum admiserit. Semel extra consuetum tempus quid modicum sumere coacta, cum illud stomacho retinere non posset, reddidit, ac velut intemperantiae rea, seipsam decem dierum rigida inedia damnavit.

Denique vel in simplicis aquae potu adinvenit, quo, sive biberet, sive abstineret, gustum fraudaret: nam ut aucium ardori levamen ac refrigerium subtraheret, integras hebdomadas transigebat sine potu; bibitura vero, non frigidam sed calentem sorbebat lympham, meluens in aqua subgelida tantillum invenire deliciarum. Causam rogata, aliam dabat, nimirum hac ratione se mederi somnolentiae, quam aquae praesertim frigidae haustus provocaret. Alia minora praeterire hic liceat, cum putem ista sufficere, ut de inimitabili hujus Virginis frugalitate, victusque parcimonia nil vulgare conjiciatur.

B Longe mirabilius fuit, quod notarunt domestici, Rosam plus virium semper hausisse a jejuniis et longa inedia, quam a cibo corporali: verum (ut infra narrabimus) etiam hoc ipsi, cum magistra sua S. Catharina Senensi commune fuit, quod os famelicum vulnerato Christi lateri applicuerit: siquidem extra hunc favorem et favum tam Discipula quam magistra non norant aliud, quo saturari possent.

ANNOTATA.

2 Paroxysmus aliter vocatur accessio, vel invasio, teste Castello in Lexico medico, estque deterius tempus totius circuitus, quod est a primo insultu morbi usque ad tempus consistendi, sive per tertium, sive per quartum, sive quotidie fiat.

b Ischias est arthritis coxendicis. Nomen habet a parte laesa: os enim, quod femoris caput excipit ὀστέον, id est, coxa appellatur. Ita Gorræus, qui in Definitionibus medicis pag. 198 fusius hunc morbum explicat.

c Illud medicamen dicitur non anareticum. id est, non selectum, quod epitheton, ex verbo Græco ἀναρῶ, id est, eligo vel seligo componitur, ni fallor. Hic rursus inter adjectiva anareticum et anachoreticum est analogia, qualem biographus saepius affectat, ut jam supra monuimus. Videtur autem hæc antithesis vel oppositio in eo consistere, quod anachoretæ cibo non selecto, sed primum obrio utantur.

d Æsculapius apud veteres erat deus sanitatis, aut medicinæ, de quo poetæ multa fabulantur, quæ non sunt hujus loci.

e Gaspacho, vel potius gazpacho ab Hispanis vocatur jusculum sive pulmentarium ex oleo, aceto, sale, pane tosto, aliisque rebus confectum, ut Franciscus Sobrinus in Dictionario suo Hispano-Gallico ad hanc vocem Gallice exponit. Ex hoc loco colligo, istud embamma frigidum sumi, et alibi reperi, eo vulgus et rusticos in Hispania vesci.

f Joannes de Laet jam aliquoties citatus lib. 10 Indiæ Occidentalis cap. 2 de illo Peruviae fructu post alia sic scribit: Pulpa illius candida, et insipida. Planta similis est hederæ, eodem modo repens et scandens quocumque loco

ponatur. Elegans fructu suo onusta propter ejus amplitudinem: florem fert similem albæ rosæ, in cujus foliis aliquæ velut Passionis Christi notæ (inquit Monardes) delineatæ conspiciuntur, quas magna diligentia istic pictas existimes, etc.

A. LEONARDO
HANSEN.

CAPUT VI.

Cilicia, flagella et catenæ, quibus sancta Virguncula tenerum corpus afflixit.

Mirum, in arido totque jejuniis extenuato corpusculo superfuisse locum, qui flagella exciperet; sanguinem, qui verbera sequeretur. Nihilominus Rosæ tantus inerat castigandi corporis ardor ac studium, ut ei per confessarios modus fuerit imponendus. Initio, cum S. Catharinæ de Senis gestare cœpisset habitum, non contenta vulgaribus funiculis, duas sibi catenas ferreas aptarat in flagrum, hisque ad imitationem S. Patris sui Dominici per singulas noctes tam dure ac dire sibi dorsum et scapulas cruentabat, ut rivi sanguinis in parietibus, in pavimento, in subligaculis fuerint notati. Credebat innocens Virgo, se suis peccatis has debere vindicias. At præterea publicarum miserta calamitatum, satagebat his modis ad exemplar suæ magistræ placare Numinis iram, mitigare justitiam: unde nunc pro ærumnis totius S. Matris Ecclesiæ, nunc pro angustiis periclitantis reipublicæ, cruentam sese victimam cedeat inclementissime, ut clementiam impetraret, plagisque plagas averteret.

Sancta divi-
nam iram
placatura

73 Siqua aut regno Peruano, aut urbi Limensi, patriæ suæ, flagella divinitus imminebant, suis conabatur flagellis divertere: nec animarum in purgatoriis flammis bullientium immemor, duplicabat ictus catenarum in nova cruoris profluvia, quæ rogi partem extinguere. Pari sumptu connitebatur agonizantibus impetrare subsidia pro illo tanti momenti supremo momento, a quo pendet æternitas. Ceterum pro culpis alienis, pro compensandis peccatorum in Dei majestatem injuriis, pro eorumdem conversione an frugem meliorem, dici non potest, quot flagellarum sulcis, quot vibicum livoribus seipsam indies exararit: nesciebat ferias quotidianus feriendi labor et dolor, quem sic dispensabat per diversas corporis partes, ut dum unius plagis detumescendi et coalescendi dabantur vices, transiretur ad alteram, ab hac vero postridie reditus fieret ad priorem vixdum coalitam: porro hæc verberum alterna, sed crudâ vicissitudo tanto dirius cruciabat, quanto acrior sensus inerat partibus pridie læsis.

pro publica
regni Peruani

74 Assueverant domestici (quamquam inscia Virgine) ex ædium parte secretissima, per singulas noctes audire hos disciplinarum ictus; at semel ultra solitum cohorrerunt, dum Rosa, nullo jam læsarum aut illæsarum partium discrimine, vehementius ac diutius in se totam deserviebat plagarum strepitu late sonoro. Occasionem dederat popularis quædam in Limana civitate turbatio, levibus (ut assolet) orta principii. Vir apostolicus, ac Seraphici Ordinis jubar eximium, venerabilis Pater F. Franciscus Solanus, in vita et post mortem, constanti fama,

vel urbis
Limensis
necessitate

A. LEONARDO
HANSEN.

"

"

ferreo flagello
aliisque mo-
dis.

B

C

quibus ab ipsa
pueritia as-
sueverat,

tenerum cor-
pus affligebat,

sanctitatis ac prodigiorum gloria clarus a, pro concione obscurius forte nonnulla protulerat, quæ Limensium vulgus prave intellecta detorserat in sensum prorsus alienum. Hinc subitus pavor totam pervasit urbem, quasi, ex publico P. Solani vaticinio, terræ hiato proxime absorbendam; quod tamen ille nec dixerat, nec somniarat b. Rosa periculi admonita, quo tum sancti Viri celebre nomen, tum marcentis Limæ natabat tranquillitas, mœsta indoluit, noctemque illam horrissonis flagris in sua carne depurpuravit, ut proprii sanguinis hostimento sopiret communem populi suiurbationem, quæ cordatis periculosior quocumque terræ motu videbatur.

75 Magister F. Joannes de Lorenzana confessarius Virginis, cum hunc disciplinarum rigorem imbecillitati corporis paulo æquius censuisset attemperandum, Rosa maximis ab eo precibus extorsit, quo saltem liceret sibi intra certum dierum spatium verbera quinquies mille sibi illigere, qui pie creditur esse numerus ictuum, quos in sua crudeli flagellatione Christus excepit. Hac permissione obtenta, æque sollicita erat Rosa, ut eum numerum non transiliret, quam ut impleret. Siquidem, ne transiliret, novam a confessario permissionem toties exorabat, quoties aut aliqua proximorum necessitas, aut causa publica videbatur peculiarem ab ea succursum exigere. Ut autem impleret, observabat attentissime, quot diebus, subinde ex infirmitate decumbens, ab usu quotidianæ disciplinæ fuisset impedita, subductoque diligenti calculo, ubi convaluisset, ita in proximam dierum periodum dividebat omissorum ictuum portiones, ut compensatione facta, permissum numerum quinque millium exacte adæquaret, nec segnius numerum, præsentis dierum periodo tunc respondentem, una absolveret. Pari obedientia suo confessario adquevit, quando nimiam ferreæ catenæ atrocitatem in aliud, ex filis contortum, at nodosum asperumque flagellum præcepit commutari, ut sui Ordinis communiore usui humiliter sese conformaret. Proinde Rosa ferreum hunc scapularum vomerem sanctiusque posuerit, an sumperit, in medio relinquo.

76 Porro, quam avide in pœnitentiæ exercitia propenderit Rosa genius, jam inde ferme ab infantia seriis præludiis abunde ostenderat. Quadriennis erat, cum tenellos humeros (quibus flagellandis tunc adhuc decrant rudi puellæ funiculi) incepit vexare nunc crudorum laterum ponderibus, nunc gravis trunci onere, velut ex tunc conata bajulare crucem post Christum, sub infamis ligni molestia laborantem. Mariana, ancilla domestica, horum arcanorum sola aliquamdiu conscia, sola Virgini a secretis erat. Hanc itaque nunc in remotiorem horti angulum, nunc in solarium domus sevocatam, flexis humi geniculis precabatur, ut (quod suismet ipsa manibus tenella nondum poterat) humeros suos vi laterum ibi sparsorum oneraret: sub ea mole, gravique obtritu, durabat parvula in oratione proluxa et laboriosa; tandem innuebat ancillæ, sine strepitu pondus auferret, ne forte superveniens mater furtivæ devotionis turbaret scenam, aditumque similia iterandi præcluderet.

77 Aliis vicibus, sub eodem silentio, rogabat sibi gravari scapulam infirmi trabe, collectisque exiguis viribus, conabatur obnixa sufferre durissimam sarcinam, dum preculas suas bene

longas absolveret. Æstuabat impar oneri, gemebat, oblectabatur, donec interdum victa premeretur usque ad solum. Rudimenta hæc erant severioris militiæ, quam ætas maturior, ut promittebat animo, sic corpori minabatur. Nondum quartumdecimum annum egressa fuerat, cum notari cœpit inter alia pœnitentiæ opera, quod noctu perambulabat hortum nudipes, imposita sibi oblonga cruce, quam dum lividis gestabat humeris, semetipsam crebris genuflexionibus terræ alidebat, amarissimam Calvariæ viam aquis tum passibus, tum suspiriis dimetiens; nec ulla malignantis auræ intemperies, non horrida obscuritas, non frigora, non turbines ventorum, insuaves erant Virgini, undeque suo corpusculo quidquid incommodorum poterat accersenti.

78 Inhibitum ei fuerat (uti supra attigimus) ne amplius ferream catenam in usum flagelli adhiberet. Ipsa rem sic interpretata est, non ut omnino sibi catena parceret, sed tantum non caderet. Itaque hanc lumbis suis triplicato circumducta fortissime adstrinxit, extremis commissuræ anulis seram immisit, claviculam abdidit, ubi recuperare nec ipsa posset. Occultissimum hoc erat tormenti genus, quodque vel diu vel forte semper latuisset universos: nam Rosa, vel ipsam operum suorum secretariam Marianam, hujus insciam voluit; sed noluit Deus; unde sic demum patuit. Nocte concubia Rosam in strato acutissimus coxendicium dolor invaserat; sentiebat afflicta totum a catena malum esse, velut quæ per extritam pellem hinc inde carni nervisque profunda incumbebat; unde renes et latera ferri aliorum in atrocissimi doloris consensum attraxerat. Angebatur Rosa, quod se sola nec rumpere noxiam catenam, nec sine clave seram dilibulare poterat.

79 Crescebat interim sub indissolubili vinculo atrox ischiadis cruciatus, qui demum invitæ Rosæ, post longos gemitus, etiam miserandos ejulatus extorsit. Evigilans Mariana prosiliit, ægram sublevatura accessit, obsequium quodcumque in rem foret obtulit, simulque de morbo ac morbi causa perplexe interrogavit. Hic misera Virgo secretum suum prodere debuit, ut ab ancilla consilium modumque exquireret, quo solvatur catena, priusquam experrecta mater in auxilium utrique accurrat. Tentarunt ambæ, quid possent, alternabat vices lucta et consultatio: sed neutri cedebat tenacis seræ firma contumacia. Meminerat ancilla, ejusmodi seras valida contusione nonnumquam aperiri: dum igitur abijt quæsitura saxum, anxia Rosa, matrem aut vocari aut sponte mox affloce timens, ad orationem confugit, quæ instar clavis, et calum, et seram penetravit. Mira res! cum saxo rediens Mariana audit sonoro crepitu seram sponte dissilientem, laxatur sensim catena, deducitur, abstrahitur tota; sed passim avulsione opus fuit, quam cutis et cruor sequebantur. Hoc agone defuncta Rosa, quietem repetiit, ut eandem ancilla repeteret, ac mane facto, velut nil grave passa, ad consuetos labores properavit.

80 Vix laceratæ cutis vulnera coierant, quando Rosa ad suam catenam rediit, pristinoque ferri tormento se rursus incinxit; donec tandem (incertum quibus indicibus) rescivit confessarius, qui continuo præcepit Virgini, catenam, ut erat, sine mora sibi transmitteret. Paruit illa, catenam denuo carni adnatam a lumbis revulsit, pannoque diligenter una cum sera obvolutam sa-

cristæ

et ideo illam
confessarius
etiam auferri
jusserit.

et ferrea
catena se
flagellare
prohibita.

ea corpuscu-
lum tam ar-
cte cinxit, ut
carnem pen-
etraret.

F

A cristæ B. Blasio Martinez tradidit, recta ad confessarium deferendam. Sacrista ex pondere suspensus aureos inesse torques, aut pretiosa monilia, digressus a Virgine explicuit involucrium, ac dissimilium auro thesaurum reperit, catenam recenti imbutam sanguine, quam frustillatim adhærescens caro et pellicula variis locis conspicue satis interpunxerat. Hujus aliquot ansulæ seu circuli post Rosæ obitum apud D. Mariam de Usategui aliquamdiu asservati, mirabilem, at omnibus peregrinam spirarunt suavolentiam, testes nimirum pœnosi sudoris, quem de Rosæ corpusculo imbibebant.

Brachia
vinculis
constringe-
bat.

81 Neque pulpæ brachiorum ab ejusmodi vinculis immunes erant: his enim Rosa, ad cruciatum, arcata quadam ligamina circumdederat, quæ perpetim torquebant complicatos musculos; at tum vel maxime vexabant lacertos, quoties aut aliquid de terra levandum, aut brachia sursum extendenda erant. In his nexibus clam dolorosis meditalunda, vinctum in horto Getsemani Sponsum comitabatur ad aedes Cai-phæ, Annæ, et Pilati. Nec adeo has alligaturas, quamquam strictissimas, pellis obduxerat, quin videre eas potuerit Mariana, quando medebatur laceris Rosæ scapulis: nam sæpe postulabatur hoc genus officii, eo quod jugiter in Rosæ dorso patebant scissuræ, quibus, ex intervallo, jussa Mariana inspergebat ignotos pulveres, ne saniem conciperent, chartaque bibula obducebat, repetitis postrodie tunsionibus renovandas. Porro dum brachia et lumbos vincula nervique aretabant, manipulatim urtica ac minutuli sentes morsu creberrimo vexabant pectus, axillas, latera, ne qua pars vacaret a cruciatu, dum forte cilicium adhuc deerat præ inopia. Sic nempe Rosa in sentibus configurabat se lilio inter spinas.

Angulum ci-
licium gesta-
bat.

82 Verum ubi pro ingenti munere ditatam se vidit brevi cilicio, quasi purpuram, byssum, trabeamve nacta, sibi suæque tremulæ carni gratulabatur de novo pœnitentiæ baltheo, rigoris paludamento. Initio quidem illud tametsi asperum, minus tamen, quam Virgo optaverat, latum, sinuosumque videbatur, utpote quod vix duorum palmorum mensuram excedebat. Sed paulo post aliud successit ex religiosæ personæ liberali dono, quod Rosam undequaque contentam reddidit. Manicatum hoc erat, atque a collo et humeris infra genua propendebat; hispidum, ex crassioribus equorum setis prædens contextum, vix non lorica gravitatem æquabat. Ponderosa hæc asperitas ut suapte grossitie fere implicabilis, ita duritie implicabilis, cuivis robustiori pœnitentiæ alumno sufficere potuisset ad summam austeritatem, nec tamen Rosæ sal fuit: nam infixis undique brevissimis acubus, hirsutam interulam diligentius in se armavit. Herinaecum credidisses, non rosam. Virgini tamen hæc rudissima gausapina non tam cilicium, quam abolla videbatur, eaque per complures annos est usa, donec ob frequentem sanguinis vomitum, alieno coacta fuit imperio, noxiam hanc exuere cataphractam.

et singula
corporis sui
ambra

83 Aliam tamen ipsa adinvenit castigandi corpusculi rationem, quam priori clam substitueret, minori forsitan valetudinis damno, at non leviori molestia. Saccum villis crassissimis gravem sibi in formam indusii aptaverat, et ne posset deprehendi pilosa ruditas, extremis manicis carbasina integumenta obduxerat. Sub hoc pondere æstuabat, rigeat, lassabatur extenuata viribus Rosa, incesso non nisi difficillimo gra-

dum promovebat, et sive consederat, sive genua humi fixerat, ægre se attollebat in pedes; pœna erat quicumque motus; languebant artus, velut sub sarcina; sibi que videbatur plumbeo magis, quam cannabaceo stromate subuculata. Intimæ dumtaxat pedum supererant plantæ, quas neque cilicium nec disciplinæ verbera attingebant; nihilominus reperit sollicita carnis suæ domitrix, quo et illis propriam dispensaret cruciatuum portionem. Igitur quoties domi coquendis panibus accendebatur clibanus, prensabat occasionem Rosa, nudatisque plantis calcabat immota summum fornacis orificium, ubi vis ardoris vehementior erumpebat. Meditabatur illic sensu acerrimo dira gehennæ incendia, quæ sibi deberi plus quam serio autumabat. Sic demum a planta pedis usque verticem capitis nil ei residuum fuit, quo voluntarios cruciatus exciperet.

A. LEONARDO
HANSEN.

84 His blandimentis Rosa demulcebat tenue illud corpusculum, cui alias a crebris infirmitatibus sat pœnarum erat, ut infra suo loco videbitur; neque animus illi deerat tentandi etiam his majora, ni prudentes confessarii vetuissent, qui identidem, interposito moderaminis præcepto, discretam virium rationem habendam occultabant. Sane quam corpori suo Rosa amica non fuerit, supremum hoc paradigma esto, quod Virgo cautissima nec delicias spiritus usque ad corporis solatium exundare sinebat. Perpaucis Dei amicis id curæ fuisse legitur, de unico Gregorio Lopes Mexicano c id Rosa legerat, statimque sibi imitandum sumpsit. Igitur usque ad hanc subtilissimam divisionem carnis et spiritus, elegerat conformari Sponso crucifixo, quatenus ille nec gloriam animæ in suum adhuc mortale corpus, nec gaudia partis superioris in inferiorem derivari permisit, ne passionem impediret. Sentiebat et Rosa ex mirifico cælestium sapore ac pergustu suum dulcescere spiritum, inebriari mentem, saginari animum: sed interim cavebat, et (quoad potuit) obstabat, ne in talium epularum quantulamcumque communionem aut sympathiam admitteretur miserum corpus, quod soli passioni et cruciatui destinarat: et, si eam Rex introducebat in cellaria sua, ipsa suum corpus jubebat foris stare. Existimo rarum hoc divortium sublimioribus Rosæ operibus posse accenseri.

peculiari
tormento
cruciabat.

E

6

F

ANNOTATA.

a Hic venerabilis et Apostolicus vir post Hansenianam hujus Vitæ editionem anno 1675 in numerum Beatorum relatus est. quem deinde Benedictus XIII anno Christi 1726 solenniter catalogo Sanctorum adscripsit, ut in Actis ejus apud nos ad diem 24 Julii illustratis, sive tomo v istius mensis a pag. 847 licet videre.

b Sanctus Franciscus Solanus concionem de spirituali animæ ruina instituerat, quam populus Limanus de materiali et subita urbis suæ ruina perperam interpretabatur, ut in memoratis Actis ejus cap. 6 retulimus.

c Iste Gregorius Lopez cognominatur Mexicanus habitatione, ni fallor, cum Nicolaus Antonius in recentiore Bibliotheca Hispanica tomo 1, pag. 417 de illo scribat sequentia: Gregorius Lopez, cujus patria in obscuro est (alii Matritensem existimant, natumque anno MDXXXII, alii Lusitanum, ut Georgius Cardosus in Hagiologio suo xiii Martii pag. 164,

qui

A. LEONARDO
HANSEN.

qui ortum ait in oppido Linhares Beiræ provincie) cum ex Hispania in Septentrionalem Americæ plagam, Mexici nempe regnum transfretasset, insigni apud eas gentes vixit morum innocentiae ac sanctitatis fama etc. Deinde ibidem breviter virtutes ejus et lucubrationes recenset, quibus hæc subjungit: Vitam ejus testis oculatus in litteras misit Franciscus Losa parochus cathedralis Mexicanæ ecclesiæ, quem secuti sunt peculiaribus suis historiis Alphonsus Ramon Mercenariorum sodalis, et Ludovicus Munos causarum procurator in Matritensi curia. Arnaldus d'Andilly tomo 1 Diversorum Operum pag. 157 et sequentibus hanc Francisci Losæ testis oculati lucubrationem Gallice interpretatus est.

CAPUT VII.

Aculeata corona, qua caput suum cinxit.

B Decebat charam B. Catharinæ Senensis Discipulam, in schola patientiæ ad magistræ suæ prototypum laureari. Mira hæc Sanctorum est ambitio, qua malunt Christi spineam, quam auream coronam in hujus vitæ exilio circumferre. At rosis præcipue nec tutum, nec decorum est, spineo carere sepimento. Verum ad rem. In ipso adolescentiæ ac pueritiæ confinio, Rosæ corculum acerbissime compunxerat devota ac tennerrima compassio ex avidissimo obtutu piæ imaginis, quæ muto præconio clamitabat, Ecce Homo. Hærebat in illo plexili senticeto, quod Christi verticem cruento insederat; pudebat sub spinoso Capite se membrum videri delicatum. Itaque primam sibi tunc coronam (de secunda agatur paulo inferius) ex ductili stanno complcuit, quæ seu funium, seu virgularum mutuo implexu contortarum, spiram effligiabat. Huic per certa intervalla nonnullos indiderat claviculos introrsum præacutos, eoque diademate clam sibi caput non sine vulnere obcingebat, sub villis victima coronata.

nonaginta novem aculeis armatam,

C 86 Annos complusculos duravit, et induruit pia Virgo sub hoc oneroso capitis spineto; verum id nonnisi puerile fuit tirocinium robustioris tormenti, quod ex secunda corona, aculeis nonaginta et novem armata, imminabat. Hanc posteriorem, decimo circiter ante obitum anno, hoc est, paulo postquam Dominicani Ordinis togam sumpserat, sibi imposuit, nec nisi cum vita deposuit: nimirum, ut cœperat attentius contemplari spineam sui Redemptoris coronam, in caput S. Catharinæ Senensis mirabiliter translata, minime sibi quiescendum duxit, nisi eandem pariter in suum inde verticem, æmulatione qua posset religiosiori, accerseret; nec sibi videbatur totum seraphicæ magistræ induisse habitum, nisi et spineam induisset illius coronam.

cujus forma describitur.

87 Novo igitur ardore, ac patiendi desiderio, lamellam argenteam sibi flexit in circulum, huic ab intus ex eodem metallo tres infixit aculeorum ordines, ita ut quælibet series triginta et tres contineret aculeos, videlicet pro numero annorum Christi, quos mortalis pro mortalibus explevit in terra. Certe nil excogitari potuisset aut pro capitis (ut appellant medici) pia matre magis pium, aut duræ matri durius a,

nisi hanc duritiem ipsa pietas suggessisset. Porro ne capilli, qui post rescissionem breviores succreverant, profundiori obstarent aculeorum impressioni, ad vivam usque cutem novacula crenem omnem submoverat, aliquid tamen inculti cincinnati relictum in fronte, quo corona interdum obtegeretur, ut matrem lateret. Quamquam permodici hujus capillamenti in sincipite residui alius quoque usus fuerit, ad nova dolorum incrementa. Verum de hoc in sequenti capitulo, ubi ad Rosæ vigilias transibit succincta narratio.

88 Dentatum hoc sertum quam dire momorderit, quam cruciabiliter omni ex parte pupugerit velatum sacræ puellæ caput, cui torquendo unica sat fuisset acicula, ex eo fas est conjicere, quod spinæ non simul omnes, sed aliæ post alias, binæ, ternæ, pluresve, successione molestissima, nudatam invadebant cutem, proque occasione ac varietate motuum, singulæ obliquabantur in singulis vulnerum angustiis. Compertum est, sub hoc densissimo pungentis metalli vepreto, ipsam loquelam Virgini fuisse dolorificam: quid si tussi concutiebatur pectus? si sternutatione exonerabatur miserum caput, aut alia fortius excreandi importuna necessitas vultum orisque habitum violentius commovebat?

et qua Virgo studiose utabatur.

89 Verum hæc Rosæ ludicra videbantur, et artis digna succursu, quo sævirent inclementius. Itaque, ubi coronæ seu bracteæ extrema coibant, decussatim tæniæ innexuit, quarum attractu non solum cohibebat cuspidatum hunc circulum, ne aut loco exerraret, aut sponte laxaretur, verum etiam quoties lubebat dolorem intendere, tæniarum capita strictius adducendo, ipsi tormento suo vim faciebat, præcipue vero sextis feriis placebat Virgini hoc poenarum epimetron, in memoriam Sponsi, sentibus coronati. Maluisset, pro conformiori similitudine, gestare coronam ex spinis agrestibus, eaque de re serio tractaverat cum confessario; at is dissuasit, quod vereretur facile sub putri aculeo, gravem in Rosæ capite purulentiam posse succrescere. Adquievit et ipsa, considerans, ejusmodi coronam nec sub velo sat commode celari posse, punctis sine ordine prominentibus, nimiumque suo cruciatui decedere, si non omnia usque ad unum acumina introrsum vergerent. Idcirco lamella utendum fuit, eaque argentea, quo et solidius adjaceret vulnerandæ cuti, et infixas spinulas tenacius retineret. Nec fefellit eventus: nam post Virginis obitum aurifaber, cui injunctum erat aliquot bracteolæ spinas evellere, (forsitan ut devotis personis eas flagitantibus in domum usumve cederent) adhibitis forcipibus, adeo singulas invenit firmas, ut extrahi nulla potuerit, quamquam ad ferri tractum huc illuc inflecterentur. Ut intelligas tam suas Rosæ patienti non cessisse spinas, quam his non cessit illa.

F

90 Nec tamen contenta hoc quotidiano cruciatu, modum reperit, quo nova indies vulnera aperiret: nam coronam mane circumdatura capiti, numquam eodem flegebat loco, quo pridie steterat, sed mutato paulisper situ, in aliam aliamque partem transponebat redimiculum, ut alterna variatione immitius pungeret, atque in intacto dolorem renovaret. Porro qualibet sexta feria hoc addebat in cumulum, ut usque ad auricularum cartilagineas imumque occiput coronam demitteret, quo tempora (ubi caro mollior, sensusque delicior) prædensa stimulorum obsidio et molestius incingeret, et profundius sauciaret.

magis magisque torqueretur.

A ciaret. Idem Sabbato repetebat, compassura Virgini Matri, ejus animam in morte Filii doloris gladius pervaserat.

fuit hoc
argumentum.
quod dome-
sticos diu
quid.

94 Diu familiares, domesticos, ipsamque matrem latuit hoc tam cruenti pectinis vepretum: quis enim sub vitta ac velo cautissima Virginis, aut notasset, aut quæsivisset tam ferale supplicium? Ipse confessarius, qui Rosæ arcanum hoc poenitentiae genus permiserat (nam citra illius nutum Virgo morigera nihil aggrediebatur vel minimum) obiter dumtaxat aculeati gestaminis conscius, neque coronam viderat, neque vel tenui suspitione attingerat peregrinas inventiones, quibus hanc Rosa in se consueverat atrocius irritare. Sed tandem Numinis providentia rem diutius occultari non sivit, effecitque, ut tantæ virtutis exemplum, in plurimum opportunam notitiam promanaret. Casus erat: germanum Rosæ fratrem ob puerile delictum pater quarebat ad virgide-
miam; interjecit se blandiuscule Rosa, patris iram propitiatura; is vero dum Filiam sibi obstantem impetuose dimovet, fortuito manus errore, iniegit leviter in caput Virginis, ea parte,

B qua tecta corona saeviebat: mox improvisum ictum tres sanguinis rivi secuti, frontem innocentis Filiæ decursim purpurarunt, manifesto satis indicio, qualis herinaceus sub candido ejus tegmine clam nidularetur.

et tandem
sensu dele-
tum est

92 Hic Rosa magis se proditam quam percussam dolens, dupliciter erubuit; conata tamen dissimulare quod erat, caute in secretius cubiculum se subduxit, coronam festina seposuit, cruorem quasi ludibunda abstersit, impositisque panniculis, qui sauciæ plagæ stillicidium imberent, caput solitis velamentis confestim operuit. Verum hac solerti fuga trepidam matrem nec fefellit nec effugit; cum Marjana ancilla e vestigio Filiam secuta, de vulnere interrogat; causam, cur levi ex tactu sanguis eruperit, sciscitatur; denique excusante Rosa, et nequidquam deprecante, suspiciosa vultum solvi, caput nudari imperat: quod ut vidit in orbem undique immaniter dispunctum, facile coniecit, unde hæc signa tam cruento inessent zodiaco. Verumtamen siluit, haud ignara, Filiam, si spinetum suum prodere aut abicere cogeretur, facile alia et quidem longe truculentiora mox adinventuram, quibus verticem pergeret divexare. Itaque tunc, velut inscia mysterii, calente vino caput filiæ leniter abluat, quantum læsis partibus sat fore ad medelam aut credebatur, aut credere simulabat, aliud interim adversus ipsam coronam remedium excogitatura.

Joannes de
Villalobos
sister non-
sibi mili-
tari.

b

93 Nec mora: delata fuit rei series ad eum, qui certius coronæ usum Virgini prohiberet; nempe ad unum ex Patribus spiritualibus, quorum ductui Rosa obtemperabat. Is erat R. P. Joannes de Villalobos b, Rector Limensis collegii Societatis Jesu. Vir sanctimonia ac religione celeberrimus, et animarum per tutiora compendia perfectionis deducendarum auriga peritissimus. Huic ut innotuit quod gestum erat, extemplo mandavit Rosæ, quidquid illud esset, quo caput suum hactenus spinose discruciverat, sibi adferret. Attulit illa coronam suam, ne quidem tantillo sibi indulto spatio, quo notas sanguinis inter cuspidum acumina satis abstergeret. Allatam prudens ac pius Pater non sine horrore et commiseratione intuitus, rigidiorum esse censuit, quam quæ illi sexui, ætatisque teneritudini conveniret. Proinde rationibus adortus est Virginem, ut omnino severissimum crudelis in-

strumenti usum dissuaderet. Illa advertens, ratione, non imperio secum agi, suas vicissim rationes humiliter opposuit; demum in hoc utrimque conventum est, quod poscenti sua redderetur corona, sed mitigata. Sicque providus ac discretus Pater, arrepta lima hinc inde promineptiores coronæ aculeos hebetavit, obtudit, defricuit, si non satis, attamen nec parum hoc temperamento se putans assecutum.

A. LEONARDO
HANSEN.

94 At Rosa pluris faciens coronam, quam regnum, gaudebat hanc se recuperasse salvo spinarum numero, ac saltem non nisi modice ea castigatione exarmatam. Igitur respexit denuo ad pristina dolorum supplementa, jamque pœnoso teniarum attractui etiam hoc addebat, ut interdum illiso pugno coronam tunderet, quo altius in caput penetraret: neque enim diligens lima sic detriverat aculeos, ut suo non fungerentur cruentandi officio. Patuit hoc vice quadam, cum Rosa, fortuito in terram lapsu caput leviter ad vicinum pluteum iniegit, ubi confestim ob coronam vertici validius impactam, copiosus sanguis defluxit in humerum. De Christi serto spinco canit Ecclesia: « Felix spina, cujus aculei » vires frangunt regis tartarei. » Rosa nostra id ipsum experiri meruit et in suo: nam quotiescumque hostis tartareus appropinquabat Virgini, suggesturus fœda ac sordida, aliis ad eum procul abigendum catapultis opus non fuit, quam quod vigil Rosa ter digito pulsaret suam coronam, in SS. Triadis reverentiam. Tympanum erat, cujus levi tactu percussus dæmon fuga turpissima declinabat certamen. Suavius, ac forte mirabilius est, quod de hujus coronæ virtute post obitum Virginis compertum est.

Hæc aculea-
ta corona

E

95 Quidam religiosissimus Dei servus, paulo post elatæ Rosæ exequias, domum Guadisalvi quæstoris adierat, eo dumtaxat animo, ut instrumenta, quibus Rosa virgineam carnem vivens domuerat, devote contrectaret. Oblata ei cum anulo fuit corona spinis horrida, vixque his manus applicuerat, cum repente æstuarie cepit inusitato quodam divini amoris incendio, collescere in intimo fundo spiritus, dulcescere gustu admirabili supernarum deliciarum, tamquam ex illismet spinis paradisi uvas, ex tribubus ficus collegisset in animæ palatum. Verum de hoc prodigio commodior redibit tractatio infra cap. xi, cum de pronubo Rosæ anulo agendum erit: hic sufficiat innuisse, quam serio ac festive cælum ipsum huic coronæ applausisset, quando in honorem tam rigide compunctionis, unctionem distillavit tam suavem ac pretiosam.

tangentem
spirituali
gaudio re-
plevit

F

96 Non pigeat, hic denuo reflectere oculos in spiniferum S. Catharinæ Senensis prototypum, quod Rosa nostra spinis coronata sic imitari visa est, ut plene idipsum non tam expresserit, quam in se transtulerit. Paucis accipe hujus rei notabile argumentum, quod in Rosæ funere observatum est. Dum defunctæ cadaver prostabat in feretro, disposuerat cælestis illa (cui nihil fortuitum) providentia, ut deesset florida corolla, quæ de more caput virgineum circumdaret. Instabat hora funeris ad sepulturam efferendi; at videbantur fugisse terreni flores, velut indigni, qui Rosam coronarent jam cælestem. Ergo in confusa illa trepidaque hinc urgentium, inde cunctantium perplexitate, recurrendum denique fuit (non sine instinctu Numinis) ad coronatum S. Catharinæ Senensis imaginem, quam Rosa, dum viveret, ornare consueverat: hujus itaque sertum proprium, omnibusque publice

post obitum
sanctæ Vir-
ginis,

notum.

A. LEONARDO
HANSEN.

notum / tantisper transfertur in Discipulam; sub hoc Rosa effertur Gundisalvi domo ad tumulum, ut quæ viva seraphicam magistram ad vivum expresserat gestamine senticoso, eandem et mortua repræsentaret evidentius sub communi utrique corona. Probarunt factum quicumque myseritum agnoverant, certi non ab humano studio, sed necessitatis fortunato potius quam fortuito consilio hoc singulare virtutis testimonium Virgini obligisse.

et ipsa propter illam in cælo coronari visa est.

97 Huc demum et illud videtur pertinere, quod, dum mortualis pompa sic Rosam coronabat in terris, ostento non absimili Beatorum curia eandem coronavit in cælis, ut utrimque deprehendatur, successisse in ipsammet S. Catharinæ Senensis coronam. Res ita innotuit: mox a felici Rosæ transitu, persona quædam eximie sanctitatis ac nominis in visione imaginaria conspexit inter angelorum myriades gloriosam sanctarum Virginum catervam, recta gradientem ad thronum SS. Trinitatis: in medio agminis fulgebat Rosa palmam manu preferens, niveoque candicans amictu, sed nondum ut reliquæ coronata: siquidem ad divini illius throni crepidinem stabat virgo Deipara, coruscantem in dextera coronam tenens, qua Rosam suis ipsa manibus inauguratura, solemnem hanc Virginum processionem expectabat. Nimirum simillimo ritu olim S. Catharina Senensis excepta fuerat in cælis, cum reliquit terras, ut sic in magistram ac Discipulam a spinea usque ad auream coronam nulla superesset difformitas. Felices spine, quibus de tali manu tale successit in cælis diadema!

ANNOTATA.

a Hoc loco biographus alludit ad medicam vel chirurgicam piæ duræque matris appellationem, de qua Castellus in Lexico medico apud nos pag. 322 sic disserit: Membrana dura, inviolata, crassa, cuticularis (idem enim significant) est, quæ primum calvariae ossibus exemptis, aut saltem apertis, cerebrum in orbem contegens apparet (quæ vulgo DURA MATER appellatur) cui altera tenuis mollisque subnectitur, quæ PIA MATER nominatur.

b Hujus viri elogium apud Joannem Nadasi nostrum in Anno dierum memorabilium Societatis Jesu ad diem 29 Martii pag. 174 legi potest.

CAPUT VIII.

Durus S. Rosæ lectulus, et nocturnæ vigiliæ.

Ingeniosa
Virgo varios
excogitavit
modos.

Tanta ei corporis macerandi cura fuit, ut nec pauculas nocturnæ quietis horas tormento vacuas esse permiserit: hinc strati sui voluit eam esse duritiem, quæ somnum abigeret magis, quam vocaret; quin et eo tandem processit ars atque industria, ut qui dormituræ lectulus, idem et equuleus esset. Ita nimirum nec indulgebatur quidquam afflicto corpori, et demebatur somno, quod orationi accederet. Subiit tempestive attentæ matri, quo Filia tenderet: nam pene ab infanta utrumque, et durius cubandi, et austeritatem dissimulandi studium notarat in puella; unde aliquamdiu hanc secum eodem in lectulo accubare jussit per noctem, ut arte ar-

tem deluderet. Paruit Rosa, sed eo ingenio, quo nihilominus obedientiæ ac penitentiae merita in illomet lecto materno dexterrime conjungeret: vix enim obrepserat matri sopor, cum Virgo culcitæ partem, cui incubuerat, sensim removebat, donec substratæ tabulæ corpusculum exciperent, capiti vero lignum, aut prope absconditus later cervicali subducto succederet. Idem S. Catharinæ Senensi cum Lapa matre certamen, idem stratagemata fuit.

99 Lacta successu Rosa, pergebat securior non tantum nudare sibi tabulas, quibus indormisceret, sed et rarius saxum circumspicere, quod cervici supponeret: verum post longas ambages, tandem interruptit Filiæ solertiam expergefata mater, ac velut deprehenso immani facinore puellam increpuit, adjecto callidæ obstinationis convicio: Si sic ei constitutum erat matrem fallere, iret porro, sibi que deinceps suapte arbitrio lectum, quem vellet. contabularet, dum tamen capiti saltem humanius cervical concederet, ipsisque tabulis unicum simplicis straguli induceret operimentum. Ad hanc vocem tripudiabat Rosæ animus, maternam permissionem, tametsi jurgio ac bile acidam, pro dulci blandimento arripuit, conditionem avida manu acceptavit, matrique pro tam liberali indulgentia gratias egit tenerrimas. Exinde mox conquisitis, et in sui cubiculi capaci angulo compaginis tabulis rude stragulum injecit; bina insuper pulvinaria in speciem imposuit; parvoque labore grabatum, uti genitrix permiserat, absolvit. Verum quoties nox appetebat, remotis pulvillis succedebat truncus undique impolitus, ac lapilli in hunc usum interdum sub lecto absconditi, disponebantur sub stragulo, ut ea inæqualitate offenderetur corpus, cui prædura tabularum planities in deliciis fore timebatur. Quantum hæ scruporum sub stragulo extantium dissitæ cotes jacentem Rosam dispunxerint, facilis conjectura est, sane in ipsis solidis asseribus conspicue apparuerunt impastinata lapillorum vestigia, ipsæ tabule scrobiculatim hinc inde extritæ protestabantur satis, quam molliter his incubuerit macilentia Rosa.

100 Caterum lapilli sparsim ac mobiliter dispositi facile cedebant moli, quoties in aliud latus vertendum erat corpusculum. Igitur addenda videbantur tum duriora tum stabiliora in equulei supplementum; nempe tria ligna tortuosa, indolata, nodosa tabulis imposuit, ac inter commissuras tenuioribus paxillis firmavit sub stragulo, ne cederent. Attamen per diem hosce truncos exemptiles seorsim occultabat sub thoro, ne mater aut ex inæqualitate straguli hos deprehenderet, aut palam expositos traheret in legitimæ suspicionis argumentum. Unica demum Mariana ancilla secreti conscia fuit, quam validis obtestationibus adegit Rosa, ne proderet; et si cubiculum everrendum esset, hæc ligna suo loco vel immota relinqueret, vel acutum reponeret. Diu placuit ferventi Rosæ crudelis hæc sopinæ torsionis catasta, placuissetque diutius, si fuisset atrocior, hoc est, si acutius et omni ex parte sæviisset: nam inter lignorum vacua spatia nil erat quod incubuam satis cruciaret.

101 Subiit ergo nova ac postrema lectuli dirissime asperandi cogitatio. Tabulis arcte commissis ligna omnino septem instravit justis intervallis, quæ, ne laxarentur, bubulis loris apte distrinxit. Perro singulas distantium lignorum intercapedines præacutis tegularum fragmentis, co-

quibus ipsa durissime cubaret.

E

et matrem hæc observantem

F

in falleret;

cilium

A ctillum patinarum frustulis, testarumque fractarum triquetris sic implevit, ut singulorum pars mucronata obverteretur corpori, ac ea quidem confertissima densitate, qua nutare aut cedere nulla posset; cum inferne sat prohiberent subjecti asseres, nequa excideret; costasque obsiderent ligna, ne laxaretur phalanx. Quis credet videri denique potuisse dignum huiusmodi pratum, in quo Rosa quiesceret? nec defuit stratum nobili dignum cervical; sed de hoc infra. Eidem coaptatae lodices, at cilicinae, selosae, instarque subcerviculi aut cribri, ut simul et ipsae pungerent, et testarum puncturas non impedirent, sed obiter absconderent. Insuper ad huius lectuli caput occulte ampullam felle plenam appenderat, nec ante ad somnum sese componebat, quam isthoc sorbillo amaricasset fauces, in memoriam Sponsi felle ac myrrha potati.

quam lecti
durissim

a b

B 102 Aliquando fassa est Rosa, in lectuli sui aditu hoc felleum libamen sibi non adeo cum sumeret, quam si citius evigilabat, fuisse molestissimum: tunc enim sentiebat palatum usque ad tonsillas a et epiglottidem b aruisse penitus, linguam praesiccitate vix non immobilem, gutturis bronches c undique accensos, ita quod siccatis faucibus supplicium esset ipsa respiratio. Proinde nil mirum quod ([ut] postea innotuit) Rosam cetera intrepidam saepius horror pavorque medullitus pervaserit ad unius sui tam immitis lectuli cogitatum: tremebat, aestuabat, sudabat misera, priusquam vel spondam attingeret, memor, quales ipsam expectarent ibidem plumae, quot minaces cristae arrigerentur illic in suam laniam, quo sibi cruciatu distabescendum, quoties in alterum latus revolvendum esset lassum corpusculum; denique sciebat, inde se neutiquam surrecturam absque omnium membrorum gelido stupore, ac velut ex ossifragio, coxis, humeris, cruribus, brachiis miserrime divaricatis; unde cuidam matronae post annos complures familiariter interroganti, quomodo lectum adeo horribilem, [ac] arduum potuerit vel nocte unica tolerare, respondit cum lepore (uti solebat) et gratia, alem se ex eo accubitu dolorem capere, quantus utique sufficere posset in satisfactionem pro quavis amicissima persona Deo offerendam.

Christus ei
apprensus ap-
probavit.

C 103 Contigit subinde, Rosam velut justo pavori pene imparem, diutius haerere in ancipiti, lectumne tot poenarum fertilem inscenderet. Verum dubitanti et prope exanimi subvenit Christus, visibili blandaque specie se Virgini objiciens, ipsamque placidissime his verbis compellans: «Memento Filia, longe duriores, angustiores, horribiliores fuisse lectulum Calvariae, in quo mortis somnum pro te cepi. Nosti, quid fellis ibidem propter tui amorem exhauserim: scis, quae illic non testae, sed ferreae cuspides mihi manus pedesque terebrarint, donec ipsam mihi extunderent dilectam animam. Haec recole, haec poenali strato tuo in trutina oppone, et videbitur tibi sub charitatis dictamine lectulus noster floribus.» Mirum, quam alte Virginis animum haec verba penetrarint, quantum ei roboris constantiaeque affuderint, ne ab horrido illo patientiae exercitio resiliret. Sane per ipsos decem et sex annos in huius agonis acerbissimo tormento invieta perseveravit, et (quod mireris amplius) conscia demum atque invita, sed tamen connivente matre. Conata quidem haec fuit semel iterumque Filiam a tante austeritatis excessu divertere, et lectum immanem frustatim dissipare, sed immisso divinitus conscientiae stimu-

lo, nec manum ausa est adhibere, nec imperium. A. LEONARDO HANSEN. Maluit itaque per confessarios tentare successum; verum et hi velut in magnae perplexitatis negotio videbantur trepidare, nec certi quidpiam resolvebant; idque perspicuum satis indicium erat, Deo sic placitum esse, in asperrimi lecti tolerantiam electam Rosam dilecto suo Sponso concrucifigi.

104 Dicendum nunc de cervicali. Tentabat Rosa gradatim abjectis mollioribus, ad exemplum S. Catharinae Senensis, eo pertingere, ut, inscia matre, demum informe saxum capiti dormitura supponeret; unde initio grossioris panni incommodum volumen in cervicali adhibuit, deinde paulatim crudum laterem, denique petram polygonam d et undique scabram. Verum hanc mater, ut animadvertit, sustulit; filiaeque pulvinar obrusit lana vacuum, sed cum jussu, ut illud farciret. Tacuit Rosa, pulvinar suscepit, infarsit, sed non lana, uti credebat mater: vim segmentorum collegit, quae de fabri lignarii dolabra excidunt; his pulvinum implevit, impleto indormivit. Nec tamen diu latuit matrem solertia, fartum corripuit, lignea inde retrimenta projici, lanam substitui, lanam ingeri, diserte et cum clamore praecipit. Obedivit Rosa, sed non ultra litteram; cervicali infarsit lanam, at non solam; qua inter lanam extimumque pannum, ubi facies decumbentis excipienda erat, tortiles juncos clam occultuit, quos veteris sportae fragmento in hunc usum detraxerat. His Rosae dormientis vultus immodice dispungebatur, adeo quod mater in genis ac fronte Filiae persaepe notarit extemporanea haec stigmata, nec tamen originem divinare poterat, jam secunda de lana, quae cervicali impleisset; donec fortuito casu manum cervicali incuriose imponens contrectavit hostem in latebra, juncos deprehendit, extraxit. Vidisses hic denuo Lapam matrem filiae Catharinae probra, convicia, criminationes acervantem; vix temperatum a verbere. Sic Rosa, quod dura sibi quereret, durissima sufferre debuit.

Unde pulvinar. quod capiti subjicere jussa erat.

d

E

105 Exinde mater in virtute sanctae obdientiae praecipit Filiae, rursum vacuaret suum cervical, lanamque reponeret, at lanam solam. Iterum obedit Rosa, sed ultra litteram; nempe duplicavit lanam, arreptoque bacillo, tantam ejus copiam non tam ingessit, quam impressit cervicali, ut hoc suberis tandem duritiem exaequarit. Sic videbatur sibi rediisse ad ligneum illud pulvinar, quod pridem sibi mater subtraxerat. Fuerat is truncus ex arbore, quam illic pacay e vocant indigenae, excavatus in medio, ut caput Virginis collumque exciperet. Huic per edictum maternum proscripto successerat nodosorum stipitum fascis, in extremitate funibus collectus. Verum et hunc mater abegerat. Tandem ut in postremum hoc mere laneum cervical incidit, ulterioris inops consilii, sic Filiam affata est: «Sane parvisti, Rosa mea, parvisti: siquidem hic modo nil nisi lanam reperio. Satis est, imo plusquam satis: nam tibi et lanam in laniam scivisti convertere; quid ultra imperem? Ne matris praecipitum floccifieret, hos floccos condensasti in solidae petrae duritiem. Age ut vis, nec si tibi mortem consciveris, te amplius interpellabo.»

nova industria identidem durius reddidit, F

106 Demum advenit matri tempus optatissimum, quo sibi de Patrum confessariorum permissu licuit penosum Rosae lectulum manibus avidissimis dissipare. Qui conscientiae Virginis prae-

ita ut mater totum ejus lectulum dejecerit,

A. LEONARDO
HANSEN.

erant, tribus circiter ante illius obitum annis consideraverant, ipsam viribus nimium attenuari, corpusculum tot flagris, jejuniis, morbis exhaustum, arduo tam asperi lecti supplicio non amplius par fore, et, si fomenta illi persuaderi nequeant, saltem tormenta debili aut subtrahenda esse, aut moderanda. Itaque Rosæ lectulum arumnis trium lustrorum gravem cupidæ matri dedunt in direptionem ac prædam. Quo animo id acceperit Filia pœnitentiæ, quam vitæ studiosior, non facile dixerim; at alacris mater, velut signo ad assultum dato, savissimam illam catastam non aliter ac hostilem arcem invasit, truncos, ligna, tigna deiecit, luxavit asseres, et non sine præcipiti manuum offendiculo testacea fragmenta sublegit, sparsit, tandemque in vicinum urbi fluvium, ne ad usum redirent, abiecit; prius tamen eorum numerum inire voluit, reperitque acuminata frustula parum abesse a trecentis.

eamque minus
incommodè
dormire
coegerit.

B

407 Ergo aliter post hæc Rosæ jacendum, et dormiendum fuit; vix tamen blandius aut commodius: nam tabulas suas asseresque repetiit: his sine culcitra paleave simplex ac detritum peripetasma instravit; sicque, vocato somno, exanguia membra deinceps composuit ad soporem. Attamen et pauper hic thalamus ei videbatur sapere delicias; unde postremis vitæ annis, quos in Gundisalvi quæstoris domo exegit, in humili sella collecto corpusculo, sedentaria noctes suas transegit, capite paulisper reclinato ad columnam lecticæ, in qua Gundisalvi minorem filioe acquiescebant. Ita brevissimum somnum Rosa libabat magis, quam capiebat, præsertim hyberno tempore, quo plerumque ex nocturnis frigoribus sic tremebat, rigebat, stupebat, ut surgens pedibus consistere vix posset. Interdum nimio algore excitata, roris marini ramusculis ad ellychnium accensis, obiter hoc fumo tantillum fugitivi caloris, quo se foveret, nitebatur concipere. Novercali corporis odio, nec vigil insidere usquam pulvino voluit, sed vel stans peragebat labores suos quousque poterat, vel cum necessario sedendum erat, duro palo utebatur pro sellula.

At illa solitam cubandi
duritiam
repetens.

C

408 Interim prioris sui lectuli memor et cupida, assidue tundeat confessoriorum aures, querebatur, se vitam suam otiose perdere, dum a pristinis pœnitentiæ exercitiis in vita cogebatur feriari, omni se patientiæ merito vacuum ex tanta Patrum indulgentia remanere, S. Patri suo Dominico indies occantari titulum ROSA PATIENTIÆ, se vero, adempta sibi patientiæ, nec Rosam esse, nec tanti Patris Filiam; denique sinerent eam, quæ nil boni ageret, saltem mala pati, corpusque affligere. Tantum effecit, quod unus ex confessoribus induisit Virgini, ut per totam illius et proximi anni (qui Rosæ postremus fuit) Quadragesimam, ex pristini rigoris forma denuo sibi lectulum instrueret e lignis, testis, tegulis constipatum. Fecit confestim Rosa, ut sibi permissum erat, summæque curæ summum adjunxit secretum, adeo ut neque post suum obitum (nam tunc primum res innotuit) secundus iste penarum lectulus usquam potuerit inveniri. Credibile est, ipsammet, statim ut cum Quadragesima expirabat utendi facultas, ultro solvisse catastam, dispersisse testarum fragmina, projecisse paxillos et ligna, ne quid innotesceret; quamquam diligens perquisitio utrobique, tum materna, tum quæstoris, in domo non defuerit.

409 Sed nec Rosam morti jam vicinam de-

seruerat hoc pene coævum durissime cubandi desiderium. Semianimis in suo illo extremi doloris extremo lectulo dolebat, altero illo se carere lectulo extreme dolorifico. At quis tam crudellem equuleum apparasset innocentulæ janjam morituræ? Saltem optabat ex illo, cui incumberebat, humaniori stratu, humi deponi, ac nudo in pavimento mori. Verum ut neque hoc se impetraturam a domesticis intellexit, adstantem germanum fratrem ultimis affata verbis rogavit, cervicalia ut submoveret; his in partem retractis, gaudebat moribunda, quod se lecticæ tabulis sentiret occipite humerisque acclinem, mirificæque contenta, quod crucifixo Sponso qualitercumque commoreretur in duro ligno, felicem spiritum paulo post in manus Creatoris placidissime exhalavit. Nec defuerant, qui in morientis pallido vultu notarint ipsissimam. Christi in cruce expirantis effigiem, quod alio loco, et tempore, in S. Catharina Senensi, iidem lecto decubna, fuerat observatum.

D
et in eo usque
ad mortem
perseverar-
cupiens.

410 Porro quisque ex tanta usualis strati duritiæ haud difficulter intelliget, quantum Rosa vigiliis dederit, cui ipsemet lectus soporem adimebat. Fassa est aliquando seraphica Catharina beato Raymundo f. confessori suo, cum nullo hostium aque ut cum somno, operosius sibi fuisset conflegendum; quem eo tandem reduxit, ut horis omnino duabus contentus esset. Rosam Catharinæ discipulam idem certamen exercuit, eadem victoria coonestavit: nam et ipsa somnum suum intra duarum horarum angustias coercuit, et aliquando etiam minus spatii indulgit importuno exactori. Unde sic diurnum nocturnumque tempus distribuit, ut ex utroque duodecim horas universim orationi seponeret, alias decem impenderet labori manuum, quo parentes sustentabat, reliquas corporis necessitatibus et brevi quieti deputeret. Hanc vigilandi facilitatem juvere longæ inedia, cilicii, lectique carduetum, frigida omnisque potus diutina abstinentia, profunda meditatio et applicatæ mentis ad superna tenax defixio.

longas vi-
tias protrah-
bat
E

411 Nec tamen suas artes partesve omisit verus hostis, quin Virginem, tunc maxime, quando ad nocturnam orationem surrexerat, molestissime niteretur revocare ad somnum. Rosæ permagno stetere hæc prælia: nam, sive genibus humi fixis inchoabat preces, videbatur inesse plumbum gravatis palpebris; sive erecta stabat, capiti vertigo ponderosissima obtinuerat languidam somnolentiæ cantilenam; sive pansis brachiis procubisset in terram, agdiscebat soporiferi corporis suave blandimentum. Pudebat Rosam adversario succumbere tam ignavo, pugnabat etiam cadendo, illidebat cervicem parieti, tundeat sibi latera, si quo modo extunderet irrepentem lethargum: vincebat tandem, at non sine agone; triumphabat, sed in cruce: nimirum prostabat in Virginis cubiculo par humanae staturæ crux lignea, e cujus brachiis utrimque prominebant clavi fortes ac solidi, ut sufficerent corpori sustinendo. His igitur ambas manus applicabat in somnum pugnatura, ab horum tenaci complexu pendulum librabat corpusculum, dum Deiparæ Virginis Officium absolveret, his cuneolis findebat impetum somni, erudiebatur ad excubias, crucifigebat hostem, nec nisi victrix obrigidos lacertorum tendines retrahebat a charis victoriæ manubiis: sic palmam obtinebat, sed palmis callosis.

et demoni
somnolentiam
immittenti

F

412 Invenit et alium pugnandi modum. In cellula

acriter res-
stebat.

A cellulae pariete oblongum fixerat clavum paulo altiore, quique Rosae verticem palmi fere interstitio superaret; huic adversus somni insidias modicum id capillitii, quod obtegendae coronae in fronte residuum superfuerat, implectebat strictissime, eoque tormento accersebat vigiliam, recitabat preculas, somnolentiam strangulabat. Ne tamen sic pendula paucis capillis totam corporis molem committeret, utcumque summis pedum digitis insistsens, tangebatur terram, sed aegre satis, ac per alternas successiones nutante lubrico fulcimento. Colligito, lector, ex tam atroci remedio, quam fuerit juvenulae importuna somni vexatio: in lecto, muricibus ac tribulis, foris autem clavis pugnandum fuit, et Rosae seu dormire vellet, seu vigilare, tormenta subeunda erant.

ANNOTATA.

a Tonsillae sunt extremae faucium partes circa radicem linguae, gulam utrinque attingentes. Medici inflammationes faucium cum tumore tonsillas appellant, quas Graeci nominant *παρίσθωμα* per similitudinem, de qua *Lexicon medicum Castelli* pag. 373 consuli potest.

b Graece *ἐπιγλωττις* (quasi Latine dicas superlingua) est membrana cartilaginosa rotunditatis oblongae, in interiori gutturis parte collocata, et exoritur a radice linguae, quae Graece *γλῶττα* appellatur. Teste Castello, dicitur etiam lingula, ligula, id est, laryngis lingua: est enim corpus quoddam simile linguae alicujus fistulae, ubi arteria et larynx inter se connectuntur, et velut operculum omni tempore, quo animal respirat, apertum stans, quo transglutit, laryngi accumulans etc.

c Bronchus Graece *βρόγχος*, est corpus quoddam cartilagineum Galeno secundum asperam arteriam, quod sic nominatur, quia maxima ex parte constat cartilaginibus, quas Graeci *βρόγχια* appellant. Hinc bronchocele dicitur magnus et rotundus gutturis tumor, qui in aspera arteria exoritur.

d Polygonus, id est, multos angulos habens ab adjectivo Graeco *πολύγωνος*, quod componitur ex adverbio *πολύ*, id est, multum, et voce *γωνία*, quae angulum significat. Hinc *τρίγωνος* triangularis et similia originem habent.

e Suspensor, esse eandem speciem arboris, quam Joannes Latius lib. 16 Indiae occidentalis cap. xi Pekey appellat, et de cujus trunco sic scribit: Truncus interdum ita crassus est, ut vix trium quatuorve hominum complexu ambihi possit etc. Citatus Latius lib. 10 ejusdem Operis cap. 2 meminit de alia similis fere nominis planta, de qua tradit sequentia: Est et altera herba Peruviae familiaris, quam indigenae vocant Payco, cujus folia (inquit Monardes) plantaginis foliis forma et colore simillima sunt; resiccata valde tenuia, impense acria, calidaque. Ejus pulverem ex vino sumptum nephriticum dolorem a flatibus aut frigida causa proveniente dicunt tollere etc. Sed ignoramus, an truncus hujus plantae tam magnus sit, ut ad hunc usum adhiberi possit.

f Majores nostri ad diem 7 Januarii, sive tomo 4 istius mensis a pag. 404 Acta hujus Sancti illustrant.

CAPUT IX.

Amor solitudinis, fuga conversationum, et perangustum cubiculum.

Ut olim S. Catharinam Senensem adhuc pusillam, solitudinis amor usque ad speluncam quaesitionem abripuit; sic Rosam vel a prima infantia docuit solitarios angulos domi quaerere, mundique commercia devitare. Conveniebant ad eam e vicinis domibus parvulae, at lusitandi gratia, quod illius aetatis primum studium: afferebant singulae suas pupas, quibus vestiendis, comendis, ornandis, femellarum pueritia communissimo sexus genio addicitur. Has innocentem emulatione ostentabant silenti Rosae, hortantes, ut et suam promeret, aut formaret. Negabat illa, se pupam vel habere, vel etiam contrectare velle; quod audisset, malignum [spiritum] aliquando per pupam (fortasse idolum fuerit) garritum edidisse. Mox puparum lusu coaequalibus relicto, abdebat se in secretum angulum, quasi arcanis cogitationibus quietius vacatura: illic interdum deprehensa a fratre, ac interrogata, quidni mallet, puerulis festive nugantibus colludere, quam in pulverulento, ac pulcibus referto angulo desiderare? Verbis supra aetatem sensatis respondit: « Sinito hic me delitescere solam cum » Deo: nam illic inter pupas, an pariter adsit » Deus, quis novit? »

Sancta puellares ludos exosa

414 Cum annis crescebat latendi studium; unde in horto umbrosas platanos muro proximas conspicata, locum elegit, ubi auxiliante Ferdinando fratre, oratoriolum ab omni domesticorum prospectu semotum efformaret. Illic plexili ramorum, palmitum, virgultorum circumductu, modicum inclusit spatium, ac superne frondosis arcibus affabre concameravit. Intus humile altariolum muro applicuit. Crucem ex densiori charta, flosculis, plumisque versicolore imposuit, et quidquid sacrarum imaginum conquirere poterat, in hanc suam basilicam sollicite comportabat. Videbatur huic angello Rosula universas suas inclusisse delicias, adeo totos in eo hærebat dies solitaria: illuc velut ad orandi, meditandique secessum a prandio, a lectulo, a cena properabat; ibi domesticis se subducebat tumultibus, jocis, fabulis, uni sibi cœloque vacans; extra hunc paradisum nusquam ei bene esse poterat, adeo ut domi abiret in proverbium;

a teneris annis amabat solitudinem.

« Hortum adeas, si Rosulam quaeris. » Verum quia isthoc solatio non nisi interdiu licebat frui, paulo grandior facta, impetravit a matre aliud intra aedes cubiculum, in quo seorsim a cæteris prolibus solitaria pernoctaret. Tempestiva hæc fuere in tenella indole praeludia, ut quid maturiores molitura, ex his praeambulis conjiceretur.

415 Paulatim eo statura et aetas Rosam provexerat, ut idonea esset honorario comitatu stipare matrem foras egressuram, maxime cum invisendae erant digniores matronae. At Filiae suam unice crementum amanti molestissimum erat, tam videre, quam videri in publico; unde nunc prece, nunc lachrymis ambiebat matrem obsecrando, ne secum se abduceret. Stupebat ista, nondum assequens, unde idipsum, quod reli-

ad quam obtinendam

quæ

A. LEONARDO
HANSEN.

quæ juvenulæ ultra modum exambire solent, uni Rosæ tam exosum esset. Itaque invitam aliquoties adegit imperio, certa, edicto sine replica obedituram. Semel cum a matre invitaretur ad secum obeunda foris urbanarum salutatorium officia, Virgo juxta domesticum furnum transiens, saxum a cibani orificio studiose sibi attraxit in pedem, eoque vulnere et contusione obtinuit, ut non fecte claudicans residere domi sineretur. Et verius et venustius hoc vulnere pedis rubuit Rosa nostra Peruana, quam quod de Rosis Cypriis fabulata est antiquitas, nimirum has non ante rubuisse, quam ex Cypriæ deæ sauciato calcaneo fortuitus eas cruor aspersisset a.

sapius utebatur
astuto
stratagemate,

116 Porro et aliud Virgo excogitavit stratagemata, ut solitudinis amans, redimeret vexam prodeundi in publicum. Quoties a matre præsensit, se invitandam ad visitationis obsequia, clam Indico pipere, quod mordacissimum est, cilia palpebrasque sibi oblinebat, quo quidem affricu mox ardebant oculi, rubebant, stillabant, velut si acris e capite defluxio eos suffudisset. Ita dum mater egressura vocabat Filiam in comitatum, sufficiebat ostendisse fluidos, noxiæque pruritu tumentes oculos, tamquam perferendæ apertæ luci tunc minime pares. Unde miserata parens, ne affectis luminibus liberior foris noceret aer, indulgebat filiæ optatissimam solitudinis ac latibuli facultatem. Durum sane effugium; at Rosæ præ ipsa pupilla oculi charior erat sua anachoresis, longoque tempore ipsi valuit hæc solertia, donec tandem suspecta frequentia rem prodidit genitrici, quod ita accidit.

quod tandem
delexit mater,

117 Condicto mutuo domina Ludovica Vargas Carvajal cum Maria de Oliva statuerant, assumptis utrimque filialibus, vehi ad celebrem divæ Virginis stationem, cui a Monte Serrato b nomen est; venit præfixa dies, et rheda cum D. Ludovica ejusque filia Isabella Alexia substituit ante fores. Præparata mater advocat Rosam; at hæc prodit turgentibus rursum oculis, palpebrisque subtristi rubore inflammatis, ut facile constaret, visum ea defluxione accensum, et nimio dolore nictitantem, auræ solisque pericula nentiquam laturum. Hic demum in se reflexa mater, postquam se Ludovicæ comiter excusarat, pensitare cœpit attentius, quid sibi velit, quod Rosæ oculos tunc potissimum obsideret importuna ista defluxio, quandocumque honestarum matronarum visitatio, aut domi excipienda, aut foris exequenda instabat. Hinc in Filiæ vultum curiosius intenta, vidit, non fingi, quod apparebat; nam et ruboris incendium, et doloris acrimoniam, crebra stillicidia tacite affirmabant. Denique materna licentia propius os naresque applicuit, odorem sensit, exertaque lingua mordacitatem savissimi collyrii lambendo deprehendit.

cujus iram
molli responso
lenivit.

118 Quis enarret scommata, clamores, dicteria, quæ tunc in Filiam detonuit mater? « Quorsum (inquit) hæc fraudes? cui bono » tam ineptæ præstigiæ, si libuit matris oculos » deludere, at ludere eum propriis oculis quale » nefas, quantum periculum? Tam cito oblita » es, nuperrime Ferdinandi Perez mancipium, » simillimo abusu allii et piperis, omnino visum » usumque oculorum perdidisse? » Breviter ac modeste respondit Virgo « Satius foret, o mater, » et me cæcam esse, quam vana et secularia » affatim videre. » Icta responso genitrix, permisit Filiæ, quantum vellet latere domi, tantum

ne amplius sibi oculos periculoso hoc defricu obpiperaret. Tam caro constitit Rosæ optati successus tarda licentia, quam illo pretio perpaucæ sibi emptam (pleræque ademptam) vellent.

119 Usque adeo Rosæ placebat desertum, displicebat publicum, ut non solum privata palatia, communiaque urbis spectacula mordicus devitarit, verum et generales celebrium processionum circuitus, ac populosas supplicationes curiose spectare defugerit. Fatebatur, sibi permolestum, ac grave esse, inter seminarum colloquia cernere pomposas vestes, pallia, fasciasque pretiosas, interesse otiosis fabulis, distineri reciprocis tot inanum urbanitatum ritibus: præcipue tamen dolebat, se neque in domestico sui recessus asylo tutam a visitationibus, liberamque esse. Jam desierat matrem ad ejusmodi officia foras comitari, sed ne ipsa domi visitaretur, effugere cupiebat, nec poterat. Mansuetudo, comitas, modestia Virginis trahebat notas feminas, ut specie honoris eum accedebant ad matrem, postularent videre et Filiam, quam suavis odor virtutis, honestas indolis, admiratio sanctitatis, quam plurimis etiam illustribus commendarat invitam. Neque his facile accessus poterat denegari, quantumcumque se Rosa absconderet; deplorans jacturam pretiosi temporis. Et quamvis sermo nonnisi de Deo esset, protestabatur utilius sibi ac jucundius semper fore, cum Deo, quam de Deo loqui.

120 Igitur, aspirante Numine, sublimiorem speculata est viam, qua sese ab iis impedimentis viriliter explicaret: parentes verecunde supplex oravit, permitti sibi in extremo horti angulo locum solitarium pro architectanda cellula, quam cupiebat unice dumtaxat staturæ suæ capacem, cum exigua fenestella, quæ lumen exciperet, ostioli clavem sola (si vellet) mater teneret: ibi se labori manuum, orandi meditandique studio, et collectioni spiritus absque ullo minimi temporis dispendio utilissime vacaturam. Addebat rationes solidas ac ponderosas, quas cælum ac zelus divini obsequii dictarent. Verum negabat mater, se permissuram Filiæ, quod tali sepulchro vivam se abderet. Post casas preces, et obstinatas repulsas, Virgo de more confugit ad cælitum auxilia, Deum in primis Deique Matrem assidue invocans, ut maternum sibi consensum potenti afflatu elicerent: nec dubitavit exaudiri; verumtamen altius mota, in certitudinis experimentum, cælitus arham quasi pignoratitiam expectavit et obtinuit, quæ talis fuit. Habebat in paupere thesauro coronam precariam ex corallis; hanc prompsit, ut in sacello SS. Rosarii imaginem divæ Virginis speciosus hic torques ornaret. Ergo notum Religiosum adiit, coronam porrexit, collo imaginis quantocyus immittendam. Neglexit ille, quod scala sibi deesset, qua ad sublimem in ara imaginem pertingeret.

121 Postridie ad sacellum Virgo rediit Missam auditura, cumque notasset suam imaginem coronam deesse, magnis precibus majorem (quem vocant) sacristanum exoravit, ut tandem ipse coronam imaginis collo circumdaret, sua interesse plurimum, ut id fiat, velle se pretioso hoc vinculo suaviter captivare Matrem Virginem, ut ita Filiolus vadem sen fidejussorem se interponat. Postrema hæc verba anigma erant, quod tunc quidem sacristanus non satis assequabatur; fecit tamen quod Rosa petiit, scalaque applicita, coronam haud sine labore circum-

Cum cuperet
in angulo in
gurio domi
sola degere.

R

matre id re-
cusante.

F

confugit ad
intercessio-
nem Desponsæ.

circum-

A circumdedit collo imaginis, ac scalam removit. Adfuit demum statuta dies, qua Rosa obtentæ gratiæ fidejussorem intuitura, festinavit ad ecclesiam S. Dominici: et ecce SS. Rosarii sacellum ingressa, vidit coronam suam, a collo divæ Virginis solutam, pendere palam de manu parvuli Jesu. Idem viderunt quotquot promiscue aderant in sacello; at mysterium ignorabant, quod supponerent, coronam per ipsummet sacristam e collo Deiparæ in digitos Filioli fuisse translata. Sacrista prodigii admonitus venit, vidit, adstupuit, certus, nec se nec suorum ullum attigisse coronam a die, qua collo divæ Virginis circumducta fuerat. Sola Rosa conscia miraculi, signique tacita interpret, exultabat arcano jubilo, sat intelligens, quo ista spectarent; nempe Regina SS. Rosarii supplici Rosæ gratiam (quam optabat) sponponderat; Filius tandem tidejubeat pro Matre; sicque corallium illud sponsionis vinculum ab exsoluta Matre in se transtulerat.

et per amicos
ad matrem
missis fit voti
compos,

B 422 Rosa ex hoc mirabili ostento jam sui voti secura, ac pene compos, gravem ac honorificam adornavit legationem ad matrem: hanc obierunt magister et cathedra P. F. Joannes de Lorenzana, Gundisalvus de la Massa quæstor regius, et quæstoris uxor Maria de Usatigui. Festus erat dies beatissimæ Virginis in templo purificatæ, quando internuntia hæc trias, Mariæ de Oliva (gratulando magis, quam flagitando) exposuit Rosæ suæ constans desiderium fabricandi sibi cellulam angustam ac solitariam, in qua sine confessarii permissu nullius admitteret conspectum aut alloquium. Mater, quæ in illam usque horam ad ejusmodi voces Apenninis cantibus durior fuerat, statim ut cera liquefacta cessit, nec vel momentum temporis aut deliberationi, aut dilationi in re tam ardua deprecens. Nimirum, sic exolvit promissa fidejussor Deus, qui non minus parentis cor, quam corallium Filiæ gestabat in manu sua.

utque piis
ceteris
inhærens,

C 423 Porro obtenta hac permissione, quam putas festivo dulcique gaudio diem illum transegit Rosa? Videbatur in se quadrare id, quod caneatur de justo Sene: **RESPONSUM ACCEPIT SIMEON.** Audebat cum eodem cantillare jucundum hoc celeusma: **NUNC DIMITTIS**, velut quæ portum suorum desideriorum jam pene attigisset, fruitura deinceps secretis amplexibus infantis Sponsuli, qui ducit in solitudinem, locuturus ad cor. Denique sentiebat Rosa, se compellari primo illius diei Responsorio: **ADORNA THALAMUM TUUM SION.** Certe non nisi thalamum pollicebatur cellula, quam sibi designabat Rosa, longumque putabat, expectare diei sequentis diluculum, quo opus inchoaret. Nec mora, postridie adornavit thalamum, comporavit in hortum tabulas, intraque pauculos dies perfectum stetit solitariæ devotionis breve, arctum, humile sacrarium. Tuguriolum erat quintæ pedes longum, quatuor pedes latum; dixisses arcam potius aut cistam grandiusculam, nisi modica ad latus fenestella esse domunculam clamitasset. Unus ex confessariis Virginis obiter habitaculi angustiam perstrinxit, cui Rosa lepide replicuit, tantum inesse spatii, quantum sibi Sponsoque cælesti abunde sufficeret.

celius acce-
pi duplex
privilegium;

424 Nempe, ut dicebam, thalamus erat, quem Virgo filia Sion adornarat. Nacta hanc eremum felix Rosa, hoc sategit, ne quis illic temporis punctus sibi efflueret sine fructu; hic totos hærebat dies addita majori noctis parte; hic

aptissime per varia pietatis exercitia dispensabat horas; hic liberrimo contemplationis usu ascensionibus in corde sua disponebat, propemodum ignara, in corpore an extra corpus degeret. Huc postquam se recluserat, cuidam probatæ sanctitatis matronæ in raptu visa est sub specie ac figura lucidissimæ stellæ, ejus radios et quaquaversum scintillantem claritudinem opaca parietum angustia cohibere nequaquam poterat. Lima, alio nomine dicta Civitas Regum, debuit et suam habere stellam, ad arcta Salvatoris cunabula tacite invitantem. Obiter hic attigerim, quod in Rosa, dum vixit, plurimi observant, mirifice oblectatam fuisse aspectu sereni cæli, adeo ut puella omnis astrologiæ penitus ignara, magnam interdum noctis partem immota soli siderum spectaculo dulciter inhæreret: nimirum nova Regum stellat amabat sphæram suam; eo anhelabat, hanc unice deperibat siderea indoles, nec facile, a cælestium flammularum nocturno obtutu avelli poterat mens cælo nata: fatebatur, cæli siderumque diutina contemplatione se instaurari ac relici; quin et aliis suadebat, clarum sereni firmamenti aspectum inter potiora, quæ spiritum elevant affectamenta, posse numerari. Usque adeo non aberravit religiosa matrona, E quæ Rosam, stellis amicam, in stellæ figura agnovit, cui tunc pro firmamento exiguum cellæ latibulum erat.

ut nempe
Missis procul
celebratis
interesset.

425 Qui Virginis in templa et res sacras ardentem affectum noverant, mirabantur ipsam jugiter suo reclusorio sic adhærescere, ut ferialibus diebus vix aliquando ecclesiam adiret, proinde a nonnemine interrogata fuit, quomodo cor ejus pientissimum sufferre posset, quod non saltem ad interveniendum Missæ sacrificio, tantisper omni mane tuguriolum suum relinqueret mox repetendum? Audi candidissimæ simplicitatis responsum, et obstupescere. Subjecit Rosa, nentiquam id suo reclusorio imputandum, sed quia mater (quæcum sola jusserant confessarii primis annis ecclesiam adire) domesticis impediatur curis, ne omni die ad Missam exiret, sibi tamen divina bonitate prospectum esse, ut in cellula residens, non unicam, sed complusculas quotidie Missas videret, audiretque. Quæsitum de modo, et compertum, id superne datum fuisse Virgini, quod spiritu (non secus acsi corporaliter præsens adfuisset) F intererat quotidie Missis singulis, quotquot in vicino sancti Spiritus xenodochio legebantur; nec solum istis, sed et iis, quæ procul celebrabantur in dissita S. Augustini ecclesia, quæ non minus quatuor aut quinque platearum anfractu seu interjectu distabat a Rosæ domicilio. Reclusæ Virginis arctissimæ solitudini magnum id, prodigiosumque fuisse solatium, nemo ibit inficias.

et culices.

426 Aliud Rosæ jam solitariæ privilegium a culicibus fuit, imo obsequium. Ubi anachoreticæ Virginis cella constiterat, soli humiditas et arbuscularum frequentia infinitam culicum multitudinem aut gignebat, aut trahebat in amicum suo generi umbraculum. Molestum hominibus animal si quod aliud: nam unica sua proboscide, et tubicinem agit et militem, cum non minus feriat tubo, quam tuba ac bombo sopitos infestet; horum examina et agmina immigrabant Rosæ tugurio, præsertim, quando vel per diem siccantes radii solis, aut sub vespere serena noctis algores tenuissimis corpusculis imminabant. Nec tamen in tot culicum legionibus vel unicus

fuit

A. LEONARDO
HANSEN.

fuit, qui Rosam in sua cellula umquam attingeret. Scatebant his undique parietes, personabat ostium, implebatur fenestra perpetuo commeantium refluxu; sed cavebant singuli, ne Rosæ insiderent, ac velut ex conducto suæ parcebant hospitæ.

quamvis aliis
adventantibus
infesti.

127 Accidit, quod vel mater, vel ex permissione confessarii nonnullæ religiosiores personæ, Rosam in angusto suo habitaculo, de divinis collocuturæ, inviserent: has vero, mox ubi ad januam aut fenestellam consedisent, hostiliter invadebat culicum exercitus; his faciem et manus obsidere festinabat importuna societas: repellebatur unus, succedebant quaterni, et plerumque ex insidiis etiam incautorum sanguinem hauriebant, relicto pruritus ac tuberculi vestigio. Mirabantur, sub Ægyptia hac plaga, Rosam integros dies immotam consistere; at stupebant magis, postquam observarunt, in ejus vultu ac manibus nec minimum hujus cruentæ molestiæ signum apparere. Subrisit Virgo, matrique et aliis respondit: « Quando huc intra-
» vi, cum culicibus amicitiam, pactumque
» ini, ne umquam me turbarent aut afflige-
» rent, vicissim in nullo me ipsis nocituram.
» Stetimus utrimque pactis, nec solum com-
» muni hoc tecto fruimur sine hostilitate; sed
» insuper iidem in decantandis Deo laudibus stre-
» nue pro modulo suo me juvant. »

cam non
pungerent.

128 Plane sic erat. Nam quotiescumque Rosa primo diluculo reserabat cellulae portam, et laxabat fenestellæ valvulas, culicibus (quotquot intus ad parietes densi pernoctarant) præcipiebat: « Eia amici, ad laudes omnipotentis
» Dei »; confestim illi concentu lenissimo erumpebant in bombos, sparsique in gyros varie miscebant arguta murmura, phalange tam ordinata, ac in se flexibus aptissimis retorta, ut credidisses aut chorum aut choreas esse, quibus ratio dux præsideret. Hoc perfuncti officio, evolabant ad pastum: similiter, ubi ad solis occubitum repetebant hospitalem domunculam, rursum instabat Rosa, ut, priusquam se quieti darent, secum tantisper serotinas laudes communi depangerent Creatori. Mox hilares susurri certatim implebant angulos, organique pneumatici modulos gestiebat amulari volatilis harmonia, donec, jubente Rosa, simul omnes conticescerent velut sub una lege nocturni silentii. Tantum in vilissimas bestiolas imperium statu innocentiae reservatum fuerat, quem quidemi Rosa tam prope attingit, ut in solitudine cellæ versaretur tamquam in paradiso.

sicut expe-
rientia com-
est.

129 Soror Catharina de S. Maria tertii Ordinis S. P. Dominici, ac D. Eleonoræ de Castro annosa contubernalis, Rosam in sua eremo visitabat; sed culicum insolentiam non ferens, unum, qui sanguine jam turgebat, manu occidit. Rosa miranti similis, « Quid agis (inquit)
» charissima soror? Meos mihi hospites truci-
» das? » At Catharina: « Dic potius hostes, non
» hospites, ecce enim quam sanguine meo ple-
» nus sit iste culex. » Replicuit illa: « Quid ve-
» ro magni est, tantillum animalculum nostro
» pavisse sanguine, dum ejus Conditor nos suo-
» met toties pascit cruore? Ergo ne perrexeris
» meos interimere culices, et ego vicissim tibi
» spondeo, quod aque tecum uti mecum pa-
» cem colent. » Factum est; nam nullus deinceps ibi culex Catharinam punxit aut suxit. Idem matri, quæstori Gundisalvo, hujus consorti, aliisque accidisce constat, ne dubitari

posset de innocentis Rosæ in domesticos sibi cu-
lices admirando imperio. Paulo aliter id experta
est soror Francisca de Montoya, itidem S. Pa-
tris Dominici alumna Tertiaria. Hæc inter sa-
era cum Rosa colloquia, viso tot muscarum fa-
melico assultu, nonnihil extimuit. Quod ubi
advertit Rosa, « Ne (inquit) metuas, soror;
» ad SS. Trinitatis honorem soli tres hodie cu-
» lices te pungent; deinceps (ut ergo) immu-
» nis eris. » Contigit, prout Virgo prædixe-
rat: Franciscam ter culex adrosit, exinde illo
die semperque in posterum libera ab his fuit,
præsente Rosa. Quod hoc miræ immunitatis
privilegium secessus ille solitarius e cælo posse-
derit, bene est; quod vero id ibidem aliis Rosa
communicare potuerit, singulare fuit.

130 Ultimo vitæ suæ triennio, in Gundisalvi quæstoris domo, paris fere solitudinis desertum sibi Virgo diffinierat, totosque cum noctibus dies, vel in domestico oratorio latebat abdita, vel in ultimo ædium cubiculo arctis sese cancellis jugiter cohibebat, omnia præstruens, omnia interponens, ut inutiles visitationes devitaret. Nonnumquam de confessoriorum, ipsiusque Gundisalvi permissu, maternam adibat domum, ut pristinae cellulae suavi eremo per aliquot dies frueretur; ac sæpe coram intimis gravissime quæsta est, jugi se dolore affici, quod sexus ac seculi conditio sibi non permitteret, in asperissimos montes procul secedere, ibique cavam rupem inquirere, ubi remota ab omni humano commercio, vitam degeret. Laudabat assidue priscorum eremicarum felicissima tempora, suspirabat ad omnem Nitriæ ac Thebaidis mentionem, et, ut verbulo absolvam, migrarant in Rosam ignita S. Catharinæ Senensis desideria, quibus olim antra deserti haud perfunctorie depoposcerat.

dum illa
usque ad
mortem in
simili vita
genere per-
severavit.

ANNOTATA.

a Rosa est flos sacer Veneri, quæ dum Adonidem ab apro læsum nudis pedibus opem latura accurrit, spinæ aculeo vulnerata est in pede, et suo cruore tinxit rosam, ex quo sanguine rosæ, quæ prius albæ fuerant, deinde rubrum colorem induerunt, ut fabulosa poetarum historia tradit. Auctor ad hanc Cypriæ deæ seu Veneris fabulam alludit.

b Non tantum in Hispania est celebris istius nominis imago Deiparæ, sed etiam in urbe Lima, sicuti apud Franciscum de Echave superius citatum in Opere Hispanico de S. Turibio pag. 227 legitur.

c Sunt celebres Ægypti solitudines, quas olim sancti anachoretæ incoluerunt.

CAPUT X.

Mirabilis cum Christo desponsatio exemplo
S. Catharinæ Senensis.

Ex Historia vitæ B. Catharinæ Senensis Rosa didicerat, virginem seraphicam, adhuc mortalem, Christo Sponso fuisse mirabiliter subarrhatam. Currebat et ipsa per hujus sponsæ vestigia in odorem Sponsi, sed inter adolescentulas, ut sibi videbatur; neque enim illa animi sui

Hæc Virgo
imitata S.
Catharinam
Senensem

A sui profunda demissio permittebat, quod usque ad singularem sponsæ dignitatem, tantaque celsitudinis titulum auderet ultro aspirare. Et tamen in Rosæ thesauris eminebant virginea puritas et abyssalis humilitas, quæ propriam his nuptiis dispositionem parant, dotemque constituunt : quo fit, quod raris ejusmodi hymenæis peculiari jure præsideat augustissima angelorum Imperatrix, utpote supremæ tum puritatis, tum humilitatis privilegio Virgo singularis; quæque ut in ceteris, ita celebrius in his duobus nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

humilitate et
virtutis
non placuit,
B
a b
132 Humilitatem Rosæ jam cap. v utcumque tractavimus; puritas hic tractanda foret ante caelestes nuptias; verum de hac nobis ad compendium sufficiat concors depositio confessariorum, quotquot generalem Virginis exomologesim exceperunt; hi fuere undecim; nimirum sex ex Ordine Prædicatorum, quinque ex Societate Jesu, singulique seorsim (velut uno ore, ac sub fide juramenti) testati sunt, Virgineum Rosæ candorem ea semper nituisse puritate, ut neque veniali macula ullius lasciviæ umquam fuerit atterminata; nec in tota ipsius vita, vel semel ei obrepperit fæda aliqua cogitatio. Nempe hybleam a Rosam non tangit scarabeus b. Itaque tam rarum pudicitiae donum, tam humilis ac pura virginitas, a primo ætutulæ suæ quinquennio jam Christo sacrata per votum, flos simul et dos erat futuro Sponsi Nazareni connubio: Rosa quantum amabat lilium inter spinas, tam abjecte sentiebat de seipsa; unde prodigiis opus fuit, quibus a longe præpararetur ad mysterium, erigeretur ad consensum.

ut post obscuram
quædam
præluum
C
133 Primum (ex iis, quæ innotuerunt) hoc fuit: quando bicolor ille papilio (de quo sup. cap. iv) superne advolans insedit Rosæ, notatum est, quod aliquamdiu per sinistram Virginis latus reptando oberrabat, donec recta e regione cordis constitisset; illic videbatur morosius et amorosius occupari: nam instar apīs favo construendo intentæ, vertebatur in breves gyros, quasi penicillo quidpiam delineans. Expleto opere, disparuit, et ecce cordis effligiem plene ac scitissime formatum in veste Rosæ, quam a papilione ibi depictam, relictamque, conspicue observarunt puellæ, quotquot in eodem conclavi laborabant; at hæ ignorabant arcanum symbolum cordis, virgineo cordi inaratum; sola Rosa sentiebat (sed obscurius adhuc) clamantem eminus Sponsum: Præbe mihi cor tuum. Conjectabat se a variegato papilione non solum ad concolorem Senensis Catharinæ habitum, verum etiam insigniri eodem emblemate cordis, quod olim cum sponsa Senensi Sponsus æternus permutarat. Nihilominus remotiora hæc erant, quam ut tanti thalami spem certam invergerent, et tamen (ut postea claruit) eminus ista felici sponsaliti præludebant.

alteram
134 Paulo apertius alterum, quod sequitur. Post assumptam tertiæ Ordinis candidam vestem, nocte quadam in somnis ostensa fuit Rosæ pulcherrima ac decentissima Viri species: pene suggererat animus cælitum quemdam esse, imo ipsummet Speciosum forma præ filiis hominum, nisi quod habitus latomum fingeat, seu marmorum cadendorum nobilem artificem. Et revera is erat; sed tunc festinus et amans venerat, tamquam Virginem illic sponsam sibi quasiturus. Rosa, cui nec per somnium ulla umquam placuerat nuptiarum cogitatio, sentiebat intus, uno isto conjugio ni-

hil felicius in tota sibi vita posse obtingere. Gratiæ sympathia hæc erat, quæ Rosam docebat amare secreta, quæ non noverat. Annuit ergo oblato federi castissima turtur, ac data utrimque maritali fide, gratus ille Sponsus, tamquam necessarium iter peracturus discessit, prius tamen novæ suæ Consorti aliquot ibidem marmora certo numero incidenda, formanda, polienda commisit, dum peregre rediret. Quod vero conjugum sit relinquere patrem et matrem, ut sint duo in carne una, monuit Rosam suam Neonymphus, alendorum parentum curam posthac ipsa deponeret, aliunde se illis provisurum, ne quo egeant.

135 Visus deinde ex itinere rediisse Sponsus; at Rosa, quæ interim opus suum lapidarium ex toto nondum solverat, pudore suffusa, multis excusare se conabatur, quod necessitatibus parentum impedita, quod rudis adhuc illius artis, quæ tam inusitata esset femineis manibus, lino dumtaxat ac lanæ assuetis. Hic Sponsus subridens, « Ne credideris (inquit) dilecta mea, so- » lam te de feminis esse, quam duris hisce laboribus occuparim: statimque proximi conclavis ostio latissime diducto, ostendit Rosæ lapidariam officinam peramplam ac speciosam, quam solæ implebant virgines arduo labori gnaviter intentæ; his pro acu malleus et scalprum, pro lana durissimi lapides et saxa erant; his tundendis, æquandis, et ad normam affabre conquadrandis instabant totæ, secabant, excavabant, levigabant, defricabant, et, ut ferramenta citius durior lapidis admitteret, hunc afflatum emoliebant crebro suarum lachrymarum stillicidio. Quodque sat mirabile videbatur, inter hos impolitos saxorum cumulos et pulverulentas operas, vestis erat singulis virginibus, non plebeia ex more opificii, sed pretiosa, fulgida, sollemnis, quæ nuptiale convivium, aut publicam theatri pompam saperet magis, quam sudoriferam officinam.

136 Mirabatur Virgo virgines operi tam insueto implicitas, at significabatur virtus occupata in arduis; circumspiciebat singularum artificum marmora jam elaborata, absoluta, seposita, quorum nulli ad perfectionem exactissimam quidquam deerat. Tandem Rosa nictu fortuito in se reflexa, vidit eodem, quo reliquæ ibi virgines, splendidissimo amictu se pariter circumdatam inclarnisse, et quæ illactenus suo dumtaxat habitu Dominicano simpliciter canduerat, repente se deprehendit in cyclade gemmis et auro distincta, ut ad easdem illic operas se quoque nosset auctoratam. Quot, quantaque mysteria, ex unica hac visione didicerit Rosa, particulatim apparebit in sequentibus: hic ad solius cum Lapidida depacti sponsaliti eventum festinat historia.

137 Jamque post ejusmodi præambula supererat ultimum, quo demum hic Sponsus manifeste ac palam se insinuaret vigili Rosæ, et exuto latomi schemate, Virginem ad connubialem thalamum apertius invitaret. Ita accidit, et quidem hoc ordine: Dominica Palmarum, annuo ritu peracta benedictione, distribuiebant ramos sacristæ per chorum et ecclesiam, dum adornatur sollemnis processio. Interea, cum aliis sororibus tertiariis expectabat ibidem et Rosa palmam suam: geniculata in Rosariano divæ Virginis sacello. At sive incuria, et errore proferantis sacristæ, sive (quod potius crediderim) singulari Numinis consilio, accidit, quod hac vice Rosa

A. LEONARDO
HANSEN.

mirabilem

E.

mysticamque
visionem.

F

quæ in sacello
Rosariano

sive

A. LEONARDO
HANSEN.

sine ramo fuit, omnino quidem præter morem; nam annis superioribus in palmam distributione (utpote Filia Ordinis) præterita numquam fuerat.

coram imagi-
ne Deiparæ

138 Hac igitur novitate confusa Virgo, ut assolent teneriores conscientiæ, extimuit, ne aliquo forsitan obliquo animi motu indignam se reddidisset illius ramiferæ processioneis consortio. Circuivit tamen cum reliquo fideli populo; at mæsta et verecunda; peractoque circuitu, recta sacellum Rosarianum (suum portum) repetiit: ibi ad pedes Deiparæ Virginis cor suum effudit per undantes lachrymas, seipsam reprehendens, si forte palmam benedictam, aut nimis ambitiose concupierat, aut per inertiam non quaesierat. Deinde in vultum augustissimæ Dei Parentis intenta, ut vidit hunc sibi serenum et solito dulcius adblandientem, resumpsit animum; jamque complacbat sibi in eo, quo fuerat contristata; et « Absit (inquit) quod a mortali matru palmam accipiam; tu Domina, tu palma » exaltata in Cades, me ramo ditabis immarcescibili. »

explicata est

B

139 Ad hæc verba, mox vidit cæli Reginam, vultu exporrecto et hilari, converti in parvulum (quem ulnis gestabat) Filium, ac inde velut a fausto oraculo suavius respicere in Rosam; hæc ignoto percussa gaudio, vertit oculos in parvulum, ipsumque similiter arridentem sibi conspexit. Inter hos duos mellifluous vultus, æstu reciproco, oberrabat Rosa, festinabat ab uno ad alterum, deliciabatur in alterno spectaculo, et quo sæpius ad alterutram redibat, faciem inveniebat dulciorem. Pluries in eadem S. imagine (ut infra narrabitur) demulserat hujusmodi suavis annictus orantem Rosam; at nunquam eo, quo tunc dulcedinis excessu, ea familiaritatis aura ac gratia, illo reconditi favoris singularissimo fulgore; ita quod sentiebat jam in anime suæ fundo, magnum aliquod secum agi, nec suum procul abesse Lapicidam. Affectus erant, quibus nondum invenit nomina inops mortalium ruditas.

Christus il-
lam sibi de-
sponsaverit.

C

140 Quid multa? Erupit tandem puerulus Jesus in hoc canticum dramaticis; « Rosa cordis mei! tu mihi sponsa esto. » Penetrarunt medullas Rosæ hæc verba, et, velut ictu improvisi, exanimis in se recidit, brevique lucta confusorum affectuum, simul et debiscebatur tremula in abyssum sui nihili, et natabat sublimis tumore letitiæ, nec tamen succumbens tantæ dignationis miraculo animus inveniebat, quid responderet, ni succurrissent verba humilitatis purissimæ: « Ecce ancilla Domini. Ecce (inquit) » ancillam, ecce mancipium tuum, o Rex matris æternæ; tua sum, tuam me profiteor, » tua ero. » Plura parabat dicere; sed continuo revolvebatur in eandem paremiam sobria liquecentis animule ebrietas; et infans amor, quod eloqui non poterat, balbutire gestiebat. Certe non erravit, quicumque ille fuit, puerum qui pinxit amorem.

etque magnos
gratiæ the-
sauros dede-
rit.

141 Sed quæ olim in Canæ Galileæ nuptiis interlocuta virgo Mater, hic minime tacuit, eo vel maxime, quod sola ipsa hujus sponsalitiî paranymphea aderat, sola Rosam promoverat, Filiumque pronuba exorarat. Itaque, et ipsa novellam sponsam affata; « Vide (inquit) o » Rosa, eximium favorem, quo te Filius meus » dignatus est. » Epithalamium id fuit, quod non Davidis plectro, sed ore proprio, Sponsi Mater accinuit. Laborabat sub gaudiorum mo-

le, nec se capiebat Rosa, experta verissime dici: « Sit licet ignis amor, non leve pondus » habet. » Æstuebat, aretabatur, jam palmæ oblita Virgo, pro qua successerat Liliū convallium tam speciosum, tam pretiosum. Denique jucundissimum ipsi erat, quod eodem die ac loco, et palmam et Rosam amiserat, utpote post hoc connubium non amplius sua. Subsecuta deinde opulentissimi Sponsi nuptialia antidora: nam (ut in examine, de quo infra cap. xiv, fateri compulsa fuit) de intimis gratiæ thesauris rara quædam seraphici amoris incendia descenderunt in Rosam, secumque traxere longo ordine divitias inæstimabiles variorum charismatum, quibus animam Sponsæ ditabat, illustrabat, ornat, profusa tam nobilis Sponsi magnificentia: pignora erant, et monilia, datæque fidei pretiosi arrhabones, humanis verbis inexplicabiles: unde et Virgo de his a suo examinatore pressius interrogata, nec negare ausa, simplicissime per solam vocabulorum inopiam se excusavit.

142 Porro ut jugiter tanti beneficii mnemosynon versaretur ante oculos, domum reversa, cepit extemplo cogitare de conflando connubiali anulo, quem cordis digito, in nuptiarum suarum gratam memoriam, gestaret perpetim ac palam; advocatoque in consilium unico germano fratre, paucis desiderium suum explicuit, mysterium celavit. Ille, arrepto circino, justam anuli formam delineavit in charta, debitæque proportionis addidit palam figuram circuli, cui Virgo parvulum Jesum optarat insculpi. Supererat, ut de lemmate, quod anuli convexo inscriberetur per gyrum, convenirent. Hic Rosa fratrem intuita, expectabat, quid ille decerneret. Is nil moratus, veluti si arcanis Rosæ nuptiis arbiter interfuisset, hæc eademmet verba circumscripsit anulo: « Rosa cordis mei, tu mihi sponsa esto. » Obmutuit, stupuitque repentino gaudio Rosa, ut vidit, non deliberatione, sed impetu, raptim incidisse fratrem in symbolum, quod unica ac propria totius negotii erat periocha; in lemma, quod Christus ipse dictarat, et ore proprio gratiose expresserat: sciebat, illud humanitus non potuisse aut fratri suo, aut ulli mortalium innotescere, altioris id instinctus fuisse dictamen; proinde novo júbilo subsultans, in dulcissimo prodigio ludentem Sponsi manum tacite adorabat.

143 Annulum deinde ex hoc jam chariorem, ejusdem majoris hebdomadæ feria quinta in ecclesiam detulit, magnisque precibus a patre sacrista impetravit eidem locum in arcula, quæ illo triduo SS. Eucharistiæ repositorium est, et sepulti Redemptoris monumentum. Illic volebat suum hoc amoris pignus tantisper cum Sponso mortuo tumulari, ut cum eodem resurgente pariter rediret ad lucem: sic protestabatur amabili Sponso, se nec illo defuncto solutam esse a lege viri, cum quo et mortis thalamum cupiebat sortiri communem. Denique solemnī die Paschalis, hic annulus ex triduo Dominici sepulchri contubernio jam sacrationis, gratiorque, ad Rosam rediit; et coram illamet divæ Virginis imagine Rosariana, ubi contractum fuerat sanctum connubii fœdus, cordialem Rosæ digitum inclusit, non sine novo prodigio: nam ceremonia tam secreta fuit, quod nec proxime Virgini adgeniculans mater, quidquam vel minimum adverterit, quamquam ad omnia Filie intentissima.

Rosa in me-
moriam tanti
beneficii

jussit fieri
annulum
connubiale

ejus affectus post obitum virginis
A 144 Post Virginis obitum una cum reliqua ipsius permodica supellectile annulus remansit penes uxorem Gundisalvi quæstoris, istudque memorabile accidit anno MDCXVIII, mense Februario, in dicti quæstoris ædibus. Vir ille sanctitatis fama conspicuus (de quo supra in fine capitis 8) dum Rosæ defunctæ coronam spineam devotionis ergo contrectarat, diutius hæsit in anulo; quem, ut sibi a D. Maria de Usategui porrectus fuerat, modicæ chartæ involutum stringebat intra pugnum. Et en, quidquid sentire ex tactu coronæ carperat, longe validius sensit ab anulo; supernos tactus præpotentes, dulces, delicatos; lumina inusitata, excelsa, pretiosa; ardores Spiritus usque ad animæ liquefactionem efficaces, blandos, subtiles. Videbantur analecta esse nuptialis convivii, quo Rosa cum Sponso fruebatur in cælis.

quemdam Dei serum ita affect.
B 145 Paulo post, hic servus Dei, velut internis stimulis erupit in voces: « Benedictus » Deus, qui tam mirabilis est in Rosa sua. Lau- » detur SS. Trinitas, cui in excelso gloriæ fasti- » gio, inter præcipuos paradisi cives assistit Rosa. » Rosa dilecta! Rosa præelecta! Rosa candidis- » simi Agni sponsa! magna es, sublimis es, glo- » riosa, præfulgida, incomparabilis es in trium- » phali Sanctarum agmine. » Permulta similia ractabat identidem corde pleno, affectu suavis- » simo, at corpore prorsus immobili: nam inti- » mus ille júbilus, ut linguam et os sedentis laxaverat, ita reliqua membra ligarat, adeo quod nec valebat de sella surgere, nec brachia aut crura stupore obrigida movere. Dexterâ manus, quæ anulum implicuerat, sedis costæ laterali innitebatur, at fixæ, velut acclavata. Sinistram cordi apposuerat, contra immodicam palpitatio- » nem exundantis lætitiæ; sed et illa insolubili- » ter videbatur adglutinata: conabatur semel ite- » rumve fortunatus homo se excutere de sedili, disjungere tibias, aut brachia saltim attrahere, nec quidquam horum poterat. Interim pergebat lingua, quæ sola mobilis erat, prosequabatur nunc Dei, nunc Rosæ encomia, dum simul persona tota cum nimia interni sui gaudii vehementia luctabatur.

ut præ spiri- tuali gaudio se non cape- ret,
C 146 Quæstoris uxor, devoto spectaculo jam diu oblectata, maritum advocat, quasi ad perfun- » toriæ salutationis debitum officium: nam ho- » spes, qui consederat, illis in ædibus notissimus et clarus erat. Accedens quæstor Gundisalvus, hominemque comiter salutans, vidit hunc mini- » me assurgere, mox vidit nec posse. Hic resalu- » tandi pariter et excusandi formulas tentabat pro- » loqui, sed frustra: relabebatur enim in eadem Dei et Rosæ præconia; inde querula suspio- » rum dulcedine accusabat violentiam gaudiorum, quæ felicis Rosæ anulus ingerebat: « O (inquit) » amores! o quæ flammula! qui fervores! quam » torrent suaviter, quam repunt tenere per me- » dallas! o ignes! o deliciae! o animæ aestuan- » tis vincula tenacissima, nexus perjucundi, » amplexus inelutabiles! » Gundisalvus commi- » serantis et gratulantis affectui medius, rogabat num placeret anulum (unde hæc lætitiæ tor- » menta erant) manumittere, ut illo sedilis et gau- » dii se carcere expelleret? Tacuit homo, demum annuit; sed explicare manum, implexosque exe- » rere digitos nequaquam potuit. Auxilium offere- » bat quæstor: admisit.

se immobilis hæretet.
147 Mirum dictu! brachium viri Gundisal- » vus obstipum reperit ac inflexibile, dexteram al- » gido sudore madidam, ut in mortuis solet, di-

gitos circa anulum ita contortos, implexos, nodoseque incurvos, ut vi ac mora opus fuerit, quæ sensim explicarentur. Hinc itum ad sinistram, quæ ut pectori avelleretur, pari anheliu labo- » randum fuit. Sed, deposito anulo, cessarunt gau- » dia, cessarunt vincula, surrexit liber e sella, qui paulo ante tenebatur in captivitate lætitiæ nuptialis. Videbatur anulo restituto simul exuisse manicas et pedicas, quamquam fateretur, longe melius sibi fuisse in illa deliciarum compede, quam in miserantis amici præpropæ solutione. Denique fidem silentii obsecravil, et abiit. Quod si in aliena manu tanta potuit nuptialis Rosæ anulus, ipsæmet nuptiæ quid non potuerint in Sponsæ anima?

ANNOTATA.

a Hybla est mons Siciliæ thymo abundans. Hinc apud antiquos celebrantur apes Hyblææ, sicut patet ex hoc carmine Virgiliano: Hyblæis api- » bus florem depasta salicti.

E b Non satis assequor, cur Hansenius rosas cognominet Hyblæas, nisi forsân hoc epitheto me- » liores aut magis odoríferas designare voluerit: nam scarabæi vel cantharides odore cujuslibet ro- » sæ extinguuntur, ut apud Ulyssæm Aldrovand- » um in Opere de Insectis lib. 4 pag. 464 refer- » tur his verbis: Canthari ac scarabæi et hujus generis insecta plurima ita fœtoribus et sordibus, ex quibus originem duxerunt, delectantur et illis sustentantur, ut contra odorum suavitate plane exanimentur et pereant, ideoque rosis in- » sidentes scarabæi vel cantharides torpescere vel tandem emori dicuntur. Deinde Aldrovandus ibidem pag. 469 id auctoritate veterum confir- » mat in hunc modum: Mirum, quod tanta vi- » vendi scarabæis insit facultas, ut etiam divisi vivant, rosarum tamen odore moriantur, ut tra- » didit Aristoteles, itemque Plinius.

c Quanto gaudio spirituali vir iste delibutus fuerit, dum acutam S. Rosæ coronam contrecta- » ret, apud nos superius num. 95 breviter rela- » tum est.

CAPUT XI.

F Assiduum orationis studium, et intima cum Deo conjunctio.

*S*i, qui adhæret Domino, unus spiritus est cum eo, 1 Cor. 6, fas erit inde conjicere, quam sublimem unionis divinæ gradum Rosa attigerit, quæ orationis familiaritate jugiter soli Deo inhærebat. Adhuc infantem interna unctio Spiritus orare docuerat, fervorem indiderat, quem plerumque nec ipsa nocturna somnia dis- » trahere ad alia objecta potuere. Hinc sæpissime per noctem audita est dormiens, numerato, to- » tidemque verbis reddere precationunculas, quibus per diem prolixius invigilarat. Crescebat cum ætate religio, cum statura corporis elevatio mentis in Deum: nam et pueriles ipsius annos exercebat seria meditandi frequentia; subitisque et præcocius incrementis, excelsa contempla- » tionis peritia eo maturuit ac pertigit, ut circa duodecimum ætatis annum deprehensa fuerit jam conscendisse illum orationis gradum, quem uni- » tivum mystica theologia appellat. Sic comper-

Sancta Rosa vacabat

A. LEONARDO
HANSEN.

*duplici oratio-
num generi.*

tum in examine, de quo infra cap. xiv.

149 Porro duplici assueverat orandi modo : prior, isque præcipuus erat, quando ex occupato simul tum corpore, tum animo, quietissime se totam collegerat ad loquendum cum Deo; alter, quando inter labores manuum, externasque occupationes, mentem immobiliter flegebat in Deum. Priori, (ut supra attigimus) cujusvis diei naturalis horas non minus duodecim seposuerat. Posterior ei continuus erat, et quantum nostræ mortalitatis via permittit, nulli interruptioni obnoxius, nisi dum ad horam patiebatur visiones, de quibus capite sequenti.

*quarum
unum erat
assiduum*

150 Rarum hoc et singulariter admirandum in Virgine donum fuit omnipotentis dexteræ, quod sive dormiret. Rosa, sive vigilaret, numquam et nusquam mentis suæ oculo elabebatur cælestis Sponsi præsentia; dum nebat, texebat, dum sericos acu pingebat flores, dum aliis colloquebatur, dum comedebat, legebat, ambulabat, in templo, in horto, domi, foris, in platea, in cellula, ubique observabatur interno obtutui cominus (ac velut in speculo) amabilis illa Majestas, cui serviunt angeli, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur. Et, quod omnem tum rationem, tum admirationem supergreditur, occupabat divina hæc præsentia interiores Rosæ potentias, sine notabili abstractione a sensibus, ita quod, dum Deo loquebatur intus, absque impedimento simul alia quæque necessaria cum domesticis tractaret foris; respondebat ad interrogata seriatim, apposite, ordinate : conversabatur expedite, disponebat agenda, agebat disposita, facilitate, attentione, promptitudine, qua solent, qui unice negotiis exterioribus intendunt.

*quo sic cum
Deo conjun-
gebatur,*

151 Nempe in S. Catharina Senensi simillimum gratiæ paradigma præcesserat, quando streperis culinae officiis damnata, construxit in intimo animæ recessu felicissimum illud imperturbabilis quietis conclave, quo nulla exteriorum tumultuum importunitas penetrabat. Sic Rosa, tota foris, et tota intus, dum exterius satagebat circa frequens ministerium, simul in secretissimo cordis thalamo deliciabatur cum Sponso. Hinc pluries in ipsa observarunt quæstoris filiolæ, quod, cum inter suendum Rosa filium et acum trahebat sursum, una cum brachio videbatur et animus elevari in exstasim, brevique morula in sublimi suspensa manus, redibat ad opus, nec aberrabat acus a puncto, quem reliquerat.

*ut exteriora
objecta eam
non distrahe-
rent,*

152 Aliud æque mirabile huic dono accessit in cumulum, quod inter orandum non facile movebatur objectis, quæ ad ipsam minus pertinebant, tamquam si ad hæc sola obtorpuissent Rosæ externi sensus. Hinc sæpe in ea notarunt religiosæ feminae, quod sicubi in populosissimo templo angulum occuparat, e regione majoris aræ, attentius precatura, sedebat per horas imota, defixis in aram oculis, nec prætereuntes videbat, nec ad repentinos circa se strepitus deflectebat obtutum; imo si quid videbatur recta incurrere in pupillas, non attrahebat nictu cilia, non claudebatur palpebras, non declinabat vultum; ut putasses cæcam esse, quando vel maxime aquila erat, acie irretorta suum admirans solem.

*eique diu vel-
ut immobilis
inhereret.*

153 Hinc et illa Virginei sui corpusculi rupa immobilitas, dum in templo, in sacello Rosarii, in domestico oratorio fundendis precibus vacabat : nam quo loco, situque, ad orandum initio se composuerat, eodem post horas, post

diem integrum, post solidum cum die binotium, reperiebatur omnino invariata. Sic Gundisalvi uxor, quandoque pomeridiana hora quarta invenit Rosam eodem geniculatam angulo, quem in puncto meridiei, ad meditationis exercitium occuparat. Sic in ecclesiis, ubi aut quadraginta horarum supplicationi, aut alias SS. Eucharistiæ Sacramentum prostabat adorandum, Rosa (quem summo mane insederat) loco velut impetrata durabat in vespem, sine refectione, sine motu. Sic in quæstoris domestico oratorio, cum sese occludebat Rosa a mane feriæ quintæ usque ad Sabbatum (nonnumquam et usque in Dominicam) primo rogabat D. Mariam de Usategui, ne toto illo temporis interstitio evocaretur, quidquid demum occurreret, si vel ipsa Rosæ mater veniret Filiæ locutura : causam rogata, candide respondit, se toto illo temporis spatio immobilem de pavimento surgere in pedes non posse, ne quidem ad oratorii januam aperiendam, si quis forte pulsaret ad limen.

154 Tres dietim horas selegerat, quas sigillatim mane, meridie, vespere solis gratiis Deo reddendis insumebat. In his affectu tenerrimo relegebat singula Dei in se beneficia, mirabatur ejus erga se dignationem, adorabat munificam prodigamque tot donorum, gratiarum, charismatum liberalitatem : et sane habebat quotidie nova, quæ ex pugillaribus attentissimæ gratitudinis recitaret. Familiare quoque sibi effecit quoddam orandi genus altissimum, luminosum, ignitum, quo nominatim gloriosa Dei attributa mente pervolvens, singulis proprium patriæ cultum exhibebat. Verumtamen, ut in his alieno potius, quam suo fideret ingenio, pium doctumque e Societate Jesu theologum adiit, divinatorum epithetorum sinceram e sacris Paginis nomenclaturam sibi in epitomen colligi flagitavit. Obsecundavit ille, collegitque pluscula; sed Virgini pro affectus magnitudine videbantur pauca : fascem cupierat, non fasciculum. Itaque a P. magistro F. Joanne de Lorenzana a grandius supplementum obtinuit, donec summa numeri ad centum quinquaginta pertingeret. Hæc ordine aptissimo in quindecim decades secrevit, unicuique decadi versum subiecit : GLORIA PATRI etc. SICUT ERAT etc. Porro affirmabat hanc orandi formulam terrori esse demonibus; utique numquam id affirmatura, nisi experimento suo comprobasset. Denique in his Dei attributis pene tota movebatur sui cordis systole atque diastole, tantumque in iis profecerat, ut modeste aliquando fassa sit, etiam inter nendum, ad singulas acus puncturas, novo se Deum encomio compellere.

155 Insuper notatum fuit, adeo Virginem orationi adhæsisse, ut familiares sermones, quibus erga alios utebatur, simul vim orationis plerumque continerent; quodque interrogantibus responsum dabat, simul idioma erat mentis in Deum elevata : exempli gratia, si cum aliis feminis hortum intranti, operosius laudabatur viridarii amenitas, respondebat comiter : « Venu- » stus ac pulcher est hortus, Deus illi flores » adaugeat. » Verum ipsa præcipue indigitabat hortum animæ, cui a Deo precabatur florida augmenta virtutum : sicque ingeniose uni paræmiæ duplicem sensum includens, altero satisfaciebat alloquenti, altero Deum alloquebatur ipsa. Observatum id crebro, inque diversissimis materiis, quarum vix ulla effugiebat hanc spiritua-lem et sanctam æquivocandi solertiam, ne quid Rosæ ori excideret, quod non esset oratio.

*Divina attri-
buta contem-
plans.*

E

a

F

*et cum Deo vel
de Deo semper
loquens.*

canit avicula
in extasim
rapitur,

A 456 Accidit, quod die quadam ab ecclesia domum rediens, ut sensit male sibi esse, pulmentum sibi ex aqua tritoque pane obiter parare constituerat; utque focum accenderet, ardentem aliunde titionem fuerat mutuata. Dum revertitur, audit e pergula canoram aviculam. Substitit Rosa, non dedignata volucrum auscultare tantisper, utpote Dei laudes (ut sibi imaginabatur) modulo suo cantillantem. Pergebat avicula modulari, variabat lepidæ vocis argutias, duplicabat gargarismos *b*; Rosa subito pudore in se reducta, objurgavit seipsam: « Quid » (inquiens) « rudis ista bestiola meum suumque Creatorem » laudat, pastus sui oblita; et ego parando mihi hi cibo occupabor? Quantulum est, quod huic » donavit animalculo naturæ Auctor, et en totis præcordiis, totis viribus, ei rependit laudis tributum; ego vero de pastu cogito, nec » sollicitor, quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi! » Hinc conversa ad titionem, quem manu gerebat, undeque extinctum vidit, mirata se tanto tempore illic substitisse, dum totus paulatim extingui titio potuerit. Credebat, se nec dimidium horæ quadrantem in aviculæ musica hæsisse attentam, et forsitan horæ integræ effluerant. Proinde in se denuo retracta, cœpit et ipsa laudare Deum, eo fervore, qui sensim Rosam abripuit in extasim, nec ab ea usque ad vesperam sese explicuit, cum mane, tribus circiter ante meridiem horis, aviculæ melodiam cœpisset auscultare.

et alios tum
per se,

457 Paradoxum foret, si Rosa quod aliis tanto conatu suadebat, sibimet ipsi non æque serio persuasisset. Quidquid hortabatur proximos, quidquid inculcabat, unum orationis studium erat. Ad hujus exercitium scholamque, inter alios Ferdinandum germanum suum fratrem nitebatur allicere, promittens laborem exiguum, fructum eximium atque inæstimabilem fore. Ille de fructu nil dubitans, laborem difficultatemque majorem credidit, quam Soror aut prædicabat, aut credi vellet; quidquid de saluberrimi exercitii facilitate jactabat Virgo, meras ipse hyperbolas, femineæque simplicitatis fabulas interpretabatur: nec tamen destitit Rosa docere fratrem, qua methodo ac ratione, inter medias seculi occupationes, animum teneret in oratione defixum. Pari sollicitudine pios libros, quotquot de oratione peritius tractare noverat, et legebat ipsa, et legendos aliis facunda efficacitate consulebat. In his eminebant Ludovici Granatensis erudita Opera *c* de oratione ac meditatione, quibus assidue evolvendis, revolvendisque, Rosa hebdomadam diviserat, variisque, colorum signaculis, quid sibi quoque die legendum, distinxerat.

tum per suos
confessarios,

458 Nec minore cura Patres confessarios, quotquot adire poterat, monebat, rogabat, obsecrabat, ut suos prænitentes omni suadela et arte inducerent, ad mentalis orationis subeunda gymnasmata; adverterent, magnam hanc esse pharmacopœam, omni adversus peccata antidoto instructissimam, orationis usu purgari spiritum, religari animarum vulnera, hac aperiri cellam Sponsi unguentariam, omnisque ceromatis apothecam. Nec Rosa his contenta, ipsos quoque divini verbi præcones frequentissime compellabat, suos auditores ad orationis exercitamenta inflammarent, usum piarum meditationum populariter inveharent, disciplinæ hujus utilitatem, suavitatem, præstantiam, omni argumentorum vi, toto-

que facundia suæ commisu, privatim ac publice commendarent.

A. LEONARDO
HANSEN.

459 Peculiariter afficiebat Rosam parthenici Rosarii devota recitatio; at sub eo ritu ac norma, qua illam primitus, ex instructione Deiparæ, tradiderat mundo S. Pater Dominicus *d*, hoc est, cum innexa decadatim consideratione mysteriorum nostræ redemptionis. Amabat hanc precandi formulam, quod in ea coaluissent mentalis simul et vocalis oratio, singulæque hujus partes et affectus, petitio, vox laudis, gratiarum actio etc. Hinc Rosa velut armillam brachio circumligarat, parvum ex minutissimis orbiculis rosariolum: cujus granula occulte trahebat ad singulas salutationes angelicas, etiam ubi alloquiis et conversationi se reperiebat implicitam. Profuit sane permultis hoc exemplum, Rosæque ardens hortatio, ut frequentandis Dei laudibus familiarius adsuescerent.

ad studium
orationis
hortatur;

d

460 Quin imo, hic orandi affectus in Rosa tantæ energiae fuit, ut vel ipsas insensibiles plantas, stupida ligna, mutosque stipites, ad laudem, reverentiam, adorationem Deo exhibendam mirabiliter inclinavit. Rem adfero inauditam. Matutino crepusculo Rosa de more ad cellulam suam anachoreticam reditura, simul ut horti januam pandebat, eminus conspectas arbores, virgulta, herbulas omnes invitabat, ut secum benedicerent Creatori: « Benedicite universa germinantia in » terra Domino. » Et ecce, moveri subito in euphoniâ et concentum ramusculos, collidi frondibus frondes, plaudere omni ex parte streperos foliorum susurros, motitari humiliorum plantularum capita; ipsa legumina, flores, frutices, corymbos agitatione varia quodammodo animari, in placidam hymnidici murmuris harmoniam. Neque id satis: ipsa simul arbusta flectebant ramos in terram, velut osculatura solum, in Conditoris sui reverentiam.

quin imo
plantas ar-
boresque.

E

461 Accidit, quod mane quodam probatæ fidei persona se Rosæ hortum adeunti comitem adjunxerat; vix intrarant, cum ad solitum Rosæ invitatorium, vidit certatim incurvari arbores, adeo quod summitatum cacumina terram attingebant, lenteque verrebant solum, velut profundæ adorationis solemnissimo ritu. Obstupuit socia, præsertim quod videret, id Rosæ peregrinum, aut novum non esse; nam aliunde quoque innotuit hujus prodigii conspicua frequentia, ut illud Virgo nec celare conata sit, nec negare potuerit; subjungebat tamen: « Vide, num amari dignus » sit ille admirabilis mundi artifex; vide, an » laudari, coli, adorari mereatur a nobis illa » æterna Majestas, cui terrenum hoc germen, » rudes trunci, cuncta vegetabilia modo, quo » possunt, laudis canticum adsusurrant, pronæ » venerationis tributum pendunt. »

non sine pro-
digioso mira-
culo,

F

462 Aliud suppar, et finio. Anno, qui Rosæ ultimus fuit, per totam Quadragesimam sole occiduo advolabat prope adversus Rosæ cubiculum avis parvula, sed mire vocalis ac sonora; ibique vicinæ arboris frontem occupabat, quasi dato signo eruptura in cantum. Rosa, conspecto hoc suo vespertino choraule, sese et ipsa parabat ad laudes Deo modulandas. Exin, quasi tessera data, invitabat aviculam metro, quod hunc in usum composuerat, fere hoc sensu.

excitat ad
laudes divi-
nas,

Laxa fibras philomela

Dulce prome canticum:

Pangat hymnum vox anhelæ,

Collaudemus Dominum.

Tuum lauda Creatorem;

Meum

A. LEONARDO
HANSEN.

Meum ego Salvatorem :
Denm utriusque nostrum
Collaudabo. Pande rostrum,
Pande guttur cantillando :
Alternantes concrepando,
Melos demus vocibus.

quas diu cum
avicula

463 Confestim aviculæ tractu vocis lenissimo inchoabat argutulam cantilenam, ac sensim vocalior assurgebat in epiphonema; multisque flexibus sinuosam absolvens oden, Virgini cedebat vicem. Tacenti aviculæ succedebat Rosa, ac voce, qua præstabat, tinnula suavissimaque prosequabatur divinas laudes, ingenio ad miraculum fecundo, ac prompto. Mox conticescente Rosa, ex abrupto carmen suum resumebat avicula, duplicabat intercisionum minutias; tremulis arteriis volubiles confundebat accentus, deprimebat, elevabat, torquebat facillimas lubricæ vocalæ argutias, et repente, velut ad pausæ signum, interquiescebat. Subintrabat continuo æmula vox Rosæ, instaurabat jubilum, magnificabat ineffabiles perfectiones altissimi Numinis, attollebatur urgente spiritu, languescebat facundis suspiriis, demum prærupto suo silentio, antiphonascum suum revocabat ad cantum.

alternatim
decantat.

464 Ita in Dei laudibus alternabat Rosa et avicula: idque non perfunctorie, sed integro labentis horæ spatio, tanta lege ac ordine, ut canente avicula, ne quidem mutiret Rosa, et vicissim Rosa modulante, avicula attentissima nec pipiret. Tandem in puncto horæ sextæ pomeridianæ, quasi perfuncta officio, avolabat, postridie ad idem reditura. At Virgo piorum rhythmorum ex tempore ferax, odei proscenium clauderat hoc fere epilogo:

Ut tamen te, o Rex, me cuncta stringunt jura;

Cum tu Creator sis, et ego creatura.

Deinde ad adstantes socias lepide conversa, subdebat:

Avicula me deserit, subit Succentor meus;

At semper mecum permanens, sit benedictus Deus.

Latine hæc satis efferri non possunt, quæ in Hispano Rosæ idiomate, propriis numeris venustius illigabantur. Sat esto, quod Rosæ ea orationis vis fuerit, qua volucres cæli, qua terræ germina sibi attraxit in alternam adorandi societatem.

ANNOTATA.

a *Laudes et munia hujus præclari viri apud Echardum in Bibliotheca Prædicatorum tomo 2 pag. 417 referuntur, et alia occasione hic infra num. 477 elogium ejus repetitur.*

b *Verbum Græcum γαργαρίζω proprie significat liquorem ore haustum sæpe ad gurgulionem seu guttur revocare. Hinc gargarismus a voce Græca γαργαρίζω, qua medici indicant eam gutturis partem, qua faucibus adjacet, et quam nonnulli plectrum sive vocis refractorium appellant, quia ad vocis modulationem facit, ut Castellus in Lexico medico pag. 234 affirmat. Inde satis colligitur, quid gargarismis istius aviculæ canentis indicetur.*

c *Laudatus Echardus tomo 2 Bibliothecæ Prædicatorum pag. 285 et sequentibus gesta et scripta piissimi Ludovici Granatensis enumerat.*

d *In Commentario prævio ad Vitam S. Dominici tomo 4 Augusti pag. 423 et sequentibus fuse*

disputavimus, quis fuerit primus Rosarii institutor.

CAPUT XII.

Ariditas spiritualis et variæ mentis afflictiones, quibus sancta Rosa exercetur.

Quod auro fornax, id justis electis tribulatio: præcipue, ubi obviandum periculo, ne magnitudo revelationum extollat. Hæc Paulo, hæc Rosæ fornax divinitus obligit, sed diverso igne. Illum stimulus carnis subiecit colaphis; hanc carbonēs desolatorii coperunt in internæ derelictionis pœnali sartagine. Uterque præ angustia clamavit in cælum, utrique responsum cælitus: « Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. » Ad rem. Usque ad gradum perpetis cum Deo unionis Virgo ascenderat, simulque cœpit in dies singulos atrocissima mentalium obtenebrationum intervalla, quæ non obiter, sed solidis plerumque horis eo deprimebant miseram, ut sæpe nescierit in gehenna esset, an in purgatorii duro carcere, vel quibus in ergastulis retrusa caligaret. In ictu oculi se inveniebat illic, ubi nulla suavissimi Numinis memoria, nullus divinæ præsentis gustus, nullum cujuscunque solatii aderat vestigium, umbra, mentio. Desertum erat obscuritatis, languoris, hebetudinis, regio mortis, nox deliqui, antrum ultimæ calamitatis; in eo quam longinquus Virgini Deus, tam procul ipsa sibi.

466 Jacebat sub tenebrarum immani pondere gemens Rosa, nec ad objecta supernaturalia, imo neque ad naturalia sese valebat attollere. Conabatur intellectus vel minimas Deitatis arripere stricturas a, sed omne lumen diffugerat; cupiebat voluntas amare, sed congelata obtorpuerat; laborabat memoria e multis aliquam saltem præteritorum favorum imaginem menti adducere, nec poterat. In penarum cumulum recordabatur, velut in nebula, aliquando se novisse Deum, et dilexisse; at sentiebat, se nunc eundem nec nosse, nec diligere, utpote quem velut peregrinum, absentem, alienum, extraneum, vixque de fama notum, eminus, raptim, tenuiter adnectabat. Hoc vero omnium molestissimum erat, tam procul exulare a Dilecti notitia. Tentabat deinde, saltem per vestigia illum quarere in creaturis; sed nec illa, nec istæ apparebant sub lineamento, quo solita analogia representarent Creatorem. Interea terror et angor strenue obibant partes suas. Vociferabatur cor afflictum, Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Sed in vacuo animæ exinanitæ, respondere nemo, nec echo quidem. Redibat ad luctum conatum; sed consopitus erat omnis affectuum calor, obtusa omnis ratio, omnem undique pietatis sensum profundissimus obsederat lethargus. Quid ageret sub his tormentis Virgo tam divulsa in se, quam avulsa a Dilecto?

467 Verum præcipua dolorum pars erat, quod hi faciem præferebant, quasi æternum duraturi, nec finem ullum promittebat vasta miseria, nusquam patebat hujus labyrinthi exitus, videba-

Velut aurum
in fornace.

sic Sancta
internæ tri-
bulationis
igne proba-
tur.

ac tantis ter-
roribus ongr-
batur.

tur

A tur quasi muro adamantino obstructum effugium: unde perplexa Rosa, non reperiebat, quo ab infernali poena damni hanc suam infelicitatem secerneret. Conabatur inde venari tristissimum solatium, quod putabat sub his cruciatibus se sensim interituram: neque enim videbantur tales, qui sine totali destructione fragilis creaturae subsistere diu possent; at tunc ei importune occurrebat animae suae immortalitas, quam nulla poenarum vis interimere, nullus infernus extinguere sufficeret. Interdum prope erat, ut inconspitos clamores ederet imploratura auxilium; at reprimebat cassos impetus, memor, neminem posse calamitati tam inexplicabili succurrere, si-bique deesse verba idonea, quibus eam proximis vel tenuiter adumbraret, sed neque in orbe toto reperiri doctorem adeo disertum, profundum, et eruditum, qui hujus poenae gravitatem aut speculatione assequi, aut animo complecti posset.

468 Per ipsos quindecim continuos annos quotidie, minimum semel, in hanc desolationis caliginem demergebatur pavens ac tremens Rosa, nec minus hora integra, quandoque diutius, palpitabat sub hoc agone; tantumque abfuit, quod ulla hos terrores mitigarit assuetudo, ut pene adauxerit: nam ubi postridie Virgo relabebatur in idem chaos, denuo sub eadem lurida aeternitatis larva recurrebant horridi pavores, nec morienti suggererat ligata memoria, quod inde pridie emersisset. Unde iterum anima ejus in malis tabescebat, iterum diffugiebat omne evadendi solatium, iterum exanimem abyssi operiebant, et Rosa tota jam spinea, imo spina, rigeat in ima voragine tribulationum. Attamen quibusdam diebus velut per rimulam irrepebat afflictæ lentum tantillæ spei crepusculum, quo utcumque suspicaretur, hoc animi supplicium sine [non] cariturum; sicque videbatur purgatorii magis, quam inferni, ærumnam sustinere. Nihilominus et tunc sævissime urebat Sponsi morosa absentia, affligebat durissimi exilii cruda relegatio, contristabat amarissime viduitatis longum divortium, et quod reliquam superabat molestiam, tunc quoque conabatur et nosse, et amare, sed neutrum poterat: cacutiebat mens confusa, oberrabat, palpabat, impingebat orbata lumine; quærebat, pulsabat, gemebat spiritus contribulatus, nec audiebatur; exaruerat cordis fundus, distabuerat vigor, nulloque vitali motu, nullius affectus sapore divinis affliciebatur.

469 Denique tantus fuit istarum figurarum horror, tanta horroris acerbitas, quod Rosa, tametsi ad quidvis sufferendum a teneris impavida, unicum hunc amaritudinis calicem a se transferri enixe petierit, tamquam suis viribus omnino superiorem, ac simpliciter intolerabilem; unde rogabat Sponsum, dignaretur potius ipsam deducere per vias ordinarias suorum electorum, nec ultra permetteret sic amantem dehiscere ad ima profundi, ubi non est substantia. Et revera, ut durum sit, animam separari a corpore, durius revelli a semetipsa, durissimum fuit revelli a dilecto post experimentum unionis, ac suavissimorum amplexuum, siquidem, Augustino teste, quod corpori est anima, hoc amanti animæ Deus, illique minor est poena ab animando, quam ab amando desistere aut repelli. Nihilominus Rosa, ut agnovit sic placitum esse ante Deum, virili planeque heroico spiritu amplexa tormentum, « Non mea (inquit) voluntas fiat, sed tua. » Sicque constanter ad secutu-

rae dici similem equuleum sese præparabat, numquam secuta, in quam horam is pavidam expectaret.

470 Tam abstrusa, monstrosa, ignota erat harum desolationum figura et natura, ut vix deum reperti fuerint theologi perspicaces et gnari, qui de illarum crasi b quidpiam certi præsumerent diffinire. Initio Rosa diversos adibat confessarios, si quid forte remedii, levaminis, aut saltem consilii dare nossent; at illi nec satis assequabantur, quid Virgo dicere conaretur; nec peregrina tot anigmatum involucria cogitatu sat capaci adæquabant. Unus respondebat, aut deliria esse, aut insomnia. Alius rem ad lemmures et spectra imperite rejiciebat. Non defuit, qui nugas, aut sane daemonum præstigias, et vana terribilamenta suspicaretur. Equiores, fumantis melancholiæ, seu atræ bilis esse paroxysmos interpretabantur, quodque cerebrum inedia ac vigiliis attenuatum nimis, pateret horridis luridorum phantasmatum incursibus, ex adustione vitii splenis, aut fœculenti sanguinis corruptione. At Rosa, quod certo sciret, hanc calamitatem non esse a corpore, tristabatur gravius, neminem se invenire, qui vel morbum intelligeret, vel in tantæ perplexitatis charybdi cynosuram aliquam ostenderet. Ingemiscebat deinde ruditati suæ, quod præ inopia sterilis (ut putabat) ingenioli, ac loquendi inscitia, non poterat afflictionem suam idoneis vocabulis explicare. Sic ergo incurabilitatis suæ culpam imputabat totam sibi.

471 Unum supererat exile solatium, quod mater, sicut auxiliari non poterat, ita hos Filia terribiles agones penitus ignorabat; turbantem alias, et turbatura, si rescivisset. Verum et hoc Virgini tandem novæ vexationis auctarium fuit: nam ut aliquoties in vultu Filia notarat parens, eam statis horis interdiu expallescere, angere, palpitare, ac mortali sudore propemodum congelari; importune, quod repentinæ agritudinis id genus esset, curque dissimularet, rogabat: et quo minus Filia, quid pateretur, eloqui poterat, eo vehementius miseram urgebat mater, instabat, adjurabat, quasi internum tormentum alio tormento investigatura. Excusabat puella, se ipsam non satis habere compertum, quid in anima sua pateretur; sed mater senticum c morbum suspicata (præsertim quod eadem nonnullorum confessariorum erat seu crisis, seu imperita credulitas) medicum advocat, ejusque curæ inutili suam, tot undique tribulis vexatam. Rosam commendat. Protestabatur innocens Virgo, incassum hujusmodi sumptus, labores, tempus disperdi, malum suum nequaquam in corpore, sed intus in spiritu sævire ac dominari; sed audita non fuit. Proinde videns, frustra se repugnare, nec fidem suis dictis haberi, tacuit: ac medicinæ se subiecit, quam sciebat nil profuturam. Nempe hoc unum adhuc defuerat tantæ suæ calamitatis fastigio, quod insuper cogebatur, velut male sana, ad nauseam catapotia d, pharmaca, phlebotomias e admittere.

472 Nitebatur subinde Rosa, ubi de hac suæ desolationis fornace fidentius loquendum erat, adinvenire similitudines, quibus utcumque rem adumbraret; sed mox fatebatur, se actum agere. De igne hoc nostro elementaliter aiebat ridendam esse comparisonem, quia is non nisi poenam sensus, quam vocant, infligere aptus est. Videtur aliquid hujus attigisse Augustinus, quando invenit se longe a Deo in regione dissimili-

A. LEONARDO HANSEN.

Talis erat hæc mentis afflictio,

b

E

ut quidam putarent, esse morbum corporis.

F

d

quem ipsa explicare non posset.

e

A. LEONARDO
HANSEN.

militudinis : aliquid item in se percepisse Rex citharædus ps. 54, quod appellavit pusillanimitatem spiritus et tempestatem, vel quod Paulus emphatice vocat anathema a Christo. Sed plura sentiebat in se Rosa, quam verba ista exprimerent : aiebat terrores illos, horridasque imagines talem sibi inferre dolorem, qui millies et millies sufficeret cor, vitam, animam eripere ; nec se illi sustinendo parem umquam fuisse, nisi quatenus prodigiose manu Omnipotentis conservabatur in vita.

et alii illam,
sicut S. Antonium
eremitam,

f

473 Fuit, qui putarit Virginem deduci a Deo per scrupulas vias S. Antonii eremitæ, quem inferni monstra formis terrificis agitarunt. Verum is conflictus erat, non afflictio, aut fuga roboris. Creditur, S. Catharinam Senensem aliquando idem, quod Rosa, passam esse : de B. Henrico Susone / id, velut compertum, tradit historia. Visa est ad hujus doloris aliquam similitudinem aut proportionem assurgere ille, quem a mordacissimis scrupulis patitur mens delicata, cum caelum sibi vectibus clausum, Deum hostiliter aversum, infernum rictu immani patulum suspicatur anima, sibimet ad modicum derelicta. Denique vivacius hunc Rosæ cruciabilem horrorem effigiebat Christi in supremo judicio vultus asperatus, rugosus, ipsisque dæmonibus terribilis, dum cogitatur velut jamjam dicturus horrendum illud : *ITE MALEDICTI*. Has rugas, hoc tonitru, hunc pavorem videbatur sibi experiri mœtissima Rosa, dum laborabat sub hora sui deliqui ; adeo post varias, at nunquam sat æquas comparationes, effari aliud non poterat quam : « Dolores inferni circumdederunt me, » præoccupaverunt me laquei mortis. »

visibiliter a
dæmonibus
terreri sus-
picarentur.

474 Bis Virgo compulsa fuit edicere alteram hujus scenæ partem, videlicet, qualis sibi sole-ret post hujusmodi nubila illucescere Phœbus : fieri enim non posse, quin Sponsus ille dulcissimus, post tam diram ac tenebrosam eclipsim, insigniter recreet, ac reficiat animam, tot doloribus humiliatam. Ad hæc verba maluisset Rosa aut tacere, aut arte ac dissimulatione sermonem alio deflectere ; sed ut vidit evadere se non posse, ingenue candideque fassa est (quantum per congruorum vocabulorum penuriam potuit) magnalia Dei, quæ sibi post tristissimam ærumnam obtingebant, ut in momento se videbat repositam in unione, qua exciderat, aut se excidisse putarat ; ut repente sentiebat totam simul animam collucere et inflammari. Verum de his opportunius in descriptione examinis capite sequente. Libeat interim mirari lusum æternæ Sapientiae, quæ ad fructum uberiorem electas animas sic mortificat et vivificat, deducit ad inferos, et reducit.

ANNOTATA.

a Stricturæ proprie dicuntur scintillæ, quæ de ferro candenti micant, quando ignita ferri massa malleo tunditur. Unde satis clarum est, hic eam vocem pro scintillis usurpari.

b Κράσις apud medicos Græcos idem est quod temperamentum, vel temperies, id est, proportio quædam primarum qualitatum existentium in elementis, ex quibus corpus mixtum et constatum est. Apud Grammaticos autem accipitur crasis pro contractione duarum syllabarum in unam coalescentium, et ea vox originem habet a verbo κεράννυμι, quod misceo vel tempero significat. Videtur itaque hoc loco vox crasis pro

mixtione desolationum accipi.

c Daniel Sennertus tom. 2 Operum medicorum pag. 219 cap. 31 de epilepsia, hunc morbum cognominat sacrum, magnum, puerilem, Herculeum, caducum, comitalem, lunaticum ac denique santicum, quæ omnia epitheta affirmat esse synonyma, et de quibus obiter rationem reddit. Nobis sufficit ex his epithetis distinctius morbum illum nosse, cujus causæ et remedia apud ipsum legi possunt.

d Catapotia proprie sunt pilulæ a nomine Græco κατὰποσις, id est, deglutitio : teste enim Goræo in Definitionibus medicis pag. 245, est medicamentum, quod non diluitur, sed ita, ut est, devoratur aut deglutitur. Formatur fere in pilulas, quo facilius deglutiri possit, et in ventriculo dilui, indeque transire in venas.

e Phlebotomia est venæ sectio, vel sanguinis detractio, incisa vena. De hujus remedii laudibus ac necessitate Goræus et Castellus ad vocem Græcam φλεβοτομία consuli possunt.

f Bollandus noster ad diem 25 Januarii, sive tomo 2 istius mensis a pag. 652 Acta illius venerabilis Henrici Susonis illustravit.

CAPUT XIII.

Severum doctorum virorum examen circa spiritum et visiones hujus Virginis.

Arcanum gratiæ lumen, quod ab infantia Rosam deduxit per vias rectas, simul reflexu admirabili certitudinem indiderat attractus vere divini, minimeque fallacis, ita quod de rectitudine semitæ, per quam ibat, ambigere non posset, quamvis hanc parum tritam, verisque et obscuris vestigiis vix notabilem comperisset. Nec tamen (quantumvis certa) videri volebat, quod erat ; unde humillima Rosæ modestia, grave, serium, perque intervalla repetitum examen suæ vocationis ac spiritus, recusare non præsumpsit. Inter alios præcipui, quos bona sors huic subtilissimæ explorationi destinavit, fuere doctor Joannes de Castillo, et P. magister F. Joannes de Lorenzana, cui in Rosam totum, usque ad extrema, competeat imperium. Fuere et alii ; at succedanei, quique ex occasione dumtaxat poenitentiae Sacramentalis, interdum studiosius intimas ejus animæ latebras per-vestigarunt. De primis duobus, pauca hic præfari necessum est, ut ex horum sanctitate et peritia, vis, pondus, fides maturissimi examinis aptius innotescat.

476 Doctor Joannes de Castillo, professione medicus, statu quidem secularis ; at exercitio, conversatione, spiritu, plane religiosus, Lima illis diebus inter selectos Dei servos eximius habebatur. Philosophiæ ac medicinæ studiis ad summum apicem eruditus, insuper in omnia metaphysices adyta summo ingenii acumine penetrarat : celebris ob id in scholis, in exedris, in doctissimorum virorum congressibus ; præsertim quod mira perspicuitate conceptus sublimis et altissimos propriis terminis nosset explicare. Vita ipsius merum erat pietatis speculum, ita quod putaretur virtutes singulas in gradu heroico possidere. Mysticam theologiam non nudis speculationibus ; sed vivis, et altissimis experimentis exacte didicerat, suisque principiis,

regu-

A regulis, et capitibus methodice digestam, egregie callebat; adeo quod famosus ille nostri seculi mystagogus Didacus Alvarez de Paz a Societatis Jesu, in Peruano tunc regno Provincialis, dum suas de oratione, meditatione, et contemplatione præclarissimas lucubrationes apparabat, hunc virum in plurimis sibi duxerit consulendum, ipsumque tomo 3 de contemplatione lib. 3 circa punctum, an voluntas ferri possit in incognitum, suppresso nomine (siquidem adhuc in vivis erat) allegat, velut orationis ac solidæ perfectionis magistrum, tantumque digito intento non demonstrat. Scripsit (jubente Didaco Alvarezio) Castellus iste nobilem tractatum de iis, quæ sibi inter contemplationum radios ac lumina occurrerunt. Vidit librum, et obstupuit Myrensis archiepiscopus, talium rerum scientissimus, illumque transcribi fecit, Romano Pontifici coram offerendum. Hæc de doctore Castillo tunc superstitæ, post alios juridice testatus est Petrus de Ortega-Sotomayor, ex Limensi cathedralico primario, canonico magistrali, archidiacono metropolitano, et sancti Officii consultore episcopus Truxilli *b*, dein Arequipæ *c*, denique Cusci *d*. Addebat, plura de hoc viro, ac grandiora se prolaturum in publicum, dummodo ultra illum supervivere contingat. Nunc (sed brevius) ad alterum.

B 177 Pater magister F. Joannes de Lorenzana Ordinis prædicatorum (testante eodem illustrissimo præsule) eundem cum D. Castillo, aut saltem non inferiorem obtinebat sanctimoniam, publicæque opinionis gradum. Eminebant in ipso, certabantque de primatu, excelsa vitæ perfectio et scholastica theologiæ profunditas; concurrebant ardens contemplandi studium et activa gubernandi dexteritas; vis perspicacis ingenii et alta iudicii maturitas; fuga seculi et usus negotiorum. Hinc successive tot sive scholarum, sive cœnobiæ, ac provinciarum in eum confluerant præfecturæ: nam regiæ Universitatis Limanæ matutinus erat cathedraticus theologiæ, quam primus invexit regno; et in Peruano sanctæ Inquisitionis tribunali censor, quem vocant qualificatorem; item Conventus Limensis Prior; deinde provinciæ S. Joannis Baptistæ Vicarius generalis, tandem provincialis et visitator; æque in rebus tum Ecclesiæ, tum reipublicæ versatissimus; omni hominum ordini, summis, mediis, intimis charus et admirandus; ad quem, velut ad commune urbis oraculum, ardua quæque negotia certatim adferebantur ex consilii antistitum, ex regio audientia (ut vocant) senatu, ex consistoriis, iudiciis, dicasteriis, ex interno extimoque foro; quia donum consilii mirifice in tanto viro eminere, sentiebant omnes. Porro quantus fuerit Lorenzana in ea, quam jure scientiam Sanctorum dixeris, mystica theosophia, quantus in sapore et experimento rerum caelestium, quam exercitatus in altissime contemplationis disciplina, quam oculatus ac lynceus in prudenti spirituum discretionem, hoc unum (si reliqua deessent) iudico sufficere, quod divina providentia singulariter ipsi spiritum Rosæ commiserit gubernandum. Una hic commemorandi forent, laude non multum impari, P. Didacus Martinez Societatis Jesu, Patres magistri F. Alphonsus Velasquez, F. Ludovicus de Bilbao, et F. Joannes Perez: at primorum duorum examen tot ac tanta complectitur, ut ex reliquis nil addi possit.

178 Modo ad rem pressius. Assedere primo exa-

mini, honestatis gratia, Rosæ mater et D. Maria de Usategui. Coram his D. Castellus, integro trium horarum spatio, Virginem in domestico cellulae horto, velut indagine cinctam, per varias quæstiones distinxit, animæque venis diligentissime pertentatis, omnia sana ac salva invenit. Primo interrogata, a quanto tempore caelestes stimulos, et tranquillum orationis spiritum concepisset, respondit simplicissime, temporis quidem se non meminisse, eo quod a prima pueritia se repererit fundendis precatiunculis apprime dedicatam, ac tota mente ad serios meditandi conatus erectam, ut nihil occurrere sibi dulcius potuerit, quam Deo loqui, Deum cogitare, inhiare supernis. Non puduit fateri ista coram matre, quæ quam vera diceret, nimis conscia erat. Interrogata de successivis in hoc studio profectibus, an pari semper applicatione animi, facilitate, collectione, ac imperturbatæ mentis serenitate oraverit, respondit, usque ad duodecimum circiter ætatis annum, se varia inter orandum temperie, difficultatum subinde vicissitudines percepisse, at breves, et modicas; plerumque animo libero et quietissimo perrexisse in Deum, at interdum quoque cum imbecillitate corpusculi, cum somnolentia et distractionibus luctandum fuisse, verum ab illo tempore in posterum expeditius se orare, eo quod inter initia sentiret mirabiliter a Deo introrsum attrahi totam animam cum singulis potentiis, gustuque indicibili intellectum, voluntatem, memoriam, divinæ pulchritudini sic intus affigi, ut nec sponte se phantasmatum interkursu divellere, nec occupationibus sensuum externorum distrahi possit a complexu, et admiratione præsentis in anima dulcissimi Numinis.

179 Instabat doctor, an non suæ imaginativæ vim aliquam adhiberet, dum reliquæ internæ potentia sic inhærebant saporis Dei, an, et quo, quantove connixu, labore, fulcro, in hac suspensione dulcissima se sustineret? Negavit Rosæ laborem, vim, connixum adesse a parte sua, ultro ad tractum quasi magneticum potentias sequi, et suo centro obverti cum suavitate, cujus vel unica stilla infiniti Oceani amaritudinem corrigeret, ac dulcoraret; inde notabiliter in cor suum descendere calores et æstus periculosos, quos explicare non possit; hinc radiare continuo in animæ suæ fundo præsentiam serene, amabilis, propitiæ Divinitatis, hanc certo se illic deprehendere; nec alio oblectari se posse, quam quod experimentali hac certitudine, sentiret intra se Deum. Quæsit doctor, num forte de mystica theologia libros lecitaret, qui aut methodum artemque hujus introversionis docuissent, aut saltem illius naturam, signa, proprietates, effectus dissertando exponerent? Negavit inops Virgo talium librorum sibi adesse copiam aut usum, in his solam experientiam et praxim sibi fuisse pro codice; ideoque se intima animi sui sensa, uti vellet, apposite efferre non posse, ruditati suæ ne nomen quidem, si quod proprium extaret, hujus intuitivæ orationis innotuisse.

180 Tunc Castellus, ut erat in hac schola versatissimus, aggressus est propriis notionibus explicare Virgini secretam hujus excelsæ illustrationis hieraticam *e*, nempe asceticæ disciplinæ magistris hoc genus contemplandi ORATIONEM UNIONIS dici: hic intellectum formari specie, non acquisita, sed superne infusa; neque converti ad corporea phantasmata, sed imaginibus vacuum, spiritualis

A. LEONARDO
HANSEN.
quorum unus.
Joannes Ca-
stillus.

E

interrogavit
eam de modo
contemplatio-
nis.

F

de oratione
unionis.

e

A. LEONARDO
HANSEN.

spiritualis formæ luminosa puritate imprægnari : hic Deum immediato, intimoque illapsu implere sacrarium fidelis animæ; hic partem affectivam increati Amoris decidua flamma igniri et candescere, atque in palato voluntatis felicem beatæ fruitionis prægustum inchoari. Plura addidit ex mysticæ theologiæ aphorismis, de simplificatione cordis, de cynosura purificatæ intentionis, de nuditate affectuum, de indifferentia resignata, de arcanis introductionibus, de abyso luminis, de sapore omnis discursus intuitu cælestium, de fonte vitæ, de aliis, quæ Rosæ talium capaci et placere supra modum, et profuere deinceps, ut suis confessariis, ex hoc vocabulario, se nosset clarius, atque significantius explicaret.

et gradibus,
quibus ad
hanc ascen-
derat.

B

141 Perrexit doctor, et studiose in viam purgativam resiliens quæsit, quam diu, quibus industriis, quanto sudore pugnandum sibi fuerit in pravas animi inclinationes, in vitiorum armata latibula, in morbos indomitum effra-niumque passionum? Respondit, vix se meminisse talium certaminum, ab infantia se magno Dei favore sensisse faciles, et summe connatu-
rales propensiones in virtutem, absque ullo tumulta passionum; a prima Dei notitia repletam se fuisse timore et horrore peccati, et si quis motus indeliberatus adversus rationem nitetur assurgere, repente ex apprehensione divinæ præsentiae citra conflictum evanuisse. Interrogata, quid solatii caperet ex creaturis, si contingeret animum contemplandi labore fessum nonnihil remittere, aut per eutrapeliam / tantisper relaxare? Respondit, nulla re creata recreari se posse, in hoc solo et unico omne suum oblectamentum consistere, quod tanta cum certitudine sentiebat in anima sua præsentem Deum, quem si vel ad momentum e conspectu perderet, id sibi acerbius omni jactura, diutius omni gehenna videri. Petiit doctor, quandoquidem in eum gradum nonnisi per tribulos et spineta ascenditur, num saltem aliunde persecutiones et ærummas passa fuerit? Annuat Virgo; sed ob reverentiam matris illic præsentis ad singula non descendit, contenta dixisse generatim, se a domesticis, ob vitæ singularitatem, varias molestias, insultus, vexationes tolerasse.

C

Inde dilapsus
ad memoratos
animi angus-
tes.

142 Verum ab iis opportuna digressionem incidit in horrendas illas visiones, figuras, pavores, de quibus capite superiori actum est, magnisque precibus exoravit doctorem, ut sibi illius desolationis ac supplicii naturam, originem, critica, propriamque interpretationem docte elucidaret. Non recusavit Castellus edicere, quæ sentiebat : « Quando (inquit) in illa obtenebratione » videbaris tibi exitum finemque sperare posse, » scito animarum in carcere purgatorii lugen-
tium, dilationes pœnosissimas te delibasse; at » quando nulla tibi affulgebat spes evadendi, » et quidam æternitatis fumus pervadebat horro-
ris caliginem, ipsissimus inferni typus erat. » His pœnis eruditur anima ad sui notitiam, » dum in lucis ac tenebrarum vicissitudine di-
scit experimento sui nihili, quid a seipsa, » quid a Deo habeat, quidque inter illa et ista » intersit. Hujus antihari g molestissimo ponde-
re tenetur spiritus in suo æquilibrio, ne ex-
tollatur in donis Altissimi. Eclipsis hæc do-
cet æstimare divinæ familiaritatis præstantiam, » et dignationem pure gratuitam, sullaminat ti-
moris donum. Hac fornace probatur aurum, » nitescit charitas, loricatur mascula virtute ro-

g

» bustus amor, assuescens diligere non tam de-
» licias Dei, quam Deum. Memini (inquit) de
» nonnullis præcipuis ac sanctissimis Dei ami-
» cis (quorum nomina publicis Ecclesiæ tabu-
» lis adscripta sunt) eadem legisse, quæ de te
» commemoras; neque defuere ex iis, qui ro-
» garint Dominum, ut ab hujus terroris atroci
» tormento ipsos demum immunes vellet, li-
» benter se quodvis aliud poenarum genus su-
» bituros. » Denique huc respexisse Davidem
cum gerneret : « Dicitur mihi quotidie, ubi est
» Deus tuus? Anima mea sicut passer solitarius
» in tecto; Ad nihilum redactus sum, et nesci-
» vi etc. »

143 His cursim explicatis, vicissim rogavit Vir-
ginem doctor, post illas inferni tenebras et hor-
rores qualiter sibi fuerit. Hic Rosa exterrita,
quasi colubrum pressisset pede, resiliit, expul-
sit, obmutuit, probe conscia, si respondendum
sit, quanta et rerum copia, et verborum inop-
ia sibi foret laborandum. Urgebat interim do-
ctor, instabat bis, ter; at nihil elicit. Tandem
severius attracto supercilio; « Advertito (inquit)
» o Rosa, hic tergiversandi ac silendi locum
» non esse; tua res agitur : si quid dissimula-
» veris, si quid celaveris in examine, Dei be-
» neficium negasti; ni totum, quod exquiro, di-
» xeris, nec ego te, nec tu me, quantum sat
» est, intelliges, et figurarum (quas partim ex-
» plicui, partim explicaturus sum) ænigmata sen-
» sumque integre non assequeris. » Paruit hu-
milis Rosa, cui metus et pudor totum verecundo
rubore vultum accenderat, veniamque præfata, si
quod paradoxum rudi, et incaute excideret, sic
orsa est; « Dum in ima caliginose derelictionis
» voragine absorptam me puto et lugeo, en re-
» pente, in ipso pristinae unionis meridie, velut
» in Sponsi brachiis me deprehendo; restitutor
» quasi numquam excidissem; sentio avidos li-
» berrimi amoris impetus, ut cum rapidi amnes
» disruptis obicibus, non fluendo, sed tuendo,
» sese evolvunt per cataractam; aspirat mox gra-
» tiarum placidus Auster, et flumit aromata;
» immergitur anima divinæ bonitatis immenso pe-
» lago, et metamorphosi ineffabili e se descen-
» dens, transformatur in Dilectum, fitque unum
» cum illo. »

jussit illam
revelare divi-
nas illumina-
tiones.

E

144 Jussa ulterius dicere, novo pudore hæsit,
rubit, titubavit; attamen subiecit, inter hos
favores arcissimæ unionis, se sibi videri immo-
biliter radicatum in Deo, securam in ejus amicitia,
confirmatam in gratia, sentire donum quod-
dam inexplicabile, fundamentale, solidum, quo
reputabat se impeccabilem, ut ille qui fidenter
aiebat : « Quis nos separabit a charitate Chri-
» sti? certus sum, quia neque mors, etc. » Ve-
rumtamen hic protestabatur Virgo, numquam se
ulli mortalium hoc dicere ausam, et ne nunc
quidem id dicturam fuisse, nisi coegisset rigor
præsentis examinis, et si forte errasset in phra-
si locutionis, quam necessitas omnia elterendi ex-
presserat, censuram correctionis demisse flagita-
bat. Laudavit simplicem obedientis Rosæ candorem
doctor, præcepitque, ne trepidaret, nihil hactenus
erratum esse, tantum ad reliqua procederet. Processit Rosa, dixitque voce humili ac in-
tercisa, plerumque post illas horrendas tenebras
conspicue sibi ostendi humanitatem Christi, nunc
virili, nunc infantili aut puerili facie blan-
dam, formosam, affabilem; sæpius et Virgi-
nem Matrem, decoram, amabilem, dulciterque
familiarem. Interrogata de modo et qualita-

ac cælestes
visiones.

F

te

A te visionis, imaginaria sit an intellectualis, diuturna an momentanea, facie ad faciem, an oblique per transpirationes? Respondit, propria illa differentium visionum nomina sibi quidem adhuc ignota esse, at gloriosam Christi humanitatem exhiberi sibi in transitu quodam vicino et claro, sicut cum fulgidum aliquod sidus moroso tractu procurrit in caelo; nec totam illius videri staturam, sed solo vultu, et pectore tenus. At tamen majestatem Deiparæ paulo diutius obtutui suo solitam indulgeri.

185 Unde subintulit Castillus, imaginarias esse visiones; petiitque ulterius, qua igitur forma apprehenderet Divinitatis præsentiam? Laborabat hic Rosa, ut verba reperiret idonea, sed tandem per solos terminos remotioris, eminentiæ, et causalitatis, utcumque se explicuit, insinuans lumen esse absque figura, mensura, fine: unde patuit ex ea parte, visionem pure intellectualem esse, incomprehensum, et omnia comprehendens, subtile, stabile, mundissimum, summe multiplex summeque unum, summe distans et summe propinquum, intimum et ambiciens, nobile, excelsum, et nulli prorsus creaturæ vel tenuiter comparabile, quodque magis in vitalium quarundam effluxionum mirandis et immediatis effectibus, quam in suamet substantia deprehendi possit ab animo. Sed quinam hi effectus? «Teneritudo (inquit) robusti gaudii su-» per omne gaudium imaginabile, cognatio li-» bationis divinæ, interior renovatio vetustatis » in ipsa animæ essentia, impletio sinuum vo-» luntatis, vita et alacritas omnium affectuum, » firma, sancta, lepida, et demum undequa-» que ineffabilis. »

186 Videbat sibi doctor satisfactum in eo, quod maxime scrutabatur, haud ignarus, in materia unionis quo plura dicuntur, minus dici. Unde ad faciliora effatu prudenter digrediens, inquisivit de exercitiis mortificationis ac poenitentiae. Rosa, quod putaret in hoc genere se pauca, et admodum vulgaria præstare, obiter de suis jejuniis, ciliciis, disciplinis, et reliquis austeritatibus nonnulla edixit, absente matre, quodque in his non suo, sed confessoriorum arbitratu, modum ac mensuram constituisset. Denique post multa ultro citroque de sui diffidentia, de ardore fidei, de securitate spei, de stimulis superni amoris ventilata et sagacissime explorata, conclusit doctor, sinceram ac tutam esse viam, qua Virgo ambulabat, nullam hic subesse vaferimi demonis imposturam, tales affectus, effectus, lumina, ab illusionem aut principe tenebrarum nequaquam esse. Pluries deinde Virginem, non tam examinaturus, quam collaturus, fidenter convenit; nova semper inveniens, quæ miraretur et approbaret.

187 Idem Patri magistro de Lorenzana sensus fuit, postquam crebriori et per partes interciso examine spiritum Virginis diligentissime exploravit. Prolixum foret singula membratim prosequi. Unum hoc superioribus addidisse sufficiat, quod, ubi Rosam in via illuminativa probare cepit, adstupuit responsis puellæ simplicis atque illiteratæ, cum de arcano SS. Trinitatis mysterio, de hypostatica Verbi unionem, de sacramento Altaris, de gloria Beatorum, de libro vite ac prædestinationis, de natura gratiæ, aliisque fidei ac theosophiæ secretis interrogata, promebat axiomata tam profunda ac solida, conceptus tam acutos ac sublimes, sententias tam perspicuas, breves, fecundas ac ponderosas, verba

tam propria, apposita, clara, succincta, ut A. LEONARDO HANSEN. alius examinatore non dubitaret fateri ingenue, numquam se in tam luminosum et perspicax ingenium incidisse; laudabatque Patrem luminum, qui tanta, sapientibus ac prudentibus abscondita, humilibus, parvulis, indoctis revelabat. Idem hoc deinceps admiratus est in methodo confitendi, qua Rosa utebatur, ea sermonis tum perspicuitate, tum proprietate ac circumspectione, ut sibi videretur Lorenzana non feminam audire, sed annosum utriusque theologiæ professorem; tanta erat verborum proportio, gravitas, ac mensura, sine parergo, sine circuitu, sine confusione ac superfluitate. Hinc fuit, quod vocatus ad excipiendam Virginis confessionem, dicente subsacrista, in templo ipsum expectari a Rosula seu Rosella, velut irreverenter locutum increpuit; «Tibi (inquit) Rosula videtur, » quæ coram Deo Rosa est, ac grandis quidem? » Veniet dies, qua universi intelligent, quam » sit eximie alta, quam magna, et spectabilis » hæc Rosa. »

188 Lorenzanæ suppar magister, et primarius cathedraticus F. Ludovicus de Bilbao, notavit eadem in Rosa, dum ejus confessiones excipiebat; nempe vario et ipse examine scrutabatur Virginis spiritum. Fessus est postea, multoties inter arcana illius fori alloquia se obmutuisse ad profunditatem et eruditionem solidorum discursuum, quibus Rosa prompte, facillime, et ex ordine satisfacerebat questionibus præarduis et abstrusis, ac subito se agnovisse spiritum altiorum, qui in Virgine loquebatur. Sane apud omnes (quotquot tunc Linæ vivebant) multorum opinione sanctimonie et perfectionis fama celebres, ea sensim invaluerat constantissima opinio, Rosam spiritu Dei agere et agi, dono sapientiæ abundare, scientia cælitus infusa gubernari. Hinc Ludovica de Melgareyo femina sanctissima tanti Rosam faciebat, ut, sicubi cum ea concurrisset, nonnisi flexis humi genibus exciperet repugnantem honorari; si qua transeuntem observasset, gestiebat animo illic os oculosque affricare, ubi Rosa vestigium fixerat; et si ad absentem litterulæ sibi formandæ erant, has nudo solo ingeniculata scribebat.

189 Præcipue vero Castillus et Lorenzana, de Rosæ viis perfectissimis aliquoties mutua collatione instituta, concordem mirabantur hæc duo singularissima: primum, quod brevissimo compendio, et quasi transsultu, gradum illuminativum, mox et unitivum possederat, absque eo, quod gradum purgativum vix obiter attigisset, quia nimirum ab infantia benedictionibus dulcedinis præventam, ii semper comitati erant purissimi affectus, in quibus nil terrenum sorduerat operosius depurgandum. Alterum, quod in illo horrendo, solisque inexpertis parum formidabili obtenebrationum tormento ea fuerit Rosæ fortitudo, animositas, constantia, ut fragilis virgo non solum ferendo esset, verum etiam, præmissa spontanea resignatione, quasi cum Deo certaret, tristiusne ille affligere, an illa affligi vellet, dummodo per omnia divino beneplacito victoria ac triumphus remaneret. Cordatissima est, planeque extrema hæc sui abnegatio; sed simul difficillima taliter amanti, cui felicius videtur non esse, quam non amare. Immarcescibilem fateri oportet Rosam, quam ejusmodi spineta non suffocant.

et Ludovicus de Bilbao Dominicans.

E

qui sanctitatem Virginis semper magni fecerunt.

F

A. LEONARDUS
HANSEN.

ANNOTATA.

a In Bibliotheca Societatis nostræ pag. 355 et sequentibus virtutes et lucubrationes hujus pueri in prolixo ipsius elogio recensentur.

b Truxillum est urbs Americæ in parte septentrionali Peruriæ, episcopalis sub archiepiscopo Limensi, quæ ab aliis ejusdem nominis oppidis distinguitur, ut in Annotatis ad Vitam S. Francisci Solani tomo 5 Julii pag. 870 olim nominimus.

c Arequipa est urbs meridionalis Americæ in regno Peruriæ episcopalis sub metropoli Limana, quæ distat a mari 12 leucis; a Lima autem 120 in meridiem, et 75 a Cusco, de qua posteriori civitate nunc aliquid notandum est.

d Cusco erat urbs primaria Americæ ante adventum Hispanorum, et sedes regum. Nunc est episcopalis sub archiepiscopo Limensi, a cujus metropoli 120 leucis Hispanicis in ortum distat. Joannes Latius lib. 10 Indiæ occidentalis cap. 30 antiquum et modernum hujus civitatis statum pluribus describit.

e Hieratica Græce ἱερατικὴ, teste Plinio lib. 13, cap. 11, est quoddam subtilius chartæ genus, in sacris voluminibus scribendis usitatum ab ἱερεὺς id est sacer. Hinc quoque ἱερατικὸς adjectivum Latine sacerdotalis aut rebus sacris destinatus explicatur. Opinor hic voce hieratica artem sacram contemplationis indicari.

f Nomen Cræcum εὐτραπέλεια idem fere significat apud Græcos, quod apud Latinos urbanitas, lepor, festivitas. Aristoteles eandem vocem pro erudito convicio accipit. Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 72 art. 2 agens de eutrapelia, videtur hanc Aristotelicam interpretationem secutus esse. Hoc loco honestam animi recreationem seu relaxationem significari, ex adjunctis abunde colligitur.

g Hoc nomen ad inflexionem Latinam detortum est, et componitur ex præpositione Græca ἀντι contra, et voce βάρος pondus, quod Galli vernacule dicunt contre-poids, quasi contra-pondus, quod Latini proprie libramen vel libramentum appellant.

C

CAPUT XIV.

Mira familiaritas hujus Virginis cum Christo, Deipara, et S. Catharina Senensi.

Huic Virgini
libros legenti.

Animo, cui amarescunt terrena, dulcescunt caelestia, seseque ultro insinuant. Hoc Rosæ obligit, cui tota conversatio in cælis erat. Legebatur quandoque interdum libellos spirituales, et seligebat studiose capitula presenti affectui temporique magis accommodata; immorabatur tantisper lineolis, ubicumque prædulce Jesu nomen occurrisset: nam e singulis horum characterum apicibus quasi igniculos et amerosos aculeos in corde sentiebat. Neque hoc satis: ipsemet parvus Jesus, digiti statura vix procerior, saepe apparebat amanti Rosæ in eadem pagellæ planitie: stabat pusillus ac nudus Amor, mox inambulabat passu levissimo, ac interim obtutu serenulo, tenero, suavi adblandiebatur Virgini, ingerebat se, utpote Venerem attentam Rosæ le-

ctione dignissimum, in quo omnes thesauri scientiæ et sapientiæ Dei.

191 Familiarius est, quod sequitur. Dum Rosa nendo occupabatur in telæ consutura, en iterum dilectum Jesulum nentis pulvillo infantiliter et quietissime insidentem: illic nutibus taciturnis loquebatur ad cor Dilectæ; huic arridebat; huic protendebat breves ulnas velut amplexum offerens; hanc ardentibus oculis jugiter adurebat, omnique gestu, motu, flexu, protestabatur amorem a. Quis porro netrici inter hæc solatia fuerit sensus lætitiæ, æstiment, quibus vacat: plus miror, tunc Rosæ oculos superuisse, quibus filum, acum, telam videret. Et videbat tamen, quia sic mulcebant hi favores, ut ab exteriori opere attentionem, nec totam avocarent, nec partem exdividerent. Has cum Jesulo Sponso delicias Virgini frequentes obtigisse, imo fortasse quotidianas argumento est, quod si ille tardaret interdum, nec solito more adesset, Rosa querulis, at submissis vocibus, quasi secum perplexa sermocinans, ita lamentabatur: « Hora » est, et nondum appropinquat? Duodecima so-

» nuit, et nondum adest? me infelicem, quæ » illo nunc carco! o felicem animam, quæ » nes se illum nunc distinet! » Cumque amor poesim doceat, Rosa pariter has querelas familiari metro illigarat, hoc fere sensu: Heu mihi! Dilectum quis detinet? Ecce moratur: Hora duodecima est, nec tamen ille venit. Languet, deficiunt oculi, præcordia frigent, Implexas alibi dum trahit ille moras.

192 Accidit, Rosam infirmari ex dolore gutturis, et en totus ille Desiderabilis, cujus guttur suavissimum prædicatur Cant. 5, apparet Virgini, invitat ad ludum, utrimque victoriæ fructus relinquitur victoris arbitrio. Confestim jacitur alea b, favet sors Virgini, lucratur, vincit; nec mora, fructum exigit, memor fortasse ex Canticis, quod ait Sponsa: Fructus ejus dulcis gutturi meo. Quid multa? Dolores sui gutturis mitigari poscit infirma, et impetrat. Verum divinus Collusor (quasi jacturam non ferens) rediit, ludum instauravit, jactuque feliciori victor evasit. Victoriæ præmium fuit Rosæ patientia, adactis repente doloribus, qui totam ei noctem fecere insomnem. At Virgini placuit secum disquirere, primo an secundo lusu plus lucri fecisset, cum longe ardentius faveret Sponso, quam sibimet; unde tam victam esse, quam vicisse, par gaudium fuit miranti æternam Sapientiam, quæ ludens in orbe terrarum, protestatur delicias suas esse cum filiis hominum. Mater advertens Filiæ decumbenti pristinos rediisse dolores, et quidem cum auctario, suspicata periculum, extimuit. Sed cordata Filia, ut metum eximeret, blande modestèque detexit secretum, nempe merum hunc Sponsi ludum esse; dumque verbis humillimis enarrat successum, visa est (ut quondam Stephanus) vultu prorsus angelico aliquamdiu radiare.

193 Alia vice, cum diutius ac fere ad mediam usque noctem in solitaria horti cellula substitisset Rosa, invasit fatigatam subitanus languor ac virium defectio. Sperabat, transitoriam fore debilitatem, sed durabat ultra consuetam periodum. Sentiebat agra incerti mali certa incrementa: sed sera nox erat, qua nec medicum advocare, nec domesticorum ullum ad opem importune lubebat accersere: agnoscebat electuario vel sorbitiuncula se indigere, qua utcum-

quo

A que stomacho succurreret, ac vires instauraret; at Sabbatum erat, ac mane proximo ad sacram Synaxim accessura, cavebat jejunio, si forte medietas noctis jam præterierat. Quoquo se verteret, prævidebat aut virium defectu, aut sumptione cujuscumque fomenti impeditum iri, ne postridie sacra Communione frui liceret. Quid hic remedii inter saxum et sacrum? Confugit Rosa familiari fiducia ad cælestem Sponsum adiutorem in opportunitatibus; hujus pharmacopœiæ se commendat, medicinam corroborativam petit, impetrat, nec aliunde, quam ex illo pretioso myrothecio vulnerati lateris, ubi quondam S. Catharina Senensis avidè suxerat. Hanc nectaream sanguinis et aquæ mamillam non ori, sed cordi Virginis benigne applicuit: hic illa debilitati suæ pharmacum, hic vitalem succum invenit et traxit. Porro visionem neque cassam aut inanem fuisse, nec pure imaginariam, probavit effectus: nam Rosa mox convaleuit, redierunt corpusculo vires, agilitas, robur, quo postridie templum adiit, Panem angelorum manducavit, saturata, vegeta, sana domum repetiit; utique experta, quam sint Sponsi ubera meliora vino, quam fragrantia unguentis optimis. Magna profecto Rosæ dignitas, matris ac magistræ Senensis fuisse, non modo filiam ac discipulam, sed et collectaneam. Verum ad alia.

familiariter ac mirabiliter
B 194 In domo cujusdam illustris femine, Rosa de more post sancta colloquia veniam petiit secedendi tantisper ad orationem. Matrona honoris gratia secedenti comitem adjunxit septennem puellam, e mancipio domi suæ natam. Hæc, ubi Rosam meditationi implicatam reliquerat, clam sese proripuit ad matrem suam, in vicino conclavi laborantem: inde post horæ spatium erepsit, visura num Rosa ab oratione surrexisset. Et ecce, vidit juxta Virginem puerulum Jesum amictu polymito cærulei purpureique coloris decentissime tunicatum, quem ut conspexit fulgida claritate circumdatum, ac radiis undique coruscantem, non ausa conversationem interrompere, substitit eminus, contenta permissione dulcissimi spectaculi, cujus arcana pro ætate non dum capiebat, nec, antequam Rosa migrasset evivis, rem detexit. Idem in ædibus D. Isabelle Mexiæ contigisse, quæ vidit, retulit filia Isabelle; nimirum procul inter secretiores ædium porticus ambulabat Rosa, et cum ipsa Jesus in statura octennis pueri, sed amictus jam lumine sicut vestimento. Spatiabantur ambo pariter consertis manibus, gressu gestuque tenere amantium; miscebant secretissima invicem colloquia, hærebant in mutuis vultibus, tamquam rerum aliarum aut obliiti, aut incurii; sed Parvuli incessus gravior erat, quam puerorum esse soleat, majestas inerat, et quacumque fixisset pedem, subitaneo lumine resplendebat pavimento.

apparuisse dici-
d 195 Zelus, ut intensi amoris præco simul et explorator est, ita vel ipsummet Sponsum cælestem curis sollicitat, rivalem non patitur, ne flosculum quidem. Rosa nomine florebat et opere: nam ut altaribus nulla anni parte deessent flores, diligentissime procurabat, discretis hunc in usum areolis, quarum uni basilicum (plures ozimum d' dicunt) implantarat. Hunc forte colebat studiosius, quod odore ac nomine regius, Regi seculorum immortalis et invisibili aptius conveniret in tributum. Respondebat planta cultricis industrie, et quo prodibat lætior, magis lætificabat. Verum, ut breve est a floribus gaudium, Rosa mane quodam invenit basilicum

A. LEONARDO HANSEN.
suum non modo siccum ac marcidum, sed radicitus evulsum ac mortuum. Cadaveri adgemit Rosa, et abiit; sed occurrit eunti visibilis Christus, blandeque affatus Virginem; « Quid doleres? inquit; an non ego Flos campi melior tibi sum, omni basilico, totoque floreto paradi? disi? et ut scias me tuum esse basilicum, ego alterum illum his manibus eradicavi, fregi, projeci. Flos es, ac florem amas? Ecce me. » Didicit Rosa, vel ad zelotypiam usque amari se a Sponso, et pro tantæ gratiæ crebriori experimento facile exposuisset in prædam, quidquid florum sibi residuum erat. Utique plenam hæc fidem faciunt illi religiosissimæ cujusdam mulieris extaticæ visioni, cui in rapto protestatus est Christus, se Rosam gestare in intimo sui divini cordis penetrati; cum sciret, vicissim in ejus virgineo corculo se solum tranquillissime habitare.

196 Porro quam affabili, serena, frequenti apparitione Rosam suam dignata fuerit augustissima cælorum Imperatrix, sat inde conjicere fas erit, quod ab undecimo suæ ætatis anno ad extremum usque non defuerit umquam Virgini hoc pretiosum assidue familiaritatis solatium. In Rosariano beatissimæ Virginis sacello Rosa plane domestica evaserat, illic totos hærebat dies; illic Ordinis sui habitum, illic Jesum Sponsum nacta, divelli a loco non poterat. Ibi altaris ornandi curam, ibi totius nitoris œconomiam sibi devote assumpserat, ibi quotidianum sibi cum Deipara ex sedulo ministerio commercium erat, ac mutua conversatio. At vicissim angelorum Regina Famulam suam eo honore dignata est, ut fere officia cubiculariæ ipsi exhibuerit, mane Virginem excitando a somno. Tanti favoris occasio hæc fuit: Rosam a multo tempore continuis integrisque noctibus adeo destituerat necessarius somnus, ut valetudini suæ non parum fuerit timendum, si medelam respuerit. Hinc opus fuit confessoriorum imperio, qui Virgini præcepere vespertinum lactucæ ac soporiferorum seminum usum; deinde et temporis spatium, quo dormiret; horam, qua mane surgeret, præscriperunt.

197 Conabatur obedire infirma, sed prævalente serotinarum vigiliarum assuetudine, non obediebat somnus, seu veniendum, seu abeundum esset. Præsertim mane, dum instabat surgendi hora, incipiebant soporifera modicum operari, somnumque lentissimum vi attrahebant in cerebrum. Cruciabatur ingenti scrupulo Rosa, quod exacte ad præscriptam horam evigilare non poterat, ut summe cupiebat. Ergo luctam et afflictionem suam Deipara, seu veræ Stellæ matutinæ quæstæ est, ut subveniret. Subvenit illa, imo et venit: siquidem exinde, ubi imminuisset surgendi hora, en in puncto aderat conspicua Dei Mater, et voce melliflua compellabat sopitam Rosam: « Surge ad orationem Filia; surge: » nam instat hora. » Sic placide exspectata videbat cominus, et (uti fassa est) facie ad faciem illud gloriæ sidus gratissimum, illam frontem decora majestate plenissimam, illum gloriæ et amœnitatis paradisum, agnoscebat vocem, venerabatur præsentiam, tacite secum disquirens: « Unde hoc mihi, ut Mater Domini mei veniat ad me? » O gratum surgendi tintinnabulum!

198 Semel evenit, quod veniente Domina, profundius dormiebat Rosa: primus hic somnus erat, ac nonnisi paulo ante cœperat. Excitata Virgo respondit; Surgo Domina, nunc surgo: conseditque erecta in lectulo, sed prægravante somni

Etiam cum Deipara,

quæ illam e somno

ad orationem excitabat,

A. LEONARDO
HANSEN.

somni pondere, oculisque caligantibus, recidit misera in cervical. Accessit denuo angustissima Excitatrix, et (quod ante non consueverat) protensa nivea manu, pulsavit latus dormientis, agitavit familiarissimo attactu resupinum corpusculum, iterumque ait: « Surge Filiola, ne pigriteris; rogasti me, et ecce ad solitas precor te voco: surge (inquam) Filiola mea, surge, jam hora sonuit. » Longe suavius erat Rosæ, filiolum vocari a tali Matre, quam Rosam. Cessit hujus compellationis dulcedini somnus; at simul discessit suavissima Excitatrix: nam ut Rosa diduxit graves palpebras, ut respexit, agnovit Deiparam, sed a tergo: jam enim suspensis vestigiis abire cœperat, velut perfuncta amico officio. Heu tantilla soporis indulgentia, quantam subinde jacturam infert! Quam doluit Rosa, pro illa vice maternum sibi vultum ereptum fuisse, dum cunctabatur! empyrei favores delicati sunt; ni prompte strinxeris, elabuntur.

et S. Catharina Senensis amice conversabatur.

499 Ex quo semel a Christo (ut compertum postea) Catharina Senensis calitus Rosæ missa, ac data fuit magistra, frequenter hæc charam Discipulam visibiliter convenit in terris, præsertim dum occupabatur in perlegenda seraphicæ magistræ regula, quam sibi e Cusco (procurante Fr. Joanne Miguel Ord. Prædicatorum religioso laico) transmitti demum impetrarat. Mutua harum Virginum conversatio tam amica et crebra fuit, ut sicut Moysi, post longam cum Deo in monte confabulationem, remansere in vultu luminum vestigia; ita viderentur ex vultu B. Catharinæ ipsæ faciem Rosæ transiisse lumina, quæ hanc illi per aliqua oris lineamenta propemodum assimilarint. Hinc apud Limenses suos Rosa, vulgariter altera Catharina Senensis appellabatur; præcipue ab obitu, quando in mortuali feretro Rosæ facies liberius videnda omnibus patuit. Ceterum de miris deliciis, favoribus, officiis, quibus hæc seraphica magistra demulsit Rosam suam, crebrior et commodior infra redibit sermo locis propriis.

ANNOTATA.

a Hi similesque lusus amatorii forte non placebunt iis, quorum judicium seu censuram de hujusmodi ludis in Commentario prævio num. 45 verbis Echardi retulimus.

b Soueigius in Gallicis S. Rosæ Actis tomo 2 Augusti pag. 651 tantum dicit, Christum nocte sub forma lusoris ei apparuisse. Porro probabilius existimamus, hæc et similia potius imaginationi sanctæ Virginis representata esse, quam re ipsa contigisse. De apparitionibus hujusmodi consule Papæbrochium nostrum tomo 6 Maii pag. 246 et sequentibus, ubi habet Parergon de Sanctarum exstaticarum secundum species naturaliter præhabitas durante raptu quandoque motuum dictis factisque ad historicarum quæstionum decisiones non transferendis.

c Hic eximius favor apud nos tomo 3 Aprilis pag. 894 in Actis S. Catharinæ Senensis narratur. Idem hic de Sancta nostra refertur. Sed hoc loco maxime mihi placent sequentia auctoris verba: Hanc nectaream sanguinis et aquæ mammillam non ori, sed cordi Virginis benigne applicuit Christus, de quo sermo est. Eodem modo plura, quæ hoc capite de familiaritate S. Rosæ cum Christo narrantur, spiritualiter intelligi velim.

d Ozimum est planta jam passim per Euro-

pam nota, de qua Calepinus in Dictionario octolingui sic scribit: Ozimum item regia herba sive basilica, aut basilicum a Liguribus vocata, fragrantissimi et vehementissimi odoris, unde nomen accepit, nempe a verbo ὄζω, quod est redoleo.

CAPUT XV.

Familiaritas cum angelis custodibus, et varia certamina adversus dæmones.

Sanctos angelos esse ipsissimum cor Dei, sensit Bernardus serm. 42. Psal. QUI HABITAT: Ubi hæc verba; « Apponis erga eum cor tuum, Job. 7, adaptat missioni angelorum ad hominis custodiam. Rosa angelum suum non modo custodem, sed et congerronem a, habuit amicissimum; imo pararium b, symmistam c, dinomilum d, ut etiam hinc adverteret, quam dulciter Christus apposuerat erga eam cor suum. Inde Virgini cum suo angelo tam domestica fiducia, ac necessitudo, ut illo soleret uti veredario e, quotiescumque ad horam consuetam Sponsus non comparebat. Metrico sui idiomatis rhythmo f tunc familiarius afflabatur angelum, hoc fere sensu:

Vola ephebe cælice; dic nostro Creatori:

Me sine vita vivere, me præstolando mori.

Cur ille tardet, Rosa dum ardet,

Velociter inquirito:

Roga; festinet, celos inclinet,

Ad me descendat, vultum ostendat,

Quia amore langueo.

204 Nocte quadam oclusis horti januis, Rosa de more vigilabat in angusta sui eremi cellula, sensitque se viribus repente destitui, adeo ut gravem timeret syncopen: unde in domum sese recipere ad matrem constituit, collato prius consilio cum angelo suo tutelari. Mater (quæ horti clavem jugiter tenebat secum) ut notavit in vultu Filix signa instantis deliquii, sine mora promptis a marsupio duobus denariis, jussit ancillæ, adiret subito vicinioris propolæ apothecam, emeret saccharum, carbonem, et libum Indicum, quod CHOCOLATE g vocant indigenæ, jam et Europæis tam usu quam nomine sat notum: quippe in aqua calida resolutum cum triente sacchari, stomacho simul et cordi potenter succurrit h.

202 Filia, ne sui causa is sumptus fieret, obnixè rogavit matrem, affirmans, sibi non defuturam chocolatam. Replicuit mater: Putasne in tota hac domo vel micam chocolatae reperiri? Negavit Rosa; at subiecit, hanc brevi adfore ex domo quæstoris. Infremuit parens, etc. « Aut nugaris (inquit) aut somnias: quis enim in tempesta hac hora calentem chocolatam ad te mittet? vel unde in quæstoris domo procul hinc dissita innotuisse potuit, te subitanea debilitate languidam isto medicamine indigere? » Tu in horto oclusa, utique non habuisti, quem illuc mitteres, neque ex hac domo ullus abiit, qui tuam necessitatem quæstori indicaret. Igitur vade, ancilla, jussa exequere. » Denuo supplex obstitit Rosa, certo asseverans, quæstoris mancipium jamjam cum præparato medicamento adfuturum. Ita fuit: nam matre adhuc disceptante cum filia, pulsatur ad fores.

Sancta tam familiariter utebatur obsequio angelorum,

a

b c d

E

e

f

ut animi deliquium passa,

g

h

per eos potum sibi

A fores. Servus erat quæstoris, intromitti petiit, adferre se a quæstoris consorte, quod Rosæ traderet. Vas erat argenteum calenti chocolata plenum. Obstupuit parens; at Rosa confestim servum expediens, heræ suæ renuntiare jussit, opportune beneficium venisse.

203 Hic Mater confusa multiplici prodigio, sciscitari, quid Gundisalvi uxorem moverit, ut tali profundæ noctis hora vernam ædibus emitteret; quisnam aut Virginis languorem illi dominæ aut certum adventum emissi mancipii nuntiasset Rosæ. Tandem supremo obedientiæ præcepto adegit filiam, ediceret, unde sciverit, tali hora e domo quæstoris sibi adferri chocolatum. Respondit subridens filia: « Ne mireris, dulcissima mater: nam sæpe hujusmodi officiis me dignatur angelus meus tutelar. Mox ubi in mea cellula corpi deficere, nisi angelum, qui D. Mariæ de Usategui suggereret, me illo, quem vidisti, succursu indigere. Perfecit ille, quod mandaveram; ac certa eram, illum officio non defuturum. Hac fiducia cellulam re-liqui, ad te huc veni, consedi expectatura hic servum quæstoris, et cum parente beneficii divisura. » Mirata est mater præsentaneum et velox Angeli obsequium; at magis, ut vidit filiam non mirari, utpote his usu ac frequentia dudum assuetam.

B cium divisura. » Mirata est mater præsentaneum et velox Angeli obsequium; at magis, ut vidit filiam non mirari, utpote his usu ac frequentia dudum assuetam.

204 Alia vice in eadem horti cellula ultra mediam noctem expectabat, dum in ædes vocaretur pro more ad nocturnam quietem: solebat enim circa horam, quæ medium noctis antecedit, descendere mater ad aperiendum horti ostium, ut filia inde abducta, ad suum cubiculum sese reciperet. Verum pro illa vice mater, vel quod crederet, se filiam ab horto jam redxisse, vel quod aliis distracta minus applicuisset animum, oblita fuerat hortum ad horam consuetam exituræ Virgini aperire. Dum ergo se vidit frustra expectare, dum hæsitat, quid agendum, prospiciens per fenestellam, vidit cominus umbram candidam, motu decoro agilem, aspectuque non injucundam, quæ Virginem, ut se versus domum sequeretur, invitabat. Facile ex internis criteriis, quæ a sancta Catharina Senensi didicerat, agnovit Rosa latentem sub umbra tutelarem angelum; itaque cum illo se fidenter in viam coniecit. Pervenere ambo ad horti januam, quæ ad umbræ tactum mox sponte patuit sine clavi. Denique umbraticus ille ductor sequentem Rosam ante genitricis cubiculum stitit, et disparuit. Forte hanc petebat umbram, quæ ambiebat a Domino custodiri ut pupilla oculi, et sub umbra alarum ejus protegi; ne miremur lucis angelos umbræ speciem assumpsisse, dum gerebant officium.

205 Occasio angelicæ custodiæ exigit, sequentem historiolum hic subnecti, qua forte patebit, non proprium dumtaxat, verum et alienos tutelares angelos sibi ad nutum habuisse obsequiosos. Religiosus quidam per ardua, et prolixa itinera prælatum ecclesiasticum associaturus, necessitatem suam Virgini aperuit, precum suffragia pro avertendis periculis flagitavit. Promisit Rosa, ut erat ad subveniendum proximis mire liberalis et prompta, hominemque proficiscentem Deo, et custodi angelo impense commendavit. Perrexit ille securus promissi, quod non ignoraret, quid Rosa valeret apud Deum, et angelos. Nec spei eventus defuit: nam e Lima usque Potosium i, per varios casus, per mille rerum discrimina, iter habuit tutissimum. At

exinde sensit, simul oratione Virginis, et angelica tutela se repente destitui: nam Truxillum petens, in ejus convallibus gravissima quæque passus est, et vix evasit incolumis. Limam rediit, amare questus est de Virgine, tandem et coram Virgine, quod in medio viæ ipsum destituisset orationum suarum præsidio. Non negavit Rosa, id verum esse; tantum interrogavit, unde id nosset: Respondit ille, se Lima Potosium usque, vallante angelica custodia, feliciter aut calcasse, aut declinasse obvia quæque pericula; verum Potosio Truxillum cuncti adversa fuisse omnia, ita ut aliud suspicari nequiverit, quam Rosam ab oratione promissa, et angelum suum a tutela commissa interea destituisse. Subiecit Rosa: Non vane conjectasti; at scito, illa tibi accidisse incommoda, quia non ille eras, qui esse solebas. Deinde fidentius ad specialia descendens, monuit hominem de arcanis, ipsi soli notis, quæque a tanta distantia non nisi divinitus, aut angelo internuntio, Virgini potuerant innouisse.

206 Quantum vero Angelicam hanc puellam amabant, ambiebant, mulcebant sancti angeli, tantumdem ei clam, palam, vi ac fraude nocere conabantur furia infernales. Torquebat dæmonem illa hortensis cellula, tot cæli deliciis plena; dolebat superbus, illic se non timeri ab imbelli juvencula, imo ea solitudine ultro ad monomachiam se provocari. Itaque Virginem per tenebras aggressus est tenebrio. Forma ingentis molossi erat, villosa, tetra, picea: lucem, qua videretur, dabant solæ rubentes flammæ, quas naribus, oculis, auribus affatim protrudebat. Hac specie circuibat orantem Rosam latratu horrisono, rictu immuni, ferociterque dentato, lingua fœdissime exerta, odore sulphureo, simulque pendulas aures, caudam, villos arrigebant, quasi impetum facturus; nec solum terrere venerat, sed et nocere, si posset; nam (ut vidit ab immota se despici) rabido morsu pertentabat virgineum illud corpusculum; assultu, dente, ungue sæviebat, qua poterat; tandem ansu furibundo, quam discernere non poterat, raptabat per solum, trahebat, versabat, ceu lacerum aliquod peripsema; donec impavida, sed temeritatis pertasa Virgo, exclamavit ad Sponsum, « Ne tradas bestiis animas confitentibus tibi. » Nec alio fuste ad abigendum hunc Cerberum k opus fuit: nam continuo elumbis, victus, fractus resiliit, fugit, evanuit, et Rosa prorsus illasam, indemnemque se admirata, corde tranquillo ad orationem rediit.

207 Semel a domestico Gundisalvi quæstoris oratorio, ad interius cubile se Virgo recipiebat: per viam adrepens ex insidiis cacodæmon, quantæ vi potuit, improvisum ei celaphum impegit, majori tamen sonitu, quam nocumento: subrisit enim intrepida Virago, insuper alteram maxillam dare parata, si hostem conspicuum palam habuisset. Alio loco et occasione in ædibus D. Isabellæ Mexiæ ignavus hostis Rosam a fronte, et cominus aggredi formidans, a tergo eminus rude saxum in eam libravit, connisu tam impetuoso ac valido, ut euntem solo tenus prostraverit. Rosa nec læsa, nec territa, agilior surrexit, quam ceciderat; vilissimoque diabolo pudendam imbecillitatem exprobravit. Ille Victicis animositate confusus, rabiem, qua puellæ nocere non poterat, in ejusdem libellos spirituales turpissime effudit. In his Rosæ eximie charus erat Ludovici Granatensis codex, quod ad

Invidi dæmones variis modis, ac sub diversis formis

E

F

k

hanc Virginem impugnavit;

medita-

A. LEONARDO
HANSEN.

meditationum digerendos articulos diligentius utebatur. Hunc miser corripuit, laceravit, ac procul in spurcitiarum sentinam abiecit, rem magnam se præstitisse ratus, quod tantæ Amazoni quidquam saltem armorum furto ignobili sublegisset. Nihilominus Virgo et librum suum recuperavit, et pudefecit reduncum depeculatorem, quem non alio quam improbiæ felis, aut scariosi nomine dignabatur.

sed illis semper
impavida restitit,

208 Alia vice, postquam in eodem oratorio preces absolverat, incumbente vespere, secretius in altissima ædium parte cubiculum adiit, solitaria meditatione dulcedinem ruminatura, quam in oratorio gustarat inter preces. Verum illic populosissima glirium orchestra, imo hippodromus erat; procurrebant decuriatim, saltitabant, pugnabant, sursum deorsum per muros, armaria, tegulas; confuso venatu iurbabant omnia, nec sperari quietiora poterant, cum fœdis ac lucifugis bestiis nox ipsa locique faveret conditio. Itaque Rosa, mutato consilio, in intimam domus partem descendit, profundioris silentii quasitura latibulum. Cella erat penuria, ubi tunc instrumenta vindemiæ, canistra, lebetes, et id genus utensilia asservabantur. Huc Rosa ut intravit, arrectis horrore subito pilis, agnovit, ibidem sese a scarioso ad pugnam expectari. Nec pavori cedens, mandavit transeunti illac ancillulæ, candelam sibi adferri; qua lata, dimisit ancillam, præcipient, ne cui domesticorum diceret, ubinam Rosa lateret; nec se, diutius solito ibi fortasse moraturam, evocaret ad cœnam, donec ultro ipsa prodiret.

ita ut eam
numquam
terrere,

209 Abierat ancilla, et Rosa vix januam clauserat, cum repente audivit, simul a foris inducto pessulo, sese a cacodemone velut captivam obserari. Mox intra penum oclusa animadvertit, porriginosum hostem suum in prægrandi sporta, quam labri fundus occultabat, licentius tumultuari. Pudu! generosam Virginem præsentis ibi luminis uti solatio, aut qualicumque præsidio. Candelam igitur ultro extinxit ipsa, statimque latentem inimicum e sporta in arenam provocans « Heus tu (inquit) porce scabiose, adesdum, » hic te expecto: prodi, si audes; expectare, si quid vales; age in hoc vile corpusculum, quæ tibi Deus permiserit, certe in animam nil poteris; a celesti Sponso hæc mihi securissima fiducia est. Congredere, cornuta bellua, eia congredere. » Nec mora; prosiliit ferocissimus hostis gigantea mole, qua contremuit cella, nil tremante Rosa; Virginem per humeros corripuit, strinxit, contorsit, quasi in minutissimas partes membratim laceraturus oblectantem; utque terrores duplicaret, fecit eam experiri contactu, quam pilosis, hispidis, ericinis lacertis esset; his inermem jactando, trudendo, premendo miserrime concutiebat, ut jam singula Virgini ossa viderentur commolita, luxata scapulæ, nervi distracti; at sub fragili carne vigeat infractus animus, et corculum in Deo fixum ridebat, despuebat, laxabat furentem cyclopis insaniam. Pluribus horis duravit obscurissima lucta, ingenti probro adversarii, qui victoriam desperans, vel unicum saltem gemitum, aut metus indicium extorquere tentebat, nec poterat.

multo minus
vincere.

210 Interea quæstoris uxor, familiam de Rosa interrogans, ab ancillula didicit, quo ipsam loco reliquerat cum candela, quodque diserte vetuerat evocari ad cœnam. Accessit, vidensque nulla ex parte promicare lumen, subduxit pessu-

lum, taciteque abiit, cunctationis exitum præstolatura. Tandem media nox dispescit longum certamen; prodiit Virgo quam lassitudine anhe-la, tam vultu hilaris, ac ultra morem lætissima; ut nemo dubitarit, magnum aliquid inter illas tenebras gestum esse. Postridie Gundisalvi uxor non destitit, donec, enarrante Rosa, universam rei seriem prolucisisset, ubi inter alia et hoc notatum fuit, quod hujuscemodi conflictuum duri agones constantissimæ Virgini neque peregrini erant, aut minus frequentes; nec unquam formidinis sensum expresserant.

211 Aliquando in hortum oratura processerat, cum de vicinarum arborum opaco vidit obvium sibi antagonistam, non jam terrificum; sed blandum, candidum, ac pene in angelum lucis transfiguratum: nam species illi humana erat; sed formosa, decens, urbana. Doluit Virgo, illic præter consuetudinem apparere hominem, ubi supra erat sine teste, sine comite. Interim cepit eminens ille nutibus procum, mox et procacem agere. Hic Rosa, mendacem larvam sonoris vocibus detestata, lemuri dorsum obvertit; et quæ in ceteris conflictibus generose steterat, in solo isto (quia de castitate erat) a nobili fuga victoriam mendicavit. Ut vero horti januam, volando magis, quam currendo pervenerat, in propinqua porticu substitit, correptaque ferrea catena, nudas sibi scapulas flagris acerbissimis eruentavit: inter fluentes tum sanguinis, tum lachrymarum rivos, Sponso suo querula, quod ipsam ad tempus destituerat, dum in ejuscemodi angustias incideret: numquam enim sibi, præsentem ipso, tam periculosam larvæ impuritatis imaginem fuisse occurruram. Sed confestim Sponsus gloriosus Virgini se stilit conspicuum, dixitque: « Audi Rosa, ni tecum ego fuisset, tunc » victoriam reportasset? » Grande id fuit victrici solatium, grandis et eruditione plenissima lectio. Similiter hæc sunt, et plane germana iis, quæ B. Catharinæ Senensi, in certamine haud quidquam dispari, contigerunt, quando videlicet huic respondit Christus: « Dum pugnabas, » dñm vincebas, intus eram, in tuo corde spectator aderam et fidus adjutor. »

F

cum inspira-
tiones diaboli-
cas a divinis
statim distin-
gueret.

212 Eminebat in Rosa (confessariis attestantibus) mirabile donum internoscendi sincerarum visiones ab illusionibus sathanae, et distinguendi sanctas inspirationes a versutis suggestionibus antiqui serpentis, quod Apostolus discretionem spirituum vocat. Quodque admirare magis, a prima pueritia hoc insigni munere dotata fuit, quo sibi et aliis mirifice profuit, ut nulla unquam Virgini occurrerit tam fallax adversarii tentatio, nulla tam fraudulenta seductoris vafrities, quam non clare, statimque primo in limine deprehenderit, arguerit, exarnarit. Mirum, quot quantasque uno hoc telo victorias contra stygios dolos reportarit. Adhuc juvenicula examinanti confessario erudite recensuit dignoscendorum spirituum regulas ab effectibus. Aiebat, illustrationes vere divinas esse, cum in anima relinquunt humilitatem, affectum reverentiae, agnitionem propriæ vilitatis, ordinem ac unitatem cordis, gaudiumque in Deo. Ex adverso contrarias his impressiones, tumorem, confusionem divisi cordis, complacentiam sui, et inquietudinem erga Deum, nonnisi picem improbi authoris redolere. Id porro erat, quod Christus beatam Catharinam Senensem; hæc Rosam absque alio magistro edocuerat.

A

ANNOTATA.

a Congerrio vocatur is, cum quo familiariter versamur et facete confabulamur, qui a Græcis συνέμιχτος vel συνεμιχτής appellatur. Utitur eo nomine Latino Plantus in significatione tam vili, ut angelis non conveniat.

b Pararius est ille, qui stipulationibus aut contractibus faciendis intervenit, et quem poeta Martialis proxenetam vocat a nomine Græco προξενήτης, id est, licitator, mediator, conciliator, sive interpres duorum inter se stipulantium, aut spondentium, aliumve contractum ineuntium. Radix est in verbo Græco προξενέω, quod significat conciliatorem contractuum ago.

c Symmysta proprie in lingua Latina est consacerdos. Cum vero illa significatio hic locum non habeat, recurrendum est ad Hierolexicon utriusque Maeri, qui ad vocem Symmysta, Græce συμμύστης, affirmat, hoc nomen interdum accipi pro secretario, vel eo, qui est alteri a secretis.

B d Significationem hujus appellationis in variis lexicis frustra quæsi. Sed tandem deprehendi, nomen dinomilus compositum esse ex adverbio Græco διῆν id est diu, et verbo ἐμιλέω, hoc est, colloquor aut conversor. Biographus itaque isto nomine composito indicare voluit, angelum cum S. Rosa diu conversari vel colloqui consuevisse, ni fallor.

e Antiqui veredos appellabant equos velocissimi cursus, quibus in venatione utebantur, aut ipsas rhedas, quas equi tales rehebant, ut alii malunt. Hinc veredarius ab aliquibus pro rhedario accipitur. Veredos etiam adhibebant veteres principum tabellarii, qui mutatis per stationes equis, iter velocissime conficiebant, atque inde veredarii dicti sunt. Quidquid sit de certa horum nominum significatione, potuisset scriptor Actorum supersedere, plerisque his synonymis, quæ non satis apte angelis tribui videntur.

f Dum Hansenius hic asserit, sanctam Virginem metrico sui idiomatis rhythmo angelum allocutam esse, satis indicat, hanc allocutionem versibus Hispanicis compositam fuisse: nam S. Rosa idiomate Hispanico utebatur, utpote ex Hispanis C oriunda, quamvis Lime nata.

g Joannes de Laet lib. 7 Indiæ occidentalis cap. 2 agens de fructu Indico, qui vulgo cacao vocatur, ejusque figuram ari incisam repræsentans, de usu illius addit sequentia: Sed principalis usus est in potu, quem ex illis conficiunt (CHOCOLATEN vocant) insanum in modum ab incolis harum regionum dilectum, et in summo pretio habitum, cum iis, qui non assueverunt, spuma supernatans et fœcum instar ebulliens merito nauseam moveat. Hoc potu indigenæ hospites suos etiam magnates excipiunt; hunc Hispani, sed magis Hispanæ, ita depereunt, ut postquam semel illi assueverunt, se sine illo vivere posse negent. Tum post varios illius præparandi modos hæc subjungit: Etiam pastam quamdam ex iis componunt, quam pectoris et stomachi villis atque catarrhis mederi volunt, licet apud eos, quibus hæc opinio non est veluti agnata, difficulter inveniatur fidem.

h Non dubito, quin hic potus sanctæ Virginis nostræ, ex jejuniis ac penitentibus attenuata, profuerit. Sed inde ad quemlibet non est extendenda consequentia, cum Latius capite mox citato sic moneat: Immodicus usus potionis e cacao

confectæ plurimarum infirmitatum et morborum causa est, quia general obstructions, corrumpit colorem, et inducit cacochymiam et similes pravos affectus.

i Potosium est urbs Americæ in regno Peruano ad radices montis Potosii, et argenti-fodinis incluta, cujus situm, sterile solum, divitias ac fodinas proxime citatus Latinus lib. xi Indiæ occidentalis cap. 8 et sequente singillatim describit.

k Cerberus triceps canis et custos inferni, quemadmodum poetæ fabulantur, hic accipitur pro ipso demone, ut ex sensu patet.

CAPUT XVI.

Persecutiones, regritudines, aliæque adversitates patienter toleratæ, et in mira quadam revelatione prævisæ.

Rosis spinæ non tarde accedunt, sed conascuntur. Idem huic Virgini accidit; nondum primæ infantia cunas reliquerat, quando rosarum speciem, nomen, spinas induit. Nonum ætatis mensem attigerat, cum lactanti matri aruerunt ubera, lac defecit, et ne aliunde nutritrixduceretur, obstabat res angusta domi: en primos infanti tribulos. Conabantur pulte liquidiori supplere lactis inopiam; sed perdifficilis ingestio os parvulum diductione cruciabat. Nec tamen plorabat Rosula, sed, proprii pollicis inutili sucu, famem tacita fraudabat magis, quam solabatur. Adeo a teneris discebat pati prius, quam vagire aut loqui. Crevit ætas, sed pariter cum ætate afflictio; nam vix ambulare ac leri coeperat, cum quotidie, ob muliebrem aviæ, matrisque de nomine Rosæ controversiam, innocens Puella utriusque persecutioni se vidit miserrime implicitam. Sive enim invocata sub Rosæ nomine accurrisset domesticis, aut matri, frendens aviæ in parvulam virgis saeviebat; sive ad Isabellæ nomen respondisset vocantibus, irata mater expediebat virgilemiam, cædebat immeritam. Sic, alternante feminarum bile, F patiens Virguncula quoquo se verteret, incidebat in penam, et ob hoc ipsum, quod non peccarat, luebat.

214 Quam suavis erat indoles Filiolæ, tam aspera conditio matris, ut pene videretur sola patientiæ biga par illud dissimilimum conjunxisse, Virginis modestia, sobrietas, devotio, seculi fuga, silentium, vigilia, impatienti matri mera delicta erant, quibus castigandis non clamores, scommata, convitia, non demum pugni sufficiebant, et calces: nodosus ex malo cydoniæ a baculus persæpe ad manum fuit; hoc Puellam jam grandinseculam frequentius delumbare solebat, præsertim quando comperta fuit, exemplo S. Catharinæ Senensis, rutilam sibimet cæsariem præscidisse. Nec mitiores in eam fuere domestici, postquam nimirum innotuit ejus vitæ singularitas, celestium visorum frequentia et commercium, ac præcipue illa humanis viribus evidenter superior abstinentia, qua facile arguebatur, tam modico ac fere nullo alimento, juveneculam naturaliter in vita sustentari non posse. Timuerunt germani fratres, ne forte propediem soror, magno familiæ suæ dedecore, ad sanctæ

E
Virguncula
passa est per-
secutiones

ab austeris
domesticis,

a

A. LEONARDO
HANSEN.
b

Inquisitionis *b* tribunal raperetur, velut suspecta de imposturis ac fraudibus, aut sacrilegi mendacii fictæque sanctimonie palam vel rea, vel convincenda. Hos itaque timores quotidie ingerebant cum jurgio, his minis exagitabant undique derelictam. Nec verebatur ultro improvida mater, publice coram suis et alienis confundere Filiam, proclamando uti hypocritam, fallacem, simulatricem, omnisque sincere virtutis inane et vacuam.

et incredulis
confessariis.

215 Accessit in persecutionis cumulum incredula quorundam confessoriorum seu oscitantia, seu ruditas; dum initio, quod sibi persuaserant, nitebantur et Virgini persuadere, videlicet, ipsam itinere non recto, aut saltem non tuto incedere, vertigine cerebri, alisque noxiis intemperis laborare, frivolas illusiones esse, quas ipsas supernas illustrationes credebant. Hæc et similia quaecumque aliam exammassent, at minime Rosam, cui intus patientia pro chalybe erat, eoque amplius, quod ex hujusmodi præduris afflictionum cautibus deprehendebat manifestius, se per ipsissimas B. Catharinæ Senensis vias deduci ad Sponsi unionem. Hinc vice quadam ab illustri femina interrogata, cur non rogaret seraphicam magistram suam, ut his ærumnis potenti illius suffragio eriperetur, heroice respondit; « Quid putas, ad ea mihi regere? reret seraphica mater mea? Quæsitura utique, » egone aliam mihi exoptem semitam, præter » illam, quam ipsamet gloriosa calcavit? Absit » a me tam ignava desidia. » Sciebant ambæ, quidquid Rosa a B. Catharina peteret, continuo impetraturam, idque patebit infra; sed generosa Discipula pluris faciebat magistræ dolorosa stigmata, quam delicata solatia; pudebat Crucifixi sponsam, vel per momentum extra crucem ac passionem reperiri.

quibus successe-
runt morbi

216 Et sane, aut numquam, aut raro deerat grandi ejus patientiæ grandis materia, siquidem vacantem a cruce externa, gravior occupabat interna; cessantique foris persecutioni, agminatim corporis agridines succedebant. In Cantu ex dira nervorum attractione triennium lecto decubuit, cruciatu immenso, gemitu nullo, nisi quod compassione acerbius, quam passione torquebatur ex illorum incommodo, quorum ministeriis carere non poterat. Unde in hac, aliisque suis infirmitatibus solebat dicere: « O quam salubris, quam jucunda et felix sors » foret, crebriori agridine divexari, dum » modo proximorum abesset incommodum! » Saepe Virginis guttur et fauces, ex inferiorum musculorum inflammatione, acutissima invadebat angina *c*, cui interdum periculosior succrescebat cynanche *d*: sæpius totis pulmonibus et bronchiis decertandum fuit cum asthmate *e*: sæpiissime permolesta ischias utrique coxendici graviter incumbibat, non segnius interim costas vellicante pleuritide *f*. Stomachi, pericardii *g*, intestinorum dolores, sine lege, sine numero, frequentes convulsiones invehabant; istique morbi, qui prosternendo cuivis robustissimo sat erant singuli, plerumque bini, terni, quaterni simul, ex diversis oppositisque causis, in languidulam irruebant, mirantibus interdum medicis, ubinam in exsiccato, arido, exhaustoque corpusculo tam diversi ardores incendium fomitumque reperirent. Virgo sat perite sentiebat, non tam a noxa vel intemperie humorum, quam a benevola Sponsi manu hæc sibi agonalia festa provenire.

f g

217 Febres tum ephimeras *h*, tum reliquas D contumaciores, ipsa assuetudo pene in jocum verterat, non item articulares illas manuum, pedumque fidiculas, quibus notissima (attamen pavenda) chiragræ, podagræ, arthritidis nomina insederunt. Hic morbus, quod vitæ minus putetur insidiari, pro quantitate miseriæ commiserationem, pro magnitudine doloris remedium nusquam invenit aut levamen; nec forte alius est, qui diuturnam infirmi patientiam aut citius abigat, aut voracius absumat. Hunc tamen Rosa et hospitio frequenti æquanimiter excepit, et cum invicta tolerantie virtute, pacifice uno communi lectulo conjacere fecit. Prodigiousum erat videre, tenerrimam Virginem ardentibus juncturis, tumentibus nodis, inflatis articulis, lancinantibus ex consensu musculis et ligaminibus, inter extremos dolorum laniatus decumbere quietam, serenam, placidam; nec gemitu ac levi suspirio cruciatus suos accusantem. Si rogabatur, qui valeret: nonnisi bene sibi esse respondebat; vel, comparatione suorum scelerum, permodicum esse, quod patiebatur. Aliis, de morbi atrocitate sciscitantibus, E aiebat, suave ac melleum esse, quidquid a manu tam dulcis Sponsi veniebat; aliis, de inferiorum poena cogitandum esse; hac una meditatione acutissimos quosque hujus temporis dolores obtundi. Sæpius conversa ad Sponsum: « Domine (inquit) » auge, auge dolorem, dummodo augeas et » amorem. »

218 De his aliquando familiariter devotæ cui- quos vocabat
dam personæ collocuta, universam hanc mor- celestes fa-
borum seriem inter pretiosos ac illustriores sibi viores.
a Deo collatos favores recensuit, subjecitque, nisi hos ipsamet experta fuisset, numquam persuadere sibi potuisse, unicum miserabile corpus tantorum ac tam multiplicium dolorum capax fore; neque putare se, ullum cujuscumque partis aut membri superesse cruciatum, quem ipsa non senserit; nihilominus semper e caelo sibi adfuisse præsidium et robur, quo universa imperturbate sustineret; numquam sibi obrepisse impatiëntiæ motum, quo vel latum pilum discesserit a resignata conformitate ac amussi divini voluntatis. Proinde se sui pudere, quod tantis cæli beneficiis nondum, uti par erat, responderit: atque ex hoc capite, se creaturarum omnium, quotquot per orbem vivunt, merito ingratiſsimam esse reputandam, ex quo nimirum viderat, eo se modo tractari a Domino, quo ipse nonnisi amicissimos suos tractare solet, nec tamen se pro dignitate redamare tam amabilem, et amantem Deum: et forsitan hic ei sensus erat, quando cum doloribus una augeri amorem flagitabat.

219 Huc plane referenda videtur celebris illa visio, quam inter divinioreſ Rosæ excessus tanti fecere graves mysticæ theologiæ professores. Eam hic, prout ipsamet Virgo paucis ante obitum diebus doctori Castillo ex fide pacta narravit, nudo simplicique adtexam filo. « Suspen- » sa (inquit) in unitivo quietissimæ contem- » plationis lumine, vidi fulgorem admirabilis » excellentiæ, decoris, ac majestatis, quem » sine termino quaquaversus diffuderat omni- » præsens ac subtilis immensitas. Hujus ameni » fulgoris centrum insederat arcus multicolor, » splendidus, ac multiplici luminum pictura » gratioſe variegatus, supraque istum alius ex- » tendebatur arcus, paris cum inferiori pulchri- » tudinis, ac majestatis; et hunc in convexi me- » ditulio

quosque ex
mira quadam
visione præ-
sciebat.

A » ditulio conspicue exornabat gloriosa crux
» nostri Salvatoris, purpurata, madida, locis-
» que clavorum perforata, et Crucifixi titulo
» triumphali insignita. Porro interiorem arcum
» impleverat humanitas Domini mei Jesu Chri-
» sti radiosa, clara, praelucida, tanto gloriæ
» aucta circumdata; quantum in ea nunquam
» alias fueram conspicata; placuitque ipsius dul-
» ci bonitati, conferre mihi vires extraordina-
» rias, ac mire vivaces, quibus acie irretorta
» liberrime et prolixè intuerer magnificentissi-
» mum Regem meum in toto decore suo: non
» enim, uti alias, ex obliquo, aut solo capite
» ac pectore tenuis, sed integrum, ac totum
» cernebam a vertice ad plantas usque, et ex
» directo facie ad faciem. »

dispositio
prædanda
est.

220 Interrupit hic Virginem doctor, sci-
scitando, cujus coloris fuerint illi arcus? Re-
spondit: multiplicis ac peregrini, adeo quod
nulli prorsus colori in mundo isto visibili possit
vel tenuissime aptari comparatio, nisi quod ar-
cum venustas omnium possibilium colorum va-
rietatem ac gratiam in se collegisse videbatur
cum infinita quadam excellentia, et dignitate.
Inde pergebat Rosa: « Persensi ex vicina Chri-
» sti humanitate suaviter in animæ meæ fun-
» dum dellucere inexplicabiles flammæ et gloriæ
» stricturas, adeo quod existimarim, a mundo
» corruptibili me penitus jam solutam, et ad
» perpetuæ fruitionis beata gaudia translata es-
» se. Post hæc, ille Speciosus forma præ filiis
» hominum balancem, et nescio quæ pondera
» disposuit in propatulo: mox populosæ angelo-
» rum phalanges festivo ornatu, ac nitore illu-
» stres accessere, decora cum reverentia sese in-
» clinantes Domino majestatis; accessere item
» copioso numero felices animæ, similique ad-
» orationis ritu Salvatorem reveritæ, seorsim
» constiterunt.

dispositio
prædanda
est.

221 » Angeli, correpta balancæ ac ponderibus,
» cœperunt onerare trutinam, afflictiones affli-
» ctionibus exaggerantes in cumulum, velut ea-
» rum molestiam ad amussim exploraturi. At co-
» nantibus intercessit Christus, officiumque,
» velut angelico sublimius arbitrio, sibimet
» assumens, manibus propriis stateram levavit in
» æquilibrio, et de cumulis impositis afflictio-
» nes distribuit præsentibus animabus, inter quas
» C » et mihi portionem seposuit gravissimæ adversi-
» tatis. Deinde ponderibus denuo impositis, cu-
» mulabantur ex adverso gratiæ super gratias;
» cumque accedentes angeli pararent libram at-
» tollere, rursum intercessit Christus, velut
» omnipotenti suo brachio dignam functionem
» accuratius peracturus; et ad proportionem dis-
» tributarum afflictionum, pretiosos illos gra-
» tiarum acervos inter præsentis animas atten-
» tissime divisit; neque me præterit: siquidem
» et mihi, ad pondus concessæ adversitatis, ga-
» zam inestimabilem superfluentium gratiarum
» admensus est. Notavi adstantes animas eodem
» gratiæ thesauro tam distentas, et ad summum
» usque refertas, ut ore et oculis exundaret ar-
» etata plenitudo. »

non ipsa
parva autē
dilectio debet

222 His peractis, sonoram decentissime ex-
tulit vocem Salvator: « Noverint (inquit) uni-
» versi, quod tribulationem subsequitur gra-
» tia; sciant, absque pondere afflictionum ad
» gratiæ cumulos non perveniri: agnoscant, jux-
» ta ærummarum incrementa augeri pariter cha-
» rismatum mensuram. Nolint errare; mica
» hæc, et vera est scala paradisi, nec præter

» crucem alia superest, qua in cælum ascenda-
» tur. His auditis, (pergebat Rosa) invasit me
» validissimus impetus, quem verbis effari ne-
» queo, prosiliendi in medium fori, ut publi-
» ce fortissimisque clamoribus vociferarer ad
» omnem hominum ætatem, sexum, statum:
» Audite populi, audite gentes universæ, ex
» ore Christi vobis denuntio, non adquiri gra-
» tiam sine prævia afflictione, ærumnis supra
» ærumnas concumulatis opus est, ut ad intimum
» divinæ naturæ participium, ad gloriam filio-
» rum Dei, ad perfectam animæ pulchritudi-
» nem pertingatur. Idem me stimulus urgebat
» impetuosisime ad prædicandam divinæ gratiæ
» venustatem; angebar, sudabam, anhelabam,
» videbaturque anima corporeo carcere teneri
» jam non posse, quin, eo relicto, sola agilior
» erumperet, clamatura per mundum: O si nos-
» sent mortales, quid sit gratia, quam formosa,
» nobilis, pretiosa, quantas in se complectatur
» divitias, quas opes, jubilos, delicias, uti-
» que ambirent omnes affligi et pati, ultro po-
» stularent cuncti molestias, persecutiones, ægri-
» tudines, tormenta pro solo gratiæ opulentissimo
» lucro assequendo; hoc sanctæ patientiæ mer-
» cimonium est, et utile fœnus: nemo quere-
» retur de cruce, si hanc tantorum thesaurorum
» agnoscerent legitimam stateram. »

A. LEONARDO
HANSEN.

223 Interpellavit doctor, cupiens explorare
magis, sub quali specie aut figura Virgini appa-
ruisset gratia? Prompte respondit Rosa, nil eam
cum corporeis figuris habere commune, at lon-
ge minus cum colore, aut quavis creata pulchri-
tudine; naturam ei omnino divinam esse, at-
amen bene se observasse, quod gratia res sit alia
a Deo, tametsi Dei imaginem mirabiliter conti-
neat, animamque constituat deformem. Tandem
interrogavit doctor, quo genere locutionis, in-
tellectuali an vocali Christus verba superius re-
citata protulerit? Respondit Virgo, nescire se,
quo illa nomine apud talium rerum peritos ap-
pelleretur, modum tamen locutionis hunc fuisse,
quod ab ore Christi promanabat clarus et puris-
simus sapientiæ conceptus, qui animæ fundum
penetrans, significabat intus, quæcumque vellet
intelligi. Hæc illustris visio, tempestive Rosam
præparavit ad ultimos illos extremæ suæ para-
lysis i dolores, qui præmaturam ei mortem in-
tulerunt. Proinde cum de felici Virginis transitu
F » ageretur infra, opportunus de his rediit sermo:
neque enim unico capitulo tota Rosæ patientia
potuit explicari.

doctori Ca-
stillo expli-
cuit.

ANNOTATA.

a Malus Cydonia, quam alii cotoneam co-
gnominant, est arbor passim nota, de qua Pli-
nius lib. 15 cap. 11 sic scribit: His proxima
amplitudine mala, quæ vocamus COTONEA et
Græci CYDONIA; ex Creta insula advecta. Nunc
arbor illa in variis regionibus obvia est, et ab
Hispanis membrillo, Gallis coignier, ab Italis
cogno, Germanis quittenbaum, ac Belgis de-
nique queenboom appellatur. Porro adjectivum
generis masculini, quod ab auctore vel typothe-
ta huic malo perperam addebatur, in femininum
commutavi.

b Inquisitio est tribunal in America, Lusi-
tania, Hispania et aliis quibusdam regionibus
usitatum, verosimiliter ab inquirendo dictum,
quia administratores hujus sacri officii in here-
ticos, hypocritas, aliosque sacrilegos inquirent.

A. LEONARDO
HANSSEN.

c Angina sic dicta, quod angat guttur viamque spiritui præcludat, est genus morbi acutissimi, quo fauces anguntur, ita ut ægre respiretur.

d Cynanche, (scribitur a Græcis κυνάγχη et interdum συνάγχη) differt ab angina in quibusdam circumstantiis, quas curiosus hujusmodi rerum lector apud Gorraëum in Definitionibus medicis pag. 253 et sequente reperiet.

e Asthma, Græcis ἄσθμα, est obstructio pulmonis, frequentem et difficilem sine febre respirationem inducens, qualem hi habent, qui relociter cucurrerunt, ut Gorraëus in Opere mox citato pag. 58 docet.

f Pleuritis, quam Plinius lateris compunctionem vocat, est inflammatio membranae costas succingentis, quam Græci πλευρίτις appellant, cum febris acuta, dolore pungente, respirationis difficultate et tussi. Varias hujus morbi species vide pag. 378 apud Gorraëum proxime citatum, si lubet.

g Pericardion est tunica crassa, dura, a cordis basi nata et ipsum undique ambiens, quam propterea vulgus capsulam cordis appellat. Vox Græca περικάρδιον oritur ex præpositione περι circum et substantivo καρδιά, quod cor significat.

h Per febres ephimeras vel potius ephemeris intelliguntur diurnæ vel quotidianæ, a radice ἐπι per et ἡμέρα dies, quasi per diem durans.

i Paralysis (a verbo Græco παραλύω resolvo vel debilito) est nervorum resolutio, cum nervi et corporis partes omnino sensus et motus expertes sunt. De variis ejus speciebus medici jam saepe laudati ad hanc vocem consuli possunt.

CAPUT XVII.

Ardens ejus amor erga Jesum sponsum suum.

Sancta tanto
divini amoris
igne flagra-
bat.

Quanta in Rosæ pectore flagraret divini amoris Aetna a, placuit Deo interdum visibilibus signis palam facere, dum ex vultu orantis jussit splendores et flammulas scintillare. Nocte quadam Rosæ dormiendum fuit in uno conclavi cum socia virgine; hæc circa gallicinium evigilans, vidit per tenebras frequentia micare lumina in cubiculo; mox pavide circumspiciens, advertit, non aliunde esse, quam a facie orantis in angulo Rosæ; hæc enim lectulo suo clam, ad fundendas preces, in pavimentum sese demiserat, et ubi maxime in obscuro se latere credebat, prodebatur lucidis igniculis, per os oculosque inter orandum evibratis, testante prodigio, quantum incendium fervebat intus. Hoc ipsum Rosæ inscie pluries coram diversis accidisse, compertum est. Nec minus ejusdem ardoris indices ac favillæ erant, ignita illa suspiria, quibus, veluti flabellis, cor illud succensum et aestuans, simul diffillabat calores suos, simul eodem validius succendebat. Crebrum hoc ei in ore erat: « Domine, equis te non amaret? Ego vero, mi bone Jesu, quando te digne amare incipiam? Heu me, quam procul disto a perfecta, intima, robustissima tui dilectione! necdum scio congrue te amare. Quis pudor! ad quid mihi cor istud, si nondum id pro tuo amore totum diffluit in cineres? » Nimirum propria hæc * est superno

* immo propius hic

amori hydrops, ut solum id sitiatur, quo magis abundat.

225 Hoc affectu calescens Rosa, pro impetrando divino amore, ex ipsa divini amoris ignita pharetra nonnullas jaculatorias collegit, in formam precatiunculae, quam lubet hic verbatim transcribere, quia cunctis ea placuit, multis usu profuit, amandique tum signis, tum stimulis scatet. Hic ei tenor est: « Domine mi Jesu Christe, Deus et homo, vere conditor et Redemptor noster, quod unquam te offenderim; equidem mente discrucior; quia es qui es, et quia te amo super omnia. Mi vere Deus, et Sponse animæ meae, tota latitia cordis mei: ego, ego amare te desidero, benignissime Jesu, amore illo perfectissimo, amore efficacissimo, sincerissimo, ineffabili, intensissimo, incomparabili, incomprehensibili, irrefragabili, invictissimo, quo simul universi cives empyrei te diligunt. Insuper concupisco amare te, o Deus cordis ac vitæ meae. Deus, delictum meum, amare te velim, quantum te amat sanctissima Mater tua, Domina mea, Virgo purissima; quinimo te, o salus, o gaudium animæ meae, te, inquam, opto amare quantum tu ipse, mi Deus, te amas. Concremer ego, deficiam ego, consumar ego igne tui divini amoris, o mi benignissime Jesu. » Rudis ista rhetorica est in auribus seculi; at schola divini amoris hic suam agnoscit, reperitque phrasim.

226 Noverat ingeniosa Virgo ceteras in se virtutes abscondere: sola charitas, quia flamma est, premi ac celari nequaquam poterat. Hinc Rosæ colloquia, salutationes, responsa, jugiter amoris divini mentione condiebantur. Si cum familiaribus, matronis, virginibus sermocinandum, prima Rosæ vox erat: « Amemus Deum nostrum, amemus. » Si de quacunque persona absente proferendum encomium, rem totam Rosa hoc absolvebat compendio: « Deum fortiter ac serio amat. » Quotiescumque sacramentaliter confessura procubuerat ad confessarii pedes, munita crucis signaculo, erumpebat in hæc verba: « Dominus tecum, mi Pater. Deus sit amor noster. O quis donet, ut eum perfecte diligamus! Heu! qui eum non diligunt, bonitatem ignorant. » In omni conversatione unicum Rosæ oblectamentum erat ac solatium, de amore divino aut audire, aut loqui; incutere supremam obligationem diligendi Numen, quod tantopere nos dilexit et diligit; varios distinguere titulos, modos, stimulos hujus dilectionis; denique omne aliud dissertationis argumentum, quantumvis diversissimum, comi dexteritate huc inflectere, ut amor et amabilitas Dei in thema reliquorum discursuum succederet, quo obtento, mirabile erat audire Virginem, alias taciturnam, verbis aptissimis, at vehementer ignitis, ratiocinantem de debito charitatis, de affabili bonitate Dei dignantis amari, de pulchritudine majestatis tam dignæ amari: tantum hic Rosæ non deerant vocabula emphatica; hic solum abundabat fluida ejus facundia, hic ei inardescere spiritus, acuebatur vox, fulgurabant oculi, succendebantur præcordia, nemoque presentium dubitare poterat, ex abundantia cordis os loqui.

227 At vero cum sola erat in recessu tugurioli, aut cum putabat a nemine se observari, tenerius simul atque liberior prosa, versu, ser-

ut hic foras
erumperet

E

in omni
publica conver-
satione.

F

dum autem
se solam esse
existimabat.

mone,

A mone, cantu ructabat solemnissima quæque se-raphici amoris axiomata. Quæstor Gundisalvus una cum uxore et liberis aliquando domi suæ clam auscultabat Rosam loco solitario divinos amores piis clamoribus fervidius celebrantem. Summa contentæ vociferationis hæc erat : Invi-
tabat per ordinem singulos creaturarum ordines ad amorem dulcissimi Creatoris, elementa, cælos, angelos, plantas, animalia compellabat, identidem replicando : « Amemus Deum, Deum » amemus, amor Deus, Deus amor. » Nec perfonctorie hæc dicebat ; duabus ac interdum tribus horis uno defixa loco cælumque respiciens, his vocibus immorabatur, eo calore et impetu, ut audientium corda ad amorem et compunctio-nem ignara commoverit.

228 Subinde non inveniens modum, quo si-bi inter hos fervores aut temperaret aut satisfac-eret, citharam (quam pulsare numquam di-ciderat) arripiebat de proximo pariete forte pendulam, tactuque chordarum moderabatur impe-tum vocis, suaviter cantillando sancti querimonia amoris, ut omni ritu gestuque sese Dilecto suo ostentaret amantem. Contigit aliquando, ci-tharæ omnes deesse chordas, nihilominus Rosa citharizabat, intenta magis interius sonanti de-cachordo psalterio cum cantico. Videbatur, sub his innocentissimis symphoniæ conatibus, Rosa cum puello suo Amore repuerascere, et oblita omnium dolorum, indulgebat simplici teneritu-dini intimorum affectuum : bulliebat corde, et existimans, nullos e vicino sibi imminere ar-bitros, tantilla evaporatione ferventem spiritum solabatur. Accidit tamen, quod abrepta dulco-re, intrantes et exeuntes domesticos non obser-varit. Unde pluries de cantantibus ore auditi sunt versus isti, numeris Hispanicis illigati, quos ut-cumque latine reddiderim :

En, inter flores pulchrescis et inter olivas
Jesule ; nec molli spernis adesse Rosæ.

Lepores erant, quibus Virgo liberis adblan-diebatur dignationi sui Dilecti, qui Rosam pau-perem, ulpote matre Oliva et patre de Floribus natam minime fastidierat, ex quo ab ea se tam tenere amari permiserat. Multa de similibus amantis Rosæ vaporariis, de anteroticis c ad sponsum aspiriis, et eclogis dicenda superessent, forte non indigna relatu ; sed properandum ad
C solidiora.

229 Vehementissimæ dilectionis comes et tes-tis est zelus : nec hujus in se ardores Virgo celare poterat ; hinc tantopere urebatur, sicubi privatim, aut publice quidquam committeretur, quod Dei honorem vel in minimo violaret ; certe nec levissima dissimulabat. Inprimis otio-sas in ecclesia fabulas (nobilitatis rusticum ma-lum) adeo detestabatur, ut, quamquam timi-da, verborumque parcissima, continere se non posset, quin loquaces, ob loci reverentiam, debite urbanitatis admoneret, ea tamen modera-tione, humilitate, prudentia, ut obsecrare po-tius, quam corripere videretur. Domi, quotquot de familia erant, cavebant, ne quas coram Vir-gine proferrent ineptias ; verebantur censorium Rosæ adhuc parvulæ supercilium ; noverant puellam, ad suas tam atroces et crebras injurias patientissimam, ea sola tolerare nequaquam pos-se, quibus vel tenuiter Deum offendi existima-ret. Hic illi a prima pueritia sensus fuit ; nam ubi ceteræ proles, pro garrulo rudis ætatis ge-nio, aut sordes loquebantur, quas nondum in-telligebant, aut cantilenas amatorias aliunde for-

san auditas innoxie repetebant, plorabat Rosa, A. LEONARDO fugiebat, puerile flagitium deferebat matri, HANSEN. querebatur offendi Deum, quodque alia ratione castigare satis non poterat, in se ipsa lachrymis amarissimis vindicabat.

130 Mendacia, quæ puerorum assiduis jocis Deum peccatis et loquacitati abesse vix umquam solent, tam di-re execrabatur, ut proprium suum apophthegma esset : « Nec pro cælo, nec pro terra mentien-dum, quia Deus veritas est. » Hinc, si quid-piam falsum etiam bona fide narrabatur aliis, pro accurato veritatis zelo, placidissime corripiebat referentem, interloquendo comiter, non sic, sed tali modo rem accidissem ; non istud, sed il-lud factum aut dictum fuisse. Accidit una circi-ter hora ante felicem Virginis ad meliora trans-
itum, venire illuc religiosum quemdam sacerdotem, quem illa videre ante mortem desideraverat ; huic intranti una ex adstantibus feminis bo-na fide dixit : « Opportune venis, o Pater ; » jam enim Rosa vocari se jusserat. » Audiit moribunda, deque veritate scrupulosius sollicita, attenuatum spiritum collegit in vocem : « Non » (inquit) erremus ; te quidem videre ante E » meum obitum desideravi, idque solum dixi, » nil ultra. » Nimirum tanta ei inerat cura ve-ritatis, quia Deus est veritas. Lachrymas, quia unice ad Dei ærarium pertinere didicerat, non patiebatur alio a quoquam inutiliter profundi, cupiens has soli divinæ majestati in tributum ab omnibus reservari. Unde quadam occasione vi-dens plorantem matrem, quasi divinæ quæsturæ correpta zelo, « Hem (inquit) o mater, quid » agis ? Gazam prodigis soli Numinis thesauro » inferendam ? Quin tu potius memineris pre-tiosum hunc liquorem deberi soli Deo in ab- » lutionem nostrorum peccatorum. » Tanta Vir-gini zeloti cura fuit, ne quid vel honori vel tributo celestis Sponsi decederet.

231 Ejusdem amicissimi zeli genuina soboles erat immensum illud gaudium, quo vernabat Rosa, quotiescumque Dei honorem et obsequium insigni aliquo successu videbat promoveri. Li-mense emporium fama impleverat, quamdam mulierem Deo solemniter dicatam, fracto reli-gionis vincolo, e Cantabria profugisse in In-dias, ac sub virili habitu in civitate Guaman-ga d diu errabundam ; denique miro Dei beneficio rediisse ad eam, jamque in dicta civitate, F
resumpto sacro schemate, sub religiosa clausu-ra inter sanctimoniales degere. Hæc ut Rosæ innotuerunt, vidisses flammigerum ejus zelum tot succendi affectibus, quot rerum species in di-versa sensum abripiebant. Doluit primum de sa-critega injuria, qua divinus honor facinore tam fædo ac publico fuerat violatus ; at simul ei tri-pudiabat animus in victoria divinæ gratiæ : com-patiebatur lapsæ peccatrici, simulque effuse læ-tabatur, in ea miram Domini bonitatem ac misericordiam publice ab omnibus celebrari ; huic festum diem agebat Rosa, non sic lætatura, si totius Americæ sceptrum sibi, imperiumque sorte vel dono obtigisset. Denique metuebant si-mul ac sperabat conversæ peccatricis constantiæ ac stabilitati : verum in solatii cumulum adfuit superna revelatio, qua Rosam Christus ipse se-curam reddidit de seria reductæ monialis pœni-tudine, adjungens, eam non modo persevera-turam, sed insignem quoque sanctimonie gradum adepturam.

232 Nil erat, quod satiaret Rosam, amo-res suos Sponso testificari cupientem, unde ju-giter

et maxime
lætabatur ob
conversionem
cujusdam pec-
catricis,

d

F

liberius offe-
ndi
ulgebant.

filium re-he-
rentem ideo
lætabat.

A. LEONARDO
HANSEN.
febrique con-
cionatoris in
se translatu.

giter apud confessarios lamentabatur, ingratam se esse tam suavi Numinis in se bonitati, nescire se modum apte colendi tam excelsam amicitiam; dumque agebat omnia, nihil se egisse querebatur. Accidit, unum ex suis confessariis graviter infirmari, ac tempore quidem valde importuno; siquidem instabat propinquus dies, quo illi habendus erat sollemnis ad populum sermo. Misit igitur, qui Rosæ nuntiarent, improvisa ægritudine se obrui, nec vires sibi futuras ad prædicandum; dolere se ob notabilem defectum, qui festivitatem ex parte obscuraturus erat; maxime cum ingens illustrium personarum multitudo ad concionem (de qua fructus eximii sperabantur) fuisset invitata. Rosa tristi nuntio exterrita, post brevem deliberationem respondit: « De Dei honore et » obsequio hic agitur. Eia itote, dicite infirmo, » certissime ipsum statuta die prædicaturum; » tempestive aderunt vires, ut possit, tametsi » non sine conditione alteri onerosa. » Condi-

B eno pacisci cum Deo sub tali onere: malebat enim alienis febribus terreri per omnes medullas, quam quod ex concionis defectu gloria Dei in mutila festivitate detrimentum pateretur. Evenit, uti Virgo prædixerat: paucis ante concionem horis prædicator convaluit, officioque præclare functus est. Interea Rosam torquebat febris non sua. Nec tamen sermone abesse voluit, quia febrilem æstum facile superabat exæstuans divinæ gloriæ zelus.

spirituales
vestes Christo
nascituro
præparabat.

233 Inquietissima vis amoris nihil non comminiscitur, quo serviret unice dilecto. Compererat, Dictante historia, sanctam Catharinam Senensem aliquando latentis sub forma pauperis Christo dedisse vestem; excogitavit ergo et amans Rosa, methodum ac rationem, qua Christum indumento, spiritualibus laciniis operose contexto, devotissime amicaret. Nusquam is sibi occurrebat pauperior, quam ubi in Bethlehem nascebatur parvulus, nudus, cum inopi Matre extorris diversorio, algens in stabulo, panniculis obvolutus in vili præsepio. Huc igitur artes artusque omnes intendebat Rosa, ut piorum operum singulari ac pretiosa consutura dignas Amori infantulo vestes præpararet. Labet hic simplicius ex ipsis Rosæ pugillaribus recitare formulam, qua sibimet Virgo hoc opus præfinescit; at ne labente memoria quidquam præteriret, hoc ordine singula notarat in pagella: « Jesus. » Anno mdcxvi, favente et auxiliante Jesu » Christo, suæque benedicta Matre, incipio » parare vestimentum dulcissimo meo Jesu nascituro, tremulo, nudo, egeno in Bethle- » hem. Indusiolum sunt 50 Litaniarum, 900 » Rosaria, 5 dies inediæ in reverentiam SS. In- » carnationis. Panniculi constant 9 stationibus » ad SS. Eucharistiam, novem trientibus psal- » terii rosariani, et 9 diebus jejunis, pro nu- » mero mensium, quos in utero purissimæ Ma- » tris exegit. Stragulis, 5 dies esuriales, 5 » stationes, totidemque integra rosaria impen- » duntur pro honore sui Natalis. Fasciam præ- » bento quinque coronæ Domini, 5 dies ine- » diæ, totidem stationes in reverentiam suæ » circumcisionis. Fimbrias ac limbos tam straguli, » quam fasciolarum ambiunt 33 sacræ Com- » muniones, 33 interventus Missarum, 33 » horæ mentalis orationis, 33 Orationes do- » minicæ, angelicæque Salutationes; totidem

» vicibus recitatio Symboli Apostolorum, cum D » Gloria Patri, et antiphona SALVE REGINA; » item 33 trientes rosarii Mariani, 33 dies » jejuniorum, et tria millia verberum, in » venerationem suæ ætatis, quam vixit in ter- » ris. Denique pro crepundiis, puerulo offeram » meas lacrymas, suspiria, actus amoris, » cumque his animam et cor meum, ut nihil » mihi remaneat, quia convenit nihil me posside- » re. » Constat, ex devotæ Rosæ mystica offi- » cina pluries hoc vestimentorum genus prodisse: nam subinde amicissimis personis eadem liberali dono cedebat offerenda, applicanda, circumponenda Jesulo nudo, amoris suo. Et quid non egit, ut is ab omnibus diligeretur? Placuit hic Rosæ ardor Salvatori, tantamque propagandi sui amoris sollicitudinem ingenti miraculo obsignavit Deus, quod capite sequenti seorsim narrantum sepono.

ANNOTATA.

a *Ætna mons ignicomus Siciliæ, cujus nomen hic metaphorice ac hyperbolice flagranti S. Rosæ cordi tribuitur.*

b Per vocabula emphatica intelliguntur verba valde significantia vel efficaciter expressiva, quemadmodum colligimus ex figura rhetorica, quæ Græce dicitur ἐμπας, et est expressio cum energia, quando verbis subest tacita significantia, quæ pronuntiatione vel gestibus indicatur.

c Anteroticis, id est, quasi redamatoriis, a verbo composito ἀντερῶν vel ἀντερῶ, quod significat redamo vel vicissim amo.

d Guamanga est episcopalis civitas Americæ meridionalis inter Limam ad occasum et Cuscum ad ortum sita, et nonaginta leucis utrimque distans. Joannes Latus lib. 10 Indiæ occidentalis cap. 28 et 29 pluribus hanc urbem describit, et circa distantiam ejus a Lima et Cusco nonnihil aliter disserit.

CAPUT XVIII.

F Manifestum sudantis imaginis miraculum præ-
cibus ipsius impetratum, ut homines ad
amorem Christi excitarentur.

I n domestico Gundisalvi quæstoris oratorio inter alias sacras imagines, tum venustate, tum reverentia celebris eminebat illa, quæ virilem Christi vultum scitissimis coloribus ac lineamentis exprimebat in tela. Huic Rosa peculiari devotione erat addictissima, hanc effigiem (quotiescumque diducto velo prostabat in altari) fixis obtutibus, avidissimis oculis hauriebat, ac fere sorbebat intentissima contemplatione; nimirum sentiens cor suum concalescere, dum illius aspectui inharebat. Anno igitur mdcxvii, die xv Aprilis (qui Sabbatum erat) ad vesperam, circa pulsum angelicæ Salutationis, Rosa cum uxore Gundisalvi et filiabus in prædicto oratorio de more insistebant orationi; detecta erat venerabilis illa Salvatoris effigies, cui ad utrumque latus binæ ardebant candelæ in altari, ac tertia procul inde lucebat seorsim in mensula.

Rosa in ora-
torio hospiti
sui

Hic

A Hic Virgo ultra solitum cœpit vehementius succuti amoris stimulis, ut nec voci temperare jam posset, quin erecta in pedes, fervidissime ac sonore afflaretur sacram imaginem, quasi sola in oratorio fuisset.

235 Summa vaporantis alloqui hæc erat :

« Domine, o quando te omnes diligant, prout
» diligi mereris ? Quousque patieris hominum
» peccatis te irritari, atque irreverenter haberi ?
» O quis det, ut cuncti agnoscant, quanti
» quantoque amore dignus sis, ut capiant, non
» poenarum servili formidine, non mera spe
» mercenaria pramiorum, sed propter te aman-
» dum te esse ? Eia fac Domine, fac te ama-
» ri, ut decet, excute pharetram, vibra qua-
» quaversum ignita purissima tui amoris jacula,
» erumpant ubique luculenta cordium incendia.
» Tibi, tibi famulentur universi ; tibi sese
» enervet omne pectus piæ violentia charitatis ;
» tibi omnium affectuum sudent balsama, tibi
» (inquam) tibi, amabilissime Jesu, qui tanto
» humani generis amore bullis et æstuas. » Inter
» has similesque voces, quaestoris uxor clam ex
» oratorio in vicinum atrium se proripuit cum fi-
» liabus, ne forte loquenti Virgini instreperent,
» aut liberiores hos impetus respectu importunæ
» presentiae impedirent.

236 Una tamen filiarum, non abnuente ma-
» tre, irrepsit, quasi candelas emunctorio in al-
» tari purgatura : statimque velut subitaneo pavo-
» re Rosam interpellans ; « Quid video ? inquit ;
» En vultum Salvatoris totum sudor operuit. »
» Audivit hæc foris mater ; et confestim ingressa,
» vidit copiosas sudoris guttulas, instar minutis-
» simorum unionum, tota sacratissimæ imaginis fac-
» ie conspicuas lucere ac prominere : subnasce-
» bantur aliæ aliis, et mutuo alitui resolvebantur
» in fluxum, diversisque lineis per pictos capil-
» los, et barbam stillatim decurrebant. Attonita
» spectaculo, nec ausa propius accedere, misit qui
» maritum domo forte absentem citissime advoca-
» ret ; is enim secretarium Joannem de Tineo,
» tunc e portu Callaoensi a Limam reversum, ne-
» gotiorum causa convenerat. Venerunt ambo,
» ignari quid rerum ageretur ; vixque oratorium
» ingressi, ubi uxor cum Joanne de Benavides et
» Petro Chiandro familiaribus taciti expectabant,
» viderunt, non sine ictu pietatis, effigiem unde-
» quaque velut roris antelucani guttulis confertim
» madidam et obductam ; jamque stillic ad ipsum
» usque marginem ligneum, qui picturam include-
» bat, deflexerant, ac novæ identidem guttæ a
» fronte, maxillis, oculis succrescebant.

237 Obest miraculorum fidei præceps cre-
» dulus, prodest circumspecta dubitatio, ut se-
» veritate examinis, ceu polituræ defricu simul
» exploretur soliditas, et clarescat veritas. Ita hic
» evenit : nam Gundisalvus imprimis Angelinum
» Medorium Romanum, qui imaginem pinxerat,
» in aedes suas advocavit, ut sudoris originem, si
» forte a natura colorum esset, investigaret. Ad-
» fuit pictor, limpidissimi humoris claritatem mi-
» ratus, digito guttas aliquot delibavit, fricuit,
» naribus admovit ; cumque nihil aut olidum aut
» oleaceum posset deprehendere, lustratis diligen-
» ter omnibus, edixit, supernaturale sibi omnino
» videri, quod in imagine gerebatur ; coloris,
» odoris, tactus, aliarumque circumstantiarum ex-
» perimenta neuliquam fallere, naturæ artisque in-
» dustrias tali prodigio longe abesse.

238 His minime contentus quaestor fidum ho-
» minem Andream Lopes ablegat, jubetque e vi-

cino Societatis Jesu collegio accersiri nomina-
» tim Patres Didacum Martinez, et Didacum de
» Penalosa ; sic tamen ut neutri, ad quid ea hora
» vocarentur, indicaret. Venit P. Penalosa cum
» socio Francisco Lopez coadjutore ; nam impe-
» ditus erat P. Martinez, et tertia noctis hora im-
» minebat. Intravit uterque, ac brevi oratione
» præmissa, ad altare propior accessit, sudantem
» adhuc vultum diu, attenteque contemplatus,
» demum petito gossipio leviter humorem abstersit.
» Verum, quo plus detergebatur, plus novi su-
» doris erumpibat : rursus ergo Penalosa gossi-
» pium, qua siccum erat, applicuit ; rursus gut-
» tulis guttæ, rivis rivuli succedere. Dehinc
» chartam adhibuit, visurus, an forte ex coloribus
» oleo temperatis, unctuosam aliqua pinguedo humo-
» ri inesset : commaduit charta, sed paulo post
» siccabatur : unde pure aqueum esse collegit.
» Quatuor continuis horis et ultra duravit pium
» ostentum, cunctis per gyrum admirantibus, quod
» nullo colorum aut venustatis detrimento, vultus
» ille sacerrimus, post sudores pulchrior, vivi-
» diorque solito appareret. Nec adeo evanuit hic
» sudor, quin sub barba, usque ad oram margi-
» nis, vestigia reliquerit, multis post annis et
» lustris palam conspicua. Supererat publicæ autho-
» ritatis legale examen et disquisitio, ut eviden-
» tius innotesceret miraculi certitudo. Itaque Li-
» manus archiepiscopus D. Bartholomæus Lobo
» Guerrero b, capiendis legitimis informationibus
» judicem constituit doctorem Joannem de la Rocca,
» parochum et archidiaconum metropolitanum, qui
» coram notario Jacobo Blanca presbytero, audi-
» tis omnium (qui spectaculo interfuerant) uni-
» sonis testimoniis, rei gestæ seriem ex ordine
» totam excepit, ac tabellioni rite in protocollum
» referendam commisit.

239 Interea Gundisalvum, uxorem, fami-
» liam gravissimus invasit timor, ne forte ob ali-
» quod suum, aut domesticorum occultum scelus,
» hoc in suis audibus portentum accidisset, aut
» impendentem aliquam divinæ ultionis cladem
» miseris comminaretur. Verum his facile Rosa,
» totius arcani probe conscia, occurrit, voce tran-
» quilla et placida jubens, ne timerent : nihil ter-
» rificum, nil sinistrum, horridumve portendi ;
» totum hoc, quidquid fuerat miraculi, eo dum-
» taxat spectare ac tendere, ut Salvator, quam
» enixe cupiat amari ab omnibus, ipsomet sudori-
» ferro vultu, æstuque præter ordinem luculen-
» to manifestaret ; proscenium istud solius fuisse
» divini Amoris, reciprocos hominum amores in-
» vitantis ; non unico ore, sed poris omnibus cla-
» massæ in imagine Redemptorem : « Redamate
» amantem vos. » Quis enim perciperet laxari in
» hunc clamorem poros, nisi cum sudant ? Non-
» dum Rosa loqui desierat, cum Gundisalvi uxori
» in memoriam recurrebant ignita alloquia, qui-
» bus Virgo imaginem affata fuerat ante sudorem ;
» conferebat anteriora postremis, et mire invicem
» consonare deprehendit. Nec minus aperte, quot-
» quot sudoris spectaculo coram frui erant, fa-
» tebantur, se sub illius intuitu novos, acutos,
» insolitos sensisse divini amoris stimulos, idque
» erat, quod Virgo tam ardentem et anxie flagita-
» rat. Non satiantur sic amantes orare jugiter :
» « Flammescat igne charitas, accendat ardor pro-
» ximos. »

240 Neque hic stetit miraculum, quin partu
» novi miraculi et suam certitudinem assereret, et
» Rosæ brachium fidemque liberaret. Paucis ante
» diebus (nempe feria secunda Paschatis) Rosa,

A. LEONARDO
HANSEN.
severe exami-
narunt.

Hoc prodigio
territam fa-
miliam metu
liberat.

suumque bra-
chium læsum
eo sudore li-
beri jubens,

lapsu

presentem
coram
picta Christi
imaginem.

precibus ex ca-
lida sudore.

quem multi-
tudo oculati

A. LEONARDO
HANSEN.

lapsu fortuito terræ allisa, brachium graviter offenderat: chirurgi, tumidis ac liventibus indicibus territi, judicaverunt, aut Virginem deinceps mancam ea parte remansuram, aut saltem curationis laborem admodum prolixum incertumque fore, periculum longe minus fuisse intercessurum, si ossa in partes diffracta crepuissent. Rosa patiendi assuetudine ac desiderio fortis, hæc quasi de alieno brachio dicta tranquille excipiebat: nihilominus die quadam familiariter cum Gandisalvi uxore de prodigio sudantis imaginis conferens, repente se sensit exciri ad fiduciam recuperandæ sanitatis, modo gossipium, quod prodigioso imaginis sudore maduerat, contusus brachii sui nervis ac musculis applicaretur. Quæstoris uxor, quasi de Virginis ore verbum rapiens, confestim gossipium attulit, fascias solvi, floccos imponi jubet. Cunctabatur Virgo, metuens, præpropere sibi dolores eripi, quos pro Sponsi amore diutius tolerare optabat; causabatur se citra confessarii permissionem nil præsumpturam. Ne tamen oblatam remedii gratiam videretur aspernari, continuo ipsamet confessarium adiit in aede S. Dominici: candore, quo solebat, rem exposuit, nutum expectavit. Confessarius nil differendum esse edixit, iret, properaret, gossipium apponeret, seseque divino favori submitteret. Factum, ut ille imperaverat.

241 Meridiei punctus erat, quando D. Maria Usategui propriis manibus, Rosæ domum reduci brachium nudavit, gossipium circumduxit, alligaturam reposuit. Mox Virgo in oratorium se proripuit, ac inde post duas circiter horas egressa brachium undequaque sanum et flexile ostentavit. Gavisa domina, de modo ac mora curationis inquisivit; cui Rosa: « Vix (inquit) » in oratorio ad preces coram sacra imagine me » composueram, quando attractu prævalido sensi, redire ad sua loca distortos nervos, detu- » mescere pulpos * c, distringi musculos, nec » tamen prodire statim volui, donec cælesti » medico grates ex debito persolvissim: in his » nonnihil me distinui: tolle jam gossipium, » tolle fascias, quia in tuto sunt omnia. » Beneficium tam repentinum totas aedes excitavit in securæ gratulationis lætitiâ; mirabantur omnes, et præcipue chirurgi, qui pridie metuerant oleum et operam perdi; siquidem intractabile viderant brachium, et in omnem medelam contumax, ut non vererentur tamquam de incurabili ambigue mussitare.

242 Exinde gravior tempestas formidinis Gundisalvo incubuit, sed novo Rosæ solatio mox dissipanda. Serpebat incertus per urbem rumusculus, sacram imaginem de privato oratorio auferendam iri, velut publico ac celebriori loco dignissimam. Torquebat hæc fama quæstorem, consortem, filias; quod ægerrime paterentur domesticum hunc thesaurum quotidiano suo ac suorum conspectui, devotioni, gaudio subduci: præsertim, quia pluries a Rosa didicerant, gratiosam hanc Salvatoris effigiem toti domui salutarem esse; in ea divinam misericordiam secretius operari sua magnalia; frequenter ab illa benedictionem supernæ dulcedinis emanare. Sed animosa Virgo, ut comperit anxium Gundisalvum hac formidine cruciari: « Ne quidquam » dubites, ait, mi pater » (nam ipsum et uxorem parentum nomine honorare consueverat) » ne, inquam, linueris: non enim hujusce » modi ostenta nobis indulsit benignus iste Salvator, tamquam propediem his ædibus abitu-

» rus; nobiscum ille habitare dignabitur, certus D » esto. Quod si ob gratiam nuperrimi miraculi » pictura illa hinc auferenda est, totum simul » oratorium cum reliquis ejusdem sanctis iconibus auferant necesse est, quia pleræque miris » in nos beneficiis certant, scatentque arcanis » prodigiis. »

243 Ita esse pridem conjecerant ex affectu, devotione, reverentia; quam peculiariter modo huic, modo illi ibidem imagini, Rosa impendebat, velut inde favoris divini copiosior eam aura afflasset. Prostabat in altari oratorii imago Jesu parvuli, venustis coloribus adumbrata: in hanc Virgo sæpissime jaciebat ardentes oculos; huic mittebat crebra ex imo pectore suspiria; hanc deperibat; nec toto cautissimæ suæ modestiæ velo sufficiebat intimos erga illam fervores abscondere. Observat hæc tacite Maria de Usategui, prudentique solertia demum a Virgine per ambages elicit, quid rerum illic lateret. Fatebatur ingenua Rosa, ad omnem illius picturæ intuitum novo se perfundi calore et gaudio, subsultare præcordia, inflammari spiritum, eo quod divinus ille Puerulus videbatur sibi nunc blando arrisu salutem dicere, nunc suavi radiorum effluxu animam transfigere, aliquando etiam curta brachiola foras protendere, velut in amplexum Rosæ jamjam ultro procursurus. Hæc narrans inardescibat, nec cohibere se poterat, quin fortius vocem attolleret in paranesim: « Eia » (inquietabat) o mater, æstimate hunc cæle- » stem parvulum; famulare huic Domino, co- » le, venerare, ama hunc Regem gloriæ, qui » sine intermissione ex pusilla icone, tam grandia in nos dona congerit, paratus majora et » plura effundere, modo velimur capere. » Redibat inde protinus ad eam, de qua supra, virilem Servatoris nostri effigiem; asserebat, hac se medullitus instaurari ac refici, nonnullosque in anima et corpore effectus experiri simillimos iis, quos in sumptione SS. Eucharistiæ percipiebat. Denique ingemiscebat querula, tam raros et paucos esse, qui Dominum tam suavem toto ac puro affectu redamarent; hunc sibi dolorem videri prorsus intolerabilem; optabat sibi obtigisse sexum, facundiam, vires, quibus universo terrarum orbi solum Jesu Christi amorem persuaderet; nempe idipsum olim seraphica sua mater ac magistra optaverat, et tandem inter hos ardores increpabat seipsam, quod non arderet satis.

ANNOTATA.

a Callao est famosus Americæ portus, qui duabus leucis ab urbe Limana distat, et quem Latus mor citatus lib. 10 ejusdem Operis cap. 23 distincte describit.

b Hic in metropolitanam Limensis urbis cathedram S. Thuriibio successit, et sacras S. Rosæ reliquias solenniter ad honorificentiorum locum transferri permisit, ut infra videbimus.

c Cum nusquam hoc nomen in masculino genere invenerim, propter oscitantiam typothetæ dubito, an non potius pulpas, quam pulpos hic sit legendum: nam pulpa est pars carnosa in animali, quam medici musculum, Græci πῦς ob similitudinem, quam cum mure excoriato habet, ut Gorræus in opere jam sæpius citato pag. 307 tradit.

affirmate præ-
dicat, illam in
domo ejus
mansuram.

E

F

statim Sancta
sanatur.

* forte pulpas

et hospiti
timenti, ne
ideo imago
transferatur,

CAPUT XIX.

*Tener ejus affectus erga duas Deiparae
imagines.*

Supradictis pene gemella sunt, quæ hic nar-
rabimus; at prælibanda sunt ex multis pau-
cula de singulari prærogativa celeberrimæ hujus
imaginis, quæ inde ab introductæ Christianæ
fidei primis initiis prima toti Peruano regno per
publica beneficia innotuit, et privatim Rosæ
nostræ tam eximie chara fuit atque propitia. Sta-
tua est ex ignoto ligno, ad humanæ staturæ pro-
ceritatem, affabre sculpta in formosam effigiem
magnæ Deiparæ, parvulum Jesum gestantis in
ulna, manuque altera mundo Rosarium suum
porrigentis. Hanc Christiani conquirendarum In-
diarum auspiciem ex Hispaniis secum advectam,
inter prima Limanæ urbis molimina, primo ibi-
dem veræ religionis templo (qui a sanctissimo
Rosario cœvum nomen est) solemnî ritu col-
locarunt, adstructo Fratrum Prædicatorum in-
signi cœnobio. Prosperrimum id propagandæ il-
lic fidei nomen et exordium fuit: nam simul in
hoc templo, quod unicum tunc extabat, sub tut-
elari præsidio divæ Virginis, ad titulum S. Ro-
sarii, constituta fuit parochia: hic primus in-
structis catechumenis patuit fons lustralis, quo
infideles ad veri Numinis cultum adducti, cœ-
pere per sacri baptismi januam intromitti ad cau-
sam ovium Christi; hinc demum ad alias, quæ
paulatim fundabantur, sacras aedes tota Sacra-
mentorum administratio promanavit, ac velut ex
uno augustissimæ cælorum Reginæ parthenico ro-
seto, ver nascentis fidei in omnem circuitum flo-
ride se diffudit a.

243 Anno MDLIII juxta Caxaguanam *b* in Cu-
seo ac finitimis provinciis, gentilium Indorum
plusquam ducenta millia sub signis erant, ut Ca-
tholicum exercitum, sexcentis non amplius capitibus
numerorum, proculcarent potius, quam pro-
fligarent. Aderant Christianæ phalangi aliquot
religiosi ex Prædicatorum Ordine, ac implorata
in opem Regina sanctissimi Rosarii, dum utrim-
que concurrunt acies, visa est utrimque in aere
conspicua diva Virgo sub suæ Limensis imaginis
notissimo agalmate *c*, virgam distringens in hos-
tes, ac, ni cederent, internecionem commini-
tans. Perculsi superno spectaculo idololatæ, pacem
armorum experimento prætulere, et obstina-
tione una cum ferro excussa, certatim jugo
fidei cum gaudio succollarunt. Exinde crevit
sacræ imaginis popularis veneratio, cumque fa-
ma tanta miraculi, regnum ac universam regio-
nem pervasit mirifica salutiferæ devotionis pro-
pugo.

246 Demum anno MDCLIII sexto Idus Maii,
rex Catholicus regnum suum Peruanum caelesti
Virginis matris præsidio firmius contra impen-
dientia pericula communiri exoptans, mandavit,
hanc ab universis incolis, publico ritu, eligi
Protectricem; simulque ad aliquam hujus sacra-
mæ imaginem (quæcumque illa esset toti
regioni celebrior, ac de fama beneficiorum illu-
strior) publici refugii perennem tesseram com-
muni voto collectam firmissime stabiliri. Factum
est: cum archiepiscopo prorex, et uterque,
tum ecclesiasticus, tum secularis regni senatus,
inito consilio, collatisque suffragiis, Limanam

D. Virginis sanctissimo Rosario præstantis ima-
ginem elegerunt, et quotannis feria secunda post
Dominicam, Quasi modo geniti *d*, instituta
publica supplicatione (cui tum ipsi, tum singu-
lorum Ordinum Regulares, et universa tribuna-
lium dicasteria *e* interveniunt) eandem in suo
apud FF. Prædicatorum sacello invisunt. Ea-
dem, ubi festiva processione effertur in publi-
cum (quod annue fit in die octava SS. Rosarii
mense Octobri) a dispositis per forum chiliadi-
bus crebra scloporum displosione salutatur, ful-
gente in singularum cohortium explicitis vexillis
nomine, tessera, figura imaginis Rosarianæ. Nec
reliquum anni tempus vacuum est a perpetuo
concursu, præsertim quoties aut terræmotus,
aut epidemiæ / contagium, aliave, seu publica
seu privata necessitas admonet cives presentæ
sui asyli. Hæc obiter de Rosea imagine,
nunc ad Rosam.

247 A teneris hic Rosæ (quamquam nil mi-
nus quam ferrea) magnes fuit ac siderites *g*;
adeo hæc sacra imago trahebat, adeo firmabat
virgunculam. Nonnulla attingimus supra; succe-
dant alia. Quando in isto Rosarii sacello Ro-
sa coram Virgineo hoc simulacro Dominicani
Ordinis habitum suscepit, adfuit publicæ fun-
ctioni plorans mater, viditque filiam, blando
favore Deiparæ elevari in cælum, unde perfusa
gaudio facile compescuit lachrymas, capique
tacito applausu felici puellæ gratulari. Sublime
augurium et observatu dignum; nam quæ tanto
suffragio dignabatur novitiam suam excelsa su-
pra sidera, hic operabatur ut felix cæli porta.
Quoties Rosa sibi aut aliis grande aliquod ac pe-
culiare e cælo subsidium postulare constituisset,
supplex ad aram sanctissimi Rosarii procumbebat
in preces, illic vultum charæ imaginis specula-
batur attentissima, et non sine ingenti fiducia
post teneros affatus, ab illius faciei pende-
bat oraculo. Sæpe quæstoris uxor notavit, Rosam a
sacello reducem aliquid novi solatii ipso premen-
di conatu prodere: plerumque enim bulliebat
letitiæ fervor, ut familiarem et pie curiosam ob-
servatricem latere indicia, aut fallere ex toto non
posset; quare domestico necessitudinis jure au-
debat verecundam ultro compellere dicendo:
« Hodie, o Rosa, ut video, rursum pluerunt
» favores. » Cui modesta Virgo levi subrisu aie-
bat: « Continuo affabilis illa cæli Regina favori-
» bus cumulat miserrimam hanc peccatricem. »
Memor deinde, eandem Gundisalvi uxorem as-
sedisse examini, de quo supra cap. XIV, atque
ex eo plura et potiora rescivisse de arcanis suis
cum hac imagine commerciis, visionibus, allo-
quiis, paulo fidentius deinceps huic matronæ
fassa est magnam eorum partem, quæ exami-
natori suo pridem aperuerat eo candore, quo
debebat.

248 Inter alia de modo, quo Deiparam in hac
imagine sibi loquentem percipiebat, interrogata,
simplicissime respondit, mirabile hoc genus al-
locutionis sine idiomate, sonitu, motuque la-
biorum pure sympatheticum *h* esse, ac solum
iconis vultum varia serenissima frontis eradiatione,
velut quibusdam notis ac nubibus, tam ap-
posite, dextre, et perspicue exprimere sensa et
affectus pro re nata, ut nulla exquisitissimorum
verborum facundia melius præstare id possit:
eamdem vultui divini Filioli vim inesse; utrim-
que velut in vivo ac animato libro se responsa
distincte legere multo significantius, quam si mu-
tis characteribus descripta vel picta decerneret;

his

A. LEONARDO
HANSEN.

d

e

f

multis benefi-
ciis S. Rosam
cumularit

g

E

F

ut ipsa ingr-
nue fatebatur.

h

trot lime
statua
legare

B

a

b

quaquodam
in ore appa-
rent, Indos
braverat,

C

a quo regni
Peruanum pro-
ducta electa

A. LEONARDO
HANSEN.

his velut fiduciariis intimorum conceptuum indicibus excitari in anima sua quamdam attentionem luminosam, qua sine discursu penetret limpideque percipiat singula; denique in utriusque figuræ labiis, genis, oculis quoddam velut arcanae affabilitatis horologium inesse, signorumque congruam diversitatem nulla linguarum peritia explicabilem, humana tamen locutione longe certiore. Fama erat, Rosam impetrare omnia, quaecumque apud sacram imaginem ab augustissima Rosarii Regina serio flagitaret. Hinc, sæpe rogata, ut hoc illudve peteret, si videretur republicæ, aut ejusquam privatae salutis esse, curam in se haud gravate recipiebat: deinde a sacra imagine rediens bonos successus tanta securitate pollicebatur, quasi concessæ gratiæ diploma recepisset.

Sancta sup-
plex coram
hac imagine
discordiam,

B

249 Accidit permissu Dei, quod invidus sathan enidam regulari communitati Limæ inseverat discordiarum zizania. Excrescebat infelix lolium, quodque initio nonnisi opinionum praelium fuerat, ipsa repugnandi dulcedine paulatim degenerabat in amarulentiam voluntatum, non sine scissura pacis et offensa Numinis, cui extra fines pacis habitare non lubet. Innotuit Virginis confessario gliscens malum, isque Rosæ injunxit, SS. Rosarii sacellum adiret, ibique coram Deiparæ imagine periclitantis illius congregationis necessitatem Matri misericordiae fuis precibus commendaret, nec curam dimitteret quoadusque gratiam et succursum impetrasset. Paruit Virgo, ad obsequia charitatis mire proclivis, sacellum adiit, preces fudit, sed mesta præter consuetudinem, animoque saucia domum rediit. Postridie reversa ad pedes sacræ imaginis diutius procubuit, ferventius oravit, lachrymas addidit, proluxaque moræ aquanimi patientia favorem expectavit a solo Deiparæ vultu pendula, nec surrectura de loco, donec exauditam se intelligeret. Tandem repentina hilaritate perfusa, in pedes se erexit, et gratis Virgini matri devotissime persolutis lata domum properavit. Quæstoris uxor utraque vice frontem Virginis domum redeuntis facite observarat, ac diversitatem mirata, quid novæ rei gereretur, interrogavit. Huic Virgo succincte, quantum oportuit eam scire, respondit.

in Religioso
colu exortam.
precibus dis-
sipavit

C

250 Verum paulo post a confessario sollicitus examinata, nec ausa quidquam reticere, totam ingenuè seriem exposuit, ut pridie inter simplices preces utrumque tum Deiparæ, tum Filioli vultum invenerat non modo chalybis instar prædurum, asperum, inexorabilem, sed et severe minacem, austerum, ac manifesta indignatione caperatum: ut frustra conata fuerat Filiolæ emollire per Matrem; ut tristissima domum redierat post insolitam hanc repulsam: deinde, ut postridie multis demum lachrymis Dei Matrem flexerat ad intercessionem, negante Filio placari se posse illi colui tam obstinate discordi; ut tremuerat afflictum cor suum, percipiendo alternos Matris Filique affatus, quibus illa gratiam, hic iustitiam ac penas urgebat; ut denique Matris suavissimæ prævalidis genitibus cesserat exarmata ira Filii; ut iste jam placatior, benigno arris Matrem, deinde et Rosam indulgentissime respexerit: exinde gratiam in tuto jam esse, ne dubitaret confessarius; brevi effectum manibus contrectandup. Ita evenit: nam paulo post mirabiliter coaluerunt divisi animi, evanuit pomum discordiæ, dissiliit sathanae cuneus, qui fissuras diduxerat. Notent, quicumque religionis com-

munitatibus divisionis machinas invergunt, quam D abominabilem Deo, quam gratam carodæmoni, quam perniciosam proximis operam præsent. Sed ad alia.

251 Non abs re fuerit paucis subnectere, quæ Rosæ cum alia Deiparentis, imagine non sculpta sed picta, in Gundisalvi oratorio contigerunt. Representabatur coloribus in tela Genitrix Virgo, dormientem parvulum Jesum complexa sinu. Rosæ videbantur in hac imagine omnia spirare, ac vivere, sapiusque fatebatur, hanc apud se peculiariter magno in pretio esse, quod inde suavissimis interdum solatiis fuerat delibuta; Jesuli somnum, et Mariæ vigiliis ignem suis medullis injicere, ut nec parvuli mansuetissimum soporem audeat interrompere, nec tamen vigilem Matrem possit sine canoro succensi cordis alloquio præterire; at sub hoc affectuum duello animam suam liquefieri ex arcano Dilecti alloquio, quasi dicat: « Ego dormio, et cor meum vigilat. »

ab alia picta
et domestica
Deiparæ effi-
gie

252 Accidit, quod in oratorio Maria de Usategui, coram Rosa et duobus familiaribus instituta de beneficiis beatissimæ Virginis spirituali collatione, incideret in magnalia, quæ ad imaginem Deiparæ in Atocha i, vico Matritensibus vicino, manus superna dignatur operari; Rosa in præsentem imaginem defixis oculis avide, quæ dicebantur, oscultabat: sed cum matrona sensim ad alia diverteret, insolita verborum emphasi interpellavit Rosa; « Perge, (inquiens) » o mater, perge de hoc argumento plura, » quæ nosti, disserere. » Matrona facile animadvertit inter imaginem et Rosam singulare quidpiam geri; unde digressis aliis, secreto extorsit a Virgine, cur interpellasset, utique mysterium subesse, quod rescire sua intererat, omnino se scire id velle. Rosa, ut prodigium, quod viderat, non suo, sed matronæ merito tribueret; « Imo (ait) mysterium suberat; nam interea, » dum tu miracula narrabas absentis imaginis de » Atocha, hæc præsens edebat signa inusitata » lætitiæ, movebat in nos columbinos suos ocel- » los, attollebatur novo corpulentæ typo ex- » tra telæ superficiem, velut inde ad nos exi- » tura cum sopito Filiolo, spargebat arcanas » dulcedines, renitebat, radiabat augustior, nunc » parvulo suo, nunc nobis materne adblan- » diens. Et nonne sub tanta gratia dignum » erat, Reginæ nostræ laudibus diutius immora- » ri? »

etiam variis
favores obti-
nuit
E

253 Sed redeundum tantisper ad sacellum Rosarii, cui Rosa toto anno per omne Sabbatum flores, quos ipsa coluerat, fasciculatim aut mittebat aut deferabat. Mirati sunt, quicumque Rosæ hortulum norant, ejus areolis nunquam deesse flores, quos altari dedicaret: sive enim hoc germen alibi subtilisset consueta variantis anni temperies, sive ardentior Sirius *k* ubique torrida siccitate hoc terre solatium corruperat, semper in modico Rosæ viridario intacti vernabant pulluli *l*, quos in proximum Sabbathum cælesti Anthophoræ *m* consecraret. Maluisset auro gemisque rigentem cycladem subinde offerre sacræ imagini florum loco, sed obstabat inopia. Verumtamen et hanc supplevit ingeniosa devotionis industria: nam, ut quotannis Reginam sanctissimi Rosarii his spirituali veste amicaret, materiam, artem, formam excogitavit longe pretiosorem ad modum, quem supra cap. 18 descripsimus.

cumque ad il-
lam ornandam
flores
deressent

254 Unius idea reperta fuit in Virginis pugillaribus

k

l

m

A gillaribus, hoc tenore : « Memoria pro vesti-
 » mento, quod ego Rosa de S. Maria, indi-
 » gum mancipium Reginae angelorum, ordior
 » contexere Virgini Dei matri, auxiliante Do-
 » mino. Primo tunicam interaliam conficiunto
 » 600 Salutationes angelicæ, totidemque vici-
 » bus recitanda antiphona SALVE REGINA, cum
 » 15 diebus jejuniorum, in reverentiam puris-
 » simi gaudii ex nuntio angelico, quod in suis
 » castissimis visceribus humana carne induen-
 » dum erat æternum Patris Verbum. Secundo
 » pannum hujus amictus contexunto 600 Saluta-
 » tiones angelicæ, totidem vicibus SALVE RE-
 » GINA, 15 Rosaria, et 15 dies jejunii, in
 » reverentiam lætissimi gaudii, dum visitabat
 » cognatam suam Elizabeth. Tertio oras ac sim-
 » brias huic vestitui circumdato 600 Salutio-
 » nibus angelicis, toties SALVE etc. (ut supra)
 » in reverentiam altissimi gaudii, dum pariebat
 » Filium suum Dominum meum Jesum Christum.
 » Quarto fibulas apponunto 600 Salutationes (ut
 » supra) in reverentiam intimi gaudii, dum be-
 » nedictum Filiolum suum offerebat in templo.
 » Quinto collari impenduntur 600 Salutationes,
 » SALVE, jejunia (ut supra) in reverentiam fe-
 » licissimi gaudii, dum amissum triduo Filium
 » invenit in templo inter doctores disputantem.
 » Sexto ramusculum Virgineis suis manibus ge-
 » standum componunt, 33 orationes Domini-
 » cæ, totidem Salutationes angelicæ, cum ver-
 » su, GLORIA PATRI, SALVE REGINA, totidemque
 » rosariis laudum divinarum, et rursus toti-
 » dem rosariis de laudibus Virginis, in reve-
 » rentiam 33 annorum, quos Dominus meus Je-
 » sus vixit in terris. » Et paulo infra : « Jam
 » hoc vestimentum confectum est; benedictus sit
 » Deus; ejusque Mater sanctissima prægrandi sua
 » pietate suppleat defectus meos, et ausui det
 » veniam. Laus tibi Christe. » Simile, ad mul-
 » to operosius vestimentum diæ Virginis con-
 » suere cepit prima die anni MDCXVI. In hujus
 » textura sumptuosa Dominicarum orationum, et
 » angelicarum Salutationum numerum Virgo non
 » jam centuriis (ut supra) sed chiliadibus dif-
 » finiebat. Verum singula quæque suæ devo-
 » tionis exercitia minutim prosecqui non vacat,
 » præsertim cum ex innumeris innouerint pau-
 » ciora.

ANNOTATA.

a Honorius Philoponus Benedictinus eandem
 Christianæ fidei originem Ordini suo adscribit,
 ut patet ex epilogo Operis sui de Navigatione
 ad Indiam occidentalem, quod anno 1620 edi-
 dit, et in quo pag. 96 habet sequentia : Inten-
 tum meum hoc loco tantum est, ut demonstrem
 monachos sancti Benedicti primos, et primates archie-
 piscopos et vicarios sanctissimi domini Papæ
 fuisse in totam Americam (de quibus in hunc us-
 que diem soli et ambitiose nimis aliqui gloriantur)
 et ibidem episcopos, præpositos, decanos,
 parochianos novi orbis consecrassent, ordinassent, et
 instituisse ecclesias; nempe qui super alios cle-
 ricos et Ordinum Fratres supremum habuerunt
 in ordinandis et instituendis Americanis eccle-
 siis et monasteriis officialatum, jurisdictionem et
 spirituales principatus; quod tibi jam satis
 supra demonstravimus testibus. Ex testimonio
 Thomæ Bozii, aliorumque hic scriptor supe-
 rius asserit, abbatem Montis Serrati primum
 cum aliis Benedictinis in America fidem præ-

dicasse, quod alia occasione inferius annota-
 bimus.

b Suspicio, eundem locum indicari a Joanne
 Latio, dum lib. 40 occidentalis India cap. 29
 sic scribit : Hinc transitur ad Limatambo, ubi
 plurima rudera visuntur regaliū ædificiorum :
 distat novem leucis a Cusco. Hinc per Bilacongæ
 vasta juga descenditur in vallem Xaquixaguanam
 (quam Garcilassus vocat Sacsahuanam) inter al-
 tissimos montes angusto spatio conclusam, in qua
 veteres Peruvie reges hortos suos et viridaria ha-
 buerunt etc.

c Vox ἀγάλμα pure Græca est, quam necdum
 apud Latinos usitatam legi, et quæ simulacrum
 vel ornamentum significat. Ex hac significatione
 periodus illa satis intelligitur.

d Designatur Dominica in Albis, cujus Missa
 inchoatur his verbis : Quasi modo geniti infan-
 tes etc.

e Dicasterium Græce δικαστήριον, pro foro ju-
 diciali proprie sumitur a verbo Græco δικάζω,
 id est, judico. Hic videtur accipi pro congrega-
 tionibus judicum, qui huic supplicationi inter-
 erant.

f Epidemia est morbus populariter vagans vel
 inter populum sparsus, ab ἐπι in, et ἄνθος po-
 pulus, quasi in populo versans. Hac appellatione
 plerumque designatur pestis vel contagiosa lues,
 quæ etiam propterea morbus epidemicus aliquan-
 do vocatur.

g Magnes a Græcis dicitur siderites, estque
 lapis occulta naturæ ei ferrum ad se trahens, a
 voce Græca εἰσέρων, qua ferrum significatur.

h Adjectivum sympathetica provenit a nomine
 appellativo sympathia, quod a præpositione σύν
 cum, et πάθεια passio componitur, et verbum de
 verbo compassionem vel condolentiam significat.
 Hic autem pro convenientia affectuum sumitur,
 sicut ἀντιπάθεια pro repugnantia affectuum, de
 quo Castellus consuli potest.

i Ad hanc celeberrimam Deiparæ imaginem
 fit magnus populi concursus, ut ipse ridi, quan-
 do illam prope Matritum veneratus sum.

k Sirius est astrum seu signum zodiaci, quod
 a Latinis canicula appellatur, et magnum ca-
 lorem efficit. Hinc dies caniculares nomen acci-
 piunt. De situ et etymologia ipsius inter astro-
 logos disputatur.

l Pulluli inter alias significationes accipitur pro
 stolonibus, qui ex arborum radicibus enascun-
 tur, a verbo pullulare, quod est stolones aut
 germen emittere. Hic ab arboribus ad flores trans-
 fertur.

m Biographus Deiparam hic vocat cælestem
 anthophoram, id est, floriferam vel flores feren-
 tem, ab ἀνθός flos, et participio φερές ferens.
 Hinc Bacchus apud poetas Græcos ἀποφάρος,
 id est, floriger appellatur.

CAPUT XX.

Devotio ipsius erga salutiferum crucis si-
 gnum, et imaginem S. Catharinæ Senen-
 sis.

Solitaria in horto cellulae (de qua supra) Sancta virgo
 prima et fere tota supellex crux erat Virgine crucis si-
 procerior altiorque, ut plenius tum Calvariae gnum,

A. LEONARDO
HANSEN.

supplicium meditati ingereret, tum piis novæ Magdalenaë complexibus commodius stringi posset. Illam quot osculis Rosa dissuaviarit, quot lachrymis humectarit, quot ignitis suspiriis adusserit, quam tenacibus ulnis ad livorem usque sibi interdiu nocturne adstrinxerit, quam crebra et supplici adoratione coluerit, non omnino domesticos latuit, qui interdum per rimulas insciam observabant. Sicubi in templis, sacellis, aedibus frequens vivificæ crucis simulachrum incurrisset in oculos, singula mesto obtutu et calente gemitu salutabat. In omni familiari concessu, conversatione, societate, crux siqua prostabat, Rosæ sol, ipsa cruci heliotropium a erat; ad hujus aspectum cor Virginis pulsu validiori, et concitato videbatur in horologium transmutari. Præcipue in majori Dominicæ Passionis hebdomada, a cruce fidelium adorationi palam exposita divelli non poterat; hinc assidebat immobilis, hanc dilapso frequentiori populo cominus tenerimis basiis obterebat, in hanc eminens aelavabat oculos, nec alio vel ad momentum respicere poterat. Quin usque adeo menti Virginis incederat sanctæ crucis religio, ut, ubicumque a fortuita trabium commissura, in fenestrarum clathris, in decussatis sepium bacillis, in ostiorum cardinibus, in vertibus, in ipsis demum festucis ac paleis, aut alio quovis rejectaneo figura crucis occurrisset, hanc sine attenta ac tacita veneratione nusquam præteriret.

ubicumque
positum erat,

256 Subinde Rosam ad sacras aedes processuram comitabatur honestatis causa germanus frater, doluitque toties sibi cum ea subsistendum esse, quoties Soror ibidem ad stipulas de terra sublevandas sese inclinabat. Animadvertit fortuitas crucis figuras esse, quas in projectis stipulis, aura vel casus effluerat; has autem Rosa jacere humi, et commeanium pedibus neglectim proculcari non ferebat. Hinc Ferdinandus (id fratri nomen erat) lot morarum impatiens, ac velut superflue pietati Sororis admurmurans; « Putasne » (inquit) decere Virginem, toties in publico ad » levandas paleas explicare faciei operimentum? » Quid cogitabunt, quid dicent obvii, hæere te » in plateis, ut transversas ubique stipulas, statu » tuo * labore divarices? Quod si hac ratione » crucis figuræ prospectum cupis, utique ingen- » tem tibi sumpsisisti operam, imo ridiculam, cui » a prætereuntem sannis ac sarcasmis totum sit » præmium. »

* f. stato

C.

venerabatur,
ac etiam ex-
primebat in
plantis.

257 At graviter modestèque replicuit Virgo; » Ah, frater, nimio dolore crucior, dum video, » contemptim jacere solo, et calcaneis proteri » qualemcumque rudissimum typum illius adoranda crucis, in qua innocens Agnus Dei, » suæmet vitæ inastimabili pretio nos redemit. » Scio, hæc retributa sine scrupulo aut culpa » promiscue calcari ab aliis, horum incuriam nec » damnare ausim, nec arguere præsumo; sed » neque illis displicere merito queat meæ devotionis simplicitas. Denique subsannent, rideant, » cogitent de me, ut lubuerit, ego quoad poterò, non cessabo a cura, ne crux Domini mei, » vel in abjecta, vilissimaque stipula usquam conculcetur. » Addebat, mirum dictu! ad istud (quod puerile, nimisque femineum aliis videbatur) crucis honorandæ studium se stimulis tam excelsis ac seriis excitari, ut repugnandi modus aut ratio numquam sibi ad manum sit; proinde et hoc inter alia complura condonandum esse ardori suorum affectuum, maxime si verum foret, quod aliunde obscura persuasionem acceperat, ex

sacris indulgentiarum thesauris aliquod repositum esse lucrum fidelibus, quicumque hoc simplicitatis religioso obsequio sanctæ cruci reverentiam exhiberent.

258 Rosa in suo hortulo plantaverat libanotim b. (rosmarinus vulgo dicitur) ejusque tres arbusculas distinctis cespitibus ita in crucis formam coegerat, ut singulæ glebæ seorsum accuratam montis Calvariæ figuram undequaque exprimerent. Gaudebat, inter flores et odorifera plantaria pariter et crucem oculis suis continuo observari. Placuit multis novum amonitatis artificium, quod, irrigante gratia, sub hortulanæ devotione feliciter adoleverat. Verum, operante magistro P. F. Alphonso Vasquez Rosæ confessario, ex tribus unica dumtaxat Rosæ hortulo mansit residua, siquidem is alteram poposcit sibi, alteram proregina dono ejusdem obtinuit, summæque cura penes se nutrire studuit; sed incassum: vix enim dies perpauci effluerant, cum crucifer cespes apud proreginam funditus exaruit, manifesto indicio, propriam sibi defuisse crucis et Calvariæ hortulanam. Narravit Virgini confessarius dolorem proreginæ; at subrisit Virgo, monuitque, hujuscemodi crucis inter seculares aulae pompas, et assidua mundi commercia virere non posse: vetuit tamen emaridum arbusculæ cadaver projici, jussitque ad se remitti propediem resuscitandum.

quarum
unam, que
in orto
proregine
exaruerat.
b

E

259 Vix in quantum diem exsueca plantula penes Rosam fuit, cum speciosior, quam ante fuerat, undique reviruit, novis ramusculorum comata pullulis, novo radicularum ac medullarum succo rediviva, plexilique virgularum obedientia in pristinam crucis figuram reformata; cui Rosa ornamentum, ex tractabili ficulneæ medulla, complusculos caelestes genios ordine aptissimo circumposuit, et crucis basi accubant sanctæ Mariæ Magdalenaë icunculam perite adiecit, sique renatam, ornatam, pampinatam remisit confessarius proreginæ, miranti, libanotim suam sub Rosæ manibus tam celeriter, tam anæne, tam plene revivisse. At Virgo id totum gloriæ crucis tribuebat, quod et S. Catharinam Senensem jugiter fecisse meminere.

mirabiliter
pristino cir-
ri restituit

260 Digrediendum nunc ad hujus seraphicæ magistree imaginem, crucis ac stigmatum characteribus insignitam, quæcum Rosæ plurimum fuit commercii, nec sine prodigiis. Limæ ab annis centum et amplius floret sub invocatione B. Catharinæ Senensis devota secularium confraternitas; huic solemne est, quotannis ter in publici circuitus festivam processionem sublimi gestatorio efferre conspicuam sanctæ suæ tutelaris statuam, coronis, floribus, multoque gemmarum fulgore ac pretio decenter adornatam. Porro, quæ statuæ ornamenta conquereret, tractaret, circumponeret, una hac Rosa (dum vixit) nulla reperiebatur aptior, dignior, peritior; quia prototypo nulla aut devotior aut similior. Ita cunctorum suffragio uni Rosæ delatum hoc religiosæ pietatis officium. Ipsa diligenter collectis undequaque monilibus, vellis, torquibus, floccis, lemniscis, omnique pretiosa suppellectile (cujus nulla umquam pars amissa fuit, quin tota rediret ad dominos) operi strenue incumberebat, assumptis fidissimis adjutricibus in laboris ac meriti participium.

Ad imaginem
S. Catharinæ
Senensis or-
nandam
F

261 Sed dum circuibat charam iconem, dum vestiebat, dum plicas distinguebat, temperare sibi a lachrymis, ab osculis, ab alloquiis præ ardore non poterat; affabatur, venerabatur, dis-

prodigiosa
pecunia sub-
ministratur.

suaviabat

A suaviabat sacram imaginem, acsi præsentem e cælis haberet magistram suam. Quadam vice inter suspiria, exciderunt Virgini (at perfunctorie, et submisce) hæc verba : « Nosti utique, mater » mea dulcissima, quod si xv aut xvi pataco- » num c mihi facultas esset, vestirem te, pro » genii mei dictamine, novo candidiori amictu. » Et ecce post paululum, sociabus nil minus cogitantibus, adfuit illustris femina Hieronymæ de Gama ancilla Æthiopissa, cumque pecunia litterulas attulit, quarum hic tenor : « Salve Rosa » soror. Conjicio, te nunc in exornando glo- » riosæ matris Senensis simulachro occupari; en » xvi patacones, quos penes me reperi, his » utere ad seraphicæ imaginis ornatum, si opus » est. Vale. » Suspexit in cælum Rosa, et « O » (inquit) suavissime Jesu, quam fidelis ami- » cus es! » Mox nivei candoris Attalicam d emit, novamque iconi vestem aptavit. Dum Rosa oblongam trabeam (scapulare dicimus) iconi amiciendæ cōsultit, mittit in conclave, ubi hæc stabat, Philippam de Montoya concivem suam, ut inde serici filii glomerem sibi apportaret. Ivit illa, viditque imaginis vultum insolito splendore fulgidius radiare. Expavit insperato gaudio, remque trepida ad Rosam in proximo cubiculo mentem retulit. Verum hæc minime admirans, respondit paucis : « Numquid vidisti, soror, » quam sereno indicio dignatur approbare sera- » phica nostra mater, quod agimus? Placet ei, » quod ambæ in elaborando ipsius scapulari ju- » cunde occupamur. »

et flores, quos illa tempestas anni non ferebat,

262 Alio tempore optabat Rosa, caryophylli e copiam ad manum esse, qua sacram imaginem condecoraret. Abnucebat præsens anni temperies, quæ in illis regionibus mense Maio id genus flo- sculorum ignorat. Quæsitum diu in Rosæ hortulo, sicubi forte in caryophyllorum areola, vel noduli apparerent, propediem erupturi in florem; at inventum nihil. Iteratur bis, ter, frustrata perquisito; sed eo vespere nec spes residua fuit. Nihilominus Rosa, quod futurum erat, spe bona percipiens, aiebat : « Potens est Dominus con- » cedere, quod optamus; quinimo, hac ipsa no- » cte, in honorem SS. Trinitatis una hæc » virgula » (digito monstrabat surculum nulla fæ- » cunditatis nota tunc usquam turgidum) « tria » nobis caryophylla protrudet. » His dictis, feminas (Catharina, et Francisca Montoya vo- cabantur) dimisit domum ridentes, quod illo anni tempore, ex languido, sterilique frutice caryophylla expectaret, imo promitteret.

in horto san- ctæ Virginis merentur.

263 Postridie summo mane (siquidem is pro- cessionis decretus erat dies) properarunt ad Ro- sam, ut quod in ornanda imagine reliquum erat, eum ea perticerent. Rosa tunc in oratione defixa venientibus innuit, hortum adirent, atque in nomine sanctissimæ Trinitatis tria inde caryo- phylla contestim sibi adferrent, sacra iconi co- aptanda. Replicuit Catharina : « Tu vero, cha- » rissima, non meministi, nos heri tecum inutili » quæsitio floris totum aliquoties hortum » permeasse, nec usquam vel nodulum in stylis, » aut dentilum / reperisse in scapis, qui huic in- » tegro mensi pubem ullius flosculi polliceatur? » Verum institit Rosa efficaciori imperio : « Itote, » sorores, trinum, quem dixi, florem matur- » rimum, decussatum, repandum ocyus adfer- » te. Quid hæsitatis? Quid cunctamini? Qui » virgam Aaronis florere jussit, providit et no- » bis. » Iverunt, et, ut Virgo dixerat, invene- runt tria caryophylla de illomet, quem pridie

Rosa indicarat, cauliculo, trepidæ carpsere, A. LEONARDO HANSEN. apportarunt, sureque dissidentia veniam precatæ, cum Rosa in gratiarum actionem Deo se prostra- verunt, simul admirandæ ac lætæ, quod illa die sacra imago cum ornatu tam peregrino in pu- blicum erat proditura. Quodque mirabilius est, ab eo tempore, quoad Rosa supervixit, ejus hor- tulo nulla anni parte recentia caryophylla defue- runt.

264 Alia vice Rosa ad vestiendam sanctæ Ca- tharinæ iconem cum aliis adjutricibus vocarat Mariam Euphemiam de Parejas viduam. Huic periculose infirmabatur ancilla domestica, Fran- cisca nomine, quæ simul nutricisungebatur of- ficio, et tunc quidem viduæ filiolum Josephum lactabat; sed medicus vi crescentis morbi per- territus mandarat pridie, ite infans ab ægra lac suget. Attamen Euphemia ægram suam dome- sticis anxie commendans, ad Rosam perrexit, communi pietatis officio suam operam adjunctu- ra. Finitis demum omnibus, ac imagine decen- ter exornata, Rosa fatigatis sociabus compatiens, « Ile (inquit) respirate, lentaque deambulatio- » ne pariter vos reficite : nam lassæ estis. » Re- spondit Euphemia : « Deambulare me jubes, cum » non ignores, quæ me domi meæ exspectet af- » flictio? Quin tu potius apud hanc seraphicam » matrem, qua polles et gratia et fiducia, vi- » tam ac valetudinem ancillæ meæ exora. » An- nuit Rosa, statimque ad præsentem imaginem, amica, qua solebat, familiaritate conversa, di- xit : « Heus tu, gloriosa mater, num acerbam » hujus feminae afflictionem non vides? Succur- » re huic necessitati, nec distuleris solatium; » nunc experiar, quam chara sint tibi stigmata » nostri Redemptoris; per illa te obtestor, peri- » clitanti Francisca salutem impetra. » Dixit, viduamque consolata, bene sperare jussit; S. Catharinam Senensem, cui modo ipsa famulata erat, famula suæ discrimini minime defuturam. Recta domum festinavit Euphemia, illic Fran- ciscam suam, depulso periculo, convalescen- tem invenit, adeo ut postridie, jubente medico, rursus infanti nutritias, ut ante, præbuerit ma- millas.

265 Aliquando eadem, quæ supra, Fran- cisca de Montoya Rosam in exornanda S. Catharinæ Senensis icone per totam noctem adju- verat, completoque opere, dum nonnihil quie- tura discedebat, ut post aliquot horas festiva processioni interveniret, Rosa digressam B. Ca- tharinæ impensius commendavit, rogans, ut ipsam tueretur ab imminente periculo. Nec sine fructu abiit sollicita intercessio : nam dum gyran- tem processionem hinc inde pro magnifico applau- su, vario fragore excipiunt sulphurata missilium ignium crepitacula, unum istorum recta Fran- ciscæ oculum petiit, inque supercilium impexit, nullo tamen Francisca damno; non quod dees- sept nocendi vires : nam idem a Francisca impe- tu obliquo resiliens, aliam corripuit feminam, eique cum togæ laciniis intimam subuculam ra- ptim succendit. Francisca sat certa, se incolumi- tatem suam Rosæ orationibus debere, Virgini eventum retulit, ac pro benevola cura gratias egit. Cui Rosa : « Quid ni curam tui peculiarem » haberet seraphica nostra mater per totum hunc » diem, posteaquam tu integram hanc noctem » in ejus obsequio mecum laboriosam exegisti? »

266 Beata Catharina in reliquis imaginis suæ vestimentis et exulticis tam munifica, utique in suam Rosam illiberalis non fuit. Unicum para-

Deinde B. Ca- tharina cui- dam ornatu- adjutrici

duplex benefi- cium contulit.

F

ac sanctam Rosam ar- thritide.

digma

A. LONARDO
HANSEN.

digma dabo, et finiam. Anno MDCXVI, mense Augusto, Rosa B. Catharina iconem, in præcipua S. Patris Dominici solemnitate circumferendam, de more vestierat; eandem transacto festo devestiendam in domo Gundisalvi quæstoris exspectabat. Allata est, ac oratorio domestico illata, ut ibi pretioso ornatu, quem commutato a diversis Rosa acceperat, exueretur. Verum biduo vel triduo ante, horrenda arthritis *g* dexteram Virginis manum per omnes articulos importunissimo cruciatu invaserat, ut non modo operi vel tenuiter attingendo prorsus inutilem reddiderit, verum etiam præ immanitate monstruosæ inflationis, medicum terruerit, gravioris mali atheromata *h* suspicantem. Intumuerat manus ad æqualitatem doliorum, quibus mella selectissima ex Hispaniis Limam deferuntur; ut jam neque digitorum ullus moveri, multo minus forcicem, aut quidvis aliud tenere posset, vel apprehendere.

quæ manum
ejus invase-
rat,*i*
k

267 Dies erat S. Laurentii martyris, quando sub vesperam medicus, inspecta manu, purulentam meliceridem *i*, aut aliud quodcumque genus apostematis subesse ratus, lenta cataplasmata *k* decrevit applicanda, jussitque in diem posterum distrahendo sanguini, venam in laevo brachio aperiri scalpello. Gundisalvus, qui forte cum medico aderat, tristi manus spectaculo æger, oratorio abscessit, velut nimia compassioni impar. Sed magis dolebat Rosa, quod illo die, qui sibi anniversarius erat assumpti Dominici habitus, prohiberetur seraphicæ matris suæ festivum habitum solito religionis ministerio contrectare. Itaque coram sacra imagine (quæ adstabat mensula imposita) procubuit, breviterque oravit. Mox consurgens, hilariori voce poposcit forfices ab uxore Gundisalvi, quæ illic cum aliis ad opus substiterat. Hæc lusum aut jocum arbitrata, subrisit, interrogans, qua manu hos arripere velit, sat sciens in dextra sic tumere digitos, ut nullis forcicum ansulis immitti queant, sicque velut per ludum, angustiores, quos reperire potuit, forfices porrexit. Nec mora; hæc Rosa digitis induit, opus arripuit, cœpitque sedulitate liberrima gemmas, torques, monilia suo, quo adhærebant, ordine disnectere, fila ligaminum apte dissuere, nodos incidere, ornatum per partes concinne deponere, imaginem nudare. Exclamavit denuo matrona: « Quid agis » Rosa? Parce manui ad ista jam inutili; noster » hic labor, et cura esto. » Pergebat alacris Virgo, nec aliud replicuit, nisi quod idem ille, qui sibi manus dederat, quas vestiendæ sacræ imagini impenderet, tunc dextram sanarat, qua eidem devestiendæ famularetur.

confestim
liberavit.

268 Post horulam supervenit quæstor, vidensque Rosam utraque manu expeditissime operantem, adstupuit, ac leniter interpellans, « Itane » (inquit) dextra tua valet, ut ad ista sufficiat? » Cessa, videamus manum. » Vidit, illamque sinistræ nihil absimilem reperit, sanam, valentem, agilem. Marcebat stupore lætissimo quæstor, ac tacite in uxorem respiciens, pendebat attonitus ab ore narrantis, ut Virgo se in preces, ipso abeunte, prostraverat, ut brevissimo intervallo sana in pedes se erexerat, strenue laborem, forcibus postulatis, fuerat auspicata. Maluit deinde ab ipso Virginis ore modum repentinae curationis ediscere; respondit illa, se brevi illo, quo coram imagine orarat, spatio sensisse reducem in articulos vigorem, illosque detumuisse statim violento spiraculo, ut solet aere plena ve-

sica, dum premitur, sicque una cum tumore D omnem pariter evanuisse dolorem.

269 Accersitus postridie medicus examinavit manum, deinde Virginem; quæ, quod pridie dixerat, simplicissime confirmavit, totam rei gestæ seriem grato animo in suæ seraphicæ magistræ favorem, et gratiam refundens. Accessit beneficio, quod exinde numquam in posterum arthritis manum illam invasit, quoad Rosa supervixit. Verum præstantius fuit alterum, quod intus Rosæ animam dulcorabat eodem illo momento, quo foris convalescebat manus; fassa est, modico illo tempore, quo cum S. Catharina Senensi de curanda sua dextera supplex egerat, simul in intimos cordis sui recessus largum insolita suavitatis rorem depluisse, qui etiam inde exciderit in corpus. Nec mirum si medicinæ caelestes a centro ad superficiem soleant operari, ac prius animam, quam corpus attingere. Sed mirum est, hæc Rosæ nequaquam fuisse mira, utpote cui a beata Catharina Senensi ceu matre, pene quotidiana erant ex mutuis commerciis solatia.

sicut ipsa vir-
go candidè
fassa est.

ANNOTATA.

a Sancta nostra hic metaphorice heliotropium E vocatur a flore, quem Græci ἡλιοτρόπιον appellant, eo quod ad solem se convertat, ex ἥλιος, id est, sol, et τρέπω verto vel convertio, sicut passim notum est.

b Libanotis, Græce λιβανώτις, est frutex spirans odorem thuris, a λιβανώτης, quo apud Græcos thus significatur. Est herba passim nota, cujus varias species apud Dioscoridem explicatas curiosus lector inveniet.

c Palaco est species monetæ, Hispanis vulgo dicta patagon vel real de a ocho, quia æquivaleret octo solidis argenteis, quos ipsi reales de plata appellant. Ceterum de valore hujus monetæ, quam Galli un ecu vocant, Cangius in auctiore Glossario ad vocem palaco consuli potest.

d Omnia pretiosa in supellectile vel vestitu dicta sunt Attalica, ab Attalo Pergami rege, qui pecunia et splendida supellectile abundabat, ut Plinius lib. 8, cap. 48 testatur. Unde per Attalicam hic vestis pretiosa vel magnifica intelligitur.

e Caryophyllum est flos odoriferus, quasi καρύου φύλλον, id est, nucis folium appellatum, qui F a Gallis giroflée, et ab Hispanis sanamunda nominatur.

f Hanc vocem apud scriptores Latinos non reperi. Quare suspicor, hic dentilum pro denticulo scriptum vel usurpatum esse, quia flores e scapis acuminati prodeunt instar parvorum dentium seu denticulorum. Hæc est mera conjectura nostra, cui certiolem hujus vocis significationem libenter præferemus.

g Arthritis a Latinis vocatur morbus articularis, cujus species peculiæ sunt ischias, podagra, chiragra, et alii morbi hujusmodi, ut apud Gorræum in Definitionibus medicis pag. 50 fusius explicatur.

h Laudatus Gorræus pag. 8 Operis proxime citati de hac specie tumoris ita scribit: Ἀθήρωμα est tumor concolor, doloris expertus, in quo aliquid pulicula, quæ ἀθήρα vocatur, simile: tunica quadam membranosa concluditur, cum quo simul aliquando lapidosa quadam duraque corpuscula, et alia instar sulphuris ramenta reperiuntur. Quomodo autem atheroma differat a meliceride, mox dicemus.

i Castel-

A i Castellus pag. 520 *Lexici medici de meliceride habet sequentia* : Meliceris, μελιχρίς, humorem melli similem membrana conclusum habens, species est apostematis, ut et ἀθήρωμα et στεάτωμα, quorum hoc ab adipe, illud a pulicula intra membranam conclusa nomen habet. Meliceride dissecta, inibi contentus humor non aliter, quam mel e favis diffluit. Porro Gorræus in *Definitionibus medicis* pag. 8 *differentiam in istud ac præcedens apostema assignat his verbis* : Est autem ἀθήρωμα oblongum, eminens, durumque, quod, ut digitis non facile cedit propter humoris crassitiam, sic, ubi cesserit, haud prompte revertitur; quibus quidem notis distinguitur ἀπὸ τῆς μελιχρίδος, quæ rotundior, humilior, latior, molliorque est, et facilius, ut digitis cedit, sic postea recurrit.

k Teste eodem Gorræo pag. 214 *κατάπλασμα* est medicamentum molle et consistentia mediocre, quod repellendo, concoquendo, digerendo, resolvendo, laxando, vacuando, detergendo, calefaciendo, siccando, dolorique sedando adhibetur. Deinde ibidem indicatur, quomodo cataplasma ab emplastro differat.

CAPUT XXI.

Fervida pietas erga sanctissimam Eucharistiam, pro cujus fide se ad martyrium accingit.

S i talia acciderunt Rosæ, virginem Senensem vestienti ex aliena substantia, longe mirabiliora accepit ab illo mirabili Sacramento, in quo Christum vestiunt aliena accidentia. Hunc cibum paravit in dulcedine sua pauperi Deus, attamen recolendum, cui dixerit : « Cibus sum grandum, cresce, et manducabis me. » Rosa nondum ultra pueriles annos creverat, jamque hunc manducabat; sed ipsam confessarii jam spiritu grandem repererant, quando tam tenellæ suæ ætati permiserunt accubitus in sacro Convivio, quod præbet delicias regibus. Quinimo de illorum consensu, his quot hebdomadis puella reficiebatur divino hoc pabulo; malisset frequentius; at tunc nondum ei licebat sine matre adire ecclesiam. Quam bene mellifluis Bernardus in suo exclamat júbilo : « Qui te gustant esuriunt ! » nam Rosæ a frequenti Communione adeo increvit pascentis Sacramenti esuries, ut paulum adultiori sacra Synaxis ter in singulas hebdomadas fuerit permittenda.

271 Neque id satis erat : nam siqua interveniebat aut festæ diei celebritas aut sollemnis statio, etiam quater, imo quinquies intra septimanam divino hoc Edulio avidissime fruebatur. Confessarii, quo penitus animæ statum nosse ceperant, facilius hanc ei frequentiam indulgebant, unanimiter attestantes in processu, tam limpidam se invenisse in ejus spiritu munditiem, tamque nitidam innocentie puritatem, tantam insuper Eucharistiæ famem, tam robustum devotionis calorem, ut exinde numquam ausi fuerint a participatione tanti mysterii Virginem distingere. Unde facile obtinuit, ut tum in Paschate, tum in sollemnitate Corporis Christi quotidie per totas octavas sibi liceret vesci hoc delicato Pane angelorum. Qua in re, ut humanum effugeret plausum, nec de singularitate notari posset, singulis

his diebus studiosissime variabat horam, nunc maturius nunc serius ad sacram Communionem accedendo : celestis enim thesaurus (monente Gregorio) absconditur, ut servetur : et qui facit, quod nemo, mirantur omnes.

272 Hic vero notatu dignum est, quod Virgo in tanta communicandi frequentia, simulque tanta immaculatæ suæ conscientie serenitate, nihilominus, quotiescunque ad divinum epulum accedendum erat, toties sacramentalem confessionem præmittebat; nec perfunctorie, sed ea sollicitudine examinis, eo contritionis stimulo, eo gemituum ac lachrymarum apparatu, acsi per hebdomadas et menses utroque Sacramento penitus caruisset. Pridie sacre Communionis asperius emacerabat corpusculum flagellis et rigido jejunio, ut famem animæ comitaretur esuries corporis : venturo Sponso adornabat secretum mentis thalamum affectibus reverentiæ, humilitatis, ac desiderii; accendebat piarum meditationum lumina præcipue ex Ludovici Granatensis libello, qui de Oratione inscribitur; vaporabat habitaculum cordis sui pretiosis odoribus ignitarum aspirationum, totamque omnium suarum potentiarum ac virium familiam colligebat in obsequium chari hospitis postridie ad ipsam diversuri. His vero exercitationibus tantum insumebat studium et curam, ac si per totam vitam suam pro illa dumtaxat unica vice communicandum sibi fuisset. Porro in ipso ad tremenda illa mysteria accessu quis fuerit Virgini attentissimæ devotionis ardor, quæ vultus gestuumque religiosa compositio, quod bullientis spiritus incendium, aliter describi non potest, quam si ipsammet quis Catharinam Senensem, Eucharistico bolo excipiendo procubuiam, huc transcribendo delineet. Verum angelico ad hoc opus foret tum calamo tum penicillo. Nec tamen omnino id latere permisit Altissimus, dum pluries in vultu Rosæ visibiliter scintillare fecit interioris flammæ indices, evibrationes atque stricturas, tunc, cum anima sumptione divinæ Hostiæ succendebatur.

273 Quadam feria secunda Pentecostes in sacello Rosarii sacris operante P. Fr. Antonio Rodriguez prædicatore generali, Rosa cum aliis fidelibus adgeniculabat cancello altaris, Eucharistiam receptura. Ad hanc ubi sacerdos cum sacratissima Hostia pervenit, faciem Virginis totam flammeam vidit, et medullitus expavit, nondum gnarus, quid indicaret mira hæc et improvisa coruscatio. At postea ex crebriori ejusdem prodigii successu didicit, Rosam esse, cui ad sacratissimæ Hostiæ contactum interior subito micabat amoris rogos, tam vividus ac potens, ut vel exteriorem faciem mutaret in faciem. Magister Fr. Ludovicus de Bilbao post Missam in eodem sacello, dum Virgini sacram Synaxim porrigit, notavit sæpius vultum ipsius celesti splendore perfusum, ita quod præ fulgoris vehementia sibi tremuerint oculi, velut impares illi sidereæ claritati, quam gratiæ venustas conspiciue accenderat, et Panis angelorum in angelicam (uti aiebat) pulchritudinem mirifice transformat.

274 Magister Fr. Joannes de Lorenzana similimo ostento feliciter percussus occasionem inde obtinuit penitus Rosam cognoscendi, quam illactenus numquam de facie noverat. Litarat et ipse in Rosarii sacello, et post Sacrificium, promiscuo populo ibidem communicaturo Sacramentum distribuebat. Ad Rosam ut venit, (quæ

A. LEONARDO
HANSEN.

idque semper
faciebat cum
tanto fervore,

E

ut sacerdotes
ei sacram Hostiam
porrigentes.

F

faciem ipsius
coruscantem
viderent.

ut

Specto æcipius
Communionem
Corporis
Domini

et consilio
confessarii
non suorum.

A. LEONARDO
HANSEN.

ut sanctam Hostiam sumeret illo momento vultum, ora pallii reducta, detegebat) vidit speciem humana formosiorē, claram, niveam, fulgentem, ac cælesti quadam pulchritudine obradiatam. Transivit, certus, ejusmodi coruscum decorem a mortalitatis nostræ regione non esse. Mox cogitabundus ait intra se: « Quaecumque est hæc Virgo; sublimi apud Deum gratia polleat necesse est: utinam animæ suæ tam lucidæ ac flagrantis intimum statum nosse liceat. » Factus est deinde voti compos, dum minime cogitabat: nam superna providentia hunc postea Rosæ non modo confessarium dedit, sed et præceptorem, cui Virgo obedientiam, usque ad mortem velut regulari suo superiori exhibuit.

et alius exter-
num ardorem
sentiret.

B

275 P. Fr. Bernardus Marques, dum adhuc novitius sacrificantibus in sacello Rosarii subinde ministrabat, ac de more post sacerdotem ablationis scyphum communicantibus circumferebat, quotiescumque coram Rosa cum scypho substitit, sensit a Virgine tamquam e clybano aut fornace vaporare ardores, ut interdum putarit sibi manum comburi, qua pateram seu porrigebat, seu resumebat. Verum tunc mysterii ob ætatem ignarus, taciteque mirari contentus præteribat, sed post annos xv ab obitu Virginis, jam sacerdos judicioque maturior, prodigium, uti acciderat, sub tide juramenti enarravit, adjiciens, ex ejusmodi sacris ardoribus sibi juvenculo rude cor nihilominus concaluisse arcana veneratione præsentis Sacramenti, quod suscipi tanta religione et æstu viderat.

Ipsa Virgo
explicare non
poterat

C

276 Voluit Deus per extima hæc et sensibilia, utcumque manifestari foris, quanta devotionis pyra flagrabat intus. At huic cum accedebat corporaliter is, qui ignem venit mittere in terram, non aliter atque inter Seraphim videbatur sibi Rosa, ceu tota empyrea ambulare in medio lapidum ignitorum. Hinc in ipsius anima mirabiles illi effectus, tamque isti Sacramento connaturales ac proprii, quos nemo novit, nisi qui accipit. Jubentibus confessariis obtemperans Virgo, conabatur ex his nonnullos indicare; sed pene in singulis hærebat verbis, causata vocabulorum inopiam, nec aliter de iis fari noverat, quam quod ineffabiles dictitaret. Aiebat tamen, ex virginea Dei caræ in animam suam diffundi quamdam admirabilem mansuetudinem cælestis Agni, simulque vegetari se inusitato robore ex nobilitate hujus nutrimenti, instaurari ac refici vires per quamdam velut novam transsubstantiationem sui spiritus in hoc divinum alimentum, suave, succosum, potentissimum; interea clarescere in corde suo placidam altioris sphaeræ serenitatem, pacem, temperiem nulla comparatione explicabilem. Porro de immensitate gaudii ex arcta unione cum Sponso amicissimo, de fructu altitudinis, de spirituali sapore veræ dulcedinis, ubi gustatur in suo proprio fonte, de fructuum præstantia, copia, sagina, deque similibus, pigebat tentare quemcumque sterilis elocutionis modum; sat erat in his, aut plane elinguem fieri, aut compendio protestari, nil esse jucunditatis, letitiæ, jubili, in istoc mundo inferiori, quod vel umbratenus assimiletur gaudio istius pretiosi Convivii, ubi infinita animæ fames incidit in pastum Deo dignum, in cibum filiorum, in mamillam Verbi incarnati, quod solum esurientes replet bonis.

277 Ex ore Virginis hæc audierat confessarius P. M. de Lorenzana, qui adstans eidem jam moribundæ, dum pro extremo viatico sacram

Hostiam in ecstasi sensim deglutiebat, hæc pauca subjecit: « Filia, nunc frui Sponso tuo, ac » sola cum solo deliciare, quia vere dulcissimus » est; pete, ut more suo iisdem nunc bonis te » repleat, quibus solebat. » Alius itidem Rosæ confessarius meminerat dicere solitam, quod in sanctissima Communione sibi videbatur ipsummet e caelo solem in pectus recipere: nam quidquid sol visibilis operatur in mundo, dum luce et calore omnia recreat, dum terram floribus et fructibus obornat, dum maria unionibus, montium viscera gemmis ac pretiosis metallis ditat, dum aviculas cæli lætificat, plantas et animalia vegetat, omnesque vasti hemisphaerii angulos diffusa amoenitate collustrat, succendit, deaurat, id totum in nudis animæ suæ spatiis efficere dominice Carnis realem præsentiam. Et forsitan ob id Virgini datum fuit divinitus, quod plerumque species sacramentales in ejus stomacho ad septem vel octo horas perdurarent, antequam ventriculi calore dissolverentur; nempe ut interea sub hoc divino Sole fortius incalesceret devotum pectus, et vivifica Sacramenti conjunctione vegetius fo-
veretur.

E

278 Ne isti solares effectus omnino laterent abditi, providit Christus, dum ex ipsismet foras redundare fecit usque in Rosæ corpusculum duo prodigia, robur et saturitatem. Robur ex S. Communione deprehendit in filia mater: nam quotiescumque Rosa sacram Synaxim receptura templum adibat cum parente, ex pridianis jejuniis, flagris, ac vigiliis tam fessa, attenuata ac debilis erat, ut sæpe per viam [in] angiporis hinc inde fuerit utrique subsistendum, quoad lassæ Virgo recuperaret anhelitum. Sed divina buccellæ refecta Pabulo, cum a templo redibat domum, præibat matrem, et hortabatur sequi, velut si in fortitudine Cibi illius usque ad montem Horeb a fuisset ambulandum. Corporalem vero ex Eucharistico passu saturitatem ipsamet Rosa tum confessariis, tum domesticis fissa est. Nam reversa domum, et vix dum evoluta palliolo, recta properabat ad secretum cubiculi, ibi in seram usque noctem se recludens, meditabatur suscepti beneficii magnitudinem, neque in ullius prodibat conspectum aut conversationem.

quo sic com-
fortabatur or-
saturatur

279 Rogata cibum sumere, maxime quod pridiano exhausta jejunio videretur refectione indigere, meminissetque diem Dominicum a lege jejunii exsortem esse, respondebat, præ ingenti satietate a Mensa Domini, alium se cibum admittere nondum posse; adeo ut citra extremam vim et cruciatum, nec panis bolum glutire, nec aquæ guttulam sorbillare se posse adverteret. Ut ergo ita esse reipsa comprobarunt, desiere cibi mentionem importune ingerere; sicque Virgo, cum sua saturrima inedia usque in vespem, subinde in sequentem usque diem perseverabat. Accidit, quod Rosa per integram quamdam octavam, permissu confessarii, dietim altaris Sacramento pasceretur, et tunc quidem integro illo octiduo ab omni abstinent corporali alimonia, eo quod superna illa saturitas non tantum reliqui edulii omnem abegerat appetitum, sed plane cuiuscumque alterius alimenti reddiderat pro illo tempore incapacem. Simillima hæc sunt iis, quæ de S. Catharina prodit vitæ suæ historia; ut pateret evidenti, uno utranque spiritu excel-

ut duo alimen-
to corporali
non indigeret.

F

280 Ceterum quanta religione solita fuerit Rosa venerari hoc Sacramentum, sicuti aut immolabatur in Missæ sacrificii o aut prostabat adorandum

Summa cum
reverentia

A orandum in altari, utcumque supra attingimus. Missas quidem auscultabat omnes, quotquot in arde FF. Prædicatorum celebrabantur; his intererat usque ad meridiem tanta quiete ac silentio, quanto nec lapis in suo defigitur centro. Et revera proprium Rosæ centrum sacra Hostia erat, ubicumque eam poterat visu assequi: huc toto ferebatur amoris pondere, adeo ut horis integris vix (aut forte ne vix quidem) nictu unico cilia dimisisse, multo minus faciem vel ad momentum ab ara deflexisse notata sit. Noti ignotique pone transibant coram geniculata Virgine, ac fere incurrebant in oculos, nec tamen ipsa quemquam tunc norat, nec vel leviter movebat palpebras, intensissima iis, quæ gerebantur in altari, quorum intuitum forsitan alieni objecti intercursus nec obiter eclipsabat.

281 Idem Virgini erat immota attentionis tenor, quando in hicrotheca expositum venerabile Sacramentum adorabatur a populo, ut fit in publicis xi. horarum supplicationibus: illic, a mane usque ad vesperam continua et prorsus immota geniculatione hærebat Rosa oblita prandii, neque vel guttulam acceptabat in refrigerium. B contenta júbilo atque deliciis, quas percipiebat ex corporali Sponsi præsentia. Sic per totam, quæ festo SS. Corporis Christi appendet, solemnem octavam, integros illos dies transigebat coram patulo extantis Sacramenti tabernaculo, mirantibus præcipue confessariis, unde tam extenuato corpusculo vires suppetere ad genuflexiones tam prolixas, continuas, arduas, cum dierum inedia sustinendas. Videbatur fortitudo lapidum fortitudo ejus, et caro ejus aenea, id quod invictissimus Job sibi deesse querebatur. Porro quatuor postremis vitæ suæ annis in majori (quam vocamus) hebdomada, quamdiu sacrum Christi corpus adorabatur clausum de more in monumento, nec noctu inde recedebat affixa tumulo Rosa; nec loco, ubi feria quinta genua fixerat, surgebat, donec postera die Parasceves divinus ille Thesaurus (cum quo semper erat cor suum) transferretur ritu solito ad tabernaculum. Interim esuriæ, sitis, lassitudinis immemor, tota occupabatur cum dilecto, ea quidem veneratione ac reverentia, ut toto xxiv horarum decursu, nec sedere coram illo, nec muro contiguo tantisper acclinari præsumeret. C

282 Neque segnior erat ad cultum hujus adorandi mysterii, etiam quando extra conspectum erat. Quotiescumque in colloquio, seu proprio seu alieno ore nominabatur sanctissimum altaris Sacramentum, Rosa, capitis totiusque corporis profunda inclinatione; reverentiam testabatur. Sicubi audisset eminus campanis signum dari ad ejus adorationem, vel sacris ejusdem solemnibus tintinnabula præsonare, subitanea intimæ lætitiæ signa cohibere non poterat, quin cor et caro sua exultarent in Deum vivum. Succendebatur vividior in facie color, et exultabat spiritus ejus in Deo salutari suo. Auscultandis vero de ineffabili hoc mysterio solemnibus panegyricis nusquam satiari poterat, illosque semel auditos, pene verbatim post annorum interstitia recitabat mira felicitate memoriæ.

283 Nullus ei manuum labor jucundior erat, quam quo altare, tabernaculum, aut in majori hebdomada S. Sepulchrum veniebat exornandum. Hinc tanto devotionis studio suebat lintea, quæ CORPORALIA dicimus, mappas et pallas altarium, opera menta calicum bombycina,

et quidquid textile ad sacram hanc suppellectilem spectare poterat, omni pietatis ingenio, arte, elegantia conficiebat. Insuper vivis floribus nequam contenta, pretiosiores e filis sericis fingebat versicolori artificio; addebat ejusdem sumptus et operis ramusculos prasinos *b*, porraceos, herbidos, omnique viroris amaritudine variegatos. Non probabatur matri sumptuosa Filiæ devotio, ægreque ferebat tantum temporis subduci aliis Rosæ laboribus, qui parentes, et inopem familiam sustentabant. Itaque Virgo, ut matri satisfaceret, post diurni laboris pensum, aliquam noctis partem conficiendis altarium ornamentis seponebat. Verum et hoc patri spiritali (forsitan suggerente et exaggarante matre) visum Filiæ vires excedere; sed huic graviter respondit Rosa: « Nolim haberi tam delicata, ut pro » Sponsi mei ornatu unica noctis labor aut minus mihi sit aut molestus: quæ enim tam » socors aut otiosa fuerit nupta, cui durum sit » noctem impendere ornamento et cultui, quo maritus eget, ut postridie decenter in publicum » prodeat? »

284 Denique erga SS. Eucharistiæ mysterium is Rosæ affectus erat, quo maluit pro illo sanguinem vitamque expendere, quam flores. Nec longe abfuit præsentanea occasio. Anno mdcxv mense Augusto, circa litora Peruana in oceano Pacifico hostilis comparuit Batavorum *c* classis, oramque totam improvisa exterruit. Ubique clamatum ad arma, et interim clemens uterque (ut fit in publicis periculis) divina imploratur præsidia, Limæ per omnes ecclesias sanctissimum Corporis dominici Sacramentum exposuerat palam, ad imbelli multitudine adorandum. Tandem, ipso B. Mariæ Magdalene sacro pervigilio, visa est formidabilis illa hæreticorum classis, acie disposita, in ipsum Limensis emporii portum (Callao indigenis dicitur) recta procurrere, velut in urbis excidium militares suas copias effusura in terram. Mox tota urbe trepidatum est, jussique cum civibus ecclesiastici armis corripere: siquidem certum erat, Calvinianum hunc hostem non solis incolarum fortunis et jugulis, sed et sacrorum profanationi, templorum spoliis, religionis exterminio sævissime inhiare. Inter hæc Rosa, quæ cum honestis matronis in ecclesia S. Dominici exitum horum tumultuum expectabat, soli metuebat prostanti in ara divinissimo Sacramento, cui utique sacrilegæ manus perfidæ gentis pareitura non erant, fortasse nec pedes, quin illud ausa horrendo protererent, humique projectum rabie blasphemia proculcarent.

285 Tristius interea nuntium supervenit usque ad Rosam, nempe inimicos fidei, ex alto navium in lembos, inde in arenam prosultare manipulatim, et ad portas civitatis globatim procedere. Inanem hunc rumorem ipsa publici timoris caligo pepererat; sed tamen sexum inermem, qui cum Rosa in templo substiterat, sic perculit, ut propemodum exanimaret. Sola Rosa, tantum abfuit, quod sibi metueret, fugamve aut latibulum circumspiceret, ut potius triumphanti similis ingentis lætitiæ signa cohibere nequiverit, rata nimirum adesse felicissimam, totque suspiriis optatam horam, qua posset pro honore prostantis ibidem sanctissimi Sacramenti vitam animamque profundere. Itaque socias obiter vitam in D. Hieronymi sacellum traxit, illic exporrecto in hilaritatem vultu, pavidas hortari cepit ad subeundum secum martyrium, occasio-

nem

A. LEONARDO ·
HANSEN.E
Imo, cum
classis Calvi-
nistarum

F

ad littora
Peruana
appulisset.immota
contu atten-
tioneadorabat hoc
venerabile Sa-
cramentumad illius
sacellum stre-
nuè labora-
bat.

• A. LEONARDUS
HANSEN.

nem hanc nimis pretiosam esse ac fortunatam, videlicet non quomodocumque, sed sub ipso sanctæ Hostiæ conspectu hostiam cadere, coram et pro divina illa Victima victimam cædi, pro exposito Christi Corpore animam exponere.

pro defensione
ac veritate
sacræ Eucha-
ristiæ

286 His facie rutilante prolatis, exemit vagina fortices, sibiue vestem, qua longior in terram defluebat, alacriter præcidit, manicisque in cubitum usque replicatis, quod reliquum erat tunicæ, intra cingulum, usque ad talos attraxit, coturnos subere sublevatos exiit. Interrogata, quid ageret, quid sibi vellet hac novitate? « Ad agonem (inquit), me succingo; mihi nolo impedimento sint panni luctaturæ ac morituræ pro Sacramento; in brevi hac veste expeditior conscendam superiorem aræ crepidinem; illic pro Christi corpore corpus meum vulneribus obijciam, nec cedam, donec impiorum bipennibus undique perfossa cadam, quinimo precabor hostes, ne uno ictu repente me conficiant, sed lenta crudelitate articulatim copuseculum hoc totum deartnent, inque modicissima frustula partes singulas comminuant; ut dum in me excarnificanda occupantur, differant saltem injurias, quas eheu! postea irrogabunt præsentī Sponso meo. »

B

sanguinem
fundere para-
bat.

287 Hæc ita pronuntiabat, ut ex oculorum scintillis, ex impavidi vultus constantia, ex vacui tonitruo heroicæ vocis, ceteroque gestu animosæ Viraginis facile conficeretur, Rosam pro Eucharistico altaris Agno leonam induisse: nec circumstantes feminae suismet credebant oculis, videntes Amazonem, quæ hactenus non nisi viva mansuetudinis idea fuerat. Mirabantur, Virginem modestissimam in publico revoluta circa humeros pallio, veste curta, projectis crepidis, liberrimis brachiis, alto præcinctu, solisque rosarii globulis precariis ferociter obarmatam, spe martyrii ultro lacessere fatalem horam, ac morti pugnacissime minitari. Interim ipsa velut moræ jam impatiens, nunc experiri incessum, nunc ad aram sacramque Hostiam, mox ad ecclesiæ fores prospectare, si qua venirent hostes, quibus velocior ad altare convolaret, certa ibidem occumbere; jam venis arteriisque omnibus bulliebat Virgini sanguis effundi avidus; verum dum expectat, dum agoni se preparat, dum socias exemplo, gestu, hortatu invitat, nuntiatur hostem longius abire a littore, et ita erat: nam archithalassus *d* morbo correptus, receptui ceciderat, ac paulo post a suis in rupe portui opposita sepultus est. Rosa, dispoſito aliorum metu, cepit verecundari ipsa de brevitate truncatarum vestium, et ut decenter rediret domum necesse fuit in prædicto sacello noctem expectare cum dolore crepti martyrii, quamquam gratularetur patriæ liberatæ, ac præcipue inviolatæ templorum religioni.

C

d

et sæpe pro
eadem marty-
rium subire
cupiebat.

288 Defuit ergo non martyrio animus, sed animo martyrium, toties et ante, et postea votis ardentissimis exoptatum: nam crebro desolebat sortem suam, quod pro conditione sexus infidelium regiones adire non poterat, pro Christo millies mortem quaesitura: dolebat, se non illis temporibus locisque natam, ubi tyrannica persecutio Christianorum sanguine orchestras, fora, amphitheatra purpurabat; inestimabilis sibi videbatur illorum felicitas, quibus datum fuerat ultima gutta sanguinis obsignare fidei characterem; sæpe cum gemitu dicebat familiari D. Franciscæ Urtado de Bustamante: « Utinam idonea ratio modusve occurreret adornandi fugam ad bar-

» barorum provincias, ut illic ab idololatris pro Jesu Christo immanissime trucidemur. » Denique, cum aliud non poterat, oblectabat se imagine ac meditatione suppliciorum, quæ sigillatim omnia pro Sponsi amore desiderabat in se experiri. Ita cupiebat cum S. martyre Ignatio mundus Christi panis inveniri, pro illa charitate, qua Christus Panis angelicus sit panis hominum.

ANNOTATA.

a Scriptor Vitæ hoc loco alludit ad historiam Eliæ, cui persecutionem Jezabelis fugienti cibus ab angelo allatus est, et qui in fortitudine cibi illius usque ad Horeb montem Arabiæ pervenit, ut lib. 3 Regum cap. 19 legimus.

b Græce πράσιος idem est, quod Latine viridis a colore porri, quod Græce πράσιον appellatur.

c Batavi sunt veteris Germaniæ populi, qui nunc vulgo vocantur Hollandi, et quos biographus hoc loco designat.

d Archithalassus, id est, princeps maris, quod nomen ex ἀρχή principatus, et θάλασσα mare compositum est, et quo hic præfectus illius classis indicatur.

E

CAPUT XXII.

Eximius zelus pro salute periclitantium animarum.

Quæ tam mascole ardebat circa mysterium, quo verum Christi Corpus velatur, non poterat mystica ejusdem membra negligere, scilicet videbat hæc ancipiti pendente salutis discrimini patere. Noverat æstimare animas ex infinito pretio, quo redemptæ sunt; hinc, quoties ad interiora meridionalis Americæ montana flectebat oculos, cruciabatur medullitus, illachrymans perditioni tot barbarorum, qui, post illa nivosa altissimarum costarum a juga, fornicatim innumeras, sed inaccessas convalles populabant, avita adhuc idolomania obcecati. Deplorabat inconsolabiliter vicinum Chili *b* regnum, ubi diem per myriades peribant animæ; ex quo feroces incolæ, excusso regis et religionis jugo, redierant ad pristina gentilitatis vomitum. Nec solis suis occiduis Indis condolebat, sed quidquid nationum vastissimi Chinæ tractus, aut Orientis imperia continent, Rosæ quotidiana plangendi materies erant. Optabat visceratim discerpi, ac retis instar obpandi latissimæ viæ, qua tot miserabiles animæ ruebant ad infernum. Illic nimirum spiritus erat seraphica suæ magistræ, quæ et ipsa optaverat (si fieri posset) suapte corpusculo obturari gehennæ fauces, ne tam populosæ animarum catervæ illuc deinceps immigrarent, suæque frustrarent lytrum redemptionis.

Rosæ sollicito
de salute bar-
barorum.

a

b

F

290 Accidit, unum ex Rosæ confessariis tractare de sua missione ad annuntiandum vicinis barbaris Evangelium. Hunc itaque ambire Virgo, hortari, stimulare verbis ardentissimis, obsecrare serio, nil metueret, maturaret iter, subveniret pereuntibus, Deo acceptius obsequium præstari non posse, apostolici pectoris et dignitatis id esse munus, cui divina adistentia deesse nequeat; denique in tanti sudoris mercedem ac solatium sat fore, si vel unicum apud infideles infantem per Baptismi januam ad superos trans-

unum ex con-
fessariis suis
hortabatur.

mitteret.

A mitteret. Econtra ille experimentum quærens ejus, qui in Virgine loquebatur Christus, velut ambigenti similis extenuabat vires suas ceu tanto ministerio parum idoneas; exaggerabat difficultatem operis, famem, sitim, ferarum pericula, æstum, lassitudines, exilia, demum et venena, quibus gens illa truculentissima minimeque hospitalis in externos fidei præcones sævire solebat. Verumtamen subdebat, plurimum se præsidii ac spei in Rosæ orationibus, jejuniis, ceterorumque bonorum operum fido suffragio collocasse.

ut impare de missionem apud Indos institueret.

291 Hic Virgo, tametsi de suis piis operibus humillime sentiret, nihilominus, ut iturienti quantacumque poterat calcaria figeret, concepta ingenti fiducia promisit, universo exercitiorum suorum merito se illi in sancta expeditione succursuram, dummodo is vicissim pro rata ipsam participem vellet totius spiritualis lucri, quod ex infidelium conversione erat reportaturus. Annuit confessorius, utpote sat conscius, quanta coram Domino spirituum ponderatore esset Virgo, cum qua de mutuo fenore paciscebatur. Sic tandem utrimque ex pacto conventum est, quod

B Rosa huic confessorio medietatem cederet omnium fructuum, quos interea ex toto bonorum operum exercitio se concumulaturam sperarat: ac vicissim ille dimidium lucri transcriberet Virgini ex conversione animarum, quas sua prædicatione in viam salutis erat attrahaturus.

et alios viros aplos excitabat ad idem opus.

292 Eodem fervore spiritus nitebatur pia Virgo religiosos viros (quotquot aptos noverat) ad gentilium conversionem succendere: præsertim sui Ordinis Fratres rogabat, monebat, obtestabatur, huc huc suos in litteris profectus intentione tempestiva destinarent; hunc generosum, præclarum, sublimem studiis suis finem scopumque præfigerent, ut residuis Americæ plagis, quidquid idololatriæ usquam supererat, profligant; ut in horreum Domini copiosos Indorum manipulos comportent; ut millenas animarum chiliades ab æternæ damnationis voragine cripant; non nimis hærendum esse in subtilitatum apicibus; non languendum circa inutiles vocularum controversias; male locari tot scholarum labores, tot noctes insomnes, tot disputationum clamorosas raucedines, si tantis parva sudoribus eruditio proximorum salutis, fideique propagationi non impendatur, si ad metam inertis otii, ad vanitatem plausumque inanis pompæ, vel in temporario laureatæ frontis honore prætumidæ conquiescat, oscitet, desideat.

illud per se factura, nisi verus obstaret.

293 Asseverabat gravi sensu et impetu, se nisi feminam natura finisset, hoc primum in votis fuisse habituram, ut decursa studiorum litterariorum encyclopædia, se totam missioni evangelicæ devoveret, cupida adire gentes ferocissimas, belluinas, anthropophagas c, dummodo suis Indis, adhuc gentilismo implicitis, opem ac remedium sua catechesi, sudore, sanguine impertiret. Nec sinebat Virginem tantæ commiserationis affectus quiescere: unde rationem excogitavit, qua (nisi morte præventa fuisset) sperabat in apostolicæ missionis negotio supplere per alium, quod per semetipsam præstare non poterat. Nimirum conceperat animo, adoptare sibi aliunde pupillum inopem, et undique desolatum, quem a primis unguiculis ipsa materno studio ad virtutem et litteras educaret ex piis familiarium sibi matronarum eleemosynis: huic puero mox a teneris proposuerat firmiter ac sensim implantare avida euangelicæ missionis de-

sideria, cum parvulo gradatim adultura, ac A. LEONARDO HAMSEN. interim providere, ut in pietate sacrisque disciplinis accuratissime formaretur, donec grandior factus ac sacerdotio rite initiatus jam censi posset idoneus operarius ad laborandum in conversione gentilium. Tunc vero statuerat Virgo, hoc unicum ab alumno exigere diuturnæ alimonie maternæque solitudinis præmium, iret, properaret ad gentes Christianæ legis ignaras, trophæum salutis in medio barbararum nationum erigeret, et quotquot posset animas a restibus diaboli strenue explicaret. Hoc supplemento credebatur Rosa utcumque satisfactum iri generoso ardori suo, quo ultra femineam mensuram ac modum avida sitiiebat salutem proximorum.

294 Nec tepidior ei zelus et cuta fuit erga periclitantes Christianos, si quos noverat aut per culpam mortalem a statu divinæ amicitie infelicitate excidisse, aut capitali aliquo vitio ad certum interitum illaqueari. Pro his vere miseris quotidie cruenta sibi infligebat verbera, gemebat, suspirabat coram offenso Numine, nullique placebat lachrymarum sumptui, ut talibus sinceram scelerum poenitentiam vitæque seriam emendationem a Deo exoraret. Aiebat; si quoquo modo sibi licuisset prædicatoris fungi officio, utique se operam horrido cilicio, nudipedem, squalidam interdiu noctuque per omnes Limensium vicos, et compita circumlaturam crucifixi Redemptoris imaginem, et ubique per fora, per trivia, per angustias identidem clamore lugubri vociferaturam: « Resipiscite, o resipiscite, peccatores; recedite a viis pessimis, quibus pecudum instar ducimini ad macellum » stygii lanionis; fugite, declinate lubrica infelicissimæ æternitatis præcipitia, qui unico eo que incertissimo fugacis vitæ momento distatis » a gehenna; agnoscite periculum, cui vos implicuistis, misereaministrarummet animarum, » oves perditæ, quas bonus Pastor per spinas » et tribulos, per sudores sanguineos, per vul- » nera et crucem requirit, ut salvet; o festinate » reverti ad hunc propitium Redemptorem, quem » si nunc spernitis, nulla supererit in inferno » redemptio. »

295 Hæc plerumque misericors Virgo tam luculento offerebat pectoris incendio, tantoque inflammati cordis affectu, ut non raro audientes compunxerit; neque jam Rosa privatim inter familiares, sed Jonas inter Ninivitas videretur reipsa ordiri poenitentiae concionem. Aderat forte P. Fr. Antonius Rodriguez, titulo, gradu, officio prædicator generalis: ad hunc conversa Virgo, pari tum fervore tum fiducia (quam regebant modestia et charitas) sic illum affata est: « Adverte, o Pater, quod divina clementia te » esse concionatorem voluit, ut perditos ac » obstipos peccatores ad frugem reducas. Igitur » caveto, ne tuæ facundie dives talentum in » plausibilibus acutorum conceptuum flosculis inu- » tiliter consumas; apage hos inanum argutiarum calamistros, facessant theatricæ ostentationis cothurni et phalerae; memineris, a Domino » te constitutum piscatorem hominum, robustius » tibi laxandum est rete in capturam peccatorum; hoc age, obsecro, hoc unicum stude » et conare, ut quam plurimas flagitiosas animas » vorticibus eximas, ut ab ima vitiorum charibdi perituros evoces, et ad salutaris poenitentiae securum litus educas. »

296 Evenit, dum adhuc matris cohabitabat Rosa, juvenem genere, quam moribus nobilio-

Etiam malos Christianos monebat,

E

aut moneri curabat ut resipiscerent.

F

A LEONARDO
HANSEN.
et juvenem.
qui libidinoso
animo ad se
venerat.

rem Vincentium Montesium Venegas in eadem platea haud procul a Rosæ aedibus sortiri domicilium. Is miratus Virginis eximiam pulchritudinem; at una certus, nuptias sperari non posse, quærebat occasionem, qua saltem oculos liberior pasceret Rosæ dulcissima venustate. Igitur matrem adiit, prætexens aliquot sibi ex tenui carbaso pretiosis collaribus opus esse, hæc se velle a Rosa confici, quam constabat eo opificio victum parentibus lucrari. Sedebat labori manuum cum puellis intenta Rosa, cui mater innuit, audiret Vincentium, deque pretio ex more, et æquo coram se convenirent. Juvenis coram Virgine sedere jussus, comiter ex urbano ritu sciscitari coepit, qui valeret, venisse se pro demandando opere conficiendorum aliquot collarium: petiit in singula quot ulnæ melioris telæ forent necessariae, quibus impendiis, quo loco aptius emenda materies, intra quod tempus absolvi possit opus.

divinitus edo-
cto redarguit

B

297 At Virgo divinitus edocta secretum, quod corde premebat Vincentius, efflictim misereri coepit fetentis animæ, in qua stagnabant lubricæ juventutis impura desideria; oculisque cum gemitu in cælum elevatis, « O (inquit) bone » Jesu! quam longa nimis est patientia tua! » tu vero, nobilis Vincenti, ignosce, et locum » da veritati, quam tibi dictura sum. Longe alias, » quam de collaribus, cogitationes versat cor » tuum; vis ingenue tibi dicam, ad quid vene- » ris? At parco rubori tuo; juveniliter agis, » et doleo vices tuas. Dole etiam tu, ac resi- » pisce. Mendacium est, quidquid ad Deum non » ducit; animam interimit, quidquid carni pe- » tulanti lenocinatur. Agnosce, Vincenti, pericu- » lum tuum, corrige animum luanæ oblectationis » nimio venatu districtum; stude cautius am- » bulare in semitis mandatorum Dei, ne pereas: » en, quidquid coneris tegere, non latuit Spon- » sum meum intentio tua. »

et ad peniten-
tiam adducit.

C

298 Hac improvisa Virginis concione ictus Vincentius, dejecit oculos, seseque introspeciens, aliquantisper obmutuit. Denique jam mutatus ab illo, qui paulo ante fuerat, sic Virginem affatus est: « Sentio in te loqui Christum, » qui solus me tibi sic detegere potuit, ut in- » tina pravi cordis mei penetrares; cedo igitur » pio et ignito hortatui tuo, sequar invitantem » ad meliora Deum, tu illum mihi propitium » fac reddas, ut, quod hodie in me coepit, » perficiat. » Addixit Virgo suarum precum fida subsidia, comiterque dimisit hominem, qui exinde juvenilibus desideriis valefaciens, gravem ac sobriam vivendi rationem instituit, adeo ut singulis octiduis minimum semel animam suam Penitentiae sacramento expiare, ac divino Epulo reficere adsueverit, lætus incidisse in Rosam, quæ et cælitus infelicitis animæ suæ statim didicerat, et salubres aculeos seriæ compunctionis noverat opportune suffigere minus expectanti.

Præterea mu-
lierem iracun-
dam corrigit.

299 Prodigium erat, siqua persona cuicumque vitio obnoxia Rosam accessisset, nec ab ea melior discessisset. Maria de Mesta, pictoris Medori Angelini conjux, impatientiæ ac præcipitis iracundiæ pugnaci morbo jam pene sibimet ipsi facta erat intolerabilis: quavis re minima turbabatur ac turbabat, manu prompta, minax clamoribus, et sonora rixandi intemperie totarum ædium implacabilis tempestas. Detumesciente animi procella, dolebat interdum ac damnabat ipsamet suæ ferocitatis effrenem impotentiam; at biliosa complexio, et assuetudo callum vitio in-

duxerat. Aliorum suasu; an casu incertum, semel Rosam in hortensi cellula degentem invisit. Confestim Virgo, arrepta occasione, gravem ac nervosum de tranquillitate animi sermonem instituit, breves ac salubres acquirendæ mansuetudinis aphorismos d præscripsit, æquanimitatis ac patientiæ apta consilia ingessit, sicque instructam a se dimisit. Mira res! femina ab illo die sedatior ac mitior, visa est induisse tractabile pacis ingenium, tolerabat corde quietissimo domesticos tribulos ac molestias, et, si repentino aliquo flamine succendebatur bilis, hanc sola recodatione mansuetissima Virginis, mira facilitate sopiebat, brevique eo pervenit in patientiæ studio, ut jam ultro a Deo plus ac plus adversitatum postularet. Sane Rosam verecundæ taciturnitatis amantissimam solus animarum zelus disertam fecerat; nec umquam ei facundia defuit, qua sequelam virtutis, fugamque vitiorum efficaciter persuaderet.

300 Virum quemdam professione Religiosum illa non minus sordida, quam fatua ac monstruosa fumantis tabaci e ingluvies usque ad præsentissimam corporis animæque perniciem deduxerat, ita ut de utriusque remedio conclamatum fere putaretur. Os homini intus omnino fuligineum, camini speciem referebat, olidae nares mucebant cremore favillaceo, atra nebula vexatum cerebrum stillabat in pectus, et obstructis pulmonibus raucum asthma vocalem obsidebat arteriam, nec tamen cessabat miser a noxio suctu accensæ fistulæ. Protestabatur medicus, dissuadebant, rogabant amici, demum prælati regulares severissimis inhibitionibus addidere mulctas, præcepta, dirarum ac censurarum fulmina; sed incassum, quia contumax vitium, triginta et trium annorum possessione ac mora, nimium invaluerat, nec videbatur aliud pereunti superesse remedium, nisi quod Rosa post tot aliorum hortamenta, consilia, invectivas, post tot Superiorum correptiones, minas, clamores, suam exereret ardentioris facundiæ mirabilem suadam, hominique loqueretur ad cor, et ejus saltem animæ salutem omnipotenti Numinis dexteræ commendaret.

301 Facile annuit Virgo, miserta periclitantis; maxime quod sciret, ipsum non jam obstatione voluntaria, aut obedientiæ contemptu, sed sola infirmitate resistendi violento ac annoso vitio, sic obbrutuisse in absurditate intemperantiæ omnium vecordissimæ. Et ecce, a Virginis alloquio vix quinque dies effluxerant, quando virum invasit omnimoda tabaci nausea, mox et horror, ac vehemens abominatio, ita ut deinceps non modo facillime sese abstineret sorbitione tubi cretacei /, sed neque amplius sufferre potuerit odorem hujus infaustæ fornaculæ, quam deliciis et cupediis humanæ fatuitatis accensere is solus potuit, qui Job 41 sic depingitur: « De naribus ejus procedit fumus, sicut olivæ » succensæ: » et denique hic etiam per Europam invenit, qui secum fumos helluentur.

302 Rosa in unico sanavit hanc insaniam, curatura plurimos, ubi rite fuerit implorata. Neque hic stetit Virginis beneficium: simul cum vitio inveteratum asthma pectoris, hæmorrhagiam g, flatuumque tormina depulit, quibuscum miser ille per annos plus minus quatuordecim fuerat collectatus. Quin et usque ad animam transiit energia saluberrimæ correctionis: nam mens illa ad sobrietatem mirabiliter revocata, coepit tractare attentius æternæ salutis negotium,

Religiosi cu-
jusdam vitem
passionem

E

ac invetera-
tum consue-
tudinem.

F

morbosque
inde ortos
oratione sua
tolli.

g

emun-

A emundare conscientiam, reformare ignavos mores, veterum excutere, gratulantibus cunctis, qui umquam antea in tæbe illius vitii pulrescentem desleverant. Nempe sic Rosam exaudierat, qui novit totum hominem sanum facere in Sabbatho.

303 Unum addidero et finiam. Pater F. Petrus de Loaysa Dominicanus, probe conscius zeli et charitatis, qua flagrabat misericors Rosa in opem periclitantium proximorum, indicat Virgini, decumbere in cænobio, cumque mortis angoribus trepide luctari N. ejusdem instituti Religiosum, a medicis pridie derelictum; addebat, torqueri aegrum urentibus scrupulis, affligi non certitudine vicinæ mortis, sed incertitudine vitæ melioris, eo quod meritis se vacuum agnosceret, contremiscere pavidum, ac sudare ad continuam severi Judicis, quem aditurus erat, memoriam; denique subverendum esse, ne nimia formido graviori periculo implicet desolatum.

304 Intime hæc sauciabant cor Virginis, prompto compassionis affectui tam flexile ac morigerum: unde actutum injunxit Petro, infirmum adiret, suoque ex nomine juberet fidentius sperare de immensa optimi et benignissimi Numinis misericordia: se quidem precaturam pro felici ipsius transitu, at simul ex nunc offerre se de suorum piorum exercitiorum qualicumque censu, quidquid moribundo ad supplendam meritum vacantem opus sit, imo totum is sibi vendicet, et, si quod bonum opus a Rosa umquam per totam illius vitam hactenus prodierat, integre a se in ægrum dono liberrimo translatum velle, hoc ipse, velut suum, Judici exhibeat, desinatque interim abjecte et humiliter sentire de magnifica liberalitate Altissimi. His ad plenitudinem solatii adjecit, velle se (modo Deus permiserit) ab obitu conveniri a defuncti anima, ut si forte ulterioribus suffragiis egerit, statim adjuvetur.

305 Fideliter universa ad infirmum retulit Petrus, et confestim immodicus ille pavor gaudio lætioris spei locum cessit; acceptavit ager munificam Rosæ largitatem, haud ignarus, quantum opulentiae in dono tot meritum lateret; sicque munitus demum salutaribus Sacramentis, conceptaque ingenti salutis fiducia, tranquillum, placidum, serenum spiritum reddidit Creatori, pactus ante cum Petro, quod tam ipsum, quam Rosam a morte inviseret, si eam sibi facultatem Dominus indulgeret. Verum post fratris decessum non levis cura momordit Petrum, quid esset, quod juxta conductum defuncti anima non comparebat. Sed exemit solitudinem Petro secuta Rosa, dixitque cum defuncti anima feliciter ac bene agi, jam illam regioni lucis adscriptam frui perenni refrigerio, ut ei nequaquam opus fuerit redire ad alterutrum, pro stipe suffragiorum emendicanda. Nimirum tanto viatico illam hinc abeuntem ditaret profusa misericordis Rosæ liberalitas, cui nil tam pretiosum aut charum esse potuit, quod animarum salutem non impenderet.

ANNOTATA.

a Costæ sunt in humano corpore ossa illa, quæ spinæ coherentiam, intestinæque suo complexu coercent, ut notum est. At hic videtur, nomen illud usurpari pro clivis aut lateribus montium; quo sensu Persius costam montis appellavit.

b Chile vel Cile est ampla Americæ regio, per quadringentas leucas Gallicis a Septentrione in Meridiem extensa, quæ terminatur a Septentrione Peruvia, ab Occidente mari Pacifico, a Meridie Magellanica regione, et ab Oriente Tucumania. Joannes Latus lib. 12 Indiæ Occidentalis cap. 1 et sequentibus ampliorem hujus regionis descriptionem exhibet, ei mappam geographicam præfigens.

c Anthropophagæ vocantur illæ nationes, quæ carnibus humanis vescuntur, ex origine Græca ἀνθρωποφάγος, id est, homo, ac verbo φάγω, quod est comedo.

d Aphorismus, Græce ἀφορισμός, est sententia, quæ omnes rei proprietates brevissimis verbis complectitur. Alii propterea definitiones appellant, quales in re medica sunt aphorismi Hippocratis. Hoc nomen etiam ad brevem notitiam aliarum scientiarum transferri potest.

e Hæc herba Indica, jam per Europam passim nota et usitata, primo nomen accepit ab Americana ejusdem nominis insula, in qua potissimum crescebat. Medici Lugdunenses apud Menagium in Dictionario etymologico ad vocem tabac de hac herba sic scribunt: Quemadmodum hortis omnibus magno est ornamento, ita facultatibus insignibus celeberrima est herba, quam PETUM ab Indis vocari refert Thevetus, Nicolaus Monardus PICIET; Oviedus in Hispaniola insula PETEBEGENUC. Hispani TABACO nominantur ab insula quadam ejus nominis, in qua frequentissima reperitur. Galli, quod Joannes Nicotius, regius aliquando in Lusitania orator, ejus semen primus ad reginam, regis Galliarum matrem detulerit, illiusque facultates docuerit NICOTIANAM et HERBAM REGINÆ nuncuparunt. Porro Menagius in eodem Opere ad vocem Nicotiane hac occasione satyricum epigramma contra Catharinam de Medicis reginam Galliarum refert. Similia de nomine hujus herbæ in Trivuliano linguæ Gallicæ Dictionario legi possunt. Hinc colligimus, cur Baudrandus in Geographia sua insulam Tabago etiam Nicotianam vocaverit.

f Tubus ex creta confectus est instrumentum, quo fumus tabaci bibitur, sicut Europæi æque ac Indi jam norunt.

g Hæmorrhagia Græce αἱμορραγία est copiosus immoderatusque sanguinis effluxus, ab αἷμα sanguis, et ῥέω fluo. De variis hujus morbi causis et effectibus consule medicos obruos, si lubet.

CAPUT XXIII.

Corporalia misericordiæ opera proximis impensa.

Mirabitur, quisquis legerit, Rosæ pauperumæ funus publicis mendicorum Limensium ejulatibus, threnis, lachrymis fuisse celebratum, vociferante egenorum turba, veram pauperum nutricem ac matrem fato acerbissimo, et præmaturo sibi ereptam fuisse. Quid enim tenuium parentum inops filia partiri aliis indigentibus potuit, vix sibi, alendisque genitoribus sufficiens? et tamen sibimet necessaria subtrahens dispersit, dedit pauperibus, ac memor cælestis Lapidæ, qui (ut relatam supra cap. xi inter dotalia pacta solitudinem alendorum parentum a Rosa in se transtulerat) ipsa de consensu matris manum suam aperuit inopi, et pal-

mas

Sancta esurit.
ut egenos pascat.

A. LEONARDO
HANSSEN.

mas suas extendit ad pauperem, cum his dividendo eleemosynas, quas insperato receperat. Semel cujusdam occulta seu arcta necessitas ad virginem relata fuit, sed cum aliud, unde subveniret, ad manum non esset, octo dierum alimoniam (contenta interim solo pane et aqua) sibi detraxit pro egentis subsidio.

et telam sibi
datam inter
inopes distri-
buit.

307 Alia vice Gaspar Flores Virginis pater sat grande volumen candidioris telæ (donatum, an emptum nescio) domum attulit, ut inde conjux Maria de Oliva sibi, gregique tot filiorum de omnibus, quæ ad munditiem spectant, copiosius provideret. Illa sciens filiam Rosam, pro ægritudinum frequentia ac munditiei studio, pluribus ex eodem lino indigere, seorsim huic notabilem illius telæ partem (xxxvi ulnæ erant) attribuit, ut ipsamet sibi pro arbitrato ad usus proprios sudaria, pepla, fascias, gremialia, vela, mantilia, tegmina, vittas, cervicalia, mapas, omnemque necessariam candidi nitoris suppellectilem formaret, ac sueretur. Rosa, vel admirata munus tam copiosum et affluens, vel ut humiliter parenti gratias ageret, « Mihine (inquit) omnem hanc lini portionem donas mater? » Respondit illa: « Tibi, filia; utere prout lubet, fac inde, quæ vis. » Arripuit Virgo postrema hæc verba, statimque nec palmo illius telæ retento sibi, totam donavit secreto duabus virginibus tam genere, quam virtute nobilibus, at pauperrimis, quasque noverat, clam domi ingentem rerum omnium penuriam pati.

matricem id
ægre ferenti

308 Mater, ut vidit filiam nil minus, quam de conficiendis sibi linteis cogitare, suspicata quod erat, causam quæsit, cur tantam sibi telam candidam, subtilem, bonam tardaret suis aptare usibus? Respondit filia: « Jam aptata est, » ut aptari melius non possit, quinimo nunc » primum illa decore canduit, ex quo in eleemosynam conversa est. » Replicuit mater: « At ego tuis impendi usibus præceperam, sollicita, » ne quid desit, quando infirmaberis. » Subrisit Virgo et « Nonne (ait) potestatem mihi diserte fecisti utendi, ut vellem? Usa sum, nec mihi deinceps, ubi decubero ex morbo, » quidquam defuturum puta: Dominus abunde » providebit. » Ita plane accidit: nam paulo post a maternis ædibus translata in dominæ Mariæ Usategui contubernium, pietate matronæ lineæ suppellectile adeo non eguit, ut etiam abundaret. De hac Virginis in divinam providentiam admiranda fiducia seorsim capitulo sequenti.

hujus etiam
pallam pau-
peri virginis
dederat.

309 Possidebat Rosæ mater in suo mundo muliebri duas pallas, seu oblonga et a vertice in terram usque demissa pallia, femineum ac decens tegumentum, quotiescunque procedit in publicum. Horum alterum domi forte in sedili a matre depositum conspicata Rosa, libere corripuit, et inopi cuidam virgini donum fecit. Mater, ubi frustra totis ædibus suum requisivit pallium, suspicionibus indulsit, pene usque ad temerarium judicium, quod vicinorum aliquis clam irrepsisset domui, pallamque neglectim a sede pendulam sublegisset. Filia, ne quos innocentes oneraret furti imputatio, lepide affata matrem, « Quid (inquit) jacturam tuam incertum » que authorem dubitabunda incusas? Ecce me » pallii tui furem domesticam, sed innoxiam, » quia plus tibi proderit amissa palla, quam si intactam possideres. Hanc interim ego dona- » vi Montoyæ pauperrimæ, quæ, quod hujus- » cemodi veste careat, ecclesiam decenter adire, » Missisque et concionibus adsistere non potest.

» Tibi, o Mater, alterum superest pallium no- » vum adhuc fere intactum, quod priusquam vel » modicum veterascat, divina bonitas non uno, » sed pluribus te palliis ditabit. »

310 Evenit, quod Virgo prædixerat; nam exigui temporis interlapsu, vir illis in ædibus numquam antea visus, nec aliunde cuiquam illic domesticorum notus, intravit, Rosæ matrem poposcit, eidem quadraginta libras argenteas pro novo pallio coemendo porrexerat, abiit. Similiter iisdem fere diebus D. Maria de Sala ultro per famulum misit serici subtegminis aptam materiam, quanta conficiendæ novæ palliæ sat erat. Denique ejusdem materiæ totidem ulnas, quæ pallio muliebri sufficerent, devota persona obtulerat Limano Fratrum Prædicatorum Conventui; hic Rosæ matrem ea donavit: sic intra pauculos dies Maria de Oliva pro unico suo pallio, quod Rosa egenæ Montoyæ dederat, tria recepit nova ac meliora, didicitque animosius fidere tum vaticinio Filiae, tum providi Numinis largitati.

remuneratio-
nem cum fo-
nore promit-
tit.

311 Extra mœnia in extremis Limanæ urbis promœriis habitabat Joanna de Bobadilla et Azavedo, virgo illustris parentelæ, sed orphanæ, ac virtute, quam censu ditior: nam amissis parentibus, in arcto res erant, miseramque saltem premebat occulta frugalis æconomiae angustia. Accesserat in afflictionis cumulum vorax et purulentus sub mamilla cancer a, qui lividis ac tabificis incrementis vergebat in carcinoma b, et, tardante remedio, exitium minabatur. Joanna, tam inops consilii, quam periculo et calamitati impar, non inveniebat rationem, qua discrimini occurreret citra pejus discrimen: nam ut eo, ubi habitabat ultra amnem, quotidie accerseret ex urbe medicum, obstabat viæ longinquitas; nec enim tunc (uti hodie) Limæ amplitudo usque ad illa ulteriora trans fluvium spatia procreverat; sive ad lentam curam migraret tantisper in civitatem, deerant peregrinæ et inopi sumptus, quibus semestre hospitium conducere. Fuit, qui gratis offerret ædes suas; at honesta et timida virgo se ignotam ignotis credere noluit. Demum oranti in templo S. Dominici Rosæ innotuere omnia, sibi hanc desolatam et perplexam reservari mox intelligens, modum, quo subveniret, prompte invenit.

Egenam
agramque
nobis pro-
sapiæ virgi-
nem

a

b

312 Joannam secreto adiit, metum anxietatemque ponere jussit, vacare in maternis ædibus locandum pretio conclave idoneum, et usui peropportuno, eo concederet, ac de menstruo locationis sumptu pacisceretur cum matre, sibi deinde curam procurandæ solutionis totam relinqueret. Patuit Joanna, et insperatum beneficium verecunda hilaritate acceptavit. Hilarior tamen fuit Rosa, quod talem nacta esset, cui tam occulte, et pie viscera suæ misericordiæ impertiret; sicque fidens divinæ providentiæ, reperit, quod in singulos menses clam Joannam adferret in exactam solutionem hospitii, pacta dumtaxat silentii fidem. Post menses quatuor aut quinque Joanna integre convaleuit suumque foris habitaculum sana repetiit, hoc unum dolens, quod hospitæ palam referre grates minime liceret. Verum post Rosæ obitum, soluta promissæ taciturnitatis vinculo, beneficium liberrime omnibus, prædicavit.

in domo ma-
terna curari
jubet.

f

313 Rosæ, quoad matri convixit, nil jucundius accidere poterat, quam si permitteretur, cujuscumque sortis aut conditionis pauperes personas morbis afflictas, paternis inferre ædibus,

et quibuslibet
infirmis.

ut

A ut illic snismet manibus assidue ministraret languentibus : nec solius tecti, cubilis, strati, sed et medicamentorum, ciborumque solatio egentes affatim reficere conabatur. Sicubi in vicinia aut nota domo rescivisset, quodcumque vile mancipium ex aegritudine decumbere, ac negligentius haberi, sibi confestim illius deposcebat curam, multisque precibus exorabat matrem, annueret, languentem in suas aedes deportari ad curam sollicitiorem. Recusabat interdum austera parens, quod existimaret, Filiam raro sanam ac jugiter valetudinariam, priusquam in aliorum curam se intromitteret, debere charitatis ordinem a semetipsa auspicari, suæque magis, quam alienæ valetudini prospicere. Subinde tamen, ne misericordem immisericorditer contristaret, ei indulgit pro domestica sua tenuitate operari, quæ posset, non quanta vellet.

314 Mox illa primo obvium mendicabulum invitabat ad lares proprios, huic abstergebat, ungebat, alligabat purulenta ulcera, hujus mundabat vestes, reficiebat laceros pluderones c, repurgabat subnatas plicatim sordes, lavabat pedes et impetiginosum verticem, nullique ministerio deerat, quo illius fami, siti, pressuræ levamen adferret. Nec (quod fere illi regioni præter morem est) ullum Virgini discrimen erat originis aut nationis, quin ex aequo et indifferenter egentibus Hispanis, et Indis, Æthiopibus, candidis, mixtisque (quas Mulas d vocant) prompta charitate succurreret. Pari commiseratione vernaculas, peregrinas, serviles, ingenuas, notas, ignotas, agrestes, et indigenas prosequabatur, solo evidentioris indigentiae respectu habito. Inter has vero mendicas ac miserabiles nulla tam pannosa aut sordida, nulla tam deformis aut ulcerosa, nulla aspectu horribilis aut intolerabilis fetore, quam Rosa vel dedignari posset, vel præ nausea aversari. Nulla aegritudo tam putrida ac foeda, nullum ulcus tam tetrum aut saniosum, nulla scabies tam crustosa aut fluida, cui Rosa medelam, famulatum, curam offerre, cui virgineas admoveere manus, dimovere spurcitiem, applicare, mundare, mutare emplastra e defugeret. Hac ambitione pia Virgo obibat mulierum valetudinaria, quotiescumque honestæ comitivæ aderat occasio; quærebat per ambulacra infirmas præ ceteris horridas, magisque porriginosas, his mira alacritate componebat lectulum, eluebat vasa, parabat edulia, neque tam vile, tetricum, abjectum obsequium commodari infirmis poterat, quod non ipsa ultro prensaret.

315 Accidit, die quadam ab infirmæ mulieris cura Virginem tantisper ad maternas aedes divertere : sensit curiosa mater in veste filiae insolitam mucidi putoris graveolentiam : inde coniecto in illius togam attentiori oculo, notavit, hinc inde respersim aliquid purulentarum sordium fortuito adhæsisse pannis ex aliena sanie, quam Virgo in deterensione ulcerosæ mulieris in seica contraxerat. Indignata parens substomachabatur filiae; « Quorsum (inquit) hæc tuimet incuria? Non quidem ad hoc tibi religiosus iste candicat amictus, ut cum alienis spurcitiis devenustes, neque te Rosam appellavimus, ut sic oleres : quando te murinis ac suaveolentibus chirotheccis uti jubebam, repugnasti parvula : at nunc adulta, si musco fragrare non vis, muco saltem ne forteas alieno. » Subrisit Virgo, blandeque subintulit : « Christi bonus odor sumus, dum ministramus infirmis;

» charitas delicata non est, nec proximum fastidit, memor, nos omnes ex eodem esse luto ac cæno; mortalitate hæreditaria cuncti putrescimus, nec est, qui suæ corruptionis non circumferat sentinam : itaque, mater, parum putato, » quod tunicam obiter maculavi improvida : » longe forcius ipsum Redemptoris vultum rheumata, sputa, saliva turpinum carnificum, pro nostris sceleribus deformarunt. »

316 Aliud in hoc genere vix imitabile præstitit Rosa, quod silendum non est. Decumbebat in ædibus viduæ D. Isabelkæ de Mexia quædam ex domesticis famulabus, putri humore, febriumque aestu prætumida; hujus ministerium et curam, utpote in familiari domo permissu matris, sibi Rosa assumpserat. Contigit, ex medicinæ consilio ægrotanti phlebotomiam adhiberi, extractumque vena sanguinem in angulo seponi, dum medicus ad eum inspiciendum rediret. Tardavit is ultra biduum, atque interea sanguis ab ipsa scaturigine jam notatus de putredine, horridius obputruit, seroso virore, flavis nigrisque maculis ac ramosa sanie undequaque pinguis et decolor. Tandem adfuit medicus, obiterque examinato sanguine, ac notatis in eo periculosi morbi criteriis, foetentem massam de more proijci imperavit. Rosa pro compassionis affectu diligentius pelvim, qua coagulus sanguis asportabatur, intuita, sensit ab imo fundo sibi everti stomachum, alterari in faucibus salivam, totisque se visceribus in vomitum propendere. Dissimulavit, ut potuit, famulumque propere cum pelvi abeuntem rogavit, hanc sibi ferendam tradi, se non tantum vacuaturam, quod inerat, sed insuper vas ipsum nitide mundaturam.

317 Facile consensit homo, tali se putore exonerari. At Virgo sibimet indignata, quod hornuisset, cum pelvi clam secessit in angulum foras, ibique semetipsam dure objurgans, « Ita- » ne (inquit) strenue ac serio studuisti dilectioni proximi, ut nausæ tibi sit miserabilium infirmitas? Hocine te docuit seraphica tua magistra? Sic nondum didicisti omni hac putredine te viliores esse ac putridiores; veni delicata, veni tenellula, experire melius, disce plenius, num te deceat sic fastidire miseram » et coarctatam tuam, in qua non minus, quam in te ipsa, splendet imago tui Creatoris. » His cum fremitu in se prolatis (obstrue nares lector) pelvim ori apposuit, totumque illum saniosum cruorem (dicam, an cruentam saniem) ausu heroico sensim epotavit; mox panno, ne quid in labiis residuum notari posset, os abstersit, ac pelvim elutam, defricatam, nitidam reportavit. Latuit ejus matrem generosum facinus, at Isabelkæ (Deo mirabiliter disponente) innotuit, quæ et pannum, quo Virgo labia deteraserat, fortuito demum inventum, studiosius in facti memoriam asservavit. Deinceps nemo (opinor) dubitabit, Rosam B. Catharinæ Senensis fuisse germanam discipulam.

318 Hinc sane credibilia fiunt, quæ sequuntur. Quæstori Gundisalvo, tum communionis officii, tum pari virtutis et amicitiae studio necessarius intimeque familiaris erat Joannes de Tineo Almianza, regiæ (quam vocant) cameræ chartophylax f, et Quitensis g tribunalis supremus circitor h, vir pietate ac religione spectabilis. Hic, ut erat in quæstoris ædibus frequens ac pene domesticus, ibidem ex negotiorum occasione Rosam persæpe viderat, sæpius de illius sanctimonia vitæque singularitate mira audierat,

A LEONARDO
HANSEN.

et semel de
nausea sua

E

eximiam
victoriam
reportat.

F

Ægrotantem
hospitis sui
amicum invi-
sens,

f g
h

ita

A. LEONARDO
HANSEN.

ita de Virgine sublimiter, ut dignum erat, sentiebat, præsertim quod sciret, Gundisalvum Rosæ precibus meritisque pluries gravissimis infirmitatibus fuisse liberatum. Contigit, Joannem ex cruciatibus stomachi periculose ægrotare, ita ut accito confessario, tanquam vitæ incertus animam per exomologesim duxerit expiandam. Interea memor viscerum charitatis, quibus erga ægrotos norat Virginem abundare, summis precibus egit per quæstoris conjugem, ut Rosam adduceret in tanto sibi periculo bene precaturam. Evicit tandem illa, accedente confessarii nutu, ut Virgo quæstoris uxori se comitem fore promitteret ituræ ad ægrum invisendum. Obstabat, quod Rosæ pro pudore virgineo durum et insolitum erat, viri, quamquam familiarissimi et infirmi, subire conspectum; at superabat tum pia commiseratio, quæ negare justa solatia agris nesciebat, tum humilis obedientia, quam Rosa Mariæ de Usategui, velut secundæ matri, deberi agnoscebat.

cum statim
morbo libera-
tur:

B

349 Itaque his tuta præsiidiis, cum honestissima matrona et pedissequis in viam se conjicit, prius tamen ad ædem sancti Dominici Missæ sacrificio interesse voluit, ac interim præmisit, qui nuntiaret ægro, se, uti petierat, a templo mox ei cum matrona adfuturam. Sensit infirmus illo tempore puncto temporis, quo nuntium acceperat, dolores suos mitigari. Intravit denique Rosa jacentis cubiculum, salutavit ægrum, sed ea compassionis ac misericordiæ dulci affluentia, ut nec circumstantibus sanis ambiguum fuerit, loqui in modestissima Virgine Deum totius consolationis. Verum Joannes vultu Rosæ observato, notavit in eodem majestatem angelicam, tesseram pacis, et vivam spem incolumitatis. Nec mora; confestim omnis dolor evanuit, infirmum somnus, qui omnino diffugerat, placide corripit, mox altum obdormiscens (Virgine interim cum comitibus domum reversa) integre sanus evigilavit. Compendium id fuit, quo Rosa celeri adjuncta miraculo, nec deesset operi misericordiæ, nec in alienis adibus præter Virginum morem diutius hæreret. Nec minor ipsi cura fuit citissime abeundi, ut plausum effugeret, quem merito timebat.

imo charitas
ejus ad bruta
animalia se
extendebat.

C

320 Plura hujuscemodi curationum miracula in alium tantisper locum tempusque differo; hic, ubi de sola Rosæ misericordia agitur, unum adjicere fas esto, sed lepidum: nam usque ad bruta animalia clemens Rosæ suavitas et tenera extendebatur commiseratio: siquidem teste Salomone Prov. 12 « Novit justus jumentorum » suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. » Erat Mariæ de Oliva in suo domestico gallinario miræ pulchritudinis pullus gallinaceus, ludebat in ejus tergore et alis versicolor et amena striatarum plumarum varietas, collum quædam velut purpura decore incinxerat, postrema corporis pro pennarum arcuata venustate in iridem videbantur desinere; denique toti domui una hæc speciosa bestiola in deliciis erat, gaudebantque omnes hanc a matrefamilias nutrirî et asservari in spem sobolis, quando crevisset: nam sperabatur illi simillimos fore pullos, quos procrearet. Crevit pullus, sed ea inerat ventricosus pigritia, ut jugiter cubarit humi, et vix umquam visus sit ultro in pedes attolli, numquam auditus cucurire. Pertæsa mater, quod crederet frustra ab ignavo progeniem expectari, in mensa coram marito et filiis constituit, illo vespere pullum cetera inutilem jugulare, ac postridie co-

medendum apponere.

321 Illic adstans juvencula Rosa miserta est bestię, et innocenti simplicitate conversa pueriliter ad avem; « Canta, (inquit) mi pulle; » canta, ne moriaris. » Vix Puella verbum protulerat, cum sub oculis omnium pullus repente assurrexit in pedes, alisque fortiter excussis, canore et hilariter cucurivit. Mox altis ac prætumidis passibus totum conclave perambulans, ad Rosæ nutum pluries toto distento pectusculo alacriter cantavit. Risere, quotquot aderant, revocata subito mortis sententia, plandeat cantu repetito pullus cum plaudentibus, spatiabatur velut alte præcinctus, colloque arrecto stridulus identidem renovabat domesticorum acclamantium cachinnos. Exinde sæpius per diem sonoris cantibus implevit viciniam; numerabat vices familia, et nonnumquam quindecies cantasse brevi horarii quadrantis spatio, deprehendit. Neque spem matrisfamilias fefellit, cui nimirum paulo post a pulcherrimo hoc gallo pulcherrimi fuere pulli. Tantum vel in bruti animalis salutem valuit unica vox miserentis Rosæ. Profecto et hic quæri posset: Quis dedit gallo intelligentiam, qua obediret sanctæ Puellæ jubenti jugulum dare cantui, ne daret cultro? Sed ad graviora.

D
ut lepidum
exemplo de-
monstratur.

E

ANNOTATA.

a Cancer est morbus atra bile effervescente proficiens, tum alias corporis partes, tum frequenter mammas mulierum infestans. Dicitur cancer a similitudine cancri piscis, eo quod paulatim serpat, vel pertinaciter hæreat instar cancri, qui aliquid chelis suis apprehendit. Alii hanc appellationem a figura cancri animalis desumunt, inter quos Castellus in *Lexico medico* tradit sequentia: Venæ in ea parte manifeste apparent, sanguine nigro et crasso plenæ atque tumentes, ita tumori circumpositæ, ut cancri figuram referre videantur. Siquidem tumor ipsi cancri corpus, venæ tumidæ crassæque ejusdem pedes oculis representant.

b Carcinoma est species cancri, de cujus periculo et remediis obvii medici consuli possunt. Etiam hoc nomen metaphorice pro vili vel fædo homine sumitur, quo sensu humilis Virgo nostra superius num. 46 se ipsam abominabile generis humani carcinoma appellavit.

c Vocem pluderones apud scriptores Latinos et Græcos frustra quæsi. Tamen ex sensu conjicio, per eam hic riles vestes indicari.

d Mulati ab Hispanis vocantur ii, qui ex parentibus Africanis et Indis mixtim nati sunt; qui vero ex Hispanis et Americanis Mestizi nominantur, ut in auctore Cangii Glossario ad has voces fusius videre est.

e Emplastrum, Græce ἐμπλαστρον, teste Gorræo, est medicamentum in massam coactum, quod præmolitum vulneribus imponitur. Differt a cataplasmate, quod emplastra crassiora et sicciora sint, ut laudatus Gorræus in Definitionibus medicis pag. 214 asserit.

f Tum in negotiis ecclesiasticis, tum in secularibus chartophylax est custos chartarum seu præfectus scriniorum, qui privilegia et similia asservat.

g Quito est provincia et urbs Americæ, in qua est conventus juridicus et episcopalis cathedra, quemadmodum Joannes Latius lib. 40

Indiæ

A *Indiæ occidentalis cap. 6 et 8 fuse exponit.*

h Circitor vel circenitor olim a præfecto Romæ constitui solebat, ut urbem circuiret vel custodibus ejus invigilaret. Suspicio, hic ob similitudinem officii virum illum vocari circitorem, quia observare debebat, an ministri tribunalis Quiten-sis munere suo fungerentur.

CAPUT XXIV.

Magna hujus Virginis in Deo fiducia, cujus fructum sapius in suis suorumque necessitatibus experta est.

A prima pueritia Rosam suam prævenerat Christus in benedictionibus dulcedinis, edocens confidere in adjutorio Altissimi; unde per totam deinceps vitam securissima erat, se jugiter in protectione Dei celi commorari. Hinc tantopere affliciebatur initio Psalm. 69 « Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina. » Hunc versum jugiter ferebat in ore, hunc inter labores manuum submissa vocula suaviter cantillabat, hunc sedens, stans, ambulans devotissime iterabat, nec satiabatur frequenti illius repetitione, præsertim cum aliunde rescivit postea, eundem versum beatæ Catharinæ Senensi perpetim in usu, ac deliciis fuisse. Rogabat interdum Latinam horum verborum emphasim doctius ac profundius sibi enucleari; sed numquam in talem incidit interpretem, qui melius ipsa intimam favi hujus dulcedinem aut experimento nosset, aut aptis indiciis explicaret. Interrogata, cur ex tot millibus unice hunc versiculum amasset præ ceteris, respondebat: Seraphicæ matris suæ totum illo solatium contineri, singulas hujus syllabas turgere quodam arcano succo familiaris in Deum confidentiæ, nec suo palato aliud his tam propriis verbis sapidius posse occurrere. Tria potissima erant, de quorum assecutione Virginem dubitare non sinebat cælitus concessa fiducia certitudo. Primum æterna sua beatitudo; alterum perpetua et numquam interpolanda Dei amicitia; postremum infaillibilis ex alto succursus in quibusvis tum necessitatibus, tum repentinis periculis. Transeundum per singula.

323 Querebat Sponsi pietas occasionem, qua charam Virginem privilegio singulari securam redderet æternæ felicitatis; quapropter semel eam permisit nonnihil concuti pavida formidine circa prædestinationis suæ arcanum, omni animæ tremendum. Angebatur innocens Rosa, considerans perire se posse; caligabat trepida, recogitans judiciorum Dei abyssum multam; sed non tardavit festinus ad adjuvandum Dominus, quin cor illud contritum et humiliatum opportune recrearet, blando affatu sic eam alloquens: « Filia, ego neminem condemno, nisi volens tem condemnari; igitur ex nunc tranquillo animo esto. » Dici non potest, quam sublimem, invictam, solidam fiduciam hæc paucula cordi Virginis impresserint: plus enim ipso proferendi modo, quam verbis sibi significari intellexit, nec deinceps eam permisit Sponsus in æternæ salutis anchora fixam, ullo incertitudinis fluctu turbari.

324 Doctor Joannes Castellus aliquando inter alia sciscitabatur ex Virgine, an prædestinationis suæ certam notitiam cælitus revelatam accepisset? Rudis juvenula hæsit ad PRÆDESTINATIONIS scholasticum vocabulum, cujus propriam vim, ac etymon haud satis assequabatur; nec de illo aliud audierat, quam significari mysterium impenetrabile, nec temere ulli mortaliū perscrutandum. Itaque simplex ac timida negavit tandem, quidpiam sibi innotuisse de prædestinationis subtilissima notione. Verum, ubi prudens examinatore per idoneas periphrases a dilucidius, quid sciscitaretur, explicuit, Rosa diliter amplius nec debuit, nec potuit, superna illustratione admodum tempestive se didicisse, quod ab æterno electa erat ad cælestem gloriam, idque miro Dei beneficio se tanta certitudine tenere, ut limpidiorem hujus revelationem nequaquam desiderare.

325 Manifestus hæc patuere in ultimo Rosæ moribundæ decubitu: siquidem felicissimi sui transitus ad beatam requiem adeo certa erat, ut etiam præscierit, ab omni purgatorii mora immunem se fore. Cumque nonnemo præsentium dixisset, prægrandem et omnino rarissimam esse hanc gratiam, sat prospere agi cum animabus hinc migrantibus, dum pro residua mortalis vitæ scoria detergenda ad purgatrices flammās mittuntur, se sibi id optare animitus; statim Virgo præ ingentis fiduciæ alacritate se ipsa robustior, animose respondit: « Ego vero Sponsum habeo, qui prægandia et rara dare potest, neque pusilla aut mediocria dumtaxat per difficultatem ab illo speranda sunt. » Hinc vicinam mortem non aliter ac certam paradisi janitricem læta aspexit: nam ut primum Rosæ denuntiarentur medici, naturam succubuisse morbo, nec aliud restare præter decretorium diem; impavida, nihilumque turbata respondit, oppido se lætari tam grato nuntio, solum mirari se, cur metuerint citius expectanti indicare.

326 Memorabilis est, quod Rosam, dum hortensem suam cellulam incolebat, salutis æternæ securam reddidit. Orabat Virgo, et in mentis excessu vidit circa se undique solum conspersum rosis. Admiranti, unde ver tam repentinum adfloruisse, en conspicuus adfuit parvulus Jesus purissimæ Genitricis innixus ulnis, ac Rosam blande compellans, jussit extemplo sparsas rosas in repandam sinuosæ vestis laciniam colligere. Collegit illa, quas potuit, sinuque se pleno stitit divino Puerulo. Is ex omnibus unicam sibi in donum poposeit; qua gratanter accepta, subintulit: « Hæc Rosa tu es; hujus providam curam mihi assumo: tu de reliquis, ut magis volueris, disponito. » Intellexit Virgo sapiens, quorsum delicati Sponsuli verba tam seria ac pretiosa tenderent; gaudebat, se teneri in dextera Salvatoris velut rosam electam; meminerat, de quibus ille promiserat Joan. 10: « Non rapiet eas quisquam de manu mea; ego vitam æternam do eis. »

327 Porro præ magnitudine gaudii, quod se videbat rosam acceptabilem tuto vernare in pugillo Parvuli, nesciebat, nec anxie querebat, quid de reliquis ipsa rosis ageret, nisi quod brevi consilio subitaneum inde sertum confecit, ac cælesti Infanti reverenter imposuit, qui Virgini suavissime arridens, data benedictione, disparuit. Suspiciata est postmodum, rosis ceteris, quas per terram sparsas viderat, significari pientissimas virgines per Limam spar-

A. LEONARDO HANSEN. sicut doctori Castillo indicavit.

ac in articulo mortis ostendit.

atque mysticam visionem

certior redita est de sua prædestinatione

sas,

A. LEONARDO
HANSEN.

sas, quas tandem aliquando colligi oportebat in novellum sanctæ Catharinæ Senensis monasterium, ut illic religiosæ professionis nexu votivo colligatæ, Sponsum virginum casto famulatu coronent, vicissim ab illo gloria, et honore coronandæ. Ita accidit; verum non nisi post Rosæ obitum. Qua de re infra loco proprio cap. XXVI.

et confirmato
gratiæ statu

328 Pari imperturbabilis certitudinis fruebatur solatio felix Rosa in securitate gratiæ, divinæque amicitiae: nam præterquam quod post quindeccennales illas horrendarum obtenebrationum eclipses (de quibus supra cap. XIII) quotidie in suo ad divinam unionem reditu nova illustratione comperiebat, sese in Sponsi favore confirmatam. Aliis quoque vicibus Rosæ promissum fuit a Domino, numquam se permissurum, quod vel ad momentum dulci amicitiae suæ fœdere excideret. Quidam ex Virginis confessariis dono tam inestimabili facitus adstupuit. Is erat P. Frater Petrus de Loaysa Ordinis Prædicatorum, qui cupiens evidentius experiri, quam firmiter in tantæ promissionis fide sibi constaret Virgo, in quadam ejus confessione rem puerilem ac minimam cepit attollere tamquam dubiam, ac sollicitiori dignam examine, visurus, quid improvisus nec forte inutilis hic terror operaretur in Virgine, quam tanta (ut noverat) divinæ gratiæ securitas possidebat.

licet confessarius eam ter-
rere conaretur.

b

329 Mirabatur cordata Rosa inusitatum rigidi censoris amphibolon b, permisitque illum ad salietatem loqui. At denuo certa se Dei amicitiam non violasse, animadvertit, quo tenderet illa ambiguae explorationis occulta industria: unde præfata veniam, modeste replicuit: « Juste » moneor, cum metu et tremore salutem meam » operari; atque utinam sic operer, uti debeo! » Peccatrix sum, equidem fateor, et ut fatear, » hic provolvor. Verum (quæ Sponsi mei » summa est benignitas) intra me sentio tam » infallibiles suæ erga me non interrupte hæte- » nus dignationis sygraphas, ut facilius mihi » persuaserit quivis, me saxum esse aut paleam, » quam quod dulce Numen a me aversum sit. » Mi Pater, neque si vastos celorum orbes quis » huic telluri complicuerit, in eam me senten- » tiam flectet, qua credere possum, Dei per- » missu me noxam mortalem commisisse: scio » quid ille mihi, tametsi indignæ, pollicitus » sit. Ego in Domino confido non quod ita » præservari merear, sed quia ille fidelis est in » omnibus verbis suis. » Adquievit conscius veritatis confessarius, breviter excusans, quod sola probandi spiritus gratia censoriam hanc disceptationem excitarat.

330 Eadem vis confidentiæ in Deum a prima ætate Rosam adversus quaslibet mortalis vitæ difficultates, pavores, incommoda prævalide obarmarat. Maria de Oliva Rosæ mater, singulari complexionis indole, tenebras et spectra metuebat, nec facile aut noctu prodibat ad secretiora domus, aut ad vesperam sine comite sese proprio fidebat horto. Idem pavoris genius Rosam filiam ex materna crasi c velut hæreditarius insederat, nec tamen ideo Puella orationi dedita solitudinem ac loca obscuriora devitabat. Accidit quodam vespere in noctem proclivi et magis umbroso, quod Rosa adhuc tenera diutius moraretur in horto, quo se ad meditandum receperat. Mater filiam quæsitura venit, sed comite marito, quia (ut dictum est) ad nocturnos terrores timidissima erat.

Tanta erat
ejus in Deo
fiducia,

c

331 Rosa, ut vidit eminus, utrumque parentem ad se venire, processit obvia; sed euntem occupavit calitus immissa cogitatio, quæ deinceps omnem exarmavit formidinem, docuit fiduciam, infudit securitatem. Aiebat intra se: « Venit per hortum mater, nec more suo » trepidat, hoc solo jam impavida, quod maritum suum ad latus præsentem habeat; et » ego, quæ jugiter et ubique Sponsi mei præsentia munior; ego, quæ tam fidelem, so- » litum, fortem comitem, non ad latus, sed » in corde circumfero, timebo in posterum a » timore nocturno? Confidit illa in homine » mortali, didicitque ad illius fragilem assisten- » tiam tantisper solitos metus ponere; et non » confirmabit me pariter confidentia in Deo sa- » lutari meo, ut nil umbrarum deinceps ex- » vescam? » Tam profunde animo Juvencule insedit robusta hæc cogitatio, tam funditus evacuavit congenitam formidandi proclivitatem, ut ex eo momento seipsam mirata sit Rosa, quod noctu, interdiu, domi, foris ad nullius periculi, monstri, belluæ pavebat occursum, unico præsentis Sponsi præsidio animosa.

b
quam et n-
multitudine
quodam con-
firmaverat.

332 Nec defuit occasio, qua manifestaretur illa heroica virginei pectoris soliditas inter discrimina ardua ac repentina. Degebat in quodam Indorum pago cum parentibus duodennis Filiola, ubi die quadam cum matre ac fratribus domum rediens, in patenti arca obvium vidit taurum ferocissimum, qui elapsus stabulo, vinculisque partim ruptis, partim raptatis, cursu præcipiti illuc ruebat, unde veniebat cum comitibus Rosa. Exanimis subito pavore mater cum filiis, circumspiciebat fugam. Sola Rosa impavido gradu fixa perstitit, matremque, ne fuga periculum jam nimis propinquum irritaret, hortata est, una promittens, immanem bellaam innoxie transitorum. Nondum Rosa (fixis interim in caelum oculis) verba finierat, cum ferox ac torosum animal, terrifico mugitu instar turbinis præter- » vectum, procul in alias personas impetum fecit, velut si Rosam ejusve imbellem comitatum ne vidisset quidem. Palpitabant cæteris anhela præcordia etiam post periculum; at Rosa, nec mutato leviter colore, monuit, sperandum firmitus in adjutorio Altissimi, et maxime tunc, quando periculi vicinitas omne effugium interclusit.

E
ut his in ma-
nifesto vile
periculo

333 Alia vice Limæ cum matre ac honestissimis matronis in quadriga revertebatur a festiva celebris ecclesiæ statione. Transeundum erat per amplissimum urbis forum, ubi tunc metu dilapsa clamosi populi multitudo ferocienti tanto spatio fecerat, confusaque vociferatione, et lapidum jactu furiosam bestiam pro voluptate spectaculi sævius irritabat. Prosultu, cursuque flexuoso dextrorsum, levorsum properabat minax animal, cauda rigide arrecta, spumante ore, boatu horrissono, naribus ira fumantibus, arenas calcibus jactabat in aera, et sicubi in truncum, pannum, aut studiose objectum pilicolum offenderat, atroci et crebra impactorum cornuum vi infodiebat solo. Denique jam satis omnia terroribus impleverat taurus, quando venientem eminus rhedam conspicatus, reclusa in illam libravit cursum. Expalluerunt, quotquot cum Rosa erant feminae, prosilire foras quæ citius poterant, spemque salutis in fuga collocabant; ipse auriga circumspicebat trepidus, qua parte tutius in terram descenderet, seseque in pedes jaceret. Sola iterum Rosa, oculis in caelum jactis, et illico reductis, exemit trepidis me- » tum,

F
nequaquam
trepidaret.

A tum, stitit fugam velut minime necessariam affirmans, taurum usque ad rhedam neutiquam procursum, sed via, qua veniebat, retrocessurum. Dixerat : et respondit eventus, stupentibus universis non magis tauri velocem absque nocumento reditum, quam Virginis animum quovis metu superiorem. At ipsa in summis periculis summe secura, accinebat caelesti Sponso : « Non timebo » mala, quoniam tu mecum es. »

334 Cui tanta inerat divinae protectionis fiducia in vitae periculis, utique in necessariis vitae sperandis subsidiis minor esse non potuit. Die quadam in paternis arduis defecit numerosae familiae panis, neque vel tempus coquendi supererat, vel nummi ad manum erant, ut aliunde procuraretur. Nuntiatum fuit Rosae, vacua esse penuraria, neque vel crustam reliquam esse ab ultima pistura. Mirabatur Virgo tam celeriter assumi potuisse annonam, quam pridè posuerant, utique in biduum suffecturam. At jam certior facta penuriae, nihilque territa, brevi laborum motu visa est rem Deo commendare. Mox ingenti fiducia panariam arcam aperuit, plenamque reperit panibus, ultra domus illius morem candidis, azy-
B mis, ac saporosis, testante eorumdem figura illic inusitata ac peregrina, hos nequaquam a domestico panificio prodiisse.

335 Alio tempore in eadem domo (pernecessarium illis regionibus condimentum) mel defuit, ejusque cupa fundo tenus exhausta arescebat. Maria de Oliva, seu ignara, seu immemor penuriae, bis ter in caveam misit, qui de vase omnibus noto mel adferrent. Renuntiavit singuli, nonnisi vacuum sese ollam reperisse. Compatiebatur Rosa communi tot capitum necessitati, et secretissimo instinctu jussa sperare optime de Dei providentia, dixit matri : « Si mandas, » descendam ego in nomine Pomii, visura » num quid residui mellis inveniam. » Descendit, ipsamque cupam invenit usque ad supremum labrum recenti melle plenam. Haesit in spectaculo vere mellifluo tota domus attonita, eoque magis, quod novo prodigio mel caelitus datum integris octo mensibus toti familiae sat fuit in usum quotidianum. Equis vidit umquam, a rosis suppleri apum officia?

C 336 Gasparem Flores patrem Virginis premebat molesta aegritudo corporis, simul marcebat afflicta aegritudo animus ob quinquaginta librarum debitum, cui prae inopia solvendo non erat. Tristabatur perplexa mater; hinc importunitate creditoris, inde necessitatibus domus, et cumprimis aegri mariti, sensim impar. Utriusque angorem ut rescivit Filia, clave, qua solebat, cordialis in Deum confidentiae tentavit opulentum aeterni provisoris gazophylacium : visque in templo preces fuderat, cum inde donum redeunti adstitit vir plane ignotus, at vultu modeste decorus, ac voce comis; hic Virgine obiter salutans, simul involutum strophiole argentum porrexil, jubens illo praesentem necessitatem parentum sublevari; nec aliud moratus, illico abcessit. Videbatur ex pondere et permodico involucri tumore parum metalli inesse sudariolo : at ubi Rosa id domi explicuit, ipsam argentearum librarum quinquagenam, quam pater debebat, reperit, aegrique lectulum cum nummis adiens, identidem repetebat, plurimum divinae bonitati fidendum esse, hanc modo succurrisse medio peropportuno, quantum sufficiat ad amolendam duri creditoris molestiam. Videbantur Gaspari narrari insomnia, donec Filia explicato lin-

teolo, quinquaginta libras, uti acceperat, prompte adnumeravit.

337 Ejuscemodi peregrinis ac inexpectatis subsidiis pluries egena domus recreata fuit, ne sanctae Filiae constans ac robusta in Deum confidentia fraudaretur. Hoc nimirum suae quondam novellae Sponsae inter paraphernalia *d* et antidora *e* pollicitus erat caelestis Lapidida (de quo supra cap. xi) adeo quod Gundisalvi quaestoris uxor, quae Virginis arcana prae aliis noverat, rem in familiare adagium converterit, dicere solita : « Numquid iterum empyreus Lapidida tuo » monitu excussit loculos? » Quinimo erga locupletissimum hunc Sponsum ea erat Rosae fiducia, ut ausa liberali Virgo pauperrima frequenter et palam in se receperit providere de toto sumptu ad excitandum a fundamentis novum sanctae Catharinae Senensis monasterium, dummodo in diebus suis appelleret, quod solum tunc deerat, regiae permissionis diploma. Verum ex quo in hujus mentionem incidimus, seorsim capite sequenti narranda sunt, quae circa fundandum illud monasterium Virgini caelitus et promissa et ostensa fuerunt : hic breviter, quod praesenti capiti sufficit, superestque in coronidem, subnecto et finio.

338 Domi Rosa cum devotis virginibus mira ac seria fiducia sermocinabatur de fundatione praetacti monasterii; at mater fastidio impar, Filiam, quasi manifeste insomniis rerum impossibilium delirantem, objurgavit coram omnibus : « Desine (inquit) ineptire fatua, memento non » esse plebeiae sortis, aut patrimonii vulgaris » negotium, coenobia fundare; tu vero ea praefidentia loqueris, aesi in tanta fabricae sumptuosa impendia tibi in promptu jam essent bis » centies mille librae argenti. » Humiliter replicuit modesta Filia : « Utique si ad mortalem opem, » si ad hominum manus respicerem, faterer ultro, impossibilia esse, quae tracto; at scito, » mater, me altius collocasse fiduciam meam; » illum ipsum, in quo omnes thesauri, fidejus » sorem habeo; hujus liberalitati diffidere mihi » jam non licet. Successum videbunt hi oculi tui; » letaberis, imo tuopte experimento probabis, » quod dico. »

ANNOTATA.

a Graece περιεργαζω, idem est, quod apud Latinos circumlocutio, quae huic examinatori adhibenda fuit, cum sancta Virgo terminos scholasticos non intelligeret.

b Amphibolon, Graece ἀμφιβολον, hic significat sermonem ambiguum, ab adverbio ἀμφι utrumque, et verbo βάλω jacio vel ferio, quasi utrumque feriens.

c Ex crasi, id est, temperie vel indole materna, sicut hanc vocem Graecam superius explicui.

d Paraphernalia vel parapherna in jure dicuntur ea, quae sibi propria habet uxor, a παρα praeter, et ζῆν dos, quasi diceret praeter-dotalia.

e Antidora, Graece ἀντίδορα, sunt remunerationes, quae pro dono alicui facto redduntur, ab ἀντι contra, et δῶρον donum, quasi contra-donum, seu donum dono relatum.

A. LEONARDO HANSEN

ac inops Virgo speraret.

E

a se novum monasterium fundari posse.

F

A. LEONARDO
HANSEN.

CAPUT XXV.

*Prophetia de futuro S. Catharinæ Senensis
cœnobio, quod Limæ postea fundatum fuit.*

Describitur
monasterium
Limense.

Illustrioribus Limensis emporii ornamentis de-
mum accessit nobile, spatiosum, elegans beatæ
Catharinæ Senensis monasterium, numero-
sorum virginum collegio dicatum sub regulari
S. Patris Dominici instituto. Anno salutis MDCXXII
(hoc est, quinquennio post Rosæ beatum ad
superos abitum) fundatrice illustri et opulenta
vidua D. Lucia Guerra de la Daga, loco situ-
que commodissimo stetit in Lima celebre hoc cœ-
nobium, et introducto candidi velaminis novitio
gynæceo, cœpere Divina celebrari. Crevit subitis
B ac prodigiis augmentis recens parthenon, ita
quod hodie ultra ducentas numeret sanctimo-
niales, sponso Deo, sub inviolabilis clausuræ
religiosa custodia, militantes. Viget in hoc casto
pietatis sacrario diurnus et nocturnus Dei cultus,
devota festorum pompa, canonicus Officiorum ordo,
jugis virginei chori psalmodia, sacræ suppellectilis
ac ecclesiæ accuratus nitor, apparatus magni-
fientia copiosa.

quod post
obitum S.
Rosæ con-
strui coepit,

340 Nec ab extimo decore quidquam dissi-
det interior exactæ observantiæ pulchritudo,
orationum, mortificationum, exercitiorum assi-
duitas, perfectionis studium, uniformis morum
puritas et sanctimonia, disciplinæ rigidus tenor,
perque omnes angulos viva et prorsus angelica
virtutum omnium exemplaria. Porro celeberrimo
tot illustrium heroinarum contubernio digne
apteque respondet angusta nobilissimæ fabricæ
amplitudo, fontes, horti, viteta, porticus,
dormitoria, peristylia, officinæ; item posses-
siones, latifundia, servitia, proventus annui et
instructissima totius abundantie æconomia, sic
quod inclytum hoc monasterium intra primam
annorum quadragenam tot cæli benedictionibus
C perpetim irrigatum, exemplo, fama, splendore
in eum profecerit gradum, quo possit grandio-
ribus præcipuisque totius Europæ monasteriis
æquiparari.

et cuius cœli-
ficationem
ipsa Sancta,

341 Denique illud est, quod integro fere
ante foundationem decennio toties Rosæ, nunc
per symbola et figuras, nunc manifeste in pro-
pria forma ac typo fuit divinitus præmonstratum.
Istud est, quod Virgo tam secure, ac fidenter,
tam crebro et palam, tam libenter ac libere
dulci sue patriæ vaticinando promittebat, ea
quidem asseverationis firmitate atque constantia,
quasi illud jam constructum ante oculos habuis-
set. Sola temporis et anni, quo construendum
erat, circumstantia, ob altiores divinæ sapien-
tiæ fines, Virginem diu latuit, seroque didicit,
se illud corporeis oculis non visuram; cetera
complures, qui visuri essent, digito monstravit
personas, quæ illic Deo famulaturæ essent, (ac
inter has matrem propriam) designavit, nume-
rum dislinxit; locum prædixit; futuræ ibidem
fabricæ plantam* ac systema in tabella delineavit;
primum incruenti Sacrificii mystam nominatim
expressit: quid multa? Primam futurarum monia-
lium præfectam (priorissam dicimus) ex vultu

* vox Hispa-
nica est, Lati-
nis ichnogra-
phia

agnovit, spiritu suo imbuat, osculo pacis quo-
dammodo initiavit. At pressius, et seriatim cur-
rendum per singula.

342 Dudum expertus propheta monuit, in-
telligentia opus esse in visionibus, Daniel. 40. per crebras
visiones
Hanc vero in negotio, de quo agimus, Rosæ
non defuisse ad assequendum in symbolicis præ-
visionibus genuinum ostenti sensum, patebit ex
sequentibus. Consederat solitaria in horto dome-
stico colligendis floribus intenta Virgo, jamque
effrondibus rosis gremium impleverat, cum, ar-
rectis in cælum oculis, et arcano intus dictante
spiritu, cepit non sine devotis suspiriis jactare
in altum singulas rosas, velut superno eas hortu-
lanq commendans. Supervenit germanus Virginis
frater, ac sororem innocenti ludo se oblectare,
nec serium quidquam subesse autumans, acces-
sit familiariter, quidque ageret, interrogavit. Illa
mysterium celans, « Hoc, (inquit) quod vides
» me agere; » perrexitque, ut ante, jactare in sub-
lime rosas. Germanus nil ultra simplicem jocum
et animi oblectamentum suspicans, replicuit:
« Spargam et ego rosas in aera, et forte, quam
» tu, jaciā altius. »

343 Attulit Virgo, sed loqui cœpere pro-
digia: nam ecce, quas frater sursum proje-
cerat, levissimo delapsu mox revolvebantur in
terram; ex altera parte, quas Rosa in sublime
sparserat, hærebant in aere, ibidem in conspi-
cuam sanctæ crucis figuram aptissime coibant,
eidemque cruci a succedentibus rosis decorus per
circuitum formabatur limbus. Mysteriorum intelligen-
tia hic fratri defuit, non item Rosæ, quæ pos-
tea a consiliis prodigii interrogata, quidnam
putarit hoc acro rosarum suppliculo portendi,
respondit candore impavido, his præsignificari
futurum apud Limenses suos insigne sanctæ Ca-
tharinæ Senensis monasterium; in hoc quam
plurimas præstantis sanctimonie rosas certatim
commigraturas, ut in cruciformem ætioris vitæ
regulam coaptatæ, e sublimi perfectionis gradu
terram despiciant, ipsisque hic mundus crucifixus
sit, et ipsæ mundo.

E
et variis
revelationes

344 Alia vice oranti Rosæ divinitus osten-
sum fuit miræ amenitatis pratum, undique li-
liorum candore ac rosarum purpura (tametsi
sparsim et sine ordine) variegatum. Placebat
Virgini bicolor tot vernantium plantularum ve-
nustas et gratia, maxime ubi deintus responsum
accepit, omnes et singulas uni Dilecto candido
ac rubicundo servari in coronam. At displicuit,
patere spatiosum ac nobile pratum cuilibet via-
tori; imo communem et publicum illic tam
jumentorum, quam hominum quaquaversus com-
mentum, frequentari transitum: proinde serio
metuebat, flosculos tam decoros, tam eximias
terre gemmulas, prætereuntem vestigiis impro-
vide conculcari. Sed simul timorem exemit su-
perna irradiatio, Rosam erudiens, tempus fore,
quo selectum illud germen floridæ propaginis
colligatur in unum S. Catharinæ Senensis hortum
conclusum, septoque proprio segregetur a pro-
fani sæculi commercio; rosis porro liliisque signi-
ficari puras ac Deo dilectas Limensium virginum
animas, quæ quidem hinc inde per urbem sine
ordine sparsim habitabant, et suo tempore in cæ-
lum claustrale fore congregandas, ubi tutissimæ
sint ab omni secularis calcanei protru, solique
æterno Numini fragrent odorem suavitatis, do-
nec inde translate in Sponsi paradysum, eidem
nectantur in immarcescibilem gloriæ coronam.
Dum his cælestium decretorum arcanis avidissi-

cælestis edocia

A me inhiat auscultatque Rosa, videbatur interim suis manibus floridum hoc sertum paulatim connectere, Sponsoque imponere, qui vicissim ostendit, illud sibi gratissimum, et intime charum esse. Rosam ingenti solatio perfudit hæc visio, quod oblique per eam intelligeret, suo præcipue labori ac merito hoc donari a Deo, quod Lima tali aliquando sacrarum virginum asceterio, velut monili pretioso, erat condecoranda Et quotiescumque hoc suave ostentum suis referebat, una testabatur, florituras in illo monasterio præclaras Dei famulas, quæ virtutum odore ac sanctitatis fama gloriose excellant.

345 P. Magister Fr. Ludovicus de Bilbao Virginis confessarius, tametsi reliquis ejus dictis plurimum deferret, huic tamen ejusdem vaticinio scrupulosius addubitabat, eo quod ad humana respiciens, ne quidem e longinquo videre poterat vel minimam verisimilitudinis stricturam, quæ tanti moliminis ullum aliquando successum promitteret. Quin potius omnis undequaque tum ratio, tum regiminis potestas videbatur inexorabiliter obstitura, præsertim cum pro conditione temporis abunde sat monasteriorum esset in civitate novella, ejus tunc ætas primam annorum centuriam nondum expleverat, plurimumque adhuc distabat ab ea, qua hodie tumet, amplitudinis vastitate. Animadvertit Rosa, patrem incredulum de eventu ambigere, ac grandi fiducia sic eundem affata est: « Quid hæsitas, mi pater? » Te vivo ac vidente, stabit in urbe hæc illud, » quod sæpe dixi, B. Catharinæ Senensis monasterium. Pone, suppone, ut volueris, obstitura vetantium imperia; adde his in obnixum » universam hanc nostram Americam, imo totum potius terrarum orbem; adijunge per hypotheseos totius orci vires, artes, potentiam; » denique finge animo, quidquid obstaculorum potes concipere; attamen te superstiti, te vivo et oculato teste, monasterium, quod dixi, » exstructur, habitabitur, florebit. Locum tibi designavi, illic erit. Et te quidem æterno suo » decreto selegit Deus, qui primus ibidem sacrosanctam litabis Hostiam in solemnitate: quia » primus illic fabricandæ ecclesiæ lapis ritu celebrissimo collocabitur in fundamentis. Tunc me » mineris, hæc modo fuisse tibi prædicta a vili muliercula. » Totum evenit, prout Virgo prædixerat: nam anno mdcxxii accedens ad eam functionem Ludovicus, inter solemnia, sub Missa recordatus est vaticinii, peractoque Sacrificio, palam adstantibus enarra vit, quam asseveranter, clare, diserte ante complures annos Rosa superstes, quod illa die locoque gesserat, prænuntiavit.

346 Aliquando coram domesticis inter familiaria colloquia, dum B. Catharinæ Senensis tractabantur gloriosæ prærogativæ et justa encomia, sensim ad futurum sub ejus tutelari nomine monasterium devolutus est sermo. Hic Virgo primum ingenue fassa ac protestata est, se quidem illud mortalibus oculis minime conspecturam; attamen quotquot illic adstant reliqui, certissime illius intuitu, præsentia, solatio fruituros. Res cum risa excepta ab omnibus; nec deerant, quibus Rosa videretur, præ nimio in seraphicam matrem studio, insanire; maxime postquam is, qui in se ceperat exorare Madriti facultates regias novæ fundationi necessarias, Limam vacuus rediit, ne spem quidem permissionis umquam obtinendæ secum apportans. Terruissent hæc quaecumque aliam, aut saltem eripuissent loquendi fidu-

ciam; sed Rosam nec terreri, nec timidiusscule silere permittebat ipsa supernæ revelationis firmissima certitudo, adeo ut, quod verbis idoneis adstruere satis non poterat, expressis in assula notis architectonicis conaretur evidentius adumbrare. Unde arrepta coram incredulis tabella et cera, futuri monasterii extemporaneum formavit archetypum, ea tum peritia, tum securitate, ut spectantes rapuerit in stuporem. Describebat brevi linearum ductu murorum ambitum, qui sub prima futuri cœnobii exordia minus spatii complexurus erat; notabat angulos, flexus confines; quo loco templum, quo situ porta, officina, porticus, dormitoria forent disponenda; nec aliud dolebat, quam quod cæteri non aque, ut ipsa, totam monasterii imaginem in vivo radio præsentem habebant.

347 Indignabatur præ ceteris Rosæ mater, nec æquo ferebat animo tam crebram, et seriam domi forisque mentionem fieri novelli cœnobii, quod Filia tam asserte et imperterrita notis atque ignotis præfigurabat. Nullus apparebat negotii tam ardui procurator, nemo fundator, nemo fautor aut suasor, nullibi auspex vel patronus; abhorreere omnes, tamquam rem humanitus impossibilem; taxare Virginem tamquam aut chimeris delusam, aut affectui pertinaciter indulgentem. Ipsemet doctor Joannes de Castillo (quem Rosa ob notam viri sanctimoniam tanti faciebat) conabatur Virginem ab hac persuasionem divertere, quod opinaretur difficultates plane insuperabiles fore. Idem quæstoris Gundersalvi, idem confessariorum erat judicium. Hinc mater anxia, sibi et familie probrum metuens, arguebat Filiam, quod contra tot prudentum arbitria plus sola ipsa sapere velit, quam oporteat; concordiam omnium peritorum sententiæ obstinate refragandum non esse; Rosam ceu vanam prophetidem cum dedecore propediem vulgi fabulam fore; denique rationi, non contumaciæ in his parendum esse; promissum monasterium citius in Utopia a

348 At Rosa tot contradictionibus alacrior, voce humili, sed læta replicuit: « Eia, mater » dulcissima, hic demum cessent verborum pugne, tu magno tuo emolumento experieris, » quam durum sit contra stimulum calcitrare: in » sanctæ Catharinæ Limensi monasterio, quod » prædico, tu ipsa inter primas candidum sanctimonialium indues habitum; illuc tu velaberis, ibi solemniter profiteberis, ibi Religiosa, » vitæ reliquum consummabis. » His auditis, adeo exarsit mater, irritari se putans, ut fidiam a conspectu suo abegerit, altum vociferans, « Ego » ne monialis ero? Ego, ad quam regularis vitæ » ac status nulla umquam cogitatio aditum invenit, ego necessariæ dotis inops, cantandi ac » psallendi ignara, curis secularibus innutrita, » spiritu vacua, clausuræ impatiens, onusta pluribus, ego in claustrum me abdum? Hæc ætate » velabor, profitebor religionem severam, arctam, » difficilem? Apage, sat nugarum, ad Calendas » Græcas hæc impleta videbimus. »

349 Initium anni mdcxxxix non vidit Calendas Græcas c, vidit tamen Mariam de Oliva sanctimonialiam in novello sanctæ Catharinæ Senensis monasterio, ubi post mariti obitum sexagenaria religiosus S. Patris Dominici filiabus devotissime aggregata, cum sacra Ordinis veste nomen Sororis Mariæ de S. Maria assumpsit, exactoque probationis anno, solemnia vota emisit, ac plena

A. LEONARDO
HANSEN.

et matri sue
incredule
prænuntiavit.

eam ibi monialibus adscribendam esse.

b
sicut anno
Christi 1629
contigit.

A. LEONARDO
HANSEN.

na dierum, sancto sine quievit. Carebat inops vidua dote legitima, quæ quater mille libris argenti in singulas ibidem velandas erat diffinita. Verum, ne Mariæ obstaret egestas, providerat omniscia cura Numinis inspirans fundatrici, ut in ipso foundationis programme reservarentur loca nonnulla gratuite receptionis digniorum, sed inopum personarum; eoque privilegio gavisa est Rosæ mater.

Cum futura
memorati cor-
nobii funda-
trix

350 Superest de ipsamet cœnobii fundatrice, ac prima ejusdem præfecta memorabile ac luculentum Rosæ vaticinium. Illustri matronæ Isabellæ de Mexia domi famula erat Mariana nomine, cui graviter ægrotanti Rosa (utpote illis in ædibus pene domestica) more suo ex charitate ministrabat. Ea occasione honestæ feminae tum Isabellam, tum agram invisuræ frequentes accedebant. Die quadam, inter alias adfuit prænobilis, nec virtute minus, quam parentela et opibus clara, D. Lucia Guerra de la Daga. Hæc Rosam (de qua memoranda audierat) illic infirmæ Marianæ servitio pie districtam conspicata, eidem cepit devotius affici, et captata affandi occasione, post mutuos ultro citroque urbanæ comitatus ritus, impense Virginem rogavit, sui meminisse ut velit in quotidianis ad Deum precibus, sanctisque exercitiis.

occasione
quadam S.
Rosam invi-
ssisset.

351 Rosa jam intus moneri se sentiens, affectu reciproco matronam vinxit, offerendo modicum id, quod posset; illaque fortius instante, promisit, se in singulas hebdomadas peculiariter certum diem selecturam, quo ipsam Deo commendaret. Lucia hoc solatio dives, ac domum reversa, quiescere non potuit, dum Rosam, plane jam suam, denuo conveniret. Venit cum prætextu commendandi maritum et filiolum: nam Virginis apud Deum suffragio tunc forsitan magis indigebant. Rosa, velut si Luciae cor penitus inespisset, eandem familiarius, quam pritiæ complexa, nil de marito, nil de filiola filisve tunc respondit; matronam vero novo sibi beneficio implicuit, ipsamque tandem, non in lucrum unicæ per quot hebdomades diei, sed plene in omnium suorum exercitiorum amicam communionem, et participium, arcano Dei impulsu stimulata, admisit.

sensit, se
excitari ad
fundandum
monasterium,

C 352 Necdum sat capiebat ipsamet, unde, aut cur ita ageret, donec præter morem oculis a terra in vultum Luciae attentissime coniectis, cepit exultare spiritu, suffundi colore inusitata lætitiæ, palpitare calidis præcordiis, ac demum hilaritate modestissima Luciam deosculans, « Euge, (inquit) mater, ingenti tuo operi te Deus reservavit. » Idque crebrius liquenti gaudio replicans, simul decenti osculo attonitam, minimeque repugnantem dissuaviabat. Dici non potest, ex Virginis spiritu quos quantosque mox spiritus hauserit felix matrona: dirigit, sensitque Rosæ tum affatu, tum afflatu mutari se medullitus; serpebant dulciter per omnes animæ suæ venas ignotæ flammulæ; cor in varias deliberationes repente dilatatum erigebatur totum ad cælestia, quasi pulsu citatiori vociferans: « Domine quid me vis facere? » Sic affecta, domum rediit, per viam sic Deum alloquens: « Domine, si ex tuo æterno placito, tuique nominis gloria est, quod ego a seculari isthoc ad religiosum aliquando statum transeam, perge operari in me, quod mirabiliter cœpisti; en toto cordis affectu meipsam tibi offero una cum prolibus et universa mea substantia; tuum erit

» dimovere obstacula, quibus me tam inelucta- D
» biliter nosti implicitam. »

353 Exinde in mulieris animum velut connexo agmine immigrarunt simul religiosi status efficaci desiderium, simul spes vivacissima, simul indubia certitudo pertingendi ad hanc metam, evadendi retinacula, perfringendi innumeros obices, quos sola divina manus poterat dimovere. Nondum tunc Lucia trigesimum ætatis annum excesserat; superstes erat maritus, in plurimos (uti videbatur) annos victurus; circumstabat matrem soboles numerosa, quatuor nempe filii et una filiola; premebat magnarum opum vasta æconomia, nec tamen hæc religiosæ vocationis certitudinem in animo Luciae seu convellere potuerunt, seu delibare; adeo quod de sanctioris propositi executione cum suis tam secunda tractare solebat, acsi, dispositis omnibus, de proximo velum sibi imponendum expectaret.

et si maritus
et numerosa
proles adhuc
viverent.

354 Accidit interea, R. P. Joannem de Vilalobos, qui tunc Societatis Jesu novitiatui Limensi Rector præerat, ad aedes D. Isabellæ de Mexia divertere, ubi in Rosæ colloquium incidens, postquam de certitudine futuri monasterii beatæ Catharinæ Senensis variis utrimque alternat sermo, didicit a Virgine, se illic pridie locutam esse cum Lucia de la Daga annis quidem juvene, at maturitate indolis gravi; de ea nunc plura se nolle dicere. Intellexit vir religiosus ac prudens, quorsum Rosa tum loquendo, tum reliqua subticendo alluderet; tacuit tamen, donec post Rosæ obitum Lucia, pro more sacramentali confessione animam expiatura, accederet.

Dein confes-
sario suo,
quem Rosa
obscure præ-
monuerat.
E

355 Hic matrona confessario detexit, se magni ac perardui moliminis opus animo versare, undationem novi monasterii sub sanctæ Catharinæ Senensis tutela ac nomine; huc se impelli divinis stimulis, quibus omnino parendum sit; huc se vires, opes, cogitationes omnes conversum. Vicissim confessarius, illo temporis puncto memor verborum, quæ pridem a Rosa audierat, Luciam edocuit, illud ipsum esse, quod Virgo matronæ promiserat, quando eidem prædicabat, magno cuidam operi ipsam a Deo reservari. Proinde non diffideret vaticinio tantæ Virginis; rem tam arduam validissimis obstaculis, remoris, ac difficultatibus haud carituram, F verumtamen in ipso tempestatum summo furore ac motu, tranquillissime sperandum fore in superno auxilio, quod Rosa jam Sponso immortalis conregnans, facillime sit exoratura.

nobilis hæc
matrona pro-
positum suum
inducit.

356 Ita fuit: nam Luciae, maritum paulo post et proles omnes ex ordine Deus ab hac luce evocavit, obstacula novæ foundationis undequaque innumera et potentissima sustulit, duos repugnantium animos ad favorem pii operis flexit. Supererat Luciae nobilissima parentela, quæ viduam, generis, ætatis, opumque intuitu ad secundas nuptias ita urgebat, ut pene adigeret. Verum ipsa Rosæ prædictionis memor, et consilii tenax restitit, vicit, triumphavit, rebusque ex voto, imo supra votum feliciter compositis, novo sanctæ Catharinæ Senensis monasterio auspiciando, struendo, dotando amplissimas suas facultates, denique et se ipsam dedit, et cum sacro velo nomen sororis Luciae de sanctissima Trinitate assumens, prima novelli sui asceterii præfecturam gessit, ac religionis spiritum, quem ab osculo Rosæ pridem conceperat, hortatu, cura, exemplo mirifico in subditas moniales propagavit, ac demum sanctimonie fama celebris,

et post mor-
tem mariti ac
liberorum ex-
secutioni
mandat.

ibidem

A ibidem extremum clausit diem. Hunc successum habuit Rosæ prædictio; unde factum est, quod sanctæ Catharinæ Senensis monasterium Limæ, ex eventu, apud consciam plebem sapissime Rosæ monasterium (hoc est diu ante vaticinio Rosæ prænuntiatum) promiscue amet appellari.

ANNOTATA.

a Utopia est confictum regionis nomen, quo scriptores quidam utuntur, dum rem nullibi factam vel futuram significare volunt; ab εὐ, non, et τόπος, locus.

b Ad Calendas Græcas ex proverbio usurpatur pro nunquam, quia Græci non habent Calendas more Latinorum.

c Biographus hac phrasi sat clare asserit, in-eunte anno 1629 prophetiam S. Rosæ impletam vel eventum probatam fuisse.

CAPUT XXVI.

B

Prædictiones de variis rebus futuris et arcanis, quarum veritatem eventus probavit.

Idem (de quo paulo ante) R. P. Villalobos Societatis Jesu jurata fide testatus est, suo se experimento spiritum propheticum deprehendisse in Virgine. Petierat a Rosa precum suffragium pro felici exitu occulti negotii, sed ardui, quodque, ut sileretur a cæteris, primus silebat ipse. At Rosa (quod nunquam solita erat) in loquentis vultum oculis paulisper defixis, velut si illic tamquam in aperto codice legisset arcanum, verecunde subrisit, ac taliter respondit Patri, quod is haud obscure collegerit, illo momento calitus innotuisse Virgini totam secretissimi negotii seriem; unde stupore attonitus ad P. Antonium de la Vega Loarsa ejusdem Societatis virum integerrimum rem detulit; qui R. P. Philippo de Tapia Callaoensis collegii Rectori simillimum cum Virgine accidisse, palam asseveravit.

sancto pluri-
bus personis

miras cor-
dis cogitatio-
nem

C 338 Filia quæstoris Gundisalvi Michaela de la Massa secretam quamdam cogitationem versabat animo, quam nulli mortalium communicarat, neque communicare decreverat. Huic Rosa familiariter se applicuit, totamque illam cogitationem velut ex pugillaribus accurate recitavit, ac saluberrimi documenti aphorismos miranti præscripsit. Maria de Mesta, pietoris Medori Angelini conjux, cum solo marito, nemine conscio, tractare de utriusque protectione in Hispanias, deque necessaria pecuniarum quantitate ad vitam illic honeste, et commode sustentandam. Inde Rosam adiit collocutura de aliis, quæ sibi tunc pressius instabant. Virgo sermone obiter deflexo etiam ad id, quod latere putabatur, ita respondit, acsi de eo pariter fuisset interrogata; nempe approbavit proficiscendi consilium, commemoravit summam pecuniariam, quam femina cum marito in reliquæ vitæ sustentaculum pari arbitratu constituerant, dixitque, hanc ambobus (eo quod prole carerent) sat fore. Mirata est mulier, fassa plus a Virgine dici non potuisse, si ipsa amborum secreto consilio tertia adsedisset.

339 Longe mirabilius videbatur F. Joanni Mi-

guel Ordinis S. Dominici religioso, cum e longinqua peregrinatione Limam reversus, atque in D. Hieronymi sacello Virgini seorsim colloquens, ab ea seriatim, et exacte sibi narrari audivit, quæ fratri procul in aliena regione acciderant, nec humanitus inde potuerant in Rosæ notitiam pervenire; quin et abditissimas suæ conscientiæ latebras Virgini patuisse, evidenter agnovit. In templo sancti Dominici Rosa cum matre, honestisque feminis substiterat, Deo precibus commendatura extremum agonem Maria de Vera, quæ in arduis Didaci de Requena argentarii decumbens, ultimam vitæ horam expectabat. Supervenit triste nuntium, infirmam exspirasse. Territæ mulieres dolenter respexere in Rosam; hæc in cælum; at subito ad circumstantes reductis oculis, « Non plangamus, (inquit) » nam amica nostra mortua non est, vivit Maria de Vera: tantum oremus Deum, ut con- » valescat. » Vixit, convaluit, sed alio Rosæ miraculo, de quo in Mantissa.

360 Cuidam religioso Societatis Jesu, viro plane apostolico summisque virtutibus obornato insederat (nescitur unde) firma, tenax, et immobilis persuasio, illo se anno (qui erat mxcv) certissime ex hac vita migraturum; cupteat sane dissolvi, et esse cum Christo: unde, captata occasione, dum semel quæstoris conjugii loquebatur, adstante Rosa, et utriusque orationibus humiliter et enixe commendabat suum ab hac vita transitum, velut ante proximi anni Calendas indubie futurum. Exhorruit Gundisalvi uxor; at Rosa leniter subridens, « Nequaquam, (ait) mi » pater, hic annus te nobis eripiet; ita tibi se » cura spondeo. » Ille ex adverso contendebat, rem fore certissimam, nec aliud sibi accidere posse felicius, quam si paulo post celebratum Missæ sacrificium juberetur spiritum suo reddere Creatori; id unum se ardentè optare, imo et sperare. Invaluit sensim apud optimum patrem instantis sui termini concepta opinio, ut a collegio ad novitiatum, seu tironum domicilium migrans, non sociis tantum, sed ipsius quoque arboribus, muris, tectis valedixerit, velut domum priorem nunquam revisurus.

361 Cruciabant hæc piam Gundisalvi conjugem, quæ tantum suæ conscientiæ moderatorem dolebat præmature amittere; proinde in Rosam quotidie anxia respiciens, quærebat millies, verane sint, quæ illa prædixerat de confessario suo diutius supervicturo. Vicissim millies replicuit Virgo, et matronam jussit securam esse. Nihilominus hæc trepidabat, quoties Missæ sui confessarii intererat, metuens ne ille sui desiderii compos illamet hora, peracto Sacrificio, abiret e vivis. Denique in sacratissimo divini Natalis pervigilio, dum matrona confessura patrem adibat, per ipsam Rosa eidem significari jussit, deponeret jam tandem inanissimam vicini sui obitus persuasionem, sciretque se grandioribus Dei obsequiis reservari, non morituro prius, quam foris complures animas operosa conversione in viam salutis adduxerit, interque illas peculiariter eminare quinque præcipuas, suo apostolatu dignas, et vero Numini acquirendas. Hoc Rosa centies timidæ quæstoris conjugii ad solatium occantarat: hoc ipse demum eventus plene comprobavit: nam et pater post Rosam annis novem supervixit, et in conversione perditorum hominum, fructus, quos illa prædixerat, admirabiles reportavit; utpote, qui ex viris sui instituti primus adiit montana, quibus hodie nomen SAN-

A. LEONARDO
HANSEN.
aliasque res
arcanas indi-
cat.

et cuidam
putanti, se
anno 1615
morituro.

E

longiorem vi-
tam promittit
jubet.

F

A. LEONARDO
HANSEN.

a

*Duobus sacer-
dotibus Domi-
nicanis.*

CTA CRUX DE LA SIERRA a, ubi plurimas daemones animas eripuit, ac demum Linæ anno MDCXXVI sancto fine quievit.

362 Pater Fr. Bartholomæus Martínez Ordinis Predicatorum, Linensis cœnobii sanctæ Mariæ Magdalænæ Prior, et Rosæ confessarius, eventu ambiguo luctabatur cum morbo gravissimo, et extreme periculoso, jamque corporis cura fere deposita, medicis suadentibus, accelerabantur ultima migrantis animæ remedia. Invisit ægrum P. M. F. Joannes de Lorenzana, conceptoque repentinæ fiduciæ instinctu, jussit infirmum bene sperare, eo quod illo momento in ecclesia viderat, coram SS. Hostiæ tabernaculo pro salute agri luculentum ardere cereum, Rosam intelligens, quam illic ardentissimas fundere preces e minus observat. Vix verba finierat, cum superveniens sacrista P. Joannes Fernandez ait, a Rosa in templo coram sanctissimo Sacramento geniculata illuc se missum, ut Bartholomæum certum faceret, ex illa ægritudine quantumcumque jam complorata, nequam sibi mortem imminere; bono proinde animo esset, valetudinem citius, quam sperari poterat, redituram, eo quod prius ipsum oporteat divinæ gloriæ in quodam singulari ministerio strenue famulari. Bartholomæus, cui Virginis anima intime perspecta erat, nil hæsitans, fidem dictis adhibuit, eadem hora metum, et morbum abiecit.

*qui periculo-
so morbo la-
borabant.*

an utrinque

363 Magister F. Ludovicus de Bilbao, itidem per annos quatuordecim Virginis confessarius, sopitis, quas extinctas crediderat, febribus, timere sibi desierat: cum velut ex insidiis morbus rediit multo quam ante violentior, ac recidivum ad extrema reduxit pericula. Jam perplexi hærebant medici, et pharmaca adhibere destiterant; jam æger (cui natura vocem dederat sonoram, et liquidam) præ angustia obstructi pectoris, utrimque * languore, vix, quæ intelligerentur, proferre poterat; nihilominus, qua licuit vocis tenuitate ac nutibus mandavit, indicari Rosæ discrimen suum, quidque ipsa de morbi hujus successu et exitu sentiret, sibi liberrime renuntiare jussit, ut, si moriendum sit, continuo præparare se possit ad momentum, a quo pendet æternitas. Cetera Virginem obsecravit, ne in hoc anceps se destitueret, aut quidquam salutis suæ congruum dissimularet; hoc, si ullum aliud, dicende veritatis tempus esse, nunc vel maxime ab ea se filialis benevolentiae sancta obsequia expectare.

*pristinam
sanitatem
spondet.*

364 Virgo, tametsi spiritualis sui patris angoribus condebat, nihil tamen periculi commemoratione exterrita, paucis, at vultu alacri, respondit: « Ad serium illud ultimæ respirationis » nis momentum omni annisu, cura, sollicitudine » ne se parare nunquam intempestivum, semper » laudabile est ac salutare. Veruntamen in- » firmitas ista non est ad mortem, convalescet » infirmus, et in proximo sanctissimi Rosarii » triumphali festo coram universo populo diserte » e suggestu perorabit. Interim mittam illi me- » dicum meum, hunc ad lectuli caput jugiter » sub oculis habeat, nec de recuperanda vale- » tudine diffidat. » Misit deinde patri, quam unice habebat in deliciis, brevem parvuli Jesu iconem decenter vestitam, suum (uti aiebat) medicum, quem deinde a convalescente repetiit, nuntians, absque hoc sibi nimum se solitariam videri. Credidit Rosæ vaticinio Ludovicus, medicum devote coluit; vires omnium admiratione integerrime recuperavit. Unicum su-

pererat, in quo plurimum hæsitabat, nimirum D haud videns, quomodo sibi obvenire jam posset concionandi munus in propinqua sanctissimi Rosarii solemnitate, quandoquidem pro illo anno hæc vices non suæ erant, sed sui Provincialis M. F. Gabrielis de Zarate: nam huic per sortem (ut ibi moris est) uno mense ante hoc sermocinandi onus obtigerat. Nihilominus et hoc in Ludovico impleri debuit: siquidem Provincialis paulo ante festum ægritudine correptus, predicare non potuit, ignarusque vaticinii, sermonem habendum Ludovico demandavit.

*et novitum
comitali
morbo libe-
randum
rit*

365 Linæ in sancti Dominici cœnobio Joannes de Solo religionis habitum impetrarat; sed morbum comitalem, cui obnoxius erat, silentio presserat. In probationis anno fraus deprehensa Alphonsus Velasquez cœnobiarcham permovit, ut de patrum consilio clam statuerit, inutilem novitium honeste ad seculum remittere. Jam decreta erat executionis dies, et novitiorum magistro Petro de Loaysa injuncta dimissio; neque humanitas quidquam horum Rosæ innotuisse poterat. Adfuit tamen pia Virgo primo diluculo, et per Fr. Blasium Martínez sacristam rogavit, una cum Priore magistrum novitiorum ad se in templum descendere, priusquam opus conceptum exequeretur. Venere ambo, mirati, quid Virgo hora tam insolita ac prematura sibi vellet. Respondit illa, se occurrisse supplicaturam pro novitio jamjam exuendo, simulque rogavit decretum expulsionis rescindi. Substomachans ad hæc patrum unus, replicuit: « Nescis, Rosa, quam » male hoc intercessionis beneficium colloces; » at scito, juvenem, pro quo rogas, emittendæ » professioni prorsus inidoneum esse. » Æquanimiter hanc repulsæ asperitatem tulit mitissima Rosa, attamen subjunxit: « Videbitur decretum » Altissimi diversum esse, vestroque fortius: » nam novitius ille ad solemnem professionem » rite pertinet, et Ordinem, pietatis, ac reli- » gionis exemplo, insigniter illustrabit. » Totum evenit, uti Virgo prædixerat.

*Quidam-
dam
virginibus
assignat*

366 Tres germanæ sorores, Philippa, Catharina, et Francisca de Montoya Rosæ conversatione et exemplo erudiebantur ad pietatem. Ex his Philippa et Catharina desiderabant, spreto seculo, religiosum sancti Dominici habitum, ac tertii Ordinis amplecti institutum. Sola Francisca paulo tenacius adhaerebat mundo, totisque præcordiis abhorrebat a sæculi divortio; displicebat religiosa vestis, pannosa simplicitas; oblectabat nitidioris cultus fimbriata ostentatio, tenebat venusti capillitii femineus amor. Coarguebat interdum Rosa nimum Franciscæ in crispanda cæsarie studium, ac dicebat: « Hos tuos, quos » tanto nunc affectu colis capillos, ego recisos » aliquando visura sum, ne dubites. » Demum prædixit apertius, Franciscam (etsi tunc repugnantem) una cum germana sorore Catharina tertii Ordinis sancti Dominici monialem fore, at Philippam, quæ tunc ejusdem instituti flagrabat desiderio, in oblatas tandem honestas nuptias consensuram. Respondit successus vaticinio: nam Philippæ ardens religiosi status desiderium cunctis adstupentibus migravit in Franciscam; illa maritum, hæc sancti Dominici habitum una cum Catharina sorore obtinuit: capillos, pompan, seculum, fervore ac lætitia inenarrabili ejuravit.

367 Aliud nobile par virginum, Maria et Joanna Urtado de Bustamante, quamquam intima ac familiari Rosæ amicitia gauderent, nil mi-

nus

*statum rite
quem postea
eligerent.*

A nus, quam de amplectendo Religionis statu cogitabant. Attamen cum his, die quadam, in domestico horto coambulans Rosa, impetu superbo ac repentino sic utramque affata est: « Scito te, bonæ sorores, vos ambas una cum avia vestra Ludovica sanctimoniales fore in monasterio, quod dicimus SS. Trinitatis, et ego diem illum victura, ac visura sum. » His tertia supererat germana soror, Francisca nomine, quam e contra tantum accenderat desiderium subeundi tertium Ordinem sancti Dominici, ut vix aliud cogitare libuerit, aut loqui. Communicato demum cum Rosa consilio, responsum ab ea retulit, quod postmodum eventus comprobavit: nimirum, ipsam nec S. Dominici, nec alterius Ordinis monialem, sed legitimi mariti conjugem fore. Ita accidit: nam anno mdcxv, nempe biennio ante Rosæ obitum, binæ sorores Maria et Joanna una cum avia in sanctissimæ Trinitatis monasterio velatæ sunt, ac prior, Mariæ de la O, altera Joannæ a Jesu, ultima Ludovicæ a Cruce nomen assumpsit. Francisca nupsit Hieronymo de Villalobos.

B 368 Joanni de la Raya, et Mariæ Euphemie de Parejas unicuique adolesebat filius Rodericus, quem ipsi a teneris destinarent sacræ militiæ Societatis Jesu tempore suo adscribendum. Crevit puer, at nullo religiosæ inclinationis indicio. Applicatus scholis, manifestius tam ecclesiasticum statum, quam litteraria quævis exercitia abhorere visus est, quidquid ex adverso uterque parens seu palam cuperet, seu operosius suaderet. Afflicta mater, delitescentem in hortensi cellula Rosam adiit, dolorem exposuit, precum subsidia enixe flagitavit. Rosa, ut erat accelerandis mæstorum solatiis promptissima, statim quidquid suæ apud Deum orationes valerent, Euphemie addixit. Mox aliquantulum caelos intuens, postque brevem morulam in se reflexa, « Nil (inquit) ambigito, Rodericus tuus post menses admodum paucos religiosam induet togam, sed non illam, quam tu unice volebas, Societatis Jesu. »

369 Sauciarunt postrema hæc verba Euphemiam; unde replicuit: « Ah! quam medullitus mecum tristabitur maritus meus, ut auferat filium nostrum illi Societati non fore aggregandum. » Respondit blande commiserans Virgo: « Quin tu potius adora divinam providentiam, quæ tibi hæc tempestive constare voluit, ut sensim maritum ad justam æquanimitatem disponas, ne frustra obstrigat spiritui, ubi vult, spiraturo. Sinite in Roderico operari divinam potius voluntatem, quam vestram; et quam primum filius tuus regulare institutum amplectus fuerit, vide, me moneas, ut et ego Altissimo grates referam pro beneficio, quo nos affecit. » Tres circiter abiire menses, quando Rodericus inflammari se sensit impetioso ac subito religiosæ vitæ desiderio, jamque ultro parentes, quandoquidem ita ipsis collibitum erat, incunctanter serioque agerent cum Patribus de sua in inclutam eorum Societatem admissione. Rescivit hoc Rosa, iterumque dixit Euphemie: « Certo certius religiosum videbis filium tuum; al acque certum est, ipsum Societati Jesu adscriptum non iri: rutilior seraphici Francisci tunica illum expectat. »

370 Nil minus tunc aut cogitabat Rodericus: aut optabat cum marito Euphemie. Quin potius cum primoribus Societatis jam pertractata, conclusa, parata erant omnia, sole consensuri P.

Provincialis expectabantur litteræ; sed (Numine sic disponente) tardarunt illæ, atque interea Rodericus clam parentibus carnobium sancti Francisci adiit, habitum petiit, admissionem obtinuit, monitisque, et denum flexis ad consensum parentibus, octiduo post, solenni ritu in pauperem Fratrum Minorum Ordinem adlectus est. Mater de novitii constantia mæste anxieque subdubitans, quod delicatum puerum tantis metuebat austeritatibus vix parem fore, denuo Rosam adiit, sollicita, pusillanimis, inquieta, præsertim ex quo resciverat filium inter Quadragesimales rigores nonnihil infirmari. Sed Virgo diffidentiam mulieris leniter perstringens, « Tam modicam (ait) fidem habes in auxilio Regine sanctissimi Rosarii, cui novitium Rodericum commendavi? Scito, illum in ordine suo perseveraturum, et suppone, te illum jam videri professum. » Quid multa? Rodericus mox ut lineam subuculam cum lanea commutavit, convaleuit, exacto probationis anno solennia vota emisit, diuque in seraphica religione pius et exemplaris sacerdos supervixit.

371 Nobilis Hispani Leonardi de Roya maritum Maria Perez cum hero clam vivebat in statu damnabili. Compuncta demum, suæque animæ salubris prospectura, cum modum non videret, quo aut periculoso contubernio se explicaret, aut, servili conditione pressa, ingenui viri legitimas assequeretur nuptias, Rosæ calamitatem suam fidenter aperuit. Compassa Virgo, ancillam bene de Dei misericordia sperare jussit, fore, quod Leonardus rite ipsam uxorem duceret. Credidit afflicta mulier in spem contra spem, felicitique experimento comperit. Rosam non ex vano promississe solatium.

372 Mariæ de Mesta, Medori Angelini pictoris conjugii, duæ simul ancillæ Ethiopissæ dono aufugerant, earumque altera, Antonia nomine, etiam claves hære tunc pernecessarias asportarat. Quæstæ est Virgini jacturam suam, quodque domum rediens, aut arcam vestiariam, ejus clavem subducta erat, vix effringere, aut in diem posterum aliunde necessarii vestem mutuo petere cogebatur. At subito respondit Rosa: « Nentrum facies: nam reversa ad limen tui domicii, priusquam de sella prodeas, occurret tibi in ostio, qui Antoniam a fuga sponte in aedes redisse nuntiabit; alteram fugitivam, scito cras ad te reducendam. » Abiit Mesta, et in domum suæ limine, antequam gestatoria sella exscenderet, maritum in valvis obvium habuit, nuntiantem redisse cum clavibus Antoniam. Vicissim marito reposuit Mesta: « Et crastinus dies alteram nobis restituet profugam. » Utrumque contextum Rosa prædixerat, utrumque Mestæ postridie impletum vidit.

373 Deceverat Peruani regni excellentissimus prorex, Gundisalvum de la Massa, quæstorem implicare procul a Lima functioni honorificæ, at perarduæ, quæque virum exigebat summa tum experientia, tum fidei ac integritatis. Misit igitur, qui Gundisalvi consensum elicerent, regine (quam vocant) audientia senatorem, et fisci procuratorem, quibus honoris et auctoritatis gratia proprium suum adjunxit confessarium. Quæstor legationis dignitate percussus, simulque cum seriam proregis mentem, tum negotii difficultatem probe intelligens, spatium quasi deliberaturus petiit, maxime quod tunc ob classem propediem inde Hispanias petituram, expediendis infinitis litteris, suisque officii

A. LEONARDO
HANSEN.
illum Ordini
Franciscano
adscribendum
esse.

E
et concubina
prænuntiat
legitimas nup-
tias.

alterique ma-
lieri reditum
fugitivorum
mancipiorum.

Prædictæ, ho-
spitem suum
in difficultate
genui.

A. LEONARDO
HANSEN.

ficii ratiociniis dstringebatur, ne domo vel ad unum diem abesse posset: revera autem hac prætexebat, ut per longioris moræ inducias effugeret ipsum periculosæ plenum opus alæ. Profecta classe, tres supradicti non junctim, sed singuli ad Gundisalum rediere, ac pluries quidem: premebat enim negotii gravitas et regis obsequium.

cui prorex il-
lum implicare
statuerat.

374 Tandem xv Aprilis, quasi peremptorie monitus, postridie hora præfixa sese a prorege ad colloquium in palatio expectari, facile agnovit, jam nullum superesse exosæ perfectionis effugium; unde illomet vespere post cenam cogitabundus ac tristis, angorem sui animi solis conjugii Rosæque aperuit. Uxor metu dispalluit; sed nequitiam Rosa, quæ die postero ab oratorio veniens, quæstorem jamjam domo exituum, ac prorege sese stitutum, vultu alacri affata est: «Vade, (inquit) nec formides, lætior ad nos redibis e palatio, quam hinc exieris, et ne superfluis te morer, securus esto; arduum illud negotium, quod subvereris, in alium transferetur, tu plane immunis eris.»

B
certo certius
adhibendum
non esse,

375 Dubitanti quæstoris conjugii, idem bis, ter constantissime inculcavit, adjiciens: «Nec si videris utrumque mariti pedem immissum stapedi, aut plateæ jam adequitantiem, crederis profecturum. Manebit is tecum Limæ, nec emittetur foras ad molestissimæ functionis periculum.» Mira res: quæstor subito inromissus ad arcanum proregis colloquium, ab eodem variis sermonibus detentus per horam et dimidiam, illo momento temporis, quo jam adamantini decreti insinuationem pavidus expectabat, comiter dimissus est, nec prorex, toto serie confabulationis spatio, odiosam illam commissionem verbulo attingit, tametsi quatuor integris mensibus studuisset hanc, per supra memoratos, quæstori invito efficacissime persuadere. Eadem longo post tempore sic alteri injuncta fuit, acri de illa nunquam tractatum fuisset cum Gundisalvo.

et fratri suo,
cujus longe
distantis ma-
trimonium
prænoverat,

C

376 Ferdinandus Flores de Herrera germanus Rosæ frater, patris exemplo militiam secutus, usque in Chilæ regnum penetrarat, ubi et vexilliferi honore in sua centuria functus est. Huic, leucis plus minus quingentis Lima distant, Rosa soror epistolam scripsit, (nam divinitus didicerat, illum in Chilæ honesto matrimonii jugo succollasse.) Hac solite hortabatur fratrem, quandoquidem hunc statum amplexus erat, Christiani patrisfamilias obligationi inter militares strepitus accurate satisfacere hand negligeret; domum suam ad Dei timorem ac pietatis observantiam studiose formaret; liberos, quos illi superna benedictio datura erat, optimis moribus imbuere, sancteque educare satageret; ac primum quidem matrimonii sui fructum filiolarum fore, a Deo peculiariter signatam in facie, quam videlicet purpureus conspicue Rosæ character esset ornaturus. Hanc itaque, mox ab ortu, parens dicaret offerretque augustissimæ Deiparæ: siquidem hæc filiolarum puritate et innocentia vitæ, multum placitura erat Altissimo. Ita evenit: nam post biennium circiter nata est Ferdinando prima hæc soboles, secumque ab utero matris attulit rosæ typum in vultu tam belle et accurate effigiatum, ut nec penicillo venustius depingi potuisset.

filiam ex eo
nascituram
per litteras
commendat,

377 Adelevit cum hoc signo parvula, mirantibus, quotquot Rosæ litteras pridem viderant. Didacus Gonzales Montero, Christophorus de Aranda Valdivia, alique centuriones ac Chilen-

sis militiæ præfecti certatim adibant Ferdinandi aedes, devoto hoc spectaculo coram fruituri: nam et puella (juxta Rosæ vaticinium) mire a teneris propendebat in religionis ac pietatis exercitia. Tandem præmature utroque parente orbatâ, remansit sub tutela pupillari, donec Franciscus Lasso de la Vega, Chilensis regni gubernator et præses, ob Rosæ tunc defunctæ piæ et usque in Chilæ celebrem memoriam, in se officium curamque suscepit ultro, ut orphanam suo sumptu e Chilæ Limam transmitteret, ubi aviæ Mariæ de Oliva (jam tunc moniali) in S. Catharinæ Senensis monasterio sanctissime convixit, ac singulari virtutum exemplo mirabiliter coruscavit.

378 Isabellæ de Mexia nobili Matronæ ancilla erat Æthiopissa, Speranza nomine, quod ultro sibi (acsi Christiana esset) imposuerat. Hæc a promontorio Africæ (Hesperium olim, nunc Caput viride b appellatur) ab interiori Lybia c per mare Atlanticum abvecta in Indias, primum quidem in isthmo Panamæ d servierat; exinde Limam deducta, jam a sexennio ancillabatur Isabellæ. Accidit eam graviter infirmari: E quapropter supplex Rosa tum Isabellam, tum suam matrem exoravit, concedi sibi Speranzam, in maternis ædibus suo ministerio commodius procurandam. Ut allata fuit, repente Virgo perplexum quid secum mussitans, demum aperte dixit matri: «Sentio, Speranzam non esse baptizatam.» Ægra ex adverso, malum pudorem obstinatione peiori obarmans, contendebat pervaciter, in Panama se sacro Baptismo tinctam fuisse, et ut fidem conciliaret mendacio, fingebat nomina plurium, quos interfuisse jactabat; comminiscabatur paternos nunquam natos, locum, annum, ritum, omnia præter veritatem.

Divinitus ac-
cepit notitiam
de Æthiopissa
non baptiza-
ta,

b

c

d

379 Perfacile ipsi fuit, tum dominæ suæ, tum Mariæ de Oliva cæterisque imponere, adeo ut Rosam velut importune molestam arguerent. Verum ingemiscebat Virgo identidem suspirans ac palam deplorans infirmam non baptizatam. Supervenit, providente Numine, post dies undecim Gundisalvi quæstoris mancipium Franciscus, qui Speranzæ ex Africa Panamam, inde Limam jugiter comes fuerat: is interrogatus respondit simpliciter, se semper credidisse, quod utique intra hoc sexennium Speranza Limæ baptizata sit: nam quod in Panama Baptismus ei non obtigerit, habere se compertissimum. Ille tandem convicta mendacii, sed admirans, unde id Rosa potuerit divinare, sic coram omnibus orsa est loqui: «Dum ex Panama huc in aedes Isabellæ veni, reliquæ ibidem Æthiopissæ me per ludibrium equam e appellabant, quod baptizata non dum essem; at ego convitii impatiens, repli cui audacter, æque ut illas Christianam me esse. Abinde, ne pudefierem, mendaciam meam per tinacia tueri conata sum usque in hodiernum diem. At nunc a Rosa (nescio quo modo) deprehensam me fateor, et Baptismum flagito.» Confestim Virgo accivit vicinum S. Sebastiani parochum licentiatum Quixanum; huic rei seriem, infirma annuente, exposuit; baptizatur Speranza, moriturque postridie.

quæ se Chri-
stianam men-
daciter finge-
bat,

F

e

380 Nemo audebat interrogare lætam hoc successu Rosam, unde arcanum Speranzæ statum didicisset: nam hunc ei non potuisse humanitus Limæ innotescere, apud omnes in confesso erat: ex altera parte, Virgini cælitus infundi abstrusas notitias, pridem constabat matri, quæ inter alia, legendi scribendique scientiam, non acqui-

et artem le-
gendæ scriben-
dique cælitus
infusam ha-
buit.

sitione,

A sitione, sed divina infusione irrorase minorenni Filiæ grato experimento compererat. Res demum ita patuit. Docuerat mater filiulam Rosam utcumque singulas nosse alphabeti literas, jamque in eo erat, ut de iisdem in syllabas combinandis puellam instrueret, simulque in pagella rude exemplar dederat, ut inde calamo characteres formare disceret. Malebat Rosa totum hoc tempus orationi dare; sed mater suspicans, Filiulam puerili more discendi tedium ac laborem defugere, induxit confessarium, ut coram se Iuvenulam de neglectu redargueret. Fecit ille bona fide, quod iussus fuerat; sed Rosa postridie, oratione præmissa, matrem adiit, librum oblatum expeditissime legit; insuper programma exhibuit sua manu eleganter conscriptum. Nempe melius docuerat unctio, quam Oliva, et idem, qui sanctæ Catharinæ Senensi artem legendi scribendique supernæ defuderat, dignatus est et Rosam pari infusionis compendio divinitus erudire. Porro, ne his minutioribus immoremur, tandem hoc Magistro, suæ mortis diem, locum, horam edocta, nemini dulcius, quam sibi suoque funeri felix vates præcinit. Verum id commodius proximo capitulo servatum esto.

ANNOTATA.

a Sancta Crux de la Sierra est montana Americæ provincia, in regno Peruano sita, versus ortum et Paraguaiam extensis. Caput ejus vocatur Fanum sanctæ Crucis de monte, a quo provincia verosimiliter nomen accepit; est oppidum satis cultum sub domino Hispanorum.

b Caput viride, quod ab Hispanis el Cabo verde nominatur, est promontorium Africæ in Nigritia regione, quod Dyonisius Ferdinandus Lusitanus anno 1446 detexit, et jam passim notum est.

c Lybia vel Libya, cum latissime sumitur, totam Africam significat. At Baudrandus interiori et restrictiori hujus nominis regionem describit his verbis: Libya ulterior, quæ et interior, regio Africæ et pars amplissima regionis Ptolomæo, quæ in meridiem extensa erat inter Libyam citeriorem, oceanum Atlanticum et Æthiopicum atque Æthiopiam; a Nigro fluvio in duas partes inæquales secta erat, et sub ipsa comprehendebantur Nigritarum regio, Garamantes, Getuli et Libya deserta etc.

d Isthmus Panamæ est tractus parvus Americæ octodecim leucarum, quo America Septentrionalis jungitur Meridionali in provincia Terræ firmæ. In eo sita est Panama celeberrimum emporium Americæ Meridionalis, estque urbs episcopalis sub archiepiscopo Limensi.

e Apostolicus Societatis nostræ sacerdos, qui aliquot annis in America missionarium egit, et in ea adhuc vivit, mihi asseveranter narravit, inter mancipia jam ad Christiniam fidem conversam moris esse, ut populares suos nondum baptizatos cognomine equorum vel asinorum appellent, et cum eis conversari nolint.

CAPUT XXVII

Prævia notitia sanctæ Rosæ de morbis et cruciatibus, quos circa finem vitæ sibi tolerandos didicit.

Duriusne premat certitudo mortis, an horæ ac diei incertitudo, problema sit; illic decretum, hic secretum affligit mortales, nisi quod solis Dei amicis mori sit lucrum, et insuper nonnullis horum, eximio favore Numinis, secretum diei et horæ reveletur. Hinc et Rosæ quotannis festum divi Bartholomæi (quo se morituram præsciebat) tam pretiosum et charum fuit; hoc studio singulari colebat devotius, nec suo contenta jejunio, aliquot innocentes puerulos induxit, ut secum in hujus festi pervigilio jejunarent; hi vero etiam post Rosæ obitum perrexerunt ejusdem Apostoli recurrentes vigilias spontaneo celebrare jejunio, nec aliam norant piæ consuetudinis rationem dare, quam quod sic a Rosa fuerant instituti. Mirabatur curiosa mater, quid filiae tam peculiare cum sancto Bartholomæo verteretur? Donec tandem audivit a Virgine, hunc sibi diem aliquando fore nuptialem, quo ad Sponsi thalamum esset evocanda.

382 Adhuc mortalitati Virginis supererat circiter triennium, quando ex gravi morbo decubua, videbatur omnibus jam vitæ marginem extremum attingisse; nemo dubitabat, intra pauculos dies e vivis abituram: domestici velut jam mortuam plangebant, cum subinde, num adhuc spiraret, ambigerent. Adstitit inter alios confessarius P. magister Fr. Ludovicus de Bilbao, cæpitque voce lachrymosa affari Virginem iis formulis, quibus ad postremum agonem sollicitius animari solent moribundi. Audiebat quiete et avide patris spiritualis ultima solatia gemens Rosa, illiusque hortatui prompte se accommodans, nunc contritionis actus ferventissimos, nunc humillimæ resignationis tranquilla suspiria, nunc anghela supernæ patriæ desideria facili conatu frequentabat.

383 Verum ut vidit circumstantes, velut re perditam liberius singultire, ipsumque confessarium lachrymas tenere non posse, cohibere nec ipsa potuit roseum commiserationis affectum: utque consolaretur ceteros, ita allocuta est patrem: « Depone metum, abige intempestivum » mororem, ac certus esto, me nequaquam ex » hac, licet tuo omniumque judicio complorata, » aegritudine morituram. Heu! longius ab » est meta, ad quam propero; attingam demum, » sed non modo. Quod si nunc morerer, bis » mihi moriendum foret: nam, qui ultimo le » thum mihi allaturus est dies, procul distat; » nec opinandum, hanc Sponsi voluntatem esse, » ut bis moriar. » Mirabatur confessarius, hac tanta cum securitate ac fiducia proferri a Virgine, quam sciebat nec temere loqui solitam, nec in re tam abdita quidquam asseveraturam, nisi diem sui transitus divina revelatione compertum habuisset.

384 Annum denique suæ ætatis trigesimum primum Rosa attingit, quem minime se finituram dudum prænoverat. Unde quatuor ante obitum

Cum Virgo in gravem morbum incidisset.

et adstantibus brevi moritura videretur.

ipsa affirmavit. tunc obitum sibi nondum immineere:

nam mortis suæ tempus

A. LEONARDO
HANSEN.

mensibus, valens ac sana Gundisalvi uxorem sic allocuta est : « Scito, mater, me quarto abhinc » mense viam universæ carnis certo ingressuram. » Ultimæ infirmitatis meæ dolores, qui me con- » ficient, atrocissimi erunt, sed omnium erit in- » manissimum tormentum sitis, cui ut tunc sub- » venias, ex nunc obnix et anxie te precor. » Memento, ne mihi, torridis faucibus aridisque » visceribus tua materna viscera imploraturæ, » lympham deneges, qua indigebo. Pollicere ho- » die, mater, quod in illo mortifero extremæ » sitis incendio me non destitues, quin poscen- » ti aquam præbeas. » Attonita his dictis matro- » na, et Virginem attente intuita, ut vidit tam serio cernueque supplicem, promisit fide bona, se poscenti daturam quoties et quantum aquæ foret pectura. Interim dolebat tam prope immi- » nere decretorium Rosæ diem.

locum in do-
mo hospitis.

385 Porro et locum (sed integro anno ante) eidem matrone prædixerat : nam quodam vespere inter spiritualia colloquia subito præter morem interpellans Rosa, vultu amœnissimo modestisque latitiæ signis diducto, in hæc verba erupit : « Scito, mater, me non alibi, quam hic » in domo tua, et hoc loco naturæ debitum » soluturam; et, si videris, me in parentum » meorum adibus ultima ægritudine corripì, non » ambigas, hic, non illic solvar mortalitatis no- » do. Nunc ergo per omnia nostræ amicitiae ju- » ra te obtestor, ne, quando hic expiravero, » corpusculum meum aliis feminis committas ve- » stiendum, feretroque aptandum; soli tibi ac » genitrici meæ hanc curam pro amore Dei as- » sumito; vobis solis ultimum hoc pietatis in » me officium supplex commendo. »

et cruciatus
eam præces-
suros antea
noverat.

386 In celebri arcuum visione (de qua supra cap. xvii) pius Salvator tempestive coram fulgido innumerabilium angelorum exercitu revelavit Virgini totam seriem immanium dolorum, quibus ultimo lancinanda ac præparanda erat ad beatam immortalitatem; hos tam acutos, sævos, multiplices fore, ut cæteri, quos illactenus per- tulerat, istis collati, vix nomen doloris mereantur; singula exhausti sui corpusculi membra proprium habitura equuleum, ut nullum alteri aut succurrere possit, aut cruciatum naturali consensu partiri; sitim eandem, quæ in cruce exanguem torsit Redemptorem, arida Rosæ viscera C faucesque occupaturam; intimas ossium medullas ardore intolerabili depascendas, nec ullum ex tot simul atrocibus morbis, solitum naturæ ordinem, periodum, leges, aut intervalla admissurum, eo quod præternaturalis futura sit tot mortalium tormentorum exlex congeries.

amicisque
quibusdam
indicaverat.

"

387 Rosa ne tantæ amaritudinis calicem expavesceret, in sacello Rosarii, velut in horto Gethsemani, sese tum voluntati Patris æterni, tum adjutorio Virginis matris ardentè commendavit, quando, annuente Deipara, ibidem apertius didicit, prope adesse diem, quo totum hoc mortiferi promulsidarii a absinthium sibi strenue sic epotandum. Supervenit fortuito Joannes de Tineo Almansa familiaris, qui Virginem obiter salutans ejus se precibus commendabat. Vicissim Rosa flammante vultu (quem serium istud Deiparæ colloquium vehementer accenderat) precum subsidia ab illo flagitavit, perplexe aliqua interserens, quæ Joanni sat erant, ut intelligeret, tunc Rosæ præcisum vicini obitus sui diem fuisse revelatum.

b

388 Denique, triduo ante fatalem postremæ ægritudinis syncopen b Rosa ultimo adiit paren-

tum ædes, forte clam valedictura suæ ibidem hortensi cellula: tot secum celestium deliciarum conscia. Illic se Virgo solitariam ac sine arbitris putans, cygneos exorsa est modulos, suæque morti jam propinquæ dulciter præcantillavit. Observabat insciam e vicino angulo mater, auditque filiam arguto fluidorum rhythmorum júbilo blandientem sancto Patri Dominico, cui impense commendabat Mariam de Oliva matrem suam, crebro inculcans ac repetens; hanc brevi (se moriente) mansuram solam; proinde huic orba ac derelictæ suam e caelo impenderet tutelam, quam tandem adoptaturus esset in filiam. Percelluit matrem arcanus horror, et tunc quidem dissimulavit, forte subdubitans, non admodum seria esse, quæ metricæ, ac per cantilenam efferuntur, non quia vera, sed quia obvia : donec tertius dies (qui mensis Augusti primus erat) aperuit, non poetice, sed propheticè cantatos fuisse migraturi oloris threnos, ni mavelis dicere jubilos.

389 Calendis Augusti, Rosa sub vespem sana ac vegeta suo sese cubiculo incluserat, expectatura illic promissos ultimi sui accubitus dolores, quorum anteambulationes, ac strategos sentire jam cœperat. Et ecce, sub noctis medium auditur miserrime ejulare. Accurrit quæstoris uxor cum filiabus et ancillis, inveniuntque agram toto corpusculo extensam per solum; rigebant membra sine motu; sola pectoris anheia palpitatio, et languidæ vocis querula rancido Virgini scintillam vitæ inesse arguebant. Instabat anxia matrona : interrogabat, ubi, quid potissimum doleret? quid demum haberet mali? sed Rosa præ tenuitate spiritus tunc respondere aliud non potuit, nisi quod verbis inter- cisis diceret, malum quidem se nullum habere, at ipsissimam mortem in intimis viscerum suorum penetralibus liberrime dominari. Interrogata, velintne advocari medicum? Caulestem, respondit, et obtinuit.

390 E terra interim sublata in lectulum, nec movere se poterat, nec quiescere; frigidus sudor stagnabat in pallida fronte; luctabatur, velut ingenti mole pressa, spirandi facultas; discordes arteriarum temporumque pulsus certabant de palma vehementiæ, et incertis intervallis nunc tumor, nunc tremor exangue corpusculum oberrabant. Tantum in hoc Virgini bene erat, cum subinde libero ore Jesu nomen tenerrime pronuntiabat. Mane facto, acciti confessarii infirmæ adstiterunt, mirantes vivum illud ac taciturnum omnium dolorum simulacrum. Adfuere et medici, statimque, explorata vi pugnantium morborum, hærebant in mutuo intuitu marcidi, fatentes, acervum tot cruciatuum omni humana patientia superiore videri, neque dolores illos omnino naturales esse, aliores hic sævire paroxysmos, quos artis suæ experientia non agnoverat. Nimirum hic ille calix erat, quem Sponsus biberat, quem Sponsæ miscuerat, ac tamdiu ante præmonstrarat.

391 Confessariorum unus rogavit Virginem, saltem medico exponeret, quid sentiret : cunctantem adegit imperio, credens, ab humili modestia, non a tormentorum excessu provenire silentium. Audito præcepto, mox obedientia doloribus robustior fuit, et quamquam Rosa creberrimis experimentis, omnium pene morborum nomina didicerat, hunc tamen (utpote peregrinum) nonnisi per similitudinum periphra- ses explicare valens, ita respondit : « Scio, me » com-

Postquam
matrem suam
S. Dominico
commendare
rat.

anno 1667
Calendis
Augusti

E

obruatur
ignoto letu-
lique morbo.

quem cum
explicare
non possit.

A » commeruisse, quæ patior; at nesciebam, tantum pœnarum in corpus humanum cadere, » ac per singulos artus distribui posse; videtur » candentis ferri globus mihi per tempora adigi, et a summo vertice usque ad infimam » plantam dextri pedis ignitum veru transmitti, » cuius me vehementia quodammodo in altum » attollit; simili ardore transversim a sinistro » latere per meditullium cordis ignitus pugio » me pervadit; (observet lector, in hoc duplici » ac decussato ardoris tormento crucis formam » exprimi) caput meum candenti galeæ videtur » inclusum, illic sine intermissione validis puncturis, ceu malleorum ictibus, undique contunditur; ossa mihi sensim resolvuntur in pulverem; medullæ, instar cinerum, aruerunt; » singulas juncturas singuli obsident cruciatus, » quibus nec nomen, neque tormentum, cui eos comparem, invenio. His quidem ad extrema » paulatim me deduci comperio, sed quia dolorum meorum intensioe accessura est certa in » plusculos dies extensio, simul efflictim compator labori ac molestiæ, qua domum istam, » diutius, quam vellem, oneratura sum. Cetera » consummet in me Dominus totum, quod colitum est sacrosanctæ voluntati suæ; ego neque mortem, nec morte diriora supplicia hæc recusabo. »

et præsiceret,
inutile fore
achorum
voluntatem.

d

392 Auxere hi sermones vertiginem medicorum: fluctuabant in mutuo aspectu, confusi, perplexi, attoniti: nam hinc notissima Rosæ virtus et sanctitas non sinebat, quemquam de doctorum suorum veritate ambigere; inde aberant indicia, quæ lethalis morbi suspicionem confirmarent, cum nec febrile quidquam pulsaret in venis, nec insolita tot simul alterationum vicissitudo ullum foras emitteret criticum alicujus morbi, quem schola Æsculapii nosset. Ceterum Virgo clam suo confessario P. magistro de Lorenzana aperuit, frustra medicos in exploranda hujus morbi specie laborare; cum totus præter naturam esset, ac aforis immissus, via multiplici undequaque a peripheria ad centrum tenderet, mutisque occursibus alii alios paroxysmi summa affectionum varietate intersecarent; proinde non alia hic, quam immediabilis Jobi patientia sibi opus fore, ut quoquo modo singulos crucifixi Sponsi sui dolores membratim experiretur. Ergo rogavit obnixè Gundisalvi conjugem, sibi permitterent saltem per aliquot dies sic jacere absque humano alloquio, forte ut sub solitario hoc silentio quietius intimos et inexplicabiles suos dolores intingeret ultimis doloribus crucifixi Amoris, cui se membratim confixam in cruce sentiebat.

tamen jussu
matris

393 Verum interruptit qualemcumque istam crucis quietem superveniens Rosæ mater, quæ in tromissa, ingenti suo terrore infirmiore remperit Filiam, quam sibi fuerat nuntiatum; itaque moleste et anxie urgebat agram, diceret, qua parte gravius doleret. Breviter respondit Filia, omni ex parte sibi male esse, hoc solo dempto, quod vere hi crucis dolores erant. Sed nequaquam hoc responso contenta mater, ac forte persuasa, ex taciturnitate patientis Filiæ retardari opem medicinæ, voluit exponi sibi minutim singula; vidensque luctari infirmam, eo quod nesciret, unde incipiendum, aut quæ nomina danda morbo tam anonymo ac præternaturali, imperiosius per virtutem sanctæ obedientiæ adstrinxit Filiam eloqui secreta, quæ non noverat.

394 Rosa, memor nullibi, quam in cruce am-

pliozem obedientiæ patere locum, ab ipsa mutuavit loquendi vires et spiritum, perque eadem similitudinum compendia (siquidem aptius non poterat) explicuit matri, se velut oblongo ignito jaculo a vertice usque ad calcaneum transverberari miris ardoribus, quibus totum sinistrum latus videbatur elevari; similimo torre sese transversim penetrari a latere ad latus; hac ustulatione sibi ossa incinerari, (nimirum crucis holocaustum erat) medullas ac tendines frustillatim candenti fortipe evelli, passim per fibras oberrare acutissimum gelu, ipsaque tot flammularum antiperistasi e sævius irritari; mandibularum cardines, tamquam filo chalybæo acutissime strictos, ad omnem oris motum luxari a junctura; aures et tempora velut ingesto candenti orbiculo dispunctim torreri; os et fauces interius hiantibus plagis cruento ulcerari; guttur cum tonsillis, instar pumicum emarcuisse præ ariditate ac siti, (et quidni in cruce audiatur Sermo?) cranium, velut incudem, ictibus creberrimis ac laceriosis affatim contundi, nec ullum ex omnibus suppliciis vel ad momentum interquiescere. « Hæc sunt, (inquit) mater mea dulcissima, quæ » tibi utcumque adumbrare potui, ut obedirem, » cetera ne ruditer quidem possum, nec si possem, caperes. » Flevit turbata mater, hoc maxime plorans, quod præter lachrymas non habebat, quo Filiæ dolores inungeret. Sed Virgo pietate saucia, conabatur has inutiles afflictæ matris lachrymas sistere, rogans cohiberi fletum, quasi Sponsi verbis diceret: « Nolite flere super » me. »

A. LEONARDO
HANSEN.
dolores suos
per similitu-
dinem expo-
nit.

E

395 Illuxit interea sextus Augusti dies, Christi Transfigurationi sacer; at Rosam is non in Thabor, sed in Calvariæ monte invenit, forliusque defixit. Videbantur intimi Virginis doctores advocasse in suum adjutorium reliquam naturalium morborum cohortem, ne aut ullum pœnarum genus tantæ patientiæ deesset, aut ulterius ambigeretur, infirmitatem Rosæ lethalem esse. Prima ad hoc festum accita comparuit lateris sinistri paralysis, qua totius corporis lava pars a summo deorsum enervata, in lethalem stuporem distabuit, ut inde inciperet Rosa per partes emori. Sola lingua, singulari Dei beneficio, intacta ad pietatis usum viguit usque ad extremum halitum, reliqua ex eo latere membra sic obtorpuere, ut numquam ad officium redierint, quidquid demum unguentorum, defricionum, fomentorum, magis ad cumulandam molestiam, quam ad conciliandum levamen, impenderetur. Ex solo pondere sentiebat agra, adhuc se brachium pedemque alterum habere; cetera, sive erigenda tantisper in lectulo, sive in alterum latus vertenda, manibus egebat alienis, plus condolens aliorum incommodo, quam dolens ex proprio. Successere, aut potius accessere paralysi varia minoris notæ symptomata.

Deinde 17 die
Augusti in
eam irrurunt

F

396 Verum xvii Augusti, inflammata utrimque costarum membrana notabilem adjunxit pleuritidem, huic se paulatim adsociavit raucum angusti pectoris asthma, ut ardores, qui intus velut in clibano assabant viscerum reliquias, non sine novo cruciatu levamen admitterent rari suspirii. Pleuritidem auxit ischiadum acerbulus dolor, cholica f, hypochondriarum g dira convulsio, accensa in pede dextro nodosa arthritis; deinde continuæ febris caustica h intemperies reliquorum morborum confudit distinctionem, tamque potenti, varia, et concumulata uredine opus fuit, ut unica hæc Rosa fatali de-

plures diversi
generis mor-
bi.

f g

h

mum

A. LEONARDO
HANSEN.

mum marcori succumberet; mirum, non succubuisse citius; at gloriosissimum martyrii genus est lente, imo articulatim mori.

quos inter
dulcia ad
Deum suspi-
ria

397 Acervatos tot dolorum ac morborum cumulos astinabat, acceptabat resignato animo serena, et constans Rosa, velut manu Christi ad-mensos sibi ex illa mirabili statera, quam in visione arcum attentissime observarat, secura, tantis afflictionibus successuros totidem cumulos gratiarum, nempe aeternum illius gloriæ pondus, de quo Apostolus 2 Corin. 4; cui nomen, GRATIA CONSUMMATA. Hinc illa inter acerbissimos cruciatus placida ac suavis animæ quies: hinc illud fiduciæ ac spei infractum robur, quod multos, ac præcipue spirituales suos patres abripuit in stuporem; hinc illa festiva et blanda cum Dilecto soliloquia; « Domine plus, plus: imple » adorandum et sanctum beneplacitum justissimæ » voluntatis tuæ; imple trutinam, superaccumula » doloribus dolores, at memento, simul augere » meam patientiam. »

constantissi-
me toleravit.

B

398 Suspirabat interdum, at sine gemitu: « Domine in adiutorium meum intende: nam » sine illo nil possum. » Subinde cum laterum dolore urgebatur ad sanguinis vomitum, familiari idiomatis sui rhythmo alloquebatur Sponsum: « Domine, tantum ne in ira corripas me, nec » arguas in furore, dum vis, quod mea crimina » detergam hoc cruore. » Audita est aliquando Crucifixum, quem jugiter gestabat inter amplexus, dulci teneritudine sic affari: « Mi Jesu, » quando a te poscebam dolores, credebam il- » los mihi mittendos, quibus a prima juventute » me exercuisti; at nunc aliter tibi visum est: » benedicta sit abundantia tam copiosa misericor- » diæ tuæ. » Cuidam, ob rigidos paralysis stu- pores sibi familiariter compatiendi, mira vul- tus animique serenitate respondit, aliquando se tractasse cum Deo de adoptando mendico pue- rulo, quem ipsa educaret in spem Evangelii in- ter barbaros propagandi (ut supra cap. xxxiii narratum est) verum nunc binos sibi datos esse, quorum unum sinistro genu, alterum lævo bra- chio exceperat portandum ac nutriendum. Hoc pene joco, indigebat molem emortui genu et brachii, quibus graviori pondere sua paralysis insederat.

C

et in quibus
semper mentis
sua compos,

399 Paulatim subverebatur (nec sine causa) Virgo sapiens, ne tot simul morborum continua et atrox violentia sibi rationis usum eriperet, totamque cerebri temperiem dissiparet; maxime ubi tot dies noctesque plane insomnes, tot mo- tum vicissitudines, tanta occipitis inflammatio, ac temporum inquietudo certam fere caliginem ac iudicii eclipsim minabantur. Itaque humilis Rosa voce tremula flebilique supplex obsecravit domesticos, secum rogarent Deum, ut ex ea dumtaxat parte mitigaret vim morborum, qua menti, liberoque usui rationis nocere poterant. Respexit humilitatem Ancillulæ suæ divina pie- tas, illique integrum expediti iudicii et linguae vigorem peculiari prodigio inter assidua exhausti cerebri deliquia immunem servavit usque ad ex- tremum halitum. Attamen sæpe inter hos ango- res Virginem ab usu exteriorum sensuum abdu- xit vel morbi vehementia, vel contemplationum excessus, adeo ut somno leniter sopita putaretur; unde nonnullis etiam de infirmæ salute pau- lo melius sperare collibuit, quod eam crederent paucillum dormivisse.

400 Præ ceteris sollicita mater laborabat per- suadere Filiae, hæc rediturae valetudinis signa

esse. Verum subridens, morique certa Virgo re- plicuit; nil minus, quam soporem fuisse, quod viderant, nec tales esse cruciatus suos, qui aut unici momenti starent induciis, aut cum somno possint vel tantillam inire societatem; proinde non dubitarent, brevi se consummandam iri, at prius amarum hunc passionis suæ calicem amo- re Sponsi ad imum usque fundum sibi exhan- riendum fore. Crucis archipincerna sitis imma- nissime Rosam torquebat, imo torrebat indies vehementius. Haque in Gundisalvi conjugem ob- tutu miserabili, cernuo, lachrymoso, frequenter, languide, dolorose respiciens, orabat supplex, tantillum aquæ ad refrigerium sibi porrigi, fel (cui pridem assueverat) cum aceto jam in de- liciis reputatura, si impetrare potuisset. Ma- trona, quamvis commiseratione efflictim saucia, negabat, id sibi per medicos licere. Urgebat Ro- sa, meminisset datæ fidei, qua quarto abhinc mense promiserat valenti ac sanæ, quantum aquæ in ultima agitudine flagitaret, se prompte da- turam. At excusabat illa, se jam promissum im- plere non posse. Unde Virgini cruciabiliter are- scentem unum id superfuit, cum moriente Sponso clamare: SITO.

D
provisum illis
tormentum
pati coacta
est.

ANNOTATA.

a Promulsidaria apud Latinos dicuntur vasa vel scutellæ, quibus promulsis continetur. Est autem promulsis cibus aut potus, quo oreis excitatur. Ex epitheto mortiferi, quod hic additur, satis patet, quale fuerit istud promulsi- darium.

b Syncope, Græce συκοπή, apud medicos est præceps omnium virium lapsus, de quo Gor- ræus et Castellus fusius agunt.

c Strategus est proprie dux exercitus a στρατός exercitus, et verbo ἄγω, hoc est, ducō. Hic ac- cipitur pro ducibus aut prodromis ultimi vel lethalis morbi, quemadmodum ex sensu liquet.

d Critirion, vel criterion, Græce κριτήριον, ali- quando significat tribunal iudicum vel contro- versiam a iudicibus dirimendam, a verbo κρίνω quod est iudico. Hoc loco per criterion indica- tur, nullum foras prodiisse certum signum morbi determinati, de quo medici sive schola Esculapii iudicium ferret.

e Græca vox composita ἀντιπεριστάσις, simpli- citer de verbo translata, Latine circumobstisten- tia dici posset. Est autem antiperistasis, teste Calepino, recprocatio, compressio undique circumfusa, per quam, ubi calidum est, inde fri- gus expellitur; ubi frigidum est, inde calor ex- pellitur. Ex hac descriptione et periodi adjunctis facile colligitur, quid ea vox hoc loco significet.

f Cholica vel cholera, a Græco nomine χολή, id est, bilis sic dicta, est morbus peracutus, ut Gorraeus in Definitionibus medicis pag. 509 eum vocat, ubi plura de diversis ejus speciebus et causis legi possunt.

g Hypochondrion, quasi Latine dicas subcar- tilagineum, quia sub cartilagine positum est. Un- de Gorraeus pag. 484 operis proxime laudati il- lam corporis partem sic describit: Ὑποχόνδριον appellatur tota illa corporis humani regio, quæ a mucronata cartilagine utrimque ad ilia usque pro- tenditur. Nominis ratio est, quod ὑπὸ τὸν χόνδρον ἔστι, hoc est, cartilagini subjacet, postque eam sit. Nec vero musculi tantum, sed et interna subjectaque illis viscera eo pariter nomine appel- lantur,

E

F

A lantur, quo sub notharum costarum cartilagibus condita sint. Hinc intelligitur, qualis fuerit dira illa hypochondriarum vel potius hypochondriorum convulsio.

In Caustica, id est urens vel inflammata intemperies, ex adjectivo *καυστικός*, id est, vim urendi habens, a verbo *καίω*, quod est, uro, accendo vel cremo.

CAPUT XXVIII.

Ultimus Sanctæ morbus, felix obitus, et speciosa cadaveris forma, magnusque populi ad illud concursus.

Adfuit demum acceptabile tempus, quo Rosa, non tam Sili, quam sitis ardoribus exsukka, dolorum spinas cum vita exereret, in Sponsi paradiso amœnius renascitura. Lethalia decumbentis signa dissimulari jam non poterant, erantque Virgini acceptissima, quod his, quasi fidejussoribus, liberior sibi concedebatur campus, submota corporis cura, tractandi de sola anima. Igitur crebrius accitis confessariis, tenerrimam conscientiam exomologesi pluries iterata quam diligentissime expiavit, semel quidem generaliter de tota vita sua; deinde frequentius, at brevius, semper tamen cum sonoro pœnitundinis intima singultu et lachrymis se accusans; ita quod auditi gemitus non paucos compunxerint, mirantes Virginem in summis corpusculi tormentis adeo gemendi parcam, nunc in levissimis animi morbis enarrandis tam amare altumque ingemiscere.

402 Post hæc, triduo ante felicem transitum, complicatis in supplicandi ritum manibus, voce flebili divinum Viaticum, extremamque Uctionem petiit. Ut audivit, epulum Eucharisticum sibi adferri, vivido colore suffusa, coruscantis auroræ instar gratiose rubuit; mox gaudio suo impar, in altissimam ecclasi in dirigit, attonitis, quotquot aderant, quod nihilominus apte expeditæque responderet sacerdoti, qui de more, sacratissimam Hostiam manu tenens, interrogabat, quæ sub illo articulo solent interrogari. Suscepit divino Sacramento, pallida et exanguis nullo vel minimo labiorum motu sic fixa hæsit, ut diu inter adstantes dubitatum fuerit, num sacram Hostiam in stomachum transmisisset: denique P. magister de Lorenzana metuens, ne forte Virgo tam aridis, morboque adstrictis faucibus, glutre non posset, quæsivit sollicite, quo statu res esset. Rosa ad confessarii vocem repente sibi reddita, respondit, jam Hostiam sacrosantam per guttur ad intima descendisse. At ipse memor admirabilem effectum, quos instar solis operari solebat in Virgine hoc vivificum Sacramentum, (ut fatentem ipsam retulimus supra cap. xxii) brevissime illam hortatus est, frueretur nunc Sole suo. Apposite, nam uno eodemque die in zodiaco sol mense Augusti ex leone transibat in virginem, et Sol Eucharisticus, vere augustus, ultimo virginem Rosam virgineo suo corpore adimplebat. Certe et hæc Virgo inter morbum et mortem velut inter leonem et libram media erat b: nam illa quasi leo sic contriverat omnia ossa ejus, hæc æternum gloriæ pondus

appendebat Virgini in statera, de qua cap. xvii. Sed ad alia.

A. LEONARDO HANSEN.

403 Quam immobilis rignit, dum sacrum Viaticum sumebat in ecclasi, tam alacri omnium sensuum officio extremam Uctionem moribunda excepit, vere oleum lætitiæ, quo sese potius ad triumphum, quam ad agonis conflictum sensit animari, utpote salutis adeo jam certa, quod insuper nosset absque purgatorii ignis contactu, se recto itinere ad Sponsi nuptias profecturam. Sæpius coram adstantibus, voce quantum potuit elata et clara orthodoxæ fidei professionem replicuit, non sine jubilo, ac pene addito cygnæo cantu, protestans; se, uti hactenus vixerat, ita jam mori filiam sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ: se credidisse semper et credere, quidquid credendum proponit ac docet magistra fidelium apostolica Sedes: numquam se (cum sui compos sit) ab hujus fidei solidissima firmitate recessuram. Proxima huic cura fuit, se palam ac devote S. Patris sui Dominici sobolem profiteri, unde candidum sui Ordinis intersigne, quod scapulare dicimus, foris super stragulas coram se continuo et patule extensum videre ac videri voluit, tamquam proprium religiosæ militiæ vexillum, sub quo meruerat usque ad extremum spiritum: estque hæc vestis illa, qua Virgo Mater nascentem Fratrum Prædicatorum Ordinem, ceu pannis infantia, suismet manibus involverat c. Porro gavisa est Rosa cum a Patre Lorenzana suo confessario, quod numquam sciverat, tunc primum didicit, hunc perpetuum in Ordine morem esse, quod moribundis religiosi illo modo sacrum scapulare insternatur. Hinc Rosa moritura tenerius suum osculabatur scapulare, quo quasi viam lacteam sibi signari ad sedes empyreas sentiebat.

fidei Catholicam profite-tur.

404 Inviserat Rosam morti vicinam P. F. Bartholomæus Martinez prior Limensis cœnobii ad S. Mariæ Magdalena, vir admodum religiosus et Dominicanæ ibidem observantiæ vigil zelotes, cui per quinquennium Virgo conscientia suæ latebras solita fuerat aperire. Ab hoc agra humillimis precibus flagitavit, sibi verbatim prælegi formulam exquisitissimam summeque efficacem, qua moribunda veniam a Deo exorare pro omnibus, qui Rosam in totius vitæ suæ decursu molestiis, damnis, ullove genere injuriarum affecerant. Annuit pius Pater illiusque præeantis verba sequebatur Virgo, Crucifixi iconem manu stringens; nec satiari poterat his verbis tenerimis: « Pater ignosce illis. » His illanguebat tota affectuum dulcedine, horum repetitione inardescibat medullitus, nec fatigabatur orationis prolixitate, modo in eadem verba sæpius recurreret. Expleto hoc pietatis officio, blande ac suaviter Patri gratias egit, quod in opere tam pretioso ac serio aptam sibi methodum viamque recitando præverat, qua utcumque imitaretur divinum in cruce Agnum pro suis adversariis extreme deprecantem.

adversarius aut persecutoribus suis ignoscit.

405 Hinc in se reflexa, domesticos Gundsaldi questoris acciri demise petiit, et quamquam ex his neminem verbulo, aut minimo umquam nutu offendisset, a singulis et omnibus voce lachrymosa ac supplici oravit sibi condonari, si qua in re ulli nocuerat sive incomposito morum exemplo, sive tarditate obsequiorum, aut tetrica singularitatis molestia; dolebat se ipsis adhuc fere per biduum oneri fore, rogabatque, ne prope terminum amittere velint longanimitatis suæ fructum, ac patientiæ meritum;

ab omnibus vicissim veniam erratorum petit.

haud

Sancta semper de precibus confessa.

extremis sacramentis mun-

o

C

8

A. LEONARDO
HANSEN.

hand procul abesse horam, quæ domum Gundisalvi a foetida Rosæ longo fastidio inutilique pondere liberaret. Nemo aderat, cui tantæ humilitatis verba lachrymas non excuterent: nam, ut tenerrime Rosam suam diligenter, sat fuerat singulis ipsam novisse, ejusque sanctitatem, innocentiam, animi demissionem, candorem, et obsequendi affectum tantis experimentis comprobasse.

et sepulturæ
locum apud
PP. Prædica-
tores flagitat.

406 Sciebat quæstor, Virgini (prout sub Dominicani Ordinis habitu, atque obedientia vixerat) in votis esse, non alibi, quam ad Fratrum suorum pedes sepeliri; at metuebat vir prudens, ne forte post Rosæ obitum de condendo tanti funeris thesauro lites inter parochiam et sancti Dominici conventum exurgerent; nec tamen audebat humillimæ Virgini honorificum illud periculum aperire. Tandem ingenioso consilio suggestit Virgini, quod legitimum obtinendæ apud FF. Prædicatores sepulturæ desiderium potius mendicando, quam testando notificaret per scripturam, in hunc usum a Gundisalvo jam præparatam. Facile consensit ac subscripsit Rosa, existimans agi de solo humilitatis exercitio, eumque Ordinis sui morem esse. Alias de corporis sui aut cura, aut loculo ne quidem cogitabat, intenta soli spiritui, adeo ut familiares matronarum visitationes difficiliter, quam nova dolorum auctaria admitteret; siquidem ut illas, tamquam onerosas ac superfluas, honesta sæpius excusatione rogabat impediri, ita hæc magis magisque gaudebat cumulari. Hinc inter acutissimos ischiadum cruciatus vox illa frequens: « Ure, preme, » stringe, Domine: ne parcas, quantumcumque pungas aut vellices, pro meo demerito » parum est. »

Deinde in cre-
bras aestases
raptæ est.

407 Notarunt plerique in Virgine, iisdem gradibus, quibus debile corpusculum fatiscebat in mortem, attolli spiritum in vigorem et securam hilaritatem, adeo ut pene horaria letitiæ incrementa nec voce nec vultu satis potuerit dissimulare, velut protestans cum Apostolo: « Cum » infirmor, tunc fortior sum. » Quidam vir religiosus diris ejus torminibus compatiens hortabatur pati fortiter, terminum jam in prospectu esse, hoc æstu animam feliciter purgari a cruditate, ut Sponsi palatum æternum oblectet. Respondit Virgo: « At hoc ipsum est, quod Spon- » sum rogo, ne cesset me exquisitis ardoribus » excoquere, donec ei maturecam in fructum, » qui recta hinc mensæ ipsius inferri mereatur. » Sub vitæ finem crebriora Virgini fuere dulcissimorum raptuum intervalla, quibus paratæ caelestis gloriæ saporis jam summis labiis prælibabat. Paucis ante obitum horis ab ejusmodi prægustu in se rediens, ac suis gaudiis impar, P. Fr. Francisco Nicto cum aliis juxta ibidem vigilantem ingenuè ac secreto dixit: « Proh, Pater! » si residuæ vitæ meæ brevitatis id permitteret, » quam excelsa, quam pretiosa, jucunda, exi- » mia tibi de Dei suavitate, de læta ipsius curia, de regione æternitatis narranda haberem! » Vado nunc cum tripudio ad perenniter con- » tuendam pulcherrimam illam faciem, quam » toto peregrinationis meæ exilio quæsivi, to- » to desideriorum æstu concupivi. »

accersitisque
parentibus,

408 Aderat morienti Filiae afflicta mater, aberat pater, quem lecto decubuum propria infirmitas continebat domi; attamen rogatu Virginis, quæ ultimam utriusque parentis benedictionem expectabat, ad Gundisalvi ades portari se fecit. Hic ad primum conspectum attenuatæ

et exanguis filiæ itum in singultus et lachrymas, D nec ulli circumstantium ea fuit pectoris durities, quam ista lugubris spectaculi teneritudo non emolliret in plorandi societatem. Interea fletuum nimbo utcumque discusso, Rosa placide summaque reverentia parentis manum deosculata est, simul blande ac imperturbate exposuit, sibi nunc modicissimam vitæ, quam parens dederat, partem superesse, in hujus extrema linea sese amborum benedictionem supplici demissione præstolari. Hanc ubi obtinuit, pari observantia in Gundisalvum ejusque uxorem respiciens, quandoquidem et hos uti secundos parentes coluerat, pariter ipsorum benedictione voluit ad arduum illud iter communiri. Deinde propius accitis, qui aderant, duobus suis germanis fratribus, seriam, gravem, ac sententiosam parænesin dixit, ac inter alia sollicitam parentum curam, honorem, obsequium efficacissime commendavit; quasi ad crucifixi Sponsi exemplum dixisset: « Ecce mater tua. » His expeditis, advocavit ambas quæstoris filiolas, quas ob innocentiam rectamque indolem impense amaverat; his energia mirabili inculcabat timorem Dei, virtutis studium, amorem parentum, quibus satagerent tranquillam et lætam conciliare se-nectutem. Nec minori emphasi reliquos per ordinem domesticos affata est, quemque decenter admonens ollicii, et Christianæ pietatis; videbatur non femina, sed apostolus prædicare.

409 Tantus in Rosa concionandi spiritus ac vigor, P. magistro de Lorenzana confessario persuaserat, ipsam ea saltem nocte haud morituram. Nox erat, et sancti Bartholomæi pervigilium d; unde confessarius solenni Matutinarum officio domi interfuturus, parabat discedere ad æro-
nolium, postridie rediturus. At Virgo sciens non integras quatuor horas sibi tunc superesse, postremam ab eo benedictionem enixe flagitavit, quasi paulo post ad Dominum migratura. Sed respondente illo commodius hanc differri posse in crastinum, tempus non defore, sat tempestive se postero mane adfuturum; Rosa graviter modesteque arridens subiecit: « Scito, mi Pater, hæc » nocte cum ineunte S. Bartholomæi festo e me » abituram ad festa sempiterna: jam caelitus in- » vitata sum ad splendidum illud ac solemne » convivium, jam præfixa est hora, et non vis, » quod vadam, dum patent fores. » Hæc vultu tam sereno ac gratioso, tranquillitate tam secura et hilari proferebat, quasi jam in paradisi vestibulo expectaret cum lampade, dum media nocte clamor fieret: Ecce Sponsus venit. Et revera ubi medium noctis adfuit, Rosa hoc sese clamore sensit accersiri, candelam benedictam placidissimo nutu petiit, crucis signaculo, velut rem magnam aggressura, frontem, os, pectus communiit. Germano fratri, quid ageretur adhuc dubitanti, innuit se migrare, jussitque cervical subtrahi, ut, capite ad nudum lecticæ lignum acclinato, sentiret, in cruce se mori: denique sensibus plane integris, pleno judicio, fixis in caelum oculis, nullo vel minimo pavoris aut horroris signo in facie, dum postrema hæc verba, pronuntiabat: Jesus, Jesus, Jesus MECUM SIT, quietissime expiravit. Nimirum ut Rosa infans ab his verbis aspiciata fuerat primam orandi formulam, ita his ipsis immortua, quasi tesseram suæ innocentiae ac infantilis simplicis ad limen supernæ patriæ invariata reportavit, anni sui trigesimi secundi quinto mense vix inchoato.

A 410 Eodem festiva mortis diluculo Aloysia de Serrano procul in aedibus parentum matutino somno implicita rescivit, deposuisse tunc Rosam cum S. Bartholomæo mortalitatis exuvias. Inter utramque pactum fuerat, quod, quæ prima ex hac luce migraret, Deo permittente, alteram sui transitus admoneret. Stetit promissis Rosa, et illam nocte in forma corusci luminis Aloysiam suaviter excitans, sese ad lucis regionem tunc perrexisse indicavit. Verum de luminosis Rosæ post obitum apparitionibus sermo copiosior Mantissæ reservetur. Redeundum hic ad virginium Rosæ cadaver, quod respirare credebatur, quando spirare desierat. Vividus faciei color, labella rubentia modiceque velut in suavem risum diducta, oculi integri, lucidaque amœnitate subfulgidi diu ambiguum reddidere præsentibus Rosæ mortem, donec adhibito speculo nullum in ea superesse habitum innotuit. Apud Rosam ut ultimus, sic primus hic speculi usus fuit.

et domesticus
pallus maro-
gandio, quem
dolore, afficit.

411 Dum vestitur, tractabile cadaver, dum aptatur in feretro, dum floribus inspersum effertur in antierius conclave, spectante matre, ingerebatur universis luctuosa plangendi licentia, nec tamen ulli præsentium libuit plangentibus indulgere: siquidem repentino prodigio sic omnes pervasit arcanus quidam lætitiæ sensus, ut tota domus insperata metamorphosi devolis turgere solatis, ac nuptiali propemodum gaudio innatare videretur. Matri quid acciderit, jam superius in fine cap. IIII relatum est. Idem reliquæ Gundisalvi familiæ, idem extraneis, quotquot aderant, intimæ ac secretæ jucunditatis inhaesit stimulus. Universim decem et novem personæ ingenuæ, præter domestica promiscui sexus mancipia, Rosæ morientis lectulum mœsto silentio ambierant, et ubi Virgo spiritum reddidit, singulæ occulta quadam spiritus suavitate a placentu in plausum ultro se adigi compererunt. Una præsentium, uti viderat expirantis Rosæ grabatum numerosa angelorum corona circumdari, ita notavit, jam circa defunctæ feretrum eosdem alternante concentu festivissime tripudiare. Eadem quæstoris conjugii clam fassa est, anam per amplam, in qua prostabat expositum Rosæ cadaver, undique totam micuisse luminoso illapsu celestis gloriæ; jurato asseruit, religiosæ cui-dam personæ triduo ante felicem Rosæ transitum a Christo fuisse revelatum, Virginis mortem fore admirabilem et sepulturam gloriosam; insuper vetuisse, ne Virginis funeri circumponantur panni atro colore lugubriter pullati, sed candidi, nivei, solemnes, quique non exequias indicent, sed triumphum. Denique invaluit eo usque prodigiosa lætandi sympathia, quod, dum expectabatur diei adradantis diluculum, nonnullæ ibidem devotæ feminae sacrorum hymnorum sonoro cantu per vices liberrime se oblectarint, protestantes non lessio illic, sed júbilo esse locum.

statimque
tanta populi
multitudo

412 Illuxit demum clarior dies, et ecce, quæstoris palatium subito hominum concursu plenum fuit, nemine vocante. Mirabantur domestici, unde, aut quo modo nuntium defunctæ et calentis adhuc Rosæ tota urbe diffundi potuerit hora tam intempestiva. Nec publici præcones, si vicalim emissi fora et compita stentoreis implessent clamoribus, primo mane tam densum collegissent populum, quantus ultro ex omni platea ad Gundisalvi aedes confluit, nulla humana diligentia excitus. Adfuit inter primos vir

gravissimus P. de Lorenzana, et in feretro similem dormienti Rosam conspicatus, vocem tenere non potuit, quin palam exclamaret: « Bene- » dicti genitores, qui te procreaverunt! benedicta » hora, quæ te nascentem excepit! benedicta » tu a Domino, felicissima Dominici Filia, quæ » nunc frueris vultu beatifico tui Creatoris! ob- » iisti, prout vixisti; baptismalem gratiam nulla » umquam lethali noxa interpunctam; immacu- » latam totius vitæ innocentiam, virginæ cando- » ris infantilem puritatem intulisti celo: seque- » re, sequere nunc Agnum, quorumque ierit. »

A. LEONARDO
HANSEN.

413 Interea circumfusi promiscue nobiles, ignobiles, advenæ, cives, Indi, Hispani certatim rosaria sancto corpusculo applicuerunt, flosculos religiosæ jacentis vesti instratos carptim undique diripere; hic manum, ille pedes raptim deosculari studebat; nec deerant, qui pio furto hinc limbum tunice, inde veli extremitates paratis forcibus modo clam, mox palam invaderent, ut brevi stipatoribus opus fuerit contra rapacem devotionem. Qui remotius sublitterant, delixi hærebant in niveo et gratioso Rosæ vultu, quem florida corona, velique candor venustissime commendabat. Tentant pluries familiares matronæ, adductis palpebris oculis defunctæ Virginis obtegere; sed frustra: nam sensim eo redibant, unde attractæ fuerunt, solamque oculorum medietatem operiebant: quasi Limenses suos etiam post mortem Virgo pupillis columbinis amaret dulciter intueri.

ad cadaver
ejus ultro
confluit.

414 Crevit accurrentium multitudo et cum multitudinem importunitas, ut nec ostia domus sat laxa paterint confertim irruentibus, nec abituri exitum in tanta pressura invenirent. Omne atrium, ambulacra, angulos confusa turba impleverat, ut Gundisalvo necesse fuerit, posticum suarum adium aperire, quo per aliam viam sese evolverent, qui venturis locum cedebant. Aliquamdiu remedium istud profuit, donec etiam illa ex parte ingressum tentare cepit confluxus spectaculi avidissimus, qui neque insignioribus personis intromittendis aut emittendis spatium dabat. Igitur Peruani regni excellentissimus prorex armatæ suæ custodiæ prætoriam cohortem eo celeriter destinavit, portisque adium adstare jussit, ne indigesta tot agminum collisio exardesceret in tumultum. Mirata est universa civitas, tantopere se totam sponte commoveri ad cohonestandum funus pauperrimæ Virginis, obscurorum parentum humilis filia, quæque, dum vixit, adeo sese ab omnium oculis, notitia, plausu occultarat; sed impleri debuit, quod callitus prædictum erat, fore sepulturam illius gloriosam.

ut domus ar-
matis militi-
bus custodienda
fuerit.

F

ANNOTATA.

a Hoc loco dicitur sancta Virgo in ecstasim diriguisse, eo quod ecstasis sit abstractio mentis a corpore, in quam homines abrepti velut obri-gescunt et inflexibiles redduntur. Nomen Græcum ἔκστασις oritur ex verbo ἐξίστασθαι, quod est obstupescere, vel extra se rapi.

b Hic allusio est ad signa cælestia mensis Augusti, in quibus tunc sol naturalis erat, et ad Solem Eucharisticum, tempusque, quo S. Rosa hunc percepit, et ex hac vita migravit, ut satis manifestum est.

c De veste, quam Deipara Ordini Prædicatorum dedit, in Commentario prævio ad vitam S. Dominici die 4 Augusti § 28, sive tomo pri-

mo

A. LEONARDO
HANSEN.

mo istius mensis pag. 460 et sequentibus sat fuisse egimus.

d Cum festum S. Bartholomæi in quibusdam locis die 24, in aliis die 25 Augusti celebretur, nondum scio, an Limæ istud ejusdem Apostoli pervigilium in diem 23, an 24 Augusti incidit. Videtur tamen annua S. Bartholomæi festivitas ibi die 24 Augusti celebrari propter testimonium Clementis IX Pontificis, quod mox proferemus.

e Ex his aperte colligimus, S. Rosam ineunte ipso festo S. Bartholomæi obiisse, ac proinde sequitur, istud festum Limæ die 24 Augusti

tunc celebratum fuisse: nam Clemens IX Pontifex in decreto Beatificationis, quod § 2 Commentarii prævii retulimus, ibidem num. 22 diserte præcipit, ut de beata hac Virgine quotannis sub duplici ritu recitetur Officium, et Missa celebretur.... juxta rubricas Breviarii et Missalis Romani die vigesima sexta Augusti, quæ prima est non impedita post diem vigesimam quartam ejusdem mensis, qua spiritum Creatori reddidit. Unde concludimus, S. Rosam festo S. Bartholomæi ad Superos migrasse, et consequenter istud festum Limæ tunc in diem vigesimam quartam Augusti incidisse.

GLORIA POSTHUMA

EX DIVERSIS MONUMENTIS, QUÆ COMMUNEM OPINIONEM DE SANCTITATE
HUIUS VIRGINIS LEGITIME CONFIRMARUNT

CAPUT PRIMUM

Gloria posthuma ex honorificis ejus exsequiis, posteriore sacri corporis translatione, et sollicita ejusdem conservatione.

§ 1. *Tantus tamque confusus populi concursus ad funus hujus sanctæ Virginis, ut sepultura ejus in diem sequentem differri debuerit.*

Fama mortis
ejus per urbem sparsa,

Toti jam Limæ, buccinante fama, innoverat, Rosæ cadaver sub vesperam quæstoris domo efferendum esse ad sepulchrum; et ecce plateas, fora, vicos, qua transeundum, aliquot horis ante impleverat effusa populi multitudo. Viæ pro dignitate urbis spatiosæ et amplæ (a quæstoris domicilio usque ad sacram aedem Prædicatorum mille circiter passuum iter erat) nec tamen sat capiebant numerosam plebem, tempestive per omnia compita agglomeratam; quam nec præco, nec templorum excelsa tintinnabula, sed sola cujusque singularis devotio invitarat.

præsul Limæ
cum capitulo,
Ordines
religiosi,

2 Illustrissimus Limæ archiepiscopus prodierat, funebri pompæ honorem suæ præsentiae impertiturus, sed usque ad Gundisavi aedes per densissimas spectantium myriades eluctari diffidens, permeatu frustra tentato, maluit ad D. Dominici templum desistere, ibique virgineum funus ad valvas expectare. Interim non secus atque ad publicam supplicationem longis agminibus diversisque viis ad aedes quæstoris confluxere pia variorum titulorum sodalitia, nemine aut jubente aut rogante, vel stipendium offerente. Processerunt et religiosorum mendicantium Ordines sub distinctis labaris a: mox et metropolitanum collegium ultro adfuit præter expectationem et morem, cum alias numquam (nisi dum effertur proprius archiepiscopus) soleat humanis corporibus intervenire.

3 Accessit demum amplissima senatorum curia ad obsequium, quod vix alteri, præterquam suis proregibus vita functis præstare consuevit.

Ceterorum, qui eadem spontanea devotione confluerant, illustrium ex omni equestri ordine virorum ratio aut numerus in conferta multitudine inihi non potuit; cunctisque unum fuit stuporis argumentum, illic se videre congregatos, quo nullus convocarat. Eadem matronarum, ceterique feminei sexus ambitiosa pietas, ac visendi ardor: quacumque funebri processio duenda erat, utrimque palatiorum, ac domuum fenestras, pergulas, arcus occupant numerosæ prospectantium facies, undequaque ex porticibus, muris, transennis eminens venturo spectaculo inhiabant centeni, milleni oculi; ipsa ædium tecta leniter acubua sub inbelli ac populosa omnis ætatis turba procul nigricabant. Tanti nimirum erat, obsecuri et vix noti militis pauperem filiam efferri ad sepulturam. Certe numquam alias sic visa est universa Lima commoveri.

4 Prodiit denique sub vesperum e Gundisalvi laxatis foribus mortuale pretiosi pignoris fœdus, cui spontaneos humeros primum suppeditavit capitulum metropolitanum, eo honoris obsequio, quod solis archiepiscopis vita functis præstare solet. Inde, post emensam gravi tardoque incessu primam plateam, ventum ad quadrivium, ubi feretro deposito, successit in piæ sarcinæ bajulatum senatus curiæ secularis. Post hunc devotissime succollarunt primores Ordinum religiosorum, partiendo vices per vicos et terminos compitorum. Muniebant utrimque portantium latera excellentissimi proregis armati stipatores, tum, ut per densam multitudinem vi et

cla-

A clamore laxarent vias, tum vero ut a devota rapacitate populi reliquias poscentis protegerent virgineum cadaver: nam ut singuli velut in tumultu Rosam acclamabant SANCTAM, ita violentiores ac valentiores passim inhiabant sandapitæ; avidi paratique inde decerpere, quidquid possent, ni hastatorum bipennes quasi sepe objecissent.

ad templum
PP. Predicatorum.

5 Certe si cupidissimæ huic turbæ, quod libuit, licuisset, periculum erat, ne sacri corporis pars modica aut nulla ad templum perveniret. Nec tamen sub tam vigili ferreaque custodia caveri potuit, ne, ubi ad valvas ecclesiæ ventum est, cadaveri partes vestium, corona et palma deesse notarentur, ibidemque pro ablatis alia fuerint reponenda. Dum in templi limite (quod Rosa adhuc mortalis tam sedulo triverat) mortua sistebatur, ad aspersionem lustralis aquæ, quibusdam videbatur nova hilarescere jucunditate virginea facies, in niveo veli candore rosea, inque purissimi amictus nitida serenitate formosior, collo totoque corpore flexilis, ut pene exclamaretur: « Non est mortua puella, sed dormit. »

ubi tanta populi turba concurrat.

B 6 Illatam sacello majori excepit tumulus gradatim a pavimento elevatus; at illustriori ostento ibidem Virgo Deipara videbatur excepisse Rosam suam; nam sub iis fere motibus in alio sacello prodigiæ imaginis, cui a Rosario nomen est, repente splendidus vultus micuit, spectantibus, qui propius adstiterant, universis. Mox eo confluit torrens ingentis populi, et pavori gaudioque in medius palam solvit in lachrymas; invalescit supplicum clamor, ut non defuerint, qui suspicarentur imaginem portentoso insuper sudore commaduisse; sed re diligentius explorata, compertum fuit, nonnisi meros splendores esse, at insolitos, festivos, benignos, quibus Virgini ipsa Regina virginum publice applaudebat.

ut exsequiæ
hic celebrari
potuerint.

7 Sed redeundum ad Rosam in suo jam tumulo spectabiliorem, et reciproca accensi vultus suavitate rendentem: huc enim totus populi refluxus incumbabat; sed opportune tumulum circumsederant cœnobii Patres dignitate ac senio graviores, tum ne thesaurus ille diriperetur, tum ut eidem decenti ordine admoverent debiles et mancos, qui spe haud inani obtinendæ curationis accedebant. Verum de his in Mantissa b. Paulo remotius constiterat hastatum proregis satellitium, ut confusam molem irruentis populi distineret, si posset. Vix tamen potuit, nam prementium tanta vis fuit, ut lessi mortualis cantoribus in altaris crepidinem eluctandum fuerit, ad lugubre officium utcumque solito cantu explendum.

et sepultura
virginis cadaveris.

8 Assistebant ritui funebrium Limanus archiepiscopus, regius senatus, quem audientiam c vocant, collegia metropolitanum et curiale, regularium prælati, et equestris ordinis nobilitas conspicue numerosa. Itaque dispositis omnibus, dum inchoandum erat Officium sepulture, quo Rosæ corpus e templo efferretur ad fossam in aula capitulari preparatam, subito per omnes latissimæ ecclesiæ angulos tanta insonuit promiscuæ multitudinis vociferatio, tam inconditus ac flebilis deprecantium ululatus, ut metu confusio- nis ac tumultus supersedendum, funebrique processione abstinendum fuerit, admonito populo, usque in posterum diem charissimi illius pignoris sepulturam differri.

9 Sub hujus promissionis ac certæ spei solatio persuasum multis, ut domum secederent, po-

stridie ad tumibæ spectaculum commodius redituri. Sic agminatim et sensim dilapsa plebeia frequentia, proceribus aperiri cœpit liber aditus, spatiumque accedendi propius ad venerandum corpus Famulæ Dei, manusque innocentissimas deosculandas. Rursus interea succrevit curiosa multitudo, rursus etiam circa tumulum conglomabantur impetuosæ turmæ, quas ut vidit archiepiscopus, gestu, signis (vox enim audiri præ sonoro strepitu non poterat) Patribus inquit, ut corpus Virginis in sacristiam deportarent.

10 Verum nec ibi sat tutum fuit, sequente ac premente turba. Igitur ad securiores pluribusque valvis disclusos recessus infra novitiorum adyta, comitante cum paucis archipræsule, transportandum fuit; instabant sequacium agmina, vim portis illatura, nisi religiosorum cunctis locique reverentia intercessissent. Demum etiam inde ultimo simplicium novitiorum oratorio illatum est, ibique sub excubitoribus a Priore constitutis pernoctavit. Hic tandem archiepiscopus, solitudine pium fervorem aciente, in genua procubuit, manui Virginis reverenter apprehensæ pluries devota oscula fixit, eamque non solum E in junctura, sed in singulis digitorum articulis, acsi viveret, tractabilem sensit. Aderant nonnulli e senatorio ordine, magnæque felicitatis loco habebant, posse illic de genu simbriam virginei habitus osculari, nec ulli horum ea fuit pectoris constantia, quæ lachrymas temperaret.

usque ad sequentem diem differenda fuerit.

ANNOTATA.

a Labarum proprie olim vocabatur vexillum militare, auro intextum gemmisque intermicantibus splendidissimum, quod imperatoribus præferebatur. Alii volunt hoc nomen a voce peregrina deduci, et ea significari vexillum sacrum, quod in templis suspendebatur. Quidquid sit, sensus hoc loco satis indicat, pro quo vexillo vox ea hic usurpetur.

b Hansenius hic et alibi mantissam appellat appendicem miraculorum, quam Vitæ S. Rosæ subjunxit, ut in fine Commentarii prævii monuimus.

c Hispanice audiencia vocatur tribunal vel locus, ubi justitia administratur. Hic accipitur pro illa senatorum vel judicum congregatione, quæ ad exsequias S. Rosæ convenerat. De aliis ejusdem vocis significationibus auctius Cangii Glossarium ad nomen audientia consuli potest.

F

§ II. Die postero astute procuratus plebis discessus, post eum clandestina sacri cadaveris sepultura, et exsequiæ postea solennius iteratæ.

P ostridie, adivente matutino crepusculo, jussi custodes, venerabile pignus e novitiorum domicilio in majus ecclesiæ sacellum, ubi pridie constiterat, retulerunt, inque ejusdem tumuli reclinatorium sublimarunt. Deinde laxatis templi foribus, admissus populus undatim irruit; cancellos omnes, subsellia, pegmata, scamna confertim implevit; felicem se quilibet arbitrabatur, sicubi loco editiori potuisset stationem occupare. Verum ubi æs campanum solito maturius funebri Missæ et solemnibus exsequia-

Postero die rursus in templo

A. LEONARDO
HANSEN.

rum Officio signum dedit, subito reliqua templi capacissimi amplitudo supervenientibus angusta vit : neque enim (ut pridie) soli incolæ, sed et remotiores accollæ a sex et amplius leucis accurrerant, nemine invitante. Circumstetere denovo proregis stipatores ; at ii, si pridie impetum plebis sustinere vix potuerunt, hac die ne vix quidem potuere.

ingens populi
tumultus
ortus est.

42 Certatim omnis ætas et sexus urgebat adiutum ; hic calculos precarios, ille cerea agnorum Dei amuleta, alius sudarium, numisma, coronulas, et quidquid charum ad manus erat, contingendo sacro corpori minus cominus suppliciter prætendebat. Hinc turba languentium, aut mutili corporis vitio miserabilium pene cum jurgio flagitabat accessum, [ut] feretrum contrectando speratam apprehenderet sanitatem ; inde infantes per obstantium capita sublimes mittebantur ad salutiferum contactum sacri cadaveris. Nec tanta militum ac religiosorum cautela, vigilia, custodia sat fuit, ne pluries Rosæ defunctæ vela, capilli, vestes frustillatim a solertioribus diriperentur, captandarum reliquiarum prætextu ; adeo ut ante sepulturam de integro sexies fuerit revestienda. Tota deinceps cura erat salvandi exanime illud corpusculum, ne ante sepulturam importunis vellicationibus discerperetur : jam enim notatum erat, unum ei deesse digitum, ferro, an morsu occulte detruncatum, non liquet.

ita ut Missa
funeris audi-
ri non posset.

43 Inter hos motus collectis in chorum cœnobitis, proceditur ad solemne Missæ sacrificium, adistente in pontificalibus ornamentis illustrissimo D. Petro de Valentia Guatimalæ a episcopo, qui advenerat, intronissus per sacristiæ posticum (nam aditus per oppletum multitudine templum haud patebat) Officium sepulturæ post Missam propriis manibus peracturus. Resonabat undequaque ecclesia perpetuis vocibus Rosam SANCTAM proclamantium, ita ut neque canentem religiosorum chorum foris audiret populus, neque ad chorum pertingeret vox sacerdotis aut ministrorum altaris : pulsu ac tintinnabulis signum dabatur choro, cum respondendum erat sacerdoti ; sed frustra fuere omnia, prævalente secularium clamore : tandem necesse fuit cantores choro egressos, ipsummet altare, ubi litabatur, circumdare, ut e propinquo vicissim audirent, et audirentur. Sic ægre demum inter sonoros templi strepitus quasi canoro quodam silentio ac rituum nutu consummata fuere divina mysteria. Deinde antistes e throno progressus ad feretrum, fluribus et lustralium aspersionum caeremonias inter consuetos psalmorum et responsorium modulos obibat decenti pompa, velut mox ad ultimam efferendi humanique sacri corpusculi processionem accingendus.

Tum signis de-
cepta plebs fa-
cite credidit.

44 At rursus novis ac validioribus ingemuit clamoribus stipata turba, rursus densato cuneo undique irruebatur in suggestum tumuli ; Rosam suam alii ultimo contrectare ; alii extrema ejus manibus, si possent, aut vestibus dare oscula ; alii saltem postremo eam intuitu minus salutare importunissime contendebant ; iterum laborabatur sub avido tot rosariorum, crucum, numismatum affricu, denuo Virginis habitus tentabatur forcibus. Ergo prudens antistes ulterioris violentiæ proclivi metu conversus ad Priorem et graviores Patres, monuit, divertendum esse præsens periculum hac altera dilatione sepulturæ, sibi nequaquam id tempus videri idoneum, quo possit sacrum illud cadaver, per tot hominum globos ac manus, integrum deduci in fossam.

Assensere consilio Patres, statimque nutu, signis, vocibus persuasum vulgo, Rosæ sepulturam ex placito illustrissimi præsulis in horam commodiorem consulo reservari. Gratissimis auribus hoc nuntium admisit turba, maxime ut vidit episcopum, depositis omnino pontificalibus ornamentis, rhedam conscendere, ac domum properare.

45 Favebat confirmandæ populari credulitati publicum argumentum ex constanti virginei cadaveris tum pulchritudine, tum suaveolentia miraculosa, quæ duo veluti fidejubeant, nullum fore seu deformitatis seu corruptelæ aut graveolentiæ periculum, si vel in plusculos dies sepultura differretur. Omnium hactenus patebat oculis invariata defunctæ Rosæ species, qualis a primo exhalati spiritus momento fuerat ; per triginta et sex horas idem perstiterat placidissimi oris decor, labiorum venustas, oculorum semipotentium vivax fulgor, et manuum candor ; inter tot suffitus, halitus, et lumina ; sub aere tam humido, calido, et ex concurrentium refluxibus pulverulento, nulla Rosæ vultui insecderat fuligo, nulla genas tinxerat flavedo vel horridus pallor ; in maxillis, in naribus, in palpebris nil flaccidum, decolor, triste, aut emaciatum ; perseverarat eadem flexilium membrorum tractabilitas, eadem nivei vultus amœnitas ; denique videbatur adhuc non mortua, sed sopita.

sepulturam
cadaveris str-
rum dilatan-
esse.

46 Porro mirifica cælestis odoris, qui a sacro corpusculo spirabat, fragrantia, ne quidem cessavit in sepulchro ; nam post decem et novem menses (ut capite sequente narrabitur) exhumata Rosa, eundem servabat ac presentibus adhalabat odorem, quem quidem in die sepulturæ alii rosaceo simillimum, alii velut ex liliorum, rosarum, balsamorum, totiusque florilegii mixtura compositum perceperunt ; verum cordatiores his, altiore, suaviore, nobisque paradisi exulibus peregrinum, et incognitum judicarunt. Hinc populus dilationis jam securus, imminente meridie, a templo diffuit ad ades proprias. Evacuata utcumque ecclesia, de more adductæ pessulisque firmatæ sunt fores, nec alia sperari poterat tumultu Rosæ opportunior hora, quam qua totus religiosorum conventus regulariter pransurus existimabatur. Itaque ubi tantilla ab incursibus libertas fuit, repente adornatur funebris processio, silent campanæ, at cantu submisso psallunt Fratres ; deportantur in ædem capitularem pretiosa virginis Rosæ lipsana ; illic in præparatam e cedro arcam reclinata, ferreis undique clavis occluduntur ; denique fossa obturatur, et cocti lateres, tenaci calce revincti, insternuntur. Sic tandem in tuto locatis Rosæ exuviis, omnique precum et hymnorum ritu ex rubrica Ordinis peracto, itum ad refectionem.

et hac spe do-
num discedit.

17 Verum non diu stetit unda populi, quin post meridiem, velut ex induciis ad templum copiosior afflueret. Ast ubi illic quæsitum, oculis charum pignus abesse conspexit, turmatim in claustrum peristylum irrumpit, ædem capitularem implevit, et Rosam liberrima vociferatione SANCTAM inclamans, dum plus non poterat, pulverem sepulchri terramque, reliquiarum loco, certatim asportavit. Inde continuo rhedarum ordine et comœatu, per mensem et amplius, personæ illustiores proficiscebantur ad paternam Rosæ domum, visuræ ac veneraturæ hortensem cellulam, quam Virgo solitudinis

Sed interea
clam tumula-
tum fuerat.

A Epistolæ (ut vocant) construi solet. Ergo collocandis Rosæ exuviis alius demum commodior electus est locus, ipsum videlicet B. Catharinæ Senensis sacellum, ab ara maxima ad lævam sat dissitum. Videbatur tam simili Filiæ deberi iste sinus seraphicæ suæ Matris ad quietem, si tamen quies dicenda erat, quam tanti quotidie strepitus, et clamores devotæ plebis circumsonabant, licet minori impedimento rituum ecclesiasticorum, quibus solis aræ maximæ spatium esse liberrium oportebat.

et testium
constituti
iudices

29 Interea Limam pervenere litteræ apostolicæ, quibus auctorati iudices commissarii novum ibidem erexere tribunal ex formula a sacra Rituum Congregatione præscripta, ad effectum examinandi testes de vita, et gestis ancillæ Dei, sororis Rosæ a sancta Maria. Itaque examini datum initium anno mdcxxx, die xvii Maii; sed ob multitudinem testium (centum octoginta tres fuere) variosque morarum obices, usque in Maium anni mdcxxxii duravit perquisitio: cui de more ad complementum supererat visitatio tumbæ et reliquiarum Famulæ Dei. Igitur deputati inspectores Joannes de Texeda, et Joannes de Vega doctores medici, Joannes de Valenzuela et Bartholomæus de Tivico secretarii cum Aloysio de Molina chirurgo.

fragrans San-
cta corpus
examinant,

30 Hi coram P. magistro F. Gabriele de Zarate tunc Provinciali, aperta arca lignea, repperunt virgineum corpusculum, expleto fere post obitum anno quintodecimo, consumptis undequaque indumentis, at ossibus integris, et adhuc sicca hinc inde carne obductis. Porro odorem exhalabant, non qui cadaverum esse solet, sed quo fragrant siccata ad solem Rosæ. Juravit tamen primus medicorum, peculiarem simul interhalasse suaveolentiam, quæ præsentium non olfactum dumtaxat mirifice recrearit, sed et animos improvise solatio perfuderit, atque arcano devotionis sensu omnes demulserit.

primumque
ejus sepul-
crum visi-
tant.

31 Hinc iidem inspectores aulam capituli adie-
re, lustraturi primum Virginis sepulchrum, e quo fideles certatim hauriebant pulverem ad varia morborum genera depellenda. Illic singuli successive manu immissa explorarunt cavam modicæ scrobis profunditatem, ex qua nonnisi quatuor aut quinque pondo terræ videbantur eruta aut asportata. Ceterum aliunde plurimis constabat testimoniis, complures pulveris modios ex illomet foramine (quod unicum patebat, ubi Virginis defunctæ caput jacuerat) fuisse illactenus effossos, varietque per regnum distributos. Unde non levis conjectura fuit, ut S. Raymundi c, ita et Rosæ veteri sepulchro hoc datum esse divinitus, quod in locum sublato pulveris, alius continua scaturigine perpetim subnascatur.

de decretum
Urbani VIII
publicis cul-
tis impeditur.

32 Accidit demum anno mdcxl, quod Ordin-
is Prædicatorum in Romana curia Procurator generalis, litteris privatis Limam scriptis admonuit Patres, habendam esse rationem exactissimam apostolicæ Constitutionis Urbani VIII anno mdcxxxiv, die v Julii emanatæ, quæ incipit: CÆLESTIS HIERUSALEM CIVES etc. d. Doluerunt Patres, integro fere sexennii spatio nullum penitus exemplar, imo nec tenuissimam famam hujusmodi Constitutionis in illum usque diem Limensibus innotuisse: sed quid mirum in tanta regionum distantia, perque tot hostium classes, piratarum insidias, et naufragiorum crebra discrimina? Verumtamen Patres ad primum

saltem privatæ illius epistolæ conspectum subito parendum rati, ex norma dictæ Constitutionis, quidquid intempestivum venerabilis Rosæ cultum sapere forsitan videbatur, eadem nocte aboleverunt.

33 Repentina isthæc mutatio postridie devoto populo visa est intolerabilis; quærebat loco solito Rosam, asylum ac solatium suum; reposebat a sancta Catharina Senensi alteram hanc Limensem Catharinam; impletur sacellum questibus, et quæ vulgi, sub pietatis obtentu, esse solet suspicandi judicandique temeritas, spargitur, Rosæ veneranda lipsana aut furto insciis Patribus sublecta, aut his consciis clam in Hispaniam destinata esse. Inde credula et ignara multitudo densatur concursu, invalescit fremitus, nec leve imminuit periculum innoxiiis religiosiis, dum rudis et impetuosa plebs jam ad convicia et minas ferociter progressa, primo afatu aut non capiebat, aut abnuebat capere facti rationem.

34 Tarde demum, nec sine labore persuasum est importunis, sic consulendum fuisse illustrioribus, qui ab apostolico throno sperantur Rosæ honoribus, nullum in Romanorum decretorum obedientia detrimentum esse, inobedientiam sanctæ Virgini placere non posse, hujus pretiosas exuvias loco tutissimo sub primi sepulchri custodia Limensibus adservari; verum circa illas (summi Pastoris mente in similibus jam percepta) nihil extra lineam sacrorum rituum audendum fore vel permittendum. Ægerime adquevisit vis populi, hoc uno contenta, quod acceperat, Rosæ suæ reliquias in tuto esse.

et incolis Li-
manis ægre
persuasum
fuit.

ut judicium
Sedis apostoli-
cæ expecta-
rent.

E

ANNOTATA.

a Thymiana est suffimen optimi odoris, quod Calmetus in Dictionario biblico sic describit: Thymiana unguenti suaveolentis genus erat ex stacte, onyche, sive ungue odorato et galgano atque thure, omnibus æquali pondere constans. Res erat sacra et religiosa, quam in privatum usum adhibere capitali pœna vetitum. Mane et vespere singulorum dierum altari aureo in Sancto imponebatur, ejusque deferendi munus ad sacerdotes hebdomadario officio fungentes spectabat.

b Hæc fuit illustris virgo Romana, quam SS. Hieronymus et Augustinus impense laudant. Antonius Gallonius in Historia Italica sanctorum virginum Romanarum pag. 290 Acta illius exhibet, eamque titulo Sanctæ ornat. Sed nos annuam illius memoriam nullis antiquis Martyrologiis hactenus inscriptam legimus. Quare Majores nostri die 24 Februarii hanc virginem inter prætermisso collocarunt, donec quis legitimum sanctitatis ejus titulum probaverit.

c Acta hujus sancti Raymundi in Opere nostro ad diem 7 Januarii illustrata sunt, ubi tomo primo istius mensis pag. 414 etiam fit mentio mirifici pulveris, qui ex sepulcro ipsius erumpit.

d Constitutio Urbani VIII hic indicata legitur in Bullario Romano Laertii Cherubini tomo 5 pag. 283 et sequentibus. Sed anno 1625 illam præcesserat alia ejusdem Pontificis circa eandem materiam, quæ apud citatum Cherubinum tomo 4 Bullarii pag. 299 legi potest.

A. LEONARDO
HANSEN.

trarat. Solæ virginæ manus tot osculis fidelium millies obtrita, (forsan et avidorum ferro dentibusve undique pertentatæ) nonnihil de primo candore remiserant.

solemni pompa transfer-
tur,

24 Hæc notata fuere ab iis, qui ipso translationis die summo mane effossum Rosæ cadaver e veteri tumba lignea transposuere in novam, itidem cedrinam, at intus forisque deauratam, et duplici sera præmunitam. Igitur omnibus rite ordinatis, die qua supra, domesticus religiosorum cœtus frequentissima undique ceterorum regularium caterva stipatus, a choro recta processit ad ædem capitularem, præeunte crucis vexillo cum acolythorum quaternione, binisque thuribulis, subsequente Provinciali in sacra diploide *a* cum sacris ministris, itidem pretiose tunicatis.

comitantibus
illu-tribus
viris,

25 Adfuit paulo post archiepiscopus cum suis, comitante S. Officii iudice ordinario D. Feliciano de Vega canonico metropolitano, et archipræsulis vicario generali. Recitatis de more orationibus, dataque aspersione et sufflito, sex sacerdotes linteati, stolisque ac manipulis decorati, arcam cedrinam sublevarunt in humeros; itum ad ecclesiam, conclitatis peristronatis, holosericeis aulæis, velis byssinis a summo deorsum obpalliatam. Premebat bajulantium vestigia archiepiscopus, inde reliqui ex ordine proceres, virique illustres. Ubi sub templi foribus tumba deaurata promiscuæ multitudini in conspectum venit, festivus undique clamor ad astra increpuit, confusæque vociferationes plaudentium, lachrymantium, implorantium, omnem reliqui cantus ecclesiastici auditum surripuerunt. Dum sarcophagus coram principe ara in sublimem tumulum huic usui sumptuose adornatum attollitur, archiepiscopus ad latus Euangelii consedit in throno; Provincialis, assumpta casula, cum ministris ad altare facturus accessit: phonasci et cantores ex dispositis odeis symphoniæ modulos inchoarunt; verum populus, uni Virginis tumbæ iconibus ac rosariis contingendæ intentus, circa tumulum laborabat. Hujus circuitum faces cereæ triginta occuparunt; tumbæ vero gradatim circumstabant in viginti novem argenteis candelabris totidem bilibres candelæ; totum denique contabulationis systema *b* contegebant phrygii operis peripetasmata *c*, et stragula auro turgido late limbrata. Denique universa hæc scena non tam funeris, quam triumphi videbatur.

et post varias
ceremonias

26 Post decantatum Euangelium, in editiori suggestu comparuit facundus prædicator, dicturus ad populum. Is erat P. M. Fr. Ludovicus de Bilbao, primarius Limanæ universitatis cathedraticus, et in S. Officio censor, qui, ut pluribus annis Rosæ confessiones exceperat, ita plus ceteris illius spiritum, exercitia, arcana lumina, Sponsique favores habebat exploratos. Vidisses, mox omnes arrectis auribus diriguisset immobiles; et in multitudinis tam verbosæ frequentia, repentinum silentium desertæ solitudinis quietem figurabat, solo ardentissimo studio auscultandi. Dictum ibi de Virginis baptismali innocentia nullo umquam mortali piaculo violata, de ilibato mundissimæ pudicitæ flore, de pœnaliū exercitiorum austera duritie, de miris illustrationibus, de seraphicis ardoribus, et quidquid intra horarii sermonis compendium substringi potuit. Rari erant, quos sub concione, tum sacri cadaveris præsentia, tum recens ac viva gestorum memoria non medullitus compungeret; multis etiam lachrymæ fluebant; ab omni-

bus, repetitum in suggestu Rosæ nomen, patulo, D sed taciturno reverentiæ gestu excipiebatur.

27 Finita panegyri, et solemnī Sacrificio ad aram consummato, archiepiscopus pontificalem assumens habitum, cum pedo et infula processit ad tumulum, sacris ministris, et quatuor ex metropolitano collegio dignioribus mediis. Peracto ibidem reliquo precum, antiphonarum, psalmodiarumque ritu, Provincialis cum ceteris religiosorum Ordinum prælatis (sacerdotali singulos amiciente stola) tumbam e tumulo demissam suscepit in humeros, sicque adstante archiepiscopo, et circumstante diversorum tribunalium et civilis curiæ magistratu, illata fuit propriæ cryptæ ad dexteram summi altaris affabre in hunc usum elaboratæ, quæ tota intus oblita auro, reddebat fulgores, quos arcuato sinu recipiebat a luminibus. Eandem foris muniebat ferrea crates itidem inaurata, et inclusi pignoris tam patula prospectui, quam raptui arcta et adversa. Sane devoto populo nil hac translatione gratius potuisse accidere, testatus est confluxus, qui exinde ut liberior, sic quotidie numerosior fuit; adeo ut tandem de alia translatione fuerit cogitandum, ne vicini summi altaris ministeria inturbarentur quotidie immodesto concursu populorum, quos partim veneratio, partim miraculorum et gratiarum frequentia attrahebat.

ANNOTATA.

a Diplois est vestis aut pallium duplex, ut patet ex ipsa etymologia Græca: quod enim Latini duplex aut duplicatum dicunt, Græci διπλὸν appellant. Arbitror, hic significari trabeam sacram, seu sacerdotalem, quam vulgo cappam chori vocamus.

b Systema Græce σύστημα præter alias significationes hic videtur indicare compagem operis ex certis partibus coagmentatam, et derivatur a verbo Græco συνίστημι, quod est constituo.

c Peripetasmata sunt aulea sive tapetia, quæ ad parietes extenduntur ornatus gratia, et hinc etiam Græce περιπετάσματα vocantur, a verbo περιπετάζειν, quod extendere significat.

§ IV. Propter nimiam populi turbam multatus iterum sepulturæ locus, et publicus plebis cultus ob decretum Urbani VIII prudenter impeditus.

De altari ad altare tantisper se transire protestabatur S. Hieronymus, quando a suo tractatu de altari thymiamatis *a* transibat ad scribendam epistolam octavam virginī Demetriadi *b*. Idem videbatur circa virginem Rosam accurrentium sensus: nam ab ara maxima subito convertebantur ad propinquum Virginis sepulchrum, velut ad secundam aram. Hic perpetuus tumultus erat offerentium vota, suspendentium anathemata, deponentium grallas et scipiones: denique aliter consulendum fuit reverentiæ sacri tabernaculi prostantis in ara majori, ne huic assidue obverterentur dorsa hærentium ad Virginis sepulchrum, quod et locum presbyterii incommodabat: siquidem hoc in Ordine Prædicatorum, ad cornu

Iterum locus
tumuli multatus
ob turbam
plebis.

Epistolæ

A conspicata est Rosam divina luce coruscam; audiitque blande respondentem sibi: « Plane sic fiet, o soror, et quidquid consentaneum fuerit gloriæ hujus dulcissimi Numinis, quo fruor, me petente, summa illa bonitas concedet. Prohe memini eorum, quæ mihi, ut peterem, fuere commendata. »

42 Concordat huic visioni altera, quæ ex depositione jurata sororis Catharinæ de S. Maria refertur in Processu; nimirum; piæ cuidam personæ sapius (at per soporem) apparuerat felix Rosa, edocens, quam jucundo bonoque statu res suæ erant. Bis tamen eidem, solito clarior illustriorque apparuit; primo, quando venerat illius animum confortatura inter adversitates, quas quidem tunc patiebatur gravissimas: secundo, cum supra Virginis sepulchrum manifeste eandem vidit in aere, flexis poplitibus ritu supplicum intercedentem apud Deum pro Lima, dilecta patria sua. Nec mirum, duabus his vicibus Rosam solito fulsisse gloriosiore: nam ubi in priori de patientia agebatur, ostendenda fuit eodem, quo seraphica Mater sua, patientiæ speciali privilegio decorata; in posteriori, quæ patriam concernebat, debuit utique ardentissimus erga concives amor post mortem luculentius rutilare. Porro, ut visionis sincera assereretur veritas, in muliere comperta fuerunt a peritis vera divinæ revelationis critiria, profundior humilitas, agnitio sui nihili, alta mentis tranquillitas, gaudium spirituale novis divini amoris incendiis inflammatum.

43 Prodigiosus est, ac plurium signorum benefico concursu factum, quod referam. Decumbat in Limano SS. Rosarii cœnobio, jamque extremis agonibus se præparabat P. magister F. Augustinus de Vega Ordinis Prædicatorum tunc Provincialis Peruanus. Conclamatum erat de vita hominis, cessatum a pharmacis, et ab omnibus medicis desertus infirmus; sola Rosa, sui jam in paradiso secure, curam ægroti totam in se transtulit. Dormiebat procul suis in ædibus Christophorus de Ortega, homo secularis, ac fortunæ infra mediocrem; huic Rosa nocte concubia se clare visibilem objicit; mandat, primo diluculo cœnobium adeat, Provinciale moribundum conveniat, ei denuntiet, ex hac quantumvis complorata infirmitate nequaquam ipsum e vivis abiturum; prius illi sub episcopali infula tantisper sudandum fore pro Dei gloria, antequam hujus mortalis vitæ molestiis exuatur.

44 His dictis, gloriosa Virgo disparuit. At Christophorus tantæ præsentiae mira dulcedine ac celesti gratiosæ dignationis affatu præpropere destitutus, erupit in clamores: « Ah! inquit, » S. virgo Rosa nunc a me recessit. » Expergefactus hac vociferatione filius Thomas de Mesa, qui prope dormiebat, a patre totam rei gestæ seriem percepit, sed incredulus, multis obstatus est patrem, vanitati insomniorum temere ne crederet. Replicuit pater, se vero non per insomnia, sed expeditis, liberrimisque sensibus et vidisse et audisse Rosam hac sibi serio præcipientem. Instabat filius, saltem interea quieti ac sopori se redderet. Negavit se posse Christophorus; sic visione ruminanda intentissime occupatus, vigili impatentia diem expectabat. Ut illuxit, monita a filio conjux, omnia dixit, egitque, ne maritus visionem relaturus domo abscederet; nunc obsecratione, nunc jurgio virum interpellans, ne ludibrium sibi ac familiæ ineptissima fallacis somnii narratione accerseret; nil

fore certius, quam ipsum febrilis entusiasmi d. aut delirii arguendum iri.

45 Verum Christophorus tam propositi sui tenax, quam de nocturni spectaculi veritate indubius, hilari fiducia cœnobium adiit, infirmum salutavit, imperata exposuit ea frontis constantia animique securitate, ut brevi vel sola dicentis alacritas omnem ambigentibus excusserit credendi formidinem. Mira res! non tardarunt manifesta experimenta conciliare dictis integram fidem: nam ab illo ipso momento, quo Christophorus loqui desierat, cœpit æger Provincialis morbi discessum lentis indicibus advertere; deinde virgini Rosæ se commendans, totus convaleuit; denique ad episcopalem mitram assumptus in Paraguay e, satur vitæ, in Domino obdormivit.

46 Doctor Balthasar de Padilla metropolitanæ Limensis canonicus et pœnitentiarius, de mandato sui archiepiscopi domum viduæ ejusdam adierat cum notario sub juramenti fide excepturus, quæ de Rosæ vita ac prodigiis afferrentur. Dum igitur examen peragitur, apparet viduæ fulgida Rosa vultu hilari ac familiariter jucundo, gestu vero ac nutu hortatorio, velut mulieri animum faciens ad dicenda, quæ poscebantur, et singula approbando ratificans, quæ de suis encomiis ad tabulas referebantur. Seorsim id postea anno mdcxxx vidua judicibus apostolicis aperuit, addens; Virginem tunc quidem sibi fuisse conspicuam eo vestimentorum schemate, quo vivens dignosci ac tegi consueverat, facie tamen multo lætiori, et exporrecta, quasi quæ pro obsequio gratiam spiraret.

47 Alteri personæ, spiritualibus exercitiis gnaviter addictæ, obtigit alibi conspicari visionem imaginaria B. Rosam eo loco, quem tunc deputati judices excipiendis testium de ea responsis ac depositionibus destinarent. Videbatur ipsamet Virgo conclave perambulare, cum cura omnia circumspicere, suis candidis manibus ordinate singula disponere, polire, adornare, simulque indicabat ista se agere, quod illic justa honoris ac veritatis tributa a mortalibus eo die erat receptura. Simillimum est, quod refert D. Maria de Usategui Gundisalvi quæstoris uxor, hoc addens, gloriosam Virginem in ea functione visam alacriter ipsa graphiaria instrumenta notariis disponere, chartamque digerere, protestando gaudium, quo ex divinorum in se beneficiorum juridica in terris comprobatione mulcebatur. Verum, an hæc visio a superiori diversa sit, an eadem, haud facile discreverim.

48 Hic vero subdicendum non est, quod anno mdcxxxi Mariæ de Bustamante in Limensi sanctissimæ Trinitatis monasterio professæ moniali accidit, ipsa jurato id referente. Bona fide hæc coram apostolicis judicibus in causa venerabilis Rosæ explicarat omnia, quæ norat. Verum ut sexus iste ad severam publici juramenti religionem facile trepidat, ac, velut inter fulmina censurarum, suæ conscientiae metuit; post examen anxiam Mariam graves invasere scrupuli, ne forte aut per imperitiam respondendi, aut per linguæ memoriæ cespitationem plus vel minus, quam exacta veritas et rigor illius tribunalis exegerant, dictitasset. Fluctuabat misera inter saxum et sacrum; hinc urgebat animi inquietudo ad nonnulla ex dictis seu moderanda seu retractanda; sed, una cum reluctantante summa verecundia obstabat, quod determinate, quid in suis dictis corrigere teneretur, nesciebat; in-

A. LEONARDO
HANSEN.

d
de longiori
vita certiores
reddi jubet

Etiā visa est
S. Rosa non-
nullis perso-
nis,

E

quæ coram
judicibus
apostolicis

F

testimoniū
reddendi
gratia com-
parebant.

de

CAPUT SECUNDUM

Gloria posthuma ex illustribus Sanctæ apparitionibus et diversis miraculis.

§ 1. *Frequentes Sanctæ apparitiones ex testimonio plurium, quibus ipsa se conspiciendam præbuit.*

Sancta post
obitum glo-
riosa

Aloysia de Serrano (cujus memini supra cap. xviii) ut Rosæ adhuc mortali familiaris et chara fuerat, ita ab immortalis meruit frequenti apparitione familiaris honorari. Inter eas hæc illustrior fuit, qua vidit coram divino solio augustissimam cæli Reginam stantem, ac miri fulgoris coronam manu gestantem, velut novam hospitem expectaret, ad illius solii limbum solemmniter coronandam. Parte altera niveus candidarum virginum chorus mediam complexus Rosam tunc recens defunctam, hilari et canoro agmine deducebat ad Deiparam. Singulis virginibus singulæ erant in manibus palmæ, in verticibus coronæ; Rosa palmam deferebat, ut ceteræ, at nondum coronam.

Aloysia de
Serrano,

36 Aloysia gaudio ac stupori impar, dum reliquo inibat coronationis spectaculo, disparuit visio. At postridie tertia Rosæ apparitio gaudium cumulavit. Nimirum vidit tunc Aloysia Rosam eodem, quo pridie, nuptiali ac festivissimo virginum agmine decore circumdatam, nec sola jam palma, sed et immensæ gloriæ corona insignitam, cui seorsim applaudebant dispositæ angelorum phalanges, et beata plurimorum Sanctorum caterva júbilo publico suavissime gratulabatur. Aloysia sibi reddita, at sibi non fisa, spiritualium suorum Patrum arcano examini utranque visionem exposuit: hi vero ex effectu concorditer decreverunt, fuisse immissam divinitus, omnique fallaciæ periculo caruisse.

alteri anonymo.

C 37 Quæstori Gundisalvo de la Massa (qui coram apostolicis iudicibus id verbo scriptoque testatum reliquit) secreto fassus est vir, illis diebus mysticæ theologiæ peritia et contemplationis sublimitate clarus, quod intra tres hebdomadas ab obitu Rosæ proximas, minimum viginti et duobus vicibus conspicua sibi fuerit gloria hujus Virginis, intuitu nunc imaginario, nunc intellectuali; at inter reliquas visiones unam excelluisse pure intellectualem, qua puritatis suæ virginæ candor, cum sua inæstimabili dote et floridissima aureola *a* ostendebatur absque omni figura corporea, perque simplicem irradiationem tranquillæ notitiæ. Hunc revelationis modum ut plane defæcatum sensuque superiorem, ita ineffabilem fuisse talique objecto apprime dignum existimavit, et, ut par erat, æstimavit.

doctori Joanni
Castillo

38 Doctor Joannes del Castillo medicus, anno post felicem virginis transitum quintodecimo juravit coram apostolico secundi examinis tribunali, sibi per visionem imaginariam apparuisse Rosam in medio cujusdam fulgidissimi luminis, quod ipsamet divinæ Majestatis claritudinem ac speciem referebat. In hujus amœnissimo centro comparebat Rosa amicta habitu S. Patris sui Dominici mirabiliter candente ac radioso, cujus incomparabilem decorem protestabatur se verbis

assequi non posse. Facies virginis gratia ac splendore micabat infinito; corpus ejusdem undique circumdederant rosæ candidæ atque purpureæ sine numero; manum dexteram occupabat ramus, index nitidissimæ virginis; nec minus e ramo, quam de rosis continuo scintillabant densa gloriæ fulgetra. Quin et pluries sub ejusmodi visione Rosa suaviter affata est spectatorem suum, multa ac sublimia illi edisserens de felicitatis suæ excelso fastigio, quæ humanæ linguæ idiomate efferi non possunt.

39 Quidam ex Virginis confessariis, ab ore ejusdem doctoris accepit, plusquam quinquagies gloriosam beatæ Rosæ apparitionem sibi cælitus illuxisse. Ipsemet ultro in postrema anni mcccxxi depositione coram iisdem iudicibus persancte asseveravit, integro sex mensium spatio interdum noctuque se divinitus admissum ad tantæ beatitudinis spectaculum, ac toties, quoties mentem destinatis horis elevabat in adyta *b* contemplationis, ostensam sibi fuisse Rosam inter agmina beatorum. Ut paulatim cessavit hæc apparitionum gratiosa frequentia, non cessavit tamen ex lege urbanitatis Rosa per aliquot exinde dies cælesti ephebo suas vices committere. Angelus erat, tenera duodennis pueruli specie quotidie invisens doctorem ex Rosæ nomine, deque hujus ineffabili gloria semper novum aliquid edisserens. Sicque his demum visionibus comiter impositus est finis.

40 Porro eandem Rosam videre in Sponsi sui paradiso vernantibus rosis floride circumseptam, aureoque diademate redimitam, pluribus a Deo concessum fuit, præsertim viduæ cuidam, fama virtutum tunc celeberrimæ, cui se Rosa sæpius in cælesti lumine stitit conspicuam, non sine officioso angelicarum myriadum comitatu. Semel hanc in imaginaria visione sic allocuta est virgo: « Laborandum est, o mater: nam per » magna res est cæleste præmium. Mihi quidem » hic abunde retributum est pro eo, quod laboravi. » Dixit, facie in serenum risum festive diducta, ac niveo Dominicani habitus sui nitore admodum speciosa. Interdum huic visa est Rosa in hortis empyreis jucunde spatari cum Christo, qui pauculis passibus ante se Virginem præmittebat. Aliquando conspiciebatur deliciari inter garyophyllos *c* et lilia, velut cum iis certans de floridæ amœnitatis immarcescibili prærogativa.

41 Consideratione haud perfunctoria dignum puto, quod in his visionibus de Rosæ erga patram affectu ac solitudine compertum lego. Vidua supradicta, paucis a Virginis obitu diebus, privatim orabat in ecclesia, ac Rosæ, quam pluries in choro Beatorum conspexerat, Limanam civitatem, et regnum Peruanum supplex commendabat. Mox raptâ, intellectuali visione conspi-

E.

b

et aliis visis
est

F

c

regnum Peru-
uanum

§ II. *Spiritualia beneficia, quibus sancta Virgo magnos peccatores ad poenitentiam, et alios tepidos ad perfectiorem vitam adduxit.*

Per intercessionem S. Rosae mortuae

Quale quantumque divinae omnipotentiae molimen et opus sit conversio peccatoris, et quam alte caeli terraeque creationem excedat, item quando ipsa miraculosa censenda sit, legat, qui voluerit, apud S. Thomam 1. 2. q. 143. art. 9. et 10. Ex his ad Rosam, celebrem peccatorum apud Deum causicam, ut convertantur et vivant. Praesentatus P. F. Nicolaus de Agüero in sua encyclica ad totam Ordinis Praedicatorum provinciam Peruanam (cui tunc uti Vicarius generalis praesidebat) scripta die primo Septembris mdcxvii, dum admirabilem Rosae vitam, obitum, prodigia strictim suis denuntiat, inter alia refert, ad solum virginei corpusculi in feretro contactum quam plurimos repentino compunctionis stimulo ita fuisse percussos, ut statim ibidem coram universa multitudine coeperint elatis vocibus detestari sua scelera, deplorare vitam anteactam, resolvi in gemitus ac singultus, humiliari coram Altissimo in lacrymosam criminum confessionem, audiente, spectante, mirante innumera circumstantium turba.

magni peccatores resipuerunt

54 Nonnulli (ut filii) liberioris vitae, solo curiositatis spiritu adducti, ut defunctam pulcherrimam Virginem propius cum aliis contuerentur in sandapila, ad ictum primi intuitus exarserunt in subitum intimumque dolorem peccatorum, rigarunt ora lacrymis, protestantes, alto quam venerant spiritu se jam recedere, posthac emendationi vitae ac emendationi morum se operam daturus efficacem. Forsitan ideo providerat Deus, pater misericordiarum, quod toto fere biduo palam prostaret in tumulo inhumatum Rosae suae corpusculum, ut ejus spinæ tam multis fierent in salutem: nam juxta mellifluum Bernardum, « Felicius numquam pungeris, quam ubi com-
pungeris. »

his additis tepidos religiosos ad fervorem excitatos

55 Mater Virginis Maria de Oliva anno mdcxviii xv Februarii coram deputatis iudicibus inter alia recensuit, post exsequias Filiae successivis intervallis ad se venisse complusculas etiam ex regularium Ordinum familiis devotas personas, antea sibi penitus ignotas, quæ, ut suam notoriam egestatem liberali aliquo subsidio sublevaturæ accesserant, ita singule profitebantur, hac ratione se mera gratitudinis tributa pendere virgini Rosæ, cujus intercessionibus, vitæ suæ optimam se mutationem debere sciebant, lætæ, nunc alias se esse ab eo quod fuerant, eoque felicitatis, nonnisi post imploratum Rosæ in caelesti curia interventum, se pertigisse asseverabant. Certe operosius et forte rarius miraculum est, languidum ac tepentem in Dei obsequio spiritum repente ad seria religiosæ perfectionis studia erigi valideque succendi, quam criminosum ab enormitate sceleris ad qualemcumque frugem revocari: siquidem hic plerumque novit periculum suum, ille inertiae ac securitati altius indormiscit.

56 Admiratione præ multis dignum est, quod de quodam insigni peccatore iisdem iudicibus,

eodemque mense et anno, ex certa sua (uti protestatur) scientia aperuit P. F. Bartholomæus Martinez, Rosæ quondam confessarius, et Limæ tunc cœnobio Fratrum Praedicatorum ad sanctæ Mariæ Magdalenæ præfectus. Quidam profligatæ conscientiae vir assidue quidem cum aliis vivificæ poenitentiae et Eucharistiae sacramenta frequentabat, sed nonnisi in animæ suæ mortem et exitium: numquam enim toto sacrilegæ vitæ suæ decursu rite integre confessus fuerat, ac longissima annorum serie in hoc luto computruerat. Accumulabantur sceleribus scelera; at videbatur omnis obcalluisse synteresis a; imo indies obbrutescebat magis, et prolapsa usque in profundum impietas contemnebat. Non defuit tamen aliena pietas, quæ miserrimum Rosæ recens tumulata commendaret.

A. LEONARDO HANSEN. sicut probatur singulari conversione

a

57 Mox ille quasi ab annoso lethargo evigilans, coepit sentire intus sibilum illius auræ tenuis ac potentissimæ, qua Deus afflat corda obstinatorum, ut instar cere liquecant. Exhorruit infelix, ubi se circumspexit immersum labyrintho tam cœnoso et ineluctabili; verum divina bonitas una cum acutissimis poenitentiae stimulis misericordiae fiduciam ingerebat. Quid multa? Generalem de totius vitæ suæ delictis exomologesim amarissimo doloris sensu perfecit; ex horrendis, omnemque modum ac numerum supergressis flagitiis nullum subitit; et conscientiam, quam callus obdlexerat, timor Domini in eam emollivit teneritudinem, ut deinceps minimos quosque excessus tamquam prægrandes pavidissime senserit, atque eluere festinavit.

pertinacis cujusdam peccatoris.

E

58 Idem P. Martinez in eodem examine sancte asseruit, sibi non tantum proprio in excipendis confessionibus experimento, sed et aliunde ex concordii plurimorum confessoriorum testimoniis constare liquido, post imploratum Rosæ in caelis auxilium, innumeros tum Limæ tum in universo regno, ex infima scelerum abyssu emeruisse in portum veræ poenitentiae, sinceræ confessionis et lacrymis animam expiasse. Jam ante (nimirum xi Decembris anno mdcxvii) id ipsum iudicibus indicarat P. Antonius de la Vega Loaysa Societatis Jesu, quondam sancti Officii commissarius, diversorumque collegiorum successive Rector, qui et singulariter ponderandum esse monuit, hoc genus beneficii inter validiora et excellentiora solidæ sanctitatis argumenta ex communi sanctorum Doctorum sententia merito computari. Eidem relationi diserte in illo tribunali subscripsere P. Fr. Franciscus Nieto, et magister Fr. Joannes de Lorenzana, ambo Virginis olim confessarii, de quibus supra.

et ut coram iudicibus apostolicis

F

59 Consonat his per omnia P. Fr. Petrus de Loaysa, additque duo notatu digna; primum est, paucis a Virginis obitu diebus tantum fuisse ejusmodi conversionum frequentiam, quod Limæ in publicis officinis, ubicumque tortilia disciplinarum flagella, setarum cingula, et variae sortis cilicia vendebantur, subito defecerint hæc mortificationis ac poenitentiae instrumenta ob emptorum multitudinem. Alterum, quod ipse ex plurimis ad seriam poenitentiam tunc conversis duas noverat insignes peccatrices, quas probrosæ vitæ devia nodosis inferni retibus tenacissime implicuerant; sed ambæ ad odoriferam Rosæ famam compunctæ, ejusque validis coram Altissimi throno precibus commendatæ, nodos impuritatis feliciter exuerunt, et in calle virtutis constantem fixere pedem. Non potuit, uti in miraculosis corporum, ita in his animarum curatio-

generatim testati sunt diversi confessarii.

A. LEONARDO
HANSEN.

de dictabat animus nulla opus esse retractatione: at interim delicata conscientiae deerat secunda tranquillitas.

causam Bea-
tificationis
suae promo-
vere.

49 Inter has angustias dum nocte quadam in sua cellula solitaria obdormierat, sensit alieno se motu, et imperio, at absque terriculamento blandissime a somno excitari. Excitata, consedit in lectulo, totoque sopore facile discusso, tacita et attenta mirabatur, ad quid, unde, et a quo illa hora fuisset in vigiliam revocata: dumque sic omnia versans animo, auscultat et hasitat, ecce vox lenis ac dulcissima sediti allabatur, ita inquit: « Nihil dubites, Maria, » neque angaris: etenim Rosa vere sancta est. » Mirum dictu! eodem momento sensit Maria se scrupulo suo liberatam, evanuit inquietudo et timoris anxietas, rediit cordi suo tranquillissima malacia, ita ut noctis residuum potuerit sub placido lætæ securitatis silentio transigere, certa, tantam tamque repentinam animi quietem aliunde, quam de sursum infundi sibi non potuisse; sciebat præterea, scrupuli sui morsus nemini præterquam sibi ac cælo notos fuisse: cumque maxime nocturnis horis soleret ad omnem peregrinum strepitum expavescere, sub voce præmemorata non tantum nihil expavit, sed plane reflecta est.

et amanuensi
in eadem cau-
sa laboranti

1
9

50 Plura hujus generis superessent; at coronidem imponat Didacus Hyacinthus Paceus Hispanensis f, qui Limæ ex quotidiano hypographica g artis lucello victilans, a Didaco Morales, in causa venerabilis Rosæ notario, exemplandis transcribendisque Processuum seu Actorum voluminibus adhibebatur. Itaque jussus fuit, in causa prædicta bis mille folia intra certum temporis spatium scribendo absolvere, eo quidem pacto, ne illo, cui semper assueverat, characteri uteretur fluído, laxo, faciliq; sed alio morosiori, quadro, et adstricto, quem illic notum appellat amanuensium vulgus. Paruit scriptor; at primo die, quo laborem orsus est, præ difficultate insueti characteris, desperavit se umquam tot foliis exarandis parem fore: siquidem (ut discrete ipsemet coram iudicibus apostolicis sub jurata fide deposuit) adeo sibi inter scribendum lassabantur digiti, stupebat brachium, divaricabantur nervi, ut sæpius exclamarit, vereri se, ne ex tanta fatigati pulsus attractione citius ipse deficeret, usumque manus perderet, quam injunctum opus absolveret.

vires ad cele-
riter scriben-
dum

51 Igitur die quadam, cum a primo diluculo usque ad vesperam scribendo laborasset, enormiter fessus, totoque brachio dolens, cubitum se recepit, dubius, ne forte postridie ulteriori scriptioni inutilis surgeret. Sub eo tædio obdormiscens, vidit felicem Rosam ad se intrantem gradu placido ac festivo, vultu propitio ac læto, qui terrere nequaquam posset; et ut certius nosceretur, quæ esset, illa effigie, habitu, ornatu apparuit, prout ipsam in tabula scite depictam aliquot diebus ante scriba noster conspexerat. Tacuere ambo; sed Rosa leniter accedens, dextrum jacentis brachium inter cubitum ac pugnū comiter arripuit, valide at successive strinxit, diuque sic attinuit, nec nisi post moras admodum prolixas placidissime dimisit, simulque disparuit. Evigilans Paceus, ac mysterii ignarus, volvebat animo, quid sibi voluerit hæc dulcis apparitio, quid brachii apprehensio, quid illa diuturna et tenax constrictio. « An forte (inquietabat) conscia meæ instabilitatis, et indolis, » qua facile ab una civitate in aliam, de regno

» in regnum transcurrere solen, constantiæ me D » admonuit, firmitatem imperavit: »

52 Inter has cogitationum vicissitudines sese vestiens, sensit dextrum lacertum solito agiliorem; at necdum suspicatus, quid rei esset, prosequendæ scriptioni, uti pridie, se denuo totum applicuit. Scripsit ab aurora usque ad Salutationis angelicæ pulsum vespertinum, nulla digitorum lassitudine, nullo nervorum cruciatu, brachio levissimo ac supra morem expedito. Agnovit ex tunc salutiferæ apparitionis opportunum beneficium, perrexit totos reliquos dies scriptioni laboriose citra laborem impendere, comperit infatigabile robur manui suæ inditum ex imaginariæ visionis contactu virgineo; sicque consummavit opus bis mille foliorum, quæ amodo pauca sibi videbantur præ admirabili scribendi facilitate. Finito volumine, obstupere omnes quotquot Paceum noverant, ejusque quadrum characterem festine, fluide, indefesse tot chartis illitum considerabant. Hinc ad grandiora miracula transeundum.

ANNOTATA.

a Aureola est vox ecclesiastica, quæ præmium quoddam merito redditum significat. Plerumque dicitur de præmiis cælitum, de quibus Josephus Angles apud Cangium in Glossario ad vocem aureola scribit, quod in corporibus virginum, martyrum atque doctorum erunt insignia quadam, quibus hujusmodi aureolas in anima habere præ se ferent; quodque virgines in capite aliquam coronulam albam, martyres rubram, et doctores viridem gestabant.

b Adylum Græce ἄδυτον, est locus secretior templi, ad quem nulli est aditus, nisi sacerdoti. Hinc ἄδυτον dicitur quasi inaccessibile, ab alpha privativo, et verbo εἰσῶ ingredior.

c Caryophyllus idem est, quod caryophyllus, de quo supra in Annotatis egimus.

d Enthusiasmus proprie est divinus quidam vigor, qualem habent dicta aut scripta eorum, qui divino numine sunt afflati, ab ἐνθουσιάζω, quod significat numine afflor. Apud medicos accipitur pro fanatica percussione vel stulta persuasione, ut Gorræus et Castellus tradunt. Hinc patet, quo sensu vox illa hic usurpetur.

e Paraguay sive Paraguaia proprie dicta provincia est inter Brasiliam ad ortum et Paraguaum fluvium ad occasum. Quamvis hæc regio fere urbibus careat, tamen episcopali dignitate insignitur sub archiepiscopo de Plata, et ejus episcopus in oppido Assumptionis commoratur.

f Hispalis est notissima Hispaniæ Bæticæ civitas, ex qua forte vir ille erat oriundus. Addidi forte, quia in America Septentrionali est ejusdem nominis urbecula, in sinu Mexicano sita, quam Hispani olim construxerunt.

g Hic vir parvo hypographica, id est, transcriptoria artis lucro vivebat: nam γραφίζω significat transcribo. Hinc γραφεύς est amanuensis, qui dictata excipit aut primum exemplar alicujus libri exscribit.

A cordiculus abhorre : imo, siqua eminus illius suscipiendi aut prætervolaret mentio, aut illaberetur cogitatio, velut ad Medusæ h conspectum obrigescebat pavida, repugnabat animo, cor obdurabat. Interim, Rosa clausit extremum diem; et quasi mors Vatis mors esset vaticinii, cæpit Ludovica evacuare inutilem metum, secuta, numquam suæ menti incidere posse hujusmodi propositum; facilius poetarum fabulosas metamorphoses, quam talem obfirmati sui cordis mutationem reipsa eventuram.

ad tertium
S. Dominici
Ordinem ad-
ducit.

68 At fefellit mulierem ipsa resistendi fiducia, ac pertinaciæ certitudo : ecce enim subito a morte Virginis elanguit illud contumaciæ robur, evanuit annosus horror, patuit ultro cordis janua celesti inspirationi. Exclamavit cum Paulo : « Domine quid me vis facere ? » Inde Rosæ sepulchrum adiit, Virgini causam supplex commendavit, obtineret sibi a Sponso salubrem electionem illius status, qui maxime ipsam aptaret divinis obsequiis, promoveret in via æternæ salutis. Nec mora : exaudivit Ludovicam Rosa, Rosam Deus; ac repente illius cordi impluit ignitum at peregrinum desiderium sacri habitus Dominicani. Estuavit repente mulier, bulliit, arsit illo effectum, quem semper fugerat, et si umquam timuerat de eo vel leviter cogitare, gravius nunc timebat, pii propositi exequendi opportunitatem sibi aut elabi aut retardari. Discruciebatur suspicioso angore, quasi non posset appropinquare felix hora, quæ ipsam voti compotem elliceret. Igitur confessario suo eminus conspecto, festina accurrit, cor effudit, multisque lachrymis obtinuit accelerari gratiam, qua confestim adhuc illamet die in numerum Sororum Tertiariarum adlegeretur, assumpto nomine Ludovicæ de S. Maria. Porro ut primum in candido S. Patris sui Dominici habitu se circumspexit, solatiis ex alto copiosis tota permaduit, nec sufficebat explicare animi sui contentissimam voluptatem, hoc unum dolens, quod tantæ felicitati diu obstitit corde pavido et obstinato.

et aliam de
sanctitate sua
dubitantem

69 Ludovica de Mendoza, conjux Alphonsi Gonzalez de sancto Martino, paulo post sanctæ Virginis obitum, videns eandem populariter tot encomiis celebrari, incredula, seu pro feminea resistendi dulcedine seu pii affectus contumaci algore, fidem sanctitatis ejus concipere aut nequibat, aut nolebat. Quantum enim (cogitabat) perfectionis gradum spatio vitæ tam exiguæ assequi potuit fragilis puella, annum ætatis trigesimum primum vix superegressa? Unde Rosæ inter plebeios natæ et educatæ, manuum suarum labore sustentatæ, in sæculari domo domesticæ moratæ ac mortuæ, tantarum virtutum schola patuit, aut schola tam sublimium contemplationum in promptu fuit? Clament miracula; at Ludovica dubitabat; acclament populi, magis ipsa obsurdescebat : ergo quæ ita cor suum, ne crederet, obloricarat, validiori pulsanda fuit ariete, ut se dederet.

morbo punit.
ac mox punit-
entem sanat.

70 Repentino angore correpta est, ut manibus pedibusque se putarit demutilatam. Neque id satis : graviorem sensit in suo spiritu procellam; caligo, pavor, tempestas mentem obsederant; cor turbatum quodam velut terræmotu succutiebatur. Hic demum illa evidenter agnoscens, ab unica sua pertinaci incredulitate hos esse paroxysmos, subito manus dedit, duritiem posuit, animoque trepide in Deum elevato supplex protestata est, se credere, se corde toto fateri, quod Rosa vere Sancta sit. Et repente conquie-

vit horrida commotio, siluit tempestas, rediit serena tranquillitas. Sic pro Sponsæ honore zelabat ille Sponsus, cui venti et mare obediunt. Verum a spiritualibus ad corporalia beneficia tandem hic descendendum.

A. LEONARDO
HANSEN.

ANNOTATA.

a Synteresis derivatur a verbo συντήρειν, quod observo et revereor significat. Unde conscientia, sive illa facultas animæ, quæ vitiis adversatur, et perpetrata peccata statim arguit, a Græcis dicitur συντήρειν, id est, quasi reverens observatio, quam nos communiter remorsum conscientiae vocamus.

b Sanctus Augustinus lib. 8 Confessionum cap. 6 narrat historiam horum duorum aulicorum; qui legendo vitam S. Antonii abbatis ad imitationem exarserunt, ut ad diem 28 hujus mensis in Actis S. Augustini referetur.

c Apud Philostratum Epistola 27 rosæ rocantur ἔρωτος αἱ λαμπράδες, id est, amoris faces. Sed ille philosophus ethnicus non cogitavit de casto vel divino amore, qui hic S. Rosæ nostræ propter similitudinem nominis aptatur.

d Myrothecium est unguentorum repositorium, quo nomine Græco etiam metaphorice usus est Cicero, dum in epistola ad Atticum scribit, se in commentario consulatus sui totum Isocratis myrothecium consumpsisse.

e Apophoreta hic accipiuntur pro donis : nam veteres munuscula, quæ convivis a cœna domum deferenda dabantur, apophoreta appellabant a verbo Græco ἀποφέρειν, quod auferre significat.

f Hic alluditur ad fabulas poeticas, in quibus fingitur Ariadna, filia Minois Cretensium regis, Thesea, quem diligebat, e labyrintho per filum extricasse. Vult igitur indicare biographus, S. Rosam huic Francisco in negotio tam perplexo fuisse auxiliatricem, sicut Ariadna Theseo fuerat in labyrintho, quem ope filii illius evasit.

g Oportet, Dioscoridem Anazarbæum id obscure prorsus innuisse : nam pervolvi capita 130 et 131 libri primi, ubi de effectibus rosarum agitur, et nullam philtri mentionem reperi. Est autem philtrum, Græce φίλτρον, pharmacum concilians amorem, quod derivatur a verbo φίλειν, hoc est, amo.

h Poetæ fabulantur, crines Medusæ in angues conversos fuisse, qui eam vim haberent, ut omnes illud caput aspicientes obrigescerent, ac lapidescerent. Unde hæc biographi comparatio satis manifeste ad illam fabulam alludere cognoscitur.

§ III. Patrocinio S. Rosæ puella mortua ad vitam revocata, et plures teneræ ætatis ab infirmitate liberati.

Tametsi P. Antonius de la Vega Loaysa Societatis Jesu in suis facundissimis Responsis diserte ac sæpius monuerit deputatos judices, totam Rosæ vitam a primis incunabulis usque ad extremum halitum continui perpetuique miraculi loco censendam atque habendam esse, attamen visum ipsis progredi ad specialiora, quæque micuere post ejus vitam in beneficio alieno. Primum his merito sibi deposcit locum resusci-

Puella senes-
tris mortua,

A. LONARDO
HANSEN.

tatio mortuæ filiolæ semestris Magdalena de Torres. Huic pater erat Gregorius de Torres agricola, mater Joanna Michaela, ambo victitantes opere rustico in suburbanis Limæ ad viam Melambo. Ili cum anno mdcxxvii mense Octobri prope urbem rusticabantur in prædio Balthasaris de la Cona, ibidem febris cum diarrhæa a tenellam filiolum invasit, denuin et extinxit inter materna brachia. Nil profuerant adhibita pro illius ætatis captu remedia, nil matris sollicitudo et lachrymæ; charæ prolis animulam mors delibavit in ulnis afflictæ genitricis. Jacuit ab illo vespere usque in claram posteræ diei lucem exanime corpusculum sine calore, sine motu.

cufus mater
opem S. Rosæ
imploraverat.

72 Jam ad effodiendum tantillo cadaveri sepulchrum paratus adstabat sarculus, comportabantur flosculi, nectendi in modicam corollam. Sed mater, ipso noctis illius conticinio memor, aliquid penes se esse reliquiarum, quæ Rosam attigerant, inopiæ suæ scriniola excussit, particulam vestis cum ramusculo ginestæ *b* (cui Virgo olim indormierat) invenit: cum his prope-ravit ad algidum cadaver, cœpitque longis et anxiiis precibus Rosam invocare in auxilium: denique fide jam robustior, ac velut Rosæ vivili-cos e reliquiis odores predicitura, patellæ carbon-es, his ramusculum et alterius particulæ aliquot filamenta imposuit: mox defunctam filiolum suf-fumigavit. Fumo vivi ocludunt oculos, mor-tua aperuit: nam ecce, illo momento, quo suf-fitus infantem attigit, hæc revixit; et diductis ocellis, quos dolens mater pridie ocluserat, læ-tam respexit. Interfuere spectaculo infantis pa-ter, soror, alinsque juvenis, qui junctim in genua provoluti, suoque gaudio ac stupori im-pares, sublati in cælum vocibus laudarunt Do-minum in sua Rosa tam odorifera. Interim parvula Magdalena pauxillo aquæ, cui mater pulverem sepulchri B. Rosæ insperserat, avide epoto, sana consedit, ubi supina jacuerat, nec præteritæ infirmitatis ullum in ea superfuit vesti-gium.

et mancipium,
quod defun-
ctum credeba-
tur.

73 Anno mdcxxxii Antonius Bran mancipium domicellæ Joannæ Barrettæ decumbebat ex fe-bribus et angore pectoris, jamque per tres men-ses et amplius morbi contumacia variorum medi-camentorum vim omnem eluserat, ac parum spei residuum erat. Observabatur ab uxore et consobrina, qui dum noctu circa infirmum excuba-bant, repente notarunt ambo, Antonium jace-re sine motu, sine respiratione, ulloque vel minimo signo vitali: invocabant ægrum ex no-mine proprio, vellicabant, pulsabant, sed non-nisi responsa mortis extundebant, a corpore jam gelido. Uxor horrore ac mœrore gravis cururrit ad heram, et cum ejulatu brevissime indicavit maritum suum efflasse animam. Exterrita domina lecto exsiliit, (nam juste media nox erat) cum-que D. Ludovica Baretta sorore sua germana ad Antonii cubile properavit; illic Antonii consobri-nus ad caput lectuli plangebatur mortuum, et in-trantibus feminis mœsta voce occurrit: « Nolite » (inquiens) vos incommodare: jam enim An-tonius noster spiritum reddidit Creatori. » Accedit propius Joanna, explorat, tangit, occla-mat; sed ut extensum, frigidum, rigidum inve-nit, velut suæ jacturæ sat certa, sorori dixit: « Jam et hunc mihi servum tam utilem et » necessarium Deus abstulit, sit nomen ejus be-nedictum. »

74 Inde conversa ad caput lectuli, vidit ap-pensam venerabilis Rosæ chartaceam imaginem

ex iis, quæ Romæ Superiorum permissu excusæ, et in Indias delatæ fuerant. Nunc ingenti con-cepta fiducia cœpit invocare Rosam sonoris vocibus, ac libere flagitare resuscitationem sui mancipii. Mox correptam imaginem reverenter pectori jacentis imposuit, cumque tribus reliquis ibidem tristi silentio eventum exspectavit. Sic ho-ræ dimidium tacitis circa lectulum votis exactum est; cum ecce Antonius, qui integro duarum horarum spatio algidus, pallidus, immobilis jacuerat, alto cum suspirio (quale admodum las-sorum esse solet) oculos aperuit, circumspexit, ac miratus heram illo noctis incommodo tempo-re sibi adstantem, interrogavit, quid rei agere-tur. Mox percepto, quid acciderat, animatus consedit in lectulo, nec solum incolumem, sed et sanum se vegetumque sensit, nec febris de-inceps rediit: attamen urgentibus, quæ ade-rant, feminis, medicinam ante preparatam, ta-metsi jam superfluum, sumpsit, quievit, ac post quiduum lecto doloris valedicens, Rosæ sepul-chrum adiit, totumque ibi diem in gratiarum actione transegit.

75 Elisabeth Duran, vidua Jacobi Carlos, a mullo tempore siccum et inutile brachium ge-stabat fasciis obvolutum, cujus non solo inerti pondere, sed et jugi dolore vexabatur. Ut ergo audivit, Rosæ virgineum corpusculum, in arde FF. Prædicatorum feretro impositum, parari ad sepulturam, plena fide, ac duabus stipata filia-bus, eo properavit, ut potuit; circumfusæ mul-titudini ultro se involvit, si quo modo ad tu-mulum Virginis penetraret: pervenit, filiabus aliisque viam aperientibus; iisdem auxiliis ægre in tumuli gradibus eluctata, brachium vultui Rosæ his terve applicuit, mox eodem temporis pun-cto exclamavit: « Euge, brachium meum sana-tum est, et revixit brachium meum. » Utque miraculo fidem faceret, lacertum tum quaquaver-sus jactavit expedite, vivide et celeriter, spec-tante ac plaudente confertissimo populo. At præ omnibus vehementius obstupuit Melchior de Amusgo medicus, qui in turba fortuitus aderat, multoque tempore diversas, sed frustaneas mul-lieris brachio medelas applicuerat, fassus, illud humanitus curari non potuisse. Porro Elisabeth successu læta, exinde per complures annos pa-lam visa est brachio suo uti ad quævis officia, quasi numquam languisset. Miraculum istud inibi tot habuit testes, quot Rosa tunc in feretro spec-tatores.

76 Licentiati Didaci Ayalas servus Æthiops (nomen expressum nusquam reperi) dextri brachii manusque usum ex plica et nervorum attra-ctione dudum perdididerat; audita fama defunctæ Virginis, ad ecclesiam sancti Dominici cum aliis contendit, Rosæ precibus se commendavit, sta-timque, in signum obtentæ sanitatis, brachium alte sublatum et exporrectum toto templo cir-cumtulit, rejectis vetustis pannorum involucriis. Spectabat universus populus, et dum hinc una vox omnium erumpit in publicas Dei laudes, dum inde mixti consurgunt gratulantium clamo-res, nonnulli, qui servum familiariter noverant, manum ejus festive arreptam deosculati sunt co-ram turba, piaque curiositate lustrabant vetusta signa, ubi attractio manum Æthiopis cum brachio in plicas tenacissime quondam curvaverat.

77 Verum a dextro ad brachium sinistrum. Presbyter Georgius de Aranda Valdivia ante clericatum in bellis Chilensibus contra infideles complura sinistro brachio exceperat vulnera, quæ

D
patrocinio
hujus Sanctæ
reviviscunt.

E
Elisabeth Du-
ran vidua.

F
servus qui-
dam Æthiops.

Georgius de
Aranda pre-
sbyter

deinde

A deinde male curata paulatim saniem, convulsiones, tumores attraxerant, ut jam præ inflatione brachium neque extendi potuerit, nec judicari. Usque in digitos proserpserat molestissimus tumor, ut afflictissimus sacerdos in Missa nec divinam Hostiam commode satis tractare, nec sine alterius brachii suffulcumento alterum potuerit elevare. Igitur ipso die, quo Rosa sepulta fuit, sub vesperam a religioso germano fratre adjunctus, irrepsit in ædem capitularem, oravit ad sepulchrum Virginis, imploravit opem, subitoque obtinuit. Nam repente frigido sudore madidus, dum successive digitos, manum, brachium motu lenissimo pertentat, omnia sana, vegeta, flexilia reperit.

78 Mox religione ac lætitia tremulus, in ecclesiam (ubi tunc forte P. F. Christophorus de Azevedo Prior Panamensis cum plurimis secularibus substiterat) se proripuit, ibique coram altari SS. Rosarii elatis vocibus in gratiarum actionem procubuit. Accurrunt spectaculo, qui propiores aderant, atque inter hos Bartholomæus de Toro regius tabellio. Nec multum rogari se passus Georgius, coram eis (et plerisque notissimis pridem erat, tum ipse, tum brachii sui stupor) fideliter totam rei seriem exposuit: simul rogati notarius et testes, priusquam aliquid in tabulas referretur, miraculum penitissime explorarunt; jusserunt Georgium in pedes se erigere; inspexere brachium omni tumore liberum, quod presbyter sursum, deorsum, dextrorsum, lævorsum, et in omne latus pari, qua dextrum, agilitate rotabat sine dolore; manum aperiebat, clauderatque promptissime; digitos stringebat, diducebat. motilabat celerrime; nec, quoad vixit, in his ullum pristini languoris vestigium notavit.

79 Alphonsus Diaz mendicus toti Limæ tunc notissimus, humili nixus fulcro, manumque et pedem ex attractione inutiles per solum trahens, non gradiebatur, sed serpebat humi, stipem per domos flebiliter quaerens. Ille ipsa die, qua Rosam sepulturæ fossa operuerat, ad ædem sancti Dominici anhelus venit, in ea aliquamdiu amarissime lachrymatus, ac de loco sepulturæ seiscitans demum, ut potuit, in aulam capituli proræpsit, Rosæ sepulchro pronus incubuit, per horam sic oravit, gemit, flevit, denique sudavit, ignarus se jam curatum esse. Supervenit is, cui cura erat Virginis sepulchrum latere coctili obtegere: jubet Alphonsum loco abscedere; negat isle, se posse; contendunt ambo, sed prior ille integris viribus Alphonso robustior, hominem circumplectitur, et repugnantem abstrahit, sensimque, at molliter in pedes erigit.

80 Hic primum sensit Alphonsus, se curatum esse; nihilominus ob longam standi desuetudinem proximo parieti acclinis, breviterque miratus seipsum erectum ac sine fulcro, simul in clamores, simul in lachrymas erupit, jubilans atque vociferans: « Benedictus Deus! valeo, » sanus sum: quod a quatuor annis circiter numquam potui, nunc possum: meis insisto talis: » plantas, quæ terram nosse desueverant, humi » nunc figo; laudetur Dominus in Sanctis suis. » Interim toto corpore sudabat adhuc, et quia sub plantis pro callo mollior caro succreverat, terram passibus nonnihil suspensis calcabat, idque alii infirmitatem rati, euntem subjectis brachiis juvare nitebantur. Renuit ille, protestans se jam sibi abunde sufficere. Fit concursus, et inter plaudentium hymnos, Alphonsus in eccle-

siam reducitur, spectandus ab omnibus. Proce-

A. LEONARDO
HANSEN.

81 Dum Rosæ cadaver prostabat in tumulto, et duo Æthi- adrepsit puer Æthiops duodenni major, ac de pæ attractorum pedum vitio, quam de nomine per urbem notior; dumque sub feretri tabulato orat (siquidem nec palmum a terra se erigere, nec ad sacri corpusculi attractum in gradus potuerat eluctari) repente prodiit alacer, erectus in pedes, quos ante nonnisi replans miserrime per terram traxerat, dum nequidem grallis uti, sed dimidio corpore dumtaxat solum verrere licebat. Exsiliit deinde sanus, mediisque se turbis fidenter immiscuit, Rosam identidem suam liberatricem altis vocibus inclamans. Inde per octiduum visus est quotidie adire sepulchrum Virginis ad gratias palam et ex debito persolvendas.

82 Hujus exemplo alius puer, itidem Æthiops, simillimaque pedum invaliditudine calamitosus (nisi quod grallis utcumque se librabat a terra, non tamen a parietum subsidio) post humatum Rosæ funus accessit juxta fossam, in angulum capitularis aulae se projecit, oravit, et ultra duarum horarum spatium ibidem supplex accubuit. Tandem in conspectu multitudinis, quæ aderat, lente se erexit, vociferans: « Sanus » sum, videor mihi posse incedere, sentio ti- » bias meas carere impedimento; quinimo in » cursum pruriunt. » Respondit quidam ex vicinioribus: « Si ita est, surge in pedes, ambula, » et obtentæ gratiæ fidem facito. » Nec mora, neglectis grallis surrexit puer, stetit, ambulavit, neque præ lætitia seipsum capiens subsiliit, tripudiavit, denique turbam densissimam rogavit, tantisper in partem secederet, sibi que spatium currendi daret. Obtinuit, ac susque deque per aulam, ceu levis caprea, cucurrit. Vix suis credere oculis, qui puerum ante noverant; attolluntur in sublime voces laudantium Deum, accurrunt religiosi, adducunt puerum in ecclesiam, totoque personant templo canoræ gratiarum actiones.

mirabiliter
contractione
pedum libe-
rantur.

83 Joannæ de Castillo viduæ filiulus erat bimus Franciscus Fernandez de Sigura, cataleptis et palpitationibus ab anno integro frequenter ac periculose divexatus. Cassa et irrita fuere humana remedia, donec recursum fuit ad Rosam tunc recens tumulatam. Huc igitur afflicta mater parvulum suum detoluit, ad sepulchrum stilit, oravit. Filiulus interim ultro se sepulchro instravit ore prono, ibidem mox hilascere cœpit; cumque post sesquihoram interrogaretur a matre, num jacendo lassus erigi vellet, ac abduci, petiit adhuc paulisper ibi relinqui. Demum surrexit sponte, sanitatis indicibus lætus, neque ex eo tempore usque ad ætatis suæ annum decimum septimum (quo una cum matre hæc apud iudices apostolicos testificatus est) hac aut alia quacumque infirmitate impetitus fuit.

Plures pueri
c

84 Rufina Brava filiolum genuerat Petrum Tamayo. Vix quintumdecimum a nativitate diem infans attigerat, cum deprehensus est hernia d miserabiliter laborare. Magis in dies laxabatur lacerum peritonæum e; propendebant viscera, nec nisi magno labore atque periculo retrudebantur introrsum, mox iterum proditura. Vagiebat continuo parvulus tanto dolori impar, ac sæpe toto triduo nauseabundus ubera nutricis omnino respuebat. Biennium fere applicandis remediis insumptum est magno impendio, profectu nullo. Denique biduo postquam Rosam vita functam

diversis mor-
bis oppressi

terra

A. LEONARDO
HANSEN.

terra exceperat, ad illius sepulchrum delatus, fere per duas horas quietus insedit, dum mater cum cognatis feminis in templo hæsit, Deo et virgini Rosæ sobolem commendans. Redditus matri filiolus, ocluso reticulo visceribusque repositis, inventus est sine hernia; solum in beneficii memoriam conspicua remanserat cicatrix, quæ tamen etiam firmabat reparati peritonæi integritatem, ne amplius rumpi posset.

per interces-
sionem ejus-
dem Virginis

85 Petro de Vega graviter a quatuor mensibus filiola quinquennis decumbebat ex febribus, neque mitius devenustabat parvulam asperrima quadam morosæ indolis conditio, cum annis in vitium periculose adultura. Hanc febrientem parentes anxii detulere ad tabulatum, ut Rosæ nondum sepultæ virgineum cadaver attingeret: attingit, statimque, pulso febrili paroxysmo, coram omnibus convaluit, nec relata domum novis morbi accessibus tentata fuit: quin et illa congenita indolis asperitas, eodem simul correctâ miraculo, in summam transiit mansuetudinem et suavitatem.

B
sanitati resti-
tuuntur.

86 Videbatur his prodigiis Rosa clamare de tumulto: « Sinite parvulos venire ad me. » Veniebant utique, ac certatim porrigebantur de manu in manum, ut ad saluterum Rosæ contactum infirma pertingeret populorum innocentia, cum salute ad suos reportanda. Inter hos Franciscus Cardoso, novem mensium tenellus infans, continua febrium vicissitudine a tribus mensibus nunc rigens nunc æstuans, subito, ut sacro cadaveri admotus fuit, planctum simul et febrim posuit, mirante populo. Neque id solum, sed et postridie Æthiopissæ ancillæ ulnis implicitus infans, nutu gestuque indicavit, velle se in terram deponi: vix plantulis humum attigerat, cum coepit ambulare solus per atrium, neque ab illo die indignit ope, aut ulnis bajulæ. Nimirum tantas pridie vires adhalaverat Rosa puerulo tam diuturnis febribus cocto, et medullitus exhausto. Certe ex ore infantium et lactentium perfecit sibi laudem. Ad adultos revertamur.

ANNOTATA.

a Diarrhœa, Græce διάρροια, Latine profluvium, est copiosior alvi fluor sine phlegmone et ulceratione intestinorum, sicut Castellus et alii medici fusius explicant.

b Ginesta vel potius genista est herba humilis et sponte nascens, sic dicta, quod in modum genu flexilis sit, ideoque vitibus ligandis idonea, vel quod genibus dolentibus medeatur. Aliqui putant esse σπάρτιον Græcorum, alii dubitant. Quidquid sit, ut herba illa apud varias nationes ex nomine suo cognoscatur, Hispani eam hiniesta vel retama, Galli genest, Itali ginestra, Germani pfiemen et Belgæ brem appellant.

c Catalepsis apud rhetores est figura, apud medicos est morbus, quam Gorræus in Definitionibus medicis pag. 213 sic describit: Κατάληψις affectus est cerebri. Provenit a vehementi refrigeratione cum quadam siccitate; et posteriora cerebri potius occupat, cum in caro (hic morbus est species lethargi) anterior pars magis laboret. In apoplexia vero et morbo comitiali utraque, ut scribit Galenus lib. 4 de locis affectis. Manent autem per Catalepsim palpebræ apertæ, quæ per carum clauduntur, servaturque secundum naturam spiratio. Unde colligitur, quid hic indicetur cataleptis, sive nomen illud sit adjectivum, sive substantivum.

d Hernia, Græce κήλη, quam vulgus rupturam vocat, est morbus scroti intumescens, aut proprie sic appellatur, cum corpus aliquod in scrotum deciderit, erupto peritonæo, cujus ultimæ vocis explicationem jam dabimus.

e Gorræus in Definitionibus medicis pag. 369 hanc corporis humani partem describit his verbis: Περιτόνχιον, peritonæum est membrana seu unica (utramque enim sortitur appellationem, sed membrana quidem ab essentia, tunica vero ab usu nuncupatur) totum ventrem infernum continens: huic enim toti περιτέλλεται, hoc est, circumtenditur; unde et nomen habet. Porro ulterior istius tenuissimæ membranæ descriptio ibidem legi potest.

§ IV. Plurimi adulti utriusque sexus, implorato hujus Sanctæ auxilio, periculis ac morbis erepti.

Anno ante Rosæ obitum Petrus de Vega lapsu præcipiti ac gravi laxarat juncturam ossis in scapula, simulque exinde usum brachii ex ea parte amiserat, nec nisi ad dolorem et onus lacertum sibi superesse jugiter querebatur. Demum nocte quadam recordatus, sibi in domo esse rosarium, quod paulo ante in feretro exanimæ Rosæ corpus attigerat, illud, ubi acutior doloris sensus erat, devotè applicuit. Illico cessavit cruciatus, quiete obdormiit Petrus, ac mane evigilans, advertit inutili brachio rediisse vires, quæ, nullo alio adhibito remedio, sic credere, ut intra dies paucissimos perfecte convaleverit, nullumque inter sinistri ac dexteri brachii agilitatem senserit residuum discrimen. Eundem Petrum alia vice invaserat ischiadum atrox tormentum ac simul dolorifica inflatione tumuerat altera tibiæ. Pressus his malis, nec cibum sumere, nec somnum capere infelix potuit. Tandem Rosæ, et rosarioli sui memor, loca dolorum offricuit, quievit, posteroque diluculo expergiscens, undeque se sanum invenit; tibiæ vero molestus tumor ita desederat, ut jurasses hanc numquam tumuisse.

88 Helenam Æthiopissam, Joannis Merinii mancipium, continua et copiosa subnascentium lumbricorum (quos vocant de Guinea a) scaturigo septenni fluxu ita viribus, egesto cruore, exesis visceribus, exhauserat, ut actum de illius vita omnino putaretur, maxime quadriduo ante Rosæ obitum, quando tot morbis ardentissima febris, et (mortale signum) inflatio talorum ac tibiæ accesserant. Tolo septennio omnifaria tentata fuere medicamina; sed hæc morbum irritando, nova indies perniciæ non ægram, sed ipsam ægritudinem adjuvabant. Denique hera utilissimi mancipii jacturam non ferens, Helenæ suasit ac persuasit, ad Rosæ, biduum ante sepultæ, monumentum Novenam exigeret (ita novendialem cum certis precibus stationem vulgo appellant.) Infirma, vitæ ac valetudinis percipida, majori animo, quam viribus, aggressa est opus.

89 At quarto mox die se perficiendo imparem protestata est: nam diuturno lassata morbo, exanguis cruentis et crebris egestionibus, perusta febri, destituta anhelitu, pedibus tumidis, adire se posse reliquis diebus Rosæ sepulchrum omni-

E
Sancta Petrus
de Vega.F
Helenæ
Æthiopissæ.quæ septem
annis ægro-
taverat.

A no diffiderat. Nihilominus hinc spe, inde hera animante, resumpsit spiritum, ac residuis diebus accessum, quamquam difficillimum, continuavit modo, quo potuit, nullo interim convalescentiæ signo vel eminus comparente; quin potius majorem indies lumbricorum vim effundebat cum sanguine. Donec tandem ultima nocte diei statio ad Rosæ sepulchrum, in momento, simul universam tot morborum cacochymiam b funditus abstersit. Rediit domum Helena plane altera, nempe lumbricis ad unum vacua, pedibus sana, febrium ignara, sanguine, vigore, corpulentia mirabiliter instaurata, nulliusque deinceps ex his symptomatis conscia, valetudinem possedit integram ac diuturnam.

90 Navigabat cum P. F. Dominico de Leon Ordinis Prædicatorum famulus, et comes itinervis Joannes, annorum quatuordecim adolescens, oppressus quartana febris, quam ipsa deinde maritima jactatio periculosius accenderat, ut die quadam paroxysmi violentia animam puero extudisse crederetur: nam subito clamore Dominicus ex superiori navis tabulato deorsum vocatus, ut moribundo suo famulo adsisteret; dum in opertum navigii sinum descendit, obvium habuit virum conjugatum Franciscum Flores, qui Joannem jam exspirasse asseverabat. Perrexit tamen sollicitus Pater; at famulum sine loquela, colore, spiritu, supinum et immobilem reperit; dubius, num viveret, pluries utramque jacentis auriculam validis clamoribus tentavit: at frustra se vitalia signa expectare videns, ad Rosæ confugit prasidium, vitam puero supplex petiit, Novenam promisit: et ecce, illo momento respiravit Joannes, resedit, cibum sumpsit, attonitis, qui spectaculo intervenere, viris religiosis, P. Agnello de Oliva Societatis Jesu, P. F. Laurentio de Texeda Ordinis S. Francisci, et secularibus utriusque sexus non paucis. Stupere quotquot in navi erant, præsertim ut viderunt paulo post comparentem in superiori tabulato sanum, incolumem, ac sine humano remedio integræ valetudini restitutum.

91 Beatrix Gaves continuo quadriennio vexabatur molestissimi humoris jugi stillicidio, idque remediis pejus irritatum, spem curationis sustulerat. Ergo inops consilii, penetravit cum reliqua turba in ædes quæstoris Gundisalvi, ubi tunc Rosa præstabat in feretro, jamjam effrenda; illic se Virgini toto cordis affectu commendavit, loculum tetigit, domum sana rediit, nec umquam deinceps ea defluxione se sensit infestari.

92 Anno post Rosæ felicem transitum, Fr. Joannes Miguel Ordinis Prædicatorum, causa æconomiae ac negotiorum, obequitabat vallem de Xauxa c; sed transeuntem juxta pascua vacuarum, circa locum Verastegui, improvise erumpens taurus, ferociter insecutus est. Extimuit, adactisque calcaribus fugam iniit Joannes, magnis vocibus periculum suum Deo et B. Rosæ commendans; at taurus velocior, jam prope aderat, nec ultra quindecim passus distabat ab homine. Perditus erat, ni Rosam denuo et multo ardentius invocasset. Mira res! Ad Rosæ nomen immanis bellua, ceu fulmine retroacta, substitit, Joannem lassitudine ac pavore exanimem torve intuens; nec loco se movit, donec is procul abiisset.

93 Eidem aliud, sed lepidius accidit in amne, qui locum Misque d præterlabitur, et piscibus (maxime autem bocis seu candidoribus mæ-

nis e) abundat. Huc ille cum socio religioso F. Hieronymo Jambrano, alioque Indo piscatum ierat. Jaciebant pariter sua retia Hieronymus et Indus, atque hic prædam aliquam traxit, ille vacuo reti adfremuit. Hortabatur Joannes ut iterum jaceret, et ad singulos jactus elata voce « Eia (inquebat) in nomine benedictæ Rosæ » cadat feliciter. » Parebat Hieronymus, sed non pisces; siquidem plus quam duodecies jacto reti nullum prendidit. Hic Joannes id, quod erat, suspicans, « Obsecro (ait) mi Hieronyme, » dic libere, nonne cor tuum hæsitat incredulum circa sanctitatem virginis Rosæ? » Affirmavit ille substomachans, tot certos exstare Cæliset, quorum nomini utilius dicari potuissent hi jactus, nec ad incerta nomina fuisse confugiendum. At Joannes replicuit: « Tu vero, » mi frater, de sanctitate Rosæ fidem indubiam » fac concipias, sicque in ejus nomine iterum ac » serio rete immerge, et mira conspicias. » Fecit, jecit, ac subito bocarum et armadillorum f tantam vim traxit, ut pondus impleti retis vix potnerit sustinere.

94 Liceat hinc brevissime divertere ad piscationem hominum. Anno mdcxxx intra Limense sanctæ Claræ monasterium ancillabatur Christina Angela, invitum mancipium. Contigit, huic ad fugam patuisse fortuito posticum cœnobii, quo, ceu elapsus massa pisciculus, tacite se proripuit, et foris in urbe se occultavit. Raphaela de Esquivel monialis, tunc janitricis munere fungebatur; quæ fugæ istius damnum, offendiculum, dedecus, unico simul confuso metu complexa, cum, post plurium dierum quæstionem, profuga nusquam reperiretur, ad Rosæ opem confugit, suamque illi commendans angustiam, monasterio perditum mancipium restitui flagitavit. Porro eadem nocte Raphaela per soporem vidit Rosam candido amictu, facieque præfulgida gloriosam, dicentem sibi: « Crastino mane Christina recuperabitur. » Monialis a gaudio pulcherrimæ visionis evigilans, iterum (concepta jam ingenti spe) Virgini rem devote commendavit, rursumque dormivit. Mane facto, ancilla circa horam quintam ante meridiem inventa, reprehensa, redacta est.

95 Non minori, quamquam dissimili, Rosæ beneficio rem amissam germani fratres Alexander et Franciscus de Coloma recuperarunt. Quingentorum coronatorum censum annuum Guamangensi sanctæ Claræ monasterio rite persolverant, ac de more apocham solutionis testem ab æconomo receperant. Post intervallum temporis illudmet debitum frursus exigitur; obtinent solutionem germani fratres, quaeritur apocha, sed nusquam apparet. Certus erat Franciscus illam se reposuisse in tali loculamento sui scrinioli; extimuit, ne forsitan inde aliena fraude sublecta disparuerit; tum reditum centies ad idem scriniolum, chartæ omnes sigillatim excussæ, protractæ, repositæ: aderant omnia præter apocham. Anxius itaque Franciscus brevi oratione recurrit ad sibi notissima Rosæ præsidia; dehinc spe plenus Alexandrum rogat, nova ultimaque diligentia scriniolum oculis undequaque pervadat: respondet iste, operam perdi. Instat alter, flagitans suo id saltem dari solatio, ut iterum quaerat. Quæsivit obiter, velut re desperata, et ecce in illomet loculamento, ubi ambo toties quasierant, supra reliquas scripturas in propatulo reperitur apocha pulcherrimæ inscriptioni peregrinæ manus decenter involuta, non secus

A. LEONARDO
HANSEN.

E
monasterio
fugitivum
mancipium.

F
atrisque apo-
cham perditam
restitutam
curat.

A. LEONARDO
HANSEN.

Didacus de
Arrasia Do-
minicanus.

et plures
utriusque
sexus

febris
astuantes,
9

aut alio mor-
borum genere

corporisque
incommodis
laborantes.

ac si illo momento clam ad scrinium fuisset re-
lata. Sed revertendum ad valetudinaria.

96 Pater Fr. Didacus de Arrasia Ordinis Præ-
dicatorum e Panamensi ad Limanum Conventum
in summo æstu proficiens, ex mutatione clima-
tis, duplicem tertianam contraxerat, quæ ipsum
per compendia brevi stilit in mortis vestibulo,
jubente medico accelerari Sacramenta, maxime,
quia et venter infirmi ex nimio aquarum hanstu
altum extumuerat, et quidquid medelæ seu ven-
tri, seu febrî adhibebatur, morbum augebat.
Itaque egrum extremi periculi admonuit P. magi-
ster Fr. Gabriel de Zarate tunc Provincialis.
Verum Didacus, occulte supplices ad Rosam
preces, ad Deum vota conceperat, jamque al-
tius spe salutis, quam aquis tenebat. Tentandum
supererat ultimum subducendo ventri remedium,
sed violentum et acre, cui perferendo Didacus
se parem fore dissidens, Rosam denuo ac instan-
tissime implorat : et ecce, omisso illo remedio,
detumuit venter, abscessit duorum mensium pos-
sessione radicata febris, et cum stupore omnium
Didacus ad vota sua implenda lætus exsiliit.

B 97 Isidora de Montalvo ætate gravis, insuper
octo mensibus gravabatur febrî continua et admo-
dum violenta. Negabant medici, vetulam tot
annis onustam, ac viribus effectam, per metho-
dica remedia morbo liberari posse. Ergo ab iis
derelicta, ad Rosam pro vita ac valetudine ap-
pellavit, et illo temporis puncto integerrime con-
valuit, diuque incolumis supervixit.

98 Josepham de Torres torrebatur toto corpo-
re volaticus ignis *g* ex putrido sanguine febribus
inflammato : surgebant undique lucentes bullæ,
triumphe hebdomadarum spatio infirmam eo ad-
duxerant, ut coram domesticis sine loquela,
sine articularum pulsu jacens immobilis, putare-
tur efflasse animam. Circumstantes exterriti, Ro-
sam alacriter implorarunt, obtineret Josephæ
spatium, quo saltem accito jam sacerdoti possit
sua peccata confiteri. Verum plus Rosa præstitit,
quam rogabatur : nam subito agra in se rediit,
exomologesim rite peregit, ac brevi integram
valetudinem recuperavit.

99 Mariam Indam, puellam duodennem e
Chilensi regno oriundam, ac Limæ in monaste-
rio Incarnationis famulantem, rigores, tormen-
ta stomachi, demum et spasmi, gutturis angus-
tiæ, convulsiones, eo redegerant, ut nec cibo
potuque relinqui, nec minimum quid potuerit de-
glutire. Desperata a medicis muniatur ultimis
morientium Sacramentis. Verum sub ipsa extre-
maunctione a presbytero et monialibus admo-
nita fuit, virginî Rosæ angorem fide ac affectu,
quo posset maximo, commendaret. Paruit, ac
sine alio quocumque humano remedio cepit ex
illo momento convalescere, intraque pauculos
dies ad consueta sui famulatus officia rediit.

100 Antonio de Umbela operario annosa pa-
ralysis brachium manumque attraxerat, ut nullis
unquam remediis potuerint explicari. Auditis,
quæ ad Rosæ sepulchrum quotidie conuscabant,
prodigiis, eo demum se contulit, brachium sep-
ulchro imposuit, breviter oravit, statimque
manum diu clausam suaviter apernit, mox et
brachium explicuit, suæque artis exercitia sa-
nus repetivit. Mariam Sanchez novennem for-
tuitus in terram lapsus ita afflixerat, ut exinde
attractis tibiis, omnique erepto pedum usu, nec
stare, nec sedere usquam potuerit; quin conti-
nuo jacendum fuit in lectulo. Totum triennium
frustra datum remediis. Demum uterque parens,

Novena ad Rosæ sepulchrum promissa, filiolam D
eo faciunt deportari, ac virgineo monumento
pronam insterni. Adveniens nonus dies puellæ
salutem, parentibus gaudium attulit : nam, ut
sepulchro de more incubuit, repente sana in pe-
des se erexit, ambulavit, cucurrit ad patrem,
qui manu apprehensam diu circumduxit per clau-
strum, inde domum. Præcurrebat ultro filia,
quasi numquam pedibus languisset.

101 Maria Farsan triennis puella, dum anno
mccxvii indigestis cruditatibus periculose oppila-
ta curatur a matre infusione argenti vivi, (quod
alia femina suggererat) inflatis mox tibiis, gres-
sum perdidit, adeo quod ab umbilico deorsum
velut emortua, solis manibus repleret, tractis
per terram cruribus. Sex menses integros sic di-
midia languit, donec in templo sancti Domi-
nici exaltato in sandapila Rosæ corpuseculo, illuc
deportata fuit : ubi, ut defunctæ Virginis
faciem bis terve attigit, repente inflatio detu-
muit, et parvula suis parentibus reddita, post
biduum per aedes sana cucurrit, nulla interim
alia medicina adhibita.

102 Agnes de Figueroa (Rosæ, dum vive-
bat, amicissima) immani cruciatu lacinabatur
in coxendicibus, et ignara quid mali esset, jam
eo devenerat, ut toto triduo vesicam exonerare
non potuerit. Longa dolorum acerbitas pene
mentem feminæ everterat, quando suggerente
marito, sese efflicti multisque cum lachrymis
cepit charæ suæ Rosæ intercessionibus commen-
dare; statimque, velut substratis prunis inside-
ret, tota fervidissime æstuavit, ac subito infra
unicæ Salutationis angelicæ moram, enixa est
calculum magnitudine nucis avellanae, punctum
undique cuspidatum. Eodem momento cessavit
dolor, consopita quievit Agnes, quæ diu neque
dormire potuerat, nec jacere. Chirurgi et me-
dici, quotquot viderunt calculum, testati sunt,
illum haud aliter quam vel morte vel miraculo
potuisse extrahi.

103 Ludovicus Rodriguez Mexicanus, opi-
ficio sartor, in ædibus viduæ Joannæ de Vargas
dolorifica nervorum attractione laborabat, ita
ut nec incedere, nec pedem humi figere per
duos menses unquam potuerit. Adducti chirur-
gi, postquam viliora remedia sine profectu ap-
plicaverant, protestati sunt, hominem non ali-
ter, quam unctione magistrali *h*, (quæ sumptu
non mediocri paranda fuisset) curari posse. Fle-
bat amare Ludovici mater, conscia tantis im-
pendiis longe imparem fore suam, filique inop-
iam. Itaque, vidua suggerente, cernua sursum
repperit in Rosam, promittens una cum filio
Novenam peragere ad sepulchrum; quam ubi
exorsa fuit postridie, domum rediens, invenit
filium pedi attracto jam solide insistere, et ali-
quantulum ambulare. Nondum ultimus novena-
rii dies illuxerat, et Ludovicus jam perfecte sa-
natus exibat domo, Virginisque sepulchrum
invisibat. Simillimo beneficio et ipsa prænomi-
nata vidua ex utriusque pedis dira inflatione et cru-
ciatu repente convaluit, mox ut Rosam auxilia-
tricem flebiliter invocavit, promisso simili dierum
seu stationum novenario, quem et postridie,
votivis onusta donis, est auspiciata sanisque pe-
dibus alacriter peregit.

104 Isabellæ Morales parienti (jamque par-
tum effuderat) secundæ *i* remanserant in utero.
Expavit obstetrix, nullumque omisit remedium,
ut membranam eliceret. Tribus horis laboratum
frustra, rebusque jam desperatis, Isabellæ se
mori

intercala-
ta Rosa,

E
prompte ac
mirabiliter

quædamque
experiantur.

F

h

Periculo eri-
pit mulierem
parturientem.
i

A mori sentiens, ad lectum reportari petiit, decen-
tius illic moritura. Adfuit vocatus interea con-
fessarius, cumque omnia in pejus vergerent, mo-
netur Isabella, ad Rosæ præsidium recurrere in
discrimine tam complorato. Paruit, et illo temp-
oris puncto, omissis aliis remediis, ultro secundæ
prodierunt; totumque subito discussum est peri-
culum.

Christopho-
rum Perez
in altam
fossam

403 Christophorus Perez aulæ criminalis secre-
tarius cum uxore et domesticis ad prædium suum
in valle Luriganchi secesserat; hinc die quodam
ad vicinos colles virore amoenissimos iter faciens,
tellure ex pluviis madente et lubrica, cum equo
in fossam sedecim palmis altam prolapsus est.
Accurrit cum domesticis pavida conjux, vidit-
que marito equum incumbere. Secuta fuerat la-
bentes mollior terra, et pene utrumque operie-
bat. Dum equus (ut erat generosus et juvenis)
terram nititur excutere, dum magnis conatibus
tentat surgere, Christophorum gravius premit re-
lapsu, et nonnumquam calcibus improvide fe-
rit. Per quadrantem horæ sic jacuit Perez, ne-
que, ut erat manibus pedibusque ex arthritide
nodosis ac debilis, quicquam juvare seipsum po-
tuit.

cum equo
delapsum.

406 Interim supra fossam ejulabant domestici,
plangebat uxor, denique omnes Rosam in subsi-
dium advocarunt. Audiit Christophorus, cœpitque
et ipse sub equi terræque pondere Rosam invo-
care. Et en, confestim surrexit equus in pedes,
homine intacto: descendunt in fossam vernæ, ex-
trahitur Perez incolumis, quem alii intra horam
morum liberè clamitabant. Ipse vero solius
Rosæ beneficio tam se illesum professus est, ut
nec phlebotomiam, nec quidquam fomentorum si-
bi adhiberi permiserit.

quemdam jam
morti proxi-
mum.

407 Antonii de Terrabia grandævi mancipii ut
lapsus miserabilior, ita mirabilior fuit subleva-
tio. Huic in extremo fere agone laboranti, Ma-
ria de Oliva, Rosæ mater, concubia nocte assi-
debat sola. Antonius dum conatur fessum mutare
latus, ex lectulo perangust in pavimentum deci-
dit. Anxia mulier, quod nec servo moribun-
do, nec sibi vires essent quibus denuo in le-
ctum sublevaretur, filia Rosæ validum e cælis
imploravit auxilium, statimque, fide plena, utrum-
que ponderosæ sarcinæ brachium supposuit, An-
tonium senem, corpulentum, semianimum, ac-
si trium mensium esset infans, e solo sola
sustollit in lectum, accommodat, operit, ac
tum demum admirabunda suomet operi to-
ta adtremit, experta, suam sibi Rosam ad-
fuisse.

et alterum
in venenum
propinatum
iussit.

408 Claudat hoc capitulum Rosa, veneni ca-
lica excantatrix. Linæ crudelis femina (cujus no-
men in Processu ubique subicitur) maritum suum
extreme oderat, et, ut ignarum e medio tolle-
ret, clam ei toxicum in potu commiscuit, sed
prævalidum, quod, antequam possent remedia
circumspici, brevi mora hominem extingueret.
Vix maritus pestem hanserat, cum, intercepto
anhelitu, tympani instar extumuit; mox deliquit
abreptus, alvo in fluxum soluta, sudavit algi-
dis, tremuit, distortisque oculis nil nisi mortis
ultimos spirabat angores. Verum sic per horæ
quadrantem periclitanti opportune incidit Rosæ
memoria, et dum virus per viscera cordi adser-
pebat, extremo conatu se colligens, erupit cla-
more in has voces: « Saneta Rosa succurre,
» et Novenam polliceor. » Expavit ad Rosæ im-
plicationem uxor venefica, jamque veneni sui
effectum desperans, seipsam lethali vulnere sau-

ciavit. Maritus absque alio alexipharmaco & ve-
nenum eluctatus, postridie lectum deseruit, ac
promissi memor, ad Virginis sepulchrum prope-
ravit.

A. LEONARDO
HANSEN.

ANNOTATA.

a Guinea est ampla Africæ regio, ex qua ma-
gnus mancipiorum numerus in Americam trans-
vehitur. An autem lumbrici istius regionis ab
aliis differant, ignoramus. Ceterum Gorræus et
Castellus ad vocem Græcam ἔλμυθες de variis
lumbricorum generibus agunt, ibidemque expli-
cant, quomodo hæc animalia in humano cor-
pore nascentur et nutriantur.

b Cacoehymia est vitiosus succus, aut abun-
dantia vitiosi alicujus humoris in toto corpore.
Quapropter Castellus in Lexico medico pag. 398
cacoehymiam in humano corpore, quasi succo-
rum vitium dici affirmat.

c Xauxa est celeberrima totius Peruvicæ vallis,
quæ patet quatuordecim leucis in longitudinem,
quatuor aut quinque in latitudinem, olim in-
colis frequens. Cingitur hæc vallis undique ni-
rosi montibus, et ab urbe Limana triginta sex
aut quadraginta leucas distat.

d Joannes Latius lib. II Indiæ Occidentalis
cap. 7 describens iter ab urbe Platensi versus
Potosiam de urbecula Misque sic meminit: Præ-
terea circiter quinque et viginti miliaria a la Pla-
ta jacet oppidulum Misque, a quo multa vina ad
Potosiam subvectantur. Intermedio itinere labi-
tur fluvius, quem Hispani vocant De Condorin-
lo, octo quidem leucas a la Plata, septemdecim
autem a Misque. Hic fluvius haud dubie diver-
sus est ab amne hic indicato, qui urbeculam
Misque præterlabitur, cum alius septemdecim
leucis ab ea distet.

e De bocis et mænis, quæ sunt pisciculi ma-
rini ex genere halecum. Ulysses Aldrovandus
in Opere suo piscario fuscè disserit, ut lib. 2
cap. 39 et sequentibus videri potest.

f Ab Hispanis armadillo vocatur animal Ame-
ricanum, quod osseis squamis veluti laminis
quibusdam tectum est, et cujus figuram Joan-
nes Latius lib. 15 Indiæ Occidentalis cap. 5 ex-
hibet. Sed quandoquidem hoc animal est terre-
stre et ad magnitudinem porcelli accedit, illud
hoc loco nequaquam indicatur. Hic itaque per
armadillos intelliguntur pisces, qui mihi hacten-
us ignoti sunt.

g Ignis volaticus et volatilis idem est, ni fal-
lor. Ignis autem volatilis in auctiore Cangii
Glossario vocatur impetigo, vel lichen, qui est
morbus ab una parte corporis ad aliam volans,
ut apud medicos jam sæpe citatos distinctius
legi potest, et de quo clarior in textu expositio
postea recurret.

h Primum hæsitavi nesciens, quid illa unctio-
ne magistrali significaretur. Sed postea inspexi
librum, qui inscribitur Medicina pharmaceutica,
et Brucellis anno 1681 Flandrice impressus est.
In hoc Opere pag. 143 lego, remedium ab ex-
perto medico compositum et inventum composi-
tionem magistralem nominari. Deinde pag. 936
et sequentibus ejusdem Operis varia magisteria
chirurgica vel chymica exponuntur, et magiste-
ria corallorum, perlarum, aliæque hujusmodi me-
morantur. Adde, quod Trivultianum lingue Gal-
licæ Dictionarium doceat nomen magisterii apud
pharmacopolas et chymicos usitatum esse, et pro
medicamine quodam eximio vel exquisito accipi.

A. LEONARDO
HANSEN.

Ex his omnibus conficio, hic unctione magistrali significari remedium quoddam vel unguentum pretiosum, quod huic morbo pellendo adhibendum fuisset, et cui tenues istius sartoris facultates non sufficiebant.

i Nomine secundarum appellatur illa membrana, qua foetus in utero matris obvolvitur, et quæ ordinarie nascentem infantem sequitur, ut passim notum est, et in Opere nostro jam sæpius recurrit. Vocatur a Græcis δευτέριον, vel χορίον, quemadmodum Gorræus in Definitionibus medicis pag. 513 testatur, ac fusius explicat.

k Alexipharma, Græce ἀλεξιφάρμακον, est remedium, quod datur contra venenum. Componitur hoc nomen ex voce φάρμακον, quæ medicamentum vel venenum, et verbo ἀλέξω, quod auxilior, aut arceo significat, ita ut alexipharma Latine vocari possit medicamentum auxiliare, vel venenum arcens.

§ V. Paralytici alique infirmi mirabiliter
B sanati, et mulieres in periculoso partu ad-
iutæ, tactis ejusdem Sanctæ reliquiis.

Cephalæa
a

A sanato morbo capitis, capitulum istud ordi-
diamur. Eleonora Ruiz de Saudosa discrucia-
batur atroci cephalæa a; sed ne jubilæi lucrum
amitteret, a Rosæ (quæ pridie sepulta fuerat)
sarcophago, recta ad ædem metropolitanam sibi
eundum fuit. Ivit; sed prius infirmo capiti parti-
culam ex Rosæ vestimentis imposuerat, subque
hujus galeæ fiducia iter ingressa, postquam in
summa æde nonnihil consererat, advertit, omni
se capitis dolore penitus liberatam. Philippa de
Vargas ex intolerabili æstu febrium, simul toto
sincipite diris velut aculeis incessanter dispun-
gebatur: tandem ex Rosæ reliquiis particulam
vertici applicuit, et obdormivit. Evigilans, non
solis doloribus capitis, sed et tota febrium vexe
se reperit penitus liberatam.

sive dolor
capitis
b

C 110 Luciam a sanctissima Trinitate, sanctæ Ca-
tharinæ Senensis monasterio præfectam, a dextro
tempore b gravis torquebat cranii dolor, cum in-
temperie cerebri et guttosa defluxione; sed ubi
modicam ex Rosæ habitu laciniam affectæ parti
applicuit, illomet instanti distillationem stilit, do-
lorem fugavit. Eadem sub noctis conticinio quon-
dam repentinis stomachi vulsionibus torta ac pe-
ne exanimis, subito, ut dictam particulam pectori
affricuit, tormina sedavit. Maria de S. Joseph
exalceata monialis, improvise in terram lapsu
oculorum nervos utrimque graviter offenderat,
ut neque dextrorsum, neque lævorsum oculos
potuerit convertere, simulque in iisdem conti-
nuis sæviebat dolor. Tandem ex Rosæ reli-
quiis frustulum arripuit, et, « Experiar, (inquit)
» num revera ea sit sanctitas Rosæ, quæ pas-
» sim deprædicatur. » Idem momentum fuit, quo
frustulum oculos attigit, mobilesque et sanos re-
liquit, neque vel stupor illis, vel dolor umquam
rediit.

lippitudo.

111 Virgo Lucia de Montoya ab ineunte pue-
ritia fædo ac luido marcere oculorum, non sine
exacacationis periculo, lippiebat. Aciei infirmitas
ac palpebrarum jugis dolor puellam nec in apri-
cum diei prodire, nec candelarum lumini pro-
pius accedere permittebant. Augebat morbum per-

petua cephalæa; quibus incommodis dum solito
molestius die quadam gravaretur, a Rosæ indu-
mento remedium ingenti fide quæsit, et repe-
rit. Habebat domi inter pretiosiora cimelia, parti-
culam pallii, quod Rosam adhuc mortalem
amicierat; hanc Lucia capiti reverenter admo-
vit, eadem oculos defricuit, et illo temporis pun-
cto, simul cum lippitudine omnem capitis dolo-
rem abstersit, inque miraculi fidem, ipso adhuc
suae curationis die acum arripuit, et ante vespe-
ram subtilioris telæ quatuor quadra consuendo
absolvit; imo exinde oculos semper tam limpi-
dos clarosque habuit, ut videretur numquam an-
tea lippivisse.

112 Apud Isabellam Mendoza tenebrosius cæ-
cutiebat triennis parvula, Margarita nomine. Hæc
altero oculorum (cui nebecula insederat) omnino
cæca, altero obscure, vix modicum nictitando
videbat; collyriis c nil proficientibus, credebatur
paulatim omni videndi facultate caritura. Ejus hera (nam puella servilis conditionis erat)
sapius protestabatur, Margaritulæ suæ mortem,
quam vitam utiliore fore: siquidem ab anno
et amplius, claræ lucis impatiens, clausis
plerumque oculis per ædes aberrabat. Quodam
vespere cubitum ituram domesticæ femine cæ-
liti Rosæ commendarunt, et particulam virgi-
nei indumenti fascia inter oculos puellæ alliga-
runt, sicque fasciatam composuere in lectulo.
Mane facto, dum reducta fascia oculos Marga-
ritæ inspiciunt, primo notant evanuisse nubecula-
m; deinde in altero oculo miratæ sunt clari-
tatem; denique compererunt, hinc cæcitatem,
inde visus debilitatem prorsus ablatam: parvula
enim acie utrimque firma et irretorta sudum
exinde acrem lucemque intuebatur cum volup-
tate.

113 Joannæ de Velasco mordax e capite sal-
sugo gingivas impleverat; inde acerbissimus den-
tium dolor miseram nec somnum capere, nec
ullo patiebatur loco consistere. Dilatabatur cre-
scens malum, angebatur languens Joannæ, donec
recordata, particulam ex virginis Rosæ lineo velo
se habere, eam ori applicuit, et subito omnis
abscessit dolor, successit somnus, et evigilans
mane Joannæ se sanam demirata est. Viduæ Lu-
dovicæ Faxardo morbus caducus binas proles,
masculam annorum septemdecim, femellam men-
sium decem extinxerat. Superfuit trimus filiolus,
nomine Franciscus de Contreras, quem idem mor-
bus simili parabat exitio; nam puer interdum
continuis quindecim horis jacebat sine loquela et
sensu, spumans ore, brachiis ac tibiis immane
palpitans, interdum et occiput solo illidens. An-
xia mater, jamque omni humano diffusa remedio,
ad calicem Rosæ pharmacopœiam ultimo recur-
rit, particulam scapularis aliunde quasitam obti-
nuit, arbitrata filio profuturum, quidquid olebat
Rosam. Et sane profuit; nam ut particulam Fran-
cisci tunc fæde spumantis tremulo pectori impo-
suit, in ictu oculi conquevit puer, in se rediit,
consedit in lectulo, haustum aquæ petiit, con-
valuit; nec deinceps umquam hoc morbo tenta-
tus fuit.

114 Septennio circiter post felicem Rosæ trans-
itum evoluta, Aloysiam de Escobar S. Clara
monialem tormento instabili discrucia-
batur ignis volaticus, nunc tempora, mox genas,
inde oculos aliasque partes non sine periculo oberrans.
Varie diuque sudatum est in remediis; at ma-
jori semper damno, fructuque prorsus nullo. De-
nique abbatissa servatam ex Rosæ tunica par-
ticulam

et aliæ male
oculorum af-
fectiones.dentium cru-
ciatus, alique
morbiad attactum
reliquiorum
S. Rosæ

A. LEONARDO
HANSEN.

A ticulum de scrinio protulit; ac vultui decumbentis, præmissa oratione, molliter illigavit, sicque per eam noctem quiescere jussit. Postridie fasciam solvens, totam Aloysiæ faciem ardore ac tumore undequaque, non secus ac manuum volas, reperit liberam, nullo vel minimo vestigio hesterni mali residuo. Eidem Aloysiæ tertiana febris aliquando diros ac vehementissimos stomachi dolores invexerat, adeo ut præ convulsionum angore, mortem sibi crederet imminere: sed confestim, ubi, alio quocumque omisso medicamine, ad Rosam confugit, dictamque particulam stomacho applicuit, simul cum dolore febris abcessit.

subito fugantur.
d
B 415 Eandem prius opem adversus erysipelam d senserat Maria de Jesu excalceata Carmelitana; huic facies tota hoc inflammata morbo tumuerat, simul reliquum corpusculum febres exurebant. Denique, ut ægrotanti modica ex Rosæ indumento laciniola fuit applicata, desedit tumor, tepere infesti calores, ut infirma mox somnum capere potuerit, e quo sana, extinctis cum erysipela febribus, evigilavit. Anno, quo Rosa in cælestem Sponsi paradisum transplantata fuit, Joannem Rodriguez Samanes pictorem asthma inveteratum pene stringendo soffocabat. A triennio ferox malum pulmonibus et bronchis ponderose tenaciterque insederat, nec nisi tusses, et raucos sibilos, ægerrimam spirandi facultatem oppresso pectori indulgebat. Opportune Maria de Mesta quasdam Rosæ reliquias (a quibus ipsa pluries salutem hauserat) infirmo suo domestico obtulit, quando arctius laborabat. Has pectori devota fide adhibuit juvenis, dormivit quietissime, thorace libero, ac sine ronchis; expergefactus, sensit laxata undique pulmonum vincula, nec ullam deinceps gravioris anhelitus in se comperit molestiam aut pressuram.

vulnus manus
vulnificum,
C 416 Frater Joannes Garzia, laicus Ordinis Prædicatorum, quarto post Rosæ obitum die, Superiorum jussu hortensem Virginis cellulam intrarat, asportaturus inde modicum scabellum, cui Rosa, dum vixit, insidere solitaria consueverat. Verum ostioli angustia videbatur scabello negare exitum: unde laicus mucrone, quem attulerat, assulatim cœpit obstantia ligna incidere; sed dum festinus instat operi, ferrum incautus sinistrae manus immersit ea profunditate, ut una cum cute lacera caro penderet a junctura. Exterrui circumstantes atrocitas vulneris: nam ubertim manabat cruor, et ex hiatu ambiguum erat spectantibus, num quid forte nervorum aut venarum una truncatum fuisset. Solus non expavit saucius Joannes præsentis remedii conscius; « El habeo (inquit) eficaz certumque cataplasma, quod illico mihi sanabit manum. » Simulque e sinu protulit recisam ex linco Rosæ velo particulam, qua sinistram extemplo obvolutam adstrinxit fasciis, ea fide, securitate et constantia, ut inde mox in cellulam redierit, reliquum operis perfecturus. Vix horulam illic exegerat, cum rursus ad expectantes providens, ultro dissolvit fasciam, ostendit manum undequaque sanam, incolumem, nec jam alterius chirurgi ope indigentem.

periculosus
sanguinis
fluxus,
417 Pictoris Angelini Medori conjugem Mariam de Mesta viginti circiter diebus exhauserat copiosi sanguinis fluxus admodum periculosus. Memor tandem, se ex Rosæ candidis indumentis reliquias possidere, has reverenter deosculans, et Virginis intercessionem efflictim se com-

mendans, periculum evasit, pristinis viribus actum restituta. Eidem alias fluida a capite distillatio scapulam immensis cruciatibus vellicabat, nec segnius in occipite sæviebat cephalæa; sed ejusdem particulæ beneficio, post imploratum Rosæ auxilium, morbus uterque fugatus est. Gravius aliquando feminam afflixit inflati cruris acutus dolor, ut per quindenam et amplius nec interdiu usquam potuerit consistere, nec somnum etiam brevissimum noctu libare: recursum ad solitum Rosæ virtutis emplastrum: et applicitis cruri virgineis reliquiis, cessit inquietudo et dolor, successit cum placidissimo somno perfecta et stabilis valetudo.

418 In convallibus Cinchæ e Magdalena Chimasso Inda, ex regularum Chincensium (quos Cacicuos f vocant) nobili prosapia, viro Hispano Francisco Morales matrimonio copulata, triennium et amplius ab umbilico deorsum adeo languebat attractione corporis, ut nonnisi lanato velleri potuerit insidere, nec aliter, quam cum eo hac illuc raptanda fuerit, et ad necessaria corporis officia manibus domesticorum deportanda: numquam sine his mutare latus, numquam se sponte erigere visa est. Denique post ingentes sumptus frustra in remedia erogatos, e Cincha Limam in ædes Petri de Vega se fecit transportari, quod illic speraret medicos peritiores. Nec fefellit opinio: vix enim per mensem Lima sic decubuerat, quando Rosæ tunc recens sepultæ odor sanctimonie, et publica miraculorum fama quotidie grandior ad ægram hanc penetravit. Concepta exinde fiducia, supplex nonnullas Rosæ ad se reliquias deferri petiit. Allatus fuit pertenuis ramusculus ex palma, quam Virgo in mortuali suo pegmate gestarat exangui manu; item binæ candidi scapularis et veli particulæ.

419 Hæc una cum sepulchri modico pulvere, Magdalena fide ac devotione, qua decuit, sibi arctissime circumligavit. Sic repente sopitis doloribus, ipsa etiam placito sopore totam noctem quietissime præter morem exegit. Evigilans, tametsi vegetas in redivivis partibus sentiret vires, dimovere tamen reliquias noluit, velut salutiferi effectus plenitudini quietem reliquæ illius diei perlubenter indulgens. At postridie, quidquid repugnarent famuli, quidquid reclamarent domestici, lecto se robusta proripuit, vestes petiit, Rosæ beneficio se integerrime sanam constanter asseveravit. Dum adstantes horror ac frigidus stupor defigat immobiles, jam Magdalena suis insistebat pedibus; mox, nemine juvante, liberrimis passibus incedebat per conclave. Demum ut vestimenta (quibus pene desueverat) impetravit, domo cum honesto comitatu exiit, rectaque ad sancti Dominici ædem solidis gressibus properavit, ubi visitato Rosæ sepulchro, domum inde post mensem ad suos in patriam, alia, quam exierat, rediit.

420 Mariam de Morales viduam Marci Antonii non sola nervorum attractio, sed insuper varii aliorum membrorum cruciatus integro quinquennio acerbissime divexabant: nec hilum profuere remedia, quæ plurima tanto temporis aris- que impendio conquisierat. Tandem particulam, ex Rosæ indumento sibi residuam, alacri fide manuque arripuit, hac subito nervos attractio- nis vinculo exsolvit; inde per reliqua membra eandem circumferens, quo successivo ordine loca dolorum obibat contingendo, languor et cruciatus illico fugiebant, donec ad extremum se undique totam mirata est sanam. Alphonsi Bra-

et diuturna
membrorum
contractio

E

eodem reme-
dio statim
curantur.

F

Etiam alii
ægrî.

A. LEONARDO
HAKSEN.

vi legitimæ conjugi, Andræ de la Massa, tonsillas, et guttur atrox angina, reliquum corpus ardentissimæ febres periculose inflammabant. Accesserat vehemens prurigo, qua semper unguis in ulcere, numquam somnus comparebat in oculis. Habebat domi villosam pelliculam, quæ quondam Rosæ apoplecticum obvolvebat brachium. Hanc igitur fiducia reverenti corripuit; molesto pruritu, ubi fortius urebat, applicuit; loto hunc corpore successive depulit, eodemque simul afflictu, tam febrium, quam anginæ suæ incendia restinxit.

qui vario
morborum
genere labora-
bant,

g

221 Uxor Basilii de Bargas, Francisca del Pulgar, a partu repente mariscarum *g* ulcerosis tuberculis gravissime torquebatur. Nec malo inveniebatur remedium; nec a malo requies. Demum annulo osseo, quem a Rosa acceperat, salutem debuit; hunc enim ut digito indidit, confestim morbus evanuit, nec in reliquis partibus (nam sæpius deinceps peperit) ulli mariscarum mordacitati subiacuit. Didaco de Requena dom æger decumbebat filius, æstu febrium et continuo sincipitis dolore pene exanimatus; parenti ad manum erat Rosæ cingulum, quo Virgo postremis vitæ annis tunicam adstrinxerat. Hoc filio præbuit, sævientæ paroxysmo, temporibus circumponendum. Paruit iste, caputque, ubi acutius dispungebatur, cinxit, et unico hoc ceromate *h* febrem simul cum cephalæa abegit. Andream Lopez a multo tempore permolesta, quamquam occulta, premebat infirmitas, nec morbi genus in Processu exprimitur, nisi quod multum diuque ægrum afflixerit. Verum, ut ad Rosæ opopanaceam *i* confugit, ejusque calceamenti ligulam prævia oratione sibi applicuit, e vestigio morbus abscessit.

A

i

k

et mulieres

422 Provinciæ de Guailas *k* in regno Peruano gubernator præerat D. Antonius de Contreras, eoque titulo vicum Jungai cum uxore Blanca de Zuniga incolebat. Hæc in octavum mensem gravida sensit manifestis indiciis, fœtum in utero suo immobilem desiisse vivere. Dum inter ea discrimina ac pavores Blanca in quintum usque diem miserrime distabescit, opportune marito gubernatori adferuntur e Lima nonnullæ ex Rosæ vestimentis reliquæ, quas veteri amico Didacus de Cantoral mox ab obitu Virginis dono miserat. Has subito Antonius periclitanti conjugi apportans, ut (præmissa Rosæ dovota imploratione) ventri imponeret, facile persuasit. Vix mulieris uterum reliquæ attigerant, cum intra breve spatium, quod recitandæ semel angelicæ Salutationi sufficeret, enixa est infantem mortuum, ac putrido virore totum sublividum. Paulo post effudit etiam secundas, comite fœtore, qui adstantes pene exanimabat. His sarcinis plane mortiferis exonerata Blanca respiravit, et quæ, suscepto poenitentiae sacramento, jam sese morti certissimæ præpararat, intra pauculos dies, abacta febris, lectum deseruit, integræque valetudinis beneficio diu potita est.

C

in partu

423 Eadem alia vice, cum partu infeliciore fœtum quadrimestrem abortivisset, retentis in utero secundis, per duos menses et quinque dies tantam vim corrupti sanguinis protrusit alvo, ut prope actum de sua vita existimarit. Memor itaque opis, quam alias Rosa præstiterat, rursus ad eam supplici devotione respexit, Novenam ad ejus sepulchrum Limæ peragere, et utrumque miraculum publico evulgare testimonio, pollicita. Et ecce, postridie cum ingenti fœtidi cruoris profluvio, una prodire secundæ jam putrefactæ,

sensitque Blanca, iterum se morti ereptam, et D Limam profecta votum exsolvit.

424 Felicius Rosæ obstetricantem sibi in partu experta est opem Bernarda de la Sierra, uxor Joannis de Quixano Zevallos. Hæc ad portum Gallao *l* marito cohabitans, ipsa die exsequiarum defunctæ Rosæ, anno mdcxvii cœperat angustis sævis puerperii doloribus, quorum vi proles in utero transversim acta, dum neque retineri neque emitti potest, se una cum matre præsentissimæ mortis laqueo implicabat. Jam foras prodierat intestinum (evidens imminens lethi indicium) et adhuc detorta infantis obliquitas suamet obstabat genesi, propiusque exitum, quam exitum reperiebat. Frustra pavidæ obstetrices ultimum suæ artis tentarant, quo prolem aptarent ad egressum; jam Bernarda inter summos cruciatus, tam sibi, quam soboli illum diem ominabatur extremum, quando improvisus Joannes de la Massa Bernardæ maritum domi conveniens dixit, se Lima pauculus ex Rosæ vestibus adferre particulas. Confestim tota domus in spem erigitur, parturientis germana soror Maria de la Sierra, susceptis reliquiis, periculo advolat; Bernardæ, quid ferat, raptim exponit; concipitur firma in Rosæ opem fiducia, funditur brevis precatio, imponuntur ventri periclitantis allatæ particulae, et subito nullis obstetricum suppetiis dirigitur sponte in utero proles ad enixum, nascitur facilitate prospera, vixit, valuit, adolevit, pueroque in baptismo nomen fuit Petrus de Quixano. Nec silendum, quod in dextra nascentis palpebra conspicue apparuit Rosa ad vivum effigiata, diuque velut beneficii indelebile sigillum, remansit.

periclitante

E

425 Mercator Basilius de Vargas Hispalensis, dum negotiorum causa ab emporio Limensi Potosium tendit, per viam gravatur ex sincipite jugibus stillicidiis, quorum acrimonia sensim naribus cancerem *m* minabatur, et jam quinque mensium spatio mordax humor eo usque invaluerat, ut os nasi perfregerit, cœperitque cartilaginem non sine cruciatu depascere. Nec ullum voraci malo inveniebatur remedium, donec ad Rosæ pharmacopœiam anxia pulsaret devotio. Habebat uxoris dono Basilius modicum lanæ ex pulvillo, in quo Rosa nere, aut flores acu pingere consueverat. Hanc rudi papyro obvolutam ut fronti obligavit, fontem corrosivæ defluxionis funditus exsiccavit, et plene convaleuit. Erat huic Basilio collybistes Didacus de Burguinas, natione Cantaber *n*, qui anno mdcxix in eodem vico Potosii quadam ignoti defluxus intemperie sensit sibi guttur intus adstringi, et foris extumescere. Nullæ proderant unctiones, nulli tenacissimum phlegma lindebant gargarismi, quin nocte quadam, propemodum intercluso anhelitu, suffocaretur. Ergo a Basilio pugillum lanæ (de qua supra) petiit, collo circumligavit, et invocato Rosæ auxilio reliquum nocti quievit. Mane a contubernali suo repertus est jugulo catarthis liberrimo, tumor omnis desederat, respirandi patula redierat facultas, statimque Basilio sua restituta est lana, de qua illud inter alia dignum est notatu, quod cujusnam aut villi aut velleris ea sit, discerni haud possit: nativo colore nec bombycem refert, nec gossipium, sed sparsis auri fulgoribus filatim interlucet; denique creditur ex eo pulvillo esse, in quo nenti Virgini pusillus Jesus aliquando familiariter solebat assidere.

similem sa-
crarum reli-
quiarum vim
senserunt.

p

n

A

ANNOTATA.

a Cephalæa vel cephalalgia est dolor capitis, ut ipsum nomen indicat: provenit enim ex radice Græca κεφαλή, quæ caput significat. Quomodo autem κεφαλαία et κεφαλαγία inter se differant, apud Gorraum, Castellum, aliosque medicos obvios invenitur.

b Tempora sunt partes capitis a lateribus sincipitis inter oculos, et aures, et verticem, seu ossa cranii utrimque ad aures sita. Biographus hoc nomen sæpius usurpat in numero singulari, quamvis usitatius sit in plurali numero.

c Collyria, Græce κολλύρια, apud Latinos vocantur illa medicamenta, quæ oculis male affectis admoventur, ut Castellus in Lexico medico pag. 97 et sequente tradit. Duplex est hujus medicamenti genus, unum liquidum, alterum siccum, de cujus utriusque usu ac diverso nomine laudatum Castellum ibidem consule.

d Plerumque vocatur erysipelas in genitivo erysipelatis, estque neutrius generis, et si biographus hoc loco vocem illam aliter inflectat, et alibi tamen communem hujus vocis inflexionem sequatur, ut postea videbimus. Quidquid sit hac de re, teste Gorrao in Definitionibus medicis pag. 457. ἐρυσιπέλας est tumor præter naturam in cute, a sanguine et flava bile calidioribus; vel a sanguine fervente tenuique proveniens. Ibidem deinde varias hujus morbi causas et species earumque appellationes assignat.

e Joannes de Laet lib. 40 Indiæ Occidentalis cap. 25 hanc magnam et amenam Peruviæ vallem pluribus describit, ut curiosus hujusmodi rerum lector ibidem legere potest.

f Cacique vel cazique est nomen dignitatis, quod Hispani generatim omnibus regulis aut præfectis Indorum tribuunt, etiamsi illud proprie in Mexico et insulis usitatum fuerit: nam veteres Indi gubernatores aut reguli Peruviæ olim curacas appellabantur, ut Dictionarium Trivultianum ad voces cacique ac curaca solenter observavit.

g Castellus in Lexico medico pag. 345 de mariscis ita disserit: Mariscæ venulæ sedis sunt, quæ aliquando foris extuberant, ore hiantes et statò tempore sanguinem melancholicum excernentes, alias hæmorrhoides dicuntur, quibus plus justo fluentibus, aqua inter cutem subsequitur. Deinde Castellus pag. 469 eundem morbum per synonyma explicat his verbis: Sycosis, marisca, ficus, et ficatio est tumor a fici similitudine sic dictus, ulcerosus, rotundus, subdurus, rubicundus, dolorificus, ex quo aliquando exiguum et glutinosum quid, inaequale et graveolens egreditur.

h Ceroma, Græce κέρωμα, est unguentum ex oleo et cera mixtum, quo veteres athletæ se ungere solebant, ut robustiores essent. Alii volunt istud oleum certa quadam terra vel arena mixtum fuisse. Tamen videtur hoc nomen oriri ex voce Græca κηρός, qua Latini ceram nominant.

i Opopanax est succus herbæ, quæ panacea vocatur, et componitur ex πᾶν omne, et verbo ἀνέχειν sano. Præterea apud Græcos ὀπὸς est succus, ita ut nomen opopanacea ex tribus vocibus Græcis componatur, et succum omnia sanantem significet.

k Jam sæpe citatus Latius lib. 40 Indiæ Occidentalis cap. 26 de situ provinciæ Guailas

aut Guaylas obiter ita meminit: Qui autem a Caxamalca per montana, ut vocant, petunt Limam, iis iter est per provinciam Guaylas, in qua pauci degunt Hispani, plurimi autem barbari, quibus sunt ingentes pecudum greges, e quarum lana varia pannorum genera texunt. Vicariatus est (corregimiento) imprimis utilis et locuples.

l Gallao est idem celebris portus Peruviæ, qui Callao, de quo supra mentionem fecimus.

m Cancrenam hoc loco poni pro gangræna suspicor: nam gangræna apud medicos est mortificatio vel putrefactio alicujus membri, sicut omnes passim norunt, quo sensu cancrenum vulnus in Glossario barbaro Cangii pro vulnere gangræna infecto legitur. Videtur hic eadem mortificatio vel corruptio imminens indicari.

n Cantaber, id est, natus in Cantabria, quæ jam communiter Biscaya nominatur, et cujus incolæ inter Asturiam, Castellam veterem, Navarram et Oceanum Cantabricum commorantur, et idiomate proprio, a vicinis populis prorsus diverso, utuntur.

§ VI. Pulvis erutus e loco, in quo Sancta sepulturam habuit, capitis dolores, febres, aliosque morbos depellens.

Altius nonnihil hic repetenda sunt aliqua. Prodigiosus Limensis SS. Rosarii conventus, ut religiosorum abundat numero, (plures trecentis plerumque numerantur) ita sepeliendis tot Fratrum successive decedentibus cadaveribus nimis aretum foret unicæ capitularis domus spatium, nisi de industria talis aliunde terra illuc fuisset illata, quæ citissime funera sepulta absumat, ut subsequenter locum concedant. In hunc usum procul ab agro Panamæ navigiis advecta gleba totum illius capituli pavementum profunde infarsit, terra mollicula, tenuis, soluta et arenosa, sed innato calore subtiliter vorax: quo fit, quod illata corpora mox depulpet, ossiumque duritiem extemplo resolvat. Talis erat, quæ ibidem virginium Rosæ corpusculum excepit. Sed mirum dictu! unico totoque illo spatio, ubi sacrum istud cadaver immissum fuit, gleba mutavit indolem, ac fere punicea soliditate in se coacta obdura, ut solum ibi digitis levique manu teri aut frangi nequeat, quin ferro opus sit, ut excavetur. Non sic reliqua illius cæmeterii saburra, tritu facilissima, tractabilis, fluida.

427 Porro in hoc Rosæ cenotaphio, ad perenne humani generis beneficium, vivam saluteri pulveris latere scaturiginem id argumento fuit, quod anno mxcxxx post exportatos inde totoque regno distributos terrarum cophinos, (et quidem ab ea dumtaxat parte foveæ, ubi caput Virginis collocatum erat) vix tria vel quatuor pondo, cavo scrobiculo eruta videbantur: Et cum P. F. Bernardus Marques pauculis ante diebus totum immisisset brachium foramini, paulo post succrescente intus pulvere, vix manum immergere totam potuit. Nunc ad curationum historiam.

428 Decennem Æthiopissam quinquaginta ar- genteis Rosa emerat pro parentum domesticis servitiis. Mater abhorrebat inutile mancipium, utpote variis languoribus, ac præsertim crebræ

A. LEONARDO

HANSEN.

E

Prodigiosus
pulvis.

F

e sepulcro S.
Rosæ erutus.profuit pluri-
mis aegris

dysen-

A. LEONARDO
HANSEN.

dysenteriae obnoxium. At Rosa bono esse animo jussit, adfore tempus, quo puella divino beneficio integre convalesceret. Adfuit certe, verum post Rosæ obitum, quando petitus de Rosæ cenotaphio pulvis ancillulae datus est cum frigida epotandus. Bibit, et continuo a morbis omnibus sanata est. Sexenni virgini Josephæ de Zarate musculos gutturales atrox undique inflammabat synanche, ut nec cibum glutire, nec os sine tormento potuerit aperire. Advocatur chirurgus Ortega, qui, ulcere inspecto, cancrenam se plagæ insinuassee deprehendit, negavitque pueilam curari posse: nam erose carnes frustillatim ulceri excidebant; atque indies serpebat malum. Anxia mater filiolarum salutem oppido comploratam Rosæ ardenter commendavit; inde paucillum terræ, quam de Virginis sepulchro in hunc usum avia Josephæ attulerat, in aqua dissolvit, ægræque, adhibito cochleari infudit. Puella, unico haustu facillime trajecto, statim liberrimo hiatu os diduxit: jamque bene sibi esse affirmavit, ac cibum petiit. Mater, ut cum avia palulas fauces diligentius inspexit, cancrenam mortificatam reperit, plagæ magnitudinem demirata. Interim Josepha esculentis (quæ alacriter glutiebat) refecta, sine alterius medelæ adminiculo convaluit, promissamque Novenam fideliter exsolvit.

129 In Limensi sanctæ Claræ monasterio Soror Grimaneca de Valverde duplicis tertianæ ardoribus, et copioso sanguinis profluvio post insomnem quindecim dierum et noctium inquietudinem sibimet erepta, miserrime delirabat; solum expectabatur lucidum mentis intervallum, ut extremis communicetur morientium sacramentis; nam medici, vitæ horas nonnisi octo ei residuas esse, constanter asseverabant. Igitur abbatissa Isabella de la Fuente, ad cæli præsidia confugiendum rata, in unius Rosæ thaumaturgis favoribus spem fixit; corrasos de Virginis sepulchro pulveres ingenti fide produxit, confessori innuit, ut eos in puram lympham excussos, infirmæ bibendos porrigat. Factum est, et en, Grimaneca repente sibi reddita, primo sensit aruisse penitus cruenta profluvia, inde et febres defervescere, sicque, nullo alio tentato remedio, post placidum soporem postridie mente et corpore sana fuit.

C. 130 Ibidem soror Raphaela de Esquivel æstu bilioso torrida, et insuper arcata faucium angustis, dum nimis phlebotomiis, et evacuationibus exauritur, una iudicii mentisque sanitatem perdiderat. Desperata a medico jussa est e communi valetudinario in aliud conclave deportari, ut a frequentiori alloquio libera, ultimis sacramentis percipiendis (si fieri posset) quietius aptaretur. Illic pulverem e Rosæ sepulchro, dilutum aqua bibendum porrexit sollicita custos, et subito, discussa phrenesi, resipuit Raphaela, cibum petiit, liberisque faucibus alacriter manducavit, ac sine alio remedio integerrime convaleuit.

131 Pater F. Ferdinandus de Esquivel Ordinis Prædicatorum Limensis cœnobii ad S. Mariæ Magdaleneæ Subprior, ab utroque peritonæi latere diram passus rupturam, hernia (quam enterocelam a vocant) acerbissime vexabatur, ut nec prædicare, nec iter agere potuerit, quantiscumque subligaculis ac fasciis conaretur pendula in scrotum viscera coarctare. Hoc ærumoso tormento semi-lacer, at non minus fide alacer, vespere quodam Rosæ tumbam adiit, de-

voto oravit, terramque inde arreptam inguinibus applicuit, nec ab illo temporis momento pristini doloris ullum notare potuit vestigium: quin, resumpto prædicationis officio, ad laborem vegetior induruit, equitaturus, a terra in sellam agilissime se libravit, quatuor millia leucarum terra marique sine impedimento aut herniæ sensu robuste confecit, liber a ligaculis, ubi quotidianæ precis votivo penso se alligarat.

132 Virginem Annam Cortes, ex continua duorum mensium febris simul in costarum membrana pleuritidis, totoque sparsæ corpore liventes papule (quas dicunt epinyctidas b) lethaliter dispungebant: omnem cibi potusque orexin c gravis nausea peremerat; soporis et quietis spes aberat, laxis passibus ibatur ad mortem. Mater cum filiarum altera Laurentia Cortes, humanis remediis frustra tentatis, respexere demum ad cælestia; pulverem (quem olim, dum e sepulchro Rosæ collegerat, suavissime fragrare notarat) protraxit e scrinio, eademque tunc suaveolentiam denuo percipiens, in spem obtinendi auxilii fortior assurrexit. Ante infirmæ lectulum procubere ambæ in genua, et in honorem Rosæ orationem Dominicam cum angelica Salutatione recitarunt. Inde mater infusos aquæ pulveres languenti præbuit exhauriendos. Hausit, plus solito incaluit, quievit, ac postridie discussa pleuritide, abacta febris, deterisis papulis, Anna incolumis surrexit. Costam Stephano de Cabrera fortuitus lapsus perfregerat: tumebat infirmo quasatum latus, furebat per incrementa, somnunque adinebat horribilis dolor. Sed statim ut Rosæ sepulchri terram offensæ parti imposuit, placide consopitus, totam noctem quieti indulsit. Mane, ut se doloribus liberum sensit, inspecto ac palpato latere, omnem pariter fugisse tumorem letus deprehendit.

133 Catharinam de sancta Maria, Ordinis S. Dominici monialem Tertiariam, diversa gravium morborum genera pene membratim a quadriennio occupant. Costarum tormenta accreverant, dolores ischiadum, cor quotidie septies vel octies suis cruciatibus laborabat, stomachus bis per diem flaccescebat in deliquium, ut subito ad auroram festinato jentaculo fuerit instaurandus; reliqua viscera torrebat lentus calor, ac præcipue caput, crebris accendebatur ardoribus, denique ex profunda melancholia contumax et adusta grævedo, sensim vergebat in tabem. His malis pressa Catharina, tertio post Rosæ depositionem die accessit ad tumulum, preces fudit cum lachrymis, pulveres scypho intritos exhibit, primoque sensit, depulso melancholiæ tabifico pondere, cor suum hilarescere et confirmari: mox et capitis restingui ardores, quos tunc patiebatur intensissimos; demum eadem hora totum illud multiplicium morborum collegium cessit Rosæ pulveri, feminamque reliquit valentem et perfecte sanam. Simillimam ab his pulveribus experta est opem Isabella de Peralta in Limensi SS. Incarnationis monasterio professa monialis, quam, ab annis viginti præter assiduos præcordiorum dolores, apoplexia (maxime brumali tempore) quotidie exagitabat; sed illico ut cordi palpitabundo modicum illius terræ applicuit, utroque morbo se explicitam deprehendit.

134 Ibidem Beatrix de Montoya sanctimonialis, stomachi dyspepsiam d' annis viginti passa, demum convulsionum atrocitate ad extrema properabat; jamque ultimis sese munierat sacramentis, certa mori, nisi, trajecto in stomachum

qui diversis
malis affecti

b
c

E

vel doloribus
oppressa,

F

eo reverenter
accepto.
d

chum

A chum terræ illius haustu, simul omnem inverte-
 terati doloris equuleum miraculo perfregisset.
 Presbyter Mauritius Rodriguez dicti monasterii
 confessarius, importuna vexabatur capitis verti-
 gine, ac cephalæa, nullumque e pharmacopœia
 omisit remedium genus; at tandem didicit,
 morbo suo unicum Rosæ sepulchrum pharma-
 copœiam esse. Inde igitur allatum pulverem non
 modo hausit, sed et vertici infrexit, unaque et
 vertiginem et dolores fugavit. Virgini Lucia de
 Montoya hiabat profunda in umbilico plaga, ma-
 gnitudine argentei Philippi e; at huic ubi Lu-
 cia modicum terræ e sepulchro Rosæ inspersit,
 tridui spatio plaga coaluit, relicta sola in bene-
 ficii memoriam cicatrice.

435 In Cusco P. Fr. Blasio a Costa Lusitano,
 prædicatori generali, commissus fuerat sermo fune-
 nebris ob felicem Rosæ transitum (qui ibi tunc
 innotuerat) prædicandus. Huic, dum incautus
 thema concionis habendæ ruminat inter prau-
 dendum, transversus in epiglottide bolus spiri-
 tum intercluserat. Accurrerunt periculo P. Fr.
 Joannes de Agüero præsentatus, et P. Fr. Tho-
 mas Marcos; cumque nec liquidorum infusione,
 nec valida succussione dorsi, quidquam dimove-
 retur bolus, semianimum rectorio extractum
 hortati sunt ad edenda pœnitentiæ signa, ut sa-
 cramentalem absolutionem reciperet. Procubuit
 ille in genna, conatus confiteri; interim Agüe-
 rus pauxillum hujus salutiferæ terræ anhele in
 aquæ vasculo obtulit, quo sumpto, statim fa-
 talem bolum exspuit, ac mortem, cujus frigi-
 do sudore jam permaduerat, excreando evasit.

436 Catharinæ de Arriaga anno mdcxviii die
 xxi Martii in plurium matronarum præsentia,
 rivi sanguinis fluxu prodigioso scaturiebant e
 naribus; videbatur nonnisi cum vita finien-
 dum profluvium, adeo late pavementum inces-
 sabilis cruor purpurarat. Denique una feminarum,
 terræ illius pugillum fronti Catharinæ illigavit,
 et illo momento, ad primum sacri pulveris at-
 tactum stetit sanguis, exaruit scatebra, nec dein-
 ceptus hoc malum rediit. Adstiteri miraculo no-
 tarius, unusque ex iudicibus ad examinanda
 Rosæ prodigia ab archiepiscopo deputatis.

437 Anno mdcxxxii in SS. Incarnationis mo-
 nasterio ancillabatur puella Æthiopissa annorum
 plus minus viginti quatuor. Hujus fauces angu-
 na accenderat, carnem totam operuerant liventes
 papulæ, insuper toto corpore vultuque infla-
 ta, tympano quam feminæ similior extumue-
 rat; ore, naso, oculis ubertim fœda sanies pro-
 fluebat, et si qua parte leviuscule attingebatur,
 decoriatur, lacera pelle manum sequente. Sic
 putrescenti nulla spes vitæ supererat; unde con-
 fessione expiata, sacroque munita Viatico, et
 uncta Oleo, solam expectabat horam, qua per
 tot ulcera emitteret animam. At confessarius in
 se beneficiorum Rosæ conscius hortabatur infir-
 mam, tantæ caliti ut se commendaret, missu-
 rum ejus sepulchri pulveres, ab his, ope Vir-
 ginis, salutem speraret: missos agra, liquore
 superfuso, devotissime hausit, et in ipso mor-
 tis vestibulo convalluit.

438 Linæ puella innupta carnis voluptatem
 pudori male prætulerat. Instante partu, vix
 uni matri suæ delictum fassa, dum caret obste-
 tricibus, ut celaret crimen, discrimen vitæ subiit,
 nec parere valens, nec retinere. Pavida mater,
 binos religiosos illac forte transeuntes rogavit,
 num quid pulveris e Rosæ sepulchro secum fer-
 rent? Allatum pulverem filia, dolorum ac mo-

ræ impatiens, siccum ablinxit lambendo: A. LEONARDO
 eodem temporis puncto sobolem effudit; credi-
 ditque discussum omnino vitæ periculum; sed
 mater secundas in parturientis utero remansisse
 adverterat. Ergo recursum ad eosdem pulveres,
 et statim puella etiam secundas enixa est, sibi
 et infanti gratulata incolumitatem. Ibidem (lon-
 go post tempore) Æthiopissa olitrix, multis
 horis, eventu ancipiti, ac pene complorato la-
 borabat in partu. Casu id rescivit Mauritius
 Rodriguez presbyter, per forum olitorium trans-
 iens, suasitque Eleonoræ de Villa-forti, ut pe-
 riclitanti sociæ terram e Rosæ tumultu petitam
 celeriter apportaret. Factum est, statimque ut
 parientis ventrem terra imposita attigit, fœtus
 brevi ac facillimo nixu erupit, matremque pe-
 riculo simul et onere liberavit.

439 Anno mdcxxxii FF. Antonius Montoya *vel diuturno*
 et Joannes de Estrada sacris Ordinibus initian- *morbo lan-*
 di mittebantur Guamangam. Per viam, hospitii *guentes.*
 causa, ad præfectum loci Quando diverterant.
 Et ecce, quarta circiter post meridiem hora qui-
 dam ex incolis præcipiti cursu adfuit, ac sono-
 ro ejulatu rogabat Fratres (quos credebatur jam
 esse sacerdotes) cito accurrerent Cacique / In-
 dar, vicinis in ædibus animam agenti, ut mo-
 ribundam saltem pœnitentiæ sacramento expia-
 rent: neque enim alius tunc in oppido sacerdos
 aderat. Doluerunt religiosi, nondum se illo or-
 dine insignitos esse, cui absolvendi potestas an-
 nectitur; nihilominus cum aliquot secularibus
 Hispanis Indum secuti sunt, ut saltem (quan-
 do plus non poterant) agonizanti mulieri ad-
 sisterent, litanias, preces, commendationem
 animæ super migrantem recitarent, demonum-
 que insultus aqua lustrali abigerent. Ingressi do-
 mum repperunt Indam sine loquela aut motu
 supinam, obrigidam, sanguinea labiorum spu-
 ma horribilem, ac mortuæ quam vivæ similio-
 rem. Frustra videbatur omne consilium, plan-
 gebant circumstantes Indæ, singultiebat maritus
 cum afflicta familia; sed Fr. Antonius memor,
 penes se esse nonnihil pulveris ex Rosæ ceno-
 taphio, præfatus ad astantes paucula de Virgi-
 nis apud Deum valore et gratia, de crebris
 ejusdem prodigiis, de concipienda presentaneæ
 opis fiducia, demum arrepto cochleari dilutam
 terram decumbentis ori (quod ferro violente ab-
 periendum fuit) operoso conatu infudit, et abi-
 it, suadens domesticis, Rosæ interea succur-
 sum ardentius implorarent. Post duas horas ad
 infirmæ habitaculum reversus cum sociis, ma-
 rium cum tota familia reperit in júbilo; ingres-
 sus cubiculum, vidit Caciquam hilariter insiden-
 tem lectulo, et avidè manducantem; fatabatur
 ipsa disertissime, sibi insciæ Rosam saluti fuis-
 se, huic se vitam debere; nec alius, tam ex-
 transeorum, qui cum Antonio accesserant, quam
 inquilinorum sensus fuit.

440 Aliam, in Panamensi emporio, inflam- *in curandis*
 mata exulceratorum viscerum putredo cum san- *vulneribus.*
 guinis excretionem prope ad extrema deduxerat;
 remedium aliunde nullum supererat; hausit eos-
 dem pulveres, et in ictu oculi sese integerrime
 sanata viderat. Didacus de Moreno Costilla Qui-
 tensis olim in bellis Chilensibus ab impacta fer-
 rea clava immane vulnus capite exceperat, cui
 paulatim ex cura imperita spasmus g, suppuratio,
 stupor innascebantur. Limam itaque veniens,
 ut melioribus chirurgis se subderet, in S. An-
 dreæ nosocomio per sex menses frustra sub va-
 riis unctionibus et emplastris laboravit. Demum

exci-

A. LEONARDO
HANSEN.

h

excitus fama prodigiorum, quæ ad Rosæ sepulchrum quotidie coruscabant, eo accessit, fuscisque de genu devotis precibus, tegmen cum fasciis a capite resolvit, detracto malagmate *h*, terram ibidem excavatam vulnere inspersit, meliusque ab eo momento se habere sentiens, domum alacer properavit, ac post biduum solide vulnus coaluisse, sanamque induisse cutem apprehendit.

tibiis,

i

141 Abbatissa monasterii sanctæ Claræ in civitate Truxillo, ab annis circiter viginti miserrime torquebatur ex inflatione tibiæ, in qua sparsim plus quam quadraginta ulcerum hiabant ora, ciceris magnitudine, nec malo tam veteri idoneus reperiabatur Chiron *i*, præsertim ubi cruris affectum reliqui sanguinis secuta est intemperies cum molestissima febrilis rigoris atque ardoris vicissitudine. Itaque ægra de creberrimis Rosæ edocta miraculis, pulverem Lima sibi allatum in lymphâ cum fide bibit, et repente febrim, tunc frigore per medullas sævientem, funditus extinxit. Læta hoc successu, tibiâ pariter eodem pulvere defricuit, statimque detumescere cepit inflatio, coire chasmata *k*, relictis dumtaxat in beneficii memoriam nigricantibus signis, quæ ut ab extrema cute diluerentur, aquam huic usui distillatam chirurgus Joannes de Lezana suggestit. Verum hac adhibita, mox rediit cum doloribus inflatio; rursum patuerunt hiulcæ fistulæ; expavit infirma, satisque intelligens, miraculi complementum non a chirurgo, sed a Rosa fuisse expectandum, denuo eosdem pulveres recidivæ inspersit tibiæ; denuo hæc detumuit, et undequaque ulcera siccando conclusit. Prodigium hoc triplex abbatissæ salutem, toti monasterio stuporem et gaudium, Truxilli civibus cum gratulandi affectu novam devotionem instillavit.

k

B

ac pedibus,

c

142 Miles quidam, officio ac dignitate vexillifer, suo confessori P. Fr. Francisco Nieto passus est, aliquando sibi instar dolioli tumuisse tibiâ, sed auditis, quæ ad Rosæ monumentum indes crebrescebant, signis ac virtutibus, eo se perrexisse cum aliis, breviterque precatum, correpta sepulchri terra, perfricuisse obiter suram pedis immane turgidam, eodemque puncto temporis molestissimum tumorem plane desedisse. Triennis puerulus Alphonsus Cortes adeo languebat pedibus, ut eos, manibus replaus, per solum traheret ceu pondus inutile. Hunc mater Francisca de Leon plena fide ad Rosæ tumulum stitit, scrobi, unde eruebantur salutiferi pulveres, alternos inmittere fecit pedes, deinde etiam domi singulas ejus corpusculi juncturas eodem pulvere defricuit, sicque Virginis intercessionem commendatum in lectulo composuit. Mane, parvulus exsilivit sanus, ambulavit, expeditæque percurrit domum, acsi nunquam pedibus languisset. Isabellam de Peralta pluribus annis ex acri capitis stillicidio cruciabat immanis gingivarum dolor; præcipue e molaribus unus cum crepuisset medius, nec chirurgis ad eum evellendum ars animusque sufficerent, interdum nocturne vexabat miseram, ut nec dormire, nec cibum masticare potuerit. Monitu sui confessarii dictos pulveres denti, cum maxime furebat dolor, admovit, et illico dimovit omne tormentum, liberisque gingivarum solida quæque esculenta manducavit.

* adde motibus, vel quid simile.

atque afflictionibus

143 In monasterio SS. Incarnationis novitia Joanna de Ulloa, probationis anno prope expleto, dolebat anxia, se ad solemnem profes-

sionem pertingere non posse, eo quod durus D pater (qui procul degebat in Potosi) cunctabatur circa filiæ dotem sese resolvere. Sæpe Joanna per litteras monebat genitorem, urgebat, instabat lachrymans; sed ille Marpesia caute durior, aut responsa denegabat, aut punctum, cui respondendum fuerat, obscuris inanum verborum ambagibus solertissime declinabat. Inops consilii Joanna, postremo confugit ad Rosam; inde arrepto calamo, cum ultimam patri scripsisset epistolam, Rosei monumenti pulveres magna fide inspersit paginæ, ut, si paternum cor exarata illic argumenta non emollirent, præstaret officium injectus pulvis. Mira res! Subito ex Potosi responsum, quo suavius desiderari non potuerat, adfuit; dotem et quidquid filia postulaverat, concessit emollitus pater, longaque dilatione feliciter abrepta, monialis, quod ad solemnia vota emittenda pertigerat, modico pulveri debere agnovit.

144 Porro febricitantes, quos eorundem pulverum haustus a vitæ periculo interdum extremo revocavit, hic sigillatim distinctis paragraphis recensere prolixum foret. Sat est summam et obiter nomina perstringere. Joseph de Castro *E* confestim ut bibit, noxias cruditates omnes evomit, et valuit. Petri de Vergas cognata Joanna de Mendoza cum filiola hoc remedio febres abegerunt. Ejusdem ancilla dentium acutissimos dolores fugavit. P. F. Didacus de Palomino, Ordinis Prædicatorum, duplicem tertianam depulit. Maria Velasquez, uxor centurionis Didaci Ruiz de Campos, febrim continuam, unaque sanguinis fluxum mortiferum evasit Ursula de terra Felutpa, ancilla Marianæ de Sea, febrim cum diarrhœa; Francisca ancilla Angelæ de Aguirre tertianam, cum inveterato asthmate, in termino peremptorio incunctanter proscrisperunt. Joannem de Palomares tertiana cum asthmate morti destinabat; paulo post, ejusdem conjugem a septem mensibus gravidam, ideoque pharmacorum, juxta medicinæ canones, incapacem idem corripuerat malum cum frequenti vomitu; denique unico post partum mense filiolum Hieronymum idem morbus stitit in vitæ limine; at successive his singulis eorundem pulverum haustus repentinam salutem reddidit. Eandem opem puer Joannes Ascensius, virgo Beatrix de Zuniga, adultus Antonius de Umblea effectu uniformi, at locis diversis comprobant. Quindecenni puelkæ Catharinæ Indæ febrilis æstus omnem ademerat sensum, loquelam, et spem vitæ; insuper constrictis mandibulis aditum cibo intercluserat, ferro ad hiatum os deducendum fuit, ut ultimum remedium, pulvis e Rosæ tumulo sumptus, infunderetur nescienti, quid fieret. Postridie summo mane respirans Catharina, tot simul malis se ereptam experta et fassa est.

145 Denique ut multos globatim consarcinando compendium et finem faciam, sacramento coram iudicibus firmavit Joannes Lobo presbyter, se diversissimis locis, Chuquisaque *l*, Potosi, Oruræ *m*, alibi, flagitantibus infirmis præbuisse hujus vivificæ terre potum, unicoque isthoc catapotio palam in omnium conspectu tot fuisse curata languorum genera, tot quotidie febrientes integram valetudinem reportasse domum, ut nimia horum multitudo omnem superaret annotandorum nominum diligentiam, cassumque reddiderit catalogi laborem. Exclamet hic præ-

et corporis
incommoda.

p

eandem hujus
pulveris inter-
dum et
pertinent.

m

stupor-

A stupore Rex citharædus : « Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam ? » Aio et pergo.

ANNOTATA.

a Enterocela vel potius enterocele, Græcis dicta, ἐντεροκήλη, teste Gorræo, est tumor scroti, delapso in id intestino. Accidit magna ex parte laxato, nonnumquam vero et abrupto eo meatu, qui a peritonæo ad testiculos perlingit. Est autem species herniæ, de qua generatim superius egimus, et quæ sub se enterocelen, epiplocelen et hydrocelen continet, ut apud Castellum pag. 489 videre est.

b Medici papulas istas appellant epinyctidas, Græce ἐπινυκτίδας, quasi Latine dicas nocturnas, ab ἐπὶ νυκτός, id est, sub noctem, quia tempore nocturno plerumque proveniunt vel maxime cruciant, ut Gorræus testatur.

c Orexis, Græce ὀρεξίς, Latine dicitur appetitus vel appetentia cibi et potus, ab ὀρέσκειν, quod est appeto. Gorræus et Castellus de modo et causis hujus appetentiæ fusius disserunt.

B d Dyspepsia, quam Galli indigestion vernacule dicunt, a nobis Latine describi posset depravata alimenti concoctio, quam Celsus crudilitatem appellat. Nomen Græcum provenit a particula δὲς, quæ difficultatem vel depravationem importat, et nomine substantivo πέψις, quod concoctionem significat. Variæ sunt hujus aut similibus morbi species, nimirum apepsia et bradypepsia, de quibus medicos jam sæpe citatos consule.

e Philippi olim vocabantur a Philippo Macedone quidam aurei nummi, de quibus apud veteres frequens occurrit mentio. Suspicio, hic ab Hansenio forsitan designari nummum argenteum, jussu Philippi regis Hispaniæ cusum, quem biographus alibi pataconem vocavit, ut supra in Annotatis explicui.

f Cæciqua verosimiliter est uxor alicujus reguli aut ducis Indi, sicut ex nomine cæzique superius explicato colligi potest.

g Spasmus, Latine convulsio, est contractio nervorum, rigor, aut distentio. Oritur hoc nomen a verbo Græco σπᾶω, quod est, convello.

C De hoc morbo Gorræus et Castellus plura tradunt.

h Malagma est proprie fomentum vel emplastrum, quod ad rem duram emolliendam adhibetur. Provenit a verbo Græco μαλάττω, quod mollio significat : nam malagmate molliuntur apostemata et matura fiunt.

i Chiron est nomen proprium expertissimi medici, de quo veteres poetæ plurima fabulantur.

k Chasma, Græce χάσμα, idem est, quod Latine hiatus, aut fissura, provenitque a verbo χασμάω hoc est, hio.

l Chuquisaca eadem est cum urbe Argentea, vulgo la Plata, de qua Baudrandus tomo 1 Geographiæ suæ pag. 90 sic scribit : Argentea et Argentina, LA PLATA, urbs America Meridionalis in Peruvæ regno et in præfectura Charcarum, cujus caput existit in montanis, et prope fluvium PicoImaium, archiepiscopali dignitate fulget, cui subsunt quatuor episcopi suffraganei. Urbs est nova ab Hispanis, quibus paret, excitata in valle seu tractu Chuquisaca dicto (unde urbs ipsa sæpe sic vocatur, teste Laetio) estque valde culta, et dives, celebrisque fodinis argenteis.

m Cum nomen istius urbis Orura diu apud Geographos frustra quesiverim, et Loraniensis

editio hujus Vitæ mendis scateat, haud immerito vereor, ne nomen illud hoc loco luratum sit. Fieri tamen posset, ut hic assignetur locus dictus Oruro vel Horuro, de quo Joannes Laetius lib. 11 Indiv. Occidentalis cap. 9 circa finem meminit. Sed hanc notitiam ab Hispanis istorum locorum peritioribus expectabimus.

A. LEONARDO
HANSEN.

§ VII. Per pictas aut sculptas hujus Virginis imagines multa miracula patrata, et in ægros beneficia collata.

P

erfidis nostri seculi iconoclastis hoc caput capitilavium a esto. Fidelibus Peruanis commune studium fuit, in prodigiosa virtutis memoriam, passim per aedes Rosæ effigiem habere; nec Limæ dumtaxat, sed toto regno invaluit usus non inutiliter; nam imprimis, Vidua Aloysii Nugnez Maria de Vera, profluvio, febri, dolore stomachi, et lethali vomitu ad ipsum mortis deducta vestibulum, ultimis sacramentis ad emigrandum se paraverat, judicante medico in diem posterum minime supervicturam. Interea a vicina sartoris conjuge Mariana Inda (quæ cum Rosa a teneris educata fuerat) Virginis pictam in tela effigiem petiit, allatam vultui applicuit, osculis devote libavit, demum in ejus amplexu dulciter consopita, dum mane expergiscitur, se undequaque sanam mirata, refectionem petiit, lectoque exsiliit ac imaginem festivius deveneratura, arulæ stratæ decenter imposuit, accensis luminaribus; nempe credebatur, hoc debere privato beneficio, tum communi lætitiæ illius diei; siquidem illo mane, solemniter totius urbis júbilo, in æde metropolitana publicabantur litteræ apostolicæ, quibus undique fideles ad testificandum de notis Rosæ prodigiis compellebantur. Et ecce, imago, quæ pallentem Rosæ vultum semper retulerat, illo momento venuste in genis rubuit, velut publico civitatis tripudio serene cingaudens. Accersitur una cum Apollonia conjuge Didacus de Requena, tamque conspicuo miraculo diu obstupuit.

147 Simillimum in portu Callao eadem die circa aliam Rosæ imaginem accidit: hanc virgo Petronilla de Quisano, in aedibus centurionis Alvari de Lugares, circumpositis lemniscis ac floribus exornarat, utpote illa die comparituram in principis ecclesiæ pulpito, dum supradictæ litteræ compulsoriales collectæ multitudinis prælegerentur. Usque in illam horam vultus imaginis is erat, qui Rosæ in suo mortuali feretro pallentis fuerat; sed repente exanguis pallor in vividum colorem sub oculis spectantium transiit, omniumque animos hilaritatis suæ blando fulgore accendit. Pulchrius tamen eadem tot ægrorum beneficio ubique emicuit.

148 Anno mdcxxxi mense Decembri, novenni puellæ Mariæ de los Reyes anno prope integro sanctiosa ac fœda porrigit b totum undequaque verticem occrustarat. Remediis diu in cassum tentatis, demum in ædem sancti Dominici adducitur; illic coram lignea Rosæ icone procumbens, lineam calanticam suo detractam capiti admovit suppliciter virgineo simulachro, ac rursus capiti imposuit. Post biduum, domi Melchiora de los Reyes caput filioke detegens,

Per attactas
S. Rosæ imagines

a

(harum quarundam color miro modo mutatur;

duæ puellæ.

b

A. LEONARDO
HANSEN.

nullum in eo reperit impetiginis obduratæ vestigium; nitebat sana undique cuticula, densum fulgebat capillitium, videbatur puella non tam carere porrigine, quam semper caruisse. Ejusdem anni mense Novembri, aliam Mariam, decem mensium infantem orphanam, Hieronymus de Soto Alvarado in suis alebat aedibus, deformi lepra toto corpusculo horride maculosam; in ea curanda omnis ars medica desperarat; sed ancilla domestica Bernarda, in thanaturogo Rosæ myrothecio efficax infanti malagma invenit; in aede S. Dominici siccarum rosarum foliola per ligneam Rosæ iconem sparsa collegerat: his domum allatis, clam singula leprosæ parvulæ operuit ulcera, sicque diligenter fasciatam in lectulo composuit ad soporem. Mane Hieronymum Bernarda admonuit, puellam ab omni lepra mundatam esse. Advolvit attonitus, nec suis credens oculis, teneram Mariam apostolicis iudicibus coram exhibuit intuendam, ipsamque, in perenne beneficii monumentum, deinceps Mariam de Rosa appellari jussit.

atque non-
nullæ feminæ

449 Michaelæ de la Massa cum dirum sub brachio succrevisset apostema, chirurgi cantharides c intriverunt; mulier, quamquam mordacissimo dolori impar, horis non minus viginti novem tormento subjacuit: verum ubi postridie ad eosdem cruciatus redeundum fuit, arrepta chartacea Rosæ imagine (ex iis, quæ Roma in Peruviam illatæ fuerant) dolenti plagæ apposuit, et exinde quidquid acrimoniæ inspergebatur, omni doloris sensu caruit, tametsi pluribus adhuc diebus curæ illius acerbitas fuerit continuanda. Marianam de Requena opprimebat intolerabilis præcordiorum dolor, cui perpetuus erat fomes ab inordinata quadam mœstitia, sanguinisque melancholici ponderosa gravedine, quam sequebatur et suspiriorum violenta frequentia, et respirandi penosa difficultas. Irritum cadebat, quidquid sublevandæ molestiæ ingesserat medicina. Donec correptam Rosæ imaginem devotis oculis dissuaviatam, eandem arcto complexu adstrinxit cordi. Exinde sensit, aliis sibi remediis opus non esse: nam unica Rosæ effigies et detergebat inveteratam mœstitiā, et dimovebat cardialgiæ d cruciatum. Ex Limano S. Catharinæ Senensis monasterio soror Angela de Haro continuis tribus mensibus lancinabatur cardiogmo, seu convulsione stomachi; sed cum, desperato omni alio medicamine, appressit pectori eandem imaginem, abscessit dolor.

morbis cri-
piuntur

150 Servilis conditionis femina Francisca, eodem correpta morbo, et insuper febrium onusta auctario, rugiebat noctibus, impar tormento: dumque ipso conticinio noctis gravius torquebatur, surgens hera, detractam parieti imaginem languenti attulit, stomacho superponi jussit, ac Rosæ opem imploravit. Francisca post imaginis amplexum somno obruta, cum horis duabus quietissime dormivisset, sana evigilavit, nec deinceps hoc modo infestata est. Sabastiana de Vega aliquando cum marito doctore Cypriano de Medina, regii tribunalis advocato, peregre Succacaram prefectura, dum stapedi insistent, sellam nititur conscendere, mula recedente, varicavit, ac osse circa inguinem luxato, intolerabiles dolores passa est, ut neque in lecto mutare latus, neque robustiori cuiquam operi manum adhibere puerit. Nocte quadam, acrius saviente ossis cruciatu, papyraceam Rosæ imaginem, Romæ Superiorum permissu excusam, ac inde multiplicatis exemplaribus Peruvæ im-

portatam, sibi ocyus adferri petiit. Hanc dum affectu religioso circumplectitur, obdormiscit inter preces, et mane experrecta, miraculum subito clamore testata est, marito indicans, perfecte se doloribus liberatam esse.

151 Ancilla Elizabeth Biafora, prægnans ac vicina partui, dispungebatur immani costarum pleuritide, ardebat febribus, cruorem et saniem vomebat ore, et demum a medicis derelicta, ac munila sacramentis, properabat ad mortem cum extremo fetus maturi periculo. Tandem, ut e sanctæ Catharinæ Senensis monasterio chartaceam Rosæ obtinuit imaginem, tota nocte dolenti lateri obpansam tenuit. Mane redeuntes medici, ut desperata matre, saltem nascituræ proli quoquo modo, si possent, consularent, ancillam reperiunt sanam, valentem, cibosque sibi afferri postulantem. Inde, ubi vegeta lecto se proripuit, tertio post die feliciter infantem enixa est incolumem.

152 Anno MDCXXXII Angela de Albildo, conjux Francisci de las Cuentas, gravida portabat utero gemellas; at ubi ventum est ad partum, die Dominica XVI Maii duabus horis ante meridiem, altera prolium erupit sola, remanentibus intra puerperam secundis una cum fœtu residuo. Hoc parturienti mortale esse mussitabant circumstantes feminæ, jamque maritus, ultimum vale dicturus charissimæ conjugis, petebat adiutum; sed impeditus planxit foris. Sub hac perplexitate calamitosa infertur Romanum Rosæ ectypon, sed intela, sistiturque ex adverso perichantis infirmæ, ut commode ab ea videretur. Vix Angela, conceptis mente supplicibus precatiunculis, imaginem devote respexerat, cum subito novis pressa doloribus, partu celerissimo residuam sobolem cum secundis effudit in lectum, quo jacebat, deficiente spatio temporis, quo obstetricem nutu accerseret. Gemellæ erant filiolæ, sanæ, formosæ, corpulentulæ, ac in baptismo Mariæ et Franciscae de Rosa nomen sortitæ sunt in beneficii memoriam.

153 Anna Maria, filia viduæ Mariæ Morales, onustum fœtu mortuo gestabat uterum, ac prius sepultum, quam natum anxia circumferebat. Irruerunt dolores partus, at proles sine motu exanimis, frigida, ponderosa obstabat naturæ conatibus, matremque ultimo vitæ discrimini pariter implicabat. Sic misera per biduum suis colluctabatur angoribus, lenteque se mori sentiens, animam penitentiae sacramento expiarat. Jam vultu pallida distabescebat lethalibus deliquis, omnis arteriarum pulsus interquieverat, spes vitæ exciderat, quando afflicta mater promptam e scrinio chartam, Rosæ effigie ruditer lineatam, attulit moribundæ filiae. Itum deinde in preces et lachrymas; et ecce, in momento Anna mortuum puerulum, denique et secundas effudit, illicoque discusso periculo, respiravit. Fœtus corpore grandiusculus, cranio molli, pectusculo flaccido, nigris pedibus, jam coeperat membris extremis putrescere, ac fetorem exhalabat intolerabilem, extincturus indubie matrem, ni Rosæ imago subvenisset.

154 Puellam Æthiopissam, Mariam nomine, in aedibus Didaci de Requena impetuosissimus apoplexiæ deluxus totam a summo deorsum pervaserat, nervis stupentibus, brachia et crura immaniter palpitabant; jam a quatrinduo loquela exciderat, sensus aberat, ac opinione medicorum vitæ ultima imminabat hora. Sed materfamilias paginam itidem chartaceam, cui Rosæ imago

inerat,

et tres par-
peræ

in periculo
partu

E

F

Per similes
imagines apo-
plexia,

A nerat, produxit; hac faciem infirmæ operuit, simulque Rosæ imploravit auxilium. Et en, subito conquievit pedum manumque distorta agitatio, surrexit reddita sibi puella, comedit, totamque morbi viam evanuisse indicavit. Hanc sacræ imaginis virtutem admirans Didacus, ejusdem in se experimentum fecit. Sub dextro poplite dolorificus ipsi obduruerat humor, quo multum impediabatur gradiendi facultas: igitur illammet Rosæ imaginem dolori leniter imposuit, et ad primum attactum e vestigio se liberum sensit. Didaci conjux Apollonia non alio, quam isthoc simplicissimæ imaginis cataplasmate stilit mordacissimum capitis stillicidium, quod sibi dentium fere radices utrimque eroserat. Eadem moniali Annæ Mariæ a Jesu adversus diuturnos et acutissimos dentium dolores medicina fuit.

arthriti cum
hyemali.

B 453 In autumnno anni mdcxxx Franciscus Gutierrez Magan, Hispalensis presbyter, gravi coxendicum dolore pressus, dum calidis emplastris nimium fidit, irritatum humorem descendere in dextrum pedem coegit, ubi arthriticum, quo laborabat, cruciatum vehementissime succendit: turgabant venæ, rubebat, ardebat tumida et dire inflammata tibia, ut nec stragulum, nec lodicis tenuè operimentum valuerit sustinere: et quia insimul cruenta dysenteria exhauriebat miserum, extrema sacramenta petiit, medico annuente: nam actum esse de vita uterque persuasum habebat. Flagitavit æger ultimo suo solatio apportari ex S. Catharinæ Senensis monasterio (cui erat a sacris confessionibus) pictam in tela Rosæ imaginem, allatam jussit appendi intra lectuli sui conopeum, et attractis cortinis, ita in præsentis effigie absentem Rosam affatus est: « Virgo sancta et gloriosa, quæ tantum » vales apud Altissimum, quo beate frueris, » respice in me, qui, si aliud de te nunquam » merui, saltem genitricis tuæ sum confessarius; » illi, ut in monasterio ad sacrum habitum » susciperetur, opportunus adjutor fui; illius » solemnem professionem nigri veli benedictione » auctoravi. Tu ergo Sponsum tuum exora, » ut mearum immemor culparum, me valetu- » dini, qua ipsi queam famulari, restituat. » His dictis, magna vi, at robustiori fide, utramque supposuit manum tumentis tibiæ, et veniam precatus, usque ad picture marginem sublevavit ægerrimum pondus, postque brevissimi contractus morulam demisit lente in culcitram, et (quod dudum non potuerat) placido sopore per dimidiam horam quievit. Evigilans, hilari vociferatione accitis domesticis, pedem fasciis evolutum ostendit, podagra, tumore, rubore vacuum, sinistroque pedi nihil dissimilem. Valetudo redierat integra, neque in posterum sæva arthriti Francisco, ut antea, scipionis usum imperavit.

anis cum
pleuritide.

C 456 Idem Franciscus patrinus erat Ludovici Cortes filioli Marianæ de Sea. Hunc mense Augusto anni mdcxxxi quinquennem puerum excoquebant febres, exanimabat pleuritis. Adhibita unctiones, phlebotomiæ, cucurbitulæ, clysteres; potiones magis puero obfuerunt: nam inde spuebat ore sanguinem, dolebat costis, auribus, stomacho, jecinore. Intravit medicus Franciscus Ximenes, primoque aspectu indissimulante parvulum habuit pro deplorato. Supervenit Franciscus Gutierrez, allataque Rosæ imagine, prævit ægro Ludovico verba, quibus se Virgini efflictim commendaret. His quanto potuit conatu pronuntiatis, infirmum dulcis corripuit som-

nus hora circiter dimidia, quo discusso, petiit admoventi sibi propius sacram imaginem, quod osculo eam cuperet revereri. Admotam innocentibus devotè salutans, illico recepit vires, cessavit pleuritis, evanuerunt febres, ac brevi temporis spatio, nulla alterius medicinæ ope perfectam recuperavit sanitatem.

A. LEONARDI-
HANSEN.

457 Catharina de Vera continuis viginti diebus atrocissimos cerebri temporumque sustinebat aculeos, ut nec cibum, nec somnum valens admittere, brevi putaretur mortis faucibus immigratura. Hoc proregis archiater, aliusque medicus Rocca sentiebant. Itaque, peracta sacra exomologesi, Franciscum de Coloma presbyterum obnixè rogavit Catharina, tantisper sibi afferret, quam domi suæ habebat, Rosæ effigiem. Attulit, intraque lecti cortinas prope infirmam collocavit. Mox illa, ut potuit, reverenter picturam deosculans, dum ei successive cervicem, tempora, vultum admovet, somnum (quo tribus fere dierum hebdomadibus caruerat) cumque somno dolorum inducias, denique perfectam valetudinem attraxit a sacra imagine. Anna Maria de Torres, non secus ac si torrem aut suadem ignitam cranio operiret, affligebatur acutis in capite doloribus; obtenebrabatur oculorum acies, pulsabant accensa tempora, videbatur ardere calum; neque mulier sat sui compos remanebat. Nihilominus, premente necessitate, ceu conscia periculi hoc sapuit, ut, omni alio medicamine omisso, in sola Rosæ imagine medelam quæreretur. Invenit, ac præsentaneam quidem: nam ubi ectypon amplexa est, capitique applicuit, repente liberata est.

dolores capi-
tis.

458 Anna de Herrera, quantum olim incredulitate obstinata pugnarat adversus Rosæ miracula, tantumdem postea, explorato in semetipsa beneficio, eorumdem tuba et buccinatrix fuit. Diu assueverat gratias ac quotidiana prodigia, quæ ad Virginis monumentum crebrescebant, aut contradicendo eludere, aut spernendo exsufflare. Sed correxit pertinacem nocturna in somnis visio: putabat horrissona terræ motu totam ab imis fundamentis everti Linam, interque hos pavores, vel invita se Rosæ commendabat præsidio, ac tanta quidem contentione vocis, ut de solo vociferandi conatu fuerit expers. Tam vero patentibus oculis vidit Rosam (quam ex visis hinc inde imaginibus noverat) in genua procubam orare pro urbis suæ incolumitate. Dehinc Anna in Virginem animæquior, pristinumque errorem deprecata, illius se protectioni religiosius commisit. Nec diu capillata occasio defuit. A sinistro tempore divexabat Annam vehemens ac dolorosa defluxio, quæ sensim adeo caput obtudit, ut per triduum somni expers, de statu mentis se prolapsuram adverteret, ni Rosa succurrere festinaret. Igitur hujus arreptam imaginem sinistro tempore his terve induxit, mox in cervical recidens obdormivit, ac media nocte evigilans, omnem fugisse dolorem comperit.

B

P

B

Denique plu-
rimi febrici-
tantes

459 De febribus id compertum est, ad sacræ imaginis tactum, imo conspectum citius accessisse, quam fluat cera a facie ignis. Doctori medico N. de Rocca duodennis erat filiola, Maria nomine; huic febres et papulæ denuntiabant præmaturam mortis sententiam; at eandem rescidit apportata Rosæ effigies, mox ut sub agræ conspectum venerat. In Palama P. F. Joannes de Figueroa Ordinis Prædicatorum ex indigestis stomachi putredinibus lethali correptus fe-

bri,

A. LEONARDO
HANSEN.

bri, totius urbis medicis desperantibus, extrema migrantium sacramenta pie susceperat; jamque morituri lectulo circumfusi religiosi signum ultimi agonis vigiles expectabant, ut secundum Ordinis ritum Deo et calitibus abeuntem animam commendarent. Uno horum suggerente, affertur imago Rosæ ex Prioris cubiculo, quam ut ager aspexit, ut impacto osculo devote salutavit, verticique reverenter imposuit, actutum sensit corroborari nervos, redire vires. Mox et sepulchri mirificos pulveres ut cum jusculo ehibit, totius indigesti marcoris corruptam massam simul excrevit; inde febris destituta fomite ultro extincta est, quando agrum extinctura credebatur.

ad pristinam
valetudinem
revocantur.

460 Alphonso de Yta, monasterii S. Catharinæ Senensis Limæ administratori, uxor erat Maria de Aspitia, quam duplici tertiana bullientem medici, extracto quinquies sanguine, aliisque prævalidis evacuationibus pene exanimarant. Jam infirma cibi somnique incapax ad ultimum vitæ marginem festinabat; sed stitit præcipitem allata ex monasterio Rosæ effigies, quæ, ut juxta Aspitiam aspicienda in lectulo collocata fuit, eodem adnuto prostravit febres, erexit infirmam. Idem Philippo Ægidio tertiana duplici molestissime aggravato præstitit chartacea Rosæ imago, sub ipso frigoris paroxysmo capiti trementis imposita. In portu Callao licentiatum Joannem de Quisado continuis quadraginta diebus torrebant astuosæ febres, neque ab humanis remediis spes ulla reparandæ salutis affulgebat. Inferitur decumbentis conclavi picta Rosæ effigies, quam Joannes ut præviis devotis basiis capiti imposuit, pectorique fortiter adstrinxit, febrim extrusit, locumque reduci valetudini statim cedere compulit.

et erysipelate
liberatur ip-
sa Sanctæ
matris,

461 Claudat historiam ipsa, quæ Rosam genuit, Maria de Oliva. Hæc pauculis diebus postquam S. Catharinæ Senensis monasterium velanda intrarat, tota pene facie in erysipelatem deformiter exarsit; a naso usque ad dextram auriculam ebulliit inflammatus tumor, inde per caput et maxillas oberrabat inquieti ulceris velox incendium, cui febris, dyspepsia stomachi, aliaque cognata symptomata facile accesserunt. Sic afflicta, per octiduum lecto decubuit, quotidianis tot morborum incrementis haud leviter adtremiscens. Monasterii præfecta, ut Rosæ matrem amabat tenerime, sic febrientis mœsta periculo, dum nocte quadam stipata monialibus infirmam visitat, post dulces affatus, sensim de apportanda Virginis benefica imagine quæstionem interjecit. Nec ægre assensit ægra, quin adductam lecto exciperet. Digressæ moniales, post horæ dimidium redierunt, videruntque Mariam dulci sopore vinctam, at simul copiosissimo sudore madidam. Postridie lecto exsiliens, dum Missæ sacrificio interventura ad odeum properat, præfectæ occurrit miranti ac sciscitanti, cur, et quo iret, præcipue autem, qui valeret? Hic fassa est Maria, sibi, dissuaviata pluries Filie sacra imagine, obrepisse somnum, at sub noctis gallicinio vigilem innatasse sudoribus; hinc, tentato pulsu, deprehendisse febrim absentiam, denique per faciem ducta manu, nullum adusti tumoris palpassé vestigium, jamque se et integerrime valere, et vivaciter esurire.

quæ vidit, per
icemem Filie
sue

462 Aliud. Eidem Mariæ de Oliva jam velata, angusta inter reliquas novitias obtigerat cellula, et hanc insuper sat incommode occupabat ingens lecticæ ligneæ catasta ad modum armarii, quam optabat a pavimento altius sub-

levari, et quatuor hypostyliis imponi, ut sub-
tus caperet tres grandiores arcas, quæ cellulam
alias reddebant multo angustiores. Verum et
machinæ pondus obstat, ne femineis viribus
attolleretur in hypostylia, et lata subjectæ cre-
pidinis sponda, ne saltem loco, quem semel
insederat, moveretur. Promiserat Isabella de Ca-
tanno novitiarum magistra, se proxima quaque
die curaturam, ut intromissis quatuor robustis
manciis super dispositos lateres attolleretur mo-
les, et laxaretur tam Mariæ, quam cellulæ im-
portuna angustia. Verum prævenit decennis ancil-
lulæ pia diligentia; nam videns novitiam Mariam
jugiter affligi, ea ad chorum cum ceteris digressa,
manum audacter admovit operi, et, Rosæ opi-
tulante effigie, perfecit. Rediit a choro Maria,
vidensque machinam apposite elevatam, et arcas
sub ea commodissime dispositas, obstupuit, ca-
pere non valens, cui in toto monasterio ad talia
brevissimo tempore peragenda sufficere vires et
animus potuerint.

463 Agnes (id ancillulæ nomen erat) libere
se solam peregrisse totum professa est. Accur-
runt moniales curioso spectaculo, jubetur edicere
puella, rem tantam quibus tandem viribus effe-
cerit. Respondit, ibidem se prius ante pendulam
Rosæ imaginem procubuisse in genua, postulas-
se auxilium et robur, demum se lecto, qui cum
catasta movendus erat, reverenter imposuisse
imaginem, mox facili conatu in partem retracta
machina, se quatuor illis locis ordinasse lateres,
et denique in Rosæ nomine, dorso fidenter
subjecto, ligneam iis molem imposuisse, quam
dum attollebat, putasse non gravem machi-
nam, sed levem paleam se portare. Miraban-
tur attonitæ moniales, sub sacre imaginis
valido præsidio id unicam potuisse decennem
puellam, quod vix quatuor robusti bajuli crede-
bantur sine sudore præstituri; sed crevit admi-
ratio, quando novitiarum magistra (quæ juxta
in suo cubiculo, reliquis ad chorum euntibus,
remanserat) affirmavit, se vigilem, sub tanti ope-
ris vicino molimine, strepitum ne minimum qui-
dem percepisse in tam alto dormitorii silentio.
Rogaverunt Agnetem adstantes, denuo ipsis præ-
sentibus tentaret vires suas, num elevandæ ma-
chinæ sufficerent. Tentavit, sed, acsi montem
tergore excepiisset, conatu irritò ridiculoque mox
lassata destitit.

etiam fieri
stia mira-
bilis.

E

464 Fas sit et mihi, hic desistere, dum ta-
men apud mellificæ (Bernardi) verbis mellilluis
Rosam alloquar, Olivæ filiam, favorum matrem:
« O stirps Olivæ fructifera, in Domo Dei un-
» gens et lucens, fovens beneficiis, coruscans
» miraculis, fac nos ejus, qua fruere, lucis,
» suavitatisque participes. O odorifera Rosa, in
» æternum ante Dominum germinans, et florens,
» spargens ubique villicum suavitatis odorem,
» cujus apud nos memoria in benedictione est,
» apud superos præsentia in honore, da canen-
» tibus te, tanta plenitudinis participatione non
» fraudari. Denique lætemur, et exullemus,
» quia cælestis illa curia ex nobis habet, cui sit
» cura nostri, quæ suis nos protegat meritis,
» quos informavit exemplis, miraculis confirma-
» vit. »

F
quibus auctor
epilogum sub-
nectit.

ANNOTATA.

a Capitilavium olim dicebatur Dominica Pal-
marum propter causas, quas Macrius in Hie-
rolexico pag. 420 allegat. Hic per usum mona-
sticum

A sticum vel recentiore metaphoram accipitur pro reprehensione, sicut ex sensu patet.

b Porrigo, Græce *πυρραγίς*, quasi surfuratio, est, quando quædam squamulæ tenues instar surfuris e capite decidunt. De vario morbi istius effectu plura apud Gorraeum et Castellum invenies.

c Cantharides sunt animalia parva et veneno-

sa, ex quibus tamen præstantissima medicamenta conficiuntur, ut passim notum est, et apud medicos accuratius legi potest.

d Cardialgia generatim est cordis dolor, de quo Gorraeus ita scribit: Καρδιαλγία est dolor et morsus oris ventriculi ab humoris acrimonia. Plura ibidem de hoc morbo tradit, ac etiam ostendit, quomodo cardialgia differat a cardiogmo.

A. LEONARDO
HANSEN.

CAPUT TERTIUM

Gloria posthuma ex Pontificio canonizationis diplomate, quod Vitam Sanctæ et pleraque ejusdem miracula breviter continet.

§ 1. Proæmium constitutionis Pontificiæ, gesta Sanctæ usque ad annum ætatis suæ vigesimum, et ingressus in tertium Ordinem S. Dominici de Pœnitentia.

B

E

Clemens X
olius genti-
bus, quibus
Evangelium
annuntiavim
est.

Clemens Episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Cælestis Paterfamilias, cujus natura bonitas, voluntas potentia, et opus misericordia est, ubi ad magnam divinitatis cœnam invitatos Judæos, seipsos ut indignos eximientes, conspexit, ad vicos, et plateas civitatis accersentem hinc inde alios atque alios convivæ servum fidelem transmisit. Verum nec pauperum multitudine, nec debiliū, cæcorum, aut claudorum copia, nec his, qui prope, nec his, qui longe erant, contentus, ad regale epulum, in quo non pauca, sed omnia parata erant, et ad cælestem domum implendam, in ultiores gentes destinatum nuntium progredi jussit. Undique ex Asia, Africa, et Europa sanctorum virorum, atque mulierum cujuscumque ætatis, conditionis, et gradus agmina collecta fuere. Sola esuriens languebat America, nec Domini volentis salutem omnium arcani mysterii conscia, nec

C ministri vocantis voces audire valens, donec venit plenitudo temporis, et per ministros fideles sedentium in tenebris, et umbra mortis auribus vox Patris intonuit *, illatumque est Evangelium ultra Indum, et Gangem a, et æquatorem b, et per omnes compitorum angulos famelici quæsiti gentiles, ut in parato convivio pinguium ac medullatorum cum Deo Abraham, Isaac, et Jacob in regia sua recumberent.

* al. insonuit

a

b

tandem addit
incolus Ame-
ricæ.

c

d

466 Tandem ultra totius antiqui orbis extremos fines longe lateque usque ad ultimas Atlantici oceani metas, et usque ad extimas occidentaliū Indiarum oras, quæ maris (quod Pacificum dicitur) sepiunt immensa littora, iterum atque iterum fidei servo (per quem Prædicatorum Ordo, maximo hujus S. R. E. doctore et prædecessore nostro Gregorio c testante, significatur) excurrendum fuit, donec ad Peruviam perveniret, in quam una cum iis, qui regionem illam felici introitu ac successu, Deo et sanctæ Romanæ Ecclesiæ subjecerunt, primus ille penetravit Ordo d, qui singulari hujus sanctæ Sedis apostolicæ privilegio Prædicatorum titulo jam diu insignitus fuit, et ante alios Peruvianæ gentilitati sanctum Jesu Christi Evangelium annuntiavit, primusque

ibi salutiferæ prædicationis verbum suo sanguine obsignando universam illam gentem ad cœnam Agni providi efficaciter invitavit, cujus voce, labore, et cruore aurifera illa terra exulta ad exhilarandam universæ, tam militantis, quam triumphantis Ecclesiæ cœnam inter ceteros Christianæ pietatis illius regionis flores Deo, angelis, et hominibus suaveolentem protulit Rosam, totius evangelicæ perfectionis exemplar, et primum ex orbe novo in Sanctorum albo reponendum ornamentum: cum enim ad hoc nata, et data fuisset, eam omnium impartitor bonorum Spiritus sapientiæ, et intellectus implevit, adeoque suæ charitatis igne inflammavit, ut non tantum odore recrearet, sed etiam fulgore luceret in ea domus Dei parte, quæ in tenebris latebat, ut quasi stella matutina in medio nebulæ, quasi luna plena in diebus nostris, et quasi sol refulgens in perpetuas æternitates splendesceret.

467 Æquum igitur, et summopere rationi consentaneum judicamus, ut, quam Dominus noster Jesus Christus, cujus vices in terris gerimus, singulariter in dilectissimam a se sponsam assumptam, monilibus et coronis suis ornatam demonstrare dignatus est, nos quoque pro muneri nostri in universa Ecclesia debito, cui licet immerito præsidemus, ut venerandam a Deo præelectam, Sanctamque colendam apostolica auctoritate decernamus, ut a solis ortu usque ad occasum omnis lingua, et omnes populi confiteantur, quod magnus Dominus in omnibus operibus, et laudabilis valde in mirabilibus suis; quoniam etiam in diebus nostris non defuerunt misericordiæ ejus super nos: et licet paterne, culpis nostris exigentibus, corripiat, non tamen in perpetuum obliviscitur, sed in angustiis nostris multiplici nos electorum, et amicorum suorum præsidio custodire non desinit, qui meritum, et suffragiorum suorum patrocinii nos muniat et defendat. Utque Christi Domini fideles intelligant, quam sit eximium hoc pietatis exemplum, quod in novo orbe in præsentibus calamitatibus, et periculis toti illuxit Ecclesiæ, illustriora ejus charismata, virtutes, et gesta ex

F

inter quos
floruit S. Ro-
sa.

multis

A. LEONARDO
HANSEN.

quæ anno
Christi 1586
Limæ nata

multis magnalibus, quæ contulit illi Dominus, his nostris litteris proponenda duximus, ut ejus sanctitas; apostolicæ hujus Cathedræ testimonio comprobata, in universo mundo perpetuo magis illucescat.

468 Limæ, quæ est Meridionalis Americæ in regno Peruano metropolis, anno a reparata salute MDLXXXVI duodecimo Kalendas Maii, parentibus honestis Gaspare de Floribus, et Maria ab Oliva orta est hæc mystica Rosa in vico sancti Dominici juxta S. Spiritus adem, et in ipsa solemnibus Pentecostes die, quam ROSARUM PASCHA dicimus e, sacro Baptismatis fonte purificata, ut pene videantur omnia fuisse infantis hujus futuræ sanctitatis indicia. Primævum illi nomen ab avia Elisabeth fuit, quod postea divinitus non solum a matre propter cælestis prodigium rosæ in facie ejus illico apparentis, sed etiam a Thuribio / archipræsule Limæ dignissimo (non absque cælesti, ut creditur, afflatu) in sacri Chrismatis unctione in Rosæ nomen commutatum, et a Deipara Virgine agnomine a SANCTA MARIA auctum fuit, ut hoc etiam testimonio abundantius comprobaretur, eximia sanctorum merita a Deo nomina sortiri.

teneram
suam ætatem

169 Infans sæpe visa est humi jacens fixis ocellis jucunde cælum intueri, quasi jam peregrina in terris, in civem cælestis Hierusalem eloquenti silentio, quo ex tunc prædita erat, adscribi postulare; jamque pupula intelligens meliorem esse patientem viro forti, suavis, lepida, et serena semper apparuit, nec unquam vagitibus, aut voce querula ædium audita est turbare silentium, aversata solum in publicum efferri. Ea fuit in teneris annis constantia, ut diros chirurgi cruciatus in pollice, aure, et naribus sine querela, et capitis pœnalem corrosionem ex impositis ad medicamen pulveribus ortam, sine querela invicto animo sustineret, ut ejus indoles jam ex tunc patientiæ nata esse crederetur. Vix quinquennis erat, cum a Spiritus sancti unctione interius edocta, virginitatis votum emisit, et ex fratris admonitu vanitatis sæculi conscia facta, ipsamet sibi comas ad vivam usque cutem, inscia matre, præscidit, ne quid funium superesset, quibus adversus devotam puritatem, aut traheret, aut traheretur ad nuptias; insignem illam heroinam Catharinam Senensem æmulata, quam sibi in ipso rationis diluculo in sanctitatis exemplar, et magisterium delegerat, quam subinde magistram appellare non destitit. Addidit in præsidium primo alterum perpetuæ a carnibus abstinentiæ votum, quo cautius obstrictam Deo virginitatem custodiret, optime intelligens, sobrietatem docere sapientiam et virtutem, quibus nihil utilius est in vita hominibus.

variis corporis
afflictionibus,

170 Quapropter jejunium adhuc parvula sic servavit, ut omni se fructuum esu interdiceret, quos sibi donatos mox aliis largiebatur. In hebdomadarum spatia protraherebat inediam, quæque in puerilibus annis insignem exercuerat abstinentiam, monialis postea eam sibi met jejunandi legem indixit, quæ plane supra naturam esset: nam integras quadragesimas transigebat sine pane, dietim quinis dumtaxat aurei mali granulis in memoriam quinque vulnorum Christi sese reficiebat; septem vero mensium ex Ordinis sui præscripto jejunium a festo sanctæ Crucis exaltatæ usque ad Pascha sic observabat, ut nonnisi ad vesperam exigua panis vilioris buccella, haustuque frigida aquæ sedaret famem et sitim. Sæpe, ac præcipue sextis feriis palatum, et viscera cru-

ciabat felle vervecino, quod in hunc usum portabile servabat, ut Christi sui in cruce sitibundi gustaret spongiam. Interdum, ut matri videretur lautius obsonare, amarissima Granadillæ folia, vel alias e sylva extremæ amaritudinis herbas, injectis ad speciem paucis uvarum siccarum acinis, in pulmentum adhibebat. Quando obedientiæ vi ad carnis esum cogebatur, duris symptomatibus torqueri visa est; nec quietem primam reparabat, donec ad pristinam abstinentiam læta redire permetteretur. Sic denique assueta jejuniis erat, ut ejus creberrimis infirmitatibus nullum aliud prodesset medicamentum, quam panis et aqua: sic enim divina gratia curat, et sanat.

171 Ut loqueretur victorias, mirabilis fuit in Rosa obedientia, tum in sequendis divini Sponsi tractibus, quibus eam per arcanas sanctitatis semitas in unguentorum suorum currentem odorem trahebat, tum in duræ et rudis matris præceptis adimplendis, quibus eam ex adverso ad sæculi nugas, et vanos corporis ornatus impellebat: in tanta enim oppositorum mandatorum diversitate, arte excelluit plusquam humana non aberrando, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Hinc novit in florifero serto vera filia Hierusalem, jussa illud capiti imponere, celare acum tempora figentem, non solum intuita, sed imitata verum regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua. Chirothecarum suaveolentium in manibus obtemperans admisit amictum, e quibus adustionem veram experta, dum eas abjicit, vidit promicare flammæ et totum collucere cubiculum. Pellibus ab ipsa genitrice pro reparanda valetudine circumligatis summe cruciata, silens et patiens sustinuit, vitam potius, quam obedientiam perdere parata; in omnibus enim, et per omnia a confessariis, parentum, et majorum nutibus pendens, mundi, et sui victrix etiam in minimis omnes obtemperantium palmas obtinuit; et quod magis mirandum est, etiam vita functa, in cenobio sanctæ Catharinæ, Lucie præfectæ illius obedientiam præstitit.

172 Sciens etiam Deo, parentibus, et magistris numquam reddi æquale, eximia prosequuta est genitores reverentia, pietate, et charitate. Labore manuum eorum inopiam levem reddebat, prudens, et providens in removendo quidquid eis ingratum, aut inquietum esse posset, in pacandis contentionibus, et sedandis animis mirifice discreta. Infirmæ eorum valetudini semper prompte et provide assistens, et ministrans visa fuit. Ad hoc per singulas noctes in operibus elaborandis vigiliis protraherebat adinstar fortis illius mulieris, quæ de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis; debilis enim, languens, et sæpe ægrotans, ac orationibus, et aliis exercitiis detenta, aliarum artificum opera et celeritate et perfectione quam longe superabat. Nec prætereundum, quod in hac pietate erga parentes cursum vitæ suæ feliciter clausit: matrem enim prævidens pro sui obitus adventu summo mœrore afflicendam, Sponsum suum enixe precata, tantam divinarum consolationum sensibilem affluentiam ei obtinuit, ut postmodum jurejurando deposuerit, se in tam dilectæ Filie præmatura morte expertam fuisse cor suum nimis angustum, et incapax ad cælestia illa gaudia capessenda.

173 Humilis Virgo sibi videbatur nil agere, aut pati in Sponsi famulatu. Seipsam redargue-

sincero sui
ipsius con-
temptu.

bat

A bat supinæ ignaviæ, vociferabatur, se indignam communi aere, mirabatur, se vivam terræ huius nondum absorberi. Ad pedes confessoriorum lacrymis plena singultiebat, minimos quosque defectus ita exaggerans, quasi atrocissimorum scelerum cumulatim rea foret. Publicas urbis, aut regionis calamitates suis imputabat at demeritis, aegritudine creberrimas, et acutissimas acceptabat, et amabat, seu vindices, ac iusta supplicia suæ in Deum perpetuæ ingratitude. Provocabat in se omnia mundi elementa ad vindicias injuriarum, quas eorum Creatori a se illatas querebatur. Credebat firmiter, et ita ab omnibus credi satagebat, omnium se creaturarum esse abjectissimam, et pestilentissimam, nævum execrabilem infelicis sæculi, orbis maculam, humani generis ultimum carcinoma. Hinc, si deprehenderet de virtutibus se tantillum commendari, cruciatur miser, expallescebat, diffundebat lacrymis, dehiscebat illico se mergens in abyssum humilitatis. Accidit, quod e vicino aedium conclavi obiter audiret personas graves de Rosæ tamquam absentis mirabili vita honorifice, ac secreto confabulantes. Expavit, et contremuit exanguis Virgo, angore, fletu, et mœrore contabuit, ac seipsam durissime objurgans, ter, quater illis pugnum aculeatæ capitis sui coronæ. Fluxerunt sub velo sanguinis rivi, ut acrimonia doloris ingratisimum alienæ landis obtunderet auditum. Familiaribus suis ingenue profitebatur humilis Rosa, plectendis suis criminibus laud sufficere communem gehennæ rogam, alium sibi deberi singularem infernum, ac veteri profundior, longeque deteriorem.

174 Ducebatur inter hæc virtutum exercitia a Sponso tam ad exteriorum corporis, quam ad intimam spiritus solitudinem, ut ibi loqueretur ad cor ejus, obsistentibus ex adverso importunis genitricis conatibus, quibus eam ad connubia terræ parare satagebat, ad quæ non solum verbis durioribus, sed etiam verberibus impellebatur. Sed vicit invictus Rosæ animus: prius enim Cantæ, ubi cum suis morabatur, per quadriennium semel tantum a matre iussa domo exivit: post exemplo suæ magistræ rigidior inedia vultus venustatem imminuere, veste humili et despecta corporis agilitatem celare, hominumque prospectum, quoad poterat, declinare curavit.

C His sanctis artibus spes omnes nuptiarum elusit, non tamen quæcumque pugnam evasit. In statu enim vitæ deligendo diu, multumque luctandum fuit.

175 Tandem obtinuit vigesimo ætatis anno, ut, consentiente matre, cooptaretur palam in filiam S. Dominici, assumpto S. Catharinæ Senensis habitu, quo candent Sorores tertiæ Ordinis vulgo de Pœnitentiæ. Eam namque severioris instituti S. Clæræ primæ virginis monasterii Limensis in foundationis sodalem habere totis viribus conabantur. Sanctimoniales postmodum S. Doctoris ecclesiæ Augustini illam jam domo ad hoc egressam præstolabantur sacro hoc amictu [induendam;] et nec frustra, ni ante aram beatissimæ Virginis sanctissimi Rosarii immobilem divina tandem detinisset, quoad ceptum itineris propositum retractaret; unde cælitus admonita Ordinem Prædicatorum esse in sancta Ecclesia paradysum voluptatis divinæ, in quo ipsa velut Rosa cælestis ceteris ibi liliis, et rosarum vernantibus plantis socianda, et inserenda erat, quod postea ex intimis præcordiis optans petebat, et voti compos facta, ante prædictam

sibi summe gratissimam sanctissimi Rosarii aram, A. LEONARDO Alphonso Velasquez ejusdem Ordinis tunc a HANSEN. confessionibus ipsius virginis dante, anno Domini sexto supra millesimum et sexcentiesimum in clara sancti Laurentii celebritate habitum suscepit.

176 Verum nec adhuc integra pax; suadebat enim postea quæstor Gundisalvus vir optimus, qui apud virginem Rosam sibi concreditam auctoritate, et domestico imperio plurimum valebat, reformatam exalceatarum virginum sacri Carmeli regulam in clauso cœnobio potius subire, quam inter postremas sancti Dominici tertiarias extra-septa monasterii militare, se non tantum protectione, sed et opera et opibus adjumento futurum, pollicebatur. Theologorum scrutiniis in hac causa anceps sententia stetit, donec ipsa cælitus roborata constantissime status religiosi delectum non humanæ, sed divinæ inspirationis opus esse demonstravit, sibi que vivendum usque ad extremum spiritum sub sanctæ Catharinæ Senensis magisterio, et tandem futurum tempus, quo ibi Limæ exurgeret hujus nominis, et instituti monasterium, quod prophetico spiritu E pronuntiatum fuisse, eventus ipse postea comprobavit.

174 His omnibus superatis, ego gravior, quo infirmior adhuc difficultas emersit: importune enim se ingerebat in humillima sui cognitione molesta cogitatio, quod ipsa peccatis sordida illo niveo, et sacro amictu nimis esset indigna; nec destitit pugna, donec ante ipsam sanctissimi Rosarii aram in placidissima ecstasi rapta, et pallens, et rubens, ac splendoribus fulgida apparens, et post sensibus reddita, in jubilum grati animi obtentæ victoriæ erupit. Tantæ molis erat pacifice seraphicæ suæ magistræ habitu, et instituto potiri, quam postea sic ad amussim expressit, ut non solum ab exteris altera Senensis Catharina non nisi magno humillimæ Virginis angore animi diceretur, sed et ipsi confessario in lineamentis, gestu, et vultu, sic in illam mirabili divini amoris metamorphosi commutata appareret, ut jam non similis, sed eadem prorsus esse videretur.

ANNOTATA.

a Indus et Ganges sunt celeberrima flumina Indiæ Orientalis, ut passim notum est, et distinctius apud geographos obrios licet videre.

b Equator est circulus quinque parallelorum maximus, qui globum in duas partes æquales dividit, æqualem utrimque versus polos mundi distantiam relinquens. Cum sol hunc attingit (quod bis evenit in anno) dies in toto terrarum orbe fiunt nocti æquales, unde æquatoris nomen ei inditum est. Nautæ æquatorem vulgo appellant mediam lineam, vel antonomastice lineam, quo sensu hic accipi videtur.

c Hoc loco designatur sanctus Gregorius Magnus et primus istius nominis Pontifex Romanus, qui explicans Evangelia lib. 2 homilia 36, sive in Parisiensi editione anni 1705, tomo 1 Operum suorum col. 1620 hæc habet: Sed quis per hunc servum, qui a patrefamilias ad invitandum mittitur, nisi prædicatorum ordo designatur? Nemo prophetice vel literaliter hæc intelligat de Ordine Prædicatorum sive Dominicæ canorum, cui hic per figuram aptantur illa verba, cum sanctus iste Pontifex ibidem immediate addat sequentia: De quo videlicet ordine, quamvis

prius superatis quibusdam tum externis

tum internis impementis, amplexa est.

aliquæ virtutibus illud.

de deinde tertium Ordinem S. Dominici.

A. LEONARIO
HANSEN.

quamvis adhuc indigni existimus, quamvis peccatorum nostrorum pondere gravamur, et nos tamen in istis diebus sumus, et cum de aedificatione vestra aliquid vobis loquor, hoc est, quod ago: servus enim sum summi Patris familias. Cum vos admoneo ad contemptum seculi, invitare vos venio ad cœnam Dei. Unde patet, in hoc textu S. Gregorii generaliter de prædicatoribus Evangelii sive concionatoribus agi.

d Honorius Philoponus ex Ordine S. Benedicti, sicut superius ad caput decimum nonum Vitæ annotari, multis argumentis contra alios Ordines religiosos contendit, quemdam Benedictinum cognomento Buil, natione Catalanum et antea abbatem Montis Serrati, primo cum duodecim Ordinis sui sociis in Americam trajecisse, ibique barbaris Evangelium prædicasse. Hic autem scriptor pro opinione sua allegat Thomam Bosium de signis veræ Ecclesiæ, et Gilbertum Genebrardum in Chronologia, aliosque auctores, quos curiosus lector apud ipsum pag. 25 et sequentibus citatos in fonte consulere poterit. Forsan hi competitores pro variis Americæ partibus inter se conciliari possent. Sed non est nostrum lites illas componere vel dirimere.

e In Annotatis ad caput primum Vitæ monuimus, Pentecosten ab Italis Rosarum pascha dici; sed ibidem dubitavimus, an eadem phrasis apud Hispanos in usu sit. Hinc saltem una opinio nostra confirmatur; et altera dubitatio in eodem statu manet.

f Hic venerabilis antistes Limanus postea numero Sanctorum adscriptus est, ut in Annotatis ad proximè citatum Vitæ caput exposuimus.

§ II. Mira hujus Virginis desponsatio cum Christo, severiores corporis afflictationes, et tenera charitas erga Deum.

Sancta post
admirabilem
visionem

Oraculum illud divinum: SPONSARO TE MIHI IN FIDE a etiam cum hac dilecta, et electa Dei eximio privilegio impletum fuisse dignoscitur, ad quod eam per mirabiles favores evehere dignatus est. Singularis fuit, quo Speciosus forma præ filiis hominum habitu marmorum cadendorum peritissimi artificis, festivus, et amans in somnis apparuit, ut virginem illic sponsam quæsiturus. Ubi Rosa in tanti connubii fœdus consensit, arduos ei cadendorum marmorum labores imposuit, et brevem terminum ad perficiendum opus, dum peregre rediret, indixit. Erubuit Virgo in sponsi reditu omnino impar suis viribus opificium adhuc infectum inveniri, cui dolenti reseravit ille amplam lapidariam officinam, in qua innumera electæ virginis cadendis, et poliendis marmoribus viriliter insudabant; sponsas esse ex nuptiali veste, et fulgore deprehendit, suarum lachrymarum stillicidiis saxa ad incisionem emollientes, et una cum illis consumili veste circumamicta novit, se ad tanti sponsalitii gradum per ardua præparari.

Christo desponsata

179 His igitur, et eo virginali candore nitens, ut numquam nec venialis impuritatis macula eam aspersam fuisse, omnes ejus a confessionibus jurati testes probaverint; apertius ad mysterium ventum est. Dominica erat palmarum,

cum in ipso Rosarii sacello in sui nihili abyssu demersam sic affatus est: ROSA CORDIS MEI, TU MIHI SPONSA ESTO. Contremuit virgo ad dulces tam divini Sponsi voces, et simul audivit gratulantem sibi Deiparam, et dicentem: Eh Rosa, quali te dignatur honore meus hic Filius. Inestimabiles divini amoris thesauri, et connubialia tanti Sponsi maxima in Rosa munera tam largiter depluerunt, ut ad ea imposterum occultanda humilioribus adhuc exercitiis continuo vacando, et de se abjectissime sentiendo, ac in omnibus sui contemptum sibi comparandum esse cognoverit, et reipsa opere compleverit.

180 His donis aucta, et charismatibus cumulatâ ferventius Virago ista accinxit adhuc arctius fortitudine lumbos suos, et roboravit brachium suum; deficientibus enim ad suæ fidei martyrium tyrannis, et tortoribus, se ipsa fortior, utriusque in se explevit ministerium. Saxa enim, et cruces, quibus parvula, usus flagellorum ignara, a Mariana ancilla, suarum mortificationum fere sola conscia, ad orationem, vel ad hortum pergens onerabatur, in ferreas catenas commutavit, quas aplavit in flagra, quibus ad sancti Domini exemplum b singulis noctibus usque ad rivulorum sanguinis copiosam effusionem, vel pro ærumnis sanctæ Ecclesiæ, vel pro periclitantis regni, aut urbis Limensis necessitatibus, vel pro compensandis peccatorum injuriis, vel pro expiandis defunctorum animabus, vel ad impetranda divina subsidia in extremo agone constitutis, cruentam se Deo victimam ad ejus justam iram avertendam offerebat, horrescentibus quandoque domesticis ad tam diros catenarum ictus, quarum usu interdicto, earum una sic triplicato ductu lumbos latenter diu præcinxit, ut numquam nisi maximorum cruciatuum ischiadis vi apparere potuerit, quæ postea nonnisi interveniente miraculo soluta fuit, cujus annulos post virginis obitum miram et peregrinam suaveolentiam spirare compertum est.

181 Nequa vero pars innocentis corpusculi vacaret a supplicio, pœnalibus vinculis brachia, et lacertos torquebat, urticarumque manipulis, ac minutulis sentibus pectus, axillas, ac latera arctabat, ut suo lilio inter spinas constituto omnino configeraretur hæc Rosa. Cilicii postea a collo infra gœna protendentis asperitatem acubus permixtis auxit, quo compluribus annis usa est, donec ob frequentem sanguinis vomitum exuere jussa fuit, cujus supplicii jacturam alia veste, minori valetudinis damno, sed non leviori molestia, compensavit: sub ea enim pœna erat ei quicumque motus; solæ plantæ ab his doloribus vacabant, quas tamen aut saxorum collisione, aut fornacis adustione a cruciatibus immunes esse non sinebat: et quod fere singulare est in divinarum consolationum affluentia, quibus solet sanctitas etiam in terris abundare, et piorum caro in Deum vivum jucundatur et exultat, ab eis corpus suum alienum, et jejunum esse cogebat. Memor ulterius, non decere sub Capite spinoso membrum delicatum inveniri, compuncta obtutu piæ imaginis muto præconio dicentis: ECCE HOMO, primam coronam capiti suo ex stanno peracutis claviculis infixit, et per aliquot annos non sine vulneribus cinxit, cui in majoribus annis successit secunda, nonaginta et novem aculeis armata, quam indies diversimode semper magis pœnalem arte familiaribus occultam reddebat, eamque nonnisi cum vita dimisit.

182 Neque enim videbatur ei seraphicæ magistræ

crudeliter
corpus suum

ac singula
hujus membra cruciabat,

F

et orationis

A gistræ plene induisse halitum, nisi et spineam illius assumpsisset coronam. Hujus diadematis triplici actu * in sanctissimæ Triadis reverentiam daemonum suggestiones illico fugare consueverat, satis instructa, tales spinas non violare, sed valere has rosas. Strati sui duritiem eam esse voluit, quæ somnum magis abigeret, quam conciliaret, ita ut dormitura idem esset lectulus et equuleus, cervical aut impolitus truncus, aut lapides in hunc usum absconditi, quod cubile præacutis postea tegularum fragmentis, testarumque fractarum triquetris sic implevit, ut singulorum pars mucronata obverteretur corpori: nec ante se ad somnum componebat, quam fellis hantustu fauces amaricasset. Sic floridus erat hujus Sponsæ lectulus, et Sponso divino adeo gratus, ut eam quandoque propter hæc pene exanimem visibiliter apparens consolatus fuerit, proponendo ei duriores et angustiores suum lectulum Calvariarum. His artibus somnum suum intra duarum horarum angustias coercuit, et quandoque etiam minus spatii importuno exactori concessit: diurnum enim, nocturnumque tempus sic distribu-

B bat, ut ex utroque duodecim integras horas orationi seponeret: alias decem labori manuum, quo parentes sustentaret, impendebat: reliquas duas brevi quieti somnoque deputabat, adversus ejus insidias clavum parieti infixerat, cui capitulum, quod ad legendam coronam reservarat, strictissime implicabat, eoque tormento somnolentiam fugans, ad preces recitandas vigilias accrescere * consueverat.

* facere

et solitudi-
as amans.

183 Emulata sanctorum anachoretarum secessus, qui in eremi solitudine Christum Dominum receperunt, adhuc infans solitarios domus angulos quærebat, puellarum nugas fugiens, ut sola cum Deo suo delitesceret. Grandiuscula ex umbris arborum ramis oratoriolum cum altariolo construxit, illicque a mensa, et a lectulo surgens, ut ad orandi asylum properabat. Proverbium erat: Hortum adeas si Rosulam quæris. Domi in cubiculo sola in oratione pernoctabat. Exitus e domo pœnis etiam sibi, vel in pede saxo, vel in oculis mordacissimo pipere Indico, inflicti vitabat, tolerabilius judicans excrucari, quam vanitates sæculi prospicere. Pro arctiori recessu non sine magna lucta, et prævio mirabili ostento Deiparæ et pueri Jesu in sanctissimi Rosarii sacello, tandem obtinuit a matre in extremo horti angulo cellulam quinque pedum longitudinis, et quatuor latitudinis, ubi non solum manuum labori, sed potissimum collectioni spiritus, et contemplandi studio vacaret, tantum ibi solum inesse spatii gaudens, quantum sibi et Sponso caelesti sufficeret. In hac felici eremo ascensiones in corde suo disponebat, et supra se elevata videbatur potius extra corpus, quam in corpore degere.

Inque affe-
ctibus indol-
entis.

184 Sub specie stellæ, probatæ perfectionis matronæ in visu apparuit. Civitati enim regum c, qualis dicitur Lima, suum debebatur sydus, quod ad Christum Dominum regem regum dux esset. Divinitus prospectum fuit, ut ibi residens complures distantes Missas audiret, videretque non secus ac si corpore præsens fuisset. Innumeri culices hanc anachoreticam cellulam intrabant, nec tamen vel unus fuit, qui eam morderet, aut attingeret: esto etiam religiosas personas accedentes hostiliter invaderent. Hujusmodi bestiolas ad Dei laudes pro suo modulo personandas sic incitabat, et mirabiliter regebat, ut Rosa prope attingisse imperium statui innocentiae reservatum,

et in ea solitudine velut in paradiso morari Ex IMPRESSIS. crederetur. In hujus tugurioli recessu cum sola erat, aut a nemine se observari putabat, tenebatur simul ac liberior prosa, versu, colloquiis, et cantu in solemnia quæque seraphici amoris et laudes erumpebat eo fervore et impetu, ut audientium corda ad charitatem et compunctionem ignara commoveret. Ex ipsa divini amoris ignita pharetra jaculatorias collegerat in formam precatunculæ, quæ legentibus placere, et multis usu profuerunt. His interpellabat verum Deum, et Sponsum animæ suæ, lætitiæ cordis sui, ac benignissimum Jesum amore illo perfectissimo, quo simul universi cives empyrei eum diligunt, se prosequi, et consumi toto corde protestabatur.

185 Adventante hujus sui dilecti in Bethleem natali, cum eum parvulum et nudum cum inopem matre contemplaretur, piorum operum singulari ac pretiosa consutura dignas Amore infantulo vestes pluries præparabat: indusioli enim, panniculorum, temporis, quo delituerat, stragule, fasciæ, fimbriarum, et limborum, ac crepundiorum loco substituerat rosaria, stationes ad sanctissimam Eucharistiam, jejunia, coronas Domini, orationes Dominicas, Salutationes angelicas, symboli apostolici recitationes, et plurimum aliarum precum, flagellationes, lachrymas, interventus Missarum, et sanctissimæ Communionis sumptiones, quæ omnia frequentissime repetebat. Hisque sancti amoris exercitiis sic animam, et cor suum illi sacraverat, ut tota ipsius, veluti dilectissima sponsa esset, et nihil sibi reservaret, quod Sponsus ejus omnino non possideret. In connubiali annulo, quem in tanti Sponsi mnesynon cum ipsius infantis Jesu effigie elaborari mandaverat, fratri ejus, dum in eo delineando incumbit, quamvis tanti mysterii penitus ignaro, pro lemmate divino instinctu illa eadem Regis regum sponsalitia verba occurrerunt: ROSA CORDIS MEI, TU MIHI SPONSA ESTO. Annulus iste eam ab ipso Christo Domino vim supernam obtinuit, ut cum vir probatæ virtutis attrahens eximias divini amoris immissiones, excelsa lumina, et insuetos Spiritus sancti ardores usque ad animæ deliquium expertus fuerit corpore prorsus immobili, nec nisi annulo deposito potuerit surgere liber, qui sensibiliter in captivitate tam sanctæ nuptialis lætitiæ tenebatur. Quod si tantum in aliena, quantum in ipsa Sponsæ anima divina illæ nuptiæ valuerunt!

spiritualia
dona Christi
nascenti
offerebat.

F

186 Habitavit igitur hæc amantissima Domini confidenter, et quasi in thalamo tota die morabatur in eo: edocta enim in ipsa infantia interiorius ab ipso ferventer orare, etiam dormiens deprehensa fuit ore diurnas proferre preces, et cor ejus in oratione vigilare. Anno ætatis suæ duodecimo elevata fuit ad sublimem illum contemplandi gradum, quem mystica theologia unitivum appellat. Inter manuales labores intellectus aciem immobiliter in Deum figebat, ita ut nec in vigilia, nec in somno mentis ejus oculo caelestis Sponsi elaboraretur præsentia, quæ ita suaviter occupabat interiores animæ illius vires, ut loquendo cum ipso Deo intus, simul etiam alia quæque necessaria expedire foris pertractaret.

Cum in con-
templatione

187 Per horas immota ante aras, nec prætereuntes vidit, nec ad repentinos strepitus animi deflectit. A mane feriæ quintæ usque ad Sabbatum, quandoque etiam usque ad Dominicam, sic genibus flexis invariata mansit, ut nec e pavimento surgere potuisset, sincere jussa aperuerit.

per plures
horas effe-
ra hæret.

Ex ingressis.

Attributa divina, distributa in numerum centum quinquaginta, per decades ad exemplum sanctissimi Rosarii recitando, daemonibus terrori fuisse cognovit. Familiare ipsius sermones vim orationis ut plurimum continebant. A canora avicula excitata ad Dei contemplationem tribus ante prandium horis, et in ecclasiā raptā, ab ea non nisi ad vesperam se explicuit. Ad orationis, et præcipue mentalis exercitium proximos allicere studebat. Confessarios exorabat, ut ad eam omni arte pœnitentes inducerent, ipsosque divini verbi præcones frequentissime hortabatur, ut ad ejus studium, veluti ad magnam adversus omnia peccata pharmacopœiam, suos auditores inflammarent, ac piarum meditationum usum populariter inveherent. Parthenici rosarii recitationem cum innexa decadalim mysteriorum consideratione, prout sanctus Dominicus instituerat, singulariter diligebat. eo quod in ea coalescant mentalis et vocalis simul orationis affectus, petitiones, laudes, gratiarum actiones: et plurimis hæc Rosæ incitamenta profuisse, reipsa comperit.

d

ac prodigiosa
quædam pa-
traret.

* at. attentis-
sime

B

188 Prope obitum per Quadragesimam cum avicula mire canora, quæ sole occiduo ante suum cubiculum advolabat, alternavit Rosa cantica et laudes Dei quotidie per horam integram tanto ordine, ut, canente avicula, Virgo silet, et, Virgine modulante, avicula attentissima nec pipiret, quin et ipsas insensibiles plantas exemplo prorsus singulari ad laudes et ad orationem Dei, eo versiculo prolato, BENEDICITE UNIVERSA GERMINANTIA IN TERRA DOMINO, invitavit, et visibiliter sic inclinavit, ut arborum summitates terram attingerent, ac veluti solemnī venerationis ritu Creatorem suum adorarent. Usque adeo verum est, quod is, qui adhæret Domino, unus spiritus est, et ei quoque obediunt omnia.

spiritus ejus
seu methodus
vivendi.

c

189 Ut probaretur, an spiritus ejus ex Deo esset, subtili virorum, tum doctrina, tum pietate et spirituum discretionem excellentium, examini pluries subiecta fuit, ex quo claruit, ejus lumina et dona divina fuisse, et ab ipso rationis diluculo nihil ei dulcius occurrisset, quam de Deo cogitare, et supernis ejus beneplacitis inhære; a duodecimo anno expeditissime introrsum ejus animam, a Domino cum suis spiritalibus potentiis attractam, divinæ pulchritudini inhæsisse, ut nulla re creata a charitate Christi unquam separari potuerit; ab infantia ex magno Dei munere faciles ad virtutes propensiones sine passionum tumultu sensisset; a prima Dei notitia repletam fuisse timore Dei, et horrore peccati; nulla re creata potuisse recreari; totum suum levamen fuisse, sentire Deum in anima sua præsentem; acerbius omni jactura et gehenna ipsa videri ei, si vel ad momentum e conspectu eum perderet.

per vultu
ritus ex-
natur,

190 Tum ex obedientia aperuit, quod certamen forte dedit illi Deus, ut vinceret, et sciret, quod potentior omnium est sapientia: horrendas enim visiones, pavores, et spiritus derelictiones, quas per quindecim annos summa constantia pertulit, enarravit, quæ veluti pœnales animarum in purgatorio lugentium dilationes, et quidem ipsius inferni typus videbantur, cum nulla ei spes evadendi affulgebat. Tunc patuit inter has derelictiones repente in ipso pristinae unionis meridie, veluti in Sponsi brachiis, se deprehendisse restitutam, sensisse quoddam donum inexplicabile, solidum et funda-

mentale, quo videbatur sibi reddita impeccabilis, ut ille, qui dicebat: « Quis nos separabit a charitate Christi? » Plerumque etiam post illas tenebras apparuisse ei humanitatem Christi Domini, necnon et sanctissimam virginem Deiparam, intellectuales etiam visiones, quibus in se præsentiam Dei experiebatur, per terminos remotionis, eminentiæ, et causalitatis, aliasque circumstantias explicavit; idque non a libris acceptum, sed Spiritu sancto interius docente assecutum fuisse, mirifice innotuit. Mortificationis etiam et pœnitentiæ exercitia, et in his non suo, sed confessariorum arbitratu modum constituisse, suarumque virium diffidentiam, fidei ardorem, spei securitatem, divini amoris incendia sic dilucide explicavit, ut sinceram ac tutam esse viam, qua hæc electa Dei Virgo incedebat, censores disparatis colloquiis, scrutiniis et censuris, unanimi spiritu, voto et sententia concluderint.

191 Spiritu Dei agere, et agi Rosam, ut Dei filiam, fuit constans opinio omnium, qui tunc Limæ perfectionis et sanctimonie fama celebres erant, eamque dono sapientiæ abundare, et scientia cælitus infusa gubernari judicant: difficillimas enim de arcano sanctissimæ Trinitatis mysterio, hypostatica Verbi divini unione, sanctissimo Altaris sacramento, profundo prædestinationis abisso, natura gratiæ, ceterasque theologicas quæstiones sacrarum Litterarum professoribus proponentibus, tam sublimibus conceptibus, profundis sententiis, et verbis adeo propriis explicavit, ut laudarent omnes cum Servatore nostro Patrem omnipotentem, Dominum cæli et terræ, quod tanta, sapientibus ac prudentibus abscondita, humillimis parvulis et indoctis revelaret.

et ab omni-
bus approba-
t.

E

ANNOTATA.

a Apud Oream prophetam cap. 2 v. 20 leguntur hæc verba, quæ passim ab interpretibus sacræ Scripturæ explicantur de Catholica Ecclesia sponsa Christi, et hic ob spiritualem ejusdem desponsationis similitudinem S. Rosæ virginis Limanæ aptantur.

b In Actis S. Dominici ad diem quartam Augusti retulimus, hunc Sanctum consuevisse singulis noctibus ita corpus suum castigare.

c Lima ab Hispanis vulgo Ciudad de los reyes, id est, Civitas regum nominatur. Joachimus Brulius Augustinianus in Peruana sui Ordinis Historia lib. 6 cap. 1 agens de origine urbis Limanæ et gestis Pizarri ducis, rationem istius nominis exponit his verbis: Civitatem regum appellavit in honorem Caroli V imperatoris, ejusque matris Joannæ, qui tunc simul Castiliam gubernabant: a quibus, rogante Pizarro, insignia novæ civitati sunt attributa tres coronæ et stella regum Magorum; duplex item aquila binæque columnæ cum epigraphe PLUS ULTRA, adjectis præterea duabus litteris I et K, quibus Joanna mater et Carolus imperator significaretur, omnia autem junctim indicarent, quod sicut reges Magi fidei nascentisque Ecclesiæ primitiæ fuerunt, ita Joanna Carolusque primordia darent ecclesiæ Peruanae, patrocinium illius defensionemque suscipientes. Deinde ibidem refertur opinionem eorum, qui aliam hujus appellationis causam assignant.

d Quamvis hic Pontifex exordium Rosarii sancto Dominico tribuat, tamen aliqui pii doctique scriptores Catholici putant, hanc institutionem

A tionem antiquiorem vel recentiorem esse, sicut in Commentario prævio ad Acta S. Dominici § 19 et duobus sequentibus retulimus : nam Pontifices Romani pure historicas hujusmodi opiniones asserunt aut negant eadem fide, qua illas ab aliis acceperunt.

§ III. Familiaritas ejus cum Christo, Deipara, angelis, S. Catharina Senensi; certamina adversus demones, constantia in adversis, et ardens Dei amor.

Conversatio hujus Virginis magis in cælis, quam in terris erat; et ubicumque sanctissimum nomen Jesu legendo occurrisset, tantisper immorabatur : inde enim amoris ignes in corde sentiebat; et ipse Jesus sæpe amanti Rosæ in pagine planitie apparuit, eique suavi obtutu abblandiebatur, ut verbum attenta lectione talis animæ dignissimum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei : sic etiam, cum occuparetur in telæ consutura, pulvillo ipsius sæpe quietissime insidebat, et ad cor hujus Dilectæ tacitis nubilus loquebatur, omnique gestu suum divinum protestabatur amorem. Frequentes et fere quotidianæ erant hujus sanctæ animæ delicæ istæ, et interdum, moram faciente Sponso, querulis vocibus lamentabatur, donec veniret. Ludens cum eo, cujus guttur suavissimum est, obtinuit vincens curari a doloribus gutturis; perdens vero, iterum doloribus cum patientia donata fuit, quæ dum matri obediens narraret, visa est vultu angelico radiare.

493 Illi jam languenti, et viribus deficienti omnique humano auxilio destitutæ occurrit idem ipse, qui est adjutor in opportunitatibus et tribulatione, et pretioso vulnerati lateris myrothecio eam, benigne applicatam ad hauriendam aquam salutis de fontibus Salvatoris, illico agram sanavit *a*. Ab innocentibus virginibus visa est cum ipso Jesu sistere, quandoque etiam deambulare, et secretissima miscere colloquia tali cum majestate, ut, quocumque pedem fixisset ille, pavementum fulgenti lumine splenderet; utque talis rosa nulli alteri plantæ adhæreret, quam ei, qui est flos campi, et lilium convallium *b*, invenit basilicum, seu ozymum quem studiosius colebat reservatum ut plantam regiam ipsi Regi seculorum, siccum et eradicatum, cui de hoc dolenti ipse Christus apparens dixit, se suis manibus illum eradicasse et projecisse, ut ipse solus esset ejus verus basilicus. His ostendit verissimum, quod in ecstasi cuidam dixerat, id est, se Rosam gestare in intimo sui divini cordis penetrati, cum sciret vicissim in ejus virgineo corculo se solum tranquillissime inhabitare.

494 Adstitit etiam sæpe Regina cæli a dextera ejus, ita ut ab undecimo ætatis suæ anno usque ad extremum non defuerit ei hoc pretiosum familiaritatis contubernium : in Rosariano enim sacello ex sedulo ministerio mutua cum illa erat ei conversatio, eoque honore hanc suam Famulam dignata est, ut cubiculariæ ipsi exhiberit ministeria excitando eam illis vocibus : « Surge ad orationem, Filia, surge, nam instat hora : » illique expectatæ se præbebat vi-

dendam facie ad faciem, majestate decoram, et gloria cælestis paradisum, exclamanti cum altera Elisabeth : « Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me ? »

495 Misit etiam Dominus angelum suum, qui præcederet Rosam, et visibiliter custodiret, ac introduceret eam in locum, quem illi paraverat : fuit enim tam domestica fiducia hujus Virginis cum eo, ut habuerit illum non solum ut amicissimum, sed etiam ut pararium, aut veredarium, quotiescumque hora consueta Sponsus non apparebat. Deficiens quadam nocte viribus misit eum ad Mariam de Usategui, ut nuntiaret ei, se egere remedio, quod per famulum statim illa transmisit, vidente et agnoscente hoc a filia per obedientiam matre. Ab eodem etiam ab horti cellula, aperiente ipso seras portarum, ad genitricis cubiculum incolumis ducta fuit. Aliis etiam angelis mandavit Deus de illa : adstiterunt propter ejus preces cuidam religioso in periculoso itinere, donec iste in deterius mutatus fuit, cui cum ipsa virgine de hac derelictione conquerenti revelavit mysterium, et arcana singularia ipsi soli et Deo nota, et quæ a tanta distantia solum ipso Domino, aut angelo revelante Virgini innotuisse potuerunt.

496 Sæpe etiam, ex quo fuit ei a Christo Domino data in magistram sancta Catharina Senensis, hæc eam visibiliter conveniebat in terris, præsertim cum ejus regulam scrutaretur; adeoque crebra et amica fuit inter has virgines conversatio, ut ex vultu beatæ Catharinæ in faciem Rosæ transirent lumina, ita ut et vivens et defuncta per oris lineamenta hæc eam omnino repræsentaret *c*, præter innumeras delicias, favores, officia et virtutes, quibus ab ea ornata et aucta fuit.

497 Probavit Pater cælestis inter has spiritualis vitæ delicias hanc suam Electam, ut aurum in fornace, igne tentationum, afflictionum, persecutionum, et plurium ac gravium infirmitatum : luctabatur enim quam frequentissime cum æmonibus, multisque illorum molestiis vexabatur, ex quibus sub tetra specie molossi unus eam orantem latratu horrissono terrere, et rabidorsu per solum illam raptans tentavit discerpere, donec clamavit ad Sponsum; « Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. » Alias colaphum impegit, quandoque saxum rude in eam libravit, quod solo tenuis Rosam, nec lesam, nec territam prostravit; libros ejus spirituales laceravit; sub gigantea mole alias hanc inexpugnabilem feminam, tremante cellula, corripuit, adeoque contorsit, ut ejus ossa comminuta, et nervi distracti viderentur.

498 Sed invictus Virginis animus insaniam huius furentis hostis pluribus horis frustra certantis repressit et irrisit, donec victoriæ desperandus evasit. Ad hortum oratura procedens in angelum lucis transformatum obvium blande habuit hunc antagonistam, quæ a nobili fuga victoriam mendicavit, cum de castitate certamen esset, arreptaque ferrea catena, acerbissimis ictibus nudas scapulas cruentavit, et inter sanguinis lacrymarumque rivos conquerenti de absentia Sponsi, conspicuus ille ostendit, quod, nisi cum ea ipse fuisset, numquam victoriam reportasset. A primordiis pueritiæ spirituum discretionem obtinuerat, agnoscebatque, docente sua sancta magistra, quæ olim a Christo Domino hauserat, illustrationes a Deo esse, cum in anima sequitur humilitas, reverentiæ affectus, pro-

pri

EX IMPRESSIS.

angeli

E

et S. Catharina Senensis apparuerunt

etiam Deus illam

F

a demonibus vexari.

Sæpe familiariter huic Virgini

Christus

a

C

Deipara

Ex IMPRESSIS.
* forte vilitatis

priæ utilitatis * cognitio, ordo, et unitas cordis, et gaudium in Deo; ex adverso his oppositas impressiones, timorem, divisi cordis confusionem, sui complacentiam, et inquietudinem redolere.

variisque
versitatibus

199 In ærumnis ab infantia fuit: nono enim mense ætatis suæ lacte destituta est, cujus defectus nonnisi cibo valde inepto compensari potuit. Vix fari cœperat, cum propter nominis controversiam virgis cadebatur ab avia, si Rosa, a matre, si Elisabeth vocata respondisset. Virginis hujus virtutes et mortificationes matri aliud intendenti mera delicta videbantur, quibus castigandis non solum durissima verba, sed persæpe etiam sæva verbera adhibebat, præsertim cum rutilam caesariem deprehensa fuit sibi præscidisse. Nec mitiores in eam fuere domestici, quando ejus virtutes et cælestia dona immotuerunt, vano timore correpti, nec cum magno familiæ dedecore, ut de imposturis suspecta ad sacræ Inquisitionis tribunal raperetur. Accessit in cumulum tribulationis quorundam confessoriorum incredula vel oscitantia, vel ruditas, vel inscitia, dum ei conabantur suadere, non esse rectum, aut tutum illud virtutis iter, vertigine vel alia noxia intemperie laborare, illusiones esse, quas ipsa illustrationes divinas credebatur. Suadenti feminæ, precibus impetrare a sua seraphica magistra eripi ab his ærumnis, constanter renuit: pudebat enim Crucifixi Sponsam vel per momentum extra cruce reperiri, a quibus numquam vacavit; feriatam enim ab exteriori gravior occupabat interior, et cessanti foris persecutioni ægritudinum agmina succedebant.

et morbis
affligi permittit.

200 In Canta ex dira nervorum attractione per triennium lecto decubuit cruciatu intenso, gemitu nullo. Sæpe acutissima eam angina, asthma, permolesta ischias, pleuritis, stomachi, pericardii, et intestinorum dolores sine numero, et sine lege frequentes convulsiones invadebant, medicis ut plurimum stupentibus, quomodo in tam arido corpuseculo vires esset ad perferenda, quæ prosternendo cuilibet robustissimo satis fuissent, Rosa optime penetrante, non tam intemperie, quam a benevola Sponsi manu hæc sibi agonalia festa provenire. Febres ephimeras, ac etiam reliquas contumaciores ipsa consuetudine jam pene in jocum verterat. Chiragræ, podagræ et arthritidis morbi frequenter eam occupabant, quos cum invicta constantia toleravit. Hæc omnia inter illustriores a Deo sibi collatos favores recensebat. In sublimi enim et singulari mentis elevatione viderat Christum Dominum dividendem lance ex cruce facta gratias et dona ad mensuram pœnarum, audivitque dicentem, sine pondere afflictionum ad gratiæ cumulos non perveniri, unicam veram scalam paradisi esse crucem, nec præter eam superesse aliam, per quam in cælum ascendatur.

tamen sacra
tabat in se

201 Languens et æstuans divini amoris ignibus, in nocte orans visa fuit ab alia virgine magnis luminibus coruscans, veluti igniculis per os oculosque evibratis, protestantibus, quantum incendium intus ferveret, quod alias pluries, ea inscicia, coram diversis contigisse innotuit. Ceteras virtutes studiose celavit, magnam charitatis flammam tegere non valuit: ejus enim colloquia, salutationes et responsa continuo divini amoris memoria condiebantur. Singularum creaturarum ordines ad amorem dulcissimi Creatoris gradatim compellabat, tum ignitis vocibus, tum pulsu citharæ, quem non didicerat, ut omni ritu, et

gestu, actuque suo se Dilecto ostenderet amantem. Eadem vi charitatis acta, ut vera sponsa, Domini zelavit honorem: irreverentiam enim ecclesiarum detestabatur, loquentes illi otiose, humiliter et suaviter corripiebat. Domestici cavebant, ne coram ea ineptias proferrent; verebantur enim Rosæ adhuc parvula censorium supercilium. Immenso gaudio perfundebatur, quoties Dei honorem insigni aliquo successu promoveri videbat, ut accidit in insigni peccatricis conversione. Eodem zelo precibus transtulit in se confessarii sui febrim, ut concionatoris officio in percelebri solemnitate fungeretur; quo convalescente, torquebat Rosam febris non sua, nec tamen a sermone abesse voluit: febrilem enim ardorem facile superabat exæstuans divinæ gloriæ desiderium.

aliquæ,
ignem ducit
ardorem

202 Obsignavit hanc Dei amoris sollicitudinem Dilectæ suæ ipse Christus Dominus hoc insigni miraculo. Anno salutis MDCXXII, decimo septimo Calendas Maii, Rosa, vehementius amoris divini stimulis excitata, sonore et fervidissime venerabilem Salvatoris effigiem in oratorio quæstoris alloquebatur, cum statim totum vultum imaginis guttulæ sudoris operuerunt. Convocati testes arte et doctrina celebres, qui, omnibus serio expensis, censuere, supernaturale esse, quod in iconæ gerebatur. Quatuor horis duravit pium ostentum, cunctis adstantibus admiratione et sancto horrore stupentibus; cujus sudoris vestigia per aliquot lustra conspicua mansere. Hoc esse tantummodo indicium, quam enixe cupiat Servator noster ab omnibus redamari, testata est ipsa virgo Rosa divini conscia secreti, timentibus domesticis, ne impendentis divinæ ultionis præsagium esset. Sudor ille brachio ipsius Rosæ ex confessarii imperio applicitus, quod antea solo collisum sic graviter lasum erat, ut chirurgorum judicio ex ea parte Virgo manca mansura esset, sanum et flexibile reddidit, stupente chirurgo, qui pridie censuerat omnem curam esse vanam, cum brachium omnino intracabile appareret.

quo præcipue
ardebat.

203 Nondum pueriles annos excesserat, quando eam confessarii, spiritu jam grandem agnoscentes, manducandi frequenter Panem illum angelorum, qui præbet delicias regibus, facultatem dedere. Erat in ejus spiritu limpida mundities, nitida innocentie puritas, ac robustus devotionis calor, et nihilominus cum tanto immaculate conscientie candore, quoties ad divinum Epulum accedendum erat, toties summe gemebunda et lachrymis perfusa sacramentalem confessionem præmittebat. Hanc sacerdotes communicaturi totam flammeam, et vultum ipsius cælesti et vehementi splendore radiantem conspexere: quin et presbytero sacram Communionem porrecturo videbatur flammescens aperiri ciliculus, dum removebat pallium, ut divinam reciperet Hostiam; et vim erumpentis repentini ardoris adeo sentiebat pavidus sacerdos, ut sæpe manum retraxerit præ subito metu adustionis. Idem experiebatur in se minister sacrificantis, dum ex more scyphum ablutionis ei porrigebat, ut hoc etiam testimonio probaretur, hoc esse Sacramentum illud, quo Deus ipse venit ignem mittere in terram.

cum sacram
Eucharistiam
reciperet.

204 Jussa aperuit ex virginea Dei carne difundi in anima sua mirabilem cælestis Agni mansuetudinem, vegetari spiritum suum inusitato robore, instaurari ac refici vires per quamdam veluti novam transformationem sui spiritus in

hoc

A hoc divinum alimentum : interea clarere in corde suo placidam altioris sphaerae serenitatem, pacem, temperiem, gaudii immensitatem ex arcta unione cum Sponso divino, fruitionis altitudinem, et spiritualem saporem verae dulcedinis, quae nulla prorsus comparatione explicabilia erant. Sacra Communionem refecta, jejuna usque ad vesperam, subinde usque in sequentem diem, quandoque per octavam integram ea sola contenta ab omni alio cibo abstinit. Veneratio ejus erga venerabile mysterium fuit adeo eximia, ut semel se accinxerit, videntibus aliis, ad subeun-
B tum martyrium, quod imminere rumor sparse-
rat : defuitque tunc hostiae martyrium, non hostia martyrio.

aut funderet
preces.

205 Summo etiam cultu prosequabatur sanctae Crucis signum, ubicumque illud reperisset, ita ut ex plantis horti impressionem illius forma-
ret, quarum una proreginae dono data paulo post
exaruit, Rosae reddita post quatuor dies revixit, quod totum virtuti ejusdem sanctae Crucis Virgo
tribuit. Erga imagines beatissimae Virginis miro
fervebat devotionis affectu, et maxime circa eam,
B quae augustissimam rosarii Regiam exprimit,
in cujus sacello habitum sui Ordinis suscipiens,
ploranti matri visa fuit blando favore Deiparae
in caelum elevari. Fama erat Lima, Rosam im-
petrare, quaecumque apud sanctam illam imagi-
nem postularet. Tranquillitatem ejusdem com-
munitatis, in qua invaluerat discordia, non
sine lachrymis, et aliorum admiratione biduo
orans obtinuit, plurimisque aliis ibi dignata fuit
favoribus, alloquiis, et visionibus, quae in exa-
mine obtemperans aperuit.

quorum effi-
ciam illis

206 Electa, ut aptior et dignior ad exor-
nandum simulacrum sanctae Catharinae Senensis,
quam ut matrem ex intimis praecordiis colebat,
a lachrymis, osculis et alloquiis in eo obse-
quio non cessabat, et miro modo tante pecuniae
litterulas accepit, quantum ipsa pro veste ejus
paulo ante optarat. Praedixit, praesignatam virgu-
lam, nulla fecunditatis nota tunc turgidam, in
honorem sanctissimae Trinitatis tres flores garyo-
phyllorum producturam, quibus sacram imagi-
nem condecoraret eo tempore, quo tali florum
genere regio illa careret, quod frustra diu qua-
situm fuerat; et oraculo correspondit eventus,
C mirantibus et diffidentiae veniam petentibus so-
dalibus.

diversis mi-
raculis osten-
dit.

207 Adjoverat eam in hoc munere Euphe-
mia de Pareja, cujus famula Francisca sui in-
fantis nutritia graviter aegrotabat. Rosa apud
sanctam Catharinam precante, ista, depulso peri-
culo, ita convaleuit, ut postridie permissa fuerit a
medico nutritias infanti, quas prohibita fuerat,
praebere mamillas. Franciscae quoque de Mon-
toya ab eadem Sancta obtinuit, ut sulphuratum
missilium ignium crepitaculum, quod vultum pe-
tiit, et [in] supercilium impegit, non noceret;
esto adhuc resiliens valido ictu alterius feminae
vestes laeserit et succenderit. Eadem Rosa an-
no Domini mdcxvi mense Augusti, cui post
processionem delata fuerat imago devestienda,
horrenda arthritide in dextera laborabat, quae
immani cruciatus invasera articulos omnes. ita
ut praedicto operi prorsus redderetur inutilis.
Procuravit ante imaginem sanctae Catharinae in
die B. Laurentii, et, brevi oratione peracta,
accinxit se operi, mirantibus adstantibus, quasto-
re ipso vidente, manum paulo ante acerbissime
laesam, tunc validam et agilem, medico ipso
testante evidentiam miraculi; cui beneficio ac-

cessit, quod exinde numquam in posterum ar-
thritidis manum illam invasit : quod mirum non
fuit ipsi Rosae, quae ab ipsa, seu a matre, pene
quotidiana ex mutuis consortiis solatia hauriebat.

ANNOTATA.

a In Vita S. Catharinae Senensis apud nos to-
mo 3 Aprilis pag. 900 similis favor huic Virgi-
ni collatus narratur.

b Haec verba sponsae Canticorum 2 v. 1 ab
Anselmo, Ruperto, aliisque sacrae Scripturae
interpretibus ad Christum transferuntur, ut
apud Calmetum in explicatione hujus textus vi-
dere est.

c Veram et authenticam S. Rosae Limanae effi-
ciem hactenus frustra quaesivi.

§ IV. Cura pro salute proximi, misericordia
erga pauperes, spes in divino auxilio mi-
raculis probata, et spiritus prophetiae.

Zelata est etiam pro domo Dei salutem ani-
marum : ipsa enim charitate, qua verum Chri-
sti Domini corpus, mysticum quoque dilige-
bat. Quoties ad interiora meridionalis Americae
montana oculos vertebat, cruciabatur medul-
litus, illachrymans perditioni tot barbarorum,
qui inaccessas illas post nivosa juga valles popu-
labant. Sic etiam jugis planetus materies ei erant
quaecumque aliae infidelium nationes. Viros re-
ligios, et praesertim sui Ordinis Fratres, quot-
quot aptos noverat, ad gentium conversionem
hortabatur, et per Jesu Christi viscera obse-
crabat, ut huic se operi accingerent. Unius ex suis
confessariis missioni deputati animum ad matu-
randum opus inflammare studuit, et cum eo con-
venit, ut medietas omnium fructuum, quos in-
terea ipsa et toto bonorum operum exercitio se
cumulatam sperabat, ei adscriberetur; et vicis-
sim ille transcriberet ipsi Virgini fructus conver-
sionis animarum, quas sua praedicatione in viam
salutis erat attracturus. Hoc animo excogitavit,
inopem parvulum quasi in filium assumere, quem
Christianae vitae rudimentis imbueret, et piis
elemosynis ad virtutes, et sacrarum litterarum
plenam instructionem se evecturam sperabat eo
pacto, ut is, idoneus factus et sacerdotio insi-
gnitus, ad apostolicas missiones pro conversione
gentium properaret, ut, quod per se praestare non
poterat, per alium suppleret; quod nisi imma-
tura morte praeventa fuisset, perfecisset. Pro pe-
riclitantibus Christianis, qui per culpam lethalem
a statu divinae amicitiae infelicitate exciderant,
nulli lachrymarum sumptui parcebat, et quotidie
cruenta sibi vulnera infligebat, ut his vere mi-
seris vitae seria emendatio a Deo concederetur.
Concionatores ipsos vehementer hortabatur, ut
flagitiosas animas ab ima vitiorum charybdi a,
ne perirent, ad securum poenitentiae litus toto
conatu evocarent.

Haec Virgo de
conversione
gentium In-
dorum,

F

a

209 Divinitus edocta de pravo desiderio, quo
Vincentius nomine juvenis, nobili genere oriun-
dus, ad eam fecte accesserat, tanta cum cha-
ritate corripuit, ut fateretur, se agnoscere Chri-
stum Dominum in ea loquentem, et totus mutatus

resipiscencia
malorum
Christiano-
rum

ab

EX IMPRESSIS. ab illo, qui paulo ante fuerat, fretus et adjutus precibus ejusdem Virginis, juvenilibus desideriis et culpis vale faciens, sanctam vivendi rationem instituit. Prodigium erat, siqua persona cuicumque vitio obnoxia Rosam accederet, et melior ab ea non recederet. Mariam de Mesta impatienti, ac præcipitis iracundiæ pugnaci morbo jam sibi metipsi ex diuturna consuetudine factam intolerabilem, patientiæ ac mansuetudinis aphorismis sic instruxit, ut ab illa die emendatior ac mitior visa fuerit : eoque brevi in patientiæ gymnasio profecit, ut jam a Deo ultro plus adversitatis postularet. Religiosum cum mortis angoribus trepide ac periculose luctantem, urentibus scrupulis vexatum, sic juvit promissione suarum precum, et exhortatione, ac sponione participationis suarum satisfactionum, ut confestim pavor lætæ spei locum cesserit, qui postea salutaribus sacramentis munitus ingenti salutis fiducia placidum et serenum spiritum reddidit Creatori, de cujus anima postea Rosa nuntiavit, cum ea feliciter ac benigne agi, jamque illam regioni lucis adscriptam frui perenni Sanctorum felicitatis refrigerio.

*erumnisque
pauperum
adeo erat
solicita,*

B 210 Ordinavit etiam Dominus in ea charitatem in corporalibus misericordiæ operibus, quibus proximos juvare studuit : nam inops hæc Virgo sibi met necessaria subtrahens dispersit, deditque pauperibus : ut enim occultæ ejusdam necessitati subveniret, octo dierum alimoniam solo pane et aqua contenta sibi pro egentis subsidio detraxit. Telam, a genitoribus ejus pro suis aegritudinum necessitatibus concessam, illico inter duas virgines virtute et genere nobiles, extreme tamen egenas, divisit. Dono dedit Montoyæ pauperrimæ virgini alterum ex pallis, quæ mater possidebat, prædicens ei, fore ut aliis novis loco veteris provideretur; quod mirabiliter ipsa, ut Virgo prænuntiaverat, evenit. Divinitus admonita, Joannam de Bobadilla virginem nobilem, sed derelictam esse, quam vorax sub mamilla cancer torquebat, et tardante remedio exitium minabatur, domi recepit, menstruum locationis sumptum et medicaminum pretium ei providit, et post aliquot menses integre sanam restituit, hoc unum dolentem, quod non posset, obstante fide data, Virginis beneficium in grati animi obsequium, ea vivente, palam referre. Nihil ei jucundius contingere poterat, quam si a matre permitteretur cujusque conditionis egenas, aut morbis afflictas mulieres paternis inferre ædibus, ut illic suis manibus assidue ministraret languentibus; quibus de quacunque re ad victum et medicamen necessaria exacte providere studuit. Inter has mendicas nulla erat tam intolerabilis aspectu, aut fetore horribilis, quam Rosa dedignari, vel præ nausea aversari posset. Omnibus medelam, famulatum et curam afferebat.

*ut omnibus
succurrere
conaretur.*

b

211 Indignanti matri propter graveolentiam mucidi putoris, a Rosa in vestibus ex cura infirmæ contractam respondit : « Christi bonus odor » sumus, dum ministramus infirmis. Charitas » delicata non est, nec proximum fastidit. » Invicto animo, vix imitabile suæ sanctæ magistræ exemplum *b* secuta in ædibus Isabeliæ de Mexia nauseam stomachi heroico actu superavit. Noverat Joannes de Tinco Almanza, quæstorem Gundisalvum Rosæ precibus et meritis pluries a gravissimis infirmitatibus liberatum : ille ex cruciatibus stomachi periculose ægrolans obtinuit, ut Virgo ista post auditum sacrum decenter

associata cum inviseret; in cujus vultu majestatem angelicam intuitus, spem indubiam incolumitalis concepit, statimque omnis dolor evanuit : somnus, qui omnino diffugerat, blande corripuit infirmum. Citissime illa abscessit, ut plausum effugeret : iste vero sanus evigilavit. Usque ad bruta animalia clemens Rosæ suavitas, et tenera ostendebat et juvabat commiseratio.

*Præterea
tam con-
stans fide-
ciam*

212 Tota hujus sanctæ Virginis spes in Deo erat, qui prævenerat eam in benedictionibus dulcedinis : hinc frequentissime decantabat Davidicum illud, sanctis Patribus et eremicis familiare : « Deus in adjutorium meum intende, » Domine ad adjuvandum me festina. » Quæsiit sæpe horum verborum emphasis : sed nullus unquam profundior ei attulit explicationem ea, quam ipsa, intime Deo docente, in animo conceperat. Interrogata, cur unice hanc præ ceteris versiculis amaret, respondit, totum solatium seraphicæ suæ matris eo contineri, et singulas illius syllabas arcano quodam familiaris in Deo confidentiæ succo turgere, nec suo palato aliud his propriis verbis sapidius posse occurrere. Cælitus data fuit ei fiduciæ certitudo assequendi tria maxima munera, æternam videlicet beatitudinem, perpetuam et numquam interpolandam Dei amicitiam, et infallibilem ex alto succursum in quibusvis tum necessitatibus, tum repentinis periculis.

E

213 Angebatur quondam innocens hæc anima, recogitans pavida formidine prædestinationis suæ arcanum omni animæ tremendum, quam Dominus ad adjuvandum festinus sic est affatus : « Filia ego neminem condemno, nisi volentem » condemnari : ex nunc tranquillo animo esto. » Alias in mentis excessu adfuit illi parvulus Jesus purissimæ Genitricis ulnis innixus, eamque blande alloquens jussit sparsas per solum rosas in sinuosæ vestis laciniam colligere : inde divinus Infans, una petita et grante accepta, subinstitit : « Hæc Rosa tu es, hujus providam curam » mihi assumo; tu de reliquis, ut magis volueris, disponito. » His agnovit se teneri, in dextra Salvatoris, velut rosam electam, quam non raperet quisquam de manu ejus. De reliquis rosis subitaneum sertum contextens tremendo Jesu capiti imposuit, qui virgini arridens, eamque benedicens disparuit. Ceteris rosis indicari novit piæ virginis Limenses, quas post suum obitum in novellum S. Catharinæ Senensis monasterium colligi oportebat.

*le divina præ-
videntia.*

F

214 Eadem vi confidentiæ in Deum a prima ætate Rosa adversus quascunque mortalis vitæ difficultates et incommoda stetit impavida : cujus fidem, constantiam, et nutus visi sunt immanes tauri, in extremam aliunde rabiem exstimulati, revereri : nam adstupentibus, quotquot spectabant, ad invictæ Virginis conspectum eminus, et repente innocentibus parcere didicerunt. Cum enim esset duodecim annorum in quodam pago obvium habuit ferocissimum taurum illuc ruentem, et fugam meditantibus his, qui cum ea erant, fixis in cælum oculis dehortata est a fuga. Necdum verba finierat, cum ferox animal terrifico mugitu in alias procul personas impetum fecit, Rosa cum suo comitatu incolumi manente, quæ adhuc post periculum paventes socios monuit, sperandum firmitus in adjutorium Altissimi, et tunc maxime cum periculi vicinitas omne effugium interclusit. Sic et alia vice taurus alter recta via in quadrigam, qua Rosa

*ut eam sus-
cipiens in mani-
festis citæ
periculis*

vehe-

A vehebatur cum matre et aliis, cursum libravit : ceteris fugam tentantibus, sola Rosa, oculis in caelum jactis, praedixit, taurum usque ad rhedam non procursum. Dixerat, et respondit eventus, stupentibus universis non tam reditum tauri, quam Virginis animum omni metu superiore, quae in summis periculis caelesti Sponso occinebat : « Non timebo mala, quoniam tu mecum es. »

Et IMPRESSIS.
quorum ve-
ritatem even-
tus probavit.

quoque ne-
cessitatibus
appetit juve-
re.

213 Minor non erat ejus fiducia in sperandis a divina providentia necessariis vitae subsidiis. Dececerat olim in paternis aedibus numerosae familiae panis, nec erat, unde emerent. Illa brevi labiorum motu rem Deo commendavit, mox magna fide arcam panariam aperiens, plenam azymis ac saporosis panibus reperit, testante illorum figura peregrina, a domestico panificio non prodiisse. Pernecessarium in regionibus illis condimentum mel domi omnino defuerat : descendit ipsa in nomine Domini, secretissimo instinctu jussa optime sperare de Dei protectione, cupam invenit usque ad summitatem recenti melle plenam, tota domo stupente, eoque magis, quod B novo prodigio mel caelitus datum integris octo mensibus toti familiae sat fuit in usum quotidianum. Infirmabatur Gaspar Flores, Virginis genitor, moriens etiam ob quinquaginta librarum debitum, cui praë inopia solvendo non erat : tristabatur perplexa mater, importunitate creditoris angente angustias. Filia templum adit, preces fundit, eique domum redeunti vir plane ignotus occurrit, simulque involutum strophiole argentum porrigit, et jubens praesentem parentum necessitatem illo sublevare, statim abscessit. Rosa involucri explicante, ipsa librarum quinquagena, cujus pater debitor erat, apparuit; quod Gaspari narratum insomnium videbatur, donec Filia nummos, uti acceperat, adnumeravit. Haec sunt subsidia, quae Sponsus divinus parentibus ipsius sub specie caelestis Lapidæ, huic novellae Sponsae inter paraphernalia, et antidora se ministraturum olim pollicitus erat.

et praedixerit
avulsa futur.

C 216 Testimonio etiam Domini nostri Jesu Christi, quod est spiritus prophetiae, fuit illustris : nam integro fere decennio ante foundationem, quandoque per symbola et figuras, alias manifeste et in proprio typo non solum fuit illi divinitus demonstratum monasterium, quod Lima sub S. Catharinae Senensis patrocinio, numero sacrarum virginum collegio dicandum erat, sed etiam primam ibi futuram monialium praefectam, et cenobii fundatricem Luciam Guerram a Daga ex vultu agnovit, spiritu suo imbuat, et osculo pacis quodammodo initiavit, dicens ei : « Euge mater ingenti tuo te operi Deus reservavit. » Ex Virginis spiritu hausit felix matrona divinos sensus, et religiosi status caeleste desiderium : sed obstabat superstes maritus, et numerosa familia, quos omnes paulo post Deus ab hac luce evocavit, necnon innumera et potentissima alia foundationis post obitum virginis impedimenta sustulit, durosque animos olim aversos ad favorem pii operis flexit. Quibus sublati, Lucia amplissimis suis facultatibus cenobium fundavit, dotavit, ac denique se ipsam dedit, cum sacro velo nomen sororis Luciae de sanctissima Trinitate assumens, ac prima novelli sui asceterii praefecturam gessit, religionis spiritum mirifice propagavit, denumque sanctimoniae fama celebris obdormivit in Domino.

247 Ipsa Maria Oliva Rosae genitrix, quae

antea hoc ei vaticinanti Filiae acerbè contradixerat, anno Domini mdcxxxix post mariti obitum in novello monasterio sexagenaria devote filia S. Patris Dominici aggregata fuit, et, assumpto cum habitu nomine Mariae de S. Maria, emissa postmodum professione, optimo fine quievit. In quo etiam promissa Sponsi providentia affulsit : carente enim illa dote necessaria, unus ex reservatis ab ipsa fundatrice gratuita receptioni pro dignioribus, sed egenis personis locus ei obtigit, ceteraque omnia ad amussim etiam minima, ut S. virgo praedixerat, evenerunt Joannes Villalobos Societatis Jesu jurata fide testatus est, suo se experimento spiritum propheticum in ea deprehendisse, aperiens illi Virgine arcanum negotium, quod aliter ac caelitus innotuisse non poterat. Simillimum quid cum eadem Antonius a Vega, ejusdem Societatis vir integerrimus, sibi evenisse narravit. Secretam cogitationem, quam nulli umquam aperuerat, neque aperitura erat filia quaestoris, accurate ei Rosa recitavit, et saluberrima documenta praescripsit. Mariae de Messa, uxori Medori Angelini pictoris, consilium, quod occultissime inierant, de protectione in Hispanias commemoravit : summam pecuniariam, quam pro arbitratu constituerant, dixit ambobus sat esse, mirante muliere et attestante, plus a Virgine dici non potuisse, si in amborum colloquio tertia stetisset. Joanni Miguel Ordinis sancti Dominici Linam revertenti seriatim et exacte narravit ea, quae illi in aliena regione acciderant, quaeque humanitus non potuerant in Rosae notitiam pervenisse; quin et abditissimas suamet conscientiae latebras Virgini patuisse evidenter agnovit. Plurima alia hujusmodi, ac etiam mirabiliora commemorantur hujus Sponsae Christi vaticinia, quibus omnibus correspondebat eventus, comprobans in ejus anima plenitudinem gratiae, non tantum sanctificantis, sed etiam gratis datae Spiritum sanctum inhabitare.

ANNOTATA.

a Charybdis est proprie gurgēs vorticosus in freto Siculo oppositus Scyllae. Metaphorice propter similitudinem hic sumitur pro voragine spiritali, quo peccatores absorbentur, ut satis F liquet.

b Simile facinus heroicum S. Catharinae Senensis in Actis ejus apud nos tomo 3 Aprilis pag. 892 et sequente legitur.

§ V. Ultimus Sanctae morbus, pia mors, et honorificae exsequiae.

Praescia diei, quo ad Sponsi thalamum propere ex hac lacrymarum valle debebat, (quod matri celare nequivit) quotannis festum D. Bartholomaei apostoli, quod erat terminus suae mortali peregrinationi constitutus a, singulari devotionis studio colebat, et in ejus pervigilio, suo non contenta jejunio, aliquos innocentis pueros, ut secum jejunarent adduxit, in eo etiam post ejus obitum perseverantes, eo quod sic a Rosa instituti fuissent. Triennio ante discessum gravi morbo decubuit, ut jam extremo funeri matura et deficiens cum a confes-

Praescia mor-
tis imminen-
tis.

a

sario,

EX IMPRESSIS.

sario, ac domesticis collachrymaretur, quem intrepida jussit intempestivum abigere mœrorem, et certum esse, tunc se non morituram; quo dicto innotuit, sui transitus terminum divina revelatione compertum habuisse. Quin et quatuor ante obitum mensibus quæstoris Gundisalvi uxori atrocissimos suæ extremæ infirmitatis dolores futuros narravit, et immanissimam ei atque ardentissimam sitim iustare prænuntiavit. Locum etiam integro anno antea eidem matronæ prædixerat in eodem cubiculo, in quo mortalitatis debitum persolvit, rogans, ne alteri feminae præter ipsam, et genitricem suam corpusculum vestiendum, et ferebro imponendum committeret.

incidit in
morbum
ignotum

219 Triduo ante suum extremum decubitum collam hortensem aluit, et cygni more exorsa modulos decantando commendabat Deo, et sancto Dominico genitricem suam, quam desolatam relinquebat. Credidit mater audiens lusus esse metricos, sed Calendis Augusti propheticæ ea prænuntiata fuisse cognovit: sub noctis enim medium audita fuit misere ejulare, et corpusculo super solum extenso, rigentibus membris inventa. Rogata, velletne medicum, respondit: B Caelestem. Frigidus stagnabat sudor, et in omnibus membris, et juncturis aretabatur doloribus et penis, quas olim ei Sponsus in visione ostenderat futuras multo graviores ceteris omnibus, quas in vita pertulerat. Jussa semel a confessario, alias a matre, enarrare suos dolores, licet omnium fere agnitum vim, et nomina per experientiam cognovisset, hunc tamen non nisi per similitudines candentis ferri tempora adigentis, et pugionis igniti a sinistro latere medullarum corporis transverberantis, in quo Crucifixi erat expressio, et candentis galæ caput includentis, explicare non potuit, simulque singulos nervos, juncturas, ossa, ac medullas contundi, resolveri, et aruisse dixit, ac denique non habere nomen, nec nosse tormentum, cui eos compararet.

et doloribus
acerbissi-
mum,

220 Aperuit insuper confessario, frustra medicos in exploranda hujus infirmitatis specie laborare, quam nec pulsus, nec aliud extrinsecum signum indicaret, ac proinde non alia, quam immedicabilis Jobi patientia sibi opus esse, ut quoquomodo singulos Crucifixi sponsi sui dolores membratim experiretur. Rogavit, et obtinuit per aliquot dies solitariam quietem et silentium, ut intimius suos dolores intingeret extremis cruciatibus crucifixi Amoris, cui se membratim confixam in cruce sentiebat. Angebantur in dies hujusmodi supplicia, ut mirum fuerit, eam tam potenti, varia et cumulata dolorum caterva citius deficiendo non succubuisse; sed paulatim resolvebatur, quia gloriosissimum martyrii genus ei erat lente et articulatum mori. Certa enim erat, has penas æternæ gloriæ pondus in ipsa operaturas; sciebat hunc esse calicem, quem Sponsus liberat, et ipsi, ut sponse miscuerat, ac tandem ante ei præmonstraverat: unde constanter et jucunde, velut e manu Christi Domini porrectum totum exhibuit. Blanda et devotissima cum Dilecto miscebat colloquia, tantumque cum domesticis Dominum rogavit, ne dolores ei mentis liberum usum impedirent. Sitis immanissima præ ceteris, ut prædixerat, intine eam cruciabat, nec aquæ potus sitiendi dabatur, obsistente medicorum præscripto; unde pernaliter arescenti Virgini hoc etiam cum moriente Sponso tolerandum superfuit clamare: SITO.

221 Propius accedente acceptabili tempore,

quo Rosa ista e terris in Sponsi paradisum, depositis mortalitatis exuviis, transferenda erat, pluries advocatis confessariis, tenerrimam conscientiam, et semel generaliter de tota vita exomologesi purgavit, semper cum pœnitundinis singultibus et lacrymis, ita ut compuncti audientes mirarentur in sævissimis cruciatibus non fletum, levissimas imperfectiones tam alte deslere. Triduo ante felicem obitum supplex voce flebili divinum Viaticum, et extremam petiit Unctionem: delato Eucharistico epulo instar coruscantis auroræ gratiose rubuit, et gaudio suo impar in altissimam ecclasiā rapta fuit. Sacerdoti tamen sanctissimam Hostiam porrigenti, et de more roganti apte et expedite respondit. Sic et alacri omnium sensuum officio Olenū infirmorum moribunda accepit, quo potius ad triumphum, quam ad agonem sensit se animari.

222 Sæpius etiam coram adstantibus voce clara orthodoxæ fidei professionem emisit, protestans, se, ut vixerat, ita mori sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ filiam. Sacrum sui Ordinis scapulare, ut proprium suæ religiosæ militiæ vexillum, quo Deipara virgo nascentem Prædicatorem Ordinem insigniverat, expansum super stragulas videre voluit. Invisente eam Priorem Dominicani cœnobii Limæ, cui per quinquennium alias suæ conscientiæ latebras aperuerat, humilibus precibus ab eo obtinuit perlegi * formulam exactam, qua jam moriens veniam a Deo exoraret pro omnibus, qui eam quocumque modo in suæ vitæ decursu læsissent, ejus verba voce sequebatur Virgo Crucifixum stringens, nec satiari poterat illis tenerrimis vocibus: « Pater » ignosce illis. » Anima vere tanto Sponso digna, quæ, ut esset plene cruciformis, divinum in cruce Agnum pro suis adversariis extreme deprecantem est imitata!

223 A domesticis quæstoris Gundisalvi voce humili et flebili oravit condonari, si qua in re ulli unquam nocuerat, lachrymantibus omnibus, qui ejus innocentiam et puritatem tot experimentis comprobaverant. Oblato chirographo, in quo sepulchrum apud suos religiosos postulabat, cum omni animi submissione, nihil minus, quam de sui corporis cura sollicita, subscripsit. Sponsum rogabat, ne cessaret eam exquisitis ardoribus excoquere, donec ei matureretur in fructum, qui ejus mensa inferri mereretur. Sub hoc fine vitæ crebriora fuere raptum dulcissima intervalla, in quibus excelsa et jucunda de suavitate Dei, ac læta de regione æternitatis libamina prægustasse innotuit. Ultimam utriusque parentis benedictionem summe exoptavit, eamque venerabunda recepit: sic et a quæstore Gundisalvo, ejusque uxore, quos veluti parentes coluerat, benedici voluit. Duobus germanis suis fratribus inter salutaria monumenta, parentum curam et reverentiam serio commendavit, acsi diceret, unicuique illorum ad imitationem Crucifixi: ECCE MATER TUA. Ambas etiam quæstoris filias ob innocentiam ab ea summe dilectas, ad virtutes, et præcipue genitorum amorem et venerationem hortata est; reliquosque domesticos officii, ac Christianæ pietatis admonuit, ut jam non femina, sed apostolus prædicare videretur.

224 A Joanne de Lorenzana postremo ejus confessario paranti se in nocte pervigilii S. Bartholomæi ad matutinarum officium accedere, sciens sibi non superesse amplius, nisi quatuor horas, supremam benedictionem ex corde efflagitavit,

facile cre-
didi
normam

A gitavit, monens ea ipsa nocte, ineunte festi-
tate b se ad festa sempiterna abituram. Quod vultu
adeo sereno et læto protulit, ut appareret vere
Virgo prudens et sapiens, in vestibulo paradisi
expectans cum lampade, ut dilectus ejus Spon-
sus veniret, cujus in intimo cordis vocantis vo-
cem sentiens, candelam benedictam nutu petens,
crucis signaculo frontem, os et pectus communi-
vit, mandavitque subtrahi cervical, ut capite ad
nudum lignum inclinato sentiret in cruce se mori.
Spiritus denique suum in manus Patris com-
mendans fixis in cælum oculis, ut cum Sponso
intraret pronuntians Jesus Jesus mecum
sist; quietissime expiravit. Hæc verba, quemad-
modum illi fuerant in infantia prima orandi for-
mula, ita his ipsis in suæ infantilis innocentie
testimonium decedens, Limæ ad limen supernæ
patriæ evokavit, anno ætatis suæ trigesimo se-
cundo, mense quinto vix inchoato.

Tanta populi
multitudo
concurrit

225 Virgineum Rosæ cadaver cum spirare desi-
sset, adhuc ex vivo vultus colore, et ruben-
tibus labiis respirans credebatur, donec immotum
haud amplius inesse halitum ex applicito ori ejus
speculo, cujus sicut fuit hic ultimus usus, sic
etiam fuit primus. Repentino prodigio omnes in-
vasit arcanus lætitiæ sensus, ut mater ipsa aptans
cadaver (sicut ei vivens Filia obtinuerat) et
tota domus hilariter non exsequiis defunctæ, sed
nuptiali gaudio interesse viderentur. Sic etiam
extraneis, quotquot aderant, intime et secrete
inhæsit jucunditatis stimulus. Mendicorum tantum-
modo Limensium ejulatus et lacrymis publi-
cis fuit celebratum hoc funus, conquerente ege-
norum turba, veram pauperum nutricem et
matrem fato acerbissimo immature sibi ereptam
fuisse.

ad incorru-
ptum Sanctæ
cadaver.

226 Visa fuit angelorum numerosa caterva,
et ante obitum circa grabatum decumbentis, et
post circa feretrum defunctæ, alternante concentu
festive tripudiare. Quæstoris conjux aulam, in
qua exposuerant Virginis corpus, undique lumi-
noso illapsu cælestis gloriæ totam micare conspe-
xit. Sic implebatur, quod Christus Dominus fu-
turum esse revelaverat, mortem scilicet Rosæ et
sepulturam ejus fore gloriosam. Devotæ feminae
sacrorum hymnorum sonoro cantu per vices ex-
ultabant protestantes, non æniiis, sed festis ibi
locum esse debere. Mirabili consensu, et occul-
to instinctu maxima hominum multitudo, clare-
sciente jam die, implevit quæstoris palatium.
Confessarii coram feretro in voces jubilationis
et benedictionum eruperunt, testantes cunctis,
baptismalem gratiam nulla umquam lethali noxa
ab ea inter punctam fuisse, sed immaculatam to-
tius vitæ innocentiam, et virginei candoris in-
fantilem puritatem cælo ad sequendum Agnum,
quocumque ierit, intulisse.

celebratisque
exsequiis, ad
ejus tumu-
lum.

227 Ad exsequias, vulgata jam fama, inu-
merabilis utriusque conditionis hominum multi-
tudo convenit, et pia variorum titulorum soda-
litas sponte, et religiosorum mendicantium
Ordines processere; mox et metropolitanum colle-
gium, et regius senatus cum omnibus magistrati-
bus. Sacrum corpus deferabant insueto honore
ecclesiæ cathedralis canonici, succedentibus in
hoc munere certatim religionum superioribus.
Ad Ecclesiæ valvas visus est vultus Virginis vivi-
diori et venustiore colore rutilare, ut etiam de
hac dictum a Christo Domino appareret: « Non
est mortua puella, sed dormit » Visum est
etiam a plurimis simulacrum Deiparæ sanctissi-
mi rosarii luce et splendoribus coruscare. Quo

evulgato, plures alii advenientes prodigium non
solum eminus, sed etiam cominus sic se habere
conspexerunt. Certatim omnis ætas et sexus co-
ronis, rosariis et quacumque re devota, quæ
ad manus fuisset, sacrum corpus contingere sup-
pliciter conabatur.

ut locus se-
pulturæ post-
ea murari
debuerit.

228 Resonabat undequaque ecclesia valde am-
pla continuis vocibus Rosam BEATAM ET SANCTAM
acclamantibus, donec sepulturæ pretiosum de-
positum mandatum fuit. Post quæ, crescente de-
vota populi frequentia ob eximia curationum be-
neficia, quæ in dies crebrescebant, solemniore
exsequiæ celebratæ fuerunt, quibus prorex, et
major multitudo interfuit festivis applausibus et
publicæ lætitiæ signis, tam incolis, quam adve-
nis novæ cælorum Civi acclamantibus. Paulo
post, instantissime postulantes primatibus civi-
tatis, sacrum illud corpus in locum celebriorem
transferendum, decreto archiepiscopi Limensis
extractum, inventum fuit corruptioni non sub-
jacuisse, et æque ex eo cælestem illum odorem
prodire, quemadmodum, quando primo reposi-
tum fuit. In hac celebritate nemo erat, quem
sub virginei cadaveris præsentia, recens gestorum
memoria medullitus non compungeret: multis
lacrymæ devotionis fluebant: nomen ipsum Ro-
sæ ab omnibus aperto reverentiæ signo recipiebatur.
Depositum fuit decentissime corpus a dextera
aræ majoris, verum ob copiosam multitudinem
offerentium ibi vota, alius locus sacris exuviis
collocandis eligendus fuit, ipsum videlicet sanctæ
Catharinæ Senensis sacellum. Dehebatur
enim tam simili Filia sinu seraphicæ suæ
matris ad quietem.

E

ANNOTATA.

a Igitur S. Rosa præcivit, se festo S. Bartho-
lomæi morituram esse, cum illud quotannis tam-
quam ultimum ritæ suæ terminum singulari pie-
tate celebraret.

b Hinc confirmatur, post mediam noctem,
ineunte ipsa S. Bartholomæi festivitate, Sanctam
ad superos migrasse. Sed hinc nondum scimus,
utrum die 24 Augusti an sequente obierit ob ra-
tionem, quam superius in Annotatis allega-
vimus.

F

§ VI. Multa spiritualia et corporalia bene-
ficia post obitum hujus sanctæ Virginis per
intercessionem ejus præstita.

Interea Limam pervenere litteræ hujus san-
ctæ Sedis apostolicæ, ut ex formula a congre-
gatione Rituum præscripta examinarentur testes
de vita et gestis hujus Ancillæ Dei; quod cœ-
ptum anno Domini mdcxxx, ob multitudinem
testium, qui fuere numero centum octoginta
tres, non potuit absolvi, nisi in mense Maio
anno mdcxxxii. Fuere pro visitatione reliquiarum
Rosæ de more deputati inspectores, qui, aper-
ta arca lignea, repperunt virgineum corpuscu-
lum post quintum decimum expletum ab obitu
annum, consumptis indumentis, ossibus integris
et adhuc sicca hinc inde carne obductis, quæ
odorem rosarum exhalabant.

Patrocinio
hujus Sanctæ
jam defunctæ

EX IMPRESSIS.
multi tepidi
ad fervorem,

230 Maximis signis ostendere voluit omnipotens Deus, quam sublimem gloriæ gradum in cælis obtineat Rosa, quorum illa celeberrima, et crebra fuere, quæ cæli terræque creationem excedunt, conversiones scilicet peccatorum, quæ, a Deo precibus hujus Virginis obtentæ, insignes fuerunt : ad solum enim virginei corpusculi contactum in feretro quam plurimi repentinis compunctionis stimulis ita fuere perculsi, ut statim elatis vocibus detestati fuerint sua scelera, prorumpentes in lacrymosam criminum confessionem, audiente, spectante et mirante maxima circumstantium turba. Mater Virginis Maria de Oliva coram iudicibus recensuit, post exsequias Filiæ complures ad se devotas accessisse personas, etiam religiosas antea ignotas, liberali subsidio suam egestatem sublevantes, et profitentes, se tributa pendere virgini Rosæ, cujus intercessionibus vitæ suæ optimam mutationem debere sciebant.

et peccatores
ad penitentiam,

B

231 Bartholomæus Martinez quondam hujus Virginis confessarius ex certa scientia aperuit in iudicio, quemdam proligatæ vitæ hominem, longissima annorum serie sacrilege frequentantem sacramenta, Rosæ jam tumulatæ precibus commendatum fuisse, et mox, illum sensisse divinæ gratiæ motionem, qua cor ejus liquescens generalem totius vitæ exomologesim amarissime perfecit, et adeo conscientiam ejus timor Domini pervasit, ut postmodum quoscumque defectus, tamquam pergrandes excessus, eluere festinaret. Constat etiam, duas probrosæ vitæ peccatrices, ad Rosæ hujus odoriferam famam compunctas, jugum impuritatis felicitate excussisse, et in calle virtutis constanter fixisse pedem. Limenses et alii in universa Peruana regione sacramentalis pœnitentiæ ministri, communicatis indiciis, generalim stupere de tanta mutatione morum in populo a die, qua Rosa in Sponsi sui paradiso recepta fuit : nam certatim feminae, abjecto vestium luxu, simplicioris modestiæ habitum abique sumpserunt; regularium claustra cruentis flagellorum ictibus undique pœnitentiam resonabant. Fuitque tam publice notum hoc prodigium, ut in tribunali jurejurando assertum fuerit, a tempore, quo Peruvia nostris detecta fuit, nullum unquam ibi claruisse concionatorem, qui tot ac tantis stimulis gentes illas ad virtutem impulerit, et tam universalem pœnitentiæ spiritum, et devotionis incendium excitavit, ut Rosa suis aspectibus, contactibus et pœcibus.

C

alique ad
miram animi
mutationem
excitati sunt.
* forte impla-
cato

232 Francisco et Alexandro de Coloma germanis fratribus matertera erat Maria de Xuata mulier opulenta, sed animo implacabiliter in cognatos quamvis pauperrimos adversos et implicato*, quorum primus alebat suis impensis sex consobrinas et duos consobrinos, omnes in parva ætate constitutos. Impendebat utrique necessitas proficiscendi et relinquendi parvulos in summa egestate. Franciscus sacerdos erat : Rosæ patrociniū implorat : postridie matertera illum accersit, quem toto decem et octo annorum spatio videre abnuerat ; consobrinos calamitosos jubet adducere, et advocato notario, rescisso priori inofficioso testamento, gratificato Francisco, instituit parvulos consobrinos ex asse hæredes, et Rosæ debitæ grates persolvuntur.

Ludovica Barba audierat a confessario, Rosam vaticinatam fuisse, se assecuturam habitum religiosum sancti Dominici, quem ipsa horrescebat. Diu parvificet dictum Virginis, imo aversabatur eventum hujus oraculi. Tandem celestis re-

ligiosæ vitæ inspiratio eam invasit, Rosæ sepulchrum adiit, ei causam supplex commendat, repente illius cordi ignitum sacri habitus Dominici desiderium immittitur, in numerum Sororum tertiariarum adscribitur, divinis solatiis repletur, hoc unum dolens, quod tamdiu corde obstinato tantam felicitatem respuisset.

Ludovica de Mandoza encomia sanctitatis hujus Virginis nec credere, nec concipere esse vera poterat, aut volebat. Repentino angore correpta in manibus, et pedibus summe dolens, sensit, spiritum suum caligine et pavore concuti. Evidenter agnovit, ab unica sua incredulitate hæc provenire : supplex protestatur, se credere ; et toto corde fateri, quod Rosa vere sancta sit ; et repente conquievit tempestas, et sensit recedere atroces illos paroxysmos.

233 Præter prædicta spiritualia beneficia, multa alia et insignia miracula in curandis corporibus patrata narrantur, quibus sanctitas et merita hujus Virginis satis superque comprobata sunt : ex processibus enim auctoritate apostolica confectis, et formiter a sacra congregatione Rituum discussis, referente dilecto filio nostro Decio Cardinali Azzolino a hujus causæ ponente, non solum constat de fama sanctitatis, et virtutibus theologalibus, et cardinalibus cum annexis in gradu heroico, sed præterea ex concludentibus probationibus tamquam rite et recte admissa fuere sequentia miracula.

Maria Sanchez, alias de Jesu, novennis puella quæ cum sexennis esset, fortuito in terram prolapsa, ita nervis et ossibus offensa fuit, ut contractis cruribus, eorumque sensu deperdito, omni prorsus stanti et ambulandi potentia deperdita, continuo immobilis affixa lectulo per triennium, crescente ætate, magis viribus destituebatur. Frustratis omnibus adhibitis naturalibus remediis, ejus parentes humili corde voverunt, eam in sepulchro prædictæ Virginis ad obtinendam ei salutem per novenam ponere ; et in ultima novenarii die, dum votum persolverant, infantula supra sepulchrum statim in pedes surrexit, cunctis admirantibus, tam expedite decambulans, acsi numquam hujusmodi læsionem passa fuisset.

234 Isabellæ Duran apoplexia in paralysim terminata brachium exsiccavit, omnemque illius usum a quinque circiter mensibus cruciabiliter ademerat ; quod ad inutile pondus et continuos tantummodo dolores gestabatur ab humero prædens fasciis obvolutum. Applicavit illud corpusculo Rosæ jamjam tumulando : mox fascias explicuit, palam clamitans, integerrime se curatam, publiceque in miraculi fidem robuste jactavit brachium gestu motuque expeditissimo, acsi numquam languisset.

Æthiopi cuidam servo Didaci de Ayala ex nervorum attractione et tenaci plica, brachium dextrum ac manus a pluribus annis denegebant officium. Itaque ad famam defunctæ Rosæ cum reliqua turba penetravit in ecclesiam divi * Dominici, commendavit se sanctæ Virgini, exporrexil illico sanatum brachium, illudque in sublime elatum magnis vocibus ostentavit multitudini circumfusæ. Qui servum familiariter noverant, accessere propius gratulabundi, nec dedignati, oculis fatigare manum beneficio Rosæ jam patulam et redivivam.

235 Magdalena Chimisso nobilis Indæ (utpote de stirpe regnorum Chincensium) ab umbilico deorsum corporis attractione, ariditate cru-

D

Præterea
plurimi

E

diversis mor-
bis affecti.

F

* ut. post

implorato
ejus auxilio.

rum,

A rum et pedum misere per plures languebat annos, et non nisi in aliorum manibus huc et illic poterat deferri. Omnibus frustra adhibitis medicamentis, in illo deploratæ salutis statu cor crexit ad superna, devote se commendavit dictæ Virgini, et ejus vestium allatis particulis tetigit partes læsas, atque in instanti perfectam recuperavit salutem, omnibusque admirantibus, propriis pedibus adit immediate Prædicatorum ecclesiam, ibique publicas gratias dictæ Virgini reddidit. Maria de Vera dysenteria, febris maligna, dolore stomachi, et lethali vomitu per octo dies laborabat in extremis. Susceptis Ecclesiæ sacramentis, se commendavit prædictæ Rosæ intercessioni, cujus amplexa est imaginem, et statim sana visa est cum totali virium recuperatione, atque e lecto exsiliens illico altare ornavit, ibique apposuit imaginem, et ob recuperatam sanitatem gratias egit.

mirabiliter
sanitatem re-
cuperavit,
b

B 236 His igitur et plurimis aliis signis coruscante per orbem Rosæ sanctitate, ejus exigentibus meritis, felicitis recordationis Clemens Papa novus b prædecessor noster indulsit, ut hæc Dei Serva ubique terrarum BEATÆ nomine nuncupetur, et, celebrata solemnī ritu ejus beatificatione, eam civitatis Limæ et totius regni Peruanī principalem patronam auctoritate apostolica decrevit et declaravit, ejusque festum ab omnibus illie degentibus de præcepto servari mandavit, et ejus nomen apponi in Martyrologio Romano c. Nos quoque videntes eam ubique omnium populorum solemnī plausu devotissime honoratam, hujusmodi patronatum pro omnibus provinciis, regnis, insulis et regionibus terræ firmæ totius Americæ, atque Philippinarum, et Indiarum fecimus extensum, formatisque auctoritate apostolica processibus de his, quæ supervenerant, eorumque validitate approbata, et percrebrescentibus venerationis et devotionis populorum piis affectibus, et novis ostensis et miraculis accedentibus *, ex quibus post naturam discussionem quatuor admissa fuere; duo scilicet ex processu Suessano d, et duo alia ex processu Panormitano e.

ut post severum examen
f

C 237 Primum. In persona Joannis Zelilli ab imminente morte mirabiliter præservati: hunc enim per quatuor menses oppresserat febris hectica tertie speciei, progressa in exquisitum marasmm / cum ulcere pulmonis, tussi marcidum cruorem excreante, ac rosione gutturis pariter ulcerati, quibus accesserat febris putrida et maligna; unde ager, susceptis Ecclesiæ sacramentis, ad extremum vitæ fugientis agonem perductus jacuit sine motu, cessavit arteriarum pulsus, et consona trium medicorum voce jam in faucibus mortis hæerere * conclamabatur: sed implorato Beatæ Rosæ potente auxilio, modicum pulveris e sepulchro ejusdem Beatæ hausit e cochleari aqua resolutum, et illico salutem cum pristino vigore integerrime recuperavit. Alterum in Candida Rossetta, vexilliferi Aloysii il Secundo de Carvajal Hispani uxore, cui in præmortui fetus miserabili partu nimis pro secundarum emissionem conatus per triduum adhibitis una cum illis matricem foras extruserat, quæ deinde frigoribus instar marmoris obdura, nigra, visuque horrida et prægrandis, utpote trium librarum pondere gravis. Molestissimo cruciatu sic permansit foris per octennium, donec Beatæ hujus (cui impense Candida se commendarat) imagine papyracea ventri applicita, sensu in continenti agra, matricem in alvum rediisse: unde confestim sana et robusta lecto ex-

siliit, ac per domum visa est præ gaudio saltitare. EX IMPRESSIS.

238 Alia itidem bina miracula ex processu Panormitano; videlicet unum in sanatione mirabili Fr. Seraphini Puglisi ex Ordine beatæ Mariæ de Monte Carmelo. Vir iste religiosus maligna febris lethaliter exustus, ac decimo septimo suæ infirmitatis die omnino derelictus a medicis constanter asseverantibus, hora quinta aut sexta noctis proxime insequentis expiraturum; jamque amis- sa loquela et visu luctans cum ultimo agone, mox ut opem beatæ Rosæ toto corde imploravit, eandem habuit manifeste conspicuam, subitoque valens, incolumis, vegetus cum stupore omnium evasit. Novissimum denique in Angela Gabaja, quæ duplici febris tertiana continua et maligna, cum ingenti capitis ac stomachi dolore, flatuumque copia per dies xxvii dire excruciatâ, demum a medico palam conclamata properabat ad mortem, perque sex horarum spatium laborans in agone, hortatu matris invocavit opem B. Rosæ, oleoque ex lampade coram istius altari pendula desumpto, in stomachi regione, collo, pectore peruncta, statim et in continenti pristinae saluti cum omnimoda fracturarum virium reparatione fuit restituta g.

ANNOTATA.

a Etiam § 4 Commentarii prævii retulimus elogium hujus Sanctæ, quod idem eminentissimus Azzolinus coram Alexandro VII Pontifice recitavit.

b Decretum Beatificationis et alia diplomata, quibus Clemens Pontifex hanc virginem numero Beatarum adscripsit, ejusque cultum extendit, in Commentario prævio exhibuimus.

c Mense Januario anni 1669 annuntiatio hujus beatæ Virginis Martyrologio Romano inserta est, ut ex num. 31 Commentarii prævii patet.

d Suessa est urbs episcopalis Italiæ sub archiepiscopo Capuano sita in regno Neapolitano, ubi hic processus institutus est.

e Panormus est notissima et præcipua Siciliæ civitas, ubi duo postrema miracula examen subierunt.

f Marasmus, Græce παραψυξις, a verbo παραψυξω, quod tabesco significat, apud medicos est tabis species, quæ contingit ex febris ardente adro propagata, ut humorem totius corporis absumat. Si lubet, consule Castellum in Lexico medico, ubi pag. 314 et sequente hunc morbum variasque ejus species pluribus describit.

g Instrumentum, quo hæc ultima quatuor miracula approbata sunt, in Commentario prævio num. 36 et sequente partim exhibuimus, partim hic repetendum assignavimus.

§ VII. Modus et ratio canonizationis, ac subscriptiones eminentissimorum S. R. E. Cardinalium.

Cum igitur jam nihil deesset eorum, quæ sacrosanctæ functioni canonizationis hujus dilectæ Christi Domini sponsæ Rosæ necessaria erant, ex sanctorum Patrum auctoritate, sacrorum canonum decretis, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ antiqua consuetudine, ac novorum decretorum præscripto,

ex authenticis
instrumentis
refertur.

Clemens X
Pontifex
indulat.

EX IMPRESSIS. scripto, rogantibus charissimis in Christo filiis nostris regina Marianna regente *a*, ac etiam Carolo II *b* itidem Hispaniarum rege, toto Ordine Fratrum Prædicatorum sancti Dominici, regno Peruano et omnibus provinciis Americæ, accedentibus etiam precibus venerabilium fratrum nostrorum archiepiscoporum, et episcoporum regnorum Hispaniæ et Indiarum, justum et debitum esse censuimus, ut prædictam Beatam, quam ipse Dominus de die in diem magis clarificat e cælis, nos quoque venerationis officio laudemus et glorificemus in terris.

*cur Rosam
Limanam
Sanctis ad-
scripserit.*

240 Propterea annuimus, ut hodierna die publice in sacrosancta basilica principis Apostolorum, Missæ sacro peracto, ejus canonizatio haberetur, eademque die in prædicta sacrosancta Vaticana basilica, in qua solemniter cum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis Romanæ Curiae prælatis, officialibus et familiaribus nostris, clero sæculari et regulari, ac maxima populi frequentia mane convenimus, repetitis ter pro canonizationis decreto nobis per dilectum filium Ludovicum tituli sanctæ Sabinæ Cardinalem Portocarrero supplicationibus, post sacros hymnos, litanias, aliasque preces Spiritus sancti gratia rite implorata, ad honorem sanctæ et individue Trinitatis, et fidei catholicæ exaltationem, auctoritate omnipotentis Dei, Patris, Filii et Spiritus Sancti, beatorum Apostolorum ac nostra, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum in Romana Curia existentium consilio, ac unanimi consensu, beatam Rosam de sancta Maria virginem Limanam, de cujus vitæ sanctitate, fidei sinceritate, et miraculorum excellentia plene constat, sanctam esse diffinivimus, ac sanctarum Virginum catalogo adscribendam decrevimus, prout præsentium tenore decernimus, diffinimus et adscribimus, statuentes, ab Ecclesia universali quolibet anno die trigesima Mensis Augusti *c* memoriam ejus inter sanctas virgines recoli debere. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.

*concessisque
indulgentiis.*

241 Eadem auctoritate omnibus et singulis vere pœnitentibus et confessis, qui annis singulis in die festo ipsius sanctæ Rosæ ad sepulcrum, in quo ejus corpus requiescit, visitandum accesserint, septem annos, et totidem quadragenas de injunctis eis, aut alias quomodolibet debitis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxavimus in forma Ecclesiæ consueta. His peractis Deum Patrem æternum, regemque gloriæ Christum Dominum Patris sempiternum Filium, et sanctum Paraclitum Spiritum, unum Deum unumque Dominum laudibus et confessionibus venerati, sacroque hymno TE DEUM solemniter decantato, peculiari in honorem sanctæ Rosæ oratione precati sumus per ejusdem merita, atque ad altare sancti Petri apostoli Missam celebravimus cum ejusdem Sanctæ commemoratione, omnibus Christi fidelibus tunc præsentibus plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem concessimus.

*Deo pro illo
virtutis exem-
plo gratias
agit.*

242 Cum omni igitur humilitate pro tam insigni beneficio benedicimus et glorificamus Deum Patrem omnipotentem, cui benedictio, et honor, et gloria, et potestas in secula seculorum: assiduis precibus ab eo postulantes, ut per intercessionem Electæ suæ a peccatis nostris faciem avergens, misereatur nostri, et respiciat nos, quibus

ostendit misericordiam suam in medio templi sui dum novum nobis propugnaculum totius Americæ contra antiquas diaboli insidias et infidelitatis errores dedit, et omnibus apud divinam suam Majestatem protectricem et advocatam concessit ad sanctæ Ecclesiæ tranquillitatem, fidei catholicæ incrementum, et infidelium lumen et conversionem.

243 Ceterum, quia difficile foret, presentes nostras litteras ad singula loca, ubi opus esset, deferri: volumus, ut earum exemplis etiam impressis, manu publici notarii subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eandem ubique fidem haberi, quæ ipsis præsentibus haberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri decreti, definitionis, adscriptionis, mandati, statuti, concessionis, relaxationis, elargitionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Domini- cæ MDCCLXXI, pridie Idus Aprilis, Pontificatus nostri anno primo.

*et ubique pro-
mulgari jubri-
sum decre-
tum.*

244 † Ego CLEMENS CATHOLICÆ ECCLESİÆ EPISCOPUS.

*qui ipse ac
plures S. R.
E. Cardinales
subscribunt*

† Ego Franciscus episc. Ostien. Card. Barberinus S. R. E. vicecancellarius.

† Ego F. M. episcopus Portuen. Cardinalis Brancatius.

†

† Ego Uldericus episcopus Tusculanus Cardin. Carpineus.

†

† Ego Virginius episcopus Albanensis Cardin. Ursinus.

†

†

†

†

†

†

† Ego Alderanus tit. S. Prædixis presbyt. Cardinalis Cybo.

† Ego Fredericus * tit. S. Petri ad Vincula presb. Card. Sfortia.

** al. Federi-
cus*

† Ego Benedictus tit. S. Honuphrii presbyter Cardin. Odescalcus.

†

†

† Ego Aloysius tit. S. Alexii presb. Cardinali Homodeus.

† Ego P. tit. Sancti Marci presb. Card. Otthobonus.

† Ego Laurentius tit. S. Chrysogoni Cardin. Imperialis.

† Ego Marcellus tit. S. Stephani in Monte Cælio presb. Card. Santacrucius.

† Ego Jo. Baptista tit. S. Marcelli presbyter Cardin. Spada.

† Ego Franc. tit. SS. Quatuor Coronator. presbyter Cardin. Albitius.

† Ego Octavius tit. S. Cæciliæ presbyter Cardinalis de Aquaviva et Aragonia.

† Ego Carolus tit. sanctæ Priscæ presb. Cardinalis Pius.

† Ego Carolus tit. S. Eusebii presbyter Cardinalis Gualterius.

† Ego Flavius tit. S. Mariæ de Populo presbyter Card. Chisius.

†

- A †
† Ego Jacobus tit. S. Pancratii presbyter Cardinalis Franzonus.
†
† Ego Petrus tit. sancti Calixti presbyter Cardinalis Vidonus.
†
†
†
†
† Ego Carolus tit. S. Anastasiæ presb. Cardinalis Bonellus.
†
† Ego Carolus tit. S. Susannæ presb. Cardinalis Caraffa.
† Ego P. tit. SS. XII Apostolorum presbyter Card. de Alteriis.
† Ego Cæsar tit. S. Jo. ante Portam Latinam presb. Card. Rasponus.
†
†
B †
† Ego Carolus tit. S. Mariæ de Ara cæli presb. Card. Robertus.
†
†
†
† Ego Jacobus tit. S. Sixti presb. Cardinalis Rospigliosus.
† Ego Ludovicus tit. S. Sabinæ presb. Card. Portocarrerus.
†
†
† Ego Joannes tit. S. Bernardi presb. Cardinalis Bona.
- † Ego Camillus tit. S. Mariæ in Dominica presb. **EX IMPRESSIS.** Card. Maximus.
† Ego Gaspar tit. S. Pudentianæ presb. Card. Carpineus.
†
† Ego Fridericus tit. S. Agathæ diaconus Cardinalis de Hassia.
† Ego Carolus sancti Cæsarei diac. Card. Carolus Barberinus.
† Ego Decius sancti Eustachii diac. Cardinalis Azolinus.
†
†
† Ego Paulus tit. sancti Nicolai diac. Cardinalis Sabellus.
†
†
† Ego Sigismundus S. Georgii in Velabro diaconus Cardinalis Chisius.
†
† Ego Bonacursius S. Mariæ de Scala diaconus Card. Bonacursius.

E

ANNOTATA.

a *Maria Anna Austriaca, quæ pro Carolo II tunc regnum Hispaniæ administrabat, anno 1696 Matriti obiit.*

b *Carolus II rex Hispaniæ Philippo IV successit, et anno 1700 e vita migravit, ut omnibus notum est.*

c *Quamvis Officium proprium de S. Rosa quotannis ad diem 30 Augusti recitemus, tamen hodie Acta ejus illustravimus, quia die 26 hujus mensis in Martyrologio Romano Sancta illa annuntiatur, ut in Commentario prævio monuimus.*

F

C

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM V AUGUSTI

A

- A** lderamen rex Maurorum Cordubensium 835 f, 836 a b c
 Abdias, Babylonius 28 b 32
 Abel filius regis Danie 376 b c
 Abra abbatissa Lili 637 b c
 Abundantius, alias Abundius, pater S. Zephy-
 rini Papæ 783 b
 Acacius Constantinop. episcopus 450 a, 454 b
 Acaris (Guilielmus) 463 b
 Acconnensis (Nicolaus) 721 d e
 Adaarmanes dux regis Persarum 51 d
 † Adalbertus episcopus 93 c
 Adam abbas Regalis-montis 572 f, 573 f
 Adam nobilis Gallus 366 f
 † Adamnanus Scotus 497 d f, 199 d
 Adda soror nosocomii Compendiensis 573 d
 Adela seu Addula abbatissa, avia S. Gregorii Ul-
 trajectini 241 b c d, 242 a, 255 a b c d
 † Adelbertus episcopus Bergomensis 802 c d
 Adeleidis Britannie comitissa 294 a
 Adeleidis Cypri regina 325 c, 328 d e, 336
 c d e, 683 d f, 684 b c, 686 c
 † Adelhardus Corbeiensis 427 b c d e f
 Adeodatus abbas monasterii S. Sebastiani Neapoli
 204 c
 † Adleida Bergomensis 800 b
 Ado Martyrologii scriptor 87 f
 † Adrianus martyr Nicomediæ 809 a d, 811 d
 Adrianus Papa I 39 b c, 88 e
 Adrianus IV 90 b
 † Adventoris corpus 793 c, 797 f
 † Adulphus episcopus 248 c
 B. Aegidius Ordinis Minorum 449 c d e
 Aegidius archiepiscopus Tyri 552 d f
 Aegidius Damiatæ episcopus 600 d, postulatus ad
 archiepiscopatum Tyri 604 c
 Aegidius abbas S. Dionysii in Francia 537 f
 Aegidius de la Rue de la Court Ordinis Prædica-
 torum 573 b
 Aegidius Trasinici dominus 676 d
 Aelidis domina Rosetensis 450 a
 † Aeladius episcopus Nivernensis a S. Eulatio
 diversus 821 c f, 822 c f, 823 a b c d
 Aethelbertus rex Cantie 832 c f, 834 f
 Aetheldreda regina 493 b, deinde abbatissa 497
 c, 499 b
 † Agapetus Papa 465 b c d e, 468 c, 169 f
 † Agathæ reliquiæ 819 b
 Agatho episcopus Liparitanus 41 b, 44 e f, 54 d,
 55 b
 Aglais S. Patriciæ nutrix 200 a, 203 c f, 204 e
 f, 205 a, 214 b c d e, 215 a b, 216 a b d e
 † Agnellus abbas Neapoli patronus 209 f
 Agnes comitissa Campaniæ 328 a
 Agnes filia S. Ludovici 500 h, 501 f 547 b
 Agnes soror Philippi Augusti, nupta primum
 Andronico imperatori Græco, dein Theodoro
 Brana 733 c, 737 d
 † Agricola episcopus Nivernensis 823 a b c
 † Agrippinus Neapoli Patronus 209 f
 Aimericus de Lusignan Hierosolymæ ac Cypri
 rex 405 f
 Aimericus ricecomes Narbonæ 341 b c
 Aischa Mahometis vidua 708 f
 Alanus de Rupe scriptor fabulosus 284 d
 Alanus reparator monasterii Kemperlegiensis 273
 c, Cornugalliæ comes d e
 Alberia filia Tancredi Siciliæ regis 739 c d
 Alberici monachi Chronicon 282 b c
 Albericus episcopus Ultrajectinus 241 c, 249 b,
 252 b c d e f, 253 b c, 264 c d f
 Albericus II comes Domni-Martini 483 a
 Albericus pater S. Gregorii Ultrajectini 241 c,
 255 b
 Albertus Pontificis summi notarius 474 c, 479 a
 Albigenes hæretici 310 c d e
 Albineto (Philippus de) nobilis Anglus 293 e,
 298 b c
 Albinus Andegavensis episcopus 443 c f
 Alcuinus 242 c
 Aldhunus abbas S. Petri Cantuariensis 828 f,
 829 b
 Aldricus Cenomanensis episcopus 443 c
 Aleidis Burgundica comitissa Autissiodorensis 568
 e, 631 a b f
 Aleidis de Merania Burgundiæ comitissa 752 e
 Aleidis Soror nosocomii Vernoniensis 573 d
 Alelmus Meldensis episcopus 466 f
 † Alexander Constantinopolitanus episcopus 810 a
 Alexander magnus 51 d
 Alexander Papa III 96 e f, 97 a b, 770 e
 Alexander IV 451 a b c d e, 457 d e f, 458 d e,
 467 a b c d e, 468 d, 469 b c d, 470 f, 471 a b c,
 472 f, 473 e f, 524 a b
 Alexander VI 85 c, 428 b
 Alexander VII 893 b e f
 Alexander Scotiæ rex 461 b, 830 c
 Alicia abbatissa Monasterii-Villaris 330 a
 Alidis Boulariæ domina 676 d
 Allucies (Jacobus de) civis Regiensis 671 b c d
 Almaricus rex Hierosolymitanus 404 d
 Aloara vidua Landulphi principis Beneventani
 94 e f
 Aloysius Pappacoda Lyciensis episcopus 766 f,
 769 a b
 Alphanus III archiepiscopus Beneventanus 81 d
 Alphonsus X Castellæ rex 283 f
 Alphonsus XI Castellæ rex 451 f, electus a qui-
 busdam rex Romanorum 455 b
 Alphonsus Neapolitanus rex 888 a, 889 c d
 Alphonsus rex Legionensis 295 b
 Alphonsus Lusitaniæ rex 296 b
 Alphonsus frater regis Lusitaniæ 353 e
 Alphonsus Augi comes 737 f, 738 a
 Alphonsus comes Pictariensis, frater S. Ludovici
 282 e, 284 a b c d, 292 a, 298 a, 308 d,
 326 c, 354 c d, 377 b c d e f, 378 b c, 382
 d f, 387 d e, 391 c, 398 e, 399 a, 402 f,
 420 b c, 424 c, 428 b, 429 a, 430 c, 432
 b c, 433 b, 469 f, 478 b, 487 b c, 540 d,
 obit Corneti in Etruria 519 a, de eodem 529
 c e, 530 b, 531 c, 575 a b c, 576 c, 587
 d,

- d, 594 c, 593 c, 603 c, 607 b, 608 f, 684 f, 685 a b, 688 b, 696 e f, 697 a e f, 699 b c d, 702 d e, 710 e f, 723 e f, 724 b c d, 727 d, 728 c
- Alphonsus Pacelli episcopus Muranus 71 b, 72 a, 74 f
- Alphonsus Velasquez Ordinis Prædicatorum confessarius S. Rosæ Limanæ 909 c
- Alvarez de Paz (Didacus) scriptor Societatis Jesu 935 a
- Alubertus coadjutor S. Gregorii Ultrajectini 251 c, 264 f, 263 a b
- Amadeus Sabaudia dux, et antipapa 872 d e, 873 f, 874 a b, 884 b c, 882 a
- † Ambrosius Mediolanensis episcopus 814 f, 815 a e f
- Ambrosius abbas Agaunensis 815 d e
- Ambrosius abbas Liparitanus 57 c d
- Amicus Agnifilius episc. Aquilanus 885 f, 887 c
- † Anastasia reliquiæ 453 f
- Anastasius Papa IV 90 b
- Anastasius imperator 50 a c d e
- Anastasius Bibliothecarius 33 b c d
- † Anathalon episcopus Mediolanensis 777 c f
- † Andree apostoli reliquiæ 462 b, 463 e, 208 a
- † Andreas Avellinus 209 f, 210 b
- Andreas de Bottis pater B. Villanæ 865 b, 867 a b
- Andreas Ferrer de Valdecebro Ordinis Prædicatorum 900 f, 901 a b
- Andreas Ordinis Prædicatorum ad Tartaros missus 444 b c
- Angelus Cerasus episcopus Bibinensis 69 c, 74 e
- B. Angelus Clarenus Ordinis Minorum 425 a, 840 f, 841 a, 845 f
- Angelus de Nuce archiepiscopus Rossanensis 65 d
- Angelus Rubii dominus 859 f, 860 f
- Angiullo (Thomas) Ordinis Prædicatorum 766 d
- † Anianus translatio 463 e
- Anna Austriaca Francorum regina 538 c d
- Anna filia Philippi III Francorum regis, Austriae ducissa 540 b, 748 b, 749 d e
- Annibal dux Carthaginiensium 797 b
- Anonymus scriptor Vitæ S. Ludovici 281 d e
- Anonymus alter ejusdem Vitæ scriptor 284 e
- † Anselmus archiepiscopus Cantuariensis 830 c f
- Anselmus præsul Neapolitanus 220 f, 222 e
- Anselmus de Kæu gubernator imperii Constantinopolitani 354 f
- Ansericus Montis-regalis in Burgundia dominus 449 f, 450 a
- Antestius dux 486 a, 487 d
- Anthimus episcopus Constantinopolitanus hæreticus 465 a d, 469 f
- † Antoninus archiepiscopus Florentinus 87 d, 93 a
- Antoninus Heliogabalus imperator 787 f, 788 b, 789 c
- Antoninus Pius imperator 779 d e f, 780 a c d, 782 a b c e
- † Antonius martyr 116 a b
- Antonius America archipresbyter 69 d
- Antonius de Lorea Ordinis Prædicatorum 901 c
- Antonius Gonzalez de Acuna ex Ordine Prædicatorum episcopus Caracensis 892 c, 894 f, 897 d, 904 c d
- † Apollinaris Valentinus in Gallia episcopus 425 a b
- † Apollonius senator et martyr 111 e, 112 b
- Apollonii Thyanaei peregrinatio 23 a b
- Aragonia (Petrus de) orator regis Catholici apud Pontificem 895 c
- Arceia (Simon de) decanus Ambianensis 334 d
- Argentiis (Rogerius de) vir nobilis 441 a
- Argones (Dominus de) 748 e f
- Armeni a Persis deficiunt ad Romanos 54 c
- Arnaldus archiepiscopus Beneventanus 62 f, 63 a e f, 64 a, 65 f, 66 c, 84 c d
- Arnaldus de Prato Ordinis Prædicatorum 532 d e
- Arnaldus Sorbinus episcopus Nivernensis 822 f
- Arnulphus II comes Gisenensis 738 a
- Arnulphus dux Geldriae 444 a
- † Arontius martyr ab Orontio forsitan alius 770 e f
- Arrius Aper præfectus prætorio 841 b
- Artemon hæreticus 784 b, 786 a
- Arthaldus de Novigento 684 d e, 687 b
- Arturus a Monasterio scriptor ex Ordine Minorum 439 a b c d et alibi
- Arturus minoris Britannia comes 459 b c
- Arturus II dux Britannia 677 a
- Asclepiodotus hæreticus 784 d
- Aspar Arianus 450 c d, 454 c
- † Aspren Neapolitanorum patronus 209 f
- Assasini quales 350 b c d e f, 351 a b c d e f: de iisdem 434 d, 730 a b c d e f, 731 a b e
- Assemanus (Josephus Simonius) Syrus Maronita edidit Bibliothecam Orientalem 42 f
- Aste (Franciscus Maria de) archiepiscopus Hydruntinus edidit Disceptationes in Martyrologium Romanum 78 a
- Astadius abbas Atanensis 181 a f, 191 c, 192 d
- † Asteria Bergomensis 800 d
- Astages rex vulgo dictus 27 f, 28 a b c d, 37 f, 38 a e f
- † Athanasius 200 f, 201 e
- † Athanasius Neapoli patronus 209 f
- Attila Avarorum seu Hunnorum rex 460 c
- Avagour (Henricus de) nobilis Brito 322 d
- Aubertus canonicus Lemovicensis 92 c
- Aubinus (Sebastianus) Ordinis Prædicatorum 863 a
- Aubry (Fiacrius) Benedictinus 475 b
- Andoveus Andegavensis episcopus 441 c d
- Avesnes (Joannes de) filius Margaritæ, Flandria comitissa, designatus Hannonia comes 454 a b
- Avesnes (Bochardus de) 396 c
- † Augustinus qua occasione scripserit libros de Civitate Dei 267 c d
- † Augustinus Anglorum apostolus 831 e
- Augustinus de Vega Provincialis Peruanus Ordinis Prædicatorum 987 f, 991 b, dein episcopus 991 d
- Augustinus Fantetta 69 d, 74 f
- Aurelianensis, seu d'Orleans (Joannes) 702 e, 703 b
- Auria (Angelus de) medicinae doctor 74 f
- † Autherti corpus 86 f
- Autreche. Vide Entrache
- Azzolinus (Decius) S. R. E. Cardinalis 894 c, 895 b c d f, 896 b, 899 b

B

- Badières (Rogerius de) nobilis Gallus 363 d
- Badius (Raphael) scriptor Ordinis Prædicatorum 862 e, 863 e
- Bajothnoy princeps Tartarus 443 e
- Balayo (Joannes de) supprior Canonicorum regularium 5 e
- Balduinus I imperator Constantinopolitanus 354 e, 692 f
- Balduinus II imperator Constantinopolitanus 353 b c, 354 c e f, 355 b c d, 356 b c, 357 b c d e f, 372 b c d, 373 c, 454 b, 499 a, 551 f, 735 c d, 737 d

Bal-

- Baldunus I *Rex Hierosolymæ* 404 b c
 Balduinus de Burgo, *rex Hierosolymitanus* 404 c
 Balduinus III 404 d
 Balduinus IV 404 d e
 Balduinus V 404 e
 Balianus *dominus Sidonis* 734 c
 † Barachisius *martyr* 749 e
 Barbaquan. *Vide* Gelaeddinus.
 Barens concilium 403 f
 Bari (Thomas) *presbyter* 771 c d e
 Baronius *infideli versione deceptus corrigitur* 50 c
 Barris (Joannes de) *vir nobilis* 391 b
 Barro (Willelmus de) *obit in Cypro* 410 c
 Bartholomæus *archiepiscopus Armeniæ* 2 d e f
 Bartholomæus *archiepiscopus Narbonensis* 61 c
 d, 104 f
 Bartholomæus Lobo Guerrero *archiepiscopus Li-*
manus 949 e, 950 f, 987 e
 Bartholomæus Pignatellus *archiepiscopus Consen-*
tinus 479 a
 Bartholomæus *abbas* 437 f, 438 b d
 Bartholomæus de Cremona *Ordinis Minorum*
legatus ad Tartaros 435 d e
 Bartholomæus Martinez *Ordinis Prædicatorum*
S. Rosæ confessarius 974 a, 981 e, 993 d
 Bas (Guido le) *vir nobilis* 573 a, 609 c
 † Basilius *magus* 204 c
 Bassacius *abbas Casinensis* 58 f, 59 a
 Basso (Guido) *nobilis* 499 e
 Baucio (Franciscus de) *Theani dominus* 85 f
 Beatillus (Antonius) S. J. 59 c, 200 c e
 Beatrix *comitissa Provinciæ* 441 d, 454 e
 Beatrix *comitis Provinciæ filia, deinde Siciliæ*
regina 340 b, 393 c d e f, 404 a, 441 d
 Beatrix *mater Joannis Joinvillii* 688 d, 689 e
 Beatrix Sabaudie *comitis filia, uxor Delphini*
Viennensis 750 f, 752 d
 Becorles (Alanus de) *Anglus* 314 b
 Beduini *gens raga* 421 e, 432 d, 707 a b c d,
 708 d, 709 f
 Beghinæ, seu Beguinæ, *earumque fundatio et*
extinctio in Gallia 502 d e f, 503 a
 Bellomonte, seu Beaumont (Gaufridus de) *archi-*
diaconus 518 c
 Bellomonte, seu Beaumont (Guilielmus de) *ca-*
strorum præfectus 723 e, 724 e f, 727 e
 Bellomonte, seu Beaumont (Joannes de) *dux mi-*
litaris S. Ludovici 363 e f, 693 c, 695 a,
 696 b
 Bellovacensis (Vincentius) 277 b, 282 c d, 442 e f,
 443 a b, 586 d, 587 f
 Benalius (Marcus) *Antonius scriptor* 798 f
 Benedictus Papa XII 63 a c, 65 f, 66 f, 89
 c d e f
 Benedictus *Corisopitensis episcopus* 273 b
 Benedictus *abbas Kemperlegiensis et Namnetensis*
episcopus 274 b d
 Beretwaldus *episcopus Cantuariensis* 244 e
 Berengaria Castellana, *amita S. Ludovici* 295 b
 Berengarius *Italiæ rex* 802 d
 Bernardus *Aniciensis episcopus* 356 b
 Bernardus *Pennarum comes* 98 b, 102 e
 Bernerus *abbas Humolariensis* 224 b, *scripsit*
Vitam S. Hunegundis 224 d e f, *et trans-*
lationem primam 225 a b, 238 a
 Berta *pia abbatissa Humolariensis* 224 b, 233
 a b c, 234 a, 238 a
 † Bertharius *abbas Casinensis* 33 b c d
 Bertrandus Martini *episcopus Albigenium* 365 e
 Berwaldus *abbas Glastoniensis* 244 f
 Beticus *Agathensis episcopus* 457 d, 460 d e f
 Betysi (Joannes de) *chirurgus regius* 573 d
 Bichers aut Vichiers (Raynaldus de) *castrorum*
præfectus apud Templarios 697 c, *deinde Ord-*
inis magister 730 c d, 731 e
 Biliottus (Modestus) *Ordinis Prædicatorum*
scriptor 862 f, 864 a
 † Birhtualdus *præsul Cantuariensis* 831 d e, 832
 a, 834 c
 Blancha *regina, mater S. Ludovici* 283 f, 284
 a d e, 288 d, 289 e f, 290 c d e, 292 b
 c d f, 293 f, 294 c, 295 a f, 296 a b c d
 f, 297 a c, 298 c e, 299 h e, 304 b c,
 309 d, 313 e, 314 a b, 316 b, 317 c d,
 318 a c, 325 d e, 327 c, 331 a b, 335
 f, 338 d, 347 e, 353 c d, 358 c d e,
 362 c, 369 c d, 372 a, 373 a, 384 b,
 387 d e f, 388 a c, 389 a b d e, 390 a b,
 392 b d, 398 e f, 399 a b c d, 401 a b c d
 e, 402 d e f, 415 a, 420 b, 425 b, 430
 c, *moritur et laudatur* 434 f, 435 a b c,
 529 b, 543 c d, 544 e, 546 a, 552 d, *illius*
elogium 574 e f, 575 a b c d e, 576 b c d,
 682 e, 688 a b, 745 e, 755 c
 Blancha *filia S. Ludovici natu maxima, in in-*
fantia defuncta 362 c, 547 b
 Blancha S. Ludovici *filia* 277 f, 484 a, *nubii Fer-*
dinando Castellano 498 c : *de eadem* 545 f, 547
 b, 572 a c, 578 e
 Blasius Gammarus *episcopus Thelesinus* 69 d,
 74 f
 Blazon (Theobaldus de) *nobilis Gallus* 313 c d
 Blevello (Gaufridus de) *capellanus Innocentii*
IV 360 d
 Blundus (Joannes) *doctor Anglus recedit Pari-*
siis 314 f
 Boamundus I *princeps Antiochiæ* 404 b
 Boamundus V *princeps Antiochiæ* 727 f, 729 a
 Boamundus VI *Antiochiæ princeps* 434 c, 737
 a b, 738 a, 746 d
 Bois (Petrus du) 613 f
 Bois-Gautier (Robertus de) *nobilis Gallus* 573 a
 Bona (Joannes) S. R. E. *Cardinalis* 899 d
 † Bonaventura 465 a, 467 e
 Bondocdar *emirus Ægyptius, deinde soldanus*
 422 e, 423 b, 708 b c, 709 d e f
 † Bonifacius *archiepiscopus Moguntinus* 241 f,
 242 f, 243 a d e f, 244 a b c d e f, 245 c
 d e f, 246 a b c d e f, 247 a b c d e f,
 248 b c d f, 249 a b c d e f, 250 f, 251 a
 b, 253 e, 254 e f, 255 a b c d e f, 256 a
 b c f, 257 c d e f, 258 a d e f, 259 a, 261
 e, 828 d e
 B. Bonifacius *episcopus* 424 f, 425 a
 Bonifacius Papa VIII 495 d, 525 c d e f, 526
 a b, 528 a b c et seqq., 535 a b c d, 572
 b, 573 e, 671 f, 672 a
 90 a
 Bonifacius IX
 Borbonio (Archembaldus de) 291 c, 326 b, 328
 b, 336 e, 348 a, 398 f, *moritur* 410 c, 685
 a, 687 e
 Bourguegneit (Joannes) *cubicularius S. Ludovici*
 604 b c
 Bouwens (Andreas) *scripsit Thesaurum Serr-*
tianum 106 e
 Bozzi (Carolus) *scriptor* 766 d e
 Brachmanes *Indiæ philosophi* 23 b c
 Brie (Joannes de) *castellanus Aquarum-mor-*
tuarum 669 a b
 Brienne (Erardus de) 693 c d, 695 a
 † Brigilla 87 d
 Britaut (Joannes) *nobilis Gallus* 613 f, 644 a b
 Broce (Petrus de la) *chirurgus S. Ludovici*
 637 a
 Bron

Bron (*Guilielmus de*) 703 d
 Browerus (*Christophorus*) S. J. edidit *Vitam S. Gregorii Ultrajectini* 241 a
 Brun (*Aegidius le*) *Gallicæ militiæ præfectus* 436 b, 461 c, 674 f, 676 c d, 728 d, 729 d, 743 b c, 747 f
 Buil abbas *Benedictinus in America prædicasse dicitur* 4016 a
 Bulfon (*Antonius*) scriptor 199 c
 Bullionius (*Godefridus*) rex *Hierosolymitanus* 404 b c
 † Burghardus episcopus *Wirceburgensis* 258 f, 260 a
 Burgo (*Hubertus de*) minister *Henrici III Angliæ regis* 319 b c, 323 a c
 Burgundiones quando in Gallia 782 f, 783 a

C

Cælestinus Papa III 220 f, 222 e
 Cælestinus Papa IV 523 f
 † Cælestinus V 842 a b c, 870 b, 876 b, 881 d, 883 d, 884 b, 885 b c d e
 Cælestinus de Labonia episcopus *Montis-Marani* 69 c, 74 e
 † Cæsarius *Arelatensis episcopus* 125 a
 Caluc-chan imperator *Tartarorum* 412 b c d, 413 c d, 414 a b c d e, 432 a
 Callinicus *Heliopolitanus inventor ignis Græci* 704 f
 † Callistus Papa 789 a
 Calo (*Petrus*) scriptor *Ordinis Prædicatorum* 157 e
 Calviniano (*Guilielmus de*) nobilis *Gallus* 313 c
 Camel *Egypti soldanus* 406 a, 409 a, 426 a, 722 c
 Cange (*Carolus du Fresne dominus du*) multa edidit et illustravit de S. Ludovico 279 b c, 280, 283 c
 Cantipratanus (*Thomas*) scriptor *Ordinis Prædicatorum* 359 a b, 360 e f
 Cantuallonus abbas 273 c d, 274 a
 Capocchius (*Alexander*) scriptor *Ordinis Prædicatorum* 863 d e
 Caracciolo (*Antonius*) scriptor 200 a
 Cardona (*Raymundus*) gubernator regni *Neapolitani* 801 d e
 Carinus imperator 810 b
 Caroli (*Joannes*) scripsit *Vitam B. Villanæ Bottiæ* 864 c d
 Carolomannus *Francorum princeps* 248 b, 256 e, 257 e
 Carolus magnus imperator 414 e, 473 f, 174 a, 345 e, 347 a, 447 a, 457 b
 Carolus Calvus imperator 61 d, 335 c, 627 f
 Carolus Crassus imperator 801 a b
 Carolus IV imperator 407 d, 538 f
 Carolus V rex *Francorum* 536 d e
 Carolus VI 536 d e f
 Carolus VII 872 d, 873 f, 874 b c, 881 a, 882 a
 Carolus II *Hispaniarum rex* 896 f, 897 f, 900 b
 Carolus Martellus *Hungariæ rex* 870 c
 Carolus Martellus *Francorum princeps* 244 a, 246 a, 247 e f, 248 b, 254 e, 256 c e, 257 e
 Carolus *Andegavensis Siciliæ rex* 92 c, 223 a, 280 c, frater S. Ludovici 284 a b c d, 292 a, 391 c, 393 d f, 394 a b c, 398 e,

399 a, 402 d f, 440 d, 424 e, 430 c, 440 f, 446 c, 454 a b c d e, 474 b c d e, 475 e f, 478 f, 479 a b c d e f, 480 a b c d e f, 481 a b c d e f, 482 a b c d e f, 486 a, 488 e, 506 d e, 510 d e, 513 c, 516 f, 517 a b c f, 518 b e d, 529 c e, 530 b, 531 c, 553 c, 555 a, 572 e, 575 a b c, 587 d, 591 c, 603 c, 608 f, 611 b c d e, 688 b, 699 b c, 701 b c d, 702 d e, 703 d e, 710 a b, 713 c d, 723 e f, 726 c, 727 d, 728 c, 749 a, 769 e, 870 c.
 Carolus Cutillo episcopus *Minorensis* 70 a b, 73 a, 74 f
 Carolus *Noviomensis episcopus* 390 d
 Carrafa (*Olivarius Cardinalis*) 85 e
 Carus imperator 810 b
 Cascales (*Franciscus de*) scriptor 128 a b
 † Cassius, Severus, Secundus, et Licinius martyres 806 e f, Carpororus et Exantus f, 807 a b c d e f, 808 a
 Castillo (*Joannes de*) doctor *Limensis* 934 e f
 Castronovo (*Guilielmus de*) *Hospitalariorum* magister 431 a d, 730 c d, 734 e, 740 a
 † Catharina *Senensis* 869 e f, 893 c, 903 b
 Catharina Angela *Passerini abbatissa monasterii S. Salvii prope Florentiam* 845 c
 Cauda (*Otho de*) vir nobilis 302 f
 Chaize (*Filleau de la*) scripsit *Historiam S. Ludovici* 281 f, 282 a
 Challi (*Joannes de*) iudex *castellanus Pontisarenensis* 573 c
 Chapelle (*Godefridus de la*) 683 c, 686 e
 Chastenay (*Joannes de*) nobilis 668 e f, 669 a b
 Château-Briant (*Gaufridus de*) nobilis *Brito* 322
 Châtillon (*Galcherus aut Galterus*) nobilis *Gal-* lus 391 b, 419 c, 688 b, 689 c d, 705 f, 707 f, 710 b, 715 c, 725 a b c, 726 e
 Châtillon (*Guido de*) comes *S. Pauli* 292 d, 317 b c
 Châtillon (*Hugo de*) comes *S. Pauli* 326 a, 391 b, 688 b
 Châtillon (*Joannes de*) comes *Blesensis et Carnotensis* 478 c
 Chesne (*Andreas du*) edidit scriptores *Historiæ Gallicæ, inter quæ multa ad S. Ludovicum spectantia* 276 c d
 Chilpericus rex *Francorum* 488 e, 490 f
 Choisy (*Franciscus Timoleon de*) *Vitam scripsit S. Ludovici* 282 a
 Chorsmini 406 b c d e f, 734 b, 738 c d e f
 Chosdroes *Persarum rex bellum gerit cum imperio Romano* 50 c d e f
 Christianus canonicus *Belloracensis* 467 c
 Ciocchis (*Joannes Baptista de*) S. J. 766 e f
 Claudius imperator 777 c
 Clemens Papa II 84 c
 Clemens IV 90 b, 223 a, ante Guido Fulcodi 453 c, Cardinalis 478 d, fit Pontifex 481 a b c d e f, 482 a b c d e f, 483 a b c d e, 484 b c d e, 485 d e f, 486 a b c e f, 487 c d e f, 488 a b c d e f, 489 b c d e f, 490 a, 491 e f, 492 a b c d e f, 493 a b c d, 494 b c, 496 b f, 497 c, 504 c d, 524 f, 535 b c, 557 c d e
 Clemens V 502 f, 536 a
 Clemens VI 90 a
 Clemens VIII 99 a, 128 e, 205 b, 778 a b
 Clemens IX 895 a, 896 c, 897 b e, 898 c
 Clemens X 898 d f, 899 b
 Clemens XI 77 e f, 78 a b, 825 a, 842 f, 843 e f

- Clemens VII *antipapa* 536 f
 Clementia soror *conversa abbatia Lili* 636 f,
 637 a b c d e
 Clisson (*Oliverius de*) nobilis Gallus 612 a
 Clodovæus I rex Francorum 821 f, 822 d, 823 a
 Clodovæus II 822 d e f
 Clotario (*Rogerus de*) nobilis Gallus 403 d e
 Clotarius II rex Francorum 226 c
 Coci (*Joannes*) canonicus Nivernensis 499 e
 B. Coleta *reformatrix Clarissarum* 886 e f,
 887 a f
 Comani gens *barbara* 733 c d e, 737 e f
 Commodus imperator 411 c d, 412 b c d e,
 413 b c, 416 e f, 417 a b
 † Concordia martyr 790 a b c, 791 d e
 Condé (*Petrus de*) custos ecclesiæ Peronensis
 573 a
 Condeto (*Petrus de*) capellanus S. Ludovici
 509 d, 510 f, et seqq.
 Confessarius reginæ Margaritæ *Vitam scripsit S.*
Ludovici 277 e f, 278 a b c d e
 Conon episcopus Catalaunensis 483 e
 Conradinus Frederici II imperatoris nepos 474 c
 Conradus imperator 404 d
 Conradus filius Frederici II imperatoris 386 b c,
 400 f
 Conradus marchio Montferratis 328 c, 404 f
 Consocia soror S. Aredii alicubi dicta 823 d e
 Constans imperator Constantini magni filius 199
 e f, 200 f
 Constans alius Constantinus aut etiam Constanti-
 nus imperator Monothelita 201 a b d e f,
 202 d, 211 f, 216 a
 Constantia soror Constantini nupta Licinio 810 f
 c, 814 b
 Constantinus imperator Magni filius 201 b
 Constantinus II Scotorum rex 269 d
 Constantius imperator 499 f, 200 f, 201 b c d,
 202 c
 Contreras (*Antonius de*) gubernator provincie
Guailas in regno Peruano 1004 b
 Coquille (*Guido*) scriptor 821 f
 Coradinus Syriæ soldanus 406 a
 Corbolio (*Joannes de*) capellanus 509 f
 Corderius (*Balthasar*) S. J. 30 c d e
 Corro (*Didacus del*) Hispanus scripsit de au-
 thoritate Breviarii Romani 99 f
 Cotignon (*Michael*) scriptor 821 f
 Couci (*Engelramus de*) Cociaci dominus 301
 b, 317 b c, 324 b, 326 b, 461 b
 Couci (*Engelramus de*) junior 461 a b c d e f,
 640 b c d, 687 d e
 Couci (*Radulphus de*) 394 b, occisus Mas-
 soræ 422 d, 703 a
 Courtenay seu Curtiniaco (*Philippus de*) nobi-
 lis Gallus 391 c
 Courtenay (*Robertus de*) 317 c, 324 b, 326
 a, 337 c
 Courtenay (*Amicia de*) nubit Roberto II Ar-
 tesie comiti 461 a
 Courvant (*Josselinus de*) bellicorum operum
machinator 698 c, 715 a b
 Crescentius presbyter 780 b, 782 e
 Crotacius, quem ducem suum credunt Bergo-
 mates 800 b c d
 Croymaçon (*Joannes de*) civis Compendiensis
 573 d
 Cugneriis (*Petrus de*) advocatus regius in Fran-
 cia 346 e
 Curel (*Galternus de*) Gallus nobilis 700 f
 Cuthbertus archiepiscopus Cantuariensis 496 c
- 197 c, 829 a b, 832 a b, 834 e f
 † Cyrillus Alexandrinus 449 a b
- D
- Dagobertus I rex Francorum 226 c, 241
 b, 248 d, 627 f
 Dagobertus II 241 b
 Dagobertus, seu Philippus Dagobertus, frater
 S. Ludovici in pueritia mortuus 284 b c, 292
 a, 328 e
 † Damasus Papa 814 e, 815 a
 Damianus episcopus Ticinensis 49 c
 Dammartin (*Guilielmus de*) vir nobilis 693 b
 Dandolo (*Joannes*) nobilis Venetus 488 e
 Dani in Britannia majori 266 a b c, 267 b c,
 829 d e, 833 a
 † Daniel Stylita 451 b c d e f, 452 a b d, 453 e
 Daniel Justinianus episcopus Bergomensis 802 e
 Daniel Ordinis Prædicatorum institutor Sacca-
 rum 472 d
 Darius rex Persarum 51 d
 Decius imperator 790 a d e, 791 a
 Decius Carafa S. R. E. Cardinalis archiepisco-
 pus Neapolitanus 209 b
 † Decorosus episcopus Capuanus 817 f, 818
 a b, 819 a c, 820 a c f
 Demetrias illustris virgo Romana 988 f, 989 f
 Demetrius Alexandrie episcopus 22 f
 Diceto (*Radulphus de*) scriptor Anglus 195 a
 Diericx (*Franciscus*) abbas S. Salvatoris An-
 verpiæ 406 f
 Dinus (*Franciscus*) Dissertationem composuit
 de corpore S. Bartholomæi pro Romanis 77 e,
 majori verborum apparatu quam rationum
 pondere disputans 79 b, scriptores citans in-
 fideliter 88 c d e f
 Diomedes Etolie rex 84 e
 † Dionysius Areopagita 30 c, 31 d e
 Dionysius a Marquemondo Ludgunensis archie-
 piscopus, et S. R. E. Cardinalis 334 a
 Dionysius canonicus Remensis 489 e f
 Dionysius Rubentel Prior S. Dionysii in Francia
 538 d e
 Dol (*Joannes et Gilduinus de*) nobiles Britones
 322 d
 Dolmans (*Petrus*) S. J. 406
 † Dominicus 284 a, 4018 a f
 Dominicus Maria Marchese ex Ordine Prædica-
 torum episcopus Puteolanus 899 f, 900 a b
 Dominicus Morelli episcopus Lucerinus 69 a c e,
 74 e, 72 b, 74 e
 Domitianus episcopus Sedis apostolicæ legatus
 450 c, 453 a
 Domitius Byzantinus, ut volunt, episcopus 808
 b f, 819 a b d e f, 840 a b
 † Domnolus episcopus Cenomanensis 441 c d,
 443 e
 Domno-Petro, seu Dampierre (*Willelmus de*)
 maritus Margaritæ, Flandriæ dein comitissæ
 396 c 689 c
 Donatus archiepiscopus Beneventanus 90 f, 91
 a b c d
 Dudo medicus regius, et canonicus 567 b c d e,
 568 f, 648 f, 649 a b c d e f
 Dunelmo (*Willelmus de*) doctor Anglus rece-
 dit Parisiis 314 f
 Durandus episcopus Albicensis 365 c
 Durandus episcopus Venciensis 271 b

E

Eadanus vel Aidanus seu Aëdanus rex Scoto-
rum 197 a, 499 a
Eadbertus rex Cantie 832 a c, 834 f
† Eadburga, alias Bugga 828 d e f
Eadmerus seu Edmerus monachus et episcopus S.
Andree in Scotia 103 f, 404 a e, 827 c,
830 b c d
Ebidjesus Sobensis in Armenia antistes et scriptor
13 a
Ecgfridus rex 195 b c, 196 a
Ecosse (Hugo d') eques 703 c d, 744 a
Edgarus Scotorum rex 268 f, 269 a
† Edmundus archiepiscopus Cantuariensis 362 d,
ejus corpus translatum 399 c d e
Edmundus Henrici III Angliæ regis filius 460 a,
474 b c, 479 a b, 481 b c, 490 c
Eduardus Henrici III Angliæ regis filius, ac de-
inde rex 451 f, 452 a, 460 a, 477 c d e f,
486 d, 491 e, 498 c d e, 613 b, 614 d
Egrestius moderator provincie cujusdam 796 f
Elenars de Seningaam nobilis Noruegus 733 b,
737 c
Eleonora comitis Provincie filia, ac Angliæ
dein regina 340 a, 343 a b, 441 d, 465 d
† Eleutherius martyr 153 b c
† Eleutherius Papa 791 a
Elias episcopus Damascenus scriptor 13 a
† Eligius Noriomensis episcopus 223 c, 224 b,
226 a b, 227 f, 238 d, 623 f
B. Elisabetha vel Isabella soror S. Ludovici 90
b, 280 c d, 284 a b c d, 298 a, 386 b c, 387
e, 464 f, 465 a, 499 f, 500 a, 541 d, 575
a b c, 576 c, 608 f, 733 c
Elisabetha seu Isabella S. Ludovici filia nasci-
tur 385 e, 441 a b, nubit Navarræ regi
451 f, 514 d, 543 a, 545 f, 547 b, 578
d, 579 a b c, 588 b et seqq., 589 b, 592
a, 731 a b
Elisabetha seu Isabella Aragoniæ regis filia 458
b c, nubit Philippo, S. Ludovici filio, regi
dein hujus nominis III 474 e f, 508 e, obit
Consentie in Italia 518 f, 519 a
Elisabetha filia comitis Marchiæ 298 a
Emilius de Caveleriis episcopus Troianus 69 b,
74 f
Emma vel Imma Anglorum regina 81 d, 87 a,
104 a b c
Eneco abbas S. Petri Caradinensis 837 b
† Ennodius episcopus Ticinensis 823 e f
Entius filius Frederici II imperatoris 371 a
Entrache (Galterus d') nobilis Gallus 696 c d,
697 d
† Eobanus episcopus 218 c f
Ercalhay princeps Tartarus 411 e f, 412 e,
413 d e f, 414 a b c, 690 e, 691 f
Ericus rex Danie 367 b
Ermenburga regina 496 b
Ermina pia mulier Remensis, cujus Vita litteris
consignata 5 d e
Esmeray (Erardus d') 703 c d
Ethelfridus rex Northumbrorum 494 c, 495 d,
496 f, 269 b
† Evaristus Papa 790 f, 791 a
† Eucherius Lugdunensis episcopus 430 d e,
794 d e, 815 b
Eudaldus sponsus S. Hunegundis virginis 223
e f, 224 a, 226 d e f, 228 a b, 230 d e,
231 a b c d

Eudo vel Odo comes Nivernensis 458 d, 475
e, 484 a
Eugenius IV 870 d, 872 e, 873 f, 874 a b,
883 e f, 885 d

Eulalius episcopus Syracusanus 823 f
Eulalius Italicensis episcopus 410 e f
† Euphebius Neapoli patronus 209 f
Eusebius Emissenus episcopus 130 d e
Eustachius de Atrebatu Ordinis Minorum lega-
tus S. Ludovici 507 d
Eustadius dictus germanus S. Aredii 483 f,
825 c e
Eustatius presbyter scripsit Vitam S. Eutychii
Constantinopolitani patriarchæ 51 f
† Eutychius patriarcha Constantinopolitanus 51
f, 470 c

F

† **F**abianus Papa 783 e f
Facardinus vel Farcardinus emirus Saraceno-
rum 449 e, 421 b, 422 b, 698 f, 699
a b
Facondus Hermianensis episcopus 449 b
Faracataic Saracenus percussor Soldani 720 f
Fatima Mahometis filia 708 f
Faustus Regiensis episcopus 430 d
† Felicianus episcopus Fulginas 790 f, 791 a
Felicianus præfectus 777 c d
† Felicis Nolani corpus 208 a
† Ferdinandus Castellæ rex 353 e
Ferdinandus rex Hispaniæ 801 d
Ferdinandus I rex Neapolitanus 85 e
Ferdinandus Alphonsi XI Castellæ regis filius
498 c
Feres-Katay emirus Aegyptius 432 c
Ferrandus seu Ferdinandus Flandriæ comes 292
c, 294 e f, 295 a, 296 b c d, 316 f 317
c f, 318 b c d, 320 a, 322 c, 324 a b c, 325
d e, 347 f
Ferrari (Jacobus Antonius) 765 d
Ferreolus præsul Lemovicensis 172 f, 173 c,
181 e f, 186 e, 187 e
† Fidelis martyr 806 e f, 807 c
† Finanus præsul Lindisfarnensis 197 a, 199 a
Flecquieres (Isabella de) Beghinarum Canti-
pratensium magistra 502 f
Flora vel Florida imperatrix Lotharii conjux
63 b, 87 b c
Florentius Hollandiæ comes 454 c d
Florentius tutor Florentii Hollandiæ comitis 454 c
Fontaines (Petrus de) jurisperitus Gallus 505
a, 679 f, 684 b
† Fortunatus (Venantius) Pictaviensis episcopus
171 e
Fongeres (Radulphus de) nobilis Brito 322 d e
323 b
Franciottus (Cæsar) 412 f
† Franciscus Solanus Ordinis Minorum 945 f,
947 f
Franciscus I rex Francorum 795 b
Franciscus Antonius Janno episcopus Bujânensis
69 c, 74 e
Franciscus Antonius Punxi episcopus Asculanus
69 c
Franciscus Claremontius Noriomensis episcopus
224 d
Franciscus Protonobilissimus episcopus Trivica-
nus 69 d, 74 f
Franciscus Scanegata episcopus Abellinensis 69 c,
73 a, 74 e
Fran-

Franciscus Vignola *episcopus Minerbinensis* 74 f
 Fredericus I *imperator* 96 d, 403 a
 Fredericus filius Frederici I *imperatoris* 403 a
 Fredericus II *imperator* 63 de, 222 c, 223 d, 299 e, 328 e, 337 f, 342 cdef, 353 ab, 355 a, 357 e, 362 def, 363 bcf, 365 bcf, 366 abcdef, 367 abcd, 368 a bcd, 369 abcef, 370 abcdef, 371 abcdef, 372 ab, 384 e, 386 b, 388 b cde, 391 ef, 392 a, 394 cdef, 395 ab cdf, 396 f, 397 a, 400 ef, 403 a, 406 b, 414 f, 415 a, 425 b, 431 b, 715 d, 713 d, 729 e, 781 c
 Fredericus IV 874 cd
 Frenham (Nicolaus de) *doctor Anglus recedit Parisiis* 314 b
 † Fructuosus *Bracarensis episcopus* 109 cd
 † Frumentius 24 f
 Frumons (Joannes) *eques* 725 b
 Fucillense (Joannes de) *nobilis* 604 f
 Fulbertus *antistes Cameracensis* 86 f
 Fulco *Andegavensis rex Hierosolymæ* 404 c, 711 c
 Fulco Tolosanus *episcopus* 302 e, 303 bc, 309 a
 † Fursei *corpus translatum* 453 f

G

Gabriel de Zarate *provincialis Ordinis Prædicatorum Peruanus* 989 b
 Gaiasadinus *Iconii soldanus* 409 c, 692 b
 Gaius vel Caius *scriptor antiquus* 784 f, 785 ab
 Galanus (Clemens) *scripsit Conciliationem ecclesie Armeniæ cum Romana* 26 d
 Galterus Cornutus *archiepiscopus Senonensis* 322 c, 338 f, 339 c, 354 ef, 356 bf, 359 bc, 360 bcdef
 Galterus *episcopus Carnotensis* 322 m
 Galterus de Brienne Jafæ *comes* 406 ef, 431 c, 684 c, 687 a, 732 b, 734 bc, 738 bcdef, 739 bc
 Galterus III *comes Brenensis* 739 cd
 Gamans (Joannes) S. J. *varia nobis transmissit* 540 b
 Garimundus *presbyter Gallus* 641 f, 647 ab
 Garnerus *Laudunensis episcopus* 391 b
 Gaspar Flores *pater S. Rosæ Limanæ* 894 c, 902 d
 Gattula (Erasmus) *scriptor Historiæ abbatie Casinensis* 86 f
 Gavantus (Bartholomæus) *dissertationem scripsit, ut probaret Nathanaelem non alium esse a Bartholomæo apostolo* 7 b
 Gaucelinus (Raymundus) *nobilis Provinciæ* 393 d
 Gaufridus *Prior Vosiensis scriptor* 173 c
 Gaufridus *Belloracensis episcopus* 334 cd, 335 a b, 337 c
 Gaufridus de Bello-loco, *Ordinis Prædicatorum, confessorius S. Ludovici, ejus Vitam scripsit* 275 bcef : de eodem 276 abc, 277 b, 448 b, 516 d, 517 b, 518 a, 522 ab, 544 ef, 543 e, 552 df, 557 f, 559 bc, 562 d, 563 a, 584 f, 586 f, 593 cd, 606 c, 615 df
 Gaufridus *frater Angliæ regis Richardi* 459 bc
 Gaugelmus *famulus S. Ludovici* 562 cd
 † Gaugerici *corpus* 86 f
 Gaymaches (Joannes de) 705 d
 Geisericus *Wandalorum rex* 460 bc

Gelaleddinus Mankberni *princeps Chorasminorum* 408 ef
 Gembertus S. Bonifacii *discipulus* 243 a, 254 f
 Geminianus *episcopus Sedis apostolicæ legatus* 450 c, 453 a,
 † Genesii *varii* 423 bcef, 424 ab
 † Genesius *Sciarenensis qualis* 126 f, 427 abcdef et seqq.
 Genuenses 445 de, 488 ef, 493 b, 506 c, 509 e
 Georgio (Dominicus de) 765 c
 Georgius *episcopus Syracusanus* 827 a
 Geraldus de Mota *hæreticus Albigensis* 299 b
 Gerardus *Cardinalis episcopus Sabinensis* 527 a
 Gerardus *abbas Insulanus* 224 c, 238 e
 Gerardus *Ordinis Minorum, socius ministri Generalis* 225 a
 Gerardus *Parisiensis monachus Regalis-Montis* 573 b
 † Germanus *episcopus Capuanus* 819 b
 Gerson (Joannes) *cancellarius Parisiensis* 5 c, 873 cde
 Ghines (Arnulphus, Robertus et Henricus de) *fratres* 738 a
 Gibellini *Florentiæ gaudent de captivitate S. Ludovici* 425 c
 Gilo de Remis *inchoavit Vitam S. Ludovici* 277 b
 Ginettus (Martius) S. R. E. *Cardinalis* 895 cd
 Gingham-chau *Tartarorum imperator* 407 abcde ef, 408 ab, 732 abcde
 Girardus *episcopus Eduensis* 499 bc
 Girardus *comes de Rossilione* 443 d
 Giso *ecclesie S. Quintini thesaurarius* 234 e, 235 b
 Gisulphus *episcopus Marsicanus* 814 a
 Gobertus *Asperi-montis* 688 b
 Goffridus *Viterbiensis* 94 b
 † Goslini *abbatis corpus* 795 c
 Gothi *Romam invadunt* 267 c
 Goullu *servus S. Ludovici* 736 c
 Grandimontensis *Ordo* 450 f
 Grandoviler (Henricus de) *nobilis Gallus* 499 d
 Grassi (Antonius) S. J. 773 d
 Grassi (Stanislaus Maria) S. J. 765 ef
 † Grata *Bergomensis* 800 bcdef, 802 abc, 803 ab, 805 c
 Gratianus *imperator* 814 e, 815 a
 Graveur (Joannes le) *Vitam scripsit venerabilis Ermine* 5 f
 † Gregorius Papa I, seu Magnus 1015 f, 1016 a
 † Gregorius *Nazianzenus* 201 c
 † Gregorius Papa II 244 e, 245 d, 246 df, 247 a, 260 b
 † Gregorius III 420 c, 834 e
 Gregorius IX 295 f, 299 cde, 302 abcd, 314 cde, 315 abcde, 327 c, 330 cef, 334 f, 335 a, 336 c, 337 cdef, 339 a, 340 bcd, 345 bcdef, 346 abcd, 349 cde f, 353 ef, 354 bc, 357 d, 359 f, 360 a b, 362 d, 363 f, 366 abcdef, 367 abcdef, 368 ab, 369 bcdef, 370 de, 371 a e, 385 f, 497 b, 523 ef
 Gregorius X 275 cdef, 472 cd, 492 d, 519 d, 525 ab, 526 bce, 559 c
 Gregorius XIII 99 a
 Gregorius XV 534 a b
 † Gregorius *Turonensis episcopus* 472 a, 473 b, 475 cdef, 476 cd
 Gregorius *Armenorum episcopus* 409 a
 Gregorius de Lauro *abbas Sagittariensis scripsit Vitam*

Vitam B. Joannis a Caramola 836 e f
 Grimaldus episcopus Marsicanus 813 f, 814 a
 Grimoaldus rex Longobardorum 820 f, 821 b
 Grimoaldus junior dux Capuanus 818 f, 820 f,
 821 a b d
 Grudè (Franciscus) dominus de la Croix du
 Maine 279 c
 Guarnerius (Joannes Antonius) scriptor 798 f
 Guerinus (Martinus Antonius) varia nobis
 transmisit 798 c f
 Guiart (Guilielmus) poeta Gallus 283 b c,
 283 c
 Guido Autissiodorensis episcopus 430 a, 466 f,
 473 e, 476 a b, 679 f, 680 a b, 681 c d
 Guido episcopus Claromontanus 334 d
 Guido de Lusignan rex Hierosolymitanus 404 e
 f, 405 a, dein Cypri 405 d
 Guido de Domno-Petro Flandriæ dein comes
 396 c, 434 a c d, 487 c, 510 c, 688 b,
 689 c
 Guido IV comes Forensis 700 d
 Guido V comes Forensis 699 c, 700 d
 Guido eques 447 h
 Guidonis (Bernardus) episcopus Loderensis
 286 a
 Guiducci (Ignatius) scripsit Vitam S. Humi-
 litatis 846 e f
 Guilielmus Hollandiæ comes, et rex Romano-
 rum 440 f, 450 b, 454 a b c, 455 b, 553 c
 Guilielmus Siciliæ rex 769 e
 Guilielmus S. R. E. Cardinalis tituli S. Marci
 489 c d e
 Guilielmus archiepiscopus Beneventanus 90 e
 Guilielmus archiepiscopus Rotomagensis 317 c f,
 372 b, 616 c, 757 d
 Guilielmus de Brosse archiepiscopus Senonensis
 492 b
 Guilielmus Abrincensis episcopus 327 e
 Guilielmus episcopus Ambianensis 526 e, 527 b
 Guilielmus episcopus Autissiodorensis 317 c f,
 372 b, 616 e
 Guilielmus Aurelianensis episcopus 391 b
 Guilielmus de Casellis episcopus Lutetensis 425 d
 Guilielmus Marafinius episcopus Noriomensis
 224 d
 Guilielmus Parisiensis episcopus 312 f, 313 b,
 314 a, 345 a b c, 322 c e, 331 a b, 360 a,
 386 d, 389 f, 390 a, 401 a c, 329 c, 577 a,
 677 f, 678 a b f
 Guilielmus de Pontoise abbas Cluniacensis ac
 deinde Olivensis in Achaia episcopus 750 c d
 752 a
 Guilielmus S. Dionysii in Francia abbas 437 b
 Guilielmus Vosiensis abbas 474 b d
 Guilielmus decanus Abrincensis 326 e
 Guilielmus de Domno-Petro Flandriæ comes de-
 signatus 396 c d, 428 b, 430 c, 454 a e, 688
 b, 689 c, 710 d e, 713 b, 720 a, 721 a,
 723 f, 724 f, 727 b d
 Guilielmus vice-comes Lemovicensis 326 b
 Guilielmus Archiepiscopus Parteniaci dominus
 302 a, 382 a
 Guilielmus de Rubruquis Ordinis Minorum le-
 gatus ad Tartaros 435 d e
 Guilielmus Carnotensis Ordinis Prædicatorum,
 ac sacellanus S. Ludovici, cuius Vitam sup-
 plevit 276 a b c d, 516 d, 522 b, 559 c, 562
 c d e, 565 a
 Guilielmus de Podio Laurentii scriptor 285 f
 Guilielmus de sancto Amore doctor Parisiensis
 467 a b c d e f
 Guilielmus le Breton de Chambrilles accensus

S. Ludovici 573 c
 Guilielmus le Breton du Neuf-Chastel famulus
 cubicularius S. Ludovici 573 c
 Guilielmus comes Arvernensis 474 a
 Gundobaldus rex Burgundionum 822 f, 823 a
 † Guntramnus rex Burgundiæ 822 e f
 Guthiernus seu Gurchiernus Kemperlegiensis ab-
 bas 273 b
 Gymnosophistæ philosophi Æthiopie 23 b

II

Hacco Norregiæ rex cruce signatus 398 b c d e
 Haitonus Armeniæ rex 409 b c, 411 c, 412 b,
 692 b
 Haly caput sectæ cujusdam Mahometanæ 707 b,
 708 f, 709 a, 730 e f, 731 f
 Harcourt (Agnes de) abbatissa Longi-Campi
 Vitam scripsit B. Elisabethæ 280 c
 Harpsfeldius (Nicolaus) 266 f, 267 a
 Heddus Stephanus scriptor Anglus 493 e f
 † Helena 200 f, 201 e, 208 d e, 372 e
 Helias Guarini abbas Grandis-Silvæ 303 c,
 304 a
 Henricus II imperator 84 c
 Henricus imperator V, aut VI aliis 222 e
 Henricus Romanorum rex, filius Frederici II
 209 e
 Henricus Thuringiæ lantgravius, rex Romano-
 rum electus 394 c
 Henricus imperator Constantinopolitanus 354 e
 Henricus rex Francorum 237 f, 240 d
 Henricus II 793 b
 Henricus IV 289 b c
 Henricus I rex Angliæ 833 d, 835 d
 Henricus II 386 f, 686 a
 Henricus III 294 a, 295 d e, 298 b, 302
 a, 347 c, 348 f, bellum parat S. Ludovi-
 co 319 a b c f, et cum potenti exercitu trans-
 fretat in Britanniam Armoricam 321 b c d e f,
 323 a b c d, 324 c, 326 d e, inducias pa-
 ciscitur 327 a b, 340 d f, 341 a b c d, 343
 a, 353 f, 354 a, 370 a, 377 c d e f, 378 a
 c, 379 e f, 380 a b c f, 381 a b d f, 382 a,
 383 a b c d f, 384 e, 385 a b c d, 386 e,
 387 c, 388 d, 395 d e, 397 f, 398 a, 441
 b c d e f, 442 a b c d, 452 a, 455 b c, 459
 d e f, 460 a b c, 465 c d e f, 466 a b d, 474
 b, 477 b c d e f, 478 a b, 479 a b, 481 a b c f,
 486 d, 491 c, 498 e f, 680 c, 685 b c d,
 751 c d, 752 f,
 874 c
 Henricus VI
 Henricus filius Eduardi Angliæ dein regis 498 e
 Henricus de Lusignan Cypri rex 409 e, 445 b
 Henricus de Villiers aut Villars archiepiscopus
 Lugdunensis 757 e, 758 e
 Henricus archiepiscopus Remensis 332 a, 333
 a b f, 343 c e f, 344 b c d e f, 345 a c
 Henricus archiepiscopus Senonensis 466 e f
 Henricus III Brabantiae dux 455 c
 Henricus filius ducis Brabantiae 500 b
 Henricus Largus comes Campaniæ 328 d, 683
 b, 684 d e, 686 a c, 687 b
 Henricus comes Campaniæ, ac regni Hierosoly-
 mitani administrator 328 d e, 351 e, 405 d f,
 409 a, 683 b c
 Henricus comes Luxemburgensis 486 c
 Henricus Barri comes 292 d e, 294 c, 295 d,
 296 f, 297 b c, 298 b, 317 c d, 323 f,
 324 a b e, 325 e, 326 a, 358 a b, 712 c,
 714 b
 689 e
 Henricus comes Grandipratensis
 Henricus

- Henricus de Bracion *Josserandi II filius* 710 f
 Henricus d'Aties *monachus Vallis Cernati* 522 c,
 Henricus *Prior Hospitalariorum* 705 f, 706 a c
 Henricus de Colonia *Ordinis Prædicatorum* 359
 b c, 360 d
 Heraclius *imperator* 201 f, 202 a
 Hermannus Contractus 93 c
 Hermannus Pangilupus *auctor Fraticellorum dictus*
 844 c
 Herluinus *abbas Beccensis* 762 d e
 Hermogenes *ab Apostolo memoratus* 158 d e f,
 161 a
 Hertoldus *Mirabelli dominus* 382 f, 383 a
 Hertsworm (*Arnoldus*) *Prior S. Crucis* 107 a
 Hervens *Rotonensis abbas* 274 a
 † Hilarius *Arelatensis episcopus* 130 c, 133 c
 † Hilarius *Pictariensis episcopus* 606 f, 607 e
 Hinguar *vel Ynguar princeps Danus* 197 c,
 266 c, 269 d
 † Hippolytus *martyr* 790 c e, 791 b d
 Hisdeus (*Petrus*) *cubicularius S. Ludovici* 627 e
 † Honoratus *Arelatensis episcopus* 133 c, 134 d
 Honoratus *Massiliensis episcopus* 133 c, 134 d
 Honorius *Papa* 315 d
 Honorius III 294 f, 295 a
 Honorius IV 528 a
 Horgne (*Galterus de la*) *vir nobilis* 710 e
 Hospitalarii 415 a, 419 a, 719 d, 736 b c,
 743 c d
 Hubba *princeps Danus* 197 c, 266 c, 269 d
 Huclanus (*Melchior*) *scriptor* 127 b
 Huetius *Abrincensis episcopus scripsit Origines*
Cadomenses 465 b
 Hugo de Lusignan *Cypri rex* 405 f
 Hugo *Italiæ rex* 113 b
 Hugo III *dux Burgundiæ* 405 b c, 741 c d e f,
 742 c
 Hugo IV *dux Burgundiæ* 292 d e, 317 b c,
 324 b c d, 325 b e, 326 a, 337 b, 345 c,
 358 a, 387 d, 391 b, 396 f, 416 a, 421 e,
 449 f, 450 a, 484 a, 610 c, 683 f, 684 a,
 686 c, 688 b, 691 f, 692 f, 702 d, 704 f,
 713 b c
 Hugo *Burgundiæ comes* 750 f, 751 d e, 752 e
 Hugo *Marchiæ comes* 292 b, 294 c, 295 a b
 c, 296 e f, 297 a b c d e f, 298 a b c, 317
 c e, 321 b e, 326 a, 327 a, 345 c, 348
 a b e f, 377 d e f, 378 a b c d e, 379 b f,
 380 b, 381 a b c e f, 382 b c d e, 383 f,
 391 b, *vulneratur graviter ante Damiatam,*
ex quo vulnere obiit 418 c d, 485 a b c d,
 687 e, 688 b, 689 d
 Hugo *filius Hugonis Marchiæ comitis* 298 a,
 382 b c, 688 b, 689 d
 Hugo *Marchiæ et Engolismi comes* 363 f,
 464 a b
 Hugo *vicecomes Thoartii* 298 d c
 Hugo *episcopus Claromontanus* 384 b
 Hugo *abbas Flaviniacensis scriptor* 59 d
 Hugo de Dina *egregius prædicator ex Ordine*
Minorum 750 d e f, 752 b c
 Hugo (*Carolus Ludovicus*) *edidit Monumenta*
sacræ antiquitatis 523 b
 Humbertus *minister Ordinis Prædicatorum* 452 d
 Humfridus de Thoron *vir nobilis* 328 e
 † Humilitas *abbatissa Ordinis Vallis-Umbrosæ*
 845 b c, 846 c d e, 847 a f, 848 a b e,
 851 f
 Hunnericus *princeps Alanicus* 460 c
 Hyacinthus de Calce *episcopus Arianensis* 69 d,
 74 f
 Hyacinthus de Parra *Ordinis Prædicatorum*
 904 b
 I
 Ibelinus (*Baldunus*) *Senescallus Cypri* 710 b,
 711 c, 718 f, 720 a, 721 a
 Ibelinus (*Balianus*) *Beryti dominus* 695 c
 Ibelinus (*Balianus*) *filius domini Assur* 437 d
 Ibelinus (*Guido*) *supremus militiæ præfectus in*
Cypro 710 b, 711 c, 718 f, 720 a, 721 b
 Ibelinus (*Joannes*) *comes Jafensis* 437 d,
 693 c f, 695 c d, 727 d, 736 e
 Ibelinus (*Joannes*) *dominus Assur. ac guber-*
nator Acconis 740 e, 741 a, 742 a b
 Imbertus *vel Humbertus de Bello-joco supremus*
deinde militiæ præfectus in Francia 291 a,
 298 d, 299 a 302 e, 357 e, 384 b c,
 683 a, 696 b, 701 e, 704 a e, 705 c e f,
 720 a, 728 d
 † Innocens *vel Innocentius Cenomanensis episco-*
pus 141 f, 142 a b, 143 e
 Innocentius *Papa III* 223 d
 Innocentius IV 289 c, 304 b, 305 b, 312 b,
 360 d, 361 a b c d, 385 f, 386 a, 388 a b c
 d e f, 389 c d, 391 e f, 392 a b c d e f, 393
 b c, 394 c d f, 395 a b c d, 396 c, 397 a,
 398 e f, 399 a b c, 402 f, 403 a b c, 425 b,
 434 d e, 435 e f, 474 b, 497 b, 523 f,
 524 a, 873 b
 Innocentius V 526 c d
 Innocentius VII 779 b
 Innocentius VIII 126 f
 Innocentius XI 904 f
 Innocentius XII 76 a, 770 a, 772 d
 † Irmina *abbatissa* 241 b d
 Isaac *episcopus Genevensis* 815 b c
 Isabella *regina Hierosolymitana, filia regis Al-*
marici 328 d e, 405 d f, 683 c, 686 b
 Isabella *Angliæ regis filia nubit Frederico II*
imperator 312 d
 Isabella *Angliæ olim regina, dein Marchiæ co-*
mitissa 294 c, 298 a, 377 d e, 378 f,
 382 b c d
 Isembardus *coquus S. Ludovici* 373 c, 603 c d
 J
 † Jacobi *Alphæi brachium* 102 c
 † Jacobus de Marchia 209 f
 Jacobus *rex Aragonum* 339 d, 340, b c,
 378 a, 384 e, 388 d, 393 e f, 457 f,
 458 a b c d, 474 e f, 475 a b, 478 d
 Jacobus *Cardinalis Prænestinus legatus in Fran-*
cia 366 e f, 371 a e
 Jacobus *episcopus Suessionensis* 292 f, 293 a b c
 Jacobus *episcopus Lucensis* 114 b c
 Jacobus du Chastel *episcopus, ut dicitur, Sues-*
sionensis 725 c
 Jacobus *Antonius canonicus Florentinus* 69 d
 Jacobus *Sanseverinus Clarimontis comes in regno*
Neapolitano 859 d e, 862 a
 Jacobus *Castri-Gonterii dominus* 455 c
 Jacobus *Antonius de Antonellis* 69 d
 Jacobus *ex Ordine Prædicatorum* 355 d, 356 a
 Jacobus *Hungarus Pastorellorum dux* 433 a b
 Jambertus *archiepiscopus Cantuariensis* 828 c f,
 829 c, 833 a
 Janellus (*Basilius*) *scripsit de corpore S. Bar-*
tholomæi pro Beneventanis 77 d
 Janningus (*Conradus*) *dubia quædam proponit*
Cardinali Ursino de corpore S. Bartholomæi
 79 f, 80
 † Januarii

- † Januarius corpus 85 e f, 88 c, *idem* patronus Neapoli 209 f
- Jay (Joannes de) vir nobilis 384 c
- Joanna Burgundica Franciæ regina, uxor Philippi Valesii 538 b c
- Joanna regina Neapolitana 889 c
- Joanna filia comitis Tolosani desponsata Alphonsi fratri S. Ludovici 305 d e, 308 d, *idem* nubit 354 c d, 377 b, obit Corneti in Etruria 519 a
- Joanna filia Philippi Bononiæ comitis 337 b, 458 c
- Joanna Flandriæ comitissa 292 e, 294 e f, 295 a, 296 b, 347 f, 353 d
- Joanna filia comitis Pontivensis 343 a, 353 d
- † Joannis Baptiste varii discipuli 20 b c
- Joannes Baptista Foppa archiepiscopus Benerentanus 64 a 67 d
- Joannes Baptista de Marinis magister generalis Ordinis Prædicatorum 900 c, 901 d
- Joannes Baptista Feuillet Ordinis Prædicatorum 901 c
- Joannes Baptista Wouters Ordinis Prædicatorum 901 c
- † Joannes apostolus et euangelista 848 b c d, 853 e f
- † Joannes Capistranus Ordinis Minorum 871 ab, 875 b, 886 a d
- † Joannes Nepomucenus 825 b
- B. Joannes de Perusio 824 f
- B. Joannes Parmensis minister generalis Minorum 467 b d
- Joannes Papa IV 113 a
- Joannes VIII 819 b
- Joannes X 114 b c
- Joannes XIII 63 c
- Joannes XX, aliis XXI 526 d
- Joannes Francorum rex 538 b c
- Joannes Angliæ rex 283 f, 294 a, 386 f, 459 b c d
- Joannes de Brienne rex Hierosolymitanus, ac deinde imperii Constantinopolitani adiminator 293 e, 357 b, 403 f, 406 a, 417 a, 694 c e, 717 a
- Joannes Batatzeu seu Vatatzee imperator Græcus 355 f, 735 c, 737 e
- Joannes frater S. Ludovici in pueritia mortuus 284 a b c, 294 f, 297 e f, 328 e, 394 b
- Joannes filius S. Ludovici mortuus in infantia 400 b c, 517 b
- Joannes Tristanus comes Nivernensis, filius S. Ludovici nascitur Damiatæ 425 b, 458 c, nuptias contrahit 483 f, 484 a, 487 b, 498 b, 504 e, 508 c e, moritur in Africa 513 e f, 543 a, 545 f, 547 ab, 556 e, 578 e, 589 b, c, 725 f
- Joannes Brabantie dux nuptias contrahit cum Margarita filia S. Ludovici 500 a b
- Joannes I Britanniæ Armoricæ comes 322 d, 342 a, 348 d, 394 b, 441 a b, 461 d, 487 b, 610 c e, 611 a, 612 d, 667 b, 679 a, 681 f, 750 f, 751 a p, 752 c
- Joannes hujus filius, deinde comes et dux Britanniæ II 487 c, 510 c, 677 a
- Joannes III dux Britanniæ 677 a
- Joannes comes Droecensis 684 f, 687 d
- Joannes de Dreux comes Matisconensis 324 b, 358 a b, 741 a e
- Joannes comes Cabillonensis 325 e, 326 b, 454 f, 750 f, 754 d e, 552 d
- Joannes Cabillonensis comes Autissiodorensis 566 f, 568 d e, 630 f, 631 f
- Joannes comes Suessionensis 322 f, 391 c, 428 b, 640 c, 679 d, 680 e, 685 a, 705 b c e, 720 a, 721 b, 723 f
- Joannes Augi comes 326 b, 487 b, 737 f, 738 a
- Joannes Pontivi comes 505 e
- Joannes d'Oisi comes Carnotensis 292 e, 322 f
- Joannes Sanseverinus Saponariæ comes 857 f, 858 a
- Joannes Vincislaus Sanseverinus comes Clarimontis in regno Neapolitano 860 a
- Joannes de Acon (de Brienne) supremus pincerna in Gallia 512 c d e f, 572 f, 574 a
- Joannes Beccus patriarcha dein Constantinopolitanus 514 a b c
- Joannes de Courtenay archiepiscopus Remensis 489 b e
- Joannes archiepiscopus Toletanus 374 c, 400 c d
- Joannes Baucianus antistes Arelatensis 425 d e
- Joannes de Montlaur Magalonensis episcopus 339 d
- Joannes Franciscus de Laurentiis episcopus Venusinus 73 a, 74 f
- Joannes ab Eps abbas Prumiensis 443 f
- Joannes abbas Aroasianus 224 d
- Joannes de Messina abbas S. Pauli 883 f, 885 d
- Joannes abbas S. Quintini Insulanus 224 d
- Joannes abbas Vermandensis 224 d
- Joannes abbas Pulsanensis 87 f
- Joannes abbas Præjectensis 224 d
- Joannes Jordanus canonicus Abellinensis 69 e
- Joannes nepos B. Margaritæ Faventinæ 845 e, *idem*, ut apparet, presbyter Florentinus, et scriptor Revelationum B. Margaritæ Faventinæ 846 e
- Joannes sacellanus Joannis Joinvillii 715 f
- Joannes Andreas Faure Ordinis Prædicatorum, 901 b
- Joannes Antonius d'Aubermont Ordinis Prædicatorum 904 e
- Joannes de Boschet Ordinis Prædicatorum 573 b
- Joannes de Lorenzana Ordinis Prædicatorum, confessarius S. Rosæ Limanæ 916 a, 925 a, 934 e, 934 e, 935 b, 982 e
- Joannes de Vargas Machuca Ordinis Prædicatorum 899 e f
- Joannes Ordinis Prædicatorum ad Tartaros legatus 414 b c
- Joannes le Clerc Ordinis Prædicatorum 573 b
- Joannes de Montibus Ordinis Minorum, charus S. Ludovico 516 d : *idem*, ut videtur, 589 b
- Joannes de Samessio (Samois) Ordinis Minorum 517 f, 535 e, 572 b, fit episcopus Lexoriensis 573 e, 757 e f, 758 e
- Joannes Latiniacensis Ordinis Minorum 659 a b c
- Joannes Asperi-montis dominus 688 d, 710 e, 714 d
- Joannes dominus de Ancerville 688 c
- Joannes dominus Sulliacensis 640 d
- Joannes Valeriaci (Valery) dominus 649 d e, 695 e, 703 f, 704 a, 705 f, 713 c, 718 f
- Joannes Timuthensis scriptor 830 e
- Joannes servus S. Ludovici 694 d e
- Joannes Wilhelmus Lipman Ordinis Prædicatorum 900 d e
- Joannis (Hieronymus) scriptor Ordinis Prædicatorum 864 c d f
- Jocundus

- Jocundus S. Aredii pater 173 d, 178 c, 182 c,
823 c
- Joffridus Catalaunensis episcopus 387 b
- Joinville (Simon de) pater Joannis Joinvilli
ac Joriseville dominus 323 f, 325 bc,
684 a
- Joinville (Joannes de) familiaris S. Ludovi-
ci, ejus Vitam scripsit 278 df, 279 ab
cdef, 280 abcdef, 281 abcd, 434
cd, 437 a, 573 a, 591 cde, 592 c
d, 607 c, 609 c, 610 a, 672 e, 673
b, 674 abcde, 679 bc, 684 f, 687
d, 688 bcde, 689 ef, 690 f, 696 b,
699 bcd, 701 bc, 703 abcdef, 704
ef, 705 bcdef, 706 a, 707 ef, 710
de, 715 abc, 716 abcdef, 717 def,
718 ab, 723 e, 724 abc, 725 de, 726
cd, 727 def, 728 abdef, 732 cd,
735 f, 736 ab, 743 cdef, 745 bcd,
746 abc, 747 f, 748 ab, 749 a, 750
f, 753 cd, 753 cb, 755 ef, 756 a, 757 f,
758 a
- Joinville (Godefridus de) frater Joannis Join-
villi 711 ae
- Joinville (Godefridus de) dominus Vallis-colo-
ris, item frater Joannis 688 c, 689 e
- Joinville (Jolanda de) 680 e
- Jolanda filia comitis Nivernensis 458 c, nubit
Joanni, filio S. Ludovici 483 f, 484 a
- Jolanda filia Petri Britanniae comitis 297 ef,
328 bc
- † Jonas martyr 719 e
- Jordanus Cardinalis S. Eustachii 527 a
- Jordanus episcopus Lemovicensis 92 d
- † Josephus archiepiscopus Thessalonicensis 33 f
- † Josephus Hymnographus 33 ef, 101 bcde
- Josephus Catalanus episcopus Larinensis 69 c,
74 e
- Josephus de Lazara episcopus Aliphanus 69 c,
74 e
- Josephus Schinosi episcopus Casertanus 73 a,
74 f
- Josephus Lothello Ordinis Prædicatorum 901 b
- Josia regis laus, quocum comparatur S. Ludo-
vicus 542 ef et seqq.
- Josserandus II Branciduni dominus 710 f, 711
a b d e
- Jovane (Joannes) scriptor Italus 766 b
- Judæi in Gallia legibus cohibiti 325 ef, 337
b c, eorum libri combusti 359 abcdef, et
seqq., 436 a b, 461 a
- Juhellus Remensis antistes 391 b
- † Julianæ matronæ corpus 795 c, 797 cf
- † Julianus Brivatensis martyr 177 b, 184 e,
485 e,
- † Julius senator et martyr 112 abc, 115 cd
e, 116 b, 117 c
- Julius episcopus Sabinensis Cardinalis Sacchetti 768 de
- Justiniano (Fredericus) nobilis Venetus 488 e
- Justinianus imperator 51 f, 166 d, 167 abc
def, 168 acdf, 169 ae, 170 b
- Justinianus Rhinothmetus imperator 820 af
- Justinus II imperator 50 c
- † Justinus presbyter 790 b, et martyr 790 c,
791 de
- Juvenus presbyter Hispanus 42 d
- Juveni (Galerus de) nobilis Gallus 391 c
- K
- Kiefferus (Matthæus) monachus Prumiensis
113 ef
- L
- Laban (Richardus) saltuarius regius 61
cdef
- Lactantius 199 f, 200 f, 201 e
- Ladislau rex Neapolitanus 90 e, 94 de
- Lambertinus (Prosper de) S. R. E. Cardinalis,
nunc Papa Benedictus XIV 100 a, 619 b,
825 ab
- Lambertus episcopus Lingonensis 3 f
- Lambertus de Cultura Ordinis Minorum legatus
S. Ludovici 507 d
- Lambertus Ordinis Prædicatorum 612 f
- Lambertus Schafnaburgensis 93 e
- Lancelot vir militaris 511 e
- Lancicus (Nicolaus) S. J. 6 a
- Landenulphus Beneventanus princeps 94 ef
- Landolphus archiepiscopus Beneventanus 63 c,
98 b 102 f
- Landricourt (Hugo de) nobilis Gallus 713 d
- Landulphus princeps Beneventanus in prælio ca-
dit 14 ef
- Landulphus II princeps Beneventanus 84 c
- Lanfrancus præsul Cantuariensis 831 a, 833 c
- Laurentius episcopus Cyrensis 107 f
- Laurentius abbas Carolilocensis 572 f, 574 a,
626 f, 627 abcdef
- Lassere (Ludovicus) Vitam S. Ludovici scripsit
281 f
- Latta Comacini comitissa 103 cde
- † Lazarus Massiliensis, ut fertur episcopus
777 ce
- † Lebuinus 251 cdef, 252 ae
- Lée (Petrus) nobilis Gallus 611 f
- Leilmits (Godefridus Guilielmus) edidit Chro-
nicon Alberici 282 b
- Leicestria comitissa, filia Henrici III Angliæ
regis 459 f, 460 a
- † Leo Papa 450 ce, 451 a
- Leo Papa III 39 bc, 114 ef
- † Leo IX 87 e, 88 abcdef, 89 ab
- Leo imperator 150 cd, 151 c, 153 ef, 155 a
- Leo Armeniæ rex 408 f, 409 ab
- Leo Marsicanus Cardinalis episcopus Ostiensis
78 f, 79 abcde, 84 b
- Leo presbyter SS. Nicandri et Marciani Vi-
tam scripsit S. Patriciæ 200 bde, 215 de
- † Leodegarius 617 c
- Leodegarius monachus Regalis-Montis leprosus
530 d, 598 cde
- Leon (Guidemarus de) nobilis Brito 322 de
- † Leonardus 640 b
- Leonardus de Magistris episcopus Capritanus
206 f
- Leonardus Hansen Ordinis Prædicatorum scri-
psit Vitam S. Rosæ Limanæ 900 b,
901 cdef
- Leontius episcopus Neapoleos in Cypro 560 e
- Leontius præses 813 b
- Lercat (Petrus aut Nicolaus) Tyri archiepi-
scopus 600 de, 601 c
- Levi idem cum Matthæo apostolo 16 de
- Levis (Guido de) 305 d
- Liberatus

Liberatus *Maceratensis*, cum *Beato* synonymo
male confusus 840 f, 844 f, 842 a c d, 844
b c d f
Liberius *Papa* 499 f, 200 f, 212 c
† Liborius *Cenomanensis episcopus* 440 f, 441
a f, 442 c e, 443 a, 445 e
Licinius *imperator* 808 b f, 810 a c, 811 d
Linaris (*Otho de*) *vir nobilis* 302 f
Lissiaci (*Petrus de*) in *Ægypto cæsus* 434 d
Longa-spata (*Willelmus de*) *comes Sarisberien-*
sis 420 c, 422 a d
Loon (*Petrus de*) *S. Ludovici cubicularius*
573 a, 574 b, 604 b c e, 608 f
Lopez (*Gregorius*) *scriptor pietate insignis*
917 e f
Loppei (*Fredericus de*) 703 c d
Losa (*Franciscus*) *scripsit Vitam Gregorii*
Lopez 918 a
Lotharius *imperator* 61 c d, 113 e
Lucia *Guerra de la Daga fundatrix monasterii*
S. Catharinæ Senensis Limæ 970 a, 972 a
Lucia *mater Boamundi VI principis Antiochiæ*
737 a b, 738 a
† Luciani et sociorum *translatio* 472 e
† Lucianus 41 b, 42 d, 55 b
Lucius *Papa III* 558 e
Lucius *Aurelius Verus imperator* 779 e f
† Ludgerus *episcopus Monasteriensis scripsit Vi-*
tam S. Gregorii Ultrajectini, ejus erat di-
scipulus 240 c f: de eodem 242 b c e, 243
c d, 252 b d e f, 253 a f, 254 a, 261 a b,
263 a, 264 b
Ludovicus *pius imperator* 61 c
Ludovicus *Transmarinus Francorum rex* 233 c,
234 f f
Ludovicus *VI rex Francorum* 294 a, 339
450 f, 555 c
Ludovicus *VII* 234 a, 404 d, 452 e, 462 c,
586 a, 675 e, 686 a
Ludovicus *VIII, pater S. Ludovici* 283 e f,
284 a b c e, *moritur* 290 f: *expeditio ejus*
contra Albigenses 291 a b, *continentia c,*
consulit Filio de, testamentum condit e f,
cult regnum administrari per Blancham 292
b: de eodem 292 c e, 294 b c f, 295 a c,
296 c e, 299 a b c e, 300 a b c, 302 a,
309 f, 313 a, 317 b, 328 a, 335 d, 377
b, 386 f, 394 b, 447 a, 463 d, 520 e,
543 b, 558 a, 574 d e, 684 f, 755 c
Ludovicus *X cognomento Hutinus* 279 a, 284
c d, 672 d e f, 758 e
Ludovicus *XI Francorum rex* 224 d, 289 b c,
495 c d
Ludovicus *XII* 539 d
Ludovicus *XIII* 534 a
Ludovicus *XIV* 470 b
Ludovicus *Andegavensis, Siciliæ rex* 92 e
Ludovicus *filius S. Ludovici natu maximus* 362
b, 386 c d, 451 f, 452 a, 464 f, *obit*
juvenis 466 a b c, 547 a, 599 f, 673 f
Ludovicus *de Bourbon Cardinalis* 337 a
Ludovicus *a Lotharingia, Cardinalis Guisius,*
abbas S. Dionysii in Francia 538 d
Ludovicus *de Torres archiepiscopus Montis-re-*
galis in Sicilia 548 a
Ludovicus *de Acuna episcopus Burgensis* 835 f,
837 b
Ludovicus *Carnotensis episcopus* 437 f, 438 b
Ludovicus *de Bilbao confessarius S. Rosæ* 971 a,
977 e, 988 c
Ludovicus *essedarius reginæ Margaritæ, S. Lu-*
dovici viduæ 630 e f, 631 a b c d e f

† Lullus *episcopus Moguntinus* 249 d e f, 250
a d e f, 251 a, 258 b, 259 e, 828 d e
† Lupus *Bergomensis* 800 b c
Lupus *Protospata* 93 f
Lusignan (*Gofridus de*) *nobilis Gallus* 378 e
f, 382 d
Lusignan (*Radulphus de*) 817 d

M

Mabillonius (*Joannes*) 475 b c d
Macarius *Humolariensis abbas* 224 c, 237 f,
238 e 240 d
† Macedonius *patriarcha Constantinopolitanus*
155 b d
† Magdalena corpus 750 f, 752 c
Magistris (*Franciscus de*) *scriptor* 499 c
Mahomet *pseudo-propheta* 707 b, 708 d e f
Maideston (*Radulphus de*) *doctor Anglus rece-*
dit Parisiis 314 f
Mailli (*Ægidius de*) *nobilis Gallus* 394 c
Malatesta (*Angelus*) *prior Prædicatorum Flo-*
rentiæ 863 b c
Malatesta (*Carolus et Andreas*) *Ariminensium*
domini 94 e
Malegayca *abbatissa cornobii S. Patriciæ* 220 f
Malespina (*Sallas vel Sabas*) *scriptor rerum*
Sicularum 440 d
Malliaco (*Petrus de*) 309 a
Malvoisin (*Guido de*) *nobilis Gallus* 450 b, 706
b f, 710 c d, 727 c d
Manfredus *filius nothus Frederici II* 63 e 474
b e, 479 b, 480 a, 481 c d, 482 e
Mansus (*Joannes Baptista*) 499 c
Marby aut Marly (*Matthæus de*) *vir fortis*
646 b, 697 d
† Marcellus *abbas* 454 c
Marcellus *de Cavalleriis episcopus Gravinensis*
73 b, 74 f
Marcellus *apparitor S. Ludovici occasionem præ-*
bet, qua capiatur Christianus exercitus 745 e
† Marcellinus aut Marcellinus *Anglus* 247 d,
249 a, 251 d e f, 252 a, 254 a, 259 a, 260
c d e f 261 d
Marcion *hæresiarcha* 784 c
Marcuardus *abbas Pruniensis* 443 e
† Marcus *euangelista* 876 a b, 877 a b
Marcus *Aurelius Antoninus imperator* 144 c,
779 e f
Marcvinus *Anglus* 247 d, 259 a, 260 c d e f
† Margarita *Scotorum regina* 498 f 499 e
Margarita *Franciæ regina, uxor S. Ludovici* 277
f, 338 f, 339 a b c d, 340 a, 362 a b, 373 a,
390 a, 393 a e f, 402 d f, 403 f, 410 d,
411 c, 425 b f, 438 f, 444 d, 446 b, 466 b,
474 c d, 479 c, 480 b c d, 481 c, 500 d, 545
c d, 553 f, 572 c, 577 b, 578 e f, 608
a b, 611 f, 630, 672 e f, 719 a b, 723 a,
725 e f, 745 d, 746 b c, 748 a b,
749 f
Margarita *filia S. Ludovici* 455 c, *nubit Joanne*
Brabantia duci 500 a b, 547 b
Margarita *soror Balduini II imperatoris* 353 b c
Margarita *Navarræ regina vidua Theobaldi I* 751
a b, 752 e
Margarita *Flandriæ comitissa* 396 c d e, 440 f,
450 b, 453 f, 454 a b c d, 464 d, 487 b,
553 c, 611 a, 689 c
Margarita *comitissa Clarimontis in regno Neapo-*
litano 859 d, 860 e, 862 a

- Margarita de Bourbon comitissa Campaniæ 328 b d
 Margarita domina Sidonis 734 c
 Mari (Joannes Baptista) 779 c
 Maria Franciæ regina, uxor Philippi III 664 f, 665 c d
 Maria Hierosolymæ regina 405 f
 Maria soror regis Cypri nupta comiti Jafensi 738 c, 739 d
 Maria comitissa Campaniæ, uxor Henrici Largi 683 b, 686 a
 Maria Pontivi comitissa 450 a
 Maria abbatissa cœnobii S. Patriciæ 221 b
 Maria de Oliva mater S. Rosæ Limanæ 894 c
 Mariamne soror S. Philippi apostoli 25 c d e f, 902 d, seragenaria fil monialis 971 f
 Marianus Scotus 93 e
 Marinus Comacini comes 103 c d e
 Marsi Salomonis filius scriptor Armenus 43 a
 Martinez (Didacus) S. J. 935 c
 † Martinus antistes Turonensis 144 a b, 142 b c d e f, 143 a b, 144 c, 145 e f, 146 a b c d e f, 147 a e, 148 d, 590 e, 592 c, 826 a
 † Martinus Papa I 226 b c
 Martinus Papa IV, ante Simon Cardinalis S. Cæciliæ, legatus in Gallia 479 f, 480 c d e, 481 c, 487 f, 490 b, 493 e, 526 b c d e f, 527 a b c d e f, 528 a, 554 b, 555 a b e, 557 c, 572 a, 616 c
 Martinus V 872 d, 880 f, 883 d e, 885 c, 886 f, 887 f
 Martinus Aragoniæ rex 880 f, 884 f
 Martinus Polonus 94 c
 Martinus Frezza prior Sagittariensis cœnobii 857 e
 Martyrius antistes Antiochenus 454 e
 Mascambrunus (Annibal) Stabiensis episcopus Dissertationem edidit pro corpore S. Bartholomæi Beneventanis asserendo 77 d
 Massa (Gundisalvus de la) quæstor regius Linæ in Peruvia 925 b, et crebro in Vita S. Rosæ, quæ ejus diu fuit domestica.
 † Maternus episcopus Mediolanensis 806 d e f, 807 e f
 Mathildis Bononiæ maritimæ comitissa 301 a, 337 b, 347 f, 353 e, 455 c d, 460 d e, 485 a b c, 600 c, 680 c
 Mathildis Brabantæ ducis filia nubit Roberto Artesiæ comiti 352 b c
 Mathildis Flandriæ comitissa 294 e
 Mathildis præfecta Nosocomio Vernoniensi 573 d
 Matoes abbas 816 d
 † Matthæus apostolus 23 c, ejus corpus 208 a
 Matthæus dux Lotharingiæ 347 c, 323 f, 324 a, 325 b e, 684 b, 686 f
 Matthæus episcopus Pistoriensis 840 a d
 Matthæus Vindorinensis, abbas S. Dionysii in Francia 327 d, 494 b, 499 f, 501 f, 505 c, statuitur regni gubernator, proficiscente in Africam S. Ludovico 505 e, 507 f, 522 c d, 572 e, 573 f
 Matthæus presbyter, ac regii sacelli minister 375 b c
 Matthias Biduanensis episcopus 253 e
 Maura uxor S. Victoris episcopi Cenomanensis, eo electo, castitatem proficitur 446 b c
 Mauri urbes plerasque Hispaniæ aut abolerunt aut alio transtulerunt 440 c
 † Mauritius dux Thebæ legionis 792 c d e, 793 e f, 794 a d e f, 796 a, 797 a, 799 a b c, 845 b d
 Mauritius archiepiscopus Rotomagensis 328 f, 330 a b c d e f, 331 a b
 † Maxentius abbas, S. Severi discipulus 457 b c
 † Maximinus Aquensis antistes 777 c e f
 Maynet (Joannes de) prætor 634 f
 Megingodus, ant Megingandus et Megingozus, episcopus Wirceburgensis 258 b, 259 e f
 † Melanius Rhodonensis episcopus 443 c d
 Meleager Oenci Calydoniæ regis filius 84 e
 Meledinus. Vide Camel.
 Meliteniotes archidiaconus Constantinopolitanus 514 b c
 Melle (Fouqualdus don) nobilis 702 f
 Menardus (Claudius) varia edidit de S. Ludovico 276 c, 279 b
 Menco abbas Ordinis Præmonstratensis in Frisia 523 b
 Menoncourt (Raynaldus de) 703 c
 Merleto (Willelmus de) obit in Cypro 410 c
 Meropius Tyrius philosophus 23 d
 Mesmes (Guilielmus de) capellanus S. Ludovici 539 e
 Metenses fœderati cum duce Lotharingiæ 324 a
 Metrodorus philosophus 23 d
 † Metrophanes episcopus Byzantinus 809 b
 Michael Palæologus Græcorum imperator 506 a, 507 a b d
 Michael Pitirrus episcopus Thermulanus 69 a c e, 71 e, 72 b, 74 e
 Michael Ramomondi 69 e
 † Micheas episcopus, ut fertur, Hibernus, de quo varia fabulosa 3 c d e
 Milo Belloracensis episcopus 334 c d f, 332 a b c d e f, 333 c d, 334 b c, 335 a
 Mirapice (Petrus de) nobilis Gallus 365 c d
 Moaddham (Al malek al) Egypti soldanus 421 a b c, 423 d, 426 a b, occiditur a suis c d e f, 561 c, 609 e, 712 d e, 714 f, 719 b c, 720 a c d e f
 Monachus Patavinus scriptor 523 b
 Montbeliard (Eschiva de) Beryti domina 623 c, 695 c
 Montbeliard (Eudo de) Tiberiadis dominus 738 d, 734 d
 Monte Lauro (Heraclius de) nobilis 326 c
 Montfaucon (Bartholomæus de) 718 b
 Montfortius (Amalricus) Gallicæ militiæ præfectus 309 f, 322 c, 326 a, 358 b, 453 d, 712 c, 714 b
 Montfortius (Joannes) 394 b
 Montfortius (Philippus) comes Castrensis 310 a, idem, ut apparet 424 d, 607 c d f, 715 e f, 717 b c, 718 f, 724 c, 743 c
 Montfortius (Simon) comes 309 e, 313 d, 456 d, 463 d, 678 c d, 679 a b
 Montfortius (Simon) Leicestriæ comes 347 f, 380 b, 460 a, 477 d e, 478 a b 481 f
 Montmorenciaco (Matthæus de) militiæ Franciæ præfectus 322 f, 326 a
 Moor (Cornelius de) S. J. 253 c
 Morbois (Catharina de) reginæ pedissequa honoraria 664 f, 665 a b c
 Morellius (Joannes) canonicus regularis 5 d
 Moretus (Theodorus) S. J. 6 a
 Morialmæus (Godescalcus) S. Lamberti præpositus Leodii 102 c
 Mouça soldanus Cameliæ 406 e f, 738 d e f, 739 a b e, 740 a
 Mouskes (Philippus) poeta Gallus 283 b c
 Moyses porta Bergomensis 799 f, 800 a d
 Musculus (Wolfgangus) locum quemdam Theodori lectoris infideliter vertit 50 e
 Mutius

Mutius (Marius) scriptor Italus

799 a

437 f, 552 d e, 561 f, 577 a, 578 e,
602 e f, 694 b, 735 f, 742 e, 743 b,
745 f

N

Nangiaco, seu Nangis (Guilielmus de)
Ordinis S. Benedicti scripsit Vitam S. Lu-
dovici 276 e f, 277 a b c, et Chronicon d
Nanteuil (Philippus de) vir fortis 696 b,

697 d

† Natalia martyr

811 d

Natalis confessor ab hæreticis deceptus 784 d e

† Nathanael idem, qui Bartholomæus apostolus
7, 8, 9, etc.: confusus ab aliquibus cum S.
Simone 13 c, ab aliis cum Ursino Bituricensi
episcopo 44 c

Nazarius Rhetor

200 f, 201 e

Nazer Alapia soldanus 409 d, 440 e f, 430 b,
431 b, 432 a b c e, 433 e f, 434 a c, 436
b c d, 692 c d, 729 e f, 734 b c, 736 d f,
739 e, 740 b c

Nemours (Galterus de)

726 c, 727 a

Nemours (Philippus de)

723 c, 728 a

Neret S. J. Missionarius in Syria

551 d

Nero imperator

777 c

† Nicander et Marcianus

215 d e, 216 a

† Nicasii martyris corpus

455 f, 456 a

Nicetas Paphlago auctor Orationis de S. Bartho-
lomæo 33 f, 34 a

† Nicetius episcopus Trevirensis

183 a f

Nickel (Goswinus) generalis Societatis Jesu

6 a

† Nicolai Myrensis corpus 650 a b, reliquiæ 748

a, 749 d

Nicolaus Papa I

143 c d e

Nicolaus III

526 d e f, 527 a b e

Nicolaus IV

528 a

Nicolaus Antonius Tura episcopus Sernen. 71 b,

73 a, 74 f

Nicolaus episcopus Ebroicensis 572 e, 573 e,

607 d

Nicolaus Trecensis episcopus

466 f

Nicolaus magister Ordinis SS. Trinitatis 723 e f,

724 a e f

Nicolaus de Agüero vicarius generalis provincie

Peruanæ Ordinis Prædicatorum 993 a

Nicolaus Mastrillus Duran præpositus Peruanæ

provincie Societatis Jesu 893 f

Nicolaus Antonius scriptor Hispanus 109 e f

Nicolaus de Rupella Judæus conversus 359 e f,

360 a

Nicolaus dominus Lalain 628 a b c d e f

Nicolaus Scorza presbyter 69 d

Nigella vulgo Nesle (Joannes de) 326 b, 338 f,

499 f

Nigella (Simon de) regni gubernator, profecto

in Africam S. Ludovico 499 f, 505 e, 507

f, 522 c d, 572 f, 574 a, 612 a b c e,

679 d

Nile-Beonne (Gerbertus de) servus cubicula-

rius S. Ludovici 573 c

Nothelmus archiepiscopus Cantuariensis 832 a,

834 e

Noville (Petrus de) 705 b c

Numerianus imperator 840 b, 841 c

O

† Octavii martyris corpus 795 c, 797 f

Odo Cardinalis Tusculanus, ac legatus

Apostolicus 360 a b c d f, 361 a b c d e f,

374 b, 394 a b, 396 d, 402 d f, 409 f,

444 d, 445 b, 448, 424 a, 434 d e,

Odo Richand archiepiscopus Rotomagensis 452 f

Odo Clementis abbas S. Dionysii 327 b d, 339 c,

344 e f, 345 a, 386 d, 390 b c d

Odo de Savigneyo abbas Canoniconum Regula-

rium 873 b

Oliverius de Terminis (de Termes) nobilis Gal-

lus 299 a, 364 a f, 744 a b f, 745 a, 747 c

† Optatus Milevitanus episcopus 784 e

Origenis in se ipsum facinus damnatum 268 c

Orontius episcopus Illiberitanus 119 e

Orscandus episcopus 273 e

Ortalibus (Bernardus de) nobilis Gallus 364 a

Ortega Solomajor (Petrus de) episcopus Cusci

935 a b

Osberno male adscripta Vita S. Bregcini 830

† Oswaldus rex 194 c, 195 b, 196 f, 265 e

Oswinus rex 195 c e, 265 e

Otto I imperator 86 f

Otto II imperator 78 c d e, 93 d e f, 26 a b c

d e f, 95 e, 96 e

Otto III imperator 65 d e, 78 c d f, 80 a b,

84 c, 95 d e f, 97 c d e f

Otto IV 294 e, 367 c

Otto Geldrie comes 402 c

Otto Frisingensis episcopus 79 c, 81 d, 93 d

e f

Outricourt (Stephanus de) Commendator Tem-

plariorum 724

P

† Pachomius abbas 816 c e

Padilla (Balthasar de) canonicus Limanus

991 d

Paganellus (Fulco) nobilis Normannus 323 a

Paganellus (Willielmus) præcedentis frater

323 a

Palladius episcopus Arianus 814 e, 815 a

Palina (Joannes Camillus) archidiaconus Ly-

ciensis 768 f, 769 b c d e

Pantænus in India invenit Evangelium Matthæi,

a S. Bartholomæo ibi relictum 22 c d e f etc.

† Papianus vel Papinus 44 b, 42 d, 55 b

Paris (Matthæus) historicus Anglus, nimia

bile sæpe peccans 282 d e f, 283 a b : ejus

Historia forsàn corrupta ibid., de eodem 398

d, 496 d

Parisiensis Universitas ex gravi dissensione dis-

sipatur 343 d e f, 344 a b c d e f, pax inte-

gratur 345 a b c d e f

Paschalis Papa II 95 e f, 96 a b c

Pastici (Serritus) vir nobilis 384 c

Pastorelli in Gallia 433 a b

Patiens Lugdunensis episcopus 130 e f

† Paulinus Nolanus episcopus 65 e, 86 b e jus

corpus ibid. et de eo 130 a b c e

Paulinus episcopus Biterrensis 130 b c e

Paulus Papa IV 77 c, 205 c, 630 c

Paulus Papa V 534 a

Paulus Capranica archiepiscopus Beneventanus

91 c

Paulus Regius episcopus Aequensis 199 c, 765 c

Paulus Romanus antistes Montis-regalis in Sici-

lia 517 e

Paulus Samosatenus hæreticus 784 b

B. Pelagia mater S. Aredii 477 c e, 178 b c

e, 182 e, 184 a b. Vide indicem Sanctorum

Pelagia.

- Pelagia *Virgo Antiochena* 268 b
 Peleti (*Petrus*) *Alesti dominus* 484 d e
 † *Petrus princeps Apostolorum* 39 e f, 40 a
 B. *Petrus de Saxoferrato* 824 f
Petrus Amelii archiepiscopus Narbonensis 365 c
Petrus d'Ailly archiepiscopus Cameracensis 5 e
Petrus de Charny archiepiscopus Senonensis 492 b c
Petrus de Collemedio archiepiscopus dein Rotomagensis, ac purpura Cardinalitia ornatus, 304 a b c, 307 e, 308 d, 309 a, 334 f, 335 a, 344 e f, 345 a, 352 a b, 371 b
Petrus de Barbet archiepiscopus Remensis 757 e, 758 e
Petrus de Lamballe archiepiscopus Turonensis 430 c
Petrus de Sergines archiepiscopus Tyri 739 f
Petrus Bertrandi Augustodunensis episcopus, ac S. R. E. Cardinalis 346 e f, 347 a b c
Petrus de Valentia Guatimalæ in America episcopus 986 b
Petrus episcopus Lucensis 444 b
Petrus Meldensis episcopus 390 d, 577 a
Petrus Maria Pizziniacus abbas S. Petri de Siphonto Ordinis Cælestinorum 775 a b c d e f
Petrus abbas Humolariensis II 224 d
Petrus a Cusiaco Ordinis Trinitariorum generallis, ac S. Ludovico familiaris 603 e f, 605 b
Petrus comes Alenconius filius S. Ludovici 478 c, 486 b, 498 b, 504 e, 506 c, 508 c e, 545 f, 547 b, 572 f, 578 e, 689 b c, 594 e, 757 b, 758 d
Petrus cognomento Mauclerc Britanniae comes 292 b d, 294 a b f, 295 a b c, 296 e f, 297 a b c d e f, 298 b c d, 316 b c d e f, 317 c d e, *bellum parat S. Ludovico* 318 e f, 319 a c d, *citatur a Rege et mulctatur ditionibus ante acceptis* d e f, 320 a b c d, *Regi bellum indicit* e f, 320 a, *quod gerit ope Anglorum* 324 b c d e f, 322 a, *judicium contra ipsum* b c, 324 b c, 326 e f, *inducias triennes paciscitur* 326 f, 327 a, 328 b c, *bellum resumitur* 340 d e f, 341 a, *noxæ induciæ, ac comitis subjectio* b c d e f, 342 a, 345 c, 348 a b e f; *de eodem* 358 a, 384 e, 382 b e, 384 f, 383 b c d, 391 b, 396 f, 428 b, 684 f, 682 f, 683 a d e f, 697 a, 705 b, 706 c d, 748 c d, 720 a, 724 c, *moritur* 723 f
Petrus comitis Britanniae filius 484 c
Petrus præfectus cubiculo S. Ludovici 510 a, 513 b, 614 a, 728 d, 729 c d, 743 c, 751 e f
Petrus Blesensis 279 f
Petrus Chamiliaci dominus 572 f, 609 c d
Petrus Emmanuel Ordinis Prædicatorum 904 b
Petrus Godoy Ordinis Prædicatorum 900 a
Petrus. Scoto Ordinis Prædicatorum 904 b
Petrus de Florentia, Ordinis Minorum, et scriptor Vitæ B. Margaritæ Farentinæ 846 d, 847 c d, 854 d e, 853 e f
Petrus Fullo, hæreticus sedis Antiochenæ invasor 454 e f
Petrus Saracenus ciris Romanus 366 b
Peyrala (Raymundus de) nobilis Gallus 365 d
Peyronettus (Simon) scriptor 472 e
Phares Octai præfectus cohortis prætoriae apud Saracenos 722 c
Phigellus ab Apostolo memoratus 458 d e f
 † *Philippus Apostolus* 25 c d e f 26 a
 † *Philippus Nerius* 68 f
Philippus I rex Francorum 237 f 240 d
Philippus II cognomento Augustus 294 e f, 292 c, 294 a c d e f, 312 a b, 313 a, 314 d e, 315 d e, 405 a b c, 447 a, 450 f, 459 c d, 485 a b, 520 e, 546 d, 590 b, 604 c, 610 d, 683 b, 685 e, 686 a, 735 c, 737 d, 744 c e, 742 b, 756 f
Philippus, filius S. Ludovici, deinde rex hujus nominis III, cognomento Audax 362 b, 393 a, 440 e, 458 b c, 462 b, 464 f, 472 e, 473 c, 474 e, 486 b, 490 e f, 491 c, 506 c d, 508 c d e, 509 b, 514 a d, 515 e f, 517 b, 518 b c d f, 519 b c d e f, 520 c d e, 522 c e, 525 b, 526 e f, 540 b, 546 b, 547 a, 557 d e f, 558 a, 567 b, 572 e, 576 e, 589 b c d e t seqq., 594 e, 599 f, 604 b, 665 e, 673 a, 675 d, 676 a, 756 b c d e f et seqq.
Philippus IV cognomento Pulcher 287 a, 288 f, 320 c, 347 a, 495 d, 503 a, 514 d, 532 c e, 534 e f, 535 a b, 536 a b, 538 c, 540 f, 541 a, 672 a, 674 c
Philippus V 536 a
Philippus VI cognomento Valesius 346 e, 347 d, 538 b c
Philippus IV rex Hispaniarum 209 f
Philippus frater S. Ludovici natu marinus, in pueritia defunctus 284 a b c e
Philippus comes Bononiæ maritimæ, patruus S. Ludovici 293 e, 296 e, 301 a b, 317 a b c f, 318 b c d, 324 b c d e, 325 d e, 326 a f, 327 a, 336 c, 337 a, 458 c, 485 b, 682 b e, 685 e f
Philippus filius Balduini II imperatoris 499 a
Philippus frater comitis Vindocinensis 509 f
Philippus Bituricensis archiepiscopus 394 b, 452 d, 466 f
Philippus archiepiscopus Lugdunensis 499 e
Philippus Ebroicensis episcopus 501 f, 505 e
Philippus presbyter S. Nicolai Parisiis 651 d f
Philostorgius Arianus impostor 22 b
Phocas imperator 673 d
Pierregort (Hermannus de) Templariorum magister 740 a
Pilgrimus archiepiscopus Coloniensis 4 a b
Pinamons Peregrinus de Brembate Ordinis Prædicatorum scripsit Vitam S. Gratiæ 800 b
Pippinus rex Francorum 473 f, 474 f, 248 a b, 249 a, 254 b, 256 e, 257 e, 264 e
Pisani 415 d e, 509 e f
Pius Papa II 90 a
Pius IV 77 c
Placentia Cypri regina 437 d
Plastrier (Dionysius le) civis Compendiensis 573 d
 † *Plato abbas* 39 d
Plegemundus Cantuariensis præsul 834 a, 835 d
Plouquet eques submersus 693 a
Plutianus, Plantianus, vel Plusianus præfectus 422 d, 423 a
Polyminus aut Polemo rex, ut fertur, 27 f, 28 a b, 34 f, 36 e, 37 f, 38 b d f
Pompeius Sarnellius episcopus Vigiliensis 68 f, 69 c d, 74 f, 77 d e f
Ponte-ollei (Petrus de) 453 a
Pontibus (Reginaldus de) nobilis Gallus 382 a b d, 383 a
Pontius præfectus urbis, ut fertur, 779 f, 780 a c d e, 782 a b c, 782 a
Poppo Trerirensis antistes 257 b
Poqueti (Petrus) Ordinis Cælestinorum 878 b
 † *Porphyrius mimus* 449 c f
Porphyrius miles 794 b c d e
 Porte-

Porte-chape (*Hugo*) *famulus in panario* S. Ludorici 573 c
 Praxeas *hæreticus* 784 c 786 a
 Presbyter-Joannes rex *Asiæ prope Sinam, non Africæ* 407 def, 408 a, 733 abde, 734 e
 † Principius *episcopus Cenomanensis* 441 f, 442 a b, 443 e
 Priscenniacus (*Reginaldus de*) 544 b
 Probus *imperator* 808 bef, 809 adef, 810 ab
 Proclus *vel* Proculus *hæreticus Montanista* 784 f, 785 ab
 Prosper Bottinius *archiepiscopus Myrensis et fidei promotor* 824 f
 Ptolomæus (*Joannes Baptista*) S. R. E. *Cardinalis* 770 ab

Q

† Quadraginta *Martyres Sebasteni* 810 b
 † Quintinus *martyr* 225 d, 227 e, 228 c 456 a
 Quirino (*Marcus*) *nobilis Venetus* 488 e
 Quirinus (*Nicolaus*) *nobilis Venetus* 355 aef

R

Radbodus *Frisonum rex* 244 a, 246 a
 Radulphus *archiepiscopus Cantuariensis* 830 e, 833 e, 833 d
 Radulphus *episcopus Ebroicensis* 463 d
 Radulphus *de Neelle comes Suessionensis* 680 e
 Radulphus *supprior Vallis-Scholarium* 5 e
 Radulphus *de Vernai Ordinis Prædicatorum* 573 b
 Rainerus *abbas S. Præjecti* 224 c, 238 e
 Ramirus *rex Legionensis* 836 ac
 Ramplion (*Girardus de*) *archidiaconus Senonensis* 492 cd
 Ranconio (*Gaufridus de*) *nobilis Gallus* 380 b, 382 d
 Ranulphus Willielmus *Cestriæ comes* 323 cde, 326 f
 † Raymundus *de Penaforti* 989 cf
 Raymundus Berengarius *comes Provinciæ, socer S. Ludovici* 338 f, 340 abc, 362 ef, 393 c, 394 ab
 Raymundus *senior comes Tolosanus* 403 b
 Raymundus *comes Tolosanus* 294 d, 295 b, 298 f, 299 a, 302 e, 303 adef, *pacem init cum S. Ludovico* 304 bcdef et seqq., *reconciliatur ecclesiæ* 307 def, 308 abcd ef, 310 ab, 321 b, 337 de, 340 b, 353 ef, 362 ef, 363 abcf, 364 aef, 365 b e, 367 ab, 378 a, 383 def, 384 abcd e, 386 ab, 393 bcde, 397 cd, 403 b, 404 a
 Raymundus *comes Tripolitanus* 404 ef
 Raymundus Rogerii *comes Fuziensis* 364 e, 383 f, 384 a
 Raymundus *vicecomes Thoarcensis* 322 f
 Raymundus *præpositus Tolosanus* 384 c
 Raynerus *a burgo sancti sepulcri Capucinus* 5 b
 Raynutius Farnesius S. R. E. *Cardinalis et archiepiscopus Neapolitanus* 206 b
 Rehiba (*Scipio*) *episcopus Motularum* 205 cd
 Reccaredus *rex Gothorum in Hispania* 160 c, 161 d
 Reginaldus *vel* Reynaldus *Bononiæ maritimæ comes* 292 c, 304 ab, 485 ab
 Reginaldus *episcopus Parisiensis* 451 e, 458 a, 466 f

Reims (*Baldunus de*) *vir nobilis* 693 c
 Renatus *Siciliæ rex* 874 c, 889 d
 † Reparata *brachium* 85 f
 Ricci (*Timotheus*) *Prior Prædicatorum Florentiæ* 864 b
 Richardus I *Angliæ rex* 283 f, 386 f, 405 a bcd, 459 b, 683 bc, 686 ab, 744 cde
 Richardus, *frater Henrici III Angliæ regis, ac demum rex Romanorum* 282 e, 295 d, 297 b, 298 cde, 342 ef, 358 b, 362 c d, 377 cd, 378 b, 380 bcdef, 397 f, 406 b, 455 bc, 459 f, 460 a, 477 c, 478 a
 Richerius *monachus Senoniensis, et scriptor* 440 cd
 Rictius Varus *Christianorum persecutor* 132 c
 Rieux (*Antonius Petrus de*) *edidit Historiam Joinvillii de S. Ludovico interpolatam* 279 bc, 704 c
 Rinoscindus *frater S. Aredii* 183 f, 825 e
 Rista (*Conradus de*) *vir nobilis* 317 d
 Roberti (*Joannes*) *dissertationem edidit, qua probat Nathanaelem a Bartholomæo apostolo non distingui* 7 b, *idem* 424 bc
 Robertus Francorum *rex* 287 d, 339 f, 535 c
 Robertus *filius S. Ludovici natu minimus* 452 cd, 498 b, 501 e, 505 c, 547 b
 Robertus *Artesiæ seu Atrebatensis comes, frater S. Ludovici* 284 abcd, 291 f, 353 bcde f, 356 d, 367 cef, 368 ab, 380 d, 387 de, 391 b, 393 b, 398 e, 399 a, 402 def, 416 a, 420 d, 422 abcde, 423 b, 529 cd, 575 abc, 576 b, 577 b, 591 c, 603 c, 608 f, 685 a, 688 b, 697 b, 702 def, 703 a, 704 a 705 f, 706 a, 708 b
 Robertus II *Artesiæ comes* 461 a, 487 c, 490 f, 506 d, 508 e, 513 bc, 699 b
 Robertus II *Burgundiæ dux* 547 b
 Robertus III *comes Drocensis* 292 e, 347 bc 324 bce, 336 d, 686 e
 Robertus *patriarcha Hierosolymitanus* 445 e, 448 e, 427 f, 561 c, 562 ab, 694 d, 695 e, 721 e, 722 a
 Robertus *Bellovacensis episcopus* 331 d, 335 b, 391 b
 Robertus *de Monberon episcopus Engolismensis* 463 f, 464 ab
 Robertus *episcopus Lingonensis* 366 f
 Robertus *episcopus Silvanectensis* 572 e, 573 ef
 Robertus *abbas Beccensis* 452 f
 Robertus *de Monte scriptor minus exactus* 81 e, 98 a
 Robisel (*Ægidius de*) 573 c
 Rocca (*Joannes de la*) *archidiaconus Limanus* 950 e
 † Roehus 447 ef
 Rodulphus *Austriæ dux et rex Bohemiæ* 749 d
 Rogerius *abbas Sagittariensis, Ordinis Uisterciensis* 858 f, 859 f
 Rogerius Bernardi *comes Fuziensis (de Foix)* 303 d, 306 b, 308 ef, 309 abc
 Rogerius *comes Calabriæ et Siciliæ* 57 c d
 Rogerius *Prior Cartusianorum Vallis-viridis* 482 f, 491 e
 Rogerus Glui *dominus* 688 f
 Rolandus *de Palma episcopus Spoletinus* 517 ef, 572 b, 616 c
 Romanus *Cardinalis in Francia legatus* 291 a, 296 abe, 299 cd, 302 cd, 303 e, 304 c, 307 f, 343 e, 344 a, 329 de
 Romanus Capoferrus *archiepiscopus Beneventanus*

- nus 90 d e
 Romegos (*Hugo de*) nobilis Gallus 364 a
 † Romualdus 65 d, 78 f
 † Rosa Viterbiensis 987 b d
 Roselieres (*Joannes de*) miles nobilis 543 c
 Rotherius Anguillula servum se profitetur S. Hune-
 gundis 239 e
 Rotherius diaconus 234 e, 235 b
 Roterius scriptor 157 f, 158 a, 160 c
 Roya (*Bartholomæus de*) Franciæ camerarius
 304 f
 Rudolphus Cardinalis episcopus Albanensis 499
 b f, 506 b, 507 d, moritur 543 f, 544 b,
 547 d
 Rudolphus Noriomensis episcopus 224 c, 234 e,
 235 a b, 236 d, 237 c
 † Rufus martyr 818 e, 820 c, 821 d
 Rupe (*Almaricus de*) magister Templariorum
 in Francia 458 f, 459 a
 Rupeforti (*Ebulo de*) nobilis Gallus 379 d
 Rupeforti (*Guido de*) nobilis Gallus 379 c
 Rusticus episcopus Nivernensis 823 b
 Ryckel (*Geldolphus a*) scriptor 502 f, 503 a
- S
- Sabellius hæresiarcha 784 c
 Sabinus nobilis Ferrariensis 103 d
 Saccitæ seu fratres de pœnitentia Jesu Christi
 472 a b c d
 Sacrocæsare (*Stephanus de*) nobilis Gallus 322 f
 Saladinus celebris Saracenorum soldanus 372 f,
 404 d e f, 405 a b d, 428 d e, 429 b, 715
 f, 716 a, 719 d, 731 c, 744 d
 Saleh Ægypti seu Babylonie soldanus 409 d,
 410 d e f, 411 a, 415 c, 419 d e f, 420 a
 b, 421 a, 693 a, 694 a, 698 d e, 713 d,
 720 c, 722 b c
 Saleh Damasci soldanus 739 e
 Salenay (*Joannes de*) 705 a
 Salomon Bassorensis præsul et scriptor Orientalis
 13 a
 Salustius senator Agathensis 162 e
 Sainceriaus (*Robertus de*) poeta Gallus 523 c
 Sanatrughus Armeniæ rex 28 a b
 Sanctia comitis Provinciæ filia, dein regina,
 uxor Richardi Romanorum regis 340 a, 444 d
 Sanctius Navarræ rex 348 b
 Sanvico (*Guilielmus de*) scriptor Carmelitani
 437 e
 Saphadinus Saracenorum soldanus, frater Sa-
 ladini 405 d e f, 406 a, 428 d, 429 b,
 731 c
 Sapor Persarum rex 749 e
 Saraceni Liparim insulam depopulati 58 b e t
 Siciliam c : item d e, 64 e, 65 c d
 Sarrazin (*Joannes*) S. Ludovici cubicularius
 680 d, 682 b
 Sartach princeps Tartarus 435 d e
 Savaricus de Malo-Leone (*Mauleon*) nobilis
 Picto 295 d, 297 b, 298 d, 336 a b
 Saussayus (*Andreas*) scriptor 534 c
 Saxiaco (*Jordanus de*) nobilis Gallus 364 a
 Scebrecey emirus Saracenus 723 b
 Scecedunus. Vide Facardinus
 Scholtz (*Joannes*) S. J. 172 f
 Sebrandus Lemovicensis episcopus 174 b e
 Secundianus episcopus Arianus 844 e
 Sedulus scriptor 455 e
 Seraphinus Bertolinus Ordinis Prædicatorum 892
 f, 904 f
- Sergines (*Gaufridus de*) 445 e, 437 c d, 696
 b, 744 f, 715 c d, 723 a c, 728 d, 743 d
 Sergius Papa I 248 d e f, 820 f
 Sergius IV 90 b
 Serralonga (*Bernardus Hugonis de*) nobilis Gal-
 lus 364 a
 Servorum beatæ Mariæ Matris Christi Ordo,
 (vulgo Blancs-manteaux hi vocabantur) 458
 f, 459 a
 † Severinus abbas Agaunensis 821 f, 822 a b c
 d e f, 823 a
 † Severus Neapoli patronus 209 f
 Severus imperator 783 f, 784 a
 Shairoldorr vidua Saleh Ægypti soldani 421 b
 c, 426 e
 Sibilla filia Almarici regis, regina Hierosolymæ
 404 e, 405 d
 Sicard S. J. in Ægypto missionarius varias scrip-
 psit litteras 420 d, 699 d
 Sicardus dux Beneventanus 59 a d e, 60 a, 62
 f, 63 a b, 65 d, 82 f, 102 f
 † Sigebertus Francorum rex 241 b
 † Sigismundus Burgundionum rex 845 c
 Sillanus carceris custos Mediolani 806 f
 Silvester II Pontifex 84 c, 89 a
 † Simeonis Stylitæ reliquiæ 453 e
 Simon episcopus Carnotensis 527 b c
 Simon de Clisson episcopus Macloviensis 568 f
 Simon episcopus Parisiensis 535 d e
 Simon de Dammartin comes Ponticensis 328 a
 Simon du Val Prior Prædicatorum 573 a, 606 d
 Sixtus Papa V 100 b
 Soisi (*Joannes de*) 572 f, 609 b
 Soisi (*Rogerus de*) coquus S. Ludovici 573 b,
 593 c d
 † Solutoris corpus 795 c, 797 c f
 Sonnac (*Guilielmus de*) magister Templario-
 rum oculum amittit in pugna 422 d, in
 altera occiditur 423 d, 706 a b e, 707 e,
 710 b c
 Soogy (*Joannes*) prætor Autissiodorensis 631 a
 Sorbona (*Robertus de*) 455 f, 503 e f, 504
 a b c, 674 f, 675 a b c d
 Sosthenes alicubi pater S. Bartholomæi dictus
 49 c
 Souciet (*Stephanus*) S. J. 277 e, 278 c d,
 281 e, 630 d, 635 f
 Sousa (*Emmanuel Caietanus*) scriptor Lusita-
 nus 77 e f, de Operibus Papebrochii male
 scripsit 78 a b, immodice extollit auctorita-
 tem Breviarii Romani 99 c d e
 † Stachys a S. Andrea apostolo, ut volunt, or-
 dinatus episcopus Byzantinus 25 e, 814 d
 † Stephani protomartyris reliquiæ 819 b
 † Stephanus institutor Ordinis Grandimontensis
 450 f
 Stephanus II Papa 248 c f, 249 a, 250 f, 261 e
 Stephanus Papa III 88 e
 Stephanus IX Pontifex 88 c
 Stephanus archiepiscopus Beneventanus 64 a
 Stephanus Aptensis episcopus 272 e
 Stephanus Parisiensis episcopus 505 f, 506 a
 Stephanus inter fratres S. Ludovici numeratus
 284 c d
 Stephanus comes Sacri-cæsaris 684 e
 Stephanus Boyleaue præfectus urbi Parisiensis
 754 f, 755 d
 Stigandus antistes Cantuariensis 830 a
 Stratis (*Rodolphus de*) marescallus in Francia
 526 e
 Strozzi (*Carolus*) senator Florentinus 849 f
 Studius monasterii fundator 39 d, 133 d
 † Stur-

Sturmius abbas Fuldensis 258 c, 260 a
 Sugerius abbas monasterii San-Dionysiani 87
 h c, 96 a
 Summa (Hieronyma de) abbatisa monasterii
 S. Patriciæ Neapoli 205 d
 Summontius (Joannes Antonius) scriptor 199 c
 Syagrius episcopus Aduensis 192 ef, 194 d
 Syriaca lingua Judæis usitata Christi tempore 18 e

T

Tailiarandus (Elias) comes Petrocoricensis
 386 f, 387 ab
 Tamines (Gubertus de) nobilis Gallus 383 a
 Tartari 351 ef, 354 ab, 373 f, 378 a, 397
 b c, 406 bc, 407 abcdef, 408 abcde
 f, 409 bc, 411 def, 412 abcdef, 413 a
 bcdef, 414 abcd, 432 a, 434 de, 470 f,
 474 b, 473 ef, 732 ef 733 abcdef,
 734 abf
 † Tatwinus archiepiscopus Cantuariensis 832 a,
 834 c
 Tauricianus episcopus Nivernensis 823 bc
 † Templarii 404 c, 415 a, 419 a, 422 ad,
 702 f, 703 a, 743 cd
 Temple (Gaufridus du) canonicus Remensis
 573 a
 Terre motus ingens Beneventi 64 bc, 65 bc
 Tertullianus lapsus in hæresim Montani 784 f,
 785 abcdef
 Texte (Matthæus) Ordinis Prædicatorum. 287 f,
 289 a, 538 b
 Tharasia uxor Alphonsi Legionensis ab eo sepa-
 rata 295 b
 † Theobaldus abbas Vallis- Cernau 362 ab,
 522 c
 † Theobaldus eremita 642 e
 Theobaldus comes Campaniæ, filius Henrici
 Largi 328 de, 683 b, 686 c
 Theobaldus Campaniæ comes, dein Navarræ rex
 292 bde, 294 bc, 295 abcd, 296 ef,
 297 bc, 298 b, 303 f, 310 a, 316 bc
 def, 317 acdef, 318 ad, 320 a, 321
 bc, 322 c, 323 f, 324 abcdef, 325
 bcde, 326 a, 328 abcde, 336 cdef,
 337 a, 345 c, 348 abcdef, 349 abcd,
 350 a, 358 a, 444 a, 683 abcdef, 684
 abcf, 686 cdef, 758 b
 Theobaldus Navarræ rex, et comes Campaniæ,
 socer S. Ludorici 444 ab, 442 a, 451 f,
 454 f, 461 d, 464 f, 472 e, 486 cd, 487 b,
 494 b, 493 c, 498 ef, 510 c, 515 d, mo-
 ritur in Sicilia 518 f, 583 f, 592 a, 599 e,
 610 c, 611 a, 675 bd, 676 f, 751 ab, 752
 e, 756 a
 Theobaldus comes Barrensis 486 c, 751 ef,
 753 a
 Theobaldus comes Blesensis 684 e, 687 c
 Theobaldus archiepiscopus Rotomagensis 328 f,
 329 abcdef, 330 a
 Theobaldus archidiaconus Ambianensis 337 c
 Theobaldus de Nans abbas Canonorum Regu-
 larium 873 b
 Theodatus rex Gothorum 165 d
 Theodebertus Francorum rex 177 f, 178 f,
 180 d, 182 f, 190 a, 825 cf
 Theodora imperatrix uxor Justiniani 166 e,
 167 d
 Theodoricus Aptensis episcopus 272 e
 † Theodorus Studita scripsit Orationem de S.
 Bartholomæo apostolo 32 f, 33 ab, 39 b,

† Theodorus II episcopus Octodorensis vel Sedu-
 nensis 814 c
 Theodorus Papa 826 ef
 † Theodorus archiepiscopus Cantuariensis 831 d,
 834 d
 Theodorus episcopus Cæsareæ Cappadociæ 166
 a b, 167 f, 168 a b
 Theodorus Branas princeps Græcus 737 d
 Theodosius magnus imperator 144 cd, 345 d,
 346 f
 Theodotus Argentarius hæreticus 784 d
 Theodotus Coriarius hæreticus 784 ae
 † Theodulus episcopus Sedunensis 814 bc
 Theodwinus episcopus Leodiensis 102 bc
 Theophilus imperator 58 f, 39 a b
 † Thomas apostolus 23 c, 27 ab
 † Thomas Aquinas Neapoli patronus 209 f,
 467 c
 † Thomas Cantuariensis antistes 198 f, 199 e
 Thomas de Bello-meso aut Belломансо præposi-
 tus Remensis, ac deinde archiepiscopus 343
 cf, 344 ab, 455 f, 457 c, 466 f, 610 c
 Thomas Cociacensis (de Couci) 317 b
 Thomas Souëges Ordinis Prædicatorum 902 a
 Thomas frater Sabaudie comitis nuptias contra-
 hit cum Joanna Flandriæ comitissa 353 d,
 354 a, de eodem 394 a
 Thorote (Joannes de) vir nobilis 601 cd,
 611 a
 Tillemont (Sebastianus Lenain de) collegit Mo-
 numenta de S. Ludorico 282 a
 Timotheus Aelurus invasor sedis Alexandrinæ
 hæreticus 450 cdef
 Timotheus Agnellini archiepiscopus Mardinen-
 sis 71 b, 73 a, 74 f
 Timotheus Salophaciolus præsul Alexandrinus
 150 b, 151 a
 Titus imperator 452 e
 Titus Byzantinus, ut volunt, episcopus 810 b
 Torbizius (Cleantes) 499 c
 Touciaco, seu Toucy (Nargaldus de) 737 d
 Touciaco seu Toucy (Philippus de) 735 cde,
 737 d
 Traianus imperator 118 a
 Trapes (Radulphus de) nobilis Gallus 613 b
 Traves (Joannes de) nobilis 499 d
 Trecis (Joannes de) archidiaconus Bajocensis
 482 f, 501 f
 Trencavellus vicecomes Bitterrensis 364 a
 Trichatel, aliis Til-chatel (Hugo de) Gallus
 nobilis 703 b, 704 c,
 Trie (Matthæus, Engelramus, Bernardus de)
 fratres 485 ac
 Trie (Reynaldus de) comes Domni-Martini
 484 f, 680 cd
 Trivettus (Nicolaus) Ordinis Prædicatorum
 285 f
 Tuderisius episcopus Marsicanus 814 a
 Turcomanni gens raga 411 cd
 † Turibius episcopus Cenomanensis 144 f
 † Turibius antistes Limanus 902 f, 904 f,
 1014 a
 Tyrii Continuator anonymus 279 f, 280 a

V

Vairolis (Gaucelinus de) Gallus 443 c
 Valenciene (Joannes de) 744 a
 Valentinianus imperator 345 d
 † Valentinus episcopus Interamnensis 790 f, 791 a
 Valenti-

- Valentinus *hæresiarcha* 784 c
 Valerianus *Limburgi comes* 354 a
 Valerianus *imperator* 790 a b ■
 Valery (*Erardus de*) *nobilis Gallus* 743 c
 Valette *magister equitum Melitensium* 539 d
 Vallance (*Joannes de*) *vir nobilis* 431 c, 732 a b c d
 Vallis *Caulium Ordo* 450 c d e
 † Vastrada *mater S. Gregorii Ultrajectini* 244 c, 253 b
 Vega (*Felicianus de*) *vicarius generalis Limæ in Peruvia* 988 a
 Vega Loaysa (*Antonius de la*) *Societatis Jesu rector in Peruvia* 993 e, 993 f
 Velasco (*Ludovicus de*) *nobilis Hispanus* 837 b
 Venerius *ambit episcopatum Syracusanum* 826 c e
 Veneti 444 f, 445 d e, 488 e f, 493 h, 804 c d
 † Veranus *episcopus Cabellionensis* 656 e
 Verzy (*Villanus de*) *nobilis* 695 b
 Vichiers. *Vide Bichers*
 † Victor *Papa* 784 a b, 788 a
 † Victor *episcopus Capuanus* 848 c
 Victorinus *Pictariensis* 784 c
 † Victorius *Cenomanensis episcopus* 440 c f et seqq.
 Vigilus *Papa* 465 e f, 466 a b c d e, 467 a b c d e f, 468 a, 469 f
 † Vigor *episcopus Bajocensis* 443 f, 444 a
 Villalobos (*Joannes de*) *rector Societatis Jesu Limensis, et confessarius S. Rosæ* 949 c d, 920 c, 972 d e, 994 c
 Villanova (*Bernardus de*) *nobilis Gallus* 364 a
 Villanova (*Pontius de*) 299 a
 Villausico (*Joannes de*) *canonicus Remensis* 489 e f
 Ville-Hardouin (*Gaufridus de*) *scriptor Gallus* 279 f, 280 a, 692 f
 Ville-Hardouin (*Guilielmus de*) *princeps Achaïæ* 446 a, 694 f, 692 f, 729 a
 Villette (*Godefridus de*) 679 f, 684 b
 † Vincentius *Ferrerius* 887 e
 Vincentius *de Magistris episcopus Cassanensis* 71 f, 72 b, 74 f
 Vino vel Vivo *famosus Judæus* 360 c d
 † Vitalianus *Papa* 826 f, 827 a d
 Vitellius *vicarius* 413 a, 445 d e f et seqq.
 Vitré (*Andreas de*) *nobilis Brito* 324 d, 322 d
 Vitus *Antonius Pastoralis abbas Montis-Virginis* 69 d, 74 f
 Viva (*Dominicus*) *S. J.* 69 e, 74 f, 76 e, 77 d
 Viva (*Ignatius*) *patricius Lyciensis* 774 e f
 Volpe (*Antonius*) *medicinæ doctor* 74 f

U

- Ughellus (*Ferdinandus*) 442 f, 749 d, 854 b, 856 d e
 Ugo *Brennensis comes Lyciensis* 769 e
 † Urbanus *Papa* 786 d
 Urbanus II *Pontifex* 57 e, 84 d, 274 d, 730 c

Z

- Zeno *imperator* 454 e
 † Zosimus *episcopus Syracusanus* 826 c e f, 827 d
 Zuniga (*Blancha de*) *uxor Antonii de Contre-ras* 4004 b c

W

- Waldemar *rex Daniæ* 367 b
 Walterus *archiepiscopus Eboracensis* 295 e, 298 b c
 Walterus *Karleolensis episcopus* 343 a
 Wanon (*Radulphus de*) 703 b d e
 Waysy (*Joannes de*) *presbyter* 708 a b
 Wendover (*Rogerus de*) *scriptor Anglus* 283 a
 † Wigbertus *abbas Fritislariensis* 241 c, 258 f, 260 a
 Wihfredus *rex Cantia* 834 c, 832 a, 834 c e
 Wilfridus *episcopus* 495 b e, 496 a
 Willemus *Wintoniensis episcopus* 387 c
 Willemus *Ordinis Prædicatorum ad Tartaros legatus* 444 b c
 † Willibadus *Bremensis episcopus* 252 a b
 † Willibaldus *episcopus Eistadiensis* 258 b, 259 f
 Willibaldus *scriptor Vitæ S. Bonifacii* 243 c
 † Willibrordus *Ultrajectensis episcopus* 243 e, 244 d, 248 a d e f, 249 b, 251 b e, 254 a, 260 d e f, 261 e
 Willielmus *Albemarliæ comes* 323 c d
 † Winnibaldus *abbas Heydenheimensis* 258 b, 259 f, 260 a

Y

- Ynguar. *vide Hinguar.*
 Yvo *abbas Cluniacensis* 499 c
 Yvo le Breton *Ordinis Prædicatorum* 729 f, 730 a e, 731 a

INDEX

TOPOGRAPHICUS

A

- A**bbevilla, oppidum Galliae in Picardia 387 c
 Abdua *vel* Addua, Italiae fluvius 808 d
 Abrincæ (*Arranches*) urbs Normanniæ 327 d e
 Accon, Acon, Acre. *Vide* Ptolomais.
 Acerræ, civitas in regno Neapolitano 222 f
 Achmon, oppidum Ægypti 419 d
 Addua. *Vide* Abdua.
 Ægyptus, regio Africæ 699 f
 Æolie *seu* Vulcaniæ insulæ 52 f
 Æthiopia improprie dicta 27 b c
 Æthiopia proprie dicta *seu* Africana 22 a et seqq.
 Agatha (*Agden*) urbs Galliae in Occitania. S. Severus abbas 155 c f, 160 c
 Alapia, urbs in Syria 409 c
 Albanopolis, urbs in Armenia *vel* Albania Asiatica. S. Bartholomæus apostolus 27 d
 Albigenis *vel* Albiensis tractus (*l'Albigensis*) pars Occitaniæ superioris in Gallia 305 e f, 679 a
 † Albini oppidum. *Vide* Fanum S. Albini.
 Albintimelium *vel* Vintimelium (*Vintimiglia vel Vintimia*) urbs Italiae in Liguria, in cuius territorio S. Secundus M. 792 a b
 Aletium. *Vide* Lycium.
 Alexandria, urbs Ægypti 697 f
 Almari lacus *vel* Elmere, sinus maris Germanici 256 f
 Alta-ripa, oppidulum Galliae in Occitania 298 f
 Altpseidt, pagus in diœcesi Trevirensi 407 c
 Ambianum, urbs Galliae in Picardia 880 b
 Anastasiopolis *seu* Daras, urbs Mesopotamiæ 56 d
 Ancarville *vel* Ancerville, pagus in Campania 689 e
 Ancenisium, Galliae oppidum ad Ligerim 322 b
 Ancona, urbs Italiae 840 c
 Anconitana Marchia. *Vide* Marchia Anconitana.
 Andechs, monasterium in Bavaria 407 c
 Andegavum, urbs Galliae provinciae Andegavensis caput 320 c d, 327 e
 Andomatunum Lingonum. *Vide* Lingonum civitas.
 Angeriacum (S. Jean d'Angely) oppidum Galliae in Santonia 630 d
 † Aniani oppidum in provincia Bituricensi (S. Aignan en Berry) 726 f
 Anicium (*le Puy*) urbs Galliae in Velaunis 326 c
 Antaradus. *Vide* Tortosa.
 Apta-Julia (*Apt*) urbs in Provincia Galliae. S. Martianus abbas 270 a b c
 Aquæ-curtiense cœnobium in Artesia 539 a
 Aquæ-mortuæ (*Aigues-mortes*) portus Galliae ad mare Mediterraneum 396 a b. *Urbs ejusdem nominis ibidem condita a S. Ludovico Galliae rege* 485 d e f, 486 a
 Aquæ-Sextiæ (*Aix*) Provinciæ in Gallia metropolis 752 c
 Aquila, urbs Italiae in Aprutio 870 b
 Arabia felix *seu* Homeritis. *An pars Indiæ strictè dictæ?* 22 a et seqq.
- Arar *vel* Araris (*la Saone*) Galliae fluvius 674 d, 690 b
 Arelas *seu* Arelate, urbs Galliae. S. Genesius notarius 124 c et seqq., 136 d e, 690 b
 Arequipa, urbs Americae in Peruvia 938 a
 Argentea. *Vide* Chuquisaca.
 Argentolium (*Argenteuil*) oppidum in insula Franciæ 585 f
 Argentomagus, vicus prope Lemovicum 190 f, 491 a
 Armenia major, Asiae regio 26 d e f, 39 c
 Armenia minor, Asiae regio 408 f 409 a b c
 Arnhemium, urbs Geldriæ 413 f, 414 a
 Arsur, Arsuf, Asur, Assur *vel* Dora, castrum in Terra sancta 742 b
 Artesia, provincia Belgii *cujus varia enumerantur oppida* 352 e f
 Asnières, vicus in comitatu Bellomontensi 592 c
 Asper-mons, castrum et comitatus in Lotharingia 689 e
 Assassini populi *qui et unde* 350 b et seqq.
 Assur. *Vide* Arsur.
 Atanense cœnobium, nunc canonicorum collegium apud Lemovices in Gallia. S. Aredius abbas 173 e
 Atrebatum, urbs Belgii in Artesia 630 c
 Attinghem, olim Hollandiæ vicus 257 a
 Avenio, urbs Galliae 291 a, 891 a
 Aversa, urbs regni Neapolitani 222 f
 Augia-dives (*Richenow*) cœnobium in diœcesi Constantiensi 407 e
 Aurelia, urbs Galliae 348 a b, 656 e
 Aussona (*Auxone*) oppidum Burgundiæ 690 a

B

- B**abylonia Ægypti. *Vide* Cairus.
 Bagdad, urbs ampla Mesopotamiæ 442 f
 Bajocæ (*Bayeux*) urbs in Normannia 640 c
 Bargecchia, pagus in Italia prope Lucam 420 d
 Barium, *Italica* Bari, *Gallis* Bar, urbs in Apulia 650 b
 Bastebort, mons in diœcesi Lexoviensi 450 d
 Batavodurum. *Vide* Dorstad.
 Batenburg, castellum in Geldria 259 d
 Batennuble *vel* Bethuoble, vicus in Palæstina 405 c
 Beccum Hirluini, abbatia in agro Rotomagensi 452 f
 Beduini populi, de quorum erroribus, vivendi ratione etc. varia 707 a et seqq., 709 b c, 730 e, 734 a b
 Belgian. *Vide* Imaus.
 Belinas. *Vide* Casarea Philippi.
 Bellissimum, al. Belesinum, Bellesmum *vel* Bellissimum, oppidum Galliae in provincia Perticensi 349 f. 320 a b
 Bellomontium ad Oesiam (*Beaumont sur Oyse*) oppidum in insula Franciæ 579 a
 Belloquadra (*Beaucaire*) oppidum Occitaniæ 671 d, 752 d
 Bellosanna, abbatia Ord. Præmonstratensis in Nor-
 436 mannia

- mannia 669 d
 Belna (*Beaune*) oppidum in Burgundiæ comi-
 tatu 890 f
 Bengiar. *Vide* Imaus.
 Bergomum, urbs Italiæ. *S. Alexander M.* 798 b,
 804 b et seqq.
 Berneville, vicus in Normannia 647 c
 Berugia, castrum in Pictaviensi provincia 378 e
 Berytus, urbs Phœniciæ 695 b
 Bessedæ, castrum Galliæ in Occitania 299 a b
 Bethnoble. *Vide* Batenable.
 Bethunia, civitas Artesiæ 406 b c
 Bilacongæ, locus in Peruvia 953 d
 Bisuntinum cœnobium canonicorum regularium
 873 a b
 Blavia (*Blaye*) Galliæ oppidum in agro Burdi-
 galensi 383 a
 Bocanna sylvæ, nunc est Buchonia seu territorium
 Fuldense 258 c, 260 a
 Boissiacum (*Boissy*) vicus in agro Parisiensi 667 b
 Bolonia. *Vide* Bononia
 Bononia ad mare, al. Bolonia, urbs et provincia
 Galliæ 348 b c, 649 d
 Borbonium, Galliæ oppidum et provincia 687 e
 Brancidunum (*Brancion*) oppidum in ducatu
 Burgundiæ 711 d
 Briennensis, Breonensis vel Brionensis comitatus
 in Campania 687 a
 Briqueville, vicus in Normannia inferiori 640 c
 Brivas (*Brioude*) oppidum Galliæ in Alvernia
 335 c d
 Brixia, urbs Italiæ. *S. Alexander M.* 777 a
 Buchonia. *Vide* Bocanna sylvæ.
 Burgundiones populi quando et unde in Galliam
 migrarint 783 a
- C
- Cadomum (*Caen*) Normanniæ oppidum
 571 a
 Caelanum, oppidum et comitatus apud Marsos in
 Aprutio Italiæ. *SS. Simplicius et Filii ejus* 778
 f, 783 d
 Cæsarea Palæstinae urbs maritima, ante turrem
 Stratonis dicta, muris cincta a *S. Ludovico*
 434 f, 433 f, 578 a, 732 e
 Cæsarea Philippi, al. Belinas, urbs Terræ sanctæ
 436 e; a *S. Ludovico* capta 743 c et
 seqq.
 Caipha vel Cayphas, oppidum Terræ sanctæ a
S. Ludovico munitum 430 d, 579 c
 Cairus, amplissima Ægypti urbs 420 d e, 734 c
 Calaris, urbs in Sardinia 509 b c
 Calidobecum (*Caudebec*) oppidum Norman-
 niæ 571 b
 Callao vel Gallao, portus in Peruvia 950 f,
 1003 d
 Camarga (*la Camargue*) insula in Rhodano
 364 a
 Camela, al. Emesa, Hemesa, Ems vel Hems,
 urbs in Syria 409 c, 410 f, 692 d
 Cameliacum. *Vide* Chameliacum.
 Campania, provincia Galliæ, cujus varia oppi-
 da vastata memorantur 317 d e, 324 c et
 seqq.
 Cana, civitas in tribu Aser 47 c
 Cana, Galiliæ duplex civitas 47 c d e
 Canosa, oppidum regni Neapolitani 774 c
 Cantabria, provincia Hispaniæ 1005 d
 Cantuaria, urbs Angliæ. *S. Bregwinus ep.* 827 b,
 833 b c
 Capua, urbs Campaniæ in regno Neapolitano. *S.*
Rufinus ep. 847 b
 Caput-viride, promontorium Africae 977 b
 Caramola, mons Italiæ in provincia Basilicata
 854 f
 Carantonus, fluvius Galliæ in Santonia 380 a b c
 Carcasso, urbs Galliæ in Occitania 364 b c, 365
 a, 399 e f, 400 a
 Carnutense territorium in Gallia. *S. Maxima*
Virgo et M. 436 c
 Carolilocensis abbatia Ord. Cisterciensis (*Chaa-*
lis) in Gallia 584 e f
 Carpinetense *S. Bartholomæi* monasterium in Ita-
 lia 402 e f
 Carthaginis castrum in regno Tunetano a *S. Lu-*
dovico expugnatum 544 d e f, 542 a b
 Castrum Celsum in diœcesi Nannetensi (*Chasteau-*
ceaux) 321 e, 322 a
 Castrum Lucullanum. *Vide* † Salvatoris insula.
 Castrum novum (*Château-neuf*) oppidulum Gal-
 liæ in tractu Aurelianensi 597 f
 Castrum ovi. *Vide* † Salvatoris insula.
 Castrum peregrinorum in Terra sancta 739 c
 Castrum Radulphi (*Château-Raoul*) nunc Ca-
 strum Rufum (*château-Roux*) oppidum Gal-
 liæ in Biturigibus 343 c d
 Castrum Saracenum (*Château-Sarrasin*) oppi-
 dum in Occitania 302 e f
 Castrum Theodoricum (*Château-Thierry*) urbs
 Galliæ in provincia Briæ 686 e
 Cataia seu Sina borealis, Asiæ regio 407 d, 408
 a, 413 a
 Catuliacus vicus. *Vide* Dionysiopolis.
 Cayphas. *Vide* Caipha
 Caxaguana. *Vide* Xaquixaguana.
 Cælanum. *Vide* Cælanum.
 Cenomani vel Cenomanum (*le Mans*) urbs
 Galliæ. *S. Victor seu Victorinus* 447 e
 Ceraunia, nunc Cerines, urbs in Cypro 444 e
 Ceresum, oppidum dirutum in Castella veteri Hi-
 spaniæ *S. Victor M.* 835 b c
 Chameliacum, Cameliacum vel Camliacum
 (*Chambly*) oppidulum Galliæ in tractu Bel-
 lovacensi 574 b, 621 c
 Cheminium (*Cheminon*) abbatia Ord. Cist. in
 Gallia 689 f
 Chili, Chile vel Cile, regio Americæ 963 d
 Chorasmini Asiæ populi qui, unde venerint, quo
 migrarint etc. 406 c et seqq. 408 d e
 Chouarezem, provincia Asiæ ad mare Caspium
 408 e
 Christolium (*Crêteil*) vicus in agro Parisiensi
 667 b
 Chuquisaca vel Argentea (*vulgo la Plata*) urbs
 in America Meridionali 1009 c
 Cincha, tractus in Peruvia 1005 b
 Civitas regalis (*Civitareale*) urbs in regno Nea-
 politano 889 f
 Civitas regum. *Vide* Lima.
 Clarimontium, oppidum in regno Neapolitano
 862 a
 Clipiacum (*Clichy*) vicus prope Parisios 656 f
 Clisma. *Vide* Clysmæ.
 Cluniacensis abbatia in ducatu Burgundiæ 392 e,
 679 b
 Clysmæ, locus in Asia 816 e
 Coldinghamense monasterium. *Vide* Coludense.
 Collismadiense monasterium. (*Colle-maggio*) pro-
 pe Aquilam in Vestinis. *B. Joannes Bassandus*
 870 a b c
 Colonia Agrippina variis *S. Bartholomæi* reli-
 quiis nobilitata 107 a b
 Colu-

Coludense vel Coldinghamense monasterium in Scotia, ubi duæ SS. Ebbæ abbatissæ, quarum altera cum sociabus monialibus martyrio coronata 497 d, 498 f, 268 f, 269

b d e

Coludensis mons in Scotia 497 b

Columbiers villa in Santonia 382 b

Columna Rhegia vel Rhegina fuit civitas maritima Calabriae in sinu Brutiorum 42 e

Comani populi, de quorum sede, moribus et ridiculis superstitionibus varia 735 c d e, 737 e

Combalu. Vide Pekinum.

Compendiensi abbatia S. Cornelii in Gallia 614 f

Comum seu Novocomum, urbs Italiae 808 a

Conchus (Conches) Normanniae oppidum 571 b

Condorillo, fluvius Americae 4004 e

Conflans, duo vici hujus nominis in agro Parisiensi 704 c

Consentia, urbs in Calabria 519 a

Constantinopolis. S. Gennadius I, patriarcha 448

b. S. Epiphanius pat. 164 a. S. Menas vel Menas pat. 464 c

Corbeiacum, al. Corbeia, Corbia (Corbie) oppidum Galliae in Picardia 887 f

Corbiniacum, oppidum Galliae in Nivernensi provincia 640 b

Corbotium, (Corbeil) oppidum in insula Franciae 676 f

Cormeliae (Cormeilles) vicus in insula Franciae 585 f, 586 a

Crac. Vide Petra.

† Crux de la Sierra, provincia Americae 977 b

Cusco, urbs Americae in Peruvia 938 a

D

Damiata, urbs munita Aegypti expugnata a S. Ludovico. Ejus situs, valor etc. 416 f, 447 a et seqq., 420 e, 694 b c

Daras. Vide Anastasiopolis.

Daventria, urbs in Transisalaniam Belgii provincia 444 a

Derventio, oppidum et flumen in Scotia 499 b

Diocæsarea. Vide Sephoris.

Dionysiopolis seu Catuliacus vicus (saint Denis) Galliae oppidum prope Parisios 490 f. S. Ludovici ossa illic deposita 520 c et seqq. S. Rex ibidem plurimis fulget miraculis 566 f, 567 a et seqq., 616 et seqq.

Domnum-Martinum, al. Dominium Martini (Dammartin) oppidum in insula Franciae 682 b

Dora. Vide Arsura.

Dordincum vel Durdincum (Dourdan) vicus in Carnutensi diocesi Galliae 438 e

Doria. Vide Duria.

Dorstad, nunc vulgo Wyck te Duerstede, olim, ut quidam volunt, Batavodurum, urbs in Ultrajectina Belgii provincia 259 c d

Duria vel Doria, fluvius Pedemontii geminus 797 e

E

† Ebbæ castrum (Ebchester vel Ebbecester) monasterium in Scotia 497 c

Ebroicum (Ebreux) urbs Galliae in Normannia 574 a. Multis hanc miraculis illustrat S. Ludovicus 569 c et seqq.

Ecoflans, vicus Galliae in provincia Andegavensi 704 c

Elmerc. Vide Almari.

Emesa vel Hemesa. Vide Camela.

Erpesford, nunc Erfurt, oppidum in Thuringia 256 d

Evilath seu Hevilath plerisque antiquis est India intra Gangem sita 26 f

Eystadium vel Eystettum. Vide Hehstedi.

F

Fanum S. Albini (S. Aubin du Cormier) oppidum Galliae in Britannia 327 a

Fanum S. Crucis de monte, oppidum in Peruvia 977 b

Fanum S. Germani in Laya (S. Germain en Laye) oppidum in insula Franciae 598 f, 569 a, 883 b c

Fanum S. Juliani, oppidum in comitatu Burgundiae 632 e

Fanum S. Lazari (saint Ladre) vicus prope Parisios 647 c

Fanum S. Leodegarii (saint Leger) vicus in agro Parisiensi 647 c

Fanum S. Maximini, oppidum in Provincia Galliae 752 c d

Fanum S. Nicolai. Vide Warengisi-villa.

Fanum S. Sulpitii de Favieres, pagus in diocesi Parisiensi 634 d

Fehta vel Fihta. Vide Vecta.

Felisa, oppidum, nunc Wilsen in Transisalaniam, vel potius Velsen in Hollandia 257 a

Ferrariae (Ferrieres) oppidulum Galliae in Vastinio tractu 656 f

Fihta. Vide Vecta.

Finæ (Fismes) Galliae oppidum 324 e

Flinense cœnobium in Belgio 406 c

Florellense cœnobium in Belgio 406 d

Florentia, urbs Italiae. B. Margarita Faventina 845 b, 846 c, Item B. Villana Bottia 862 b

Floriacense S. Benedicti in Gallia cœnobium (Fleury vel S. Benoit sur Loire) 563 a

Foggia, oppidum regni Neapolitani 771 c

Fons-Bellaqueus, seu Fons-Blaudi vel Bliaudi (Fontainebleau) palatium regum Franciae 675 e

Fontenæum, oppidum geminum in Pictaviensi provincia, alterum Fontenay le Comte dictum, de quo 378 f; alterum Fontenay l'abbatu a S. Ludovico dirutum, de quo 378 e f, 379 a et seqq.

Fontenay, vicus in agro Parisiensi 654 e, et in Normannia 667 b

Forensis Galliae provincia (le Forez) 700 d

Fresnai l'evesque, vicus in tractu Bellovacensi 640 b

Frisia, Belgii provincia, prædicationibus S. Gregorii illustrata 258 b

Fritillariense cœnobium in Hassia 256 d, 257 d

Fuldense territorium. Vide Bocanna sylvæ.

Fuxiensis comitatus in Gallia (le Foix) 308 f, 309 b c

G

Gaditanum fretum. Vide Herculeum.

Gallao. Vide Callao.

Ganges, Indiae fluvius 23 e f, 24 a b

Gaudium vallis (Joyenval) abbatia in Gallia 304 f

Gaza, urbs Palestinae 744 f

Gergolium vel Jargolium (Jargeau vel Gergeau) oppidum in tractu Aurelianensi 597 f, 656 e

Ger-

Gersiacense cœnobium in Gallia 406 b
 Gihon. *Vide* Oxus.
 Gloslay, vicus in agro Parisiensi 623 e
 Gog et Magog populi qui 732 f, 733 a, 734 d
 Gonnessia (*Gonnesse*) vicus in agro Parisiensi 654 e
 Gornacum (*Gournay*) oppidum Normanniæ 669 d
 Grandipratum, oppidum et comitatus Campaniæ 689 e
 Guailas *vel* Guaylas, provincia Peruviae 4003 d
 Guamanga, urbs Americae in Peruvia 948 e
 Guanca, pagus in Peruvia 907 f
 Guatimala, provincia et urbs Americae Septemtrionalis 987 c
 Guinea, Africae regio 4004 d

H

Haman *vel* Hamath, urbs in Syria 409 c, 692 c
 Hassia, Germaniæ provincia 236 d
 Hehstedi *olim*, *nunc* Eystadium Eystettum *vel* Eichstadium, urbs in circulo Franconiæ 259 f
 Hemesa. *Vide* Camela.
 Herculeum fretum, quo Hispania ab Africa separatur 737 c
 Herleius vicus Galliæ in Veromanduis 239 a
 Hevilath. *Vide* Evilath.
 Hiera, insula ex Æolis una 55 e f, 56 a b
 Hierosolymitani regni origo, progressus etc. usque ad adventum S. Ludovici compendio data 404 b et seqq.
 Hispalis, urbs in Hispania, et oppidulum in America Septemtrionali 992 f
 Homeritis. *Vide* Arabia felix.
 Horuro. *Vide* Oruro.
 Humolariense cœnobium (*Humblières*) in Veromanduis 227 a
 Huzitis seu terra Hus ubi sita 29 c
 Hybla, mons Siciliae 929 d

I

Iapyges populi in provincia Hydruntina 769 a
 Ibelin, castrum in Terra sancta 744 c
 Iconium, urbs Asiae minoris 692 b
 Illes *vel* Ille, pagus in Campania 686 f
 Imaus, mons in Scythia Asiatica, accolis Belgian, Bengiar *vel* Althai 407 b
 India stricte dicta quæ vocanda : ubi et varia de ejus situ, incolis et accolis luce Euangelii a S. Bartholomæo apostolo illustratis 24 e f, 22 a et seqq.
 Insula S. Salvatoris. *Vide* † Salvatoris insula.
 Italica, *olim* Hispaniæ civitas, ubi sita fuerit. S. Geruntius *vel* Gerontius 410 d e

J

Jafa seu Joppe, urbs Terræ sanctæ, sumptibus immensis a S. Ludovico condita prope castrum ejusdem nominis 434 b c, 742 d e
 Jargolium. *Vide* Gergolium.
 Joanvilla. *Vide* Jovisvilla.
 Joppe. *Vide* Jafa.
 Jordanes, fluvius Terræ sanctæ 743 c, 774 f
 Joviniacum (*Joigny*) oppidum et comitatus Galliæ in Campania 644 e, 687 a
 Jovisvilla, Jovilla *vel* Joanvilla (*Joinville*) oppidum in Campania 673 c d
 Juilly, pagus Campaniæ 686 f
 † Juliani oppidum. *Vide* Fanum S. Juliani.
 Juliodunum. *Vide* Lodunum

K

Kemperlegiense monasterium in Britannia minori. S. Gurloesius abbas 272 b c e

L

Lagheki, *nunc* de Lange beek, rivus in ditio-
 ne Ultrajectina 259 d e
 Lambais *vel* Lembais, pagus in agro Veromanduum, in quo nata S. Hunegundis 225 d e
 Lanarius vicus urbis Romanæ 447 b
 Langebeek. *Vide* Lagheki.
 La Plata. *Vide* Chuquisaca.
 Latiniacum (*Lagny*) oppidum Galliæ in Bria 642 e, 687 b
 Laudunum (*Laon*) urbs in Suessionibus 654 d
 Lecca, Belgii fluvius 297 d
 Lembais. *Vide* Lambais.
 Lemovices Galliæ populi, apud quos B. Pelagia vidua 824 a
 Leodiense templum S. Bartholomæi 402 c
 Lessina, oppidum Belgii in Haunonia 450 a
 Lexovium (*Lisieux*) urbs in Normannia 638 a
 Libya, pars Africae 977 b
 Liciniacum (*Lusignan*) castrum in agro Pictaviensi 687 e
 Lidda, *olim* civitas, *nunc* vicus Palestinae 739 f
 Liger seu Ligeris, flumen Galliæ 447 f
 Ligneris, vicus in comitatu Nivernensi 686 f
 Ligniacum *vel* Ligneium (*Ligny*) oppidum in ducatu Barrensi 753 a
 Lilium, abbatia monialium in Gallia 576 a
 Lima, metropolis Peruviae in America. S. Rosa V. 904 c, 4048 f
 Lincolnia, urbs Angliæ 642 d
 Lingonum civitas in Campania, *olim* Andomatum Lingonum (*Langres*) 686 f
 Lipara, insula Æoliarum præcipua cum urbe ejusdem nominis 52 f, 57 c
 Lochia, urbs Galliæ in provincia Turonensi 472 f
 Lodovensis ecclesia S. Genesio Arelatensi sacra 425 c d e
 Lodunum, *al.* Losdunum et Juliodunum (*Loudun*) urbs Galliæ in Pictaviensi provincia 297 a, 630 d
 Loia, locus diocesis Lemovicensis in Gallia 450 f
 Longus-campus, cœnobium in insula Franciæ 464 f
 Longus-pons, abbatia in diocesi Suessionensi 671 e
 Lodupasa, *Ital.* Lampedosa, insula in mari Mediterraneo 749 e
 Luca, urbs Italiae 444 b c
 Lucullanum castrum. *Vide* † Salvatoris insula.
 Lugdunum, urbs Galliæ 402 a b, 632 e, 894 a
 Lupariæ (*Louviers*) Normanniæ oppidum 571 b
 Lupiæ. *Vide* Lycium.
 Lycaonia, Asiae minoris provincia 26 d
 Lycium, *al.* Lupiæ et Aletium (*Lecce*) in provincia Hydruntina Italiae. SS. Justus. Oron-
 tius et Fortunatus MM. 764 c f
 Lydda. *Vide* Lidda.

M

Maclovium seu Macloviopolis (S. Malo) urbs
 Britanniae Armoricae 568 f
 Magog. *Vide* Gog.
 Majus-monasterium (*Mairmoutier*) cœnobium in diocesi Turonensi 563 d
 Malus-

Malus-dumus (<i>Maubuisson</i>) abbatia monialium in Francia 358 c et seqq., 576 a, 665 d	Moritania, <i>Vide</i> Mauritania.
Malus-leo vel Malleo (<i>Maulcon</i>) duplex hujus nominis oppidum in Gallia 336 a b	Mosul. <i>Vide</i> Mussula.
Marchia Anconitana, Italiae provincia. BB. <i>Liberratus de Lauro, Humilis ac Pacificus</i> 840 c	Mulati populi 966 f
Marchianense monasterium in Belgio 406 c	Murbach, cœnobium in Alsatia 407 c
Mare Leonis est pars Mediterranei ad littora Galliae 508 f	Murronis mons in regno Neapolitano 889 f
Mare Pacificum 904 d	Mussula seu Mosul, olim Ninive, ut quidam volunt, urbs ampla ad Tigrim 413 c
† Mariæ de Sagittario monasterium in regno Neapolitano. B. <i>Joannes a Caramola</i> 834 h et seqq.	Mylæ, Siciliae oppidum 42 d
Maricollense cœnobium in Hannonia 406 c	
Maroccanum fretum. <i>Vide</i> Herculeum.	
Marsi, populi Italiae in Aprutio, apud quos SS. <i>Simplicius, Constantinus et Victorianus</i> 778 a b	
Marcicum, urbs Italiae in Lucania. S. <i>Januarius ep. et M., et forte SS. Felix et Honoratus</i> 813 a b	
Massilia, urbs Galliae 690 b	
Massora, oppidum Ægypti 420 e	
Matha, oppidulum Galliae in Santonia 379 d	
Matillac, locus in agro Burdigalensi 383 a	
Matisco, urbs et provincia Galliae in Burgundia 392 f	
† Matthæi finis terræ (S. <i>Mahe de fine-terre, al. S. Matheu</i>) promontorium et municipium in Britannia Gallica 663 f, 664 a	
Mauritania, oppidum Galliae in Santonia 382 f	
Mauritania vel Moritania, urbs in Normannia 371 f	
† Maximini oppidum. <i>Vide</i> Fanum S. Maximini.	
Medunta (<i>Mante</i>) urbs Galliae in Francia 883 b	
Meldæ (<i>Meaur</i>) urbs Galliae in Bria 579 a	
Mellentum, al. Mulancum (<i>Meulan</i>) oppidum Galliae in Francia 883 b	
Melodunum (<i>Melun</i>) urbs Galliae in Bria 612 c	
Memphis, urbs antiqua Ægypti 579 b	
Merpin, castrum in Engolismensi Galliae provincia 882 b	
Mestizi populi 966 f	
Miletus (<i>Melito</i>) oppidum in Calabria ulteriori 57 d	
Mirabellum, castrum Santoniae in Galliae 383 a	
Mirabellum, oppidum in provincia Pictaviensi 313 c, 323 c	
Misque, oppidum in America Meridionali 1004 e	
Molisinus comitatus in regno Neapolitano 774 f	
Monasteriolum (<i>Monstreuil en Gatine</i>) castrum in Pictaviensi provincia 378 e	
Monopolis, urbs in Apulia 770 e	
Monpenserium, castrum Arvernæ in Gallia 290 f	
Mons-Belligardus (<i>Montbeliard</i>) oppidum et comitatus Germaniae 695 b	
Mons-crucis in Cypro insula 749 c	
Mons-Letherici vel Mons-Lethericus (<i>Montlehercy</i>) vicus in provincia insulae Franciae 679 a	
Mons-martyrum (<i>Montmartre</i>) mons et vicus prope Parisios 665 d	
Mons-regalis (<i>Montreal</i>) Castrum Galliae in Vasconia 363 e	
Mons-regalis oppidum Siciliae, in cujus ecclesia cathedrali intestina et carnes S. <i>Ludovici regis deposita</i> 547 c f, 518 a, 558 e, 627 f, 889 e	
Mons-securus (<i>Montsegur</i>) castrum in diœcesi Tolosana 365 c d e	
Monstrolium (<i>Monstreuil</i>) vicus in argo Parisiensi 667 b	
Montegium (<i>Montech</i>) oppidum in Occitanis 382 f	
	N
	Nabathæa, pars Arabiae 29 c d
	Nazareth, oppidum Terræ sanctæ 554 d
	Neapolis, urbs Italiae. S. <i>Patricia virgo</i> 199 c, 212 e
	Neapolis, urbs Palestinae 744 c
	† Nicolai in Bosco abbatia in Gallia 612 c
	Nicomedia, urbs Asiae. S. <i>Adrianus M., ut fertur</i> 808 b
	Nigella (<i>Vesle</i>) oppidum in Picardia 574 b
	Nilus fluvius, de cujus ostiis varia 420 a b c, 421 c d e, 698 b c d, 699 d e f, 700 a b
	Niortum, oppidum in Pictaviensi provincia 325 b, 817 b d
	Nisibis, urbs Mesopotamiae 27 a
	Nivernum, urbs Galliae. S. <i>Eulalius seu Euladius ep.</i> 821 c
	Noia, al. Noha oppidum in regno Neapolitano 862 d
	Nomervilla, castrum in Normannia 342 c
	Nonigentum Erembertium, nunc Nonigentum regium (<i>Nogent le roy</i>) Galliae oppidum ad Eluram 607 e
	Nonigentum vel Novigentum ad Sequanam (<i>Nogent sur Seine</i>) oppidum Galliae 687 b
	Nortgovia, Germaniae provincia 259 f
	Norvegia, regio 733 b, 737 c
	Notre-Dame de la garde, arx in portu Massiliæ 690 b
	Nova-villa (<i>Neuf-rille en Hez</i>) pagus in diœcesi Bellovacensi 287 f, 288 c d
	Novigentum ad Matronam (<i>Nogent l'Arthaud</i>) oppidum Galliae in Bria 687 b
	Noviodunum (<i>Noyon</i>) urbs Veromanduorum in Gallia 603 b, 623 e
	Novocomum. <i>Vide</i> Comum.
	Novus-burgus (<i>Neuf-bourg</i>) locus in Normannia 571 c
	Nubia, Æthiopie Africanæ pars 22 d
	Nursia, urbs Italiae in Umbria 889 d
	O
	Octodurum (<i>Martigny</i>) oppidum Helvetiæ in Vallesia 794 e
	Ogniacum, vicus prope Namurcum in Belgio 406 d
	Olbia (<i>Hieres</i>) oppidum maritimum in Provincia 750 a
	Olenus, oppidum geminum, alterum in Ætolia, in Peloponeso alterum 752 a
	Ordorpense cœnobium in Thuringia 257 d
	Orgelestum (<i>Orgelet</i>) oppidum in comitatu Burgundiæ 632 e
	Oruro vel Horuro, locus in America 1009 d
	Ostunum, urbs in provincia Hydruntina Italiae 770 e, 772 a
	Oudon, castrum Galliae in diœcesi Nannetensi 324 e, 322 a
	Oxus, accolis Gihon, fluvius Asiae 408 a
	Pala-

P

Palatiolum, *olim* cœnobium, *nunc* oppidum
et collegium canonicorum prope Trevirim
256 a, 257 b

Panama, emporium Americæ Meridionalis 977 c

Pantalaræa, insula in mari Mediterraneo 749 f,
750 a

Paphos nova, oppidum maritimum in Cypro
749 f,

Paraguay, Americæ Meridionalis regio 992 f

Parcum, abbatia prope Lovanium 406 e

Parma, urbs Italiæ 671 e

Passus-Barrae, locus in Occitania 303 d, 308 f

Pekinum seu Combalu, urbs in Sina Boreali
443 a

Pena, oppidum Occitaniæ in diœcesi Albigeni
(*Penne en Albigeois*) 307 a b

Perona, urbs Picardiæ 235 a

Petra, *al.* Crac, urbs Arabiæ Petrææ 406 e

Petrocorium, urbs et provincia Galliæ in Aquita-
nia 487 d, 460 b

Phison, paradisi fluvius, *aliquibus* Ganges 26 f

Pictaviensis provinciæ *oppida et castra plurima*
capta a S. Ludovico 378 e f, 379 a et seqq.

Pictavium (*Poitiers*) urbs Galliæ. *S. Gelasius*
episc. 817 a

Pisciacum (*Poissy*) oppidum Galliæ in diœcesi
Carnutensi. *Locus natalis S. Ludovici regis*
287 d e, 341 a

Pistorium, urbs Hetruriæ in Italia. *S. Felix pre-*
sbyter 838 a

Plotacium, locus prope Bergomum in Italia. *Pa-*
lestra martyrii S. Alexandri 799 e f, 800
d e

Pons Saravi (*Sarbruc*) urbs et comitatus in
diœcesi Metensi 689 d

Pontiniacum, cœnobium in Gallia 763 a

Porcetum, cœnobium prope Aquisgranum 407 e f

Portus-dives, insula et urbs Americæ Septem-
trionalis 904 d e

Potentia, fluvius Italiæ 813 f

Potentia *fuit olim* urbs Italiæ in Piceno 813 f

Potentia, urbs Italiæ in Lucania 813 e

Potosium *vel* Potosia, urbs Americæ Meridiona-
lis 943 d

Provinum *vel* Pruvinum (*Provins*) urbs Gal-
liæ in Bria 676 f

Pruiniense cœnobium in diœcesi Trevirensi 413
d e f

Pruvinum. *Vide* Provinum.

Ptolemais, *Gallis* saint Jean d'Acre *vel* Acre,
aliis Accon *vel* Acon, urbs maritima Phœni-
ciæ 405 a b c, 436 c, 553 c

Puteoli (*Puiseaux* *vel* *Puteaux*) oppidulum
Galliæ in tractu Vastinensi 595 b

Q

Querbus, castrum in Gallia Narbonensi 431 d

Quercu-cinctum (*Querchin*) vicus in Belgio
prope Duacum 406 c

Quito, provincia et urbs Americæ 966 f

R

Rama, *olim* civitas, *nunc* vicus Palæstinæ
739 f

Ramerudum (*Rameru*) castrum in Campania
695 a

Ranton, vicus in Pictaviensi provincia 630 d

Reate (*Rieti*) urbs Italiæ in Umbria 889 c

Regalis-mons, abbatia in diœcesi Bellovacensi
300 a et seqq.

Regium Lepidi, urbs Italiæ in Longobardia
674 e

Rhenus vetus, fluvius 257 a

Richenow. *Vide* Augia dives.

Ricomagus (*Riom*) urbs Galliæ in Arvernica
194 e

Ripa, oppidum in diœcesi Tridentina ad lacum
Benacum 804 c d

Rodericopolis (*Ciudad Rodrigo*) urbs Hispani-
niæ in regno Legionensi 844 d

Rodonium (*Rosny*) oppidum Galliæ in Car-
nutibus 706 f

Romæ *S. Genesius minus* 449 c. *S. Zephyrinus*
Papa 783 b. *SS. Abundius et Irenæus MM.*
790 a

Rosetum, *Turcis* Raschit, urbs ad ostium Nili
synonymum 698 e, 700 b

Ruolium (*Ruel* *vel* *Rueil*) vicus in insula
Francia 586 a

Rupefortium (*Rocheport*) oppidum Galliæ in
Santonia 379 d

Rupella (*la Rochelle*) urbs Galliæ 679 a

Rupes-Amatoris, oppidum in provincia Cadur-
censi Galliæ 392 f

Rusellum, pagus in Aprutio Italiæ. *S. Joannes*
eremita 440 b

S

Sabis (*Sambre*) fluvius 237 b

Sacsahuana. *Vide* Xaquixaguana,

Sacudion, monasterium prope Constantinopolim
39 d

Sagittarium. *Vide* † Mariæ de Sagittario.

Sagium (*Seez*) urbs Galliæ in Normannia 568 d

Saint Jean d'Acre. *Vide* Ptolemais.

Salmurum (*Saumur*) oppidum Galliæ in pro-
vincia Andegavensi 630 d, 687 c

† Salvatoris insula seu Castrum Lucullanum pro-
pe Neapolim, *olim* Megaris dictum, *nunc* Ca-
strum ovi (*Castello dell' ovo*) 203 a

Sanio, castrum prope Aptam-Juliam in Provincia
Galliæ 271 d

Santones, urbs Galliæ Santoniæ caput 381 b et
seqq., 382 a, 383 d, 685 c d

Saravus (*la Sare*) fluvius Lotharingiæ 689 d

Sarlatum (*Sarlat*) oppidum in Aquitania 614 e

Savigniacum, abbatia in Normannia 452 f, 453 a

Sciarensis conventus FF. Minorum in Carthagi-
nensi Hispaniæ provincia 426 f, 427 a, 428
a b

Scylacium *vel* Scylletium. *Vide* Squillace.

Scythia extra Imaum montem, amplissimus Asiæ
tractus 407 c

Sepher Cana. *Vide* Cana Galilææ.

Sephoris *vel* Diocæsarea, urbs Palæstinæ 551 e

Sesana, oppidum in Bria provincia Galliæ 324
e f, 686 f

Sidon, urbs Terræ sanctæ a *S. Ludovico rege re-*
staurata et muris cincta 436 f, 437 a, 746
b e

Sina Borealis. *Vide* Cataia.

Sinisiu, oppidum in regno Neapolitano 862 a

Sparnacum (*Espernay*) oppidum Galliæ in Cam-
pania 324 e f, 686 b

Squillace, *olim* Scylacium *vel* Scylletium, oppi-
dum maritimum in Calabria 42 e

Stampæ (*Estampes*) urbs Galliæ in Belsia
644 f

Stadium

Studium, monasterium Constantinopolitanum 39
d, 433 d
Subherbe, castrum prope Cæsaream Philippi in
Palæstina 743 f
Suessæ, urbs in regno Neapolitano 4027 e
Sulliacum (*Sully*) oppidum Galliæ in provin-
cia Aurelianensi 642 d
Susterense cœnobium cum oppido in ducatu Ju-
liacensi 253 b c
Sylva-leonum (*la Forest des lions*) in Norman-
nia 635 e
Sylva-major, cœnobium in diœcesi Burdigalensi
405 f
Syracusæ, urbs Siciliæ. *S. Elias episc.* 826 b
Syria, provincia Asiæ. *S. Julianus M.* 439 c

T

Tabago, insula Americæ 963 e
Talleburgum, oppidum Galliæ in Santonia 380
a b, 685 c
Tanes, *al.* Tanis. *Vide* Tanicum ostium.
Tanguth. *Vide* Tenduch.
Tanicum *vel* Taniticum ostium Nili 420 e,
424 c d e, 700 b
Tarraco, urbs in Hispania *S. Maginus vel*
Marinus. M. 448 b
Tarsus, urbs in Cilicia 409 c
Tartari, Asiæ populi, *de quorum prima sede,*
regni origine et progressu etc. disseritur 407
a et seqq., 443 a et seqq., 470 f, 733 a et
seqq.
Tenduch *vel* Tanguth, Asiæ regio ad partem Si-
næ Borealem 407 d, 408 a, 734 d
Teruanna, urbs *fuit* in Artesia 640 b
Thabor, mons in Palæstina 551 e
Thebais, Asiæ provincia, *in qua S. Tithoes mo-*
nachus 815 c
Thebe, urbs in Ægypto superiore 792 e
† Theodorici monasterium prope Remos in Gal-
lia 405 f
Thoronum, oppidum in Phœnicia prope Tyrum
747 b
Thuringia, Germaniæ regio *apostolicis SS. Boni-*
ficii et Gregorii laboribus excolta 256 a et
seqq.
Tiberias, urbs Palæstinæ 739 d
Tolosa, oppidum duplex in Hispania 861 f,
862 a
Tolosa, urbs Galliæ *cum vicinis oppidis* 303 a
et seqq., 305 b et seqq., 308 d e
Torigny, vicus in Francia 661 d
Tortosa, *al.* Antaradus, urbs Phœnicia in Syria
746 c d
Trajectense templum *S. Servatii, et D. Virginis*
406 e f
Transisalaniam, Belgii provincia *SS. Lebuini et*
Marchelini prædicationibus ad fidem conversa
251 d et seqq.
Trasignies, pagus in extremo limite Gallo-Bra-
bantia 676 c
Trece, urbs Galliæ in Campania 325 a b, 684
a d
Trenorchium, *olim* Tinurtium oppidum in du-
catu Burgundiæ 892 d
Treviri, urbs Germaniæ 244 d e
Tripolis, urbs Phœnicia 746 d

Truxillum, urbs Americæ in Peruvia 938 a
Tuitium (*Duitz*) oppidum Germaniæ 5 d
Tunnetum, urbs Africæ, *prope quam obiit S. Lu-*
dovicus rex 545 b c
Turcomanni, Asiæ populi 441 c
Turi, oppidum in regno Neapolitano 770 c d
Tyrus, urbs Phœnicia 774 d

U

Ultrajectum, urbs Belgii *S. Gregorius conf.*
242 b et seqq., 253 d
Urbs-vetus (*Orvieto*) civitas Italiae 672 c

V

Valeriacum (*Valery*) castrum Galliæ in
provincia insulæ Francia 695 e
Vallis-coloris (*Vaucouleurs*) oppidum Galliæ in
Campania 333 a, 689 e
Vallis-secreta, abbatia in Francia 686 d
Vallis-serena (*Valsery*) abbatia in Francia 686 d
Vallis-iridis (*Vauvert*) locus in Occitania
750 a
Vaurum *vel* Vaurinum (*la Vaur*) oppidum Gal-
liæ in Occitania 303 a
Vecta (*Vecht*) *olim* Fehta *vel* Fihta fluvius
Hollandiæ 257 a
Vertusium (*Vertus*) oppidum Galliæ in Cam-
pania 324 e f, 686 f
Vesontio, urbs Galliæ 878 f
Vezeliacum, oppidum cum cœnobio in Burgundia
490 b c d, 505 c
Vicinarum *vel* Vicennarum nemus prope Parisios
681 b
Victoria, abbatia in Francia prope Sylvanectum
313 a
Villa-tignosa (*Ville-Teigneuse vel Tecneuse*) in
diœcesi Parisiensi 644 e
Vintimelum *vel* Victimelum. *Vide* Albintime-
lium.
Vollenhovium, oppidum in Transisalaniam 257 a
Vorstiense cœnobium prope Bruxellas 406 e
Voventum (*Vouvent*) oppidum in Provincia
Pictaviensi 378 f
Vratilaviense Societatis Jesu collegium *insignibus*
rariorum Sanctorum reliquiis ditatum 5 f,
6 a,
Vulcaniæ insulæ. *Vide* Æoliæ.
Vulcanus (*Volcanello, Bolcanello ac Borecanel-*
lo) exigua insula Liparæ fere contigua 55 e f,
56 a b

W

Warengisi-Villa *nunc* Fanum *S. Nicolai, op-*
pidum in Lotharingia 749 d
Weingarten, cœnobium in Germania 407 e
Westphali, Germaniæ populi 252 a
Woerden. *Vide* Wyrda.
Wyck te Deurstede. *Vide* Dorstad.
Wyrda, Wurda, Woerda (*nunc* Woerden)
oppidum prope Ultrajectum in Belgio 256 f,
257 a

X

Xaquixaguana, *al.* Caxaguana et Sacsahuana,
locus in Peruvia 953 d
Xauxa, tractus in Peruvia 4004 d e

INDEX

ONOMASTICUS

A

A djornare, citare	320 f	Capelli, <i>serta in modum pileorum plera</i>	545
Admiraldus, <i>rei maritimæ præfectus</i>	514 a	e, 547 b	
Ad partem, <i>seorsum</i>	494 a	Capsetta, <i>capsula</i>	839 f
Adpodiare se, <i>niti</i>	568 b, 569 a	Caravanae, <i>classes</i>	423 e
Ambasciatores, <i>legati</i>	488 e	Caristia, <i>penuria, annonæ caritas</i>	530 f, 853
Ambaxiatæ, <i>legationes</i>	881 b	f, 854 a	
Arestatus, <i>subsistere jussus</i>	520 b	Cassandus, <i>privandus imperio</i>	368 c
Armagium, <i>armarium</i>	863 d	Cassare, <i>irritum reddere</i>	330 b
Arreragia, <i>debita suo tempore non soluta</i>	518 d	Castrum, <i>tentorium</i>	516 f
Arreragia, <i>damnum ex mora solutionis</i>	453 e	Catalla, <i>bona mobilia</i>	332 b
Arrestare, <i>delinere</i>	329 a	Catus <i>vel</i> Cattus, <i>machina bellica, in formam porticus tectæ composita etc.</i>	700 c
Assisia, <i>consensus</i>	444 b	Cavalcatae <i>equorum subministratio</i>	444 e
Assisiæ, <i>assignatio censuum</i>	336 e	Caveæ, <i>sarcinæ</i>	133 f
Artonus, <i>ex pane factus</i>	461 f, 463 e	Causet, <i>fieri faciat</i>	414 f
Assidere, <i>assignare</i>	373 a	Censiva, <i>debitum census</i>	504 a
Audientia, <i>tribunal vel locus. ubi justitia administratur</i>	985 c e	Chrismarium, <i>theca sacrarum reliquiarum</i>	187 e
Aurilainna, <i>præcipuum S. Dionysii vexillum in Gallia</i>	695 c	Cieindelus, <i>lampas</i>	194 e, 219 b
Aurifrigium, <i>limbus acupictus</i>	394 d	Clamium, <i>jus aliquid petendi</i>	465 f
Avunculus <i>pro patruo.</i>	347 a	Clericare, <i>clericos consecrare</i>	310 e

B

B acinni, <i>candelabra</i>	376 a	Colobium, <i>tunica absque manicis, vel cum manicis brevioribus</i>	36 c
Bannitores, <i>præcones</i>	866 e	Colonica, <i>vel Colonia, prædium. quod sufficit ad alendum colonum seu familiam rusticam</i>	185 e
Barbacana, <i>propugnaculum exterius urbis aut castris; vel tabulare vallum arcendis telis</i>	714 d	Confessio, <i>altare</i>	820 d
Barberius, <i>chirurgus</i>	862 d	Connestabularius, <i>supremus militiæ præfectus</i>	512 f
Barga, <i>cymba</i>	509 c	Conquesta terra, <i>acquisita terra</i>	309 f
Baronagium, <i>cætus procerum</i>	367 d	Contrata, <i>tractus vel regio</i>	855 f
Bedelli, <i>apparitores, qui ad judicia citant</i>	444 d	Cortis, <i>curtis, atrium rusticum stabulis et aliis ædificiis circumdatum</i>	237 b c
Bellragia, <i>turres lignæ præsertim ad urbes expugnandas</i>	700 c	Cosmus, <i>mundus</i>	459 e
Bella, <i>legiones</i>	614 d	Creditaria, <i>videtur accipi pro nutrice</i>	791 e
Beneficia, <i>bona opera</i>	490 e	Cruces nigræ, <i>litania major seu Gregoriana</i>	685 d
Bladum, <i>frumentum</i>	358 f	Curialius <i>benignius</i>	540 a
Bochellum, <i>ostium fluminis</i>	476 b	Castus, <i>sumptus</i>	382 b
Bosci, <i>nemora</i>	504 d		
Brodatura, <i>acu variata pictura</i>	444 c		
Burelli, <i>pannus vilior</i>	501 c		
Buticularius, <i>supremus vini dispensandi minister</i>	512 c		

C

C alciatam facere, <i>aggerem ducere</i>	421 d	D ecii, <i>tesseræ</i>	445 b
Calogeri, <i>monachi</i>	463 e	Dessaisiri, <i>spoliari</i>	320 f
Cambellanus, <i>cubiculo regio præfectus</i>	514 a	Dessasiare, <i>bona alicujus occupare</i>	444 f
Camera, <i>cubiculum</i>	390 a, 866 b	Devestire, <i>exuere</i>	336 e
Camera <i>fiscus imperatoris vel regis: videntur etiam hac voce significari primores urbis vel magistratus</i>	885 f, 887 c	Diffiduciare, <i>provocare</i>	420 a
Camisia, <i>indusium</i>	307 f	Disseisiri, <i>spoliari</i>	386 e
Camisiatus, <i>lineis indutus vestimentis</i>	709 b	Dissides, <i>dissidentes</i>	310 d
Capa, <i>pallium</i>	544 c	Domicellæ, <i>uiores legitimo matrimonio junctæ</i>	663 d
Capæ, <i>tunicæ laxiores instar pallii</i>	394 d	Domicellus, <i>aulicus</i>	851 c
Capatus, <i>indutus</i>	394 d		

E

E mir, <i>præcipui Saracenorum principes, qui urbes etc. gubernabant</i>	714 a
Equitatura, <i>equi</i>	556 d
Exbannire, <i>in exilium relegare</i>	332 b
Exeonia, <i>munera</i>	441 c d
Faidi.	

F

F aidimenta, bona hæreticorum ac sceleratorum fisco addicta	453 d
Fayditi, proscripti	306 b
Filius, pro genere sumitur	675 b, 676 f
Firmitates, loca munita	471 c
Focagium, al. focagium, census, qui pro focis singulis seu domibus exigitur a domino seu- dali	329 b
Fodesorium, ligo	442 e
Forefacere, delinquere	297 e
Foresta, silva	329 a
Forestarii, silvæ custodes	461 b
Forrari, pabulari	381 b
Forratores, pabulatores	381 c
Forum, pretium	398 d, 509 f
Fossata, fossæ	306 b
Fossorium, ligo	445 e
Fortiæ, munimenta	306 c
Franchisiæ, immunitates	494 f

G

G agiatus, solutus	444 d
Galeiæ, triremes	385 b, 447 e
Garcio, famulus	384 c
Gistum, debitum vassallorum hospitium procu- randi principibus suis iter agentibus	585 f
Grossus, crassus	379 a
Gualæ, triremes	410 a
Quantus, chirotheca	890 f
Guarnisio, præsidium	379 d
Guerra, bellum	882 c
Gutta, paralysis, vel hydrops, vel arthritidis	671 c

H

H abere pro pagato, censere sibi satisfactum	352 e
Hæreticare, in hæresim inducere	310 e
Hegumenus, abbas vel monasterii præfectus	163 e
Homines, vassalli	332 b

I

I nfortiare, munire	305 b
Ingenia, machinæ	378 e, 514 d
Inrequisitus, non præmonitus	329 a

J

J acobitæ, Prædicatores	464 f
Jardinum, hortus	327 d
Justitia, jurisdictio	456 f
Justitia, pœna	432 d
Justitiani, justa pœna affici	456 f

L

L aborarius, operarius	853 d, 854 d
Laborem, opera facienda	853 c, 854 a
Legatia, qualitas pecuniæ	853 c
Ligantia, homagium ligium, ut vocant	378 b

M

M andatum, ceremonia abluendi pedes	545 a
Mancies arborum, species arborum	351 b
Manerium, hospitium	547 d
Mangonelli, machinæ ad jaciendos lapides mi- nores	363 e

Maresium, palus	380 b
Mataratium, culcitra	534 b
Merella, vinum tenue propter aquam admixtum	853 c, 854 a
Mesleite, rixæ casu fortuito nata	456 d
Mimithemela ars, ars mimica	424 a d
Mimostella ars, ars mimica	423 b
Minare, cuniculos agere	364 d
Minutus, cui vena secta	375 c
Modra, Mutina	549 d
Monasterium, pro ecclesia	684 a
Morsellus panis, frustum panis	530 e
Moslematici, Saraceni	422 b
Murator, qui muros construit	854 d
Muscus, odoramentum, quod in ejusdam ani- malis umbilico colligitur	840 d
Mutatoria, vestes	394 d

N

N asselli vel nassella, cymbæ	446 a
Navigium, classis	398 b

O

O fficium, Missæ sacrificium	680 e
-------------------------------------	-------

P

P agina, interdum significat agrum seu fun- dum mensura sua definitum	187 d
Pannelli, tabulæ acu pictæ	414 c
Parens, consanguinea	891 e
Parentes, pro consanguineis	217 a
Parisiis, pro Parisiis	304 e, 461 f
Parito, cum parerent	85 e
Parlamentum, tribunal causidicum	878 f
Participium, communicatio	388 c
Passagium, expeditio seu transretatio in Terram sanctam	287 a, 397 d
Passima, videtur accipi pro pane recocto	860 d
Pater, pro avo	674 c, 675 f
Pavella, septa castrorum	514 e
Paximatus panis, panis vel recoctus vel subcine- ricius	163 d
Pedagia, vectigalia	304 e
Perlæ, gemmæ	539 d
Pervetustatum ulcus, ulcus inveteratum	855 e
Petrariæ, machinæ ad majores lapides jaciendos	320 a, 363 e
Phlebotomus, venæ sector	249 c
Phronesis, intelligentia, sensus	156 b
Pittantia, rictus	399 f
Planta, ichnographia	970 c
Pluderones, videtur significare viles vestes	966 f
Plummare, acu pingere	249 c
Podium, sustentaculum	509 a
Posse, vires	434 a
Potentiarius, fulcris subalaribus incedens	623 e
Potentia, fulcra subalaria	568 b, 569 a
Præsentia, dona	510 e
Prisio, carcer	308 a, 454 d
Procuratio. Vide Gistum	
Proprium, ambitus	462 d

Q

Q uadrellus, telum balistarum	298 f
Quadrigata, quadrigarum onera	359 f
Quarrellus, telum brevius balistarii	379 a

Quintana, videtur sumi pro annulis e marmore
structis 219 c
Quitare, Quittare, abdicare 297 f, 454 d

R

Recaptus, receptus 544 d
Recolendus, colligendus 548 e
Re de Fransa, rex Franciæ 426 e
Refutare, recusare 857 d
Regale, tentorium 562 d
Regia, cancelli in ecclesiis, qui vulgo separant
chorum seu sanctuarium a navi 824 e
Regiæ, porta major 820 c
Regiolæ, ostiola in cancellis circum altare 824 d
Religiolæ. Vide Regiolæ
Repausatus, quiete recreatus 549 f
Ressanatus, sanitati restitutus 390 a
Ruptarii, prædones ex rusticis collecti 304 d

S

Sacramentum Missæ, consecratio seu elevatio
in Missa 744 d
Saissire, occupare 298 d
Sambra, Sabis 237 b
Samilis pannus (Gallis samit) pannus pretiosus
ex serico, aureisque filis textus 582 b
Scaci, latrunculi 445 b
Scarleta, pannus coccineus 444 c
Schema, habitus 464 a
Sedes, obsidio 348 a
Semiccia, forte semicinctia, vestes, quæ totum
corpus non tegunt 560 d e
Ser, magister 840 d
Siglare, plenis velis navigare 508 f
Slavi, mancipia 448 b
Soldanus, sultanus, nomen quasi regium mul-
tis Turcarum et Saracenorum principibus da-
tum 692 e
Sophisticatus, circumventus 394 e
Sotulares, calcei 504 c
Specialis, aromatopola 845 f

Stans, manens

Sterlingus, nummus quidam Anglicus

Stordatus, obstupefactus

Strata, via

545 c

659 c

544 c

520 a

T

Talia, tessera lignea secta, in qua debitum no-
tabatur 397 e
Taliæ, vectigalia 340 e
Tallia assidenda, census tarandus 489 a
Talliæ, præstationes pecuniarum 444 e
Taysiæ, mensura sex pedum 308 b
Temelea ars. Vide Mimithemela
Thymelicus, mimus 423 c
Terrarii, incolæ 409 f
Terragia, terræ 57 d
Theolonisi, Germani 222 f
Tiretanus pannus, species panni vilioris, partim
ex lana, partim ex filo textus : olim tanen
pannus pretiosus 684 c
Treugæ, induciæ 303 e
Treviæ, induciæ 552 c, 564 c
Turcopoli equites, equites levis armaturæ 434 b

V

Vadia, stipendia 444 b
Vasa, naves 445 d, 447 f
Vasella, naviculæ 423 e
Ventatio, expositio ad ventum 509 a
Verreria, laminæ vitreæ 376 b
Villæ capitaneus, urbis gubernator 446 d
Villata seu Villeta, adunatio plurium mansio-
num, seu villa major 329 b
Viridæ herbæ, virides herbæ 509 d
Volum, fornix 833 c

Z

Zabernæ, cistæ vel capsæ 458 d
Zabyræ. Vide Zabernæ.
Zammettis, fulcris subalaribus 889 e

INDEX MORALIS

A

Absens frumenti copiam ad cœnobium
suum divinitus allatam cognoscit
S. Severus abbas 463 b. Mortem ab-
sentis manifestat B. Villana Bottia
866 d. B. Joannis Bassandi obitum cognoscit
absens B. Coleta 887 a. Matrimonium
longe distantis fratris S. Rosa 976 c
Abstinentia prodigiosa S. Rosæ 943 a et seqq.
Vide Austeritas vitæ, Jejunia.
Adolescentia pia S. Ludovici 290 a b c, 543
b c d, 575 e f, 606 d e f. B. Joannis Bas-
sandi 877 e f
Ægri sanati ope S. Bartholomæi 62 a et seqq.

S. Magini 449 a b. S. Victorii 447 c. S. Are-
dii 476 e, 485 d, 486 a et seqq., 489
a b c d, 490 c d, 493 c d e f. S. Ebbæ V.
498 d e f. S. Hunegundis 233 f, 234 c d e.
Virtute S. Crucis 273 c. Ope S. Ludovici
567 a et seqq., 569 d et seqq., 627 a et
seqq. S. Orontii 775 e, 776 b d e. SS. Sim-
plicii et Filiorum 784 b. B. Pelagiæ viduæ
825 b c. B. Joannis Bassandi 888 d e. Pre-
cibus S. Rosæ ad S. Catharinam Senensem
fusus 955 d e. Æger S. Rosam accersit, ad cu-
jus præsentiam statim morbo liberatur 965 f,
966 a b. S. Virgo varios ægrotos sanat 996

e f,

e f, 997 a et seqq., 1026 e f, 1027 a b c d.
Vide Morti proximi, Febris etc.

Æquitas S. Ludovici in defendendis tenuioribus
contra vim potentiorum 475 e f, 610 b c d e
f. Vide Jus.

Affabilitas S. Rosæ. 912 f

Afflictiones, quam salutare Deoque gratæ sint,
ex visione intelligit S. Rosa 945 a b c d e

Amissum breviarium divino favore recipit S. Lu-
dovicus 424 e f. Liber amissus beneficio S.
Regis inventus 544 d. Amissum cochlear argen-
teum, invocata S. Rosa, inventum 906
e f. Apocha perditâ ejusdem ope recuperata
999 f.

Amor et benevolentia S. Ludovici in probos
quoslibet, præcipue religiosos 584 e f, 585
a b c, 595 a b c d e f, 596 d e, 674 f.
Vide Familiaritas, Donationes, Foundationes.

Amor in Deum S. Ludovici, quem et aliis in-
stillare conatur 546 f, 579 d e f, 588 c.
Ardentissimus S. Rosæ amor erga Jesum spon-
sum suum 946 c d, 947 b, 948 b c d, 950
d e. Divini amoris affectus, quibus S. Rosa
tum privatim tum in publica conversatione
indulgere solita 946 e f, 947 a, 949 a.
Ejusdem zelus alios ad amorem Dei inducendi
946 f, 950 e. Vitam suam legentem S. Rosa ad
amorem Dei accendit 994 b

Amor in proximos S. Ludovici, quos tum exem-
plo tum verbis ad bonum quodlibet inducere
studet 576 e f, 591 b et seqq. Ad pecca-
torum confessionem 551 a. Ad odium peccati
mortalis 591 d e, 674 c d e. Ad opera humili-
tatis 674 e, 753 c d. Ad justitiam 675 a b.
Ad fidem firmam 677 e f, 678 a b c. Vide Zelus,
Peccatores.

Angelorum concentus auditus in templo S. Ge-
nesii notarii. 124 f

Angelus SS. Eusebii et sociorum martyrum sub-
euntium sanguinem detergit 115 f, 116 a.
Angelus mulieri in S. Genesii notarium
devotæ felix puerperium prænuntiat 125 a. An-
gelus SS. Simplicium et Filios cælesti visione
recreatos in fide corroborat 781 b. S. Rosa
animi deliquium patiens potum opportunum
per Angelum custodem accipit 940 e f, 941
a, 1019 d. Januam clausam hic S. Vir-
gini aperit 941 b, 1019 d. Cuidam iter
agenti custodiam angelicam S. Rosa procurat
941 c d, 1019 d. Angelus sub pueri specie
sæpe invisit S. Rosæ confessorium, eumque
de summa ejus in cælis gloria certior facit
990 f

Angina guttur inflammatum sanat S. Rosa 1004
a, 1006 a c, 1007 c.

Anima B. Joannis Bassandi a pio viro cælos
ascendere visa. 888 e

Annulus contactu corporis B. Joannis Bassandi
virtutem participat morbos pellendi 888 d.
Annulum connubialem, quem S. Rosa fieri
jussit in memoriam suæ cum Christo desponsa-
tionis, tangens Dei servus præ gaudio spiri-
tuali se non capit 928 e f, 929 a b c d

Anxius ob imminens Dei judicium moribundus,
de salute æterna securus redditur a S. Rosa
963 a b c, 1022 a

Apoplexia tactas sanat S. Rosa 1006 f, 1010 f,
1011 a, 1026 f

Apostemate fædo laborantes sanat S. Ludovicus
520 a b, 629 c et seqq., 638 c d e f, 661
e f, 662 a et seqq. S. Orontius 776 c d.
Apostema periculosum in gutture puellæ sanat

pulvis e sepulchro S. Rosæ erutus 1006 a b.
Apostema sublatum applicatione imaginis S.
Rosæ 1010 a b. Vide Tumor, Ulcus.

Apparitionibus Christi, D. Virginis, aliorum-
que Sanctorum sæpe recreatur B. Villana Bottia
866 b f. S. Rosa 936 f, 937 a. Apparet
Christus B. Margaritæ Faventinæ, ex quo
discit, obedientiam virtutem esse Deo gratissi-
mam 848 a. Hanc domi se totam cælestibus me-
ditationibus dare volentem, jubet monasterio
egredi, ac proximum verbo et exemplo ædifi-
care 849 a, 852 d. Eandem jubet apparens
Christus de passione sua meditari 849 b.
Ejusdem B. Margaritæ linguam tangens, quam
petierat, verbis suis gratiam concedit et effica-
ciam 849 c, 850 e f, 852 c. Beatæ de pas-
sione sua meditantis apparet Christus, et in
signum dilectionis quinque vulnerum dolore,
quem ipse tulit, ejus sensum afficit 849 c d
e, 852 e f. Eandem sibi sponsam Christus
assumit, annuloque ipse apparens Beatæ digi-
tum inserit 850 a b. Ejus angores et labores
in condendo monasterio tum verbis tum am-
plexibus cælestis Sponsus apparens benigne so-
latur 850 f, 851 a b, 852 b. Ab eodem sibi
apparente aliis consolationibus cælestibus re-
creatur 850 d e f, 852 d e. Apparet Jesus S.
Rosæ legenti pios libros 938 c. Manibus ope-
ranti 938 d, 939 c d. Egrotanti 938 e f,
939 a. Oranti 939 b. Dulcissimos cum S.
Rosa sermones miscet, varique alia præ-
bet amoris indicia 938 f, 939 a b c d.
Ejusdem apparitione et consolatione fruitur
post visibiles dæmonum impugnationes 942 e.
Iterato apparet D. Virgo B. Margaritæ Fa-
ventinæ, cujus brachiis puerum Jesum am-
plexendum committit 849 a b. S. Rosæ, quam
e somno ad orationem excitare solebat 939 e
f, 940 a. Apparens in aere Deipara 200,000
Indorum ita terret, ut 600 Christianis victo-
ribus se dederint 953 b c. Apparet S. Bar-
tholomæus apostolus Anastasio imperatori, cui,
urbem a se conditam suam in tutelam se re-
cepisse, indicat 50 e. Monacho Liparitano,
præcipiens, ut ossa sua a Saracenis dispersa
colligat 60 c d e f, 61 e f. Naclero ea trans-
ferenti Beneventum 61 b. Ex S. Bartholomæi
aliorumque Sanctorum apparitione intelligit
civis Beneventanus, principem quemdam, qui
urbis suæ ecclesias dirui jusserat, morte puni-
endum 63 d e. Apparet S. Apostolus S.
Josepho hymnographo, cui benedicens sacros
hymnos componendi facultatem dat et facili-
tatem 101 c e. Monacho incredulo 103 a.
Apparet S. Ebba virgo monacho, cui assignat
locum, in quem ossa sua de tumulo levata
transferat 198 d. Mulieri cæcæ, cui visum
reddit; puellæ mutæ et contractæ, cui gressum
et loquelam restituit; alteri mulieri mutæ et
colli inflatione vexatæ, quam sanat. Apparet
et bis juveni, quem sanat et jubet, peregrina-
tionem instituere ad S. Thomam Cantuarien-
sem 198 d e f. Apparet S. Patricia moniali
de vita periclitanti, quam docet, quid pro
valetudine recuperanda agere debeat 218 c d
e. Duabus energumenis, e quibus dæmonem
expellit 220 b c d. Sæpius apparet puero surdo
et muto, cui auditum et loquelam restituit
230 f, 221 a et seqq. Apparet eadem capti-
vis, quos vinculis solutos carcere educit 222
a b. Apparet terribili specie S. Hunegundis
monasterii Humolariensis silvam vastantibus,

quos

- quos mirabili modo mulctat 235 c d. S. Liafinus, ubi corpus suum conditum, indicat S. Ludgero 252 e f. Futura docetur S. Ludgerus ab apparente sibi S. Gregorio conf. 254 a. Apparet cuidam se invocanti B. Elisabetha, eumque ad S. Ludovicum fratrem confugere jubet 544 d. Apparet S. Ludovicus moribundo, quem reprehensum de voto quodam neglecto, et meliora spondentem sanat 649 a et seqq. Apparitiones crebræ S. Orontii 772 c d e, 776 b. Apparens sub forma sacerdotis, falso accusati causam agit coram iudice, eum innocentem ostendit, et carcere liberat 772 d e. Apparet S. Joannes evangelista B. Margaritæ Faventinæ, quam de monasterii fabrica et sustentatione sollicitam bono animo esse jubet, et ab opere externo subinde cessare 848 c d, 853 d e. Apparet vivens B. Joannes a Caramola consanguineis 858 d e f. Mater de salute filii fit certior ab apparente sibi B. Joanne Bassando 891 f. Apparens S. Catharina Senensis sapissime cum S. Rosa familiariter conversatur 940 b, 1019 e. Angelorum visibiliter apparentium familiari obsequio S. Rosa utitur 940 e f, 1019 d. Mox ab obitu suo cuidam mulieri gloriosa luce coruscans apparet 983 a. Variis aliis 990 a et seqq., 994 a e. Cuidam apparens, moribundum religiosum de vita longiori, deque ejus ad infulas promotione certiore reddi jubet 994 b c d. Causam beatificationis suæ variis apparitionibus promovet 994 e f, 992 a b c d. Apparet cuidam in somnis, eique mancipium fugitum cras reducendum significat 999 e. Apparet vigilantis S. Rosa, Deum orans pro incolumitate urbis Limanæ 1044 e f. Pie matronæ sub specie lucidæ stellæ 1047 c. Se invocanti moribundo, quem sanat d 1027
- Appetitum in cibo et potu multis modis domat** S. Ludovicus 605 c d e f. Cibus vilem et modicum herbis amarissimis vel felle occulte condit S. Rosa 914 b c d e, 945 a, 1014 d
- Aqua dulcis beneficio** S. Patriciæ impetrata 204 e f
- Aqua Sequanæ intumescens e cellis vinariis contactu pilei** S. Ludovici amota 656 b c d
- Aqua stillans e variis locis cryptæ, in qua colitur** S. Orontius, febres aliosque morbos pellit 771 f, 772 a
- Arbor arida revirescit precibus** S. Genesii notarii 124 a
- Arboris, prope quam martyrium subiit** S. Genesius notarius, cortex et rami agris saluti ferri 434 e
- Arcana varia dirinitus cognoscit** S. Rosa 973 b c d e f. Inter alia mancipium agonizans nondum esse baptizatum 976 e f. Vide Apparitiones, Futura, Revelationes, Prædictiones.
- Ariditas spiritualis, aliæque mentis afflictiones, quibus exercetur** S. Rosa 932 e f, 933 a et seqq.
- Articulari morbo misere vexatus sanatur contactu arcæ, ossa** S. Ludovici continentis 674 c d. Alter unctione olei S. Orontii 775 d. S. Catharina Senensis S. Rosam arthritide, quæ manum ejus invaserat, confestim liberat 956 a b c d, 1021 c.
- Artis legendi scribendique notitia** S. Rosæ cælitus data 977 a
- Assiduitas** S. Ludovici in exercitiis spiritualibus 580 a et seqq.
- Asthmate oppressum pectus sanant admotæ reliquæ** S. Rosæ 4003 b, 4008 c
- Attentio et ferror** B. Villanæ Bottiæ legentis, audientis vel meditantis verbum Dei 866 a b. S. Rosæ in oratione 930 a b c d e, 935 d e, 1017 f, 1018 a
- Auctoritas** S. Ludovici virtute parta 462 b c, 549 e f, 550 a, 564 c
- Auditum unius auris recuperat puella per** S. Ebbam virginem 498 d
- Aulam regiam deserit** S. Aredius 182 f, 183 a
- Austeritas vitæ** S. Severi 461 e f, 462 a b c. S. Martiani 272 a. S. Ludovici ferreo flagello, cilicio et crebris jejuniis carnem domantis 606 a b c. Aliquot per annum diebus pane et aqua victulantis 534 a b, 547 e f, 548 a b, 564 c e, 605 c d e f, 606 a b. B. Joannis a Caramola in eremo 860 d e. Ejusdem in religione 861 a. B. Villanæ Bottiæ 865 c d f. S. Rosa ab ipsa pueritia cilicio, ferreo flagello et catena in tenerum corpus pia crudelitate sævit 945 e f, 946 a b et seqq. Variis aliis, quæ patiendi desiderium erco-gitarat, instrumentis et modis carnem suam cruciatu pene incredibili affligit 905 b c, 917 a et seqq., 918 a et seqq., 920 c d e f, 924 a et seqq., 1014 e, 1016 e f, 1017 a b. Vide Jejunia.

B

- Bellorum privatorum consu etudinem perniciosam tollere satagit** S. Ludovicus 456 d e f, 457 a b
- Beneficia spiritualia regni peruanı incolis divinitus collata, intercedente** S. Rosa 993 a et seqq., 994 a et seqq., 1026 a b c d
- Beneficus fratrum suorum intersectoribus** S. Gregorius conf. 261 c d
- Blasphemias spiritu liberata mulier per** B. Joannem Bassandum 890 c d
- Blasphemos graviter punit, vel latis legibus puniri jubet** S. Ludovicus 444 b, 493 d e f, 508 a b, 554 b c, 578 b c, 643 f, 753 b c. Blasphemi Judæorum libri Thalmudici, optm præstante S. Rege, combusti 359 a et seqq.
- Bona, quorum ignoti domini, pauperibus distribuenda** 457 d e f
- Boni communis studiosissimus** S. Ludovicus mala quævis e regno suo extirpanda, ac jura sua singulis servanda et reddenda curat 443 d e f, 444 a et seqq., 508 a b c. Ad ministros in officio continendos varia statuta edit 753 f, 754 a b c d e. Præfecturas aliaque munia maxime idoneis gratis confert 754 e f. In ministros suos sedulo invigilat, eosque delinquentes punit, ac damna, si qua subditis illata, resarciri curat 614 b c. Vide Jus, leges.
- Bos æger sanatur, adhibito oleo ex lampade** S. Orontii 773 e
- Brachium graviter læsum sanat** S. Bartholomæus 62 c. Brachii gravis dolor sublatus, admotis S. Ludovici reliquiis 567 e. Brachii dexteri usum restituit S. Rex puero 658 c d e f. Mulieri 666 d e f. Brachium S. Rosæ læsum sanatur, statim ac sudore oblinitur, quem precibus ex Christi imagine elicuerat 930 a b, 1020 b. Brachium aridum, S. Rosæ defunctæ vultum tangens, pristinum vigorem recipit 996 e, 1026 f. Brachii usum ex nervorum contractione amissum ad se confugienti reddit S. Virgo 995 f, 1026 f. Sanat alterius brachium quod

quod gravia vulnera inutile reddiderant 997
a b. Brachii lacerati os loco suo restituitur con-
tactu rosarii, quod S. Rosæ corpus t-gerat
998 e. ad ejus sepulchrum altera brachii usum
recipit 1000 c
Brachium obrigit tortori S. Alexandrum per-
cussuro 804 e f

C

Caduco morbo aliisque malis afflicta mulier
sanata ope S. Ludovici 655 b c d. Puer ope
S. Rosæ 1002 f
Cæcam uno oculo sanat S. Ebba V. 498 d. S.
Ludovicus 655 c. Uno oculo cæcam, altero
cæcutientem S. Rosa 1002 d e
Cæcitate percutitur temere martyr cryptam
ingressus; sed voto facto, se altare S. Bartho-
lomæo erecturum, visum recipit 401 f, 402
a b. Cæcitate percussus et insanis motibus diu
agitatus pastores quidam, temere sepulchrum S.
Ebbæ V. aperire tentantes 498 c
Cæcus visum recipit suscepto Baptismo 116 b c
Cæci illuminati per S. Bartholomæum 62 f.
Per S. Maginum 419 a. Per S. Martinum 146
d e. Per S. Severum 457 f. Per S. Aredium
179 c, 185 f, 186 e, 193 e f. Per S. Eb-
bam V. 498 d e f. Per S. Hune Gundem 234
b, 236 a. Plurimi Per S. Ludovicum 520
f, 566 e, 567 f, 569 c d, 570 c, 624
b c d e, 660 a et seqq., 661 a b c, 667 a
c d e f, 668 a b c d. Per S. Orontium 771
f. Cæca divinitus duci-jussa ad viam, qua
ad martyrium properabant SS. Simplicius et
Filius ejus, visum ab eisdem recipit 781 d e.
Alii Cæci curati per B. Joannem Bassandum
889 b
Calculum ingentem, quo cruciabatur, emittit
invocans S. Rosam 1000 e
Campanæ sponte sonant, moriente S. Martino
272 c
Capite truncatus Deum laudat S. Secundus 797 a
Capitis dolore vexatos sanat S. Bartholomæus
62 a c. Varios S. Rosa 1002 b c d, 1003 d,
1004 b. Eadem capitis vertiginem et dolorem
tollit 1007 a. Caput graviter vulneratum sa-
nat 1007 f, 1008 a. Ulcerosa capitis porri-
gine vexata puella subito sanatur ope S. Rosæ
1009 f, 1010 a. Vehementibus capitis dolori-
bus cruciatus sanat admota S. Rosæ imago
1011 d e f
Captivos mirabili modo de carcere liberat S.
Victorius 147 d. S. Aredius 184 f. S. Pa-
tricia 222 a b
Castitatem vorent mutuo ex consensu S. Victor
electus episcopus et uxor ejus 146 a b
Catalepsi laborantem sanat S. Rosa 997 f
Catarrhi, ex iisque secuti dolores et morbi de-
pulsus per S. Rosam 1002 c, 1003 d, 1011 f
Cerebri frigiditatem tollit imposita capiti chiro-
theca B. Joannis Bassandi 890 b
Cereus, nullo igne admoto, ardens ad sepul-
chrum B. Pelagiæ 826 a d. Cerei sex sub
Sacro solemniter celebrato in translatione reliqua-
rum B. Margaritæ Faventinæ miraculose accen-
si, eoque finito, extincti, cera non absumpta
845 e f
Charitas et commiseratio erga ægros aliosque af-
flictos S. Aredii 188 a b. S. Ludovici 387
c, 499 a, 534 d e, 562 c d. pro exercitus
captivi libertate se Saracenis vult obsidem
tradere 530 a b. Ejus in captivis militibus

redimendis et jurandis sollicita caritas et li-
beralitas 597 d e. Lepra maxime deformem
invisit, eique, fletis ad mensam genibus, mi-
nistrat 598 c d e f, 599 a. Idem faciliare so-
litus S. Rex in valetudinariis publicis ægris
etiam maxime horridis 599 a b c d. Compen-
diensi valetudinario primum infert ægrotum
599 f. B. Villana Bottia pauperem ægrotum in
nosocomium humeris gestat 866 c. S. Rosa
esurit, ut egenos pascat 964 a, 1022 b. Ege-
næ sadoque morbo laboranti domum procurat,
ei officiosissime inseruit, pretiumque ad solu-
tionem conducti hospitii ipsa suppeditat 964
e f, 1022 b c. Vide Misericordia.

Charitas insignis in pauperes S. Aredii 184 c d,
187 f, 188 a b. S. Gregorii conf. 263 e f.
S. Ludovici regis 548 c. Eorum pedes sæpis-
sime per annum lavabat et osculabatur 544
b, 594 a b e f. Aliquoties per hebdomadam
eis cibos ministrabat 593 f, 594 a b c. Eo-
rum inopiam variis subsidiis levabat 594 c
d e f. In eisdem summa charitas et miseri-
cordia S. Rosæ 963 f, 964 a et seqq., 1022
b c d. Vide Eleemosyna, Donationes, Fun-
dationes, Misericordia.

Chirothecas, quas mater ad ornatum gestare jus-
serat, invita induens S. Rosa, manus sibi
comburi sentit, easque abjectas igne prodigio-
so plenas videt 905 c d, 1014 e

Circumspectio S. Ludovici in conferendis bene-
ficiis ecclesiasticis 549 d e, 753 f. In consti-
tuendis præfectis aliisque regni ministris pro-
bis et bene catholicis 304 c, 754 e f

Clauda et muta incessum et loquelam adipiscitur
ad tumultum S. Ludovici 647 e f, 648 a b
c d. Item alter applicatione olei ex lampade
S. Orontii 774 b c

Claudivantes gressu recto et expedito donati
a S. Ludovico 641 d e, 644 f, 645 a b
c d, 655 e f, 656 a, 670 b c d e. A S. Rosa
997 e

Claudi a nativitate usum pedum accipiunt, in-
tercedente S. Ludovico 568 a, 570 b f

Claudis ex nervorum contractione, pedum de-
bilitate etc. gressum restituit invocatus S. Bar-
tholomæus 62 b. B. Aredius 186 b c d. S.
Ebba V. 498 f. S. Hune Gundem 236 b. S.
Ludovicus 541 c d, 568 b c d, 569 c d e,
570 a b c, 648 a et seqq., 625 d e f, 629 c d
e f, 630 a b c, 639 e f, 640 a, 644 b c d,
645 e f, 646 a et seqq., 647 a b, 652 e f,
653 a et seqq., 654 a b c, 667 b. S. Oron-
tius 771 f. S. Bregvinus 829 f. B. Joannes
Bassandus 888 c e, 889 b, 892 a. S. Rosa
997 b c d, 1000 c d f, 1003 e f, 1008 c, 1026
e f, 1027 a

Clementia S. Ludovici in rictos 379 c, 380 f,
382 c. Ejusdem in quoslibet 615 a b

Clericos negotiatores et libidinosos coercere et
emendare ope summi Pontificis conatur S. Lu-
dovicus 469 c d

Clericus facinorosus subita morte punitur 153 b c
Cogitationes juvenis, libidinoso animo ad se re-
nientis, divinitus edocta S. Rosa, eum cor-
reptum ad penitentiam adducit 962 a b c.
Nonnullis aliis, quas animo versabant cogita-
tiones, S. Rosa revelavit 973 b c

Commiseratio S. Ludovici erga afflictos quoslibet
variis exemplis probata 592 e f, 593 a et
seqq. Vide Charitas, Misericordia.

Communio frequentissima S. Rosæ 957 b c. Vir-
tutum exercitia, quibus ad hanc se præpara-

bat

- bat 937 d e. *Fervida pietas, qua hanc suscipiebat* 937 f, 958 a b. *Cælestis Cibi effectus mirabiles, quos ipsa experiebatur* 938 c d e f, 1020 f, 1021 a. *Vide Eucharistia.*
- Conciones sacras audire solitus S. Ludovicus singulis diebus Dominicis et festis, pluribusque aliis 581 d e
- Concursus ad funus B. Joannis Bassandi 886 d e. S. Rosæ 984 c f, 985 a et seqq., 986 a b f, 1025 b c d e
- Confessio frequens S. Ludovici 547 a. S. Rosæ 937 d
- Conscientiæ puritas S. Ludovici 485 d e f, 543 e, 606 c d e f, 607 d. *Pro ejus securitate in rebus dubiis Pontificem consulit* 354 d e, 457 d, 485 d e f, 555 e. *Hanc crebra confessione mundat* 547 a. *Tenerrima conscientia B. Joannis a Caramola* 860 d. S. Rosæ, quæ minimos etiam naves multis lacrymis deflebat, et ingenti cum dolore coram confessariis exage-
rabat 941 c d
- Constantia S. Gregorii, qua S. Bonifacio adhæsit, ejus in laboribus apostolicis comes et adjutor 255 f, 256 a b c d. Constantia S. Ludovici in pio expeditionis transmarinæ proposito probata 401 a b c. Ejusdem constans fortitudo, qua, neglectis Saracenorum minis, impium juramentum prestare recusavit, quod ab eo exigebant, si captivitate liberari vellet 427 a d e f, 577 c d e f, 592 d e, 721 e f. *Vide Fortitudo.*
- Consuetudines pias inducere studet S. Ludovicus 471 b c d, 554 e f, 555 a, *Pravas abrogare* 491 d, 563 e. *Vide Leges.*
- Contemplationes S. Rosæ 930 a et seqq., 935 d e f, 1017 f, 1018 a
- Contemptus mundi S. Severi 160 f, 161 a b c. S. Ludovici 446 b, 608 b
- Continentiæ illustre exemplum Ludovici VIII Galliarum regis 291 c. Continentia S. Ludovici in usu matrimonii 545 c, 608 b
- Contorta post tergum crura pedesque loco suo restituta per S. Ludovicum 570 a b c, 652 e f, 653 a b c d e. Per S. Bregwinum 829 f
- Contracti membris fere omnibus sanantur per S. Aredium 180 a, 186 b c d. per S. Ebbam V. 198 e f. Contractus a 40 annis subito membrorum usum recipit ope S. Ludovici 569 d. Idem varios alios misere contractos sanat 570 b c f, 625 d e f, 626 b et seqq., 629 c et seqq., 630 a b c, 645 e f, 646 a b et seqq., 647 a b. Contractæ membrorum usum reddit B. Joannes Bassandus 888 c. *Pede manumque contractum sanat S. Rosa* 997 c. *Varios pede altero contractos* 997 d e, 1000 f. *Contractos utroque pede* 1000 c d, 1026 e. *Contractam omnibus membris inferioribus* 1003 e f, 1026 f, 1027 a. *Toto corpore contractam* 1003 f
- Conversationum fuga S. Rosæ 923 e f, 924 a et seqq., 926 e, 1017 b c
- Conversio mirabilis S. Genesii mimi 122 b c d. B. Villanæ Bottiæ 865 e f. *Plurimæ gravium peccatorum conversiones ad penitentiam, aliæque beneficia spiritualia regni Peruviani incolis divinitus collata, intercedente S. Rosa recens defuncta* 993 b c d e f, 994 a b c d, 1026 b c d
- Cordis dolores tollit B. Joannes Bassandus 889 c. S. Rosa 1006 e f, 1010 b
- Cordis effigies in pectore S. Rosæ prodigiose formata apparet, mirabilis ejus cum Christo desponsationis præludium 927 b c
- Corona 99 aculeis armata caput quotidie circumdat et ingenti dolore cruciat S. Rosa 918 b et seqq. *Hanc capiti imprimente S. Virgine, prævæ dæmonis suggestiones illico cessant* 919 e, 1016 f. *Eandem post Virginis mortem tangens spiritali gaudio impletur* 949 e
- Corpus S. Bartholomæi mari injectum Liparam miraculose delatum, comitantibus id quatuor aliis Sanctorum corporibus 41 a b c, 44 d e f. *Miraculum hoc vindicatur* 50 b et seqq. *Eo Liparam appellente, insula 7 stadiis loco mota* 41 c d, 55 c d e f, 56 a b. *Naris illud ferens hostiles insequentes beneficio Apostoli eradit* 61 a. *Basilica Beneventana terræ motu collapsa, arca continens S. Apostoli corpus sub ruinis integra reperta* 64 b, 65 c, 67 e f. *Corpus S. Aredii immobile* 181 e. *Item S. Martiani* 272 c d. *Corpus S. Hunegundis post mortem cælesti luce coruscat* 234 e. S. Bergæ in mediis ignibus illæsum 470 e. B. Joannis a Caramola incorruptum 855 a. *Uti et B. Villanæ Bottiæ* 868 b c. *Corpora S. Humilitatis et B. Margaritæ Faventinæ intacta ab aquis totum templum inundantibus* 846 d. *Corpus B. Joannis Bassandi vira calce coopertum post 48 annos incorruptum reperitur* 871 c d e, 891 b c. *Corpus S. Rosæ defuncte viro simile, suæremque spirans odorem* 986 d e, 1023 d. *Post annum et aliquot menses incorruptum reperitur et odoriferum* 987 f. *Post 45 annos S. Rosæ ossa adhuc carne obducta et fragrantia inveniuntur* 989 b, 1025 e
- Costam in pectore fractam sanat admota terra ex sepulchro S. Rosæ 1006 e
- Coxendicis dolor sublatus per S. Bartholomæum 62 a b
- † Crucis signo incendium exstinguit S. Victor 141 b. *Oleum auget S. Aredius* 179 e, 186 f
- Crus pueri, quod rota rhedæ ter pertransit, illesum serrat S. Bartholomæus 76 f, 77 a
- Crux in cælo visa, dum S. Ludovicus eam sumebat ad expeditionem transmarinam 390 b
- Culices, quibus plenum tuguriolum, in quo latebat S. Rosa, quamvis aliis infesti, ei non nocent 925 f, 926 c d. *Mirum in animalcula illa S. Virginis imperium* 926 c d, 1017 c
- Cupiditate divitiarum nimia ararum liberat S. Ludovicus 644 b

D

- Dæmon expulsus per S. Bartholomæum 62 a b. *Per S. Maginum* 119 d. *Per S. Aredium* 177 b, 180 a, 187 b, 188 c, 189 d e, 193 d e. *Per S. Ebbam V.* 198 e. *Per S. Patriciam* 217 e, 218 e, 220 b c d. *Per S. Hunegundem* 234 a b. *Per SS. Simplicium et Filios* 781 b. *Per S. Felicem* 839 b. *Plurimi corporibus expulsi per B. Joannem Bassandum* 888 e f, 889 c, 891 e
- Dæmones compellit S. Alexander M. idola confringere 777 c, *Dæmonem anachoretæ specie apparentem fugat B. Villana Bottia* 867 e f. *Dæmones variis modis, ac sub diversis formis S. Rosam frustra tentant* 941 e f, 942 a et seqq., 1019 e f
- Debilitas totius corporis sanata per S. Ludovicum 544 c d, 639 e f, 640 a. *Præ debilitate per 41 annos lecto afficæ pristinas vires reddit S. Rex* 568 b. *Debilitas pedum ac crurum*

rum sublata per B. Joannem Bassandum 889
b. Ejusdem ope invocata, juvenis toto corpore debilis de lecto protinus exsilit sanitati restitutus 891 e. *Simili fere malo afflictos varios sanat S. Rosa* 1026 e f, 1027 a
Deliberatio matura S. Rosæ de vitæ statu 908 f, 909 a et seqq.
Dens S. Bartholomæi sanguinem emittens 107 e. *Dentem S. Patriciæ auferens subito obriquit, sed, eo restituto, pristinum corporis motum recuperavit* 208 c
Dentium dolorem fugat S. Aredius 476 f, 479 c d, 486 f. *S. Rosa* 1002 e, 1008 c e, 1011 a
Desiderium mortis S. Hunegundis 231 e f. *B. Margaritæ Faventinæ* 848 b
Desponsatio mirabilis S. Rosæ cum Christo: hic, ubi simul cum matre sua blandis oculis, aridente vultu, aliisque gestibus amorem testantibus S. Virginem aliquamdiu dignatus esset, in dulcissimas voces erupit, quibus eam sibi sponsam assumpsit 928 a b c d, 1016 c d
Devotio S. Rosæ erga imagines Christi, coram quibus ferrentissime orans varia consolatione cælesti fruitur 948 f, 949 a, 950 d c. *Erga imagines Deiparæ, a qua beneficia, quæcumque petit, singularesque favores obtinet* 951 e f, 952 a b c d e f, 953 a b. *Erga salutiferum crucis signum* 954 a b c d e. *Erga imaginem S. Catharinæ Senensis* 954 f, 955 a et seqq.
Diarrhœæ variisque languoribus sæpe obnoxiam puellam sanat S. Rosa 1006 a, 1008 e
Direptionis periculum exadit Bergomum, S. Alexandro in somnis hostium ducem, ut ubi parcat, monente 801 d e f
Discessus pius S. Ludovici in Terram sanctam 506 b c
Disciplinam monasticam restituendam curat S. Ludovicus 451 e. *Disciplinæ religiosæ observantissimus B. Joannes Bassandus* 878 b c d, 879 b et seqq., 880 e, 882 f, 883 a. *Colapsam in carnobio Collismadiensi restaurat* 883 e f, 884 a b
Discipulorum institutio egregia 261 f, 262 a b
Discordias graves componit S. Ludovicus 348 a b, 445 a b, 454 a et seqq., 457 c. *Mutuum necem quærentes ad concordiam reducit B. Joannes Bassandus* 889 a. *Discordiam gravem in cætu religioso exortam fuscis ad Deiparam precibus dissipat S. Rosa* 952 b c
Discretio spirituum S. Rosæ 942 f
Distributio temporis, quam S. Ludovicus in obsequiis exercitiis Spiritualibus servabat 580 a et seqq.
Divitiarum contemptor S. Gregorius conf. 262 b c
Dolor S. Rosæ, cum Deum vel minimo peccato a quoquam offensum intelligeret 947 c d e
Dolore membrorum omnium subito corripitur temere tangens ossa S. Ebbæ V. 198 c
Dolium eracuatum, rotis S. Orontio factis, his rino plenum miraculose invenitur 776 e
Dona cælestia impetrat variis S. Rosa, qui se ex hac vita ad superos migranti commendarent 994 c d
Donationes piæ factæ a S. Aredio carnobiis et templis 477 c d, 478 a b c. *Donationes regia liberalitate factæ a S. Ludovico variis religiosorum familiis* 299 a, 300 a et seqq., 301 f, 312 d e f, 313 a b c, 327 f, 328 a, 354 d, 358 c d e f, 434 e, 452 b f, 463 c, 464 c d, 476 e f, 500 d e f, 504

a et seqq. *Templis* 300 c d e, 312 d e f, 343 a b c, 327 b c, 354 d. *Locis pauperum ægrorumque usui destinatis* 328 f, 468 f, 500 d e f, 501 a et seqq. *Vide Foundationes.*
Dotem a duro patre impetrat puella religionem ingressura ope S. Rosæ, quam invocarat 1008 d
Duellorum abusum, antiqua consuetudine roboratum, per totam ditionem suam tollere studet S. Ludovicus 469 d e f, 564 a
Dysenteria et febris maligna cives Parisienses ipsumque regem liberat S. Aredius 488 d e f. *Eodem malo ad extrema deductus subito sanatur a B. Joanne a Caramola* 857 c d. *Dysenteria periculose ægrotantes sanat S. Rosa* 1007 f, 1011 b c, 1027 a

E

Ecclésiæ catholicæ bono studet S. Ludovicus 314 a et seqq., 385 e f, 474 d e f, 475 ab, 563 c. *Ecclesiæ defensæ causa exsulem episcopum protegit* 387 c. *Conspirationem procerum contra Ecclesiasticos prudentia ac industria sua reprimit* 396 f, 397 a. *Filium Philippum regni hæredem ad Ecclesiam ejusque immunitates defendendas hortatur* 508 d, 756 f. *Vide Excommunicati, Hæretici, jura Ecclesiæ, Leges, Pontifex.*
Ecclesias quam plurimas et magnificas sumptibus suis extruit S. Ludovicus variis locis 374 a et seqq., 434 c, 455 d e, 462 c et seqq., 464 d e, 476 d e f, 582 f, 584 a b, 585 a. *In iis canonicatus, vel Sacra, vel Horas canonicas quotidie dicendas fundat* 328 f, 374 a b et seqq., 431 e, 434 d, 456 b, 582 f. *Eisdem amplis redditibus ditat, pretiosa suppellectile ornat etc.* 327 b c, 328 f, 358 c d e f, 374 a et seqq., 434 c, 476 e f, 582 f, 584 a. *Vide Foundationes, Donationes piæ.*
Ecstasim patitur S. Rosa divina contemplans 930 c. *Audiens ariculam cantu Creatorem suum laudantem* 931 a b, 1018 a
Eleemosynæ largæ S. Gregorii conf. 263 e f. *In illis erogandis liberalissimus S. Ludovicus* 452 e, 564 f, 565 a. *Præsertim die Jovis et Veneris sancto* 594 a et seqq. *Pauperum cuiusvis conditionis egestati subvenit* 596 f, 597 a b c, 731 e. *Integris etiam provinciis annonæ caritate afflictis ingenti pecuniæ summa succurrit* 475 c, 597 b c. *Eleemosynæ S. Rosæ* 963 f, 964 a b c. *Vide Charitas, Donationes piæ, Munificentia, Misericordia.*
Energumeni roce, præsentiam S. Aredii ferre nequeuntis, adventus ejus innotescit 479 f
Epileptici templum S. Genesii mimi festo ejus die visitantes, sanitatem recuperant 420 d e. *Epileptica sanata a S. Hunegunde* 239 a b c. *Alia apud tumultum S. Ludovici* 632 b c d
Episcopi cujusdam elogium insigne 160 d e
Erysipelate inflammata matris suæ faciem sanat S. Rosa 1012 b c. *Vide Ignis sacer.*
Eucharistia munitus puer triduo in fornace ardente incolumis servatur 170 b c. *Tam ferida pietate Eucharistiam suscipiebat S. Rosa, ut sacerdotes hanc porrigentes ejus faciem coruscantem viderent* 957 f. *Imo ut et alius externum ardorem sentiret* 958 a b, 1020 f. *Cælesti Cibo sic confortabatur ac satiebat S. Virgo, ut diu alimento corporali non indigeret* 958 e f, 1021 a. *Summa cum reverentia*

- tia et immotæ mentis attentione per integros subinde dies venerabile Sacramentum adorabat* 959 b c d. *Pro ejus defensione et veritate sanguinem effundere parabat* 960 a b c. *Vide Communio, Hostia sacra.*
- Exactiones quasdam, de quarum justitia dubitabat, S. Ludovicus penitus abrogat* 342 c. *Ne subditi a ministris plus æquo graventur, edicto caret* 444 d e f, 445 a. *De novis rectigilibus imponendis consulit Pontificem* 485 d e f
- Excommunicatos ad satisfactionem cogi jubet S. Ludovicus* 304 c. *Contra contumaces severas fert leges* 311 f, 312 a
- Excrescentia ingens carnis super oculum puellæ, invocato S. Ludovico, subito evanescit* 621 a, 622 a b c d
- Exhortatio ad martyrium spirituale* 131 f, 132 a. *Ad contemptum bonorum temporalium* 250 b c
- Exsequiæ honorificæ S. Rosæ* 987 a b
- F
- F**aces quatuor accensæ ad S. Alexandri corpus divinitus apparent 777 e
- Familiaritas cum mulieribus vitanda* 498 b c
- Familiaritas mira S. Rosæ cum Christo, Deipara, Angelis custodibus, S. Catharina Senensi sibi apparentibus* 938 c d e f, 939 a et seqq., 940 a b e f, 941 a b c, 1019 b c d e
- Familiaritas S. Ludovici cum religiosis, quorum etiam piis exercitiis sæpe assistit* 300 f, 304 a, 337 c, 387 d e f, 442 f, 443 a b, 452 f, 550 d, 553 d e, 583 b c, 584 f, 585 a b, 586 c d, 595 f, 596 a, 604 a b, 602 b c d e
- Febris pulsa per S. Bartholomæum* 62 b c. *Per S. Maginum* 119 a. *Per S. Aredium* 186 e, 188 d e f. *Febri continua periculose ægrotantes, mirabili visione prævia, restituuntur pristinae valetudini per S. Ludovicum* 567 c d, 649 a et seqq., 659 e f, 660 a b. *Alii molestia febri correpti, S. Regis ope implorata, vel facto ei voto, sanantur* 439 a et seqq., 644 b c, 652 c d, 669 e. *Febricantes alii sanati a S. Orontio* 772 a, 775 c d e. *A S. Rufino* 818 a. *A S. Felice* 839 b. *A B. Joanne a Caramola* 857 c d e. *Febrim concionatoris jamjam ad populum dicturi in se transferri a Deo petit S. Rosa, impetratque* 948 a b. *Ex febri mortuo vel moribundo ritam vel sanitatem reddit S. Rosa* 996 c d. *Alter ex febri quartana animam agens eo ipso, quo ad opem S. Rosæ confugitur, instanti plenam sanitatem recuperat* 999 a b. *Sex alii febribus æstuantibus æque prompte ac mirabiliter auxilium S. Rosæ experiuntur* 1000 a b, 1027 a c d. *Alios febricitantes sanat S. Virgo* 1002 c, 1004 a b, 1006 b d e. *Plurimas febres fugat usus pulveris de tumulo S. Rosæ* 1008 e f, 1027 c. *Applicatio imaginum ejusdem S. Virginis* 1009 e, 1010 c d, 1011 f, 1012 a b c, 1027 a. *Unctio olei desumpti ex lampade ante ejus altare pendula* 1027 d
- Fervor B. Villanæ Bottiæ in lectionibus, meditationibus et concionibus sacris* 866 a b. *S. Rosæ Eucharistiam suscipientis* 957 d e f, 958 a et seqq., 1020 f
- Festo S. Hunegundis die frumentum metentes spicas sanguine madentes conspiciunt, quæ ad ecclesiam delatæ plus sanguinis emittunt* 236 d e f. *Alteri festo ejusdem Sanctæ laboranti brachium obrigit* 237 a b. *Aranti festo S. Felicis bos subito mortuus, at facti pœnitens redireum recipit* 839 b
- Fidem datam servare illustri exemplo docet S. Ludovicus* 607 c d, 724 c
- Fides vira et firma S. Ludovici multis exemplis demonstrata* 576 e f, 577 a et seqq.
- Fiducia magna in Deo S. Ludovici* 289 d e, 378 d e f. *S. Rosæ, cujus fructum sæpius in suis suorumque necessitatibus experta est* 967 b et seqq., 968 a et seqq., 1022 d e f, 1023 a b
- Fistula inveterata depastum puellæ brachium sanat, dum B. Joannis a Caramola vestibus involvitur* 861 c d
- Flores de cælo lapsi supra feretrum B. Villanæ Bottiæ* 868 b. *Flores, quos anni tempestas negabat, hortus S. Rosæ prodigiose subministravit exornantibus imaginem S. Catharinæ Senensis* 955 b c, 1021 b
- Fluxu sanguinis periculose ægrotantes sanat B. Joannes a Caramola* 854 f, 857 d e. *Continuo molestissimi humoris stillicidio vexatam S. Rosa* 999 c. *Eadem variarum periculosum fluxum sanguinis sistit* 1003 c, 1006 b, 1007 b, 1008 e
- Folia olivæ a B. Joanne a Caramola plantatæ agris medentur* 854 f
- Fons agris saluber meritis S. Ebbæ* 197 b. *Hic mulieribus probis aquam large suppeditat, impiis negat* 198 e. *Fons nascitur salutaris, nascente S. Hunegunde* 225 f
- Fontem baculo terræ infixo elicit S. Aredius* 176 f, 184 e, 189 b
- Formicarum alatarum ingens multitudo quotannis advolans in turrin, in cujus summitate reliquiæ S. Bartholomæi, illico exstinguitur* 106 a
- Fortitudo heroica S. Ludovici in adversis* 453 b, 596 c. *Ejusdem in Palestina captivi* 424 c d e, 427 a b, 461 b c, 718 f, 719 a b, 721 a. *Constans fortitudo B. Margaritæ Faventinæ in quibusvis difficultatibus superandis* 848 c e. *Vide Constantia.*
- Fulmina a canobio quodam arcent reliquiæ S. Bartholomæi* 105 f, 106 a
- Foundationes. Regia munificentia S. Ludovicus quam plurima per totum regnum fundat cænobia* 299 a, 300 a et seqq., 305 b, 337 f, 358 c d e f, 399 e f, 400 a, 434 c, 442 d e, 450 d e, 453 a, 455 d e f, 458 f, 460 f, 462 d e f, 463 c, 464 d e f, 465 a b, 471 f, 472 a b, 476 d e f, 502 c d e, 503 b c d e, 584 a b, 585 a, 596 d. *Nosocomia locis variis fundat, vel fundata reditibus eleemosynisque ditat* 453 b, 462 c d e f, 464 c f, 465 b, 468 c d e f, 518 e, 596 c d. *Domum amplam trecentis cæcis alendis fundat magno sumptu Parisiis, dotatque* 468 c d e, 596 c. *Universitatem Tolosanam fundari curat* 305 b c. *Celeberrimi collegii Sorbonici fundamenta jacit* 503 f, 504 a et seqq.
- Futura in somnis docetur S. Gregorius conf.* 254 e f. *S. Ludgerus* 254 a. *Futura prævidet ac prænuntiat prophetiæ dono clarus S. Aredius* 189 c d e f, 190 a et seqq. *B. Villanæ Bottiæ* 866 d e. *S. Rosa* 971 a et seqq., 972 a et seqq., 973 b et seqq., 1023 c d e. *Vide Apparitio, Visio*

G

Gangræna liberatur puella tangens arcam S. Ludovici ossa continentem 670 f, 671 a b. *Idem* malum sublatum ope S. Rosæ 4004 e
Gaudium S. Rosæ ob conversionem cuiusdam peccatricis 947 e f
Genu fade tumidum sanatum ope S. Ludovici 665 a b c. S. Rosæ 4014 a
Gibbo in dorso enato incurvus et claudus ad tumulum S. Ludovici erigitur, liberoque gressu donatur 657 e f, 658 a b
Globus lucidus visus supra cellam S. Aredii morientis 480 a b, 492 a
Gloriæ summæ sibi ducit S. Ludovicus, se in expeditione transmarina a Saracenis fuisse captum 544 d, 577 f
Gloriam vanam fugit S. Villana Bottia 866 e. S. Rosa 911 b f, 1015 a b. Virtutes suas, ne humanis pateant laudibus, sollicite abscondit 912 a b c d
Guttur tumidum aqua de fonte S. Ebbæ lotum sanatur 498 d. Tumor in gutture respirationem impediens sublatus per S. Rosam 1004 f. Transverso in gutture bolo, spiritum intercludente, liberatur quidam per S. Rosam 1007 a b

H

Hæreticos persequitur S. Ludovicus 302 c et seqq., 304 c d, 454 d e, 530 f. Contra eos leges fert severissimas 311 a et seqq.
Hectica et pulmonis exulceratione ad extrema deductus sanatur a S. Rosa 4027 c.
Hernia laborantes plurimi curati unctione olei ex lampade S. Orontii 775 d. Eodem malo graviter afflictum subito sanat B. Joannes Bassandus 894 c d. S. Rosa 997 f, 998 a, 1006 c d
Honores oblatos singulari animi modestia recusat B. Joannes Bassandus 880 e f, 881 a
Honestas morum et verborum S. Ludovici 559 d e f, 608 d e f, 609 a b. Vide Mores, Verba.
Horas canonicas quotidie recitare solitus S. Ludovicus 424 e f., 550 b, 575 f, 580 a b d
Hostia sacra in mediis flammis illæsa 5 b. In manibus sacerdotis visa specie pulcherrimi pueri 456 c
Hostium manibus erepti beneficio S. Bartholomæi 61 a, 403 c. S. Genesii Arelatensis 429 c d
Humilitas S. Ludovici exemplis quam plurimis demonstrata 300 f, 301 a, 356 d f, 401 f, 402 a b e, 506 c, 530 d e, 544 b c, 548 c, 565 c, 593 f, 594 a et seqq., 595 f, 596 a, 598 c d e f, 599 a et seqq., 601 c d e f, 602 a et seqq., 675 d. Profundæ animi submissionis S. Rosæ exempla insignia 910 e f, 914 a et seqq., 1015 a b e
Hydropici sanati, intercedente S. Ebba V. 498 f. S. Ludovico 569 f. S. Rosa 4000 a

I

Idolum precibus S. Alexandri M. corrui. et in pulverem redigitur 777 d
Igne sacro liberatur mulier ad fontem baptismalem S. Ludovici 541 b c. Ad contactum reliquiarum S. Rosæ 1003 a. S. Virginis imagine affectæ parti admota 4042 b c
Igne volatico afflictas sanat S. Rosa 1000 b, 1002 f, 1002 a
Ignis cælestis super ecclesiam, in qua sepultum corpus B. Pelagiæ 826 a
Ignis emicare visus ex facie S. Rosæ orantis 946 c,

Augusti Tomus V.

1020 c

Illuminata divinitus mens S. Rosæ in fidei arcanis rebusque cælestibus 937 c d e. Inspirationes diabolicas a divinis dignoscit 942 f
Imagi Deiparæ Jesum ulnis gestantis motu vario varia dat amoris indicia erga S. Rosam 928 a b c d. Sudantis imaginis Christi manifestum miraculum precibus S. Rosa impetrat, ut homines ad ejus amorem excitarentur 948 f, 949 a et seqq., 1020 e. Imago Deiparæ ad præsentiam corporis S. Rosæ prodigiosis splendet radiis 983 b, 1025 c d. Imagines pallidum S. Rosæ vultum referentes diversis locis rubescentem lætumque in genis colorem induisse visæ sunt, cum litteræ Apostolicæ de inquirendis S. Virginis miraculis publicarentur 1009 e f. Imagines S. Rosæ corporibus applicitæ varios morbos fugant 1009 e f, 1010 a et seqq.
Imbrem a se suisque sociis arcet S. Aredius 476 f, 485 a b. Imbres subito fugati, dum corpus S. Hunegundis tumulo levabatur 233 e
Imperium mirum S. Rosæ in animalia 926 c d, 931 f, 932 a b, 966 d. In plantas 934 e f
Impudicos ex aula familiaque sua expellit, aut gravius etiam punit S. Ludovicus 608 d e, 695 f, 736 a
Incendium cohibitum a S. Bartholomæi collegio, et domo mulieris Apostolo devotæ 102 d e. Exstinctum per S. Victorem 144 b. Deiparæ statua et corpus B. Joannis a Caramola ab incendio miro modo servantur 858 b
Incurvæ apud sepulchrum S. Ludovici rectam formam corporis consequuntur 567 f, 570 c d e f, 621 b c d, 664 b c d e f
Indicia futuræ sanctitatis præbet S. Rosa adhuc infans 903 c d
Infestatio malignorum spirituum sublata per B. Joannem Bassandum 888 e
Infirmitate corporis gravi ac diuturna afflictos sanat S. Ludovicus 569 c. B. Joannes Bassandus 889 b. S. Rosa 1004 b, 1026 e f, 1027 a
Ingressus pius S. Ludovici in urbem Damiatam a se captam 418 e f
Injuriarum B. Joanni Bassando illatarum auctor divinitus punitur 882 d
Inurias graves sibi inferentibus non ignoscit modo, sed et benefacit S. Gregorius 261 a b c d. S. Ludovicus 604 f, 605 a
Inobedientes filii puniti malis, quæ mater erat imprecata 219 f, 220 e
Innocens reprehensa S. Rosa veniam submissee precatur 914 c
Insana apud sepulchrum S. Ludovici ad mentem reducta 643 e f
Institutio pia. Præclare sancteque instituit S. Victorium S. Martinus 144 f. Discipulos suos S. Gregorius 261 f, 262 a b. S. Ludovicum pia mater Blancha 289 e f, 290 a et seqq., 543 c d, 575 c. d. Liberos ad vitam Christiane instituendam monitis et exemplis inducit S. Ludovicus 545 e f, 546 a et seqq., 588 b et seqq., 589 a et seqq., 590 a et seqq., 599 d e, 753 d, 756 c d e f, 757 a
Insula septem stadiis loco mota, et nova ex pelago orta 55 c d e f, 56 a b
Intestinorum dolorem tollit oleum ex lampade S. Orontii 775 d
Invisens S. Rosam matrona mirabiliter ad pietatem et religiosam vitam amplectendam excitatur 972 b c d e f
Irreverentia quorundam in Missæ sacrificio pu-

nita 713 d e. Irreverentia apud S. Bregvini sepulchrum ab aliquibus commissa varie punita 829 e, 830 a b

Irridens orantes apud tumulum S. Ludorici, neque ipsi Sancto parcens, subito cruris malo percutitur; verum facti penitens pristina valetudini restituitur 640 e f, 641 a

Ischiade laborantes sanat S. Rosa 998 e, 1006 e f

J

Januae templi S. Genesio notario sacri ultro reserantur devotæ mulieri 124 f

Jejunia rigida S. Severi 161 e f. S. Ludorici 534 a b, 547 e f, 548 a b, 564 e, 605 e f. S. Rosa sacra Communione pasta totum subinde oetidum sine ullo alio cibo transigebat; imo a Paschate usque ad Pentecosten omni potu abstinuit solo pane contenta 914 e f, 915 a, 1024 a. In Quadragesima nonnisi quinque mali aurei granis corpus reficiebat. Extra Quadragesimam pane et aqua, idque non nisi sub noctem, nec diebus singulis, pascebatur 914 e f, 1014 c d. Varia alia de prodigiosa Virginis abstinencia, diuturnisque ejus ac frequentibus jejuniis vide 913 a et seqq., 914 a et seqq., 915 a, 1014 c d

Judicia per suos diligentissime ac per se etiam exercet S. Ludovicus, litigantium causas quam citissime expediens 445 e, 679 e f. Judices alique ministri, ne muneribus corrumpantur, edicto caret 443 f, 444 f, 754 a

Jura Ecclesiæ defensa a S. Ludovico 304 e f, 305 a, 311 d e f, 333 c d, 371 a b c d, 463 b f, 464 a b, 483 d e. Monet filium suum Philippum, ut clericos tam religiosos quam seculares reneretur et protegat 546 e f, 585 b c, 590 c

Jus suum cuique tribuit, vel ut a ministris suis tribuatur, curat S. Ludovicus 327 d e, 443 e, 455 c d, 476 a b, 484 f, 508 b c, 543 f, 614 b c, 697 e f, 753 e f, 754 a b et seqq. Jus tenuiorum, nulla personæ habita ratione, defendit contra potentiores 475 e f, 610 b c d e f, 611 b c d e f. Etiam contra se suosque ministros 476 a b, 613 a b. S. Regis justitia factis egyptiis probata 485 d e f, 680 c d. Vide Restitutio.

Justitia serera S. Ludorici in puniendis facinorosis 450 a, 612 a b c, 613 c d e f, 614 a et seqq. Sine personarum exceptione 564 b

L

Labores apostolici SS. Bonifacii et Gregorii 255 f, 256 a b d, 262 e

Lachrymæ non nisi ad peccata abluenda fundendæ 947 e f

Lampas pendens ad caput S. Eligii divinitus oleo impletur et accenditur 219 b

Lapillos collectos de loco martyrii S. Juliani in margaritas mutatos reperit S. Aredius 184 f

Lateris dolor sublatus per S. Ludovicum 659 e f, 660 a b. Per S. Orontium 772 a. Per S. Felicem 839 b

Laudes suas audire mirum in modum abhorret S. Rosa 911 b f, 1015 a b. Laudata ab austeritate jejuniorum, plenum et viridum, quo illam celet, cultum a Deo petit et impetrat 912 a b. Instrumenta penitentiae, quæ domo egressa

S. Rosa in loco patente forte reliquerat, ipsa Dei genitrix invocata occultat, clientemque a metu, ne laudetur, liberat 912 e

Laudibus divinis intenta S. Rosa in ecstasim rapitur 931 a b. Plantæ arboresque ad S. Rosæ imperium mirabili modo laudes Deo deferunt 931 e f. Diu cum avicula alterno cantu S. Virgo Deum laudat 931 f, 932 a b, 1018 b

Lectio S. Scripturæ aliorumque piorum librorum frequentissima S. Ludovico 338 b c, 586 c. B. Villanæ Bottiæ 865 f, 866 a. S. Rosæ 931 c

Lectulum suum S. Rosa, quam humi vel supra sarum cubare mater impediēbat, durum et incommodum reddit varia et mirabili industria, quam Christus S. Rosæ apparens approbavit 920 c d e f, 921 a et seqq., 922 a et seqq., 1017 a b

Leges Ecclesiæ regnoque utilissimas fert S. Ludovicus 302 a, 325 e f, 326 a b c, 341 a et seqq., 445 a et seqq., 505 b c

Lenitas S. Ludorici miranda in ministros suos officio male functos 603 e f, 604 c d e. In mulierem verbis contumeliosis utentem, cui largam donat eleemosynam 604 f, 605 a

Leprosi mundati ope S. Patriciæ 221 f. S. Orontii 771 f. S. Felicis 839 b. S. Rosæ 1007 c, 1010 a

Libidinem militis reprimit apparens S. Hune-gundis. sed crimen repentem morte punit, spretis pro vita ejus conservanda oblatis muneribus 235 e f

Lilium aridum reflorescens festo S. Genesii notarii 124 a

Lingua præsecta S. Eusebii M. Deum laudat 416 a

Liquorem ægris salutiferum exsudat sepulchrum S. Patriciæ 208 a

Litterarum studia amat et promovet S. Ludovicus 442 f, 443 a b, 551 b

Longanimitas S. Gregorii in injuriis ferendis 261 a b c d, 263 c d. Vide Injuria, Lenitas.

Lumbricis intestina depascentibus mulierem jam ad extrema deductam liberat S. Rosa 998 f, 999 a

Lumen cæleste supra cellam suam videt S. Aredius 180 b, 187 c. Eodem coruscare visus locus, in quo S. Rosæ positum corpus 983 b, 1025 b

Lupis infestati pagi liberati patrociniis S. Alexandri et S. Gratiæ 800 f. Idem malum a vallis Brembanæ incolis depulsum per S. Alexandrum 801 a

M

Machinam, quam vix 4 viri robustissimi movere potuissent, puella decennis, auxilio S. Rosæ implorato, facillime attollit, locoque apto reponit 1012 d e

Manum aridam, qua pictor Christum Joris specie depingens erat punitus, sanat S. Gennadius 153 a. Manus incurvata fit recta, invocato S. Ludovico 568 d. Ejusdem ope manus a nativitate clausæ aperiuntur 569 d, 570 d. Manum contractam sanat B. Joannes Bassandus 889 b. S. Rosa 996 f, 997 c d, 1026 f

Manns a pulchritudine laudatas vix calce urit et deformes reddit S. Rosa 944 f

Meditationem de passione Christi Deo gratissimam esse, ex revelatione intelligit B. Margerita

- rita Faventina 849 b c d, 850 a b, 852 b c
Melancholia gravi ac diuturna nobilis quidam apud tumulum S. Ludovici liberatur 628 a et seqq. *Mulier ope S. Rosæ* 1006 e f, 1010 b
Melle recenti vas ingens divinitus repletur meritis S. Rosæ 969 b, 1023 a
Membrorum fere omnium usus enervibus vel debilibus restitutus, intercedente S. Aredio 174 f, 175 a, 186 a c. *S. Hunegunde* 234 c. *S. Ludovico* 619 e f, 620 a b c, 633 b c d e f, 634 a b c d, 668 e f, 669 a b c. *Nervorum diuturna attractio, membrorumque omnium cruciatus ac languor statim sublatus applicatione reliquiarum S. Rosæ* 1003 d e f, 1027 a. *Vide Claudi, Contracti, Usus membrorum.*
Membrorum omnium usu et sensu, exceptis duobus digitis, destituta, primum frustra visit sepulchrum S. Ludovici; at præmissa confessione divinitus redire jussa, subito sanatur 650 c d e f, 651 a et seqq. *Altera simili fere malo afflicta ad tumulum S. Regis usum et sensum membrorum in instanti recipit* 662 f, 663 a et seqq. *Inferiora ad umbilico membra emortua pristinum vigorem recipiunt ope S. Rosæ* 1000 d, 1027 a
Miracula in genere. Miracula secuta translationem corporis S. Bartholomæi 62 a et seqq. *Mortem S. Genesii notarii* 433 c d e f, 434 a et seqq. *S. Severi* 163 c d. *S. Aredii* 192 f, 193 a et seqq. *S. Ebbæ V.* 198 d e f. *S. Patriciæ* 214 f, 215 a, 217 c d e f, 218 a et seqq., 220 a et seqq. *S. Hunegundis* 235 c d e f, 236 a et seqq. *S. Ludovici* 366 f, 367 a et seqq., 369 c d e f, 370 a et seqq., 616 e f, 617 a et seqq. *S. Orontii* 771 a et seqq. *S. Alexandri M.* 800 f, 801 a et seqq. *Breguini* 829 d e f, 830 a b, 833 a b et seqq. *B. Joannis a Caramola* 861 c d e f. *B. Joannis Bassandi* 888 a et seqq., 890 a et seqq. *o. Rosæ* 993 a et seqq., 1026 a et seqq., 1027 a c d
Misericordia erga pauperes S. Ludovici illustribus exemplis probata 597 a et seqq., 598 a et seqq., 599 a et seqq. *Misericordia in eisdem B. Villanæ Bottiæ* 866 c. *S. Rosæ* 963 f, 964 a b c d. *Hæc agras in valetudinario vel in ricinia visitat, aut in ardes materas ducit, singulisque morbo ulcumque sordido laborantibus officiosissime mira charitate inservit* 964 e f, 965 a b c d, 1022 b c. *Vide Charitas.*
Misericordie opera. Christianorum prope Sidonem occisorum corpora iuventia S. Ludovicus propriis manibus colligit ad sepulturam 436 f, 437 a, 472 f, 561 e f, 600 a b c d. *Invisit ægros, solatur afflictos etc.* 499 a, 534 d e, 562 c d, 592 e f, 593 a et seqq., 597 a et seqq. *Assistit S. Rex sepulture pauperis defuncti* 600 c. *Vide supra Misericordia, Charitas.*
Misse sacrificii pluribus quotidie interest S. Ludovicus 350 b, 380 c
Modestia in vestibus S. Gregorii 262 c d. *S. Ludovici* 401 f, 402 a b, 531 a, 544 a b, 602 f, 671 c, 731 b. *Hanc quidam irridens divinitus punitur* 402 c. *Modestus et vilis habitus S. Rosæ* 906 a b
Monitis piis discipulos suos instruit S. Aredius moriens 181 b, 191 c d e. *Liberos suos S. Ludovicus* 508 d, 514 d e f, 545 e f, 546 a et seqq., 579 e f, 585 c, 736 c d e f, 575 c. *Ad perfectionem religiosam suos moriens hortatur B. Joannes Bassandus* 884 f, 885 a b. *Monita postrema S. Rosæ* 982 d e
Mons precibus S. Ebbæ loco motus et insequenti raptori objectus traditur 197 b
Morbi insanabiles sublatis per oleum ex lampade S. Orontii 775 e, 776 b. *Variis morbis et doloribus oppressas sanat S. Rosa* 1006 e f, 1009 e, 1010 b. *Vide Ager, Febris, Morti proximi.*
Morbo Gallico laborans sanatus a S. Magino 119 a
Morbos omnis generis, quibus affligebatur, S. Rosa inter maximos sibi collatos furores divinos recensebat 944 c d e. *Ilos gratiæ uberioris præcursores esse, ex oblato sibi per mirabilem visionem Christo intelligit* 944 f, 945 a b c d e
Morbus postremus S. Rosæ præternaturalis 978 e f, 979 a b c d, 1024 b c
Morienti S. Aredio S. Martinum aliosque Sanctos occurrere, iterato clamat energumena 177 b. *S. Rosæ morientis lectus et defunctæ feretrum circumdari visa numerosa angelorum corona* 983 b, 1025 b
Mors pia S. Patriciæ 212 d e f, 213 a b c d e. *S. Hunegundis* 232 c d. *S. Gregorii* 264 c d. *S. Ludovici, cineri et cilicio incumbentis* 545 b et seqq., 536 f, 557 a b, 565 d e f, 566 a b, 615 c d e f, 757 b c. *B. Villanæ Bottiæ* 867 f. *B. Joannis Bassandi* 886 a b c. *S. Rosæ* 981 b c d e f, 982 a et seqq., 1024 d e f
Morte punitar princeps quidam, qui urbis Beneventanæ ecclesias dirui jusserat 63 d e. *Morte puniti tortores manus injicientes in SS. Simplicium et Filios* 781 a. *Volens auferre corpus S. Breguini inopinata morte defungitur* 833 e f, 834 a
Morti proximos pristina valetudini restituit S. Aredius 186 a, 189 a b, 190 c d. *S. Patriciæ* 218 c d e. *S. Hunegundis* 234 c d. *Moribundus S. Ludovicus, facto voto de suscipienda expeditione transmarina, convalescit* 389 d e f, 390 a. *Agonizantes sanat idem S. Rex* 567 b c d, 649 a et seqq., 659 e f, 660 a b. *S. Orontius* 775 d, 776 b d e. *S. Alexander M.* 801 a b. *S. Rufinus* 818 a, 820 c d e. *S. Eulalius per biennium lecto afflicus, et jam ad extrema deductus subito sanatur a S. Scerino* 822 a b c. *Alii agonizantes sanati per B. Joannem a Caramola* 857 c d e f, 858 a. *Per B. Joannem Bassandum* 889 c. *Miræ ac promptæ agonizantium sanationes per S. Rosam factæ* 986 c d, 998 f, 999 a b, 1000 a b c, 1006 b, 1007 e f, 1010 d e f, 1011 a, 1026 e, 1027 a c d
Mortis periculo singulari Dei protectione creptus S. Ludovicus 351 f. *Vide Periculantes.*
Mortui ad vitam revocati ope S. Genesii notarii 129 d. *S. Aredii* 185 c, 189 a. *S. Martiani* 272 a b. *Pueri in flumen lapsi a morte ad vitam revocati, vel miraculose a morte præservati per S. Ludovicum* 510 c d, 616 e f, 617 a et seqq. *Per S. Joannem Nepomucenum* 619 c. *Paer alter mortuus creditus, factis S. Ludovico rotis, vitæ seu valetudini restituitur* 634 e f, 635 a b c d. *Filius mortuus in lucem editus, invocato S. Orontio vitam cum Baptismo accipit* 776 b. *Mortuam resuscitant SS. Alexander et Socii*

807 c d. Mortuum triduanum ad vitam revocat B. Joannes Bassandus 890 d. Puella mortua reviviscit ope S. Rosæ 996 a b. Ejusdem auxilio implorato, vita vel sanitas redditur mancipio, quod defunctum credebatur 996 c d

Mortuo bovi vitam reddit S. Felix 839 b.

Morum suavitatis, modestia et honestas S. Ludovici 559 d e f. S. Rosæ 442 f. Morum et ritæ emendatio per totam Peruviam obitum S. Rosæ secuta 993 d e f, 994 a, 1026 a b c d

Mulæ in furias actæ subito mansuefunt, et ab iis circumdatus mortis periculo subducitur per S. Orontium 772 f

Munditia corporis et mentis B. Margaritæ Faventinæ 847 e f

Muniens urbes S. Ludovicus damna domibus vel agris illata exacte compensat 327 d e

Munificentia S. Ludovici in quosvis pauperes, præsertim religiosos 530 e f, 548 c d e f, 594 f, 595 a et seqq., 596 a et seqq., 755 a b. Vide Charitas, Donationes, Eleemosynæ.

Muti loquelam obtinent a S. Aredio 177 b, 193 e. A S. Ebba V. 498 d e f. A S. Ludovico 570 d, 647 e f, 648 a b c d. Applicatione olei ex lampade S. Orontii 774 b c. Ope B. Joannis Bassandi 888 d

Mulus et surdus loquelam et auditum adipiscitur ope S. Ebba V. 498 e. S. Patriciæ sæpe apparentis 220 f, 221 a et seqq. Alii apud sepulchrum S. Ludovici 566 f, 567 a, 570 e, 630 e f, 634 a et seqq.

N

Naufragii periculo erepta navis precibus S. Ludovici, qua ipse cum familia sua vehebatur 553 f, 578 e f, 677 e. Naufragii periculum depulsum, facto voto S. Nicolao 748 a b

Navis, dormientibus nautis, ad ulteriorem amnis ripam ultro appellit ope S. Geruntii 409 c d

Nervis omnibus sui corporis debilitatos sanat S. Aredius 174 f, 186 a c. S. Rosa 1003 f, 1026 c, 1027 a. Vide Claudi, Membrorum usus.

Nomen suum S. Rosa accepit occasione prodigiosæ rosæ, qua facies ejus cooperta visa est 902 e. Nomen hoc Christo probari S. Rosæ revelat Deipara; sibi vero placere, ut cognomen a S. MARIA prænomini Rosæ adjiciatur 902 f, 903 a b, 1014 a

Nummi a S. Ludovico cusi in memoriam suæ apud Saracenos captivitatis, febriçantibus salutiferi 439 a et seqq.

Nuptias cum rege Scotorum fugiens S. Ebba vitam monasticam amplectitur 197 a b. Matrimonium ab imperatore inire jussa S. Patriciæ, relicta patria, clam Neapolim fugit 202 d, 210 e f, 211 a b, 216 b c. Nuptias cum filio imperatoris ex amore virginitalis respuit B. Elisabetha 386 c. Nuptias cum juvene divite respuit S. Rosa, et post varias superatas difficultates tertium Ord. S. Domini amplectitur 908 a et seqq., 909 a et seqq., 910 a b, 1015 c d e

O

Obedientia cæca B. Margaritæ Faventinæ, quam virtutem Deo gratissimam ex revelatione intelligit 848 a, 852 d. Promptissima obedientia B. Joannis Bassandi 883 a. Obedit mira simplicitate et reverentia matri, confessoribus, aliisque superioribus S. Rosa 906 c d e f. Minimos etiam matris nutus observat 907 a b

Obedientia et observantia in Pontificem. Vide Pontifex.

Observantia S. Ludovici erga præceptorem 290 d. Erga matrem Blancham 575 d e. S. Rosæ erga parentes 906 b c d. Eorum egestatem indefesso manuum labore et solerti industria sublevar, ægrotantes obsequio laborioso jurat, afflictos solatur etc. 907 b c d e, 1014 f

Obsidione liberati Ripenses beneficio S. Alexandri M. 804 c d. Longa obsidione Ceresum miro modo liberat S. Victor, e solitudine ad patriam liberandam ab angelo evocatus 836 e, 837 d e f

Oculi lippii alioque affecti malo sanati a S. Bartholomæo 62 a c. Immedicabili circa oculum malo laborans divinitus monetur adire sepulchrum S. Ludovici, ubi sanatur 636 f, 637 a et seqq. Oculorum infirmitate laborans a B. Joanne Bassando curatur; at dubitans, nuni ejus ope foret sanatus, eodem malo corripitur, quo dein liberatur, beneficium Sancto adscribens 890 e. Oculorum nervos ex lapsu læsos sanant applicatæ reliquiæ S. Rosæ 1002 c. Lippitudinem aliasque malas oculorum affectiones tollit S. Rosa 1002 c d e

Odio immortalis contra filii sui unici interfectores flagrantem, deque ejus obitu desperatissime tristem matrem pristinae mentis tranquillitati restituit B. Joannes Bassandus 888 a b c. Ex inveterato odio mutuam necem quærentes reducit ad concordiam 889 a

Odor suavissimus ex corpore S. Bartholomæi 62 a. S. Patriciæ 205 c. S. Hunegundis 233 f. SS. Justi, Fortunati et Orontii 765 c. B. Pelagiæ viduæ 826 a. S. Felicis 839 f, 840 a. B. Joannis a Caramola 858 f. B. Villanæ Bottiæ 868 a. S. Rosæ 986 d e, 987 f, 989 b

Officium de B. Virgine et defunctorum præter Horas canonicas diei proprias sæpe recitabat S. Ludovicus 580 e f, 581 b

Oleum ægris salubre stillat ex sepulchro S. Patriciæ 218 f, 222 c d. Oleum ex lampade, ardente ad tumultum S. Orontii, salutiferum in morbis contagiosis hominum ac bestiarum 774 d e f

Oleum miraculose auctum per S. Aredium 179 e, 180 e, 186 f. Per S. Eligium 219 b. Per S. Orontium 774 d

Oliveta malo exitiali infecta, uncta oleo ex lampade S. Orontii, fructifera redduntur 773 e

Oppressionem pectoris ad mortem æger subito convalescit unctione olei S. Orontii 773 e

Orandi studium S. Ludovici 446 b, 557 a b, 586 e f. In periculis ac rebus dubiis ad orationem confugit 587 d e. Orationis studium assiduum et intima cum Deo conjunctio S. Rosæ 929 f, 930 a et seqq., 935 d e f, 1017 e f. Gradus, quibus ad hanc ascendit 936 a b. Alios tum per se, tum per confessorios suos ac verbi divini præcones ad orationis præ-

præ-

præcipue mentalis studium inducere conatur
931 b c d, 1018 a
Ornare corpus et seculi mores a matre imitari
jussa S. Rosa, ingeniosa modum excogitavit,
quo et matri obediret nec, tamen Deum vani-
tate aliqua offenderet 905 b c d e f, 906 a b
Os sacrum cujusdam luxatum subito sanat im-
posita S. Rosæ imago 1010 c d
Ossa S. Bartholomæi fulgida 60 f, 61 e, 76 e.
S. Hunegundis 233 e. *S. Rosæ* 989 b. *Vide*
Corpus.
Otiti osor accerimus S. Aredius 184 d

P

Pacis conservandæ alendæque studiosissimus
S. Ludovicus controversias componit vel compon-
endas curat, bella exstinguit etc. 315 a et
seqq., 336 c d e f, 337 a b, 340 b c, 344
d e f, 395 a b c, 396 c d, 440 e f, 441 a b,
453 c d e, 454 a, et seqq., 458 a b c d e,
460 a b c, 466 e f, 467 a et seqq., 478 e f,
484 a, 486 e, 490 e f, 499 c d e, 557 b c.
Vide *Discordia*, *Odium.*
Pallio S. Ludovici se involvens pristinam sani-
tatem recuperat 539 e, 627 a et seqq.
Panem multiplicat S. Severus 462 f, 493 a.
B. Marg. Faventina 853 d. *B. Joannes a*
Caramola 857 b. *Panem copiosum in dome-*
stica penuria mirabiliter impetrant preces S.
Rosæ 969 a, 1023 a
Paralyticos sanat S. Bartholomæus 62 d. *S. Ma-*
ginus 119 a. *S. Aredius* 180 a e. *S. Ludo-*
ricus 568 a, 569 e, 570 e f. *S. Rosa* 1000
c, 1026 f
Parsimonia cibi et potus S. Ludovici 564 c d.
S. Rosæ, corpus non nisi semel de die modico
pane et aqua reficientis. 914 e f, 915 a b
Parturientes mortis periculo eripit invocatus S.
Felix 839 b. *B. Joannes a Caramola* 857 f,
858 a. *S. Rosa* 1000 f, 1001 a. *Varie aliæ*
mulieres in periculoso partu prodigiose adjunctæ,
tactis S. Rosæ reliquiis 1004 b c d e, 1007
c d. *Ejus imagine corporibus applicata* 1010
d e f, 1027 c
Patiendi desiderium B. Villanæ Bottiæ 866 f,
867 a. *S. Rosæ* 944 h e f, 980 a b, 1016
e f *Vide* *Ansteritas vitæ*, *Jejunia etc.*
Patientia eximia S. Ludovici in carceris morbi-
que miseriis 603 c d e f, 604 a et seqq. *B.*
Joannis Bassandi in ferendis injuriis 882 c d
e, *S. Rosæ teneræ adhuc puellæ in acerbissimis*
cruciatibus tolerandis 903 c d e, 1014 b. *Ejus-*
dem in morbis, persecutionibus, aliisque adver-
sitatibus 943 e f, 944 a et seqq., 1020 a b.
In supremo morbo 978 e f, 979 a et seqq.,
980 a b c
Patriam Dei amore relinquit S. Severus 459 e f,
460 a b c. *Virginitatis amore S. Patricia* 202
d, 210 e f, 211 a b, 21 b c
Paupertatis amor B. Villanæ Bottiæ 866 c d
Peccatores a flagitiis, et nobilem mulierem a ca-
nitate abducit S. Ludovicus 562 e f, 563 a.
Peccatores plurimi tangentes vel aspicientes
corpus S. Rosæ defunctæ compunguntur et pæ-
nitentiam agunt 993 a b, 1026 a. *Singula-*
ris conversio pertinacis cujusdam peccatoris,
S. Rosa ei gratiam impetrante 993 d e. *Vide*
Conversio.
Pectus vario malo affectum sanatur ope S. Rosæ
996 c d, 1006 e f
Pecunia multiplicata B. Marg. Faventina solvit

mercedem operariis ad monasterium ædifican-
dum conductis 853 b c. *Pecunia S. Rosæ di-*
vinitus subministratur ad ornandam imagi-
nem S. Catharinæ Senensis 954 f, 955 a b. *Ad*
solvenda debita a parentibus contracta 959 c
Pedem contritum passeris ad se volantis sanat S.
Severus 162 c d
Pedem immedicabili malo affectum sanat oleum
S. Orontii 773 f, 774 a. *Pede altero con-*
tractos varios sanat S. Rosa 997 c d e, 1000
f. *Utriusque pedis usu destituti varii, invo-*
cata S. Rosæ ope, repente se in pedes erigunt
integre sanati 1000 c d, 1026 e, 1027 a.
Vide *Claudi*, *Contracti.*
Pedibus siccis fluvium transit S. Alexander 799
d, 808 d
Peregrinationem piam instituit S. Hunegundis
ad limina Apostolorum 228 e f. *S. Ludovicus*
ad Rupem Amatoris 392 f, 393 a. *Cilicio*
indutus in Nazareth 431 f, 550 e. *Ad D.*
Virginem Carnotensem nudis pedibus 606 c
Perfectionis studium S. Aredii 183 a b c. *Per-*
fectionis religiosæ egregium exemplar B. Joan-
nes Bassandus 878 b c d, 879 b c d e f, 880
e, 882 e f, 883 a
Periclitantes de vita serrati incolumes per S.
Bartholomæum 103 c. *Per S. Genesium nota-*
rium 133 e f, 134 a b f, 135 a. *Per S. Lu-*
dovicum 540 c d, 553 f, 578 e f, 634 e
f, 635 a b c d. *S. Regis beneficio decem homi-*
num, decidentis terræ mole in lapidina obru-
torum, vita servatur 540 e f. *Ejusdem ope*
puer, in quem murus suffossus cadebat, pro-
digiose mortem evadit 540 f, 541 a, *Ma-*
trem cum filiis sub ruina domus collapsæ ille-
sam serrat S. Orontius 772 f, 773 a b. *Uti*
et pueros duos e rheda delapsos, nec non
puellam, quibus rota supra corpus transiens
nil nocuit 776 b c d. *In puteum precipitato*
adolescenti nec lapsus, nec aqua, nec jacti
post eum lapides nocuerunt, incolumem illum
servante S. Orontio 776 e f. *Periclitantem de*
vita ex abortu sanat B. Joannes a Caramola
857 f, 858 a. *S. Rosa* 1004 c. *Singulari*
Dei protectione S. Rosa bis manifesto ritæ
periculo eripitur 968 e f. *Ad nomen S. Rosæ*
feror taurus, quem invadere parabat, relin-
quit 999 c. *Ejusdem beneficio in altam fossam*
cum equo delapsus incolumis servatur 1001
a b. *Vide* *Morti proximi*, *Submersi*, *Partu-*
rientes.
Persequens S. Wilfridum regina Scotiæ gravissi-
mo morbo punitur, at sanatur, captivo San-
cto libertate donato 495 e f, 496 a b
Pestifera lue infectis subventum ope S. Magini
419 a. *S. Orontii* 776 b. *Lycienses, se solos*
a peste per reliquas regni Neapolitani pro-
vincias grassante liberatos, meritis SS. Justi
et Fortunati, et præcipue S. Orontii adscri-
bunt 768 d f, 769 a, 771 b. *Peste totam*
Italiam depopulante, Bergomates suos ab ea
fere immunes serrat S. Alexander 801 f
Phrenetica forte et a damone obsessa, invocato
S. Ludovico, menti reddita 642 f, 643 a b c
d. *Altera per eundem phrenesi liberata* 659
b. *Phrenesis discussa potu pulveris ex sepul-*
chro S. Rosæ aqua diluti 1006 c
Phthisi laborantem mirabiliter ab imminente
morte præservat S. Rosa 1027 c
Pietas S. Ludovici plane singularis erga Domini-
cæ passionis instrumenta 335 e f, 356 c d e f,
372 f, 373 a b, 374 a et seqq., 551 f,
552

- 552 a, 582 f, 583 a b. *Eorum venerationem et honorem promoret* 560 a. *Pietatis in Sanctos eorumque reliquias insignia specimina data a S. Ludovico* 374 a et seqq., 399 c d e, 453 f, 456 b, 463 e, 472 e, 476 c d e, 490 b c, 583 b et seqq. *Vide Devotio.*
- Pietatis exercitia quotidiana S. Ludovici* 530 b c d, 553 e, 575 e, 580 a et seqq., 679 c. *Quæ obibat quaris hebdomada, per Quadragesimam et Adventum* 338 b c, 580 a et seqq., 594 a et seqq. *Die Veneris sancto* 360 b c, 582 c d. *In carcere* 561 a. *Piis religiosorum exercitiis sæpe assistit S. Rex* 387 d e f, 553 d e, 583 b c, 584 f, 585 a b, 601 a b, 602 b c d e. *Pietatis opera, quibus se parabat ad iter in Terram sanctam* 401 f, 402 a b c d e, 403 c. *Ad suscipiendam S. Synaxim* 581 c d e f. *Pietati in regno suo alendæ studet S. Rex* 471 b d e. *Pietas fervida S. Rosæ erga S. Eucharistiam* 957 c d e f, 958 a et seqq., 959 a b c. *Pro ejus veritate martyrium subire ardentem desiderat* 960 a b c d
- Piscibus divinitus inventis suos esurientes reficit S. Aredius abbas* 189 c
- Piscium prodigiosam copiam capit in nomine S. Rosæ rete anni immergens* 999 d
- Plantam aridam mirabiliter pristino virori restituit S. Rosa* 954 d e, 1021 a
- Pleuritide laborantes sanat S. Rosa* 1006 d e, 1010 d, 1011 c d
- Pluvia impetrata meritis S. Orontii* 771 f
- Podagrie dolor sublatus a S. Victore* 837 c. *A S. Rosa* 1011 b c
- Poenas immoderatas, quas magister severus exigebat, viro modo evadunt pueri ad sepulchrum S. Brequeni confuentes* 829 f
- Pœnitentia S. Mennæ patriarchæ Const. veniam petentis a Pontifice, seque ei subjicientis* 168 a. *Pœnitentia insignis S. Adamnani* 197 c f
- Pontifex divinitus designatur S. Fabianus, vel ut alii, S. Zephyrinus per columbam capiti insidentem* 783 e f
- Pontificis monitis obtemperat S. Ludovicus, mortuo summa cum laude consilio, quod magnorum virorum auctoritate secutus fuerat* 315 d e, 363 c. *Pontificem S. Rex in rebus dubiis consulit, ejus judicio acquiescit, atque observantia in eundem prebet indicia* 354 d e, 457 d e f, 484 d e, 485 d e f, 493 a, 555 c. *Filium regni heredem ad reverentiam erga summum Pontificem hortatur* 514 e f, 590 f
- Predictiones. Prædicit mortem filii senatori Salustio S. Severus* 162 c f. *Instantem obitum suum S. Aredius* 471 a, 480 f, 181 a, 491 b. *Francorum regem egrotantem sanitati restituendam, filios vero ejus brevi morituros* 188 c f, 189 a. *Horrendam tempestatem prænuntiat idem S. Aredius* 189 c f. *Monachis SS. Nicandri et Marciani prædicit S. Patricia, se in templo coram sepeliendam, illosque cœnobium virginibus cessuros* 211 b c. *Alienigenam vitam religiosam diu ante prædicit S. Ludovicus* 276 b, 562 d e. *Nobilem, quod brevi e vita sit migraturus, monet B. Joannes a Caramola* 855 d, 860 f. *Idem matronæ diu sterili multam sobolem nascituram ratiocinatur* 859 d e, 860 c f. *Patri familiæque suæ mala obventura B. Villana Bottia* 866 d. *Mortem novercæ suæ* 866 e.
- Largas eleemosynas, quas ex bonis materni S. Rosa dederat, cum sanore divinitus restituendas prædicit* 965 b c d. *Prædicit S. Virgo confessorio suo celebre S. Catharinæ Senensis monasterium Linæ construendum, primumque in ejus templo Sacrum ab ipso celebrandum* 971 a b. *Multos assignat, qui ejus ædificationem conspecturi sint, se vero ante morituram prædicit* 971 c d. *Matri suæ incredulæ prænuntiat, eam in dicto cœnobio monialem futuram* 971 e f, 972 a. *Quibusdam virginibus assignat statum vitæ, quem postea eligerent* 974 f, 975 a. *Variis ægris prædicit, morbo eos liberandos* 974 b c d. *Matri prædicit, filium, mutata voluntate, Ordini Franciscano nomen daturum* 975 e f. *Concubinæ legitimas nuptias* 975 c. *Fratri suo, cujus longe distantis matrimonium prænoverat, filiam ex eo nascituram per litteras commendat* 976 c d. *Plurima alia futura ratiocinata est S. Rosa, quorum veritatem eventus probavit* 973 e f, 674 a et seqq., 975 a et seqq., 976 a b c, 1023 c d e
- Præscit S. Martinus episcopatum S. Victoris* 145 e. *Adventum S. Alberici S. Gregorius* 264 c d. *Præscit S. Rosa, quæ futura fundatrix cœnobii S. Catharinæ Senensis post mortem suam construendi* 972 b c d e f. *Mortis suæ tempus, locum et cruciatus eam præcessuros præscit S. Rosa amicisque quibusdam indicat* 977 d e f, 978 a b c d, 982 e, 1023 f, 1024 a. *Vide Futura, Predictiones, Revelationes.*
- Privilegia et immunitates variis cœnobiis et ecclesiis data vel defensa a S. Ludovico* 311 a b, 335 c d, 358 c d e f, 360 c d, 434 d, 486 b, 505 b c d, 584 c d e
- Prodigia facta, martyrium subeuntibus SS. Simplicio et Filiis* 781 f, 782 a b c d e
- Prostituta exterminanda curat S. Ludovicus* 508 b c
- Pudicitiae servandæ causa S. Ebba abbatissa cum reliquis monialibus nasum et superius labrum sibi præscindunt* 265 b c, 266 c d e. *Pudicitia angelica S. Rosæ* 927 a b
- Pueritia pia S. Martiani* 271 c f. *S. Rosæ ante ætatem divinitus illustratæ* 904 a b. *Pueriles ludos exosa a teneris annis soli Deo vacat* 923 d e f
- Pulvis prodigiosus erutus e loco, in quo S. Rosa sepulturam habuit, quosvis morbos pellit* 1005 c f, 1006 a et seqq.

Q

Questus omnes illicitos et turpes e regno suo variis conditis legibus eliminat S. Ludovicus 443 d e f, 444 a et seqq., 445 a et seqq., 563 c f. *Vide Usura, Judicia.*

R

Regni recte administrandi cura S. Ludovici 543 e f, 564 b, 753 f, 754 a et seqq. *Regnum ab extero bene, quam a filio minus recte regi mavult* 466 b, 673 f

Regularis observantia B. Joannis Bassandi 879 b c d e f, 882 c f, 883 a

Religiosam vitam amplecti meditatur S. Ludovicus rerum terrenarum contemptor egregius 446 b, 513 c d, 608 b. *S. rex religiosorum cultor eximius et pater* 452 f, 486 b,

- 586 c d, 595 f, 596 a, 602 b c. Optat, ut duo juniores filii religiosi fiant 545 f. Liberos ad reverentiam et amorem erga ecclesiasticos et religiosos hortatur 546 e f, 585 b c. Religiosæ vitæ desiderium B. Villanæ Bottiæ 865 d. Ad religiosæ vitæ institutum, a quo abhorrebat, miro modo mulier adducitur per S. Rosam 993 a b. Vide Munificentia, Amor, Familiaritas.
- Reliquias S. Bartholomæi qui clam surripuerat, tempestate subito exorta percussus, easdem restituit 91 a. Sacræ reliquiæ aquam inundantem arcant a S. Aredio humiliori in loco quiescentem 189 f. Lipsana sacra gestans adulter in rabiem actus 492 f, 493 a b. Reliquiarum sacrarum theca, quam S. Aredius gestare consueverat, moribundam sanat 493 c. S. Humilitatis et B. Marg. Faventinæ reliquias gestans nullum pondus sentit 846 c. Reliquiis SS. Dionysii et sociorum MM. expositis et circumlatis, valetudini restituitur S. Ludovicus 390 c d e. Vide Corpus, Ossa, Pietas.
- Renum dolor sublatus per S. Bartholomæum 62 c
- Restitutio. Bona et jura ecclesiastica restituta jussu S. Ludorici 304 f, 305 a, 335 b c, 450 e f. Viros probos inquirere per totum regnum jubet, num per prædecessores vel ministros suos damnum subditis sit illatum, illudque exacte restituit Rex justissimus 450 f, 455 c d, 469 d. Vide Jura.
- Revelationes. S. Bartholomæi corpus mari injectum ad littora Liparæ appulisse, per revelationem divinam cognoscit insulæ episcopus 44 e f, 55 b. Revelatio piæ mulieri facta de sepeliendo corpore S. Patriciæ eo in loco, quo illud duo tauri indomiti sponte reherent 203 c d, 214 a et seqq., 216 e f. Moribundus S. Ludovicus revelatione, ut fertur, divina monitus fuit de suscipienda expeditione transmarina 389 d e f. Eidem absenti cludes Christianorum in Palæstina revelata creditur 389 e. S. Ludorici totiusque ejus exercitus captivitatem ex revelatione discunt B. Bonifacius et B. Gerardus 424 f, 425 a. Revelatur S. Rosæ seria cujusdam peccatricis conversio 947 f. Per revelationem S. Rosa de sua in statu gratiæ perseverantia et prædestinatione ad gloriam certior redditur 967 c. d, 968 a. Morbos et cruciatus acerbissimos sibi in fine vitæ tolerandos ex revelatione divina præscit 978 b c. Religiosæ cuidam divinitus revelatur, S. Rosæ mortem fore mirabilem et sepulturam ejus gloriosam 983 c. Vide Apparitiones, Prædictiones, visiones.
- Reverentia S. Ludorici erga locum sui baptismatis 554 d
- Rosam in altum a S. Rosa jactæ coeunt in figuram crucis, quo prodigio S. Catharinæ Senensis carnobium Linæ extruendum portendi, cælitus edocetur 970 d e f
- Rota in medio flumine a demone confracta, integra curru restituitur precibus S. Felicis, seque cum auriga et bobus submersionis periculo liberat 839 b c d
- Sanctitas S. Ludorici 606 d e f, 609 a b et seqq. S. Rosa de sanctitate sua dubitantem morbo punit, ac mox penitentem sanat 995 c d
- Sanguinem romens sanatur per S. Bregvinum 834 a b. Per S. Rosam 1010 d, 1027 c
- Sanguis miraculosus, qui ex ore S. Patriciæ defunctæ, dum dens exellebatur, effluxit, ebullire solet, quoties capiti vel denti erulso opponitur, vel in honorem Sanctæ, Missæ sacrificium celebratur; dein singulis sextis feriis sub horam nonam 208 b c d, 217 f, 218 a b
- Sepulchrum S. Genesii notarii effringentes puniuntur 434 f
- Sepultura locus S. Aredii mirabili modo innotescit 481 c, 492 a b
- Serenitatem cæli impetrant preces S. Aredii 485 b
- Sermo S. Ludorici de rebus piis 338 c, 442 f, 433 a b, 586 c d, 606 a d. S. Rosa de Deo vel cum Deo semper loquebatur 930 f. Sermones suos divini amoris mentione plerumque condiebat 916 c f, 949 f, 1020 c. Vide Verba.
- Serto de floribus caput ornare jussa S. Rosa clam oblongam ei acum suffigit, qua caput cruciet 905 b c, 1014 e
- Sexus virilis prodigiöse mutatus in femininum per S. Orontium 771 a
- Siccitas aeris sublata, dum pars S. Crucis Parisios deferebatur 373 f
- Simoniam extirpandam curat S. Gennadius patriarcha 452 f. Simoniaci ad episcopatum ab hæreticis promoti, ab angelis flagris eduntur 784 d e
- Sobrietas S. Ludorici 564 c, 673 f, 674 a, 751 c. Vide Parsimonia cibi, Temperantia.
- Solatur matrem suam S. Rosa recens defuncta ingenti gaudio spirituali 907 d e, 1011 f
- Solitaria vitæ desiderium B. Villanæ Bottiæ 866 a. Solitudinis amor S. Rosæ, ad quam a matre obtinendam pio sæpius stratagemate usa est 923 d e f, 924 a b c, 926 e. Tandem, venia ope D. Virginis impetrata, in angulo paterni horti angustam tugurium ipsa construit, cui inclusa totis diebus vacat piis exercitiis 924 d e f, 925 a b c, 1017 b c
- Spasmo liberati per S. Bartholomæum 62 a. Per S. Rosam 1000 c, 1007 f, 1008 a
- Spectrum armoniacum apparens S. Gennadio prædicit mala, ecclesiæ Constantinopolitanæ post mortem suam obventura 454 b
- Spes firma S. Ludorici illustri exemplo demonstratur 578 d e f
- Spirituales patres honorandi 254 c d
- Splendor et ordo, quo rem divinam peragi volebat S. Ludovicus 580 f, 581 a b
- Statua S. Orontii rariorum malorum prænuntia 772 b c
- Sterilis fit fecunda intercessionem S. Magini 119 b. B. Joannis Bassandi 890 c
- Stomachi et cordis doloribus ad mortem ægra, facta voto B. Joanni Bassando, sanatur 889 c. Ex eodem malo agonizantem sanat S. Rosa 1000 c. Convulsiones, nauseam, aliasque malas stomachi affectiones tollit S. Rosa 1006 e f, 1009 e, 1010 b c, 1012 b c
- Strumosi curati contactu areæ, S. Ludorici reliquias continentis 538 f
- Submersi prodigiöse incolumes emergunt, sospitatore S. Ludorico 540 c d, 616 e f, 617 a et

Sanctitas S. Aredii innotescit per columbam 30 diebus capiti ejusdem insidentem, illud circumvolitantem 179 b c, 483 d.

- a et seqq., 669 f, 670 a. S. Joanne Nepomuceno 649 c
- Submersionis et mortis periculum præsentissimum ope S. Genesii notarii evadunt plurimi, disrupto ponte, in Rhodanum lapsi 433 e f, 434 a b c. Ejusdem ope mulier in flumen præcipitata lapide ad collum ligato 434 f, 435 a. In mare lapsus ope D. Virginis 748 f. Auriga cum bobus, precibus S. Felicis 839 b c d
- Supellectilem sacram in usus profanos constare ausi divinitus puniti 103 b c
- Superioris religiosæ familiæ exemplar absolutissimum B. Joannes Bassandus 878 d e, 879 a b et seqq., 880 a c d e
- Surdi et muti a nativitate utrumque sensum adipiscuntur apud sepulchrum S. Ludovici 566 f, 567 a, 570 e, 630 e f, 634 a et seqq.
- Surdis auditus restitutus a S. Magino 419 a. A S. Hunegunde 234 b. A B. Joanne Bassando 888 e, 889 c

T

- T**auri indomiti, nullo dirigente, sponte vehunt corpus S. Patriciæ ad templum, in quo se sepeliendam prædixerat 203 c e, 214 a et seqq., 216 e f
- Temperantia in cibo et potu S. Gregorii 262 c d. S. Ludovici 564 c. Vide Sobrietas, Parsimonia cibi.
- Tempestatem sedat S. Genesius notarius 429 c
- Tentationes graviores majus consequitur meritum 678 a b c
- Tentationes specie visibili apparentis dæmonis in morbo supremo superat B. Villana Bottia 867 e f. Vide Dæmones.
- Tepidi religiosi ad fervorem excitati per intercessionem S. Rosæ 993 c, 1026 a
- Terræ motu reliquas regni Neapolitani provincias vastante, sola civitas et provincia Lyciensis ter indemnis servata, protegente eam S. Orontio 771 b. Terræ motus, martyrium subeuntibus SS. Simplicio et Filiis 782 d
- Testamento legat S. Ludovicus pauperibus, locis pauperum vel agrorum usui destinatis, et variis cujusvis fere instituti religiosorum familiis immensam pecuniæ summam 500 d e f, 504 a et seqq. Testamentum miro modo mutatum in favorem illius, qui S. Rosæ patrocinium imploraverat 994 d e f
- Tibiarum inflatione laborantem sanat B. Joannes Bassandus 888 d. S. Rosa 998 e f, 1000 d f. Inflatæ tibiæ acutum dolorem tollunt S. Virginis applicatæ reliquiæ 1003 d, 1008 c
- Tremor capitis sublatus per S. Patriciam 219 f, 220 a. Per S. Ludovicum 624 f, 625 a b c. Toto corpore tremulis membrorum firmitas reddita a S. Ludovico 620 d e f, 624 a, 639 a b c d e. A B. Joanne Bassando 890 e. Brachium tremulum sanatum per B. Joannem a Caramola 864 d
- Tuber ingens in gutture pueri apud tumulum S. Ludovici sponte ruptum 638 c d e f
- Tumore horrido facies deformis pristinam formam recepit per S. Aredium 485 d. Per S. Ludovicum 644 f, 642 a b c. Ejusdem ope puer ex tumoribus et ulceribus teterrimis sanatus 657 b c. Tumor ingens pueri solo contactu lipsanthece S. Ludovici disruptus et sublatus 665 e f, 666 a. Durus et inveteratus in pede tumor, invocato B. Joanne a Ca-

ramola, subito evanuit 864 e. Pedis ultriusque inflatione et cruciatu afflictam sanat S. Rosa 1000 f. Tumor molestissimus tibiæ, applicata terra de sepulchro S. Rosæ, subito sublatus 1008 b

Tulelam sub suam se recepisse urbem et provinciam Lyciensem, miro prodigio manifestat S. Orontius 771 d e

U

- U**lceribus fœdis exesa crura, pedesque, vel femora curantur, frequentato sepulchro S. Ludovici 622 e f, 623 a b c d, 637 b c d e, 655 e, 656 a, 666 b c. Invocato S. Orontio 864 b c. Ulceribus toto corpore vexatos sanat S. Ludovicus 657 b c. S. Orontii oleum 775 c. Ulcerosis tuberculis gravissime afflictam sanat S. Rosa 1004 a. Aliam moribundam, cui pelvis toto corpore ulceribus depasta erat 1007 c. Exulceratam 40 vulneribus tibiæ sanat inspersus pulvis ex tumulo S. Rosæ 1008 a b
- Usu omnium membrorum inferiorum destituta apud tumulum S. Ludovici integræ valetudini restituitur 649 e f, 620 a b c. Usus unius lateris ejusdem ope recuperant varii 648 a b et seqq., 648 e f, 655 a b c d. Usu et sensu unius lateris orbata, fœdisque ex apostemate rupto vulneribus afflictæ apud sepulchrum S. Ludovici sanatur 664 e f, 662 a et seqq. Contractione nervorum et diuturno totius corporis languore lecto affixæ, ope S. Rosæ in instanti integram recuperant valetudinem 1026 e, 1027 a. Vide Membrorum usus, Claudi, Contracti, Brachium.
- Usuras, aliasque Judæorum injurias cohibet S. Ludovicus 325 f, 326 a b, 337 c, 563 f, 564 a. Usurarios judæos regno expellit 436 b

V

- V**anum vestium ornatum ut deponat, mulierem nobilem inducit S. Ludovicus 562 f, 563 a. Ab ornatu corporis vanisque seculi moribus mirum in modum abhorret S. Rosa 905 b c d e f, 906 a b, 1014 d
- Vastantes monasterii Humolariensis silvam mirabili modo mulctantur a S. Hunegunde loci præside 235 c d
- Venenum propinatum S. Rosam invocanti innocuum 1001 c d
- Verborum S. Ludovici modestia, honestas, gratia, cautela, gravitas, veracitas 531 b, 543 f, 544 a, 559 d e f, 562 e f, 563 a, 575 f, 606 d e, 607 a, 609 a b c, 674 a, 753 c. S. Rosæ 912 f, 947 d e. Verborum gratia et efficacia B. Margaritæ Farentinæ divinitus data 849 c, 850 e f
- Verbum Dei lubenter audit, aliisque prædicandum curat S. Ludovicus 550 f, 551 a
- Verecunda modestia S. Rosæ 936 d e f
- Vestium particulæ S. Rosæ varios morbos sanant 1002 b c d e f, 1003 a et seqq.
- Via, qua ad templum ire solita S. Hunegundis, qualibet anni tempestate virescens 226 d
- Victoria de 200000 Indorum a 600 Christianis ope D. Virginis parta 953 b c
- Victoria sui eximia S. Rosæ, sanguinem ægroti vena extractum jam fœtidum, a quo abhorrebat, epotantis 965 d e f
- Vigiliæ longæ S. Rosæ, somnum non ultra duas horas protrahentis 922 e f. Cruci incumbendo, corpus de crinibus clavo implexis pendulum

lum librando, aliisque durissimis mediis somnolentiam vincebat 922 f, 923 a, 1017 a b
Vinum multiplicatum meritis B. Margaritæ Faventinæ 833 c

Virginitatem perpetuam Deo vovet S. Rosa quinquennis 904 b, 1014 b. Hanc ut cautius servet, votum perpetuæ a carnibus abstinentiæ superaddit, esum fructuum sibi interdicit etc. 1014 c

Virtutes S. Bartholomæi apostoli, quæ in ejus oratione eluxerunt 20 e f. Variarum virtutum exercitia S. Aredii 183 a b c, 184 a b c, 187 f, 190 b. S. Gregorii 262 c d, 263 c d e f. S. Martiani 271 f, 272 a. Progressus in virtute. S. Ludovici 440 c, 554 a, 609 a et seqq. De virtutibus ejusdem regis et Christianis elogia insignia Romanorum Pontificum et scriptorum cœterorum 522 a et seqq., 523 a et seqq. Virtutes variæ B. Margaritæ Faventinæ 847 e f. Virtutibus in superiore religiosæ familiæ requisitis instructus B. Joannes Bassandus 878 d, 879 a et seqq., 880 a c d e. Vide Pietas.

Visione et voce dæmoniaci innotescit adventus S. Aredii 179 f, 187 a. Ex visione cognoscit S. Adamnanus cœnobium flammis absumendum ob relaxatam disciplinam et peccata inhabitantium 197 f, 198 a. Visio S. Gregorii de S. Lebuino futuro S. Marcellini adjutore in laboribus apostolicis 251 e f. Piæ matronæ de obitu S. Ludovici 566 c d. Per visionem vir nobilis monetur de altari exstruendo in honorem S. Ludovici 557 f. Ex visione piæ feminæ B. Margaritæ Faventina intelligit, sibi multa ferenda, antequam ædificari captum monasterium perficiat 848 b. Visionibus, et revelationibus mirabilibus, aliisque consolationibus divinis fruitur dicta B. Margarita, dum Christi et Deiparæ mysteria meditatur 849 a et seqq., 850 a et seqq., 852 a et seqq. Visio mira piis mulieribus oblata de B. Villana Bottia, quæ per visionem aliam magis mirabilem explicatur 868 c d e f, 869 a b. S. Rosa ob coronam aculeatam, qua vivens caput cruciaret, æternæ gloriæ corona donari visa est 920 a b. Mirabilis et mystica visio S. Rosæ, quam dein explicavit ipse Christus, dum S. Virginem gestu et voce sensibili sibi desponsavit 927 d e f, 1016 c d. Post ariditatem spiritualem illuminationibus divinis, visionibusque cælestibus recreatur S. Rosa 936 c d e f, 937 a b, 967 c d. Ex mira quadam visione discit S. Rosa, sibi multa ferenda, Deumque animas sibi dilectas affligere, ut eas uberiori dein gratia et majori gloria donet 944 f, 945 a et seqq. Per visionem mysticam intelligit, Jesum sponsum singularem sui curam gerere, seque divina gratia ab omni graviore peccato præservandam 967 f, 968 a b. Per crebras visiones et revelationes cælitus edocetur de celebri S. Catharinæ Senensis cœnobio Limæ exstruendo 970 d e f. S. Rosa in cælis a pia muliere coronari visa est 990 a b.

Visione vigesies et bis repetita pio viro revelatur summa S. Rosæ in cælis gloria 990 c. Hæc et ab alio in somnis visa 990 c d. Confessario suo S. Virgo integro sex mensium spatio indies gloriosa apparet 990 e. Variis aliis cælesti lumine fulgidam, videndam se præbet 990 f, 991 a e. A Matrona quadam visa est regnum Peruapum ac Limanam urbem Deo commendare 990 f, 991 a b. Vide Apparitiones, Revelationes, Futura.

Visus debilitas ablata per B. Joannem Bassandum 891 f, 892 a. Per S. Rosam 1002 d e

Vita servata beneficio S. Bartholomæi, cui in gratiarum actionem monasterium et templum conditum 103 c d e f. Vide Periculantes.

Vocatio mirabilis S. Victoris ad episcopatum 145 e f, 146 a b. S. Gregorii ad labores apostolicos 255 b et seqq. S. Rosæ ad tertium Ordinem S. Dominici 908 f. 909 a b c, 1015 c d e

Voce cælesti monetur S. Patricia, ut vitam religiosam amplectatur 211 c d. Voce cælesti in carcere recreantur SS. Simplicius et Filii ejus 782 c

Vocis liberæ usus amissus ope B. Joannis a Caramola recuperatur 861 d

Voluntatem divinam institutis supplicationibus aliisque piis operibus exquirat S. Ludovicus 436 c, 745 f. Voluntas divina S. Rosæ, ut Ordinem S. Dominici amplectatur, duplici prodigio innotescit 908 f, 909 a b c

Vomica in collo laborans ope S. Orontii subito convaluit 776 c d. Vide Apostema.

Vulneratam graviter sanat S. Aredius 185 c, 186 b. Vulneribus multis et immedicabilibus laborans curatus ope B. Joannis Bassandi 890 a. Vulnus grave manui inflictum subito curatur admotis reliquiis S. Rosæ 1003 c. Vulnus ingens sanat inspersus pulvis ex sepulchro S. Rosæ erutus 1007 a

~Z

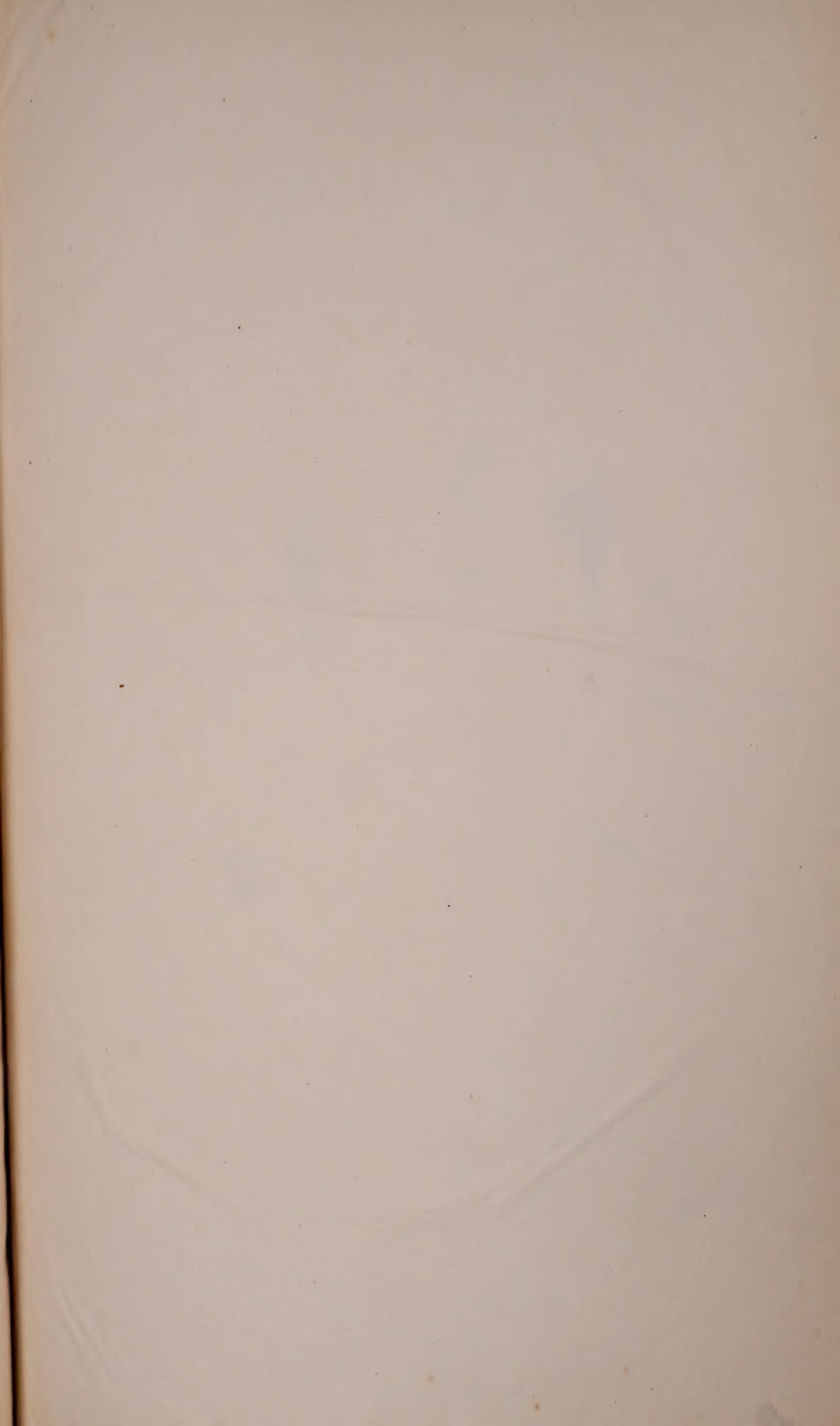
Zelus S. Ludovici fidei propagandæ 434 e, 849 f, 499 a, 556 c f, 557 a, 567 f, 576 e f. Succurrendi rei Christianæ in Terra sancta et alibi 353 c d, 357 b c d, 372 a b c d, 471 b c, 487 a b, 498 d e, 555 d e f, 567 f, 528 d e. Peccatores a flagitiis abducendi 562 e f, 563 a. Proximum ad bonum inducendi 576 f, 577 a, 591 b et seqq. Zelus gloriæ et honoris divini S. Rosæ 947 c d e f, 1020 c d. Ejusdem zelus aliis inculcandi amorem Dei 946 f, 950 e, 1020 d e f. Gentiles ad fidem convertendi 960 e f, 961 a b c d, 1021 e f. Prævos Christianos ad vitam meliorem 961 e f, 962 a et seqq., 1022 a. Impudicum ad penitentiam adducit 962 a b c. Iracundam mulierem corrigit 962 c d. Cujusdam vilem passionem ac inveteratam ejus consuetudinem, morbosque inde ortos oratione sua tollit S. Rosa 962 e f. Vide Amor in proximum.

FINIS.

BLISS AOMAL

)

DATE DUE

DEMCO NO. 38-298

